.IOTECA NAZ.
torio Emanuele III
XVI
G
20

XXVI
G
20

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA
Vittorio Eman
XX

Digitized by Google

POLITICORVM LIBRI DECEM,

in quibus

DE PERFECTÆ REIPVBL. FORMA, VIRTVTIBVS, ET VITIIS,

institutione ciuium, Legibus, Magiſtratu Eccleſiaſtico, ciuili, potentia Reipublicæ; itemq Seditione et bello, ad vſum vitamq communem accommodatè tractatur.

AVTHORE

R. P. ADAMO CONTZEN SOCIETATIS IESV Doctore Theologo, et SS. Literarum in Archiepisc. Academia Moguntina Profeſſore.

Ad inuictiſsimum FERDINANDVM II. Imperat. Auguſt.

Permiſſu ſuperiorum et Priuileg. S. C. M.

EDITIO SECVNDA AVCTIOR

Sumptibus IOANNIS KINCKII Bibliopolæ Colonienſis Sub Monocerote

M. DC. XXIX.

BIBLI

Google

FERDINANDO
SECVNDO,
IMPERATORI
AVGVSTO, POTENTISSIMO, INVICTISSIMO,
GERMANIAE, HVNGARIAE, BOHEMIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, SCLAVONIAE, &c. REGI.
ARCHIDVCI AVSTRIAE, DVCI BVRGVNDIÆ, STIRIÆ, CARINTHIÆ CARNIOLAE ET VVIRTEMBERGAE, &c.
COMITI TIROLIS, &c.

ADAMVS CONTZEN è Societate IESV.

HVmanorum operum, Imperator Auguſte, maximum eſt, maximeque neceſſarium Imperium: neque enim poteſt ſine iubendi ac parendi ordine genus humanum conſiſtere; dein DEI imago eminentiſſima eſt Princeps, qui immenſam numinis maieſtatem, mediâ quadam, inter Deum & homines, maieſtate repræſentat; quocirca Deus etiam dicitur, quia Dei vicariatu ſublimis eſt, & ſacroſanctus. Principatus autem vim dignitatemque non opũ apparatu, non honorum ſplendore, non Imperij latitudine, non ſatellitio æſtimare oportet; ſed altiſsimâ ſapientiæ Dei prouidentiâ, immutabilique decreto, quo vniuerſum hoc gubernare inſtituit.

Cogitatione equidem & intelligentiâ nemo complecti poteſt, vnde ſit, vt tot hominum centena millia, quos inter pauci boni, multi alieni, ſuperbi, contumaces, ac præfracti, vni homini ſint dicto audientes. Cur munitæ vrbes, bellicoſæ gentes, latiſsima regna, homini vni, etſi aliquando ſapienti, & iuſto; ſæpè tamen vel ætate inualido, vel moribus deprauato, naturæ verò conditione erroribus obnoxio, non parent modò, ſed opes etiam, quarum auariſsima eſt tenacitas,

vitamque ipſam,cuius retinendæ omnes auidi ſunt, ad nutũ imperantis impendãt. Iudicium de communi bono tam conſtans nequaquam ex congenito priuatim cuiuſque, inſitoq; affectu naſcitur; hunc enim ſi conſulamus, vnumquemq; ſibi ita conciliatum inueniemus, vt propria cõmoda, & ſui conſeruationem rebus omnibus anteponat. A ſummo igitur numine pręter appetitiones proprię ſaluti neceſſarias, indita eſt animo cuiuſque boni communis, & ſocietatis humanę conſeruandæ voluntas, quæ in optimis quibuſcunque adeo firma eſt, vt obedientiam vita potiorem arbitrentur. Huius etiam rei in mutis elementis energiam cernimus, & multo clariorẽ in membris vnius corporis experientiam. Etenim ne ſoluto nexu, obſtructoque mutuo influxu, rerum mundanarum cõſociatio, ac communicatio tollatur, ne artificioſiſsima machina vſpiam hiatu, & inanitate fatiſcat, omnia contra naturæ ſuæ indolem, propenſionemque ſuccurrunt, leuia deorſum, grauia ſurſum tendunt, membra verò ſingula vri, & ſecari pro capitis incolumitate patiuntur. Cum autem in Regibus colendis, tuendiſque, omnium gentium etiam barbararum omnium ſæculorum conſenſum videamus; facilè intelligimus, non ab opinione, inſtitutione & doctrina, ſed ex diuina ordinatione tantam conſpirationem eſſe.

Duo nobis præbet documenta illa Reipublicæ conſideratio, quæ ſunt pacis publicæ & humanæ ſocietatis ſolida neceſſariaque fundamenta. Alteri Princeps, alteri ſubditus inſiſtet. Intelligit Princeps eſſe ſe tot hominum rerumque vinculum, eſſe ſibi in omnes eam poteſtatem, quæ eſt capitis in membra. Incolumitatem ſuam ac decus omnium membrorum ſanitate, vigore, robore contineri. Quemadmodum autem nunquam fando auditum eſt, vnum aliquod membrum à capite odio haberi, præ cæteris premi; ita nunquam prudens & bonus Princeps committet, vt perſonarum acceptor, ſubditorum alios ab alijs opprimi vexarique permittat; ſed quemque pro ſtatu ſuo aureâ iuſtitiæ æqualitate indemnem & ſecurum reddet.

Alterum priuatis præcipitur: Meminerit quiſque ſe non hominem eſſe duntaxat, ſed in magno Reipublicæ, & ſocietatis humanæ corpore membrum, idque non rogatis, latiſque ab homine legibus, ſed ordinatione diuinâ, quæ omnium auribus inclamat: *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdi-*

ta ſit: Non eſt enim poteſtas niſi à Deo; quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Monſtrum eſt, ſi membrum capiti repugnet, & quemadmodum phreneticorum, & epilepticorum contra voluntatem motus omnibus horrorem incutiunt; ita in Republica quicquid inuito Principe tractatur, habet cum deformitate periculum, & partis ægrotantis opus eſt. Si quis igitur diſcordiâ, ſeceſsione, ſeditione, bello ciuili concitato ordinem nexumque ciuilem diſſoluere machinatur, perinde facit, ac ſi caput inter & membra tumultum conciat, nec minùs inſanit, quàm ſi ſitus, & ſtationes elementorum commutare, & inania quædam ſeu intermundia efficere laboret, ne mutuo contactu & influxu operentur; tam enim æterni legiſlatoris decreto roboratus in Republica regentium & parentium eſt ordo, quàm mundi elementaris ſemper ſibi cohærens, & nuſquam interrupta compago. Potuit ſanè manus omnipotens creatoris ita mundum condere, vt ſingulę partes abſque aliarum ſyzygia & conſortio ſolitariè conſiſterent; atq; in ea hominem vnumquemq; ſibi ſufficientem; ſed aliter viſum eſt, nihil ſolitarium, nihil non aliorum indigum, alia ex alijs, omnia ex ſe pendere voluit.

Hæc ſummi Numinis ſanctiſsima, ſummeque authentica conſtitutio (Inuictiſsime Imperator) me ſacras literas in Moguntina Academia docentem ſilentia rumpere coëgit, & de Republica vniuerſa ſcribere; etenim poſt primos fidei articulos, quorum ignorantiam nulla cauſatio excuſat, maximè, frequentiſsimeque inculcandum eſt omnibus animabus, *omnem animam poteſtatibus ſublimioribus eſſe ſubditam.* Ea etiam eſt nunc Europæ conſtitutio, vt nullo ſæculo, nullo loco magis, aut fuerit, aut ſit magis neceſſaria huius doctrinæ ſolida, atque aſsidua tractatio, quæ niſi obtineat, turbæ & confuſiones rerum politicarum, etiam aliarum rerum ordinem penè inutilem reddant, cùm Chriſtianæ pietati maximè pax & concordia conueniat.

Non ignoro omnium gentium Reſpublicas ſæpè querelis, ſeceſsionibus, ſeditionibus, rebellionibus, bellis ciuilibus agitatas; cauſæ enim motuum ſemper fuere, auaritia, ambitio, libidines, & quædam generis humani infe-

liciſſima inquietudo; dum nec Magiſtratibus Imperij, nec ciuibus eſt libertatis modus; dum illinc nimia dominatio, hinc nimia licentia appetitur. Verùm hoc malum eſt omnium temporum: ego de noſtri ſæculi infelicitate queror ſingulari, & quidem Europæ noſtræ; nego enim vllo æuo, vllo loco, tantam parendi contumaciam, tantam licentiæ & anarchiæ cupiditatem fuiſſe, quanta hodie turbat, colliditque Europæ nationes. Plures olim, & immaniores ſeditiones fuère; at cauſæ, etſi non iuſtæ & legitimæ, graues tamen & magnæ fecerunt illas excuſatiores; erant enim Magiſtratuum dura, auara, contumelioſa, iniuſta, crudelia plerunque imperia, quibus etiam modeſtus populus ad rebellionem irritabatur, atque exardeſcebat. Noſtro æuo quæ concitantur rebelliones, nec excuſationem habent, nec prætextum. Regna enim Europæ moderatiſſimis legibus adminiſtrantur, iureiurando omnium Principum non licentia modo reſtringitur, ne malum poſsit; verùm etiam multorum libertas inhibetur, ne id poſsit, ad quod factus eſt Princeps. Hinc omnia Imperia lenia ſunt, multa leniſsima; & tamen in tanta manſuetudine, paritate, & ſeruitute regnantium, à liberrimis populis, ab optimatibus ſuorum Regum penè dominis, nullâ neceſſitate, vel vtilitate; ſed ſolà libertatis, per nimiam felicitatem luxuriantis intemperantiâ, cum exitio gentium, & barbaræ ſeruitutis exitio ante oculos poſitæ periculo, grauiſsimæ rebelliones concitantur. adiungunt ſe ad aſperandas turbas, augendas vires, liberrimæ vrbes, magnateſque nullà re, ne verbo quidem læſi, ciues ſuos exhauriunt, æraria expilant, opibus, conſilioque rebelles adiuuant, ſola Imperij, & quietis impatientiâ. Multis exemplis id Europæ miſeria docet, ego contentus ero recentiſsimo, & quod tua Maieſtas experitur. Toto orbe liberiores ſubditi non ſunt, quàm qui Auguſtam domum veſtram, Potentiſsime Imperator, mite ſceptrum, aquas Siloë fluentes cum ſilentio reiecerunt, oppugnârunt. Edant cauſas tantorum malorum, quæ prima in eo redundârunt. Non tributorum acerba exactio, non libidines probroſæ, non crudelitas, non aliud malum, ſed fictæ, & in vulgus ſparſæ ſuſpiciones; hinc mox barbaræ Magiſtratuum, inauditâ causâ, negatâ defenſione, cædes. Religionem facinori nonnulli prætexebant; at nullius conſcientiæ illata vis eſt, nulla in Europa gens liberiorem

rem religionem habebat. Quin ipſi ſatis oſtenderunt, nequaquam religionis cauſâ tantos ſe motus conciuiſſe: cum enim in prouincijs illis ſint Catholici, Auguſtanæ Confeſsionis aſſertores, Caluiniani, Anabaptiſtæ, Arriani, Athei, ſeu Epicurei; Antiregem tamen elegerunt Caluinianum, qui mox initio, Iconoclaſmo ſic omnes terruit, vt plerique, qui Caluiniani non erant, de ſuæ religionis libertate deſperarent. Et iam ſponte multi religionis mutatione, & tranſitu fauores aliorum aucuparentur.

Conſtat igitur hoc tempore, animos hominum, ad detrectandum iuſta imperia pronos eſſe, maxime eos, qui cùm ſe regiâ iurisdictione exemptos eſſe cupiant, ſubditis ſuis tamen pro mancipijs vtuntur; & quàm contumaciter ſuperioribus reſiſtunt, tam impotenter inferioribus dominantur. ex quibus non pauci vtriuſque rei ſceleris ab agricolis ſuis interfecti graues nimiùm pœnas luerunt.

Tam magni & periculoſi mali, in magna probra, ni compeſcatur, aliquando exituri, duas ſcaturigines, & quaſi fontes inuenio: Doctrinam ſeditioſam, & exempla: vtrumque malum inualuit. Pſeudotheologi falsâ religionis ſpecie, Pſeudopolitici publici boni prætextu Rempublicam euerſum, Reges oppugnatum eunt: vtroſque iuuat exemplum eorum, quibus rebellio benè ceſsiſſe exiſtimatur.

Doctrina Pſeudotheologorum exitium eſt, peſtiſque Reipublicæ & pacis. Multi enim cùm Eccleſiaſticam Monarchiam perturbârunt, cùm Archiepiſcopos, Epiſcopoſque exegerunt, annuos aut menſtruos Præſides inſtituerunt, eandem Democratiam, ſeu, vt ipſi appellant, paritatem, in Rempublicam inducere conantur; vt ipſi tanquam tribuni plebis in regno ſuo dominentur. Vocantur illi Puritani, genus hominum per omnes Europæ angulos magnâ gentium pernicie ſparſum: de illis luculentum extat Sereniſsimi Regis Britanniæ teſtimonium; libro enim ſecundo ſcribens filio teſtamentum, ita pronunciat: Hic (in Scotiâ) è miniſterio homines nonnulli præcipites, ignei, audaces, in hac humanarum diuinarumque rerum confuſione, tam gratioſi ad plebem facti ſunt, vt

 degu-

deguſtatâ dominationis dulcedine, cœperint democraticam Reipublicæ ſibi formam ſomniare: & primò auiæ, deinde matris meę ſubuerſione elati, (& nimiùm ſane blandiebatur ijs ſucceſſus) poſtremò pupillari meá ætate ad Democratiæ ſuæ ſtabilimentum diu abuſi, iam poteſtatem tribunitiam ſpe certâ deuorauerant: vt in populari Republica, cùm plebem, quò vellent, facilè circumducerent, omnium negotiorum momenta ſoli temperarent.

Itaque nulla in pupillari mea ætate, vel pòſt ſeditio contigit, quin hos homines ſui furoris, & amentiæ patronos ſeditioſi facere conati ſint. Crebræ aduerſus me in tribunitijs concionibus calumniæ ſpargebantur, non quòd crimen aliquod deſignaſſem, ſed quia Rex eram, quod omni crimine peius habebatur. Ac quoniam hanc odij cauſam palàm profiteri pudor erat, ſollicitè in vitam meam moreſque inquirebant, minima quæque errata augentes in immenſum, rumoribus etiam falſis ad calumniam arreptis: & quanquam omninò videri volebant culpam ab officio, & vitium ab homine diſtinguere; larua tamen incautis nonnunquam decidebat; & conſilia, quæ tanto ſtudio tegebant, ſuo prodebant indicio; nempè omnes Reges, & Principes Eccleſiæ libertati eſſe inimicos, & iugum Chriſti non ferre æquanimiter. hac doctrinæ ſalubritate ſuos illi greges paſcebant. Quoniam verò è miniſterio Viri eruditi & probi, quos temeritatis huiuſce & audaciæ pudebat, reuocare nitebantur temerarios ad conſilium, abnormes ad modeſtiam, nec minùs exemplò, quàm voce maleſanos corrigere, tum verò homines factioſi vnum furoris ſui præſidium in paritate collocarunt; quá freti homines improbi, audaces, imperiti, pios, ſapientes & modeſtos redarguerent. Eſt hæc paritas mater confuſionis, inimica vnitatis, quæ eſt ordinis parens: quod genus ſi vt in Eccleſia, ita quoque in Republica obtineret, omnia certò certiùs miſceri neceſſe foret. Si vtramque ames, ex vtraque peſtem hanc egere, Puritanos inquam, quos nec beneficijs deuincias, nec iureiurando fidos facias, nec promiſsis conſtringas; ſine modo ambitioſos, ſine cauſa maledicos; nec quicquam ſpirantes niſi ſeditiones & calumnias; quibus vna conſcientiæ regula eſt, non diuini verbi auctoritas, ſed commentorum ſuorum vanitas. Teſtor illum magnum

Deum

Deum (nec teſtamentum condenti fas eſt mentiri) nunquam inter Montanos aut Limitaneos noſtros latrones maiorem ingratitudinem, aut perfidiam reperiri poſſe, quàm inter hos phanaticos nebulones. nec patere, ſi pacatè viuere decreueris, vt hi eâdem tecum patriâ fruantur, niſi fortè patientiæ experiendæ ergò, vt Socrates vixit cum Xantippe.

Minus eſt, quicquid de Puritanis dicere, vel ſuſpicari audet animus, quàm quòd Sereniſſimus ille Rex publicè, eodem in regno, illis ipſis viuentibus iudicauit. Hi ex Britannica, Gallicâ, Belgica, Germanica praxi ſub vmbra imaginarij Regis, veram omnium rerum confuſionem machinati ſunt, præcipites, audaces, ignei, ad plebem gratioſi, ſomniantes dominatum, populum circumducentes, in omni ſeditione patroni, apud quos omni crimine peius erat te Regem eſſe. Hæc talia ſunt, vt ſola poſſint populo mutationum auido perſuadere, melius eſſe populi regimen quàm Monarchiam. Accedunt tamen illis Pſeudopolitici, oleumque camino, hoc eſt, publici boni opinionem ſuperſtitioni adiungunt. Eorum hæc eſt ſententia: ſub Regibus non florere ciuitates, non eſſe in pretio ingenia, virtuteſque, omnia in libertate poſita: quos contra in Opere ipſo diſputo, nunc fontes mali recludo. Hi per ſeditioſos Theologos adiuti, vbi ad magiſterium tribus, curiam, ſyndicatum, aliudque munus adrepſerint: Primum populi gratiam aucupantur, magiſtratum in odium contemptumque adducunt, & ſi fortuna cœptis ſe accommodet, è ſublimi præcipitant; ſcelera vtilia eſſe in curia, in cœtu proclamant, quæ ſanguinarij Theologi religioſa eſſe in templis docuerant. Duobus igitur flabris, ſuperſtitione & priuati ſpe commodi populum in facinus impellunt; deinde contagione ſceleris imbutum quæſtui habent, donec extremo exitio inuoluant. In hos enim vno ſemiſtri plùs, quam toto decennio in Dominos legitimos impendit.

Altera mali origo eſt exemplum eorum, qui ex rebellione felices habentur. Maximum illud eſt allectamentum, tum conſcientiam & religionem Iuriſiurandi Theologi ſuppreſſerunt, lucellum Politici oſtentârunt: ſi eos, qui à ſuo Principe defecerunt, florere, & potentes eſſe demonſtrent: vnius porrò nationis bonus ſucceſſus plus ad inflandos

dos animos ſtultorum facit,quàm decem eorum,qui rebelliõne perierunt,ad deterrendos valeant . Atque hæc de doctrina Reipublicæ corruptrice ; de qua liberè confidenterque loqui, quãdoquidem libri publicè proſtant,conceſſum eſt. De altero, quo Monarchiæ petuntur,nempe iactatione felicitatis Ariſtocraticæ,& Democraticæ,breuius dicam,quia res ita clara eſt,vt quidquid verbis dicitur,eò quòd in facto relucet,ſit obſcurius. De vtroque queritur Sereniſsimus Angliæ Rex *libro de iure liberæ monarchiæ*:vulgi enim errorem ab ijs,qui ſapientiæ magiſtri haberi voluerunt,profectum, florentiſsimis rebus publicis exitium,cæteris metum attuliſſe. Deinde exemplo rebelliones ſtabilitas ait: Blandiens fortunæ impietas, quæ non rarò ſeditiones aduerſus Reges concitatas proſpero donauit ſucceſſu, permultos in hoc errore confirmauit . Author eſt Machiauellus (quem contra libro primo diſputo) nullas res publicas niſi liberas florere,monarchias vrbibus eſſe pernicioſas. Eius veſtigia ſectati plurimi,ita eorum opes, felicitatemque extollunt, qui ex regio imperio in aliam Reipublicæ formam migrârunt, vt omnes ad imitationem inuitent . Cum Oratoribus, Hiſtoricis,Scriptoribus eorum mihi res eſt,de Republica ipſa mihi nec iudicium ſumo,nec alienam litem meam facio. In medio ſunt Belgici fœderati prouinciæ, eas ita prædicant , vt regna genteſque in mutua fœdera,ſocietatemque quaſi gentis fortiſsimæ allectare conentur;exiguum Europæ cum Oceano luctantis angulum aiunt libertatis vſurpatione in eam potentiam excreuiſſe,vt Regibus vel inuidenda ſit eius potentia, vel formidanda. Illuſtriſsimos & potentiſsimos Ordines appellant,omnia eorum in immenſum extollunt, aliorum deprimunt. Exemplo ſunt non libri modò,& orationes, ſed negotiatorum quoque, & agentium in rebus ingentes ſpiritus, ſua mirantium,aliena ſpernentium. Germaniam antiquam ſuam Ordinibus dedicat Philippus Cluuerius : primam ac maximam cauſam ita recenſet: Quòd nominis Germanici, ait, iam antiquiſsimis temporibus ob libertatis auitæ immenſum ſtudium , ac fortiſsimam defenſionem Romanis iuxta ac Græcis monumentis celebratiſsimi claritudinem VOS NVNC VNI,cum vicinis & fœderatis veſtris iiſdem rebus , quibus olim maiores veſtri per vniuerſum terræ orbem apud omnes gentes,populos,atque Reges ſedulò ſumma cum laude ac gloria tuemini. Ecce quàm ille baſilicè? qui ſuos NVNC VNOS

ESSE Germanos putat, alios vel vmbras, vel barbaros. Atque in eam ſententiam omnes eorum ſcriptores, inſtitoreſque loquuntur; vt vulgò iam multis locis perſuaſiſſimum ſit, eorum eſſe potentiam maximam, opes infinitas, ſocietate illorum inuictos omnes fore. Hinc nouæ ſpes, noua conſilia, mutandæ Reipublicæ in quibuſdam Europæ partibus, quam dira, tam calamitoſa cupiditas. Hinc bella ciuilia, ſed odio barbaro graſſantia, cædes, & belluinæ crudelitatis multis locis exempla vidimus; dum per fas & nefas ad potentiam, quam in finitimis mirantur, ſeſe accendunt. Hac in doctrina exempliſque falli pleroſque, in tractatu meo ex præſtantiſſimorum virorum ſententia, atque omnium ætatum conſuetudine, vſuque docebo. Ad Ordines Batauos, quorum felicitas cæteros ad audendum irritare videtur, quod attinet, me dubium faciunt duorum virorum, Sereniſſimi Regis magnæ Britannicæ, & Barneueltij, aliter ſentientium iudicia; duorum inquam, in quorum altero eſt authoritas Regia, in altero ſumma illius Reip. notitia. Regis hæc ſententia eſt voce publicâ anno 1609. in regni Comitijs omnium animis, deinde typis commiſſa. Ita ille Scotos ſuos alloquitur; Quod ad confœderatas prouincias attinet, ibi ſanè poſt nuperas inducias, noſtramque cum Hiſpano pacem humanis omnibus diuiniſque permiſtis ordo Reipub. penè abijt in anarchiam: nec id ſine cœleſtis Iuſtitiæ nutu: Qui enim noſtros recipiebant ſchiſmaticos, homines ſuis opinionibus addictos, & ab Eccleſiæ noſtræ vnione auerſos; quique omnibus religionum hydris quaſi aſylum aperiebant, hi ex tam multiplici contagione nunc eò redacti ſunt, vt quam religionem ipſi tueantur, vix habeant dicere. Itaque partium nullarum iam facti ſunt, ſibique inuicem hoſtes, quibus antea facilè erat eâdem ſacrorum paciſque communione nobiſcum contineri.

Barneueltij mentem ex Apologia ab illo edita quiuis facilè intelliget. Queritur ille anno 1586. inueniſſe ſe ordinem inuerſum, ciuitatum rectores erga Ordines malè animatos, Prædicantes multos non agnouiſſe Status, plebem alienam fuiſſe, duodecim pro centum in fœnus & duos nummos proxeneticis datos, Lyceſtrium maiorem quam Status auctoritatem habuiſſe, reditibus fuiſſe maiora grauamina, plebem & magiſtratus vrbium pacem optaſſe, multam pecuniam à Franciæ Britannicæque Regibus condonatam, eò tamen deuentum, vt

ex-

expenſarum grauamina omne cenſuum ac contributionum genus quantumuis adauctarum, viginti ſex millionibus excederent. Denique omnia ita aucta, vt Quæſtores referrent, ſumptus ſuſtineri nō poſſe, patriam ad deſperationem redigendā, ideò induciarum ſuaſorem ſe fuiſſe. Hæc ſi ſenex ille inter ſuos, & rerum gnaros, tam verè, quam fidenter dicit, valdè mihi illius Reipub. felicitatem ſuſpectam facit; cui licèt Reges finitimi plus ducenties & quinquagies centena millia librarum donārint, ita tamen grauārit ciues ſuos, vt Hollandia & Friſia occidentalis, quæ initio vix decies octies centena millia florenorum conferebant, ſub finem quadragies centena millia librarum & duos prætcrea milliones ſoluere, & tamen æs alienum contrahere cogerentur. Hæc enim ille omnia profitetur.

Contra hæc tam multa incommoda tenere conſtanter Rempublicam, hominoſque vel ſuperſtitione, vel commodorum ſpe aliorſum actos in viam reducere difficillimum eſt, quod mihi propoſitum fuit, cùm politica aggrederer; id antè me multi fecerunt, quorum vt pleraque præclariſſima dicta veneror, ita tres quaſi aberrationes & ſcopulos inuenio, ad quos ita impingunt, vt aliqui malitiâ, alij affectu, alij verò imprudentiâ Rempublicam offendant. Malitia Principem euertunt, qui eum verſutum, callidum, obſcurum, ſuſpicioſum, maleuolum efficiunt; dumque cauere & timere iubent, ita eum inſtruunt, vt quaſi feras incluſas contineat ſubditos; quos libros dum ſubditi legunt, indignantur, & dum munire ſe è contrario nituntur, rebelliones concitantur. Alij nimio affectu pro ſua forma, & idea, quam conceperunt, ita belligerantur, vt alias omnes contemnant. Natus eſt quiſpiam in Democratia, orbem ruiturum arbitratur, niſi de infima plebe ſint conſules. Si patria eius Ariſtocraticè regitur, vix eos homines putat, qui ſtemmate carent. Vidi nuper ſcriptorem Britannum, qui probare conabatur, omnes gentes, quæ regio imperio non gubernarentur, à lege naturali recedere. Horum ſcripta etſi vnam Reipublicæ formam commendent, in alijs tamen ciuitatibus pernicioſa ſunt. Plurimi imprudentiâ labuntur: nam in Principum vitijs carpendis operoſi ſunt, in legibus præſcribendis toti verſantur, ſubditos ad parendum non inſtruunt: cùm parùm referat rectè gubernare, niſi imperanti recta pareatur. Hæc igitur omnia breui complexus, Inuictiſſime

me Imperator, tuæ Maieſtati dico, dedicoque, non vt tibi proſint, ſed vt Auguſtæ Maieſtatis titulo nobili iuuentuti commendentur, quàm optimis ſaluberrimiſque politices præceptis à teneris imbui oportet, vt aliquando Rempublicam in parte ſibi commiſſa gubernare poſsit. Tuæ verò Maieſtati, quæ in ſupremo orbis terrarum faſtigio locata eſt, opus politicum deberi nemo ambigit, cùm optimi Imperatoris in te exemplar expreſſum intueamur.

Duæ virtutes ſunt in Rege præcipuæ, Pietas & Iuſtitia; Pietatem rerum gerendarum felicitas, Iuſtitiam caritas fideſque ſubditorum ſequitur. Pietatem tuam non ſubditi modò, ſed hoſtes etiam perſæpè laudàrunt. Illa Reges Deo iungit, vt à Deo pendeant, ad Deum omnia referant, ad eius cultum dilatandum maieſtatem ſuam famulam faciant. Duplicem cultum Deo debent; primum, quia Chriſtiani; alterum, quia Reges. Bona ſectantur, mala euitant, quia Chriſtiani; bona iubēt, mala vetant, quia Reges. Hac regia viâ regnandi ingreſſum auxilio ſuo protectioneque te Deus proſecutus eſt; ita enim magna apud te beneuolentiæ pignora depoſuit, vt nuſquam paria; ita ſingularia, vt paucisſima ſimilia reperiantur. Archiducem te potentes, pecunioſi, grandi exercitu ſubitò imparatum hoſtes aggreſsi ſunt, pertinaciterque etiam alieno anni tempore inſtitutum bellum continuàrunt. In re inopina animũ nequaquam deſpondiſti, cauſam tuam iuſtæ & omnipotenti Numinis dextræ commendaſti, auxilium poſtulaſti. Dedit ille, nec in arcto poſito diſtulit, nec modò bello explicuit, ſed ſtante fato, circumſonantibus periculis, domi nondum ſecurum in Bohemiæ regnum extulit; quod eò admirabilius viſum eſt, quò manifeſtior apparuit hoſtium tuorum, & diuini conſilij conflictus. Premere fortunam tuam nitebantur, ne in regna, prouinciaſque hæreditarias tibi aliquando aditus eſſet. At habitator cœli, ſuſceptor tuus exaltauit caput tuum, proceresque Bohemiæ permouit, vt te graui bello implicitum, medio in diſcrimine & belli & æmulorum, Regem coronarent. Noua planè res, nec facilè vlla in hiſtoria memorata; vt alieni belli contagione, ſumptu & periculo ſe implicare vellent illi, qui dilato negotio, ſpectatores eſſe poterant; ſed periculoſo tempore id Deus fieri voluit, cùm vt te tam præſenti beneficio erigeret, tum vt hoſtibus tuis oſtenderet, eos contra ſtimulum calcitrare. Sopito tandem bello, Regem Bohemiæ

Vngari petebant, agitabantur magnis plane motibus illa Comitia, cùm ecce in medio rerum tumore clades triſtis ex Bohemia adfertur, proceres fidem exuiſſe, magiſtratum violaſſe, magnis animis arma parare, clam, palam, dolis, vi tentabant Vngaros in ſocietatem tæterrimi facinoris impellere. Et ſanè nemo fore putabat, vt Vngari in propoſito perſeuerarent, cùm bellum cernerent contra vicinos ſuſcipiendum, ſi Regem coronarent, quem viderent ius ſuum bello perſecuturum. Verũ illi nihil alienâ defectione moti per ipſos te fluctus Deo clauum tenente extulerunt, ſolioque celſo locârunt.

Necdum periculorum finis, quo & Tuę Maieſtatis conſtantia & æternæ Maieſtatis erga te beneuolentia inclareſceret. Defecerat Bohemia, finitimæque prouinciæ; Vngaria ſubitò quaſi torrente inundabatur, nutabat Auſtria, ſollicitabantur hæreditariæ ditiones, tota in te barbaries concitabatur. His tamen omnibus grauior erat hoſtium inſolentia, inſultationeſque. Deus autem protector Regum, iuris vindex, & æqui, tam turbida conſilia, tam multiplicem potentiam ad nihilum redegit, & tua tibi pericula glorioſa fecit. Cùm enim in Vngaria Bohemiaque bello premereris, cùm ex Batauia, Britanniaque minæ iactarentur, tota Germania eſſet maximo metu enectorum ſuſpenſa: Principes Electores Dei nutum ſecuti, tuâ virtute confiſi vnanimi conſenſu, omnibus ſuffragijs Auguſtum te, Dominum que rerum conſtituerunt; & Imperij diademate inſignibuſque ornato fidem iureiurando aſtrinxerunt. Idque tanto animo, ac ſi omnia illa regna magnateſque Imperium tibi per legationes popoſciſsent. Nec modò illi, quorum de tua virtute verum erat iudicium, & conſtans beneuolentia obſeruantiaque, conſenſu elegerunt, ſed ille quoque, qui Bohemorum electionem admiſit, ſuffragium tibi negare à Deo permiſſus non eſt, ſingulare prorſus atque inſigne diuini fauoris argumentum. Mihi nihil admirabilius videri ſolet, quam miſera illa hoſtium tuorum in conſilijs vacillatio. Tunc, cùm vel paruo, vel nullo labore nocere plurimum potuiſſent, in camo & freno ora eorum ſunt conſtricta, eoque ipſi adducti, vt id facerent, quod diuina manus fieri decreuit, cùm iam vires eorum fractæ, tuæ firmatiores eſſent, liberiores habenas permiſit, ne lateret quid cogitaſſent. Quid enim Vngari facere potuerint, Te Bohemicis bellis implicato, ex eo conſtat. quod poſtea fecerunt, cum æmulos tibi oppoſuêre, & rebellârunt

runt tanquam alieno. Quàm admirandum eſt Vngaros, alioſque ad famam Bohemicæ defectionis nec fidem, nec ſuffragia mutaſſe; at ſanè ille tranſitus rebus ſecure nouandis opportunus erat. Quin etiam eſt inſigne diuinæ benignitatis argumentum; quod nec tergiuerſatione, nec tumultu Comitia Imperij vel differre, vel impedire potuerunt; ſed omniũ ſtratagematum obliti, ſummâ te Imperij auctoritate & potentiâ armarunt, vt mundo conſtet vniuerſo, ſe non modo iniuſta bella contra innocentem, ſed etiam impia contra Dominum ſuum Imperatoremque gerere. Deniq; omnia illa inſigni victoria, de quâ tibi orbis terrarum gratulatur, ornauit auxiliator tuus, & dona ſua ſine pœnitentia eſſe oſtendit. Ecce tibi fructum pietatis, quæ fructum habet vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ.

Altera virtus Imperatoria eſt Iuſtitia, cui ſeruandæ Princeps eſt conſtitutus, aliæ virtutes ſingulares ſunt, Iuſtitia aliorum eſt. Principis fidei eſt commiſſa Iuſtitia, eius contemptus peſtis eſt ciuitatis. Atque hæc fuit, quæ omnium tibi animos conciliauit, de cura iuris & æquitatis, quam in priuatorum cauſis præſtitiſti, quæ tanta fuit, vt contra tribunal tuum nemo queſtus ſit, vt etiam illi, qui Religionem tuam non amabant, te vt Iuſtitiæ patronum ſibi Principem poſcerent, nunc ſileo. Inſigne eſt illud Iuſtitiæ trophæum, & vniuerſæ Europę amabile, quòd cauſam ſtatus & regnorum diſceptationi permittere maluiſti, quàm bello agere, & ſanguinem fundere. Quocirca videmus cauſam tuam non modo pleriſque Principum Imperij, ſed exteris etiam, Franco, Polono, Dano, Sueco, imò & inimici tui ſocero probatam, qui pernicioſo exemplo, etiam ſibi periculoſo, generum in regnum alienum euehi noluit.

Amorem erga te ſuum fideles ſubditi ſatis, ſuperque declararunt, qui quamuis decepti, & præſidijs preſſi, vt primùm potuerunt, tuis ſe ducibus dediderunt, quin agricolæ, quorum eſt de iuſto & æquo Principe ſincerius iudicium, & integerrimus amor, vbi tui exercitus auxilia ſenſere, mox ſeſe iunxerunt, multos tibi infideles, ſibi graues occiderunt, milites aduerſarios, quibus ira victoris pepercerat, innoxios diſcedere non permiſerunt. Partâ victoriâ non minus Auguſtanæ Confeſsionis conſortes, quam Catholici triumpharunt, quod tyrannide Caluinianâ ſe quoque liberatos aduerterunt.

Magno igitur animo iuſtitiam tuere & reſtitue. Maxima hominum pars amica eſt iuſtitiæ, illa amore tui, beneficioque deuincta Imperium tuum ſecundùm Deum muniet. In hac quoque turba ego fauſta tibi apprecor, atq; indies oro: *Domine ſaluum fac Regem.* Tu verò accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſsime. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. Procede igitur proſperè & regna. Hoc votum meum eſt, & votum omnium veræ pacis iuſtitiæque amantium. *Moguntiæ Anno 1620. die 17. Decembris, quo publica lætitia pro recuperata Bohemia cum ſubditis ſuis LEO OPT. MAX. gratias agebat, & tuæ Maieſtati gratulabatur Reuerend.mus & illuſtr.mus Ioannes Svvikardus ſanctæ Sedis Moguntinæ Archiepiſcopus, tuus per Germaniam Archicancellarius, Princeps Elector, & pro tua, totiusq; Imperij incolumitate noua vota nuncupabat.*

FACVL-

FACVLTAS
REVERENDISSIMI DOMINI
D. STEPHANI VVEBERI
EPISCOPI MYSIENSIS,
REVERENDIS.mi ET ILLVSTRIS.mi
ARCHIEPISCOPI MOGVNTINI SVFFRAGANEI,
Sſ. Theologiæ Doctoris, & librorum Cenſoris.

OBLATI ſunt nobis decem libri Politicorum, à R. P. Adamo Contzen Societatis IESV ſacerdote, & in alma noſtra Academia Moguntina Doctore, & Profeſſore ordinario compoſiti, atque ab eiuſdem facultatis Theologis, alijſque cenſi & approbati: Quare vt ad communem vtilitatem typis mandentur, permittimus. Cùm verò in eiſdem de vniuerſa Republica inſtitutione, cauſis fine, legibus, Magiſtratibus, potentiá, ſeditionibus etiam, & bellis auctor diſputet: & tam ex diuinis literis, ſacris Concilijs, Patrum ſcriptis, Theologiæ, & Canonum decretis, quàm naturali ratione, iure ciuili, Principum inſtitutis, & factis, Regnorum conſuetudinibus, & priſcæ, recentiſque hiſtoriæ exemplis, Reipublicæ feliciter adminiſtrandæ regulam, modumque demonſtret, eos priuatis pariter, & in Magiſtratu poſitis vtiles fore confidimus. Moguntiæ Anno 1621. 6. Maij.

Stephanus VVeberus Epiſcopus Myſienſis,
Suffraganeus Moguntinus, qui ſuprà,
in fidem ſubſcripſit.

APPROBATIO.

HOs decem Politicorum libros à P. ADAMO CONTZEN Societatis noſtræ Theologo conſcriptos, atque à deputatis ad id Theologis lectos & approbatos, ego IOANNES COPPERVS, Societatis IESV apud Rhenum Prouincialis, conceſſâ mihi poteſtate ab Admodum R. P. N. MVTIO VITELLESCIO, Societatis noſtræ Præpoſito Generali, typis mandari permitto. Moguntiæ die 22. Aprilis, Anno 1620.

Ioannes Copperus.

PRIVILEGIVM
CÆSAREVM.

CVM Sacra Cæſareæ Maieſtatis decreto omnibus ac ſingulis Typographis, & Bibliopolis, ac alijs quamcunque librariam negotiationem exercentibus ſerio firmiterque inhibeatur, ne quiſquam vllos libros à noſtris Patribus hactenus editos, vel in poſterum edendos, intra S. Rom. Imperij, Regnorum & Dominiorum ſuæ Cæſareæ Maieſtatis hæreditariorũ fines, ſimili, vel alio characteris genere, aut forma, ſiue in toto, ſiue in parte recudere, vel aliò recudendos mittere, aut aliunde etiam impreſſos adducere, vendere & diſtrahere, clam, ſeu palàm, citra iudicium ac teſtimonium ſupradictorum Patrum audeat, vel præſumat: Concedo ego Ioannes Copperus, Societatis IESV per Rheni prouinciam Præpoſitus Prouincialis (poteſtate mihi ad id facta ab Admodum R. P. N. Generali Mutio Vitelleſcio) Ioanni Kinckio Ciui & Bibliopolæ Colonienſi, facultatem excudendi hos decem Politicorum libros à Patre Adamo Contzen, Societatis noſtræ Theologo conſcriptos, atque à deputatis ad id Theologis lectos & approbatos. In quorum fidem hoc et teſtimonium manu noſtrâ ſubſcriptum, & ſigillo munitum dare voluimus. Moguntiæ die 22. Aprilis, Anno 1620.

Ioannes Copperus.

CATALOGVS
PRÆCIPVVS AVCTORVM HOC OPERE CITATORVM, OMISSIS HODIERNI TEMPORIS SECTARIIS.

A.

ABdias Babylonius.
Adradus.
Aegidius Roman.
Aelianus.
Aelius Lampridius.
Aemilius Probus.
Aeneas Syluius.
Aeſchines.
Aeſcbylus.
Agapetus.
Agathias.
Agellius.
Albertus Krahtzius.
Alexander ab Alexandro
Alexander I. Papa.
Alexander III. Papa.
Alphonſus à Caſtro.
Alphonſus Salmeron.
Aluarus Pelagius.
Ambroſius.
Ammianus.
Anacletus Papa.
Andreas Fornerus.
Andreas Maſius.
Andreas Vega.
Anicetus Papa.
Antigonus.
Antiochenus.
Antoninus.
Antonius Gueuara.
Antonius Minander.
Antonius Senenſis.
Apollonius.
Appianus.
Aquila.
Ariſteides.
Ariſtophanes.
Ariſtoteles.
Arnobius.
Arrianus.
Athanaſius.
Athenæus.
Auguſtinus Aurelianenſis Epiſc.
Auguſtinus Triumphus.
Auicenna.
Auſonius.

B.

BAcchylides.
Boetius.
Barbatus.
Bartholus.
Baſilius Magnus.
Beatus Rhenanus.
Bembus.
Bernardus Abbas Clar.
Bernardinus Mendoza.
Bias.
Bodinus.
Boneſius.
Bonfinius.
Boniſacius Archiepiſcopus Mogunt.
Bozius.
Buccardus.
Budæus.

C.

CAeleſtinus.
Cæſar Baronius.
Caietanus.
Calliſtus Papa.
Canus.
Cardanus.
Caroli Magni conſtitutiones.
Carolus Sigonius.
Caſaubonus.
Caſsianus.
Caſsiodorus.
Cato.
Cedrenus.
Chalcondylas.
Chares Mityl.
Choniates.
Chriſtianus Adrichomius.
Chryſoſtomus.
Cicarella.
Claudianus.
Clemens Alexandrinus.
Clemens I. Papa.
Codinus.
Cœlius Rhodiginus.
Columella.
Conciliator.

Concilia:
- Apathenſe.
- Ancyranum.
- Antiochenum.
- Arelatenſe.
- Aquileienſe.
- Aquiſgraneoſe ſub Stephano V.
- Auguſtanum ſub Ottone.
- Aurelianenſe II. & III.
- Baſileenſe.
- Bracarenſe.
- Carthaginenſe III. & IV.
- Chalcedonenſe.
- Claromontanum.
- Colonienſe I. & II.
- Conſtantienſe.
- Conſtantinopolitanum.
- Dilingenſe.
- Emeritanum.
- Epaunenſe ſub Gelaſio I.
- Epheſinum.
- Florentinum.
- Gerundenſe.
- Granatenſe.
- Laodicenum.
- Lateranenſe I.
- Lateranenſe ſub Leone X.
- Lateranenſe ſub Innocentio III.
- Lateranenſe ſub Alexandro III.
- Londinenſe.
- Lugdunenſe ſub Gregorio X.
- Matiſconenſe.
- Mediolanenſe. I. II. III. IV. & V.
- Meldenſe.
- Moguntinum ſub Carolo Magno.
- Moguntinum ſub Rabano.
- Moguntinum ſub Rabolpho.
- Moguntinum ſub Sebaſtiano.
- Nannetenſe.
- Nicenum I. II.
- Oxonienſe.
- Pariſienſe.
- Pictauienſe ſub Paſchali.
- Rauennatenſe ſub Honorio IV.
- Romanum ſub Martino.
- Romanum IV. ſub Symmacho.
- Romanum ſub Nicolao II.
- Romanum ſub Gelaſio.
- Salisburgenſe ſub Gegrorio X.
- Senenſe prouinciale.
- Sardicenſe.
- Taraconenſe.
- Toletanum I. III. IV.
- Treuirenſe ſub Ioanne.
- Triburienſe.
- Tridentinum.
- Trullanum.
- Valentinianum.
- Venetum ſub Leone I.
- Viennenſe ſub Clemente V.

Conſtantius presbyter.
Cordubenſis.
Cornelius à Lapide.
Cornelius Tacitus.
Couarruuias.
Criſpus Saluſt.
Cromerus.
Cteſias.
Cuiacius.
Curopalata.
Curtius.
Cyprianus.

Cyria-

Cyriacus Papa.
Cyrillus.

D.

DAmaſus Papa.
Delrio.
Democritus.
Demoſthenes
Diodorus Siculus.
Diogenes Laertius.
Dio Nicæus.
Dion Pruſienſis Græcus.
Dioſcorides.
Dionyſius Areopagita.
Dominicus Bannes.
Dominicus Iacobatius.
Dominicus Soto.
Donatus.
Driedo.
Dubrauius.

E.

EGnatius.
Emmanuel Sa.
Ennius.
Epictetus.
Epicurus.
Epiphanius.
Euagrius.
Eunapius.
Eurypides.
Euſebius.
Euſtathius.
Eutropius.

F.

FAber.
Feſtus.
Flauius Ioſephus.
Flauius Vopiſcus.
Florus.
Forcatulus.
Franciſcus Soarez
Franciſcus Turrianus.
Frontinus.
Fulgentius.
Fulgoſus.

G.

GAbriel.
Gabriel Vaſquez.
Galenus.
Gelaſius Papa.
Gellius.
Gerſon.
Geſnerus.
Godeſcalcus Stevvegius.
Gorionides.
Gregoras.
Gregorius de Valentia.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nyſſenus.
Gregorius VII.
Gregorius Toloſanus.
Gregorius Turonenſis.
Guilhelmus Pariſienſis.
Guilhelmus Tyrius.

H.

HAimo.
Halicarnaſſæus.
Hector Boethius.
Hegeſippus.
Heliodorus.
Henricus Henriquez.
Henricus Kalteiſeo.
Hermogenes.
Herodianus.
Herodotus.
Hieronymus Abbas.
Hieronymus Eccleſiæ Doctor.
Hieronymus Manfredus.
Higynus Papa.
Hilarius.
Hincmarus.
Hippocrates.
Hippolytus.
Hirtius.
Hiſtoria Armeniæ.
Homerus.
Horatius.
Hormiſda Papa.
Hoſtienſis.
Hugo Victorinus.

I.

IAcobus Gaulterus.
Iacobus Gretſerus.
Iacobus Pontanus.
Ignatius Martyr.
Innocentius Papa.
Ioannes Cochleus.
Ioannes de Salas Caſtellanus.
Ioannes Magnus.
Ioannes III. Papa.
Ioannes Polemar.
Ioannes Roberti.
Ioannes Socroboſcus.
Ioannes Turrierremata.
Ioſephus Scaliger.
Irenæus.
Iſidorus.
Iſocrates.
Iulianus Epiſcopus Coenſis.
Iulianus Capitolinus.
Iulius Cæſar.
Iulius Clarus.
Iulius Scaliger.
Iuſtinianus.
Iuſtinus Martyr.
Iuſtus Lipſius.
Iuuenalis.

L.

LActantius.
Laertius.
Lælius Biſciola.
Læuinus Torrentius.
Laurentius Surius.
Leonardus Leſsius.
Leonicerus.
Leo Papa.
Lindanus.
Lorippus.
Lucanus.
Lucianus.
Lucretius.
Ludouicus Granatenſis.
Ludouicus Viues.

M.

MAchiauellus.
Macrobius.
Mamertinus.
Marcellinus.
Marcellus Papa.
Marcianus Palladia.
Marcus Tullius Cicero.
Mariana.
Martialis Papa.
Martianus.
Martinus Becanus.
Martinus Laudenſis.
Maximilianus Sandæus.
Medina.
Menander.
Minutius.
Modeſtinus.
Mæcenas.
Molina.
Moſchus.

N.

NAumachius.
Neubrigenſis.
Nicephorus.
Nicetas.
Nicolaus Bellus.
Nicolaus I. Papa.
Nicolaus Serarius.
Nicolaus Trigautius.
Nonius.

O.

OLaus Magnus.
Onuphrius.
Oppianus.
Optatus Mileuitanus.
Origenes.
Oroſius.

P.

PAmmelius.
Panormitanus.
Papinianus.
Paulinus.
Paulus Caſtrenſis.
Paulus Diaconus.
Paulus Æginetа.
Paulus Æmilianus.
Pauſanias.
Perſius.
Petrus Chryſologus.
Petrus Damiani.
Petrus Iarricus.
Petrus Rebuffus.
Philaſtrius.
Philemon Comicus.
Philippus Cominæus.
Philo.
Philoſtratus.
Phocylides.
Pindarus.
Pius I. Papa.

Plato.

Digitized by Google

Plato.
Plautus.
Plinius.
Plutarchus.
Polybius.
Pollux.
Polyænus.
Polydorus.
Pomponius.
Poſidius.
Plateolus.
Priſcus.
Proclus.
Procopius.
Proſper.
Prudentius.
Publius Ouidius Naſo.
Publius Valerius Martialis.
Publius Virgilius Maro.

Q.

QVinctilianus.

R.

RAbanus Archiepiſcopus Mogunt.
Radulphus Tungrenſis.
Rozouius.
Regulæ Societ. Ieſu.
Robertus Bellarminus.

S.

SAbellicus.
Saluianus.
Sanderus.
Seneca.
Seuerinus Binius.
Sibrandus Lubbertus.
Sigebertus.
Silius.
Simocatta.
Sixtus I. Papa.
Sixtus Senenſis.
Socrates Philoſophus.
Socrates Hiſtoricus.
Sozomenus.
Spartianus.
Statius.
Strabo.
Stobæus.
Suetonius.
Suidas.
Sylueſter.
Sylueſter Papa.
Symmachus.
Syneſius.

T.

TEleſphorus Papa.
Tertullianus.
Theocritus.
Theodoretus.
Theodorus.
Theodotion.
Theognis.
Theophilus.
Theophraſtus.
Theophylactus.
Theopompus.
Theſaurus polit. de Turc. Imp.
Theulphus.
Thomas Aquinas.
Thomas Sanchez.
Thomas VValdenſis.
Thrithemius.
Thucydides.
Tibullus.
Titus Liuius.
Trebellius Pollio.
Trebonius.
Turnebus.

V.

VAlerius Maximus.
Valerius Reginaldus.
Varro.
Vegetius.
Veſalius.
Victor.
Vida.
Villalpandus.
Vincentius Beluacenſis.
Vincentius Lyrinenſis.
Virtuuius.
Vlpianus.
Volaterranus.
Volcatius.
Vrbanus I. Papa.

X.

XEnophon.
Xyſtus Papa.

Z.

ZOnaras.
Zoſimus.
Zepherinus Papa.

INDEX

INDEX

CAPITVM DECEM LIBRORVM POLITICORVM.

POLITICORVM LIBER Primus.

CAput I. Scribendi de Republica cauſa.
Cap. II. Doctrinæ ciuilis neceſsitas, vtilitas, dignitas.
Cap III. Reipublicæ definitio.
Cap. IV. Cauſa materialis Reipublicæ.
Cap. V. Rempublicam non à fato, nec caſu aut fortuna, ſed à Deo eſſe.
Cap. VI. Rẽpublicam à Deo dependere, ſacræ Scripturæ ſententijs probatur.
Cap. VII. Ex Danielis prophetia probatur Regna à Deo dependere.
Cap. VIII. Rempublicam à Deo dependere teſtimonijs Chriſtianorum oſtenditur.
Cap. IX. Rempublicam à Deo eſſe & dependere ex prædictionibus alijs cognoſcitur.
Cap X Regna à Deo gubernari, ex dictis impiorum & infidelium oſtenditur.
Cap. XI. Ratione docetur prouidentiâ diuinâ omnia gubernari.
Cap. XII. Rempublicam à Deo regi, exemplis oſtenditur.
Cap. XIII. Obiectiones Atheorum diſſoluuntur.
Cap. XIV. Forma Reipublicæ eaq́; varia.
Cap. XV Prima Reipublicæ ſpecies eſt Monarchia, eaq́; multiplex.
Cap XVI. De vitioſa Monarchiæ forma, quæ Tyrannis dicitur, eius ortus, proprietates, delectatio.
Cap XVII. Ariſtocratiæ definitio & conſideratio.
Cap. XVIII. De Oligarchia, quæ eſt ex corrupta Ariſtocratia.
Cap. XIX. De politia preſſè ſumpta, ſeu populari forma Reipublicæ.
Cap XX. De Democratia, quæ eſt vitium politiæ preſſè ſumpta.
Cap XXI. Optimam Reipublicæ formam eſſe Monarchiam ex Ariſtocratia, & politia temperatam.
Cap. XXII. Rationes pro Optimatum, & populari regimine infirmas eſſe.
Cap XXIII. Opinio Machiauelli de Monarchia, & eius rationes refutantur.
Cap. XXIV. Magiſtratum patriæ obligatum eſſe.
Cap. XXV. Præſtat principem eſſe hæreditarium, quàm eligi.
Cap. XXVI. Fœminarum imperia, ſed rarò admittenda.

POLITICORVM LIBER Sextus.

Cap. I. Connexio & ordo duorum ſequentium librorum.
Cap II. Finis Reipublicæ eſt illius beatitudo.
Cap. III. In Republica virtutem neceſſariò colendam eſſe.
Cap IV. Impia Machiauelli doctrina refellitur.
Cap V. Sine vera virtute & pietate non poſſe Rempublicam gubernari, docetur ex ſacris litteris.
Cap. VI. Omnes viri ſancti felicitatem Reipublicæ ex virtute æſtimarunt.
Cap. VII. Sanctis Patribus conſentire principes pios.
Cap VIII. Iuris ciuilis teſtimonijs docetur in Republica religionem ſeriò colendam eſſe.
Cap. IX. Iudicio hominum impiorum omnem priuatam & publicam felicitatem à virtute eſſe.
Cap. X. Ex natura virtutis docemur, eam eſſe Reipublicæ neceſſariam.
Cap. XI. Amicitia & concordia ſine virtute eſſe non poteſt.
Cap. XII. Exempla docent impijs infeliciter, bonis proſperè res ceſsiſſe.
Cap XIII. Simulationem virtutis & præcipuè religionis eſſe noxiam Reipublicæ.
Cap. XIV. Superſtitionem ex Republica tollendam.
Cap. XV. Machiauelli imprudentia & ſuperſtitio demonſtrata.
Cap. XVI. Princeps in Religione nihil ſtatuat.
Cap. XVII. Ratio veræ religionis conſeruandæ.
Cap. XVIII. Modus reducendæ veræ religionis.
Cap. XIX. Alia minora pro reducenda vera religione adiumenta.

POLITICORVM LIBER Tertius.

Cap. I. Omnes virtutes morales in bene conſtituta Republica requiri.
Cap. II. Prudentia Reipublicæ neceſſaria, eiuſque munus, ac functio.
Cap. III. Magno eſſe in errore, qui principes, magiſtratumque prudentes, ciues imprudentes, ſtolidos, & vt aiunt, ſimplices malunt.
Cap. IV. Aſtutiam prudentiæ imitatricem Reipublicæ noxiam eſſe.
Cap. V Prudentiæ diligentiam iungendam eſſe.
Cap VI. Iuſtitia principi præcipuè commendata eſt.
Cap. VII. Rempublicam debere fidem ſeruare omnibus.
Cap. VIII. Rempublicam erga benemeritos debere eſſe gratam.
Cap IX. Principem & Rempublicam oportere eſſe liberalem.
Cap. X. Reipublicæ neceſſariam parſimoniam, pernicioſam eſſe prodigalitatem.
Cap XI. Affabilitatem inſigne eſſe ciuium, & principum ornamentum.
Cap. XII. Pudicitiam magnæ curæ in Republica eſſe oportere.
Cap. XIII. Moribus bonis, ac pudicis ſpectacula obeſſe, ideoq; tollenda, aut ſola, quæ ad virtutem excitant, retinenda.
Cap. XIV. Sobrietatem Reipublicæ eſſe firmamentum.
Cap XV. Iram regnantibus ex æquo, & ſubditis noxiam eſſe.
Cap. XVI Clementiam in omni Republica colendam eſſe.
Cap. XVII. Omnes in Republica ad fortitudinem eſſe inſtituendos.
Cap. XVIII. Fortitudinem cruentis ſpectaculis non acquiri.
Cap. XIX. Rempublicam quamuis potentem, & diuitem, oportere modeſtia eſſe tenaciſsimam.
Cap. XX. Magnanimitatem Reipublicæ, & præcipuè Magiſtratibus commendatam eſſe oportere.
Cap. XXI. Omnium virtutum Reginam in Republica maximi faciendam, nempe caritatem.

POLITICORVM LIBER Quartus.

Cap. I. Inſtituendæ iuuentutis ſumma neceſſitas.
Cap. II. Præcepta inſtituendæ iuuentutis neceſſaria omnibus data.

Cap.

Cap. III Curam infantium quoque conuenire Reipublicæ.
Cap. IV. Infantes inſtitutione quoque indigere, & quæ illa ſit.
Cap. V Inſtitutio puerorum iam adultiorum, & quibus in rebus illa verſetur, & de moribus.
Cap. VI Iuuentuti præficiendos eſſe probos, & doctos Magiſtros.
Cap. VII. Magno delectu ad artium liberalium, & ſcientiarum ſtudia admittendos eſſe diſcipulos.
Cap. VIII. Certa morum Regula ſtudioſis præſcribenda.
Cap. IX. Profeſſores ſcientiarum in honore habendos eſſe.
Cap. X. Pœnis & plagis moderatis iuuentutem in officio continendam eſſe.
Cap. XI. Eruditionem Reipublicæ honorificam & neceſſariam eſſe.
Cap. XII Literarum ſtudium non obeſſe politicæ prudentiæ ſiue togatæ ſiue militari.
Cap. XIII. Academias, & Gymnaſia publica inſtituenda eſſe.
Cap. XIV. Profeſſoribus & ſtudioſis priuilegia danda, & quæ conueniant.
Cap. XV. Plurima alia priuilegia ſtudioſorum eſſe, & quænam illa.
Cap. XVI. Gradus & honores legitimè conferri eruditis, eoſque magni faciendos eſſe.
Cap. XVII Enumeratio eorum quæ diſcenda ſunt.
Cap. XVIII. Grammaticæ inſtitutiones quomodo docendæ.
Cap. XIX De Poëſi.
Cap. XX. Eloquentia ſolutæ orationis.
Cap. XXI. Ratio, & methodus diſcendæ eloquentiæ.
Cap. XXII Poſſe principem profeſſores habere, qui hæc omnia præſtent.
Cap. XXIII. Philoſophia vtilis eſt Reipublicæ, & quomodo docenda.
Cap. XXIV. De ſtudio Logicæ, Phyſicæ, Metaphyſicæ, Matheſeos.
Cap. XXV. Medicinæ curam eſſe oportere maximam.

POLITICORVM LIBER
Quintus.

Cap. I. Ratio inſtituta de legibus diſputationis.
Cap. II. Definitio legum, & diuiſio.
Cap. III. Legum neceſſitas atque vtilitas.
Cap. IV. Materia legum varia eſt.
Cap. V. Legulator Magiſtratus eſt, aut tota Reſpublica.
Cap. VI. Finem legis eſſe facere viros & ciues pariter bonos.
Cap. VII. Legem communitati impoſitam eſſe, & propter commune bonum.
Cap. VIII Effecta legis expoſita & officia.
Cap. IX. Non omnibus legibus etiam iuſtis conſcientias obligari, quibuſdam vero inæqualiter aſtringi.
Cap. X. Leges pœnales neceſſarias eſſe varieque obligare.
Cap. XI. Leges paucas eſſe optimum eſt.
Cap. XII. Leges iuſtas, æquabiles, moderatas eſſe oportere.
Cap. XIII. Leges haud facilè mutandas eſſe.
Cap. XIV. Legem æternam eſſe aliquam, & omnium legum fontem eſſe.
Cap. XV. De adiunctis legum humanarum, & inprimis de interpretatione.
Cap. XVI. Leges quandoque ceſſare, quamuis non abrogentur.
Cap. XVII. Legem iuſta de cauſa abrogari poſſe.
Cap. XVIII. Priuilegia concedenda, ſed meritis & moderatè.
Cap. XIX Legislatori ſummam rationem conſuetudinis habendam.
Cap. XX. Princeps legibus aſtringitur.
Cap. XXI. Veterem legem moribus & politiæ vtilem fuiſſe.
Cap. XXII. Antinomos Republicâ pellendos eſſe.
Cap. XXIII Legem diuinam ſcriptam Reipublicæ neceſſariam à Catholicis ſolis rectè intelligi atque obſeruari.
Cap. XXIV. Iniuria nos de praua verſione, & interpretatione diuinæ legis accuſari.
Cap. XXV. Sectarios habere veram Dei legem non poſſe.
Cap. XXVI. Legem diuinam ſcriptam vere difficilem eſſe.
Cap. XXVII. Lectionem diuinæ legis à nobis non prohiberi.
Cap. XXVIII Legi ſcriptæ traditam legem coniungi.
Cap. XXIX Iuris ſtudium principibus & priuatis commendatum.

POLITICORVM LIBER
Sextus.

Cap. I. Magiſtratus ſine adulatione inſtruendi ſunt.
Cap. II. Magiſtratum Reipublicæ neceſſarium eſſe.
Cap. III. Magiſtratus duplex Eccleſiaſticus & ciuilis.
Cap. IV. Sacrificium Chriſtianum, eiuſque ratio.
Cap. V. De primario Sacerdotij Chriſtiani officio, & veritate SS. Euchariſtiæ.
Cap. VI. Pſallendi in Eccleſia officium eſſe Clericis demandatum ſancteque colendum.
Cap. VII. Horas canonicas, & vigilias in Eccleſia vſitatas fuiſſe & eſſe.
Cap. VIII. Eccleſiaſticos poſſe rerum & controuerſiarum ciuilium eſſe iudices.
Cap. IX. Contra ſectarios Prælatorum iuriſdictio ciuilis defenditur.
Cap. X. Vita Eccleſiaſticorum laudabilis commendata.
Cap. XI. Reformationem Cleri ad normam Apoſtolicam ſeriò vrgendam eſſe.
Cap. XII. Reformationis ratio facillima eſt delectus ordinandorum.
Cap. XIII Doctrina, aliæque dotes ordinandorum.
Cap. XIV. Viſitationes frequentes eſſe oportere.
Cap. XV. Ratio viſitationis in concilio Mediolanenſi 4. præſcripta.
Cap. XVI. Clericorum delicta ſeuerius punienda, quàm Laicorum.
Cap. XVII. Ad bonos mores Eccleſiaſticorum facere plurimum vitam communem.
Cap. XVIII. Capitula diſciplinæ causâ inſtituta eſſe, & eorum modus.
Cap. XIX. Varij Eccleſiaſticorum ordines.
Cap. XX De Pontifice Romano.
Cap. XXI. Immeritò multi odio Romani Pontificis à vetere Eccleſia ſeceſſionem faciunt.
Cap. XXII. Alia cauſa, cur à nobis receſſerint, iniuſta.
Cap. XXIII. Angelus Apocalypſis 14. 6. Lutherus non eſt, nec is contra Pontificem audiendus.
Cap. XXIV. Verbis Danielis c. 7. 21. & 8. verſ. 23. non deſcribitur Romanus Pontifex.
Cap. XXV. Papa non putat, quòd poſsit mutare tempora & leges.
Cap. XXVI. Tradi in manus per tempus, & tempora, & dimidium temporis, ad Pontificem non pertinet.
Cap. XXVII. Capite 8. verſ. 23. de Pontifice non prophetat Daniel.
Cap. XXVIII. Quæ Danielis Cap. 11. verſ. 31. & ſequentibus dicuntur, ad Pontificem non pertinent.
Cap. XXIX. Ex eo, quòd dicatur Antichriſtus fore in concupiſcentijs fœminarum, non rectè Pontifex accuſatur.
Cap. XXX. Deus Maozim non eſt ſacrificium Miſſæ.
Cap. XXXI. Reges Auſtri contra Papam pugnaturi non ſunt.

Cap.

Google

Cap XXXII. Pontifex non eſt collocaturus tabernaculum inter duo maria, & capturus AEgyptum.
Cap XXXIII. Beſtia Apocalyptica. cap. 13. ad Pontificem non pertinent.
Cap. XXXIV. De iiſdem Beſtijs, ex cap. 13. Apocalyp. à verſu 11.
Cap. XXXV. Pontifici ad conſilia gubernationesq; iungi Cardinales.
Cap XXXVI. Patriarcharum dignitas proxima eſt Pontificiæ; deinde Primatum & Archiepiſcoporum.
Cap. XXXVII De opinione ſectariorum ordinem Hierarchicũ vel admittentium vel repudiantium.
Cap XXXVIII. Metropolitanorum Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Chorepiſcoporum officia moribus & Reipublica neceſſaria, vtilia.
Cap. XXXIX Epiſcoporum officium ſummè neceſſarium, varium, eius dignitas, &c.
Cap XL. Propoſitorum, Decanorum, Primiceriorum, aliorumque munia.
Cap XLI Canonicarum inſtituta in Eccleſia laudabilia, & leges de illis ſalutares.
Cap. LXII Opes Eccleſiarum magnas religioni & politia vtiles eſſe.
Cap. XLIII. Contra Eccleſiarum diuitias quæ obijci ſolebant.
Cap. XLIV Multitudinem cleri probandam eſſe.
Cap. XLV. Parochia augenda, ornanda.
Cap. XLVI. Monachorum varia inſtituta Reipublica vtilia eſſe, & eorum modus ac ratio.
Cap. XLVII. Sacrarum virginum cœtus, leges, gubernatio.
Cap XLVIII Epilogus, & cohortatio ad clerum, vt perfecta Euangelicorum præceptorum obſeruationi ſtudeat.

POLITICORVM LIBER
Septimus.

Cap I. Varia Magiſtratuum ratio.
Cap II Monarchæ creandi ratio.
Cap III. Monarcharum vnctio, & coronatio rectè vſurpatur.
Cap. IV Regibus magnos honores exhibendos.
Cap. V Alij honores regibus exhiberi ſoliti.
Cap VI Poteſtas principum magna, ſed varia.
Cap. VII Reipublicæ præcipuam curam eſſe, vt idoneis mandet dignitates & magiſtratus.
Cap. VIII Ratio viros bonos ad gubernationem erudiendi.
Cap IX Viſitandos eſſe magiſtratus.
Cap X Magiſtratus haud facilè mutandos.
Cap XI. Tales creandos magiſtratus minores, qui poßint promoueri ad dignitates maiores. & non contemnendos honores inferiores ab ijs, qui geſſerunt maiores.
Cap. XII Generalis magiſtratuum diuiſio ex modo practico Reipublicæ.
Cap. XIII. Senatum idoneum legendum eſſe, eiuſque leges. itemque de conſiliarijs.
Cap. XIV. In monarchia magiſtratus qui eſſe ſoleant poſt regem.
Cap XV Cæſares ijque magiſtratus proximi Monarchis.
Cap XVI. Aula Regia conſtitutio.
Cap. XVII. Comitum conſideratio.
Cap. XVIII Romani conſulatus conſideratio.
Cap. XIX. Magiſtratus conſulatui ſimiles.
Cap. XX. Dictatura & cenſura conſideratio.
Cap XXI. Magiſtratuum prouincialium ordo, & officia.
Cap. XXII. Iudiciorum in Republica ratio conſtituta.
Cap. XXIII. Aliarum Rerumpublicarum iudicia Tribunalia.
Cap. XXIV. Iudicum adminiſtri.
Cap. XXV. Cancellariatus conſideratio.
Cap. XXVI. AEdilium magiſtratus & officia.
Cap. XXVII Annonæ præfectos magna cura conſtituendos.
Cap. XXVIII. Tribunorum plebis conſideratio.
Cap XXIX. Quæſtorum & adminiſtratorum ingens cura.
Cap XXX Miniſtri magiſtratuum.
Cap. XXXI. De Regno Sinenſi
Cap. XXXII. Cathalogus magiſtratuum, & officiorum Imperij Romani, aliarumq; Rerumpublicarum quarundam.
Cap. XXXIII Legatos ex viris probatißimis eſſe deligendos.

POLITICORVM LIBER
Octauus.

Cap. I. Potentia humana definitio, eius imbecillitas.
Cap. II. Potentia acquirenda & augenda princeps ſtudere debet.
Cap III Potentia duplex: domeſtica, externa.
Cap IV. Potentia in quibus conſiſtat, & de eius capite, quod eſt auctoritas.
Cap. V. Diuitias principi quærendas eſſe.
Cap VI. Varij modi diuitiarum acquirendarum.
Cap VII. Tributa legitimè pendi, eorumque modus.
Cap. VIII. Munera perſonalia nonnunquam vtilia tributo.
Cap IX. Honeſta ad opes via, nec cuiquam moleſta, bona Oeconomia.
Cap. X. Mercaturam augendam.
Cap. XI. Agriculturam ante omnia curandam, & ornandam.
Cap XII Principi foßilium rerum precia conquirenda eſſe.
Cap. XIII. Parſimoniam ſummum vectigal eſſe.
Cap. XIV. Potentiam legibus ſumptuarijs mirabiliter augeri.
Cap. XV. Alia honeſta, & ſubditis vtiles rationes, quibus opes Reipublicæ firmantur.
Cap XVI. Modi pecuniæ colligendæ ab Ariſtotele lib. 2. Oeconom recenſiti, alijque ſimiles.
Cap XVII. Modi iniquè congerendi pecunias.
Cap. XVIII Alio modo eos. qui mutuo egent, adiuuandos.
Cap XIX. Aliæ quoque rationes cogendæ pecuniæ, viſitatæ & damnatæ.
Cap. XX. Nobilitatis defenſio principem potentem facit.
Cap. XXI. Potentiam commeatibus in vſum comportatis ſtabilem eſſe.
Cap. XXII. Potentia præcipua in ciuitatibus firmis, & populoſis.
Cap XXIII. Arces ad potentiam conſeruandam vtiles & neceſſarias eſſe.
Cap XXIV. Fœdera ad potentiam facere plurimum.

POLITICORVM LIBER
Nonus.

Cap. I. Damna Rerumpublicarum multa, & grauia eſſe, & quæ ad politicum præcipuè pertineant.
Cap. II. Seditionem grauißimum malum eſſe.
Cap. III. Seditiones eſſe frequentißimas.
Cap IV. Seditiones, & coniurationes tempore Monarchiæ.
Cap V. Conſtantinopolitanum imperium ſeditione, rebellioneque agitatum eſſe.
Cap. VI. Aliarum Rerumpublicarum ſeditiones.
Cap. VII. Oſmanidarum ſeditiones.
Cap. VIII. Seditionum, & tumultuum cauſa ex parte Rectorum.
Cap. IX. Seditionum cauſa ex ſubditis.
Cap. X. De ſeditionibus ex Religione vberius diſputatum, & Republica ac religionis ſtatus anno 1617.
Cap. XI. Status Religionum Europæarum, ſi doctrinam & doctores ſpectes.
Cap XII. Seditionum improuiſa & ex paruis rebus origo.
Cap XIII Fortuita interdum ſeditionis cauſam præbere.
Cap. XIV. Ordo, & via ſeditionum concitandarum.
Cap XV. Remedia contra ſeditiones, & bella ciuilia.
Cap XVI. Variæ rationes coercendarum ſeditionum à diuerſis vſurpata.

Cap.

Digitized by Google

Cap.XVII. Pax publica non à Catholicis, ſed à ſectarijs ſeditionibus turbata eſt.
Cap.XVIII. Pacem ciuilem in Romano Imperio obtineri vix poſſe, quàm diu Prædicantes pacem Eccleſiaſticam turbant.
Cap.XIX. Experientia docet, religionum diſsidia pacem Reipublicæ turbare.
Cap.XX. Concordia religionum Principi commendata.
Cap.XXI. Diſcordiarum ſuarum incommoda ipſos Sectarios ſentire.
Cap.XXII Poſſe pacem Religionis conſtitui in Germania.
Cap.XXIII. Non poſſe eſſe pacem in miſtione Religionum, & politica quadam moderatione.
Cap.XXIV. Non poſſe ſeditiones ex religionibus ortas Syncretiſmo tolli, ex natura fineque eius docetur.
Cap.XXV. Scopum Syncretiſmi primarium eſſe, vt violata religionis pace Catholici mactentur.
Cap XXVI. Secundarium Syncretiſmi ſcopum eſſe duplicem, euerſionem Lutheranorum, & ſeruitutem principum Caluinianorum.
Cap.XXVII. Exemplis Patrũ, Catholicorum, Lutheranorum non probari Syncretiſmum.
Cap XXVIII. Lutheranos improbare Syncretiſmum, Catholicos ad toleranda mala paratos eſſe oportere.
Cap.XXIX. Ciuilem vnionem quorundam principum non eſſe pro Syncretiſmo in Religionem adducendam.
Cap XXX. Ad pacem eſſe neceſſarium, petulantiam ingeniorum coercere.
Cap.XXXI. Arbitros affectibus liberos in pacis tractatione eligendos eſſe.
Cap XXXII. Interim, dum de pace tractatur, mendacia, & calumnias Prædicantium eſſe coercendas.
Cap.XXXIII. Colloquia rectè inſtituta ad pacem conducere.
Cap XXXIV Scriptiones de controuerſiis inſtitutas, etſi eriſticæ ſint, ad pacem tamen vtiles eſſe
Cap XXXV. Certiſsimam & compendioſam ad pacem viã eſſe generale Concilium, oſtenditur ex ſcripturis.
Cap.XXXVI. Morem Eccleſiæ eſſe, vt contra hæreſes concilia colligat. atque ita ſentire SS. Patres.
Cap.XXXVII. Commodiſsimam ad pacem viam concilium, ipſos ſectarios ſentire.
Cap. XXXVIII. Sectarios noſtri temporis concilium habere non poſſe.
Cap.XXXIX. Amplius oſtenditur, nouatores nec ſynodum, nec pacem habere poſſe.
Cap.XL. Formam concilij ad pacem faciendam collecti oportere ſumi ex veteri Eccleſiæ conſuetudine.
Cap.XLI. Rationes eſſe graues, cur Catholici, non aduerſarij concilium probent.
Cap.XLII. Concilium Tridentinum ſuſcipiendum eſſe, vt pax Germaniæ reddatur.
Cap.XLIII. Exceptiones cõtra concilij auctoritatem inanes eſſe.
Cap.XLIV. Pacis ineundæ ratio.
Cap.XLV. Pœnæ ſeditioſorum & rebellium graues conſtitutæ ſunt.
Cap.XLVI. Bonum ciuem interdum alteri, interdum neutri parti ſe iungere.

POLITICORVM LIBER
Decimus.

DE BELLO.

Cap.I. Togatum & Sacerdotem de bello diſputare conuenienter poſſe.
Cap.II. Belli definitio & deteſtatio.
Cap III. Bellum eſſe licitum.
Cap IV. Iuſtum bellum eſſe oportet, & ab eo, qui ius belli habet, indici.
Cap.V. Cauſæ iuſtæ, ob quas bellum ſuſcipi poteſt.
Cap.VI. Cauſæ iuſtæ, ob quas bella moueri poſſunt.
Cap.VII. Cauſæ belli quædam ſpecialius expoſitæ.
Cap.VIII. Cauſæ bellorum iniquæ.
Cap.IX. Si hoſtis ſatisfactionem offerat, mitiùs agendum eſt.
Cap.X. Maturo & lento conſilio ad bella procedendum.
Cap.XI. Bellum etiam iuſtè gerendum eſſe.
Cap.XII Finem belli legitimum & honeſtum eſſe oportere.
Cap.XIII. Bellum auxilio Dei, ſummaque pietate gerendum eſſe.
Cap.XIV Bellum parandum maturè & in pace.
Cap.XV. Arma quæ curanda.
Cap XVI. Arma quibus hoſtem lædimus cominus.
Cap XVII. Arma quibus hoſtem lædimus eminus.
Cap XVIII. Arma viua.
Cap XIX Machinarum bellicarum conſideratio.
Cap.XX. Delectum magna cura habendum.
Cap.XXI. Delecti militis virtutes.
Cap.XXII. Ducis boni officium & artes.
Cap XXIII. Princeps aut Rex magno bello ipſe interſit.
Cap XXIV. Diſciplina belli commendata.
Cap.XXV Parato opus eſſe celeritate.
Cap XXVI Militares Magiſtratus.
Cap XXVII Alij in militia Magiſtratus.
Cap XXVIII. Militem internum præſtare externo: nec tamen negligendum externum.
Cap.XXIX. Ordinarios milites quoſdam alendos eſſe.
Cap XXX. Romanorum militum diuiſio.
Cap.XXXI Ad victoriam equitem plus facere quam peditem.
Cap XXXII. Caſtra compoſita more veterum.
Cap XXXIII. Caſtrorum munitiones neceſſariæ.
Cap.XXXIV Caſtrorum veterum leges & conſuetudines.
Cap.XXXV. Iter militare.
Cap.XXXVI. Fluminum tranſitus.
Cap XXXVII. Acies inſtituenda.
Cap XXXVIII. Strategemata pugnantium.
Cap.XXXIX. Alia forma acierum.
Cap.XL. Exempla acierum varia.
Cap.XLI. Hortatio militaris & reſponſa exercitus.
Cap.XLII. Antiquam aciem noſtro tempore ſeruari non poſſe.
Cap.XLIII. Præcepta generalia aciei inſtruendæ, & prælij.
Cap.XLIV. Hoſtem domi non exſpectandum, ſed in ſuo infeſtandum eſſe.
Cap.XLV. Non eſſe boni Imperatoris pugnandi neceſsitatem imponere.
Cap.XLVI. Strategemata obſidentium.
Cap.XLVII. Strategemata obſeſſorum.
Cap.XLVIII. Fugere interdum licitum eſt, & quæ in fuga obſeruanda.
Cap XLIX Fugam hoſti non facilè intercludendam.
Cap.L. Naualis belli ratio.
Cap.LI. Exploratoribus vtendum eſſe.
Cap.LII. Proditores quomodo tolerandi.
Cap LIII Stipendia moderata & certa conſtituenda.
Cap. LIV. Commeatus & ſtipendiorum ratio.
Cap.LV. Miſsiones militum Romanorum non probandæ Principi.
Cap.LVI. Inducias interponi & ſeruari oportere.
Cap LVII. Præmia viris fortibus diſtribuenda.
Cap.LVIII Pœnæ militares.
Cap LIX. Vetus militia cum noſtra comparata, quò ad arma.
Cap LX. Comparata diſciplina militum noſtrorum cum Romanis.
Cap LXI. Victoriâ feriò, iuſtè, moderatè vtendum.
Cap.LXII. Victo quid agendum.

Digitized by Google

POLITICORVM LIBER PRIMVS.

REIPVBLICAE CAVSA EFFICIENS, MATERIA, FORMA, GENERA.

CAPVT I.

Scribendi de Republica cauſa.

Veritatis inultis hoſtes.

DOCTRINAM ciuilem mihi tradere inſtituenti paratam eſſe accuſationem, atque de ipſo titulo cauſam dicendam non ignoro: cùm enim honeſtis ſe conatibus maleuolorum ſemper liuor opponat; nec hoc ſeculo tã vitiorum, quàm virtutum fœcundiſsimo, vllus ſine multorum obtrectatione rectè vel doceat, vel agere queat, mirum nemini debet videri, ſi his in diſputationibus, quæ non modò iudicijs, cenſuris, cauillationibus, reprehenſionibus legentium, & ſcribentium, ſed vindictæ etiam regnantium, ſi erratum fuerit, obnoxiæ ſunt, dura iudicia, auerſoſque multorum animos ſentiamus.

Obijciuntur docentibus varia.

§. 2. Quatuor autem ſunt, quæ in ipſo operis veſtibulo, atque aggreſſu obices ponuntur. Primo enim religionis, in quam nomen dedi, profeſsio, rerum ſecularium tractationem, ſtudiumque vetare atque interdicere penitus videtur. Quid enim tu, cui mundus crucifixus eſt, aiut eſſe debet, mundanam ordinas Rempublicam? Cur tu, qui mundo crucifixus es (niſi religionem mentiris) de cruce tua pendens leges regibus, & regnis figis? Quæ tuæ in aula, in curia, in tribunalibus, quę etiam in ſeditionibus, & bellis eſſe partes poſſunt, quorum omnem tibi memoriam excutere ardor precandi, & ſacrarum ſcripturarum ſtudia debebant? Deinde periculoſæ plenum opus aleæ eſt, non modo leges præſcribere dominantibus, ſed & conſilia, *multis enim magno bona conſilia ſteterunt.* Quam verò facilis ſit in hac cauſa, quamuis abſit culpa, & error, offenſio; quicunque ignorat, is ad ſcribenda politica nunquam idoneus eſt. Tertio. Nimium videtur ſuperba, aut potius inſana profeſsio, velle docere ſenatum, Principes, Reges, Imperatores, Pontifices: obtemperare enim illis imperantibus, non imperij leges ſcribere boni ciuis eſt. Denique

Inexperti doctrina calumnijs obnoxia.

qui nullã vnquam Reipublicæ partem attigit, de Republica tamen adminiſtranda conſilia, legesque ſcribit, Phormionis Epheſij irriſionem effugere nunquam poterit; *eum autem omnium ſenum ſtultiſſimum Hannibal iudicabat*, qui coram veterano, & multorum triumphorum imperatore, de metandis caſtris, inſtruenda acie, prælioque declamaret. Haud minor ſane ſtultitia videtur, ſi mundi rectoribus, quos educatio ad imperium formauit, vſus exercuit, varietas euentuum erudiuit, canities, & prudentia firmauit, moderandæ Reipub. rationem modumque obtrudat is, qui ne Formijs quidem, aut in Alpibus prætor fuerit. Si enim cunctis artibus, aut artificibus maximum decus vſu venit, ſi experiendo tantum diſcitur, quam arduum, quam ſubiectum fortunæ ſit cuncta regendi onus; cur non conſideras audientium perſonas, ne prius irridearis, quam audiaris? Non vereris ne intempeſtiua ſapientia ſit potentibus tædio, ſapientibus ludibrio? Ego verò nequaquam iſta vereor, nec profecto vereri debeo, cauſas, tu, quicunque hæc lecturus es, mecum perpende.

Sacerdotis officium eſt, docere ſubditos & magiſtratus.

§. 3. Initio quidem de Regum, Principumque, ac ſubditorum mutuis officijs, obligationibus, ac vniuerſæ Reipublicæ gubernatione tractare, à Societate noſtra non modò alienum non eſt, ſed ita illi proprium, atque connexum, vt munus hoc nec defugere, nec alteri delegare poſsit, modo conſtitutionum ſuarum normis, & patrum veſtigijs inſiſtere porro velit. Scripturam Sacram, & vniuerſam Theologiam Scholaſticam priuatim & publicè interpretamur, at tam ſcriptura ſacra, quam Theologia Scholaſtica Rempublicam accuratè format, nec pacis munia duntaxat, ſed belli etiam iuſtè gerendi, vel omittendi rationem præſcribit. Nec humana iudicia moramur, vbi diuinum oraculum nobis præit, quod ad Sacerdotes, & Theologos Reges ablegat; Deut. 17. 18. *Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legetq; illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & ceremonias eius quæ in lege præcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dextram vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe, & filij eius ſuper Iſraël.* Qui igitur ſcripturam explanat, de iure regni æquo, & iniquo, quale 1 Re. 8. 11 proponitur, diſputationẽ inſtituere debet, nec priuatis modo, & inſipientibus, ſed magiſtratibus etiam, & ſapientibus debitor eſt, quicunque docendi munus publicum in ſe ſuſcepit. Quod ſi reges audire, & diſcere lubentur, docere etiam Theologis conuenit. De regibus eorumque diſciplina ſic ipſa ſapientia pronunciat c. 6. 1 *Melior eſt ſapientia, quam vires, & vir prudens, quam fortis. Audite ergo reges, & intelligite, diſcite iudices finium terræ. Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quo-*

Reges à Deo ad ſacerdotes mittuntur docendi.

Principes præ omnibus inſtruendi ſapientia.

Digitized by Google

niam data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſsimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neq; ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit vobis quoniam iudicium duriſsimum in his, qui præſunt, fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia potentes autem potenter tormenta patientur Magna igitur cura inſtituendus eſt ex diuinis literis magiſtratus, vt iudicet populum Dei in iuſtitia, & pauperes Dei in iudicio; *Vt ſperet in Domino, & in miſericordia altiſsimi non commoueatur.*

Regibus Deus appoſuit prophetas, & doctores.

§. 4. Hinc eſt, quod regibus Deus Prophetas, ac ſacerdotes, inſtructores, monitores, rectè factorum laudatores, ſcelerum verò interritos cenſores ſemper adiunxerit. Sauli Samuel, Dauidi Natan, Roboamo Semeias, Ieroboamo Ahias, Baſæ Hanani, Achabo Elias, Ioramo Heliſæus, Ezechiæ Iſaias, Ezechiæ polleris Ieremias, alij alijs additi fuerunt, qui de republica rectè gubernanda præcepta tradebant, & quamuis illi extraordinario legationis munere fungerentur, non tamen idcirco ordinariorum doctorum vacabat induſtria, nam & magiſtratum illi monebant, & cum officium docendi, reprehendendique in ſilentium, vel adulationem conuerterunt, tanquam rei læſæ maieſtatis æternæ accuſantur, damnanturq;, & animarum pereuntium ſanguinem de manu paſtorum cœleſtis iuſtitia repoſcit. Nec vnquam Chriſtianis regibus piorum Theologorum defuit inſtitutio, vide S. Athanaſij, Ambroſij, Chryſoſtomi, Leonis, Gregorij, Remigij, aliorũ tũ ſcripta, tum facta, inuenies præcipuam eis fuiſſe ſemper Reipublicæ curam. Nec alia Scholaſticorum Theologorum mens fuit, eorum de Republica, & in primis D. Thomæ Aquinatis de regimine principum opus, & in politica Ariſtotelis commentarij, in manibus verſantur: atque vtinam illi potius tractatores ſinceri, & Chriſtiani, quam noui inteſtabiles, athei, Epicurei principum aulis offerantur.

Doctrina in admiratione verſa Reipublica exemptum eſt.

Si igitur vitio mihi vertitur cura Reipublicæ, amor patriæ, principum, ſubditorumque inſtitutio, mecum pariter in cauſam vocanda tã magna, & ſancta nomina, Prophetæ, Sacerdoteſque, & doctores in reos referendi: neque enim in pari cauſa me damnari, abſolui alios æquum eſt; neque de mundanis imperijs, & ſæcularibus negocijs diſputans, à ſpiritali cura, officioque diſcedo, quandoquidem ita Rempublicam temporalem ordinare animus eſt, vt bonum & felicitatem terrenam in ſpiritalem, ac cœleſtem conferat. Scopus enim & finis inſtituti mei eſt, vt oſtendam quomodo omnia humana tam priuata, quam publica in ſummũ bonum, ac vltimum finem dirigenda ſint. Quemadmodum igitur Apoſtolus ſpiritaliter nos inſtruit, cum ait (1. Tim. 2. 1.) *Obſecro primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in ſublimitate ſunt, vt quietam, & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & caſtitate; hoc enim bonum eſt, & acceptum coram Saluatore noſtro Deo*; ita quoque Spiritalis cenſenda eſt doctrina, qua reges, & qui ſublimitate imbuti, ſic armis, legibus, exemplo ſubiectos continent, inſtruunt, trahunt, vt quietam ac tranquillam vitam agant, in omni pietate ac caſtitate: itaque non immeritò ſperare poſſum, hunc meum laborem bonum & acceptum fore coram Saluatore noſtro Deo, & cunctis, qui eo vti volent, ſalutarem.

De negocijs ſæcularibus etiam religioſe loqui poſſumus.

Societas Ieſu in Repub.

§. 5. Quod ſi alias Societatis noſtræ functiones inſpicere, atque expendere velis, hoc illi ſtudium maximè conſentaneum eſſe tute ipſe fatebere: in Gymnaſiis, in templis, congreſsibuſque de omni genere officij nobis penè omnibus, & quotidie tractandum eſt, inſtituendi, monendi, firmandi ad virtutem, vitamque beatam omnes; ſubiecti docendi vt magiſtratui pareant, ius ſuperiorum, ſuamque ad obtemperandum obligationem agnoſcant; monendi magiſtratus, vt iure ſuo ad obedientium incolumitatem, non propria commoda vtantur, ne poteſtas ſit iniurioſa, ſed iniuriarum expultrix, ac vindex, æqui & honeſti armata conſeruatrix. Hæc ſe cura latius, quam ad priuatos extendit, publica etiam complectitur, nam ex Reipublicæ recta conſtitutione, ac gubernatione, priuatorum quoq; œconomia moreſque dependent. Fruſtra profectò teneros adoleſcentes ad prudentiam, modeſtiam, pietatemq; intra Scholarum parietes laborioſè formamus, ſi poſtquam emancipati fuerunt, publicorum vitiorum violentia, in cõmunia mala abripiantur. Pauci in publica licentia virtutem colunt, multi diu conſtantes, tandem blanditias admittunt, poſtremò etiam ſcelera perpetrant. Sed hac de re erit proprius dicendi, vel potius lachrymandi locus, nunc ſatis eſt intelligere omnes, ſine optima ciuitatis gubernatione, ſine publica diſciplina, vitiorum inimica & vindice, parum habere virium hominum religioſorum adhortationes. Si enim ad illecebras ſua dulcedine, quaſi viſco tenaciter hærentes, exempla plurium, impunitas, mos patrius, auctoritas publica vel probatrix, vel diſsimulatrix, vel certè vitijs impar accedat, quis negabit eſſe conclamatum?

agendi ex affecto debet.

Publica vitia adoleſcentes etiam bonos deprauant.

§. 6. Si tamen me Theologia ciuilibus diſputationibus excludet, alia via regrediar, & medijs me conſilijs Hiſtoriæ, & Philoſophiæ profeſſor ingeram. Ad hoc enim hiſtorias legi, & auditoribus expoſui, vt ciuilem prudentiam iucunda facilitate adoleſcentes haurirent. Philoſophia autem vitiorum expultrix, virtutumque commendatrix, præclariſsimum opus habet; leges condere, Reipublicæ ordinem conſtituere, inæqualem regentium, parentiumque æqualitatem, ad vtrorumque pacem, vtilitatem, felicitatemque inuenire. Quis veterum Philoſophorum de Republica non diſſeruit? Quis leges non condidit? Ne per exempla ſit eundum, vide Platonem, & Platonis diſcipulum Ariſtotelem, qui plus operæ in morali philoſophia illuſtranda, quam in dialectices argutijs, aut naturæ arcanis indagandis collocarunt. Quid igitur Ariſtoteles? Scripſit Ethicorum Nicomacheorum libros decem, Ethicorum magnorum libros duos, Eudemiorum libros ſeptem. De virtutibus librum vnum, De Republica libros octo. De Oeconomicis libros duos, De nobilitate librum vnum. Sed hæc fortè exigua ſunt. Quid autem mirabilius, quam id quod auctores fide digni tradunt? Diogenes Laertius in catalogo librorum Ariſtotelis. Πολιτεῖαι (inquit) πόλεων δυοῖν δεούσαιν ἑξήκοντα καὶ ἑκατόν. Καὶ ἰδίᾳ δημοκρατικαί, ὀλιγαρχικαί, ἀριστοκρατικαί, τυραννικαί. *Politia vrbium centum ſexaginta minus duabus, & ſeorſum Democratica, Oligarchica, Ariſtocratica, & Tyrannica.* Ammonius in vita Ariſtotelis, eum, ait, *vſque ad Brachmanas commeatũ, ibi conſtituiſſe ducentas quinquaginta quinque politias.* Quin & Tullius teſtatur libro 5. de finibus, eum plurima de hiſce ſcripſiſſe. *Omnium ferè ciuitatum, non Græciæ ſolum, ſed etiam Barbariæ, ab Ariſtotele mores, inſtituta, diſciplinas, à Theophraſto etiam leges cognouimus.* Et Varro lib. 6. de lingua Latina citat Ariſtotelis, νόμιμα βαρβαρικά. *Scita barbarorum.* Omnia illa perierunt, citantur tamen de nonnullis libri, nempe de Republica Atheniensium,

Philoſophi & hiſtorici Politicam profitentur.

Ariſtoteles politicus.

Multas in politiis Ariſtoteles.

nienſium, Aeginetarum, Aetolorum, Agragentinorum, Ambraciotarum, Argeiorum, Arcadum, Botiæorum, Gelororum, Deliorum, Eubœorum, Epirotarum, Theſſalorum, Ithacorum, Himeræorum, Carum, Corcyræorum, Giorum, Cyoniorũ, Cymæorum, Cypriorum, Lacedæmoniorũ, Leucadiorum, Locrorum, Maſſilienſium, Megarenorum, Methonæorum, Meltenorum, Naxiorum, Opuntiorum, Orchomenorum, Samiorum, Samothraciæ, Sicyoniorum, Syracuſiorum, Tarentinorum, Tegeatarum, Tenediorum, Trœzeniorum, Tyrrenorum, Phoceorum, Hæ cum paucæ ſint, & nonnullæ obſcuriores, non eſt dubium in claris, & illuſtribus eam fuiſſe magis operoſum. Si igitur hoc Ariſtoteli laudi datum eſt, cur mihi vitio vertatur ? Quod ſi etiam in ipſa Ariſtotelis Politica commentarios meditarer, gratiam mihi adoleſcẽtes, & forte politici deberent, & grauium auctorum exempla me defenderent, Thomæ Aquinatis, Iacobi Fabri, Bernardi Senenſis, Antonij Montecaniti, Cyriaci Strozzæ, Dionyſij Lambini, Donati Acciaioli, Güilelmi Gregorij, Ioannis de Fabriano, aliorumque, nec non pro me cauſam dicerent ſectarij, nam Camerarius, Melanchthon, alijq; multi, etiam iſto in puluere ſudarunt ! Sit igitur & mihi liber ille campus, nec Societati benè docendi occaſionem inimicorum maleuolentia præcidat, vel amicorum timiditas impeditiorem faciat.

Ariſtotelis commentatores politici.

§. 7. At periculoſum eſt. Quaſi vero vllum munus noſtra Societas ſine periculo obire queat, quæ inter continua pericula perpetua conſtantia incedit; hinc ſepta apertis inimicis, inde petita clandeſtinis æmulis, qui amicitiam præferunt verbis, & fronte, re ipſa vero, & animo manifeſtis hoſtibus tantò ſunt nocentiores, quantò occulta odia valentiora ſunt profeſsis. Itaque nullum mihi hac in cauſa ſingulare periculum impendet, neque enim metus eſt, ne mea ratis ſcopulo illidatur, ſi curſum teneat, qua hactenus tot incolumes iêre, & rediêre carinæ. Nec video quid formidare debeam, niſi forte ſi principum poteſtatem minuam, vel contra populorum libertatem durius loqui videar; quod facile cauero, ſi media via incedens, ea, quæ pro principum maieſtate, & iure populi ſunt certa, proponam, quę ambigua, & calumnijs obnoxia, iuriſperitis relinquam.

Societas inimicorum acerbitate à labore non deterretur.

§. 8. Nec timenda eſt mihi ſuperbiæ ſuſpicio, ſi magiſterium mihi Reipublicæ ſumam, ſi enim de ſacra Scriptura, ſi de cœleſtibus mihi loqui non modo licitum eſt, ſed ex officio neceſſarium eſt, cur crimen fuerit, ſi de terrenis loquar? Egent profecto reges, & principes, atque Rerumpublicarum ſenatores inſtitutione, conſilijs, & crebro grauibus monitis in ordinem redigendi ſunt, cùm nimium licere ſibi volunt: non alio fato naſcuntur magnatum liberi, quam pauperum, vt imbecillitate corporum, & mortalitate, ſic ignorantia, affectibusq; prauis detinentur; vide imperia, & verum ſenties. Errores imperantium ſpecta, acta conſule ab ipſo Iulio vſque ad Conſtantinum, & ab hoc vſque ad Carolum Magnum, alios in paucioribus, alios pluribus, pleroſque in prauiſsimis, fœdiſsimiſque rebus deliquiſſe, Imperiumq; auare, crudeliter, libidinoſe, &, quod ad rem præſentem attinet, ſine vlla politices ratione ſtultiſsime adminiſtraſſe. Si tamen indignatur quiſpiam regibus quocunque modo leges ſcribi, hæc mea ita accipiat quaſi principum, magnatum, nobilium, ſenatorum liberis, quorum inſignem numerũ, humanitatis, & ſapientiæ ſtudijs noſtra Societas erudit, dictata ſint. Legant illi, & diſcant, vt cùm ad gubernacula admoti fuerint, nihil deſit niſi experientia; quæ etſi multum poteſt, ſola tamen non ſufficit, cùm ad ipſa iudicanda, quæ conſilijs, rebuſq́ue agendis interueniunt, opus ſit accurata ratione, & prudentia multiplici. Experti ſunt mali principes coniurationes ſuorum, & odia ingentia, quorum fons, & origo, crudelitas erat, ſed illi omnia alia ſuſpicati, cauſas in alios reiecerunt, crudelitatem, quaſi eo ſolo remedio poſſent machinis aduerſariorum occurrere intenderunt, interitumque ſibi maturarunt.

Tam Reſpublica docenda eſt, quam ſinguli.

Rectores boni pauci.

Experientia niſi ratione iungatur, ruina eſt.

Quid igitur? De gubernanda ciuitate audes ſcribere, nec vllam vnquam gubernaſti ? Vide quam facilè ad quæſtionem, quæ difficilis videtur, reſpondeam. Re publicæ clauum tenent interdum adoleſcentes, nonnunquam imperiti, omnes aliquando inexperti rexerunt, quia regimen inchoarunt; Solus Deus abſque principio æternum tenuit imperium: ſi igitur inexpertum ad regnum admittis, cur à conſilio ſemoues ? Maiore omnino periculo medelam facit imperita manus, quam ſuadet inexpertus animus, conſilium enim negligi, aut corrigi poteſt, pharmacum noxium nunquam ſine ægroti pernicie exhibetur. Deinde circumſpice orbem Chriſtianum, & ex tot millibus, qui principibus à conſilijs ſunt, numera eos, qui Rempublicam, aut partem eius gubernarunt. Hos vbi aulis omnibus exegeris, me quoque à ſcribendo deterrere poteris. Ego nec Platonem, nec Ariſtotelem, nec Lipſium, nec alios rempublicam gubernaſſe certo ſcio. Eorum tamen ſi conſilijs reges obſequerentur, næ illorum multi propriæ incolumitati, diuturnitati, famæ, & quod caput eſt, populorum ſaluti prudentius conſulerent. Oneroſum eſt fateor, & propè ſuperbum docere velle expertos, fortè etiam periculoſum docere principes, tamen *etiam ſummi gubernatores in magnis tempeſtatibus à vectoribus admoneri ſolent.* [Cicer. Philip. 7.] Scitum eſt illud ἐρέτην χρὴ πρῶτα γενέσθαι, πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν *Remigem prius eſſe oportere, quam clauum tenere*: [Ariſtophan. Equit.] claros tamen nauarchos nouimus, quorum manus remo non occaluerunt. Non facilè de artibus iudicat, qui artes ignorat, nam artificibus dum laborant, quædam ſe ſponte aperiunt, quæ alios latent. Verè tamen dixit Fulgentius: [Ep. 2.] *Vita mala immaturos ſenes demergit in tartara, bona iuuenes maturos perducit ad regnum.* Non cœleſte modo, verum etiam ad hoc terrenum, quod tamen datur bonis, & malis. Regnum itaque iuuenum eſt, & ſenum. Vſus eſt magiſter egregius, ſed melior, recta ratio. Sæpè melius iudicat de Republica, qui multa de ea legit, audiuit, multa vidit, quam is qui experimentum eius cepit. Verè Iſoc. [panath.] Πάντες ἄνθρωποι [illegible] *Omnes homines plures ſcientias auditu, quam vſu hauſere.* Medici morbos omnes ſcientia complectuntur, & arte ſanant, paucos, aut ſæpe nullos ſenſerunt, illi vero qui morbis torquentur, medendi rationem ignorant: poterit igitur & Reipublicę ſanitatem, hoc eſt, pacem, tranquillitatemque tueri, morbos, hoc eſt, ſeditiones & bella ſedare, atque compeſcere, qui malis illis conflictatus non ſit, modo ex ſapientum dictis, factiſque idonea remedia didicerit, ſapienterque Reipublicæ admouerit. Experientiam [illegible] do, ſed lectionem, hiſtoriam, cognitionem præfero. Quis enim omnia experiri poteſt? In vno [illegible] in vno oppido, in vna aula ætas conteritur, & frequenter in vnica functione: ſui principis, ſuæ gentis, ſuorum collegarum mores nouit, hæc ſi ad alios transferre quis cogitat, perinde faciet, ac ſi [illegible]

Inexpertus ex aliena experientia docere poteſt.

Contemnendi ſunt non experti nolle moneri.

Quorundã initia bona fuerunt.

Experientia [illegible]

Venetijs equeſtrem, Noribergæ nauticam exercere velit. Quod verò Hannibal Phormionem dementem exiſtimat, quod corā Imperatore de bello diſſerat, cùm caſtra nunquam ille vidiſſet, nunquam tubæ ſonum niſi in ſpectaculis audiſſet, confidēria ſui, & punica ſuperbia aberrauit; multo melius Antiochus qui probauit. Quā multa enim docere Hannibalem etiam in bello potuit Phormio? Ne ſcilicet perfide ageret, ne crudelis eſſet in victos, in deditos, vt victoria vteretur, ne militem campanis delicijs eneruaret, ne cum Scipione ſine aliquo ſuo commodo depugnaret, ne omnia in diſcrimen vnius prœlij conijceret. Denique neceſſe erat, ei, qui Romanos Antiochi viribus, & vellet, & poſſet vincere, vt comitate, ſi adulationem fugiebat, regem demereretur; at ille barbaro faſtu, regem mollibus ſuorum ſermonibus aſſuetum à ſe abalienauit, & vno dicterio Romanos ſummis periculis exemit, cùm enim illi Rex exercitum veſtitu precioſo, armiſque ſulgentem oſtentaret, atque ex Hannibale: *Anne hæc Romanis ſatis fore arbitraretur quæreret; Plane*, inquit, *etiam ſi ſint auariſsimi*: qua inurbanitate regium apparatum, omnes eius duces, atque adeò Antiochum ipſum cùm irriſiſſet, ab indignantibus contemptui habitus eſt, atque ita vno dicterio plus ille Romanis, quam tot legionibus Scipio profuit. Quod ſi copias illas approbaſſet, ſenſimque exercuiſſet, nouum militem legiſſet, nō difficile fuiſſet tantis opibus Romanum imperium peſſum dare. Sed fugit magnos viros ſæpè in maximis negocijs ratio, & politicos exercitatiſsimos veræ politiæ ratio, quod Hannibali omnino contigit, popularis Reipublicæ gnaro, regnum inexperto; dum enim exul ea libertate regem tractat, quaſi Carthaginis Conſul cum æmulo ſenatore cōtenderet, ſui, patriæque liberandæ pulcherrimam occaſionem perdidit. Nec me mouent bullata turba, acumen reſponſionis admirantium, & experientiam Hannibalis extollentium, cùm experientiam intra vnicam Carthaginem, quaſi in lacum anguſtum incluſam, fateantur in Oceano, & varietate Rerumpublicarū, ac nationum curſum tenere non poſſe. Quicquid enim Hannibal poſt egerit, nunquam obtinere id potuit, vt ſuo arbitrio bellum adminiſtraret. Expetientia itaque quamuis laudabilis, tamen ſemper mutila eſt, ſæpè in ea Republica, in qua nemo ſapiens eſt, in qua, ob gentis ſtuporem, in prouerbium ſenatus venit. Politica ſcientia, & prudentia, alij diſciplinam practicam vocant. Beſoldus iuriſprudentiam illi ait ſubordinari. Alijs aliud viſum.

Experientiſſimi Hannibalis errata.

Hannibal Romanos vincere potuiſſet, niſi inurbanitate peccaſſet.

Speciosa dicta, exitu perniciosa.

Atque hæc ad meam excuſationem ſufficere arbitror. Quod ſi neceſsitatem harum diſputationum, quam noſtrorū licentia temporum adfert, animo perpendamus, omnes profecto intelligemus, iure merito, planeq; neceſſario hunc me laborem ſuſcepiſſe. Etenim non vnum genus hominum hoc tempore Reſpublicas euertit, ſed plurimi, qui ſe tamen politicos haberi, & dici poſtulant. Quidam ſine literis, ſine experientia, ſuo ſenſu nituntur, nouaque ac mira quædam excogitant, qui ideo minus obſunt, quod in ipſa rerum molitione, & initijs fere concidunt. Nonnulli ita veterum inſtitutis inhærent, vt nihil niſi ex Athenienſi Spartana, Romana Republica probent, magnis in erroribus illi verſantur; nam primo neceſſe eſt, vt omnes poſt Auguſtum natos, regnandi & conſulendi ignaros eſſe iudicent, adeoq; ipſum Auguſtum, qui vetera ſtatuta cuncta penè mutauit, quanquam nomina, ſpeciemque, vt populo imponeret, ſere retinuerit. Quis enim neſcit quid inter conſulem Cæſaris aſſeclam, adulatoremque; & cōſulem illibatæ libertatis interſit? Qui igitur in ipſam veritatem oculum mentis intendet, multa in veterum Republica haud proba, pleraq; in nouis regnis, & vrbibus meliora inueniet: Errant plerique etiam ſæpè iudicio, & affectu, nunc hunc, nunc illum laudant, & ſunt in partibus; plerique victoribus patrocinantur, & quod vſitatum eſt moribus humanis, ad fœlicem parietem inclinant, multi vt delectent, & operi admirationem concilient, ſpecioſa, quam vera malunt dicere, & ſcribere.

Varij politici.

Vetera cum ſtudio audienda, noſtra enim ſæcula ſunt ſtrenuè ipſa.

Hodierno autem tempore inualuit, & penè multis locis præualuit deteſtabile genus pſeudopoliticorum, qui pro vera Republica & legitima πονηρόπολιν, hoc eſt, impiorum, perditorum, ac nefandiſsimorum hominum ciuitatem extruunt, quibus patrum ſæculo facem, qua multa regna adurſit, Nicolaus Machiauellus prætulit. Cùm enim religionem imperio accommodare, cum vitia, erroreſque regni cauſa probare, iuſtitiæ vtilitatē præponere, factiones admittere, aliaque de quibus ſuis locis agemus, docet, quid agit aliud, quam vt principem iniuſtum, impium, verſutum, ſimulatorem, atque hypocritam efficiat? Qua quidem in re ab vltimo fine recedit, ideoque ruinam ædificat, & cum in continuo errore verſetur, diuina ſapientia deſtitutus, ne humana quidem prudentia principē informat, cùm neque hypocriſin perpetuo celare poſsit, nihil enim ſimulatū poteſt eſſe diuturnum, & patefacta ſemel perfidia, ſimulatioque in perpetuum fidem auferat. Imperium autem is, cui nec ſubiectorum, nec vicinorum vllus credit, tenere nemo diu poteſt: Hos contra, veram, ſolidam, diuinis legibus fundatam, naturali ratione conſtitutam, vera prudentia, religione, virtute armatam regnandi artem, potentiamque demonſtrare mihi conſtitutum eſt, nec meo tamē ſolius ſenſu, verum ex diuinis literis, ſanctorum Patrum inſtitutis, legitimorum principum legibus, iuſta cōſuetudine, rerumpublicarum ordine ac modo, probata hiſtoria, exemplis, & ratione, iudicioque hominum naturali. Atque ita quod ad ſecuritatem gubernationis & maieſtatem, ad tranquillitatem commodaque ſubditorum, ad omnium verò, tam rectorum, quam populi ſalutem, ac felicitatem pertinere iudicauero, in medium proferam.

Athei pſeudopolitici.

Athei à fine vltimo deſciuns.

CAPVT II.

Doctrinæ ciuilis neceſsitas, vtilitas, dignitas.

§. I. QVædam, non quia dubia ſunt, ſed ordinis cauſa diſputantur: tale eſt, quod de neceſſitate, vtilitate, dignitate doctrinæ ciuilis dicturus ſum, quam ego inter omnes vel maximè neceſſariam iudico. Cùm enim natura ſua homines ad ſocietatem, mutuamque communicationem ferantur, aliorum hominum beneuolentia, auxilioque vtantur, (neq; enim viuere more Schytarum, Hamaxobiorum, aut σκηνιτῶν Arabum humanū genus in vniuerſum, quanquam nec barbarorum illa feritas ſine imperio eſſe omninò potuit, à Deo eſt permiſſum,) Reſpublicas conſtitui oportuit. Societatem igitur inierunt inter ſe homines, & Rempublicam inſtituerunt. In ea neceſſarius eſt τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, *imperantium, & parentium* ordo, viciſsimque. Ordo tamen neceſſarius, vt poteſtatem malis permittere, quam nulla poteſtate contineri homines Deus maluerit; adeoque vni impio multos ſubeſſe iuſtos, quam nulli ſubeſſe melius duxerit. At verò ſi politia neceſſaria eſt, etiam politice neceſſaria eſt; quomodo enim vel rectè imperabitur, vel parebitur, ſi gubernandi parendique

Vt ſocietas viuendi eſt neceſſaria, ita etiam Societatis cognitio.

Ordo neceſſarius.

pti-

prudentia deſtituantur? Regnorum fere clades, & felicitas ex imperantis errore, vel prudentia naſcitur. *Illi*, vt docet Auguſtinus [lib. 5. ciuit. c. 19.] *qui vera pietate præditi, bene viuunt, ſi hanc ſcientiam regendi populos conſecuti ſunt, nihil eſt felicius rebus humanis, quam ſi Deo miſerante, habeant poteſtatem.*

Felicitas Republicæ bonus rex.

Neceſsitatem illam declarant etiam amplius moroſa ſubiectorũ ingenia, adeò quidem vt multo facilius ſit inuenire virum fortem, qui hoſtem vincat, quam prudentem, qui ciuem regat. Δύσκολόν ἐστι τὸ ζῶμα ἄνθρωπος, *moroſum & difficile animal eſt homo*, neque ſeruitutem, neque libertatem ferre poteſt, ſub leni imperio laſciuit, ſub aſpero fatiſcit, ſub vtroque contra imperantem inſurgit; aut ſi conatus metu ſeuerioris potentię compeſcitur, querelis ſe vlciſcitur, & conſolatur. Quanta igitur opus eſt arte, vt hoc animal ferox, ſuperbũ; varium, inſtabile, præfidens, nulli minus æquum quam ei, cui parere cogitur, ad recti normam incedat, vt tot hominum millia eodem tendant, & quidem per tam diuerſa itinera vnicum, eumque optimum finem conſequantur? Agrum, & vineam non niſi perito cultori permittimus, nemo ſe nauclero credit ignaro maris, & fluctuum, ne imperitum quidem tibicinem conuiuijs adhibemus; & grandem illam nauem, tot animas ferentem vnius inſcitia, ignauiaq; periclitari patiemur? Imperium igitur neceſſarium eſt, & imperij adminiſtrandi ſcientia, quæ difficilior eſt, quia bonis & malis viuendi legem, modumque præſcribere cogitur, & bonus quidem quiſq; facilime regitur, malus difficilime; ſed tamen ille regendus eſt, ne noceat bono, ne quamuis malus eſſe non deſinat; non poſsit tamen, quæ vult, mala facere. Hic perpetua vigilia opus eſt, vt Scaturigo vitiorum obturetur, ne in probra profundatur, & inſigni dexteritate, ac ſcientia agendum, vt ſi venenum effuderit; ita auertatur, vt quam minima aliorum noxa, defluat.

Difficile res imperium.

Imperanti fatigat malorum prauitas.

Magiſtratus inſignis medicus eſt.

§. 2. Magna eſt ac diuina planè ſcientia medicorum, qui corpus humanum, tot, tamq; varijs membris concinnatum, tam contrarijs muneribus organa deſtinata, venis, arterijs, viſceribus, muſculis, humoribus, ſpiritibus conſtantem machinam ita curant, vt omnium partium ad omnes partes analogiam, ſymmetriam, amicum conſenſum tueantur, atque hoc conſequantur, vt omnium temperatura, ac conſtitutio omnibus ſuauis ſit, ac propitia, quodlibet membrum à quolibet foueatur; at verò in principe tanto illa ſcientia eſt operoſior, quanto maius eſt, atque à ſe magis diſsidens corpus reipublicæ, quam corpus humanũ; tanto ſublimior eſt; quanto dignius eſt conſulere omnibus quam ſingulis. Prudenter magnus Philoſophus, infelicis Cæſaris infelix magiſter: *Omne hoc quod vides vnum eſt, membra ſumus corporis magni.* Tuum eſt ô princeps corporis magni, corporis liberi, membrorum à ſe diſtantium, membrorum ſibi mutuo infeſtorum, membrorum cõtra caput ſuum, hoc eſt; rectorem, rebellantium, ſeruare concordiam, tranquillitatem, vnitatem, amorem, hoc quam exquiſiti artificij ſit, quam illuminatę prudentię, nos docet eorum paucitas, qui hoc potuerunt, & multitudo eorum qui non potuerunt. Exemplis certare ſi libeat, ſingulis opponam centena. Magna vis eſt ordinationis diuinæ, vt ſit in mundo poteſtas; & poteſtas à Deo, etiam cùm à bonis defertur malis, vel bonis à melioribus, ſed magna temeritas, ſine regendi ſcientia poteſtatem exercere.

Turbatâ Republica priuata pereunt.

§. 3. Cùm male Reſpublica adminiſtratur, cætera omnia ſuis finibus deſtituuntur, nam mercatura in fraudes, & impoſturas deſinet, nauigatio in piraticam, agricolatio in diſcordias, iudicia in rapinas, militia in latrocinia, artes liberales in deſidiam, religio in ſuperſtitionem, ſacra in nudas & inanes cærimonias; publicum enim vitium virus ſuum omnium priuatorum actionibus communicat, atq; ipſa ornamenta ad exitium ciuitatis vertuntur. Huius igitur ſcientiæ neceſsitas, & neceſsitati incluſa vtilitas eſt demonſtrata, de dignitate pauca dicenda; pro dignitate enim nihil ſatis dici poteſt.

Politica ſcientiarum humanarũ eſt præſtantiſſima.

§. 4. Cùm imperandi ſcientiam nominamus, ſatis eam laudaſſe videmur: Eſt illa omnium artiũ domina, omnium actionum ciuilium moderatrix, ſocietatis humanæ conſeruatrix, omnium humanarum ſcientiarum maxima. Ita Philoſophorum prudentiſsimus iudicat Ariſt. l. 1. pol. c. 1. *Quandoquidem*, inquit, *omnem ciuitatem videmus ſocietatem quandam eſſe, & omnem ſocietatem boni alicuius gratia coalitam eſſe, (eius enim, quod bonum videtur, cauſa omnes omnia faciunt,) manifeſtum eſt omnes ſocietates ad bonum, tanquam ſcopum aliquem tendere*, μάλιστα δὲ, καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων, ἡ πασῶν κυριωτάτη, καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις, καὶ ἡ κοινωνία πολιτική. *Eam verò quæ eſt omnium ſocietatum princeps ac domina, hoc bonum ſibi propoſitum habere, quod omniũ eſt præſtantiſsimum, hæc verò eſt, quæ ciuitas, ſeu Reſpublica appellatur, ſeu ſocietas ciuilis.* Societatis igitur humanæ inſtituendæ ac conſeruandæ ſcientia præſtantiſſima ſit oportet, quæ ſcilicet propoſitum habeat ſibi publicum bonum. Hinc & diuina maieſtas tãtum regno ſplendorem circumdedit, tot ornamenta affinxit, vt oſtenderet maximum opus eſſe mũdum gubernare; hinc Deorum nomine principes dignatur; quod diuinæ poteſtatis participes ſint. Sed nolo hac in re diutius verſari. Satis eſt inquieta multorum ambitio, etiamſi laudando regna non irritetur: vtinam cognitionem & facultatem imperandi, ante imperia ipſa ſibi comparare ſtudeat. Verùm fieri aliter vt plurimum experimur. Τυραννὶς χρῆμα σφαλερόν, πολλοὶ δὲ αὐτῆς ἐρασταί εἰσιν. *Imperium eſt res quidem lubrica, ſed eius multi ſunt amatores.* Clarus regni nitor fulgore falſo oculos aufert, honoris exordia lęta ſunt, dum publica gratulatione æger animus titillatur, mox conſequitur cura, & verus laborum æſtus. Verùm decepti laudant maieſtatem, & imperium, vident enim vt rectè iudicauit Socratis diſcipulus, τὸ μὲν πρόσωπον ἡδύ, τὰ δὲ ἐν δόμοισι λυπηρά. *Frontem quidem & veſtibulum blandiens, quæ verò intra domum ſunt, miſera.*

Poteſtas à Deo ornata.

Imperare prudentibus eſt graue, fatuis gratum.

§. 5. Tam ingentem curam, laborem, miſeriam, tolerantiam bonis quidem principibus ęterna maieſtas; quæ ſine anxietate mundum adminiſtrat; mundani honoris ſpecie; & ſupermundanæ gloriæ veritate compenſabit, mali verò rectores inanibus inhiantes ſola vanitate contenti, imperium; hoc eſt; alienæ ſalutis curam, cum odio ſæpè publico ſuſcipiunt. Miſera quidem res, ſed vſitata, tot mala nullo fructu, ne ſpe quidem boni alicuius ſuſcipere.

Morales diſputationes ſine dialecticis argutijs tractandæ.

Hoc etiam lectorem monendum duxi, in politicis diſputationibus eſſe nõ poſſe nec debere eam, quæ in Phyſicis, aut Mathematicis adhiberi ſolet, ἀκριβολογίαν tenuem, acutam, demonſtraticem facundiam; neque enim Principem, vt in Scholis diſputet, ſed vt populos regat inſtituendum ſuſcepi; neque in rebus moralibus, & humanis, quibus *contineo*; conniuentia, clementia, ſæpè etiam ſeueritas, & grauiores veris minæ interueniunt, apodicticæ oſtenſiones vſurpari rei natura, & ratio tractandi permittit.

Rempublicam, quæ eſſe

§. 6. Denique nec hoc celandum exiſtimo. Optimam quidem Rempublicam quærere me, eam

poteſt. non ideam abſtractam doceo.

religione, virtutibus, inſtitutione, legibus, magiſtratibus Eccleſiaſticis, ciuilibus, potentia togata, & bellica contra internum externumque hoſtem munire, non tamen Rempublicam Platonicam cõſtituere; ille enim, qualis optari poteſt, ciuitatem nobis deſcribit, nõ quæ in hoc mundo, hoc eſt, malorum congerie & prouincia improbitatis eſſe poteſt; neque enim de illis quæ nunquam fuerunt, nec erunt, ſed de Rebuſpublicis, quæ ſunt, aut eſſe poſſunt, ſermonẽ inſtituam. opto quidem ego Rempublicam in qua optimus, & ſapientiſſimus princeps ſemper amore, & æquitate ciuibus vti pater liberis imperet, in qua boni ciues inter ſe concordes, principi obtemperantes, omnes honeſta cupiant, ac ſequãtur. Verum illæ Reſpublicæ in Outopia ſunt, ego de noſtris agere conſtitui; Eas inſtruere in quibus pauci optimi, multi mediocres, & magis extra vitia, quam cum virtutibus; non pauci peſſimi, qui ſolo timore legum continentur, neque publicè ſint criminoſi. Aliam meliorem Rempublicam Sol nec Oriens, nec Occidens vnquam vidit, ſed multas ſæpè deteriores; quorſum igitur ideis, & ſuperuacuis ſpeculationibus indulgeam, quibus nec præſentia bona defendi, & promoueri, nec inſitis iam malis medicina fieri, aut inſtantibus occurri poteſt? Statum ergo Reipublicæ vt rectè monet Ariſtoteles lib. 4. pol. c. 1. τὴν δυνατήν, eum qui eſſe poteſt, conſideremus. Eumq; ſi optimum facere non poſſumus, à peſſimo tamen quam longiſsimè abducamus. Alioqui ſi talem Rempublicam vnquam fuiſſe conſtaret, ſperari etiam iam poſſet. Non omninò vanum eſt, quod ait Seneca Ep. 90. *Meliora mundus nondum effœtus dedit.* Et Pöeta ſæculi ſui oſor, & irriſor:

Vetuſtiora videntur meliora.

> —— *Aliter tunc orbe nouo, cæloque recenti*
> *Viuebant homines.*

Et forte Plato aliquando tam ſanctam Rempublicam fuiſſe ſuſpicatus eſt; οἱ παλαιοί, inquit, κρείττονες ἡμῶν, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες (Pol. 2.) *Priſci meliores nobis fuerunt, & propius Deos habitarunt.* De multis conceſſero, de pluribus nego; memini duobus fratribus, mundi hæreditatem anguſtam fuiſſe, deinde orta bella Gigantum, & mox totum genus humanum relictis in ſemen octo animabus, hauſtum vndis & inter hos tamen irriſorem Chamum, Bella regum ante ipſam arcam, & ſenem Noe; Sodomæos ignes, Chananæorum, Horræorumque excidia. Fuerunt igitur & tum vitia, & vitia plurima, atrocia, & noſtris ſceleratiora tempora; dum hiſtoriam lego, ſuorum quemque temporum accuſatorem intelligo, laudatorem veterum, ſed profectò cauſa eſt, quod mala noſtra cum dolore, & metu ſentimus, præterita fallendi temporis cauſa legimus.

Priſca ſæpè peiora.

Cur priſca laudemus.

> *Fugere pudor, verumq; fideſq;*
> *In quorum ſubiere locum fraudeſq; doliq;*

Fugere hæc tria bona, ſed inde, vbi fuere, multis namque locis nec pudor, nec veritas, nec fides, niſi in paucis admodum fuit. De Republica igitur acturus, ita rationes componam, vt ſtatuam in ea multos eſſe malos, omnes autem bonos maiore in periculo eſſe, ne fiant mali, malos autem bonos minore in ſpe, vt fiant boni: principem vtriſque conſulere oportere. Nonnulli arcana imperiorum tradere profeſſi blandiente titulo, nihil niſi notiſſima, & iã olim à Platone, Ariſtotele perſcripta attulerunt. Extat Arnold. Clapmarij tractatus, de arcanis, ſed iam libris & vſu publicatis, ſi aliquod arcanum eſt, illud eſt artem regendi tegere, nemo enim artificio decipi, & ſic gubernari deſiderat, ſed charitate & prudentia ad bonum finem dirigi. Summum eſt, pietas, & eius effectus auctoritas, quæ teneri non poteſt, ſi Deus effundat contemptum ſuper principem.

CAPVT III.

Reipublicæ definitio.

§. 1. NOMEN Reipublicæ latiſsimè accipio, vt Monarchiam, Ariſtocratiam, & Πολιτείαν propriè dictam, ſeu populi regimen complectatur. Neque in latitudine imperandi, aut arctis terminis regnorum diſcrimen ſtatuo. Nam & paruum oppidum Rempublicam vocare non dubito, & vnius ciuitatis dynaſtam, regem. Græca dictio πολιτεία non eodem modo accipi conſueuit, nam aliquando preſſe dicitur pro ea reipublicæ forma, quæ popularis eſt; Ariſtoteles lib. 4. pol. c. 8. vocat μῖξιν ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, *temperaturam ex paucorum, & multitudinis dominatu.* Et lib. 1. pol. c. 1. ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν, καὶ βασιλικὸν, καὶ οἰκονομικὸν, καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτὸν οὐ καλῶς λέγουσι. *Qui Politicum, Baſilicum, Oeconomicum, & Deſpoticum eundem eſſe aiunt, non rectè dicunt.* Hos enim non multitudine modo, & paucitate, ſed etiam ſpecie differre exiſtimat. *Politicum, ait, qui viciſſim imperat, & paret, Baſilicum qui ſolus imperat, & non paret,* aliam tamen eſſe ait in ipſa reipublicæ gubernatione diuerſitatem, atque ita dicitur πολιτεία preſſe ſumpta. Alijs tamen locis Ariſtoteles pro omni Republica Politiã interpretatur. Nam libr. 3. pol. c. 14. ἴσως δὲ καλῶς ἔχει μετὰ τοὺς εἰρημένους λόγους μεταβῆναι, καὶ σκέψασθαι περὶ βασιλείας, φαμὲν γὰρ τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν μίαν εἶναι ταύτην. *Rectum fortaſſe fuerit poſt hanc orationem alio tranſire, deque regno tractare. Benè enim inſtitutarum Politiarum vnam, dicimus eſſe regnum.* Quin ipſe acceptionum differentiam diſertis verbis expreſſit, de moribus lib. 8. c. 12. πολιτείας δ' ἐστὶν εἴδη τρία, ἴσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, οἷον φθοραὶ τούτων, εἰσὶ δ' αἱ μὲν πολιτεῖαι, βασιλεία τε καὶ ἀριστοκρατία. Τρίτη δὲ, ἡ ἀπὸ τιμημάτων, ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται, πολιτείαν δ' αὐτὴν εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι καλεῖν. *Politiæ tres ſunt ſpecies, totidemque ab illis aberrationes ſeu corruptiones bonæ politiæ. Sunt autem politiæ, regnum, & optimatum gubernatio, tertia verò, quæ eſt ex cenſu, quam propriè τιμοκρατικὴν apparet appellari, hanc plurimi politiam vocare conſueuerunt.* Duplex igitur politia eſt, prior quæ tres ſpecies continet, & quæ trium ſpecierum eſt vltima, quod monere debui, ne de verbis lis deinceps nobis intendatur. Quin & ciuitatis nomen ſic vſurpant Latini. Plin. lib. 7. *Regiam ciuitatem Aegypti, popularem Attici, &c.* Et Cicero lib. 3. de legibus. *Sed quoniam regale ciuitatis genus, probatum quondam, poſtea non tam regni, quam regis vitijs repudiatum eſt, nomen tantum videbitur regis mutatum, res manebit, ſi vnus omnibus reliquis Magiſtratibus imperabit.*

Politia duplex ſignificatio.

Ciuitas Latinis quid.

§. 2. Politian igitur ſeu Rempublicam Ariſtoteles definit lib. 3. pol. c. 6. in hunc modum. ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. *Politia ſeu Reſpublica eſt ciuitatis ordo, ac magiſtratuum, tum aliorum, tum præcipue eius, qui omnium ſupremus eſt.* Plutarch. *Reſpublica eſt corpus quoddam concinnatum membris, quod diuini muneris beneficio animatur, & ſummæ æquitatis agitur nutu, regiturq; quodam lumine rationis.*

Politia ordo eſt.

Scipio apud Ciceronem, referente S. Auguſtino lib. 2. de ciuit. Dei cap. 21. *Rempublicam* dixit *eſſe rem populi. Populum autem non omnem cœtum multitudinis, ſed cœtum iuris conſenſu, & vtilitatis communione ſociatum eſſe determinat.* Hinc colligit, tunc eſſe Rempublicam, id eſt, rem populi, cùm benè ac iuſtè geritur, ſiue ab vno rege, ſiue à paucis optimatibus,

Reſpublica eſt res populi.

ſiue

Digitized by Google

ſiue ab vniuerſo populo. Populus autem continet omnes qui in republica ſunt; cum enim abſolute populus dicitur, etiam rex, & ſenatus in populo cenſentur. Obſcura hæc eſt definitio. Nā ager, mœnia, ærarium, porticus, aliaque ſunt res populi, nec rempublicam tamen illam cōſtituūt, ſed Reipublicæ ornamenta, vel adiumenta, quin & æs alienum, ſimiliaque detrimenta res populi ſunt. Deinde populus ipſe eſt pars Reipublicæ materialis, cum cœtus vocetur, nec populus tamē rectè dicetur res populi, ſi verò in abſtracto, vt vocant, definire malis, minus erit pars Reipub. populus. Iuſtus Lipſius lib. 2. c. 1. *Vitam ciuilem definit, quam in hominum ſocietate mixti degimus; ad mutua commoda, ſiue vſum.* Eius rectores nominat prudentiam & virtutem, rectè ſane, ne commoda, & vſus, ad ſolam vtilitatem & iucunditatem, ſed præcipue ad honeſtatem referantur, has ergo definitiones verbis magis, quam ſententia diſcrepare arbitror, quia autem nō Stoicis, aut Spartiatis, ſed politicis, & populo ſcribo, viſum eſt mihi definitionem quæ omnes cauſas contineat, eamq; in cōcreto, vt facile percipiatur, dare. *Eſt igitur Reſpublica hominū cœtus, iuris conſenſu, & vtilitatis cōmunione ad bene beateq; viuendum natura ductu ſociatus.*

Reſpublica ſecundum naturā eſt.

§. 3. Cauſa efficiens eſt naturæ ductus quidam & inſtinctus à Deo inſitus, ideo & Deus cauſa eſt, quæ enim à natura, & in natura ſunt, ad Deum referuntur. Quapropter rectè concluſit Ariſtoteles; διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἐστί, *Ideo omnis ciuitas natura eſt.* Et polit. 1. cap. 2. *Ex his igitur conſtat, ciuitatem in ijs rebus quæ natura conſtant, numerandam eſſe, & hominem ciuile animal eſſe natura, & eum qui natura impulſu, non fortunæ culpa ciuitatis ſit expers, aut eſſe improbum, aut, homine meliorem, vt is, in quem ab Homero hoc maledictum coniectum eſt.*

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος.
Sine curia, ſine iure, ſine lare.

Qui ſocialem naturā exuerunt, vix homines ſunt.

Qui igitur μισάνθρωποι, hominumque óſores fuere, magnitudiné vitiorum naturalem στοργήν, effectumque obruerunt, qualis græculus ille Timon, & Tyranni, qui omnem populum habere vnam ceruicem optabant, qui ſe flagellum Dei nominarunt, qui hoſtem occiſum bene olere, melius ciuem putarunt. Cauſa materialis eſt hominum cœtus. Plebs, ſenatores, nobiles, principes, reges. Seruos autem excludo, neque enim pars ſunt reipublicæ, ſed organa; & inſtrumenta quædam animata; quia tamen & illi homines ſunt, & homines ſæpe dominis ſuis præſtantiores, eorum quoque curam reſpublica ſuſcipiet, & contra crudeles, atque iniurioſus dominos tuebitur.

Seruorum habenda cura.

§. 4. Forma eſt ratio iuris in quod populus cōſenſit, hoc eſt, ordo imperantium atq; parentium imperio, ex qua forma triplex reſpublica conſurgit. Quo etiam ex loco apparet, cum conſenſus ille deeſt, non eſſe Rempublicam, ſed alium aliquem cętum, vtpotè ſeruorum in poteſtate domini alicuius viuentium. Itaque Turcarum imperator Rempublicam proprie dictam non habet: cum enim in ſubditos, adeoque ſupremos belli duces habeat abſolutum ius vitæ, & necis, cum omnes prædicent facultates ſuas omnes, ſeque ipſos mancipio magni imperatoris addictos, illudque ius maius ſit, atque, impotentius quam olim fuerit dominorū in ſeruos, nō eſt hic aliud regimen, quam δεσποτικόν. nullo modo ciuile, ciuitates enim quamuis habeat, nō tamen regit eas iure ciuium, ſed abſoluto dominationis arbitrio, nihil aliud igitur magnæ illæ ciuitates ſunt, quam capaciora quædam ergaſtula; magni autem Baſſę, & Beglerbeij quaſi atrienſes quidam ſerui, ad nutū domini nullo legū, aut iuris pręſidio morituri.

Turcarum non eſt propria reſpublica.

Finis Reip. beata vita.

§. 5. Finis eſt bene beateque viuere. Hoc ita Ariſtoteles explicuit. *Perfecta autem Societas ex pluribus vicis conſlata, ciuitas eſt, quæ terminum habet omnis* αὐταρκείας, *quæ ſcilicet ſibi ſufficit omnino, & perfectè. Oriens quidem viuendi cauſa, conſtans autem & perſeuerans bene viuendi cauſa.* Finis autem omnium eſt beatitudo, quæ cum in virtute collocatur, bonam Rempublicam efficit, cum in voluptate, diuitijs, honoribus quęritur, Reſpublica quidem fuerit, ſed vitioſa, inquieta, breuis, & dū falſam felicitatem perſequitur, veris ſe calamitatibus inuoluet. Audire hac in re iuuat ſeruū ſapiētē.

Bona vita Reſpubl. neceſſaria.

Quid id quod vidiſti, vt munitum muro tibi viſu'ſt
oppidum,
P. Si incolæ bene ſunt morati, pulchre munitum arbitror.
Perfidia, & peculatus ex vrbe, & auaritia ſi exulat;
Quarta inuidia, quinta ambitio, ſexta obtrectatio,
Septimum periurium. S. Euge. P. octaua indiligentia,
Nona iniuria, decimū, quod peßimū aggreſſu. ſcelus.
Hæc niſi inde aberunt, centuplex murus rebus ſeruandis parum eſt.

Conſignabo hoc ſententia Platonis. ἔστιν ἄρα ταὐτὸν ὡς ἔοικε βασιλεύς, τύραννος, πολιτικός, οἰκονόμος, δεσπότης, σώφρων δίκαιος. καὶ μία τέχνη ἐστὶ βασιλική, τυραννική, πολιτική, δεσποτική, δικαιοσύνη οἰκονομική, σωφροσύνη. *Idem igitur vt videtur ſunt, Rex, tyrannus, politicus, œconomus, dominus, temperans, & iuſtus, & vnica ars eſt, regia, tyrannica, politica, dominans, œconomica, iuſtitia, & temperantia.* Vno verbo. Magna arte Rempublicam gerit, qui temperanter & iuſte viuit, & impêrat.

Ars eſt ſumma regendi, bona vita regentis.

CAPVT IV.

Cauſa materialis Reipublicæ.

§. 1. RESpublica ex pagis ſeu vicis componitur, vici ex domibus, domus ex coniugibus, ita natura & experientia nos edocet.

Tria hominum genera Reipub. neceſſaria.

Tria autem hominum genera ad Rempublicā neceſſaria ſunt, Agricolæ, artifices, milites. Socrates agricolas, magiſtratus, & milites requirit. Verum poteſt eſſe Reſpublica, in qua magiſtratus ſit ex agricolis; nā & ab aratro vocatus eſt ad dictaturam Cincinnatus, & poſt victoriam rus ſuū exercuit triumphalis agricola; & Regulus cū rem optimè in Africa gereret, populum Romanum agelli ſui cultorem habuit, ne ex medio curſu victoriarum, ad tenue ruſculū auocaretur. Poſſunt igitur eſſe in magiſtratu agricolæ, ijdemq; artifices, & milites. Sed tamen diuerſa ratio eſt: Magiſtratibus opus eſt paucis, ſatis enim eſt ſi centeſimus quiſque præſit, artificū & militum neceſſaria eſt copia; itaq; hos ab agricolis diuerſos eſſe ſere neceſſe eſt, cū procul domo milites frequēter agere oporteat, & incerta ſint temporum momenta; quis hoſtis repellendus aut petendus eſt.

Agricolæ boni imperatores.

§. 2. Neque modo illa differentia in conſtitutis rebuſpublicis, ſed in barbaris etiam requiritur; nam & Garamantes qui ſine magiſtratu viuebant, & nunc Braſilij, & Floridæ habitatores, munia militibus, & agricolis diuidunt, artificibus vero, vtpote nudi, clauis, & arcubus armati vix egent. Nec rectè veteres Rempublicam ex ſimilibus coaleſcere cenſuerunt, quo enim maior eſt varietas munerū, laborum, artium, ſtatuum, eò eſt reſpublica copioſior, atque inſtructior. Accuratè hoc Ariſtoteles, vt cætera perpendit, l. 2. pol. cap. 2. cum ait; *non modo ex pluribus hominibus eſſe ciuitatem, ſed ex ſpecie differentibus, non enim poteſt eſſe ex ſimili-*

Quidam barbari nō egent artificibus.

ſimilibus; aliud enim eſt ciuitas, aliud ſymmachia, & belli ſocietas, plurium enim ciuitatum auxilia vnum exercitum conficiunt, ex eodem hominum genere. Sed de varietate hominum, in ciuitate dicam ſuo loco.

Rempublicam debere ſibi ſufficientem eſſe.

§.3. Cum vero Ariſtoteles ciuitatem definiat tam numeroſã, & inſtructã ex pagis compoſitione, vt habeat πέρας αὐταρκείας, culmen abundantiæ, & quaſi cornu copiæ, quo ex ſe ſibi ſufficiat, non immerito à prudentibus quæritur, de quanã αὐταρκείᾳ aut ſufficientia intelligendus eſſe videatur. Si enim de rebus ad victum, veſtitum, defenſionem, offenſionemq; neceſſarijs loquitur, nuſquam eiuſmodi Reſpublica oſtendetur; voluit enim Deus propter Societatis humanæ conſeruationem, aliorum hominum ope alios indigere. Regna quędam ſibi ea ratione ſuffecerint, vt AEgyptus, Italia, ciuitates nequaquam, ne duræ quidem ſobrietatis cultrix Sparta; Remiges enim, pecuniam, machinas aliunde petere eam oportebat, hoc vero tempore potentiſsimas, & celeberrimas vrbes vel maxime alienis præſidijs egere cernimus. Neque ſatis rem declarauerit, ſi quis eam ciuitatem appellet, quæ aut ipſa ex ſe ſufficientiam habeat, aut ad eam acquirendã idoneas vires, & facultates. Hoc enim & diuites familiæ poſſunt, & multo magis pagi, alia ergo ſufficientia quærenda, qua ciuitas ſeu Reſpublica conſtituatur, non enim opibus, nec hominum multitudine, nec mœnibus à pagis Reſpublicę diſtinguũtur, cum Sparta paupertate claruerit, nec ſuprà duo ciuium millia cenſuerit, nec męnibus ſe munierit, multis tamen opulentiſsimis vrbibus, imo toti Græciæ, ipſiſque adeo μεγαλοπόλεσιν Ἀθήναις magni vrbibus Athenis, multis annis imperauerit. Αὐτάρκειαν igitur, ſiue ſufficientiam ex vicorum coniunctione coalitam definio, cum gens aliqua, aut populi cętus ita ſociatus eſt, vt omni externo dominio liber, abſoluto & perfecto imperio vtatur, & à nullo dependens libere de ſe ſtatuere

Sufficiens ſibi dicitur, ſi ab alio nõ dependet.

poſsit. Si enim alieno imperio ſit obnoxia, non erit integra ipſa reſpublica, ſed alterius Reipublicæ, vnde magiſtratus, & iura mutuatur, pars, atq; acceſsio. Ita ſentire ac docere Ariſtotelẽ perſpicuum eſt, l.3.pol.c.1. Poſtquam ciuitatem τῶν συγκειμένων, *compoſitorum*, eſſe docuit, quærendum eſſe ait, quis ſit ciuis? *Ciuitas enim ciuium*, inquit, *multitudo eſt.* Ciuem deinde non opibus, aut habitatione definit, ſed τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς, *Eo quod iudicandi & imperandi communione potiatur.* Tandem enim rem totam hiſce verbis

Ciuis quis Ariſtoteli.

decidit, ᾧ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς ἢ κριτικῆς πολίτην ἤδη λέγομεν εἶναι πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιούτων πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς. *Cui poteſtas collata eſt, vt particeps ſit magiſtratus ad conſultandum, & iudicandum pertinentis, ciuem eius ciuitatis eſſe dicimus. Ciuitatem talium ciuium multitudinem, quæ illa habeat, quæ ad vitam ſufficientia ſunt.* Ad vitam nẽpe politicam, quæ in re maxima, & libertate à nullo dependente cernitur.

Ex his igitur ciuitas conſtitui debet, vocaturque libera reſpublica, ſiue regnum ſit, ſiue ariſtocratia, ſiue preſſe dictã politia, ſi ſupremi magiſtratus, & iudiciorum ex ſeſe; & in ſe poteſtate prædita ſit. Hoc eſt vnũ corpus ſeipſum mouẽs, ſe nutriens, non alieni corporis pars, atque in hac republica magnitudo, aut paruitas nullum diſcrimen efficit, quemadmodum enim non minus omnibus ſuis partibus abſolutũ eſt, formicæ compactum, & laborioſum corpuſculum, quam vaſta moles elephanti, ita quoque ſuam perfectionem parua Reſpublica obtinere poteſt, nec cedere ingentibus monarchijs, legum, magiſtratuumq; iuſta ordinatione, atque adminiſtratione, ſi ciuium

Floret ciuitas cũ ſinguli florent.

ſingulorum atque omnium vtilitas ſpectetur. Ea eſt enim florentiſsima reſpublica, in qua ſinguli florent. Quemadmodum corpus ſanũ, forte, formoſum eſt, ſi humorum omniũ legitima eſt tẽperatura, membrorum modus, naturæ conueniẽs ſymmetria, & coagmentatio, coloris ſuauitas, ita in republica omniũ partiũ inter ſe apta connexio, & vita quædam iuris, adminiſtrationiſq; integritas omnes florẽtes, diuites, pacatos, felices efficit.

CAPVT V.

Rempublicam non à fato, nec caſu aut fortuna, ſed à Deo eſſe.

Fatum reijcitur.

§.1. FAtum appello non diuinam ordinationẽ, præſcientiam, permiſsionem, ſed quod à rerum nexu neceſſario, quod à mundo, à poſitu ſiderum dependere volunt, de quo exclamat impie diſertus poeta:

Heu ſatis ſuperi certaſſe minores.

Fati nomen recte quidã vſurpant, ſed periculoſe.

Si nonnulli auctores boni, & orthodoxi nomine fati vtuntur, cum recte de diuina prouidentia, libertateque arbitrij ſentiant, non reprehendo ſententiam, malo tamen loquendi modum corrigere eos, quam periculoſe propter multorum infirmitatem diſputare; conſilium Auguſtini illi audiant, l.5. de ciuitat. Dei, c. 8. *Qui vero non aſtrorum conſtitutionem, ſicuti eſt, cum quidque concipitur, vel naſcitur, vel inchoatur, ſed omnium connexionem ſeriemque cauſarum, qua fit, omne quod fit, fati nomine appellant; non multum cum ijs de verbi controuerſia laborandum, atque certandum eſt: quandoquidem ipſum cauſarum ordinem, & quandam cõnexionem Dei ſummi tribuunt voluntati, & poteſtati, qui optime & veraciſsime creditur cuncta ſcire antequam & fiant, & nihil inordinatum relinquere: à quo ſunt omnes poteſtates, quamuis ab illo non ſint omnium voluntates. Ipſam itaque præcipue Dei ſummi voluntatem, cuius poteſtas inſuperabiliter per cuncta porrigitur, eos appellare fatũ ſic probatur: Annæi Senecæ ſunt, ni fallor, hi verſus:*

Duc me ſumme pater, altique dominator poli.
Quocunque placuerit, nulla parendi mora eſt.
Aſſum impiger: fac nolle, comitabor gemens:
Malus patior, facere quod licuit bono:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Fatum Mathematicũ.

§.2. Fatum Mathematicorum inſuperabili ſiderum vi incluſum, Fatum Priſcillianiſtarũ, Bardeſanis, aliorumque Deo ipſo omnipotente potentius deteſtamur. Suauem prouidentiam Dei per medias cauſas, pro earum captu euenta ordinantem, & ſinentem, liberis voluntatibus ſua arbitria non excutientem agnoſcimus, itaque hæc; quæ ab impijs profano ſenſu dicuntur, repudiamus. Vt:

Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege,
Manet hæc ab origine mundi
Fixa dies bello populiſque in prælia nati.
Tantumne aliquis ſibi poſſe videtur;
Fata quoque vt ſuperet?

Hæc niſi benigna interpretatione leniãtur, tolerari nõ poſſunt. Hac de re pluribus diſputare me cogit Atheorum importunitas, qui dũ fata illa iã olim ſepulta reuocant, atq; è tenebris educunt, nõ modo Reges, & Reſpublicas peſsimis artibus implicãt, ſed vatibus, aſtrologis, magis obnoxios faciunt, vt ſceleratiſsimis perditiſsimiſq; hominũ ſe, ac Rempublicã committant: Ecce tibi hominẽ quem merito Chriſtianũ negaueris, cui ſi credas, citius regnum amiſeris, quam vera didiceris. Lib. 2. de repub. c. 28. ita loquitur: Si rerum viciſsitu-

Machiauellus impiam fatum commiſcitur.

ciſsitudinem contemplemur, comperiemus multa accidere ex fato ita vrgente, vt ijs obuiam ire nemo poſsit, *quamuis in promptu remedia fuerint. Et ſi populo Romano talia quadam acciderunt, in quo omnis generis virtutes eminebant, & religionis imprimis, ac rei militaris ſtudium vigebat cui mirum videri debet: ſi alijs Rebuspublicis, prouincijſque etiam eueniant, in quibus nulla harum virtutum tantopere eluceat? Imprimis igitur habenda ratio eſt earum rerum, quæ fato ipſo, ſeu aſtrorum influxu, euenire videntur: & quibus vt reſiſtamus, fortuna non permittit. Quarum exemplum luculentiſsimum eſt id, quod populus Romanus in clade Gallica accepit.*

§. 3. Fatum igitur ille aſtrorum influxum appellat, & fatum ex aſtris ineuitabile. *Hoc vnum,* inquit, *pronunciabo de fortunæ viribus, & fati neceſſitate, quod hiſtorias omnis generis percurrenti facile apparebit, homines fati neceſsitatem euitare non poſſe; ſed faciliorem euentum ijs, quæ ab eo impendent efficere, eumque promouere, adeoque Parcarum telas texere, non retexere aut rumpere.* Et in principe ſuo c. 25. *Haud illud mihi obſcurum eſt, eius ſententiæ complures eſſe, ac olim fuiſſe, ita rerũ humanarũ procuratione à fortuna omnino, ab ipſoque Deo teneri, vt ab hominũ prudẽtia nulla ratione corrigi queat: imo nullo poſſe occurri remedio. Ob id exiſtimari poſſet, in ijs rebus non multum laborandum eſſe, ſed quo fortuna impellit, eo ſe ferri permittendum. Hæc opinio maiori perſuaſione his noſtris temporibus, propter rerum multiplicem conuerſionem, recepta eſt: quod nunquam non viſæ ſint, quotidieque videantur mutationes, extra omnẽ humanam, quæ poſſet capi, coniecturam. Hoc ego nonnunquã animo cum cogitaſſem, aliqua ex parte eo inclinaueram ſententia. Sed ne arbitrium noſtrum extinguatur, eam opinionem ſequor, vt alteram noſtrarum rerum partem fortunæ arbitratu iudicem procurari, alteram vel paulo minus adminiſtrandam relinqui. Fortunam enim montano flumini omnia proſternenti comparare ſoleo, quod cũ præcep. fertur, in agros effunditur, arbores ſternit, conuellitque domos; hinc terræ multum abripiens, alio idem illud regerit, omnia item præ ſe agit, omnia eius conſpectum fugitant, omnia illius furori cedunt, ſublata omni, qua poſſet ratione repri.mi.*

Fortunam ecce montano flumini comparat, cui nulla vi, arte, ratione poſsit obſiſti.

Siderum curſus & fortuna contemnendus.

Meus princeps, ſenatus, ciuitas, exercitus, vni, vero, bono, iuſto ſe Deo committet, ſiderum ſeu errores, ſeu ſtatas periodos, & iuſſos à Deo circuitus, ad ſe nihil pertinere, nullam in ſuã vel aliorum libertatem habere iuriſdictionem, aut efficientiam certo ſibi perſuadebit. Ita nec in malis animo deijcietur, memor Deum eſſe, qui rebus triſtibus finẽ ſtatuit, nec proſperis efferretur, neſcius occulti conſilij, quo ſubito ſuperbia plectitur. Hoc modo magna ac recõdita, ſed nunquã iniqua efficacitate, momento fit cinis, diu ſylua; ad ſonum tubæ cadauerum fit congeries, quæ caſtra fuerãt. Fateri hoc ipſum cogit, vel inuitum, vel ignorantem veritas. Quid enim eſt quod ait, Parcarum nos telas poſſe texere? non igitur illa cœlorum, & conſtellationum aſpectus ineuitabili neceſsitate vehunt, ſed ſuæ quiſque fortunæ eſt faber, vt in prouerbio dicitur. Si enim neceſſitas illa cauſas habet aſtrorum poſitus, aſpectus, eleuationes, retrogradationes, domicilia, inclinationes, triãgulos, *[illegible]* & obſcurationes, obliquitates, coniunctionumque tam varias, quam innumerabiles *[illegible]*, & quaſi connubia; nõ eſt in hominum poteſtate magis fata ſua texere, quã citatiſsimos ſiderum curſus inhibere, cum incõmutabili, atque inſuperabili nexu, vinculis ada-

Fati Mathematici neceſsitas arbitrium tollit.

mantinis fata cælis fixa trahantur. Deinde quomodo faciliorẽ euentum ijs quæ ab eo impendẽt efficere, atq; promouere poteſt homo, qui totus fato agitur? Vtar exemplis Machiauelli. Inexpugnabili fatorum neceſsitati tribuit, Trium Fabiorum, qui legati miſsi fuerant, vt pacẽ Cluſinos inter, & Gallos componerent, pugnam, qua Gallos in Romanos concitauerunt, Camilli exilium eidem fato imputat, ne reſiſti Gallis à tam inſigni imperatore poſſet. Imo etiam ſtellæ fecerunt, ne dictatorem dicerent, ne Tribuni caſtra munirẽt, ne Deorum memores eſſent, ne auſpicato, ne litato inſtruerent aciem, ne Romam clauderent, ne inermem turbam fugere ſinerent, ne Romam exſcinderẽt. Hæc abſoluta neceſsitate aſtra vehebant, vt ille ſentit. In quibus hoc primum quæro, quomodo vel Camillus, vel Manlius meliorem his fatis euẽtum efficere potuerit? Vel enim melior ille euentus, quem in humana prudentia, ac cautione collocat, extra vim fati, ſiderumq; conſpirationem fuit, vel is quoque eadem neceſsitatis catena alligatus ſtabat ſub ictu fati, & tormento fortunæ. Si melior euentus à fato fuit, non igitur eum efficere ac promouere Camilli fides, atque induſtria potuit, non magis quam illa quæ fato iam acciderant. Si extra ius ditionẽq; fati ac fortunæ melior euentus in Camilli arbitrio fuit, cur non & reliqua eodem loco reponit? Si enim aliqua fato liberat: quo iure cætera fatis addicit? Parum conſiderati hominis eſt, calamitates fato inſcribere, meliorem euentum nobis, ſi enim neceſsitate improuiſa, atque inflexibili eueniunt, nõ poſſumus nos ea in vllam partem aliam detorquere. Tam enim in fatis eſt, vt ictum graui pondere libratum, nudo pectore excipiam, quam in fatis eſt, vt ſaucier. Si enim cladem fata ferunt, magnitudinem etiam eius demenſam, modumq;, & circumſtantiarum momenta ſub numero tenent. Si feriũt, deſtinato feriunt; nec quicquã iam noſtrum eſt niſi pati; quanquam & quantum doleat, id quoque, ſi conſequenter initijs philoſophabitur, fatis aſsignabit. Si enim cœli Iulio cruentam mortem fatarunt, etiam viginti tria vulnera, primum à Caſca ſub iugulo, ſecundum & ſolum letiferum ſub pectore, cætera leniora, decreuerunt. Vanum igitur eſt, & propriæ ſententiæ aduerſum, quod de fato Machiauellus aſſerit.

Fatum ſi in vna re dicitur, ab alijs non poteſt excludi.

Si euenta ſunt à fato, etiam inde ſunt circũſtantia.

Hoc quidem, vt oſtendi, imprudentis eſt. Illud vero quod fato vetitos iudicat, ne deorum memores eſſent, ne auſpicato, ne litato aciem inſtruerent, peculiarem habet cum ſtultitia impietatem. Nam ſi, vt fati defenſor, & aſtrologus loquitur, quid præſidij in Deis eſſe poterat, cum *fatis* illi *ſint certa re minores*? cum Iupiter ipſe preces, & iras Iunonis iniquas fatis ſubijciat?

Si fatũ eſt, non ſunt dij curandi.

Fata viam inuenient, inquit.

Auſpicia, extiſpicia, miſerãnda pecudum viſcerationes, fiſſum iecur, decolora victimarum inteſtina, ſiniſtræ aues, & captata vocum omnia, non poſſunt fatorum violentiam flectere, ſi igitur in fatis erat vinci Romanis, nullæ aues, nullæ Hecatombæ malum auertere poterant.

Si Chriſtianus eſt, quo modo à fato veniſſe cenſet, quod auſpicato, & litato, acies inſtructa nõ ſit? Si conſultationes magicas, tripudium Soliſtimum, reſultum eſcæ voracis ore pulli proiectæ fata fieri voluerũt, iam aliquid boni fatis adſcribit, quia ne per tales quidem præſtigias vincere pulchrũ fuit: Sed quis ſẽſus illius eſt, quæ religio, qui tot ſcelerũ, quorum caput magia, & idololatria fuit, impedimentum putat fuiſſe cladium, & ſimilia

Auſpicia damnat religio Chriſtiana.

Digitized by Google

amiſſæ vrbis? Tu Chriſtianus es, & tamen inter cauſas afflictæ reipublicæ, ac in extremas anguſtias redactæ etiam hoc refers, quod ex dæmone conſilia non exquiſierint, illi nefaria ſacrificia nõ obtulerint, non litarint? Tot exercitus Deorum contemptores victoriam conſecuti ſunt, non auſpicato, nõ litato pugnantes, cur igitur hoc in Romanis reprehenditur? Verum de illa controuerſia latius diſſeramus, eſt enim neceſſarium Deo omnium regnorum ſalutem aſcribere, omnia ſunt à Deo. *Peruerſa ſunt omnia, quæ non ſunt à Deo.* Terr. de cultu fœm. Nam *habet Deus teſtimonia; totum hoc, quod ſumus, & in quo ſumus.* Idem Tertull. l. 1. contra Marcion. Ille omnia quæ ſunt verbo, ratione diſpenſat, virtute conſummat. *Salus hominum in Dei tutela eſt*, dixit ille etiam, qui de Deo dubitauit l. 3. de Finibus. Nemo regum intumeſcat, omnes ſerui ſumus, dominum enim habemus Deum. Tot vrbium, tot regnorum, in quibus tu operoſius, quam Deus, coleris, dominus eſt Deus, vſumfructum & incerti temporis vſuram tibi relinquit. Tot tibi populi ſeruiunt, tu vni Deo, qui tibi hos ſubiecit, ſerui. Nulla eſt reipublicæ peſtis pernicioſior, nulla clades vitalia magis oppreſsit, quam cum magiſtratus auctoritas, & imperij maieſtas infringitur. Maior tamen eſt calamitas cùm princeps, aut reſpublica ſummæ maieſtatis læſæ rea eſt.

Omnia à Deo.

CAPVT VI.

Rempublicam à Deo dependere Sacræ ſcripturæ ſententijs probatur.

Contra Atheos etiam ſacra literæ poſſunt vſurpari.

§. 1. Mihi hæc diſputatio eſt aduerſus Atheos, diuinæ prouidentiæ, & benignitatis inficiatores blaſphemos, qui dæmonibus non litaſſe, noxium reipublicæ arbitrantur, quos contra rationem, & ſæcularibus literis potius quam ſcripturis diuinis pugnandum non ignoro. Non tamen omittenda etiam hæc arma exiſtimaui, quæ ſi non lædant hoſtem refugientem, tamẽ fatigabunt, & terrefacient. Cauſa vero mihi quadruplex: principio principibus & conſiliarijs orthodoxis vtilis erit, & grata atq; ad deteſtandũ Machiauelliſmũ efficaciſsima cõtemplatio. Deinde pluribus quos inter pietatem, & ſimulationem ambigua tenet ἐποχὴ atque hæſitatio, proderit: neceſſe eſt enim ſcripturam tam antiquam, tam venerabilem, tot annorum millibus commendatam, auctoritatis aliquid etiam apud incredulos obtinere. Tertio, latens eſt in verbis Dei vis quædam, & efficacia penetrabilior omni gladio ancipiti, quæ ſæpe etiã in impiorum cordibus cõuerſionem operatur, quam cauſam arbitror, cur crebro ſancti patres diuinarum literarum oracula contra gentes diſputantes illarum fabulis oppoſuerint. Denique hiſtoria ſacra, ſi prophetarum oracula adiungas, non fideles modo, ſed gentes, atque atheos, conuincit, Deum eſſe, & in manu eius eſſe omnia regna terræ. Sacris ergo literis & hic vtar: *Cui enim magis de Deo, quam Deo credam?* [Ambroſ. contra Symm.] Coniiciam vero teſtimonia in tres claſſes, nã aliquando Deus ipſe dicitur omnia gubernare. Deinde aliquãdo dare regna, auferre, trãsferre, denique omnem Regnorum mutationem iam olim prædixit. Si igitur Deus omnibus omnium regnorum adminiſtrationibus intereſt, atque adeo præeſt, regna ſe dare, & transferre profitetur, ſi euerſiones vrbium, cõmutationes monarchiarum multo ante quam eueniant, denunciauit, quomodo ab eo non pendent omnia, qui omnia creauit, omnia præmouit, cui etiam cura fuit, vt omnia amicis ſuis prophetis aperiret?

§. 2. Tota ſcriptura ſacra in eo eſt, vt à Deo omnia dependere, omnia eius regi arbitrio demõſtret. Quid rerum molitio, & mundi conſtructio aliud, quam auctorem loquitur? Singula attendiſſe eum, ſacrificia duorum fratrum docent, quorum aliqua aſpexit, aliqua neglexit. Mundi deinde primogenij ſcelera vndis vltricibus, cum vniuerſo hominum genere merſit, nec tamen iuſtum Noe cum familia ſua eadẽ pœna inuoluit. Idem Deus quanta Ægyptijs damna intulit? nec modo aquas maris Rubri duxit & reduxit, ſed ranis, muſcis, & tenebris afflixit, haud minor artifex in paruis, quam in magnis, itaque viliſsimis beſtiolis impiæ gentis ſuperbiam caſtigauit, & edomuit. Vide vnius noctis ſtragem & centum octoginta quinque millia funerum in caſtris Aſſyrijs regnante Ezechia, & nega Deum Iſraeli tum propitium, Aſſyrijs infenſum fuiſſe. Deo igitur credamus, regni ſui teſtis ille optimus eſt.

Dominum regnare.

§. 3. Exod. 15. 18. Dominus regnabit in æternum & vltra.

Deut. 17. 20. *Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partẽ dexteram, vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe, & Filius eius ſuper Iſrael.*

1. Regum 8. 7. *Dixit autem Dominus ad Samuelem; Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi, non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.*

1. Regum 12. 12. *Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi. Nequaquam, ſed rex imperabit nobis: cum Dominus Deus veſter regnaret in vobis.*

1. Paralip. 29. 11. *Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus: cuncta enim quæ in cælo ſunt, & in terra, tua ſunt: tuum Domine regnum, & tu es ſuper omnes Principes. Tuæ diuitiæ, & tua eſt gloria, tu dominaris omnium: in manu tua magnitudo & imperium omnium.*

Iob. 34. 18. *Qui dicit regi, apoſtata: qui vocat duces impios*

Iob. 34. 24. *Conteret multos, & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis.*

Lucæ 1. 33. *Et regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.*

Iſaiæ 24. 23. *Et erubeſcet luna, & confundetur ſol, cum regnauerit Dominus exercituũ in mõte Sion, & in Ieruſalẽ, & in conſpectu ſenũ ſuorũ fuerit glorificatus.*

Ezechiel. 20. 33. *Viuo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extento, & in furore effuſo regnabo ſuper vos. Et educam vos de populis: & congregabo vos de terris, in quibus diſperſi eſtis, in manu valida, & in brachio extento, & furore effuſo regnabo ſuper vos.*

Ieremiæ 23. 5. *Ecce, dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum & regnabit rex, ſapiens erit: & faciet iudicium, & iuſtitiam in terra.*

Dan. 4. 31. *Igitur poſt finem dierum ego Nabuchodonoſor oculos meos ad cælum leuaui, & ſenſus meus redditus eſt mihi: & Altiſſimo benedixi, & viuentem in ſempiternum laudaui, & glorificaui: quia poteſtas eius poteſtas ſempiterna, & regnum eius in generatione, & generationem.*

Dan. 4. 14. *In ſententia vigilum decretum eſt, & ſermo ſanctorum & petitio: donec cognoſcant viuentes quoniam dominatur excelſus in regno hominum; & cuicumque voluerit, dabit illud; & humillimum hominem conſtituet ſuper eum.*

Pſal. 47. 9. *Quoniam rex omnis terræ Deus, Regnabit dominus ſuper gentes.*

Pſal. 93. 1. *Dominus regnauit, decorem indutus eſt.*

Pſal. 97.1. Dominus regnauit, exultet terra.

Pſal. Dominus regnauit, iraſcantur populi.

Princeps cum Deo regnans inuictus eſt.

§. 4. Si domini igitur eſt regnum, ſi ille eſt, qui *dat poteſtatem ſuper gentes, vt regas eas in virga ferrea.* Apocalypſ. 2. 27. & 19. 15. Si in Deum non cadit imbecillitas, ipſe regni eſt, & protector, & cum offenſus eſt, euerſor. Nec principi cuius rationes à Deo pendent, timendus hoſtis eſt: *Non enim plus ad deijciendum poteſt terrena potentia, quam ad erigendum tutela diuina.* Cyprian. l. 2. op. 6. *Nulla vis humana diuinis reſiſtit.* Sen. Et reuera bene Philo: *Quicunque cum Deo fœdus habet, felicitatis tenet faſtigium.* Ita habeant principes; ſupremum moderatorem Deum eſſe: Et ſicut Deo offenſo nihil eſt, quod illis poſsit ſuffragari, ita Deo propitio illis nulla nocebit aduerſitas. Quos enim omnipotens tutela defendendos ſuſcipit, etiam ſi mundi totius viribus petantur, vinci tamen non poterunt, quia Deus, qui cum ipſis, & quo cum ipſi regnant, inuictus eſt.

§. 5. Teſtatur idem Deus, ſe non modo regnare, & imperia moderari, ſed dare, auferre, augere, minuere. 1. Regum 15. 28. *Et ait ad eum Samuel, ſcidit Dominus regnum Iſrael à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te.*

Sapient. 10. 10. Hæc autem, profugum iræ fratris iuſtum deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum, honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius.

Sapient. 10. 14. Et in vinculis non dereliquit illum donec afferret illi ſceptrum regni, & potentiam aduerſus eos qui eum deprimebant: & mendaces oſtendit qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatẽ æternã.

Iſaiæ 10. 10. Quo modo inuenit manus mea regna idoli, ſic & ſimulacra eorũ de Ieruſalẽ & de Samaria.

Iſaiæ 13. 19. Et erit Babylon illa glorioſa in regnis, inclyta in ſuperbia Chaldæorum, ſicut ſubuertit Dominus Sodomam & Gomorrham.

Iſaiæ 14. 16 Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque proſpicient, Nunquid iſte eſt vir qui conturbauit terrã, qui cõcuſsit regna: Qui poſuit orbem deſertũ, & vrbes eius deſtruxit, vinctis eius nõ aperuit carcerẽ.

Iſaiæ 60. 12. Gens enim & regnum quod non ſeruierit tibi, peribit: & gentes ſolitudine vaſtabuntur.

Iſaiæ 62. 3. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.

Ezechiel. 32. 1. Et factum eſt duodecimo anno, in menſe duodecimo, in vna menſis, factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, aſſume lamentum ſuper Pharaonem regem Ægypti, & dices ad eum: Leoni Gentium aſsimulatus es, & draconi, qui eſt in mari: & ventilabas cornu in fluminibus tuis, & conturbabas aquas pedibus tuis, & conculcabas flumina earum. Propterea hæc dixit Dominus Deus; Expandam ſuper te rete meum in multitudine populorum multorum, & extraham te in ſagena mea. Et proiiciam te in terram, ſuper faciem agri abiiciam te: & habitare faciam ſuper te omnia volatilia cœli, & ſaturabo de te beſtias vniuerſæ terræ. Et dabo carnes tuas ſuper mõtes, & implebo colles tuos ſanie tua. Et irrigabo terram fœtore ſanguinis tui ſuper montes, & valles implebuntur ex te. Et operiam cum extinctus fueris, cœlos: & nigreſcere faciam ſtellas eius; ſolem nube tegam, & luna non dabit lumen ſuũ. Omnia luminaria cœli mœrere faciam ſuper te: & dabo tenebras ſuper terram tuam, dicit Dominus Deus. Et irritabo cor populorum multorum, cum induxero contritionem tuam in Gentibus ſuper terras quas neſcis. Et ſtupeſcere faciam ſuper te populos multos: & reges eorum horrore nimio formidabunt ſuper te, cum volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum: & obſtupeſcent repente ſinguli pro animã ſua in die ruinæ tuæ. Quia hæc dicit Dominus Deus, Gladius regis Babylonis veniet tibi, in gladiis fortium deiiciam multitudinem tuam, inexpugnabiles omnes Gentes hæ: & vaſtabunt ſuperbiam Ægypti, & diſsipabitur multitudo eius. Et perdam omnia iumenta eius, quæ erant ſuper aquas plurimas: & non conturbabit eas pes hominis vltra, neque vngula iumentorum turbabit eas.

Dan. 2. 21. Et ipſe mutat tempora, & ætates transfert regna atque conſtituit: dat ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam intelligentibus diſciplinam.

Dan. 5. 18. O rex, Deus Altiſsimus regnum, & magnificentiam, gloriam & honorem dedit Nabuchodonoſor patri tuo. Et propter magnificentiam quam dederat ei, vniuerſi populi, tribus & linguæ tremebant, & metuebant eum, quos volebat interficiebat: & quos volebat, percutiebat: & quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat. Quando autem eleuatum eſt cor eius, & ſpiritus illius obfirmatus eſt ad ſuperbiam, depoſitus eſt de ſolio regni ſui, & gloria eius ablata eſt.

Dan. 5. 28. PHARES *diuiſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis & Perſis.*

Dan. 7. 14. Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſeruient: poteſtas eius, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.

§. 6. Tertium eſt argumentum à prædictionibus deſumptum. Abrahamo, Iſaaco, Iacobo, cæteris patriarchis multo ante omnia, quæ euentura fuerunt, poſteris indicata ſunt, Moſi & Ioſue ducibus omnia futura panduntur, cæteriſq; prophetis: prouidentia Dei igitur regna ſtant, caduntque.

Vide Num. 24. 7. *Fluet aqua de ſitula eius, & ſemen illius erit in aquas multas. Tolletur propter Agag, rex eius, & auferetur regnum illius.*

Deut. 3. 21. Ioſuẽ quoque in tempore illo præcepi, dicens. Oculi tui viderunt quæ fecit Dominus Deus veſter duobus his regibus: ſic faciet omnibus regnis ad quæ tranſiturus es. Ne timeas eos. Dominus enim Deus noſter pugnabit pro vobis.

3. Reg. 11. 11. Dixit itaque Dominus Salomoni. Quia habuiſti hoc apud te, & non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, diſrumpens ſcindam regnum tuum, & dabo illud ſeruo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui ſcindam illud, nec totum regnum auferam, ſed tribum vnam dabo Filio tuo propter Dauid ſeruum meum, & Ieruſalem quam elegi.

2. Reg. 3. 10. Sic faciam cum eo, vt transferatur regnum de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid ſuper Iſrael, & ſuper Iudam, à Dan vſque Berſabee.

Dan. 2. 39. Et poſt te conſurget regnum aliud minus te, argenteum: & regnum tertium aliud æreum: quod imperabit vniuerſæ terræ, Et regnum quartum erit velut ferrum, quomodo ferrum comminuit & domat omnia: Sic comminuet & conteret omnia hæc.

Eſt igitur efficax contra Politicorum Atheiſmum antidoton futurorum præſenſio & prædictio. Si enim regnorum interitus, & regum punienda ſcelera tanto ante ſeruis dei, & per ipſos impio mundo denunciauit Deus æternus, dubitare nemo poteſt, oculatiſsima prouidentia, & immutabili iuſtitia mundum adminiſtrari.

Diuinationem philoſophi concedunt.

§. 7. Philoſophorum veterum exquiſita quædã argumenta, cur eſſet diuinatio, collecta fuiſſe docent multorum libri, & vetuſtiſsimorum à poſterioribus relatæ ſententiæ. Et omnium quidem, qui Deos eſſe dicebant, excepto Xenophane Colophonio, & Epicuro, in diuinatione aſtruenda cõſenſus fuit, vt auctor eſt l. 2. de Diuinat. Cicero: Omnium

Digitized by Google

Omnium,inquam,qui aliquid ſciri poſſe concederent,quam Academici qui nihil ſciri contenderent,adeo vt ne hoc quidem ſcire ſe , quod nihil ſcirent,omnium ambigui , ſemper ἐπέχοντες, profiterentur,illi inquam diuinationem quomodo probarent,qui eſſe ſe neſcirent? Cæterorum, qui Deos eſſe putarent hæc erat ratiocinatio; ſi ſit diuinatio,deos eſſe,& ſi dij ſint,diuinationem eſſe.Hæc enim inter ſe reciprocari. Veteres illos improbarunt,qui proximè ſunt eos inſecuti. Natura enim ſine Deo futura ſignificari poſſe putabant, & poſſe eſſe eos deos,qui humano generi diuinationem nullam tribuerent.

Sed cum multis erroribus. Verum & hi,& illi ignari veritatis , varia ſe fraude & ſuperſtitione obligarunt , eoque rem adduxerunt,vt tam illi qui Deos,religionemque à ſe defendi arbitrabantur,quam illi,qui ſuperſtitionem gloriabantur ſe tollere,ex æquo diuinandi omnem vim facultatemque eneruarent , aut magnis ſceleribus infamarent.Quam futili enim ratione Chryſippus, Diogenes, Antipater pro rerum futurarum cognitione pugnant? Si ſunt dij (inquiunt 2.de diuinat.apud Tullium) neque ante declarant hominibus quæ futura ſunt: aut non diligunt homines,aut quid euenturum ſit ignorat:aut exiſtimant nihil intereſſe,hominem ſcire, quid ſit futurum : aut non cenſent eſſe ſuæ maieſtatis præſignificare hominibus quæ ſunt futura: aut ea ne ipſi quidem dij ſignificare poſſunt. At neque non diligunt nos:ſunt enim benefici,generiſque hominum amici,neque ignorant ea, quæ ab ipſis conſtituta & deſignata ſunt:neque noſtra nihil intereſt,ſcire ea quæ futura ſunt,erimus enim cautiores,ſi ſcierimus: neque hoc alienum ducunt maieſtate ſua: nihil eſt enim beneficentia præſtantius.neque non poſſunt futura prænoſcere,non igitur ſunt dij, nec ſignificant nobis futura:ſunt autem dij,ſignificant ergo.

Sunt quidem in hac ratiocinatione vera nonnulla,ſi ad vnicum,verumque Deum referantur, qui in nos beneficentiſsimus eſt , qui prior dilexit nos , ita vt pro reconciliatione totius mundi vnigenitum ſuum dederit , qui omnium rerum quamuis arcana reconditaq; prænouit euenta, & quæ eius voluntate accidunt,& quæ eius permiſſione non carent.Non tamen inde ſuas prædictiones probare gentilitas poteſt , cum multa adeo latere voluerit , etiam optimos atque amiciſsimos.

Ethnicorum vana diuinatio. Allatis deinde vatum ſuorum exemplis partim manifeſtè falſis,partim ambiguis,& flexiloquis rem inter ipſos dubiam, irriſionibus Atheorum obnoxiam reddiderunt, dum extis, auibus, ominib⁹, fulgure,ſomnijs,ac poſtremo furoribus euentuum certitudinem denunciant. Quid facilius quam fabulas do Tage exarato vate , de anguibus Gracchi,de paſſeribus Calchantis, De Aio Locutio,de nouacula Tarquinij, tripudio Soliſtimo,Lpimenide Cretenſi, Babylionijs annorum quadringentorum ſeptuaginta millium obſeruationibus, cæteraſque refutare, quandoquidem ab ipſis gentilibus irrideri vt plurimum conſueuerunt? Vani igitur,ſuperſtitioſi, & ſæpe furentes Ethnicarum diuinationum ſunt approbatores & defenſores.

§.8. Nec tamen è contrario probabilis fuit eorum ratio,qui omnem rerum futurarum præſenſionem,& prædictionem ſuſtulerunt,hi enim ius ſuum Deo,præſcientiamque auferentes ſacrilegi fuerunt,nec vllius ſunt momenti in re grauiſsima rationes. Quod enim omnium rerum enumeratione probare conantur , non eſſe poſſe prophetiam, aut quamcunque fortuitorum prænotionem,in ſingulis aberrant. Argumentum omnium Atheorum eſt apud Ciceronem,lib.1. de diuinatione: Quæ ſenſibus percipiuntur , arte tractantur , quæ in Philoſophia de officijs ſtatuuntur, quæ in Phyſicis,Dialecticis,medicina traduntur, non ſunt aruſpicum,aut vatum,nulla igitur diuinatio. Ratio tamen oſtendet in his omnibus eſſe veras prædictiones , & licet rationes nullæ appareant,cur iſta eueniant,nõ illa,diuina tamen patefactione à vate cognoſcitur , quod in ſe cognoſci non poterat. Et miranda eſt hominũ alias acutorũ in prænotione futurorum exagitanda hebetudo. Cum enim in hominis ſit poteſtate,quæ ipſe facere ſtatuit,futura prædicere,cur nõ poſsit eſſe ſuorum conſiliorum reuelator, qui eſt omnipotens auctor? omnium itaque rerum illarum poteſt eſſe diuinatio , quia omnes à certo euentu pendent. Alij ideo diuinationem inficiantur , & præſcientiam , quia fatum ſtoicum execrantur. Putant enim non diſſociabili vinculo præſcientiam,prædictionem,fatumque coniungi, atque ita deuinciri, vt aut hoc concedendum, aut illa neganda ſint, ita quidem Cicero libris ſuis de diuinatione conſcriptis. *Et notauit S.Auguſtinus lib. 5.de ciuitate Dei,cap.9.* *Homo ſi agere ſtatuit, pot. prædicere cur non Deus?*

Cicero diuinationem & fatum putat eſſe connexa. Hos Cicero ita redarguere conatur,vt non exiſtimet aliquid ſe aduerſus eos valere , niſi auferat diuinationem.Quam ſic conatur auferre , vt neget eſſe ſcientiam futurorum, eamque omnibus viribus nullam eſſe omnino contendat,vel in Deo,vel in homine , nullamque rerum prædictionem. Ita & Dei præſcientiam negat, & omnem prophetiam luce clariorem conatur euertere vanis argumentationibus,& opponendo ſibi quædam oracula,quæ facile poſſunt refelli: quæ tamen nec ipſe conuincit. In his autem Mathematicorum coniecturis refutandis eius regnat oratio,quia vere tales ſunt,vt ſe ipſæ deſtruant,& refellant.Multo ſunt autem tolerabiliores , qui vel ſidera fata conſtituunt,quam ille , qui tollit præſcientiam futurorum. Nam & confiteri eſſe Deum,& negare præſcium futurorum,apertiſsima inſania eſt.Quod & ipſe cum videret , etiam illud tentauit aſſerere,quod ſcriptum eſt: Dixit inſipiens in corde ſuo,Non eſt Deus: Sed non ex ſua perſona , vidit enim quam eſſet inuidioſum & moleſtum,ideoque Cottam fecit diſputantem de hac re aduerſum Stoicos in libris de Deorum natur. & pro Lucilio Balbo,cum Stoicorum partes defendendas dedit , maluit ferre ſententiam pro Cotta, qui nullam naturam diuinam eſſe cõtendit.In libris verò de diuin.ex ipſo apertiſsimè oppugnant præſcientiam futurorum.Hoc autem totum facere videtur, ne fatum eſſe conſentiat, & perdat liberam voluntatem. Putat enim conceſſa ſcientia futurorum ita eſſe conſequens fatum,vt negari omnino non poſsit. Verum tam clarum ac manifeſtum eſt aliquam prophetiam eſſe futurorum,& occultorum , vt quicquid ad illud probandum aſſumitur,minus videatur eſſe clarum.Multarum enim prædictionum plena eſt omnis hiſtoria,ſacra,profana,neque omnes fictæ ſunt,aut fallaces, quæ dæmonum ope verè , ſed fallaciter factæ ſunt. Vt enim plurima vana fictaque ſint, certè non excedunt ſpirituum illorum facultatem pleraque, quæ narrari ſolent , ne longius rem extraham,quæ Auguſtinus lib. contra Academicos de Albicerio recenſet , in medium afferam.

§.9.Hic

Digitized by Google

Magica prædictionis exemplum.

§. 9. Hic Licentius, quem poſt iſtam definitionem diu putabam quæſiturum eſſe quid diceret, ſubiecit ſtatim, cur ergo non ſapientem vocamus flagitioſum illum hominem, quem ipſi bene nouimus per innumera ſcorta ſolere diſſolui: Albicerium dico illum, qui apud Carthaginem multos annos conſulentibus mira quadam, & certa reſpondit: Innumerabilia commemorare poſſem, niſi & apud eos loquerer, qui experti ſunt, & paucis nunc ſatis ſit, ad id quod volo. Nonne cochlearium, (mihi autem dicebat) cum domi non inueniretur, tuo iuſſo percunctatus, non ſolum quid quæreretur, verum etiam nominatim cuius res eſſet, & vbi lateret, citiſſimè veriſſimeque reſpondit? Item me præſente, omitto illud quod in eo quod rogabatur nihil omnino falſus eſt, ſed cum puer qui nummos ferebat, certam earum partem cum ad eum pergeremus, furatus eſſet, omnes ſibi numerari iuſſit, coegitque illum ante oculos noſtros quos abſtulerat reddere, priuſquam omnino ipſe aut eoſdem nummos vidiſſet, aut quantum ſibi allatum fuerit audiſſet è nobis. Quid quod doctiſſimum & clariſſimum virum Flaccianum mirari ſolitum eſſe abs te accepimus? qui cum de fundo emendo eſſet locutus, ad illum diuinum rem ita detulit, vt quid egiſſet, ſi potis eſſet, ediceret. Atque ille ſtatim non modo negotÿ genus, ſed etiam, in quo ille vehementer clamabat admirans, ipſum fundi nomen pronunciauit, cum ita eſſet abſurdum, vt vix eius Flaccianus ipſe meminiſſet. Iam illud ſine ſtupore animi non queo dicere, quod amico noſtro diſcipulo tuo ſeſe volenti exagitare flagitantique inſolenter, vt diceret, quid ſecum ipſe tacitus volueret Virgilÿ verſum eum cogitare reſpondit. Cum ille obſtupefactus negare non poſſet, perrexit quærere, quis nam verſus eſſet. Nec Albicerius qui Grammatici ſcholam vix tranſiens vidiſſet aliquando; verſum ipſum ſecurus, & garrulus canere dubitauit. Nunc igitur aut res humanæ nõ erant, de quibus ille conſulebatur, aut ſine rerum diuinarum ſcientia tam certa conſulentibus & vera reſpondit? At vtrumque abſurdum eſt, nam & humanæ res nihil ſunt aliud quam res hominum, vt argentum, nummi, fundus, poſtremo ipſa etiam cogitatio: & res diuinas quis non rectè arbitretur eſſe, per quas homini diuinatio ipſa contingit? Sapiens ergo fuit Albicerius, ſi ſapientiam rerum humanarum diuinarumque ſcientiam eſſe illa definitione concedimus. Hic ille: Primo inquit, Ego ſcientiam non appello, in qua qui eam profitetur, aliquando fallitur. Scientia enim non ſolum comprehenſis, ſed ita comprehenſis rebus conſtat, vt neque in ea quiſquam errare, nec quibuslibet aduerſantibus impulſus nutare debeat.

Vates gentium ſæpè errant.

Vnde veriſſimè à quibuſdam Philoſophis dicitur, in nullo eam poſſe niſi in ſapiente inueniri, qui non modo perceptum habere debet id quod tuetur ac ſequitur, verum etiam inconcuſſum tenere. Scimus autem illum, quem rememoraſti, multa ſæpe falſa dixiſſe, quod non ſolum alÿs mihi referentibus comperi, ſed præſens aliquando ipſe percepi. Minime igitur ſcientem vocem, cum ſæpe falſa dixerit, quem non vocarem ſi conſtanter vera dixiſſet? Hoc me de Aruſpicibus & de augurìbus & de his omnibus qui ſidera conſulunt, & de coniectoribus ſomniorum dixiſſe putatote. Aut aliquem ex hoc genere hominum proferte, ſi poteſtis, qui conſulens nunquam de reſponſis ſuis dubitauerit, nunquam poſtremo falſa reſponderit. Nam de vatibus nihil mihi puto eſſe laborandum, qui mente loquuntur aliena. Deinde res humanas eſſe, vt concedam res hominum, quicquam tu exiſtimas noſtrum eſſe, quod nobis vel dare, vel eripere caſus poteſt? aut cum rerum humanarum ſcientia dicitur, ea dicitur, qua quiſquam nouit vel quot, vel quales fundos habeamus, quid auri, quid argenti, quidq; denique alienorum carminum cogitemus? illa eſt humanarum rerum ſcientia, quæ nouit lumen prudentiæ; temperantiæ decus, fortitudinis robur, iuſtitiæ ſanctitatem. Hæc enim ſunt quæ nullam fortunam metuentes, vera noſtra dicere audemus: quæ ſi Albicerius ille didiciſſet, nunquam mihi crede tam luxurioſe, deformiterque vixiſſet, quod autem dixit quem verſum volueret animo ille, à quo conſulebatur; neque hoc puto inter res noſtras eſſe numerandum: non quo negem honeſtiſſimas diſciplinas ad poſſeſſionem quandam noſtri animi pertinere, ſed quia verſum alienum etiam imperitiſſimis canere, ac pronunciare conceſſum eſt, ideoque talia cum in memoriam noſtram incurrerint, non mirum eſt, ſi ſentiri poſſunt ab huius aeris animalibus quibuſdam viliſſimis, quos dæmones vocant, à quibus nos ſuperari acumine ac ſubtilitate ſenſuum poſſe concedo, ratione autem nego. Atque fieri neſcio quo modo ſecretiſſimo atque à noſtris ſenſibus remotiſſimo.

Vaticinia gentium ſunt viliſſimarum animarum.

Non enim ſi miramur apiculam melle poſito, neſcio qua ſagacitate, qua hominem vincit, vndecunque aduolare, ideò eam nobis præponere, aut ſaltem comparare debemus. Itaque vellem magis ille Albicerius ab eo, qui diſcere cuperet, interrogatus ipſa metra docuiſſet, vel coactus à quopiam conſultorum, de re ſibi ſtatim propoſita verſus proprios cecinisſet. Quod eundem Flaccianum ſæpè dixiſſe ſoles commemorare, cum illud diuinationis genus magna mentis altitudine derideret, atque deſpiceret, idque neſcio cui abiectiſſimæ animulæ, ſic enim dicebat, tribueret, quo ille quaſi ſpiritu admotus vel inſlatus hæc reſpondere ſolitus eſſet. Quærebat enim vir ille doctiſſimus ab iÿs, qui talia imitarentur num Grammaticam, vel Muſicam, vel Geometriam, Albicerius poſſet docere? Quis autem illum noſſet, & non iſtorum omnium imperitiſſimum fateretur? Quamobrem ad extremum hortabatur, vt animos ſuos ÿ, qui talia didiciſſent, illi diuinationi ſine dubitatione præferrent, darentq; operam his diſciplinis inſtruere, atque admunicnlari ſuam mentem, quibus veram iſtam inuiſibilium animantium naturam tranſilire, & eam ſuperuolare contingeret. IAM res diuinæ, cum omnibus concedentibus, meliores, auguſtioreſq; multo quam humanæ ſint, quo pacto ille eas aſſequi poterat, qui, quid eſſet ipſe neſciebat. Niſi forte exiſtimas ſidera, quæ quotidie contemplamur, magnum quiddam eſſe, in comparatione veriſſimi & ſecretiſſimi Dei, quem raro fortaſſe intellectus, ſenſus autem nullus attingit, hæc autem præſto ſunt oculis noſtris. Nec iſta igitur ſunt illa diuina, qualia ſe ſola ſcire ſapientia profitetur: cætera autem quibus iſti, neſcio qui, diuinantes, vel ad vanam iactantiam, vel ad quæſtum abutuntur, præ ſideribus profectò viliora ſunt. Non igitur Albicerius rerum humanarum, ac diuinarum ſcientiæ particeps fuit, ſi uſtraq; abs te iſto modo definitio noſtra tentata eſt. Poſtremo, cùm, quidquid præter res humanas atque diuinas eſt, nos viliſſimum ducere, & omninò contemnere oporteat, quæro in quibus rebus quærat ille tuus ſapiens veritatem? In diuinis, ait ille: nam virtus etiam in homine, ſine dubitatione, diuina eſt. Has igitur Albicerius iam ſciebat, quas tuus ſapiens ſemper inquiret? His igitur relictis, de vera diuinatione agamus.

Deus omnia poteſt indicare.

§. 10. Deinde videmus, quanta ſit in medicis, Philoſophis, alÿs ſagacitas, quanta ex re parua in animus prudentium præſagitio; quid igitur cauſa eſſe dicemus, cur non mens illa creatrix, omnium cauſarum arcana permeans atque gubernans euenta poſſit pernoſcere? ſi cognoſcit, cur communicare non poſſit? Quod narrare ſodali poteſt amicus, non poſſit id homini ſignificare Deus?

Gentium hiſtoria in ſcripturis prædicuntur.

§. 11. Tertio. Scripturarum auctoritas omnem omninò dubitationem tollere poteſt, etiam gentibus, nemo enim adeò rerum humanarum eſt imperitus, nemo tam contumax, vt vniuerſam hiſtoriam generis humani, vel in dubium vocet, vel contemnat. cùm verò Rerumpublicarum commutationes illæ, quas mundus magna ſui dilaceratione expertus eſt, cum graſſantibus quaſi in

diuerſa

diuerſa incendijs, vtrimque vexaretur, cum Aſſyrios Chaldæi, hos Medi & Perſæ exciperent, Perſas cum Aſia quaſi vna ruina inuolueret Macedo ſuis adulatoribus, gentium funeribus ſolitus parentare, cum illa nunquam adeò disertè diſtinctéq; prædicta, nominatus etiam Cyrus, deſcriptus Alexander, & eius principes, non poteſt in occulto eſſe vaticinium, quod orbis repetita concuſsione, multarum gentium ſanguine ſcriptum eſt. Vſus eſt illo olim argumento D. Auguſtinus, & cætera euentura docuit, quod maior pars iam euenisſet.

Hæc ergo cùm prædicta ſint, à Deo regi diſcimus, quorum tam multa impleta conſpicimus, vt rectâ pietate futura eſſe cætera confidamus.

CAPVT VII.

Ex Danielis prophetia probatur regna à Deo dependere.

§. 1. IAM ex ſcripturis ſatis me demonſtraſſe arbitror; regna terrena non fortuna, aut caſu, nec fato, ſed Dei voluntate inchoari, augeſcere, conſeruari, deprimi, hærere tamen hic animus eſt, & hanc prouidentiam in re clara, hiſtoria notiſsima, quaſi in exemplum cæterorum producere. Verba Danielis c.8. ita habent. *Anno tertio regni* *Exempla diſcimus imperium Dei in reges eſſe.* *Baltaſar regis, viſio apparuit mihi. Ego Daniel, poſt id quod videram in principio. vidi in viſione mea, cum eſſem in Suſan caſtro, quod eſt in Aelam regione: vidi autem in viſione eſſe me ſuper portam Vlai. Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce aries vnus ſtabat ante paludem, habens cornua excelſa, & vnum excelſius altero ſuccreſcens. Poſtea vidi arietem cornibus ventilantem, contra Occidentem, & contra Aquilonem, & contra Meridiem: & omnes beſtiæ non poterant reſiſtere ei, neque liberari de manu eius: fecitq; ſecundum voluntatem ſuam, & magnificatus eſt. Et ego intelligebam: ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente ſuper faciem totius terræ, & non tangebat terram: porrò hircus habebat cornu inſigne inter oculos ſuos. Et venit vſque ad arietem illum cornutum, quem videram ſtantem ante portam, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis ſuæ. Cumq; appropinquaſſet propè arietem, efferatus eſt in eum, & percuſsit arietem: & comminuit duo cornua eius, & non poterat aries reſiſtere ei: cumq; eum miſiſſet in terram, conculcauit, & nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem caprarum magnus factus eſt nimis: cumque creuiſſet, fractum eſt cornu magnum, & orta ſunt quatuor cornua ſubter illud, per quatuor ventos cœli. De vno autem ex eis egreſſum eſt cornu vnum modicum & factum eſt grande contra Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem. Et magnificatum eſt vſque ad fortitudinem cœli: & deiecit de fortitudine, & de ſtellis, & conculcauit eas. Et vſque ad principem fortitudinis magnificatum eſt: & ab eo tulit iuge ſacrificium, & deiecit locum ſanctificationis eius.*

§. 2. Et verſu 19. & ſequentibus. *Dixitq; mihi. Ego oſtendam tibi quæ futura ſunt in nouiſsimo maledictionis: quoniam habet tempus finem ſuum. Aries quem vidiſti habere cornua, rex Medorum eſt atque Perſarum. Porrò hircus caprarum, rex Græcorum eſt, & cornu grande quod eſt inter oculos eius: ipſe eſt rex primus. Quod autem fracto illo ſurrexerunt quatuor pro eo. quatuor reges de gente eius conſurgent, ſed non in fortitudine eius. Et poſt regnum eorum, cùm creuerint iniquitates, conſurget rex impudens facie, & intelligens propoſitiones, & roborabitur fortitudo eius, ſed non in viribus ſuis: & ſuprà quam credi poteſt, vniuerſa vaſtabit, & proſperabitur, & faciet. Et interficiet robuſtos, & populum ſanctorum ſecundum voluntatem ſuam, & dirigetur dolus in manu eius: & cor ſuum magnificabit, & copia rerum omnium occidet plurimos: & contra principem principum conſurget, & ſine manu conteretur. Et viſio veſpere & manè, quæ dicta eſt, vera eſt: tu ergo viſionem ſigna, quia poſt multos dies erit. Et ego Daniel langui, & ægrotaui per dies: cumq; ſurrexiſſem, faciebam opera regis, & ſtupebam ad viſionem, & non erat qui interpretaretur.*

Expende hæc, & tecum puta, quam accuratè *Prædictio hæc cum circumſtantijs.* Darius & Alexander deſcribantur, eorumque geſta, & translatio monarchiæ in angulum Græciæ ignobilem. Aries eſt Darius, qui ſtat ante paludem, ſeu ante fluuium, Hebraicè לִפְנֵי הָאֻבָל *Liphne haubal* in conſpectu Vbal; nam etiam reliqua Aſia amiſſa, in fluminibus, & ſtagnantibus aquarum paludibus ex Euphrate, & Tigri ſpem collocabat Darius, Mediam enim Perſidem, Aſſyrios, & totam cum Bactris barbariem tenebat. Hic igitur fidentér ſtat Aries.

Cornua excelſa ſunt regnum Mediæ, & Perſidos; quanquam enim plurima regna Dario parerent, *Perſicum regnum Medico maius.* Medi tamen & Perſæ dominabantur. Cornu autem excelſius fuit Perſicum regnum, quod multo inferius Medico, poſt Cyrum inualuit, & Medorum regno præſtantius fuit, ideoque dicitur ſuccreſcere, ſeu aſcendere in nouiſsimo. Cyrus cum Perſicum imperium ipſe Perſa hæreditarium, Medicum verò dotale poſsideret, Perſas Medis prætulit; Ideoque ab auctoribus Monarchia Perſica, non Medica ſolet appellari.

Aries ille *ventilat cornibus*, מְנַגֵּחַ *menagag*, hoc eſt, cornu petit, *κερατίζει*, vt Exodi 21.28. & v.31. & 32. de regibus violenter prouinciam opprimentibus dicitur. vt Deut.33.17. *Cornua Rhinocerotis, cornua illius.*

Contra Occidentem, Hebraicè יָמָּה *iamma*, *πρὸς θάλασσαν*, ad mare, nempe mediterraneum ſic vocare Occidentem Iudæi conſueuerunt, quod Palæſtinæ Occidentale latus clauderet mare. Perſarum autem imperium vix mari terminabatur. In Occidente Perſido s fuere, Babylonij, Syri, Armenorum pars, Inſulæ maris Mediterranei. In meridie Arabiam, Aegyptum, Libyæ partem, Ammonios, & Indos Meridionales vicerunt. In Aquilone Armeniæ partem, Pontum, Colchos. Hæc exponunt Herod. l.1. Xenoph. Pædia Cyri. & *ἀναβάσει*. Halicarnaſ. l.1. Curtius, Creſias in Perſicis, alij innumeri.

Nemo reſiſtere poterat, nempe Aſiaticorum gentium, Græci enim, Schytæque reſtiterunt, quamuis maximis cladibus affecti.

Regem aut regnum indicari non ignorabat Daniel, quis tamen ille eſſet nondum cognoſcere poterat. Sed ecce venit Hircus caprarum, rex Græciæ, מֶלֶךְ יָוָן *Melech Iauan.* *Rex Iauan*, ſeu rex Ionum, nam Græcis *Ἴων*; qui Hebræis יָוָן. quia iot conſonantem Hellas non agnoſcit, vnde celebris Græcis ciuitatibus Ionia. Iauan porrò filius fuit Iapheth, frater Madai. *Rex Iauan Græcia.*

Perſa Aries eſt, quia vt Theodoretus ait, Imperium opibus, ſagina, luxu iam graue, & ſui vix potens, certè rex illis rebus quibus maximè abundabat, vt pecunia, à Græcis vincebatur, quod præfectorum auaritia milites negligerentur. Itaque hoc tempore velut aureum pecus, aureo vellere alijs ferè proderat, iam dudum viribus vrſi deficientibus. Græcorum enim duces vel pecunia conducebant, vel corrumpebant, ita vt iam non ſibi, ſed alijs vellera aries ille ferret. *Perſa aries.*

Rex Græcorum eſt hircus caprarum. Hircus hircus, dicitur in Hebræo, duobus tamen verbis. *Græcus Hircus.* וּצְפִיר הַשָּׂעִיר *vehazaphir haſchagher*, & hircus caper.

caper. Septuaginta tamen vocant. Τὸν τράγον τῶν αἰγῶν, alij legunt *hircum piloſum*, noſter & 70. interpretes legerunt additum in fine ת hoc modo. הצפיר השעירת *hazephir haſchehiroth* hircus caprarum: ita plerique interpretatur, & idem vocatur v. 5. צפיר העזים *zephir hahazim, hircus caprarũ*. Perinde quaſi dicat e grege caprarum, aut filium capre, ſic Leu. 4. 28. dicitur שעירת עזים Hirca ſeu capra caprarum. Nonnulli putant hoc additamento maternam originem indicari; nam Philippo mortuo ſola mater Olympias ſuperſtes erat, illi quam patri gratior fuit, adeo vt cõſcius paternæ necis fuiſſe putetur, certe Olympias adeo gaudium de morte mariti conceptum celare non potuit, vt Pauſaniæ parricidæ in cruce pendenti coronam noctu impoſuerit, non auſura tã infame ſcelus, niſi filio placiturum putaret, qui tandem etiam Philippum patrem negauit, & eius laudatores occidit. Sed malo tamen eum phraſi hebræa Hircum caprarum nominari, quam incertam expoſitionem ſectari.

Celeritas Alexandri

. Hircus eſt, qui celeri aſſultu quaſi terram non tangeret, magna regna quaſi peruolaret; Darius non vanè iactauit tantum terrarum ſibi adhuc eſſe, quantum perambulare, non vincere modo operoſum foret. Seneſcendum, (inquit apud Curtium) fore, tantum terrarum vel ſine prælio obeunti. At ille, vt capreæ ſolent, de rupe in rupem ſe librat, valle non tranſita, atque ita ſexennio tãtam monarchiam ſubegit. Primo anno multas gentes rebellantes compeſcuit, & ſeditiones exſtinxit, inde citato gradu profectus dux Græciæ conſtituitur, dum bellum Perſicum apparat, in ipſo molimine nunciatur Athenienſes, Thebanos, Lacedæmonios ad Perſas defeciſſe, tracturos auctoritate & potentia, totam Græciam, eodem tempore ad Iſtrum contra Barbaros belligerandum fuit. Quibus motibus occurſurus tanta celeritate, inſtructo, paratoque exercitu Græciam oppreſsit, vt quem venire non ſenſerant, videre vix crederent.

§. 3. Deinde in campis Adraſtijs ſiue ad Granicum, 600000. Perſarum fugauit, 120000. equitum cecidit, cum de eius exercitu 9. pedites, 120. equites occiſi eſſent. Geſsit plura bella cum Darij præfectis, quos terrore nominis ſui vicit, tribus prælijs poſt pugnam Iſsicam eos attriuit, cum montem Taurum tranſiret 500. ſtadia, hoc eſt 15. milliaria Germanica curſu confecit. Tyrus impetum paulum eſt morata, plus enim negocij exhibuit, quam totum regnum Perſarũ, ſed ea capta Ægyptus, Cilicia, Rhodus in ditionem ſine certamine conceſſerunt, interim quaſi per ocium Ammonium Iouem ſalutat, Alexandriam condit, & demum ad Gaugamella Darium vincit, & ſepelit. Ea cauſa Hircus celerrimus dicitur, qui terram non tetigerit.

Hircus etiam dictus eſt, quia aſper, inhumanus, libidinoſus, cruentam non modo aulam, ſed etiam conuiuia habebat, amiciſsimorum cædibus, & periculis infamis. Curtius lib. 6. curis laxatum excepiſſe voluptates, ludoſque, & greges pellicum. Qualis in vrbiũ expugnationibus fuerit, docet Eleadas captiuus poſt victas Thebas. *Nunc ſenum*, inquit, *fœminarumque ſicut infirmum, ita innoxium reſtare vulgus, quod ipſum ſtupris contumelijſque vexatum eſſe, vt nihil amarius vnquam ſint paßi*. Nec diſsimiles Alexandro fuére Græcorum ſequentes reges, libidinibus, ſuperbia, crudelitate inſignes, & orbem terrarum afflixerunt, perpetuis inter ſe bellis infeſti. Ita enim de regibus loquitur, vt corpus regni vniuerſum complectatur.

§. 4. Venit autem Hircus ad Arietem cornutum בעל קרנים *babalkeranaim, dominum cornuum in impetu fortitudinis ſuæ*, ἐν ὁρμῇ, ait Græcus, quod Hebræus ברחמת כחו *Bachamath coche*, in feruore, vel excandeſcentia fortitudinis ſuæ.

Alexander in Darium efferatus.

Cum autem appropinquaſſet prope Arietẽ, efferatus eſt in eum, ἐξηγριώθη, cum ante animal eſſet domeſticum, & cicur, nunc in beluam ferocem, & ſęuam commutatur, hebræus ויתמרמר *vaithmarmar, & efferauit ſemſum*, iras totas in vnum collegit. Quis non putet Danielem iſta ſcribentem geſtis interfuiſſe? Diu quidem officijs certarunt, & humanitate quamuis durante bello, ſed tamen cum ad rem ventum eſt, furijs agitur. *Alexander* (inquit Iuſtinus) *periculoſiſsima quæq; aggrediebatur, & vbi conſertiſsimos hoſtes acerrimè pugnare conſpexiſſet, eo ſe ſemper immergebat, periculaque ſua non militum eſſe volebat.*

Appropinquauit, tres ducum exercitus cecidit, deinde ipſum fugauit, ſecundo prœlio rex vterque vulneratus, tertio Darius interijt. Verum de efferato animo Alexandri in Darium audiamus Curtium l. 4. *Impia enim bella ſuſcipitis* (ſic Legatis Darianis exprobrat Macedo) *& cum habeatis arma, licitamini hoſtium capita, ſicut tu proxime talentis mille, tanti exercitus rex, percuſſorem in me emere voluiſti, repello igitur bellum, non infero, & quia titulum regis Darius omiſerat, de cætero cum mihi ſcribes, memento non ſolum regi, ſed etiam tuo ſcribere. Sed nihil magis efferaſſe eum, quam literæ* de quibus cap. 4. Curtius. *Interceptæ deinde Darij literæ ſunt, quibus græci milites ſollicitabantur, vt regem interficerent, aut proderent, ideoque* Alexander in reſponſione ad Legatos, *Quod ſi ſaltem pacem bona fide peteret, deliberarem forſitan an darem. Verum enim vero cum modo milites meos literis ad proditionem, modo amicos ad perniciem meam ſollicitet, ad internecionem, mihi perſequendus eſt, non vt iuſtus hoſtis, ſed vt percuſſor & veneficus.*

§. 5. Ecce tibi efferatum Hircum, & ſine reſpectu propriæ ſalutis in Arietem graui impetu ruentem. Nonne Deus qui hæc tam longe ante prædixit, qui ab æterno præuidit, munire Arietẽ, hircum auertere potuit? Comminuit verò duo cornua eius, *Hoc prælio*, inquit Iuſtinus, *totam Aſiã rapuit, quinto poſt acceptum regnum anno: cuius felicitas tanta fuit, vt poſt hoc nemo rebellare auſus ſit, patienterque Perſæ poſt imperium tot annorum iugum ſeruitutis acceperint.* Poſt Perſepoli deleta, Medi etiam ne reſiſtere quidem conati ſunt.

Cur Deus arietem deſeruit?

Omnes beſtiæ non potuerunt reſiſtere ei, neq; liberari de manu eius. Cauſa quia iam à Deo deſertus erat Aries, itaque ne ſemel quidẽ tot habitis prælijs vicit. Excreuerãt enim iam iniquitates Perſarum & Medorum, nec mundo amplius tolerabiles erant, neq; id ignorabat Alexander. Apud Iuſtinum l. 11. ita res narratur: *Priuſquam vlla nauis littore excederet, hoſtias cadit, petẽs victoriam bello, quo toties à Perſis petita Græcia vltor electus ſit, quibus longa iam, & ſatis matura imperia contigiſſe, quorumque tempus eſſe, vices excipere melius acturos.* Ita fieri nõ potuit vt reſiſteret, aut duceret ſaltem bellum Perſa, ſed deſtitutus auxilio & ſapientia, omnia in manus victoris tradidit.

Darius in terram proiectus.

Cum miſiſſet in terram conculcauit. Perſecutus erat vt percuſſorem, & veneficum; Darius cum vinci ſuos videret, mori & ipſe voluit, ſed à proximis fugere cõpulſus eſt, vt Iuſtinus refert. Deiectus ergò in terrã eſt, cũ adhuc Hircania, Bactra

 & di-

& dimidia pars regni ſupereſſet. A Nabarzane & Beſſo prætoribus ſuis vincitur aureis catenis, in currum pellibus contectum conijcitur, demum iuſſus aſcendere equum, cum recuſaret comitari parricidas, *Tum vero*, inquit l.5. Curtius, *ira quoque accenſi, tela iaciunt in regem, multiſque confoſſum vulneribus relinquunt.* Iumenta quoque, ne longius progredi poſſent, conuulnerantur, duobus ſeruis, qui regem comitabantur, occiſis. Hæc Hirco caprarum omnia tribuuntur, quia is omnium cauſa, & fugienti inſtans, dicebat; *In illo corpore poſita eſt victoria noſtra.* Sed eum in terra iacentem nobis quaſi ipſa Danielis verba recitans Curtius l.5. demõſtrat. Artabazum vltimum illum viſurus amplectitur, perfuſúsque multis lachrymis inhærẽtem ſibi auelli iubet: Velato deinde capite, ne inter gemitus digredientem velut à rogo intueretur, IN HVMVM SE PRONVM ABIECIT. Sic abiectus & conculcatus miſerrimè vitam amiſit: Conculcata deinde eſt Perſis, per ludibrium incenſa, ad nutũ meretriculę, Perſepoli; occiſi captiui, quos precium ſui miſerabiles fecerat. Victores enim diuites viliſsimos captiuorum occidere, quam vendere malebant.

Cornu inſigne Alexander.

Cornu inſigne ἐπιφανὲς inter oculos eſt Alexander non primus rex Macedoniæ, ſed primus dux vniuerſæ Græciæ, & Monarcha Aſiæ. Potentior ſucceſſoribus ſuis, in fronte eminens, inter oculos, hoc eſt, oculatiſsimos patentis duces; *nemo enim facile ordines niſi Sexagenarius duxit.* Eſt igitur Hircus & ipſe Rex, & regnum Græciæ.

Fractum eſt autem cornu magnum, vel ebrietate, vel Babylonio veneno excuſſum, cum annos duodecim ſtetiſſet.

§. 6. Eo fracto quatuor reges ſurrexerunt, Hebræus quatuor מלכיות *Malchuoth*, regna vocat: noſter pro ות *oth* legit ם *mem*, nempe מלכים *melachim*, de vera priſca lectione nõ poteſt ex verbo iudicium ſtatui, eſt enim יַעֲמֹדְנָה *iaghamodenna*, cuius initium habet notam maſculini, finis autem generis eſt fœminini, cui ſimile non inuenio, itaque vel in hebræo error eſt, vel indicium eſt, de regibus & regnis, ſeu de perſonis, & rebus ſermonem eſſe. Plures fuere reges, & regna, ſed præcipua de quibus hic agitur quatuor duntaxat, Macedoniæ, AEgypti, Aſiæ, Syriæ.

Succeſſores Alexandri. Regum præcipui, Philippus ſeu Aridæus, Antigonus, Ptolomæus Seleucus. Ex his concludo, Prouidentiam eſſe omnia dirigentem, omnia illi obnoxia, Dei arbitrio omnia ſtare, omnia cadere, nõ modo prouideri, & prædici.

Non minus illa conſideranda ſunt, quæ capite 11. dicuntur, cum nempe *tres reges in Perſide ſtaturos* ait, Cyrum, Cambyſem, Darium, (nã Smerdem vt paucorum menſium tyrannum omittit) *& quartum*, magnum ſcilicet Xerxem, *ditandum opibus maximis, & cum, cum inualuerit, diuitijs ſuis omnes concitaturum in bellum aduerſus Græciam.* Deinde ſurget Alexander rex fortis & dominabitur poteſtate multa, è Macedonia ad Ammonios vſque & Indias; parto autem regno, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos, in quatuor regna præcipua, & multa alia minora, ſed non in poſteros eius; omnis enim eius poſteritas intra annum duodecimum exſtincta eſt, neq; ſecundum potentiam illius, neq; enim quiſquam ſucceſſorum vel decimam partem eius potentiæ obtinuit.

Miſera regenum Alexandri.

Miſera felicitas Alexandri cognato ſanguine iturus in Perſas ſe contaminârat, poſt mortem eius à Caſſandro obſeſſa Olympias, & hoſtis à Macedonibus iudicata, publico iudicio iuſſa mori; Barſane, & Roxane cum liberis occiſæ, Pars quædam, & nomen regni conceſſa Aridæo fratri, ſed mox ille etiam exſtinctus.

§. 7. Laceratum regnum etiam in externos, qui ſcilicet ex Macedonum proceribus non erant. Laceratum inter domeſticos, laceratum inter externos. Liuius lib. 45 *Maximum in terris Macedonum regnum, nomenque morte Alexandri diſtractum in multa regna, dum ad ſe quiſque opes rapiunt, laceratis viribus à ſummo culmine fortunæ, ad vltimum finem, 150. annos ſtetit.* Nonne commentarium ille in Danielem ſcribere videtur? O altitudo ſapientiæ Dei, quam inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Poſt mortem Alexandri eius duces imponunt ſibi diademata, & multiplicata ſunt mala in terra, vnius illius prædonis felicitatem luunt, mater, frater, vxores, liberi, omnes fere duces principeſque, & orbis ſpolijs opimi Argyraſpides intra annum ſextum decimum mutuis vulneribus conciſi, & abſumpti ſunt. Olympias Aridæum, Olympiadem & duas nurus, cum duobus nepotibus Caſſander, Caſſandrum & totam eius domum, quaſi Alexandri familiæ parentaret, exſtinxit Demetrius. Perdiccas Meleagrũ, Ptolomæus Cleomenem, & Perdiccam, alios; Philotes Phitona, Antigonus Eumenem, & Argyraſpidas, exſtinctis iam 34. ducibus, Alexandri cõmilitonibus poſtremi Seleucus & Lyſimachus concurrerunt. *Res fœdiſsimi ſpectaculi* (inquit Oroſius) *erat, duos reges quorum Lyſimachus natus annos 74. Seleucus autem 77 de eripiendo alterutrum regno occurrere, in acie ſtare, arma gerere. vltimum quidem bellum hoc Alexandri commilitonum fuit, ſed quod ad exemplum ſummæ miſeriæ fuerit reſeruatum; quippe cum orbem terrarum extinctis iam 34. ducibus Alexandri, ſoli poſsiderent, & anguſtiſsimos ſenectutis ac vitæ ſuæ terminos non aſpicientes, anguſtiores imperio ſuo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello amiſsis antea varijs caſibus 15. liberis, Lyſimachus non inſtrenue moriens poſtremus domus ſuæ ruina cumulus acceſsit. Lætus tanta victoria Seleucus, & quod maius victoria putabat, ſolũ ſe de cohortibus Alexãdri magni remanſiſſe, victoremque victorum extitiſſe, non humanum opus eſſe, ſed diuinum gloriatur, ignarus prorſus non multo poſt fragilitatis humanæ ſeipſum exẽplũ futurum. Quippe poſt menſes admodum ſeptem à Ptolomæo, cuius ſororem Lyſimachus in matrimonio habuerat, per inſidias circumuentus occiditur, regnumque Macedoniæ quod Lyſimacho eripuerat cum vita pariter amittit. Itaque qui cædibus, ambitione, ſtupris totum orbem fœdarant hoc fine, perierunt igne vltionis diuino throno erumpente*, hæc quidem inter domeſticos. Externi verò quid? Indi mox audita morte Alexandri occiſis eius præfectis ſe in libertatem vindicarunt, nec vltra Perſidem & Mediam diu imperarunt Seleucidæ. Iuſtinus lib. 41. Arſacem Parthum defeciſſe, ſimul mille Bactrianorum vrbes, narrat Theodorus, & eorum exemplum ſecutos totius Orientis populos, & pari ratione Ponticas, Schyticaſque gentes, vnde noua poſtea regna, & Reſpublicæ emerſerunt.

Duces Alexandri omnes abſumpti.

Lyſimachus & Seleucus extremi concurrunt.

Et confortabitur rex Auſtri, Ptolomæus Lagi filius, qui regni Macedonici meridianam partem AEgypti obtinuit, vir prudentiſsimus vt hiſtoricus ait. *Sed Ptolemæus in AEgypto ſolerti induſtria magnas opes parabat, quippe & Aegyptios inſigni moderatione in fauorem ſui ſollicitauerat, & reges finitimos beneficijs, obſequiiſque deuinxerat: terminos quoque imperij acquiſita Cyrene vrbe ampliauerat, factuſq; iam tantus erat, vt non tã timere hoſtes, quam timen-*

Potentia Ptolomæi.

timendus ipſe hoſtibus eſſet. Videantur quæ de eo in Atticis Pauſanias; fuit autem in cæteris ducibus inter ſe certantibus occaſio creſcendi habenti regnum firmum, nec incurſibus vllis obnoxium, à Rhodijs dictus eſt Soter quod contra Demetriũ auxiliatus ſit. Iudæorum captis Ieroſolymis centum & duodecim millia cepit, ſed humaniſsime habuit, vt multi ex Iudæa vltro in Ægyptum ſint profecti, illis arces, & vrbes credidit, quod iuramenti ſeruantiſsimos ſciret ex Iaddi ad Alexandrum reſponſio.

Vnus ille *ex principibus eius eſt*. Ptolomæus Philadelphus fratrum inſidiantium interfector, cui peditum centum millia, curruum duo millia, Elephanti quadringenti, nauium longarum centum quinquaginta, onerariarum mille, argenti talẽta annua quatuordecim millia octingẽta. deniq; decies quinquies centena millia artabarum frumenti, artaba modios tres, & vnã tertiã continet.

Alia geſta prædicta. *In fine autẽ annorum poſt multa* & moleſta certamina, inter Aſiæ & Ægypti reges, filia regis Auſtri, Ptolomęi Philadelphi regis Ægypti filia *Berenice.* Berenice veniet ad Regem Aquilonis Antiochũ Θεὸν, vt amicitiam conciliet, cum magna dote, vt & φερνοφόρου nomen inuenerit. Sed *non tenebit fortitudinem brachij*, nec erit duorum regnorum vinculum; Laodice enim prior vxor Antiochi maritum veneno occidet, Seleucum Callinicum regẽ conſtituet, Berenicen cum filio Antiochiæ principibus occidendos tradet. Imò qui eam adduxerunt, auctoreſque matrimonij fuerunt, pariter occidentur. Stabit autẽ de germine radicum eius, nempe Ptolomæus Euergetes, frater Berenices, qui pene vniuerſum regnum Seleuci occupauit.

Ptol. Euergetes. Hiſtoriam narrat Iuſtinus l. 27. *Mortuo Syriæ rege Antiocho (Deo ſcilicet) cum in locum eius Seleucus ſucceſsiſſet, hortante matre Laodice, quæ inhibere debeſet, auſpicia regni à parricidio cœpit, Quippe Berenicem nouercam ſuam, ſororem Ptolomæi regis Ægypti, cum paruulo fratre ex ea ſuſcepto, interficit, quo facinore perpetrato, & infamiæ maculam ſubijt, & Ptolomæi bello ſe implicuit. Porro Berenice cum ad ſe interficiendum miſſos didiciſſet, Daphne ſe claudit, vbi cum obſideri eam cum paruulo filio, nunciatum ciuitatibus Aſiæ eſſet, recordatione paterna, maiorumq; eius dignitatis, caſum eam indignæ fortunæ miſerantes, auxilia ei omnes miſêre, frater quoque Ptolomæus periculo ſororis excitus, relicto regno cum omnibus viribus aduolat, ſed Berenice ante aduentum auxiliorum, cum vi nõ poſſet expugnari, dolo circumuẽta trucidatur; Indigna res omnibus viſa, itaq; cum vniuerſæ ciuitates quæ defecerant, ingentem claſſem comparaſſent, repentino exemplo crudelitatis exterritæ, ſimul & in vltionem eius, quam defenſuri fuerant, Ptolomæo ſe tradunt, qui niſi in regnum domeſtica ſeditione reuocatus eſſet, totum regnum Seleuci occupaſſet.*

Hiſtoria à Propheta narratur. Itaque apparet cur dicat Daniel: *Inſuper & Deos eorum, & ſculptilia, vaſa quoq; precioſa argẽti, & auri captiua ducet in Ægyptum*: Hiſtorici aiunt illa quæ olim Cambyſes extulerat reduxiſſe. Seditione enim domeſtica reuocatus, 40000. talẽtorum auri, 2500. Deorum ſecum auexit, omnia autem vſque ad Euphratem occupauit.

§. 8. Reliquorumq́ expoſitione ſuperſedeo, quibus ſi nomina regum adiungas, ex propheta perfectam hiſtoriam cõficies. Tu lector Dei præſcientiam accuratiſsime omnia acta, omnes animos omnium peruidentem cõſidera, omnium euentuum conſcium numen teuerere. Atque omnia à Deo eſſe, à Deo conſeruari, ſine Deo conſilia humana in irritum cadere, atque in ſummas calamitates verti inuenies, potẽtium illę nuptię, primo reges, reginas, liberos deinde ipſa regna internecino bello colliſerunt.

Futurorum igitur prænotio certiſsimum eſt diuinitatis omnia imperia moderantis, & nunquã fallax ſignum. Sic Iſaiæ 41. *Annunciate nobis quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia dij eſtis vos.*

Quas inter etiam illã de Cyro manifeſtiſsimam refero, quæ illi poſt ducentos annos regnum adepto oſtenſa eſt. vt Ioſeph l. 11. antiq. c. 1. narrat.

Capvt VIII.

Rempublicam à Deo pendere teſtimonijs Chriſtianorum oſtenditur.

§. 1. SVperuacaneum videri hoc poſsit, cum patrum multi integros ea de re tractatus cõſcripſerint, ſed tamen ex his pauca delibare ad inſtitutam diſputationem haud fuerit inutile.

Tertullianus apol. contra gentes c. 17 *Quod colimus nos, Deus vnus eſt, qui totam molem iſtam cum omni inſtrumento elementorum, corporum, ſpirituum; verbo quo iuſsit; ratione, qua diſpoſuit; virtute, qua potuit, de nihilo expreßit, in ornamentum maieſtatis ſuæ.* Et c. 18. *Videte igitur ne ille regna diſpenſet, cuius eſt & orbis, qui regnatur, & homo ipſe qui regnat, ne ille vices dominationum ipſis temporibus in ſeculo ordinarit, qui ante omne tempus fuit, & ſeculum corporum tempus fecit, ne ille ciuitates tollat, aut deprimat, ſub quo fuit aliquando ſine ciuitatibus genus hominum.* *Tertullian. Deus omnia regna diſponit.*

S. Baſilius Hexam. hom. 7. *Nemo homo ſtellarũ ſcientia præditus, nemo Chaldæus procellas ex ortu ſiderum coniectans aeris turbelam erinaceum docuit; ſed marium dominator, atque ventorum, huic etiam animanti paruo immenſæ ſuæ ſapientiæ veſtigium euidẽs, & apertum impreßit. Nihil eſt prorſus quod ſub prouidentiam Dei non cadat. Nihil eſt omnino, quod à Deo neglectum ſit: omnia explorat, omnia conſpicit oculus ille peruigil: omnibus adeſt; facultatemq; ſalutis cuique præſtat. Si erinaceum Deus à ſua prouidentia non excludit, ea quæ ad ad te pertinent non explorat? non cõſpicit?* *Baſilius. Deus etiam animantiũ curam ſuſcepit.*

Et in hæc verba Pſalmi 32. *Non ſaluatur rex per multam virtutem. Non exercitus multitudo, non quantæuis munitio, non ciuitatum mœnia, non peditum phalanx, non equeſtris turma, non naualis munimentus præparatio, regi ſalutem parit.* Κύριος καθιστᾷ, καὶ μεθιστᾷ βασιλεῖς, *Dominus conſtituit, & deſtituit reges.* Seruatur ergo rex non per multam virtutem, ſed diuinam gratiam. *Deus ſeruat & deijcit reges.*

Athanaſius oratione contra Gentes: *Ita quoque in vniuerſitatis illius ordine & harmonia, neceſſe eſt, vt animaduertamus omnium iſtorum principem eſſe Deum, eumq; vnum & non plures. Nam ille diſpoſitionis ordo, & rerum omnium conſentiens harmonia, non multos, ſed vnum ſibi ducem, principemq; declarat eſſe, nimirum verbum Dei.*

Deinde in eadem oratione. *Ipſe igitur omnipotens, omnino integer, ſanctus ipſius Dei ſermo, & ratio omnibus incumbens; & vbiq; ſuas vires explicans, illuſtrans omnia, tum quæ oculis apparent; tum quæ oculos ſubterfugiunt. Vniuerſa in ſe continet, & conſtringit, nihilq; deſertum à ſua potentia reliquit, ſed omnia in omnibus, ſingula in ſingulis, publice vniuerſa viuificat, & conſeruat, initia, elementaq; omnis ſenſibilis ſubſtantiæ.*

Irenæus aduerſus hæreſ. lib. 3. cap. 41. Prouidẽtiam autem habet Deus omnium, propter hoc & conſilium dat: conſilium autem dans adeſt his, qui morum prouidentiam habent. Neceſſe eſt igitur ea quæ prouidentur & gubernantur, cognoſcere ſuum rectorem: quæ qui- *Irenæus. Gentes etiã hoc cognouerunt.*

deus non ſunt irrationabilia, neque vana, ſed habent ſenſibilitatem perceptã de prouidentia Dei. Et propter hoc Ethnicorum quidam, qui minus illecebris ac voluptatibus ſeruierunt, & non in tantum ſuperſtitione idolorum abducti ſunt; prouidentia eius moti, licet tenuiter, tamen conuerſi ſunt, vt dicerent fabricatorem huius vniuerſitatis Patrem omnium prouidentem, & diſponentem ſecundum nos mundum.

Auguſtin. Cũcta præſcit Deus.

Auguſtinus de ciuitate Dei, lib. 5. cap. 10. Neque enim & vitam Dei, & præſcientiam Dei ſub neceſſitate ponimus, ſi dicamus, neceſſe eſſe Deum ſemper viuere, & cũcta præſcire: ſicut nec poteſtas eius minuitur, cum dicitur mori, fallique non poſſe. Sic enim hoc non poteſt, vt potius ſi poſſet, minoris eſſet vtique poteſtatis. Rectè quippe omnipotens dicitur: qui tamen mori, & falli non poteſt. Dicitur enim omnipotens faciendo quod vult, non patiendo quod non vult. Quod ſi ei accideret, nequaquam eſſet omnipotens.

Auguſtinus de ciuitate Dei lib. 4. cap. 28. Sicut autem potuerunt auream pecuniam habere Romani, quãuis Deum Aurinum non colerent: Sic & argenteam habere potuerunt, & aream, ſi nec Argentinum, nec eius patrem colerent Aeſculanum: & ſic omnia quæ retexere piget. Sic ergo & regnum inuito quidem Deo vero nullo modo habere poſſent, Dijs verò iſtis falſis, & multis ignoratis, ſiue contemptis, atque vno illo incognito, & fide ſincera ac moribus culto, & melius hic regnum haberent, quantumcunque haberent, & poſt hoc acciperent ſempiternum, ſiue hic haberent, ſiue non haberent.

Auguſtinus de ciuitate Dei lib. 5 cap. 1. Iam conſequenter videamus, quæ cauſa Deus, qui poteſt & illa bona dare, quæ habere poſſunt etiam non boni, ac per hoc etiam non felices, Romanum imperium tam magnum tamque diuturnum eſſe voluerit. Quia enim hoc Deorũ falſorum illa, quam colebant, multitudo non fecit, & multa iam diximus, & vbi viſum fuerit opportunum eſſe dicemus. Cauſa ergo magnitudinis imperij Romani, nec fortuita eſt, nec fatalis, ſecũdum eorum ſententiã, ſiue opinionem, qui ea fortuita dicunt eſſe, quæ vel nullas cauſas habent, vel non ex aliquo rationabili venientes: & ea fatalia, quæ præter Dei & hominum volũtatem cuiuſdam ordinis neceſſitate contingunt. Prorſus diuina prouidentia regna conſtituuntur humana.

Romanum imperium non fortuitum.

Petrus Chryſologus. *Potẽtia Domini non eſt maior in regno potentiſſimo confirmando, quam in tugurio pauperis euertendo. Quis enim in Græcia potentior fuit Alexandro? Et tamen ſucceſſiſſe legitur, non ſuus, ſed ſaltatricis filius.*

§. 2. Vere igitur Auguſtinus l. 5. de ciuitat. Dei, c. 11. *Deus itaq; ſummus & verus, cum Verbo ſuo, & Spiritu ſancto, quæ tria vnũ ſunt, Deus vnus, omnipotens, creator, & factor omnis animæ, atq; omnis corporis: cuius ſunt participatione felices, quicunque ſunt veritate, non vanitate felices: qui fecit hominem rationale animal ex anima & corpore: qui eum peccantem nec impunitum eſſe permiſit; nec ſine miſericordia dereliquit: qui bonis & malis eſſentiam etiam cum lapidibus, vitam ſeminalem etiam cum arboribus, vitam ſenſualem etiam cum pecoribus, vitam intellectualem cũ ſolis Angelis dedit, à quo eſt omnis modus, omnis ſpecies, omnis ordo, à quo eſt menſura, numerus, pondus: à quo eſt quicquid naturaliter eſt, cuiuſcunque generis eſt, cuiuſcunque æſtimationis eſt: à quo ſunt ſemina formarum, formæ ſeminum, motus ſeminum atque formarum. Qui dedit & carni originem, pulchritudinem, valetudinem, propagationis fœcunditatem, membrorum diſpoſitionem, ſalutem, concordiam; qui & animæ irrationali dedit memoriam, ſenſum, appetitum: rationali autem inſuper mentem, intelligentiam, voluntatem. qui non ſolum cœlum, & terram, nec ſolum angelum, & hominem, ſed nec exigui & contemptibilis animantis viſcera, nec auis pennulam nec herbæ floſculum, nec arboris folium ſine ſuarum partium conuenientia, & quadam veluti pace dereliquit, nullo modo eſt credendus regna hominum eorumque dominationes & ſeruitutes, à ſuæ prouidentiæ legibus alienas eſſe voluiſſe.*

Sane tam magna nunquam negliget, cui tam parua curę ſunt. Numerauit capillos noſtros, imò vt notat Tertullianus, ſetas porcorum: non numerauit prouincias regum, vrbeſque terrarum?

S. Auguſtinus lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 19. idẽ pulcherrimè deſcribit, & malos non ſine prouidentia regnare oſtendit. *Sed qui contemnit iudicia laudantium, contemnit etiam ſuſpicantium temeritatem: quorum tamen, ſi vere bonus eſt, nõ contemnit ſalutem: quoniam tãta iuſtitia eſt, qui de ſpiritu Dei virtutes habet, vt etiam ipſos diligat inimicos: & ita diligat, vt ſuſurrones, vel detractores velit correctos habere conſortes, non in terrena patria, ſed ſuperna. In laudationibus autem ſuis, quamuis paruipendat, quod eum laudant, non tamen paruipendit, quod eum amant: nec eos vult fallere laudantes, ne decipiat diligentes. Ideoque inſtat ardenter, vt potius ille laudetur, à quo habet homo, quicquid in iure laudatur. Qui autem cõtemptor gloriæ, dominationis eſt auidus, beſtias ſuperat, ſiue crudelitatis vitijs, ſiue luxuriæ. Tales quidam Romani fuerunt. Non enim cura exiſtimationis amiſſa, dominationis cupiditate caruerunt. Multos tamen fuiſſe, prodit Hiſtoria. Sed huius vitij ſummitatem, & quaſi arcem quandam Nero Cæſar primus obtinuit: cuius fuit tãta luxuries, vt nihil ab eo putaretur virile metuendum: tanta crudelitas, vt nihil molle habere crederetur, ſi neſciretur. Et iam talibus tamen dominãdi poteſtas non datur, niſi ſumma Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus dominis dignas. Aperta de hac re vox diuina eſt, loquente Dei ſapientia: per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram.*

Concludit igitur S. Auguſtinus lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 21.

Quæ cum ita ſint, non tribuamus dandi regni atque imperij poteſtatem, niſi Deo vero, qui dat felicitatem in regno cœlorum ſolis pijs: regnum verò terrenum & pijs, & impijs, ſicut ei placet, cui nihil iniuſtè placet.

Capvt IX.

Rempublicam à Deo eſſe, & dependere ex prædictionibus alijs cognoſcitur.

§. 1. Minvs eſt hoc argumentum firmum apud ſinceros iudices, & orthodoxos, quam id, quod ex ſacris literis deprompſimus, apud Pſeudo-politicos tamen, qui ſcripturæ ſacrę non credunt, cum omnino hiſtoriam humani generis negare non audeant, multum ponderis habeat neceſſe eſt. Si enim eſt diuinatio, igitur etiã eſt prouidentia alicuius numinis; Si prouidentia, igitur adminiſtratio rerum ad numen pertinet, non igitur caſu, aut humana duntaxat ratione res humanæ gubernantur. At verò rerum futurarum prædictionem eſſe oſtendunt, non illa modo, quæ ex ſacris ſcripturis diſſeruimus, ſed multa quoque in vita communi acciderunt, atque etiamnũ eueniunt, quæ eam ita confirmant, vt nemo niſi plane ab omni humanitatis, & hiſtoriæ cognitione abhorreat, negare illa poſſit.

Hiſtoria generis humani non credere, politicum non eſt.

§. 2.

Nihil vere occultū ſine Deo cognoſcitur.

[illegible] Prophetia & oracula vera, apud quoſcunque reperiantur, non niſi Deo loquente, continenter futura pandunt, vel occulta manifeſtant, quæ nemo niſi ſolus Deus indicare potuit: Naturales enim προγνώσεις, & coniectandi peritiam quam politicis, medicis, philoſophis concedimus, niſi præſtantior, & diuinior lux affulgeat, à prædictionibus de quibus agimus, omnino remouemus. Qui dæmonum ope, in occultorum ſcientia, vel quorundam futurorum præſenſione, abutuntur, eos vt impios & crebro fallaces deteſtamur. Qui verò (vt eſt apud Tullium l. 2. de diuinatione) halitu quodam terræ, ad futurarum rerum præſenſionem excitari, vegetarique animos vatum putarunt, quamuis id quoque Plutarchus, libro quo quærit cauſas, cur oracula ceſſarint, ſentiat, eos nos longiſsime à ratione vera abire iudicamus, & prope inſanire. Quam enim cognationem, analogiam, aut cauſæ rationem habere poteſt, terra vligo terrarum, aut ſpeluncarum mephitis, cum illis rebus, quæ ex Dei voluntate, & libero hominis arbitrio dependent?

Alia cauſa diuinationis reijciuntur,

Dæmones ſola cohibet diuina prouidentia.

Hæc igitur excludo, atque vniuerſum illud oraculorum genus, quod totum mundum olim afflixit. Ex eo tamen ipſo colligimus etiam diuinam prouidentiam. Si enim ſunt dæmonum ſæpe vera vaticina, quia res longè diſsitas intuentur, vel occulta hominum conſilia, & cauſas euentuum certas norunt, ex eo etiam prouidentia regi mundum diſcimus, cum enim mali ſint illi, & malefici ſpiritus, prouidi tamen, callidi, fortes; neceſſe eſt, maiore vi ac metu eorum vim nequitiamque cohiberi, id vero à nullo hominum, ſed à Deo fieri poteſt, cum vel vnus tanta agilitate, robore, cognitione omnium rerum naturalium, maxime inaſpectabilis, & inuulnerabilis perdere homines vniuerſos poſsit. Horum impoſtura ſpirituum gentium fere ſuperſtitiones nitebantur, verum poſtea manifeſti fraudum vates auctoritatem, & precia mendaciorum perdiderunt, poſtremo etiam dæmones ipſi elingues ſunt facti.

§. 3. Præcipua auctoritas fuit librorum Sibyllinorum, cæteros fere prudentior ac cultior ętas repudiauit. Suetonius in Auguſto. *Quicquid fatidicorum librorum Græci Latinique generis, nullis vel parum idoneis autoribus, vulgo ferebatur, ſupra duo millia contracta vndique cremauit, ac ſolos retinuit Sibyllinos, hos quoque delectu habito condidit duobus forulis auratis ſub palatini Apollinis baſi.* De illis eiſdem libris Auguſtinus libro 18. de ciuitat. Dei, c. 22. mentionem facit, cum probat Sibyllam Erythræam de Chriſto domino etiam multa prædixiſſe.

Nec ſolum de futuris Deus monere ſanctos ac pios voluit, ſed cum illi pauci eſſent, & in multis populis vix vlli, impiorum voce vſus eſt. Vt Balaami Numer. 22. & 23. Hinc quoque innumera ſunt apud gentes vera oſtenta, atque indicia rerumpublicarum, & regnorum, vel de nouo conſtituendorum, vel mutandorum. Exempla ſunt apud Lipſium in monitis, & in omnibus ſcriptoribus, præcipue poſterioris æui, maximè in imperij Conſtantinopolitani varijs variorum euentuum prædictionibus.

Plurima vero hiſtoriæ martyrum, ac ſanctorum patrum referunt, quæ quamuis profanitas pſeudopoliticorum ridere conſueuit, non tamen quicunque prudenter, & ſine præiudicio eorum virorum acta, doctrinamque perpendit, fraudis aut impoſturæ quicquam poteſt ſuſpicari. Plurimis certe prædicta ſunt imperia, & victoriæ, quibus ea conſecuti ſunt. Conſtantino Magno dictum: In hoc ſigno vinces: alijs alia ſunt, nec ſine effectu prædicta.

Marcianum aquila imperij inſigne dormientem, obumbrat, iterumque id fit in Africa, mirantibus Barbaris, & captiuo libertatem vltro dantibus. Theodoſio deinde mortuo, mox Auguſta coniuge, & imperio ornatur.

Admirabile quod l. 1. monit. recenſet poſt alios Lipſ. Comparatu, quod Patruo auo LVDVICO *Hungariæ rege accedit: cui bellum Soleimannus Turcarum Princeps parabat, atque ipſe pariter ſe accingebat. Prandebat in arce Buda, foribus tunc regia de more clauſis. Aſtat ad portam quiſpiam humanâ ſpecie, ſed claudus, diſtortus, & habitu cetero cultuque fœdo: qui acri & ſtridula voce clamat, poſcitque colloquium Regis. Negligitur, & putabant mendicabulum hominis eſſe: cum magis magiſque inclamat, & opus conuento rege, nec alio, eſſe. Re ad regem delata, mittit è ſplendidioribus aulicis, iuſſum nomen, & perſonam ſuam præferre, & hoc quicquid eſſet elicere. Venit, & appellat claudum de arcano, qui inſpecto, abnuit hunc regem eſſe: & quoniam, inquit, audire aſpernatur, abi, nuncia breui & certo periturum. Et cum dicto ex oculis adſtantium euanuit. Nimis vera comminatio fuit, rex ad Mohatium vrbem, grandi prælio victus, & fugiens in paludes incidit: & dum enititur, equo ſuper eum corruente obteritur, aut ſuffocatur. Annum agebat vigeſimum primum.*

CAPVT X.

Regna à Deo gubernari, ex dictis impiorum, & infidelium oſtenditur.

§. 1. QVamuis recte dixerit Sapiens huius ſæculi, & cuius doctrina in multis ad verum proxime acceſsit, *Semper humanum genus de Deo male meruiſſe,* male enim & ſtulte de Deo ſenſit. Sunt tamen animis inſitæ ἀυτόμαται præconceptiones, & magni luminis, quod in primæuæ gratiæ puro refulgebat, quædam ſcintillæ inter denſiſsimarum caliginum nubila emicantes, quæ mentem ſuis tenebris obſeſſam, & ſæpe ignorantiæ ſuæ amantem in finem ſuum dirigunt, aut ſane ocioſe, & ſecure vitijs ſuis indormiſcere, atque veterno graui obtorpeſcere non ſinunt. In his fere mundus impiorum, cum viris optimis conſentit, quamuis deinde in electione magna ſit iudicandi agendique diuerſitas. Pericula ſubita, grandia, fidelibus religionem incutiunt, eoſque ad pietatem, orationem, peccatorum deteſtationem conuertunt, impiorum ſuperſtitionem accendunt, atque ad atrocia ſcelera impellunt. Ieiunant, orant Niniuitæ, & Bethulienſes, cum excidium ante oculis obuerſatur, at Rex Moabitarum primogenitum in mœnibus immolat, & miſerabilius liberatur, quam vinceretur. Curtius ſe pro legionum periculo præcipitat, Romani Græcum, & Græcam, Gallum & Gallam defodiunt, Carthaginienſes lectæ formæ, & indolis patricios pueros Satanæ in holocauſtum exurunt. Omnes numen aliquod ἀποτρόπαιον, quod calamitatibus auertendis, maliſque minuendis idoneum, & beneficum eſſe naturaliter ſentiunt, placare ſe, & auxiliare habituros eſſe confidunt, omnes ex alio ſe ſuaſque res pendere agnoſcunt, ſolum in eius deſignatione aberrant. *Si Tiberis aſcendit in mœnia, ſi Nilus nō aſcendit in arua,*

Natura homo vera detectur.

Pericula bonos faciunt meliores, hypocritas deteriores.

ſi cælum ſtetit, ſi terra mouit, ſi fames, ſi lues, ſtatim Chriſtianos ad Leonem.

Tertullian. apol. c. 40. Sic in ſanguinem innocentem conclamabunt nocentiſsimi, quod omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Chriſtianos eſſe cauſas, vel exiſtimerent, vel prætenderent. Hoc igitur noſtri ſæculi apoſtatas occultos, ſimulatores perfidos, vel maxime percellere debet, quod inter gentilium impietates ipſorum atheiſmus fuerit rariſsimus. Non ignoro plurima egregie ab illis dici, ſed tamen erroribus, & falſis vera miſceri. Vt apud Platonem libr. 4. de legibus. Ὡς θεὸς μὲν πάντα, καὶ μετὰ θεοῦ τύχη, καὶ καιρὸς τ' ἀνθρώπινα διακυβερνῶσι ξύμπαντα. *Deus omnia, & cum Deo fortuna, & occaſio gubernant vniuerſa.*

Plato Deum & fortunã rectores mundi putat.

Cur Deo fortunam, quæ nihil eſt, aut ſi eſt, temeraria, cœca, Deo ſubdita, eſt, συμβασιλεύουσαν, & quaſi additi conſortem regni obtrudit? cur καιρὸν occaſionem, cum omnis opportunitas ſit à Deo? Sed valere tamen contra noſtros Pſeudopoliticos etiam auctoritas errantium debet, cum vera dicunt, quia non adeo à vero niſi eorum remotus ſenſus, vt in tantam impietatem paucisſimi aberrarint. Certe Platonicos Deum intra mundum conſtituiſſe docet in Apol. Tertullian. & exemplo naucleri intra illud, quod gubernat conſidere. Nec à Platone, qui Ciceroni pro quodam Deo eſt, receſsit ipſe magnus illius admirator, ita enim loquitur lib. 1. de natura Deorum. *In mundo eſt Deus aliquis, qui regit*, Ipſe idem lib. de leg. *Nulla gens nec tam immanſueta, nec tam ferrea, quæ non, etiamſi ignoret, qualem Deum habere deceat, tamen habendum ſciat.* Et libro 2. Prouidentia Dei mundum, & omnes eius partes ab initio conſtitutas eſſe, & omni tempore adminiſtrari, & ſingulis à Deo conſuli demonſtrat.

Cicero.

§. 2. Habuit ille hæc ex Platone libro primo de legibus, vbi aſſerit. *Rempublicam ſine diuini numinis adiutorio non poſſe gubernari.* Quemadmodum enim beſtiæ animanteſque rationis expertes, ſui curam habere nequeunt, neque per ſe ipſæ ſe regere poſſunt; ſed ad illas moderandas hominis imperio opus eſt, ita homines ad felicitatem deduci non poſſunt, niſi Deus ipſe moderetur, & manuducat. Ita eſt profecto, nam timidæ ſunt, & incertæ prouidentiæ noſtræ.

Ariſtoteles.

§. 3. Ariſtoteles ipſe, lib. 11. Metaphyſ. cap. 10. *Vnum eſſe Deum docet, omnium adminiſtratorem.* Et lib. de mundo. *Quod in naui gubernator, quod in curru agitator, quod in Choro præcentor, quod denique lex in ciuitate, & dux in exercitu, hoc Deus eſt in mundo.* Verè omnino. Ἔστι γὰρ ἡ πρόνοια ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, καὶ πανταχοῦ. *Diuina prouidentia in priuatis, in publicis, vbique gentium cernitur.* Mutuatus hoc ab Ariſtotele Philo videtur. *Credendum eſt, ſicut in curru aurigam, vt in naui Gubernatorem, ita in rebus omnibus ſuperſtare eum, qui præeſt corporibus, animalibus, animantibus, mentibus, Angelis, cunctis, quæ terra, vel aëre, vel cælo continentur naturis, tam viſibilibus, tum inuiſibilibus. Totum enim mundum ex ſe pendentem regit.*

Deus omnia etiam priuata adminiſtrat.

Philo.

Seneca.

Rectiſsime Seneca de prouident. cap. 1. *Quis enim credat ſine cuſtode tantum opus ſtare? & hunc ſiderum curſum, diſcurſumque fortuitos impetus eſſe?* Imo vero etiam qui pereunt illi curæ ſunt, αἱ ἀπολλύμεναι περὶ *cura Deo ſunt, etſi pereant.* Plato in Epinomide, *Deos magna, parua, curare aſſerit, nec illi eſſe quæ ſubito accidunt, improuiſa*; nam & Eclipſis repentina luminis obſcuratione efficitur, & ante multa tamen ſæcula in certam horam, & horæ momentum eſt deſcripta.

Plato.

§. 4. Pulchra eſt & regia plane oratio quam Cambyſes ad filium in Medos profecturum habuit. *Hoc vnum, inquit, præcipue commendo, idque tanquam precioſum theſaurum à patre donatum in tua memoria recondi cupio. Dei eſto amicus, in eundem pius, nihilq́; aggrediare, niſi diuino numine implorato. Imbecilla eſt enim & hebes mortalium natura: Nihil autem Dei ſapientiam latet, omnia ex ſententia cedunt iis, quibus illa præſto eſt.*

Cambyſes Cyro pietatem commendat.

Mouet hæc omnia ipſe immobilis, ſemper ſibi ſimilis, & præcipue mouet per vicarios ſuos: Præclare hoc Lipſius præfatione in lib. de militia Roman. expoſuit. *Sicut vnus in ſuperis Deus eſt, qui machinam hanc totam moderatur, & temperat: ſic in terris voluit curatores & vicarios quoſdam ſuos conſtituit, qui in partibus eam tueantur, & adminiſtrent: Atque horum quoſdam creſcere voluit in magnas opes, copias, opera: quid niſi in imagine oſtendens cœleſtem illam, & ſine fine ac modo potentiam, quam ipſe habet, & per riuulos ac canales illos deducit, vt igitur cœlum & micantia illa aſtra cum intuemur, ab iis ad puram primam & inacceſſam quandam lucem ducimur: ſic ab humana iſta magnitudine ad auctorem illius, & fontem* Deum. Et Seneca: *Prope Deus eſt, tecum eſt, intus eſt, ita dico Lucili, ſacer intra nos Spiritus ſedet, bonorum malorumque noſtrorum obſeruator & cuſtos.*

Deus vbique eſt.

§. 5. Inſigne eſt ſane procœmium legum Locrenſium à Zaleuco latarum, ſi de vno Deo loqueretur, quod refert ſermone 42. Stobæus: *Omnes qui orbem, aut regionem incolunt perſuaſos eſſe oportet, Deos eſſe, quod manifeſtum ſit ex cæli, & totius mundi inſpectione, rerumque in ipſis diſpoſitione pulcherrima, & ordine.* Materiæ enim vniuerſæ fictrix eſt, & moderatrix prouidentia, Cicer. libr. 3. de nat Deorum. *Omnium*, inquit, *nec enim magnarum duntaxat, ſed etiam minimarum.*

§. 6. Diſcrimen hominum ex errore, & tenebris ad veritatis lucem emergentium, nobis Epictetus tradidit. *Quod ad Deos attinet, ſunt qui negent vllum Numen eſſe. Sunt qui eſſe dicunt, ſed ignauum, incurium, & nulli rei prouidere. Sunt tertii, qui & eſſe, & prouidere, ſed non niſi magnis & cæleſtibus, terrenorum autem nulli. Quarti, & cæleſtibus, & terreſtribus; ſed vniuerſis duntaxat, non autem ſingulis, & vnicuique ſeorſim. At quinti, in qua parte Vlyſſes & Socrates, aſſerunt ſtatuuntque: Quod te ô Deus* NEC IN MINIMO MOTV *lateam aut fallam*

Itaque nec iure, nec vere libr. 4. Acad. Stoicos culpet Cicero, quod Dei maieſtatem ad apium & formicarum perfectionem deducant, neque enim hæc facit, ſollicitus, anxius, negocioſus, à maioribus rebus abductus, ſed ſine labore, cura, & vt Clemens Alexandrinus ait. οὐ μεριζόμενος, οὐκ ἀποτεμνόμενος, οὐ μεταβαίνων ἐκ τόπου εἰς τόπον, πάντῃ δὲ ὢν πάντοτε, καὶ μηδαμῆ περιεχόμενος, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς, ὅλος ὀφθαλμός, πάντα ὁρῶν, πάντα ἀκούων, πάντα εἰδώς. *Non diuiſus, non diſſectus, non tranſiens de loco in locum, ſed vbique ſemper exiſtens, & nuſquã circumſcriptus, totus mens, totus lux, totus oculus, omnia videns, omnia audiens, omnia ſciens.*

Hunc qui agnoſcit, qui in eius conſpectu omnia peragit, facile bona conſilia dare, & vt illa παντοκράτωρ magnus confirmet, ſucceſſumque det, exſpectare poteſt.

CA-

CAPVT XI.

Ratione docetur prouidentia diuina omnia gubernari.

§. I. TESTIMONIA huc uſque aliena produxi, nunc Atheos, Epicuræos, & Diagoriſtas domi ſuę conueniam, & conſcientiam eo vſque agitabo, donec confeſſionem veritatis, aut aſſenſum extorqueam.

Mundus ipſe clamat ſe Dei artificis opus eſſe.

Rationem primam malo Philoſophi eximij verbis, quam proprijs adducere. Seneca de prouidentia: *Superuacuum eſt in præſentia oſtendere, non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſiderum certum diſcurſum fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat, ſæpe turbari, & cito arietare: hanc inoffenſam velocitatem procedere æternæ legis imperio, tantum rerum terra marique geſtantem; tantum clariſſimorum luminum & ex diſpoſitione lucentium: non eſſe materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temere coierunt, tanta arte pendere, vt terrarum grauiſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cœli fugam ſpectet; vt infuſa vallibus maria molliant terras, nec vllum incrementum fluminum ſentiant; vt ex minimis ſeminibus naſcantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confuſa & incerta, pluuias dico nubeſque, & eliſorum fluminum ictus, & incendia rupti montium verticibus effuſa, tremores labantis ſoli, & alia quæ tumultuoſa pars rerum circa terras mouet, ſine ratione, quamuis ſubita ſint, accidunt: ſed ſuas & illa cauſas habent non minus, quam quæ alienis locis conſpecta miraculo ſunt, vt in medijs fluctibus calentes aquæ, & noua inſularum in vaſto exſilientium maris ſpatia. Iam vero ſi quis obſeruauerit nudari litora pelago in ſe recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cæca quadam volutatione modo contrahi vndas, & introrſum agi, modo erumpere, & magno curſu repetere ſedem ſuam: cum illæ interim portionibus creſcunt, & ad horam ac diem ſubeunt ampliores, minoreſque, prout illas lunare ſidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat.*

Quam vero cauſam omnium mutationum dicemus, niſi ab vno aliquo incipiant, atque in vnum finem omnino tendant? ſidera atque eorum orbes incitatiſſima velocitate, quamque nulla intelligentia poſſumus aſſequi, rapiuntur, nec illo tamen ſuo motu proprium aliquod bonum accipiunt, ſed mundo inferiori, atque hominibus miniſtrant, non ſua voluntate, aut ſcientia, ſed ſummæ cuiuſdam intelligentiæ, potentiæque vi ac decreto.

Nihil à ſeipſo eſt.

§. 2. Alia ratio quam nobis cum Metaphyſici, tum etiam Theologi explicant. Totum enim vniuerſum, atque rerum omnium quæ in eo ſunt congeries, non poteſt eſſe à ſeipſo, nec res ſingulæ ſua ſe vi crearunt, ſed ab alio eſſe cœperunt, ideoque ab alio conſeruantur, & ad finem ſuum diriguntur. Tot cauſarum actionibus, ac concurſu ad rerum ſingularem effectionem, conſeruationem, atque augmentum opus eſt, quomodo eſſe igitur poſſent à ſeipſis? aut quomodo deficere, ſi à ſe, hoc eſt, per eſſentiam ſuam exiſtũt? Quod ex ſeſe eſt, vt permaneat eſſe, alieno adiutorio non eget. Si igitur ab alio, hoc eſt à Deo omnia ſuas habent origines, à Deo eſſe, conſeruari, regi, ac gubernari neceſſe eſt. Hoc enim ius δημιουργῷ, & opifici in opera ſua negare nemo poteſt, à caſu autem non eſſe iam prima ratione docui.

§. 3. Si regna potentia, & prouidentia diuina non adminiſtrantur, ne poſſunt quidem ſic regi. Si enim Deus eſt, neceſſario eſt, & ab eius nutu omnium rerum humanarum ſtabilitas, ac viciſſitudo pendet. Si Deus non eſt, neceſſario non eſt. Fieri enim Deum ex illis eſt, quæ eſſe non poſſunt: Cum igitur Dei quandam generalem & omnibus inſitam conceptionem natura dederit; omnis enim anima naturaliter Chriſtiana, cum res aduerſæ premunt, vel pericula inſtant, Deum inuocat, à Deo auxilium exſpectat; non igitur ille omnibus animis innatus, atque à natura infixus ſenſus ita fallitur, vt ἀδύνατα, quæque in rerum natura eſſe nequeunt, perſequatur. Si enim Deus non eſt, nihil tam alienum à ratione, tam cogitatu abſurdum, tam contradictorium fingi poteſt, quam eſſe Deum. Tam vero ſe ipſam implicans, ſeque euertens opinio, nõ poteſt omnibus eſſe naturalis.

Quod natura omnibus inſitum eſt, vt credant, non eſt impoſſibile.

Documento ſunt homines improbiſſimi, qui cum nemeſin, & meritarum pœnarum imminere cohortem cernunt, à Deo ſibi tanta parari mala intelligunt. Vide Antiochum nobilem iam ſero ſeruili timore pietatis vmbram oſtentantem. Audi Romanum Tyrannum querentem, *Iudices ſe à Deis perdi, etiam peius quam ſentiat.* Vide alium, omnia tonitrua fugientem, ad omnia fulgura pauidum, concamerationibus ſubterraneis, & vituli marini pelle ſe male tegentem.

Impij meticuloſi.

Cur igitur mens aliqua omnium domina, increata & creatrix eſſe non poteſt? cum mens impiorum contra factorem ſuum tam argute diſputet? vnde vis illa tibi eſt, qua abſcondita comprehendis, in memoria recondis, alia atque alia ratiocinando colligis? Nemo mentem tam capacem, tam nobilem, omnia intelligendo penetrantem, alia cupientem, alia liberrime refutantem, ab alio quam à præſtantiſſima quadam mente, atque intelligentia originem habere, pronunciabit. Quomodo enim tantam intelligendi, ſentiendique ſolertiam, tam celeres appetendi motus efficere, atque ordinare res bruta, & rationis expers poterit?

Mens noſtra teſtis eſt diuinorem eſſe mentem.

§. 4. Plurima hinc abſurda ſequi, ſi Deum eſſe negemus, docet lib. de prouidentia doctiſſimus noſter Leſſius ratione 12. Verba eius ſunt. *Si nullum eſt numen, nullaque prouidentia, qua res humanæ gubernentur; multa profecto ſequuntur abſurda, & ab omni ratione, ſanoque iudicio aliena; quæ clare conuincunt illud nullo modo ſtatui poſſe. Nam primo ſequitur, Primam ac ſupremam veritatem de numine & prouidentia, aperire portam mortalibus ad omnem vitæ impuritatem, ad omnem iniquitatem & iniuſtitiam, ad omnem ſuperbiam, arrogantiam, tyrannidem, denique ad perfidiam, periuria, ſacrilegia, & omne ſcelerum genus. Nihil enim eſt tam immane, vel iniquum, vel impium, quod metu numinis ſublato, mens humana non auſit aggredi, & perficere, iuxta illud Pſalmiſtæ: Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus, &c. Ecce fructum illius doctrinæ & perſuaſionis; omnium ſcelerum turpitudo & abominabilis enormitas. Illud ſequi eſt manifeſtum. Sicut enim, ſi eſt aliquod numen, prima & ſuprema veritas eſt, eſſe Deum qui mundum regat; ita ſi nullum eſt numen, prima & ſuprema veritas erit nullum eſſe Deum qui mundum regat. Erit enim veritas de eo, quod apprehenditur ab omnibus eſſe ſupremum ac primum omnium principium. Hæc autem veritas extinguet in animis hominum omnem numinis metum & reuerentiam: ſublato autem metu, patet via ad omnia ſcelera. At quid abſurdius dici vel cogitari poteſt, quam primam & ſummam veritatem, & maximum diuinitatis arcanum ab hominibus cognitum vel apprehenſum, ad omne nefas & flagitium viam aperire, voſque ſceleratiſſimos & im-*

Si Deus nullus eſt, aut non regit mūdū, ſine metu fiunt omnia ſcelera.

puri-

Cauſa virtutum, non eſt res fictitia.

puriſſimos efficeret? Secundo ſequitur, id quod eſt falſum & impoßibile, & mera chimæra, eſſe cauſã omnis religionis, pietatis, iuſtitiæ, tẽperantiæ, modeſtiæ, benignitatis, patientiæ; denique omnis virtutis & honeſtatis: pacis inſuper & tranquillitatis in Republica, & omnis boni in genere humano. Perſuaſio enim numinis, eiuſque amor & timor, hæc omnia bona pariunt: & quo illa maiora & vehementiora fuerint, eo maiora bona ex illis in animis hominum, & ſtatu politico oriuntur. Vnde nunquam extitit Reſpublica bene inſtituta, in qua Religio, & perſuaſio prouidentiæ numinis non viguerit: & priuatim quo quiſque fuit erga numen reuerentior & religioſior, eo probitate & vitæ innocentia fuit illuſtrior. E contrario quo quis numen minoris æſtimauit, eo fuit ſceleratior: vt ex vtraque hiſtoria tam prophana quam ſacra conſtat.

At enim amentia eſt credere, falſo & impoßibili figmento tantam ineſſe vim ad omnem virtutem; ſolidæ autem veritati tantam illecebram ad omne flagitium & perniciem? Tertio ſequitur, veram & ſummam ſapientiam extinguere omnem virtutem, & homines efficere peßimos: ſummum vero errorem & amentiam excitare ad omnem virtutem, & homines efficere optimos: Si enim nullum eſt numen, ſummus error & amentia eſt, certo credere eſt numen, & prouidentiam; ſumma ſapientia, credere hæc nihil eſſe niſi hominũ figmenta & Chimæras. Item conſequitur, veritatem & ſapientiam eſſe homini & Reipublicæ maxime pernicioſam; errorem vero maxime ſalutarem: veritatem & ſapientiam eſſe maxime occultãdam tanquam venenum animorum, & omnis Reipublicæ; errorẽ vero omnibus modis promouendum tanquam omnis boni fontem lucem ſummã intellectus ſummas adferre tenebras animorũ; & ſũmas tenebras intellectus gignere lucem & pulchritudinem animorum. Quæ omnia plena ſunt furoris & amentiæ. Quarto ſequitur, omnes eos qui ſapientia, vitæ ſanctitate, miraculis, prophetico ſpiritu maxime illuſtres vnquam fuere, deceptos fuiſſe in re maxima, nec potuiſſe veritatem circa numinis rationem aſſequi, hi enim omnes diuinitatem & prouidentiam agnouère, & ſummè venerati ſunt: qui vero impietate, turpitudine vitæ, & omni ſcelerũ immanitate erant infames, eos ſolos hoc arcanum reprehendiſſe; tales enim fuerunt omnes numinis contemptores. Omnium ergo mortaliũ peßimi fuere ſapientißimi, omnium vero optimi, inſipientißimi, & tenebris maximis ignorantiæ, & errorum obſiti. Quinto ſequitur, Amare Deum, timere vindictam,

Si Deus nõ eſt, multas virtutes vitia eſſe neceſſe eſt.

offerre ſacrificia, orare numen, hymnis & laudibus illud celebrare, ſeruare iuſiurandum, non eſſe bona, ſed inania, ſtulta, impia, & rectæ rationi aduerſa: non ſecus ac amare, timere, colere, laudare Chimæram, vel aliud humani capitis figmentum. Si enim diuinitas eſt figmentum ſicut Chimæra, manifeſtum eſt, non amplius illi deferendum quam chimæræ. Sexto ſequitur eſſe impium, ſacrilegum, blaſphemum, numinis contemptorem, non eſſe malum, aut rectæ rationi aduerſum; ſed hæc eſſe bona & laude digna, cum vera doctrina de numine ſint conſentanea. Si enim nullum eſt numen, omnes illi actus quibus cõtemnitur, & ignominia afficitur, boni ſunt: tum quia ſunt proteſtationes quædam arcanæ veritatis: tum quia valent ad falſam perſuaſionem hominibus de prouidentia & numine eximendam. Sicut contumeliæ in idola gentilium ſunt laudabiles, quia illuteſtantur nullam idolis ineſſe diuinitatem. nihil contemptibilius eo quod nec eſt, nec eſſe poteſt. Septimo ſequitur, Mundum eſſe inſtar nauium ſalo fluctuantis, quæ gubernaculo & gubernatore eſt deſtituta. Item inſtar maximæ Reipublicæ ex omni hominum genere conflatæ, in qua nulla ſunt leges, nullus Index, nullus rector, nullus tranquillitatis & boni publici curator: vt ita eſt, quomodo mundus poteſt conſiſtere, præſertim cum rebus tam diſparibus, & contrariis, & pugnantibus conſtet? Sicut enim nauis abſque gubernatore huc illuc fortuito impetu iactatur, donec illidatur in ſcopulos, vel impingat in breuia, vel fluctibus hauriatur; & Reſpublica abſque rectore cædibus & ſeditionibus ſe ipſa conficit: ita neceſſe eſſet mundum inordinatißime ferri, & contrariorum pugna diſſolui, ſi nullus eſt rector, qui dirigat, & pugnantia in concordiam conſpirare faciat.

Si Deus non eſt, omnia ſunt à caſu.

Octauo ſequitur, Hoc vniuerſum, & partium eius ſeriationem ac diſpoſitionem caſu extitiſſe, & in hanc formam ac ſpeciem coaluiſſe. Si enim nulla eſt mens, quæ ſingulas eius partes formauit, & in hanc ſtructuram, quam videmus, digeßit ac compoſuit; neceſſario fatendum eſt caſu id totum accidiſſe, iuxta ſententiam Democriti, qui ex fortuito impetu & concurſu atomorum omnia formata ſtatuebat. At quid hoc eſt aliud quam mera fatuitas & rationis inopia. Quomodo quod ſumma ratione conſtat, caſu fieri potuit? videt quiſpiam ſplendidißimum & ſumma arte perfectum palatium, cuius ſtructuram omnes Architecti mirantur; quærit, quis artifex hoc inſtruxerit: reſpondetur ei, à nullo artifice exſtructum, ſed olim ibidem extitiſſe montem arboribus conſitum, quo per terræ motum corruente partes diſsiluerint, & hoc lapſu ac colliſione ſingulas partes ita formatas, in hanc ſpeciem ſubſtructionis & palatij formam, loco informis cumuli, repente coaluiſſe, quis adeo vecors erit, vt hoc credat? Hæc & alia multa, eo principio poſito, manifeſte conſequuntur. quæ omnia quam ab omni ſpecie veri ſint aliena, rationis luci aduerſa, & dictu horrenda, nemo non videt. Quare & illud principium, quod fons eſt talium ſcatebrarum, oportet à veritate eſſe alienißimum. Dicet aliquis falſam perſuaſionem in religionibus ſæpè maximam vim habere ad hominum animos à ſceleribus abſterrendos, & ad probitatem ac iuſtitiam impellendos. Ethnici enim, qui plures Deos pro multitudine & diuerſitate rerum humanarum ſtatuebant, eorumque prouidentia res humanas geri, & mortalibus præmia vel ſupplitia pro meritis decerni putabant (quæ tamen omnia falſa erant, & impoßibilia) nihilominus ex hac animi conceptione abſtinebant à multis iniurijs & ſceleribus, quibus illa numina credebant offendi, ne in illorum iram incurrerent, & pœnas ſiue in hac vita, ſiue in futura darent: Itaque argumentum illud quod ſupra ſecundo loco numero 141. adduximus, alicui videri poßit minime firmum. Reſpondeo, Perſuaſionem Ethnicorum fuiſſe quidem falſam in particulari (quatenus

Gentes generatim eſſe numẽ crediderunt.

ſentiebant hos vel illos eſſe numina, & curare res humanas) non tamen in genere, quatenus ſentiebant eſſe aliquod numen, cui res humanæ ſint curæ, quodque factorum exigat rationem. Vnde quando vel metu numinis offendendi, vel affectu placendi, abſtinebant à malo, vel faciebant aliquid boni, impellebantur non vi perſuaſionis, quæ falſa erat de tali numine, ſed quæ vera in genere. Solum enim errabant in eo ſubiecto, tribuentes rationem numinis & prouidentiæ illis quibus minime oportebat, eamque in illis venerantes. Itaque non tollebant ipſam rationem formalem numinis & prouidentiæ, ſed eam ſtatuebant: ac proinde retinebant aliquo modo iuſtitiæ politicæ verum fundamentum. At vero ſi nullum eſt numen, nulla prouidentia, ipſum fundamentum in genere penitus eſt falſum & fictitium: ac proinde fieri non poteſt, vt aliquam vim habeat ad vitæ probitatem: aut ſi aliquam vim habet, vt experientia conſtat habere maximam, perſpicuum eſt non eſſe rem fictitiam, ſed veram. Hæc ſummi Theologi verbis referre volui, quia neque breuius, neque neruoſius, & clarius dici poſſe exiſtimo.

6. 7. Hæc adeo ſibi conſtant, vt quiſque in foro mentis ſuæ teſtimonium Deo reddat. *Nonũ teſtimoniũ* (inquit Tertull. lib. de teſtimonio animæ)

aduo-

aduncto, imò omni literatura notius, omni doctrina agitatius, omni editione vulgatius, toto homine maius, id eſt, totum quod eſt hominis. Quid igitur poſtulat ab anima? *Non placemus, ait, Dominum prædicantes, hoc nomine vnico vnicum, à quo omnia, & ſub quo vniuerſa. Dic teſtimonium, ſi ita ſcis. Nam te quoque palam, & tota libertate, qua non licet nobis, domi ac foris audimus ita pronunciare: Quod Deus dederit. Et: Si Deus voluerit. Ea voce & aliquem eſſe ſignificas, & omnem illi confiteris poteſtatem, ad cuius ſpectas voluntatem: ſimul & cæteros negas Deos eſſe, dum ſuis vocabulis nuncupas, Saturnum, Iouem, Martem, Mineruam. Nam ſolum Deum confirmas, quem tantum Deum nominas, vt & cum illos interdum Deos appellas, de alieno, & quaſi pro mutuo vſa videaris. De natura quoque Dei, quam prædicamus, nec te latet: Deus bonus eſt, Deus benè facit, tua vox eſt.* Et deinceps: *Hinc ergo tibi anima de conſcientia ſuppetit domi ac foris, nullo irridente, vel prohibente prædicare; Deus videt omnia, & Deo commendo, & Deus reddet, & Deus inter nos iudicabit. Vnde hoc tibi non Chriſtianæ?* Miratur verò Tertullianus in ipſis templis dęmonum eos Deum iudicem implorare, ideoque exclamat: *O teſtimonium veritatis, quæ apud ipſa dæmonia teſtem efficit Chriſtianorum?*

Omnis anima intus pro Deo teſtimonium facit.

Hæc teſtimonia animæ, quantò vera, tantò ſimplicia, tantò vulgaria; quantò vulgaria, tantò communia: quantò communia, tantò naturalia. quantò naturalia, tantò diuina. Non putem cuiquam friuolum, & frigidum videri poſſe, ſi recogitet naturæ maieſtatem, ex qua cenſetur auctoritas animæ. Quantum dederis magiſtræ, tantum adiudicabis diſcipulæ, magiſtra natura, diſcipula anima. Quicquid aut illa edocuit, aut iſta perdidicit, à Deo traditum eſt; magiſtro ſcilicet ipſius magiſtræ. Quid anima poßit, de principali inſtitutore præſumere, in te eſt æſtimare de ea quæ in te eſt. Senti illam, quæ vt ſentias efficit: recogita in præſagijs vatem; in ominibus augurem, in euentibus proſpicem. Mirum ſi à Deo data homini nouit diuinare. Tam mirum ſi eum, à quo data eſt, nouit. Etiam circumuenta ab aduerſario meminit ſui auctoris, & bonitatem, & decreti eius, & exitus ſui, & aduerſarij ipſius. Sic mirum, ſi à Deo data, eadem canit, quæ Deus ſuis dedit noſſe. Sed qui eiuſmodi eruptiones animæ non putant doctrinam eſſe naturæ, & congenitæ, & ingenitæ conſcientiæ tacitè commiſſa, docet potius de ventilatis in vulgus opinionibus publicatarum literarum vſum iam; & quaſi vitium corroboratum taliter ſermocinandi. Denique, *Omnium gentium,* ait, *vnus homo nomen eſt, vna anima, varia vox; vnus Spiritus, varius ſonus, propria cuique genti loquela, ſed loquelæ materia communis. Deus vbique, & bonitas Dei vbique, dæmonium vbique, & maledictio dæmonij vbique, iudicij diuini reuocatio vbique, mors vbique & conſcientia mortis vbique, & teſtimonium vbique omnis animæ ſuo iure proclamat; quæ nobis ne mutire conceditur: Meritò igitur omnis anima rea, & teſtis eſt: in tantum & rea erroris, in quantum teſtis veritatis, & ſtabit ante aulas Dei, die iudicij, nihil habens dicere: Deum prædicabas, & non requirebas: dæmonia abominabaris, & illa adorabas.*

Omnis Dei cõtemptor eſt inexcuſabilis.

§. 6. Denique Deum eſſe factorem; atque rectorem omnium imperiorum, adeoque totius mundi, omnia in fines ſuos ordinatiſsime tendentia oſtendunt. Quæ enim ars, quæ intelligentia, actiones, inſtrumenta, tempora, locum, circumſtantiaque & coniuncta tam concinne, tam ſine errore ordinare poteſtat res ipſę nihil horum agnoſcunt, naturæ quodam inſtinctu atque impetu efficiuntur atque efficiunt, ſuæ molitionis ignaræ. Vide granum ſinapis, quod inter ſemina paruum, & tamen minima eius portio eſt viuida, & pingui, oleoſoque humore in arborem exitura, in minima autem minimi ſeminis particula, varietas partium maxima eſt, aliud enim firmatur in truncum, & quaſi lignum, aliud in medullam emolleſcit, aliud tenditur in corticem, aliud in folium ſe explicat, aliud in florem, aliud deorſum in terram ſuccos hauſturum ſeſe deprimit, nec in has modo partes, ſed in partium particulas quoque ſcinditur; nam trunco, cortici, folijs, floribus, ſuæ ſunt carnes, oſſa, venæ, tunicæ, adeò vt nulla arbor ſit quam non facilè in centenas heterogeneas partes diuiſeris, quomodo igitur tanta, in tam tenui corpuſculo virtus, partes tam diſtinctæ, earum tam mira efficientia, vt crudos terræ humores, tam vario fine, in tam diuerſa diſpenſent? Partem enim ſpiſſant, & indurant in lignum, partem in corticem, in florem, in folia. Quæ hæc operatur niſi inſignis; & omniũ architecta ſapientia? Et hæc omnia in vnum finem deducit, nempe hominum vtilitatem, *Quorum igitur cauſa quis dixerit effectum eſſe mundum? Eorum ſcilicet animalium, quæ ratione vtuntur, hi ſunt Dij, & homines; quibus profectò nihil eſt melius.* Cicero libro 2. de nat. Deorum, & Lactantius de ira cap. 13. *Vera eſt ſententia Stoicorum, qui aiunt noſtra cauſa mundum eſſe conſtructum. Omnia enim quibus conſtat, quæque generat ex ſe mundus, ad vtilitatem hominis accommodata ſunt.* Optimè Seneca ſi vnum DEVM agnoſceret; libro ſexto de Benefic. cap. 23.

Deum eſſe oſtendit natura rerum omnium in fines ſuos tendentium.

Multi falſo Deos animalia putarunt.

Adijce nunc, quod non externa cogunt Deos, ſed ſua illis in legem æterna voluntas eſt. Statuerunt, quæ non mutarent. Itaque non poſſunt videri facturi aliquid, quamuis nolint: quia quicquid deſinere non poteſt perſeuerare voluerunt, nec vnquam primi conſilij Deos pœnitet. Sine dubio ſtare illis & deſciſcere in contrarium, non licet: Sed non ideò, quia vis ſua illos in propoſito tenet, ex imbecillitate permanent: ſed quia non libet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In prima autem illa conſtitutione, cum vniuerſa diſponerent, etiam noſtra viderunt, rationemque hominis habuerunt. Itaque non poſſunt videri ſua tantum cauſa decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cœleſtibus beneficium: quia etiamſi potiora illis ſunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituros iuuant. Adijce, quod deſtinatò iuuant, ideoque obligati ſumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus, ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſciuerunt: & quanquam maius illis propoſitum ſit, maiorque actus ſui fructus, quam ſeruare mortalia: tamen in noſtras quoque vtilitates à principio rerum permiſſa mens eſt, & is ordo mundo datus, vt appareat curam noſtri non inter vltima habuiſſe. Debemus parentibus noſtris pietatem, & multi non vt gignerent coierunt. Dij non poſſunt videri neſciſſe, quid effecturi eſſent, cum omnibus alimenta protinus, & auxilia prouiderint: nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa generabant. Cogitauit enim nos ante natura, quam fecit: nec tam leue opus ſumus, vt illi potuerimus excidere. Nonne omninò Chriſtianus videri poſſet, ſi vni vero Deo, hæc tribueret:

Qui noſtra omnia gubernat, etiã nos regit.

Si noſtri igitur cauſa tanta moles vertitur; ſi tam parua tanto cõſtant artificio prouidentiaque, vt in vno penè grano non minor ſit admirandi materies, quam in vaſtiſsimis cœlorum orbibus, certè hominum ſocietatem, imperandi parendique vices, præmiorum & pœnarum cuncta DEVS idem moderatur.

Quomodo enim præſtantiſsimæ creaturæ negligat gubernationem, qui olerum, vt ita dicam, Rempublicam, tam concordibus, tam plenis naſcendi, creſcendi, florendi, fructificandi, ſeminandi

legibus

legibus inſtruxit, idque eum in finem, vt homini ſeruirent? Si igitur bruta ſeruitia, ſi fundos, ſi iumenta tantâ curâ dignatus eſt, quis miretur eum nos dignos habuiſſe, quos regeret, qui noſtra omnia gubernat? Neque enim ſtolidos parentes imitatur, qui agros, pecuniam, domos, familiam liberis ſuis parant, ipſos negligunt.

Capvt XII.

Rempublicam à Deo regi exemplis oſtenditur.

§. I. LIBRO ſecundo proprius huic diſputationi locus erit. Nam improbos puniri, bonos principes foueri, ac defendi oſtendam.

Seu propera, ſeu lenta vindicta ſit, ſemper pro- ut lentam oſtendit.

Lento paſſu, ſed graui diuina vindicta procedit, quamuis propere nonnunquam pœna repræſentetur. Hæc verò iudicij diuini in delinquentes exercitum vigorem vel maximè demonſtrat. Quamuis peccantium nemo euadit, ſed vel mox ducitur, vel differtur, niſi pœnitentia, & benefactis vltricem numinis manum anteuertat, maxima tamen pars pœnarum in futurum ſeruatur; interim tamen æterna illa mala, tot mala temporaria antecedunt, vt dubitare nemo poſsit, Deum eſſe, qui res mortales regit, iudicat, bonos remunerat, impios vlciſcitur. Iudicat ille orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate ſua. Quod enim neceſsitatem fati eſſe, quod fortuitum euentum quidam interpretantur, Dei iudicium eſt. Hinc miræ & inopinatæ rerum conuerſiones. Nullus annus eſt, non inſignis potentium ruina, aut morte, imò nulla dies, quæ non aliquos veſperi iacentes videat, quos mane viderat ſuperbos: non facit hoc

Sidus, & occulti miranda potentia fati,

ſed Deus; Deus inquam, quia *ſidera vocat, & dicunt, adſumus*; qui non ad ſuum miniſterium, ſed hominum vtilitatem luces illas effecit.

Iudiciorum Dei ſynopſis.

§. 2. Iudicio illo perculſus fratricida primus perpetuo pauore vagus, ac tremens ſceleris indicia mundo circumferebat; illo iudicio diluuium terras inundauit, Sodomitas cœleſtis flamma exuſsit, Ægyptios rubrum mare oppreſsit, Chananæos Iſrael deleuit. Hoc iudicio Core, Dathan, Abiron, & multa millia in deſerto ceciderunt, multos annos Iſrael vicinorum regum tyrannide preſſus, poſtremo ſub regibus ſuis afflictus, ſeptuaginta annorum ſeruitute damnatus eſt. Sed maiora videamus, Aſſyriorum auaritia totam Aſiam exhauriri Deus permiſit, hos per Chaldæos ſpoliauit, Chaldæorum luxum per Medos & Perſas latiſsime imperantes, etiam ſummo faſtigio ſublatos vitiaque maximo imperio maiora, propalam oſtentantes, per ſordidiſsimam Græciæ gentem, Macedones iugum ſeruitutis accipere coegit. Hos verò in ſe colliſos Romanis debellandos, conterendos, exoſſandos obiecit.

Cùm Romanorum deinde peccata exceſſêre modum, vt nec tolerari amplius, nec medicinam ferre poſſent, eos primum mutuis cœdibus attritos, deinde Cimbris, Herulis, Gothis, VVandalis, Longobardis, aliiſque barbaris diuiſit, nunc tota Aſia, præſtantior Africæ portio, & nobilis Græcia contemptæ religionis pœnas ſub acerbo & duro dominio Ottomanidarum luit.

Omnes clades quæ vel vniuerſum, vel partes orbis per vices exercuerunt diuinorum iudiciorum executiones ſunt. *Legimus*, (inquit Tertullianus in apol. cap. 40.) *Hierapolim, & Delon, & Rhodon, & Coon inſulas multis cum millibus hominum peſſum abiiſſe. Memorat & Plato maiorem Aſia & Africa terrã Atlantico mari ereptam. Sed & mare Corinthium terræ motus ebibit. Et vis vndarum Lucaniam Italiæ abſciſſam in Siciliæ nomen relegauit.* Antiquiſsimæ fuere pœnæ, ſed antiquiora tamen ſcelera quæ pœnam comitem traxere. Narrant veteres Phaëthonte rege impio, Græciam, Aethiopiamque incendijs vaſtatam, ipſum regem fulmine extinctum. In vltionem adulterij regnum Priami, & opulentia barbarica conceſsit in rogos, Sardanapalus Aſſyrius cum grege turpium virorum, & mulierum, immenſæ luxuriæ finem fecit incenſo palatio. Tullum Hoſtilium regem Romanorum iuſtiſsimum fulmen contriuit, incendia Ieroſolymorum, Athenarum, Romæ, Sidonis, Tyri, Thebarum, Perſepolis, Sagunti, Corinthi, Carthaginis, Numantiæ, Byzantij, Nicomediæ, Aquileiæ, Patauij, Antiochiæ, Baſileæ, Venetiarum, aliarumque vrbium & crebro repetita legimus; terræmotus, aliaque incommoda taceo. Magna pietati regum ac populorum data præmia oſtenderem, vt hac etiam parte regnum ſuum Deo aſtruerem, ſed ad eam partem qua de pietate tractaturus ſum relegare malo; nam nulla res luculentius diuinum in Republica imperium, quam virtutis præmia demonſtrant.

Libro ſecundo explicatur.

Capvt XIII.

Obiectiones Atheorum diſſoluuntur.

§. I. MVLTA ſunt quæ Athei ſerio, imbecilles & imperiti diſcendi cauſa contra prouidentiam, ac Dei gubernationem obijcere conſueuerunt. Cùm enim mundus ſit, vt Euſeb. lib. 15. definit. Σύστημα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀέρος, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης, καὶ τῶν ἐν τούτοις φύσεων. Syſtema ſiue compages ex cœlo, aere, terra, aqua, atque illis quę in hiſce ſunt, naturis; cùm ſit communis hominum atque Angelorum ciuitas, ita vt vna ex toto orbe Reſpublica conficiatur, adeò vt Stoici cœlum propriè ciuitatem dicant; noſtras quas incolimus, dici quidem, at non eſſe ciuitates affirment. Si igitur Reſpublica hæc ab optimo; prouidentiſsimo, ſapientiſsimo principe, Deo gubernatur, optimè etiam ac tranquilliſsimè, eam regi neceſſe eſt, & bonis benè, malis male eſſe oportet. Præmia bene meritis, ſupplicia impijs conſtituta ſint. At verò inquiunt, in illa Republica mundi, in vaſta illa ciuitate maior eſt ſæpè malorum felicitas, nec modo humiles, & cœleſtium inſcias animas telum illud ferit, ſed fortibus etiam, & munitis pectoribus figitur. Quare bonis viris aduerſa eueniunt, malis proſpera? Hic prouinciam ſpoliauit, & in lucem bibit, & *fruitur* vt, inquit ille, *Dijs iratis*.

Felicitas malorum, clades bonorum, non ſunt providentiam.

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato paruo,
Pompeius nullo; credimus eſſe Deos?

Ita apud Dauidem Pſalmo 72. 9. *Poſuerunt in cœlo os ſuum: & lingua eorum tranſiuit in terra. Et dixerunt: Quomodo ſcit Deus? & ſi eſt ſcientia in excelſo. Ecce ipſi peccatores, & abundantes in ſæculo obtinuerunt diuitias. Et dixi: Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Exiſtimabam vt cognoſcerem hoc. labor eſt ante me. Donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in nouiſſimis eorum.*

Vetus hæc igitur eſt querela:

Τολμῶ κατειπεῖν, οὐκ εἰσὶ θεοί;
Κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκπλήττουσί με.
Audeo dicere; ſunt ne Dei?
Mali enim felices attonitum me reddunt.

Induſtria nihil ſine Deo.

Alterum argumentum eſt, quod fere induſtriæ, labori, conſilijs, aſtutiæ, & humanæ prouidentiæ euenta reſpondent, non igitur ad alia conuerti hominum animos oportet, ſed ſuo quemq; ingenio, proui-

prouidentiæque fidere. Hinc Spartani monebant, *Admota manu fortunam inuocandam*, & Attici Σὺν ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει, *cum Pallade, & manum moue.* Nondum hi longe aberrant, peius ille,

Nondum numen abeſt, ſi ſit prudentia,

Humanam enim, hoc eſt, miſerrimam prudentiam numinis loco ponit. Et alij: *Quare Deus tam iniquus in diſtributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera præſcriberet?* Itaque ſi Deus non facit, error, imprudentia, ignauia efficit. Romani orbem ſubegerunt, ſed labore, audacia, patientia, iuſtitiæ ſpecie, prudentia. Lacones imperium Græciæ tenuerunt, ſed ſua induſtria, omni in re ſi ſtratagemate vtaris, non eſt, quod alium Deum quæras. Hinc impia & Deo pugnantia verba. *Sapiens ille plenus gaudio, hilaris, & placidus, inconcuſſus, cũ Dijs ex pari viuit.* Seneca Ep. 509. *Nec ex pari modo, ſed nec egens Deo.* Idem Epiſt. 31. *Hoc eſt ſummum bonum, quod ſi occupas, incipis Deorum ſocius eſſe, non ſupplex.* Vt verò inſaniæ ſummum apicem conſpicias, audi Sextium apud Senecam Epiſt. 73. *Solebat Sextius dicere, Iouem non plus poſſe, quam bonum virum. Plura Iupiter habet, quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos, non eſt melior, qui locupletior; non magis, quam inter duos, quibus par ſcientia tegendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui maius ſpecioſiusq; nauigium eſt.* Et Seneca eo loco. *Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus eſt.* Hæc illi, & exclamant: *Hac itur ad aſtra* Hic non modo ſapientia, ſed etiam felicitate homines Deo exæquant, adeò vt minus ſcelèratè quidam dixerit. Dextra mihi Deus, & telũ quod miſſile libro.

Impij non Deo egere negant.

Tertium argumentum. Quia indignum eſt diuinam maieſtatem ad omnia etiam viliſſima deuocare, ad vermium & formicarum fœtus, ad opera hominum, quorum plurima aut vitioſa ſunt, aut vitijs coniuncta.

Quartum argumentum eſt; Natura eodẽ curſu omnia peragit, circuitus cœlorum ſtati ſunt, mutationes mundi inferioris ſuo modo etiam nõ admodum diuerſæ, animalium, & fruticum naſcendi, moriendique perpetuæ vices, & hominum etiam pueritia, adoleſcentia, virilis ætas, & ſenecta in omnibus pari modo ſuccedens, oſtendit naturam ſibi ſufficere, omniaque iſta naturali quadam lege, & neceſſitate fieri, non autem alia quadam mente, quæ dominatum in naturã ipſam exerceat.

Quintum argumentum. Monſtra naſcuntur, errat igitur illa ſapientiſſima mens, & in opere ſuo deficit. Hinc bicipites, tricorpores, centimani, ſedigiti, & contrario errore, vnoculi, vnimani, quin etiam naturarum inſociabili coniunctione, ſemiboues homines, ſemihominesq; boues, fœtus canino ore, ſimiarum manu, capripedes. Erratur & alijs modis, diſtorſione membrorum, magnitudine aliquorum membrorum, vel totius corporis, itaque Macrocheires, Gigantes, nanos ſæpe producit operatrix feſſa, vel exuberans. Quorſum tot ſerpentium, herbarumque venena? tot ferarum formidines, inſectorumque moleſtiæ, ſi nobis à Deo prouiſum eſt? Atque hinc tam multæ multorum contra opera Dei ſunt querelæ. Hinc eſt quod Cotta academicus libro tertio de natura Deorum, omnia Deo negat, aut omnia mala tribuit, etiam ipſa ſcelera. *Si enim rationem, inquit, hominibus Dij dederunt: & malitiam dederunt. Eſt enim malitia, verſuta & fallax nocendi ratio.* Ex hiſce conficiunt, Fortunam, prudẽtiam, aſtutiam, ſcelera felicia, humanam vitam ac negocia omnia moderari, diuinioris prouidentiæ rationem nullam eſſe ducendam.

§. 2. Vetera hæc ſunt non ab vno propoſita, ſed tamen vera, & ſolida dari reſponſio non modo à ſanctis prophetis, ſed patribus, & à philoſophorum etiam præſtantiſſimis conſueuit.

§. 3. Primum verò argumentum plurimos ſemper mouit, ipſi Philoſophi apud Ciceronem, & ipſe Cicero libro quinto de natura Deorum, vix Deos defendere poſſunt. Querelas ore Ciceronis proponam ac reſpondebo. *Telamon*, inquit, *autem vno verſu locum totũ conficit, virum dij homines negligant.*

Malorum felicitas ſummum eſt impijs ſcandalum.

Nam ſi curent, bene bonis ſit, male malis: quod nũc abeſt. Debebãt illi quidem omnes bonos efficere, ſiquidẽ hominum generi conſulebant. Sin id minus, bonis quidẽ certe cõſulere debebant. Cur igitur duos Scipiones, fortiſſimos, & optimos viros in Hiſpania Pœnus oppreſſit? cur Maximus extulit filium Conſularem? cur Marcellũ Hanibal interemit? cur Paulum Cannæ ſuſtulerunt? cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus eſt præſtitum? cur Africanum domeſtici parietes non texerunt? ſed hæc vetera, & alia permulta. Propiora videamus, cur auunculus meus vir innocentiſſimus, idemq; doctiſſimus, P. Rutilius in exilio eſt? cur ſodalis meus interfectus domi ſua Druſus? cur temperantiæ, prudentiaq; ſpecimen, ante ſimulacrum Veſtæ, pontifex Maximus eſt, Q. Scæuola trucidatus? cur etiam tot ciuitatis Principes à Cinna interempti? cur omnium perfidioſiſſimus, Caius Marius, Q. Catulum, præſtantiſſima dignitate virum, mori potuit iubere? Dies deficiat, ſi velim numerare quibus bonis male euenerit: nec minus, ſi commemorarem, quibus improbis optime. Cur enim Marius tam feliciter, ſeptimum conſul, domi ſua ſenex eſt mortuus? cur omnium crudeliſſimus tam diu Cinna regnauit? at dedit pœnas. Prohiberi melius fuit, impedirique, ne tot ſummos viros interficeret, quam ipſum aliquando pœnas dare. Summo cruciatu, ſuppliciq; Q. Varius homo importuniſſimus periit: ſed, quia Druſum ferro, Metellũ veneno ſuſtulerat, illos conſeruari melius fuit, quam pœnas ſceleris Variũ pendere. Duodequadraginta Dionyſius tyrannus annos fuit opulentiſſimæ, & beatiſſimæ ciuitatis. Quam multos ante hunc, in ipſo Græciæ flore Piſiſtratus, ac Phalaris, ac Apollodorus pœnas ſuſtulit, multis quidem ante cruciatis & necatis! Et prædones multi ſæpe pœnas dant: nec tamen poſſumus dicere, non plures captiuos acerbe, quã prædones necatos. Anaxarchũ Democriteum à Cyprio tyrãno excarnificatũ accepimus: Zenonem Eleatem in tormentis necatum. Quid dicam de Socrate? cuius morti illacrymari ſoleo, Platonẽ legẽs. Videſne igitur, Deorũ iudicio, ſi videt res humanas, diſcrimen eſſe ſublatum? Diogenes quidem Cynicus dicere ſolebat, Harpalum, qui temporibus illis prædo felix habebatur, contra Deos teſtimonium dicere, quod in illa fortuna tam diu viueret. Dionyſius, de quo ante dixi, cum fanũ Proſerpinæ Locris expilauiſſet, nauigabat Syracuſas; iſque cum ſecundiſſimo curſum teneret; Videtiſne, inquit, amici, quã bona à dijs immortalibus nauigatio ſacrilegis detur? Atque homo acutus, cum bene, planeq; percepiſſet, in eadẽ ſententia perſeuerabat. Qui, cũ ad Peloponeſum claſſem appuliſſet; & in fanum veniſſet Iouis Olympij, aureum enim detraxit amiculum grãdi pondere, quo Iouem ornarat ex manubijs Carthaginenſium tyrannus Gelo. atq; in eo etiã cauillatus eſt æſtate graue eſſe aureum amiculum, hieme frigidum: eiq; laneum pallium iniecit, cum id eſſe aptũ ad omne anni tempus diceret. Idemq; Aeſculapij Epidauri barbam auream demi iuſſit, neq; enim conuenire, barbatum eſſe filium, cum in omnibus fanis pater imberbis eſſet. Iam menſas argenteas de omnibus delubris

C ripſit

Digitized by Google

iuſſit auferri: in quibus quod more veterũ Græciæ inſcriptum eſſet, Bonorum Deorum, vti ſe eorum bonitate velle dicebat. Idem victoriolas aureas, & pateras, coronaſq; quæ ſimulacrorũ porrectis manibus ſuſtinebãtur, ſine dubitatione tollebat: eaq; ſe accipere, non auferre, dicebat: eſſe enim ſtultitiam, à quibus bona precaremur, ab ijs porrigentibus, & dãtibus nolle ſumere. Eundemq; ferunt hæc, quæ dixi, ſublata de fanis in forum protuliſſe, & per præconem vẽdidiſſe: exactaq; pecunia edixiſſe, & quod quiſq; à ſacris haberet, id ante diem certã in ſuũ quiſq; fanũ referret; ita ad impietatẽ in Deos, in homines adiunxit iniuriam. Hunc igitur neq; Olympius Iupiter fulmine percuſſit, nec Aeſculapius miſero, diuturnoq; morbo tabeſcentem interemit, atque in ſuo lectulo mortuus, in Tympanidis rogum illatus eſt: eamique poteſtatem, quam ipſe per ſcelus erat nactus, quaſi iuſtã, & legitimã, hæreditatis loco filio tradidit.

Quos optimos iudicant, ſæpe ſceleratiſſimi ſunt. Concludit tandem hunc in modum. *Improborum igitur proſperitates ſecundaq; res redarguunt,* (vt Diogenes dicebat;) *vim omnium Deorum ac poteſtatem.*

§. 4. Primo quidem reſpondeo, multis in hominibus falli humanum iudicium, quos enim Cicero, optimos vocat, & ſanctiſsimos, eos multis ſceleribus implicitos fuiſſe, & vt ſupplicia paterentur, meruiſſe conſtat. Scæuola, Catulus, Druſus, Metellus, & alij, quos vt ſanctiſsimos viros ab importuniſsimis cum cruciatu trucidatos deplorat, mihi non multo videntur, inimicis ſuis fuiſſe meliores, ne Socratem quidem ſcelerum, & omnis contumeliæ turpiſsimum doctorem. Quis verò Romanos innocentes dicet, ſi eos quotidie arenæ ſpectaculis aſsidentes iubere mortes ſontium & inſontium conſiderat? Vre, verbera, ſeca, occide; erant hæc verba ſolennia, & totius caueæ, quid maius Phalaris fecit? aut Piſiſtratus? qui pauciores ad ſuam tutelam, quam Romani illi viri optimi ad voluptatem occiderunt?

Secundo: Non ſunt humana bona talia, quæ
Humana bona nec felices, nec mala faciunt miſeros. momentum adferunt ad felicitatem, nec mala quæ miſeros facere queant. Nam paupertas, exilia, quomodo grauia ſunt, niſi ſola æſtimatione? An miſer Fabricius, cum ad focum ipſas radices, quas in agro repurgando triumphalis ſenex vulſit, cœnabat? an, vt ad noſtra veniam, Patriarcha Iacobus, cum noctu lapidem capiti ſupponeret, an Paulus & Antonius miſeri ad fontem pane veſcentes. Error eſt, iudicare non eſſe felices, niſi in ventrem longinqui litoris piſces, & tranſmarina aucupia congerant, niſi exoticis conditura ſtomachi nauſeantis pigritiam erigant, vt noua voluptate dapes nocituras accumulent? *Vir bonus diues non eſt, improbus abundat.* Quid igitur? Frugaliter hic viuet, ille flagitioſe. Mullum quatuor librarum, & mediæ Tiberius Cæſar vendidit, Apicius, & P. Octauius licitati ſunt. Octauius emit quinque millibus HS. hoc eſt, centum vigintiquinque Philippicis. Sen. Ep. 95. An hic felices illi Ganeones, qui emerunt delicias, quas Cæſar vendidit? An miſer vir bonus ſi emere non poſsit, quod Cæſar non concupiuit?

Caligula centies Seſtertio cœnauit, & omnium ingenio opus fuit, vt mediocris prouinciæ vectigal vna cœna fieret, precium verò ad noſtram monetam, eſt ducenta quinquaginta Philippium millia. Audiamus vel ipſos Gentiles, & diuites: Seneca conſ. ad Heluiam. *Quid tam multa conquiritis? ſcilicet maiores noſtri, quorum virtus etiam nunc vitia noſtra ſuſtentat, infelices erant, qui ſibi manu ſua parabant cibum: quibus terra cubile erat: quorum tecta nondum auro fulgebant: quorum templa nondum gemmis nitebant. Itaque tunc per fictiles Deos religioſe iurabatur: qui per illos inuocauerant ad hoſtem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet minus beate viuebat dictator noſter, qui Samnitum legatos audit, cum viliſsimum cibum in foco ipſe manu ſua verſaret: illa, qua iam ſæpè hoſtem percuſſerat, laureamque in Capitolini Iouis gremio repoſuerat. quam Apicius noſtra memoria vixit. qui in ea vrbe, ex qua aliquando Philoſophi velut corruptores iuuentutis, abire iuſſi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſeculum infecit: cuius exitum noſſe operæ pretium eſt. Cum ſeſtertiũm millies in culinam congeſsiſſet, cum tot congiaria Principum, & ingens Capitolij vectigal ſingulis comeſſationibus exſorbiſſet, ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primum coactus inſpexit. Superfuturum ſibi ſeſtertiũ cẽties computauit: & velut in vltima fame victurus, ſi ſeſtertio cẽties vixiſſet, veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertium centies egeſtas fuit? I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi. Seſtertiũm cẽties aliquis extimuit: & quod alij voto petunt, veneno fugit.*

Non igitur in his Dei iudicium reprehendẽdum, cum is felix ſit, qui minus cupit, infelix, cuius immenſum, incomprehenſibile arbitrium eſt. Cuius cupiditati nihil ſatis eſt.

§. 5. At multi bonorum in fame, ſiti, carcere, ſeruitute, tormentis vitam exigunt, dum interea omnibus ſuauitatibus improbi circumfluunt. Durior eſt eorum conditio, fateor, ſed tamen, hoc quoque diuinam prouidentiam nobis approbat magis, quam conuellit. Magna eſt, etiam in publico talium exemplorum vtilitas. Ratio hoc docuit infideles quod fides Chriſtianos, nos probationes dicimus, illi exercitia. Omnia aduerſa ſapiens exercitationes putat. Marcet ſine aduerſario virtus, quid poſsit, patientia oſtendit.

Seneca de prouidentia cap. 2. *Non vides, quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? illi excitari iubent liberos, ad ſtudia obeunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos, & ſudorem illis, & interdum lachrymas excutiunt: at matres fouere in ſinu, continere in vmbra volunt. nunquam flere, nunquam triſtari, nunquam laborare. Patrium habet Deus aduerſus bonos viros animum, & illos fortiter amat: & operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. Languent per inertiam ſaginata: nec labore tantum, ſed mole, & ipſo ſui onere deficiunt. Non fert vllum ictum illæſa felicitas, at vbi aſsidua fuit cum incommodis ſuis rixa, callum per iniurias ducit; nec vlli malo cedit: ſed etiamſi ceciderit, de genu pugnat.* Hæc Romanus ſapiens.

§. 6. Deinde ſunt medicamenta, atque à vitijs auocamenta, proſunt illis ipſis qui patiuntur. Audi Hieronymum in Ezechielem: *Quæ putatur pœna, medicina eſt.* Sed quia cum Atheis mihi res eſt: audiant eos quos ratio eò duxit, vnde illi à fide excidentes prolapſi ſunt. *Pro ipſis eſt,* inquit Seneca de prouident. c. 3. *in exilium proijci, in egeſtatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari? ſi miraris, hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdam ferro & igne curari, nec minus fame ac ſiti. Sed ſi cogitaueris tecum, remedij cauſa quibuſdam & radi oſſa & legi, & extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ ſine totius pernicie corporis hærere nõ poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his eſſe, quibus accidunt, tam me hercules, quam quædam quæ laudantur atque appetuntur, contra eos eſſe, quos delectauerunt: ſimillima cruditatibus, ebrietatibuſque, & cæteris quæ necant per voluptatem.*

Et paulo poſt: *Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna*

tuna

Google

tam nocuit, quod illum documentum fidei, documentũ patientiæ fecit? Figunt autem claui, & quocunque fatigatum corpus reclinauit, vulneri incumbit, & in perpetuam vigiliam ſuſpenſa ſunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire, quam non pœnitéat hoc pretio æſtimaſſe virtutem? Refice tu illum, & mitte in ſenatum, eandem ſententiam dicet. Feliciorẽ ergo tu Mæcenatem putas, cui amoribus anxio, & moroſæ vxoris quotidiana repudia deflẽti, ſomnus per ſymphoniarum cantum, ex longinquo leniter reſonantium, quæritur? Mero ſe licet ſopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, quam ille in cruce.

Calamitas virtutis occaſio eſt. Hos itaque Deus probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet. Eos quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis ſeruat. Erratis enim ſi quem iudicatis exceptum, veniet ad illum diu felicem ſua portio. Quiſquis videtur dimiſſus eſſe, dilatus eſt. *Quare Deus optimum quemque aut mala valetudine, aut alijs incommodis, afficit? Quare in caſtris quoque periculoſa fortiſſimis imperantur? Dux lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidijs, aut explorent iter, aut præſidium loco deijciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit. Male de me Imperator meruit: ſed, bene iudicauit. Idẽ dicant quicumque iubentur pati, timidis ignauiſque flebilia. Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati. Fugite delicias, fugite eneruatam felicitatem, qua animi permadeſcunt, niſi aliquid interuenit, quod humanæ ſortis admoneat, velut perpetua ebrietate ſopiti. Quem ſpecularia ſemper ab afflatu vindicarunt, cuius pedes inter fomenta ſubinde, mutata tepuerunt, cuius cænationes ſubditus & parietibus circumfuſus calor temperauit, hunc leuis aura nõ ſine periculo ſtringet. Cum omnia, quæ exceſſerunt modum, noceant; periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt. Mouet cerebrũ, in vanas mentem imagines euocat, multum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni ſatius ſit, perpetuam infelicitatẽ, quæ aduocat ad virtutem, ſuſtinere, quam infinitis atq; immodicis bonis rũpi? Leuior ieiunio mors eſt: cruditate diſſiliunt. Hanc itaq; rationem dij ſequuntur in bonis viris, quam in diſcipulis ſuis præceptores. qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Nunquid tu inuiſos eſſe Lacedæmonijs liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolẽ publice verberibus admotis? ipſi illos patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferãt, & laceros ac ſemianimes rogant perſeuerent vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, ſi dure generoſos Spiritus Deus tentat? nunquam virtutis molle documentum eſt. Verberat nos & lacerat fortuna? patiamur, non eſt ſæuitia, certamen eſt, quo ſæpius adierimus, fortiores erimus. Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens vſus agitauit. Præbendi fortunæ ſumus, vt contra ipſam ab ipſa duremur. Paulatim nos ſibi pares faciet, contemptũ periculorum aſſiduitas periclitãdi dabit. Sic ſunt nauticis corpora, ferendo mari dura: agricolis manus tritæ: ad excutiẽda tela, militares lacerti valent: agilia ſunt membra curſoribus. Id in quoque ſolidiſſimum eſt, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia peruenit: quæ quid in nobis efficere poſſit, ſcies, ſi adſpexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præſtet.*

Quare tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? (Seneca de prouid. l. c. 6.) *Ille verò non patitur. Omnia mala ab illis remouet, ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida conſilia, & libidinem cæcã, & alieno imminentem auaritiam: ipſos tuetur ac vindicat. Nunquid hoc quoq; a Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum etiã ſarcinas ſeruet? remittunt ipſi hanc Deo curã: externa contemnũt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis exiſtimans: quid ergo miraris, ſi id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult ſibi accidere? Filios amittunt viri boni: quidni, cum aliquãdo & ipſi occidãt? In exſiliũ mittuntur: quidni, cũ aliquando ipſi patriam nõ repetituri relinquunt? Occiduntur: quidni, cũ aliquando ipſi ſibi manus afferant? Quare quædam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant, nati ſunt in exemplar.*

§. 7. At mali felices ſunt? vide ſapientẽ eundẽ. *Iſti, quos pro felicibus aſpicitis, ſi non quà occurrunt, ſed quà latent videritis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorũ extrinſecus culti. Nõ eſt iſta ſolida & ſincera felicitas: cruſta eſt, & quidem tenuis. Itaque dum illis licet ſtare, & ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent & imponunt: cum aliquid incidit, quod diſturbet ac detegat, tũc apparet quantum alta ac vera fœditatis alienus ſplendor abſconderit.*

Si placet audire pios & ſanos doctores, rectius & liquidius illi prouidẽtiæ rationem nos edocebunt. Auguſtinus de Gen. ad literam, l. II. Cur & hoc (tẽtari) permittit Deus? *An quia probatur, & exercetur virtus, & palma glorioſior non conſenſiſſe tẽtatum, quam nõ potuiſſe tentari? cũ etiam ipſi qui deſerto creatore eunt poſt tentatorem, magis magisq; teneãt eos, qui in verbo Dei permanent, præbeantq; illis contra cupiditatem deuitationis exemplũ, & incutiant cõtra ſuperbiam timorem pium? Vnde dicit Apoſtolus: Expendens te ipſum, ne & tu tenteris. Mirum eſt enim, quantũ iſta humilitas qua ſubdimur creatori, ne tanquã eius adiutorio non egentes, de noſtris viribus præſumamus, per ſcripturas omnes diuinæ curæ continua omnino commendatur. Cum ergo etiam per iniuſtos iuſti, ac per impios pij proficiunt, fruſtra dicitur: Nõ crearet Deus quos præſciebat malos futuros: cur enim non crearet, quos præſciebat bonis profuturos, vt & vtiles eorum voluntatibus exercendis, admonendiſque naſcantur, & iuſte pro ſua voluntate puniantur.*

§. 8. Tu malorum proſperitati inuides, aut etiam illacrumaris? quæ cauſa eſt tantorum tumultuum, nonne etiam gladiatores ſagina diſtenduntur, vt ſpecioſius pereant, nonne in publico ſupremum cœnant beſtiarij? Quæſtionem ſoluit Dauid, ſed *in ſanctuario Dei, & in nouiſſimis eorum.* Quia mali cum hic differuntur, ad pœnas ſine fine reſeruantur; & boni, cum hic laborant, exercentur, vt in fine hæreditatem conſequantur.

Mali felic. æternis pœnis reſeruantur.

Huius tanti præmij tam ardua maieſtas, tam pura, atque honeſta ſuauitas, tam ſecura atq; inuariata æternitas eſt, vt per lıbertinos agẽdi patiendique labores, non per delicias, & terrena præmia tendere eo oporteat. Totum hoc quod vocatur genus humanum, omnis iſta maſſa mortalitatis ventura eſt ad examen, ventura ad libram, appendentur ibi opera hominum cuncta. Modo nubes inuoluit, ſed Deo cognita ſunt merita ſingulorum. Noluit Deus auro iuſtitiam remunerare. Qualis enim iuſtitia quæ propter aurum habetur? quaſi precioſius ſit aurum, quam ipſa iuſtitia, aut cum quiſquam negat res alienas, magis damnum patiatur cui negat, quam ille qui negat? ille perdit veſtem, ille fidem.

Pro æterno præmio labores ſubeundi ſunt.

§. 9. Ad prouidentiam etiam vel maxime ſpectat, vt Deus cauſas, quas creauit, ſuis proprietatibus, & poteſtatibus relinquat, vt quas liberas fecit, in agendo libertatem illis permittat, hinc ſuum vnuſquiſque ſibi defectum, non Deo imputare debet; neque enim laus virtutis eſt, niſi labor ſponte, & honeſto fine ſuſcipiatur, neque vitati criminis vlla gloria,

Spontanea virtus ſola laudatur.

niſi illecebris voluntate contemptis. Qui timore innocens eſt, non eſt innocens, multo minus qui neceſsitate malus, aut bonus eſt, virtutis aut vitij laudem meretur.

§. 10. Veruntamen huius blaſphemiæ vnica cauſa eſt, cur dicant Deum oculos auertere ab operibus fidelium, malos autem beneuolẽtia proſequi, quod morte omnia finiri arbitrantur, nec poſt fata ſupereſſe animæ vitam, vel ad meritorum præmia, vel pœnas delictorum. At verò vel hoc primarium eſt æternitatis iudicium, quo cognoſcimus omnia hominum facta tandem æquari, quæ hic tam inæquali pœna, & præmio cenſentur; Miraris non continuo occidi Neronem, annos quadraginta ſæuire Siculum tyrannum. Miſerrimum eum iudica, cui tot anni in maiora tormenta verterint.

Impijs lenta vindicta excuſationem aufert, pœnitentibus dat tempus emendandi. Velles cum primum ſcelus quiſpiam admiſit, pœnam repræſentari, inde ne pauci diu viuant, time ne te quoque celeri vltione ſuſtuliſſe debuerit.

Quædam mala & bona Deus

§. 11. Denique communia mala eſſe quædam Deus, & obuia cunctis ſecunda eſſe voluit. Tertullianus in Apolog. cap. 41. *Qui enim ſemel æternum iudicium destinauit poſt ſeculi finem, non præcipitat diſcretionem, quæ eſt conditio iudicij, ante ſeculi finem. Aequalis eſt interim ſuper omne hominum genus & indulgens, & increpitans, communia voluit eſſe & commoda profanis, & incommoda ſuis, vt pari conſortio omnes & ſeueritatem experiremur; qui æquitatem didicimus apud ipſum, diligimus lenitatem, metuimus ſeueritatem: vos contra vtramque deſpicitis: & ſequitur vt omnes ſeculi plagæ nobis ſi forte in admonitionem, vobis in caſtigationem à Deo obueniant. Atqui nos nullo modo lædimur: inprimis, quia nihil noſtra refert in hoc æuo, niſi de eo quam celeriter excedere: de hinc, quia ſi quid aduerſi infligitur, veſtris meritis deputatur. Sed & ſi aliqua nos quoque perſtringunt vt vobis cohærentes, lætamur magis recognitione diuinarum prædicationum, confirmationum ſcilicet fiduciam & fidem ſpei noſtræ. Sin verò ab eis quos colitis, omnia vobis mala eueniunt noſtri cauſa, quid colere perſeueratis tam ingratos, tam iniuſtos? qui magis vos in dolore Chriſtianorum iuuare & aſſerere debuerãt, quos ſeparare deberent à meritis Chriſtianorum.*

§. 12. Mirum mihi ſæpius videri ſolet, malos tanta ſupplicia luituros, in hoc etiam ſæculo plerunque, & anxios viuere, & grauiſsimis conflictari calamitatibus, exitus verò horribiles ſortiri. Sed tamen etiam in hac parte diuinæ iuſtitiæ ſeueritas elucet, neque enim peccatores præſentibus bonis ſecuros degere permittet, quandoquidem multas futurorum metus parum contineret, & certa impunitas maximam ad crimen illecebram adferret.

§. 13. Secundum argumentum, in quo ſibi mirifice placet argutia humanæ prudentiæ, erat ab euentu induſtriæ, ordinariè enim bona conſilia felices exitus habent, ſtolida autem calamitoſos, non eſt igitur alia prouidentia humanorum conſiliorum moderatrix, aut emẽdatrix. Verum iſta etiam ratio ſpecie veri illudit. Neque enim omnia bene conſulta feliciter ceciderunt, vt merito ſucceſsibus careat, ſi quis ab euentu conſiliorum integritatem æſtimandam cenſeat.

Cõſilia quæ prudenter videntur inſtituta ſæpe ſunt perniciſa.

Neque tamen, ſi omnia quæ conſilio ac ratione in adminiſtranda Republica geruntur, prudenter inſtituuntur, ad optatos ſemper fines perducerentur, nec vlla vnquam temeraria cœpta in bonum verterentur, ideo partes ſuæ Deo in ciuitatis gubernatione adimendæ forent. Vtriuſque experientia, & ratio manifeſta eſt. Conſilia ſæpè optime inſtituta res minima conturbat, nec modo inutilia, ſed etiam perniciosa reddit, 1. Corinth. 1. 19. *Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi conquiſitor huius ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi?* Magnam ſapientiæ opinionem habuit AEgyptus, quæ à Ioſepho erudita, Græciam excoluit, quis enim ſapientium, cum AEgyptijs non egit? quid tamen Deus? Iſa. 8. 10. *Inite conſilium, & diſsipabitur.* & 18. 11. *Sapientes conſiliarij Pharaonis dederunt conſilium inſipiens. Quomodo dicitis Pharaoni Filius ſapientum ego, filius regum antiquorum? Vbi nunc ſunt ſapientes tui? annuncient tibi, & indicent, quid cogitauerit dominus exercituum ſuper Aegyptum* Cur verò inſipiens? quia vt numero tertio ait, *conſilium eius præcipitabo.* Sed quia Athei ſacris literis fidem non habent, ſua ipſorum ſapientia confutandi ſunt. Quam magna ſapientia multi legum latores Rempublicam fundarunt, ornaruntque, & in illis tamen legibus, quam miſere laborare ciuitatem, & inter ſe collidi ciues coegerunt? Adeo verò multa ſunt, vt Patriarcha Pſeudopoliticorum libr. 2. diſput. cap. 29. *Fortunam dicat animus hominum tenebras obijcere, ne vim ſuam ingruentem infringãt,* impie ille quidem, qui diuinam vltionem qua ſapientiam illis negat, fortunæ adſcribit, accommodate tamen ad inſtitutum, vt cognoſcamus nunquam non euenta conſiliorum humanorum in ancipiti eſſe.

Machia[uellus] fo[r]tunam a[nimis] tenebras hominibus obijcere.

Multa enim interueniunt, quæ curas, & fallaces ſpes incidunt. Callida fraus erat Metij, ſed vno eam verbo irritam fecit Tullius, *cum ſuo iuſſu factum eſſe,* mentitus eſt. Dionyſium à ſceptro ad ferulam lupus redegit; nam literas cum carne è vidulo dormientis tabellarij intercepit. Claudium protraxit miles, & caſu imperatorem fecit. Commodi maturata mors fuit, quia Philocommodus chartam in qua deſcripta erant deſtinatorum nomina pueriliter extulit. Quot prœlia, quot exercitus vna vox perdidit? & omnia conſilia in nihilum redegit?

Magna c[on]ſilia paru[o] momento cadunt.

§. 14 Cauſa erroris blaſphemi eſt, quod imperiorum initia, conuerſiones, & interitus per cauſas intermedias ad eos fines valde idoneas, contingere videamus. Hinc enim totum euentum tribuunt cauſis quæ apparent, cauſam æternam etiam mediarum moderatricem ignorant. Cum ad occaſum, & velut mortem ſuam vaſta regnorum corpora tendunt, iam ante ſigna & criteria multa prudentibus apparent, quibus certo præſagio de futura ruina vaticinantur. Cum iam in lubrico ſtaret Perſarum imperium, immanis luxus, ignauia, diſciplina militaris omiſſa, duces belli imperiti, ignaui, nec vllus cui fideres, niſi è Græcia, auaritia, contumeliæ in ſubiectos, ambitio, & inde diſcordia conſiliorum, populorum alienatio, omnia mala accelerabant; fortitudinis, prudentiæque dona tam ſceleratis, tam arrogantibus diuina iuſtitia ſubtraxit.

Medias cauſas ſu[a] ſumma cauſa con[...] derat [...]

§. 15. Quod tertio loco adſerebatur, non debere exiguis rebus adeſſe maieſtatem infinitam, neminem mouere poteſt, qui diuinum numen didicerit mentem eſſe infinitę efficientię, quę omnes arenas maris, omnes vniuerſi particulas in numerato habeat; Deum eſſe, qui nihil anxius agat, nihil diſtractus, qui omnium rerum cogni-

Maieſtas diuina [...] rebus [...] eſt.

cognitione ac gubernatione, à ſingularum tutela non auocetur, cui omnes noſtri capilli numerati ſunt, à cuius cura nihil eximi poteſt, quemadmodum eſſe ſine eo non poteſt. Non defuere veteres, qui rerum minimarum curam à Deo alienam ducerent. Plin. libro ſecundo, cap. 7. Irridendum, agere curam rerum humanarũ illud, quicquid eſt, ſummum. An tam multiplici miniſterio non pollui credamus, dubitemuſve? Multo melius Epictetus: *Te Deus nec in minimo ſallo.*

Firma ratio eſt, ſi enim maiora Deus adminiſtrat, debet eius etiam eſſe poteſtas in minutis, igitur & prouidentia; nam ex minutis illis maxima conſtant. Non potuit mundum Deus creare qualem videmus, niſi eum ante totum pernouiſſet, totum cognoſcere non potuit, niſi ſingulas partes inſpiceret, quomodo enim animal crearet, ſi non venas, arterias, fibras, poros, omnium actionum inſtrumenta animo percepta, ac comprehenſa teneret? Indignum igitur illa maieſtate foret, rem vel minimam ignorare, minimam non ſemper clariſſima luce intueri, eſſe aliquid quod vel ad momentum eius ſenſum cognitionemque effugiat, ſi enim aliqua latere & breui tempore latere Deum poſſe ſtatuamus, non eſt cauſa cur non plurima, & longiſſimo tempore, imò omnia & ſemper latere dicamus. Cur enim illa quidem norit, hæc neſciat? Dicam id quod ex hac ratiocinatione conſequitur omnium impijſſimum dogma. Nempe Deum ſi quædam ignorat, & fallitur, cum ſit immutabilis, ne poſſe quidem illa vnquã diſcere: ideoque Deum illum, à cuius maieſtate paruarum rerum procurationem alienam cenſent, ne DEVM quidem eſſe, ſed truncum, qui omnium rerum ſit ignarus. Pollui maieſtatem Dei rerum ſordidarum contagio dicis, & ſolis radios ſine contaminatione ſui omnibus cloacis, & lacunis peſtilentibus allucere negare non potes. Egregie Diuus Auguſtinus lib. 9. de ciuit. *Qui profectò incontaminabilis DEVS, abſit, vt contaminationem timeret ex homine, quo indutus eſt, aut ex hominibus, inter quos in homine conuerſatus eſt.*

Si quædam Deus ignorat, etiam omnia ignorat.

§. 16. Quartum argumentum Dei regimen fortiſſime aſſerit: Non enim niſi incredibili ſapiẽtia, ſtatus omnium motuum ordo, elementorum pugnæ & paritas quædam ſeruatur, quomodo enim fortuna aut caſu ſemper eadem ratione naſcuntur, aut intereunt? Qui verò ex corporum lineamentis colligunt animam eſſe mortalem, cur non potius ex animi perſpicacitate, agilitate, mirabilique cogitandi, & ratiocinandi natura potius concludunt, tam ſpiritalem, ac diuinam vim corporatam non eſſe, nec morte corporis poſſe corrumpi?

Statæ rerũ vices diuinam prouidentiam aſſerunt.

§. 17. Quintum erat de erroribus naturæ, ſeu monſtris, ea enim videntur eſſe non poſſe, ſi vniuerſum hoc à Deo adminiſtratur, omnis enim erroris expers ſit, neceſſe eſt.

Reſpondeo nihil contra communem Dei prouidentiam facere, naturæ in partibus ſuis aberrationem: *Deus eſt*, inquit S. Auguſtinus, l. 16. de ciul. c. 8. *qui vbi, & quãdo creari quid oporteat, vel oportuerit, ipſe nouit.* Cauſam inſinuat: *Sciens vniuerſitatis pulchritudinem, quarum partium, vel ſimilitudine, vel diuerſitate contexat.* Sed qui totum inſpicere non poteſt, tanquam deformitate partis offenditur, quoniam cui congruat, & quo referatur ignorat. Conſtat igitur ſua cauſa Deo, cur hos in rebus creatis permittat defectus, omnia enim illa quæ occultis mundi cauſis fiunt, ſub prouidentia illa cõſtituta ſunt. Monſtra hominum fabuloſæ hiſtoriæ narrant, alios eſſe monophthalmos, alios verſis poſt crura plantis, Sciopodas, Pygmæos, Aſtomos Onopthalmos, Cynocephalos, alioſque ipſa raritate mirabiles. Quos ego eſſe, aut fuiſſe, non adducor vt credam. Sed videntur hiſtorici illi de ſua curioſitate gloriantes, impunita vanitate mẽtiti. Si tamen talia fuerunt, & ſi homines fuerunt, placet mihi de illis S. Auguſtini iudicium l. 16. de ciu. c. 8. *Sed ſi homines ſunt, de quibus illa mira conſcripta ſunt: quid ſi propterea Deus voluit etiã nonnullas gentes ita creare, ne in his monſtris, quæ apud nos patet ex hominibus naſci, eius ſapientiam, qua naturã fingit humanam, velut artem, cuiuſpiam minus perfecti opificis putaremus errasse? Non itaque nobis abſurdum videri debet, vt quemadmodum in ſingulis quibuſque gentibus quædam monſtra ſunt hominum, ita in vniuerſo genere humano quædam monſtra ſunt gentium.*

Monſtra multa ficta ſunt.

Nec Ariſtoteles aliter ſenſit: ἐστὶ γὰρ τὸ τέρας παρὰ φύσιν τι. παρὰ φύσιν ϗ οὐ πᾶσαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἐπὶ πολύ, παρὰ γὰρ τὴν ἀεὶ ϗ τὴν ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲν γίνεται παρὰ φύσιν. *Monſtrum eſt aliquid præter naturam, ſed nõ omnem, ſed eam, quæ vt plurimum eſt vſitata. Nam præter naturam quæ æterna eſt, & quæ ex neceſſitate eſt, nihil vnquam fit.* Itaque Deus, cum monſtri aliquid naſcitur, non ipſe errat, ſed cauſæ ſecundæ ob materiæ defectum, exuperantiam, intemperiem, & circumſtantium impedimentorum violẽtiam nouum aliquid, aut rarum edunt, quod vniuerſi varietatem exornat, quamuis in ſuo genere deformitatem habeat. Neque his magis Dei culpanda ſunt opera, quam ea quæ in omnibus hominibus eſt, corporum magnitudo, paruitas, forma, quem enim ita omnibus membris temperatum ad amuſſim effinxit, cui non aliquid ſit, quod in alio eſt decentius? quemadmodum igitur in tanta vultuum diſſimilitudine diuinum artificium admiramur, ita nequaquam defeciſſe eius induſtriam dicimus, cum quoſdam informes eſſe voluit. Cauſas naturales ita direxit, vt ſecundum vires ſibi inſitas, id, quod Deus vult, efficiant. Quantum ſit artificium parua docent, rade ſupercilium, quantum decoris corpori detrahitur? oculum paululum peruerte, formoſiſſima facies deformis erit. Hæc igitur, vt occultis cauſis gignentium eueniunt, ita quoque occulta diuina prouidentia gubernantur. Optimè S. Auguſtinus libro vndecimo, de ciuit. cap. 22. *Hanc tamen cauſam, id eſt, ad bona creanda, bonitatem Dei, hanc inquam cauſam, tam iuſtam atque idoneam, quæ diligẽter conſiderata, & pie cogitata, omnes controuerſias quærentium mundi originem terminat, quidã hæretici non viderunt: quia egenã carnis huius, fragilemq́, mortalitatem, iam de iuſto ſupplicio venientem, dum eis nõ conueniunt plurima offendũt: ſicut ignis, aut frigus, aut fera beſtia, aut quid huiuſmodi. Nec attendunt quam vel in ſuis locis naturiſq́, vigeant, pulchroq́, ordine diſponantur; quantumq́; vniuerſitati rerum pro ſuis portionibus decoris tanquam in communem Rempub conferant, vel nobis ipſis, ſi eis congruenter atque ſcienter vtamur, commoditatis attribuant: ita vt venena ipſa quæ per conuenientiam pernicioſa ſunt, conuenienter adhibita in ſalubria medicamenta vertantur, quamque à contrario etiam hæc quibus delectãtur, ſicut cibus & potus, & iſta lux, immoderato & importuno vſu noxia ſẽtiantur. Vnde nos admonet diuina prouidentia, non res inſipienter vituperare, ſed vtilitatẽ rerum diligẽter inquirere: & vbi noſtrum ingeniũ vel infirmitas deficit, ita credere occultam, ſicut erant quædam, quæ vix potuimus inuenire: quia & ipſa vtilitatis occultatio, aut*

Monſtrum non eſt præter omnem naturam.

humilitatis exercitatio eſt, aut elationis attritio, cum omnino natura nulla ſit malum, nomenq́; hoc non niſi ſit priuationis boni: ſed à terrenis vſq; ad cœleſtia, & à viſibilibus vſq; ad inuiſibilia ſunt alijs bonis alia bona meliora, ſed hoc inæqualia vt eſſent omnia. Deus autem ita eſt artifex magnus in magnis, vt minor nõ ſit in paruis: quæ parua non ſua granditate, nam nulla eſt, ſed artificis ſapientia metienda ſunt: ſicut in ſpecie viſibilis hominis, ſi vnum radatur ſupercilium, quam propemodum corpori, & quam multum detrahitur pulchritudini, quoniam non mole conſtat, ſed parilitate & dimenſione membrorum.

§. 18. Concludam hanc de Deo Reipublicæ gubernatore diſputationem inſigni diſcurſu S. Aug. de quo licet ſupra quoque actum ſit, ab illo tamẽ viro omniũ ingenioſiſſimo neruoſius mihi exponi videtur.

De Gen. ad literam, lib. 5. c. 22. ſic diſputat. *Et certo iſti qui hoc negant, nec ſanctis eloquijs tantæ auctoritatis acquieſcunt, ſi in hac mundi parte quæ putãt fortuitis motibus perturbari; potius quam ſapientia diuinæ ſummitatis regi: & hoc vt quaſi probent, geminò abutuntur argumento, vel quod ſupra commemoraui, de inconſtantia tempeſtatum, vel de felicitatibus atq; infelicitatibus hominum, quod non pro vitæ meritis accidunt. viderunt tantum ordinem, quantus in membris carnis cuiuslibet animantis apparet, non dico medicis, qui hæc propter ſuæ artis neceſſitatem diligenter patefacta & dinumerata rimati ſunt; ſed cuilibet mediocris cordis & conſiderationis homini: nonne clamarent, ne puncto quidem temporis Deum, à quo eſt omnis menſurarum modus, omnis parilitas numerorum, omnis ordo ponderum, ab eius gubernatione ceſſare? Quid ergo abſurdius, quid inſulſius ſentiri poteſt, quam eam totam eſſe vacuam nutu & regimine prouidẽtiæ, cuius extrema & exigua videas tanta diſpoſitione formari, vt aliquamo attentius cogitata, ineffabilem incutiant admirationis horrorem? Et cũ anima natura naturæ corporis antecellat, quid eſt dementius quam putare nullũ eſſe diuinæ prouidentiæ iudicium de moribus hominũ, cum in eorum carne tanta eius ſolertia clareãt & demonſtrentur iudicia? ſed quia hæc minima in promptu ſunt ſenſibus noſtris, & ea facile inueſtigamus, elucet in eis ordo rerum: at illa quorum ordinem videre non poſſumus, inordinata arbitrantur qui eſſe non putant niſi quod videre poſſunt, aut ſi putant, tale aliquid putant, quale videre conſueuerũt. Nos autem, quorum greſſus, ne in illam peruerſitatem incidamus, eadẽ diuina prouidentia per ſanctam ſcripturam regit, ex ipſis quoq; operibus Dei eodẽ adiuuante indagare conemur, vbi hæc ſimul creauerit, cũ à conſummatis ſuis operibus requieuit, quorum ſpecies per ordinem temporũ, vſq; nunc operatur. Conſideremus ergo cuiuslibet arboris pulchritudinem in robore, ramis, frõdibus, pomis, hæc ſpecies nõ vtiq; repente tanta ac talis eſt exorta, ſed quo etiã ordine nouimus. Surrexit enim à radice, quã terra primũ germẽ infixit: atq; inde omnia illa formata atq; diſtincta creuerunt. Porrò illud germen ex ſemine: in ſemine ergo illa omnia fuerunt primitus; nõ mole corporeæ magnitudinis; ſed vi potentiaq; cauſali. Nã illa magnitudo copia terræ humoris congeſta eſt. Sed illa in exiguo grano mirabilior præſtantiorq; vis eſt, qua valuit adiacens terra commixtus humor, tanquam materies verti in ligni illius qualitatem, in ramorum diffuſionem, in foliorum viriditatem, ac figuram, in fructuũ formas & opulentiã, omniumq́; ordinatiſſimam diſtinctionẽ. Quid enim ex arbore illa ſurgit aut pẽdet, quod non ex quodam occulto theſauro ſeminis illius extractum atq; depromptum eſt? At illud ſemen ex arbore, licet non illa ſed altera, atq; illa rurſus ex altero ſemine. Aliquando autem & arbor ex arbore, cum ſurculus demitur atq; plantatur. Ergo ſemen ex arbore, & arbor ex ſemine, & arbor ex arbore. Semen autẽ ex ſemine nullo modo, niſi arbor interueniat prius. Arbor vero ex arbore, etiamſi ſemen non interueniat. Alternis igitur ſucceſſionibus, alterũ ex altero, ſed vtrumq́; ex terra, nec ex ipſis terra. Prior igitur eorum parens terra, ſic & animalia, poteſt incertum eſſe, vtrum ex ipſis ſemina, an ipſa ex ſeminibus. Quodlibet tamen horũ prius, ex terra certiſſimum eſt. Sicut autem in ipſo grano inuiſibiliter erant omnia ſimul quæ per tẽpora in arborem ſurgerẽt: ita & ipſe mundus cogitandus eſt, cum Deus ſimul omnia creauit, habuiſſe ſimul omnia quæ in illo & cũ illo facta ſunt, quando factus eſt dies: non ſolum cœlum cũ ſole & luna & ſideribus, quorum ſpecies manet motu rotabili, & terra & abyſſus, quæ velut inconſtantes motus patiuntur, atq; inferius adiuncta partem alterã mundo conferunt, ſed etiam illa quæ aqua & terra produxit potentialiter atq; cauſaliter, priusquam per temporum moras ita exorirentur, quomodo nobis iam nota ſunt in eis operibus, quæ Deus vſque nunc operatur.*

Caput XIV.

Forma Reipublicæ, eaque varia.

§. 1. De partibus, & membris quæ Rempubl. conſtituũt, deq́; eius auctore Deo, & natura, iam niſi fallor, dictum eſt ſatis. Nunc de ipſa eius forma, quæq; ab ea oriuntur, diuiſionibus agendum eſt.

Forma, ſiue vt vocat Ariſtoteles, & Plato, τὸ εἶδος ſpecies, ſeu ipſum τὸ εἶναι, hoc eſt, Eſſẽtia eſt, quæ ex hominibus cœtum conſtituit, qui Reſpub. dicitur. Eſt verò ea, ordo imperãtium, atq; parẽtium, harmonia quædã atq; anima; diuerſa ingenia, functionesq; complectens, vinciens, vegetans. Hæc cum vna atq; eadem perſeuerat, manere eadem Reipub. ſpecies dicitur; hæc ſi mutetur, quãuis ædificia, mœnia, ſuburbia, atq; adeò homines maneant ijdem, non eadem tamen Reſp. manere poteſt. Alia Romæ inſtituta eſt Reſpubl. cũ pulſo Tarquinio penes conſules imperium fuit; alia cũ lege Regia in vnum iterum delapſa eſt poteſtas.

Quid forma Resp.

Forma mutata reſpublica mutatur.

§. 2. Formam Reipublicę tripertitam facere eſt omnibus conſuetum auctoribus. Eſt enim Monarchia, Ariſtocratia, Politia, ſeu populi regimen. Sũpta hæc ex Platone: εἶτ' οὐκ οἶδα, ὅτι τῶν πόλεων αἱ μὲν τυραννοῦνται, αἱ δὲ δημοκρατοῦνται, αἱ δὲ ἀριστοκρατοῦνται. *Et tibi non conſtat, vrbiũ quaſdam ab vno, quaſdam à populo, quaſdam ab optimatibus adminiſtrari. Magiſtrum imitatus Ariſtoteles* l. 3. pol. c. 7. *Neceſſe eſt imperare aut vnum, aut paucos, aut multos.* Receptiſſima hæc eſt partitio. In qua tamẽ animaduertas licet, non eſſe diuiſionem τῶν ὁμοίων, membrorum ſcilicet pari amplitudine diſſidentium; ideoque Plato aliquando duas ſpecies conſtituit. Nam Rempublicam gubernat vel vnus, vel plures, ſi vnus Regnum, aut Monarchia nominatur: ſi plures, vel ij pauci ſunt, vel totus populus: ex quo duæ ſpecies ἀρχῆς τῶν πλειόνων, *imperij plurium,* conſurgunt, optimatum, & populare regimen. Sed Platonem audiamus, de leg. l. 3. *Sunt politiarum quaſi matres duæ, ex quibus qui alias omnes progenitas dixerit, rectè dixerit. Et hanc quidem appellari Monarchiam rectam, illam verò democratiam, ſeu populi regimen, & illius quidem ſummum Perſarum natio, huius nos tenemus.* Et lib. 5. εἰσὶν γὰρ δύο πολιτειῶν εἴδη. *Sunt igitur duæ politiæ ſpecies.* Idem in politico, ſeptem adminiſtrationis formas conſtituit, Regiam, tyrannicam, optimatum imperium, & paucorum, populare ſecundum leges, & populare contra leges, atque illæ ſex ſunt ſpecies, tres legitimæ, tres verò minime. Optima ab his

Triplex Reſpub. forma.

Duæ formæ. Septem formæ.

ſe-

ſeiuncta, nempe Monarchia ſeu vnius principatus bonis ſcriptionibus deuinctus, hoc eſt, legibus. Monere iſta oportuit, vt Reipublicæ natura, parteſque omnes penitus inſpiciantur. Veruntamen maneat, quando ita receptum eſt, tres eſſe Reipublicæ formas legitimas, tres earum à bona gubernatione diſceſsiones, de quibus ſingulis deinceps dicemus.

Omnes ſpecies hoc tempore miſtæ ſunt.

§. 3. Nunc hoc ſtatuimus, tres illas Reipublicæ ſpecies ita fere hoc tempore temperatas eſſe, vt nuſquam vel Monarchia pura, vel Ariſtocratia, vel Politia reperiatur. Omnes enim Imperatores, Reges, Principes, (de Turca, Moſcoq; nō loquor) & ſiqui ſimilem formam habent, certis legibus poteſtatem habent circumſcriptam, multis ſe ſacramentis ſuæ Reipublicæ obſtrinxerunt, & multo magis, qui inter optimates, & è populo magiſtratus capeſſunt. Itaque omnia pene regna Chriſtianorū ſunt Monarchiæ Ariſtocraticæ, & politicæ. Imperiū ipſum Romanum admirabilem habet trium Rerumpublicarum commiſtionem, ſummum caput eſt Imperator Auguſtus, cui ius eſt in omnes, ſed ſecundum leges iudicare debet. Optimates ſunt electores ſeptem, alijque principes, nec deſunt nobilitati ſua decora, & multis imperatorum priuilegijs firmata libertas. Nec populus excluditur; ciuitatum liberarum ſunt gubernacula, illarum in conuentibus publicis ſuffragia audiuntur, ad ſummos quoſdam magiſtratus plurimis aditus patet. Non poteſt imperator opprimere principes, nec hi nobilitatem, cum ex nobilitate ſint multi principes ſuæ nationis patroni. Sed neque ciuitates manente Imperatoris auctoritate vicinorum principum potentiam extimeſcunt. Heluetij Democratiam imitantur, & olim nobilitatem aut expulerunt, aut in ordinem redegerunt; optimates tamen rem adminiſtrant. Veneti ducem vnum habent quidem, ſed tota poteſtas eſt penes optimates, ſeu nobilitatem, quæ triplex eſſe refertur, vetus, media, noua. Multis tamen ciuium ad minores dignitates via patet, verum nobilium ſuffragio ac decreto omnia peraguntur.

Regna Chriſtianorum ſunt fere Monarchia Ariſtocratica.

Romani imperij ordines.

Cum eſt vna forma abſoluta facile mutatur.

§. 4. Hanc vnicam cauſam arbitror, cur nunc formæ Rerumpublicarum Chriſtianarum rarius commutētur, cum videamus olim Romæ, Athenis, Carthagine, perpetuo nouis rebus maximam partem ſtuduiſſe; quia alterius partis exceſſu peccabatur. Quemadmodum ægra corpora in continua iactatione verſantur, & mutatione loci leuationem doloris quærunt: quia enim malum viſceribus inhærens excutere nequeunt, varietatem dolendi amplectuntur, ita ſe habet Reipublicæ valetudo, cum enim vna eius pars, vel Princeps ipſe, vel optimates, vel plebs infima præter leges, & cum aliorum membrorum damno, preſſuque creſcit, totum corpus concutitur, atque conuellitur, mutationemque affectat: ſi enim poteſtate ſua præter ius princeps vtatur, non tam principem, quam mores principis deteſtari optimatum imperia malunt; at cum collata in paucos potentia vident pro vno tyranno nouos in diem ſuccedere tyranniſcos, regem repoſcunt, aut populi regimen; ſed in eo plura etiam incommoda ſentientes, tribunos oderunt, & nomine libertatis oppreſſam libertatem multo acerbius ferunt; ſed in eo perpetuo peccant, quod cum totam rempublicam corrigere volunt, non hoc agunt, vt æquatis legibus in vnam concordiam, atque amicitiam coaleſcant, ſed eam partem quæ premere alias videbatur, præter modum exagitant, penitus opprimere, atque elidere conantur, eius deinde vires in aliam partem conferunt, quam priore faciunt inſolentiorem; nec enim æquare libellam, nec moderari ciuitatem, ſed alteram partem deprimere, & vincere propoſitum habent. Neque memini vllam Remp. correctam, in qua hæc facta nō fuerint.

Error in corrigenda repub.

Ariſtocratia bona eſt ſi ciuitas opus habet equitatu.

§. 5. Supereſt, vt, quæ Reipub. forma conueniat diuerſis nationibus, exponam. Natura enim hominum, ingenioque intellecto facile legiſlator de forma Reipublicæ ſtatuet, & magiſtratus ſine diſcrimine moderabitur. Ariſt. l. 6. c. 7. polit. Ariſtocratiam eo in loco conſtituendam cenſet, vbi opus eſt milite grauis armaturæ, vti equitatu; nam equos bello alere, & grauem armaturam curare, non eſt tenuium, ſed diuitum. Si igitur diuites pericula ſuſtinere, ſumptum belli in ſe ſuſcipere, patriam tueri coguntur, iuſtum etiam eſt, vt in honoribus ac magiſtratibus capiendis primas partes obtineant, vt ſint penes eoſdem commoda, & pericula. E contrario vbi opus eſt velitibus, crebris excurſionibus, populi regimen eſt accommodatius. Hoc enim ſpectandum eſt, vt illi qui in armis exercentur, dignitatem in Republica obtineant; neque enim diu armati inermibus obtemperare, nec miſſa arma facere, niſi cum viſum eſt, ſolent; cogi enim non poſſunt. *Arma tenenti omnia dant, qui iuſta negant.*

Politia commoda eſt, vbi velite, & pedite opus eſt.

Diuerſa populorum inclinationes.

§. 6. Spectandæ inclinationes animorum ſunt, & mores. Quidam enim Regem malunt, vt Perſæ poſt cædem Magorum, Iſraelitæ tempore Samuelis, alij regium ſtatum, atque etiam nomen abominantur, vt Romani poſt Tarquinios vrbe pulſos. Græcia reddita per Quinctium libertate, plauſu, ac clamore aues attonitas cœlo deiecit, aceruos florum in Proconſulem proiecit; at Parthi pluresque aliæ gentes Regem ab eodem populo petierunt.

Multis populis nō expedit libertas.

§. 7. Nec expedit quidem omnibus populis, eſſe liberos; itaque etiam Auguſtus, multas ciuitas libertate multauit, quod ea non recte vterentur. Ipſe populus Romanus iam ſui diſsimilis, cum in eo vitia excreuiſſent, vt maiorum virtute non poſſent amplius ſuſtentari, libertatis ſuæ arbiter eſſe non poterat, cum iam precio, & ſtudijs, non ex æquo honores diuideret,

Annua venali redeunt certamina campo,

ipſorum illis ſenator exprobrat. Perſpexit hoc S. Auguſtinus lib. 1. de libero arbitrio. *An poteſt aliquando iniuſtum eſſe, vt mali miſeri ſint, boni autem beati ſint? aut vt modeſtus, & grauis populus ipſe ſibi magiſtratus creat, diſſolutus verò, & nequam iſta licentia careat. Video hanc æternam eſſe, atque incommutabilem legem; ſimul etiam te videre arbitror, in illa temporali nihil eſſe iuſtum, atq; legitimum, quod non ex hac æterna ſibi homines deriuauerint: Nam ſi populus ille quodam tempore iuſtè honores dedit, quodā rurſus iuſte non dedit, hæc viciſsitudo temporalis vt iuſta eſſet, ex illa æternitate tracta eſt, qua ſemper iuſtum eſt, grauem populum honores dare, leuem non dare.* Hac veluti trutina expendemus, cui genti, quæ forma Reipublicæ, quæ magiſtratuum ſit ratio conſentanea.

Gentium peculiaria errata ab omnibus irriſa, domi ignorantur.

§. 8. Exempla ponam de longinquis aut priſcis, ne noſtra vitia tangam, quæ ſingularum nationum ita propria ſunt, vt cum ab alijs populis omnibus exprobrentur, illi tamen domi ſuæ foueant, nec agnoſcant. Qui intra tropicos aut proximè tropicos incolunt, timidi natura ſunt, ex timore præcipites, temerarij, & cum dominantur crudeles. Omnes pene ſeruili indole, præcipuè qui ob

Digitized by Google

Populi intra tropicos ſtupidi & ſerviles. calorem ſiunt atro corpore. Nimio æſtu namque calor inſitus euocatur, ſpiritus vitales, & quos animales vocant, attenuantur, debilitanturque, vt nec affectus integri maneant, nec ratio conſtet. Itaque qui circa promontorium Bonæ Spei incolunt, Braſilienſes, alijque populi, ſi Europæis cõparentur, bruta potius quam homines cenſeri poſſent, nihil his melius, optatiuſque demio Deus dederit, quam bonum & clementem Regem, ſeu abſoluram Monarchiam, ipſi enim ad obtemperandum nati ſunt, multi eorum non immanes modò ſunt, ſed etiam anthropophagi. At quos Boreę penetrabile frigus adurit, audacia valent, ſed inconſulta, ideo & illi minus idonei ſunt Ariſtocratiæ, niſi externis miſceantur, aut diligenter inſtituantur. *Arctoi audaces.* Temperatæ regiones vt ſaniora corpora, ita meliora & moderatiora ingenia producunt, atque adeo aptiora vt ciuiliter vel regant, vel regantur. Sane ſi vetuſta reperimus, Germani, Franci, ante eos Cimbri, Heruli, Gothi, VVãdali, poſt eos Nortmanni, Hunni, Dani, à Septentrione maxima multitudine egreſsi, audacia, ſæuitiaque incredibili fuere, poſtea magna prudentia, & moderatione rempublicam inſtituerunt.

Emporiis aut Monarchia aut politica opus eſt. §. 9. Quid vero de illis vrbibus quæ negociatione multiplici opulentæ ſunt? Aut vnius principatum, aut populi regimen amplectentur. Si enim ſint in vaſto regno, facile & commercia diſtrahent, & tutam habebunt negociationem, experientia enim docuit, vrbes ſui iuris, & opulentas, quæ habent vicinos principes potentes ſæpe periclitari; itaque etiam vrbes ſub vmbra Imperij florentes, & liberæ, antiquitus principes patronos, & protectores ſibi delegerunt. Imperium optimatum emporia magna vix ferunt, cuius ratio eſt, quia ex infima plebe plurimi celerrime ad magnas diuitias, auctoritatemque diuitiarum comitem euehuntur, optimates & nobiles annuos prouentus habent, qui ad negociationum fructus nullo modo pertingunt. *Nobilitas mercatoribus pauperior vrbem haud facile regit.* Duorum igitur incommodorum alterum accidat neceſſe eſt, vt vel nobiles lautiſsimos mercatorum imitati, ęs alienum contrahant, patrimonia accidant, egenteſque, & dignitatis ſuæ tamen retinentes ad malas artes, peculatus, concuſsiones, & calumnias ſe vertant. Aut ſi pares facultatibus, ſumptus faciant, à plurimis ſubditorum, liberalitate, ſplendore, familia, potentia vincantur, ideoque contemnantur, contemptum autem ſequitur ſtatus euerſio. Seruatur tamen auctoritas, ſi vni pareant, vt fit in Imperio Germanico, vbi magiſtratus auctoritatem tuetur Imperator.

Hoc ita intelligo, vbi non eſt vrbi annexa prouinciarum ſubditarum gubernatio, quemadmodum apud Venetos, nam vbi foris etiam imperant, ſat multa habent ad potentiam, & auctoritatem prædij.

Quanquam & alia ratione Veneta Reſpublica vtitur. Nam aliquando trecentos vna vice ciues opulentos in nobilitatis corpus pari iure tranſcripſit, quo facto, & ærario ſuccurrit, & ſeditionum cauſas præcidit, adſcitis in ſuas partes ciuibus potentioribus, & alijs ſpe paris dignitatis iniecta.

CAPVT XV.

Prima Reipublicæ ſpecies eſt Monarchia, eaque multiplex.

Monarchia vnius principatus. §. 1. MOnarchia eſt vnius principatus, cui cæteri omnes parent. Eam biſariam diuidit Ariſtoteles. 3. polit. c. 7. In βασιλείαν ſeu *regnum*, & τυραννίδα, *tyrannidem* βασιλείαν definit, Τὴν μοναρχίαν τὴν πρὸς κοινὸν ἀποβλέπουσαν, *eam quæ communem reſpicit vtilitatem.* Lipſius. *Vnius imperium moribus, aut legibus delatum, ſuſceptum, geſtum, parentium bono.* Tyrannidem autem ait, eſſe μοναρχίαν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μοναρχοῦντος. *Eſſe Monarchiam vtilitatem Monarchæ ſpectantem.*

Hoc igitur inter legitimum regnum, & tyrannicum generale diſcrimen eſt, quod rex ſubditorum, tyrannus priuatum ſpectat bonum. Vel enim libido dominandi, qua conteritur genus humanum, vel alia quæ videntur bona, tyrannum faſcinant, regem ſubditorum ſalus excitat; quæ tamen & hoc requirit, vt interdum dominationem aſſumat, ea enim cauſa, vt auctor eſt Tranquillus: *Vrbium quaſdam fœderatas, ſed ad exitium licentia præcipites libertate Auguſtus priuauit.* Recte, & prudenter, ſi non vt ipſe dominaretur, ſed illę ne periret. *Auguſtus vrbes quaſdam libertate priuauit.* Arcta ſane lex eſt omni magiſtratui poſita, in tanta copia, in tam licentioſa potentia, in tanta amicorum importunitate ſua quærentium: alienorum, & ſępe ingratorum, atque aliquãdo hoſtium commodis inuigilare. Eſt vero vtile, quod nobis Plato definiuit, Δίκαιον τὸ τῆς καθεστηκυίας ἀρχῆς συμφέρον, *Iuſtum eſt, conſtituti imperij vtilitas.* Atque hoc eſt, quod filium ſuum iuueniliter exultantem Antigonus admonuit. *Scito fili, regnum noſtrum eſſe ſplendidam ſeruitutem.* Optime, ſi verbis facta reſpondiſſent; nam ſeruus domini vtilitatem, non ſuam ſpectat. *Verus rex publicus ſeruus.*

Regnorum varietas. §. 2. Regni autem genera ſunt admodum varia, non tam potentia, & latitudine imperij, quam more lege, vſuque diuerſa. Quædam enim hæreditario iure ad filios & agnatos deuoluuntur, vt Regna Hiſpaniarum, Galliarum, Britanniæ, multique principatus Europæ, alia electione dantur, vt Romanorum, Polonorum, principatus Eccleſiaſtici. Alia ſunt regna libera; ita vt penes vnum regem ſit omnium rerum poteſtas abſoluta. Belli, pacis, ſacrificiorum, iuris dicundi. Hoc regnum παμβασιλεία nominatur, eſtque ſine lege vlla. Cœtera regna legibus conſtituta ſunt.

Abſolutum regnum. §. 3. Παμβασιλείαν definit Ariſtoteles, ὅταν ᾖ πάντων κύριος εἷς ὤν, *cum omniũ dominus eſt, vnus exiſtens*, aut, cũ omnibus imperat ſecundũ ſuam voluntatem rex. Comparat hoc regnum ipſe cum œconomia; eſt enim vt œconomicum regnum, domus; ſic politicum regnum, ciuitatis. Tale regnum deſcribitur Dani. 5. 19. *Quos volebat, interficiebat: & quos volebat, percutiebat: & quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat.* Ita Chaldæus ille, ſiue iure, ſiue iniuria. Nec multum ab eo Perſarum regnum aliquando abfuit, etſi legibus fundatum, ſed leges interdum potentia violenta opprimebat. Xerxes Aſiaticis principibus conuocatis, vt de bello Græcis inferendo conſultarent, ſe ſolum Monarcham oſtendit: *Vocaſſe ſe eos affirmat, ne ſuo ſolum conſilio vteretur, cæterum ſcirent, ſibi magis parendum, quam ſuadendum eſſe.* Neque vero multo diuerſum eſt imperium Turcarum; ſubditis, ſi vllum vnquam, ſæuum, & graue. Abſolutum enim dominum vitæ, necis, omniumque fortunarum ſe tyrannus ille pronunciat. Moſcus ſuos etiam plane deſpotice, quaſi mancipia gubernat. Notum eſt illud Machometæ Veſiti, *Moſcum & Turcam ſolos eſſe regnorum ſuorum dominos.* Non diſsimilis tyrannis fuit olim Ingæ in Braſilia, vbi nemo rem propriam habebat, ſed Ingę beneficio, nec ea res ad hæredes tranſibat. Moſco tamen principi leges nonnullæ datæ ſunt, ſicut & Turcę,

ſed

Heroicis temporibus abſoluta imperia.

ſed vbi tanta poteſtas eſt, fere licentia exlex regnat. Fuere tamen olim Heroicis temporibus huiuſcemodi imperia legitima & iuſta. Si quis enim artem multitudini tradidiſſet, ſi ſeruitute liberaſſet, ſi ſparſos congregaſſet, aut inſigni aliquo beneficio affeciſſet, à voluntarijs reges creabantur, & quia rari boni ac iuſti habebantur, ſine pactis, & legibus eorum ſe prudentiæ, virtutique vltro committebant; neque enim iuris, & legum præſidia parabant, vbi nullam contumeliam, nullam iniuriam ſuſpicabantur.

Abſolutam poteſtatem princeps etiam in cauſa iuſta nõ facile exercebit, vt nempe reum inauditum occidat, licet nocentem ipſe norit.

Editus liber eſt anonymi de iure liberæ monarchiæ, quæ barbarorum regum tyrannidas approbat, & l.1.regum c. 8. prætendit tantis malis. Sed refutant impia illa etiam non pij auctores. Lorichius loc. commun. de inſtit. princip. tit. de principum poteſt. Burchananus de iure regni Scotici. Haffenrefferus de loco Deut. c. 17. Althus polit. c. 19. Gẽtilis diſput. regia. Hunnius, Keckermannus, alij plurimi. Imo ſunt ex illis qui publica auctoritate contra illos iudicant poſſe procedi, & Lanſius diſcurſu de l. regia, Theſi 94. & 101. Ioan. Gerard. in 100. qq. polit decad. vltima. Verum de his alibi.

Nec deerat ratio qua reges ſuos illi defenderẽt. Nempe; τὸ καθόλου μόνον λέγειν τὸν νόμον, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν. *Legem vniuerſe loqui duntaxat, non autem ad ea, quæ eueniunt accommodate, itaque in quauis arte ſecundum ſcripta iudicare, ſtultum eſſe.* verum de ea re ſuo loco dicam, nunc in exponendis regnorum diuiſionibus pergamus.

Regnorum quæ legibus adminiſtrãtur, varia genera.

§. 4. Regnorum quæ ſummæ poteſtati leges certas præfiniunt, variæ etiam formæ, & olim fuerunt, & nunc viſuntur. Quatuor præcipuę ſunt. Nam aliquando princeps ius belli indicendi, & gerendi, iuris dicendi, ſacrificiorumque habebat. Idemque erat Imperator, Iudex, Rector, Pontifex. Quibuſdam locis ius dicebat, & ciuibus imperabat, belli gerendi ius non habebat. Nonnullis locis tantum ſacrificiorum curam gerebat.

Reges qui illa omnia, ſed ex legum præſcripto præſtitere, plures fuere, nam Romulus, eiuſque ſucceſſores Rempublicam adminiſtrarunt ex legibus. Deinde reges & duces Iudæorum, qui poſt captiuitatem Babylonicam floruere, Imperatores, Iudices, Rectores, Pontifices fuerunt. Ea fere ratio eſt omnium, quæ hodie ſunt, imperiorum, niſi quod ſacerdotio abſtinent. Sed tamen magna quoque in his varietas eſt, prout cuique Reipublicæ eſt viſum ſibi contra regnantium licentiam cauere.

Regna ſoli bello facta. Dictatura.

§. 5. Regna quæ ſolo bello durarent perpauca & rara fuere. Romæ ſummis in periculis Dictatorem, dicebat Conſul, qui geſto bello ſe magiſtratu abdicabat; erat vero imperium plane regium, & pene ſine legibus, ſed tamen à populo moderante pendebat; nam aliquando Dictatori magiſtrum equitum æquarunt. Apud Spartiatas perpetua fuit dictatura, quantum ad moderanda bella pertinebat. Nam domi ſumma poteſtas penes Ephoros erat, non regem; ille enim vitæ & necis ius in ciues nullum habebat, niſi in caſtris; dictatori Romano ciuem etiam indicta cauſa occidere licebat. Plato tam leni æquabilitate temperatam poteſtatem in Epiſtolis vehementer commendat, nempe populi, & libertatis ex inſtituto Græcorum amator; alioqui ille ordo maximas res impedijt, & Spartanis cauſa cladium fuit. Ariſtoteles lib. 3. politic. cap. 14. militare imperiũ appellat, αὕτη οὖν ἡ βασιλεία, οἷον στρατηγία τις αὐτοκρατόρων, καὶ ἀΐδιός ἐστι. *Hoc igitur regnum eſt quaſi præfectura militaris aliqua imperatorum, & perpetuum eſt.*

Philippus dux Græciæ.

Nomine tam lenis imperij, ne liberis Græciæ ciuitatibus titulo Regio inuiſus eſſet Philippus Macedo, tyrannidem ſuam ſtabilire conatus eſt; In concilio enim Græciæ, vt decerneretur Dux belli, effecit, quaſi tantum pericula contra Perſas ſuſcepturus eſſet, libertatem Gręciæ nequaquam violaturus. Olim ſimilis poteſtas erat Agamemnoni, cum Europa & Aſia lento duello colliſa eſt. Nam in concionibus, & regum conuentu maledicta, & conuitia tolerabat; etiam Therſites, & teterrimus quiſque δημοβόρον βασιλῆα, *populi voratorem* regem appellabat, at vero extra concionem, in prœlio, in expeditionibus, καὶ κτεῖναι κύριος ἦν, occidendi ius habebat: Id ipſe profitetur, iliad. 2.

Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης ... νοήσω
Ἄρκιον οὐ οἱ ἔπειτα φυγέειν κύνας, ἠδ' οἰωνούς·
Πὰρ γὰρ ἐμοὶ θάνατος.

Quem vero ego pugna exceſſiſſe cognouero, non erit illi facile canes, & volucres fugere, penes me enim necis eſt poteſtas. Hoc genus imperij nec belli, nec pacis tempore eſſe vtile, ipſe Homerus ſatis indicat, dum contentionibus concionarijs Imperatori auctoritatem detrahunt, & non niſi pro arbitrio pugnant; hinc Achyllis ira factum, vt tota Græcia pene perierit, nec ad pugnam tamen cogere eum Agamemnon potuit.

Αἰσυμνῆται.

§. 6. Aliud regum genus memoratur ab Ariſtotele, quos l. 3. politic. c. 14. vocat Αἰσυμνήτας, fueruntque priſcis Græcis ſæpe vſurpati. Cum nempe ſuffragio ſuo principes aliquot eligerent, vel vt tota vita, & ſemper præeſſent, vel ad certum tempus, vel ad certa negocia, vt cum Mitylenæi Pittacum elegerent aduerſum exules. Videtur autem αἰσυμνητεία ex eiſdem fere cauſis orta quibus dictatura, vt libere alioqui, & populares Politiæ facilius vnius imperio componerentur.

Reges ſacrorum.

§. 7. Reges ſacrificiorum duntaxat cauſa raro creatos legimus, nec regum nomine digni cenſentur. Romæ Rex ſacrorum creabatur. Cauſam Liuius l. 2. & Dionyſ. l. 5. reddit. Verba Liuij ſunt; *Regibus exactis, & parta libertate, rerum deinde diuinarum habita cura, & quia quædam publica ſacra per ipſos reges factitata erant, nec vbi regum deſiderium eſſet, regem ſacrificulum creant, id ſacerdotium pontifici ſubijcere, ne additus nomini honos, aliquid libertati, cuius tunc prima fuit cura, officeret.* Dionyſius à Pontificibus, & Auguribus deſignatum, Agellius l. 15. c. 27. comitijs centuriatis factum. Huius non modo nulla erat Politica, ſeu regia dignitas, ſed ne magiſtratum quidem capere licuit; imo nec alloqui quidem populum, quin etiam ante comitium facto ſacrificio fuga ſe proripiebat. Ludibrium igitur regum eiectorum potius, quam rex erat.

Capvt XVI.

De vitioſa Monarchiæ forma, quæ Tyrannis dicitur, eius ortus, proprietates, deteſtatio.

§. 1. Omnia imperiorum genera, cum à fine ſuo declinant, & vel regentium, vel parentium vitio, à iuſto recedunt, Rempublicam ad-

potentes ei eſſent, imperatores offenderunt, miſereque, aut inglutij perierunt. Quod ſi tyrannos intueamur, magnam partem eſſe inde diſcemus. Galba Vitellius, Veſpaſianus, Seuerus, Macrinus, Philippus, Caius, Diocletianus, Iulianus, & plures quam centum tyranni inter horum imperia grallati ex potentia, quam ab Imperatoribus acceperant, tyrannidem inchoarunt, & beneficia contulerunt ad euertendos auctores. Magnum ſemper principibus periculum à magnis imminet.

Poſſe principum non in summo, ad multos potentia continuatur.

Itaque principis poteſtas quæ in ipſo eſt vna atque vnita, mox à principe in multos ęquales diuiditur, quod ſi vnus ſit dignitate à principe ſecundus, aut tertius, ita tamen illius moderanda potentia eſt, vt plus honoris, quam virium ex eo conſequatur. Quod ſi in vnum omnia conſerantur, iuſtitia cõturbatur, principi tribuũt mala quæ vnus ille patrat, nemo libere ſententiã dicit. Vnus ille cũ ſit multis inuiſus, neque id ignoret, conatur multos euertere, principem amicis ſpoliare, in difficultates conijcere, vt tam obligatum teneat, & obnoxium. Verum quomodo hoc caueat princeps, dicam ſuo loco, nunc fons & origo tyrannorum oſtenditur.

Populus crebro ſibi Tyrannos imponit.

Hinc igitur cum multæ tyrannides exortæ ſint, plures tamen populi eas ſibi ipſi impoſuerunt. Fuit hoc priſcis temporibus vſitatiſsimum, vt docet Ariſtoteles l. 5. polit. c. 10. *Tyrannus vero ex populo & multitudine ſumitur aduerſus nobiles, atque illuſtres viros, ne quam populus ab iis iniuriam accipiat. Atque hoc ex euentis intelligere licet. Nam plerique omnes fere tyranni ex leuibus populi cuſtodibus ac ductoribus facti ſunt (ſi dicere fas eſt) fidem apud populum conſecuti, claris & illuſtribus viris falſo criminandis, & calumniandis.*

Non alia ratione tyrannidem affectarunt Mãlius, Gracchi, & conſecuti ſunt Marius, Cæſar. Et in minoribus imperijs, Panætius Leontij, Cypſelus Corinthi, Piſiſtratus Athenis, Dionyſius Siracuſis, & poſterioribus ſæculis multi in vrbibus Italiæ, Florentiæ, Senis, Genuæ, Mediolani, Piſis, atque alijs plurimis vrbibus, quæ multa varietate adminiſtratæ ſunt, & ſub crudeliſsimis Demagogis egerunt, donec ad moderata, & legitima imperia reuocarentur. Vt plurimum ſe malis ſuis populus implicat, nam cum ciues populus plus iuſto effert, illi dominationem adepti, eoſdem contra ius opprimunt.

Signa autem quibus principatum tyrannicum à legitimo diſcernas multa ſunt.

Tyrannidis ſignum ſimulatio.

§. 6. Primum virtutum ſimulatio, maxime iuſtitiæ, & clementiæ. Quanquam enim omnis tyrannis grauis eſt, & odioſa, aliusnihilominus tyrannus alio eſt humanior, cuncti tamen virtutes, quas non habent, ſaltem aliquando oſtentant. Rari enim ſunt extreme mali, vt Nero, *qui iactabat nullum principem ſciſſe, quid ſibi licuiſſet.* deteſtabilis itaque tyrannidis inſtitutor eſt, quicunque principem docet, ſimulare virtutes, amplecti vitia. Simulationem deprehendes, ſi in quibuſdam clementiam, ac iuſtitiam exhibeant, in alios crudelitate, & violentia vtantur. Andronicus Comnenus nullo diſcrimine dignitatum noxæ conuictos damnabat, laudari poterat iuſtitia, niſi in maximis rebus ipſe maximas iniurias adferret. Aliquando clemens fuit Alexander, ſed magnam tamen amicorum partem occidit. Cæſar quam clemens viſus eſt Ciceroni? & tamen vndecies centena millia belli non ſemper neceſſario, ſed quod ambitione, & auaritia illectus geſſit, trucidauit. Octauiani clementia laudatur, qui Corocottæ famoſo latroni ignouit, ſed crudelem fuiſſe proſcriptio acerbius quam à collegis exercita oſtendit: torque equites ad Iulianam aram immolati, & fera vox, qua vna deprecantibus occurrebat: *Moriendum eſt*, animum crudeliſsimum demonſtrant. Nero cum damnationi duorum militum ſubſcribere rogaretur, *Quam vellem*, inquit, *neſcire literas.* An nos hoc monſtrum immane, ingens, lutum ſanguine ſubactum idcirco clementibus accenſebimus? Hæc igitur ſi ſpectemus, non facile veras eſſe virtutes credemus, quarum interdum veſtigia timor, ſpes, ambitio imprimit: Vitia enim ſæpe virtutum imitamenta efficiunt.

Cum vni parcitur in multos ſæuitur, ficta clementia eſt.

Tyrannus alta demetit faſtigia.

§. 7. Alterum tyrannidis ſignum eſt, vt ait Ariſtoteles l. 5. polit. c. 11. Τὸ τοὺς ὑπερέχοντας κολούειν, καὶ τοὺς φρονηματίας ἀναιρεῖν. *Eminentes viros minuere, & prudentes ac magni ſpiritus homines e medio tollere.* Sic Periander Thraſybulo dum ſpicas eminentiores amputat, ſic filio Tarquinius papauerum amputatione ſuaſit.

Cur tyranni & optimates nunquam amici.

Cauſam enim litis perpetuam habent magnates, & tyranni: nam quaſi eiuſdem artis ęmulationem inter ſe exercent, imperare ſummo iure tyranni volunt, parere nolunt, niſi ciuiliter, optimates. Itaque proprium tyrannidis eſt, odiſſe virtutem: trucidare fortes, omnibus inuidere. Tyrannorum ſæuitiam maxime ſentit nobilitas; nam ſenatum Romanum, equiteſque fere Imperatorum Romanorum, qui ſanguine multo regnarunt, crudelitas abſumpſit: nec vnquam tam inſignite improbis conſilia defuerunt; Regulo, variæ, & carptim iuſſæ mortes, nimis operoſæ videbantur; Neronem itaque monuit; *Vniuerſum ſenatum vna voce poſſe delere.*

Fera vox Reguli.

§. 8. Tertium tyrannidis indicium eſt, ſubiectos facere μικροψύχους, homines puſilli animi, ſeruiles, abiectos, ne quis de libertate aſſerenda cogitet, hinc tot mortes in Republica Romana iuſſę, ſi quis *priuato maiora videretur agitare.* Duo ſunt hoc tempore potentes Monarchæ, Hiſpaniarum rex, & Turcorum imperator, diuerſa ſtudia vtriuſque, hunc tyrannum, illum regem legitimum oſtendunt. Hiſpanus academijs, mercatura, arte bellica, nauigationibus, plurimo ſumptu ſubditos exercet, ad magna excitat, & tantas opes, ad principum dignitatem, ad nobilitatis ſplendorem, animos alendos, ac firmandos impendit; Ottomannides vero inſcitia, pauperie, ſeruitio tot populos premit, Timariotas & Ianizaros veluti ſatellites prouinciarum ſpolijs ſaginat, nec illus tamen ad maiora quam quotidianarum rapinarum, & voluptatis ſpem erigit, hacque impunitatis illecebra, quæ teterrimi cuiuſque eſt auctoramentum, tenet. Itaque quanquam multos audaces, & temerarios habeat milites, duces tamen prouidos forteſque nequaquam habet, imo nec milites; ſed mancipia vitæ prodiga. Nec Moſcorum principes alia ratione imperium auctoritatemque tuentur. Vt enim ſolum principem mirentur, nemini exteras regiones obire permittunt, ne prudentiores, inſtructioreſque, quam tam deſpotico imperio proſit, domum redeant; nullas ſcholas, niſi in quibus legere, & ſcribere addiſcant, admittunt, nec in literis progrediendi deſiderium oſtendiſſe periculo vacat, id ideo, ne quis ipſo plus ſapiat, aut principi par ſit; itaque cum de re grandi, & recondita quæritur, prouerbio dicunt: *Deus hoc ſcit, & magnus dux.* Tyrannicum igitur eſt, quicquid habet ſubditus, amplum, egregium, pulchrum, ſiue in rebus mobilibus, ſiue etiam ingenio & dotibus animi, id ſibi ſoli vindicare. Sene-

Hiſpani regis & Turcæ diuerſa ſtudia.

Moſcum ſuorum ſtultitiam fouet.

neca in extremo periculo fuit, quod viſus eſſet eloquens Caio; alius quod conſpectiore veſte, alius quod cincinnorum comptu oculos in ſe conuertiſſet, occiſus eſt.

Tyrannus rerum gerendarum poteſtatem aufert.

§. 9. Quartum ſignum tyrannidis, vt vocat Ariſtoteles ἀδυναμία τῶν πραγμάτων, rerum agendarum ablata poteſtas. Eo enim modo ſecuram ſe putat, ſi nemo agere quicquam poſsit, quomodo enim Tyrannidem euertet, ſi nullam habet in Republica poteſtatem? Itaque tyrannus amicis non fidit, nouit omnes quidem velle, ſolos pene amicos poſſe tyrannidem extinguere. Hinc eos variè commutant, perſequuntur, occidunt.

Tyranno ſubditorum concordia videtur eſſe conſpiratio.

§. 10. Quintum ſignum, ſi ſubditos, amicos, principeſque inter ſe committant, ſibique mutuo reddant ſuſpectos, Ariſtoteles libr. 5. politic. cap. 11. hoc vtile tyranno iudicat; nempe, ſi inter ſe male conueniant, calumnientur, diſcordiæ ſint inter amicos, ciues à nobilibus ſint alieni: cum enim omnis tyrannis ex ſe ſit infirma, (eſt enim tyrannis Regni vitium, atque error) natura ſua eſt breuis; quapropter alienis diſcordijs, atque imbecillitate magis, quam ſuo robore fulcitur, & durat. Perniciosum hoc conſilium eſſe ſuo loco oſtendam, nunc tantum ſigna cognoſcendæ tyrannidos exhibeo.

Tyranni miniſtris vt ſpongiis vtuntur.

§. 11. Sextum tyrannidis indicium eſt; Homines ambitioſos, auaros, crudeles ad honores, & dignitates euehere. Eoſdem deinde bonis, vitaque exuere; Vtuntur hominibus improbis veluti ſpongijs, quos aridos ac ſitibundos in prouinciarum opes, ſanguinemque immergunt, plenos deinde exprimunt, atque alieno nomine prædantur. Vtres plenos Dionyſius ſuſpendebat, vacuos abijciebat. Quid atrocius illa voce beluæ, quæ haud temere cuiquam magiſtratum demandabat, niſi adderet; *Scis quid nobis opus ſit, Et: Hoc agamus, ne quiſquam quicquam habeat.* Late patet illa per Turciam tyrannis, neque enim facile quiſquam Baſsis, & Begis opulentior inuenitur, neque tamen niſi raro bona in hæredem tranſeunt, ſed in fiſcum fere redeunt. Sunt alia, quæ, à bonis regibus recte nonnunquam fiunt, non ſunt propria criteria tyrannorum; Vt alere externum militem, timeri, exploratoribus, & Corycæis vti, vectigalia magna exigere, ſeuere in delinquentes animaduertere, de quibus ſuo loco agam.

Tyrannidis deteſtatio.

§. 12. Vtinam, vtinam quam ſerio tyrannidem, & tyrannum omnes deteſtantur, ita ſedulo fugiant. Si vlla res eſt orbi perniciosa, ſibi grauis, illa eſt tyrannis: Tyrannorum ſtatus eſt laborioſus, rara lætitia, infelix exortus, miſerrimus exitus. Quotus enim quiſque ſuo fato functus eſt? Vere Iuuenalis Satyra 10.

Ad generum Cereris ſine cæde & vulnere pauci
Deſcendunt Reges, & ſicca morte tyranni.

Omnis tyrannus in metu eſt.

§. 13. Cauſæ tyrannorum morte ſublatorum, iniuſtitia, metus, contumelia, quas Ariſtoteles l. 5. polit. c. 5. recenſet.

Oculos per orbem vniuerſum circumfer, & ſpecta non minutos illos oppidorum tyranniſcos, Alexandrum Phereum, Dionyſium Siracuſanum, Phalarin Agrigentinum, Hannonem Pœnum, Elearchum Heraclienſem, Nabidem Chalcedonium, Hipparchum Athenienſem, Piſiſtratos, Periandros. Neque tyrannos poeticos; Diomedem Thracem, Phineum, Erycem, Antæum, Mezentium, Cyclopas, ſed magnos regum nomine tyrannos, Antigonos, Seleucos, Antiochos, Perdiccas, Lyſimachos, Caios, Nerones, Vitellios, Galbas, Othones, Domitianos, Commodos, Maximinos, Michaeles, Phocas, Mauritios, Ariſtonicos, inuenies omnes perpetuo in metu verſatos, omnes quos terruerunt, timuiſſe, metum in auctores rediſſe, pleroſque, quamuis muniti gladijs vixerint, exercitus & arces tutelæ ſuæ adhibuerint, ferro, aut fœdiore nece periſſe.

Vidi cruentos carcere includi duces,
Et impotentis terga plebeia manu
Scindi tyranni.

Tyrannus enim quemadmodum omnibus libertatem, omnibus quietem, ita ſibi præcipue ſecuritatem aufert. Quis enim pacare, ſecure, quiete viuere is poteſt, ob cuius calliditatem, violentiam, iniuſtitiam nemo ſecurus eſt? Cuius ſub ictu tremunt omnes? Quam meticuloſus Conſtantius Auguſtus, poſtquam regnum paternum in tyrannidem verterat? Quicquid concrepuiſſet, ad ſalutis diſpendium, eſſe exiſtimabat. Marcellin. l. 14.

Tyrannicida cumſunt in laude apud populum.

Agnoſcunt ipſi interdum ſua merita, ita Adonibezec (Iudic. 1. 7.) *Septuaginta reges amputatis manuum ac pedum ſummitatibus, colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias: ſicut feci, ita reddidit mihi Deus.* Et Conſtantinopoli Mauritius, *Iuſtus es Domine.* Accedit & illud ad miſeriam tyrannorum, quod quocunque modo cędantur, etiam per fraudem, & iniuriam, magna tamen in laude apud improbos ſint illi, qui hoc auſi ſunt, etiamſi per ſcelus, & contra iuriſiurandi religionem facinus patrarint: Hoc ſane ad cumulum miſeriarum pertinet, etſi iniuſta ſit cædes, multis ſit tamen grata. Cauſam reddit princeps Philoſophorum l. 2. polit. c. 7. *Enimuero maximas iniurias propter immoderatas cupiditates homines inferunt, & non propter res neceſſarias: Verbi gratia, tyrannidem occupant, populumque impio dominatu opprimunt, non vt ne algeant, ſed vt ſuas libidines impune expleant. Idcirco magna præmia propoſita ſunt, non ei, qui furem: ſed qui tyrannum occiderit.* Nec alius ſenſus eſt nefariorum tyranni ſatellitum, & miniſtrorum. De Caligula audax factum ſenatoris narrat Dio.

Miniſtri tyrannorum de eorum nece gaudent.

Interfecto Caio prætoriani milites conturbati, concurſanteſque quærebant, quis eum occidiſſet? Hos Valerius Aſiaticus vir conſularis præter opinionem ſedauit. Aſcendit enim in excelſum, atque editum locum, atque inde vociferatus. *Vtinam,* inquit, *eum ego interfeciſſem.* Quibus verbis obſtupefacti, tumultuari deſierunt. Prætoriani milites, & Prætoriani Caiani omnium ſcelerum ſocij, atque adminiſtri, libidinum, & rapinarum participes vnica voce moti vindictam omittunt, & facto oſtendunt ſibi iure cæſum videri. Cum igitur tyranni quemadmodum leones, tigrides, vrſi, aquilæ, laniatu ac raptu viuant, ideoque ſe norint omnium odijs eſſe obnoxios, omnium inſidijs ſe peti, ad inſtar beluarum loca prærupta, & ſpeluncas amantium, ipſi arces, caſtra, arma quibus tegantur, apparant, quantumque poſſunt, ſeſe recondunt. Deo pariter & hominibus exoſi. Ideo ille etiam qui eos per ſcelus occidit, apud iniuriam paſſos ſæpe gratus eſt.

Capvt XVII.

Ariſtocratiæ definitio, & conſideratio.

§. 1. ALTERA Reipublicæ ſpecies eſt, cum plures imperant. Ea bipertita, vel enim pauci, & optimates, vel totus populus eſt imperij particeps.

Optimatũ Regimẽ.

Ariſtocratiam his dictis conuenienter definire licet, … τῶν ἀρίστων πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων συμφέρον … *optimorum regimen quod vtilitatem parentium* ſpectat. Ariſtoteles l. 4. poli. c. 7. Simpliciter in hac … optimos poſuit. Ἀριστοκρατίαν μὲν οὖν καλῶς ἔχει καλεῖν, περὶ ἧς διήλθομεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις, τὴν γὰρ ἐκ τῶν ἀρίστων ἁπλῶς, κατ᾽ ἀρετὴν πολιτείαν, καὶ μὴ πρὸς ὑπόθεσίν τινα ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μόνην δίκαιον προσαγορεύειν ἀριστοκρατίαν· ἐν μόνῃ γὰρ ἁπλῶς ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ πολίτης ἀγαθός ἐστιν. *Ariſtocratiam igitur appellare liceat, (de qua prius egimus) Politiam quæ ſit ex viris ſimpliciter, & ſecundum virtutem optimis, non qui ex hypotheſi, ſeu ad certum aliquem finem ſint boni. In hac enim ſola Republica idem eſt & vir ſimpliciter bonus, & bonus ciuis.*

Optimorum electio.

Difficilis ſanè fuerit non eius definitionis explicatio, ſed vſus, ſi res humanas ſpectemus. Quis enim optimos ſolos agnoſcet, quis ad magiſtratus eueheret? Cato repulſam tulit. Ariſteides oſtraciſmo pulſus eſt. Ἄριστοι igitur huiuſcemodi potius nulli, quàm multi imperant. Occurrit tamen Philoſophus l. 3. c. 7. Ἀριστοκρατίαν dici, διὰ τὸ τοὺς ἀρίστους ἄρχειν, ἢ διὰ τὸ πρὸς τὸ ἄριστον τῇ πόλει, καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῆς. *Vocari Ariſtocratiam ſeu regimen optimatum, vel quod optimi imperent, vel quod omnia ad id, quod ciuitati, illiuſque municipibus optimum eſt, referant.* Poteſt tamen & hoc alijs conuenire formis: nam in regno, & populari regimine optimum quæritur. Et poteſt hoc ſibi propoſitum habere vir non optimus, nec tamen iniuſtus.

Optimi minus mali.

§. 2. Optimos igitur dicemus, qui aliorum comparatione minus mali ſunt, aut in quibus plura quàm in plebe virtutum argumenta reperiuntur. Cùm verò electio virorum ſimpliciter optimorum ſit difficilis, nam facilimè per ſimulationem probitatis nequiſsimus quiſque gubernaculis adrepit, & malè tecta vitia, in poteſtate cum exitio Reipublicæ manifeſtat, non eſt vt vitioſa reprehendenda adminiſtratio, ſi nobiles, diuiteſque frequenter præteritis è plebe melioribus, & prudentioribus magiſtratum capeſſant. Nam quam diu ratio boni communis habetur, manet legitima Reipublicæ forma. Nobilium verò & diuitum ratio habenda eſt.

Nobiles & diuites ſæpe habentur optimi.

Nam genere, inſtitutione, indole, potentia præualent, maior igitur illis animus ad hoſtes arcendos, acrior ad patriam defendendam ſtimulus, in qua fortunas, & honores habent, qui in publico periculo priuatim perdere plus timent, neque enim oppreſſa vel exciſa patria alibi tam eſſe poſſunt honorati. Pauperum alia eſt ratio, neque enim qui labore ſuo, & induſtria victitant, multum ſe patriæ debere arbitrantur, & facilè patriam aliam reperiunt, vbi labori & arti alimenta præſtentur. Cùm igitur amantiores patriæ ſint nobiles, fortiores, fideliores, eorumque interſit Reipublicæ ſtatum manere, merito optimates illi cenſentur, vt plurimum, qui his præſtant.

Ariſtocratiæ paucæ.

§. 3. Reſpublicæ Ariſtocraticæ paucæ fuêre, nec diuturnæ. Spartana optimatum fuit, ſed tamen ita permiſta cùm regia, & populari, vt nullo modo pura fuerit Ariſtocratia, Carthaginienſis, diuturnitatem, potentiamque coniunxit; rarum opus; & quod nulla hactenus imitari, niſi Veneta, potuit, nec illa tamen pura Ariſtocratica eſt: Sed potius ex omnibus formis Harmonia; Principatus poteſtas in … duce, principe ſenatus, Grande conſilium … ſenatus, ex nobilitate conſtat; ad hoc … nobiles … annum viceſimum quintum attigerunt, admittuntur, ad varia tamen iudicia & officia plebs quoque aſſumitur.

Carthaginienſis & Veneta præ cæteris Reſpub.

Ciuitates liberas Germaniæ Noribergam, Vlmam, Francofurtum quæ à patritia nobilitate gubernantur, omitto, quia non ſunt abſolutæ Reſpublicæ, ſed partes Romani imperij, atque Imperatori parent.

Ariſtocratia Roma exiguo tempore.

Romana Ariſtocratica exiguo tempore durauit, à Tarquinijs pulſis ad mortus; nam ſublato regum metu in oligarchiam degenerauit, accenſa deinde patrum iniurijs plebes, tribunos varijs ſeditionibus, magiſtratuſque, & imperium extorſit.

Ad Ariſtocratiam defendendam, multa neceſſaria ſunt; quia plurimæ ſunt cauſæ cur pereat. Ideoque non facilè diuturna eſt.

Optimates ſint optimi.

§. 4. Primum igitur conandum eſt, & enitendum ſumma vi optimatibus, vt verè, ac reipſa ſint ἄριστοι, optimi; virtuti enim numen æternum fauet, eamque promouet, nec à melioribus homines regi dedignantur, atque hoc fundamentum eſt, ſine quo cæteræ politicorum artes non niſi ruinam ſtruunt. Iure igitur, æquitate, clementia, comitate, liberalitate, erga ciues vtantur, inter ſe, concordibus ſententijs, bonum publicum ſpectent. Quia tamen in Republica multi ſunt ſemper improbi, ambitioſi, inquieti, omneſque procliues ſunt, vt imperantibus obtrectent, virtus quoque conſilijs politicis vtitur, & ſtratagemate non inhoneſto, ſubmouet à clauo imperitos, & pernicioſos rectores, quod tamen ita faciendum moneo, vt virtutis prima ratio ducatur, & ſimulatio omnis tanquam labes, & peſtis remoueatur. Aberrant enim multi eorum, qui optimatum Rempublicam inſtituere ſatagunt, non modo in eo, quod nimium tribuant opulentis, ſed etiam in opprimenda, & diuexanda plebe; temporis autem ſucceſſu, vt ex bonis falſis verum malum oriatur neceſſe eſt; nam diuitum opes, & prærogatiuæ, Rempublicam facilius diſſoluunt, quàm plebis, vt verè monet Ariſtoteles lib. 1. politic. c. 12. Conſilia igitur bona ſeruandæ Ariſtocratiæ ſunt ex virtute profecta, & ad commune bonum tendentia.

Populo etiã committi aliqua munera poſſunt.

§. 5. Alterum eſt, vt multis è populo pars aliqua magiſtratuum, officiorum & functionũ honoratarum cõmittatur, quæ tamẽ eiuſmodi ſint, vt vel ſumptu grauent eos, qui ſuſtinẽt, quem tamen facile diuites præſtent, honoris dulcedine inéſcati, vel inuidiæ quippiam habeant; deinde nihil potentiæ, aut fauoris apud populum concilient. Multa ſunt etiam quorũ adminiſtratio dignitatẽ non habet, ſed ſecretum, ea ciuibus induſtrijs, & ſibi obligatis demandari conuenit, neque enim quicquam periculoſius eſt, quà paucos ad ſe omnia attrahere. Præclarũ eſt Philoſophici politici monitum. l. 3. polit. c. 11. *Nullos autem cũ mandare magiſtratus, neque eos vllius eſſe participes, horribile & formidoloſũ eſt. Cũ enim multi honoris expertes & pauperes ſũt, plena hoſtiũ ſit ciuitas neceſſe eſt. Reliquũ eſt igitur vt cõſultãdi & iudicãdi ſint participes. Quocirca & Solõ, & nonnulli alij latores legũ, eos comitijs magiſtratuũ creandorũ, & rationibus ab ijs qui geſſerũt magiſtratus repetendis præficiũt, gerere autẽ magiſtratũ per ſe, & ſolos, nõ ſinunt. Omnes enim collecti & congregati ſatis multũ ſensũ habẽt, & permixti cũ melioribus proſunt ciuitatibus, quemadmodũ victus non purus cũ puro coniunctus, omne efficit vtiliorem pauco. vnuſquiſque enim ſeorſum in iudicando imperfectus, & manus eſt.*

Hinc enim illa commoda conſequuntur, primo … vt populus non exiſtimet eſſe Ariſtocratiam, ſed popularem rempublicam, cum contribules ſuos participes Reipublicæ vident. Deinde

Digitized by Google

multi ſpe allecti optimatibus fauent, illiſque fidi ſunt, vt à quibus & ipſi exſpectat paria. Huiuſcemodi ſunt, Cura annonæ, vini, frumenti, tabernarum, viarum, iudiciorum, & litium priuatarũ, in quibus collegæ eſſe optimatum poſſunt. Vide re licet exemplum in Republica V[illegible]ta. Quamuis enim tota auctoritas, & poteſtas, hoc eſt, cenſendi, & iubendi ius eſt penes ſenatum, hoc eſt, duo millia quingentos circiter nobiles, ad multas tamen functiones, & honores, etiam pl[e]belos admittunt, vt quarundam artium præfecturas, ſcribarum, & ſecretariorum munera, quorum tameo officiorum illa eſt ratio, vt per illa nobilitati magis magiſque obligentur, & quaſi mancipentur.

Nec hoc Venetorum nouum eſt inſtitutum, vſi ſunt ólim Romani, Carthaginenſes, & nunc quoque id faciũt, quæ ſub Imperij aquila domeſticam Ariſtocratiam tuentur, liberæ ciuitates.

Annona cura populũ continet.

§. 6. Tertium eſt, vt annonæ proſpiciatur. Hoc enim arctiſsimum eſt, quo multitudo continetur; vinculum. Romanos mores non probo, nam dum è publico panem multitudini præbebant, ærarium exhauſerunt, & inutilem, vitioſiſsimamque turbam aluerunt, ſed moderatam curam ſuadeo. Senatus Venetus magnam in ſingulos annos pecuniam impendit, vt quæ ad victum neceſſaria ſunt, & copioſè inuehantur, & vili precio comparentur. Nulla pene res magis imperium ſtabilit; nam cum eos populus, qui commodis ſere ducitur, tam paterne conſulere ciuitati animaduertit, filiorum more eos veneratur ac amat. Quin & hoc iuſtitiæ eſt vel maximè conſentaneum. Cum enim optimates, ad ſummos honores euehantur, & maxima habeant ex magiſtratibus emolumenta, æquum eſt ex bonis publicis aliqua etiam ad ciues tenues, populumq; ſummi honoris exortem deriuari.

Superbia Reip. pernicioſa.

§. 7. Cauenda inſolitum nobilitatis malum, ſuperbia: Nihil enim magis exaſperat inter pares, aut penè pares. Cauenda in filijs etiam, & nepotulis, ne contubernales & ciues contemnere aſſueſcant. Romæ nobilitati conſulatum excuſsit mulierculæ riſus: duæ ſorores erant, altera patritio, altera plebeo nupta, hæc illam inuiſerat, dum verò maritus Conſul domum redit, lictorque de more oſtium faſcibus pulſat, ad inſolitum ſtrepitum, illa quæ in plebeo matrimonio erat, expaueſcit, atque à ſorore, cum ignobilis coniugij exprobratione, ridetur: Nec mora, maritũ ad ſperandos, ambiendoſque magiſtratus, vxor impellit, ille ciues ſuos, atque ita Ariſtocratia iam inclinans in Democratiam conuerſa eſt. Hoc niſi caueatur, fit ſeruorum & dominorum ciuitas, non liberorum: & hominum partim inuidentiũ, partim contemnẽtium, quæ ab amicitia & ſocietate, communioneque ciuili diſtât plurimum; Societas enim eſt communio ad amicitiam pertinens. Neque enim cum inimicis ſocietatem itineris inire volumus.

Exigua res ſummam Romæ mutationem fecit.

Liberalitas optimatum profunda eſt.

Tarentinorum benignitas.

§. 8. Plurimum etiam momenti habet liberalitas, quæ eſt priuatorum; vt tenuioribus vſum rerum ſuarum concedant. Præclarum verò eſt, etiam Tarentinorum cõſilia imitari. Illi enim iumentis, & poſſeſsionibus cum egentibus ad vſum communicatis, multitudinis ſibi beneuolentiam comparabant. Vtentur itaque nobiles ciuiũ induſtriorum opera in villis, agriſque & cæteris rebus curandis, eoſque liberali, & honeſto ſtipendio proſequentur, menſæ adhibebunt, qua ratione ſi ſinguli optimates vtantur, magnam ciuitatis partem ſibi obſtrictam rei familiaris communicatione tenebunt.

Bello gerendi.

§. 9. Si potens ſit reſpublica, ſi bellum gerat, ſi varijs prouincijs imperet, magna occaſio eſt benefaciendi in magna fortuna, ditare etenim plurimos poterunt, ita feciſſe Carthaginenſes teſtis eſt Ariſtoteles l. 6. polit. c. 5. cuius verba ſunt: *Tale autem quodam modo Carthaginenſes rempublicam adminiſtrantes populi erga ſe beneuolentiam collegerũt. Semper enim cum aliquos de plebe ad vrbes circumpoſitas dimittunt, eos locupletant. Eſt autem hoc quoque humanitate politorum & venuſtorum, & cordatorum nobilium, egentibus inter ſe diſtributis ſuppeditare eis adiumenta rei faciendæ, eoſque ad opus faciendum cohortari & excitare.*

Nec aliud Romanorum iudicium, qui Colonijs ſentinam vrbis, & exercitus exhauriebant.

Politicum ſtratagema.

§. 10. Aliud conſilium tanquam callidum nobis Philoſophus proponit. Nempè ſi tribus diuerſæ ſint, & ex illis ius dicendæ ſententiæ in concilio facultatem aliqui habeant, æquitas in ſpeciem ſeruetur, vti nobiles, diuites adeſſe cogantur, aut pignus capiatur, excuſatio non accipiatur, deinde rogatos, ſententiam ſuam, atque animi ſenſa exponere neceſſe ſit, cæteri nec conuenire, nec ſi adſint dicere ſententiam cogantur, nec excuſatio, nec multa exigatur.

Conſequuntur illo ſtratagemate, vt ciues ſe meliore conditione eſſe arbitrentur, quam nobiles; quia ius veniendi decernendique par habent, obligationem veniendi nequaquam habent. Itaque ſuis rebus vacare pro arbitrio poſſunt; & ſi venire libuerit, in re inuidioſa, aut odioſa tacere, in alijs dicere ſententiam liberum eſt: In ſpeciẽ igitur ea lege ſubleuari pauperes, grauari diuites videntur. Sed reuera arte res agitur, id enim quæritur, vt nobiles frequentes conueniant, in republica exerceantur, plebs per ſpeciem priuilegij excludatur. Solent verò frequentiſsimè ſenatum conuocare, tempus extrahere dicendo, de minimis rebus conſulere, donec tædio, & contemptu ciues ſeſe ſiſtere deſinant, ac tum per occaſionem de ſumma republica tractare. Hoc ſi in fraudem Reipublicæ faciant, iam non optimates, ſed oligarchi, & in ſua politia tyranni dicẽdi ſunt. Si illa conſilia eo dirigantur, ne homines imperiti, turbulenti, & improbi ſuffragio ſuo leges violent, Rempublicam in diſcrimen adducant, ſine iniuria illa ſtatuũtur. Legis enim illius hoc ius eſt: Vt ſapiens atque integer ſenator conſilio iuuare patriam iubeatur, imperitus & improbus lege iudicandi ſolutus ſit.

Aliæ leges ancipites.

Eodem cætera ſpectant. Vt, Nobilis, aut Diues magiſtratum ne recuſanto, aut multam grandem pendunto; plebeo eiurare omnem magiſtratum liberum eſto.

Nobilis iudicare cauſas coguntor, ciues non niſi volentes, lubentes aſſumuntor.

Nobiles arma geſtanto, in illis exercẽtor, in hoſtẽ primi eunto, ciues alij domus ſuę curã habẽto.

Non ſunt hæc iniqua, ſi legitimum finem habeant; nam pauperes labore, onere, inuidia liberantur, non tamen arcentur magiſtratu, iudici[o], militia.

Imperitulo optimi in magiſtratum aſſumantur.

§. 11. Stratagema par eſt, vt vbi Ariſtocratiæ plebs inſidiatur, atque aliquos è ſuis interſeri nobilitati deſiderat; id agant optimates, vt optimi quique, & gratiſsimi ex nobilitate ſint competitores, è plebe autem contemptiores, ſic enim reuerebuntur magnatum dignitatem, & aliorum in comparatione vilitatem con-

tem-

[illegible], atque inſuper paribus inuidebunt. [illegible] id Romæ; Tribuni militares conſula[illegible] creabãtur, ad eum magiſtratum tam [illegible] quam patritijs patebat aditus. Patritij vt [illegible] iam plebi incuterent, primos atq; emi[illegible]ſsimos patrum candidatos producebant, ita [illegible] euicerant, vt nullus à plebe plebeius deſig[illegible]retur. Verum non eſt hoc firmum; nam ſæpe dignitas optimatum odia, & inuidiam excitat, ſola ſua luce oculos malignos perſtringens. Romæ etenim quamuis inter patritios plebs crearet magiſtratus, contenta quod ſui ratio eſſet habita, ſenſim tamen audacior è ſuo corpore aliquos admiſcuit, aliquando omnes è ſuo genere legit, frequẽter etiam homines audaces, callidos, & quos patritijs maximè aduerſaturos ſperabat, ſuo ſuffragio adiuuit. Magnam tamẽ vim habet ad ſecuritatem, & auctoritatem optimatum, ſi conſtet alios non eſſe aptiores, fore alios homines, nõ alios mores. Inſigne eſt quod decad. 3. l. 3. narrat Liuius de Pacuuio Calauio. *Is cum eo forte anno, quo res male geſta ad Thraſimenum eſt, in ſummo magiſtratu eſſet: Iam diu infeſtam ſenatui plebem, ratus per occaſionem nouandi res magnum auſuram facinus, vt ſi in ea loca Annibal cum victore exercitu veniſſet, trucidato ſenatu traderet Capuam Pœnis, improbus homo, ſed non ad extremum perditus, cum mallet incolumi quam euerſa Repub. dominari, nullam autem incolumem eſſe orbatam publico conſilio ciuitatem crederet, rationem inijt, qua & ſenatum ſeruaret, & obnoxium ſibi, ac plebi faceret. Vocato ſenatu, cum ſibi defectionis ab Romanis conſilium placiturum nullo modo, niſi neceſſarium fuiſſet, præfatus eſſet: quippe qui liberos ex Appij Claudij filia haberet, filiamq; Romam nuptum Liuio dediſſet: cæterum maiorem multorum, magiſque timendam inſtare; non enim per defectionem ad tollendum ex ciuitate ſenatum plebem ſpectare: ac per cædem ſenatus vacuam rempubl. tradere Annibali ac Pœnis velle. eo ſe periculo poſſe liberare eos, ſi ſe permittant ſibi, & certaminum in Republ. obliti credant. Cum omnes victi metu permitterent: Claudam in curiam vos, inquit, & tanquam & ipſe cogitati facinoris particeps, approbãdo conſilia, quibus nequicquam aduerſarer, viam ſaluti veſtræ inueniam, in hoc fidem, quam vultis ipſi, accipite. Fide data egreſſus, claudi curiam iubet, præſidiumq; in veſtibulo reliquit, ne quis adire curiam iniuſſu ſuo, neue inde egredi poſſit. Tunc vocato ad concionem populo. Quod ſæpe, inquit, optaſtis Cãpani, vt ſupplicij ſumendi vobis ex improbo ac deteſtabili ſenatu poteſtas eſſet, eam nunc non per tumultum expugnantes domos ſingulorum, quas præſidijs clientium ſeruorumque tuentur, cum ſummo veſtro periculo, ſed tutam habetis, ac liberam. Clauſos omnes in curiam accipite, ſolos, inermes. nec quicquam raptim aut forte temere egeritis, de ſingulorum capite vobis ius ſententiæ dicendæ faciam, vt quas quiſque meritus eſt pœnas pendat, ſed ante omnia ita vos iræ indulgere oportet, vt potiorem ira ſalutem atque vtilitatem veſtram habeatis. Etenim hos (vt opinor) odiſtis ſenatores. nam ſenatum omnino non habere non vultis: quippe aut Rex, quod abominandum: aut quod vnum liberæ ciuitatis conſilium eſt, ſenatus habendus eſt. Itaque duæ res ſimul agendæ ſunt vobis, vt & veterem ſenatum tollatis, & nouum cooptetis. [illegible]itari ſingulos ſenatores iubebo: de quorum capite vos [illegible]ſulam quod de quoque cenſueritis, fiet. Sed prius in [illegible] locum, virum fortem ac ſtrenuum nouum ſenato[illegible] cooptabitis, quam de noxio ſupplicium ſumatur. [illegible] conſedit, & nominibus in vrnam coniectis, citari [illegible] primum forte nomẽ excidit, ipſumq; è curia producit iuſsit. Vbi auditum eſt nomen, malum & improbum pro ſe quiſque clamare, & ſupplicio dignum. Tum Pacuuius: video quæ ſententia de hoc ſit data: eripitur pro malo atque improbo, bonum ſenatorem, & iuſtum eligite, primo ſilentium erat, inopia potioris ſubijciundi: deinde cum aliquis omiſſa verecundia quempiam nominaſſet, multo maior extemplo clamor oriebatur: cum alij negarent noſſe, alij nunc probra, nunc humilitatem, ſordidamque inopiam, pudendæ artis aut quæſtus genus obijcerent. Hæc multo magis in ſecundo ac tertio ſenatore eſt factum, vt ipſius pœnitere homines appareret: quem autem in eius ſubſtituerent locum, deeſſe, quia nec eoſdem nominare attinebat, nihil aliud quam ad audienda probra nominatos: & multo humiliores obſcurioreſque cæteri erant eis, qui primi in memoriam occurrebant. Ita dilabi homines, notiſsimum quodq; malum maxime tolerabile dicentes eſſe, iubenteſque ſenatum ex cuſtodia dimitti.*

Stratagema Pacuuij.

Sapienter ſane Pacuuius homo alioqui improbus, plurimi enim magiſtratum in ordinem redegerunt, paucißimi rempublicam emendarũt, hic ciuibus ſenatum approbauit, eumque modeſtiorem fecit.

Patronorũ & clientum neceſſitudo

§. 12. Septimum eſt, Patronorum clientiumq; iura mutua, & tanta neceſsitudo, vt ſexcentorum annorũ ſpacio diſſenſiones inter patricios, & plebem ad ſanguinem vix deuenerint: ſed poſtquam illa quoque vincula ſublata ſunt, & fraus innexa clienti, cædibus Reſpublica mutuis interijt, & ad vnum tyrannum delata eſt. Necdum ea apud Venetos conſuetudo exoleuit; manet etiam in Germania Protectorum nomen, & ius antiquum, quod fuit apud veteres, quo multæ prouinciæ in potentium familiarũ clientela eſſe dicebantur.

In Germania: Schutzherren.

Ordinata diuerſitas Ariſtocratiam mu. [illegible]

§. 13. Conſultum eſt, varios ordines conſtituere, & diſcrimina ciuium, ea tamen moderatione, ne cuiquam iniuria inferatur. Ita erat

Martia Roma triplex equitatu, plebe, ſenatu.

Facit illa multitudo, & diuerſitas ne facilè cõſpiretur, idque in omni Reipublicæ forma, præcipuè tamen in Ariſtocratia. Nam medius ordo ſeu equitum vehementer optat ſenatus auctoritatem ſartam tectam conſeruari, ſi enim ſenatum plebs è medio tollat, aut ius illius imminutum eat, omnis etiam equeſtris ordinis dignitas pesſum dabitur, nec plebs tam inſurget in ſenatum facile, à quo longo interuallo diſtat, quem equitum turmis vallatum cernit. Sed neque equeſtrẽ ordinem timere optimates debent, ſi enim ille quippiam moliatur, non difficile fuerit eum aduocata in auxilium plebe coercere. Fateor tamen ordinum illam diuerſitatem multarum litium, ſeditionumque eſſe ſeminarium, verum hoc ex gubernantium erroribus naſcitur, dum ius inæqualiter dicitur, dum alter ſupprimitur, alter cũ detrimento aliorum extollitur. Atque hæc ferè in Ariſtocratia ſeruantur, in qua hoc præcipuè ſeruandum eſt, vt ſic pauci imperent, ne plures ſtatum ciuitatis òderint, & deteſtentur. Breuis enim eſt poteſtas, quæ multos inuitos violenter continet, omnis itaque ariſtocratia breuis eſt, vbi tamẽ illa eſt, alios duos ordines eſſe, quam vnitum præſtat.

§. 14. Quæſitum eſt an cum Triumuiri Romã premerent, cum duo Antonini, cũ Maximianus & Diocletianus pari iure regnarent, monarchia fuerit? negat Bodinus l. 2. c. 2. de repub. affirmãt alij. Si verba ſpectes, dyarchia, vel triarchia dicenda eſſet. Si rem, monarchia; nam ſemper vnus ex illis eſt primariæ auctoritatis, qui alterũ allegit. Quod ſi omnino par poteſtas, adminiſtrant tamẽ velut vnus, tota gubernatio eſt velut vnius, ad vnitatem reduitur, cum enim reges ſibi filios regni ſocios

adſciſcunt, non cenſentur mutare Regni formam, ſed monarchiam ſtabilire: moraliter itaque, non metaphyſice iſta ſunt æſtimanda. Pari ratione cum filiæ regnorum hæredes, maritis exteris nubant, & pari iure adminiſtrant, vt Hiſpaniam Ferdinandus & Iſabella, Belgium Albertus & Eugenia, non eſt tamen noua Reipublicæ forma.

In Ariſtocratia qui caput eſſe negant, ideoque illud gubernationis genus repudiant, politicos ſe eſſe pernegant. Maior enim pars ſenatus in ſententia conſentiens caput eſt: Vnitum eſt enim conſilium, nec eadem capitis metaphorici, & phyſici conditio eſt. Quare nec ſinguli proceres, aut ſenatores capita ſunt, nec imperium habent, ſed totus ſimul ſenatus, aut pars maior.

Capvt XVIII.

De Oligarchia, quæ eſt ex corrupta Ariſtocratia.

Oligarchia diuitum, & nobiliũ bonũ ſpectat.

§. 1. OLIGARCHIAM interdum pro Ariſtocratia vſurpant, ſed proprie & preſſe ab Ariſtotele definitur: ἀρχὴ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν εὐπόρων imperium ad diuitum vtilitatem inſtitutum. l. 3. c. 7. & 8. ὅταν κύριοι ὦσι τῆς πολιτείας οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες. Cum in Republica dominantur, qui rem poſſident. Rectius fortè, εὐποραρχία, ſeu πλουσιαρχία nominaretur, cum diuitum vtilitatibus conſulatur, non totius Reipublicæ. Fieri certe poteſt vt in Republica aliqua plures diuites ſint, quam mediocres, aut pauperes, vt Colophone fuiſſe ante bellum Lydorum teſtis eſt Ariſtoteles; Si igitur plures alibi ſint diuites, quam pauperes, nihilominus dicetur oligarchia paucorum dominatus, quia etſi paucorum non ſit, cum tamen inſtitutus eſt, primum fuit paucorum, & nũc quoque in omni Republica diuitum numerus exiguus, mediocrium, & tenuium maximus.

§. 2. Cum ex corporum proceritate aut forma, vt olim apud Aethiopes, magiſtratus creantur, non eſt oligarchia, quia tam mediocrium, & tenuium, quam diuitum dona illa eſſe poſſunt. Nomẽ tamen illi conuenit, neceſſe eſt enim paucorum eſſe poteſtatem; nam dignitate corporum paucisſimi excellunt. Hi verò ſi commune bonũ ſpectent, Ariſtocratia, ſi vnius partis tantum, Oligarchia dicetur. Quanquam ergo ſi ſoli diuites imperent, ſit dicenda ἀρχὴ τῶν εὐπόρων, Imperium diuitum, poteſt tamen etiam eſſe ἀριστοκρατία, ſi non imperent ad vtilitatem diuitum, ſed vniuerſorum. Prudentisſime hoc Plato animaduertit. ὅταν ἀρχῇ οἱ πλούσιοι ταύτην μιμοῦνται, τότε ἀριστοκρατίαν καλοῦμεν τὴν τοιαύτην πολιτείαν, ὅταν δὲ τῶν νόμων μὴ φροντίζωσι, ὀλιγαρχίαν. Quando igitur diuites illam imitantur, tunc *ἀριστοκρατίαν vocamus illam Rempublicam, quando autem negliguntur leges, oligarchiam.* Leges autem negliguntur, cum ad ſua commoda cupiditateſque diuites omnia referunt.

Non eſt igitur iniuſtus paucorum dominatus, & diuitum, ſi ſcopum teneat, qui eſt omnium ſalus; nam æquum eſt eum, qui pro Republica decem aureorum millia expendit, præferri alteri, qui decem duntaxat in commune confert. Nec tamen ille qui patriæ tantum præſtat, commodis tenuioris ciuis obſtare debet.

Oligarchia cum ex cẽſu legitur Senator.

§. 3. Quatuor genera oligarchiæ Ariſtoteles (libro 4. ca. 5. politicorum) agnoſcit. Primum eſt, cum ex cenſu legitur magiſtratus, vt pauperes excludantur. Romæ ſenatus cenſu legebatur, ſi haberet ſeſtertium octingenta millia, pericle quidem ſic vitæ precia, ſed tamen auguſtisſimi ordinis ſplendorem etiam domeſticis facultatibus augendum putabant. Itaque etiam cenſu imminuto, & ſenator & eques dignitatem amittebat.

Secundum genus eſt, cum ex cenſu eliguntur nonnulli, ſed illi alios ſibi allegant, ſiue ex cenſu, ſiue ex optimis, ſiue ex omnibus.

Tertium cum patri filius ſuccedit, vt ferè fit apud Venetos, vbi nobiles omnes qui 25. annorum ſunt, habent ius veniendi in Senatum. Veruntamen in his non eſt vitioſa oligarchia, ſi bonum publicum ſpectetur, ſed vel Ariſtocratia, vel Politia, quemadmodum enim in regno vnus ſuccedere vni poteſt, nec tamen tyrannidis notam ſubibit, ita in Ariſtocratia plures pluribus, ſeruata optimæ gubernationis integritate.

Oligarchia breuis eſt.

Quartum itaque eſt genus oligarchiæ vitioſæ, cum lege non agitur, ſed regentium placitis, & ad potentium commoda omnia adminiſtrantur, quod regiminis genus pernicioſisſimum eſt; quia pro vno tyranno plures, eoſque crudeles, & egentes habet tyranniſcos. Hęc gubernatio vt improba eſt, ita diuturna eſſe nequaquam poteſt, cum maxima pars Reipublicæ minimam oderit, & periſſe expetat. Neque fugienda eſt tantummodo iniuria, ſed etiam iniuriæ ſuſpicio. Alioqui contra eos dux eſſe quilibet poteſt, quantumuis inualidus, neq; in eorum euerſione quicquam difficilius eſt, quam prima vox. Initio ſuperioris ſæculi multæ ciuitates imperij in magiſtratum ſuum inſurrexerunt, cædes & direptiones factæ ſunt. Perinde autem eſt, verene an falſo de Senatu ſuſpicentur.

Recens eſt tumultus Francoſurtenſis recordatio, cuius principes fuère homines abiectisſimi, ſed populi fauore pręualidi; quia exoſum erat imperium optimatum. Et plus nocere potcrant, ſi modeſtius ſeditionem inceptaſſent. Olim Maſſiliæ, Heracleæ, diuites contra paucos ſunt tumultuati, & Reipublicæ formam commutarunt. Ariſtoteles libro quinto capite ſexto politicorum.

Poſſima oligarchia leges.

§. 4. Facilimo itaque negocio plurium tyrannis euertitur, ſed nunquam facilius, quam cum inter eos diſcordiæ oriuntur, aut cum ex illis quiſpiam ſecreta reuelat, aut popularis efficitur. Quod faciunt vel iniuria affecti, potentiam affectantes, vel cum res ſuas fregerint, ac dilapidarint, publico malo priuata dedecora contegere ſatagunt: quo verò ſæuiores, ac importuniores ſunt, eo breuior eſt eorum gubernatio. Et fœdis exẽplis periêre, quorum eſt iniquisſima coniuratio, qualem meminit fuiſſe quorundam Ariſtoteles lib. 5. politic. cap. 9. *Nunc enim in nonullis oligarchijs ità iurant. Et in populum male animatus ero: & populo quicquid potuero mali incogitabo. At opus eos, & exiſtimare, & præ ſe ferre, ac ſimulare contrarium, ſignificanteis in iuriſiurandi præſcripti verbis, ſe nullam populo iniuriam illaturos.*

Iurant igitur ſe inimicos fore populo, & amicos fore peierant.

Capvt XIX.

De Politia preſſe ſumpta, ſeu populari forma Republica.

§. 1. ΠΟλιτείαν vocat interdum Ariſtoteles, & alij Δημοκρατίαν. Sed quia nunc partes diſtinguimus, proprie ac preſſe de vtraque agendum. Sic & Ariſtoteles libro tertio cap. ſept. politicor.

λείαν. ὅταν δὲ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον, καλεῖται κοινὸν ὄνομα πασῶν πολιτειῶν, πολιτεία. *Quando vero multitudo in publicum bonum ciuitatem adminiſtrat, vocatur ea forma Reipublicæ cõmuni nomine omnium Politiarum, Politia.* Definiri igitur Politia debet, ἀρχὴ τοῦ πλήθους πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον. *Imperium multitudinis communem vtilitatẽ ſpectans.*

Politia fundamentum libertas, & æqualitas.

§. 2. Huius adminiſtrationis fundamentum eſt, & ſcopus libertas, deinde æqualitas. Et libertatem quidem facilè obtinet populus, æqualitatem difficillimè. Quamuis enim in eo pares ſint, quod omnes viciſsim imperent, & pareant, imperandi tamen vices ad pauciſsimos perueniunt. Libertas autem in eo verſatur, non vt viuas pro arbitrio, ſiſque omnino tua in poteſtate, ſed vt viuas iuxta leges, ſubditus tuo magiſtratui, atque ea conditione, vt tibi quoque ſit imperandi poteſtas. Sic enim eſt omnibus par ciuitatis ius, atq; honor.

Perfectiſſima Politia eſt periculoſiſſima.

§. 3. Varij ſunt Politiæ gradus ac formæ, illa eſt perfectiſsima, cum ſine generis, opumve diſcrimine omnes dignitates, ac magiſtratus omnibus demandari poſſunt. Hæc inquam in ſuo genere perfectiſsima eſt, nẽpè accuratiſsima libertatis, & æqualitatis conſeruatrix. Infirma tamen, & tumultuoſa, & hominum tæterrimorum promotrix.

§. 4. Aliæ temperatiores ſunt; cum enim in Republica ſint varia hominum genera, vt artifices rerum neceſſariarũ & vtilium, artifices rerum voluptuariarum, & ſaltui ſeruientium, agricolæ, pecuarij, negociatores, milites, Diuites & nobiles è cenſibus ſuis viuentes, literati, ſacerdotes, cum ſit etiam magiſtratuum, & ciuilium functionum magna diuerſitas; nam magiſtratus alij ſunt primarij, alij ſecundarij, nonnullæ functiones honoratæ, ſed ſumptuoſæ, aliæ difficiles ſed lucroſæ, hinc magna oritur Politiarum conſtituendarum varietas. Non enim omnibus omnes functiones demandant, ſed cum diſcrimine diuerſis; honoratas, & ſumptuoſas nobilibus ac opulentis; negocioſas induſtrijs; iuridiciales æquis, peritis ac prudentibus; qua ex diſtributione magnæ varietates gubernandi exurgunt; nam magiſtratus eſſe penes alios, iudicia penes diuerſos eſſe nihil impedit. Quibuſdam populis ſatis eſt magiſtratus legendi ex optimatibus habere poteſtatem, nõnulli contenti ſunt, ſi ratio bonorum geſtorum ſibi reddatur.

§. 5. In populari forma conſeruanda, ne tyrannidem vnus, aut oligarchiam pauci inſtituant, plurimum laboratur, ideoque ferè in vitium quod Democratia dicitur, adminiſtratio recidere ſolet.

Leges Politicæ.

Primum eſt, vt ad clauum Reipublicæ ferè medij aſſumantur. Illi enim nec ea ſunt potentia, vt tyrãnidem vnus poſsit arripere, & nimis multi pro oligarchia conſtituenda, nec propter paupertatem, & domeſticas difficultates turbulenti ſunt. Monuit hoc Ariſtoteles libro quarto politicor. ca. 12. *Oportet porro latronem legis ſemper in reip. adminiſtratione medios aſſumere. Nam ſiue leges oligarchiæ conuenientes ferat, ad medios leges dirigere debet: ſiue democratiæ congruentes, hi legibus adiungendi ſunt. Vbi verò mediorum multitudo ſuperat aut vtroſque extremos, aut alterutrum tantum hic fieri poteſt, vt reipub. adminiſtrandæ forma ſit firma & ſtabilis. Non eſt enim metuendum, ne vnquam diuites cum pauperibus in hos conſentiant & conſpirent: nam nunquam alteri alteris ſeruire volent.*

Habet enim aliquid moderatio illa mediorũ, & boni ciues cenſentur, qui medij ſunt. Ideo & Phocylides iudicio Philoſophi ſapienter dixit:

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα, μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.
Multa medijs optima ſunt, medius in vrbe volo degere.

Optimi ex populo legendi in magiſtratum.

§. 6. Secundum eſt, vt in ipſa Politia & poteſtate populi hoc agatur, ne peſſimo cuique atque audaciſsimo parata ſit ad honores via, ſed habeatur magna ratio optimæ partis in populo; nam quemadmodũ in Ariſtocratia, niſi optimus quiſque magiſtratum ſortiatur, breui commutatur forma gubernationis, ita etiam è populo pars optima, atque integerrima quærenda eſt. βέλτιστος δὲ ὁ δῆμος, ὁ γεωργικός ἐστι. *Optimus autem populus*, inquit Philoſophus, *eſt qui agriculturam exercet.* Ita rem habuiſſe olim nemo dubitat, hinc tribus ruſticæ honoratæ in vrbe fuerunt; vrbanę verò, contẽptu, & nota non caruère; in eas enim tribus fęx populi, & ſubroſtrani cõiecti fuère. Cauſa cur fuerit corruptior vrbana plebs ab Ariſtotele adfertur, quod aſſueta ocio, & concionibus, callida, ac fraudulenta, rerum nouarum auida, atque ambitioſa euadat; ruſticana verò agricolatione, aut paſſu pecorum occupata, raro conciones adit, raro ſeditioſos cœtus accedit. Fuit olim alia etiam cauſa, quod ocioſa plebecula concionibus, theatris, ſpectaculis aſſueta, voluptatibus euicta, vix ad honeſti, & ęqui conſiderationem cogitationes attolleret, nunc verò in vrbibus bene moratis, alia ratio eſt; Ciues enim tribunicijs concionibus, deteſtandis ſpectaculis, & publicis morum corruptelis minus inficiuntur, deinde in ſcholis, in templis, ad virtutem, pietatemque erudiuntur, ruſticana plebs minus culta eſt, & crebro minus religioſa; itaque mutatis temporibus, vrbana plebs melior habenda. Ita vt cẽſeam, docent florentiſsimę Europę ciuitates, quarum in tribubus, quę negociatoribus & artificibus conſtant, iuſtitię, publicę honeſtatis, pietatis ſumma ratio tenetur, ex his præſertim liberis in ciuitatibus viri graues, prudentes, moderati ad rempublicam regendam quotannis leguntur, nam veterum corruptionum cauſas procul habent, quot enim millia inter eos ſunt, qui à puero ſacris concionibus, pijs lectionibus, Chriſtianę fidei inſtitutionibus eruditi, theatrales fœditates, arenę crudelitates, turbulentas declamationes ne ſemel quidem oculis, auribuſue hauſerunt? Quin etiam criminoſos, & infames non admittunt, admiſſos eijciunt.

Plebs ruſtica olim melior, quam vrbana.

Noſtro tempore plebs vrbana melior eſt.

Locum itaque non habet quod libro ſexto capite tertio monet Philoſophus, *nunquam conuocandam multitudinem vrbanam, ſine ruſtica*, de veteribus illis ſcurris, qui aliud non ſpectabant, *quam panem, & Circenſes*, conceſſero, qui pecuniam ærarij, qua claſsis alenda erat, pro mercedibus theatri expendendam cenſebant, qui poetas quod obſcęnis verbis abſtinuiſſent, mercede priuabant, qui omnes improbos, & ſeditioſos ſtipabant. Hos ad nullam Reipublicę partem plebs vrbana admittit, hi ne in tribubus quidẽ locum habent.

Turba comitiorum vitanda.

§. 7. Tertium eſt, vt magiſtratuum electio fiat comitio omnium, more Romano; nec enim ibi turbę, pugnę, ambitiones, corruptiones euitari poſſunt, ſed placeat vetuſta Mantineenſium ratio, apud quos quidam (αἱρετοὶ κατὰ μέρος) electi ſecundum partem populi, magiſtratus mandabant. Vidi Monaſterij VVeſtphalię inſigni & polita ciuitate, primo

Quieta ratio legendi Senatus Monaſterij in VVeſtphalia.

ab vniuerſo populo quoſdam legi, qui alios deſignarent, à quibus Senatus legitur quotānis, eſt illa ratio penitus popularis; nam omnium conſenſu ac ſuffragio cenſores illi conſtituuntur; deinde ea cura electio fit, vt nemo ſcire poſsit, qui vltimi lectores ſint; illi verò more Cardinalium includuntur, ac de toto ſenatu conſtituunt, & eum ante noctem eligunt. Nulla hic poteſt eſſe munerū corruptela, nulla honoris prenſatio; Cenſores autem illi ad ſuam exiſtimationem pertinere arbitrantur, ne vllum niſi ſpectatæ virtutis, & prudētiæ virum concilio ſuæ ciuitatis immiſceāt, quod ſi vnum, alterumue fauor, aut cognatio ad aliquē nominandum induceret, cæteri tamen reſiſterēt, nec famam ſuam pro alieno honore paciſci vellent. Hæc ſanè ratio multis partibus præſtat Romanis comitijs.

Cenſores magiſtratus tanta cura legātur, quanta ipſe magiſtratus.

§.8. Quartum eſt, Vt múltos, & graues viros, qui à magiſtratibus reipublicæ adminiſtratæ rationem repoſcant, eamque tribubus exhibeant, non minore cura conſtituant, quā ipſos magiſtratus. Τὸ γὰρ ἐπανακρέμασθαι, καὶ μὴ πᾶν ἐξεῖναι ποιεῖν, ὅτι ἂν δόξῃ, συμφέρόν ἐστι. *Nam ab alieno arbitrio dependere, neque licere omnia, quæ libet facere, vtile eſt.* Neque enim maior illecebra peccandi vlla eſt, quam peccati impunitas: Atque hæc res tāti momenti eſt, vt ex ea Reipublicæ Venetæ incolumitatem maxima ex parte dependere putem; omniū enim vrbium præfecti ita gubernationem inſtituunt, vt rationem reddendam ſibi certo ſciant. In vitam eorum priuatā, in acta publica, in iudicia inquiritur. Hoc in Politia facilius eſt, atque efficacius quam in Venetorum Ariſtocratia; nam in populari forma, qui in magiſtratu deliquerūt facilè puniri poſſunt, quia medij ſunt, nec opibus, nec clientibus, aut potentia eminentes, vt leges eludere poſsint, vel infringere; in Ariſtocratia aliquid oobilitati, affinitati, maioribus, & ſpe paris impunitatis indulgetur.

Magiſtratus peccata puniunda.

Plebs in Politia nobiles honoret.

§.9. Quintum eſt, ne optimates & nobilitatem offendant, aut irritent, ſed in honore, atque æſtimatione habeant, ac venerentur, plurimos ipſis magiſtratus, & honoratiſsimos demandent, & cum plebeos illis collegas dederint, primas tamen patricijs deferant. Sic enim erga plebem optime afficientur, ſeque illi probare contendēt. Neque arbitror vllam hactenus Politiam interiſſe, niſi prius mutata in Democratiam, iniurijs, contumelijsque optimates, & diuites vexarit. Ex eo enim occaſionem aliqui è nobilitate acceperunt, vt ſeſe vindicarent; magni enim animi homines, & contumeliarum impatientes, cum de rebus ſuis deſperarunt, facilè totam rempublicā euertunt, & quemadmodum cum reges in tyrannos degenerant, multi ſunt, qui laudem occiſi tyranni etiam cum periculo capitis quærunt, nec aliorum ſupplicijs deterrentur, ita cum Politia à lege diſcedit, nec communem, ſed tenuiorum vtilitatem quærit, nobilesque & optimates ſeruitio premere, & expilare incipit, multi vindices oriuntur; eſt enim illa Reſpublica tyrannis multorum capitum, quæ vt vno ictu confici non poteſt, ita lacerari per partes, & diuidi poteſt. Lege hiſtorias Græcas, Latinas, & ceſſante, aut inclinato imperio, Italicas; inuenies ſummas calamitates ab exulibus allatas eſſe; Exules autem orti ſunt ex ciuium in ſe mutuo ſæuientium conflictibus; pugnæ verò ex Reipublicæ vitioſa adminiſtratione. Atque vt vno verbo complectar; optima forma Reipublicæ popularis eſt, in qua ſumma poteſtas eſt penes populum, ſummus honor penes optimates, ſummaque cura tenues adiuuantur; In qua optimatum dignitas pendet à populi ſuffragijs, in qua honor defertur optimatibus à populo volente: quia vbi illa moderatio adhibetur, nulla pars ciuitatis, mutari Reipublicæ formam optabit; ac proinde conſenſu præſentem ſtatum tuebuntur.

Pleraque mala ex nobilium afflictione oriuntur in politijs.

Capvt XX.

De Democratia, quæ eſt vitium Politiæ preſſe ſumpta.

Democratia breuis eſt natura, & fere in unius imperium recidit.

§.1. Democratia eſt ἀρχὴ πρὸς τὸ τῶν ἀπόρων συμφέρον. *Imperium quod pauperum, ſeu tenuiorum vtilitatem ſpectat.* Finis huius imperij è diametro oligarchiæ opponitur, illa enim diuitum cauſam agit, hæc eorum qui pauperes, ſiue tenues ſunt, neutra totius Reipublicæ.

Nulla vnquam Democratia diuturna fuit, aut ſi qua aliquandiu durauit perpetuis diſcordijs agitata eſt, & vel in tyrannidem vnius, vel in oligarchiam deſijt. Sæpius tamen in tyrannidem, quia populi fæx, cum in ſe diuiſa præualere non poteſt, vni ſe committit, à quo præmia datæ poteſtatis exſpectat: ſed ab eo deinde opprimitur. Cur adminiſtratio illa diuturna eſſe non poſsit, cauſa eſt, quià cum tenuiorum ciuium commodis proſpicitur per iniurias honeſtiorum, neceſſe eſt præcipuam ciuitatis partem, ſine qua eſſe alia non poteſt, moleſtiā pati. Si enim cōtumelijs exagitatur nobilitas, aut ciuitatis ſtatus ita iactatur in manibus pauperiorum, vt rerum ſuarum ſint incerti diuites, quis dubitare poteſt, quin illi vel tandem poteſtatem ad ſe attracturi ſint? vel Rempublicam in qua ſordidiſsimo cuiq; ludibrio, & prædę ſunt, deſerturi? Nec diu, in eo periculo ceſſabunt, cum facultatem vlciſcendi magnam habeant.

Democratia interdū eſſe poteſt, vbi minor eſt pauperū numerus.

§.2. Democratia eſſe poteſt etiam vbi pauperum eſt minor, quam diuitum numerus, ſi ad paucorum arbitrium commodaque clauus adminiſtrationis vertitur, plerunque tamen maior eſt pars tenuium, & qui rem, vel non habent, vel exiguam habent. Olim tamen in vrbibus militaribus ſæpè penes infimos ſumma poteſtas reſidebat: ad hanc enim formam accenſenda ſunt illa Romanæ Reipublicæ tempora, cum plebs ſubroſtraria leges ferebat, cum annua venali venderent ſuffragia campo, cum milites Prætoriani, vel paucæ legiones contempta ſenatus, ac populi auctoritate, donatiua, & prædas, licentiamque pacti monſtra hominum ad auguſtum faſtigium eueherent, eoſdemque mox nefario ſcelere occiderent.

§ 3. Ex hac Reipublicæ forma tyrannis naſcitur facilimè. Optimè Plato: ἡ γὰρ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν, οὐκ εἰς ἄλλό τι, ἢ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ἰδιώτῃ καὶ πόλει. εἰκὸς γὰρ, εἰκότως τοίνυν ἔοικεν οὐκ ἐξ ἄλλης πολιτείας τυραννὶς καθίσταται, ἢ ἐκ δημοκρατίας, ἐξ (οἶμαι) τῆς ἀκροτάτης ἐλευθερίας, δουλεία πλείστη τε καὶ ἀγριωτάτη. *Mutari enim aſſueuit nimia libertas, in grauiſſimam ſeruitutem, tam priuatis, quàm vrbibus. Ita enim fieri ſolet, meritoque dixi, non ex alia republica tyrannidem oriri, quam ex Democratia, ex ſumma libertate maxima atque immaniſſima ſeruitus.*

Cur autem is cui ſe populus permiſit, tyrannide eum premat, cauſa eſt. Quod aliter ſaluum ſe eſſe poſſe diffidat; cum multi improbi multa

petant,

petant,cum terreant,non potaſt eos amore ſui tenere, ideo vimparat.

Quatuor genera Democratiæ.

§. 4. Sunt autem quatuor genera Democratiæ. Prima cum honeſtior pars ciuitatis, quæ mediocres opes habet,excluſis diuitibus conſultat, & magiſtratus mandat, tam diuitibus,quam mediocribus. Hæc forma quia plus tribuit magnatibus firmior eſt,neque enim diuites, nobileſque à Republica rapellit,& quos candidatos,& ſupplices habet , eorum ſe fidei regendam committit.

Altera forma aſt,cum omnibus licitum eſt adminiſtrare Rempublicam,quantum ad genus attinet, non tamen vllus admittitur, niſi cui licet eſſe ocioſo. Hæc adminiſtratio fere etiam optimatum eſt. Nam artifices, negociatores, alijque remouentur.

Tertia forma eſt, cum lege etiam illi qui ocioſi eſſe nequeunt ad gubernacula admittuntur; quia tamen ab rebus ſuis ocium non habent, nec cum rei domeſticæ incommodo publicis vacare volunt,ſponte magiſtratibus abſtinent.

Quarta eſt Democratiæ ſpecies,ſeu potius tyrannis multorum, vt iudicat Ariſtoteles lib. 5. c. 11. politicor. Cum pauperes non admittuntur modo ad gubernationem, ſed merces illis datur, vt ociari poſsint, multis modis illa res iuſtitiam lædit. Viri enim honeſti, nobiles, & ad gerendam Rempublicam idonei, ſordibus tam indecoris, atque adeo extremis ne patriæ conſulant, arcentur. Deinde cum ad ocium pauperum alendum opus ſit pecuniam ex Reipublicæ viſceribus conferri,iniuria afficiuntur nobiles,& diuites, vt qui cogantur ſua pecunia emere ſibi magiſtratus, atque adeo ſuis opibus efficere,ne venire ad honores poſsint,quo nihil eſt acerbius. Denique eiuſmodi homines vt plurimi ſunt rerum imperiti, cupidi,& potentia abutuntur.

Multi magiſtratum idcirco tantum ſuſcipiunt, vt indignos excludant.

Cum autem nec pecuniæ, nec honoris cauſa imperium gerere vir bonus velit,hoc tamen oneris ſuſcipere ſolet,ne ipſi deterior imperet. Neceſsitatem namque ſummam arbitrantur gubernaculi ſuſcipiendi,ne imperitis committatur, atque ea cauſa omnes periclitentur. In hac vero democratica tyrannide,per violentiam legeſque & precium agitur,ne viri honeſti præſint Reipublicæ,ſed teterrimus quiſque,atque egentiſsimus imperet.

§. 5. Leges porro Democraticæ contra optimates variæ ſunt à popularibus excogitatæ, quæ tamen ipſum populum oppreſſerunt, & libertatem ſub nomine libertatis in tyrannidem conuerterunt. Quamuis nullius vnius tyrannis ſit æquanda populo furenti. Et prima quidem lex eſt, Magiſtratum ex omnibus eſſe,quam ſit illa pernicioſa,tum exempla,tum ratio docet. Quid enim à vera ratione alienius, quam ex imprudentiſsimorum iudicio ac ſententijs Reipublicæ rectores præfici? Ex fæce hominum ſeligi,qui ſummos honores,ſummamque poteſtatem habeant? Nemo vineam imperito cultori, agrum ignaro colono committit,quæ vero prudentia eſt, corpora,fortunas,libertatem, hominum ſua commoda quærentium arbitrijs committere? Quod aiunt populares,plebem in delectu magiſtratuum non fere aberrare,id omnino aliter habet. Nemo ſuæ libertatis minus eſt idoneus arbiter, quam populus,nemo illa magis vlla in re abutitur, quam in creandis magiſtratibus. Omnes quem ſibi commodum arbitrantur,non quem vtilem Reipublicæ,quærunt. Credamus Romano populo,cuius

Democratia nudum erat magiſtratu.

Populus libertatis ſuæ æſtimator, ſed inconſultus eſt.

inſtar Euripi comitia in diuerſa commutabantur, Cato bis repulſam tulit,Clodius, Vatinius, Piſo, Antonius curuli ſella conſederunt.

Democratia mutat magiſtratus crebro ſed male.

§. 6. Altera lex. Viciſsim imperare,crebroque imperia mutare. Hanc populus amat, ſed ducit ad anarchiam,& licentiam, quis enim è plebe natus,breui,iamque exſpiratura poteſtate præditus, homines improbos,atque audaces à ciuium iniuria arcebit? legum pœnarumque metu ac vi continebit,quos craſtino die, vertente rota comitiorum,in ſummo conſpecturus ſit? Quem hodie potens irritaueris, cras dominum experiere. Inimicum tuum publica auctoritate armatum priuatus excipies. Vt nota teneam, vel vnicum Ciceronem ſpecta. Conſulatu ſuo tam glorioſo, conſeruator patriæ potentiſsimorum ciuium in ſe odia concitauit,quæ tantum potuerunt, vt in exilium pelleretur.

Rapiunt Democratici.

§. 7. Tertia lex. Damnatorum bona plebi diuidere. Id ſi populus iudicet, manifeſte iniquum fuerit, vt lib. 6. cap. 5. monuit Ariſtoteles. Quis dubitet iudicem egentem adduci haud difficulter poſſe, vt reum damnet,cuius exitio rem ſuam augere conſtituit? Si illa iudicia penes optimatas,præda vero penes plebem ſit,quanquam minus periculi ſit,non tamen æquum multam publicam vnius partis commodis impendi. Deinde neglectis laboribus,calumnias diuitibus intendere incipient.

§. 8. Quarta lex. Nobilium & fortium virorum criminationes frequentes eſſe. Nihil Athenis vſitatius,& hac ex cauſa cecidere.

Calumniantur diuites.

§. 9. Quinta lex. Sortito legi magiſtratus. Qua quidem lege nihil ad Rempublicam euertendam aptius.

§. 10. Sexta lex. Vectigalia in eos, qui ad concionem veniunt,diſtribui.

§. 11. Septima lex. Locupletes pro iudicandi labore nullam,tenues largam mercedem accipere.

§. 12. Octaua lex. Nullam artem impedire,quo minus imperes.

§. 13. Nona lex. Neminé, niſi raro, vllum magiſtratum bis gerere.

§. 14. Decima lex. Poſſe hoc tamen in bello perículoſo fieri.

§. 15. Vndecima lex. Nullum magiſtratum eſſe perpetuum,imo omnes eſſe breuiſsimos, vt plures imperent.

§. 16. Decima tertia lex. Aduenas etiam ad honores admittere.

§. 17. Decima quarta lex. Nobilitatem occulte premere,in ſpeciem colere,ampla quædam, & ſumptuoſa illis committere.

§. 18. Decima quinta lex. Cauere ne irritentur.

§. 19. Decimaſexta lex. Eos in ſe mutuo accendere,& ſimultatibus atterere,eos qui è nobilitate habent multos inimicos,honoribus, & potentia munire,ac defendere

§. 20. Decimaſeptima lex. Plurimas tribus inſtituere,eas quam maxime miſcere.

§. 21. Decima octaua lex. Varia ſodalitia opificum,negociatorum aliorum conſociare.

§. 22. Decima nona lex. Licentiam permittere viuendi,vt quiſque vult. ἥδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως. Dulcius eſt enim multitudini inordinate , quam temperanter viuere.

§. 23. Viceſima lex. Magiſtratus omnes ſepire aliorum magiſtratuum cuſtodia, ne quid poſsint

 inui-

inuito pnpulo, ſic Romæ Tribuni plebis optimis ſæpe conſilijs interceſſerunt, & ſpecie defendendæ plebis Rempublicam turbarunt.

Nulla arte ea quæ putrefacta ſūt diu fulciri poſſunt.

Omnes illæ leges ſi originem, rationem, exempla perpendamus, parum firmare ſtatum democraticum poſſunt, quocirca nulla democratia firma fuit vnquam, nec ſine perpetuis motibus. Præter Athenienſem & Romanam legi poterit hiſtoria Reipublicæ Florentinæ à Frederici temporibus, in quam maximas, celerrimaſque rerum commutationes, prælia inteſtina, & ex turribus pugnas cum admiratione leges.

Capvt XXI.

Optimam Reſpublicæ formam eſſe Monarchiam ex Ariſtocratia, & Politia temperatam.

De optima Reſpub. forma varij diſputant.

§. 1. Qvaestionem propono non in curia modo, & concione populi, ſed in exercitationibus etiam ſcholaſticis agitatam. Cauſa eſt quod vberem hominibus ingenioſis ac facundis materiam præbet contra tyrannidem, anarchiam, ſeruitutem, pro libertate & æquitate dicendi. Alij itaque vnius nimiam potentiam, alij parium ambitionem, & diſcordias, alij vulgi confuſionem, ac temeritatem exagitant; idque eo maiore plauſu, quod rerum malè adminiſtratarum nullo ſæculo deſint exempla, pleriſque etiam abundent. Verum nos hac de re politice, atque ad inſtituta Reipublicæ accommodate dicamus.

Certa analogia facienda eſt cōparatio.

§. 2. Principio cum tres Reipublicæ formas inter ſe comparamus, atque optimam inquirimus, prudenti atque conueniente analogia id conſtat eſſe faciendum, neque enim vnius regiminis vitia ac damna, cum alterius virtutibus commoditatibuſque conferenda ſunt, ſed bona bonis, mala malis, minora bona minoribus, maiora maioribus, itemque mala æqua lance penſanda ſunt. Optima Monarchia cum optima Ariſtocratia, ac Politia: mediocris cum mediocri, peſsima cum peſsima comparari debet. Cum eodem igitur gradu res ſteterit, vtra melior, firmior, felicior ſit Reſpublica? quæritur. An ſcilicet gubernatio illa quæ deſcribitur Iud. 2. 6. Dimiſit ergo Ioſue populum, & abierunt filii Iſrael, vnuſquiſque in poſſeſsionem ſuam, vt obtinerent eam: *Seruieruntq; domino cunctis diebus eius, & ſeniorum qui longo poſt eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera domini quæ fecerat cum Iſrael.* An illa ſeniorum Ariſtocratia ſit præferenda monarchia Dauidis, aut Salomonis, aut alterius regis commune bonum ſpectantis?

§. 3. Deinde non eſſe in hac diſputatione minutim omnia, & mathematice diſputanda; ſed quia de Republica agimus, morali & ciuili modo tractanda. Fruſtra enim ciuitatem aliquam Platonicam aut Vtopicam cogitatione informamus, & conſtruimus, ſi noſtris vrbibus in quibus multi ſunt imprudentes, improuidi, improbi, & tales ſæpe etiam illi, quorum officium eſt iuſtitiam æquitatemque tueri, conſilia damus. Neque enim hominem vnum, aut certum, definitumque tempus Reipublicæ inſtitutor ſpectare debet, ſed vniuerſum tempus complecti; quanquam enim vnum aliquem optimum principem eſſe contingat, & optimates aliquando laudabiles, crebro tamen & mores in poteſtate mutantur, & crebrius bonis rectoribus mali ſuccedunt. Itaque ea forma Reipublicæ conſtituenda, in qua magiſtratibus plurimum boni, minimum mali liceat, vt ſuis legibus, non virtute vnius hominis ſaluus ſit populus. Non igitur legiſlator multa, & excellentia bona deferere timebit, vt periculoſiſsima mala auertat. Nec ciuitatis illius præſtantiſsimā formam arbitrabitur, in qua vnum aliquid egregie comparatum eſt, niſi ab omnibus vndique prouiſum fuerit. Omnia mediocria potius eligenda, quam extrema cum periculo magno, nam vt Reſpublica conſtituatur in qua nullum ſi periculum, in tantis hominum cupiditatibus, perfidia, ambitione fieri non poteſt. De reipublicæ igitur optima forma dicam diſtincte.

In repub. conſtituenda nō vnus homo, ſed totum tempus ſpectandum.

In republ. multa bona deſerenda ſunt, vt mala vitentur.

§. 4. Primo. Forma Reipublicæ deſpotica, cum omnium rerum abſolutus dominus eſt princeps, illaudabilis eſt, iniqua, nec diuturna. Deſpoticam voco eam, qualis eſt hodie Turcici imperatoris, olim fuiſſe videtur Nabuchodonoſoris, Regum Ægyptiorum, & nunc quorundam Barbarorum eſt. Incolæ Turcici imperii mancipia ſe imperatoris ſui nominant, nemo fortunarum, aut vitæ ſecurus eſt, omnia de nutu crudeliſsimi, ſuperbiſsimi, libidinoſiſsimi tyranni dependent, ipſam adeo auram, quam ducunt, magno domino referunt acceptam.

Illaudanda ... repu... tur.

Turcicum imperium.

Rationes adferre nihil eſt neceſſe, nemo enim eſt, qui non ſeruitutem fugiat, libertatem amplectatur, at in illo imperio omnes, etiam vxores & filij ſeruitutem ſeruiunt. Quin etiam diuina ſcriptura in maximis pœnis numerat; Seruitute premi, in libertatem autem aſſeri ſummi beneficij loco habet. Iſaiæ 19. 4. *Et tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium.* Et cum Iudæos Deus ſubieciſſet Seſaco, ſiue Seſoſtri Ægyptio, *Veruntamē*, inquit, *ſeruient ei; vt ſciant diſtantiā ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarū.* Neque occurrere poteſt fautor tyrannidis, & dicere: Poſſe abſolutū dominum boni communis rationem habere, eamque remp. fore quaſi magnam familiam. Nam ſi dominus eſt, ſuæ igitur vtilitati mancipia impendit, & omnes ſubditi, magni domini poſſeſsio ſunt. Ideoque domini, non ſua commoda curare tenentur. Non ignoro quarundam gentium eam eſſe barbariem, ex natiua tarditate, & ingenij ſtupore, vt ad ſeruitutem geniti videantur, quæ ſi bello captæ ſint iuſto, vt in ſeruitutem redigi poſsint, non nego quin eundem habere regem, & dominum eas oporteat. Sed hoc ad paucos pertinet, cū in magna gente quamuis multi ſint dedititij, ſeruitutem tamen meriti ſint pauci. Toti autem genti more regio eſt prouidendum, vt in religione, in humanitate, ac politia recte inſtruantur. Barbarorum autem eſt miſerorum imbecillitate, & ſtoliditate ad compendia ſua abuti.

In illo imp... omnes ... ſunt ſeru... pio viuo.

Integra gens ... prouidere debet magiſtratus, & non ſeruiliter eam premere.

§. 5. Non poteſt eſſe diuturnum hoc imperium, quia violentum, quia omnes illud deteſtantur, etiam illi qui ſummo in bonore, ac delicijs viuunt. Extrema tentant, quorum miſerrima fortuna eſt, & cum omnia meliora putent, illis, quæ patiuntur, leui momento impulſi, magnum aliquid audent, atque inopinum; quia etſi nihil ſperant, non tamen habent, quod deſperent, cum afflictiſsimo in ſtatu manere ſit deſperantium, mouere aliquid, & turbare, animi non degeneris indicium.

Reuera ſapienter à Seneca dictum: *Non diu poteſt, quæ multorum malo exercetur, ſtare potentia.* lib. 3. de ira. cap. 16. Phalaris ſupra annos 32. regnauit, ſed poſtquam primus furor exſæuit, iuſtitiam & clementiam coluit. Ingenio & vi pollebat ad oc-

cu-

[illegible], moderatione opus erat ad retinen[illegible]. Quanquam autem omnes id mordicus te[illegible], *Pedibus tractum, non inſidentem equo, relin[illegible] tyrannidem oportere.* Liuius lib. 24. Plerique tamen nimia poteſtate abuſi deiecti, & facile ſunt excuſſi. Cum enim homo animal ſit politicum, abſolutiſsima Monarchia ſit dominatus violentus, & conuenientior beluis, non eſt ſecundum naturam, ideoque perpetua eſſe non poteſt. Denique tanta poteſtas cum facile excedat limites rationis, populoſque conterat, fit vt corrumpat ipſam rempublicam. Natura liberi omnes ſunt, ſeruitutis nomen clades induxit, ideo reſpublica in qua nulla libertas eſt, naturæ contraria eſt.

§. 6. Turcicum imperium obijci ſolet, quod in Ottomannidarum familia multos iam annos perſeuerat, & ſubiectos tamen illi omnes iniquo ac graui dominatu premunt. Quo in regno nemo demiſsius, nemo periculoſius ſeruit, quam is qui maxima in dignitate, potentiaque verſatur.

Imperium Turcicum 300 annos ſtetit.

Equidem ferreum eſſe iugum Aſiæ populis, multiſque Europæ, & Africæ partibus impoſitum ab Ottomannis, & iam pene inueteraſſe, vt iuſtum imperium videri poſsit, tot gentium querelæ, vrbiumque gemitus teſtantur. Trecentos annos illa tyrannis iā perſeuerat: anno enim 1300. Ottomanni induſtria, & fraude conſtituta eſt. Sæuum igitur & diuturnum eſt imperium, nec deſunt, prô pudor! è Chriſtianis, qui ſuis principibus Machometana conſilia ſuggerant, vt principatuum robur, & diuturnitatem tam barbaris exemplis ſtabiliant.

Scelera gentium tam ſæua tyrannide Deus punit.

§. 7. Verum ego nequaquam illius Monarchiæ firmitatem iniuſtæ ac barbaræ dominationi tribuo, ſed imprimis iuſtæ numinis vindictæ, gentes impias, apoſtatrices, impuras, regi neſcias, virga ferrea regentis, & contetentis, qui & ſæuire tyrannum ſinit, & miſeris gentibus conſilia corrumpit, animoſque adimit, ne in vltionem aſſurgant.

Initia Ottomannorum ex alienis diſsidijs.

Deinde vicinorum mutuæ ſimultates ac bella Monarchiam illam omnibus formidabilem effecerunt. Quia vero multorum politicorum oculos, Turcorum diuturna potentia perſtringit, tem penitius conſiderare mihi animus eſt. Anno 1300. Ottomannus Turcorum regulos diſcordia imbecilles varijs prœlijs cecidit, & è multorum ſpolijs magnus factus eſt ipſe imperator, annos 27. imperio præfuit, vir magni conſilij, & cum ſubitæ res occurrerent, temerariæ, ſed felicis tamen audaciæ. Ottmanni filius Orchanes, à parricidio duorum fratrum maiorum natu imperium auſpicatus eſt, quod aliquanto melius geſsit, quam incepit, magnam Imperij Conſtantinopolitani partem ſuo regno adiecit, non ſua virtute, ſed Andronicorum aui & nepotis, deinde Cantacuzeni, & Palæologi diuturnis diſsidijs, ciuilibuſque bellis adiutus, nam illis ſcelere, perfidia, cæde mutua certantibus, facile deſtitutas auxilio regiones occupauit, & in auxilia partium tractus, quod magnatibus vſitatum eſt, vicinorum calamitates in occaſionem creſcendi conuertit. Orchani ſucceſsit Amurathes, ambitione, laborum tolerantia, calliditate, diſciplina militari, robore, æquitate, comitate, moderatione, blanditijs omnibus Turcorum ducibus ſuperior, faciles ad illum aditus, mitis vultus, in honoribus diſtribuendis, compellandoque ſumma humanitas: Alia erat itaque ea tempeſtate imperij facies, & ſub creſcente mo-

Initia & progreſsus Turcici imperij blanditijs fuerunt.

narchia ſi non illibata libertas, magna tamen ſecuritas, nec tamen ſuo marte imperium Conſtātinopolitanum fregit, ſed vocatus à Palæologo, quem Græci proceres Bulgarorum auxilio adiuti premebant, eos deiecit, deinde iterum eius miles auaritia naucleri Chriſtiani in Europam vectus facilem de Græcis victoriam habuit.

Amurathis filius Baiazetes fratris Solymanni interfector, ferocior fuit. Sigiſmundum regem Hungariæ caſtris exuit, ſed in eo prœlio à noſtris potius peccatum eſt, quam fortiter à Turcis actum. Galli enim dum inuitis ducibus inconſulte procurrunt ab equitatu circumuenti occidione deleti ſunt. Hic anno 1394. à Tamerlane victus, & caueæ incluſus fuit, magna tum clade Turcicum imperium affectum eſt, nam præter 140000. qui in acie occubuerunt, centum viginti millia ab equitatu obtrita ſunt.

Græci iterum iuuant Turcas.

Res collapſas Calepinus Baiazete filius reſtituit, collectis veteranis, & à Græcis principibus adiutus, firmauit deinde felici prœlio contra Sigiſmundum Hungariæ, nam equitatus Chriſtianorum temerario impetu in hoſtem delatus, antequam à pedite auxilia ferri poſſent, in fugam actus eſt, & pedeſtrem aciem turbatam hoſtilibus ſagittis conficiendam præbuit.

Tyrannidem aggrauare cæpit Machometes.

Calepini filium Orcanē Moſes inſidijs circumuentum occidit, Moſen Machometes, qui primus regnum vtcunque hactenus politicum, durius, atque atrocius effecit, Regulos enim & principes Turcorum ſibi quacunque cauſa ſuſpectos, vi, fraude, armis oppreſſos ditionibus ſpoliauit, lateque patuit ea clades, vt paulo poſt principes nulli fuerint, ſed mera mancipia, mortuus ille eſt anno 1419. Ex quo colligas ad illud vſque tempus monarchiam Turcicam optimatum potentia temperatam fuiſſe. Sequitur alter Amurathes quem Ioannes Hunniades quinque prœlijs vicit, quem Scanderbeius Crozæ obſidione depulſum mori coegit. Clades intulit Græcis, ſed eorum tanta erat ignauia, vt pugnaturi nullum è ſua gente ducem, ſed Muſtapham Amurathæ patruum deligerent, & eo victo, alium Muſtapham Amurathæ fratrem adoleſcentem annorum 13. exercitui præficerent. Quid igitur mirum, ſi cæteris Chriſtianorum ociosis, alijs etiam prodentibus, Græcis vero imperij ſui fortunam in exulem puerum conferentibus, creuit Amurathes?

Imperium Turcicum annos 119. optimatum regimine temperatū.

Perfidia Chriſtianorum vicit Turca.

In perfectam tyrannidem degenerauit hoc imperium ſub Machomete ſecundo, qui Conſtantinopolim anno 1453. occupauit. Non ſuorum Turcorum virtute, ſed Illyricorum, VValachorum, Dardanorum, Setuiorum, Bulgarorum perfidioſo labore & auaritia, hæ enim gentes illi militarum ſpe prædæ venetant. Ille in ſuos ſæuus, omnis iuris, & iuriſiurandi, numinumque contemptor, abſolutiſsimum tyrannum egit, ſublato æmulo rege Conſtantinopolitano, mortua eſt illa belua anno 1487. ac tum patuit, quam nullo conſilio regnum illud fuerit inſtitutum. Nam de ſucceſſore purpurati Baſſæ, & Ianizari diſſenſerunt, vt ad pugnas, & cædes veherentur: Ianizari Baiazethen, annitentibus generis illius, imperatorem dixerunt. Alij Baiazethis filium Corcl utum elegerunt, vt puero rege, ipſi rerum domini eſſent. Sed patri ceſsit adoleſcens, & largitione placati milites. Non minus bellum ei frater Gemes mouit, & tribus prœlijs victus, ad Chriſtianos profugit. Clades multas intulit Baiazethes Venetis, ſed mox repreſſus pacem facere coactus eſt; à Perſis vero maiores pertulit, vt parum abfuerit, quin vna expeditione Aſiam ſeptentrionalem amit-

mitteret. Interim tres eius filij, Selymus, Acomathes, Corchutus de imperio certant, Selymus ope Ianizarorum obtinuit, & veneno patrem necauit, fratrum filios, non modo fratres interfecit, Perſas attriuit, ſed amiſsis 100000. ſuorum.

Selymum ſecutus Solimannus, & Solimannum Selymus tertius, qui ſæuitia, & rapacitate maiores ſuperarunt.

Aetas tyrãnidis Ottomannicæ.

§. 8. His bene perſpectis annos 160. duraſſe hoc imperium comperiemus, ab eo tempore, quo abſolutiſsimum, & plane tyrannicum eſſe cœpit. Sed tamen infeliciſsimum fuit. Primo in ipſa ſtirpe Ottomannica, ex qua vnus regno deſtinatur, vel pellicis alicuius blanditijs, vel tumultu militari, cœtera omnis domus ſua morte ſecuritatem regnanti præſtare cogitur. Fratrum, & nepotum turba mactatur, vt vnicus ſine metu imperet. Nec id tamen vnquam contigit. Nam filij Baiazetis, & poſteri bellis ciuilibus atque externis attriti ſunt.

Miſeria domus Ottomannicæ.

Mala itaque perpetua ſunt in hoc regno. Nam primo cum multi ſint filij, vt pote in magna plurium coniugiorum licentia, omnes tamen ſpem imperij concipiunt, vel de fauore parentis, vel militum prætorianorum, deinde ſpem illam acuit, adiunctus mortis timor, cum inter ſolium, & ſepulchrum, inter diadema, & laqueum nihil in medio ſit relictum. quid igitur metuant morituri? Timor extremus fiduciam parit, & honeſtæ glorioſæque mortis ambitum. Tertio, Metus ille, & ſpes, filios patri ſuſpectos, & inſenſos efficit, cum enim vnum præferri alijs minimo ſigno dixerint, iam à patre ſe morti addictos arbitrantur. Addo quod totam domum imperatoriam ad vnum caput redigant, cui ſi humanitus aliquid contingat, iam aut nullus, aut puer hæres futurus ſit. Subditorum vero innumeræ ex eo calamitates oriuntur, agricultura omnino deſeritur, regiones ita ſpoliant, vt vix vitæ neceſſaria illis relinquantur, nemo agricolarum de peculio cogitat, nam nobiles, tam fertiles agri longe lateque ſilueſcunt, & iniuria regnantium omnia ad vaſtitatem tendunt. Arma omnibus adimuntur, ſolum paucis quaſi latronibus omnia permittuntur. Ex quo conſtat regnum hoc debiliſsimum eſſe, &

Domus Ottomannica vorniſicinã à ſe incipit.

vicinorum diſcordia ſtetiſſe, ſi ſtetiſſe eſt tot calamitatibus, & cœdibus fœdatum eſſe. Concludo igitur Monarchiam illam abſolutam, & deſpoticam pernicioſam, breuem, metus, & ſanguinis plenam eſſe, omnibus inuadentibus obnoxiam.

Monarchia Ariſtocratopolitica probatur.

§. 9. Alterum igitur ſtatuendum eſt, Monarchiam temperatam, in qua optimatum, ſiue ſenatus valeat auctoritas, in qua ciuitatum atque aliorum ordinum ſit nonnulla poteſtas, præferendam eſſe. In qua tamen hoc cauendum ne precario rex imperet; ſed vbi iuſtè, & ſecundum leges iudicarit, ſumma illius ſit poteſtas, ſi enim vigor poteſtatis ſummæ marceſcat, neceſſe eſt ſubditorum res agi, & ferri; cum ſine metu legum continuo potentiorum iniuriæ creſcant.

Ratio prima eſt, quia ſic videmus pleroſque cenſuiſſe ſapientes. Plato in Politico. Ariſtot. lib. 3. polit. cap. 5. & lib. 8. cap. 10. Herod. libr. 3. Qum omnibus illud Homericum probatum eſt:

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω.

Nõ eſt bonum plurium dominatus, vnus dominus eſto.

Philo libro de confuſione linguarum, Plutarchus in ſeptem ſapientum conuiuio, item de Monarchia, Oligarchia, & Democratia, Demoſthenes contra Androcionem, & Timocratem, Mecenas apud Auguſtum, Philoſtratus apud Veſpaſianum, Iſocrat. in Nicocle, Stobæus ſermone 45.

Pro Monarchia eſt ſapientum ſententia.

Eadem etiam ſententia fuit ſanctorum Patrum. Iuſtin. Exhortatione ad gentes, Cyprian. de Idolorum vanitate, Athanaſij oratione aduerſus idola. Hieronymi epiſt. ad Ruſticum Monachum, D. Thom. libro quarto, contra gentes. Neque vero facile diſſentientem inuenias, etiam ex illis, qui in libera Republica educati honores, & Magiſtratus geſſerunt. Cicero ſane, *Olim vnius imperium ciuitati placuiſſe fatetur*, nec regale ciuitatis genus regni, ſed regis vitijs repudiatum eſſe. lib. 3. de legibus.

Ita olim in vſu fuit.

§. 10. Nec modo ea eſt ſapientium mens & conſenſus, ſed orbis vniuerſi vſus. Omnes enim gentes antiquæ primum regibus paruerunt. Cicero libr. 3. de legibus. Iuſtinus libr. 1. *Principio rerum gentiumque imperium penes reges fuit.* Seneca, *Secundum naturam eſſe regale ciuitatis genus* arbitratur libr. 1. de clementia. *Natura enim commenta eſt regem: quod ex alijs animalibus licet cognoſcere & ex apibus, quarum regi ampliſsimum cubile eſt, medioque ac tutiſsimo loco. Præterea onere caret, exactor alienorum operum, & amiſſo rege totum dilabitur examen.*

Initia regnorum.

Idem nobis antiquitas, ſacra ac profana hiſtoria, auctoritate ſua conſignauit. Poſtquam enim viuentibus adhuc Noe, eiuſque filijs linguarum confuſionem inſanæ turris machinatio induxit, ſingulæ familiæ reges habere cœperunt. Quin etiam Nemrod filius Chus, nepos Cham ad ipſam arcam genitus, quæ totum genus humanum anguſtis ſpacijs incluſerat, regnum meditatus eſt in finitimos. Ille enim *potens eſſe cœpit in terra, & robuſtus venator coram Domino.* certe à diluuio vſque ad Phaleg, anni ſunt 101. at ex eo nomen ille accepit, quod in diebus eius diuiſa ſit terra. Geneſ. 10. 25. à Phaleg ad Abraham anni ſunt 191. at tum iam omnia plena regibus, & vrbibus erant, imo iam regum fœdera noſcebantur, & ſeruitia. Reges enim Chananitidis annis duodecim ſeruierunt Chodorlahomor regi Elamitarum, cui erat rex Sennaar, ſeu Babylonis confœderatus. Elamitæ autem Perſæ ſunt, vt mirum ſit Noacho, atque adeo Semo, Iapheto, & Chamo ſuperſtitibus, imo Arphaxad, Sale, Heber, Phaleg qui ſub vno auo, ſub vno tecto educati erant, ſpectantibus, tanta bella geſsiſſe nepotes, vt à Perſide vſque venerint cum exercitu hoſtili, Raphaim, Carnaim, Zuzim, Emim, Chorrhæos percuſſerint, vſque ad ſolitudinem Pharan proruerint.

Cum igitur non amplius ſub vero patrefamilias viuerent, non tamen ſine vnico magiſtratu eſſe voluerunt, ſed viros quorum integritati, prudentiæ, fortitudini fidebant, ſibi præfecerunt. Nec ea conſuetudo poſtea eſſe deſijt; ita 1. Reg. 8. Iſraelitæ regem poſtulant. *Conſtitue nobis regem, vt iudicet nos, ſicut & vniuerſæ habent nationes.* Libertas rerumpublicarum in Græcia, & paucis Italicis, ac Punicis vrbibus fuit. Pauci enim libertatem, magna pars iuſtos Dominos volunt.

Monarchiæ ſtabiles ſunt.

§. 11. Altera ratio qua nobis Monarchia commendatur, eſt diuturnitas. Aſſyriorum regnum 1240. Medorum 260. Perſarum 233. & poſt Græcorum abolitam potentiam 480. Spartæ 500. Moabitarum, Ammonitarum, Ægyptiorum plurimos annos perſeuerarunt. Omnium vrbium quæ Ariſtocratiam, aut Politiam tenuerunt, breuiſsima fuit gubernatio, ſecuta tyrannis vel exitium.

Google

[illegible] infames [illegible] erunt, quia breuem [illegible] graui ſeruitio atterendam [illegible]

[illegible] fuere Siculæ ciuitates, ſed per tempo- [illegible] interualla tyrannis in prædam datæ. Quoti- [illegible] thenæ, Corinthus, aliæque Græcorum vrbes [illegible] nos paſſæ ſunt? Roma vero annos quadrin- [illegible], quibus inter reges, & Cæſares libertatem [illegible] bere profeſſa eſt, nonne quaſi in perpetuo [illegible] mine, ac tumultu vixit? hinc ſeceſsiones, hinc [illegible] conſulum faſces, & odio imperatoris hoſti præbita victoria. hinc tribunitia poteſtas, cõiugiorum, & honorum communicatio, Tribuni militares, Decemu[iri] legum ſcribundarum, dictatores magiſtri equitum. Quis annus abſque tumultu, niſi cum partibus ab hoſte communis [illegible] impenderet, tranſactus eſt? Inter ſe itaque [illegible] ſunt Romanæ vrbis incolæ, donec ad v- [illegible]m Reſpublica peruenirer. Sola Venetorum reſpublica cum optimatum ſit, iam annos mille numerat, quod eſt vnicum Ariſtocratiæ diuturnæ exemplum. Verum cum ducem, quem magnum vocant, habeat perpetuum, tam mihi Monarchicum, quam Ariſtocraticum imperium videri ſolet.

Quanquam enim penes ſenatum ſeu grande conſilium decernendi, & iubendi ſit auctoritas, Dux tamen eſt ſenatus, & totius Reipublicæ caput. Ac primo quidem magiſtratus ille ſeu principatus eſt perpetuus, quod ſane Ariſtocratiæ amatores plurimum reformidare ſolent, quamobrem Antonius ad hominum conciliandas voluntates dictatoris nomen & poteſtatem in perpetu[um] lege lata ſuſtulit, quod Iulius Cæſar perpe[tuam di]ctaturam recepiſſet. Deinde, Ducis Veneti eſt ſenatum cogere, & conſulere: quanquam ipſe nihil niſi ex decreto ſenatus ſtatuat, quod perinde eſt, ac ſi Romæ perpetuum conſulatum gereret. Quod ſane genus Reipublicæ de regio gubernandi genere plurimum trahit. Tertio, cum Vene[tiis] ſint facile ſexaginta nouem ſiue Conſilia, ſiue Tribunalia, & iudicum ordines, his omnibus dux intereſſe, & præeſſe poteſt, quod [illegible] ſit in Republica, nemo ignorat. Quarto, Honos ille regius, ſiue comitatum publicum, ſiue [ciui]orum erga eum obſeruantiam ſpectes, de[illegible] Denique quanta ſit ducis poteſtas, optima[tu]m timor oſtendit. Nam ætate prouectum, moderatum, Reipublicæ amantem, atque animi ciuilis hominem ad hoc faſtigium euehere ſolent, ac ſumma cura eniti, ne vel populi fauore ſibi cõciliandi, vel principum amicitiis aucupandis potentior e[illegible] queat. Si enim Sylla, vel Marius, vel Iuliu[s] [illegible] piam eam qu[am] Venetiarum dux præditus [illegible] auctoritatem conſequeretur, haud difficili [illegible] totam ſibi Remp[u]blicam ſubderet, qua in [re h]aud parum adiuuaretur ipſa decreto[rum] forma, quæ omnia ducis nomine perſcribun[tu]r, atque [di]ulgantur. Hæc qui perpenderit, Ari[ſt]ocratiæ diuturnitatem, ex Monarchiæ coniun[ctio]ne eſſe, facile intelliget; Nam perpetuitas [illegible]tatis, ius conuocandi, & conſulendi ſenatus, [illegible]ia conſilia, conuentuſque iudicum, cum [illegible]te ac prærogatiua adeundi, honos ac ſplen[dor] [illegible]ipalis, decretorum ſuo nomine edendo[rum] [pot]eſtas tam ſunt propria Monarchiæ, vt [illegible] [illegible]la; quaſi regia deteſtati ſint. Quid [illegible] us, [illegible] princeps ſenatus, ſed reg- [illegible] Qu[id] Cæſar, niſi vt abſentis [illegible] Socerum Gene-

rumque bella exorta ſunt, quia ferre non poterat

> *Cæſarue priorem,*
> *Pompeiuſue parem?*

Cur tot vulneribus ante ſtatuam Pompei immolatus Cæſar? Quia dictaturam perpetuam retinebat. At vero magnus dux Venetiarum, ſeu conſul, ſeu dictator perpetuus haberi merito debet, cuius nomine omnia peraguntur, ad quem in Concilio ſuam legati orationem dirigunt. Cui etſi non omnino dictatoria eſt poteſtas, regius eſt tamen honor.

Itaque hac in re Venetam Rempublicam præpono Romanæ, libera eſt enim innumeris periculis, quæ ex ambitioſorum concertationibus oriebantur, neque in illa *Veneta Reſpub. melior eſt Romana.*

> *Annua venali redeunt certamina campo.*

§. 12. Tertia ratio cur Monarchiam præferam eſt, quod in ea maxime, facilimeque concordia, coniunctioque animorum conſeruari queat. Nulla reſpublica ſine concordia poteſt conſiſtere, vix vlla ſine diſcordia interijt. Sub vno facile ſeruatur vnitas. Itaque etiam in Eccleſia ſua Deus voluit vno gubernatore, ac capite conſtituto diſſenſionem ac ſchiſmatum occaſiones tollere. Eadem fuit etiam mens ac ſententia politicorum. Tacitus 1. ann. *Diſcordantis patriæ non aliud remedium eſſe, quam ſi ab vno regeretur.* Cauſam nobis natura ipſa dictat. In optimatum namque regimine, ſparſa eſt in plures potentia, quæ cum diuerſis ſententijs, atque affectibus iactetur, Rempublicam diſtrahit, vbi vnus imperat, ſingulorum animi ſe dictis illius accommodant, nec ciuitatem diuidere queunt, vni maiori imperio ſubiecti. *Potentia diuiſa inter diſcordes Rempub. euertit.*

Optimatum diſcordias in vrbe Romana ſi ſpectemus, eas & perpetuas, & pernicioſiſsimas inueniemus. Athenis vbi populare ciuitatis genus præualuit: tanta fuit principum diſcordia, ac ſimultas, nemo ex optimis viris vt exilium, aut multam effugerit. Semper enim potentium certamina ſunt, niſi ſingulorum vires, cupiditaſque maior aliqua poteſtas coerceat, ac vinciat, raro duo conſules collegæ, rariſsime decem tribuni concordes fuerunt. Ciuitates autem Italicæ Friderici temporibus, & deinceps continuis magiſtratuum contentionibus pene exhauſtæ ſunt, dum inuicem exilia patiuntur, atque inferunt. Florentiæ vicini contra vicinos è turribus pugnabant, Mediolani nobiles & plebs in ſe mutuo ſæuiebant, Patauini, Veronenſes, alijque populi odio, ac faſtidio ſuorum ciuium, exteros iudices malebant. *Roma & Athenis perpetua diſcordia.*

§. 13. Quarta ratio. Non modo concordia facilius cuſtodiri po[ſſe], ſed etiam iuſtitia, ſi vnum imperij corpus vna anima regatur. Cum enim optimates imperant, ſeſe mutuo reſpectant, ſibi ignoſcu[nt], alijs alii indulgent, vt pari ipſi impunitate fruantur, interim *Iuſtitiam non recte adminiſtrant optimates.*

> *Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui.*

Regibus maior eſt cura, efficacior auctoritas ad iuſtitiam conſeruandam, minor cauſa eius violandæ. Nam vel ius princeps ipſe dicit, atque ita haud facile ab integritate, ac rectitudine diſcedit, vel iudices conſtituit, quos rationis reddendæ cura facile in officio continet, nec opprimere reum, nec gratificari agnatis, aut potentibus poſſunt, cum appellatio ad principem, & ſententiæ latæ examen legum obſeruantiam non modo ſuadeat, ſed præuaricatori etiam pœnam præſentem denunciet. Nam improbos iudices facil[lime] plectunt prin- *Reges facile iudices continent.*

principes, quamuis nec ipſi iuſtitiæ amantes ſint: cuius rei cauſa eſt, quia ſumma gloria ſua, in eos tanquam publicos latrones animaduertunt; deinde amorem quoque ſubiectorum ſibi conciliant, tanquam præſidium, quos omnes oderunt, ſint & ipſi inimici, denique ærarium mortibus & confiſcationibus pecunioſorum magiſtratuum locupletare antiquum eſt. Cum igitur à regibus conſtituti iudices, non ignorent ſibi aliquando ſubeundum iudicium, magnopere cauent, ne ſua damnatione famam principis celebrare, & fiſcum augere cogantur. Durum eſt deſpoticum Ottomannidarum imperium, ſed tamen in tam cruda tyrannide, prouinciarum atque vrbium præfecti, omnem iniuſtitiæ ſpeciem vehementer reformidant, multique in ſingulos annos ob minimas noxas publicatis bonis trucidantur, quæ ſæuities crudelitatem Tyranni populis facit tolerabiliorem, cum tyrannidis adminiſtros puniri intelligunt.

Plebs gaudet cum miniſtri principum puniuntur.

Quanta vero indignitate, violentiaque inter optimates iuſtitia, legeſque vexentur, nemo facilius æſtimarit, quam is qui Romanorum geſta perpenderit, qui gentium iuſtiſsimi habebantur. Quid paſſa ſit apud illos terrarum Dominos iuſtitia ex Romano conſule audiamus. *Inueterauit,* (inquit, Orat. 5. in Verrem) *iam opinio pernicioſa reipublicæ, vobiſque periculoſa; quæ non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes, omnium ſermone percrebuit, his iudiciis, quæ nunc ſint, pecunioſum hominem, quamuis ſit nocens, neminem poſſe damnari.* Nec ſine cauſa iactabat Verres; *Illis eſſe metuendum, qui quod ipſis ſolis ſatis eſſet, ſurripuiſſent; ſe tantum rapuiſſe, vt id multis ſatis eſſe poſſit: Nihil eſſe tam ſanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia poſſit.*

Iudicia Romana infamia.

Nec dubitauit ille hoc publice apud Quirites profiteri, cum pro lege Manilia diſputaret. *Difficile eſt dictu, Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas per hos annos, cum imperio miſimus, iniurias, ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris, noſtris magiſtratibus religioſum, quam ciuitatem ſanctam, quam domum ſatis clauſam, ac munitam fuiſſe? Vrbes iam locupletes ac copioſæ requiruntur, quibus cauſa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur.* Et: *Pro ſociis vos contra hoſtes exercitum mittere putatis, an hoſtium ſimulatione contra ſocios, atque amicos? Quæ ciuitas eſt in Aſia, quæ non modo Imperatoris aut legati ſed vnius tribuni militum animos, ac ſpiritus capere poſſit.* Exclamat idem ille. *Nulla in iudiciis ſeueritas, nulla religio, nulla denique iam exiſtimantur [illegible] iudicia.* Nihil [illegible] ero magis iudicia corrupta oſtendit, quam quod Cicero Romæ pro concione comm[illegible]are auſus eſt: *Arbitrari ſe, fore vt nationes exteræ legatos ad populum Romanum mitterent, vt lex de pecuniis repetundis, iudiciumque tolleretur. Si enim iudicia nulla ſint, tantum vnumquemque ablaturum putant, quantum ſibi ac liberis ſuis ſatis eſſe arbitretur: nunc quod eiuſmodi iudicia ſint, tantum vnumquemque auferre, quantum ſibi, patronis, aduocatis, prætoribus, iudicibus ſatis futurum ſit. Hoc profecto infinitum eſſe, ſe auariſſimi hominis cupiditati ſatisfacere poſſe, nocentiſſimæ victoriæ non poſſe. O commemoranda iudicia, præclaramque exiſtimationem noſtri ordinis, cum ſocii populi Romani iudicia de pecuniis [illegible]undis fieri nolunt, quæ à maioribus noſtris, ſociorum [illegible] comparata ſunt.* Ita conſul Romanus de ſua [illegible]ublica.

Cauſa tantæ improbitatis ac turpitudinis fuit [illegible]ma Reipublicæ Ariſtocraticæ: Cum enim optimates vel ſibi cognatione, vel affinitate iuncti eſſent, cum [illegible] in [illegible], aut ab aliis ſibi indulgeri deſiderarent, [illegible] & prodigi viuerent, denique cum per [illegible] & adulationes [illegible] potentium ſibi conciliarent populum, prouincias, Rempublicam, poſtremo [illegible] ipſi perdidere. Neque enim orbis terrarum, qui cuiuſuis etiam auariſsimi cupiditatem explere poſſet, tot millibus ſufficiebat, præſertim cum in ſingulos annos noui prædones mitterentur, qui effuſis patrimoniis, ius vexandarum, ſpoliandarumque prouinciarum populi ſuffragio ſe obtinuiſſe arbitrabantur. Difficilis eſt igitur res in optimatum, & populi imperio iuſtitia, facilius illa etiam ſub iniquo rege cuſtoditur. Vnus etiam vel copia, vel faſtidio frenat cupiditatem facilius, quam multi.

Ea Ariſtocratia ... illam ... dedecoris [illegible]

§. 14. Sexta ratio. Quanquam vetus ſit querela de raritate principum bonorum, & aut malignitate vulgi libenter magiſtratui obtrectantis, aut veritate iactetur. *omnes bonos principes vni annulo inſcribi poſſe;* plures tamen reſpublicas à regibus, & Monarchis, quam optimatibus, aut populo recte adminiſtratas inuenio. Nam facilius vnus recti honeſtique tenax inuenitur, quam multi. Catonis imprudentiam Cicero reprehendit, quod tanquam in Platonis republica, ita in fæce Romuli ſententiam diceret.

Raritas bonorum principum, [illegible] maior optimatum.

Quis ergo in tam vaſta curia, in tanto numeroſo patrum conſcriptorum exercitu vir bonus erat? Egone Catonem quidem ipſum in bonis numerauero, idque facio Tullio conſentiente, qui in Epiſtolis Catonem in ſe malignum fuiſſe queritur, at bonus ſenator non eſt, qui in patrem patriæ malignus eſt. Cum igitur magna ſit bonorum, conſtantium, prudentium raritas, neceſſe eſt, vbi ad magiſtratus adhibentur multi, ab improbis, leuibus, ſtolidis vt plurimum eas reſpublicas adminiſtrari. Idque eo magis quod ambitu, largitione, fraude, audacia, violentia, viam ſibi mali aperiunt, boni ſola virtute nituntur, quæ tamen crebro calumniis opprimitur, ſæpe exoſa eſt. Quod vero inſignium virorum multitudinem hodie videmus in quibuſdam Rebuſpublicis, id Chriſtianum fidei opus eſt, non politicæ diſciplinæ.

Forma ſenatus Romani.

§. 15. Septima ratio ducitur ex natura populi, qui timere regem, inuidere optimatibus ſolet. Rex enim quaſi Deus quidem ſupra inuidiam poſitus videtur, optimates ciues, & ſuo modo æquales videntur; liuor autem inter ὁμοτέχνους, & ſimiles exardeſcit. Hinc in populum melius animatus eſſe rex ſolet, quam optimates, & è contrario populorum mirabiles in ſuos reges affectus hiſtoriæ tradunt. Quanto eos gaudio excipiunt, quo fletu mortuos proſequuntur? Nempe illis fidunt, optimates ſuſpectos habent. Regis eſt enim populum tueri, & fere non niſi potentibus formidabilis eſt. βούλεται δὲ (inquit Ariſtoteles) βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας, μηδὲν ἄδικον πάσχωσι, ὁ δὲ δῆμος μὴ ὑβρίζηται μηθέν. *Regis officium eſt, vt curet, ne opulenti iniuriam patiantur, populus vero nulla in re contumelia afficiatur.* Hoc vt plurimum faciunt principes, cum in alio Reipublicæ genere, diuites per tenuiorum vexationes contumeliaſque ad immenſas opes aſpirent, at vero cum firmior, meliorque ſit illa ciuitas, in qua rector, & ſubditi mutua caritate concordiaque iunguntur, quam illa in qua magiſtratus oderunt ſubiecti, non eſt dubitandum, quin Monarchiam cæteris Reipublicæ formis præferri oporteat.

Rex timetur, optimatibus inuidetur.

Regem populus amat.

Optimatibus [illegible]

§. 16. Octaua ratio. Nihil turpius, nihil pernicioſius eſt in republica, quam magiſtratuum contemptio, [illegible] in regno rariſſime, in popula[illegible]

Opi[illegible]

ac magnatum regimine ſemper locum habet. Princeps ſi leuis, ſtolidus, pauper, meticuloſus, libidinoſus eſt, contemni ſolet. hæc enim vitia populorum magis dicteria, & deſpicientiam quam odia excitare ſolent, quia tamen hiſce improborum, & ſeditioſorum audacia roboratur, facilè princeps ille euertitur. Precario enim imperat, cuius viri boni miſerentur, quem deſpiciūt mali. Sed in principe ſeu Monarchia quanquam hæc omnia inſunt, non tamen facilè agnoſcuntur, aut æſtimantur.

Multa per ſe, multa per ſuos animoſe, prudenter, magnifice, caſtè agere poteſt, quæ famam honeſti, & regni firmitatem̃ concilient.

Alexander Magnus homo turpiſsimus, Darij coniuge, ac filiabus, pudicè aſſeruatis magnam laudem aſſecutus eſt. Claudius leuis, ſtolidus, timidus, magnitudine imperij multo tempore tutus fuit; nam tātam poteſtatem etiam in contemptiſſimo homuncione venerātur, ita initio regni ſanè gratiſsimus fuit. Quod ſi in optimatibus iſta dedecora deprehenſa fuerint, ſine metu vulgantur ab æmulis, auidiſsimè accipiuntur à populis, & cū nihil ſit, quo auctoritas retineatur, ſummo apud omnes ſunt contemptui, idq́ue adeò etiam magis in Democratia, cum vitia inter domeſticas ſordes nata, clauum reipublicæ inuadunt, & mimos ac ſcurras potius, quàm rectores populis oſtentant.

Monarchia vires vnita

§. 17. Nona ratio. Monarchia vires vnitas habet, alia reipublicæ genera diſsipatas. Themiſtocles inuidet Ariſteidæ, & eius trophæis angitur. Pompeium vrit Cæſaris gloria, & vel Galliarum amiſsione ſocerum perderet, Cato Scipionem allatrat, Hanno Hannibalem, maluntq́; victoria carere, quā ciuem victoria glorioſum cernere. Hinc nunquam Reſpublica optimatum, aut popularis ſibi αὐτάρκης ſufficiensq́; eſt, ſed cum opus eſt potentiam exercere, cum tumultu aut bello petitur, Monarcham deſignant. Bello ducem vnum præficiunt: in periculo dictatorem conſul dicit. Hanc igitur partem concludamus, ac nobiſcum ſtatuamus. Vnum in mūdo Deum, vnum ſolem, vnum in vna republica ducem eſſe oportere. Sed nunc tamen eos qui aliter ſentiunt, audiamus.

Capvt XXII.

Rationes pro optimatum, & populari regimine infirmas eſſe.

Tyranni Monarchiā infamant.

§. 1. VT multa contra regum, principumq́ue imperia à viris doctis, & politicis adferantur, faciunt tyrannorum importuni mores, & vitia, quaſi ego Mezentios, Phalaridas, Nerones, Vcilinos, ac ſimilia humanæ naturæ dehoneſtamenta defendam, quorum memoriam ne quidem hærere in principum animis oportebat. Itaque principem benignum, moderatum, prudentem, & frugi malo, quam nobiliū aut plebis dominatum. Tyrannum deteſtor, abſoluta Scytharum, Perſarum, Turcarum imperia, & παμβασιλείας repudio, temperatā legibus, aſtrictam moribus, fultam optimatum auctoritate, obnoxiam iuſtis populi boni voluntatibus Monarchiā prædico, obligatam reciproco iureiurando fidem probo. Et vt verbo dicam. Hanc rempublicam probo, in qua quam plurimum boni poteſt princeps, & quam minimum mali, in qua leges plus poſſunt, quam potentia, in qua cum rege æquo iure priuatus contendere poteſt, in qua cadere cauſa, & poſſeſsione priuata deijci ſumma poteſtas nō iudicat ſua maieſtate indignum. Ma-

Poteſtas legibus parens.

gna eſt illa, ac planè regia dignitas Francorum, quod cum de poſſeſsionibus lis oritur, a quo iure reſpondeant ſubditis, eumq́ue regem qui primus legem tam ſalutarem tulit, ſuprà regnum fuiſſe exiſtimo. Hæc ſi recte perpendimus; pleraq́; iam argumenta contra Monarchiam concidiſſe reperiemus.

Francica lex egregia.

Sed nunc optimatū & plebis, vt videri volūt, defenſores cauſam dicant.

§. 2. Primo obijcitur nobis auctoritas diuina, Deus enim Iudæis regem petentibus grauiſsimè iraſcitur. *Audi*, inquit, *Deus*, 1. Reg. 8. 7. *Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi. Non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos. Iuxta omnia opera ſua quæ fecerunt, à die qua eduxi eos, de Aegypto, vſque ad diem hunc, ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis, ſic faciunt etiam tibi. Nunc ergo vocē eorum audi.* Et c. 12. 16. *Sed & nunc ſtate, & videte rem iſtam grandem, quam facturus eſt dominus in conſpectu veſtro. Nunquid non meſsis tritici eſt hodie. Inuocabo dominum, & dabit voces, & pluuias; & ſcietis & videbitis, quia grande malum feceritis in conſpectu Domini petentes ſuper vos regem.* Et populus quoque delictum ſuum tempeſtate, & tonitru attonitus agnouit. *Ora*, inquit, *pro ſeruis tuis ad Dominum Deū tuum, vt non moriamur, addidimus enim vniuerſis peccatis malum, vt peteremus nobis regem.* Malum igitur eſt regem petere, & regnum à Deo non eſt, niſi irato, & puniente. Et ſane grauis eſt, quæ additur ratio. *Me abiecerunt, ne regnem ſuper eos.* Cū igitur in regnum exaltatur homo mortalis, à regno Dei receditur, & rex immortalis throno ſuo deturbatur.

Iudæi regē petendo peccarunt

§. 3. Haud difficilis eſt hac quidem in cauſa reſponſio. Diuino enim oraculo conſtituendi regis conceditur facultas, Deut. 17. 15. Et Gen. 17. 6. Promittitur Abrahamo fore vt ex ipſo *reges naſcantur*, non eſſet autem promiſsionis vlla gratia, ſi omne regnum eſſet iniuſtum, & reges inſtar latronum deteſtabiles. Denique non iuſsit Iſraelitas ad Ariſtocratiam, vel Democratiam redire, ſed regnum eſſe iuſsit, multosq́; reges inſigni virtute, regnandiq́ue ſcientia dedit. Quid igitur petēdo regem peccarunt? Primo in Samuelem Prophetā, ducemq́ue ſuum ingrati erant, quem optimè de ſe meritum, optimeq́ue gubernantem Rempublicam, poteſtate ſe abdicare coegerunt, & regi ſubdiderunt. Deinde à Dei voluntate, in perioque receſſerunt, cuius iuſſu atq́; auctoritate tum Samuel, tum alij iudices dati erant, quorum minor erat, quam regia poteſtas, nam quamuis Monarchicum hoc eſſet regimen, valdè tamē magna erat optimatum & populi libertas, adeò vt *quiſq́; quod ſibi rectum eſſe videbatur, id faceret.* Formam Reipublicæ igitur à Deo conſtitutam importunè mutare cupierunt. Tertio cauſa mutandæ reipublicæ ſufficiens non fuit. Quanquam enim filij Samuelis à patre degeneres non ambulauerunt in vijs eius, ſed declinauerunt poſt auaritiam, acceperuntq́ue munera, & peruerterunt iudiciū, poterant tamen illi à Samuele & republica corrigi, de dignitate deijci, iudiceſque, quorum eſſet ſpectata integritas, ſanctitaſque, conſtitui, non autem neceſſe erat, eam ob cauſam, nouam Reipublicæ formam inducere. Quaſi non poſſent & reges iudicium peruertere. Quarto, Deo diffidebant, eiuſque beneficijs erant ingrati, vano enim timore Ammonitarum regem popoſcerunt. Exprobrat hoc illis Samuel 1. Reg. cap. duodecimo. *Nunc ergo ſtate vt iudicio contendam aduerſum vos coram Domino de omnibus miſericordijs Domini.*

Ius regni datum eſt Iudæis.

Iudæi Samueli ingrati fuêre

Deo non fidebant.

mini, quæ fecit vobiſcum, & cum patribus veſtris, quomodo Iacob ingreſſus eſt in AEgyptum, & clamauerunt patres veſtri ad Dominum: & miſit Dominus Moyſen & Aaron, & eduxit patres veſtros de AEgypto: & collocauit eos in loco hoc. Qui obliti ſunt Domini Dei ſui, & tradidit eos in manu Siſaræ magiſtri militiæ Huſor, & in manu Philiſtinorum, & in manu regis Moab, & pugnauerunt aduerſum eos. Poſtea autem clamauerunt ad Dominum & dixerunt, peccauimus, quia dereliquimus Dominum, & ſeruiuimus Baalim & Aſtaroth; nunc ergo erue nos de manu inimicorum noſtrorum, & ſeruiemus tibi. Et miſit Dominus Ierobaal & Badan & Samſon, & Barac, & Iephte, & Samuel, & eruit vos de manu inimicorum veſtrorum per circuitum, & habitaſtis confidenter. Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi; Nequaquam, ſed rex imperabit nobis: cum Dominus Deus veſter regnaret in vobis. Nunc ergo præſto eſt rex veſter, quem elegiſtis & petiſtis: ecce dedit vobis Dominus regem. Si timueritis Dominũ, & ſeruieritis ei, & audieritis vocem, & non exaſperaueritis os Domini: eritis & vos, & rex qui imperat vobis, ſequentes Dominum Deum veſtrum. Si autem non audieritis vocem Domini, ſed exaſperaueritis ſermones eius, erit manus Domini ſuper vos, & ſuper patres veſtros.

Denique regem, vt habebãt omnes in circuitu nationes, poſtulabant, vt nempe illo externo ſplendore oculos paſcerent, atque ad inſignem potentiam, licentiamque peruenirent. Magnates enim honores ſibi & aulicas dignitates, populus opes, & luxum meditabatur, atque ita omnes præſentium faſtidioſi, & futuris inhiantes regem petebant. Quaſi nullum Gedeonem, aut Samſonem excitare amplius Deus poſſet; qua re grauiter deliquerunt, Deum ſummum imperatorem ſuum, qui iudices, & belli duces conſtituere ſolitus erat, reijciendo, & ſpecialiſsimam eius, ac beneuolentiſsimam prouidentiam, qua ipſe populum ſuum gubernabat, & ſuaui imperio ſine tributis, exactionibuſque moderabatur, contemnendo.

§. 4. Secundo obijciunt. Prudentia maior eſt in multis: apud principes ſumma eſt penuria veritatis. Præſtat igitur multorum conſilijs, quam vnius, quantumuis prudentis iudicio populorum ſalutem fortunaſque committi.

Principes ſæpe ſapientia deficit.

Reſpondeo id quidem optandum, vt vnus multorum inſtar, imperet, vt reges prudentia, conſilioque valeant, ac diuino imprimis Spiritu ipſi, vt Dauid, & Salomon gubernentur; verum nec ſemper ſceptrum ſapientia comitatur, & faſtus purpuræ crebro Spiritum ſanctum excludit. Hinc temeraria frequenter conſilia, & ſine conſilijs negociorum præcipitationes; non regni vitio, ſed regum. Non tamen video, cur non & reges prudentia, vſuque ſpectatos conſiliarios habere queant, & optimatum magnam ſæpè partem rudem conſtat eſſe. Nunc profectò in Germania, Italia, cæteriſque Europæ regnis ſapientum, & fortium virorum copiam eſſe eximiam videmus.

Conſiliarij multi & boni adiumento ſunt principi.

Quamuis igitur principem, vel ingenium, vel eruditio, vel prudentia ex parte deficiat, de conſilij tamẽ ſententia ſalutaria multa decernet, quodque decretum fuerit, quia ab vno pendet, celeriter effici poteſt. In optimatum conſultationibus quamuis conſenſio ſit, ob æmulationem tamen, fauores, aliaque incommoda, tarde, & non ſine altercationibus ad executionẽ peruenitur. Quod igitur in conſilijs poſſet habere præcipuum multitudo ſuffragiorum, hoc perdit tarditas, & impedimenta rerum gerendarum.

§. 5. Tertio obijciunt. Plures difficilius corrumpuntur, incorruptius iudicant, vnum facilè eſt in fraudem illicere.

Reſpondeo contrarium me capite præcedente docuiſſe, corruptiora fuiſſe in Ariſtocratia, & Politia, quam in regno iudicia, quod exemplo Romanorum patuit. In populari autem Republica documentum nobis dant artium omnium inuentrices, & altrices μεγαλοπόλιες ἀθῆναι, magni-vrbes Athenæ, vt monſtri ſimile videatur, in ea vrbe, in qua literarum, artiumq; cultus, & Philoſophia ſupremum verticem fixit; in eadem corruptiſsima, iniquiſsima, & verè latrocinantia fuiſſe iudicia. Areopagum non accuſo, quamuis, & illius iudicia auctoritatem amiſerint, nec iudiciũ tamen fidei, ſed nocti, & tenebris, atque adeò reorum ignorationi integritatem ſuam debet. De populi iudicijs loquor, quibus nihil turpius, pernicioſius, iniuſtius. Qui viros bonos, iuſtos, etiam incognitos oſtraciſmo affligtabant, atque exilijs agitabãt, qua in re omnem barbariem cultiſsima Attica ſuperauit. Cauſas vt optimatum, & populi iudicia facilè corrumpantur, ſupra attuli. Nũc de munerũ corruptione loquar, quæ multo facilius penetrat domos iudicũ auarorum, egẽtium, quã regũ, quorum immenſæ opes faciunt, vt ſordida priuatorum munera ſpernãtur. Si enim, aliquid generoſitatis vel animo gerat, vel moribꝰ pręferat princeps, nemo facile oſtẽdet ſe eũ adeò deſpicere, vt precio eum ſibi coemere, atq; in turpe obſequiũ prodendæ iuſtitiæ pertrahere poſſe glorietur.

De populi peſſimo iudicia.

Facili munere iudex, rex non niſi ingenti corrumpitur.

Cum ergo parua & mediocra dona in ampliſsima regum fortuna, non faciant momentum, cum difficilis ſit, & periculoſus ad eos aditus, ſinceriora ab illis iudicia exſpectare licet. In ciuium penates etiam pauculi nũmi, iuuenci, lepuſculi, caſeoli, & arbutei fructus illati, Themidem, prò nefas, in ſuo ipſius ſacrario, hoc eſt, Tribunalibus òpprimunt. De iudicio Clodiano corrupto, conſtupratoque probationem ex Cicerone adducerem, niſi me verecundia retraheret. Verum ad reſpublicas appello. Quis hodie principes aut reges accuſat quaſi ſint munerum captatores? de his, qui in minoribus ſubſellijs ius dicunt, hęc querela eſt: Minor, ſi principes ſeueri ſint, & rigidi iuſtitiæ defenſores: ſi iudici corrupto nunquam ignoſcãt. Maior, ſi principes indiligentes ſint, & lenti. Maxima, cum nullus maior magiſtratus inquirit, aut ſi cenſura illa detur cognatis, affinibus, obnoxijs, & contra eos qui aliquando præuaricatricem cẽſuram geſſerunt, aut, tanquam geſturi ſint, timẽtur. Quæ ferè in optimatum regimine contingũt: Vnde tot leges in vrbibus, cum tot fraudibus luctantur. Ne duo fratres, ne pater & filius, ſocer & gener in eodem iudicio ſedeant.

Iuſtitia ſeruatur, ſi cenſuram principis iudex exſpectat.

§. 6. Quarta obiectio. Principem errantem nemo monere, multo minus reprehendere, aut docere audet; quod ſi vera, & fortia quis audeat, facile aſſentatorum multitudine victus in alterã partem concedere, aut cedere aula cogitur. Moneri putãt idẽ eſſe, quod vinci, maieſtatem læſam putant, niſi quis & vitia regum laudarit. At verò in alia Reipublicæ forma cũ vnicuiq; optimatũ aduerſarius è regione immineat, omnia delicta non modo notantur, ſed in iudicium etiam trahũtur. In omni Ariſtocratia ſunt partes, & quia multi ſunt æquales, omnes ab omnibus obſeruantur, & in officio continentur; Themiſtoclem formidat Ariſteides, AEſchinem Demoſthenes, Pompeius Cæſarem, vtrunque Craſſus, Cicero Clodium, Catonem Scipio, omnes metuunt multos,

nul-

ſalſo periculi exors eſt. Metus autem ille mutuus auaritiam continet, libidines cohibet, iram compeſcit.

Malum adnacat ſumma poteſtati monerì nolle. Reſpondeo miſerrimum eſſe principem, apud quem vera tacentur, miſeriorem, cuius & mala laudantur, nec ex hac tamē cauſa regnum inferius Ariſtocratia eſt, aut ſi principum αὐθάδεια, & monitionum inſcius faſtus conſilia ſæpè reſpuit, non tamen deſunt alia bona, quibus hoc malum compenſetur, vt iam dudum explicatum eſt.

Verumtamen malignè & inuidiosè paucorum mores in omnes conferuntur, multos reges nouimus, qui non modò tempeſtiuos monitores non ſunt aucrſati, ſed eorum ſinceram libertatem beneficentia proſequuti ſunt, & dignitatibus ornarunt, multi etiam rumores, ſcommata, & vulgi dicacitatem leni, & ciuili animo tulerunt, ſatis eſſe arbitrati, ſi id conſecuti eſſent, *ne male facere quiſquam illis poſſet.*

Qua quidem in re vehementer Auguſti Cæſaris commendanda eſt moderatio, qui hiſtoricum domo prohibere contentus fuit, à quo grauiter læſus fuerat. Sed cum de virtutibus agam, de ciuilitatis hac laude tractabo.

Nunc id certum eſt, principum multos eſſe monitores. Nam & libros veterum, & viuentiū, quamuis in illis ſua interdum errata legant, ſine offenſa tenent, & conciones ſacras audiunt, & ſuā ipſi conſcientiam examinant, atque rationem à ſeipſis expoſcunt. Denique nullus principum adeò infelix eſt, qui non multos habeat, qui liberè conſulant, quos adulatio, ſeruituſque indecora

Chriſtiano principi multi ſunt monitores. offendat. Præcipue ſi Chriſtiani ſint, apud quos deeſſe non poſſunt, Hilarij, Ambroſij, Chryſoſtomi, Gregorij, quorum libertas regnantium peccatis poſſit obſiſtere. Tantum monitio publica, acerba, & exprobrationi atque irriſioni non abſimilis è medio tollatur, tum quia monitoribus ſunt periculoſæ, tum quia poteſtates exaſperatas ad excuſationem, defenſionemque erroris, ne victi videantur principes, non ad emendationem, quæ etiā in priuatorum reprehenſione finis eſſe

Vana ſpecie libertatis multi principes offendunt, non monent. debet, excitant. Importuna enim libertas, ſtulta temeritas eſt, nec corrigit errantem, cum ſemper ipſa egeat venia, ratò eam impetret. Doctor autem, & emendator principis eſſe non poteſt, quo cum præclarè agitur, ſi ſupplicium euadat, ſi alium monendo ſe ipſe non euertat. Laudat populus liberè dicta, & principum conuitijs delectatur; Sed idem de eorum qui ſic agunt interitu non miratur, imò in principis ſæuientis poſtea laudes effunditur. Merito periſſe eum exiſtimat, qui ſic locutus eſt, vt merito illi princeps iraſceretur. Quis probauit Galbæ temeritatem, cum in foro Iulio dictatori diceret: ſe de pecunia, cuius pro genero illius Pompeio Magno ſponſor eſſet factus, appellari? Sic enim Cæſari generum occiſum, & haſtæ ſubiecta bona exprobrabat, non ſæuijt tum Cæſar, ſed mirata eſt tamen Roma

Galbæ temeraria audacia. hanc Galbæ audaciam vltimam non fuiſſe. Poterat enim priuatim, poterat per libellum agere. Vulgus obſtupeſcit vecordem Theodori Cyrenæi aſperitatē, cū enim Lyſimacho minitāti mortem, reſpondiſſet, *Magnifica tibi res obtigit, quia Cantharidis vim aſſecutus es.* Prudentes verò improbāt. Quid enim attinebat tyrannum ſua ſponte crudelem, contumacia in rabiem agere, atque occaſionem dare, vt iure ſæuire videretur? Et ſanè in crucem actus, didicit intereſſe, humine, an ſublime putreſceret. Hac peruerſitate monendi, principes multiſaciunt deteriores, qui cum laudē potius conſtantiæ, & libertatis quærunt, quam bonum Reipublicæ, aut principum emendationem,

Cautè monendus princeps. procul à principibus arcendi ſunt; quia eos exaſperant, & prauiſsima, pernicioſiſsimaq; eos opinione imbuunt, quaſi à ſubiectis populis non amentur, quos è contrario, & illi odiſſe incipiunt, multo verò magis inardeſcunt, cū intelligunt, ea quæ in ſe dicta ſunt, iucundè & cum plauſu à ciuibus accipi. Sed de monendis principibus, ſuo loco conſilium dabo, hoc enim malo, quam monere principes, & ni fallor, tutius eſt.

§.7. Quinta obiectio. Leges anima ſunt Reipublicæ, vbi leges vel non ſunt, vel à potentioribus vexantur, vitioſa eſt Reſpublica: at principem quis legum cancellis includat?

Princeps legibus pareat. Reſpondeo cum magno imperatore, *ad maieſtatem imperantis pertinere, vt legibus pareat.* Ideoq; iam ante παμβασιλείαν, & abſolutum vnius in cæteros dominatū excluſi. Nec tamē eſt dominatus ille grauior, quam ſit optimatum in cæteros abſolutum imperium. Nam in illo tot ſunt tyranni quot capita. Quid enim illos boni ciuibus allaturos cenſebimus, qui in ſenatum cooptati iurabant, vt ait Ariſtoteles, ὅτι τῷ δήμῳ κακόνους ἔσομαι; *quod in plebem malo animo ſint futuri?* Certè Romani ciues id ſenſerunt, cum in montem ſacrum ſecederent, cum conſilio Coriolani annona negaretur. Quæ legum erat æquitas Romæ, cum etiā ipſi tribuni multas ferrent rogationes coniūctim? quod Appius Claudius perinde eſſe ait. *Vt ſi quis ei, quem fames vrgeat, venenum ponat cum cibo, & aut abſtinere eo quod vitale ſit, iubeat, aut mortiferum vitali admiſceat.* Collige omnia quæ in Romana republica laudata ſunt, & oſtende vnquam ſenatū, optimates, imò ipſos legum ſcribundarum decemuiros legibus coerceri potuiſſe.

§.8. Obiectio ſexta. Libertas par omnibus eſt, ea fruiquiſque debet. vbi autem plures participes ſunt libertatis, ibi iuſtior eſt reſpublica. Ita enim ſapientiſſimus Reipublicæ inſtitutor Ari. li. 2. polit. c. 2. διόπερ τὸ ἴσον, τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὰς πόλεις, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἐλευθέροις καὶ ἴσοις ἀνάγκη τοῦτ' εἶναι. *Quapropter æqualitas, & reciproca viciſsitudo ſeruat ciuitates, in liberis enim, & æqualibus neceſſe eſt eā eſſe.* At nuſquam minor æqualitas, quam in Monarchia. Vbi vni omnia parent.

Reſpondeo Ariſtotelem pro nobis dicere ſententiam. δῆλον, inquit, ὡς τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ βέλτιον ἄρχειν. *Manifeſtum eſt eoſdem ſemper imperare melius eſſe.* Neq; hic iniuſtitia illa deprehēditur, nā æqualitas nonniſi æqualibus, & inæqualitas inæqualibus conuenit; contra ius enim eſt æqualia tribuere inæqualibus. Nec vlla eſt reſpublica in qua omnes imperare poſſint.

Libertas etiam ſub principe eſt. Deinde malè æſtimatur libertas, cū ea ſub principe eſſe denegatur. Quidam enim libertatis extremam licentiam ſectantur, quæ eſt extremę ſeruitutis initium, alij ſi ni ſi imperent, eſſe liberos non arbitrātur. alij ne leges quidem, & magiſtrum ferre poſſunt. Falluntur profectò. *Libertas eſt quidem illa poteſtas viuendi vt velis.* ſed neceſſariū tamen eſt, vt iuſtè, & rectè velis. Non eſt enim libertati aduerſum iuſtum imperium, neque legum ſcriptarum coercitio. Nulla autem ratio eſt, cur populum Romanum cum patritijs luis rixantem liberum dicamus, Iudæos ſub Dauide, & Salomone ſeruos appellemus. Nec idcircò qui ſub regibus ſunt, ſeruorum appellatione cenſeri debent, quia à malis & iniuſtis regibus ſeruilem in modum premuntur, quia ſub optimatibus nunquam æqua conditione vivere plebes. Nos in

Germania propriè vrbes quaſdam liberas, ciueſque liberos vocamus, quamuis à Cæſare regantur, illumque ſummum caput, ac dominum appellent. Tam igitur peccant, qui libertatem ἀναρχία, & Nomadum vagabunda licentia, quam qui ſcelerum impunitate metiuntur.

§. 9. Obiectio ſeptima. Principes viros, & claros è medio tollunt, quia eos timent, prudentes & integros vitæ tanquam moleſtos luxuriantis aulæ cenſores oderunt, at inter optimates, & in plebe hi ſoli ad faſtigium euehuntur. Virtutem igitur premit vnius ſumma potētia, vbi verò plurium eſt regimen, quia virtuti tanquam merces honor, & magiſtratus dantur, probitas, induſtria, fortitudo acuitur.

In repub. aſcendit ſæpe peſſimus.

Reſponſio. Neque principes, niſi planè tyranni viros bonos perſequi ſolent, & in Republica plurium ſæpius fraus atque audacia quam virtus populi faſces obtinet. Quis enim excuſet Athenienſium Oſtraciſmos, exiliaq; virtutum à populo iuſſa; cum enim crebro libertatem amiſiſſent, & grauiſsimam ſeruitutem ex repentino libertatis occaſu experirentur, ideò in omnes in quibus virtus, induſtria, eloquentia, opes eminere viſæ ſunt inſurgebant, nec vitia, ſed vitiorum & periculorum ſuſpiciones ſuſtulerũt. De Romanis locupletem teſtem T. Quintium habemus apud Liuium. *Diſcordia ordinum, eſt venenum huius vrbis. Patrũ & plebis certamina, dum nec nobis imperij, nec vobis libertatis eſt modus, dum tædet vos patriciorũ, nos plebeiorũ Magiſtratuum, ſuſtulêre illis animos. Prô Deum fidem: quid vobis vultis? Tribunos pleb. concupiſtis: concordiæ cauſſa concêßimus. Decemuiros deſideraſtis: creari paßi ſumus. Decemuirorum vos pertæſum eſt, coegimus abire Magiſtratu. Manente in eoſdem priuatos ira veſtra, mori, atque exulari nobilißimos viros, atq; honoratißimos paßi ſumus. Tribunos plebis iterũ creare voluiſtis: creaſtis. Conſules facere veſtrarum partium, etſi Patribus videbamus iniquum: patricium quoque Magiſtratũ plebi donum fieri, vidimus. Auxilium tribunitium, prouocationem ad populum, ſcita plebis iniuncta Patribus, ſub titulo æquandarum legum: noſtra iura oppreſſa tulimus, & ferimus. Quis finis erit diſcordiarum? ecquando vnam vrbem habere, ecquando communem hanc patriã eſſe licebit? Victi nos æquiore animo quieſcimus, quam vos victores. Satiſne eſt, nobis vos metuendos eſſe? Aduerſus nos Auentinus capitur, aduerſus nos ſacer occupatur mons. Eſquilias quidem ab hoſte prope captas, & ſcandentem in aggerem Volſcũ hoſtem nemo ſubmouit, in nos viri, in nos armati eſtis. Agite dum, vbi hic curiã circumſederitis: & ſenatum infeſtum feceritis, & carcerem principibus impleueritis: iiſdem iſtis ferocibus animis, egredimini extra portam Eſquilinam: aut, ſi ne hoc quidem audetis, ex muris viſite agros veſtros ferro ignique vaſtatos, prædam abigi, fumare incenſa paßim tecta. At enim communis res per hæc loco eſt peiore: ager vritur: vrbs obſidetur: belli gloria penes hoſtes eſt. Quid tandem priuatæ res veſtræ, quo in ſtatu ſunt? iam vnicuique ex agris ſua damna nuntiabuntur. Quid eſt tãdem domi, vnde ea expleatis? Tribuni vobis amiſſa reddent, ac reſtituent? vocis verborumq́, quantum voletis, ingerent, & criminum in principes, & legum aliarũ ſuper alias, & concionum.* Sanè Camillum exulem, Tarquinium Collatinum ſolo nominis odio ciuitate deiectum, Valerium quod in Velia, loco eminentiore domum extrueret, ſuſpectu Sciriones in agro contabefactos alioſque ingratæ patriæ vitio miſerrimos habuiſſe exitus monumẽta tradunt, vt principes moderati cenſeri debeant, ſi æmulationem, & malignitatem ciuium praua iubentium ſpectare libeat. Inuidiam principatus auxerunt illi; qui vrbem adhuc ſpiritus priſcę libertatis retinentem, violenta & ſæua dominatione ſeruire coegerunt indignis, quin & dominorum aſperitatem, coniurationes, ſeditiones, ſarcaſmata, calumniæ incenderunt. Nunc in Europa alia facies eſt, quanta eſt inter reges potentiſsimos contẽtio, vt viros fortes, nobiles, prudentes ſibi iungãt? Vnum Hiſpaniarum regem tot habere viros vſu, ingenio, ſapientia præſtantes arbitror, vt vel centũ nobis Scipiones præbere poſſet. Duces, equitum magiſtros, Tribunos numerate, & tantæ Monarchiæ ſtabilimenta admiramini. *Reges*, inquiunt, *viros fortes oderunt, eos è medio tollunt.* Hiſtoriam noſtri ſæculi appello, & viros præſtantes tyrannide regum trucidatos inquiro. Nego vel vnum dari poſſe, niſi eos deplorare libeat, qui iniuſtitiæ, rapinarum, maieſtatis, proditionis conuicti meritas pœnas dedêre. Nam de illis quos propter fidem religionemq́ue veterem reges, aut principes nouarum opinionum ſectatores excruciatos occauerunt, nunc non agimus, quamuis plures populus, & tyrannisci occiderunt.

Romadiu non vna vrbs.

Post tumultus vacua domum redeunt ciues infelices.

Roma ab hinc crudeli ſeruitute coniurationibus eſt ſperata tyrannis.

Inconſtantia principis omnes infidos facit.

§. 10. Obiectio ſeptima. Rempublicam æquè nihil affligit, atque conuellit, quam legum, actionumq́ue varietas, & inconſtantia. Nam rectoris auctoritatem omnino tollit; deinde omnes ſuarũ rerum facit incertos, ideoque principi infenſos; quemadmodum enim in ſolo, quod crebris terræmotibus quatitur, nemo prudens arcem extruit, ita à principe, qui in diuerſa rapitur, quia ſua beneficia facilè euertit, amicoſque commutat, omnes alienantur atque recedunt, etiam qui beneficia acceperunt, timent enim ne quod potius proiecit, quam dedit mox mutata mente retrahat, damnumq; ac contumeliã inſuper adijciat. In populo verò maiorẽ eſſe conſtantiã probare nititur Nicolaus Machiauellus li. 1. de Rep. comparat autem principem ſolutum legibus cum populo, qui nullis vtitur legibus, & principem qui ex legum præſcripto Rempublicam adminiſtrat, cum populo qui bonis legibus vtitur, & vtrimq; præfert populi adminiſtrationem. Nam Romani quadringentos annos regnum infenſiſsimè oderunt. Populus raro homines manifeſto improbos honore afficit. Populus lenius ſæuit, facilius placatur. Cauſa verò cur populi inconſtantia à ſcriptoribus traducatur, non eſt illa, quod populus magis quam principes, peccet, ſed quod populi vitia exaggerare tutius eſt, quã principum. Nullus enim ſingulatim hic carpitur.

Popularis regiminis commendatio.

Popularis regiminis incommoda.

Populus inconſtans eſt.

Reſpondeo primo fateri Machiauellum ſe cõtra omnes ſcriptores loqui, ac docere. Inconſtantem, variam, ac mutabilẽ eſſe populi multitudinem, cum Liuius multis in locis, tum cæteri ſcriptores teſtantur omnes vno ferè ore. Quod igitur omnes ſcriptores, omnes rectores populorũ teſtantur, negare vnus Machiauellus non debuit. Multo minus graui oẽs accuſatione percellere, quaſi populi delicta exaggerent, ad principum vitia conniueãt. Maligna eſt illa, & perſpicuè falſa calumnia. Nam qui in libero populo vixerunt, id teſtantur, quibus Monarchiam laudare, populum vituperare periculoſum fuit. Plato. *Populus ingratus eſt, leuiter alicuius rei ſatur, mutabilis, crudelis, inuidus.* Sed ſummũ populi patronũ, ſummis à populi acceptis beneficijs cõtra ſuũ populũ detonantem audiamus Tulliũ. *In imperita multitudine eſt varietas, & inconſtantia, & crebra tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio.* Pro domo ſua, & pro Planc. *Non conuitijs iudicat ſemper populus, ſed mouetur plerunque gratia, cedit precibus, facit eos, à quibus*

Stultitia populi tanta eſt, vt ſi

quibus

[illegible] iudicat, nō dele-[illegible] quo, aut ſapientia ducitur ad iudicandū: ſed im-pitu nonn[illegible], & quadam etiam temeritate. Non [illegible] in vulgo, non ratio, non diſcrimen, nō dili-[illegible]tia. ſemper q; ſapientes, ea qua populus feciſſet ferē-[illegible] non ſemper laudanda, duxerunt. Et pro Murena. *N[u]llum fretum, nullus Euripus, tot motus, tantas, tam varias habet agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum. Dies intermiſſus vnus, aut nox interpoſita ſæpe turbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoru. Sæpe etiam ſine vlla aperta cauſa fit aliud atque exiſtimamus, vt nonnunquam ita factū eſſe, etiā populus admiretur, quaſi verò non ipſe fecerit.*

Hæc Cicero de populo gentium Domino, de populo qui oratores, & homines prudentiſsimus de Republica concertantes quotidie audiebat, atque illis auditis, quod fieri volebat, ſuprema poteſtate iubebat. Cauſa verò tantæ mutabilitatis ab eodem recte pronunciatur: *Quod ex veritate pauca, ex opinione multa æſtimat.* Pro Roſc. Amerino. *Quod honeſtum putant id quod à multis laudatur.* Cum igitur imperitia ſæpe peccet, cum opinione ducatur, cum audiat homines imprudentes, & leues, neceſſe eſt ſæpe mutari, ſuiſque tribunis honori, & quæſtui eſſe.

Qui opinione ducitur, mutare ſententiam debet.

At conſtans fuit populi Romani in affectatores regni, atque acerbius odium. Ita omnino, quia tyrannidem metuebant, id adeo libro de legibus Cicero teſta[tus] eſt; regnaturus enim erat ſanguine multo, qui Romæ dominatum occupaſſet. Verum duo in Republica Romana obſeruaui, quæ ciuitati tyrannorum odium ingerebant. Primum exempla Si[cilienti]um, & multarum in Græcia vrbium, quæ bar[bara], atque immani tyrannide torquebantur, florebant tempore libertatis Romanæ Perſarum res, in Sicilia Gelo, Dionyſij, in Græcia Periāder, Thraſybulus, Alexander Pheræus, Triginta Tyranni Athenis, & vix eo tempore ſine extera crudelitate ciuitas vlla regnabatur; hinc tantum odium [re]gum, & in populo bellicoſo prompta man[us], & ſu[s]pectorū vix audita cauſa, certè lite pēdente, repræſentata ſupplicia. Sublevi enim & iuſto rege non admodum deſideratur extrema libert[a]s, ſed quiete, & tutela rerum plerique cont[ent]i viuunt, at cum ſub ictu tyranni furentis impalleſcunt, qua occaſio libertatis proxima aperitur, ea ſe, quamuis magno periculo, effundunt.

Cur Romani regnum oderint.

At populus etiam iratus, lenius ſæuit. Imò verò nu[ll]a belua eſt populo crudelior. Romanæ plebi obi[j]ciunt legati patrum, eos crudelitatis odio in crudelitatem ruere, prius quam liberi ſint, dominari in aduerſarios velle. Si populi crudelitatem aduertere animus eſt, vide Lemnios, Hetruſcos, Samios, Athenienſes. Lemniorum crudelitas in prouerbium abijt, vt quod immaniſsime factum eſt, Lemnia manu factum dicatur. Hetruſci viua corpora mortuis iung[e]bant, non enim ſolius hoc Mezentij facinus fuit. Samij Athenienſium frontibus noctuam, Athenienſes, Samiorum frontibus Samænam inſculpebant, fœdo exemplo inter cultiſsimos populos repenſata crudelitate. De Romanis vis dicam? Crudeles fuēre, & monſtra quædam hominum primi imperatores, nullum excipio, nec Auguſtum, nec Titum: At illis tamen populus crudelior fuit [qui] totos dies cruciatibus, & [m]ortibus amphiteatri delectatus; deinde illa ipſa monſtra nonne ex [q]uibus erant? An optiua[tes] R[omani] [illegible] [F]imbria, Sylla, Teleſinus, Ca[ti]lina, [Po]mpeius, Pollio, Marius, quique fuere [illegible], aut S[illegible], id eſt omnes Romani. Pauci reges procerum Romanorum crudelitatem æquarunt. Sed omnes hos populus Romanus ſuperauit, horrendis in Nerone, Caligula, Galba, aliiſque principibus editis exemplis, in punienda crudelitate crudeliſsimis. Exceſsit medicina modum, periere nocentes, & innocentes. Eſt igitur & populus inconſtans, & crudelis. Inconſtantiæ cauſa eſt, quia non iudicat, nec niſi leuibus mouetur, ideoque & in alteram partem mouetur, & quanquam ſæpè etiam delirent reges, maior eſt tamen ignorantia populi, cuius maxima pars priuatis rebus occupatur. In populi iudicio nemo ſuum proprium dedecus metuit, aut laudem ſperat, ſi malè cedant cōſulta, alijs vnuſquiſque potius, quam ſibi imputat; Cur enim ſordidiſsimos hominum tangat reipublicæ fama? At vbi princeps eſt, ille & veretur ſtatuere, quod continuo ſit mutandum, & ſubitas rerum conuerſiones, leges figendi refigendique libidinem, neceſſario vt peſtem Reipublicæ auerſatur.

Populus Romanus crudeliſſimus [illegible]

In populi iudicio quiſque ſui ſecurus detrimenta imputat alijs.

Capvt XXIIII.

Opinio Machiauelli de Monarchia, & eius rationes refutantur.

§. I. HOminis, qui proprij potius, quā prudētis iudicij eſt, opinionem deſcribam & expendam, vt cunctis pateat, eū non modo ratiocinatione vti infirma, ſed contra hiſtoriæ fidem etiam peccare, atque ex illis, quæ penitus falſa ſunt, concluſiones & conſectaria deducere, libro 2. cap. 2. de Repub. ita ſcribit. *Difficilem arduamque de vicinis & alijs quibuſdam populis victoriam populo Romano fecit amor conſeruandæ libertatis, qui tūc multis gētibus inſidebat. Eam enim tanto ſtudio defendere conabantur, vt non niſi ſingulari quadam virtute vinci & ſuperari potuerint. Cuius rei argumentū habet tot periculorum exempla, quæ adire eius defendēdæ ac recuperandæ cauſa voluerunt tot tamq; horrenda ſupplicia de ijs ſumpta, qui illius amittēdæ cauſam præbuiſſent. Sed neq; obſcurum eſt ex lectione hiſtoriarū, quanti facienda ſit libertas & quantum & quam difficile ſit populo iugum ſeruitutis. Aetate noſtra vnica gens ſupereſſe videtur, in qua l[ib]eræ ciuitates ſint: olim per omnes mundi plagas extabant populi liberrimi. In Italia certè inter Alpes, quæ Galliam Ciſalpinā à Tuſcia diuidunt, & extremam Italiæ or[am], multi liberi populi habitabant, Tuſci, Romani, Samnites, & alij: nec mētio fit vllorum Regum, qui tunc imperarint in Italia, præter Reges Romanorum & Porſennam. De cuius ſtirpe exciderit, etſi hiſtoria nihil memoriæ [prodid]erint: conſtat tamē Tuſciam, cui Porſenna imperauerat, liberā fuiſſe eo tempore, quo Romani aduerſus Veios bellum ſuſceperunt, & libertate quidem tanta cum voluptate [fruebantur], tantoq; odio Monarchiæ appellationem habuiſſe, vt cū Veij defendendi ſui cauſa Regem creaſſent, & auxiliū à Tuſcis contra Romanos petijſſent, Tuſcare diu deliberata, tandem cenſuerint non ferēdas ijs eſſe ſuppetias, donec regem haberent neque enim decere, ijs auxilium ferre, qui patriā vnius viri imperio ſubiecisſent. Sed neque ſine cauſa inſidet populo omni libertatis amor. Teſtatur enim experientia, nullā ciuitatē ſuos ciues ditare, niſi tempore libertatis, neq; etiam imperiū cōparare, aut publicas opes quocunq; modo augere. Admiratione ſumma dignū eſt, Athenienſes Piſiſtrati tyrānide liberatos, centum annorum ſpatio, vires atq; potentiam ſuam tantopere augere potuiſſe. Et longè magis ſtupendum adhuc, Romanorum Rempublicam, expulſis Regibus, ad tantum faſtigium peruenire potuiſſe. Eueniunt*

Machiauellus ſui iudicij eſt, non prudētis.

Cupido libertatis apud veteres.

autem hæc omnia, quoniam non priuatorum opes, ſed quæ publica communiaque ſunt, Rempublicam augent: neque habetur ratio boni publici, niſi in liberis ciuitatibus, in quibus id, quod ex æquo prodeſſe poteſt omnibus aut quā plurimis, ſemper decernitur. nec habetur ratio paucorū quorundam, quibus nocere forte poſſit id, quod vniuerſis prodeſt. Contra quā accidit in ijs ciuitatibus, quæ principi alicuius imperio parent. Nam in ijs plerumque fit, vt quod principi prodeſſe poteſt, vniuerſis ciuibus noceat. Quo fit, vt ſi libera Reſpublica ſub tyrannidem alicuius redigatur, inter leuiſſima detrimenta, inde ſibi orta, hoc numerare queat, quod iam neque opibus, neque imperio amplius augeri queat: ſed decreſcere etiā paulatim incipiat. Nam etſi concedamus Tyrannum hunc, ſub cuius imperium redacta eſt, virum eſſe induſtriū & bellica virtute præſtantem: tamen id, quod ille comparat, in ſuum priuatum commodum, non in vſus publicos conuertit: cumque neque ex ſubditis ſuis, quibus tyrannice imperat, deligere auſit excellentiſſimos quoſque, vt eos præficiat rebus gerendis, metu nimirum vindictæ. Quod ſi quas præterea vrbes occupabit, non certe huic tributarias faciet: cum tyranni ſcopus ſit, non augere potentiam ſubditorum: ſed ſubditam ſibi conſeruari, & vires, quibus aliquando iugum excutere queant, opprimere. Quæ de re multa præclare apud Xenophontem, in libro de tyrannide leguntur. Quæ cum ita ſe habeant, nemini mirum videri debet, veteres tanto libertatis ſtudio flagraſſe, & tyrannorum nomen tanto in odio habuiſſe: vt cum nuncius olim ad exercitum perueniſſet, de interfecto Hieronymo Hieronis Syracuſani nepote, ac milites omnes fremerent aduerſus coniuratos: tamen cum paulo poſt nunciaretur, proclamari libertatem publice Syracuſis: depoſita iracūdia contra coniuratos, de modo conſeruandæ libertatis deliberare cœperunt. Ob eaſdem cauſas ingentibus ſupplicijs perſæpe affecti ſunt ij, qui amittendæ libertatis autores eſſe voluerunt. Quorum exempla cum plurima extent, hoc loco vnum tantum, idque horrendum & memorabile adducam, quod in Corcyra accidit, tempore belli Peloponeſiaci. Nam cum tunc vniuerſa Græcia in binas factiones diuiſa eſſet, quarum vna Athenienſium, altera Spartanorum amicitiam retinere conabatur: & in Corcyra optimates ſuperiores facti, populo libertatem ſemel eripuiſſent. factum eſt poſtea, vt populus Athenienſium auxilio adiutus denuo optimates deuicerit. Itaq; ſeruitutis iugo excuſſo, optimates omnes in magnum quendam carcerem incluſerunt: ex eo denos deinde ſigillatim educentes, tanquam illos in exilium mittere vellent, varijs ſupplicijs afficiebant. Cuius rei tandem certiores facti reliqui in carcere, decreuerunt, quocunque modo ſe à tam fædis ſupplicijs defendere: facto igitur impetu in eos, qui carceres ingrediebantur, illos repellebant, [illegible] aditu prohibebant. Sed ea re cognita populus, concitato tumultu, tabulatum carceribus impoſitum aperuit, & ruina murorum vniuerſos ſimul ſuffocauit. Huiuſmodi crudelitatis exempla, pro defenſione libertatis tunc plura quoque alia euenerunt: maiori tamen cum impetu ſolent homines ereptam libertatem vindicare, quam in eos, qui eam eripere voluerunt, ferri. Sed non immerito poſſit quiſquam hoc loco admirari cauſam, cur antiqui illi longe magis laboraſſe videantur, pro libertate publica, quam id ætate noſtra fieri videamus. Ego vero ob eandem cauſam id fieri puto, propter quam ijdem illi fortiores viri erant, quam noſtri: atque illam maiore ex parte pendere ex ipſa educatione, & religionis illorum noſtraque diuerſitate. Nā cum ex religione noſtra veritatem rerum intueamur: diſcimus ex illa ſtatim honores & pompam huius mundi contemnere. Sed Ethnici hæc omnia magni faciebant, & in ijs ſummum bonum ſitum eſſe putabant: quapropter promptiores feroci oreſque erant. huiuſmodi rerum

Vrbes liberæ diteſcunt.

Crudelitas in vindicanda libertate.

Superſtitio & cruenta ſacrificia fortes reddere putat Machiauellus.

defenſores. Id ex multis eorum inſtitutis appa[illegible] [illegible] ſi vel eorum ſacrificia cum noſtris conferat: in illis magnificentiam quandam horrendam, in noſtris delicatam quandam molliciem cernes. In illis, Pompa & magnificentia cædes multorum animalium adiungebantur. qui terribilis aſpectus homines etiam feroces reddebat, noſtra his omnibus caret. Ethnicorum religio non reddebat homines beatos aliis rebus quā gloria & laude virtutis, pro reb. bene feliciterque in bello aut pace geſtis: ex noſtra religionis inſtitutione, beatiores putantur humiles, & qui rerum diuinarum contemplationi dediti ſunt, quam qui res magnas geſſerunt. Summum præterea bonum ſtatuit in humilitate & contemptu rerum huius mundi. Ethnici omnia contrario modo ſe habere credebant: nam ſummum bonum exiſtimabant in magnitudine animi poſitum eſſe, & corporis viribus cæteriſq; omnibus, quæ à fortiſſimis viris fieri ſolent. Hæc vitæ inſtitutio Chriſtianorū orbem imbellem feciſſe videtur, vt ſceleratis ac perfidis principibus certa præda eſſe ſoleat. Nam pleriq; mortalium ſpe vitæ beatæ cogitant potius de tolerandis iniurijs, quam de ijſdem vindicandis: tanquam ſi oporteret cœlum ſine armis vllis ſolo otio comparare: ſed non caret errore iſta Religionis noſtræ explicatio, & qui illam ita ſunt interpretati, abiecti homines fuēre, quibus otium potius quam virtus cordi ſuit. Nihil enim religioni Chriſtianæ aduerſatur patriæ defenſio, imperijq; eius per legitimum modum auctio: permittitur omnibus patriam amare, in honore habere, & ad illius defenſionem ſe præparare. Sed inepta illa educationis ratio efficit, vt ſi per vniuerſum orbem ætate noſtra percurras, neutiquam tot populos liberos, tot liberas Reſpub. vt olim erant, inuenire queas, nec homines libertatis amatores, atq; eiuſdem acres defenſores. Equidem Romani imperij magnitudo non parum etiam ad id fecit, cū per vniuerſum orbem liberas Reſpub. ſub ſuum iugum ſubiecerit: ſed neq; deſtructo imperio Romano, tamen potuere priſtinam libertatem recuperare, niſi per pauca quædam. Quo tempore augebatur Romanum imperium, inueniebantur in omnibus regionibus multi liberi populi, multæ liberæ Reſpub. præclare inſtitutæ: & libertatis defenſores acerrimi: nec proinde à populo Romano abſq; ſingulari virtute vinci, ac ſuperari potuerunt. Exemplo eſſe poſſunt vel ſoli Samnites: quos Liuius teſtatur tam potentes pace ac bello fuiſſe, & tam acres libertatis defenſores, vt quadraginta ſex annos bellum cum Romanis geſſerint, nec vinci omnino potuerint ante tempora Conſulatus Papirij Curſoris, qui Papyrij primi [illegible] filius fuit, quamuis infinitas ſtrages perpeſſi fuiſſent. Quo magis miſeratione dignum eſt. ſi quis eam regionem ætate noſtra propemodum deſolatam videat, quæ olim à tot liberis hominibus incolebatur, tot liberis & præclarè inſtitutis ciuitatib. exornata erat. Quæ omnia diuerſitatis ſuæ cauſam habent ex libertate & ſeruitute. Quæcunq; enim ciuitates ac regiones libertate fruuntur, augentur opibus & imperio, & hominum multitudine. Quis enim non libentius procreet homines in ijs locis, vbi matrimonia & opes libera ſunt, quam vbi metus eſt, ne ſi quid labore tuo ad educandos liberos comparaſti, id tibi à tyranno aliquo auferatur? vbi libertas eſt, non modo tibi polliceri liberos fore non ſeruos, quos procreas filios, ſed ſi qui [illegible] virtuti operam dāt, etiam ad Reſpub. gubernationē adhibendos iri. Augentur opes hic, nō ex agricultura modo, verū etiam ex omnibus alijs honeſtis artibus, quod omnes ita affecti ſimus, vt eo loco libenter acquiramus, quo ſperemus, reb. partis tuto frui poſſe: In huiuſmodi locis omnes certatim, cū publicorum, tū priuatorum cōmodorum rationē habēt, eaq; augere conantur. At vbi ſeruitutis iugo oppreſſi sūt homines, contrario modo eueniunt omnia, idq; tāto magis, quāto durior ſeruitus fuerit. Duriſſima videtur ſeruitus earū ciuitatum atq; regionum, quæ imperio libera

Chriſtiana inſtitutio facere imbelles ſcribit Machiauellus.

... enim diuerſiſſima eſſe ſolet, vt ... vnda ... bertatis propoſita ſit. Deinde ... Reſpub. augendarum ſuarum virium gratia ... arum imperio ſuo ciuitatum potentiam imminuere ... ſuccum omnem propemodum exugere, ſe... quam ſolent principes non omninò barbari, quales ſunt ætate noſtra orientales omnis vitæ ciuilis corruptores. Cæteri humanis artibus inſtituti, æquiores eſſe ſolent, & ſubditos diligere conſueuerunt, permittuntque non ſolum, vt conſuetis artibus rem faciant: ſed ſtatuta antiqua & leges relinquunt integras, vt ſi ob hanc ſeruitutem incrementum amplius accipere nequeunt, conſeruare tamen poſſint res prius à ſe partas. Et hoc quidem loco de principatu loquor, qui ab extero homine occupatur: de tyrannide quem patriæ ciuis inuadit, ſuprà locuti ſumus. Quæ omnia ſi diligenter contemplere, haud mirum videri debet, Samnites eo tempore, quo libertate fruebantur, ad tantam potentiam perueniſſe, amiſſa illa ad extremum fuiſſe redactos. Qua de re Liuius in ... lo Punico inquit, Samnites vnica Romanorum legione apud Nolam, vſq; adeo oppreſſos fuiſſe, vt legatos ad Annibalem imperandi auxilij cauſa mittere coacti ... rint. Legatos etiam de ſua miſeria apud Pœnum conqueſtos, ſe eſſe illos, qui propriis viribus cum populo Romano centum annos geſſerint bellum, & ſæpe binos exercitus conſulares ſuſtinuiſſe: nunc eo miſeriæ redactos ... vt vnicam legionem ſuſtinere nequeant.

Pronunciata Machiauelli.

§. 2. Pronunciata Machiauellica ſunt. 1. Noſtra ... vnicam ſupereſſe gentē, in qua liberæ ciuitates ſint, olim innumeros fuiſſe populos liberos. 2. N... tam Rempublicam ſuos ditare ciues aut ... rium acquirere niſi liberam. 3. In Monarchia ... narie quod commodo ſit principibus, ... ciuibus. 4. Cum aliqua libera Reſpublica ... alias ſeruitio premit, eam ſeruitutem eſſe & diuturnam, & duriſſimam. 5. Non habere rationem boni publici niſi in liberis ciuitatibus. 6. Chriſtianam religionem efficere ne ſint homines ... rtatis amatores, ad hoc etiam imperium Romanum non parum contuliſſe.

Plerique populi reges habuerunt.

§. 3. Hæc ex ratione atque experientia ſunt conſideranda. Nam Romanis imperium obtinen... gat ipſe gentes fuiſſe liberas, niſi pauciſſi... Si antiquiora tempora ſpectemus, docent nos ſacræ literæ toto oriente fuiſſe reges, idque à tempore Abrahami, vſque ad Romanum imperium. Italiam habuiſſe liberos populos tempore regum, & conſulum Romanorum ſatis docent Romana bella, nec omnes tamen liberi, ſed multæ quoque vrbes reges ſuos habebant. Gallia & Germ... cum ſpatim habitarent, regibus, & re... bernabantur, itemque Hiſpani, & præter Carthaginenſes, Afri. Nunc vrbes liberæ ſunt Venetia, Genua, Rachuſa, Heluetiæ, Hollandiæ, imo ... Germaniæ, Regnum Poloniæ, quamuis regem ...t. Verum libertatis nomine abutuntur mul...

Libertas vera quarenda.

... enim liberæ ſint Venetiæ, quia multæ ciuium myriades à paucis nobilibus ita gubernantur, vt ... audientes eſſe cogantur, nec tamen viciſſim ... ſi imperent, non autem libera Vbiorum ...onia, quæ à ſuis ciuibus ita regitur, vt parendi, & imperandi viciſsitudines habeat, moderata m... ſtratuum imperia, & ciuium obtemperando alacritatem, quamuis ſummum caput agnoſcat ...peratorem? Sed imperatorem qui ſecundum le... & recepta iura controuerſias cognoſcat, ac ...t. Hæc, ... ratio examinabitur, plurimas in ... rimas vrbes reperie... us. Varia eſt e... libertas, & quæ maxima putatur, eſtque in ...

Romana plebs ad exitium ſui libertatem extorſit. Primo quidem leges, deinde Tribunos, tandem communicationem magiſtratuum, & coniugiorum, donec iam omnia in eius eſſent poteſtate, ita Venetum populum liberum negare populus Romanus. Ille enim contra Patres a... Tribunitium quæſiuit, tenuitque, Venetus populus manet in poteſtate nobilium.

Sub regibus etiam opulenta ſunt vrbes.

§. 4. Secundo ait: *Nullam rempublicam ditare ciues, niſi quæ libera ſit.* Si de libera Republica loquitur, qualis Romana fuit, vel Athenienſis, vbi ſumma fuit poteſtas penes populum, iam nulla igitur Reſpublica libera eſt, nulla populum ſuum ditat, omnes enim à principibus vel optimatibus, niſi Heluetios excipere lubeat, gubernātur; at vero multæ ſunt, & nobiles æuo noſtro ciuitates, atque olim fuere, quas ad magnas opes euaſiſſe ſub regum imperio videmus. Intuere inſignes Europæ ciuitates ſub Imperatore, Franciæ, Hiſpaniæ, Poloniæ, Britanniæ regibus, & oſtende mihi olim in Græcia pari cultu, pari felicitate, opibuſque liberas ciuitates. In Italia, in Samnio, in Campania, in Latio erant liberi populi, at certe ciuitates exiguæ, ruſticæ, pauperes, & vt vere dicam barbaræ potius, quam liberæ. Florus Romanæ hiſtoriæ compendiator ſuos quirites ruſticam vitam egiſſe; ruſtica ſpolia, pecora Volſcorum, greges Sabinorum duxiſſe, donec Aſiam ingreſsi opes, luxuriamque domum aduexerint. In Aſia vero quę & quales vrbes, à regibus conditæ, munitæ, ornatę, opibus ſupra modum onuſtæ fuere? Babylo, Niniue, Ecbatana, Perſepolis, Sidon, Ieruſalem, Damaſcus, Tyrus, Memphis, Sardes, Diuitias Tyri nobis in vrbis felicis exemplum deſcribit Spiritus S. apud Ezechielem. At in Italia Roma tum maxima, deinde Capua. Nam cum de Tarento & Pyrrho triumphatum eſt, prima diuitiarum experimenta ceperunt, *Ante hunc diem* (inquit Florus l. 1. c. 28.) *nihil, niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma, vidiſſetis: tum ſi captiuos aſpiceres, Moloſſi, Theſſali, Macedones, Bruttius, Apulus, atque Lucanus: ſi pompas, aurum, purpura, ſigna, tabulæ, Tarentinæq; deliciæ. Sed nihil libentius Populus Romanus aſpexit, quam illas, quas timuerat, cum turribus ſuis bellu... quæ non ſine ſenſu captiuitatis, ſummiſſis ceruicibus, victores equos ſequebantur.*

Olim populi Italiæ barbari.

Ignaros fuiſſe diuitiarum Aſiaticarum docet nos ipſe Romanus conſul, cum de vetuſtis Romanis loquitur. *Romani tres ſolum vrbes, inter omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam ſtatuerunt poſſe imperij grauitatem ac nomen ſuſtinere.* Falſum igitur eſt, quod tertio loco Machiauellus refert: *In Monarchia omnia ad principis vtilitatem referri*, nam legitimus princeps populi commoda ſalutemque ſpectat, atque hoc fine à Tyranno diſtinguitur. Quanquam & populos opulentos habere, principis eſt vtilitas, digni... atq... Itaque & Romana ciuitas ſub regibus creu..., ... m... cæterę Italicę vrbes Corinthiorum res ſub ..., & humana tyrannorum adminiſtratione creuerū... Qui igitur principes in ſuam duntaxat vtilitatem intentos eſſe criminatur, omnes vno calculo tyrānidis damnat, niſi extraordinarie clementes ſint, & liberales.

Tres ſummæ vrbes iudicio Romanorum.

Regibus eſt cura publici commodi.

§. 5. Conſectarium itaque eſt, & illud eſſe falſum, quod ait, *In ſolis liberis ciuitatibus publici commodi rationem haberi.* Itane verò? An qui populos defenderunt, ſanguinem non cupiditate imperij, ſed ad patriæ defenſionem profuderunt, tot vrbium, templorum, academiarum fundatores, nihil pro publico bono egerunt? Cerdones ſul..., & ad

Digitized by Google

& aliptæ dum annuo imperio extolluntur, publici boni rationem habent, reges & principes ſuis tantum rebus ſtudent. Contra itaque ſtatuendum eſt, in regimine optimatum & populi, quemque proprij magis commodi, quam publici ſtudioſum eſſe. Optimates enim maie[illegible]tem imperij commodumque in ſe vertere conantur, adeoque vt Romæ duas eſſe ciuitates toties inuidioſe & vere Tribuni clamitent. Plebs ſua cõmoda, leges agrarias, nouas tabulas, conciones ſpectabat, panem & Circenſes, donatiua candidatorum petebat, nulla mentio publici commodi, niſi vbi magnitudo periculi & priuata damna minabâtur. Exprobrat hoc ſuis ciuibus animoſe T. Quintius Capitolinus. At enim communis res per hęc loco eſt peiore: ager vritur, vrbs obſidetur, belli gloria penes hoſtes eſt. *Quid tamen priuata res veſtra, quo in ſtatu ſunt? Iam vnicuiq; ex agris ſua damna nuntiabantur. Quid eſt tandem domi, vnde ea expleatis? Tribuni vobis amiſſa reddent, ac reſtituent? Vocis, verborũque, quantum voletis, ingerent, & criminum in principes, & legum aliarum, ſuper alias, & concionum, ſed ex illis concionibus nunquam noſtrum quiſquam re, fortunaq; domum auctior rediit. Ecquis retulit aliquid ad coniugem, & liberos præter odia, offenſiones, ſimultates publicas, priuataſque, à quibus ſemper non veſtra virtute, innocentiaque, ſed auxilio alieno tuti ſitis. At Hercules cum ſtipendia nobis conſulibus, non Tribunis ducibus, & in caſtris non in foro faciebatis, in acie veſtrum clamorem hoſtes, non in concione patres Romani horrebant.*

Optimates Romæ ſuorum commodorum ſtudioſi.

§. 6. Denique religionem Chriſtianam fatemur efficere, vt minus ſint homines libertatis amatores, idque nõ modo, quia res fluxas, & caducas ſuo precio æſtimant, è ſeruitute enim & ergaſtulo in libertatem filiorum Dei ſe aſſerendos aliquando, diuinis oraculis edocti ſperant. Credũt & ſequuntur Apoſtoli monitum. *Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat: ſeruus vocatus es? non ſit tibi curæ, ſed ſi potes fieri liber, magis vtere. Qui enim in Domino vocatus eſt ſeruus, libertus eſt Domini. ſimiliter qui liber vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Precio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum.* 1. Cor. 7. 20. Sed minus horrent principum imperia, imo iis ſe libenter committunt, quia & illi norunt, ſeruos ſe eſſe Chriſti, moderateque & clementer tractant conſeruos ſuos, memores in conſpectu communis Domini ſeſe conſiſtere. Vbi enim inter Chriſtianos principes veterum oota, & vſitata ſæuities, ac ra[illegible] inueniuntur. Noſtram vero religionem mol[illegible] facere, non fortes calumniam eſſe oſtenda[illegible] de fortitudine tractabo. Nunc impiam Pſeudopo[illegible] Tertullianeo teſtimonio & ra[illegible] refutabo. Si enim Chriſtiani cum mortem ac tormenta contemnunt, quam fortes eſſent in prælio, quibus honeſtæ mortis eſt tanta cupido? Tot ingenia carnificum ſerunt, cum vno ſe verbo eximere vexationibus valeant; ſi dicant: Chriſtianus non ſum. *Certe ſi velim Chriſtianus ſum, tunc ergo me damnabis, ſi damnari velim, quum vero quod in me potes, niſi velim non potes, iam meæ voluntatis eſt, quod potes, non tuæ poteſtatis. Proinde & vulgus vane de noſtra vexatione gaudet, proinde [illegible] noſtrum eſt gaudium, quod ſibi vendicant, qui malumus damnari quam à Deo excidere. Contra illi qui nos oderunt, dolere, non gaudere debebant, conſecutis nobis quod elegimus.*

Chriſtiana religio ex vero æſtimat ſeruitutem.

Vera cauſa cur reges nõ horreant Chriſtiani.

Chriſtiani fortes, quia voluntate patiuntur.

Certe qui mori paratus eſt, qui tormenta ridet, non eſt [illegible] bello inidoneus. Et in Apologetico ca. 5. [illegible]go, inquit, cur queritis quod vos inſequamur. Si pati vultis, cum diligere debeatis per [illegible] *patimur quod vultis* [illegible] *ro quo & bellum miles: Nemo* [illegible] *libens patitur, cum & trepidare & periclitari ſit neceſſe, tamen præliatur omnibus viribus, & vincens in prælio gaudet qui de prælio querebatur, quia & gloriam conſequitur & prædam. Prælium eſt nobis quod prouocamur ad tribunalia, vt illic ſub diſcrimine capitis pro veritate certemus. Victoria eſt autem pro quo certaueris obtinere. Ea victoria habet & gloriam placendi Deo, & prædam viuendi in æternum. Sed obducimur certo cum obtinuimus: ergo vicimus, cum occidimur: denique euadimus, cum obducimur. Licet nunc Sarmenticios & Semaxios appelletis, quia ad ſtipitem dimidij axis reuincti Sarmentorum ambitu exurimur. Hic eſt habitus victoriæ noſtræ, hæc palmata veſtis, tali curru triumphamus, merito itaq; victis non placemus. propterea enim deſperati & perditi exiſtimamur. Sed hæc deſperatio & perditio penes vos in cauſa gloriæ & famæ, vexillum virtutis extollunt. Mutius dextram ſuam libens in ara reliquit. O ſublimitas animi! Empedocles totum ſeſe Carthaginenſiũ ætheneis incendiis donauit, o vigor mentis! Aliqua Carthaginis conditrix rogo ſe ſecundum matrimonium dedit, ô præconium caſtitatis! Regulus, ne vnus pro multis hoſtibus viueret, toto corpore cruces patitur. o virum fortem & in captiuitate victorem! Anaxarchus quum in exitium Ptiſanæ pilo contunderetur; Tunde, tunde, aiebat, Anaxarchi follem! Anaxarchum enim non tundis ô philoſophi magnanimitatem, qui tali de ſuo exitu etiam iocabatur! Omitto eos qui cum gladio proprio alione genere mortis mitiore de laude pepigerunt. Ecce enim & tormentorum certamina coronantur à vobis. Attica meretrix carnifice iam fatigato, poſtremo linguam ſuam comeſtam in faciem tyranni expuit, vt expueret & vocem, ne coniuratos confiteri poſſet, ſi etiam victa voluiſſet. Zeno Eleates conſultus à Dionyſio, quidnam Philoſophia præſtaret, quum reſpondiſſet, contemptum mortis: impaſſibilis flagellis tyranni obiectus ſententiam ſuam ad mortem vſque ſignabat. Certe Laconum flagella ſub oculis etiam hortantium propinquorum acerbata tantũ honorem tolerantiæ domui conferunt, quãtum ſanguinis fuderint: O gloriam licitam, quia humanam, cui nec præſumptio perdita, nec perſuaſio deſperata reputatur, in contemptu mortis, & atrocitatis omnimodæ cui tantum pro patria, pro imperio, pro amicitia pati permiſſum eſt, quantum pro Deo non licet, & tamen illis omnibus & ſtatuas defunditis, & imagines inſcribitis, titulos inciditis in æternitatem, quãtum de monumentis poteſtis: ſcilicet præſtatis & ipſi quodammodo mortuis reſurrectionem hanc, qui veram à Deo ſperat, ſi pro Deo patitur, inſanus eſt?*

Non igitur cauſa cur reges ſuos ament Chriſtiani, eſt mollities, ſed Dei ordinatio, imperantis moderatio, parentium virtus. Neque enim Romani reges ſuos, niſi ob vitia repudiarunt. Teſtis ipſe Florus l. 1. c. 8. *Poſtremo ſuperbi illius importuna dominatio, nonnihil, imo vel plurimũ profuit. Sic enim effectũ eſt, vt agitatus iniurijs populus, cupiditate libertatis incenderetur.* Sapientiſsime itaq; Tertullianus fortes eſſe Chriſtianos, & ferre imperia, qui martyria ferre poſſent. Ego paulo aliter concludam. Si Chriſtiana religione facti ſunt, tot Mutij, tot Anaxarchi, tot Zenones, tot Lacones, & omnes in meliore cauſa, non eneruat hominum robur religio Chriſtiana, ſed confirmat. Verum de his ſuo loco. Nunc contra Pſeudopoliticum hoc moneo, me cum iuſtum iuſti principis imperium laudo, non agere contra libertatem. Inæſtimabile bonum eſt, fieri ſuum: Eſt autem, vt ait Ariſt. 1. Met. c. 2. liber ſui cauſa, non alterius. Grauiſ[illegible] [illegible] arbitrantur, & cum

Religio Chriſtiana fortiſſimos facit.

Libert[illegible] precioſa.

plauſit [illegible] Poeta, ὁ δ... ζῆλος ἐλευθερίας. *Non eruperat libertatis amor* Recte & Strabo. Ἐλευθερία μόνη ἴδια ποιεῖ τῶν κεκτημένων τ' ἀγαθὰ, τὰ δὲ ἐν δουλείᾳ τῶν ἀρχόντων, οὐκ ἀρχομένων ἐστί. *Sola libertas bona poßidentibus propria eſſe facit, quæ vero ſeruitute ſunt, imperantium, nõ parentiũ ſunt.* Sed iam oſtendi parere iuſto, & ſecundum leges imperio non eſſe ſeruitutem, ſed tutiſsimam libertatem. Quod ſi à iuſtitia recedat princeps, & leges rumpat auaritia, ira, libidine, non tamen vnius tyrannis grauior erit, quam multorum dominorum ſæuities, ac contumeliæ.

CAPVT XXIV.

Magiſtratum patriæ obligatum eſſe.

§. 1. PRoponi ſolet hæc de principe quæſtio, ſed quia non principem duntaxat, ſed ſenatum etiam populumque informandum ſuſcepi, de omnibus generatim diſputandum mihi fuit. Sic autem accepta quæſtio bipertita eſt. Quæritur enim: An magiſtratus ſummus plus poſsit, quam vniuerſa Reſpublica? Deinde in quibus reipublicæ ſit obligatus magiſtratus?

Media tutiſsimus ibis.

Prima quæſtio difficilis eſt, & forte periculoſa: ſi enim magiſtratum plus poſſe dixeris, forte tyrannidem accendes, ſi Reipublicæ ſupremam poteſtatem tribueris, reges in ordinem redigere videberis. Inuenienda eſt igitur ratio, qua & magiſtratui, qui vt caput, ita pars eſt Reipublicæ, ſua auctoritas aſſeratur, & Reipublicæ ius ſuum conſeruetur.

Electũ magiſtratum leges vinciant, ſiquæ aliquid, quoad eis non locum.

§. 2. Primum igitur reſpondeo. Omnem rempublicam quæ ſibi magiſtratus præficit, ſeu regem eligat, vt olim Romani, & nunc Germani, Poloni, ſeu optimatum curiam, & conſilium publicum, vt fecerunt exactis regibus Romani. Siue ex vniuerſo populo rectores deligent, vt etiam Romæ factum legimus, communicatis plebi patricijs magiſtratibus; nunc Heluetij, & fœderatæ Belgii prouinciæ in more habent. Hanc, inquam, Rempublicam qualemcunque magiſtratum eligat, cum certarum legum præſcripto aſtringere oportere, & nonnullarum rerum poteſtate priuare, eamque ſibi reſeruare, alioqui dominatum pene deſpoticum ſibi inducet, vt nunc in Moſcouia, Turciaque factum videmus; eam republicæ formam, vt pernicioſam iam ſupra reiecimus. Deinde huiuſcemodi imperijs nulla prouincia nũc in Europa conflictatur, neque eam Chriſtiani principes, aut magiſtratus videntur affectare. Si tamen talis ſit aliqua reſpublica, vti nunc eſt Turcarum, dubium non eſt, quin penes vnum ſit ſumma poteſtas, neque aliorum quiſquam, neque vniuerſi ſeſe opponere iure poſſunt: Non magis, quam ſerui Dominis obſiſtere. Verum illa Reſpublica eſt Ergaſtulariorum, non ciuium.

Magiſtratus eſt ſumma poteſtas.

§. 3. Secundo ita ſtatuo: In republica legibus conſtituta, ius ſummum eſt penes magiſtratum; cum quia omnibus priuatis eminet, tum quia quibuſdam in rebus plus poteſt, quam tota reſpublica. Ideo recte ſimpliciter eius poteſtas eſt maxima, neque ex eo timenda eſt tyrannis: nam ſumma poteſtas eſſe poteſt, etſi non omnia poſsit. Sed ea ſumma dicitur, qua ſecundum leges non eſt par, aut maior. Regem itaque maiorem vniuerſa multitudine appello. Nam nulla reſpublica regem ſuum throno deijcere poteſt, & quamuis liberrimis ſuffragijs eum delignarint, non tamen,

quæ [illegible] ſit [illegible]

cum ſuam in eum poteſtatem tranſtulerunt, pro arbitrio reuocare poſſunt. Deinde iuris regij vſum, functioneſque legitimas, ne tota quidem reſpublica impedire, aut remorari valet, neque enim imaginarium, aut pictum regem inſtituit, ſed gladium illi & vſum gladij conceſsit. Tertio, Non poteſt magiſtratum ſuum cogere Reſpublica, vt etiam in parte iuri ſuo cedat, ſed integrum illi, nec vi, nec fraude imminutum conſeruare tenetur. Denique in adminiſtratione iuſtitiæ, defenſione innocentum, condonatione delictorum, etiamſi principes, conſilium, populuſque à rege diſſentiat, eum tamen ſequi, adiuuare, & adeſſe cogitur. Neque enim principem tota reliqua cogere poteſt reſpublica, vt noxium dimittat, inſontis cauſam deſerat, reum, cui alioqui indulgere poſſet, ſecundum leges puniat. Egregio & ad imperii firmitatem conſpicuo exemplo rem demõſtrare animus eſt. Camillus Conſul bello Samnitico dictatorem dixit L. Papyrium Curſorem, ille magiſtrum equitum dixit Fabium Maximum, profectuſque Romam ad repetenda auſpicia, mãdauit ne ſe abſente Fabius pugnaret, at ille nactus occaſionem rei bene gerendæ, cum hoſte confligit, & inſignem victoriam reportat, recenti militum gaudio ac gratulatione venit dictator, Magiſtro equitum necem intentat, ſpoliari eum, virgas, ac ſecures expediri imperat, ſed militum fidem implorantem Triarij recipere, ac tegere, proque magiſtro equitum nunc etiam victore, exercitus orabat. Sed ſeuerum, & nimis imperioſum dictatorem non mouerunt, altero die adeſſe iuſſus, cum intellexiſſet infeſtiorem ſe iudicem eſſe habiturum, Romam profugit, primores patrum appellat, & intercesſione ſenatus à ſæuitia dictatoris immunem ſe ſperabat; perſtat tamen in ſententia Papyrius, donec tandem Fabij pater ad populum prouocat: ſic autem apud Liuium perorat: *Quandoquidem apud te nec authoritas ſenatus, nec ætas mea, cui orbitatem paras, nec virtus nobilitaſque magiſtri equitum à te ipſo nominati valet, nec preces, quæ ſæpe hoſtem mitigauere, quæ Deorum iras placant: Tribunos plebis appello & prouoco ad populum, eumque tibi fugienti exercitus tui, fugienti ſenatus iudicium, iudicem fero, qui certe vnus plusquam dictatura tua poteſt, polletque. Videro, ceſſuruſne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tullus Hoſtilius ceßit.* Quid vero Papyrius poſt Fabij iruldioſiſsimam orationem? Adhuc in incepto perſeuerat, & magiſtrum equitum ad pœnam depoſcit. Quid hic ſenatus Romanus, populus Romanus, & ipſi Tribuni plebis? Populus orare cœpit, Tribuni plebis item, vt venia adoleſcentiæ Fabii donaretur, vt pœna magiſtri equitum ſibi remitteretur, Pater Fabii in genua prouolutus pro filio deprecabatur. Tum vero Papyrius damnatum populo, & Tribunitiæ poteſtati ſe donare eſt profeſſus. Verba eius ſunt: *Bene habet, Quirites: vicit diſciplina militaris: vicit imperij maieſtas: quæ in diſcrimine fuerunt, an vlla poſt hunc diem eſſent. Noxa non eximitur Q. Fabius qui contra edictum imperatoris pugnauit, ſed noxæ damnatus, donatur populo Romano, donatur tribunitiæ poteſtati precanti, non iuſtum auxilium ferenti. Viue Q. Fabi. felicior hoc conſenſu ciuitatis ad tuendum te, quam qua paulo ante exultabas victoria. Fuiſti id facinus auſus, cuius tibi ne parens quidem, ſi eodem loco fuiſſet, quo fuit L. Papyrius, veniam dediſſet. Mecum ſi voles, reuerteris in gratiam: Populo Romano, cui vitam debes, nihil maius præſtiteris, quam ſi hic tibi dies ſatis documenti dederit, vt bello ac pace pati legitima imperia poßis.*

Dictator plus potuit quam tota reſpub.

Tota reſpublica eſt dictatori ſupplex.

Papy-

Imprudens Papyrij, ſed felix audacia.

Papyrij ſeueritatem in reijciendo ſupplice temerariam, neque vlli principum imitandam exiſtimo. Sed iure tamen, & ſecundum leges egiſſe iudico. Neque ſenatus, neque populus, neque Tribuni iuſtè damnatum à dictatore pœna eximere potuerunt, fuit tota illa popularis, & Ariſtocratica reſpublica ſupplex dictatori. Quod ſi temporarius ille magiſtratus maior erat tota republica, quis miretur id in Monarchia admittere. Quod ſi à populo ſenatus, aut à ſenatu populoque in adminiſtratione iuſtitiæ dependeat princeps, quid inde niſi appellatio ad populum, fruſtrationes legum, æternæ lites orientur? Deinde in contemptum & irriſum auctoritatem imperantis venire neceſſe eſt, ſi eius iudex ſedeat populus, & quod recte iudicatum eſt, irritum faciat. Neque video quomodo ſit vlla Monarchia, ſi in omni regimine ſuprema poteſtas eſt penes vniuerſos. Video ſane id quoque vſu in Romano imperio receptū, vt quamuis principes Germani modum ac limites ſtatuerint Auguſtæ poteſtati, eius tamen in iudicando auctoritatem ſartam tectam habeant, quocirca cum nonnulli principum hoc ius imminutum irent, & aliud quoddam principum iudicium obtrudere conarētur, grauiter à Catholicis principibus moniti ſunt, ne vim ius, ac grauitatem imperij conuellerent, ac eneruarent: Ipſum etiam Auguſtum Mathiam hortati ſunt ius imperij integrum, inuiolatum, ac ſacroſanctum tueretur. Maneat igitur ius ſummum apud principem reſidere, quamuis enim legibus ac iuramento ſuis ſit ciuibus obſtrictus, illarum tamen legum eſt ipſe cuſtos.

Princeps in adminiſtratione iuſtitia à populo non pendet.

Germani ſummum iuris arbitrium Cæſari relinquunt.

§. 4. Tertio certiſſimum eſt, Non modo vniuerſo populo vtile, ac ſalutare eſſe, ſed magiſtratui quoque ad quietem & diuturnitatem neceſſarium; vt multa non poſsit, ſed plus eo poſsit minor magiſtratus, & populus. Primo, ne noua tributa indicere, noua vectigalia conſtituere poſsit, incōſulta republica, quod in Hiſpania, Germaniaque, atque alijs in regnis ſapientiſsime cōſtitutum eſt. Nulla enim re grauius peccatum eſt, nuſquam grauiores turbæ, quam nimia, atque auſtera tributorum ac vectigalium exactione, quę cum ſingulos attingat, æquum eſt, conſentiente republica potius à volentibus dari, non ab inuitis, cum execrationibus, diriſque in principem, & pauperum gemitu, extorqueri. Merito igitur in hac cauſa frenum ponitur principali licentiæ, & miniſtrorum auiditati, qui dum fiſco principis atque ærario patrocinari ſeſe profitentur, ſua compendia non inuſitatis artibus quærunt. Multos patronos habet fiſcus, & multis ipſe patrocinatur.

Iure vectigalium conſtringendi.

§. 5. Deinde legum condendarum, antiquandarumque auctoritatem penes Rempublicam, non vnum magiſtratum, ſiue principatus ille ſit, ſiue ſenatus optimatum, oportere eſſe, maxime legibus bonæ ciuitatis eſt conſentaneum. Qua de re, cum acturus ſim libro de legibus, hic cauſas adferre ſuperſedeo.

Legum poteſtas ſit penes totam Rempub.

§. 6. Tertio, Nec in poteſtate principis vnius ſit ſucceſſorem deligere, quod quidem in omnibus prouinciis vbi electione, & ſuffragijs principatus confertur ſeruari puto; vbi vero ex hæreditate ſucceditur, id legum norma, ac conſuetudine, non principis arbitrio faciendum eſt, & ſi de hæredibus controuerſia oriatur, hanc vniuerſa Reſpublica dirimet. Plus enim poſſe debet, quam dubius hæres, eſt enim res omnium grauiſsima. Cur vero vbi electione princeps conſtituitur, nolim principis quamuis moderati, & prudentis valere iudicium, cauſa eſt: Quia per ſimulationem, & fraudem ſe peſsimus quiſque inſinuabit, æmulos, aut in quibus ſpem regni eſſe ſuſpicabitur, inſidijs, calumnijs, ferro ſubmouebit: De hærede dubitabat Auguſtus, & quem inſtituiſſet is rerum Dominus futurus erat. Quas clades, quas Tragœdias dedit illa poteſtas? Germanicus, eiuſq; ſtirps per muliebres artes è medio tollitur, & tandem ſucceſſor ab exilio eligitur, qui regnaturus erat in ſanguine multo, ipſe Auguſtus dolere ſe dicebat vicem populi Romani, qui ſub tam lentis maxillis futurus eſſet. Fecit tamen Imperatorem Tiberium, ſeu neceſsitate, velut impar illius potentiæ, ſeu voluntate, quo ſucceſſoris immanitate commendatior, ac deſiderabilior ipſe redderetur. Nec melior Tiberij conditio, quem occiſis vario euentu melioribus Caligula excepit.

Principis arbitrium non ſit in hærede conſtituendo.

Auguſti in ſucceſſore deligendo peccatum.

§. 7. Quarto de pace & bello etiam ius Reipublicæ potius, quam principis eſſe mallem, quāuis video id regibus vt plurimum iuris eſſe, vt bellorum, paciſque arbitri ſint. Ratio eſt, quia tardius ſic bella inchoabuntur, citius finientur. Principes ſæpe laudis auidi, vindictæ pertinaces, leues ob cauſas ad arma proſiliunt, incitant eos Tribuni nobiles, proponunt exempla Alexandrorum, Scipionum, Cæſarum, & quaſi ignauos increpant, qui domi deſideant, nihil gerant. Magno ferocium hominum errore, quaſi vero non omnium maximum opus ſit, tot hominum millia, tot improborum centurias in pace continere, atque vt ſine aliorum iniuria viuant, auctoritate, & metu cogere. Belluarum illa laus eſt, eam fortiſsimam eſſe, quæ pluribus cædibus oblita ſit; princeps hominibus ſeruandis eligitur, alioqui quieto principe famoſus latro glorioſior dicetur. Cum vero plurimi optimi, ditiſsimique ſubditorum pacem optent, poſcantque, eorumque interſit quam maxime, vitam fortunaſque non committi incertæ bellorum aleæ, æquitas poſtulat, vt eorum etiam conſenſus exquiratur, idque principi inprimis conducit. Nam eos fidos adiutores experietur, qui iam ante bellum decreuerunt. Cum vero tempore belli maxime principum fama proſcindatur, nec id vnquam aliter fieri poſsit, nam ab hoſtibus, & ab amico milite quæ damna accipiunt, omnia principi imputant; ſtudioſe curandum eſt, vt omnium iudicio bellum, ſumptuſque in bellum decernatur, quo quidem facto non omnes quidem obtrectationes, & calumnias princeps effugiet, conſequetur tamen ne omnes habeat aduerſarios, ſed quoſdam approbatores.

Pacis & belli ius ſit penes Remp.

Extendit non ſolum principem eſſe arbitrum belli.

§. 8. Quinto, Valde probo, quod in multis Germaniæ prouincijs præſertim Eccleſiaſticis ſtatutum eſt, ne æs alienum contrahere liceat principi inſciis, aut inuitis ſubditis. Nam hoc modo pars regni alienis oppignoratur, vires diſsipantur, & alio nomine noui tributi neceſsitas imponitur, dum aut ſors, aut fœnus diſſoluendum eſt. Imo tolerabilius iudico leni aliquo tributo principis neceſsitatibus ſuccurrere, quam fœneratoribus obnoxiam reddere patriam, & principis maieſtatem ludibrio exponere. Hæc præcipua ſunt, quę prudenter Reipublicæ quaſi peculia quędam reſeruantur. Sunt alia peculiaria multis regnis; Licere principum conuentus iniuſſu regis congregare, Tribunal à rege liberum ſtatuere. Nullum eſſe ius regis in puniendis principum, aut nobilium delictis, appellationem à rege ad minores magiſtratus dari. De his ſuo loco agam, nunc tantum hoc doceo. Omnino vtile eſſe principum poteſtatem ita legibus ſeptam eſſe, ne exorbitare, &

Æs alienū ſuo arbitrio ne contrahat princeps.

Non nimis amulanam principum poteſtas.

an

in tyrannidem facile migrare poſsit, ita liberam vt coercendis malis, tuendis bonis ſufficiat, hoſtibus ſit terrori. Multæ enim prouinciæ dum principum auctoritatem nimis acciderunt, euerſæ ſunt; improbi enim homines precariæ, & quaſi ſeruæ poteſtatis contemptores, ſurſum deorſum omnia miſcent.

§. 9. Altera magiſtratus obligatio in officio ipſius præſtando cernitur. Præclare Cicero, & vt puto, ex animo dixit; *Duo ſe optare, primum vt moriens populum Romanum liberum relinqueret, alterum, vt quo quis in patriam eſſet animo, ea quoque fortuna vteretur.* Neutrum ille conſecutus eſt, nam captiuam patriam moriturus vidit, & eius defenſores amorem patriæ morte, exilijſque luerunt; qualem tamen principem eſſe, qualem ciuem vellet, nobis oſtendit; nempe amantiſsimum patriæ, totius inquam, & ſingulorum in patria ordinum, ſingularum partium, oppidorum, vicorum, hominum. Si enim tantus eſt amor patriæ etiam in priuatis, *vt omnes omnium caritates patria vna complexa ſit,* vt idem Cicero l. 1. de off. Si ad eius amorem oſtendendum fingunt Vlyſſem ſapientiſsimum virum patriam immortalitati prætuliſſe.

Amor patriæ, & ſingulorum principi commendatur

ἱέμενος τὸν καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι
ἧς γαίης
Cupientem videre fumum de patrijs focis aſcendentem.

Si natura nihil eſt coniunctius patria, *οὐδὲν γὰρ ἐστὶν οἰκειότερον πατρίδος.* Si pro patria nemo bonus mori dubitat, ſi ei profuturus ſit. Si pro ea mori, & noſtra omnia ponere, & quaſi conſecrare debemus, quanto amore, ſtudio, erga eam affici debet magiſtratus, princeps, rex, qui non modo patriam amare, cui gratis omnia præſtare debet, ſed eam patriam à qua habent tot pignora mutuæ caritatis, à qua ad honores, opes, gloriam euecti ſunt?

Patriam magiſtratui commiſſa prædio, eius fidei.

Singulariſsima enim eſt, & grauiſsima principum obligatio. Nam principio eorum caritati, fidei, diligentiæ, iuſtitiæ ſe patria commiſit: nemo adeo barbarus eſt, qui eum non amat, cuius in ſe tantum amoris, & tam præclarum iudicium expertus eſt. Deinde magnificentiſsime ac ſumptuoſiſsime principem alit patria, inter tot millia pauperum, inter tot myriadas duro labore vitam tolerantium, principi nō ad neceſsitatem duntaxat, ſed oſtentationem, magnificentiam, recreationem abundantiſsime omnia ſuppeditantur. De induſtria negociatorum, de vigilijs artificum, de ſudore ruſticorum, de ærumnis metallicorum aliquid deciditur, quod in delicias dignitatemque abſumat princeps. Non eſt autem, nec eſſe debet patriæ is ſenſus, aut voluntas, vt has opes in vnum conferat, aut paucos, vt de labore omnium luxurientur magnates, ſed vt caritate, prudentia, labore, etiam periculis, & morte vniuerſos & ſingulos tutos, indemneſque præſtent. Militi ſi munia caſtrenſia obire nolit, ſi in acie ſtare formidet, ſtipendium Imperator ſubtrahet; at princeps ſi religione, & conſcientia ducitur, facilè intelligit, tanto honore, tantis opibus ſe fultum, vt proſit patriæ, regium comitatum, purpuram, coronam, honores delatos, ſplendorem aulæ, epularum exquiſitiſsimarum delicias, theſauros, obſequia populorum laboris eſſe ſtipendium, auctoramentum vigiliarum, maximarum curarum delinimentum, incitamentum vt patriæ bona augeat, e his mala in ſe transferat, grauiſsimum flagitium exiſtimet in ea curanda negligentiam. Optime Ariſtoteles l. 5. polit. c. 9. *Tria autem debent habere ij, qui magiſtratus totius ciuitatis ampliſsimos, & penes quos eſt ſumma reſpub. poteſtas, geſturi ſunt: primum in reſpub. ſtatum beneuolentiam: deinde eius magiſtratus, quem gerunt, munerum obeundorum facultatem maximam. tertio loco virtutem & iuſtitiam in vnaquaque reſpub. adminiſtranda forma, pro cuiuſq; reipub. adminiſtrandæ forma.*

Sumptus in principem facti laborum requirunt.

Officium magiſtratuum.

§. 10. De officio quidem magiſtratuum agam ſingulari libro, Nunc hoc moneo: Summam in principe requiri in omni genere rerum curam, induſtriam, diligentiam. Arbitror autem multos principes alioqui inculpatos, & iuſtos apud regem regum, & dominum dominantium ſeueriſsima quæſtione examinandos, triſtiſsima ſententia damnandos, quod in officio ſuo ea qua oportebat diligentia verſati non ſint; tempus ſerijs negocijs, & ſaluti publicæ debitum ludicris dedicarint. Si enim aduocati negligentia, cauſa cliens cecidit, ſi vinitoris ſocordia auctumnus intercidit, ſi militis ſomnolentia oppidum in periculum deductum eſt, venia negatur in minore delicto; quid ſi principis in curia rota reſpublica detrimentum patiatur, quis ignoſcet? Æſtimare facilius eſt labores, & miſerias principis, quam exponere, ſi muneris ſui magnitudinem, errorumque diſcrimina ipſe intelligat, *Ærumnoſum eſt, & curarum innumerabilium eſt, fieri principem, nam cum ad ſingula ſinguli teneantur, vniuerſa curarum moles principi incumbit.* Moles ponderoſa principi etiam gentili, moleſtior Chriſtiano, qui officij ſedulitatem, integritatemque Deo approbare ſe debere credit. Hoc tanto rerum pondere, preſſos, neceſſe eſt, aut laſſari, viribuſque pene deficere, aut obſtupuiſſe, vt oneris grauitatem non ſentiant. Laudatus hiſtoricis, ſed impius, & Chriſtianæ pietatis immanis perſecutor fuit Septimius Seuerus, ex milite gregario, per omnes honorum, & laborum gradus ad Auguſtum faſtigium elatus, is moriens, cum vitæ acta omnia relegeret; *Omnia,* inquit, *fui, & nihil expedit.* Omnium principum eam vocem eſſe, non dubito. Procedat in medium mihi annoſus princeps, qui iam in hæredem ſceptra tranſcripſit. Dicatque, quomodo à ſuis offenſus, & contemptus fuerit, quas miniſtrorum noxas diſsimulare coactus ſit, quot inſidijs inimicorum, quot calumnijs maleuolorum appetitus ſit. Quoties in fraudem inductus ſit, quam importune vexatus, nullus dubito ſi totum vitæ curſum ſine fuco recenſeat, fore vt ipſe admiretur, tanta ſe perferre potuiſſe. Quod ſi etiam princeps ſit, cui pietas cordi, qui iuſtitiam æmuletur, rempublicam diligat, de omnibus rationem Deo reddendam ſciat, quo horrore ſeſe examinabit? An omnia quæ Deo, quæ pauperibus, quæ diuitibus præſtanda fuerant, promptè, diligenter, maturè, ſine damno, ſine precio, exhibuerit? Regnum, ſceptra, maieſtas Dei beneficia ſunt, quæ quanto maiora ſunt, tanto grauiora peccantibus iudicia conſtituta ſunt. Quo enim eſt indulgentior liberalitas, eo inexcuſabilior eſt largitatis abuſus. Dona augentur, & creſcunt donorum rationes. Quantum maieſtatis accedit, tantum ſeruitutis, & periculoſiſsimæ ſeruitutis exigitur. Claudam hanc partem ſententia D. Auguſtini. *In hoc ſeruiunt reges Deo, ſi in regno ſuo bona iubeant, mala prohibeant, non ſolum, quæ pertinent ad ſocietatem humanam, ſed quæ ad religionem diuinam.*

Grauis culpa principum negligentia.

Ærumnoſa vis principatus.

C A-

Capvt XXV.

Præſtat principem eſſe hæreditarium, quam eligi.

Varietas ſententiarũ & regnantium.

§. 1. Difficilem non altercationes modo diſputantium, ſed imperiorum etiam maximorum iudicia, ac vſus quæſtionem faciunt. Germani qui Auguſtum imperium obtinent, Poloni, alijque reges eligunt; Hiſpani, Franci, Angli, ac plerique alij hæreditarios habent dominos. Quorum igitur inſtituta, legeſque probãdæ ſunt? an me decet de antiquis regnorum pactis, ac conſuetudinibus iudicare? Decet vero, ſi reipublicæ conſilium dare eſt propoſitum, nec ægre ferent hæredes regnorum me præferre electos, quia amici ſunt electorum, nec electi iraſcentur laudanti hæreditaria regna, cum & illi multa hæreditaria poſsideant. Si enim vel Imperator, vel Electores Imperatorum malunt omnia liberis ſuffragijs conſtitui, ipſi de ſuis hæreditatibus ditionibuſque cedant, atque electionis arbitrio committant. Meam itaque ſententiam perſpicue breuiterque paucis propoſitinnibus explicabo.

Politia electionẽ conſtituis magiſtratum.

§. 2. Propoſitio 1. Politia ſeu populare regimen neceſſario electionem deſiderat, cum enim omnibus ciuibus ad honores aditus patere debeat, & pauci poſsint eſſe qui imperent, electione faciendum eſt diſcrimen,

§. 3. Propoſitio 2. In Ariſtocratia etiam electio neceſſaria eſt; ſunt enim plures optimates, quam eſſe poſsint in magiſtratu; ſi autem naſcendi iure nonnulli dignitates obtinerent, cæteri excluderentur, & reſpublica deſineret in dominatum paucorum.

§. 4. Propoſitio 3. In vniuerſum hæreditariam ſucceſsionem electioni præpono:

Rationes quæ me vt ita ſentiam inducunt, ſunt variæ, quas conſiderandas omnibus in medium profero.

Pro ſucceſſione eſt antiquitas.

§. 5. Prima ratio, Antiquitus nati ſunt, non electi reges, quod autem in republica antiquiſsimum, id haud facile mutandum. Regum enim dignitas patriæ poteſtati ſimilima eſt; qui enim inter patres prudentiores erant, familiam regebant; deinde primogeniti erant *domini fratrum ſuorum, & incurnabantur ante eos filij matris eorum.* Iacobo, Iſaac oculis caligans, ſed diuino oraculo ſeruiens, dominatum in fratrem dedit, qui exigua naſcendi mora ſupplantatorem anteceſſerat. *Dominum tuum, inquit, illum conſtitui, & omnes fratres eius, ſeruituti illius ſubiugaui.* Geneſ. 27. 37. De Ruben quoque idem ait, *Prior in donis, maior in imperio,* quia & ille primogenitus erat, ſed dignitate per inceſtum exciderat. Capita ergo familiarum erant primogenituræ æſtimatione, non electione fratrum, & prima regna non erant niſi magnæ familiæ. Iſmaeli etiam nati ſunt duodecim principes tribuum ſuarum, Geneſ. 25. 1. Eodem etiam tempore Horræi in monte Seir hæreditate ducatum adibant, vt conſtat ex Geneſ. 36. 20. Quin & poſtea illa conſuetudo manſit, nam rex Moabitarum filium *primogenitum arripuit, qui regnaturus erat pro eo, & obtulit holocauſtum ſuper murum.* Regna etiam Aſſyriorum, Chaldæorum, Aegyptiorum, Medorum, Perſarum erant hæreditaria. Diuino etiam munere de ſtirpe Dauidis principes [illegible] ſunt, & apud Iſraelitas in ipſo ſchiſmate tyrannorum filij patrum fuere ſucceſſores, niſi cum alio tyranno vrgente ante imperium adeptum trucidati ſunt. Non tamen fuit ignota electio regum ne illo quidem ſeculo. Nam Geneſ. 36. à verſu 31. numerantur Idumæorum reges octo, quorum nemo regnum hæreditate obtinuit, nec credibile eſt omnes adoptione, aut tyrannide regnum gentis bellicoſæ conſecutos, itaque electi ſunt.

Prima regna erant qui nunc magna familiæ.

Heroicis temporibus naſcebantur reges.

§. 6. Non audiendi igitur viri prudentes, & magni, qui electionem volunt antiquiorem, & heroicis illis temporibus vix aliter factos reges, principatus pace, aut bello, virtutis, aut roboris prærogatiua aſsignatos. Naturæ enim eſſe deteriora potioribus ſubmittere. Hinc Braſileenſes ad Carolum nonum Franciæ regem adducti, paruo, & tenello regi validos, & proceros Heluetios parere mirantur. Errant viri illi magni, nam Heroicis temporibus videmus eos qui ad Troiam pugnant, reges regum filios fuiſſe, ad Deos etiam plerique progeniem referebant. Si res fabulis definienda eſt, & Semidei adducendi ſunt, in Aegypto colligam per quindecim dynaſtias, annis 3317. multos reges, & primos octo continua ſucceſsione liberorum hæredes, poſt etiam lege lata ad ſucceſsionem mulieres admiſſæ ſunt. Sed illa prętereo, Tempore Moſis Troiæ regnauit Dardanus, eius poſteri ſũt, Erichthonius, Troſillus, Laomedon, Priamus, quis Troiæ imperium negarit eſſe hæreditarium? Reges Tyri Abibahal, Hirom, deinde Altarthus, Aſſerimus, Pheles. Reges Mycenarum, Pelops, Euryſtheus, Atreus, Agamemnon, Oreſtes, Penthilus vltimus Pelopidarum. Athenienſium reges, Erichthonius Vulcani filius, cuius familia annos 285. imperium tenuit, ad Melanthum deinde tranſlato imperio quatuordecim reges habuit, vt ſemper filius patri ſucceſſerit. In Spartano plus variatum pulſis hæredibus per tyrannos, ſed multa docent fuiſſe & illud ex ſucceſſione, nec modo hæreditarium, ſed, etiam dotale fuit, Menelaus enim filius Atrei ducta Helena pro dote Spartam accepit. Poſt vero Heraclidarum regnum diutius non interrupta nepotum ſerie, quam vllum aliud durauit. Apud Corinthios quoque heroum tempore reges naſcebantur; Siſiphus AEoli filios, Ornition, Thoas, Damophon, Propodas, Doridas; annos autem 259. regnarunt Siſiphidæ. De Iano, Saturno, Fauno, Pico Latino Aboriginum regibus dicere fugio, ne fabulis rem ſeriam ſtabilire velle videar; ſed euellenda vetus illa opinio quorundam, qui olim electione reges factos affirmant, & regnum fuiſſe virtutis, aut roboris prærogatiua donatum, certe negarent id ipſi reges, dicerentque *filius ſapientum ego, filius regum antiquorum.* Non tamen omnem electionem tollo, nempe ſi nouum regnum inchoarent, ſi regia ſtirps deficeret, ſi inidoneus regno hæres iudicaretur.

Exemplo veteres ſucceſsionum.

Electio tumultus & motus plena eſt.

§. 7. Secunda ratio ex ipſa electione ſumitur, quæ tumultui, & nouis machinationibus ſeditioſorum obnoxia eſt. Tranſitus enim rerum malis conatibus opportuni ſunt. Et cum futurus euentus incertus eſt, multorum animi eriguntur, multorum ſpes inflantur, quæ omnia cohibentur, ſi ſucceſſor non ſit in incerto. Iactationes comitiorum Romanorum cum Conſul, imo ędilis eligebatur, turbulentæ, & cum ſanguine fuêre, cum tamen annuus eſſet ille magiſtratus: quid ſi pro perpetua dictatura decertaſſent? Quanto in periculo ſint ditiones, nouæ electionis tempore ipſa hominum ſollicitudo demonſtrat, & tot exempla hactenus docent. Et miſerum ſane eſt non in Politico tan-

tum

cum magiſtratu, ſed Eccleſiaſticis etiam officijs, ſacriſq; nominibus electionem aliquando nō ſine magno Eccleſiæ ac Reipublicæ vulnere peragi poſſe. Electio verò in Romano imperio, quas clades mundo intulerit, nemo gnarus hiſtoriç ignorat. Nero Romæ bacchatur, Galba ex Hiſpania ſæuitiam auaritiamq; defert, Vitellius ex Gallia, Otho ex vrbe proficiſcitur, pares erant viribus, & vitijs; intereą Veſpaſianus alia in parte eligitur. Antoninorum, Gallienique tempora ſi ſpectes, triginta ſimul tyranni imperium inuaſere. Dum enim fortuna ſinit, dum ſperare licet, quilibet quod fieri poteſt, aggreditur, & quod vigilans ſomniauit, adeptum ſe putat.

Natis regibus eſt maior auctoritas.

§. 8. Tertia ratio. Imperij firmamentum, & ſalus eſt auctoritas imperantis, extrema pernicies eſt contemptus, at maior eſt dignitas, maior auctoritas eorum, qui à regibus nati ſunt. Qui aliorum ſuffragio, hoc eſt beneficio, regnūm debet, multa tribuere, multa indulgere ſuæ maieſtatis auctoribus cogitur, in eorum delictis ne ingratus videatur, diſsimulare. Multis etiam pactis, cautionibuſque libertati ſuæ electores proſpiciunt, vt quam minimam in ſe poteſtatem illi tribuant, quem eligere ſtatuerunt; quantum de poteſtate minuunt, quantum ſuis priuilegijs arrogant, tantum de auctoritate detrahunt; Inſtabilis enim eſt auctoritas, quæ ſolida poteſtate non fulcitur. Deinde tanti eum non faciunt, quem aliquando parem, aliquando ſe minorem viderunt. Tiberium contempſere Romani, quem exulem, & palliolatum Græculorum ritu viderant, inde ortæ ſuſpiciones, calumniæ, coniurationes, & nobilium laniena. Galba contemptui fuit, vt qui prius ære alieno obſtrictus vix Romæ manere potuerit, ideò & illi breuiſsimum imperium, fœdiſsimus exitus contigit. Ælium Pertinacem, Macrinum, Maximinum, Balbinum, Pupienum, Tacitum, Probum, Carum cum filijs, milites quaſi per ludibrium occiderunt, quemadmodum crearunt imperatores; neque erga eos maior quam commilitones, qui ſtillicidium meruiſſent, erat reuerentia. Augusti enim inſignibus, & nomine detracto, cum nec virtutis, nec generis vllo decore, aut prærogatiua antecellerent, velut extremos hominum, nocentiſsimoſque exquiſitis pleroſq; ſupplicijs mactarunt. Contemptus igitur ex æqualitate, ex eo, cum durius imperatur aliquid, indignatio, doloriſque ſui cum alijs communicatio, inſidiæ, & exitium alterius partis, & ſæpius vtriuſque.

Cur electi contemnantur?

Timide imperat qui minor fuit.

Tertio, Neceſſe eſt regem, niſi inſigni animi robore ſit, timide imperare, ſimultates, & inimicitias potentium, & audacium hominum non fruſtra metuentem. Cum enim vitę breuitatem, cum fortunæ varietatem perpendit, non facilè eos quantumuis metentes offendet, quos aliquando imperaturos ſuſpicatur, familiæ ſuæ, filijs, & vxori hoſtes relinquere multos non putabit eſſe ſapientis. Ex quo ſequitur magnatū magna potentia, maior impunitas, inferiorum oppreſsio, & cōtumeliæ, iudiciorum lentitudo, cauſarum dilatio, difficilis ſententiarum pronunciatarum, & rei iudicatæ executio. Non ignoro regum, qui animo heroico, & intaminata iudicandi æquitate pollent, prouidentia omnium prauis conatibus obſiſti poſſe, ſed quid ex natura electionis conſequatur moneo. Quarto, ſi filios habeat is qui Reipublicæ ſuffragijs electus eſt, quis non videt patrem, pro filijs omnes qui ius ſuffragij habēt, prenſaturum, omniaque illa facturum quæ ſolent facundi, & humiles candidati? Cicero à ſuo tempore alieniſsimum putabat, accuſare Verrem, cum magiſtratum peteret, omnes enim Verræos amicos petitioni ſuæ aduerſaturos, & principem qui filium ſibi ſucceſſorem ſuffragijs aliorum deſtinat, neceſſe eſt ſæpè poſita maieſtate, ſubditis ſuis parem aut inferiorem ſe gerere. Quod ſi parum firmato ſit animo, magiſque patrem ſe, quam regem eſſe cogitet, multa ſæpè concedet, multa diſsimulabit, vt filio ſuffragatores paret, multa etiam per filium candidatum regni à patre poſtulabuntur, quæ mos, ratio, æquitas præſtare prohibebit, nec quicquam facilè negabitur illi, à quo regnum petitur. Nec deerunt reges, qui vltra donando, indulgendo, ſanguinis ſui potiorem, quam iuſtitiæ rationem habeant.

Dum familia regnum paratur facile bella oriuntur.

§. 9. Quarta ratio. Quid ſi ne tutus quidem ſit eius regni ſtatus in quo rex ſe familiæ vltimum fore metuit. Natura ita comparatum eſt, vt in liberorum honoribus procurandis non minus induſtrij ſint, & acres parentes, quam proprijs. Ptolomæus Ægyptij rex, cum filium ſuo loco regem conſtituiſſet, inter ſatellites eius cuſtos aſtitit, adeò auguſtius quiddam arbitrabatur patrē regis, quam regem eſſe. Seuerus omnes quos noui aliquid molituros ſuſpicabatur in filiorum gratiam trucidauit. Gordianus audito filium à Maximinis occiſum, mœrore victus, laqueo ſeſe ſuffocauit. Neronis mater vita ſua bene filij imperium emptum iudicabat; cum enim vates prænunciaſſent, fore vt ſi imperaret, matrem occideret: *Occidat*, inquit, *dum imperet*. Demetrius filio amanti vxorem ceſsit, trium inſigni contumelia. Cum igitur tanta vis ſit humanitatis, & ſanguinis, vereri certè debent, ne pater vi, dolo, blanditijs, id agat, vt filius arceri regno non poſsit, nec video cur hoc ſit arduum, & ſi filius ſe idoneum regno præſtet, & pater procerum partem in ſuam ſententiam trahat.

Succeſsionis commoda.

§. 10. Quinta ratio. Vtilitatem regni ſi ſpectes, multa commoda habet ſucceſsio, quibus electio deſtituitur. Qui hęredes maieſtatis ſuę ſe relicturū ſperat; omnia regni negocia velut propria curat, hæredibus proſpicit, ærario, armamentariis, incolumitati ciuiū conſulit. Dauid ſic omnia pro Salomone accuratè diſponit. At qui ſua morte imperium ſuæ familiæ finiturus eſt; cauſam magnam non habet, vt regni tutelæ, & dignitati in longum prouideat, quod mox in aliorum, fortè etiam inimicorum manu futurum eſt. Omnē potius cogitationem eo conferet, vt liberis ſuis, ac familiæ, cui inuidiam, & multorum ſimultates relinquit, præſidia, ſecuritatemq́ue præſtet, ne iam priuati pręter ludibria, & imperia noui regis, etiam rerum neceſſariarum penuria laborent.

[illegible]orum miniſtri [illegible].

§. 11. Sexta ratio. Eorum qui electi ſunt, officiales, & miniſtri minus fidi ſunt, & quodammodo rapaciores; nam dum cum principis vita ſuas quoque functiones emorituras eſſe non ignorant; ad opes, & honores feſtinātèr aſpirant. Mutato enim & tranſlato in aliam familiā principatu, veteres miniſtri aut dimittuntur, aut poſtponūtur. Quod ſuos quiſque, quos priuatus fidos & amicos habuit, merito iudicet etiam domini ſui honoribus frui oportere.

Hæreditarius magis amatur.

§. 12. Septima ratio. Maior eſt in principem hæreditarium caritas, vt à quo non ſolo, ſed maioribus quoque & poſteris beneficia priuatus quiſque exſpectat. Nouos antequam amare incipiant, faſtidire ſolent, & poſt omnia beneficia

multum conſequuntur, ſi ciuiliter ſucceſſor, & alterius familiæ decus exſpectetur.

Cur non optimi ſemper eligantur.

§.13. Octaua ratio. Vnica ratio pro electione datur, quod optimum, prudentiſsimum, fortitudine, & iuſtitia ſpectatiſsimum liceat è millibus eligere. Sed ea res tam ſæpe olim ſefellit, & nunc quoque vereor, vt raro firma ſit. Nolo ſuffragatores culpare, quaſi malos elegerint, imbecillitas humana, ſubita felicitas, faſtus ex tenuitate inſolentior, ſuſpiciones, opinio, contemptus, timor ſucceſſoris mentem etiam probe fundatam de mente deijcere poteſt. Scelera ſi neſcierunt regnū docuit, adulator inſtillauit, miniſter induxit, multos bonos regna fecere malos, in regno pauci facti meliores. Cauſa cur perperam elegerint, amor, odium, ſpes; qui affectus in omnia comitia allati ſunt, nec in poſterum facilè exulabunt. Alexius ſine hærede moriturus de ſucceſſore deliberabat; *Igitur alij, atq; alij variè nominabantur, ſed omnes, qui ſibi opportuni, atque vtiles eſſent, nominabāt. De eo autē eligēdo, qui optimè & ex vſu publico imperaret, nulli cura aut cogitatio erat.* Chonia. de Alex.

Neronianæ electionis excuſatio.

Honeſtior apud Romanos electionis Neronianæ excuſatio, apud Tacitum l.13. *Contra alij melius euenisse dixerunt, quam ſi inualidus ſenecta & ignauia Claudius militia ad labores vocaretur, ſeruilibus iuſsis obtemperaturus, Burrhum tamen, & Senecam, multarum rerum experientia cognitos: & imperatori quantum ad robur deeſſe? cum octauo decimo ætatis anno Cn. Pompeius, nono decimo Cæſar Octauianus ciuilia bella ſuſtinuerit. Pleraq; in ſumma fortuna auſpicijs, & conſilijs, quam telis, & manibus geri. Daturum planè documentum, honeſtis, an ſecus amicis vteretur. Si ducem amota inuidia egregium, quam ſi pecunioſum & gratia ſubnixum per ambitum deligeret.* Hæc excuſatio de Nerone eſt modeſtior, & ſpe aliqua nititur, alioqui vix vllæ ſucceſsiones ſenatus, aut militū calculo deſignatæ fuère laudabiles. Claudius ſtipes & monſtrum, & tantum, cum duci iuberet inauditos, viuidus; Nero à ſenatu; Galba, Otho, Vitellius à milite, Titus patri ſucceſsit, atque adeò inter bonos principes; Neruam vires, & ætas non malignitas defecit; Traianus & turpiſsimus & crudelis fuit, ſequentia monſtra colligere non eſt animus. Melior fuit Carolus magnus eiuſque progenies. Nunquam tot boni imperatores vna in ſerie, quam ab Alberto ſecundo ex vna familia ad Matthiam primum, nunc imperij decus ſuſtinentem. Electionem igitur qui probant, magna in Republica certamina concitāt. Omnia venalia reddunt cum mores corrupti ſunt. Iulianus, non apoſtata ille, ſed qui Seuerum anteceſsit, propalam pretorianis pecuniam ſpopondit, ſi eligeretur, Otho profeſſus eſt; *id ſe demum habiturum quod milites ſibi reliquiſſent.* Seuerus militem coli iuſsit, cæteros contemnere ſuaſit. Milites non niſi teterrimum quemque, & ſub quo licentius agerent, ad imperium euexerunt. Scio excipi Probū, quem dixere principē, ſed mox probitate offenſi interémere. Scelus tamen ſuum, & imperatoris integritatem Epitaphio ſignarūt: *Hic ſitus eſt Probus imperator, vere probus*, ſe improbos igitur fatebantur, qui probum ſuſtulerunt. Quid turbatius quam in Italia Gothorum electi reges Athalaricus, Theodahatus, Vitiges, Ildobaldus, Alaricus, Totilas, Teias, omnes mali, male electi, male regnarunt, male perierunt, à ſuis interfecti, à quo dedecore Vitigē captiuitas liberauit. Gothi qui in Hiſpania fuerunt, reges Italicis longè deteriores habuerunt. Ad exempla igitur prouoco, & electione non optimos ſemper ad regale ſolium educi exemplorum multitudo, ſæculorumque vetuſtas edocuit.

Electio corruptis moribus eſt periculoſa.

Milites in deligendo imperatore licentiam ſpectant.

§.14. Varia mihi obijci non ignoro. Primo. Regum filij inter delicias, & adulationes educati, ſuperbia inflantur, voluptatibus franguntur, ſubditorum æſtimare neceſsitates neſciunt. Secūdo, facile in tyrannidem erumpunt, & regnum quaſi patrimonium, ſubditos velut ſeruos habēt. Tertio, in electione virtuti cāpus aperitur, & ſe patriæ probare conabuntur multi, ſi viris bonis ad ſummum imperium patere aditū videant. Quarto, ſucceſsio ex adulatione initium duxit, & malis artibus. Quinto, ex ſucceſsione ſæpè princeps habēdus puer, fœmina, ſtolidus, auarus, crudelis. Bonus certè eligi poteſt, hoc eſt in poteſtate eligētiū. Sexto æquū eſt, vt imperaturus omnibus, eligatur ex omnibus. Septimo. Florentiſsimū regnū, viris virtutibuſq; diues, & bellatrix Polonia regē electione creat, & ſæpius externū. Auguſtū imperium Germaniæ electorum ſuffragio datur, & optimis tamen legibus regitur. Octauo, hæreditariæ ſucceſsiones certa ſua, & magna vitia habuerunt, ferè enim Heroum filij noxæ; Salomō à pietate Dauidis, Roboam à ſapientia Salomonis defecit. Intercedit Ioſaphat rex bonus, ſed Ioram, Athalia, Ioas, Amaſias impij ſitēre. Ioathan Deum timet, ſed Achaz à Deo, & religione ſeceſsionem fecit. Ezechias rex ſanctiſsimus, Manaſſem, & Amonem, filium, & nepotem habuit nequiſsimos. Laudatur Ioſiæ feruens pietas, ſed poſteritas eius degener ſcelera ſua exitio, & captiuitate luit. Denique nuſquam tāto ſucceſsionis abſq; ſeditione procurādæ ſtudio laboratur, quam in Monarchia Turcarum, ſed nuſquā illa eſt infelicior, vt pauca recenſeam. Baiazetes ſecundus fratris fugiētis filios trucidat, Baiazetis filij viuo patre de ſucceſsione belligerantur, tandē victor Selymus, patrē abſentem, fratres & eorum filios ſupplices in cōſpectu ſuo laqueo perimit, nunquam in illam tyrannidem ſine conſanguineorum cæde peruenitur, præſtare igitur ſucceſsione hæreditaria videtur electio.

Exempla infelicis ſucceſſionis.

§.15. Ad hæc ex parte reſponſum eſt, ſed rem clarius exponam.

Propoſitio quarta. Quibuſdam potius conuenit electio, quam ſucceſsio, non quod huic illa ſimpliciter præferenda ſit, ſed vel ratione morū, & regionum, vel ratione partium Reipublicæ iam olim conſtitutæ, quam mutare non eſt viri boni, ideò nec politici. Itaque eligi regem vnum aliquem in valdè lato regno non eſt inconueniens, neque illa incommoda habet omnia quæ ſupra memoraui. Si regnum illud multos principes, & quaſi reges minores complectatur, quod in Germania vſu venire videmus. Etenim cum primum hoc imperium in Germaniam tranſlatum eſt, non eſt viſum alligare ad vnam aliquam domum, ſed beneficium commune eſſe cunctis. Incommoda tamen electionis plurima hactenus fuère, diſcordiæque & bella, ſed plurimas diſſenſiones tollit electorum paucitas; Sex enim ſunt, & ſi par ſit ſuffragiorum numerus, arbiter, & elector accedit Rex Bohemiæ. Ex his tres ſunt Archiepiſcopi, qui ad regnum aſpirare non poſſunt, quatuor electores ſæculares, qui & ipſi poſſunt eligi, ſemper autem inter eos aliquis eſt, qui ob ætatem, aut alias cauſas eligi non poſſit. Itaque minimè turbulenta eſt electio, nec alij principes, quanquam potentes, excludi ſe à ſuffragijs indignantur; ſed legibus acquieſcunt. Deinde coniuncta eſt electio Germanorum cum ſucceſsione, nō iure, ſed conſuetudine

In magno regno aut dum con... niſi elect...

præ-

Electio in Germania valde prudenter inſtituta.

ſcripto, quod vim legis obtineat, ſed principũ electorum prudentia, modeſtia, & in patriam caritate. Recenſeamus antiquitatis monumenta, nullum penè filium imperatoris quieta electione præteritum inueniemus, quamuis adoleſcentes eſſent; neque facilè futurum puto, vt alij in poſterum quam imperatoris filio ſummum imperium deferatur. Olim Auguſtus, Tiberius, alij, adoptionibus priuignorum aut nepotum in ſua familia diadema retinere conati ſunt. Imperatorum filij imperarunt, Titus, Domitianus, Commodus, Caracalla, Heliogabalus, Gallienus, Carinus, Numerianus, Conſtans, Conſtantinus, Conſtantius, Gratianus, Valentinianus Iun. Arcadius, Honorius, Theodoſius iun. deinde progenies Caroli magni, & Othonum, pauci alij, nunc Auſtriacorum: itaque in Romano miſta eſt ſucceſsioni electio, ſic plerunque abſuerũt quartæ, & quintæ rationis incommoda, Imperator enim ſi filios habeat, imò ſi ſine liberis eſt, modo fratres habeat dignos imperio, de ſucceſsione certus eſſe videtur; ita nec ſollicitus imperij vigorem imminuet, nec res imperij quaſi alienandas à ſua familia negliget.

Germani contemptũ demunt electo.

§.16. Contemptum etiam imperantis tollunt Germani, nam plerumque principes potentiſsimos, clariſsimique nominis eligunt, vt Maximilianum primum, ducem Auſtriæ &c. Carolum quintum potentiſsimum totius Europæ Monarcham, Ferdinandum, alterum Maximilianum, Rodulphum, Matthiam, illos enim principes nobiliſsimos, ac potentiſsimos eſſe conſtat.

Cum igitur electionis ordo accuratè ſeruetur, cum electioni ſucceſsio, quamuis ſine prȩiudicio liberrimæ electionis, adiungatur, cũ magni principes eligantur, multa electionis detrimenta euitant, & multa eius commoda conſequentur. Sed hoc gentis grauitati, ſinceritati, amori pacis, ſtudio patriæ tribuendum eſt; præcipue, quia Germaniæ principes, quamuis ſui iuris ac dignitatis ſint retinentiſsimi, non tamen alieni ſunt appetẽtes, vel ambitioſi. Itaque moribus, non electionis naturæ, aut formæ reipublicæ pacem concordiamque debemus. Turcarum mores intuere, vide mutuas fratrum calumnias, cædes, vide decrepitos patres in conſpectu iugulare filios, ab illis veneno hos tolli. Quantæ diſcordiæ, quæ ducum, ac militum corruptiones, ſi in illos mores incideret

Bonis moribus pacificã electionem debemus.

electio? Exemplũ nobis ſit auguſtiſsimæ domus Auſtriacæ moderatio. Viuit Imperator Matthias, frater eius Maximilianus, alterque frater Albertus princeps prouinciarum Belgicarum, Imperator Ferdinando iam ceſsit regno Bohemiæ, Sileſia, Morauiaq;, reliquis mox ceſſurus, Maximilianus & Albertus, quorum proximũ ius eſt, ac ſucceſsio, eam ceſsionẽ adiuuant. Ipſe Carolus quintus, & Philippus Rex Hiſpaniarum olim eas regiones ceſſerant Ferdinando. Cõfer his veterum cupiditates, fraudes, cædes, vide Romulum, & Remum, quorum vnus focus erat regnum, & ciuitatis ruſticanæ ſpes duntaxat, & tamen

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Quanquam autem ea moderatio, prudentia, grauitaſque Germanorum principum ſit, non tamen efficiunt, ne interregni tempore, omnes in magno ſint metu, ne bella grauiſsima patriam aliquãdo atterant, Hẽricos, Ludouicos, Fridericos, Albertos, memoria recole, videbis

[...]ultaincõmoda tulit imperiũ Ro[...]num ex electione.

Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Externus de nobis ſcriptor Nicetus ita iudicat. *O quanto deterius eſt multorum ſuffragium & electio, quam vnius. Tu inclytum Romanum imperium, & gentibus adorandã maieſtas, quos tyrãnos pertuliſti? quales te amatores petierunt? quibus ſubſtrata tui copiam feciſti? quales corona, & diademate, & purpurea veſte exornaſti?* Verum querelæ ceſſent, pro illis Deo vota pendamus, moreſque præſtemus tales, qui bonos principes mereantur, & ferant.

Polonorum electio.

Poloni quoque electionem probarunt, ſed tamen vera, illi quoque ingentia ſæpè paſsi ſunt damna, deſtituti ab Henrico Galliæ rege, & contrarijs ſtudijs aliquando duos eligendo. Verum hac etiã in parte Poloni moderate, prudenterque rem gerunt. Primo nunquam hæredem excluſerunt, aut præterierunt, nec regnum in aliam familiam tranſtulerunt; niſi cum Ladiſlaum depoſuiſſent, ſubſtituto in eius locum VVenceſlao Bohemo, Ladiſlaum tamen poſt reſtituerunt. Non minus prudenter etiam, quam humaniter filiarum regiarum rationem duxerunt. Heduigis ex ſtirpe familiæ regiæ emortuæ in matrimonium collocata eſt Iagelloni, qui princeps erat Lituaniæ, vt ea ſaltem ratione erga reges affectum ſuum oſtenderent, factum illud anno 1380. à Iagellonica familia non receſſerunt, quam diu ex ea hæredes vixerunt, quibus defunctis, id quoque actum, vt Anna quȩ reliqua erat è ſtirpe regia, Stephano inſigni Heroi nuberet. Sigiſmundum tertium illis commendabilem fecit, quod natus eſſet Catharina Annæ ſorore. Miſcent igitur prudẽter electionem ſucceſsioni, vt quamuis liberrima ſint eligẽtium ſuffragia, tantus tamẽ manet affectus in regum ſuorum liberos, quaſi hæreditarium regnũ eſſet, qua vna re pacem, & tranquillitatẽ, decuſq; regni, & maieſtatem tuentur. Nec incõmodis tamen ingentibus caruere; cũ enim nobilitas ſit magnanima, & bellatrix, ſi regem hæreditarium, & cuius regnum propriũ eſſet, pati vellent, faciliore negocio, quam vlla gens omnia ad Põtum, Euxinum occupare, & aut Iſtro tranſito agrum Conſtantinopolitanum, aut Ponto tranſmiſſo Aſiã inuadere poſſent. Et hoc ſanè Turca metuit, ideoq; damna à Polonis illata, quantum poteſt, diſsimular, pacem, quocunq; modo redimere contentus.

Poloni in eadem familia cum hæres fuit regnum reliquerunt.

Poloni regiarum filiarum rationem ducunt.

Turca Polonos timet.

§.17. De electione & ſucceſsione diſſerui, nunc reſpondendũ illis eſt, qui electionis libertatẽ prȩferunt. Quos non ita refellam, vt non concedam multa eſſe electionis emolumẽta, quib⁹ ſucceſsio deſtituatur, ſed vt commodis omnibus, detrimẽtiſq; in vnum collatis, oſtẽdam in electione plura detrimenta, in ſucceſsione plura commoda eſſe.

Electorum fuit maior ſuperbia quam natorum.

Primo ſine cauſa obijcitur faſtus, & delicię regũ qui nati ſunt, & in purpura educati. Eorũ qui ex priuata fortuna ad regnum venerunt intolerabilior ſuperbia fuit. Repentina enim, & inſueta in altum eductio tumidos facit. Et quemadmodum illis, quibus à ſomno ſurgentibus magna ſubito lux circumfunditur, hebeſcunt oculi, ita priuati nouo inexpertæ maieſtatis fulgore attoniti, ſui obliuiſcuntur, & verò ita natura comparatum eſt, vt radij ſolares in obuerſam faciem incidentes memoriam excutiant, præcipuè vmbræ aſſuetis. Ita nos quoque Ariſtoteles haud malus regum doctor admonet l.5. Politic. c.8. *Communis conſeruanda omnis Reipublicæ ratio eſt, neminem ornare ſupra modũ: ſed exiguos potius & diuturnos honorẽs tribuere, quam* CELERITER MAGNOS, *hi enim talibus deteriores fiunt. Et ferre ſecundam fortunam non omnes poſſunt.* Profectò non omnes, imò verò pauci. *Otho optimus ſeruus ante imperium, peſſimus dominus fuit,* vt de eo prouerbio

Qui ſecunda fortuna impar eſt, quomodo feret regiã.

iactatum eſt. Prudenter contra locutus eſt imperator, qui è duce ad auguſtum faſtigium impetu militum euectus, clamabat: *Bonum ducem ô cõmilitones, amiſiſtis, nec bonum tamen imperatorem feciſtis.* Non inficior in regum liberis eſſe periculum: *Mimus cupiditatibus ſuis pleriſque imperant inter obſequia fortunæ.* Curt. l. 8. Sed tamen quia facilimè tenera concitantur ingenia ad honeſti, rectique amorem, eaque eſt hominis indoles, vt ab ipſa ſtirpe bonus non naſcatur, nec malus (de ea malitia loquor, quæ extra hæreditariam originis noxam eſt) ſed ad vtrunque procliua ingenium adeptus ſit, omnes cura, & opera, atque indefeſſo labore etiam cõtra naturæ inclinationem meliores effici poſſunt.

Hoc tempore principũ liberi ſollicitè educãtur

§. 18. Principum tamen liberi noſtro ſæculo minimum ſemper licentiæ habuerunt, olim ratio illa valuit, cum tenella ætas ſanguinem non modo in amphitheatro, ſed in cõuiuio etiam ſpectare cogebatur, cum inſcijs in ſcena omniũ morum nocumenta exhiberentur. Nunc tanto ferè iudicio principes eligunt, qui liberos inſtituant, quanto multæ reſpublicæ ne principem quidem ſibi præficiunt. Docentur interim temperare affectibus, amare iuſtitiam, miſereri ſupplicum, omnibus benefacere. Sed de educatione alio agendũ loco, ad alteram obiectionem venio, quæ eſt de tyrannidis periculo.

Hæreditarius minus exigit.

Tyrãnidem in omni imperij genere timeri ſuprà dixi; etiam hoc addidi: Electum principẽ plus cauſæ habere, vt principatum mutet in tyrannidem, quam is, qui iure hæreditario imperat; alter enim auidius tondet, & deglubit, iã abiturus, alter ſequentis etiam anni prouentum exſpectat, inſeritque pyros nepotibus carpendas.

Virtutis non eſt ſperare mercedem rectè factorũ regnum.

§. 19. At tertio, aiunt, Electione virtutibus cãpum aperiri. Primo, quot ſperare poſſunt? Ex cẽtum myriadibus vix vnus imperat, deinde quæ virtus eſt, regnum ſperare virtutis mercedẽ? Simulatores, & purpuræ cãdidatos, ſpes illa, non veræ pietatis & iuſtitiæ cultores efficiet. Quid verò ſi bonis præteritis peſſimi deligãtur? Non loquor de Aethiopibus qui ex forma corporum, re fallacẽ & fluxa regem ſibi præficiebant; nec alijs qui mole, & magnitudine corporum eam dignitatẽ æſtimabãt; eos enim facilè eſt redire, quemadmodum & Auruncanos Peruuiæ populos, qui pluribus graue lignum humero imponebant, qui diutius illud antequam ſuccumberet, baiulaſſet, rex conclamabatur. Nos tamen barbarorum irriſores hæc, & fœdiora in cultiſſimis populis cernimus. Romulum fratricidam elegére Quirites; plerique latrones, & qui aſylo ſupplicium euaſerant. Illo mortuo Sabinis Numam magum, atque impoſtorem accerſierunt. In Tullo Hoſtilio ſpecies fortitudinis fuit, facta latronis, cum nullo iure moueret reſides in arma viros. Ancus hominum ſui temporis ambitioſiſſimus arte regnum accepit. Priſcus quoque Græcis artibus ruſticano populo impoſuit. Seruius, verè ſeruus, dolo regnum obtinuit, eum Tarquinius interemit. Septem fuêre reges, Romulus mutatus eſt in tyrannum, & à ſenatu diſcerptus eſt. Numa ſimulatione pietatis occupauit imperium. Tullus tyrannice adminiſtrauit. Priſcus præſtigijs ſeſe ingeſſit. Seruius fraude muliebri, Tarquinius cæde ſoceri: Ecce hæc conſidera, & virtuti fac ſpem honoris. Vide Claudium vnius militis clamore in caſtra ſublatum imperare, Othonem paucis nummulis mundi imperium emere, Vitellium vnus deligit, & militum ſtupor ſequitur. Probus, dum commendatur exercitui, vt fortem, clementem, probum imperatorem nominẽt, nominis prærogatiua fit Auguſtus. Regillianus ex nomine, Proculus ex ludo, orbi imponuntur prędones potius, quam principes.

Minima multis temporibus Imperatores facti ſunt.

§. 20. Quod loco quarto dicitur ex adulatione ſucceſſionem ortam, id ſupra refutaui, cum oſtendi antiquiſſimam eam eſſe, & in Dei populo etiam approbatam. At ſæpè puer tanto oneri impar purpuram induet. Rarum id erit, ſed tamen, & Salomon puer erat, fratres viros habebat, cum eius prudentiam totus Iſrael miraretur; & pueritia regum, matrum, tutorum, agnatorum prudentia regi poteſt, *Ioas etiam puer fecit rectum coram domino, cunctis diebus, quibus docuit eum Ioiada ſacerdos.* Ipſius Neronis quinquennium multos bonos principes, Seneca, & Burrho ductoribus ſuperauit. Imperare poſſunt & pueri, ſed adminiculo & ductu ſenum. Puer erat Theodoſius iunior, ſed quis principum pueri gubernationem æquauit? Periculum ætatis reformido, & Deum audio dicentem: *væ terræ cuius rex puer eſt.* Sed Banias, Ioiadas, Senecas, Burrhos, Pulcherias fulciendæ infirmitati adiungo. Quocirca non ſimpliciter teneram ætatem reijcit ſcriptura, ſed duabus rebus terræ infelicitatem metitur, nempè, *ſi rex puer eſt, & principes mane comedunt.* Si enim adoleſcentiæ in ludicra, & delicias procliui, principes voluptarios, illecebrarumque artifices apponas, næ illam ipſa ſalus ſeruare non poſſit.

Puer imperare poteſt, ſed ſapientia ſenum regẽdus ...

§. 21. Septimum erat, æquum eſſe, vt omnibus imperaturus, ab omnibus eligatur. Plebeium hoc eſt, & vt loqui ſolet Ariſtoteles ἀρχαῖον. Sumptũ eſt ex declamationibus tribunitijs, nunc legibus, vſu, ratione, atque ipſa reipublicæ vtilitate refutatum. Nullum eſſe populum qui principem totus eligat, niſi fortè inter Peruanos, Canibales, aut vagos AEthiopes, certo conſtat; neque vnquam illi ὀχλοχειρία rectè ceſſit. Atq; hæc generatim ita eſſe pronuncio, non enim principes optimos è plebe lectos, Sardanapalis, & Porphyrogenitis peſtibus poſtponendos vnquam duxi. Alioqui eſt nobilitati quædam indoles ad magna, & ſi poliatur, honeſta. Effigies maiorum in tabulario vident, vt imitentur. Magnum ad virtutem eſt incitamentum, & *pater Aeneas, & auunculus Hector.* Generoſe Euryp.

οὐκ ἔστι τοῖς δὲ παισὶν κάλλιον γέρας,
ἢ πατρὸς ἐσθλοῦ κἀγαθοῦ πεφυκέναι.

Nullum pulchrius decus filijs, quam bono ac honeſto patre ortos eſſe. Sed ita tamen, vt nõ minus virtutis ſit, quam ſanguinis progenies; alioqui magnitudo patris filium non producit, ſed obruit. Falſum eſt, & inuidioſum, ſed pronis vulgi auribus acceptum, quod ait Spartianus: *Neminem ferè magnorum virorũ, optimũ & vtilem filiũ reliquiſſe. Pleroſq; tales, vt melius fuerit ſine poſteritate diſcedere.* Falsũ, multi bonos, multi mediocres reliquére, multi errore, multi neglectu educationis corruperunt, nonnulli ſpontè. Heliogabalus mõſtrũ Imperij. *Si habuero,* inquit, *heredẽ, dabo illi tutorẽ, qui illum hæc facere cogat, quæ ipſe feci, quæque facturus ſum.* Culpa ergo patrum frequenter eſt, ſæpè filiorum prauitas omnibus educandi laboribus eſt contumax.

Multorum bonorum parentum boni filij.

§. 22. Qui regibus in deligendo ſucceſſore regni ex liberis liberum relinquunt arbitrium, omnia cædibus implent. De Pyrrho Plutarchus, de alijs alij. Primogenitus nemo excludi ſe permittet, & ſi excludatur, non deerunt vindices. Alia cauſa Pertinacis, qui ſenatui electionem reſeruari volebat

[…]t videri ſucceſsio hæreditaria non eſt beneficium mortui, ſed generis prærogatiua. ita Philippus ius ſuum in Luſitania vrſit, ita Eduardi teſtamentum Britanni irritum fecerunt.

Primogenitus patre nondum rege natus, alijs quanquam porphyrogenitis anteponuntur. ita conſenſu tradunt iuriſperiti. Vlpian. in l. 5. de ſenat. Eadem enim ratio.

CAPVT XXVI.

Fœminarum imperia, ſed raro admittenda.

Mulieres ſine graui cauſa non regnent.

§. 1. FOEMINAM imperium in viros tenere niſi ſingulari in periculo, aut heroica virtute viris ipſis fœmina exemplo ſit, æquum non iudico. Non tamen iniuria, & contumelia ſexus, à Republica reijciũtur fœminæ, ſed quia infirmiores ſunt; *Conſilium mulieris eſt inualidum, pueris imperfectum,* ait Ariſtoteles l. 1. polit. In matrem ſuã ſunt iniurioſi, qui fœminas omnes malas, omnes in eodem ludo edoctas ad malitiam clamant. Nõ mirum in cum ſexum omnes dicere, qui à nullo defenditur. Politico more rem penſemus, & humano. Acerbum eſt enim quod procax fœminarum inſectator ait:

Irriſores infirmi ſexus à politico reijciendi.

Γυναῖκες εἰς μὲν ἐσθλ' ἀμηχανώταται,
Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται.
Mulieres quidem ſumus ad bona ineptiſſimæ,
Ad mala verò omnia artifices callidiſſimæ.

Sed alijs aliter viſum. Sub iudice lis eſt. Lex Salica fœminas ſceptro arcet; Iuliano nonnent, Eduardo Britanno nunciat Philippus Valeſius. Cuiac. li. 8. obſer. c. 14. Tol. l. 7. c. 16. Heigius. 1. q. 7. Hiſpanis, Anglis, Scotis, aliter viſum. Etiam Auſtrijs.

Nulla fœmina ambidextra.

§. 2. Primo quidem naturalis eſt fœminarum imbecillitas; viri, quia fortes & ambidextri ſunt, regere poſſunt, & regi, at fœminæ reguntur duntaxat, viris enim ſubditæ ſunt. Et verum aiunt, quod Hippocrates aph. ſect. 7. c. 44. docet. *γυνὴ ἀμφιδέξιος οὐ γίγνεται, Fœmina ambidextra non fit.* Id quoque Plin. l. 7. c. 17. Hanc naturæ infirmitatem conſiliorum quoque imbecillitas conſequitur. Sanè legibus Romanis tutor, & curator illis datur, quamuis valdè adultis, imò poſt mariti mortem. Cicero pro Flacco: Non licere *mulieribus ſine tutorum, & procuratorum conſilio quicquam agere.* & pro A. Cæcinna. *Quod mulier ſine tutore auctore promiſerit, non deberi.* Et pro L. Murena. *Mulieres omnes propter infirmitatem conſilij, maiores in tutorũ eſſe poteſtate voluerunt.* Athenis, negociationis illis modus lege præſcribebatur, is autem ſex hordei modijs definiebatur. Hoc quoque ad Romanos translatum videtur, *Maiores noſtri* (inquit Cato li. 4. belli Maced.) *ne priuatam quidem rem agere fœminas ſine auctore voluerunt.* Multo magis igitur ſceptris arcendæ ſunt. Iudicij ille & prudẽtiæ defectus eſt, ex quo voluntatis quædam oritur inconſtantia, & in lapſum procliuitas, affectuumq; impotentia. Itaque nec auctoritatem habent, nec exequi ſine alijs pleraque poſſunt, loqui etiam in publico non conuenit.

Γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.
Mulieris ornatus eſt ſilentium.

Barbari ſæui in fœminas.

§. 3. Has ob cauſas Parthi, & Thraces mancipiorum inſtar mulieres tractabant, mitius Lydi, & Numidæ, apud quos domi fœminæ, foris viri imperabant. Mitius, non rectè tamen, naturæ ac rationi conuenientius Romuli lex, qua vxor pudica, & marito morigera, erat familiæ domina, [...]que vt vir. Nam cum fœmina viro ſit addita, dictumque ſit, *ſub viri poteſtate eris,* cum verè canat Lucretius lib. 5.

Longè præſtat in arte,
Et ſolertius eſt multo genus omne virile.

Iniqui barbari in fœminas.

Aequitas eiuſdem naturæ paria iura deſiderat, vt vir more patrisfamilias, non aſperitate domini imperet. Ingrati in naturam ſunt, qui eas ex quibus cum dolore nati ſunt, quarum lacte enutriti in ſeruarum conditionem deijciunt, quas, ne ſeruirent, etiam periculo capitis in libertatem aſſerere oporteret. Quod ſi ideò, quia ignobilior eſt earum, quam virorum natura, libertatis ſocietate priuandæ ſunt, *Τὸ χεῖρον γὰρ ἀνάγκη νικᾶσθαι ὑπὸ τοῦ κρείττονος, ὅπου χεῖρόν ἐστι. Nam quod deterius eſt, vinci ab eo, quod melius eſt neceſſe eſt, vbi melius eſt.* Viros quoque vitijs, viribus, mente debiles capite minuamus, & ergaſtulis mancipemus. *Sunt enim mulieres multæ multis viris ad multa præſtantiores,* vt Plato l. 5. de Rep. Mulierum igitur eſt non minus libertas, ius in familiam, & honor defendendus, quam pudicitia, quam fama. Nam etiam lex Chriſtiana, vt vaſculis infirmioribus abundãtiorem honorem circumdari iubet, 1. Cor 12. 23. Sed eatenus vt ſociæ ſint, & adminiſtræ, non dominentur. Apud Achæos quidem dominium erat, & negociorum tractatio penes fœminas reſidebat, vnde & apud Hom. Iliad. μ. per contumeliã vocantur, *Ἀχαιίδες οὐκέτ' Ἀχαιοί, Achaides, non amplius Achiui.* Lycios etiam mulieribus imperijs obnoxios fuiſſe hiſtoriæ tradunt. Et quod doleam, de Germanis inuictis Tacitus. *Fœmina dominantur: in tantum non modò à libertate, ſed etiam à ſeruitute degenerant.* Romæ ſummæ contumeliæ erat viuere vitam Achaicã, veriſsime enim Plutarchus: *ἡ φύσις παρανομεῖται γυναικοκρατουμένη. Naturæ præuaricatio eſt, à muliebre gubernari.*

Achai γυναικοκρατούμενοι.

Fœmina nec ſeruiat, nec regnet.

§. 4. Mediam itaque viam probo. Fœmina & ſerui eodem loco ne habeantur, vt fit apud Barbaros teſte Ariſtotele. Nec in eas ius necis habeat maritus, vt apud Gallos, vt docet Cæſar l. 6. multo minus vendantur vetulæ, vel laboribus opprimantur, aut viuæ etiam ſepeliantur, vt fieri ſolebat apud Barbarorum immaniſsimos, Parthos, & Thraces. E contrario nollem ad illas imperium humana lege deferri, niſi magna ratio id exigat, ſi enim maritis parêre fœminam honeſtam oportet, qui conuenit, vt exercitibus, & regnis imperet? Vir famoſus redditur, ſi vxori paret, vxor infamis, ſi viro imperat.

Non omnis dominium fœminæ negandum.

§. 5. Magnum hoc eſt contra fœminarum ſceptra præiudicium, non tamen iudicium, quo omnis illis gubernandi poteſtas, ac ius abdicetur. Quanquam enim marito parere leges iubeant, familiæ tamen, hoc eſt ancillarum, & ſeruorum domina eſt, & in vrbes ac ditiones ſuas ius retinent fœminæ illuſtres.

Iuſta & vtilis gubernatio matris pro filiis hæredibus.

§. 6. Legitimum igitur fœminæ imperium eſſe cenſeo, & vtile Reipublicæ, cum marito defuncto hæredes ſunt liberi, minore ætate, quã vt imperium adminiſtrare poſsint, tum cum tutoribus matrem non ad conſortium tantum regni, ſed etiam præ tutoribus cum præcipua auctoritate educandi filij, & gubernandi admittendã exiſtimo. Eſt enim materfamilias, & cura prolis negari illi non debet, illa vero annexam habet curam hæreditatis, hoc eſt regni, nec ſufficiet materna auctoritas regendo filio, filijſque miniſtris, niſi etiam illi conſtet iuſta in regno poteſtas. Deinde magna pericula infantem regem circumſtant, & eius ætate multi ad iniuriam vtuntur, ni[...] res nouas moliuntur, qua in neceſsi[...]

Cur fideli, ſi non mariti.

[...]tatio

nemo matre ſagacior, nemo filio fidelior, præſertim cum filij periculum matrem quoque tracturum ſit. Atque hoc vſus habet nobiliſsimorum regnorum. Gallia fœminas regni hæredes eſſe non ſinit, nec ferè vlla pars Germaniæ, Reginæ tamen matres, & principes matronæ in Germania filiorum amantiſsimæ tutrices, & adiutrices præcipuo ſemper in honore habentur, & de publicis negocijs conſuluntur, idque prudentiſsimè fieri multas ob cauſas arbitror. Nam primo diuinæ legis ſcitum eſt, filius vt matrem honoret, adire igitur, conſilium quærere, in rerum communicationem admittere conſentaneum eſt coniunctioni, & obligationi naturali, cui enim princeps fidet, ſi matri, cuius dolore natus eſt, cuius ab vberibus pependit, cuius ſalus filij incolumitate nititur, non fidit? Deinde nulli adminiſtrorum vtile eſt, matrem à rerum adminiſtratione ſeparari, iā princeps adoleſcet, auctores alienationis agnoſcet, miniſtros vel faſtidiet; vel certè in aliquo errore deprehenſos abijciet; nec deerūt inter multos errata, & ſi illa deſint, non tamen delationes effugient, interim mater filio reconciliabitur, ipſi inconſultæ temeritatis pœnas dabunt. Quod ſi matrem principis conſciam, & auctorem negociorum habeant, non erit difficilis tali commendatrice ratio, nec in delicto, tali deprecatrice venia. Omnibus igitur expedit, matribus principum auctoritatem manere.

Matrem honorare præcipue debet princeps.

Periculoſum eſt miniſtris principis matrē offendere.

§.7. Secundo, Fœminæ imperium probo, cum ſecundum regni leges ipſa hæres eſt. Si enim fœminæ villa, ſi caſtrum eripi non debet, quia fęmina eſt; nec igitur regnum, niſi regni legibus à ſceptro ſexus inferior arceatur. Hac tamen lege; vt patria conſentiente, aut non obſiſtente in leges, domumque mariti veniat; interea ipſa Rempublicam gerat. In quo duo ſeruanda, patriæ vtilitas, & religionis integritas oſtendunt. Primo, ne ipſa ſponſum patriæ ingratum, aut ſuſpectum amet; deinde ne patria odioſum hæredi obtrudat, ſed mutuo conſenſu, & bonum maritum; & bonū principem deligant. Hac ratione Hiſpaniæ, in tātam magnitudinem creuerunt, & optimus poeta Romanam maieſtatem à dotali regno inchoat, cū ſola *tantas ſeruaret filia ſedes.* Sed hoc fœminæ regnum breue eſſe oportet, nam multi ſolent eſſe competitores, cum vxor tantam dotem trahit, nonnulli etiam eo impudentiæ progrediuntur, vt bello, & ſanguine nuptias adoment. Pleraq; enim bella, quæ cum Carolo Geldriæ duce Franciſcus Galliarum rex geſsit, quanquam aliæ cauſæ prætexerentur, eo tendebant, vt Carolus ſibi e Galliç principibus generum adſciſceret, adeò vt interdum rex ipſe, & Carolus veram, & intimam belli cauſam ignorarent, vt Comminæus prudentiſsimus regum conſiliarius ſcriptum reliquit.

Cum fœmina hæres eſt, ſponſum vtilem patriæ deligat.

§.8. Tertio, ſi ſpectata conſtantia, pietate prudentia ſit matrona, regio genere, habens ſtudia vulgi, & procerum, præſertim, ſi alioqui ſeditiones, & indignorum promotiones timeantur. Pulcheria ſanè viuo fratre Rempublicam ſeruauit, & mortuo egregiè vindicauit, vocato in conſortium Marciano viro forti æquè, & iuſto.

Fœminarū heroica virtus interdum vires vincit.

§.9. Quæ ſcelera fœminarum in adminiſtrandis imperijs politici enumerant, minus cauſæ habent, vt omnibus Republica interdicamus. Impia fuit Ieſabel, Athalia crudelis. Laodice Cappadocis coniux ſex filiorum ex ſe natorū interfectrix, multo quam Medea ſæuior. Cleopatra luxurioſa, & in fratrem immanis. Meſſalina, & Fauſtina, & Fredegundis monſtra ſcortorum, hæ enim regiæ fœminæ adducuntur. Sed eo ſi argumento vtimur, ne viros quidem imperare ius ducemus, plures & plura illi peccarunt. Pro vna Iezabele oppono cum omnibus regibus Iſrael apoſtatis Achabum, pro Athalia Abimelec qui omnes fratres ſuos viros ſeptuaginta occidit ſuper lapidem vnum. Indignantur Laodicen in filios ſæuam fuiſſe, faciunt id Turcæ quotidiè, non enim ignorant legem, & conſuetudinem, qua vni imperium alijs mortem decernunt. Meſſalinam, Fauſtinam, Fredegundem imperaſſe negamus, ſcorta potentia, & veneficæ fuère, & viris adminiſtris vſæ ſunt haud ſe melioribus. Meſſalinam Nero, Fauſtinam Commodus filius ſuperauit. Nos certè egregias heroinas recenſere poſſumus, & ſuprà virile robur conſtantes in medium producere.

Fœminæ ſceleratæ.

Prima eſt Iahel *vxor Haber Cinæi, benedicta in tabernaculo ſuo, aquam petenti lac dedit, & in phiala principum obtulit butyrum. Siniſtram manum miſit ad clauum, & dexteram ad fabrorum malleos, percuſſitque Siſeram, quærens in capite vulneri locum.* Altera Debora *quæ iudicabat populum, nam aſcendebat ad eam omnis Iſraël in omne iudicium.* Iud. 4.5. *Surge, ſurge Debora ſurge, ſurge & loquere canticum, ſaluatæ ſunt reliquiæ populi, dominus in fortibus dimicauit. duces Iſſachar fuère cum Debora; & Barac veſtigia ſunt ſecuti, qui quaſi in præceps ac barathrum ſe diſcrimini dedit.* Ego ne quidem mulierem illam ſapientem à regno excluderem, quæ grauiſsimam ſeditionem eloquio ſuo compoſuit, 2. Reg. 20. *Egreſſa eſt enim ad populum, & locuta eſt eis ſapienter, qui abſciſſum caput Sebæ filij Bochri proiecerunt ad Ioab.* Plus illa præſtitit, quam victoria ipſa, quam fortiſsimus exercitus Dauidis. Iudith quoque & Heſtheris hiſtoriæ notæ ſunt, ad alias propero, Alexandri matrem Mammeam, Placidiam, Pulcheriam, denique Mathildem quæ quanquam impari potentia, ſumma tamen conſtantia, fide, pietate, prudentia contra reges potentiſsimos Italiam, Eccleſiamque defendit. Addo illis Iſabellam Ferdinandi vxorem, Irenem Auguſtam. Inprimis Libuſſam Bohemorum reginam, cuius imperium quietum, iuſtum, forte. Deinde non ſocordia aut tyrannide, ſed rectum iudicium populo faciens regnum amiſit, vt refert Aeneas Syluius. *Contendebant coram eo duo ex optimatibus de poſſeſsione agrorum: ſententia ex bono & æquo dicta: potentior humiliori damnatur. Ille tanquam iniuria eſſet, potentiorem in iudicio ſuccumbere, populares appellans, indecorum eſſe indignumque ait, tantum populum, tot proceres: tantum imperium, vnius fœminæ ſubeſſe arbitrio. Ad cuius vocem excitata multitudo, muliebre regimen accuſare, vicinarum gentium mores in medium adducere, virum qui ſibi dominetur expetere. Libuſſa, indicto ſilentio, deſiderium ſe populi animaduertiſſe dicit, neque ſe illos eo fruſtraturam, imperium ſubditis, non ſibi, poſt patris obitum tenuiſſe. Iubet ad diem poſterum redeant. Obtemperatum eſt, itum atque reuentum. Libuſſa in concione vbi adeſſe multitudinem vidit. Ego vobis, inquit, Bohemi in hunc vſque diem, placide, molliterque, vt mulieribus mos eſt, imperaui: nullum quod ſuum eſſet eripui: nullum læſi. Matrem experti eſtis, non dominam. At vobis meum regimen ingratum. More humani ingenij mecum agitis. Nihil diu placet homini. Pium, iuſtumque principem deſiderant populi magis, quam ferunt. Eſtote ergo iudicatu meo liberi: virum qui vobis præſit, quique ſuo arbitratu capita veſtra indicet, ſicut optaſtis dabo. Ite, albicantem equum meum ſternite, atque in campo late patentem, adducite, liberumque ſinite, ſibi conſiſtite: ſequentes eum quocunque ierit.* ...

Exempla Heroinarū.

Libuſſa mater ſubditorū non domina.

dis, denique ante virum ſubſiſtet, in menſa ferrea comedentem: ille mihi coniunx erit, vobis princeps. Gratus ſermo concioni fuit. Emiſſus equus decem millia paſſuum percurrit. Poſtremo ad flumen Bieli ante aratorem conſiſtit, nomine Primiſlaum. Secuti proceres populareſque, poſtquam ſtantem equum, & aratori blandientem adulantemque viderunt, accedentes propius, ſalue, inquiunt, bone vir, quem nobis ſuperi dederunt principem, ſolue boues, atque aſcenſo equo nobiſcum venito. Libuſſa te virum, Bohemia ducem poſcit. Primiſlaus, quamuis agreſtis, nuncios benigne excipit, factumque poſtulata reſpondit. Ita breuiſsime ex Syluio vir doctiſsimus.

Quod ſi nondum placet eorum ratio, qui fœminas quoque in ſpem regni, hęreditatemque admittunt, ſane audiant, alia multa haud pœnitenda regna. Semiramis Babylonem auxit, Thomyris imperij fines late propagauit, & quod inſigne eſt decus, Cyrum occiſum ſanguine exſatiauit. Rhodogune patriam vindicauit, & eius virtute delectati Perſarum reges, Rhodogunes imagine, diffectis capillis ac ventilantibus attonitæ ſignabant. Audita enim ſuorum defectione, cum lauaret, non abſterſis capillis contra rebelles profecta, iureiurando etiam ſe obſtrinxit, non loruram capillos, niſi victoria de hoſtibus reportata. Zarina Sacarum regina prudentia, clementia, gentem ſuam ad mitiorem, ac humaniorem cultum adduxit, multas vrbes condidit, tantaque fuit inter ſuos gloria, vt à Medis ad eā Parthi deſecerint, inſigni muliebris imperij commendatione; nam eius iuſtitiam, humanitatemque præferebant Medorum inſolentiæ, & tantas in fœmina eſſe vires putabant, vt ab ea contra veteres dominos defendi ſe poſſe non dubitarent. Quanta virtute Blanca Franciæ regina, Diui Ludouici mater, & regnum adminiſtrauit, & filium educauit? Margarita Angliæ Regina, vxor Henrici ſexti, marito quietis ſtudio, animum ab Republica abducente, pace & bello par magnis regibus omnia adminiſtrauit; Henricum ab coniuratis captum, bello in libertatem reſtituit, eiecta regno animo indefatigato ter illud claſſe repetiuit. Poloni fortiſsimi populorum Vendæ heroinæ imperium detulere; illa cum diceret: Malle ſe principem, quam principis vxorem eſſe, cœlebs vixit, de Marcomannis triumphauit. Quis ferocior, quis faſtuoſior populus, quam Longobardi? illi tamen mortuo Authari cum de ſucceſſore, vt fit, in factiones iretur, ſeditioque & inteſtinum bellum gliſceret, imperium Theodelindæ Bauaræ Aurharis vxori detulere, ea lege, vt quem maritum illa cooptaſſet, illum quoque regem gens vniuerſa veneraretur, ita factum Agilulfum nominauit, & ab eius imperio gens illa cultior ac humanior eſſe cœpit. Atque hæc de primis Reipublicæ cauſis, efficiente, materia forma, nunc de fine agamus.

Capvt XXVII.

Maieſtatem in omnibus his formis relucere.

§. 1. IN omnibus hiſce formis relucet humana, ſed diuinæ originis, & Deo proxima maieſtas: illa enim (vt loqui ſolent) aut realis, aut perſonalis eſt, illa cum regno perennat, etiam cum interregnum eſt; hæc perſonis adnexa, nunc in vna, nunc in pluribus relucet. ſiue rege, ſiue optimatibus, ſiue populo. Vbicunque vero eſt imperium, cura eſt ſalutis alienæ. Oppian. 5. Halicur. reges nominat *ὀλύμπια τείχεα γαίης, cœleſtia mœnia terræ.* Vide Auguſtinum de ciuit. l. 19. c. 15. omnes enim defendendos ſuſcipit, ſiue late reguetur, ſiue arcta ſint pomeria. Alexander orbem eſſe vnā ciuitatem, eius arcem eſſe ſua caſtra dicebat.

Maieſtate reali regnum conſtituitur, & leges eius fundamentales communi conſenſu firmantur. Perſonalis eſt poteſtas omnia gubernandi, & diſponendi; inde eſt admirabilis, & præter naturam aliquid, cum vni aut paucis omnia obediunt. vt Toloſanus & Lipſius recte docent. ita & Faſt. 5.

> *Hinc ſata maieſtas quæ mundum temperat omnem,*
> *Quaque die partum eſt edita, magna fuit.*

Hinc crimen læſæ maieſtatis omnibus grauiſſimum, quia rei maximæ, qui contra omnes.

§. 2. Maieſtatis iura ſunt. Leges dare, non accipere, contra leges diſpenſare, patriam. defendere, ſumma rerum adminiſtrare. Iudicare omnes, à nemine iudicari. Hæc effecta ipſum ius ſeu poteſtas, vnde omnia tam magna fluunt, maieſtas eſt.

Regalia ſunt maieſtatis effecta, ſeu iura maieſtatem conſequentia, inter quæ multi recenſent legibus ſolutum eſſe. vt Bocer 1. de regalibus. 5. 2. Arniſæus 2. de iure maieſt. num. 1. Oriuntur omnia ex ſumma poteſtate imperandi, quæ & nomotheticen continet, & iudicandi.

§. 3. Diſtinguunt in maiora & minora. illa dignitatis, hæc vtilitatis ſeu fiſci appellant. Non recte. nam fiſci, omnia præſidia, & neruos continent potentia, ſine illis maieſtas aut nulla eſt, aut precarię: itaque non ſunt illa minora, ſed magna, ſępe maiora illis quæ dignitatis appellantur. Ioachim. Stephani. 3. de iuriſd. c. 8. §. 2. Regalia ait conſiſtere in *αὐτεξουσίᾳ* & *δεσποτείᾳ*, confuſe, nec vere. Nam *δεσποτείας* in moderato imperio non agnoſcimus: ſi proprie loquimur priuati nomen eſt, ſi late, eſt ipſa poteſtas. Deinde *αὐτεξουσία* eſt ipſum cuiuſque liberum arbitrium, quod in ſummo principe eſt ſummum: Sed *νόμιμον* ſeu legitimum: alioqui iniquum. Nollem vero hac in materia nomine illo abuti, ne voluntas principis pro iuſtitia cenſeatur. Nimium iſta iuuant regios canes, regnorum euerſores paraſitos.

§. 4. Regalia quæ minoribus in regno principibus dari ſolent, impropriè dicuntur, ſunt enim *ἀποῤῥῶγες* & communicationes iurium ſummo iuri ſimilium. Summum principum ſub rege ius eſt in Germania, edicta ponere, leges condere. Falſū itaque eſt, quod Fachineus, Bocerus, Camman. alij, inter reſeruata ſummæ maieſtati iſta referunt.

Eiuſdem leges nouas condere, veteres probare, aut refigere. Bodin. 1. polit. num. 94. Sed vt dixi euidens debet non modo vtilitas, ſed quædam neceſsitas, vt ab eo recedatur, quod diu viſum eſt æquum. l. 2. ad conſtit. princ. Diſcit factioſiſsimus quiſque diſputare leges omnes, cum repudiari videt, quod diu pro ſancto habitum eſt.

Digitized by Google

POLITICORVM LIBER SECVNDVS.

DE RELIGIONE IN REPVBLICA TENENDA.

CAPVT I.

Connexio & ordo duorum ſequentium librorum.

Finis Reipublicæ vivere cum virtute, felicem eſſe.

§. 1. DE cauſa principe Reipublicæ Deo, à quo eſt omnis poteſtas, & in quẽ deſinit, deque hominibus è quibus corpus illud politicũ, quaſi membris ſuis concinnatur, & mouetur, agitque; atque adeo multiplici eius forma primo libro tractauimus: nunc de cauſa, quæ prima in mente agentis, vltima eſt in operis executione, inſtituendus eſt ſermo; de fine nempe Reipublicæ. Ille cum in actione virtutis, & honeſti meditatione conſiſtat, de virtutibus magiſtratuum, & ſubditorum in poſterum dicendum: Cum vero omnium virtutum fundamentum ſit, *Vera in Deum fides*, de illa præcipuè libro ſecundo, de cæteris libro tertio tractabo. Quanquam vero ad ſingulos potius, quam Rempublicam doctrina illa pertinere videri poſſet, memor tamen inſtituti mei, ad magiſtratus formandos, ſubditoſque qua ciues, & membra ſunt magni corporis, omnia præcepta virtutum accommodabo; vt omnibus planè conſtet, quibus rebus imperiorum maieſtas creuerit, quibus afflicta, & in exitium data ſit.

De fide primo agendũ.

CAPVT II.

Finis Reipublicæ eſt illius beatitudo.

Felicitas omnium finis eſt.

§. 1. BEATITVDO ſingulorum hominum, atque Vniuerſæ Reipublicæ finis eſt. Hanc omnes expetunt, in hac omnia ſunt, quæ felicem faciunt. Eſſe multi poſſunt, qui non quærant eſſe diuites, reges, fortes; nemo eſt, qui velit eſſe miſer, nolit eſſe felix. Hanc veteres deam crediderunt, verum ſero, nam Lucullus primus ædem illi conſtituit. Sed felix eſſe nemo poteſt, qui pro Deo dona Dei colit.

Felicitatem omnes expetunt.

Felicitas Romanis Dea.

§. 2. Beati ergo eſſe omnes expetunt, ſed qua in re beatitudo eſt? Si enim in opibus, voluptatibus, indolentia, honoribus, ad ea bona eſt inſtituenda reſpublica, ſi in virtute ad hanc exercendi ſunt animi hominum. Hac igitur ſententia ſtare, aut cadere rempublicam oportet. Τὸ τέλος enim ſcopus, cynoſura, norma eſt, qua omnes publicæ, priuatæque rationes diriguntur. *Quid eſt in vita tantopere quærendum quam quis ſit finis? quod extremum, quod vltimum, quo ſint omnia bene viuendi, recteque faciendi conſilia referenda.* Seneca ep. 71. *Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire: Ad ſummum bonum, & propoſitum totius vitæ reſpice. Illi enim conſentire debet, quicquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui iam vitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet, quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo. Scire debet, quid petat ille, qui ſagittam vult mittere, & tunc dirigere & moderari manu telum.*

Felicitas & ſcopus primo conſideranda.

De ſumma Reipublicæ primo deliberandum, deinde de partibus.

Hæc cum in vita priuata vim maximam habeant, in republica tanto maiorem, quanto grauior eſt magnorum corporum lapſus. Si enim Epicureus, aut Ariſtippeus quiſpiam finem ponat ciuitati, omnes in voluptates diſſoluentur, Sicyonios, Sibaritas, Babylonios præſtabunt. Omne honeſtum, ac denique ipſam Rempublicam euertent.

Nunc quidem veterum philoſophorum perſequi ſententias importunum eſt. Quis enim nunc ita amens eſt, vt in voluptate, in diuitijs ſummum bonum collocet, quamuis ita viuat, vt præter paſtum, libidinemque nihil agnoſcere boni videatur?

Etiam Epicurei in flagitiis loquendo honeſtatem ſeruant.

Hæc philoſophis in ſua phrontiſteria remitto: Politicum nego vllum eſſe poſſe, nullum bonum ciuem eſſe affirmo, qui ad ſuam vtilitatem, voluptatemque omnia referat. Ius non tuebitur, innocentem ſupplicio non eximet, fame pereunti cibum non porriget, multo minus arma induet, in arenam non deſcendet niſi voluptatis gratia; omnem ſocietatem humani generis, ciuilemque communionem ea feritas, & bruta ſtultitia tollent è medio.

Epicurei Rempublicam, & omnem humanam ſocietatem è medio tollunt.

§ 3. Humanior eſt, & quodam modo aſtutior aliorum ratio, qui magnam felicitatis partem eſſe putant imperare, adeoque imperium ſui cauſa eſſe. Dionyſius ſane Corinthi ferulam ſceptro ſubſtituit, & ne non imperaret, regnum Scholaſticum ambiuit. neque alia mens Cæſaris, qui in Alpino oppidulo primus, quam Romæ ſecundus eſſe maluit. Sed nec ille eſt error tolerabilis, recte D. Auguſtin. lib. 5. de ciuit. c. 24. *Neque enim nos Chriſtianos quoſdam imperatores ideo felices dicimus, quia vel diutius imperarunt, vel imperantes filios morte placida reliquerunt, vel hoſtes Reipubl. domuerunt, vel inimicos ciues aduerſum ſe inſurgentes, & cauere, & opprimere potuerunt. Hæc enim & alia vitæ huius ærumnoſæ, vel munera, vel ſolatia, quidam etiam cultores dæmonum accipere meruerunt, qui non pertinent ad regnum Dei, quo pertinent iſti. Et hoc ipſius miſericordia factum eſt, ne ab illo iſta, qui in eum crederent,*

Imperium non eſt ſui cauſa.

Rex non regno, ſed virtute beatus eſt.

vel velut ſumma bona deſiderarent. Sed felices eos dicimus, ſi iuſte imperant, ſi inter linguas ſublimiter honorantium, & obſequia nimis humiliter ſalutantium, non extolluntur, ſed ſe homines eſſe meminerunt.

Salus populi ſuprema lex eſto.

§. 4. Si rem quoque humana ratione expendamus, facile occurret: Non eſſe regnum, poſſe imperare, ſed officium. Neque enim principatus ſui cauſa eſt, neque princeps ſibi finis eſt, ſed vtriuſque ſupremum bonum eſt, *ſalus eſt, tutela populorum.* Nemo prudens ſenſerit, Tot vrbium, populorumque millia, quæ Hiſpaniarum regi parent, propter ipſum eſſe, ſed propter populos regem eſſe, & regis officium eſſe omnium ſaluti proſpicere, omnium malis mederi.

Regnū ſeruitus

Cum itaque ſeruitus non ſui, ſed domini cauſa ſit, regnum autem ſeruitus ſit, non eſt ſui cauſa: vt prudentiſsime filio inſolentius, & ferocius ſe gerenti Antigonus dixit: *Scito fili regnum noſtrum ſplendidam eſſe ſeruitutem.* Regia etiam vox Sopatris ad Hemetrium fratrem apud Stob. ſerm. 44.

Subditos rex vt familiares veneratur.

Vide vt imperio dignus ſis, non Reipublica ſtatu, ſed virtutis, atque ſtudij erga ſubditos excellentia: quos vero ante non agnoſcebas, nec pertinere ad te quicquam arbitrabaris amplius, quam quivis homo ob communem omnium naturam, princeps factus tenere eos debes, vt iam notos, & familiares.

Vtinam omnes reges imitati hominum mitiſſimum in terris Moſen, ſuos amarent. Num. 11. 11. Et ait ad Dominum: *Cur affliziſti ſeruum tuum, quare non inuenio gratiam coram te? & cur impoſuiſti pondus vniuerſi populi huius ſuper me? Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi: Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantem, & defer in terram pro qua iuraſti patribus eorum.*

Princeps nō eſt, quem cura populi non premit.

Moſes à Deo princeps conſtitutus pondere populi premitur, & quam vaſtum eſſe clementiæ principalis ſinum oporteat, Deus oſtendit. *Porta eam,* inquit Deus, *porta ſicut nutrix, ſollicite, molliter, mihi parenti redditurus rationem.* Ad eum ſenſum recte dixit & alius. *Rex bonus eſt ſeruus publicus.* Et Antoninus Philoſophus regiam adoptionem triſtis excepit, non ignarus quot curas, periculaque vna faſcia colligaret. Felicitas itaque in regno non eſt, niſi opinione, quæ cum fallat, tollit omnem felicitatem, error enim miſeros facit. Si etiam credimus expertis, ne optandum quidem magiſtratum eſſe comperiemus.

Experti potentiā magnam raro deſiderant.

Magnam potentiam ambit inexpertus, odit expertus, ſolebat Pompeius dicere; ſed niſi ſero eam odiſſet, tam miſerando interitu ipſe, & filij eius, triumphatis gentibus, non parentaſſent.

Themiſtocli vix crederem, niſi ſummo ingenio præditus, ſuam ipſe ambitionem damnare potuiſſet. *Malle ſe ad ſepulchrum, quā ad tribunal ire iactabat.* (AElian. lib. 6.) Magna vtique ſeruitus, ſed quia ſplendida, & honorata, diligitur; præcipuè quia in vita priuata contumeliæ timentur.

Pulchra eſt functio magiſtratuum, beata nequaquam.

§. 5. Tam magnus ergo labor, curaque non eſt beati, ſed negocioſi. Seleucus dicere ſolebat: *Si ſciret vulgus, quam laborioſum ſit, legere, ac ſcribere tot ſolum epiſtolas, diadema ne humo quidem tollere dignaretur.* Pulchrum eſt fateor admittere in animum totius Reipublicæ curam, & populi fata ſuſcipere, oblitumque quodammodo ſui, gētibus viuere. Accipere innumerabiles vndique nuncios, totidemque mandata dimittere, de tot vrbibus, nationibus, & prouinciis cogitare: Noctes dieſque omnes perpeti ſollicitudines, pro ſalute omnium cogitare. Pulchrum hoc eſt, beatum non eſt. Beatitudo enim non eſt laborioſa, non eſt anxia, non erogat ſe alienis commodis, ſed quicquid agit, ſine vlla moleſtia perficit.

Qui regnū minuit, laborem leuat.

Cladis hoc ſolatium habuit Antiochus, quod victus à Romanis, & iuſſus intra Taurum regnare, grandi ſe cura liberaturum profeſſus eſt, quod modicis regni finibus incluſus eſſet. Henricus ſeptimus Frederici ſecundi filius, rebus aſsidue incumbebat, & cibi ſumendi ſero recordabatur, monitus vt vires & valetudinem cordi haberet. Reſpondit.

Digna magno rege vox.

Priuato quidem homini omne tempus cibi eſſe, cum id lubet, aut ſolet: at regi ſi nomen ſuum non abdicat, id ſolum, quo vacat. Expertus id eſt Alphonſus Aragoniæ rex; nam cum in cœna quidam importunius inſtaret: *Aſinos regibus beatiores eſſe dixit, illis enim dum comedunt, clitellas agaſones auferunt, mihi vero ſenex iſte cænanti imponit.*

Aut populis conſule, aut ne regna.

Teſtatus eſt ſeruum ſe Tiberius, ficta mente, ſed voce bonis regibus æmulāda. *Dixi, & nunc ſæpe, & alias P.C. bonum, & ſalutarem principem, quem vos tanta, & tam libera poteſtate inſtruxiſtis, ſenatui ſeruire debere, & vniuerſis ciuibus, ſæpe ac plerunque etiam ſingulis, neque id me dixiſſe pœnitet.*

Magni animi eſt regnū deponere.

Dixit Tiberius, non ita fecit; Carolus quintus & dixit, & verbis pondus addidit; facto enim oſtendit quid eſſet regnum, tot enim regnorum dominus, quot alii vix vrbium, priuatus voluit mori, cumque in Philippum filium Belgicas prouincias transferret, *O fili,* inquit, *magnum tibi onus impono. Ego enim toto tempore principatus mei, nunquam quadrantem horæ magnis curis, & anxietatibus vacuum habui.*

Princeps ſe omnem exhibeat, populis impendat.

Si igitur veri nominis imperator eſt, ſi non ſpecie tenus, & nomine officium ſuum perpendit, nec purpuram, ſceptrum, diadema, ſed rem populi conſiderat, nunquam ſuus eſt, ſemper Reipublicæ; ſæpe etiam ſingulorum, quod egregie vt alia multa Rudolphus primus præſtitit, cum enim à ſtipatoribus pauperiores arceri videret, exclamauit. *Per Deum, ſinite homines ad me venire, non enim ideo ſum ad imperium vocatus, vt in arcula includar.*

Mala imperij.

§. 6. Graues ſunt illæ, & moleſtæ occupationes, quia tamen imperandi dulcedine, & maximi honoris delinimēto miſcentur, à leuibus amantur, à grauibus tolerantur, ideoque minus officere felicitati putantur. At vero ſi pericula, & mala aſpiciant, miſerrimos ſe eſſe fatebuntur, id vero malis euenire principibus conſueuit, nam quia Reipublicæ curam deponunt, timore premuntur, quin & bonum principem vt perpetuus labor, ita malum peius labore, metus exercet. Audite oraculum viri ſapientis, imperium fugientis, (Vopiſ. in Proculo) *Neſcitis amici, quid mali ſit imperare. Gladij & tela noſtris ceruicibus impendent, imminent haſtæ vndique, vndique ſpicula, ipſi cuſtodes timentur, ipſi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro authoritate, non bella pro iudicio, non arma pro ſtudio. Adde quod omnis ætas in imperio reprehenditur. Senex eſt quiſpiam, inhabilis videtur: ſin minus, ineſt furor. nam quod Imperatorem me cupitis, in neceſsitatem mortis me trahitis. Sed habeo ſolatium mortis, ſolus perire non potero.*

Princeps impius in mala mansione eſt.

§. 7. Quas furias, quæ tormenta Heliogabali animum lancinaſſe credemus. AElius Lamp. ita de illo ſcribit. *Et prædictum eidem erat à ſacerdotibus Syris, Biothanatum ſe futurum. Parauerat igitur funes, blatta & ſerico, & cocco intortos, quibus ſi neceſſe eſſet, laqueo vitam finiret. Parauerat & gladios aureos quibus ſe occideret, ſi aliqua vis vrgeret. Parauerat & in ceraunijs, & hyacinthis, & in ſmaragdis venena, quibus ſe interimeret, ſi quid grauius immineret. Fecerat & altiſsimam turrim, ſubſtratis aureis gemmatiſque ante tabulis, ex quis ſe præcipitaret, dicens, etiam mor-*

Digitized by Google

mortem ſuam pretioſam eſſe debere , & ad ſpeciem luxuriæ, vt diceretur nemo ſic periſſe. Sed nihil iſta valuerunt. Nam (vt diximus) & occiſus eſt per ſeruos, & per plateas tractus eſt ſordidiſſime. Hic finis Antoninorū nanum in republica fuit, ſcientibus cunctis iſtum Antoninum tam vita falſum fuiſſe, quam nomine.

Princeps malus vt periculosus ſemper cernat in publico.

Hunc ſi quis vel in roſa, vel aromaticis piſcinis videns natantem, putat beatum fuiſſe, non minus, quam ipſe gladiator inſanit. Securus certe non eſt; Cum tamen prima felicitatis portio ſit boni ſecuritas. Si nouit inſtantia pericula, anxius eſt; ſi ignorat, ſtolidus; nuſquam beatus. Sapientem igitur regem, quæ in aperto eſt adulatio non inflabit, ſed quæ in occulto ſemper eſt inuidia; quæque timeri ſemper debet, conſpiratio, ſalutari timore continebit.

§. 8. Quæ igitur eſt felicitas reipublicæ finis, & quod aiunt, ſummum bonum? Reſpondeo.

Finis Reipublicæ.

Reipublicæ finem eſſe, ſummum bonum, publicum bonum, Vniuerſorum, & ſingulorum beatitudinem, ciuilem, humanam, in virtutis actionibus conſiſtentem; etiam diuinam, ad quam humana tendit; & ſine qua humana vix obtinetur; his adiungo ordinem externum, pacem, aut præſidia belli, abundantiam opum, effluentiam commeatus. Cum ſinguli ſibi non ſufficiant, in vnum conſpirant, vt honeſte, pacate, facile, & copioſe viuant. Non aliter nobis bonum publicum Ariſtoteles deſcribit. Ἔστι δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον. Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κοινῇ συμφέρον. *Bonum ciuile eſt ius, ſeu iuſtum, hoc enim omnibus conueniens eſt.* Intelligenda vt illa verba de inſigni parte felicitatis; nā fere vbi iuſta eſt adminiſtratio, reſpublica maxime floret. Alioqui idem Ariſtoteles lib. 7. politicor. cap. 2. Eandem hominis vniuſcuiuſque, & ciuitatis beatitudinem eſſe affirmat. Verba eius ſūt. *Vtrum autem beatitudo ſit eadem dicenda vniuſcuiuſque hominis, atque ciuitatis, nec ne, reliquum eſt vt explicemus. At etiam hoc in promptu eſt. Omnes enim eandem eſſe vno ore conceſſerint. Nam quicunque in diuitiis bene viuere de vno homine ponunt, hi etiam ciuitatem, ſi ſit locuples & copioſa, beatam prædicant, & quicunque vitam tyrannicam cæteris omnibus anteponunt, hi etiam ciuitatem plurimis imperantem, beatiſſimam pronuntiarint: & ſi quis vnum aliquem virtutis nomine maxime admiratur & probat, hic & ciuitatem, quo erit virtute ornatior, eo dixerit eſſe beatiorem. Sed hæc iam ſunt duo, quæ conſiderationis indigent, vnum vtra vita ſit magis expetenda, ea quæ in communione reipubl. adminiſtrationis & ciuitatis traducatur, an potius peregrini propria & à ciuili ſocietate ſegregata ac ſoluta: alterum, quæ reipubl. adminiſtrandæ forma, & quæ ciuitatis affectio, ſiue ordinatio, ſiue (vt ita dicam) diſpoſitio, optima ſit locanda, ſiue omnibus optabile ſit & expetendum, in ciuili ſocietate verſari: ſiue aliquibus quidem minime, ſed pleriſque etiam.*

Iuſtitia primaria pars felicitatis publicæ.

Iudicium ex priuata vita in Rempublicam transfertur.

Et cap. 3. εὐδαιμονίαν ait eſſe πρᾶξιν, *felicitatem eſſe actionem*, concluditque tandem, eandem vitam optimam eſſe finem ſingulatim vnicuique homini, & toti reipublicæ.

Felicitas ciuitatis imperfecta.

§. 9. Duo tamen hic obſeruanda propono. Primum eſt, Felicitatem, quam definimus, admodum eſſe imperfectam, vix nomine felicitatis indigitandam; nam & inconſtans, & inſincera, multorum malorum interuentu ac mixtione eſt contaminata; via potius ad veram felicitatem, felix tamen & ille dicitur, qui in via eſt felicitatis, ita quoque Propheta regius pronunciat. *Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit, ſed in lege Domini voluntas eius.* Ea tamen felicitas in bonis voluptatum, opum, & honorum non eſt, quę à bono mentem auocant, non ad finem deducunt.

Felicitas ſine externis bonis in Republica eſſe vix poteſt.

Secundum monitum eſt. Inchoatæ felicitati, ſeu actionibus virtutum iungere me pacem, opes, munitiones, dignitatem; non quaſi ſine his felices eſſe non poſſint. Certè pauperes, afflicti, martyres, horum contemptu, atque amiſſione feliciores fuerunt. Sed quia hæc in Republica quæruntur; bene & cum virtute ſeruantur; nam paucorum eſt illa fortitudo, vt lubentes volentes ſuſtinere calamitates poſſint. Omnium igitur incolumitati ſtudendum eſt. Quamuis autem Stoici integritatem membrorum, ſanitatem, robur, honorum, opes, bona eſſe negent, ſancti tamen patres, etiam iſta inter bona Dei dona, quæ & petere, & pro quibus gratias agere oporteat, recenſent. Nam his ad veram beatitudinem præſidijs vti licet, & cum abſunt iſta, ſæpe ob inopiam in ſcelera miſeri pręcipitantur.

Felicitas terrena ad ſupernā dirigi debet.

Hic igitur finis Politicus eſt, ſed vlterius tamen tendit, & vberiorem felicitatem veſtigat, cœleſtem nempe. Ad hoc enim inſtituta eſt terrena ciuitas à Deo, vt Quirites ſuos cœleſti ciuitati tranſcribat. Hinc fit, vt ſeparari non debeat terrena Reſpublica ab Eccleſia, ſed oporteat ſummam eſſe vtriuſque coniunctionem. Neque naturale bonum quiſquam obtinebit, & virtutes morales, ſine diuinioris gratiæ adiutorio.

Opus gratia Dei, etiam ad perfectionem virtutum moralium.

Nemo id fieri doceat, non eſt hactenus factum; omnia plena vitijs, & ſceleribus fuere, vbi gratia Dei agnita non fuit. Docet Chriſtiana nos religio ſine ſpeciali diuinæ bonitatis affluxu, nec ad perfectas virtutes, etiam humanas, & morales perueniri, nec diu peccata euitari. Ipſe Ariſtoteles lib. 1. Ethicor. cap. 9. & lib. vlt. cap. vlt. *Virtutes aſſequi diuinum munus eſſe docuit.* Sed ea de re deinde ſuo loco agemus. Nunc hoc ſtatuamus cum Ariſtotele lib. 7. politicor. cap. 18. Εὐδαιμονίαν εἶναι ἐνέργειαν, καὶ χρῆσιν ἀρετῆς τελείαν. Felicitatem eſſe actionem, & vſum virtutis perfectam: Additis illis adiumentis, quæ virtuti publice conducunt.

CAPVT III.

In Republica virtutem neceſſario colendam eſſe.

Virtus ardua eſt, & facile tollitur.

§. 1. VIRTVTEM è Republica nemo conetur tollere; res ardua eſt, anguſtus ad eam trames ducit, duce opus habet animoſo, & doctore, vitia ſine magiſtro diſcuntur, & pronos in decliue trahunt. Virtutem vt ſummum Reipublicæ theſaurum Regibus, optimatibus, populoque commendo. Virtus regna, vrbes, prouincias, temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos, liberoſque diſpenſat officia. Virtutem ſectentur principes, populuſque; Sed præcipue princeps; cuius virtus tria habet inſignia, nam & plurimis prodeſt; & conſpectiſſima eſt, & exemplo, non facto duntaxat, rempublicam inſtruit, conſeruat, corrigit.

Ex moribus magiſtratuum fortuna fere populi pendet.

Prodeſſe plurimum nemo ignorat, cum legamus magna vitia cum ſumma potentia orbem perdidiſſe, vnius boni principis virtute cunctos eſſe recreatos. Quod enim ſunt diluuia, incendia, fames, & peſtilentię, hoc ſunt magiſtratus improbi, vtque tempeſtates & publicum latrocinium ferre coguntur prouinciæ, ita damna malorum

prin-

principum: quod autem eſt fertilitas terræ, quod mari ventus ſecundus, quod ſol mundo, hoc præſtat Reipublicæ princeps virture præditus. Qui ita ſecum loquitur. *Ego ex omnibus mortalibus placui, electuſque ſum, qui deorum (Dei) in terris officio fungerer: ego vita, neciſque gentibus arbiter: qualem quiſque ſtatum, ſortemque habeat in mea poſitum eſt manu, hoc igitur agam, ne cuiquam noceam, proſim omnibus.* Res ſacra eſt patria, nocere illi ſacrilegium eſt, ſed patriæ nocet, qui ſingulos offendit, qui autem eſt in patria cum poreſtate, niſi ſingulos adiuuat, poreſtate non rectè vtitur.

Magna vis exempli in principe, ſed efficacior ad malo.

§. 2. Verum præcipuum principum decus eſt in exemplo. Fideliſſimum præcipiendi genus eſt, exemplis docere; Exemplo enim monſtratur virtus, non ſuadetur. Heliotropion, & aliæ nonnullæ herbæ ad motum ſolis perpetua conuerſione flectuntur, & populus in principum ac optimatum mores intentus exemplo trahitur; Sed validius, cum à virtute receditur; quia illecebræ à tanta auctoritate venientes pudorem ſecum non adferunt, ſed habentibus abſtergunt. Vere dixit Nazianzenus: *Subditos facilius præfectorum vitia, quam virtutes imitari.* Itaque & illud verum eſt; Plus exemplo nocere principes, quam peccato. Solent enim eſſe caſtra ſimillima regi, & quia videntur magiſtratuum geſta improbare, qui contrariam vitam ſectantur, Ideo periculoſiſsime peccant magnates, quorum ſcelera in aliorum ruinas naſcuntur. Valde itaque laudabilis eſt bonus princeps, cuius illa eſt conditio, vt recta facta habeat, ex aliorum ædificatione duplicem mercedem, & delicta ex ſubditorum deprauatione maiorem pœnam. Nec tamen excuſandus ciuis, quamuis illius vitiis princeps exempla præſtiterit, quamuis alieno facto vulnerata reſpublica in vitia præcipitauerit; nam & ille, quia membrum eſt, ſuo morbo non ſolus ſibi grauis eſt, ſed totam Rempublicam facit deteriorem, & ſuæ tabis contagione vicinos inficit. Quanquam autem grauior morbus eſt, qui deſcendit à capite, moleſtior tamen ſæpe eſt ille, qui hæret in membris. Videmus indies quomodo priuata augeantur, & externa vitia in Republica pullulent. His nihil validius opponi poteſt, quam exempla magnatum, & grauiorum ciuium, quæ pœnis, & legibus fortiora ſunt. Quæ autem ſolet eſſe in principe mutatio, eadem in populo conſequitur, ſed celerius quæ eſt ad malum.

Principis virtus duplicem mercedem, vitia duplicem pœnam habent.

Multos trahit, ſed nullum excuſat exemplū malum.

Sine exemplo etiam vitia deſcendere.

Deinde principes ac totam Rempublicam in hoc incumbere magnopere conuenit, vt inter cōtraria vitia maxime ad virtutem eluctentur, niſi enim ſedulo principis obſtet, & Reipublicæ ſeueritas, totum populum quaſi torrens, conſuetudo in liberum vitiorum campum deferet. Multi ſolent eſſe in aulis, athei, impii, ſimulatores, ambitioſi, ita cauendum tanto magis principi, ne cōſuetudine eorum deterior fiat. Nam qui inter malos bonus perſeuerat, eum egregie bonum eſſe oportet.

Aula Chriſtianorum principum ſæpe officina ſcelerum.

§. 3. Pudet dicere, nec tacendum tamen eſt, in aulis principum Chriſtianorum eas eſſe ſæpè corruptelas, vt vitiorum procuratores, & libidinum, ebrietatis, vanitatis inſtitores ſedem in illis collocaſſe videantur. Quoties audiui ex aulicis, non poſſe ſe vitam eam tolerare diutius; continuo potādi vſu vires obrui, ingenium dilui, mortem celerari, querebantur, & bibebant; magnamque tædiorum, & febrium cohortem ebibebant. Hoc eſt malum in aulis ſummum, quod exempla manant in vulgus. Lata fuit publicis comitijs neceſſaria Germanis lex, de non propinando; non ad æquales hauſtus adigendo, ſeruari poterat, ſed in prima voce oppreſſa eſt, aulai licentia; nec deinde niſi per ludibrium vſurpata.

Bonas leges aula licentia opprimit.

Vtinam non id in noſtram Rempublicam conueniat, quod in Romanos mores, de quibus Tacitus: *Vix artibus honeſtis pudor retinetur, nedum inter certamina vitiorum, quicquam probi moris reſeruetur.*

Deum colat Reſpublica.

§. 4. Reipublicæ etiam prima diuini cultus cura eſſe debet; quia ſub vno Deo eſt, ab eo ſolo corrigi poteſt; cuius ſi venerationem, timorem, amoremque publice repudiet, non eſt, quo in viam deducatur, vitioſam ſe eſſe parui pendet; ſi impune abiturum peccatum arbitretur. Nec alia res perdidit ſummas poteſtates, quam libertas peccandi. Hanc in priuato libertatem, paupertas, legum metus, imminens accuſator, vicinus irriſor coercet, ac frenat, in magiſtratibus, niſi Dei reuerentia compeſcatur, in publica dedecora erumpet. Sub Deo igitur ſolo agonotheta, & iudice ſtant, qui reſpicit

Compoſitum ius, faſque animi, ſanctoſque receſſus
Mentis, & incoctum generoſo pectus honeſto,
Hoc cedo, admoueant templis, & farre litabunt.

Non enim cærimonias, ſed incontaminati pectoris puritatem diuinum numen expoſcit, agnouit & illud eloquentia magis, quam vita excultus animus illius, qui dixit:

Non boue mactato cæleſtia numina gaudent,
Sed quæ præſtanda eſt, & ſine teſte, fides.

Ciuitas dū virtutem deſerit fine ſuo excidit.

§. 5. Quarto, finem quærimus, ille in virtute eſt, dum viuimus, in præmio virtutis, dum morimur, aut potius dum ad immortalitatem tranſimus. Hanc ſi reſpublica negligat, præter viam curtit, & laborat quidem, ſed fructu laboris excidit, ſibi denique moleſta, & in ſe colliſa, vel vitiis ſuis opprimetur, vel externo hoſti ceder in ſeruitutem. Hic exitus fuit omnium, omnium inquam Rerumpublicarum, cum in ſuam poteſtatem leges mali mores redegerunt, cum leges ſine efficacia ad parietem figebantur, mali mores miſeris illis inſultabant, & ſublato vexillo, quadrato agmine, arcem libertatis ingrediebantur.

Conſcientia boni malique iudex eſt.

§. 6. Denique ad virturem complectendam, vitiumque fugiendum naturale conſcientiæ noſtræ iudicium impellit; neque enim iucundiſsimo fructu vnquam opus bonum priuatur, nec ſine morſu ſæuo ſcelus admittitur; nam admiſſi demum magnitudo atrocitaſque intelligitur. Violati enim quocunque modo officii triſtis cogitatio mentem angit, exprobratque; ſeruati iuris & honeſti cum quiete & gaudio approbatio erigit, & ad meliora inflammat. Neque hæc auelli ab impiis poteſt, quin ſurdo ſemper verbere pulſet, adeò vt non animum modo, ſed corpus inſuper vaſtet, atque affligat.

Nulla latebra cōſcientiam tutam facium.

Teſtimonia ſunt illa cunctis omni exceptione maiora; quia ſibi quiſque illa denunciat, ſibi quiſque ita loquitur, & conuinci ſe ſentit. Vere Seneca Ep. 105. *Securitatis magna portio eſt, nihil inique facere. Confuſam vitam, & perturbatam impotentes agunt tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tempore vacant. Trepidant enim cum fecerunt, hærent, conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis exſpectat: quiſquis autem meruit, exſpectat. Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum. putat enim ſi, etiamſi non deprehenditur, poſſe deprehendi: & inter ſomnos mouetur, & quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat.*

Non

Non ſatis illi obliteratum videtur, non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam.

§. 7. Tuta igitur ab homine ſcelera eſſe poſſunt, ſecura non poſſunt, à Deo autem nec tuta eſſe poſſunt. Epicurus ipſe inter vitia vim illam ſentit. Ita ſcribit ad Menœcea. οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ὑπὸ τοῦ παρόντος λανθάνῃ, μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον, εἰ καὶ λήσει.

In Eculeo eſt, quæ torquet conſcientia.

Quod ita Seneca exprimit Ep. 97. *Poteſt nocenti contingere vt lateat, latendi fides non poteſt.* Οὐδεὶς οὕτως οὔτε μάρτυς ἐστὶ φοβερός, οὔτε κατήγορος δεινὸς, ὡς ἡ σύνεσις, ἡ κατοικοῦσα ταῖς ἑκάστων ψυχαῖς. *Nullus teſtis adeo formidabilis, neque accuſator tam vehemens, quam omnium mentibus inſidens conſcientia.*

Hanc auſert à priuato, à ſenatore, à rege, omnes in malam manſionem compegeris. Aufer à republica, vnam facies ex tot gentibus carnificinam. Quod igitur ipſa natura loquitur, hominem exuit, qui negare ſuſtinet. Principem autem volo, qui non modo ſe non metuat, ſed in publico etiam viuat, qui latere non deſideret. Qui id ſibi frequenter inculcat; *quod ſecretum putas, rumor populi eſt*, poſtremus intelligis ſactum, quod impeditum oportuit. Audi princeps Romani principis Conſiliarium, Senecam Ep. 43. *Tunc felicem te eſſe iudica, cum poteris in publico viuere, cum te parietes tui tegent, non abſcondent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non vt tutius viuamus; ſed vt peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æſtimes noſtros, vix quemquam inuenies, qui poſſit aperto oſtio viuere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic viuimus, vt deprehendi ſit, ſubito adſpici. Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum auresque vitare? Bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam in ſolitudine anxia, atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire cum tu ſcias? O te miſerum ſi contemnis hunc teſtem.*

Princeps publica perſona ſit in publico.

Virtutem igitur colite, cuius hæc etiam eſt prærogatiua, vt qui eam non imitantur, tamen admirentur & ſuſpiciant, vt calamitate non tollatur, ſed inter vtramque fortunam immobilis perſiſtat.

Caput IV.

Impia Machiauelli doctrina refellitur.

Vitia in procliui ſunt, audere nomia docet, & tamen quotidiani ſunt hujus.

§. 1. Vitia magiſtro opus non habent; quia exempla obuios ſemper feriunt, omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus; quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite, præcedit: Non proni ſumus ad vitia tantum, ſed etiam præcipites. Imo vt exprobat Demetriano Cyprianus: *Inter ipſa aduerſa, quibus vix coartata & concluſa anima reſpirat, vacat malos eſſe, & in periculis tantum non de te magis, ſed de altero iudicare. Indignamini indignari Deum, quaſi aliquid boni malo viuendo mereamini, quaſi non omnia iſta, quæ accidunt, minora adhuc ſint, & leuiora peccatis veſtris.*

Turpis vitiorum doctor Machiauellus.

Verum hoc peculiare malum eſt noſtri ſæculi, habere publicum vitiorum doctorem, & ſuffragantibus multorum moribus etiam celebrem. Ille eſt Machiauellus. Qui ita principem ad virtutem inſtituit, vt tamen & vitia permittat, & virtutibus illa velut regno vtiliora anteponat. Eum igitur audiamus. In principe, cap. 15. *Nemo*, inquit, *non fatebitur ſcio, fore rem ſummis laudibus celebrandam, ſi omnibus his princeps eſſet ornatus, quæ ex iam dictis bona exiſtimantur. Verum cum nec haberi, nec aduerſante humanæ vitæ conditione, ſeruari poſſint, neceſſarium eſt vti ea prudentia, quæ eorum vitiorum infamiam fugiat, quibus illi imperium adimi poſſet. Caueat etiam ab iis, ſi fieri poſſit, quæ nihilominus non auferent: ſed ſi effici non poſſit, minore detrimento omitti poſſunt. Nec multum ſane laboret, ſi in eorum vitiorum infamiam incurrat, ſine quibus dominatum facile tueri poſſet. Nam ſi diligenter animo vſquequaque reputabitur, reperientur quædam, quæ virtutem præ ſe ferre dicantur, quæ tamē ſi ſequaris, id tuo magno malo fiet: contra vero nonnulla deprehendentur aſpectu vitioſa, quæ ſi aſſumas, in tuam ſecuritatem, & incolumitatem ſint reditura.* Et cap. 16. *Atque iterum ſi quis diceret multos extitiſſe principes, qui ſuis exercitibus res magnas geſſerunt, qui tamen illa beneficentia excelluerunt: dicendum eſt Principem vel de ſuis, vel de aliorum bonis ſumptus facere.*

Vitia ... ſunt om...

Peccata violata ... mas ... Philoſoph... eſt.

Si primum, parcus eſſe debet: ſi ſecundum, neceſſe eſt vt nullam partē liberalitatis prætermittat. Atqui Principi in expeditionem exercitus educenti (qui exercitus prædis, direptionibus, tributis ſint alendi) alienaque tractanti, neceſſaria eſt hæc liberalitas, alioquin milites illum non ſequerentur. Quod autem non eſt tuum, nec tui populi, id liberalius conferri poteſt: vti à Cyro, Cæſare, & Alexandro factum conſtat. Non enim id, quod de alienis bonis inſumis, tibi exiſtimationem adimit, imo cumulatiorem reddit: ſed à propriis opibus abſumptis tibi detrimentum venit.

Cap. 17. Suadet vt id agat, vt potius metuant, quam ament. Et principi ait, jam in exercitu verſanti, atque multitudinis procurationem habenti, omnino ſtatuendum eſt, vt inhumanitatis nomen pro nihilo ducat. Itaque etiam geſtas res Hannibalis illius efferæ ſæuitiæ tribuit. Cap. 18. Fallere etiam docet, & ſimulare.

Hannib... felicitas ex ſæuit... eſſe trad...

Hæc pronis auribus hauriuntur, quæ olim etiam ſine doctore peragebantur, ſunt tamen omnino falſa, & reipublicæ pernicioſa, de quibus hoc, & ſequenti libro ſæpius agendum erit.

§. 2. Nunc ex eo ipſo contra ipſum agam. Lib. de rep. cap. 9. *Bono euentu, qui ex cæde Remi ſecutus eſt, factum Romuli putat excuſari.* Statuamus hęc in mores induci, ipſumque Machiauellum occidi, vt eius collega ſolus ſit Florentinæ Reipublicæ à ſecretis. Sit etiam ius alios occidere, rapere, peierare regni cauſa, nec modo hoc regibus, ſed prætoribus, ſenatoribus, nobilibus concedamus, quæ poteſt eſſe pax in tanta perturbatione Reipublicæ? Decidat ſententiam ipſe, cap. 17. contra ſemet diſertus. *Niſi reges ſtatim fuiſſent expulſi Romæ, neceſſe erat, vt mihi certe videtur, vrbem debilitari, & priſtinam virtutem roburque amittere. Conſidera enim quam prauis corruptiſque moribus eſſent iam tum reges illi. Quod ſi eadem corruptela ad tertium vſque ſucceſſorem propagata fuiſſet, facile ſerpſiſſet etiam in populum, eoque infecto, nunquam potuiſſet ciuitas reſtaurari, & vires, virtutemque ſuam recuperare. Sed quoniam pernicies hæc occupauerat quidem Reip. caput, membra cætera nondum infecta erant: potuere, ſublato pernicioſo illo capite, reliqua membra ſanari, & parta libertas conſeruari. Pro certo enim ſtatuere oportet, ciuitatem eam, quæ principis imperio conſueuerit parere, & in qua mores hominum planè ſunt deprauati, non poſſe conſeruare ſibi libertatem, ſi eam occupauerit, ne quidem ſi vniuerſa eius principis familia extirpetur: ſed ſubinde nouis Dominum parere cogetur,*

Virtute ... blata ... poteſt ... libertas.

Vnius virtute magnâ, breue ſubſidium libertatis.

qui ſe mutuo expellent: abſque principe vero nunquam ſubſiſtet niſi vnus aliquis forte in ea ciuis extiterit: cuius tum virtus heroica, tum bonitas illam aliquandiu conſeruet. Sed neque id quidem diutius durare poterit, quam vita eius, qui illam conſeruat: vt Syracuſanis accidiſſe nouimus: qui Dionis, & Timoleontis virtute diuerſis temporibus libertatem conſeruarunt. ſed iis vita functis, ſub antiquum tyrannidis iugũ redierunt. Omnium vero euidentiſſimum eſt exemplum Romanorum, qui eiectis Tarquiniis, rationem conſeruandæ libertatis ſtatim apprehenderunt: ſed interempto C. Cæſare, ſublatoque C. Caligula, atque Nerone, vna cum tota Cæſarum ſtirpe, nec conſeruare libertatem, nec eius aliquod principium introducere potuerunt. Cuius diuerſitatis ratio ex eo tantum pendebat, quod Tarquiniorum tempore non eſſent corrupti populi Romani mores, ſicuti poſtea C. Cæſaris, Caligulæ, atque Neronis ætate fuerunt. Id autem vel ex eo colligere poteſt, quod tunc ad conſeruandum populi aduerſus tyrannidem ſtudiũ ſufficiebat iuſiurandum, quo iurauit nunquam ſe conſenſurum, vt quis Romæ regnaret. ſed interfecto C. Cæſare, nec Bruti autoritas, atque ſeueritas, neque legiones ad Orientem diſpoſitæ, populum permouere potuerunt, vt libertatem quam ad primi illius Bruti imitationem in vrbem introduxerat, conſtanti firmoque animo defenderet. Tanta ſcilicet corruptela infecti iam erant populi Romani mores, præſertim eorum, qui Marianæ factionis fuiſſent in qua cum C. Cæſar principatum obtinuiſſet, plebem ſibi conciliauerat, ſenſimque ſubiecerat, tanto artificio, vt iugum quod ceruicibus eorum imponebatur, non ſentirent. Hæc Romanorum exemplum propoſitæ diſputationi conuenientiſſimum eſt: ſed neque deſunt exempla aliorum populorum, quibus idem quod Romanis, noſtra quoque ætate accidit. Nam Mediolanenſes & Neapolitani, quocunq; modo ſeruitutis iugo liberentur, libertatem nunquam conſeruare poſſunt: idq; illis accidit ob deprauatos corruptoſque omnium mores. Mediolanenſes ipſi, mortuo Philippo vicecomite libertatem conſequuti erant: eiuſque conſeruandæ rationẽ introducere voluerunt, ſed conſeruare non potuerunt. Romanis ergo fauſtum fortunatumque fuit, quod eorum reges mox inſoleſcere, & deprauatis moribus eſſe cœperunt: nam ita factum eſt, vt expulſi fuerint antequam illa morum corruptela etiam in populum ſerpere potuerit: quæ ſi eum etiam infeciſſet, non potuiſſent tot plebis ſenatuſque contentiones poſtmodum ortæ, tam felicem finem ſortiri, vt vrbi profuerint potius, quam damnum vllum attulerint.

Improba nobilium populorum accuſatio.

§. 3. Quin etiam cap. 18. negat poſſe populo reſtitui libertatem, ſi moribus corruptis ſit. At ego pari modo concludo, nec regnum, cum ſumma eſt morum corruptio, poſſe conſeruari. Cur enim nõ poteſt populi libertas in ſumma corruptela conſeruari? Reſpondet ille. *Quia vix vllæ leges populi ſummam corruptelam frenare queunt. Nam neque boni mores in ciuitate abſque bonis legibus: neque bonæ leges niſi per bene moratos homines conſeruantur.* Optime plane, ſed pro veritate, contra propria ſtatuta. Bonæ igitur leges egent bono cuſtode, bono vindice, ille autem non eſt princeps malus. Tempore Caligulæ ſumma erat corruptela, bonæ leges, peſſimi mores; acceſsit princeps turpiſsimus, qui ærarium exhauſit, ducenta militum millia occidit, ſenatum concidit, quid ſi diutius viuere, & imperare potuiſſet, premente inopia, creſcentibus libidinibus, efferata crudelitate, nonne Romam in ſolitudinem redegiſſet? Vitia ergo Rempublicam perdunt, virtutes conſeruant, ac muniunt. Naturæ vocem audiamus, teſtabitur illa contra Deum, & naturam eſſe vitia, ideoque non poſſe, niſi virtutibus miſceantur, conſiſtere. Duo ſunt autem peccatorum genera, alia enim in corruptelis flagitiorum, alia in facinoribus nocendi cernuntur. Vtraque malitia ſua rempublicam euertunt, celerius illa, quæ in alios iniurioſa ſunt. Hæc enim cum odioſa ſint, & offendant, neceſſario caritatem violant, inimicitias, & bella concitant, odioque & furori genus humanum committunt. Itaque hinc oritur læſorum vindicta; vel fuga, ſi vindicta deſperatur, aut caro ſtatura creditur. Domum, aut exercitum oſtende diſsidentem, ciuitatem in ſe conuerſam, non niſi facta pace ſeruari poſſe intelliges; at crimina omnibus moleſta ſunt, ſæpe etiam illis quibus proſunt. Si igitur virtus exulat, ſint omnes in republica iniuſti, auari, libidinoſi, meticuloſi, iudicia prędatoria, lege victæ, non poteſt hiſce vitiis ſtare ciuitas. Eleganter & ſapienter Seneca lib. 2. de ira cap. 31. *Nefas eſt nocere patriæ: ergo ciui quoque, nam hic pars patriæ eſt. Sanctæ partes ſunt, ſi vniuerſum venerabile eſt: ergo & homo homini. nam hic in maiore tibi vrbe ciuis eſt. Quid ſi nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſeruari, totius intereſt: ita homines ſingulis parcent, quia ad cœtum geniti ſumus. Salua autem eſſe ſocietas, niſi amore & cuſtodia partium non poteſt. Ne viperas quidem & natrices, & ſi qua morſu aut ictu nocent, affligeremus, ſi vt reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere, ne nobis aliiſue periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccauit, ſed ne peccet: nec vnquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna refertur. non enim iraſcitur, ſed cauet. Nam ſi puniendus eſt, cuicunque prauum maleficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet.*

Bonæ leges ſine bono cuſtode manere non poſſunt.

Vitia conſiſtere non poſſunt, niſi virtutes multorum adſint.

Virtus conſenſum efficit, vitia pugnant.

§. 4. Rationem iuuat experientia. Si ſemel vitia admittuntur probanturque, quia aliquando profuiſſe putantur, certe creſcentia ferri non poſſunt. Priſco ſæculo in exigua Romana luxuries aqua ludebat, geſtaſſe aureum annulum, exſtruxiſſe ſuburbanum, cœnaſſe decem aſsibus magnum erat. At poſtea vniones calcabantur, in mare moles regiæ iaciebantur, prouinciarum vectigalia in vnam cœnam congerebantur, ita ſaltus, ita rapinæ, ita crudelitates creuerunt. Quid? anne etiam tam adultis, tam grandibus malis regnantibus ſalua eſſe reſpublica poteſt? Si non poteſt, initiis occurratur, quia corroborata aut vincunt, aut maiore detrimento vincuntur. Habent hoc ciuitates, & regna, vt cum longius à virtute receſſerint, velut nimium inflata corpora rumpantur: Habent hoc vitia vt non conſiſtant. Regnare nequitiam, in deterius labi res humanas, & in omne nefas ruere, antiqua eſt querela. Non ſtant loco vitia, ſed vſu, & imprudentia fiduciam capiunt, egena ſunt vitia, non niſi aliena iniuria aluntur, procedunt, augenturque, donec diuina vindicta opprimantur. Cum igitur natura virtutem ſuadeat, atque adeo vim ſuam in nobis iudicet, vt etiam, quod facere non poſſumus, aut nolumus, recte tamen factum in aliis iudicemus. Et vere dixit Iuuenalis:

Vitia ſumma diuerſitate non ſeruantur.

Si naturam vitia deſtruunt, quãto magis Rempublicam.

> *Nunquam aliud natura, aliud ſapientia dicet.*

Pugnat igitur cum natura, cum omnium ſapientum ſenſu, qui in Rempublicam ſcelera, & virtutis ſimulationem inducit.

Capvt V.

Sine vera virtute & pietate non poſſe Rempublicam gubernari, docetur ex ſacris literis.

Quo maiora ſunt vitia eo minora Respublica dāna.

§. 1. Sine vero de Deo ſenſu, & cultu, ſine religione, ſine iuſtitia, prudētia, temperantia, fortitudine, atque vno verbo, ſine vera, ſolida, ac genuina virtute, non poſſe eſſe vllam Rempublicam, diu felicem, ſed cū multis ſeditionibus, bellis, incommodiſque, conflictari conſtat, eoque magis, quo magis à virtute recedit, minora verò experiri eam mala; ſi virtutum quarundam poſſeſsionem vtcunque tueatur.

Primum ea de re Deum audiamus, numen ſanctum, Deum quem eſſe, & remuneratorem eſſe credimus, qui vero id non credunt, vltorem ſentient. Hoc tamen volo: Non regna ſemper ob iuſtitiam dari, cum truculentiſsimos hominum videam imperitaſſe; ſed non eſſe niſi miſerrima regna, in quibus vitia magna dominātur; & per vitia regna euerti. Monet Iſraelitas Dominus, Deut. 9. 4. *Ne dicas in corde tuo, cum deleuerit eos Dominus Deus tuus in conſpectu tuo. Propter iuſtitiam meam introduxit me Dominus, vt terram hanc poſſiderem, cum propter impietatem ſuam iſtæ deletæ ſint nationes.*

Non ſunt regna ſemper præmia iuſtitiæ.

Neque enim propter iuſtitias tuas, & æquitatē cordis tui, ingrederis vt poſſideas terram earum; ſed quia illæ egerunt impie, intrante te deletæ ſunt. Grauia erant Iſraelitarum ſcelera, vt mortem mererentur, nedum terrarum omnium optimam; ſed propter Abrahamum & Patriarchas, Moſe deprecatore venia, & Palæſtina data eſt, deletæ vero gentes numeroſiſsimæ, & fortiſsimæ, propter impietatem, quæ iam completa erat, nam tempore Abrahami nondum fuiſſe completas, docet idem oraculum, Gen. 15. 16. *Generatione autem quarta reuertentur huc: necdum enim completæ ſunt iniquitates Amorrhæorum vſque ad præſens tempus.*

Minus malis ſæpe datur quod eripitur peioribus.

Præmium virtutis imperium.

§. 2. Huc tota pertinet illa Moſis Concio, quæ eſt Deut. 11. 12. 13. & præcipue cap. 28. *Si autem audieris vocē Domini Dei tui, vt facias atque cuſtodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excelſiorē cunctis gentibus quæ verſantur in terra. Venientq; ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtæ, & apprehendent te: ſi tamen præcepta eius audieris, Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fructuſq; iumentorū tuorum, greges armentorum tuorum, & caulæ ouium tuarum. Benedicta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ. Benedictus eris ingrediens & egrediens. Dabit Dominus inimicos tuos qui conſurgunt aduerſum te, corruentes in conſpectu tuo: per vnam viam venient contra te, & per ſeptem fugient à facie tua. Emittet Dominus benedictionē ſuper cellaria tua, & ſuper omnia opera manuum tuarum: benedicetque tibi in terra quā acceperis. Suſcitabit te Dominus ſibi in populū ſanctū, ſicut iurauit tibi: ſi cuſtodieris mandata Domini Dei tui, & ambulaueris in vijs eius. Videbuntque omnes terrarum populi quod nomen Domini inuocatū ſit ſuper te & timebunt te. Abūdare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu vteri tui, & fructum iumentorum tuorū, fructum terræ tuæ quam iurauit Dominus patribus tuis vt daret tibi. Aperiet Dominus theſaurū ſuum optimū, cælum, vt tribuat pluuiā terræ tuæ in tempore ſuo: benedicetq; cunctis operibus manuū tuarum. Et fœnerabis gentibus multis, & ipſe à nullo fœnus accipies. Conſtituet te Dominus in caput, & non in caudam: & eris ſemper ſupra, & non ſubter: ſi tamen audieris mandata Domini Dei tui quæ ego præcipio tibi hodie, & cuſtodieris & feceris, ac non declinaueris ab eis, nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram, nec ſecutus fueris Deos alienos, neque colueris eos. Quod ſi audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt cuſtodias & facias omnia mandata eius & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie, venient ſuper te omnes maledictiones iſtæ, & apprehendent te. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro. Maledictum horreum tuū, & maledictæ reliquiæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armēta boum tuorum, & greges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens. Mittet Dominus ſuper te famem & eſuriem, & increpationem in omnia opera tua quæ tu facies: donec conterat te, & perdat velociter, propter adinuentiones tuas peſſimas in quibus reliquiſti me. Adiungat tibi Dominus peſtilentiam, donec conſumat te de terra ad quam ingrederis poſſidendam. Percutiat te Dominus egeſtate, febri & frigore, ardore & æſtu, & aere corrupto ac rubigine, & perſequatur donec pereas. Sit cœlum quod ſupra te eſt, æneū: & terra quam calcas, ferrea. Det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cœlo deſcendat ſuper te cinis, donec conteraris. Tradat te Dominus corruentem ante hoſtes tuos, per vnam viam egrediaris contra eos, & per ſeptē fugias, & diſpergaris per omnia regna terræ. Sitque cadauer tuum in eſcam cunctis volantibus cœli, & beſtijs terræ, & non ſit qui abigat. Percutiat te Dominus amentia & cæcitate ac furore mentis, & palpes in meridie ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Omnique tempore calumniam ſuſtineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te. Vxorem accipias, & alius dormiat cum ea. Domū ædifices, & non habites in ea. Plantes vineam, & non vindemies eam. Bos tuus immoletur coram te, & non comedas ex eo. Aſinus tuus rapiatur in conſpectu tuo, & non reddatur tibi. Oues tuæ dentur inimicis tuis, & non ſit qui te adiuuet. Filij tui & filiæ tuæ tradantur alteri populo, Videntibus oculis tuis, & deficientibus ad conſpectum eorum tota die, & non ſit fortitudo in manu tua. Fructus terræ tuæ, & omnes labores tuos comedat populus quem ignoras: & ſis ſemper calumniam ſuſtinens, & oppreſſus cunctis diebus, & ſtupens ad terrorem eorum quæ videbunt oculi tui. Percutiat te Dominus vlcere peſſimo in genibus, & in ſuris, ſanariq; non poſſis à plāta pedis vſque ad verticem tuum. Ducet te Dominus, & regem quem conſtitues ſuper te, in Gentem quam ignoras tu & patres tui, & ſeruies ibi Dijs alienis, ligno & lapidi.*

Et opes.

Peccatorum pœna.

Peccato morbo conſequuntur.

Et eris perditus, in prouerbiū ac fabulā omnibus populis, ad quos te introduxerit Dominus. Sementē multam iacies in terram, & modicū congregabis: quia locuſtæ deuorabunt omnia. Vineam plantabis & fodies, & vinū non bibes, nec colliges ex ea quippiam: quoniā vaſtabitur vermibus. Oliuas habebis in omnibus terminis tuis, & nō vngeris oleo, quia defluent, & peribunt. Filios generabis & filias, & nō frueris eis: quoniā ducentur in captiuitatē. Omnes arbores tuas & fruges terræ tuæ rubigo cōſumet. Aduena qui tecū verſatur in terra, aſcendet ſuper te, eritq; ſublimior: tu autē deſcendes, & eris inferior. Ipſe fœnerabit tibi, & tu non fœnerabis ei. Ipſe erit in caput, & tu eris in caudā. Et venient ſuper te omnes maledictiones iſtæ, & perſequentes apprehendēt te, donec intereas: quia non audiſti vocē Domini Dei tui, nec ſeruaſti mandata eius & ceremonias quas præcepit tibi. Et erūt in te ſigna atque prodigia, & in ſemine tuo in gaudio, cordiſq; lætitia, propter rerum omnium abundantiam. Seruies inimico tuo quem immittet tibi Dominus, in fame, & ſiti, & nuditate, & omni penuria, & ponet iugum ferreū ſuper ceruicem tuā, donec te conterat. Adducet Dominus ſuper te Gentem de longinquo, & de extremis terræ finibus in ſimilitudinem aquilæ

Seruitus peccati eſt.

ve-

Volantis cum impetu; cuius linguam intelligere non poſ-
Peccatis vrbes vapulant.
ſis. Gentem procaciſsimam, quæ non deferat ſeni, nec miſereatur paruuli, & deuoret fructum iumentorũ tuorum, ac fruges Terræ tuæ: donec intereas, & non relinquat tibi triticũ, vinum, & oleum, armenta boum, & greges ouiũ: donec te diſperdat, & conterat in cunctis vrbibus tuis, & deſtruãtur muri tui firmi atque ſublimes, in quibus habebas fiduciam in omni Terra tua. Obſideberis intra portas tuas in omni Terra tua quã dabit tibi Dominus Deus tuus: & comedes fructũ vteri tui, & carnes filiorum tuorũ & filiarum tuarum, quas dederit ti-
Hæc vrbiũ excidium inſtruitque docens.
bi Dominus Deus tuus, in anguſtia & vaſtitate qua opprimet te hoſtis tuus. Homo delicatus in te, & luxurioſus valde inuidebit fratri ſuo. & vxori quæ cubat in ſinu ſuo, ne det eis de carnibus filiorũ ſuorum quas comedet; eo quod nihil aliud habeat in obſidione & penuria qua vaſtauerint te inimici tui intra omnes portas tuas. Tenera mulier & delicata, quæ ſuper terrã ingredi non valebat, nec pedis veſtigium figere propter mollitiem & teneritudinẽ nimiam, inuidebit viro ſuo qui cubat in ſinu eius, ſuper filij & filiæ carnibus, & illuuie ſecundinarum quæ egrediuntur de medio feminũ eius, & ſuper liberis qui eadẽ hora nati ſunt, comedent enim eos clã propter rerum omniũ penuriam, in obſidione & vaſtitate qua opprimet te inimicus tuus intra portas tuas. Niſi cuſtodieris & feceris omnia verba legis huius quæ ſcripta ſunt in hoc volumine, & timueris nomen eius glorioſum & terribile, hoc eſt Dominũ Deum tuum: augebit Dominus plagas tuas, & plagas ſeminis tui, plagas magnas & perſeuerantes, infirmitates peſſimas & perpetuas, & conuertet in te omnes afflictiones Aegypti, quas timuiſti, & adhærebunt tibi. Inſuper & vniuerſos languores & plagas quæ non ſunt ſcripta in volumine legis huius, inducet Dominus ſuper te, donec te conterat: & remanebitis pauci numero, qui prius eratis ſicut aſtra cœli præ multitudine, quoniã non audiſti vocem Domini Dei tui. Et ſicut ante lætatus eſt Dominus ſuper vos, bene vobis faciens, voſque multiplicans: ſic lætabitur diſperdens vos atque ſubuertens, vt auferamini de Terra ad quã ingredieris poſsidendam. Diſperget te Dominus in oẽs populos à ſummitate terræ vſq; ad terminos eius: & ſeruies ibi dijs alienis, quos & tu ignoras & patres tui, lignis & lapidibus. In gẽtibus quoq; illis nõ quieſces, neq; erit requies veſtigio pedis tui. Dabit enim tibi Dominus ibi cor pauidũ, & deficiẽtes oculos, & animã conſumptã mœrore: & erit vita tua quaſi pendens ante te.
Peccator in perpetuo tremore eſt.
Timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ. Mane dices, Quis mihi det Veſperum? & Veſpere, Quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem, qua terreberis, & propter ea quæ tuis videbis oculis. Reducet te Dominus claſsibus in Aegyptum per viam de qua dixit tibi vt eam amplius non videres. Ibi venderis inimicis tuis in ſeruos & ancillas, & non erit qui emat.

Contra fulmen non ſalicis fucus, nec contra Deum calliditas.

His ſi mundus crederet, ſi hæc priuatim & publice auribus regum conſiliatoriumque inſonarẽt, iam cõſtitutam rem teneremus. Callida illa, prudentiaque conſiliorum defluerent ad hos tonitru. Regnaſſe impios non ignoro, nam Chananæi quoque iam Abrahami tempore dominabantur, ſed labẽtibus in deterius moribus calamitates impietatis comites increuere, donec penitus delerẽtur, nec aliorũ regna fuere ex merito, ſed vt malos
Regna ſæpe emergunt mota ad alia caſtiganda.
caſtigarent. Regna autẽ (inquit Cyprian. de Idolorũ vanitate) non merito accidunt, ſed ſorte variantur: Cæterum imperium tenuerunt & ante Aſſyrij, & Medi, & Perſæ, & Grecos & AEgyptios regnaſſe cognouimus. Ita vicibus poteſtatum, Romanis quoque vt & cęteris imperandi tempus obuenit. Cæterum ſi ad originem redeas, erubeſcas. Populus de ſceleratis, & nocentibus congregatur, & aſylo conſtituto facit numerum impunitas criminũ; vt Rex ipſe principatũ habeat ad crimina, fit Romulus parricida. Atque vt matrimoniũ faciat, rem concordiæ per diſcordias auſpicatur.

Opes Romanorum imperatorum ſpecta, & breuem vſuram nec compenſatam.

§. 3. Poniunt mali malos, colliduntur impiis impij, & vtriq; franguntur, nec mirum, teſtarum enim, & luti pugna eſt. *Hæc eſt pars hominis impij apud Deum & hæreditas violentorum, quam ab omnipotente ſuſcipient. Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, & nepotes eius non ſaturabuntur panibus, qui reliqui fuerint ex eo, ſepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt. Si comportauerit, quaſi terrã argentum, & ſicut lutũ præparauerit veſtimenta. Præparabit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis & argentum innocens diuidet. Apprehendet eum quaſi aqua inopia, nocte opprimet eum tempeſtas, Tollet eum ventus vrens, & auferet, & velut turbo rapiet eum de loco ſuo.*

Deus, inquit Dauid, *deſtruet te in finem, & euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuã de terra viuentium* Et Pſalm. 91. *Cum exorti fuerint peccatores ſicut fœnum, & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, vt intereant in ſæculum ſæculi.*

Patriarcharum felicitas à virtute.

Pereunt igitur impij, quamuis celeri germinatione ſpectatiſsime efflorescant. Verum hoc loco hærere nihil neceſſe eſt, tota ſcriptura nobis hoc indicat, Abrahamus exul patria Deum ſequitur vocantem, & defenditur, incrementum eius etiã regibus eſt terrori, idem Deus tribuit Iſaaco & Iacobo, felix fuit illa reſpublica cum eam Ioſue, & iudices pij adminiſtrarent, cum autem fecerunt malum in conſpectu Domini, vicinis regibus traditi ſunt in ſeruitutem. Hiſtoriam regum legamus, & pro cuiuſque moribus fortunam. Dauid vir ſecundum cor Dei regnum ad ſummum faſtigium euexit, quod tamen ob eius peccata clades
Regum Iſraelitarum ſors ex virtute.
paſſum eſt. Salomon pacifice & feliciſsime adminiſtrauit, donec vitiis ſuis Adad Idumæũ concitauit, & Ieroboamo decem tribus reſignauit, Roboami & Abię vt temeraria, & impia facta fuerũt, ita calamitates etiam nouæ, capta vrbe, ſpoliato tẽplo, regia dignitate ab auro ad æs translata. Aſa virtutem ſecutus impuros ſuſtulit, & matrem in ordinem redegit, Zaram AEthiopem decies centena millia trahentem vicit, ſed tandem à Deo deflectens arthridite vexatus, ſolus ſua culpa mortuus eſt. Filius Aſæ Ioſaphat, pius, fortis, & inclytus fuit, ſed hæredem habuit degenerem Ioram, qui paricidio, idololatria regnũ fœdauit, ideoque Idumæi, aliæque nationes vectigales deſciuerunt.
Iorami regis infelix exitus.
Sed ex ipſa ſcriptura audire præſtat vindictam Dei in impium regem. Par. 2. 21. 12 *Allatæ ſũt autem ei litteræ ab Elia Propheta, in quibus ſcriptum erat. Hæc dicit Dominus Deus Dauid Patris tui, Quoniam non ambulaſti in vijs Ioſaphat patris tui. & in vijs Aſa regis Iuda, ſed inceſsiſti per iter regum Iſrael, & fornicari feciſti Iudã, & habitatores Ieruſalẽ, imitatus fornicationẽ domus Achab; inſuper & fratres tuos domũ patris tui, meliores te occidiſti: Ecce Dominus percutiet te plaga magna cũ populo tuo, & filijs, & vxoribus tuis, vniuerſaq; ſubſtãtia tua. tu autẽ ægrotabis peſſimo languore vteri tui, donec egrediantur vitalia tua paulatim per ſingulos dies. Suſcitauit ergo Dominus cõtra Ioram ſpiritum Philiſthinorum, & Arabum, qui confines ſunt AEthiopibus, & aſcenderunt in terrã Iuda, & vaſtauerunt eã diripuerũtq;, cunctã ſubſtantiam quæ inuenta eſt in domo regis, inſuper & filios eius, & vxores: nec remanſit ei filius, niſi Ioachaz, qui minimus natu erat. Et ſuper hæc omnia percuſſit eũ Dominus alui lãguore inſanabili. Cumq; dies ſuccederet dies, & temporũ ſpatia voluerẽtur, duorũ annorũ expletus eſt circulus: & ſic longa conſumptus tabe, ita vt egereret etiã viſcera ſua, languore pariter, & vita caruit Mortuuſque eſt in*

infirmitate peſſima,& non fecit ei populus ſecundum morem combuſtionis, exequias, ſicut fecerat maioribus eius.

Vt virtutũ & vitiorũ, ita proſperitatis, & calamitatis mox viceſ.

Secutus inde Ochozias, Athalia, Ioas, Achas miſeros cum regni totius concuſſione exitus ſortiti ſunt. Ezechias pietate ſua omnia reſtituit, Manaſſes amiſit; Ioſias iterum auum imitatus, felicitatem reduxit priſtinam, poſteri eius impietate perierunt.

Vna victoria multis cladibus obruta non facit felicem.

§. 4. Promptum fuerit forte aliarum gentium obijcere in ſummis ſceleribus felicitatem; verum ad omnem hiſtoriam appello; vna in re quapiam ſucceſſus eſt, in tota republica felicitas nulla eſt. Quod in exemplum felicitatis humanæ adduci ſolet regnum Macedoniæ, ſi lubet, intueamur.

Alexandri infelicitas.

Geſto in Græcia bello occiſis fratribus, & propinquis, Aſiam Alexander ingreditur, annos duodecim in ſumma cura, dolore, multis vulneribus, furore, domeſticorum ſanguine, cõſpirationibus, timore, calamitoſiſſime tranſegit, donec crapula vel veneno periret; paulo poſt omnis eius poſteritas exciſa eſt, nec modo illa, ſed principes eius, & quos Orientis ſpoliis onerarat Argyraſpides. Nulla autem felicitas eſt annos duodecim furere, vt tota nobilitas pareat. Qui hiſtoriam cum prudentia legerit, regnum Macedoniæ rege Alexandro, & eius principibus concurrentibus infelicius fuiſſe intelliget, quam fuerit regnum Iſraelis, etiam tum cum pro malis moribus pœnas luit. In quo & hoc memorabile, tot principes præter Ptolomæos, & Seleucidas cum vniuerſis familiis exciſos. Verum de regno Iſraelis & Iuda hic agimus, de quibus ita 4. Regum 17. 6. *Anno autem nono Oſee, cepit rex Aſſyriorum Samariam, & tranſtulit Iſrael in Aſſyrios: poſuitque eos in Hala, & in Habor iuxta fluuium Gozan, in ciuitatibus Medorum. Factum eſt enim, cũ peccaſſent filij Iſrael Domino Deo ſuo, qui eduxerat eos de terra Aegypti, de manu Pharaonis regis Aegypti, coluerunt Deos alienos. Et ambulauerunt iuxta ritum gentium, quas conſumpſerat Dominus in conſpectu filiorum Iſrael, & regum Iſrael: quia ſimiliter fecerant. Et offenderunt filij Iſrael verbis non rectis Dominum Deũ ſuum: & ædificauerunt ſibi excelſa in cunctis vrbibus ſuis à Turre-cuſtodum vſque ad ciuitatem munitam. Feceruntque ſibi ſtatuas & lucos in omni colle ſublimi, & ſubter omne lignum nemoroſum: & adolebant ibi incenſum ſuper aras in morem gentium quas tranſtulerat Dominus à facie eorũ: feceruntq; verba peſſima irritantes Dominum, & coluerunt immunditias de quibus præcepit eis Dominus ne facerent verbũ hoc. Et teſtificatus eſt Dominus in Iſrael & in Iuda per manum omniũ Prophetarum & Videntium, dicens, Reuertimini à vijs veſtris peſſimis, & cuſtodite præcepta mea & ceremonias iuxta omnẽ legem quam præcepi patribus veſtris: & ſicut miſi ad vos in manu ſeruorũ meorum prophetarum. Qui non audierunt, ſed indurauerunt ceruicem ſuam iuxta ceruicem patrũ ſuorum, qui noluerunt obedire Domino Deo ſuo. Et abiecerunt legitima eius, & pactum quod pepigit cum patribus eorũ, & teſtificationes quibus conteſtatus eſt eos: ſecutique ſunt vanitates, & vane egerunt: & ſecuti ſunt Gentes quæ erant per circuitũ eorũ, ſuper quibus præceperat Dominus eis vt non facerent ſicut & illæ faciebant. Et dereliquerunt omnia præcepta Domini Dei ſui: feceruntq; ſibi conflatiles duos vitulos, & lucos, & adorauerunt vniuerſam militiã cœli: ſeruieruntq; Baal, & conſecrauerunt filios ſuos, & filias ſuas per ignem: & diuinationibus inſeruiebant & auguriis: & tradiderunt ſe vt facerent malum coram Domino, vt irritarent eum. Iratuſque eſt Dominus vehementer Iſraeli, & abſtulit eos à conſpectu ſuo, & non remanſit niſi tribus Iuda tantummodo. Sed nec ipſa Iuda cuſtodiuit mandata Domini Dei ſui: verum ambulauit in erroribus Iſrael, quos operatus fuerat. Proiecitque Dominus omne ſemen Iſrael, & afflixit eos, & tradidit eos in manu diripientiũ donec proiiceret eos à facie ſua:* Diuina igitur ſapientia, quæ fons omnium eſt bonorum, felicitatem religione, & virtute definit.

Exilium perpetuum Iſraelis ob ſcelera.

Deſperata ſalus eſt, cũ non corrigamur monitis.

CAPVT VI.

Omnes viri ſancti felicitatem Reipublicæ ex virtute æſtimarunt.

Religio & iuſtitia fundamenta gubernationis.

§. 1 OMnium ſanctorum eſt conſentiens, veraque ſententia, duo eſſe fundamenta politicæ ſocietatis, iuſtitiam, & religionem, principemq; cum primũ à Deo receſſerit, in ſe quoque ſummã rebellionem experiri. Sola vera pietas ſatis eſt principibus ad ſalutem; ſicutè contrario, abſque illa nihil proſunt exercitus, equi, ſatellites, enſium vis, virorumque innumerabiles copiȩ, aurum item, & argentum, & quicunque prȩterea eſt alius apparatus. Telæ aranearum iſta ſunt, niſi pietate conſiſtant.

Inter ſanctos quidem recenſere Tertullianum fas non eſt, quia quamuis recte cœpit, magno tamen Eccleſiæ ſcandalo cecidit. Ille tamen præ cæteris in Apologetico in hoc argumentum incubuit. Iudicium hoc gentium erat; ſi *Tiberis aſcendit in mœnia, Nilus non aſcendit in arua, cœlum ſtetit, terra mouit,* fames aut lues orbem inuaſerunt, continuo Chriſtiani vt rei ſcelerum petebantur ad leonem; ille vero præcipue gentiles cauſas dare probat, & nunc mala illa leuiora eſſe, cum ſunt apud Deũ deprecatores Chriſtiani; communis itaque mundi ſententia erat, delictis pœnas infligi.

Deum colentibus proſpera, negligentibus aduerſa contingunt.

S. Cyprianus etiam libro de Idolorum vanitate, Iudæorum clades pœnam impietatis fuiſſe docet. *Iudæis primum erat apud Deum gratia: ſic olim iuſti erant, ſic maiores eorum religionibus obediebãt. inde illis & regni ſublimitas floruit, & generis magnitudo prouenit: ſed illi negligentes indiſciplinati & ſuperbi poſtmodũ facti, & fiducia patrum inflati, dum diuina præcepta contemnunt, datã ſibi gratiam perdiderunt. Quã vero fuerit illis profana vita, quæ contracta ſit violatæ religionis offenſa, ipſi quoque teſtantur, qui etſi voce tacent, exitu confitentur: diſperſi & palabundi vagantur ſoli, & cœli ſui profugi, per hoſpitia aliena iactantur.*

Regum ſcelere populus plerunque deletur, ſed imitator.

Et S. Hieronymus in c. 15. Ierem. *Dabo eos in feruorem, ſiue commotionem, & anguſtias vniuerſæ terræ; & ſub Babylonijs ex parte completum eſt, & nunc explerur in toto: quando peſſimũ regem, & qui repleuerit Ieruſalem à porta vſque ad portam cruore iuſtorũ, populus imitatus eſt impius. Ex quo diſcimus regũ ac principum & præpoſitorum ſcelere populos plerunq; deleri.* Summa ergo pernicies, princeps impius.

Niniuitæ peccato ſeruarunt, quæ peccando miſſuri erant.

§ 2. Sanctus Ambroſius in cap. 4. Ionæ, vnicã ſeruandæ patriæ rationem, aut eſſe ciuium probitatem, ſicut eorum peccata ſunt cauſa euerſionis, *Tanta fuerunt, Niniuitæ ſapientia, vt non alienis ſe præſidiis defenderent, ſed propria deuotione ſaluarent. Nã non ſtatim deſperauerunt de ſalute ſua, quia audierunt à Propheta cũ ciuitatis ſe manibus ſubuertendos: ſed quando proximum annuntiabatur excidium, tanto magis religioſis actibus armabantur: nec reliquerunt euertendam ciuitatem ſuam, ſed in ea potius permanſerunt ſapientes ſcilicet, vt quæ ciuiũ vexabatur peccatis, ciuium orationibus ſaluaretur: & cui perditionem mala conuerſatio intulerat, ei ſalutem deuotio religioſa conferret. Iuſtum enim erat, vt quos fuerat paſſa pec-*

cato-

tantes, eoſdem haberet proprios defenſores. Ciuitati enim non niſi propter ciuium peccata infertur excidium. Deſine ergo peccare, & ciuitas non peribit. Quid fugis patriã? ſi vis ſaluus eſſe, tua potius peccata ſubterfuge. Si tu peccare deſieris, victus eſt inimicus. Dicit ad Abraham ſcriptura diuina per decẽ iuſtos patriam poſſe ſaluari. Igitur ſi iuſti ſunt qui ſaluam faciant patriam, vtiq; iniuſti ſunt qui relinquunt. Et ſi illi propter præſentiam ſuam conſequũtur gratiam: neceſſe eſt vt iſti propter deſolatione mereantur offenſam. Iniuſtus plane & impius eſt filius, qui periclitantem deſerit matrem. Mater enim quodammodo dulcis eſt patria, quæ te genuit, quæ nutriuit, quæ vt fugere poſſis diuitem te fecit.

Patria miſera non deſerenda, ſed iuuanda.

Et S. Auguſtinus in Pſalm. 118. præcipue principibus inculcat virtutem. *Magnopere curandum eſt, vt qui regendis hominibus præfertur, apud ſe intra ſacrarium mentis in cathedra præſideat humilitas, cumque iudicantis à cæteris ſoris aſſiſtitur, vigilanti oculo inceſſanter aſpiciat, cui quandoque iudici ipſe de his iudicandus aſſiſtat.* Merito ſane omnibus enim quocunque iure damnatis ad Deum ſalua eſt appellatio, quicunque cauſa cecidit, ad magnum illud tribunal in integrum reſtituitur, & aliquando ad honorem ſui iudicis euehitur.

Sententia iudicum Deo iudicanda ſiſtitur.

Romanam Rempublicam malis moribus periiſſe teſtis eſt idem Auguſtinus lib. 2. de ciuitate Dei, c. 23. *Illa igitur reſpublica malis moribus cum periret, nihil Dij eorum, pro dirigendis, vel corrigendis moribus egerunt ne periret. Imo depr auandis & corrumpendis addiderunt moribus, vt periret.*

Dij Romanorum mores, quibus perierunt, non correxerunt.

Denique libr. 19. de ciuitat. cap. 21. docet ſine iuſtitia Rempublicam eſſe non poſſe. *Breuiter enim rempublicam definit eſſe rem populi. Quæ definitio ſi vera eſt, nũquam fuit Romana reſpublica: quia nunquam fuit res populi, quam definitionem voluit eſſe reipublicæ. Populum enim eſſe definiuit cœtũ multitudinis, iuris conſenſu & vtilitatis communione ſociatum. Quid autem dicat iuris conſenſum, diſputando explicat: per hoc oſtendens geri ſine iuſtitia non poſſe rempublicam: vbi ergo iuſtitia vera non eſt, nec ius poteſt eſſe. Quod enim iure fit, profecto iuſte fit. Quod autẽ fit iniuſte, nec iure fieri poteſt. Non enim iura dicenda ſunt vel putãda iniqua hominum conſtituta: cum illud etiam ipſi ius eſſe dicant, quod de iuſtitiæ fonte manauerit: falſumque eſſe, quod à quibuſdam non recte ſentientibus dici ſolet: id eſſe ius, quod ei qui plus poteſt, vtile eſt. Quocirca vbi non eſt vera iuſtitia, iuris conſenſu ſociatus cœtus hominũ non poteſt eſſe, & ideo nec populus iuxta illam Scipionis vel Ciceronis definitionem. Et ſi non populus, nec res populi, ſed qualiſcunque multitudinis, quæ populi nomine digna non eſt: ac per hoc ſi reſp. res populi eſt, & populus non eſt, qui conſenſu non ſociatus eſt iuris; non eſt autem ius, vbi nulla iuſtitia eſt: procul dubio colligitur, vbi iuſtitia non eſt, non eſſe rempublicam. Iuſtitia porro ea virtus eſt, quæ ſua cuique diſtribuit. Quæ igitur iuſtitia eſt hominis, quæ ipſum hominem Deo vero tollit, & immundis dæmonibus ſubdit?*

Vbi iuſtitia non eſt, nec Reſpublica eſt.

§. 3. Oroſius etiam religioni & pietati Chriſtianorum tribuit, quod mundus leuioribus malis concutiatur, Arnobius vero ex profeſſo id probare contendit. Tantum pietati & virtuti illi tribuerunt. Hippolytus martyr grauiſſimas calamitates magno agmine orbem inuaſuras prædixit, tum cum ſolutis moribus, lætiſsime eſt regnaturus Antichriſtus, cum omnium regnorum iura cõcident, & pro dolor ad ea mala ſunt iam apparatus, & præambula. Hoc modo ad virtutem hortantur Leonem imperatorem Epiſcopi Phœniciæ. *His bene diſpoſitis, iniuria hoſtium vertitur in timorem, & qui pridem imprudenter reſiſtere didicerant, propter veſtræ fidei magnitudinem confuſi venient ad tutelam. Imitatores enim eorum principum conſtituti, qui iuſtitia & æquitate claruerunt, faciliime rebus præſentibus præualebitis.* Et Epiſcopi Meſopotamiæ: *Hæc cum ſacerdotibus Chriſti pietas veſtra tenens, atque confirmans in pace Imperij gubernacula moderatur.*

Et Iulianus Epiſcopus Coënſis: *Martianus amore diuini diadematе coronatur, ſpiritualem quoque ſuſcipiens veritatem, feſtinauit Apoſtolorum dogmata confirmari à præſulibus Eccleſiæ, deſiderio fidei & cenſuræ Orthodoxæ, quæ cum veſtra pietas imitatur, & victoriam contra barbaros adipiſcitur, & veritatis quoque deſtruit inimicos.* Synodus ſexta, ad Conſtantinum quartum promittit fore, vt pro pietate eius, Deus omnes actus illius felices & proſperos faciat, qui in ſuis ſacris Euangeliis promittit, inquiens: *Quærite primũ regnum Dei, & hæc omnia adijcientur vobis.* Synodus ſeptima ad Conſtantinum, & Ioannem. *Saluator omnium Deus, & qui nobiſcum regnat Eccleſiæ ſuæ pacem pro præmio ſuo tribuat, veſtrũ autem imperium cũ ſenatu, & ducibus, & fideliſsimo militum exercitu in multos annos conſeruet, & victoriam nobis concedat. Ipſe enim dixit: Viuo ego, dicit Dominus, & glorificantes me glorifico; ipſe eſt, qui accingens vos potentia omnẽ hoſtilem impreſsionem à vobis auferet, obedientiam autem apud vos conciliabit.* Synod. Toletana ad Siſenandum. *Multa regna terrarum cœleſtis iracundia ita permutauit, vt pro impietate fidei, & morum alterum ab altero ſolueretur. Vnde nos, & cauere oportet caſum huiuſmodi gentium, ne ſimiliter plaga feriamur præcipiti, & pœna puniamur crudeli.*

Veriſsime Ambroſius Epiſt. 31. ad Valentinianum. *Hæc eſt caritas exſpectanda, hæc eſt caritas maior imperio, ſi fides tuta ſit, quæ ſeruat imperium.*

Fides ſeruat imperium.

§. 4. Experimur & nos in Græcia atque Vngaria, quod de ſuis temporibus queſtus eſt Hieronymus in Epitaphio Nepotiani. *Noſtris peccatis barbari fortes ſunt, noſtris vitiis Romanus ſuperatur exercitus. Infelices nos qui tantũ diſplicemus Deo, vt per manus barbarorum illius in nos ira deſæuiat. Ezechias egit pœnitentiam, & centum octuaginta quinque millia Aſſyriorum, vna nocte ab vno Angelo deleta ſunt: Ioſaphat laudes Domini concinebat, & Dominus pro laudante ſuperabat: Moyſes cõtra Amalech non gladio, ſed oratione pugnauit.* Si erigi volumus, proſternamur. Pro pudor, ſtolida vſque ad incredulitatem mens: Romanus exercitus, victor orbis, & Dominus, ab his vincitur, hos pauet, horũ terretur aſpectu, qui ingredi non valent; qui ſi terrã tetigerint, ſe mortuos arbitrantur. *Et non intelligimus prophetarum voces, fugient mille vno perſequente, amputamus cauſas morbi, vt morbus pariter auferatur.*

Peccata Chriſtianorum Turcicas vires augent.

Hæc vtinam omnium cordibus imprimantur hodiernis in calamitatibus, quibus etſi reſiſtere multi ſatagunt, tamen vitia, Propter quæ illas patimur, pauci deſerunt.

Sanctus Auguſtinus libr. 5. de ciuitate cap. 25. *Bonus Deus, ne homines qui eum crederent propter æternam vitam colendum, has ſublimitates, & regna terrena exiſtimarent poſſe neminẽ conſequi, niſi Dæmonibus ſupplicaret, quod hi ſpiritus in talibus multũ valerent, Cõſtantinum imperatorẽ non ſupplicantem dæmonibus, ſed ipſum verũ Deum colentem tantis terrenis impleuit muneribus, quanta optare nullus auderet. Cui etiam cõdere ciuitatem Romani imperij ſociam velut ipſius Romæ filiam, ſed ſine aliquo Dæmonum templo ſimulacroq; conceſſit, diu imperauit, vniuerſum orbem Romanum vnus Auguſtus tenuit, & defendit, in adminiſtrãdis, & gerẽdis bellis victorioſiſſimus fuit, in tyrannis opprimendis, per omnia proſperatus eſt, grãdæuus ægritudine & ſenectute defunctus eſt, filio imperãtes reliquit.*

Conſtantini felicitas ob pietatem.

 San-

Sanctus Gregorius Nazianzenus oratione ad Iulianum impietate euerti imperium docet. *Salutifera doctrina (Chriſti) longe lateque fuſa, ac circa nos maxime vigente, religionem Chriſtianam inuertere, & labefactare conari, nihil aliud fuerit, quam Romanorum imperium conuellere, omnibuſque Reipub. partibus periclitari, eaque, quibus ne hoſtes quidem grauius quidquam nobis imprecari poſſint, à nobiſmetipſis accipere.*

S. Chryſoſtomus in Iſaiam. *Haud rite ſe habent principum negotia, de his plerumque loquimur. Ingens periculum, quid autem in cauſa eſt eorū,* inquiunt, *qui principatum gerunt, incogitantia. non eſt principum incogitantia, ſed noſtra iniuſtitia pœna eſt pro noſtris ſceleribus exacta. Illa nihil non ſurſum deorſumq; inſcuerunt, illa quicquid eſt calamitatum, inuenerunt, illa armarunt hoſtes, illa fecerunt vt victi deſcenderemus, non aliunde malorum examen inundauit, quam ex hac cauſa.*

Nulla clades, niſi eorum miniſtria.

Hodie quoque quam multi inter lites, vſuras, odia, ebrietates, adulteria accuſant principum ſocordiam, cum peccatis ipſi ſuis pœnam trahant, nec alia de cauſa pacem optent, quam vt vitijs ſuis ſecure, & delicijs indulgeant.

Verum ne plura conſecter, legi poteſt S. Cyrillus de recta in Dominū noſtrum IESVM CHRISTVM fide, ad Theodoſium. Hilarius in Pſalm. 137 Gregorius ad Theodoricum Francum. S. Leo ad Theodoſium, & Pulcheriam Auguſtam, Athanaſius ad Conſtantinum, & Iouinianum, Ioannes ad Iuſtinianum. Concilium Meldenſe ad Carolum iuniorem Francum, Symmachus ad Anaſtaſium. Concilium Pariſienſe ad Lodouicum, & Lotharium. S. Bernardus ad Lodouicum. Hormiſda ad Iuſtinum. Nicolaus ad Michaelem, Epiſcopi Hiſpaniarum in coronatione regis.

CAPVT VII.

Sanctis patribus conſentire principes pios.

Diuina teſtimonia ſufficiant credentibus, humana mouent dubitantes.

§. 1. CRedere tantæ auctoritati merito debemus, cum nullam fallendi occaſionem, aut cauſam habuerint. Eos reges qui ſunt in ſcriptura omitto, quia humanis teſtimoniis magis cedunt, qui diuina oracula non agnoſcunt. Omnes tamen principes, prudentes, id dictum ſibi exiſtimarunt, quod Dauidi diuinum oraculum denunciauit. *Si cuſtodierint filij tui vias meas, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde ſuo, & in omni anima ſua, non auferetur tibi vir de ſolio Iſrael.*

Pœnitentia non ſemper incommoda temporaria ſoluitur.

Philippus Arabs cum ſe parricidio adeptum imperium non ignoraret, de religione melius edoctus, iuſſu Fabiani pontificis inter pœnitentes ante Eccleſiam ſupplex ſtetit, & facto oſtendit, nulla ſcelere parta imperia eſſe diuturna, mox enim & ille interfectus eſt.

Conſtantini ſtudium pietatis exemplum.

Inter principes vix vlli maior gloria, quam Conſtantino obtigit, nam & latiſsime imperauit, & Religionem præ cæteris coluit, templa dæmonum clauſit, vero Deo ſtruxit, Rempublicam ſouit. Ille tamen omnia pietati accepta retulit, atque in iudicio religionis omnia Concilio Niceno ſubiecit. Iouinianus maximo animo, & qui ipſo Auguſto imperio celſior eſſet, ante confeſſor, deinde ſucceſſor illius, quem tyrannum paſſus fuerat, negauit *ſe exercitui, qui falſos Deos coleret, imperare velle, cum eſſet Chriſtianus,* quod in tantis flagitiis nullam Reipublicæ felicitatem eſſe poſſe exiſtimaret.

Iouiniani fortiſſimū factum.

Theodoſius & Valentinianus ad Synodum Epheſinam ſcripſere, per ea, quæ ad pietatem, religionemque conſeruandam pertinent, cetera quoque ſe aſſequi poſſe. Ipſe itaque Theodoſius Pſalmos canere, preces dicere cum Eudoxia coniuge, & Pulcheria ſorore ſolitus diu feliciterque regnum tenuit.

Theodoſii.

Eadem eſt ſententia Iuſtini ad Hormiſdam, Honorij ad Arcadium. Iuſtiniani ſecundi, Caroli Magni ad Epiſcopos Hiſpaniæ. Cæterorumque, quorum eſt in hiſtoria commendatio, & apud poſteros memoria.

Caroli, &c.

Verum hac in re clarior, efficacior, & multis ſeculis probatior non poteſt ratiocinatio produci, quam ius Romani imperij, hoc eſt ius publicum orbis terrarum, quod iam tot gētibus acceptum, tot regibus firmatum eſt, vt eius primariam partem velle conuellere, ſit res humanas turbare, atque rempublicam euertere.

CAPVT VIII.

Iuris ciuilis teſtimoniis docetur in Republica religionem ſerio colendam eſſe.

§. 1. IMp. Gratian. Valentin. Theod. *Cunctos populos quos clementiæ noſtræ regit imperium, in tali volumus religione verſari, quam diuum Petrum Apoſtolum tradidiſſe Romanis, religio vſque adhuc ab ipſo inſinuata declarat, quāque pontificem Damaſum ſequi claret, & Petrum Alexandriæ Epiſcopum virum Apoſtolicæ ſanctitatis: hoc eſt, vt ſecundum Apoſtolicam diſciplinam, euangelicamque doctrinam, patris & filij & Spiritus ſancti vnam Deitatem ſub pari maieſtate & ſub pia trinitate credamus.*

Religio ſit quam D. Petrus docuit.

§. 2. Nec modo iidem ita ſentiunt, ſed ſuas ipſi leges, ſi quæ contra religionem obrepſerint, lubentes, atque vltro abrogant, ad Eutropiū præfectum prætorio. *Nullus hæreticis miniſteriorum locus, nulla ad exercendam animi obſtinatioris dementiam pateat occaſio. Sciant omnes, etiam ſi quid ſpeciali quolibet reſcripto per fraudem elicito, ab huiuſmodi hominum genere impetratum ſit, non valere. Arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ, vnius autem ſummi Dei nomen vbique celebretur. Nicenæ fidei dudum à maioribus tradita, & diuinæ religionis teſtimonio atque adſertione firmata obſeruantia ſemper manſura teneat.*

Reſcripta contra veterem religionem impetrator facit irrita.

Optima omnino fide Marcianus Palladio præfect. præt. *Nemo clericus, vel militaris, vel alterius cuiuslibet conditionis, de fide Chriſtiana, publice turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in poſterū, ex hoc tumultus & perfidiæ occaſionem requirens. Nā & iniuriam facit iudicio reuerendiſsimæ Synodi, ſi quis ſemel radicata ac recte diſpoſita reuoluere & publice diſputare contenderit: cum ea, quæ nunc de Chriſtiana fide à ſacerdotibus, qui Chalcedone conuenerunt, per noſtra præcepta ſtatuta ſunt, iuxta Apoſtolicas expoſitiones, vt inſtituta Sanctorum patrū trecentorum decem & octo in Nicæa, & centum quinquaginta in hac regia vrbe definita eſſe noſcantur.*

Contra veteres Synodos diſputare lege vetatur.

Iuſtinianus vero: *Omnem adhibentes prouidentiam circa ſanctiſsimas Eccleſias, in honorem & gloriam ſanctæ & incorruptæ homouſiæ Trinitatis, per quam & nos & communem rempublicam ſaluos fore credidimus, inſiſtentes etiam doctrinæ ſanctorum Apoſtolorū, de creandis irreprehenſibilibus ſacerdotibus, qui quidem ob id potiſsimum ordinantur, vt ſuis precibus benignitatem humaniſsimi Dei rebus adquirant communibus, præſenti lege ſacimus.*

Tutela regni ex cultu S. Trinitatis, & precibus ſacerdotum.

Et ad Epiphanium: *Omnem ſemper adhibentes prouidentiam circa ſanctiſsimas Eccleſias: per*

quas

by Googl

per & noſtrum imperium ſuſtineri, & communes res clementiſſima Dei gratia muniri credidimus, nec non & noſtras & cæterorum omnium animas ſtudentes ſaluare: & eam ob rem ſollicite aſsidue, ne commoda ſanctiſſimarum Eccleſiarum, in quacunque ciuitate ſint conſtituta, aliqua ratione minuantur: neue, quæ in ipſis ſunt, diuina liturgia ex Deo amantiſſimorum ſacerdotum abſentia impediantur, aut non conuenienter currant, ac ne etiam ſanctiſſimarum Eccleſiarum conſumantur res tam propter itinerum, quam etiam commeantium huc ſacerdotum & comitantium clericorum impenſas.

Et ad Ioannem præf. præt. *Deo nobis auxilium præbente, omnia, quæ pro honore ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ ad Dei placitum fieri properamus, legibus conſtituere, & operibus adimplere deſideramus. Et iam quidem multa circa eius auxilium ſtatuimus, quæ Eccleſiaſticæ doctrinæ atque ſtatui conueniunt.*

Canones ſacri maiore cura, quam leges ciuiles obſeruand. Egregie hoc expoſuit inſignis legum lator Iuſtinianus Nouell. Conſtit. 137. *Si ciuiles leges, quarum poteſtatem nobis Deus pro ſua in homines benignitate credidit, firmiter ab omnibus cuſtodiri ad obedientiam ſubiectorum atque ſtudemus, quãto plus ſtudij adhibere debemus circa ſacrorum canonum & diuinarum legum cuſtodiam, quæ ſuper ſalute noſtrarũ animarum definitæ ſunt? qui enim ſacros canones cuſtodiunt, Domini Dei adiutorio digni ſunt: qui autem eos tranſgrediuntur, ipſi ſemetipſos iudicio reddunt obnoxios. Maiori igitur condemnationi ſubiacent ſanctiſſimi Epiſcopi, quibus concreditum & commiſſum eſt & canones inquirere & conſeruare, ſi quod eorũ prætermiſſum fuerit, indemnatum atque impunitum reliquerint. Sanè cum hactenus canones obſeruati non rectè fuerint, diuerſas ex eo paſſi ſumus interpellationes contra Clericos & Monachos, & quoſdam Epiſcopos, vt qui ſecundum diuinos canones non viuerent, & quidam etiam inter eos inuenirentur qui nec ipſam quidem vel ſanctæ oblationis, vel ſancti baptiſmatis orationem tenerent aut ſcirent. Dei igitur intelligentes, & animo infigentes iudicium ſingulorum quæ nobis delata ſunt, inquiſitionem ſimul & correctionem iuſsimus canonicè procedere. Si enim illa quæ à laicis peccantur, generales leges non concedunt extra inquiſitionem & vindictam manere, quomodo à ſanctis Apoſtolis & patribus ſuper omnium hominum ſalute canonicè ſtatuta deſpicere patiemur? ſane multos ex eo maximè deprehendimus in peccata fuiſſe prolapſos, quod non ſunt facta ſynodi ſanctiſſimorum ſacerdotum iuxta ea quæ à ſanctis Apoſtolis & patribus definita ſunt. Si enim hoc fuiſſet obſeruatum; quilibet metuens grauem in Synodo accuſationem, ſtuduiſſet vtique & ſacras ediſcere liturgias, & temperanter viuere, ne condemnationi diuinorum canonum ſubiaceret. Illud quoque nihilominus quibuſdam peccandi occaſio fuit, quod abſque examinatione, & rectæ fidei atque honeſtatis vitæ teſtimonio ordinantur Epiſcopi, presbyteri, diaconi, & cæteri clerici. Nam ſi ad orandum pro populo deſtinati, indigni diuino miniſterio inueniantur, quomodo pro tranſgreſſionibus & delictis populi Deum propitiare poterunt? Planè ordinationes ſacerdotum cum omni diligentia & rigore fieri oportere docet nos & qui inter ſanctos cenſetur Gregorius Theologus, ſequutus ſanctos Apoſtolos, & diuinos canones. Sic enim in magno Apologetico, Qui autem (inquit) ſecundum Pauli canones & definitiones ſeipſum dirigens, quas de Epiſcopis & presbyteris conſtituit, vt ſicci ſiue ſobrij ſint, modeſti non violenti, non percuſſores, ad docendum idonei, irreprehenſibiles in omnibus, non conuerſantes malis, non multum aberrare ſe inueniet ab illa canonum rectitudine? Idemq́ rurſum loquitur in hæc verba: Mundari (inquit) oportet pluri mum, ac deinde mundare: ſapere ac deinde ſapiẽtiam docere: lucem fieri, & poſtea illuminare: propinquari Deo; tum alios adducere: ſanctificari tum ſanctificare: manuducere cũ manibus, conſultare cum cõſilio. Et rurſus idem ſanctus connumeratus Gregorius, de ijſdem in eadem oratione iſtud ſcribit: Quis iuſtus figuli vno ipſo die ſictilia ſua ternantis, ita repente fingat veri cultus antiſtitem, cum angelis ſtantem, & cum Archangelis laudes canentem, & Chriſto conſacrificantem? Et per hæc quidem indicat ille Theologus qualeſnam oporteat ad ſacerdotium promoueri. De his autem qui ordinantur indigni, idem hæc dicit in eadem oratione. Qui cum nihil (inquit) ad ſacrum Dei altare & ſacerdotium attulerint, nec in virtute & pulchro prius inſudarint & elaborarint, ſimul diſcipuli & præceptores pietatis oſtenduntur: & priuſquam purgati ſint, purgant, heri ſacrilegi, hodie ſacerdotes: heri extra ſacra, hodie præſules myſteriorum: veteratores malitia, nouitij pietate: qui ſunt opus atque fabrica humanæ gratiæ, non Spiritus ſancti. Quod autem diuini canones prohibent clericos eſſe, qui ſecundam vxorem duxerunt, & inter ſanctos Baſilius docens, ſic ait: Digamos canon miniſterio exclaſit (inquit) & ex ijs progenitos. Et hæc quidem ſanctus Baſilius. In tantum autem patribus ſacerdotum cura fuit, vt qui Niceæ conuenerunt, Canonem ediderint ita habentem: Interdixit per omnia magna Synodus, non Epiſcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui, omnino qui in clero eſt, licere ſubintroductam habere mulierem, niſi fortè aut matrem aut ſororem aut amicam, vel eas perſonas tantum quæ ſuſpiciones effugiunt.*

O Deus, ſis malis moderator.

§ 3. Nec minorem verbis pietatem præfert conſtitutio Tiberij Conſtantini. *Cum opera ſint quæ Deo conueniant, ſimulq́ eundem cum humano genero ortum habeant, in ſupplices beneficum eſſe, maleficia extirpare, & quæcunq́ ſubditis vtilia ſunt, ea & meditari & facere. tum ea ipſa nos præcipuum imperatoriæ Maieſtatis inſigne eſſe arbitrati, ex quo Deus nobis reipub. imperium atque gubernacula dedit, nulla (vt ita loqui liceat) neque die, neque nocte quicquam earum rerum ſtudio antiquius cariuſque habuimus.*

Nihil ſtudio pietatis ſit regibus antiquius.

§. 4. Legis etiam vim obtinere debet, quod in Synodo Toler. 3. Reccaredus rex monet. *Quamuis Dominus Deus omnipotens pro vtilitatibus populorum, regni nos culmen ſubire tribuerit, & moderamen gentium non paucarum regia noſtra curæ cõmiſerit: meminimus tamen nos mortalium conditione perſtringi, nec poſſe felicitatem futuræ beatitudinis aliter promereri, niſi nos cultui veræ fidei deputemus, & conditori noſtro ſaltem confeſſione, qua dignus eſt ipſe, placeamus. Pro quare, quanto ſubditorum gloria regali extollimur, tanto prouidi eſſe debemus in his quæ ad Deum ſunt, vel noſtram ſpem augere, vel gentibus nobis à Deo creditis conſulere.*

Qui in faſtigio ſunt impenſius Deum colant.

Iuſtinianus c. t. 4. *Certiſſimè credimus, quia ſacerdotum puritas, & decus, & ad Dominum Deum & Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum feruor, & ab ipſis miſſæ perpetuæ preces, multum fauorem noſtræ reip. & incrementum præbent. per quas datur nobis & barbaros ſubiugare, & in dominium redigere illos, quos antea non obtinuimus. & quanto plus rebus illorum accedit honeſtatis & decoris, tanto magis & noſtram rẽpub. augeri credimus. Si enim hi prætulerint vitam honeſtam & vndique irreprehenſibilem, & reliquum populum inſtruxerint, vt is ad illorum honeſtatem reſpiciens, multis peccatis abſtineat: planum eſt, quod inde & animæ omnibus meliores erunt, & facilè nobis tribuetur à maximo Deo & Saluatore noſtro IESV CHRISTO clementia conueniens.*

Precibus ſacerdotum creſcit Reſpublica.

Hanc ob cauſam tanta bonis imperatoribus cura fuit veræ religionis tuendæ, hæreſim Iu-

dæorum, Gentilium ſuperſtitiones abolendi, vt Epiſcoporū negligentiam ambitionemque, quātum in ipſis ſint, cohiberi conati ſint.

§.5. Hæreticos percellunt pluribus legibus Imperatores, vt oſtendant non poſſe conſeruari Rempublicam in tanta religionum varietate & impiorum licentia.

Hæreticis priuilegia ablata.

Conſtantin. Conſtans Conſtantius: *Priuilegia quæ contemplatione religionis indulta ſunt, Catholicæ tantùm legis obſeruatoribus prodeſſe oportet. Hæreticos non ſolùm ab his priuilegijs alienos eſſe volumus, ſed etiam diuerſis muneribus conſtringi & ſubijci.*

Docere vetantur.

Gratian. Valentin. & Valens aaa. *Omnes vetitis legibus diuinis & imperialibus conſtitutionibus hæreſes perpetuò quieſcant. Nemo vlterius conetur, quæ reperit profana præcepta, vel docere, vel diſcere. Nec antiſtites eorundem audeant fidem inſinuare, quam non habent: nec miniſtros creare, qui non ſunt. Nec per conniuentiam iudicantium, omniumque, quibus per conſtitutiones paternas ſuper hoc cura mandata eſt, eiuſmodi audacia negligatur, & creſcat, Hæreticorum autem vocabulo continentur, & latis aduerſus eos ſanctionibus ſuccumbere debent, qui vel leui argumento à iudicio Catholicæ religionis, & tramite detecti fuerint deuiare.*

Et deinde: *Ariani, & Macedoniani, Pneumatomachi, Apollinariani, Nouatiani, ſeu Sabatiani, Eunomiani, Tetradita, ſeu Teſſareſcadecatitæ, Valentiniani, Pauliani, Papianiſtæ, Montaniſtæ, ſeu Priſcillianiſtæ, vel Phryges, vel Pepuzitæ, Marcioniſtæ, Borboritæ, Meſſaliani, Fuchitæ, ſiue Enthuſiaſtæ, Donatiſtæ, Audiani, Hydroparaſtatæ, Taſcodrogitæ, Batrachitæ, Hermogeniani, Photiniani, Pauliniani, Marcelliani, Ophitæ, Encratiſtæ, Carpocratica, Saccophori, & qui ad imam vſq; ſcelerum nequitiam peruenerunt Manichæi, & nuſquam in Romanum locum conueniendi orandique habeant facultatem. Manichæi etiam de ciuitatibus pellendi, & vltimo ſupplicio tradendi; quoniam his nihil relinquendum loci eſt, in quo ipſis etiam elementis fiat iniuria.*

Quos hæreticos leges perſtringāt.

Sic t. 7. l. *Curiales*, Neſtorianos ijdem Auguſti Theod. & Valentin. condemnant. Pariter etiam Marcianus, Eutychianos, *l. quicunque.*

Hæreticorū defenſores infames.

§.6. Vt verò etiam appareat, quam cordi res illa fuerit poſteris imperatoribus, audire conſtitutionem Frederici Imperatoris operæ precium eſt. *Credentes præterea, receptatores, defenſores & fautores hæreticorum damnamus, firmiter ſtatuentes, vt ſi poſtquam quilibet talium fuerit excommunicatione notatus: ſatisfacere contempſerit intra annum: ex tunc ipſo iure ſit infamis: nec ad publica officia, ſeu conſilia, vel ad eligendum aliquos adhibeatur: neq; ad teſtimonium admittatur. Sit etiam inteſtabilis, vt nec teſtandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis ſucceſſionem accedat. Nullus præterea ei ſuper quocunque negocio, ſed ipſe alijs reſpondere cogatur. Quod ſi fortè iudex extiterit: eius ſententia nullam obtineat firmitatem, nec cauſa aliqua ad eius audientiam perferantur. Si verò fuerit aduocatus: eius patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, inſtrumenta per ipſum confecta, nullius penitus momenti cenſeantur.*

Teſtari vetantur.

§.7. Quanta verò in apoſtatas ſeueritate vſi ſint, codex imperatorius t. 7. demonſtrat. Sic imperatores Theod. & Valent. l. *Apoſtatarum ſacrilegum nomen ſingulorum vox continua accuſatione inceſſet, & nullis finita temporibus huiuſcemodi criminis arceatur indago. Quibus quamuis præterita interdicta ſufficiant: tamen etiam illud iteramus, ne poſtquam à fide deuiauerint, teſtandi aut donandi quippiam habeant facultatem, ſed nec venditionis ſpecie facere legi fraudem ſinantur: totumque ab inteſtato Chriſtianitatem ſectantibus propinquis potiſſimum deferatur. In tantum autem contra huiuſcemodi ſacrilegia perpetuari volumus actionem: vt vniuerſis ab inteſtato venientibus, etiam poſt mortem peccantis, abſolutam vocem inſimulationis congruæ non negemus. Nec id patiemur obſtare, ſi nihil in conteſtationem profano dicatur viuente productum. Sed ne huius interpretatio criminis latius in incerto vagetur errore: eos præſentibus inſectamur oraculis: qui nomine Chriſtianitatis induti, ſacrificia ſacrilega, vel fecerint, vel facienda mandauerint: quorum etiam poſt mortem comprobata perfidia, hac ratione plectenda eſt, vt donationibus teſtamentiſque reſciſſis, hi: quibus hoc deferret legitima ſucceſſio, huiuſmodi perſonarum hæreditate potiantur.*

Iudæis occurrendum.

§.8. Iudæorum quoque improbitati occurrunt. tit. 9. *Iudæi & bonorum proſcriptione, & perpetuo exilio damnabuntur, ſi noſtræ fidei hominem circumcidiſſe eos, vel circumcidendum conſtiterit.*

Iudæus ne habeat mancipiū Chriſtianum.

Et c. tit. 10. l. *Iudæus ſeruum Chriſtianum nec comparare debebit, nec largitatis, vel alio quocunque titulo conſequetur. Quod ſi aliquis Iudæorum mancipium vel Chriſtianum habuerit, vel ſectæ alterius ſeu nationis crediderit ex quacunque cauſa poſſidendū & id circumciderit: non ſolùm mancipij damno multetur, verum etiam capitali ſententia puniatur, ipſo ſeruo pro præmio libertate donando.*

§.9. Paganorum quoque impietatem vſu & viribus præualidam legibus & pœnis ingentibus impugnarunt, preſſeruntque.

Templa paganorum claudenda.

Sic Imperator Conſtantius: *Placuit omnibus locis atque vrbibus vniuerſis claudi protinus templa, & acceſſu vetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. Volumus etiam cunctos ſacrificijs abſtinere. Quod ſi aliquid fortè huiuſmodi perpetrauerint, gladio vltore ſternantur. facultates etiam perempti fiſco decernimus vindicari: & ſimiliter puniri rectores prouinciarum, ſi facinora vindicare neglexerint.*

Superſtitio tollenda.

Et Imper. Valent. & Mart. *Nemo venerandi adorandique animo delubra, quæ olim iam clauſa ſunt, reſeret. Abſit à ſæculo noſtro infandis execrandiſque ſimulacris honorem priſtinum reddi, redimiri ſertis templorum impios poſtes, profanos aris accendi ignes, adolere in ijſdem thura, victimas cædi, pateris vina libari, & religionis loco exiſtimari ſacrilegium. Quiſquis autem contra hanc ſerenitatis noſtræ ſanctionem; & interdicta ſanctiſſimarum veterum conſtitutionū ſacrificia exercere tentauerit: apud publicum iudicem reus tanti facinoris legitimè accuſetur, & conuictus proſcriptionem omnium bonorum ſuorum & vltimum ſupplicium ſubeat. Conſcij criminis ac miniſtri ſacrificiorum eandem pœnam, quæ in illum fuerit irrogata, ſuſtineant: vt hac legis noſtræ ſeueritate perterriti, metu pœnæ deſinant ſacrificia interdicta celebrare. Quod ſi vir clariſſimus rector prouinciæ poſt accuſationem legitimam, & poſt crimen in cognitione conuictum, tantum ſcelus diſſimulauerit vindicare: quinquaginta libras auri ipſe iudex, quinquaginta etiam officium eius confeſtim fiſco noſtro inferre cogatur.*

Nemo ea, quæ ſapiunt Paganæ ſuperſtitionis hominibus interdicta ſunt, audeat pertentare, ſciens, quod crimen publicum committit, qui hæc auſus fuerit perpetrare. In tantum autem huiuſmodi facinora volumus eſſe reſecanda, vt etiamſi in alieno prædio vel domo aliquid tale perpetretur; ſcientibus videlicet Dominis, prædium quidem vel domus ſanctiſſimis iuribus ærarij addicentur: Domini verò pro hoc ſolo, quod ſcientes conſenſerint ſua loca talibus contaminari ſceleribus, ſiquidem dignitate vel militia quadam decorantur,

rantur amiſsione militiæ vel dignitatis, nec non rerum ſuarum proſcriptione plectentur: priuatæ verò conditionis vel plebeiæ conſtituti, poſt cruciatus corporis, operibus metallorum, aut perpetuo deputabuntur exilio.

Si quid datum fuerit aut relictum locis, aut perſonis, aut ad conſtructionem Paganici erroris: vrbs illud accipiet, in qua perſona habitat, aut ſub qua loca ſubiacent, vt expendentur ad ſimilitudinem imperialium redituum. Paganorum autem impietates puniunt præſides: & quæ ſuper ſuam poteſtatem erunt, referunt imperatori.

Qui poſt ſanctum baptiſmum in errore paganorum manent, vltimo ſupplicio plectuntur. Qui verò nondum ſunt baptizati: ipſi cum liberis & coniugibus, & omnibus ſuis perducunt ſe ad ſanctas Eccleſias: vt ſuos paruulos liberos ſine mora baptizari curent: maiores verò prius ſcripturas ſecundum canones doceantur. Si verò propter militiam, vel dignitatem, vel facultates habendas fugiant baptizari, & liberos aut coniuges ipſorum, aut domeſticos ſuos in errore reliquerint, & eos, qui ſibi attinent, & neceſsitudine iuncti ſunt, publicantur & competenter plectuntur, & rempublicam non attingunt. Si verò non ſint baptizati: nec participes erunt in vlla parte reipublicæ, neque Domini erunt rerum mobilium vel immobilium, ſed fiſcus ipſas vindicabit, & congrue punientur, & exulabunt. Si autem apparuerint ſacrificantes, aut idololatrantes, vt Manichæi puniuntur. Non docet autem Paganus qualemcumque doctrinam, neque publica fruuntur annona, nec ſecundum ſacram quidem formam.

Hæc omnia eo diriguntur, vt cum omnes pietatem præferunt, vera inducetur, falſa aboleatur.

Capvt IX.

Iudicio hominum impiorum omnem priuatam & publicam felicitatem à virtute eſſe.

Impij pro pietate teſtimonium dicunt.

§. 1. TAnta eſt cauſæ fiducia, vt aduerſario arbitrium deferam, dicat ille pro nobis contra ſe teſtimonium, non poteſt cauſa mala videri cui ex aduerſis caſtris præbetur auxilium. ob læſam pietatem ſuos principes ad dementiam redactos, profani auctores referunt. Tiberium aſpice apud Tacitum lib. 6. annal. *Quid ſcribam vobis P. C. aut quomodo ſcribam, aut quid omnino non ſcribam hoc tempore? Dij me, deæque peius perdant, quam perire quotidie ſentio, ſi ſcio. Adeò facinora atque flagitia ſua ipſi quoque in ſupplicium verterant. Neque fruſtra præſtantiſsimus ſapientiæ firmare ſolitus eſt, ſi recludantur tyrannorum mentes, poſſe aſpici laniatus & ictus, quando vt corpora verberibus, ita ſæuitia, libidine, malis conſultis, animus dilaceretur.*

Impij ſudices perire ſe ſentiunt.

Eſt enim inter omnia mala peccatorum hoc maximum, quod omne ſcelus ſibi ſupplicium ſit.

Omne peccatum ſibi pœna eſt.

Plato decimo de rep. *Poſtulo, inquit, vt exponatis, quam mercedem iuſtitia referat à dijs & hominibus, vt & palmam ab opinione, & manifeſta exiſtimatione reportet, qua cultores ſuos ipſa quoque decorat, poſtquam apertè viſa eſt etiam ipſa ſuo conſpectu beneficia nobis conferre, neque eos decipere, qui verè poſsident.*

Debita poſtulas: Primum quidem hoc mihi reddetis, quod, qualis vterque eorum ſit, & iuſtus & iniuſtus, Deos non latet. Reddimus: ſi Deos id non latet. Hic quidem à Deo amabitur: ille odio habebitur, id quod à principio confeſsi ſumus. Eſt ita, Deorum amico omnino (quoad fieri poteſt) à Dijs optima tribuuntur, niſi quid mali ex priori delicto, & neceſsitate quadam immineat. Omnino ſic itaque de iuſto viro exiſtimandum eſt, ſiue paupertati, ſiue morbis, ſiue quibuſuis alijs, eorum quæ mala videntur, obnoxius ſit: huic demum, vel viuenti, vel mortuo ad bonum aliquod ita conducere: neque enim à Dijs vnquam negligitur, quicunque iuſtus euadere: virtutiſque officijs quoad hominum licet Deo ſimilis fieri conabitur, decet enim talem virum à ſimili non contemni. De iniuſto autem contra omnino eſt ſentiendum.

Et l. 4. de legibus, multo pluribus ea inculcat, vt mirum ſit in Philoſopho gentili tantam virtutis, & pietatis cognitionem floruiſſe.

§. 2. Eadem plane Ariſtoteles, cui ſolus ſapiens felix eſt, & qui eam Rempublicam feliciſsimam proclamat, in qua maxime virtus colitur. Quod adeò verum eſt, vt nec abſque Dei reuerentia proſint bonæ leges, nec vlla ſeruetur diſciplina, ideoque neceſſario imperiorum ruina conſequatur.

Sine Dei timore leges non ſeruantur.

Valer. l. 1. *Non dubitant ſacris imperia ſeruire. Nam acer ſui numinis vindex eſt Deus.* Quamuis enim pœnæ maleficijs aliquando ſeræ, nunquam tamen irritæ ſunt.

Sacris imperia ſeruiunt.

§. 3. Adeò quidam religioſi hinc facti ſunt, vt in ſuperſtitionem deſierint. Hinc Herculis ſimulachrum in pugnam contra Porum præfertur, Curt. l. 8. Hinc Germani effigies, & ſigna lucis detracta in prœlium ferunt. Hinc innumera, quæ ſacris, & profanis hiſtorijs narrantur pietatis irritamenta.

Bias cum Prienæis leges fert. *Princeps (inquit) Prienenſium religioſus eſto, & adytum ſacrarum ſummus defenſor, alioqui ſi Deum ille non reueretur, non eſt quod ab eo ius ſe imperaturos homines ſperent.*

Impius in Deum erga homines iuſtus non eſt.

Et Xenoph. de vectig. Σὺν θεῷ πραττομένων, εἰκὸς καὶ τὰς πράξεις προϊέναι ἐπὶ τὸ λῷον ἀεὶ τῇ πόλει. *Si cum Deo res inchoent, conſentaneum eſt negotia ad vrbis vtilitatem ceſſura.*

§. 4. Quanta verò cura fuerit gentibus de religione oſtendit Plutarchus l. aduerſus Colotem. *In legum conſtitutione Primum eſt & maximum, de dijs opinio. Quamobrem & Lycurgus Lacedæmonios, & Numa Romanos, & Ion antiquos Athenienſes, & Deucalion Græcos ferè vniuerſos Dijs conſecrarunt, votis, ſacramentis, vaticinijs, omnibuſque eos ob ſpem ac metum Dijs deditos obnoxioſque reddentes. Et ſi terras obeas, inuenire poſsis vrbes muris, literis, Regibus, opibus, numiſmate carentes, gymnaſiorum & theatrorum neſcias: vrbem templis dijſque carentem, quæ precibus, iureiurando, oraculo non vtatur, non bonorum cauſa ſacrificet, non mala ſacris auertere nitatur, nemo vnquam vidit. Sed facilius vrbem condi ſine ſolo puto, quam opinione de Dijs penitus ſublata ciuitatem coire aut conſtare.*

Conſenſus gentium eſt Deum colendum.

Itaque & rectè Papinianus. Summa ratio eſt, inquit, quæ pro religione facit.

Facilius eſt condi vrbē ſine ſolo, quam ſine ſacris.

Socrates ad Regem Nicoclem. *Religionem, ait, quam à maioribus accepiſti, conſerua, ſolemneque & pulcherrimum ſacrificium & cultum maximum exiſtima, ſi ipſe ſis optimus & iuſtiſsimus. Maior enim ſpes eſt eiuſmodi bonum aliquid à Dijs impetraturos, quam qui aras delubraque ædificant.*

Bonus animus optimus Dei cultus.

Varro l. 14. c. 7. Romæ quotieſcunque ſenatus cogebatur, nulla de re prius, quam de religione agebatur.

Imitamini hoc magiſtratus, & principes.

Lege Octauij etiam cautum erat, vt thure prius, & mero ſupplicaretur. Et ſanè Plutarchus in vita Marcelli teſtis eſt, exiſtimaſſe Romanos plus religionem ad conſeruandam Rempub. quam arma valere.

§. 5. Ex

§.5. Ex eo fonte manauit in Chriſtianos odium, quaſi pietatis eſſent inimici. Sacrilegio (inquit ſuperſtitioſus) hic annus exaruit: neceſſe fuit perire omnibus, quod religionibus negabatur.

Claudianus veræ religionis hoſtis victoriam tamen à pietate pendere canit:

Pietate ſublata ſocietas humani generis interit.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antro
Æolus armatas hyemes, cui militat æther
Et coniurati veniunt ad claſsica venti.

Nec malè Tullius, ſi perſonas mutet: *Pietate aduerſus Deos ſublata, fides etiam & ſocietas humani generis, & vna excellentiſsima virtus, iuſtitia tollatur, neceſſe eſt.* Pietas igitur in Republica ſeruetur. Nā quemadmodum vniones, tametſi in mari naſcātur, tamen plus habent cognationis cum cœlo, cuius faciem reddunt: ita pia ac generoſa Reſpublica, magis à cœlo pendet, cuius ducit originem, quam à terra, in qua viuit.

Peſsimè verò conſultum rebus eſſet humanis, ſi à virtute & pietate gubernatio reipub. & felicitas non penderet. Vt nec domus, nec Reſpublica ratione quadam, & diſciplina deſignata videatur, ſi in ea, nec rectè factis præmia extent vlla, nec ſupplicia peccatis: ſic mundi diuina in homines moderatio profecto nulla eſt, ſi in ea diſcrimen nullum eſt bonorum ac malorum. Verū relictis illis, qui Deum aut non agnouerunt, aut non coluerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, alijs armis contra atheos pugnemus.

Caput X.

Ex natura virtutis docemur, eam eſſe reipublica neceſſariam.

Sine prudentia geri non poteſt respublica.

§.1. SI officia, functioneſque virtutum ſpectemus, ſi vitiorum infinitas, cupiditates, atq; exorbitationes, facilè concludemus ſine virtutū cultura, & vitiorum fuga pœniſque non poſſe Rempublicam vllam conſiſtere. Conſtituamus hominem multis fortunæ muneribus ornatum, eloquentia, robore, forma, opibus, inſignem, ſed ſtolidum, quaſi Nabalem quendam, & aureum veruecem, is certe non Rempublicam adminiſtrare, non domum regere, non vtilis amicis eſſe poterit, agnatis illic commendatur, ne omnia illa in opprobrium ſuum atque amicorum ſuorum conuertat. An igitur ſine prudentia ciuitas gubernari, bellum geri, regnum teneri poteſt?

Prudentia ſine iuſtitia non prodeſt.

Deinde ſit quidem Reſpublica prudens, ſed iuſtitiæ deſertrix, an ſtare illa poterit? Aliquandiu, velut nonnulli latronum cœtus, durabit. Si abſit iuſtitia, ſpoliabit fortior inferiorem, hoc ille à maiore patietur, ſpoliatis arma ſupererunt.

Nihil facilius quam fieri malū.

Nunc inter virgas, ſecures, laminas, equuleos, rogos, cruces, exultat nequitia, malis plena ſunt omnia, innocentiæ penè interijt nomen, quia οὐδὲν οὕτω ῥᾴδιον ὡς τὸ γίνεσθαι κακόν. Inuenit æmulos infelix nequitia, quid ſi floreat, vigeatque? Tertio, ſine fortitudine etiam & conſtantia non poteſt eſſe ciuitas, imò nec iuſtitia; ſi enim pauidus eſt iudex, contra potentem ſententiam non pronunciabit. Ante tubam fugiet miles, & incruenta præda hoſti ſe committet. Quid de temperantia dicam? ſit ſapiens, iuſtus, fortis. Si ebrietatis, aut libidinum ſit mancipium, felix eſſe non poterit. Robur Samſonis infregit luxuries, ſapientiam Salomonis depreſsit libido, & eius comes idololatria. Babyloniorum, Tyriorum calamitoſos exitus docent, imò plurium mundi partium, libidine plurima euerſa regna, adulter vnus Aſiam & Europam commiſit, inceſtiſque iterum thalami, Troianos, Latinoſque. Hæc igitur vitia ſi roborentur, atque inualeſcant, ſi in mores tranſeant, atque in alteram naturam, deſinet eſſe remedio locus, cum autē virus adeò interiora occupauit, vt medelam reſpuat contagio, non niſi morte atque exitio mala finiuntur, vt in Sardanapalo, Nerone, Gallieno, Heliogabalo cæteriſque peſtibus generis humani, quas in ſcelerum deteſtationem horrendi exitus exemplo Deus eſſe voluit.

Troiā muliebre peregrina vertit.

§.2. Cum virtutes igitur illæ ad Rempublicam omninò neceſſariæ ſint, nec tamē ſine vera pietate ac timore Dei eſſe ſtabiles poſſint, (Nam religio omnis virtutis fundamentum eſt) qui clauum Reipublicæ moderatur, neceſſe eſt, vt perpetuo ob oculos poſitum habeat ſupremū rerum omnium Dominum, cui ſit reddenda etiā recti factorum ratio: alioqui cum occaſiones ſe obtulerint, etiam bonorum principum facilis erit in peiora lapſus. Sed neque ſubditi ſine metu æterni ſupplicij, aut ſpe præmij in officio contineri poterunt. Nam metus legum, & quæ ſontibus pœnæ ſolent infligi, parum efficaces ſunt ad ſcelerum terrorem, ac impedimenta, multi enim mortem contemnunt, aut non ita timent, vt ea cogitatione frenare cupiditates in animum inducant: Fallere etiam, & euadere ſe pœnas, donec in ipſis vinculis ſint, poſſe ſperant. Qui igitur pietatem abiecit, non modo cum latēdi ſpes erit, quæcunque conceperit, audebit facinora, ſed in carceres, in vincula, in eculeum, & rogos ſcelerati animi facinoroſa deſideria adferet, nec emendabitur flagellis, ſed exaſperabitur; nec crimina damnabit, ſed euentus infelices; ſeque vt cautius, & latentius delinquere poſsit, in futurum comparabit.

Etiam boni principes facile in deteriora labuntur.

Caput XI.

Amicitia & concordia ſine virtute eſſe non poteſt.

Amicitia ſanitas Reipublicæ. vt corporum eſt temperatura.

§.1. AMicitia ciuium, vti membrorum contemperatio, in corpore, ad ſalutem Reipublicæ neceſſaria eſt, nulla eſt enim congregatio, nullus cœtus ſine amicitia. Amicitia, inquam, gratuita, non venalis, non ſui commodi callida ſpectatrix. At vera amicitia non eſt ſine virtute, nec eſſe poteſt, nec ergo Reſpublica.

Boni mores vinculum amicitiæ.

Amicitiam primo eſſe oportet vſu creditam; & expenſam documentis, à ſuſpicionibus alienam; eius tenaciſsimum eſt vinculum ſimilitudo morum: Fouetur alloquio, obſequijſque. At verò ſi omnia ſui quiſque cauſa agit, ſi finis cuique eſt proprium commodum, res omnium poſt virtutes pulcherrima concidit, nempè amicitia. Rectè Cicero docet, Epicuræos, qui omnia ſuæ voluptatis cauſa facere ſe dicerent, amicitiam vniuerſe abſtuliſſe. Itaque præclarè Plato docuit: *Amicis & fidis carere viris, maius eſſe vitij ſignum, quam aliud vllum eſſe poſsit, & abundare amicis virtutis indicium.* Ep.7. Maximè verò amicitijs indigent diuites, & qui in principatu ſunt ac poteſtate, vt monet Ethic.8. cap.4. Ariſtot. Tanta verò eſt amicitiæ neceſsitas, vt ea ſapiēs etiam egere videatur, certè amicos quiſque cupit habere plurimos. Amicitia autem vera eſt, ad quam nulla hominē fert vtilitas, neque naturalis propenſio, ſed honeſta ratio bene de alio merendi. Innata eſt nobis amicitiæ

Carere amicis animi mali indicium.

Digitized by Google

citiæ dulcedo, & natura ſtimulus quidam ad amandum inditus, & de amicitia gaudium. Quorum nihil in republica atheorum eſſe poteſt. Si tyrannus rapit, & ſæuit, ſi ſapientia veræ dilectionis examinatrix abſit; ſi iuſtitia negligatur, ſi voluptate ſua quiſq; omnia metiatur, nullus amabit alterum. Nouumque venenum domos, & potentum familias permeabit, & naturales parentum, & liberorum affectus contra ſe mutuo concitabit. Epicuri, & politicorum atheorum ſententia eſt; Virtutis prœmium non eſſe, ſui cauſa quēque omnia facere. Epicuri verba apud Laërtium ſunt. Ἐπεὶ καὶ γέγραφεν τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας. Adeò vt libro de amore in liberos Plutarchus clamore theatri hoc Epicuri flagitioſum dogma refutatum teſtetur.

Epicurus omnia ſui cauſa quēque agere docuit.

μισθοῦ γὰρ ἄνθρωπος τίς ἄνθρωπον φιλεῖ.
Mercede enim hominum, quis hominem amat?

Hoc ait theatris admirationi eſſe, at iuxta Epicurum ſic patrem, matremque amare filium, ſic ipſos liberos amare parentes.

Amicitia gratuita.

Multo cordatius Seneca, Ep. 9. *Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult, ſi ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, vt habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto & inopi; ſed vt habeat aliquem, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſum circumuentum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet.*

Amicitia ficta.

Parauit amicum aduerſus vincula laturum opem: cum primum crepuerit catena, diſcedet. Hæ ſunt amicitiæ, quas Temporarias populus appellat. Qui cauſa vtilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumſedet: circa euerſos ingens ſolitudo eſt: & inde amici fugiūt, vbi probantur. Hac re iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt initia inter ſe & exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit, quia expedit; placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, ſi vllum in illa placet pretium præter ipſam. In quid amicum paro? vt habeam pro quo mori poſſim, vt habeam quem in exſilium ſequar, cuius me morti opponam & impendam. Iſta quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia: quæ ad commodum accedit, quæ quid conſecutura ſit, ſpectat.

Amicitia igitur neceſſaria eſt, ſed illa, vt tanquam certum ſtatuunt Philoſophi, *niſi in bonis eſſe nō poteſt.* Stoici, φιλίαν ἐν μόνοις τοῖς σπουδαίοις εἶναι διὰ τὴν ὁμοιότητα. *In ſolis bonis eſſe, idque ob ſimilitudinem.* Cum autem in improbis non ſit amor amici, nec ſit in eo quod alter probet, neceſſe eſt per vitia improborum Rempublicam penitus interire; quia omnes ſuam priuatam, nemo publicam cauſam agit.

CAPVT XII.

Exempla docent impijs infeliciter, bonis proſperè res ceſſiſſe.

Exempla ad multos, monens ad omnes pertinent.

§. 1. EXempla colligere vix operæ pretiū eſt, præſtitit id prolixè & operosè Thomas Bozius libris octo de ruinis gentium. Ad hoc omnes appello, & moneo ſi cui verba non faciunt ſatis, ad totius mundi exempla contremiſcat. Magis paucis mouemur exemplis, quam verbis plurimis, at nunc plura ſunt exempla, quam vllum volumen verba contineat. In exemplis illis quiſque imaginem ſui periculi contemplatus, vitijs abſtineat.

§. 2. Omittā ego illa nota, Cataclyſmum, & mundi primogenij vitia in vndas conſediſſe, Pentapolitanos ignes, Chananæos deletos, gentes quinquaginta populi electi vexatrices exciſas. Omnium penè veterum vrbium cadauera, aut tenues reliquias, omniū regnorum cum vniuerſi orbis concuſſione mutationes. Vnam rempublicam videamus, non totam tamen eius periodum, ſed breue, nec tamen calamitoſiſſimum tēpus. Iulius Cæſar hominum flagitioſiſſimus vndecies centena millia in Gallijs varijs prœlijs cecidit, bella ciuilia dein gerit, & ipſe per paucos annos hoſti ſuo ſeruatur, dum in conſpectu ſenatus multis vulneribus immolatur. Auguſtū & Tiberium ex domeſticorum inſidijs venena, Caiū gladius vltor, Claudium boletus, Neronem ſua manus vlta eſt, nec minus qui ſecuti ſunt vaſa iræ, exempla cęleſtis vindictæ fuere; Vitellius, Otho, Galba, idcirco ad imperium euecti videntur, ne cruentos eorum, & horrendos exitus hiſtoria taceret. Veſpaſiano vis morbi & deſperatio vitę finem attulit, Titus fraterno veneno moribundus penè viuus ſepultus fuit, Domitianum domeſticorum, inter quos & vxor, conſpiratio oppreſsit. Neruam morbus & mœror, Traianum in eſca datum venenum, Hadrianum excruciatuum impatientia, ſpontè ſuſcepta inedia extinxit, & de ſanguine Chriſtiano vindicauit. Lucium Verum apoplexia, M. Aurelianum ſames voluntaria ſuſtulit. Omnium ſceleratiſsimus Commodus additis ludibrijs trucidatus eſt, eius ſucceſſor Pertinax cū dies 82. imperaſſet, à prætorianis ſuis imperio, & vita exutus eſt. Seuerus ab Antonino Caracalla filio ſæpè petitus inſidijs, & aperto parricidio tentatus, mœrore defunctus eſt. Ipſe Caracalla poſtquam Getam fratrem in ſinu matris occidiſſet, à ſuo cēturione confoditur. Erat enim parricida, inceſtus, patris, matris, fratris, & Dei imprimis inimicus. Militum deinde ſuorum manibus ceciderunt Macrinus, & Diadumenus imperatores, Heliogabali occiſi corpus raptatum, atque in Tiberim proiectum eſt, ne Alexandro quidem nonnulla pietas profuit, ne à Maximino necaretur. Hic verò cum filio obtruncatus eſt, capita in ſolatium vrbis afflictæ miſſa Romam, Balbinum, & Pupienum ad imperium à ſenatu euectos, milites ludibrio affectos, & diriſsimè cruciatos occiderunt. Gordianum Philippus collega, immemor beneficij, crudeliſsimè atque indigniſſimè interemit. Philippus cum filio, licet mutatis moribus iam Chriſtianus, in vltionem tamen delictorum à Decio percuſſus eſt, Pater Veronæ, filius Romæ. Horum ſucceſſor, & parricida Decius trucidato per Trebonianum ducem filio, dum militis ſui gladium fugit, vna cum equo palude abſorptus eſt. Gallus, & Voluſianus dum aduerſum AEmilianum tendūt à militibus interempti, & ab iiſdem poſt menſes quatuor AEmilianus. Valerianus in Perſide ſeruitutem ſeruijt, filius illius Gallienus cum fratre, & filijs à ſuis ducibus confectus eſt. Claudius lue fractus occubuit, eius frater Quintillus à militibus factus Imperator die 17. ab iiſdem occiſus eſt; eadem pœna fuit Aureliani, nec diuerſa fortuna Probi, cui milites Parricidæ Epitaphium poſuerunt: *Hic Probus impoſitus eſt, verè probus.* Carum Deus de cœlo fulminauit, Carinus in vltionem adulterij prælio victus, de-

Romana Reſpublica plena calamitatum. Iulius. Auguſtus. Tiberius. Caius. Claudius. Nero. Vitellius. Otho. Galba. Veſpaſian⁹. Titus. Domitian⁹. Nerua. Traianus. Adrianus. L. Verus. M. Aurel⁹. Commodus Pertinax. Seuerus. Geta. Caracalla. Macrinus. Diadumen⁹. Heliogabalus. Alexander. Maximin⁹. Filius eius. Balbinus. Pupienus. Gordianus. Philippus. Eius filius. Decius. Gallus. Voluſianus. Aemylian⁹. Valerianus. Gallienus. Claudius. Quintillus. Aurelianus Probus Carus. Carinus.

inde

Numerian. Aper Diocletianus. Maximianus.

inde à familiari confoſſus eſt, Numerianus ab Apro ſocero, Aper à Diocletiano interfectus eſt. Diocletianꝰ mœrore, Maximinianus Herculeus laqueo vitã finiuit. Ecce tibi in nobiliſsima, potentiſsima, legibus inſtructiſsima Monarchia, ordine cótinuato ſuccedentes ſibi imperatores annorum trecentorũ omnes violenta morte ſunctos, nullũ ſua die, nullum ſuo fato extinctum, vnum excipere tibi permitto Antoninum Pium, quem morbo interiſſe tradunt. *Ecce ira Dei reuelatur ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam*, neminem opes aut maieſtas tutantur. Cur tam conſpicuo exemplo, tam diu ſic improbos Deus vltus eſt? nempè ne quis ignoraret, ſcelerum pœnas repræſentari, ne priuatus impunitatem ſperaret, cum orbis terræ capita tam longa ſerie carnifici deſtinata videret.

Tot mortes imperatorũ violẽta earũ ſcelera monſtrãt.

Tot mortes imperatorum intuere, ſed prius immania, turpia, & naturæ rerum inimica ſcelera, deinde plurium tyrãnorum, qui cum illis belligerarunt, ſenatorum qui occiſi, vrbium quæ euerſæ caſus mirabiles cóſideremus, vt nobis clariſsime appareat, quomodo ira Dei reueletur ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiã hominum, veritatem Dei in iniuſtitia detinentium.

Imperatores enim & capita populorum ſummo orbis concuſſu, per latera principum, & populorum exitia ceciderunt.

Capvt XIII.

Simulationem virtutis & præcipuè religionis eſſe noxiam Reipublicæ.

Pernicioſiſſima res eſt ſimulatio virtutum.

§.1. Laudant interdum etiam virtutem Pſeudopolitici, ſed cum ſerio illa in principe exigitur, cum ſenatorius ordo, populique tribus ad eam informantur, vmbram & mortuum virtutis ſimulachrum pro ipſa nobis virtute proponunt. Simulare iuſtitiam, temperantiam ſatis eſſe ducunt, Ciuitatem nobis effingunt, quæ ſit Helena foris, intus Hecuba. Principem ita erudiunt, vt preces in hæc verba concipiat.

> *Da mihi fallere, da iuſtum ſanctumq; videri.*
> *Noctem peccatis, & fraudibus obijce nubem.*

Senatores autem, & tribunos principi non diſsimiles.

> Οἵ τ' εὖ μὲν λαλέουσι, κακῶς δ' ὄπιθεν φρονέουσι.
> *Qui bene quidem loquuntur, at poſt male machinantur.*

Vir bonus etſi in periculo ſit, miſero tamen eſt quam malus.

Machiauellus certè negat Principem poſſe bonum eſſe. Cap.15. *Nam tantum abeſt ratio, qua homines viuunt, ab ea, qua æquum eſſet vt viuerent, vt qui negligit quod fit, ſequuturus quod eſſet faciendum, is ſibi ruinam potius in addiſcendo accerſit, quam quod ſuæ ſaluti conſultum velit. Qui enim ſe virum bonum omnibus partibus profiteri ſtudet, eum certè inter tot non bonos periclitari neceſſe eſt. Neceſſarium eſt itaque Principi, vt perceptum habeat (ſi ſe ſaluum velit) qua ratione poſſit eſſe non bonus, idque pro rei neceſsitate, in ſuum conuertat, vel non conuertat vſum. Quapropter poſthabitis, quæ de principe duntaxat animo ſunt efficta, deq; ijs quæ vera ſunt diſſerens, dico omnes homines (cum de his eſt ſermo) principes præſertim, quod editiore in loco poſiti ſunt, harum rerum notare aliqua ſolere: vt alius liberalis, reſtrictus & tenax alius dicatur: quidam munificus, raptor alius; nonnulli crudeles, alij clementes: aliqui fedifragi, religioſi alij, partim effæminati & molles, contra alij viri fortes & feroces, multi humani, ſuperbia tumidi alij; complures libidinoſi, caſtitate præditi nonnulli: in non paucis vitæ integritas, ſi aſtu nocentiſs.ma in multis cernitur: moribus aſperi ſint quã plurimi, facilitate & lenitate quidã ornati, nonnulli graues & ſeueri, ex contrario qui leues ſint, diſſoluti: pietatem colant multi, contra ſunt qui plurimum auuerſantur, & his ſimilia.*

Cum igitur bonum eſſe poſſe neget, monet tamen, *vt caueat infamiam eorum vitiorum, quibus illi imperium adimi poſſit*, de alijs non multum laboret, ſine quibus dominatum non facile tueri poſsit. Et cap.18. *Qui verò ſagacior fuit, vt vulpium ingenium melius exprimeret, ei felicius omnia ceciderunt. Verum, cum duo ſint genera decertandi, vnum iure legum, alterum per vim: cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, confugiendum ad poſterius, ſi non ſatis eſt vti ſuperiore. Proinde neceſſarium eſt, vt Princeps rectum vtriuſque, & belluæ & hominis vſum teneat.*

Improbi aſtutia tribuunt ſibi ...ſtatem.

Inuolucro quodam hæc pars principibus eſt à veteribus ſcriptoribus tradita, aſſerentibus Achillem compluresque alios ex priſcis illis principibus, Chironi centauro educandos, atque in eius diſciplinam fuiſſe creditos. In eo enim quod præceptorem mixti generis, & hominis & belluæ habuiſſe dicunt, nihil quam principi fore neceſſarium docẽt vtriuſque naturæ vſum. Cum itaque principem magni referat belluinum ingenium ſcire inducere, ei tum vulpis, tum leonis mores aſſumendi erunt. Nam leo ſibi à laqueis non cauet, lupos verò vulpecula reformidat. Quo itaq; laquei ſentiantur, vulpeculam agere oportet; lupi verò quo deterreantur, leoninum ingenium eſt ſubeundum. Qui igitur veſtigijs ſimpliciter inſiſtunt, ij ſanè rem ipſam non tenent. Princeps propterea qui ſapientia ſit præditus, debet ea promiſſa vitare, quæ ſuis commodis contraria fore videt. Atqui homines ſi probi fuiſſent omnes, præceptum hoc planè fuiſſet inutile: verum cum improbi ſint, diligenter eorum improbitas perfidiaque erit eludenda. Iam verò nunquam hominibus defuturæ ſunt cauſæ, quibus inuiolatam fidem colorem inducant. In hanc rem ferè infinita poſſent recentia proferri exempla, atque oſtendere quot pacis fœdera, quot promiſſa & conuenta fuerint perfidia irrita & vana: Verum hanc naturam plurimum refert, vt quis rectè norit colore veſtire cum ſimulando, tum diſsimulando: homines enim adeò ſimplices ſunt, adeò præſentibus neceſsitatibus obſequentes, vt qui fallax, & ſimulationis artificio eruditus ſit, ſtatim ſit habiturus qui ſe illi decipiendum tradat, quo magis tales homines cauendi erunt, eorumque artificium arte fruſtrandum.

Atqui vt alia nulla dixerit ille vitiorum doctor; certè hæc ad euertendam rempublicam abundè ſufficiunt.

Iam ſi... latronu... ro non a... ut alteri vix vll... nonnulli bi vix ... dant.

§.2. Nihil fœdius ſimulatore, cui etiam ſeriò agenti non poteſt credi niſi ab inſano. Nunc quidem contra hypocriſin, fallacemque ſimulãdi, diſsimulandique artem pleraque omittam: Sed ea præcipuè quę ad politiam pertinent attingam.

Simulatio exoſa Deo.

Simulationem, dolum, hypocriſin vehementer diſplicere Deo Spiritus ſanctus frequenter inculcat, Iob.8.13. *Spes hypocritæ peribit, Non ei placebit vecordia ſua, & ſicut tela aranearum ſiducia eius.* Et Iob.36.13. *Simulatores & callidi prouocant iram Dei.* Et Pſalm.5.8. *Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Dominus.* Eadem repetuntur, Iob.15.34. & 20.5. Pſalm.54.24. Matth.7.5. Luc. 16.15.

16.15 Magnitudo huius ſceleris quatuor ex cauſis ſiuu..or

§.3 Primo enim Deum grauiſsimè offendit; quia duo ſemper ſcelera coniungit, & copulat; nam vt inquit S.Auguſtinus in Pſalm.36. *Simulata innocentia non eſt innocentia, & ſimulata æquitas non eſt æquitas, ſed duplex iniquitas, quia iniquitas eſt, & ſimulatio.* Pulcherrima cauſa reddita, id Alphonſus explanauit, cum enim ex Africa victor in AEnari.. inſulam veniſſet, audiſſetque Antoni.. Picenum inſignem ſimulandi artificem, ob blaſphemias, & hypocriſin à vermiculis curroſum miſerrimo modo vitam finiuiſſe, Ideò Deo tā e.. ſos eſſe hypocritas dixit, *quod mortales faſcinarent, fallerentque, & huius ſceleris ac perfidiæ Deum facerent mediatorem, & prætextu tantæ maieſtatis ſua inora ſuſciperent; quocirca non modo æternis poſt mortem pœnis addici, ſed plerunque in conſpectu hominum arte deceptorum puniri ac cruciari.* Itaque fieri v..emus, cum, quod in tenebris factum eſt, Deus producit, & palam facit in conſpectu ſolis hu..s, errorem tolli: niſi enim tam ſeuerè in improbos illos animaduerteret diuina iuſtitia ſinceritatis incōmutabilis exactrix, aſſuetudine fallend.. omines etiam Deum ſe fallere poſſe arbitrarentur. Nec defuiſſe conſiliarios & politicos pereuntis Iudææ, qui ita ſentirent, teſtatur Iſaias c.29.15. *Væ, qui profundi eſtis corde, vt à Domino abſcōdatis conſilium, quorum ſunt in tenebris opera, & dicunt: Quis videt nos, & quis nouit nos? Peruerſa eſt hæc veſtra cogitatio: quaſi ſi lutum contra figulum cogitet, & dicat opus factori ſuo, Non feciſti me: & figmentum dicat fictori ſuo, non intelligis. Nonne adhuc in modico & in breui conuertetur Libanus in Charmel, & Charmel in ſaltum reputabitur?*

Hypocritæ in hac vita puniuntur quia Dei numine ad præſtigiarū fallacias abutuntur.

Simulatores politici etiam Deo ſe imponere poſſe confidunt.

§.4. Secundo, Simulator ipſe, & facilè labitur, & ſuis artibus præcipitatur, vt nunquam euadere queat: admoneri enim & corrigi non poteſt, ipſe enim tanquam innocens, & iuſtus caſtigationes præoccupat, quaſi aliorum dux, atque auctor. Sepulchra ſunt, ſed clauſa, & quamdiu poſſunt, fœtorem cohibent. Tales fuere in Syria & AEgypto Monachi quos Sarabaitas nominant, Hieronymus Remoboth appellat, habitu, geſtu, ſolitudine ſanctitatem mentiti, animis nequiſsimi. Hoc ipſo in malo contumaces, quod quicquam boni iubētur facere, id ſimulent.

Simulator nec moneri, nec inſtrui poteſt.

§.5. Tertio, quod nulla re magis homines offendi ſolent, quam ſimulatione iuſtitiæ, & pietatis; quemadmodum ſinceritate & fide delectantur. Oraculum eſt S. Ambroſij lib.22. de officijs, *ad omnia abundat directa animi ſimplicitas, ſatiſque ſe ipſa commendat.* Itaque in Republica nihil damnoſius quā ſimulationis ſuſpicio, quæ omnia beneficia, facit irrita, omnem comitatem, omnem humanitatem exoſam reddit. Sine opinione fidei & pietatis non poteſt gubernari reſpublica, ſi autem ſimulatio intelligatur, extrema odia, contemptuſque ſequitur. Nihil fictum & fucatum, veræ virtutis eſſe opus, certum eſt; quin etiam & diuturnum eſſe non ſolet. In principio vernat, in proceſſu tanquam floſculus. diſsipatur, & ſoluitur, quod autem rectum ac ſincerum eſt, alta radice fundatur. Non poſſunt ne quidem ipſi ſimulatores, & improbi ferre artis ſuæ æmulos hypocritas. Certè poeta quidam ne oculos lædat, fugā meditatur, tam grauis erat illi ſimulationis aſpectus. Iuue. Satyr.2.

Simulatiō omnibus odio digna cenſetur, ideo potens eſt materia ad regna deſtruenda

Simulatio ne etiam beneficium exoſa redditur.

Vltra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,
Qui curios ſimulant, & Bacchanalia viuunt.
Indocti primum: quanquam plena omnia gypſo
Chryſippi inuenias. nam perfectiſſimus horum eſt,
Si quis Ariſtotelem ſimilem, vel Pittacon emit
Et iubet Archetypos pluteum ſeruare cleanthos
Frontis nulla fides, quis enim nō vicus abūdat.
Triſtibus obſcenis?

Fœda res ſimulatio virtutis.

Sed quo fugias? fortè & ipſe vltra glacialem Oceanum tecum vehes hypocritam, forte & tuo corde pus aliquod velatur, & fronte polita tætrum ſcelus tegitur: Vultus forte eſt agni, interiora Draconis ſunt. Quam odioſe illa perſtringit Seneca (Hippolyto)

Vbi vultus ille, & ficta maieſtas viri?
Atque habitus horrens, priſca, & antiqua appetens?
Morumque ſenium triſte, & aſpectu graue?
O vita fallax, abditos ſenſus geris.
Animiſque pulchram turbidus faciem induis.
Pudor impudentem celat, audacem quies,
Pietas nefandum, vera: fallaces probant,
Simulantque molles dura.

§.6. Simulandi artificio an Tiberium vllus ſuperarit principum dubito, Deſcribit eius ingenium Dio Nicæus, *Tiberius, patritius erat & doctus, ſed ingenio & moribus peculiaribus rariſque. Nam ita omnes animi affectus occultabat, vt quæ cupiebat, nunquam ferè diceret, pugnaretque cum oratione voluntas eius & deſiderium. id enim deteſtabatur quod expetebat maxime, & quod oderat diſſimulabat. Iraſcebatur nulla re conturbatus: iratus, tranquilliſsimo æquiſsimoq; animo eſſe putabatur. Commiſerabatur eos, in quos grauiter animaduerterat: & quibus veniam dabat, ſuccenſebat nonnunquam. Sic amplexabatur inimiciſsimos homines, vt ſibi familiariſsimis & coniunctiſsimos: Contra autem cum amiciſsimos non tealiter ſe gerebat, quam cum alieniſsimis hominibus. Denique putabat principis animum nemini cognitum eſſe oportere. Quod ſi id in Tiberio tantum fuiſſet, haud obſcura eſſe potuiſſet eius voluntas ijs qui tentaſſent ſtuduiſſentq; eam habere cognitam: quippe omnia in contrariam partem accepiſſent. Nam & quum ſe aliquid velle negauiſſet, dum id eum deſiderare maxime, & quum cupere ſe dixiſſet, tum eum id nolle exiſtimaſſent. Sed præterea quæ ſupra dixi, grauiter ferebat dum ſuſpicabatur aliquem eſſe conſcium, & participem conſiliorum ſuorum, multoſq; non aliam ob cauſam interfici iuſsit, quam quod diceret ab ijs voluntatem ſuam animaduerſam, & perſpectam eſſe. Itaq; ii ſolus ferè tutus erat (quod tamen perraro accidit) qui neq; ingenium eius ignoraret & mores, neque patefaceret cognitos. Nam eo pacto qui ei parerent, non decipiebantur, nec propterea in odium eius veniebant, quod oſtenderet, ſe eaque ageret, percepiſſe. His moribus præditus Tiberius, quaſi ſtatim imperium adeptus eſſet, non modo ad exercitum, ſed etiam ad nationes omnes Roma litteras miſit, in quibus tamen non ſcripſit ſe Imperatorem eſſe factum, propterea quod id nomen ſibi vna cum cæteris nominibus decretum à ſenatu repudiauit, hæreditatemq; Auguſti, non cognomen admiſit.*

Summum ſimulationis artificium in Tiberio.

§.7. Hoc ingenium principis, ad diſsimulandum, ſimulandumque facti. At nūc quæ inde ſecuta ſent, intueamur. Primo, cum imperium recuſarat, *Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei erat:* Ideoque quidam obijciebat, *alios quod promitterent, tarde præſtare: Tiberium, quod præſtaret, tarde promittere.* nam tantum cum in ſenatu loqueretur, cunctator erat.

Simulationi quamuis artifex non creduntur.

Digitized by Google

Aſſuetudine ſimulandi eo venimus, vt ſincera verba non ſuppetant.

§.8. Secundo, Iam vſque adeò ſimulationi aſſueſecerat animum, vt ſinceta verba promere nō poſſet. *Tiberioque* (inquit lib.1.an. Tacitus) *etiam in rebus quas non occuleret, ſeu natura, ſeu aſſuetudine ſuſpenſa ſemper & obſcura verba: Tunc vero, nitenti vt ſenſus ſuos penitus abderet, in incertum, & ambiguum magis implicabantur.* Quantum verò cum dedecore detrimentum eſt, in omni principis ſermone dolum, & mendacium apparere, ſemperque vulpinam emicare?

Simulatores quo propius vero ſunt, hoc magis ſuſpecti.

§.9. Tertio, Nihil tanto artificio actum eſt, nam & hiſtriones ſeu hypocritæ, quanto maiore ingenio theatricis nugis vocem geſtumque accōmodant, magiſque ficta veris aſsimulant, tāto meliores habētur hypocritæ, (*Sunt enim hypocritæ ſimulatores, tanquam pronunciatores alienarum perſonarum, vt Auguſtinus Serm. Dei in monte & Baſ. Hom. de ieiunio*) ita & magiſtratus quanto maiore artificio beneuolentiam, iuſtitiam, pietatem ſimulant, tanto callidiores, & fraudulentiores exiſtimantur. Tiberio enim nemo credidit. Vide enim ſubditorum miſerias ſub illa ſimia. Tacit. ann.1. *At patres, quibus vnus metus, ſi intelligere viderentur, in queſtus, lacrymas, vota effundi, ad Deos, ad effigiem Auguſti, ad genua ipſius manus tendere.* Nec immerito. *Poſtea cognitum eſt, ad introſpiciendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem, nā verba, vultus in crimen retorquens, recondebat.* Magnum periculum animis ſic conſternatis, ſic dubijs. Si enim vel vnus tum vir animi Brutiani aut Caſsiani fuiſſet, vno verbo tanto metu patres omnes liberare poterat. Sane princeps ille nullum amicum verum habuit, omnium hominum fucatus amicus, verus inimicus, ipſe in omnium diro odio contabuit.

Summo in periculo eſt ſimulator.

Simulata nulla latent.

§.10. Quarto, Non modo quæ in aperto ſimulabat, & de quibus laborabant, ne intelligere viderentur, ſed omnia eius ſecreta publicabantur. *Marcellum Bithyniæ prætorem quæſtor Criſpinus maieſtatis poſtulauit, eumque inſimulauit, ſiniſtros de Tiberio ſermones habuiſſe. Ineuitabile crimen, cum ex moribus principis, fœdiſsima quæque deligeret accuſator, obiectaretque reo. Nam quia vera erant, etiam dicta credebantur.* Arcana igitur omnia patebāt, & quod tāto artificio tegebatur, iam fama erat. Suetonius cap.66. *Vrebant inſuper anxiam mentem varia vndique conuitia, nullo non damnatorum omne probri genus coram vel præter libellos in orcheſtra poſitos ingerente. Quibus quidem diuerſiſsime afficiebatur, modo vt præ pudore ignota & celata cuncta cuperet, nonnunquam eadem contemneret, & proferret vltro atque vulgaret. Quin & Artabani Parthorum regis laceratus eſt literis, parricidia, & cædes, & ignauiam, & luxuriam obijcientis, monentiſque vt voluntaria morte, maximo iuſtiſsimoque ciuium odio quamprimum ſatisfaceret. Poſtremo ſemet ipſe pertæſus, epiſtolæ principio tantum non ſummam malorum ſuorum profeſſus eſt.*

Vide ô princeps ſimulationis exitum, ſummam infamiam, ſummum odium.

Citra vultus plures tendencia.

§.11. Quinto, Nunquam ea ſimulatione ſecurus fuit. Seruus Agrippæ Clemens non contemnendam manum in vltionem domini compararat, & clam ei multi opitulabantur. L. Scribonius Libo res nouas moliebatur, ſeditio militum in Germania, & Illyrico, poſtremo Romæ omnibus deteſtabilis, inſulæ ſeſe incluſit, & quis fuerit in eum animus hominum, morte detectum eſt, ita enim morte eius lætatus eſt populus, vt *ad primum nuncium diſcurrentes, pars Tiberium in Tiberim trahi clamitarent, pars terram matrem deoſque manes orarent, ne ſedem vllam morruo, niſi inter impios darent, alij vncum, & Gemonias cadauera minitarentur.*

Odium populi.

Et vitam quoque perpetuo in metu degebat. Timore enim Seiani, cum res in incerto eſſet, apparatis nauibus ad quaſcunque legiones fugam meditabatur, ſpeculabundus ex altiſsima rupe identidem, ſignaque, ne nuntij morarentur, tolli procul, vt quidque foret factum, mandauerat. Verum & oppreſſa coniuratione Seiani, nihilo ſecurior, aut conſtantior per duodecim proximos menſes, non eſt egreſſus villa quæ vocatur Iouis.

Summorum ſimulator perpetuo [illegible] carcere, [illegible] [illegible] ſpectat.

§.12. Sexto. Hinc in ſenatu nulla erat Reipublicæ cura, etſi extrema imperij dehoneſtarentur, nam pauor internus obſederat. Interim Tiberium ne quidem iam morientem ſimulatio deſeruit, nam etiam deficiens conuiuium inſtaurari iuſsit, donec Macro prætoriæ cohortis præfectus iniectu multæ veſtis ſenem obrui iuſsit, ita factū, vt nullū amicū niſi ſimulatum habuerit. Iuſto, veroq; Dei iudicio, vt ſuis artibus interiret, qui toto imperio hoc egerat, vt nemini pectoris arcana detegeret, qui multos ea duntaxat cauſa occiderat, quod voluntatem eius, ac conſilia ſenſiſſe viderentur.

Domi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] impedimenta.

Simulator [illegible] ſimulator ſuffocatur.

§.13. Inutilis igitur imperio, ſemper pernicioſa principi eſt ſimulatio; natura enim ita comparati ſunt hominum animi, vt eum quem ſuſpectū habent, quem diffidentem vident, continuo oderint, nec illi ſe committant, nec ſint fidi; mutua enim fides obligat fidem. Neque diu regi ſimulatio poteſt in principe, multa enim tēporis progreſſu facienda ſunt, quæ tecta fuerant, & contraria ſimulata, itaque fieri non poteſt, quin pleroſq; vnius anni obſeruatio, & experientia ſatis de ingenio principis inſtituat, Dum agi in exilium, dū trucidari vident, quos paulo ante in ſinu geſtare videbantur, non poſſunt dubitare, in altum ideirco ſublatos, vt grauiore caſu eliderentur. Hoc ergo pro bono principe monitum volo:

Auxi[illegible] [illegible] principi deſigit.

Tu rectè viuis, (imperas) ſi curas eſſe quod audis.

Pro ſimulatore vero:

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν,
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἴπῃ.
Ille mihi æque atque inferorum porta odio eſt,
Qui aliud mente recondit, aliud loquitur.

§.14. Quare malum hypocriſeos ſummum eſt. Quod omnia ſcelera clam tegit, fouet, auget. Ideoque cum tenui, incerta, mutabili ſimulatione falſi boni, tot vera mala celentur; neceſſe eſt, ea arte Rempublicam interire.

De ſimulationis exemplis regum.

§.15. Manent in ſententia tamen Athei, idemque poſſe opinionem & veritatem defendunt. Minos Cretenſium rex Ioue ſe ortum finxit, in ſpecus præaltum vetuſtiſsimæ ſuperſtitionis, quaſi leges à Ioue accepturus deſcendere ſolitus erat, eius exemplo Numa nocturnos ſibi cū Ægeria congreſſus eſſe, credi volebat, ab ea ſe edoceri, ſacraque à dijs immortalibus accepta tradere.

Minos, Numa, Lycurgus, Zaleucus, Scipio, Sertorius.

Lycurgus ſimili commento, Apollinem legum ſuarum togatorē ferebat. Zaleucus Mineruæ conſilio ſe vſum Locrenſibus perſuaſit. Scipio Africanus ad negocia non egrediebatur, niſi in cella Iouis moratus eſſet, Sulla ſimulachrum patrium Apollinis ante prœlium complecti & rogare, vt promiſſa maturaret. Stolidius omnino Sertorius Luſitanos gentem ea tempeſtate ferocem & barbaram, nunc omnium cultiſsimam, candidæ ceruæ, cicuris & familiaris quaſi fatidicæ

cer-

circumductu ſefellit. Simulata igitur religione princeps vti interdum poteſt.

Superſtitio grauius ſæpe quam religio tenet populum.

Equidem teneri ſuperſtitione vulgus, & fortius interdum quam vera religione moueri in confeſſo eſt. Quemadmodum qui pica laborant, in cibos inhumanos, & obſcenos ardentius feruntur, quam in ſalubres illi, quos naturalis appetẽtia acuit, ita populus corruptis iam moribus religionis vmbra, & vanitate ducitur, ſed regno hoc eſſe inutile, non tantum impium, cum de ſuperſtitione agetur, oſtendam.

Nunquam religionis ſimulatio profuit legislatoribus.

At quia exemplis vtuntur, illa quoque refellẽda ſunt. Nego enim vel hiſce, vel alijs vnquam bene religionis fictæ ſacrilegia ceſsiſſe.

Καππάδοκες, κίλικες, κρῆτες τρία κάππα κάκιστα.

§. 16. Minos Cretenſium animos ſuperſtitione deuinxit, vt leges quaſi è Iouis diphthera ſuſciperent. Ita ſane, ſed neque leges ſeruarunt Cretenſes, & duas ob res infames fuere, atq; inter tria peſsima cappa cenſi; nempè quod fraudulenti, & contentioſi eſſent; inde malitioſæ aſtutiæ eſt nomen Cretiſmi, & fraudulentæ pacificationis ex more ſignificario, ſyncretiſmus. Ipſe Minos ſimulationis pœnas dedit; cum enim ſe Iouis alloquio frui, deque omnibus rebus moneri, futurorum etiam preſcium iactaret, domeſtica probra neſciuit, adeoque ille ſimulator infelix fuit, vt vxorẽ adulteram, hoc eſt ſimulatricem, vel ſi fabulis fides eſt, nefandiſsimæ Veneris ſectatricem haberet, nec vllum domi fidelẽ, qui Dædali artes detegeret; at neque cum Theſeus dotali regeret veſtigia filo, filiamque abduceret, Iupiter parens monuit, neque quod magis ad ſalutem regis pertinebat, cum in Siciliam iret vltum iniurias à Dædalo acceptas, mortem infelicem prænunciauit. Siue enim à Siculis mulieribus occiſus eſt, vt Herodotus, ſiue à Cocalo calore balnei ſuffocatus, vt Diodorus vult, inſigne documentum dedit, ſimulatæ religionis vltorem eſſe Deum, qui non niſi vera, & ſincera religione vult honorari. A ſubditis etiam pro fatuo habitus, qui futurorum præſcius, vxoris & filiæ libidines ignoraret.

Minoa refellit infelix & fœda domus.

Minoi nemo domi fidus, nec vxor, nec filia, quia ſimulatorem horret fides.

§. 17. Numa & Lycurgus Minoem imitati ſunt. Numa quidem Magus ſuperſtitionem Romæ firmauit, de eo prudenter Auguſtinus lib. 3. cap. 9. de ciuitat. Dei. *Illi verò homini pro tanto otio gratulãdum fuit, ſi modo id rebus ſalubribus ſciſſet impendere, & pernicioſiſsima curioſitate neglecta, Deum verum vera pietate perquirere. Nunc autem non eī dij contulerunt illud otium: Sed eum minus fortaſſe decepiſſent, ſi otioſum minime reperiſſent. Quanto enim minus eum occupatum inuenerunt, tanto magis ipſi occupauerunt. Nam quid ille molitus ſit, & quibus artibus Deos tales ſibi, vel illi ciuitati conſociare potuerit, Varro prodit. Quod ſi Domino placuerit, ſuo diligentius diſſeretur loco. Modo autem quia de beneficijs eorum quæſtio eſt, magnum beneficium eſt pax: ſed Dei veri beneficium eſt, plerunque etiam ſicut ſol, ſicut pluuia, vitæq; alia ſubſidia ſuper ingratos, & nequam. Sed ſi hoc tam magnum bonum dij illi Romæ vel Pompilio contulerunt, cur imperio Romano per ipſa tempora laudabiliora id nunquam poſtea præſtiterunt? An vtiliora erant ſacra, cum inſtituerentur, quam cum inſtituta celebrarentur? Atqui tunc nondum erant, ſed vt eſſent, addebantur: poſtea verò iam erant, quæ vt prodeſſent, cuſtodiebantur. Quid ergo eſt, quod illi quadraginta tres: Vel, vt alij volunt, triginta nouem anni in tanta pace tranſacti ſunt, regnante Numa: & poſtea ſacris inſtitutis, dijſque ipſis, qui eiſdem ſacris fuerant inuitati, iam præſidibus atque tutoribus, vix poſt tam multos annos ab vrbe condita vſque ad Auguſtum vnus pro magno miraculo commemoratur annus poſt primum bellum Punicum, quo belli portas Romani claudere potuerunt.*

Dij Numæ otioſi cogitationes fuerunt.

Dij Numæ inutiles.

Itaque Numa infelicẽ fecit vrbem ſimulando, cui poſtea nemo credidit: omnes enim fatentur colloquia Deorum eum ſimulaſſe.

Verum multi poſteà additi ſunt, nec Numæ Diuis contenti fuerunt, & tot numinibus grauata Roma in perpetua clade vixit.

Lycurgus ficta religione obfuit Spartanis.

§. 18. Lycurgus etiam & Zaleucus laudantur. Verum in vtroque vt nonnulla laude digna conceſſerim; ita vaticinandi gloriam vane affectatam improbo. Dedit leges Lacedæmonijs Lycurgus: ſed quibus nulla ciuitas vti voluit, quæ cito exoleuére. Omnes quidem iureiurando aſtrinxit ſeruaturos ſe leges, dum rediret, ne verò reditu ſuo eos iuramenti religione ſolueret, exilium voluntarium elegit, & ne tædio peregrinationis aliquando ipſe patriam repeteret, vitam ſibi ipſe abſtulit, non modo morte ſua infelix, ſed etiam legibus, quas mox magna ex parte Lacedæmon vel vſu, & moribus, vel contrarijs ſanctionibus abrogauit. Non igitur ſapiens Lycurgus, vt conſtat ex eius legibus, quæ ſunt apud Xenophontem libro de republica Spartiatarum. Deinde ſi patriam amaret, ipſe rediret, & bonas leges in mores reduceret; nam etiam præſens iuramento adigere poterat; Quod ſi redire noluiſſet, cur ſe ipſe interfecit? quid de ſe tam male meritus ipſe erat, vt contra inſitam à natura legem ſibi carnifex eſſe vellet? Tam ne parum fidebat ſibi? tantum erat patriæ videndæ deſiderium? quod non niſi morte poterat ſopiri? Quanquam alij, quod potius credo, eum dolore, iraque, quod leges ſuas violari intelligeret, incenſum, illi contumeliæ ſe fato ſubducere voluiſſe tradunt.

Error maximus Lycurgi.

Exitus hypocriſeos Lycurgianæ.

§. 19. Zaleucus Locrorum legiſlator, hypocriſeos etiam pœnas dedit; cum enim ſtatuiſſet, vt adultero oculi effoderentur, eamque pœnam filius eius meritus eſſet; ipſe ne filius omnino cœcus eſſet, ſupplicium cum eo partitus eſt, vt alter filio, alter ſibi oculus erueretur. Sed non multo poſt omnes leges neglectæ, adulteria impunita fuerunt. Sed de Zaleuci exitu res eſt occultior, de Locrorum tamen cladibus multa paſsim in hiſtoria docent, eos ſimulatione legiſlatoris felices non fuiſſe, de Lycurgo teſtatior, ex Plutarcho, Herodoto, Stobæo. Mihi ſat erit adſcribere quæ libro 5. cap. 3. habet Valerius Maximus. *Neminem Lycurgo aut maiorem aut vtiliorem virum Lacedæmon genuit: vtpote cui Apollo Pythium oraculum petenti reſpondiſſe fertur: neſcire ſe virum illum hominum an Deorum numero aggregaret. Huic tamen neque vita ſumma ſinceritas, neque conſtantiſsimus erga patriam amor, neque leges ſalutariter excogitatæ auxilio eſſe potuerunt, quo minus infeſtos ciues experiretur: Sæpe enim lapidibus petitus, aliquando furore publico eiectus, etiam priuatus oculo: ad vltimum ipſa patria pulſus eſt: Quid aliæ faciant vrbes; vbi etiam illa, quæ conſtantiæ, & moderationis, & grauitatis eximiam ſibi laudem vendicat, tam ingrata aduerſus tam benemeritum extitit.* Ecce tibi fictæ ſanctitatis & ſimulationis inſignem antiſtitem, & pœnam violatæ religionis repræſentatam. Quomodo ergo inter hæc ſimulatione felix Lycurgus?

Hypocriſin ciues ipſi puniunt.

Scipio ab ſimulatione irriſus.

§. 20. De Scipione, conſtat minime fuiſſe ſuperſtitioſum, & eam illius ſimulationem Romæ ab aduerſariis irriſam, & contra Hannibalẽ virtute, non ſuperſtitione certaſſe. Pœnas tamen dedit, nam contemptus, offenſo populo in agello

Digitized by Google

Sulla à vermibus deuoratus.

ſuo conſenuit, & mœrore contabefactus obijt. Sulla etiam certè minimè felix abdicata dictatura Puteolis à vermibus conſumptus eſt. Sertorij diuinationes exitus eluſit, nam à ſuis inter epulas occiſus, Luſitanos docuit prophetam ſe non fuiſſe. cur enim fera illa omnium agendorum tempus modumque prædixit, de morte Sertorij, quã vniuerſæ nationis ſeruitus ſubſecuta eſt, nihil monuit?

Sertorius ab amicis occiſus.

§.21. Vana igitur & odioſa virtutum ſimulatio, imò plerunque exitioſa eſt. Cuius cauſa eſt, quod quamuis rudis plebecula vanis ducitur, inter ciues tamen multi ſunt, qui iſta & agnoſcunt, & rident. Quis neſcit Proculum peieraſſe, cum diceret, à ſe viſum Romulum proficiſci in cœlũ, & Quiritem vocari? Dictum eſt cum periurio; Pruſillam, & Auguſtum & Tiberiũ iſſe ad Deos, *nemo tamen illis pro tam bono nuncio credidit.* Hæc enim derideri ſolent, quod ſi quorundam ſtupor ad talia implicatur, & trepidat; facilè tamen hominum facetorum dicterijs inſtruitur, vt pro impoſtoribus habeantur, qui ſanctitatis famam per præſtigias aucupabantur. Quod ſi eos in re quapiam errare & labi contingat, vt eſt humana imbecillitas, iam magna pars auctoritatis concidit. Denique hoc ſibi princeps, magiſtratus, populuſque fixum habeat, vitream eſſe famam quæ ſtultorum opinionibus iactatur, ſed eam ſemel fractam, nec apud ſapientes, nec ſtultos poſſe reparari, talem autem eſſe gloriam, quæ non eſt ex vero. Oraculum eſt illud Tullij. *Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur, ficta omnia tanquam floſculi cito decidunt, nec ſimulatum quicquam poteſt eſſe diuturnum.* Deprehenſa autem fraude ſummũ in contemptum veniunt optimates. Matronam grauem, ſi illi deſit formæ gratia, nemo ridet, ſi tamen fucata purpuriſſa & ſtibium defluxerint, vulgi fabula efficitur, quod præter decorum ætatis, lenocinium affectarit. Sic minus eſt deteſtabilis magnatum impietas, ſi velo pietatis careat. Plauſum illi eſt, qui dixit; *fraudem in principe fœdiorem eſſe, quam violentiam.* Merito ſane, addo etiam, fraudem principum violentam eſſe. Si enim circumuenire de dolo malo ſublimior poteſtas volet, minore periculo decipi te patieris, quam intellectam fraudem iudicabis. Deceptus enim damnum duntaxat feres, ſi fraudi occurras, quaſi peccati principis cõſcius, inter inimicos cenſeberis.

Simulatio natura ſua odioſa, ſola latendi aſtutia valet, ſed nũquã omnes, nec diu.

Falſa opinio ex ſimulatione in probrum irreparabile decedit.

Simulatio principum violenta, deprehenſi iraſcuntur.

Capvt XIV.

Superſtitionem ex Republica tollendam.

Impietas, & ſuperſtitio ex æquo fugienda.

§.1. Dvo ſcopuli ſunt ad quos religio & pietas, ſi à recto deflectat curſu, alliditur, & crebro frangitur, vnus à longe proſpici poteſt, ſupra fluctus enim exſtat, & dorſum immane maris, exerte & palam nauigantibus minatur; alter ſub vndis latet, & incautos excipit, ideoque non niſi à peritis, & vigilantibus vitatur. Scopuli illi ſunt impietas, & ſuperſtitio. Hinc duo genera eorum qui Rempublicam adminiſtrant, alterum plane atheorum, alterum ſuperſtitioſorũ. Qui athei omnino ſunt, Politicos ſe nominari gaudent, falſo omnino nomine, nihil enim magis obſtat ciuili prudentiæ, quam Atheiſmus, Deiq; ignoratio, & contemptus. Atheorum tamen ſiue Pſeudo-politicorum duplex eſt ſententia de Republica gubernãda. Quidam enim palam omnem

Atheiſmus Politicam euertit.

non modo religionem, verum etiam ſuperſtitionem è medio tollunt. Epicuræos, Diagoramque ſecuti, vt Mezentius:

Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro.

Et Mezentio vetuſtior Capaneus, qui medijs in aſtris loqui auditus eſt. Theb. lib. 10.

Deum in prælia vocant impij.

Nullane pro trepidis (clamabat) numina Thebis?
Statis? vbi infanda ſegnes telluris alumni
Bacchus & Alcides? piget inſtigare minores
Tu potius venias, (quis enim concurrere nobis
Dignior) En cineres Semeleaque buſta tenentur.
Nunc age, nunc totis in me connitere flammis
Iupiter. An pauidas tonitru turbare puellas
Fortior? & ſoceri turres exſcindere Cadmi?

Tales canit nobis vetuſtas Gigantes, Aloidas; ſed nunquam illa hominum piacula defuerunt. Dionyſius per iocum fana ſpoliabat, Brennus itẽ Delphos, alijque. Nec Chriſtianis temporibus defuerunt, Fridericus ſecundus. *Tres, dixit, fuiſſe impoſtores inſignes, qui genus hominũ ſeduxerint, Moſem, Chriſtum, Mahometem:* eodem nunc multi tendũt, dum enim in tam magna religionum varietate nullam eligere poſſunt, omni carent. Contra hos iam dudum ago. Illi enim de pietate, iuſtitia, innocentia populorum ſuorum parum ſolliciti, ſatis habent, ſi illis ſubditis vtantur, ſi arbitrio ipſorum pareãt. Imò flagitijs eos deuotos, libidinibus eneruatos eſſe cupiunt, ne contra imperium mouere aliquid audeant, voluptatibus vnice addictos. Apud eos vnicum peccatum agnoſcitur, & punitur, crimen læſæ maieſtatis humanæ. Verum errant illi, & errore ſuo ſe, atque Rempublicam euertunt, fieri enim non poteſt, vt molliter regant populum, ſuperbia, luxu, ira, auaritia deprauatum, duro igitur, & imperioſo rectore tales indigent, vt equi indomiti, & oris contumacis acriore freno, & duris lupatis coercendi ſunt. Deinde ex licentia naſcitur ſumptuum magnitudo, inde egeſtas, cuius proles eſt iniuria, furta, rebellio, & commouendæ, aut euertendæ Reipublicæ cupiditas.

Athei ex multitudine hæreſum naſcuntur.

Magna vitia durum exigunt principem.

§.2. Alterum genus atheorum eſt, qui nulla quidem ipſi ſuperſtitione tenentur, manibus tamen numinum terriculamentis plebeculam premendam cenſent, cærimonias illi cærimonijs addunt, & diuos diuis, variarum religionum conditores irreligioſi. Fecêre hoc plurimi ciuitatum magiſtratus, & iam olim fuiſſe in more poſitum Varro docet. *Multa* inquit *eſſe vera, quæ non modo vulgo ſcire non ſit vtile, ſed etiam tametſi falſa ſint, aliter exiſtimare populum expediat, & ideo Græcos Teletas ac myſteria taciturnitate clauſiſſe.* Hic certe, inquit Auguſtinus l. 4. c. 31. totum conſiliũ prodidit, velut ſapientium, per quos ciuitates, & populi regerentur, & cap. 32. *Dicit etiam de generationibus Deorum magis ad poëtas, quam ad phyſicos fuiſſe populos inclinatos, & ideò & ſexum, & generationes deorum maiores ſuos, id eſt, veteres credidiſſe Romanos, & eorum conſtituiſſe coniugia. Quod vtique non aliam ob cauſam factum videtur, niſi quia hominum velut prudentium & ſapientium negotium fuit populum in religionibus fallere, & in eo ipſo non ſolum colere, ſed imitari etiam dæmones, quibus maxima eſt fallendi cupiditas. Sicut enim dæmones niſi eos quos fallendo deceperant, poſſidere non poſſunt: Sic & homines principes non ſanè iuſti, sed dæmonum ſimiles, ea quæ vana eſſe nouerant, religionis nomine populis tan-*

Athei nullum numen agnoſcitur. Alij et inſiniſtis dijs ornant.

Quæ videt ſunt ſola tacitu... ...

Principes fallaces ſimiles dæmonibus.

t, nunquam vera ſuadebant, hoc modo eos ciuili ſocietati velut arctius alligantes, quo ſimiliter ſubditos poſſiderent. Quis autem infirmus & indoctus euaderet ſimul fallaces, & principes ciuitatis, & dæmones?

Nec iniuriam illis ab Auguſtino fieri, docet Cicero lib. 1. de natura Deorum. *Quis tam cæcus in contemplandis rebus vnquam fuit, vt non videret ſpecies iſtas hominum collatas in Deos, aut conſilio quodam ſapientum, quo facilius animos imperitorum ad Deorum cultum à vitæ prauitate conuerterent: aut ſuperſtitione, vt eſſent ſimulacra, quæ venerantes, Deos ipſos ſe adire crederent? Auxerunt autem hæc eadem poetæ, pictores, opifices. Erat autem non facilè, agentes aliquid, & moliendes Deos, in aliarum formarum imitatione.*

Sapientia eſt inſipiens omnia turbare.

Athei, & ſuperſtitioſi ſimul religionem tollunt.

§. 3. Hoc igitur totum genus ſuperſtitionis explodendum eſt, parum enim intereſt, per ſuperſtitioſum aliquem, an per atheum ſuperſtitio in Rempublicam inducatur.

Magna ſunt verò ſuperſtitionis detrimenta, primo, quia ipſa eſt affectatrix, & interpolatrix veræ religionis, & errore mentes, quaſi vinculis captiuas tenet. Miratur Plutarchus in Camillo. Ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ὅρον οὐκ ἐχούσης ἀλλ' ἐκφερομένης, ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τῦφον, ὅπου δὲ εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων, καὶ περιφρόνησιν. Humanam imbecillitatem miratur, finem non habentem ſed exorbitantem, alibi in ſuperſtitionem & faſtum, alibi in neglectum Deorum, & contemptum: Timidarum igitur, & puſillarum mentium eſt ſuperſtitio, facitque reſpublicas impoſtoribus obnoxias. Quin homines imagine pietatis, non ſeruiles modo, ſed pueriles etiam efficit.

Superſtitio pueriles facit.

§. 4. Deinde nimia Deum colendi, timendique ſollicitudo anxios animos efficit, imò homines ineptos, & ridiculos; itaque barbaros, mulierculas, & quorum ex adoleſcentia, vel ſenectute diſcernendis rebus infirmum eſt iudiciū; præcipuè infeſtat. Scio apud Romanos iam cultos, fuiſſe ſuperſtitionem magnam; ſed ferè ludibrio erant eius commentatores, Numerius Atticus iurauit quidem vidiſſe ſe Auguſtum in cœlum aſcendere, ſed nemo illi credidit, ne Liuia quidem, quamuis pro tam infami periurio decies ſeſtertiū homini numerauerit.

§. 5. Tertio, Cultores vanorum numinum, & ſuperſtitionibus addicti, in medio nunquam conſiſtunt, ſed in vana, abſurda, horrenda, flagitioſa abeunt. Dira enim res eſt ſuperſtitio, nec vllum flagitium adeò fœdum dictu, aut factu immane eſt, in quod non impulerit animos, falſæ religioni obnoxios, veritati aduerſos.

Vanitatem miſeram, & ridendam tamen, proponit Auguſtinus libr. 6. de ciuitate Dei, cap. 10. *Libertas ſane quæ* huic (Senecæ) *defuit, ne iſtam Vrbanam theologiam theatricæ ſimillimam, apertè ſicut illam, reprehendere auderet, Annæo Senecæ, quem nonnullis indicijs inuenimus Apoſtolorum noſtrorum claruiſſe temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim ſcribenti, viuenti defuit. nam in eo libro quem contra ſuperſtitiones condidit, multo copioſius, atque vehementius reprehendit ipſe ciuilem iſtam & Vrbanam theologiam, quam Varro theatricam atque fabuloſam. Cum enim de ſimulacris ageret, ſacros inquit, immortales inuiolabileſque Deos in materia viliſsima, atque immobili dedicant, habitus illis hominum, ferarumque & piſcium, quidam verò mixto ſexu diuerſis corporibus induunt: numina vocant, quæ ſi ſpiritu accepto ſubito occurrerent, monſtra haberentur. Deinde aliquanto poſt, cum theologiam naturalem prædicans, quorundam philoſophorum ſententias digeſsiſſet, oppoſuit ſibi quæſtionem, & ait: Hoc loco dicet aliquis. Credam ego cœlum & terram Deos eſſe, & ſupra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum ſine corpore, alter ſine animo? Et ad hoc reſpondens, quid ergo tandem, inquit, Veriora tibi videntur T. Tatij, aut Romuli, aut Tulli Hoſtilii ſomnia? Cluacinam T. Tatius dedicauit Deū, Picū, Tiberinumq;, Romulus: Hoſtilius pauorem atque pallorem tæterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territæ motus eſt, alter corporis: nec morbus quidem, ſed color. Hæc numina potius credes, & cœlo recipies? De ipſis verò ritibus crudeliter turpibus, quam liberè ſcripſit? Ille, inquit, viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat. Vbi iratos Deos timent, qui ſic propitios merentur? Dii autem nullo debent coli genere ſi & hoc volunt. Tantus eſt perturbatæ mentis & ſedibus ſuis pulſæ furor, vt ſic diis placentur, quemadmodum ne homines quidem ſæuiunt teterrimi & in fabulas traditæ crudelitatis. Tyranni lacerauerunt aliquorum membra, neminem ſua lacerare iuſſerunt. In regiæ libidinis voluptatem caſtrati ſunt quidam: ſed nemo ſibi ne vir eſſet, iubente Domino, manus intulit. Se ipſi in templis contrucidant, vulneribus ſuis ac ſanguine ſupplicant. Si cui intueri vacet, quæ faciunt, quæque patiuntur, inueniet tam indecora honeſtis, tam indigna liberis, tam diſsimilia ſanis, vt nemo fuerit dubitaturus furere eos, ſi cum paucioribus furerent: nunc ſanitatis patrocinium inſanientium turba eſt. Iam illa quæ in ipſo capitolio fieri ſolere commemorat, & intrepidè omnino coarguit, quis credat niſi ab irridentibus, aut furentibus fieri? Nam cum in ſacris Ægyptiis Oſirim lugeri perditum, mox autem de inuento magnum fuiſſe gaudium deriſiſſet, cum perditio eius inuentioque fingatur, dolor tamen ille atque lætitia ab eis qui nihil perdiderunt, nihilque inuenerunt, veraciter exprimatur. Huic tamen, inquit, furori certum tempus eſt. Tolerabile eſt, ſemel in anno inſanire. In Capitolium peruení, pudebit publicatæ dementiæ, quod ſibi vanus furor attribuit officii: alius numina Deo ſubijcit, alius horas Ioui nunciat, alius lictor eſt, alius vector, qui vano motu brachiorum imitatur vehentem. Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, longe à templo non tantum à ſimulacro ſtantes, digitos mouent ornantium modo. Sūt quæ ſpeculum teneant, ſunt quæ ad vadimonia ſua Deos aduocent. ſunt qui libellos offerant, & illos cauſam ſuam doceant. Doctus archimimus ſenex iam decrepitus; quotidie in Capitolio mimum agebat, quaſi dii libenter ſpectarent, quem homines deſierant. Omne illic artificum genus operantium diis immortalibus deſidet. Et paulò poſt Hi tamen, inquit, etiamſi ſupervacuum vſum, non turpem nec infamem Deo promittunt. Sedent quædam in Capitolio, quæ ſe à Ioue amari putant: nec Iunonis quidem, ſi credere poetis velis, iracundiſsimæ, aſpectu terrentur.*

Vana & patria ſuperſtitione.

Superſtitio omni tyranno immanior.

Superſtitioſus furor.

§. 6. Ridicula ſint iſta, at quam turpia alia? Babylonij omnem ſexum proſtituebant, in cultum ſui numinis, aliorum turpitudines ſilentio præterire malo. De crudelitate ſuperſtitionis videamus. Tauricæ Dianæ mactabant hoſtias humanas, aduenaſque ad aram admouebant, nec mitiores Græci quibus dicitur:

Crudelis ſuperſtitio.

Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa,
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica.

Multis etiam exitio fuit, cruentum dæmonis oraculum,

Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Et capita Plutoni, & patri mittite virum Lumina.

Romæ imminente periculo Græcus & Græca, Gallus & Galla viui in terram defoſsi, Carthagine nobiles adoleſcentes Saturno exuſti; ipſe Dei populus filios ſuos idolo Moloch immolabat. Rex Moabitarum primogenitum filium, & regni hæredem ſuper murum dæmoni obtulit, Heliogabalus, Iulianus hominum immolatorum viſcera, & fibras rimabâtur, Malabares nullo odio, ſed ſola ſuperſtitione inter ſe tela ſpargebant, qui verò illis occumberent ſelices arbitrabantur, Americani ſacerdotes honori ſolis oculos erutos dabât. Maximi itaque periculi eſt ſuperſtitio, ſi in ſenatum, in regem, in principes imperita multitudo moueatur. Quæ verò ſcelera ſugiet Reſpublica, quàm ad tam atrocia religionis, & ſanctitatis opinio impellit. Ingens igitur fuit error ſapientum, quorum *inſipiens cor obſcuratum fuit*, tam grandia ſcelera religionis nomine commendare populis.

Talibus imbuta multitudo quod ſcelus omittit

Et obcæcatum eſt inſipiens cor eorum.

§.7. Quarto, Exempla hoc multa declarant, Daniel. 14. 26. *Tulit ergo Daniel picem, & adipem, & pilos, & coxit pariter: fecitque maſſas, & dedit in os draconis, & diruptus eſt draco. Et dixit: Ecce quem colebatis. Quod cum audiſſent Babylonij, indignati ſunt vehementer: & congregati aduerſum regem, dixerunt. Iudæus factus eſt rex. Bel destruxit, draconem interfecit, & ſacerdotes occidit. Et dixerunt cum veniſſent ad regem, Trade nobis Danielem, alioquin interficiemus te & domum tuam. Vidit ergo rex quod irruerent in eum vehementer: & neceſſitate compulſus tradidit eis Danielem. Qui miſerunt eum in lacum leonum, & erat ibi diebus ſex. Porro in lacu erant leones ſeptem, & dabantur eis duo corpora quotidie, & duæ oues: & tunc non data ſunt eis, vt deuorarent Danielem.*

Superſtitio nec regi parcit.

Deprehenſa erat ſacrificulorum impoſtura, diſrupta beſtia, ſed tam verò aduerſa, aut incurioſa facti erat ſuperſtitio, vt in regem ipſum tota ciuitas cõſurgeret. Itaq; non imperioſa modo, ſed ſeditioſa eſt ſuperſtitio. Magi apud Perſas regibus imperabant, ſacerdotes AEgyptij non minus regibus formidabiles fuerũt. Romano etiam imperio ſuperſtitio ius dixit. Metellus Pontifex Maximus Poſtumiũ Flaminem Martialem, Cõſulem ne in Africam ad bellum proficiſceretur, detinuit, ne Martias cærimonias deſereret. Tiberius Gracchus quod vitio tabernaculum cœpiſſe ſe diceret, effecit, vt iuſſu Senatus, C. Figulus è Gallia, Scipio Naſica è Corſica redirent. Publius Clodius Siculus, Marcus Cornelius, Cetegus, & C. Claudius propter exta, parum curioſe admota aris Deorum immortalium, varijs tẽporibus, belliſque diuerſis, Flaminio abire iuſsi ſunt, coactiq; etiam. Liu. l. 26. Innumera horum ſunt exẽpla, at certè ſi Sullæ, Mario, Cæſari, Pompeio, Antonio ex huiuſcemodi nugis imperia abrogarentur, næ illi magna clade omnia penſarent. Et tamen quoties de cœlo ſeruarunt? quoties auſpicijs comitia, bella, pacem turbarunt? vt veriſsimè Auguſtinus dixerit: *Felicior Roma cum paucioribus dijs vixit*, plures enim impleuerunt ſuperſtitione animos, domos exhauſerunt. Senſit idem Cicero; nam ne domus ei reddi poſſet, area cõſecrata eſt ab inimicis. Quæ Chriſtianis tẽporibus contigerũt taceo, plurima orbis paſſus eſt, ob ſuperſtitionem ſæuitia & auaritia graſſantem, exprobrat in apologetico illud gentibus Tertullianus ca. 44. *At enim illud detrimentum Reipublicæ tam grande quã verum nemo circumſpicit, illam iniuriam ciuitatis nullus expendit, cum tot iuſti impendimur, quum tot innocentes erogamur. Veſtros enim iam conteſtamur actus, qui quotidie iudicandis cuſtodijs præſidetis, qui ſententijs elogia diſpungitis: tot à vobis nocentes varijs criminum elogijs recenſentur, quis illic ſicarius? quis manticularius? quis ſacrilegus, aut corruptor, aut lauantium prædo? quis ex illis etiam Chriſtianus aſcribitur? aut cum Chriſtiani ſuo titulo offeruntur, quis ex illis etiam tali, quales tot nocentes, de veſtris ſemper æſtuat carcer, de veſtris ſemper metalla ſuſpirant, de veſtris ſemper beſtiæ ſaginantur, de veſtris ſemper munerarii noxiorum greges paſcunt. nemo illic Chriſtianus, niſi planè tantum Chriſtianus, aut ſi & aliud, iam non Chriſtianus.*

Roma etiã ſuperſtitio vehemens fuit.

Summa imperia ob nugas iuſſi deponere Imperatores.

Superſtitio Chriſtianos innocentes erogat.

§.8. In Iudæorum etiam hiſtoria publicæ calamitates ſuperſtitionem conſecutæ ſunt, Ierobahal ducum fortiſsimus ad ſupplicium depoſcitur, quia deſtruxit aram Bahal, Ieremias lapidatur, & reliquiæ terræ Iſrael profectæ ſunt in AEgyptum, Machabæorum tempore Saducæi, & Phariſæi Rempublicam turbarunt, & regiæ familiæ exitio fuerunt. Quid olim Palæologis, quid Bohemis obfuit, niſi error, & falſæ religionis æmulatio? Quid hodie dira Caluiniſtarum ſuperſtitio? nonne rebellionum concitatrix eſt, & per ciuilem ſanguinem ſectæ incrementa machinatur? Nulla poteſt eſſe in hac ſecta honeſtas, in qua lex eſt mendacium, diabolus religio, opera factiones.

Iſraelitæ in ſuperſtitione crudeles.

§.9. Quinto. Deus veritas eſt, veris tantum apud eum proficitur, ſocietas humani generis ex natura eſt, ex veritate eſt, veris tantum in ea proficitur, ideò cum ſimulatione & fraudibus agitur, parua vſura eſt mentiendi; inter tot oculatos non diu fallitur populus. Omnis ſuperſtitio, quia opinione conſtat facilè commutatur, & quia abſurda, atque à ratione aliena opinione, etiam eos qui obſtinatiſsimi videbantur, furoris ſui pudet. Quid enim ſi miſeros inſtruat aliquis, ſi oſtendat non homines à ſimulachris, ſed ſimulachra ab hominibus ſeruari? Qui igitur princeps vanis religionibus ſubiectos dementat, in perpetuo periculo verſatur, ne fraus tam nota ſapientibus, deceptis quoque populis vulgetur, quo errore ſublato, quicquid erat in ſuperſtitione præſidij, in fumos abibit, imò in odium, & contemptum vertet; nam cum ſe populus inanibus, & vanis in fraudem inductum intelligit, cum panico metu iacturam feciſſe rerum, vel exiſtimationis, cum ſine cauſa pauitaſſe, principi, vel optimatibus deridiculo fuiſſe, non minus indignatur, quam ſi carcere, & vinclis conſtrictus, alieno arbitrio obſtrictus fuiſſet. Ea eſt enim natura hominum, vt falli nemo velit, deceptus in auctorem vertat iram. Nunquam autem fraus illa latet, quia incremento ſuo, & mole ſe prodere cogitur. Dii aliquando à Romanis credebantur eſſe. Sed poſtquam proconſulibus decerni aræ cœpere, poſtquam Smyrnæorum adulatio Porcio templum ſtatuit, poſtquam Alabandenſes ſeruilem religionem imitati ſunt, quis non rideret nouitios Deos? Præſertim cum illi conſecrarentur noui cœlites, quos parentes habere nemo ſanus vellet. Cum Auguſtus viuus per aras, & flamines coleretur, cum Liuia mariti ſacerdos eſſet, cumque veneno ex terreno Deo faceret cœleſtem, cum omnes prouinciæ hoc imitarentur, & reges, vel ſane ad illa cogerentur; Cyzicenis enim obiecta eſt incuria cærimoniarum Auguſti; additis violentiæ criminibus, ideoque libertatem Parthico bello datam amiſere. Tac. lib. 1. Quis ſapientum non riſit, cum

Apud Deũ & ſocietatẽ humani generis tantum veris proficitur.

Superſtitionis vanitas vulgata inimicos efficit.

Superſtitio creſcendo perit.

Cali-

Magna clementia Dei superſtitionem in apertum permittere ſinit.

Caligulam habitu Herculis, aut Veneris prodire cerneret? cum Auguſtum fulminibus, & radiis ornatum in ara collocatum? imo domum illam per templa adiri? Sed reuera quod nemo credebat, credere tamen ſeſe dicebant. Ridicule Plinius in Panegir. Traiani. *Dicauit cœlo Tiberius Auguſtum, ſed vt maieſtatis crimen reduceret. Claudium Nero, ſed vt irrideret, Veſpaſianum Titus, Titum Domitianus, ſed ille vt Dei filius, hic vt frater videretur. Tu ſideribus patrem retuliſti, non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, ſed quia Deum credis.* Quid ais vir prudentiſsime, & omnium niſi fallor hominum ſtudioſiſsime? Tot Deos fecerunt Quirites tui, quos Deos eſſe non crediderunt. Flamine, & aris

Apotheoſeon cauſa. & magno viro indecora adulatio.

Auguſtum coluit, vitulo placauit, & agno,
Teſtantur tituli, produnt conſulta ſenatus.
Cæſareum Iouis ad ſpeciem ſtatuentia templum.

Quomodo Traianus patrem Deū credidit, ſi nemo retro imperatorū Deus fuit.

Non credit Plinius eos Deos fuiſſe, nec credit Romanos credidiſſe: Traianum tamen ait credidiſſe patrem ſuum Deum eſſe, quid ergo? an Plinius id credidit? Quomodo credit Traiani patrem Deum eſſe, ſi nec Auguſtus, nec Claudius, nec Veſpaſianus, nec Titus Deus fuit? An etiam, ſi Traianus ad Imperium non veniſſet, parens eius pro numine coleretur?

Apotheoſis impia & imprudens.

§. 10. Vetus hoc malum eſt, reges diuinos honores ambire. Curtius libro 8. Cleonis hominis abiectiſsimæ adulationis orationem recenſet, qua pro Alexandri diuinitate loquitur. *Perſas ait non ſolum pie, ſed etiam prudenter feciſſe, aſcendis inter Deos regibus ſuis, quoniam maieſtas imperij, ſalutis eſt tutela.* Impie fecerunt, & imprudenter. Impie quoniam nefandiſsimos homines, tanquam ſanctiſsima numina adorarunt. Imprudenter, quia cum inani, falſoque honore eos delectari cenſerent, nec mediocri dignos exiſtimarunt, ſuperbos effecerunt, & odioſos populis. Diuinus enim honor ſacrilegio regum in homines translatus, tum ipſos, tum regnum afflixit. Cyrum certè nulla diuinitas à morte vindicauit, nec Maſſagetarum regina Deum exiſtimauit, quando caput eius cum Perſico ſanguine in vtre concluſit. Cambyſem Cyri filium tæterrimis moribus præditum, fratris, & ſororis, quæ & vxor erat, interfectorem, nemo Deum credidit, non magis quam bouem AEgyptium, quem Cambyſes mactauit, & Deum non eſſe probauit gladius, qui ex vagina in equum aſcendentis decidens femori letiferum vulnus inflixit. Magi paucos menſes dominati, nulla numinis regii religione occiſi ſunt. Secutus Darius moderatior, felicius regnauit. Xerxes cum pene ſe Deum crederet, montibus literas ſcriberet, ponto verbera infligeret, occiſus eſt ab Artabano, poſt ſeptem menſes tyrannidis Artabanus pœnas dedit. Longiſsimum imperium fuit Artaxerxis Longimani, qui vt videtur, Dei cultor fuit, nam perfici ædificationem Ieroſolymarum & templi imperauit, ſanctiſsimum virum Nehemiam eximie carum habuit, itaque & 40. ipſos annos feliciter regnum adminiſtrauit. Sogdiani deinde diuinitas ſeptem duntaxat menſium fuit, Artaxerxes à Cyro, nec fratrem amante, nec Deum metuente, vulneratus eſt; nec Artaxerxem Darius filius vnquam pro Deo habuit, ſi enim putaſſet Deum, nec Aſpaſiam eius pellicem petiſſet, nec immiſſo Tiribazo nefariam cædem patri inferre conatus eſſet; Sed neque Artaxerxes Darium filium à ſe regem creatum Deum putauit, nec principes Perſidos, quorum iudicio tanquam parricida trucidatus eſt. Ochus deinde occiſis fratribus ad regnum peruenit, ſed à Bagoa duce occiſus eſt, ab eo Arſames filius Ochi rex creatus quadriennio poſt exſtinctus eſt, vltimus regum fuit Darius Codomannus, quem Alexander euertit, ille à ſuis amicis contumelioſe eſt habitus, & ſæuitia ingenti mactatus.

Perſarū regibus nihil profuit numen eſſe opinio.

Perſarum regum qui diu habere voluerunt, quinam.

Nemo hominem credit eſſe Deum, niſi id aſſirmat.

§. 11. Hinc ſane iudiciorum diuinorum rectitudinem Fidelis addiſcet; impius vero & impoſtor, ſuperſtitionem, vanoſque metus populo iniectos ad regni tutelam non modo non adiuuare, ſed plurimum obeſſe. Odium enim & contemptum parant. Documento etiam eſſe poſſunt Imperatores Romani, quibus viuentibus diuinos largiebantur honores, iurandaſque per nomen eorum ponebant aras, quos tamen minima occaſione data, nouos Deos ſuos vnco trahebant; & de Gemoniis præcipitabant. Itaque imprudens Numæ conſilium fuit, qui rem putauit efficaciſsimā ad multitudinem illis temporibus rudem in officio continendam, metum Deorum inieciſſe; nam cum vanus ille metus monſtroſorum numinum aliquo bono radio inſiti à natura luminis diſsipatus eſt, nullum Deum eſſe arbitrati ſunt, & tædio ſuperſtitionis omnem religionem exuerunt. Quin multitudo læua impotenique vbi vana religione capta eſt, melius quidem vatibus, quam ducibus patet, ſed vbi vates intelligit præuaricari, & vt illa, φιλοπατρίζειν, omnem conſcientiam ſupprimit, nec vllum numen eſſe arbitratur, quia vbi ſolum reſidere illud credebat, ibi meram fraudem inuenit.

Romani in Deos ſuos, hoc eſt, imperatores erant crudeles.

Denique ſuperſtitio gentes facit inquietas, & mutabiles, idque experientia docuit, vbi autem inquies, & varietas, ibidem etiam ſeditio eſt. Cauſa eſt, quod omnia falſa & vana ſæpe mutentur, & quia exigua in cæremonia cum defectum patiuntur religiones omnia turbata cenſent. Romani ſane minuendis ſuperſtitionibus, quibus grauabantur, Sibyllina carmina priuatim haberi, & legi vetabant, Dio. lib. 54. Auguſtus fatidicorum librorum Græci Latinique generis, qui nullis vel parum idoneis auctoribus vulgo ferebantur, ſupra duo millia vndique contracta cremauit, hos quoque delectu habito, condiditque duobus forulis auratis ſub Apollinis Palatini baſi. Itaque & peregrinas religiones ſæpe exagitarunt, quod patrias ad examen incudemque reuocare non auderent.

Superſtitio omnes facit inquietos.

§. 12 AEgyptii ſuarum ſuperſtitionum tenaciſsimi fuere. De illis verè Cicero lib. 5. Tuſcul q. *Aegyptiorum morem quis ignorat, quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carnificinam prius ſubierint, quam ibim, aut aſpidem, aut felem, aut crocodilum violent.* Diodorus Siculus ſeditionem ex ſuperſtitione natam deſcribit. Ptolomæus (inquit) quem Romani in regnum poſtea reſtituerunt, cum primo Socius & amicus à Senatu P. Q. Romano dictus eſſet, magna lætitia publica, & concurſus fuit. Erant & Romani in turba: atque inter eos miles caſu (non enim ſponte) felem occidit. Clamor, ira, tumultus, non infenſi miſeri, non Romani nominis reuerentia, non imperium Regis, qui purpuratorum præcipuos miſerat ad ſedandum & deprecandum: nihil, inquam, horum iuuit, quin ille ſtatim millenis manibus diſcerperetur, ſic vt nec funeri, aut rogo aliquid ſupereſſet.

Furor plebis ſuperſtitioſa.

De ſuperſtitione igitur AEgyptiorum res cla-

ra eſt, de eorum inquietiſsima vita, cum multa habeant auctores, mihi pauca recenſenda ſunt, vt extremæ in ſuperſtitione contumaciæ appareat ſummam leuitatem, mutabilitatemq; comitem eſſe. Adriani verba ſunt ad Seruianum conſulem, quibus teſtatur, *AEgyptum totam ſe didiciſſe eſſe leuem pendulam, ad omnia famæ momenta volitantem, eſſe homines ſeditioſiſſimos, ignauiſſimos, iniurioſiſſimos.* Cauſa fuit, perpetuæ in religione diſſenſiones, & pugnæ. Vrbes enim propter ridiculas res inter ſæpe committuntur.

In ſuperſtitione cum ſumma cõtumacia ſumma leuitas.

Aegypti ſeditioſi ex litibus de religione.

Deinde homines illi religioſiſsimi, qui à regibus ad mutuas lites de numinibus, hoc eſt allijs, & cæpis, hæc enim in hortis numina naſcebantur, quaſi gladiatores inſtituebantur, in reges erant contumelioſi, & infidi. Seneca conſol. ad Heluiam, cap. 9. *infidam* AEgyptum appellat, & in eadem oratione c. 17 *Itaque loquax, & ingenioſa in contumelias præfectorum prouincia in qua etiam qui vitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, velut vnicum ſanctitatis exemplum ſuſpexit; & quod illi difficillimum eſt, cui etiam periculoſi ſales placent, omnem verborum licentiam continuit,* & Herodian. lib. 4. *AEgyptij ſunt homines natura dicaces, & facti ad cauillos, aut iocos dicendos. Iaciuntque in eos qui eminent multa, quæ ipſis gratioſa, aut venuſta videntur, ſed mordent, & pungunt in quos iaciuntur.* Has vero contumelias ſecutæ ſunt innumeræ cædes; & tumultus. Exemplo ſunt, reges vocati Philadelphi, Philometores, Phyſcones, ob fratrem & matrem occiſam, ob propenduli ventris adipem, quæ nomina quamuis facinoris contumelias referrent, perpetuo tamen quaſi propria, & gentilia hæſerunt. Fl. Vopiſcus eos vocat, *ventoſos, furibundos, iactantes, iniurioſos, auidoſque nouarum rerum. Fallaces* etiam fuiſſe Alexandrinos Ammianus memorat, *ſemper alia cogitantes, alia ſimulantes, ad ſingulos motus excandeſcentes, controuerſos & repoſcones acerrimos.* Hoc teſtatur & Philo Alexandrinus & teſtis domeſticus, in Flacco. Iuuenalis Satyra 15.

Contumelia Aegyptiorũ in reges.

Dio de Alexandrinis ijſdem. *Alexandrinis quidem ad audienda omnia ſatis eſt animorum: naturaque ſunt ad temere verbis exſequenda, quæcunque ſibi propoſuerint, promptiſſimi. Iidem ad bellum, eiuſque labores, omnium ſunt ineptiſſimi: quamquam in ſeditionibus, quæ apud eos & frequentiſſimæ & maximæ eueniunt, ad cædes ſubinde deueniant, contendendique de re propoſita ſtudio, vitam maxime contemnant, in vſque perire bonum quoddam imprimis expetendum exiſtiment.*

Dicaces, timidi, ſeditioſi,

Tam igitur fuere AEgyptij leues, diſcordes, ſeditioſi, inſuper fraudulenti, vt in prouerbium abierit eorum malitioſa calliditas. AEſchylus:

Δεινοὶ πλέκειν τοι μηχανὰς Αἰγύπτιοι
Egregij ſunt ad machinationes concinnandas Aegyptij.

Et Theocritus οὐδεὶς κακόεργος
Δαλέεται τὸν ἰόντα παρέρπων αἰγυπτιστί.

Hæc vero oriri ſolita, atque conſuetudinem habere ex ſacris, & ſuperſtitionibus facile eſt colligere ex illis quæ in Thalia recitat Herodotus. Nam ob ibin, felem, aliaſque nugas, ita ſæuiebant,

Aſpicimus populos quorum non ſufficit iram
Occidiſſe aliquem, ſed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus eſſe cibi.

§. 13. Fontem omnium horum malorum eſſe ſuperſtitionem docet poeta quidem, ſed hiſtorica veritate, Iuuenalis Satyra 15.

Quis neſcit, Voluſi Bithynice, qualia demens
Aegyptus portenta colat? crocodilon adorat
Pars hæc: illa pauet Saturam ſerpentibus ibim.
Effigies ſacri nitet aurea cercopitheci,
Dimidio magicæ reſonant vbi Memnone chordæ,
Atque vetus Thebe centum iacet obruta portis.
Illic cæruleos, hic piſcem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.
Porrum, & cepe nefas violare, ac frangere morſu.
O ſanctas gentes, quibus hæc naſcuntur in hortis
Numina! lanatis animalibus abſtinet omnis
Menſa. nefas illic fœtum iugulare capellæ:
Carnibus humanis veſci licet. attonito cum
Tale ſuper cœnam facinus narraret Vlyſſes
Alcinoo, bilem, aut riſum fortaſſe quibuſdam
Mouerat, vt mendax aretalogus. in mare nemo
Hunc abiicit, ſæua dignum, veraque charybdi.
Fingentem immanes læſtrygonas, & Cyclopas?
Nam citius ſcyllam, vel concurrentia ſaxa
Cyanes, plenos & tempeſtatibus vtres
Crediderim, aut tenui percuſſum verbere Circes,
Et cum remigibus gruniſſe Elpenora porcis.
Tam vacui capitis populum Phæaca putauit?
Sic aliquis merito nondum ebrius, & minimum qui
De Corcyræa temetum duxerat vrna:
Solus enim hoc Ithacus nullo ſub teſte canebat.
Nos miranda quidem, ſed nuper conſule Iunco
Geſta ſuper calidæ referemus mœnia copti,
Nos vulgi ſcelus, & cunctis grauiora cothurnis.
Nam ſcelus à Pyrrha, quanquam omnia Syrmata voluas,
Nullus apud tragicos populus facit. accipe noſtro,
Dira quod exemplum feritas produxerit, æuo
Inter finitimos vetus, atque antiqua ſimultas:
Immortale odium, & nunquam ſanabile vulnus:
Ardet adhuc Comptos, & Tentyra. ſummus vtrinque.
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit vterque locus, cum ſolus credat habendos
Eſſe Deos, quos ipſe colit. Sed tempore feſto
Alterius populi rapienda occaſio cunctis
Viſa inimicorum primoribus, ac ducibus: ne
Lætum, hilaremque diem, ne magnæ gaudia cœnæ
Sentirent poſitis ad templa, & compoſita menſis,
Peruigilique toro, quem nocte, ac luce iacentem
Septimus interdum ſol inuenit. horrida ſane
Aegyptus: ſed luxuria, quantum ipſe notaui,
Barbara famoſo non cedit turba Canopo.
Adde quod & facilis victoria de madidis, &
Blæſis, atque mero titubantibus. inde virorum

Sal-

Digitized by Google

Saltatus nigro tibicine, qualiacunque
Vnguenta, & flores, multæque in fronte corona:
Hinc ieiunum odium. Sed iurgia prima ſonare
Incipiunt animis ardentibus. hæc tuba rixæ.
Dehinc clamore pari concurritur, & vice teli
Sæuit nuda manus. pauca ſine vulnere malæ,
Vix cuiquam aut nulli toto certamine naſus
Integer. adſpiceres iam cuncta per agmina vultus
Dimidios, alias facies, & hiantia ruptis
Oſſa genis, plenos oculorum ſanguine pugnos.
Ludere ſe credunt ipſi tamen, & pueriles
Exercere acies, quod nulla cadauera calcent,
Et ſane quo tot rixantis millia turbæ
Si viuunt omnes? ergo acrior impetus, & iam
Saxa inclinatis per humum quæſita lacertis
Incipiunt torquere, domeſtica ſeditione
Tela. nec hunc lapidem quali ſe Turnus, & Aiax,
Et quo Tydeides percuſſit pondere coxam
Aeneæ: ſed quem valeant emittere dextræ
Illis diſsimiles, & noſtro tempore natæ.
Nam genus hoc viuo iam decreſcebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque puſillos.
Ergo Deus, quicunque adſpexit, ridet, & odit.
A diuerticulo repetatur fabula. poſtquam
Subſidiis aucti pars altera promere ferrum
Audet, & infeſtis pugnam inſtaurare ſagittis:
Terga fuga celeri præſtantibus omnibus, inſtant
Qui vicina colunt vmbroſæ Tentyra palmæ.
Labitur hic quidam, nimia formidine curſum
Præcipitans, capiturque: aſt illum in plurima ſectum
Fruſta, ac particulas, vt multis mortuus vnus
Sufficeret, totum corroſis oſsibus edit
Victrix turba. nec ardenti decoxit aheno,
Aut verubus: longum vſque adeo, tardumque putauit
Exſpectare focos, contenta cadauere crudo.
Hic gaudere libet, quod non violauerit ignem,
Quem ſumma cœli raptum de parte Prometheus
Donauit terris. elemento gratulor, & te
Exſultare reor. ſed qui mordere cadauer
Suſtinuit, nihil vnquam hac carne libentius edit.
Nam ſcelere in tanto ne quæras, & dubites an
Prima voluptatem gula ſenſerit. vltimus autem
Qui ſtetit abſumpto iam toto corpore, ductis
Per terram digitis, aliquid de ſanguine guſtat.
Vaſcones, vt fama eſt, alimentis talibus vſi
Produxêre animas: ſed res diuerſa, ſed illic
Fortunæ inuidia eſt. bellorumque vltima, caſus
Extremi, longa dira obſidionis egeſtas.
Huius enim, quod nunc agitur, miſerabile debet
Exemplum eſſe cibi. Sicut modo dicta mihi gens
Poſt omnes herbas, poſt cuncta animalia, quidquid
Cogebat vacui ventris furor, hoſtibus ipſis
Pallorem, ac maciem, & tenues miſerantibus artus,
Membra aliena fame lacerabant, eſſe parati
Et ſua quiſnam hominum veniam dare, quiſue deorum
Viribus abnuerit dira, atque immania paſſis,
Et quibus ipſorum poterant ignoſcere Manes,
Quorum corporibus veſcebantur? melius nos
Zenonis præcepta monent, nec enim omnia, quædam
Pro vita facienda putat. ſed Cantaber vnde
Stoicus, antiqui præſertim ætate Metelli?
Nunc totus Graias, noſtraſque habet orbis Athenas.
Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos,
De conducendo loquitur iam rhetore Thule,
Nobilis ille tamen populus, quem diximus, & par
Virtute, atque fide, ſed maior clade Saguntus;
Tale quid excuſat Mæotide ſæuior ara
Aegyptus. quippe illa nefandi Taurica ſacri
Inuentrix, homines, vt iam quæ carmina tradunt
Digna fide credas, tantum immolat: vlterius nil,
Aut grauius cultro timet hoſtia. quis modo caſus
Impulit hos? quæ tanta fames, infeſtaque vallo
Arma coegerunt, tam deteſtabile monſtrum
Audere? anne aliam terra Memphitide ſicca
Inuidiam facerent nolenti ſurgere Nilo?
Qua nec terribiles Cimbri, nec Britones vnquam
Sauromatæque truces, aut immanes Agathyrſi,
Hac ſæuit rabie imbelle, & inutile vulgus,
Paruula fictilibus ſolitum dare vela phaſelis,
Et breuibus pictæ remis incumbere teſtæ.
Nec pœnam ſceleri inuenies, nec digna parabis
Supplicia his populis, in quorum mente pares ſunt,
Et ſimiles, ira, atque fames.

§. 14. Accedit his omnibus maius malum & regnantibus periculoſius, nempe curæ futurorum, auſpicia, exta, vatumque impoſturæ & lucra. Quibus in ſumma pericula ſæpe integræ gentes miſſæ ſunt. Crœſus oraculo deluſus hoſti ludibrium fuit, Iulianum in Perſidem dæmones mentiendo pertraxerunt. Canebant vates, *Nihil præſenti ſtatui pernicioſius quam de futuris inquiſitio.*

Ibimus in Theren ſuperi, victoria certa eſt,
Mars ego ductor ero, diuum inuictiſsimus armis.

Quin etiam impiæ ſuperſtitionis patronus Achab à prophetis ſuis deceptus, ſe, exercitũ, familiam perdidit. Gallos & Germanos ea res crebro afflixit. Plutarchus in Cæſare. *Magis inſuper vaticinia percellebant illos fatidicarum mulierum, quæ fluminum vorticibus inſpectis, riuorumque gyris & ſtrepitibus notatis futura præcinebant. Hæc ſigna conferre antequam illuxiſſet noua luna vetabant. Quibus nuntiatis Cæſar, quum quieſcere cerneret Germanos, optimum factu ratus eſt, vt cum torpentibus potius confligeret, quam illorum exſpectans tempora deſideret. Itaque munimentis eorum & tumulis oppugnandis, quibus conſederant, laceſſiuit irritauitque eos, vt cum furore ad dimicandum deſcenderent. Fuſos ingenti ſtrage triginta ſeptem millia quingentos paſſus vſque ad Rhenum inſequutus, campum hunc cadaueribus & ſpoliis totum compleuit.* *Germanorũ ſuperſtitione Cæſar vſus eos vicit.*

Prædictiones illæ quoque Hiſpaniæ fuere exitiales: rem narrat noſter Mariana l.2.c.14. de regis inſtitutione: *Illud noxium quod Martinus Barbuda Alcantaræ Magiſter à Ioanne quodam ſago deceptus, qui diu ſecretam ab omnibus vitam egerat, & quaſi diuino monitu victoriam pollicebatur, contra icta recens*

fœderis

Sanctitati extraordinariæ non facile credendum eſt.

fœderis leges cum Mauris, collecta ſpecie religionis magna, ſed incondita hominum multitudine, in Granatæ fines incurrens hoſtium accurſu circumuentus cum ſuis omnibus perijt. Dieſque Chriſti ad vitam reducis memoria vltimus regque & nomine candidus in atrum verſus eſt, atque nobili documento ſancitum in extraordinaria ſpecie ſanctitatis ineſſe ſæpe fraudem. Nolumus ergo principem his hominibus faciles accommodare aures. Nolumus vt totos dies & noctes in precibus & animi anxietate conſumat, quod eſſet non minus noxium. Sed ita ſe comparare debet, vt neque de futuris euentibus magnopere laboret: in diuino præſidio & pietate ſalutis ſpem ponat: ad curandos morbos non alios quam medicæ artis peritos adhibeat, & eorum conſilio herbas ſalutares.

Periculoſum eſt Reipublicæ in mente principis inquieto.

§. 15. His vero impediri vtilia conſilia, oriri ſeditiones, rerum nouarum ſpes, & inſidias, ita clarum eſt, vt nullius imperatoris Ethnici tempora illis caruerint, ſub quo enim non fuerunt quæſtiones contra eos, qui de vita principis, de ſucceſſore magos conſuluiſſent? Grande autem hoc impietatis myſterium, animos inſcitiæ plebis vehementer infeſtat. Ad omnem motum, ad omnem progreſſum, ad vocem, ad occurſum vel hominis, vel beſtiæ, ad cantum oſcinis, ad volatum auium, ad caſum vbi ex ore pulli, non modo trepidare, ſed exercitum educere, vel continere caſtris, mare tranſmittere claſſe, vel in portu conſiſtere, belli & pacis artes regere, tantæ eſt ſtultitiæ, vt in hominem cadere non videatur. Iulianus cadente ſtella terretur, & conſulit aruſpices, qui ſuadent ne quid agat. Auguſtus *circa religiones talis erat*, vt ait Sueton. *Tonitrua & fulgura paulo infirmius expaueſcebat, vt ſemper & vbique pellem vituli marini circumferret pro remedio: atque ad omnem maioris tempeſtatis ſuſpicionem in abditum & concameratum locum ſe reciperet: conſternatus olim per nocturnum iter tranſcurſu fulguris, vt ſupra diximus.*

Ex leuiſſimis rebus de grauiſſimis iudicare hominis non eſt.

Ad fulgura pauent terrarum Domini.

Auguſto etiam miſerabilior erat Alexander, *qui ita ſe geſſit, vt nihil eſſet tam paruum, aut abſurdum, ſi modo inſolitum, quod in prodigium, aut omen non verteret; itaque ſacrificantium, luſtrantium, diuinantium regia plena erat.*

Quod ſi cœlo tonante hoſtis ingrueret, nonne veteranus imperator in latebras ſeſe abderet? Quod ſi exercitus pari timore teneretur incruenta præda fieret, ex eo duntaxat, quod fulgure ſuum indicari exitium falſo crederent?

Superſtitio trepidos efficit,

§. 16. Superſtitio trepidos, imbelles, ſeruiles efficit, quemadmodum vera religio animoſos, fortes, & tutelæ numinis fidentes. Ægyptij ſuperſtitioſiſſimi gentium ad bellum inepti erant, ſemper pene ſeruierunt, imo cum regionem haberent tam fertilem, externis viliſſimus in rebus miniſtrabant. Itaque per contemptum vocabantur ἀχθοφόροι, πλινθοφόροι, baiuli, laterum geruli, vaſto autem & neruoſo erant corpore, quod tamen non armis, ſed oneribus ſeruilibus exercebant, quod haberent animos humiles formidine Diuum, depreſſoſque premerent ad terram. Itaque in iſtos βαστάζοντας Atiſtoph. iocatur:

Et ſeruiles.

> Δύ᾽ ἅρματ᾽ ἐπέθηκε, καὶ νεκρὼ δύο,
> Οὓς οὐκ ἂν ἤνεγκ᾽ οὐδ᾽ ἑκατὸν Αἰγύπτιοι.
> *Duos currus, duoſque mortuos impoſuit,*
> *Quos ne centum quidem ferrent Ægyptij.*

Superſtitio plurimum obeſt.

Quomodo enim magnus animus eſſe poteſt, qui tam viles res pro numine veneratur? Qui in minimis ſummum bonum conſtituit? Turcæ quã ſunt animo ſeruili? ſtellas aiunt è catenis aureis dependere, animalibus ſuperſtitioſè cibos ſuggerunt, Indi nonnulli auibus hoſpitalia, palatiaque exſtruunt, homines interim negligunt, Americani, Iaponiique quam ſuperſtitioſi? Sed tamen omnes ſtolidi, imbelles, abiecti, & quaſi ad ſeruiendum nati. Cum enim omnia timere cogantur, nun poſſunt eſſe magnanimi.

Capvt XV.

Machiauelli imprudentia & ſuperſtitio demonſtrata.

Machiauellus A... ſuperſtitionis ... principe ... dat.

§. 1 QVOD ſapienter factum eſſe multi exiſtimarunt ex Ethnicis, vt multitudinem eo timoniarum metu, & religionis quadam tragœdia continerent, id iam refutaui, ſed quia tamen Machiauellus qui videri Chriſtianus voluit, eodem principem ſuum ducit, examinanda ſunt, quæ l. 1. de repub cap. 11. 12. 13. 14. ſcripſit. Magnam enim imprudentiam cum ſumma ſuperſtitione coniunctam habent.

Quinam ... la Dij?

Cap. 11. *Quamuis à Romulo Roma primam originem traxerit, eumque vt filia patrem merito agnoſcere debeat: nihilominus tamen viderunt dij immortales, quod leges à Romulo latæ & inſtitutæ: ad tantum imperium acquirendum non ſufficerent. Quamobrem, eo ex hac vita migrante, ſenatum mouerunt, ad Numam Pompilium ſucceſſorem eligendum: vt is videlicet ea ſuppleret, quæ à Romulo neglecta fuiſſent. Cum is ergo ad imperium perueniſſet, populum Romanum ad belli artes inſtitutum, ferocemque deprehendit: quem cum ad pacem & tranquillitatem inſtituere cuperet, ad religionis cultum inſtituendum, omne ſtudium conuerterit. Quem tam præclare inſtituit, vt multis ſeculis, nuſquam gentium tantus timor Dei extiterit, quantus apud Romanos, ex Numæ inſtitutione erat: quæ res omnia illa inſtituta permultum promouit.*

Numa ... tur ... & ...

Iuramentum religionem Romani ſeruarunt.

Probat ſalutem Romæ à reuerendo illo religionis cultu dependiſſe. Quia iuſiurandum, quod coacti præſtiterant, ſeruare ſolebant, vt cum poſt cladem Cannenſem Scipio iuuentutem pauefactam, & ad regem aliquem diſcedere duce Metello cogitantem ſtricto ferro iurare coegit, quod deſerere patriam nollent. Vt cum Titus Manlius Pomponium Tribunum ſtricto pugione adegit, vt iuraret à partis illius accuſatione ceſſaturum. Itaque plus Numæ quam Romulo debuiſſe Romanos affirmat. Tandem concludit in hæc verba: *Quæ cum ita ſe habeant, concludo cultum religionis à Numa Pompilio inſtitutum, vnam è primarijs cauſis extitiſſe, propter quas Romani in rebus gerendis tam felices fuerint. Nam vbi religio eſt, locum habent bonæ leges, ac bona diſciplina, ex quibus fortunati, feliceſque rerum euentus, in expeditionibus præſertim bellicis naſcuntur. Sicuti è contra etiam, ſublata religione, corruere Remp. oportet: quoniam ſublato Dei timore, ſequitur impietas, ex eaque ruina imperiorum. Nam etſi princeps ipſe fortaſſe pius ſit, & ſubditorum impietatem virtute ſua aliquo modo compenſet: quia tamen is eſt mortalis, & forte etiam vita breuis: neceſſe erit, vt eo moriente, virtus quoque, quæ ſuperarat, ſenſim vna cum imperio labatur.*

Roma ... ſuccer... ... vixit, ... vno ſelic... ſime... ...

§. 2. Cap. 13. *Non abs re*, inquit, *facturum me puto, ſi propoſitis exemplis oſtendam: Romanos ope Religionis ſæpe perturbatam Rempub. inſtituiſſe, & expeditiones quaſdam ſuſcepiſſe. Huiuſmodi exempla cum apud Liuium multa ſint, ego tamen pauca hæc tantum adducam. Poſtquam Pop. Romanus tribunos plebis conſulari poteſtate creaſſet: iique omnes, præter vnicum*

plebes

plebes eſſent: orta eſt eodem anno Romæ peſtilentia grauis, atque annonæ caritas, præterea, alia quædam portentoſa apparuerunt. Hinc igitur Patricij ſumpta occaſione, aſſerebant has calamitates Pop. Romano à dijs immortalibus immiſſas, ob abuſum maieſtatis imperij & inde vſurpatam tribunitiam poteſtatem, neque eos placari poſſe aliter, quam ſi legitima tribunitiæ poteſtatis ratio reſtitueretur: qua re pauefacta plebs, tribunos omnes ex patriciorum ordine creauit. In Veiorum obſidione longiſſima etiam, cum milites tædio pertaſi Romam redire vellent, Religionis quodam prætextu, ad obſidionem continuandam à ducibus retenti fuere. Nã cum Albanus lacus excreuiſſet: Oraculum Apollinis ita ſunt interpretati, ac ſi illa aquarum inundatio vrbem eo anno expugnatum iri nunciaret: adhibitiſque ad Albani huius prodigij procurationem, & placandos Deos, Vates, qui Romæ captiui tenebantur. Quibus omnibus miles perſuaſus, patienter belli moleſtias tolerauit: atque inde factum, vt Camillus Dictator creatus vrbem expugnarit: quam Populus Romanus toto decennio oppugnauerat. Quæ quidem Romani nunquam tam feliciter perfeciſſent, neque tribunitiam poteſtatem ad patres ſuos reuocare potuiſſent, niſi Religionis prætextu adiuti, cum milites, tum plebem in officio ſtatuiſſent continere. His exemplis ſimile eſt, quod accidit, tunc cum Terentillus tribunus plebis legem Terentillam, de qua poſt. ad diſſeremus, promulgare vellet: nam etiam tunc ad ſedandos illos motus, quos ea res pepererat, vſi ſunt patres religionis quodam prætextu, duplici ratione. Primum enim Sibyllinos libros per duumuiros, adire iuſſerunt: atque inde nunciarunt periculum imminere ciuitati, libertatem eo anno amittendæ, niſi ſeditionibus abſtinerent. Quod etſi Tribuni criminarentur, à patribus factum ad impediendam legem: plebis animos tamen vſque adeo permouit, vt Tribunos tanto ardore non amplius ſequeretur. Deinde, cum per eoſdem tumultus Appius Herdonius quidam, ope exulum atque ſeruorum, quos quater mille & quingentos ſecum habebat, noctu Capitolium atque arcem occupauiſſet, periculumque eſſet, ne ſi aut Æqui aut Volſci Romani nominis hoſtes perpetui, aduentaſſent, vrbem eſſent expugnaturi: nec deſinerent etiam tum tribuni, legis promulgationẽ vrgere: aſſererentque id quoque à patribus fictum eſſe, vt legem impedirent: tum è ſenatu egreſſus P. Valerius conſul, vir grauis atq; diſertus, multis argumentis miſcens, demonſtrauit populo, quæ pericula vrbi ob Capitolium captum imminerent: quam intempeſtiua illa eſſet legis ferendæ occaſio: tantumque effecit, vt iuramento omnes aſtringerentur, ſe à Conſulis voluntate non diſceſſuros. Eum ergo ſequuta plebs Capitolium recuperauit. Sed cum in ea expugnatione P. Valerius fuiſſet interfectus, eiq; L. Quintius Cincinnatus in Conſulatu ſucceſſiſſet: ne plebi otium relinqueret, aut anſam præberet eandem Terentillam legem meditandi, atque vrgendi, in Volſcos & Æquos legiones ducere decreuit. Id cum id Tribuni eludere conarentur, quærerentque quonam pacto exercitum educturi Conſules eſſent, quod delectum habere Tribunorum nemo paſſurus eſſet: Tum Quintius, nobis vero nihil delectu opus eſt, inquit, cum eo tempore P. Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes in verba iurauerint: conuenturos ſe iuſſu Conſulis, nec iniuſſu abituros. edicimus itaque vt omnes qui in verba iuraſtis, craſtina die armati ad lacum Regillum adſitis. Quibus dictis etſi Tribuni reſiſterent, plebemque exoluere religione conarentur, quod id iuramentum non Quintio, qui tunc priuatus homo erat, ſed Conſuli præſtitiſſent, tamen plebs permota religionis reuerentia, maluit conſules ſequi, quã videri iuſiurandum vlla ratione peccaſſe: vſque adeo ſcilicet felicia erant illa tempora, hominesque immunes malis: & vt Liuius inquit: Nondum hæc, quæ noſtrum

Patritij occaſione plebes ſurrexit. (margin)

Milites ſuperſtitione ad Veios detinent. (margin)

Prudentia tribus quid [illegible] ſolere an ſi ſiebo continentur. (margin)

[illegible] iuramenti religione ex [illegible] conſulem. (margin)

tenet ſeculum, negligentia Deûm venerat, nec interpretando ſibi quiſque iuramentum, & leges aptas faciebat, ſed ſuos potius mores ad ea accommodabat. Hiſce ita conſtitutis cum Tribuni cernerent, ſe non poſſe reſiſtere Coſſ. in eorum voluntatem & ipſi deſcenderunt, metu amittendæ dignitatis: pactumque vt toto anni ſpatio, neque ipſi de lege Terentilla quicquam agerent, nec conſules plebem ex vrbe ad bellum euocarent. Atque hic quoque cernis, Senatum religionis ope turbulentos hos tribunitiæ poteſtatis motus ſedaſſe, & præſentes difficultates ſuperaſſe: neq; eas ſine illa ſuperare potuiſſe.

§. 3. C. 14. Auſpiciis ait vſos Romanos, ſed tamen ſæpe contra præſagia dimicaſſe, tum vero contra communem vſum illa interpretatos eſſe; vt fecit Papyrius contra Samnites, cum enim falſo illi tripudium ſolyſtimum renunciatum eſſet, idque imperatori iam in rem intento indicatum eſſet; reſpondit internuncio: *Tu quidem macte virtute diligentiaq; eſto. Cæterum qui auſpicio adeſt, ſi quid falſi nuntiat, in ſemetipſum religionem recipit: mihi quidem tripudium nunciatum populo Romano, exercituique egregium auſpicium eſt. Quæ cum dixiſſet, vt euentus ſuo præſagio reſponderet, mandauit centurionibus, vt Pullarios inter prima ſigna conſtituerent. Itaq; dum ſigna promouerent aduerſus hoſtes priuſquam clamor tolleretur, & concurreretur, emiſſo temere pilo ictus Pullarius ante ſigna cecidit, quod vbi conſuli nunciatum eſt: Reſpondit, tam omnia bonũ auſpicium ſucceſſura, cum Pullarius ſuo interitu mendacium expiaſſet: tamque Deos placatos exercitui adfuturos. Quo loco cernis manifeſto, Papyrium ita interpretatum eſſe auſpicia, vt nec pugnandi occaſionem omiſerit, contra quam illa viderentur ſuadere: nec tamen quis illi poſſet etiam obijcere, quod auſpicia, & religionem contempſiſſet.*

Papyrius auſpicia eludit. (margin)

Dexteritatem illam ſenatus approbauit, & decretis honoribus publice ratam fecit.

§. 4. Impiam hanc imprudentiam eſſe quamuis præcedentia oſtenderint, nunc tamen ex hiſtoriis, & ipſa Republica demonſtrabo, & niſi fallor ex ipſo Machiauello.

Primo ait Deos immortales vidiſſe leges à Romulo latas ad tantum imperium acquirendum non ſuffeciſſe, ideo ſenatum mouiſſe ad eligendum Numam, vt quæ deeſſent ſuppleret. Quid hic primum mirer aut reprehendam? Dî præuiderunt non ſatis eſſe leges Romuli? At nec Romuli, nec Numæ numina quicquam non modo præuiderunt, ſed ne viderunt quidem. Omnes illi Dij ſine fundamentis creuerunt, ideo in ruinam proni fuerunt. Romulus paucos, Numa plures fecit Deos. Sed non erant illi Dij, quorum de humano arbitratu diuinitas penſitabatur, cum homines illi Deo propitij eſſent, niſi enim decreuiſſent, nunquam illa turba Deaſtrorum radio ornaretur, & aſtris. Melius de hoc negocio Minutius felix iudicauit; *Romani*, inquit, *non ideo tanti, quia religioſi, ſed quia impuni ſacrilegi. Sed tamen Dij mouerunt Numam vt numina conderet*, & vt vult Machiauellus, ſimplicem populum deciperet. Nõ tamen illi poſteris ſuffecerunt. *Nec his ſacris* (Auguſtin. lib 3. de ciuit. Dei, c. 12.) *tamen Roma dignata eſt eſſe contenta, quæ tamen multa illic Pompilius conſtituerat: nam ipſius ſummum templum nondum habebat Iouis. Rex quippe Tarquinius ibi Capitolium fabricauit. Aeſculapius autem ab Epidauro abiuit Romam, vt peritiſſimus medicus in vrbe nobiliſſima artem glorioſius exerceret. Mater etiam Deûm neſcio vnde à Peſſinunte. Indignum enim erat, vt cum eius filius iam colli Capitolino præſideret, adhuc ipſa in loco ignobili ſua-*

Impie tacit dem prouidentiam tribuunt. (margin)

Dij ab hominibus facti homines [illegible] iuuare non poſſunt. (margin)

Turba Deorum nihil Romæ profuit. (margin)

tali-

latitaret. Quæ tamen ſi omnium deorum mater eſt, non eſt ſecuta ſolum Romam quoſdam filios ſuos, verum & alios præceſſit etiam ſecuturos. Miror ſane, ſi ipſa peperit Cynocephalum, qui longe poſtea venit ex Ægypto. Verum etiam dea Febris ex illa nata ſit, viderit Aeſculapius, pronepos eius. Sed vndecunq; nata ſit, non opinor audebunt eam ignobilem dicere dij peregrini deam ciuem Romanam. Sub hoc tot Deorum præſidio, quos numerare quis poteſt? indigenas & alienigenas, cœlites, terreſtres, inferuos, marinos, fontanos, fluuiales: &, vt Varro dicit, certos atque incertos, in omnibuſque generibus Deorum, ſicut in animalibus, mares & fœminas? Sub hoc ergo tot Deorum præſidio conſtituta Roma, non tam magnis & horrendis cladibus, quales ex multis paucas commemorabo, agitari affligique debuit. Nimis enim multos Deos grandi fumo ſuo, tanquam ſigno dato ad tuitionem congregauerat: quibus templa, altaria, ſacrificia, ſacerdotes inſtituendo atq; præbendo, ſummum verum Deum, cui vni hæc rite geſta debentur, offenderet. Et felicior quidem cum paucioribus vixit. Sed quanto maior facta eſt, ſicut nauis nautas, tanto plures adhibendos putauit: credo deſperans pauciores illos, ſub quibus in comparatione peioris vita melius vixerat, non ſufficere ad opitulandum granditati ſuæ. Primo enim ſub ipſis regibus excepto Numa Pompilio, de quo iam ſupra locutus ſum, quantum malum diſcordioſi certaminis fuit, quod fratrem Romuli coegit occidi?

§ 5. Omitto duodecim ſelectos, viginti cœleſtes. Turba illa an erat neceſſaria, Cautius, Ops, Lucina, Vagitanus, Cunina, Rumina, Statilinus, Mens, Adeona, Volumnus, & Volumna. Bellona, Deus agreſtis. Honorinus, Victoria. Æſculanus, Feſſonia, Pellonia, Spinienſis, Fortuna, Mutua diua, Agenoria, Stimula, Murcia, Iugatinus, Vallonia, Runcina, Sera, Segetta, Tutilina, Flora, Maturа, Ruana, Carda, Limentinus, Forculus, Syluanus, Febris, Pauor, Flora, Quies, & quæ ſola iuſti nominis eſt, Cloacina. Hi & plures additi ſunt, multos enim omitto, quia honeſte nominare non valeo. Horum ergo deorum ſuperſtitione ſi ſtetiſſe rem Romanam Machiauellus iudicat, longiſsime à vero abit. Quid enim Febris, & Pallor de republica præuiderunt?

Iuramenti religio non timore monſtrorum, ſed veri numinis ſeruatur.

§. 6. Secundo, Numæ debetur vt Romani religionem iuriſiurandi ſeruarint, vt Metellus cum ſocijs, & Pomponius. Verum non illi timore vanorum numinum, ſed ratione naturali, & timore quodã de æterno numine, cuius inſitam [illegible] excutere non potuerunt, multo vero magis timore mortis, & infamiæ, iuriſiurandi religionem obſeruarunt. Per Deos enim ſuos Apollinem, Mercurium, Venerem, ipſum Iouem peierare, & fallere didicerunt. Hiſce pauculis vis turbam periurorum opponam? Primo erat ipſe Numa per dolum regni occupator, & fraude religionis inductis ciuibus, tanti imperij deprauator. Deinde Tullus Hoſtilius contra fœdera Albæ, hoc eſt parenti bella inferens, cum tota domo fulmine eſt concrematus. Tarquinius Priſcus per Anci filios contra præſtitam fidem occiſus eſt. Seruius à genero occiſus eſt, Tarquinius Superbus parricida Capitolium erexit, & regnauit. Brutus Collegam Collatinum ſine cauſa eiecit, Romani adoleſcentes contra patriam coniurant pro tyrannide. Quid hic profana Numæ pietas? *Senatus Romanus æquo & modeſto iure agitauit, dum metus à Tarquinio, & grane bellum cum Etruria poſitum eſt, deinde ſeruili imperio patres plebem exercere de vita atque tergo more regio conſulere, agro pellere, & cæteris expertibus, ſoli in imperio agere. Quibus agitata ſæuitiis, & maxime fœnore oppreſſa plebes, cum aſſiduis bellis tributum, & militiam ſimul toleraret, armata manu montem ſacrum, atque Auentinum inſedit. Tuncque Tribunos plebis, & alia ſibi iura parauit. Diſcordiarum & certaminis vtriuſq; finis fuit ſecundum bellum Punicum,* ita Saluſtius. Non igitur pietate religionis, ſed metu ſe æquos præſtitere patres, & quia metus eſt non diuturni magiſter officij, eo ſublato ad iniurias plebis itum eſt. Quid Sergius Galba vir ſummæ perfidiæ, qui Luſitanorum ſeptem millia partim vendidit, partim trucidauit, cum fide data eos euocaſſet? Betultum regem Aruernorum perfide captum ſenatus Albam cuſtodiæ cauſa relegauit. Non ignoro maiorem Romæ quam vlla in gente fuiſſe iuriſiurandi religionem. Cicero l. 3. de officijs. *Nullum vinculum ad ſtringendam fidem iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt.* Id laudant Agellius & Dionyſ. l. 2. Numæ acceptum refert, Polybius item l. 6. Sed hoc comparatione Pœnorum, Ægyptiorum, & aliarum gentium perfidioſiſsimarum. Nam quod ad iuramenti fidem attinet, ad auctorem, qui Romanas res melius cognouit, & prudentius æſtimauit, quam Machiauellus, appello Auguſtin. l. 3. de ciuit. Dei, c. 2. *Neſcientes igitur tanti dij, Neptunus & Apollo, Laomedontem ſibi negaturum eſſe mercedem, ſtructores mœnium Troianorum gratis & ingrati fuerunt. Videant ne grauius ſit, tales Deos credere, quam dijs talibus peierare. Hoc enim nec ipſe Homerus facile credidit, qui Neptunum quidem contra Troianos, Apollinem autem pro Troianis pugnantem facit, cum illo periurio ambos fabula narret offenſos. Si igitur fabulis credunt, erubeſcant talia colere numina: ſi fabulis non credunt: nõ obtendant Troiana periuria, aut mirentur Deos periuria puniſſe Troiana, amaſſe Romana. Vnde enim coniuratio Catilinæ in tanta tamque corrupta ciuitate, habuit etiam eorum grandem copiam, quos manus atq; lingua periuria, aut ſanguine ciuili alebat? Quid enim aliud toties ſenatores corrupti in iudiciis, toties populus in ſuffragiis, vel in quibuſque cauſis, quæ apud eum concionibus agebantur, niſi etiam peierando peccabant? Nam corruptiſsimis moribus ad hoc mos iurandi ſeruabatur antiquus, non vt à ſceleribus metu religionis prohiberentur, ſed vt periuria quoque ſceleribus cæteris adderentur.*

§. 7. Verum quicquid in iureiurando religionis fuit, id cõtemptu vanorum numinum, periuria ridentium, & docentium, cito euanuit. Quocirca poſteriores per genium Cæſaris iurabant, & Chriſtiani cum ab eis iuſiurandum poſcebatur per ſalutem Cæſaris, Tert. apol. 35. *Iuramus ſicut non per genios Cæſarum, ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus genijs.* Hoc autem maximum Romæ cenſebatur iuramentum, non quod religione mouerentur, ſed quod vindicta in promptu eſſet. *Tutius eſt,* inquit Minutius, *per genium Iouis peierare quam Cæſaris.*

§. 8. Tertio laudat Romanos, prætextu religionis vſos. Nam cum Tribunos conſulari poteſtate plebeios creaſſent, perſuaſerunt populo, peſtem quæ graſſabatur propter abuſum maieſtatis imperij immiſſam, ita plebs tribunos omnes ex patribus creauit. Deinde inundationem lacus Albani, expugnationem Veiorum præſagire finxerunt, vt in obſidione militem continerent. Tertio legem Terentillam primo ſimulatione librorum Sibyllinorum impedierunt, deinde religione iuriſiurandi aſtrictos Quirites in Volſcos duxerunt.

Verum pro me, & pro veritate teſtimonium dicent omnes Quiritium centuriæ, videlicet præſtigijs

Multa periuria Romanorum.

Pietas Numæ in regibus apparet.

Et in curia.

Roma p… felicitat… [illegible]

Roma fi… q̃ aliæ gentes … perfidæ fuit.

Dij ſibi … ſui a … prouide…

Periuria Romano… conjuncta … guſtino.

Dij Romanorum periuria videbant.

Sacrum … ramentu per genium Cæſaris.

[illegible] ob- [illegible].

[illegible] auctoritatem, vireſq; conci[di]ſſe. Nam omi[ſſis] Tribunis poſt quinquennē concertationem conſules e plebe fecerunt, quorum primus fuit L. Sextius, id actum adhuc Camillo liberatore viuo, cum deinde noua peſtilentia oriretur, per nouas religiones, hoc eſt ludos ſcenicos remedium quæſitum eſt, nō autem conſulatus ca[pe]ndi iure priuata plebes. Itaque lex Terentilla perlata [e]ſt, & ſuperſtitio [ex]cuſſa, nec hoc modo, ſe[d] ſacerdotia etiā, auſpiciaq; ad ſe tranſtulerunt. Videre deſideras o lector fructum tam leuis, tam breuis impoſturæ, lege orationem Decij Mu[ris] [illegible] Conſulis. *Quod cum ita ſe habeat, cui Deorum hominumue indignum videri poteſt, inquit, eū virum, quos vo[s] [illegible] illū curulibus toga prætexta, tunica palmata, & toga picta & corona triumphali, laureaq; honoraritis, quorū domos ſpoliis hoſtium affixis inſignes inter alias [feceri]tis, pontificalia atque auguralia inſignia adijcere [illegible] Iouis Opt. Max. auratu decoratus, curru aurato p[er] [illegible] in Capitolium aſcenderit: ſi conſpiciatur [c]um capide ac lituo, capite velato victimā cædat, augurium[u]e ex arce capiat? cuius imaginis titulo cōſulatus, cenſuraq, [&] triumphus æquo animo legetur: ſi auguratum aut pontificatum adiecerit, non ſuſtinebunt legentium oculi? Equidem (pace dixerim Deum) eos nos [iam] populi Romani beneficio eſſe ſpero, qui ſacerdotia [illegible] reddamus dignatione noſtra honorē quā acceperimus, & Deorum magis, quam noſtra cauſa expetamus, vt quos priuatim colimus, publice colamus. Quid autem ego ſic adhuc egi, tanquam integra ſit cauſa [pa]triciorum de ſacerdotiis, & non iam in poſſeſſione vnius ampliſſimi ſimus ſacerdotij? Decemuiros ſacris faciūdis, carminum Sibyllæ ac fatorum populi huius interpretes, antiſtites eaſdem Apollinaris ſacri cæremoniarumque aliarum plebeios videmus, nec tum patriciis vlla iniuria facta eſt, cum duumuiris ſacris faciundis adiectus eſt propter plebeios numerus: & nunc tribunus, vir fortis & ſtrenuus, quinque augurum loca, quatuor pontificū a[dieci]t, in quæ ple[b]eij nominentur: non vt vos, Appi, veſtro loco pellant, ſed vt adiuuent vos homines plebeij diuinis quoque rebus procurandis: ſicut in cæteris humanis pro parte [vir]ili adiuuant. Noli erubeſcere, Appi, collegam in ſacerdotio habere, quem in cenſura, quem in conſulatu collegam habere potuiſti; cuius tam dictator [illegible] magiſter equitū, quam magiſter equitum dictator [fui]. [illegible] Sabinum aduenam principem nobilitatis veſtræ [illegible] Appium Clauſum, ſeu Appium Claudium ma[uultis] [illegible] antiqui patricij in ſuum numerum accepetis, [n]e [faſtidi]atis nos in ſacerdotum numerum accipere. [illegible] a nobis cum decora afferimus, imo omnia eadē, quæ [vos] ſuperbos fe[cer]unt. L. Sextius primus de plebe Conſul [fa]ctus eſt: C. Licinius Stolo primus magiſter equitum: [C.] Martius Rutilus [pri]mus & dictator, & cenſor. [Q.] Publius Philo [pri]mus prætor. Semper iſta audita ſunt [a]d [vos] penes vos auſpicia eſſe, vos ſolos gentem habe[re], [v]os [ſol]os iuſtum imperium & auſpicium domi militi[æque]. [illegible] æque adhuc proſperum plebeium, ac patricium [fuit], porroque erit. An Romæ vnquam fando audiſtis patricios primo eſſe factos, non de cœlo demiſſos. Sed qui patre[m] [illegible] ciere animumque poſſent, id eſt, nihil vltra quam ing[en]u[os]. [illegible] ſu[illegible] iam patrem ciere poſſum; auumque [iam] [p]oterit filius meus: Nihil eſt aliud in re, Quirites, [ni]ſi vt omnia negata adipiſcamur. Certamen tantum p[atricij] petunt, nec curant quem euentum certaminum hab[ea]nt. [E]go hanc legem, quod bonum, fauſtum, felixque ſit vobis ac reipub. vti ro[illegible] eſtis, iubendam cenſeo.* Fraus itaque pate[fact]a plus obfuit, quam exiguo tempore latens profuit.

Tribunos plebeios per ſuperſtitionem amouent. ſed conſules plebeios accipere coguntur.

[illegible]

Plebs cum ſacer[dotia] accepit [illegible] de au[ſpiciis] potentiam.

[illegible] per [illegible]

O[illegible] R[illegible]

Temeraria vaticinatio.

§. 9. Albani lacus exundationem in prodigiū Veiorum eo anno capiendorum verterunt. Mendacium politicum hoc fuit, ad breue tempus, & temerarium; præſertim cum interpretatio captiuo committeretur. Quomodo vero Camillus ſui caſus iam inſtantis erat incertus, fata autem patriæ ab effuſione vndarum Albanarum prædicebat? Ego potius effuſam Senonum multitudinem, quæ Romam vſque, omnia, & Romam, excepto Capitolio, vaſtauit, illo portento ſignificatam, ſi ariolari liberet, affirmarem.

At Papy[r]ius auſpicia dextre interpretatus eſt; Ita plane eſt, nec male Claudius, vt *biberent, quando eſſe nollent*, edixit, & facete Scipio, cum eudi militi ominoſa imperatoriſe naui egredientis videretur prolapſio, in fauſtum auſpicium traxit, *cum Africam tenere* ſe dixit. Sic Auguſtus cum cometes apparuiſſet, qui regibus haberi fatalis ſolet, *ad regem Perſarum pertinere*, dixit, *quod ille capillatus eſſet*. Hæc omnino deſtruunt auguriorum ſuperſtitionem, & occaſionem præbent totum hoc genus in vniuerſum deridendi. Quemadmodum & libro primo, & ſecundo facit Cicero, qui augur ipſe negat *vel Romulum, vel vllum habere vera auſpicia, retineri tamen ad opinionem vulgi, & magnas vtilitates Republicæ.* Sed, contra Ciceronem recte docet Chriſtianus Cicero lib. 2. de ciuit. Dei, cap. 5. *Nam illud quale eſt quod pulcerrimum auſpicium fuiſſe dixerunt, quod commemoraui paulo ante, Martem, & Terminum, & Iuuentutem, nec Ioui regi Deorum loco cedere voluiſſe, ſic enim, inquiunt, ſignificatum eſt, Martiam gentem, id eſt Romanam, nemini locum quem teneret daturam: Romanos quoque terminos propter Deum Terminum neminem commoturum: iuuentutem etiam Romanam propter Deam Iuuentatem nemini eſſe ceſſuram. Videant ergo quomodo habebant iſtum regem Deorum ſuorum, & datorem regni ſui, vt ei auſpicia iſta pro aduerſario ponerent, cui non cedere pulcrum eſſet: quanquam hæc ſi vera ſunt, non habent omnino quid timeant. Non enim confeſſuri ſunt, quod dij ceſſerint Chriſto, qui Ioui cedere noluerunt. Saluis quippe imperij finibus, Chriſto cedere potuerunt, & de ſedibus locorum, & maxime de corde credentium. Sed antequam Chriſtus veniret in carne, antequam iſta denique ſcriberentur, quæ de libris eorum proferimus: ſed tamen poſteaquam factum eſt ſub rege Tarquinio illud auſpicium, aliquoties Romanus exercitus fuſus eſt, hoc eſt, verſus in fugam, falſumque oſtendit auſpicium, quod Iuuentas illa non ceſſerit Ioui: & gens Martia, ſuperantibus atque irrumpentibus Gallis, in ipſa vrbe contrita eſt: & termini imperij, deficientibus multis ad Hannibalem ciuitatibus, in anguſtum fuerunt coarctati. Ita euacuata eſt pulcritudo auſpiciorum, remanſit contra Iouem contumacia non Deorum, ſed dæmoniorum. Aliud eſt enim, non ceſſiſſe: aliud, vnde ceſſeras rediſſe. Quanquam etiam poſtea in Orientalibus partibus Hadriani voluntate mutati ſunt termini imperij Romani. Ille namque tres prouincias nobiles, Armeniam, Meſopotamiam, Aſſyriam, Perſarum conceſſit imperio, vt Deus ille Terminus, qui Romanos terminos ſecundum iſtos tuebatur, & per illud pulcerrimum auſpicium loco non ceſſerat Ioui, plus Hadrianum regem hominum, quam regem Deorum timuiſſe videatur.*

Hoc omen [illegible] Scipio in contrarium vertit.

Cicero fatetur non eſſe auguria.

Termini Romani imperij ceſſit.

§. 10 Tempus eſt vt Pſeudopoliticum contra ſemel loquentem audiamus. lib. 1. cap. 12. de republ. Verum cultum requirit. *Quicunque principes, atque Reſpubl. ſemetipſas conſeruare cupiunt, in id vnū præ cæteris, incumbere debent, vt verum religionis cultum recte inſtituant, & venerentur: ne certius indicium de religionis alicuius ruina atque interitu vnquam habere poteris, quam ſi in ea, diuinum cultum deſpectui haberi ac ſperni cognoueris. Id vero, vt ita ſe habere intelligas: obſerua cui fundamento Religio innitatur*

I tatur

tatur eius loci, in quo vnuſquiſque noſcitur: quod omnis cultus religioſus alicui fundamento inſiſtat.

Samnitum horrendus dilectus, & coniurandum.

Deinde cap. 15. de immani Samnitium coniuratione hiſtoriam refert. *Ad anguſtias redacti, cum extrema quaque tentare decreuiſſent, & intelligerent tamen ſe vincere non poſſe, niſi obſtinatiſſimos haberent ad dimicandum militum animos: ad religionẽ tan extremum remedium confugerunt. Nam ex libro vetere, ſacerdote Ouio Paccio, homine magno natu, ſacrificium ex antiqua Samnitum religione petierunt. Sacrificio perfecto, iterum Imperator per viatorem iubebat acciri nobiliſſimum quemque. Apparatus ſacri talis erat, qui animum religione perfundere poſſet. Nã locus erat cratibus conſeptus in medio caſtrorum, pluteiſque ac linteis contectus, patens ducentos pariter pedes in omnes partes: In medio Ara, victimaque circa caeſa, & circumſtantes centuriones ſtrictis gladiis. Admouebatur altaribus miles, vt victima magis, quam vt ſacri particeps, adigebaturque iureiurando, quæ viſa auditaque in eo loco eſſent, non enuntiaturum: deinde iurare cogebatur diro quodam carmine, in execrationem capitis familiaque & ſtirpis compoſito, niſi iſſet in prælium quo Imperatores duxiſſent: & ſi aut ipſe ex acie fugiſſet, aut ſi quem fugientem vidiſſet, non extemplo occidiſſet. Id primum quidam abnuentes iurare: obtruncati circa altaria ſunt; iacentes deinde inter ſtrages victimarum, documento cæteris fuerunt, ne abnuerent. Hoc ſacramento aſtrictos, vt maiore religione tenerentur, varijs etiã ſignis ornauerunt: nam ex quadraginta millibus, quos collegerant, mediam circiter partem veſtimentis albis induerunt, iiſque arma, inſignia, & criſtatas Galeas attribuerunt, vt inter cæteros eminerent: tandemque ad Aquiloniam conſederunt. Sed aduerſus eos tamen Papyrius Conſul dimicaturus, ea animaparui fecit; & ſuos ne huiuſmodi religioſo ſacramento terrerentur, alloquens. Non, inquit, criſtas vulnera facere, ſed per picta, atque aurata ſcuta tranſire Romanum pilum, & candorem veſtium fulgentemque aciem, vbi res ferro geratur, cruentari. Hæc omnia denique in illorum caput tranſitura, cum nefando ſacro, hominum, pecudumque cædem miſcuerint, & ob fracta toties fœdera, Deos, ciues, atque hoſtes aduerſus ſeſe irritarint. In conflictu tandem vicere Romani, quod illorum virtus, maiorem Samnitibus metum incuſſiſſet, ob memoriam toties acceptæ cladis, quam iis religio potuerit, vel virtutis vel pertinaciæ ad pugnandum infundere. Quod etſi ita ſit; videmus tamen manifeſte, quod rebus antepere afflictis, ad religionem tanquam extremum remedium confugerint: nec in vlla alia re tantam ſpem recuperandæ virtutis poſuerint: ex quo intelligere licet quantum præſidij, quis in veræ religionis recto vſu habere queat. Itaque de hac re, hoc loco diſſerendum putaui, tanquam de ea, quæ ex maxime neceſſariis Romanæ Reipubl. conſtitutionibus dependebat.*

Inſignia parum iuuant timidis.

Sacra Samnitum eo iuramentu celata, tam in caſtris hoſtium celebrantur.

Cunctari, inſtruere militum, ex eorum, ubi ſubinquærere oportebat.

Ex quibus concludo, nullam religionem fictã eſſe diuturnam, Romanoſque milites tam magnæ religionis contemptores, ſuorum augurum ineptias ridere potuiſſe: ideoque inconſideratiſſimæ eſſe temeritatis eo fundamento niti, quod vno ictu, leui ioco euerti poſsit. Fatetur ita eſſe Conſularis Augur. *Errabat*, inquit, *multa in rebus antiquitas, quam vel vſu iam, vel doctrina, vel vetuſtate immutatam videmus.* Cum igitur vſu, & doctrina immutari opiniones illæ ſoleant, non vtetur illis legiſlator, qui veram ſtabilem Rempublicam molitur, quę quamuis ex vero omnia habeat, hominum tamen vitio ſolidiſsima eius fundamenta perſępe concutiuntur, quomodo ſtabilis eſſe poterit, ſi ex ſtultiſsimis vulgi, inconſtantiſsimiſque opinionibus ſumma eius, ſaluſque dependeat.

CAPVT XVI.

Princeps in religione nihil ſtatuat.

Princeps defenſor religionis.

§. 1. PRINCIPI tuendæ veræ religionis cura commiſſa eſt, inſtituendæ tamen, aut innouandæ nulla eſt omnino poteſtas. Nutritius Eccleſiæ eſt magiſtratus, gladium portat ad vindictam malorum, tutelam bonorũ: Malorum, hoc eſt furum, inceſtorum, latronum, blaſphemorũ, impiorum. Non enim ſuam duntaxat maieſtatem vlciſcitur: ſed multo magis diuinam, quæ vera eſt, & immenſa maieſtas, cuius eſt ἀπόῤῥοιας riuulus, & veſtigium, omnis quæ in purpura & diademate apparet humanis oculis grandis & tremenda maieſtas. Decet certe optimum ab optimo coli, numen à principe, regem omnium regum, pręcipue ab omnibus regibus. Itaque & Ariſt. lib. 7. cap. 8. polit. Primam regiam curam ait eſſe τὴν περὶ θεῶν ἐπιμέλειαν, *eam quæ circa diuina eſt ſollicitudinem.*

A principe Deum coli præcipue decet.

Certum igitur fixumque maneat, principem & ipſum eſſe religioſum oportere, & acrem religionis cuſtodem, vigilantem impietatis vindicem.

Deſinat facere religionem princeps.

§. 2. Hoc tamen ſedulo attendet princeps, vt ipſe religionem veterem ne innouet, nec vllos nomine reformationis cudat articulos. Non eſt enim arbiter religionis princeps, ſed diſcipulus. Teneat animo, vſuque oſtendat, pietatem colendam, non eſſe politicis edictis perplexam reddendam. Audiat S. Cyprianum Ep. 73. *Nec hoc frater chariſsime ſine ſcriptura diuina authoritate proponimus, vt dicamus certa lege ac propria ordinatione diuinitus cuncta eſſe diſpoſita; nec poſſe quenquam contra Epiſcopos, & ſacerdotes vſurpare ſibi aliquid, quod nõ ſit ſui iuris & poteſtatis. Nam & Chore, & Dathan, & Abyron, contra Moyſen & Aaron Sacerdotem ſacrificandi ſibi licentiam vſurpare conati ſunt; nec tamen quod illicite auſi ſunt, impune fecerunt.*

Multa hac de re ſunt non modo SS. Patrum, verum etiam Imperatorum, & regum conſtituta, quæ perſequi omnia, mei inſtituti non eſt, ea duntaxat monebo, quæ ad politiam, & gubernationem pertinent.

Religio mutata ...

§. 3. Prima quidem cauſa eſt, quia connexa eſt cum religione Reipublicæ adminiſtratio, quẽadmodum libro de pace Germaniæ demõſtraui, mutata itaque religione, neceſſe eſt Reipublicæ commotionem, aut commutationem conſequi. Et quidem cum vera religio vnica ſit, ab illa autem infinitæ aberrationes, pugnanteſque ſectę, principum erit nullum à vera receſſum permittere. Cum enim vehemens ſit ſtimulus religionis, multique ſint, qui vetera deſerere, etiam morte propoſita nolint, multorum indignatio, omnium diſcordia oritur. Deinde reges Ægyptij cum nouas fingunt, aut permittunt ſuperſtitiones, regni vires ciuilibus contentionibus dilacerandas dederunt. Nabuchodonoſor fidiſsimis, prudentiſsimiſque ſe pene principibus priuauit, dum nouæ ſtatuæ dedicatione ſubditos ſollicitat. Antiochus Illuſtris eadem de cauſa regnum, & ſeſe perdidit, cum Iudæorum pietatem perſecutus eſt, quam ſi defendiſſet, ſortiſsimamque gentem inter tot bella amicam habere voluiſſet, vniuerſæ Aſiæ facile imperium obtinere potuiſſet. Sic Conſtantius, Valens, Iuſtina, Iuſtinianus, Heraclius, Leo Iſaurus, alijque ſummo detrimento Reipublicæ religionem nouarunt.

Aſſueta ... ferere ... dolens, ... dant, ... nant.

§. 4.

Aula variabilis ſirmam religionem non ſtatuit.

§. 4. Altera cauſa ſumitur ex natura magiſtratus, & aulæ, cum enim omnis poteſtas ſit adulationibus obnoxia, facile obrepunt ſpecie ſanctitatis, qui mentiendo, aſſentandoque magnates peruertunt. Sic Conſtantius ab Euſebio, Valens ab Euſebianis, Leo Iſaurus à Venefico Iudæo ſeductus eſt. Iuſtinianum iam ſenem præſtigiator Monothelita deprauauit, quod vero non diuina inſtitutione, ſed humanis nititur id totum fluxũ eſt, & momentaneum. Sed nullum clarius exemplar huius eſt rationis, quam nobis noſtri ſæculi calamitates exhibent. Quia namque in Germania, lege quadam principes religionem ſuo arbitrio moderantur, hinc tanta eſt religionum varietas, ac ignorantia, vt pene nulla religio ſuperſit. Id quia nondum omnino exteris conitat nationibus, perſpicue ac neruoſe oſtendendum eſt. Annus cẽteſimus eſt cum veteris fidei tædio, ſimul faſtidio diſciplinæ monaſticæ, & ambitione ductus Lutherus nouæ hæreſcos fundamenta iecit, interea omnia commutata ſunt, vt mihi Germania non abſimilis veteri Ægypto eſſe videatur, in qua omnium ſuperſtitionum furor quotidianas turbas, ac bella ciebat: Hoc vno deterior eſt Germaniæ quam Ægypti conditio, quod perpetua in mutatione Germani verſentur celerrimeque, quæ temere placuere, diſpliceant, Ægyptiorum conſtantior fuerit ſuperſtitio.

Germania plurimas religionis mutationes patitur.

Venit ad me hiſce diebus qui chartam obtulit, *qua inuitatio ad Iubilæum Eccleſiarum γνησίως (genuine) Lutheranarum continebatur.* Decem enim doctores Lutherani, omnes cæteros ad iubilandum excitant, quod ante annos centum in Pontificem fecerit impetum Lutherus, vide ineptias riſu digniſsimas, niſi miſerationem, & lacrymas miſerrimorum hominum cæcitas malitioſa poſceret. De hoc igitur gaudio agendum eſt, vt omnis mundus agnoſcat, religionis à principum opinione pendentis, non eſſe vllam conſtantiam, qua de cauſa ante biennium de ſuo Iubilæo Zvingliani caute tacuerunt, ne riſum omnibus præberent, in tot ſectas ſparſi, quarum nulla archetypon Zvinglianum retinet, imo nulla eſt, quæ non Zvinglium damnare neceſſe habeat. Quanquam autem tribus libris ea de re à me copioſe diſputatum eſt, Iubilæo ſcilicet Iubilorum, eius apologia, & Coronide, hic non ſunt iterandæ patriæ noſtræ clades, ex illis videbunt magiſtratus, quomodo religionum iactatione fides pietaſque, & poſtremo homines ac regna pereant.

Paulo poſt etiam addita Scheda Calniniana eſt.

§. 5. Primo quidem iubilant, & exultant decemuiri illi in rebus peſsimis, cum interim cæteri Lutherani ita premantur, vt niſi moderati homines interueniant, periculum ſit, ne Veios aut in ſacrum montem migrare cogantur. Status enim Eccleſiarum γνησίως Lutheranarum iam ante annos quinquaginta ſeptem erat miſerabilis, & ipſorum iudicio pene deſperatus, nunc vero multo eſt afflictior. Sed totam tragœdiam ab ipſis audire præſtat. Nemo in ſuam contumeliam mentitur, Synodus Manſfeldica in præfatione cũ dolore, & gemitu miſeriarum ſuarum facunda prædicatrix, progreſſum politicæ religionis exprimit.

Quod autem, (inquiunt) cumulantur quotidie fanaticorum hominum opiniones & ſectæ, non eſt mirandum tantopere.

Sectæ multiplicantur à Iuſtu nata.

Primum, quia cum veritas hominibus eſt ingrata, neque agnoſcunt bonitatem Dei, ſolet Deus ad puniendum hoc peccatum immittere efficaces, & inſignes errores, vt credant homines mendacio, vt puniantur ea ipſa cauſa, quod veritati non credunt, ſed delectantur iniuſtitia. Secundo Theſſ. ſecundo.

Secundo, neceſſe eſt creſcere ſectas; quia omnes vere Principes & Magiſtratus officium ſuum in hac re negligunt, ſed petulantiam ingeniorum confirmant, quod cuilibet pro ſuo arbitratu quamlibet falſam opinionem fingendi, licentiam permittunt.

Principum incuria ſecta creſcunt.

Tertio, pingues illi (vt Pſalmus vocat) & potentes doctores, ſectarum autores, ſumma ſe opera coniungũt, eaſdem ſententias, & eoſdem animos mutuo tuentur. Pacifice inter ſe viuunt, alter alterum defendit & excuſat. Ac ſi quis maxime alterius ſectam non approbat, tamen amat eum, vt ita fiat, quemadmodum vulgo dici ſolet: Parce mihi, vt parcam tibi, conniue ſaltem, ſi non vis probare, idem faciam & ego. Ita ſæpe accidit, vt hæreſiarcha quiſpiam alterius ſectam quam non probat, non tamen oppugnet, & ſi aliquandiu aliquid agat; tamen non perſeuerat. Et de hac cauſa ſucceſſus hæreticorum cum dolore conqueritur Dauid Propheta Pſalmo 17. cum inquit: Pingues eorum ſunt coniuncti.

Doctores potentes conſpirant.

Quarto, res iam eo rediit, vt multi hoc tempore turpitudini atque ignominiæ loco habeant, voce vel ſcriptis opponere ſe falſis fratribus & ſectarum autoribus, cum quidem ſemper in Eccleſia maximum id fuerit decus, & pro vero Chriſtianæ virtutis documento celebratum.

Dedecus putant obſiſtere hæreſibus.

Quinto, quid obſtat quo minus hoc tempore variæ naſcantur hæreſes, cum nullis hominibus maiores tolerandæ ſint contumeliæ, iniuriæ, maledicta, cauillationes, quam ipſis illis, qui ſe fanaticis doctoribus opponunt, ita quidem, vt per conuitium Stoici appellentur, hoc eſt, duri ac præcipites, qui nihil ſibi cum aliis commune volunt, quibus nihil aliorum placet: quaſi vero magna ſit virtus, omni vento & afflatu falſorum dogmatum leuiſsime & quidem volentes rapi atque circumferri. Deinde clamoſi nuncupantur, hoc eſt, iurgatores, & rixatores, qui plenis labris, importuniſque clamoribus ad ſeditionem, & tumultum hominum claſsicum canunt. Neque vident, quod ipſi vituperant factum, id ſummam nobis laudem decernere. Tolerabilius eſt enim & melius, Catonem in his rebus agere & Stoicum, & ad raucim vſque proclamitare, quam turpi ſilentio omnes fraudibus patefacere feneſtras. Non enim ſilentio ſed voce lupus reijcitur. Taceмus, quod ipſa ſcriptura clamores Prophetarum & doctorum commendat, & è contrario ſilentium adeo vituperat, vt eiuſmodi Silenos & Mutios mutis canibus comparet.

Inuidioſum & periculoſum reſiſtere ſectis.

Sexto, ſatis eſt fanaticis hominibus occaſionum hoc tempore creſcendi, quoniam formidine quadam & metu amittendæ tranquillitatis, fortunarũ, gratiæ, laudis, etiam ſinceri doctores propemodum omnes tacent, languide agunt, horribili temeritate atque ſecuritate permittunt negotium ſibiipſi & fortunæ ſuæ. Et quamuis inclamant nonnulli, tamen cum deſerantur ab aliis turpiſsime, ſoli non poſſunt tanti molem negotij ſuis humeris ſuſtinere.

Doctores cauſam ſuam deſerunt.

Septimo, etiamſi qui adhuc ſuperſunt ſinceri doctores, necdum infecti fanaticarum opinionum veneno, tamen ſunt lãguidi, meticuloſi & animo paulo abiectiori, quam vt veritatis cauſa periculum incurrere velint: quieſcunt igitur, & ſpectatores ſunt eius fabulæ, cui tamen ipſi primo applaudere nolunt. Sed ſi bona eſt Cataſtrophe alteri parti, nẽpe clamantibus & ſcriptitãtibus illis: & tibi bonã eſſe volunt, & partem victoriæ non mediocrem ſuæ virtuti & conſtantiæ arrogant. Sin autem (ſicut ſæpe bona cauſa per vim opprimitur) diuerſum euenіat, collum ſuum reducunt ex nodo, quaſi nihil à ſe actum profitentes, & idcirco propter externam pacẽ alteris ſe dedunt, quorum iniuſta eſt cauſa, contra ſuam conſcientiam. Cum igitur aduertunt hoc hæretici,

Hoſtibus ſe iungunt.

nos non ſimul & eadem fide vrgere propoſitum, animantur & in inſtitutis falſitatibus malitioſe ac pertinaciter hærent, & ſubinde alias nouas comminiſcuntur.

Vi hæreſes inducuntur

Octauo, creſcunt etiam ſectæ propter nouam illam tyrannidem, quæ ſuboritur in Eccleſia. Si quis non ſtatim approbet alterius errorem, indignationem & offenſionem potentiorum incurrit, ac ſæpe de vita periclitatur. Hanc tyrannidem ſectarum applauſores ſtabiliunt in aliis. Et ipſi adeo non ſunt ab hac tyrannide vacui, vt non poſſint ſibi temperare, etiam cum humaniſſima cum eis colloquia & actiones inſtituuntur. Atque ita ferunt homines, ne poſſint amplius libere ſuam ſententiam profiteri: itaque in hoc vnum omnes incumbunt, vt errores tyrannis vi obtrudant aliis, quod tamen (Deo iuuante) non facient perpetuo, Amen.

Caput XVII.

Ratio vera religionis conſeruandæ.

Vna religio in vno regno.

§. 1. Primo quidem hoc vnice agendum eſt in Republica. Vt vna vera, antiqua ſcripturis, & traditione Apoſtolica tradita, Sãctis patribus cognita fides omnibus ſuperſtitionibus euulſis, doceatur, ac conſeruetur.

Non enim pacem duntaxat diuerſæ ſententium pugnæ rumpunt, ſed fœdera etiam, religionem, ac numinis cum veneratione timorem requirunt. Nemo enim facile amicitias cum eo contrahit, quem Dei nouit inimicum; Laudaturque Theodorici Africæ ducis illuſtre exemplum; quamuis enim Arianus eſſet, Diaconum tamen, qui non errore intelligendi, ſed adulandi turpitudine in gratiam principis ad Arianiſmum defecit, è veſtigio occidit; neque enim ſibi fidem ſeruaturum eſſe arbitrabatur, qui Deo violaſſet. Sine fide igitur amicitia eſſe non poteſt, cum ſit rerum humanarum, & diuinarum cum caritate conſenſio. Quæ nulla eſt, ſi alius alium impium, & deteſtabilem eſſe exiſtimat. Deinde omnes magno quodam deſiderio ſuam tueri, & augere religionẽ conantur, id quod noſtra ætas edocet, quæ nullam hæreſin adeo tætram, adeo à pietate, & ratione abhorrentem vidit, quam non cupidiſsime ſit amplexa; quamuis, qui mos eſt valde amantium, celerrime faſtidierit. Hinc bella cruentiſsima ſunt, quę pietatis opinione geruntur, in quibus occidere ſanctitas, cadere felicitas exiſtimatur; nullus affectuum & cognationum reſpectus, publica, & domeſtica pax turbata, eadem in domo præliamiſcentur, magiſtratus alterutram populi partem neceſſario, ſæpe ambas inimicas habet, non enim niſi vni obſecundare poteſt, cadit illius auctoritas, cum à pluribus impius, & profanus iudicatur. Verum hiſce de rebus iam ſupra dictum eſt. Nunc ſeruandæ religionis rationes proponamus.

Apoſtatæ etiam ſuis viles ſunt.

Multæ hæreſes, & ſeruandæ, ſed breues.

Cum diuerſa eſt religio, magiſtratus ſemper vnã partem, ſæpe vtramq; habet infenſam.

§. 2. Primum eſt, & veluti fundamentum veritatis ac fidei ſeruandæ, vitijs obſiſtere, ſubditorum faſtum retundere, libidines frenare, auaritiæ modum ponere. Nunquam hæreſis fui cauſa orta eſt; alicui vitio per nouitatem ſuperſtitionis quæſitum eſt fomentum, vel impunitas. Homo quem flagitia ſua premunt, facile in errorem pellitur, & quemadmodum in homine morborum ſunt quædam, ita in Republica hæreſeon, & ſuperſtitionum προγνώστικ, & coniecturæ. Vere Seneca libro 3. de ira cap. 10. *Vetus dictum eſt à laſſo rixam quæri. æque autem & ab eſuriente, & à ſitiente, & ab omni homine, quem aliqua res vrit. Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem tactus condoleſcunt: ita animus affectus minime offenditur, adeo vt quoſdam ſalutatio, epiſtola, oratio & interrogatio in litem euocent. Nunquam ſine querela ægra tanguntur. optimum eſt itaque ad primum mali ſenſum mederi ſibi: tum verbis quoque ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile eſt autem affectus ſuos cum primum oriuntur, deprehendere, morbum ſigna præcurrunt. Quemadmodum tempeſtatis ac pluuiæ ante ipſas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque iſtarum procellarum animos vexantium ſunt quædam prænuntia. Qui comitiali vitio ſolent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, ſi calor ſumma deſeruit, & incertum lumen, neruorumque trepidatio eſt, ſi memoria ſublabitur caputque verſatur. Solitis itaque remediis incipientem caſum occupant, & odore guſtuque quicquid eſt quod alienat animos repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur: aut ſi parum medicina profecit, vitauerunt turbam & ſine teſte ceciderunt, prodeſt morbum ſuum noſſe, & vires eius antequam ſpacientur opprimere. Videmus quid ſit, quod nos maxime concitet. Alium verborum, alium, rerum contumeliæ mouent. hic vult nobilitati ſuæ, hic formæ ſuæ parci, ille elegantiſſimus haberi cupit, ille doctiſſimus, hic ſuperbiæ impatiens, hic contumaciæ, ille ſeruos non putat dignos quibus iraſcatur: hic intra domum ſæuus eſt, foris mitis. ille rogari, inuidiam indicat: hic non rogari contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur.*

Orthodoxiæ fundamentum boni mores.

Hæreſes omnes à vitijs ortæ.

Varij affectus ſunt, quibus dum in principio non reſiſtitur, in omnia omnia ærumnas.

Ob hæc ſingula hæreſes oriuntur, alium ſpes, alium metus, alium indignatio, alium ebrietas, plurimos libido, ambitioque in nouas opiniones ſectaſque impulit.

§. 3. Hæc in Republica prudens Magiſtratus aduertet, & corriget. Superſtitionem in decem tribus vnius Ieroboami ambitio induxit, diſſidia Phariſæorum, & Saducæorum partim ambitio, partim odia aulica fecerunt, cum malis artibus adrepere potentibus hypocritæ cœperunt. Eſt hoc, ſemperque fuit hæreticorum ingenium, vt ante ſceleribus ſe indignos fidelium conſortio, pœnis obnoxios redderent, quam errore & pertinacia, cum amiſsione plebis ſeſe ſepararent. Quod de Nouato ſcribit Cypr. Ep. 49. in omnes conuenit: *Nam de Nouato nihil inde ad vos fuerat nunciandum, cum magis per nos vobis debeat. Nouatus oſtendi, rerum nouarum ſemper cupidus, auaritiæ inexplebilis rapacitate furibundus, arrogantia & ſtupore ſuperbi tumoris inflatus, ſemper iſtis Epiſcopis male cognitus, quaſi hæreticus ſemper & perfidus omnium ſacerdotum voce damnatus; curioſus ſemper vt prodat, adhuc adulatur vt fallat, nunquam fidelis vt diligat, fax & ignis ad conflanda ſeditionis incendia, turbo & tempeſtas ad fidei facienda naufragia, hoſtis quietis, tranquillitatis aduerſarius, pacis inimicus.*

Omnes noſtri temporis hæretici Nouati mores habent.

Deinde ita deſcribit eius mores, vt iracundiam Huſſi, luxuriam Lutheri, crudelitatem Zvinglij, libidines Caluini, & Bezæ, ſecretas Anabaptiſtarum cædes exprimere videatur. *Nec hoc, inquit, quiſquam miretur in talibus. Feruntur ſemper mali ſuo furore dementes, & poſtquam ſcelera fecerint, conſcientia ipſa ſceleratæ mentis agitantur. Nec remanere in Eccleſia Dei poſſunt, qui Deificam, & Eccleſiaſticam diſciplinam nec actus ſui conuerſatione, nec morum pace tenuerunt. Spoliati ab illo pupilli, fraudata vidua, pecunia quoque Eccleſiæ denegata, has de illo exigunt pœnas, quas in eius furore conſpicimus. Pater etiam*

eius

[illegible] one mortuum, & ab eo in morte poſtum-[illegible] tus. Uterus vxoris calce percuſſus, & ab ortione properante in parricidium partus expreſſus. Et damnare nunc audet ſacrificantium manus, cum ſit ipſe nocentior pedibus, quibus filius qui naſcebatur occiſus eſt? Hanc conſcientiam criminum iampridem timebat, propter hoc ſe non de presbyterio excitari tantum, ſed & communicatione prohiberi pro certo tenebat: & vrgentibus fratribus imminebat cognitionis dies, quo apud nos cauſa eius ageretur, niſi perſecutio ante veniſſet. Quam iſte voto quodam euadende, & lucrandæ damnationis excipiens, hæc omnia commiſit & miſcuit; vt qui eijci de Eccleſia, & excludi habebat; iudicium ſacerdotum voluntaria diſceſſione præcederet; quaſi euaſiſſe ſit pœnam, præueniſſe ſententiam.

[illegible] communi-[illegible] fuerunt.

Hæc talia conueniunt in omnes veteres. Nicolaum Antiochenum libido in hæreſin impulit, Cerinthum, Menandrum, Gnoſticos, Manichæos, alia cauſa non abſcidit ab Eccleſia, quam portentoſæ libidines. De Donatiſtis, Arianis, Macedonianis, Machometanis nihil eſt neceſſe dicere. De Luthero, Oecolampadio, Carolſtadio, Zvinglio, Caluino, Memnone, cæteriſque, ipſi de ſe mutuo teſtantur, ingenio, vſu, moribus fuiſſe corruptiſsimos. Hoc igitur commendatum ſibi habeat magiſtratus quod Timotheo Apoſtolus proponit. 1. Timoth. 1. 18. *Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee, ſecundum præcedentes in te Prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt, ex quibus eſt Hymenæus, & Alexander, quos tradidi ſatanæ vt diſcant non blaſphemare.*

Mutuum ſe[illegible] ſermones lege ſectariorum de ſe mutuo.

Mala conſcientia naufragium eſt fidei.

§. 4. Alterum eſt, vt magna cura, ac ſtudio in ſacram doctrinam inquiratur, doctores idonei conſtituantur, docere, concionari, catechizare, verbo & exemplo prodeſſe laborent. Cum enim fides ſit ex auditu. Quomodo credent ei quem non audierunt. Rom. 10. 14. *Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo vero prædicabunt niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt: quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Euangelio. Iſaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui noſtro? Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum Chriſti. Sed dico, Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Neque enim alia cauſa tot errorum fuit, quam quod doctrina ſacra negligeretur, eruditorum beneficia, ſacerdotia, honores homines imperiti, profani, milites occuparent, paruuli vagientes in cunis Epiſcopabantur, vix nati iam Abbates erant.

Dum infantes Epiſcopantur, [illegible] damnantur, [illegible] in manibus collatorum.

§. 5. Tertium eſt, quod iam ſupra monui, vt Epiſcopos & doctores audiant etiam illi, quorum dignitas vt omni imperio ſuperior, ita quoque monitionum impatiens eſſe conſueuit. Laudatiſsima eſt illa Gratian. Valent. Theodoſ. AAA. lex. T. 2. l. *Omni innouatione ceſſante, vetuſtatem, & canones priſtinos Eccleſiaſticos, qui vſque nunc tenuerunt, etiam per omnes Illyrici prouincias ſeruari præcipimus: vt, ſi quid dubietatis euenerit, id oporteat (non abſque ſcientia viri Reuerendiſsimi ſacroſanctæ legis antiſtitis Eccleſiæ vrbis Conſtantinopolitanæ, quæ Romæ veteris prærogatiua lætatur) conuentui ſacerdotali ſanctoque iudicio reſeruari.*

Moneri debent, quibus imperari non poteſt.

Optime imperatores illi ex mente, & ſententia Conſtantini magni, qui non vt Dominus Concilio Niceno, ſed vt diſcipulus interfuit. Theodoſius Ambroſium obſiſtentem, atque increpantem non modo pluris quam adulatores purpuræ ſuæ fecit, ſed etiam amauit. Adulatio enim cum apparet, magnates offendit, quia eſt exprobratio ſuperbiæ, ſinceritas amatur, quia eſt fiducia virtutis. Cum enim Epiſcopis ſeuera Dei lege imperatum ſit, vt etiam mortis propoſita pœna, docere, monere, reprehendere, punire pergant, dubitare nemo debet, quin omnibus impoſita ſit parendi neceſsitas, cum illis tam grauis Eccleſiaſticæ gubernationis prouincia iniungatur. Ea vero ratione ſublata veritas diu defendi non poteſt. Aurea monita ſunt, ſed fortia, & fortibus data à fortiſsimo martyre S. Cypriano Epiſt. 55. *Quod ſi ita res eſt frater chariſsime, vt nequiſsimorum timeatur audacia, & quod mali iure, atque æquitate non poſſunt, temeritate ac deſperatione perficiant: actum eſt de Epiſcopatus vigore, & de Eccleſia gubernanda ſublimi ac diuina poteſtate, nec Chriſtiani vltra aut durare, aut eſſe iam poſſumus, ſi ad hoc ventum eſt, vt perditorum minas atque inſidias pertimeſcamus. Nam & gentiles, & Iudæi minantur, & hæretici, atque omnes, quorum pectora & mentes diabolus obſedit, venenatam rabiem ſuam quotidie furioſa voce teſtantur; non tamen ideirco cedendum eſt, quia minantur, aut ideo aduerſarius & inimicus maior eſt Chriſto, quia tantum ſibi vindicat, & aſſumit in ſæculo. Manere apud nos debet frater chariſsime fidei robur immobile; & ſtabilis atque inconcuſſa virtus contra omnes incurſus, atque impetus oblatrantium fluctuum, velut petræ obiacentis fortitudine & mole debet obſiſtere. Nec intereſt vnde Epiſcopo aut terror aut periculum veniat; qui terroribus & periculis viuit obnoxius, & tamen fit de ipſis terroribus ac periculis glorioſus. Nec enim ſolas gentilium vel Iudæorum minas cogitare & ſpectare debemus, cum videamus, ipſum Dominum à fratribus eſſe detentum, & ab eo, quem Apoſtolum ipſe delegerat, proditum: cum inter initia quoque mundi Abel iuſtum non niſi frater occiderit; & Iacob fugientem perſequutus ſit frater infeſtus; & Ioſeph puer venierit vendentibus fratribus: in Euangelio etiam legamus, eſſe prædictum magis domeſticos inimicos futuros, & qui prius copulati ſacramento vnanimitatis fuerint, ipſos inuicem tradituros. Nihil intereſt quis tradat, aut ſæuiat, cum Deus tradi permittat quos diſponit coronari. neque enim nobis ignominia eſt pati à fratribus, quod paſſus eſt Chriſtus: nec illis gloria eſt facere, quod fecerit Iudas.*

Qui laudes præſentium, [illegible] illi exprobrant.

§. 6. Quartum eſt, Vt non modo Epiſcoporum, & doctorum eruditioni, vitæque integritati recte conſulatur, ſed opibus etiam, atque auctoritate muniantur. Si enim præſidum, & iudicum dignitas firmanda eſt, vt legitimæ poteſtatis excellentia controuerſias ciuiles dirimant, quanto ampliore maieſtate ornandi ſunt, qui de rebus cœleſtibus & æternis iudicant? Non ignoro multis videri nimias Epiſcoporum, & Cleri opes, ſed ea de re libro de magiſtratu Eccleſiaſtico diſputabo. Nunc moneo, Reipublicæ prodeſſe plurimum, ſi magnæ ſint opes Eccleſiarum. Nam primo ſi religionis antiſtites admodum tenui cultu victitent, ad rerum corporearum curas vertuntur, nec modo ſtudiorum occaſionem perdunt, ſed ne libros quidem idoneos comparare queunt.

Opes Eccleſiaſticæ, una Reipublica vtiliſſimæ.

Deinde facile non à diuitibus modo & arrogantibus, ſed etiam à moderatis contemnuntur, qua cauſa Romani, apud quos tamen erant

Romani ſummo Pontifici Ethnico, opes & honores tribuerunt.

magno in contemptu Deorum cultores, & nonnulli etiam infames, Pontifici maximo cum re dignitatem addiderunt. Certè in veteri lege ſacerdotij erat non multo minor, quam regni maieſtas, quæ etiam tandem cum regno coaluit. Tertio experientia docuit, cum rerum domeſticarum ſollicitudine tenentur, & circa domus ſuæ mala diſtricti ſunt ſacerdotes, doctores ipſos doctrinam ſacram obiter tractare, & quaſi in ſecundis habere: prima enim illis cura eſt viuendi, altera docendi. Hinc ſi Lutheranos, & Caluinianos intueamur, facile videbimus, poſtquam primi furoris æſtus deferbuit, poſtquam apoſtatarum, qui Catholicis in Academiis eruditi, ſcientiam ſuam in venena verterunt, multitudo defecit, omnia imperitia, impietate, contentionibus plena eſſe, iamque contemptiſſimum eſſe Miniſtrorum Euangelicorum nomen; nam plerique cum ſint patresfamilias, pauperes, fame magis, quam pietate ducuntur, vt populo fabulas venditent, hinc metu & ſpe in omnem partem flexiles ſunt, & quod hiſtriones ſolent, theatro ſeſe accommodant. Famam ſuam, & conſtantiæ opinionem vilem habent, dum rei augendæ inhiant.

Primorum hæreticorũ furor extinctus fuit, ne in ordinem redigerentur.

In coll. Hertzberg. Vxores & liberos habemus, quid faciemus?

Princeps itaque vt religionis præſules doctoresque habeat conſtantes, bonę famæ, nobiles, potentes, fideles regno, commoda eorum augebit, arces etiam, & iudicia concredet, vt in Imperio, atque aliis regnis fieri cernimus, cum enim paci dediti ſint, procul habeant cauſas tumultuandi, plurimum iuuant cauſam Reipublicæ.

Mature hæreſibus occurrendum.

§. 7. Quintum eſt & ſolidum aduerſus nouitatem, diſcordiaſque præſidium, vt contentionum anſæ, & initia præcidantur, ingeniorum petulantia coerceatur, illi qui diſputare, quam viuere glorioſius eſſe iudicant, mature exterminentur. Callide Hollandiæ proceres monebat Britanniæ rex, vt in herba Arminianos opprimerent, quod ſi illi feciſſent, contra tantam ſegetem depugnare opus non fuiſſet.

Eſt hoc malum non in populo, ſed primoribus, & olim fuit. Cyprianus Epiſt. 64. *De contentione autem & dolo quid me attinet dicere; quando iſta vitia non in plebe, ſed in noſtro numero grauiora ſunt? Horum autem morborum mater, ſuperbia eſt, & humanæ laudis auiditas, quæ etiam hypocriſin ſæpe generat.*

Multi ſancta arbitrãtur quæ ſunt iniuſta.

Vera querela magni viri eſt: *Senſi enim ſæpe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri, per quorundam fratrum contentioſam obſtinationem, vel ſuperſtitioſam timiditatem, qui in rebus huiuſmodi, quæ neq; ſcripturæ ſanctæ authoritate, neque vniuerſalis Eccleſiæ traditione, neque vitæ corrigendæ vtilitate ad certum poſſunt terminum peruenire, (tantum quia ſubeſt qualiſcunque ratiocinatio cogitantis, aut quia in ſua patria ſic ipſe conſueuit, aut quia ibi vidit, vbi peregrinationem ſuam quo remotiorem à ſuis, eo doctiorem factam putat) tam litigioſas excitant quæſtiones, vt niſi quod ipſi faciunt, nihil recte exiſtiment.*

Hoc contendendi ſtudium cum in Rempublicam, & religionem ingruit, inter familiariſſimos ſummas lites, odiaque concitat, & in contrarium errorem rapit, ſic Eutyches oppugnando Neſtorium in hæreſin impegit.

§. 8. Conſulto olim Fredericus Palatinus Elector, cum Academia Heidelbergenſis mutatæ religionis exordio in duas factiones Lutheranam, & Caluinianam ſcinderetur, vtrique parti ſilentium indixit. Conſulto Hollandiæ proceres inter veteres, & nouos Caluinianos concordiam ſtatuere conati ſunt, & ne quiſquam alium accuſaret, damnaretue impietatis, imperarunt; ſed vbi vtrinque de ſuperſtitione agitur, non poteſt eſſe ſtabilis concordia, ſicut cum errori contra veritatem libertas eripitur. Initio hæreſeon emergentium ſcripturæ auctoritatem & prophetandi, ſeu interpretandi libertatem omnes quaſi iure quodam poſtulabant. Sed libertas illa errorum, multis modis Rempublicam afflixit. Nam omnia ſemper immutat, & quę mutauit, mox repetit, aut alio vertit. Non ignorauit hoc tyrannus & apoſtata calidiſſimus Iulianus, nouo enim prorſus genere perſecutionis plus damni Eccleſiis intulit, quam ſæuiendo. Vnumquemque enim ſuo arbitrio viuere, & ſuo ritu docere permiſit, vt licentia augeret diſſenſiones Chriſtianorum.

Nulla lege ſatis error defendi poteſt.

Libertas errorum noxia.

Iulianus licentia errorum permiſſa euertere religionẽ cogitauit.

Quod ſi magiſtratus ſerio mala emergentia perpendat; facile intelliget, quemadmodum, ſi furandi, adulterandi, latrocinandi licentia permittatur, omnia mox ſcelera flagitiaque inundabunt, ſic vbi, de Deo ſentiendi pro arbitrio, blaſphemandi, cæremoniarum impiarum, & rituum fuerit inducta nequitia, liberrimè in omnia, & in omnes graſſatura, neceſſe eſſe concidere Rempublicam.

Vis contra impios adhiberi poteſt.

§. 9. Sextum conſeruandæ religionis præſidium eſt, prudens Principis, & cuiuſuis magiſtratus ſecundum leges adhibita vis, & coactio, multæque ac pœnæ. Durum videri ſcio, mentibus liberis iura dare, conſcientiaſque conſtringere. Cũ ſuæ quiſque ſalutis, aut exitij eſſe arbiter debeat. Nec ad ſalutem cogere Deus ipſe ſoleat. Imo multis abſurdum id videtur, cum illa legum ſeueritas hypocritas, non veræ pietatis cultores efficiat. Tu minis, & metu tormentorum quemquam cogere te poſſe arbitraris, vt Deum amet? vt quod falſum eſſe putat, verum iudicet?

Trahere ad ſalutem poteſt princeps, & debet.

Sed tamen non modo ius hoc datum eſt principi, ſed abſque officii neglecti ſcelere, ſeueritatem aliquam omittere nullo modo poteſt. Conſultus hac de re ſanctus Auguſtinus in hunc modum reſpondit.

A malo per vim abduci poſſunt.

Diſplicet *tibi quia traheris ad ſalutem, cum tam multos noſtros ad perniciem traxeris. Quid enim volumus niſi te comprehendi, & præſentari, & ſeruari ne pereas? Quod autem in corpore læſus es, ipſe tibi feciſti, qui iumento tibi mox admoto vti noluiſti, & te ad terram grauiter colliſiſti. Nam vtique alius qui adductus eſt tecum collega tuus illæſus venit, quia talia ſibi ipſe non fecit. Sed neque hoc putas tibi fieri debuiſſe, quia neminem exiſtimas cogendum eſſe ad bonum. Attende quid Apoſtolus dixerit. Qui Epiſcopatum deſiderat, bonum opus concupiſcit; & tamen tam multi vt Epiſcopatum ſuſcipiant, tenentur inuiti, perducuntur, includuntur, cuſtodiuntur, patiuntur tanta quæ nolũt, donec eis adſit voluntas ſuſcipiẽdi operis boni; quãto magis vos ab errore pernicioſo in quo nobis inimici eſtis, trahendi eſtis, & deducendi ad veritatẽ vel cognoſcendam vel eligendam, non ſolum vt honorẽ ſalubriter habeatis, ſed etiam ne peſſime pereatis. Dicis Deũ dediſſe liberũ arbitrium; ideo non debere cogi hominem nec ad bonum. Quare ergo illi, de quibus ſupra dixi, coguntur ad bonum? Attende ergo quod conſiderare non vis. Ideo voluntas bona miſericorditer impenditur, vt mala voluntas hominis dirigatur. Nam quis neſciat nec damnari hominem, niſi merito malæ voluntatis, nec liberari niſi bonam habuerit voluntatem? Non tamen ideo qui diligũtur, malæ ſuæ voluntati impune & crudeliter permittendi ſunt, ſed vbi poteſtas datur, & à*

malo

Non permiſsio [illegible] ſua mala voluntati.

miſsio prohibendi, & ad bonum cogendi. Nam ſi voluntati malæ ſemper ſua permittenda eſt libertas, quare Iſraelitæ recuſantes & murmurantes tam duris flagellis à malo prohibebantur, & ad terram promiſsionis compellebantur? ſi voluntas mala ſua permittenda eſt libertati, quare Paulus non eſt permiſſus vti peſsima voluntate qua perſequebatur Eccleſiam, ſed proſtratus eſt vt excæcaretur, & excæcatus eſt vt mutaretur, mutatus vt mitteretur, miſſus vt qualia fecerat in errore, talia pro veritate pateretur? Si voluntati malæ ſemper ſua permittenda eſt libertas, quare monetur pater in ſcripturis ſanctis, filium durum non ſolum verbis corripere, ſed etiam latera eius tundere, vt ad bonam diſciplinam coactus & domitus dirigatur? Vnde idem dicit: Tu quidem percutis eum virga, animam autem eius liberas à morte. Si malæ voluntati ſemper ſua permittenda eſt libertas, quare corripiuntur negligentes paſtores, & dicitur eis: Errantem ouem non reuocaſtis, perditam non requiſiſtis? Et vos oues Chriſti eſtis, characterem Dominicum portatis in ſacramento quod accepiſtis, ſed erratis & peritis.

Oues errantes reuocandæ ad caulas.

Non ideo vobis diſpliceamus, quia reuocamus errantes, & quærimus perditos. Melius enim facimus voluntatem Domini monentis, vt vos ad eius ouile redire cogamus, quam conſentiamus voluntati ouium errantium vt perire vos permittamus. Noli ergo iam dicere, quod te aſsiduè audio dicere: ſic volo errare, ſic volo perire. Melius enim nos hoc omnino non permittimus quantum poſſumus. Modo quod te in puteum vt votereris miſiſti, vtique libera voluntate feciſti. Sed quam crudeles eſſent ſerui Dei, ſi huic malæ tuæ voluntati te permitterent, & non te de illa morte liberarent? Quis eos non meritò culparet? quis nõ impios rectè iudicaret? Et tamẽ tu te volens in aquam miſiſti vt morereris; illi te nolẽtem de aqua leuauerũt, ne morereris. Tu feciſti ſecundum voluntatem tuam, ſed in perniciem tuam; illi contra voluntatẽ tuam, ſed propter ſalutem tuam. Si ergo ſalus iſta corporalis ſic cuſtodienda eſt, vt etiam in nolentibus ab eis qui eos diligunt ſeruetur, quanto magis illa ſpiritalis in cuius deſertione mors æterna metuitur?

Pernicioſi libri ſalutariter prohibendi.

§. 10. Septimum eſt id quod olim vſitatum fuit, librorum peſtilentium prohibitio, quæ noſtris quidẽ ſectarijs initio iniuſta viſa eſt, ſed modo illi ipſi eadem lege vtuntur, nec modo Caluinianorum, ſed ſuorum etiam vetant, querelæ Illyrici, atque aliorum ſunt: *VVittembergenſibus, & Lipſenſibus prela patere, cæteris occludi.* Qua de re cum doctiſsimus noſter Iacobus Gretſerus accuratiſsime ſcripſerit, ad eum remitto lectorem.

Capvt XVIII.

Modus reducendæ veræ religionis.

Facilius ſeruatur integritas quam reducitur.

§. 1. Pleraque quæ de conſeruatione veritatis, & religionis dicta ſunt, etiam ad errantes in viam reducendos valent. Viris tamen Politicis aliter, atque aliter tractanda ſunt. Difficulter inuenitur veritas, ſed multo difficilius perſuadetur erranti. Principis tamẽ officium eſt, etiam in hoc incumbere, vt prauæ opiniones tollantur è medio, Deo honor ſuus reſtituatur, animarum pereuntium ſaluti conſulatur.

Non impetu agendum, quia ſic magis obfirmatur contumacia.

§. 2. Prima quidem ratio, quod in fidibus faciunt muſici, vt paulatim ad concentum reducãt, & in morbis medici, qui humores noxios particulatim, & per interualla ſubducunt, ita quoque in Republica faciendum, quæ errorum, & ſuperſtitionum ægritudine laborat. Non probo tardos, & inefficaces languidorum proceſſus, cum ſæpè à conatu deſiſtitur, omnia quæ adhiberi poſſunt, tentanda ſuadeo; ſed lento, firmoque gradu, ne præcipitetur. Lenia imperia, & monitiones hic plurimum præſunt.

Facile eſt Europæ fidẽ reddere.

§. 3. Secunda. Nihil principum Europæ, ſi modo velit, difficilè fuerit, animos hominum reuocare ad priſtinos maiorum noſtrorum ritus, id quod olim fieri nunquam poſſe putabatur, iam enim veterem religionem plerique amare incipiunt, nec vllis miniſtrorum calũnijs induci poſſunt, quo minus multi in ſingulos annos ad vnitatem Catholicam redeant:

Tantum æui longæua valet mutare vetuſtas.

Societas errorũ induſtria eſt ad orthodoxã fidem.

quod ardentiſsimè concupiuerunt, iam faſtidiũt; aut etiam oderũt. Fatalis eſt illa vulgi leuitas noua mirari, vetera cõtemnere. Cum igitur in curſu hæreſis erat, nulla vi ſiſti aut ſufflaminari potuit, poſtea languidior inceſsit, & in ſe diuiſa, ac colliſa impetum amiſit, poſtremo retro reuerſa eſt. Multæ Germaniæ prouinciæ plures paſſæ religiones, iam nullam retinent in dominorum voluntatem intentæ. Cauſa huius rei, vt dixi, Leuitas eſt, & ignoratio veri. Altera ratio eſt, quod hæreſeon, & hæreticorum nequitiam diu ignorare nequeunt, quodque in ſingulos penè annos mutari omnia experiuntur. Sponte in diuerſa abeunt vt diu ſtare non poſsint. Quemadmodum ſi cæcorum turbam è carcere emittas, facilius eſt, vt nullus, quam vt omnes ad metam pertingant, hoc argumento ſi prudenter magiſtratus vtatur, ſponte in viam duci ſeſe ſinent, tot auia pertæſi, tot ſceleratorum apoſtatarum fraudes experti.

Tot mutationes factæ ſunt vt omnium incertæ ſint.

Quædam hæreſes celeri remedio tollendæ.

§. 4. Hac igitur lenitate agendum eſt, niſi fortè eæ hęreſes ſint, quę moram non patiuntur, vt ſunt Muncerianorum, atque Anabaptiſtarum, eorumque qui in magiſtratum inſurgunt. Illæ enim vt morbi acuti medicinæ lentæ locum, & tempus negant, ideò celeri & periculoſo remedio opprimendæ ſunt.

§. 5. Tertio, Hæreſiarchæ & doctores eorum Republica pellendi ſunt. Vna quidem vice, ſi commode fieri queat: ſin minus, ſenſim & paulatim; Nõ opus eſt hac quidem in re probatione; nam turbulentis & vertiginoſis AEolis abactis, mare quod imo ſundo exciuerunt, ſponte conquieſcet. Et error cui patrocinium deerit, ſine pugna concidet. Nunquam itaque ſatis laudati ſunt imperatores, qui Arium, Neſtorium, Vigilantium alios exilio multarunt, execrandi verò VVandali; qui collectos in Africa ſacerdotes, & Epiſcopos equis obtriuerunt, aut in deſerta loca deportarunt. Multæ rationes ſunt religionis temeratores exigendi, quamuis fauere [illegible] ulo venena ſua ſpargant, ſed faciet id magiſtratus legitimè, & iuſtè, nec calumniam vllam inferri ſinet. Tres potentes Germaniæ principes religionis Lutheranæ in Caluinianam, ſeu vt ipſi volunt, reformatam, commutationem fecerunt. Palatinus Elector, Haſsiæ Landgrauius, & Marchio Brandeburgicus, etiam Elector, & quamuis omnes penè ſubditi Zvinglianiſmum odiſſent, ſine vllo tumultu, (niſi quod Berlinum iraſci præſumpſit) tralationem illam perfecerunt.

Tres potentes principes facile religionem mutarunt.

Praxes mutandæ ſine tumultu religionis.

§. 6. His in commutationibus, hæc ferè obſeruaui ex hiſtoria mutatæ in Palatinatu religionis, ex actis Marpurgenſibus, & edicto Brandeburgico. Primo quidem mutandæ religionis, & exſtirpandi Lutheraniſmi propoſitum celauerũt, non quidem vt prudentiores ignorarent, ſed ne populus commoueretur. Secundo, Arte Zvinglianorũ quidam ſubornati ſunt, qui reformatæ re-

Propoſiti diſſimulatio.

 ligio-

ligionis exercitium peterent, idque multis, & mollibus verbis, ne princeps ſua ſponte in odioſam nouitatem propenſus videretur, ſed ſubditorum conſcientijs indulgere, libertatem amare, ac fouere. Laudari enim vulgo ſolet facilitas principis, cum in illis etiam, quæ negare melius erat, ſe exorabilem præbet. Tertio, Templum illis vnum, alterumue petebatur, ne hoc quidem durum populo videbatur, plura retẽturo, nec de illis nimium ſollicito. Quarto, Hic tamen ſeſe Lutheranorum oppoſuit Zelotypia, cum templo enim reditus, paſtumque detrahi ſentiebant, nec ignorabat hoc ſagax politicorum prouidentia, itaque colloquium, & pacificationem machinantur, in aula conuenitur, in conſilio principis diſceptatur, notarius & teſtes negantur. Hoc nullo modo probandum eſt, ſed ſi colloquium inſtituendum eſt, ſua vtrique parti libertas, & commoda relinquenda ſunt. Qui enim alterius potentia preſſi loco deteriore fuerint victores cenſentur, vt in Hollandia Armeniani, cum illos quos principis fauor tutabatur, ſi cauſæ fiderent, pari iure, armiſque decertare oporteret. Quinto, Decretũ editum eſt, de non calumniando, non contendendo, non prædamnando alios, de pace & concordia fouenda. Hoc principũ edictum ad inſtitutã religionis mutationẽ efficax fuit. Sic enim efficiebatur, ne cõtradicere Caluiniſtis, Zvinglianis, Sacramentarijs quiſquam, imo ne nominare quidem auderet. Multum autem profecit error, cum id obtinuit, ne detegatur. Nec tamen ne tum quidẽ populus quiſquam mouit, cum alioqui moderatiores eriſticas, & contumelioſas conciones multi deteſtentur; hanc igitur ob cauſam princeps nõ vt hæreſeon fautor proſcindebatur, ſed vt pacis amator laudabatur, præſertim cum theſin & antitheſin doceri permitteret. Sexto, Diſputatio Academica inſtituta eſt præſide Caluiniano, qui deinceps etiam ordinarius profeſſor conſtitutus eſt. Septimo, Ne his quidem omnibus hoc actũ eſſe videbatur, vt Lutheraniſmo Zvinglianiſmus ſuccederet, ſed vt pax conſtitueretur, nihil enim tum aliud poſtulabatur, quam vt Lutherani retentis & dignitatibus & fructibus cum reformatis in conſiſtorio ſimul conſidere, & deliberare de rebus Eccleſiaſticis vellent, hoc cum recuſarent, quaſi ſuperbi, contumaces, inobediẽtes magiſtratui accuſabantur, & meruiſſe videbantur dimiſſionem; quia collegas aſpernabantur, & pacem.

Mutationẽ petentium ſubornatio. *Pauca initio poſtulata.* *Diſputatio & colloquia, ex quibus occaſio facilè manando.* *Species pacis vetita dogmatum propugnatio.* *Diſputatio publica inſtituta.* *Species pacis dogmatum quæſita defenſio.*

Hæc omnia hactenus ita tranſacta ſunt, vt experirentur quid ferre poſſet populus, ſi enim tumultus oriretur, ſi contutores qui cum Ioanne Caſimiro inſtituti erant eo fine, ne religionem ille mutaret, ſeſe mouerent, ſpecioſa horum actorum erat excuſatio. Octauo, cum populus Heidelbergenſis pro retinendis concionatoribus Lutheranis ſupplicaret, res ſilentio tranſacta, atque interim hoc actum, vt concionatores illi velut nimium pertuicaces, & cerebroſi traducerentur, facile itaque petitione ſua plebs deſtitit, & ſi illi qui aderant diſplicerent, ſaltem alios moderatiores, & paci idoneos poſcebat. Credebant enim hominum eſſe offenſam, non Lutheraniſmi odiũ; ſperabant itaque, & cum ſpes eſſet precibus obtineri poſſe credendi libertatem, à vi abſtinebant, donec poſtremo curam Lutheraniſmi, ac ſpem depoſuerunt. Nono, cum iam tuta omnia viderent, domo Parochiali excedere iuſſi ſunt Lutherani, omnia templa data Caluinianis, nec queri auſi ſunt, qui in exilium pellebantur, ſed ad curas domeſticas verſi, poſthumam & honorariã mercedem, immunitatem à vectigalibus, ſimiliaque poſcebant, effuſè ridentibus Caluinianis rem iam magnæ molis ad tam humiles, & abiectas preces deueniſſe. Decimo, Cum auditores Academici Lutherani eſſent, cum illis quoque varia arte tractatum eſt, ſtipendiarijs, ſeu alumnis Electoralibus eſt oblatus Caluiniſmus, aut repræſentata dimiſſio, pro Catechiſmo Lutherani Zvinglianus obtruſus omnibus, ita breui momento maxima conuerſio, quaſi ſine motu contigit; nã prædicantes rurales facilè cum principe opiniones mutabant. Vndecimo, In Haſſiaca mutatione hoc etiam notaui, quod cum Lutherani tã Academici profeſſores, quam Concionatores officijs & honoribus cedere recuſarent; mirari ſe princeps dixit, cum nondum eo ſuſcepiſſet, & in poſſeſſionem miſiſſet, morte enim defuncti principis eorum quoque loca vacua facta, & iura in ſua eſſe poteſtate. Duodecimo. Lente etiam & particulatim proceſſum eſt in Haſſia, neque Caluiniſmus totus proferebatur, ſed quædam, vt videbatur exigua pars, nempè, redintegratio præceptorum decalogi, fractio panis. Itaque licet initio Marpurgenſes ad conciones Lutheranorum quos diſceſſuros audierant, ſolliciti accurrerent, & gnam caperent, nihil tamen poſtea mouerunt, ſed paulatim ad Caluiniſmum migrant, multo facilius, ſi alio vocentur, obtemperaturi, nempè in Armenianiſmum, aliamve ſectam. Tertiodecimo, Cõſecutæ ſunt ſcriptiones vtrinque, ſed præualuerunt, quarum fauor ab aula erat. Plurimum autẽ profuit, cognita Lutheranorum miniſtrorum in moribus nequitia, quocirca quoſdam magna contumelia ſub patibulo exautorarunt.

Sua nobis imperijs populi patientia cedit. *Supplicatio vnum populi delatio.* *Omnibus his prædentibus tota expulſio doctorum.* *Studioſorũ & alumnorum mutatio.* *Plena abrogatio omnium officiorum.* *Paucorum articulorũ propoſitio.* *Scriptionis inſtituta.*

§. 7. Quarta ratio eſt, quam video olim vſurpatam, & nunc quoque vigere, nempè vt qui veræ religioni aduerſi ſunt, honoribus dignitatibus, & muneribus publicis arceantur. Neque iniquum eſt, eum qui Reipublicæ incolumitati obſtat, à republica honores, & opes non adipiſci. Magnorum rei criminum honoribus arcentur, cur blaſphemi, & contemptores veritatis admittantur?

Blaſphemus non dece[illegible] dignitatibus fungi.

Theodoſius ita ſanxit: & ante eum tres Conſtantini magni filij, omnia priuilegia quæ religionis contemplatione data ſunt ademerunt hæreticis, de hæret. l. Priuilegia. Fredericus *non hæreticos modo, ſed receptatores, fautoreſque damnat, & niſi intra annum ſatisfecerint, infames eſſe iubet. Nec ad publica officia ſeu conſilia, vel ad eligendum aliquos iubet adhiberi,* adiungit alias pœnas quæ ſupra in conſtitutione notatæ ſunt. Multa ſunt huius conſilij emolumenta; nam ſi in dignitate ſunt aduerſarij religionis, multa habebunt, quibus ſe principi opponunt, ſubditos inſcio principe diuexent; nemo enim cum diuerſam à ſuo principe religionem tuetur, ita illi fidelis eſt, ſicut alijs, quibuſcũ conſentit. Deinde ſubditi lentius ad veritatem veniunt cum perfidiam ſuam in conſortibus errorum ſuorum honoratam cernunt. Tertio, ſola vera, & Catholica fides perſecutione creſcit; quia ſola ſpe bonorum futurorum nititur, ſuperſtitiones, niſi forte primo impetu, detrahendis commodis minuuntur ac euaneſcunt. Quanti res illa momenti ſit, intellexere quidam Germaniæ principes vltimis comitijs Ratisbonæ inſtitutis: petunt enim vt Cæſar aulicos conſiliarios pari numero ex diuerſa religione legat, cum tamẽ ipſi Catholicis non vtantur, imo nec Lutherani Caluiniſtis, nec hi Lutheranis.

Qui principem, ſuum putat impium fidelis non eſt. *Potentia coniunctorum fidium.*

§. 8. Quin-

Summa moderatio ſectarum.

§. 8. Quinta ratio eſt, vt cum tota aliqua hereſis exſtirpanda eſt, idque moderatè, & ratione agendum, non mero imperio, caueantur primum illa, quæ in vulgus male audiunt, quæque abſurditatem primo aſpectu etiam rudibus oſtendunt. Exẽplo ſunt Caluiniani, qui vt facile auctoritatem Lutheranorũ attererent, nomen Lutheri ſæp. cum veneratione vſurpabant, eos autẽ Lutheranos quos contra agebant omnes Flaccianos appellabant, Flacci verò inter Lutheranos ſecta præcipuè erat ſtoliditatis & amentiæ. Sic Pareus, qui omnes Lutheranos vnam habere ceruicẽ exoptat, contra Vbiquitarios violẽtos veritatis hoſtes agere ſe profitetur. Vltraiectenſes cum rigidum Caluiniſmum exſtirpare Synodo ſua conarẽtur, quod caput eius erat impietatis edicto, vetuerũt; *cauerent omnes ne ea docerent, ex quibus Deus auctor peccati haberi poſſet.* Magiſtratus ergo orthodoxus cum poſtliminio reducere pietatẽ priſtinam volet, ſententiarum manifeſta flagitia, in quibus maior eſt etiam impudentium verecũdia primum carpenda curabit, multa enim regũt, multa verbis adumbrant, quibus ſi rem ſpectes, nulla eſt venia, hæc protrahenda ſunt in lucem, vt odio digno profligentur. Sic enim auctoritas detrahetur falſis doctoribus, manifeſto in crimine deprehenſis. Tales enim ſuperſtitiones oſtendiſſe, confutaſſe eſt.

Cum diſſentiunt ſecta, eas qua vera docent aliqua probare.

§. 9. Sexta ratio reducendæ pietatis, & abolẽdi erroris eſt; In rem ſuam vertere lites errantiũ. Quis enim non facilè Puritanos in Anglia redigat in ordinem, ſi Epiſcoporum approbationem ab illis extorqueat, aut eoſdem Puritanos ex Belgio, ſi mitioribus in controuerſia feruente adhæreat? Varietas enim credẽdi facit eos, qui certè ſibi videbantur, ancipites, ita cum ad vnam partem diſceptantium conſenſus principis accedit; alterã facilè euertit, & integram obnoxiam efficit. Exemplum magnum eſt Apoſtolus, qui in cõſilio quod ex diuerſis ſectis conſtabat, vnius ſententiam veram approbando calculum abſolutionis meruit. Effecitque, vt ſua diſſenſione impediti cõtra veritatem conſpirare non poſſent. Hoc principi Orthodoxo præcipuè ſuaſerim, nam haud minus cõmode errantium diſsidijs, quam rectè credentiũ concordia ad exſtirpãdos errores vtetur. Quãdoquidem etiã in prœlijs imperatori non modo rei militaris peritia, & robur, ſed crebro etiam hoſtiũ incuria, vel lapſus, rei gerendæ optatiſſimas occaſiones obtulerunt. Modo in ſpecula ſit, vt momenta videat, & morbis non modo conuenientẽ, ſed opportunam etiam faciat medicinam. Diæta multos curat, olim cum rigidus Caluiniſmus tẽtaretur à Lutheranis in ipſo æſtu paroxyſmi malum exaſperatum eſt, multumque damni attulit ſubita coercitio; nunc ſponte de rigore duriſſimã partem Arminiani remiſerunt, & Caluinianos impios iudicant, atque in ipſa Academia perſequuntur, in alijs oppidis exulare cogunt, plura & atrociora auſuri, ni partis aduerſæ vires pertimeſcerent. Profecto ſi Mauritij ſolius generoſa vis pro mollibus ſtaret, Contraremonſtrantium rigor emolleſceret, aut frangeretur.

Cauenda vulnera mitens tentanda.

Cætus clãdeſtini impediantur.

§. 10. Septima ratio eſt, ſi coitiones clandeſtinæ, publicæque prohibeantur; ita Arcadius Gainę templum pro Arriana perfidia denegauit; ſic Leo & Anthemius imperatores Paganis interdixerunt ne ad impia ſacra conuenirent. c. t. 11. *Nemo ea, quæ ſæpius Paganæ ſuperſtitionis hominibus interdicta ſũt, audeat pertentare, ſciens, quod crimen publicum committit, qui hæc auſus fuerit perpetrare. In tantum autẽ huiuſmodi facinora volumus eſſe reſecanda, vt etiamſi in alieno prædio, vel domo aliquid tale perpetretur, ſcientibus videlicet Dominis, prædium quidem vel domus ſanctiſſimis iuribus ærarij addicentur: Domini verò pro hoc ſolo, quod ſcientes conſenſerint, ſua loca talibus contaminari ſceleribus, ſiquidem dignitate vel militia quadam decorantur, amiſſione militia vel dignitatis, nec non rerum ſuarum proſcriptione plectentur: priuata verò conditionis vel plebeia conſtituti: poſt cruciatus corporis, operibus metallorum, aut perpetuo deputabuntur exilio.* Et ante hunc Valent. & Marcianus. *Nemo venerandi adorandiq; animo delubra, quæ olim iam clauſa ſunt, reſeret. Abſit à ſeculo noſtro infandis execrandiſque ſimulacris honorem priſtinum reddi, redimiri ſertis templorum impios poſtes, profanos aris accendi ignes, adoleri in iiſdem thura, victimas cædi, pateris vina libari, & religionis loco exiſtimari ſacrilegium.*

Ipſa loca aliquando in vſum trahantur.

Seueritate legum errores coercendi ſunt.

§. 11. Octaua ratio eſt, ſeueritate legum, & pœnis contumaces ad officium adducere. Religionum violatarum alibi, atque alibi diuerſa pœna eſt, ſed vbique aliqua. Merito ac iure: Nam quod in diuinam religionem committitur, in omnium fertur iniuriam, quod omnibus nocet, Reipublicæ periculo nocet, ideoque à Republica repelli debet. Quando autem periculoſe iſta docentur, apud eos, quos conſcientia quietos eſſe non ſinit, malo toto de eo generẽ magnum Eccleſiæ doctorem citare ac proponere. Primo eo modo multos eſſe correctos docet, Ep. 50. *Hoc enim contigit Donatiſtis, quod accuſatoribus S. Danielis. Sicut enim in illos leones, ſic in iſtos conuerſa ſunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt, niſi quod propter miſericordiã Chriſti, magis pro eis ſunt leges iſtæ, quæ illis videntur aduerſæ: quoniam multi per illas correcti ſunt: & quotidie corriguntur; & ſe eſſe correctos, atque ab illa furioſa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant, diligũt, moleſtaſque ſibi fuiſſe ſaluberrimas leges, quantum de inſania deteſtabantur, tantũ recepta ſanitate gratulantur, & in reſiduos cum quibus fuerant perituri, iam ſimuli dilectione nobiſcum, vt pariter inſtemus ne illi pereãt, excitantur. Moleſtus eſt enim & medicus furenti phrenetico, & pater indiſciplinato filio, ille ligando, iſte cædendo, ſed ambo diligẽdo. Si autem illos negligant, & perire permittant, iſta potius manſuetudo falſa crudelis eſt. Si enim equus & mulus, quibus non eſt intellectus, morſibus & calcibus reſiſtunt hominibus, à quibus eorum curanda vulnera contrectantur, & cum inter dentes eorum & calces ſæpe homines periclitentur, & aliquando vexentur, nõ tamen eos deſerunt, donec per dolores & moleſtias medicinales renocent ad ſalutem: quanto magis homo ab homine, & frater à fratre, ne in æternum pereat, non eſt deſerendus, qui correctus intelligere poteſt quantum ſibi præſtabatur beneficium, quando ſe perſecutionem perpeti querebatur.*

Medicina moleſta ſanatis grata eſt.

Caritas bene facit etiam inuitis.

Verum hic lex illa valeat, vt coerceat diligẽdo, non ſæuiendo, caſtiget vt corrigat, non vlciſcatur, vt euertat.

Deinde pergit: *Cur ergo non cogeret Eccleſia perditos filios vt redirẽt, ſi perditi filij coegerũt alios vt perirent? Quãuis etiam illos quos nõ coegerunt, ſed tantummodo ſeduxerũt, ſi per terribiles, ſed ſalubres leges in eius gremio reuocentur, blãdius pia mater amplectitur, & de illis multo amplius, quã de his quos nunquam perdiderat, gratulatur. An non pertinet ad diligentiam paſtoralem, etiam illas oues quæ non violenter erepta, ſed blande leniterque ſeducta, à grege aberrauerint, & ab alienis cœperint poſſideri, inuentas ad ouile Dominicũ, ſi reſiſtere voluerint, flagellorum terroribus, vel etiam doloribus reuocare?*

Si ad hæreſin coguntur mali, cur non ad veritatem cogantur boni.

§. 12. Hæc

Auguſtinus de pœna hæreticorum ſententiam mutauit.

§.12. Hæc Auguſtinus, qui tamen alias in ea ſententia fuit, non eſſe petendum ab imperatoribus, vt hæreſin Donatiſtarum iuberent omnino non eſſe. Sed poſtea mutauit; nam mentibus prauis, frigidis, duris neceſſariam putabat medicinalē moleſtiā. *Hinc*, inquit, *ergo factum eſt, vt imperator religioſus & pius perlatis in notitiam ſuā talibus cauſis, mallet piſſimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos qui cōtra Chriſtum Chriſti ſigna portarent ad vnitatem Catholicam terrendo & coercendo redigere, quam ſæuiendi tantummodo aſferro licentiam, & errandi ac pereundi relinquere. Iam verò cum ipſa leges veniſſent in Africam, præcipuè illi qui quærebant occaſionem, aut ſæuitiam furentium metuebāt, aut ſuos verecundabātur offendere, ad Eccleſiā cōtinuo tranſierunt; multi etiā qui ſola illic à parētibus tradita conſuetudine tenebantur, qualem verò cauſam ipſa hæreſis haberet, nunquam antea cogitauerant, nūquam quærere & conſiderare voluerant; mox vbi cœperunt aduertere, & nihil in ea dignum inuenire propter quod tanta damna paterentur, ſine vlla difficultate Catholici facti ſunt.*

Seueritas timidos roborat, dubios renouat.

Docuit enim illos ſollicitudo, quos negligentes ſecuritas fecerat. Iſtorum autem omnium præcedentium authoritatem & perſuaſionem ſecuti ſunt multi, qui minus idonei erant per ſeipſos intelligere: quid diſtaret inter Donatiſtarum errorem, & Catholicam veritatem: ita cum magna agmina populorum vera mater in ſinum gaudens reciperet, remanſerunt turbæ duræ, & in illa peſte infelici animoſitate ſiſtentes. Ex his quoque plurimi ſimulando communicauerunt, alij paucitate latuerunt. Sed illi qui ſimulabant paulatim aſſueſcendo, & prædicationem veritatis audiendo, maximè poſt collationem & diſputationem, quæ inter nos, & Epiſcopos eorum apud Carthaginem fuit, ex magna parte correcti ſunt. In quibuſdam verò locis vbi pertinacior & impacatior præualuit multitudo, cui reſiſtere non poterant pauciores, quorum erat melior de communione ſententia, aut turbæ authoritati paucorum potentiorum ſubdita in malam partem obtemperarunt, aliquanto diutius laboratum eſt.

Multi cupiunt videri cogi.

Flagellis perfidia caſtigatur.

Idem contra literas Petiliani. Petilianus dixit: *Quod ſi cogi per legem aliquem vel ad bona liceuiſſet, vos ipſi miſeri à nobis ad fidem puriſſimam cogi debuiſtis. Sed abſit, abſit à noſtra cōſcientia, vt ad noſtrā fidē aliquē cōpellamus.* AVG. *reſpondit: Ad fidem quidē nullus eſt cogendus inuitus, ſed per ſeueritatem, imo & per miſericordiam Dei tribulationum flagellis ſolet perfidia caſtigari. Nunquid quia mores optimi libertate voluntatis eliguntur, ideo mores peſſimi non legis integritate puniuntur? Sed tamen male viuendi vltrix diſciplina præpoſtera eſt, niſi cū præcedens bene viuēdi doctrina contēnitur. Si quæ igitur aduerſus vos leges cōſtitutæ ſunt, nō eis benefacere cogimini, ſed malè facere prohibemini, nā benefacere nemo poteſt niſi elegerit, niſi amauerit, quod eſt in libera voluntate: timor autē pœnarū & ſi nondū habet delectationem bonæ conſciētiæ, ſaltem intra clauſtra cogitationis coercet malā cupiditatem. Qui tamē aduerſus leges conſtituerunt quibus veſtra cōprimatur audacia, nōne hi de quibus dicit Apoſtolus. Quia non ſine cauſa gladiū portant, miniſtri enim Dei ſunt, vindices in iram eis qui malè agit?*

Bona facere lex regum præcipit, & bene facere, ſed nemo bonum bene facit, ſi coactus facit.

§.13. Quid igitur in omnes iure, & lege aget princeps, & ad fidem coget? Non in omnes, ſed tamen pro omnibus aget. Si pauci ſint, ſi ſine motu fieri poteſt iubeat non eſſe hæreſes, magos, idololatras? ſed ſenſim vigor legum exeratur, niſi vbi cōtagionis periculum eſt. Qui pernicioſi ſunt remoueantur, cæteram turbam principis auctoritas ducet. Multos verecundia, multos timor retinet, pleroſque verò vana ſecuritas quaſi melius aliquid non appareat, quod ſequantur. Intra paucos annos in Francia ſupra centum millia ad veritatem conuerſi ſunt, in Germania plures. Nullus principum Germaniæ qui ad Catholicos adducere ſuos conatus eſt, vim expertus eſt legibus ſuis contrariam. Belgæ duntaxat rebellarunt, ſed nec erat ſola cauſa religio, nec prætexebatur, priuilegia, & libertas obtendebatur, & inuiſum ſemper populis cultis exteræ nationis imperium, decimarum exactio populum ad ſeditionem concitauit.

Germaniæ... gentes ... ſuis ...

§.14. Manet tamen politicorum aliter ſentientium decretum. Non eſſe cogendos; nam ſic & impij manēt, & ſimulationem adiungunt impietati, germinantque ſcelus. Sic purpuræ cultores, non Dei effeceris. Sed errant illi, & Reipublicæ paci, nō tantum religioni obſiſtunt. Primo enim ne mala faciant, ne ſacrificijs idololatricis dæmonem colant, ne templa vaſtent, ſacra irrideant, Deum ſceleribus ſuis inſcribant, veritatem oppugnent, ſalutari lege imperatur; quamuis enim inuiti pareant, melius eſt tamen coactos ſola mēte ſimul & opere in flagitia ferri. Quemadmodū etiam ſecularium legum formido multos animo iam & voluntate reos, ab audendo, & potiendo deterret.

§.15. Nec à malis tantum abduci, ſed in virtutis etiam ſcholam, ſacrariumque inducere lex aſſolet. Honeſta enim & pia iubet, prohibetque contraria. Pia inquam iubet, & pie facere, non ſimulate, hypocriſin ſuæ quiſque nequitiæ imputet. Honorare magiſtratum contumaces etiam iubentur, quia rectè præcipitur, nec ideò honeſta imperare lex non debet, quia honeſta facta ſimulator animus vitiat, ſed monere vt ſponte, quod officium requirit, efficiant. Plerunque tamen cū ad honeſta impelluntur ſenſim ea etiam honeſte peragunt, & animos ad virtutem applicant, cum manus opere admoueri neceſſe eſt. Quod ſi nonnullorum durities reſiſtit, conſuetudine tamen emollitur; ætas verò tenera, nondum imbuta malis recens impietate imbuitur, in ſenectam boni odoris ſuauitatē deductura; memini ſanè pueros multis parentibus erroris deponendi fuiſſe auctores, qui cum adoleſcunt, & poſita prætexta tribum aut curiam ingrediuntur, optimos ciues Reipublicæ ſe præſtant. Quod nunc multa millia in Germania præſertim Bauaria, Stiria, Carinthia, Belgio facere videmus. Itaque & reformatio quę prouectos non adiuuat, ætatem puerilem tamen Catholicam exhibet.

Lex ſola ... virtutem induci.

§.16. Nona ratio eſt, atque inter omnes penè efficaciſſima, vt Reipublicæ præſides vitæ integritatem, morumque puritatem colant. Initio dixi de moribus omnium; nunc peculiariter moneo reformationem tardam, difficilemque fore, niſi Prælati, doctoreſque inſigni non modo innocentia, ſed fama etiam innocentiæ toti Reipublicæ præluceant, Cum enim adeò maligna res ſit, & calumnioſa ſuperſtitio, vt de ſanctiſſimorū virtute, atque exiſtimatione derrahat, inculpatiſſimos etiam Athanaſios fictis criminibus per ora hominum traducat, emptis teſtium periurijs ad tribunalia trahat, quaſi in alieno crimine ſat cauſæ ſit, cur hæreſes non deſerantur, quis dubitet quando publica ſunt ſacerdotum ſcelera, magnō detrimento religionis tolerari? Clericorum, Clericorum, inquam Clericorum; ſed malorum vita turpis hæreſes fecit, auxit, conſeruat. Frequenter cum hæreticis, aut cum illis qui credunt hæreticis in diſputationem veni, poſt argumenta quæ minimo labore ſoluuntur, & retorquentur,

Optima legum reformatio bona ... præſ...

Clericorum vita hæreſes facit.

in accuſationem Clericorum vertuntur, eaque proferunt, quæ nec negari, nec defendi poſſunt.

Facile eſt reductio cleri.

Quid igitur hac in re faciet Reſpublica? Primo adlaborabit, vt Epiſcopi & prælati caſti, liberales, ſobrij, fortes, zelatores legis diuinę eligantur, qui mores reformēt, ipſi quicquid poſſunt principes poteſtatis adiungant, nec difficilè remedium; ebrioſus, aut concubinarius eſt Canonicus; aut Parochus accuſator opponatur, eius dignitatis & præbendæ candidatus accedat alius, conuictus deponatur, & Epiſcopatum eius accipiat alter. Si inter ſe diſsimulent prælati, nec corrigāt ſuorum vi[tia], [li]beram reformandi poteſtatem regibus, & [pri]ncipibus Chriſti Vicarius concedat, quod nu[pe]r [m]agno prouinciæ bono ſereniſsimo cuidam princi[pi] [per]miſit. Verum quia ea de re li.2.c.9. de pac[e G]ermaniæ ſatis egi, & hic locus requirit eadem, [ma]lo illa huc transferre, quam alijs verbis [re]petere.

Qui cum ſcandalo tenent beneficia, priuentur.

§.17. Primo loco, vt rem ſummè neceſſariam, ſine qua pax nulla vnquam conſtituetur, conſtituta [nunquam] perdurabit, Eccleſiaſticæ diſciplinæ, vbi ea elanguit, reſtitutionē, vbi viget, conſeruationē pono, [h]ęreſeon, & perſecutionum veterum, & temporum ferè cauſa fuit Chriſtiani Cleri, & populi [di]ſſolutio. Antiquū Eccleſiæ vulnus, ſed quod [qu]otidie renouatur, vt nūquam in toto orbe inueteraſcat, nunquam perfectè ſanabitur. *Dominus,* inquit S. Cyprian. *probari familiam ſuam voluit,* cū ſcilicet perſecutionem permiſit; (loquitur verò de ea, quæ ſub Decio fuit, quam 38. annorum pax [an]te ea præceſsit.) *Et quia traditam nobis diuinitus [di]ſciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem, & pene dixerim dormientem cenſura cæleſtis erexit; cumq; nos peccatis noſtris pati amplius mereremur, clementiſſimus Dominus ſic cuncta moderatus eſt, vt hoc omne quod geſtum eſt, exploratio potius, quam perſecutio videretur. Studebant augendo patrimonio ſinguli, & [obl]iti quid credētes, aut ſub Apoſtolis antefeciſſent, aut ſemper facere deberent, inſatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in ſacerdotibus religio deuota, non in miniſtris fides integra, nō in operibus miſericordia, nō in moribus diſciplina. Corrupta barba in viris, in fœminis forma fucata. Adulterati poſt Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. [Ad] decipienda corda ſimplicium, callida fraudes, [ad] circumueniendos fratres ſubdolæ voluntates. Iungere cum infidelibus vinculum matrimonij, proſtituere gentilibus membra Chriſti. Non iurare ta[ntu]m temere, ſed adhuc etiam periurare, præpoſitos ſuperbo tumore contemnere, venenato ſibi ore maledicere, odijs pertinacibus inuicem ſibi diſſidere. Epiſcopi plurimi, quos & hortamento eſſe oportet cæteris, & exemplo, diuina procuratione contempta, procuratores rerum ſecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deſerta, per alienas prouincias aberrantes, negociationis quæſtuoſa nundinas aucupari. Eſurientibus in Eccleſia fratribus non ſubuenire, habere argentum largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rapere, vſuris multiplicantibus fœnus augere.* Hæc S. Martyr tractatu de lapſis, ætate Martyrum. Noſtris malis grauiores cauſæ fuerunt, maior diſciplinæ iactura, grandior vitiorum dominatio, quæ tandem in rebellionem ac hęreſim deſæuiit. Nec mirum, ſine diſciplinæ cura non modo pax religionis teneri non poteſt, ſed ne religio quidem ipſa. *[D]iſciplina cuſtos ſpei, retinaculum fidei, dux itineris ſalutaris, fomes ac nutrimentum bonæ indolis, magiſtra virtutis, facit in Chriſto manere ſemper, ac iugiter Deo viuere, ad promiſſa cœleſtia, & diuina præmia peruenire.* Cyprianus de diſciplina & habit. virg. Nihil hoc tēpore pleriſq; magis obſtat,

Tempore S. Cypriani corruptis moribus erat in Eccleſia [...].

Ipſi ſacerdotes vitio corrupti erant.

Diſciplina religionis conſeruatrix.

quo minus ad veterem religionem redeāt, quam quorundam in ea malè viuentium exempla. Vulgus enim de vita doctrinam æſtimat, quem mācipatum diuitijs, ardentem libidinibus, faſtu turgentem conſpexerit, ab eo doctrinam largitatis, pudicitiæ, modeſtiæ, ſe diſcere rectè poſſe non credit. Miraris non conuerti errantes? miraris ſine fructu te laborare? de fide tua dubitant, quia in animo latet, vitia tua ſunt in propatulo, plus illa valent ad odium, quam incerta fides ad dilectionem. Cibum verbi Dei promittis eſurientibus. Sed manu impura, ac purulenta dum porrigis, ſuſpectum reddis & facis inimicos blaſphemare nomen Domini. Eſt verò *peccatum* tuum *grande nimis coram Domino, quia retrahis homines à ſacrificio Domini,* non à ſacrificio arietum & vitulorum, ſed à ſacrificio orationum, fidei, pietatis. Auertuntur à Deo, cuius miniſtrum vident tot vitijs inquinatum. Nulla re magis creſcunt hæreſes, quam clericorum vitiis, laicorum peccatis, qui vitijs ſuis prolem ita inficiunt, vt pietati nunquam aſſueſcat; teſtantur id ipſi hæretici, qui ſcripturis, & rationibus conuicti, in accuſationem curiæ Romanæ, totiuſque ſtatus Eccleſiaſtici vertuntur, quibus alio loco reſpondebo, neque enim magis excuſabiles illi ſunt, quam filij Iſrael, qui ſceleribus Ophni, & Phinees retracti à ſacrificio Domini colebant Baalim, & Aſtharoth. Nunc illos moneo, qui cum de Eccleſia viuant, de Chriſti patrimonio incraſſati ſint, de ſtipendio ducis noſtri larga donatiua accipiāt, ſua ignauia, inſcitia, ebrietate, turpitudine, caſtra ſua hoſtibus produnt, de animarum pereuntium exitio nihil ſoliciti, pacē Eccleſiæ in opulentia, & quiete præbendarum collocantes. O Deus bone, *ſi expedit ei, qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, qui in te credunt, vt mola aſinaria ſuſpendatur ex collo eius, & demergatur in profundum maris,* qui montes poterunt ſufficere aut ſaxa tot ceruicibus alligandą? toties mergendis illis qui non modo puſillos, ſed mundum vniuerſum ſcandalizant; magnos & paruos, puſillos qui in te credunt, magnos vt credere deſinant, incredulos ne ad fidem veniant. Omnibus Chriſtianis dictum eſt, *ſitis ſine querela, & ſimplices filij Dei, ſine reprehenſione in medio nationis prauæ, & peruerſa, inter quos lucetis, ſicut luminaria in mundo: verbū vitæ continentes ad gloriam meā in die Chriſti.* Philip. 2.15. Epiſcopis verò & prælatis dicitur. *Exemplum eſto fidelium in verbo, & in conuerſatione, in caritate, in fide, in caſtitate.* 1. Tim. 4.12. Et. *In omnibus præbe te ipſum exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate; verbum ſanum, irreprehenſibile:* Tit. 2.7. Et quare? cauſam addit: *vt is qui ex aduerſo eſt, vereatur nihil habens malum dicere de nobis.* Non verbo ſolo, ſed exemplo vel maximè Apoſtoli orbem conuerterunt, exemplis [c]lerum ad infidelitatem itur, dum enim cōſcientiam abnegant, fidei naufragium faciunt. Quia enim in conſpectu populi malè viuunt, quantum in ipſis eſt, eos à quibus cognoſcuntur, occidunt. *Omnis, qui malè viuit in conſpectu eorum quibus præpoſitus eſt, quantum in ipſo eſt, occidit.*

Laici cauſa ſunt vitiorum Clerici, quia ſic liberos educant.

Prælati exemplum in ſubditos manat.

Quid igitur? an illis in partibus vbi Eccleſiæ diſciplina negligitur perpetuum bellum prædicas? Aut bellum, aut ſeruitutem, aut interitum. Si enim mores emendentur, abuſus tollantur, ſcandala remoueantur, perbreue bellum victoria excipiet ſolida, ſi peccatis Deus amplius irritabitur, errantes, in hæreſi firmabuntur, hæſitantes, & dubij planè auertentur, excutiet licentiam ac laſciuiam, vt multis iam locis fecit, Deus. Si Epiſcopi ac

Si prælati emendare non poſſunt impares vitijs, Turca tollet.

ac prælati impares ſunt quorundam vitiis, fortiorem Deus Zelotes mittat vltorem, quo impium ſimul tollet, & impietatam eius. Sic Aſiam, AEgyptum, Græciam Turcæ occuparunt, dum nec Clerus paret Epiſcopis, & Epiſcopi à ſummo paſtore defecerunt, dum mores barbarorũ nequitiam ſuperabant. Ita ferè comparatum videmus, vt cum ad ſummum vitia aſcenderint, omnia pariter ruant, ad ſummum autem aſcendiſſe credẽda ſunt, ſi publica lege, vel conſuetudine, & approbatione committuntur, ſi vim omnem vigoremq; legum, ſi auctoritatem Magiſtratus elidãt. Emoritur quod ſanari nõ poteſt. Peribit in Europa religio niſi ſanctitati religionis morum integritas conſentanea ſit. Quid igitur reformandum censes? dicet mihi quiſpiam reformationis & metuens, & indigus. Generatim quicquid deformatum eſt, quicquid et ſi deforme non eſt, ob circumſtantias tamen cauſa eſt alicuius in Eccleſia deformitatis.

Caput XIX.

Alia minora pro reducenda vera religione adiumenta.

Omnia pro veritate tentanda principi.

§. 1. PLurima ſunt pro temporum, locorumq; varietate, quæ prudentia, & pietatis ingenioſus amor ſuggerit, quæ pereuntibus adhiberi poſſunt, vt ſaluentur. Sinæ admiratione diſciplinarum mathematicarum capiuntur, Iapones moralium rerum prudenti expoſitione gaudent, Indorum plurimi beneficentia, Americani cæremonijs & muſica, omnia igitur tentanda ſunt, pro ſalute hominum, cum omnia peruigil ille Draco ad eorum exitium moliatur. Miſera eſt enim Reſpublica, ſi magna quidem turba exundat, ſed pereuntium.

Muſica virtutem ſuauiter docet.

§. 2. Primo loco muſicam piam ac grauem colloco, quæ non ſola modulatione & harmonia aures mulceat, ſed multo magis verborũ, & ſententiarum luce mentem inſtruat, ſanctitate voluntatem afficiat. Veritas ſuauitate illa facilimè diſcitur, & retinetur. Exemplo falſa docentium, & hæreſiarcharum id claret. Paulus Samoſatenus hymnos Eccleſiaſticos in fœda, adulatoriaque carmina mutauit, Ariani quoq; & Pelagiani hoc errorum auxilio fidem, diſciplinamque perdiderunt; quorundam vero eo vſque eſt progreſſa audacia, vt Sotadicos etiam cantus in Eccleſiam inducerent. Nec aliter noſtra tempora ſectarum multitudine, & fœditate infamata ſunt, quã cantionibus ſuaui modulamine hæreſim inſinuantibus, & veritatis irriſionem ſonantibus. Sic hymni Lutherici, ſic Bezani animas plures, quam ſcripta & declamationes occiderunt. Quid ni igitur hoc ad medicinã vſurpet princeps orthodoxus, quod ad perniciem impoſtores excogitarunt? Mouerunt illa olim Auguſtinum, lib. 10. cap. 33. confeſſ. *Quantum fleui in hymnis, & canticis tuis, ſuaue ſonãtis Eccleſiæ tuæ vocibus commotus acriter, voces tuæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æſtuabat affectus pietatis, & currebant mihi lacrymæ, & bene mihi erat cum eis.* Et poſtea. Ita fluctuo inter periculũ voluptatis, & experimentum ſalubritatis, magiſque adducor, non quidem irretractabilem ſententiam proferens canendi conſuetudinem approbare in Eccleſia, vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis aſſurgit.

Ariſtoteles libris ſuis de Republica conſcriptis, de muſica multa præſcribit, quæ ſuperuacua, aut etiam grauitati materiæ parum conſentanea nõnulli iudicarunt. Sed reuera ita ſenſit & Plato, & Reipublicæ ſuæ pater, peritusque gubernandi artifex Tullius l. 2. de legib. *Aſſentior enim*, inquit, *Platoni, nihil tam facile in animos teneros atque molles influere*, quam varios canendi ſonos; quorũ vix dici poteſt, quanta ſit vis in vtramque partem. Nam & incitat languentes, & languefacit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit. Ciuitatumque hoc multarum in Græcia interfuit, antiquũ vocum ſeruare modum, quorum mores lapſi in mollitiem, pariter ſunt immutati cum cantibus, aut hac dulcedine, corruptelaque deprauati, vt quidam putat: aut cum ſeueritas eorum ob alia vitia concidiſſet, tum fuit in auribus, animiſque mutatis, etiam huic mutationi locus. Quamobrẽ ille quidem ſapientiſſimus Græciæ vir, longeque doctiſſimus valdè hãc labem veretur; negat enim mutari poſſe muſicas leges, ſine mutatione legũ publicarum. Docuit hoc Germania, Galliaque; nam pendentibus in ancipiti animis, noua muſica pro vetere illa ſuauiter ſeuera, & virtutis adminiſtra, licentior, interuenit, & illecebroſa dulcedine hæreſes illitas incautis animis propinauit, nunc igitur prudentis medici officium eſt, veritatem & ſanctitatem maiore concentuum ſuauitate condire, ne mentibus in mollitiem prolapſis aſperæ incidant, ac repudientur. Quam ob cauſam ad inſtar Dauidis, Aſaph, & Idithum multi viri doctiſſimi Pſalmos, hymnosque modis muſicis ornarunt, plerique etiam Epiſcopi ſacros cantus in Eccleſias vernacula lingua induxerunt.

Muſica ... legislatoribus ...

§. 3. Dulce eſt hoc, ſed tamen ſalutare remedium, aſperius quod ſequitur, nec iniquum tamẽ, nec arduum, vt ante matrimoniorum publicas denunciationes, & contractus tam ſponſus, quam ſponſa fidei rationem reddere cogantur. Parit res illa non pauca commoda; nam primo inſtitui, & erudiri ad veritatem per hanc occaſionem poſſunt. Deinde cura quædam religionis cunctis inijcitur, atque ea ratione dum promittunt ſe in Eccleſia futuros, fidemque vetuſtam amplexuros, veritati paulatim obligantur & amant. Suis etiam artibus petendi ſunt hæretici, cum enim aliquando audirem adoleſcentes Lutheranos cõtra Caluinianos dira iactantes, quorum tamen princeps pulſo Luthero Zvinglium recipi iubebat, miratus ſum eos nondum in naſſam illam pertractos, cumque rogaſſem, quomodo feruente reformatione ipſis Lutheraniſmus relinqueretur? Reſpõderunt; Nunc quidem adoleſcentiæ ſe libertate gaudere, nec admodum furentis miniſtri curare minas, fore tempus cum iugum ſubeundum videant, vbi enim ad nuptias aſpirare inceperint, cedendum eſſe violentiæ conſiſtoriali; & cum vxore accipiendum eſſe pudendæ obſcenitatis cõcubinum, nempè Caluiniſmum. Tam dura eſt cõditio inter hæreticos ducentium nubentiumque, quibus noua lues & peſtis in genialem thalamum ducenda eſt: quomodo igitur ſe Deo princeps orthodoxus excuſabit, ſi non maiorem ipſe ſalutis rationem ducat, & lege lata edicat, vt cum ſacramenti ſanctitate, cum indiuiduo coniugij nexu, veritatem religionis ſinceræ ac caſtæ coniungant, præſertim cum in ſola fide orthodoxa nuptiale fœdus ſine labe culpæ contrahatur.

... rum ... danda.

§. 4. Connexa matrimonio ſunt etiam alia, vt nempè ad lauacrum regenerationis non niſi Catholico ritu accedatur, nemo patrinorum iure gaudeat, niſi cuius explorata ſit in fide ſinceritas,

nemo

nemo honorem ſepulturæ Eccleſiaſticæ conſequatur, niſi cum ijs ſacramenta Eccleſiæ participarit.

§.5. Quod ſi ſenſim & arte pia reducendæ ſint in viam animæ errantium, nec dimitti poſſunt peruerſorum dogmatum propagatores, in hoc incumbat magiſtratus orthodoxus, vt ſibi eorũ inſtitutio, præſentatio, confirmatio, examen cõmittatur. Sic enim nocentiſsimum quemque arcebunt, diſcordes, & rerum controuerſiarum incurioſos, rebus domeſticis, aut etiam principi deditos Synagogis illis præficiet, & feruorem hæreſeos reſtinguet, nec indoctos amouebit, ſic enim error contemnetur, & cum imperiti ſæpè errare ſoleant, conſtantia demetur.

Bella hæreticorum pax Eccleſiæ.

§.6. Diſſenſiones errantium doctorum alet; efficietque vt ſæpè colloquantur, ſeque mutuo arguant; ita enim cum omnes intelligent certi nihil apud eos inueniri, facilè veritati manus dabunt. Eſt etiã illa diſcordia vtilis ad cognoſcendos hominum nequiſsimorum mores; ſi enim quiſpiam Lutheranorum libros eriſticos contra Caluiniſtas, vel illorum contra Lutheranos legere velit, non hominum in homines inuectiuas eſſe, ſed dæmonum contra dæmonas furores, & rugitus ſibi perſuadebit, ex hiſce principi iuſta cauſa mutationis offeretur; & in originem tantorum malorũ inquirendi, ſi enim vera repererit, fontes; ſi falſa calumniatores puniet. Errorum enim veritas in publicum producet.

Clementiâ amorem princeps. elicias.

§.7. Multa alia ſunt, quæ principi prudens caritas, & cura proximi ſpontè dictabit. Omnia illa quæ amorem, venerationemque Magiſtratui conciliant, etiam eo proficiunt, vt principis ſententiam in religione facilè amplectantur, atque eiuſmodi ſunt, Tributorum & onerum remiſsio, prompta cum incendijs aut ruinis deformata eſt aliqua pars ditionis auxilia; annonæ procuratio. His enim efficitur, vt quicquid Magiſtratui aduerſum putant, oderint. His ſi cum diuina gratia, orationibusque feruentibus princeps vtatur, breui omnino tempore hæreſes exſtirpabit, quamuis initio legibus ipſis, & Magiſtratui potentiores eſſe videantur.

(∴)

POLITICORVM
LIBER TERTIVS.
DE VIRTVTIBVS REIPVBLICÆ NECESSARIIS.

CAPVT I.

Omnes virtutes morales in bene conſtituta Republica requiri.

VIRTVTEM eſſe Reipublicæ neceſſariam iam ſuperiore libro expoſui; de fide, Religioneque demonſtraui: ſupereſt nunc vt de cęteris agam virtutibus, quę Principi, Senatoribus, ciuibus neceſſariæ ſunt. De vita ciuili ago, & ad quam nos ipſa finxit, promouetque natura. Quamuis enim in œconomia, priuatiſque commercijs, & vita virtus ipſa plurimum valeat, in republica tamen omnino omnis virtus eſt neceſſaria. Quocũque loco eius præſidium ceſsit, eo hoſtis admittitur. Silentium tacitas euertit Amyclas; libido Colchos, & Cretam: auaritia Romanam vrbem armillis taxauit: credulitas Zopyrum proditorẽ recepit: ambitione omnia penè regna interierunt. Vbicunque vel paruus à recto excurſus eſt, ictibus patet Reſpublica: nec tam paruum vitium eſt vllum, quod non magnis regnis euertendis ſufficiat, ſi contemnas. Oraculum eſt Pythagoræ.

Qua parte virtutis præſidium deductũ eſt, aditus patet hoſti.

Nullum vulnus non letale, ſi negligas.

Ἀρετὰ τὸ ἰσχύον μόνον, τὰ δ᾽ ἄλλα λῆρος.

Sola enim virtus potens eſt, cætera nugæ ſunt: opes, mœnium robur, claſsis, exercitus, auxilia, ſi extra virtutem ſint, aliud non efficiũt, quam vt maiore ſonitu terrefaciant cadentium ruinæ. Nondum lapſis moribus ad ſeruitutẽ impellere populũ ne quidem potuit Manlius, at corrupta republica, etiam Claudio principes adulantur, & Neronem in Diuos referunt. Omnium autem virtutum exempla reſpublica deſiderat, vt omnium artium ſtudioſos, & gnaros. Si enim alicuius virtutis exempla defuerunt per interrupta valla hoſtis inuitatur.

Opes ſine virtute cũ fragore ruunt.

Mali, ſed callidi Imperatoris, qui facilius rectè ſentiret, & loqueretur, quam faceret, vltima verba fuerunt. *Turbatam Rempublicam vbique accepi, pacatam etiam Britannis relinquo. Senex, pedibus æger, firmum imperium Antoninis meis relinquam, ſi boni erunt: Imbecillum, ſi mali*, Oraculum fuit, mali fuerunt, cito imperium, ſeque perdiderunt,

Tolluntur in altum, vt lapſu grauiore ruant.

Parum verò eſt in tanto corpore vnum ſanum eſſe membrum; Non enim ſtare ciuitas poterit, quam vnius, aut paucorum virtus erigit, ſi multitudinis impetus in vitia cogit, & raptat. *Summum* quidem eſt in rectore momentum ad virtutem, crebro tamen multitudinis vitia præponderant. *Flexibiles quamcunque in partem ducimur à principe, atque vt ita dicam, ſequaces ſumus: huic etiam cari, huic probati eſſe cupimus; qui fruſtra ſperauerunt, diſsimiles: eoq; obſequij continuatione peruenimus, vt prope omnes homines vnius moribus viuamus.* Plin. paneg. Nullum itaque præſtabilius, ac pulchrius munus Deorum veteres putarunt, caſto, & ſancto, & Dijs ſimilimo principe. Si enim voluptates, & opes anteferat virtuti princeps, neceſſe eſt populum celeri contagione fieri vitioſum.

Thebæ cum Epaminonda floruere, & deſforuere.

In principe relucent mores ciuitatis.

§. 2. Opus eſt autem omnium virtutũ, vno quaſi, & indiuiduo corpore; omnes enim inter ſe aptæ connexæque ſint, & vt Stoici dicere

Vnita virtutes, non vna.

conſueuerunt ἀχώριστα, inſeparabiles. Non aſſentior illis, qui vnam virtutẽ officijs diuerſam eſſe rentur. Stoicũ hoc dogma eſt. Sic enim Chryſippus apud Laertium loquitur. *Τὰς ἀρετὰς ἀκολουθεῖν ἀλλήλας, οὐ μόνον τῷ τὴν μίαν ἔχοντα πάσας ἔχειν, ἀλλὰ τῷ τὸν κατὰ μίαν ὁτιοῦν ἐνεργοῦντα κατὰ πάσας ἐνεργεῖν, οὔτε ἄνδρα τέλειον εἶναι, τὸν μὴ πάσας ἔχοντα τὰς ἀρετάς, οὔτε πρᾶξιν τελείαν, ἥτις οὐ κατὰ πάσας πράττεται τὰς ἀρετάς. Virtutes inuicem conſequntur, non ſolũ quod qui vnam habet, omnes habeat, ſed quod qui ſecundum vnam operatur, ſecundum omnes operetur. Nec virum eſſe perfectum qui nõ omnes virtutes habeat, nec actionem perfectam, quæ non fiat ſecundũ omnes virtutes.*

Virtutes ſe mutuo tuentur, vt in phalange milites.

Non eſt tanta virtutum coniunctio, quantã illi comminiſcuntur, nulla; vt abſque alia eſſe poſsit, ſed tamen nulla in ſuo ſtatu omnino abſque aliarum ſocietate & conſortio perfecta eſt. Nam vna alteri adminiculo eſt, vt actiones perfectas, & cõſtanter efficiat, vna alteram tutatur, & inuulnerabilem facit, atque hoc eſt, quod Cicero 5. de finibus, & deinde Hieron. admonet. *Cum ſic copulatæ connexæq; ſint virtutes, vt omnes omnium participes ſint; nec alia ab alia poſsit ſeparari, tamen proprium ſuũ cuiuſq; munus eſt, vt fortitudo in laboribus, periculiſque cernatur, Temperantia in voluptatibus, prudentia in delectu.* Et Seneca Epiſt. 67. *Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus vtitur fortaſſe, cũ vna in promptu ſit, & maxime appareat, patientia. Cæterum illic eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſsio, & tolerantia, rami ſunt. illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium. quæ ſuadet, quod effugere non poſsis, quam fortiſsime ferre. illic eſt conſtantia. quæ deijci loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquente dimittit. illic eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quicquid honeſtè fit, vna virtus facit, ſed de conſilij ſententia. quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiamſi ab vna fieri videtur, optabile eſt.*

Quod vna virtus efficit, omnes probant.

Solitaria virtus eſt inconſtans.

§.3. Omnes omnium participes ſunt. Atq; hoc neceſſe eſt fieri in republica. Alioqui vni ſolitariæ virtuti continget, quod militi, quem in acie ſolũ ſodales deſtituerint, quem fortiſsimè pugnantem à tergo, aut latere, furtiuo vulnere deijcit, etiam ignauiſsimus hoſtium. Fortitudo Samſonis caſtitatis ſubſidio nudata concidit, atque in vinculis & ſqualore iacuit. Oziæ regis magnas virtutes ſacrilega ambitio à Republica remouit, Ioannem Machabęum intemperãtia euertit. Noſtros quoque ſi conſideremus, omnes interdum virtutes vni vitio ceſsiſſe inueniemus. Quid Tertullianũ tanta eruditione, grauitate, ſanctitate Eccleſia eiectum Montaniſtis impegit, niſi ſuperba, ſuiq; iudicij nimium tenax peruicacia? Quid Hoſiu toto orbe clarum iã extrema ætate tranſuerſum egit, niſi tormentorũ metus? Tot enim virtutes, laboreſque fortitudine deſtituti vno velut impulſu conciderunt. Originem iudicãdi præcipitatio, & quædã erga ingenium ſuũ indulgentia perdidit.

Vno vitio ſæpe omnes virtutes fugantur.

Reſpublica aliquos in omni virtutum genere habeat Heroas.

Cum verò ratũ ſit eſſe viru in republica omnium virtutum comitatu munitum; cum etiam munitiſsima omnia, aliqua ſui parte fragilia ſint; in republica tamẽ neceſſe eſt has virtutes omnes eſſe; aliorum ferocia conſilijs prudẽtium temperanda: aliorum leuitas grauitate coercenda; voluptates caſtigandæ, ambitio premenda, ita vt nulla virtus ſit, quæ non moribus, verbiſque doceatur. Cum igitur hæc in vnum aliquem bona raro cõueniãt; id agat Reſpublica vt ſaltẽ ſparſa habeat. Difficilimum eſt aliquem prœlio ſtrenuum, & bonum conſilio eſſe. Haud crebro *par ingeniũ caſtriſque, togæque.* Sic igitur ciues ſuos moderetur legiſlator, vt alius mentem, alius manum commodet: & bellicoſa dextera conſilio prudentis feriat, vitetque hoſtem, quo ſit inuicta.

§.4. Cõiunctio etiam, conſpiratioque vt tutũ in moderatione quadam cernitur, quæ in mediocritate cõſiſtit. Eſt in omnibus quędam firmitas, quę eo maior eſt, quo plures adſunt; quemadmodum illa acies firmiſsima eſt, quæ & plurimos, & optimos milites habet. Omnes etiam æqualitate aliqua actionum directrice reguntur. Omnes in vna prudentia deuinciuntur: non eſt enim vlla actiu virtutis, niſi quam prudentia direxerit. Impetus eſt non virtus, quod temerè ſit, & licet bono euẽtu factum ſit, non tamen bene factum eſt.

In omni virtute ratio moderatio, conſtãtia, æqualitas cernitur.

§.5. De virtutibus igitur politicis inſtituẽda erit oratio, ſed de veris: hypocriſin enim ſimulationemque iam libro præcedente repudiaui. Nũc etiam hoc moneo; quod vetuſtiſsimum eſt, & vltimũ erit, niſi fallor ciuitatum malum; vitia virtutum nominibus non eſſe honeſtanda. Licẽtiam appellant libertatem, audaciam putant fortitudinem, auaritia frugalitatis, prodigalitas magnificentię, ſuperbia magnanimitatis nomine, velut inuolucro rudibus animis imponũt. In ſcholis adoleſcentuli cum æquales, voce ambigua cœperint, aut contorta argumentatione irretierint, veluti victores gaudent, & victi dolent. Sed in ciuitate multos non verba, ſed res ipſæ implicant, atque in fraudem inducunt. Ingenioſior eſt ad excogitandum ſimulatio ipſa veritate. Plin. paneg. Monet & illud Horat.

Hypocriſis non re modo, ſed nomina quoque virtutum corrumpit.

Vt qui conducti plorant in funere, dicunt,
Ac faciunt prope plura dolentibus ex animo.

Nocumenta ſunt, quæ bonis ſpecie lædunt.

Vitia ſub virtutum nomine obrepunt, adulatio amicitiam blanditijs vincit, & amicum ſæpè pellit adulator, hoc ipſo gratioſus, quo lædit. Temeritas ſi felix eſt, vt fortitudo laudatur, Timidum, cautum; ignauum, moderatum, blandi inimici vocant. Sępè enim mala honeſti ſpeciem obtulerunt.

§.6. Denique hæc ita intelligi cupio, vt virtute opus eſſe ſciant, nõ impetu. Virtuti ineſt ordo, decor, conſtantia, omnium actionum habet inter ſe cõcordiam, ipſa diuidit officia, ipſa omnia moderatur. Plurimum obeſt, quod illi qui hiſtorias legunt, ſubitam agẽdi cupidinem, quam ὁρμὴν appellant, mox admirantur, & in virtutis cenſu locant. Multi aliquid generoſo, liberali, temperato animo fecerunt; ſed ſemel, iterumque forte, vno facto tota vita diſcordat, tales periculoſiſsimè ad Rempub. adhibentur, nam opinionem habent viri boni, vitia perditorum. Geſsit aliquid, quod rectum fuit, aut cui recti ineſt ſimilitudo, ſed caſus fuit ille, non morum exercitatio. In ciuitate autem forti, conſtanti, & quæ iudicio, prudentiaque nitatur, virtute opus eſt.

Virtus conſtans, & ſemper eſt ſibi ſimilis. impetus ſeparatus.

Hiſtoriæ ſæpe temeritatem ſtrenuitatem laudant.

Virtutes autem in Republica requiro, Prudẽtiam, Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam, quæque omnia illa continet, cum vera caritate amicitiam. Quæ vt varias in ſe partes complectuntur, varijſque vitijs ex aduerſo vrgentur, ita magnam diſputandi materiam ſuppeditant. Sed nunc de prudentia dicamus.

Capvt II.

Prudentia Reipublicæ neceſſaria, eiuſque munus, ac functio.

§.1. PRudentia eſt *habitus agendi cum vera ratione circa illa, quæ homini bona ſunt, aut mala.* Ari. 6. Ethic. cap. 1. ac D. Thom. 2. 2. quæſt. 47.

Nulli animi abeſt. ſi ſit prudentia vocat

ἡ σοφία τῶν ἀρετῶν τῶν νόμος.

Prudentia lex virtutum.

vocat rectam rationem agibilium, τῶν πρακτῶν. Clarior eſt aliorum ex Cicerone definitione. Rerum gerendarum, omittendarumq; ſcientia. Eodem enim recidit illa: *Rerum appetendarum, fugiendarumque ſciētia*, aut: *Bonarum, & malarum, & neutrarum ſcientia*. Prudentia igitur latiſsimè patet, & in omnium virtutum actionibus verſatur, omnibus limites certos, modumque quaſi inculpata dictatrix præfinit,

Quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum.

Interdum aequè implet locum prudentia, ſed vos in incerto eſt.

Oculus igitur, cynoſura, duxque eſt omnium virtutum, neque enim temperantia, neque iuſtitia, neque fortitudo eſt, niſi quam prudētia moderatur. Οὐκ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως, *non poteſt bonum eſſe aliquid propriè ſine prudentia*, docet Ariſtot. l. 6. Ethicor. c. 5. Cum enim virtus omnis in medio, in electione, & modo conſiſtat, ſine illa rectrice, & diſpenſatrice nō poteſt medium eligi, nec modus inueniri; ſine hoc perpendiculo non niſi ruina exſtruitur; magnes ille curſum nauigationis ad ſcopū felicitatis immotū dirigit, facemque prælucet, qua extincta omnia in tenebris ſunt. Hinc igitur diuinæ lucis radium Reſpublica per tantas tenebras in conniuis oculis perſequatur. *Vbi enim non eſt gubernator prudens, populus corruet, ſalus autem, vbi multa conſilia.* Prou. 5.

§. 2. Prudentiam perfectam omnibus in rebus primas tenere neceſſe eſt, ἅπαντα δὲ ἄλλα τῷ φρονίμῳ καθίσταται, *omnia prudenti e obtemperant.*

Conſilij boni aliquando euentus ſimilior, ſed auter aduerſa euos precium manet.

Prudentiâ tomes hoſtiu celeritatem amat.

Functiones eius ſunt, conſilio rem exquirere, in eoque recta intelligere, ac ſeligere, noxia refutare. Quid ex pluribus potiſsimum ſit agendum? & an omnino agendum ſit, conſtituere? expreſsit hoc ingenioſiſsimus Poëtarum:

Tibi dextra bello
Vtilis, ingenium eſt, quod eget moderamine noſtro,
Tu vires ſine mente geris, mihi cura futuri eſt,
Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum
Eligit Atreides: Tu tantum corpore prodes,
Nos animo; quantoq; ratem, qui temperat, anteit.
Remigis officium, quanto eſt dux milite maior,
Tantum ego te ſupero.

Vis conſilij expers mole ruit ſua.

Huius igitur ſi expers ſit Reſpublica, ſenatus, princeps; quid aliud eſſe dicemus, quam Cyclopē exoculatum, qui validas vires in ventum effundat? ſcopulis illidat? & ſua tandem mole obruat?

Multiplex prudentia, oeconomica, & politica.

§. 3. Partes prudentiæ ſint innumeræ, tot nimirum quot virtutum, & rerum faciēdarum genera. Solet tamen diuidi in certas ſpecies, ordinis & diſciplinę gratia. Alia enim in ſingulis ac priuatis actionibus cernitur, quæ latiſsimè patet, omnia enim officia complectitur, quæ ad animi compoſitionem, ornatumque pertinent; alterius munus eſt, rē familiarem, ac domum adminiſtrare, quā vocant Oeconomicam. Quæ verò præſtantiſsima eſt; Politica nominatur, quæ paci, & bello, Regno, Ariſtocratiæ, Politiæ, legibus, præſidet; totq; res ac tam magnas, tam diſsimiles moderatur, atque in fines ſuos deducit, quot opus eſt eum cognoſcere, excipere, diſponere, qui moroſiſsimū animal, hominem regit. Hominem, cuius natura auida eſt libertatis, cui adeò moleſtū eſt imperiū, vt etiam vtilia, iuſta, & benignè imperātibus, malignè pareat; οἱ ἄρχοντες μισοῦνται· ἐλευθέριον γὰρ τὸ ἀνθρώπινον, inquit Thucyd. Schol. Rectores odio ſunt, quia libertatis amās eſt humanū genus.

Etiam cum honeſta, & vtilia imperantur, moleſta sūt, quia libertati aduerſa.

Præſtantiſſima virtus multis partibus.

§. 4. Integram verò prudentiam conſtituunt octo partes: quarū conſideratio omnibus in actionibus magnam vim habet. Memoria, docilitas, ratio, intellectus, ſolertia, prouidētia, circumſpectio, cautio. Ad conſilium enim dandum illa ferè concurrunt. Primo ſanè ad ſentētiam in Republica dicendam, conſiliumve dandum multarum rerum memoriam, viuidamque ſeu doctrinā, ſeu experientia comparatam, euētum, cauſarumque recordationem requiro. Qui ea quæ ante ipſum facta ſunt, ignorat, ſemper puer eſt. Tam multa ſcripta ſunt, tam varia, vt vel truncum inſtruere poſsint; verum illa eſt ingenij humani imbecillitas, vt cum aduerſa legunt, & proſpera, ſibi bene ominentur, & quæ blanda ſunt, credant. Memoriā Cæſaris, aut Mithridatis etſi admiror, in principe non poſtulo; rerum tamen inſigniū, non modo veterum, ſed recentium quoq; euenta, prudētiæ conſideranda duco. Non eſt quidem memoria prudētię nomine digna, eximiè tamen prudētes quoſdam legimus, qui memoria claruerunt. Mithridates Ponticus viginti & duas gentes, ſua quamque lingua alloquebatur, Cyrus ſuorum militum, L. Scipio populi Romani nomina reddere potuit, Cyneas ſenatum Romæ, & ordinem equeſtrem poſtridiè quam Romam venerat, nominatim compellauit. Adrianus, Seneca, Portius Latro, alij excellenti memoria valuerunt, verum illa miracula vix ſingulis ſæculis fuerūt, ea quę in vſum venire poſſunt, principi meo propono. Prudentia in eo ſit, & vtilium rerum cogitatio: cibus cum naturam ſuam retinet, & indigeſtus ſtomacho innatat, oneri eſt, & valetudinem irritat ac premit, cum in ſanguinem iuit, vires miniſtrat, & venas implet, ita quoque rerum cognitionem nō in memoria tantum reſidere, ſed tranſire in ingenium oportet, conſiliorumq; firmitatem, ac cōſtantiam ſalutari ſucco roborare, & fulcire. Nihil magis obeſt prudentiæ, quam imperitorū inconſulta temeritas, qui vel rerum humanarum nullam partem tenent, vel hiſtoriam ſine meditatione leuiter attigerūt, quos tamen animaduerti, vel creberrimos in citationibus ſeſe oſtentare. Similes eos Caluiſio Sabino, & planè geminos iudico, cui in ſumma memoriolę inopia, incogitantiaque auidiſsima erat gloriæ cupido, refert Seneca epi. 27. *Caluiſius Sabinus memoria noſtra fuit diues: & patrimonium habebat libertini, & ingenium. Nunquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modo nomen Vlyſsi excederet, modo Achyllis, modo Priami: quos tam bene nouerat, quā pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam tribus, quam ille Troianos, & Achiuos perſalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compēdiariā viam excogitauit, magna ſumma emit ſeruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodū: nouem præterea ſingulos aſsignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris, non inuenerat: faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, a quibus ſubinde cum peteret verſus, quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum diuitū arroſor, & quod ſequitur, arriſor, & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, vt Grāmaticos haberet analectas. Cum dixiſſet Sabinus, centenis millibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: Minoris, inquit, totidē ſcrinia emiſſes. Ille tamē in ea opinione erat, vt putaret ſe ſcire, quod quiſque in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet. Et quomodo poſſum? Vix viuo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud dicere, non vides quā multos ſeruos valentiſſimos habeas?* Caluiſio ſunt multo illi moleſtiores, qui

Memoria præteritorū, magiſtra eſt præſentiū, vates futurorum.

Miracula memoriæ.

Geſta in memoria recondita iudocet.

Ścioli hiſtoriæ ſine prudentia citant.

Stipes qui aliena eruditione ſe doctum putat.

Stulta memoria inſtato orta ſa.

varias è locis communibus hiſtorias corraſerunt, eaſq; ſine ordine, ſine ratione temporis, ſine decore & prudentia recitant.

Magnos omnes facit diſcendi ſtudium, & facultas.

§. 5. Memoriam non ſemper, ſed frequẽter tamen comitatur, alterum ad actiones prudentiæ adiumentum, εὐμάθεια ſeu docilitas, quam hoc loco ad actiones prudentiæ aſtringo. Magni eſt animi, cum ex ſeipſo non habeat omnia, ſine verecundia diſcere, nec modo è libris, quod facilius arrogantia facit, quia ſibi imperitiæ ſuæ conſcia eſt; ſed à collegis, in curia, in concilio principis, eorum ſententias etiam iuniorum audire, iudicare; tuam quam dixeris ſententiam cum meliore commutare. Hac in parte grauiſsimè delinquunt ſæpè prudentes, dum non, quod eſt optimum factum, ſed quod optimum ipſi cenſuerant, pertinaciter vrgent.

Solertia præcipua pars prudentiæ.

§. 6. Præſtantior eſt docilitate, ſed rarior, *ſolertia*, ἀγχίνοια, cũ celeri animi motu ratio, moduſque expediendæ difficultatis inuenitur. Subita enim, & breui tẽpore res arduas cõponit, nomen & auctoritatem parat. Ita rem omnium intricatiſsimam, cui nec teſtes, nec alia documenta aderant, felici ſolertia Salomon dijudicauit, & ſine minis, tormentiſque arcana litigantium elicuit, cũ enim gladio controuerſum infantem diuidi, & cuique partem dari iuſsiſſet, mox verus affectus matrẽ, & crudelitas alienam oſtendit.

Solertia Salomonis.

Intelligentia prudens ex cognitis argumentatrix.

§. 7. Quarta pars eſt ratio ſeu intelligentia, quæ ſcilicet habitus eſt ex cognitis, perſpectiſque alia cognoſcendi, diiudicandique facultas. Qui namq; plurima cognouit, ut in vſum ea, cum opus eſt, diſcurſu, atque agitatione mentis, inque publicum commodum deducat, neceſſe eſt. Bellũ erat Crotoniatis cõtra Sibaritas, horum vtpotè luxu perditiſsimorum, equi ſic erant condocefacti, vt ad certos modos tubæ, ſaltum ederent, atq; ad choreas verterẽtur: Crotoniatæ cum ingenium, diſciplinamque eam cognitam haberent, in ſua commoda verterũt; harmoniam enim Sibariticæ ſaltationis imitati, equitatũ ſaltantẽ, turbatumque, (iumenta enim conſuetæ cantionis auditu ad vſitata ludrica ita impulſa ſunt, vt nec ordines ſeruati, nec regi acies poſſet) facilè obtriuerunt.

Stratagema Crotoniatarum.

§. 8. Tria præcipuè ratio illa ſpectat, Primo, vt prouidè, deinde circumſpectè, tertio, vt cautè agat.

Prouidẽtia officium.

Prouidẽtia itaque pars eſt prudentię, quæ futurã proſpicit, & præſentia ad illa ordinat. Nam cum futura præuidet, ita præſentia diſponit, vt facilè illa excipiantur; cum præſentia intuetur, ea quæ euentura ſunt, facile coniectat, atque vt vel auertantur mala, vel molliſsimè cadãt, efficit; vel vt bona opportuniſsima ſint, ſua cura, & ſollicitudine attendit. Nunquam ſatis laudata eſt, & vnicæ in Republica curæ eſſe debet πρόνοια, futurorum antequam ſiant prouidentia. Quamuis enim timidæ ſint, & incertæ prouidentiæ noſtræ, verè tamen monet nos hominum omnium ſapientiſsimus. *Callidus videt malum, & abſcondit ſe, paruuli tranſeuntes ſuſtinuerunt diſpendia.* Prou. 22. &: *Aſtutus videt periculum, & abſconditur, ſimplices pertranſeunt, & damnum accipiunt.* Improbi ſed prouidi tamen regis dictum fuit, cum Romam venalem diceret, ſi emptorẽ inueniſſet, ex præſentibus euẽtum proſpiciebat, & iam emptores imminebant. Scipio victa Græcia, & Carthagine interitũ Rõ. proſpiciebat, itaque luxui reſiſtẽdum iudicabat, ſed mores vicere curam, & delicijs ſuis nunc gentium victrix, prædaſque orbis terrarum feroçiſsimis barbarorum reliquit. Sic melius de Fabio cunctatore Hannibal hoſtis, quam Romæ amici, iudicabat. Cum enim tarditatem cũcti in opprobrium eius interpretarentur, ſolus enim Hannibal timebat, & nubem illam in monte pendentem tẽpeſtates aliquando daturam præſagiebat.

Prouidẽ excipienda futura, aut tranſmittenda.

Sapientes multa præuident, de quibus alij ne ſomniant quidẽ.

In hac rerum præſentium, futurarumq; comparatione, diſpoſitioneque circumſpectè, & cautè iudicandum, agendumque.

Pleraque bonã circumſtantiis mutantur.

§. 9. Prudentia finem bonum, & ea quæ ad finẽ ducunt, bona, vel adiaphora propoſita habet. Sed parum eſt illa rectè habere, niſi & omnia adiũcta, quæq; rẽ circumſtant circumſpiciantur, quę pars prudentiæ circumſpectio nominatur. Imperatorum effigies olim honore ciuili colebantur, officium videri poterat, ſed quia ſtatuis illis diuorum effigies iungebantur, idololatrię crimen erat ſegitum magiſtratus venerationi cõnexum, prudẽtiæ igitur fuit circumſpicere, nẽ dum Imperatorem honorarent, dęmonem colerent. Macrinus ad imperium euectus, cum diſciplinam militarẽ lapſam agnouiſſet, eamq; crucibus, & inuſitatis pœnis ſarcire, & reſtaurare ſtatuiſſet, finem rectũ propoſitum habuit, ſed circumſtãtiam neglexit; cõſiderare enim debuit, circumſtantiã quę prima erat; nempè inueteratam, roboratamq; caſtrorũ licẽtiam, quæ nunquã vno impetu, ſed particulatim conuelli debet. Magnæ res conſtantiæ, ſed tamen calamitates auxit. Valentinianum Tribunũ, poſtea factum imperatorẽ, regnãte Iuliano aquis luſtricis æditums idololatra cõſperſit, is illi & alapam dedit, & veſtis partẽ cui gutta inciderat abſcidit, ſicq; tyrannum ad perſecutionẽ acuit, zelũ laudo, circumſpectionem requiro. Magis laudo Chriſtianos Antiochenos, qui cum prudenter ex more Eccleſiæ tum durante, idolothytis abſtinerent, eaq; lege Iulianus ad eorum contumeliã & inopiã abuſus, omnes in foro cibos ſacrificijs polluiſſet, liberè cibis veſcebantur, & inter veſcendum idola irridebãt; Tyranni enim malitia, gentiumq; opprobria faciebant, vt ingenua libertate magis, quam anxietate Chriſtus coleretur.

Macrinus dum imperij malis intempeſtiue mederi conatur, abſurdius eſt.

Non irritanda eſt malitia, per ſe nimis excitata.

Nequitiam eludunt Chriſtiani.

§. 10. Magnum etiam momẽtum habet, in proſequẽdis bonis, cautio malorum. Multa enim cõmoda in Republica deſerenda ſunt, etiam vſu recepta, etiam diu inculpata, vt, quæ conſequi ſolẽt mala euitentur. Semper quid obſtet virtuti cõſiderandum eſt, ne caſu vnico totus labor pereat. Cautionibus pleoæ ſyngraphæ ſunt, & contractus, vita noſtra penè vacua eſt. Quot ſibi formulis cauent emptores, & auro carius verbulũ actis inſeritur? Reſpublica tot obnoxia malis negligẽter habetur? In conſilium primo vires hoſtium, & cuncta obſtãtia mittuntur, Antiochus cũ opes, & arma aurea intuetur, victoriam animo antecepit, Hannibal, qui Romanorum militiã nouerat, omnia illa in prædã ceſſura arbitratur. Raro virtutis illa pars etiã perfectiſsimos comitatur. Caſsius & Brutus dũ tyrannide liberare patriã ſatagunt, nõ ſatis perſpecta voluntate Antonij, aliorumq; ciuili ſanguine gaudentium, tres crudeliſsimos, pro vno moderato, tyrannos patriæ impoſuerunt.

Magna pars vitæ cauere mala.

Ita ſtudendum commodis Reip. vt incommoda auertantur.

Principia prudentiæ omnibus inſita ſunt.

§. 11. Vltimum quod ad veram prudẽtiam pertinet, eſt intellectus, ſiue vera æſtimatio principiorum moraliũ, ex qua regulæ, actioneſq; prudẽtiæ deducuntur. Quemadmodum enim omnes ſcientiæ ſuæ quædam habent principia, ex quibus ratiocinatione certa, ac vera cõcluſiones deriuãt, ita quoque prudentia certis nititur principijs generalibus, quæ omnes vera iudicant, cum primo intuitu apprehenderint. Sunt illa: Deum colendum, iuſtè agendum, magiſtratui obediendum,

d[illegible] cæteraq; [illegible]e, quæ omnes conſenſu vera iudica[illegible] igitur prudentiæ, non ipſa modo [illegible] aret, [illegible] rum animis tanta vitiorum in[illegible] vt ad tã clatam lucem trepidẽt, ob[illegible] rariſſimum eſt, etiam in peſ[illegible] re etiam dum ſcelera moli[illegible] ectus quærunt.

[illegible] At [illegible] generatim de prudentia hunc [illegible] princ[illegible] ſenatuiq; comm[illegible] us gene[illegible] m trado.

[illegible] N[illegible] paruı æſtiment in Republica, [illegible], vel periculi poteſt eſſe [illegible] *[illegible] ous, à leti vis rapuit, rapietq; gen[illegible]* pta. Parthum Romani metuũt, [illegible] pe egrina metuentibus do[illegible] metuit Isboſeth, ſed à la[illegible]. In Perſas Philippus armatur, [illegible] datur.

[illegible] V[illegible] more bonorum medicorũ morbi [illegible] ucuant, qu[illegible] unque prudenter, nõ [illegible] Rempublicam adm[illegible]ſtrant, omnia pe[illegible] nt, nutantem co umnam ſuſcite[illegible] in erigere, operoſum. Itaq; ſem[illegible] licatum, vt Athenienſis, [illegible] Spartanæ, Tyriæ, Carthaginienſis, ca[illegible] cetrices, & *ἐρείπια* intueãtur, [illegible] lulant.

[illegible] tuendum omnibus Regibus, R[illegible] is, populisq; omnia regna, quæ ha[illegible] re, bellis, ſeditionibusque, imprudẽ[illegible]. Quamuis enim iniquitates accumulatæ [illegible] am attraxerint, conſilia tamen o[illegible] pta fuere, ne reſiſti poſſet inimicis. f[illegible] ere omnes hiſtorias appello, inter tot regnora[illegible] tiones, ciuitatum euerſiones, gent[illegible] a, migrationes, vnã *[illegible]* quæro, & n[illegible] en o[illegible] ctor inuenies. Imperium [illegible] ita[illegible] vidimus. Imperatores [illegible] belles, & [illegible] m[illegible] ces barba[illegible], Stilico, Arb[illegible], Aetius. Quæ enim vmbræ imperatorũ? [illegible], Maiorianus, Seuerus, Anthe[illegible] rius, [illegible] yeerius, Nepos, Auguſtulus? [illegible] n[illegible] ba[illegible]is. Ne verò vlla ſubſidia [illegible] itur, & quidem manu Va[illegible] ris. Eudocia Genſericũ Ro[illegible] n adu[illegible] ar. Theodoricus in Aquitania Sueuos [illegible] lo[illegible] coniurat, Baſiliſcus A[illegible] n[illegible] in gratiam Aſparis & Arda[illegible] tradit claſſem Im[illegible]. Conſtantino[illegible] ſ, [illegible] m vindiciam aduo[illegible] ra, v[illegible] omnes quaſi ex [illegible] m imperatores, crearent & [illegible] verò ſuo præfectorum t[illegible] fuit, vt [illegible] ſte Saluia[illegible] Romani Imperij incolæ a[illegible] n[illegible] & [illegible] ram ſeruitutem n[illegible] reponerent.

[illegible] ma [illegible] prudentiæ eſt, ſibi non fi[illegible] alios audire.

[illegible] N[illegible] vnquam tanta ſcientia Rem[illegible] b[illegible] in qua non multa ſa[illegible] ul[illegible] deſiderarint: Idque rectores [illegible] m[illegible] rto ſibi perſuadeant, magnis ſe cũ [illegible]. M[illegible] is enim malis, & [illegible] aria cupientibus imperant, & ſp[illegible]

Sex[illegible] rum contra magiſtratum nemo que[illegible] tur, niſi is ſit, qui ſine domeſticorum querela domum adminiſtrauerit, ſine vicinorum of[illegible] ne vrbem habitauerit, ſine agnatorum litigijs hæreditatem adierit: Si enim illi in exiguo lacu tantas excitant tempeſtates, quid mirum eſt, in vaſto oceano, vbi libera eſt ventis pugna, procellas oriri?

Im[illegible] b[illegible] ta[illegible] ma[illegible] ferr[illegible] tur.

Omnis in[illegible] teritus [illegible] natam [illegible] corruptis co[illegible] ſilia.

Nemo de [illegible] queratur, niſi qui ſine querela vi[illegible].

CAPVT III.

Magno eſſe in errore, qui principes, magiſtratumq; prudentes, ciues imprudentes, ſtolidos, & vt aiunt, ſimplices malunt.

§.1. NVlla eſt difficilior, quam de prudentiã diſputatio; Multi enim verentur, n[illegible] mis multi ſint prudentes, ne vulgata vileſcat ſapientia, ipſi ſibi ſolis tantum decus arrogare vellent. Principis ſit, inquiunt ſapientia, à quo conſilium deriuatur, ſitque ea paucorum, qui circum principẽ ſunt, velut in obediendo, exhauriendiſq; imperijs omne ſtudium inſumatur. Nemo doctior, nemo ſit principe prudentior. Moſcorum illi cõſuetudinem laudant, apud quos infra magnũ ducem ſapere omnes oportet, & prudẽtię nimis ſtudioſum eſſe, crimen eſt maieſtatis. Probãt itaque cõſilia tyrãnorum, vt viuida, & prompta ingeni[illegible] de medio tollant, ne quiſquam ſit, qui non bene facta cenſeat, aut traducat. Arcadum illi laudant veterem ſtoliditatem, Lesbios, & Cumanos aſinos, Abderitanæ plebis pectora, Thracum puerilitatem, qui vltra quatuor numerando progredi non poterant, quique ducem minantem, ſe ſcalis quas fieri curarat, ad Iunonem aſcenſurum, eoſq; accuſaturum, reueriti, omnia conceſſerunt, quæ petebantur. Braſilienſes, Americanos, Guineos, vno verbo, aurea mancipia, veruecęs, truncos eſſe ſubditos iuſtum cenſent. Ego verò cõtra omnino affirmo; Reipublicæ expedire omnino, vt omnes ſapientia, iudicio, ingenio valeant, vt de Republica, deq; priuatis rebus iudicare queãt. Veræ ſapientię non officit veriſſima, & maxima ſimplicitas, cum dominus columbinam ſimplicitatem, cum ſerpẽtina ſagacitate iungi iubeat. Aſtutos, callidos, doloſos à Republica ciues relego, ſapiẽtes, cautos, circũſpectos, intelligentes nõ modo vtiles arbitror, ſed etiã adhæc ſumma cura inſtruẽdos,

§.2. Ratio pſeudopoliticorum eſt, vt imperitia, imprudentiaque, & inconſiderantia, prompti, ac faciles ſint ad imperia, ne iuſſa principum diſcutiant, vt conſiliariorum, aulicorum, ſenatorum orationibus, ſuaſionibusque creduli acquieſcant. At verò iſta potius docendo prudentiam, quam in ſtultitiam eos conijciendo, atque in ea detinẽdo conſequentur. Non vtar argumento Stoicorũ, vt dicam omnes qui ſummum ſapientiæ faſtigium non attigerunt, ſtultos, ac proinde inſanos eſſe, ideoque pſeudopoliticorum inſaniẽtem eſſe prudentiam, qui Rempublicam comminiſcãtur, in qua ipſi ſoli ſapere videantur, cæteram turbam Terebintho ſtultiorẽ velint. Ad Chryſippi porticum illa pertinent, quemadmodum virtutum, peccatorumque paritas, quod vel idcirco non credo, quia tota Stoa cum hactenus ſapientem ſe nullum dediſſe fateatur, neceſſe eſt Cleanthem, Zenonem, Chryſippum, cæteros ex ea ſecta inſanire, decet autẽ inſanorum in Republica auctoritatem nullam eſſe, cum enim agnatis commendari eos oporteat, ius dicendæ ſententiæ, cenſendique, domeſtico iudicio amiſerunt. Hæc omitto: Si enim illa ſequerer, nemo rex, nemo conſul, nemo prætor, omnes inſani eſſent, nemo enim ſapiens. Ciuili & humano more loquor. Non expedit, nec regno, nec Ariſtocratiæ, multo minus Politiæ, ciues eſſe inſipien[illegible] bardos, ſtupidos, quales Æthiopes [illegible] promontorium viride, Braſiliani, Mexicani, ol[illegible] T[illegible] racce[illegible]

[illegible] ſcientia [illegible] pendo imperia [illegible] tuptura.

Ciuitas ſtultorum ſapiente principe, in firma eſt, vt exercitus cæcorum oculato duce.

Ne ſerui quidem ſtolidos ſeruiunt.

Sapiens multo ſæpius legitimo imperio, quam ſtultus.

Fr[illegible] iſſimorum populorum ſtultitia prodo eſt.

Phryges, Arcades, alijque quorum ruditas prouerbijs politiorum gentium deriſa fuit.

Stultos parendi neceſſitatem non cognoſcunt.

§.3. Prima ratio eſt valida, & ex natura rei ſapientiam iſtorum errantem refutat. Callicones enim quibus illi ciuitatem impletam [illegible]e volut, nec dignitatem magiſtratus, nec parendi obligatione iuris perpendunt, ideoque nec facilè, nec conſtanter parent. Principis officium toga palmata, ſceptro, diademate, pompa comitum, venationibus, menſarum ferculis definiunt. Quæ curæ premant, quæ tormenta vexent vmbratilem illam felicitatem ne ſuſpicari quidem valent.

§.4. Hinc & alia ratio conſequitur: Nempè à talibus non amari magiſtratum, cum cauſſas amandi non agnoſcant, atque inde, quod eſt peſſimum, vt ſolo metu officium faciant, euenire ſolet. *Iungit amicitias ſimilitudo morũ,* (inquit Quinct.) *neſcio quomodo inter ſe animorum lumina vident, & agnoſcunt, nec quiſquam in altero amare poteſt, niſi quo*[illegible] *tacitus probat.* Conſortium enim rerum, & perſonarum habere nequeunt, vt in commune viuant, multo minus principis cauſa, velut amici, ſe morti opponent, impendentve. Nunquam in illis tungis amicitia vigebit, cum qua, & pro qua moriantur. Nec enim iudicio, nec prudentia, nec publici boni reſpectu quicquam tales agunt.

Subditi niſi prudentes ſint, principes non amare [illegible].

Stultitia inconſtans eſt, quia [illegible].

§.5. Tertia ratio eſt: Turba illa omnium eſt inconſtantiſſima, ideoque à mobilitate tam lubrica impendens imperium fragile eſt. Stulta enim multitudo leui momento ducitur, credula verbis ſpecioſis, itaque & Herculem Gallicanum fingunt catena aurea ex ore pendula ducere ſtolidas gentes auribus, & Thraces cõ ſcalas fieri cernerent, quibus ad [illegible] ad Iunonem aſcenderet, [illegible]erunt. Omnibus impoſturis ſtoliditatem videmus obnoxiam. Vna oratione à regibus abalienatos populos hiſtoriæ edocet. Athenis ſtultus populus ab oratoribus ducebatur, Romæ ſubroſtrarij. Tribunorum erant mancipia. Omne barbarum eſt [illegible] ſtultũ, ſimplex, facile enim decipitur, ſed è contrario infidum. Traiani literæ tot victas gẽtes indicant, vt nomina retinere diffi[illegible] fuerit, ſed quia barbaræ, eadem leuitate, qua [illegible]erant, rebellarunt, Anno Chriſti 116. Iudæi Cyrenenſes omnium rerum præterquam nequitiæ rudes, leui occaſione defecerũt, duce Andrea, & ducenta millia interempta ſunt, nec minor ruditas eorum, quos Artemion ſeduxit, & maior etiam clades; nam atrocius totidem immiſſo ex[illegible] ſtu trucidati ſunt. Quid Munceri & Campani ſeditionẽ excitauit, niſi rudis malitia populi, offi[illegible] m[illegible]um ignorantis, & nouis rebus ſtudentis? a[illegible]gata enim religione, procliue erat etiam Rempublicam immutare.

Rudes facile ad ſeditionem [illegible].

§.6. Q[illegible]rta ratio. Nõ poteſt populus ſtupidus hoſtibus reſiſtere; nam bellum prudentiæ, artis, & ſtratagematum eſt; Cyrus quam facilè totum orbem, Hiſpani quam facile Indias cœperunt, nec mole corporũ, nec viribus, nec multitudine cõ[illegible]. Tot annos æquo penè marte, reſiſtit pars B[illegible]ij, & tam latæ dit[illegible]ones ſub iugum veniunt, reges ſuos deſerunt; quia nec illos tueri, nec ſua defendere norunt. Perinde igitur illi conſulunt pr[illegible] ipi, ac ſi Imperator milites ſtolidos, qui audire t[illegible]ba[illegible] tantum poſſunt, ſeligat. Prudentiam in prœlio, in caſtris, in præſidio, non deſideres. Hoc anno pugna Luſitani contra barbaros decertarunt, hiſtoriam hunc in modum narrant Indicæ literæ. *Accedebat [illegible] (popul[illegible] ſunt Inſulæ [illegible] [illegible]) nauium ducentarum, è quibus ſexaginta triremes erant, & quadriremes noſtrat[illegible] maiores, quarũ tormenta lapide[illegible] glãdes triginta quadragintaue pondo emittebant. In ea claſſe (quam vna cum Holandis in Malucæ perniciem conſpiraſſe credi poteſt) rex Acenorũ ipſe nauigabat, & cum eo ſexaginta millia bellat[illegible]. In eam claſſem ex improuiſo quatuor Luſitanorum claſſes inciderunt, & auſu, dubites, maiore, an [illegible] fortuna? inuaſerũt, ac perturbatam poſt acerrimum prœliũ profligarunt, exacto inter prœliãdum toto [illegible]. Triremium hoſtium aut quadriremes ad quadraginta demerſæ, mortalium triginta millia cecidiſſe ſcribuntur. In ipſ[illegible] quippe confuſa multitudine ipſa in ſe mutuo tormenta certabant, aliorum nauigiorum multitudo perijt [illegible] centenario maior Luſitanorum nauium vna, correpto incendio, caſune an hoſtium vi tota arſit.*

Tardiores in [illegible].

Quatuor nauium [illegible] victoria.

Ecce quid Luſitanis prudentia, dexterita[illegible] cõtulit, quomodo barbari ſua ſtoliditate per[illegible]t?

Barb[illegible] claſ[illegible] ſub[illegible] ſtoli[illegible].

§.2. Denique quis ſeruum ſtolidum potius, q[illegible] prudentem velit? Seruum qui nihil agat ratione, ſed impetu impingatur quocunque mouetur, qu[illegible]d huic committere præter piſtrinum tuto po[illegible]er[illegible]? Ciues igitur vis eos, qu[illegible] [illegible]re non poſſunt, ſed ferẽdi ſunt? Quos cum mens tua ſapientis, deſtituerit, in medio rerum turbine ſtupentes hoſtis opprimat? *Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurũ fertur.* Non de Babæ, & Ixionis vita tantummod[illegible] Seneca loqu[illegible]tur, quos ſtolid[illegible]tas nobilitauit; Sed de eorũ vita quos prudentia pſeudopolitica ſimplices nominat. Illos enim præſentium faſtidium, futurorum malorum ſecuritas, leuium [illegible]num oſtentatio in nocitura præcipitat. Tales ciues, ſubditos, defenſores patriæ quæris, quorum fatuitas ſe ipſa citius inimico vendet, quã vincet?

Ixion & Babæ [illegible].

Sed quoniam de Repub[illegible]ca agimus, exempla nos etiam vetera docere po[illegible]t Barbaris & ſtupidis peritiores, ſapientioreſq; imperarunt. Bellũ Troianu decennio victores, victorque exercuit, obſidione vna dimidia [illegible] [illegible]ecerunt, qui Tirones primas [illegible]ſtrorũ præte[illegible]ras iecerunt, veterani, manu [illegible] doliſque aſtuti mœnia ſubruerunt. Sparſi deinde per terras Antenor, Diomedes, Aeneas, Aceſtes, cæteri regna condiderunt, pruden[illegible]tes & gnari regnandi, Græc[illegible] politiores Ioniam, Italiæ, Africæque partem opt[illegible]m obtinuerũt. Verè Seneca, de Conſol. ad He[illegible]uiam. *Quid ſibi volunt in medijs Barbarorum regionibus Græcæ vrbes? quid inter Indos Perſas[illegible] ue Macedonicus ſermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarumq; gentium tractus, ciuitates Achaia Ponti[illegible] [illegible] ſitas litteribus oſtentat. Non perpetua hyemis ſæuitia, non hominum ingenia, adſimi[illegible] [illegible]tudine[illegible] [illegible] in horrentia transferentibus domus ſuas ob[illegible]ſtiterunt. Athenienſ[illegible] in Aſia turba eſt: Miletus [illegible] xx[illegible] vrbium populum in diuerſa e[illegible]ſudit: torũ Italiæ latus, quod [illegible] ſero mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi vindicat: Tyrij [illegible] [illegible]n incolunt: Hiſpaniam Pœni [illegible] [illegible] in Galliam [illegible] [illegible] in Græciam G[illegible] Pyrenæus Germanorum tra[illegible]ſitus non inhibuit: per inuia per incognita verſauit ſe humana leuitas.* Cuncta ſi examines, prudentium, legibus, di[illegible]aque vtentium, licet paucorum m[illegible]ultas, immanes, fortes imperium fu[illegible]ſſe, hiſ[illegible], quæ eſt magiſtra prudentiæ, demonſtrabit. Germani quidem, Galli [illegible]ue ol[illegible] ſedes mutarunt, ſed regna non [illegible]ſi poſt [illegible]pacarunt, [illegible] cultu ed[illegible] eſſent. At Græci cul[illegible]i, & G[illegible] cultiores T[illegible] diuturna longaque imperia fundarunt.

Prudentes non [illegible].

Exercitus bello [illegible].

Facile prudentibus populus barbarus [illegible].

Hoc igitur agendum principi, vt omnes quãtum fieri poteſt, in omnibus, præcipue autem prudentia exerceantur. Sic enim & facilè reget, bona ratione, bona lege, eos qui rationem ducem ſequi didicerunt: Et errantes leniori im-

Sapiens facile regitur, quia [illegible] lege regantur.

pe[illegible]

[illegible] co[illegible]get. *Plus enim proficit correctio apud [illegible], quam centum verbera apud ſtultum.* Stul[illegible]um malorum mater eſt, quæ [illegible]e, [illegible]iſsimas habet occaſio[illegible]oribus velut aureum pe[illegible].

CAPVT IV.

[illegible] pru[illegible]æ imitatricem Reipublicæ [illegible]e ſe.

§. 1. A[illegible] [illegible] ſimiliaque in vtrâ[illegible] ſolent. Auguſtinus [illegible] *[illegible]dam vitia virtutibus [illegible] prudentia pruden[illegible] tantum vitia ſunt, ideo [illegible]llaci ſimilia, vt ei[illegible]ed aſſimata.* Nunc e[illegible] *in malitioſis in[illegible] a qua Scriptura [illegible] poniti[illegible] ide; Eſtote [illegible] ſtibus dei aſtu[illegible] [illegible]ua diuer[illegible] [illegible] cauendum dolos, [illegible] in bono[illegible] ed apud [illegible] [illegible]nuum eſt.*

[illegible] Cicero l. 5. of[illegible] *vt appel[illegible]* inquit, [illegible] *ſed verſuti, [illegible] veteratoris, [illegible]* legat ipſe [illegible] *alimenta qua[illegible] interpretatio[illegible] facluni [illegible] genere etiã [illegible] in triginta die[illegible] populabatur [illegible] nocturnum ſuducia. [illegible] eſt, Q. Fabium [illegible] præter auditum [illegible] de finibus a[illegible] veniſſet, cum vtriſ[illegible] ageret, nec ap[illegible] mallent. Id [illegible] [illegible] [illegible]ptæ R. adiu[illegible] Quacir[illegible]*

[illegible] neque aſtu[illegible] fallendos alios, [illegible] bonus eſt, [illegible] vias [illegible] oportet, neque enim [illegible] Aſtutus [illegible] [illegible] Dominus v[illegible] non Deo modo, ſed homi[illegible] ſupra quã dici poteſt, exoſ[illegible] lib. 2. de offic. *Harum igitur duarum ad [illegible] cum ea ſine [illegible] ſine iu[illegible], quo enim quo*

verſutior, & callidior eſt, hoc inuiſior & ſuſpectior, detracta opinione probitatis. Quamobrem intelligentiæ iuſtitia coniuncta, quantum volet habebit ad faciendã fidem virium, iuſtitia ſine prudentiã multum poterit: ſine iuſtitia nihil valebit prudentia. [illegible] non [illegible] teſtatus Cleomenem nota fraude [illegible], [illegible] merito vulnere in carcere à captiuis occiſus interijt? Lyſander magnanimæ dux ciuitatis, Spartanæ magis poteſtate, quam animo præditus, [illegible] re vulpina ſua perfecit. Ariſtomenes Me[illegible]ius ſummo viuus odio fuit, mortui cor inuentum [illegible]lis hirtum fuiſſe dicitur, quod q[illegible]redunt, eos cor habere vix credo, narrat lib. 11. cap. 37. Plin. A Spartanis ſæpe de[illegible] tan[illegible] occiſus eſt.

Cauſa odij eſt, quia nemo decipi vult, [illegible] rem ſibi aperte malunt, quam [illegible], & blandis verbis ſpem differri, & eludi. Sed maius m[illegible] eſt, quod naturæ malitia ſemel pate[illegible] penitus fidem in poſterum abrogat, vt [illegible] doc[illegible] Principes autem, magiſtratuſque quibus fides nõ habetur, quamuis regna, opes, exercitus pol[illegible]ant, ſine præſidio ſunt.

Aſtute ſed malitioſe Pericles, cum enim iuraſſet parſurum ſe hoſtibus, ſi ferrum poluiſſent, [illegible] qui in ſagis fibulas ferreas habebant, occid[illegible]. Ne[illegible] alia, imo crudelior fuit aſtutia Caluinianæ Eccleſiæ in Floridam proficiſcentis, rem eorum [illegible] hiſtoria narrat. Anno 1556. ibat in Braſiliam claſſis Gallicana, vehebat 13. miniſtros futuros Braſilien[illegible]s, erant omnes accenſi vt reformatam Eccl[illegible]am tranſportarent, multas prædas egerunt, [illegible] re Myoparonem Luſitanum deditione ce[illegible] Luſitano tamen promiſerunt. Si celeriter [illegible] myoparonem inueniſſet, adduxiſſetque, [illegible] quem eripuiſſent redditum iri. Luſitanus [illegible] manu dimiſſus in aliam Liburnicam inc[illegible] captam ſanctæ illi Eccleſiæ addicit, *qua res v[illegible],* inquit hiſtoricus, *noſtris centurionibus p[illegible] enim erat eximia, & plena ſale candido: quam, [illegible]creuerant, in Braſiliam ad Villagagnonem [illegible] duxere. At in fide Luſitanis præſtanda, de reſtituendo [illegible] patrone, crudeles adeo extitere; vt Hiſpanis & Luſitanis, in vnum idemq; nauigium coniectis, ne [illegible] quidem nautici panis relicto, velis vi laceratis, ſi[illegible] etiã a[illegible]lata, qua deſtituta terram tenere non po[illegible]: [illegible] conſilio vſi eſſe viderentur, miſeros ſi depre[illegible] ſi ita dimiſiſſent: nam niſi aliunde ſi[illegible] [illegible] opitulata ſit, certum eſt, aut naufragio tandem, aut [illegible] me perijſſe.*

§. 3. Romani quidem dolo de[illegible] D[illegible] diderunt. Valer. lib. 7. cap. 3. *[illegible] Tulli [illegible] te cuidam patriſamilias in agro Sabin[illegible] præ[illegible] magnitudinis & eximiæ formæ vacca nata eſt. Quam oraculorum certiſsimi auctores in hoc à dijs immortalibus editam reſponderunt, vt quiſquis eam Auentinæ D[illegible]næ immolaſſet; eius patria tot [illegible] imperium obtineret. Lætus eo Dominus, [illegible] cum [illegible] feſtinatione Romam actam, in Au[illegible] a[illegible]ram Dianæ conſtituit, ſacrificio S[illegible] manis generis daturus. De qua re A[illegible] cer[illegible]tus, religionem hoſpiti [illegible] it, [illegible] deret, quam proximo amnis aqua [illegible] F[illegible] [illegible]am Tyberis petente vaccam [illegible] immolauit, [illegible] noſtram tot ciuitatum, tot gentium dominam [illegible] ſacrificij furto reddidit.*

Fœda etiam in errore m[illegible] nec[illegible] [illegible]a[illegible] [illegible] uam fraudem [illegible] molabat. [illegible] [illegible] quæ [illegible] [illegible] quendo malis fatiori [illegible];

Dolo ſibi [illegible] ſtus in ſuis [illegible]dem deprebenduntur.

Fraus ſemel detrahens fidem tollit.

Perfida crudelitas, aſtu corrupta fœnde.

Lerius.

Crudelis[illegible] Caluiniano[illegible].

Perinde ac Deus [illegible] [illegible] hoc [illegible] decipere poſsit.

[illegible] lib. 2. de offic.

nam

nam honeſtam illam ad ſtratagemata relego. Dauid in periculo mortis furorem ſimulat, Salomon in iudicio crudelitatem primo intuitu præfert, Marcus Voluſius ædilis proſcriptus, mendici habitu triumuiros fefellit, incolumiſque in Bruti caſtra peruenit. *Aliquanto ſpecioſius inquit Valerius Sentius Saturninus Veſtuſanus in eodem genere caſus vltimæ ſortis auxilium. Qui cum à triumuiris inter proſcriptos nomen ſuum propoſitum audiſſet: continuo prætoria inſignia induit: præcedentibuſq; in modum lictorum, & apparitorum publicorumq; ſeruorum ſubornatis, vehicula comprehendit, hoſpitia occupauit, obuios ſubmouit, ac tam audaci vſurpatione imperij, in maxima luce denſiſſimas hoſtilibus oculis tenebras offudit. Idem vt Puteolos venit, perinde ac publicum miniſterium agens, ſumma cum licentia correptis nauibus, in Siciliam, certiſſimum tunc proſcriptorum profugium penetrauit.*

Honeſta aſtutia ſtratagema eſt, bonum ſinem bona intentione proſequitur.

Virilis aſtutiæ exemplum.

Ingenioſa ac laudabili verſutia Lampſacum patriam liberauit Anaximenes, *cum enim ſummo ſtudio in eius excidium Alexander ferretur, progreſſumq; extra mœnia Anaximenem præceptorem ſuum vidiſſet; quia manifeſtum erat, futurum, vt preces ſuas iræ ſuæ opponeret; non facturum ſe, quod petiſſet iurauit. Tunc Anaximenes, Peto, inquit, vt Lampſacum diruas. Hæc velocitas ſagacitatis oppidum vetuſta nobilitate inclytum exitio, cui deſtinatum erat, ſubtraxit.*

Sine deliberatione ſolertiſſimum conſilium.

Hæc talia ſæpe in conſilijs pacis, ac belli vſurpanda veniunt; alia ſunt quæ iniuſte nocent, vel mendacijs, periurijs, & iniqua ſimulatione conſtant, quæ penitus à republica ſemota cupio. Non enim aliud quam rectum iter ad finem ducit, in fraudes & malitiam conuertere rationem à Deo datam flagitium eſt.

Data eſt homini ratio ad verum cognoſcendum.

§. 4. Multi tamen fraudes admittunt, imo pro prudentia aſtutiam ſubſtituunt. *Inter malos,* inquiunt *viuimus; ipſi principes:*

Admiſſa fraudium licentia ſocietas humana tollitur.

> *Aſtutam vapido ſeruant ſub pectore vulpem.*

Per fraudem regna euertuntur, quid ni tu ea ratione conſerues? Semper officio fungitur, qui hominum conſulit vtilitati.

Hæc quidem aperte & ſcelerate Machiauellus ſentit. Alij mitius, nam aſtutiam fraudemque triplicem faciunt, leuem, mediam, grauem. Leuem ſuadent, mediam tolerant, grauem damnant. Ita libr. 4. polit. Iuſtus Lipſius.

Fraus leuis, media grauis.

Leuem vocat diffidentiam, & diſſimulationem; verum ita eam deſcribit, vt potius cautionem, taciturnitatemque, quam vitium vllum cōtinere videantur. Vetat principes facile credere, quia ſunt opportuni iniuriæ; quia minore metu, maiore præmio apud eos peccatur; quia in aula rara, imo in tot populis vix vna fides. Hæc inquam virtutis præcepta ſunt, non indulgentia vitiorum. Sapienter enim diffidentia nulla res vtilior. Neque diſſimulatio qua mentem tegit vitioſa ſemper eſt. Proponitur res ſenatui, aut principi, quam non niſi temere, & ſtulte credere poteſt, nec tamen neceſſe habet dicere. Nihil ſe eorum credere, iudicium ſuum premit, cur enim in frōte, aut lingua mentem gerat? ſilentio fida merces eſt. Nolo tamen diſſimulationem longius progredi, vt ambigua fraudulentaque voces, cum iniuria Dei hominumque iaceat, iam enim grauioris fraudis reus fuerit. Mediam fraudem tolerat Iuſtus, non ſuadet. In ea eſt Conciliatio, Corruptio, per literas, & legationes fruſtratio; Verum hæc quoque diſtinguenda ſunt; Mendacio, prauaque ſimulatione, nunquam alienum ſubditum in amicitiam tuam, aut tuæ Reipublicæ attrahes, Deus enim vetat, Eccleſ. 7. *Ne velis vti mendacio ullo, nunquam enim prodeſt frequentatio illius.* Et Prou. 17. *Non decent ſtultum verba compoſita, nec principem labium mentiens.* Hæc recte ille, fatetur enim peccata eſſe, ſed parua tamen. Quod ſi ita eſt, Non modo ſuadenda non ſunt, ſed omnibus modis diſſuadenda.

Cautio fraus non eſt.

Silentio tegere conſilium non eſt vitioſum.

Mentiendum [illegible] in mendacio [illegible]

§. 5. Quid igitur non licebit vno mendaciolo ciuitatem ſeruare? Nonne tot ſine cauſa, aut pro ridiculis, ſæpe etiam malis cauſis quotidiana periuria ſonant? Tot ſane in excidio futura ſcelera, vna culpa non magna anteuertet, & auertet. Leuius malum permitte, quo grauius excludas, fumum tolera ne in flammas incidas.

Verum has humanæ ſapientiæ meticuloſas voces, ſapientiæ increatæ, ſapientiæ creatrix [illegible] lum fulminat. Clamat vas electionis, doctor gentium, *non eſſe facienda mala vt eueniant bona.* Rom. 3. 8. *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundauit, in gloriam eius: quid adhuc, & ego tanquam peccator iudicor, & non (ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala, vt veniant bona? Quorum damnatio iuſta eſt.* Nullum igitur mendacium prudentiæ eſt, nulla prudentia mentitur, omne mendacium ſtultitiæ eſt; quia carnalis prudentia, & malitioſa aſtutia ſtultitia eſt apud Deū, apud angelos, in tribunali infallibili, de ſententia æterna.

§. 6. Contra omnes pſeudopoliticos vnus mihi veniat Auguſtinus, etiam ipſe in politia, & [illegible] natione potentium nobiliter verſatus, & pro ſui, noſtrique temporis ratione, in infidelitate multa mentitus, neque enim temporum, ſed hominum peccata ſunt. Scripſit ille librum de mendacio, & alterum contra mendacium, ex quibus ſententiā vetam hauriet, quicunque illum potius, quam mendaciorum doctores legere voluerit. Libro enim, *de mendacio,* probat ex octo mendaciorum generibus nullum eſſe licitum etiamſi nullum damnum & multorum commodum conſequatur. Deinde nunquam mendacium eſſe dicendum, etiam ad quodcunque malum fugiendum cum dictum ſit: *Os quod mentitur occidit animam.* Tertio vanam eſſe excuſationem eorum qui mētiuntur vt quod amplius deteſtandum eſt cui[illegible]tur. *Sed, in hoc,* inquit, *errant homines quod ſubdunt precioſa vilioribus. Cum enim conceſſeris admittendum eſſe aliquod malum, ne aliud grauius admittatur, non ex regula veritatis, ſed ex ſua quiſq; cupiditate atque conſuetudine metitur malum: & id putat grauius quod ipſe amplius exhorreſcit, non quod amplius reuera fugiendum eſt. Hoc totum ab amoris peruerſitate gignitur vitium. Cum enim duæ ſint vitæ noſtræ, vna ſempiterna, quæ diuinitus promittitur, altera temporalis, in qua nūc ſumus: cū quiſque iſtā temporalem amplius diligere cœperit, quam illam ſempiternam, propter hanc, quam diligit, putat eſſe omnia facienda: nec vlla æſtimat grauiora peccata, quam quæ huic vitæ faciunt iniuriam, vel ei commoditatis aliquid iniquæ & illicite auferunt, aut eam penitus illata morte adimunt: Itaque fures & raptores & contumelioſos & tortores atque interfectores magis oderunt, quam laſciuos, ebrioſos luxurioſos, ſi nulli moleſti ſunt. Non enim intelligunt, aut omnino curant, quod iſti Deo faciant iniuriam: non quidem in illius aliquod incommodum, ſed in ſuam magnam perniciem: cum dona eius in ſe corrumpunt etiam temporalia, atque ipſis corruptionibus auerſantur æterna.*

[illegible] da [illegible] genere

Pro bonis temporalibus [illegible] cendum [illegible] dacium, quia [illegible]

Dix-

Nemo per ſcelera conuertendus eſt.

Dixerat paulo ante non eſſe ne pro laude quidem Dei mentiendum; poſtea vero addit *non eſt mentiendum ſexto genere, neque enim recte etiam teſtimonij veritas pro cuiuſque temporali commodo, ac ſalute corrumpitur. Ad ſempiternam vero ſalutem nullus ducendus eſt opitulante mendacio.* Et cauſam addit: non enim *malis conuertentium moribus ad bonos mores aliquis conuertendus eſt.*

Fidei violatio plus mali habet, quam ſit commodi in mendacio.

Quid vero, annon pro Reipublicæ bono mendaciolum laudabile eſt? Reſpondet Auguſtinus: *Non enim vnquam commoditas, aut ſalus temporalis perſurenda fidei præferenda eſt.* Itaque licet recte factis offenſus à virtute recedat, non tamen idcirco recte facta deferenda ſunt. Altero libro qui contra mendacium ſcriptus eſt, agit hoc vt oſtendat, non eſſe, neque pro Eccleſiæ pace, neque pro conuerſione errantium abutendum mendacio. Priſcillianiſtæ hæreſin ſuam non modo negando, & ... ndo, ſed etiam peierando putabant oc... m, viſum autem eſt quibuſdam Catholicis Priſcillianiſtas ſe debere ſimulare, vt eorum latebras penetrarent. Eorum inſtitutum ait eſſe contra Pauli ſententiam, *qui vetat facere mala, vt veniant bona.* Quia vero captiones, & venationes omnino ſimiles toto orbe terrarum mendacio incautos irretiunt, horum acta inter ſe comparemus. Finis Catholicorum honeſtiſſimus erat; Periculum obſcenæ hæreſeos ab Eccleſia amoliri, & hæreticos vt conuerterentur eruere è latibulis, id piè, verè, non mendacio faciendum docet Auguſtinus, probatque ſacris eloquijs, ſed & è media rerum natura rationes adducit.

Hoc cum mendacibus quidē fraudulenter agendum.

Iniuria Deo à mendacibus grauior humano malo infertur.

§. 7. Primo, Multa mendaciorum genera ſunt, nullum eſt, quod non ſit contrarium veritati; omne igitur mendacium in malo eſt, & grauior eſt humanis incommodis iniuria Deo illata. Sed quoniam paucos illa tangit iniuria, humana incommoda videamus.

Nunquam tuta ſtant, ſibi capiunt.

§. 8. Secundo, Dum fallaciæ rimam aperit humana, ſtultaque ſapientia, ipſa ſibi latam portam, paulatimque ex paruis initiis exſtruit. Tanta porro cæcitas hominum animos occupauit, vt eis parum ſit, ſi dicamus quædam mendacia peccata non eſſe, niſi etiam in quibuſdam peccatum dicāt eſſe, ſi mendacium recuſemus: eoque perducti ſunt defendendo mendacium, vt etiam primo illo genere, quod eſt omnium ſceleratiſſimum, dicant vſum fuiſſe Apoſtolum Paulum. Primum genus mendacij ait, cum mentitur quiſpiam in doctrina pietatis.

Fallacia omnes fidem hominibus abrogat.

§. 9. Tertio, Quod vero eſt miſerabiliſſimus, prudentia illa quam viſitata, tam noxia, efficit, vt fides tollatur. Quis enim legatus, quis orator iam credit non dico alteri legato, vel oratori, non dico principi ad quem, vel contra quem mittitur, ſed ſuo etiam principi à quo mittitur; Sæpe enim & ipſi legati falluntur. *Et quod miſerabilius,* ait Auguſtinus, *etiam ipſi iam quaſi noſtri effecti, quemadmodū nobis credant, reperire non poſſunt. Si enim ſuſpicentur etiam ipſa catholica dogmata nos mendaciter loqui, vt neſcio quid aliud occultemus quod verum putamus: certe talia ſuſpicanti dicturus es: Hoc tunc ideo feci, vt caperem te. Sed quid reſpondebit dicenti; Vnde igitur ſcio, vtrum etiam nunc id facias, ne capiar à me? An vero cuiquam perſuaderi poteſt, hominem non mentiri ne capiatur, qui mentitur vt capiat? Videſne quo tendat hoc malum, vt ſcilicet non ſolum nos illis, ipſique nobis ſed omnis frater omni fratri non immerito videatur eſſe ſuſpectus? Atque ita dum per mendacium tenditur, vt doceatur fides, id agi potius, vt nulli habenda ſit fides? Si enim & contra Deum loquimur cum mentimur, quid tantum mali poterit in vllo mendacio reperiri, quod tanquam ſceleſtiſſimum omni modo deuitare debeamus?*

Inſpice obſcura verba, tectos vultus, lenia poculorum tormenta, tentamenta per intimos amicorum, iuratus affirmabis per hanc doctrinam iam fidem periiſſe de mundo, aut ſane apud paucos deliteſcere.

Pro Republica non mentiendum.

§. 10. Quarto, Non ſufficit excuſatio; non modo pro meæ Reipublicæ emolumento; ſed aduerſariorum etiam bono mentior, vt fiant amici, ne nobis iniuriam inferendo grauius delinquant. *Hæc ſententia,* (inquit S. Auguſtinus) *martyres exhonorat, imo vero aufert ſancta omnino martyria. Iuſtius enim ſapientiuſque facerent ſecundum iſtos, ſi perſecutoribus ſuis non ſe confiterentur eſſe Chriſtianos, nec eos ſua confeſſione facerent homicidas: ſed potius mentiendo & negando quod erant, & ipſi ſaluum haberent carnis commodum, cordiſque propoſitum, & illos conceptum animo ſcelus implere non ſinerent. Non enim proximi eorum erant in fide Chriſtiana, vt cum eis deberent loqui veritatem in ore ſuo, quam loquebantur in corde ſuo, ſed ipſius veritatis inſuper inimici. Si enim Iehu, quem ſibi inter cæteros, ad exemplum mentiendi prudenter videntur intueri, ſeruum Baal ſe eſſe mentitus eſt, vt ſeruos eius occideret: quanto iuſtius ſecundum ipſorum peruerſitatem tempore perſecutionis ſeruos dæmonum ſe mentirentur ſerui Chriſti, ne ſerui dæmonum ſeruos occiderent Chriſti; & ſacrificarent idolis ne interficerentur homines, ſi ſacrificauit ille Baali, vt interficeret homines? Quid enim eis obeſſet ſecundum egregiam doctrinam mendaciloquorum, ſi diaboli cultum mentirentur in corpore, quando Dei cultus ſeruabatur in corde? Sed non ſic intellexerunt Apoſtolum martyres veri, martyres ſancti. Viderunt quippe tenueruntque quod ſcriptum eſt: Corde creditur ad iuſtitiam, ore confeſſio fit ad ſalutem. Et, in ore eorum non eſt inuentum mendacium: ac ſic irreprehenſibiles abierunt, vbi tentari à mendacibus vlterius non cauebunt, quia mendaces amplius in ſuis cæleſtibus cœtibus vel alienos vel proximos non habebunt.*

Tot millia mori, quam ſimulare maluerunt.

Grauis ratio: Tot millia à grauiſſimis cruciatibus, ſe, & morte, alios à flagitijs vno mendaciolo liberare potuerunt, & veritatem tamen per tot tormenta tenere maluerunt. Quæ igitur ratio te cogit in reculis temporarijs, & quidem non credituris mentiri?

Hinc illa peſtilens definitio. Legatus eſt vir pro ſua republica mentiendi peritus.

§. 11. Quinto, Si mentiendum eſt vt ad laudandum Deum homines adducamus; non modo vera dicere, ſed mentiri quoque docemus, ſi hoc igitur ad Rempublicam referemus, & mentiendi artem vt honeſtam profiteamur: Nullam opinor cauſam dicemus quo minus artibus noſtris petamur, idque efficiamus, vt merito noſtro nos alij quotquot poſſunt in fraudem inducant. Si vero propterea legitima ſunt, & ſine noxa mendacia, quia Reipublicæ commodis opportuna, poterūt, & iſto modo caſta eſſe adulteria, iuſta furta, inculpata homicidia, permiſſa venena. Hiſtoriæ nobis humana ſcelera produnt; fuerunt, qui ſuæ ſecuritati hominum illuſtrium greges quaſi victimas mactarunt, qui matronarum adulteria, non tam libidine, quamuis impuriſſimi eſſent, quam ſtudio virorum arcana rimandi, ſectati ſunt.

Si parua delicta laudantur, atrocia fiunt.

Qui enim ſemel in gubernationem vel quaſi neceſſaria, vel quaſi vtilia peccata admiſerit: quia parua culpa ingentibus rerum communium emolumētis bene penſantur; parum abeſt, quin nullum refugiat ſcelus, quod conducere rationi ſtatus, vt vocant, arbitretur. Paruæ fraudis delictum vſurpant;

Digitized by Google

pant; quid enim ſi verbulum aliter, quam ſentias, in ſalutem publicam proferas peccaſti? Nonne & ille dicet. Quid ſi vtili, ſalutarique mendacio etiā adiecero iuſiurandum, quid refert Deo teſte me mentiri, ſi eo vidente mentior? Quid tantum peccati eſt in vna animula, ſi pro communi bono à corpuſculo ſuo dimittatur? Quid tantum mali in vno amplexu, vt non etiam per voluptates vitam, & ciuitatem ſeruare liceat? Multos Tiberius occidit, quod mentem ſuam ab illis perſpectam ſciret. Multa alij fecerunt, quibus hoc oſtenderunt, nullum ſe crimen fugere, quod vtilitatem, delectationemque offerret, hæc enim ſententia non modo parua delicta tanquam pene nulla exhibet, ſed grandia quoque ſcelera in comparatione ſalutis publicæ, ſeruandi regni, vincendi hoſtis, velut venialia, & prudenter admiſſa defendit. Zopyrus Darij ſeruus, & improbi exemplar obſequij, cum fruſtra Babylonem obſideri cerneret, lacero flagris corpore, mutilatoque, (quam ipſe ſibi iniuriam intulerat) profugit in hoſtium vrbem, atque ea ſe crudelitate à rege ſuo tractatum querebatur; fidem faciebant vulnera, neque enim tātam doli efficaciam tamque crudelem; quiſquam ſuſpicabatur; illa enim nemo prudens pateretur, etſi ſibi, non autem impio regi merces eſſet regnum. Mentiri ille in laude habuit, & fidem mendacio per tormenta aſtruxit; ſed parum hoc fuerat, neque enim Babylonij ad credendum faciles erant, maiore igitur ſcelere multorum vita fraudibus impenditur; pactus enim cum rege erat, vt ſi à Babyloniis militi præficeretur, rex erumpenti eos obijceret milites, eaque turbatione, & fraude, quos facile concideret, atque ita periurio, mutilatione corporis, ſecundis parricidijs, eos à quibus ad ſummam dignitatem electus erat, hoſti immaniſsimo ſceleratiſsime prodidit, & notas turpis obſequii, perfidiæque circumtulit ſempiternas. Noto vtor exemplo, quod in fidei commendationem proferri ſolet, ſed omnia hic ſunt plena perfidiæ, in rege, in Zopyro; pluris vero eſt, fidem ſeruari, quam Babylonem capi. Concludam hoc argumentum ſententia D. Auguſtini *Intereſt quidem plurimum, qua cauſa, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed ea quæ conſtat eſſe peccata nullo bonæ cauſæ obtentu, nullo quaſi bono fine, nulla velut bona intentione facienda ſunt.* Pergit idem cui magna hac in cauſa eſſe debet auctoritas, Auguſtinus. *Cum vero iam opera ipſa peccata ſunt, ſicut furta, ſtupra, blaſphemia, vel cætera talia: quis eſt qui dicat cauſis bonis eſſe facienda, vt vel peccata non ſint, vel quod eſt abſurdius, iuſta peccata ſint? Quis eſt qui dicat, vt habeamus quod demus pauperibus, faciamus furta diuitibus, aut teſtimonia falſa vendamus, maxime ſi non inde innocentes læduntur, ſed nocentes potius damnaturis iudicibus eruuntur? Duo enim bona fiunt huius venditione mendacij, vt & pecunia ſumatur vnde inops alatur, & iudex fallatur, ne homo puniatur. Teſtamenta, etiā, ſi poſſumus, cur non vera ſupprimimus, & falſa ſupponimus: vt hæreditates vel legata non habeant indigni, qui nihil ex eis operantur boni, ſed hi potius à quibus eſurientes paſcuntur, nudi veſtiuntur, peregrini ſuſcipiuntur, captiui redimuntur, eccleſiæ conſtruuntur? Cur enim non fiant illa mala propter hæc bona, ſi propter hæc bona nec illa ſunt mala? Iam vero ſi aliquæ immundæ & diuites fœminæ videantur amatores & ſtupratores ſuos inſuper ditaturæ, cur non & has partes atque artes ſuſcipiat vir miſericors, quibus pro tam bona cauſa vtatur, vt habeat vnde indigentibus largiatur: nec audiat Apoſtolum dicentem: Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operans manibus ſuis quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat, cui opus eſt.*

Politica malis omne peccatum in comparatione boni publici par muu eſt.

In Zopyri mendacio multa ſcelera.

Peccata bono fine non fiunt iuſta.

§. 12. Malum ergo non erit bonum, etiam ſi ea cauſa perpetretur, vt ſit, vnde fiat bonum. Quis iſta dicat, niſi qui res humanas, omneſque conatur mores, legeſque ſubuertere? Minus peccat qui finem malis bonum præſtituit, qui diuiti furatur, vt donet pauperi, qui non auaritia, ſed miſeratione peccat, verum miſerationem prauam non regit prudentia, ſed error tenet. Nunquamne igitur prudentia mentiendum ſuadebit? Non etiam vt aliena grauia peccata vitentur? Audiant magnum & ſanctum politices dictatorem: *Si hanc peccatis aperimus viam, vt committamus minora, ne alij maiora committant, lato limite, imo nullo limite, ſed conuulſis, & remotis omnibus terminis, infinito ſpacio cuncta intrabunt, atque regnabunt. Quando enim fuerit definitum peccandum eſſe homini minus, ne alius peccet amplius, profecto & furtis noſtris ſtupra cauebuntur aliena, & inceſta ſtupris: & ſi qua impietas viſa fuerit etiam peior inceſtis, inceſta quoque facienda dicentur à nobis, ſi eo modo agi potuerint, vt illa impietas non committatur ab aliis: & in ſingulis quibuſque generibus peccatorum, & furta pro furtis, & ſtupra pro ſtupris, & inceſta pro inceſtis, & ſacrilegia pro ſacrilegiis facienda putabuntur, noſtra pro alienis: non ſolum minora pro maioribus, verum etiam ſi & ad ipſa ſumma & peſſima veniatur, pauciora pro pluribus: ſi ſe ita rerum verſet incurſus, vt aliter alij non ſe abſtineant à peccatis, niſi minus aliquanto, ſed tamen peccantibus nobis: ita vt omnino vbi dixerit inimicus qui habuerit huiuſmodi poteſtatem, niſi tu ſceleratus fueris, ego ſceleratior ero: aut niſi tu hoc ſcelus feceris, ego talia plura faciam: ſcelus nobis videamur admittere, ſi velimus ab ſcelere temperare. Hoc ſapere quid eſt aliud niſi deſipere, vel potius inſanire? A mea quippe iniquitate, non ab aliena, ſiue in me, ſiue in alios perpetrata, mihi eſt cauenda damnatio. Anima enim quæ peccauerit, ipſa morietur.*

Minus ... bono ... causam ... bus bonus ... finis, ſed omnino peccatum eſt.

Noſtro peccato, non eſt alienum impediendum magis ſcelus.

§. 13. Sed adhuc inſurgit humana imbecillitas in ſola vitiorum defenſione fortis. Ipſe fatetur Auguſtinus, nondum ſe eſſe in eorum numero, quos compenſatiua peccata non turbant. *Ecce grauis morbo periclitatur ægrotus, cuius iam vires ferre non poſſunt, ſi ei mortuus vnicus & chariſsimus filius nuncietur: ſi à te quærit an viuat, quem vitam finiſſe tu noſti, quid reſpondebis, quando quicquid aliud dixeris præter vnum de tribus, aut mortuus eſt, aut viuit, aut neſcio, nihil aliud credit ille quam mortuum quod te intelligit timere dicere, & nolle mentiri. Tantundem valet, etiamſi omni modo tacueris. Ex illis autem tribus duo falſa ſunt, viuit, & neſcio, nec abs te dici poſſunt niſi mentiendo. Illud autem vnum verum, id eſt, mortuum eſſe, ſi dixeris, & perturbati hominis mors fuerit ſubſecuta, abs te occiſus clamabitur. Et quis ferat homines exaggerantes, quantum ſit mali ſalubre mendacium deuitari, & homicidam diligi veritatem? Mouent hi oppoſitu vehementer, ſed mirum ſi etiam ſapienter. Cùm enim propoſuero ante qualeſcumque oculos cordis mei intelligibilem illius pulcritudinem, de cuius ore nihil falſi procedit, quamuis vbi radians magis magiſque clareſcit veritas, ibi palpitans mea reuerberatur infirmitas, tamen ſic amore tanti decoris accendor, vt cuncta quæ inde me reuocant, humana contemnam. Sed multum eſt vt iſte in tantum perſeueret affectus, ne in tentatione deſit effectus. Nec me mouet contemplantem luminoſum bonum, in quo mendacij tenebræ nullæ ſunt, quod nobis mentiri nolentibus, & hominibus vero audito morientibus, homicida dicitur veritas. Nunquid enim ſi ſtuprum expetat impudica, & te non conſentiente, ſano amore perturbata moriatur, homicida erit & caſtitas?*

Noſtro peccato non conſulendū miſeris.

Vehemens ad mores, ſed non ſapiens obiectio.

Quid

Quid ſi mendacio animam ſeruare liceat, captus eſt ...tur infans, poſſum ne fallere cuſtodes mēdacio, vt ad eum baptizandum ſit aditus? Negat Auguſtinus; nam ſi mendacio decipi poſſunt, cur non & ſtupro illici? Summa igitur eſt: *Aut ergo cavenda mendacia recte agēdo, aut confiteda ſunt pœnitēdo: non antē cum abundent, infeliciter viuendo, augenda ſunt & docēdo.* Hæc Auguſtinus, ex quo etiā hoc diſcimus, longe diuerſam eſſe rationem eorum qui crebro mendacijs ſine alieno damno vtuntur, & pœnitet eos commiſſorum, atque eorū qui docendo illa in immenſum augent.

Turius eſt mendacia fingere docēndo, quam mentiri.

Docere hæc pleraque verbis tanti doctoris volui, nam veteratores illi, obſcuri, & principibus ſuis in fraudibus obſequioſi, ſi quis Theologorum præſertim religioſius hæc moneat, continuo obijciunt. Tu vero ſecurus eſto, *quid adoleſcentuli iſti, à ſchola, vel vmbra dicant*; non eos nos ciuilis diſciplinæ idoneos iudicamus arbitros, requiri *verum non ignarum rerum*, quæ eueniunt in hac vita, nec Maculonum Italum tam diſtricte damnandum, ſic enim in peſsimum ſenſum rapiunt verba viri boni non cautiſsime dicta. at Auguſtinum nec ingenio carere, nec inexpertum rerum humanarum, & conſtantem vitiorum cenſorem agnoſcant.

§. 14. Quid vero eſt, in quo fauentibus turbis ſeſe iactat illa prudentia? Aſtutia mea vrbem ſeruaui, res intricatas explicui, metum Reipublicæ dempſi, quanta vnius mendacij vtilitas? At Deus id noluit, etiam vtile mendacium vetuit, tu melius Reipublicæ conſules, quam Deus? *Dominus eſt, qui niſi cuſtodierit ciuitatem, fruſtra menitur, qui cuſtodit eam.* Ego vero in turrem conſcendo, & voce Dei, & voce naturæ proclamo. Non ſeruari peccatis humani generis ſocietatem, ſed diſsipari. A Deo cuncta dependent, à ſumma veritate, à ſumma potentia, à ſumma bonitate, tu tuas argutiolas, mendaciolaque ad tantam rerum molem neceſſariam arbitraris? Niſi tu mentiendum doceas, res humanæ retro labentur? O pura deitas, ó limpidiſsima veritas! radio veræ lucis diſpelle miſeras nebulas vanitatu. *In manu tua ſunt omnes fines terræ*, & corda regum, illi vero ſuis fallacijs fraudibuſque temperare, atque adminiſtrare cuncta ſe poſſe confidunt. Magna eſt imprudentia ſine Deo, contra Deum non vni tantum homini, ſed Reipublicæ felicitatem velle aſſerere. Tantum ne tibi places, vt tuo mendacio felicem principem fore exiſtimes? Quid igitur faciam cum vel mentiendum eſt, vel periclitandum? Facies tu quidem id quod non licet, quodque ego diſſuadeo; mentieris. Debes autem periclitari potius, quam mentiri, quia is qui fugere te periculū mendacio vetuit, iſto te liberare poteſt; aut ſi adieris, in maiora bona vertere. Quod ſi in mentiendi propoſito perſtiteris, in alia te mala conijciet, ex quibus, nec mentiendo, nec vera dicendo emerges. Rem omnipotenti ſapientiæ, & cogitationum tuarum fluctus committe, certus, ab infinita ſapientia ita res humanas ordinatas, etiam improborum voluntates, aularum ſtrophas, vrbium vaſta conſilia, vt ad communem ſalutem Dei ſufficiat prouidentiſsima bonitas, non requiratur aduerſa Dei legibus, in te mentiendi aſtutia.

In Deum inueniuntur, qui mendacia Reipublicæ perturbari ſe iactant.

Mendacio ciuitas perit.

Blaſphemū eſt Rerumpub. ſalutem mendacijs adſcribere.

§. 15. Mihi vero humanitus rem conſideranti magna calamitatum pars ex veteratoria illa arte naſci videtur. Primo, non ſimplicitate, oratione, modeſtia, deſpicientia ſui, ſpe & fiducia superni adiutorij rem agunt, ſed fallaciarum copias in pectus aduocant, & vt ſolent in comœdia gloriari calllidiores ſerui, in aſtutis dolis omne præſidium collocant; itaque plerumque talium conſiliorum infelix eſt euentus; Ineunt conſilium, & non ex Deo, ideo diſsipatur. Deinde confligantur illa callida conſilia cum paribus aduerſariorū fallacijs, quocirca maior vtrinque diffidentia, ſimulatio, frauſque oritur, & mutuæ fraudis cognitio, *habet & Roma ſuum Hannibalem*, dicebat Pœnus; cum eadem arte Fabius Tarentum recepiſſet, qua ipſe eripuerat. Tertio, non ſunt illi conſiliarij principibus, aut ſenatores ciuitatibus fideles, qui fallendi artem tot annos exercuerunt. Seuera, ſed iuſta Dei vindicta fraudium illi inuentores ſuo principi aut patriæ plerunque dederunt pœnas; Themiſtocles, Pericles, Theramenes, Lyſandros, Cleomenes, Ariſtomenes, alios omitto, neque enim horū acta, aut exitus Politici legere poſſunt. Id quod illis facilimum eſt, recordentur; Nempe iam à viginti annis hominum prudentia tumentium, callidorumque, in aulis, in comitijs, in Republica regnantium, lamentabiles caſus, dedecora, inhoneſtas exauctorationes, inopiam, familiæ clades, & carceres interdum, necemque.

Non Deo, ſed dolis fidunt aſtuti. Ideo vrbes perfundunt.

Fraudibus occurrunt pares aciæ fraudes.

Caput V.

Prudentia diligentiam iungendam eſſe.

§. 1. **O**MNIVM principum arcibus, omnium vrbium curijs inſcriptum optarē, quod Apoſtoli voce ſemper in Eccleſia ſonat. Rom. 12.8. ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ. *Qui præeſt in ſollicitudine, ſtudio, diligentia.* Ignaua eſſe prudentia non poteſt. Diligentiam vero & ſollicitudinem pro eadem accipio, vti interpres vetus ſcripturæ, & S. Thomas, quamuis enim apud exoticos ſcriptores vitioſam animi anxiamque inquietudinem iactationemque ſignificet, eſt tamen eius melior apud noſtros ſignificatio. *Sollicitus* ait S. Thom. *dicitur quaſi ſolers citus, in quantum ſcilicet, aliquis ex quadam ſolertia animi, velox eſt ad proſequendum ea, quæ ſunt agenda.* Diligentia igitur eſt animi alacritas, & facultas qua præcipitur eorum quæ prudenter conſtituta ſunt, cum recta ratione celeritas. Cuius virtutis inimicæ ſunt, *Aὐθεια, negligentia*; cum poſita cura, ac ſollicitudine bona conſilia non agendo pereunt. Frequens in Republica, ſed exitiale malum. Deinde pigritia ſeu ὀκνηρότης cum agendorum tempora prorogantur, donec in periculum negocia veniant. Tertio, torpor, ſeu νωχελία, qui mentem ita diſſoluit, vt bene conſulta, recteque inchoata, interrumpat. O princeps, ô conſul, ô dux.

Malus princeps eſt, qui aliena dormitat manu capit Rempublicam.

Plerunque ſera pro nullis ſunt.

> Ἔργοις φιλόπονος ἴσθι, καὶ λόγοις μόνον,
> *Re ipſa laborem non ſolum verbis ama.*

Dictum breue eſt, ſed prudentiæ cuncta complectitur, νόει, καὶ πρᾶττε *cogita, & age.* Nam reuera in vnoquoque bono mater eſt diligentia. Laudaui nuper verſiculum ſapientiæ:

Conſilia actioneſque præſunt.

> Ἅπαντα δοῦλα τοῦ φρονεῖν καθίσταται.
> *Omnia ſeruiunt ſapientiæ.*

Verum de efficace, laborioſa, & operatrice ſapientia eſſe intelligendum non diſsimilis demonſtrat.

Τῆς

Τῆς ἐπιμελείας πάντα δοῦλα γίγνεται.
Diligentiæ omnia ſeruiunt.

Pro Republ. etiam ſordidus labor glorioſus eſt.

§. 2. Equidem curam, ſollicitudinem, diligentiam, vigilantiam omnem magiſtratus honeſtam, ac pene regiam eſſe iudico. Quicquid enim prudenter ſtatuam principali auctoritate, celerique vigore exequuntur, quia ad multos pertinet, magnum eſt. Omnis virtus requirit ἀκρίβειαν, & vt ad amuſsim reſpondeat effectus arti, ſed in imperio etiam in paruis ſedulitas ſummi eſt momenti, & animi non degeneris certum, & ſtabile documentum. Infra maieſtatem videri ſolet multis intereſſe quæſtorum rationibus, ſumptuum curam ducere. At vero id vel maxime maieſtatem conciliat, & firmat; alioqui ex illa negligentia ærarium exhauritur, officialium, & miniſtrorum rapacitas in immenſum augetur: cumque bellum imminet, omnes profligiunt, nam & qui rapuere ſua conſeruare volunt, & qui non ſperant à principe paupere ad diuites ſeſe conferunt. Tum vero pœnas incuriæ ſentiunt, cum arces, vectigalia, oppida, oppignoranda ſunt, non amicis, & fidelibus, ſed furibus, qui principum pecunia ſibi principem emunt. Ea de re libro 8. diſſeram, nunc moneo viuaces principum, ſenatorumque oculos in minima conijciendos eſſe. Omnia illa minima, maximorum eſſe momenta. Summa eſt, Princeps, Senatus, aut omnia ipſe faciat, aut omnium factorum rationes exigat, ſi neutrum poteſt, hoc agat, vt omnes omnium rationes quotidie reddendas arbitrentur. Non modo hoc vtile eſt Reipublicę, & peculatus antidotum, ſed adminiſtrorum ſaluti conducit, quorum ex millenis non eſt vnus, quin male parta reuomere, & cum contumelia reddere cogatur; cum nulli deſit inimicus, & ex vero accuſator: Principes exemplo alienam induſtriam acuunt, fert vallum princeps, aggerem ducit, tormenta librat, gladium polit, equum exercet, rationes exigit, parua cognoſcit, non redigitur in ordinem maieſtas, ſed operibus vulgaribus ex maieſtate dignatio accedit. Dei infinita eſt maieſtas, & omnia tamen viſa ſemper intuetur, muſcis & pulicibus artus & membra diſponit, & tam hæc parua ſine imminutione maieſtatis exequitur, quam mundum gubernat. Quocirca Amos 7. 1. Deus ipſe Fictor locuſtæ nominatur. Eadem eſt enim illius, in magnis & paruis relucens ſapientia.

Neglectu paruorum magna amittuntur.

Princeps indiligens furibus ſuis eſt vectigalis.

Cura regia magna eſt in paruis.

Occaſionem nemo occipitio prehendit.

§. 3. Incommoda tandem quæ ſint incuriæ, quis non quotidie experitur, de priuatis non ago, publica omnium patent oculis Nihil tam recte conſtitutum, quod ignauia non euertatur. Occaſiones rerum nonquam ignauiam imperantium exſpectant. Præcipitationem conſiliorum improbo, quæ tamen aliquando non ſuo merito, ſed numinis indulgentia felix eſt. Sed magis tarditatem, & lenitudinem, quæ omnia corrumpit. Quemadmodum enim diligentia naturæ prauitatem corrigit, Ita negligentia in magno corpore omnium morborum peſtes alit, augetque. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura, & è contrario nihil eſt, quod ignauia nõ defluat, & remiſsione, ac torpere concidat. Quid longinqua reſpicis? certiſsima ex proximo, imo ex te ipſo tutela eſt. Magiſtratus igitur imitabitur agricolas quorum hoc eſt axioma ruſticanum. *Quocunq; domini præſentis oculi frequenter acceſſerint, ea parte maiorem in modum fructus exuberare;* oculus enim domini paſcit equum. Nemo igitur vt rex

Qui per transennã omnia inſpicit, nihil certo cognoſcit.

Chinenſis, vt poſteriores Perſæ, regni fructum putet ocium cum dignitate; ſed regium eſſe iudicet, bene agere, & male audire. Scipioni & Romanis legatis inceſtus Ægyptij regis de ridiculo fuit, ἀεργίαν, otium, & ἀδυναμίαν, debilitatem præferebat.

Nihil ... eſt, ... ocium.

Laudanda in Alexandro Seuero laborandi conſtantia: Eam ita Lampridius deſcribit. *Sane ſi neceſsitas cogeret, ante lucem actibus operam dabat, & in longam horam producebat: neque vnquam tædium, aut moroſus, aut iratus reſedit, fronte ſemper pari & lætus ad omnia. Erat enim ingentis prudentiæ: & cui nemo poſſet imponere: & quem ſi aliquis vrbane tentare voluit intellectus, tulit pœnas.*

Et Herodianus: *Ipſe iter faciebat ſine intermiſsione, neque feſtos dies, neque labores vllos magnopere curans, algoris atque æſtus iuxta patiens: Sæpe etiam per altiſsimos montes hyeme ſæua: nimbis cœlo ingruentibus ibat aperto capite, vt milites ad alacritatem patientiamque laborum re ipſa cohortaretur. Quocirca non metu quodam ac lege, ſed æmulatione magis atque exemplo principis ad perferenda omnia incitabantur. Miſit etiam qui anguſtias occuparent Alpium, atq; aditus Italiæ obſiderent.*

Nec aliter alios agere voluit, Symbolum enim dedit. *Laboremus,* quemadmodum dederat Pertinax; *Militemus.* Adrianus gnauus fuit, & laborioſus, ſi quis alius imperator, Prouincias enim crebro obiuit, ius dixit, cupiditates præſidium puniuit: Eius auguſtos labores Florus poeta irriſit: *Ego nolo Cæſar eſſe, ambulare per Britannos, Scythicas pati pruinas.* Cui ille facete. *Ego nolo Florus eſſe, ambulare per tabernas, latitare per popinas, culices pati rotundos.* Veſpaſianus quidem inter curas imperatorias dum legationibus intenderet eſt exſtinctus, cuius hoc elogium eſt: *Imperatorem ſtantem mori oportere.* Quid de illis ſenſiſſet, quos viuentes mollis ſepelit inertia? Ille mane poſtquam à ſomno fuit experrectus, literas legere, negotia publica gerere, libellos ſupplices inſpicere, audire. Quod etiã Domitianus inter ſumma vitia æmulatione quadam retinuit. Traianus vero pro tribunali ſedit, cauſas ſine defatigatione audiuit.

Symbolum ...

§. 4. Sed cum alijs in rebus, tum præcipue bellicis, in quibus bis peccare non licet, opus eſt cautiſsima celeritate. Magnum enim terrorem hoſtibus incutit, & ſpacium recolligendi non cõcedit perterrefactis. Sed quomodo princeps tam multis, minutiſque curis ſufficiet? Reſpondeo. Poſſe non modo minores reges, & duces, ſed monarchas etiam, & plurimum regnorum dominos, habere rebus diſponendis ordinata tempora.

§. 5. Primo itaque princeps ordine tempora diſponet, præpoſtera enim non modo ſeipſa, ſed etiam, quæ bene ſunt ordinata, impediunt. Hæc ſi diſtinguat, aderunt ſuo ordine negocia, nec illis tempora deerunt, nec tamen, quod in lucro princeps ponet, ſupererunt vitijs. Sanctum tempus eſt, quod negocijs impenditur, profanum quod rebus cæteris, niſi eò impendatur, vt valetudo par ſit negocijs.

Secundo, ſi plures ſint prouinciæ, ſingulis ſicut & negocijs, ſua conſilia deſignabit, atque ita quoque ipſe per vices adeſſe poterit.

Tertio. Si ſeptenas horas ſomno, binæ cibo, totidem recreationi honeſtæque animi relaxationi tribuantur, ſupererunt ad negocia tredecim. has ſi ita diſponat, vt omnes dicere queant:

Ipſe dies pulchro diſtinguitur ordine rerum,

mul-

Extraordinaria negotia.

multa negocia ipſe expediet. Statis enim conſultationibus ſtatas horas attribuet, alias quas liberas eſſe volet extraordinarijs, audiendis miſeris, viduis, pupillis, illis enim prima debetur miſeratio, & præcipue alio præſidio deſtitutis pater eſſe princeps debet. Iuber hic apponere, quæ vir prudentiſsimus Antonius Gueuara de M. Aurelio Xenophontis Pædiam imitatus rectè, ſapienterque conſcripſit. *Hu ergo momentis, inquit, tempora M. Aurel. Imp. opt. partiebatur, vt & ſuis rebus & negotiis publicis curandis ſatis habet et temporis.* Vir *enim à curis (ac ſolicitudine) ſolutus (& non iners) multa vel breui ſolicitudine diſtrictus pauca vix longo expedit tempore. Ita autem tempus ordinabat, vt ſeptenas de nocte horas dormiret; vnam meridiaretur; duas prandio cœnaque tribueret, non quod tam diu pranderet aut cœnaret; ſed quod philoſophorum diſputationibus conuiuium produceretur. Nunquam enim totis ſeptendecim annis cibum viſus eſt capere, quin vel anagnoſten vel Philoſophum audiret.*

Ordo in rebus agendis caput eſt.

Corpus & animus eodem tempore cibum capit.

Cumque multis imperaret regnis ac prouinciis; ſingulis Aſia, Africa & Europa negotiis horas dabat; binas viro ſingulis diebus horas cum liberis, vxore, amicis familiariter verſabatur. Vnam item negotiis tribuebat extraordinariis, vtpote audiendis querimoniis vexatorum, querelis inopum, grauaminibus viduarum, ſpoliationibus pupillorum. Aeque *enim audiendi ſunt principibus clementiæ laudem amantibus inopes, qui parum poſſunt, quam diuites, qui plurimum habent.*

Non erant temulenta conuiuia, non ſumptuoſæ venationes.

Quicquid vel diurni vel nocturni relinquebatur temporis, librorum lectioni, operum ſcriptioni, carminum compoſitioni, antiquitatum inueſtigationi, eruditorum ſermonibus, philoſophorum diſputationibus impertiebatur; quippe cum Nihil *ipſi literatis colloquiis eſſet iucundius.*

Maieſtas luce gaudet.

Niſi bellis impediretur difficilibus, aut negotiis arduis auocaretur; ordinariè hyberno tempore hora nona cubitum ſemper ibat, quarta cubitu ſurgebat; ac ne otioſus eſſet, librum ſemper ceruicali ſubiectum habebat, cuius lectione tempus, dum inceſſit ret, tranſiebat. Solenne enim erat Imperatoribus Romanis ignem præferri, prunas (interdiu) ſcilicet ardentes, noctu vero lampades in cubiculis accendi; vt ipſis vigilantibus cerei, dormientibus lucerna arderent. Inſtitutum autem à Romanis fuit, vt Oleum *ex olea natum, & cera apum induſtria parata, ante principes vrerentur, vt æque ſe placidos ac mites, quam oleum ex olea natum, æque vtiles Reſpublicæ, atque in aluearis apem, eſſe oportere meminiſſent.*

Cura valetudinis laboris adducta.

Circiter ſextā cum ſurrexiſſet, publice non vulgari, ſed maxima potius cum iucunditate veſtiebatur, circūſtantes percontando, quopacto noctem totam tranſegiſſent; aut quid ſomniaſſet, quid meditatus eſſet, quid legiſſet, exponendo. Veſtitus uultus manuſque aquis lauabat odoratis, quippe qui gratis odoribus inprimis delectaretur, tam acri præditus odorandi ſenſu, vt nonnunquam loca tranſiens ſordida (ac fœtida) non parum offenderetur. Primo mane bolum vnum atque alterum manducabat electuarij diaſtœchados, & bibebat (tres cyathos vini veteris vel) paullum liquoris ſtillatitij; quod nimirum ſtomacho (& pectore) propter nimiam in ſtudiis contentionem, eſſet imbecilliore. Qui *enim ſtudiis ſunt deditis, variis, quod experientia docet, morbis ſunt obnoxij; quippe qui ſtudiorum delinitis dulcedine vitæ detrimentum non ſentiunt.*

Idem ſollicitudo bonorū principum officii.

Tempore æſtiuo primo mane ad ripam Tiberis circiter duas horas pedes ſpaciabatur, & compellantes ſtans audiebat; idque profecto ſapienter. Sedens *enim princeps breuiloquentem ſemper eum, qui dicit, facit.*

Procedente paullatim die, & calore inualeſcente, in Capitolium aſcendebat, vbi à Senatu exſpectabatur; quo dimiſſo, in Titi amphitheatrum, vbi legati & procuratores prouinciarum conueniebant, ſe conferebat, bonamque diei partem ibi morabatur. Vbi pranſus erat & paullum ſeceſſerat; Veſtalium ædem adibat, ſingulaſque nationes, ordine ipſis à ſe aſſignato audiebat. Semel tantum de die, idque aliquando ſerius; ſed ſuauiter & affatim comedebat, ferculis gaudens paucis, ſed optimis: Cum Epulae *peregrinæ (& variæ) morbos ſemper peregrinos (& infirmitates) pariant.*

Cibi parſimonia rarum, & optimum eſt medicamentum.

Non temere plus, quam ſemel ſingulis ſeptimanis per vrbem deambulatū prodibat, ſine vllo vel ſuorum vel alienorum comitatu (X. aut XII. duntaxat ſtipatus miniſtris,) vt liberum eſſet omnibus egenis & orphanis alloquendi, & de officiariis ſuis, ſi qua vellent, querendi poteſtas. Medici *enim nullo modo poteſt, vt reſpublica medeatur, niſi is, cuius id munus eſt, morbos illius penitus cognoſcat.*

§. 6. Poſſe principem ea præſtare, & omnium curam complecti experientia docet. Multum temporis tempeſtiua, & intempeſtiua conuiuia, itinera, venationes, aucupia, ludicra, aliæ voluptates auferunt, ex quibus ſi partem decidant, ſerijs rebus optime conſtituendis tantum temporis ſuppeditabit vt omnes ſubditi vigilantia principis fruantur, omnes adminiſtri fideles gaudeant operas ſuas conſpici, mali in continuo ſint timore.

Curas prætendunt inter tot oblectamenta laſciuientes.

Dura profecto, & laborioſa magiſtratuum prouincia, quorum negligentia cum iuſtitia opprimatur, religio contemnatur, hoſtes inualeſcant, ſatrapæ tyrannidem exerceant, ſæpenumero eſt peccatum mortale, imo inter mortalia deteſtabiliſsimum. Vno verbo, vna nominis ſubſcriptione, vno oculi coniectu, quot ſcandala tollere, quot viros bonos ſubleuare, quot improborum conatus repellere poſſunt? Nec excuſari poſſunt; in ſuis negligentiam nullam tolerant, ad aulica imperia volatur, quomodo vero inter tot obſequia non intelligunt, exquiſitiſſimam à ſe diligentiam requiri? Inſigne datum eſt Auguſto à Mæcenate conſilium. *Optimi ac egregij principis eſt, non modo ipſe vt omnia ex officio agat, verum vt qua ratione etiam reliqui omnes quam optimi fiant, proſpiciat.* Omnia conetur cognoſcere, hoc diligentiæ eſt; ſcio omnia cognoſcenti multa ignoſcenda; ſed tamen ad multa ſi caecutiar, pleraque ſic agentur, vt ignoſci non debeant. Ignoſcentem iterum offendere verentur, & horrent; ignoranti illudunt. Qui ad clauum ſedet, ſine periculo nunquam dormitat, ſed nauarchus vna in parte magni maris eſt, quæ ſæpe quieſcit: principem quocunque loco ſedentem omnes totius regni procellæ pulſant; niſi perpetuo vigilet excuſſuræ. Verum non ſibi, ſed populo ſuo timere debet, vt populus etiam principi timeat, à quo ſalutem ſuam dependere nouit.

Graue ſcelus eſt negligentia, vnde ſcelera oriuntur.

Miniſteria domeſtica ad amuſſim accurantur, prouinciarū damna negliguntur.

Princeps ſemper in turba eſt.

§. 7. Vnum eſt & inſigne compendium diligentiæ, quo ſine magno labore celeri excuſatione, fideliterque bene conſtituta perficientur, quod ego in noſtra Societate vſurpare R. P. Generalem, atque etiam interdum prouinciales animaduerti, in Reipublicæ gubernatione, magna vtilitate adhibebitur. Vt cum mandata, conſtitutioneſque à principe in longinqua mittuntur, clauſula illa addatur diplomati, vt magiſtratus ſincerior de executione facta ſcribat, factane ſit, an fieri non poſsit, an ſecturā arbitretur,

Diligentia magiſtratus viſitata principem iuuat.

cauſamque ſi quid obſtat ſcribi iubeat. Ita enim cautio magnam ſollicitudinem obſequendi iniicit, alioqui ſuæ incuriæ reſtes literas ipſi ſcribere coguntur per quos ſtetit, ne mandato principis obtemperaretur. Quod ſi iuſta cauſa videretur ex circumſtantijs loci, quo minus obediretur, id ipſum ſcribere inferior magiſtratus ſi iubeatur, plena rerum cognitio Epiſtolis illis colligetur. Eadem efficacia bonæ leges etiam antiquæ, ſed quæ aliquantum moribus ceſſerunt, ſine moleſtia principis reducentur ad vigorem, moreſque; Si enim proreges, Gubernatores, & Satrapæ, certo tempore de illis principem certiorem facere iubeantur, operam ſuam probare principi conabuntur, atque oſtendere ſua cura, ac labore voluntati eius ſatisfactum. Magnum etiam frenum eſt miniſtrorum inter ſe mutuus timor, dum inſcio altero, alter peccare non poteſt, & conſcio non audet, quem facili cura omnibus incutiet princeps, ſi de ſtatu prouinciæ, de iuſtitiæ adminiſtratione, de moribus præſidum, de fiſco, de querelis ſubditorum, non à proregibus modo, præſidibus, ſatrapis, ſed conſiliarijs eorum, aſſeſſoribus, quæſtoribus, prætoribus, conſtitutis temporibus ſinceram inſtructionem etiam iureiurando adactis poſtulet. Hac de re plura, cum de magiſtratu dicam. Nunc duntaxat oſtendere animus fuit, quomodo princeps minima ſua moleſtia plurima rectiſsime dirigere poſsit. Si enim ſtato tempore literæ illæ veniant, & errata corrigantur, verbo plura corriget, quam laborioſa, & ſumptuoſa profectione, quam vt aliquando ſuadeo, ita crebram non probo.

An principis mandato obtemperatum ſit, mutuo reſcribant.

Sic omnium actionibus intererit, aut ſane intereſſe putabitur.

Adriani itaque diligentiam quamuis in rebus valde turbatis laudem, pacata tamen Republica malo principem, vno alteroue loco ordinariè cōſidere. Cum igitur omnibus negocijs intereſſe princeps ipſe nequeat, multa vero munia ſint, multa loca, quæ domini ſui conſpectu fruuntur nunquam, hæc eſt commodiſsima ratio, qua omnibus non intereſſe, ſed præeſſe etiam poſsit; quàquam vero multa eum obliuiſci, multa non aduertere neceſſe ſit, quia tamen omnia ſub eius aſpectum veniunt, malitioſis miniſtris ſecuritas adimitur.

Frenum malis præſidibus præſentia principis.

§. 8. Ad labores, & ſollicitudinem voco meum principem, delicias & voluptates, ſomnum, inertiamque excutio, ſequitur lubens, ſi perpenderit ſe cum in thronum omnium dominus aſcendit, curam omnium ſibi cum diademate impoſuiſſe, ſeque nec ſine multorum pernicie, nec ſine grauiſsima æterni ſupplicij damnatione eſſe poſſe negligentem. In priuato

Diadema curam totius regni imponit regis capiti.

Ἔργον γ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη τε δ' ὄνειδος,

Operari, laborare non eſt probrum, at pigritia ceſſarioque probrum eſt; in rege, principe, ſenatu nō modo probrum eſt, ſcelus eſt, perfidia eſt, ſæpe latrocinium, ſæpe tyrannis eſt, cum eorum ignauia improborum iniuriæ in ſubditos inſurgunt.

Quietam & ſolutam vitam infirmitas humana deſiderat, aſſentatores inculcant, harpyiæ, quibus ex principis indiligentia opes, ad deſidiam cogūt. Sed rectam ille viam tenebit.

Quietam natura & adulator ſuadet.

Τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἑλέσθαι,
Ῥηιδίως· λείη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον, ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
Ῥηιδίη τε ἔπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Ignauiam amplecti facile eſt, plana via eſt, & vicina admodum, at ſudorem virtutis ante oculos Deus poſuit, longa eſt, & occliuis, aſperaque ad eam via, poſtquam autem faſtigium prenderis, facilis deinde efficitur, quãuis difficilis fuerit.

Labor iucundus fit, cum creber eſt.

Habeat princeps, quorum libertate moneatur, atque ad labores incitetur. Perſarum regibus ſub crepuſculum maturinum inſonabat ex honoratorum cœtu aliquis. *Surge rex, Rempublicam cura*, vt Plutarch. lib. de inſtitut. principis, Et: *Ea cures, Rex, quorum te Oromaſdes ſatagere voluit.* Momenti vnius negligentiam interdum vix annus inſtaurat, aliquando & ſucceſſores deplorare coguntur. Verus itaque & patriæ amator princeps, etiam cæteris in ludicra ſolutis, regiam curam ſub pectore fouebit: Magnus dux Epaminondas, ciuibus feſta agentibus, ſolus mœnia obibat; quærentibus de importuna ſollicitudine familiaribus; *ſe ſollicitum eſſe, vt ciuium lætitia poſſet eſſe ſecura.* Et ſane eius morte Thebana dignitas, & libertas intercidit. Quia principum labor, & cura in delicias verſa fuit.

Ad laborem opus eſt incitare.

Nullus equus tam generoſus eſt, cui non aliquando minentur calcaria.

§. 9 Omnia igitur dura principi proponis? Omnia dura, anxia, ſollicita; non enim aſſentator eſſe debeo, ſed monitor. Ille mihi vere princeps eſt, quem curæ eo vſque tenent, vt ocium priuatum malit, ſi è republica futurum ſit. Huius ſollicitudinis ſenſum quibus ſplendor maieſtatis, ſtulta adulatio, inepta lætitia, blanda obſequia abſtulerunt, officio ſuo minime funguntur, ſed triſtia, quæ ſcire præcipue oportuit, flagitioſe neſciant. Exuere ſe curis optauerunt publicis, qui nulli rationem reddituros ſe arbitrabantur, quid faciet princeps, cuius ſtudium, vigilantia, diligentia, ſollicitudo, verbum ocioſum, non ocium modo & deſidia populis exitialis iudicabitur? *Potentiſsimis, & in altum ſublatis hominibus, excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis ſuis præferant. Cupiunt interim ex illo faſtigio ſuo, ſi tuto liceat, deſcendere, nam vt nihil extra laceſſat, aut quatiat; in ſe ipſa fortuna ruit. Diuus Auguſtus, cui dij plura quam vlli præſtiterunt, non deſiit quietem ſibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis eius ſermo ad hoc ſemper reuolutus eſt, vt ſibi ſperaret otium. Hoc labores ſuos, etiamſi falſo, dulci tamen oblectabat ſolatio, aliquando ſe victurum ſibi. In quadam ad Senatum miſſa epiſtola, cum requiem ſuam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria diſcrepantem, pollicitus eſſet, hæc verba inueni: Sed iſta fieri ſpecioſius, quam promitti poſſunt; me tamen cupido temporis optatiſsimi mihi, prouexit, vt quoniam rerum lætitia moratur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine. Tanta viſa eſt res otium, vt illam, quia vſu non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia videbat ex ſe vno pendentia, qui hominibus gentibuſque fortunam dabat, illum diem lætiſsimus cogitabat, quo magnitudinem ſuam exueret. Expertus erat, quantum illa bona, per omnes terras fulgentia, ſudoris exprimerent, quantum occultarum ſolicitudinum tegerent: cum ciuibus primum, deinde cum collegis, nouiſsime cum affinibus, coactus armis decernere, mari terraq; ſanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam, Aſiamque, & omnes prope oras bello circumactus, Romana cæde laſſos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat, immixtoſque media*

Dura ſors principum, quos niſi ſumma ſollicitudo premit, mali ſunt.

Nulla regni maieſtas regendi moleſtiam penſat.

Ocium priuatum Auguſtus expetijt, aut ſimulauit.

dia paci & imperio hoſtes perdomat, dum vltra Rhenum, Euphratem & Danubium terminos mouet, in ipſa vrbe, Murena, Capionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat inſidias: filia, & tot nobiles iuuenes adulterio velut ſacramento adacti, iam infractam ætatem territabant: poſtquam & iterum timenda cum Antonio mulier.

Inter tot mala, curaſque non poteſt princeps faſtigium ſuum, quietis locum interpretari. Labor & magnus labor in eo habitat, quem ſi fugit, ſimul & Rempublicam, & ſalutem ſuam prodit.

CAPVT VI.

Iuſtitia principi præcipuè commendata eſt.

Θυμὸς δίκαιος, κτῆμα τιμιώτατον. Animus iuſtus poſſeſſio precioſiſſima.

§. 1. IVSTITIA Reipublicæ compages, illi principis & labor, & prudentia ſeruiat neceſſe eſt. Hæc enim eſt, cuius cauſa principes conſtituti, & cum eam euerterunt, eiecti. Lucifero illam pulchriorem aiunt, Græci. Duplex vero eſt iuſtitia, communis, quæque perfecta nuncupatur, de qua dictum vetus eſt:

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὰ 'στιν.

In iuſtitia compendio omnis virtus eſt. Hæc in principe, vt in gemma totius prouinciæ elucere debet, & in ſenatu vt in Zona, quæ orbis imperium tenet, temporaque & operas ſtata viciſsitudine metitur. Biantis enim verbum teſtimonio ſuo totus mundus probat: Magiſtratus virum oſtendit. Non eſt illa pars virtutis, ſed tota virtus, & iniuſtitia non pars vitioſitatis, ſed tota vitioſitas, hæc iniuſtitia eſt ἀνομία, ſeu iniquitas. Alia eſt iuſtitia quam particularem vocant, quæ propriè eſt ἰσότης ſeu æqualitas. Definitur eſſe *qua ſuum cuique ius reddit:* Meo inſtituto accommodaciùs iuriſperiti, *Iuſtitia eſt conſtans, & perpetua voluntas, ius ſuum cuique tribuendi.* Habitum enim animi, inclinationemque ſignificat.

Poteſtas vitia celare non poteſt.

Iuſtitiæ illius duplex eſt genus, vel enim in commodis publicis, oneribuſque diſtribuendis verſatur, vel in contractibus, vt emptionibus, venditionibus, commutationibus, pactis. Priore in genere non tenet eam, quæ in altero eſt, æqualitatem: ſed analogia ſeu proportione vtitur, quam vocant Geometricam, qua æqualibus æqualia, inæqualibus inæqualia de bonis, oneribuſque Reipublicæ diuiduntur. Tribuno maius ſtipendium, quam centurioni, & huic quam decadarcho, aut militi diuidit: quæ enim eſt dignitatis ad dignitatem, ea eſt ſtipendij ad ſtipendium collatio; Similis etiam in ciuilibus eſt diſtributio; nam diuiti & nobili maior eſt vel tributi modus, vel militiæ neceſsitas, ſed illa honoris, commodorumque prærogatiuis penſanda eſt. Quia vero in his omnibus æqualitatem cupiditas violat, legibus, & iudicijs, cumque eorum vis infringitur gladio, ſupplicijs, bellis ea reducenda eſt.

Iuſtitia diſtributiua & commutatiua.

§. 2. Huius tanti boni arbiter ſedet princeps, nutu ſuo omnia iniqua in planum deducens, & omnia ſuis proportionibus adæquans. Nec alia eſt principatus origo; cum enim opprimi ſe infirmiores cernerent, omne ius vireſque ſuas in vnum potentiorem contulerunt, à quo defenderentur.

Iuſtitia principem fecit, vt publico bono iuſtus eſſet.

Princeps igitur, optimateſque, & quoſcunque, à quacunque fortuna in altum extulit quæcunque manus, ille *ſuum vnicuique tribuat, alienum ne vendicet, vtilitatem propriam negligat, communem æquitatem cuſtodiat.* Ita enim doctor Mediolanenſis monet, qui non vt iudex, ſed vt Epiſcopus præfuit.

Iuris antiſtes es, quiſquis, quacunque parte Rempublicam moderaris: Quod in Theodoſio Panegiricus laudat, id in te vt exhibeas adhortor. *Idem es, qui fuiſti, & tantum tibi per te licet; quantum antea per leges licebat. Ius ſummum facultate & copia commodandi, non ſecuritate peccandi experiris.*

Poteſtas iuſtitia legibus adminiſtrata ſola durat.

§. 3. Iuſtitiæ tam ſalutaris, tam neceſſariæ initium eſt Deus. Eius pulchritudo eſt infinita, quia totum Reipublicæ ordinem continet, cum virtus ſit, (vt ait Ariſtoteles) ad alterum. Ad iuſtitiam enim principis, tanquam ad ſacratiſsimam aram, vt Architas dicebat, oppreſsi refugiunt, vt quos ab iniuria, nec communis natura, nec vis, nec preces defendunt, iuſtitiæ ſanctitas tueatur Olim honorata; domina enim eſt, reginaque virtutum, etiam regum imperatrix: morem namque AEgyptijs fuiſſe aiunt, vt datis per regna diplomatis, vrbium præſidibus imperarent, vt ſi iniuſtum aliquid mandarent, ſine cunctatione reſiſterent. Nullum enim lædi obſeruata iuſtitia exiſtimarunt. Sapienter inſignis iuſtitiæ, tam in tribunali, quam altari ſacerdos, Ambroſius lib. 1. officior. *Magnus iuſtitiæ ſplendor, quæ alijs potius nata, quam ſibi, communitatem, & ſocietatem noſtram adiuuat, excelſitatem tenet, vt ſuo iudicio omnia ſubiecta habeat.* Et Ambroſij diſcipulus maior magiſtro in Pſalm. 64. *Sanctum eſt templum tuum mirabile in iuſtitia. Iſta ſunt bona domus illius. Non dixit, templum ſanctum tuum mirabile in columnis, mirabile in marmoribus, mirabile in tectis auratis: ſed mirabile in iuſtitia. Habes foris oculos vnde videas marmora & aurum: intus eſt oculus vnde videatur pulchritudo iuſtitiæ. Intus, inquam, erit oculus vnde videatur pulchritudo iuſtitiæ. Si nulla eſt pulchritudo iuſtitiæ, vnde amatur iuſtus ſenex? Quid affert in corpore quod oculos delectet? Curua membra, frontem rugatam, caput canis albatum, imbecillitatem vndique querelis plenam. Sed forte quia tuos oculos non delectat ſenex iſte decrepitus, aures tuas delectat, Quibus vocibus? Quo cantu? Etſi forte adoleſcens bene cantauit, omnia cum ætate defecerunt. An forte ſonus verborum eius delectat aures tuas, qui verba vix plene enunciat lapſis dentibus? Tamen ſi iuſtus eſt, ſi alienum non concupiſcit, ſi de ſuo quod habet erogat indigentibus, ſi bene monet, & rectum ſapit, ſi integre credit, ſi paratus eſt pro fide veritatis etiam ipſa confracta membra impendere, multi enim martyres etiam ſenes: vnde illum amamus? quid in eo bonum videmus oculis carnis? Nihil. Quædam ergo eſt pulchritudo iuſtitiæ, quam videmus oculis cordis, & amamus, & exardeſcimus: quam multam dilexerunt homines in ipſis martyribus, cum eorum membra beſtiæ laniarent. Nonne cum ſanguis fœdaret omnia, cum morſibus beluinis viſcera funderentur, non habebant oculi, niſi quod horrerent? Quid ibi erat quod amaretur: niſi quia erat in illa fœditate dilaniatorum membrorum, integra pulchritudo iuſtitiæ.*

Princeps iuſtus Aſylum eſt innocentum.

Eodem ſenſu Plato, imo ex ſenſu Platonis ſancti illi patres. *Nihil*, ait ille, *melius eſſe iuſtitia, quæ principatum inter virtutes tenet, & eſt primum earum ornamentum:* O ſancta laudabiliſque iuſtitia,

Ita ſub te, & per te, pudicitia regnat, pax triumphat, ſecuritas, dignitas floret, & fructum affert in patientia. Reges illa regno maiores, imo ſuos heri facit. Tranſit in amorem ſui etiam alienos, etiam poſteros. Fredericus Romani imperij moderator, Ladislaum puerum Hungariæ & Bohemiæ regem educabat, ſuadebant quibus vtile honeſto potentius erat, vt vnius corpuſculi cæſu ſine inuidia, & infamia duo florentiſsima regna ſibi adiungeret. At Frederico vere magno, pluris erat iuſtitia, quam regnorum congeries, quin & ſalutari monitione ſcelerata conſilia repreſsit. *Quid ergo,* inquit, *Dominum potius, quam iuſtum regem vultis?* Quo eos reſponſo perculit: cum viderent eodem eum in ipſos iure vſurum, quod ei in alium dictaſſent. Hoc imitare princeps, maius donum à Deo non habes.

Iuſtitiam ingenti [illegible] præponit.

Adulatores docent reges ſcelera, quæ deinde ipſi patiuntur.

§. 4. Quantus ab eo diuerſus Tyrannus Italiæ Valentinus? qui quæ per vim rapuit, cædibus detinuit, tandem morte reddere coactus eſt: Et tamen laudatorem inuenit; nam Machiauellus in ſuo principe cap. 7. poſtquam ſcelera illius enarraſſet: *Omnibus,* inquit, *itaque principis Valentini harum rerum geſtarum rationibus in ſummam adductis non video, qua iure eum reprehendam: imo omnibus potius imitandum propono illis exiſtimo (vt ego feci) qui ad imperia, fortuna duce, & alienis armis ſunt promoti. Alter enim cum magnos & elatos animo, gereret illum animi propoſitis ad altiora impellentibus, rem ſuam adminiſtrare non poterat.*

Iniuſtitia ad alta deinde ad ruinam impellit.

Verum & cito ille interijt, & certum eſt non niſi iuſtitia regna ſeruari: Si id quod validius eſt, cenſetur æquius: primo infirma, deinde fortia à fortioribus preſſa pereunt. Ius enim & æquitas vincula ſunt ciuitatum, ſine hac quid ſunt regna niſi magna latrocinia. Ideo reges δικασπόλος, non enim eſt Reſpublica vbi non eſt iuſtitia. Itaque præclare apud Ciceronem diſputat Scipio, vt refert ſanctus Auguſtinus; *Quocirca,* inquit, *vbi non eſt vera iuſtitia, iuris conſenſu ſociatus hominum cœtus eſſe non poteſt, & ideo nec populus. Et ſi non populus, nec res populi, ſed qualiſcunque multitudinis, quæ populi nomine digna non eſt.* Non alia cauſa ſemper fuit cur populi, prouinciæque labore, & ſanguine partæ deficerent, quam iniuſtitia; ideo enim imperia de gente in gentem transferuntur. Hæc res Liguriæ, Longobardiæque ciuitates à Germano imperio diſtraxit, & in varia dominia ſparſit, cum enim apud imperatorem queſtæ, oſtenderent biennio ſolo plus damni à præfectis Germanorum, quam reliquo toto tempore à tyrannis perpeſſas. & tamen contemptui eſſent, defecerunt; facta conſpiratione; & ſecuritatem conſecutæ in ſe mutuo iniurias verterunt. Primum enim hoc agere ſolent homines ne opprimi poſsint, hoc vbi ſe conſecutos arbitrantur, etiam eam potentiam ambiunt, qua alios poſſint opprimere. Atque ita efficiunt, vt verum ſit quod Auguſtinus lib. 2. de ciuitate Dei, cap. 4. nobis inculcat: *Remota iuſtitia, quid ſunt regna, niſi magna latrocinia? quia & ipſa latrocinia quid ſunt niſi parua regna? Manus etenim ipſa hominum cum imperio principis regitur, pacto ſocietatis aſtringitur, placiti lege præda diuiditur. Hoc malum, ſi in tantum perditorum hominum acceſsibus creſcit, vt & loca teneat, ſedes conſtituat, ciuitates occupet, populos ſubiuget, euidentius regni nomen aſſumit, quod ei iam in manifeſto confert non adempta cupiditas, ſed addita impunitas. Eleganter enim & veraciter Alexandro illi Magno quidam comprehenſus pirata reſpondit. Nam cum idem rex hominem interrogaſſet, quid ei videretur, vt mare haberet infeſtum? ille libera contumacia, quid tibi, inquit, vt orbem terrarum? ſed quia id ego exiguo nauigio facio, latro vocor; quia tu magna claſſe, Imperator.*

Rebellionũ cauſa, quod mores imperantium ferre non poſſunt.

Cum iniuriæ ſine [illegible] inferuntur.

Iniuſta regna, magna latrocinia.

§. 5. Huiuſcemodi regna video pleraque olim fuiſſe: Nabuchodonoſor quid aliud niſi magnus latro? *quos volebat occidebat, & quos volebat, viuificabat;* & Medorum regna qualia latrocinia, *qui aurum & argentum non quærebant, ſed ſagittis paruulos interficiebant?* nec melior Perſarum adminiſtratio, quorum in exteros, & domeſticos par erat iniuſtitia, vnius ob noxam tota propinquitas, quanquam innocens plectebatur. Græcorum & Romanorum imperia, quia plures ſcriptores habent, plura etiam iniuſtitiæ punitæ exempla dederunt. Nullæ igitur opes, nulla potentia firmior eſt, quam iuſtitia, nulla vero tanta regni eſt firmitas, quam non diſſoluat, & frangat iniuſtitia. Cuius ratio eſt, quod iuſtitiæ initium à natura profectum eſt, deinde quædam in conſuetudinem ex vtilitatis ratione venerunt, poſtea res, & à natura profectas, & conſuetudine probatas, legum metus, & religio ſanxerunt. Iniuſtitia dum illa tollit, naturam euertit, ſociatemque hominum, quæ ad iniuriarum depulſionem in cœtum conuenit, iterum diſſipat.

Olim regna pleraque fuere latrocinia.

Natura per iniuſtitiam diſſoluitur.

§. 6. Iuſtitiam igitur cole princeps, inque ea colenda diligens ſis, & contra aulicorum turbam negocioſus, curioſus, paucis fidens, minima ſcrutare; inuenies minimorum miniſteriorum non minimos dolos. Nihil parui æſtimes, vbi enim etiam abiectorum hominum res agitur; vbi magiſtratuum tuorum ſub te, & tuo periculo iudicantium interitus æternus timendus eſt, omnia magna dicimus. *Vſque adeo, vt nec de ipſis pecuniariis rebus vel acquirendis, vel amittendis parua videri debeant, qua Doctor Eccleſiaſticus dicit, ſiue ſit illa magna, ſiue parua pecunia. Neque enim parua eſt iuſtitia, quam profecto & in parua pecunia cuſtodire debemus, dicente Domino: Qui in minimo fidelis eſt, & in magno fidelis eſt. Quod ergo minimum eſt minimum eſt, ſed in minimo fidelem eſſe magnum eſt. Nam ſicut ratio rotunditatis eſt, vt à puncto medio omnes lineæ pares in extrema ducantur, eadem eſt & in magno diſco, quæ in nummulo exiguo: ita vbi parua iuſte geruntur, non minuitur iuſtitiæ magnitudo. De iudiciis denique ſecularibus, quibus vtique niſi pecuniariis? cum loqueretur Apoſtolus. Audet quiſquam veſtrum, inquit, aduerſus alterum habens negotium, iudicari ab iniquis, & non apud ſanctos? Quid eſt, quod ſic indignatur Apoſtolus, ſic corripit: ſic exprobrat, ſic increpat, ſic minatur? Quid eſt, quod ſui animi affectum tam crebra, & tam aſpera vocis mutatione teſtatur? Quid eſt poſtremo, quod de rebus minimis tã grãditer dicat? Tantumne de illo negotia ſecularia meruerunt? Abſit: ſed hoc facit propter iuſtitiam, charitatem, pietatem, quæ nulla ſobria mente dubitante, etiam in rebus quamlibet paruulis magna ſunt.* Aug. de doct. Chriſt. lib. 4. c. 18.

Paruus ſuperiores magna eſt.

In parua re fidelitas, res magna eſt, in magna maxima.

§. 7. Nec illa verbis, nec benignitate defendi ſola poteſt, gladio opus eſt, & tormentis; alioqui in ſuo ſacrario, in ſuo tribunali iuſtitia opprimetur; omnium legum ſanctitas, omnium iudicum integritas vigilante, ſeuera, cõſtante, inexorabili principis iuſtitia nititur. Cuius eſt primaria functio iudices idoneos conſtituere, præuaricatores ſine ſpe veniæ punire. Clementiam principum laudo, verum in præſidibus, iudicibuſque qui mu-

Iuſtitia ſine gladio tuta non eſt.

nera

Princeps iniuſtitiæ diſſimulator, verus eſt vorago.

neta capiunt, qui iniquã ſententiam tulerunt, qui miſerorum iniurias diſsimularunt, ſola ſeueritas locum teneat. Ludouicus 12. Galliæ rex, Principẽ qui non punit crimen cum poteſt, non minus reum eſſe, quam eum qui perpetraſſet, exiſtimabat. Id ego in hac grauiſsima, difficilimaque inferiorum magiſtratuum cenſura veriſsimum iudico; diſsimulando enim non modo iniquorum, rapaciumque audacia creſcit, & innocentium imbecillitas prædæ eſt; ſed principis etiam, tanquam honoratorum, purpuratorumque ſurum ſocius ſit, fides accuſatur; nam ſi princeps ignorare dicatur, contumelioſa cenſetur excuſatio, ſi alienarum calamitatum ne cognitionem quidem habere, curæ illi ſit, cuius eſt remedium adferre. Cæteris in rebus locum habet excuſatio; ſi in bello titubatum ſit, ſi parum fortiter, parum prudenter prælium initum, ſi metu deditum præſidium, ſi in legatione erratum eſt, ſi annona principis negligenter aſſeruata.

Nocet bonis, qui parcit malis.

Iuſtitiæ à ſuo iudice violatæ pœnas ſeuere conſtanterque repoſcere; non eſt illa crudelitas, ſed inter iuſtitiæ partes virtus pulcherrima. Qui in lupos eſt acer, in oues clemens eſt. Securitas iniuſtorum, clades eſt optimorum. Nulla ciuitas, nulla domus, nullus ne vnus quidem homo, ſine iuſtitia regi poteſt, & tamen vbique contra iuſtitiam inſurgitur, ô miſerum humanum genus!

Scelera ſæuere vindicantur, & tamen manent.

ô dira ſpectacula, ſed tamen quotidiana! Sonant flagella, ſqualent pleni carceres, lacerant fidiculæ, ſtridunt vngulæ, abſorbent flumina, onerantur rotæ, vorant flammæ, raptant in diuerſa quadrupedes, & tot ſupplicijs non ſatis iuſtitia ſancitur: quæ vindicantur, nouis ſemper auctoribus perpetrantur. Inter tot miſerorum mortes, iudicum, præſidum, & purpuratorum furta, & rapinæ inultæ eſſe non debent. Quomodo enim iſta vindicabunt, qui maiora peccant? Quis mihi ſanctos det reges, ſuorum tyranniſcorum per ſubditorum fortunas, ludibriaque graſſantium ſeueros vltores, regnorumque tutores? Habuit olim Germania & Gallia Clodouæum,

Exempla fortium regum, & ſanctorum.

Carolum magnum. Gallia Sigebertum, Ludouicum; Hiſpania Alphonſum Caſtum, Ferdinandum tertium. Anglia duos Edualdos, duos Ethelbertos, Guilhelmum, Oſvvaldum, Edmundum; Hungaria Stephanum, & Ladiſlaum; Polonia Caſimirum, & Boleſlaum Pudicum; Germania; Rudolphum, & Henricum; Dania Canutum; Bohemia duos VVenceslaos; Noruegia Olaum, Suecia Henricum, Auſtria Leopoldum, Burgundia Sigiſmundum, habuerunt alia regna reges iuſtos, ſanctos, ſeueros, laborioſos, qui iudicarunt, licentiam ſuis non permittendam, quæ nocere, qui

In miniſtros iniuſtos niſi princeps ſit ſeuerus, ſocius furum eſt.

ſua ſanctitate bonus, vltionis vigente iuſtitia malos in officio continuerunt. Non ignoro à me clementiã exſpectari, hominum vitam eſſe ſanctam, difficilimum eſſe magiſtratum, qui circa vitam noxiorum verſatur, verum tot calumniæ, oppreſſioneſque innocentum, tam intolerabilis quorundam magiſtratuum contumelia, capita pauperum cum puluere terræ conterentium cogit principes eſſe ſeueros. Sit blandus animo, ſit lenis, ſit tardus ad pœnam, ad præmia velox, Iudicẽ improbum, rapacem, clientem, familiarem, fiducia regiæ caritatis ad ſcelera, inopumque calamitates abuſum, etiam lacrymans, Biantis exemplo, damnet, ſed damnet tamen; ſanguinemque nocentem, quamuis amicum, iuſtitiæ, publicæque quieti, non vltionis dulcedini Impendat. Themiſtocles ad ſepulcrum, quam ad tribunal ire ſe malle dicebat, inſigne eſt hoc lenitatis exemplum; ſi hoc dixit, quod narrat de illo AElianus; aut ſenſit, quod dixiſſe narratur. Fortem hic eſſe, & cautum principem oportet.

Potentes continere ab iniuriis debet, ideo enim princeps eſt.

Fortem, quia potentes in pœnam trahendi ſunt; vilis ſanguinis facilis eſt damnatio, quia nulla eſt in executione difficultas. Fortem; quia ſæpe contra amicos, cognatos, fratres faciunt leges. Cautum; quia potentium multi ſunt patroni, & malam cauſam multæ artes ſi non tuentur, ſaltem prorogant, & ſi omnia deſunt, periuria coemunt nocentes.

Regia incede via, qui multitudinem regis, omnes tuos exiſtima, omnes eſſe filios conſidera, functior iſte eſt; cuius cauſa tuum patrocinium meretur. Hæc tua conditio eſt, vt inter amicos iudicans, alterum ſis habiturus inimicum. Ne time, Deus adeſt iuſtitiæ. Exempla tibi ſuggerent, etiã non admodum iuſti. P. Rutilius amico iniqua poſtulata negabat: Ille fremens; *quid tua mihi, inquit, opus eſt amicitia, ſi non impetro, quod rogo?* Cui Publius: *Imo quid mihi tua, ſi tua cauſa aliquid inhoneſte facturus ſum?* Peſsime amicus Rutilij, qui amicitiam iniuſtitiæ lenam & conciliatricem eſſe voluit, optime Rutilius, qui amicitia falſa ſeſe abdicauit, vt veræ iuſtitiæ patrocinaretur.

Ne matri quidem iniuſta concedit.

Agis etiam parentum ſuorum cupiditati reſtitit, & importune inſtantibus, ne ſuæ cauſæ deeſſet, patrioque iure adurgentibus, Immotus perſtitit; *patriæ ſe iam, & legibus traditum, non poſſe contra eas venire, quarum obedientiam, venerationemque à parentibus didiciſſet.*

Idem Antigoni in Marſyam fratrem affectus, & conſtans etiam in fama iuſtitiæ voluntas: cum enim ille pro fraterna familiaritate peteret, vt domi intra parietes cauſa ſua cognoſceretur: *Si nihil reſpondit præter id agimus, in foro melius fiet, cunctis audientibus.* Hæc iudicandi æqualitas omnino regno neceſſaria eſt, ſi enim in quibuſdam videant principem cedere affectibus, in vniuerſum ſublatam clamant iuſtitiam, cum ex illis qui cauſa cecidere, pauci ſe iure victos agnoſcant; ſed vel iudici, vel aduocatis iraſcantur; ſuas etiam iniquiſsimas lites, non iure, & legibus. ſed odio, pecuniaque damnatas aſſerunt, ſeque inter eos quos conſtat iniuſte preſſos conſueto hominum more referunt, & damno ſolatium ex maledicentia, & contumelijs in rectores petunt.

Qui litem amittunt, iudici iraſcuntur.

§. 8. Quod ſi exempla recenſerè lubet eorum, qui iudicum ſuorum crimina, rapinaſque grauiter vlti ſunt, vereor ne nimis multa occurrant, idque culpa ſupremi magiſtratus, qui quaſi furentibus gladium, ita prauis peruerſiſque, & legum violatoribus, iuris, legum, ſanctitatis, æquitatiſque telam, ac cuſtodiam committunt. Nec culpa tamen illi carent, quia ſuſcipere onera, quæ portare non poſsis, manifeſti furoris eſt. Neceſſe eſt enim vt opprimant onera, quæ ferente maiora ſunt: Summa igitur ſit in conſtituendis bonis iudicibus ſollicitudo; erunt ſic pauciores pœnæ eorum, qui officio defuerint; erunt tamen & ſic multæ eorum, quos vel peccandi occaſio malos fecerit, vel poteſtatis licentia detexerit. Crudæ & non per omnia laudandæ antiquitatis eſt; quod Cambyſes rex Perſarum fecit, quo tamen vno facto inter infinita ſcelera præclaro celebratur.

Cambyſes iniquum iudicem excoriat.

Siſamnes precio ſententias vendiderat, occiſo pellem detrahi, eaque ſterni tribunal, aut (vt alij) compingi iuſsit, vtque ſe iniuſtitiæ, non homini iratum oſtenderet: filium eius eodem

Digitized by Google

in ſolio ius dicere voluit, monitum vt pœna patris territus, ex legum præſcripto, non munerum amore ius diceret. Aſperum hoc poſterius, & pro regis ingenio plane barbarum, ſed tamen quod principi iuſtitiæ zelum inculcet.

Non iniuſte, ſed tamē ſeuere. Nā & fures illi ſolent per tormenta nummos emungere.

Aurelianus fures prouinciales, repetundarum, ac peculatus reos, vltra modum militare eſt perſecutus, vt eos ingentibus ſupplicijs, cruciatibuſque puniret. Seuerus vehementer contra iudices iniquos commouebatur, oculoſque digito exſculpendos iudicabat. Andronicus Theodorum vitum principem duodecim plagis fuſtuarijs caſtigauit, quod cum ad agricolas diuertiſſet, omninonihil ſoluiſſet. Finem facio: plura in monitis doctiſsimus Iuſtus Lipſius, alijque adiecerunt.

Hoc moneo ſi ſeueri fuerint, multos habituros Veſpaſianos, qui meliore fama prouinciam præſes, quam Imperium factus Auguſtus adminiſtrauit. De illo ſic Tranquillus: *Exin ſortitus Africam, integerrime nec ſine magna dignatione adminiſtrauit, niſi quod Adrumeti ſeditione quadam, rapa in eum iacta ſunt. Rediit certe nihilo opulentior, vt qui prope labefacta iam fide, omnia prædia fratri obligarit, neceſſarioque ad mangonicos quæſtus ſuſtinendæ dignitatis cauſa deſcenderit, propter quod vulgo Mulio vocabatur.*

Imperatori hbentes Afri paruere.

Mulio ſane omnibus equitibus, equitumque magiſtris, ſi cœtera reſponderent, anteponendus. In regno itaque veſtro voces illæ & præcepta audiantur, quæ identidem Commenus præfectis ſuis inculcabat, *Aut iniurias, aut vitam relinquite, nam vos iniuſte agere, & viuere, nec Deo gratum, nec mihi miniſtro eius ferendum eſt.* Vere dixit Agapetus. Δυσθεατός ἐστιν ἡ τῆς δικαιοσύνης, ῥοπῆς, ἐκφεύγουσα τοὺς μὴ λίαν προσέχοντας. *Difficilis captu eſt iuſtitia, facile è manibus eorum, qui diligenter non attendunt, elabitur.* Cum iuſſeris, ſubſcripſeris, ſignaueris, nuncium miſeris, erit, qui eludat, qui iuſſa moretur, qui reum moneat. Mihi placet ſane ſententia S. Cypriani. *Iuſtitia regis pax eſt populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, ſerenitas maris, terræ fœcunditas, ſolatium pauperum, hæreditas filiorum, & ſibimet ipſi ſpes futuræ beatitudinis.*

Digna vox imperatore

Hæc quotidiana ſunt.

§. 9. In iudices itaque inquirat. In Hiſpania & Venetijs vtiliſsimi ſunt Syndicatus, vbique inducendi. Nam ſine iuſtitia ſeruari non poteſt concordia, nec ſine concordia ſalua eſſe ciuitas. Iudex iuſtitiam non voluntatem principis reſpicere debet: Princeps multo minus iudicem, quem ſi non pro iuſtitia, ſed affectu principis pronunciaſſe videt, iure damnabit. Hanno Colonienſis præſul iudicibus iniquis oculos erui iuſsit, vni ex illis vnum reliquit, vt domum reliquos reduceret. Philippus Valeſius teſtamento cauit, vt etiam poſt mortem ſuā in iudices inquireretur. Omnino ita faciendum eſt; ſi pœna hominum eluditur, diuina vindicta, & iudices, & principem cuius conniuentia iudex peccat, etſi forte ſero, grauiter tamen comprehendet. Nec iudici permittitur ſtatuendi arbitrium, ſed lex ponitur. Princeps ſummus veniam delicti facere ſolus poteſt, hoc quoque Germaniæ principibus per regalia tributum eſt. Et ſane legum aſperitate flectere benignitate & mitigare regium opus eſt.

Nec facile iudici pœnæ minuendæ, aut remittendæ concedet princeps. Carolus 5. cum magna concederet Mediolanenſi ſenatui, hanc ſibi partē retinuit. Ne matri quidē regis id concedunt Galliæ decreta. In Hiſpania ſingulare tribunal eſt, in quo deliberatur de venia danda, faciendaque gratia. Hieron. Caſteg: de Portug. & Caſtell. Coniunct. l. 8 Carolus iudicem, qui reum dignum ſuſpendio, præciſa manu puniuerat, ſuſpendi iuſſit.

§. 10. Quæſitum an in propria cauſa iudicare poſsit princeps. Probant ex l. 3. de his quæ in teſtament. l. 41. de hæred. inſtitut. §. fin. In fin. inſt. de Vulgar. ſubſtitut. adpunt non poſſe vt ſuſpectum allegari. Video ſic ſentire multos hæreticorum: & Catholici nonnulli idem probare aliquando mihi viſi ſunt. Duplici porro modo poteſt ea res quæri. Primo, An ſepoſita omni lege ex ipſa natura ſit iniquum habere eundem iudicem, & aduerſarium? Deinde, An in bene conſtitutis Rebuſpublicis & regnis, vbi legum & iudiciorum ordo eſt, id liceat? Mihi naturæ & iuſtitiæ repugnare videtur, vt imperator, rex, princeps ipſe in ſua cauſa iudicet. Iudex ſeu δικαστὴς eſt medius inter partes, vt vtrinque æqualitatem iuris tueatur. 2. In Repub. Hebræorum non licuit Achabo inter ſe & Nabothum ferre ſententiam, ideo ad calumniam confugit. 3. Nunquam priuatus eo iudicio victus tenetur acquieſcere: nam cum principes ſint mutabiles, affectibus etiam obnoxij, & erroribus, plerunque etiam ſui amantes, & maieſtatis tenaces ſint, non tenetur ſe quiſquam eius iudicio committere, quem aduerſarium nouit; & patitur. Cuius rei ſumma ratio eſt: Quod cum de veritate & iuſtitia anquiritur, vt ſit legitima inquiſitio, & dijudicatio, partes æquales eſſe debent in omnibus, ita vt ſola momenta cauſæ, & rationes conſtituant inæqualitatem. Exemplum eſto. Eudoxia imperatrix vineam viduæ ingreſſa vuas carpit, ideo contendit ipſa & Imperator, vineam tranſiſſe in ius imperatricis. Si in ſua cauſa vel ipſa imperator eſt iudex; iam res acta eſt. Summo enim in tribunali res deciſa eſt. At vidua negat ſibi poſſe dari iudicem Cæſarem, aut eius coniugem. Nec minus iniuſtum eam cogi, vt tale iudicium ſubeat, quam vt fundo cedat. Nam deteriore loco eſt, non genere cauſæ, ſed cupiditate iudicis, quæ obſtat æqualitati inter litigantes conſtituendo. Hoc ergo iudicium ſemper naturâ ſuâ iuſtitiæ repugnat.

Princeps in ſua cauſa non eſt iudex.

At princeps ſine affectu etiam contra ſe ipſe ſententiam dicet. Faciet hoc aliquando princeps heroice iuſtus: at omnes, & ſemper facturos nemo credit: Solus Deus in ſua cauſa iudex eſt, quia eius voluntas eſt iuſtitia immutabilis, & eius iudicia vera iuſtificata in ſemetipſis. Solus Deus verax; omnis autem homo mendax. Cur vero Caij aut Neronis ſententia ſtare cogetur ſenator cum adſunt ipſi & vultu ſuo torquent? Princeps aliquando dicitur ipſe iudicare, quia per ſuos iudices pronunciat, ſed hac in cauſa non principi, ſed toti Reipublicæ, & iuſtitiæ iuratos. Quare nec licet in eos inquirere, nec oſtēdere ſibi ſentētiam diſplicuiſſe princeps, ſi cauſa cecidit. metum enim iudici inijcit.

§. 11. Hinc omnibus in regnis quę lege & inſtitutis gubernantur, cauſæ regum & principum contra ſubditos ab alijs iudicantur. Palatinus comes cum in aula Cæſaris, de eius cauſa iudicat: *ex aurea Bulla.* Rex Franciæ, Hiſpaniæ, Bohemiæ cōueniri à ſubditis poteſt. Hinc tot in Gallia aduocati regij. Hinc L. puto, ff. de iure fiſci. Hinc ſancta

Phi-

Philippi 2. regis Hiſpaniarum conſtitutio, vt præſes conſilij regij in cauſa dubia cōtra fiſcū pronūciaret. Nulla enim reſpublica ſubditorū corpora, fortunaſq; committere voluit affectibus priuatis principum, ſed publico iuſtitiæ elogio. itaq; ſuſpecti iudicis recuſatio eſt iuris naturalis, vt negari non poſſit, atque hoc omnium gētium probat conſuetudo: quod ſi princeps ipſe ſit ſuſpectus, (in propria autem cauſa ſemper ſuſpectus eſt) multo iuſtius recuſatur eius iudicium, quam alicuius minoris, quia & appellatio præciditur, & paratior executio. Neque poteſt iſta reſpublica concedere. Quemadmodum enim ſtatuere non poteſt, vt fundus Caij donetur Titio; ſpoliū enim eſt. ita nec ſtatuere poteſt, vt Caius veniat in periculum eius ſine culpa, perdendi fundi. Nam innocentem in vitæ, & fortunarum periculum ſine cauſa conijcere, tam eſt iniquum, quam vita aut fortunis exuere. Impari quidem gradu, ſed ſimili iniuſtitia. Tu me coges aduerſario meo, cui lucro mea damna ſunt, me credam? an cognatio, affinitas, ſimilis cauſa, fauor inimici, hoc eſt aliena, facient vt non cogar ſtare ſententia aduerſarij, ipſa autem perſona, αὐτόπτης id non efficiet?

Capvt VII.

Rempublicam debere fidem ſeruare omnibus.

Sapientia omnium virtutum eſt Cynoſura.

§. 1. PRudentiam, diligentiamque & iuſtitiam principi neceſſariam eſſe demōſtraui, Sapientia enim ſi deſtituatur, reliquarum virtutum nulla propoſitum tenebit. Diligentia verò ſi in priuata domo, ne tecti vitio tota pereat, neceſſaria eſt; quanta demum in vaſto illo corpore poſtulatur, in quo ſemper pars aliqua læditur? Magno enim periculo principis ignauia inuoluitur. Monuit ea de re ſerio Iuſtinianum Agapetus Diaconus, ὥσπερ ἐπὶ τῶν πλεόντων, ὅταν μὲν ὁ ναύτης σφαλῇ, μικρὰν φέρει τοῖς συμπλέουσι βλάβην, ὅταν δὲ αὐτὸς ὁ κυβερνήτης, παντὸς ἐργάζεται τοῦ πλοίου ἀπώλειαν, οὕτω καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἂν μέν τις τῶν ἀρχομένων ἁμάρτῃ, οὐ τὸ κοινὸν τοσοῦτον, ὅσον ἑαυτὸν ἀδικεῖ. ἂν δὲ αὐτὸς ὁ ἄρχων, πάσης ἐργάζεται τῆς πολιτείας τὴν βλάβην, ὡς οὖν μεγάλας ὑφέξων εὐθύνας, εἴ τι παρίδοι τῶν δεόντων, μετὰ πάσης ἀκριβείας, καὶ λεγέτω πάντα, καὶ πραττέτω. *Quemadmodum nauigātibus, ſi quis nautarum errarit, exiguum damnum adfert, ſi verò gubernator totius nauigij iacturam facit. Ita in Republica ſi quis ſubditorū peccet, ſibi magis quā Reipublicæ nocet. Si princeps, toti Reipublicæ detrimentū adfert. Ille igitur magna ratione reddituros; ſi quid neglexerit, eorum quæ fieri oportet, magna accuratione omnia, & dicat, & faciat.* Hæc ex prudenti diligentia ſequitur iuſtitia, de qua modo dixi. & indiuiſſa comes iuſtitiæ fides, ſeu in dictis, factiſque conſtantia.

Principis negligentia totam remp. naue mergit.

Statuendum itaque eſt Reipublicæ, debere fidem ſartam tectam ſeruari. Principem ornat fides, infamat perfidia; populi leuitatem fallacia magis infeſtat. Senatus integer, cōſtantiſſimè colere fidem aſſulet. Fides autem ſeruanda eſt populo, & viciſſim populus principi obligatus eſt. Deinde ſeruanda priuatis, tertio vicinis Rebuſpublicis, denique hoſtibus, nec in ſecūdis modo, ſed in omni fortuna, manere debet cunctis in dictis, factiſque conſtantia. Hæreat animo ac cum eo conſeneſcat dictum Romani ſapientis Epiſt. 88. *Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, non prodam: ſed quo magis ſecreta quæret dolor, hoc illa altius condam.*

Fides quæ aduerſis ceſſit auaritia fuerat.

Veritas igitur in factis, dictis, totaque vita ſeruetur; Socrates veritatem, & virtutem idem dicebat. Plato veritatem non quidem τέλειον ἀγαθὸν ſummum perfectumque bonum eſſe iudicabat, ſed ἀγαθοειδῆ, hærere enim ſummo bono ſemper, ac comitari vti lux ſolem. οὐδὲν, inquit, οἰκειότερον τῇ σοφίᾳ τῆς ἀληθείας. Nihil iunctius, & familiarius ſapientiæ, quam veritas. Malorum illa turbā ſubmouet, ἡγουμένης τῆς ἀληθείας, οὐκ ἄν ποτε χορὸν αὐτῇ κακῶν ἀκολουθῆσαι. Non inſequitur vitiorum chorus, præeunte veritate.

Fides obnititur dolore.

§. 2. Ac primo quidem, quam ſubditis fidem dedit princeps, omnino integram, atque illæſam cōſeruet, oportet. Quæcunq; igitur initio accepti imperij ſtatibus de libertate, priuilegiis, immunitatibus, donatiuis promiſerunt, præſtanda ſunt, modò iuſta ſint, & honeſta, quæ enim iniqua ſūt, aut flagitioſa, ſine ſcelere nunquā promittuntur, & maiore ſcelere præſtantur, quam promiſſa fuerunt. Imperator multis modis Eccleſiæ, principibus, ſubditiſque ſeſe obligat, neque in Europa vllum arbitror populum, qui non iuratum principem ac rempublicam admittat.

Veritas vitiorum expultrix eſt.

Quapropter flagitioſa eſt eorum principum ratio, qui poſtquam imperia in tuto collocarunt, varios violandarum promiſſionum prætextus inquirunt. Nec deſunt improbi perfidiæ palliandæ artifices, quibus nihil tam receptum eſt, quam fallere fidem. Fallacia certe iuſtos non facit, fides enim iuſtitiæ fundamentum non eſt, quamuis verò vbi magnitudo quæſtuum ſpectatur, integra fides raro permaneat, manet tamen firmum, ratumque Romani conſulis elogium: *Non illa res vehementius Rempublicam continet, quam fides.*

Promiſſa nulla ... ſtatu ... [illegible]

§. 3. Sane perfidia minimum mali adfert illis, qui decipiuntur, maximè nocet auctori. Nulla enim diuturna eſt. Quis enim principum qui per vim, & ſanguinem occupauit imperium, non dedit ſanguinem ſucceſſori? Quis principis ſui interfector, qui per ſcelus ſucceſſit, non eſt à ſucceſſore in tutelam imperii mactatus? Mos enim principum eſt, tyrannicidas quoſcunque neci dare, tum ne videantur ſuo iuſſu cædē patraſſe, tum vt machinationibus obuiam eant. Cur autem perfidiæ ſe quis obſtringat, quam etiam is cui regnum attulit, vlturus eſt? Malunt enim coniuratorum audaciam punire, quam videri regnum alieno ſceleri debere. Itaque perfidiæ nuſquam locus, neque apud eos quos perdidit, neque apud eos quibus profuit. Inter omnes qui periurio, perfidiaque famoſi fuerunt, maximum apud veteres nomen Lyſander Lacedæmonius habuit, crudelitati, auaritiæ, libidini poſtremo impudētiam adiecit, vt redituro ſibi Spartam à Pharnabazo continentiæ, æquitatiſque peteret teſtimonium, quo contra accuſationes ciuium apud Ephoros ſubleuaretur; verum ille fraude perfidiā vltus eſt, cum enim epiſtolam laudatricem eius conſcribi iuſſiſſet, eamque Lyſander approbaret, dum ſignaretur, alteram planè ſimilem ſubiecit, qua eius improbitatem ſceleraque explicabat, quam Ephori ipſum Lyſandrum in ſenatu perlegere iuſſerant, rediit itaque in caput eius perfidia, qua vna ſe tutum eſſe credebat.

[illegible] qui tyrannos ... [illegible]

Perfidi ſere alienæ perfidia pereunt.

§. 4. Cur vero perfidos, periurios, ἀσπόνδους, fæderum contemptores, mox pœna obruat, cauſa eſt ipſa numinis vindicta, quæ ſemper à perfidis irritatur. Qui enim falſis promiſſis alios decipit, Deumque in teſtimonium vocat, quid agit aliud, quam vt aut Deum irrideat, aut facinorum ſuorū mini-

Digitized by Google

Fidei violator Deo falſum aſfingit.

miniſtrum eſſe iubeat? Itaque Sennacherib cum fidem feſelliſſet, primo cæſis militibus fugit, deinde coram idolo ſuo, à filijs trucidatus eſt, qui enim qualecunque numen, quod putabat, irriſit, qui commercia generis humani reſcidit, ab illis quos in lucem produxit, magno ſcelere, ſuo tamē merito vita exutus eſt. Sedecias etiam impio regi fidem violauit, ſed pœnas tamen excidio gentis ſuæ dedit. Fidei violatæ triſte exemplum eſt Antiochus illuſtris lib. 1. Mach. & filius illius Eupator, qui *iurauit Iudæis, & principes eius. Et intrauit in montem, & vidit munitionem loci; & rupit citius iuramentum, quod iurauit, & mandauit deſtruere murum in gyro.* Sed iuramenti temerati pœnas mox Alexander exegit & Demetrius; nam cum Antiochum & Lyſiam exercitus comprehendiſſet, vt Demetrio offerret, ille verò reſpondiſſet; *Nolite mihi oſtendere faciem eorum, occidit eos exercitus.* Eodem periurio Alcimus, Bacchides, Nicanor periêre. Nicanor enim & Bacchides, *cecidere.* Alcimus *mortuus eſt cum tormento magno.* Demetrius etiam à Iudæis deſertus, ob notā perfidiā, ab Alexandro victus, regno, & vita exutus eſt. Verū neque Alexandro perfidia felix fuit, à Soccro Ptolomæo per nuptiarum fœdera in fraudem inductus, victuſque à perfido Arabe, capite plexus eſt. Breui etiam Ptolomæus periurij, ac iuris humani contempti pœnas dedit, tertio enim poſt die mortuus eſt, ingentemque infamiam tridui lætitia penſauit. Alter autem Demetrius cui Ionathas regnum vitamque ſeruauit, quam ingratus, quam immemor iuramenti? *Et mentitus eſt omnia quæ dixit*, ait ſcriptura; *& abalienauit ſe à Ionatha, non retribuit ei ſecundum beneficia, quæ ſibi tribuerat.* Nec morata eſt pœnam vindex iuſtitia, ſed ab Antiocho per Tryphonem prœlio fuſus, regno deiectus eſt, tandem ab Arſace Medo exutus caſtris, in vincula coniectus eſt. Tryphon autem poſtquam fidem Iudæis datam rupit, Antiochum adoleſcentem Dominum parricidio ſuſtulit, ſerò quidē, ſed paucos intra annos pœna profugus dedit, & à ſuis occiſus eſt. Nec vero Antiochus Sedetes promiſſa Simoni Machabæo præſtiterit, eum igitur fratris regnum occupantem Tryphon occidit.

Exitus regū periurorū.

Succeſsit Demetrius Demetrij filius, paterna perfidiaque, odioque; Hunc Alexander Zebenna exagitauit bello, periurijſque annos ſex; Demetrii filius Antiochus Gryphus, Antiochi autem Sedetis Antiochus Cyzicenus fuit; breui illi tempore, non armis magis, quam periurijs, & ſollicitandis ad perfidiā populis dimicarunt, donec Antiochus Gryphus ab Herodiano perfidioſiſsimo homine, Antiochus Cyzicenus à Seleuco Gryphi filio trucidatur. Horum filii quoque belligerarunt, vt patres, perfidia, & omnium fœderum contemptu.

Perfidos reges maiore perfidia mactat exercitus.

Quid annis vndecim duo Antiochi priorum filij; alter Gryphi, alter Cyziceni; Seleucus, filius Gryphi, Philippus, & Demetrius filii Cyziceni? Nonne in hos omnium priorum perfidia peruenit? & in eum qui omnibus duos annos ſuperuixit, Philippum: Tandem victo Tigrane in Romanam prouinciam opes Macedonum venerunt, & cum opibus magnorum regnorum ſemper exitium luxus, indeque perfidia, & periuria, bella ciuilia, & ruinæ, quæ hodiernis Europæ regnis mina dederunt. Alios poſt tam clara exempla memorare piget, Manuelem Commenum Conradi Imperatoris, & Germanici exercitus proditorem, ſimulq; venenarium. Turcarum vnicam artem, cum res ſecundæ ſunt; periuria taceo; cum enim ſanctum iudicent quocunque modo hoſtes perdere, nulla fœdera, niſi cum libitum eſt, rata habent. Conſule hiſtoriam; imprimis Bonſinium de obſidione Famaguſtana. Illius cum tam manifeſta in pactis malitia, Amurates tamen Vladiſlaum Hungariæ regem, quem priorem rupiſſe fœdera cauſabatur ad Dei tribunal pugnaturus reum agit; fœderis enim teſtes literas ante prœlium legit, atque ita apud Bonſinium perorat. *Hæc ſunt Ieſu Chriſte fœdera quæ Chriſtiani tui mecum percuſſere. Per nomen tuum ſanctè iurarunt, datamq; ſub nomine tuo fidem violarunt, perfidè Deum ſuum abnegarunt; nunc Chriſte, ſi Deus es, vt aiunt, & nos hallucinamur, tuas, meaſq; iniurias, te quæſo, vlciſcere: His qui nomen tuum ſanctum nondum agnouere, violatæ fidei pœnas oſtende*

Reges Aſiæ ſupra omnes perfidia certarunt.

Turca fœderis literas coram Deo legit.

Vtcumque res acta ſit, prælium anceps poſt hæc inclinauit, & Turcæ ſecundius fuit. Auorum etiam memoria inter Ludouicum & Carolū Audacem ſæpius ruptæ fœdius refecta fœdera, ſed cōſiliariorum magis, quam regis, & ducis perfidia; ſæpè enim quamuis totis viribus cōcurrerent, nec rex, nec dux veram belli cauſam ſciebant, vt narrat Philippus Cominæus. Philippus etiam Valeſius, cum Ludouico Bauaro iureiurando promiſiſſet, acturum ſe vt Eduardus Britanniæ rex, Romano Pontifici reconciliaretur, idq́ue in ſpeciem ſollicitè agere videretur, occultè tamen obſtabat, periurium tam fraudulenter tectum ingenti clade, & penè Gallicæ nobilitatis internecione luit, & ad Creſsiacum ab Anglo profligatus nunquam decipi Deum oſtendit. Falſum igitur canit Claudianus.

Conſiliariorum Serapha in bella ingerit reges impellunt.

> *Nunc quid fœdera rumpit,*
> *Ditatur, qui ſeruat eget.*

Perfidia fructus breuis.

Imo quia verum eſt quod canit melior morum præceptor Theognis:

> Παῦροι τοι πολλῶν πιστὸν ἔχουσι νόον,

Ideo tot calamitatibus regna premuntur. Exempla Seleucidarum retuli, de quibus verè dici poteſt;

> *Non intrat vnquam regium limen fides.*

Nec abiuit vnquam regio limine perfidia ſuorum, quæ pœnas in alios exercitæ perfidiæ dederunt. Decipere iureiurando alios prudentiam putabant, donec decepti, exitum ſenſere.

§. 5. Merito interiêre Thraces, qui pactis dierum induciis, noctu Bœotiorum agros populabundi inuaſerunt; meritò etiam Cleomenes in ſe poſtea ſæuiit, qui cum iuraſſet, ſe cum Archonidę capite omnia deliberaturū, quod ille more Græco ſic intelligebat, quaſi promitterer, ex eius ſententia omnia facturum, ſed in crudele ludibrium rem vertit Cleomenes; caput enim Archonidæ circum tulit, & coram eo rerum agendarum conſilia habuit. Solimanno etiam inter cætera origo calamitatum, ex nece Hebraymi fuit, cui ad ſumma euecto iurauit, nunquam ſe eum occiſurum; itaque dormienti gulam incidi curauit; Pontifex enim Turcicus id licere interpretatus erat, quod dormientes negaret in viuorum numero cenſendos, ſed fraus illa ſtringit, non ſoluit periurium.

Crudelior irriſio quā cædes.

Fraudum artifices nunquam deſunt regibus.

§. 6. Altera cauſa cur nihil ſtabile ſit, quod eſt infidum, ex ipſa rei natura ducitur. Quia fidem qui perdidit nil poteſt vltra perdere, Cum igitur aut manifeſto periurio, aut ſceleratis argutiis, quempiam agere homines animaduertunt, non modo fidem illi nullam præſtant, ſed inuicem oderunt, cedere ab eius amicitia, in tuto ſe, ſuaque col-

Perfidia ſit fida amicorū cuſtodia deſtituit.

collocare contendunt. Inſaniam omnes putant illi ſe credere, qui fidẽ abnegauit, ita perfidi hoc ſummum eſt malum, quod nemo illi ſit fidus. Si nemo fidus, non igitur tutus eſſe poteſt. Etſi amici ſe deuoueant, etſi exercitus admotis ad ceruicem gladijs in ſalutem tuam iurent; etſi ambitioſarum excubiarum multitudine te vallent; ſi ipſe fidem fallere doces, omnes etiam fidiſſimos abalienabis, & cum alioqui

Fallaciam profeſſo nemo credit.

Stat nulla diu mortalibus vnquam
Fortuna titubante fides,

Fidem miſero, & dubio penitus clauſam inuenies; neminem amore, aut mutua fide obligatum tenebis, merces auaritiam accendit, non obligat pectora donãti, ſi iſte perfidus eſt. Omnis illa turba fortunæ; non fidei ſacramentum habere ſe putat. Seianus aliquando Tiberio fidus erat. *Seianus,* inquit Tacit. l. 4. *genu, vultuq́; & manibus ſuper Cæſarem ſuſpenſus, oppoſuit ſeſe incidentibus: atq; habitu tali repertus eſt à militibus, qui ſubſidio venerant. Maior ex eo, & quamquam exitioſa ſuaderet, vt non ſui anxius, cum fide audiebatur.* Quid igitur ex fide fecit inſidum, inſidiatorem, imperij appetentem?

Perfidus nummo fidelitatem non emit.

Tiberij perfidia & ipſe edoctus ad fallendũ, occupare imperium ſtatuerat. Perfidus glaciei perſimilis eſt, cui nemo, niſi ſtultus, inædificat, vt igitur glacies ſine domibus: ita perfidus nudus ab amicis. Videmus verò eos qui conſtricta gelu flumina tranſeunt, ſemper animo eſſe ſuſpenſo, atque anxio, ſi minimum concrepuerit, pauidos, cum fragili naturę ſe inſiſtere non ignorent. Incertior eſt amicitia perfidorum, qua plerique periere. Prudenter Cyrus, cum ducibus Hircanis vteretur, illis obſides exſpectandos dicẽtibus; vt fide data proficiſceretur, reſpondit: *Cogito nobis omnibus fidem in noſtris eſſe animis, atq; in noſtris manibus. Ita enim animis eſſe comparati videmur, vt ſi veraces ſitis, nos ad bene merendum de vobis idoneos habituri ſitis, ſi decipiatis, eam arbitramur rerum noſtrarum fore conditionem, vt non in veſtra poteſtate ſimus futuri, ſed vos in noſtra, Dijs adiuuantibus, arbitremur.* At hoc erat barbaris omnino diffidere. Cũ autẽ principes perfidi in aliena poteſtate nequaquã eſſe poſſint, certũ eſt nullam illis fidem haberi. Parthis nulla fides, niſi quantum expedit, ideoque ſemper in ſe colliſi, donec in ſeruitutem redigerentur, attriti ſunt. Syris vt nulla fides, ita nec vlla vnquam libertas fuit.

Glaciei credit, qui perfido.

Cyrus barbarorum fidei non credit.

§. 7. Recte igitur etiã humano more locutus eſt Franciſcus rex Galliarum, cum enim Carolum V. in poteſtate haberet; atque à ſuis moneretur, vt violata fide captiuum teneret. *Si fides (inquit) toto orbe terrarum exularet, eam tamen regibus ſeruandã eſſe, qui ea ſola, nullo autem metu conſtringi poſſent.*

Fidem maxime reges decet.

Germania noſtra, fidei ſemper inconcuſſa ſeruatrix, imperium diutiſſimè tenuit, & quod mireris nec in alia gente inuenias, tot annos nullus Germaniæ rex, nullus Auguſtus, ab exteris in captiuitatem ductus eſt, aut in acie cecidit, & plurima tamen bella geſſerunt, Pomeranos, Rugos, Liuonas, Sclauos, Heluetios, alioſque domuerũt. Verum hoc quoque mireris, annis penè octingẽtis, ſex tantummodo imperatores à ſuis in ordinẽ redactos, Carolum Craſſum, Arnulphum, VVenceſlaum, Hẽricum tertium, Ottonem quartum, Fridericum ſecundum. Et hi quoque à Germana ſinceritate degeneres fuere. Merito ſane Imperatoribus fidei, & iuriſiurandi tenacibus, à ſuis fides, & iuriſiurandi religio præſtabatur. Tu lector, ea quæ de antiquis Imperatoribus dixi, hiſce compara. Interim dum perfidia ciuilis orientale vaſtat imperium, Imperatorum octoginta ſex, aut ſeptem, ſanguine ſe contaminauit. Fallere fidem didicerant, & ſuis factis preſſi, atq; interfecti ſunt.

Germania fidelitatis, ſupra omnia mundi exemplo, tenaciſſima.

Securitas ſequitur fidem.

Magna cædes imperatorum, & tyrannorũ mortem ſecuta

Zeno perfidus ab Ariadna vxore viuus ſepelitur, Anaſtaſius qui periuræ, & parricidalis Ariadnæ ſcelere imperium adeptus eſt, fulmine trajectus perfidiæ pœnas dedit. Heracleonas, & vxor eius Martina, Conſtantinum Heraclij filium vita priuarunt; ſed ille naſo, hæc lingua abſciſſa in exilio deteſtabiles perierunt. Conſtans Theodoſiũ fratrem necauit, & in vltionem ſtatenæ necis ab Andrea, cui vni penè fidebat, occiditur. Philippico, quo nemo ſceleratior, quique ludibrio fidem omnem habuit, cum oculis imperium ablatum eſt. Nemo nequior Copronymo, qui fidem nulli ſeruauit, ſed ille exclamauit moriens, viuum ſe igni inexſtinguibili traditum eſſe. Leo quartus à ſuis, Armenius à Michaele Balbo occiſi ſunt. Andronicus, Iſaacius, Alexius periuri, ſuorum perfidia occubuerunt. Quis igitur non dicat eos Rempublicam euertere, qui perfidiam, & periuria docent? Quo enim modo commercia, bella, pax, vrbes, domus ſtare poſſunt ſine fide? ſi fidem violare princeps poteſt, quis eam ſeruare tenebitur?

Nemo ſe perfido putat obligatũ

§. 8. An verò violanti fidem fides ſeruanda eſt? Imo fœdifragis, & barbaris ſeruanda eſt. Cæſar quidem apud Plutarchum, *fidem tam perfidis, & barbaris ſeruare amentiam ratus, in eos exercitum duxit.* Seruanda tamẽ fides, nec perfidia aliena tua perfidia punienda eſt. Non enim, ſi Hannibal cõtra fœdus Saguntum obſedit, ideo licuit Romanis, factam poſtea cum Carthaginienſibus pacem rumpere, nec ſi Romani legati violati à Pœnis, ideo quoque Hannonem in vincula duci oportuit. Multo minus ſi Luſitani Romanos contra iuſiurandum ſunt aggreſſi, ideò quoque Lucullum decuit, Luſitanos impunitatis promiſſione pellectos trucidare. Cum tamen in eodem pacto hoſtes fidem fallunt, obligatione ſolutus ille eſt, quẽ perfidia aliena afflixit. Si enim pactis inducijs Spartanum agrum populantur Meſſenij, talionem reddent iure optimo Spartani. Qui enim hoſtilia exercuerunt, pacem communem irritam reddiderunt. Verum cum poſt violata prima fœdera, nouum percutitur, non licet id violare, quia prima violata fuerunt.

Perfidis ſeruanda fides.

Cum factis fidem rumpunt, ſolutus eſt, qui infeſtatur.

CAPVT VIII.

Rempublicam erga bene meritos debere eſſe gratam.

§. 1. FIdei gratitudo affinis eſt, quẽmadmodũ quoddam quaſi perfidiæ genus eſt, beneficium non agnoſcere, aut malefactis pẽſare. Magni animi eſt, gratum eſſe. *Nam (vt dicitis) omnes ſtulti mali ſunt: qui autem habet vitium vnum, habet omnia. omnes autem ſtulti & mali ſunt, omnes ergo ingrati ſunt. Quid ergo? non vndiq; humano generi cõuicium ſit? non publica querela eſt, beneficia periſſe, & pauciſſimos eſſe, qui de bene merentibus non inuicem peſſime mereantur? Nec eſt quod hanc tantum noſtram murmurationem putes, pro peſſimo prauoq; numerantium, quicquid extra recti formulam cecidit. Ecce neſcio, quæ, nõ ex philoſophorum domo clam, ſed ex medio conuentu, populos genteſq; damnatura vox mittitur.*

Omnia ſũt ingrata, niſi feciſſe benigne eſt.

—Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero; fratrum quoq; gratia rara eſt:
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Hoc

Digitized by Google

Beneficia malis iniq; penſantur.

Hoc iam amplius eſt, beneficia in ſcelus verſa ſunt & ſanguini eorum non parcitur, pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac veneno beneficia ſequimur: ipſi patriæ manus afferre, & faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe, ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra Rempublicam ſtetit. Accepti ab illa exercitus, in ipſam conuertuntur, & imperatoria concio eſt. Pugnate contra coniuges pugnate contra liberos, aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidem; intrare vrbem iniuſſu ſenatus liceretis, quibusq; exercitum victorem reducentibus, curia extra muros præberetur: nunc ciuibus caſis, perfuſi cruore cognato, vrbem ſubrectis intrate vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille victor, pacatorq; gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compreſſo, intra muros obſeſſus, aquilas ſuas horreat. Ingratus eſt Coriolanus, ſero & poſt ſceleris pœnitentiam pius. poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina. parum eſt illi capere patriam, niſi euerterit, niſi Allobrogum in illam cohortes immiſerit, & trans Alpes accitus hoſtis, vetera & ingenita odia ſatiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingratus C. Marius, ad conſulatum à caliga perductus: qui niſi Cimbricis cædibus Romana funera æquauerit, niſi ciuilis exitij, & trucidationis non tantum dederit ſignum, ſed ipſe ſignum fuerit, parum mutatam, ac repoſitam in priore locum fortunam ſuam ſentiet. Ingratus L. Sulla: qui patriam durioribus remedijs, quam pericula erant, ſanauit. qui cum a Præneſtina arce, vſque ad Collinam portam, per ſanguinem humanum inceſſiſſet, alia edidit in vrbe prælia, alias cædes: legiones duas, quod crudele eſt, poſt victoriam; quod nefas, poſt fidem, in angulum congeſtas contrucidauit, & proſcriptionem commentus eſt: Dij magni! vt qui ciuem Romanum occidiſſet, impunitatem, & pecuniam, tantum non ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus conſulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte immaturus inuaſerat, hanc gratiam reipublicæ reddidit, vt in poſſeſſionem eius alios quoq; induceret, quaſi potentiæ ſuæ detracturus inuidiam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dum extraordinaria concupiſcit imperia, dum prouincias, vt eligat, diſtribuit, dum ita triumviris remp. diuidit, vt tamē in ſua domo duæ partes eſſent, eo redegit populum Rom. vt ſaluus eſſe non poſſet, niſi beneficio ſeruitutis. Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac victor, qui à Gallia Germaniaq; bellum in vrbem circumegit, & ille plebicola, ille popularis, caſtra in circo Flaminio poſuit, propius quam Porſenæ fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatemq; victoriæ, quod dicere ſolebat, præſtitit: neminem occidit niſi armatum. Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentius exercuerunt, ſatiata tamen aliquando abiecerūt: hic gladium cito condidit, nunquam poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quem iure caſum pronunciauit, interfectoreſq; eius in prouincias, & imperia dimiſit, patriam verò proſcriptionibus, incurſionibus, bellis laceratam, poſt tot mala, deſtinauit ne Romanis quidem regibus: vt quæ Achæis, Rhodijs, & pleriſq; vrbibus claris ius integrum, libertatemq; cum immunitate reddiderat, ipſa tributum Spadonibus penderet. Deficiet dies enumerantem ingratos, vſq; in vltimam patriæ exitia. Æquè immenſum erit, ſi percurrere cœpero, ipſa reſpublica quam ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſibi fuerit: quamq; non minus ſæpe peccauerit, quam in ipſam peccatum eſt. Camillum in exilium miſit: Scipionem dimiſit: exulauit poſt Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factum quicquid victor Catilina feciſſet. Rutilius innocentiæ præmium tulit in Aſia latere: Catoni populus Romanus præturam negauit, conſulatum pernegauit. Ingrati publice ſumus. Se quiſq; interroget: nemo nō aliquem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri, vt omnes querantur, niſi querendum eſt de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt. Tantum? & cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui videntur audaces. Adijce, & ambitioſi omnes ſunt, & impij omnes. Sed non eſt quod iraſcaris. ignoſce illis: omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta reuocare, vt dicam. Quā ingrata ſit iuuentus, vide. Quis non patri ſuo ſupremum diem, vt innocens ſit, optat? vt moderatus, exſpectat? vt pius, cogitet? Quotus quiſque vxoris optimæ mortem timet, vt non computet? Cui rogo litigatori defenſo, tam magni beneficij, vltra res proximas, memoria durauit?

Tribus vitandum eſt, quas fecimus

Quos Marius non reſaluaſſet, maximam dediſſet, occiderat alter.

Septē millia, alij octo.

In curia coegit duas legiones,

Armate rant, quos Cæſar inuida cauſa adduxit

Patria in crudelitate docuit, & ingratudinem erga bene: ingrata.

P[illegible] ingrati [illegible] ſugit bona.

Filius ante diē patrios inquirit in annos.

Hoc in principes, & Reſpublicas ſæpè conuenit, quorum inter alios non minimus eſt error, bene merentibus aut nullam, aut malam gratiam reddere. Quantum ea ex re detrimenti Reſpublica fecerit, & rei natura & hæc exempla docet. Nec mirū Rempublicam eſſe in bene meritos ciues ingratam, & in illam viciſsim ingratos alios; quia Deo pro tot bonis nemo ſatis gratus eſt.

6.2. Ingrati fuére in bene meritos Romani, vt qui Tarquinium Collatinum, nominis duntaxat odio in exiliū pepulerunt, Valerium ob domum in Velia extructam periclitari coegerunt, in Manlium, Camillum, Scipionem, Ciceronem vel crudeles, vel iniuſti fuerunt. Nec minus Athenienſes, barbara Oſtraciſmi lege fuerunt omnium gentium ingratiſsimi, apud quos magna beneficia, certi res erat periculi, id adeò ex eo natum, quod cum multos, & graues ſuſtinuiſſent tyrannos eos, quos ante claros, benefactores, populareſque habuerant, omnibus deinde ex æquo diffidere cœperunt. Lacedæmonij nihilo mitiores, Carthaginenſes omnium crudeliſsimi fuerunt, ingratiſsimique in duces ſuos.

Raro ſine inuidia patria ſeruatur.

6.3. Late verò patet vitium ingratitudinis, adeò vt Italus quærat; an principes, an verò populus magis ingratus eſſe ſoleat? Mallem eos eſſe mores, vt potius quæri poſsit, vtrum populus, an principes magis grati eſſe ſoleant? Concludit ille ingratitudinē oriri ex auaritia, & ambitione, deinde ſuſpicione, populum ex auaritia nunquā ingratum, propter ſuſpicionem verò multo rarius, quam principes. Ego verò hæc nequaquam, velut prudenter dicta, approbare poſsim. Auarus enim populus frequenter pecuniæ cupiditate, viros fortes, ſeſeque patriæ impendentes iuſto honorario priuat. Athenienſes in ipſis periculis, Philippo terrorem belli, & dolis circumferente, non in theatro modo deſidebant, ſed pecuniam etiam naualem pro mercede theatrica expendēdam cenſebant, Romani Camillo diem dixerunt, quaſi prędam Veienſem inique diſtribuiſſet, vnde in tantum virum tanta iniuria, niſi ex auaritia? Quantas concertationes Romæ leges Agrariæ excitarant? quibus vectigalia, nerui Reipublicæ incidebantur? Ea tamen auaritia, non modo Imperatorum donatiua, & præmia exercituum abſtulit, ſed Rempublicam magis, quam bella ipſa attriuit. Ingratus igitur ex auaritia eſt etiam populus. Eoque magis, quod in magna vnius ciuis præclare meriti commoda, optimates haud facilè conſentient, quod enim vni extra ordinem datur, collegis ſubducitur, ciues verò ingrati, acceptæ ſalutis, opes inuident ſuis ſeruatoribus, quamuis vitam ab ipſis, opeſque acceperint.

Vter magis ingratus populus an princeps.

Populus auaritia ingratus redditur.

Non ſolet quidem populus ingratus eſſe ex ambitione, quia magnorum facinorum, & præ-

miorum

Digitized by Google

miſerum non ſolet eſſe competitor, quia tamen per paucos regitur,& velut animatur, eorum ambitione ducitur: ſolent autem populares, & Demagogi, claris viris inuidere, eorum laudibus obtrectare, æmulationes, & ſimultates exercere. Scipio nauigat in Africam, & pericula ſubit, interim Catonem eius magnitudinem allatrantem, ingratus ſenatus, ingratus populus audit. Aliena igitur ambitione,

Populus paucorum ſemper affectibus regitur, ſæpe peſſimorū.

Vt neruis alienis mobile lignum

Ducitur.

Maligna plebs eſt, & inuida.

Pro ambitione verò, inſitum habet inuidentię virus, quo adeò imbuitur, vt optimè meritos ferre nequeat, magiſque doleat, viris magnis bene faciendi facultatem ſupereſſe, quam de beneficio gaudeat. Deinde non modo indoneus, ſed etiam maleuolus eſt beneficiorum æſtimator populus. Cum enim ſinguli Rempublicam non admodum curent, nulla beneficia magni pendunt, niſi cum priuata illis commoda ſunt adiuncta, & tamen cū illa obtinuerunt, plura exſpectant, aut alijs maiora data criminantur. Summa eſt autem ingratitudo, non agnoſcere beneficium.

Suſpicioſus eſt populus, ignoratione veri.

Neque verum eſt, populo non eſſe multas ſuſpicandi cauſas. Hiſtoria Athenienſis, Corinthia, Romana diuerſum docet. De libertatis inſidijs ſuſpicatur, de peculatu, de iudicijs, de omnibus rebus, qui plerunque rei geſtæ ſeriem ignorat. At principes vt plurimum cum ipſis ratio ſoleat reddi, omnium cognitionem habent. Nuſquā eſt populus moderatior, cultior, & magiſtratibus aptior, quam in liberis Imperij ciuitatibus, ante annos tamen centum, plerę que vrbes ex ſuſpicionibus contra ſenatum inſurrexerunt, & nonnullæ etiam ſanguinem fuderunt. Hodie multæ grauia de ſenatoribus ſuſpicantur, rationes poſtulaturæ, ni maioris potentiæ reſpectu quieſcerent.

Minores principes facile ingrati.

§. 4. Principum autem duplex eſt ſtatus, alij autem vnum habent principatum, vicinos hoſtes, aut æmulos. Illi, ſi quem habeant clarū belli ducem, victoria & prouincialium fauoribus munitum, facilè ſuſpicantur, & formidant. Ratio eſt; quia penè principem exæquant, & ſi velint, aut hoſtibus tradent, aut ipſi ſuccedent. Hi ex ſuſpicione ingrati eſſe ſolent, ſæpè etiam cum ſua clade mortem ducibus optare. Idque etiam eo magis, ſi opes ſuas exiles pro tanto nomine animaduertant. Alij ſunt admodum potentes, habentque multas prouincias, gubernatores, vicereges, tales raro ex ſuſpicione ſunt ingrati; quia duces quamuis clariſsimi lōgè à dominorum ſuorum magnitudine abſunt. Itaq; nec in talibus inuidia dominari ſolet. Deinde nunquam metus ex ducis perfidia probabilis oritur; quia nec vires illi, nec animus ſuppetit, vt vnius prouinciæ tyrannide occupata, vniuerſum regni corpus in ſe concitet. Hæc quamuis ita habeant, crebro tamen à populo, & principe hac in re peccatur. Gratitudo verò amicos parat & Rempublicam ſeruat.

Valde potēs princeps minus timet.

Plerią; vbi ſpes eſt, eo labores conſerunt.

§. 5. Primo enim magni intereſt, Reipublicæ bene meritis eſſe gratiam repoſitam. Princeps ingratus haud facilè viros bonos, nunquam magnanimos retinebit. Si pro magnis laboribus cuiuſcunque ciuis, ingratus es, non modo eum capitalem inimicum habiturus es, ſed aliorū quoq; induſtriam retundes, efficieſque, vt aliorſum reſpectent, & quærant vbi melius, & cum ſpe emolumenti, ponant beneficia. Nam reueta τὴν εἰς ἀτιμίαν ὀλιγωρίαν οἱ φιλότιμοι, καὶ οἱ ἐπιεικεῖς φέρουσι βαρέως. *Honorum cupidi, & prudentes, grauiter ferunt, cum per contumeliam negliguntur.* Ingentes calamitates induxerunt inhonorata magnatum geſta. Coriolanus ingratam patriam obſidione preſsit, Carbo per Barbaros oppugnauit, Narſes Longobardos Iuſtiniano impoſuit. Bonifacius Africę comes VVandalos adduxit. Qui enim poſt illuſtres ſuos labores, aditaque pericula, & ſidem cū ſanguine impenſam, alienos principum, aut Reipublicæ animos experiuntur, ſi vires fortes ſunt, & dignitatis ſuæ tenaces, ferè aliquid moliuntur, vt caueant (quod Octauianus dicebat) *Ne tolli poſſint.* Itaque militum ſibi animos conciliant, cum vicinis & aliquando hoſtibus conſpirant, munitiones occupant, & contemptum ſui vindicant. Quod in leuibus ambitio, hoc in alijs facit indignatio. Itaque ex principum, & rerumpublicarum ingratitudine, multæ & pernicioſæ tyrannides exortæ ſunt. Et profectò ſi non iuſta cauſa eſt rebellionis ingratitudo principis, at in vulgus eſt ſpecioſa, & læſo iniurias perſequenti fauetur. Idq; eo magis, quod turpe vitium eſt ingratitudo. Vere Herodianus. Καὶ τὰ μὲν δεινὰ τῶν ἔργων ἀεὶ μνημονεύεται. Τὸ γὰρ λυπῆσαν δυσεξάλειπτον. Τὰ δὲ χρηστά, ἅμα τῇ ἀπολαύσει, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην συναφανίζει. *Eorum quæ grauia acciderunt, ſemper manet memoria, quod quidem contriſtat, difficulter deletur. Beneficiorum verò memoria cum fructu conſumitur.*

Occupant ſceleſi viri militares.

Iniuria clarius trabalibus figitur.

Premunt eos, quorum labore ſunt metu liberati, fructumque laborum illis inuident, poſtquā enim canunt filiæ Ieruſalem: *Occidit Saul mille, & Dauid decem millia*, iam totius regni eſt ſalus ingrata, cum viri fortiſsimi laude coniuncta. Dauidi igitur iraſcitur, cuius beneficia omnia oneri erāt, cuius vltionem in quæſtu ponebat. Dedignatur videri beneficio affectus, tāquam minor, & quod ſæuientium eſt, beneficio nō ignoſcit. Omnia beneficia ſubuertit, & ſolum meminit, quod poſtpoſitus eſt. Nec miru moueri homines, cum beneficiorum nouas tabulas intuentur, rem ciuitatibus pernicioſiſsimam, Deus ipſe deteſtatur benefactorum obliuionem: vitam & libertatem populus Iſraeliticus debebat poſt Deum Moyſi. *Cerno*, inquit Deus, *quod populus iſte duræ ceruicis ſit: Dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam.* Sed mitiſſimus mortalium, ſuæ dignitatis oblitus, pro ingratis deprecatur: quod ſi alium principem duræ illæ ceruices ſortitæ eſſent, in ipſo deſerto cū ſpinis, & tribulis contriti iacuiſſent. Ioas Zachariam Ioiadæ filium cuius patri vitam, regnum, & pietatem vita, regnoque præſtantiorem debebat, è medio ſuſtulit, adeò plus potuit vna non iuſta offenſio, quam datum regnum. Adeò nihil beneficio citius ſeneſcit. Inde magnę clades in eam rempublicam fluxerunt. Auguſtus reddere populo imperium ſæpè cogitauit, ſed eum exempla ingrati populi terruerunt. Legerat Africani ſuperioris, qui Rempublicam reſtituerat victa Carthagine, in deſerto oppido Epitaphium. *Ingrata patria, ne oſſa quidem mea habebis.* Sciebat Africani fratrem Scipionem Aſiaticum, poſtquam ex opulentiſsimo orbe patriam diuitiarum impleſſet, de peculatu reum ad carceres iuſſum duci. Occurrebat indigna mors minoris Africani, quæ vltorem in foro non inuenit. verſabatur in manibus oratio P. Lentuli, qua exprobrabat populo ingratitudinem, Deoſque precabatur, ne vnquam in patriam reuerteretur, atque in Sicilia obijt. Ciceronem etiam pulſum nouerat, & Pompeio leuem gratiā, Cæſari etiam mortem illatam, ingratitudinis itaque metu ſceptrum tenuit, & immaniſsimis tyrannis

Ingratitudo ſuimet propriam cum aliena laude coniunctam habet.

Beneficiorū memoriam delet vnum verbum.

Ingratitudo populi libertatem impedit.

Virorum fortium eſt in aduerſis deſiderium, in pace contemptus.

rannis vt Roma ſeruiret, effecit. Multum illis populus Romanus debuit, quod de vindicta veteres non cogitarint, nam quid non potuiſſent viri illi, ſuorum temporum ſummi Imperatores, ſi ad hoſtes etiam non fortes acceſsiſſent? Quid potuerint, docuit Sertorius, docuerũt, qui ſecuti ſunt tyranni. Græciæ maximi viri fuerunt, Solon, Miltiades, Ariſtides, Themiſtocles, Alcibiades, Phocion, omnes illi vt narrare ſolebat Themiſtocles, *Platani fuerunt, ſub quas tempeſtate ſæuiente populus refugiebat, cœlo ſereno eas deſerebat.* Et quanquam nemo iniurias vltus eſt, ſi tamen Themiſtocles fundere patriæ ſanguinem, quam taurinum cruorem haurire maluiſſet, tres Athenarum fœdas belluas, noctuam, draconem, populum inconditum deleuiſſet. Peiere igitur illi ſua beneficia ſenſerunt, aliosque à beneficijs retraxerunt. Nam in dolium pertuſum beneficia mittit, qui præſtat ingratis, tot verò in dolio Reipublicæ rimæ ſunt, quot obliuioſæ, ingratæ, malignæ animæ. Pythius, Atys filius, cum Xerxem exercitu, pecunia, obſequio deliniuiſſet, omnia beneficia euertit, cum peteret, vt è quinque filijs vnicum ſenectuti ſuæ ſolatio retinere poſſet, eum amiſit: Xerxes enim exacerbatus, ſecari medium filium Pythij natu maximum, quem patris infelix amor deſiderarat, continuo imperauit, nec occultam eſſe voluit crudelem ingratitudinem; nam vtrinq; ad viam partes, cadaueris, vt per medium exercitus tranſiret, exponi voluit, illo die victum Xerxem iudico, quo tot populis, quos vix beneficijs deuinciret, ingratum animum triſti documento demonſtrauit. Quis enim pro tali monſtro arma caperet? Quis non crederet, bene agi cum humano genere, ſi è medio tam malignus animus tolleretur? Parum dixit Pindarus:

Tres belluæ fœdæ Athenis.

Xerxes ingratitudinem à ſe ſuos alienat.

Παλαιὰ μὲν εὕδει χάρις, ἀμνάμονες δὲ βροτοί.
Antiqua quidem dormit gratia, obliuioſi ſunt vero mortales.

Παλαιὰ μὲν εὕδει χάρις, ἀμνάμονες δὲ βροτοί.

Parum, inquam, dixit: Noua, recens, vigens, viuenſque dormit gratia, nec immemores modo ſunt homines, ſed ne ſentiunt quidem gratiam. Querebatur Fredericus Imperator beneficijs perfidos fieri, ita eſt; quia beneficia magna, oſtendendæ perfidiæ copiam præbent. Venenum igitur in ſe conuertit ingratus dum alienatâ ſe omnes. *Huic ingrato,* inquit Seneca, lib. 4. de benef. *qui beneficiorũ fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quam decoctori pecuniam credet, aut depoſitum committet ei, qui iam pluribus abnegauit.*

Ingrato nemo beneficia confert.

§. 6. Gratus igitur ſit princeps, grata reſpublica, ſed ita largiatur, vt neminem ſibi formidandum efficiat, cito, honorificeque donet, & firma, & ſpecioſa. Qui verò accipiunt, debere ſe ſciant non modo gratiam, ſed legitimum etiam vſum beneficij, vt ad Reipublicæ ſalutem, libertatemq; illud conuertant. Interim hoc ſibi principes dictum exiſtiment, quod Seneca lib. de benef. monet. *Nõ eſt autem quod tardiores faciat ad bene merendum, turba ingratorum. Nam primum, (vt dixi) nos illã augemus: deinde ne Deos quidem immortales ab hac tam effuſa benignitate ſacrilegi, negligentesq; eorum, deterrent. Vtuntur natura ſua, & cuncta, interq; illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes, iuuant. Hos ſequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur: demus beneficia, non fœneremus. Dignus eſt decipi qui de recipiendo cogitauit, cùm daret. At malè ceſsit. Et liberi, & coniuges ſpem ſefellerunt: tamen & educamus, & ducimus, adeoq; aduerſus experimenta pertinaces ſumus, vt bella victi, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet? quaſi quis non dat, quia non recipit, dedit vt reciperet, bonamq; ingratorum facit cauſam: quibus ita demum turpe eſt non reddere, ſi & licet. Quam multi indigni luce ſunt? & tamen dies oritur. Quam multi, quod nati ſunt, queruntur? tamen natura ſobolem nouam gignit, ipſosq; qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur. Hoc & magni animi & boni proprium eſt, non fructum beneficiorum ſequi, ſed ipſa, & poſt malos quoq; bonum quærere.*

Malorum & ingratorum turba, beneficentiam tollere non debet.

CAPVT IX.

Principem & Rempublicam oportere eſſe liberalem.

§. 1. SPeciem liberalitatis, reuera auaritiam ſuo principi Machiauellus commendat cap. 16. *Primo quidem non negat, fore optimum vt liberalis princeps habeatur:* at ſine præſtat eum eſſe, & haberi. Niſi enim verè liberalis ſit, ſed famam tantum aucupetur, in magna ſe, ac Rempublicam mala conijciet: aut fronte duntaxat & verbis liberalis homines ducet, atque ita odia incurret, & ipſe ſua beneficia, differẽdo corrumpet, aut modum non ſeruando, auferet bonis, quod tribuat indignis.

Multi ſimulant verè liberalitatem ... ipſam negligunt.

§. 2. Deinde rectè reprehendit eum, qui vt beneficentiæ nomen retineat, omnia profundit, quem deinde neceſſe ſit ad prædas, rapinaſque conuerti, quem facilè publica euertẽt odia, cum omnibus eripiat, quod paucis donet. Tertio, Melius eſſe, vt parcus ſit, ita enim omnes illi amicos fore, quibus nihil ademerit. Quarto principatum occupaturis neceſſariã eſſe liberalitatis opinionẽ. Denique ex alieno largum eſſe ſuadet. *Atq; iterũ, ſi quis diceret multos extitiſſe Principes, qui ſuis exercitibus res magnas geſſerunt, qui tamen illa beneficẽtia excelluerunt: dicendum eſt principem, vel de ſuis, vel de alienorum bonis ſumptus facere. Si primum, parcus eſſe debet: ſi ſecundum, neceſſe eſt, vt nullam partem liberalitatis prætermittat. Atqui principi in expeditionem exercitus educenti (qui exercitus præda, direptionibus, tributis ſint alendi) alienaq; tractanti, neceſſaria eſt hæc liberalitas, alioquin milites illum non ſequerentur. Quod autem non eſt tuum, nec tui populi, id liberalius conferri poteſt: vti à Cyro, Cæſare, & Alexandro factum conſtat. Non enim id, quod de alienis bonis infumis, tibi exiſtimationem adimit, imo cumulatiorem reddit: ſed à proprijs opibus abſumptis, tibi detrimentum venit. Atq; nihil eſt quod magis ſeipſum cõſumat, quam liberalitas, qua inter vtendum facultatem vtendi amittis, atq; ad egeſtatem redigeris, aut ad tui contemptum: vel ſi paupertatem iudicas vitandam, tunc ad rapinas te conuertis, atque ad odium tibi conciliandum.*

Profuſio damnanda.

De alieno dare, ſit ad rapinas ... excitat, non eſt liberalis, ſed ...

Improbum hoc eſt conſilium, vt enim liberales videantur, raptores & orbis terrarum prædones eſſe iubet. Verum nec Cyro, nec Alexandro, nec Cæſari opulentis latronibus res illa bene ceſsit, nec bene cedet vlli principum. Cæſar vndecies centena hominum millia extra bella ciuilia concidit, & bellorum cauſas ferè auariciã habuit: omnia demum illa ſuis vulneribus luit. Alexander breui malè partorum vſura conflictatus eſt, omnemque progeniem, vltioni gentium violatarum impendit. Cyri inſatiabilis cupiditas, in humano ſanguine contabuit.

Hoc

In bello iuſto dux ſit ex hoſtico liberalis.

Hoc tamen principi ſuadeo, ſi iuſtum ac legitimum bellum gerit, in duces, & milites ſe munificum exhibeat, nec modo prædam largiatur, ſed vicos, caſtella, ciuitates, prouinciolas quaſi feuda, aut emphyteuſin in benemeritos cum nouo honoris titulo diſtribuat: hoc enim modo fidã ſemper militum ac ducum manum, promptamque parabit, quod res illi ſuas tueantur conſtantius, quam principis. verum iſta non tam ad liberalitatem pertinent, quam militarem prudentiam, de qua libro decimo diſputabo.

Liberalitas medium tenet.

§. 3. Liberalitas igitur vera principi cõuenit, eſtque maximè decora: quia gratioſiſsima virtus, in tanta materiæ amplitudine, diuina penitus videtur. *Eſt verò in ſeruandis, erogandisq́; opibus moderata ratio, inter auaritia & prodigalitatis extrema mediũ tenens*, in affectu benignitas, in effectu beneficentia nominatur, Græci aliquando ἐλευθεριότητα, aliquando δαψίλειαν appellant, vim tamen huius virtutis præcipuè exprimit εὐδαπάνια, ſumptus enim omnes bene collocat liberalitas, & quamuis ab ingratis excipiantur, non tamen alia turpitudo, liberalitatis dignitatem contaminat, quemadmodum nec contra ſolis decorem eſt, quod in ſpeluncas & cloacas radij fulgentes incidant.

Liberalitatis eſt dare, reddere.

Duo ſunt autem genera liberalitatis, vnũ dandi beneficij, alterum reddendi; de reddendo ſuperiore diſputatione egi; nam ad gratitudinem pertinet. de dando nũc ago, cuius etiam ratio duplex eſt, aut enim opera fit, aut pecunia. Magna ſemper virtus, ſiue ex arca; ſiue labore promatur. *Qui dat beneficia*, inquit Seneca, *Deos imitatur, qui repetit, fœneratores.* Nihil liberalitate eſt naturæ hominis accommodatius. Natura enim ad liberalitatẽ propenſi ſumus.

Liberalitas libero homini eſt.

Homines hominibus prodeſſe natura iubet. At principem in ſublimi locauit, vt magnitudinem ſuam benefaciendo demõſtret. Habet & hoc ea quæ eſt in principe beneficentia, vt maximè liberalitas vocetur, illa enim non quia liberis datur, ſed quia à libero animo, nõ coacto, non adſtricto, nõ repetente, proficiſcitur. Princeps maximè in donando liber eſt, nec metu exprimitur, nec ſpe ſolicitatur eius liberalitas. Natura cunctis beneficentiam commendat; princeps, quia pater; Reſpublica, quia mater; vtraque, quia diues eſt, eam exercere debent. Principem armis vinci humanũ eſt, liberalitate flagitioſũ eſt.

Reges vinci priuatum beneficijs.

Magnæ Monarchiæ capax erat Anaxilaus, qui in regno hoc iudicabat eſſe beatiſsimum non vinci beneficijs. Non poſſe ſic vinci, inter humana magnum arbitror, vinci tamen reges poſſe arbitror. nam magnæ virtutis eſt, principis amicum, & familiarem eſſe eius, qui facilè offendi, offenſus multum nocere poſsit. Principis, inquam eſſe amicum, non purpuræ, non ſpei ſuæ.

Difficile, principis amicum eſſe.

Neque malè regem definiuit optimum Alexander; Eum eſſe, qui beneficijs amicos, hoſteſque deuinciat. Beneficijs non verbis, verborum enim liberalitas cum reſtrictione beneficiorum vix priuatum decent, nec celari poteſt ea vel vno anno ſimulatio; quia multis petentibus verba data cum intelligunt, irrideri ſe putant à principe blando, non iuuari à benefico. Non niſi bona interpretatione mollitũ hoc princeps probet, vt:

Munificus laudis, ſed non ſit prodigus auri.

Simulachrum enim liberalitatis ille magnus adulator tenet, & verbis quid deceat oſtendit, lacta verbis aſſimia vetat auaritia. Non tamen hæc eo dico, vt ſentiam non oſtendendos affectus.

Voluntas benefica beneficium eſt.

Nec enim aurum, nec argentum, vt rectè monet Seneca de ben. nec quicquam eorum quæ à proximis accipiuntur, beneficium eſt; ſed ipſa tribuentis voluntas. hanc vt agnoſcat ille, qui dona accipit, laborandum eſt.

Conſtituat igitur princeps verum, atque ad imitandum ſibi propoſitum eſſe, quod dixit regum ditiſsimus Ptolomæus. *Magis regium eſſe ditare, quam diteſcere.* Et quod eadem ſententia Artaxerxes: *Magis regium eſſe, addere, quam adimere.*

§. 4. Largus igitur ſit princeps. Sed in beneficentia modum rationemque ſequatur, non impetum.

Primo quidem delectum habeat eorum quibus donet; nam in vulgus temere effundẽda non ſunt.

Beneficia in vulgus cum largiri inſtitueris,
Perdenda ſunt multa, vt ſemel ponas bene.

Specie liberalitatis nõ ſunt alenda ociosorum vitia.

Quod non ita intelliges, quaſi miſero popello beneficum ſe princeps exhibere non debeat; nam vel maximè miſeris ſuccurrere oportet. Sed iudicium debet adeſſe illi liberalitati, alioqui ſi vitia populi inepta largitione fouet, & ſibi & populis ſpecie liberalitatis imponit. Fœdã corruptio plebis Romanæ erat frumentatio, & viſceratio, ſubroſtrariã, & Theatralem turbã omnibus in vitijs ad ciendos tumultus idoneã ſaginabat luxurioſa ambitio. Auguſtus damnauit, ſed remouere nõ auſus eſt. ita Tranquillus.

Deſidia ſeditioſa largitione alitur.

Impetum ſe cepiſſe ſcribit frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum ceſſaret: neque tamen perſeueraſſe; quia certum haberet poſſe per ambitionem quandoq; reſtitui. Atq; ita poſt hanc rem temperauit, vt non minorem aratorum ac negotiantium, quam populi rationem duceret.

Ambitio profuſa eſt, & rapax.

Nec minus ſcelerata alterius generis, & falſa liberalitas, quæ etiam vetita eſt. *Edixit Cæſar, vt ait, ne quis magiſtratus, aut procurator qui prouinciam obtineret, ſpectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet. Nam ante non minus tali largitione, quam corripienda pecunijs; ſubiectos affligebant: dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant.* Tacitus l. 13.

Nullum eſt, quo poſtulantes intulit ſuffragatur.

Ego ne Perſarum quidem morem probarim, apud quos primum poſcenti regẽ, nihil negare moris erat, potuit enim vt eſt hominum malitia, aliquid cum flagitio, aut iniuria cõiunctum peti; cogereturque nouus rex vel ſcelere initia regni dedecorare, vel cõtra receptum morẽ cum ſugillatione auaritiæ poſtulata denegare.

Crudelia munera tyrannorum indicia.

§. 5. Secundo liberalitatis eſt dare non nocitura, non dico de crudelibus muneribus, non περὶ δώρων ἀδώρων de donis non donis, qualia erant Heliogabali, qui munera ſpargebat, vt concurrentes ſe mutuo obtererent, & militum ſcutis confixi interirent. Sed de illis quæ occultius nocent, qualia erant Veſpaſiani, qui præſides prouinciæ dabat auariſsimos, quos deinde plenios rapinis trucidabat, ita vt *illis tãquam ſpongijs* vti diceretur. Cur iracundo iuriſdictionem, auaro ærarium, contumelioſo exercitum committit? Ne pecuniã quidem prodigo, non magis quam furioſo gladium dabit.

Beneficia importuna oculos perdunt.

Nunc adeò crebrum eſt, vt principum donis magna pars diſpereat, & per ornamenta ipſa feriatur. *Depoſitum*, inquit Seneca lib. 4. de benef. cap. 10. *reddere per ſe res expetenda eſt: non tamen ſemper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. aliquando nihil intereſt vtrum inficier; an palam reddam. Intuebor vtilitatem eius, cui redditurus ſum,*

Leges recte donandi.

& nociturum illi depoſitum negabo. Idem in beneficio faciam Videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil enim ſine ratione faciendum eſt. non eſt autem beneficium, niſi quod ratione datur: quoniam

 ratio,

ratio, omnes honeſti comes eſt. Quam ſæpè hominum, donationem ſuam inconſultam obiurgantium, hãc audiuimus vocem, Mallem perdidiſſe, quã illi dediſſe? Turpiſsimum genus eſt inconſulta donatio: multoq́; grauius male dediſſe beneficiũ, quam non recepiſſe. Aliena enim culpa eſt, quod non recipimus: quod cui daremus non eligimus, noſtra. In electione nihil minus, quam hoc quod tu exiſtimas, ſpectabo, à quo recepturus ſim eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus ſit. Sæpè autem & non redditurus, gratus eſt; & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æſtimatio mea. Ideo locupletem, ſed indignum præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in ſumma inopia gratus: & cum omnia illi deerunt, ſupererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, nõ voluptatem, non gloriam. Vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam: quod oportet autem, non eſt ſine electione: quæ qualis futura ſit, interrogas? Eligam virum integrum, ſimplicem, memorem gratum, alieni abſtinentem, ſui non auarè tenacem, beneuolum.

Quædam beneficia premunt, non iuuãt.

Et lib. ſecũdo, c. 14. *Sunt quædam nocitura impetrantibus: quæ nõ dare, ſed negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque vtilitatem potius, quam voluntatem petentium. Sæpè enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere quam perniciosa ſint licet: quia iudicium interpellat affectus: ſed cum ſubſedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui cõſilium fugat, cecidit; deteſtamur pernicioſos malorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amãtibus quicquid contra ſe vſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impenſe ac ſubmiſſe, nonnunquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus nõ dare. Tum initia beneficiorum ſuorũ ſpectare, tũ etiam exitus decet: & ea dare quæ non tãtum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicãt: ſcio hoc illi non profuturum, ſed quid faciam? rogat, reſiſtere eius precibus non poſſum. Viderit, de ſe, non de me, queretur.*

Noxia acrius deſiderantur.

Summũ beneficium eſt beneficia nocitura negare.

§. 6. Tertio. Neq; principi decorum eſt, addo nec tutum eſt, ſine ratione donare. Seneca li. 2. de ben. c. 16. *Vrbem cuidam Alexãder donabat veſanus, & qui nihil animo non grande conciperet: cum ille cui donabatur, ſeipſe menſus, tanti muneris inuidiam refugiſſet, dicens non conuenire fortunæ ſuæ: Non quæro, inquit, quid te accipere deceat, ſed quid me dare. Animoſa vox videtur, & regia: cum ſit ſtultiſsima. Nihil enim per ſe quemquam decet: refert quid, cui, quando, quare, vbi, & cætera, ſine quibus facti ratio non conſtabit. Tumidiſsimum animal! ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur perſonarum ac dignitatum proportio: & cum ſit vbiq; virtutis modus, æquè peccat quod excedit, quã quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi, & te in tantum fortuna ſuſtulerit, vt congiaria tua, vrbes ſint: quas quanto maioris animi fuit non capere, quam ſpargere? eſt tamen aliquis minor, quam vt in ſinu eius condẽda ſit ciuitas.* Quis magni ſe quippiam accepturum putaret, aut accepiſſe, cum hominẽ rudem, indignum, ciuitatis factum Dominum videt? Quid ducibus veteranis, commilitonibus, flori nobilitatis Macedonicæ largietur? Poſtpoſitum ſe quiſq; alteri indigno magis dolet, quam multis æquatum. Si ciuitas danda, quia rex es, da tuis, patriſque tui veteranis. Da princeps fidis, da conſiliarijs prudentibus, in citharœdas, aucupes, ludricatis parcus; laudis hoc eſt; mulcẽt illi ad breue tempus ſenſus, alij labores tuos magna parte leuant, pro te moriuntur.

Veſana donationes.

Indignis data munera, dignos offendunt.

§. 7. Quarto. Ratio illa ſeruanda eſt, vt liberatas ſit pro facultatibus ſita donabis, ne ipſe egeas. Sordidum tamen eſſe veto. De Galba ſcribit Dio; *Erat in coacerüanda pecunia inexplebilis, tanquam multis rebus indigeret, deq; ea ita paruum impendebat, vt nõ drachmas, ſed obulos nonnullis largiretur.* Antigonus ioco potius, quam auaritia Diogenem eluſit, petenti enim talentum, negauit, adiecitque: *Plus eſſe quam quod Cynicus petere deberet*, cum verò repulſus denarium peteret, reſpondit: *minus eſſe, quam quod deceret regem dare.* Sit igitur liberalitas par facultatibus. *Quomodo potueris, eſto miſericors, ſi multum, abundanter tribue, ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri ſtude.* Ariſtoteles ad liberalitatem pertinere ait, *ne ita tribuat, vt pauciora ſibi relinquat.* Poteſt enim & in paruis opibus eſſe magna liberalitas. Optime Seneca libro 1. de beneficijs cap. 6. *Animus eſt, qui parua extollit: ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtat: ipſa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali id refert, quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. ſicut nec in victimis quidem, licet opimæ ſint, auroque præfulgeant, Deorum eſt honos; ſed pia ac recta voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre ac fitilla religioſi ſunt; mali rurſus non effugiunt impietatem, quamuis aras ſanguine multo cruentarint. Si beneficia in rebus, non in ipſa benefaciendi voluntate conſiſterent, eo maiora eſſent, quo maiora ſunt, quæ accepimus. id autem falſum eſt. nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice: qui regum æquauit opes animo: qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit. qui non voluntatem tãtum iuuãdi habuit, ſed cupiditatẽ: qui accipere ſe putauit beneficium, cum daret: qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dediſſet: qui occaſionem, qua prodeſſet, & occupauit & quæſiuit. Cõtra ingrata ſunt (vt dixi) licet re ac ſpecie magna videãtur, quæ danti aut extorquentur, aut excidunt: multoq́ue gratius venit quod facili, quam quod plena manu datur. Exiguum eſt quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At hic quod dedit, magnũ eſt: ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cum daret, gemuit, ſed ſuperbe dedit, ſed circumtulit, & placere non ei, cui præſtabat voluit, ambitioni dedit, non mihi.*

Sordes in principe non ferenda.

Animis munera piſantur.

§. 8. Quinto. Etiam cito det. Qui tardè voluit, diu noluit. Ingratum beneficium gratia tarda facit. Omnis benignitas properat, proprium eſt libenter facientis, cito facere. Sed in principe maximè eſt hac in parte cauẽda inæqualitas. Annoſum miniſtrum, veteranum ducem habet, alios ille breui tempore, per leuia, & non periculoſa obſequia ditatos videt, ſe deſeri, nec eſt tam acerbum deſeri, quam ne in turbam quidem admitti. Quidquid indignioribus donari vident, ſibi ereptum putant. Hac igitur in re omatiſsima propeératio conſtituenda eſt. Deſinunt enim amare principem, à quo ſe præteritos arbitrãtur. Ludio, vel adulator vna hora præripit, quod decem annos ſenator exſpectat, quod multo ſanguine miles fidelis emeruit. Et nonus interdum citharœdus, veterani ducis præmia capit.

Celeritas eſt vita beneficij.

Ludrica vulneribus potiora ſũt, in aula peruerti principes.

Quod ſi ordinem ſeruari animaduertant, & meritorum reſpectu honores, opesque diſtribui, probare ſuam operam in opportunum tempus conabuntur, nec ſe dilatos, ſed præmiſſos alios iudicabunt.

§. 9. Sexto. Principi ſæpè non ſuo arbitrio, ſed reipublicę bono, tẽperanda liberalitas eſt, nã ſæpè indignis dona conferenda ſunt, ne noceant. Ad firmitatem imperij ſpectat, malorum animos beneficijs obſtringere, vt minus, aut tardius noceant, aut omnino à parua voluntate deſiſtant. Nero initio imperij, largitionibus validiſsimum quemq́ue obſtringebat, vt refert Tacitus.

Indignorũ potentia ſæpe dona proijcienda ſunt.

Alexan-

Alexandro ſaluti ſuit, poſt commeſſationem liberalitas, & comitas, vnus enim è cõiuratis, machinationes in cædem eius initas patefecit. Non erunt fideles improbi, quos ſic emeris, neq; proditores, quibus precium dederis, ſed accepto bolo ſeſe ſubducent, ne obſequium debere videantur. Sed tamen iterum ſperabunt.

Summa liberalitas dare ſine verecundia accipientis.

§.10. Septimo. Dare libenter, date cito, dare antequam rogeris, beneficiorum ornamenta, & velut conditura ſunt. At dare etiam tecte, & ſine accipiẽtis verecundia ipſis muneribus maius eſt. Rara virtus nolle cõſtare ſuam liberalitatem hominibus, velle latere etiam accipientem. Rara, inquam, atque in S. Nicolao præſule Myrenſi tã laudata, & per Chriſtianum orbem grata munuſculorum iucunditate celebrata: multi plura dederunt, pauci accipientis conſcientiam fugerunt. Qui optimo animo donant, nec beneficia computant, vt in formam debiti tranſeant, gratos tamen eſſe cupiant eos, quibus donant. Sacer ille antiſtes purum eſſe beneficium voluit, nihil decidi paſſus eſt, ideoque abſcondit, ſed Deus qui viderat in abſcondito, palam fecit in conſpectu ſolis huius, & quærit imitatores.

Gratioſum principem facit, ſi nobiles familias adiuuet.

§.11. Octauo. Grata eſt, & regno firmando idonea liberalitas, familias veteres, nobileſque fouere, ciuitates afflictas ſubleuare. De Veſpaſiano ita recenſet Suetonius. *In omne hominum genus liberaliſſimus. Expleuit cenſum ſenatorum. conſulares inopes quingentis ſeſtertijs annuis ſuſtẽtauit: plurimas per totum orbem ciuitates terræ motu, aut incendio afflictas reſtituit in melius.*

Magno Tiberius odio fuit, ob quoſdam nobiles, nõ ſuo vitio, ſed fortunæ iniquitate pauperes, ſuperbè reiectos. Cauſa eſt, quia nihil tam miſerũ omnibus videtur, quam nobilitas abiecta; omnes illis fauẽt, omnes miſerantur; interdum & inimici. Itaque omnium animos afficit, præcipuè nobilium & potentium glorioſa principis liberalitas. Quam miſerationem ſui excitet, cum generoſa domus, & indoles indignam fortunam ſubijt, multa oſtendunt. Valer. l.8.c.1. *Aulus Gabinius in maximo infamiæ ſuæ ardore, ſuffragijs populi C. Memmio accuſatore ſubiectus, abrupta eſſe ſpei videbatur: quoniam & accuſatio partes ſuas planè exhibebat, & defenſionis præſidia inualida fide nitebantur: & qui iudicabant, ira præcipiti, pœnam hominis cupidè expetebant. Lictor igitur & carcer ante oculos obuerſabãtur; Cum interim omnia iſta propitia fortuna interuentu diſpulſa ſunt. Filius namq; Gabinij Siſenna conſternationis impulſu ad pedes ſe Memmij ſupplex proſtrauit; inde aliquod fomentum procellæ petens, vnde totus impetus tẽpeſtatis eruperat: Quem truci vultu à ſe victor inſolens repulſum, excuſſo è manu annulo humi iacere aliquandiu paſſus eſt. Quod ſpectaculum fecit, vt Lælius tribunus plebis approbantibus cunctis Gabiniũ dimitti iuberet; ac documentum daretur, neq; ſecundarum rerũ prouentu inſolenter abuti, neq; aduerſis propere quenquam debilitari oportere.*

Improbos etiam populus miſeretur, ſi nobiles ſint.

Abiectã eſſe nobilitatem magna pœna eſt.

Item L. Piſo à P. Claudio Pulchro accuſatus, quod graues & intolerabiles iniurias ſocijs intuliſſet: haud dubiam ruinæ metũ fortuito auxilio vitauit. Namq; per id ipſum tẽpus, quo triſtes de eo ſentẽtiæ ferebantur, repẽtina vis nimbi incidit. Cumq; proſtratus humi pedes iudicum oſcularetur, os ſuum cœno repleuit. Quod conſpectum totã quæſtionem à ſeueritate ad clementiã & manſuetudinẽ tranſtulit: quia ſatis iã graues pœnas eũ ſocijs dediſſe arbitrati ſunt, huc deductũ neceſſitatis, vt abiicere ſe tam ſuppliciter, aut extollere tam deformiter cogeretur.

Quinctius Flaminius Augur à C. Valerio ædile ad populum reus actus, cum quatuordecim tribuum ſuffragijs damnatus eſſet, proclamauit ſe innocentẽ opprimi. Cui Valerius æquè clara voce reſpondit, nihil ſua intereſſe, nocenſne an innoxius periret, dummodo periret. Qua violentia dicti, reliquas tribus aduerſario donauit. Abiecerat inimicum: eundem dum pro certo peſſundatum credidit, erexit: victoriamq; in ipſa victoria perdidit.

Iniuſti in prouincias ſunt, qui tã faciles in nobilitatem prædatricẽ.

Marcus quoq; Aemilius Scaurus repetundarũ reus, adeò perditã & conploratam defenſionem in iudiciũ attulit; vt accuſator diceret, lege ſibi centũ atq; viginti hominibus denunciato teſtimoniũ licere, ſeq; non recuſare quo minus abſolueretur, ſi totidẽ nominaſſet: quib. in prouincia nihil abſtuliſſet. Licet tam bona conditione vti non potuerit, tamen propter vetuſtiſſimam nobilitatem, & recentem memoriam patris abſolutus eſt.

Si populus tam fauet improbis, imo adeò ipſi Iudices iurati, quantum amoris ſibi Reſpublica, aut princeps colliget, ſi innocentes, bonoſque viros, quos inops nobilitas magis grauat, quam ornat, natalium honori pares faciat. De omni liberalitate verè dixit Lactant. l. de ira Dei. *Iuſtitia & beneficẽtia tam immortales ſunt, quã mens & anima, quæ bonis operibus ſimilitudinem Dei aſſequitur.*

In cognatos ſit parcus, quia prouinciarum ſanguine viuere non debent.

§.12. Nono. Monerẽ etiam principem, vt in ſuã familiam, atque agnatos liberalitatem exerceret; verum quia ex multis pauci eam in partem peccant, ac frequenter Eccleſiæ queruntur, prouinciarum opes in nepotulos, & cognatulos congeri, retrahenda potius videtur manus, quæ ſuæ tantũ familiæ non patriæ munifica eſt. opportune ea de re dicam, cum de magiſtratibus egero.

Crebro dare, quã ſemel omnia melius eſt.

§.13. Decimo, Nunquam pleno horreo, vel vt Græci loquuntur ὅλῳ τῷ θυλάκῳ *ſacco*, omnia princeps effundat, Crebro det, & per partes; ratio eſt, quia ita & præſentis & præteritorum meminerũt, & beneficia beneficijs cumulãtur; deinde ſi totũ ſimul accipiãt, facilè aufugiũt, auida ſpes futuri eſt, detinetq; alioqui abituros. Inde eſt, quod frequẽter principes in ore habent. *Dari hoc non vt munus, ſed vt indicium fauoris, non fore vltimũ, initiũ amplioris beneficentiæ fore.* Deniq; nemo tam multa à principe accepit, quin plura optarit, & plura ſperet, deſcripſit hoc ingeniũ in vno Seneca, ſed penè in omnib. eſt; l.2.c.27. de ben. *Cn. Lẽtulus augur, diuitiarum maximum exemplũ, antequam illũ libertini pauperem facerent (hic quater millies ſeſtertiũ ſuũ vidit. proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit) ingenij fuit tã ſterilis, quam puſilli. Cũ enim eſſet auariſſimus, nummos citius emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat ſermonis. Hic cùm omnia incrementa ſua D. Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem, ſub honore nobilitatis laborantem; princeps iam ciuitatis, & pecunia, & gratia, ſubinde Auguſto ſolebat queri, dicens, A ſtudijs ſe abductũ. Nihil tantum in ſe congeſtum eſſe, quantum perdidiſſet, relicta eloquẽtia. At illi inter alia hoc quoq; D. Auguſtus præſtiterat, quod illũ deriſu ac labore irrito liberauerat. Nõ patitur auiditas quẽquam eſſe gratũ, nũquã enim improbæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Eo maiora cupimus, quo maiora venerunt, multoq; concitatior eſt auaritia, in magnarum opum congeſtu collocata. Vt flammæ infinitè acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit.*

Inſatiabilis eſt auiditas.

Ditare itaque multos princeps, paucos ſatiare poteſt.

Cum munus neceſſitas extorſit, ingratum eſt. quia ab inuito.

§.14. Vndecimo. Id quoque cauẽdum, ne liberalitas coacta videatur, Daniel à Baltaſſare diu neglectus & iam penè ignotus, in extrema neceſſitate aduocatur, honores, & tertius in regno locus defertur. Sed nolebat ille munera perituri regni, quæ cauſam eius deteriorem erant factura apud victorem, itaque liberè reijcit: *Munera*

(inquit) *tua tibi ſint, & dona domus tuæ altera da.* Antiochi quoque, atq; aliorum regum Syriæ cũ eſſent in metu, & periculis prolixæ erant erga Iudæos pollicitationes, ſed ingratæ; quia timore expreſſæ. Mature itaque donis commodiſque nobilitatis, & plebis animos princeps occupabit, quod enim in periculo datur, proijci putant, quia retineri non poſsit, & reuocatum iri putant ablato timore. Prudẽter Romanus ſenatus pulſis regibus, cum ingentem belli molem ab Hetruria proſpicerent, multa populo indulſit, imo populum coluit, faſces ſubmiſit cõſul, prouocationem ad populum permiſit, in nexos, & obæratos liberalis fuit, æquo iure cum plebe vixit; quodq; ſummũ eſt ad conciliandos vulgi animos momẽtum, tributa remiſit, annonã curauit, ſalẽ gratuito dedit. Hæc ita ſi dentur vt neceſsitatis eſſe munera videantur, præterquam quod damnoſa ſunt, populũ magis alienant, magno enim timore, & diffidentia rerum ſuarum prodigum principem arbitrantur, neque iam eſſe liberalem, qui hactenus auaritiæ ſtuduerit. Quemadmodum cum ſatiſcente naue merces in mare proijci cernunt illi, qui in littore conſiſtunt, quamuis cauſam tantorum detrimẽtorũ non videant, magno tamẽ eſſe in diſcrimine vectores conijciunt: ita quoque ex auari principis repentina largitione arcana periculorum plebs ſuſpicata, alio ſpes ſuas, animoſque transfert.

Princeps prudens liberalitate ſibi in pace conciliat, vt in bello fideles habeat.

Damnoſa & periculoſa liberalitas ſubita.

§. 15. Duodecimo. Dare potentibus, Nero apud Tacit. 3. largitionibus validiſsimum quemq; obſtringit. In bona cauſa, pro ſalute populi, noctuas Athenas, ligna in Syluam, & vndam in Oceanum feret princeps. Quianamque diuitum cupiditas eſt incitatior, & multis eget potentium ſumptuoſa vita, eos conciliare muneribus liberalitatis eſt, alienare verò negligendo, auaritiæ. Non verebitur princeps prudentis ſupplantatoris exemplum imitari, qui dixit: Gen. 32. 20. *Placabo eum muneribus, quæ præcedunt, & poſtea videbo illum: forſitan propitiabitur mihi.*

Sit munificus in potentes.

§. 16. Tertiodecimo. Cum magno in auaritiæ ac tenacitatis periculo ſint principes; nam ſemper adſunt fiſci, & rapinarum patroni, præter hoc natura humana diuitiarum auida eſt, & cum pecuniæ incremento rabies cupiditatis augetur; id vnũ ante omnia præſtabit, ne in accipiendo ſit facilis. Itaque vectigalia, tributaque omnia moderabitur. Exactores conſtituet iuſtos, ac integros.

Virtus liberalitatis in rep. non aſpera.

Certo igitur ſibi perſuadebit, non regni eſſe firmamentum, ſed peſtilentem eam abundantiã, qualis eſt in corporibus vitioſi humoris copia intenſis, cum iniuſtis exactionibus æraria turgent, ſubditorum verò nec res eſt, nec ſpes vlla, niſi in rerum mutatione. Cum talis eſt princeps, vt nunquam ſatigetur τῷ κερδαίνειν, vt Adriano dicebat Epictetus. Cum orbis opes in vnam domum congerit, vt facere omniũ imperatorum auariſsimus inſtituerat Seuerus. Vt Iuſtinianus quem Zonaras ſemper auarum, ſemper egentem, ſępè prodigum fuiſſe auctor eſt. Non tamen opus eſt antiquis exẽplis, omniũ rapacitatẽ exſuperat Turcarũ Imperator, qui omnium facultates ſuas eſſe arbitratur.

Princeps rapax ad deſperationem ſubditos redigit.

§. 17. Animo ſuo princeps magnanimus per pẽdat, maius eſſe, certeq; gratius prodeſſe omnibus, quam opes magnas habere. Quorſum enim magni theſauri iniquè collecti, per multos annos coaceruati? quos vnus Iulius effringet? vnus Caius diſsipabit? Auaritiæ labor, auari eſt; emolumentum ſucceſſoris; & ſæpè inimici. Exemplo nobis eſt in hiſtoria Haitoni Armeni memoratus (c. 26. armeniæ) Haolonus. *Hic frater Mangonis Cham. 4. Imperatoris Tartarorum an. 1258. baptizati, cœpit Baldach, ſeu Babylonem, iuſsitq; ad ſe Caliphum adduci, & omnem eius theſaurum ad ſe deferri: tum ei dixit Haolonus, cur tanto theſauro non euocabas vicinos, & ſtipendiarios ad te, tuamq; regionem ab incurſionibus Tartarorum defendendam? Is reſpondebat: ſatis mihi virium habere videbar, ſi cum meis tantum pugnarem. Subiecit Haolonus. Tu Magiſter es omnium Machometi falſo vatis credentium: talis ergo tantusq; magiſter non alio eſt alendus cibo, quam hoc theſauro: hic tibi cibus eſto; ſic eum intra cubiculum auro, gemmisq; refertũ abſq; vllo cibo incluſum inedia coegit mori.*

Iniuſti theſauri, vel raptorem, vel furem inſpectant.

Auro immoritur auarus.

Mitius hac in parte Midæ fatum, qui contactu omnia in aurum vertit, nam varietate, & rerum mutationibus ſaltem oculos delectabat.

Adhæret auaro principi non minus quam priuatis funeſta pecunia, nec ſine ſenſu diuellitur. *Videatur & auaritia magis animi, acetuis auri, argẽtiq; incubat, & prouinciarum nominibus agros colit, & ſub ſingulis villicis latiores habet fines, quam quos conſules ſortiebantur.* Fatale eſt hoc in potentibus vitium. non enim fundos tantum, & domos, ſed regna & gentes in patrimonia ſua trahunt. *Coniũgunt non modo domum ad domum, & agrum agro copulant,* ſed regna regnis, maria iungunt maribus, & vni titulo gentium mortes impendunt.

CAPVT X.

Reipublicæ neceſſariam parſimoniam, pernicioſam eſſe prodigalitatem.

§. 1. VInculo perpetuo iuncta liberalitati manet parſimonia, quam Græci φειδὼ appellãt, imo fons eſt, & neruus liberalitatis. Vectigal diues, præſens, via priuatis ad opes compẽdioſa. Principi & Reipublicæ ad ſummam potentiã honeſtiſsima. Nõ definio eã quorũdam ſordibus, quæ etiam priuatos dedecent. Phaſaëlitas, & Sideras Pamphiliorum extremos, quia prouerbio locum dederunt, deteſtor. Sed neque Fabricium rapa coquentem ad oſtentationem magis glorioſarum ſordium, quam ex politica moderatione, rectè feciſſe arbitror. *Mediũ tenuero beatus:* ſit ducis menſa liberali & virili parſimonia conſtructa, tribuni, centuriones, & fortiſsimus quiſque pro teſtimonio fidei, virtutiſque inuitetur. Nemo principum illa imitetur, quæ Romani ipſi mirari, quam ſequi maluerũt. Nec ſunt illa præcepta tẽporum, ſed naturæ, quæ in principe maieſtatem, cum liberalitatẽ poſuit. Pyrrhus tantæ prudentię tantorum exercituum dux, eadem ætate, liberalĩ magnificentia ſuos habuit, & par Romanis fuit. Parſimonia igitur virtus eſt, *qua rem parant, partã tuentur, augent, reſtaurant, modo licito, honeſto, & ad bonum finem.* Qua in re nõ minus elucet fulgor liberalitatis, quam in muneribus conferendis. Neq; minor in vulgus ęſtimatio eſt retinentis parſimoniæ, quam liberalitatis erogantis. Eius finis eſt, nõ modo vt ſumptibus par ſit ærarium, vt ad temporum incerta repoſitum habeat prouincia peculium: ſed etiam ne quẽquam ſubiectorum tributis premere ſit neceſſe. Late patet hoc beneficiũ, nam omnibus confertur, quibus nihil adimitur. Deinde nunquam princeps pauper erit, ſi parcus erit. Conſtat noſtro tempore ex mediocribus prouincijs multos Eccleſiaſticos, ac ſæculares principes magnas opes non modo ſine ſuorum vexatione collegiſſe, verum multa oppida, vi-

Liberalitatis fons eſt parſimonia.

Sordes fugiendæ.

Rapa Fabricij ſordida.

Parſimonia ſine ſubditorum damno peculiũ conficit.

cos, monaſteria, Eccleſias, inſtauraſſe. Certe Reuerendiſsimus Iulius Herbipolenſis Epiſcopus Academia dotata, Prochotrophio inſigni atque opulento inſtructo, arcibus, monaſterijs, templis ædificatis reſtauratiſque, optimo ſtatu Rempublicam reliquit: nec tamen indecore œconomiam tractauit, & multis in rebus magnificentiã oſtendit.

Parcorum ſunt præclara geſta.

§. 2. Prima igitur ratio illa parcum, non auarum principẽ faciat. Quod longa experientia docuit, nihil niſi à parcis præclari geſtum eſſe. Quãquam enim Cæſar, Alexãder initio prodigi fuere, id tamen præſertim in bellis ciuilibus neceſsitate, non liberalitate, nec prodigalitate fecerunt. Pluris eſt tenere, quam parare imperium, occupatur impetu, retinetur iuſtitia, induſtria, parſimonia, recondito in vſus theſauro. Auarus erat Alexander, non parcus, interdum prodigus, & regnũ tamen opibus, & parſimonia ſtabilire conabatur. Certè ex Spolijs orietis multa retinebat: obijcit illi nobilis, ſed infelix reus, *triginta mulorũ millia captiuum illi aurum vehere.* Cæſar iam victor ab Antonio repoſcit pecuniam, indignantemq; & dicentem, *à me Cæſar pecuniam? an ſine me vicit? cur non ego potius ab illo?* ſoluere coegit. Nero effuſis opibus ad rapinas conuerſus eſt. Et veriſsimũ eſſe docuit, quod olim Timotheus exprobrauit Ariſtophõti: *Cui nihil ſatis eſt, ei nihil turpe eſt.* Neceſſe eſt ab alio ſumat, qui à ſe, hoc eſt, parſimonia non poteſt mutuum facere. Nam & regibus hoc datũ eſt à Socrate conſilium, licet Aeſchini priuato dictum ſit: παρ' ἑαυτοῦ δανείζεσθαι: In fœnus à ſeipſo ſumere. Siſtet paupertas, quocunque loco ſteterit frugalitas.

In Alexandro auaritia & prodigalitas.

Dent vbi dãdum, negent vbi negandum.

§. 3. Secunda ratio parſimoniæ eſt, vt ne dent vbi non debent, dent verò vbi dãdum eſt. Qua in re quam multi errores committantur, alio in loco dicam: cum principem meum opes colligere docebo. Nunc moneo multa dari ſæpè diabolo, pauco Chriſto. Audiamus potius Epiſcopi, & martyris Carthaginenſis orationem, lib. de opere, & eleemoſynis. *Donat vnuſquiſque aure oculos ſuos diabolum cum ſeruis ſuis, id eſt cum populo perditionis, ac mortis in medium proſilire, plebem Chriſti, præſente & iudicãte ipſo, comparationis examine prouocare dicentem. Ego pro iſtis quos mecum vides, nec alapas accepi, nec flagella ſuſtinui, nec crucem pertuli, nec ſanguinem fudi, nec familiam meam pretio paſsionis & cruoris redemi; ſed nec regnũ illis cæleſte promitto, nec ad paradiſũ reſtituta immortalitate denuo reuoco; & munera mihi quam pretioſa, quam grandia, quam nimio & longo labore quæſita ſumptuoſiſsimis apparatibus comparant, rebus ſuis vel obligatis in muneris comparatione, vel venditis; ac niſi editio honeſta ſucceſſerit, conuitijs ac ſibilis eijciuntur, & furore populari nonnunquam pene lapidantur? Tuos tales munerarios Chriſti demonſtra præceptis tuis monitos, & pro terrenis cæleſtia recepturos, illos diuites, illos copioſis opibus affluẽtes; an in Eccleſia præſidente & ſpectante te eiuſmodi munus edant, oppignoratis vel diſtractis rebus ſuis, imo ad cæleſtes theſauros mutata in melius poſſeſsione translatis? Iniſtis muneribus meis caducis atq; terrenis nemo paſcitur, nemo veſtitur, nemo cibi alicuius aut potus ſolatio ſuſtinetur: cũcta inter furorem edentis & ſpectantis errorem, prodiga & ſtulta voluptatum fruſtrantium vanitate depereunt. Illic in pauperibus tuis tu veſtiris & paſceris, tu æternam vitam operantibus pollicens, & vix tuis meis pereuntibus adæquãtur, qui à te diuinis mercedibus, & præmijs cæleſtibus honorantur.*

Eleemoſyna Chriſtianorum ſuperans editiones gentiliũ.

§. 4. Tantis in apparatibus, quam ſæpè pauperibus fames indicitur, imo pauperes emuntur, vt lanientur, vti fieri crudelitas amphitheatralis imperabat. Cum autem varijs in rebus tam parſimonia, quam prodigalitas cernatur, in omnibus omnino vitanda principi eſt, profuſio. Si enim prodigo adminiſtratio patrimonij lege duodecim tabularum non minus aufertur, quam furioſo; quis ferat regem populorum ſuorum prodigum? Quis miretur ſeditionem in tantu ſubditorum contemptu, *Antiochus* prodigus opum, & contumelioſus in ſuos fuit. *Contigit* (Mach. 2. cap. 4. 30.) *Tarſenſes, & Mallotas ſeditionem mouere, eo quod Antiochi regis concubinæ dono eſſent data.* Aliorum eſt in menſa frugalitas, vt Seueri, quo de Lampridius. *Vſus conuiuij diurnus hic fuit, vini ad totum diem Sextarij xxx. panis mundi pondo xxx. panis ſequentibus ad donandum pondo L. Nam ſemper de manu ſua miniſtris conuiuij & panem & partes aut olerum aut carnis, aut leguminum dabat ſenili prorſus maturitate patremfamilias agens. Erant decreta & carnis diuerſa pondo xxx. erant & gallinæ oua, adhibebatur & anſer diebus feſtis: Calendis autem Ianuarijs, & hilaribus matris Deum, & ludis Apollinaribus, & Iouis epulo, & Saturnalibus, & huiuſmodi feſtis diebus Faſianus ita & aliquando & duo ponerentur, additis gallinaceis duobus, leporem quotidie habuit, venationem frequentem, ſed eam cum amicis diuidebat, & his maximè quos ſciebat per ſe nõ habere. Nec diuitibus quicquam talium munerum miſit, ſed ab his ſemper accepit. Habuit quotidie mulſi ſine pipere ſextarios quatuor, cum pipere duo.*

Quod luxui impẽditur, vita ſubditorum aufertur.

Inſignis frugalitas.

§. 5. Aliorum immenſa fuit prodigalitas, vt de Antonino Heliogabalo idem auctor portentoſa narrat. *Hic ſolido argẽto factos habuit lectos, & tricliniares, & cubiculares. Comedit ſæpius ad imitationẽ apicij calcanea camelorum, & criſtas viuis gallinaceis demptas, linguas pauonum, & luſciniarum: quod qui ederet, ab epilepſia tutus diceretur. Exhibuit & palatinis ingentes dapes extis mullorum refertas, & cerebellis phænicopterum, & perdicum ouis, & cerebellis turdorũ, & capitibus pſittacorum & faſianorũ & pauonũ. Barbas ſane mullorũ tãtas iubebat exhiberi, vt pro naſturtijs, apiaſtris, & facelaribus, & fœnogræco exhiberet plenis fabatarijs & diſcis: quod præcipuè ſtupendũ eſt. Canes iecinorib. anſerũ pauit.* Quid huic monſtro facies? cui tantũ nocitura, imo tot mala placuere?

Prodigioſa profuſio.

§. 6. Nonnulli veſtium precijs ſeſe exhauſerunt, id quod in priuatis frequens eſt. Omnibus modis omnia profudit auariſsimi Tiberij hæres Caius Caligula. *Nullam veſtem,* inquit Sueton. c. 3. *bis induit, Quadringenis in punctum H. S. aleam luſit. Piſcatus eſt rete aurato, purpura coccoq; funib. nexis. Nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis, canuſiatis mulionibus, armillata & phalerata cum bamaxicorum turba atque curſorum.* Quid ornamentorum abfuiſſe credendum eſt, ſi ahinorum non colla, ſed vngulæ argento ſuppingebantur?

Prouinciarum cenſu corpuſculũ onerare luxurioſum, ſed oſinis ornatum illũ addere, barbarum.

Maxima cura prouidebit princeps, ne cœnarũ aut veſtium ſumptu ſe grauent ciues. Multa animarum inde exitia; ita canebat olim Propertius.

Matrona incedit cenſus induta nepotum,
Et ſpolia opprobrij noſtra per ora trahit.

Veſtiũ luxus creberrimè eſt de mercedib. meretricis. Lacænæ matronæ modeſtè, Scorta floridè veſtiebantur.

Iactabat ille: *Aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarem. Quin & nummos non mediocris ſummæ è faſtigio baſilicæ Iuliæ per aliquot dies ſparſit in plebem. Fabricauit & de cedris Liburnicas, gemmatis puppibus, verſicoloribus velis, magna thermarum, &*

 [illegible] por-

porticuum, & tricliniorũ laxitate, magnaq; etiam viuium & pomiferarum arborum varietate, quibus diſcumbens de die inter Choros ac Symphonias, littora Campaniæ peragraret. Ego ne huic quidem infinitos mundos ſufficere poſſe arbitror; nam cupiditatis infinitæ nullus eſt fundus.

Oceanum ipſi luxurię horrent.

Quid mirum eſt poſt tantum luxum: *Frugalitatem Galba in victu*, vti refert Plutarchus, *& in ſumptibus faciendis parſimoniam imperium adepto tã quam ſordes vitio datam eſſe: eam enim inanis opinio modeſtiam eius temperantiamq; conſequebatur.*

Parſimonia laſciuis ingrata.

Plures olim omnia in mimos, & monſtra hominum, inque paraſitos effuderunt. Non minus Aurelianus culpandus, quam eius, quem alebat Gurges, orco demandandus. Victoris verba ſunt. *Sed miro modo mimis delectabatur: vehementiſſime autem delectatus eſt Phagone, qui vſq; eo multum comedit, vt vno die ante menſam eius aprum integrum, centum panes, veruecem & porcellum comederet: biberet autem infundibulo appoſito plus orca.*

Monſtra principi releganda.

§. 7. Nonnullorum ſubſtructiones omnes opes exhauſerunt. Quid mirum?

Roma domus fiet, Veios migrate Quirites.

Aedificatores ſine domo ſunt.

Roma incenſa diripiendarum prouinciarum occaſionem auido & egenti monſtro dedit, dum pecunia imperatrici vrbi conquiritur.

Quid ergo dandum, quando contrahẽda manus diligenter attendet princeps. Salſe & vrbane Alphonſus equiti prodigo, & importune, crebroque poſcenti munera reſpondet. *Me citius pauperẽ, quam te diuitem effecero.* Verum de ſumptuarijs legibus, œconomia, cæteriſque minutim & per ſingula agendum eſt cum de opibus tractabo.

§. 8. Hoc loco moneo, quæcunque miſeris egentibuſque conferuntur, non modo vitæ æternæ, verum etiam temporariæ promiſſionem continere. *Quamobrem* (inquit Daniel) c. 4. 24. *rex cõſilium meum placeat tibi, & peccata tua Eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum: forſitan ignoſcet delictis tuis.* Et rex liberalis. *Beatus*, inquit Pſal. 40. 1. *qui intelligit ſuper egenum, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra: & non tradat eum in animam inimicorũ eius. Dominus opem illi feret ſuper lectum doloris eius: Vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius.* Egregie Tiberius Sophiæ fœminæ auaræ, & inſidiatrici reſpõdit: *Nullo ſe modo obſtare commodis fiſci, qui pauperes iuuaret, captiuos redimeret*: quod inſigni etiã miraculo diuina liberalitas theſauro Narſetis Eunuchi demonſtrato oſtendit. An. Chriſti 582. ea res contigit, qua Deus tam illuſtri teſtimonio liberalitatem in pauperes decorauit. Nec minorem beneficentiam experta eſt Radegundis & captiua Turinga vxor Clotarij, cum vaſe octo modiorum, vt hiſtoria nominat, vina in pauperes plena ſemper cuppa deprompſit, parem animo ſanctiſſimæ reginæ materiam dare Deo placuit. Gualbertus cum ab hora tertia ad nonam vſque frumenta diſtribuiſſet, arcana vi ſupplementa data ſunt, vt multæ fruges horreum replerent. Magnus vt ſemper, ita in hac virtute maximus, Flauius Conſtantinus anno 322. lata lege pauperes ex horreis publicis ali præcepit. Quantum o Deus à priſcis carnificibus diſtabat illa tum anima, qui pauperes ad gladium, ad metalla, ad naumachias, ad beſtias coëmebant? Eadem in Conſtante eius filio liberalitas, qui Paulum, & Macarium per Africam cum eleemoſynis dimiſit, eaque liberalitate, quod tot legibus hactenus tentatum fruſtra fuerat, Eccleſiam à Donatiſtis oppreſſam erexit. Nunquam hominum liberalitate vincitur, qui eſt diues in omnes Deus, nec vllum eſſe arbitror cui non fuerit, id quod benigno animo in proximos erogauit, multo fænore repenſum. S. Germanus, quemadmodum in eius vita recenſet Conſtantius presbyter, tres aureos mendicis dari iuſſerat, diaconus, vt ſunt miniſtrorum animi ſolliciti, duos expenderat, verum paulo poſt ducenti redditi ſunt ſancto præſuli, trecentos futuros fuiſſe, vt in hac etiam vita centuplum redderetur, niſi Diaconi auaritia vno retento, centum perdidiſſet, oraculo ſignificatum eſt. Regni igitur firmamentum eſt cura pauperum: duplex verò cura eſt; Prima, ne ſint præda diuitum: altera vt à Republica, principeque ditentur. Nobili ac verè Romano animo fuit Euphemianus S. Alexii parens, qui ſi quando minus benignus in pauperes fuiſſet, Seuerus liberalitatis exactor, ſecum rationes eſſe putabat, ac proſtratus in terram voce, & lachrymis clamabat: *Non ſum dignus, qui ambulem in terra Dei mei.*

Eleemoſyna principi ipſi eſt medicina.

Cum liberalitate humana Dei certat.

Regia liberalitas Cõſtantini.

Centuplum Eleemoſynis redditur.

§. 9. Proſternere coram Deo tuo, ô princeps, ex cuius vnica, breui, leui voluptate, melius omiſſa, mille pauperum recreari potuiſſent. Vide etiam ne ex ſudore mille pauperum tuæ deliciæ collectæ ſint. Nec quid faciant magnates, ſed quid faciendum ſit, animo perpendo.

Deliciæ vanæ, aut illecebrę ad pauperum alimonia vertantur.

CAPVT XI.

Affabilitatem inſigne eſſe ciuium, & principum ornamentum.

§. 1. AD iuſtitiæ virtutem S. Thomas 2. 2. q. 114. a. 1. affabilitatem refert, quam Græci εὐπροσηγορίαν nominant, quo etiam comitatem, humanitatem, εὐτραπελίαν, & φιλανθρωπίαν, quæ ſunt eædem penè certè viciniſſimæ virtutes. Affabilitas inter litigioſas contentiones, & adulationes medium tenet. Dictis enim & factis ita ſocietatem amicitiamque temperat, vt humanitate ſua, decenter, & ſine bono alios delectet. Comitas, ſeu vrbanitas quam Græci εὐτραπελίαν appellant, ſeueritatem, ſeu moroſitatem temperat, & nimiam remiſſionem, quam ſcurrilitatem vocare ſolent, quo nomine etiam Apoſtolus εὐτραπελίαν damnat. Nihil enim difficilius quam in comitate, & vrbanitate modum tenere. Humanitas ex more loquẽdi omnia illa complecti ſolet. S. Auguſtinus ſermone 8. de verbis Apoſtoli humanum vocat, qui ſe hominem præbet, & præcipuè qui hominem hoſpitio excipit. Eſt verò φιλανθρωπία ſiue humanitas, beneuolentia quædam erga omnes homines communis, ex natura, & vi Societatis inſita, quam qui exuerunt, vt Timon ille μισάνθρωπος pro belluis habendi ſunt. Eoque magis, quo magis in vniuerſum genus odia feralia extendunt. Nos verò nunc de humanitate quæ ſignis, verbis, factiſque oſtenditur, in qua principem excellere oportet. Omne enim genus hominum fouent, & ab omnibus iniuriam propulſant, etiam à vilibus, & mancipiis. Hæc etiam, vt monet Ariſtoteles, facit, vt animus noſter, noxiorum dum torquentur ac lacerantur dolore, commoueatur, quamuis non miſereſcat: Hæc virtus ſi firmas in animo radices egerit, facilè erga alios ſeſe prodet; Virtutem vocaui, quia ita Ariſtoteles libello de virtutibus docet, ſimulationem huma-

Iucunda virtus affabilitas.

Humanitas aut virtus, aut virtuti vicina.

humanitatis ad iniuſtitiam referens. Verum ſatis eſt mihi principem meum φιλανθρωπεύεσθαι, omnibus ſe benignum, comem, affabilem exhibere, ſeu virtutis ornamentum. *Humanitas* (ait Seneca Epiſt. 88.) *vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios, vetat auarum: Verbis, rebus, affectibus comem ſe, facilemque omnibus præſtat. Nullum alienum malum putat. Bonum autem ſuum id maxime, quod alicui bonum futurum eſt, amat.* Hic talis nequaquam ἄμουσος, ἀγροιδιώτης, δυσπρόσιτος. Inſcitus, agreſtis, aditu difficilis, vel ſuis, vel alienis videbitur.

Moroſi amicos fugant.

§. 2. Inter hos moroſos pono, quos delicatum iracundiæ genus fouere Seneca arbitratur. Sunt vero δυσάρεστοι, ideoque neceſſe eſt; vt cum multa coram illis à multis agantur, pleraque vero diſpliceant, euadere eos, amaros, acerbos, ſtomachoſos, rabioſos, clamoſos, aſperos. Nemo eiuſmodi Senatorum in curia, neque principum in aula, cum inhumanus eſt, & vt Græci dicunt, ἀπάνθρωπος, ſibi perſuadeat, hominem ſe vllum amicum habere. Omnia ingrata ſunt officia; ſi abeſt comitas, cuncta munera inhumanitate dantis venenantur. In ſummo imperio verborum acerbitas atrox eſt; Regum etiam ardua iubentium mollia verba ſunto.

Humanitas virtutũ eſt conditura.

Humanitas auctoritati non eſt aduerſa.

§. 3. Vnum obijci ſolet, auctoritas ac maieſtas: quam affabilitate, comitateque in contemptum venire putant illi, qui ex principibus Timones, Stoicoſque, & Schytas formare pulchrum arbitrantur. Non eſt auctoritas in aſperitate, in moroſitate, ſed odium. Quod omnes in principe oderunt, de quo inter ſe colloquũtur aduerſum principem, non video, quam illi pariat auctoritatem. An tu habere eum auctoritatem exiſtimas cui obijcitur: Σοὶ δὲ τις ἐν στήθεσσιν ἀκήλητος νόος ἐστί; Odyſſ. *x.*

Tibi vero in pectoribus mens eſt implacabilis.

Cyclopis eſt iſta maieſtas; qui erat

Nec vultu facilis, nec dictu affabilis vlli:

Cum grauitate comitas ſumma dos principis.

Ego eum, qui hominibus præſidet, humanitatem exuere nunquam velim. Princeps ſit verbis parcus, vultu ſeuerus, officiorum durus exactor. Sic reuerebuntur: Bonum factum, ſed omnia illa ſuo loco multa ſuauitate condiantur, cognoſcant principi benignitatem eſſe naturalem, ſeueritatem alienis vitijs extorqueri. Qui principi inhumano vtuntur id agunt, quod agyrtæ, qui leones, vrſos, aut ſimiles beſtias feras ad lucra circumducunt ſpectaculis publicis. Primo enim nunquam niſi emolumento ſuo, quicquam agunt, nihil bono principis, quem non amant. Deinde nunquam ſe, ſuaque illi credunt, merito enim ingenium ferox ſuſpectum habent. Inde ſequitur vt alteri principi magis fidant. Humanitatis primus & præcipuus eſt fructus, vt amicos ſibi parent. Nõ deſunt, qui comiter loquentem principem malint, quam ſuperbe donantem. Cœlius à Cæſare conſuli, quã inaurari malebat.

Placida omnia amica, aliena ſunt aſpera.

Dextera præcipue capit indulgentia mentes:
Aſperitas odium, ſæuaque bella gerit.
Odimus accipitrem, quia viuit ſemper in armis:
Et pauidum ſolitos in pecus ire lupos.
At caret inſidiis hominum, quia mitis hirundo eſt,
Quaſque colat turres, Chaonis ales habet.

Moroſitas Catonis præturam negauit, Conſulatũ pro-

Non ignorauit illud is, qui ſummæ eloquentiæ, ſummam comitatem adiunxit Cicero, nunquam ad Conſulatum, niſi comi, blandaque eloquentia venturus. *Difficile dictu eſt*, l. 2. off. *quantopere conciliet animos hominum comitas, affabilitaſq; ſermonis.* Et deinde exſtant Epiſtolæ, & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Caſſandrum, & Antigoni ad Philippum, trium regum prudentiſsimorum, quibus præcipiunt, vt oratione benigna, multitudinis animos ad beneuolentiam alliciant, militeſque blando ſermone deliniant. Potentior hæc eſt etiam effuſa largitione *Liberalitati*, inquit Val. l. 5. c. 1. *quos aptiores comites, quam humanitatem & clementiam dederim? quoniam idem genus laudis expetunt quarum prima inopia, proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna præſtatur. Cumque neſcias quam maxime probes, eius tamen commendatio præcurrere videtur, cui nomen ex ipſo homine quæſitum eſt.*

negauit populus Romanus.

Pergit deinde humanitatis aut potius humanæ liberalitatis exempla narrare. Inter cætera inſigne quod Alexander, memor præceptorum Philippi patris patrauit. *Alexander dum omnes gentes infatigabili curſu luſtrat, quodam loco tempeſtate niuali oppreſſus, ſenio iam confectum militem Macedonem, nimio frigore obſtupefactum, ipſe ſublimis, & propinqua igni ſede ſedens, animaduertit. Factaque non fortunæ, ſed ætatis vtriuſq; æſtimatione, deſcendit; & illis manibus, quibus opes Darij afflixerat, corpus frigore complicatum in ſuam ſedem impoſuit: Id ei ſalutare futurum dicens, quod apud Perſas capitale extitiſſet, ſolium regium occupaſſe.*

Humanitas ex ipſo homine nomẽ habet, abeſſe itaque ab homine non debet.

§. 4. Regis illius ſi cætera conſimilia fuiſſent, nec tot inſidiæ circumſtetiſſent, nec Babylonium ei venenum, fructum tot victoriarum abſtuliſſet. Quid Q. Ælius Tubero? nonne facti inhumanitate repulſam ipſe ſibi, notamque attraxit? Valerius l. 7. c. 5. *Quint. Ælius Tubero, à Q. Fabio Maximo, epulum populo nomine P. Africani patrui ſui dante, rogatus vt triclinium ſterneret: lectulos Punicanos pellibus hædinis ſtrauit: & pro argenteis vaſis Samia expoſuit. Cuius rei deformitate ſic omnes offendit, vt cum alioqui vir egregius haberetur, comitijſque Prætoriis candidatus in campum L. Paullo auo, & P. Africano auunculo nixus deſcendiſſet, repulſa inde notatus abierit. Nam vt priuatim ſemper continentiam probabant, ita publice maxima cura ſplendoris habita eſt: Quocirca non vnius conuiuij numerum, ſed totam ſe in illis pelliculis iacuiſſe credens ciuitas; ruborem epuli ſuffragiis ſuis vindicauit.*

Inurbanitas odio.

§. 5. Animo etiam reconde, quod Scipioni Naſicæ contigit. Ita res narratur à Valerio. *P. autem Scipio Naſica, togatæ potentiæ clariſſimum lumen, is qui conſul Iugurthæ bellum indixit, qui matrem Idæam, Phrygiis ſedibus, ad noſtras aras, focoſque migrantem ſanctiſsimis manibus excepit: qui multas, & peſtiferas ſeditiones auctoritatis ſuæ robore oppreſſit: quo principe ſenatus per aliquot annos gloriatus eſt: cum ædilitatem curulem adoleſcens peteret, manumque cuiuſdam ruſtico opere duratam, more candidatorum tenacius apprehendiſſet; ioci gratia interrogauit eam, nũ manibus ſolitus eſſet ambulare. Quod dictum à circumſtantibus exceptum ad populum manauit, cauſſamque repulſæ Scipioni attulit. Omnes namque ruſticæ tribus paupertatem ſibi ab eo exprobratam iudicantes, iram ſuam, aduerſus contumelioſam eius vrbanitatem diſtrinxerunt.*

Iocoſa acerbitas Scipioni abſtulit ædilitatem.

Aureum itaque eſt prudentiſsimi præſidis, & Antiſtitis Ambroſii præceptum libro ſecundo officior. cap. 7. *Popularis*, inquiens, *& grata eſt omnibus bonitas, nihilque quod tã facile illabatur humanis ſenſibus. Ea ſi manſuetudine morum, ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate ſermonis, verborumque honore, patienti quoque ſermonum vice, modeſtiæque adiuuetur gratia, incredibile, quantum procedit ad cumulum dilectionis. Legimus enim non ſolum in priuatis, ſed etiam in ipſis regibus, quantum faci-*

Comitas imperij conciliatrix blanda, & leuis impendio.

facilitas blanda affabilitatis profuerit, aut ſuperbia, verborumque obſuerit tumor, vt regna ipſa labefactaret, & poteſtatem ſolueret. Subijcit deinde bina illuſtria exempla. Primum eſt de Moyſe. *Quantas,* inquit, *Moyſes à populo Dei illatas abſorbebat contumelias. & cum Dominus inſolentes vindicare vellet, ſe tamen pro populo offerebat frequenter, vt indignationi diuinæ plebem ſubduceret. Quam mitis ſermone poſt iniurias appellabat populum, ſolabatur in laboribus, deliniebat oraculis, fouebat operibus, & cum Deo conſtanter loqueretur, homines tamen humili & grata appellatione affari ſolebat.* Alterum eſt de rege Dauide. *Quid eius imitator, ſanctus Dauid, electus ex omnibus ad plebem regendam, quam mitis & blandus, humilis ſpiritu, ſedulus corde, facilis affatu. Amo regnum ſe pro omnibus offerebat, rex cum omnibus æquabat ſuam militiam, & partiebatur laborem: fortis in prælio, manſuetus in imperio, patiens in conuitio, ferro magis promptus, quam referre iniurias. Ideo tam charus erat omnibus, vt iuuenis ad regnum etiam inuitus peteretur, reſiſtens cogeretur, ſenex ne prælio intereſſet à ſuis rogaretur, quod mallent omnes pro ipſo periclitari, quam illum pro omnibus. Ita ſibi gratis officijs plebem obligauerat.*

Humanos igitur beneuolentia, ope, periculis ipſis proſequuntur, in aſperos illud iactant.

Ἀλλ' ἤτοι κεῖνον μὲν ἐάσομεν ἤκεν ἴῃσιν,
Ἠὲ μένει
Sed illum (moroſum) hominem ſinamus ſiue eat,
ſiue maneat.

Deus ad caritatem cõciliandam præcipit affabilitatem.

Inhumanitatis enim in promptu pœna eſt, ſolitudo, & omnium, qui auxilio eorum non egent, irriſio. Moroſus odio ſuis, at alienis & odio & ludibrio eſt. Scripturæ etiam hic nobis præſto eſt auctoritas. *Verbum dulce,* (inquit Scriptura Eccl. 6. 5.) *multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Et lingua Eucharis in bono homine abundat.*

Cato ingenti faſtu Eumenem audire noluit, Nicomedes immemor Regiæ dignitatis ſumpto pileo libertum ſe populi Romani profeſſus eſt.

§. 6. Alterum igitur humanitatis bonum, eſt inimicorum reconciliatio. Bono conſilio dictum eſt Roboamo. 3. Reg. 12. 7. *Si hodie obedieris populo huic, & ſeruieris, & petitioni eorum ceſſeris, locutuſque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi ſerui cunctis diebus.* Sed ille aſperitate eos à ſe abalienauit. Multo prudentius Romanus imperator tumultuantem militem cum nec vi, nec auctoritate compeſcere valeret: *Quirites* nominauit: qua humanitate obſequentes fecit. Alexander magnus ſola humanitate, ſummum in quo verſabatur periculum diſcuſsit, collecti erant coniurati, nox illa ſceleri conſtituta; verum cum egreſſus blandius coniuratos, quos ſuæ tutelæ, & honoris cauſa excubias auxiſſe putabat, allocutus eſſet, vnum ea comitate, vt indicium faceret, permouit. Auguſto etiam è vultus ſerenitate elucens comitas ſalutem attulit. Ita Tranquillus. *Vultu erat vel in ſermone, vel tacitus adeo tranquillo ſerenoq́; vt quidam è primoribus Galliarum confeſſus ſit inter ſuos, eo ſe ſubbitum ac remollitum, quo minus (vt deſtinarat) in tranſitu Alpium per ſimulationem colloquij propius admiſſus, in præcipitium propelleret.*

Alexandro comitas ſaluti fuit.

Et Auguſto ſerenitas.

§. 7. Fallor an ab ea humanitate inuariabili, maximis regibus ſerenitatis titulus hodie tribuitur? Tam enim eſt in vultu, quam verbis humanitas. Auctoritatem ergo & vultus ſerenitas præſtabat, cui toruitas & centautica ſcythropia ſiuſſet exitio.

Benignitati animi, ſerenitati frontis iungantur verba lenia; *Serica enim, vt virili prudentia regina dicebat, verba regibus vſurpanda ſunt.* Optime nos ſapientiſsimus regum inſtruit: Eccleſiaſt. 18. 15. *Fili in bonis non des querelam, & in omni dato, non des triſtitiam verbi mali. Nonne ardorem refrigerabit ros. ſic & verbum melius, quam datum.*

Regem vt præcipue purpura, ſic maxime verba decent.

§. 8. Ne vero miretur quiſpiam, intueatur eos qui tyrannidem occupare moliuntur, plus enim blanditijs, quam donis efficiunt. Vide Abſolonem, comiter omnes ſalutantem, cauſas audientem, amplexantem, atque ita ſpecie humanitatis animos illicientem, vt Dauidi liberatori, regi iuſtiſsimo, fortiſsimoque filium parricidam præponerent. Princeps; moneo, audacter in bonum Reipublicæ æmulare Abſolonem: Humanitatis ſimulatione perdere parentem, fratreſque parabat, populum vero tyrannide premere; tu vera humanitate, ita animos deuinctos, aſtrictoſque tene, ne te alienæ ſimulatio in periculum conijciat. Quare magis cultiſsimam gentem, Belgas, quarum eſt præcipua dos, comitas, ab Hiſpano imperio abduxit VVilhelmus Naſſouius, quam aſtabilitate, & humanitate, quam Hiſpanæ grauitati ad inuidiam oppoſuit? Imitare, quiſquis regis populos, & vos præcipue vrbium ſenatores & patritij ſanguinis. Magno exemplo maximi reges præierunt. Cæſar milites ſuos nomine pene ſingulos compellare didicerat. Nec vllus tam diu, tam conſtanter à milite ſuo imperator dilectus eſt. Antoninus Philoſophus, adeuntibus dextram placide dabat, neminemque aditu prohibebat. Adrianus cum humilimis etiam ciuibus iucundiſsime, & ciuiliſsime agebat. Sincerius id faciat princeps Chriſtianus, cui dicitur: *Congregationi pauperum affabilem te facito,* Eccleſ. 4. 7. Nam ſunt membra Chriſti, quos alloquitur, quos contemnit, eos Chriſtus non dedignatur vocare fratres. Placere debet illis quibus imperat, ſi faciles, & fortes ad imperia eſſe cupit. Maximè vero, vt interrogatus Antalcidas reſpondit; is hominibus placet qui iucundiſsima loquitur.

Potentes blanditijs ſunt.

Moroſum principem facile humanum pellet.

Chriſtiani omnes debetur reuerentia.

§. 9. Quam vero hæc, de qua ago, virtus ad Rempublicam vel conſeruandam, vel euertendã valeat, naturæ vox docet. Omnes enim, reges etiam, magnateſquè cum in periculo ſunt, ad humanitatem, comitatemque vertuntur. Cum anceps eſt præliorum diſcrimen, cum nutant animi, ſola humanitate vtuntur: Si in ſummis igitur periculis affabilitas ſuſtinere labantem Rempublicam poteſt, lapſam etiam erigere, quis eam ſic poſſe ſeruari neget? Quid abiectius Pompeianis partibus poſt aciem Pharſalicam, poſt necem Pompei à puero rege mandatam? Sed tamen erexit eam non donis; victus enim erat, & exul, Cato; ſed humanitate militum animos demulcens, ac ſibi deuinciens, dum præit, dum monſtrat tolerare labores, non docet. *Stat dum lixa bibat.* Nec toto illo itinere cognoſci potuit dux, an miles eſſet, niſi quod ſumma laborum, & periculorum primus capeſceret.

Quanta vis ſit humanitatis periculo oſtenditur.

§. 10. Tria vero præcipue in comitate gubernantium cauenda ſunt. Primo ne facilem aditum improbis præbeat, non eſt enim illa facilitas modeſti principis, ſed ſummæ poteſtatis proſtitutio. Andronicus tibicinibus, & ſcortis ſemper aditum præbebat. Reges Chinenſium cum ſolis Eunuchis, & concubinis verſantur. Ea remiſsione, ſeu adulatione diſſoluitur vita ſubditorum. Talem ergo, qualem Valentinianum l. 11. Paulus Diaconus deſcribit, principem quæro. *Fuiſſe eum ait ſolertis ingenio, vultu decentem, animo grauem, ſermone* cul-

Improbis facilem ſe non præbeat princeps.

cultiſſimum, quanquam eſſet in loquendo parcus; in puniendis ſceleribus ſeuerum & vehementem; in negotiis induſtrium, in aduerſitatibus tolerantem, ſceleratis infeſtiſſimum, in cibo, potuq. temperantem, virtute præſtantibus & religioſis amiciſſimum, vt omnium iudicio moribus Aureliano Imperatori ſimillimus diceretur. Quid enim honoris ex principis facilitate ſibi præſtitum vir nobilis iudicabit, ſi infamibus, & Iudæis eandem patere ſemper animaduertat?

Vilem principem facit, malorum conuerſatio.

Prolit igitur principis virtus omnibus, ſed non improbis, niſi ad emendationem. Neceſſarium enim eſt principem odio haberi à bonis, ſi eum malis amicum eſſe intelligant. Vtrunque diligenter cauit Alexander Seuerus, vt auctor eſt in eius vita Lampridius: *Cum Septimius Arabinus famoſus crimine furtorum, & ſub Heliogabalo tam liberatus, inter Senatores principem ſalutatum veniſſet, exclamauit, O numina, O Iupiter, O Dij immortales, Arabinus non ſolum viuit, verum etiam in Senatum venit: fortaßis etiam de me ſperat: tam fatuum, tam ſtultum eſſe me iudicat. Salutabatur autem nomine, hoc eſt, Aue Alexander. Si quis caput flexiſſet, aut blandius aliquid dixiſſet, vti adulator vel abijciebatur, ſi loci eius qualitas pateretur, vel ridebatur ingenti cachinno, ſi eius dignitas grauiori ſubiacere non poſſet iniuria. Salutatus conſeſſum obtulit omnibus Senatoribus: atq. adeo niſi honeſtos, & bonafama homines ad ſalutationem non admiſit.*

Prudentiſſima comitas Alexandri Seueri.

§. 11 Alterum eſt, ne nimia facilitate adulationi ſit propior, & vim imperij retundat. Nimia familiaritas, ne in patre quidem ferenda eſt: Tenenda eſt grauitas, tollenda ambitio. *Elucet grauitas faſtu iucunda remoto*, dixit bonus poeta, & ſenator optimus. Nec vanum, ſed ex vſu ſumptum eſt prouerbium. Καλὸν φυλάττε χαρακτῆρα δεσπόταις τρόποι. Splendor, grauitaſque morum pulcherrimos fructus ferunt. Dominorum nimis blandorum ipſa conſuetudine metus apud ſeruos exoleſcit: Illis tam noxium eſt non timere, quam durum domino crudeli obtemperare Blandi communione vileſcunt.

Cauenda in humanitatis ſignificatione adulatio.

§. 12. Tertium eſt, ne facilitate, & comitate fidem proſtituat: Ne promittat; quæ exoluere non cogitat. Peſſimè omnino Veſpaſianus famæ, & ſi diutius vixiſſet, saluti; conſuluit. Multa enim poſtulantibus, ipſe promiſſis diues, omnia pollicebatur, cauſam rogatus, reſpondit: *Non decere quenquam à Cæſare triſtem recedere.* Specioſa vox magis, quam prudens, ideoque nec vera: imo nec vtilis principi. Non ſufficit nec frugalitas, nec ærarium tot impendijs, tot erogationibus, quot multorum millium cupiditatibus poſcuntur. Non igitur omnibus ſatisfacere poteſt: quocirca neque omnibus promittendum eſt. Cum enim principali voce promiſſum eſt, deberi exiſtimant, cum læta fronte illuſos ſe animaduertunt, aut ſuſpenſos, grauiſſimam indignationem concipiunt, iniuriaque affectos arbitrantur, ſi beneficium denegatum fuit. Et quanquam merito negatum ſit, quod improbe poſtulatum fuit, poſtquam tamen promiſſum eſt, ſi non detur, fidem principis accuſant. Poſtulatorum enim æquitatem, ante promiſſa examinari prudentiæ fuit. Alioqui princeps, aut temere promiſiſſe, aut fraudulenter, indicatur. Ita nec lætus ab illo recedet vllus, quantumuis enim aureos montes polliceatur, non tamen, cum toties feſellerit, fidem faciet. Quam vero turpe ſit, poſt beneficæ volũtatis blanda indicia, poſt obligatam promiſſione fidem, adhuc de principis animo dubitare, non opus eſt explicare, cum priuati etiam, & tenues id inhoneſtum ſibi ducant. Itaque & Veſpaſianus odio fuit, & cum paucos decepiſſet, nemo illi deinceps credidit.

Humanitas promittendi ſine veritate, impoſtura eſt.

Promiſſis principum eludi promiſſum turpe eſt.

§. 13. Principum quorundam ea eſt non comitas, ſed puſillanimitas, vt regium eſſe arbitrentur, multa polliceri, ſed per adminiſtros ne concedantur impedire. Promittit prolixe roganti, literas ſcribi curat, ſatrapæ, aut quæſtori, executio mandatur, interim vel ea eſt forma literarum, vel ratio mandati, vt miniſtri intelligant hominem ſpe inani duci, & verba accepiſſe. Qua quidem in re multa ſunt delicta: Fides principis proſtituitur, odium ingens illius, qui ludibrio exponitur, ſine cauſa contrahitur. Auctoritas apud officiales vileſcit: Nunquam enim fronti, nunquam verbis credunt, quibus tot in fraudem inductos experti ſunt. Tandem etiam ſe mendaciſſimæ comitatis adminiſtros eſſe indignãtur: Et bene ominantur, non opibus, aut dignitatibus, ſed verborũ beneuolentia remunerandos eſſe. Hoc eſt à principe ſuo rideri. Sit ergo comitas principis honeſta, grauis, fida. Hac, non vt Orpheus feras, non vt Amphion ſaxa, ſed homines qua volet, ſponte ſequentes ducet. Et facilimo labore, vberrimos fructus colliget.

Male promittit princeps, quod miniſtri negare poſſunt.

Talis princeps, eſt miniſtrorum ſuorum pupillus.

Humanitatis imprimis eſt omnes audere. l. 6. π. l. adducis. c. de appell. pulchre Ant. Perer. Si alloquium populo princeps. Negat, nec illi animũ præbet populus. Improbe Demetrius libellos ſupplicum coram ipſis in fluuium abijciebat.

CAPVT XII.

Pudicitiam magna cura in Republica eſſe oportere.

§. 1. DE prudentia principis, & vniuerſæ Reipublicæ, iuſtitiaque & connexis virtutibus dictum eſt, ſequitur, vt de temperantia præcepta tradam: Quæ præcipue verſatur, in voluptatibus ratione moderandis: Eius partes præcipuè pudicitia, & ſobrietas, annexæ vero manſuetudo, & clementia, de quibus ordine dicendum eſt.

Magna virtus ſunt quibus conſiſtit capitibus.

Caſtitatem, pudicitiamque coniungo, quamuis illa libidinem frænet, hæc vero ſigna petulantiæ per verecundiam tollat. Libidinem enim è Republica tollendam, & omnia incitamenta libidinis, omnino res ipſa docet. Inſigne præceptum eſt Agapeti, & ſeria ad principem ſuum admonitio. Βασιλέα σε κατ' ἀλήθειαν ὁρίζομαι, ὡς βασιλεύειν, καὶ κρατεῖν τῶν ἡδονῶν δυνάμενον, καὶ τὸν στέφανον τῆς σωφροσύνης ἀναδησάμενον. Ex vero imperatorem te definio, quippe regere, & in poteſtate continere voluptates valentem, & temperantiæ diademate reuinctum.

Capilli ornamentum eſt diadema principis caſtitas.

§. 2. Ne quæſo lector, ſiue aulæ te, & principalium conſiliorum cura tenet, ſiue inter æquales ſenatores ſenectutem ducis; ne quæſo hanc partem diſputationis, quaſi ad Eccleſias, & monaſteria duntaxat pertinentem præterire velis. Reipublicę inprimis intereſt; & principes, & priuatos caſtè, pudiceque viuere. Bellorum, ac tumultuum cauſa atque origo, euerſorumque regnorum occaſio multiplex, ſed frequentiſsimè libido fuit. Seditiones ex iniuſtitia, ex metu, & contemptu. Τῶν δὲ ἀδικιῶν μάλιστα διὰ ὕβριν, ait Ariſt. l. 5. polit. c. 10. *Ex omni vero iniuriarum genere præcipue propter contumeliam. Earum autem quæ fiunt in reges aut tyrannos impreßiones: aliæ fiunt in ipſorum principum corpus,*

Caſta pudicitiam ſeruans Reipublica.

Plurima regna libidines euerterunt.

piu, & caput, alia in principatum. Atque ea quidem, quæ propter contumeliam fiunt, ad corpus pertinent. Contumeliarum autem cum multa ſint genera multaque partes, vnaquaque earum iram commouet. Iam vero omnium qui iraſcuntur, plerique fere omnes vlciſcendæ iniuriæ acceptæ gratia in alterum inuadunt, non præſtantiæ. Exempli cauſa in Piſiſtratidas impetus factus eſt, propterea quod Harmodij ſororem probro & dedecore affecerant, & Harmodio ſtuprum inferre conati erant. Nam Harmodius propter ſororem, Ariſtogiton propter Harmodium in eos impetum fecerunt. Inſidiæ ſunt etiam Periandro Ambraciæ tyranno, propterea quod inter compotandum, cum vna eſſet puer, quem ille in delitiis habebat, quæſiuiſſet ab eo, eſſetne iam ex ſe prægnans? Iam Philippo à Pauſania idcirco vis allata eſt, quia eum impune contumelia & dedecore affectum eſſe ab Attalo paſſus eſſet: & Amyntas qui cognomento paruus dictus eſt, à Derda, quia ſe in eius ætatem puerilem gloriſe iactauiſſet: & Eunucho ab Euagora Cyprio. Nam propterea quod vxor illius ſibi ab illius filio adempta eſſet, eum interfecit, tanquam contumelia accepta. Multæ etiam impreſſiones factæ ſunt in quoſdam principes monarchas, propterea quod alicui pudicitiam, corpore eius conſtuprato, eripuiſſent: verbi gratia, à Crateo in Archelaum. Semper enim grauiter & moleſte ferebat, illum ſe cum ſtupri cauſa commiſceri. Itaq; quamuis longe minor eſſet hic prætextus, leuiorque hæc cauſa: fuit tamen ſatis idonea, & iuſta, quod nullam ſibi ex filiabus in matrimonium dediſſet, cui daturum ſe promiſiſſet: ſed maiorem natu quidem, bello, quod cum Sirra & Arabæo gerebat, implicatus, Elimeæ regi deſpondit, minorem vero Amyntæ filio, exiſtimans fore hoc pacto, vt ille præſertim ex Cleopatra natus minime à ſe diſſideret. Sed alienationis origo & principium fuit, quod grauiter tuliſſet, ſe eius libidini ad res venereas eſſe obſecutum. Vna cum eo illum adortus eſt etiam Hellanocrates Lariſſæus propter eandem cauſam. Vbi enim ſe ab illo, cui ſua ætatis florem vtendum perfruendumque dederat, ab exilio non reuocari vidit, cum præſertim ille ſe id facturum pollicitus eſſet, conſuetudinem illam ſecum eſſe inſtitutam non propter cupiditatem amatoriam, ſed propter contumeliam exiſtimauit. Iam Paro & Heraclida Aenij Cotyn interemerunt, patris iniuriam vlciſcentes. Adamas autem Cotyn reliquit ab eoque defecit, tanquam contumelia affectus, quod ab eo, cum puer eſſet, exſectus fuiſſet.

Libido cum habet adiunctam contumeliam, iras non niſi morte finiendas procreat.

Ita eſt profecto. Troiam *mulier peregrina vertit.* Italiam iterum Lauinia, *Inceſtique iterum thalami* Troiugenis tradiderunt. Nouitatem regni Punici, ſurgenteſque arces aduenæ amor afflixit, & barbaro Hiarbæ in manus dedit.

Rara fuit apud gentes illa virtus. Ideoque cum eam inuocat Valerius, vix inuenit vbi locum habeat: *Vnde te* inquit lib. 6. cap. 1. *Virorum pariter &c. fœminarum præcipuum firmamentum Pudicitia inuocem? Tu enim priſca religione conſecratos Veſtæ focos incolis. Tu Capitolinæ Iunonis puluinaribus incubas. Tu palatij columen auguſtos penates, ſanctiſſimumque Iuliæ gentis genialem thorum, aſſidua ſtatione celebras. Tuo præſidio puerilis ætatis inſignia munita ſūt. Tui numinis reſpectu ſincerus iuuentæ flos permanet; Te cuſtode matronalis ſtola cenſetur. Ades igitur, & cognoſce quæ fieri ipſa voluiſti.* Sed longe aberrat ab his caſtitas.

In his maxime libido regnabat. Erat enim caſtitas, vel coacta, vel conducta.

Cauſa tanti mali, quia tradidit eos Deus in paſſiones ignominiæ. Idololatriā enim tam grauia vitia conſequebantur. Expoſuit id Tertullianus libr. de pudic. c. 5. Vbi fornicationē inter idololatriam & homicidium locat mediam. *Eſt & mali dignitas, quod in ſummo aut medio peſſimorum collocatur. Pompam quandam atque ſuggeſtum aſpicio mœchiæ, hinc ducatū idololatria antecedētis, hinc comitatum homicidij inſequentis. Inter duos apices facinorum eminentiſſimos ſine dubio digna conſedit, & per medium eorum, quaſi vacantem locum pari criminis authoritate compleuit. Quis eam talibus lateribus incluſam, talibus coſtis circumfultam, à cohærentium corpore diuelleret, de vicinorum criminum nexu, de propinquorum ſcelerum complexu, vt ſolam eam ſecernat ad pœnitentiæ fructum? nonne hinc idololatria, inde homicidium, detinebunt? & ſi qua vox fuerit, reclamabunt. Noſter hic cuneus eſt, noſtra compago. Ab idololatria metamur, illa diſtinguente coniungimur, illi de medio eminenti adnumerantur, concorporauit nos diuina ſcriptura, litera ipſa glutina noſtra ſunt, iam nec ipſa ſine nobis eſſe poteſt. Ego quidem idololatriæ ſæpiſſime mœchiæ occaſionem ſubminiſtro Sciunt luci mei, & mei montes, & viua aqua, ipſaque in vrbibus templa, quantum euertendæ pudicitiæ procuremus.* Idololatria ita cōmunis orbi lena fuit, & libidinum procuratrix, matrimoniorū violatrix.

Inter idololatriam & homi[cidium] ponitur [...]ſtrat.

Dæmonis cultus quam caſtus ſit.

§. 3. Sed morum ſui temporis optimus teſtis Seneca, eſt lib. 3. de benefic. cap. 6. *Deinde non expetit notum omnibus fieri, quam multi ingrati ſint, pudorem enim rei tollet multitudo peccantium: & deſinet eſſe probri loco commune maledictum, numquid iam vlla repudio erubeſcit? poſtquam illuſtres quædam ac nobiles fœminæ, non conſulum numero, ſed maritorum annos ſuos computant? & exeunt matrimonij cauſſa, nubunt repudij? Tam diu iſtud timebatur, quam diu rarum erat: quia vero nulla ſine diuortio acta ſunt, quod ſæpe audiebant, facere didicerunt. Numquid iam vllus adulterij pudor eſt. poſtquam eo ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt adulterum irritet? argumentum eſt deformitatis, pudicitia: quam inuenies tam miſeram, tam ſordidam, vt illi ſatis ſit vnum adulterorum par? niſi ſingulis diuiſit horas, & non ſufficit dies omnibus? niſi ad alium geſtata eſt, apud alium manſit? Infinita & antiqua eſt, quæ neſciat, matrimonium vocari, vnius adulterium: quemadmodum horum delictorum iam euanuit pudor, poſtquam res latius euagata eſt: ita ingratos plures efficies, & audaciores, ſi numerare ſe cœperint.* Veritatem eſſe non hyperbolen quod dicit Seneca docent hiſtoriæ.

Romanæ vrbis [...] profligat[us] pudor.

Inde [...]tus.

Sic igitur talibus moribus moles tanti imperii ſtare non potuit. Et quanquam fortium interdum & prudentium imperatorum; vt Veſpaſiani, Traiani, Hadriani, Antoninorum ſtudio moueret lacertos, elanguit tandem, & barbaris ſeruijt.

Qui igitur pudicitiam regnantibus neceſſariā negant, qui Babylonios, Corinthios, Sibaritas non improbant: Conuerſiones non vnius Reipublicæ, ſed mundi totius intueantur Primæuum mundū, poſtquam omnis caro corruperat viam ſuam, cataclyſmus inundatione deleuit. Sodomitarum, & Gomorrhæorum manent in hodiernum diem triſtia monumenta. Madianitarum & Beniaminitarum excidia quotidie memorantur. Dauidi adultero filius rebellauit. Romæ adulterio regnū deſijt, & libidine decemuiratus eſt abolitus. Omnium temporum libidines fuerunt, & libidinum pœnæ. Sybaritarum impudicitia tanta à Crotoniatis ſæuitie punita eſt, vt inde in prouerbium abierint mala Sybaritica. Impiæ libidinis Lacedæmon graues pœnas dedit, pugna Leuctrica attritis viribus. Volſinienſes ſic in ſeruitutē redacti ſunt. Philippus Macedo quia iniuriam obſcœnam ab Attalo allatam non vindicauit, occiſus eſt. Bryas ob vim alienæ ſponſæ illatam, imperio exutus, Antiochus Syriæ rex θεὸς dictus, à Laodice ob Berenicen ductam occiſus eſt. Ptolomæus Philopator ab vxore etiam inſidijs peritus interijt. Antonium

Impudicitiæ pœna ſæpe regni [...].

Libido [...] regna, quia c[ontu]meliam [ha]bet, & [ſerui]tudinem [...]ſtituitur.

ainum. Verum in vagas libidines effuſum Lucilla vxor veneno interemit. Chilpericum Franciæ regem adulterijs infamem, Fredegundis pellex per Landericum interfecit. Rodericum Gothorum in Hiſpania regem, filiæ ſuæ violatorem Iulianus, vir nobilis grauiſsimo bello petiuit; nam Saracenis, & Mauris in Societatem adductis, victis Gothis, cæſis ſepties centenis millibus hominum, duriſsima ac diuturna ſeruitute preſſæ ſunt Hiſpaniæ, in quam vnius as libido coiecit. Quid memorem veſperas Siculas? quibus quaſi vna hora Galli cæſi, atque ad Conſtantiam Frederici vxorem ius regni translatum eſt? Magna clades nobiliſsimo regno ademptis illius inſulæ viribus allata eſt. Cauſa vero præfectorum, ac militum licentia. Iuſtitia igitur diuina ſemper vigilans, luxuriæ vindex, in libidines etiam in hac vita vehementer inſurgit. *Adulterium & fornicatio ignis eſt, vſque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina,* Iob 31. *Qui adulter eſt propter cordis inopiam perdet animam ſuam, & ignominiam congregat ſibi, & opprobrium illius non delebitur* Prouerb. 6. Et Sapient. 6. *Filij adulterorum in conſummatione erunt, & ab iniquo thoro ſemen exterminabitur.* Certe inter cauſas pereuntis Iſraelis etiam hanc ſcriptura frequentiſsime memorat. Eſt enim fœdum hoc vitium, & quia in illud natura proclinis, magnis ſemper exemplis à Deo vindicatur. Verum quia res ... inteſt non cum pijs modo Reipublicæ rectoribus, eorumque conſilijs; verum etiam cum athcis, & quos ſola vtilitas, ſeu ratio ſtatus in ſententia dicēda, legibuſque condendis moderatur, cauſam ipſam cur tam noxia ſit libido explicemus.

Fornicatio & adulterium ... natura ... grauiter ... ſuppli- ... Deus re- ... punit.

§. 4. Acer eſt ad voluptates ſtimulus, & dulci malo inimicum eſſe, viri fortis eſt, & prudentis: Amor & cupiditas vehementes ſunt, nunquam ſpem ponunt, quicquid ſeruatur, cupiunt magis. Flamma illa primo tenui igne tepefacit, mox totam virtutem, animumque exurit. Nunquam in licito, nunquam in paruo ſiſtit: pecunia, vita, fama illicita redimit. Et ſi vllum aliud vitium, hoc certe citiſsime in monſtrum migrat. Acta veterū, portentoſaque libidines pudor memorare vetat. Iuliano regnante, Arethuſij, & Heliopolitani in virgines crudeliſsimi extitere, quod à Chriſtianis præſidibus caſtitatem edoctæ eſſent. Heliopolitanis cauſa tantæ crudelitatis fuit, quod virgines antequam nuptui traderentur, obuijs proſtituere vetarentur, ea enim lege olim vtebantur. Tanta igitur rabie contra caſtitatem ferebantur, quanta nec libidines punire oportebat. Itaque hic maxime valet quod monet Tullius libr. 4. Tuſc. *Qui ſe præcipitauit, ſuſtinere ſe cum velit, non poteſt.* In præceps datis corporibus, nullum ſui arbitriū eſt: Libido ſi animum præcipitauit, manet quidem in libertate cadentis, arbitriū ſceleris, ſed miſerū arbitriū, quod impetu potius ruinam vrgeat, quam renitatur. Cum igitur violentum ſit hoc malum, & ſi in potentes incidat, contumelioſiſsimum, magna ex eo damna oriri neceſſe eſt. Bonum enim quod aufertur, nempe pudicitia maximum habetur. Duas res ægerrimè mortales ferre poſſunt; damna, & contemptum.

Defletur lacrymis amiſſa pecunia veris.

In parentum, coniugum, fratrum, propinquorum mortibus erudita ſæpe, & ficta lacrymę fluunt; nemo naufragia, nemo villarum excidia, nemo patrimonij confiſcationem præſica præeunte luxit. Sat virium in lacrymas verus dolor habet. Itaque ob res aduerſas, quibus alios frui vident, aut perpetuo, aut diutiſsime homines iram retinent, quam obſiteratam aſpectu, atque auditione aliquando renouant.

Contemptum ſui, & contumeliam præſertim damno iunctam multo aſperius accipiunt. Summam vero contumeliam in ſua, vel ſuorum pudicitia erepta ſibi factā interpretantur. Quia magnī illam faciunt, aut ſane videri volunt magni eam facere. Quia infame eſt in ſuorum pudicitia eſſe negligentem. Virginius filiam, quam Appius Claudius datis contra libertatem in ſeruitutem vindicijs, ad ſtuprum expetebat, occidit; meliuſque exiſtimauit eſſe pudicæ interemptorem, quā corruptæ patrem. Eodem ſpiritu Pontius Aufidianus, filiam à pædagogo corruptam, poſtquam ſupplicium de ſcortatore cepiſſet, interfecit. P. Mænius in libertum, qui filiæ oſculum dederat, animaduertit. Nec Romana tantum pudicitia tam ſeuera fuit. P. Attilius Philiſcus, qui ipſe turpem quæſtum fecerat, filiam tamen ſtupri compertam interemit: ita olim libidinum victima, à filia tamen pudicitiam exegit. Q. Fabius maximus filium dubiæ caſtitatis arguens, effecit, vt voluntario ſeceſſu patris aſpectum vitaret: Scantinius Tribunus plebis quia M. Claudij Marcelli filium de ſtupro appellauit, vno teſte à populo Romano damnatus eſt. Cneus Sergius quoque voluntatis libidinoſæ pœnas dedit, ob promiſſos enim matronæ nummos à Quiritibus damnatus eſt. Dominus quoque Titi Veturij iam ſerui facti ex filio Imperatoris, Senatus conſulto in carcerem ductus eſt. C. Peſcennius vir multis muneribus clarus, ob ſtuprum infandum, in carcere mori coactus eſt. Lætorius Mergus tribunus militaris de appellatione ſtupri accuſatus, quæſtioni ſe ſubtraxit, & morte voluntaria conatum ſceleris puniuit. Nec illa tantum in meliore republica facta ſunt, & ſeueriore diſciplina. Sed corruptis iam moribus; Marius enim C. Luſcium ſororis filium à Ploſio milite ob ſtuprum intentatum occiſum, & quidem tribunum, à ſuo milite iure cæſum pronunciauit. Dignus certe vel iſto iudicio ſeptem conſulatibus. Sempronius Muſca, C. Gallum in adulterio deprehenſum flagellis cecidit. C. Memmius L. Octauium neruis contudit. Carbo Accienus à Vibieno: item Pontius à P. Cernio deprehenſi, caſtrati ſunt.

In pudicitia vindicanda acres ſunt.

Etiam voluntas ſceleris olim legibus punita.

Hæc Romanæ pudicitiæ exempla ſunt, quæ in Republica diu præ cæteris gentibus honeſtas publica viguit. Poſt omnia euerſa ſunt, poſtquam Curio grauiſsimi patris filius ſexcenties alieni æris, iniuria nobilium adoleſcentum contraxit. Poſtquam Clodius iudicio empto, conſtupratoque adulterij pœnas euaſit. Poſtquam Gemellus viator conſule, & Tribunis inuitatis lupanar domi erexit, in quo ingenuum, ſed degenerem Romæ ſanguinem proſtituit. Poſtquam vnicum filiū Catilina interemit, vt Aureliæ Oreſtillæ nuptijs potiretur.

§. 5. Nec vilior exteris gentibus pudicitia fuit, Teutonum vxores cæſis prœlio viris, à Mario poſtularūt, vt Veſtalibus virginibus ipſę quoque virginitatem culturæ donarentur, quo negato, ſeipſæ interemerunt, pudicitiam enim vita potiorem ducebant. Minus mirum hoc in Hippo græca fœmina, quæ ne ludibrio eſſet, in mare ſe præcipitauit. Democles Demetrij Poliorcetæ libidinem fugiens, in feruidum ſe lebetem immerſit. Phœdonis Athenienſes filię, occiſo patre, complexæ inuicem in puteum ſe præcipitarunt, ne im-

Triſte pudicitia, ... tamen ...

Mi... ...

Braſilla herbam ſe noſſe dixit, quæ faceret inuulnerabilem. militemq; vt in ipſa experimentum caperet. induxit, atq; ita capite plexa eſt.

impudicæ viuere cogerentur. Timoclea violatorem ſuum melius in puteum coniecit. Braſilla Dirrachina militem in mortem ſuam pudica fraude pellexit, ne vim pateretur, Sophronia Romana Maxentij iniuriam gladio anteuertit. Quinquaginta Spartanæ virgines mori, quam Meſſeniorum contumelioſam libidinem ferre maluerunt. Digna fœmina Aquileienſis Attila vrbe occupante, è feneſtram præterfluentem exiliyt. Idem fatum pro pudicitia, Pelagia cum matre & ſorore ſubijt. Cammam, Pantheam, vxorem Orgiagontis Galli græci, Cyanen, Valeriam Tuſcam, Chiomaram, aliaſque omitto de quibus Plutarchus, alijque; præſertim ſuperantibus Chriſtianis virginibus, matroniſque quibus iucũda vox erat, *Chriſtianos ad Leonem* Horrenda; *Virginem ad Lenonem.* Tot exercitus virginum, pro caſtitate fortius, quam vllæ legiones pugnantium, non produco; ne politici me Parthenonem, non ciuitatem inſtruere velle arbitrentur. Hoc conficere duntaxat volui. Pudicitiam violatam graui pœna vindicari ſolitam, omnis enim familia, ad vltionem ſtupri inardeſcit, nec fere vnquam, niſi fuſo ſanguine ira conquieſcit. Neque fere pater vllus eſt, aut frater, qui non ad rogum deduci ſororem, quam ad contumeliam patientius ferat. Hac igitur ex cauſa, magnas clades, ac conſpirationes exſurgere neceſſe eſt. Non modo ſi à potentibus ea in re peccetur, ſed etiam à priuatis, aut infimis, ſi pœna culpæ vel nulla, vel leuis irrogetur, multo magis ſi diſsimuletur.

Magna æſtimatur pudicitia, ideo cum illi vnicum infertur, ſeditiones oriuntur.

§. 6. Altera cauſa eſt, quod illo vitio hominum prudentia, ſagacitas, & cura futuri obtundatur. Quæ vna eſt res Reipublicæ pernicioſiſsima. Nihil eſt tam mortiferum ingenijs, quam libido. *Libido*, inquit Auguſtinus, *luxuria, ita totum corpus interius. & exterius ſibi vendicat, & totum commouet hominem, affectu animi, & appetitu carnis coniuncto, vt ſequatur voluptas, omnibus corporis voluptatibus maior: ad eius tamen peruenitur extremum, vt pene omnis acies, & vigilia cogitationis omnis obſtruatur.* Itaque in Republica, in qua pudor opprimitur, luxuria datis habenis libere exultat, cæcutientium, eſtaticorum, ſtolidorum magnus eſt numerus. Raro bona, & fortia conſilia. Nam ne ipſe quidem Salomon, poſtquam libidinibus ſe dedit, ſapienter & politice regnauit: Ideoque magno odio omnibus fuit. *Pater tuus*, inquit populus, *duriſsimũ iugum poſuit ſuper nos.* Et fatetur ſtolidus iuuenis *Et nunc pater meus poſuit ſuper vos iugum graue.* Et: *Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam ſcorpionibus*, Ecce quid fecerit libido, quomodo regnandi artem viro ſapientiſsimo excuſſerit, vt ne filium quidem recte inſtituerit. Omnibus vitijs cœcus ineſt amor, vt vere Claudian. in Eutrop.

Libidine ingenia pereunt, & intelligentia obnubilatur.

Salomon amans male regnauit.

> *Sed quia cæcus ineſt vitijs amor, omne futurum*
> *Deſpicitur, ſuadentque breuem præſentia fructum.*
> *Et ruit in vetitum damni ſecura libido.*

§. 7. Pudica Minerua fingitur, & Muſæ virgines; quia caſtitas non modo ſapientiæ comes, ſed etiam cauſa, & conſeruatrix eſt. Nec id diuina modo ordinatione, quam contaminatas luxuria animas purum ſapientiæ immittere noluit; Sed id quoque natura docet? Quorum enim turpitudinum illecebris mentes occupantur, ſerias concipere ſtudiorum cogitationes illi nequeunt. Tot veterum, & nouorum comœdiæ amore docent, nullum nobis adoleſcentem amatorem prudentem inducunt, aut ſi prudentiam illi tribuunt, etiam amoris victorem faciunt, oſoremque proſtibuli.

Comœdiæ amatores omnes ſtolidos fingunt.

§. 8. Tertia cauſa eſt, quod non ſit ille corporum vigor, ac robur in perdita ciuitate, quod eſt in bene morata. Perſæ fortes, & agreſtes vicere Babylonios, viros, vt verbo dicam, meretricios. Perſas iam eneruatos Macedonum ruſtica durities, illos Romani nondum vulgatis libidinibus imbecilles, hos Heruli, Gothi, Hunni, alij barbarorum, donec & illi fortioribus ſuccumberent. Salsè & cynicè Diogenes Græcis obiecit, eos balneo, & libidine, dum viuerent, corpora putrefacere, eadem vero mortua aromatibus, & vnguentis contra putrefactionem condire. Præpoſterum omnino ſtudium, viuos putrefacere, mortuos impendijs ſiccare.

Robur corporum in effœminatis.

§. 9. Denique vbi pudoris, caſtitatiſque parua eſt ratio, neceſſe eſt, totam Rempublicã male adminiſtrari. Coniugia enim incerta ſunt, proles omnis aut eſt, aut ſpuria habetur. Si enim filia nũquam *maternos dicere mœchos poterit, vt non tredecies veſperet*, vt eſt in Satyra, quis illam credat legitimo natam thoro? Hinc & illud contingit, vt plurimi matrimonia fugiant, non amore caſtitatis, ſed licentia ſcortandi, tum vero quia timẽt ſui matrimonij ſubſeſſores. Suo tempore tantam fuiſſe Romæ corruptionem tradit Seneca, vt *nulla nuberet, niſi vt irritaret adulterum. Meſſalina*, inquit Dio, *libidinoſa, & intemperans fœmina, cæteras quoque fœminas cogebat luxurioſe, & petulanter viuere: efficiebatque vt multa in palatio, viris ſuis præſentibus, ac videntibus cum adulteris coirent: earumque viros ipſa diligere, ac honoribus, ac dignitatibus augere: cæteros qui id non paterentur odio habere, ac modis omnibus perdere.* Quis tali imperatore, & tali Auguſta imperatoris domina, vxorem duxiſſe vellet? Publice igitur, priuatimque caſtitatem Reſpublica tueatur, luxuriem libidinemque premat; ac coerceat, ad quam rem multa valent, tum quæ referam præcipue.

In Republica non [illegible] incerta proles.

Claudij imperatoris uxor [illegible].

§. 10. Publica ſit inquam cura illa; pluris enim eſt, vt ciuitas malis moribus, quam infectis corporibus purgetur. Nulla vero eſt procliuior, quã hac in parte contagio. Pudoris iactura, certiſsima eſt omnium flagitiorum parens. Et legibus permiſſa licentia, non ſatietatem adfert, ſed incitamentum. Mores facile mutantur in peius, vix vnquam legum ſeueritas vitia in bonum vertit. Redire cum perit, neſcit pudor. Niſi igitur libidinibus, ſerio per leges, pœnaſque armata publica auctoritas obuiam eat, faſceſque & ſecures expediat omnia opprobria, ac horrenda mundabunt, eritque ciuitas magnum lupanar. Stratonicus cum Heraclea egreſſus eſſet, quaſi ſollicitus reſpectabat, omniaque ea faciebat, quæ illi, qui videri nollent; comitibus admirantibus reſpondit: Timere ſe, ne à quopiam egrediens è lupanari videretur. Sceleris enim peracti pudet eos, qui è lupanari egrediuntur.

Reſpublica [illegible] purganda.

[illegible] Stratonici.

§. 11. Seueritate igitur legum, inſolentia libidinum coerceatur. Exẽpla non deſunt. Iouinianus capitali lege ſanxit, ſi quis ſacram virginem impudico aſpectu intuitus eſſet. Et T. 11. §. 1. de extraordinarijs criminibus. *Sollicitatores alienarum nuptiarum, item matrimoniorum interpellatores, etſi effectu ſceleris potiri non poſsint: propter voluntatem pernicioſæ libidinis puniuntur* Et §. 2. *Qui puero ſtuprũ abducto eo, vel corrupto comite perſuaſerit, aut mulierem, puellamue interpellauerit, quidue impudicitiæ gratia fecerit, domum præbuerit, (alij donum) preciumque quo is perſuadeat, dederit, perfecto flagitio puniuntur*

Oculus pudicus caſtus eſt.

Legum [illegible] nanda [illegible].

tur capite, imperfecto in Inſulam deportantur. Corrupti comites, ſummo ſupplicio afficiuntur. Sucurrit etiam legum Theodoſianarum, & Valentinianarum humanitas illis, quas aliena improbitas impudicas eſſe cogebat. *Si lenones patres, & domini ſuis filiabus, vel ancillis peccandi neceſſitatem impoſuerint, liceat filiabus, & ancillis Epiſcoporum implorato auxilio, omni miſeriarum neceſſitate abſolui.* Legum diuinarum præſcripta in ciuitate ſua princeps ſequatur. Video ſeueris legibus olim adulteria cohibita. In noſtra Germania, adultera abſciſsis crinibus, nuda per totum pagum verberibus cædebatur, & omnibus execrabilis, & inuiſa mœrore, & inedia conſumebatur. Romani veteres, omnium libidinum ſeminaria in herba ipſa tollere nitebantur; nam mulieri vinum bibiſſe capitale erat. Putabant enim pudorem ei vilem fore, quæ cum alioqui infirmo eſſet iudicio, per ebrietatem, aut ſane periculum ebrietatis, impudicitiæ viam feciſſet. Mitiores Piſidæ, qui adulteram eum adultero aſino impoſitos aliquot dies ad irriſionem omnium circumducebant. Arabes adulterium capitis pœna, Ægyptij mille plagis plectebant, adulteræ vero nares amputabant, vt deformitate diſpliceret, quæ forma ſua alieni criminis illex fuerat, & ſuam pudicitiam proſtituerat. Olim multæ gentes de pudicitia leges non habuere. Primum aiunt Argiuum Hyettum, occiſo Moluro in vxoris adulterio deprehenſo, cum Orchomenum Atticæ partem accepiſſet, legem in adulteros tuliſſe. Eum imitatum eſſe Draconem Athenienſem, qui ſanguine leges ſcripſiſſe ob ſeueritatem dictus eſt. Zaleucus Locrorum legiſlator oculis adulteros priuabat. Meritoq; illi enim ſunt in amore duces, animoque imponunt. Ideoque cum in legem paternam filius commiſiſſet, indulgens pater pœnam diuiſit, & vt narrat Ælianus: ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου τῶν τοῦ παιδὸς ὀφθαλμῶν, ἀντιδοῦναι τὸν ἑαυτοῦ, ἵνα μὴ ὁ νεανίσκος περιιδὼν τελέως. Plato impetum libidinis inflammatum, ratione moderandum, legum metu coercendum monet. Libro nono de legibus non modo præpoſteram libidinem, adulteriumque, ſed omnem ſcortationem morte damnat. Marito in adulterum ius vitæ concedit, quod etiam noſtræ leges non puniunt, iuſto enim dolori, pœnas remittunt. Quod & patri in filiæ corruptore permittitur, ita tamen, vt nec filiæ parcat. Gortynienſes adulterum lana coronatum ad magiſtratum deducebant, deinde perpetuo inteſtabilem habebant. Leprei in forum deducebant, triduoque circumducebant, & tota vita contemptibiles faciebant. Romani mœchas togatas procedere iubebant. Athenienſium fœda erat, nec pro grauitate bene ordinatæ Reipublicæ in adulterii reos pœna, diuites ſe pecunia redimebant; pauperum pœna, παρατιλμός, & ἀποραφανίδωσις, quæ plus dedecoris, & turpitudinis, quam grauem populum deceret, habebat. Apud Parthos grauiſsime adulteria puniebantur, vxores, fœminaſque cæteras domi fere recludebant.

Romani vinolentam negabant pudicam.

Vnoculum ſe pater, quam cæcū eſſe filium maluit.

§. 11. Legibus igitur in omnibus ciuibus, libidines coerceat poteſtas publica. Ne imitetur Spartanos, qui initio legibus illis caruerunt; Rem ita narrat Plutarchus in Laconicis. *Lycurgi temporibus tanta erat apud omnes vxorum pudicitia, ac tam longe aberant ab ea turpitudine, quæ poſtea inualuit, vt prius eſſet incredibile, adulterij crimen apud Spartanos inueniri, ferturque dictum cuiuſdam vetuſtiſsimi Spartani Geradæ, qui rogatus ab hoſpite quodam, quid pœnarum darent apud Spartanos adulteri: neque enim videre ſe quicquam ſuper hac re ſancitum à Lycurgo: Nullus, ô amice, apud nos adulter eſt. Quum ille ſubieciſſet, Quid igitur, ſi exiſtat? Dabit, inquit, bouem tantum, vt porrecto vltra Taygetum collo, bibat ex Eurota. Cumq; ille ridens dixiſſet, fieri non poteſt, vt tantus bos inueniatur: Et quo pacto, inquit Geradas, Spartæ exiſtat adulter, id qua diuitiæ, deliciæ & corporis aſcititius cultus probro habentur: contra verecundia, modeſtia, ac obedientia magiſtratibus debita obſeruatio, decori, laudique dantur?*

Sparta pudica eſſe deſiit.

Verum breuis illa laus fuit. Vxorios enim fuiſſe, & ſummam mulierum ex ea vrbe licentiam auctor eſt Ariſtot. lib. 2. polit. cap. 9. Διὸ παρὰ τοῖς Λάκωσι τοῦθ' ὑπῆρχε, καὶ πολλὰ διῳκεῖτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. καίτοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαίνει. *Spartanorum vxores multa adminiſtrabant, perinde autem eſt, ſiue vxores Rempublicam gubernent, ſiue gubernantibus imperitent. Idem enim vtrobique euentus eſt.*

Verum mihi in vniuerſum Spartanorum ſuſpecta pudicitia redditur Helena ſane heroicis temporibus bis rapta eſt. Ab Alexandro Phryge, non niſi ſponte ſua abducta eſt. Deinde merito Euripides illis exprobrat, non poſſe Spartæ virginem eſſe caſtam, quandoquidem cum adoleſcentibus, ad Eurotam colluctari ſoleant. Verum maius teſtimonium eſt in Ariſtotele, lib. 2. cap. 9 polit. Ἔτι δὲ ἡ περὶ τὰς γυναῖκας ἄνεσις, καὶ πρὸς τὴν προαίρεσιν τῆς πολιτείας βλαβερὰ, καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν πόλεως, ὥσπερ γὰρ οἰκίας μέρος ἀνὴρ, καὶ γυνὴ, δῆλον ὅτι καὶ πόλιν ἐγγὺς τοῦ δίχα διῃρῆσθαι, δεῖ νομίζειν, εἴς τε τὸ τῶν ἀνδρῶν πλῆθος, καὶ τὸ τῶν γυναικῶν, ὥστ' ἐν ὅσαις πολιτείαις φαύλως ἔχει τὸ περὶ τὰς γυναῖκας, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως, οὐδὲ δὴ νομίζειν ἀνομοθέτητον. ὅπερ ἐκεῖ συμβέβηκεν. ὅλην γὰρ τὴν πόλιν ὁ νομοθέτης, εἶναι βουλόμενος καρτερικὴν, κατὰ μὲν τοὺς ἄνδρας φανερός ἐστι τοιοῦτος ὢν, ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἐξημέληκε. Ζῶσι γὰρ ἀκολάστως πρὸς ἅπασαν ἀκολασίαν, καὶ τρυφερῶς. *Præterea vero remiſsio & indulgentia in mulieres, & ad conſilium, quod ceperunt de ſua rep. adminiſtrāda, & ad beatitudinem ciuitatis, inutilis ac damnoſa eſt. Quemadmodum enim domus partes ſunt vir & mulier: ita ſcilicet & ciuitatem exiſtimare oportet in duas partes æquales eſſe diuiſam, in virorum & mulierum multitudinem. Quare quibuſcumque in repub. adminiſtranda formis id, quod ad mulieres pertinet, male habet, in eis dimidium ciuitatis exiſtimandum eſt non eſſe legibus temperatum, quod illic euenit. Nam cum totam ciuitatem lator legum vellet ad tolerandos & perferendos labores eſſe fortem ac robuſtā, in viris quidem perſpicue quod volebat, aſſecutus eſt: in mulieribus vero negligentem ſe præbuit. Viuunt enim intemperanter & luxurioſe, ad omne ſcilicet intemperantiæ genus ſolutæ atque effuſæ.*

Spartani fœminis male legibus conſuluerunt.

Spartanis ciuitatis dimidiū male habuit.

Initio multa permiſſa fuerunt mulieribus, quod viri procul domo propter Arcadicum & Meſſeniacum bellum agerent. Lycurgus eas ſub leges mittere voluit, ſed eæ reclamarunt; itaque incepto deſiſtere coactus eſt, vt Ariſtot. eodem in loco tradit. Hoc ex fonte innumera mala orta ſunt, nam & Helotæ frequenter repugnarunt, & ciues ad magnam paucitatem redacti ſunt, atque ipſe etiam ager in paucißimorum latifundia coiuit. Hæc igitur ἄνεσις Spartanis exitio fuit. Neque enim viros probos exiſtimarim illa in vrbe, vbi fœminarum libera eſt nequitia. Inde etiam orta maiora τῶν παιδεραστῶν flagitia.

Cauſā pereuntis Spartæ.

Penuria ergo legum illa ciuitas periit. Romanæ in Republica leges victæ vitiis ceſſere. Alexander imperator exoletos non auſus eſt vetare, Philippus tamen anno domini 249. ſuſtulit. Tantum

Romani leges vitiis oppreſſerunt.

à priſcis etiam gentilium moribus diſceſſum fuit.

§. 13. Sed parum proſunt legum ſcita, niſi magiſtratuum vigilantia cuſtodiantur. Verum eſt Græcorum prouerbium. *ἰσχυρὸν ὁ νόμος ἐστ᾽, ἂν ἄρχοντ᾽ ἔχοι. Fortis res lex eſt, ſi præſidem adiuuantem habeat.* Si enim Neroniana luxuria regnet, ſi Caius lupanar in Palatio erigat, ſi Meſſalina cogat, quid poterunt miſeræ leges? Quis damnabit, quod facit imperator? Quis fugiet, quod imperat coniux Auguſti? Leges ſanctæ ſunt, ſed Maxentius ad mortem metu opprobrij cogit matronas: Quid iura valebunt illo regnante, qui tantum impudicitiam confeſsis ignoſcebat, quod putaret caſte neminem poſſe viuere? Sit igitur exemplum in principe, in primoribus, quo leges auctoritatem, & vim conſequantur. Ne iam & ſcorta proclament:

Maximinus crudelis in profeſſores caſtitatis.

Felicia ſæcula, quæ te
Moribus opponunt; habeat iam Roma pudorem.

Omnium hoc eſt periculum, ſed tam fauorabile malum, cum auctoritatem à primatibus trahens pudorem pepulit, nulla vi excludi poteſt. Nunc quidem, vt & olim, in ſexum infirmiorem magis pœna graſſatur. Verum par eſt vtrinque ius, & obligatio; Vere Innocentius Papa, vt eſt 32.q.5. Chriſtiana religio adulterium in vtroque ſexu pari ratione condemnat: Sed viros ſuos mulieres non facile de adulterio accuſant, & non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberius vxores adulteras apud ſacerdotes deſerre conſueuerunt. Et ideo mulieribus prodito crimine earum communio denegatur. Virorum autem latente commiſſo, non facile quiſquam ex ſuſpicionibus abſtinet, qui vtique ſummouebitur, ſi eius flagitium detegatur. Quum enim par cauſa ſit, interdum probatione ceſſante, vindictæ ratio conquieſcit.

In Chriſtiana pudicitia non eſt diuerſa lex viris & fœminis.

Publice conſulatur oculis, auribusq; caſtis.

§. 14. Magnum etiam eſt in publicis moribus, & exercitijs momẽtum. Si vis caſtos eſſe animos, cura ne oculis, ne auribus occurrant, quorum venena ad animos pertingant. Conſuetudo audiendi, & ſpectandi, etiam faciendi licentiam ſumit. Erudire ad nequitiam nihil opus eſt, ſine malo exemplo, & contra bona exempla dociles. Quid priuatim recta præcipere iuuat; ſi diſciplina publica ea eſt, quæ vel Lycurgum emollire poſſet? Priuata mala corrigi poſſunt, publica coli volunt. Hinc exitia vrbium.

Inde aſpice late,
Florentes quondam luxus quas verterit vrbes,
Quippe nec ira Deum tantum, nec tela, nec hoſtes,
Quantum ſola noces animis illapſa voluptas.

Cum igitur luxus diſſuaſor honeſti publice inualuit, omnia cedunt & reſpublica perijt.

Omnia regna primo luxuria proſtrauit, quam hoſtis in prædam verteret.

Nam cætera regna
Luxuries vitiis, odijſque ſuperbia vertit.
Sic male ſublimes vertit Spartanus Athenas,
Atque idem Thebis cecidit; ſic Medus ademit
Aſſyrio, Medoque tulit moderamina Perſes,
Subiecit Perſen Macedo, ceſſurus & ipſe
Romanis; hæc auguriis firmata Sibyllæ.

In vrbes primum deliciæ, mox ſaturitas, deinde violentia, denique exitia erupére. Certè Diogenes Lacedæmone rediens Athenas, rogatus quo, à quo iret? *à viris*, inquit, *ad fœminas.*

Reipublicæ itaque incumbit, omnia luxuriæ irritamenta è medio tollere, vt ſunt ſpectacula impudica, Choreæ periculoſæ, fœminarum laſciui in publico conſpectus, multo magis proſtibula, & lupanaria. Improbiſsima eſt eorum ratio, qui publicis illis voluptatibus, deteriora caueri arbitrantur: Vbi illa inualuerũt, flagitioſiſsima quæque perpetrantur. Fuga optimè caſtitati conſulit. Quæ eſſe non poteſt, ſi publica ſunt incitamenta libidinum; Si cæcum eſſe oporteat, ne malum videas. Si in porticibus, in foro, in vicis omnia turpibus abundant. *Si in poculis*, vt inquit Plin. l. 31. c. 1. *libidines celare iuuat*: Si imagines illecebroſæ, in conſpectu iuuentutis impune collocantur. Venenum publice non venditur, animarum toxica, in nundinis Chriſtianorum, non vetante magiſtratu venduntur. Dabit magiſtratus ille pœnas, qui nefanda diſsimulat. Si filiam turpitudines illas colorum fuco cogitationi inſtillandas emiſſe cognoſceres, merita indignatione excandeſceres: Si quis ea coram liberis tuis enarraret, diem illi vt corruptori iuuentutis diceres. An plus eſt verbis indicaſſe, an oculis fidelibus ſubijcere, vt tenacius hæreant? Vident hoc omnes, vident tui, vident tuis narraturi.

Lupanaria tollenda.

Magiſtratus grauia peccata.

Quod in filia non ferres, in Republica cur vindica.

§. 15. Nec illecebræ modo auferantur, ſed impedimenta etiam, & freni luxuriæ inijciantur. Seria cogitatione, operibus, laboribus occupentur omnes, ocium exulet. *In vacuo pectore regnat amor.* Æruginem tam mordacem motus agitatioque non admittit. *Variam ſemper dant ocia mentem, raro bonam.* Amor ocioſus eſt, pigros occupat. Negocio hoc vitium diſcutitur, vera cura tam vanam ſollicitudinem diſcutit. Certè Theophraſtus amorem ſic definit. *Ἔρως πάθος ἐστὶ ψυχῆς σχολαζούσης. Amor paſsio, ſeu morbus eſt animi ocioſe viuentis.* Cauſa itaque tantorum malorum eſt, & prima cauſa, nobilitatis incuria, dum ad honeſtos labores non erudiunt, nec durant filios, dum ad inhoneſta oblectamenta deducunt: hinc nequitiam, &

Si reſpublica lupanar eſt, principem filium ne credo pudicus.

Ociũ amores pullulat.

inceſtos amores
A tenero meditantur vngui.

Itaque quanquam omnium hominum ſint iſtæ cupiditates, & difficulter vincantur, (*Malum omne* (inquit Cyprian. de bono pud.) *facilius vincitur, quam voluptates; quia illud quicquid eſt horridum eſt: hoc blandum eſt.*) Diuitum tamen præcipuum eſt, quia ocium, & fomenta adſunt. Deinde poſt diuites validorum mendicantium, qui in diem viuunt. Cum enim ſine omni cura agant, cum ſæpe hominum beneuolentia ſaturentur, cum aſſuetudine, & conſortio improbi ſint; oculis, auribuſque in turpia impingant, neceſſe eſt in ludo variarum, & nunquam ſeriarum cogitationum, frequentiſsime illos exerceri, quarum magis obuia imaginatio, & titillantior voluptas. Hi tales non modo ob alias cauſas, ſed ob mores etiam ad labores adigendi ſunt. Nec parum hoc ducet magiſtratus; in pannis & purpura eadem ſunt vitia, in gemma & ſordibus eadem eſt libido. Recte Auguſtin. de honeſt. mulier. cap. 2. *Inter omnia certamina Chriſtianorum, ſola dura ſunt prælia caſtitatis, vbi quotidiana eſt pugna, & rara victoria; Grauem nãque ſortita eſt caſtitas inimicum, cui quotidie reſiſtitur, & ſemper timetur.*

Nobiles laboribus durentur.

Diuitum ſunt amores, & pauperum validorum.

Validi mendicantes ad labores cogendi.

§. 16. Quod ſingulis præcipiunt patres ſancti, id quoque Reſpublica alta mente recondat. Nempe, diaboli primis titillationibus obuiandũ. (Cyp. de ieiunio) *Nequitia zizania ne creſcant, elidẽda in ſemine* (Hier. in Eccl. c. 9.) *Ex alta igitur ſpecula,*

Corruptelarum initijs occurrendum.

guber-

gubernator futuram tempeſtatem proſpiciat, & vela cõtrahat, nauem ſubducat. Si noui hiſtriones, ſi noua theatra parentur, ſi peregrinus luxus veſtium, ſi noui ciborum apparatus ingruãt: ſerio reſiſtat, dũ nondum potentium domos occupauit. Si caſtus eſſe princeps deſiderat: Sobrius ſit, & corpori detrahat materiam tam grauis incendij. Conſilium Ambroſij eſt libr. 1. cap. 14. de pœnitentia. *Libido grauis ignis eſt, & ideo non demus illi alimenta luxuriæ. Paſcitur libido conuiuiis, nutritur delicijs, vino accenditur, ebrietate flammatur. Vinum enim & adoleſcentia duplex incendium eſt voluptatis.* Quid oleum flammæ adijcimus? Ita S. Benedictus, Bernardus, Franciſcus, Martinianus Eremita, alijque innumeri, vinum velut venenum, ſaturitatem velut peſtem fugerunt. Audacter, ô princeps, ſuccide creſcentem luxuriæ ſyluam, ſubtrahe occaſiones, amoue inſtrumenta libidinum, delinimenta deliciarum, quamuis minus culta, minus opulenta ciuitas videatur, quamuis ærario aliquid decedat, præſtat frugalis mediocritas, profuſis & luxurioſis opibus. Græcia victa, debilitauit: Aſia in prouinciam redacta, proſtrauit victores.

Sobritas pudicitia cuſtos.

Religio & fides caſtitatem muniunt.

§. 17. Verum nihil tam adiuuat caſtitatem, quam cura religionis. Hæc animos ad Deum quotidie tollit, hæc æterna bona, & pœnas conſiderat. Qui in carcere, ad malam manſionem damnatus eſt, iam ante oculos crucem, aut rogum intuetur, quem vitæ dubium naufragia pulſant, qui in acie palleſcit, illi metus omnem libidinoſam cogitationem excutit; ita quoque ardorem voluptatum, blanda commotione ſerpentem, æterni ſupplicii fides, & formido extinguit. Narrat Antonius Senenſis de quodam ſui, hoc eſt S. Dominici ordinis inſigni viro, cuius caſtitati improba lupa inſidias ſtruebat. Ille rogos luculentos extruxit binos, atque in alterum ſe conijciens, ſi lectulus ille placeret, mulierem ad flagitium inuitare ſe dixit: Nam merito in igne flagitium illud patrandum, quod æterni ignis pœna ſequeretur. Cætera interdum minora ſunt, quam vt vehementiſsimæ delectationis impetum ſuſtinere poſsint, multos amor in pericula mittit. Figit Daunius iuuenis *in virgine vultus, & ardet in arma magis.* Mortem etiam contempſit, qui Helleſponto, ipſis fluctibus inſanior, innatans orabat:

Incendia Veneris maior gehenna flamma compeſcit.

Parcito dum venio, mergite dum redeo.

Euangelium virgines & martyres facit.

Hinc tot millia caſtorum, tot exercitus virginum Eccleſia recenſet. Merito tanquam inſigni veritatis teſſera, pudicitia gloriatur religio Chriſtiana. Quot enim virginum millia, conditione nuptiarum tormenta, mortemque euadere potuerunt? & caſtitatem tamen prætulerunt? Illas, ſexu, ætate infirmas, in medijs illecebris poſitas nulla tormenta cogere potuerunt, vt illecebroſas ſuauitates admitterent; tu quomodo gratiæ Dei particeps es, ſi libidinum dulcedine ita vinceris, vt etiam per pericula delectationem ſectere? Et ſunt tamen, qui ob improborum incontinentiam lupanaribus vrbes inceſtare non dubitant, quaſi minore iactura damna grauiora euitentur. Scortationem inter Chriſtianos permittunt, ne in adulteria, inceſtus, aliaque probra inardeſcant. Error eſt, & grauis quidem, nam in illa licentia rudimenta capiunt improbi, vt maiora audeant. Nullo in fornice eſt ſola ſcortatio. Violantur & ibi coniugia. Nuſquam maiora pericula ſunt matronarum, quam vbi ſcorta erudiunt iuuentutem. Circa annum Chriſti 437. Theodoſio & Valentiniano Auguſtis, vir clariſsimus, & imperio digniſsimus Florentinus, cum lenones expelli magnopere optaſſet, & fiſci detrimenta obijcerentur; vectigal enim lenones pendebant: Is vicaria penſitatione prædii ſui damna ſarcit, vt quantum imperio ob pulſas illas peſtes, decederet, tantum ex priuati reditu ſubſtitueretur. Magna laus proprijs diſpendiis publicæ pudicitiæ conſuluiſſe. Sed quanto maior fiſci turpitudo, à ſanctiſsimo viro lenonum vectigal accepiſſe? Ne noſtra miremur tempora, noui homines ſunt, vetera vitia. Datur imperio aurum, ne ſint lenones: accipitur aurum, vt ne proſtent publicarum libidinum victimæ. Vtinam reges & vitæ coniugalis ſanctitatem, aut cœlibem puritatem conſtanter ſequantur. Exempla inter Chriſtianos multa ſunt: VVenceslaus Bohemiæ rex de quo Dubrauius. Cazimirus Cazimiri tertii Poloni regis filius. Emericus Stephani V. regis Vngarorum filius. Eduardus rex Angliæ. Henricus primus noſtræ Reipublicæ caput. Mirari ſubit tot regias virgines, tã admirandæ ſanctitatis, ex illis de cæteris facilis coniectura eſt. Referam catalogum ex libro 22. de ſignis Eccleſ. c. 2. Bozii, cuius verba ſunt: *Diuinum munus perpetua mentis ac corporis Deo dedicatorum virginitas, ſed longe diuiniſsimum, ſi præterea illi ſit adiuncta reliquarum virtutum non mediocris quadam, ſed excellentiſsima præſtantia. Tales autem plurimas Septentrio produxit, ex quo ſecutus eſt pontificem Romanum. Huiuſmodi namque fuere Milburga, Mildreda, Milnida Merualdi filiæ, de quibus Polydorus libro 4. Fuit Fara Abbatiſſa Monaſterij Hibrigenſis, quæ claruit anno ſexcenteſimo quadrageſimo, Fraucongota ſexcenteſimo ſexageſimo, Edilberga filia Anna Regis orientalium Anglorum, Itta cum filia Gertrude monaſterij Niuellenſis fundatrix ſexcenteſimo quinquageſimo, Edilburga Abbatiſſa monaſterij Beretingenſis, Edeldrudis filia Anna Regis Anglorum ſexcenteſimo octuageſimo, Hilda filia nepotis Eduini Anglorum Regis ſexcenteſimo trigeſimo, Immina filia Dagoberti Regis fundatrix monaſterij, quod Horreum, ſeu vulgo Oeren Treueris vocatur, anno ſeptingenteſimo decimo. Modeſta Treuerenſis ſexcenteſimo octuageſimo, Seuera Abbatiſſa S. Symphoriani Treuerenſis. Athela filia Dagoberti Regis, Abbatiſſa Treueris monaſterij cuiuſdam. Thecla Angla Abbatiſſa monaſterij, quod eius frater Boniſfacius Moguntinus Archiepiſcopus conſtruxit in Germania iuxta Moganum in Etzingenio. Lioba Angla, quæ præfuit monaſterio, quod idem præſul condidit in Biſcofiſcheimo anno ſeptingenteſimo trigeſimo. Amalberga, quam Carolus rex coniugem ſæpius & ardenter expetiuit ſeptingenteſimo ſeptuageſimo ſecundo. Anaſtaſia & Baſiliſſa Abbatiſſæ Horrei Treuerenſis ſeptingenteſimo ſexageſimo, & octuageſimo. Mathildis ſoror Henrici Imperatoris primi, & Brunonis Archiepiſcopi Colonienſis, Abbatiſſa ſancti Seruatij in Saxonia nongenteſimo nonageſimo. Vuiberadis monialis ſancti Galli nongenteſimo vigeſimo. Vualburgis Anglica Abbatiſſa in Heidenheimo Eiſtatenſi ſoror ſancti Vuilibaldi ſeptingenteſimo quinquageſimo. Benedicta Abbatiſſa in Suneſtrenſi cœnobio. Notburgis monialis Capitolij Colonienſis, Hadeloga Abbatiſſa monaſterij Rinchingenſis; Landradis Leodienſis, Vualdrudis Caſtrilocenſis, Gladeſindis Metenſis, Iutrudis Corbeienſis. Cæcilia Abbatiſſa in Suneſtris. Richardis Imperatrix quæ poſt obitum Caroli Craßi viri Chriſto ſe deuouens virginibus ſacris præfuit, Iutta ſoror Meginhardi comitis Spanheimenſis milleſimo centeſimo trigeſimo ſexto, Hildegardis admiranda Iuttæ diſcipula milleſimo centeſimo ſexageſimo. Eliſabetta Abbatiſſa in monaſterio Schonaugienſi milleſimo centeſimo ſexageſimo quinto.*

Quicquid mali concesseris, irritas maiora.

Scortatione permiſſa, creſcunt adulteria.

O labes imperij Romani, ob lucellum retinere lenones.

Caſtitas in regno Germania, & Septentrionis.

Adelheid Abbatiſſa Vilecenſis tempore Hereberti Archiepiſcopi Colonienſis eius vitam refert Sur. Tom. 7. Febr. 5.

Brigida Scota anno quingenteſimo decimo octauo, vel quingenteſimo vigeſimo ſecundo. Sur. tom. 1. Feb. 1.

Catharina Sueca filia S. Brigida anno milleſimo treceteſimo octuageſimo primo. Sur. tom. 2. Martij. 22.

Eliſabetta Regis Hungaria filia. tom. 6. Nouemb. 19.

Ermelende Virg. tom. 5. Oct. 29.

Heduigis Polonia Duciſſa. tom. 5. Oct. 15.

Hunegundis. tom. 4. Aug. 25.

Iaudrada tom. 4. Iul. 8.

Margaretha filia Regis Hungaria. Iau. 28. tom. 1.

Margaretha Scotia Regina. tom. 3. Iun. 10.

Maria Oëgniacenſis. tom. 3. Iun 23.

Maxellendis Virg. & Mar. tom. 4. Iul. 30.

Monegundis. tom. 4. Iul 2.

Notburgis. tom. 5. Oct. 31.

Lidmina. tom. 2. Apr. 14.

Ludmilla Bohemia Duciſſa, & Martyr, tom. 7. Sept. 16.

Lutgardis. tom. 3. Iun 16.

Lutrndis tom. 5 Septemb. 22.

Opportuna Virg. tom. 2. April. 22.

Oſitha Virg. & Mart. tom 5. Oct. 7.

Rictaudis Martianenſis tom. 3. Maij. 12.

Vualburga. tom. 3. Maij. 1.

Brigida Sueca.

Tales habuit olim nonnullas Oriens, & Gracia, nunc vero quas poteſt nominare? quas Africa produceret ſuas? quas Moſchouia?

Virgines ſanctimonia ſimul, doctrina ſcriptiſque editis praſtantes. Admirabiles ſimul, & omni memoria mortalium laudatiſſima fuerunt virgines aut mulieres illa, qua ſcriptis editis ingenij virilis non effœminati clariſſima monumenta protulerunt in lucem. Sed illa vt plurimum, ſi quas alieni à nobis catus ediderunt, libidini, aut aliquo vitio dedita fuerunt: non enim cecinit inſulſe vates ille Satyra tertia, haud ſibi fœminam placere,

——qua curtum ſermone rotato
Torqueat enthymema.

Verum Germania, ac ſeptentrio non modo doctas quaſdam fœminas, ſed inuiolata virginitatis integerrimas cuſtodes, amplius autem virtutibus diuinis praſtãtiſſimas, ſanctitudineq; illuſtriſſimas produxit in lucẽ. Nam tales fuerunt quinque illa, quarum meminimus ſigno de ſpiritu precum 37. lib. 9. cap. 12. Roſuida, Eliſabetha, Hildegardis, Gertrudis, Mectildis, Brigida Sueca, quamuis hac vidua extiterit:

Quocirca mirandum ſit maxime tot annorum millia elapſa nunc eſſe, neque produci poſſe è toto ſeptentrione vel vnam ſimilem virginibus iſtis, antequam Pontifici parerent populi Boreales. Quis neque ex orbe toto nominari poteſt vlla virgo, cuius exſtent tanta pietatis doctrinaque ad omnem bene inſtituenda vita morumque formandorum rationem libri, quales exſtant iſtarum viraginum. An non igitur paruiſſe Papa eſt praclarum? numquid ſimile eſt hareticis vllis, qui fuerint vnquam? Aduocetur omnis Gracia optimarum diſciplinarũ magiſtra & parens, & proferat ſi quidem poteſt fœminam ſuam, cuius extent tanta pietatis ſcripta moribus, vitaque innocentia exemplis illuſtriſſimis ac diuinis obſignata. Numquid igitur Germania, Saxonia, Scotia, Suetia praſtabit altrici, ac matri artium bonarum? Ita ſane. I nunc, & voca Barbaros Boreales. An Barbari, quibus virgines ac mulieres tanta? Voces quantumuis barbaros; iſti Barbari praſtabunt omnium mortalium ſapientiſſimis. Tanti ſcilicet eſt obedire Pontifici Romano.

Virginitas Eccleſia flos eſt.

Hæc cum Reſpublica Chriſtiana conſiderarit, S. Auguſtini argumento ſeſe cohortetur: *Non tu poteris, quod iſti & iſta?* Sed integrum locum adſcribere placet, Confeſſ. 8. c. 13. *aperiebatur ab ea parte, qua intenderam faciem, & quo tranſire trepidabam, caſta dignitas continentia ſerena, & non diſſolute hilaris, honeſte blandiens, vt venirem, neque dubitarem, & extendens ad me ſuſcipiendum, & amplectendũ pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum ibi tot pueri & puella, ibi iuuentus multa & omnis atas, & graues vidua, & virgines anus, & in omnibus ipſa continentia nequaquam ſterilis, & irridebat me irriſione exhortatoria, quaſi diceret, tu nõ poteris, quod iſti & iſta? an vero iſti & iſta in ſemetipſis poſſunt, ac nõ in Domino Deo ſuo? Dominus Deus eorũ me dedit eis, quid in te ſtas, & non ſtas? proijce in te eum, noli metuere, non ſe ſubtrahet, vt cadas, proijce te ſecurus, excipiet te, & ſaluabit te.*

Puritatem ſuadent exempla caſtorum.

Et ſi non omnes poſſunt, quod iſti & iſtæ, quia magna eſt perpetuę virginitatis pugna, inſigne decus, & eximię coronæ prærogatiua. Annon ſaltem coniugii ſacri legibus circumſcribere, & moderari cupiditates poterunt?

Claudam ſententia S. Hieronymi l. 3. aduerſ. Iouinianum. *Doctiſſimi viri vox eſt, pudicitiam imprimis eſſe retinẽdam, qua amiſſa omnis virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus eſt. Hac pauperem cõmendat, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, bene meretur de maioribus, quorum ſanguinem furtiua ſobole non viciat: bene de liberis, quibus nec de matre erubeſcendum, nec de patre dubitandum eſt: Bene imprimis de ſe, quam à contumelia externi corporis vindicat. Captiuitatis nulla maior calamitas eſt, quam ad alienam libidinem trahi.* Fortiter age ô princeps, legibus age; poſſunt viuere caſtè Chriſtiani, quorum tot millia pro caſtitate mortem obierunt.

Caſtitas magno ſtudio ſeruetur, ne non ciuitas, ſed ſpuriorum ſit, & degenerum colluuies.

CAPVT XIII.

Moribus bonis, ac pudicis ſpectacula obeſſe, ideoque tollenda, aut ſola qua ad virtutem excitant, retinenda.

§. 1. SPECTACVLA Tertullianus in quatuor genera diuidit. *Inſaniam Circi, impudicitiam Theatri, Atrocitatem arena, Xyſti vanitatem.* Græci Nemea, Pythia, Iſthmia, Olympia celebrabant, curſu, cantu, luctu, pugilatu, velocitate equorum certabant. Miſcebantur varij ludi hiſce principalibus. Hodie quædam horum manent, quorundam ſola veſtigia ſuperſunt. Inſaniam Circi propter ſumptus, & furorem diuerſo colori fauentium, ex eaque re tumultus ortos merito vocat Tertullianus. De atrocitate arenæ, & Xyſti vanitate agam, cum de fortitudine ſermo fuerit. Nunc de impudicitia theatrorum, quæ contra temperantiam eſt, diſputare oportet. Omnibus in certaminibus pudicitia infeſtabatur, non in ſolo theatro. Nam Tert. de ſpectaculis c. 21. *Sic ergo euenit, vt qui publico vix neceſſitate veſica tunicam leuet: Idem in circo nõ aliter exultet, niſi totum puderem in faciem omnium intenter.* In Xyſto etiam meretricum, & mollium impudicas colluctationes exhibebant, in arena nudos homines beſtiis obijciebant: & ne quid deeſſet mali, tota

Spectacula olim magna pars humanorum negociorum.

Impudica ſpectacula olim omniũ oculos inceſſabant.

tota cauſa vna erat flamma impietatis, impuritatis. nec in crudelitate quærenda caſtitas: quia omnis luxurioſus eſt crudelis, & omnis crudelitas luxurioſa. Cui enim deliciæ ſunt tormenta, morteſque inſontium, qui in ſqualentia ſuo ſanguine corpora patientiſſimis oculis ſuper incumbunt, non eſt mirum eos alijs voluptatibus mancipatos eſſe.

Crudelitas & luxuria comites indiuiduæ.

Gladiatoria ſpectacula, mature ſublata ſunt à Chriſtianis imperatoribus. Circenſia, theatrica, & Xyſtica diutius manſerunt. Arcadius & Honorius Maiumæ fœdos ludos ſuſtulerunt lib. vlt. de Maiuma cod. Theod. Aurigationes alioqui, & curſus equorum ex natura ſua tolerari poterant. Sed factionum certamina tumultus ciebant. Contra omnia tamen ſeſe Epiſcopi oppoſuere. Vide Arnob. l. 2. de amphitheat. & ante omnes Tert. de Spectaculis, & de eadem re libellum S. Cypriano attributum. Lactant. lib. 6. c. 20. Auguſtinus, Hieronymus, alij diuerſis libris. Conſtantinus gladiatorios ludos ſuſtulit, (Euſeb. l. 4. de eius vita, c. 28. Sozom. l. 1. hiſt.) Sed recruduerunt, attende quæ lib. 2. cod. de gladiat. Quin & Auguſtinus cum agit de Alipio, pugnæ meminit, & luculentæ plagæ.

Factiones colorum ſæpe Rempub. turbarunt.

Theatra, & ſcenæ creſcente Epiſcoporum auctoritate, diebus Dominicis, feſtis natalis, Epiphaniæ, Paſchæ, Pentecoſtes ſublatæ ſunt. Ita l. Dominico, de Spectaculis, Cod. Theod. Videatur & cā. 66. Synodi in Trullo celebratæ.

Feſtis diebus ſublata ſcena.

§. 2. Quantum in mores labem, peſtemque intulerint, veteres nobis ſapientes indicabunt. *Nihil,* inquit Seneca, *eſt tam damnoſum bonis moribus, quam in aliquo ſpectaculo deſidere.* Cauſas adducit S. Cyprianus ad Donatum, Ep. 1. *Conuerte hinc vultus ad diuerſa ſpectaculi non minus pœnitenda contagia: in theatris quoque conſpicies, quod tibi & dolori ſit, & pudori. Cothurnus eſt tragicus priſca facinora carmine recenſere: de parricidiis, & inceſtis horror antiquus, expreſſo ad imaginem veritatis actione replicatur, ne ſæculis tranſeuntibus exoleſcat, quod aliquando commiſſum eſt. Admonetur ætas omnis auditu, fieri poſſe, quod factum eſt, nunquam æui ſenio delicta moriuntur, nunquam temporibus crimen aboletur, nunquam ſcelus obliuione ſepelitur: exempla fiunt, quæ eſſe iam facinora deſierunt. Tum delectat in mimis turpitudinum magiſterio vel quid domi geſſerit, recognoſcere, vel quid gerere poſſit, audire. Adulterium diſcitur, dum videtur; & lenocinante ad vitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, de ſpectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre contra fœdus, iuſque naſcendi patientium inceſta turpitudinis elaboratam? Eneruantur mares, honor omnis & vigor ſexus eneruati corporis dedecore mollitur, pluſque illic placet quiſquis virum in fœminam magis fregerit, in laudem creſcit ex crimine, & peritior quo turpior iudicatur. Spectatur hic pro nefas, & libenter. Quid non poſſit ſuadere qui talis eſt? Mouet ſenſus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem; nec deeſt probri blandientis auctoritas, vt auditu molliore perniciem hominibus obrepat. Exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, Iouem illum ſuum, non magis regno, quam vitiis principem, in terrenos amores cum ſuis ſibi fulminibus ardentem, nunc in plumas oloris albeſcere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubeſcentium raptus miniſtris auibus proſilire. Quære iam nunc an poſſit eſſe, qui ſpectat, integer vel pudicus. Deos ſuos quos venerantur, imitantur, fiunt miſeris & religioſa delicta. O ſi poſſis in illa ſublimi ſpecula conſtitutus oculos tuos inſerere ſecretis, recludere cubiculorum obductas fores, & ad conſcientiam luminum penetralia occulta reſerare: aſpiceres ab impudicis geri, quod nec poſſit aſpicere frons pudica. Videas, quod crimen ſit & videre: videas quod vitiorum furore dementes geſſiſſe ſe negant, & gerere feſtinant: libidinibus inſanis in viros viri proruunt. Fiunt quæ nec illis ipſis poſſunt placere, qui faciunt. Mentior niſi alios qui talis eſt, increpat; turpes turpis infamat, & euaſiſſe ſe conſcium credit, quaſi conſcientiam ſuam non poſſe effugere ſatis non ſit. Iidem in publico accuſatores, in occulto rei, in ſemetipſos cenſores pariter, & nocentes: damnant foris, quod intus operantur, admittunt libenter, quod cum admiſerint, criminantur, audacia prorſus cum vitiis faciens, & impudentia congruens impudicis. Nolo mireris quæ loquuntur huiuſmodi ore illo polluto, quicquid iam voce delinquitur, minus eſt.*

Tragœdia ita ſcelera priſca recitat, vt doceant.

Comœdia ſcelera docebat.

Spectator vetera cōmedia nemo caſtus.

Delicta religioſa fiunt, cum ea in ſcena coluntur.

Nihil exaggerat: Illa tacet quæ verecundia dicere prohibuit. Illa quæ imitabantur mimi, Heliogabalus ad verum iuſſit exhiberi. Nemo excuſari poteſt, iam olim illa fecere Athenienſes, nequitiam toti vrbi exprobrat omnibus nequior Ariſtophanes, quod poetam vetulum obſcœnis dicterijs abſtinentem publico pſephiſmate loco mouerint. Tu conſtanter crede iam meretricios animos, quicquid deinde malorum paſſi ſunt, meritos eſſe.

Cloaca theatrum erat.

§. 3. *Theatrum* (inquit Tertullianus cap. 10. de Spectaculis) *proprie ſacrarium Veneris eſt. Hoc denique modo id genus operis in ſeculo euaſit. Nam ſæpe cenſores renaſcentia cum maxime theatra deſtruebāt, moribus conſulentes, quorum ſcilicet periculum ingens de laſciuia prouidebant, vt iam hinc Ethnicis in teſtimonium cedat ſententia ipſorum nobiſcum faciens, & nobis in exaggerationem diſciplinæ etiam humana prærogatiua. Itaque Pompeius Magnus ſolo theatro ſuo minor, cum illam arcem omnium turpitudinum extruxiſſet, veritus quandoque memoriæ ſuæ cenſoriam animaduerſionem, Veneris ædem ſuperpoſuit, & ad dedicationem edicto populum vocans, non theatrum, ſed Veneris templum nuncupauit, cui ſubiecimus, inquit, gradus ſpectaculorum: ita damnatum & damnandum opus templi titulo prætexuit, & diſciplinam ſuperſtitione deluſit. Sed Veneri & Libero conuenit, Duo iſta dæmonia conſpirata & coniurata inter ſe ſunt, ebrietatis & libidinis. Itaque theatrum Veneris, Liberi quoque domus eſt. Nam & alios ludos ſcenicos Liberalia proprie vocabant, præter quam Libero deuotos, quod ſunt Dionyſia penes Græcos, etiam à Libero inſtitutos. Et eſt plane in artibus quoque ſcenicis Liberi & Veneris patrocinium, quæ priuata & propria ſunt ſcenæ, de geſtu & corporis fluxu, Nam mollitiam Veneri & Libero immolant, illi per ſexum, illi per fluxum, diſſoluti.*

Politici theatra ſæpe deſtruxere, libido reſtaurauit.

Pompeius libidinum domicilium ſuperſtitione firmauit.

Et cap. 17. *Similiter impudicitiam omnem amoliri iubemur. Hoc igitur modo etiam à theatro ſeparamur, quod eſt priuatum conſiſtorium impudicitiæ, vbi nihil probatur, quam quod alibi non probatur. Ita ſumma gratia eius de ſpurcitia plurimum concinnata eſt, quam Atellanus geſticulator, quam Mimus etiam per mulieres repræſentat ſexum pudoris exterminans, vt facilius domi quam in ſcena erubeſcant. Quam denique Pantomimus à pueritia patitur in corpore, vt artifex eſſe poſſit. Ipſa etiam proſtibula publicæ libidinis hoſtia in ſcena proferuntur, plus miſera in præſentia fœminarum, quibus ſolis latebant, perque omnis ætatis, omnis dignitatis ora tranſducuntur, locus, ſtipes, elogium, etiam quibus opus non eſt, prædicatur. Taceo de reliquis, ea quæ in tenebris & in ſpeluncis ſuis delitescere decebat, ne diem contaminarent. Erubeſcat*

Theatrum impudicitiæ conſiſtorium.

Fœda conſuetudo theatri.

Senatus, erubeſcant ordines omnes. Ipſa illa pudoris ſui interemptrices de geſtibus ſuis ad lucem & populum expaueſcentes ſemel anno erubeſcunt. Quod ſi nobis impudicitia execranda eſt, cur liceat audire quæ loqui non licet? Cum etiam ſcurrilitatem & omne vanis verbum iudicatum à Deo ſciamus, cur æque liceat, quæ facere flagitium eſt? Cur quæ ore prolata communicant hominem, ea per oculos & aures admiſſa non videantur hominem communicare? cum ſpiritui appareat aures & oculi, nec poſſit mundus præſtari, cuius apparitores inquinantur? Habet igitur & theatri interdictionem, de interdictione impudicitia. Conſentiunt Cyprian. l. de Spectaculis, l. 2. &c. l. 6. c. 20. Aug. l. 20. de ciuit. c. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 13.

Dices fortaſſe laſciuas comœdias, non graues, non Tragœdias vetari. Sed illa quoque priſca facinora exprimit, vt conſtet fieri poſſe, quod factum eſt: nec niſi magno delectu exhibendę. Summa igitur hęc ſit, & regula in his ludis ſeruãda eſt.

Non licet principi turpia ſpectacula permittere.

§. 4. Primo, non Reipublicæ, non principi licere talia ſpectacula inducere, non poſſe permittere. Hiſtrio infamis eſt, ad Eccleſiæ communionem non admittitur: exemplum eſt apud S. Cyprian. Epiſt. 61 *Pro dilectione tua, & verecundia mutua conſulendum me exiſtimaſti, frater chariſſime, quid mihi videatur de hiſtrione quodam, qui apud vos conſtitutus in eiuſdem adhuc artis ſuæ dedecore perſeuerat, & Magiſter, & doctor non erudiendorum, ſed perdendorum puerorum, id quod male didicit, cæteris quoque inſinuat; an talis debeat communicare vobiſcum. Puto nec Maieſtati diuinæ, nec Euangelica diſciplina congruere, vt pudor, vt honor Eccleſiæ tam turpi, & infami contagione fœdetur. Nam cum in lege prohibeantur viri induere muliebrem veſtem, & maledicti eiuſmodi iudicentur; quanto maioris eſt criminis, non tantum muliebria indumenta accipere, ſed & geſtus quoque turpes, & molles, & muliebres magiſterio impudica artis exprimere? Nec excuſet ſe quiſquam, ſi à theatro ipſe ceſſauerit, cum tamen hoc cæteros doceat. Non poteſt enim videri ceſſaſſe, qui Vicarios ſubſtituit, & qui pro ſe vno plures ſuccedaneos ſuggerit: Contra inſtitutionem Dei erudiens, & docens quemadmodum maſculus frangatur in fœminam, & ſexus arte mutetur, & Diabolo diuinum plaſma maculanti, per corrupti, atque eneruati corporis delicta placeatur. Quod ſi penuriam talis, & neceſſitatem paupertatis obtendit, poteſt inter cæteros, qui alimentis Eccleſiæ ſuſtinentur, huius quoque neceſſitas adiuuari; ſi tamen contentus ſit frugalioribus, ſed innocentibus cibis. Nec putet ſalario ſe eſſe redimendum, vt à peccatis ceſſet, quando hoc non vobis, ſed ſibi præſtet; cæterum, quantum vult, inde quærat.*

Vir induens veſtem muliebrem à Deo maledicitur.

Hiſtriones non admittantur in Eccleſiam.

§. 5. Exemplo Romani imperij permittere, imo quærere populo voluptates ſe poſſe aiunt. Verum apud eos primo moderatio ſcenicorum fuit, deinde ſcenæ, & theatra ſæpe ſublata, & hiſtriones in exilium pulſi. Nam ocio & vitijs inſueſcebant, cum vt Varro 2. de re ruſt. exprobrat: *Manus mouere maluerunt in theatro, ac circo, quam in ſegetibus, ac vinetis.* Non poſſe in regno voluptatis conſiſtere virtutem, non poſſe inter tot irritamenta vitiorum, manere innocentiam, experimento diſcebant, ideoque ſæpè damnarunt, & quæ bene abdicauerant, peſſime reſumebant. In tantam inſaniam res illa abijt, vt ducum, & exercituum ſtipendia ludiones caperent, tanto precio fomenta probrorum, labes morum emebatur. Tanta merces erat morum ſtupratoribus. Ita Tert. loquitur. *Theatra ſtuprandis moribus orta. Tot illic immundi ſpiritus conſidunt, quot homines theatrum capit.*

Cum Roma fortis eſſet, moderatio ludorũ fuit.

§. 6. Tantum, Tam perniciosum malum, vno verbo, vna ſcheda tollere princeps poteſt: & quia tam facile obſiſtere poteſt, ſi non facit, ſeruari ipſe non poteſt. Quis enim Chriſtianus tumultum ciebit? Deinde principum, & ciuitatum iſtis delicijs, ſubditorum plurimi, atque adeo milites offenduntur; Iam vero in præſidijs, & caſtris patriæ propugnatores egent, qui operam nullius precij, operam pernicioſam nauant, in auro & purpura viuunt, & illis, qui honeſta ſequuntur, inſultant. Quomodo vero conſiſtere poteſt reſpublica, in qua hiſtriones ducibus æquantur? opes Roſcij, aliorumque cum admiratione legimus, atque ex illis vanitatis publicæ inſaniam diſcimus.

Tot mala vno verbo princeps poteſt tollere.

Hiſtriones ditant, milites negligunt, hoc eſt, patriam produnt.

Spartani in vniuerſum melius hiſtriones ſubmouerunt, quam illi qui legibus eos temperare conſtituerunt. Nam etſi in publico abſtinere cogerentur interdum principum mandatis, multa tamen ab illis in publicum *ſeditioſe, fœda per domos tẽtata.* Auguſtus quidem in Stephanionem iuſtus, & ſeuerus, in Pyladem remiſſus, ſed tandem conſtanter fortis; ſed in reliqua vita indulgens, & morum corruptor; nam & ipſe flagitioſiſsime vixit, & vxor, filiæque eius publico probro fuerunt. Itaque omnino ſcenici, ludioneſque è medio tollendi. Multo vero magis externi, quales per Germaniam paſsim vagantur, Britanni, alijque, ſunt enim ob artem ludicram infames, & magnas corruptelas inducunt.

Hiſtriones priuatim domos corrumpunt.

Britannici ludiones Germaniã inceſtant.

Non omnem theatri tamen apparatum, omneque comœdiarum ſtudium abrogarim; ſed certis aſtrictum legibus facile conceſſerim.

§. 7. Primo quidem ad virtutem excitet, tũ eos, qui pronunciant, quam eos qui ſpectant, audiuntque ſeu fabulam, ſeu veram hiſtoriam. Vnicam cæteris modeſtiorem Plauti fabulam habemus, Capteiuos.

Ex omnibus vix vna comœdia caſta.

> *Profecto, inquit, expediet, huic fabulæ operam dare,*
> *Non pertractatè facta'ſt, neque item vt cætera,*
> *Neque ſpurcidici inſunt verſus, immemorabiles.*
> *Hic neque periurus leno'ſt, nec meretrix mala,*
> *Neque miles glorioſus.*

Sancta igitur ſint, & virtutem inſerant. Prudentiam ciuilem doceant. Nihil dicatur in theatro Chriſtianorum, quod non dici poſsit, & in templo. Auditor enim tuus eſt templum ſpiritus ſancti, cui nefas eſt nugas, nedum obſcęnitates commẽdare. Nam recte omnium politicorum caput, & magni regis inſtitutor; lib. 7. cap. 17. Ὅλως, inquit, αἰσχρολογίαν ἐκ τῆς πόλεως, ὥσπερ ἄλλο τι, τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν. *Turpiloquium, vt alia mala, penitus ex vrbe exterminanda eſſe.*

Turpiloquium ex vrbe extirpandum.

Secundo. Geſtuum ſit ea moderatio, quæ non modo grauitate, viris ciuiliter, & culte moratis placeat. Sed quem in omnem reliquam vitam retinere poſsit actor: Vt ſcena ad comiter ſuauiterque in Societate hominum viuendum conferat, adoleſcentumque etiam ruſticorum, ruditas, tarditaſque formetur.

Scena ciuilitatẽ morum doceat.

Tertio. Cum vitioſorum, vt ſuperborum, auarorum, iratorum affectus exprimuntur voce & geſtu, ea ſit carminis ratio, & actionis, vt odium, & deteſtatio vitiorum concilietur. Neque vnquam mali cauſa, tam dextre agatur, vt bonum cauſa cecidiſſe videatur. Ita futurũ non eſt, quod quandoque contingit, vt inceſſum, vultum, iactatio-

Geſticulationes ad deteſtationē idoneæ ſint, ne hæreant in actore. Amātium affectus, ne bene quidē ſine exprimantur.

ationes brachiorum, quā theatris decenter exhibuerunt, in priuatam conuerſationem deferāt. Et qui in theatro ſuperbiā ſimulare videbantur, in vita ad verum præſtent.

Quarto. Affectum amantis nunquam verbis aut geſtibus exprimant: ne quidem eo fine, vt calamitoſus exitus impudicitiæ oſtendatur. Non igitur Hemorem filium Sichem amore ſaucium producet actor, vt internecione ciuium omniū, ſcortatio vindicata plus timoris incutiat. Neque Dalilæ blanditias, vt Sampſonis fata canātur. Magnu eſt has inter res diſcrimen, cogitare, loqui de ſuperbia, auaritia, ebrietate, eiuſque affectus ſimulare, non deducit à virtute animum: at morbus libidinis contagioſus eſt, minima aura transfunditur. Hoc vitiū etiā inconſultius, aut inuerecundius reprehēſum ſæpè incitatius ſæuit. Sine ſua iracundia, ſine ebrietate iracundos, & ebrios homines intuentur, & ipſo aſpectu vitia illa damnare didicerunt. Alienas libidines improuidæ mentes ſecurè non audiunt, niſi obiter, & in tranſcurſu, ſi amoribus exprimendis inhæreas, inficitur vitio animus, antequam Cataſtrophen exaudiat.

Vitia horrida deterrent animo, blanda illiciunt.

Quinto. Lepores, & ſales non damno, modo ſint acuti, honeſti, & ad vitiorū contemptū pertineant. Salſe enim nihil dici poteſt, niſi in vitiū. Si enim iocaris in innocentem, probrū eſt. *In ipſo ioco aliquid probi ingenij eluceat:* nunquam turpitudo inſinuetur. Optimè Nazianzē. *ἐρεῖν, ἀκοῦσαι, καὶ δρᾶσαι, μικρὸν μέσον. Dicere, audire, facere breui diſtant interuallo.* Liberalis ſit ergo iocus, non maleuolus, non turpis: Quia nec audire talem oportet. Admirandum eſt, quod Antonius Senenſis in hiſtoria Patrum Prædicatorum narrat. Luciæ caſtæ, ſanctæque virgini adoleſcens amorem ſuum indicarat, atque inter blanditias ſcripſerat; *Oculorum eius ſe pulchritudine ſauciatum, captumque.* At illa inſolens lenoniæ adulationis, ſimul de ſalute amatoris ſollicita, erutos oculos, adoleſcenti miſit, addito elogio, *haberet eum rem viliſſimam, quam pro Deo ſuo deamaſſet.* Quam caſtus ille animus, quia oculos Epiſtola impura violatos eruit, quia amatori placuerunt; quomodo illa virgo theatricas obſcenitates deteſtaretur, quæ literas ita vindicauit?

Quā à cura puritatis, ne impudicè amatur.

Sexto. Nulla ſcenam mulier ingrediatur, nullus cum ſchemate muliebri. Abſit à theatro etiā habitus illius ſexus, quem domi verecundia, & iura concludunt. Nunquam probaui adoleſcentē, fœmineo habitu ſimulare fœminam, etiam ſanctam, pudicam, caſtam, à fœminis comi, ornarique, quaſi fœminam in publico videri. Hanc meā ſententiam à Societate noſtra probatam gauiſus ſum; muliebri enim habitu prodire in ſcenam diſcipulos noſtros in poſterum vetuit. Et in vniuerſum cauſam caſtitatis agi in theatro diſplicet. Verecunda eſt, & tenera, fugiendo, & latendo tutior, in publico ne pro laude quidem ſua apparere deſiderat. Fides, fortitudo, prudentia, ſobrietas, partes ſuas habeant. Pudicitia domi ſola conſcientia fruatur. Si publicè laudatur, parcè id fiat, & verecundè.

Verecundior ſexus à publico abſit.

Septimo. Nemo in ſcenam procedat lucri gratia, nemo qui non alia arte vitam toleret, aut impenſis domeſticis ſe familiamque alat. Scenicos itaque, & Agyrtas, qui iocando, obſcena loquendo, fallendo victum parant, quorum laus creſcit ex crimine, qui eo peritiores habentur, quo turpiores ſunt, ex mea Republica, iam ante penitus proſcripſi. Solent verò huiuſce modi homines eſſe improbiſſimi. Cum enim paupertate premantur, id agunt, vt turbas colligant, vt populo placeant; hinc illa dicunt, aguntque quibus ſtolidiſſimus quiſque delectatur. Hinc nihil penſi habent, quid loquātur, modo pecuniam extorqueant. Itaque male conſultum erat Reipubl. cū fæx illa alebatur ex publico, tantaque cura riſum, & turpitudinis doctrinam emebāt. Roſcius mercedem diurnam accepit mille denarios, vt Macrobius lib. 3. Saturn. auctor eſt. At ſane iſta in peſſimorum oblectationes inſumi, quę prouincię contulerunt, contra ius fas eſt, quietemque Reipubl. perturbat.

Nemo pretio theatrū ingrediatur.

Hiſtriones exterminandi.

Octauo. Quemadmodum igitur oberrare nō debet principis menſam obſcena licentia, ſed benigna inuitatio, liberalitas ioci, & ſtudiorū amor. Ita oculos Chriſtiani populi, comœdia ſacra, honeſta, politica, erudita, liberalis indolis index, futuræ ſpei pignus ſeuera comitate; & facili grauitate oblectent. Idque agatur vt in eam rem honeſtiſſimus quiſque, & nobiliſſimus, exercitationemque veniat. Hæc omnia breuibus verbis cōplexa eſt regula 13. quæ Rectoribus Societatis præſcripta de ſtudijs eſt ratio.

13. *Tragœdiarum, & Comœdiarum, quas non niſi latinas, ac rariſſimas eſſe oportet, argumentum ſacrum ſit, ac pium: neque quicquam actibus interponatur, quod non latinum ſit, & decorum; nec perſona vlla muliebris, vel habitus introducatur.*

14. *Magna autem cura caueat, ne diſcipuli, dum ſe ad huiuſmodi res comparant, moram faciant, ſtudiorumve iacturam.*

Capvt XIV.

Sobrietatem Republica eſſe firmamentum.

§. 1. PRo ſobrietate contra intemperantiam, multa à ſapientibus dicta ſunt, multa à temperantibus. Verum ebrietas in circulis, in cōuiuijs etiam reprehenſa, dominatur; multoq; eſt facilius virtutem laudare, quam ſequi: De temperantia igitur illis, qui fercula, vinumque requirunt, dicam. Dicam etiam Germanis, hoc eſt, meæ patriæ. Apud quos licet hoc vitium latiſſimè regnet, non tamen de medicina deſperandum eſt, cum multi principum, magnatumque aulas ſuas ad moderationem, continentiamque reduxerunt. Carolum quintum à quibuſdam togatū aiunt, vt commeſſationibus, ac compotationibus interdiceret. Eum verò ridentem reſpondiſſe; id perinde fore ac ſi Hiſpanis furta prohiberet. Non ita locutum emendationis deſperatione Imperatorem exiſtimandum eſt, ſed vt homines alienæ nationis vitia acerbè perſtringentes, domeſticorum malorum admoneret. Itaque & hæc ipſe monebo, erit enim cum aut principum diligētia tam magnum malum tolletur, aut barbara ſeruitute opprimetur.

Germaniæ non ſolum, ſed magnū vitium ebrietas.

Nunquam non hoc malum ſuum Germania agnouit, itaque plurimas contra illud leges tulit, etiam publicis in comitijs conuentibuſque, ego recentiores recenſebo.

Anno 1500. Auguſtæ in comitijs Imperante Maximiliano ita decretum eſt de propinationibus. *Et quanquam Electorum, Principum, aliorumq; ordinum conſenſu, de propinationibus & compotationibus, proximis comitijs, ſtatutum & ſancitum eſt, vt omnium prouinciarum, ac locorum magiſtratus, vbi ea compotandi conſuetudo adeo antiqua non fuit, in eam rem incumbat, vt illa tollatur, caueatur, & grauiter*

plectatur: intellexímus tamen hanc noſtram, & imperij conſtitutionem, adhuc parum eſſe obſeruatam, ſed dictum abuſum, & intemperantiam vbique in omnibus prouinciis in dies magis magiſque inualeſcere, & augeri. Quare conſtanti magis, vt maiore cura & vehementia iſti malo, quam antehac factum occurratur, neceſſe ſit: præcipimus & mandamus, omnibus & ſingulis Electoribus, Principibus, aliiſque ordinibus, cuiuſcunque illi ſint dignitatis, conditionis, aut prouinciæ, ni grauem Noſtræ Maieſtatis indignationem incurrere, & gratia excidere velint, vt huiuſmodi compotationes in ſuis electoratibus, principatibus, prouinciis, ditionibus, ac territoriis, vbique locorum ſeuere prohibeant, graui pœna mulctent, omnique ſtudio hocce mandatum exequantur.

Leges ceſſere populo.

§. 2. Anno vero 1512. Coloniæ grauior etiam pœna decreta eſt.

§. 3. Item licet ſæpius ſuperioribus comitiis compotationes grauiſſime ſint prohibitæ, id tamen parum adhuc obſeruatum & executioni mandatum eſt; imo ab iis, quos mandatum tueri atque vrgere oportuit, neglectum, quapropter & inprimis, quod ex hac ad largiorem vini hauſtum imitatione naſcatur ebrietas, ex ebrietate frequenter blaſphemia, homicidia, aliaq; mala innumera, ita vt iſti potatores ſe ſe in præſens honoris, famæ, ſalutis animæ, rationis, vitæ fortunarumque diſcrimen conjiciant, omnium prouinciarum magiſtratus ſinguli, ſummi, infimi, Eccleſiaſtici, ſæculares, vitium illud in ſe ipſis primum, deinde in ſubditis ſuis emendent, eaque potandi libidine omnibus ſub grauiſſimo pœnis interdicant. Et ſi qui è nobilitate inde ſe continere noluerint, vt & Nos, Electores etiam, Principes tam Eccleſiaſtici quam ſæculares, omneſque magiſtratus, eos vitemus: ab aulis dimittamus, officiis ac muneribus moueamus, eaque de cauſa dimiſſos, nemo neq; principum, neq; aliorum dominorum ad ſuum famulatum admittat: inferioris autem conditionis & ſortis homines eandem ob culpam corporalibus pœnis ſubjiciantur. Quod ſi quis magiſtratus in tuendo, vrgendo, exequendo hoc mandato noſtro erga ſubditos ſuos negligens fuerit, tum Noſtræ Cæſ. Maieſt. fiſcalis eos ſubditos, qui deliquerint, ad Imperialem noſtram Cameram, ad merita de iis pœnas ſumendas citet. Vbi autem praua illa potandi conſuetudo iam inde à maioribus tradita inoleuiſſet, ſedulam dabunt operam magiſtratus, vt aboleatur.

O felicem patriam, ſi amphoræ illæ, & Maximini ab aulis, ab Eccleſiis, ab vrbibus exterminentur, puniantúrque.

Anno 1548. Auguſtæ, à Carolo quinto, conſenſu imperij, ita decretum eſt.

Quandoquidem ex ebrietate, vt quotidiana docet experientia, grauiſſime Deus offenditur, varia enim hinc vitia, mala, & iniuriæ pullulant, & in præteritis comitiis de compotationibus, poculorum vinique certaminibus conſtitutum eſt, vt ad tollendas & abrogandas compotationes magiſtratus, eius criminis reos ſeuero plectat, eiuſmodi tamen conſtitutiones parum adhuc obſeruatæ ſunt, & executioni mandatæ, ſed praua illa potandi conſuetudo indies vbique latius altioribus actis radicibus aucta & propagata eſt: Vnde blaſphemia, latrocinia, homicidia, adulteria & id genus delicta grauiſſima conſecuta ſunt. Accedit quod per ebrietatem ſecreta, quæ merito tegenda, ſubinde reuelentur, quæ vitia Germanos, quorum virtus tam olim cognita, & plurimum laudata, apud exteras nationes admodum contemptos reddunt. Factum item in bello ſæpe, vt ea occaſione graues inter ipſos milites diſſenſiones, ſeditiones & rebelliones exortæ ſint, erga duces & magiſtratus bellicos enata inobedientia: hinc etiam augetur annonæ caritas, tolluntur, minuuntur ac vitiantur honeſta commercia, & ſocietatis conuentus, vnde quandoque Germani inprimis commendati ſunt. Vt taceamus potandi vitium, omnium malorum eſſe ſcaturiginem, hominumque æterno ſaluti, honori, gratiæ, rationi, longiori vitæ ac corporis viribus admodum pernicioſum. His itaque conſideratis, mandamus omnibus & ſingulis Electoribus, Principibus, tum Eccleſiaſticis tum ſæcularibus, aliiſque ordinibus cuiuſcunque dignitatis, conditionis, aut prouinciarum ſint, à compotationibus illi ipſi, tum vt ſubditis exemplo præluceant, tum vt tanto maiorem à tranſgreſſoribus debitas pœnas ſumendi copiam habeant, penitus abſtineant, & in aulis aulicos, in principalibus ditionibus, prouinciis, territoriis ac dominiis ſubditos ſub graui pœna ab omni compotatione, quocumque demum modo, verbis, aut forma illa inſtituatur aut inſtituenda excogitetur, abſtinere iubeant, ſeduloque mandatum hoc vrgeant: præſertim etiam vt patresfamilias, totam familiam, liberos, famulos, ancillas diligenter moueant à iuramentis, blaſphemiis in Deum, ſanctiſſimam eius matrem, cæteroſque ſanctos, & à potationibus vt ſeſe plane contineant: vt & Nos hæc ſeuero præcipimus & diligenter obſeruatum volumus.

Volumus etiam vt Magiſtratus parochis ſuis & concionatoribus id negotij dent, vt omnibus diebus dominicis populo proponant, eumque à potationibus abſtinere iubeant, enumeratis ad eam rem vitijs quæ progignuntur: ad quod neceſſe erit eorum catalogum illis à magiſtratibus procurari.

Anno 1570 Spiræ à Maximiliano de ordine militari ſic ſtatutum eſt §. 48.

Quoniam, pro dolor, eo res venit, vt inter Germanos præſertim militiæ deteſtanda & beluina potandi conſuetudo præcipuum ſit exercitium, vnde toti genti graue dedecus, ignominia, infamia, periculum ac contemptus immineat, inprimis quod rariores inde victoriæ, infeliciores ſæpe belli ſucceſſus conſequantur. Magiſtro equitum, magiſtratibus militaribus vt & Dominis, nobilibus, & equitibus vi militaris huius conſtitutionis ſeuere mandatum ſit, vt à continua perpetuaque ebrietate ſibi temperent, præſertim autem ne id aſſeclis & famulis ſuis permittant. Et §. 49. ita monet.

Quod ſi quis militaris magiſtratuum vnus ſit, ſiue plures, delatus deprehenſuſue fuerit, qui beluino ac deteſtando ſeſe ingurgitandi vitio ita deditus ſit, vt munus ſuum pro neceſſitate nequaquam obeat, is per militiæ præfectum aut ducem ſuum officio moueatur, magiſque ſobriis illud commendetur. Neque cuiquam quiſquis ille ſit, ſeſe opponere: aut illi auxilio eſſe defendereue fas ſit, vt præſentis conſtitutionis debitaque obedientia. Et §.15

Item per militiæ præfectum, duces, & equeſtre iudicium in omnibus delictis, quæ in ebrietate à Dominis, nobilibus, militibus, cuiuſcunque conditionis aut ſortis ſint, commiſſa ſunt & punienda veniunt, ebrietas ad excuſationem aut pœnarum mitigationem nullo modo, vel acceptetur vel admittatur, quin imo huiuſmodi delicta eò ſeuerius, grauius, etiā altero tanto mulctentur ac puniantur. Et §. 51.

Qui per ebrietatem hoſtile periculum ſomno ſopitus aliaue ratione neglexerit, capite negligentiam luat. Et §. 52.

Omnes & ſinguli milites, pedites, aliique qui in equitum famulitio verſantur, qui ita beluorum more bibiſſe, itaque ebrij deprehenſi fuerint, vt ſui ipſorum, & rationis impotentes ſint, recta ad carceres deducantur, ferroque vinciantur, neque ſine ducum aut Magiſtri equitum voluntate emittantur: ad hæc ius & fas ſit, tales pro delicti grauitate, & confeſſione puniendi, eóſque, qui huic rei ſeſe oppoſuerint, ad equitum iudicium citandi, pertrahendique. Denique §. 78.

Qui

Qui igitur in excubijs potus, aut ebrius deprehenſus fuerit, ita vt præ eo neceſsitate excubias agere, verumq́ ac germanam teſſeram edere nequeat, is ad arbitrium ac ſententiam præfecti militiæ, aut ducũ, aut Equeſtris iudicij puniatur.

Has idcirco leges in medium produco inter initia, vt obuiam eorum obiectioni veniam, qui de Germania deſperandum cenſent, qui negant ſobrietatem reduci poſſe. Imperatores & principes bene ſperant, addo & poſſunt, ſi volunt medicinam adhibere.

Afri ebrietati addicti à Chriſtiana lege ſobrietatem didicerunt.

§. 4. Africani teſte Auguſtino ad ebrietatem proni erant, ſed in eius tamen Eccleſia tanta erat cura ſobrietatis, vt Auguſtinus merito dicat Sermone 231. de tempore *Licet propitio Chriſto, fratres chariſsimi, credam vos ebrietatis malum velut inferni foueam expaueſcere, & non ſolum ipſi non velitis amplius bibere, ſed nec alios adiurare, vel cogere pluſquam oportet accipere: tamen non poteſt fieri, niſi ſint aliqui negligentes, qui ſobrij eſſe non velint: vos qui ſemper cõuiuia ſobria exhibetis, nolite ad noſtram iniuriam reuocare, quia nobis neceſſe eſt aliquos ebrioſos arguere.*

Olim conſuetudo ebrietatis.

Cum enim fratres chariſsimi, ebrietatis malum ſit graue vitium, & Deo odibile, ita per vniuerſum mundum à pluribus in conſuetudinem miſſum eſt, vt ab illis qui Dei præcepta cognoſcere noluit, iam nec putetur, nec credatur eſſe peccatum: in tantum, vt in conuiuiis ſuis irrideant eos, qui minus bibere poſſunt, & per iniquam amicitiam, adiurare homines non erubeſcunt, vt potum amplius accipiant, quam oportet. Qui enim alterum cogit, vt ſe plus quam opus eſt bibendo inebriet, minus malum ei erat, ſi carnem eius vulneraret gladio, quam animam eius per ebrietatem necaret. Et quia corpora noſtra terrena ſunt, quomodo pluuia nimium grandis, & diuturna ſi fuerit, terra infunditur, & in lutum reſoluitur, vt nulla in ea cultura poſsit fieri: ſic & caro noſtra quando abundantiori potu fuerit inebriata, nec ſpiritualem culturam accipere, nec fructus animæ neceſſarios poterit exhibere. Et ideo quomodo omnes homines ſufficientem pluuiam in agris ſuis accipere deſiderant, vt & culturam valeant exercere, & de fructuum vbertate gaudere, ita & in agro corporis hoc tantum deberent bibere quod oportet, ne per nimiam ebrietatem ipſa corporis terra velut in paludem conuerſa, magis vermes & ſerpentes vitiorum generare, quam fructus bonorum operum poſsit afferre. Omnes enim ebrioſi tales ſunt, quales paludes eſſe videntur. Quid enim in paludibus naſcatur, non ignorat charitas veſtra: totum quod ibi naſcitur, nullum fructum habere cognoſcitur. Naſcuntur ibi ſerpentes, ſanguiſugæ: naſcuntur ibi ranæ & diuerſa genera vermium, quæ magis horrorem poſſunt generare, quam aliquid quod ad victum proficiat, exhibere. Iſta enim herba, vel arbores, quæ aut in ipſis paludibus, aut circa ripas earum naſci ſolent, nihil vtilitatis habere videntur, in tantum vt in annis ſingulis incendio concrementur. Videte quod de ebrietate naſcitur, igni præparatur.

Cogunt bibere, hoc eſt necare.

Minus malum vulnerare, quam inebriare.

Ebrietas corpus mergit.

Corpus ebrioſi vliginoſa palus.

Ebrietas cõtra docentium clamores emergit.

Quid de his aut libros ſcribimus? aut in templis concionamur? aut diſceptamus in Gymnaſijs? Venter aures non habet; ſed ebriorum etiam aures carent auditu, & caput cerebro. Non tamen cedendum eſt vitijs, ſed contra eundum, ita olim ſapientes & Prophetæ fecerunt; Nec timenda iracundia ebrioſorum, quia iam mox computreſcent.

Turpis in malo gloriatio.

Clamant illi; *Erubeſcite, & verecundia ſit vobis: quare non poteſtis bibere, quantum nos? Dicunt enim eos non eſſe viros. Et videte miſeriam ebrioſorum, ſe dicunt eſſe viros, qui in ebrietatis cloaca iacent, & illos non dicunt eſſe viros, qui honeſte, & ſobrie ſtant. Iacent proſtrati, & viri ſunt, ſtant erecti & viri non ſunt?*

Cum igitur ebrij extra ſuã ſint poteſtatem, nec admonitionis, quia ratione carẽt, capaces, ſobrios, vt eos coerceant, moneamus.

Ebrioſi coguntur magiſtratum, vitium ne & ideo cedere cogantur leuiſ.

§. 5. Primo quidem magni regis, ex à quo pendet omne regnum illa lex omnibus data eſt. Germanicarum legum in decretis Dei, in oraculis altiſsimi fundamenta vides, & Germaniæ principes, proceresque non ignorare ſua mala, ſed vel amare, vel ad ea amouenda infirmos eſſe. Verum leges diuinas intueamur, atque ad eas Rempublicam noſtram, moresque exigamus.

Leuitici 10 8. *Dixitque Dominus ad Aaron: Vinum & omne quod inebriare poteſt, nõ bibetis tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum teſtimonij, ne moriamini: quia præceptum ſempiternum eſt, in generationes veſtras* Ad cæremonias perituras ne accedat ebrietas, omnino guſtaſſe vinum habetur piaculum: Chriſtiani quomodo calicem Domini bibemus, de vinolentia adhuc ructantes?

Ritus veteris regis ſobrietatem requirunt.

Prouerb. 20. 1. *Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas: quicunque his delectatur non erit ſapiens.* Et 21. 17. *Qui diligit epulas in egeſtate erit: qui amat vinum, & pinguia, non ditabitur.* Et 23. 1. *Quando ſederis, vt comedas cum principe, diligenter attende, quæ appoſita ſunt ante faciem tuam, & ſtatue cultrum in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam, ne deſideres de cibis eius, in quo eſt panis mendacij.*

Apud principem maxime, ornanda ſobrietas.

Et 31. 4. *Noli Regibus ô Lamuel, noli Regibus dare vinum: quia nullum ſecretum eſt, vbi regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiſcantur iudiciorum, & mutet cauſam filiorum pauperis.*

Ebrietas perlucianur vitro.

Eccleſiaſtici 19. 1. *Operarius ebrioſus non locupletabitur: & qui ſpernit modica, paulatim decidet. Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguent ſenſatos.* Et 31. 12. *Supra menſam magnam ſediſti, non aperias ſuper eam faucem tuam prior.* Et verſ. 17. *Ne comprimaris in conuiuio.* Cap. 37. 32. *Noli auidus eſſe in omni epulatione.*

Paupertas, ſtultitia effectus vinolentia.

Iſa. 5. 11. *Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſperam, vt vino æſtuetis. Cythara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuiis veſtris, & opus Domini non reſpicitis, & opera manuum eius non conſideratis.* Et verſ. 22. *Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem.* Et 22. 12. *Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum, ad caluitium, & ad cingulum ſacci: & ecce gaudium, & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum, Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur, &c.* Et 28. 7. *Verum hi quoque præ vino neſcierunt, & præ ebrietate errauerunt. Sacerdos & Propheta neſcierunt præ ebrietate, abſorpti ſunt à vino, errauerunt in ebrietate, neſcierunt videntem, ignorauerunt iudicium.* Et 56. 12. *Venite ſumamus vinum, & impleamur ebrietate: & erit ſicut hodie, ſic & cras, & multo amplius.*

Potatio & aſſuetudo potandi æterna damnatione percellitur.

Ebrietas nec in ipſis cladibus ceſſat.

Ezech. 16. 49. *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius, & filiarum eius, & manum egeno, & pauperi non porrigebant*

Dan. 5. 2. *Præcepit ergo iam temulentus, vt afferrentur vaſa aurea & argentea, quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius de templo, quod fuit in Ieruſalem: vt biberent in eis Rex, & optimates eius, vxores, & concubinæ illius.*

Sacri & profani diſcrimen ignorat.

Oſee. 4. 11. *Fornicatio & vinum, & ebrietas auferunt cor.*

Ioel.

Digitized by Google

Ioel. 1. 5. *Expergiſcimini ebrij, & flete, & vlulate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine, quoniam perijt ab ore veſtro.*

Mich. 2. 11. *Vtinam non eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potius loquerer: ſtillabo tibi in vinum, & in ebrietatem: & erit ſuper quem ſtillatur populus iſte.*

Rom. 13. 13. *Sicut in die honeſte ambulemus, non in comeſſationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione, & æmulatione.*

1. Corinth. 10. 6. *Hæc autem in figura facta ſunt noſtri, vt non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt.* Et 15. 32. *Si ſecundum hominem ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt? manducemus, & bibamus, cras enim moriemur.*

At vnde quid aliud agunt, quos crebro ebrius vox excipit.

Galat. 5. 19. *Manifeſta ſunt autem opera carnis, quæ ſunt: Fornicatio, immunditia &c, Ebrietates, & his ſimilia quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam, qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.*

Epheſios. 5. 18. *Et nolite ebriari vino, in quo eſt luxuria.*

1. Theſſal. 5. 6. *Vigilemus & ſobrij ſimus, qui enim dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrij ſunt nocte ebrij ſunt. Nos autem qui diei ſumus, ſobrij ſimus.* 1. Tim. 3. 2. *Oportet ergo Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxoris virum &c. non vinolentum, non percuſſorem, &c.*

Sacrilegus audacia qua omnia Dei dona vendidit.

1. Pet. 4. 3. *Sufficit enim præteritum tempus, ad voluntatem gentium conſummandam, his qui ambulauerunt in luxuriis, deſideriis, vinolentiis, comeſſationibus, potationibus & illicitis idolorum cultibus.* Hebr. 12. 16. *Ne quis fornicator, aut profanus, vt Eſau, qui propter vnam eſcam vendidit primitiua ſua.*

Ebrioſa reſpublica ſine miraculo diu ſtare non poteſt.

§. 6. Iam dudum memini mihi cum illis negocium eſſe, quia omnia commodis ſuis, non Reipublicæ integritate, ſed ratione ſtatus vt ipſi loqui ſolent, metiuntur. Itaque & hoc dicendum mihi eſt, eam Rempublicam in qua ebrietas dominatur, diu ſtare non poſſe. Nam ea & Deo inimica, & ordini, quo ſolo conſtat, contraria eſt.

Pro ebrio alij conſultant.

Quæ enim regio fuit, quæ ebrietatem etſi amplexa eſt, non damnauit? quæ non ea perijt, niſi mature correxit? Lacedæmon dura illa, ſed breuis virtutum cuſtos, ſobria regnauit, ebria ſeruijt. Cur ſeuera lege ebrietatem vitarent, interrogatus Leontychidis, *ne pro ipſis alij conſultarent*, reſpondit. Ebrius enim, vti pupillus, in aliena eſt manu. Solon ebrietatis delictum morte puniuit. Pittacus ebrietate delinquentem, dupla pœna affecit, quod quodammodo Germaniæ leges imitantur, grauiorem enim pœnam ebriorum delictis ſanciunt. In Hiſpania ſi quis ebrioſus ſit, teſtimonij dicẽdi honore priuatur, in Italia ludibrio, & quodammodo infamis habetur. Teſtimonium igitur creatoris, ſanctorum patrum, legum humanarum, conſenſum omnium gentium tenemus, cui ſi quis refragetur, næ ille ab omni Republica, tãquam inſanus, & furorem meditans eſt reijciendus.

Iure gentili damnata ebrietas.

Ebrietas paruos, morbidos fœtus procreat.

§. 7. Reſpublica quæ temperantiæ rationem non tenet, quæ vinolentiam ciuium ſuorum, vel diſſimulat, vel concitat, crudelis eſt, infirmum, morbidum, rebus gerundis inutilem populum, vicinis contemptibilem, hoſtibus obnoxium educat. Etenim in filios, & nepotes patrum, auorumque vinoſitas arthritin, hydropem, caron, lippitudinem, tremorem, epilepſiam, apoplexiam, & crebro quidem cum inopia & egeſtate trãsfundit. Sanitatis cauſa ſobrietas eſt, morborum cohortem inducit intemperantia. Aurea verba Hippocratis ſunt. ἀσκησις ὑγείης, ἀκορίη τροφῆς, ἀοκνίη πόνων. *Sanitatis exercitatio eſt, tenuitas victus, & impigra laboris tolerantia.* Socrates Athenis, hoc eſt in luxuriæ, morborumque patria, ſanus diutiſſimè vixit, quia ſobriè. Ambitioſam menſam fortuna, parcam virtus apponit; imo parcam etiam magna fortuna, modo luxurioſa non ſit. Sanitas parcam requirit, febris & hydrops nunquam ſatiantur. Natura paucis contenta eſt; vt omnes fatentur, aqua bene viuitur, & ſalubriter. *Nilum habetis, & vinum quæritis?* dicebat Peſcenius Niger militi deliciarum cupidine tumultuanti. Senectus Auguſti abſtinentia viguit, & longior fuiſſet, niſi eam nefaria cõiux medicata ficu præcipitaſſet: *Cœnam ille ternis ferculis, aut quam abundantiſſime ſenis præbebat, vt non nimio ſumptu, ita ſumma comitate.* ita teſtatur Tranquill. Quid audis? Terna, aut ſena fercula in menſa Auguſti? rerum Domini? cui Parthi ſigna retulerunt? cui regna ſubmiſerunt Indi? Quis Satrapas, quis ciuium ita cœnam amico præbet? Longæuus & Conſtantius fuit, cauſam docet vitæ eius hiſtoria. *In Cæſaris conuiuio Phaſianum, & vuluam, & ſumen exigi vetuit, & inferri, munificis militis fortuito cibo contentus.* Cauſa vero cur vinum, & nimius cibus corpori morbos adferant, adeo vt recte Ιοι vocent τὴν κακῶν μητρόπολιν, à Phyſicis facile exponitur.

Sanitatis cauſa ſobrietas.

Sitire vltra naturæ legẽ ſignum eſt in homine morbi, aut laſſitudinis.

Frugalitas Auguſti.

Ebrietas lerna malorum.

§. 8. Quicquid naturæ ſupra appetitum, vireſque ſuggeritur, id eam grauat, premitque, adeoque debilitat, vt in venena vertatur: Ingentem luctam excitat, & cum pectoris conuulſione, nauſea, capitis concuſſione, memoriæ obleſione verſis in contrarium viſcerum officiis eiicitur.

Cur obſit vita ebr. tas.

Vinum copioſe ſumptum, præſertim dulce, & ſpiritoſum, magna copia in ſublime euaporat, omnes meatus, & cerebri ſinus implet, rationem ſopit, & mox frigore concreſcit nebula illa, oppreſſiſque tam reſpirandi meatibus, quam neruis ſentiendi adminiſtris, aliquando mortem præſentem intentat; ſic enim Alexander Macedo mortuus eſt; ſic Andebundus rex Angliæ, ex conuiuio elatus. Spectaculo ſuit Alexandri ſemper ebrietas; ſed toti exercitui ad terrorem propoſitæ Calani Indi exequiæ: Certamen enim potantium inſtitutum ſuit. Primo promiſſum talentum, ſecũdo minæ triginta, tertio decem, ſed cruẽtum certamen ſuit, triginta & quinque in ipſa Palæſtra continuo frigore, horrore, ſyncope correpti animas exſpuerunt. Sex ad tentoria relati paulo poſt obierunt. Qui talentum meruit, Promachus Macedo, eo accepto, intra triduum deceſſit, ita Chares Mityl. de Alexandro. Quod ſi mors non conſequatur, in promptu tamen eſt morbus comitialis, Herculeus dici ſolet; nam eo obnoxius Alcides ſuit; nec immerito; inter potores enim palmã tulit, ſcyphum eius vix à duobus ferri potuiſſe tradunt. Itaque ingentes crateras Heracleos nominabant. Omnes ſenſus præſertim oculi obtuſiores redduntur; vox ebrietate hebetatur, color intermoritur, anhelitus vitiatur, aures, pulmo, ſtomachus, articuli, inteſtina propria habent ex crapula vitia, phreneſis etiam crebra inde erumpit.

Horribile ebrietatis exemplum.

Hercules potator & epilepticus.

Oculorum venena venus, & vinum: vtroque incenduntur, & rubent.

Quid miſerabilius Zenone, qui populorum ludibrio viuus vino, deinde terra ſepultus eſt? Mente omnino per ebrietatem abalienabatur, exprobrante

brante plebe; Zeno exurge, iterum pataſti? Cumque id crebro fieret; Ariadna odio tot vitiorum ſemiuiuum in ſepulchrum imperatorium conijci iuſſit, idque ingenti ſaxo occludi, vbi cum ad ſe rediſſet, ingenti lamentatione, ac boatu eiulans, timore Ariadnæ neglectus, mori coactus eſt. Zonar. tom. 3. Nec diſsimilis Michaelis apud eundem Zonaram exitus, quem mero obrutum, ac profundiſsimo ſomno oppreſſum, amputatis deinde manibus, quod præ ebrietate fugere non poſſet, Baſilij miles transfixit, & eductis enſe viſceribus ebrietatem, vitamque ſoluit. Vnde vero illa oriantur breuiter Ariſtoteles, Sect. 3. problem. 3. Δυσρίγους enim eſſe ait, & celerrime laterum dolore, cæteriſque eiuſmodi corripi. Nam multum humorem, multum frigoris afferre, & calorem naturalem vincere. Senectam vero, & tremorem vinum inducit, ὁ γὰρ θερμὸς ὁ οἶνος μετὰ τῆς φυσικῆς ὑπαρχούσης θερμότητος, μᾶλλον ἀναλίσκει τὰ ἐν σώματι ὑπάρχοντα ἐφόδια τῆς οἰκείας θερμότητος. *Cum enim calidum ſit vinũ, caliditati naturali corporis coniunctũ, efficacius abſumit, quæ ſunt in corpore alimenta naturali, & inſito humori. Vnde fit, vt alios ex his aqua interius premat, alios fluxio, alios alia defectio, & pleraque alia vitia eiuſdẽ alui exerceant. Nam & reliqui humores acerbi, ineptique remanent: & qui liquidi extrinſecus aduenerunt, craſſari ob imbecillitatem caloris proprij nequeunt. Calor autem ipſe imbecillus propterea manet, quoniam materia, qua contineri adhuc poteſt, imbecilla eſt: quomodo ignis, quem arundo reddiderit: hic enim propter materiæ imbecillitatem, infirmior eſt, quam qui à ligno præſtatur.*

Zenonis ſepultura.

Mors Michaelis ebrij.

Frigent ebrii calore externo preſſi.

Calor vini vt calor febrilis natiuum calorem conſumit.

Plane verò ætatem vino minui docet Ariſtoteles Probl. 23. *Quamobrem qui ante extenuatus, merum inde multum hauſerit, morte occumbat? & plerique vero bibaces, cum ſe nihil extenuarint, multo tamen, vniuerſoque meri hauſtu ſicci efficiuntur? Quærendum enim hoc eſt, quandoquidem vinum calidum ſuapte natura eſt, & vt vita calore contineri apparet, ſic mors refrigeratione accidere. An, vt ex cicuta, ſic ex mero intereundum eſt, inde licet dum proprius calor paulatim extinguitur, modo tamen diuerſo. Cicuta enim frigiditate calorem macerat naturalem. Et quomodo ab igne nimio, aut ſole exiguus ignis extinguitur, ſic intimus corporis calor à vini calore, ſi nimius eſt, ſuperatur, atque extinguitur.*

Cicuta frigore opprimit calorem naturalem, vinum ſuo illum calore exigat.

Aut ſi alia ſimilitudo placet. Quemadmodũ vinum calefactum, cum refrigeratur naturalem calorem, ſubtilitatemque perdit, quia partes igneæ, aëreæ, delicatioreſque euaneſcunt, materia ignobilior remanet, ita quoque humor naturalis, quem radicalem Philoſophi nominant, nimio calore aduentitio diſsipatur, diſſoluitur, vnde tremor, & frigus corporum inualeſcit. Hinc ſole ebrij gaudent. Hoc igitur conſtituto rectè ordinata Reſpublica, princeps politicus, vt venena, vt cicutam, ſic vinolentiam tollere, & punire delinquentes legibus debet. Non enim intereſt an frigore cicutæ, an calore meri inſitum naturæ calorem exhaurias, & letale frigus inducas. Lentius credo vinolentia enecat, ſed crudelius, magno morborũ, & ſymptomatum concurſu infelicem animam extorquens. Sane refert Cœlius Rhodiginus, l. 28. c. 31. Quoſdam ebrietate obmutuiſſe, conuulſionemque ſeu ſpaſmum paſſos è veſtigio concidiſſe. alios febre ſuperueniente, ex minore malo remedium quæſiſſe. Sic igitur ſtatuo; nobilium in Germania multorum diuitumque vitam poſſe eſſe duplo longiorem, ſi colerent ſobrietatem; imo ſaniorem, iucundiorem. Diuitum dico; eorum enim frequentior vinolentia, pauperum rarior, & duratis labore corporibus, ſiccatiſque minus noxia. Singulæ enim ebrietates vt vitalem calorem, & vegetabilem naturæ humiditatem imminuunt, ita quoque vitæ partem abrumpunt, mortemque accelerant. Itaque & iniquus inuitator ad mortem impellit, dum delicioſa venena propinat, & ſanitatem bibentes, ita enim loquuntur, annos ſibi demunt. Senes multos nuſquam niſi Germaniæ locis horridioribus inuenias, vbi paupertas, & vini inopia docuit ſobrietatem, nec inficias iero; Multos procerum, atque opulentorum hominum temperantiæ legibus obſecutos in lauta fortuna moderate viuere. Sed horum paucitas aliorum numeroſitati cedit. Hinc aliud malum conſequitur, nempe plurimos eſſe, patribus immatura morte ſublatis, pupillos; quorum & res diſsipantur, & maiore damno negligitur educatio.

Ebrii poſtridie frigent, nauſeant, tremunt.

Vt ſubitanea & præſentanea venena, ita lenta feriunt vina.

Qui ad potum alios inuitant, adeoque venena res ſunt homicidæ.

§. 9. Altius denuo exorſus, quanta ſit in vino labes, quanta inde vitæ peſtis accedat explicandum aggredior. Ariſtot. de politicis lib. 7. cap. 17. φαίνεται δὲ διά τε τῶν ἄλλων ζώων ἐπισκοποῦσι, καὶ διὰ τῶν ἐθνῶν οἷς ἐπιμελές ἐστιν εἰσάγειν τὴν πολεμικὴν ἕξιν, ἡ τοῦ γάλακτος πλήθουσα τροφή, ἀοινοτέρα δὲ, διὰ τὰ νοσήματα. *Planum eſt, ſi quis alias animantes, & gentes quibus cura eſt habitum bello idoneum corpori inducere conſideret, vberem lactis copiam corporibus maxime accommodatam eſſe, abſque vino tamen propter morbos.* Itaque & atrum vinum nutricibus prohibet. Ne ſcilicet lac vinuſum, calidumque teneros infantium artus, & humores inficiat, eſt enim vt pabuli ſapor, ita virtus quoque & proprietas in lacte. Non puto in Germania, fœminis vino interdicendum, quamuis id Romæ legibus cautum fuerit, quamuis Egnatius vxorem merobibam fuſte occiderit, & à Romulo cæde abſolutus fuerit. Frigida eſt enim regio, & vinum, vt plurimum vino Græco, Italo, Hiſpano dilutius. Itaque lex illa Romuli: *Si vinum biberit domi, vt adulteram puniunto,* abrogata & Romæ fuit. Neque illa ſequela vitiorum ſemper eſt, quam priſci nectebant Vini vſum adulteria, veneficiaque ſequi; nam medici frequenter in Germania, & borealibus partibus, vinum præſcribunt, & Gueuara vir prudens, iuxta ac ſeuerus, in calidiſsima ſua Hiſpania fœminis, ſpiſſando lacti paulum vini concedit; licet ita dilutum, vt potius aquæ cruditas corrigatur, quam vt ſaporem lingua percipiat. Verum hæc ita quiſque vt volet, æſtimet. Modo id quod inde conficere mihi conſtitutum eſt, in mores inducatur; omneſque quantum in vini abuſu ſit corporum nocumentum, agnoſcant. Si enim vinum à matre vel nutrice potatum, ſtomacho domitum, cæteris alimentis temperatum, in ſanguinem ſpiſſatum, inde perfectiſsima concoctione in lac conuerſum, tantam vim in alumnos exercet, vt calore alieno accendat, epilepticos, ecſtaticos, attonitos, ſtupidos, morboſos efficiat; quid cenſendum; ſi vterque parens, ac aui illa vitia hæreditate adepti, & intemperantia auxerint, & in prolem tranſcripſerint?

Lac vinolenta nutricis nocet alumno.

In Germania fœminis moderatum vinum eſt permittendum.

Veteres merobibam & adulteram & veneficam putabant.

Hiſpanis fœminis vinum dilutiſſimum conceditur.

§. 10. Fœda etiam eſt eam ob cauſam multorum conſuetudo, qui paruulis vinum frequenter inſtillant, πυρὶ πῦρ ἐπάγοντες, vt aiũt Græci, Ignem igni addentes.

Paruulis nullo modo dandum eſt vinum.

Plato ante annum octauum decimum, vinum pueris dari vetat. Plutonẽ olim imitati Sueui teſte Cæſare l. 4. ne inferri quidem vinum ſinebant, ne molleſcerent. Bohemi contra atauorum æuo paruulis generoſa ingerebant, vt in aula ingentes calices haurire diſcerent. Romani prætextati vino abſti-

Omnes medici pueris vinum negant.

abſtinebant. Auicēna pueris omnino negat, perinde enim eſſe, ac ſi ignem igni addas, idque in debili materia. Iuuenibus temperate, ſenibus quantum pati valent, concedit. Puerorum corpora rara laxa calida ſunt, ideo vino facilime inflammātur, nerui imbecilles ſunt, cerebrum inualidum, ita & Galenus in reg. ſanit. *Pueris ait vinum inimiciſſimū*: quia eo nimium inflammantur, & quia nerui & cerebrum violentiæ reſiſtere non poſſunt: Siccat autem vehementer, & ſtatum mentis non in præſens modo euertit, ſed etiam in omnem vitam turbat. Lignum validum, arcum æreum, ſi violenter inflectas, vires habet, quibus reſiliat, & ſuæ ſe rectitudini reſtituat: cera, plumbum, & mollicula germina ſi curuaueris, facile ſequuntur manum, nec tamen vnde deducta ſunt, redire poſſunt. Ita corpora robuſta, duratas arterias, neruos firmatos, cerebrum compactum ac ſpiſſatum, membranulas eius validas, turbat quidem in viris voluntaria ebrietatis inſania, infirmioreſque reddit, nunquam enim lignum ſemel curuatum integritati priſtinæ omnino reſtituitur, & diu cenſus arcus vires amittit. At ſi ardor Liberi incidat in tenera puerorū viſcera, ita dilatat, torquet, contrahit, ſiccat, vt nulla arte naturalem cōſtitutionem recipere poſsint. Memorabile eſt exemplum Pergameni pueri, qui cum ſitibūdus meraculum bibiſſet, diu vigil permanſit, vigilias cōſecuta febris eſt, ex ea phreneſis, ac tandem mors.

Vinum pueris datum vires ſibi ſos efficit.

Vinū cauſa vigiliæ.

At non ſemper illa videmus. Verum eſt, non eadem in omnibus vinum, ſed contraria mala efficere; in alio hydropem, in alio ardentes febres, in quibuſdam marcorem, ſomnumque, in cæteris clamores, & cantus. Vinum, dicit apud Ariſtotelem in problematis Chæremon *pro moribus eorum, quibus ſe applicat, operatur*. Itaque ſenſim & parum lædit, donec totum hominem eroget. Audiui iuuenes de inſomnia querentes, vidi viros cæteroqui valentes, quibus ſi vinum non mentem, at certe ſanitatem, vigoremque mentis abſtulerat. Certum eſt vitæ breuis ſignum, in adoleſcentia negatus naturæ ſomnus, ſomnum fugat ſiccitas, at vinum adoleſcentes maxime ſiccat, humor ille naturam teneram obruens, dulcem & viuificum ſuccum auſert. Quemadmodum lignum aridum aqua humectatur, natiuo tamen, & vitali ſucco caret, neque aliud humor ille efficit, quam vt facilius putreſcat, ita quoque ſe habent corpora quæ vino potius abluuntur, quam bibunt. Sic Diutimus Athenienſis quem iocularıter Choem dixerunt, quod infundibulo appoſito ſine reſpiratione biberet. Sunt nonnulli adeo rerum imperiti, qui calore vini, quo ebrij æſtuant, naturalem reſtitui, augerique calorem arbitrantur, cum tamen eos experientia doceat, poſtridie aut die tertio omnia frigere, mēbra tremere. Sed de pueris loquor, quibus frigidis in locis nullum, aut parce, & dilutum vinum conceſſero, in calidis nullum omnino. Florem tenerum in muſtum cōijce, pallentem, exſuccumque recipies, non minus delicata viſcera leuis flamma ſalerni exurit, & in præcocem ſenectutem barba celeriorē præcipitat. Sed quid opus diſputatione? Obeas Europam vniuerſam licet, in cultis vrbibus pallentes facies adoleſcētum, gracilia corpora, tenuia cruſcula, in pagis validam prolem, viuidum colorem, toroſos armos, latos humeros, robuſta & maſcula crurum firmamenta, longæuitatemque inuenies. Sed hanc in rem mihi teſtis eſt æterna veritas. Eccl. 37. 34. *Propter crapulam multi obierūt, qui autem abſtinens eſt, adijciet vitam.* Animo ergo intimo recondant principes, ne in pace plures, quam bello pereant; quid enim prodeſt Reipublicæ gladios eſſe conditos, ſeu vt ſcriptura loquitur, *conuerſos in vomeres*, ſi aconita intemperātiæ, ſi vini toxica licentius, quam vlla bella graſſantur? Peccant in hominum ſalutem, qui hæc negligunt. *Homicidij crimen eſt, in hominis ſalute peccare*, inquit Caſsiodorus. Peſtem, & luem epidemiam fugiunt miſeri, ſine ſcelere, ſi ea corripiantur, morituri. Vini intemperantiam ſequuntur cum dedecore, & æterno exitio morituri. Quod de vnius patrisfamilias filio dixit Auguſtinus ſerm. de caſtit. *Quid prodeſt hominis filium habere, nutrire, amare, ſi æternum eum nutriat tormentis.* Hoc principi dico? Quid prodeſt principi habere ſubditos, ſi omnes, aut magna pars miſero ſpectaculo, tormentiſque inferorum parantur?

Externus humor putredinem, non vitam promouet.

Si debiles ſint flammæ obs.

Vrbium debilia corpuſcula.

Bellorum ſ acies tamens, cum plures ebrietate pereant.

§. 11. De malis corporis quorum eſt cauſa ebrietas, ſat dictum; maior eſt, animorum peſtis, non de numinis offenſa, delictiſque loquor, ſed de ingenij, memoriæ, iudicij, alacritatis impedimentis. *Ebrietas aufert memoriam, diſsipat ſenſus, confundit intellectum*, vt docet Auguſtinus, *Ebrietas facit de homine beſtiam, de robuſto tuſsimum, de prudente fatuum.* Vt teſtatur Origenes, & Hieronymus: *Nihil adeo obruit intelligentiam, ſicut comeſſatio, & ebrietas.* Cleumenes dum Spartanarum Scytharū & Thracum ἀμυστὶ æmulatur, redactus eſt ad inſaniam. Cauſa inſaniæ ex vino eſt naturalis, quia corpus admirabiliter præſertim caput, cerebrumque petens immutat. Hinc ſpaſmus, conuulſio, phreneſis, caros, epiphora, tremor, cerebri, & eius inſtrumentorum, quaſi horologij, aut chordarum conturbatio, ſtoliditatem efficit. Campanæ matres erinacei ſanguinem mammis illeuiſſe dicuntur, vt feroces natos educarent: Verum nec copia eius ſanguinis erat, nec ea efficacia, neque Campani feroces, ſed delicioſi erant. Caligulæ nutrix puellæ diuulſæ ac dilaniatæ ſanguinem cum lacte dedit alumno, nec hæc tamen cauſa eius qua humanum genus afflixit, crudelitatis fuit. *Summam ille ex cædibus voluptatem cepit, ſanguinis effuſi ſpectaculo citra ſatietatem nitentis*, vt teſtatur Dio. 59. Verum hoc natura immanis, inſtitutio, ebrietas adferebat, & temporum illa mala erant. Certe nō ſine cauſa dixit Dominus Oſeæ 7. *Ceperunt principes furere à vino.* Non ſine cauſa Pythagoras tres botros in vite naſci dixit, primum voluptatis, alterum ebrietatis, tertium infamæ. Athenæus libr. 2. cap. 1 ex Timæo Taurominitano refert, Iuuenes quoſdam Agrigentinos ad eam inſaniam veniſſe, vt temulenti nauigare ſe putarent, & quaſi orta tempeſtate, ac ſi oneribus nauem ſubleuare vellent, omnem ſupellectilem per feneſtras eieciſſe. Cum apparitores mitteret ſenatus, eos velut Tritones adorabant, & ſi tempeſtatem euaderent, victimas, & ſacrificia promittebant, die tertio vix ad mentem redierant, domus dicta Triremis eſt. Illa ergo temporaria inſania, ſæpius menti per vinum impreſſa, iudicium etiam ſobriorum interturbat.

Vinum plus menti quā corpori nocet.

Organa vini Spiritusque turbātur.

Crudelitas ex vino eſt.

Inſania ebriorum.

Principum temulentorum etiam cum maxime ſobrij fuerunt geſta ſtultiſsima narrant hiſtoriæ. Sardanapalus vires & curam regni alijs permiſit. Cambyſes omnibus intolerabilis, omnium ſtolidiſsimus imperium patris afflixit. Bonoſus ſuo tempore capaciſsimus potatorum, imprudentia ſuſpendium meruit. M. Antonius ingenioſiſsimus Romanorum effæminatè, & pueriliter pleraque geſsit. Claudius ille ſtipes & fungus, qui vt ait ille, *tam ſtultus erat, vt regnare poſſet*; quid vt ioca-

Triremis Agrigentina.

tur

tur Seneca, *cum funus ſuum vidit, & exequias, tum primo ſe intellexit mortuum eſſe.* Ille inquam conuiuia agitauit ampla & aſsidua. Caligula, Gallienus, Maximinus conſuetudine perpotandi, in maxima probra prolapſi ſunt.

Ebrioſorum principum ſtultitia.

§. 12. Verum quod caput eſt, ebrietate principes Rempublicam euertiſſe conſtat. Alexander Macedo, felix Aſiæ prædo, plurima iuueniliter, ſtolideque geſsit, nec vllus vino appetentior quã ille fuit. Caligulam nemo ſanum dixerit: ſi factorum eorum, vel vnum caput apud Suetonium legat: at ille ſi paucos annos vixiſſet, totum imperium dilapidaſſet.

Profuſionem ſequitur rapacitas.

At ne ſingula (inquit Suetonius) *enumerem, immenſas opes totũque illud Tiberij Cæſaris, vicies ac ſepties millies H S. non toto vertente anno abſumpſit. Exhauſtus igitur, atque egens, ad rapinas conuertit animũ, vario & exquiſitiſsimo calumniarum, & auctionum, & vectigalium genere. Negabat iure ciuitatem Romanam vſurpare eos, quorum maiores ſibi, poſteriſque eam impetraſſent, niſi filij eſſent. Neque enim intelligi debere poſteros, vltra hunc gradum, prolataque diuorum Iulij & Auguſti diplomata vt vetera & obſoleta deflebat. Arguebat, & perperã editos cenſus, quibus poſtea quacunque de cauſa quicquam incrementi acceſſiſſet. Teſtamenta primipilarum, qui ab initio principatus Tiberij, neque illum, neque ſe hæredem reliquiſſent, vt ingrata reſcindit: item cæterorum, vt irrita & vana, quoſcunque qui diceret herede Cæſare mori deſtinaſſe. Quo metu iniecto, quum iam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos, palam heres nuncuparetur, deriſores vocabat, quod poſt nuncupationem viuere perſeuerarent, & multis venenatas mattëas miſit. Cognoſcebat autem de talibus cauſis, taxato prius modo ſumma, ad quem conficiendum conſideret, cõfecto demum excitabatur. Ac ne paululum quidem in mora patiens ſuper XL. reos quondam ex diuerſis criminibus vna ſententia condemnauit, gloriatuſque eſt expergefacta ſomno Cæſonia, quantum egiſſet dum ea meridiaret. Auctione propoſita, reliquias omnium ſpectaculorũ ſubiecit & venditauit: Exquirens per ſe pretia, & vſque eo extendens vt quidam immenſo coacti quedam emere ac bonis exuti, venas ſibi inciderent. Nota res eſt, Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante monitum à Caio præconem, ne prætorium virum crebro capitis motu nutantem ſibi, præteriret: nec licendi finem factum quo ad XIII. gladiatores H. S. nouagies ignoranti addicerentur.*

Varia prædicandi vocabula.

Ingluuies potatoria.

Quid Neronem cithara, inter ludiones canentem proponam? Et ſane nihil illo ſtultius, poſtquã ebrius eſſe cæpit?

Vitelliana ingluuies, quam pernicioſa fuerit, indicat Tacitus. *Epularum fœda & inexplebilis libido. Ex vrbe atque Italia, irritamenta gulæ vectabantur, ſtrepentibus ab vtroque mari itineribus. Exhauſti conuiuiorum apparatibus principes ciuitatum. Vaſtabantur ipſæ ciuitates. Degenerabat à labore, ac virtute miles, aſſuetudine voluptatum, & contemptu ducis.*

Infames principum cœnæ.

Et pluribus verbis Tranquillus: *Famoſiſsima ſuper cæteras fuit cœna ei data aduentitia, in qua duo millia lectiſsimorum piſcium, ſeptem auiũ, appoſita traduntur. Hanc quoque exuperauit ipſe dedicatione patinæ, quam ob immenſam magnitudinem clypeum Mineruæ ἀιγίδα πολιούχου dictitabant. In hac ſcarorum iecinora, Phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, murenarum lactes à Carpathio vſque, fretoque Hiſpaniæ, per nauarches ac triremes petitarum, commiſcuit. Vt autem homo non profunda modo, ſed intempeſtiua quoque ac ſordida gula, ne in ſacrificiis quidem vnquam, aut itinere vllo temperauit, quin inter altaria ibidem ſtatim viſcera, & farra pene rapta à foco manderet, circaque viarum popinas fumantia obſonia vel pridiana atque ſemeſa.*

Sordida gula.

Nihil altum, nihil principe dignum cogitat, cuius animus ſemper habitat in patinis.

Quid Gallienus? qui cum imperium à triginta hoſtium & tyrannorum exercitibus oppugnaretur, ſi quando ex temulentia euigilaſſet: quærere ſolebat. *Et quid habemus in prandio? Et quæ voluptates paratæ ſunt? & qualis cras erit cœna? quales Circenſes?* ita Trebell. Poll. Vide curam ſtulti imperatoris iam in extremas anguſtias redacti. Sic loquitur idem Trebell. *Ac ne eius prætereatur miſeranda ſolertia, veris tempore cubicula de roſis fecit. De pomis caſtella compoſuit. Vuas triennio ſeruauit. Hyeme ſumma melones exhibuit. Muſtum quemadmodum toto anno haberetur docuit. Ficus virides, & poma ex arboribus recentia ſemper alienis menſibus præbuit.*

Curam Reipublicæ verſunt ad inania Tyrannis imperio ex roſis cubilia parant.

Sanuſne Heliogabalus, de quo Ælius Lampridius; *Fertur in Euripis vino plenis nauales Circenſes exhibuiſſe.* Nam pro tam furioſa prodigalitate memoratu dignum non eſt, narrare ſexcenta in vna cœna ſtruthionum cerebella. Natationes in piſcinis vino plenis. Summa olim luxuria fuit, nauales Circenſes dediſſe. Hic vino Euripos nauigabiles facit. Vnde vero tanta inſania? Cum Peſcennio ita tranſegerat, vt ille imperio, ipſe vero Heliogabalus voluptatibus vacaret. Itaque vitanda omnino ciborum immoderatio, & intemperantia potus, quæ diſpenſatricem omnium officiorum prudentiam euertit. Ab homine nunquam ſobrio, non eſt poſtulanda prudentia. Veriſsimum quod ait Seneca Epiſt. 83. *Vitia vino concepta, etiam ſine vino valent.* Et vero præcipue vitium illud, quod eſt vini proprium, incogitantia, ſtultitia, inſania. *Vſus vini,* inquit Philo de Monarch. *grauat animam; ſenſus hebetat, corpus onerat.*

An non vini Circenſes, cibis terro vinum ab ſei tre potuiſſet

Viſa ab Heliogabalo omnium nequitia.

Magnitudo principum non peccandi licentiam, ſed verecundiam facere debet.

§. 13. Finiam exemplo priuati, quod Seneca Conſol. ad Heluiam ita deſcribit cap. 10. *Apicius noſtra memoria vixit, qui in ea vrbe, ex qua aliquando Philoſophi, velut corruptores iuuentutis, abire iuſsi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſæculum infecit: cuius exitum noſſe operæ pretium eſt. Cum ſeſtertium millies in culinam congeſsiſſet, cum tot congiaria principum, & ingens Capitolij vectigal ſingulis commeſſationibus abſorbuiſſet; ære alieno oppreſſus, rationes ſuas tunc primum coactus inſpexit, ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies computauit: & velut in vltima fame victurus, ſi ſeſtertio centies vixiſſet, veneno vitam finiuit, quam aluit iactat, cui ſeſtertium centies egeſtas fuit? I nunc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi, ſeſtertium centies aliquis extimuit, & quod alij voto petunt, veneno fugit; Illi vero tam prauæ mentis homini vltima potio ſaluberrima fuit.*

Luxuries etiam in priuatis modum egreditur. S. ſeſtertium millies duo milliones & medium ſeu 25. vaſa auri. Bis centena & duo millia quingenta.

Stultitiæ igitur mater eſt ebrietas: Egregie Auguſtinus: *Ebrioſus ſi vinum ſorbet, ab illo abſorbetur: Deo ſit abominabilis: ab Angelis deſpicitur: ab hominibus deridetur, à dæmonibus confunditur, conculcatur ab omnibus. Ebrioſus confundit naturam, amittit gratiam, perdit gloriam, incurrit damnationem.* Quomodo confundat naturam iam ſupra expoſuit Serm. 231. Veterum memoria nulla gens Thracibus tardior, aut ſtolidior fuit, numerare vltra quaternarium plebs nequibat, ſtupor ex ebrietate perpete, in Sobolem propagatus, miraculo cæteris fuit. Ebrioſorum enim fœtus aut corpore, aut mente, & ſæpius vtroque deficit. Nec iniuria quanquam magna acerbitate dixit adoleſcenti

Ebrietas naturam confundit.

Ebrioſorum ſunt filij ſtolidi aut epileptici aut mobiles.

attonito, & ſtupido Diogenes; ὦ πάτερ σε μεθύων σε ἐσπειρε. Pater tuus ebrius te genuit. Cauſam autem cur ſapientiæ obſtet ebrietas, etiam cum iam furor ille deferbuit, inſinuaui. Nunc explicatius de ea agendum eſt.

Vino ſtultitia naturaliter inducitur & augetur.

§. 14. In quibus flaua bilis dominatur, celeri ſunt ingenio, in quibus melancholia, prudentes, & præcipuè ad Rempublicam adhibendi. Sed tenuior, & nobilior melancholia ſit oportet, quæ mixturam ſtultitiæ adiunctam non habet. Hominis autem prudentis eſt meminiſſe, & ſapere, ſeu rectè iudicare. Memoriæ ſedes eſt, & imaginationis, ſpecierumque, cerebrum, eius temperatura, & præterita retinet, & per imaginandi facultates, iudicio ſeruit. Si nimio humore fluitet, aut refrigeretur, memoria vacillat. Si incaleſcat vltra modum, phrenitis gignitur. Memoria igitur, & iudicium, in media cerebri temperatura conſiſtunt.

Aeris temperatura ingenys ſeruit.

Aër ipſe purus ac integer bonorum ingeniorum fertilis eſt, vt Atticus, vt Palæſtinus, vt Germanus. Craſsior ac fæculentior, ſegnia habet ingenia. *Bæotum in craſſo iurares aëre natum.* Nimium frigus, torpentia, & quaſi lethargica efficit, vt ſunt ad ſeptentrionem Lappiorum gentes. Nimius calor cerebro penitus ſtupida, qualia ſunt multorum Æthiopum. Hinc tam magna eſt in animarum paritate diuerſitas ingeniorum, vt alij homines, pene alijs bruta eſſe videantur. Ex vtroque apparet, quantum ad ſapientiam faciat ſobrietas. Si enim aeris, quem ducimus, puritas ingenio neceſſaria eſt, ne turbidioris auræ incurſu, ſinceritas cerebri vitietur, turbeturque ordo; quanto eſt maior in vehementiſsima ebrietatis pulſatione confuſio, quæ tanta eſt, vt linguam humore tumefaciat, totum corpus debilitet, ac deijciat? Deinde nimios calores vinum, præſertim in capite, ipſa arce ſapientiæ accendit, Spiritus vitales, animales, turbidiores ac fæculentiores efficit. Et quod caput eſt, natiuum calorem extinguit. Itaque & præteritorum facile obliuiſcuntur, & de futuris parum ſagaciter conſultant. Dum enim vino caput crebro æſtuat, quod delicatum eſt, & lucidum euaneſcit, deteriora, & inſincera manent. Hinc ſæpe cernimus veteranos principum conſiliarios, inter ipſa negotia obtorpeſcere, & iuniorum perſpicacitate, ac diligentia vinci. De ingenijs loquitur Seneca: *In deterius quotidie res data eſt, ſiue luxu temporum, nihil enim tam mortiferum ingenijs, quam luxuria, ſiue cum præmia rei pulcherrimæ ceſſarint, translatum eſt omne certamen ad turpia.* Cum vero etiam ſtupor ille parentum fuit, frequens eſt fungos omnino, ac bardos naſci. Sed vt concludam hoc aſſitmo, ab omnibus philoſophis mediciſque obſeruatum: *Pueros multo cibo, ac potu, ſomnoque, tardos, ſtupidoſque euadere: & malignius creſcere.*

Veterani conſiliary princ. per ebrietatem contempti & ſtupidi.

Luxuria peſtis ingeniorum.

Patrocinia vinolentiæ à turpiſsimis ſumpta.

§. 15. Duo mihi obijci ſolent: Primum eſt, quoſdam bibendi potentes eſſe, animumque in vino vegetum eſſe. Alterum, Multos inſignes ingenio, prudentiaque per interualla ſobrietatis ſapientiſſime conſulere. Prioris exempla proponunt, Bonoſum, qui bibens, metienſque hoſtium legatos inuitabat, eoſque vt ſecreta proderent, inebriabat; ipſe multi vini tolerans. Et Cambyſen, de quo lib. 3. de ira c. 14. narrat Seneca: *Praxaſpes vnus ex chariſsimis monebat, vt parcius biberet: Turpem eſſe dicens ebrietatem in rege, quem oculi omnium, aureſque ſequerentur. Ad hoc ille vt ſcias, inquit, quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo iam, & oculos poſt vinum in officio eſſe, & manus: Bibit deinde liberalius quam alias, capacioribus Scyphis: et iam grauis, & temulentus, obiurgatoris ſui filium procedere vltra limen iubet, alleuataque ſuper caput ſiniſtra manu ſtare. Tunc intendit arcum, & ipſum cor adoleſcentis (id enim ſe petere dixerat) figit, reciſoque pectore hærens in ipſo corde ſpiculum oſtendit: ac reſpiciens patrem. An ſatis certam haberet manum interrogauit. At ille negauit Apollinem potuiſſe certius dimittere. Dij illum male perdant, animo magis quam conditione mancipium. Eius rei laudator fuit, cuius nimium erat ſpectatorem fuiſſe. Occaſionem blanditiarum putauit, pectus filij in duas partes diductum, & cor ſub vulnere palpitans.*

Potentis ebrietatis exemplum.

Largius bibit, ſed ira, & triſtitia ebrietatem impedijt.

Poſterioris miraculi exempla varia recenſent etiamnum viuentium. Non eſt tamen arduum occurrere, inconſultis vinolentiæ patronis. Ac primo quidem exempla duorum turpiſsimorum hominum, regis, & imperatoris ad deteſtationem tam fœdi flagitij permouere eos oportebat. Præſens ſibi erat Cambyſes, quia maior erat iracundiæ, quam vini ebrietas. Imo ille hanc diſcuſſit; vtcunque egerit, non crudelis modo fuit, ſed ſtultiſsime etiam crudelis. Ignorare enim niſi furioſus non potuit, facto tam crudeliter iniurioſo, omnium in ſe odia accendi, quanquam ergo dextra non aberrauit, conſilium tamen mentis inſaniſsimæ inſaniæ fuit. Bonoſus imperator, inebriari non poterat, non enim bibebat ille, ſed vinum per corpus ſuum effundebat, quaſi per ventrem, aut canalem, vnde & quidam cum ſuſpenſum videret, *amphoram pendere* dixit, quod ſcommia etiam in Maximinum coniectum fuit. Ad alteram partem venio, quam facile obtinuero, ſi cum ipſis mihi vinolentis, non laudatoribus vinolentorum ſermo ſit. Qui enim in cibo potuque moderationem non ſeruant, re ipſa ſentiunt, variorum ferculorum eſſe turbulentam, & non æqualem concoctionem, Ariſtot. prob. 1. *cibos multos facilius edi quam concoqui*: Fatentur etiam *plura funera luxuriæ, quam ſenectutis ſeſe honoraſſe.* Vident vere dixiſſe Macrobium: *Qui crebro fiunt ebrij, cito ſeneſcunt.* Saturn. lib. 7. cap. 6. Veriſsimum etiam quod Arnob. libr. 7. *Vinum neruos omnium debilitat virtutum.* Quomodo vero? Quia minuit ſapientiam, vinculum, & compagem omnium virtutum. Sapientiam vero minuit, quia memorandi, imaginandi, & interiorum ſenſuum ſedem conuellit, organa confundit, à naturali conſtitutione dimouet. Verum rem ipſam ſpectemus. Sapientes illi, & ingenioſi potatores, nomen ſibi pararunt antequam detergere ingenium inciperent, nunc vero retinent, quia loquaces ſunt, quia experientia valent, quia præiudicia norunt. Quod ſi res nouæ, difficileſque proponantur, ſi acies aduerſarij impugnent, ſi multa opus ſit meditatione, lectione, legum collatione, tum demum apparebit, quantum ſagacitatis, intelligentiæque Bacchus thyrſo ſuo decuſſerit. Tum dicent:

Crudelitas inconſulta.

Bonoſus vinum per corpus ſuum effundebat.

Vinolenti ſua vitia fateri ſolent.

Ebrioſis manet aliquandiu auctoritas à ſobrius parta.

Vertitur œnophoris fundus, ſententia nobis.

Reuocentur viri illi ingenioſi, prudenteſque, poſt aliquot annorum largas comporationes ad Academias, diſputationibuſque præſint, actitet res obſcuræ, arduæque agitentur, iactutam ſerio ſuam deplorabunt. Quanquam & nunc ſæpè pœnas dant, nam hodieque illi ipſi faciunt, quod à iunioribus prudenter corrigitur; quod aſperum eſt, & pene contumelioſum, ſed neceſſarium aliquando. Nam

Πολὺς γὰρ οἶνος πολλ' ἁμαρτάνειν ποιεῖ.
Multo vino multa aerata committuntur.

Themiſtocles prodigam, flagitioſam, voluptuariam egit iuuentutem, tãta improbitate, & contumacia,

Iuniores conſiliarij ſenum ebrioſorum errata corrigunt.

macia, vt matrem ad ſuſpendium adegiſſe dicatur; at poſtea Græciæ columẽ fuit. Magni ingenij, magni animi vir fuit. Verum nondum ingenium omnino ſepelierat, & in penuria bonorũ, & fortiũ virorum ſubito emicuit, nec locum tamen illum diu tenuit, multa enim improbè, ac ſtultè geſsit. Quale enim conſiliũ fuit, vt totam victricis Græciæ claſſem exureret, quo ſolis Athenienſibus imperium conciliaret? Quid hoc aliud erat, quam patriam inermem, barbaris obijcere? Nec enim pro tam perfidis ſocijs Græcia pugnatura erat. Deinde quam prudenter imperarit, teſtis ipſe eſt. *Puer,* inquit, *ille Græcis imperat, quod enim ille vult, mater eius vult, quod mater, id ego, quod ego, hoc Græci vniuerſi.* En ſapientiam ebrij ducis! qui nec filiũ, nec vxorem regere, ne procuratores quidem potuit, magno enim ære alieno obrutus fuit. Quid mirũ hunc patria fugiſſe? Deſinant igitur, ebrioſorũ iactare in rebus politicis prudentiam, ego nominare poſſum, qui præcoce delirio, à rebus amoti, ingloriam ſenectam egerint. Alios qui auctoritatẽ penitus omnem amiſerint. Supereſt exemplum inuidiæ plenum, ſed quia ſæcundum veritatis, nec à multis notatum proferendum eſt, audire enim ſua vitia debet, ſiue illa delectent, ſiue odio ſint.

Miraculum prudentiæ Themiſtocles ſtulte Remp. adminiſtrauit.

§. 16. Diuiſa eſt Germania in tres partes, ſi tẽperantiam ſpectes. Prima pars eſt laborioſa, filiorum duratrix, aquæ potatrix, cui rarus cereuiſiæ, rariſsimus vini vſus eſt. Altera pars vino, delicijſq; abundat, in qua, diuites præſertim temulenti ſunt, delicateque filios enutriunt. Tertia pars intermedia eſt, primæ virtutibus, alterius vitijs affinis. Non ſunt vero hæc omnia multum locis diſsita, ſed moribus. In hiſce iam multa per aliquot annos obſeruaui, & prouoco ad omnes quibus ſenium experientiam conſulit. Id vero quod dicam notare eũ commodius potui: quod per annos 24. in diuerſis collegijs, Academijs iuuentus mihi nota fuit, & ingeniorum notata diſcrimina.

Germania pars ſobria, alia ebria, alia media.

Primo, In vrbibus cultis, vino abundantibus, & delicioſis, multos opulentorum, & magnatum liberos parum mente conſtare, nonnullos penitus ſtultos eſſe animaduerti, idque malum late per multas, & inſignes familias ſparſum. Cauſa naturalis eſt, matrum dum vterum gerunt, dum lactant, bibacitas, mulîæ enim eo tẽpore, non Rhenana duntaxat, ſed Hiſpanica, creticaque, & atra vina liguriunt, & filijs teneris ingerunt. Hoc enim ſanitati, firmitati, calorique fouendo conducere, callidiſsima vinorum auiditas commiſcitur, ſed vtcunque hoc matribus vtile ſit, ingenijs certè liberorum merum eſt toxicum. Magis hac in re ciuicæ mattonæ quam nobiles, quæ in arcibus habitare ſolent delinquunt, tum quia nobilitatis eſt ſeuerior diſciplina, quam vrbium delicatarum: Ad labores enim, & militiam educare liberos ſolent, vulgarique cibo aſſueſacere. Tum vero, quod in vrbibus talium rerum non modo ſit copia, ſed donari à cognatis ſoleant. Fœminæ autem pueriq́ue haud facile cupedijs abſtinent. In vrbibus itaque legem aliquam coercendæ mulíebris cupiditatis inducendam arbitror, medicorumque requiro dexteritatem, qua matrum, & prolis ſanitatem moderentur. Sed qua tu lege mulieres Bebrias Ebrias coercebis, præſertim cellæ dominas? Quid ſi & vir ſit Bebrius Ebrius? Difficile curatu malum eſt, quia occultum, & cum apparuit, ſera eſt medicina, iam enim bibacitatem matris, læſa mente filius circumfert. Moneat tamen maritus, concionator, confeſſarius: imprimis parentes, & magiſtratus in hoc incumbant, vt probroſum ſit,

Magnatum multorum filij ſtolidi, aut ſtupidi.

Opulenti ciues nobilibus ſunt delicatiores.

Mulierculorum diuitum frænanda bibacitas.

filiam familias bibiſſe vinum. Bibacem vero videri, ita infame, vt honeſtum matrimonium, tales vix ſperare poſsint. Denique parentes & mariti temperantiæ documento ſint, & exemplo. Alioqui ſemper in aurem oggannient; *Vbi tu Caius, ibi ego Caia.* Senem potum, pota trahebat anus.

Probrum ſi puella bibiſſe vinum, ita eſt in Gallia.

Secundũ, Pueros delicate enutritos, & caliculorum extrema ſorbere ſolitos, pleroſque vſque ad annum duodecimum, aut quartum decimum eſſe ingenioſos, alacres, memoria promptos obſeruaui. Verum vbi ex Grammaticis Scholis exceſſere, iam ad pangendos verſus, aut orationem ſuo marte componendam applicantur; quia opus eſt diſcurſu, iudicio, labore, & agitatione mentis, plerique deficiunt: & oſtendunt, illum ingenij florem caducum fuiſſe. Ad Philoſophiam cum eſt ventum, in primo certamine concidunt, & aut ſtudia penitus deſerunt, aut titulum aliquem Doctoratus, ex Italia coemptum oſtendant. Cauſa non vna eſt; nam vel negligentia, vel alijs vitijs ætatem conſumunt. Verum de illis ago, quibus nec inſtructio, nec labor deeſt: ſed quorum ingenium cum magnam exſpectationem in pueritia præſtruxiſſet, ſubito omnium ſpem eludit. Cauſa eſt, quia teneri ob cerebri mollitiem memoriæ celeriter audita imprimunt; facile enim mollibus figuræ imprimuntur. Itaque cum ſtudium eorum fere in ediſcendis lectionibus, retinendaque verborum explicatione verſetur, cum etiam natura ſint calidi, alacreſque ad concertationes, exercitiaque literarum, hinc ingenioſi, ſed falſo nominantur. Stupidi enim ſunt, & tardi, ſed ætate, memoriæ facilitate, ingenita alacritate tarditas tegitur, neque hoc mirum eſt, cum puerilitatis, & ingenuæ ſimplicitatis nomine, per aliquot annos ſtultitia liberorum parentibus imponat.

Vix in contuſione hæc fallit experientia.

Bibaculorũ puerorum caduca ingenia, & crebro caducus morbus.

Quædam dona puerorum ſtupiditatem tegit.

At multi habent etiam præcocem ſapientiam. Dextrè agunt, loquuntur vt viri. Ita planè eſt, & illa ipſa præcox maturitas, ſignum eſt ingenij non duraturi; ſi à vino ſit. Fructus illi qui tempus ſuum antecedunt, externo calore hypocauſtorum ad maturitatem præcipitati, non modo perbreues ſunt, ſed ſtirpem etiam ſuam exhauriunt. Quia dum crudelitatem alienus calor decoquit, partes etiam vitales haurit. Mors itaque ſemper ingenijs præcocibus inuidet, aut ſi ante ſemper maturuere, celerrime exoleſcunt.

Indorum quidam ſtupidi, docti ſunt & aſtuoſi.

Præcocis ingenij præcox ſenecta, & delirium.

Cur autem vinum auorum, ac parentum, & multo magis tenellæ ætati infuſum, præcoces faciat pueros, virorum ſi modice ſumatur, ſapientiã acuat; ſi largiter, obtundat; cauſa eſt ex naturæ principijs deducenda. Puerorum animi idcirco ſapientia deficiuntur, quod multo humido cerebrum oppletum, ad ſapientiæ actiones idoneum minime ſit; Crudus ille humor in alijs citius, in alijs tardius diſsipatur, ſed naturaliter non violenter coquendus eſt. Si vini extraordinarius calor accedit, celeriter omnia illa diſsipantur, ſed vt dixi, non ſine noxa naturæ: vitalem enim humorem, caloremque calor aduentitius abſumens ſenectam accelerat, ita cum ætate vir ſunt, frigore, & delirio ſenum infeſtantur. Virorũ ſpiritus, neruoſque firmos modicum vini exacuit; quia nocere non poteſt tenui calore fortibus, & torporem tamen excitat, ac tollit. Plane idem in plantis cernimus: Tepor vicini ignis, & hypocauſtorum ſuccum maturat, turgeſcere in gemmas, in flores erumpere cogit, ſed idem ille calor expanſi floris decorem continuo carpit, vt cum ſpectari cœperit, celeriter marceſcat. Quia pru-

Puerilitatis cauſa cerebri humor crudus.

Parentum in educandis liberis ſtultitia.

protuberatio, germinatioque præter naturam fuit. Ita igitur habet ſe ratio vinolentiæ in Republica, atque is eſt exitus liberorum delicatè enutritorum. Parentes cum hæc animaduertunt, ad conuiuia tamen eos trahunt, eoſque penitus corrumpunt delicijs, quos omnino vino abſtinere, tenuiterque paſci oportebat; vt calor extraordinarius pro longæuitate, & ingenio conciliando mitigaretur. Verum de his pluribus agam, cum de inſtitutione diſputabo. Multos enim parentes adeo ſtolidos videmus, vt mirentur filios eſſe malos, cum nihil boni eos ipſi docuerint. Ad vitium enim nihil opus eſt magiſtro, ſatis eſt non arceri, ſatis eſt ocium concedi, & voluptates permitti.

Diuitum filii cur pauperes reddantur?

§. 17. Tertium ex hiſce conſequitur; Diuitum filios, poſteritatemque vt plurimum alieno ære graſſatam, ad inopiam redigi. Interdum quidẽ improuiſu malo, qui miſeratione digni ſunt. Plerumque ſe ipſi in diſcrimina paupertatis mittunt, meritoque opprobrijs obnoxij ſunt. Cauſa eſt conſuetudo deliciarum, ignoratio œconomię, fuga laboris. Opulentiſsimos ciuitatum video eos, qui è laborioſa aliqua regione, aut quorum parentes, atque aui immigrarunt. Illi enim temperantiam, frugalitatemque ſecum tulerunt, laboribus dediti ſunt, ſeuerè liberos educant, ideo facile rem tuentur, & augent, cœteris luxu diffluentibus. Nec hoc modo: verum latius ſe illa inſtitutio extendit. In prouincijs vrbibuſque vino, & luxui deditis, Parochos, ludimagiſtros, oppidorum ſcribas, pene aduenas video, non quod illa iſti contemnant officia, ſunt enim plurimi pauperes, miſereque victitantes; ſed quod ingenia deſint, & labores. Si tamen illa contemnunt, an etiam maiora ſpernunt? Vide in vrbibus canonicorum collegia, primarios concionatores, doctores, prælatos, & numera eos, qui ex delicatulis floſculis ad eos honores euecti ſint: paucos inuenies, pleroſque pruina in flore decuſsit. Aulas principum recenſe: Prudentiæ, & conſilij primas concedi illis intelliges, quorum adoleſcentia laboribus, & temperantia exercita fuit: quos patria non corrupit. Hoc eo magis mirum eſt, quod in Eccleſijs, in Republica, in aula plurimum commendationes alienæ polleant, tenuiores tamen, & crebro exteros præferri videmus. Ratio eſt, quia cum ad rem ventum, docti, induſtrij, impigri, laborinſi quæruntur, quales nemo eorum eſt, quorum pueritia delicijs corrupta eſt: aut ſi aliquis eſt, in ſingulis aulis vix vnus eſt.

Ditiſſimi ciuitatum qui aliunde migrarunt.

Delicioſæ vrbes exteris parent.

§. 18. Dixi de ebrietate vitãda; verum vnum adiungam, quod ad alia quidem accommodari poteſt, & porro debet, ſed hac quidẽ in cauſa periculoſum eſt principibus, multos enim principes, & magiſtratus tum propter alia ſubditorũ peccata, tum propter ebrietatem, æternum dãnatos penitus mihi perſuadeo. Sententiam meã breuiter proponam hac proteſtatione, ſi ex mille doctoribus vel vnus ſani iudicij contradicat, magiſtratum periculo abſoluam.

Graue principis ob ebrietatem periculum.

Primo. Indubitatum eſt magiſtratui curam ſalutis ſubditorum, diuinæ gloriæ, ſcandalorumque tollendorum incumbere.

Secundo. Certũ etiam eſt, Ebrietatem peccatũ eſſe; ex eaque ingentia mala oriri, bona impediri.

Scandala tollere princeps tenetur.

Tertio. Ex hoc euidenti conſequentia concludo, principẽ teneri graui mandato æternæ maieſtatis, etiam hoc peccatũ è Republica tollere: Ipſumque niſi hoc conetur, viaſq; ac rationes inquirat, ſaluari non poſſe, quia de manu eius, omnium ſanguis animarum requiritur. Grauiſsimè verò delinquit, ſi aula illius vomitu, ſordibuſque repletur.

Quarto. Eadem eſt omnium conſulum, ſenatorum, atque aliorum qui in poteſtate ſunt, obligatio. Malo enim debent reſiſtere.

Ebrietas facile tolli poteſt.

Quintu. Magiſtratus in Germania ſine tumultu, ſine obloquio, ſine timore maioris mali, ebrietatẽ facile tollere poſſunt. Ideoque nulla excuſatione vti poſſunt, qui permittunt. Præſertim cum etiam imperatoria lege obſtringantur.

Leges contra ebrietatem.

Sexto. Leges paucæ totam rem conficient.

Prima lex. Princeps, ſenatus, ſobrius eſto, principumque miniſtri.

Secunda. Qui conſiliarium, aulicum, ſatrapam, quæſtorem principi commendat, id primo conſideret, ne ebrioſus ille ſit.

Tertia. Ebrioſo in aula negocia non credantur, ſi perſeueret, dimittatur.

Quarta. Ad capitula Eccleſiarum collegiatarum ebrioſi non admittantur, qui iam admiſsi ſũt, canonicis pœnis corrigantur.

Quinta. Ciuium ebrietas, honorum priuatione, deinde multa corrigatur. Aut etiam poteſtate teſtimonij dicendi.

Sexta. Tabernarum, hoc eſt, officinarum ebrietatis Domini magno ære puniantur, ſi quem ebrium non indicent magiſtratui.

Septima. Nuptiarum ebrietatem conuiuæ, & ſponſi luant.

Octaua. Sumptuarię leges ſeriò propugnentur.

Iuſtæ ſunt leges, quæ minora delicta grauioribus pœnis lege alia puniũt.

Iuſtiſsimæ ſunt illæ leges, neque vllus, niſi vel dæmon, vel dęmonis ſatelles intercedere poteſt. Nã intemperantia ſanitatẽ, ingenium, pacem, opes, famã auſert, malorum innumerabiliũ cohortem adducit. Itaque quanquã vir bonus interdũ vino capiatur, nemo tamen niſi infamis vinolẽtię patrocinari poteſt, pręſertim cũ M. Antonium Roma gentilis, & ebria deteſtata ſit, magis quod volumẽ pro ebrietate ſcripſerit, quã quod penitus ſe dederit voluptati: ſic enim iudicabãt, Ebriũ ſibi ſoli peccare, & ſi exẽplo quoque offenderet, ad paucos id annos pertinere: doctrinæ impudentiã, qua tantum malũ doceretur, omnibus ſæculis obfuturã.

Patroni ebrietatis infames ſunt.

Germania ſuo bono perit.

§. 19. Miſera conditio Germaniæ, vini ferax regio, bono ſuo plures occidit, quã gladio moriantur; & audeo dicere, plus vini in mortes hominũ, quam ad ſanitatem, iucunditatemque impendit. Quot pauperũ cateruæ ſeruari, recreari vino illo poſſent, quo occidis amicos? Hæc cũ fiant, miramur vites frigore, florem pluuia perire, & iã flaueſcentes vuas pruina corrũmpi? Inſania potantium, furor ebriorũ, acri gelu palmites vrit, florẽ decutit, grandine botros diſsipat. Cur enim vini copiã à Deo poſtulant plerique? Nonne vt vinũ per corpus ſuũ offundant? ſeque perdant? nonne clementius eſt, non dare enſem furioſis, vinum ebrioſis? Gentiũ igitur mores deſeramus, Chriſtianã temperantiã ſequamur, aliter illi egerunt, aliter nos agere Dominus voluit. Ebriorũ furorem, & tẽperantiæ honeſtatẽ Apolog. cap. 39. deſcribit nobis Tertullianus. *Nã & cœnulas noſtras præterquã ſceleris infames, vt prodigas quoque ſuggillatis, de nobis ſcilicet Diogenis dictũ eſt, Megarenſes obſonant, quaſi craſtina die morituri, ædificãt vero quaſi nunquã morituri. Sed ſtipulã quis in alieno oculo facilius perſpicit, quã in ſuo trabẽ. Tot tribubus, & curiis, & decuriis ructantibus aceſcit aer. Salius cenaturis creditor erit neceſſarius. Herculanarũ decimarũ & pollũctorũ ſumptus tabularii ſupputabũt. Apaturiis, Dionyſiis myſteriis Atticis, coquorũ delectus indicẽtur, ad fumũ cœnæ Serapicæ Sparteoli excitabũtur, de ſolo triclinio Chriſtian. retractatur.*

Potatores ſpem vindemiæ intercipiunt.

Gentium ſacra conſ[…]ſationibus inſania.

tur. Cœna noſtra de nomine rationem ſui oſtendit. Vocatur enim ἀγάπη, id quod dilectio penes Græcos eſt. Quantiſcunque ſumptibus conſtet, lucrum eſt, pietatis nomine facere ſumptum. Siquidem inopes quoque refrigerio iſto iuuamus, non qua penes vos paraſiti affectāt, ad gloriam famulandæ libertatis, ſub auctoramento ventris inter contumelias ſaginandi, ſed qua penes Deum maior eſt contemplatio mediocrium. Si honeſta cauſa eſt conuiuij, reliquum ordinem diſciplinæ cauſa æſtimate, quid ſit de religionis officio, nihil vilitatis, nihil immodeſtiæ admittit. non prius diſcumbitur, quam oratio ad Deum præguſtetur. editur, quantum eſurientes capiunt. bibitur, quantum pudicis eſt vtile: ita ſaturantur, vt qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum ſibi eſſe: ita fabulantur, vt qui ſciant Dominum audire. Poſt aquam manualem & lumina vt quiſque de ſcripturis ſanctis, vel de proprio ingenio poteſt, prouocatur in medium, Deo canere: hinc probatur quomodo biberit. Æque oratio conuiuium dirimit: inde diſceditur non in cateruas cæſionum, neque in claſſes diſcurſationum, nec in eruptiones laſciuiarum, ſed ad eandem curam modeſtiæ, & pudicitiæ, vt qui non tam cœnam cœnauerint, quam diſciplinam.

Agapæ Chriſtianorum.

Conuiuia Chriſtianorum lectio, oratio, concio excipiat.

Capvt XV.

Iram Regnantibus ex æquo, & ſubditis noxiam eſſe.

Mollis educatio iracundos facit.

§. 1. Volvptates viciſſe magna pars eſt ſapientiæ, iram frenaſſe animi fortis eſt, & pene inuicti; ideoque & hæc moderatio in Republica omnino eſt neceſſaria , connexa eſt eius conſideratio, cum illis quæ de voluptatibus diximus. Ex vino enim, & molli educatione præcipue iracundia naſcitur. *Naturam*, inquit Seneca l. 2. de ira, c. 20 *mutare, difficile eſt: nec licet ſemel mixta naſcentium elementa conuertere. Sed in hoc noſſe profuit, vt calentibus ingenijs ſubtrahatur vinum: quod pueris Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi ſunt. diſtendentur enim corpora, & animi cum corpore tumeſcent.*

Eadem quæ in bonam ſpem pueros adducunt, inſolentiam, & iracundiam generant. Nihil magis facit iracundos, quam educatio mollis, & blanda. Ita Senec. lib. 2. de ira cap. 21. *Ideo, at, in deſidiam, ocimmque non reſoluemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus*: Ex gaudio enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſtimatio ſui ſequitur, inde iracundia: eſt enim opinio contemptus, aut iniuriæ acceptæ. Qui autem blande & in delicijs educantur, iniuriam interpretantur, niſi molliſsime habeantur. *Ideo*, inquit idem Sene. *vnicis quo plus indulgetur, pupilliſque quo plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiliet offenſis? cui nihil vnquam negatum eſt, cui lacrymas ſolicita ſemper mater abſterſit, cui de pædagogo ſatisfactum eſt. Non vides, vt maiorem quamque fortunam, maior ira comitetur? In diuitibus, nobilibuſque & magiſtratibus præcipue apparet, cum quicquid leue & inane in animo erat, ſecunda ſe aura ſuſtulit. Felicitas iracundiam nutrit, vbi aures ſuperbas aſſentatorum turba circumſtetit.*

Deliciæ ſuperbiam inſtillant, inde iracundia.

Vnici & pupilli ma' indulgentia & licentia.

Ex cap. 25. *Parum agilis eſt puer, aut tepidior aqua potui, aut turbatus torus, aut menſa negligentius poſita. Ad iſta concitari, inſania eſt. æger & infelicis valetudinis eſt, quam leuis aura contraxit: affecti oculi, quos candida veſtis obturbat: diſſolutus delicijs, cuius latus alienolabore condoluit. Mindyridem aiunt fuiſſe ex Sybaritarum ciuitate: qui cum vidiſſet fodientem, & altius raſtrum alleuantem, laſſum ſe fieri queſtus, vetuit illum, opus in conſpectu ſuo facere. idem ſæpius queſtus eſt, quod folijs roſæ duplicatis incubuiſſet. Vbi animum, ſimul & corpus voluptates corrupere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, ſed quia molles patimur. Quid enim eſt cur tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, aut muſca parum curioſe fugata vos in rabiē agat, aut verſus calix, aut clauis negligentis ſerui manibus elapſa? Feret iſte æquo animo ciuile conuicium, & ingeſta in concione curiaue maledicta, cuius aures tracti ſubſellij ſtridor offendit? Perpetietur hic famem, & æſtiuæ expeditionis ſitim, qui puero male diluenti niuem, iraſcitur?*

Matri abſtergenti lacrymas, ſcilicet veras, ſeras, magnas lacrymas accu- ciet.

Cauſa cur delicati facile iraſcantur.

Qui nunquam ſenſit ſitum. facit contumacem.

§. 2. Blanditiæ igitur iracundos faciunt, quia delicatos, quia infirmos, maxime, quia arrogantes. Ridere ſoleo ſtultos parentes, & blandos doctores , cum de adoleſcentulorum contumacia loquuntur. *Nulla eum in re offendi, nihil negaui, nemo parentum ſic filios dilexit. Iam ingratus eſt, alij quibus nunquam præſtiti, magnas gratias referunt.* Imo vero tibi gratias non debet; quia eum corrupiſti. Omnium blanditiarum memoriam vna monitio excuſsit. Verum hiſce de rebus agam libro de inſtitutione, nunc iram luxuriæ filiam conſideremus. Luxuriæ inquam filiam, ſed matrem crudelitatis, & adminiſtram. Affinis enim delitijs eſt immanitas. Nero ita mollis erat, vt nihil virile, ita crudelis, vt nihil molle habere videretur.

Luxuries fons crudelitatis

Ira ſeu ὀργὴ eſt ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν, τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ τῶν αὐτοῦ τινα, μὴ προσηκόντως. 1. Ira eſt cupido vindictæ. 2. cum dolore ſeu triſtitia. 3. Vindictæ apparentis. 4. propter apparentē deſpicientiā vel ſui, vel e ſuis cuiuſpiam, non conuenienter. ita 2. Rhet. c. 2. optimus definiendi magiſter. Deſpicientiam vero triplicem conſtituit. Καταφρόνησιν contemptum, cū nihil rem æſtimat, & perſonam. Ἐπηρεασμὸν qui eſt contemptus cum voluntatibus impedimentum ponitur, non vt ipſe commodi quippiam ea ex re nanciſcatur, ſed ne alteri accedat. ὕβριν contumeliam, cum alteri nocumentum moleſtiaque infertur, cum dedecore patientis, nō vt aliud ſibi accedat, ſed vt voluptatem capiat.

Ira ex opinione contemptus.

Triplex contemptus.

Seneca lib. 1. de ira cap. 3. Citat definitionem Ariſtotelicam; iram eſſe, cupiditatem doloris reponendi; Differt autem ab irato, iracundus, vt ibidem. c. 4. exponit Seneca, vt ebrioſus, ab ebrio, timens, à timido. Cicero in 4. Tuſc. eodem modo differre, ſicut anxietas, ab angore. Varietatem iracundorum deſcribit Seneca. *Cetera, quæ pluribus apud Græcos nominibus, in ſpecies iram diſtinguunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, præteribo: etiamſi amarum nos, acerbumque dicimus, nec minus ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, difficilem, aſperum: quæ omnia irarum differentiæ ſunt Inter hos moroſum ponas licet, delicatum iracundiæ genus. Quædam enim ſunt iræ, quæ intra clamorem conſidant; quædā non minus pertinaces, quā frequentes: quædam ſæuæ manu, verbis parciores, quædam in verborum, maledictorumque amaritudinem effuſæ; quædam vltra querelas, & auerſationes non exeunt; quædam altæ grauesque ſunt, & introrſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis.*

Variæ irarum genera.

Græci πικροὺς μικροψύχους ἀκροχόλους χαλεποὺς, κρυψιχόλους, δυσαρέστους ὀργίλους ὀξυθύμους, θυμώδεις appellant. Satis de cognoſcenda ira dictum, quam definire præſtantius eſt.

§. 3. Summum eſt ira, & publicum malum. Vehementius enim, quam res vlla vrbem afflixit. Quod & Homerus indicaſſe voluit, cum μῆνιν Achillis οὐλομένην *perditricem* appellat. Seneca lib. 3. de ira cap. 2. *Denique cetera ſingulos corripiunt: hic vnus affectus eſt, qui interdum publice concipitur. Nunquam vniuerſus populus , vnius fœminæ amore flagra-*

Ira publicū eſt malum, vniuerſos corripit.

uit: nec in pecuniam, aut lucrum tota ciuitas ſpem ſuã miſit. ambitio viritim ſingulos occupat, impotentia non eſt malum publicum: ſæpe in iram vno agmine itum eſt. Viri, fœminæ, ſenes, pueri, principes, vulguſque conſenſere: & tota multitudo pauciſſimis verbis concitata, ipſum concitatorem anteceſſit. Ad arma protinus, ignesque diſcurſum eſt, & indicta finitimis bella, aut geſta cum ciuibus. Totæ cum ſtirpe omni crematæ domus: & modo eloquio fauorabilis habitus in medio honore, iram ſuæ concionis excepit, in Imperatorem ſuum legiones pila retorſerunt. Diſſedit plebs tota cum patribus, publicum conſilium, ſenatus non exſpectatis dilectibus, nec nominato Imperatore, ſubitos iræ ſuæ duces legit: ac per tecta vrbis, nobiles conſectatus viros, ſupplicium manu ſumpſit. Violant legationes, rupto iure gentium, rabieſque infanda ciuitatem tulit: nec datum tempus, quo reſideret tumor publicus: ſed deductæ protinus claſſes, & oneratæ tumultuario milite: ſine more, ſine auſpiciis, populus ductu iræ ſuæ aggreſſus, fortuita, raptaq; pro armis geſſit: deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit.

Furor concitatum ægros populos deleuit.

Saul ſacerdotes, & vrbem eorum ſubitò concidit, Nabuchodonoſor tres viros principes, ad ignem damnat. Cambyſis iracundiam, cum ebrietate coniunctam, retuli capite antecedente. Regibus vero maximè conuenit ſine ira agere. Pulchre Sen. l. 3. de ira c. 16. *Sed enim vtilis ſit ſeruientibus, affectuum ſuorum, & huius præcipue rabidi atque effrænis continentia, vtilior eſt regibus. Perierunt omnia, vbi quantum ſuadet ira, fortuna permittit: nec diu poteſt, quæ multorum malo exercetur, potentia ſtare. Periclitantur enim, vbi eos, qui ſeparatim gemunt, communis metus iunxit. Pleroſque itaque modo ſinguli mactauerunt, modo vniuerſi, cum illos conferre in vnum iras publicus dolor coegiſſet. Atqui plerique ſic iram, quaſi inſigne regium exercuerunt, ſicut Darius, qui primus, poſt ablatum Mago imperium, Perſas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixiſſet, Orientem cingentibus, rogatus ab Oebazo nobili ſene, vt ex tribus liberis, vnum in ſolatium patris relinqueret, duorum opera vteretur: pluſquam rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit remiſſurum: & occiſos in conſpectu parentis abiecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet. At quanto Xerxes facilior? qui Pythio quinque filiorum patri, vnius vacationem petenti, quem vellet, eligere permiſit: deinde quem elegerat, in partes duas diſtractum ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum. Victus, & late, longeque fuſus, ac ſtratam vbique ruinam ſuam cernens, medius inter ſuorum cadauera inceſſit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit? quos nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuerat: dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexandrum, qui Clytum cariſſimum ſibi, & vna educatum, inter epulas transfodit, & manu quidem ſua, parum adulantem, & pigre ex Macedone ac libero in Perſicam ſeruitutem tranſeuntem. Nam Lyſimachum, æque familiarem ſibi, leoni obiecit. Numquid ergo hic Lyſimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapſus, ob hoc cum ipſe regnaret, mitior fuit? Nam Teleſphorum Rhodium, amicum ſuum vndique decurtatum, cum aures illi naſumque abſcidiſſet, in cauea velut nouum animal aliquod, & inuſitatum diu pauit: cum oris detruncati, mutilatique deformitas humanam faciem perdidiſſet. Accedebat fames & ſqualor & illuuies corporis, in ſtercore ſuo deſtituti, calloſis ſuper hæc genibus manibuſque, quas in vſum pedum anguſtiæ loci cogebant, lateribus vero attritu exulceratis, non minus fœda, quam terribilis erat forma eius viſentibus: factuſque pœna ſua monſtrum, miſericordiam quoque amiſerat, tamen cum diſſimillimus eſſet homini, qui illa patiebatur, diſſimilior erat, qui faciebat. Vtinam iſta ſæuitia intra peregrina manſiſſet exempla, nec in Romanos mores, cum aliis aduenticijs vitijs, & ſuppliciorum, irarumque barbaria tranſiſſet! M. Mario, cui vicatim populus ſtatuas poſuerat, cui thure & vino Romanus populus ſupplicabat, L. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit: & quaſi toties occideret, quoties vulnerabat, paulatim & per ſingulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij miniſter? quis, niſi Catilina, iam in omne facinus manus exercens? hic illum ante buſtum Q. Catuli carpebat, grauiſſimus mitiſſimi viri cineribus: ſupra quos vir mali exempli popularis tamen, & non tam immerito quam nimis amatus, per ſtillicidia ſanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina qui faceret: ſed indigna Reſp. quæ in corpus ſuum, pariter & hoſtium, gladios reciperet. Quid antiqua perſcrutor? modo C. Cæſar, Sextum Papinium, cui pater erat conſularis, Betilienum Baſſum quæſtorem ſuum Procuratoris ſui filium, alios Senatores, & equites Romanos, vno die flagellis cecidit, torſit, non quæſtionis, ſed animi cauſa. Deinde adeo impatiens fuit differendæ voluptatis, quam ingens crudelitas ſine dilatione poſcebat, vt in Xyſto maternorum hortorum, qui porticum à ripa ſeparat, inambulans, quoſdam ex illis cum matronis atque alijs ſenatoribus ad lucernam decollaret. Quod inſtabat? quod periculũ, aut priuatum, aut publicum vna nox minabatur? quantulum fuit, lucem exſpectare? denique ne ſenatores populi Romani ſoleatus occideret?*

Regum ira periculoſa in ſe omnes concitat. — *Darij & Xerxis ira.* — *Alexander iracundus.* — *Lyſimachus Alexandro crudelior.* — *Romana iracundia grauior.* — *In Mario.* — *In Sylla.* — *In Caligula.*

§. 4. Quid Seuerum imperatorem, verè ſeuerum, verè nominis ſui, an & his monſtris adiungam? Iracundiorem vix orbis expertus eſt. Cui enim ex omnibus, quos caſus, & neceſsitas in aduerſi caſtra coniecit, vnquam pepercit? nec morte inimicorum ſatiata ira eſt. *Senatorum*, inquit Ælius Spartianus, *qui in bello erant interempti, cadauera diſsipari iuſsit. Deinde Albini corpore allato, pene ſemineci, caput abſcindi iuſsit, Romamque deferri, idq; literis proſecutus eſt. Victus eſt Albinus die XI. Calendas Martij. Reliquum autem cadauer eius, ante domum propriam exponi ac diuidi iuſsit. Equum præterea ipſe reſidens, ſupra cadauer Albini egit, expaueſcentemque admonuit vt effrenatus audacter protereret. Addunt alij quod idem cadauer in Rhodanum abijci præcepit, ſimul eius vxoris, liberorumque eius. Interfectis innumeris Albini partium viris, inter quos multi principes ciuitatis, multæ fœminæ illuſtres fuerunt, omnium bona publicata ſunt, ærariumque auxerunt: tum Hiſpanorum, & Gallorum, proceres multi occiſi ſunt. Denique, militibus tantum ſtipendiorum, quantum nemo principum, dedit. Filijs etiam ſuis ex hac proſcriptione tantum reliquit, quantum nullus Imperatorum, quum magnam partem auri per Gallias, per Hiſpanias, per Italiam Imperator iam feciſſet: tuncq; primum priuatarum rerum procuratio conſtituta eſt. Multi ſane poſt Albinum, fidem ei ſeruantes, bello à Seuero ſuperati ſunt.*

Seueri iracundia etiã vltra mortem ſæua.

§. 5. Quos motus in Republica illa bellua concitat, quam celeri vindictæ cupidine, quam cæco nocendi procurſu, nec ſibi parcit? *Cum aduerſus*, inquit Val. l. 9. c. 3. *Aſdrubalem Liuius Salinator bellum geſturus vrbe egrederetur, monente Fabio Maximo, ne ante deſcenderet in aciem, quam hoſtium vires, animumq; cognoſſet; primam occaſionem pugnandi, non omiſſurum ſe reſpondit. Interrogatuſq; ab eodem, quid ita tam feſtinanter manum conſerere vellet: vt quam celerrime (inquit) aut gloriam ex hoſtibus victis, aut ex ciuibus proſtratis gaudium capiam. Ira tunc atq; virtus ſermonem eius inter ſe diuiſerunt: illa iniuſtæ damnationis memor, hæc triumphi gloriæ intenta. Sed neſcio an eiuſdem fuerit hoc dicere, & ſic vincere.*

Ira bellum præcipitat.

Nec

Digitized by Google

Ira in duce proprium hoſti victoriam præbet.

Nec minus cœcæ legiones Romanæ, magno hoſtium commodo, dolorem, iramque ſatiarunt. Fabio conſule vniuerſus peditatus ad hoſtium delendas copias miſſus, cum poſſet delere, noluit, memoria impeditæ ab eo legis Agrariæ, fixam animo iram retinens. Appio duce, cum vincere poſſet, terga dare hoſti maluit, ne Imperator, à cuius patre ſua commoda impugnata nouerat, victorum more triumpharet.

Q. Metellus ira prouinciam prodidit, triumphum perdidit.

§. 6. Q. Metellus ſubactam Hiſpaniam, odio Q. Pompei, qui ſucceſſor mittebatur, pene prodidit. *Nam omnes, qui modo militiam ſuam voluerunt finiri, dimiſit: commeatus petentibus, neq; cauſis excuſſis, neq; conſtituto tempore dedit: Horrea, cuſtodib. remotis, oportunæ rapinæ præbuit: arcus, ſagittaſq; Cretenſium frangi, atq; in amnem abijci iuſſit: elephantis cibaria dare vetuit. Quibus factis vt cupiditati ſuæ indulſit, ita magnifice geſtarum rerum gloriam corrupit: meritumq; honorem triumphi, hoſtium, quam ira, fortior victor, amiſit.*

Ridicula ira Iuliani apoſtatæ.

Quid fœdius Iuliano; qui cum iura daret, identidem excandeſcens, non indecora modo conuitia, geſtuſque edebat, ſed ſcurræ ritu in ruſticos de iure diſceptantes inuadens, pugnis eos quatiebat. Omnem enim verecundiam ira proturbat: Eo pernicioſior; quod iuſtam omnis iratus ſuam indignationem arbitratur. Qui enim damnare eam potuit, iam vicit.

§. 7. Irarum, & concitationum in vrbe, atque œconomia cauſas ſi videamus, pleraſque dubias, leues, perſonis ignoſcendas, iniuſtas eſſe deprehendemus, & cum iuſta videtur vltio, eam tamen crebro modum excedere.

Dubiæ irarum cauſæ, certa ſunt exitia.

Dubiæ cauſæ certiſsimis exitijs reges, vrbeſque inuoluerunt. *Contra primas* (Senec. l. 2. c. 22. de ira) *itaque cauſas pugnare debemus, cauſa autem iracundiæ, opinio iniuriæ eſt; cui non facile credendum eſt, nec apertis quidem, manifeſtiſq; ſtatim accedendum. Quædam enim falſa, veri ſpeciem ferunt. Dandum ſemper eſt tempus: veritatem dies aperit. Ne ſint aures criminantibus faciles, hoc humanæ naturæ vitium ſuſpectum, notumq; nobis ſit: quod quæ inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, iraſcimur. Quid, quod non criminationibus tantum, ſed ſuſpicionibus impellimur, & ex vultu, riſuq; alieno peiora interpretati, innocentibus iraſcimur? Itaq; agenda eſt contra ſe cauſa abſentis, & in ſuſpenſo ira retinenda. Poteſt enim pœna dilata exigi, non poteſt exacta reuocari.*

Dubio non eſt imponenda pœna.

Notus eſt ille tyrannicida, qui imperfecto opere comprehenſus, & ab Hippia tortus, vt conſcios indicaret, circumſtantes amicos tyranni nominauit, quibus quam maxime caram ſalutem eius ſciebat. Et cum ille ſingulos, vt nominati erant; occidi iuſſiſſet, interrogauit: Ecquis ſupereſſet? Tu, *inquit*, ſolus, neminem enim alium, cui carus eſſes, reliqui. *Effecit ira, vt tyrannus tyrannicidæ manus commodaret, & præſidia ſua gladio ſuo caderet. Quanto animoſius Alexander? qui cum legiſſet epiſtolam matris, qua admonebatur, vt à Veneno Philippi medici caueret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus ſibi de amico ſuo credidit. dignus fuit qui innocentem haberet, dignus qui faceret. Hoc eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. quo rarior autem moderatio in regibus, hoc laudanda magis eſt.*

Suo ſe præſidio velox ira priuat.

Ariſtobulus rex Iudæorum innocentem fratrem occidit.

Summa erat inter Ariſtobulũ fratrem caritas, ſed credulus, & feſtinans, fratrem Antigonum & amicum vnicum perdidit. Rem ita narrat Ioſeph. l. 13. de ant. c. 19. *Sed cum aliquando Antigonus magnifice reuerteretur è bello, quo tempore populus ſolenne ſcenopegiæ feſtum celebrat, accidit vt Ariſtobulus ægrotans decumberet, frater vero, interfuturus ſacris ſplendidiſsime ornatus in templum aſcenderet, cum armatorum comitatu, potiſsimum pro ſalute Regis vota facturus. Tum hi quibus ſtudium erat, excitare inter fratres diſcordiam, nacti occaſionem è rebus proſpere geſtis Antigoni, & pompa quam adornauerat, venerunt ad Regem, & omnia exaggerauerunt, dicentes hæc iam eſſe ſupra priuati hominis conditionem, & affectati regni manifeſta indicia: aiebantque venturum breui, cum valida manu armatorum ad occidendum regem, quod ſtultum exiſtimet, cum regio ſolium potiri liceat, communicato honore contentum eſſe. Ariſtobulus autem quamuis non omnino his crederet, tamen proſpiciens quomodo poſſet, & ſuſpicionem vitare, & ſecuritati ſuæ conſulere, collocauit ſatellites, in loco quodam obſcuro, & ſubterraneo, (decumbebat autem in turri quæ poſt, mutato nomine, Antonia dicta eſt) mandauitque, vt ſiquidem ſine armis frater veniret, nemo eum attingeret: quod ſi armatus adueniret, vt trucidaretur, præmiſit tamen ad eum, qui rogaret, vt inermis veniat. At Regina, & reliqui inſidiatores, perſuaſerunt nuncio, vt contraria diceret, audiſſe fratrem, quod armaturam eximiam ſibi comparaſſet, cuperetque ita armatum contemplari. Antigonus verò nihil mali ſuſpicans, & fretus fratris beneuolentia, ita vt erat, cum tota armatura venit ad Ariſtobulum, contemplandum ſe præbiturus. cumque perueniſſet ad turrim Stratonis, qua valde obſcurus erat tranſitus, à ſatellitibus interfectus eſt. Huius autem caſus facile oſtendit, quantum poſsint liuor, & calumnia, & quam ſint efficaces ad ſubuertendam etiam naturalem beneuolentiam.* Et pariter docent, in ancipite cauſa differre iudicium.

Quid fecit ex aula Conſtantiniana Neronianam, Criſpumque adoleſcentem imperio abſtulit, niſi propera ex credulitate iracundia? Quid Herodem in proprium ſanguinem, affectuſque furiauit, niſi quod dubijs ementitiſque accuſationibus, tanquam veris credidit? Cum igitur iniuriam accepiſſe te arbitraris, compeſce animum, dum certi quippiam cognoſcas, Ne ante ſequatur ira, quam ratio iudicet.

In paruis rebus teſtes quærant. iracundiæ primo motu proſilit.

Si alij nunciant, paulisper dubita. *His quæ narrata* (Sene. lib. 2. cap. 29.) *ſunt, non debemus cito credere. multi ementiuntur, vt decipiant: multi quia decepti ſunt. alius criminatione gratiam captat, & fingit iniuriam, vt videatur doluiſſe factam, eſt aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit eſt ſuſpicax, & qui ſpectare ludos cupiat, vt ex longinquo tutoque ſpeculetur, quos colliſit. De paruula ſumma iudicaturo, tibi res ſine teſte non probaretur, teſtis, ſine iurando non valeret. Vtrique parti dares aduocationẽ, dares tempus, nec ſimul audires: magis enim veritas elucet, quo ſæpius ad manum venit.*

Aureum omnino conſilium, quo ſi principes, & ſenatores vti vellent, dimidium malorum miſeri homines vitaſſent, nec ſe anxietate, alios odio torquerent.

Irati veras excuſat omnem audiunt inuiti.

§. 8. Grauiſsimum eſt, cum ſumma poteſtas ſeſe concitauit in innocentem, quia excuſationem nullam admittit: ne indicare quidem innocentiam permittit; quia iniuſti furoris exprobrationem eſſe putat. Id eo remedio magis accenduntur principes, quibus ipſa integritas, tanquam iniquæ excandeſcentiæ teſtis, redditur iniuſa. Viciſsim tamen, & illi principes odioſiſsimi redduntur, qui temere accuſantibus non modò aures dant, ſed credunt etiam, iuſte ſeſe excuſantibus aditum negant, & vltro iraſcuntur. Et quod peſsimum eſt humani ingenij vitium, quia eos à ſe læſos exiſtimant, oderunt. Ideo verò oderunt; quia eos erga ſe male affectos arbitrantur, quia eos formidant:

Malunt alios nocentes videri, quam ſe ſine cauſa ibmotos.

In qua regum ira etiam post vindictam cognitam durat.

quanquam enim infirmos eſſe norint, tamen periculum eſſe ſciunt, etiam ab inualido, præcipue ſi exaſperatus ſit qualiſcunque aduerſarius. Nam

Quamlibet infirmis adiuuat ira manus.

Quocirca periculoſe animo indulgent ſuo, qui ira duce, ad principum, aut Reip. accuſationem pergunt: & contra potentiores cum tacere liceat, ſimultatem profitentur. Maneat omnium mentibus infixa notiſſima vox eius, qui in cultu regum conſenuerat, qui, cum quidam interrogaret, *Quomodo rariſſimam rem in aula conſecutus eſſet, ſenectutem: Iniurias,* inquit, *accipiendo, & gratias agendo.*

Nimium exaſperandi ſtudium reges exaſperat, quia exprobrationem temerariam iracundia habet.

Sat in lubrico ſtas, qui Reipublicæ præes, aut principi ſeruis, nihil opus eſt, vt te ipſe agites. Quid conſecuti ſunt equites Romani, cum Præturam Cn. Flauio collatam ita dolerent, vt annulos phalerasque detraherent? Tanta erat affectuũ impotentia ſed manis, & populo potẽtiori ridicula. Nã primo ſic bene collocata ſuffragia ſua arbitrantur, ideo enim prætorem eſſe iuſſerunt Flauium ſurdidiſſimæ conditionis hominem, vt ſuperbæ nobilitati dolorem inurerent; & dedecus ſuum perdideant, ni ſic eques iraſceretur. Deinde populum magis abalienarunt, cũ enim plurimi eſſent Cneo Flauio pares, plurimi illo inferiores, omnes ſe in illo contemptos, velut pauperes, ſordidoſque arbitrati ſunt. Denique populo demonſtrarunt, qua parte vulneri paterent.

Iram oſtentare noxium eſt.

Leuis causa grauium malorum.

§. 9. Multo ſæpius contingit, vt cauſa ſæuiendi leuis ſit. Tãtoque eſt furor magis improbus, quo minor cauſa. Si calida non bene præbeatur, miniſtrum feruente perfundunt; Si vitrum fractum eſt, puer ad murenam rapitur; ſi calceus luto aſperſus, vapulat qui cauere non potuit, ſi turbata toga, dies dicitur ei, qui caſu occurrit; ſi lepus parum ad palatum eſt, flagellis cocus ſcinditur; ſi pilus vnus incompulite ſtructus eſt, ancillula laceratur. Quænam hæc inſania eſt? Ira profecto cæca eſt, aut ἀλαωπῶσα, obſcuroque oculo, & de mente deijcit. Pueri ob amiſſas nuces, in lacrymas ſoluuntur, arthritici, ad ſuſpicionem tactus exclamant. Infirma corpora, omnis aura ſubito deijcit. Pudet dicere, quam parua res, regum potentiſſimos in bella cogat, ſed eadem cauſa priuatos iurgijs, & litibus implicat, quorum non mitiora bella, nec ciuiliores iræ, ſed minor potentia. Miſer animus qui tam facile offenditur, neceſſe eſt eum perpetuo in dolore eſſe; quia nunquam deſunt paruæ offenſiunculæ, ſuperſunt etiam ſæpe ingentes. Μικραλγεῖς appellant Græci, quos omnia diſpendia, omnia aduerſa affligunt, qui nugis efferueſcunt, in minutulis tragœdias cõciunt, qui ſemper quaſi in fermento tumeſcunt, Cotyn potius imitentur, cui cum figlina precioſo opere, ſed fragili fabrefacta, eſſent donata, vniuerſa confregit, ne ſi ſeruitijs indiligenter tractantibus committerentur, iræ ſæuiendi occaſionem præberent. Quis Neronem ſanum diceret? qui ad minima vſque adeo excandeſcebat, vt multos occidi iuſſerit, quod diuinam principis vocem frigide laudaſſent, quod voluptatib. principis obtrectaſſent? Octauiam repudiat, Poppææ vterum elidit. Caio regnante, atque ſtolide multa agente, riſiſſe proceribus capitale fuit. Tiberio præſente capram nominaſſe, maieſtatis crimen erat, quod barbam non diſſimilem ſub lenis iſtis maxillis cruentus gereret. De loco ſuperiore proſpexiſſe, caluitiemque notaſſe, non minore pœna vindicabatur, quam ſi lapides in prætereuntem miſiſſet. Hos igitur perpetuis iracundiæ irritamentis agitari neceſſe eſt. Quid non modo hominum, ſed Sybaritarum per- ditiſſimus Mindyrides, ſeu potius nomen eius eſt Smindyrides, de quo Herod. lib. 7. Ælian. lib. 9. cap. 24. qui gloriatur annis 20. ſe nec ſolem orientem, nec occidentem vidiſſe. Qui vt refert Athænius lib. 6. cap. 12. Sicyonem profectus, aucupes, piſcatores, & mille coquos per iter illud traxit. Quanta in cura fuiſſe eum putandum, quoties iratum, ſi periculum eſſet, ne ortum, vel occaſum videret? qui velut Meduſæ caput, orientem lucem trepidaret? *Cum vidiſſet* (inquit Seneca, lib. 2. cap. 25. de ira) *fodientem, & altius raſtrum allenantem, laſſum ſe fieri queſtus, vetuit illum opus in conſpectu ſuo facere, idem ſæpius queſtus eſt, quod ſolus roſa duplicatu incubuiſſet.* Mirabilior lectu alterius libri eſt, apud Iuſtum Lipſium. *Idem bilem habere ſæpius queſtus eſt, quod ſolus roſa duplicatu incubuiſſet.* Hæc ſi non iram modo tam parua, tam nulla excitabant, quid de cæteris exiſtimemus? Non enim ſi calceus premeret, exanimare potuiſſet? Cauſæ ſi nec dubiæ, nec leues, ſunt tamen frequenter eiuſmodi, vt perſonis condonandæ ſint, aut ſane non imputandæ. Grauem iniuriam Nabal Dauidi principi innocenti intulerat; ſed vltum cum ſe, ſuoſque properaret, deprecationi vxoris illius, & ſtultitiæ donauit. Si inimicus eſt, qui læſit, nihil noui eſt, ſi amicus, benefactis priſtinis imputa. Huius ætas, illius dignitas, alterius imprudentia excuſet. Apud æquos iudices imprudentia pro innocentia habetur. Exemplum hic nobis eſt Chriſti Saluatoris benignitas, & humanitas in cruce pro illis, qui quod facerent, neſciebant, deprecantis.

Delicati omnes ſemper iracundi ſunt.

Miſer ſum, quem labor alienus laſſaret.

Qui ſolus roſa æqualiter ſtrauerit.

Si grauis iniuria perſona donatur.

Apud iratos & potentes mitiſſimi eſſe necesse... offenduntur.

Cauſas tollat prudens princeps.

§. 10. Denique ſi cauſa iniuſta eſt, maximas infert clades ira, inſidijs machinationibuſque omnia replet: ſi iraſcitur, quia quantum iuſſit bibere, vel non voluit, vel non potuit. Si miniſter eſſe tyrannicæ crudelitatis, vel libidinis recuſauit. Si adulari ſatis humiliter non didicit. Nunquam tuta imperia illa fuerunt, quæ grauiter, & iracunde virtutibus incubuerunt. Verum horum malorũ tractatio, ad libros, de bello, & ſeditione, pertinent. Nunc ea quæ tantæ tamque pernicioſæ flammæ reſtinguendæ idonea ſunt, tradimus, ad quod plurimum conferent, & quæ dicta ſunt, quæque dicturus ſum.

Iniuſta cauſa ira eſt, cum virtutis iraſcitur improbus.

Multos ad vindictam celeres retraxit, armatamque iram ſuſtlaminauit, recordatio ſui. Ita Chriſtiani, & Ethnici ſuadent. Greg. Mor. 5. c. 32. *Secundus autem ſeruandæ conſuetudinis modus eſt, vt cum alienos exceſſus aſpicimus, noſtra, quibus in alijs exceſſimus, delicta cogitemus. Conſiderata quippe infirmitas propria, mala nobis excuſat aliena. Patienter namque illatam iniuriam tolerat, qui pie meminit, quod fortaſſe adhuc habeat, in quo ipſe debeat tolerari. Et quaſi aqua ignis extinguitur, cum ſurgente furore animi, ſuaque cui ad mentem culpa reuocatur, quia erubeſcit ſibi peccata non parcere, qui vel Deo, vel proximo ſæpe ſe recolit parcenda peccaſſe.*

Diſce docendus ſeruari ſerendus.

Et Seneca lib. 2. ca. 28. *Sed ne ad illam quidem, arctiſſimam innocentiæ formulam, præſtare nos poſſumus. Alia fecimus, alia cogitauimus; alia optauimus, alijs fauimus: in quibuſdam innocentes ſumus, quia non ſucceſſit. Hoc cogitantes, æquiores ſimus delinquentibus, cedamus obiurgantibus: vtique nobis ne iraſcamur (Cui enim non, ſi nobis quoque) minime dijs. Non enim illorum, ſed lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit.*

Et: *Quiſquis ad ſe retulerit, quoties ipſe in ſuſpicionem falſam inciderit, quam multis officijs ſuis fortuna ſpeciem iniuriæ induerit, quam multos poſt odium amare cœperit, poterit non ſtatim iraſci: vtique ſi ſibi tacitus ad ſingula quibus offenditur, dixerit: Hæc &*

Grandia peccata ... ferro & igni ... ſequuntur.

ipſe

Digitized by Google

ipſe commiſi. Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem concupiſcit, & ſatis iuſtam cauſam putat amandi, quod aliena eſt; idem vxorem ſuam aſpici non vult: & fidei acerrimus exactor, eſt perfidus: & mendacia perſequitur, ipſe periurus: & litem ſibi inferri ægerrime calumniator patitur. Pudicitiam

Cauſa iracundiæ ſuorum vitiorum obliuio eſt.

ſeruulorum ſuorum attentari non vult, qui non pepercit ſuæ. Aliena vitia in oculis habemus: à tergo noſtra ſunt: Agnouit Iudas peccatum ſuum, dum ſuæ ſcortationis immemor nurum crudelibus flammis addicit. Tanta eſt humani ingenij prauitas, vt grauiſsimè perſequantur delicta, quibus ipſi vel maxime ſunt obnoxij. Furta ſuciorum Piratæ morte puniunt, qui iræ ſuæ gentes impendunt, de litigijs ciuium ius dicunt. *Ignoſce alijs multum, tibi nihil*, dictum eſt antiquis gentibus. Hoc arduum vt ſit Chriſtianis vereor. Mitigabo igitur, forte aliquid obtinebo. *Ignoſce alijs aliquid, qui tibi ignoſcis omnia. Stultus amor eſt, dignuſq; notari*, eius qui dicit:

Egomet mi ignoſco:

Cum tibi ignoueris, ignoſce & alijs.

Verum ſi tamen tenacior eſt, quam vt excuti poſsit. Ignoſce & alijs. Quod ſi nolis ignoſcere, tu citius de mentis ſtatu deturbabere, quam alios ſtomachando corriges. Greg. Nazianz: Iram vehementius inflammatam de mentis ſtatu deijcere; ac deturbare docet. Ita etiam Salomon docet Proub. 27. 3. *Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena, ſed ira ſtulti vtroq; grauior*. Et D. Greg. 5. Mor. c. 31. *Iræ ſtimulis accenſum cor palpitat, corpus tremit, lingua ſe præpedit, facies igneſcit, exaſperantur oculi, & nequaquam recognoſcuntur noti. Lingua quidem clamorem format, ſed ſenſus quid loquatur ignorat. In quo itaq; iſte ab arreptitiis longe eſt, qui actionis ſuæ conſcius non eſt.* Et Sene. l. 2. c. 36 de ira. *Magis illud videndum eſt, quam multis ira per ſe nocuerit. Alij nimio feruore*

Ira mortui multi.

rupere venas: & ſanguinem ſupra vires elatus clamor egeſſit, & luminum ſuffudit aciem, in oculos vehementius humor egeſtus, & in morbos ægri recidere, nulla celerior ad inſaniam via eſt. Multi itaque continuauerunt iræ furorem; nec quam expulerant mentem, vnquam receperunt.

Alij in morbum coniecti ſunt.

Alii in furorem.

Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egeſtatem ſibi, ruinam domus imprecantur: & iraſci ſe negant, non minus quam inſanire, furioſi. Amiciſſimis hoſtes, vitandique cariſſimis: legum, niſi qua nocent, immemores, ad minima mobiles. non ſermone, non officio, non aditu faciles. Omnia per vim gerunt, gladiis & pugnare parati, & incumbere. Maximum enim malum illos cepit, & omnia exſuperans vitia.

Quantum hoc malum eſt, quod & ſibi malum imprecatur? Cum ceteri affectus malum fugiant?

Aperta pericula furibus.

§. 11. Inſanientium & ferè furioſorum iras videre lubitum eſt. Aureus eſt Plutarchi libellus περὶ ἀοργησίας, de quodam Pancratiaſte refert, adeo iræ obnoxium fuiſſe, vt contra mulam calcitrantem, recalcitrauerit. Iræ ſtolidæ in regibus vide exempla; primum eſt, atque vtinam poſtremum:

Cyri dementia Gyndes.

Ira ſtultiſſima contra elementa.

Cyrus (inquit Sen. l. 3. c. 21. de ira) *iratus fuit flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus, feſtinaret ad bellum, cuius maxima momenta, in occaſionibus ſunt, Gynden late fuſum amnem, vado tranſire tentauit: quod vix tutum eſt, etiam cum ſenſit æſtatem, & ad minimum deductus eſt. Ibi vnus ex his equis, qui trahere regium currum albi ſolebant, abreptus, vehementer commouit regem: iurauit itaque amnem illum regis equos ſecum auferentem, eo ſe redacturum, vt tranſiri, calcariq; etiam à fœminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatum, & tamdiu aſſedit operi, donec C. & LXXX. cuniculis diuiſum alueum in CCC. & LX. riuos diſpergeret, & ſiccum relinqueret in diuerſum fluentibus aquis. Perijt itaque & tempus, magna in magnis reb. iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occaſio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hoſti, cum flumine gerit.* Stultior Xerxes qui Ponto trecenta verbera inflixit. Impius & ſtultus Sapor rex Perſarum, qui diuinitus Niſibi irrita obſidione diſceſſurus, in aëre telum, quaſi Deo nociturus eiaculatus eſt. Multi in ſe iras verterunt, idque ſane poſtremum eſt; omnis enim rabies ſeipſa conſumit, & ſcorpius cum vitam deſperauit, caudæ ſuæ, iuſto vulnere, incumbit. Omnia quidem vitia iram pariunt, auaritia ſi lucra incidas, aut damna adferas; libido, ſi amores impedias; atque ita reliqua quandocunque negantur cupiditati petita, in auxilium iras vocant. Sed nulla res magis quam ſuperbia iram exaſperat; ideo enim ira eſt opinio contemptus. Hinc, inter ſuperbos, ſemper iurgia ſunt. Hinc inter nobiles, quorum antequum vitium eſt ſuperbia, tot concertationes, monomachiæ, inſidiæ, quia facillime iniuriam accepiſſe ſe arbitrantur. Hinc in vrbibus, quæ ariſtocratiam colunt, plurimæ diſſenſiones. Hinc pernicioſæ, & ingruente bello periculoſæ leges, quæ potentium iræ in ſubditos indulgent. Tales ſunt erit leges, aut conſuetudines Sarmaticæ, quibus agricolarum vita vilis habetur.

Ira ponto vincula inicit, contra Deum tela in altum vibrat.

§. 12. Non deſunt tamen irarum patroni, imò & laudatores. Vtilem eſſe Reipublicæ, ſine illa contemni poteſtatem. Apud Plutarchum dicitur eſſe ira cos fortitudinis, οἷον βαφὴν τὸν θυμόν, καὶ ſτόμωμα. Fortitudini iram præſtare, quod tinctura panno, quæ eum ſpectabilem efficit, & quod chalybs ferro, cui conſolidatus firmitatem, ſecandique vim confert. In ſeris id cunctis apparere, illis, pariterque hominibus hoc eſſe σύμφυτον ὅπλον Innata nobis arma, latini quoque fortitudinis cotem appellant. Non iraſci aiunt eſſe lentitudinis. Viris fortibus conuenire; ἔχειν κότον ὄφρα τελέσσῃ, & tum quemque vere fortem eſſe; ὅτε κότον ἔνθετο θυμῷ. *Habendam eſſe iram nō irritam, &, tum pulchre munitum animum*, cum iram illi quaſi formidabile præſidium impoſitum fuerit. Contra eos ſtat conſtanter, & inſita voce clamat natura ipſa; nempe ſibi ad tuitionem, ſalutemque ſui datam eſſe fortitudinem, iram ſibi aduerſariam eſſe, ipſam fortitudinem præcipitare. *An ſecundum* (Seneca lib. 1. cap. 5. de ira) *naturam ſit, manifeſtum erit, ſi hominem inſpexerimus: quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitu eſt? quid autem ira crudelius eſt? Homine quid aliorum amantius? quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. Hic congregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam cariſſimos petere: hic aliorum commodis, vel impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dummodo deducat, deſcendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quam qui optimo eius operi & commendatiſſimo, hoc ferum ac pernicioſum vitium aſſignat? Ira, vt diximus, auida pœnæ eſt: cuius cupidinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, minime ſecundum eius naturam eſt. Beneficiis enim humana vita conſiſtit, & concordia: nec terrore, ſed mutuo amore, in fœdus auxiliumque commune conſtringitur. Quid ergo? non aliquando caſtigatio neceſſaria eſt? Quidni? ſed hæc ſincera, cum ratione: non enim nocet, ſed medetur ſpecie nocendi.*

Ira commendatio falſa.

Natura ſibi violatione ſui, hoc eſt ſine furore ſatis tuta eſt.

Ira in exitium nata eſt.

Ariſtoteles 7. ad Nicom. cap. 7. Secundum naturam

Digitized by Google

turam eſſe ait, & inter ὀρέξεις φυσικὰς recenſet, magiſque talem ait, quam cæteras, ideoque venia dignam. Verum ortum à natura affectiones habent omnes, & ratione temperari debent, quæ vero exorbitant, iam naturam deſtruunt.

Ratio quādo conſulit, nocere videtur.

§. 13. Deinde fortitudo niſi ratione & ſapientia nitatur, temeritas eſt, & audacia, ira pernicioſa eſt prudentiæ, inimica conſilio. Prudenter Nazianz.

Ira conſilia excutit.

> οὐδεὶς μετ' ὀργῆς ἀσφαλῶς βουλεύεται,
> Τὰ γὰρ μετ' ὀργῆς οὐδέποτε βουλὴν ἔχει.
> *Nemo per iram tuto deliberat,*
> *Quæ enim per iram fiunt, nunquam conſilio dant locum.*

Itaque nec in ipſis quidem conflictibus, & arena, vbi iræ eſt, & phrontiſterium, & ſpoliarium, fortitudini ira iungenda eſt. Pyrrhus nobilis laniſta, diſcipulos ponere iram iubebat, *ira*, inquit, *turbat artem.* Quod ſi artem quam propriam iræ vulgus putat, illa præcipitat, quanto magis artem manſuetudinis, & prudentiæ, iuxta quam regitur ciuitas, artem cuius eſt multos in vnum colligere, mutua caritate, & amicitia deuincire? Nulla alia ratione pauci Romani Cimbros, aliaſque gentes numero infinitas, fortitudine præſtantes, vicere, quam quod ratione, arte, conſilio, in pugnam procederent, illæ vero gentes impetu, ferocia, iraque inconſulta ruentes, ſeſe barbaris mactandas obiecerint. Non igitur iratus imperator, ſed prudens & fortis eligendus eſt, qui contra hoſtem non furorem, ſed conſilium afferat. Non igitur fortitudinis comes eſt ira, quamuis enim fortis, & iratus celerius procurrat, vehementius feriat, tamen minus fortiter agit; quia minus prudenter. Incaute agit, ferire poteſt, ſe defendere non poteſt. Habet hoc omnis ira, ſui prodiga eſt, quid alteri noceat, non quid ſibi proſit, attendit. Fortitudo tempore roboratur, & inualeſcit, quia conſilio vtitur; ira mora elangueſcit. Da ſpacium furori, ſponte ſua conſidet.

Ne in pugnam quidem ira ferenda.

Iratum ſine ſanguine vincit prudens.

Iræ in prælio cito ceſſat, & timore pellitur.

Tantum autem abeſt, vt viris fortibus morbum hunc conuenire arbitrer, vt iracundos minime fortes iudicem. Iræ puerorum, & mulierum acres magis ſunt, quam graues. Senes, ægri, ſitientes, famentes facile iraſcantur. Certe Plutarchus iram tribuit imbecillitati l. περὶ ἀοργησίας. ὡς γὰρ οἴδημα μεγάλης ἐστὶν ἐν σαρκὶ πληγῆς πάθος, οὕτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς, ἡ πρὸς τὸ λυπῆσαι ἐνδοσις ἐκφέρει μείζονα θυμὸν ἀπὸ μείζονος ἀσθενείας. διὸ καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν ὀργιλώτεραι, καὶ νοσοῦντες ὑγιαινόντων, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων, καὶ κακῶς πράττοντες εὐτυχούντων. *Vt enim vlcus aut tumor affectus eſt plagæ alicuius magnæ in carnem inflictæ, ſic in molliſſimis animis inclinatio ad dolendum exprimit & affert maiorem iram à maiori imbecillitate. Ideoque & fœminæ maribus iracundiores ſunt, & incolumibus languidi, & iuuenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi.*

Iracundiſſimi qui imbecilles.

Tumor non eſt Fortitudo.

Nec aliter naturæ doctor 2. Rhet. c. 2. *apparet etiam ex his, quomodo ſe habentes iraſcantur ipſi, & quibus, & propter quæ. Ipſi enim cū dolent. Nam aliquid appetit dolens. Siue igitur directo obſtiterit aliquis, vt ſitienti ad bibendum, ſiue non directo, ſimiliter idem videatur efficere, & ſi refragetur aliquis, & ſi non ſuffragetur, & ſi quæ alia in re turbarit ſic ſe habentem omnibus iraſcitur. Quamobrem ægrotantes, paupertate laborantes, amantes, ſitientes, omnino cupientes, & non recte agentes, iracundi ſunt, & qui concitentur, idonei. Maxime quidem aduerſus eos, qui præſentem ſtatū deſpiciunt, vt ægrotantes quidem in iis, quæ pertinent ad morbum, paupertate autem laborans in iis, quæ ad paupertatem, bellator in iis, quæ ad bellum, amator in iis, quæ ad amorem. Similiter vero etiam in alijs: præparatur enim quiſque ad ſuam cuiuſque iram ab inhærente affectu.*

Miſeri facile ira, cuntur, quia ſe contemni putant.

Imbecillimum igitur, & ab infirmitate ira' eſt; Muliebre eſt, inquit Seneca, in ira furere. Certè ſcriptura teſtatur; *non eſſe iram ſupra iram mulieris.* Sic canit & Satyricus Sat. 6.

> *—Quoties facit ira nocentem*
> *Hunc ſexum, & rabie iecur incendente feruntur*
> *Præcipites, vt ſaxa iugis abrupta, quibus mons*
> *Subtrahitur, cliuoque latus pendente recedit.*

Non eſt ira ſupra iram mulieris.

Tum vero ſeipſa & iracundior mulier, cum vterum geſtat, aut ætate grauis eſt, ita docet Conciliator. lib. 10. probl. cap. 35. Optime Menander:

> Πολὺ χεῖρόν ἐστιν ἐρεθίσαι γραῦν, ἢ κύνα.
> *Peius eſt irritare anum, quam canem.*

§. 14. Verum iniuriam non modo ſanctiſsimis martyribus, vere, proprieque Heroibus infert illa ſententia, ſed omnium fortium fortiſsimo, Chriſto Domino, qui propoſito gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta. Summa fortitudo eſt contra dolores, mortem, tormenta ſtare immobilem, id hominum miriſsimi præſtiterunt. An tu Chriſtum iratum exiſtimas, cum ſuis pendens in tormentis dixit: *Pater ignoſce illis?* An Stephanum cum eadem verba inter lapidantium ictus repeteret? Placidiſsima eſt igitur fortitudo. Nunquam recipienda eſt ira, quamuis aliquando occaſione diuerſarum cauſarum vtilis fuerit. Verum eodem modo vtilis aliquando fuit ebrietas, quia tyrannos ſopiuit, & liberauit innoxios; quid bonum ſit, non quid aliquando bonos exitus ſortiatur quærimus.

Martyrum probatiſſima ira inſania non eguit.

§. 15. Quomodo igitur populorum rectores tot improborum cupiditates compriment, tot ſcelera vindicabunt, niſi iraſcantur, iraque terreant?

Ira non eſt frangendis improborum cupiditatibus neceſſaria.

Reſponſio in promptu eſt. Metuant iuſtitiam tuam, prudentiam, vires, improbi, non furorem. Quicquid præter hæc timetur inuiſum eſt: nec modo inuiſum eſt, ſed periculoſum, & contemptui expoſitum. Nihil enim magis rideri ſolet, quam incaſſum tumultuans iracundia. Non ergo iraſci ſceleribus debet princeps; quia cum omnia plena ſint vitijs, nunquam iram ponere valebit; ſi putet omnibus iraſcendum. *Si tantum iraſci vis, quantum ſcelerum indignitas exigit, non iraſcendum, ſed inſaniendum eſt.* Multitudo peccantium tollit iram principis, qui nec vniuerſis debet iraſci, nec ſingulis. Non oſor, ſed correptor ſit peccantium, cum puniendum eſt, ſine motu, quemadmodum leges quæ iraſci neſciunt, ſupplicium decernat. Puniat, non tam quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Ira iudicis etiam iuſtiſsimam ſententiam ſuſpectam reddit. Plus vultu, quam morte torquet, cum furiæ inſtar diram faciem diri affectus præfert. *Nihil tamen æque* (inquit Seneca l. 2. de ira. c. 35.) *profuit, quam primum intueri deformitatem rei, deinde periculum. Non eſt vllius affectus facies turbatior. pulcherrima ora fœdauit, toruos vultus ex tranquilliſſimis reddidit. Linquit decor omnis iratos: & ſiue amictus illis compoſitus ſit ad legem, attrahet veſtem, omnemque curam ſui effundet. Si capillorum natura vel arte iacentium non informis eſt habitus, cum animo inhorreſcunt, tumeſcunt venæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, rabida vocis eruptio colla diſtendit: tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas eſſe animum, cuius extra imago*

Lex ſine ira ſupplicium decernit.

Ira ingens fœdatus.

tam

[illegible] quanto illi intra pectus terribilior vultus, acrior [illegible], intenſior impetus, rupturus ſe niſi erumperit? Quales ſunt hoſtium, vel ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aſpectus; qualia poetæ inferna monſtra finxère, ſuccincta ſerpentibus, & igneo flatu; quales ad bella excitanda, diſcordiamque in populos diuidendam, pacemque lacerandam, teterrimæ inferum exeunt Furiæ: talem nobis iram figuremus, flammis lumina ardentia, ſibilo mugituque & gemitu & ſtridore, & ſi qua his inuiſior vox eſt, perſtrepentem, tela manu vtraque quatientem: neque enim illi tegere ſe, cura eſt: toruam, cruentamque, & cicatricoſam, & verberibus ſuis liuidam, inceſsibus veſanis, offuſam multa caligine, incurſitantem, vaſtantem, fugantemque: & omnium odio laborantem, ſui maximè: ſi aliter nocere non poſsit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infeſtam pariter, inuiſamque. Vel, ſi videtur, ſit qualis apud vates noſtros eſt.

Ira [illegible] furia [illegible].

> *Sanguineum quatiens dextra bellona flagellum,*
> *Aut ſciſſa gaudens vadit Diſcordia Palla.*

Medico non opus eſt ira.

In omnium odia incurrit iudex, qui quod vtilitati publicæ debetur, ſuis tribuit affectibus, miſerantur omnes reum, quamuis extrema meritum, ſi illi iratum iudicem animaduertunt. Medicus tot ægros ſine indignatione aſpicit, Chirurgus cũ ſecat, vrit, & grauius, quam tortor, excarnificat, non iraſcitur. Quicunque ergo Chriſtianæ profeſsionis eſt magiſtratus, Chriſti, Sanctorũque Martyrum, & Epiſcoporum manſuetudinem imitetur. Iras, contumelias, & ſimultates ciuium omni ſtudio tollere nitatur. Quorum iras, contentioneſque nouit inſanabiles, exulare iubeat. Si crimina auſi fuerunt merito ſupplicio plectat. Nunquam ira potentiorum indulgeat pœnam infirmioris. Niſi id ſedulo curet, orientur ingentes difficultates non modo cum vtilitas oſtentatur, & ſceleris emolumentum proponitur, ſed etiam cũ inſatiabile vincendi ſtudium animos occupauit; pleraſque lites initio leues contentionis ardor exaſperauit. Contentio ex contentione, ira ex ira; vt imago ex imagine dum ſibi ſpecula opponuntur, enaſcitur, & mutuis aſpectibus mala multiplicantur. Vide Remp. Romanam Neronis æuo; & concidiſſe nihil miraberis. Seneca lib. 2. de ira. *Alius iudicia patris accuſat, quæ mereri ſatius fuit: alius cum matre conſiſtit: alius delator venit eius criminis, cuius manifeſtius reus eſt: & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur: & corona pro mala cauſſa, bona patroni voce corrupta. Quid ſingula perſequor? cum videris forum multitudine refertum, & ſepta concurſu omnis frequentiæ plena, & illum circum, in quo maximam ſui partem populus oſtendit: hoc ſcito, iſtinc tantundem eſſe vitiorum, quantum hominum. Inter iſtos quos togatos vides, nulla pax eſt: alter in alterius exitium leui compendio ducitur. Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: felicem oderunt, infelicem contemnunt: maiore grauantur, minori graues ſunt: diuerſis ſtimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem, prædamque cupiunt. Non alia quam in ludo gladiatorio vita eſt, cum iiſdem viuentium pugnantiumque. Ferarum iſte conuentus eſt: niſi quod illa inter ſe placida ſunt, morſuque ſimilium abſtinent, hi mutua laceratione ſatiantur. Hoc vno ab animalibus mutis differunt, quod illa manſueſcunt viuentibus, horum rabies ipſos à quibus eſt nutrita, depaſcitur.*

Contentiones Roma pereunte Republica.

Irreconciliabile genus odiorum.

§. 16. Indeſeſſum, ſedulum, efficacem, actuoſum eſſe principem volo, iracundum vero. Clementiæ cum graui ſupplicio bene conuenit, cum Ira nunquam: S. Cyprianus l. de lapſis. *Imperitus eſt medicus, qui tumentes vulnerum ſinus manu parcente contrectat, & in altis receſsibus viſcerum virus incluſum dum ſeruat, exaggerat. Aperiendum vulnus eſt, & ſecandum, & putraminibus amputatis, medela fortiore curandum. Vociferetur & clamet licet, & conqueratur æger impatiens per dolorem, gratias aget poſtmodum, cum ſenſerit ſanitatem.*

Principi dũ ira infamiã vitat, neceſſe eſt medere malis.

Sæpè in Republica ſalus ſeueritate quæritur, quæ in militia certè neceſſaria eſt. Inſignis dux (teſte Tacito lib. 14.) ſeueritate exercitum continuit. *Annotatuſque miles, qui faſcem lignorum geſtabat, ita præriguiſſe manus, vt oneri adhærentes, truncis brachiis deciderent. Ipſe cultu leui, capite intecto in agmine, in laboribus, frequens adeſſe laudem ſtrenuis, ſolatium inualidis, exemplum omnibus oſtendere. Dehinc quia duritiam cæli, militiæque multi abnuebant, deſerebantque: remedium ſeueritate quæſitum eſt. Nec enim vt in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia proſequebatur, ſed qui ſigna reliquerat, ſtatim capite pœnas luebat. Idque vſu ſalubre, & miſericordia melius apparuit. Quippe pauciores illa caſtra deſeruère, quam ea in quibus ignoſcebatur.*

Magna ſeueritas ſine ira eſſe poteſt.

§. 17. Idem in regno ſæpè vſu venit. Sed vt lentitudine ſolui diſciplina non debet, ira aſperitas omnino abeſſe debet. Quam dira, & improba Piſonis argumentatio, iniuſtiſsimo furori iuſtitiã prætendentis? Seneca lib. 1. de ira, cap. 16. *Cn. Piſo, fuit memoria noſtra vir, à multis vitiis integer, ſed prauus, & cui placebat pro conſtantia rigor. Is cum iratus duci iuſſiſſet eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit, damnatus extra vallum ductus, & iam ceruicem porrigebat, cum ſubito apparuit ille commilito, qui occiſus videbatur. Tunc centurio ſupplicio præpoſitus, condere gladium ſpeculatorem iubet: damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni innocentiam; nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum, cum magno gaudio caſtrorum commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo, ac iubet duci vtrumque, & eum militem qui non occiderat, & eum qui non perierat. Quid hoc indignius? quia vnus innocens apparuerat, duo peribant. Piſo adiecit & tertium, nam ipſum centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iuſſit. Conſtituti ſunt in eodem loco perituri tres, ob vnius innocentiam. O quam ſolers eſt iracundia, ad fingendas cauſas furoris! Te, inquit duci iubeo, quia damnatus es: te quia cauſa damnationis commilitoni fuiſti, te quia iuſſus occidere, imperatori non paruiſti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat.*

Iuſtitia cũ humanitate in pœnis non lædit famã principis.

Piſo tria crimina inuenit, vbi nullũ erat.

Ira facile cauſas inuenit.

Hæc ira omnia perdit, meritoque iris imputat excidia ſua orbis, quæ per vices paſsim graſſantur, & aliquo ſemper in loco vaſtitiem faciunt. Idem Seneca, quem idcirco hoc loco ſæpius produco, quia inter omnes Ethnicos de ira efficaciſsime ſcripſit, lib. 1. cap. 2. *Iam vero, ſi effectus eius damnaque intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum mutuas ſordes, & vrbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub ciuili haſta capita, venalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hoſtili flamma relucentia. Aſpice nobiliſsimarum ciuitatum fundamenta vix notabilia: has ira deiecit. Aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas, has ira exhauſit. Aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati, alium ira in cubili ſuo confodit; alium inter ſacra menſæ ira percuſsit; alium inter leges celebriſque ſpectaculum fori lancinauit; alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit; alium ſeruili manu regalem aperire iugulum; alium in cruces membra diuidere. Et adhuc ſingulorum ſupplicia narre:*

Semper aliquo in loco ira vaſtatrix regnat.

Damna iracundiæ.

ro: quin ſi tibi libuerit, velictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere caſus gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidari ami. & in perniciem promiſcuam totos populos capere damna poſſes, tanquam aut curam noſtram deſerentibus, aut auctoritatem contemnentibus.

Ira remedium eſt mora.

§. 18. De ira moderanda dixi, atque ad alia abiturus: Moneo, ſed quod olim alij: Nempe. Maximum remedium eſt iræ, mora. Nec ab illa pete initio, vt ignoſcat, ſed vt iudicet. *Deſinet, ſi expectet: nec vniuerſam illam tentaueris tollere, graues habet impetus primos. Tota vincitur, dum partibus carpitur.* Athenodorus iam ſenior, (puto eſſe, qui fuit præceptor Dionyſij Areopagitæ) cum miſsionem ab Auguſto impetraſſet, inter valedicendum extremum hoc mandatum Imperatori reliquit. *Cum iratus fueris, nihil dixeris, aut feceris, priuſquam apud te græcarum literarum viginti quatuor nomina recenſueris.* Quo dicto delectatus Auguſtus, apprehenſa eius dextera: *adhuc te præſente mihi opus eſt,* inquit, *totoque anno eum apud ſe detinuit.* Quod ſi me pauliſper audies, o princeps, cum iratus fueris; nihil ages, nihil dices; niſi orationem Dominicam prius corde dixeris; aut ſi nimium hoc eſt: Hæc ſaltem verba decurres: *Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* At ſi ad orationem ira detortus animus dirigi non poteſt. Aliquam duntaxat ſententiam recites. Videlicet Matth. 6. 14. *Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cœleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus: nec pater veſter dimittet vobis delicta veſtra.* Vel cap. 5. 22 *Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri ſuo racha: reus erit Concilio. Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehennæ ignis.*

Athenodorus remedium iræ Auguſto præſcribit

Oratio cum mora efficax.

Vel Iob. 28. *Homo iracundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium, immittit inimicitiam.*

Vel Prouerbior. 15. 1. *Reſponſio mollis frangit iram, ſermo durus ſuſcitat furorem.*

Vel Iob. 36. 18. *Non te ergo ſuperet ira, vt aliquem oppr[illegible].*

Vel Eccleſ. 11. 10. *Aufer iram à corde tuo.*

Vel Epheſ. 4. 31. *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à nobis, cum omni malitia.*

Quod ſi nec ſacra admittit, aliquem ex Ethnicis conſiliarium ſumat. Et dicat:

Qui non moderabitur iræ
Infectum volet eſſe, dolor, quod ſuaſerit, & mens;
Dum pœnas odio per vim feſtinat inulto.
Ira furor breuis eſt, animum rege, qui niſi paret,
Imperat. Hunc frenis, hunc tu compeſce catena.
Iratus poſt factum errorem intelligit.
Si iraſceris, furis.
Nulli irato crede, ne tuo quidem animo.
Boni viri cito moritur iracundia:

Capvt XVI.

Clementiam in omni Republica colendam eſſe.

Manſuetudo & clementia iræ

§. 1. MAnsvetvdo & clementia geminæ virtutes, pari fere ſemper gradu incedunt atque in vnum actionum humanarum effectum conſpirant. Manſuetudo iræ ſecundum rectam rationem eſt moderatrix. Clementia vero pœnarum. Vtramque ſimilitudine quadam ad temperantiam D. Thomas refert 2. 2. q. 157. a. 3. Nam quemadmodum temperantia voluptates intra gyrum rationis coercet, nec metas honeſtatis egredi patitur. Ita manſuetudo ferociſsimam beluam, iram vinclis & carcere clauſam mitigat, cicuremque reddit, vt non modo non noceat, ſed intra licitum ſeſe etiam præſcriptumque iuſtitiæ contineat. Ita Clementia eſt, non quæ per vim & iniuſtitiam non ſæuit, ſed quæ mitiores pœnas, quam iuris rigor, infligit, *clementia eſt temperantia animi in poteſtate vlciſcendi. Vel lenitas ſuperioris ad inferiorem in conſtituendis pœnis. Vel eſt inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda.* Vel, *eſt virtus aliquid ex merita ac debita pœna remittens.* Hæ definitiones Senecæ ſunt, lib. 2. cap. 3. de Clement. Clarior, & quæ obiectiones tollat Lipſiana, lib. 2. cap. 12. *Clementia eſt virtus animum à pœna, aut vindicta ad lenitatem cum iudicio inclinans.*

[illegible]

Clementia iram mitigat.

§. 2. Cum vero potiſsimæ ſint virtutes, thronumque regni corroborent vt Prouerb. 20. 28. dicitur; his tamen vtrique de ſtatu ab hominibus diſputare magis, quam viuere docentibus intenditur. *Manſuetudo,* inquiunt, *diminuit iram, clementia pœnas, at virtus in medio conſiſtit. Hæ vero minus præſtant debito, citra rectum ergo conſiſtunt, & illos fines quos virtutis norma fixit.* Verum tenenda eſt non modo ſacrarum literarum doctrina, ſed philoſophorum etiam moderatiorum, & politicorum, inſignes eſſe virtutes manſuetudinem, & Clementiam, atque adeo honorabiles, vt cæteræ interdũ illis deferant. Manſuetudo diminuit iram, quia cum appetitus vltionis ſit omnibus innatus, & vindictam ſumere dulce ſit irato, cum nemo iniurias ſibi illatas facile paruas arbitretur, magna in lucta nobiliſsima virtus verſatur. Clementia vero pœnas remittit, quam ſecundum legem communem, iuſtitia legalis exigit, nec tamen iniuſta eſt, ſed benigna. Nam ſecundum rectam rationem remittit pœnam debitam, aut pœnæ partem. Idque propter quaſdam particulares circumſtantias, quarum cõſideratio facit, vt recta ſit à ſeueritate puniendi diſceſsio. Itaque non eſt contraria ſeueritati Clementia, neque iuſtitiæ. Nulla enim virtus, alteri virtuti repugnat. Seueritas ſecundum rectam rationem pœnas exigit, quando, à quo, & quantæ ſunt exigendæ. Clementia eadem, ratione duce, loco tempore remittit. Sic [illegible], quæ rigidæ legis, verba benigne, & ſecundum legislatoris mentem interpretatur, & ſecundum eam iudicat, iuſtitiam non conuellit, ſed ſummũ ius, quod ſumma ſæpè eſt iniuria, ad æquitatem, imò ſi verum fateri volumus, ad iuſtitiam reducit. *At ſi iuſtitia (aiunt) poſtulat pœnam, non poteſt eam remittere clementia, niſi opprimat iuſtitiam* Imò verò lex communis pœnam poſtulat, datque exigendæ eius poteſtatem. Non tamen vetat ob certas cauſas, miſereri, ignoſcere, mitigare. Neque vllus legislator, ſuarum legum adeo tenax eſt, aut eſſe debet, vt non aliquando locum precibus, & humanitati relinquat. Clementiæ opponitur crudelitas, quæ eſt atrocitas animi in exigendis pœnis. Seneca l. 2. de ira. c. 4. *Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud eſt, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen ſunt: tanquam, qui ignotos homines & obuios non in compendium, ſed occidendi cauſa occidunt. Nec interficere contenti, ſæuiunt, vt Sinis ille & Procruſtes, & Piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt*

Clementia virtus illuſtris.

Difficilis clementia irato.

Clementia non ſeueritati neque iuſtitiæ eſt contraria.

Clementia ſimilis eſt [illegible].

Crudelitas clementiæ oppoſita.

nant. Hac crudelitas quidem: ſed quia nec vltionem ſequitur (non enim læſa eſt) nec peccato alicui iraſcitur (nullum enim anteceſſit crimen) extra definitionem noſtram cadit: qua definitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Poſſumus dicere, non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatem, cui voluptati ſæuitia eſt: poſſumus inſaniam vocare, nam varia ſunt genera eius, & nullum certius, quam quod in cædes hominum, & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi cauſam habent, modum non habent.

Crudelitas itaque pœnas exaſperat. Interdum ſine cauſa ſæuit, ſola delectatione alieni doloris, qua re iuſtitiam, caritatem, miſericordiam, clementiam, omne ius diuinum, humanumque multi violant. Nec homines, ſed ſæuæ beſtiæ ſunt, quæ plus mordent, quam eſuriunt.

Calamitoſũ orbi vitium crudelitas.

§. 3. Tria verò hoc capite tractabo. Primò oſtendam pleriſque in regum pro manſuetudine iram, pro clementia crudelitatem eſſe dominatam. Secundò quam neceſſaria ſit Reipub. clementia, quam noxia crudelitas ſit, docebo. Tertiò. Quis ſit clementiæ modus, ne diſciplinæ, & legum vigor eneruetur, explicabo.

Veterũ immaniſſima crudelitas.

§. 4. Inter cætera gentium vitia Apoſtolus Paulus Romanor. 1. 31. recenſet; Eſſe ἀνελεήμονας, immiſericordes, homicidas, ac proinde crudeles. Accendit illa vitia Stoica ἀπάθεια, cum miſereri, ignoſcere negarent eſſe ſapientis. Sed errat cum Stoicis Seneca. *Miſericordia eſt enim dolor voluntatis, aut diſplicentia, de aliena miſeria ſecundum rectam rationem concepta*, neque opus eſt paſſione aut ægrimonia, quæ ſe in lamentationem & planctum effundant. Illa autem appetitus inferioris, ſeu condolentia, ſeu commotio, non modo vitium non eſt, ſi recta ratione gubernetur, ſed veræ etiam miſericordiæ, quæ in voluntate reſidet, & virtus eſt, ſeruit; audiendus autem Apoſtolus: *Flete cum flentibus.* Motus autẽ ille animi ſeruit rationi, quando ita præbetur miſericordia, vt conſeruetur iuſtitia, ſiue cum indigenti tribuitur, ſiue cum ignoſcitur pœnitenti. Ad miſericordiam tamen, ille motus appetentis potentiæ neceſſarius non eſt, poteſt enim voluntas ſola ratione adiuta miſereri. Itaque clarè Stoicos refutat Auguſtinus, lib. 1. de moribus Eccleſiæ, capit. 27. *Quare illa omnia, quibus huiuſcemodi malis incommodiſve reſiſtitur, qui officioſe, atque humaniter præbent, miſericordes vocantur, etiamſi ſapientes vſque adeo ſint vt iam nullo animi dolore turbentur: nam quis ignoret, ex eo appellatam eſſe miſericordiam, quod miſerum cor faciat condoleſcentis alieno malo? & quis non concedat ab omni miſeria liberum eſſe debere ſapientem, cum ſubuenit inopi, cum eſurienti cibum præſtat, potumque ſitienti, cum veſtit nudum, cum peregrinum tecto recipit, cum oppreſſum liberat, cum denique humanitatem ſuam, vſque ad ſepulturam porrigit mortuorum. Etiamſi id faciat mente tranquilla, nullis aculeis doloris inſtinctus, ſed adductus officio bonitatis, miſericors tamen vocandus eſt. Huic enim nihil obeſt nomen cum abſit miſeria. Stulti verò, cum miſericordiam quaſi vitium deuitant, quia officio ſatis moueri nequeunt, ſi nec perturbatione commouentur congelaſcunt potius rigore inhumanitatis, quam rationis tranquillitate ſerenantur. Itaque multo prudentius Deus etiam ipſe miſericors dicitur: quis quemadmodum dicatur, reſtat intelligere iis, qui ſeſe idoneos religione ſtudioque præſtiterint, ne cum verbis doctorum imperitorum, indoctorum animas prius duraſcere vitando miſericordiam, quam appetendo benignitatẽ mitteſcere faciamus; atque vt miſericordia iubet, iſta nos ab homine pellere incommoda ſic innocentia prohibet inferre.*

In quanto miſericordia eſt, adiuuat, quæ in appetitu eſt teneritudo.

Stoici dum miſericordiã fugiunt, benignitatẽ tollunt.

Deus miſericors, ſine miſeria.

Omnino igitur malo miſericordiam, quæ etiam miſerum, mœſtumque cor faciat, quæ cum aliquis ſcandalizatur, vrat; quæ cum Dauide exclamet; Abſolom fili mi, fili mi Abſolon, quæ cum Chriſto eleuet oculos ſuper Ieruſalem, & fleat, quam duram illam philoſophiam, quæ ad omnem inhumanitatem obduret animos, & crudelitatem accendit.

§. 5. Omnia igitur imperia priſcarum gentium, vt in alia vitia, ita in ſummam prolapſa ſunt crudelitatem. Proprieque θηριότης, beluinus, ille affectus dicitur, quem libr. 7. capit. 1. Nicom. deſcribit Ariſtoteles. *Itaque ſi (vt aiunt) propter excellentiam, præſtantiamque virtutis, Dii ex hominibus efficiuntur, talis erit profecto is animi habitus, qui habitus illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque vitium, neque virtus eſt, ſic neque Dii: ſed hic quidem habitus virtute præſtabilior & honoratius quiddam eſt: ille autem aliud quoddam à vitio genus eſt. Verum quoniam rare admodum euenit, vt vir diuinus exiſtat (quemadmodum Lacones eum ſolent diuinum appellare & ſalutare, quem magnopere admirantur: O virum diuinum, inquiunt:) ſic inter homines rarò aliquis reperitur belluarum ſimilis natura: Sed ſi quis, is maxime apud barbaros exoritur. Nonnullis autem huiuſmodi immanitates, morbi & membrorum debilitationes pariunt. Atque eos homines, qui vitiis cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros, & immanes appellamus. Sed de hac quidem animi affectione nobis erit aliquid poſterius dicendum.*

Gentium imperia crudelia.

Θηριότης ſeu feritas gentium.

*In ipſa Græcia, inculti*ſſ*imo imperio omnes pene feri.*

Et capit. 6. *Sed quoniam aliqua ſunt iucunda natura, eorumque alia ſimpliciter & abſolutè, alia diuerſis animantium atque hominum generibus iucunda ſunt: alia non ſunt iucunda natura, ſed partim propter debilitationes corporum, partim propter conſuetudinem, partim propter vitioſas naturas fiunt iucunda: licet eorum in his ſingulis, conſimiles habitus animaduertere. Voce autem immanes, & ferinos habitus, qualis erat eius mulieris, quam dicunt grauidis mulieribus apertis ac perſectis, pueros deuorare ſolitam: aut qualibus rebus efferatos quoſdam circa Pontum populos delectari ferunt, alios ſcilicet crudis, alios humanis carnibus: alios liberos inter ſe mutuos, in epulas dare: aut quale eſt id quod vulgo de Phalaride dicitur. Ferini igitur ſunt hi habitus. Alii autem propter morbos, & furores nonnullis innaſcuntur, qualis ille fuit, qui matrem immolauit, & comedit, & qui conſerui iecur. Alii morboſi ſunt, qui ex conſuetudine proficiſcuntur, vt pilorum euulſiones & vnguium corroſiones, carbonumque & terræ: præterea venereorum vſus cum maſculis. Namque hæ cupiditates aliis naturales ſunt, aliis ex conſuetudine naſcuntur, vt quæ à pueris conſueuerunt. Atque eorum quidem, quibus natura cauſam præbet, incontinentem quemquam nemo dixerit quemadmodum neque mulieres, quod in complexu venereo non agant, ſed patiantur. Eademque ratione neque eos, qui ex conſuetudine, vitium morbo ſimile contraxerunt His igitur ſingulis animis malis tentatis, extra vitii terminos, ac fines egredi eſt: quemadmodum & feritate, ad belluarum naturam proxime accedere His autem tentatum, atque affectum, ſuperiorem eſſe, aut inferiorem, non ſimplex continentia, aut incontinentia eſt, ſed ex ſimilitudine: quemadmodum & eum, qui intra hoc modo affectus eſt, vt vincatur, huius perturbationis*

Ἀνθρωποφαγία omnino feri.

Immanes etiam extra vitiorum terminos egrediuntur.

incontinentem autem dicere non debemus. Omnis enim modum ſuperans vitioſitas, & amentia, & timiditas, & intemperantia, & ſtultitia, vel ferina eſt, vel morboſa.

Cæterarectè Ariſtoteles, illud omnino malè, quod paucos, & non niſi inter barbaros ἀγρίους, beluinos, & immanes agnoſcit. Contrarium mihi oſtendendum eſt, vt vel hac ex parte appareat, quid pietas Chriſtiana mundo contulerit.

Feritas hominū mētes olim obſedit.

§. 6. Antiquisſimum humani generis vitium eſt, in ſui generis conſortes ſæuire. Caino, viuente fratre, mundus anguſtus videbatur. Gigantes ante diluuium, auari, crudeles, libidinoſi fuere, vix reſtaurato orbe, Nemrodus tyrannidem occupat, & Abrahamo viuo, iam Noe, Semo, alijſque lugentibus, longinqua bella reges adornant, Geneſ.14. Conſuetudinem verò libidinandi, & ſæuiendi, multis locis fuiſſe Moſes oſtendit, dum ſcribit Abrahamum ab Sara petijſſe, vt ſororem ſe diceret, ne forte ipſa raperetur, & occiſo marito, vacuus thalamus, raptori tribueretur. Minus adulterio malum homicidium putabant. Tam vilis erat homini, vacuo adhuc orbe, hominum ſanguis. Nec mitior Pharao in Iudæorum infantes; nec bellis antiquisſimis Emæorum, Chorræorum, Zomſommorum, Cappadocum, cum integræ gentes delerentur, ſumma crudelitas abſuit. Quid in Palæſtina? nonne ſeptuaginta reges, amputatis manuum, pedumque ſummitatibus ſub menſa Adonibezec micas colligebant? Sed eorum, quæ valdè antiqua ſunt, crudelitates pleræque latent; quia defuerunt, qui eas poſteris traderent. Quatuor Monarchiarum nobilisſimarum crudelitatem ſpectemus, in illis enim furere genus humanum inueniemus. Prima eſt, ſeu Aſſyria, ſeu Chaldæa, iungi enim ſolent Chaldæos deſcribit nobis Habacuc. capit.1.6. *Quia ecce ego ſuſcitabo Chaldæos, gentem amaram & velocem, ambulantem ſuper latitudinem terræ, vt poſſideat tabernacula non ſua. Horribilis & terribilis eſt: ex ſemetipſa iudicium, & onus eius egredietur. Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis veſpertinis, & diffundentur equites eius: equites namque eius de longè venient, volabunt quaſi aquila feſtinans ad comedendum. Omnes ad prædam venient, facies eorum ventus vrens: & congregabit quaſi arenam captiuitatem. Et ipſe de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt: ipſe ſuper omnem munitionem ridebit & comportabit aggerem, & capiet eam.*

Iam olim crudeles erant.

Antiquiſſimorū ſcelera teſte carent.

Quatuor Monarchiæ crudeles.

Crudelitas Chaldæorū.

Et Iſa. 14. 5. *Contriuit baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione, plaga inſanabili, ſubijcientem in furore gentes, perſequentem crudeliter.* Et verſic. 12. *Corruiſti in terram, qui vulnerabas gentes?* Et verſic. 17. *Numquid iſte eſt vir, qui conturbauit terram? Qui concuſſit regna? Qui poſuit orbem* DESERTVM? *& vrbes eius deſtruxit? Vinctis eius non aperuit carcerem?* Et 20. *Tu enim terram tuam diſperdidiſti, tu populum tuum occidiſti, non vocabitur in æternum ſemen peſſimorum. Præparate filios eius occiſioni.* Daniel etiam ait, *eum occidiſſe quos volebat.*

Chaldaica monarchia latrocinium fuit, quod terram penè deſertam reddidit.

Grauis ergo erat regni iſtius, & tyrannica adminiſtratio. Daniel. capit. 7. 4. Leænæ comparat. *Prima quaſi Leæna, & alas habebat quaſi aquilæ.* Hieronym. לביא *leænam* dictam ait, *ob ſæuitiam, & crudelitatem, fœmella enim ſæuior eſt mare. Aiunt enim hi, qui de beſtiarum ſcripſere naturis, Leænas eſſe ferociores, maximè ſi catulos nutriant, & ſemper geſtire ad coitum.* Crudelitas autem mulie-

Leæna comparat Chaldæos crudeles, & libidinoſos.

roſitaſque perpetuo connexa ſunt. Quin & Leæna eſt alis aquilinis velox; vt eam etiam Abacuc deſcribit. Leonis ſæuior eſt fames, quia nunquam redit ad prædæ reliquias, ſed calido ſanguini ſemper imminet. Aquilarum etiam celebrata eſt tyrannis; nam vnum par latum prædandi territorium requirere, ait Olaus libr. 19. capit. 7. Narrat deinde quantum ex duobus pullis, quos Boreales agricolæ nauſeare cogunt, lucrifaciant, dum ſolliciti parentes, omne venationis genus nidis inferunt. Itaque Chaldaica monarchia eſt γρυπαετὸς ἀγκυλοχείλης, & fabulam de Grypaquila ex Daniele, & fama illa ortam arbitror. Sic extremam calamitatem Moabitis infert Aquila illa apud Ierem. 48. 40. *Ecce ſicut aquila volabit, & extendet manum ſuas ad Moab.* Et Thren. 4. 19. *Velociores ſunt perſecutores noſtri aquilis cœli, & ſuper montes perſecuti ſunt nos.* Hæc igitur crudelitas Chaldæorum, & Aſſyriorum fuit.

Aquila rapacia & perpetuo tyrannis.

Grypaquila monarchia.

§. 7. At multo maior fuit Medorum & Perſarum Daniel de altera Monarchia ſic loquitur, cap. 7. v. 5. *Et ecce alia beſtia ſimilis vrſo, in parte ſtetit, & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius, & ſic dicebant ei: Surge comede carnes plurimas.* Beſtia fœdæ, & ignobilis ſæuitiæ eſt vrſa.

Perſarum Monarchia vrſo ſi.

—Rabido nec perditus ore
Fumantia naſum viui tentaueris vrſi,
Sit placidus licet, & lambat, digitoſque, manuſque,
Si dolor, & bilis, ſi iuſta coegerit ira,
Vrſus erit.

Animal eſt omniuorum, infidum. Feritate omnes beluas ſuperat, vt ait Philoſtratus. Sed vrſorum rabidisſimi ſunt in Perſide. *Vrſi Perſici vltra omnem rabiem ſæuiunt,* inquit Marcellinus. Hoc tres ordines dentium indicant. Hoc illa excitatio: *Surge, comede carnes plurimas.* Regna plurima deuorarunt, & inter illa primam feritatem experta eſt, & crudam famem Babylon, cuius qui miſerrima exitia legit, opus agnoſcet Medorum, & Perſarum. Eſa. 13. 17. *Ecce ego ſuſcitabo ſuper eos Medos, qui argentum non quærunt, nec aurū velint: ſed ſagittis paruulos interficient, & lactentibus vteri non miſerebuntur, & ſuper filios non parcet oculus eorum.*

Vrſus infidum & crudelium animal.

Vrſus omnia ſupera animalia.

Perſarum vltra omnem rabiem ſæuitia.

Ammianus libr. 30. *Perſarum nationem, ait, varietatem ſuppliciorum ſemper exercuiſſe crudam.* Hinc viuorum excoriatio, idem libr. 23. Hinc cognatorum mortes apud Xenoph. libr. 3. ἀναβ. Hinc viuorum defoſſiones Herod. libr. 8. & 4. Viuicomburia, Cteſias in fragmentis. Heliodorus lib. 8. hiſt. Æthiop. Vide & Socratem libr. 1. cap. 22. Procop. li. 1. de bello Perſico, teſtem ſummæ, efferæque immanitatis.

Perſæ ſunt aſſueti crudelitati.

Cyrus ipſe ſanguinis auidus, in opprobrium crudelitatis, ſanguine pœnas luit, Darius contra ſeptem optimates, quę egerit, tum alij, tum breuiter narrat Valer. lib. 6. *Ochus autem, qui poſtea Darius appellatus eſt, ſanctisſimo Perſis iureiurando obſtrictus, ne quem ex coniuratione qua ſeptem Magos cum eo oppreſſerat, aut veneno, aut ferro, aut vlla vi, aut inopia alimentorum necaret; crudeliorem mortis rationem excogitauit, qua oneroſos ſibi, non perrupto religionis vinculo tolleret. Septum enim altis parietibus locum cinere compleuit, ſuppoſitoque tigno prominente, benigne cibo & potione exceptos, in eo collocauit; è quo ſomno ſopiti, in illam inſidioſam congeriem decidebant.*

Vrſus inſidus & crudelis, etiam in nece.

Inſidiando ſæua origo.

Et de altero Ocho: *Apertior & taetrior alterius Ochi cognomine Artaxerxis crudelitas, qui Ocham ſororem, atque eandem ſocrum, viuam capite defodit;*

Perſa ſunt & cognati ſanguinis.

Digitized by Google

Vrſa ſauia ob cognati ſanguinis bona.

defodit; & patruum, cum centum amplius filijs, ac nepotibus vacua, area deſtitutum, iaculis confixit; nulla iniuria laceßitus, ſed quod in his, maximam apud Perſas, probitatis, & fortitudinis laudem conſiſtere videbat.

Inter cruda ſupplicia fuére σκαφισμὸς quo mortuus eſt Mithridates apud Plutarchum in Artaxerxe, durauit illud dies ſeptem & decem, deuorato pene à vermibus corpore. Memnon, (libr. 2. ἀναβ. apud Xenoph.) ἀπεκνίσθη ἐνιαυτὸν, excruciatus eſt integro anno. Nec nouum hoc eſt, medicum ſororis ſic regia fœmina excruciauit.

Miſerandū crudelitatis Perſicæ ſpectaculum.

Quales verò in hoſtes? Iuſtinus libr. 10. *Octingentos Alexandro occurriſſe*, narrat, *truncata corporis parte, ſeruitutem paſſos;* tot ſimul mutilari in vno loco? Non diſſimilia apud Curtium libr. 3. De iiſdem Diodorus Siculus libr. 18. Ἠκρωτηριασμένοι δὲ πάντες, οἱ μὲν χεῖρας, οἱ δὲ πόδας, οἱ δὲ ὦτα, καὶ ῥῖνας. *Extremas partes mutilati omnes, hi quidem manus, illi pedes, alij aures, & nares.* Acta Cambyſis in AEgypto videantur, Herod. libr. 3. Calamitas Rhinocolurorum à Perſarum rege fuit, teſte Seneca libr. 3. de ira capit. 20. r. Diodorus in Bibliothec. libr. 1. capit. 2. & Strabo lib. 16. regi AEthiopum tribuunt. Quomodo homines venarentur meminit Plutarchus libr. *quæ animalia ſapientiora*, modum exponit Herod. libr. 6. Ὁ δὲ ναυτικὸς στρατὸς, ὁ Περσέων χειμερίσας περὶ Μίλητον τῷ δευτέρῳ ἔτει, ὡς ἀνέπλωσε, αἱρέει εὐπετέως τὰς νήσους, τὰς πρὸς τῇ ἠπείρῳ κειμένας, Χίον, καὶ Λέσβον, καὶ Τένεδον, ὅκως δὲ λάβοι τινὰ τῶν νήσων, ὡς ἑκάστην αἱρέοντες οἱ βάρβαροι ἐσαγήνευον τοὺς ἀνθρώπους;

σαγήνευσις Perſarum.

σαγηνεύουσι δὲ τόνδε τὸν τρόπον, Ἀνὴρ ἀνδρὸς ἁψάμενος τῆς χειρὸς ἐκ θαλάσσης τῆς βορηίης ἐπὶ τὴν νοτίην διήκουσι, καὶ ἔπειτα διὰ πάσης τῆς νήσου διέρχονται, ἐκθηρεύοντες τοὺς ἀνθρώπους. αἱρέον δὲ τὰς ἐν ἠπείρῳ πόλιας, τὰς Ἰάδας, κατὰ τὰ αὐτά, πλὴν οὐκ ἐσαγήνευον τοὺς ἀνθρώπους, οὐ γὰρ οἷά τ' ἦν. *Natalis Perſarum exercitus cum circa Miletum hiemaſſet, altero anno, poſitas ad continentem inſulas celeriter occupauit. Chium, & Lesbum, & Tenedum. Poſtquam verò vnamquamque inſularum barbari occuparunt, ſagena homines capiunt. Hunc verò in modum, ſagena capiunt, vir manu viri apprehenſa ex Boreali litiore ad auſtrale progreßi, venantur homines, ceperunt autem in continente Ioanicas vrbes, ſed homines ſagena non incluſerunt, neque enim fieri poterat.*

§. 8. Ne verò mitiora ſperes, vrſi crudelitatem, Pardus vlciſcitur. Regnum Græciæ, alia Barbarie ſæuitiam Perſicam caſtigat. Sic enim Daniel capit. 7. 6. *Poſthac aſpiciebam & ecce alia quaſi pardus, & alas habebat, quaſi auis, quatuor ſuper ſe, & quatuor capita erant in beſtia, & poteſtas data eſt ei.* Quatuor alæ, vt Leonem ſuperet, quatuor capita, vt laceret vrſum. Animal eſt velociſſimum, ſaltibus feras ternis, quaterniſque aſſequitur. Pollux Pardalis corpus ait, eſſe ὑγρὸν εὐκαμπτον πηδητικόν, ἀλκιμόν, ἐμπαλές. Humidum, flexile, aſſultibuſque idoneum pugnax. Alexander, paucarum victoriarum curſu, vrſum deiecit, poſtea ipſe interijt, & principes qui cum ipſo vixerunt cito ſublati ſunt, reliqui elanguerunt. Sed de feritate Pardi dicendum. Alexander euerſis Thebis, oppreſſa Græcia, à cæde fratrum & cognatorum, belli Perſici initia auſpicatus eſt. Hephæſtioni gentem integram inferias miſit. Ipſe, quod magnæ crudelitatis indicium eſt, vini ſupra omnes mortales appetentiſſimus fuit, ideoque & hac parte pardus, nam & Pardi vino dediti ſunt, & per ebrietatem fere capiebantur, vt refert Oppianus. *Ebrietatis autem eſt comes crudelitas, vt vere Seneca Epiſt. 83. Hac illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus eius imparem reddidit, hac crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis cenanti referrentur, cum inter apparatißimas epulas, luxuſque regales, ora, ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum vino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quod hæc in ipſa ebrietate faciebat? Fere viuolentiam crudelitas ſequitur, violatur enim exaſperaturque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij ſolis offenſionem, ita ebrietates continua efferant animos. Nam cum ſæpè apud ſe non ſint, conſuetudine inſania durata vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent.*

Crudelitas alia crudelitate cadit.

Celeritas Alexandri in Pardo figurata.

In Pardo Alexandri crudelitas, & violētia.

Ebrietatem efferant mentem.

Certè Alexandri ebrietas plures amicos perdidit, quam prœlia, quæ plurima inijt. Pardi autem peculiaris eſt malefica, & cruda doloſitas; ſi enim inſultum eius præda ſit fruſtrata, in venatorem vertitur, ideo qui eo in venatione vtuntur, oues, agnos, aliaque ad manus ſemper habent, quibus furores quos maior fera euaſit, placent. Nihil ſimilius crudelitati Monarchiæ Græcæ, in ſe mutuo arma verterunt, primo commilitones Alexandri, deinde ſucceſſores. Nuſquam plura, atrocioraque quam in Seleucidis, Ptolomæis, Macedonibus ſcelera, cædeſque: perpetuæ enim gentium in Græcia, AEgypto, Syria, Aſiaque fuére carnificinæ, & regiarum familiarum horrendi, & luctuoſi exitus.

Monarchia Græca in ſe colliſa.

§. 9. Sæuiente tertia beſtia in eius exitium quarta creſcit, nempè Romanum imperium, quod ita deſcribit Daniel: *Poſthac aſpiciebam in viſione noctis, & ecce beſtia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens, atque comminuens, & reliqua pedibus ſuis conculcans.*

Pardo alia beſtia paratur vltrix eius violentia.

Primò, terribilem vocat, quod proprie immanitatis eſt, neque enim animalia quantumuis vaſta, ſed crudelia, & ſanguinaria timentur. Hebræus nominat דחילה *dechila*, quod de magno terrore dicitur; ita enim דחלין *dechalan*. Chaldæis dæmones, quod valdè timeantur, dicti ſunt. Secundò, mirabilis eſt, ſeptuaginta ἔκθαμβον nominant, quod terrore attonitos reddat. Tertiò, fortis, ærario, vrbibus. Quartò, Dentes ferrei, imperatores fortes, exercitus, claſſes. Quintò, comedens & comminuens hoſtium vires, prouinciarum ſpolia, neque enim vnum regem ditare ſatis erat, tot patricij, tot proconſules, præſideſque implendi erant, miſeris prouincijs, accipiendæ nouæ Coloniæ, cedundum agro. Ipſa Roma quanta erat? Lipſius libr. 1. capit. 2. & 3. de magnitudi. Romana, Auguſti tempore plures erant, quam 320000. tenuiorum ciuium, qui ex publico, hoc eſt prouinciarum ſudore, ac ſanguine viuebant. Nec illi duntaxat, ſed eadem ex præda diuites, equites, ſenatores luxuriabantur. His vxores, liberos, ſeruulos adiunge, gentem integram conficies. Magnos ſeruorum exercitus trahere moris erat, Craſſus 500. fabros in familia alebat, alij plures. Ingens fuit Romæ mancipiorum numerus, cum aliquando in ſenatu ageretur; vt alia veſte ſerui vterentur, alia liberi; *intellectum eſt, quam periculoſum foret,*

Terribilis eſt, quod nocet.

Deuorans omnia Romana.

Cur beſtia comedens vocetur?

ſi liberos ſerui numerare cœpiſſent, vt docet Seneca; Idem ad Heluiam, maiorem exterorum turbam, quam ciuium Romæ eſſe indicat: Aulæ Cæſarum ad 100000. continebant. Nunc largitiones, ludos, epulas publicas, cæteras inſanias perpende, intelliges beſtiam tam voracem ſine multorum animalium ſanguine eſſe non potuiſſe.

Hæc ergo crudelia, ſed inſignem, cæteriſque monarchijs non tam furioſe vſurpatam immanitatem Spiritus-ſanctus indicat illis verbis. *Et reliqua pedibus conculcans.* Ferox & ſanguinaria beſtia, cui parum eſt infirmiorum mortibus paſci, ſaginari, & diſtendi; niſi per ſæuitiam ſuperbiſsimumque contemptum, pereuntibus inſultet. Duo vero ſunt quæ grauia fuerunt toti orbi. Primum ludi Romanorum Circenſes, Scenici, alij. Apparatus erant in nugas immenſi. In Agamemnone ſexcenti muli: Theatrum in vnum diem à Nerone auro opertum. Cæſar in funere patris inſtrumentum ſcenæ fecit argenteum, & necdum tum Cæſar erat, necdum Gallias, necdum vrbem ſpoliarat. Plinij tempore paſſim Colonijs, & municipijs erant ſcenæ argenteæ. De Heliogabalo ſupra dixi, qui nauales Circenſes in Euripis vino plenis exhibuit, quos longos & latos eſſe oportuit, vt naues decurrerent, vix vnius anni vinum tanto furori ſatis fuiſſe arbitror. Adde non modo apparatum, & pleno fluitantia vela theatro, ſed miſſilia quoque, nempe *Arabes nimbu maduiſſe* Romæ *ſuis*. Tiraquill. in Octauio. *Sparſa & populo miſſilia omnium rerum, per omnes dies ſingula quotidie millia auium, cuiuſque generis multiplex penus, teſſera frumentaria, veſtis aurum, argentum, gemma, margarita, tabula picta, iumenta, atque etiam manſueta fera, nouißime naues, inſulæ, agri.*

Pedibus conculcat omnia, dum ad voluptatem amentia ſpectacula paras.

Sumptus ludorum.

Sumptus miſſilium.

Sed caput crudelitatis erat in amphitheatro; vbi ad ſolam ſpectantium voluptatem homines interibant. Conſulat doctiſſimi Iuſti Saturnalia, cui res ea curæ eſt. In ſingulos annos arena ducenta, aut potius trecenta millia hominum, in crudeliſsimas voluptates abſumpſit. *Cæſar venationes edidit per quinque dies, nouißime pugna quingentis peditibus, viginti elephantis, triginta equitibus vtrinque commißis.* Tranquill. in Iulio, capit. 39. Idem ille, *naualı prælio biremes, triremes, quadriremes magno pugnatorum numero proluxit*. Tranquillus de Auguſto capit. 43. & Claudio capit. 21. qui vtrinque *duodecim triremes commiſit, vna pars Sicula, altera, Rhodia claßis dicebatur*. Erat hæc vnius diei voluptas, cui multa millia impendebantur. Adrianus per tres dies, Gordianus per integrum annum aliquot millia conſumpſit. Titus gladiatores, venatus, naumachias per centum dies. Traianus per dies centum viginti tres inſumpſit decem millia. Hæc Romæ, hæc Cæſarum; ſed plura erant ſpectacula; conſules, prætores, ædiles, ſacerdotes munera edebant. Imperatores ingentes ſumptus faciebant: Adrianus in adoptione Commodi. Perdidimus, inquit, quater millies HS. hoc eſt decem milliones, vere perdidiſti in nugas, vere crudeliſſime perdidiſti in hominum miſerorum mortes, & in miſeriores mortibus voluptates. Magiſtratus Romæ, & in prouincijs eadem faciebant: Auguſtus ſuo nomine vicies quater, aliorum abſentium, vel qui non poſſent vicies ter ludos dedit. Herodes in ipſa terra ſancta ſingulis fere oppidis theatra conſtituit, & paria ſeptingenta ſimul commiſit. Erat & in funeribus ea conſuetudo: Nam hæredes *ni ſic feciſſent gladiatorum dare centum damnatos paria* legimus. Ipſa conuiuia, ipſæ epulæ ſanguine crudeli aſpergebantur. Omnia magnatum funera gladiatorijs inferijs funeſtiora facta ſunt, omnes nuptiæ, conuiuiaque nobilium crudelitate barbarica terra erant.

Spectacula cruenta in ſingulos annos ad trecenta millia abſumpſere.

Qui tanti hominis vitam emit?

Si Herodes in terra ſancta quid alij præſides.

§. 10. Nec minore ſanguine apparatus ipſe conſtabat. Pompeius, alij Leones ſupra quadringentos, Gordianus vna die centum feras Lybicas, vrſos vno die mille dedit. Auguſto muneratio confecta tria millia, & quingentas feras vnis ludis, lapis Ancyranus immanis crudelitatis teſtis confitetur. Vopiſcus in Proboreum mille ſtruthiones, mille ceruos, mille apros dediſſe, & ne paucorum putes; Statilius Taurus ad venationes lapideum in campo theatrum ædificauit. Sed illo contempto nouas crudelitatis ſpecies inuenit Seuerus, ne vnquam ſatiari poſſet, nam è naue ſolutili quadringentos vno momento leones emiſit. Carinus mare, & monſtra natantia induxit. Piget cætera referre quæ in Nerone, in alijs hiſtoriæ fideles tradunt. Hanc beſtiam omnium beſtiarum domitricem conſideremus. Primo tot inter ſe gladiatores in amphitheatro, in funeribus, in conuiuijs, per omnes prouincias committuntur. Deinde beſtijs obijciuntur; quot enim homunciones quadringentis leonibus pares eſſe poterant? Sed non hic ſiſtit crudelitas, maior eſt in venatione ferarum; vide integras prouincias in Africa, in Aſia, in Meſopotamia in venatione beluarum cum vitæ periculo occupari, ſine vulneribus vix vnus leo capitur, hic quadringenti ſunt vna die perituri, quanto labore opus eſt, vt capiantur. Quod ſi caperentur, vt ſyluæ tutæ eſſent mitibus animalibus, vt ne agros infeſtarent, periculi & laboris precium videri poſſet. At nunc capiuntur, & viui, vt capiantur cautio eſt, vt per terrarum, mariumque tractus Romam adducti, magnis ſumptibus paſti hominem lacerent, quod eſt inhumaniſſimum, hominem beluæ fauere contra hominem. Deinde, vt hominem lacerent in hominis voluptatem, quod iam ſupra omnem ſæuitiæ rabiem eſt, paucæ enim beluæ niſi cibi cauſa ſæuiunt, homo hominem, quia dolorem hominis, & varietatem delectationis, ex varietate ſupplicij quærit, beluis obijcit. Hæc non vnus, aut alter, ſed totum imperium, imo penè totus orbis cultior facit, laudet, iubet, poſtulat. Superant hæc omnia immanitatis crimina. Tantum impenſum eſt in leones, tigres, vrſos, hominum voratores, quantum in integros exercitus. Publica erant & alia, crudaque; monſtroſos partus ſine fraude necare, debiles ac mancos exponere. Seruitia reicula ad ludum, ad beſtias, ad metalla vendere. Sæuum ius dominorum in mancipia exercere.

Quanta mortibus prouinciarum tot beſtiæ captæ ſunt.

Senibus, & infirmis mancis beſtiæ illæ alebantur.

Magni laboris feras viuas capere.

Facilius magnum exercitum alere, quam tot leones, vrſos, tigres capere, & alere.

§. 11. Poſt publicam illam totius populi crudelitatem, parum eſt, quod de ſingulorum immanitate, & ſæuitia dici poteſt. De Auguſto conſtat, eum iam laſſa ſæuitie ferrum poſuiſſe. Tiberius aliud non fecit, quam vt carnificinam exhiberet. De Caligula Dio ita loquitur: *Quum autem Caius ſanguine expleri non poſſet, curabat vt quam plurimi inter ſe dimicarent, eoſque nonnunquam binos, interdum confertos etiam, tanquam in acie congredi iubebat, ita vt ſex & viginti Equites vno die caſi ſint. Tanta enim fuit eius crudelitas, vt cum defeciſſent damnati ad beſtias, nonnullos ex ea* turba

Singulorum crudelitas. Auguſti. Tiberij &c.

Digitized by Google

Beſtiariorũ ſpectatores [illegible] contemnit.

turba quæ in tabulis conſederat, corripi iuſſerit & beſtijs obijci, iiſque quo minus loqui poſſent, aut quenquam accuſare, linguas præcidi mandarit. Et Dione grauior Seneca libr. 3. de ira capit 19. *Modo C. Cæſar S[illegible] Papinium cui pater erat conſularis, Baſſum quæ[illegible] Procuratoris ſui filium, alios ſenatores & equites Romanos vno die flagellis cecidit, torſit, non quæ[illegible], ſed animi cauſa. Deinde adeo impatiens fuit d[illegible] ferenda voluptatis, quam ingens crudelitas ſine dilatione poſcebat, vt in Xyſto maternorum hortorum, qui porticum à ripa ſeparat inambulans, quoſdã ex [illegible] cum matronis atq; alijs ſenatoribus ad lucernã decolla[illegible]et. quid inſtabat? quod periculũ aut priuatum aut publicum vna nox minabatur? quantulum fuit lucem ex[illegible]are? denique ne ſenatores populi Romani ſoleatus occideret. Quam ſuperba fuerit crudelitas eius ad rem pertinet ſcire: quanquam aberrare alio poſſumus videri, & in deuium exire Sed hoc ipſum erit pars ir[illegible] ſuper[illegible] ſæuientis. Ceciderat flagellis ſenatores [illegible] ocit, vt dici poſſet, ſolet fieri: torſerat per om[illegible] quæ in rerum natura triſtiſſima ſunt, fidiculis, tabulis, [illegible], aculeo, igne, vultu ſuo. Ex hoc loco reſpondebitur magna in rem. ſi tres ſenatores, quaſi nequam mancipia, inter verbera & flammas diuiſit, homo qui de toto ſenatu trucidando cogitabat qui optabat, vt populus Romanus vnam ceruicem haberet, vt ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta, in vnum ictum,* & in vnum diem cogeret.

Patiuntur nobiles à matre odemus, quod facinus inſeruibus.

Caius optabat populo vnã ceruicem.

Sæuior Claudius non inſpectis elogijs. Nero quoque inter mollißima regni principia Britannico *venenum parat, lenti ſceleris impatiens.* Tac. lib. 13. poſtea in matrem, magiſtrum, Apoſtolus, in omnes ex æquo ſæuus eſt. Seuerus Antoninus per medicos mortem patri machinatur, ſed parum obſequentes mortuo parente, omnes trucidat, cum amicis paternis, ne vno quidem relicto. Sic ante Seuerus pater, omnes Nigri amicos trucidarat.

Epiſtola atrox tyran.

Quale portentum vnde iſta prodierunt? *Gallienus Veriano: Non mihi ſatisfacies, ſi tantum armatos occideris, quos & fors belli interimere potuiſſet. Perimendus eſt omnis ſexus virilis, ſi & ſenes atque impuberes ſine reprehenſione noſtra occidi poſſent. Occidendus eſt quicunque male contra me dixit, contra Valeriani filium, contra tot principum patrem & fratrem. Ingenuus factus eſt Imperator. Lacera, occide, concide: animum meum intelligere potes, mea mente iraſcere, qui hæc manu mea ſcripſi.* Ita Treb. in 30. tyrannis. Maximinus præter exercitam in Chriſtianos crudelitatem ex præfecto tironum proclamatus imperator, in ipſo exordio quatuor millia ex amicis Alexandri trucidauit. Deſcribit eius crudelitatem Iul. Capitolinus: *Sed inter has virtutes tam crudelis fuit, vt illum alij Cyclopem, alij Buſiridem, alij Scironem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem, vel Gygem vocarent. Senatus eum tantum timuit, vt vota in templis publicè, priuatimque, mulieres etiam cum ſuis liberis facerent, ne ille vnquam vrbem Romam videret. Audiebat enim alios in crucem ſublatos, alios animalibus nuper occiſis incluſos, alios feris obiectos, alios fuſtibus eliſos, atque omnia hæc ſine delectu dignitatis, quum videretur diſciplinam velle regere militarem: cuius exemplo ciuilia etiam corrigere voluit, quod non conuenit principi, qui velit diligi. Erat enim ei perſuaſum, niſi crudelitate imperium non teneri.*

Veteres crudelitates notatæ.

Et Capitolino conſentit Trebell. Poll. *Fuit tamen nimiæ crudelitatis in milites, nam & terna millia, & quaterna militum ſingulis diebus occidit.*

Quid mirũ [illegible] militibus occiſum Macrinum.

Macrinus grauis ſcelerum vltor, & iuſtus, niſi ipſe ſceleratiſsimus fuiſſet. Milites in cruces egit, bobus incluſit ob ſcortationem, tribunum ob permiſſas deſeri vigilias occidit, Mezentij ſupplicia repræſentauit.

Aurelianus Romam veniens, ſeditionem tanto cruore vltus eſt, vt funeribus penè repleuerit ciuitatem.

§. 12. Nunc oculos mentemque ad Rempublicam noſtram flectamus, cui ante omnia clementia, pœnarumque raritas, & parcitas conuenit. Omnino principem decet eſſe clementem, Vitam tibi, fortunaſque homines crediderunt, decet non fallere fidem tam multis fidelibus. Dictum eſt ab antiquo ſapiente: Alieno ſanguini parcas, vt tuo; Tibi dictum exiſtima, ô princeps, alieno ſanguini parce, vt Chriſti, ſi enim conſerui tui ſunt, & membra Chriſti, non poteſt eſſe ſanguis membrorum alienus à Chriſto. Decet omnes qui ſeruandis hominibus conſtituti ſunt, in omnes eſſe beneuolos, & in quos poſſunt beneficia conferre. Etiam ille qui nullius culpæ ſibi conſcius eſt, nihil pulchrius eſſe ſibi ducat, quam multarum rerum veniam dare, nullius petere. Qui vero & ij ſe habet, quod debeat ignoſci, ſine ſummo opprobrio, non poteſt in alios eſſe crudelis.

Imitare hac quidem in re Deum, qui in omnes beneficus eſt. *Videmus* (inquit S. Cyprianus de bono patientiæ) *inſeparabili æqualitate patientia, nocentibus & innoxijs, religioſis & impijs, gratias agentibus & ingratis Dei nutu tempora obſequi, elementa famulari, ſpirare ventos, fontes fluere, grandeſcere copias meſſium, fructus miteſcere vinearum, exuberare pomis arbuſta, nemora frondeſcere, prata florere. Et cum crebris, immò continuis exacerbetur offenſis Deus, indignationem ſuam temperat, & præſtitutum ſemel retributionis diem patienter exſpectat. Cumque habeat in poteſtate vindictam, mauult diu tenere patientiam; ſuſtinens ſcilicet clementer & differens, vt ſi fieri poteſt, multum malitia protracta aliquando mutetur, & homo in errorum ac ſcelerum contagione volutatus, vel ſero ad Dominum conuertatur ipſo monente, & dicente: Nolo mortem morientis, tantum vt reuertatur, & viuat.*

§. 13. Sic homo, in hominum adiutorium natus eſt, & præter naturam etiam, principis officium hoc ipſum requirit. Eadem mente Seneca de Clement. libr. 1. capit. 5. *Magnam fortunam, magnus animus decet: qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, illam quoque infra terram deducit. Magni autem animi eſt proprium, placidum eſſe, tranquillumque, & iniurias atque offenſiones ſuperne deſpicere. Muliebre eſt, furere in ira: ferarum verò, nec generoſarum quidem præmordere, & vrgere proiectos. Elephantes leoneſque tranſeunt, quæ impulerunt: ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet regem ſæua, & inexorabilis ira: non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcendo exæquat: at ſi dat vitam, ſi dat dignitatem, periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli niſi rerum potenti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur, nunquam niſi inferiori datur. Seruare, proprium eſt excellentis fortunæ: quæ nunquam magis ſuſpici debet, quam cum illi contingit idem poſſe quod dijs, quorum beneficio in lucem edimur, tam boni quam mali.*

Clementia propria hominis eſt.

§. 14. Chriſtiani principes, vt diem reſurrectionis, aliaque feſta ſanctiſsimæ religionis relaxatione vinctorum celebrare ſolent, vt qui [illegible] in ſqualore, & tenebris verſentur, redemptionis tamen aliqua luce, & fructu lætentur, ſic Conſtantinus magnus multa præſidia in

Chriſtianorum principum clementia.

ſanctis Eccleſijs eſſe voluit afflictis. Nec principes boni natalem cruentum amphitheatrali laniena agent; cur enim tot moriantur die qua tu natus es? Sed beneficentia amabilem, expectatumque populis efficient, Conſtantinus propter Criſpum natum, propter Helenæ partum omnibus indulſit, præter veneficos, homicidas, adulteros, hac mente ſi princeps fuerit, quanta vota futura pro filiorum eius incolumitate putabimus?

Tanto autem eſt in Republica, magiſtratibuſque clementia, quo latius patet, materiamque habet maiorem. Idquoque docet optimus clementiæ, ſed diſcipuli crudeliſsimi magiſter Seneca libr. 1. capit. 5 *Parcendum itaque eſt etiam improbandis ciuibus, non aliter quam membris languentibus, & ſi quando miſſo ſanguine opus eſt, ſuſtinendum eſt, ne vltra quam neceſſe ſit incidas. Eſt ergo, vt dicebam, clementia omnibus quidem hominibus ſecundum naturam, maxime tamen decora imperatoribus: quanto plus habet apud illos quod ſeruet, quantoque in maiore materia apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas? Principum ſæuitia, bellum eſt. Cum autem virtutibus inter ſe ſit concordia, nec vlla altera melior aut honeſtior ſit: quædam tamen quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil eſt. Quid enim maius, aut fortius, quam malam fortunam retundere. Hæc tamen magnanimitas, in bona fortuna laxiorem locum habet, meliuſque in tribunali, quam in plano conſpicitur. Clementia in quamcumque domum peruenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit ſed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enim eſt mirabilius, quam eum cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſententiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quem nemo interrogaturus eſt, imo ſi vehementius excanduit, nec deprecaturus quidem, ipſum ſibi manum inijcere, & poteſtate ſua in melius placidiuſque vti?* Sed rarum eſt, etſi enim vni aliquando parcitur, multis tamen millibus, mors iniuſta infertur.

Crudelium multitudo ſolitudine triſtior eſt.

Heu quoties defleuit iſta, manſueta Chriſtianorum pietas? Cyprian. Epiſt. 2. *Cerne tu itinera latronibus clauſa, maria obſeſſa prædonibus, cruento horrore caſtrorum bella vbique diuiſa: madet orbis mutuo ſanguine, & homicidium cum admittunt ſinguli crimen eſt, virtus vocatur cum publicè geritur: impunitatem ſceleribus acquirit non innocentiæ ratio, ſed ſæuitiæ magnitudo. Iam ad vrbes ipſas oculos tuos atque ora conuertas, celebritatem offendes, omni ſolitudine triſtiorem. Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum ſanguis oblectet. Impletur in ſuccum cibis fortioribus corpus, & aruinæ toris membrorum moles robuſta pingueſcit, vt ſaginatus in pœnam carius pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem, & vt quis poſſit occidere peritia eſt, vſus eſt, ars eſt: ſcelus non tantum geritur, ſed & docetur: quid poteſt inhumanius, quid acerbius dici? Diſciplina eſt, vt perimere quis poſſit: & gloria eſt, quod perimit. Quid illud oro te, quale eſt, vbi ſe feris obijciunt, quos nemo damnauit? ætate integra, honeſta ſatis forma, veſte pretioſa, viuentes iuuenes in vltroneum funus ornantur, malis ſuis miſeri gloriantur: pugnant ad beſtias, non crimine, ſed furore ſpectant filios ſuos Patres. Frater in cauea eſt, & ſoror præſto eſt.*

Tertullianus verò libro de ſpectaculis hæc perſequitur, capit. 21. *Et qui ad cadauer hominis communi lege defuncti exhorret, idem in amphitheatro peroſa & diſsipata, & in ſuo ſanguine ſqualentia corpora patientiſsimis oculis deſuper incumbat. Imo qui propter homicidæ pœnam probandam ad ſpectaculum veniat, idem gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat inuitum. Et qui inſigniori cuique homicidæ leonem poſcit, idem gladiatori atroci petat rudem, & pileum præmium conferat. Illum verò confectum etiam amoris ſpectaculo repetat, libentius recognoſcens de proximo, quem voluit occidere de longinquo, tanto durior, ſi noluit.*

Igne & ferro in ... cognat.

Quam ſuorum principum, quam tyrannorum crudelitatem accuſare poſſunt, qui ſic viuunt? Cai vocem exhorreſcitis, cum populo Romano vnam ceruicem optat. Omnes ciues Caiani eſtis, nihil eſt vobis homine vilius, in cuius ſanguine duntaxat ſpectaculum quæritur. Homo hominem non iratus, non timens, non ſperans, nihil expetens, ſed tantum ſpectaturus occidit. Nec vno ictu mors vna defungitur, non gladio dolor decipitur, qui antequam ſentiatur, peremit, ſed laceratio, & viſceratio, morientis palpitatio, delitiæ ſunt ſpectantium. Damnabant illa ſpectacula ipſi qui furebant. Seneca epiſtol. 95. *Non priuatim ſolum, ſed publicè furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes: quid bella, & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit, & iſta quam diu furtim, & à ſingulis fiunt, minus noxia, minuſque monſtroſa ſunt: ex ſenatuſconſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & publicè iubentur, vetita priuatim. Quæ clam commiſſa capite luerent, eadem quia paludati fecêre, laudamus. Non pudet homines, mitiſsimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit. Aduerſus tam potentem explicitumque latè furorem operoſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi virium ſumpſit, quantum his, aduerſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum: non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paululum diſceſſerat.*

Homo ſpectaculi cauſa occiditur.

Publicus furor.

Priuatum delinquentium ...

§. 15. Optime ô Seneca, publicè furitis, crudelitas enim illa publica erat, & non modo erat in amphitheatro, ſed magiſtratibus aut lege, aut conſuetudinibus, aut placendi ſtudio demandata. Tiberium, Caium Neronem, Claudium, Domitianum, Seuerum, Commodum accuſatis, in aliquos ſenatores equiteſque metu, vel odio, vel animi cauſa ſæuos. Quid vero de ſe illi alienæ crudelitatis accuſatores ſtatuent, qui tantum ſanguinem innoxiorum ſuis voluptatibus indulſerunt? Quid iuſtius eſt, quam illos ſanguinariorum principum obijci feritati, qui tot auctoratorum millia verſo pollice mori iuſſerunt? Quid mirum, vigilante vindice Dei oculo, ita eos mori, vt ſentiant ſe mori, qui ſæpe hoc atrox ingeminarunt; *Repete*. Non ignorarunt ſanguinariam ſuam immanitatem cæca gentilitas, ſed amauit. Itaque pleni omnes homicidio, exuti hominem, induti animum beluinum, non vulgariter feri, ſed omnis feritatis victores, Nam belluæ à ſuo genere abſtinent, & raro plus mordent, quam edunt. Hi autem homicidio, non alterius generis cæde, & ſine vllo ſuo compendio gaudebant. Itaque & tales non hoſtes modo, ſed Imperatores ſuos experti ſunt.

Lege crudelitas iuſſa.

Tot millia morti gaudens & ... cum crudelitate.

Crudelium voluptas propria ...

§. 16. Tibi vero, ô Reſpublica, miſericordiam, manſuetudinem, clementiam commendo, ſi quis hominum miſerijs delectatur, eum miſerû eſſe iube. Iubemur eſſe miſericordes ſicut pater noſter cœleſtis miſericors eſt: minatur Deus non

Doleat qui alieno ... delectatur.

conſecu-

conſecuturos miſericordiam, qui proximo eam non præſtiterint. Miſericordia omnibus ſacrificijs antefertur, hæc proximo exhibenda docetur Pſal.112.5.9. Prouerb.11.17. & 14.21. & 15.27. & 21.2.13. & 19.7. & 25.21. 29.7. Oſeę 6.11. Mich.6.8. Zach.7.9. Matth.5.7. & 12.13. & 10.33. & 25.41. Galat.6.12. Itaque non modo firma voluntas ſuccurrendi, & hominum miſerias ſubleuandi, captiuos redimendi, tenuiores locupletandi, eſt laudatiſsima, & vt Cicero ait, *magni, & grauis viri,* ſed etiam molliſsima illa animi teneritudo, qua alienis malis afficimur, ſi recta ratione gubernetur, inſigne eſt inſtrumentum beneficentiæ, & ſolatium humanis malis à miſericordiſsimo Deo filiorum ſuorum pectoribus incluſum, nam & miſeros ex condolentium affectibus conſolationem capere videmus. Ideo

Solatium miſeris eſt amicorum commiſeratio.

—Molliſsima corda
Humano generi dare ſe natura fatetur,
Quæ lacrymas dedit: hæc noſtri pars optima ſenſus
Plorare ergo iubet cauſam dicentis amici,
Squaloremque rei, pupillum ad iura vocantem
Circumſcriptorem, cuius manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.
Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans
Et minor igne rogi, quis enim bonus, aut face dignus
Arcana, qualem Cereris vult eſſe ſacerdos,
Vlla aliena ſibi credat mala? ſeparat hoc nos
A grege mutorum, atque ideo venerabile ſoli
Sortiti ingenium, diuinorumque capaces.
Atque exercendis, capiendiſque artibus apti
Senſum à cæleſti demiſſum traximus arce.
Cuius egent prona & terram ſpectantia mundo.
Principio indulſit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque; mutuus vt nos
Affectus petere auxilium, & præſtare iuberet:
Diſperſos trahere in populum migrare vetuſto
De nemore & proauis habitatas linquere ſyluas:
Aedificare domos, laribus coniungere noſtris
Tectum aliud, tutos vicino limine ſomnos
Vt collata daret fiducia: protegere armis
Lapſum, aut ingenti nutantem vulnere ciuem:
Communi dare ſigna tuba, defendier iiſdem
Turribus, atque vna portarum claue teneri.
Sed iam ſerpentum maior concordia: parcit
Cognatis maculis ſimilis fera, quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam: ſæuis inter ſe conuenit vrſis
Aſt homini ferrum lethale incude nefanda
Produxiſſe parum eſt, cum roſtra & ſarcula tantum
Aſſueti coquere, & marris ac vomere laſsi
Neſcierint primi gladios excudere fabri.

Lacrymæ & molle cor præſtantiſsima naturæ opera.

Soli homini indita miſeratio.

Mutuus affectus à natura eſt.

Belluis mutua pax eſt.

Cauſa inditæ humanitatis eſt, quia nullum animal à natura eſt amantius ſui generis, quam homo. Brutorum *στοργή*, & in prolem affectus adulto fœtu exoleſcit, nec vllus cognationis reſpectus. Deinde quia hominum plerique venia indigent, debet ſuæ naturæ benignus eſſe homo. Seneca lib.1. de clementia cap.6. hac ex Neronem ad clemétiam hortatur. *Peccauimus omnes: alij grauia, alij leuiora, alij ex deſtinato, alij forte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alij in bonis conſilijs parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, ſed vſque ad extremum æui delinquemus. Etiam ſi quis tam bene purgauit animum, vt nihil obturbare eum amplius poſsit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit.*

Hominis in homines amor naturalis & perpetuus. ſi ... Bellua.

Hac cauſa Titus facile etiam grauia condonauit. *Duos* (inquit Tranq. cap. 9.) *patricij generis conuictos in affectatione imperij, nihil amplius quam vt deſiſterent monuit, docens principatum fato dari: ſi quid præterea deſiderarent, promittens ſe tributurum.*

§. 17. Verum præcipuum eſt quod ad clementiam incitare omnes magnopere oportet, quod per eam amor, ex amore ſecuritas naſcitur. Ex crudelitate odium, & timor, ex odio inſidiæ, ex timore fuga, & cum ſperat victoriam, ſeditiones, & bella naſcuntur.

Crudelitas timorem, odium, fugam, ſeditionem mouet.

Quantum amoris conciliet clementia principum, & Reipublicæ, vniuerſum genus humanum vna voce clamat. Demonſtrat hoc ſuo principi Senec. li.1. de clement. cap.3. *Illius demũ magnitudo ſtabilis, fundataque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quam pro ſe ſciunt; cuius curam excubare, pro ſalute ſingulorum, atque vniuerſorum quotidie experiuntur; quo procedente, nõ tanquam malum aliquod, aut noxium animal è cubili proſiluerit, diffugiunt, ſed tanquam ad clarum, ac beneficum ſidus certatim aduolant, obijcere ſe pro illo, mucronibus inſidiantium paratiſsimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam, iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum eius nocturnis excubiis muniunt, latera obiecti, circumfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt, non hic eſt ſine ratione populis, vrbibuſque conſenſus ſic protegendi armandique reges, & ſe ſuaque iactandi quocumque deſiderauerit imperantis ſalus.*

Et cap. 13. *E contrario is cui curæ ſunt vniuerſa, quanquam alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reipublicæ partem, tanquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora; etiam ſi ex vſu eſt animaduertere, oſtendens quam inuitus aſpero remedio manus admoueat: in cuius animo nihil hoſtile, nihil efferum eſt. Qui potentiã ſuam placide, ac ſalutariter exercet, approbare imperia ſua ciuibus cupiens: felix abundè ſibi viſus, ſi fortunam ſuam publicauerit, ſermone affabilis, acceſſuque facilis, vultu, qui maxime populos demeretur, amabilis, æquis deſiderijs propenſus, & iniquis acerbus, à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur.*

§. 18. Eſt tamen potentior crudelitas ad odiũ, quam ad amorem clementia. Duos vetus Roma pene clementes vidit principes, Germanicum, quem Cæſarem habere non metuit, & Titum, quem diu retinere non potuit, de Germanico clementiſsimo ita Tacit. ann. 2. *Neque multo poſt extinguitur ingenti luctu prouinciæ, & circumiacentium populorum. Indoluere exteræ nationes, regeſque: tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes, viſu ve, & auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem, & grauitatem ſummæ fortunæ retineret, inuidiam, & adrogantiam effugerat. Funus ſine imaginibus, & pompa, per laudes, & memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erant, qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interijt, Magni Alexandri fatis adæquarent. Nam vtrumque corpore decoro, genere inſignis, haud multum triginta annos egreſſum, ſuorum inſidijs externas inter gentes occidiſſe. Sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, vno matrimonio, certis liberis egiſſe: neq; minus prælatorem, etiam ſi temeritas abfuerit, præpedituſque ſit, perculſus tot victorijs Germanias ſeruitio premere: quod ſi ſolus arbiter rerum, ſi iure, & nomine regio fuiſſet, tanto promptius aſſecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, cæteris bonis artibus præſtitiſſet.*

Clementia amoris illectamentum.

Germanicus Alexandro prælatus.

Vera laus quam causa amor & mortuos.

De Tito Suet.cap.12. *Exceßit in eadem qua pater villa, idibus Septembris, poſt biennium, ac menſes duos, dieſque IX. quam ſucceſſerat patri, altero, & quadrageſimo ætatis anno. Quod vt palam factum eſt, non ſecus atque in domeſtico luctu, mœrentibus publicè cunctis, ſenatus priusquam edicto conuocaretur, ad curiam cucurrit: obſeratiſque adhuc foribus, deinde apertis, tantas mortuo gratias egit, laudeſque, quantas congeßit ne viuo quidem, vnquam, atque præſenti.*

His aliorum exitus comparabis; mirabilius eſt de Tito, qui initio imperans, occulte crudelis fuerat, ſed vt maius odium conciliaret; ſic enim Suet.c,6 *Egitque aliquanto inciuilius, & violentius.*

Titi crudelitas callida.

Siquidem ſuſpectißimum quemque ſibi, ſubmißis qui per theatra & caſtra, quaſi conſenſu ad pœnam depoſcerent, haud cunctanter oppreßit. In his Aulum Cæcinam conſularem virum, vocatum ad cœnam, ac vixdum triclinio egreſſum, confodi iußit, ſane vrgente diſcrimine, cum etiam chirographum eius, præparatæ apud milites coniurationis, deprehendiſſet. Quibus rebus, ſicut in poſterum ſecuritati ſatis cauit, ita ad præſens plurimum contraxit inuidiæ: vt non temere quis, tam aduerſo rumore, magiſque inuitis omnibus tranſierit ad principatum.

Verum id poſt correxit, & magnum ſui deſiderium reliquit. Non ita in morte Tiberij: *Morte eius ita lætatus eſt populus,* (ait Suet. cap. 75.) *vt ad primum nuntium diſcurrentes, pars Tiberium in Tiberim trahi clamitarent, pars terram matrem, deoſque manes orarent, ne mortuo ſedem vllam niſi inter impios darent, alij vncum, & Gemonias, cadaueri minarentur, exacerbati ſuper memoriam priſtinæ crudelitatis, etiam recenti atrocitate.*

Tiberij crudelis mors gratißima cunctis.

De Neronis nece tantum gaudium exſtitit publicè, vt plebs pileata tota vrbe diſcurreret. Suet.cap. 57. Vitellius vinctis pone terga manibus, laniata veſte, fœdum ſpectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante, deformitas exitus, miſericordiam abſtulerat: *inter magna rerum, verborumque ludibria, per totum viæ ſacræ ſpatium, reducta coma à capite, ceu noxij ſolent, atque etiam mento mucrone gladij ſubiecto, vt viſendam præberet faciem, neue ſubmitteret, quibuſdam ſtercore & cœno inceſſentibus, alijs incendiarium, & patinarium vociferantibus, parte vulgi corporis etiam vitia exprobrantibus, erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerunque ex vinolentia, venter obeſus, alterum femur ſubdebile, impulſu olim quadrigæ, cum auriganti Caio miniſtratorem exhiberet, tandem apud Gemonias minutißimis ictibus excarnificatus atque confectus eſt, & inde vnco tractus in Tiberim.*

Exitus crudelitatis.

Domitianum occiſum ſenatus adeo, vt Suet.ca.23. *lætatus eſt, vt repleta certatim curia, non temperaret, quin mortuum contumelioſißimo, atque acerbißimo acclamationum genere laceraret: Scalas etiam inferri clypeoſque, & imagines eius coram detrahi, & ibidem ſolo affligi iuberet, nouißime eradendos vbique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret.*

De Maximinis, Commodo, alijs taceo, multa etiam poſt mortem ludibria experti ſunt. Quomodo tuti ſunt, aut ſecuri, quod tanto odio omnes proſequuntur.

§. 19. Quanquam nonnulli eò veſaniæ peruenerint, vt in ore habeant oderint, dum metuant, ſecuritatem tamen nullam multorum cædibus conſequantur. Machiauellus principum peſſimus conſiliarius, in ſuo principe cap. 17. ita docet. *Iam ad alia eorum quæ ſupra recenſuimus deuenientes, vnicuique principi optabile foret, vt clemens, non crudelis haberetur: nihilominus cautio adhibenda eſt, ne hac abutatur clementia. Valentinus inhumanus exiſtimabatur: eius tamen inhumanitas totam Flaminiam in integrum reſtituit, eamque in vnum collegit, atque ad pacem, & fidem redegit. Quod ſane ſi probe conſideretur, Florentino populo deprehendetur illum mitiorem fuiſſe: qui vt crudelitatis nomen effugerent, ſinerunt Piſtorienſium vrbem euerti. Parui itaque ducat princeps ſæuitiæ nomen, quo concordes ſuos in fide retineat. Paucißimis enim exemplis clementior erit, quam qui nimia lenitate permittunt, vt rerum perturbationes ſequantur: vnde cædes, aut rapinæ naſcantur.*

Hoc conſilio omnibus aduerſis

In vniuerſum melius eſſe putat metui, quam amari. Verum longe fallitur, nam metus qui ex crudelitate eſt, ſemper odium habet adiunctum; metus improborum qui ex iuſtitia principis eſt, & bonorum reuerentia; quia odio caret, perniciofus non eſt. In metu bonorum, odioque, nulla eſt principis ſecuritas. Omnium odia irritat, ſi in paucos ſæuit. Auguſtus dum ſæuit, multas conſpirationes paſſus eſt, nec enim eorum conſpiratione caruit, quos pudor ſit rem tantam auſos. Sed cum ad clementiam ſe retulit, ſecurus vixit. Liuiæ hoc conſilium fuit, cuius apud Dionem oratio eſt, & apud Senecam lib. 1. cap 9. de clementia, compendium: *Admitte, inquit, muliebre conſilium. Fac quod medici ſolent: qui vbi vſitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profeciſti: Saluidienum Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Muræna, Murænam Cæpio, Cæpionem Egnatius, vt alios taceam, quos tandem auſos pudet: nunc tenta quomodo tibi cedat clementia.*

Metus principis ... metus ... adiunctus ...

Ille Cinnæ ignouit, conſulatum dedit, fideliſsimum habuit. Et ex vero cauit, luxurioſiſsimi Cæſaris, luxurioſus eques, Ouidius:

Diuitiis etiam multos, & honoribus auctos
Vidi qui tulerant in caput arma tuum.

Iuſti ... ementi ... crudelium.

Hac enim (ait Senec. cap .10. lib.1 .de clem.). *Clementia ad ſalutem, ſecuritatemque perduxit; hæc gratum, ac fauorabilem reddidit; quamuis nondum ſubactis Reipublicæ ceruicibus manum impoſuiſſet, hæc hodieque præſtat illi famam, quæ vix viuis principibus ſeruit. Deum eſſe, non tanquam iußi credimus. Bonum principem Auguſtum, & bene illi conueniſſe parentis nomen, fatemur.*

§. 20. Quæ ergo clementia verè in principem conuenit? Ea, quam falſo Neroni ſuo ſe aſſinxiſſe Seneca ſentit, cap.11. *Hæc eſt Cæſar clementia vera, quam tu præſtas, quæ non ſæuitiæ pœnitentia cœpit nullam habere maculam, nunquam ciuilem ſanguinem fudiſſe. Hæc eſt in maxima poteſtate, veriſsima animi temperantia, & humani generis incomprehenſibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate ingenij, non priorum principum exemplis corruptum, quantum in ciues ſuos liceat, experiendo tentare, ſed hebetare aciem imperij ſui. Præſtitiſti Cæſar, ciuitatem incruentam, & hoc, quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani miſiſſe, eo maius eſt, mirabiliuſque, quod nulli vnquam citius gladius commiſſus eſt. Clementia ergo non tantum honeſtiores, ſed tutiores præſtat, ornamentumque imperiorum eſt, ſimul certißima ſalus: cum reges conſenuerint, liberiſque, ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum execrabilis, ac breuis poteſtas eſt, quid intereſt inter tyrannum, & regem? Species enim ipſa fortunæ, ac licentia par eſt, niſi quod tyranni voluptate ſæuiunt, reges non niſi ex cauſſa, ac neceßitate.*

Falſa omnino laus nec occulta Senecæ mendacium; Initio, Silano proconſuli inter e[illegible] tum venenum. *Ibatque in cædes* [illegible]

Burrhus, & Annæus Seneca obuiam iſſent. Certe Britannici inter epulas venenum, & ſubitum funus, aliaque crudelitatem arguebant. *In munimentum non ſatis habet arma, ſeu potius ad ornamentum pius* princeps, & humanus. Mamertinus in Paneg. Iuliani. Arma igitur, & iuuenes cum gladijs, atque pilis, non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam imperatoriæ maieſtatis ſolennis ornatus. Quid enim illis opus eſt, cum ſis firmiſsimo muro ciuici amoris obſeptus?

[*Arma ſunt ... maieſtatis ... principis.*]

Tyrannus è contrario nulla arma ſecurus aſpicit. Experientia ita loquitur Thyeſtes:

Dum celſus ſteti,
Nunquam pauere deſtiti, atque ipſum mei
ferrum timere lateris.

Magna odia nunquam ferro compeſcet, cuſtodes in ſe ſuos vertit:

Timet timentem, metus in auctorem redit.

Plutarchus eximie ad principes omnes; Τῶν γὰρ ἔστι δεδίασιν οἱ βασιλεῖς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων, οἱ δὲ τυράννοι τοὺς ἀρχομένους. διὸ τῇ δυνάμει τὸ δέος συναύξουσι. πλειόνων γὰρ ἄρχοντες, πλείονας φοβοῦνται. *Reges contra, pro ſubditis, tyranni ſubditos timent: quorum potentia ſi creſcit, etiam metus creſcit. Et cum pluribus imperant, plures timent.*

[*Magnitudinem imperij timor ... ſequitur.*]

Errat (Senec. lib. 1. cap. 19. de clem.) *enim ſi quis exiſtimat tutum eſſe ibi regem, vbi nihil à rege tutum eſt. Securitas, ſecuritate mutua paciſcenda eſt. Non opus eſt extruere in altum editas arces, nec in aſcenſum arduos colles emunire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris, turribusq́; ſepire: ſaluum regem, in aperto clementia præſtabit. Vnum eſt inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius eſt, quam viuere optantibus cunctis, & vota non ſub cuſtode nuncupantibus? ſi paullum valetudo titubauit, non ſpem hominum excitari, ſed metum? nihil eſſe cuiquam tam pretioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui commutatum velit? omne quod illi contingit, ſibi quoque euenire deputet. In hoc aſsiduis bonitatis argumentis probauit, non Rempubl. ſuam eſſe, ſed ſe Reipublicæ.*

Et cap. 26. *Crudelitatem priuatorum, ſeruiles quoque manus, ſub certo crucis periculo, vltæ ſunt: tyrannorum gentes populique, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, exſcindere aggreſsi ſunt. Aliquando ſua præſidia in ipſos conſurrexerunt, perfidiamque, & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipſos exercuerunt. Quid enim pot eſt ab eo quiſquam ſperare, quem malum eſſe docuit? non diu paret nequitia, nec quantum iubetur, peccat.*

Nemo ſe fallat, experimenta omnium regnorum docuerunt, fidiſsimam eſſe cuſtodiam reipublicæ, clementiam principis.

Cauſa eſt, quia manſueto, benigno, amanti ciuium, omnes ſe libenter ſubmittunt, omnia ſua credunt, crudelem omnes auerſantur. Principis crudelitatem, vt publicam luem, vt inſanabilem morbum fugiunt, omnes ſubditi, ſtare ſub ictu ſe indigne ferunt. Omnes quaſi in cuſtodia libera detinentur, & carcerarium eſſe principem, carnificemque arbitrantur; cum primo ſpes apparet, in libertatem ſe vendicant. Nec cædibus hoſtiũ, quamuis multi cadant, ſecuritas paratur. Qui enim ſuperſunt, acrius oderunt, latebris enim & ignoratione tutos ſe arbitrantur. Deinde nemo omnium hominum adeo pene eſt ſolitarius, vt non cognatos, affines, amicos habeat, omnes illos in ſuum odium, princeps crudelis irritat, ideoque ſæuiendo auget numerum inimicorum: Recte obiectum eſt tyranno, qui inimicos omnes occidiſſe gloriabatur: *Non etiam eorum liberos occiſos, eos vindices ſupereſſe.* Nemo ſuum vnquam occidit ſucceſſorem, nemo vltorem. Latet ille inter millia adulantium: Eſt enim hoc admirabile, pleroſque qui crudeliter imperarunt, ab illis quos fidiſsimos arbitrati ſunt, trucidatos eſſe. Id cum fit admirantur omnes. Brutus Cæſarem, Macro Tiberium, Chærea Caium interemit. At ita fieri neceſſe eſt; omnes oderunt, ſuſpecti de medio tolluntur, amici ſoli vindices eſſe poſſunt.

[*Nunquam inimicos qui, quam omnes occidat quam vindices, eodem nomes parat.*]

§. 21. Nunc etiam de modo clementiæ dicendum eſt, ea enim eſt ſalutari ſeueritate temperanda. Neque enim medicum laudaris, qui dulcibus potionibus, mollibuſque fomẽtis mala illa circumligat, quæ ferrum, ignemque poſtulant. Scalpello, & vſtorio, cum neceſsitas exigit, vtatur; modo ne vltra morbum, graſſetur medicina. Sæpe dolentius vulnera curantur, quã fiunt: Crudelior eſt latrocinio, carnificina hippocratica, cum

Exceſsit medicina modum.

[*Clementia ſalubri ſeueritate moderate temperanda.*]

Magiſtratus clementis eſt, priuatas iniurias negligere. Digna immortalitate illa vox: *Rex Franciæ non vlciſcitur iniurias ducis Aurelianenſis.* Magno ad hoc opus eſt animo, ne qui par pari moleſtus fuit, à potentiore opprimatur. Et ſane plerique cum magnis honoribus, & inſperatis elati ſunt, oderunt eos, à quibus ſe humiles, & abiectos cognitos eſſe intelligunt. Vitellius creditores ſuos iam imperator omnes fraudauit, coactos reddere tabulas contractuum, nam ſalutem ſe pro pecunia reddere iactabat, latrocinante plane animo, quaſi creditoribus mortem inferre iuſtitiæ pars eſſet, hoc eius dicto in vulgus ſparſo ingens omnium odium eſt excitatum, quo breui deflagrauit. Tiberium ſeceſſus exaſperauit, crudeliorque fuit, quod priuatum multi contempſerant. Idcirco & dicterijs materiam præbuit.

[*Proprias iniurias condonet publicas puniat.*]

[*Sordida Vitellij crudelitas.*]

Regnabit ſanguine multo,
Quiſquis ab exilio venit ad imperium.

§. 22. Illuſtrior eſt clementia, quæ in principis iniurijs condonandis lenis eſt, quam illa, quæ ſcelera in Rempublicam commiſſa ignoſcit, vel diſsimulat. At contra frequenter euenit. Hoſtibus prouinciarum extrema carpentibus, præſidibus auaris, diſsidiorum auctoribus, multi minus iraſcuntur, quam leui ioco, aut negligentiæ. Seuerus cum ouans Romam ingrederetur, quadraginta conſulares, & imperio idoneos neci dedit, fictis, leuiſsimiſque cauſis. Multi occiſi, quod in nomen iocati eſſent, quod *vere Seuerum, vere imperatorem nominis ſui, & Sullam punicum appellaſſent.* Ita Spartian. *Profectus dehinc ad bellum Parthicum eſt, edito gladiatorio munere, & congiario populo dato. Multos inter hac cauſis, vel veris, vel ſimulatis occidit. Damnabantur autem plerique cur iocati eſſent, alij cur tacuiſſent alij cur pleraq́; figurata dixiſſent, vt eſſet imperator vero nominis ſui, vere pertinax, vere ſeuerus.*

[*Damna publica negligens, ad priuata nimia inardeſcens.*]

Quid verò illi facies, qui ſeruo, quod ſerius calidam attuliſſet, trecentas plagas imponi iuſsit? Qui miſerum in venatione, quod Spartanum canem morſu appetitus ante tempus dimiſit, fuſtibus occidit? Quanto clementius Auguſtus, qui in ſe, ac domum ſuam iacta conuitia contempſit? Quanto melius Theod. Arcad. Hon. AAA. edixerunt, *ne, ſi quis modeſtia oblitus, imperatori maledixiſſet, pœna ſubiugaretur?*

[*Apud quoſdam grauior in venatione error, quam vrbem incendiſſe.*]

§. 23. Magno iudicio exercenda eſt in publicum clementia, ne ſi abſque iudicio, & ratione ſceleratis impunitas oſtentetur, iniurijs obnoxii

[*Manſuetudo ... ciues ... in hoc [illegible].*]

noxii reddantur infirmiores, audacia facinoroſorum alatur, atque ea cauſa Reſpublica detrimentum patiatur. Tam enim nocet, qui malo inſanabili parcit, quam qui integra abſcindit. Non igitur regem Indum imitabitur princeps ſapiens, cuius regnum, iudiciorum lentitudine latronibus refertum narratur. Theſaurus rerum Indicarum ſic exponit, T.3.lib.2.cap.27. *Biſnagenſis rex aquo in maleficos lenior eſt, eoſque caſtigari vetat. Hinc mira paſſim toto regno, & effrenis licentia, etiã in regiam maieſtatem inſolentium. Miſerat nuper magnus Mogor ad eum legatos, ſimul & equos aliquot præſtantiſſimos, aliaque pretioſa munera; hæc cum à quopiam ſubditorum, cum equorum nobiliſſimo clam per viam eſſent ſublata, nulla ipſe in facinus inſolens pœna animaduertit, equum dumtaxat reddi iuſſum legato dedit.* Neque clemens vox Neronis fuit, ſed ſtulta immanitatis obuelatio; cum enim damnatorum ſubſcriptio peteretur. *Quam vellem,* inquit, *neſciſſe literas.* Vtinam venena, & truculenta verba neſciſſes. Sed tamen & hoc inconſultum dictum. Reorum ſupplicia, & manſuetudo principis non pugnant. Meliore animo, ſed blando magis quam recto, Antoninus Philoſophus oratione ſe ad clementiam obligauit *Abſit, vt me tenente principatum, veſtrum quiſquam, meo, veſtroque decreto, capite damnetur.* Nimia indulgentia, nimia impunitas inducit grandia ſcelera, & cogit tandem derepente principem eſſe crudelem.

Fucata clementia parricida.

Lentitudo nimia cum ſontibus extra modum ſeueritatibus, in crudelitatem deſinit.

§. 24. Ne ludibria addat occiſis. Hæc enim horrorem incutiunt, quaſi morte contentus non fuerit. Seuerus Albini caput patibulo affixit. Barbari hoſtis cranium auro incluſum epulis admouebant, & pro ſcypho vtebantur. Neque ſemper à Chriſtianis abfuit illa feritas. Cremenſium capitibus, Germani milites, vt pila ludebant: Cremenſes Germanos membratim diſſecabant, innumera ſunt exempla. Verum magna infamia iſta committuntur. Amarior eſt morte ipſa, contra morientem inſultatio.

Pœnitus odio ne proſequatur.

§. 25. Vocem etiam crudelem emiſiſſe, crimini datur. Quia beluinum animum indicant. Quales illæ: *Ita feri, vt mori ſe ſentiat. Nondum mecum redij in gratiam. Antidotum aduerſus Cæſarem? Quare non libenter moritur? Repete. Vtinam omnes vnam ceruicem haberetis: Vtinam frater viueret. A caluo ad caluum.* Hæc enim ita vulgantur, vt periculoſiſſima odia excitent, cum homines ſint natura ſua, à crudelitate abhorrentes nam & hiſtorici, qui multorum clariſſimorum neces prætereunt, illa tamen immanitatis indicia literis conſignant. Non ignorabat illud Iulius, cum enim oppreſſa patria, eius patrimonium, hoc eſt ærarium depecularetur, quæſtori reſiſtenti mortem minatus eſt; eu admiranti; Cæſar inſit, *ſibi facilius eſſe hoc facere, quam dicere.* Nutu, abſens, quaſi inſcius facere poterat, ſine opinione crudelitatis, quæ ſtante adhuc altera parte exitioſa erat, voce iubere non poterat. Octauium ſane deteſtabilem fecit, horrenda vox: Tranquillus ita reſart: *Peruſia capta, in plurimos animaduertit, orare veniam, vel excuſare ſe conantibus, vna voce occurrens: moriendum eſſe.*

Cum grauia ſuppliciaocciſorum neceſſitas, lenibus ea verbis decorant.

Iulio vtis facilius occidere, quã iubere.

§. 26. Præcipuè caueat, ne ſæuitiæ iuncta ſit perfidia, vel illuſio. Maximinus præfectus, cum promiſiſſet, ſe nullum igne, vel ferro perempturum, plumbo contundi iuſsit, Irridens ſimpliciũ credulitatem. Duplici malo odium auxit; & ne quiſquam ſibi crederet, effecit.

Neminem quamuis meritũ contra fidem datam puniat.

§. 27. Legum ſeueritatem cum ratio dictat, ipſe mitiget. Id ſemper vſu veniet, cum moderationem verba admittant. Hoc ipſæ leges iubent. Interpretatione legũ, pœnæ molliendæ ſunt potius, quam aſperãdæ. Clementiæ ſpecimen Iulius dedit, puer captus à piratis inter ludum illis crucẽ minabatur, id iureiurãdo aſſeruit; captos deinde prius occidit, deinde in crucem egit. Comiter interpretatus religionem iuramẽti: Certè eo facto famam, & caritatem populi Romani conſecutus eſt. Contra factum à Valentiniano, legum ſeueriſsimo, & aliquando crudeli exactore: qui eo etiam reprehenditur, quod recognoſcens cuſtodias, pro nullo vnquam damnato, mitiore elogio ſubſcriberet. Moris enim erat vt damnatorum pœnis princeps ſubſcriberet, & pro manſuetudine, ac clementia legum pœnas interdum mitigaret. Hinc & id conſtitutum, ne ante diem decimum ducerentur, qui voce principis, aut iudicum ſententia addicti eſſent. Poſtea Theodoſius dies vicenos adiecit, monitore S. Ambroſio antiſtite Mediolanenſi: idque ea cauſa, ne repentina principis ira quiſquam caderet, ſed mora veritatem aperiret, indignationemque ſedaret.

Legum ſeueritas mitiganda, cum ratio id dictat.

Iulij [illegible]

§. 28. Parcat oculis, ne interſit ſupplicijs, ne non tam iuſtitia motus parere legibus, quam ſpectaculum ſibi exhibere voluiſſe videatur. Caius vario tormentorum genere, & vultu ſuo torquebat inſontes. Quæ omnia locum habent, præcipue cum princeps læſus eſt. Suis enim iniurijs moueri minus debet, quam alienis. Velle autem parentes, aut alios carorum, intereſſe ſupplicijs, omnino tyrannicum eſt. Caligula id pro more habuit. Dion refert. *Præterea Caſsium Melinum occidi iuſsit, coegitque Capitonem patrem eius virum bonum nullius accuſatum delicti ſupplicio filij intereſſe, qui dum à Caio peteret, vt ſibi oculos claudere liceret, iuſſus eſt pariter occidi.*

Ne interſit ſupplicijs.

Ne ſpectare alios iubeat.

§. 29. Clementia ſtatutis à lege ſupplicijs, cum ſeueritatem Reſpublica poſtulat, contenta eſt. Certiſsimum ſæuitiæ ſignum eſt, in nouos cruciatus ingenioſum eſſe. Omnia noua, inuſitataque non infamant modo; ſed quia velut monſtra cupide narrantur, audiunturque, longiſsimè infamiam perferunt. Quanquam autem intra modum lege præſcriptum pœnarum acerbitas conſiſtat, ſi tamen noua ſit, animum crudelem arguit.

Nouas torquendi formas non excogitet.

Supplicium nouum veteribus minus eſſe præſumitur, etſi minus ſit.

§. 30. Fugienda & illa ſupplicia, quæ ſingularem aliquam, diu meditatam, operoſam, flagitioſam malitiam continent. Talis erat Heliogabali immanitas. *Serpentes* (inquit AElius Lamprid.) *per Marſica gentis ſacerdotes collegiſſe fertur: eoſque ſubito ante lucem, vt ſolet populus ad ludos celebres conuenire, effudiſſe, multoſque afflictos morſu, & fuga.*

Meditata eſſe non debent.

Marſica gens aſpidum, & colubrorum victrix, ad ſalutem populis contra infeſtiſsimas beſtias data erat, ſerpentes colligebat ad medicinam, vel vt exſtinguerent. At monſtrum illud aſpide, & baſiliſco nocentius, in perniciem populi ſui nationis illius donum, operamque conuertit. Barbarorum eſt, ingenio ſuppliciorum delectari. Arethuſium Chriſtianum ſtylis puerorum, poſt exquiſita tormenta confecerunt. In Thebaide adductis, remiſsiſque arborum ramis multos diſtraxerunt, mulieres vno pede ligatas, alio per machinas attracto, fœdiſsimum in modum, ac plane miſerandum occiderunt. Chriſtianos pice, ſparto, reſina illitos in vſum nocturni luminis exuſſerunt, tectos ferarum pellibus, canibus

Optimum vt ad nouam crudelitatem vtatur.

Crudeliſsimi hæretici corum vixerunt Hugonotta.

nibus obiecerunt. Chryſanthum, & Dariam viuos terræ infoderunt. Virginum ventres diſciderunt, & hordeo impletis, porcos ex ijs pauerunt. Imperium ea barbaries tenuit, dum Chriſtianos varijs ſupplicijs exagitauit. Idque Dei permiſſu, vt vel hic poſteritas cognoſceret, feritatis eſſe, non iuſtitiæ, tam fœdas carnificinas, quas nouitate, aſperitate, fœditate, multis modis Hugonottæ in Gallia ſuperarunt, vt Theatrum crudelitatis Caluiniſticæ oſtendit.

Multitudo noxiorum cauenda.

§. 31. Cauenda multorum ſupplicia, vel ſimul, vel diuerſis temporibus ſumpta. Vbi enim multorum ſtrages iacet; ibi ſubtrahendum eſt aliquid ſeueritati, vt addatur amplius caritati. Medicos imitetur reſpublica, cum ſine ferro mederi poſſunt, lenibus fomentis vtuntur. Cum multus ſanguis effunditur, etiam nocens, Reſpublica debilitatur, & quemadmodum aperta vena cum noxio ſanguine integer, & ſpirituum naturalium vis emicat, ita inter multos ſemper aliqui creduntur innocentes, aut mitiore manu ſanabiles. Magnum diſcrimen eſt reorum, vna lege damnatorum. Nunquam maior, nunquam iniuſtior crudelitas, quam cum genera hominum, non crimina puniuntur, id quod crebro fit, vbi præſumitur multitudo delinquentium. Hinc olim tot Chriſtianorum millia perierunt; quia nomen, & profeſſio, impietas iudicabatur. hinc Cæſareæ, imperante Maximino, diſiectis vndique martyrum cadaueribus, forum, plateæ, columnæ illacrymarunt. Euſ. lib. 8 ca. 19. Nec modo in ciuitate; ſed etiam in hoſte iam victo cædium ſit moderatio. Hoſtilem ſanguinem fundis, ſed humanum; ſed tui generis. Nullum animal præter niſum, & hominem in ſuum genus ſæuit. Deus certè cum murum aries perculsit, cum tubæ ſonuerunt, & imbutum eſt ſanguine bellum, requirit tamen in ipſa acie iam victrice clementiam, 1. Par. cap. 28. 6. *Occidit Phacee filius Romeliæ de Iuda centum viginti millia die vno, omnes viros bellatores, eo quod dereliquiſſent Deum patrum ſuorum. Cœperuntque filij Iſrael de fratribus ſuis ducenta millia mulierum, puerorum & puellarum, & infinitam prædam, pertuleruntque eam in Samariam. Ea tempeſtate erat ibi Propheta Domini nomine Obed, qui egreſſus obuiam exercitui venienti in Samariam, dixit eis: Ecce iratus Dominus Deus patrum veſtrorum contra Iudam, tradidit eos in manibus veſtris, & occidiſtis eos atrociter, ita vt ad cælum pertingeret veſtra crudelitas.*

Non hominum genera, ſed crimina puniantur.

In victos hoſtes ſit etiã clementia.

Deus prœliorum dictatorem deteſtatur.

Inſuper filios Iuda & Ieruſalem vultis vobis ſubijcere, in ſeruos & ancillas, quod nequaquam facto opus eſt: peccaſtis enim ſuper hoc Domino Deo veſtro. ſed audite conſilium meum, & reducite captiuos quos adduxiſtis de fratribus veſtris; quia magnus furor Domini imminet vobis, ſteterunt itaque viri de principibus filiorum Ephraim Azarias filius Iohana, Barachias filius Zollum & Amaſa filius Adali contra eos qui veniebant de prœlio, & dixerunt eis, non introducetis huc captiuos, ne peccemus Domino, quare vultis adducere ſuper peccata noſtra, & vetera cumulare delicta? grande quippe peccatum eſt, & ira furoris Domini imminet ſuper Iſrael.

A puero diſcant pati aduerſa, ne fiant ex ſuperbia crudeles.

§. 32. Crudelitatem itaque omnem, & crudelitatis etiam ſuſpicionem caueat, quæcunque diuturna eſſe deſiderat, Reſpublica. Tenui victu, & non precioſa veſte liberos educet; diſcant à teneris vnguiculis, aliquem quaſi æqualem pati, etiam principum liberi, ne adulti crimen maieſtatis arbitrentur, ſi quis contra eos ſentiat.

Omnium veterum crudeliſsimus habitus eſt Commodus; natura, & educatio hoc fecit. Annos duodecim natus, cum ſanguinem videre horror eſt pueris, balneatorem qui plus iuſto ſolium calefecerat, in fornacem inijci mãdauit, nec quieuit crudelitas, donec nidorem pellium, quas fallendo furori pædagogus pro balneatore iniecerat, lætitia geſtiens præſentiſceret. Non mirum tantas ſtrages eum dediſſe, cui in pueritia tantum licuit. Nocuit illi miniſtros habuiſſe malos, ex illis enim didicit ipſe, quo poſtea faceret malos.

Principis clementia par ſit adminiſtrorũ bonitas.

Quod igitur ipſa natura vos docet, quod dignitas veſtra poſtulat, clementiam amplectimini, ô principes, fugite crudelitatem. Nolite humanitatis, & manſuetudinis, etiam cum lege agitur, obliuiſci. Securitatis veſtræ arx inexpugnabilis eſt clementia, crudelitas omnia incerta facit, ſuos etiam adminiſtros infidos reddit. Neque vos duntaxat ipſi clementiam colite, ſed eam à conſiliarijs, præſidibus, prætoribus exigite. Iubete eos gubernare ſubditos, non vt præſides, ſed vt Epiſcopos. Parum proficit regis vnius clementia, ſi per minutorum tyranniſcorum crudelitatem ſtat, quo minus illa ſubditi fruantur. Hic iraſcatur, hic opprobria ſua vindicet, vt conſulat ſubditis. Nunquam honeſta eſt crudelitas, vno duntaxat euentu gratioſa eſt, ſi in crudeles miniſtros exerceatur.

Crudelitas in crudeles miniſtros pluſquam grata populo.

Nullum populo optabilius ſpectaculum, quã videre ſuis exemplis perire crudelitatem. Hoc vnum in Phalaride laudatur, auctorem boui ſuo incluſiſſe. Altiſsime pectoribus infigite id, quod ratio dictat, quod ſapientes omnes docuerunt, quod omnium exempla regnorum demonſtrarunt, quòd æterna veritas æternùm clementiſsime regnans, pronunciauit: BEATI MITES, QVONIAM IPSI HAEREDITABVNT TERRAM.

Reuera aſpera medicina ipſo morbo periculoſior eſt. Nam efficit, vt nemo ſuadere recta audeat, ſi ſuaſiſſe ſit periculum. Confidentia illius ferociæ mater eſt, quæ plurima regna euertit; pleroſque Turcarum aut exſtinxit, aut ſeditione vexauit. Nimirum duces eorum etiam fortuita luunt. Verum ea ſunt ſæpè tempora, vt nulli ſceleri ſua deſit defenſio. Boccal. in parnaſſo l. 2. ca. 33. etiam Tiberianam crudelitatem excuſat. Hinc oritur ſubditorum oppreſſio, quæ totam Remp. elidit.

CAPVT XVII.

Omnes in Republica ad fortitudinem eſſe inſtituendos.

Fortitudo Reipublicæ neceſſaria eſt.

§. 1. HOc quidem loco Pſeudopoliticos habeo conſentientes, firmamentum enim ciuitatis, incolarum robur, conſtantiamque eſſe omnes docent. Deinde quamuis pro pietate hypocriſin, pro prudentia aſtutiam, pro temperantia ſimulationem obtrudant, veram tamen, genuinã, periculorum cum ratione ſuſceptricem, & depultricem, fortitudinem requirunt. Duo rectè diuitum filios addiſcere, olim dicebatur; Iaculandi & equitandi artem, cœtera illis adulatio per blanditias tribuebat: at ſi à ſcopo aberrarent, aut equo hærere neſcirent, ne ſibi quidem ipſis adulari poterant. Nunc quoque fortitudo eſt, quæ fingi non ſolet, aut ſi quandoque aſinus ignauus Leonis exuuias induit, ſi Patroclus, armaturã Achillis, ad tẽpus Troianos exterret, mox tamen

Fortitudinis non eſt hypocriſis.

Digitized by Google

tamen ſanguine ſimulationem luit. Magno in honore eſt fortitudo. Quærit Ariſtot. Problem. Sect. 27. 5. *Διὰ τί μάλιστα τὴν ἀνδρείαν τιμῶσιν αἱ πόλεις, οὐ βελτίστην οὖσαν τῶν ἀρετῶν, ἢ ὅτι διατελοῦσιν, ἢ πολεμοῦντες, ἢ πολεμούμενοι; αὕτη δὲ ἐν ἀμφοῖν χρησιμωτάτη ἐστίν. Τιμῶσι δὲ οὐ βέλτιστα, ἀλλ' αὑτοῖς τὰ βέλτιστα.* *Cur ciuitates fortitudinem maxime honorant, cum virtutum præſtantiſsima non ſit? An quia ſemper aut bellum inferunt, aut patiuntur, hæc autem virtus vtroque tempore vtiliſsima eſt. Honorant autem non quæ optima ſunt, ſed quæ ipſis optima.* Itaque in liberis ciuitatibus, & apud reges, honores illis qui bello perierunt, maximi decernuntur. Minime igitur vitream fortitudinem, ſed veram, ſolidamque patria requirit.

Honoratur maxime fortitudo, quia maxime neceſſaria videtur.

§. 2. Eſt autem fortitudo *μεσότης περὶ φόβους καὶ θάῤῥη* Mediocritas, circa timores, & fidentiam. Vt Ariſtot. lib. 4. Mor. cap. 9. Auguſtin. lib. 83. quæſtionum: *Fortitudo eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſsio.* Eſt hæc illa ipſa cõſtantia de qua nobilis in manibus eſt Iuſti Lipſij diſputatio. Rectum eſt enim, & immotum animi robur, non elati fortuitis, non depreſsi. Complector etiam patientiam, omnium aduerſorum, quæ incidunt voluntariam, & ſine querela perpeſsionem. Hæc de fortitudine preſſe accepta.

Nam quemadmodum in omni virtute, ſapientia velut moderatrix clauum tenet, ita fortitudo omnes, tanquam firma anchora in proceloſo hoc vitæ mari vincit, ac munit, omnis enim virtus ſine conſtantia vidua eſt. Sapienter inſtituta conſilia metus excutit, deme Lucretiæ conſtantiam, timor non libido adulteram faciet. Incute timorem Imperatori, turpe fœdus ad furculas caudinas faciet. Omnium igitur virtutum cuſtos eſt fortitudo.

Omni virtuti fortitudo neceſſaria eſt.

Sunt & aliæ virtutes quæ fortitudinis ſpeciem habent. Vt cum metu ignauiæ, & gloriæ cupiditate fortiter aguot in prælio milites. Hic verecundia, fuga dedecoris, & laudis appetitus fortem efficiunt.

Verecundia fortes interdum facit.

Sæpe etiam metus fortior, cogit in minore dolore eſſe fortem, Mutius foculo manum imponit, ſi honeſti deſiderio, fortis viri erat, de ſe prębere ſpectaculum inimico regi, vt cogitaret eſſe periculoſiſsimum, cum fortibus viris bellum gerere. Si timore mortis, (quid enim poſt facinus exſpectare aliud poterat, quam vt exquiſitiſsimis tormentis excruciatus longa morte periret?) nec ſic quidem fortitudo eſſe deſinit. Fortis enim animi fuit, minore periculo extrema ſupplicia auertere. Quin etiam miſeræ fortitudinis, & calamitoſæ fuit, auctoratus ille, qui iuſſus in ſcena Mutium exhibere tunica præſente moleſta, dicere oon auſus eſt, *non facio.* Si enim miles fortiter pugnans in acie pulchra per vulnera mortem oppetere mauult, quam ſuperbo deduci triumpho, cur miſer quem vultus inſtantis tyranni, & ardor ciuium ſæua iubentium deprehendit, non malit manum exurendam dare, quam toto corpore collucere flammis? Eſt enim hic moderata, & ſecundum rectam rationem doloris perpeſsio. Qui vero metu ducum in prælia coguntur, quamuis fortes non ſint, ſi tamen malunt incerto Marte decernere, quam certo exitio cum ignominia dedi, rudimenta quædam fortitudinis inchoarunt. Quia tamen omnino inuiti honeſta agunt, abſunt à perfecta virtute.

Et metus maior.

Fortitudo eſt, cum minora fortiter mala, fert vt vitet maiora.

Mollitia eſt ita minora mala cedere, vt maius incurras.

Fortes etiam vocant, quos ira furioſos reddidit. *Ἰταχύνουσι γὰρ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους.* Inſilit enim, & præcipitem ſe in pericula dat ira. *Σθένος ἐμβάλλει φρεσί* robur menti injicit, *μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε, ζέσεν αἷμα.* Iram furoremque excitauit, ſanguis efferbuit. Ira quidem impetum adiuuat, ſed non auget virtutem cum rationem minuat.

Ira vmbrã fortitudinis habet.

Nec fortes ſunt qui viribus fidunt, & quia ſæpe vicerunt, optima omnino præſumunt. Plurimum autem ſtulti, & ebrij ſperant, verum illi cum res aliter cecidit, continuo fugiunt, & diſcrimini ſeſe ſubtrahunt. Ita Argiui cum in Sicyonios molles, timidos magna audacia ire ſe putarent, cum in Spartanos incidiſſent, effuſa fuga hoſtibus riſum præbuerunt.

Spes & ſtultitia etiam fortitudinẽ imitantur.

Fortitudo igitur dolores, moleſtiaſque patitur, cum pati honeſtum eſt, & quia honeſtum eſt, aut non pati, turpe.

Dignitas fortitudinis in eo eſt, quod difficile ſit, & arduum, cruciatus, moleſtias, mortem tolerare. Difficilius hoc eſt, quam voluptati reſiſtere. Fortiſsimos tamen viros cernimus, qui eodem tempore, & voluptatibus, & timoribus reſtiterunt.

Fortitudo in difficilibus verſatur.

§. 3. Fortitudo præſtat ſingulorum animos inuictos, ac proinde totam Rempublicam. Nihil fortibus eſt inexpugnabile, nihil munitum contra animoſos Egregie Ambroſius lib 2. de Off. *Non mediocris animi eſt fortitudo, quæ ſola defendit ornamenta virtutum omnium, & iuſtitiam cuſtodit, quæ inexpiabili prælio aduerſus omnia vitia decertat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduerſus voluptates, vt auaritiam fugiat tanquam labem quandam, quæ virtutem effœminat.* Et Cicero Rhet. *Fortitudo eſt immobilis inter aduerſa, glorioſa animi claritudo, res arduas pulchre adminiſtrans, quæ nec aduerſis infeſtando frangitur, nec proſperis blandiendo eleuatur.*

Virtutum arx eſt.

Sed nec aliena malitia concidit Supra pœnam ſuam conſiſtit. *Fortitudo prodeſt*, Seneca lib. 4. de benefic. cap. 22. *& in equuleo, prodeſt & in igne, quæ ſi ſingulis membris admoueatur, & paulatim viuum corpus circumeat: licet ipſum corpus plenum bona conſcientia ſtillet: placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit.*

Fortitudo igitur contemptrix timendorum eſt. Terribilia; & ſub iugum libertatem noſtram mittentia, deſpicit, prouocat, frangit.

§. 4. Fortitudo Rempublicam tutam præſtat, quia ſola opinione hoſtes terret. Nuper quatuor Hiſpanæ naues, barbarorum ducentas afflixerunt, triginta hominum millia ceciderunt. Ad leonis vocem, cuncta animalia paueſcunt, tauri quamuis manſueti, frons torua timetur. in fortes non eſt audacia tuta. E contrario meticuloſis nihil tutum eſt. Si deſint hoſtes, vmbram ſuam metuent. Itaque ab omnibus impetuntur. Lepus omnium præda eſt, leo nullius.

Fortitudo hoſtes ſolo terrore continet.

Ἀλλ' οἱ γὰρ ἀθυμεῦντες ἄνδρες
Οὔποτε τρόπαιον ἐστήσαντο.

Sed viri imbecillo animo, nunquam trophæum ſtatuerunt.

Galeati igitur illi lepores inuitant, non terrent hoſtem, & præſentes abſunt. Nemo regum corpora numeret, ſed animos.

In hoſte fortitudo timetur, enumerantur capita non.

Δειλοὶ γὰρ ἄνδρες οὐκ ἔχουσιν ἐν μάχῃ
Ἀριθμὸν, ἀλλ' ἄπεισι, κἂν παρῶσι τόμως.

Nullo in numero ſunt in acie viri formidoloſi, abſunt omnes quamuis ſimul adſint.

Nolo Piſandrum in exemplum producere, qui ne mortuus vmbram ſuam videret, pertimuiſſe dicitur; non Antemonẽ; cui æreum ſemper

Digitized by Google

per ſcutum ſupra caput duo ſeruuli tenebant; ne rei alicuius illapſu læderetur. Tam prodigioſo timore non eſt opus Reipublicæ, vt arma contra ſe habeat, opes hoſti ſeruet.

Reſpublica virorum fortium ſuo bono tuta eſt.

Niſi intra valla, mœniaque interritos animos habeat, omnia in prædam hoſti cedunt. Si nomẽ, famamque fortium obtinuerint, ſocietatem multi ambiunt, nemo iniuriam inferre audet, non magis quam barbam leonis vellere. Sola opinione fortitudinis Dauid periculum excuſsit, & parricidales filij manus euaſit.

2. Reg. 17. 8. *Tu noſti patrem tuum, & viros, qui cum eo ſunt, eſſe fortiſsimos, & armato animo, veluti ſi vrſa raptis catulis in ſaltu ſæuiat, ſed & pater tuus vir bellator eſt, nec morabitur cum populo. Forſitan nunc lateat in foueis, aut in vno, quo voluerit loco, & cum ceciderit vnus quilibet in principio, audiet, quicunque audierit, & dicet. Facta eſt plaga in populo, qui ſequebatur Abſalon. Et fortiſsimus quiſque, cuius cor eſt quaſi leonis, pauore ſoluetur, ſcit enim omnis populus Iſrael, fortem eſſe patrem tuum, & robuſtos omnes qui cum eo ſunt.*

Plurima in bello opinione, & metu, pauca manu conficiuntur. Verum de his plenius agendom eſt, cum de bellica fortitudine tractandum erit, quæ fortitudinis eſt pars inſignis.

Fortitudo internum eſt munimentum.

§. 5. Cauſa cur fortitudo ſemper inuicta ſit, mortiſque contemptus omnia vincat, eſt, quia eſt naturalis munitio, armatura naturæ, non aliunde ſumpta. Qui enim omnia terribilia contempſit, liberrimus eſt, omnibus in amore eſt, à malis etiam timetur. Seneca Epiſt. 113. *Doce me, non an fortitudo animal ſit: ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus antequam exciperet, meditando perdomuit. Quid eſt fortitudo? munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac vita obſidione perdurat. Vtitur enim ſuis viribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtri ſententiam referre volo: Non eſt quod vnquam fortuitis armis putes eſſe te tutum: tuis pugna contra ipſam, fortuita non armant. Itaque contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes ſunt.*

Qui mortẽ contempſit, minora cõmoda facile deſpicit.

Et de conſtantia cap. 8. *Si maximum illud, vltra quod nihil habent iratæ leges, aut ſæuiſsimi Domini, quod minentur, in quo imperium ſuum fortuna conſumit; æquo placidoque animo accipimus, & ſcimus mortem malum non eſſe, ob hoc ne iniuriam quidem: multo facilius alia tolerabimus, dãna, dolores, ignominias; locorum commutationes, orbitates, diſsidia, quæ ſapientem, etiamſi vniuerſa circumueniant, non mergunt; nedum ad ſingulorum impulſus mœreat. Et ſi fortunæ iniurias moderate fert: quanto magis hominum potentium, quos ſcit fortunæ manus eſſe?*

Hæc omnia præſtat fortitudo, pericula iuſta contemnens, vel ſcientia, animuſque periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum.

Timor mali conſilij auctor, turbator boni.

§. 6. Nihil adeo Rempublicam tuetur, ac firmat, quam bona conſilia, ſed illa fere, cum pericula circumſtant, à ſola ſunt fortitudine. Timor primum ipſa conſilia turbat, deinde ſi quidem fortiter ſenatus cenſuerit, populus iuſſerit, rem gerendam tamen timor impediet. Decernitur bellũ in Hiſpania gerendũ; ſed nemo inter Quiritium proceres, cuius animus tanto periculo par eſſet, inueniri poteſt: Abſque Scipione fuiſſet, Hiſpaniam non recepiſſet Romanus, *Italiam inſuper amiſiſſet. Valer. lib. 3. cap. 6. P. & Cn. Scipionibus in Hiſpania, cum maiore parte exercitus, ab acie Punica oppreſsis, omnibuſque prouinciæ eius nationibus Carthaginenſium amicitiam ſecutis, nullo ducum noſtrorum, illuc ad corrigendam tempeſtatem ſe ire audente, P. Scipio quartum & vigeſimum annum agens iturum ſe pollicitum eſt, qua quidem fiducia populo Romano ſalutis, ac victoriæ ſpem dedit, eademque, in ipſa Hiſpania vſus eſt. Nam cum oppidum Badiam circumſederet, tribunal ſuum adeuntes in ædem quæ intra mœnia hoſtium erat, vadimonia in poſterum diem facere iuſsit, continuoque vrbe potitus & tempore, & loco, quo prædixerat ſella poſita ius eis dixit*, nihil hac fiducia generoſius, nihil prædictione verius, nihil celeritate efficacius, nihil etiam dignitate dignius.

Nihil præclari geri poteſt, vbi viribus deeſt animus.

Tam ſunt fortitudini certa conſilia, vt ea hoſtibus interdum patere, quo formidoloſiores efficiantur, non timeant: Scipio Africanus, exploratores Hannibalis in caſtris deprehenſos, per omnes manipulos diligentiſsime deduci curauit, deinde prandio exceptos, & interrogatos an ſatis ea conſideraſſent, quorum cauſa venire iuſsi eſſent, incolumes dimiſit. Qua fiducia animos hoſtium contudit. Reſpublicæ infirmæ, & minimæ militares conſilia ſua frequenter ex neceſsitate, ex ſuſpicione, & timore moderantur. Ideoque fortitudo diligentiſsima ſui cuſtos eſt. Quia non modo conſilio imperturbato, ſed opera etiam, manuque vtitur. Duo olim gladiatores in conniuis oculis ſuêre, eoque inuicti, nec vllus exercitus niſi aliqua formidine vnquam victus eſt. Nam Lacedæmonij trecenti, & ſi qui ſimiles ſuêre vincendo fatigati, tropæis ſuis incubuerunt.

Nullus exercitus victus eſt, niſi quẽ timor inceſſit.

Contumeliarum tolerantia ad fortitudinẽ pertinet, de qua cum de magnanimitate, agetur.

§. 7. Ad fortitudinem pertinet iniuriarũ, contumeliarumque patientia. Ad quam omnino, ciuium animos aſſueſacere neceſſe eſt. Nullus ea in re Auguſto ſuperior fuit, ſi infideles aſpiciamus. Cato quidem plane ἀπαθὴς, ſed falſo viſus eſt. Socrates quidem cum vincto quidam in os inſputaſſet; monendum à magiſtratu dixit, ne tam improbe oſcitaret. Et Catonem tamen trecentos Socrates viciſſe exiſtimarunt antiqui. Hanc ego virtutem vinculum pacis, & caritatis in republica eſſe exiſtimo. Ratio eſt ex ipſo vſu ſumpta. Viros optimos ſuæ reipublicæ columina, patriæ patres, ſæcula ſua non æſtimarunt, Catonem à prætura repulerunt, contumelijs affecerunt, ſputis inquinarũt, Scipionibus liberatoribus ſuis inuiderunt, vt explicui c. de gratitudine. Et ſi noſtra ſpectemus, Moyſen ſeditionibus agitarunt, Samuelẽ abiecerunt, Dauidem impugnarũt. In Rep. multi ſunt aduerſarij calumniatores, æmuli, contra quos vnũ eſt ſcutum, patientia; omnibus illis obnoxius redditur, qui animo imbecillo eſt. Si pati, & tacere poteſt, vincet. Inuulnerabilis eſt, non qui non feritur, ſed qui non læditur. Tot vndique mala impingunt, feriuntque, ſolus vir fortis, patienſq; iniuria maior eſt, & venientia ſolido robore repellit. Bellorum ciuilium caoſas, eſſe fere teneros animos, leuiſsimarum rerum impatientes hiſtoria docuit. Sed quo modo ad fortitudinẽ ciues ſuos inſtituet Reſpublica? Qui hanc quæſtionem ſuperuacaneam arbitrantur, quod timidis audacia tradi per diſciplinam non poſsit, ſed naturæ hoc bonum ſit, longe à vero aberrant, nec ſatis à beluis hominem diſtinguunt. Leo natura impauidus, iracunda tigris, generoſus equus, dama timida, placida ouis, ſeruilis eſt ſimius. Naturarum ſunt illæ affectiones, quas tamen ſæpe mutat, corrigitque inſtitutio. In homine omnium rerum domina ratio, ac virtus illa omnia poteſt. Itaq; & pueri, & teneræ

Eminentia omnia incurſibus pulſantur.

Fortitudo doceri poteſt.

Q puellæ,

Digitized by Google

puellæ, quarum eſt proprius timor, quæ etiã ad laruas, & terriculamenta exclamare ſolent; minas tyrannorum, ac tormenta riſerunt. De Machabæis docet ſacra hiſtoria, de martyrum millibus Chriſtiana Eccleſia gloriatur. Fortitudo igitur vera, in animi propoſito inuicto, perſeuerante, immutabili conſiſtit. Poteſtque animus timidiſſimæ virginis ita firmari, ac ſolidari, vt omnes fortuitarum rerum ictus, omnes cruciatus inuiolata duritia perferat.

Fortitudinis firmamentum eſt Deus.

§. 8. Fundamentum igitur fortitudinis, & cõſtantię Deus eſt, vſque adeo id viſum etiam priſcis idololatris eſt, vt cruciatuum, & mortis victores in Deos referrent. Itaque *male fortes ſunt, qui Deum deſerunt.* vt monet S. Auguſtinus. *Ille ſolus fortis eſt, qui non ſe, ſed in Domino fortis eſt.* Sermone 3. ad fratres in eremo. *O fratres mei & lætitia cordis mei, conſiderate quanta fuerit in martyribus fortitudo, qui velut impaßibiles tormenta deſpiciunt, tyrannos contundunt, cuncta quæ mundi ſunt deſpiciunt, qui licet decoriati, licet combuſti, licet in cunctis mẽbris afflicti, licet in omnibus corpore ſint proiecti, nõ tamen legimus eos eſſe mente mutatos. Sed ſcire debetis fratres mei, quod multis modis dicitur fortitudo, hypocritarum videlicet, & philoſophorum, & bonorũ fidelium. Hypocrita denique multa ſuſtinet, multa portat, & fortis in cunctis apparet.*

Fortitudo piorum eſt.

Et: *O fortitudo! omnem crudelitatem euacuas, carcerem reſpuis, crucem nõ metuis, eculeum amplecteris, optas vincula, ſpontanea ſemper curris ad mortem. O Monache nihil valet curſus tui brauij, nihil tua operatio, niſi columna fortitudinis roboretur, nihil valet ædificium boni operis, niſi columnam fortitudinis amplexeris. Sed ſi columna fortitudinis tracta fuerit, totum ædificium bonorum operum ruit.*

De cœlo venit fortitudo.

Et Cyprian. ad Quirinum lib. 3. *In nullo gloriandum quãdo noſtrum nihil ſit; in Euangelio κατὰ Ioannem: Nemo poteſt quidquam accipere niſi datum fuerit illi de cœlo. Idem in Epiſtola Pauli ad Corinthios prima: Quid enim habes, quod non acceperis? ſi autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Item in* Βασιλειῶν *primo: Nolite gloriari, neque loquamini alta, & non procedat magniloquentia ex ore veſtro: quia Deus ſcientiarum Dominus: Item, Inualidus factus eſt arcus potentium, & infirmi accincti ſunt virtute. De hoc ipſo in Machabæis: Iuſtum eſt ſubditum Deo eſſe, & mortalem, non paria Deo ſentire. Item illic: Et verba viri peccatoris ne timueritis: quia gloria eius in ſtercora erit & in vermes. Hodie extolletur; & cras non inuenietur: quoniam conuerſus eſt in terram ſuam, & cogitatio eius periit.*

Hæc eſt igitur martyrum fortitudo, cui nihil par eſt, aut ſecundum, hæc optabilem Petro crucem fecit, hæc Andream roborauit, vt in ipſis clauis conſiſtens, fixuſque & hærens ſolui trepidaret. In Deo Iulius, Martinianus, & Proceſſus, cum ora lapidibus contunderentur, clamabant; *Gloria in excelſis Deo.* Dei munus eſſe, vox publica de cœlo intonans oſtendit. Sanct. Polycarpo enim ſtadium ingreſſo, dictum eſt ab Angelo; *Fortis eſto Polycarpe, & excelſo animo te ingere.*

Martyrum conſtantia cœleſti voce roborata.

Cumque eum tortores, vt viuus combureretur, clauis affigere ſtatuiſſent; *Nihil opus eſt clauis,* inquit, *ignem ſponte ſuſtinebo.* Tantam conſtantiã ipſa flãma venerata eſt, & inuictũ martyrem, fornicis in modum, circumdedit; nã ſeruo ſuo, arcum triũphalem ex igne Deus ſtatuere voluit, ac per quẽ vinceret, oſtendere. Par fortitudo in diſpari ætate. Iuſto adoleſcenti viuæ prunæ, & thus in manu impoſita ſunt, eamq; ſupra arã iuſſus extendere, vt ſi dolore victus, ignem, & ſuffimentũ excuteret, adoleuiſſe videretur, ſed ne vel calumniæ quicquam relinqueret, exuri artus ſuos maluit, quam vel ſine peccato ignẽ excutere. Idẽ Cyrilla quoque animo Heroico fœmina præſtitit. Quid hic Mutius, aut quiſquã veterum ſimile potuit? Mutius foculum aræ pertulit, ſed merito fortis erat, vt miraculo tolerantiæ regẽ obſtupefaceret, quem occidere non poterat. Hic nullus timor maioris tormenti, patientiam leuioris doloris indidit. Si Iuſtus leui motu dextræ prunas, doloremq; excuſſiſſet, iam laudem, honoreſque ſperare poterant. Quanta perſeuerantia fuit in Theodoro adoleſcente, qui cum totũ diem in acerbiſsimis tormentis, quaſi in roſa trãſegiſſet: ſuadente iudice, vt incolumitati ſuæ conſuleret; læta ac forti voce reſpondit: *Confundantur omnes qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulacris ſuis.*

Chriſtiana fortitudo Mutios, & Clodios vicit.

Incredibilis verò Iaponici pueri hiſce annis, & ſupra humanam, conſtantia fuit. Annorum erat tredecim, nondum ſui arbiter, ſed præcox diuinæ maieſtatis annunciator. Cum alijs alligatus erat ad ſtipitem, vt viuus Chriſti cauſa exureretur, dum vero flamma lenta ſenſit ſtupea vincula laxata, ſolutus matrem alio in ſtipite ardentem hortator conſolatorque accedit: cui illa: *Itane fili ſtationem tuam deſeris?* Qua voce percuſſus, quamuis nequaquã deſertor acceſſerat, in locum ſuum rediit: Et ſine vllo alligamento, ſæuientes intra viſcera ignes pertulit, vicitque. Pro funibus, & catenis conſtantia fuit. impauidus ſemiuſtulata mẽbra tiro Chriſti ſpectabat, & cruciatibus ſuis, quaſi delicijs fruebatur. Literæ Iaponicæ, Hiſtoriæ Indicæ plura ad hunc modum, normamque referunt, & primæ Eccleſiæ æmula facta.

Iaponis pueri admiranda fortitudo.

Quantus vero animus Iacobi Anachoretæ, quem cum dæmones Iſaurorum ſpecie, quaſi latrones inuaderent, ille ad mortem interritus, quod latrones arbitraretur, mox fluentẽ per colla humeroſque capillum collegit, vt nudas ceruices gladio paratas exhiberet, eoque ſtatu tota nocte venientem ictum exſpectabat. Magnoque animo mortem prouocabat. Diuina hæc ſunt, atque è cœlo animi munimenta, quibus plena eſt hiſtoria Chriſtianorum.

Totam noctem perſeuerat in mortis exſpectatione.

§. 9. Petenda igitur à Deo iſta ſunt præſidia, à ſacramentis diuinis haurienda. Cyprianus Epiſtol. 54. Arma fortitudinis noſtræ à Deo quærenda oſtendit. *At nunc non infirmis, ſed fortibus pax neceſſaria eſt, nec morientibus, ſed viuentibus communicatio à nobis danda eſt, vt quos excitamus & hortamur ad prælium, non inermes, & nudos relinquamus, ſed protectione ſanguinis, & corporis Chriſti muniamus: & cum ad hoc fiat Euchariſtia, vt poßit accipientibus eſſe tutela, quos tutos eſſe contra aduerſarium volumus, munimento dominicæ ſaturitatis armemus. Nam quo modo docemus, aut prouocamus eos in confeßione nominis ſanguinem ſuum fundere, ſi eis militaturis, Chriſti ſanguinem negamus? aut quo modo ad martyrij poculum idoneos facimus, ſi non eos prius ad bibendum in Eccleſia poculum Domini iure communicationis admittimus?*

Euchariſtia munit ad prælium.

Et paulò poſt: *Primo idoneus eſſe non poteſt ad martyrium, qui ab Eccleſia non armatur ad prælium: & mens deficit, quam non recepta Euchariſtia erigit, & accendit. Dominus enim in Euangelio ſuo dicit. Cum autem vos tradiderint: nolite cogitare quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis.*

§. 10. Dicet fortaſſe politicus, hac in Rebuſpublicis fortitudine opus non eſſe. Sed illa alia,

quæ

Martyrum fortitudo etiam Reipublicæ eſt vtilis.

quæ defendendæ patriæ ſanguinem impendit, quæ inter volantia pila, ſecura mortis diſcurrit, quæ hoſtili aciei immergitur, pulchramque petit per vulnera mortem. Quaſi vero non vna ſit, eademque virtus, quæ hoſtium gladios, & pila, quæque equuleos, & carnificum ingenia contemnit. Virum mori paratum, ſi iuſtitia, ſi publica ſalus, pugnare iuſſerit, contemptu mortis inuictus erit. Sola enim cauſa cur languidè prælientur eſt timor mortis. Terruit hoc argumento olim Ethnicos Tertullianus, oſtenditque omnia poſſe Chriſtianos ipſoſque Gentiles in ditionem ſuam redigere, *tam multos, tam mori paratos.* Cum imperatorius præfectus Arius immaniter ſæuiret, maior tamen erat ad toleranda tormenta, necemque Chriſtianorũ alacritas; itaque certatim ſeſe, & Chriſtianos profitebantur, & laniénæ offerebant, tanto numero, vt crudelitate laſſa dicere præſes: ὦ δειλοί εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς καὶ βρόχους ἔχετε. *O miſeri ſi mori vultis, præcipitia, & laqueos habetis.* Ita quidem tyranni mancipium cruentum, fortitudinem Chriſtianam ſceleratius interpretabatur, quam torquebat: nobis tamen perpendere incũbit; Quanto præſidio tales viri ſuæ Reipublicæ eſſe poſſent, ſi à legitimo magiſtratu in hoſtem iure ducerentur. Nemo pedem referret, nemo ordines metu diſſereret, omnes commilitonem ſua morte tueri contenderẽt: magna contentione murum, vallumq́; hoſtis ſinguli celeri procurſu conſcenderent, non inani donatiuorũ cupidine, ſed ſpe æternæ remunerationis. In Deo igitur & ex Deo fortitudo noſtra eſt. *Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, murus, & antemurale eius eſt,* ipſe creator. *In Deo ſperaui,* inquit Dauid Pſalm. 55. 5. *Quid faciet mihi caro? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? ſi conſiſtant aduerſũ me caſtra, nõ timebit cor meũ. Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutẽ.* Itaque & Mach. 5. 61. *Sacerdotes illi* quos Dominus ad liberandũ ad Iſraelem non elegerat, du fortiter agere ſe exiſtimant, *ceciderunt in bello.* Suma ergo fortitudinis eſt, in Deo ſpẽ habere fixã. Pulchra adhortatio eſt apud Sozom. lib. 2. c. 8. ad Ananiam ſenem, ad ſociorum martyrum atroces cædes contremiſcentem, qua cum artificum regiorum præfectus ad conſtantiam animauit. *Pauliſper,* inquit, *ò ſenex oculos claudito, & bono animo eſto, nam ſtatim lumen Dei videbis.*

Mortis contemptores Reipub. commoda.

Qui mereede pugnat vitam præmio ſeruare cupit.

Temperantia animos, & corpora roborat.

§. 11. Alterum eſt, quod ciues fortes efficit, Sobrietatis, temperantięque ſtudium. Delicię enim eneruant animos, atque effœminant: omnino enim pugnant, luxurioſus, & fortis. Truculenta, acerba, formidoloſa fortitudo vincit, contra dolores, ipſamque mortem amatur; luxuria ſuauitates conſectatur. Cum igitur deliciæ omnem laborem fugiant, non poſſunt, ne à longe quidẽ fortitudinem, dura præcipientem intueri. Deinde mollior educatio, quæ animos in luxum ſoluit, cupiditatẽ tuendæ vitæ, quę naturaliter omnibus inſita eſt, vehementer accendit; itaque ad minimam periculi ſuſpicionem, expaueſcunt. Vitam. n. quæ nimium cara eſt, eius comites deliciæ cariorem faciunt. Itaque cum ad ardua vocantur, quorum omnis in vmbra, & cœnis ætas tranſacta eſt, tanquam bis moriendum ſit, trepidant. Nam & delicijs negatis, tanquã morte dolent, & mortem, vt ignaui timent. Lacones vitæ duritie, imperium diu tenuerunt. Græci fracti delicijs ſeruierunt. AEgyptij delicijs aſſueti, omnium regum mancipia fuerunt. Ipſa caſtra delicias pro veneno experta ſunt. Hannibalem Capuæ fregerunt: Nec alia cauſa Herculem ad fœmineum imperium penſa trahentem poetæ finxerunt, quam vt oſtenderent, fortes in delicijs eſſe non poſſe. Dicam de his plura, cum de militari diſciplina agendum fuerit.

Deliciæ mortem horrent.

Exercitatio fortes efficit.

§. 12. Fortitudinem etiam mirabiliter exacuit exercitatio periculorum, & aliena exẽpla. Omnia improuiſa maiora videntur, præcipue in periculis. Nauigandi inexpertus ad primum tempeſtatis ictum exclamat; at prudens gubernator, ne ad decumu quidẽ fluctum pallet. In periculis adeundis primus gradus eſt difficillimus, cũ exempla præceſſerunt, ſponte multi ſequuntur. Seneca de tranquillitate animi. *Niſi quicquid fieri poteſt pro futuro habeas, das in te vires rebus aduerſis, quas infregit quiſquis prior vidit.* Sed multo magis, quiſquis expertus eſt. Et Sanctus Ambroſius libro primo Off cap 38. *Hoc igitur diligentia eſt, vt quis ita ſe comparet, illud ingenij, ſi quis poteſt vigore mentis prauidere, quæ futura ſunt, & tanquam ante oculos locare, quid poſſit accidere: & quid agere debeat, ſi ita acciderit, definire: interdũ duo, aut tria ſimul voluere animo, quæ conijciat, aut ſingula, aut coniuncta accidere poſſe, & aut ſingulis, aut coniunctis diſponere actus quos intelligat profuturos. Fortis ergo eſt viri nõ diſſimulare, cũ aliquid immineat, ſed prætendere, & tanquam explorare, de ſpecula quadam mentis, & obuiare cogitatione prouida rebus futuris, ne forte dicat poſtea: Ideo iſta incidi, quia nõ arbitrabar poſſe euenire. Deinque niſi cito occupant, vt in bello improuiſus hoſtis vix ſuſtinetur, & ſi imparatos inuenit, facile opprimit, ita animum mala inexplorata plus frangunt.*

Præuiſa pericula facile ſuſtinentur.

Viris fortibus ſint præmia.

§. 13. Magna ſunt præmia fortitudini propoſita, non vt ſpe commodi, & honorum rectè agant, quanquam hoc quoque ad gubernationem pertinet; ſed vt præmioru magnitudo, virtutis præſtantiam teneris animis oſtendat. Magno itaque honore afficiendi ſunt, qui in ſubitis, & grauibus caſibus, forti animo perſtiterunt, hoſteſque repulerunt. In his enim pręcipue fortitudo elucet. Ariſt. 3. Ethic. c. 6. *Is,* inquit, *homo fortis proprie dicitur, qui circa honeſtam mortem, & ea omnia, quæ repente eueniunt, atque afferunt ipſam; interritus eſt.*

Et Cicero lib. 1. de Off. *Fortis ſiquidem animi, & conſtantis eſt, non perturbari in rebus aſperis, nec tumultuantem de gradu deijci, vt dicitur: ſed præſentis animi vti conſilio, nec à ratione diſcedere. quanquam hoc animi, illud etiam ingenij magni eſt, præcipere cogitatione futura & aliquando ante conſtituere, quid accidere poſſit, in vtramq; partem, & quid agendum ſit, cum quid euenerit: nec committere aliquũ, vt aliquando dicendum ſit, non putaram.*

Fortitudo in rebus ſubitis ſibi conſtat.

Itaque huiuſcemodi virtus ſummo ſemper honore culta fuit. Sic Mathathias præfectu regium, ad idola adoranda cogentem, & apoſtatã ſacrificãtem interfecit. Eleazarus beluã ſubiuit, & perfoſſo ventre occidit, atq; ita ſuo in triumpho ſepultus eſt. Alius Eleazar Ahohites vnus ex fortibus Dauid, comitem ſe fugientibus nequaquam dedit, ſed ingenti terrore cæteris dilapſis, ſolus perſtitit, *& percuſſit Philiſtæos dum obrigeſceret manus eius cum gladio, fecitque Dominus ſalutẽ magnam in die illa, & populus qui fugerat, reuerſus eſt ad cæſorum ſpolia detrahẽda.* 2. Reg. 23. 11. *Et Semma filius Age populum fugientem tutatus eſt, & percuſſit Philiſtæos.* Ecce animum, in re ſubita, totus exercitus fugit, & fugientem miles vnus propugnat; & quod mirabilius victores irruentes vnus moratur & fugat. Et verſ. 18. *Abiſai haſtam ſuam leuauit contra trecentos, eoſque interfecit.*

Denique, *fortis eſt vt mors dilectio, dura vt infer-*

Amor conſ[?] fortitudinem.

nis æmulatio, ciues fortes efficit amor Dei Cant. 8.6. *Quis enim nos ſeparabit à caritate Chriſti, tribulatio, an anguſtia? an fames, an nuditas? an periculis? an perſecutio?* Auguſtinus de vera religione cap. 47. *Ille*, inquit, *veriſsime, atque certiſsime inuictus homo eſt, qui cohæret Deo, nō vt ab eo aliquid boni extra mereatur, ſed cui nihil aliud quā ipſum hærere bonum eſt. Hic vir, quam diu eſt in hac vita, vtitur amico ad rependendam gratiam: vtitur inimico, ad patientiam: vtitur quibus poteſt ad beneficētiam: vtitur omnibus ad beneuolentiā.* Et paulò poſt: *in omnibus autem officioſis laboribus futura quiete, extra expectatione non frangitur, quid enim ei nocebit? qui bene vti etiam inimico poteſt. Eius etiam præſidio, atque munimento inimicitias non pertimeſcet, cum præceptū, & dono diligit inimicos. Huic viro in tribulationibus parum eſt nō contriſtari, niſi etiam gaudeat, ſciens quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.*

Dilectio ad uerſitatum amantes facit.

Amor inuictos facit.

Ciues igitur ſuos ad veram, conſtantemque Dei amorem Reſpublica inſtituat. Si enim amor creaturarum furioſos reddit, & omnium periculorum contemptores, cur non diuinitatis dilectio, ſumma ratione nitens reddat inuictos?

CAPVT XVIII.

Fortitudinem cruentis ſpectaculis non acquiri.

Crudelis ſtultitia qua cruenta ſpectacula repoſcit.

§. 1. CONTRA cruenta ſpectacula, multa dicta ſunt à me c. de crudelitate vitanda. Non defuére tamen, qui ea reuocanda cenſuerint, vt iuuentus vulneribus, & ſanguine aſſueta in bello non horreſcat, quaſi inſolita, quæ ſæpè in pace ſpectauit. Fortes igitur & bellicoſos reddi, gladiatorum ſpectandis pugnis arbitrantur. Laque cauſa Romanos laudant. Crudelitatem, ac perniciem humano generi conſilia illa machinantur. Neque nunc crudeles animi etiam in vili ſanguine, & degeneri plebe viſuntur. Quanti ſunt, ad vnius miſeri homuncionis ſpectanda ſupplicia concurſus? neglectu rerum ſuarum, ſpectaculum morientis emunt, precio etiam empturi, ſi id exigeretur. Ne verò mireris, ab illis qui Chriſtianæ religionis profeſsionem præ ſe ferunt, tam crudelia ſpectacula repoſci, illa, quæ fieri docemur experimento, animo perpende. Artem, gladio, haſtaque, cæteriſque armis pugnandi in vrbibus multi docent, mutua ſeſe æmulatione prouocant, quanto ſe ſtudio ingerunt, locumque ſpectandi precio redimunt? Nec deſunt qui miſsis muneribus; quia imperio nō poſſunt, concitare ad acriorem pugnam conentur. Interdum in nuptijs ea ſibi ſpectacula exhibent, nec raro grauiter ſauciantur, aut cadunt. Quod ſi vt male quidem, & contra leges fit, ex prouocatione nonnulli de vita decernant, quanta ſpectantium multitudo concurrit? Quam pauci ex tam multis ad pacem hortantur. Quorundam etiam illa eſt feritas, vt eorum qui quæſtionibus ſubijciuntur, tormentis cupide interſint. Praua eſt, ac malitioſa hominum cupiditas, violenta hominis morte delectantur. Sed crudelitati, ſumptibus, cæteriſque malis, fortitudinis, animoſitatis, & bellicæ gloriæ fructus obijcitur; Tam diro, ac funeſto ſpectaculo contra vulnera, & ferrum animos obfirmari. Contrarium verum eſſe cenſeo: ſpectaculis gladiatorijs, laniationibus ferarū, crudelitatibuſq; ingentem terrorem incuti, omnem virtutem euitari, animos ſublimes deijci, effœminari, nullo modo attolli, aut roborari.

Rarorum ſupplicia [?] quæ [?] ſpectantur.

Gladiatoris ſpectaculo multi ſpectant, & irritant.

Monomachias etiam ſequuntur.

Ex diris ſpectaculis animos non viri fortes effœminantur.

§. 2. Primo quidem loco, quod in re politica plurimum valet, exemplis vtar. Spectaculis cruentis maximè delectatus eſt Caius Cæſar, vt auctores omnes tradunt, iſque maxime crudelis fuit. Poſt Caium Claudius, & de quo Dio. *Exhibuit crebro ludos gladiatorios, quibus valde delectabatur. præter cætera libenter ſpectabat ſub prandij tempus, eos qui in medio theatro dilaniabantur: etſi Leonem doctum homines comedere, plebique ob eam cauſam gratum, interfecit, quod non deceret populum Romanum, huiuſmodi ſpectacula videre.*

Spectaculis delectantur crudeles [?] Leo populo Romano [?] gratus, quod doctus eſſet homines comedere.

Sed is ad miraculum pauidus ſemper fuit, & pauidus ad imperium venit. Tiberius quoque illi crudelitati deditus fuit; nā munus dedit amplifsimum, rudicarijs quoque quibuſdam reuocatis, vt auctor eſt Suetonius, auctoramento centum millium. Sed iam ſenior eo modo inſaniuit. Nero mox ab initio. Adrianus quoque die natali, centum Leones, centum Leænas confecit. Domitiani arenam Martialis adulatione ſeruili celebratam reddidit, quæ omnia oſtēdunt, ad inſaniam ſummam illum ſæuitiæ Amphitheatrali deditum. Nemo tamen illo formidoloſior fuit, qui in ſingulas horas mortem exſpectauit, qui phengite lapide parietem texit, ne ſe inambulantem quiſpiam à tergo improuiſus inuaderet. Omnium inſaniam Commodi furor exuperauit. Ipſe gladiator, ipſe auriga, ipſe laniſta, magis in ludo, quam palatio habitauit. Prandenti gladiatores, & venationes exhibebantur. Pugnauit ipſe ſeptingenties, tricies quinquies. Inter plauſus, vocatus eſt ſexcenties vicies. *Paulus primus ſecutorum*, ita appellari maluit, quam primus imperatorum. Mille gladiatores occidit, aut vicit, (quis enim contra Cæſarem vires experiretur?) Multa ferarum millia ſua dextera confecit. Et ne ſine arte putes, centum leones, centum ictibus occidit. Mirum illi portento, tam certam fuiſſe manum. Hæc Lamprid. Nec inter hæc ludicra ſæua maieſtatis obliuiſcebatur; eos enim à quibus irridebatur, feris obijciebat. Gallus Cōſtantij nepos, vt refert Marcell. l. 14. ludicris cruentis delectabatur, & concidentibus ſe pugilibus.

Scelſius quis decuit, & quibus placuit.

Commodus gladiator.

Hi ſine ignaui, aut plane abhorrentes à bello, imperium barbaris obnoxium fecére. Tiberius imperium adeptus, vrbem preſsit, deinde capreas contaminauit: nec bellicæ rei quicquam adminiſtrauit, niſi vt fortes duces à notis legionibus ſepararet, in prouincias, atque in bella ſe iturum ſimularet, qua in re, teſte Tacito, *diu ſenatum, diutius exercitum, diutiſsime prouincias fefellit*. Caius quamuis in bello educatus, & militari ioco Caligula dictus; non tamen fortis imperator fuit. Magnum exercitum comparauit, in quo erant militum ducenta quinquaginta millia, eorumq; magnam partem conſumpſit: Nam eos ſingulatim, nonnunquam etiam conſertos occidebat. De expeditione Germanica Suet. poſt multa ſtultiſſime geſta, hæc cap. 46. narrat. *Poſtremo quaſi perpetraturus bellum, directa acie in littore Oceani, ac baliſtis, machinisque diſpoſitis, nemine gnaro, ac opinante, quidnam capturus eſſet, repente vt conchas legerent, galeaſque & ſinus replerent, imperauit: ſpolia Oceani vocans Capitolio, palatioque debita & in indicium victoriæ altiſsimam turrem excitauit, ex qua, vt Pharo, noctibus ad regendos nauium curſus, ignes emicarent, pronunciatoque militi donatiuo, centenis viritim denarijs, quaſi omne exemplum libe-*

Crudeliſsimi Romanorum & aſſueti ludis gladiatorijs imbelles.

Caius ſuorum necat 2.000. occidit.

Conchas legit.

liberalitate ſupergreſſus, Abite,inquit, lati, abite locupletes.

Claudius ducibus fortibus inuidit.

Claudius in ſpectaculis cruentus, militiam ne fortibus quidem viris indulſit. Corbulonis cognita virtute, imperium illi abrogauit. Qui merito exclamauit: *Veteres duces fortunatos fuiſſe, quibus licuerit eſſe fortibus ſine periculo: ſe autem inuidia à Cæſare prohiberi.* Nero in ſpectaculis tam ſæuus, in Græciam profectus eſt, Narrat rem Dio.c.14.

Neroniana deliitas imbellis.

Non enim Romæ ſufficiebat, non theatrum Pompeij, non circus maximus, ſed expeditione opus fuit, vt fieret ſicut dicebat, ∗∗∗; tantamque ſecum multitudinem adduxit, non ſolum Auguſtalium, ſed etiam aliorum hominum, quantum ſi hoſtium exercitus adeſſet, aut Parthos, aliaſue gentes cepiſſet. Sed illi erant videlicet Neroniani milites, proque armis ferebant citharas, plectra, perſonas, ſoccos. Itaque reportauit victoriam dignam tali exercitu, Terpnumque & Diodorum, & Pammenem, pro Philippo, Perſeo, Antiocho, ſuperauit.

Bacchantium ſeuus rapacitas.

Et ne crudelitatem Romæ relictam arbitreris, addit: *Quaſi ſola (vt paulo ante dixi) facta eſſent, tamen ea res minimum ſecura, ignominia notata, & ludibrio habita fuiſſet: nunc autem quaſi vere ad bellum gerendum veniſſet, Græciam depopulatus eſt, licet eam liberam reliquerit fecitque cædes infinitas, & bona quorundam adhuc viuentium publicauit, atque innumerabilia donaria, quæ vel Romæ in templis repoſita erant, abſtulit.*

Imperator crudelis, & libidinoſus hoſtes videre non ſuſtinet, milites amittit.

Domitiani ſumptuoſa, crudeliaque ſpectacula, timidumque & imbellum animum Dio huncin modum deſcribit *At Domitianus ducto in eos* (Dacos) *exercitu, quanquam ipſe bellū nulla ex parte attigit (erat enim non ſolum impatiens laboris corporis, ſed etiam animo timido & imbelli, petulanſque & libidinoſus non modo in mulieribus, ſed etiam in pueris) tamen miſſis ducibus ad bellum gerendum, ac magna parte militum turpiter amiſſa, vt victor Romam literas miſit. Quamobrem ei tot & tanta decreta facta ſunt, vt in omni fere orbe terrarum quæ ſub ditione eius erat, ſtatuæ aureæ atque argenteæ poſitæ ſint. Edidit ſumptuoſum ſpectaculum, ex quo nihil dignum hiſtoria accepimus, præterquam quod virgines curſu certauerunt. Poſt hæc dies feſtos egit, videlicet triumphales: exhibuit crebra certamina, prælijs peditum, ac deinde equitum commiſſis in circo, tum etiam in nouo quodam loco bello nauali facto, in quo non ſolum omnes fere qui pugnauerunt mortui ſunt, ſed etiam multi ex ſpectatoribus, propterea quod maximo imbri, & vehementi tempeſtate repente commota, nemini permiſit abire ex ſpectaculo: & quanquam ipſe penulam mutauit, tamen cæteros nihil mutare paſſus eſt. Qua ex re non pauci in graues morbos inciderunt, & mortui ſunt. Itaque populo nocturnum epulū dedit, eius conſolandi cauſa. Noctu enim ſæpe certamina exhibebat, in eaq; nonnas, & mulieres introducebat.*

Merito ſpectatores improbi pereunt.

Crudeles adeo molles, vt vno imbre moreventur.

Commodus à bello turpiſsimè refugit, pacē à barbaris emit. *Vt pecunia*, inquit Herodianus, *qua maxime abundabat, ſecuritatē redimeret, nihil videlicet petentibus denegabat.* Hæc ille, qui tamen nō ex palatio purpuratus, ſed è ludo gladiatorio armatus exire decreuerat, quod tamen dedecus à Romano imperio mors eadē nocte illata auertit.

Ante cruenta ſpectacula Roma fortis erat.

Satis igitur res ipſa docet ſpectaculis tam inhumanis, & fœdis non fortes effici duces, non milites, ſed crudeles. Quod ſi Romam ipſam ſpectemus olim ruſticanam, fortior miles erat, ſine ſpectaculo domeſticæ lanienæ. Deinde ignauiſſima plebes erat quæ quotidianis cædibus intererat. Tot centena millia pauci milites timore continebant, & cum libitum erat concidebant. Cum crebra fuêre ſpectacula gladiatoria, genuina virtus elanguit, & delectus fortiſsimi ex Gallia, Batauia, Thraciaque haberi cœpti ſunt.

Poſt gladiatorum infamias crebras externi delectus habiti.

§. 3. Verum quod hiſtoriam conſulenti clarum euadit, id quoque ratione è rerum natura petita, me probaturum confido. Vtar autem vero, & Philoſophis probato Sorite. Qui cruentis ſpectaculis, vt Druſus, alijque, gaudet, ille crudelis eſt; qui crudelis, ille & libidinoſus; qui talis, etiam timidus eſt, atque imbellis, qui igitur ſanguine humano gaudet, imbellis eſt.

Natura ita comparatū eſt vt crudelis ſit timidus.

Deinde crudelitas ſæuitia videnda & exercenda, quemadmodum libido voluptatibus, auaritia rapinis, ſuperbia adulationibus, ambitio honoribus, incitatior, atque immanior redditur. Ita & timor, connexaque mala augentur.

Imaginatione homines ducuntur.

Quæ grata, & voluptaria ſunt, eorum ſenſu, ac imaginatione mouentur vt cætera animalia, ita homines, quæ triſtia, atque atrocia fugiunt. Plurimi vero refert, quam fortiter, quam viuaciter conſuetudo, aut ſenſus quippiam animo impreſſerint. Si enim attenta eorum, quæ voluptate perfundunt ſenſus, cogitatione animus fixus hęreat, cupiditates incitantur, atque efferātur, ſi vri, ſecari, torqueri hominem viderit, ex voce, motu, vultu, dolorū aculeos animo conceperit, neceſſe eſt talium rerum horrore totum corpus concuti. Qui igitur ad ea aſſueti non ſunt, impalleſcunt, cohorreſcunt, ſurriguntur pili. Naturæ eſt enim quidam conſenſus, qui alieni mali, in alio dolorem excitat Sunt enim qui ad alieni doloris conſpectū concidunt, vt etiam Ariſt. Probl. Sect. 27. exponit. Hinc conſequitur, vt qui tormentorū grauium in alijs acerbitatem oculis, cogitatione, vultu cognouerunt, vehementius ea horreant, quorum magnitudinem accuratè perpenderunt. Itaque eos & miſerrimos arbitrantur, & mala intoleranda iudicant. Qua ex re neceſſario euenit, vt illa circa quę fortitudo verſatur, terribiliora appareant eis, qui experientiā in alijs vſurparunt. Quemadmodum enim viſis alienæ voluptatis illecebris, affectus ad eas fruendas concitatur, ita quoque cum alieni cruciatus aſperitas oculis obijcitur, magno impetu natura ſui conſeruatrix reſilit, & formidat. Vt ergo qui lenonibus, ac lupanaribus ſeruiunt, voluptatum appetentiores, atque adeo intemperantiores efficiuntur, ita quoque vnuſquiſque crudo immanitatis ſpectaculo, dolorum euadit fugientior. Hinc carnifices eorumque familia, turba ingenioſa ad ſupplicia, dicuntur maxime imbecilles, ſi exemplo ſuo, quod interdum merentur, quæſtiones ſubeant. Tota enim mali congeries iam ſe viuidę meditationi ingeſsit, animumq; concuſsit metu, antequam dolore corpus vrat. Bis itaque tantum malum patiuntur.

Alienus cruciatus natura terret, vt etiam imaginatio.

Spectata ſæpius ſupplicia timidos faciunt.

§. 4. Accedit ad ſummam mali, finis ac ſcopus, quem propoſitum habent, gladiatorum ſpectatores, qui non eo tendit, vt ad excipienda vulnera ſint impauidi: ſed vt crudeli, inhumana, beluina voluptate fruātur. Voluptatū vero vſus fortitudinis aciem obtundit. Ethnicorum illa ſpectacula, ipſi oculorum ſolatia vocabant; non autem incitamenta fortitudinis, nam illis teterrimus quiſque aſsidebat, bello inutilis. Cœlius ſane Tullij familiaris eſſedarios in Britannia ſpectare non auſus eſt, quem tamen, inquit Cicero, *ne Andabata quidem defraudare poteramus.* Mulieres ipſæ, virgines veſtales *conſurgunt ad ictus, & delicias, aiunt, eſſe ſuas,* cum cernunt, *pectora conuerſo*

Quæ voluptatis cauſa fiunt, non durant animum ad dolorem.

Experti pauperiem acrius eam fugiunt.

pollice rumpi. Quemadmodum igitur ardentius diuitijs incubant, eaſque per marium, terrarûque & opum apud inferos poſitarum pericula conquirunt, qui egenorum ſordes, famem, calamitateſque intuentur, ita quoque ſpectatos dolores magis timent, qui eos in alijs libentiſsimè ſpectant. Non enim exercitationem artis, non robur corporum, ſed lanienam côcupiſcunt. Ita de Meridianis Seneca, Epiſt. *Nunc omiſſis nugis, mera homicidia ſunt: nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expoſiti, nunquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus, & postulaticiis praferũt. Quidni praferant, non galea, non ſcuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo gladij artes? Omnia iſta mortis mora ſunt. Mane leonibus, & vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur. Interfectores interfecturis iubentur obijci, & victorem in aliam detinent cædem. Exitus pugnantium mors eſt: ferro & igne res geritur. Hac fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit? vt ſuſpendatur. Occidit hominem qui occidit, ille meruit vt hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, vt hoc ſpectes? occide, vre, verbera. Quare tã timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus, nudis, & obuiis pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur.*

Carnifex & tortor non redditur fortis aſſu cruciandi.

§. 5. At qui ſæpe vulnera & ſanguinem intuetur, ad ea non trepidat. Ita ſane, ſi extra periculũ ipſe ſit. Ne carnifex quidem, inter quotidiana torquendi miniſteria expalleſcit, niſi forte ad eculeum ipſe vocetur: nec tamen fortis eſt, ſed, ſi non miſeretur eorum, quos cruciat, ſæuus.

Gladiatores quidem ipſi, Conſtantiæ ſpecimen exhibebant: *Quis*, inquit Cicero, *mediocris gladiator ingemuit? Quis vultum mutauit vnquam? quis non ſtetit, ſed etiam decubuit turpiter? quis cum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? Tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo valet.*

Gladiatores ſpecie fortitudinem imitantur.

Nec tamen gladiatores fortes ſunt, quia pericula non ratione, ſed miſerabili neceſsitate, vel auaritia ſubeunt: ſed illos quidem exercitatio, meditatio, conſuetudo, imò neceſsitas, ad virtutis imitamenta propellit, niſi velint infeſtis ſpectatoribus dimicare, niſi velint vri, & ſecari, ſi vno vulnere potius quam repetitis plagis defungi malunt. Verum aliena pericula non firmant ſpectatores, alioqui quomodo per annos quadringentos nonaginta tam fortes fuere? nam anno CCCCXC. primum Marcus, & Decimus Brutus tria paria dederunt in parentis funere, & rara deinde res, donec corruptis moribus in immenſum creuit, nam diu intra modum hoc ſcelus ſtetit. Anno vrbis quingenteſimo, octogeſimo *munera parua aliquot alia data*, ait Liuius quadrageſimo primo. *Vnum ante cætera inſigne fuit, vt per triduum quatuor & ſeptuaginta homines pugnarint.* Iuncta hæc ſpectacula cum luxu, & timiditate fuiſſe, docet ipſa luxuriæ, & mollitiei patria. Celebris in hiſtoria eſt Campana luxuria, & nota crudelitas. Silius libr. 11. vide Lipſ. libr. 1. cap. 6. Saturn. Nam in omni lætiore conuiuio ſolenne fuit, in triclinio paria aliquot gladiatorum exhibere ad pugnam: ortus vt videtur mos à Campanis, de quibus Silius lib. 11. Punicor.

Anno vrbis CCCCXC. tria paria, data & modico detenta.

Perdita Campanorum luxuries gladiatoribus læta fuit.

Quin etiam exhilarare viris conuiuia cæde
Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira
Certantum ferro ſæpè & ſuper ipſa cadentum
Pocula, reſperſis non parco ſanguine menſis.

Et Strabo de iiſdem lib. 5. ἐπὶ τοσοῦτον εἰς ζώφωσαν ὡς ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλουν πρὸς ζεύγη μονομάχων, ὁρίζοντες ἀριθμὸν κατὰ τὴν ἀξίαν, id eſt: *Eo luxus prouecti ſunt, vt conuiuas vocarent, ad paria gladiatorum, quorum numerum augebant, minuebantue pro dignitate cuiuſque conuiuij.*

Mollium igitur, & ſeruilium ingeniorum, eſt tam fera voluptas. Et eorum quos alienis imperijs deliciæ ſubiecerunt: ita reuera eſt; crudelitas timidos facit: & vt dixi, timidi ſunt crudeles.

Voluptas à periculo deterret.

Frequens autem crudelitatis vſurpatio, timidiores ad pericula facit. Qui enim voluptatem perſequuntur, à ſerijs abhorrent, multò magis à periculoſis. Vnde & prouerbio dicere conſueuerunt: *Cras ſeria*: quæ vox aliquot vrbibus exitio fuit. Timoris etiam eſſe crudelitatem, naturæ animaliũ moſtendunt, nam in omni genere fœmellæ, maribus crudeliores ſunt, & timidiores. Recte Ariſtoteles, ſeu alius eſt auctor in phyſiognomia, cap. 5.

Animalis fœmellæ maribus imbecilliores.

Videntur autem mihi magis malefica fieri fœminea maſculis, & proteruiora, & minus liberalia, & infirmiora. Fœmina igitur, & quæ circa nos nutriuntur, admodum manifeſta ſunt; quæ vero ſunt in ſyluis, omnes paſtores fatentur, & venatores eſſe talia, qualia ſunt dicta.

At vero & hoc manifeſtum eſt, quod ſingulariũ in vnoquoque genere, fœmina mare minoris capitis, & anguſtioris faciei, & ſubtilioris colli ſit: & pectora imbecilliora habeant, & minorum laterum ſunt, femora autem magis carnoſa maribus, genua mollia, & crura ſubtilia habent. Pedes vero pulchriores & formã totius corporis molliorem, quam fortiorem. Minus neruoſa autem ſunt, & molliora, prædita humidioribus carnibus. Maſculina autem his omnibus contraria habentia natura ſunt fortiore, & iuſtiore genere, fœmina autem eſt timidior & iniuſtior natura. His ita ſe habentibus videtur leo omnium perfectiſsimum in aſſumendo maris formam.

Nec fortis ergo illa ſpectacula; nec ſapientis, ſed malefici, ipſa animalia timore crudelia ſunt. Ceruus cum vicit, crudeliter pedibus conculcat aduerſarium. Metus refrigerat, idem facit, vt torpore excitetur, & ad voluptatum delinimenta inclinet. Quibus dilutus eſt ſanguis, timidi ſunt, metus enim refrigerat, ijdem crudeles ſunt. Pœnorum olim fuit, atque eſt etiamnum AEthiopum, & eorũ qui zonã torridam incolũt, magna crudelitas. At illi frigidiores natura ſunt, vt docet Ariſt. Sect. 14. Probl. 8. διὰ τί οἱ μὲν ἐν τοῖς εὐπνόοις τόποις βραδέως γηράσκουσιν, οἱ δὲ ἐν τοῖς κοίλοις καὶ ἑλώδεσι ταχέως. ἢ τὸ γῆρας σηπεδών τίς ἐστι. σήπεται δὲ τὸ ἠρεμοῦν, τὸ δὲ ἐν κινήσει οὔ. ὅλως δὲ σαπρὸν ὅλον τοῦτο πάσχει οἷον τὸ ὕδωρ ἐν μὲν οὖν τοῖς ὑψηλοῖς, διὰ τὴν εὐπνοίαν, ὁ ἀὴρ ἐν κινήσει ἐστίν. ἐν δὲ τοῖς κοίλοις μένει. ἔτι δὲ ἐκεῖ μὲν διὰ τὴν κίνησιν ἀεὶ καθαρὸς ὁ ἀὴρ καὶ ἕτερος γίνεται ἐν δὲ τοῖς ἑλώδεσι, μένει. *Cur qui loca edita, apertaque colunt, tardius ſeneſcunt: qui autem caua & paluſtria, ocyus? An ſenectus quædam putredo eſt: putret autem quod quieſcit: nullo modo, aut minus ita afficitur, quod mouetur, vt aqua profluens & concluſa: igitur vt locis editis aer vndique afflante ſpiritu agitatur, ita cauis manet immotus. Ad hæc locis apertis purus ac diuerſus aſsidue propter agitationem aer habetur, paluſtribus impurus, idemque ſemper emarceſcit.*

Timidi ſigna ſunt in Phyſiog. cap. 3. Pili molles, corporis inclinatio, ſtatura non erecta, venter ſurſũ attractus, color ſuffiauus, oculi imbecilles, & nictantes, fracti, macri & mobiles, extrema corporis imbecilla, crura parua, longæ manus & ſubtiles, lumbi parui, & imbecilles. Corpus *ovµpóv* in motibus, item timidus non vehemens eſt,

Timidi ſigna, & crudeles iidem ſunt.

ve-

verum ſupinus, facilè terrore obſtupeſcit, vultu, & capite facilè mouetur, ſolicitus eſt, deorsũ intuetur: rugoſa facies, facies ipſa parua. Hæc in crudelibus pleraque inuenies. Illis inquam, qui natura tales ſunt; quidam enim natura quidem manſueti, conſuetudine tamen, & more ad crudelitatem degenerarunt.

Laniena nec corporis affectus innutat, nec animi.

Cum igitur ſpectacula illa corporis affectus non immutent, ſed deteriores faciant, nec animo etiam vires conferãt, nullo modo fortes efficiunt. ideoque nonnulli ad excuſationem lanienæ, & ſanguinis in pace effuſi, per teterrimam voluptatem non fortitudinis rudimenta, ſed placandæ Nemeſi quædam ſacrificia eſſe dixerunt, vt per domeſticas cædes placata, hoſtium occiſioni faueret.

Ciuilẽ ſanguinem Nemeſi immolari ſingũt.

§.6. Quod ſi bello gladiatoria munera vtilia iudicarunt, cur non ipſos in pericula miſerunt, cur infames eſſe voluerunt? Eos enim fortiſſimos gentium eſſe oportuit, verum id raro, nec niſi extrema neceſſitate factum eſt.

Raro gladiatores in bella miſerunt.

At neque in caſtris ante prœlium commiſſiones compoſuerunt, & ſpectando vulnere ſe ad mortem animarunt. Stolidum enim exiſtimarunt, ſuam cuique iam expectandam ſortem, in alieno corpore oſtentare.

In caſtris nõ fuere gladiatores.

Fortitudo enim in meditatione, atque amore eximiæ dignitatis, ac honeſtatis, propter quam pericula, doloreſque contemnit, non in oblectamentis ex alieno cruciatu verſatur. Cauſas quæ ad fortiter agendum, patiendumque mentem erigant, firmentque recta ratione perpendit, non dicit animi ſui cibum eſſe, vilem auctorati nebulonis ſanguinem. Tiberius crudeles ludos exhibuit, imitatus Auguſtum. *Iacuit* (inquit Tacitus) *immenſa ſtrages, omnis ſexus, omnis ætatis, illuſtres, ignobiles, diſperſi aut congregati.* Quẽ congeries iſta delectat, nũquam fortis erit. Tam ſuæ voluptatis ille tenax eſt, vt eam per tam feralia procuret. Ille pro patria ſcilicet pugnabit, cuius in voluptates, ſi omnes ciues occidas, tum demum munus dabis, & munus omnium munerum gratiſſimum.

Species arenæ miſera.

Timidus eſt mori, qui non pro ſalute ſua, non pro patriæ defenſione, ſed pro delicijs ſuis aliorum mortibus poſcitur. Fortis pro amico, etiam pro ignoto vitam deſerit, morte alterius vicaria vitam mercari turpè iudicat. Hic magnum vitæ fructum arbitratur, hominum mortes intueri.

Pro alijs morietur qui ſuis voluptatibus aliorũ mortes ſeruire dignum cenſet.

Quantum à priſca Chriſtianorum integritate, recentiorum illa ſtudia receſſerunt? Magna Epiſcoporum cura, ſeueritateque Chriſtiani ab illa ſæuitia arcebantur.

Chriſtianis vetita ſpectacula.

Quid Gentiles inde coniectabant? Hoc ſcilicet: ſpectaculorum voluptates à Chriſtianis vitari, vt facilius desererent vitam, abdicatis vitæ illecebris, ita Tertull. lib. de Spect. capit. 1. *Sunt qui exiſtiment Chriſtianum expeditum morti genus, ad hanc obſtinationem, abdicatione voluptatum erudiri, quo facilius vitam contemnant amputatis quaſi retinaculis eius, ne deſiderent, quam iam ſuperuacuam ſibi fecerint: vt hoc conſilio potius, & humano proſpectu non diuino præſcripto definitum exiſtimetur. Pigebat ſcilicet etiam perſeuerantes in tantis voluptatibus, propter Deum mori. Quanquam & ſi ita eſſet, tam apto conſilio, tanta obſtinatio diſciplina debebat obſequium.*

Gentes iudicabant Chriſtianos ideo fugere ſpectacula, vt fortes manerent.

Romani igitur tantum aberat, vt ſe ſpectaculis illis ad mortem, mortiſq; pericula animoſe ſubeunda confirmari putarent, vt potius ea cauſa à Chriſtianis vitari dicerent, ne vitæ voluptates nimirum ſectando, ipſam vitam, cum virtus poſceret, relinquere recuſarent. Pergit Tertull. cap 2. *Plures denique inuenias quos magis periculum voluptatis, quam vitæ auocet ab hac ſecta. Nam mortem etiam ſtultus vt debitam non extimeſcit, voluptatem etiam ſapiens vt tantam non contemnit, cum alia non ſit & ſtulto & ſapienti vitæ gratia, niſi voluptas.*

Non igitur gentes fortitudinem, ſed voluptatem ex amphitheatro petebant. Inter quæ refert Tertullianus Circum, Leonem, vires corporis, & vocis ſuauitates. Leonem nominat, cum cruentiſſima ſpectacula vniuerſa taxat, in his enim ſumma inſania. Scæuola plures leones dedit. Sulla prætor centum iubatos, Pompeius Magnus Syllæ diſcipulus ſexcentos, in illis erant trecenti quindecim iubati, decuit enim à diſcipulo magiſtrum, qui literas neſciuit ſuperari. Sed Pompeium etiam hoc flagitio Iulius ſuperauit, qui octingentos produxit. Alioqui & pantheras dederunt, iuſſu populi abrogato pernicquitiam ſenatuſconſulto vetere. Scaurus in ædilitate varias centum quinquaginta. Pompeius Magnus quadringentas decem. Auguſtus quadringentas viginti donauit. Hæc erant propter quæ gentes mori formidarent.

Belluarum greges occiſi.

Cœterum concuti ſpectaculis animum docet cap. 15. de ſpectaculis Tertullian. *Nemo ad voluptatem venit ſine affectu, nemo affectum ſine caſibus ſuis patitur. Ipſi caſus incitamenta ſunt affectus. Cæterum ſi ceſſat affectus; nulla eſt voluptas, & eſt reus iam ille vanitatis eo conueniens, vbi nihil conſequitur. Puto autem etiam vanitas extranea eſt nobis. Quid quod & ipſe ſe induat, inter eos poſitus quorum ſe ſimulem nolens, vtique deteſtatorem confitetur, nobis ſatis non eſt, ſi ipſi talia nihil faciamus: niſi & talia facientibus non conferamur. Si furem inquit videbas, concurrebas cum eo. Vtinam ne in ſeculo quidem, ſimul cum illis moraremur: ſed tamen in ſecularibus ſeparamur, quia ſeculum Dei eſt, ſecularia autem diaboli.*

Sectatores varijs luſtrantur cũ affectibus, fortitudo tranquilla eſt.

Si viri fortes illi ſunt, cur viles animæ habentur, & infames? Tertull. cap. 22. de Spect. *Etenim ipſi auctores & adminiſtratores ſpectaculorum quadrigarios, ſcenicos, xyſticos, harenarios illos amantiſſimos: quibus viles animas fœmina, aut illi etiam corpora ſua ſubſternunt, propter quos ea committunt, quæ reprehendunt, ex eadem parte quam magnifaciunt, deponunt & deminuunt, imò manifeſtè damnant ignominia, & capitis minutione, arcentes curia, roſtris, ſenatu, equite, cæteriſq; honoribus omnibus ſimul ac ornamentis. Quibus quanta peruerſitas. Amant quos multant, depreciant quos probant. Artem magnificant, artificem notant. Quale iudicium eſt, vt ob ea quis obfuſcetur, per quæ promeretur? Imò quanta confeſſio eſt mala rei, quarum auctores, quum acceptiſſimi ſint, ſine nota non ſunt.*

Gladiatorũ vile genus & infame.

Finio, & hoc vnum moneo. Si ad conſtantiam ſanguinem deſideras, *Habes Chriſti.* Tertull. de ſpectaculis cap. 29.

CAPVT XIX.

Rempublicam quamuis potentem, & diuitem, oportere modeſtiæ eſſe tenaciſſimam.

§.1. AD inuictum ciuitatis robur, ad regni vires nihil tam inexpugnabile eſt, quã modeſtia, & quam Chriſtiani humilitatem vocant. In alto poſitos eſſe humiles æquum cenſes? Eos, quibus tota vita, ambitione laborioſiſſima, & ſollicitiſſima atteritur, ad ſui deſpicientiam vocas? Ita omnino faciẽdum docet Chriſtus, docet & ſalus Reipublicæ, quæ ſine Chriſto nulla eſt, ſed de ea nunc politicè diſceptabo.

Humilitate reſpublica ſeruatur.

Digitized by Google

Humilitas magnanima, glorioſa, maieſtatis retinens.

Ne tamen humilitatis ſermonem horreas, ô princeps; addam illi Maieſtatem, Magnanimitatem, famæ, gloriæque curam, de his enim ordine diſputabo.

Modeſtia res vera pro eo æſtimat.

§. 2. Humilitas eſt ex plena cognitione ſui, vera de bonis, maliſque proprijs exiſtimatio, excellentiæ contemptus. Magna virtus, & planè animi heroici, qua illa, quæ magna videntur, parua autem ſunt, ſuis precijs æſtimantur. Illius exitium, ac peſtis eſt ſuperbia, dignitatis, atque excellentiæ contra rectam rationem appetitio. Nihil illo vitio immanius, nihil Deo odioſius, nihil Reipublicæ pernicioſius. Omnes igitur, princeps, optimates, ciues, agricolæ ad modeſtiam, ſubmiſſionemque inſtituantur. Omnes inquam; nam & pauperum poteſt eſſe ſuperbia, & principum humilitas. Crimen non in rebus, ſed in vſu eſt. In principum magnificentia, ſæpe eſt animus contemptor opum, & honorum, in viliſſimorum voluntate, arrogantiſſima vanitas. Exemplo ſit ſuperbiſſimi regis, ſanctiſſima coniux, Eſther. 14. 16. *Tu ſcis neceſſitatem meam: quod abominer ſignum ſuperbiæ, quod eſt ſuper caput meum, in die oſtentationis meæ, & deteſter illud quaſi pannum menſtruatæ, & non portem in diebus ſilentij mei, & quod non comederim in menſa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum: & nunquam lætata ſit ancilla tua, ex quo huc translata ſum vſque in præſentem diem, niſi in te Domine Deus Abraham.*

Superbia nec pauperũ fugit.

Modeſtia regum ipſis virtutibus altior eſt.

Arrogantiæ ſæuientis ſpecimen, nobis Amanus exhibuit, qui ſe, & Rempublicam grauiter concuſſit.

Regnis ſuperbis Deus inimicus eſt.

Fundamentum igitur alterum Reipublicæ, eſt humilitas, eam quaſi terræ motus, in altum tendente aura faſtus euertit. *Magna miſeria, ſuperbus homo,* inquit Auguſtinus, magna verò, & multiplex miſeria, ſuperba reſpublica.

§. 3. Primò quidem Deo grata eſt humilitas, quia ſibi diffidit, & Deo nititur. Deum habet protectorem, ſuperbia destructorem. Pſalm. 17. 28. *Quoniam tu populum humilem ſaluum facies; Et oculos ſuperborum humiliabis.* Meritò igitur ſuperba Reſpublica Deum ſentit inimicum, quem non agnoſcit ſuæ felicitatis auctorem. Ille, *Humilia reſpicit in cœlo, & in terra.* Adeò ſanè, vt Auguſtinus teſtatur libr. 3. capit. 23. de doctrina Chriſtiana. *Nulla fere pagina eſt ſanctorum librorum, in qua non ſonet, quod Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.*

Tota ſcriptura doctrina eſt humilitatis.

Totius mundi ruinam ſuperbia fecit. *Initium enim peccati fuit.* Pharaonem ſuperbia in Erythræi maris profundum, quaſi lapidem detraxit. *Quis eſt Dominus vt audiam vocem eius? & dimittam Iſrael? Neſcio Dominum, & Iſrael non dimittam.* Senacherib 4. Reg. 18. 19. ingenti ſuperbia terret Ezechiam, ſed occiſo milite, ipſe à filijs in conſpectu idoli ſui mactatur. Cum igitur *non in multitudine ſit virtus Dei, neque in equorum viribus voluntas eius, nec ſuperbi ab initio placuerint ei: ſed humilium, & manſuetorum ſemper illi placuerit deprecatio.* Iudith. 9. 16. Non poteſt conſiſtere ciuitas, quæ contra maieſtatem ſeſe extollit. *Nam oculos ſublimes deteſtatur Dominus.* Prouerb. 9 17. Experti ſunt omnes magnates, quos poteſtas inflauit, quod Salomon Prouer. 15. 25. minatur. *Domum ſuperborum demolietur Dominus: & firmos faciet terminos viduæ.*

Deus ſuperbos deijcit, humiles exaltat.

§. 4. Omnium periculo peccant pauci, imò mulierum petulantia ad exitium ſatis eſt, teſte Iſaia 3. 16. Nullæ diuitiæ, nulla fiducia ſuperbos eximit. Quam fortes in calamitate erant Iſraelitæ? Iſa. 9. 9. *Et ſciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam, in ſuperbia, & magnitudine cordis dicentes, Lateres ceciderunt: ſed quadris lapidibus ædificabimus: ſycomoros ſucciderunt, ſed cedros immutabimus. Et eleuabit Dominus hoſtes Raſin, ſuper eum, & inimicos eius in tumultum vertet, Syriam ab Oriente & Philiſthijm ab Occidente: & deuorabunt Iſrael toto ore.*

Falſa fiducia grauis ...

Quam magnificè gloriatur apud eundem Prophetam, Aſſur cap. 10. 13. *In fortitudine manus meæ feci, & in ſapientia mea intellexi: & abſtuli terminos populorum; & principes eorum deprædatus ſum, & detraxi quaſi potens in ſublimi reſidentes.* Quid tanto Monarchæ Propheta vaticinatur, ex arcano Dei conſilio? verſ. 16. *Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum, in pinguibus eius tenuitatem: & ſubtus gloriam eius ſuccenſa ardebit, quaſi combuſtio ignis.*

Maior vix cogitari poteſt ſuperbia, quam fuerit Babylonis, de qua Iſa. cap. 13. & 14. Detracta eſt tamen ad inferos. *Et fuit Babylon illa glorioſa in regnis, inclyta in ſuperbia Chaldæorum, ſicut ſubuertit Dominus Sodomam, & Gomorrham.* Dicitur illi à Domino, Iſai. cap. 47. 8. *Et nunc audi hæc delicata, & habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo, Ego ſum, & non eſt præter me amplius: non ſedebo vidua, & ignorabo ſterilitatem. Venient tibi duo hæc ſubitò in die vna, ſterilitas, & viduitas, vniuerſa venerunt ſuper te, propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiam incantatorum tuorum vehementem.*

Babylonis ſuperbia.

Eadem, ſed minori cum potentia ſuperbia Moab: Ierem. 48. 29. *Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt valdè: ſublimitatem eius & arrogantiã, & ſuperbiam, & altitudinem cordis eius. Ego ſcio, ait Dominus, iactantiam eius, & quod non ſit iuxta eam virtus eius, nec iuxta quod poterat, conata ſit facere. Ideo ſuper Moab eiulabo, & ad Moab vniuerſam clamabo, ad viros muri fictilis lamentantes.*

Moab ... gen.

Inuiſum eſt itaque hoc vitium Deo, ſemperque Rerumpublicarum interitum antecedit. Habet enim expreſſum numinis contemptum. Hoc ex diuino iudicio, & oraculis argumentum pio principi abundè eſt. Scriptores quoque rerum noſtrarum ignari, grauiſſimam eſſe ſuperbiæ pœnam docuerunt. Orpheus, Plato, Libanius caſtigando illi vitio Νεμέσεως nomen proprium finxerunt. cætera vitia mitius puniri, ſuperbiam opprimi putamus. Adraſtiam, & Rhamnuſiam virginem dixére. Verùm nos ad rationes politicas animum conuertamus.

Superbiæ ... Nemeſim ... poſuerunt.

§ 5. Secundum ſuperbiæ malum eſt, quod odio ſui Rempublicam euertit. Cætera vitia, imprudentia, timiditas, ebrioſitas, ſocios, & conſortia admittunt. Superbum nec modeſtus, nec ſuperbus ferre poteſt. Eminere omnes cupiunt, omnes imperare, nemo ſubijci. Cum eodem omnes ferantur, neceſſe eſt omnes collidi. *Inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia.* Prouerb. 13 10. Principes, ac præſertim optimates odioſos facit ſuperbia. Tarquinium libidine præcipitem, auaritia cœcum, furore vecordem, vocarunt ſuperbum, & putauêre ſufficere conuitium. Nec principem modo, ſed virtutes etiam principis, exoſas reddit.

Odioſam ſuperbia.

Inquinat egregios adiuncta ſuperbia mores.
Quin ipſa ſuperbia longè
Diſceſſit, vitium rebus ſolemne ſecundis,
Virtutumque ingrata comes.

Virtutes ... ſuperbia.

Non alia cauſa magis viros magnos afflixit,

quam

Viri magni & bene de rep. meriti ſuperbia occidere.

quam ex rebus bene geſtis ſuperbia, quia inuidiam parit, odiumque: multorum autem odijs, nullæ opes reſiſtere poſſunt. Ipſa enim beneficia, cum ſuperbè dantur, ingrata ſunt, cum exprobrantur, in maleficia vertuntur. At ſi Camillus, ſi Marius, ſi Scipiones arroganter agant, ſalutem quam patriæ attulerunt, ingratam faciunt. Seneca de benef. lib. 2. cap. 11. *Si gratos vis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, ſed ames. Præcipuè, vt dixi, parcamus auribus, admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æquè in beneficio dando vitandum eſt, quam ſuperbia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis iactatio, res loquentur, nobis tacentibus. Non tantum ingratum, ſed inuiſum eſt beneficium ſuperbè datum. Cæſar dedit vitam Pompeio Penno, ſi dat, qui non aufert: deinde abſoluto, & agenti gratias, porrexit oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant, & negant id inſolentia cauſa factum: aiunt ſocculum auratum, imò aureum margaritis diſtinctum, oſtendere voluiſſe. Ita prorſus: quid hic contumelioſum eſt, ſi vir conſularis aurum, & margaritas oſculatus eſt, & alioquin nullam partem in corpore eius electurus, quam purius oſcularetur? Homo natus in hoc, vt mores liberæ ciuitatis, Perſica ſeruitute mutaret, parum iudicauit, ſi ſenator ſenex, ſummis vſus honoribus, in conſpectu principum ſupplex ſibi, eo more iacuiſſet, quo victi hoſtes victoribus iacuere: inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Non hoc eſt rempub. calcare? & quidem, dicet aliquis (nam poteſt ad rem pertinere) ſiniſtro pede. Parum enim fœde furioſeque inſolens fuerat, qui de capite conſularis viri ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator pedes ſuos.*

Cæſaris inſolentia.

Superbia Cæſari plus quam tyrannis nocuit.

Quid igitur Cæſari viginti tria vulnera inflixit? Non modo læſa maieſtas, non tot ciuium cædes, non expilatum ærarium, raptique faſces, ſed quod ſenatui non aſſurrexit: quod pedes oſculo ſenatoris obtruſit. Ita & illi, per quos vicit, & quibus vitam dederat, inſurrexerunt. At contra vide animos in Alexandrum Romanum imperatorem: ita narrat Herodianus: *Quæ vbi aduenit, ſacris diſceſſus cauſa de more peractis, deducente ſenatu, populoque vniuerſo, Roma proficiſcitur, reſpectans identidem, ac lacrymans. Sed neque popularium quiſquam fuit, qui ſiccis oculis aſpexerit abeuntem. quippe omnem multitudinem ſui cupidam habebat, educatus ab ipſis, imperioque tam multos annos modeſtiſſime adminiſtrato.*

Modeſtiam lacrymis proſequuntur.

De caſu ſuperbi omnes gaudent.

Præcipua igitur cauſa eſt odium. Nam de pœna ſuperbi hominis, omnes gaudio exultant. Et Deus ipſe quodammodo inſultat.

Eſt enim omnibus hominibus inſitum τὸ νεμεσητικὸν indignatio, quam Ariſtoteles ἐπαινετὸν eſſe ait, 2. mor. mediamque inter ἐπιχαιρεκακίαν. Nam moleſtè fert, indignis collatam proſperitatem; Indignus autem felicitate videtur, quicunque illa inſoleſcit. Quicunque de excelſo loco ſe iactat, dignus cenſetur, qui decidat.

Inſidioſa ſe inſinuat ſuperbia.

§. 6. Tertium malum arrogantiæ, eſt vitij ſubtilitas. Nam miro modo, dum vitatur, appetitur. Itaque omnibus virtutibus ſeſe inſerit, & fundamentum ſubtrahere conatur, vt tota ſtrues decidat. Sic & omnium vitiorum remedium eſt humilitas. Hac autem ratione Reſpublica ſpecie boni, & honeſti euertitur; cum enim magna quædam, & in ſpeciem vtilia ſuperbi gerunt, quia eos ambitio, cupiditaſque gloriæ, non ratio trahit, hæc deinde in amicos vertunt. Magna non ſunt illa Reipublicæ corpora, ſed tumida: caſura ſua mole, & rumpenda. Caput vitiorum eſt, omnia premit, omnibus imperat. Et quod agitur virtus vocatus, donec pus totum erumpat.

Raro virtuous, ſæpè ambitio trahit.

Stulta res ſuperbia.

§. 7. Sapientia Reſpublica continetur, & regitur; nihil ſapientiæ coniunctius, quam humilitas, nihil magis aduerſum, quam ambitio, quæ inter omnes affectus hoc habet, vt ſtultiſſimos faciat, eſt enim quædam arrogantium ebrietas, quæ nec ſobrios deſerit. Nam ſpiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ, in animam humilem, in oculis ſuis ſpecioſam, in oculis Dei deſcendit: Elatam deſpicit. *Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit, & contumelia, vbi autem eſt humilitas, ibi erit & ſapientia.* Prouerb. 11. 2. Auertit igitur à ſapientia reges, ſuperbia. Et vel maximè in eo peccant, quod ſapientes ſeſe exiſtimant. *Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.*

Sapientia philoſophorũ profeſſio ſtulta.

Nec principes modò, ſed philoſophi principum præceptores ſuperbia excœcati ſunt. Nam de illis etiam hoc iactatũ eſt: τῶν φιλοσόφων εἶναι ἀφιλοσοφώτερον, *nihil eſſe alienius à philoſophia ipſis philoſophis.* Lenius dixit Anaxippus: *verbo quidem ſapere philoſophos, re ipſa eſſe* ἀνοήτους. Itaque philoſophos multi pepulere. Lyſimachus, & Antiochus toto regno. Romani Alcium, & Philiſcum porcos Epicuræos, & omnes aliquando ſophiſtas, quod & Meſſenij, alijque fecere, quodque præcipuè admireris ex ipſa Attica Sophocles proprio ψηφίσματι eoſdem ſubmouit.

Cauſam ſtultitiæ exponit ſanctus Chryſoſtomus in cap. 1. verſ. 22. Rom. Quia μέγα τι περὶ ἑαυτῶν φαντασθέντες, καὶ οὐκ ἀνασχόμενοι ταύτην ἐλθεῖν, ἣν ὁ Θεὸς ἐκέλευσεν αὐτοῖς, ἐβαπτίσθησαν τοῖς τῆς ἀνοίας λογισμοῖς.

Magnum aliquid de ſe ipſis imaginati, nec ſuſtinentes ea via ingredi, qua Deus illos ingredi iuſſit, amentia cogitationibus immerſi ſunt.

Superbia origo ſuperſtitionum.

Præcipuè verò inſaniens illa ſapientia taxatur, qua ducti orbem ſuperſtitionibus infecerũt, quæ enim non credebant numina, illorum metu miſeras gentes faſcinârunt, idque velut ad continendos in officio populos ſapienter ſe facere iactitarunt. ita vnus de ſapientibus eorum, Cicero libr. 1. de natura Deorum. *Quis tam cæcus in contemplandis rebus vnquam fuit, vt non videret, ſpecies iſtas hominum collatas in Deos, aut conſilio quodam ſapiẽtium, quo facilius animos imperitorum ad Deorum cultum, à vitæ prauitate conuerteret; aut ſuperſtitione vt eſſent ſimulachra, quæ venerantes, Deos ipſos adire ſe crederent?* Sed hæc in ſapientia, manifeſtiſsime ſe illorum ſtultitia prodidit. Nam illa via, omnium ſcelerum impunitatem docuerunt. Cum facilè cuilibet eſſet, ligneos, luteoſque Deos contemnere, deinde Deos ſuo arbitrio factos ſuis vitijs imbutos eſſe finxerunt, vt licentius numinum auctoritate ac hortatu peccarent, ac flagitiorum ſuorum dedecora illis conſecrantes, ipſa impuritate Sanctos ſe fieri arbitrarentur.

Principes gentium opinio opinione ſtultiores.

Hanc philoſophorum inſipientiam, principes, & Magiſtratus inſaniſsima, ambitioſiſſimaque temeritate, atque ſtultitia, albis equis præcurrerunt. Cum enim ius faciendorum Deorum, Reipublicæ datum viderent, Ipſi ſeſe inprimis hoc beneficio affecerunt. *Dubitem eſſe Deos*, inquit Caius, *cum faciam Deos?* Hac ſuperbia ſe, & Rempublicam perdiderunt. Hinc & illud conſecutum, vt conſilia nulla admitterent, vera nemo proferre auderet. At ſine conſilio nulla ciuitas regi poteſt.

Conſilia ſuperbi dare inuiſum.

Superbia puſilli & puerilis animi eſt.

§. 8. Humilitas magnanima eſt, ſuperbia puſillæ mentis, & ſi rectè iudicare volumus, puerilis. Magnum eſt, eſſe in animo ſuo paruum. Non opus in eam tam argumentis; pueri laudati, læ-

titia

titia geſtiunt, nec affectum illum celant, ipſi etiam ſpontè de rebus ſuis gloriantur, atque ea re, ætatis innocuæ nos ſimplicitas delectat, quod ſi eadem faciant adulti, vel ſenes, non quidem pueros, ſed pueriles eos tamen iudicamus. Nunquã maior in ſcena riſus excitatur, quam cum Pyrgopolinices aliquis, prælia ſua ampullatur; quia res omnino ridicula videtur, in tam vaſto corpore, & ornatu armorum tam puerilis animus. Menecratem facetiſſimè riſerunt veteres, qui ab eis quos ſanarat, quorum ingens erat numerus, nullam aliam mercedem poſtulabat, quam vt Iouem ſe appellarent. Puerile factum: Omnes enim, pro beneficio in ſe collato, ridere miſerum cogebantur. Quam inſanum ſtudium, & puerile Pſaphonis Afri, qui emptas magno precio vocales aues inſtituit; vt dicerent, *Pſaphon eſt Deus.* Non videbat miſerrimus ille rem non poſſe latere, deinde eas, vel aua ſyluarum auolaturas, & magiſtri ſui præconium, montibus & ſyluis inani ſtudio iactaturas aut noua libertate, veterem cãtilenam excuſſuras. Victus in ludicro certamine, puer eiulat: victor exultat. Quia puſillum animum res parua vel deprimit, vel in altum tollit. Non alia eſt in arrogantibus, hoc eſt grandibus, ideoque ridiculis puerilis prudentia, aut magnanimitas, omnes in paruis occupantur. Si adoleſcẽtem capillos criſpantem, aut periſcelidas diſponentem, vel alia καλλωπίσματα ſubitò deprehendas, erubeſcit; quia præter decorum eſſe intelligit, & μικρόψυχον τὴν περὶ τῶν μικρῶν ἐπιμέλειαν, puſilli & degeneris animi ſignum, eam quæ rebus paruis impenditur curam.

Thraſones ridiculi ſũt.

Menecratis ſuperbia.

Pſaphonis arrogantia.

Cura formæ cur ruborẽ incutiat.

§. 9. Maxima igitur laus eſt, non agere laudis gratia Puerilis error eorum, qui amorem laudis, virtutem putant. *Nam & ſanus* (Auguſtin. libr. 5. cap. 13. de ciuit. Dei) *videt, quia & amorem laudis vitium eſſe cognoſcit, quod nec Poëtam fugit Horatium, qui ait:*

Laudis amore tumes, ſunt certa piacula quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.

Laudis amor ſtultis viſa eſt virtus.

Idemque in carmine Lyrico, ad reprimendam dominandi libidinem, ita cecinit.

Latius regnes, auidum domando
Spiritum, quam ſi Lybiam, remotis
Gadibus iungas, & vterque Pœnus
Seruiat vni.

Veruntamen qui libidines turpiores fide pietatis, impetrato Spiritu-ſancto, & amore intelligibilis pulchritudinis non refrænant, melius ſaltem cupiditate humanæ laudis, & gloriæ, non quidem iam ſancti, ſed minus turpes ſunt. Etiam Tullius hinc diſſimulare non potuit in iiſdem libris quos de republica ſcripſit, vbi loquitur de inſtituendo principe ciuitatis, quem dicit alendum gloria, & conſequenter commemorat maiores ſuos multa mira atque præclara gloriæ cupiditate feciſſe.

Gloriæ cupido turpiores libidines excludit.

§. 10. Quantum verò periculi adeatur, dum affectus potentiſſimus alitur, quem fugit? Hinc efficitur, vt famam virtutis omnes, ipſam virtutem pauci & nullus aliquando quærat. Quamuis aliquando bonum euentum habeat gloriæ cupiditas, quamuis ingentia premat vitia, quamuis Reipublicæ lucro ſit, eſt tamen periculoſa, nec definis malum eſſe. Alioqui & ebrietas, & libido, & auaritia, atque ipſa inuidia laudanda foret. Nam ebrij inopia iudicij, in ea ſe pericula conijciunt, vnde ſobrij exire non poſſunt Amatores, inuidi, auari, vitiorum ſuorum furoribus agitati, magnas ſæpè operas Reipublicæ præſtiterunt. Multis lucro eſt infimæ plebis ſtultitia, non ideò tamen illa vitia toleranda ſunt. Quanquam enim aliquando alios affectus domet ſuperbia, ſæpius tamen excitat. Calamitoſa fuit ſuperbia Seſoſtris regis AEgypti, qui [illegible]

Gloriæ cupiditas ſemper mala, aliquando vtilis videtur.

Superbia ſæpius alia vitia excitat, quam premit.

Pharios curru Regum ceruicibus egit.

Quis Xerxem ad tam crudele bellum impulit? Quis ante eum, Cyrum? poſt Cyrum verò Alexandrũ? Quid alios niſi gloriæ cupido? vt à paucis laudarentur, nationes integras internecione deleuerunt. *Intereſt,* vt monet Sanct. Auguſtin. lib. 5. cap. 19. de ciuit. Dei, *ſanè inter cupiditatem humanæ gloriæ, & cupiditatem dominationis. Nam licet procliue ſit, vt qui humana gloria nimium delectatur, etiam dominari libenter affectet, tamen qui veram licet humanarum rerum laudem concupiſcunt, dant operam benè iudicantibus non diſplicere. Sunt enim multa in moribus bona: de quibus multi benè iudicãt: quamuis ea multi non habeant, & per ea bona morum, nituntur ad gloriam, & imperium, & dominationem: de quibus ait Salluſtius: ſed ille vera via nititur. Quiſquis autem ſine cupiditate gloriæ, qua veretur bonè benè iudicantibus diſplicere, dominari atque imperare deſiderat, etiam per apertiſſima ſcelera quærit plerumque obtinere, quod diligit. Proinde qui gloriam cõcupiſcit, aut vera via nititur, aut certè dolis, atque fallacijs contendit, volens bonus videri, quod non eſt. Et ideò virtutes habenti, magna virtus eſt contemnere gloriam, quia contemptus eius in conſpectu Dei eſt: iudicio autem non aperitur humano.*

Superbia per ſcelera quærit, quod concupiſcit.

§. 11. Iungitur igitur periculum illi, quod in vitio bonum arbitrantur, qui enim laudis amore hoſtem cecidit, vulnera aduerſa pertulit, is etiam ne cedere cogatur ciuibus. carnificinam non exhorrebit ciuium, imò pro ſuo triumpho in pericula omnes coget. Docet omnis hiſtoria, gloriæ cupiditate, & dominandi libidine, pleraque bella cœpiſſe. Et concertationes ciuicas ex ambitione ortas.

Superbus ciui æqui. & hoſtis acerbus.

§. 12. Iram eſſe exitialem ciuitati demonſtraui, & ſimul oſtendi eam ex ſuperbia ferè naſci. Quos laudes inflant, tumidoſque faciunt, eoſdẽ vituperatio deijcit, ſi vlciſci ſe nequeunt, in rabiem agit, ſi vindicandæ contumeliæ poteſtas conceſſa eſt. Miſera ſors hominis, qui laudantium adulatione extollitur, vituperantium temeritate contrahitur animo, & labaſcit. Clidemus Athenienſis victor ludicri certaminis dum à ſocijs coronatur, gloriæ dulcedine merſus emoritur. Probrum ego puto Hiſtrionem fuiſſe, & in Hiſtrionica victorem; at ille tanti putauit eſſe victoriam, vt per dulcedinem animam expulerit. Chilon Spartanus, dum victorem Olympiæ filium amplectitur, per gaudium animam exſpirauit. Tert. de anima cap. 52. Tanta vis lætitiæ in Sophocle, & Dionyſio tyranno fuit, vt accepto victoriæ tragicæ ſigno, viuere deſinerent. Plin. lib. 7. cap. 53. Tantum laudis amorem in principe, in ſenatu pone. Quæ non flagitia eius adipiſcendi cauſa committentur? Adde monitiones, reprehenſiones, repulſas, contumelias, nonne has morte grauiores moleſtias iudicabunt, quibus inepta gloriola, vita potior fuit? Hinc illæ clades ciuitatum, cum laudis auidos, alienæ malignitatis vocula, de ſtatu virtutis deijcit, & ad Rempublicam delendam impellit. Aurea ſententia Auguſtini eſt: *Sicut prodeſt humilitas ſeruientibus, ita nocet ſuperbia dominantibus.* lib. 5. de ciuita. Dei cap. 15.

Qui laude inflantur, dedecore deijciuntur.

Superbi [illegible]

§. 13. Virtus humilitatis in omnibus grata eſt, pulchraque; in regibus, & pontificibus diuina. In alto poſitum, non altum ſapere difficile eſt, non

Humilitas in potentibus [illegible]

ex alto

Digitized by Google

ex alto inferiores deſpicere, miraculum. Paucis ea contingit felicitas, ne à felicitatis ſpecie, & opinione perderentur. Raro inter tot obſequia, & blandimenta ſatis cauta eſt mortalitas, ipſa in adulationem ſui prona. Nullam habet cauſam, ſed multas occaſiones ſuperbiæ princeps. Caius initio modeſte multa geſſit, ita vt P.C. iuberent ea ſingulis annis legi. Nulla tam firma inſtitutio, quam non conuellat imperij cupiditas *Alexandri*, (Valer. lib. 8. cap. 15.) *pectus inſatiabile laudis, qui Anaxarcho, comiti ſuo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles mundos eſſe referente. Heu me, inquit, miſerum, quod ne vno quidem adhuc potitus ſum! anguſta homini poſſeſſio gloria fuit, quæ Deorum omnium domicilio ſufficit.*

Nō ignorauunt humilitatis præſtantiam gentiles.

Verum propria eſt laus illa Chriſtianorum principum; nam quæ gentilium exempla adferuntur conſtantem virtutem non exhibēt. Sardanapalus ſepulchro impoſuit ἀποκρότημα, hoc eſt duos digitos, quaſi mutuo colliſu crepitum edentes, quo oſtendat, omnia etiam ſumma, non aſſis eſſe, ſonitum eſſe præteruolantem. Porus regium nomen victus abdicauit, ſed ſuperbiam, & ferociā retinuit. Nec Crœſi magna humilitas, quod rogo impoſitus, felicitate excidere ſe poſſe faſſus eſt. Nec modeſtior Gilimer Arianus, qui in triumphum ductus, magis dixit: quam ſenſit. *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Hoc cum regna adeunt Catholici principes, pronunciant. Nō enim eſt magnæ prudentiæ cum cecideris, fateri te ſtabili gradu non ſtetiſſe. Propria igitur Chriſtianorum eſt humilitas, ſicut nominis in ea ſignificatione vſurpatio propria eſt Auguſtinus in Pſal. 31. *Hæc aqua, inquiens, confeſſionis peccatorum, hæc aqua humiliationis cordis, hæc aqua vitæ ſalutaris abijcientis ſe, nihil de ſe præſumentis, nihil ſua potentia ſuperbè tribuentis, hæc aqua in nullis alienigenarum libris eſt, non in Epicureis, non in Stoicis, non Manichæis, non in Platonicis. Vbicunq; etiā inueniūtur optima præcepta morum, & diſciplinæ, humilitas tamē iſta non inuenitur. Via humilitatis huius aliundè non manat, à Chriſto venit. Hæc via ab illo eſt, qui cum eſſet altus, humilis venit. Quid enim aliud docuit, humiliando ſe, factus obediens vſq; ad mortem, mortem autem crucis? Quid aliud docuit ſoluendo, quod non debebat, vt nos debito liberaret? Quid aliud docuit baptizatus, qui peccatum non fecit, crucifixus, qui reatum non habebat? Quid aliud docuit, niſi hanc humilitatem? Non immeritò ait: Ego ſum via, & veritas, & vita.*

Regno deiectis modeſtiā loqui mirū non eſt.

Chriſtianorū eſt propria humilitas.

Humilitatis exercitia apud Catholicos.

§. 14. Sunt ſane permulta, in quibus Catholicorum modeſtia, ſubmiſſio, obedientia, quæ eſt humilitatis mater, oſtenditur. Nam Pontificibus ſuis, Concilijs ſacris, reges nationeſque obtemperant. humi ſtrati peccata ſua confitentur, pœnā impoſitam ſubeunt, conſcientiamque alieno arbitrio ſubmittunt. Quam hoc ſit arduum, docent & hæretici, qui eam partem Chriſtianitatis excutiunt, & magiſtratus in China, qui quod hoc ſua maieſtate indignum iudicent, difficilius ad religionem Chriſtianam veniunt. At principum Chriſtianorum mirabilis ſæpè apparuit humilitas. Philippus Arabs, qui crudelitate, & parricidio, vſitata tunc arte imperium arripuit, nec ſine ſanguine regnauit, à Fabiano piorum communione excluſus, ſordibus & ſqualore oblitus, in ordine pœnitentium ſacerdoti ſupplex ſtetit. Nec viribus, aut donis, ſed lacrymis Eccleſiæ ingreſſum ambiuit. Euſeb. libr. 6. cap. 27. Magnus Theodoſius, vt auctor eſt Theodoretus libr. 5. ca. 27. Augu. de ciuit. lib. 5. Sozomen. lib. 7. ca. 24. & Ambroſianæ Epiſtolæ; Iniuriam à Theſſalonicenſibus illatam, iniqua cæde, dum indiſcriminatim aliquos iuſſit trucidari, vindicauit, cum templi aditu Ambroſius prohibuit, & paruit Imperator, genibuſque Pontificis aduolutus, ad quamuis ſe ſatisfactionem obtulit. In ſocietatem deinde Chriſtianorum admiſſus, ſine regio cultu, toto corpore in terram proſtratus fleuit, verus & magnanimus Dauidis imitator. Nec Othonis minor ſubmiſſio, qui ob Creſcentem contra fidem datam laqueo necatum, Romualdi Abbatis iuſſu, à ſe pœnas violati fœderis exegit, nudis enim pedibus Roma, ad Garganum Apuliæ montem profectus eſt, tota quadrageſima cilicij aſperitate corpus afflixit, ſtoreis incubuit: ita Petrus Damiani in vita Romualdi. Henricus ſecundus Angliæ rex, teſte Neubrigenſi, in publico nudatis humeris verbera ſuſcepit. Inſignis verò vox illius. *Non refugio diſciplinam Chriſtianam, decernite quod libuerit, deuote amplectar, exequarque decretum.* Nec aliter fecit ac dixit, abiecta veſte regia in ordine pœnitentium publicorum ſtetit, & nudum ſeſe Eccleſiaſticæ diſciplinæ ſubmiſit. Hæc publica referre operæ precium duxi, priuata in omnibus Chriſtianis magnatibus plura ſunt, omnes enim & de peccatis ſuis ſeſe accuſant, & ſacerdotum ſuorum non modo admonitiones audiunt, ſed etiam eas quas pro expiatione delictorum pœnas imponunt, alacriter ſubeunt. Quod vnum eſt, atque efficaciſſimum contra fallacia, & dulcia adulatorum venena remedium. Quod ſemper in promptu eſt ex humilitate. Alioqui vt ſaniſſima corpora, ſaniem veneni faciſlimè combibunt, ita adulationis aura peſtifera, celerrimè regum animi inficiuntur. Eccè tibi Iuſtinianum legum magis conditorem, quam iuſtitiæ cultorem, quem Tribonianus omnis religionis contemptor, tanta vanitate impleuit, vt immortalem ſe fore ſperaret; quemadmodum Suidas refert.

Philippi Arabis pœnitentia.

Theodoſius Dauidem imitatur.

Otho imperator.

Henricus ſecundus rex Angliæ.

Iuſtiniani ſenus faſtus.

§. 15. Alia Canuti mens, de quo Lipſ. in Mon. Pol. nu. 8. *Anglorum regis inſigne ad Modeſtiam documentum eſt, qui cum obſideretur ab adulatoribus, id eſt coruis aulicis, & fortem eius attollerent, dicerentque omnia ſeruire, & ad nutum eius, vultumque, (verba Annalium) conuerti, ille fœdam adulationem ſic repreſſit. Spectantibus ijs, ſedem regiam in littore maris poſuit in ipſo acceſſu eius & fluxu. Tum dixit: Tu mare ditionis meæ es, & terra in qua ſedeo eſt mea, impero tibi, & denuncio ne in terram meam aſcendas, nec membra, nec veſtem Domini tui madore perfundas. Ille dixerat, mare tenorem ſuum tenebat, veniebat, alluebat, tum reſiliens, en inquit, quam ego omnibus imperito, quin ſciant omnes qui terram incolunt, vanam & falſam eſſe regum potentiam, atque vnum eo nomine dignum, qui verè imperium ſubibet cœlo, terra, mari. Neque intra verba Modeſtia hæc ſtetit, in omni actione talem ſe prabuit, atque adeò coronam vltra in caput non aduiſit.*

Canutus facto adulationes compeſcit.

Superſunt ſanè quam plurima Chriſtianæ humilitatis exempla, multi enim magnorum principum, poſito diademate, non ad priuatam modo vitam redierunt, ſed pauperem etiam, mundoque contemptam; Tales fuerunt inquit Bozius lib. 11. de ſignis Eccleſ. cap. 9. *Lotharius imperator, Ludouici Pij filius anno 855. Hugo prouinciæ Rex. Rathis Longobardorum, 750. Sigiſmundus Burgundiæ, 413 Bamba Hiſpaniæ, Vermundus Caſtellæ, Ramnirus Aragoniæ, Sigisbertus Northumbriæ, Sebbus Angliæ, Eltheredus, & Chemeredus Merciæ, Alfridus, Aſidus Northumbriæ, Offa & Ina Angliæ, Ceolulfus, & Egbertus Northumbriæ, Henricus quartus Daniæ, Carolomannus*

Multi regū poſito diademate religionem intrarunt.

Digitized by Google

Ionannm Alemannia, Trebellius Bulgaria, Caximirus Polonia, qui deinde iuſſu Romani Pontificis, ſuorumque obſecrationibus victus, regni gubernacula recepit. Omittimus hic principes innumeros, qui quotidiè hoc faciitant, vt ſummi inter mortales honoribus, abiectis, inter humiles religioſorum cœtus, obedientia ſe ignobilium, aliorum prœſulum ſubijcere non dedignentur, nullo inimicorum terrore compulſi, vel mentis ſtupore, & inertia deiecti; quod fecere inter Græcos Anaſtaſius II. Theodoſius III. Michael Rangabe, Michael IV. Iſaacius Commenus, & Emmanuel Palæologus Imperatores, & è noſtris Suantocopius Moraniæ, & Salomon Hungariæ Reges. Quantum illi in dimittendo principatum animum oſtenderunt, quantumque ab Ethnicorum regum iactantibus, & leuiſsimis ingenijs abſuerunt, qui ardore triumphandi, ob ſolia infructuoſa ciuium ſuorum ſecuritatem in diſcrimen adduxerunt. Nunc quoque plures regum, principum, nobilium, potentumque virorum filij, in religionibus laborioſiſsimis, pauperrimiſque, atque officijs abiectiſsimis degunt, quam olim in poteſtate, & honore apud Gentiles vixerint.

Manet illa magnatum modeſtia hodieque.

Homo cum infirmus ſit, arrogans eſſe nō debet.

§.16. Ad moderationem autem, animique ſubmiſſionem multa tum omnes, tum vero principes viros inducere poſſunt. Primò quidem quia homines ſunt. Id ſatis Philippus Macedo putabat ad ſuperbiam domandam. Matutino enim tempore antequam quicquam aggrederetur, à puero renunciari iuſsit. ἄνθρωπος εἶ. *Homo es*, quod vtinam Alexandro filio perſuadere voluiſſet. Qui victor Perſarum, patrem abdicauit, & Iouis dici maluit. Eſt autem homo animal, & miſerrimum, & ſuperbiſsimum. Hominibus dominantur, ſed homines ſunt. Mortui à pluribus calcabuntur. Apud iudicem ſuum, ſine ſatellitio, ſine diademate palpitabunt. Thymoleon Siciliæ vindex, & ſeruator, cum pulſis tyrannis magno in honore eſſet atque etiam amore, Modeſtia res tam præclaras ornauit; & tutatus eſt. In vita eius Probus: *Nihil vnquam, neque inſolens, neque glorioſum, ex ore eius exijt, qui quidem cum ſuas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quam ſe in ea re, maximè dijs gratias agere, atque habere; quod cum Siciliam recreare conſtituiſſent, tum ſe potiſsimum, ducem eſſe voluiſſent.*

Humilitas penè Chriſtiana

Nimia cæremonia in Republ. fomenta ſunt ſuperbiæ.

§.17. Deinde nimios, & cæremonioſos honores caueat oportet. Barbararum ſunt iſta, & ſuperbarum gentium, de quibus Tac. lib. 14. *Scilicet externa ſuperbia ſuete, non erat notitia noſtri: apud quos ius imperij valet, inania tranſmittuntur.* Chinēſium magiſtratuum faſtum, cæterorumq́; qui principum exemplis viuunt, tot curas ſalutationum, officiorumque inania deſcribunt tum alij, tum accuratiſsimè Nicolaus Trigautius; omne penè tempus inanibus tranſmittunt. Hinc multi errores, inimicitiæ, contemptiones, contentioneſque, dum in cæremonioſa ciuilitate, plus iuſto moroſi ſunt, & in nugis deliquiſſe piaculum arbitrantur. Non parum laborat his in rebus Chriſtiana reſpublica, dum ſpecioſis titulis, comitatu, conſeſſu inflantur animi, & facilè ad æmulationem, odiaque impelluntur.

Cum rituū inania augentur, errores ridicule exaggerantur.

Veniat in mentem omnibus, quam vitrea ſit, fragiliſque felicitas. Qui modo Priamus auro barbarico, & quinquaginta filijs felix videbatur, mox

Iacet ingens littore truncus.

Aliu...ant, qui nihil faciunt.

§.18. Nec vrbium mitiora fata: malè felicitati humanæ creditur, cum optima eſt, ruit. Contingit illis quod Democrati ſeni, qui cum anhelus arcem cōſcenderet, multum ſpirare ſe dixit, ſed parum valere. Crebra, ſonans, & laborioſa reſpiratio, abeuntis vitæ ſignum eſt, nec diuturnitatem vlla ſibi Reſpublica polliceatur, in qua maiores, quam pro viribus naturæ, ſpiritus corpus affectum concutiunt.

Abiecta in ſpecie faciūt magnum.

§.19. Denique quædam in ſpeciem abiecta, & magnatibus indigna obeant illi, quorum eſt maior auctoritas. Magnam vim res illa habet, vt ad modeſtiam inferiores reducat. Nihil ea re efficacius. Dominus, & Saluator, nec diuinitatem, nec diuina hypoſtasi ſubſiſtentē humanitatem, humilibus natalibus, officijſque contaminari docuit. *Tanta eſt*, inquit Auguſtinus tractat. 55. in Ioann. *humanæ humilitatis vtilitas, vt eam ſuo commendaret exemplo, etiam diuina ſublimitas: quia homo ſuperbus in æternum periret, niſi illum Deus humilis inueniret. Venit enim filius hominis quærere, & ſaluum facere, quod perierat.*

Dauid oſtentat humilitatem.

Ante dominum quoque typus domini propheta, & rex Dauid humilitatis profeſſionem fecit, 2. Regum 6. 21. *Viuit*, inquit, *Dominus, quia ludam ante Dominum, qui elegit me potius quam patrē tuum, & quam omnem domum eius, & præcepit mihi vt eſſem dux ſuper populum Domini in Iſrael, & ludam, & vilior fiam, plus quam factus ſum, & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis de quibus locuta es, glorioſior apparebo. Igitur Michol filiæ Saul non eſt natus filius vſque in diem mortis ſuæ.*

Humilitas fortitudine maior eſt.

Eccè, inquit Gregor. lib. 27. mor. *quem Dominus cunctis ſingulariter prætulit, ſeſe ſubmittendo Domino, & exæquando minimis, & abiecta exhibendo contemnit. Non poteſtas regni ad memoriam reducitur, non ſubiectorum oculis ſaltando vileſcere metuit, non ſe honore prælatum cæteris, ante eius arcam, qui honorem dederat, recognoſcit. Coram Deo egit vilia, vel extrema, vt illa ex humilitate ſolidaret, quæ corā hominibus egerat fortia. Quid de eius factis ab alijs ſentiatur ignoro, ego Dauid plus ſaltantem ſtupeo, quam pugnantem, pugnando quippè hoſtes ſubdidit, ſaltando autem coram Domino ſemetipſum vicit.*

Grata amoris cohærentia humilitas.

Nihil magis plauſibile in vulgus, quam cum modeſtia honor miſeris exhibitus. Alphonſus Aragonum rex, itemque Siciliæ, & Neapolis eo tempore potentiſsimus, cum agaſonem, cuius aſinus farina onuſtus in luto hærebat, implorantem auxilia vidiſſet, equo deſcendit, & totis corporis viribus annixus, iumentum extraxit. Quod factum adeò Campaniæ populis gratum fuit, vt multæ ſe vrbes illi adiungerent, mallentque modeſti, ciuilis, & humilis principis imperium admittere, quam ſuperbam libertatem vſurpare. Neque verò periculum eſt, ne vera humilitate, maieſtas deprimatur, omnia compenſat amor. Nec plebi quicquam gratius eſt, quam labores ſuos à magnatibus æſtimari. Qui ſi in aliquem contumelioſus ſit, à nullo diligitur.

Sub modeſto principe ſit minor ſuperbia.

§.20. Poſtremum eſt, vt modeſtos, affabileſque, & verè humiles habeant miniſtros illi, qui in dignitate ſunt. Intolerabile ſeruitium fortibus, & nobilibus viris, cum per faſtidia adulantium, adeundus eſt princeps. Cum beneficium, quod à principe acceperunt, intercipit miniſter, aut detinet; cum alius poſt principē rogandus eſt. Verum hac de re ſpeciatim dicendum eſt. Nam ex centum principum adminiſtris valdè gratioſis, vix denos inuenies, quos non vel ſuperbia, vel auaritia aula excuſſerit, cum ante inuiſum principem fecerint.

(*.*)

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XX.

Magnanimitatem Reipublicæ, & præcipue magiſtratibus commendatam eſſe oportere.

Magnanimitas humilitati aliſſima eſt.

§. 1. HVMILITATEM magni animi virtutem eſſe dixi, ſuperbiam puſilli, & puerilis. Magnanimus nihil, niſi reuera magnum, pro magno habet. Humilitas omnia, quæ falſa, & humana magnitudine turgent, vera æſtimatione faſtidit. Superbia temere de magnitudine iudicat, & quæ viſa magna ſunt, ardenter concupiſcit. Sic pueri ad nouæ veſtis ſplendorem, ad periſcelidas, ad plumulam geſtiunt, domos luteas, equum arundineum, ploſtellum muribus tractum, crepundiaque ſua magni faciunt. Magnanimus ludicra arbitratur, quæcunque ſuperbia magno ſtudio proſequitur. De hac igitur virtute, eiuſque connexis, & comitibus dicendum. Plurimum enim ad ſalutem Reipublicæ illa conſideratio facit, & neſcio an vllo alio in genere tam citò nobis vitia, ſpecie virtutis imponat.

Magnanimitas ſuperbia inſimulari ſolet.

§. 2. Magnanimitas eſt virtus, quæ verſatur circa magna. Virtus animi ad magna, & heroica opera inclinans. Chriſtianis ſuſpecta ſolet eſſe Ariſtotelis definitio Ethicor. 4. capit. 3. Δοκεῖ δὲ μεγαλόψυχος εἶναι, ὁ μεγάλων αὐτὸν ἀξιῶν, ἄξιος ὤν. *Magnanimus eſſe videtur, qui magnis dignum ſeſe exiſtimat, & dignus eſt.* Qui enim falſo magna mereri ſe arbitratur, ſtolidus eſt. Verum vtcunque ſenſerit Philoſophus, poteſt tamen eius definitio ita intelligi, ne ſuperbiam magnanimitatis nomine obtrudere videatur. Certè Sanct. Thom. 2. 2. quæſtion. 129. artic. 3. *Ad quartum dicendum, quod in homine inuenitur aliquid magnum, quod ex dono Dei poſſidet: & aliquis defectus qui competit ei, ex infirmitate naturæ. Magnanimitas ergo facit, quod homo ſe magnis dignificet ſecundum conſiderationem donorum, quæ poſſidet ex Deo: ſicut ſi habet magnam virtutem animi magnanimitas facit, quod ad perfecta opera virtutis tendat: Et ſimiliter dicendum eſt de vſu cuiuslibet alterius boni, puta ſcientia, vel exteriori fortuna. Humilitas autem facit, quod homo ſeipſum paruipendat ſecundum conſiderationem proprij defectus. Similiter etiam magnanimitas contemnit alios, ſecundum quod deficiunt à donis Dei. Non enim tantum alios appretiatur, quod pro eis aliquid indecens faciat: ſed humilitas alios honorat, & ſuperiores æſtimat, in quantum in illis aliquid inſpicit de donis Dei: vnde dicitur in* Pſalm. 14. *de viro iuſto, Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus: quod pertinet ad contemptum magnanimi. Timentes autem Dominum glorificat: quod pertinet ad honorationem humilis. Et ſic patet quod magnanimitas, & humilitas non ſunt contraria, quamuis in contraria tendere videantur: quia procedunt ſecundum diuerſas conſiderationes.*

Magnanimitas in Dei ſua dona magni facit, humilitas ob ſuos defectus ſe abijcit.

Promptum eſt igitur Chriſtiano principi, humilitatem, & magnanimitatem coniungere. Cum enim contemptus ad Dei contumeliã pertinet, vindicandus eſt. Helias contemptim ad tyrannum vocabatur, 4. Reg. c. 9. *Homo Dei rex præcepit vt deſcendas*, dicebat quinquagenarius, paratus ſine dubio, vim abnuenti inferre. Verum Elias ſuæ dignitatis, in qua diuinæ maieſtatis gloria agebatur magnanimus arbiter, *reſpondens dixit quinquagenario: Si homo Dei ſum, deſcendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Deſcendit itaque ignis de cœlo, & deuorauit eum, & quinquaginta qui erant cum eo. Rurſumque miſit ad eum principem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus eſt illi, Homo Dei hæc dicit rex, Feſtina, deſcende. Reſpondens Elias ait, ſi homo Dei ego ſum, deſcendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Deſcendit ergo ignis de cœlo, & deuorauit illum & quinquaginta eius. Iterum miſit principem quinquagenarium tertium, & quinquaginta qui erant cum eo. Qui cum veniſſet, curuauit genua contra Eliam, & precatus eſt eum, & ait, homo Dei, noli deſpicere animam meam, & animas ſeruorum tuorum qui mecum ſunt. Ecce deſcendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos, qui cum eis erant: ſed nunc obſecro, vt miſerearis animæ meæ. Locutus eſt autem angelus domini ad Eliam, dicens, deſcende cum eo ne timeas. Surrexit igitur, & deſcendit cum eo ad regem.*

Elias contemptũ Dei in ſuã contumeliã vlciſcitur

Dignum ſe honore Elias iudicauit, & iudicium illius, iuſtitia diuina comprobauit. Hoc ſi Ariſtoteles ſenſit, cum ipſa veritate locutus eſt, ſin autem; communi philoſophorum errore abductus eſt. Magnanimitatis, itaque vis, in omni virtute cernitur; ſed ab omni tamen virtute diſtinguitur. Singulæ virtutes in ſuo genere perfectæ ſunt, iuſtitia conſtans eſt voluntas, vnicuique ſuum tribuendi, idque in magnis, & paruis. Denario neminem ſpoliabit, nec talento, caſam, & regnum eadem æqualitate reſtituet. Religio heroicæ paupertatis, obedientiæ, caſtitatis cuſtos eſt; & hortatrix; ſed habent iuſtæ, aliæque virtutes ſpecialem ex obiectis ſuis, circumſtantijſque honeſtatem, & decus, ad quod animos, quos inſederint, conſtanter impellunt. Magnanimitatis officium eſt, in omnium virtutum genere verſari, omnium obiecta illarũ formalia reſpicere; ſed ita tamen vt ſibi faciat materialia, vt loqui ſolent. Caſtitas heroica erat eius adoleſcentis, qui in roſa molliter ligatus, præciſam dentibus linguam, in faciem ſcorti laſciuientis inſputauit, & miraculo pudicitiæ abegit. Sed caſtitas heroica, temperantiæ pulchritudine mouebatur, vt formali ratione obiecti. Magnanimitas verò etiam, ad tam generoſum facinus impultrix fuit; quia hoc tanquam magnum, & arduum ſpectabat, quia conuenire hoc animo Chriſtiano, animo cœleſtis gratiæ alumno, martyrij candidato iudicabat. Eſt igitur magnanimitatis obiectum formale, ipſa operum magnitudo. Ideò rectè Ariſtoteles: ἔοικε μὲν οὖν ἡ μεγαλοψυχία οἷον κόσμος τις εἶναι τῶν ἀρετῶν. *Videtur igitur magnanimitas eſſe ornamentum virtutum.* Quocirca nemo ſine alijs virtutibus, magnanimus eſſe poteſt.

Singulæ virtutes in ſuo genere perfectæ ſunt.

Magnanimitas in omni virtutũ genere magna, quæ magna ſunt, præſtat.

Magnanimitas omnium virtutum ornamentũ eſt.

§. 3. Honoris verò appetitum, magnanimitas moderatur. Primò, ne magna, & honore digniſſima opera, propter humanæ gloriæ reſpectum faciant, neque ſi honoris ſpes nulla ſit, à virtute colenda deſiſtant. Magnanimus enim etiam in tenebris hominem ſeruabit, nec in acta mitti cupiet, quæ laude digna ſunt, ſed ipſam virtutem volet ſibi eſſe mercedem. Magnanimus etiam dedecore non mouebitur. *Nullum certius argumentum magnitudinis, quam nihil poſſe, quo inſtigeris, accidere.* Senec. de ira, cap 6.

Magnanimitas honoris appetitum moderatur.

Pro magno tamen honore maxima opera ſuſcipiet, pro honore de quo dictum eſt. *Honorate*

Honores æternos magnanimus concupiſcit.

rati ſunt amici tui nimis, nimis exaltatus eſt principatus eorum. Honores diuinos magnanimus magni æſtimat, non ſacrilega ambitione, qua Ethnici inſaniebant, & noſtro tempore Iaponiæ reges, ſed quos ſolus Deus, cum immenſo gloriæ pondere in eos, à quibus diligitur, conferre conſtituit. Quod ſi magnanimam Rempublicam, principem, aut ſenatum cognoſcere, & probare collubitum eſt, Ariſtotelem li. 4. de moribus cap. 7. & 8. conſules.

Ob Christianis honore ſe dignos exiſtimare poſſunt.

Primò μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, ἄξιος ὤν. Magnis ſe dignum exiſtimat, planè dignus exiſtens, nam qui mediocribus dignus, ſe ſuo pede metitur, modeſtus eſt, non magnanimus. Hoc de honore verè dictum eſt. Si rem ipſam ſpectes, omnes virtutis excellentiſſimam magnitudinem, ac gradum æmulari debent. Deinde omnes ſi ſtatum, conditionemque, qua Chriſtiani ſunt, conſiderare velint, dignos ſe honore arbitrari poſſunt: quia dona Dei ſunt, non virium humanarum κατορθώματα, recta facta, & ſucceſſus. Itaque non pugnant humilitas, propriæ vilitatis contemptrix, & magnanimitas diuinorum beneficiorum ingenua, & grata commemoratrix.

Honore modicè gaudet ob Dei gloriã, & aliorum vtilitatem.

Secundò. *Honoribus magnis, & à viris bonis cum ratione oblatis modicè, & cum recta ratione gaudet. Honores paruos, & à vulgo delatos contemnit.* Non gaudebit de honore, vel laudatione; quia res vana eſt, & fragilis; & quemadmodum vinea laude non redditur fertilior, ita nec animus laudati. Virtuti enim laborauit, non gloriæ; ideò nec geſta ſua publicari deſiderat. Gaudet tamen, quia in publicum vtile eſt, virtutum acta celebrari, multoſque infirmos à vitijs reuocat, & imperfectos ad virtutem exſtimulat, quin & multis datur, vnde exempla petant. Apoſtolus Paulus (2. Corinthior. 7. 7.) gauiſus eſt deſiderio, fletu, æmulatione Corinthiorum, & capit. vndecimo & duodecimo, meritò ac iure gloriatur.

Vulgi honores contemptui habendi.

Vulgi honores negligit, quia nec iudicio dantur, & in vitioſos ſolent eſſe profuſiores. Nouit peſſimum eſſe genus inimicorum, laudantes. Nouit in magnis odijs, contemptuque exquiſitiores eſſe aſſentationes. Cato à prætura repulſus, eadem die in publico pila luſit. Alij cum laudari ſe à populo audiſſent, *ne impudentes mali quippiam admiſiſſent, timuerunt.*

Stat firmus cõtra vocenlas hominũ.

Tertiò. Ὄυτε εὐτυχῶν, περιχαρὴς ἔσται, οὔτε ἀτυχῶν, περίλυπος. Nec felicitate effertur, nec aduerſis nimium triſtatur. Quia leui momento non impellitur, magna arbor ne turbine quidem euertitur, arundo ad omnem auram trepidat, hęc illa

Virtus repulſæ neſcia ſordidæ,
Intaminatis fulget honoribus,
Nec ſumit, aut ponit ſecures,
Arbitrio popularis auræ.

Maior eſt calamitate, maior etiam rebus ſecundis. Speciem aliquam magnanimitatis Romani dederunt; nam Cannenſi prœlio victi, cum vrbem Hannibal adiſſet, nullam pacis mentionem ferre potuerunt. Et ſanè in victo populo magnum virtutis indicium, quod conſuli, cuius temeritate clades acciderat, *publicè gratias egerunt, quod de Republica non deſperaſſet.*

Magnanimus pericula deſpicit.

Egregiè magnanimus erat, Vrbanus Sextus, in cuius palatium, cum Romani ſeditioſi cum armis irrupiſſent, ſumptis veſtimentis ſuæ dignitatis, magna auctoritate in hoſtium conſpectum ſe dedit, quærendoque: Quem quæritis? non modo periculum diſcuſſit, ſed ad concordiam obedientiamque tumultuatos reduxit.

Monomachia ex puſillanimitate oria.

Quartò. οὐκ ἔστι μικροκίνδυνος. Ob res exiguas adire periculum non dignatur. Non quæret trans mare diuitias, non conducetur ſtipendio in aciem, nec paruo ære venalem animam dabit. Puſilli animi ſunt, quos parua res in pericula vocat. Pueri quam facili triſtitia plorant, tam facili periculo pugnant. Magnam nobilitatem Europæ, præſertim Franciæ illa μικροκινδύνευσις abſtulit, dum generoſitatis ſpecie prouocationum, & duellorum furores concitat.

Pericula nõ amat, ſed excipit magnanimus.

Quintò. Neque eſt φιλοκίνδυνος. Non amat periculum. Magnanimum imitantur, quos claſſica, tubæque, & clamor in mortem rapiunt, qui ſine ratione periculis ſe obijciunt. Reprehenſum id olim in multis, qui martyrij deſiderio tormentis, & ſæuitiæ ſe gentilium offerebant. Fortium virorum eſt magis contemnere mortem, quam odiſſe vitam. Qui periculo obuiam vadit, nec prius, quale id ſit conſiderat, beſtiæ ſimilior eſt, quam homini. Ille animoſus eſt, qui perſpecta cauſa, & difficultate, vel iuſta, & honeſta ratione, vel ſanè neceſſitate, pericula excipit. Tales & principes, & ciues eſſe oportet.

Qui impetuoſi, & ſumptoſi calore fugiũt.

Qui enim ſolo impetu, & temeritate in diſcrimina feruntur, niſi primo calore, & procurſu vincant, mora elangueſcunt, atque in effuſam vertuntur fugam. Qui autem conſideratè rem aggrediuntur, eo fortes ſunt, quod nihil inopinatum ſentiunt in ipſo opere. Nec conſiliorum pœnitet.

Magnis cauſis, magna pericula ſubit.

Sextò. Μεγαλοκίνδυνος δὲ, καὶ ὅταν κινδυνεύῃ, ἀφειδὴς τοῦ βίου, ὡς οὐκ ἄξιον ὂν πάντως ζῆν. *Magnis ſe periculis offert, & in medio diſcrimine vitæ prodigus, quaſi dignum non ſit omni modo viuere*, ita malo vertere: quam cum interprete. *Quaſi omnino non ſit dignum, eum viuere.* Non enim magnanimus ſe vita indignum iudicat, ſed omni modo viuere, indignum iudicat.

Indecorè viuere non vult.

Dauid fraternam contentionem in caſtris euitat, contra Goliatum interritus graditur. Omnium martyrum hic deſcribitur fortitudo, & magnus animus, qui vel in eo elucet, quod non modo illa pertulerunt, quod eſt fortitudinis proprium; ſed quod nec preces quidem effuderunt, non dilationem pœnæ, non mortis accelerationem orarunt, gemitus, & voces in poteſtate habuerunt.

Magnanimitas martyrũ, fortitudine erõ ſplendidam facit.

Martyrum enim generoſitatem putabant, non fortem modo eſſe debere, & doloris tolerantem; ſed magnanimam etiam liberamque cruciatibus, & tyrannis inſultantem. Hinc voces illæ: *Verſa & manduca:* aliæque innumeræ, quibus σεμνοπρέπεια, & maieſtas magnanimitatis expreſſa eſt.

Gentiũ quoque magnanima vox.

Veſtigia eius virtutis, in gentibus quoque cernuntur. Anaxarchus, ſaccum Anaxarchi in mortario tundi, clamabat, hac voce, quàm tota vita clarior. Pompeius cum occideretur, caput obuoluit, ne indecoro gemitu, aut voce triumphos ſuos contaminaret. Cæſari inter tot vulnera curæ fuit, εὐσχήμως πεσεῖν, *decenter cadere.* Pulcherrimè itaque dixit Ariſtoteles, omnium virtutum eſſe ornatum à magnanimitate, nam ipſum fortitudinis quoque ſupremum actum vehementiſſimè honeſtat. Quanti verò id ſit, communis ſenſus nos edocet. Vltimis morientium

rientium verbis, magis quam ipſa mortis commemoratione mouemur: Si enim animoſa ſint, dolemus talium virorum tam indignos exitus.

Beneficus eſt, dando & recõpenſãdo.

Septimò. *Beneficium conferre ſolet, accipere erubeſcit.* Quia hoc inferioris eſt, illud ſuperioris, magnus autem animus recuſat eſſe obnoxius.

Octauò. Hinc & beneficia obliuiſcitur; non quia ingratus eſt, ſed quia maioribus compenſat. Et datum beneficium non debet meminiſſe.

Nonò. Haud facilè alios rogat quippiam; quia libertatem minuit, & quia parui res humanas æſtimat, multis non indiget. Diogenes Alexandrum rogabat, data, & vltro ingeſta petendi optione; *ne ſibi apricanti officeret*, ſuperbo, non magnanimo regis contemptu: Poterat enim ex regis vmbra exire ipſe Cynicus; ſi tam intemperanter ſolis radios amabat. Itaque contra ſentio: Virum magnanimum magna petiturum, & alteri gratitudinis vinculo obligatum eſſe, non inter mala receuſere. Si tamen libertatis deminutionem malum arbitretur, inter contemnenda mala referre. Non minus gloriosum fuit Diuo Chryſoſtomo, & Eremitis pro Antiochenis intercedere, quam Theodoſio pœnas mitigare. Magno ſe animo, pro Italia Sanct. Gregorius Atilæ ſæuienti obiecit, nec veritus eſt, ne crudeliſſimo tyranno beneficium deberet. Sed tot populorum incolumitati conſultum voluit. Magna ergò petet, cum ratio petet, parua in alterius contemptum nequaquam petet, vt ſcurriliter fecit Diogenes.

Decimò. *πρὸς τοὺς μὲν ἐν ἀξιώματι, καὶ εὐτυχίᾳ, μέγαν εἶναι. Magnum ſe gerere apud eos qui in dignitate ſunt, aut quorum res valdè ſecundæ ſunt, apud mediocres moderatum.* Cauſam reddit: Quia eminere potentibus difficilè eſt, & *σεμνὸν*, ſeu magnificum, mediocres ſuperare facilè. Ideò apud eos magnificè ſe gerere, & gloriari non eſt ignobile, apud inferiores, moleſtum, & odioſum. Lex illa non rectè percepta, Antiſtheni Ariſtotelis generoſo diſcipulo, vt illi magiſter prædixerat, mortem attulit. Nihil periculoſius, quam in ciuitate apud magiſtratus, nobileſque *σεμνύνεσθαι* ſplendidè ſe gerere. Simultates enim concitat, & inuidiam. apud principes contemptum, & crebro odium. Hæc vt vitare eſt prudentis, ita externum ſplendorem contemnere eſt magnanimi. Hoc ſolum teneat, ne potentium vitijs conſentiat, ne aduletur, ne in dicenda ſententia libertatem amittat. De falſa iſta magnanimitatis imitatrice iactantia, plura dicam, cum aulicos, & conſiliarios inſtruxero.

Magnanimus apud magnos modeſtus ſit.

Vndecimò. Hoc præcipuè magni animi eſt, quod monet idem Ariſtoteles: *ὑπηρετεῖν προθύμως. Prompto animo ſeruire alijs.* Facit id caritas, vt fratri, humilitas vt domino, magnanimitas quia arduum eſt, & difficile, ſed honeſtum, omnibus commodo eſſe. Eſt enim vir animoſus publicum bonum. AEthyopem ſe humeris ferre in ſomnis putabat Franciſcus Xauerius, nec aliter deinde fecit. totam Indiam, Iaponiam, Chinamque complexus animo. Lectus eius in Noſocomeio erat apud eum, qui periculoſiſſimè ægrotabat.

Multis cõmodo eſſe magnum eſt.

Duodecimò. *Cunctator eſt, niſi cum res ingens celeritatem requirit.* Paruas enim res parui facit, nec ad damna exilit, nec conſilia præcipitat, ſed regit, & ordinat. Suprema ventis non agitantur, eundem ſemper curſum aſtra tenent, nec cum tonat, intremiſcunt. Maieſtas Reipublicæ bénè conſtitutæ ſine turbis audit pericula, imò videt, & aggreditur.

Nihil præcipitat.

Tertio decimò. Cætera munitiora ſunt, vt eſſe *φανερόφιλον, & φανερόμισον, In aperto amorem, odiaque habere. Alieno arbitrio non viuere, populum res ſuas celare, non admirari, iniurias obliuiſci, non cupide loqui de hominibus, non morari laudationes, non eſſe querulum, malle res honeſtas, quam fructuoſas poſſidere.* Hæc in animo magno ſunt, & coniuncta cum heroica fortitudine: Non eſt tamen eadem magnanimitas, & fortitudo. Hæc enim timorem, & audaciam ratione moderatur, & contra mortem, & tormenta obfirmat. Illa in omni virtute id quod magnum, generoſum, celſum, difficilè proponitur, promptè aggreditur.

Magnanimus alia indicia.

Magnanimitati fidentia, ſeu fiducia comes eſt, quæ firma ſpe ſubnixa, in rebus magnis, citra mortis periculum, promptum animum præſtat. Nec vllis frangitur difficultatibus. Sitim, famem, labores, iras potentum contra præclara inſtituta aſperatas exuperat. Patientia contra triſtitias ex difficultatibus ortas pugnat. Securitas timores excludit. Conſtantia, perſeuerantia, longanimitas, dilata ſpe, durantibus laborum, exiliorum, carcerum difficultatibus, propoſitum tenent Neque minus contra miſerias, blanditias, preces propinquorum, filiorum, coniugum animum firmant, vt nulla vi de magnitudine ſua detrahatur.

Fiducia in arduis vbi mortis abeſt periculum.

Patientia. Securitas. Perſeuerantia Longanimitas.

§. 4. Magnanimitatis hoſtis imprimis eſt *μικροψυχία* puſillanimitas, cum quiſpiam ea quæ ſuſcipienda, aut facienda eſſe ſuadet recta ratio, nimis grandia eſſe imaginatur, ſuaſque vires tantæ moli impares, cum honorem quo dignus eſt, & quem ſuſcipere oportebat, velut magnum aliquid refugit. Graue vitium, & ſimia humilitatis, à qua longiſſimè recedit. Humilitas enim honorem, & gloriam parui æſtimat, puſillanimitas duabus in rebus peſſimè iudicat; nam & facultatibus, doniſque ſuis diffidit, nec in Deo ſpem collocat, & illa quæ magna non ſunt, nimis magni æſtimat. Id cum in re graui, quæque obligat, contingit, manifeſtum eſt crimen. Honores ſancti viri fugerunt, plurimi Epiſcopi inuiti creati ſunt. Vſque adeò vt non nemo dixerit. *Profectò indignus eſt ſacerdotio, niſi fuerit ordinatus inuitus, ſola illi ſuffragetur neceſſitas excuſandi.* Sed aliud eſt, honorum fuga, eorum contemptu, quod facit humilitas; aliud cum nimium ſublimes æſtimantur, quod facit puſillanimitas. Videmus eoſdem illos viros, qui ſancta Eccleſiæ violentia ad Epiſcopatus inuiti ſunt allecti, in eiſdem ius ſuum, dignitatemque, cum vitæ periculo acerrimè defendiſſe, vt Cyprianus, Athanaſius, Chryſoſtomus, Ambroſius, alijque fecerunt. Sed puſillanimitas paucorum eſt. Præſumptio, ambitio, vanæ gloriæ appetitus, vt humilitati, ita magnanimitati repugnant. Et plurimas Reſpublicas euerterunt, & niſi fallor, plurimas in poſterum euertent.

Puſillanimitas ſimia humilitatis honores magni facit.

Humiles in honore ſuo defendendo fortes.

Præſumptionem voco, qua ſuperbus, opera viribus ſuis, maiora aggreditur, noxia facultatum ſuarum ignoratione. Alta petunt, nocitura petunt, & cum Phaethonte, magnis excidunt auſis.

Præſumptio ſtolida eſt.

auſis. Traianus cum per orientem, ad Indiam penè arma circumtuliſſet, cum ambitioſam nauigationem inſtituiſſet, Herculem, & Liberū æquare contenderet, prouincias multis laboribus, multoq; ſanguine partas rurſum amiſit. Inopinato excidio arrogantiam illam deijcere Deus ſolet. Iſaiæ 16.6 *Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt valdè: Superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius, pluſquam vires eius. Idcircò vlulabit Moab ad Moab, vniuerſus vlulabit.*

Ambitio ex ſuperbia oritur, quæ tamen vanior eſt, ipſa vnde naſcitur elatione. Superbia enim ipſam excellentiam, contra rectæ rationis præſcriptum feruenter optat. Ambitio res miſerrima honorum cupiditate flagrat, ſunt autem honores teſtimonia excellentiæ. Hos vel maiores debito, vel ob falſa bona, vel mala, vel cum ſcelere quam multi appetant, omnis hiſtoria docet, & per vices euerſus orbis edocet. Qua de re capite de humilitate actum eſt.

Inanis gloria ex eadem radice eſt, nec ſanè multum ab ambitione differt, de appetitu excellentiæ agimus, non de ipſa opinione excellentiæ, & laude, in qua & fama conſiſtit; Sed de κενοδοξία ſeu inſita animæ cupidine, qua gloria appetitur. Qui κενόδοξος eſt, idem & ambitioſus eſt, nam qui in vocis alienæ præconio felicitatem poſuit, atque ex ea, non ex conſcientia æſtimari ſe deſiderat, ille etiam deferendis magiſtratibus, delatione dignitatum, genuflexione, atque cæremonijs honorari ſe æquum arbitratur. Quantum mali vanitas intulerit, iam ſuprà oſtendi. Primò enim alios, deinde ipſos auctores infeſtat.

Ἀλαζονείας οὔτις ἐκφεύγει δίκας.
Iactantia nemo pœnas effugit.

Non minus dedecus eſt gloriæ, quam voluptati ſeruire virtutem. Deinde hoc ipſum puſilli animi eſt, gloriam, hoc eſt, rem omnium incertiſſimam, ac fragiliſſimam quærere. Res delicata eſt, plerique narrant, quod neſciunt, efficiunt tamen, vt gloriæ amator, neſcientibus, ipſe certus eos errare, credat, aut quaſi credat, ita gaudeat.

CAPVT XXI.

Omnium virtutum Reginam, in Republica maximi faciendam, nempè caritatem.

Caritas omnium virtutum opera complectitur.

§. 1. VIRTVTVM chorum iam deduxi, in orcheſtram Reipublicæ deſcendit totus apparatus, animis non oculis hauriendus. Si illa virtutum tibi præcepta vel longa, vel nimis multa videntur, ama Rempublicam, ama ciues, iam omnia impleuiſti. Nulla certior ars regnandi, quam amare ſubditos. Si ergò non vacat omnes paginas ſcripturæ euoluere, tene caritatem, & in ea inuenies omnem ſcientiam. Auguſtinus ſermon. 39. de tempot. *Nam plenitudo legis eſt caritas.* Summum eſt fidei ſacramentum, & fidei Chriſtianæ theſaurus. Summus Dei cultus eſt, omnia continet, præcipuum eſt hominis bonum, & teſſera Chriſtiani, fundamentum eſt pacis, vnitatis vinculum, ſine quo virtutes nec ipſæ placent; omnibus donis Dei præſtantior, columna ſanctitatis pariter, & faſtigium, mors criminum, vita virtutum. Hæc ſi adſit, non magna opus eſt arte. Satis politicus eſt, quiſquis Rempublicam, ciueſq; vt res ſacras dilexit.

Vnica ars, & ingenioſa eſt caritas.

Ingenioſa eſt ad beneficia, caritas, ſuaptè natura regendis hominibus idonea eſt.

Sine legibus, ſine iudice primum gentes vixerunt, vnius ſe caritati, non potentiæ commiſerunt. Non erant tot cautiones regnandi, ſed veluti in poteſtate parentum erant filij, caritate duce imperabatur, & parebatur. Inde maximi honoris nomenclaturam inuenit adulatio, vt *patres patriæ* principes appellaret. Maius enim amoris, quam maieſtatis nomen exiſtimarunt.

Iurum ... gnandi ... cautione.

Salua eſſe Societas niſi amore, & cuſtodia partium non poteſt. Seneca libr. 2. de ira, capit. 31. *Membra ſi diſſideant, ſi alterius alimenta, vicinum membrum rapiat, & oppreſſo altero, præter modum excreſcat, monſtrum ex pulchro corpore naſcitur.* Tam alteri debet eſſe ciuium ſuorum ſalus cordi, quam ſua. Vbicunque diſcors eſt acies, hoſti opportuna eſt. Reſpublica fornici triumphali, celſa concameratione ſuſpenſo perſimilis eſt, nec ferro, nec calce vinciri moles illa poteſt, mutuo conſenſu ſeſe ſuſtentant. Lapidem lapis continet, princeps velut tholus eminet, & ab omnibus continetur, cui niſi connectantur omnes, corruunt. Amor igitur, & ſolus amor politiam continet, firmatque, Non munera, non blanditiæ hoc poſſunt. Si quos donis allexeris, cum ſpes deſierit, diſſoluetur amor, ſi verba aſpera extorſerit alicuius auiditas, blanditiarum fructus in iras deſinet. Maneat amoris mutui quaſi magni ædificij cæmentum, quodque dixit Ethnicus. *Sic te Deus amet, quemadmodum tu nos.* Plin. in paneg. Id certò ſibi perſuadeat princeps, omnes ſubiectos orare. Viuat ac regnet, vt animo tranquillo, ſecuroque orationem illam in aſpectu Dei pronunciare poſſit. Succinctus armis, & carnifice, terrere poteſt, ad amorem cogere non poteſt.

Membra ... mutuo ſ...

Fornix ... connexa ... continetur.

Amor ... ditos ... Dei amati ... vnà.

§. 2. Effectus caritatis eſt ſubditis metuere, non ſubditos: & felix Reſpublica eſt, in qua abſque cæremonia, animo teſte, vitam magiſtratui ſuo ciues precantur, non quia peiorem metuunt, ſed quia meliorem non optant. Id verò conſequitur caritatem, quia omnibus illa virtutibus imperat, omnium operas diſponit, imò virtutes ipſas animat. Vitiorum eſt omnium expultrix, virtutumque conciliatrix. *Caritas patiens eſt,* 1. Cor. 13. 4. *benigna eſt: Caritas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati, omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.*

Princeps ... metuit ... amat, ſubditos.

Ecce quod in multas virtutes ſparſum eſt, vna in arctum congeſſit caritas, precia omnium, maieſtatemque virtutum in ſe complexa. Explicuit iſta S. Greg. lib. 10. mor. cap. 6. *Proximi dilectio ad duo præcepta deriuatur, cum & per quendam iuſtum dicitur. Quod ab alio tibi odis fieri, vide ne tu alteri facias. Et per ſemetipſam veritas dicit, quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis: quibus duobus ſcilicet vtriuſq; teſtamenti mandatis, per vnum malitia compeſcitur, per aliud benignitas prærogatur, vt malum quod pati non vult quiſque non faciens, ceſſet à nocendi opere; & rurſum bonum quod ſibi fieri appetit impendens erga vtilitatem proximi ſe exerceat ex benignitate. Sed hæc nimirum duo, dum ſollicita intentione cogitantur, cor ad innumera virtutum miniſteria tenditur, ne vel ad inferenda quæ non debet, deſiderijs inquieta mens ferueat: vel erga exhibenda quæ debet, otio reſoluta torpeſcat.*

Caritas ... omnium ... congeſſit.

Malum ... gat, bonum facit.

Nam

Digitized by Google

Nam cum cauet alteri facere, quod nequaquam vult ab altero ipſe tolerare, ſolicita ſe intentione circumſpicit, ne ſuperbia eleuet, & vſque ad deſpectum proximi animum deijciens exaltet, ne ambitio cogitationem dilatet, cumq; hanc ad appetenda aliena dilatat, anguſtet, ne cor luxuria polluat, & ſubiectum deſiderijs per illicita corrumpat, ne ira exaſperet, & vſque ad proferendam contumeliam inflammet, ne inuidia mordeat, & alienis felicitatibus æmula ſua ſe face conſumat. Rurſus cum cogitat vt ea alteri faciat, quæ ipſa ſibi fieri ab altero exſpectat, penſat nimirum vt malis bona, & bonis meliora reſpondeant, vt erga procaces manſuetudinem longanimitatis exhibeat, vt malitiæ peſte languentibus, gratiam benignitatis impendat, vt diſcordes pace muniat, & concordes ad concupiſcentiam veræ pacis accingat, vt indigentibus neceſſaria tribuat, vt errantibus, viam rectitudinis oſtendat, vt afflictos verbo, & compaßione mulceat, vt accenſos in huius mundi deſiderijs, increpatione reſtringat, vt minas potentum ratiocinatione mitiget, vt oppreſſorum anguſtias, quanta præualet, ope leuet, vt foris reſiſtentibus opponat patientiam, vt intus ſuperbientibus exhibeat cum patientia diſciplinam, vt erga errata ſubditorum, ſic manſuetudo zelum temperet, quatenus à iuſtitiæ ſtudio non eneruet, ſic ad vltionem zelus ſerueat, ne tamen pietatis limitem ferendo tranſcendat, vt ingratos beneficijs ad amorem prouocet, vt gratos quoſque miniſterijs in amore ſeruet, vt proximorum mala cum corrigere non valet, taceat, vtque cum corrigi loquendo poſſunt, ſilentium conſenſum eſſe pertimeſcat, vt ſic ea quæ tacet toleret, ne tamen in animo virus doloris occultet, vt ſic maleuolis munus benignitatis exhibeat, ne tamen per gratiam, à iure rectitudinis excedat, vt cuncta proximis, quæ præualet impendat, ſed hæc impendendo, non tumeat, vt ſic in bonis quæ exhibet tumoris præcipitium paueat, ne tamen à boni exercitio torpeſcat, vt ſic quæ poßidet tribuat, quatenus quanta ſit largitas remunerantis attendat, ne cum terrena largitur, ſuam pluſquam neceſſe eſt inopiam pertimeſcat, & in oblatione muneris, hilaritatis lumen, triſtitia obſcuret.

In omnibus virtutibus caritas operatur.

§. 3. Neque cæterarum modo virtutum actiones moderatur caritas, ſed fortitudinem maxime acuit, firmatque. Caritas patriæ, ac ciuium effecit, vt Gedeon cum trecentis, innumerabiles hoſtium copias aggrederetur, non modo fide & pietate præferendus Leonidæ, ſed victoriæ etiam felicitate. Iudit. 7. Sic Sampſon ſolus contra Philiſtæos pugnauit, Iud. 15. Sic Ionathan cum ſolo armigero hoſtium caſtra fudit. Dauid Goliathum ſtrauit. Quoniam quis eſt, inquit, quis eſt iſte Philiſtæus incircumciſus? qui auſus eſt maledicere exercitui Dei viuentis?

Caritas patriæ heroicis actionibus animum adijcit.

Quid Matthathiam & Iudam, & fratres eius referam? 1. Machab. 2. *Va mihi*, inquit Matthathias, *qui natus ſum videre contritionem populi mei. Quo ergo nobis adhuc viuere? Et ſcidit veſtimenta, &c.* Quinetiam ea fuit opinio omnium gentium, pro patria moriendum eſſe. Nec deſunt Horatiorum, Mutiorum, Deciorum, Torquatorum, quamuis non ſine temporum illorum, quæ Deus deſpexit, erroribus, inſignia monumenta. Perſarum legatos contra ius gentium Spartiatæ in puteos præcipitarant, vt terram ſimul, & aquam, quæ duo ad ſeruitij regij confeſſionem poſtulabant, acciperent. Orta deinde peſtilentia, Thalthybium Agamemnonis præconem, qui pro Deo Spartæ colebatur, offenſum Aruſpices renunciarunt, ſanguine ciuium manes Perſarum placandos eſſe. Edixerunt itaque, vt ſi quis pro patria mori vellet, id ad Ephoros referret. Spertius & Bulis mox ſeſe ſiſtitére, qui profecti ad Xerxem, victimas ſeſe pro patria obtulere. Sed ille magno animo, & noxam vrbi, & vitam illis donauit, ingentibus etiam pollicitationibus, apud ſe eos retinere conatus eſt. Cui illi reſponderunt, quam rem tanti eſſe apud nos ô rex arbitrare, vt à patria non ſeparet? cum eius caritate adducti, tam longum iter, vt moreremur, à nobis ſuſceptum ſit? Itaque liceat nobis eius dulcedine per te frui, pro qua vitam impendere ſtatuimus. Magnus amor patriæ, non impetu, ſed iudicio, quamuis errante firmus, quo inducti tam magnum iter emenſi ſunt, quantum vix alij pro vita ingrederentur. Fortius Attilius pro religione iuriſiurandi redijt, pro caritate patriæ in vitam ſuam ſeuerè conſuluit. Mater etiam Cleomenis Spartani regis virili animo, ſi periurium abeſſet, cum ſe obſidem ſalubri pacto obſtare videret, filio nunciauit, ne rem honeſtam, & patriæ ſalutarem propter vetulæ corpus omitteret. Nec minus mater illa patriam amauit, quæ ignauum filium occidit: cuius ἀνδραγίαν non modo non ſupplicio, ſed laude etiam dignam putauit vetuſtas, & rem carmine ſignauit.

Omnes patriam amant.

Amor patriæ maior quam amor vitæ.

Fœminarũ etiã conſtãs in patriam amor.

> Τὸν παραβάντα νόμυς Δαμάτριον ἔκτανε μάτηρ,
> Ἁ λακεδαιμονία, οὐ λακεδαιμόνιον.
> *Tranſgreſſum leges Demetrium mater occidit,*
> *Lacæna non Laconem.*

Alia imbrice redeuntem, & commilitonum fata nunciantem proſtrauit. Eriſthenes cum malè pugnaſſet, inedia à matre occiſus eſt. Ouid. in Ibin.

Spartanorũ præcipuus in patriã amor

> *Obſtrictuſque famem patiaris limine tecti,*
> *Vt legem pœna cui dedit ipſa parens.*

Barbara illa fuére, ſed tamen patriam tuam barbaram amabant, vt parricidijs ſeruari iuſtum exiſtimarent. Hoc nihilominus rectè iudicârunt:

> οὐδὲν γὰρ ἔστιν οἰκειότερον πατρίδος.

Nihil coniunctius eſſe patria. Cicero libr. 1. offic. Communem omnium eſſe, antiquiſſimam, ac ſanctiſſimam parentem patriam, quæ omnes omnium caritates vna complexa eſt. Et libr. 1. de fin. *Cariorem nobis eſſe patriam, quam noſmetipſos.* Platoni viſum libr. 15. de legibus. Dominam, ac Deam eſſe patriam, quæ magis quam mater ipſa conſolanda ſit. Et in Critone. *Itane, inquit, ſapiens es, vt ignores longè maiorem, quam parentibus habendum eſſe honorem patriæ, & ſanctiorem eſſe debere eius reuerentiam, tum apud Cælites, tum apud mortales, qui modò vllius intelligentiæ ſint participes eique parendum, atque obſequendum aſperaliicet, ac moroſa, & quæcunque illa iuſſerit promptè, & quiete facienda, tametſi iubeat vt verberemur, vt vinculis conſtringamur, vt bello implicemur, plagis ac morte ipſa afficiendi? nullo modo repugnandum, ordineſve deſerendi, ita impoſcit.*

Tormenta pro patria ſubeunda.

Hac ratione Codrus, L. Tubero alij innumeri vitam abiecêre. Alij magno animo eam reſtituerunt: cum prælio Cannenſi res Romana in extremum deducta eſſet, & duce Metello nobiles iuuenes de deſerenda Italia deliberarent, metu mortis eos Scipio in verba ſua iurare adegit, *nunquam patriam ſe deſerturos.* Meritò ſanè, caritas enim foras mittit timorem

Scipio fortis pro patria.

vt S.Ambroſ.in Pſal.118. *Generaliter quidem, ait, charitas excludit timorem, vt miles, qui imperatorem diligit, bella pro imperatore ſuſcepta non metuit; vt ſeruus amans Dominum, quamuis per dubia & prærupta mittatur, tamen omnia pericula Domini amore contemnit, ac ſi quis Dominum petat, ſeipſum offerre non trepidat: vt qui trans mare poſitos filios videre deſiderat, non metuit naufragia, liberorum charitate ingreditur fluctus maris, ſubit incerta nauigij, ſed metum deſcrimnis leuant deſideria filiorum. Quam pulchrè etiam de martyribus dicitur, qui verè militant Chriſto, qui per ſecutiones, vngulas, gladios, incendia non timentes, infeſtis ſe regibus obtulerunt.*

Plures ciuis, quam hoſtē timent.

Nec hoſtem illa ciuitas timet, & quod tutiſſimè licet, nec ciuem; vbi caritas habenas moderatur, legumque ſcita æquitate, & clementia ſalutaria facit. Portat alterius onera alius, nec oneribus grauatur.

Inimicis quoque exhibenda eſt, idque præcipuè in eadem Republica, in qua nemo alteri, niſi priuata æmulatione hoſtis eſt.

Ciuium inter ſe, & erga principem amor optime conſeruatur, æqualitate legum, calamitatum cum ſubeundę ſunt, partitione, honorum conſortio, modeſtia, placidis moribus. Deniq; quod caput eſt, ſi amari princeps vult, amet, atq; ita amet vt Reſpublica amari ſe ſentiat. Caritas.n. reciproca eſt, & vicem reddit amanti. Benè Moſchus.

Στέργετε τοὺς φιλεῦντας, ἵν' ἢν φιλῆτε, φιλᾶσθε.

Amate diligentes, vt cum amatis, amemini.

Amori obſequia ſequuntur.

Si à principe, à ſenatu, à nobilitate diligi ſe populus ſentiat, nihil tam arduū eſt, quod non eorū cauſa facturus ſit, ſi patriæ in ſe amorē princeps intelligat, prodeſſe amantibus, omni opum vi conabitur. Atq; in primis adulatoribus, delatoribus, & eruſcatoribus, populi ſanguiſugis, fidem non habebit. Sed tanquā pater filios tractabit, & illi viciſſim, tanquā parenti liberi obtēperabunt, nec ſeditioſos tribunos audient. Neq; enim pater calumnijs contra filios, facilem aurem præbet, neq; à filijs parentis accuſatores, ſine ſcelere audiri poſſunt. Hinc & ſubditorum inter ſe animi, tanquam ſub vno patre arctius iunguntur, quorū diſſidia id, in ciuitate ſunt, quod in corpore vulnera, conuulſioneſque, quæ niſi ſanentur, non modo pulchritudinem omnem defotmant, ſed ſanitatem quoque tollunt, vitamque.

Magiſtratus amans patriæ non audit delatores.

Diſſidia vrbium ſunt, quod in corpore vulnera.

§.4. Nec difficilè fuerit Chriſtiano principi amare ſubditos, ſi animaduertat à Deo dilectos, precio ſanguinis ſacroſancti redemptos, cœleſti ciuitate donandos. Si & hoc conſideret: Quicquid vni ex minimis beneficij dederit, id Chriſtum acceptum ferre. Id in cœleſtes rationes referri. Quot millibus princeps prodeſſe poteſt, & in ſingulis Deum demereri? Omnibus caritas mandata eſt, ſed ingentem materiam habēt principes, opes magnas, ius ſupremum, myriadas ope ſua, & tutela egentium.

Quod Deus redemit princeps diligit.

§.5. Caritas patriæ commendanda eſt quidem omnibus, ſed crebrò eo colore, & prætextu propria quæruntur commoda. Conſtantia Lipſij detegit illum multorum ſeu fucum, ſeu magnæ partis hiſtrioniam, li.1.cap.8.9.10 Sed tamen patriæ, hoc eſt, ſtatus ille Reipublicæ, ſalus omnium ſingulis curæ eſſe debet, & dulce eſt pro patria mori. Cum in vno corpore ſingula membra totum curent, nam ſingulorum eſt, ex toto ſalus. Quanti verò ſit illa obligatio, docent exilia. Euryp. in Phœniſſis.

Obligati patriæ ſinguli ſunt.

Τί τὸ ςέρεσθαι πατρίδος, ἦ κακὸν μέγα;
Μέγιστον· ἔργῳ δ' ἐστὶ μεῖζον, ἢ λόγῳ.

Quid carere patria an magnum malum?
Maximum eſt, re grauius, quam verbo.

Sed tamen plures penè extra patriam, quam in patria agunt, multa aut perpetuò, aut certis temporum interuallis, multos à patria auocant. manet tamen, & certè manere debet etiam in diſſitis, erga patriam affectus. Sinonis, hoc eſt, vulpeculæ verba ſunt,

Exulū etiā in patriam manet affectus.

Teneor patria nec legibus vllis.

Verum ille verè patriam amat, quiſquis ſuo labore, ſine ſuo commodo, cum in clade communi limen eius non attingitur, qui omnē mundi plagam, forti patriā eſſe arbitratur, ſed eam ad quam vocamur omnes, hoc eſt, cœlum: omnis terra exilium eſt, ſed tamen iura exilij tuenda ſunt, vt facilior ſit in patriā reditus. Verum hæc hactenus. Hoc iterum, iterumque monendus princeps, ne patriā cum iniuria aliorum creſcere velit, non eſt illa caritas, ſed inſania, mediocri bono quietius fruitur. magnis imperijs mortes multę impenduntur. Hoc potius agatur, vt in verā patriā migrent, cuiuſcunq; ciuitatis inquilini. Si ſola parētis vincit affectum, in ſummo bono, & felicitate quærenda dilectio expendatur. Finio hoc caput Auguſtini Epiſt. ad Nectariū Epiſcopum, pro patria ſua, hoc eſt, Colonia Calamenſi, in qua idololatrę Chriſtianos aliquot trucidarant, multos ſpoliarant, interceſſorias petentem. Ita reſpōdet Epiſt. 202. *Iam ſenio frigeſcentibus mēbris, feruere animum tuum patriæ charitate, nec miror, ſed laudo, teque non tantum tenere memoriter, verum etiam vita ac moribus demonſtrare, quod nullus ſit patriæ conſulendi modus, aut finis bonis, non inuitus, imò etiā libens accipio. Vndè ſupernę cuiuſdā patriæ te cum ſācto amore, pro noſtro modulo inter eos, quibus ad illam capeſcendam conſulimus, periclitamur, atq; laboramus, talem etiam te ipſum ciuem habere vellemus, vt eius portiunculæ in hac terra peregrinanti nullum cōſulendi modū, finēq; cenſeres, tantò effectus melior, quantò meliori ciuitati officia debita prærogares, in eius æterna pace nullum gaudente finem inuenturus, cuius ad tempus laboribus, nullum tibi finem ſtatueres conſulendi.*

Vera patria cœlum.

Cū iniuria externorum no amanda patria.

Nullus modus amoris in patriam, nullus finis conſulendi.

Et paulò poſt: *Quamuis tibi ætas fini proxima eſt, cupere te, vt patriam tuam incolumem, ac florentem relinquas. Tollantur iam iſta omnia vana, & inſana, conuertantur homines ad verum Dei cultum, moreſq; caſtos, & pios, tunc patriam tuam florentem videbis, non opinione ſtultorum, ſed veritate ſapientium, cum hæc patria carnalis generationis tua, portio fuerit illius patriæ, cui non corpore, ſed fide naſcimur, vbi oēs ſancti, & fideles Dei, poſt labores velut hyemales vita huius interminata æternitate florebunt. Nobis itaque cordi eſt, neq; Chriſtianam amittere manſuetudinem, neq; perniciosum cæteris imitationis exemplum, in illa ciuitate relinquere, quomodo id agamus, aderit Deus, ſi eis non ita grauiter indignetur. Alioquin & manſuetudo, quam ſeruare cupimus, & diſciplina, qua vti moderatè nitimur, impediri poteſt, ſi aliud Deo in occulto placet, ſiue iudicandi hoc tantum malum flagello acriore plectendum, ſiue etiam vehementius iraſcente, ſi non correctis, nec ad ſe conuerſis, ad tempus eſſe voluerit impunitum.*

Patria conuerſione ad Deum, qui curat, illam ſanctiſſime amat.

Quemadmodum igitur filijs, nepotibuſque conſulitur, vt licentia qua pereant, negetur; ita quoque patriæ prouidendum eſt, vt floreat, virtute, pietate, iuſtitia, ne bello iniuſto, ne fraude alias patrias premat, & ſe à vera patria ſeparet. Tam enim ſalus iniuriam faciendo, quam accipiendo periclitatur.

POLI-

C.

Digitized by Google

POLITICORVM
LIBER QVARTVS.
DE INSTITVTIONE IVVENTVTIS.

Capvt I.

Inſtituendæ iuuentutis ſumma neceſsitas.

§. 1. Optabat olim Crates altiſsimum ciuitatis locum conſcendere, & ſumma animi, vociſque contentione exclamare: ὦ ἄνθρωποι ποῖ φέρεσθε, οἱ τοῖς χρημάτων μὲν κτήσεως πέρι, πᾶσαν ποιεῖσθε σπουδήν. Τῶν δ' υἱῶν, οἷς ταῦτα καταλείψετε, μικρὰ φροντίζετε. Hæc enim eius verba Plutarchus libro [illegible] fuiſſe refert. *Quo fertis mini homines, qui ad poſsidendas opes magno ſtudio incumbitis, filiorum vero, quibus illa relinquatis, exiguam curam geritis.* Addere ſe vero profitetur [illegible]: Huiuſcemodi patres idē facere, quod illi, *quibus calceus curæ eſt, pes neglectus.* Nunc adeo frequenter hoc ſtultis parentibus inculcatur, vt ad [illegible] monitra, velut accolæ Nili, ad Catadouporum ſonitus obſurdeſcant: Tantum abeſt, vt verbis moueantur, vt ne damnis quidem ſapiant. Neque operæ precium eſt contra ſomacem, [illegible] ſtare, & valido ſe errori opponere; Reipublicæ illa eſt cautela, & magiſtratuum: Hoc tantum malum, non niſi à ſumma poteſtate corrigi poteſt. Parentes diſciplinam negligunt, multi [illegible] quidem filios recte inſtituunt. Vitijs contra pædagogos, & magiſtros fauent: multi etiam ſuo exemplo, nequitiæ dociles corrumpunt.

Hinc grandia Reipublicæ mala naſcuntur, nam ex inſtitutione iuuentutis vna ſalus. [illegible] Summa igitur complexus ego dico, & oraculi potius fundere, quam hortari poſsim videri, nempe primum, medium, & poſtremum eſſe inſtitutionem accuratam, doctrinamque legitimam. Natura enim cæca eſt, & niſi aliena velut manu ducatur, atque interdum trahatur, aberrat. Itaque gentiũ conſenſus omnium eſt, non poſſe Rempublicam eſſe ſaluam niſi primæ ætatis recta, ac legitima inſtitutione. Prudentia hac in parte excelluit inter Græcos, diu bonorum morum æmulatrix Lacedæmon; ex principibus enim παιδονόμους cōſtituit, & crebro iuuentutem ad examen vitæ, virtutiſque vocauit. Perſæ quoque antequam infauſta felicitas, bonas leges obruiſſet, magna cura, vt rectè iuuentus formaretur, effecerunt. Duodecim enim principes, pueris erudiendis perfecerunt. Xenoph. in Pædia. Ægyptij. & Chaldæi ab ipſis parentibus Philoſophiam, & leges docebantur, vt teſtatur Diod. Siculus lib. 2. cap. 8. Hac enim in ſemente, meſsis futuræ ſpes erat. Maior, & barbaræ ferè ſimplicitatis, Brachmanum Indorum ſollicitudo, qui recens nato infanti, magiſtrum præficiebant, vt refert Alexander ab Alexandro lib. 2. cap. 25. Et ſane quanta ſit huius rei neceſsitas, experientia quotidiana nos edocet. Quemadmodum enim equi indomiti, qui nec frenum pati, nec ferre ſeſſorem didicit, nullus eſt vſus; ita quoque ciue non eget Reſpublica, qui legibus patrijs parere non aſſueuit. Oraculum eſt Platonis lib. 6. de legibus: ὁ δὲ ἄνθρωπος, παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχόν, θειότατον, ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δ', ἢ μὴ καλῶς τραφέν, ἀγριώτατον [illegible] *Homo rectam nactus inſtitutionem, diuiniſsimum, manſuetiſsimumque animal effici ſolet, ſi vero vel non ſufficienter, vel non bene educetur, eorum quæ terra progenuit, ferociſsimum.*

> *Tenera ſtirpes, facile ductum ſequuntur.*

> *Adde quod ingenuas didiciſſe fideliter artes, emollit mores, nec ſinit eſſe feros.*

§. 2. Niſi igitur θηριοτροφεῖν, ſerpentes, & beluas in matris viſcera graſſaturas, reſpublica alere cōſtituerit; curam illam ipſa in ſe ſuſcipiat. Conſilium eſt eius, quem callidiſsimus regum, filio magiſtrum dedit, Ariſtoteles l. 8. c. 1. politic. *Quin legum ſcriptori igitur, in adoleſcentium diſciplina maxime ſit elaborandum, nemo in controuerſiam vocarit. Namque hoc in ciuitatibus neglectum, magna incommoda Reipublicæ adminiſtrandæ formis importat: accommodare enim ad vnumquodque Reipublicæ adminiſtrandæ genus, ciuitatem adminiſtrare oportet. Nam vnuſquiſque Reipublicæ adminiſtrandæ formæ propria indoles, atque, vt ita dicam, ingenium proprium, & Reipublicæ adminiſtrandæ formam tuetur, & ab initio conſtituit, verbi cauſa, indoles Democratiæ conueniens, democratiam conſtituit, & conſeruat, oligarchiæ conueniens, oligarchiam. Semper autem vt quæque indoles eſt optima, ita optimam Reipublicæ adminiſtrandæ formam parit. Præterea in omnibus facultatibus, atque artibus quædam oportet ante doceri, & quibuſdam ante aſſuefieri ad cuiuſque opera, muneraque obeunda. Quare perſpicuum eſt etiam ad virtutis actiones exprimendas, quibuſdam ſtudijs, & exercitationibus antecedentibus opus eſſe. Quoniam autem finis vnus omni ciuitati propoſitus eſt, perſpicuũ eſt etiam vnam, & eandem omnium neceſſario eſſe diſciplinam, huiuſque procurationem publicam eſſe oportere, non priuatam: quemadmodum nunc ſui cuique filij curæ ſunt, & priuatim, & priuatam diſciplinam, quamcuique viſum fuerit, docere, ſuis filiis tradentis. Oportet autem rerum communium exercitationem quoque facere communem, ſimulque ciuem neminem exiſtimare oportet, ipſum eſſe ſuum, ſed omnem ſe eſſe ciuitatis: particula enim vnuſquiſque ciuis ciuitatis eſt. At cuiuſque particulæ procuratio, totius procurationem intueri ſolet natura. Atque etiam aliquis, Lacedæmonios in hoc laudarit: plurimum enim ſtudij in pueros conferunt, idque communiter, & publice, leges igitur de diſciplina, & inſtitutione puerorum eſſe ſcribendas, atque hanc communem & publicam eſſe*

> *Nomothetæ prima cura eſt, adoleſcentum informatio.*

> *Ciues ad formā Reipublicæ erudiendi.*

> *Diſciplinā vna omniū ſit communis.*

oportere perſpicuum eſt. hæc in priuatis, at principum mala inſtitutio magno conſtat populis.

Paruus eſt morũ prouitus, quia nulla cultura.

§. 3. Procurator rei familiaris conſtituitur, vineis cultor præficitur, & iumenta ſub cuſtode ſunt, filiorum ætas negligitur. Mœnibus, vijs, pontibus, armamentarijs ſunt præpoſiti magiſtratus, mores iuuentutis in relictis habentur. At parentum hoc munus eſt: Omnino parentum eſt, lex naturæ, diuina oracula, honeſtam filiorum educationem, parentibus iniungunt: Sed multi officio deſunt, quidam non poſſunt, nonnulli etiam improbo exemplo, præceptiſque animos filiorum frangunt; penituſque corrumpunt. Cũ enim omnis quidem ætas diſcat, ſed præcipue tenera; quæque illa recepit, diutiſsime retineat; hinc fit, vt parentum, vel exemplis, vel vitijs, ante tempus imbuantur. Gypſus recens fuſa, facile eruditæ manus ductum ſequitur, & formam ſuſcipit, cum qua tamen indureſcit. Egregie Ariſtoteles lib. 7. polit. cap. 17. *Fortaſſe enim Theodorus tragœdus, non male tale quiddam dicebat. Nullum enim vnquam, ne contemptum quidem hiſtrionem, paſſus eſt ante ſe in ſcenam prodire: quod exiſtimaret ſpectatorum aures iis, quæ prima audiunt, captas occupari, quod idem vſu venit, & in hominũ congreſsionibus, & in rerum tractationibus. Nam quæ prima nobis oblata ſunt, ea omnia nobis ſunt probatiſsima. Quare adoleſcentibus cum mala, ac vitioſa omnia ita debent eſſe incognita, quaſi peregrina, tum ea maxime, in quibus ineſt vel turpitudo, vel animi offenſio.*

Cum parẽtes officium deſerunt, Reſpublica eſt parens.

πάντα τὰ πρῶτα ἰσχυρά.

Teneriſſimi miſſi, vitia peregrina domum reportant.

Ita plane eſt; magna eſt eorum auctoritas, quæ prima diſcimus. Magna itaque prudentia Eteocles, Antipatro obſides adoleſcentulos petenti, negauit; adultos permiſit. Cauſam dedit, quod teneri à parentibus, & bene inſtituta republica, auelli non oporteret, ne bona educatione inter extemos carerent.

Ignoratio vitiorum multis pro virtute fuit

§. 4. Obijciuntur nobis à quibuſdam Schytarum mores, quibus aiunt dediſſe naturam, quod Græci longa exercitatione, præceptiſque philoſophiæ conſequi non potuerunt. Honeſtiores enim fuêre mores barbaræ gentis, quam cultiſsimarum in Græcia vrbium. Ita Tro. lib. 2. Itaque & Quintilianum rectè dixiſſe. *Ego mores naſci puto.*

Indoles bona naſcitur, ad virtutem inſtituitur.

Ego quidem naturam plurimum facere ad virtutem arbitror, indolemque alijs eſſe ad bonum propenſiorem, quam alijs, ſed ſtudio, doctrina, exemplis firmanda eſt. Omnibus natura dedit fundamenta, ſemenque virtutis, *omnes ad omnia iſta, nati ſumus*: cum irritator acceſsit, tunc illa animi bona, velut ſopita excitantur. Impetus eſt à natura, ſed eruditione, conſuetudine, exercitatione perficiendus, & regendus eſt. Doceri virtutem poſſe negauit Plato, inſitam enim eſſe θείᾳ μοίρᾳ ἄνευ νοῦ, *Siue mentis agitatione, diuina ſorte inſitam eſſe.* Id de initio recte dixeris; (nam de donis illis ſanctorum, Plato ne ſomniauit quidẽ) ſed tamen opus eſt excitatore. Seneca Ep. 95. *Non poteſt enim quiſquam, niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quẽadmodum. Quare non poteſt toto animo, ad honeſta conari, ne ſi conſtanter quidem, aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hæſitabit.*

Conſtantia ordinem, & legem requirit.

Scythæ meliores Græcis, per ipſam inſtitutionem.

Cur igitur Scytharum mores ſine philoſophia, Græcorum moribus erant meliores? Duas præcipue cauſas eſſe, nos docet hiſtoria. Prima eſt, quod Scythæ vino, cupedijs, delicijs, magnorum vitiorum fomentis, & irritamentis carerent, ideoque & neceſsitate, & ignorantia vitiorum, incorruptiores viuebant: Omnes vero ad militiam, ad venatum, ad labores, ſeueræ matris ad arbitrium, inſtituebantur. Altera cauſa erat in ipſa Græcia; nam exempla viuentium philoſophiæ contraria, omnium ſeſe oculis ingerebant. Imo iam philoſophia, honeſtæ cauſæ præuaricatrix, vitijs non ceſſerat modo, ſed conſenſerat. Erantque multi philoſophi cæteris nequiores, vt ex Laertio, alijſque conſtat. *Antiqua ſapientia nihil aliud, quam facienda, & vitanda, præcepit: & tunc longe meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt, boni deſunt.* Senec. Epiſt. 95. Itaque minora remedia poterant obſtare minoribus barbarorũ malis. Græcorum philoſophia, quæ diſputare magis, quam viuere docebat, à maximis captiua trahebatur.

Philoſophia philoſophis facta nu.

Difficile natura eſt potentior.

Quanta autem vis ſit inſtitutionis, optimè Plutarchus docet. περὶ παίδων ἀγωγῆς. *Quam vero compendioſa, valenſque ſit ſedulitas, atque labor, ſi multas res conſideres, cognoſces. Namque aquæ ſtillæ ſaxa excauant, ferrumque, & æs, manuum contrectatione atteruntur leui. Porro rotæ vehiculorum, molimine intorta, nulla ratione dirigi rurſus valent, baculi vero recurui hiſtrionum, haud quaquam queunt corrigi: ſed quam acceperunt labore, contra naturam, formam, ea valentior euaſit naturali. Quid nunc induſtria, hæc ſola vim demonſtrant? non, imo infinita alia, ſolum bonum ferax eſt, ſed ſqualet neglectum: atque quo eſt indole præſtantiore, eo magis per inertiã deſtitutum cultura ſ. neſcit. Sin quod horridius iuſto eſt & aſperius, cultum tamen confeſtim præſtantes edit fructus, quæ autem non redduntur tortuoſa, & effœta arbores obliteratæ? Si vero tyrocinium nactæ probum fuerint, felices euadunt, ac præfœcũda. Iam quod corporis robur non retunditur, marceſcitque, oſcitantia, luxu, & ſocordia? Quæ contra mollis natura, exercitatis laboreque ſubactis non adoleuit in ſummos viros? Ecquis recte domiti equi, non parentes extiterunt seſſoribus? Ecqui contra indomiti, qui manſerunt non intractabiles & feroces euaſere? Et quid ſtupeas cætera, cum beſtias cernamus, vel immaniſsimas induſtria cicurari, ac miteſcere pleraſque? Recte etiam Theſſalus rogatus; qui Theſſalorum forent placidiſsimi: qui bello, inquit, defuncti ſunt. Cæterum quid attinet commemorare vulgaria? eſt enim multorum annorum aſſuetudo, & qui virtutes morales aſſuetudine inductas dixerit, is nihil haud videatur offendere. Vbi vero vnum præterea addidero exemplum, non vltra huic argumento immorabor. Legulator Lacedæmoniorum, catulos duos eorundem parentum, Lycurgus ſumpſit, quos non pari modo educauit; verum vnum reddidit voracem & guloſum ſagacem alterum, & venatorem peritum, concione hinc aduocata Lacedæmoniorum. Momentum vtique Lacedæmonij, inſit, ad virtutis futuram haud eſt mediocre aſſuetudo, & doctrina, & inſtitutio, diſciplinaque viuendi, id ego nobis exemplo planum faciam. Mox productos catulos illos dimiſit, ſtatuens ex aduerſo catulis ollam, & leporem, ibi alter curſu leporem, ollam alter petijt. Cum autem quid ea re ſignificaret, aut quo ſpectans, catulos, oſtendiſſet conſectare nondum valerent Lacedæmonij, Parentum hi ſunt, inquit, eorundem ambo, ſed quia in diſciplinam dati ſunt diuerſam, hic edax, alter euaſit venator.*

Neglecta vrenda ſunt ... tur agri ... tiam ... nu.

Longe humanis ... cuiuis parentibus.

Ad Reipublicæ ſalutem, & euerſionem hæc pertinere Ariſtoteles lib. 5. polit. cap. 9. demonſtrat. *Omnium autem eorum, quæ dicta ſunt, ad rerumpub. diuturnitatem, & ſtabilitatem maximum eſt (quod nunc omnes negligunt) puerorum educationem, atque inſtitutionem, ad reip. adminiſtrandæ formam, eſſe accommodatam. legum enim vel vtiliſſimarum*

marum

Legum nullus eſt vſus ſine inſtitutione.

natum, & ab omnibus in republ. viuentibus comprobatas ani, nullus eſt vſus, niſi ciues erunt eis aſſuefacti, atque ad eas eruditi in republ. adminiſtranda, ſi quidem leges ſint populares, populariter: ſin autem oligarchiæ conuenientes, oligarchiæ conuenienter. Nam ſi in vno incontinentia, etiam in ciuitate eſt. Non eſt autem hoc erudiatum eſſe, ad reipublicæ adminiſtrandæ formam, ea facere, quibus lætantur pauci imperium obtinentes: aut ij, quibus democratia cordi eſt, ſed hoc, ea didiciſſe, & agere poſſe, quibus poterunt illi oligarchiam obtinere, hi in democratia viuere. Nunc autem in oligarchiis quidem, eorum qui reipublicæ præſunt, liberi, delicijs, & luxuria diffluunt: egentium vero filij, exercitati, & laboribus aſſuefacti ſunt. Itaque eo magis, & volunt res nouas moliri, & poſſunt. In democratijs vero ijs, quæ exquiſite, & accurate populi potentiam retinent, contrarium: atque quod reipubl. cōducit, inſtitutum eſt. Huius rei cauſa eſt, quod male definiunt libertatem. Duo enim ſunt, quibus democratia videtur eſſe definita. Vnum, vt reipub. poteſtas, penes maiorem populi partem ſit: alterum, libertas. Nam quod iuſtum eſt, id videtur eſſe æquum, ſeu æquale: æquum, vt quicquid multitudini viſum ſit, id ratum ſit: liberum autem, & æquum eſt, quicquid velle facere. Itaque viuit vnuſquiſque, in talibus democratiis vt vult, & quo libido trahit, vt ait Euripides: at hoc malum, & vitioſum eſt. Non enim oportet exiſtimare ſeruitutem eſſe, viuere ad reipub. adminiſtrandæ formam accommodate, ſed ſalutem.

Optimatum filij (in ſtitutione neglecta) noxæ.

Cordis & capitis curæ, ſicut quæ eſt medicus.

§. 5. Præcipua igitur cura, optimatum filijs adhibenda, eſt ſumma principum. In horum inſtitutione, publico peſſimo peccatur, quæ culpa populorum excidiis luitur. Agri ſunt principum filij, ex quibus multis annis victus præbetur. Eoque maior cura neceſſaria eſt, quo difficilius inuenitur, tam forti animo vir, qui futurum principem offendere audeat. Plerique gratioſi apud principem eſſe malunt, quam facere principem bonum. Quorum ratio tam ab officio recedit, quam medicorum, qui indulgendo, ne diſpliceant, occidunt ægrotum. Pauci ſunt parentes, qui filios nolint eſſe viros bonos, plerique etiam poſtulant, vt ſe meliores ſint. Sed inuenti tamen ſunt, qui improbos mallent. Heliogabalus filium ſibi ſimilem optabat, & Alexandrum Cæſarem, in ſuos mores corrumpere, ſummo imperio conatus eſt, ita rem narrat Herodianus in Elagab.

Stultitia principum ... quam ... regi plerique malunt.

Poſtea igitur quam Alexander Cæſar eſt appellatus, volebat eū ſtatim Antoninus ſuis illum inſtitutis imbuere, vt ſcilicet choros agitans, ſaltanſque, & ſacerdotij particeps, veſtitu eodem, atque artibus vteretur: quem tamen mater Mammæa, ab omni illa fœditate vindicabat, ſummiſſis clam doctoribus omnium diſciplinarum, modeſtiamque edocens, ac palæſtra, virilibuſque gymnaſiis inſueſaciens, Græcisque cum pariter, & Latinis literis inſtituens. Quibus rebus magnopere Antoninus indignabatur, tamque adoptionis, imperijque participati pœnitebat. Quapropter omnes illius doctores aula exegit, quoſdam illuſtriores partim morte, partim exilio affecit, ridiculas allegans cauſas, quod filium ipſius corrumperent, neque agitare eum choros, atque ebacchari ſinerent, ſed ad modeſtiam componerent, & virilia officia edocerent.

Peſſimus pater, qui corruptor hæredis eſt.

Virtutem ipſam exſcindere tentat.

Quod paſſim docent, mali ſunt.

Vix eſſe vllos arbitror, qui iſta doceri ſuos velint. Multi tamen permittunt. Infantiam delicijs ſoluunt, turpia dicta puerorum, quorum illi ſenſum nondum habent, riſu probant, indubij omnium malorum, quæ facturi ſunt auctores futuri. Peccare docent, qui ſinunt, qui aſſuefaciunt. Grauiſſime id Quintilianus, in ſuis Romanis exagitat, & cenſet: de orator. *Iam primum (inquit) cuiq; filius ex caſta parente natus, non in cella empta nutricis, ſed gremio, ac ſinu matris educabatur, cuius præcipue laus erat, tueri domum, inſeruire liberis. Eligebatur autem aliqua natu maior propinqua, cuius probatis, ſpectatiſq; moribus omnis eiuſdem familiæ ſoboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhoneſtum factu videretur. Ac non ſtudia modo, curaſq;, ſed remiſsiones etiam, luſuſq; puerorum, ſanctitate quadā, ac verecundia temperabant. Sic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Attiam, Auguſti matrē præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe principes liberos accepimus. Quæ diſciplina, & ſeueritas eo pertinebat, vt ſincera, & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuſcuiuſque natura, toto ſtatim pectore arriperet artes honeſtas, & ſiue ad rem militarem, ſiue ad iuris ſcientiam, ſiue ad eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, & vniuerſum hauriret. At nunc natus infans, delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus, aut alter, ex omnibus ſeruis, plerumque viliſsimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus. Horum fabulis, & erroribus, teneri ſtatim, & rudes animi imbuuntur. Nec quiſquam in tota domo penſi habet, quid coram infante aut dicat, aut faciat, quādo ipſi parentes nec probitati, neque modeſtiæ paruulos aſſuefaciant, nec laſciuia, & libertati, per quā paulatim impudentia irrepit, & ſui alienīq; contemptus. Iam vero propria, & peculiaria huius vrbis vitia, penè in vtero matris concipi mihi videntur.*

Romani mores quomodo defecerint.

Eadem nunc etiam maiore probro peccant magnā partem, apud multos enim eſt honoratior agazo, quam pædagogus.

Nemo ſe Chriſtianorum excuſet; *Facientis culpam obtinet, qui quod poteſt corrigere, negligit emendare.*

Educationis prima laus in ignoratione vitiorum. Tac. in Germ. Iuſtin. l. 2. deinde cognitione virtutum, denique exercitio quotidiano. Apud Spartiatas educatores dabat magiſtratus.

Cyrus optimè educatus filios noxas habuit, vt quos mulieribus educandos permiſit. Nihil intereſt, improbæ mulieres principum liberos educent, an adulatores, qui cerimoniarum inania eas edoceant, religione, prudentiaque neglectis. Hiſtriones illi non patres patriæ efficient.

CAPVT II.

Præcepta inſtitutioni iuuentutis neceſſaria, omnibus data.

Boni magiſtratus eſt intercludere omnes malorum vias.

§. 1. MVLTA mihi patribus, matribuſque dicenda, pro filijs, contra inutilem, & Reipublicæ noxium amorem: Sed vereor, vt capiant, ideo cauſam ad magiſtratus referam, cuius enim muneris eſt aduigilare, ne ſceleratus Reipublicæ ciuis educetur. Si enim ebrioſus, decoctor, adulter, turbulentus, rapax, calumniator euadat, idem, proditor erit patriæ, ſi poterit. Quædam vero generatim propono, non quaſi ignota, ſed quæ in mores induci cupio: Sunt enim iam dudum neglecta.

Velocius & citius nos corrumpunt vitiorum exempla domeſtica.

§. 2. Primum præceptum neceſſarium & difficile eſt: Vt patris & matris, fratrumque, & agnatorum vita, ſit diſciplina noui Quiritis. Vere diſcet, quod in patre viderit. Hoc primum putat licere, quod patrem facientem intuetur. *Gratum eſt, quod patriæ ciuem, populoque dediſti, ſi facis vt patriæ ſit idoneus.* Non facies, ſi exemplo tuo monſtras vitia ſequi. Magna vis exempli eſt ad omnes,

nes, tota eſt in docendis teneris: iudicare non poſſunt; quæ vident, ea ſequuntur. Pullos venatum aquila educit, ſeruare feram à maiore, minor canis addiſcit, iuuenculus iugo colla ſubijcit, ante comitatus bouem. Ita filius dignitatem eſſe putat, non laborem, quo patrem videt occupatum. *O te beatum adoleſcentem, qui eum potiſsimum imitandum habes, cui natura te ſimillimum eſſe voluit.* Plin. lib. 8. Ep. 13. Magna felicitas filij, non diues, aut potens, ſed bonus pater. Interdum ex Dauide Abſolon, ex Ezechia Manaſſes, ex Ioſia Ioahas, & è contrario ex bonis mali naſcuntur, & ſunt Heroum filij, noxæ. Sed vt facile eſt, à paterna virtute degenerare poſteros: ita probos euadere eos, qui paternorum flagitiorum rudimenta habuerunt, eſt rariſsimum: Illoſque tales merito Dei filios vocaueris. Quia virtute naturam ſuperarunt.

Iuuenilia pectora magis exemplis quam ratione capiuntur.

§. 3. Secundum eodem pertinet. Vt familiam honeſtam, piam, pudicam habeat parens. Grande, & late patens malum improba familia; quod ſanctiſsimis impoſuit, regiaſque domos euertit. Miraris in ſanctiſsimi regis, & prophetæ aula, Ammonem inceſtum, Abſolonem cæde fratris oblitum, parentis iugulum petere. Deſiſte mirari, Ioab duorum principum interfector, rerum potiebatur. Achitophelis conſilium erat, quaſi conſilium Dei: Ille qui filium in parentis thorum, & ſanguinem accendit. Tam obeſt filij moribus ſceleratus ſeruulus, quam malus pater. Nam coram qualicunque patre verecundiã peccati, reuerentia facit, & natura. Improbi Pſeudoli, Soſiæque dum filios familias nobilitant flagitijs, ſuo commodo ſtudent. Theodoſio nihil in votis altius ſedit, quam vt Arcadio, & Honorio filijs, bonos miniſtros, moriturus aſsignaret. Peſtilentioſum, leproſum, epilepticum famulum auerſaris, domum enim funeſtaret, atque infamaret, & contagia in contubernales diuideret: Improbos miniſtros pateris, vel amici commendatione, vel obſequio delinitus, qui fœda lue filios inficient. Et quod miſerrimum eſt, illos tibi inimicos efficient.

Parentum monita, excutiunt ſeruulorum blanditiæ.

Plures corrumpendis filijs, quam virtute ad libertatem tendunt.

§. 4. Perſarum inſtitutum imitare, vt filios à familiæ, à fori conſpectu, etiam à tuo, & matris, ſi tibi in turba agendum eſt, remoueas. Fortiter hic obdura, vince affectus tuos; ſapientia virilis animi, teneritudinem amoris vincat. Perſarum filij, ſeorſum à familia agebant, Romani pueritiã domi cuſtoditam, iuuentutem in bello agebant. Adoleſcentuli ſtatim caſtrenſibus ſtipendijs imbuebantur, *vt imperare parendo, duces agere, dum ſequuntur, aſſueſcerent.* Plin. l. 8. Ep. 14. Cauſam reddit. Tac. ann. 2. *Iuuenes vrbani luxu diffluentes, melius in caſtris habentur.* Perſæ, filios ante quadriennium in conſpectum non admittebant. Galli non niſi adultos. Verum eo mittat, vbi in virtute proficiat. Ne abſentes in ſeductores impingant, vbique enim corruptelæ ſunt.

A filijs tuis omnes, & à domeſticis tuos arcebis. Prou. 23.

§. 5. In ablegando tamen modum ſeruet. Ne procul peregrinatum, aut longo tempore iuniores ablegет, ſed vicinis tradat doctoribus, vt de filij profectu cognoſcere queat; ne corruptum peregrinæ gentis moribus, oblitum paterni idiomatis, contemptorem legum, ac conſuetudinum ſuæ gentis, illum recipiat. Tenera namque ætas, omnia illa combibit; ſed mala celerius. Indulgẽtius peregre educatur, cum procul, & diu abeſt, niſi ſumma cura adhibeatur, ac talis plane, qualem pater prudens adhiberet. Deinde puerorum peregrinatio inutilis eſt, neque enim ſitum oppidorum, commoda fluminum, opportuna portuum, multo minus mores, inſtituta, legeſque gentium notare poſſunt. Itaque prudentiæ non ſeruit, ingenio, & ſtudijs obeſt illa aberratio, ex qua plerique peregrina vitia retulerunt, patriam virtutem obliti.

Peregrinatio pueros vagos efficit, non bonos.

§. 6. Lacones imitetur parens: Vt ſeuera ſit, laboribus, & aduerſis miſta educatio. Habeat paruulus quem reuereatur, habeat, quo negato doleat. Cogatur & quandoque cedere. Niſi enim multis frenis coerceatur, cum prudentia careat, maximis, ac varijs deſiderijs agitetur neceſſe eſt; vt ſi habenas permiſeris, petulantiſsimus, & obſtinatiſsimus euadat. Imo naturam induet, quam nulla poſtea diſciplina excutiet. Tollantur igitur deliciæ, vereatur ac timeat. Tyrannus eſt, pater, filio indulgens. Tyrannorum ſæuitiæ pars fuit, eorum, quos perditos volebant, liberos luxu corrumpere. Dionyſius Siciliæ Tyrannus, cum Dioni nocere alio modo non poſſet, vxorem eius nubere alteri iuſsit, filium ita educari, vt ante annos pubertatis, vino, epulis, ſcortis obrueretur; adeo vt nullo tempore ſobrius eſſe ſineretur. Rediјt domum parens pulſo tyranno, ſed cum appoſitis cuſtodibus ad frugem reducere filium conaretur, magno ſuo dolore intellexit, quantam vim primæ educationis rudimenta haberẽt. Filius enim indignatus, aſſuetas voluptates ſubtrahi, ex ſumma ſe ædium parte præcipitauit, vitamque cum delicijs abrupit. Omnes itaque vias prudens pater occupabit, totaque in id Reſpublica incumbet, ne ad vitia aditus ſit; nam poſtquam venena ſua iam in vitalia effuderint, aut ſera eſt medicina, aut periculoſa adhibenda, quia magnis malis, lenia remedia cedunt. Hinc abdicationes, carceres, cuſtodiæ, & occultæ interdum neces. Quorum malorum cauſa, ſæpe eſt ex educationis indulgentia. Veriſsimum eſt, quod Ariſtoteles Eth. 1. pronunciauit. Οὐ μικρὸν διαφέρει τὸ οὕτως, ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν. *Non parui refert hoc vel illo modo à teneris conſueſcere, ſed plurimi omnino; imò verò totum ex eo pendet.* Itaque erga filium, quem præcipue diligis, auſterior, & triſtior appare.

Niſi virgultum flexeris, fruſtra contra rigorem arboris pugnabis.

Indulgens parens, tyranno ſæuior eſt.

Educationis initia totam vitam tenent.

> *Tu modo quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,*
> *Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.*

§. 7. Diſciplina ſuauitate condiatur: Conſtanti, & æquabili grauitati, ſeueritati, imperio, ſit adiuncta lenitas, quæ labores, exercitationeſque velut honorificas, & gratas efficiat. Nolo ſic patrem eſſe ſeuerum, vt ſolo metu vel ſtudiorum, vel aliarum functionum labores, filius obeat; Nam aſperitas imperantis, res alioqui gratas, & ingenio adoleſcentum conſentaneas, reddit odioſas. Seueritas igitur in eo verſetur, vt à vitijs, ignauia, ſumptuque retrahatur, lenitas, vt ad honeſta ciuiliter, ſuauiterque traducatur. Beneſactorum præmia ſemper ſperet, veniam, & impunitatem delictorum, difficillimam eſſe experiatur.

Sit grauis & paterna non aſpera ſeueritas.

§. 8. Vt indolem cuiuſque educator agnoſcat. Tanta eſt ingeniorum diuerſorum varietas, vt cum ad particularia ventum eſt, diuerſis, & contrarijs pene vtendum ſit artibus. Minis alij ad officium ducuntur, alij indignati, quæ affecta habebant, abijciunt; alij attoniti fugam capeſſunt. Laude bona indoles aſſurgit, leuia ingenia turgeſcunt, ſuperba fiunt contumacia. Multis no-

Multo maior eſt ingeniorum, quam vultuum varietas.

cuit, laudatos eſſe. Verum in hac ingeniorum varietate, multi, multis imponunt. Itaque hæc generalia omnino ſunt, quæ dixi. Nulla indoles adeo bene nata, adeò proba eſt, quam exempla parentum, & familiæ non corrumpant, nulla quæ ſeueritate non ſit conſtringenda, lenitate non fouenda, quia omnes, virtutum ſeminaria animis inſita acceperunt, quæ vt in fruges excreſcant, non modo opportuno ſole, & imbre, ſed ventis etiam, frigoreque, vt firmentur, agantque radices, indigent. Alia de ſobrietate, de magiſtris eligendis, peculiari indigent inſtitutione, nunc generatim hæc monuiſſe ſufficiat.

Nulla vim tam ſolix, quæ non indigeat punitione.

Capvt III.

Curam infantium quoque conuenire Reipublicæ.

Omnis dies, omnis hora, quam vani ſumus oſtendit, nos quam nihil.

§. 1. SVmma cura, fotuque homines indigent, quia tenerrima animalia ſunt, ſumma coercitione, quia impetuoſa, ac leuia: Ab ipſo ortu igitur, ac primordijs educationem illorum tradamus.

Primò quidem eorum, qui naſcuntur, intereſt, vt ſit parentum in matrimonio ineundo prudentia. Epilepticos, leproſos, carcinomate, aliove morbo laborantes, ne diram hæreditatem, in poſteros contagione transfundant, nuptijs abſtinere conſultum eſt. Poſſet enim talibus familijs ciuitas repleri. Nam ſi eorum morborum ille horror eſt, & periculum, vt etiam, quamuis matrimonij nexus indiſſolubilis omnino maneat, cohabitatio tamen, & vſus coniugij tollatur, cui dubium eſſe poſsit, imprudenter eas nuptias celebrari, quarum diuortium propter contagionis periculum prudenter inſtituitur? Priuata damna illa ſunt, ſed in Rempublicam redundant. Ceſſare vero obligationem, quæ in cohabitatione, & vſu coniugij conſiſtit, ſi horrido, & contagioſo malo coniugum alter laboret, docet doctiſsimus, & diligentiſsimus noſter Thomas Sanchez lib. 9 de matr. diſp. 24. num. 15. 16. 17. 18. *Tertia ſententia, cui omnino adhæreo, docet minime teneri, vbi iudicio medicorum notabile infectionis periculum immineret ſano, ex debiti redditione. Nec obſtat text. cap. 2. de coniugibus leproſ. intelligitur enim, vbi ea redditio, non cedit in reddentis notabile damnum. Atque ita intelliguntur D. Thom. & reliqui Doctores citati numero 15. pro prima ſententia, vt conſtat ex ratione, qua eam probant: nempe, quia ex tam breui coniunctione, non imminet infectionis periculum. Quare manifeſte ſentiunt eo imminenti, ceſſare reddendi obligationem. Nec obeſt etiam ratio ſecundæ ſententiæ, allata numero præcedenti. Quia nullus ſe obligat per matrimonium contractum ad reddendum, niſi ſalua indiuidui incolumitate: vt numero 2. probauimus. Atque rationes ibi adductæ aperte probant hanc ſententiam. Illamque tuentur ex Theologis Durandus 4. d. 32. q. 1. num. 8. vbi Maioris q. 1. argumento 1. contra 3. Concl. Palud. qu. 1 a. 2. num. 7. Almain qu. vnica. Soti. qu. vnic. art. 1. ad 2. Oüandus q. vnic. poſt 2. propoſitionem. Celaia q. 1. argumento 2. Palacios diſp. 1. fol 704. D. Ant. 3 p. tit. 1 ca. 20. §. 10 ad finem, in 4. caſu Caietan. ſumma, verb. matrimonium. cap vltimo de peccatis in vſu matrimonij verſ. Primum eſt. Victoria ſumm. de matrimonio. num. 275. Medina cap de reſtitutione q. 19. §. vltimo. Petrus de Soto lect. 16. de matrimonio, 4. Sunt etiam præter hac. Ledeſma 2 p. 4. q. 66. art. 1. fol. 524. col. 3. Angles floribus 1. p. de matrimonio q. 6. de obligatione ſoluendi debitum. art. 2. diffic. 1. Pedraza ſumma, præcepto 6. §. 18. Enriquez. lib. 11. de matrim. c. 15. nu. 7. Manuel. 1. to. ſumma, 2 editione, c. 243. num. 2. Bartholomæus à Ledeſma dubio. 71. de matrimonio, concluſ. 1. Petrus de Ledeſma, de matrimon. quæſt. 64. a. 1. dub. 2 concl. 2. Ludouicus Lopez. 1. p. inſtruct. cap. 83 § Sed an viro leproſo: & 2. part. de matrimon. c. 56. ſtatim in principio. Graffis. 1. par. deciſion. lib. 2. cap. 83. num. 6. Camedo ſumm. ſacramentorum, de matrimon. cap. 8. nu. 72. Emmanuel. Sa. ſumma, verb. debitum coniug. verſ. excuſat à reddendo. Vaga. 1. tom. ſumm. c. 78. caſu 3. & ex Iuriſperitis Roſella verb. leproſus, num. 2. vbi Ang. nu 2. Sylu. verb. debitum. q. 3. verſ. ſecunda eſt, & verb. lepra. qu. 3. Tabien. verb. matrimonium. 3. q. 6. §. 7. fin. Armilla verb. debitum, nu. 3. & verb. lepra. nu. 3. & verbo matrim nu. 69. Turrecrem. cap. ſciatis. 23. q. 4. art. 1. nu. 2. caſu 3. Nauar. ſumma, c. 16. Hiſpane nu. 24. latine num. 25. Gregor. Lopez. l. 7. verb. ſuadendo, tit. 2. p. 4. Caet. repet. in c. ad limina 30. quæſt. 1. §. 4. num. 175. Obſeruandum tamen eſt, ſi ex frequenti coitu timeatur infectio, non autem ex vno, vel altero, teneri coniugem ſemel, vel iterum reddere, non autem frequenter. Quia tota ratio ceſſationis præcepti reddendi, eſt timor infectionis, ac proinde in tantum ceſſabit, in quantum fuerit talis timor. Ita Palacios 4. diſt. 32. diſputat. 1. fol 705.*

Matrimonia leproſorum inconſulta.

Coniuges ſi alter leproſus ſit quo ad torum ſeparari poſſunt.

Id locũ habet, vbi eſt contagionis periculum.

Idem prorſus eſt dicendum, ſi alter coniux morbo gallico laboret, non enim tenetur coniux ſanus, cum periculo notabilis infectionis eo debitum ſoluere. Quia eadem eſt ratio, ac de lepra. Ita Victoria de matrim. nu. 275. Sot. 4. d. 32. q. vnic. ar. 1. ad 2. verſ. imo vero. vbi Celaia qu. 1. argument. 2. Palacios diſp. 1. fol. 705. verſic. Sed adhuc torquet. Enriquez. lib. 11. de matrim. cap. 35. nu. 7. Petrus de Ledeſma de matrimon. quæſt. 64. ar. 1. dub. 2. Imo idem de quocunque morbo contagioſo dicendum eſt, ob eandem rationem. Medina. C. de reſtit. quæſt. 19. §. vltim. Ledeſma. 2. part. 4. quæſt. 66. art. 1. fol. 524. column. 3. Bartholomæus à Ledeſma, dub. 72. de matrim. concl. 1. Armilla, verb. debitum, nu. 3. & verb. matrim. nu. 96.

Cum vero apud Hebræos, Perſas, aliaſque Reſpublicas leproſi ſeparentur à ciuitate, non eſt conueniens nouam ipſos Rempublicam conſtituere, poſteritatem tam miſerabilem educere, quæ etiam partum ſinceram ſit tractura.

Febrium peſtis etſi in parente ſopiatur, in prole tamen manet.

Nec minus alia vitanda ſunt: Vt ſcilicet cum febris alterutrum coniugum infeſtat, conſentu ſecubent, proles enim morbida, & βραχύβιος naſcetur, etiam ſtolida, ſi æſtuolior ſit febris. Deinde ciborum abundantia, cruditaſque, præſertim vero ebrietas gignentium in natis variorum morborum cauſa eſt, attonitos reddit, & diſciplinarum minimè idoneos. Multo vero magis præferuidæ libidinis intemperantia. Reddit enim illa corpus ἀραιότερον, ψυχρότερον, ξηρότερον, καὶ ἀδυνατώτερον, ita enim docet cæteris conſentientibus Paulus Ægineta lib. 1. Raritas, frigus, ſiccitas, infirmitas, ſenecta præcox, mors immatura inde ſequitur. Cuius inde enatus corpore inualidus, mente tardus euadit; & quod puero debili, ſtupidoque maximum malum eſt, parentem impubes efficit, tutorum vel negligentiæ captiuus, vel præda rapacitati. Atque hæc de ſuſcipienda ſobole ſufficiant, de educanda agamus.

Ebrioſi patris ſtolidus eſt filius.

§. 2. Cum igitur in lucem homo natus fuerit, res ſacra, & diuina, imago ſui creatoris, non mater modo ſoluta partus doloribus, ſed tota familia, toto animo gratias Deo referant. Coniugij enim pignora, dolorum præmia, ſunt filij, ſed noua cura educantibus. Offerant infantem

Dulcius educat materna manus.

Deo,

Digitized by Google

Deo, vt formatum in vtero, reformet in lauacro. Et quod præcipuum eſt, ipſa mater, nutrix ſit, & gerula, in eius ſinu nutriatur infans, ex cuius viſceribus effuſus eſt. Nullum alimentum eſt genito ſalubrius, lacte materno. *Naturæ opus eſt, alimentum genito præbere*, Ariſtoteles lib. 1. politic. c. 10. Varro eaſdem, nutrices, & matres eſſe voluit.

Mater nutrit filium, niſi cum eſt amore materno potentior libido.

Miratur, atque indignatur quicunque prudens, tam ſubito euaneſcere matris amorem: Tanto labore geſtatum vtero, tanto dolore luci illatū, quomodo tam cito obliuiſcitur? Πρόβατον οὐκ ἀπολείπει τὸ αὐτοῦ ἔκγονον οὐδὲ λύκος. ἄνθρωπος δ' ἀπολείπει. *Nec ouis, nec lupus fœtum ſuum deſerit, homo vero deſerit.* Arrian. 1. Epiſt. 23. Grauiter quidem Deum offendunt, quæ fontem lactis, filijs debitum, exſiccant, natura enim non vult intercipi ſua munera, & quæ iam ante Deus præparauit, ad humani generis conſeruationem, non vult per delicias corrumpi. Naturam enim ignauia, & ἀναργίᾳ demutant: idque agunt vt alimenta proli ſubtrahant, etiam per dolores, poſitis in dorſo concurbitulis, quæ forte, ne quidem pro lactis augmento tentandę forent. Naſcuntur hinc vberum χονδρώσεις, ſeu θρομβώσεις lactis, dum per ſpongioſa mammarum, in coagula, & grumos, negatum ſoboli alimentum ſpiſſatur. Meritoque matrem ſupplicio torquet: aut dum magna affluentia κόλπος, ſeu ſinus vberum lac diſtendit, in varios morbos incidunt.

Improbæ ve..., ne filiū lactent, ſe ipſa torquent.

Quod omni natura Deus inſeuit, homines delicijs eruunt.

Omnium itaque animalium, illa eſt erga fœtum affectio, leones, & tigres pacata feritate filijs ſuis blandiuntur, & mammas præbent. Naturæ vox eſt, fœtum alendum, pro eo pugnandum. Omnium beluarum feritatem, cum prolem nutriunt, prolis amor exaſperat. Nulla vulnera, nullos ictus, pro partu ſuo reformidant:

> Τόσον ἀρτιγόνοιο γενέθλης
> Φίλτρον ἐπὶ καρδίῃ στάξε Θεός.
> *Tantum amorem recentis partus pectori Deus inſtillauit.*

Dulcia pignora, proprio ſpiritu cariora ſunt. Potens enim natura, firmo vinculo parentes, & natos tenet; Sed ſtolidæ matres magnam eius partem, nutriculis demandant: efficiuntque, vt filij adulti nutrices, æque ac parentes ament, interdum propenſius, memores, à matre teneram ætatem ſuam contemptam eſſe, à nutricibus matrum vicarijs ſuſceptam. Alexandri magni ſane inſignis fuit in nutricem amor, & veneratio, & neſcio an maior, quam in matrem Olympiadem, Curt. lib. 8. Iuſt. lib. 12.

Contemptores oderunt, benefactorem amplectuntur.

§. 3 Hinc & alia pœna, diuina vltione, delicatis fœminis imponitur, vt cum filios paruulos, velut alienos, ſuæque curæ indignos, alienæ fidei crediderint, eos cum valentiores euaſerint: immorigeros, obloquutoreſque ſentiant. Non poteſt illa vberibus oſtenſis ingratitudinem exprobrare, quæ filium illis dignata non eſt. Quid ſupereſt ergo aliud, quam vt exſpectet, vt ab eo deſeratur in ſenecta, quem vagientem domo, aut ſane ſinu eiecit? Non inueniet in robuſto pietatis, & amoris conſtantiam, cuius ipſa elementa in cunis obliterauit, & aboleuit.

Educatio neglecta, in ſapit parentum redundat.

§. 4 Multis etiam modis filio obeſt, qui cum in vtero materno, de ſanguine matris vixerit, nullum habet ſuæ naturæ, ac conſtitutioni alimentum accommodatius, quam lac eiuſdem matris, eſt enim lac ſanguis dealbatus. Tantæ porro teneritudini prolis victus, & aeris mutatio periculoſa eſt. Lactis enim alieni ſuctus, nec ſanitati, nec incremento conducit. Simili vnumquodque alitur, contrario oblæditur, mutatione deijcitur.

Alieni lactis qualitas infanti periculoſa.

§. 5. Neque minus moribus nocent, quam vitæ prolis. Quid enim ſi nutricem nacta ſis ebrioſam, iracundam, libidinoſam? combibet in ipſo lacte venena, maleficæ fœminæ tener alumnus. Audietque:

> *Non tibi diua parens generis nec Dardanus auctor,*
> *Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens*
> *Caucaſus, Hircanæque admorunt vbera tigres.*

Prima nutrimenta infantis indolem formant.

Et: *Natus es è ſcopulis, nutritus lacte ferino.*

Qui enim perſuadere tibi potes, meliorem fore filio adſcititiam matrem, cum tu duas illi nouercas dederis? te enim deſerendo, nouercam, & illam aduocando feciſti. Quam vero illam? Si vetula eſt: Contra vetuſtiſſimū medicinæ præceptum peccaſti. Medici enim lac, ſanguinis ſpumā eſſe volunt, quo nomine, monet Varro, *nutricem oportere eſſe adoleſcentem, nam omnibus, vt ſanguis deterior, ſic lac.* Quid igitur filio ſanioſum humorem, de frigido ſanguine vix ſpiſſatum, pro vera alimonia porriges? Si iuuenculam dederis, vide ne mores, & familiam corrumpat. Imo ne ipſa concubitu non abſtineat, ſi enim impregnata fuerit, lentum venenum alumno propinabit. *Concipere nutrices exitioſum*, ait Plin. lib. 28. cap. 9. Et Gal. de tuenda ſanitate. Nihil eſt infanti lactenti adhuc nocentius, quam nutricem in vtero concipere. Quod enim optimum eſt, & vitaliſſimum hoc in fœtum abſumitur, ſanguis minor, & impurior remanet, lac aut nullum, aut exiguum eſt, vt monet Ariſtotel. de gen. anim. l. 4. c. 8. Verum vt nihil eorum quæ crebro fiunt, factum eſſe concedamus, eſt tamen amor matris naturalis, nutriculæ mercenarius: ideoque alia mercede, alio ducuntur. Cum enim ſemel lucro ſe animus dederit, ibi fas putat, vbi maxima merces. Neque eſt quod nutricem amaturam arbitreris alienum, cum tu mater non diligas tuum.

Vetula nutrix pernicioſa infanti.

Nutrix ..ſta ſit.

§. 6. Quid tandem, ſi loqui poſſet infans, diceret, ſi mox ab vtero ſe videret relegari? & ſine culpa ſua exulare, niſi culpa ſuit naſci? Tacet ſtrepitu, clamat affectu, tener eſt, miſerabilis eſt, quia rogare non poteſt, amandus eſt, quia nondum intelligit calamitatem ſuam. Diceret ſane, ſi intelligeret: mundum ò mater, & cimelia, & armillas multiplici claue aſſeruas, catellum, & ſimiam forte ſinu foues, arcæ tuæ nulli permittis arbitrium, totam diem ornatus diſponitur; me partem tui, qui vitam meam à tuis viſceribus accepi, qui vix à te diuulſus ſum, alienæ committis fidei, & forte perfidiæ. Et quanquam ſperare potes leni obſequio me educandum, certe ſcis non materna manu tractandum. Olim ſi te anum imbecillam, & opis egentem, vel domo, vel affectu excluderem, dignus certe eſſem, cui tellus ima dehiſceret. Si hoc permitterem, vt alius benigniore, quam ego in te animo eſſe videretur, filiumne me agnoſceres? Cui curam mei delegas, quam me iubes diligere, vt alteram matrem?

Mater eſſe deſiit, quæ filium abijcit.

§. 7. Non faciet iſta mater, quamuis matrona diues, & illuſtris. Semper lacte natiuo, non emptitio filium ſuſtentabit. Semper enim lac, ac ſpiritus maternus, longe magis ingenij, atque incrementa corporis auget. Colum. lib. 7. cap. 12. Non eſca modo, ſed & ſpiritus, magno enim affectu, mater vbera filio præbet, ideoque lactis

Lac maternum magis vitale.

Digitized by Google

ſpiritoſi, & calentis, ſalutarem copiam cum ſpirituum vita quadam infundit. Amantis enim matris alimenta, omnia viuidiora ſunt, & natis non modo corporum vigorem, ſed ingenij quoque ſimilitudinem adferunt.

Periculum ex nutricibus.

§. 8. Denique quod periculum tandem, illo peruerſiſsimo fœminarum faſtidio, proprijque ſanguinis contemptu adeatur, latere neminem poteſt. Quam facile enim fuerit, nutriculam ingentis mercedis precio corrumpi, vt nobili partui ruſticanum ſupponat? & clariſsimis familijs ſeruiles ſordes inſerat? Ita ſanè Artabano Macedoni contigit, cuius filium infida nutrix permutauit, & deinde adulto, iam vero & ſuppoſititio filio, ſceleratius furtu euulgauit, quam fecit: Magna enim clade regni vterque concurrerunt, atque vna die occubuerunt. Nec in paruis modo cauta cuſtodia eſt adhibenda, ſed multo maior adultis, cum ætate enim, & robore filiorum creſcunt boni parentis, nunquam nimis magnæ ſollicitudines.

Nulla parentum bona ſollicitudo nimia, quia nunquam ad unus periculo.

Nutricum eſt magna apud alumnos auctoritas, & ſæpè maior, quam matrum, nec deſuerunt qui plus illas, quam matres amarunt. Certe multi matribus nefarias manus attulerunt, nutricibus pauci. Hinc multi principum liberi, ab illis in fraudem inducti ſunt, & nulla regiarum fœminarum, niſi conſcia nutrice rapta eſt. Cauſa matres ſunt, quæ alteram quaſi matrem illis adiungunt, quæ matris habet auctoritatem, matris furata amorem, ſeruile tamẽ, & precio venale ingenium.

Regiarum fœminarũ compilatores, & ianuatores iſti nutrices.

Multis olim nutricum nequitiæ legibus coercitæ ſunt, inter eas ſeuera eſt illa Conſtantini, anno 320. lata. *Et quoniam parentum ſæpe cuſtodia, nutricum fabulis, & prauis perſuaſionibus deluduntur, huiuſmodi quarum deteſtabile miniſterium fuiſſe arguimus, redemptaque diſcurſus pœna immineat. Vt eis meatus oris, & faucium, quæ nefaria hortamenta protulerint, liquentis plumbi ingeſtione claudatur.*

Nutricum conciliationes legibus vindicata.

Veterum igitur præcepta ſequantur, & proprio lacte filios alant, vt ingenuam indolem, promoueat maternus affectus: Si enim vt Iuſtinus libr. 43. refert, Hoglis Curetum rex eximiæ pernicitatis fuit, quia ceruam nutricem expolitus habuit, quantum in cæteris vim eſſe dicemus?

Vis nutrimenti in alumno.

Catonianæ igitur vxoris potius ſedulitatem imitentur, quæ non modo filium ex ſe genitum ipſa nutriuit, ſed ancillularum quoque infantes interdum vberibus ſuis admouit, qua re parentes in præſens, & in futurum vernulas ſuos filio conciliauit.

Quid igitur hac in re principi ſtatuendum? Dicam vno verbo. *Legem ferendam eſſe publicam: Vt mater filios, quos genuit, ſuo lacte enutriat: neque vllam vel opes, vel nobilitas excipiat. Quod ſi cauſa morbi, non poſſit, ea de re auditis medicis, magiſtratus, & maritus ſtatuat. Quæ ſecus faxit, ignominia notator.*

Lex nutriendi infantes.

§. 9. Merito ſane, niſi enim inter parentes, ac liberos ſit fortis amor, non poterit eſſe inter alienos, ideoque nec in Republica concordia. Multi parentum, vicariam pro filiis mortem optauerunt, nonnulli ſubierunt, plures illis ſupereſſe noluerunt. Iſrael inconſolabiliter Ioſephum luget: Dauid non niſi periculo motus, ſigna mœroris dimittit, mœrorem altius figit, ac condit. Hinc pietatis tantum, ſed naturæ, & humanitatis amorem illum intelligamus. Ægeus Athenienſium rex, cum ex aſpectu velorum lugubrium, Theſea occiſum ſuſpicaretur, in pelagus ſe præcipitem dedit. Similis error, matrem Vlyſsis exſtinxit, Iocaſta cum Eteocles, & Polynices mutuo vulnere cecidiſſent, breui ſecuta eſt. Mopſus Cretenſis audito ad Saguntum filios periſſe, lapſus è turri, ſeſe volens, prudens eliſit. Orodes rex Parthorum, morte Pacori filij, tantum dolorem animo cœpit, vt quod olim eadem de cauſa, contigerat Hecubæ, in rabiem verteretur. Gordianum quoque imperatorem, mœror occiſi filij obruit, & exſtinxit. Octauius Balbus cum ſui cauſa filium occidi putaret, ſeſe proſcribentium carnificibus obtulit. Eodem amore inter Q. Ciceronem, & eius filium certatum eſt: Nullis tormentis filius adduci potuit, vt parentem proderet: Pater è latebris ſe in conſpectum dedit, vt lanienæ filium eximeret. Idem erat amor eorum, de quibus Liuius ait: *Multos bello punico ſecundo ad Thraſymenum, & Cannas falſo creditos periſſe, eratque nonnullorum vita iam temere deplorata, cum repente matribus oblati, tantam lætitiæ molem illarum animis affuderent, vt velut ſubita ruina oppreſſæ, inter oſcula, & amplexus exſpirarint.* Tantum cum ſit amoris naturalis inter parentes & natos vinculum, non debet eius à primo ſtatim ortu, per matrum delicias, nexus aut ſolui, aut laxari.

Publica concordia vinculum, eſt amor familiarum.

Caritas parentũ morte fortior.

Capvt IV.

Infantes inſtitutione quoque indigere, & quæ illa ſit.

§. 1. Qvemadmodvm vxorem ducere liberum eſt, ita prolem in lucem editam educare, inſtituere neceſſarium, atque omni none ope, auxilioque deſtituatur, curandum eſt.

Inter fœtus quoque mores formãdi ſunt.

Iniuriam itaque naturæ faciunt, quia legem immanem, & ἄστοργον in Rempublicam inducunt, qualis erat illa Romuli: *Monſtroſos partus ſine fraude necanto.* Crudelis etiam patria poteſtas, quæ ius vitæ & necis in filios vſurpabat; quia multos inconſulta patrum iracundia, plures calumniæ domeſticæ perdiderunt. Dura fuit abdicatio, qua filius eſſe negabatur, ſed tamen iure, & legibus conſtituta fuit. Grauiſsima tamen parentum eſt crudelitas, qui inſcios ſuæ conditionis, nihilque meritos, vel locis deſertis, vel illis exponunt, vnde accipi & educari poſsint. Thebanorum ea de re iuſta erat, & humanitatis plena lex; quæ capitis ſupplicium decernebat, *ſi quis infantem in ſolitudine expoſuiſſet*, neq; enim tantum homicidium, ſed etiam cædes innocentis erat. Ælian. libr. 2. Var. hiſt. Quod ſi alere natum non poſſet, ad magiſtratum cum faſcijs deferebat, à quo paruo precio in ſeruitutem vendebatur. Optima, ac miſericordiſsima lex eſt Chriſtianorum, qui quidem exponentibus pœnam infligunt. nã & patria poteſtate eos eximunt, & alijs pœnis parentes afficiunt, leuioribus, quam pro merito; quia naſcentium incolumitati conſulunt; ne necare, atque abſcondere, quam exponere malint. Valentiniani, Valentis, Gratiani Cæſarum edictum eſt. *Vnuſquiſque ſobolem ſuam nutriat: quod ſi exponendam eam putauerit, animaduerſioni, quæ conſtituta eſt, ſubiacebit.*

Crudelis in ſuum ſanguinem, nulli nouit parcere.

Expoſitio infantum capitalis.

Mitius puniuntur, qui infantes exponunt, ne eos occidere malint.

§. 2. Quæ igitur filio, aut filiæ, cura eſt adhibenda primo quinquennio ſiue luſtro?

Cum illa ætate mens infirma ſit, nec inſtrui poſsit, ſolius corpuſculi cura habebitur, ita tamẽ,

Primo quinquennio, ſapientiæ inſtrumenta adornantur.

vt illa ſeruentur, quæ ſenſuum tum exteriorum, tum interiorum integritati, & viuacitati conducunt: *Quid enim beatius*, inquit D. Hieronymus Ep. 17. *ad Continentiam, quæ placentas deſiderat, atque in ſinu matris garrula voce balbutienti dulciora ſunt mella, quam verba? Audiat profunda Apoſtoli, quæ aniculis magis fabulis delectatur? Prophetarum ænigmata ſentiat, quam triſtior gerula vultu exagitat? Euangelij intelligat maieſtatem, ad cuius fulgorem omnis mortalium ſenſus hebetatur? vt parenti ſubijciatur, hortetur, qua manu tenera ridentem verberat matrem!*

Sunt tamen quæ patri, quæ matri circa tam paruulos præcipiam. Ad bonam educationem opus eſt apparatu.

In publicū interdum ducendi, vt aura aſſueſcant.

§. 3. Primum eſt, vt ante quinquennium ea agantur, quæ ſint rudimenta futuræ ſpei. Plato in triuium nutrices, puerosque conuenire iuſsit, tum vt liberiore aura fruerentur, tum vt nutricum mores in publico notari poſſent.

Deinde, etiam hac in ætatula, diligens, curioſus, faſtidioſus ſit delectos gerularum, ancillarū, ſeruulorum, qui filiolum cuſtodiunt, curantque. Vt ſint honeſtis moribus; nam eorum quos primum intuentur mores referunt. Curandum ne anilibus fabulis prauas, abſurdaſque opiniones illis ingerant,

Puerorum infantia primo
Errorem cum lacte bibit.

ſed de his ſupra monui.

Sibilos quiſque imagi tu, non tantum verba tenet.

§. 4. Loquendi etiam fundamenta ponent, qui cum tenero alumno agunt, nec balbutiem eius, per blanditias & iocos imitabuntur. Quia peruerſe loqui addiſcunt. Plurimum autem operæ, in ſermone formando collocabit prudens pater.

Quid vouoat dulci nutricula maius alumno,
Quam ſapere, & fari vt poſſit, quæ ſentiat?

Cum verò voces, vocumque articulatio, & ſibili, accentuſque à conſuetudine pendeant, ſeligendi ſunt qui clara, dulci, genuina pronunciatione vtantur, ita futurum eſt, vt à quibus ſigna rerum percipit paruulus, etiam emendatæ pronūciationis morem hauriat. Gracchi eloquentiā, in ſinu matris didicere. Nos quoque gentium conſuetudo id admonet; quis enim extremæ nationis ita linguam ſonat, vt non patriam ſimul ſpiret? Dorum erat etiam cum Attice loquerentur, πλατειασμός, lato enim ore verba ducebant.

Sua lingua cum extra linguā plerumque ſonum miſcent.

Et nos quoque latinè loquentes, per gentes ex ſono vocis diſtinguere poſſumus. Vnde vero eſt, vt nunquam pronunciandi modum dediſcant, quem primis annis hauſerunt? Quia quod primum diſcimus, arctiſsime animo, & quaſi altera natura adhæret. Cur tribus Ephraim, gentile vitium retinuit; vt dicere non poſſent Schibboleth, ſed lentore ſono Sibboleth? A matre, vel nutricula, ancillulaque aliqua, quæ vel ipſius Ephraim, vel filiorum eius infantiam informauit. Quemadmodum igitur cura adhibetur, ne tenera crura, aut brachiola diſtorte creſcant, ita quoque lingua formanda eſt, non imperijs, quorum necdum ætas illa capax eſt, ſed articulata, puraque enunciatione; rectè enim loqui diſcet, ſi praue neminem pronunciantem audiat.

Vitium linguæ vitium in totam gentem tranſit.

Per ludum multa diſcere pueri ſolent.

§. 5. Diſcere etiam nonnulla, tam tenera ætas, ſi magiſtrum habeat idoneum, poterit; ſed ludendo diſcet, non laborando. Non eſt hæc cura puerilis, quamuis in puero. Certè vir magni ingenij, ac ſanctitatis Hieronymus, nec ab officio, nec ætate ſua abhorrere exiſtimauit, inter ſublimia ſtudia ſacrarum literarum, puerilem ætatem docere. Illa lingua, quam audijt antiqua, miratur præſens Eccleſia, quam vt acuti telum fulminis hæreſes exhorruerunt, paratus virginis tenellæ verba formare. Epiſt. ſeptima, ita loquitur: *Ipſe, ſi Paulam miſeris, & magiſtrum me, & nutricium ſpondeo. geſtabo humeris, balbutientia ſenex verba formabo, multo glorioſior mundi Philoſopho, qui non regem Macedonum, Babylonio periturum veneno, ſed ancillam & ſponſam CHRISTI erudiam, regnis cæleſtibus offerendam.*

Magnorum virorū eſt formare linguas paruulorum.

Societas Ieſu iniuſte tenentur puerilis ætatis complexu, magnum exemplis defendatur.

Quapropter Societatem noſtram iniquè nonnulli carpunt: dum idcirco minus religioſè, eam Deo ſeruire credunt, quod ad pueriles Scholas ſeſe demittit, mallent eam in ſola Theologia occupari. Quos contra cum opus fuerit diſputabo. Nunc vnum eos conſiderare peruelim, pleroſque hominum, antequam ſtudijs illis idonei reddantur, plurima, accuratiſsimaque egere diſciplina.

Amor diſcendi ingenium præſtat.

Nec tacuit vir prudentiſsime humilis, quid diſcendum conferret. Epiſt. 12. *Itaque Pacatula noſtra hoc Epiſtolium poſt lectura ſuſcipiat, interim modo litterarum elementa cognoſcat; iungat Syllabas, diſcat nomina, verba conſociet: atque vt voce tinnula iſta meditetur, proponantur ei cruſtula, mulſa, præmia, & quidquid guſtu ſuaue eſt, quod vernat in floribus, quod rutilat in gemmis, quod blanditur in pupis, acceptura feſtinet: interim & tenero tentet pollice fila ducere, rumpat ſæpe ſtamina, vt aliquando non rumpat: poſt laborem luſibus geſtiat: de matris pendeat collo; rapiat oſcula propinquorum: pſalmos mercede decantet: amet, quod cogitur diſcere, vt non opus ſit, ſed delectatio, non neceſſitas, ſed voluntas.*

Induſtria doctos pueros efficere poteſt.

Pluribus eadem pene, ſed quæ ſapientiam veterem habeant; Epiſtol. ſept. *Sic erudienda eſt anima quæ futura eſt templum Dei, nihil aliud diſcat audire, nihil loqui, niſi quod ad timorem Dei pertinet. Turpia verba non intelligat: cantica mundi ignoret, adhuc tenera lingua pſalmis dulcibus imbuatur. Procul ſit ætas laſciua puerorum: ipſa puella, & pediſſequa à ſæcularibus conſortijs arceantur; ne quod male didicerint, peius doceant. Fiant ei litteræ, vel buxea, vel eburnea, & ſuis nominibus appellentur, ludat in eis, vt & luſus ipſe eruditio ſit, & non ſolum ordinem teneat literarum, vt memoria nominum in canticum tranſeat, ſed & ipſe inter ſe crebro ordo turbetur, & medijs vltima, primis media miſceantur; vt eas non ſono tantum, ſed & viſu nouerit. Cum vero cœperit, tremente manu ſtylum in cera ducere; vel alterius ſuperpoſita manu tenere, regantur articuli, vel in tabula ſculpantur elementa; vt per eoſdem ſulcos incluſa marginibus trahantur veſtigia, vt foras non queant euagari. Syllabas iungant ad præmium, & quibus illa ætas deliniri poteſt, munuſculis inuitetur. Habeat & in diſcendo ſocias, quibus inuideat, quarum laudibus mordeatur. Non obiurganda eſt, ſi tardior ſit, ſed laudibus excitandum eſt ingenium, vt & viciſſe gaudeat, & victa doleat. Cauendum imprimis ne oderit ſtudia, ne amaritudo eorum, præcepta in infantia vltra rudes annos tranſeat. Ipſa nomina per quæ conſueſcit paulatim verba contexere, non ſint fortuita, ſed certa & coaceruata de induſtria, Prophetarum videlicet, & Apoſtolorum, & omnis ab Adam Patriarcharum ſeries, de Mathæo, Lucaque deſcendat, vt dum aliud agit, futuræ memoriæ præparetur.*

Cauendum ne oderint vitia paruuli.

Regium eſt, ſapientiæ rudimentis præſidere.

§. 6. Præſideat his exercitationibus filiorum paterfamilias, etiam rex, & princeps, multoque glorioſiorem functionem arbitretur, quam fue-

fuerit olim agonothetarum in Græcorum ſpectaculis, vel Romanorum, Illic morum excidia, & mortes, hic virtutum initiamenta peraguntur.

§. 7. Finiam vbi nonnulla de corporis cura, præcepta dedero. Inſtrumentis regere ea conſueuerunt, ne diſtorqueantur, ita Ariſtoteles lib. 7. cap. 17. Polit.

Frigus planitas. ſogues, atque adeo infantes firmat.

Monet & aliud, quod nullo modo in vſu eſt, reuocari tamen poſſet. Συμφέρει δὲ εὐθὺς, καὶ πρὸς τὰ ψύχη συνεθίζειν μικρῶν παίδων, *Conducet ſtatim à puero eos ad frigora aſſueſacere.* Hoc enim & ad ſanitatem, & ad bellicas res vtiliſsimum eſt, itaque barbari hoc faciunt, & ſanè fieri poteſt, ob calorem natiuum facile pueri frigus pati poſsut. Celtæ natos ad flumina durabant; Idem Gothis ſuis Olaus magnus tribuit. Thraces quoque ad frigoris tolerantiam ſuos erudierunt: Sidon. carm. 2.

Moderato frigore aſſueſiant, nimio ſtupidi redduntur

Excipit hic natos glacies, & matris ab aluo
Artus infantum molles nix cauta durat.

Britanni veteres, vt Cæſar habet lib. 4. de bello Gallico, inter pericula celerrime ſe in paludes abdebant, *frigoris toleranti ſsimi.*

Labor puerorum, incrementum impedit.

Monet & hoc prudenter, Illis annis nec labori, nec diſciplinæ admouendos, ne incrementum impediant. Luſu id conſecuturos conſtat, ſed ipſæ ludicræ exercitationes futurorum negociorum debent eſſe quædam imitationes. Neque vero lacrymas, & complorationes inhibere conuenit: exercitij enim loco ſunt, venas, arteriaſque dilatant, & roborant, & vt docet Ariſtotele, ſtimant incrementum: ſunt enim γυμνάσια τοῖς σώμασιν, *exercitia corporibus.* Neque alia cauſa eſt, cur in primulis annis, ruſticorum proles forticula ſit, diuitum imbecillior, quam quod exercitio naturali hæc deſtituatur, illa abunde fruatur, negocioſis matribus ad alia verſis, ploratumque & eiulatum negligentibus.

Eiulatus puerorum, eorum eſt exercitium.

Capvt V.

Inſtitutio puerorum iam adultiorum, & quibus in rebus illa verſetur, & de moribus.

Biennio ſunt pueri ſpectatores laborantiũ

§. 1. A quinquennio ad ſeptennium earum artium, quas amplexaturi ſunt, Ariſtoteles vult eos eſſe ſpectatores. Quod ſic accipies, vt tamen tenerioris ætatis exercitia retineant, & cura aliqua afficiantur, erga illa quæ ſeria ſunt. Quæ vero diſcenda ſunt, partim ad animum pertinent, partim ad externas res. Ad animum pertinet ſtudium virtutum, artiumque liberalium, ad externa, omnium artium, quas βαναυσικὰς appellant, exercitationes. Harum omnium munia Reipublicæ neceſſaria ſunt, atque de hiſce agendum mihi hoc loco eſt

Virtuti omnia ſeruiunt.

§. 2. Quod ad pietatis, virtutumque ſtudia attinet, de eo multis libro ſecundo, & primo actũ eſt, eſt enim hoc maximum, & propriũ hominis bonum: Virtuti omnes artes, quamuis contemptæ ſeruiunt, omneſque tam honorata ſeruitute ingenuæ, & liberales efficiuntur. Ea enim vis virtutis eſt, vt ſeruitutem faciat regnum, poſtquam Deo ſeruire, regnare eſt. Intuere Pavlvm Apoſtolum, vas electum, regum, & orbis doctorem, à tertio cœlo deſcendentem, & de pellibus tabernacula conſuentem, vt ſine ſumptu ponat Euangelium, vt alimenta miniſtrent manus iſtæ, ne Eccleſias grauaret, ne daret occaſionem maledicis, quaſi non populorum ſalutem, ſed opus ſuas quæreret.

Sed de pietate, & virtute ante dictum eſt; hoc præcipue curæ habeat reſpublica, vt cultus Dei vigeat; olim id difficile fuit, cum auratum fulgeret capitolium, & ex omni templo, oracula dæmones funderent. Nunc inundans ad Eccleſias populus, & in pietatem effuſæ vrbes, omnibus pietatem ſuadent, & quodam modo extorquent. Pudeat principem, in medio Chriſtiani orbis, aut exiguam, aut nullam ducere rationem pietatis, cum per Indias trophæa crucis erecta legit, barbaræ gentes, humanæ carnis viſceratores, poſita feritate martyria patiuntur, & cœlo inſeruntur, veniunt ab oriente Cambaiani, Iaponij, Chinenſes, à meridie AEthiopes, ab occidẽte Braſilij, Mexicani, Floridiani, & ſedent cum Chriſto in regno Dei, filij autem regni, quorum auita eſt poſſeſsio religionis, eijciuntur in tenebras exteriores. Matthæi 8.

Pietas, inter bona exempla, facilis.

Pietatis magna pars, ad barbaros migrauit.

§. 3 Cauſa tanti mali eſt, teneræ ætatis, neglecta inſtitutio. Arbores teneras, & prima frondium germina, pruina adurit, facile adoleſcentia corrumpitur, ſi doctrina ſacra non erigitur. A teneris ſanctiſsimam fidem, moreſque doceatur infans. Oret ad menſam patris tenellus infans, & trimula virguncula laborioſa verba ſymboli balbutiat, filiorum ſemiſonantibus verbis, iungatur integer parentum affectus. Tabulis illis puris, nulla immunditie ſordidatis, de ſpirituali lauacro candentibus, inſcribantur dulcia diuinitatis eloquia.

Agnoſcant patrem ſuum in cœlis, diſcant vitam hanc mortalem eſſe, viam in cœleſtem, intelligant ſe regni æterni candidatos. Horreant magis vitia, quam ſpectra, & dæmonas. nec ignorent, ſe quotidie de vita dimicare Exponit iſta idem quem citaui Hieronymus Ep 7. Diſcat ſtatim, *quam habeat & alteram auiam, quam amitam; cui imperatori, cui exercitui tirunculà nutriatur, illos deſideret, ad illos tibi minitetur abeſſuram. Ipſe habitus, & veſtitus doceat eam: cui promiſſa ſit. Caue ne aures eius perfores: ne ceruſſa & purpuriſſo conſecrata Chriſto ora depingas: nec collum auro, & margaritis premas: nec caput gemmis oneres: nec capillum irrufes, & ei aliquid de gehennæ ignibus auſpiceris, habeat alias margaritas, quibus poſtea venditis, emptura eſt precioſiſsimum margaritum. Prætextata nobiliſsima quondam fœmina, iubente viro Hymettio, qui patruus Euſtochij Virginis fuit, habitum eius cultumque mutauit; & neglectum crinem: mundano more texuit ſibi, vincere cupiens & virginis propoſitum, & matris deſiderium: & ecce tibi eadem nocte, cernit in ſomnis veniſſe ad ſe angelum, terribili voce minitantem pœnas, & hæc verba frangentem. Tune auſa es viri imperium præferre Chriſto? tu caput virginis Dei, tuis ſacrilegis attrectare manibus? quæ iam nunc areſcent; vt ſentias excruciata quid feceris; & finito menſe quinto, ad inferna duceris, ſin autem perſeueraueris in ſcelere, & marito ſimul orbaberis & filiis: Omnia per ordinem expleta ſunt, & ſeram miſeræ pœnitentiam velox ſignauit interitus. Sic vlciſcitur Chriſtus violatores templi, ſic gemmas, & pretioſa ornamenta defendit.*

Graue ſcelus eſt, peccati filiorũ obſiſtere.

§. 4. Omnia fœda imaginum, & verborum abſint. Abſit, & quiſquis nocere poteſt. Athenienſium pædagogiorum lex erat, *Doctores Scholam ne aperiant, priuſquam ſol effulſerit neque illam claudant, antequam occidat: hiſque qui puerilem ætatem ſuperauerint: dum pueri in ludo ſunt, ne liceat ingredi niſi præceptoris, aut eius fratris fi-*

Tenera ætas innocentia defendatur.

lius, filiusue eius vir ſit. Quod ſi quis præter illam prohibitionem ingreſſus fuerit, morte puniatur. Gymnaſiarcha quoque ex his quemquam qui maiores natu ſunt, aliquo pacto pueris commixtum in ſedendo, ne permittant: quod ſi admiſerint, & à Gymnaſio non repulerint: de ingenuorum corruptelis Gymnaſiarcha reus eſto.

Et Iuuenalis rectè quidem conſulit alienæ caſtitati, ſed tamen etiam libros eius eadem lege ab honeſto limine abeſſe oportuit. Satyr. 14.

Puero debetur reuerentia.

Nil dictu fœdum, viſuque hæc limina tangat.
Intra quæ puer eſt: procul hinc, procul inde puellæ.
Lenonum, & cantus pernoctantis paraſiti.
Maxima debetur puero reuerentia:

Quod parentibus ſcribit Hieronymus, id quia plurimis parentibus cordi non eſt, ſcribo Reipublicæ. Ep. 7. *Heli ſacerdos, offendit Deum, ob vitia liberorum. Epiſcopus fieri non poteſt, qui filios habuerit luxurioſos, non ſubditos. At è contrario de muliere ſcribitur, quod ſalua fiet per filiorum generationem, ſi permanſerit in fide, & caritate, & ſanctificatione, cum pudicitia. Si perfecta ætas, & ſui iuris, imputatur parentibus: quanto magis lactans, & fragilis, quæ iuxta ſententiam Domini, ignorat dextram, & ſiniſtram, id eſt, boni, & mali differentiam? ſi ſolicita prouides, ne filia percutiatur à vipera: cur non eadem cura prouideas, ne feriatur à malleo vniuerſæ terræ? ne bibat de aureo calice Babylonis? ne egrediatur cum Dina, & velit videre filias regionis alienæ? ne ludat pedibus, ne trahat tunicas? Venena non dantur niſi melle circumlita: & vitia non decipiunt, niſi ſub ſpecie, vmbraque virtutum. Et quo modo, inquies, peccata patrum filiis non redduntur, nec filiorum parentibus, ſed anima, quæ peccauerit, ipſa morietur? hoc de his dicitur qui poſſunt ſapere, de quib. in Euangelio ſcriptum eſt: Aetatem habet, loquatur pro ſe, qui autem paruulus eſt, & ſapit vt paruulus, donec ad annos ſapientiæ veniat, & Pythagoræ littera Y. eum perducat ad biuium; tam bona eius, quam mala parentibus imputantur.*

Parentibus filiorum vitia imputantur, principi etiam parentum.

Studia & mores puellarum.

§. 5 Non lubet recedere, ab optimo doctore pietatis: ille Ep. 12. *Sexus fœmineus ſuo iungatur ſexui: neſciat, imo timeat cum pueris ludere. Nullum impudicum verbum nouerit: & ſi forte, in tumultu familiæ diſcurrentis, aliquid audiat, non intelligat. Matris nutum pro verbis, ac monitis, & pro imperio habeat. Amet vt parentem, ſubijciatur vt dominæ, timeat vt magiſtram. Cum autem virgunculam rudem, & edentulam ſeptimus ætatis annus exceperit, & cœperit erubeſcere, ſcire quid taceat, dubitare quid dicat; diſcat memoriter pſalterium, & vſque ad annos pubertatis libros Salomonis; Euangelia, Apoſtolos, & Prophetas ſui cordis theſaurum faciat: nec liberius procedat ad publicum, nec ſemper Eccleſiarum quærat celebritatem: in cubiculo ſuo totas delicias habeat: nunquam iuuenculos, nunquam cincinnatos videat: vocis dulcedines, per aurem, animam vulnerantes, puellarumque laſciuia repellantur: quæ quanto licentius adeunt, tanto difficilius euitantur, & quod didicerunt, ſecreto docent, incluſamque, Danaen vulgi ſermonibus, violant.*

Multorum prauitas, in ſtitutionem reddit inutilem.

Mira eſt ingenij humani peruerſitas, non ſemper obedit monenti, quorundam aſperitas contra blanditias, rationes, minas ex æquo contumax eſt. Factum Alexandri, ebrietatem Achillis, nulla cura inſtructorum, & magiſtrorum, corrigere potuit; Neronem fruſtra erudiuit Seneca; nam calumnioſe accuſatum, innocentia eius offenſus, mori coegit Heliogabalus, omnium magiſtrorum curas, improbitate eluſit. Quantum egit David, ne Abſolon improbus euaderet? Quot optimi parentes, filijs contumacibus vtuntur? Fateor ita eſſe, & vitioſam, efferamque naturam magno labore coerceri, & cum in ſuam poteſtatem, ingeniumque immigrauit, ferociorem fieri; ſed non tamen idcirco bonæ, & mediocri indoli inſtitutio ſubtrahenda eſt. Imo nec peſſimæ, & deprauatiſſimæ. Dum enim ſpiritus eſt, ſpes eſt frugis melioris. Et ſi non tota, pars tamen impietatis euitatur.

Indolis improbatæ pueros occidere, barbarum eſt.

§. 6. Quid igitur remedij eſt, duris, maleficis, contumacibus ingenijs? Crudam adhibuére medicinam Indorum Brachmanes; nam poſt duos menſes inſpectum fœtum, ſi indoles improbaretur, vel in ſyluas exponebant, vel coram occidebant. Lacedæmoniorum quoque eadem feritas in exponendis fuit, ad voraginem enim Taygeti amandabant. Barbarum planè, & crudele, imo ſtolidum, non enim ex paruulorum propenſionibus, futuræ vitæ ratio colligi poteſt, affectionum indagatrix eſt phyſiognomia; ſed non niſi peritiſſimorum iudicio inſtituenda, quorum tamen illa ſit ſummæ pars prudentiæ, vt ne ex illis veſtigijs & naturę ductibus, de voluntate iudicium ferant. Naturales hominum appetitiones, quæ ad vitia detorquent animos, in alijs ſunt vehementes, in alijs leniores, in omnibus aliquæ. Inſtitutio tamen, conſuetudoque facit, vt grauibus affectionibus, tentationibuſque obſiſtatur, ſtudium, pudor, & ante omnia diuina gratia, naturam corruptam emendat.

Ex phyſiognomia incertum iudicium.

Et ſane multi inſtitutione, non ad ciuiles, & tolerabiles modo, ſed inſignes etiam, ſanctoſque mores inducuntur. Pericles, familiaritate Clazomenij, profecit. Alcibiades Socratis inſtitutione, ingentia vitia, ne plus patriæ obeſſet, etſi non depoſuit, paulum tamen inhibuit. Philoſtratus vna Polemonis oratione, ad frugem adductus eſt. Quanta vitia erant, cum Euangelium inferrent Apoſtoli? lege Rom. 1. 28. *Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum ſenſum: vt faciant ea quæ non conueniunt: repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia.*

Inſtitutio bona vitia mitigat, gratia tollit.

Et 1. Cor. 6. 9. *An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? nolite errare: Neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. Et hæc quidem fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri.*

Inſtet igitur Reſpublica, nec deſperet operis ſucceſſum, cui Deus vel maxime fauet. Et ſapienter à Fab. 1. cap. 16. dictum eſt: *Turpiter deſperatur, quicquid fieri poteſt.* Non audio illas voces; Irritus eſt labor, obluctante natura. Tam mira, difficiliaque artium comprehendit, & peragit mens humana, tot linguas addiſcit, ſcientia vniuerſum orbem perambulat. Quomodo igitur bonos mores addiſcere non poſſet, ad quos naturæ habet inclinationem? Virtus proprium mentis noſtræ bonum eſt, & ſui boni natura capax eſt.

Summa igitur opus vi: princeps, mores puerorum

[illegible] formand[illegible] [illegible] dicunt, [illegible] e[illegible] men, [illegible] .I[illegible]us ſt in-[illegible], q[illegible]m tueri [illegible] [illegible]. Vn[illegible] pe[illegible] v[illegible] venit, m[illegible] parte ſeruanda eſt. Se[illegible]m morbus diſſ[illegible]s [illegible] receptus; m[illegible]lum naſcens inhibendum eſt, alioqui in immenſam creſcit magnitudinem, ὁ πολυχρόνιον [illegible] [illegible]. *Conſuetudo multi temporis difficilime tollitur.* Facilius diſſoluitur, quam reficitur, quod inueteratum eſt.

Malorum initia, iam incipienda.

Naſcentem extinguite flammam,
Ne ſera redeant poſt aucta pericula curæ.

Iumentorum contumaciam, ſtemacitatem, nictationem, ſucculſionem emendant in pullis equiſones, & tu vitia adoleſcentiæ negliges? Præſertim cum vnum, vnius vitium, Rempublicam magno detrimento poſsit afficere? In corporibus ægris, nihil nociturum medici relinquunt. Tibl mentium ægritudines curandæ ſunt.

Capvt VI.

Iuuentuti præficiendos eſſe probos, & doctos Magiſtros.

Poſt annum [illegible]. Verba [illegible] [illegible].

§. 1. Septimo anno ad magiſtrum puer deduceretur; ſeria enim iam, ſed pro ætate tamen aget; Matris, & nutricum verba per menſes vi[illegible]inti, & vnum audiuit, & imaginatus eſt, deinde ſonus eius, in verba prorupit. Interea vſque ad annum ſeptimum ex vſu fuerit, non vernaculam modo linguam illum audire, ſed latinam quoque, quam forte magna parte, aſſuetudine condiſcet. Miror vero cur magnates, & principes, ſi intra ſeptennium onerare liberorum ingenia diſcendi cura nolunt, non attribuant aliquos miniſtros qui ſemper latine loquantur, ſeſeque interrogent, & eadem nunc Germanice, nunc Latine, efferant, aliquando paruul[illegible]m conſulant, eaque, quæ ipſum noſſe con[illegible]at, ex eo quærant, v[illegible] aude ad condiſcenda excitent. Olim ſane latinam linguam ſine Grammatica didicere.

Ratio expedita, qua [illegible] magnatum [illegible] lin[illegible] [illegible] addiſcant.

Verum nunc de præceptoribus, magiſtris agendum, ad quos anno ſeptimo Ariſtoteles, Plutarchus atque alij ducendos iudicant: Etiam Bulla aurea Caroli quarti. Tit. 26. *Cum ſacri Romani Celſitudo imperij, diuerſarum Nationum, moribus, vita, & idiomate diſtinctarum, leges habeat, & gubernacula moderari, dignum eſt, & cunctorum ſapientum iudicio cenſetur expediens, quod Electores Principes, ipſius Imperij columna, & latera, diuerſorum idiomatum, & linguarum differentiis inſtruantur, vt plures intelligant, & intelligantur à pluribus, qui plurimorum neceſsitatibus releuandis, Cæſareæ ſublimitati aſsiſtant, in partem ſol[illegible]citudinis conſtituti. Quapropter ſtatuimus, vt illuſtrium Principum, puta, Regis Bohemiæ, Comitis Palatini, Ducis Saxoniæ, & Marchionis Brandenburgenſis, Electorum filij, vel hæredes, & ſucceſſores, cum veriſimiliter Teutonicum idioma, ſibi naturaliter inditum, ſcire præſumantur, & ab infantia didiciſſe, incipiendo à ſeptimo ætatis ſuæ anno, in Germanica, Italica, & Sclauica linguis inſtruantur, ita quod infra 14. ætatis annum, exiſtant in talibus, iuxta datam ſibi à Deo gratiam, eruditi, cum illud non ſolum vtile, imo ex cauſis præmiſsis ſummè neceſſarium habeatur, eo quod illa lingua vt plurimum ad vſum, & vtilitatem ſacri Imperij, frequentari ſint ſolitæ,*

Germanicæ [illegible] [illegible] filios [illegible].

& in his ardua ipſius imperij negotia ventilentur.

Hunc autem proficiendi modum in præmiſsis poſuimus obſeruandum, vt relinquatur optioni parentum in filijs, ſi quos habuerint, eu proximos, quos in principatibus ſibi credunt veriſimiliter ſucceſſuros, eoſq; ad loca dirigant, in quibus de huiuſmodi poſsint linguis edoceri, vel in proprijs domibus pædagogos inſtructores, & pueros conſocios in his peritos, eis adiungant, quorum conuerſatione pariter, & doctrina, in linguis ipſis valeant erudiri.

§. 2. Prima igitur cura Reipublicę ſit, vt idonei Magiſtri, ac præceptores, nō modo ad principum, magnatumque filios erudiendos, ſed priuatorum quoque ſobolem inſtruendam deligantur. Nec modo de ſtudijs literarum ſermonem facio, ſed de omni artium genere. Quamuis enim non par vbique, eſt tamen magnum, ſi quis hic erret, periculum. Ego felici[illegible] mam Rempublicam arbitror, cui boni præce[illegible]tores contigere. Multo enim præſtantius eſt, bene inſtitui, quam feliciter naſci. In mag[illegible]ſtrorum enim mores, ſere migrant adoleſcentum ingenia. Magni refert cuius ſe fidei, peritiæ, & diligentiæ committat, qui per vaſtos oceani anfractus, Indias petit. Neque ſatis eſt nauem eſſe validam, commeatuque & armamentis inſtructam, ſed nauarchum eſſe oportet etiam ignarum [illegible]nis, & periculorum: multo maior cura dom[illegible] eſt omnibus neceſſaria, ne ad metas impingat improuidæ flexus ætatis.

Boni inſtitutores iuuentutis, felicitas Reipublicæ.

Magiſtros itaque generatim accipio, ſiue à monendo, ſiue à monſtrando dicti ſint; ſiue potius, quod quibus præſunt, curam debeant. Iuriſconſulti omnium diſciplinarum præceptores appellant magiſtros. Leg. quibus præcip[illegible]a, 57. de verb. ſignif. Itaque ſunt magiſtri ſocietatum, collegiorum, vicorum, augurum, officiorum, ſacrorum ſcriniorum, populi, equitum, morum. Nos de artium magiſtris loquimur, & morum; eruditionis enim, & virtutum eſſe doctores debent. Cenſorum magna fuit dignitas, & ſine appellatione iuriſdictio. Cenſeri facultates, notare ciuem ignominia, mouere ſenatu, adimere equum, diſciplinæ præeſſe. Hoc poſtremum in magiſtros præcipue artium liberalium conuenit, niſi quod ſoli iuuentuti præſint: interim Quirites adornant, vt cenſuram ſerre queant.

Magiſter eſt, cui maior cura eſt, quam [illegible].

§. 3. Magiſtratus igitur in primis de idoneis ſcientiarum, & artium liberalium profeſſoribus proſpiciet. Hoc namque eſſe munus ipſius magiſtratus ratio docet. Cum enim Reipublicæ ſeminarium ſit iuuentus, cum ex illis paucos poſt annos ciues, ſenatores, principeſque futuri ſint, adhibenda cura eſt, ne illis corruptis, tota Reſpublica detrimentum patiatur. Deinde exempla hoc ipſum docent. Doctores legis à Moſe, ab Aarone, à Ioſaphat, alijs conſtituti ſunt. Maior ſemper cura fuit, in Chriſti Eccleſia conſtituendorum magiſtrorum. Principes enim, & ſummus Pontifex, velut totius religionis caput, Scholas inſtituerunt. Carolus Magnus lib. 2. c[illegible] i-tulat. ca. 5. *Schola ſane* inquit, *ad filios & miniſtros inſtruendos, vel educendos, ſicut nobis præterito tempore ad Attiniacum promiſiſtis, & vobis iniunximus, in congruis locis, vbi necdum perfectum eſt, ad multorum vtilitatem, & profectum, à vobis ordinari non negligantur.*

Iuuentute corrupta Reſpublica interit.

Pontifices & Epiſcopi Scholarum ſunt fundatores, & conſeru[illegible].

Ne vero principibus, vel populo, quorundam calliditas imponeret, Concilium Tridentinum

Sels-

Seſs.5.cap.1.de reform. Epiſcopos voluit eſſe cẽſores, & approbatores doctorum. *In Gymnaſiis etiam publicis, inquit, vbi tam honorifica, & cæterorum omnium (quam Theologia) maxime neceſſaria lectio, hactenus inſtituta non fuerit: religioſiſſimorum principum, ac rerum publicarum pietate, & charitate, ad Catholicæ fidei defenſionem, & incrementum, ſanæque doctrinæ conſeruationem, & propagationem inſtituatur, & vbi inſtituta foret, & negligeretur, reſtituatur.*

Et ne ſub ſpecie pietatis, impietas diſſeminetur, ſtatuit eadem ſancta Synodus, neminem ad huiuſmodi lectionis officium, tam publice, quam priuatim, admittendum eſſe, quin prius ab Epiſcopo loci, de vita, & moribus, & ſcientia examinatus, & probatus fuerit: quod tamen de lectoribus in clauſtris, non intelligatur.

Tanti itaque Synodus Oecumenica eam rem fecit, vt Epiſcopis, examinandorum profeſſorum curam demandarit: Omnino, enim, ex iuuentutis inſtitutione, ſalus ciuitatis pendet.

§. 4. Non ignorarunt id Elamitæ, ſeu Perſæ veteres, itaque iuuentuti principes ipſos præpoſuêre. Xenoph. l.1 Pæd. ita narrat. *Prima his legibus cura, à bono publico videtur initium ſumere. Haud enim incipiunt itidem, vt aliæ plurimæ ciuitates quæ parentibus permittentes, pro voluntate filios educare, & ætate prouectioribus, pro arbitrio vitam agere, eis iubent ne furentur, ne rapiant, ne in alienas ædes ingrediantur vi, ne iniuſte percutiant quemquam, ne adulterium patrent, ne principis imperium detrectent: reliquaque huiuſmodi eodem pacto. Quod ſi quid horum tranſgreſſus quis fuerit, pœnam in eum ſtatuerunt. At Perſarum leges anticipantes, maxime curant, ne initio tales ſint ciues, vt cuiuſpiam, vel improbitatis, vel turpitudinis deſiderio capiantur. Curant autem hoc pacto. Eſt illis forum quod vocatur liberum: vbi & regia, & alia ſunt palatia. Hinc & venalia, & circumforanei, & horum clamores, atque ineptiæ, in alium locum relegata ſunt, ne horum turba, compoſitis eorum moribus, qui inſtitutionem adepti ſunt, miſceatur. Eſt autem forum circa palatia, diſtributum in partes quatuor, quarum vna eſt puerorum, altera puberum, tertia virorum qui perfectam ætatem iam agunt, quarta vero eorum qui ſunt emeriti. Legeque horum ſinguli adſunt locis ſuis pueri, quom primum illuxerit, & eodem modo perfectæ ætatis viri: ſeniores vero, quum per otium cuique licuerit, exceptis conſtitutis diebus, quibus adſint neceſſe eſt. At adoleſcentes cubant etiam in palatiis cum gymnicis armis: exceptis maritis, qui ne requiruntur quidem, niſi antea iuſſi adeſſe fuerint. At neque honeſtum ducitur ſæpius abeſſe. Et præſunt cuique harum partium duodecim principes, nam in duodecim tribus Perſæ diſtributi ſunt. Iis vero pueris præſunt, qui ſelecti ex ſenioribus, eos videantur reddituri quam optimos. Adoleſcentibus autem, ex abſolutæ ætatis viris illi, qui perquam optimos eos exiſtimentur effecturi. At ipſis abſolutæ ætatis viris ij ſunt præfecti, quorum illi inſtitutione cenſeantur quæ conſtituta ſunt, & à magiſtratu maximo imperata maxime præſtituri. Electi autem ſunt præſides ſeniorum: qui præſunt, quo hi quoque ſuo fungantur officio. Quæ autem cuique ætati imperantur facienda, enarrabimus, quo dilucidius fiat, diligentiamne adhibeant vt ciues ſint, quam optimi. Pueri igitur ventitantes ad ſcholas, iuſtitiæ diſcendæ dant operam, aiuntque ita illos huc ire ſtudere, quemadmodum apud nos, qui eunt ad literas perdiſcendas. Eorum autem magiſtri, magnam diei partem conſumunt, in eorum diſceptationibus iudicandis. Habent enim pueri quoque inter ſeſe, quemadmodum viri, accuſationes & de furto, & de rapina, & de vi, & de fraude, & de maledicentia, & de aliis criminibus, vt & par eſt.*

Perſarum publica eſt inſtitutio.

§. 5. Dicebantur magiſtri iuſtitiæ, ad quorum ædes, cuiuis integrum erat, liberos mittere. Non diſſimilis erat ratio, apud Lacedæmonios, ſed illi vnicum fere meditabantur, nempe vt bellicoſos efficerent. In exculto orbe, omnium artium magiſtri habendi ſunt. Quales ergo magiſtri cõſtituendi ſunt? Reſpondeo doctos, & probos. Ad doctrinam refero. Non modo ſcientiam, ſed etiam docendi, interpretandique dexteritatem. Sit ergo artium liberalium doctor. Vir eruditus, dexter, facundus, diſſerendi artifex, honeſtæ vitæ, ſobrius, ſeuerus, comis, vitiorum oſor, & alienæ ſalutis amator, denique qui alieno conſilio libenter vtatur.

Magiſtro, eruditio virtus eſt neceſſaria.

Leges Theodoſianæ, & Valentinianæ in illis quos comitia dignantur hæc requirunt: Cod. 12. tit. 15. *Grammaticos tam Græcos, quam Latinos, ſophiſtas, & iuriſperitos, in hac regia vrbe profeſſionem ſuam exercentes, & inter ſtatutos connumeratos, ſi laudabilem in ſe probis moribus vitam eſſe monſtrauerint, ſi docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandi ſubtilitatem, copiamque diſſerendi ſe habere patefecerint, & cœtu ampliſſimo iudicante digni fuerint æſtimati: cum ad viginti annos obſeruatione iugi, ac ſedulo docendi labore peruenerint: placuit honorari, & hi qui ſunt, ex vicaria dignitate, connumerari.*

Magiſtris comitia dignitas legibus datur.

§. 6. Primo igitur requirit, vt laudabilem in ſe probis moribus vitam demonſtrent. Id quod olim difficillimum fuit. Antoninus Commodo ſuo, quatuordecim doctores ex toto Romano orbe ſelegit, ex illis initio mox quinque remouit, leuitate morum offenſus. Nouem, non tamen ſine ſuo dolore, retinuit. Quod ſi nobiles regum præceptores intueamur, vix vllum non improbiſſimum videre licebit. Cyri magiſter Pytharchus fuiſſe dicitur, à quo ferociam hauſit, Heracliti, Menandri, Xenocratis, Ariſtotelis, Chilonis, Palemonis, aliorumque qui magnorum principum magiſtri fuêre, omitto ſcelera, quemadmodum & aliorum, quorum vitam improbam, libidinoſamque Laertius nobis deſcribit: Fatetur Seneca Philoſophos non ſecundum virtutem vixiſſe: ſed locutos eſſe.

In paucis multa ſunt virtutes cædo paucos primi magiſtri.

Principum veterum infœlicitas ſuſcepi pendo magiſtrum infelicitat.

Ipſe Plutarchus dubitat fœdiſſima flagitia damnare, vbi conſiderat Socratem, Platonem, Xenophontem, Aeſchinem, Cebetem totum virorum illorum Chorum, [illegible]. Grauiſſimis igitur, turpiſſimiſque peccatis auctoritatem dederunt. Sed poſteriora tempora videamus. Plotini Schola Chriſtianis temporibus floruit, habuitque diſcipulos multos acutiſſimos, & ſolertiſſimos viros. Sed aliqui eorum, magicarum artium curioſitate, deprauati ſunt. Auguſt. Ep. 56. Ipſe Plotinus, ipſe Olympius magiæ deditus fuit, vt cõſtat ex Porphyrio, acta eorum recenſente, qui & ipſe veneficus fuit. Quod ſi pleraque examinemus, fere omnes Philoſophos, hoc eſt, doctores orbis antiqui, fuiſſe magos hiſtoriæ docebunt.

Flagitia philoſophorum excuſare modo.

§. 7. Ergo quoque ſuperiore ſæculo reflorescerent bonæ literæ in Italia, Gallia, & Germania, ingentem morum ruinam impendiſſe orbi Chriſtiano exiſtimo homines enim cum totos ſe literis, antiquitati, poetis, virtutibus, vitiiſque cognoſcendis dedidiſſent, in grauia ſcelera prolapſi ſunt: vſque adeo, vt ad atheiſmum

Antiqui Philoſophi, magna parte magi fuerunt.

quo-

quiq; e,& [illegible] obæ ment [illegible] facinora raperentur. [illegible], [illegible], cœtera monſtra vidit iu[illegible]s, ſecuti de [illegible] Be[illegible]a, ac tota illa feralis acies quæ libidine animos adoleſcentum labefactos, in hæreſes frangerent. Famam eruditionis, & eloquentiæ habuerunt, ſed vitijs ſeſe infamarunt. Nam veteres auctores, vt erant impuri, prælegebant, & verſiculis inhoneſtis, iuuentutem corrumpebant.

Quærendi igitur, vt rectè Plutarchus monet, liberis Magiſtri, quorum & inculpata ſit vita, & mores nulla reprehenſioni non obnoxij, & qui peritia ſint minime vulgaris. Fons enim, & radix virtutis, atque honeſtatis vitæ, eſt inſtitutio proba. Vtque agricolæ ſtirpibus pedamenta apponunt: ſic probi magiſtri, accuratis præceptis, admonitionibuſq; adoleſcẽtes ſuffulciunt, vt mores recti inde germinent. Nunc verò etiam deſpicio, in contumeliam quorundam parentum, qui priuſquam futuri magiſtri vllum fecerint periculum, ignoratione aliquando, aut etiam imperitia [illegible]epti, non ſpectatis, adeoque etiam mala nota hominibus, filios ſuos committunt.

Nemo iamo [illegible]

O[illegible]im. Theodoſius cum Arſenium præce[illegible]m diſcipulis dediſſet. *Filij ſi tales ſe præbituri [illegible] vt mores, vitamque ſuam ad diſciplinam; & [illegible] Dei componerent, propenſum & ſe aiſ fore, vt eis imperium in manus tradat, ad ciuium, & ſubditorum commodum, & vtilitatem accommodatum: ſin minus, inducibilius [illegible] eſſe dixit, vt ſic priuati vitam exigerent, quam doctrina nulla, cum periculo imperarent.*

Præſtat [illegible] [illegible] quam [illegible] imperare.

Multi verò idcirco in erudienda iuuentute, ab[illegible] videntur, quod finem ad quem inſtituendi [illegible]ant, non haberent ante oculos propoſitum, qui eſt ſalus diſcipulorum, & ex ſalute, gloria Dei.

§. 8. Societas IESV magno conatu, & [illegible]ante mundo, ingenti ſtructu, ex inſtituto, Scholarum curam, & iuuentutis ſuſcepit. Conatum [illegible] Deus adiuuat: quia ad ſolius Dei [illegible]iam, prouinciam tam difficilem aggreditur.

Societas Ie[illegible]

Conatum oſtendunt conſtitutiones pag. 4. *ap[illegible] Societatis atque ſtudiorum ſi opus ſit, proximos ad cognitionem, & amorem Dei, & ſalutem [illegible] animarum iuuare, cumque ad eum finem medium magis proprium ſit facultas Theologiæ; in hanc potiſſimum Societatis vniuerſitates incumbent; ac diligenter per idoneos admodum Præceptores, quæ ad Scholaſticam doctrinam, & ſacras ſcripturas pertinent, ac etiam poſitiua, quæ ad hunc finem nobis præſixum conueniunt (non attingendo tamen eam partem Canonum, quæ foro contentioſo inſeruit) pertractabunt. Et quia tam doctrina Theologiæ, quam eius vſus exigit (his præſertim temporibus) litterarum humaniorum, & Latinæ, ac Græcæ, & Hebraicæ linguæ cognitionem; harum etiam idonei profeſſores, & quidem iuſto numero conſtituentur. Aliarum præterea Linguarum, qualis eſt, Chaldaica, Arabica, & Iudica, vbi neceſſaria, vel vtiles ad dictum finem viderentur, habita regionum diuerſarum, & cauſarum, quæ ad eas docendum mouent, ratione, poſſint Præceptores conſtitui.*

Sic etiam quoniam Artes, vel Scientiæ naturales ingenia diſponunt ad Theologiam, & ad perfectam cognitionem, & vſum illius inſeruiunt, & per ſe ipſas ad eundem finem iuuant; qua diligentia par eſt, & per eruditos præceptores, in omnibus ſyncere honorem, & gloriam Dei quærendo tractentur.

Medicinæ, & Legum ſtudium, vt à noſtro Inſtituto magis remotum, in Vniuerſitatibus Societatis, vel non tractabitur, vel ſaltem ipſa Societas per ſe id oneris non ſuſcipiet.

Eadem habet Reg. 1. Prouincial. de ratione ſtudiorum, & prima Rectoris. *Cum ideò Collegia, & Vniuerſitates Societas amplectatur, vt in his noſtri commode poſſint, & doctrina, cæteriſque rebus, quæ ad adiuuandas animas conferunt, inſtrui; & quæ didicerint ipſi, communicare cum proximis: poſt religioſarum, & ſolidarum virtutum curam, quæ præcipua eſſe debet, in illud maximè incumbat, vt finem hunc, quem in Gymnaſijs admittendis Societas ſibi propoſuit, Deo iuuante conſequatur.*

Prima cura eſt ſolidarũ virtutũ, altera eruditionum.

§. 9. Denique omnium præceptorum. Reg. 1. *Feratur præceptoris peculiaris intentio, tum in lectionibus, cum ſe occaſio obtulerit, tum extra eas ad obſequium & amorem Dei, ac virtutum, quibus ei placere oportet, monendos; & vt omnia ſua ſtudia ad hunc finem referant.*

Hunc finem an conſecuta ſit [illegible] meum non eſt pluribus probare, hoc ſcio, omnibus locis plurimos inſigni pietate in politia, Eccleſia, monaſterijſque floruiſſe, atque etiamnum florere, qui ſuum in virtute, & eruditione profectum ſocietati debent. Nec audiendi, quos vel noſtrarum rerum ignoratio, vel alienior animus ſine conſideratione rapit, in accuſationem vtilium laborum. Teſtimonium habemus ab aduerſis caſtris; Nullum genus hominum acerbius oderunt, cuiuſcunque ſectæ miniſtri, quam eos qui in ſocietate verſantur, quod per eos iuuentutem, ac proinde Rempublicam, in vera religione erudiri, ac firmari indignantiſſime [illegible]ferunt. Ego cum cultum mundi contemplor, veteraque, ac noua comparo; vnum eſſe ex ſummis iudico beneficijs, quæ hoc tempore feneſcenti, deliranti que mundo Deus contulit; Societatem IESV. Nemo maligne verba mea interpretetur, Deo beneficia gratus memoro, illi totum acceptum fero. De adoleſcentum bono loquor. Si enim illa literarum docendarum ratio, quam homines laſciua pagina, & mente laſciuiore inſtituerant, in orbe Chriſtiano perſeueraſſet, iam dudum iuuentutem corrupiſſent; quicquid in Plauto ſcurrile, in Terentio lubricum, in Martiale obſcenum, in Ouidio tenerum, in Tibullo fractum, in Propertio igneum fuit, id facundi vitiorum Magiſtri, innocentibus animis, ante annos etiam, ſenſumq; nequitiarum, inſtillabant. Tantum etiam infra gentilium vitia, miſeros depreſſerant errorum tenebræ, cum etiam Ariſtoteles libr. 7. cap. 17. de republ. *omne verbum obſcenum longè ab auribus puerorum abeſſe velit, cum remoueri omnes imagines, pictaſque tabellas, quæ amare docent.* Nunc vero in Scholis Societatis noſtræ, tanta puritatis ratio ducitur, nullius vt auctoris, vel vnicus verſus exponitur, qui venenum inuehat; neque vllus eſt, qui latinæ eloquentiæ tantam infelicitatem arbitretur, vt non niſi per libidines edoceri queat. Refert S. Auguſtinus didiciſſe ſe verba vtilia, ſed quæ in rebus non vanis dici poſſent.

Multi cõgregationes, quomodo Deum benedixerunt.

Sectarij ſocietatem, ob iuuentutem informationẽ, infenſiſſimo oderũt.

Societas obſcœna auctorum, à ſuis Gymnaſijs remouet.

Idem ſenſit Ariſtoteles.

Quam verò ſit pernicioſa illa conſuetudo, ſic explicat lib. 4. Conf. cap. 16. *Sed væ tibi flumen moris humani, quis reſiſtet tibi? quamdiu non ſiccaberis? quouſque volues filios Euæ in mare magnum, & formidoloſum, quod vix tranſeunt, qui lignum conſcenderint? Nonne ego in te legi, & tonantem Iouem, & adulterantem? Et vtique non poſſet hæc duo, ſed actum eſt, vt haberet autoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falſo tonitruo. Quis autem penulatorum magiſtrorum audiat aure ſobria, ex eodem puluere hominem clamantem, & dicentem: fingebat*

Societas [illegible] Auguſtinus defendit.

Digitized by Google

hæc Homerus, & humana ad Deos transferebat, diuina mallem ad nos. Sed verius dicitur, quod fingebat, hæc quidem ille, ſed hominibus flagitioſis diuina tribuendo, ne flagitia putarentur, & vt quiſquis ea feciſſet, non homines perditos, ſed cœleſtes Deos videretur imitatus. Et tamen ò flumen tartareum, iactantur in te filij hominum cum mercedibus vt hæc diſcant: & magna res agitur, cum hoc agitur publicè in foro, in conſpectu legum ſuper mercedem, ſalaria decernentium: & ſaxa tua percutis, & ſonas dicens: Hinc verba diſcuntur, hinc acquiritur eloquentia rebus perſuadendis ſententijſque explicandis maximè neceſſaria. Ita verò non cognoſceremus verba hæc, imbrem aureum, & gremium, & fucum, & templa cœli; & alia verba, quæ in eo loco ſcripta ſunt, niſi Terentius induceret nequam adoleſcentem, proponentem ſibi Iouem ad exemplum ſtupri, dum ſpectat tabulam quandam pictam in pariete, vbi inerat pictura hæc, Iouem quo pacto Danaæ miſiſſe aiunt in gremium quondam imbrem aureum, fucum factum mulieri. Et vide quemadmodum concitat ſe ad libidinem, quaſi cœleſti magiſterio. At quem Deum, inquit? Qui templa cœli ſummo ſonitu concutit. Ego homuncio, id non facerem? Ego verò illud feci, ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem verba iſta commodius diſcuntur, ſed per hæc verba turpitudo iſta confidentius perpetratur. Non accuſo verba quaſi vaſa electa, ac pretioſa, ſed vinum erroris, quod in eis nobis propinabatur ab ebrijs Doctoribus: & niſi biberemus, cædebamur, nec appellare ad aliquem iudicem ſobrium licebat. Et tamen ego Deus meus, in cuius conſpectu iam ſecura eſt recordatio mea, libenter hæc didici, & eis delectabar miſer, & ob hoc bonæ ſpei puer appellabar.

Conſuetudo diſcendi tempus ſcriptores flumen tartareum. [illegible]

Ebrij doctores diſcere flagitia cogebant.

§. 10. Ecce Auguſtine, noſtro tempore, feliciore tuis annis, ſocietas illi flumini reſtitit; Deus ſiccauit flumen, per humilem, & minimam religionem, non per eculeos, & longa exilia, & gladios vindices caſtimoniæ; ſed per inermes, quoſque mundus contemptim habet Grammaticæ profeſſores. Non euoluit amplius filios Euæ in mare magnum, & formidoloſum. Pudicæ iam licet eſſe eloquentiæ, non ſunt amplius artes bonæ, lenonum miniſtræ. Trecentis collegijs, tribus claſſium millibus, publicè eruditio caſtè traditur à ſocietate, & à multis, qui ſocietatis imitatione virgines muſas caſtè, pudiceque aſſeruant, alijſque, qui ſocietatis imitatione eloquentiam, ſine flagitiorum commemoratione tradunt.

Societas ſcholas fecit caſtas.

Non deſuerunt olim, qui illam ſapientiſſimam curam ſocietatis incuſarent; ſed ijdem, & non obducta fronte, ſpectare floralia poſſent; multò deteriores illo, qui cum plauſu populi [illegible]ſſimi, ſed virtuti tamen plaudentis è the[illegible] exi[illegible]. Quanti enim intereſt, an infamis hiſtrio decantet fabulam, an barbari maieſtas magiſtri ficta, non modò fœditates illas commemoratio illuſtret, iteratoque inculcet, ſed iurgio etiam, verberibuſque addiſcere cogat? Vidit hoc Tullius, & antè eum Plato: Tullius quidem tanta mala Tuſc. 3. non diſſimulat. *Sed videſne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortiſſimos viros: molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, vt non legantur modo: ſed etiam ediſcantur; ſic ad malam domeſticam diſciplinam, vitamque vmbratilem, & delicatam cum acceſſerunt etiam poetæ, neruos omnes virtutis elidunt, rectè igitur à Platone, educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum reipublicæ ſtatum exquireret. At verò nos, docti ſcilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus, & didicimus: hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus.*

Crebro rogatu. cur Terentiū nō docerent, reſpōdi. moribus obeſſe. [illegible]

Magiſtri de verbere [illegible]

§. 11. Hos igitur Reſpublica præficiat iuuentuti moderatores, quorum & animus, & lingua, & ſtylus, à turpitudine longiſſimè recedat. Quam ob cauſam omnino ſuaſerim religioſis, & ſacratis viris, rem tantam committi, cum enim caſtitatem Deo vouerint, cum officij ſui partes eſſe cognouerint, vt & ſaluti ſuæ conſulant, & alios bonos efficiant, non modo ſcurrilitatem, & verborum obſcenitatem, ſed omnem quoque mali ſpeciem vitabunt. Itaque & principum filij, ferè Epiſcopis inſtituendi committuntur, aut alioqui graui, & ſpectatæ virtutis prælato. Huic quoque tantæ puritatis ſtudio fructum illum, quem ex Scholis ſuis ſocietas reportat attribuo. Certe ita præceptores ſuos inſtituit, vt exemplo, & verbis honeſtatem præferant. Regula 28. in ſummario ita præcipit. *Quæ ad votum caſtitatis pertinent interpretatione non indigent, cum conſtet, quam ſit perfectè obſeruanda, nempe enitendo angelicam puritatem imitari, & corporis, & mentis noſtræ munditia.*

Pueri optimis moribus inſtituendi.

Et 29. *Omnes diligentiſſimè curent portas ſenſuum ſuorum, (oculorum præcipue, aurium, & linguæ) ab omni inordinatione cuſtodire, ac ſe in pace, & vera humilitate interna conſeruare, & eam in ſilentio, cum id obſeruandum eſt, cum autem loquendum in circumſpectione, & ædificatione verborum, & modeſtia vultus ac maturitate inceſſus, motuumque omnium ſine vllo impatientiæ, aut ſuperbiæ ſigno exhibere, in omnibus procurando, atque optando potiores partes alijs deferre, omnes in animo ſuo tanquam ſibi ſuperiores ducendo, & exterius honorem, ac reuerentiam, quam exigit cuiuſque ſtatus, cum ſimplicitate, & moderatione religioſa exhibendo: atque ita fiat, vt ſe mutuo conſiderantes in deuotione creſcant, Deumque Dominum noſtrum laudent, quem quiſque in alio, vt in illius imagine agnoſcere ſtudeat.*

Non modo caſtitati [illegible] *etiam* [illegible] *ſuis* [illegible]

§. 12. Nec certè ſegnius ſocietas caſtitatis in omnibus ſtudium, amoremque vrget, quam præcepit. Annos iam viginti quatuor in ea verſor, & turpiloquium nullum in vllo collegio audiui. Quod ſi quis tam precioſo, nitidoque velo maculam aſpergere voluerit, in eum grauiter animaduertit, atq; à ſuo corpore abſcindit. Quin etiam eos, qui in mundo videntur leues exceſſus, de quibus ne appellari quidem ſolent, conſcientiæ ſuæ, & votiuæ caſtitatis reſpectu, eiectione, punit, vt ſecuritati ſuorum, ſaluti proximorum, famæque rectius conſulat.

Quicquid contra puritatem admittitur, grauiter Societas ulciſcitur.

Si igitur Reipublicæ ſalus cordi eſt; Si rectè Plato lib. 6. de leg. & Ariſt. lib. 7. cap. 16. Politic. vt minimum in viris ad matrimonium viginti quinque, in virginibus viginti annos requirunt, & tamen multò celerius libido, qua cum difficile luctamen eſt, tanquam virus interiora occupat; quanta eſt inſania, publica profeſſionis auctoritate illa docere, quibus ætas creſcens, cui exitioſa Venus eſt, inflammetur? Væ mundo à ſcandalis; Natura in vitium eunt adoleſcentes; præceptores, quos omni mole, & conatu obſiſtere oportebat, deducunt; ſuo pondere ruit improuida ætas, & magiſter impellit. Id agunt, ne ſine vitio creſcant. Animus iuuenū, per libidines corrumpitur, & adiutrix eſt prælectio laſciuientis magiſtri, nec malum tantum auget:

Obſcena lectio efficit, ne [illegible] *creſcant adoleſcentes.*

Vt ſolet adiecto creſcere flamma rogo,

Sed ex magiſtro morum, turpis fit doctor adulterij:

Ars fit, vbi à primis, crimen condiſcitur annis.

Cum-

Cumque hoc certaminis genus fugam potius, quam aſſultum requirat, vt optimè monet S. Cyprianus, ſpurcidici libri, fugientibus letiferos aculeos ingerunt, nec minus ciuitatibus obſunt, quam fornices. Claudam ſententia Antonij de Gueuarra lib. 2. Horol. cap. 39. *Neceſſe eſt magiſtros principum omni laſciuia nota vacare. Adoleſcentes enim, cum & ætatis imbecillitate, & naturæ prauitate, ſint ad libidinem procliues; nec virtute valent, vt ſint caſti; nec prudentia, vt ſint cauti (neq; ſe falli patiantur.) Ideoq; magiſtros ipſorum ſanctiſſimos eſſe neceſſe eſt. Nunquam enim erit diſcipulus caſtus, magiſtrum videns eſſe vitioſum.*

Si magiſter turpia proloqui, adoleſcentes ea loquuntur, & faciunt.

Non modo *magiſtros principum*, ſed magiſtros omnium. Quia in omni genere verum eſt; quod ait: Valerius lib 2. 1. *Facilior eſt virtutis ad luxuriam, quam luxuriæ ad virtutem tranſitus.* In omni corpore ſcintilla eſt, quæ niſi opprimatur, incendia miſcebit. Verum parum eſt bonæ notæ magiſtrum eſſe, ſi libros ignominia notatos, inteſtabiles, ediſſerat. Nemo pudicum eum credet, qui ita quę diſerta ſunt, docet, vt ſimul pueri quæ inhoneſta ſunt, diſcant. Qui purpuratam verecundæ ætatis prætextam, ſotadicis verſibus inficit, nequiter facit, qui cum iactura pudoris facit eloqoentem. Sedeat alta mente repoſtum, quod nos Ambroſ. in Pſal. 118. docet. *Ante vita, quam doctrina, quærenda eſt.* Vita enim bona, & ſine doctrina habet gratiam, doctrina ſine vita integritatem non habet. Maneat illa ſocietatis domicilijs, & ſcholis ſalutaris lex caſtitatis, norma innocentiæ, cauſa magni profectus: Vt nemo non modo non explicet, ſed ne habeat quidem libros obſcenos, imò & manibus diſcipulorum excutiat, quorum tractatio, ingenuos animos vitiare poteſt. Olim qui peccatis ſuis Deos inſcribebant, aliud non egerunt, quam vt pudor peccandi hominibus demeretur, ſi tales Deos crediſſent. Sic Apollinis libidines Eurypideus Ion accuſat, vt homines excuſet.

Pudicum magiſtrum, non decet liber impudicus.

Inuerecundos ſcriptores, ne habere quidē adoleſcentis licet.

——Οὐκ ἔτ' ἀνθρώπους κακῶς
Λέγειν δίκαιον, εἰ τὰ τῶν θεῶν κακὰ
Μιμούμεθ', ἀλλὰ τοὺς διδάσκοντας τάδε.
Non oportet amplius de hominibus male loqui,
Si Deorum mala imitamur, ſed de eis qui talia docent.

Furor eſt manifeſtus præceptorum, adoleſcentiæ vitia alentium, quomodo enim ſeuerus pater increpabit narrantem, quæ doctior, & ſapientior, & caſtior patre præceptor, è tripode dictauit? Quæ feret mater filiolum auctoritate magiſtri canentem, quæ nunquā illa audijt? Scholæ igitur, niſi ſumma diligentia adminiſtrentur, vitia familijs inſerent, vnde virtus petebatur. Ad omnia monita patris, ſcholaſticæ conſuetudinis, Academiæ, magiſtrorum auctoritas obtendetur, ſicut olim apud gentiles Deorum actis ſcelera defendebantur, *Inde etiam*, inquit Seneca de breuit. vitę cap. 16. *poetarum furor fabulis humanos errores alentium. quibus viſum eſt Iupiter, voluptate concubitus delenitus duplicaſſe noctem. Quid aliud eſt vitia incendere, quam auctores illis inſcribere Deos, & dare morbo, exemplo diuinitatis, excuſatam licentiam?*

Præceptorem imitabuntur, & ſuperabunt diſcipuli, nunquam enim ibi ceſſant vitia, vbi cœperunt.

Docenti. eruditio neceſſaria eſt.

§. 13. His igitur moribus iungenda eſt doctrina, quæ ad ſcientiam docendum neceſſaria eſt. Nulla quidem probatione res illa eget. Docere alterum velle, quod neſcias, inſaniæ eſt. Priuatim parentes docti, optimè filios inſtituent, ſed fugiunt; vel occupationibus diſtricti, vel tædio laborioſæ prouinciæ. Chaldæi & Ægyptij domi ſuos inſtruebant, Diod. Sic. li. 2. ca. 8. li. 1. ca. 6. Hinc & Ageſicles Spartanus: *Eorum volo diſcipulus eſſe, quorum ſum filius.* Sint docti, & exiſtimationem doctrinæ habeant. Difficilis eſt via ad eruditionem, etiam ingenioſiſſimis, etiam laborioſiſſimis, etiam cura aliarum rerum ſolutiſſimis: Multique in medio dum conatu ſunt, vitam ponunt, nec pauciores in radice montis poſiti, dum paululum progreſſi ſunt, elangueſcunt, longè maxima pars eorum eſt, qui dulciſſimaq; opinione, ſeſe ſolantur, & quaſi eruditi ſint, pacatiſſime fruuntur.

Laborioſa ad eruditionem via.

Magna laus eſt magnæ doctrinæ, ſi virtuti, & ſaluti ſeruiat: Ingens enim illis gloria promittitur. *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplēdor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Interpretes 70. vertunt, *συνιέντες* intelligentes; nam & Hebræū משכילים *maſchalim*, doctores ipſos ſignificat; quamuis etiam ſignificet intelligentes, Ier. 10. 21. Pſalm 64. 10. 1. Reg. 18. 14. Dan. 4. Qui verò ad iuſtitiam erudierint, ſeu מצדיקי הרבים *Mazdike rhabbim. Iuſtificatores multorum* fulgebunt ſicut ſtellæ. Noſtra tempora, & in illis plurimorum Epiſcoporum, Sacerdotum, Iuriſperitorum, Philoſophorum ſcientiam deſignari non dubito verbis illis quæ ſequuntur. *Tu autem Daniel claude ſermones, & ſigna librum, vſque ad tempus ſtatutum, plurimi enim pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia.* Ante tempus ſtatutum, & literas ſignatas ſcientia multiplicabitur, nam contra multorum ſocordiam, fraudes, ſophiſmata, multiplex dabitur, non ex opinionum varietate, ſed diuini ſpiritus vnitate, ſcientia: Hodie in Eccleſia Catholica, inter tot cētena millia doctorum virorum, magna eſt concordia, varia ſcientia, vt etiam hac in parte, Deus inuictam præſtet Eccleſiam ſuam.

Diſcere, & docere ſancta ſūt opera.

In Eccleſia, magna copia doctorū.

§. 14. Hanc quoque partem Societas noſtra, inſigni cura complexa eſt. De Methodo, qua vtitur, ſuo dicam loco. Nunc hoc quoque affirmare auſim, tantum illi diuina bonitate hac in parte tributum, quantū nunquam ſperarat. Itaq; in omni genere ſcientiarum; ſed præcipuè Philoſophia & Theologia, multos habet, doctiſſimis quibuſque conſerendos. Nec iſta negant hæretici; ſed calumniantur, & de nobis inuidi ita detrahunt, vt tamen fateantur, quorſum enim quorundam accuſationes vergunt, qui aiunt, fore, vt ſi ſocietas in ſuo territorio pedem figat, aut publicè docere permittatur, corona diſcipulorum, quæ gloria eſt magiſtri, ad ſocietatem deflectat. Argumentum boni oratoris eſt, conſtans auditorum frequentia. De libris à ſocietatis patribus editis, loquentur officinæ, & bibliothecæ, de eruditione diſcipulorum per Europam, Indiamque teſtimonium dicunt integri exercitus. Nunc appello eorum, qui ſeniores ſunt, conſcientiam. Obeant animis, oculiſve ea loca, in quibus nunc ſtudia florentiſſime vigent, intelliget priſcis temporibus, iiſdem in locis in Grammatico puluere, maturæ ætatis iuuenes certaſſe, quibus nunc Rhetoricam, Philoſophiamque docentur adoleſcentuli, aut pueri. Egregij profectus eſt ſignum, celeriter ſcientiarum Cyclopædiam decurriſſe. Diligens magiſter eſt, cuius diſcipuli ſupra ætatem proficiunt. Memini dicentem ſenem, cum Moguntiæ inſignium adoleſcentum

Societas eruditionem ab initio cōplexa eſt.

Aemuli Societatis, de eius doctrina teſtātur.

Adoleſcentuli Philoſophi, & magiſterio inſignes de ſocietatis profeſſoribus teſtantur.

centum cohortem, artium ac Philoſophiæ doctoratu inſigniri videret, quorum pleriſque necdum ætas ſignabat, *prima lanugine malas*: Mũdus vertitur; meo tempore puerilia ſtudia tractabamus barbati, nunc virorum ſcientias callent pueri.

Methodus docendi neceſſaria.

§. 15. Non tamen ſola probitas, eruditioq́ue formandæ iuuentuti ſufficiunt; opus eſt methodo, & dexteritate docendi. Qui ingenio valent, laboreque, & opibus ad eruditionem contendunt, niſi ordine certo, accurataque methodo ſcientias tradant, bonis adoleſcentum ingenijs abutuntur, magniſq́ue eos tenebris inuoluunt. Quamuis magnis viribus, & contentione celeri curras, niſi rectam viam tenes, ſero ſcopum attinges. Nihil tam arte diſcendum, quam artes. Non modo ingenuarum artium, vt eſt pictura, ſculptura, typographia, ſua ſunt compendia; ſed rudiorum quoque artium: fabri enim omneſq́ue artifices, ea fere vna re excellunt, quod dexterrima velocitate illa peragant, quæ magnis impendijs, longo moleſtoq́ue labore ab ignaris efficiuntur.

Omnis methodus eſt, ſeu compendium.

Liber ſtudiorum Societatis Ieſu.

Quocirca in eam methodum, diu multumq́; Societas noſtra incubuit, cumque eam ante aliquot annos, quæ optima viſa eſt propoſuiſſet; poſt aliquot annos, auditis ſingularum prouinciarum ſententijs, ad incudem reuocauit, & ita demũ perfecit, vt vehemẽter dubitẽ, an in eo genere perfectius exſtet aliquid; me nihil perfectius vnquam vidiſſe certus ſum. Hac autem norma, cum vtantur profeſſores noſtri, non poteſt non eſſe optimus euentus. Reſpondi hac de re, nuper Ludouico Iuriſconſulto, libello de ſecretis Societatis, eo loco, quo de noſtra verſutia, ille diſputabat. Primo plerumque felix eſt noſtrarum rerum euentus, *eius cauſa vna atque vnica Dei gratia, qui cum nos ſibi eos ad labores conſecratos eſſe voluit, etiam pro Eccleſia ſua ſalute, pro Societatis conſolatione, effectum dedit, quem quicunque Deo gratus eſt; agnoſcet. Ex eadem gratia inſignia media promanant. Primo quæ dixi, oratio, meditatio, alia. Deinde quod nemo vllo in officio, etiam minimo, quod gerit, ſua prudentia, ſuo iudicio nitatur, ſed conuenienter regulis munus exequatur, at regulæ ab viris prudentiſsimis, exercitatiſsimiſq́ue factæ ſunt, iamque longo vſu examinata, probata, correcta, aucta, explicata, ab his recedere non licet, quod autem ad earum normam fit, quamuis aliquando euentu non potiatur, ordine tamen, ac ſapienter eſt factum. Rem exemplo declarabo. Commiſſam iuuentutem moderatur, ac erudit vir prudens ac doctus quiſpiam, prælectiones exponit, penſum exigit; ſed quia ſuo ſolum iudicio vtitur, neceſſe eſt illum in multis ſæpè labi, & nemo ſuo iudicio fiſus, omnia tam prudenter cogitat, agitq́ue, vt non multa alius in eodem genere facturus ſit prudentius. Ille igitur vnius hominis prudentiam, in Gymnaſium defert; at profeſſor aliquis Societatis, & ſua prudentia, ingenioq́ue vtitur, & omnium regularum, inſtructionumq́ue præſidio fretus, prouinciam aggreditur, totum enim quod à multis, diuerſarum nationum viris doctiſsimis traditum eſt, ſecum in ſcholam defert, atque ſecundum præclariſsima inſtituta, iuuentutem expolit.*

Profeſſores Societatis ad rectiſſimam normam docti.

Qui ſibi ſoli fidit, alios ſæpe, ſe vero ſemper fallit.

§. 16. Quartum eſt, quod in profeſſoribus omnibus magnis, paruis requiro, vt conſilio alieno in regenda, docendaque iuuentute vtantur. Plus enim pollent multorum conſilia, ingeniaque. Prudentis eſt non nimium credere ſuæ prudentiæ. Id in grauibus, & expertis eſt difficile, vt intelligant ſe neſcire, quod neſciunt, conſuetudo enim φιλαυτία; eo illos miſeriæ deducit, vt vitia ſua quoque, & in docendo errata, probanda putent: Et quemadmodum, ab adoleſcentibus non intelliguntur, vel tolerantur intellecta, ita quoque dignum cenſent, ab alijs diſſimulari. Sunt nonnulla academiarum ſtatuta, quæ hominum, & temporum vitio, magnos abuſus pepererunt: ea tamen nonnulli tuentur, non quaſi non malè fiant; ſed quia olim facta ſunt. Quaſi conſuetudo erroris, non eo ſit deterior, quo longior. Vnum exemplum è multis adferam: Depoſitionem ſpecta, quam mordicus multi tuentur, quæ ea in re vtilitas? Pueri agitantur, irridentur, vapulant, ſcurrilia audiunt, læduntur, & in Germania, vbi ſola illa hiſtrionica retinetur, comœdia trãſit in comeſſationes. Tot vulnerati, multi etiam per ſæua illa ludicra mortui ſunt; hæc tollere æquum cenſent; ſed ſtatutorum tenaces, mala retinere, quam antiqua dimittere malunt. Omnino ſapienti conſilium dare eſt arduum; ſed quo quiſque eſt ſapientior, eo acrius peruidet, alienа ſententia ſibi opus eſſe, alienoq́ue conſilio. Si in aliena Academia iſta inuenires, non tolerares, in tua laudas.

Qui docent alios, dignũ eſt, vt & diſcãt ab alijs

Statuta nonnulla quædã tuentur.

Depoſitio vel ſcurrilis, quidam retinent, quia antiqua eſt.

Explorari per eum ritum exiſtimant, ita Middendorpius de acad. cap. 5. numer. 4. Henricus à monte acuto dæmonis mimicæ cap. 8. Quidam huc referunt labores, & conuitia quibus agitantur, qui Mithræ initiari volunt, multis illi vexantur, teſte Suida. Verum à turpiſsimi idoli cultu, & cæremonijs quibus ad ingentia flagiria cõſecrabantur illi, exempla ſumere Chriſtianas Academias, & excuſabile cenſeant alij, ego ſanè laudabile non exiſtimo. Sanè nunc paucis in Academijs illa macula hæret.

Nullum igitur ad vllam facultatem docendum eſſe admittendum cenſeo, qui non promittat ſuorum ſuperiorum inquiſitiones, & viſitationes animo lubenti admiſſurum. Hoc omnino exigat princeps, & contra omnes tueatur. Sit frequens recognitio, quæ nec impunitatis ſpem oſtentat, nec locum relinquit peccatis. Sit accuratus laborum exactor, & operæ remunerator. Quis agricolæ, aut vinitori ita rem credit, vt non fodientẽ, paſtinantem, putantẽ crebrius luſtret? Et curæ non erit Reipublicæ, an iuuentus rectè inſtituatur? Parum abeſt, quin male agat, qui teſtes, & examen reformidat. Hoc autem vnum eſt, quo pulcherrimæ, florentiſsimæq́ue Academiæ, perierunt, quia ſenſim raro, deinde male, demum nihil docere cœperunt, ſtipendijs contenti, dumq́ue magiſtratus alijs intentus eſt, ſibi mutuo, ocioq́ue indulgent. Id ne aliquando Gymnaſijs Societatis accidat, prudentiſsimè cautum eſt. Principio enim vt dixi, omnes communi illa docendi methodo vtuntur; nec hoc modo; ſed conſtanter etiam, quia diligens ratio illius induſtriæ exigitur. Rectoris Reg. 3. *Ita reliqua negotia diſpenſet, ac temperet, vt omnes litterarias exercitationes fouere, atque amplificare poſſit. Adeat interdum Scholas, etiam inferiores, frequenter interſit Theologorum, Philoſophorumq́ue diſputationibus, tum priuatis, tum publicis; an, & quibus de cauſis huius exercitationis fructus impediatur, obſeruet.*

Profeſſores viſitantur.

Rectori adiungitur Præfectus: cuius eſt frequentiſsimè omnia viſitare, ita Reg. 2. Prouincialis. *Proinde non ſolum id Rectori valdè commendet in Domino, ſed ei etiam Præfectum ſtudiorum, vel Cancellarium adiungat, virum in literis egregiè verſatum,*

Omnis ſucceſſus augetur præſidia

ſtrum, qui & zelo boni, & iudicio ad ea, quæ ſunt ei commiſſa tenda, polleat: ... vt munus, generale Rectoris inſtrumentum eſt ad ſtudia bene ordinanda: cui Profeſſores, & Scholaſtici omnes, tum qui in eodem Collegio, tum etiam ſi qui in Conuictorum, & Alumnorum Seminarijs foris degunt, & Præfecti ipſi ſtudiorum in Seminarijs, in rebus ad ſtudia pertinentibus ea, qua par eſt, humilitate pareant.

Et 3. *Quod ... ob Gymnaſij amplitudinem, ac varietatem per vnum ſtudiorum Præfectum non videatur Scholarum omnium rationibus ſatis eſſe conſultum; alterũ conſtituat, qui ex generalis Præfecti præſcripto, inferioribus ſtudijs moderetur: quin etiam ſi ita res exigat, adijciatur tertius, qui ſcholarum atrio præſit.*

Quin etiam præfecto ſtudiorum ſuperiorum, graui lege obſeruandum proponitur, ne à conſtituta methodo recedatur. Eius regula 3. ita habet. *Nihil immutet ex ijs, quæ habentur in Ordine ſtudiorum, neque diſpenſet: ſed vbi opus eſt, referat ad Superiorem.*

Reg. 4. *Librum de ratione ſtudiorum familiarem ſibi habeat, & ab auditoribus, Profeſſoribuſque omnibus ... ſedulo curet obſeruandas: præcipuè vero eas, quæ de doctrina ſancti Thomæ Theologis, & de delectu opinionum Philoſophis præſcribuntur; in quo præcipuè vigilabit, cum concluſiones defendendæ, maximè vero cum imprimendæ erunt.*

Et Reg. 27. *Et noſtris, & Alumnis, & externis, per Magiſtros non modo rationem ſtudendi, repetendi, ... diſputandi præſcribat; ſed etiam omne tempus ita diſtribuat, vt priuati ſtudij horas bene collocent.*

Reg. 17. *Audiat aliquando Præceptores, minimum ſemel in menſe; interdum etiam commentarios legat à diſcipulis exceptos. Si quid animaduerſione dignum, vel ipſe obſeruauerit, vel audierit ab alijs, vbi id certò comperierit, Præceptorem per quam benignè & comiter admoneat; remque totam ad Rectorem, ſi neceſſe ſit, deferat.*

Eadem quoque ratio præſcribitur, præfecto inferiorum ſtudiorum. Regula illius 2. *In rebus, quæ ad morum diſciplinam, in ſcholis noſtris pertinent, ... Rectorem tantum; in ijs vero, quæ ad ſtudia, generalem ſtudiorum Præfectum conſulat: ab eorum præſcripto ne recedat; nullam conſuetudinem, aut receptam tollat, aut nouam introducat.*

Et ... *Eidem Præfecto quicquid auditoribus Rhetoricæ, ... ſe rerum facultatum, publicè dom..., forisque declamabitur, tradi curet recognoſcendum. Emblemata vero, & carmina, quæ celeberrimis diebus aliquot propalam collocantur, à duobus per Rectorem deſignandis legantur omnia, atque optima ſeligantur.*

4. Regula. *Magiſtrorum inferiorum, & auditorum ... habeat, ... perinde ac ſuas ſedulò curet obſeruandas. Magiſtros ipſos iuuet, ac dirigat, maximeque caueat, ne quid apud alios, præſertim vero diſcipulos de eorum exiſtimatione, atque auctoritate detrahatur.*

Et 5. *Magnoperè caueat, vt noui præceptores, deceſſorum ſuorum docendi morem, & alias conſuetudines ... noſtra tamen ratione non alienas, ſedulo retineant.*

Et 6. *Quintodecimo quoque die, minimum ſingulos docentes audiat: obſeruet, an doctrinæ Chriſtianæ ... tempus, atque operam tribuant, an quantum ... & in ... penſo tum perſoluendo, tum recolendo progrediantur: an denique cum diſcipulis decore, ac laudabiliter ſe in rebus omnibus gerant.*

§. ... Neque poteſt origo ſuſpicionum, diffidentiæ, querelarum ea ex re naſci, non illa verba quæ multa Gymnaſia corruperunt: ſi pro bonis, aut diligentibus nos habes, cur docentium actiones, & verba obſeruas? ſi pro malis, meliores ſubſtitue, ſi cuſtodem apponis, dubitare te oſtendis. Durum eſt, & contumelioſum in vitam, doctrinam, verba ſingula quotidie inquiri. Non ſunt illa, nec eſſe poſſunt murmura in ſocietate, aut ſi cogitationem alicuius perſonant, iam ille periclitatur, ne non ſit ſocietatis, qui priuato iudicio, totius ſocietatis obnititur inſtituto. Ex lege fiunt; omnes iam ſpontè eam in normam ſeſe obligarunt, nemo alia conditione docet, nemo docentium officium viſitantis non exigit, ſed tanquam legibus debitum, non de ſiniſtra ſuſpicione ſuſceptum.

Diligẽs cura ſuperiorũ, obligationum ſeruandarum.

§. 18. At ſex præcipuè ſunt, quæ obſeruationis, admonitionis, etiam reprehenſionis nõ modo capaces, ſed amãtes etiam efficiunt, nec iuniores modo, & incipientes; ſed veteranos quoque, imò & eos, qui præfectos, rectores, prouinciales egerunt, quod crebrum apud nos eſt, vſitatumque, & diſciplinæ firmamentum.

Primum quia ab ipſo tirocinio ad humilitatem, & obedientiam inſtituuntur, atque id quod prudentiæ caput eſt, diſcunt in tractandis ſcientijs, ingenijs, ac motibus nihil eſſe ſecurius, quam communi conſilio vti, & rectè Græci dicunt: βαδίζειν τῇ λεωφόρῳ *Regia via incedere.* Ideoque ex animo à regulis, & regularum cuſtodibus, ſuis ſuperioribus dirigi peroptant. Alterum eſt, magni emolumenti, quod ipſis, diſcipuliſque inde accedit, cõſideratio. Qui enim ita docet, diſcipuloſque gubernat, vt non modo iuuenes habeat auditores, & dictatorum lectores, ſed doctos quoque viros ſpectatores, & iudices, næ ille haud facile imparatus, aut temere ad docendum accedet. Non facilè errabit, qui errorem timet; qui paruos etiam, & prima rudimenta puerulos docet, hoc ita faciendum ſibi nouit, vt modus docendi, exercendi, examinandi, prudentibus approbetur. Quantum vero obſit teneræ ætatulæ, ſui iudicij pertinaces, conſiliorum verò alienorum contemptores magiſtros ſortiri, quotidiana experientia, nimium multorum malo nos edocet.

Moneri ab alijs. humile eſt gratum eſt.

Ita docendi inferiores, vt ratio docendi probetur ſuperioribus.

Tertium eſt, quod illa recognitio indiligentiæ expultrix, induſtriæ & alacritatis excitatrix omnium, & communis eſt, & ſuperioribus grauiter imperata. Nemo ſuſpectam fidem, aut diligentiam aliorum facit, cum officio fungitur. Non mea ſuſpicio, non tua negligentia, ſed muneris ratio inſpectionem exigit. Ego omnibus in Academijs ad hoc exemplum, vt lectores, ita lectorum quoque cenſores, ac iudices conſtitui optarem. Eamque prouinciam ſpectatæ eruditionis, & integritatis viris committi, etiam magiſtratibus, ac nobilibus. Si enim vijs, pontibus, aquæductibus, cum auctoritate, ac dignitate præficiuntur magiſtratus, cur non erudiendæ iuuentuti?

Quod ex obligatione fit, non facit alios ſuſpectos.

Olim Academia vt Profeſſoribus, ita viſitatoribus habent opus.

Quartum eſt, quia conſcientia bona teſte gaudent. Vel enim diſcipuli ſunt aſſidui, induſtrij, modeſti, atque ad eruditionem proficiunt, vel certe negligentia, atque improbitate, laborem præceptoris reddunt infructuoſum; Non modo conſcientiã in vtroq; ſucceſſu quietã præceptor retinet; quia ſuorum conſiliorum, laborumque euentum aliena nequitia vanum effecit, ipſe nuſquam officio defuit, & qui beneficia reciperent, defuerunt; non qui daret; manetque apud eoſdem & culpa, & damnum: verum etiam

Teſtimonium habet, qui frequenter viſitatur.

cum in

cum in oculis Præfectorum & Rectoris ſui vixerit, eorum teſtimonio ſubleuatur. Sanè hanc rationem explorandi, viſitandi, inſpiciendi, monendi filiorum inſtructores, principi ſuo ſuaſit Antonius de Gueuara, lib. 2. cap. 43. apud quem Seleucus, de ſua inſpectione, qua quotidie in filij moderatores inquirebat ita loquitur. *Exploratum*, inquit, *amici habeo, Neminem hodie in terris reperiri amicum, qui dignitatem, & exiſtimationem ſuam, amici cauſa, in aleam mittat. Quod ſi ne agreſtes quidem faciunt; quanto minus id ſapientibus faciendum? Quid enim eſt, cuius gratia magis in hac vita laborent homines, quam vt præclaram de ſe famam, & habeant, & relinquant? Vos cum & ſapientes, & filij mei magiſtri, & præterea domus meæ conſiliarij ſitis; non eſt æquum, vt ab vllo offendamini. Optimo enim iure, in aulis Principum, ſolus ille inter maxime familiares (& neceſſarios) recipiendus eſt, qui verum dare Principi conſilium audet.*

Optimus conſiliarius eſt, qui verū dicit principi.

Quod Parthenio mandaui, neque ſuſpectam reddit fidem veſtram, neque periculum creat autoritati veſtræ: ac ſi rem ipſam æqua lance penſatis, & ea nobis bono eſt, & mihi minime damnoſa. In promptu cauſa eſt. Aut enim boni eſtis, aut mali. Si boni, lætari vos decet, quotidie ad me deferri veſtra obſequia. Nam in auribus Principum, ſubinde reuocata officiorum memoria, fieri non poteſt, quin ſit aliquo die fructuoſa. Sin mali eſtis, & de educatione filij mei non admodum ſoliciti (& aſsidui;) admoneri me æquum eſt, ne ſi pater decipiatur, exitioſa filio ſit educationis negligentia: Imò etiam ne mihi, meoque regno labem, cladem que afferat veſtrum conſilium, Non enim decet Principem bonum, palam flagitioſos, in conſiliariorum habere numero.

Boni viris laudi cedit, facta in eos inquiſitio.

Si improbus, quod dij auertant! euadat Antiochus filius meus; ad me redundat detrimentum; quoniam & regnum meum peſſum ibit, & exiſtimatio mea minuetur, & ipſe hæreditate ſua non fruetur: quæ ſi omnia ſic euenient; veſtra parū omnino referet, qui culpa vos carere dicetis, quoniam doctrinam adoleſcēs veſtram admittere noluerit. (Itaq;) haud malum mihi videtur conſilium, vt vos ego obſeruem, quemadmodum vos illum obſeruatis. Meum enim eſt curare, vt boni ſitis; veſtrum erit, ne mali ſint veſtri diſcipuli.

Principes videant, vt boni profeſſores, hi vt boni ſint diſcipuli.

Olim parentibus hoc Plutarchus commiſit, quod in domeſticis magiſtris, & pædagogis omnino ſeruandum eſt. *Iam corripiendi genitores ſunt, qui pædagogis & præceptoribus concredentes liberos, ipſi omnino ſpectatores non ſunt, vel auditores horum inſtitutionis. Qua re maxime aberrant ab officio. Debent enim ſpecimen capere ipſi, paucis interpoſitis diebus liberorum ſuorum, neque omnem ſpem, in diſpenſatione ponere nummarij magiſtri. Etenim magis curæ habebunt illi pueros quando ſemper expectant reddere rationes. Atque eſt hic ſanè ſcite ab equiſone quodam dictum; nihil perinde ſaginare equum, atque regis oculum.*

Parēs quoque ſollicitus, magiſtrum facit diligentem.

In mores igitur hoc vbicunque inducendum, vt maiore impendio doctorum directores, cenſoreſque, quam ipſi doctores quærantur. Ea eſt hominum imbecillitas, vt promptè in deſidiam inclinent. Optimi gladiatorum, etiam interdum cotem poſtulant, ipſe enim vſus obtundit, & qui ſæpè diligens eſt, interdum ſibi aliquid permittit, & remittit. Quot ſtipendia hincinde in Academijs olim docentium, nunc verò eorum qui nec docere volunt, nec poſſunt, manere videmus? Quam multa beneficia olim Lecturis Theologicis, iuridiciſque attributa, nunc ſine labore docendi vſurpantur? Vnde illa conſuetudo? Quia ſenſim negligenter, ac deindè nihil doceri cœptum eſt.

Etiā optimus quiſq; incitamento eget.

Quintum eſt, quod in præceptore requiro; Amor in diſcipulos paternus. Loco parentum, ſunt diſcipulis magiſtri. Magnum parentibus erga filios amorem inſeuit natura, quia magna educandi moleſtia opus eſt, patientiaque, quæ ſine magna caritate, non poteſt eſſe conſtans. Maior eſt in erudiendis difficultas, maiore itaque caritate, & diuiniore opus eſt ſecundario, & externo parenti: vt diſcipulis, non ſibi conſulat. Nunquam id ſat ſincera fide perficiet, quem fames, quem ſolum minerual allicit, mercenarius eſt, quem ſua commoda ad laborem inſtigant. Si quis aliena commendatione, aut gratia tantæ rei adhibetur, non ſuo merito, non niſi cum integrum erit, officio ſungetur. Multorum aſperitas, ferocia, ſuperbia, ingratitudo toleranda ſunt; vt quemadmodum medicorum cura phreneticos, conuitiantes, mortemque minantes non deſerit, ita caritas quoque Magiſtri iniurijs non minuatur; Lex illa caritatis non modo induſtrios, & laborioſos, ſed ingenioſos etiam, dexteroſque efficiet doctores.

Docendi tædium ſola caritas tollit.

Sextum eſt, vt ſint comes, affabileſque, vitia non diſſimulent, fortes, ne pro ſalute ſubditorum timeant offendere, moribus ciuilibus præditi, animo tranquillo, quæ nihil opus eſt pluribus proſequi, cum libro tertio id abundè præſtitum ſit. Si enim omnibus ciuibus, virtutes illæ meritò commendantur, quantò magis ciuium doctoribus, qui publica quædam ſpecula ſunt, ad quorum intuitum conformare mores ciuitas aſſolet? quorum mores mali, vitiaque vulgantur, vt è publico in Rempublicam vniuerſam.

Virtus profeſſorū ciuium exemplum.

Caput VII.

Magno delectu, ad artium liberalium, & ſcientiarum ſtudia, admittendos eſſe diſcipulos.

§. 1. MAGNO Reipublicæ incommodo fieri paſſim videmus, vt ſine delectu, ſiue iudicio, ad ingenuas artes admittantur, quos inuita Minerua ſtudijs incumbere, & auerſis muſis ſacrificare, euentus ipſe docet. Quales igitur artium ingenuarum alumnos eſſe conueniet? Duo in illis requiro; Primum eſt naturæ donum ingenium, indoles. Alterum vero quod ipſi præſtare poſſunt; nempè virtutis ſtudium, diligentiam, erga præceptores reuerentiam.

Quorū indoles eſt à ſtudijs [illegible] arcendi. In ſtudijs natura [illegible] lex bona [illegible] ſtanda.

§. 2 De ingenijs igitur dicendum eſt. Ariſtoteles ἐν τοῖς φυσιογνωμικοῖς. Ingenioſum ſic deſcribit. εὐφυοῦς σημεῖα· σὰρξ ὑγροτέρα, καὶ ἁπαλωτέρα, οὐκ εὐεκτική, οὐδὲ πιμελώδης σφόδρα. Τὰ μὲν περὶ τὰς ὠμοπλάτας, καὶ τράχηλον ἰσχνότερα, καὶ τὰ περὶ τὸ πρόσωπον. Καὶ σύνδετα τὰ περὶ τὰς ὠμοπλάτας, καὶ τὰ κατὰ τὸ ἄρθρα. λελυτα τὰ περὶ τὰς πλευρὰς, καὶ τὸ νῶτον ἀσαρκότερον, τὸ σῶμα λευκέρυθρον, καὶ καθαρόν. Τὸ δέρμα τὸ λεπτόν. Τριχωμάτων μὴ λίαν σκληρόν, μηδὲ λίαν μέλαν, ὄμμα χαροπὸν, ὑγρόν. Idem auctor, μνήμονας eos ait eſſe, οἱ τὰ ἄνω ἐλάττονα ἔχοντες, καὶ γλαφυρά, καὶ σαρκωδέστερα.

Ingenioſi ſigna, caro humentior, mollior que, non optima habitudinis, & quaſi more pugilum ſtipata, neque valde adipoſa, quæ ſunt circa maſculos ſcapularum, & collum, graciliora. Atque ea etiā quæ ſunt circa faciem. Benè colligata quæ ſunt circa ſcapulas, & quæ deorſum ſunt, remiſſa: quæ circa coſtas ſolutiora. Dor-

Signa ingenij [illegible].

viora. Dorſum non carnoſum, corpus albo rubroque mixtum, & purum, pellis tenuis, pilus nec nimiū rigidus, nec valde niger. Oculus, ſeu aſpectus χαροπὸς, & *humidus*, χαροποὶ oculi ſunt fului, cæruli, gratioſi, læti; Theocritus vocat, ὄμματα χαροπώτερα πολλὸν Ἀθάνας. *Oculos habere ait cæſiores quam ipſa habeat Minerua. Memoria vero eos meliore aſſerit, qui ſuperiora habent minora, teretia, & non carnoſa.* At cap. 2. *Caro*, inquit, *dura, & optima habitudinis, inſenſibilem, ſeu ſtupidum ſignificat. Mollis ingenioſum, ſed* ἀβέβαιον *inſtabilem, niſi in forti corpore, & extrema magna habente.*

In oculis maxime elucet animus. Ingenioſo ſæpe lenitas adnares.

Deinde inſenſati, ἀναισθήτου ſigna capit. 3. *Quæ ſunt circa collū, & crura, carnoſa, & colligata: cotyle rotunda: muſculi ſcapularum, ſurſum expanſi: frons magna, circularis, carnoſa: oculus croceus: crura circa talum groſſa, carnoſa, rotunda: mādibulæ magnæ carnoſæ, lūbi carnoſi, crura longa, collum groſſum, facies carnoſa, ſublonga ſatis: motus aūt, & figurā, & morē, qui apparet in facie, ſecundum ſimilitudines accipit.*

Signa inſenſati.

Et capit. 6. *Qui craſſa labia habent, & ſuperius prominent fatui ſunt.* Et οἱ τὸ μέτωπον μικρὸν ἔχοντες ἀμαθεῖς. *Qui parua fronte ſunt indociles ſunt.*

Et qui *ſupercilia habent ad tempora tendentia, fatui ſunt.*

Signa incerta, & nō niſi omnia conueniant.

§. 3. Animi affectiones, talibus corporum lineamentis indicantur, ſæpe tamen ratio fallit, ſi experientiam ſpectes, nec ſigna illa vllius momenti ſunt, niſi in vnum omnia conueniant.

Itaque eſt anceps illa, & frequenter iniurioſa, ingeniorum æſtimatio. Multolum καλαὶ ſunt κεφαλαὶ ἀλλ' ἐγκέφαλον οὐκ ἔχουσι. *Pul. bella capita, ſed abſq; cerebello.* Membrorum concinnitatem, coloris ſuauitatem, mollitudinem carnis, muſculorum toroſitatem non ſemper ingenia ſequūtur. In Æſopi, & Galbæ corpore, peſſime habitabit excellens ingenium. Fatetur quidem Salomon Sap 8.19. Παῖς δὲ ἤμην εὐφυὴς, ψυχῆς τε ἔλαχον ἀγαθῆς. μᾶλλον δὲ ἀγαθὸς ὢν ἦλθον εἰς σῶμα ἀμίαντον. *Puer autē eram ingenioſus & ſortitus ſum animam bonam, & cum eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum.* Iungit corporis habitudinem, cum animæ bonitate, quia ferè iuncta ſunt. Sed caput tamen ſapientiæ, in diuina bonitate repoſitum eſſe agnoſcit. Ideoq́ue capit. 9. 4. ſic orat: *Da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis.* His igitur vtetur ſignis quidē, qui de ingenio adoleſcentū iudicaturus eſt, ſed ita vt non in illis nihil, neque omnia poſita arbitretur. Alia ergo ſigna adhibebit; Memoriam explorabit, modum agendi, & induſtriam conſiderabit, an citò dicta percipiat, an ratiocinetur, aduertat. Multa in vſu domeſtico, etiam in luſu, & recreatione notantur. Si ad inopinata, & acuta dicta arridet, ſi res arte factas, nouaſq́; admiratur, & quærit; ſi facile ea, quæ videt, imitatur. Non ſufficere quamcunque phyſiognomices cognitionem, & ἐν τοῖς προσώποις inſpectionem optimus ingeniorum æſtimator docet Senec. Ep. 66. *Claranum condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos, non puto exſpectas, vt adijciā ſenem: ſed mehercules viridem animo, ac vigentem, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Iniquè enim ſe natura geſſit, & talem animum malè collocauit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtēdere, poſſe ingeniū fortiſſimum, ac beatiſſimū ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contēnenda à contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit;*

Vitiis & moribus ingenium exploranda.

Sub qualibet cute latere bonum ingenium poteſt.

Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus.

Nullo enim boneſtamento eget: ipſa & magnū ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. Certè Claranum noſtrum, cœpi intueri: formoſus mihi videtur, & tā rectus corpore, quā eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire: poteſt & ex deformi, humiliq; corpuſculo, formoſus animus, ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet, nunc, quod amplius eſt, facit: quoſdam enim edit, corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari.

Et Senecæ conſentit Rhodiginus, l. 3 lectionū antiquarum ca. 12. *Quæ autē de affectionibus humorū quatuor adnotauimus, ſcire oportet, non videri ea omnino perpetua, eſt enim vbi ſub virginea, & mitiſſacie, barbara, atrox, & ferina prorſus lateat immanitas. Sub aſpernabili vero, & cruenta minante vultu, latet quandoq; amabilis, & exoſculanda clementia. Quibus verò venuſta frons & ridibunda, renidenſq;, æſtuant ſæpè mœroribus, ac ſibipſis putent. Iam quoſdā inuenias ita lugubres aſpectu, & miſero vultu, & fronte obducta, inſtar victi Marſyæ, vt Saturni mancipia planè videantur. At cum attentaris, bone Deus, quam ſereno ſunt animo, quam faceto ſo, quanta comitate riſu omnia reſoluunt.*

Vultus ſæpe fallit.

§. 4. Vix igitur quiſquam ſine experientia repellendus eſt à literis, ſed quos conſtat idoneos non eſſe, mature relegandos cenſeo. Sunt enim ingenia quædam adeo bruta, & inculta, & medium aliquid inter communem hominum naturam, & ſtultitiā habentia, qualia Thracū, qui non niſi quatuor, aut quinq; numerare poterāt. Quis enim Margitē, quis pectora Abderitanæ plebis, quæ corpora ſine mentibus, etiam ſi γραμματικὰ πάντα ſint, literas docere ſuſtineat? Laudat Apolloniū Alabandenſem Cicero de orat. quod quāuis mercede doceret, non tamen pateretur eos, quos oratores non putabat poſſe euadere, operā apud ſe perdere; dimittebatq́;, & ad alias artes, ad quas idoneos eſſe exiſtimabat, hortabatur. Eam rationem noſtra quoq; ſocietas ſequitur, eo intercius, quod cum gratis doceat, precio ad retinendos literis in idoneos non inducitur. Præfecti ſtudiorum inferioru, hæc nona regula eſt: *Nullū, quoad eius fieri poteſt, in diſcipulorum numerum referat, qui non adducatur à parentibus, alijſve, quibus cura ſit; aut quem ipſe non nouerit; aut de quo facilè non poſſit, ab alijs ſibi tam notis edoceri. Neminem vero, eo quod ignobilis ſit, aut pauper, excludat.*

Nimirum ſtupidi. dedecorant artes.

Et 25. *Si quis nulla ratione ad gradum faciendum videatur idoneus, nullus deprecationi ſit locus. Si quis ægre quidem aptus, ſed tamen propter ætatem, tempus in eadem claſſe poſitum, aut aliam rationem promouendus videatur, id ea conditione, niſi quid obſtiterit, fiat, vt, ſi minus ſuam Magiſtro probarit induſtriam, ad inferiorem ſcholam remittatur, nec in Cathalogo eius ratio habeatur. Si qui deniq; ita ſint rudes, vt nec eos promouere deceat, nec vllus in propria claſſe fructus ſperetur, agatur cū Rectore, vt eorum parentibus, aut curatoribus perhumaniter admonitis, locū nō occupent.*

Sine profectu nemo ſcamnum occupet.

Cauſa cur ſic faciendū iudicem, eſt, quia fruſtra labor impenditur. *Si cōtuderis ſtultum in pila, quaſi ptiſanas, feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius*, de moribus non ignoro à Salomone dictum. Prou. 27. 22. nec male tamen, de ingeniorum duritie accipitur. Ἂν ἀποτρίψῃς τοὺς ὤμους ὕδωρ πιέζων, ὅμως ὕδωρ μένει. *Si aquā premēdo, humeros perdideris, aqua tamen manet.* Qui lauat Æthiopem, qui ſilicem nigrum abluit, aliud non agit, quam vt atrior ſit conſpectior,

Quædam ingenia, cultum non accipiunt.

Indocile ingenium ſi pergas velle docere,

Infelix operam perdes; vt ſi quis aſellum
In campum doceat parentem currere freno:
Qui cum quadrupedum in morem videatur equorum
Tollere poſſe caput, greſſus glomerare ſuperbos;
Hunc tamen aut freno, aut ſi calcaribus vrges,
Auriculas demittit eumque mentu aſellus
In terram, & pedibus poſticis calcitrat. ergo
Deſine, nam nunquam ars naturam vincet; equuſque
Nunquam ex degenere fiet generoſus aſello,
Et nunquam ex ſtolido, cordatus fiet in arte.

Natura tarditas, nulla ſæpe diligentia vincitur

Ita poeta magis prudens, quam elegans, nec contra dura ingenia, elegantia opus eſt.

§.5. Labor igitur ingens ſine vllo fructu. Imò verò cum ingenti cruciatu illius, qui iam miſere torquetur. Cum Quinctilianus proconſul noxium equuleo tenderet, & de pœna confeſſi deliberaret; Polemon adoleſcens tum ſtolidus, tum laſciuus; *Iube*, inquit, *eum antiquos ſcriptores ediſcere.* Hoc maximum tormentum, ſtupor ab eruditione abalienatus, eſſe arbitrabatur. Hinc etiā conſequitur, vt cum ſapientiam non capiāt, ocio & vitijs ſeſe dedant; neque fere deteriores ſunt, quam quos Academiæ diu fruſtra excoluere; Plerumque enim ſtudioſorum libertatem, & priuilegia vertunt in viuendi licentiam, plus etiam obſunt ſtudiorum, artiumque exiſtimationi, quam ingenioſi, & induſtrij prodeſſe poſſint. Scientias enim, quas percipere non potuerunt, exoſas habent; Eaſque contempſiſſe, quam aſſequi non potuiſſe videri malunt. Itaque & doctos, & doctrinam aſpernantur, multoſque ab ea retrahunt. In hanc partem, tota Europa penè video peccari: Et libere aſſero, ipſe amator, & alumnus ſtudiorum, nimis multos videri eſſe ſtudioſos, Principemque, & Rempublicam operam dare oportere, ne eam ob cauſam publicum bonum lædatur. Verum ne hoc aſperis forte auribus accipiatur, audiant de re literaria conſiliarium, noſtri ſæculi literatiſſimum. Cum enim libr. 2. Pol. cap. 17. dixiſſet: *Doctrinam nonnihil promouendam eſſe à principe,* in notis hæc addidit. *Iure moneo, nam, vt Symmachus ait, ſcimus bonas artes honore nutriri, atque hoc ſpecimen eſſe florentis reipublicæ, vt diſciplinarum profeſſoribus, præmia opulenta pendantur. Sed tamen voculam, non nihil de induſtria addidi: quia vt tollere eas noxium; ita & altè nimis promouere.*

Tardus, & perditus, cruciatus eſt ſtudere.

Studioſorū multitudine laborat Europa.

Doctrina nonnihil promouēda.

Iuſtinianus τὰς τοπικὰς ἀνελεῖν ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων διδόσθαι σιτήσεις τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκάλοις, τῶν λογικῶν τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν, ὑποδείκνυσι τοῦ ὑπάρχου ἐξείργεσθαι. Καὶ οὕτως τῶν ἐν ταῖς πόλεσι διδασκάλων ἐσχολακότων ἀγροικία τῶν ἐν αὐταῖς κατεκράτησε: antiquitus conſtitutas in quoque oppido annonas profeſſoribus bonarum artium dandas, de conſilio Præfecti ſui ſuſtulit; atq; ita ſilentibus paſſim per oppida Scholis, ruſticitas & barbaria occupauit inhabitātes. Mala hæc ſecuta, quando Thrax Imperator inſecta: ſed illi quoq; occulte noxij, qui effuſe nimis promouerunt. Nam otium, & mollitiē, nulla re facilius, aut honeſtius in animos irrepere, quam via has literarum, omnino fatendū eſt. Atqui robur, & virtus non ſunt, vbi illa. Vt catuli ad venandum inepti, quam ſaltare & eiuſmodi delitias docti: ſic ad virilia exercitia parum apti, ciues nimis exculti. Franciſcum regem Primum, & Leonem Decimum, qui ambo litteras excitārunt, in cœlum tollimus. Si propoſitum ſpectamus, meritò; ſi finem & ſucceſſum, ambigo, quia renera alter Galliam ſuam, alter Italiam, cultiorem amanioremque reddidit, ſed vna & molliorem. Quid bona ſpei reliquum, vbi etiam fœminæ paſſim in libris & litteris? atqui eo venimus. Mihi Spartani illi probi, qui γράμματα μὲν ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον. τὴν δ' ἄλλην παιδείαν, πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς ἐγίνετο, καὶ καρτερεῖν πονοῦντα, καὶ νικᾶν μαχομένους: Litteras ad vſum ſaltem diſcebant, reliqua omnis diſciplina erat vt pulchrè parerent, vt labores perferrent, vt in pugna vincerent. Et à Principe meo in ſuis ciuibus id ſeruari, ſuadeam valdè. Non nimis, non omnes, ſtudijs ſe applicent, ſed nobilitas tamen maximè: quia patres valere decet conſilio, populo ſupervacanea eſt calliditas.

Iuſtinianus barbariem induxit.

Inanis cultus literarū fugiendus.

§.6. Ego quanquam nonnihil à Lipſio diſſidiam, cenſeamque; doctrinam omni modo promouendam, hoc tamen probo, quod delectum ſtudioſorum inſtituit, quodque eruditionem, ni recte tractetur, obeſſe plurimum Reipublicæ iudicet. Errari hac in re plurimum Scholarum nos conſpectus docet. In Academia quæ vix in ſingulos annos triginta Bacealaureos, vicenos magiſtros artium, vix in luſtrū Medicinæ, Iuris, vel Theologiæ doctorem producit, mille adoleſcentes docentur. Magna pars poſt Scholas Grammatices alio flectit animos, aſſueti ad ociū literarum nec ad opificum tribus, nec ad militiam idonei ſunt; hinc ocioſorum, vagabundorū, muſicorum, poetaſtrorum ingens copia, hinc in clerum, & monaſteria prorepunt pernicioſiſſime indocti. Nonne præſtabat, initio pueros, & cuilibet adhuc arti habiles, à ſtudijs amoueri, quam poſt laborum, & ſumptuum impendia, cum dedecore ea deſeri? Ipſos magiſtros, & doctores aſpice partim indoctos, partim bullatos, paucos excellentes. Cauſa tanti mali, confuſa diſcentiū multitudo, in qua quiſque quamuis ingenio deficiatur, eniti ad eruditionis faſtigium contēdit, cum vero pleroſque vires deſerant, neceſſe eſt multos in ipſis carceribus, alios in medio, alios in fine prope ipſam metam concidere.

Studia valde promouenda ſunt, ſed ſtudioſorū eſt habendus delectus.

Qui inhabiles ſunt, à ſtudijs excludendi; exantlatis ſumptibus vix rebus bonis idonei.

§.7. Quantum igitur ingenium requiris in diſcipulo? Optimum, ac planè diuinum ſuſpicio, quale fuit in Origene, in Auguſtino, in Ariſtotele. Maius in Didymo fuit, quem cœcum ab ortu ſcientiarum, ſecretiora tentaſſe excelſo animo, & feliciſſime conſecutum tradit Hieronymus. Quodq; magis mirēre, Geometrica theoremata, angulos, & puncta, & ſectiones tenuit. Hoc vbi deeſt, magnum, & bonum; tertio mediocre deſiderio, ſi bonum Deus & natura negauit. Epicurus tria ingeniorum genera nobis deſcribit. Seneca Ep. 52. *Quoſdam ait Epicurus ad veritatē ſine vllius adiutorio contendere, ex ijs ſe feciſſe ſibi ipſum viam. hos maximè laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos protulerunt, quoſdam indigere ope aliena, non ituros, ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſecuturos. ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundæ ſortis ingenium. Nos ex illa prima nota non ſumus: benè nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus poteſt & hoc multum eſt, velle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique poſſunt: quibus non duce tantum opus ſit, ſed adiutore, &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim ad eundem finem vterq; peruenerit: tamen maior eſt laus, idē effeciſſe in difficiliore materia. Puta .n. duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æquè excelſa, æquè magnifica: alterū dari aarea accepit, illic protinus*

Optimum ingenium optandum; bonum ſorte optimo ſimile eſt, mediocre prudentium.

Ingenij & eruditionis ſecundas qui tenet, magnum eſt.

opus

opus euenit: alterius fundamenta laſsârunt, in mollem ac fluidam demiſſa humum: multumq́ue laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quicquid factum eſt; alterius magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam manu (quod aiunt) facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaq; ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij ſecum habuit: hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum, & laborioſum ingenium nobis datum, ſcias licet, imus per obſtantia. Itaq; pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium.

Laborioſum ingenium felicius.

Cætera rectè, id vero inſanientis in Epicuro iactantiæ fuit, quod & Cicero libr. 1. de natura Deorum refert, *Gloriabatur ſe magiſtrum habuiſſe nullum.* Sed de ingenijs agendum.

Epicurus αὐτοδίδακτος.

§. 8. Maxima ingenia, & excellentiſſima miror, & timeo, mediocria probo. Moderata indoles, animus qui cum labore peruenit eo, quo tendit, ſtudijs, & Reipublicæ vtiliſſimus eſt, quia ſtudijs rectè vti ſolet.

Mediocria ingeniorum probanda.

Maxima ingenia non minus timenda, quam miranda ſunt. Nam iracundi plerumq; ſunt, qui acri ingenio pollent. Plato lib. de ſcientia: *Arduũ eſſe putat, & difficile inuenire hominem ingenioſum, qui non iracundus ſit, & immodeſtus*: de naturæ propenſione, non vita loquor. Agiles ſunt, dociles q́; tenui, & illuſtri ſpirituum viuacitate mouẽtur, ſed vt materia quæ aereo pingui plena facilè accenditur, totaq́; in flammam ſoluitur, ita horum quoque animus talis eſt, flammam aſphalti inſtar capit.

Ingenioſi iracundi.

Deinde non ſunt ingenia illa ſine aliqua mixtura ſtultitiæ. Seneca ait, Ariſtoteli *nullum magnũ ingenium ſine mixtura dementiæ fuiſſe.* li. de Tranq. animi. Cauſam reddit: *Non poteſt grãde aliquid & ſupra cæteros loqui, niſi mota mens. Cum vulgaria & ſolita contempſit, inſtinctuq; ſacro ſurrexit excelſior, tunc demũ aliquid cecinit grandius ore mortali. Non poteſt ſublime quicquam, & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt. Deſciſcat oportet à ſolito, & efferatur, & mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum, eoq́ue ferat, quo per ſe timuiſſet aſcendere.*

Non mota, ſed erudita ad alta peruenit.

§. 9. At quomodo ingenioſus poteſt eſſe ſtultus? Poteſt ſane, non omnino quidem mẽte alienatus, ſed tamen in rebus grauiſſimis aberrans. Cum enim aliud ſit celeri memoriæ rem condere, primo intuitu apprehendere: Aliud iudicare de rebus agendis, non omnia in eodem inuenimus. Diſputauit rem Ariſtoteles Prob. ſect. 30. *Primo quidem melancholicos eſſe tradit, qui vel ingenio claruerunt, vel in ſtudijs Philoſophiæ, vel in Republica adminiſtranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis. Adeo vt in vtrijs atra bilis infeſtarentur, ceu inter heroas de Hercule fertur: hic enim ea ipſa fuiſſe natura putatur, & morbum comitialem ſacrum ab illo, & Herculeum Priſci nominauêre. Puerorum quoque motio mentis idem hoc explicat, & eruptio vlcerum, quæ mortem interdum antecedit. Id enim pleriſq; atra bile conſiſtit. Et Lyſandro Lacedæmonio proxime ante obitum genus id vlcerum emerſit. Adde Aiacem, & Bellerophontem, quorum alter penitus ad inſaniam prorupit, alter loca perſequebatur deſerta. Vnde illud Homeri*

Ingenioſi melancholici.

Magna ingenia heroum, morbos annexos habent.

Αὐτὰρ ἐπεὶ καὶ κεῖνος ἀπήχθετο πᾶσι θεοῖσιν,
Ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο,
Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

Quin etiam pleroſque alios ex heroum ordine morbo eodem laboraſſe compertum eſt. Annis verò ſterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem, & alios complures viros inſignes hoc fuiſſe habitu nouimus, atq; etiam partem ordinis poetarum ampliorem. Nam & multos id genus hominum morbi, ob eiuſmodi habitũ corporis exercent, & aliqui ſuapte natura in eos ipſos affectus perſpicuè vergunt: omnes tamen ferè, vt dictum iam eſt, natura huiuſmodi extitere.

Ergo cauſam refert in bilem, ὅσοι ἔχουσι πολλὴν καὶ θερμὴν, μανικοὶ καὶ εὐφυεῖς, καὶ ἐρωτικοὶ, καὶ εὐκίνητοι πρὸς τοὺς θυμοὺς, καὶ τὰς ἐπιθυμίας. *Quibus valdè multa, calidaq; bilis ineſt, maniaci, & ingenioſi, & amatores, & ad iram, cupiditateſq; propenſi ſunt.* Nec aliter Plato Magiſter Ariſtotelis, cum eos ait pollere ingenio, qui furore corripi, & concitari ſolent. Democritus quoque cenſuit, ingenioſiſſimos quoſque furore corripi ſolitos, quod ſi accuratius cauſam cognoſcere tibi animus eſt, Cœlium conſule li. 17. var. lect. cap. 5.

Nimium ingenioſi, furenteſ.

His etiam hoc addendum, maxima ingenia crebro deſultoria eſſe, volatica, ſemper in motu, celeriter faſtidire præſentia, quæ leuitas, & inconſtantia non in diſciplinis modo profectum impedit, ſed Rempublicam interdum cõturbat. Itaque qui ingenioſi ſunt, ingenti cura ad virtutem inſtituantur. Quod ſi ad Rempublicam veniant, rectè conueniet in eos illud, quod de ſuo Themiſtocle dicebat prudens præceptor: *Tu fili, nihil mediocre eris, ſed vel magnum patriæ lumen, vel magna peſtis.* Itaque ingenium æquabile, conſtãs, bonum, quod labor proueha, exacuatq́; quam nimis celere, verſatile, acutum, promptum malo. Magnitudo ingenij, ſi abeſt virtus, magnos errores gignit.

Magna ingenia timenda, quia nihil mediocre tenent.

§. 10. Denique maxima ingenia ſolent etiam eſſe præcocia, at quæ talia ſunt, breuia ſunt, & euanida. Hermogenes annorũ octodecim, Rhetoricen conſcripſit, quæ ab omnibus cum admiratione legebatur, magnoq́; in honore fuit, prodigio præmaturæ eruditionis, & eloquentiæ, ſed anno ætatis viceſimo quarto, mente lapſus deridiculo fuit. Iocis etiam exagitatus, alij dicebant, rectè Homerum verba, λόγους πτερόεντας vocaſſe, quod ea velut alas Hermogenes abieciſſet. Alij ὁ ἐν παισὶ γέρων, ἐν γέρουσι παῖς. Hermogenes cum inter pueros puer ageret ſenex, cum inter ſenes, puer erat. Seneca egregiè deſcribit præcoces illos fructus, de conſ. ad Marciam cap. 23. *Quid tu, Marcia, cum videres ſenilem in iuuene prudentiam, victorem omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, diuitias ſine auaritia, honores ſine ambitione, voluptates ſine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitem poſſe contingere? Quicquid ad ſummum peruenit, ad exitum prope erat. Eripit ſe, aufertq; ex oculis perfecta virtus: nec vltimum tempus expectant, quæ in primo maturuerũt. Ignis quo clarior fulſit, citius extinguitur: viuacior eſt, qui cum lenta, difficiliq; materia commiſſus, fumoq; demerſus, ex ſordido lucet: eadem enim detinet cauſa, quæ maligne alit: ſic ingenia quo illuſtriora, breuiora ſunt. Nam vbi incremento locus non eſt, vicinus occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoque parentes videre, puerum Romæ fuiſſe, ſtatura ingentis viri: ſed hic cito deceßit, & moriturum breui nemo non prudens dixit: non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita eſt indicium imminentis exitij maturitas, & appetit finis, vbi incrementa conſumpta ſunt.*

Præcox ſapientia liberorum falſò gaudio parentes tollit.

Quæ cito maturueſcũt, cito decadũt.

Quod de corpore fieri cernimus, id de ingenio quoque, quod à corporis conſtitutione, & temperatura dependet, dicendum eſſe, multorum detrimenta docuerunt.

Capvt VIII.

Certaminum Regulæ Studioſis præſcribendæ.

§. 1. Academiae per Europam optimis legibus, inſtitutiſque fundatæ, ac munitæ ſunt, omnibus etiam Gymnaſijs particularibus tanquam cuidam Reipublicæ parti ſua ſtatuta, & regulæ leguntur. Mihi ſane videtur Chriſtiani, ac ſtudioſi adoleſcentis officium cõplexa Societas ijs legibus, quas auditoribus ſuis præſcripſit. Sunt autem hoc ordine deſcriptæ.

Regvla Prima.

Qui diſcendi cauſa Societatis Ieſu Gymnaſium frequentant, intelligant, Deo iuuante, non minus curatum iri pro viribus, vt pietate, ceteriſque virtutibus, quam vt ingenuis artibus imbuantur.

Ὅσα ποιεῖτε, πάντα πράξατε ἐν Θεῷ. Deum colo, & omnia facies Deo ſeruante.

Duplex adeundi Gymnaſij finis, primus & optimus: Virtus pietaſq;, ſecundarius: eruditio. Merito ſane; Literæ ſine virtute callidum magis faciunt, quam bonum. Onerãt, non iuuant Rempublicam. Turpe Seneca iudicabat eſſe: Venire cum tabellis ad philoſophum, vt verba, non res excipiant. Idem eſſe debet docenti, & diſcenti finis, idem propoſitum; Prodeſſe vult doctor, proficere diſcipulus, infundere hic virtutem, ille recipere. Sic vero habent regulæ cõmunes præceptorum ſtudiorum inferiorum. 1. *Adoleſcentes, qui in Societatis diſciplinam traditi ſunt, ſic Magiſter inſtituat, vt vna cum litteris, mores, etiam Chriſtianis dignos impr mis hauriant.*

Sapientia fundamentum pietas.

Rationes quibus id conſequantur præſcribunt regulæ ſequentes:

1. *Feratur autem eius peculiaris intentio, tam in lectionibus, cum ſe occaſio obtulerit, quam extra eas, ad teneras adoleſcentium mentes obſequio, & amori Dei, ac virtutum, quibus ei placere oportet, præparandas: ſed præcipue ea, quæ ſequuntur, obſeruet.*

2. *Orationem breuem ante ſcholæ initium dicat aliquis, ad id inſtitutam: quam Præceptor, & Diſcipuli omnes aperto capite, & flexu genibus attente audiant: ante lectionis vero initium, ipſe præceptor ſigno crucis ſe muniat aperto capite, & incipiat.*

Innuamini in cruce gloriam nobis, qui, alioquin. Dei virtus eſt.

3. *Miſſæ & concioni curet vt interſint omnes, miſſæ quidem quotidie, concioni vero diebus feſtis: ad quam præterea bis ſaltem ſingulis hebdomadis eos in quadrageſima mittat, aut etiam pro regionis conſuetudine ducat.*

4. *Doctrina Chriſtiana in claſſibus præſertim Grãmatica, vel in alijs ſi opus ſit, feria ſexta, aut ſabbatho ediſcatur, ac memoriter recitetur, niſi forte alicubi, & à nouis diſcipulis etiam ſæpius recitanda videretur.*

In loco obſcurio mũdo efferentur.

5. *Piam cohortationem, vel doctrinæ explicationẽ feria item ſexta, aut ſabbatho habeat per ſemihoram: hortetur autem potiſſimum ad orandum Deum quotidie, præcipue vero ad coronam B. Virginis, aut officium quotidie recitandum, ad excutiendã conſcientiam veſperi, ad ſacramenta pœnitentiæ, & Euchariſtiæ frequenter, ac ritè obeunda; ad vitandas noxias conſuetudines, ad vitiorum deteſtationem, ad virtutes denique colendas Chriſtiano homine dignas.*

Pietas omnibus certi ordinis ceremonias nulli ſuadenda ſunt.

6. *Priuatis etiam colloquijs, eadem ad pietatem pertinentia inculcabit, ita tamen, vt nullum ad religionem noſtram videatur allicere. ſed ſi quid huiuſmodi cognouerit, ad confeſſarium reijciat.*

7. *Litanias Beatiſſimæ Virginis Sabbatho ſub veſperum in ſua claſſe recitari iubeat, vel, ſi mos ſit, in templum ad eaſdem cum ceteris audiendas ducat: pietatem verò in eandem Virginem, & Angelum etiam cuſtodem diſcipulis diligenter ſuadeat.*

8. *Lectionem ſpiritualem præſertim de Sanctorum vitis vehementer commendet: contra vero non ſolum ipſe ab impuris ſcriptoribus, & omnino in quibus ſit aliquid, quod bonis moribus nocere queat, inuentutis prælegendis abſtineat; ſed ab iiſdem etiam extra ſcholam legendis diſcipulos, quam maxime poteſt, deterreat.*

9. *Confeſſiones ſingulis menſibus, vt à nemine omittantur efficiat: iubebit autem eos tradere ſuum in ſchedula deſcriptum nomen, cognomen, & claſſem Confeſſarijs, vt ſchedulas poſtea recognoſcens, quinam defuerint, intelligat.*

10. *Oret Deum ſæpè pro ſuis diſcipulis, eoſque religioſa vita ſua exemplis ædificet.*

Nec mirari quempiam oportet, tantæ nobis curæ eſſe pietatem, & virtutem, cum id omnibus propoſitum eſſe debeat, vt viuere potius, quam diſputare norint. Turpe eſt quoſdã multos annos in ſacrario virtutum conſediſſe, & ne colorem quidem duxiſſe. Reprehendit id olim Seneca Epiſt. 108. *Quid ni nouerim? pertinaciſſimos quidem, & aſſiduos: quos ego non diſcipulos philoſophorum, ſed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt diſcant: ſicut in theatrum voluptatis cauſa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philoſophi ſchola, diuerſorium otij ſit. Non id agunt, vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legẽ vitæ accipiant, ad quam mores ſuos exigant, ſed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, ſed verba: quæ tam ſine profectu alieno dicant, quam ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam ſolent Phrygij tibicinis ſono ſemiuiri, & ex imperio furentes. Rapit illos, inſtigatq; rerum pulchritudo, non verborum inanium ſonitus. Si quid acriter contra mortem dictum eſt, ſi quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus, quæ audias facere. Afficiuntur illi: & ſiunt quales iubentur, ſi illa animo forma permaneat, ſi non impetũ inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, ſemenq; virtutum: omnes ad omnia iſta nati ſumus: cum irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur.*

Auditores habent Gymnaſia multos, at paucos diſcipulos.

Quod omnino compendio Londini Chriſtus expreſſit id ſuis verbis Seneca.

Si igitur gentilibus philoſophis curæ fuit, vt virtutibus, aut ſanè virtutum colore adoleſcentes imbuerent, multo id magis ad Chriſtianos profeſſores pertinebit, hos enim religionis ſanctitas, officij obligatio, parentibus debita fidelitas impellere debet, vt primam viuendi rationem eſſe ducant.

Regvla II.

§. 2. *Eam quiſque claſſem frequentabit, quæ illi poſt examen à Præfecto fuerit aſſignata.*

Iure optimo, ac merito, qui enim ſe præceptori cõmittit, vt ab eo ſcientiarum pulcherrimarũ decora, laurumq; capiat, non poteſt illi præſcribere qua methodo docendum ſit. Ignarus viæ ductor non debet eſſe illius, qui omnia indicta, omnes mercuriales aceruos cognitos habet. Magnus error aliquando auditorum, ſæpius parentũ; Velle magiſtro, aliquando, & Academijs præſcribere. Qui ordinem tradendarum diſciplinarum magiſtro præſcribit, quamuis indoctiorem ſe ſta-

Nihil ſtultius quam ordinem diſcendi magiſtro præſcribi à diſcipulo.

… ione … endi, ſ pientiorem tamen doc… profitetur. Tumor … animi diſc… linis plurim… m obſtat. Dum quiſque altiorẽ gradum ſcholarum ante annos, ſcientiamq; conſcendere nititur, fundamenta non diſcit, ideoq; nec ſuperiora intelligit. Hunc, inquiunt, præcept… m non intelligo, has tricas non capio. De ſe quiſque … ex incorrupte iudicat, maximè de ingenio, cuius amandi, publicandique immane cacoe… es omnibus eſt inſitum.

Geometricis ἀναλύσεσι, & commentationibus ſe Alexander aliquando dediderat, cumq; vt fit in rebus abſtruſiſſimis, ſummæ difficultates, attentionem, ſubtilitatemq; ſummam requirerẽt: Regio faſtu docẽti imperabat, clarius vt illa diceret: cui ille verè ac rectè: *Omnia illa, omnibus aquè difficilia eſſe,* nec enim fortuna ingenium præſtat, ſed faſtu ſæpius obuelat. Præceptorem igitur habeat, qui neceſſaria doceat, qui fundamenta ponat, quæ ſi fatiſcant, ruinam ſtruit, qui altius ex… …it ædificium doctrinæ. Optime proficiunt, qui primi laboris opera, tardius conſpiciunt. Qui affat… m in diotam anguſti colli, vinum infundit, præcipuam partem perdit. Modum ingenij iuuant, quæ accommodata ſunt, moderato labore acuuntur, maiore ſub faſce cadunt. Plurimis properatio obſuit, dum mutatione ſcholarum, profectum æſtimant: quaſi non eundem in locum indoctus penetrare poſſit.

Adi… … regibus … ſilis eſt.

REGVLA III.

§. 3. Singulis ſaltem menſibus, omnes peccata confiteantur, ac Miſſæ ſacrificio quotidie conſtituta hora, concioni verò diebus feſtis, decenter interſint:

Tria lex illa continet; Sacræ exomologeſeos menſtruæ, ſacræ miſſæ quotidianæ, ſacræ concionis p… feſtos dies præceptum. Ita conſtit. p. 4. c. 16. *Diligenter curetur, vt qui litteras diſcendi gratia ad Vniuerſitates Societatis ſe conferunt, ſimul cum illis bonos, ac Chriſtiano dignos mores addiſcant: ad quod multum iuuerit, ſi omnes ſinguli ſaltem menſibus ſemel ad confeſſionis ſacramentum accedent; ſi … am quotidie, concionem ſingulis diebus feſtis (cum ea …) audient. Ex præceptoribus autem quiſque hoc à … diſcipulis præſtari curabit.*

Adiungit conſtitutionum declaratio, ſi quis illa non præſtiterit, atque etiam diſſolutus, & al… s offendiculo ſit, expellendum è ſcholis.

Non ignoro hæc ab hæreticis rideri, diris deuoueri, à politicis contemni, à leuibus negligenter obiri: At Societas habere a in re multos, & præclaros auctores. Primo confeſſio à primæua Eccleſ… in vſu fuit. Clem. Ep. 1. ad Iaco. Dionyſ. ad Demophilum. Orig. in Pſal. 32. Euſ. l. 5. c. 27. & l. … 27. Cypr. l. de lapſis. *Videt Deus corda & pectora ſingulorum, & iudicaturus eſt, non tantum de factis, ſed & de verbis, & de cogitationibus noſtris, omnium mentes, voluntateſq; concepta in ipſis adhuc clauſi pectoris latebris intuetur. Denique quando & fide maiores, & timore meliores ſunt, qui quamuis nullo … ſi ſcelere aut libelli facinore conſtricti, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipſum apud ſacerdotes Dei dolenter & ſimpliciter confitentes, exomologeſim conſcientiæ faciunt, animi ſui pondus exponunt, ſalutarem medelam paruis licet, & modicis vulneribus exquirunt, ſcientes ſcriptum eſſe, Deus non deridetur.*

Primæua … … … hoc ſanxit.

Cogitationes … … … Chriſtiani confitebantur.

§. 4. Verum rel… ionis controuerſias nunc attingere inſtitutum meum non eſt: nec vero neceſſarium eſt. Ipſi enim confeſſionis Catholicæ irriſores … oc anno quo opinionis ſuæ Iubilęum imag… tur, in programmate die tricelimo Octobris affixo, confeſſionem præſcribunt.

Eſt ergo ad remiſſionem peccatorum neceſſaria confeſſio, vt verè Auguſt. l. 50. hom. 49. *Nemo ſibi dicat, occultè ago, apud Deum ago, nouit Deus qui mihi ignoſcit, quia in corde ago. Ergo ſine cauſa dictum eſt: Quæ ſolueritis in terra, ſoluta erunt in cœlo? Ergo ſine cauſa ſunt claues datæ Eccleſiæ Dei? Fruſtramus Euangelium Dei? Fruſtramus verba Chriſti?*

Confeſſionis … ſtrant verba Conſilij.

§. 5. Cum autem menſtruam confeſſionem requirimus, idcircò facimus, vt maiore puritate Deo ſeruiant, delicta fugiant, contra tentationes Diaboli, mundique inſultus inſtruantur. Magnũ frenum eſt peccaturo, aliena præſentia, magnum etiam ſi nouit peccati fore quandoque accuſatorem, & teſtem. Conſtat ſanè illo remedio, pluriimosq; peccatis retrahi, dum ſciunt, nullum eſſe vllius criminis ſecretum. Nec praue igitur videri debet nec malis, nec bonis. Non malis, quia nihil illis vtilius, quam continuo contumacia exire, liberari morbo, Deum ſentire placatum, Diaboli dominatum excutere.

Confeſſionis cura, frenũ eſt peccati.

Non bonis, hoc eſt, pauca, vel leuia peccantibus, (nemo enim non peccat) facilè eſt enim à leuibus, & quotidianis abſolui. D. Chryſoſtomus, Hieronymus, alij ſuadent, vt cum quiſpiam peccatum commiſerit, primo quoq; tempore, ſe ſacerdotum curationi ſubmittat, ſi enim te ſerpens virulenta lingua percuſſerit, non annos, non menſes, ne dies, ne horas quidem exſpectas, ſed veneno nondum ad vitalia diffuſo remedia exquiris, vulnus autem, tartareo dente anguis antiqui, animæ intimis fixum penetralibus, æternæ mortis periculo deſæuiens negliges?

Qui differt pœnitentiã, … Dei contemnit.

§. 6. Alterum eſt, vt miſſæ ſacrificio quotidie interſint. Mallem bonis literis tempus illud impendi, obijcit Politicus. Imò tempus ſummo bono impenditur, à quo & literæ, & animus literarum capax. Quantum eſt, quod de viginti quatuor horis, dimidia numinis cultui conſecratur? Si bonorum decimas Deo reddere iuſtum, cur tibi nimium videtur, temporis quadrageſimas octauas dedicare illi, in quo viuimus, & ſumus, qui nobis ſpacia temporum extendit, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper iuſtos & iniuſtos: Potentiſſimum autem orationis genus eſt, cum Deo præſente, oblationis tempore, vota funduntur. Aeſtimauit hoc ſuis numeris Sanctus Chryſoſtomus hom. 24. in 1. Corinth. *Accedamus ergo ad eum cum feruore, & ardente charitate, ne ſubeamus ſupplicium. Nam quo fuerimus maioribus affecti beneficijs, eo magis puniemur, quando viſi fuerimus indigni beneficio: Hoc corpus, etiam iacens in præſepi, reueriti ſunt Magi: & viri impij, barbari patria, & domo relicta, & longam viam confecerunt, & cum veniſſent, cum multo metu & timore adorarunt. Imitemur ergo vel barbaros, nos cœlorum ciues. Nam illi quidem, cum & in præſepi vidiſſent, & in tugurio, neq; tale quicquam vidiſſent, quale tu nunc, cum magna acceſſerunt reuerentia. Tu autem non in præſepi vides, ſed in altari, non fœminam eum tenentem, ſed ſacerdotem aſtantem, & ſpiritum cum magna copia, ea quæ ſunt propoſita ſuperuolantem. Non ſolummodo hoc ipſum corpus vides ſicut illi, ſed noſti eius & virtutem, & diſpenſationem, & nihil ignoras ex ijs quæ per ipſum effecta ſunt, vt qui in omnibus myſterijs ſis exacte, & accurate initiatus. Nos ergo ipſos excitemus, & formidemus, & longe maiorem, quam illi barbari, oſtendamus reuerentiam,*

Studioſis … cauet, quod … impenditur.

Veneratio … ſacramentum.

ne ſi temere & inconſiderate acceſſerimus, in noſtrum caput ignem congeramus.

Et lib. 6. de ſacerdotio. *Per id tempus, & Angeli ſacerdoti aſſident & cæleſtium poteſtatum vniuerſus ordo [illegible] clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus eſt: id quod credere abunde licet, vel ex tanto illo ſacrificio, quod tunc peragitur. Ego vero, & commemorantem quendam audiui, cum diceret ſenem quendam, virum admirabilem, ac cui reuelationum myſteria multa diuinitus fuiſſent detecta, ſibi narraſſe, ſe tali olim viſione dignum habitum a Deo fuiſſe; ac per illud quidem tempus derepente Angelorum multitudinem conſpexiſſe (quatenus aſpectus humanus ferre poterat) fulgentibus veſtibus indutorum, altare ipſum circumdantium: denique ſic capite inclinatorum, vt ſi quis milites præſente Rege ſtantes videat.*

Maior eſt publicarum precũ gratia.

Quid igitur mirum, ſi ad Chriſtum, qui quotidie incruento ſacrificio offertur, & ſumitur, nos quotidie diſcipulos ducimus, eos illi ſiſtimus, cum illis, & pro illis oramus. Olim multi omni die Euchariſtia animas reficiebant, etiam domi ſecreto: Nos ſaltem hactenus maiores imitemur, vt publicæ Liturgiæ preces iungamus.

§. 7. Tertium eſt vt ſacræ concioni diebus feſtis interſint. Accendit enim animos, & pectora ignis ille diuinus, oleum eſt caritatis ſenſim refrigeſcentis. Amb. ſer. 18. in illa verba: *Ignitum eloquium tuum,. Accende hunc primũ ignem in mentibus tuis, vt Chriſti tibi lumẽ effulgeat. Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur. Vrit enim ſermo diuinus, vt corrigat conſcientiã peccatoris, non exurit vt perdat. Hic ignis hebetare, hic ignis extinguere materialiũ ſæua flãmarum conſueuit incendia. Denique Hebræi hoc igne ſucceuſi, fornacis ardentis vaporem nec timere, nec ſentire potuerunt. Merito ergo bonus ſeruus, dilexit ignitũ Domini eloquiũ, quo induitur charitas, qua excluditur timorẽ. Pulchrè autẽ addidit, nimis; quia omnis quidẽ doctor inflammat audientis affectũ, ſed ſupra omnes eſt ſermo Dei, diuiſiones artuum, & ſimul penetrans medullarum. Tripliciter ergo deſcribe tibi ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes.*

Magna vis diuinorum eloquiorum, cum interna ſpiritus ſancti conexiunctur.

Concilium Tridentinum non ſtudioſos modo, ſed omnes omnino fideles, ad ſacras conciones inuitat. *Quia vero Chriſtianæ Reipublicæ non minus neceſſaria eſt prædicatio Euangelij, quam lectio, & hoc eſt præcipuum Epiſcoporum munus; ſtatuit & decreuit eadem ſancta Synodus, omnes Epiſcopos, Archiepiſcopos, Primates, & omnes alios Eccleſiarum Prælatos teneri per ſe ipſos, ſi legitime impediti non fuerint, ad prædicandum ſanctum Ieſu Chriſti Euangelium. Si verò contigerit Epiſcopos, & alios prædictos, legitimo detineri impedimento, iuxta formam generalis Concilij viros idoneos aſſumere teneantur, ad huiuſmodi prædicationis officium ſalubriter exequendum.*

Regvla IV.

§. 8. Explicationi Catechiſmi ſingulis hebdomadis omnes interſint, eiuſque compendium ediſcant, vt à magiſtris fuerit conſtitutum.

C[illegible] omnes [illegible] conſtituendi.

Ita quoque regula quarta præceptorum præſcribit. Id frequenter animo reuoluet ſuo, tam præceptor quam auditor, maiore cura erudiendos eſſe [illegible] Chriſtiana eos, qui iam olim chara[illegible] omini teſſeram imperatoris ſui [illegible] quam [illegible] qui ex Iudæis, aut gentibus ad [illegible] aſpirant; Tirones enim qui [illegible] qui ſe in legionem Eccleſiæ [illegible] quotidianam pugnam inſtruendi, & [illegible] enim leges Imperatoris, ſine [illegible] orum periculo committunt. Qui iam fratres ſunt, animum fraternum docentis requirunt. Scripſit Auguſtinus librum de Catechizandis rudibus, in quo [illegible] rationem catechizandi edocet, & contra [illegible] um, eadem ſemper repetentium, armat catechiſtas.

[illegible]

Quicunq; magiſter in ſacra fide paruulos inſtruit, ſummo opere tædium euitabit, quo fit, vt nec eloquenter, hoc eſt accommodate ad paruulorum captum dicat, & languide ſerpat oratio, quæ in audientibus oſcitantiam, non alacritatem pariat. Inſigne documentum eſt Auguſt. libr. de catechizandis rudibus ca. 12. *Iam verò ſi vſitata, & paruulis cõgruentia ſæpè repetere faſtidimus, congruamus eis per fraternum, paternum, maternumq; amorẽ, & copulatis cordi eorum etiã nobis noua videbuntur. Tantũ enim valet animi cõpatientis affectus, vt cũ illi afficiuntur nobis loquentibus, & nos illis diſcentibus, habitemus in inuicẽ; atq; ita & illi quæ audiunt, quaſi loquãtur in nobis, & nos cũ illis diſcamus quodammodo, quæ docemus. Nõne accidere hoc ſolet, cum loca quæ iam ampla, & pulchra, vel vrbium, vel agrorũ, quæ iam nos ſæpè videndo ſine aliqua voluptate præteribamus, oſtendimus eis qui antea nunquam viderant, vt noſtra delectatio, in eorum nouitatis delectatione renouetur? Et tanto magis, quanto ſunt amiciores: quia per amoris vinculum, in quantũ in illis ſumus, in tantum & nobis noua fiunt, quæ vetera fuerunt. Sed ſi in rebus contemplandis aliquantum profecimus, iam nolumus eos quos diligimus lætari & ſtupere, cum intuentur opera manuum hominum: ſed volumus eos in ipſam arcem, conſiliumve inſtitutoris attollere, atq; inde exurgere in admirationem, laudemq; omnicreantis Dei, vbi amoris fructuoſiſſimus finis eſt: quanto ergo magis delectari nos oportet, cum ipſum Dominum iam diſcere homines accedunt, propter quem diſcenda ſunt, quæcunque diſcenda ſunt, & in eorum nouitate innouari. vt ſi frigidior eſt ſolito noſtra prædicatio, inſolita eorum auditione ferueſcat.*

Alacritas Catechizantis neceſſaria.

Caritas [illegible]

§. 9. Video nonnullos adoleſcentum in oratoria facultate ſedulos, in pangendis verſibus laborioſos, in græca lingua addiſcenda etiam moleſtiarum victores, in ſpinetis Dialecticæ, profundis Phyſicæ, arcanis Metaphyſicæ, Mathematiciſque ſcientijs diligentes, in ſacra doctrina [illegible] fatigari, vel enim omnino non veniendi cauſas prætexunt, vel cum venerint, aliorſum animos vertunt, & circumſpiciendo, oſcitando; abire ſe velle, vel inuiti oſtendunt. Illi ſe vel oſtendunt magnis vitijs implicitos, vel ita peritis ſcientiarum honoribus inhiare, vt in C[illegible]ana profeſſione, animos Ethnicos gerunt. Quid enim Deo tuo reſpondebis? Tuſcos [illegible] Tullium, aut Demoſthenem voluis, poetarum fabulas cum ſuauitate carminis, & creberrime cum veneno carnoſo cupide ebibis, Ariſtoteli, & Euclidi impalleſcis, habiturus hoc, vt quo plura didiceris, de pluribus dubites. Et eloquia Domini, eloquia caſta, dulcia ſuper mel, pretioſiora lapide pretioſo contemnis? Graui morbo laborat, cui cibus optimus nauſeam parat. Contingere illis ſolet, quod pere[illegible] in hoc incumbunt, vt variorum [illegible] num, flumina, & oppida deſcribant, patrimonij ſui fines, & agrorum limites ignorent. Hinc [illegible] conſcientiam ſuam regere, nec rationem [illegible] dei reddere, nec Iudæo, vel hæretico, nec Idiotæ quidem reſpondere poſſunt. Quod eam ob cauſam grauius eſt, quod auctoritatem habẽt oratorum

Qui Tullia[illegible] Cicero [illegible] non eſt.

Nulli certius e perennem [illegible]

oratorum, p[illegible], t[illegible] magiſtrorum, n Co[illegible]ana [illegible]e ignorantiam puerorum. H[illegible] [illegible]anti [c]ontemptus magnas dant pœnas, in[te]rdum r[el]ig[i]onis naufragio, inſcitiam ſuam [m]undo oſtentantes.

Hoc itaque conſilium omnibus Gymnaſijs, [at]que Academijs ſalutare eſſe arbitror: Nullum vt ad ſuperiorem ſcholam admittant, qui ea quę in re[lig]ione tradit inferior claſsis, diſcere neglex[erit]. Sit examen non modo ſæcularis eruditionis, quæ inflat, ſed etiam ſacræ, quæ ædificat. Nemo honoribus Academicis, titulíſque inſigniatur, niſi ſe quantum oportet, etiam in Chriſtiana doctrina exercuerit; Turpe eſt enim Chriſtiano, ſi eum potius Platonis, aut Ariſtotelis, quam Chriſti diſcipulum Academia producat. Quorſum enim ſcientijs turgidos, & opinionibus inſtabiles, in rempublicam adducere attinet, Chriſtianæ veritatis ignaros?

REGVLA V.

§. 10. Nemo ex noſtris diſcipulis Gymnaſium cum armis, gladiolis, cultris, aut alijs eiuſmodi, quæ pro locis, aut temporibus interdicta fuerint, ingrediatur.

Nemo miretur arma remoueri à Gymnaſijs, quia nec militem, nec pugilem inſtruimus. Et ſine cauſa arma eo feruntur, vbi pugnare non licet. Pompeius philoſopho falces cum ſecuribus ſubmiſit, & iam re, atque adeo nomine Magnus erat, quo minus ferendum eſt, adoleſcentulos, [gla]diolos, aut ſicas in ſapientiæ ſacrario oſtentare, quod tamen rarum eſt, & non eorum, qui [[illegible]]icæ rei ſtudent, ſed quos inanis iactantia ſer[illegible]r. Vidi qui hanc legem ſuæ dignitati [illegible] exiſtimauerit, & per aream gladiatus [illegible]bat. Tum me diſcinges? arma auelli non mag[is q]uam membra mihi nobilitas patitur. Erras ô adoleſcens; arma generoſe ponuntur, cum l[eg]i ponuntur. Animoſitas eſt ſuperba, inter tot inermes armatum te eſſe. Vide leges veteres, pri[[illegible]]s a[d]empta arma erant, fora, compita, vici, [ſu]burbana ab inermi nobilitate terebantur, in hoſtem arma ſumebant. Iuſtinianus num 17. cap. 17. *Hæc enim conſeruata apud te facient præſentem tibi cingulum diuturniorem, & glorioſiorem, ſi quidem ſuper alia, neque armis vti aliquem non militantem permittes* Armorum autem appellatio, *non vtique tantum ſcuta, & gladios, & galeas ſignificat, ſed & fuſtes, & lapides*

Sed contra priſcum morem, qui hodieque multi[s] in locis perdurat, nobis magnus auctor, ipſe l[egi]ſlator exponat, idque de tota republica, quę nunc tamen haudquaquam ſequimur, oſtendam non poſſe queri adoleſcentes humaniorum literarum, P[hilo]ſophiæ, aut Theologiæ, nec iuris [[illegible]] & medicinæ auditores, ſi ad inermes [[illegible]]ctiores, ad prudentiæ aram ſine armis, furo[ris] & cædium inſtrumentis accedant. Nouella [[illegible]] ſic habet: *Magnum Deum, & ſaluatorem [noſ]trum [Ieſ]um Chriſtum, & eius auxilium ſemper [illegible] ſtudemus omnes ſubiectos noſtros. quorum [illegible] credidit nobis Deus, illæſos, & ſine calumnia [[illegible]]re & ſubire bella, quæ per ſuam conſiderat[ionem] [illegible] ſpientes aduerſus alterutros operantur dolorem, duplex ex hoc contra ſe ſupplicium inferentes tam quod ſibimet inferunt, quam quod ex legibus veſaniam eorum punientibus patiuntur.*

CAP. I.

Vol[um]te[s] [illegible] huiuſmodi mortibus homines liberare [illegible] ximus armifactoræ opus nullum priuatum [illegible] [il]los autem illos arma facere, qui in publicis deputati ſunt armificatorijs, aut qui dicuntur fabricenſes, eos autem qui operantur arma nulli vendere priuato. Sed neque qui in numero conſtituti ſunt armifactores, quos etiam deputatos appellant, qui de fiſco annonas accipiunt, permittimus operata [illegible] cui vendere arma: ſed ſolum diligentiam ha[bere] [illegible]morum militum in numero conſtitutorum in [illegible] militant. Si verò nouum aliquid fecerint, h[oc] [illegible] eu, & in ſacro noſtro inferri armamento, adijciendum ibi repoſitis publicis armis.

CAP. II.

Hoc autem obſeruare volumus, & eos qui in o[r]dinibus baliſtariorum ſunt, quos per diuerſas ſtatuimus ciuitates, ordinantes eos, [illegible] arma facere [illegible] vt & ipſi ſola publica arma in armentis pub[lic]is vni[uſ]cuiuſque ciuitatis recondita corrigant, atque [re]nouent. Si qui vero vnum aliquid armorum inſtruxerint, hoc ſimiliter & ipſis inter publica arma præſtent, & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoque cuſtodiant, qui in baliſtarijs deputati ſunt, periculo patrum ciuitatum, ſub quibus & ipſos baliſtarios ſtatuimus, & publicorum armamentorum diligentiam, atque cuſtodiam conſtituimus: quatenus ſi qui viſi fuerint, aut deputati, aut fabricenſis vendentes arma, prouideant per loca iudices eos ſupplicijs ſubdere, inſuper etiam arma ab ijs qui ea comparant ſine pretio auferre, & publico vindicare.

CAP. III.

Hanc igitur gubernante nos Deo cogitationem, per præſentem ſanximus legem, in nulla ciuitate, aut prouincia noſtra Reipublicæ, habere licentiam pri[ua]tos aut alium quempiam arma facere, aut vendere, aut qualibet mercari modo: ſed ſolos eos, qui [in] fabricenſes referuntur, hæc inſtruere, & deferre ad ſacrum noſtrum armamentum: & hoc [t]ua [celſi]tudine, & qui poſt te ſuſceperint cingulum, cuſtodiant ſancimus deputantibus nobis aliquos chartulariorum, qui ſub tua celſitudine in ſcrinio ſunt conſtituti fabr[icen]ſium, periculo, quinque inter eos priorum bonam opinionem habentes, & opportunos, qui in hac feliciſsima ciuitate, & in alijs ciuitatibus noſtræ Reipublicæ arma faciunt, requirentes, prohibeant priuatos, aut etiam alios quoſdam extra eos qui deputati ſunt, inter fabricenſes, armifacturæ agere cauſam: & in quibuſcunque comperierint locis, aliquos priuatos hoc audentes, hæc auferre, & fiſci applicare armamento. Si autem inter operarios priuatos artifices opportunos inuenire potuerint: hos, ſi voluerint, in militiam ſtatuere, & in deſcriptione nomina eorum facere, & deſtinare nobis deſcriptionem artificum: vt per ſacrum noſtrum reſcriptum in illis ſtatuantur locis, in quibus ſunt publicæ fabricæ, quatenus ipſi operantes arma, & de fiſco annonas accipiant, hoc enim facto, & ſubtiliter obſeruato à prædictis perſonis, licentia penitus nulli dabitur, neque ciuitates inhabitantibus priuatis, neque villas incolentibus ruſticis, armis vti aduerſus alterutros, necéſque præſumere, & ex hoc plurimos homines occidi, publicas verò perire functiones; dum terræ cultores vitam amittere metuentes, fugâ propter timorem vtuntur. Oportet ergò eos, qui diriguntur à tua celſitudine ex memorato, fabricenſium ſcrinio ad prohibendos priuatos armorum factores, confeſsionem accipere etiam per loca iudicum, & ſubiectorum eis officiorum, & ciuitatum defenſores, & patres, quia nihil valebunt de cetero horum quæ à nobis prohibita ſunt, aliquid agere: ſed quæ per præſentem ſancita ſunt legem, cuſtodire, pœnam & in pe[illegible] & in ipſum formidantes capit[is]. [illegible] enim magna quidem Alexandria iudicem negligentem, quæ a nobis ſancita ſunt, [illegible] aur[i] [illegible] atque excludere pœnam & cingulo addere: & [illegible] officium ſimiliter [illegible] [illegible]bra-

Nulli priuato arma vendere licitum eſt.

Vrbium ſenatoribus armorum cura demandatur.

Præſides & iudices armorum priuatorum [illegible] [illegible]

brarum viginti dare pœnam, & capitale ſubire ſupplicium: aliarum vero prouinciarum iudices damnum quidem decem librarum auri ſuſtinere, ſimiliter autem & ipſos caſus ſinguli ſubiacere, & eorum officia. Defenſores autem, & patres ciuitatum, trium librarum auri multari pœna, & in capite ſuſtinere periculum, ſi quod tale factum comperientes non prohiberint, aut hoc [illegible]e valentibus non nuncient, ſed latere permiſerint.

Cap. IV

Omnes armorum prohibentur.

[illegible] autem palam fiant quæ à nobis prohibita ſunt, à [illegible] natu, & alijs quibuſdam, circa eos, qui in ſacris noſtris fabricenſibus referuntur, fieri aut priuatis vendi arma, & hoc per præſentem legem ſignificare curauimus. Prohibemus enim priuatos operari & emere arcus, & ſagittas, & ſpathas, & enſes quæ vocare conſueuerunt ſemiſpathia, & quæ vocantur Zabæ, ſiue lorica, & contos, & quolibet modo vel figura factas lanceas, & quæ apud Iſauros nominantur monocopia, & appellatos ſitinnos, ſeu miſſilia: inſuper & aſpidas, ſiue ſcuta, & galeas, ſeu caſsides, non enim iſta alij cuidam inſtruere ſinimus, præter eos, qui deputati ſunt in ſacris noſtris fabricenſibus, ſolos autem fieri & vendi à priuatis, & priuatis vendi permittimus cultellos minores, quibus nullus in prælio vtitur. Præſentem igitur legem generalem tua celſitudo in hac proponat regia ciuitate, nec non & per alias ciuitates noſtræ reipublicæ, vt omnes agnoſcentes quæ placuerunt nobis, hæc obſeruent.

Cap. V.

Denunciamus autem futuris præeſſe huiuſmodi cuſtodiæ chartularijs ex memorato fabricenſium ſcrinio, quia ex negligentia non ſolum pecuniarias ſuſtinebunt pœnas, ſed etiam in corpore ſupplicia patientur, & militia cadent, inſuper nec ipſum vlterius permitti à nobis ſcriniuum in huiuſmodi adeſſe ſolicitudine, ſed alijs committi fabricenſium curam.

Academiæ negligentes diſciplinâ, latrocinantur ſtudioſi, ac odincans.

Hæc veteres; Ego vero admiror in quibuſdam Academijs ſtudioſos armatos incedere, contendere, prouocare, depugnare, noctu etiam armatos diſcurrere, quod Nero & nequiſsimi fecere, obuios ſuperbe appellare, inuadere, ferire, quod vrbanorum eſt latronum, adeo vt licentia armorum infamia pericula, latrociniaque è ſyluis, luſtriſque in vrbes, & politiſsimorum hominum phrontiſteria exciuerit. Neque enim ignoramus vrbes eſſe, in quibus ipſius Iuſtitiæ, & ſacræ Themidos alumni, ſe mutuis vulneribus conficiant, & ciues, inquilinoſque nefariè oppugnent. Quales illos olim iuſtitiæ interpretes, aut legum præſides ſperabit reſpublica, qui velut ad latrocinia inſtituerentur, ita graſſantur. Quid igitur ſuades? Quid enim? Princeps Martijs hiſce pullis leges militares ponat, quandoquidem Academicam manſuetudinem ferocula iactantia auerſantur. Leges militiæ Germanicæ è caſtris ad Academias reducendæ ſunt. Spiræ anno 1570. de equitibus ita ſancitum eſt.

Iuſtitiæ alumni vrbanis graſſationibus inimici, olim Remp. turbabunt.

L. 66. *In expeditionibus porro, excubijs, vel in ipſo proceſſu ſub plenis vexillis, vel in ipſis vigiliarum ſtationibus, nemo alterum armata manu inuadito, aut ad monomachiam prouocato: hoc qui faxit, à præfectis qui præſentes adfuerint, vinctus tribuno equitum aut iudicio ſiſtitor.*

L. 67. *Nemo in alterum, ſiue in caſtris, ſiue extra caſtra ſclopum exoneratato; aut armis quenquam retrorſum, vel auerſo vultu ſtantem aggreditor; nec alterum ad equeſtre certamen prouocato; nec vllo modo vlli inſolenter vim inferto, ſub pœna determinanda ex iure equeſtri.*

L. 68. *Nemo ſeu interdiu, ſeu noctu, in tentoria, ſeu papiliones aliorum inſolenter irruito, nec vim inferto, ſub pœna grauiſsima, & declaratione iuris equitum.*

L. 73. *Nemo inimicitias diſcordiaſque inueteratas, tum in caſtris, tum in præſidijs, expeditione durante, renouato, neque ex propoſito vindicare conator: ſed omnes huiuſmodi negotia, vel ſupprimunto, vel per Tribunum equitum, eiuſque præfectos componi permittunto, vel via iuris ordinaria vtuntor: qui ſecus faxit, pœna legitima multator.*

L. 74. *Quiſquis duos, pluresue inter ſe diſsidentes, vel etiam arma in ſe mutuo ſtringentes, aut præſens conſpexerit, aut abſens ex aliorum relatione cognouerit, pacem inter partes diſsidentes componito: factioſi vero, re compoſita, pacem inter ſe ſtabilitam, durante expeditione, ſine vlla contradictione obſeruanto.*

De peditatu ſic loquuntur leges. L. 29.

Duellis temerarijs omnes, & ſinguli ſub pœna capitis ſuperſedento, familiari vero conuerſationi, paci, & animorum coniunctioni ſedulo ſtudento.

30. *Sclopis, haſtis, armiſque ſimilibus, in duellis, ſub militari ſacramento, non vtuntor: gladij vero, cuique pro vita ſua defenſione, qua caſim, qua punctim conceduntor.*

31. *Odium, rancoremque inueteratum alto pectore delitescentem, nemo in vlla bellica expeditione renouato, nec ſe vllo modo, excepta via iuris, qua verbo, qua opere vindicato, quicunque vero hanc conſtitutionem tranſgreſsi fuerint, aut ei contrauenerint, iudici ſiſtuntor, & examinata cauſa, honore vitaue plectuntor.*

32. *Nulli etiam factiones inter partes diuerſas excitanto: ſi vero inter quas contentiones inimicitiaque exorta fuerint, proximi quique fideliter, & ſine vllo perſonarum reſpectu, diribitores ſeſe ipſi prima, altera, tertiaque vice conſtituunto: cui compoſitioni ſi quis deinde non acquieuerit, et, is qui illum occiderit, pœnam debitam inflixerit: qui vero diribitorem, vel inermem inuaſerit, is iudicio ſiſtitor, & poſt ſufficientem rei diſquiſitionem, capite plectitor.*

33. *Qui vero adhuc alterum, vel gladio peteret, vel eundem in ipſum protectaret, ſeu ante, ſeu poſt diremptam contentionem, vita mulctator.*

34. *Vt grauia incommoda, periculaque præcaueantur, ſi inter duos, pluresue contentiones exorta, vel etiam ad arma peruentum fuerit, nulli ſeſe vnius potius, quam alterius partis fautores, ſed pugnæ diremptores exhibento: huius vero legis tranſgreſſores, pro arbitrio belli ducis puniuntor.*

Quo malorum peruentum eſt, vt ne caſtrenſi quidem modeſtia regi poſsint omnium artium, & virtutum ſtudioſi adoleſcentes? At erepta libertate diffluet iuuentus. Præſtat bene diſcedere, quam male manere. Sed nec tamen omnes fugabuntur, temerarij, thraſones, imperiti, quique ſtudioſorum priuilegijs ad nequitiam vtuntur, ſolum vertent. Plures aduenient, nam diſciplina trahit, diſſolutio fugat.

Turpe ſtudioſis, vbi iam armatum incedere, vbi militis eſt inermis.

Regula VI

Abſtineant omnino à iureiurando, à contumelijs, iniurijs, detractionibus, mendacijs, à ludis vetitis, à locis etiam noxijs, vel à Præfecto ſcholarum interdictis, denique à rebus omnibus, quæ morum honeſtati aduerſantur.

Hiſce de rebus aliud monere neceſſe non eſt, quam illa vitia præcipue ſtudioſis vitanda eſſe. Certe quo quiſque doctior eſt, eo opus eſt meliorem eſſe; verum his de vitijs ſatis dictum eſt libro tertio.

Regvla VII.

§. 11. Intelligant in iis, quæ ad mores & ſtudia bonarum artium ſpectant, cum præcepta ſiue admonitiones nihil profuerint, Magiſtros in ipſis puniendis, officio non defuturos: qui aut pœnam recuſarint, aut ſpem emendationis non oſtenderint, aut cæteris moleſti, ſiue exemplo ſuo perniciosi fuerint, ſciant; ſe ex noſtris ſcholis eſſe dimittendos.

Verum eſſe quod Plato cenſuit, iam ante docui; nempe delicijs omnes fieri deteriores. Verba Platonis ſunt ἡ μὲν τρυφὴ δύσκολα καὶ ἀκράχολα καὶ σφόδρα ἀπὸ σμικρῶν κινούμενα, τὰ τῶν νέων ἤθη ἀπεργάζεται· τὸ δὲ τούτων ἐναντίον ἥ τε σφοδρὰ καὶ ἀγρία δούλωσις, ταπεινοὺς, καὶ ἀνελευθέρους, καὶ μισανθρώπους ποιοῦσα, ἀνεπιτηδείους ξυνοίκους ἀποτελεῖ: id eſt, *delicias puerorum mores reddere difficiliores, moroſos, iracundos, & qui leuibus occaſionibus vehementer percellantur; contra vero nimiam, & feram ſeruitutem, eorundem mores reddere humiles, illiberales, ab humana ſocietatis commercio abhorrentes, ac proinde tales, qui ad omnem conſuetudinem, & familiaritatem plane ſint inepti.*

Deliciæ nobis omnes, nimia auſteritas manciposa facit.

§. 12. Verum nunc alia quæſtio vertitur: An pœnarum terrore, regi debeant adoleſcentes, quæ quia longior eſt, & ſingularem locum depoſcit, alij tempori reſeruo. Hoc ſolum moneo, iuſtum eſſe, ab Academijs eos exulare, qui nec emendationis ſpem præbent, & alijs ſcandalo ſunt. Gauiſus ſum hanc legem ſcholarum, etiam bellico Senatuſconſulto, à Germanis principibus eſſe approbatam. Nam de equitibus lege 45. ita ſancitur. *Dominicis item diebus, & quotieſcunque ad officia diuina, ſeu Conciones ſignum datur, tam domini, nobileſue, quam eorundem famuli ad audiendum verbum Dei, & ſacrum Miſſæ officium ſedulo incumbunto: quique interim in ſympoſiis, tabernis, alijſque ſcandalis, leuitatibuſque dicatis locis deprehenderetur, pœna mulctator, habita ratione delicti: ſi quidem famulus fuerit, vinculis carcereque conſtringitur: Sin dominus, nobilis ſiue, ab equitum magiſtro vel quouis alio Præfecto verbis acriter increpator: Si vero nullam emendationem oſtenderit, & prius apud Tribunum militum reus factus fuerit, ſecundum iura equitum tandem ei denunciabitur, futurum vt hac etiam de cauſa, ſi à publico ſcandalo, impiaque viuendi ratione omnino non deſiſteret, publica iuris denunciatione ad aliorum exemplum exauctoretur.*

Mendaces ſcenica tem requirunt adoleſcentes ſcholas.

Milites qui ſcandalo ſunt exauctorantur.

Iam olim impietas caſtra infamat:

Nulla fides, pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur.

Venales animæ, ibi fas, vbi maxima merces.

At comitia auguſtiſsimi conſeſſus in Germania, etiam nobilium impietatem pœna, & inhoneſta miſsione perſequuntur. Quod ſi caſtra offenſionibus, & malis exemplis purganda cenſent proceres, cum tamen in caſtris pauci ſint, qui malo exemplo non ſint. Quid faciendum eſt in tenerrima iuuentute, quorum innocentia, & imbecilla eſt, & incauta? Totam ego ciuitatem, in qua Academia conſtituenda eſt, templi inſtar eſſe optarem, ſed quia ab ea puritate receſſum eſt, habenda eſt ſumma cura eorum, qui ſub nomine ſtudioſorum vitia ſua, quibus ipſi pereunt, alijs affricant. Verum id non faciunt, quibus gratius, & lucroſius eſt multos potius auditores, quam diſcipulos numerare.

Si caſtra offenſis, ac non ſcholas quid ſtudioſorum.

Regvla VIII.

§. 13. Omnes, ſuis quique Magiſtris obtemperent; rationem vero ſtudendi ab illis præſcriptam, tum in ſcholis, tum domi quam diligentiſsimè ſeruent.

De obedientia cuius rationem Deo, Reipublicæ, parentibus reddere omnes oportet, dicam cum expoſuero, quo honore præceptorem diſcipuli proſequi teneantur. Methodus res tam eſt neceſſaria, quam ipſe labor ſtudendi. Magna pars optimorum ingeniorum, dum viam ignotam ingreſsi ſunt, à meta aberrarunt.

Methodus bona, magnum eſt laboris compendium.

Regvla IX.

§. 14. Serio animum ad ſtudia, & conſtanter adijciant, ſint in ſcholis mature frequentandis aſsidui, in audiendis, & recolendis prælectionibus, cæteriſque obeundis exercitationibus vigilantes. Quod ſi quid minus aſſequantur, aut ſi quid dubitent, magiſtrum conſulant.

Quod ſtudioſam iuuentutem maximo periculo ſtudiorum, & morum infeſtat, eſt ocij dulcedo. Magnum malum, quia nihil agendo, omnia euertit, nec fructu modo priuat deſides, ſed vires ipſas memoriæ, ingenij, iudicij, eneruat.

Ocia non modo mercedem, ſed mentem etiam perdunt.

Diligentes igitur, induſtrios, gnauos adoleſcentes requirunt, quibus Stimula ocium excutiat, quos Agenoria in ſcamma producat, quibus Strenua robur, perſeuerantiamque donet. Diſcutiat & ocij, & adoleſcentiæ vitia, docto, & pulchro labore florens ætas, quo vno præcipue delinimenta deſidiæ fugiet. Interrogatus quidam Theſſalus, quinam è popularibus ſuis nequiſsimi eſſent? Reſpondit eos, qui à bello feriati eſſent. Ego libere reſpondeo, ſi fallor, fallor certe in paucisſimis: Nulli me adoleſcenti fidere, niſi in quo induſtriam, diligentiam, laborem video. Quantumcunque compoſiti videantur ad probitatem vultus, licet verba, geſtuſque ſanctitatem præferant, omnium templorum limina terant, non credo religionem, virtutem, caſtitatem illis cordi eſſe, ſi ocio delectantur, non eſt deſidioſa, non eſt marcida pietas, non magis, quam ſuperba. Vita caret illa affectatio, quia officio ſuo deeſt, ideoque mox in tabem ſoluitur. Studioſus es? virtutem exerce; literas, ſcientias addiſce. Prima pars pietatis eſt, vocationi ſuę parere, parentum voluntati obſequi. Ipſum corpus ocio langueſcit, & frigidis morbis opprimitur, ſi Galeno credimus. Animus vero penitus obbruteſcit. Magna in laude pono Gymnoſophiſtarum exercitationes, & iuuentutis inſtitutionem, nobis etiam ad imitandum propoſitam: Vocatos enim adoleſcentes ad menſam, ante, quam fercula apponerentur; quidnam ad eam vſque horam egiſſent, interrogabant; Vt reſpondendi verecundia onerarent eos, qui ocioſe diem tranſegiſſent; laude excitarent alios, quorum aliquo in opere ſpectabilis fuiſſet induſtria.

Studioſus nemo bonus, niſi & diligens.

§. 15. Audiant diligentiam plus quam humanam, & qua poſſunt, ſequantur. De maiore Plinio ſic ſcribit Plinius minor: *Erat acre ingenium, incredibile ſtudium ſumma vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auſpicandi cauſa, ſed ſtudendi ſtatim à nocte multa: hyeme verò ab hora ſeptima, vel cum tardiſsimè, octaua, ſæpè ſexta. Erat ſane ſomni parciſsimus, nonnunquam etiam inter ipſa ſtudia inſtantis, & deſerentis. Ante lucem ibat ad Veſpaſianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum ſibi officium. Reuerſus domum, quod reliquum temporis, ſtudijs reddebat. Poſt cibum ſæpe, quem interdiu leuem, & facilem veterum more ſumebat æſtate, ſi quid otij, iacebat in ſole, liber legebatur, annotabat excerpebatque. Nihil enim vnquam legit quod non excerperet. Dicere etiam ſolebat, nullum eſſe librum tam malum, vt non aliqua ex parte pro-*

Diligentia plus quam humana exemplum.

Studio ſummum abſ. Plinius.

Ratio legendi Pliniana.

prodeſſet. Poſt Solem plerumque frigida lauabatur. Deinde guſtabat, dormiebatque minimum. Mox, quaſi alio die, ſtudebat in cænæ tempus. Super hanc liber legebatur, annotabatur, & quidem curſim. Memini quendam ex amicis, cum lector quædam pronunciaſſet perperam, reuocaſſe & repeti coegiſſe. Huic auunculum meum dixiſſe: Intellexeras nempe; cum ille annuiſſet: Cur ergo reuocabas? Decem amplius verſus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parſimonia temporis. Surgebat æſtate à cœna luce, hieme intra primam noctis, ſed tanquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores, vrbiſque fremitum. In ſeceſſu ſolum balnei tempus ſtudiis eximebatur. Cum dico balnei, de interioribus loquor. Nam dum diſtringitur, tergiturque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quaſi ſolutus ceteris curis, huic vni vacabat. Ad latus notarius cum libro, & pugillaribus, cuius manus, hieme manicis muniebantur, vt ne cæli quidem aſperitas vllum ſtudii tempus eriperet: Qua ex cauſa Romæ quoque ſella vehebatur. Repeto me correptum ab eo, cum ambularem: Poteras, inquit, has horas non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod ſtudijs non impartiretur. Hac intentione tot iſta volumina peregit, electorumque commentarios CLX. mihi reliquit, opiſthographos quidem, & minutiſſime ſcriptos; qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipſe, potuiſſe ſe, cum procuraret in Hiſpania, vendere hos commentarios Largio Licinio CCCC. millibus nummûm, & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum ſcripſerit, nec in officijs vllis, nec in amicitia principum fuiſſe? Rurſus cum audis quid ſtudijs laboris impenderit, nec ſcripſiſſe ſatis, nec legiſſe? Quid eſt enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc inſtantia non poſſit efficere? Itaque ſoleo ridere, cum me quidem ſtudioſum vocant, qui, ſi comparer illi, ſum deſidioſiſſimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia diſtringunt? Quis ex iſtis, qui tota vita literis aſſident, collatus illi non quaſi ſomno, & inertiæ deditus erubeſcat? Extendi epiſtolam, quamuis hoc ſolum, quod requirebas, ſcribere deſtinaſſem, quos ſcilicet libros reliquiſſet. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quam ipſos libros, futura, quæ te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad ſimile aliquid elaborandum, poſſunt æmulationis ſtimulis excitare.

Lectio ad menſam.

In balneo audit aut dictat.

In itinere ſtudet.

Lectica pro ſtudio vtitur.

Labor improbus omnia vincit.

Quis hoc tempore ſtudioſus eſt?

Neque minor Senecæ diligentia. Epiſt. 8. *Tu me, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientia eſſe contentum. Vbi illa præcepta veſtra, quæ imperant in actu mori? Quid? Ego tibi videor interim ſedere? In hoc me recondidi, & fores clauſi, vt prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudijs vindico: non vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadenteſque, in opere detineo.*

Seneca inſignis diligentia.

Aemulare adoleſcens, & tu, quicunque in mentem doces,

Hoc eſt ſerio ſtudijs animum applicare. Non hoc moneo, vt cum Demoſthene contra amniū cadentium fragorem declameris, vt lapillis ori impoſitis, caninam literam à lingua extorqueatis; non vt ritu Carneadeo, etiam in menſa ſpeculationum Enthuſiaſmus manus à cibo auocet, multo minus vt cum Democrito oculos eruatis, ne animi intentionem alio vertant. Monſtra ſunt illa Carneadea, & Democritea, viuam, vegetamque diligentiam requiro, quæ rebus humanis animos non ſubducat, ſed accommodet. Vtilis ſit Reipublicæ pariter opera, & ocium operoſum.

Monſtroſa diligentia philoſophorum.

§. 16. In ipſis lectionibus, ſummam cum modeſtia attentionem requiro. Refert Strabo lib. 15. Geographiæ, Apud Brachmanas Indorum philoſophos, non licuiſſe loqui, non ſternutare, non excreare, quod ſi cui incuria, vel natura huiuſcemodi quippiam extorſiſſet, pœna erat ad vnum diem auditorio excludi. Oſcitationem cenſura, quaſi vomitum perſtringebat, animi enim vagam ſecuritatem, præſentibus minime intentam, ſignificare putabant. Gellius quoque tradit lib. 5. cap. 20. In Academia Attica, ne riſum quidem permiſſum fuiſſe initio. Summa itaque cura audire conuenit, ne tot præſentibus hominibus, loqui parietibus præceptor videatur.

Attentio præcipua aux aproſ. ciendi.

Conſulendi quoque in rebus dubijs, & ſine inepto pudore, magiſtri; Multi enim non proficiunt, quia ignorationem profiteri non audent. Repetendæ igitur, ruminandæque lectiones, & ſi quid difficultatis occurrat, e magiſtro diſcenda ſolutio. Ita conſtitutiones noſtræ monent p. 4. cap 3. §. 3.

Et reg. comm. 11. *Poſt lectionem in ſchola, vel prope ſcholam maneat ſaltem per quadrantem, vt poſſint ad eum interrogandum auditores accedere: & lectionum rationem interdum exigat, curetque vt ea repetantur.*

Talem ſuis ſe diſcipulis Attalus exhibuit, quem Seneca gratus diſcipulus laudat Ep. 108. *Hæc nobis præcipere Attalum memini, cum ſcholam eius obſideremus, & primi veniremus, & vltimi exiremus: Ambulantem quoque, illum ad aliquas diſputationes euocaremus. Non tantum paratum diſcentibus, ſed obuium.*

Promptum ſe diſcipulis præceptor exhibeat

REGVLA X.

§. 17. *In ſcholis ne huc illac diuagentur; ſed in ſuis quiſque ſubſellijs locisque, modeſte ac ſilentio ſibi ac ſuis rebus intenti ſint, neque ſchola egrediantur, niſi facta à magiſtro exeundi poteſtate. Ne ſcamna, cathedram, ſellas, parietes, ianuas, feneſtras, neque aliud quidpiam pingendo, ſcribendo, ſcalpello, aliaue ratione deturpent, ſeu notent.*

Huic legi exponendæ non immoror, quia ex ſe, & themidos dictamine manifeſta eſt; Nec in illam niſi à pueris, aut puerilibus delinquitur.

REGVLA XI.

§. 18. *Prauas aut etiam ſuſpectas aliorum conſuetudines fugiant; cum ijs tantummodo verſentur, quorum exemplo & conſuetudine in literarum ſtudio virtutumque proficiant.*

Errorem in Republica puto, quod non datur actio prauæ amicitiæ, & conſuetudinis. Quantum enim eſſet præſidium, ſi dies illi dici poſſet, ſi prætor actionem daret in eum, qui cum improbo verſaretur? Magnum malum eſt, ſemperque erit, Reipublicæ, & ſcholarum, prauorum ſocietas: morbi enim, peſtis, & rabies contagione ſe vulgant, ſanitas in ſocium nō tansfunditur. Omnes ergo optimos quibuſcum conuerſentur, eligant, eos cum quibus conſpecti non erubeſcant: à quibus fructum, non ignominiam colligant. Aliquid ſemper mali propter vicinum malum, ab Academijs nunquam omnia mala abſunt, ſæpe adſunt plurima. Sunt in omni Academia ὁμωρόφιοι χελιδόνες, ſub eodem tecto hirundines, quæ garritu & immunditia moleſtæ ſunt. Optime monuit Pythagoras γαμψώνυχα μὴ τρέφειν; *ea quæ curuos ſunt vnguibus non alere.* Sed tamen contractis armis illa ſe quoque inſinuant, nec niſi poſtquam nocuerunt, manifeſta fiunt.

Actio pro conſuetudine inſtituenda.

Socius malus erit et ipſus

Reſpublica malos arcendos non poteſt, ideo ſinguli ſuos vitando.

Σκυμνὸν λέοντος πᾶσα μὲν τρέφει.

Catulum Leonis omnis quidem ciuitas alit, Sed leonis eſſe naturam ignorat, cum factus fuerit leo, damno ſuo intelliget. Omnis ſimilitudo ad conciliandum

elliandum amorem eſt efficax, ſed maxime ſtudiorum. Scitum eſt illud:

Similes cum ſimilibus.

Γέρων γέροντι γλῶτταν ἡδίστην ἔχει,
Παῖς παιδί, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή,
Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξία
Ἀληθῶς ἐπῳδός ἐστι τοῦ πεπραγμένου.

Seni ſenex linguam ſuauiſſimam habet, & puero puer, & mulieri mulier, æger ægro, & qui infelicitate conflictatur, illi qui eadem expertus eſt.

Cauendum etiam in ipſa virtutum ſchola; ſeuere, ſed vere dictum eſt: *Cum ſcorpionibus habitas.* Scorpiones ſunt quorum ſocietas peſtifera eſt; qui arcuata cauda celeriter percutiunt, & eodem telo, quo vulnus aperiunt, etiam venena infundunt, fiſtulatum enim gerunt aculeum; Improbi quoque ſodales arte ſe in familiaritatem inſinuant, & eadem arte perimunt. Scorpij ſemper cauda in ictu eſt, nulloque momento meditari ceſſat, ne deſit occaſioni. Ferit obliquo ictu, & inflexo. Hos quia internoſcere non licet omnes, lege eos iubentur fugere, quicunque cognouerunt. Quod ſi quiſpiam hominibus publice infamibus familiariter vtatur, merito honeſtiorum conſortio depellitur; nam tam impia ſocietate ſuam iam famam ipſe proſcripſit.

Improbi ſodales ad nocendum.

Fama vilis ... carus.

REGVLA XII.

§. 19. *A libris pernicioſis, & inutilibus legendis prorſus abſtineant.* Serio hoc agendum omnibus Academiarum rectoribus, vt malos libros excutiant. Certe reg. 8. profeſſorum noſtrorum id exigit. *Lectionem ſpiritualem præſertim de ſanctorum vitis vehementer commendet: contra vero non ſolum ipſe ab impuris ſcriptoribus, & omnino in quibus ſit aliquid, quod bonis moribus nocere queat, iuuentuti prælegendis abſtineat: ſed ab iiſdem etiam extra ſcholam legendis, diſcipulos quam maxime poteſt, deterreat.*

Pij libri commendati.

Eadem mente conſt. p. 4. cap. 5. & eius declaratio. *In libris Ethnicis litterarum humaniorum nihil quod honeſtati repugnet, prælegatur. Reliquis vt ſpolijs Ægypti ſocietas vti poterit. Chriſtianorum opera quamuis bona eſſent, ſi tamen malus fuerit autor, legenda non ſunt; ne ad autorem aliqui afficiantur. Et conuenit, ad particularia deſcendendo, qui libri ſint prælegendi tam in humanioribus, quam in alijs diſciplinis, qui vero prælegi non poſſint, conſtituere.*

Ethnica ... miſcenda.

Malus autor boni operis negligendus.

Et cap. 14. *Generatim illi prælegentur libri, qui in quauis facultate ſolidioris, ac ſecurioris doctrinæ habebuntur. Nec illi ſunt attingendi, quorum doctrina, vel auctores ſuſpecti ſint. Hi tamen particulatim in quauis vniuerſitate nominentur. In Theologia legetur vetus & nouum Teſtamentum, & doctrina ſcholaſtica D. Thom. & in ea, quam poſitiuam vocant, eligentur ij autores, qui ad ſcopum noſtrum magis conuenire videbuntur.*

Quod attinet ad libros humaniorum litterarum Latinos, vel Græcos, abſtinendum in vniuerſitatibus quoque, quemadmodum in Collegijs, quoad eius fieri poterit, ab eis iuuentuti prælegendis, in quibus ſit aliquid, quod bonis moribus nocere queat; niſi prius à rebus, & verbis inhoneſtis purgati ſint.

Sæpius contra libros malos agendum.

Et declaratio. *Quamuis liber ſuſpicione malæ doctrinæ vacet, cum tamen ſuſpectus eſt auctor, legi eum non conuenit. Solet enim opus in cauſa eſſe, vt qui legit, ad auctorem afficiatur: & auctoritas quam apud ipſum habet in iis, quæ bene dicit, poſſet poſtmodum aliquid perſuadere ex iis, quæ male dicit. Rarum eſt etiam aliquid venení non admiſceri in iis, quæ à pectore veneni pleno egrediuntur.*

Omnia in ... ſuſpecta ſunt.

Et de libris humanioris literaturæ ſic ſtatuit: *Si aliqui omnino purgari non poterunt, quemadmodum Terentius, potius non legantur: ne rerum qualitas animorum puritatem offendat.*

§. 20. Neque vero queri hic quiſquam poteſt. Si de rebus obſcenis loqui flagitioſum eſt, cur eloquentiam in illis explicandis deſideres? Plurima ſine hodie ſunt vitiorum in libris irritamenta, & mala ſtudioſius leguntur; hoc ad Rempublicam pertinet, vt quæ monetæ cudendæ leges ſeueras tuetur, eadem etiam de libris ſtatuat, nam plus eſt, animos quam fidem commerciorum corrumpi. Documenta quæ doctiſſimus noſter Delrio in ſacris adagialibus in hanc rem profert, ipſius verbis legi malo. In Eccl. 12. *Quod ſi diuerſa, & diſcrepantia diſputaueris, & curioſitate nimia huc atque illuc animum deduxeris, etiam in vno libro multi ſunt libri. Vnde dictum eſt, ex multiloquio non effugies peccatum: talibus igitur libris non eſt finis. Bonum enim & veritas certo fine concluditur: malitia vero atque mendacium ſine fine ſunt: & quanto plus requiruntur, tanto maior eorum ſeries naſcitur. Conſentiunt Alcuinus, Liran. Alboreus, & alij, niſi quod hi potiſſimum intorquent contra ipſos ſcriptores, nam:*

Maxima librorum mala, ſunt incuria vniuerſitatum annexa.

Malorum librorum non eſt finis.

—tenet inſanabile multos
ſcribendi cacoëthes:

quod certè ſtrictioribus adhuc legibus pareſſet coërceri, ne quid non recognitum à cenſoribus edatur in lucem; & mala manu ſi quid editum, expurgetur. Catholici pectoris hoc votum eſt: at Ioſ. Scaligeri in elencho dictum; Expurgatorios indices habere, Marranorum eſt: hæretico, & à recta fide apoſtata, digna gnome eſt.

Libri hæretici, merito à Republica excludentur.

Alij etiam doctrinam Salomonis lectoribus vtilem, & quidem merito, cenſent. Prudenter Ioan. Ferus; Qui ab vno illo libro ſcripturæ ſacræ diſcedit, & ad multos illos, hoc eſt, ad varia hominum commenta ſe conuertit, is nunquam perueniet ad verum finem, qui Deus eſt: vel nunquam perueniet ad veram ſcientiam. Sicut Paulus ait; ſemper diſcentes, nunquam ad ſcientiam veritatis pertingunt, qui omni vento doctrinæ mouentur. Sicut igitur, non temere quæuis eſculenta, citra delectum, palato admittimus, niſi antea ſimus per omnia certi: ſic quoque, imo multo diligentius curandum eſt, ne quælibet quorumlibet nugas tua lectione digneris. Primum enim illud tantum corporis periculo agitur: alterum vero iſtud animæ. Sic ille, qui prior Olympiodorus, enumerat genera voluminum, à quibus nos arcet Salomon; Nempe 1. gentium volumina & monumenta, qui ſcilicet alter alterius eneruant & impugnant ſententias, ſemperque inter ſe grauiſſimum bellum gerunt, 2. hæreticorum inniceni diſſidentium libros, 3. recentia Iudæorum volumina & ſecundaria, (hoc eſt, Deuterotica Thalmudiſtarum) quæ infinita ſunt prope, & fabulis conferta. Dum enim ſcripturas nouis quibuſdam figuris interpretari ſtudent, in ridiculas fabulas & genealogias conuerſi ſunt, & traditiones ediderunt à ſententia ſcriptoris longe aberrantes: de his vltimis lector adire poterit Nicolai Serarii noſtri commentarium de Rabbinis: de hæreticis res nota & expedita, & Eccleſia calculo iudem probata; de gentium libris, non æque moderatio in his & delectus, non penitus fuga conſuetur: dixi fuſe in præfatione Tragici ſyntagmatis ad æterna dignum memoria Lauinium Torrontium, patria mea tum Epiſcopum.

Mala lectio animæ venenum.

Qui libri fugiendi.

Addo duntaxat eruditi & pii patris ſententiam: Iſidorus is eſt Peluſiota, lib. 2. epiſt. 3. ad Timotheum; quem excitans ad ſacræ ſcripturæ ſtudium, commemorata eius dignitate, vtilitate, dulcedine, concludit; ex ſecularis ſapientiæ externa eruditione tantum nobis inſtar apicula colligendum, quantum ad noſtram philoſophiam

loſophiam conducit: reliquum valere iubendum, ὅτον μὲν οὖν χρήσιμον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίαν ἐκ τῆς ἔξωθεν παιδεύσεως, ὥσπερ ἡ μέλιττα δρεψάμενος, τὸ λοιπὸν ἅπαν χαίρειν ἐᾶ. *Finem facio cum Quintiliani monito libr. 10. inſtitutionum oratoriarum cap. 1. Optimis aſſueſcendum, & multa magis, quam multorum lectione, formanda mens, & ducendus eſt color.*

Regula XIII.

Spectacula morum venena.

§. 21. *Nec ad publica ſpectacula, comœdias, ludos, neq; ad ſupplicia reorum eant, neque perſonam vllam in externorum ſcenis agant, niſi data prius à magiſtro, vel à præfecto Gymnaſij poteſtate.*

De ſpectaculis libro tertio dixi, quæ ſi quis legere voluerit, ſuo hanc legem ſuffragio probabit.

Regula XIV.

Sapientia diuina, pietatis gaudet.

§. 22. *Sincerum animum, purumque conſeruare ac diuinis legibus ſumma diligentia obtemperare nitantur: Deo vero ac ſanctiſſimæ virgini Deiparæ, cæteriſque Sanctis perſæpe, atque ex animo ſe commendent. Angelorum opem aſſidue, præcipue vero angeli cuſtodis implorent. Modeſtiam tum alibi ſemper, tum in templo, atque in ſchola potiſſimum ſeruent.*

Regula XV.

§. 23. *In rebus denique atque actionibus omnibus ſe gerant; vt facile quiuis intelligat, eos non minus virtutum vitæque integritate eſſe, quam literarum doctrinæq; ſtudioſos.*

Hæc igitur non modo ſuæ ſalutis gratia, verum etiam ſcholarum, & academiarum honori conſulentes, magno ſtudio curabunt. De pietate, & virtutum ſtudio libris duobus iam egi. quæ tamen ſtudioſis literarum, vtpote nobilioribus Chriſtianæ iuuentæ membris, potiſſimum commendo.

Caput IX.

Profeſſores ſcientiarum in honore habendos eſſe.

Profeſſores, vt parentes honorandi.

§. 1. PRAECEPTUM de honorandis parentibus *primum eſt in promiſſione*, prœmium illius obſeruantiæ, eſt longæuitas. In partem parentum veniunt animorum formatores, eruditionis fontes, & ſapientiæ, virtutumque clariſſimi auctores, parentum igitur honorem illi quoque merentur. Nec Alexander minus ſe Ariſtoteli, quam Philippo, imo amplius debere, & agnouit, & regia voce profeſſus eſt. Quod à Philippo vt viueret, ab Ariſtotele, vt bene viueret, accepiſſet. Tota res hiſce paucis definiri poteſt.

Profeſſor Deo, & bono publico militat.

§. 2. Profeſſores publico commodo, diuinæque gloriæ immenſos quos ſuſtinent, labores conſecrare debent, non vitæ mollis, & quietæ delinimenta, non honorum vana quærere, hoc enim cum in omni munere turpe ſit, in ſapientiæ candidato ſane eſt turpiſſimum. Quis enim ferat pulcherrimarum, abditiſſimarumque rerum, laborioſiſſimam cognitionem, ipſiuſque doctrinam virtutis, rebus fœdiſſimis, atque inaniſſimis ſeruire? Non debent à fine, optimoque excidere illi, qui ad finem, optimumque alios deducunt.

Eruditionem voluptati ſeruire, contra naturam eſt.

Præceptor rationem Deo rationem reddi-

§. 3. Præceptores honorare debent, non modo diſcipuli, ſed eorum quoque parentes, & Reſpublica. Parentes quidem, quia eos, quaſi alios parentes filijs delegerunt. Nec minus de inſtitutione diſcipulorum, rationem Deo reddere coguntur, quam de educatione parentes. Depoſita ergo animarum apud eos reſident, & vigilant, pro alijs rationem reddituri. Qua in cauſa, quorundam parentum ſuperba eſt ingratitudo, & in magiſtros contumelioſa; dum filiorum, vel domeſticos pædagogos, vel publicos profeſſores contemptui habent; docent enim & filios contra præceptores inſurgere, quos pernicioſa opinione imbuunt. Atque eo tandem recidit, miſera domus calamitas, vt poſtquam filius magiſtrum accuſauit, pater credidit, mater damnauit, illo exemplo parentes petantur, neque enim parentum obſeruans eſt, qui iniurioſo pede in magiſtrum proruit. Nec dignus eſt obediente filio pater, quem docuit erga magiſtrum eſſe ingratum. Nullum ex omnibus, qui ſeſe magiſtris, diſciplinæque contemptores oppoſuerunt, noui, de quo non mater plorauerit. Inſigne exemplum honorandi magiſtri, Optimus Imperator Theodoſius nobis proponitur, de quo Nicephor. libr. 17. cap. 23. *Sub idem tempus, imperator liberis ſuis virtutis magiſtrum præficere volens, Arſenio illi, cuius gloria terram ſub ſole omnem peruagata eſt, inuento, eos commiſit: quibus ille ſuſceptis, quum diſciplina omni præceptoris, tum liberali educatione patris illis loco fuit. Imperator enim illum, ne quem ex imperij ſublimitate conciperet metum, ſed illis potius vt ſeruis vteretur, admonuerat. Tantum vero vt id ille fecerit, abeſt, vt inſigni modeſtia, & moderatione diues ſuis potius fecerit. Et quum derepente Theodoſius, ad eos aliquando veniſſet pueros quidem cum ſplendore magnifico conſidentes, Arſenium autem, inter docendum eis aſtantem reperit. Qua de cauſa imperator indignatus, quum illos inſignibus principalibus nudauit, tum ſempiterna memoria dignum, & vere imperiale illud verbum eſt prolocutus: Si tales ſe praebituri eſſent, vt mores vitamque ſuam ad diſciplinam, & leges Dei componerent, propenſum & illum fore, vt eis imperium in manus tradat, ad ciuium & ſubditorum commodum & vtilitatem accommodatum: ſin minus, conducibilius eis eſſe dixit, vt ſic priuati vitam exigerent, quam doctrina nulla, cum periculo imperarent.*

Parentum, à pietate non contemni non debet.

Pater contemptum præceptoris quem filio docuit, in ſe experitur.

Etiam imperator, præceptorem veneratur.

Publico etiam honore eos proſequi princeps, & Reſpublica tenetur; Nam eos Deus ipſe honoratos volu*it*. *Qui docti fuerint, fulgebunt, quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Deinde in honorifica, ſplendidaque functione verſantur, in artibus liberalibus, philoſophia, medicina, iuriſprudentia, Theologia docenda, ſi præclariſſimas igitur, vtiliſſimas, ac plane neceſſarias res docent, ſi ipſos reges, ipſos gubernatores inſtituunt, non poteſt eos inhonoratos ſinere reſpublica, niſi ipſius recti, & honeſti, ſit vel inſcia, vel contemptrix. Iſocrates Epiſtola, ad principem Mitylenæum, excelſo, hoc eſt, ſuo loco profeſſores doctos collocat. Primoſque quidem magni faciendos eſſe ait, bonos, & iuſtos Rerumpublicarum gubernatores, proximum dignitatis locum tribuendum eſſe eruditis, qui ciuitatibus ornamento, auxilioque eſſe poſſunt.

Princeps, profeſſoribus honorem tribuere debet.

§. 4. Hac lege etiam principes, atque magnates, etiam reges priuatim conſtringuntur. Neque enim vlla regni maieſtas efficit, ne parentibus, & magiſtris honor deferatur. Lex enim naturæ eſt, & tabulis Moſaicis iterum inculcata, vt honorentur parentes, & nomine parentum intelliguntur magiſtratus, & magiſtri etiam, non

Priuatim ſuo magiſtro etiam rex honorem debet.

modo

modo qui genuerunt. Ita rem habere docent Barbaræ nationes, quæ ſupra quam dici poteſt, præceptores venerantur, *Magiſtros*, (Sinæ, inquit Nicolaus Trigautius lib. 1. c. 8. *omnino religioſius, quam noſtri, venerantur, ac tametſi alter alteri per vnum diem ſe ſe pro diſcipulo ſubiecerit in qualibet ſcientia, vel arte, per vitam deinceps vniuerſam, eum magiſtrum appellat, & pro magiſtro colit: nam illi non niſi ad latus in quolibet congreſſu aſſidet, & magiſtralibus eum titulis, ac ritibus cohoneſtat.*

Sinæ, in honorandis præceptoribus pene in perſtitioſi.

Honorabit igitur præceptores etiam princeps, audiendo, aditus faciles concedendo, poſtulatis æquis annuendo, reos cum ſine damno publicæ quietis fieri poteſt, illi donando.

Ardua prouincia, principem ſibi docere.

Tanto ſane maiores gratias, magiſtro fideli princeps debet, quanto maior eſt ſollicitudo eius, qui principem, quam qui priuatum inſtituit. Cum enim vtrobique par ſit docentis moleſtia, illam tamen maiore faſtidio, liberorum potentium faſtus onerat, magno enim periculo, magnos labores ſubit, qui dominum ſuum docet.

Prætor deferat interdum doctori, & ſenator.

§. 5. Qui minore magiſtratu funguntur in Republica, mirari non debent; ſi doctores publicos, ſibi interdum anteponi animaduertunt. Quamuis enim poteſtate illi præditi ſint, maior tamen honor, virtuti, & eruditioni frequenter impenditur, quam magiſtratui. Quia maior eſt eius excellentia, quam poteſtatis, quæ ſub alienis auſpicijs certa lege regnat. Deinde, vt recte partem Reipublicæ adminiſtrent, hoc ipſum à magiſtris, & doctoribus habent, nec inferiore loco ponendi, qui gubernandi ſcientiam docent, quam illi, qui illa vtuntur. Tertio, quia vltimo tandem ſatraparum, & prætorum acta, à doctis examinantur, atque eorum iudicio ſtatur. Iudicium ergo iudices illi ſunt, nam vel docti eſſe ipſi iudices debent, vel de doctorum ſententia iudicare. Olim ad magiſtratus, & legum interpretationem, tribunaliaque non facile admittebantur, niſi qui teſtimonia eruditionis, & codicillos ab Academijs adferrent. Iudicare enim regium eſt, quod officium imperitis, ſine ſcelere, committere reges non poſſunt. Nam ſi is quem rebus præficiunt, quem controuerſias finire iuſſerunt, alio præſide indiget, ſi ab alio iudice ſententiæ dictata accipere cogitur, nonne dignum eſt, vt honorem habeat auctori ſuo? Vt eum ſine quo locum tueri ſuum non poteſt, quem fulcrum habet ſuæ dignitatis, honoret?

Prætorum iudices, ſunt doctores.

Olim honor magnus eruditorum fuit.

§. 6. Varijs, & magnis honoribus diſciplinarum doctores olim Reſpublicę, regeſque proſecuti ſunt.

Quę vero profeſſoribus artium, prœmia perſolui ſulita ſunt, hæc enumerantur.

Honorariũ publicum decretũ doctoribus.

Primum & communiſſimum eſt, vt honorarium de publico conſtituatur; ne egeant illi, qui ſunt veluti patres patriæ, vnde omnes habent, vt bene ſapiant, bene viuant. Specimen eſt florentis Reipublicæ, vt diſciplinarum profeſſoribus, præmia opulenta pendantur. Quæ quidem triplicia ſunt. Quidam enim priuatim ſibi magiſtros conducunt, vt nunc frequens eſt in aulis magnatum; *& pædagogorum cura*: ita neceſſe eſt fieri apud Sinas, quorum literæ, & characteres eam habent rationem, vt ab vno, eodem tempore, vix doceri plures poſſint, vt refert lib. 1. Nicolaus Trigautius. Alia ſunt ſtipendia, quæ publico profeſſori ſinguli conferunt, quæ conſuetudo, tempore Auguſtini, Romæ fuit; vñ ipſe diſcipulorum fraudem deteſtatur, qua præceptores mercede pacta fraudabant. Non noua tamen, ſed vſitata iam olim fraus erat; clamat Satyricus:

Scire volunt omnes, mercedem ſoluere nemo.

Omnis bene conſtituta reſpublica, ſalariũ profeſſoribus conſtituit.

Tertium genus eſt honoratiſſimum, & in Republica bene conſtituta ordinarie decretum, vt ex ærario profeſſoribus ſoluatur; nam ſic optimè pauperum ſtudijs conſulitur, & maior eſt docentis libertas, vt cuius fortunæ, à fraude diſcentium non dependeant. Nam illud Prodici ſapientis, qui nullum gratuito docebat: χεὶρ χεῖρα νίπτει, δίδου τι, λάμβανε, *manus manum lauat, dant aliquid, accipe*, vt pauperibus onerosum, ita probroſum ſapientiæ fuit, cum cupiditas notata eſt. Leges tamen ciuiles iubent, vt pro ſuo pupillo tutor mercedes, *non quas minimas poterit, ſed pro patrimonij facultate, & dignitate natalium perſoluat*. Merito ſane de Euangelio, viuit Apoſtolorum ſenatus, & de altari ſacerdotes; cur non & myſten ſuum, ingenuæ alant artes?

Honorificũ eſt artibus, publice profeſſorem alere.

Reſpublica igitur ſapientiæ ſtudijs conſulat, neque enim recte Protagoram defendit Philoſtratus, quod ideo mercede doceret, ne vilis eruditio haberetur, quæ ſumptu nullo daretur, ne rerum maximarum facilitas contemptui pateret. Nam ſi priuatas impenſas, ſumptus publicus anteuertat, maior auctoritas docenti conciliatur, cum non modo impendijs, ſed etiam approbatione magiſtratus, omnium ſtudia honorantur, & ſuſtentantur.

Recte itaque Auguſtus, quamuis abſque ſua licentia ſalarium ex ærario tribuere vetuerit, ob liberalem tamen artem permiſit, neque enim committere in ſapientiam voluit, vt qui ipſe à puero artès eas impenſe coluerit, vt qui in caſtris diebus ſingulis declamando, legẽdoque ſeſe exercuerit. Veſpaſianus centena ſeſtertia Rhetoribus conſtituit, Antoninus decem millia drachmarum; quæ peſſime ſuſtulit Iuſtinianus, nam ſtipendia liberalium artium, in omnibus vrbibus ſuſtulit, & ceſſantibus ſcholis ruſticitatem, & barbariem induxit, vt docet Zonaras. Nec defendi poteſt, quod leges in fauorem liberalium artium ſanxerit, cum eas toties immutarit, & ad ſua commoda detorſerit.

Iuſtinianus artes iuſtulit.

Multo generoſius rex Barbarus, ſed iam Romæ dominus, ſenatui ſcripſit: Caſſiodorus lib 9. Athalaricum ita ſcripſiſſe refert. *Filiorum cauſas iure ad parentes cognoſcimus remiſiſſe perſonas: vt ipſi de illorum prouectu debeant cogitare, quorum intereſt ſtudia Romana perficere. Neque enim credendum eſt, vos inde poſſe minus eſſe felicitos, vnde & generi veſtro creſcit ornatus, & cœtus prouenit aſſidua lectione conſilium. Nuper ſiquidem vt eſt de rebus cura noſtra ſollicita, quorundam ſuſurratione cognouimus, doctores eloquentiæ Romanæ, laboris ſui conſtituta præmia non habere, & aliquorum nundinatione fieri, vt ſcholarum magiſtris deputata ſumma, videantur imminui. Quapropter cum manifeſtum ſit, præmium artes nutrire, nefas iudicauimus doctoribus adoleſcentium aliquid ſubtrahi, qui ſunt potius ad glorioſa ſtudia, per commodorum augmenta prouocandi.*

Scientia, omnes hominum opes ſuperat.

§. 7 Nunquam illa ſtipendia nimia ſunt. Scientia Philoſophiæ, Medicinæ, Iuris, Theologiæ, nulla vnquam æquali remuneratione penſantur. Etiam ſi regnis, & prouincijs earum pro-

ſeſſores ornentur. Nero, magiſtro ingentes opes vltro congeſsit. *Tu*, inquit ipſe apud Tacit. ann. 14. *gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti: adeo vt plerumque intra me ipſe voluam, vbi eſt animus ille modico contentus? Tales hortos inſtruis, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatijs, & tam lato fœnore exuberat?*

Seneca opes.

Non potuerunt tantæ diuitiæ, munificentia prodigi principis accumulatæ, non mouere inuidiam, & obtrectationem. *Calumniatores*, inquit, idem Tacitus, *varijs criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes, & priuatum ſupra modum euectas opes, adhuc augeret: quodque ſtudia ciuium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia, quaſi principem ſupergrederetur.*

Quantum vero Senecæ dedit Nero? lib. 13. Tac. *Qua ſapientia, quibus philoſophorum præceptis, intra quadriennium regia amicitia, ter millies* HSS. *paraniſſet? Romæ teſtamenta, & orbos, velut indagine eius capi: Italiam & prouincias, immenſo fœnore hauriri.*

Nolim hunc luxum, nec Senecam excuſo, nec tamen miror, cum hiſtriones, & ſcenici maiora poſſederint, cum Narciſſus & Felix, & eiuſmodi portenta, regias opes flagitioſis miniſterijs acquiſiuerint. Noſtris quoque temporibus, viros doctos, magnis ſtipendijs illectos meminimus.

Perſæ in doctos munifici.

Munificentiam illam etiam Perſæ, Martium genus, vſurparunt, Magorum præfecto in ſingulos menſes, quatuor auri libras perſoluebant, Abdias Babyl. lib. 6. Quam regia Epiſtola Artaxerxis ad Hyſtanum Helleſponti præfectum? *Hippocratis Medici Aeſculapio prognati, ad me artis fama peruenit, da igitur operam, vt aurum illi tribuas, quantum vult, aliaque quorum indiget, & eum ad me mitte, erit enim par honore, ſummis in Perſia viris: Et ſi quis in Europa fuerit vir clarus, hunc amicum domui noſtræ redde, minime parcens pecuniæ, viri enim quamquam potentes, haud facile inueniunt, quod honeſte cupiunt. Vale.*

§. 8. Alterum honoris genus quod eos principes, vel ipſi adire, atque audire, vel magna honoris ſignificatione & humani accerſere ſolerent. Superſunt apud Laert. lib. 9. literæ Darij ad Heraclitum humaniores, quam pro faſtu barbaro. *Rex Darius auditor tuus eſſe cupit, particepſque Græcæ eruditionis fieri. Venias igitur ſtatim ad conſpectum meum, ac regiam domum. Apud me enim aderit tibi omnis honor, priuatuſque omnis, quotidieque ſolliſſima obſeruatio, & grata collocutio, vitaque tuis moribus probabilis.*

Dionyſius Platonem coluit.

Dionyſius immanis, & ſuperbus tyrannus, vittata naue Platonem vocauit, albiſque quadrigis, venientem in littore excepit. Non eruditionis, aut virtutis æſtimatione, ſed quod opinionem ex philoſophi familiaritate conciliare, & ſpem mitioris regni, præbere ſubditis ſtuderet.

Magnus Pompeius quamuis illa humanitate non clarior, certe laudatior fuit, quam tribus ex totidem orbis partibus triumphis.

Pompeius omnes ſuperauit.

Rhodum enim pertranſiens ex Aſia, omnes bonarum artium profeſſores audiuit, qui cum ipſi cumulatiſsime ſatisfacerent, ſingulis auri talentum obtulit: Voluit autem Poſidonium nobiliſsimum Philoſophum viſere, Cic. 2. Tuſc. *Quem vt vidiſſet, & ſalutaſſet, honorificiſque verbis proſecutus eſſet, moleſte ſe dixit ferre, quod eum non poſſet audire. At ille, tu vero, inquit, potes, nec committam, dolor corporis efficiat, vt fruſtra tam, tu vir ad me veneris. Itaque narrabat, eum grauiter, & copioſe de hoc ipſo, Nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum eſſet, cubantem diſputaſſe.*

Nec modo adijt, ſed faſces laureatos, & victricia inſignia illi ſubmiſit, nec ianuam viri eruditi, quaſi imperio ſuo ſacratiorem, à lictore pulſari voluit. Mireris hoc in Pompeio, quod philoſopho ſe ſubmiſit, quem patria, non niſi morte, priuatum reddere potuit; Senſit ſine dubio Pompeius, aliquid in Poſidonio bonum, ſua maieſtate venerabilius, & conſenſit laudantium multitudo. Id verbis expreſsit Antigonus Epiſt. ad Zenonem, vt eſt apud Laert. lib. 7. *Ego fortuna me quidem, & gloria vitam tuam anteire exiſtimo: cæterum diſciplinis, ſtudijſque liberalibus, & perfecta felicitate, quam tu poſsides, longe abs te præcelli ſentio. Quocirca te orare ſtatui, vt ad me proficiſcaris, id mihi perſuadens te preces meas minime irritas fieri paſſurum. Tu igitur modis omnibus enitere, vt tuo contubernio fruamur, certo ſciens, non mei tantum, ſed omnium Macedonum eruditorem fore. Nam qui Macedoniæ regem erudit, eum & ſubditos quoque inſtruere ad fortitudinem, & probitatem certum eſt. Nam cuiuſmodi fuerit dux, tales vt plurimum ſubditos fieri neceſſe eſt.*

§. 9. Tertio loco honor ille tribui magiſtris ſolet, & profeſſoribus, vt illi, qui in publicis functionibus conſtituti ſunt, ſociari ſibi illos non modo optent, ſed legibus etiam teneantur. Iubentur autem præſides *eos honorificentia, & præmiorum ſpe pronocare, quorum ſibi prudentiam neceſſariam arbitrantur.* Contemnere non poſſunt eos, quorum ſapientiam ſibi neceſſariam vident; nam reuera natura ſic comparatum eſt, vt qui valet τῷ ἡγεμονικῷ intellectu, & prudentia, imperet, qui inferior eſt, pareat. Tanti hoc veteres æſtimarunt, vt Cœlium iureconſultum adeo ſuperbum Cicero iudicet, vt à Cæſare *conſuli* malit, quam *inaurari*; qui enim conſulit, alienam præſtantiam agnoſcit, qui inaurat, auaritiam ſeruilem exprobrat. Hinc & factum vt Perſarum reges, aut eruditi eſſent, aut ab eruditis, quos Magos vocarunt, regerentur.

Sociantur magiſtratibus eruditi.

Conſuli à magiſtratu, magna dignitas eſt.

§. 10. In gratiam doctorum publicorum, etiam populis, vrbibuſque multæ conceſſæ ſunt immunitates, vel donata delicta. Ptolomæus humaniſsime ſeptuaginta interpretes inuitans, & excipiens, miraculo concordium verſionum attonitus, Iudæos ingentibus beneficijs affecit. Sulla Athenis, propter mortuos pepercit: Indignum enim homine exiſtimauit, domicilium humanitatis exſcindere. Alexander Ariſtoteli, Stagiram ſuam ſolo æquatam, exſtruxit. Lampſacum Anaximeni donauit, cum enim eam obſideret, videretque eum egreſſum deprecatorem futurum, iureiurando aſſeruit, ſe non præſtiturum quod peteret: Sed ille, *peto*, inquit, *vt Lampſacum deleas*. In quo quid potius mirer neſcio, ſolertiamne Anaximenis, qui regem contra votum ſuum iurare coegit: an animum Alexandri, qui putaret preces viri docti, non niſi iuramento oppoſito, retundi poſſe; quique plus vnius preces philoſophi, quam hoſtium mœnia, atque arma formidaret. Alexandrum imitatus eſt Auguſtus, qui Alexandrinis propter Areum in philoſophia præceptorem ignouit. Quantum ab illo diuerſus, qui Senecam vitijs ſuis grauem occidit?

Patria, ſaluti ſæpe doctis fuerunt.

§. 11. Ciuilibus honoribus multos condecoratos,

Digitized by Google

Priuatim, & publicè in ſuos fuere grati præceptores.

ratos, iudicio principum conſtat, ſola eruditionis prærogatiua. Pharao Ioſephum, Darius Danielem, Gratianus Auſonium, Antoninus Proculum, & ſi vetera placent Achilles Phœnicem præceptorem extulit, dignumque iudicauit qui ſecum regnaret.

> ἶσον ἐμοὶ βασίλευε, καὶ ἥμισυ μείρεο τιμῆς.
>
> *Pari mecum iure regna, & dimidium honoris accipe.*

Fuit ille priuatus magnatum, in ſuos præceptores amor; Imperatores alij, vt ſtudia excitarent, in omnes munifici fuerunt. Theodoſius, & Valentinianus magiſtros, quorum opera probata fuit, illis qui ſunt ex vicaria dignitate connumerarunt. Vicariorum dignitas comitum, & ducum par fuit: Comitiuam etiam eandem illis leges permittunt. S. Baſilius magnopere in hoc incubuit, vt bonis artibus, moribuſque, filij Cappadocum inſtituerentur, eoſque cum in eruditione profeciſſent, enixe ad magnos honores, curabat euehendos. Conſtantinus quoque ingenia, largitate, & honorificentia excitauit.

Statuis honorata eruditio.

§. 12. Statuas etiam, & columnas, imo aras aliquando eruditioni antiquitas erexit. Romani Proereſio ſtatuam locarunt, *Regina vrbium eloquentiæ regi*, vt Eunap. refert, ſed nimis ſane ambitioſe. Melius Romani ijdem Pythagoræ, tanquam ſapientiſſimo ex oraculo ſtatuam fecerũt, vt Plutarch. in Numa refert. Nam quod idem præſtiterunt Alcibiadi, tanquam fortiſſimo, grauiter errarunt. Mithridates rex Ponti, meliore iure hoc præſtitit Platoni. Verum ſtatuarum honor, pluribus deinde communicatus eſt, cum Orbilius Pupillus marmorea donatus fuerit, vt auctor eſt Suetonius. Alexander Ciceronis, & Virgilij ſtatuas in larario conſecrarat, vt refert Lampridius. Vniuerſa Græcia Gorgiæ Leontino in æde Apollinis Delphici, auream ſtatuam poſuit, cæteris aurata duntaxat honoratis. Val. lib. 8. 16.

Hoſtes amici ſunt eorũ, qui docti ſunt inter hoſtes.

Pythagoram Crotoniatæ virum magnis honoribus affecerunt, mortui domum in templum Cereris conſecrarunt, quod indignum putarent, ſub illo tecto habitare homines diſſimiles viro tam ſapienti. Magis miror Macedones, Eurypidi monumentum exſtruxiſſe, cum literis minus eſſent culti. Spartani etiam contra morem ſuum egerunt, poetices, & philophiæ inimici, cum captis Thebis, Pindari ædibus inſcripſerunt:

> Τὸν μουσοποιοῦ τὰν στέγαν μὴ καίετε:
>
> *Poetæ domum ne incendite.*

Magnus & doctus Aragoniæ rex Alphonſus, Ciceronis etiam villæ parcendum ratus eſt, in Caietana enim obſidione ſaxa, & ligna pro tormentis, machiniſque peti prohibuit, aſſeruitque malle ſe nunquam tormentis vti, quam tanti oratoris prædium violare. Cauſa cur tantus illis honor deferatur, eſt nota, quam & Sigiſmundus quibuſdam reddidit; Indignantibus enim quod homines doctos altius prouehere videretur, reſpondit: *ſe eos merito amare, quos præcellere natura voluit.*

Natura præcellunt docti, ideo honor illis debetur. qui eſt teſtimonium excellentiæ.

Quemadmodum igitur ſtulte principes faciunt, qui conſiliarios prudentes, & grauos facile dimittunt, vel tenuitate ſtipendij abſcedere cogunt; quia illi cupide mox à maioribus principibus accerſuntur, ita & in doctorum virorum neglectu peccant, quos tum primum, cum dedecore prouinciæ ſuæ abijſſe intelligunt; cum apud alios in dignationem veniſſe illis refertur.

Si enim artibus honeſtis, (monet Iuu. Satyr. 3.)

Quos præſentes contemnunt, abſentes deſiderant.

> *Nullus in vrbe locus, nulla emolumenta laborum,*
>
> *Res hodie minor eſt, heri quam fuit, atq; eadem cras*
>
> *Deteret exiguis aliquid Proponimus illuc*
>
> *Ire, fatigatas vbi Dædalus exuit alas.*

Nam reuera vt ille nouerat, & inculcat Sat. 7.

> *Pænitet multos vanæ, ſterilisque cathedræ,*
>
> *Sicut Thraſymachi probat exitus, atque ſecundi*
>
> *Carinatu, & hunc inopem vidiſtis Athenæ,*
>
> *Nil præter gelidas auſæ conferre cicutas,*

Honorem ergo princeps, Reſpublica, parentes, atque in primis diſcipuli, ſuis præceptoribus debent, quem cum magnum impenderint, nunquã meritis æqualem dabunt: manebit in tabulis maior ſumma debitorum, quæ nunquam niſi agnoſcendo, & amando diſpungetur.

Teſtis mihi eſt Valentiniani filius Gratianus, qui Auſonio præceptori in hæc verba ſcripſit. *Cum de Coſ. in annum creandis mecum ſolus voluta rem, vt me noſti, atque vt facere debui, & te velle ſcires, conſilium meum ad Deum retuli. Eius auctoritati obſecutus, te conſulem deſignaui, declaraui, & priorem nuncupaui. Trabeam palmatam tibi miſi, in qua D. Conſtantinus pater noſter intextus eſt. Solui quod debui, & adhuc debeo quod ſolui.*

CAPVT X.

Pœnis, & plagis moderatis iuuentutem in officio continendam eſſe.

§. 1. NE hæc quidem cura à Republica aliena eſt. Mollem, & delicatam educationem eſſe matrem inſolentiæ, radicem nequitiæ, ſuperbiæ, & iracundiæ fomentum alio loco docui, nunc diſputo, an omnis punitio intra verborum acrimoniam, ad ſobrietatem vitæ, & labores ætati iuuenili conuenientes conſiſtere deberet, an vero verberum, & flagellorum metu, impetus improuidorum animorum ſint coercendi?

Plutarchus, & Quinctilianus plagis iuuentutem exemerunt.

Magnos habet ætas illa, quæ ſui arbitra nondum eſſe poteſt, pro immunitate corporis patronos, è Græcis Plutarchum, ex Latinis Quinctilianum. Maior auctoritas Plutarcho, expertæ ſapientiæ viro; nam Quinctilianum diſcipulorum proteruia, & diſſolutio, non abſque nota infamiæ refutauit. Argumenta tamen proponere ſolent. Nam primo, vapulare adoleſcentem deforme eſt. Quia vilia ingenia, & proiectæ pigritiæ flagris ad officium compelluntur. Generoſus equus freno indiget, aſinorum tarditas nec calcaribus, nec fuſtibus in curſum concitatur. Contumelioſa igitur verbera ſunt, ingenuis corporibus adhibita. Benignitate, laude, munuſculis, honoribus, magiſtratuum vmbraticis inſignibus, alacritas diſcentium alatur, non opprimat teneros animos ſollicitudo, pauorque ſæuientis Orbilij, ne odiſſe ſcientias incipiant, priuſquam earum guſtare dulcedinem poſſint, cum enim radices artium amaræ ſint, & nulla pene voluptate condiantur, non debet earum triſtitia auſteritate minantis oris, & tonitrue frontis, & verberum acerbitate exaggerari. Pudore, & liberalitate continere præſtat adoleſcentes, quam metu.

Cauſa, cur blande ſint educandi adoleſcentes.

Digitized by Google

Qui blande ducitur, ſponte ſequitur magis, quam ad id quod ſeueritas cogit.

Pulchre Quinctilianus. *Non ſum, inquit, adeo ætatum imprudens, vt inſtandum teneris protinus acerbe putem, exigendamque plenam operam: nam id inprimis cauere oportebit, ne ſtudia, qui amare nondum poteſt, oderit, & amaritudinem ſemel perceptam, etiam vltra rudes annos reformidet. Luſus hic ſit, & rogetur, & laudetur, aliquando ipſo nolente doceatur alius, cui inuideat, contendat interim, & ſæpius vincere ſe putet, præmijs, quæ capit illa ætas, euocetur. Hi quoque verſus, qui ad imitationem ſcribendi proponentur, non otioſas velim ſententias habeant, ſed honeſtum aliquid monentes, proſequitur hæc memoria in ſenectutem, & impreſſa animis rudibuſque ad mores proficiet. Etiam dicta clarorum virorum, & electos ex poetis maxime, namque eorum paruis cognitio gratior eſt, locos ediſcere inter luſum licet.*

Lex porcia tergo immunitate ciuium Romanorum.

Si enim ingenia ſunt proba, facilia, obſequentia, ſtudiorum, & laboris amantia, ea plagis exagitare inſanum eſt: Si improba, contumacia, inertia, ne plagis quidem emendabilia. Acta eſt cauſa, ſupereſt, vt clamemus: o leges Porciæ, legeſque Semproniæ. Popularis eſſe poſſem, ſi iſta comprobarem, *Porcia lex, virgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit. Porcia lex libertatem ciuium, lictori eripuit.* Cicero pro Rabirio, & Liuius: *Porcia lex pro tergo ciuium lata, quod graui pœna, ſi quis verberaſſet, necaſſetue ciuem Romanum, ſanxit. Valeria enim nihil vltra, quam improbe factum adiecerat.* Legem Porciam in vniuerſi orbis ſcholas, ſi mitiones illi induxerint, nouam lucem ſe libertatis intuliſſe gloriabuntur, & ingenuos in integrum reſtituiſſe. Quia vero magni refert hac in re modum tenere, cum multos ſeueritas magiſtri, plures lentitudo perdiderit, rem breuiter explicabo.

§. 2. Primum autem definio, hac in cauſa legem Porciam vim legis non habere recteque facturum, ſi quis adoleſcentiæ errata, plagis correxerit. Auctoritate enim diuina hoc faciet;

Lege diuina ſancitur moderata ſeueritas.

Nam qui diligit filium ſuum, aſsiduat illi flagella, vt lætetur in nouiſsimo ſuo, & non palpet proximorum oſtia Eccl. 30. 1. Næ illi faciunt amando filios, vt peſsime oderint amando. *Qui parcit virgæ odit filium ſuum: qui autem diligit illum inſtanter erudit.* Prou. 13. 24. Nam ætas illa capax eſt inſtitutionis. *Filij tibi ſunt? Erudi illos, & curua illos à pueritia illorum.* Nec ita crede ſapientem, vt illa diſciplina non egeat *Stultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam.* Prou. 22. 15. Fructum tam ſanctæ ſeueritatis non tacuit ſpiritus ſanctus. *Noli ſubtrahere à puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur: tu virga percuties eum: & animam eius de inferno liberabis.*

Cauſam & neceſsitatem Eccleſiaſticus ca. 30. v. 8. adducit. *Equus indomitus euadit durus, & filius remiſſus euadet præceps. Lacta filium, & pauentem te faciet: Lude cum eo, & contriſtabit te. Non corrideas illi: ne doleas, & in nouiſsimo obſtupeſcent dentes tui. Non des illi poteſtatem in iuuentute, & ne deſpicias cogitatus illius. Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans eſt, ne forte induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.*

Peroratam iam cauſam haberemus, ſi apud omnes tantum valeret infinita Dei, & nuſquam falſa, nunquam fallens veritas, quantum proprij iudicij momenta; verum quia pſeudopolitici rationis ſuæ calliditatem cœleſti prudentiæ anteponunt, rem ſecundum rectam rationem æſtimemus.

§. 3. Cum enim hominum cupiditates, affectuſque in adoleſcentia maximè efferueſcant, cum in ea ætate minus roboris ſit, ad ſuſtinendum, minus prudentiæ ad declinandum, fortiore remedio alienæ ſapientiæ indigent; Adultis quidem carceres, compedes, ergaſtula, manſiones malæ, gladij, fidiculæ, cruces, rogi parantur, ne facinora concipere, & patrare audeant: Tenerior ætas, ſuis quoque terroribus contineri debet: Initijs enim obſiſtendum eſt, nam paruus error in principio creſcit in immenſum, lineæ ex vno centro deductæ, & pene parallelæ vix notabili diſtantia, progreſſu, immenſo inter ſe ſpacio diſpeſcuntur. Ebrietates, furta, homicidia, peculatus, periuria calumniaſque vigore legum princeps cohibet: at multo magis horum initia in pueris, vt ſorbillationes cyathorum, ſubreptiones calamorum, nummulorumque, pugnas, & morſus, hortorum expilationes, mendaciola, fraudeſque inhiberi eſt neceſſum, per hæc enim minora ad maxima illa peruenitur.

Inſanum eſt, metu à criminibus adultos arcere, liberam tam dare pueris.

§. 4. At diſcant amore virtutis, non metu pœnæ peccata fugere. Imo verò virtutem ament, vitia oderint, non modo ob eorum fœditatem, quam nondum ſatis cognouerunt, ſed etiam pœnarum comitatum, qui vitiorum dulcedinem reddat amaram, ac horribilem. Pœna facit vt peccata intermittant, intermiſsio facit, vt peccare tandem deſinant, & ceſſatio à peccatis, initium eſt virtutis. Peccatis plena eſt illa ætas, vt monet Auguſtinus l. 10. in gen. ad lit. c. 13. *Non enim de pueris grandiuſculis agimus, quibus quidem peccatum proprium nolunt attribuere quidam, niſi ab anni quartidecimi articulo, cum pubeſcere cœperint. Quod merito crederemus, ſi nulla eſſent peccata, niſi quæ membris genitalibus admittuntur. Quis vero audeat affirmare furta, mendacia, periuria, non eſſe peccata, niſi qui talia vult impune committere? At his plena eſt puerilis ætas, quamuis in eis non ita, vt in maioribus punienda videantur, quod ſperentur annis accedentibus, quibus ratio conualeſcat, poſſe præcepta ſalutaria melius intelligere, eiſq; libentius obedire.*

Amorem virtutis, inuat pœna delicti.

Si tamen impune pueri committant, nulla ſpes eſt, maiores non auſuros, quod paruis permiſſum eſt.

Puerorum delicta, rationis imbecillitas laniorem facit.

Sane quis neget peccata illa punienda, niſi qui totam Rempublicam euertere ſtuduerit?

Magna ingenia correctione egent.

At magnis ingenijs verbera non conueniunt: Illa vero vel præcipue ſunt coercenda, & crebro, quia laborem fugiunt, & iucunda potius, quam vtilia ſectantur, etiam metu, & plagis obiurganda. Ponam Auguſtini locum, quo nemo ingenio maior fuit, qui ſui temporis hiſtoriam nobis exponit, lib. 1. conf. ca. 9. & 10. *Deus Deus meus, quas ibi miſerias expertus ſum & ludificationes, quandoquidem mihi rectè viuere puero id proponebatur, obtemperare monentibus, vt in hoc ſeculo florerem, & excellerem linguoſis artibus, ad honorem hominum, & falſas diuitias famulantibus. Inde in ſcholam datus ſum, vt diſcerem litteras, in quibus quid vtilitatis eſſet, ignorabam miſer, & tamen ſi ſegnis in diſcendo eſſem, vapulabam. Laudabatur enim hoc à maioribus, & multi ante nos vitam iſtam agentes, præſtruxerant ærumnoſas vias, per quas tranſire cogebamur, multiplicato labore, & dolore filijs Adám. Inuenimus autem Domine, homines rogantes te, & didicimus ab eis, ſentientes te, vt poteramus, eſſe magnum aliquem, qui poſſes etiam non apparens ſenſibus noſtris, exaudire nos & ſubuenire nobis. Nam puer cœpi rogare te auxilium, & refugium meũ, & in tuam inuocationem rumpebam nodos linguæ meæ: & rogabam*

Auguſtini pueri preces.

te paru-

te paruum, non paruo affectu, ne in ſchola vapularem. Et cum me non exaudiebas, quod non erat ad inſipientiam mihi, ridebantur à maioribus hominibus, atque ab ipſis parentibus, qui accidere mali nihil volebant, plagæ meæ, magnum tunc, & graue malum meum. Eſtne quiſquam Domine tam magnus animus prægrandi affectu tibi cohærens, eſtne inquam quiſquam (facit enim etiam hoc quædam ſtoliditas) eſt ergo qui tibi pie cohærendo ita ſit affectus granditer, vt equuleos & vngulas, atque huiuſcemodi varia tormenta, pro quibus effugiendis tibi per vniuerſas terras cum timore magno ſupplicatur ita parui æſtimet, irridens eos qui hæc acerbiſſime formidant, quemadmodum parentes noſtri ridebant tormenta, quibus pueri à magiſtris affligebamur? Non enim aut minus ea metuebamus, aut minus te de his euadendis deprecabamur, & peccabamus tamen minus ſcribendo, aut legendo, aut cogitando de literis, quam exigebatur à nobis. Non enim deerat Domine memoria, vel ingenium, quæ nos habere voluiſti pro illa ætate ſatis, ſed delectabat ludere, & vindicabatur in nos ab eis, qui talia vtique agebant. Sed maiorum nugæ negotia vocantur, puerorum autem talia cum ſint, puniuntur à maioribus, & nemo miſeratur pueros vel illos, vel vtroſque niſi vero approbet quiſquam bonus rerum arbiter vapulaſſe me, quia ludebam pila puer, & eo ludo impediebar, quo minus celeriter diſcerem literas, quibus maior deformius luderem. Haud aliud faciebat idem ipſe, à quo vapulabam: qui ſi in aliqua quæſtiuncula à condoctore ſuo victus eſſet, magis bile atque inuidia torqueretur, quam ego, cum in certamine pilæ à colluſore meo ſuperabar. Et tamen peccabam Domine Deus ordinator, & creator omnium rerum naturalium peccatorum autem tantum non ordinator. Domine Deus meus peccabam, faciendo contra præcepta parentum, & magiſtrorum illorum. Poteram enim poſtea bene vti litteris, quas volebant vt diſcerem, quocunque animo illi mei: non enim meliora eligens, inobediens eram, ſed amore ludendi, amans in certaminibus ſuperbas victorias, & ſcalpi aures meas falſis fabellis, quo prurirent ardentius eadem curioſitate magis, magiſque per oculos periculoſa micante in ſpectacula, ludoſque maiorum, quos tamen qui edunt, ea dignitate præditi excellunt, vt hoc pene omnes optent paruulis ſuis: quos tamen cædi libenter patiuntur, ſi ſpectaculis talibus impediantur à ſtudio, quo eos ad talia edenda cupiunt peruenire. Vide iſta Domine miſericorditer, & libera nos iam inuocantes te, libera etiam eos, qui nondum te inuocant, vt inuocent te, & liberes eos? Quid autem ratione opus; vbi enim peccata impunia eſſe poſſunt, vt non exundent, atque in immenſum excreſcant? Conſuetudo gentium eſt omnium, vt filios blanditijs & plagis erudiant.

Parentes ridebant puerorum tormenta.

Parentes plectunt filios, etſi ipſi deterius peccent.

§. 5. *At plagæ ſeruiles animos efficiunt.* Quin potius emendatos; non aſini modo plagis aguntur, ſed duris lupatis etiam, virgaque generoſa equorum vis ad humanos vſus domatur, acerrimos & ingenioſiſſimos tanum flagra docent. Ipſe Pelides Danaum fortiſsimus ſic inſtitutus eſt.

Regia ſoboles vitia, metus coercet.

Phillyrides puerum cithara perfecit Achillem,
Atque animos molli contudit arte feros.
Qui toties ſocios, toties exterruit hoſtes,
Creditur annoſum pertimuiſſe ſenem.
Quas Hector ſenſurus erat, poſcente magiſtro
Verberibus iuſſas præbuit ille manus.

Moderationem tamen adhibebit prudens magiſtri clementia, vt nec licentiam inertiæ, vitijsque concedat, nec atrocitate ſe, & pulcherrima ſtudia faciat odioſa. Leges illę paucißimæ ſufficerint.

Prima. Nunquam iratus puniat; nam & ipſe facile modum excedet, & reus, ira ſe doctoris, non ſuo merito plecti putabit. Iratus enim, ſibi, non emendationi iuuentutis pœnas impendit. Secunda. Nec in puniendo ſit præceps, nec in inquirendo nimius; Nam qui cito punit, parum abeſt, quin libenter puniat. Tertia. Diſſimulet quicquid ſine publico, & priuato damno, diſſimulari poteſt. Punit enim non quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Quarta. A contumelia dicto, factoue inferenda abſtineat omnino. Reprehenſione ſola vtatur, qua & pater ſolet. Quinta. Nullum vnquam alio, quam ſuo nomine, aut cognomine appellet: Probroſa enim agnomina grauiter offendunt, & odium, non emendationem pariunt. Hærent, & in adultis. Sexta. Semper ſtet intra modum pœna, nec in tenera ætate caſtigatio par ſit delicto; meritum maiora ſubire, ſatis eſt ſcutica cædere: meritum plagas, crebro ſat eſt, minia terruiſſe. Septima. Grauiora delicta, quæ atrociores pœnas expoſcunt, quam ſit patris, ordinarie repulſa vindicet; nec enim decet, ſæuire profeſſorem, etiam in meritos, pœnę inſolens aſperitas, infamat Gymnaſia.

Ira moderationem tranſilit.

Præcipitatio abſit.

Multa neſciat, etſi ſciat.

Reprehendat errata, ſine contumelia.

Grauiora delicta, quæ vt patre non corrigi debeant, dimiſſione puniat.

Lubet hic ſubiungere hiſtoriam iuridicialem, vt eam recitat prudentiſsimus regum conſiliarius Gueuara l. 2. c. 37. *Dicæarchus hiſtoricus Græcus in libro antiquitatum, & Sabellicus in generali hiſtoria, dicunt, Ad clariſſ. & antiquiſſimum Philoſophum Solonem Salaminum veniſſe queſtum patrem de filio, & filium de patre priorem que filium accuſationem in hanc ſententiam apud Philoſophum inſtituiſſe: Ego de patre meo queror, quod cum ipſe diues ſit, ego vero pauper; ipſe meus ſit pater, ego vnicus ipſius filius, viuens me abdicarit, & filium adoptiuum hæredem fecerit; quod pater meus nec debuit, nec potuit facere. Cum enim ipſi acceptum referam, quod natura ſum tam fragilis; æquum eſt vt opes mihi ad ſuſtentandam (fulciendamque) naturæ imbecillitatem ſubminiſtret. Ad hæc pater, Ego, inquit, de filio meo queror, quod mihi non filij, ſed hoſtis capitalis loco fuerit. Omnibus enim in rebus inde ab ipſis incunabulis ſemper mihi aduerſatus eſt; ideoque illum viuens exhæredaui, & nihil mihi feret iucundius, quam ſi quemadmodum ego hæreditate, ita dij vita ipſum priuarent. Crudeliſſima enim eſt terra, quæ non viuum abſorbet filium execrabilem, cuius nulla eſt erga patrem reuerentia (& obedientia.) Quod me dicit alium de integro filium adoptaſſe; id verum eſſe, fateor. At quod dicit ſe à me hæreditate priuatum, cum ſit meo procreatus ſanguine; ad hoc reſpondeo; Non me filium meum abdicare; ſed ipſius de meo labore luxuriam exhæredare. Nihil enim iniquius, quam ſudore de ſenis patris corpore guttatim fluente, quaſi balneis fouere, & recreare filium adoleſcentem, flagitioſum.*

Grauis ſit culpa oportet, quæ patris amorem excludat.

Huic patris Orationi ita reſpondit filius: Neque me patri moleſtum fuiſſe inficior, & luxurioſe etiam (flagitioſeque) me vixiſſe fateor: Sed ſi verum dicendum eſt, quod luxurioſus, maluſque euaſi, patris mei culpa factum, quod me, dum puer eſſem, non informauit: & ſi propterea me abdicat, ſumma me afficit iniuria. Pater enim, qui filium iuuenis non bene educat (& erudit) iniuſte eum ſenex abdicat. Reſpondens denuo pater, verum eſt, fili inquit, te à me indulgentiſſime, quando paruulus eras, habitum: ſed illud quoque te non fugit, te frequenter à me & eruditum,

Culpa parentum, eſt filij luxuries.

Digitized by Google

Adultior, ſi paruulo deſuit diſciplina potius frangitur, quam emendatur.

ditum, & caſtigatum, cum eſſes iam grandior: & quod in infantia te doctrina non imbui, ideo factum eſt, quoniam in tenera illa ætatula diſciplinæ capax non eras. At cum ego te, & doctrina, & diſciplina bona erudiebam; tum & capax ad præcepta ingenium, & ætas ad agendum idonea, & vires ad exercendum firmæ aderant. Nam cui & habilitas, & vires deſunt, ei fruſtra docendi labor impenditur. Hic rurſum filius: Quia tu ſenex es, inquit, & ego iuuenis; tu pater es meus, ego tuus filius; tu (barba & capite) canus, ego imberbis. (tu plus habes experientia, vt qui plura vidiſti; ego paucis tera expertus ſum, vt qui ætate adoleſcens ſum:) æquiſſimum tibi fidem haberi, me condemnari videtur. Sæpe enim in vita communi vſu venit, vt qui autoritate minus valet, icirco in cauſa iuſtiſſima inferior diſcedat. Fateor mi pater, cum puer eſſem, te curaſſe, vt literis imbuerer: Sed non ibus inficias, ſi quam noxam admiſiſſem, te non ſuſtinuiſſe, vt caſtigarer (& plecterer;) atque inde factum, vt quia paſſus es me facere, quod mihi lubebat, dum puer eram; tibi euaſerim tuo bediens, poſtquam factus ſum grandior. Quare illud hoc addo, ſi (offenſa &) culpa hac in parte arguor, culpa profecto mea culpa tu non prorſus cares. Non omnino eſt parentum, vt in teneris annis doceant diſputare filios, quid ſine virtutes; ſed vt ad virtutis ſtudium eos aſſueſaciant, & præmijs inuitent. Ingens enim bonum eſt, ſi nos adoleſcentes ad id prouecti ætatis, qua cognoſcere malum poſſimus, ad bene (deinceps) agendum ſimus aſſueſacti (& inſtructi.) Auditis ergo (& accurate ponderatis) patris vtriuſque rationibus; Solon Salaminius, Ego, inquit, hanc fero ſententiam, vt adoleſcentis huius pater, quoniam eum etiam tum puerum non caſtigauit, ſepultura, poſtquam mortuus fuerit, careat; & iubeo, vt huius patris filium, quoniam patri non credidit, atque obedit, dum erat adoleſcens, hæreditate, dum is viuit, careat, ea lege, vt illo defuncto, hæreditatem adeat ipſius filius. Iniuſtiſſimum enim foret, filij innocentiam paternæ pœnas luere malitiæ. Iubeo item, vt omnia iſta bona apud virum bonæ fidei deponantur, qui inde det alimenta patri, quamdiu vixerit, & ſepulchrum faciat filio, poſtquam mortuus fuerit. Hanc ſententiam qua & vitam & mortem complectitur, non ſine cauſa tuli. Non enim volunt Dij duplicem eſſe vnius criminis pœnam, ſed alteros in vita, honore aut opibus ereptis; alteros in morte, memoria & ſepultura adempta, puniri (& caſtigari.)

Caput XI.

Eruditionem Reipublicæ honorificam, & neceſſariam eſſe.

§. 1. ERVDITIONIS nomine omnium artium liberalium, ſcientiarumque cognitionem, ipſam etiam ſacrarum legum, & Theologiæ peritiam complector. De quibus nunc generatim, deinde particulatim agam.

Imperitia, accuſandæ ſcientia, duntaxat eloquens eſt.

Haud recte dixit non nemo; mala multi amplectuntur, bonum nemo accuſat. Scientiam enim multi accuſant, olim ſane philoſophia habuit reprehenſores. Licinius adeo indoctus erat, vt ne diplomatis quidem nomen proprium ſubſcribere poſſet. Tanto flagrabat odio literarum, vt literas peſtem, & calamitatem publicam vocaret; Rhetores & Philoſophos acerbiſsime oderat; virus & venenum Reipublicæ eos eſſe dicebat. Sed ille à patre ruſtico educatus inter Dacos barbaros, ſolis illis æquius fuit. Verum hoc vitium rarum eſt: Tantus eſt enim literarum ſplendor, tanta dignitas, vt plerique etiam

Principes eruditionis amant famam.

principes eruditionis famam aucupentur, inſcitiæque opinionem fugiant. Nero primus inter eos qui rerum potiti ſunt, alienæ facundiæ eguit. Tac. l. 13. Senecæ enim orationes recitabat, vt eloquentiæ ſe laude ſenatui populoque commendaret.

Quantum vero Reipublicæ conferat eruditio multorum, præcipue nobilium, & magnatum, id in priuato quolibet facile intelligitur. Doctrina enim id confert vt ille dicebat, ne ſedeat *lapis ſuper lapidem.* Quantum Socrates Batto, Atticus Banibalioni, tantum Reſpublica polita literis, præſtat ineruditæ.

Sine ſapientiæ ſtudio Reſpublica conſiſtere non poteſt.

§. 2. Nam ſapientiæ ſtudium maxime literis continetur; Non poteſt autem Reſpublica conſiſtere, niſi is qui imperitat, habeat, colatque ſapientiæ ſtudium. Sapientum ſane conſilia audienda ſunt, alioqui omnia principum decreta, quæ non iure, ſapientiaque nituntur, ſola vis regnantis tutari non poteſt. Vel ſubditorum conuitio, vel laude ſucceſſoris inconſulte reſponſorum abolentur.

Sapientia Salomonis.

Primum itaque principem doctum requiro, qualis erat Salomon *Deus dedit*, inquit Sap. 7. 17. *mihi horum quæ ſunt, ſcientiam veram: vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, & conſummationem, & medietatem temporum, viciſsitudinum permutationes, & commutationes temporum, morum mutationes, & diuiſiones temporum, anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones, naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunque ſunt abſconſa & improuiſa, didici: omnium enim artifex docuit me ſapientia.*

Principes qui ſub aliis quaſi pupilli degunt, miſeri ſunt.

Quantum vero obſit Reipublicæ, cum plerique principes reguntur, & quod aliquis inductus precio, vel odio, aut fauore in aurem inſuſurrauerit, ſequuntur, omnia regna docuerunt. Quanquam ſecunda hæc eſt felicitas, ſapientiaque, ſequi ſapientes Nam ſapientiæ primum eſt, non credere ſe ſapientem; & qui bonus eſſe voluerit, nō facilius id faciet, quam ſi malum ſe eſſe credat, vt pœnitendo bonus fiat.

> Προνοίας οὐδὲν ἀνθρώποις ἔφυ
> Κέρδος λαβεῖν ἄμεινον, οὐδὲ νοῦ σοφοῦ.

Prudentia nullum hominibus emolumentum maius eſt, neque melius, quam mens ſapiens.

Legum ſcientia & cuſtodia principis eſt firmamentum.

Nec mihi magis, quam ipſi principi Romanarum legum credi velim. *Imperatoriam, inquit, Maieſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam, vt vtrumque tempus, & bellorum, & pacis, recte poſſit gubernari: & Princeps Romanus non ſolum in hoſtibus prælijs victor exiſtat, ſed etiam per legitimos tramites, calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam iuris religioſiſſimus, quam victis hoſtibus triumphator magnificus.*

Indoctus legum iudex eſt iniuſtus.

Nunquam hoc poterit, niſi ipſe leges quibus imperat, cognoſcat, vt nec bellum rite geret, niſi in caſtris exercitatus. Merito igitur auth. de iudicibus ſtatuit ne illi indocti ſint. *Nos igitur videntes omnino confuſum iudicum ſchema, exiſtimauimus oportere hac lege determinare, quæ decentem ordinem imponat cauſa. Non enim exiſtimauimus oportere habere iudicum quorundam nominà, maxime legum ineruditorum, deinde neque cauſarum habentium experimentum. Noſtris enim adminiſtratoribus adſunt modo omnibus etiam aſſeſſores, & ea quæ legum ſunt, explicātos, & occupationes*

adm-

adimplentes eorum: quoniam multi detenti curis, quas apud vos habent, merito iudiciorum complent partem, per ſuorum præſentiam aſſeſſorum. Illi autē neque cingulum habentes, neque nobis adminiſtrantes, niſi potuerint per ſe noſſe, quod iuſtum eſt, ſed aliunde emendicare iudicandi honeſtatem: quomodo non maximum vitium erit reipublicæ, non eis, qui ex ſe quod agendum ſit, ſciunt, lites tradere, ſed ſinere eos quærere alios, à quibus liceat diſcere, quæ ipſos in iudicando eloqui decet?

Principem doctum ſincerum conſiliarij.

§.3. Inſigne hoc quoque emolumentum eſt docti principis; quod ſolus conſiliarios habet; quoſdam incorruptos omnino, alios vero timide malos. Qui ſine ſpe & metu rectiſſime ſententiam dicunt, mortui ſunt; legunt enim in illis principes, quæ nemo illis dicere ſuſtinet; nec ferrent illa ſibi dici ab amico, quæ legere gaudent in ignotis, erratis ſuis conuitia fieri gaudēt, cum publica voce mimentur. Cum igitur & illi, qui magno ſtudio diſciplinis incumbunt, & gubernandæ Reipubl. ſeſe dedunt, frequenter errent; quid de illis ſentiendum, quos ignoratio, & torpor, velut aureos arietes, in hominum aſtutorū prædam dedit? Quanquam enim princeps magno ſit ingenio, grauiq; natura ac prudente; non tamē certo, & ſine metu Remp. adminiſtrare poteſt. Nihil enim niſi opinionem habet, quę fallere ſolet, & falli. Cumque etiam aliqua præclariſſima cogitauit, iuriſperitis examinanda tradat, oportet, à quibus deinde accipiat, velut dictata, & ſua auctoritate, aliena mente in populum diuulgat.

Principem ignarū carpūt conſiliarij.

Do[c]ti principes.

Doctos principes recenſent nobis Solonem, Epaminondam, Philippum Macedonem, Alexandrum, Philopœmonem, Romulum, Remum, Cæſarem, Octauianum, Tiberium, Claudium, Antoninos, Conſtantinum, Theodoſios, Carolos magnum & Quintum, Robertum, Ieroſolymorum regem, Sigiſmundum imperatorem, Alphonſum Aragonem. Ex priſcis etiam Mithridatem, Coſroem. De quibus Lipſius *in monitis*, aliique multi. Nec fœminas quidem excipiūt, Zenobiam, Amalaſuetam, Iſabellam, alias. Ego pluris facio, quod omnes illi tam docti, doctiſſimis viris latus cinxerint, atque ita plurima præclariſſime conſtituerint.

§.4. Mihi vel hoc nomine eruditi reges, doctaque Reſpub. probatur. Quod facile animaduertam Chriſtianæ religionis ſingulare eſſe priuilegium, in artibus liberalibus, ſcientijſque excellere. Totum enim mundum palmam Chriſtianis concedere ſi hiſtoriam expendamus, facile intelligemus. Etenim cum priſcis neque ingenia defuerint, & ætas, diligentiaq; etiā ſuperfuerint, nullo modo tamē ad faſtigium ſcientiarum, quod Chriſtiani conſcenderunt, peruenire potuerunt. Pythagoras, Democritus, Plato, Ægyptum, Aſiam, Indiam peragrarunt, eruditionē ſibi, vt pararent, Crates Thebanus opes abiecit; Cleanthes aqua haurienda ſtudia ſuſtentauit: Tanta tamen contentione parum cōſecutos eſſe conſtabit, ſi cum Chriſtianis comparentur, ita vt monſtri inſtar ſit, Philoſophos gentilium tam ſtudioſos, in tam multis ac magnis erroribus hęſiſſe. Sinæ quoque noſtro tempore, cum multi totam ætatem ſtudijs impendant; cum maximus ſtudendi ſit fructus, vix tamen eorum doctiſſimi adoleſcentulis noſtris comparari poſſūt; terram non eſſe quadratam, aliaque ex P. Matthæo Riccio primum didicerunt. Narrat rem P. Nicolaus Trigautius lib. 4. ca. 5. de expeditione

Chriſtiana Reſpublica prerogatiua, & eruditio.

Priſca tempora. Chriſtianis coſ[ferunt].

ne apud Sinas. *Nulla alia re P. Matthæus vniuerſam Sinenſium Philoſophorum turbam in ſtuporem aque adduxit, quam Europæarum ſcientiarum firmiſſimis rationibus confirmata nouitate. Nunc enim auditum primum poſt tot ſæcula, terram rotundam eſſe; habebant velut pro primo principio vetus quoddam axioma: Cœlum rotundum, terra vero quadrata. Sciebat nemo centrum in eius medio, grauia omnia ad ſe corpora vel euocare, vel ſua propenſione lapſa recipere; vniuerſam in ambitu ſuperficiem habitari; Antipodes homines hominibus ſine lapſu conſiſtere; eis rei intellectu annuente, imaginatrix facultas multorum nondum acquieſcit. Hactenus inauditum; Lunæ defectionem poſita inter ſolem ac lunam terra prouenire; in enim explicationem abſurda commenti, grauiter ipſa luna deficiebant, inter quos expoſitores; dixere nonnulli, Lunam ſoli oppoſitam præ ſtupore lumen amittere. Alij ſolem ipſum in medio perforabant, aſſerebantq; Lunam huic foramini ſolis oppoſitam, lucem à ſole recipere non poſſe. Nouum fuit ſolem vniuerſum terræ globum magnitudine ſuperare. quanquam id vt crederent aliqui facilius adduci ſe permiſerunt, ideo quod etiam ab antiquis regni ſui Mathematicis in librorum monumentis ſcriptum eſſe conſtabat, ſole ab ijs demenſo, ſupra mille milliaria in Mathematicis inſtrumentis reperiſſe. Sydera vero ipſa, quæ noſtri oculis ita exiguo ſpatio metiuntur, vniuerſam terræ ſuperficiem excedere, id demum paradoxum videbatur. Nondum intellectum, ſed ne dictum quidem e ſolida materia cœlos conſtare, ſtellas in eo fixas conſiſtere, non erraticas vagari, decem cœlorum orbes numerare, alium alio inuolui, diuerſis motibus ferri.* Ex quibus conſtat, vulgata quæque ab illis ignorata fuiſſe.

Sinarum imperitia, apud quos ſummus ſuis honor eruditionis.

§.5. At in Repub. Chriſtiana, etiam præter ſacram Theologiam, tanta exoticarum eſt rerum cognitio, vt nihil par vſquam, nihil ſecundum gentilitas aſpexerit. Si enim vetera repetamus; Chriſtianos Philoſophos multò, quàm Ethnici fuerint, præſtantiores ſuppeditabunt ipſa Chriſtianæ religionis exordia. Dionyſius Areopagita vir illuſtris ſcientiæ, & nominis, Pauli diſcipulus, tum demum veram philoſophiam adinuenit. Dionyſij temporibus; fuit & Ariſtides Athenienſis, Philoſophus eloquentiſſimus, vt eum vocat D. Hieron. ſecuti deinde Quadratus, Iuſtinus, Pantænus; & quem Porphyrius præfert omnibus, Ammonius. Multos Ammonius & illuſtres auditores habuit, tam Chriſtianos, quam Gentiles; è Chriſtianis fuit Origenes, cui hoſtis noſtræ pietatis Porphyrius teſtimonium eruditionis dedit. *Ego Origenem, cum adhuc eſſem valde puer, vidi arcem totius eruditionis tenentem: ſicut etiam ex his, quæ poſteritatis memoriæ tradidit comprobatur. Origenes hic eſt, cuius ingens gloria inter eorum magiſtros habetur; qui aſſecutus fuerat omnia Platonis ſecreta, inſtructus fuerat in libris Numenij & Cronij, & Apollophanis, & Longini; & Moderati atque Nicomachi, in Pythagoricis vero ſummorum virorum non latuere commentaria. Attigit etiam Cheremonis Stoici, & Cornuti volumina.*

Exordia Chriſtianæ rel. gloria eruditæ fuere.

Origenis eruditio.

Et conſentit Hieron: Illud, *ait, de immortali eius ingenio non tacebo, quod Dialecticam quoque & Geometriam, Arithmeticam, Muſicam, Grammaticam; Rhetoricam, omniumque Philoſophorum ſectas didicit.* Origenis diſcipuli multi, & graues fuere, quibus gentilium plerique ceſſere; Proximis temporibus cōſecuti ſunt; Baſilius magnus, Gregorius Nazianz. Chryſoſtomus, Auguſtinus, Victorinus, Vegetius, Albinus. Et ſi recte putabimus; tot millia Epiſcoporum Eccleſias regentium

Vnius ſæculi pij rectores multi Epiſcopi apud Chriſtianos.

quã omnibus ſæculis gentes habuerint.

tium numerat orbis Catholicus, vt quanquam inæqualis ſit omnium eruditio, tota tamen gentilitas vnius ſæculi eruditionem numero, & præſtantia non adæquarit. Verum id quod admirabilius, & tamen verum eſt; Si viri eruditi qui in Græcia, atque in Romana ciuitate floruerunt, ante religionis Chriſtianæ exordia, quique Chriſtianis temporis ſcientia rerum excelluerunt, colligantur; vni cedent vrbi; Non poterunt vel ſolos Romanæ Eccleſiæ Pontifices eruditione philoſophiæ, & ſæcularibus literis inſignes æquiparare.

Pontifices Romani docti.

Clemens primus, ſiue fuit Actius Clemens cui Plinius ſcripſit, ſiue alius, philoſophiæ fuit deditiſſimus, & egregia monumenta literis cõſignauit. Baron. anno 102. & in martyr. 2. Iul. Frãciſcus Turrianus contra centuriatores, Delrio in vindicijs contra Scalig. Linus quoque, & Cletus nobiles Romani in literis illuſtres fuere. Hyginus celeberrimus ſui temporis philoſophus erat, cum ád pontificatum èligeretur.

Et quanquam Alexandri, Sixti, Pij, Teleſphori, Soteris eruditio ſæcularis minus cognita ſit, ex Epiſtolis tamen quæ ſuperſunt, facile colligimus viros doctiſſimos fuiſſe. Cornelium ſane eruditione Cypriano, alijſque non imparem fuiſſe, ipſa eius ſcripta docent. Quemadmodum, & Staphanum eiuſque ſucceſſores.

Felix primus, & Eutychianus, contra Sabellium, Paulum Samoſatenum, Manichæos, nobiles diſputationes habuerunt.

Liberius, & Felix nimiæ etiam eruditionis fuêre, & calamitoſæ, nam Liberius metu, condemnationi S. Athanaſij ſubſcripſit, & Felix in ſedem eius non bono exemplo ſucceſſit.

Inter hos ſapientia, eloquentia, gubernandi peritia, doctorum amore eminuit Damaſus orbis oraculum.

Nec multum impar Damaſo Innocentius, Sancti Chryſoſtomi etiam defuncti propugnatione nobilis.

Hæc ſæcula erudita, & hæreſibus agitata doctiſſimos habuêre pontifices; itaque Innocentiũ excepit Zoſimus, hunc Bonifacius primus, illum Cœleſtinus primus, quem & Auguſtinus conſuluit. Serpebant eo tempore occulta Manichæorum, aliarumq́ue ſectarum contagia. Item Arianorum, Origeniſtarum, Pelagianorum, Neſtorianorum, Acephalorum, Eutychianorum, Prædeſtinatianorum, Iconoclaſtarum, qui non modo deprauatione ſcripturarum, & ſcriptorum Eccleſiaſticorum, ſed etiam inani Philoſophia Eccleſiam agitabant; itaque & duces eos dedit Deus ſummus paſtor, qui eodem gradu ſurentibus occurrerent, nulla parte non armati, Eccleſiam ſacra, profanaq́ue ſcientia tutarentur.

Hæreticis, doctiſſimos pontifices Deus oppoſuit.

Electus deinde eſt Leo magnus, qui orbi etiã ſecuturo doctrinam ſuam probauit. In eruditorum etiam numerum venerunt, Hilarius, Simplicius, Felix tertius, Gelaſius primus, Symmachus primus; Hormiſda, Vigilius, Gregorius magnus, Leo ſecundus, Ioannes quintus, Gregorius ſecundus, Stephanus ſecundus, Paſchalis primus, Eugenius ſecundus, Gregorius quartus. Nicolaus magnus, qui Gregorium magnum ſcientia, & virtutibus retulit. Ioannes 16. Eugenius tertius, Gregorius decimus tertius, Sixtus quintus, Innocentius nonus. Propria itaque Eccleſiæ dos eſt eruditio, ideoq́ue Reipublicæ magnopere commendanda. Quod ſi & hodierna tempora ſpectemus, & tot Academiarum Lycea, dubitare nemo poteſt; hoc vno tempore plures eruditos viuere, quam olim habuerit vniuerſa Græcia à Solonis, & aliorum ſapientum æuo, vſque ad Mahometanorum irruptionem, ſi Chriſtianos excipias

§. 6. Duo contra eruditionem obijcere ſolent non ſapientes, ſed aulicorum quoddam faſtuoſum, & ineruditum genus. Primum eſt ex Philoſophis prodijſſe tyrannos. Alterum, literas obeſſe prudentię ciuili & militari. Nam Phalaris Philoſophus fuit, & Tiberius, & Iulianus. Sicilia ab initio Cyclopas, deinde tyrannos pertulit. Sed pleroſque tamen in Græcia educatos. Sane Rhodiginus lib. 22. capit. 21. Philoſophos crudelius imperaſſe arbitratur. *Nam quotquot ex Philoſophorum progreſſi Scholis tyrannides arripuere, crudelius, auarius, immaniusq́; eas exercuiſſe comperiuntur, quam ignari prorſus literarum. Patriam libertatem, obſecro vos, quanta ſeruitute Athenienſes Ariſton, Epicureorum innutritus ſcholis oppreſſit: An non ante illum etiam Critias, quiq; cum Critia philoſophia myſterijs ſunt initiati? Quid vero de Pythagora dicam? Quid de illis ipſis ſeptem ſapientibus, alijſque qui maximarum rerum pondera ſubire adorti ſunt, nonne imperio vſi crudeliſſime deprehenduntur? Athenioni ex Athaneo nimio plus apud Athenienſes crudelitas Mithridatico innotuit bello. Nec Lyſia Tarſenſis tyrannis ex philoſophorum ſcholis latet: quem cum Stephanophorum allegiſſet patria, id eſt, Herculis ſacerdotem, arreptum ſemel imperium non abiecit, tyrannum agens ex profeſſo. Qua hominum ſæuitia ſanguinaria commotus Demochares, ſiue is fuerit Crates, lepide fertur dixiſſe. Sicuti ex thymbra lanceam nemo concinnârit, ita nec ex Socrate inculpatum militem.*

Philoſophia tyrannos genuit.

Ariſton tyrannus Athenis. Critias. Pythagoras Septem ſapientes.

Lyſias Tarſenſis.

Vellem ſanè virum literatiſſimum, circumſpectius locutum eſſe. Nam moueri poterat rationibus ſuis, quas attulit. *Socrates enim*, libr. 5. de Iuſto. *Niſi philoſophi ciuitatibus dominentur, vel hi qui nunc reges potenteſq́ue dicuntur, legitimè ſatiſq́ue philoſophentur: ut idemq́ue ciuilis potentia, & philoſophia concurrant: neque (quod nunc fit) à diuerſis hæc tractentur ingenijs, non erit ciuitati, vel (vti mea fert opinio) hominum generi vlla malorum requies: nec prius hæc reſpublica, quam verbis expoſuimus orietur pro viribus, & lumen ſolis ſpectabit.*

In Cœlio prudentia requiro.

Et Tullius ad Q. fratrem: *Hanc coniunctionem* (inquit) *poteſtatis & ſapientiæ ſaluti cenſuit ciuitatibus eſſe poſſe, princeps ingenij & doctrina Plato. Sed & Antoninum philoſophum imperatorem, ſententiam eandem in ore habuiſſe Iulius Capitolinus refert.* Hæc ipſe Cœlius.

Bona Reſpublica eſt, ſi principes ſunt philoſophi.

Infirma autem ſunt, quæ ipſe attulit. Ariſtonem Epicureum, Philoſophum eſſe non admittimus; Definiendi, diuidendi, diſſerẽdi ignarum, in Phyſicis puerum, in moralibus improbum, vt qui omnia ſui vnius cauſa faceret. Ille autẽ ſcopus ex diametro repugnat inſtituto principis; cuius officium eſt, priuato commodo bonum publicum anteponere.

Epicurum, nomine philoſophorum non dignamur.

Alter eſt Critias vnus è triginta tyrannis, & triginta tyrannorum crudeliſſimus, ac auariſſimus. Sed vehementer admiror Cœlium hominem πολυμαθῆ illo exemplo vti contra eruditionem, quo clariſſimè illa ipſa illuſtratur. Nam refert Xenophon libro 1. de dictis & factis Socratis, ipſum propter diſcipulos ſuos Critiam, & Alcibiadem accuſatũ fuiſſe. Referam verba Xenophontis quanquam pluſcul; quia eodem modo, eadem lis Societati noſtræ, & Academijs

Socrati diſcipulorum crimina imputata ſunt.

multis

Digitized by Google

multis intentatur. Verba Xenophontis ſunt: *Attamen accuſator aiebat, cauſam eum fuiſſe, vt leges ciuitatis contemnerentur, dicentem ſtolidum eſſe magiſtratus in ciuitate ſuffragijs eligi, cum neque gubernatore, neque fabricatore, neque tibicine, neque alijs ſimilibus vllus vnquam ſorte confirmatus vtatur, quæ, tamen multo leuiora detrimenta inferant quam illa ſint, quæ in ciuitate à præſidentibus committuntur.*

Sortes in eligēdis magiſtratibus Socrates damnat.

Hos vero ſermones incitare dicebat adoleſcentulos ad contemnendam rempublicam, ac eos reddere violentos. At ego arbitror illos quibus prudentia curæ eſt, quique putant ſe poſſe ciuibus ſuis, quæ eis conducunt, admonendo oſtendere, minime violentos eſſe debere, quum ſciant, ad vim quidem inimicitias ſequuturas, atque pericula, perſuadendo autem ſine periculis & cum amicitia eadem poſſe fieri. Qui enim coguntur, tanquam expoliati oderunt: quibus vero perſuaſum eſt, tanquam gratum aliquid acceperint, amant. Nequaquam itaq; illorum qui prudentiam exercent, proprium eſt vim cuiquam inferre: ſed illorum qui ſine ratione potentiam habent. Præterea, qui quidem audet vim inferre, non paucis indiget adiutoribus: qui vero perſuadet, nullo: nam & ſolum ſe ſufficientem eſſe ad perſuadendum putat. Quinetiam talibus interficere quempiam minime contingit: quis namque potius interimere vllum vellet, quam viuente & perſuaſo vti vt velit?

V[illegible] ſemper eſt [illegible] instrumentum.

Verum hoc quoque aduerſarij addiderunt, quod Critias, & Alcibiades, quum Socratem audiſſent, multis incommodis ciuitatem affecerunt. Critias enim cum ad paucos peruenisset ciuitatis ſtatus, vnus ex illis factus, longè omnium auariſſimus, ac violentiſſimus fuit: Alcibiades vero dum adhuc populus dominabatur, omnium iniuſtiſſimus, atq; incontinentiſſimus erat. Ego verò, ſiquid illi mali ciuitati attulerunt, de hoc non reſpondebo: quomodo vero conuerſatio illorum, & familiaritas cum Socrate facta fuerit, narrabo. Fuerunt namque hi viri natura longè omnium Athenienſium ambitioſiſſimi: omnia namq; per ſe ipſos agi cupiebant, & quam celeberrimi euadere. Quum itaque Socratem ſcirent minima pecunia abundanter viuentem, à voluptatibus omnibus abſtinentiſſimum, ac vt voluerat, omnibus qui ſecum colloquebantur, vtentem vi ſui ſermonis. hæc quum viderent, ac eſſent quales paulò antè dictum eſt, vtrum eos quiſpiam putet deſiderio vitæ ac moderationis Socratis, eius conſuetudinem concupiuiſſe an, quod opinati ſint ſe, ſi eius conſuetudine vſi eſſent, ſufficientiſſimos ad dicendum & agendum quodcunque voluiſſent euaſuros? Ego namq; arbitror, quod ſi quis Deorum eis optionem dediſſet, aut totam ſuam viuere vitam, vt Socratem viuentem videbant, aut mori, potius mortē elegiſſent: vt ex geſtis illorum perſpicuum eſt.

Tyranni nō vita probitatem, ſed [illegible] à Socrate petebant.

Nam vt primum arbitrati ſunt ſe in ſuadendo facundiores cæteris eſſe, confeſtim dimiſſo Socrate ad remp. gubernandam ſeſe contulerunt, qua principali de cauſa Socratem audire deſiderarant. Verum adhæc forſitan quiſpiam dicat non oportuiſſe Socratem antea ſuis auditoribus reipublicæ gubernandæ ſcientiam, quam ſobrietatem, & moderantiam tradere. Ego autem nihil ad hoc contradicam: video tamen omnes quicunque docent, & ſe ipſos monſtrare diſcentibus, quomodo ea faciant quæ docent, & oratione introducere. Scio etiam Socratem ſuis auditoribus bonum atq; honeſtū hominem ſeipſum monſtrantem, ac optimè de virtute omnibuſque alijs rebus humanis diſputantem. Illoſq; noui moderatos & ſobrios fuiſſe, dum conuerſabantur cū Socrate: non quod timerent ne detrimentū aliquod paterentur, aut ne verberibus vapularent à Socrate, ſed quoniam hoc ſibi tunc expedire exiſtimabant.

Mali cū Socrate viuētes paulum.

Fortaſſis autem nonnulli illorum qui ſe appellant philoſophos, dicent nunquam iuſtum hominem iniuſtum fore, aut moderatum, contumeliatorem, aut doctum in aliquo illorum, quorum doctrina eſt tradita, indoctum in eo quod didicit poſſe vnquam fieri. Ego verò de his aliter ſentio. Video namque quemadmodum corporis actiones non poſſunt benè fieri ab illis qui non exerceant corpora: ſic etiam qui non exerceant animum, minimè poſſe animi actiones efficere: nec enim quæ facienda ſunt facere, nec à quibus abſtinendum eſt, ab ijs abſtinere poſſunt. Quocirca patres etſi ſobrios ſciant liberos ſuos, prauorum tamen hominum colloquia eis prohibent, quaſi bonorum hominum conuerſatio exercitium ſit virtutis; prauorum vero, deſtructio. Teſtatur autem hoc etiam qui dicit poeta, Bona quidem diſces à bonis: quod ſi te miſceas prauis, amittes etiam inſitam mentem. Quique ait, vir autem bonus, modo fortis, modo ignauus. Quibus ego quoque aſſentio. Video namque, quod ſicut carminum facile obliuiſcuntur, qui meditatione continua non vtuntur: ſic illi qui negligunt, tradunt obliuioni ſermones ac admonitiones præceptorum ſuorum. Quum verò quiſpiam iſtorum oblitus fuerit ſermonum, obliuiſcitur etiam illorum quibus animus ad deſiderandam ſobrietatem mouetur. Hoc autem facto nil mirum profectò ipſam quoq; ſobrietatem obliuioni tradere.

Cōſuetudine malorū oblitus, cūius recta inſtitutionis adoleſcentes.

Itaque Critias & Alcibiades antequam Socratem adirent, vitijs corrupti fuerunt: Nec philoſophandi, ſed famæ aucupandæ gratia & eloquentiæ familiaritatem Socratis adierunt; Tamē eo tempore ſe modeſte habuerunt. Denique iterum cum improbis viuentes in ſuum ſinguli ingenium remigrarunt: & Socratem exoſum habuerunt. Imò quod tyrannos facere oportebat, legem poſuerunt: Ne de virtute, iuſtitia, temperantia; vlli, niſi qui triginta annorum eſſet, loqueretur. Leuius igitur illi philoſophiam attigerūt, quam vt immundo eam contractu dedecorare potuerint.

Tyrannica lex contra præceptorē.

§. 7. Pythagoram quid magnopere accuſet neſcio, nam auctoritate, & ſuaſione, Crotoniatas luxu perditos, ad frugalitatem, iuſtitiæque ſtudia reuocauit. Deinde Metapontum migrauit, ibiq; diem obijt. Tyrannidem nullam; niſi contra vitia exercuit.

Pythagora mortuo, à ciuibus, magnus honor eſt habitus.

Quinetiam infamat ſeptem Græciæ, quos vocant, ſapientes. Non modo iniuſta, ſed vix ignoſcenda *ἀτοπία*, Solon ſanè crudelis non fuit, nam Draconis leges ſanguine ſcriptas, quæ omnia delicta morte plectebant, etiam ocij culpam, & olerum furta; mitigauit. Tandem Piſiſtrati tyrannidem fugiens, Ægyptum, deinde Cyprum adijt, Crœſo quoque plurimum contulit, donec tandem in Cilicia Solon condidit Athenienſem Coloniam, nimius patriæ in patre pater.

Solon leuis, & prudens, non eſt habitus tyrannus.

Periander quidem Corinthius tyrannum egit fateor, ſed metu crudelem; Nam poteſtatem à Cypſelo patre regiam, ſibi quaſi iure hæreditario delatam ſubterfugere integrum non fuit, ne ſe & paternos amicos, totamque cognationem furori corruptiſſimæ plebis permitteret. Vrbem tamen adornauit, bella aſſiduè geſſit, annos quadraginta regnum tenuit, & quemadmodum Auguſtus laſſa crudelitate clementiam poſtremò admiſit. Ariſtoteles ſanè eius crudele paradigma, cum Thraſybulo nihil reſponderet, ſed eminentiores ſpicas deſecando ſegetem æquaret, libr. 3. Polit. cap 13. defendit. Pittacus Mytilenis Rempublicam vitæ modeſtia, ac doctrina adminiſtrauit, tyrannidis nulla ſuſpicione. Nec Bias cōtra Prienen patriam aliud deliquit, quam, (ſi hoc delictum eſt) cum ea capta fugiens diceret. *Omnia mea mecum porto.*

Tyranni ſæpius, ſine vitæ periculo, imperium dimittere non poteſt.

Chilo

Chilo tyrannus non fuit.

Chilo Lacedæmonius qui ex ſapientibus vnus fuit, nulla tyrannide vſus eſt. Niſi hæc eius dicta, quæ Delphis conſecrata ſunt, tyrannica habeantur. *Noſce teipſum, nihil cupias nimis. Aeris alieni & litis comes eſt miſeria,* Lætitiæ vi mortuus eſt, audito filium eſſe victorem ludis Olympiacis, itaque funus eius vniuerſa Græcia proſecuta eſt. Quod tyranno nunquam præſtitiſſet; Nomen enim tyranni, etiam cum viribus deſtitutus eſt, odioſum eſt.

Cleobulus, ſiue Cleobolus, longe à tyrannide abſfuit; Amicis atque inimicis dixit eſſe benefaciendum. Inimicis, vt amicos; amicis, vt amiciores reddamus. Tyranni inimicos tollunt, amicis diffidunt, adeoque inimicos efficiunt.

Thales Mileſius ne imperium quidem tenuit, pacate vixit, in ſumma ſenectute dum ludos ſpectat, Olympiade 58. deceſſit.

Faciliùs eſt Philoſophis occupare tyrannidē.

Athenio ſolutis ergaſtulis, & volonibus Drepanum ſubegit, vir prudens, & doctus, ſed cauſa belli in obſcuro eſt. Nullo igitur modo probarū eſt Philoſophiam, atque eruditionem cauſam eſſe tyrannidis; quemadmodum nec figlina tyrannos fingit, quanquam figuli progenies fuerit Agathocles. Aſpirare tamen faciliùs ad imperiū poſſunt docti, cum hiſtorias, affectus, mutationes, dolos etiam, fraudeſque ignorare non poſſint, omnemque regnandi artem calleant, ſi abſit Iuſtitia pietaſque, non eſt mirum eos facile tyrannidem occupare, occupatam artibus politicis ſecuram reddere.

CAPVT XII.

Literarum ſtudium non obeſſe politicæ prudentiæ, ſiue togatæ, ſiue militari.

Literarum ſtudia prudentiæ non obſunt.

§. 1. ERAT hoc quod ſecundo loco nobis imperiti objiciunt. Atque interdum etiam viri docti. Neque tam plana eſt reſponſio, quam multis videtur. Multorum enim errores, quædā ſtudiorum nos reprehendere cogunt. Mathematicos nonnulli ab Republica remouent, quia ἀκριβολογίαις ἀποδεικτικαῖς ſubtiliſſimis demōſtrationibus aſſueti, eaſdem in Republica lineas tenent, cum tamen æquitatem, Epieiceian, diſſimulationem, aliaque verſatilis illa vrbium rota poſtulet. Grammaticos, vt viles aſpernantur, Philoſophos, vt ſcepticos, poetas, vt furibundos, Rhetores, vt turbulentos, Iuriſperitos, vt litium ſatores, Theologos, vt libertatis inimicos. Sola apud illos ἄμουσον, & ἄμουσος abſque culpa, & reprehenſione eſt ignorantia, diua ruſticana. Etenim memini olim Græcè iucundas fabulas, de ſcholaſticis circumferri ſolitas; quidam enim ſpeculationibus adeò indulgent, vt ad victum, cōſuetudinemque humanam ſint penitus indonei. Quod non eſt artium, ſed hominum vitiū. Multas enim res nimium concidunt, atque ad inutilem ſubtilitatem perducunt, atque ita in vincula potius animum ducunt, quam ſubleuāt, & attollunt. In literis vſu venit, quod omnibus in rebus. Vitioſum eſt, quod nimium eſt. Nimiū eſt, quod animos vtilibus deſtinatos, inutilibus detinet. *Nam de illis,* inquit Senec. de breuitate vitæ cap. 13 *nemo dubitabit, quin operaſe nihil agant, qui in literarum inutilium ſtudijs detinentur: quæ iam apud Romanos quoq; magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit, quærere quē numerū remigum Vlyxes habuiſſet? prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea? Præterea an eiuſdem eſſent auctoris? Alia deinceps huius notæ: quæ ſiue contineas, nihil tacitam conſcientiam iuuant: ſiue proferas, non doctior videberis, ſed moleſtior.* Nam hi tales quo plus operæ impendunt, eo ſe magis impediunt. Et in labyrintho, quo quiſque magis ad exitum feſtinat, ita ſe magis implicat, longiuſque abeſt à ianua. Multi non inuenerunt neceſſaria, quia ſuperflua quæſiuerunt. *Multum illis,* inquit Senec. Epiſt. 45. *temporis verborum cauillatio eripuit, & captioſa diſputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus dolos, & ambiguam ſignificationem verbis alligamus, deinde diſſoluimus. Tantum nobis vacat? Iam viuere, iam mori ſcimus? Tota illò mente pergendum eſt, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo vnquam, niſi dum diſputat, captus eſt? res fallunt, illas diſcerne.*

Patrocinium ignorantiæ.

Error eſt, nimiū ſpeculari.

Inanis argutiarum cura, cum tiuis infamat.

Sic & imperio neglecto, ludicris detinentur.

Miſerrima diligentia Tiberij viſa eſt eruditis. Suet. cap. 70 *Maxime curauit notitiam hiſtoriæ fabularis, vſq; ad ineptias, atq; deriſum. Nam & grammaticos, (quod genus hominum præcipuè, vt diximus) appetebat, eiuſmodi ferè quæſtionibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ? quod Achillis nomen inter virgines fuiſſet? quid Sirenes cantare ſint ſolitæ? Et quo primum die, poſt exceſſum Auguſti, curiam intrauit, quaſi pietati ſimul ac religioni ſatisfacturus, Minois exemplo, ture quidem ac vino, verum ſine tibicine ſupplicauit, vt ille olim in morte filij.*

Archiepiſcopo ridiculo, & inſanienti cura.

Non melius ille Archiepiſcopus, de quo Lælius Biſciola noſter in horis ſucceſsiuis lib. 3. cap. 1. *Noui ego Patauij, cum Theologiæ operam darem, in florentiſſima in Italia vrbis Archiepiſcopum ætate iam prouecta, doctum hominem, ingenioſum, acutum, grauem, qui cum ſi de Theologia, deque diuina ſapiētia, ſermones velles conſerre, frontem obducere, ſupercilium attollere, manifeſtis indicijs auerſari huiuſmodi orationem vidiſſes; at ſi quidpiam cum eo de modalibus, de conuerſionibus, de mixtionibus, de maximo, de minimo, de proportionibus & gradibus actionis, paſsionis, reactionis, repaſsionis, communicare in animum induceres, exhilarare vultum, exultare, triumphare gaudio.*

Noctes & dies ſenex hic, & grauis Archiepiſcopus, totus erat in explicanda ratione modalium, ſcribebat de eo argumento, reſcribebat, cum hoc atq; illa conferebat huius explicationem reprehendebat, illius commendabat, nec ſibi vnquam ſatisfaciebat, & in eo tamē non quieſcebat, ſi quid alijs videretur ſibi inueniſſe probabilius, quod mox etiā mutabat: inſtituit itē de cauſa atque origine riſus tractationē, in qua, quoniam aliorum omnium veterum, ac recentium Philoſophorum confutans opiniones ſibi viſus erat rem ipſam, quaſi acu, tetigiſſe, ita ſibi placebat, vt magnum Turcarum Imperatorem, diceres poſſes eum ad Chriſti fidem religionemque adiunxiſſe.

De illo ipſe recte iudicat, cum Stob. Serm. 8. ὁ ἐλλέβορος ὁ ὁλοσχερέστερος μὲν ληφθεὶς, καθαίρει· εἰς δὲ πάνυ μικρὰ τριφθεὶς, πνίγει. οὕτω, καὶ ἡ κατὰ φιλοσοφίαν λεπτολογία. *Helleborum, cum grandiuſculis partibus ſumitur, purgat; cum verò in minutiſſima teritur, ſuffocat, ſic inanis, & nimia in philoſophia ſubtilitas.*

Ipſi Stoici artes damnāt.

§. 2. Has ob cauſas olim quoque artes illæ male audierunt. Zeno in principio, τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἄχρηστον ἀποφαίνει. *Encyclios artes, ſeu liberales inutiles definit.* & Stoici tamen in acuminibus nimij erant, vt mirum ſit, Xenonem Stoicorum principem ita ſenſiſſe. Verum eſt, multa inania doceri ab iſtis. Annos Achillis, & Patrocli

inqui-

inquirunt, vbi Vlyſſes errarit, de quo recte Bion apud Stob. Serm. 8. Τοὺς γραμματικοὺς ζητοῦντας, περὶ Ὀδυσσέως πλάνης μὴ ἐξετάζειν τὴν ἰδίαν, μηδὲ καθορᾶν ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ πλανῶνται, σπουδάζοντες περὶ τὰ μηδὲν χρήσιμα. *Grammaticos errores Vlyſſis quærentes, ſuum non quærere: nec animaduertere hoc ipſo ſeſe errare, quod circa inutilia laborãt.* Totũ hoc genus deſcribit & damnat Seneca Epiſt. 88.

Ex multis vtilia diſcere tam doctum eſt, qui non profecit in diſcendo.

At enim delectat, artium notitia multarum, tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium, an tu exiſtimas reprehendendum, qui ſuperuacua ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in domo explicat: non putas eum, qui occupatus eſt, in ſuperuacua litterarum ſupellectile? Plus ſcire velle quam ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt. Quid, quod iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtiuos, ſibi placentes facit, & ideo non diſcentes neceſſaria, quia ſuperuacua didicerunt? Quatuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripſit: miſer, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Aenea matre vera: in his libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediſcenda, ſi ſcires. I nunc, & longam eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cum perueneris, oſtendam multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium moleſtia, laudatio hæc conſtat: O hominem litteratum! *Simus hoc titulo ruſticiore contenti:* O virum bonum! *Itane eſt? annales euoluam omnium gentium, & quis primus carmina ſcripſerit, quæram: quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum, cum faſtos non habeam, computabo: & Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoſcam, & ætatem in ſyllabis conteram? Itane in geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud ſalutare excidit: Tempori parce? Hæc ſciam, vt quid ignorem? Appion grammaticus qui ſub C. Cæſare tota circumlatus eſt Græcia, & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque materia conſummata & Odyſſea, & Iliade, principium adiecisse operi ſuo, quo bellum Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat, quod duas litteras in primo verſu poſuiſſet ex induſtria librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Non vis cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus. metire ætaté tuam: tam multa non capit. De liberalibus ſtudijs loquor: philoſophi quantum habent ſuperuacui, quantum ab vſu recedentis? Ipſi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones, & coniunctionum ac propoſitionum proprietates deſcenderunt, & inuidere Grammaticis, inuidere Geometris. Quidquid in illorum artibus ſuperuacuum erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, vt diligentius ſciant loqui, quam viuere. Audi quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quam infeſta veritati ſit. Protagoras ait, de omni re in vtramque partem diſputare poſſe, ex æquo. & de hac ipſa, an omnis res in vtramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quam non eſſe, Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil eſſe in vniuerſum Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait, nihil eſſe. Circa eadem fere Pyrrhonij verſantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuum ſtudiorum liberalium gregé conijce. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt: ſatius eſt ſuperuacua ſcire, quam nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium: ſi Nauſiphani, hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi: ſi Parmenidi, nihil eſt præter vnum: ſi Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura vmbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim, vtrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.*

Quatuor millia librorum Grammaticorum.

Tempori parcendum.

Philoſophia multis in verba abſumitur.

Abſurda ex nimio ſtudio

Literæ ſunt M. & H. in voce ΜΗΝΙΝ, quæ numerum 48. conficiunt. Apud Plutarchum in conuiuio, alius notat, primum verſum Iliados, & primum Odyſſeæ conſtare totidem ſyllabis, nempe 17. & vltimos eorundem librorum 16. Quis ferat ſubtilitatem, veritatis inimicam: quis ſpinoſas ineptias? Animis obeſt illa iactatio, nouam anxietatem, & curam inducit. *Tu mihi verba* (Senec. Epiſt. 48.) *diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falſa à vero naſcens mendacium aſtrinxero, non potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me, in re tam ſeria ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt, ſyllaba autem caſeum non rodit, mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias! In hoc ſupercilia ſubduximus? hoc barbam demiſimus? in hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi.*

Inepta ſtudia pueros faciunt.

9.3. Hæc viri cordati, viri magno animo præditi, in literis culpant. Optimo iure ac merito. Sed literarum ille error non eſt, ſed animorum, bono ſuo male vtentium, & à veris, ad inania declinantium. Manet liberalibus ſtudijs vt ſua dignitas, vtilitaſque, ita modus, & menſura. Mihi hoc in genere tria dicenda occurrunt, quibus tota ratio ſtudiorum illorum continetur.

Modus in omnibus rebus ſeruandus præcipuè literis.

Primum eſt. Omnia illa ſtudia præparamenta eſſe, & vt dicebat Xenocrates λαβὰς τῆς φιλοσοφίας, anſas veræ Philoſophiæ, itaque in his exercendam iuuentutem, vt non in his ſiſtat, ſed per hæc ad maiora tendat.

Secundum. Non illam ſtultitiam ex literis diſci, ſed ad eas diſcendas adferri, & diſcendo intendi, augerique.

Tertium. Non inutile eſſe Reipublicæ, quoſdam in nugis illis totam vitam tranſigere. Primũ mihi concedunt omnes, ſecundum dubium eſt, tertium paradoxum.

Singula tamen aſtruam. Et primum quidem Seneca fatetur. Epiſt 88. *De liberalibus ſtudijs quid ſentiam, ſcire deſideras. Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus vtilia, ſi præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere maius poteſt. rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterum vnum ſtudium verè liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiæ, ſublime, forte, magnanimum: Cetera puſilla, & puerilia ſunt.*

Studia liberalia, ſunt ad virtutẽ præparamenta.

Et: *Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia. ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex profeſſo artes, quæ manu conſtant, ad inſtrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudijs filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabant, literatura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed mox percipiendis locum parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem. ſed expediunt.*

Liberales artes, via ad virtutẽ.

Hoc igitur ſolum habent vtilitatis, nam ingenia

genia exercent, excolunt, ſagacitatem acuunt; nec vlli niſi per illas artes tranſitus eſt ad perfectam ſapientiam. Philo recte de congreſſu erudit. gratia. ὥσπερ ἐν ταῖς οἰκίαις αὔλειοι πρόκεινται κλισίαι ὡς ἐν τῇ πόλει τὰ προάστεια, δι' ὧν ἐπὶ τὰ ἔσω βαδίζειν ἔστιν, οὕτως καὶ ἀρετῆς πρόκειται ἡ ἐγκύκλιος; ταῦτα γὰρ ὁδός ἐστιν εἰς ἐκείνην φέρουσα. *Habent ſane domus ſua atria, ſuburbana ciuitates, per qua introitus eſt, ſic liberales artes propoſitas habent doctrina Encyclicas, & virtuti iam ſeruiunt.*

Qui igitur in hiſce rebus hærent, idem faciunt, quod illi qui amœnitate diuerſoriorum allecti, patriæ ſolum negligunt. Societatis noſtræ ſcopus eſt, eorum qui in ea viuunt, cætera ſtudia ad Theologiam dirigere, Conſt. p. 4. cap. 12. *Cum Societatis atque ſtudiorum ſcopus ſit, proximos ad cognitionem, & amorem Dei, & ſalutem ſuarum animarum iuuare; cumque ad eum finem, medium magis proprium ſit facultas Theologiæ; in hanc potiſſimum Societatis Vniuerſitates incumbent; ac diligenter per idoneos admodum præceptores, quæ ad Scholaſticam doctrinam, & ſacras ſcripturas pertinent, ac etiam expoſitiua, quæ ad hunc finem nobis præfixum conueniunt, pertractabunt.*

Societas ſtudia ad Theologiam dirigit.

Et cap. 5. *Cum doctrina, quæ in hac Societate addiſcitur, hic ſcopus ſit, ſuis & proximorum animis Dei fauore aſpirante prodeſſe; hac erit in vniuerſum, & in particularibus perſonis menſura, ex qua quibus facultatibus adiſcendis noſtri incumbere, & quouſq; in eis progredi debeant, ſtatuatur. Et quia generatim loquendo literæ Humaniores diuerſarum linguarum, Logica, itidem, naturalis ac moralis Philoſophia, Metaphyſica, & Theologia, tam quæ Scholaſtica, quam quæ poſitiua dicitur, & Sacra ſcriptura ad id iuuant; harum facultatum ſtudijs operam dabunt, qui ad Collegia mittuntur, & quidem maiori cum diligentia illis vacabunt, quæ ad finem prædictum, habita ratione temporum, loci, & perſonarum &cæt. ſupremus Moderator ſtudiorum, magis in Domino conuenire iudicabit.*

Alijs propoſita eſt medicinæ, alijs legum cognitio, quiſque ita minora diſcat, vt ad magna ſe præparet. Interim certus ſine his non poſſe eos intelligi, qui maiores ſcientias profitentur.

Minora ita diſcuntur, vt ad magna veniatur.

§. 4. Alterum eſt; quod dubium multis eſſe, confeſſus ſum; Eos qui in hiſce minoribus ſcientiarum minutijs hærent, ad eas attuliſſe errorem, non ex ſcientijs illis didiciſſe. Qui enim fieri poteſt, vt quiſpiam dum prima rudimẽta deguſtat literarum, arbitretur, nullum eſſe earum vſum, niſi vt numerentur, atque inter ſe componantur? Quis mediocriter prudens iudicare poteſt, argutias tantum ad tormenta ingeniorum inuentas eſſe? Nonne plurimi ſunt celſis, & vegetis ingenijs, maximarum ſcientiarum conſulti, qui friuola illa non ignorant, atque interdum animi cauſa in illis ludunt, puerorumque anxie reſpõdentium ingenia explorant? Cum igitur ingenia plerorumque exacuat, non obtundat illa, quam didicerunt ſubtilitas, cur pauculos ita dementaret, ſi mentem ad literas attuliſſent? oportet enim vt Philonides aiebat:

Nemo prudens iudicat literaris illã ſoli vſum eſſe. vt litera diſcantur.

Γράμματα μαθεῖν, καὶ τὸν μαθόντα νοῦν ἔχειν.

Literas diſcere. & diſcentem adferre mentem. Itaq; quos in his perpetuo deſidere animaduertis eos maiora non poſſe, aut nolle iudicabis, & ne hæc quidem ſine literis potuiſſe. Itaque continuo duplex genus Grammaticorum, & Philoſophorum ſe prodit. Primum moderatum, eruditum, politum, prudens, quod præcepta ad eloquentiam, hiſtoriarum, oratorum, poetarum cognitionem, hanc ad ſuperiores ſcientias, vitiorum fugã virtutumque amorem refert: Quos viros, etſi in Grammatica verſentur, Reipublicæ columina dicere nihil vereor. Alterum genus eſt laborioſe miſerum, ſyllabarum aucupijs, febriculoſæ eruditionis argutijs lætum. Vno verbo ineptijs operoſiſſimis intricarum. Quibus hoc Ariſtippeum crebro inculcandum. *Non qui plurimum comedunt, aut exercentur, melius valent hi qui neceſſaria aſſumunt: ſic qui non plurima, ſed qui vtilia legunt cenſendi ſunt eruditi.*

Qui parum refert ad magna, nihil labore peragit.

Fruſtra tamen illorum inſania, literis imputatur. Nam in omnibus artibus etiam illiberalibus, eſt laborioſa quædam, & inepta ſubtilitas. Quam paratam homini natura veſtem eſſe voluit? è pelle eſt, vel lana animalium. At quam multa veſtiendi genera inuenit ocium, & luxuries; vno anno vix elaboratur toga, cuius materiam ſuperat opus. Ipſi ſeſe aulici inuicantur, quantum temporis cærimonijs impendunt, titulíſque. Omni in re nimium, omni in vita ſuperuacuum eſt. Ephippia, & freni, & vertagorum milli curioſo ſumptu grauantur. Atque eo iam malum increuit, vt neceſſaria illa videantur; & ęgre ſe ille putet, cui deſunt, in iſtas ineptias, impenſæ. Quemadmodum igitur in omnes omnium rerũ, actionumque artes, ab hominum ſtultitia ſuperuacua inducuntur, ita quoque ex eadem cauſa artes liberales vexantur.

Nulla ars eſt, quam non grauet ſuperuacua.

Tertio loco dixi. Non inutile eſſe Reipublicæ quorundam curas, ac labores in curioſis illis, inutilibus, ſpinoſis, tetricíſque detineri. Quemadmodum nimia in artium liberalium tractatione diligentia alicui commodo ſeruit, optandumque principi, vt omnium artium etiam non neceſſariarum, habeat præſtantiſſimos quoſdam opifices, ita quoque paucos eſſe, qui in liberalibus artibus modum ſupergreſſi ſint, ad multa conducit. Qui millum per foramen acus traijcit, facilè certo ictu deſtinatum hoſtem feriet, qui Iliada totam nuci includere potuit, facilè occultas literas ſuo principi ad obſeſſos conſcribet, in fune ambulare qui potuit, per mœnia, & pinnas hoſtium ſecurus incedet. Qui nimius eſt hiſtoriæ ſcrutator, cœteris tamen lucem præfert. Superuacua narrat Annæus iſta. Primus nauali prœlio vicit Duillius, Primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos. Primus Claudius Caudex ſuaſit nauem aſcendere. Primus Valerius Coruinus ex vrbe victa nomen aſſumpſit. Primus Sulla Leones ſolutos in circo dedit. Primus Pompeius pugnam elephantorum duodeuiginti dedit. Habẽt iſta ſuam vtilitatem, & iuuant occupatos. Sunt enim ocioſi illi ſimiles nomenclatoribus, qui dominis ſuis nomina prompte ſuggerunt; qui amicos & clientes nominatim in ordinem redigebant, libroſque ad manus ſemper habebant, vt meminiſſe poſſent, ingens & faſtidioſus labor eſt tot nominum memoria, tot potentium, tot orborum ſenum, ſed tamen multos in eo ætas atterit. Erat tum illa profeſſio. *Pulſare ſuperbas potentiorum fores, digerere in literam ſenes orbos*: Seneca Epiſtol. 68. Et magnos fuiſſe libros conſtat, tam clientum, quam potentiorum continentes nomina. Non diſſimilis in his literarum nimijs curis eſt labor. Quia frequenter in rebus grauibus vſui eſt. Non vt minutijs iſtis ingenia iuuentutis diſtrahantur; ſed vt ludicra quædam artium, ſicut aliarum in Republica rerum ſeruentur. Nunquam

Quoſdam curioſioribus ſuperuacaneis occupari prodeſt vt vtiliora nobis docent.

Vtile eſt habere minutiarum gnaros, ſicut habere nomenclatores.

quam in tali labore, tam tetrico, nimis erunt multi, plures in omni re alia, quam ſcientiarum curioſitate delinquunt.

Vſum quidam habet nimia curioſitas.

§. 5. Tunc igitur numerantem ſyllabas Homericorum verſuum, diſputantem de Helenæ poſt aurem macula, dubitantem de pudicitia Penelopes, ſcrutantem veteres lapides ſcribentem trecenta volumina Dialectices; quatuor millia Grammatices in Republica feres? Ita planè, vt aliptem, vt tibicinem, vt cupediarum diſpoſitores, vt facierum fucatores: Honeſtior tamen eſt illa Gtammaticorum curioſitas, & multis crebro opportuna. Multoque magis Phyſicorum, & Mathematicorum.

Militum erga ſtudioſos animus.

§. 6. Multo maior eſt vitorum martiorum in literatos impetus, frangi animos, ocio langueſcere, fortitudinem imminui contendunt. Nec excuſationem audiunt; neque enim ſat rationis in armis; vadunt ſolida vi. Nec tamen cedere debent eruditi, prærogatiuam habent ab eo, qui ad omnium faſtidium cecinit.

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Sapius conſilia bello, quam viris defuere.

Olim fortis viri tulit arma diſertus: Achillis, Vlyſſes. Agamemnon non decem Aiaces, aut Diomedes, ſed Neſtoras optabat. Bella multa conſilio, pauca robore perficiuntur.

Ὅπλον τοι λόγος ἐστι τομώτερον ἀνδρὶ σιδήρου.

Oratio gladius eſt viro acutior ferro.

Bellatorem duo perficiunt, prudentia, & fortitudo. Sine fortitudine, prudentia reſiſtere diu poteſt, ſine prudentia, fortitudo nulla eſt, & quæ eius vicem ſubit, audacia ruinam ſtruit. Vere dictum.

Ἀλκὴ δ' ἀνεμώλιος ἄφρων.

Fortitudo inſipiens eſt imbecillis.

In bello, robore, & prudente conſilio opus eſt.

Vere dictum eſt, Διπλοῦν ὁρῶσιν οἱ μαθόντες γράμματα. *Duplum cernunt, qui literas didicerunt.* In bello maximè eſt opus conſilio, quia & celerrimè, & prudentiſſimè conſulendum eſt. Celerrimè; quia occaſiones rapiendæ, & in arena conſilium capiendum. Prudentiſſimè; quia non licet bis peccare; primus error capitalis eſt. Eruditus ex hiſtoria, ex Philoſophia, ex ſtratagematis, celeriter, & tutius rem decernet, cæteri tardius. Error ille non militum eſt, ſed ruſticanorum; ſolo furore opus eſſe in bello. Opus eſt Imperatore, qui militi gratus ſit, qui feroces temperare, torpentes erigere, timidos firmare poſſit: qui ſocios retinere, dubios allicere, inimicos mitigare poſſit qui hoſti potentiam detrahere, ſocios ſuſpectos reddere, ipſos inter ſe committere queat. Si aliud non eſſet bellum, q am acies, & in acie ſolis corporum viribus, more Andabatarum pugnaretur, fortè minor eſſet humanarum rerum cognoſcendarum neceſſitas. An tu obfuiſſe Xenophonti Philoſophiam Socratis, & omnium hiſtoriarum cognitionem arbitraris? Iulius Cæſar ideò tardius vicerit, quia doctrinam amauit? Luc. lib. 10.

Cæſar bello, & ſtudijs clarus.

Fama quidem generi Phariæ me duxit ad vrbes,
Sed tamen & veſtri, media inter prælia ſemper,
Stellarum, cælique plagis, ſuperiſque vacaui
Nec meus Eudoxi vincetur faſtibus annus.

Pericles Græciæ fulmen, annos quadraginta, eloquentia populum, fortitudine militem, vtrumq; prudentia gubernauit. Anaxagoræ Philoſophi, ille diſcipulus fuit. Dione vix meliorem virum, vix ſapientiorem tyrannicidam Grecia agnoſcit, at omnia illa ornamenta, Platoni ſe debere profeſſus eſt. Maior eruditione, & nomine, Timotheus præſtantiſſimus dux, ab Iſocratis diſcipli-

A doctis magni duces.

na exiens, Græciæ res inſtaurauit. Architas Tarentinus, Philolaum, Xenophon Ageſilaum erudijt.

Athenienſes Romam, de maximis rebus tres Philoſophos miſerunt, Carneadem, Critolaum, Diogenem, & bello, & Societate, tamē maximè tractatio erat inſtituta. Zeno Eleates rem bellicā ex propoſito docuit, atque ex eius Schola plurimi egreſſi ſunt Tyrannicidæ; iure, an iniuria, non diſputo; hoc aſſero Scholam eius fuiſſe planè Mauortiam. Lucullus legendo, ſubitò factus eſt imperator, & vires Mithridatis ita fregit, vt vincendum alijs traderet. Ipſe Tullius, & triumphum ambiuit, & prudentius de bello ciuili, quam Pompeius iudicauit.

Legendo facti duces.

§. 7. Ego nec Virgilium, nec Horatium imbelles fuiſſe arbitror, Ennium etiam fortem virum. Alcæus, Steſichorus, Archilochus bello etiam nobiles fuere, quamuis poſterior potius clypeum relinquere, quam vitam decreuerit.

Paci igitur, & bello literæ ex æquo neceſſariæ ſunt. Improbè fecit Aggripina, cum Neroni imperaturo negauit cōuenire philoſophiam, timebat enim ne literis excultus, è poteſtate matris citius exiret. Nec rectè Carolum filium, Ludouicus Vndecimus ſcire plus noluit latine, quam illa verba: *Qui neſcit diſſimulare, neſcit regnare.* Nam certè multa in eius regno deſiderata ſunt.

Non abducunt à rebus gerendis literæ, ſi cum prudentia iungantur: In literis enim & acta, & agenda diſcimus, & ante omnia ocium deteſtari. Seuerus, Pertinax, Antoninus, quod literati fuere? Tacito acclamatum eſt. *Quis melius, quam literatus imperat?* & optimè ſanè imperaſſet, niſi vſitata perſidia, eum de medio ſuſtuliſſet: Gordianus orator, & poeta fuit, Miſitheum præfectum fecit, & eius conſilio rectè i perium adminiſtrauit. Claudam gem mea ſententia Iulij . Pontificis. *Literarum ſcientiam in plebeis argentum eſſe, in nobilibus, & principibus gemmas.* Addam ego; in ducibus victoriam eſſe.

Bellicoſi imperatores literati.

CAPVT XIII.

Academias, & Gymnaſia publica inſtituenda eſſe.

§. 1. ACADEMIAM ab Academo Heroe ita dictam, Eupolis, Timon, alijque teſtantur, erat in ſuburbano Athenarum, à porta Dypilo ſex ſtadijs. Locum fuiſſe inſalubrem, & aridum refert Cœlius. Et Platonem excuſat, qui ſtudijs delegerit, quod eo modo cum proſpera nimium corporis valetudine vteretur, eam premere luxuriantem, loci incommodis vellet. Verum cum maxime ſtudioſis ſit opus cōmoda valetudine, atque aura, Plato autem celebritatem, frequentiamq; Academiæ ſuæ quęreret, perſuadere mihi nō poſſum, diſcipulos eum deterrere, & abigere quenquam inamœnitate Gymnaſij voluiſſe. Quotus enim quiſq; eſt, qui non valere potius, quā diſcere malit? Aut qui diſcendi cauſa, peſtilentioſam domū adire velit? Alia igitur cauſa quærenda, cur Palladi ſacrum Gymnaſiū, in Academia inſtituerit: Quam ego exiſtimo, quod ἐν μεγαλοπόλεσιν Ἀθήναις locus quęreretur quietus, à turbis nautarum, à luxuria hortorum vrbanorum; nam mentis exercitationes quiete, & ſolitudine gaudēt. Nec ad manum alius erat, aut in poteſtate Platonis. Verum de ſalubritate,

Academia Athenis.

An loco inſalubri.

Academia amœnitas.

atque amœnitate Academiæ, paulò aliter ſentiendum eſt, ſi Plutarchum in vita Cimonis audimus; Is enim locum aridum, ductis aquis puriſſimis irriguum fecit, & nemore vmbroſo conſeuit. Tria fuere Athenis Gymnaſia, Academia, Lyceum, & Stoa, Ariſtotelis peripatos erat in Lyceo, in porticu docebat Zeno princeps Stoicorũ, Platonis erat Academia, quæ nomen retinuit, vt omnia clara, & Monarcharum immunitatibus fundata Gymnaſia Academiæ vocentur. Academia conſtat docentium, & diſcentium multitudine, priuilegijs, & quadam velut Republica literatorum.

A capite religionis, ſacra Academia pendet.

§.2. Erigendæ Academiæ ius eſt penes Pontificem, & ſummos Monarchas, cunctaſq; Reſpublicas, quoad literas, & ſcientias ciuiles; nam quod ad ius ſacrum, Theologiamque ſpectat, eius cum auctoritate docendi, poteſtas, à ſummo religionis antiſtite peti debet.

S. Thomas tract. contra impugnantes religionem. Ad Papam, Regem, Principem eam poteſtatem refert.

Extra territoriũ ius non eſt, ſed probatas tamen Academias, etiam exteri venerantur.

Ad principes quod attinet, ad eos pertinet, vt ſtatuant, quas facultates in prouincijs ſuis doceri velint, quos in illis verſari; priuilegia, & immunitates concedere. Non tamẽ id efficere, vt Scholæ illæ in aliorum principum regnis, pro Academijs habeantur, ſi tamen accedat ſummi Pontificis approbatio, etiam illæ habentur ratæ. Magni autem intereſt, ſupremas docentium cathedras, à ſumma poteſtate dependere.

Vrbs Academica.

Primo quidem locus deligendus eſt, ſtudioſis accommodus: In quo requiro aeris ſubtilitatem, ſalubritatemque; Fertilitatem, aut faciles acceſſus, quibus neceſſaria importari queant, celebritatemque etiam. & ciues benè moratos.

Salubris.

Aeris ſalubritatem in primis princeps æſtimabit. Nam & ingenijs conducit, & corporum ſanitati, incolas etiam meliores, & decenter moratos habet. Nollem itaque Thebis Bœotijs Academiam conſtitui, ne craſſo in aere, ingenia quoque politiora obbruteſcant. Sed in ipſa Attica, Athenis artium inuentricibus, vbi eſt ἑλλὰς τῆς ἑλλάδος, vbi eſt totius Græciæ commune Muſęum. Incolas enim dura, & rudi indole, ferre non poſſunt mitiores muſæ.

Celebris.

Fœcunditatem agri, aut fluminum, portuumque commoditatem neceſſariam nemo non videt, vt magnæ multitudini alimenta ſuppeditentur. Alioqui ſumptu exhauriuntur ſtudioſi, & incolæ grauantur.

Hinc conſequitur in celebribus vrbibus conſtituẽdas Academias, aut in cultis oppidulis quibus finitima ſint flumina, Emporia, celebritaſq;. Vſitatum id vetuſtis fuit. Athenæ, τῶν λόγων ἑστία, propter cœli temperiem, loci commoditatem, diligẽtiam rerum optimarum, acutiſſimos ciues habuerunt. Cicero pro Flacco, Euſ. l. 10. ca. 2. operam itaq; liberalibus artibus, aut Philoſophiæ Athenis dediſſe honeſtiſſimũ erat. Cice. l. 1. Off.

Honeſtum Athenis ſtuduiſſe.

Quanquam te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis inſtitutiſque philoſophiæ, propter ſummam & doctoris auctoritatem, & vrbis: quorum alter te ſcientia augere poteſt, altera exemplis: tamen vt ipſe ad meam vtilitatem, ſemper cum Græcis latina coniunxi, neq; id in philoſophia ſolum, ſed etiam dicendi exercitatione feci: idem tibi cenſeo faciendum, vt par ſis in vtriuſque orationis facultate.

Et lib 3 *Suſcepiſti onus præterea graue, & Athenarum, & Cratippi: ad quos cum tanquam ad mercaturam bonarum artium ſis profectus, inanem redire turpiſſimum eſt. Quare quantum coniti animo potes, quantum labore contendere (ſi diſcendi labor potius eſt, quam voluptas) tantum fac, vt efficias: neue committas, vt, cum omnia ſuppeditata ſint à nobis, tute tibi defuiſſe videare.*

Athenæ magis ſtudijs, quam potentia floruit.

In eo ipſo loco non putauit Cicero infra ſuam dignitatem eſſe, ſi philoſophiam ipſe quoque profiteretur, vt l. 3. teſtatur. Romani ſane principes illuc proficiſcebantur, Aulus Gell. l. 1. cap. 2. Apud Hierony. ad Marcellum. Dicitur præclarus orator quendam reprehendiſſe, quod Græcas literas non Athenis, ſed alibi didiciſſet. Diu manſit clariſſimæ ciuitati illa dignatio. Nazianzenus, & Baſilius magnus ibi ſtuduere. Verum poſtea & ſtudiorum gloria, & vrbs ipſa defecit.

Byzantium florentiſſime claruit ſtudijs.

§.3. Athenarum tamen laudem, celebritatemque Byzantium magna ex parte in ſe conuertit. Imperij namq; maieſtatem ſecutæ artes, ſedem Conſtantinopoli poſuerunt, adeò vt iam Athenę magis antiqui nominis vmbra, quam præſenti bono clarerent. Ita Gregoras, & Fred Imper. ad Nicol. V. Adiuuerunt literas initio, Theodoſius, Valentinianus alijque. Addita & regia domus, in qua duodecim doctiſſimi, lectiſſimique habitarent, & conſulentib. reſponderent. Zon. li. 3. Quos Leo Iconoclaſmo infenſos, cum domo, & libris exuſſit, atq; ab eo tẽpore ſtudia in vrbe regia elanguerunt, increuitq; barbaries, & tandẽ impoſita eſt, duriſſima ſeruitus Turcica. Conati quidem ſunt, Bardas, Leo philoſophus, Conſtantinus eius filius, Conſtantinus Ducas, Alexius Commẽnus, Andronicus, Logotheta, in priſtinũ florem reducere Scholas, & ſtudia, ſed ſchiſmate, hæreſi, bellis omnia conciderunt.

Corinthi Cranium.

§.4. Vetuſtate, & celebritate penè par fuit Athenienſium Gymnaſio Cranium Corinthi phrontiſterium, in quo & Dionyſius regno pulſus, in fortunæ ludibrium literas docuit. Magna illa ciuitas, & duobus portubus inſignis fuit, Europæ, & Aſiæ tam mercibus, quam ingenijs celebrata. Cynicorum ibi maxime ſecta floruit, moribus ciuitatis corruptiſſimis conſentanea. Nam ante ſemper infamis, D. Pauli tempore, impudentiæ, vt ita dicam, ſtabulum fuit.

Rhodiorum Gymnaſiũ.

Rhodiorum etiam nobiliſſimum fuit Gymnaſium, ſed præcipuè in eo Matheſis, & oratoria facultas floruit. Nec Romanorum tãtum poſtremis temporibus nutante iam Republica, & in Monarchiam tendente; nam & Ariſtippus ibi de Mathematicis diſſeruit, & cum in litore notas eruditæ arenæ naufragus aſpexiſſet; Benè ſperare iuſſit, quod & ibi hominum veſtigia apparerent. Panætium, Stratoclem, Andronicum, Leonidam, Piſandrum, Eudemium, Dionyſium Thracem, Apollonium, & ante hos exulantem Æſchinem, viros doctiſſimos habuerunt. Videtur mihi Rhodos propter opportunitatem nauigationis, & loci amœnitatem, Athenis certaſſe, cum principes Romani eo liberos ablegarẽt. Cicero filium ibi, & nepotem Quinti filium habuit. Neq; id Athenæ ignorabant, multi enim Athenienſes Rhodi eloquentiæ operam dabant: Laert. l. 4. Id factum crebris vrbis cladibus eſſe arbitror, obſidio Sullana, atque alia incommoda profeſſores artium fugarunt. Romæ ſerò ſtudia ſapientiæ in precio haberi cœpta, ſed magno deinde honore culta sũt. In primarijs igitur vrbibus floruerũt bonæ literæ & Gymnaſia, inter quæ eminet Berytenſe, quæ Phœniciæ celeberrima ciuitas eſt, poſt Sidonem propè Lyci amnis oſtia. Iuſtinianus

Rhodi Romanorum Gymnaſiũ.

Berytenſe Gymnaſiũ.

pulcher-

pulcherrimam vocat, & eadem literarum prærogatiua cum noua, & vetere Roma donat. *Hoc aūt inquit tria volumina à nobis compoſita, tradi eis (diſcentibus) tam in regijs vrbibus, (Conſtantinopolitana & Romana) quam in Berytenſium pulcherrima ciuitate, quam & legum nutricem bene quis appellet, tantummodo volumus, quod & iam à retro principibus conſtitutum eſt: & non in alijs locis, quæ à maioribus tale non meruerint priuilegium. Quia audiuimus etiā in Alexandrina ſplendidiſſima ciuitate, & in Cæſarienſium, & in alijs quoſdam imperitos homines diuagari, & doctrinam diſcipulis adulterinam tradere, quos ſub hac interminatione & hoc conamine repellimus: vt ſi auſi fuerint impoſterum hoc perpetrare, & extra vrbes regias, & Berytenſium metropolim hoc facere, denarum librarum auri pœna plectantur, & reijciantur ab ea ciuitate, in qua non leges docent, ſed in leges committunt.*

Roma, Byzantium, Berytus iuris docendi ſedes.

§. 5. Non omittenda antiqua, atq; omnium nobiliſsima Academia, quam Iudæi non in aliquo deſerto, ſed in vrbe principe, vbi ſedes regia, & templum, atque omnia ſacra gentis conſtituta erāt, collocarunt, cuius augmentum Salomoni debemus, qui à cedro Libani vſque ad Hyſſopum, quæ egreditur de pariete diſputauit. Fuére ibi plurima Gymnaſia, diuerſarum ſectarum, & diuerſarum nationum, negat Ioſephus philoſophiam, & Græcas artes ibi doctas, imò negat hoc licuiſſe. Verum id ſanè intelligendum; nam Philoſophiam illam errantem, merito excluſerunt, ſi quis enim hodie voluptatem ſummum bonum eſſe doceret, ſi cum Academicis de omnibus dubitaret, ſi cum Peripato mundi æternitatem aſſereret, ſi fatum Stoicū inueheret, meritò legibus & pœnis doctores errorum proſcriberentur. Cętera nequaquam vetita erant, Grāmaticen Hebræam ad ſacras literas intelligendas, Græcā ad proſelytos inſtituendos addiſcebant, leges diuinas, & patrias omnes ex inſtituto docebantur. Eloquentiam, Poeſin, ſeu Hymnodiam, Logicen, Phyſicen, & Mathematicas diſciplinas apud Iudæos in precio fuiſſe, floruiſſeq; nemo ignorare poteſt, qui conſiderauerit has ſcientias, Ægyptios ab Abrahamidis, ab Ægyptijs Græcos didiciſſe. Eſſæi epicuriſmū Sadducæorum, & hypocriſin Phariſæorum deteſtati, ad lacū aſphalitem peculiares ſcholas, in quibus etiam liberales artes docuerunt, ſeorſum inſtituerunt. De nobiliſſimis Gymnaſijs Alexandrino, Antiocheno, Epheſino, Cæſarienſi, Nicomedienſi nihil attinet dicere: cū etiam Heliopolitani, Carthaginenſes, Cyrenēſes publica Gymnaſia inſtructiſſima habuerint. Priſcos prudenter de literis iudicantes, poſteri imitati ſunt. Bononia, Ferraria, Florētia, Mediolanum, Neapolis, Patauium, Piſa, Cæſarauguſta, Conimbrica, Granata, Hiſpalis, Salmantica, Toletum, Valentia, Pariſij, Andegauum, Aurelia, Burdegala, Lugdunum, Pictaui, Rhemi, Toloſa, Louanium, Colonia, Treuiri, Moguntia, Vienna, Praga, Erfordia, Cantabrigia, Oxonium Academias habent. Non ignoro in Germania præſertim in minoribus oppidis interdum eſſe publica Gymnaſia. Sed eorum vel eſt commodiſſimus ſitus, habentque populoſas circum ciuitates, vt Molshemium, vbi ante annum Sereniſsimus Leopoldus Archidux Auſtriæ, antiſtes Argentoratenſis & Paſſauienſis, nouam Academiam exſtruxit. Vt Padiborna, vbi VVeſtphalorū ingenioſæ, & gnauæ genti Reuerendiſſimus Epiſcopus, & Illuſtriſſimus Princeps Theodorus publicum Gymnaſium fundauit. Neceſſe eſt autem loci eſſe aliquam celebritatem. Quæ non ex ciuium multitudine duntaxat, ſed ex principum, atque aulæ præſentia, ex cleri illuſtri doctrina, & ſplendore conſequitur: Neq; enim quiſquam ſine riſu Bionis Boriſthenitæ vanitatem meminiſſe poteſt, qui vt Scholæ auctoritaté cōpararet, nauticam plebē Scholaſticis indutam veſtimentis in Gymnaſium traxit: Quantum ille aberat ab ea, quam docebat, philoſophia? Virorum igitur doctorum, & honoratorum in vrbibus Academicis frequentiam poſtulo. Hæc enim res facit, vt morum ciuilitatem, comitatemque cum literis imbibant adoleſcentes. Deinde profeſſores ipſi in luce reipubl. maiore diligētia, dignitate, alacritate difficillimum docendi munus obeunt, quæq; cauere prudentia ſuadet, in oculis magnatum, ac cenſorum euitant. Denique cum honos alat artes, omnes aūt Academię dignitatū, atq; honorum diuerſos gradus inter ſuos partiantur, non eſt eorum niſi in magnis vrbibus, aut coram principū, nobiliumq; conſeſſu æſtimatio.

Ieroſolymis Gymnaſiū.

Philoſophia errantium Ieroſolymis nō docebant.

Gymnaſia vrbium celebria.

Academiæ magnarum ſunt vrbiū.

Academia ſplendorem conciliat, vrbium magnitudo.

CAPVT XIV.

Profeſſoribus, & ſtudioſis priuilegia danda, & quæ conueniant.

§. 1. PRiuilegia priuatorum, non ſunt detrimēta Reip. vt multorum fortibus viris inuidente malignitate obiectari ſolet: Cum enim in iuſtitia, medium, non ex analogia arithmetica conſtituatur, vt tantum habeat Titus, quantum Caius, ſed Geometrico cenſu, vt ea ſit laborum, & periculorum Titi remuneratio, qui eſt Caij, & pro magnitudine operis, & perſonæ dignitate merces reddatur, non eſt iniquum inæqualibus, dare inæqualia. Cum verò inter omnia humana, ſapientiæ ſtudia, primum ſibi locum vendicent, magno honore, & immunitatibus ornanda ſunt. Si igitur laurea decernitur victori, ſi victus in Prytanio, ſi immunitas à vectigalibus, ſi alia ad fortitudinem inuitamenta; quanta eſt habenda cura ſapientiæ, qua fortitudo, cæteræq; virtutes reguntur. Priuilegia porrò ſunt vel locorum, vel ſtudioſorum, & profeſſorum in locis priuilegiatis, vt vocant, operam ſtudijs nauantium. Vtraq; rerum, & perſonarum. Omnia meritò conceduntur, nam & ciues quibus Academia committitur, honoratos eſſe par eſt, vt erga eruditos, ſtudia, ſtudioſoſque rectè afficiantur, prodeſſe illis & velint, & poſſint.

Priuilegia præcipua, ſtudio ſapientiæ debentur.

Priuilegia locorū. & perſonarū.

§. 2. Primum quidem eſt, vt commodis, libertatiq; proſpiciatur vrbis Academicæ. Athenienſes multis donatos priuilegijs fuiſſe hiſtoria refert. Amiſſo enim imperio Græciæ, & libertate, multo quietius ſub Romanorum imperio, literarum præſidio, quam cum ſuis legibus viuerent, floruerunt. Præcipuè eos fouit Adrianus, qui pecunia, frumentoq; annuo, ſtudia eorum honorauit, qui Chephaleniam donauit, ita Dio Caſſius, Sex. Aur. Victor. Sed vicerat iam olim Adriani munificentiam Demetrius, qui defectione eorum, & dicterijs offenſus, frumentaria tamen largitione, preſſos inopia leuauit. Inciuilius iniurias ſuas vltus eſt Seuerus imperator, qui priuilegia eorum imminuit.

Athenienſium priuilegia.

Poſſunt ergò omnia, quæ pro ratione nationis, oppidorumque natura, negocijs, & ſitu, ornare, & augere Academicam vrbem valent, concedi, qualia ſunt: Prærogatiua dignitatis inter alia oppida, cum enim ſenatum Academicum ſapientiſſimū ex Theologis, Iuriſperitis, Medicis,

Quæ priuilegia vrbiū Academicarum.

Philoſophis, conſcriptum contineant, non eſt dubium vrbicam quoque cultam conſuetudine doctiſſimorum virorum, & conſilio ſapientiorẽ fore. Deinde quorundam vectigalium immunitatem, præſertim, quæ annonam, & commeatus grauare ſolent, permittendam arbitror. Generale eſt enim hoc, vt in varias nationes impenſum beneficium. Itaque quemadmodum nobiliſſima Germanici regni ſedes Aquiſgranum, toto imperio negotiandi libertatem, portoriorumq́; immunitatem accepit, quod Auguſti Imperatores habitationẽ ibi collocaſſent, ita quoq; benignitas principis requirit, vt vrbem, quamcunq; ſapientiæ, virtutis, literarumq́; domiciliũ eſſe voluit, quaſi pater nullo fiſci damno magnificentius ſuſtentet, quod tamen detrimentũ, numeroſa ſtudiorum multitudo alio modo compẽſabit. Tertio, ſi principi integrum non eſt toti Reipublicæ indulgere, in eos tamen poteſt eſſe liberalior, quorum in ædibus, victuque ſtudioſi diuerſantur; ſic enim futurum eſt, vt minore ſumptu, & honeſtiora hoſpitia conſequantur.

Dignitas.

§. 2. Secundum priuilegium eſt, vt deſtinato ciuitatis, vno, alterove loco, & publicè artes doceantur. Id omnino neceſſarium videtur; Magni enim errores priuati, ac clancularij doctores, qui omnes mercenarij ſunt, inducere poſſunt. Theodoſ. & Valent. vetuerũt alio loco Romæ doceri, quam in capitolio. L. vni. de li. ſtud. vrb. Romæ li. 21. cap. 18. Nec priuilegijs vti poſſe iudico, niſi eos, qui publico loco, publicè docentur.

Publica ſit docentium induſtria, ne vel bona, vel mala lateant.

Iulianus ſanè Alexandrinis, & Cæſarienſibus profeſſioni iuris ciuilis interdixit, quod indocti lucro inhiantes, iuuentutem prauis opinionibus imbuerent.

§. 3. Doceri etiã in monaſterijs, & à religioſis, ſcientiæ poſſunt. Atque ita olim in vſu fuit. Trithemius libr. de laude ſcriptorum Manual. ca. 16. *Nec oportet vos propter ſtudium monaſteriũ deſerere: quia vnde proficiatis, domi poteſtis inuenire. Multos enim doctiſſimos monachos olim in ordine noſtro claruiſſe cognouimus: quos tantum in cœnobijs ſtuduiſſe ſcimus. Beda presbyter, & monachus vndecunq; peritiſſimus, ſeptennis cœnobio traditus fuit: in quo quicquid ſcripturarũ didicit, hauſit. Cuius diſcipuli fuerũt inter cæteros eruditiſſimi. Alcuinus præceptor poſtea Caroli magni, Claudius, & Ioannes Scotus monachi, in omni doctrina tã diuina, quam ſeculari excellentes, Græco & latino ſermone inſtructi: quorũ multa præclara extant opuſcula: Rabanus Abbas, & Moguntinus Archiepiſcopus pene adhuc puer Fuldenſi monaſterio traditur: qui quantũ in omni ſciẽtia profecerit, eius volumina teſtantur. Hunc tamen Abbas ſuus Fuldenſis ſtudij cauſa, in Franciã miſit ad Alcuinum Abbatẽ, cuius iam fecimus mentionẽ, ſub cuius magiſterio, multis annis perſeuerauit in cœnobio. Strabus monachus Fuldenſis, diſcipulus, & ſcriba Rabani Abbatis fuiſſe dicitur: qui iuuenis cœnobio datus, doctor inſignis effulſit. Sic Haymo, ſic Notgerus, ſic Hermãnus Cõtractus, ſic alij pænè innumerabiles monachi doctores excellentes ſunt habiti: qui ſub regula S. Benedicti humiliter conuerſantes, cœnobia pro Gymnaſijs habuerunt. Nec dicimus illis defuiſſe magiſtros, qui aliorũ præceptores habiti ſunt. Magiſtros omnino habuerũt: ſed monachos, & regularis vitæ conſocios, qui eos non minus vita, quã doctrina inſtruebant. Nos quoq; magiſtros forſitan inueniremus: ſi vellemus eſſe diſcipuli. Niſi enim humilitas, & amor ſcripturarũ mutuo ſibi conſentiant: monachorũ ſtudia nec expediunt ordini, nec proficiũt. Amor enim ſcripturarũ ſine humilitate, regularis vitæ diſciplinã deſtruit: humilitas ſine amore, ad ſcientiam earundem non pertingit. Qui ergo in cœnobio doctus fieri deſiderat: hæc duo inuiolabiliter conſeruet, Imitemur S. Patres, diuinis ſcripturis cum humili amore inſiſtentes: & quod illis gratia diuina contulit, nobis orantibus, & legentibus ſedulo nõ negabit. Quanto enim quiſq; in lectione aſſiduus fuerit, tanto fructum ex ea vberiorem capit. Fructus autem, quem in Sacris ſcripturis quærimus, amor Dei, & proximi eſt, & noſtri agnitio perfectum Saluatoris.*

Olim in monaſterijs doctiſſimi viri fuerũt.

Ea cauſa pleraque ſtudia Theologica ad religioſas domos, aut perſonas eſſe delatas, hodieq; videmus. Olim quoque Gregorius magnus, ab hæreſi Pelagiana, Britannias repurgauit, ſacras lectiones monaſterijs delegando. Nec abhorrent ab eorum inſtituto, tractationes literarum, quia præter Iuriſprudentiam, & medicinam cæteræ ſcientiæ referri ſolent ad Theologiam, quanquã vix Theologus eſſe ſine generali legum cognitione quiſquam poteſt.

Non decet religioſos docere Theologiã, vel ea quæ ad eam pertinent.

§. 4. Non ignoro profeſſionem Monachorum, & aſceteriorum diuinas occupationes, varietati ſcientiarum, quæ in Academijs docentur, aliquãdo aduerſari, vt Carolus magnus rectè cenſuit: in addit. Capit. c. 45. Verum cum ad ſacras conciones, ad rerũ conſeruandarũ, regendarumq; curã multi applicare ſe cogantur, cum Abbates plurimi prouincias adminiſtrent, populoſq; ſubiectos gubernent, ſtationem ſuam, dignitatemque in imperio habeant, non debet alienum videri à ſeruo Dei, à viro religioſo, ab Eremita cœnobij, in tanta piorum magiſtrorum penuria, Grammaticen, poeſin, eloquentiam, Philoſophiam profiteri, vt hac occaſione pietatem teneris animis inſtillet. Olim ſanè magnatum filij, non ad pietatem magis, quam omnem eruditionem egregiè inſtituebantur. Fuêre enim monaſteria vſque ad annum Domini 1200. fermè ſola literarũ domicilia. Ab eo enim tempore Academiæ inſtitutæ ſunt, & monaſteriorum diſciplina lapſa eſt. Clericis etiam iuris Ciuilis ſtudium ſæpe interdum vtile eſt, ſed de his alius agendi locus eſt.

Floret moribus bonis monaſteriũ, quod ſtudia colit.

§. 5. Perſonarum priuilegia, hoc eſt profeſſorum & ſtudioſorum plurima in varijs Academijs conſtituta ſunt. Tum ratione dignitatis, tum quia maior ſtudioſorum pars peregrini ſunt. Quantis verò iniurijs illi obnoxij ſint, dum adoleſcentes patria, & cognatis procul alieno iure viuere coguntur, nemo ignorat: multorum paupertas miſeratione digna eſt, aliorũ nobilitas itinerum periculis, fraudatorum, & cãbiorum ſæpè dolis deſtituitur, quibus omnibus niſi legũ benignitate ſuccurratur, neceſſe eſt à ſtudijs, à ſapientia diſcenda, & æſtimanda omnes auerti. Qui verò labores ſtudiorum æſtimare poſſit, nemo præter ſtudioſos eſt. Habent fateor ingenioſi in tractatione ſtudiorum magnam, & quæ omnibus humanis voluptatibus maior ſit, delectationem, quam ob cauſam ſtudioſis, & laborioſis adoleſcentibus facilè eſt eſſe caſtis; illa tamen mentis iucundiſſima recreatio, leniſsim valetudinẽ, atque adeò hominem ipſum, quaſi febris quędam erogat. Nam reuera melancholiam, rheumata, capitis, pectoriſq́;, & vitalium morbos, variaq; ſymptomata producit. Adeò vt peculiarem quandã ſtudioſis diætam, medicorum præſtantiſſimi præſcribant. Has ob cauſas plurima togatis doctoribus priuilegia principes contulerunt.

Studioſis, vt peregrinis fauetur.

Iucunditas ſtudiorum [illegible] graues.

§. 6. Primum priuilegium eſt, vt profeſſores, & ſtudioſi in pleriſq; cauſis, vel in omnibus exempti ſint à iuriſdictione ordinarij prætoris, ſeu iudicis, ſed ſuum habeant ſenatum, iudicemque; atque

Academiã ſuo iure vtuntur.

Digitized by Google

atque ita quamuis in vrbe ſit Academia, ipſa tamen ſuo iure, quaſi priuata reſpublica quædam vtitur. Ratio eſt iuſta, quamque omnes ciuitates Academicæ approbarunt. Academiæ enim multis, clariſſimis, & doctiſſimis viris conſtat, quorũ iudicio facilius cauſam legitimam, quam cõſuli, aut præfecto vrbis cõmittas. Deinde multæ cauſæ incidunt, quæ celeri, & quaſi è planodicta ſententia egent, cum ſtudioſi vtpotè peregrini, facile ab incolis iniuriã accipiant, opus eſt iudice minimè ſuſpecto, præſumitur autem facile, conſulis in ciues ſuos, ſæpè cognatos, & affines animũ eſſe propenſiorẽ, quam in aduenas, & quod crebro cõtingit, in gentem finitimã, & exolam: itaq; meritò ex profeſſoribus, ſenatoribuſque Academicis iudices deliguntur. Hoc tamen plerisq; in locis cõmune iuris axioma ſeruatur, vt actor forum rei ſequatur. Atq; eſſe fundamentum Academiæ veræ, & liberæ arbitrur, magiſtratum, & tribunal habere. Quam ob cauſam magnanimus, & prouidentiſſimus antiſtes VVirtzburgenſis Iulius, cum Academiã fundaret, parem illi cum ordinario tribunali ſuæ cancellariæ poteſtatem dedit, nec appellationem, niſi ad ſolum principem admiſit. Meritò ſanè, cũ cauſas grauiſſimas ipſi principes, iudicio Academiarum ſæpè numero ſubmittant. Abuſum tamen eius priuilegij interdum eſſe animaduerti, cum benignitate iudiciorum freta iuuentus, inter ſe digladiatur, aut ad iniurias ciuium inſoleſcit: quod magno Academiarum dedecore, & ſtudiorum noxa, non raro ciues graues obijciunt. Ita VVittebergæ cõtigiſſe ſcribit, paulò ante obitũ ſuum Martinus Lutherus ad Synoridem ſuam; *Tanta enim flagitia fieri queritur, tantamq; eſſe cõtumaciã, vt eam ferre quatuor elemẽta nequeant*, ita deinde queſti ſunt Saxoniæ proceres, de Academicorum inſolentia. Hæc vt ſunt vitanda, ita non continuo, cum in aliquã leuitatẽ adoleſcentiæ feruor abripitur, exagitãda Academia eſt, & priuilegia imminuenda, cum vitia iuuentutis ſedatiſſimè, & facilimè per moderatores ſuos corrigantur; Et ſanè principes inducti centauricis quorundam aulicorũ conſilijs, grauiter delinquunt, cũ auctoritatẽ illis demunt, per quos ſolos mores ſanctos reducere poſſunt. Quaſi verò non in ipſis vrbibus, imò aulis principũ grauiora ſunt, quam in alumnis Academiarũ peccata, & principes tamen familiarium delictis, ſceptra ſua ſibi excuti nollent. Magno iudicio tanta libertas ſtudijs cõceſſa eſt, ita Bononiæ, Pariſijs, Mogũtiæ. Moguntinæ ſanè Academiæ primũ priuilegiũ ita habet, quod Dietherus Archiepiſ. dedit. *Elargimur, itaq; condonamus atq; concedimus præſentium vigore literarum. In primis Doctoribus, Magiſtris, Scholaribus ſiue ſtudẽtibus dicti noſtri ſtudij Moguntini Iudices, Rectorem & Conſeruatorẽ Vniuerſitatis, & Ordinarium loci quos de iure habere poſſunt.* Forum rei ſequi actorem ſtatuta æquiſſima imperant, hoc enim ius commune iam olim decreuit. De proceſſu iuridiciali ſic noſter fundator conſtituit. *Vt autem incorporatis Vniuerſitati noſtræ circa obſeruationem iudiciarij Ordinis, deciſionemq́ue cauſarum prouideatur. Volumus & ordinamus, vt Rector de cauſis, & quæſtionibus quibuſcunq; inter incorporatos prædictos emergentes cognoſcere habeat & valeat. Qui ſi vt ſuſpectus ab aliqua partiũ recuſetur, arbitros eligi, & alia, quæ circa hoc Iura prouident, obſeruari volumus.* Nec æmulari, aut detractum ſuæ dignitati aliquid iudicare debent Conſules, Satrapæ, Prætores, Iudices, ſi quædam Reipublicæ pars alios habet rectores, & quidem proprios, cum ipſi ſuos filios præceptoribus, & pædagogis committant; Quis enim cum Patauium, aut Bononiam ad ſcientiarum mercatum liberos ablegat, ciuicis, & non Academicis magiſtratibus eum ſubeſſe æquum cenſet?

Academia iudicium, præfertur iudicio prætoris.

Academia ſceptrũ eſt.

Saxonicarũ Academiarũ corruptio, querelas totius gentis mouet.

Qui doctoribus auferre authoritatẽ, omnium eſt corruptor.

Moguntina Academia libertas.

Magiſtratui Academico filios ſubeſſe magnates volũt.

§. 7. Secundum eſt, vt profeſſoribus artium, doctoribus legum, eorum vxoribus ſit immunitas, ab omnibus muneribus ciuicis, & publicis, etiam ab hoſpitum ſuſceptioni; ita Conſtantinus cenſuit. In hac ſane cauſa noſtræ Academiæ fundator munificus fuit: Verba donationis ita habent. *Item doctores, magiſtri, & ſtudentes noſtræ Vniuerſitatis, vtpote notarij, & pedelli in perſona, & rebus ad eorum victum, amictum & vſum pertinentibus immunes ſint, exempti & liberi à præſtationibus, & ſolutionibus publicis, per ciuitatẽ, & Diœceſim Moguntinam, per terram, ſiue per aquam impoſitis & imponendis, & ad Archiepiſcopos Moguntinos pro tempore ſpectantibus, nec ad ſolutionẽ dati, gabellæ, vectigalis, telonij, & alterius cuiuſcunq; rationis quocunq; nomine cenſeantur, teneãtur aut cogantur, quouis modo, dolo, & fraude prorſus ceſſantibus. Et hanc quidẽ conceſſionem, & gratiã de magiſtris, & ſcholaribus intelligi volumus, qui etiam collectim in domibus, ſiue burſis commorantur, ac ſtudentibus, qui de licentia Rectoris obtenta in domibus ſiue ſtantijs extra burſas morantibus, & ſe familiamq; ſuam proprio ſumptu, & expenſis alunt. Item cum literarum profeſſores diſciplinisq; ac moribus inſtituendos ſummè quies deceat, & qui meliora ſectãtur, à tumultu fore alienos. Volumus & ordinamus, vt Rectoris, Doctorum, Magiſtrorum & ſtudentiũ domus, & habitationes, & præſertim Scholæ, in quibus collectim Doctores, Magiſtri & ſtudentes cohabitant, quas vulgari eorum more burſas vocant, aut in quibus honeſti ſtudentes de licentia Rectoris petita, & obtenta morantur, & ſe, familiamq; ſuã proprio ſumptu, ac domeſtica prouiſione gubernant, hac perpetua immunitate gaudeant, vt nemo officialium, familiave eius, cuiuſcunq; conditionis, ſtatus, aut qualiscunq; ſit etiã latiſſima cõmiſſione conſtitutus, dictas domus ſiue manſiones tumultuoſe, aut ducibus ruinis inuadere, prorũpere, aut violare præſumat, fraudulenta fictione, aut falſa occaſione prorſus ſemota. Et præterea nullus officiatorũ, aut alia quæcũq; Eccleſiaſtica, ſiue ſecularis perſona, in ciuitate Moguntina aliquem, ſiue aliquos ex Doctoribus, Magiſtris, ſtudentibus, ſiue eorum familia inuadere, offendere, vimq; aut iniuriam inferre præſumat: Si quis verò huius noſtræ cõceſſionis, quod abſit, contemptor repertus fuerit, noſtram indignationẽ ac pœnã pro modo offenſionis, doli, aut culpæ huiuſmodi, infligendam ſe nouerit incurſurum. Et 7. Item volumus, quod nullus de noſtris officiatis, & officialibus, aut alijs quibuſcunq; laicis ſiue ciuibus lædat, offendat, turbet, aut alias quouis modo in periculum ponat aliquem Doctorem, Magiſtrum, aut ſtudentem verbo vel facto, directè vel indirectè omnibus fraude, & dolo ſemotis pœna ſub prædicta.* Cũ verò oẽs qui Scholas obeunt, nec intra Burſas, vt aiunt, viuũt, cum venia Rectoris id faciant, omnes quoq; illo priuilegio vtuntur. Hæc quidẽ de oneribus perſonalibus clara ſunt, deque bonis illis, quæ tanquam ſalaria dãtur; de patrimonialibus verò nec legem intelligi puto, nec conſuetudo hoc permittit. Ne verò priuilegia illa inclytæ Academiæ, aliorum adminiſtrorũ ignorantia, vel malitia infringerentur, voluit ſapientiſſimus fundator, omnes vrbis Moguntinæ officiatos, iureiurando de immunitate Academiæ ſeruãdã aſtringi. Ita verba habent. *Item quilibet officiatus huius noſtræ ciuitatis pro tempore exiſtens iurabit in manus noſtras de ſeruando illæſos doctores, magiſtros ac ſtu-*

Moguntina Vniuerſitas, eſt immunis à ciuicis oneribus.

Moguntina priuilegia, contra inuaſores.

Oẽs vrbis Moguntinæ officiales iurant, ſe

Academica priuilegia ſeruantor iuxta teſta. ac ſtudentes præmemoratos in perſonis, rebus & bonis ipſorum, & de non contrauemendo dictis priuilegijs, ſed quod manu teneat eos, res & bona ipſorum ac priuilegia ſupradicta, ac infra dicenda pro poſſe, & noſſe.

CAPVT XV.

Mogunt. magiſtratus tur iurando cauet priuilegijs Academiæ.

Plurima alia priuilegia ſtudioſorum eſſe, & quænam illa.

§. 1. PLurima conceſſit Pontifex, & Imperator, ſinguliq; principes, & Reſpubl. cum verò antiquiorum Academiarum priuilegijs ſoleant ſequentes donari, fit vt vno verbo plurima concedantur. Quemadmodũ in hac nobiliſſima Academia factũ videmus, de qua ita loquitur Sixtus IV. Pontifex. *Ad laudem diuini nominis, & eiuſdẽ fidei Catholicæ propagationem, in eadẽ ciuitate Maguntina ſtudium generale auctoritate Apoſtolica tenore præſentium perpetuo erigimus, conſtituimus, & ordinamus, ac dicta auctoritate ſtatuimus, & etiam decernimus, quod de cetero perpetuis futuris tẽporibus in illa ſtudium generale vigeat, ad inſtar Bononienſis, Pariſienſis, & Colonienſis ſtudiorũ prædictorum, tam in Theologia, Iuris Canonici, & Ciuilis, quã alia qualibet licita facultate ſiue ſcientia, quodq; magiſtri in Theologia, Doctores legentes ac ſtudentes inibi omnibus & ſingulis priuilegijs, libertatibus, exemptionibus, immunitatibus, gratijs, & indultis, quib. alij Magiſtri, Doctores, legentes & ſtudentes in Bononienſ. Pariſieſ. & Colonienſ. ſtudijs gaudent & vtuntur, vti, potiri, & gaudere libere, & licitè poßint, & inſuper illi, qui proceſſu temporis gradus meruerint in qualibet ex facultatibus licitis prædictis, in qua ſtuduerint, ſibi docendi licentiam, vt alios erudire poßint, ac vt aut Magiſterij ſeu Doctoratus honorem elargiri per Magiſtros ſeu Doctores illius facultatis ſiue ſcientiæ, in qua fuerit examinatio facienda.*

Moguntina Academia, gaudet priuilegijs Bononienſis, Pariſienſis, Colonienſis Vniuerſitatis.

Tribus præſtantiſſimis Academijs Bononienſi, Pariſienſi, Colonienſi, Moguntinam fundator exæquat, quàm dignitatem illa hactenus ita tuetur, vt non modo ex Germania, Polonia, Belgio, ſed etiam ex cultiſſima Gallia illuſtres, & doctos numerârit auditores.

Ne igitur quiſpiam ignoret, quantò fauore Monarchæ ſtudia proſecuti ſint, neque ipſi ſtudioſi, ſuorum bonorũ ſint neſcientes, centum illa & octoginta priuilegia, ſeu potius capita priuilegiorum, & rubricas, ex conſultiſſimo Petro Rebuffo adſcribere, animus eſt.

§. 2. *Priuilegium ex Rebuffo primum.*

Rebuffus 180. ſtudioſorũ priuilegia colligit.

Omnibus diebus feſtis ſtudere, publicè profiteri, diſputare conceſſum eſt. Nempe poſtquam diuinis officijs cultus impenſus eſt. Vetitum putat Rebuffus, ſi lucri cauſa fiat, vt ſi aduocatus principaliter lucri cauſa, ſtudeat die feſto. Qua in re nequaquam illi aſſentior, nam quamuis lucri cauſa ſtudeat, non eſt tamen ſeruile ſtudium, & lucri cupido, honeſtum finem poteſt ſortiri. Nec Eccleſiaſtica lege lucrum, ſed opus ſeruile vetatur.

Studere die feſto licet.

Secundum.

In templo.

Licet & in templo ſtudere. Exceptiones Rebuffi generales ſunt. Non ſtudere tempore quo obligaris audire ſacrificium, aut vetitis ſtudere artibus, quod nec extra templum quidem licet, in templo tamen grauius eſt delictum, quia domum Dei facit domum nequitiæ.

Tertium.

Poſſunt ſcholares domo propria fabros expellere, ſi ſtudia ſtrepitu interturbent. Magnum eſt hoc, & penè inuidioſum priuilegium. Citat tamen iura in hanc rem Rebuffus; Imò in Monte Pelſuiano ſeruitorem cantu ſtudioſos impedientem repuliſſe, cum enim magiſtratus iuſſibus ſtudioſorum auditis, importuno muſico præcepiſſet, vel ſubmiſſius caneret, vel cederet, ille domum deſerere, quam vocẽ moderari maluit.

Fabros ſtrepentes domo pellere.

Quartum.

Huius priuilegij cauſa poteſt agi die feriata, ita ille. Verum niſi vrgenti cauſa id concedendũ puto Cauſam legitimam puto. Si ob caniculares, aut alias vacationes aliquot hebdomadũ inſtitutum eſſet, tum etiam ne integrum Collegium ſtudioſorum diuturnam turbationem perferre cogeretur, etiam die feſto res decidi poſſet.

Etiam feſto die. ſtudioſis hac de re dari poteſt.

Quintum.

Hæc cauſa de plano, & ſummariè poteſt tractari, & finiri, alioqui integros annos ſtudia poſſent impediri, cum lite pendente poſſeſſionis vſum retineat malleator, nec facilè ſtudioſi longæuas lites ſuſcipiant.

Res de plano.

Sextum.

A ſententia lata contra malleatorem, non datur appellatio. Id vſu, & niſi fallor æquitate abrogatum eſt, cur enim hoc negetur, ſi de ſcientia queratur?

Negatur appellatio.

Septimum.

Scholaris poteſt cogere ad elocãdum ſibi domum, cubiculum, equum, verum vſum eius priuilegij nuſquam vidi, & ſanè præſtat omnino illo non vti, cum ius illud, ne inuitus rem alteri locare cogaris, nec peregrinum in familiam admittere; valde ſit rationi conſentaneum: Et magni periculi eſt alieno domum elocare. Vſum ſanè, nullo vnquam loco animaduerti.

Studioſo locare nonnulla coguntur.

Octauum.

Studioſum domo locata expellere non poteſt dominus, quamuis domo ipſe egeat. Si videlicet ea cauſa relinquenda forent.

Studioſus domo pelli non poteſt.

Nonum.

Finito tempore locationis, ſi ſtudioſi tantundem atque alij ſoluere volunt, præferri debent. Niſi fortè, vt ferè fit, deteriorem domum faciet ſtudioſorum, quam aliorum inhabitatio, aut ſanè, ſi parum commodis ſint moribus.

Ceteris paribus cæteris præferuntur ſtudioſi.

Decimum.

Si doctor, vel ſcholaris domum alteri ſcholari locatam conduxerit, ante tempus locationis finitum, eſt excommunicatus.

Ante finem locationis, non poteſt conducere alius.

Vndecimum.

Si recedat iuſta de cauſa ante tempus finitum, non pro toto anno, ſed pro rata tantum ſoluere tenetur.

Diſcedens pro rata ſoluit.

Duodecimum.

Studioſus recedens de domo conducta; poteſt alium in locum ſuum ſubrogare. Ita tamen vt nullo modo reddatur locatoris conditio deterior.

Diſcedens ſubrogare poteſt.

Decimum tertium.

Si ſtatuto ciuitatis caueatur, ne quis plus frumenti, quam pro vſu emat, ſi pro anno emat ſcholaris, & tamen poſt medium annum recedat, non incidit in pœnam, ſi integro anno eo in loco manere conſtituerat. Hoc priuilegium ad omnes extendo etiam ciues, quibus fraudi eſſe non debet, quæ iuſtitiæ eſt conſentanea voluntas.

Communes eſſe non.

Decimum quartum.

Scholaris recedens, poterit rerum communium partem petere.

Singulare eſt.

Decimum-

Digitized by Google

Decimum quintum.

Fuga, ſcholaſticum non facit delicti ſuſpectum, ſed præſumitur parentes viſitare, pecuniam quærere.

Decimum ſextum.

Commodatum per ſcholarem factum non finitio vſu, cum vult recedere, reuocatur.

Decimum ſeptimum

Contra ſtudioſum finito ſtudio, agere aliquis inuitus cogitur, aut ſi intra tempus à iudice moderandum non agat, perpetuum illi ſilentium indicitur.

Decimum octauum.

Non agnoſcunt onus pro hoſpitijs, in quibus habitant.

Decimum nonum.

Libri non ſunt tacitè obligati pro penſione domus.

Viceſimum.

Priuilegia non debent fugitiua alere, nec eo fine data ſunt.

Maleficium potius eſt, iudice Rebuffo, quam priuilegium, vt minus, ſtudioſus inhoneſte viuens, quam alius inquilinus poſſit expelli. Ego non domo duntaxat, ſed vrbe quoque pellendum cenſeo.

Viceſimum primum.

Imo licentia hac perdunt ſtudioſi priuilegia.

Non diſſimile eſt, & iniquum, vt in cõmune hoſpitium infamia ſcorta ducantur; ſed illa ſunt ex cloaca gentilium, in libros Chriſtianorum deducta, æterno damnanda ſilentio.

Viceſimum ſecundum.

Gallis peculiare nominationes obtinere, ſed queritur leges illas iam euerſas eſſe Rebuffus.

Viceſimum tertium.

Biennij ſeuera lege.

Studioſus pecuniæ quærendæ cauſa profectus domum, & ſtatim reuerſus retinet priuilegia ſtudij, & in quinquennij tempus illud computatur. Verum in pleriſque Germaniæ Eccleſijs cathedralibus, alijſque id non ſeruatur. Sed ſi vel vnica nox biennium interruperit, reliqui temporis vniuerſi ſit iactura. Quam legum ſeueritatem, mali mores peperere. Hoc addendum eſſet, vt diligentiæ & profectus teſtimonium ferrent. Nunc multi biennio, in opulentis vrbibus ociantur, aut luxuriant.

Viceſimum quartum.

Eccleſia iure ſuo non cedit, nam ab ea vniuerſitates etiam ipſæ dependent.

Nominati cum præſentant prælatis ſuas nominationes, & requirunt beneficia, non poſſunt examinari, quia eos iam vniuerſitas examinando, & gradum conſerendo probauit. Hæc quidem vt plurimum ſeruantur, imo hic Moguntiæ magiſtri philoſophiæ, ne pro ordinibus quidem examinantur, alibi tamen doctores etiam Theologiæ, Eccleſia examinat, & omnino ius hoc retinet Eccleſia, nec dependet ab vniuerſitatibus. Neque nunc tutum eſt, poſtquam multæ Academiæ non idoneos ad gradus promouent; id enim fieri luce clarius eſt. Vidi ego artium, & Philoſophiæ magiſtros, qui inter tres Syllogiſmorum figuras, nullum diſcrimen nouerant. Nec intermittit Italia; nobis quotidie quoſdam mittere doctores diplomatarios, qui ſtatuere vix poſſunt qua in facultate ſint promoti. Hinc multi diſputant contra Academiarum priuilegia. Sane Ludouicus XII. pœna ſuſpenſionis priuilegiorum, & alia arbitraria afficit eas Academias, quæ non idoneos moribus, ſcientia, meritis, promouent. Ita omnino conandum eſt, vt ſe ipſę Academiæ reforment.

Promotum in Academia ex qua indocti prodeant, examinare debet Eccleſia.

Viceſimum quintum.

In Gallia parochos oppidorum gradus habere neceſſe eſt, aut ſane triennio ſtuduiſſe oportet, quod ſtudium de Theologia intelligendum puto. In Germania multæ præbendæ magiſterium, aut Baccalaureatum requirunt.

Viceſimum ſextum.

Si ſtudioſus locauerit fructum beneficij per triennium, vel minus tempus, & interea fato ceſſerit, ſucceſſor locationem ratam habere tenetur, quia facta eſt in fauorem ſtudioſorum, ideoque in vtilitatem Eccleſiæ.

Viceſimum ſeptimum.

Beneficia maiora debentur eruditis, ſi tamen eruditioni vita reſpondeat. Et vt nunc mores defecere: ſi deſint cognati. Hoc enim priuilegiũ iam dudum vitia oppreſſerunt.

Viceſimum octauum.

Studioſus habens vicarium liberatur ab horis canonicis dicendis, ſi ſingulis diebus officium B. Virginis, & ſeptem pſalmos pœnitentiales dicat. Ita pauci canoniſtæ, ſed reliqui, & Theologi cõtra ſentiunt. Maledictum enim ſtudium, per quod diuinum relinquitur officium. Neque enim vllum excuſari certum eſt, officium totum vna pene hora abſolui poteſt, quantulum eſt, ſi ex horis 24. vnam Deo, & orationi impendas, qui ex Eccleſiæ patrimonio viuis? An vna hora, aut vna cum dimidia precibus impenſa te ab eruditione conſequenda impediet? Tantum fugis pietatem, vt ab illa hora petas immunitatem? tot dies luſibus, ambulationibus, ſpectaculis impendis?

Maledictũ ſtudium, per quod diuinum omittitur officium.

Viceſimum nonum.

Scholares in ſuis beneficijs reſidere non tenetur. Nunc optime ſtatutum eſt, ne ſine prælatorum facultate abſint, & ſtudiorum teſtimonia exhibeant.

Triceſimum.

Nihil ſoluere tenentur Epiſcopo, ſi non reſideant.

Triceſimum primum.

Fructus beneficiorum quaſi præſentes recipiunt. Id in Germania fieri non ſolet. Certa illis ſumma in ſtudiorum fauorem deputatur. Sane diſtributiones nunquam recipiunt.

Triceſimum ſecundum.

Ius optandi retinent abſentes.

Triceſimum tertium.

Nunquam videntur in fraudem abeſſe.

Triceſimum quartum.

Si quis repetendorum ſuorum curſuum cauſa ſtudeat in loco non priuilegiato, priuilegia ſtudioſorum retinet, per ſex menſes in Gallia, in Germania priuati ſtudij nulla habetur ratio.

Triceſimum quintum.

Semel in matriculam inſcriptus poſtliminio veniens, nihil ſoluere tenetur.

Triceſimum ſextum.

Curatus ſtudiorum cauſa ne intra annum ordinetur, poteſt accipere ab Epiſcopo diſpenſationem.

Triceſimum ſeptimum.

Diſpenſationem illam ſine euidenti cauſa, Epiſcopus reuocare non poteſt.

Triceſimum octauum.

Ob diſpenſationem non debet accipi pecunia. Verum hoc omnibus ſacris commune eſt, vt ſine precio dari oporteat.

Triceſimum nonum.

Cum ſtudioſis, & doctis facilius diſpenſatur.

Quadrageſimum.

Qui gradum habent, cum diſpenſatione quatuor beneficia obtinere poſſunt. De hoc abuſu dicam l. 6. de magiſtratu Eccleſiaſtico.

Quadrageſimum primum.

Penſio data ab Epiſcopo ſtudij cauſa non tollitur, ſi detur beneficium æquale; ſed quod reſidentiam exigat, niſi abſoluta ſint ſtudia.

Quadrageſimum ſecundum.

Poteſt Epiſcopus cum capitulo ſtatuere, vt quilibet canonicus conferat quotannis aliquid in ſubſidium pauperis, ingenioſi, & diligentis.

Quadrageſimum tertium.

Scientia de paupere, diuitem facit.

Quadrageſimum quartum.

Hinc doctis multi ſeruiunt.

Quadrageſimum quintum.

Studioſi ſcientiam adepti, nobiles cenſentur. Sane in Germania nobilibus æquantur. Comitijs Aug. anno 1530. & anno 1548. olim, & nunc in multis regnis præferuntur, vna eſt enim, atque vnica nobilitas virtus, & minor virtute, ſed maior ſtemmate nobilitas, eſt ſcientia.

Quadrageſimum ſextum.

Doctor ſine labore reſpondens, ſalarium meretur. Quia iam olim laborauit.

Quadrageſimum ſeptimum.

Pauperes ſtudioſi mendicantes, & validi, non poſſunt ad laborandum cogi, vti neque nobiles.

Quadrageſimum octauum.

Cum duos pari virtute eligunt, hinc ineruditi, inde vniuerſitas, præualet iudicium vniuerſitatis.

Quadrageſimum nonum.

Doctis committi reſpublica debet.

Quinquageſimum.

Studioſus doctus, præfertur doctori indocto.

Quinquageſimum primum.

Scholaris docendo fit doctior.

Quinquageſimum ſecundum.

Docto maior dos debetur.

Quinquageſimum tertium.

Pater compelli poteſt, vt filio ſtudiorũ ſumptus ſuppeditet. Hoc priuilegium tot limitationes habet, vt nunquam factum recte arbitrer, imo nec faciendum.

Quinquageſimum quartum.

In principio menſis penſionem ſtudioſo dare parens tenetur. Hoc quoque priuilegium eſt in manu parentis poſitum.

Quinquageſimum quintum.

Scholaris in diuiſione hæreditatis, libros habet præcipuos, nec in commune conferre tenetur.

Quinquageſimum ſextum.

Libri in legitimam non computantur: Pater in dubio cenſetur libros donaſſe.

Quinquageſimum ſeptimum.

Cum libros conferre coguntur, æſtimationem dare poſſunt libris retentis.

Quinquageſimum octauum.

Mutuum filij datum à patre repeti poteſt.

Quinquageſimum nonum.

Debitum ſtudiorum cauſa contractum, ex communi ſolui debet.

Sexageſimum.

Donatio facta filio in poteſtate valet, ſi filius ſtudet.

Sexageſimum primum.

Nec donatio illa reuocari poteſt.

Sexageſimum ſecundum.

Pater talium bonorum ſic datorum, vſum fructum non habet.

Sexageſimum tertium.

Studioſus donum, animo diſcedendi à ſtudio, datum, ſi non diſcedat poteſt reuocare.

Sexageſimum quartum.

Donatio ſtudioſo facta, etſi quingentos aureos excedat, non eget inſinuatione.

Sexageſimum quintum.

Studioſus filius profeſſoris retinet paternæ ciuitatis originem.

Sexageſimum ſextum.

Doctor tenetur alere ſuum ſcholarem pauperem. Verum id ſolum decet, cum doctor eſt diues, ſtudioſus pauper. Nunc tot millia ſtudioſorum pauperum, vix rex aliquis alere poſſit.

Sexageſimum ſeptimum.

Doctores poſſunt eſſe teſtes pro ſtudioſis ſuis, & diſcipulis.

Sexageſimum octauum.

Doctus cenſendus eſt, quem pro tali habent auditores.

Sexageſimum nonum.

Doctor non poteſt recuſari iudex in cauſa ſuorum ſtudioſorum. Poſſunt autem ſcholaſtici iudicem ordinarium recuſare.

De cauſis criminalibus magna controuerſia fuit, ſolent à ſuis doctoribus iudicari, ſed in horrendis ſceleribus ad magiſtratum remitti. Multa priuilegia ſuſtulit, Academicorum in delictis puniendis lentitudo, & conniuentia. Bononienſes ſuo priuilegio renunciaſſe ait Rebuffus; Moguntini ius ſuum tuentur, & quamdiu diſciplina vigebit, plaudente Republica, propugnabunt. Priuilegia enim, non niſi delictis amitti ſolent.

Septuageſimum.

Studioſi, non niſi venia perita, in ius vocant ſuos doctores. Debetur enim illis non minor reuerentia, quam patribus.

Septuageſimum primum.

Doctores ſuos auditores verberare non debent. Leuis tamen caſtigatio, magiſtro artium conceſſa eſt, & docenti.

Septuageſimum ſecundum.

Doctoris eruditi, bonæ conſcientiæ, modeſti, ſententiam etiam opinioni communi contrariam ſequi poteſt auditor, quod tamen ita intelligo, ſi ille veram iudicet, & probabili ratione ita ſibi perſuadeat.

Septuageſimum tertium.

Studioſus vocatus à patre ſuo, diſcedere poteſt, etſi iureiurando aſſeuerauerit ſe non diſceſſurum. Hoc iniquum eſt, ideoque nec priuilegium, ſi legitimo modo, cauſaque iuſiurandum ſit datum; Eſtque occaſio maleficiorum, & fraudum, quæ optimas artes vehementer infamant.

Septuageſimum quartum.

Qui iurat ſe comitaturum rectorem, non ſemper comitari tenetur, ſi tamen domi ſtudijs vacat.

Septuageſimum quintum.

Studioſi rectori inobedientes, et ſi periuri ſunt, non tamen ſunt infames.

Septuageſimum ſextum.

Etſi iurent ſe gradum in aliqua vniuerſitate nõ ſumpturos, ſi tamen noua cauſa ſit, vt nouum examen, poterunt id facere. Ego iureiurando eos teneri arbitror.

Septua-

Septuageſimum ſeptimum.

Pater viſitans filium in loco ſtudij, non poteſt ibi de alijs contractibus conueniri, niſi alia ex cauſa ſit loco obligatus.

Septuageſimum octauum.

Multo minus capi poteſt pro repræſalijs. Valde enim impedirentur ſtudia.

Septuageſimum nonum.

Qui conſanguineis, famulis, nuncijs ſtudioſorum damnum infert, in quadruplum reſtituere tenetur.

Octuageſimum.

Mandatum in fauorem ſtudioſorum, morte mandantis non exſpirat. Titius mandat inſtitori, vt Caio ſtudioſo det centum aureos, nondum data pecunia moritur, hæres ſoluere tenetur.

Octuageſimum primum.

Doctores, & ſtudioſi reſcripta Apoſtolica exequi non tenentur.

Octuageſimum ſecundum.

Cum duo ſunt reſcripta omnino pari efficacia, pro ſtudioſo præſumitur.

Octuageſimum tertium.

Bona ſtudioſorum capi non debent.

Octuageſimum quartum.

Ingenioſus, & doctus, etiam ante quinquennium ſtudiorum fieri poteſt doctor.

Octuageſimum quintum.

Cupido alios in ſcientia ſuperandi, non eſt peccatum. Verum hoc ſane intelligendum, & in alia multa conuenit.

Octuageſimum ſextum.

Studioſus notorie peritus, examinari non debet.

Octuageſimum ſeptimum.

Studioſus reiicere poteſt ab examine, doctorem ſuſpectum.

Octuageſimum octauum.

Hac in cauſa iuramento ſtudioſi ſtatur.

Octuageſimum nonum.

Pro lectionis initio, quam ſtudioſi inchoant, prandium exigere non debent doctores.

Nonageſimum.

A pauperibus nihil exigere doctor debet.

Nonageſimum primum.

Reſcriptum contra ſtudioſum non valet, niſi in eo fiat mentio, quod ſit ſtudioſus.

Nonageſimum ſecundum.

Reſcriptum datum ſtudioſo non eſt irritum, ſi non à patria, ſed à loco ſtudij nominatur.

Nonageſimum tertium.

Nominis mutatio ſtudioſis prohibita nõ eſt.

Nonageſimum quartum.

Studioſis permiſſæ ſunt veſtes omnis generis, & coloris, ſunt enim peregrini. Verum modeſtiam ſuis, ſingulæ Academiæ ſolent præſcribere.

Nonageſimum quintum.

Qui promiſit librum ſe ſtudioſo ſcripturum, non liberatur, ſi ſoluat intereſſe, ſed opus eſt, opus ipſum abſoluere.

Nonageſimum ſextum.

Suo etiam atramento ſcribere, & rubrica tenetur.

Nonageſimum ſeptimum.

Studioſus ſcriptorem certo loco ſcripturum ſe promittentem, poteſt propria auctoritate capere, ſi fallat. Omnino ſublatum eſt.

Nonageſimum octauum.

In terris Eccleſiæ ſtudioſum imperator legitimare ſolet.

Nonageſimum nonum.

Rei emptæ incommodum, non pertinet ad ſtudioſum.

Centeſimum.

Cogi poteſt quis, vt locum vendat ad ſcholas ampliandas, vel ad collegium aptum.

Centeſimum primum.

Loca ſtudioſorum nullus occupare poteſt.

Centeſimum ſecundum.

In ſchola capi non poteſt ſtudioſus, niſi ſit rebellis ſuo doctori.

Centeſimum tertium.

Iniuria vni ſtudioſo facta, communis cenſetur.

Centeſimum quartum.

Maxima amicitia contrahitur ſimilitudine ſtudioſorum.

Centeſimum quintum.

Iudex ſine accuſatore inquirit in eos, qui ſtudioſis moleſti ſunt, nam ſacrilegium eſt offendere domum ſtudioſi.

Centeſimum ſextum.

Studioſus iniuria affectus cum alio non ſtudioſo, ſocium ſuum ſuo priuilegio donat, vt vterque cauſam apud conſeruatores ciuitatis agere poſsit.

Centeſimum ſeptimum.

Studioſorum paucorum ſocietas, Syndicum creare poteſt.

Centeſimum octauum.

Si ſtudioſus occidatur, nec capiatur interfector, decem proximæ domus ſub interdicto ſunt quinquennio. Si res furto auferatur ſtudioſo, vicinia tenetur. Verum hæc nunquam in Germania vſurpata ſunt.

Centeſimum nonum.

Doctor, aut ſtudioſus valde excellens ob crimen damnatus, vita donari ob peritiam debet.

Centeſimum decimum.

Nec ſtudioſi, nec eorum famuli, in multitudinem arma ferre debent. Scholares portantes quotidie arma, enſem, & alia, præſumuntur mali, & habere animum maleuolum. gloſſ. in §. Si quis ruſticus.

Centeſimum vndecimum.

Studioſus ſi adulterinam monetam inſcius exponat, non punitur, quia magis iura, quam pecuniam noſſe præſumitur.

Centeſimum duodecimum.

Studioſi ſi poſt ceſsionem bonorum fuerint facti diuites, licet reddere creditoribus teneantur, non tamen libri ab illis debent auferri.

Centeſimum decimum tertium.

Libri nulla ex cauſà poſſunt illi eripi, non etiam pro executione rei iudicatæ, niſi ſit dyſcolus.

Centeſimum decimum quartum.

Libri non debent alteri, ſine expreſſo mandato dari.

Centeſimum decimum quintum.

Iudæi, atque alijs ementes libros ſtudioſorum, non poſſunt eos retinere, donec per dominos repetantur.

Centeſimum decimum ſextum.

Edere libros ſcholaſticis tenetur mercator, vt videat an ſint ſui. Itaque edere libros actori coguntur ad fundandam intentionem.

Centeſimum decimum ſeptimum.

Quamuis Iudæi cum Chriſtianis habitare non debeant, eorum tamen liberi à Chriſtianorum ſcholis non excluduntur.

Cen-

Centeſimum decimum octauum.

Studioſi cæteri creditoribus præferuntur, adeo autem in his prælationem habent, vt profeſſoribus pro ſalario,bona ciuitatis hy pothecata eſſe iudicentur.

Centeſimum decimum nonum.

Studioſus læſus, reſtitutionem in integrum petere poteſt durante ſtudio.

Centeſimum vigeſimum.

Studioſus à bibliopolis deceptus continuo actionem habet redhibitoriam.

Centeſimum vigeſimum primum.

Studioſus in loco Academico propter contractus alibi initos,conueniri non poteſt.

Centeſimum vigeſimum ſecundum.

Neque etiam propter obligationes, ante ſtudia contractas.

Centeſimum vigeſimum tertium.

Imo nec propter delicta, in alia Vniuerſitate commiſſa.

Centeſimum vigeſimum quartum.

Etiam ſtudioſis pœnitentia conceditur, vt non ſententiatur infamis,ſi ablatum reſtituat.

Centeſimum vigeſimum quintum.

Studioſi omnibus ciuium priuilegijs gaudent, quibuſcum habitant.

Centeſimum vigeſimum ſextum.

Ita tamen ſtudioſi ciues ſunt vrbis,in qua habitant,vt eius commoda,non incommoda ſentiant.

Centeſimum vigeſimum ſeptimum.

Itaque non tenentur ad onera ciuitatis,etiamſi ea de re aliquid ſtatutum eſſet, contra eorum immunitatem.

Centeſimum vigeſimum octauum.

Studioſus de bonis à patre, vel alijs donatis teſtari poteſt.

Centeſimum vigeſimum nonum.

Tanquam peregrini habentur, conſuetudines ciuitatis ignorare præſumuntur, ab omnibus defendi debent, & ad forum Eccleſiæ pertinent.

Centeſimum trigeſimum.

Si legatum librorum conſtituatur, omnes eos habebit doctor ſuarum facultatum, ſi in pluribus promotus ſit etiam medicinæ.

Centeſimum trigeſimum primum.

Legatum ſtudioſo debetur in loco Academię, nec minuitur ob ſumptus deferendi, niſi aliud teſtator cauerit.

Centeſimum trigeſimum ſecundum.

Si ſtudioſo alimenta legentur in pecunia ſolui debent.

Centeſimum trigeſimum tertium.

Legatum incertum ſtudij cauſa valet, quia cenſetur ad pias cauſas, promiſsio & ſtipulatio arbitrio bonæ fidei declaratur.

Centeſimum trigeſimum quartum.

De legato ſtudioſis non detrahitur Falcidia, quemadmodum nec legatis ad pias cauſas.

Centeſimum trigeſimum quintum.

Legatum factum mendicantibus religioſis, cauſa ſtudij ratum eſt.

Centeſimum trigeſimum ſextum.

Legatum annuum initio anni debetur.

Centeſimum trigeſimum ſeptimum.

Legatum non ſolenni voluntate relictum, ſi per triennium præſtitum ſit,de cætero etiam debetur.

Centeſimum trigeſimum octauum.

Cum libri ſtudioſis legantur, pecunia ad eos emendos legari cenſetur.

Centeſimum trigeſimum nonum.

Studioſi parocho in cuius parœcia habitant, aut alijs legitimam poteſtatem habentibus,confiteri poſſunt.

Centeſimum quadrageſimum.

Studioſus priuilegijs, aut matricula priuari non poteſt,niſi ter monitus.

Centeſimum quadrageſimum primum.

Si iuſſus eſt immatriculari,pro immatriculato habetur,quoad ſubeundam pœnam impoſitam, ſi ſtudioſum offenderit.

Centeſimum quadrageſimum ſecundum.

Etiam in matriculam expunctus gaudet priuilegijs, donec in alia vniuerſitate inſcribatur.

Centeſimum quadrageſimum tertium.

In ciuitate quæ ſub interdicto eſt, lectiones audire poſſunt, quamuis eorum doctores etiam ſub interdicto ſint.

Centeſimum quadrageſimum quartum.

Si ſtudioſus clericum modice verberet,à conſeruatore Apoſtolico abſolui poteſt.

Centeſimum quadrageſimum quintum.

Quæ ſtudioſi expendunt,in vtilitatem eccleſiæ expendere cenſentur.

Centeſimum quadrageſimum ſextum.

Nulla vectigalia rerum,quas ſecum portant, debent.

Centeſimum quadrageſimum ſeptimum.

Si libros portare ſe aſſerant,eorum,& nuntiorum iuramento creditur.

Centeſimum quadrageſimum octauum.

Qui cogunt ſtudioſos ſoluere vectigalia,omnibus ſuis priuilegijs priuantur.

Centeſimum quadrageſimum nonum.

Studioſi à collectis, & muneribus immunes ſunt.

Centeſimum quinquageſimum.

Pro repræſalijs capi non poſſunt.

Centeſimum quinquageſimum primum.

Studioſus alioqui non proſcriptus dum it, manet,redit,ſemper ſecurus eſt.

Centeſimum quinquageſimum ſecundum.

Studioſus iudices habet Epiſcopum,poteſtatem,Rectorem,Doctorem.

Centeſimum quinquageſimum tertium.

Etiam poſt litem conteſtatam,alium iudicem eligere poteſt.

Centeſimum quinquageſimum quartum.

Citatus à iudice non ſuo, priuilegium allegare non tenetur, quia notoriè priuilegiatus eſt.

Centeſimum quinquageſimum quintum.

In ciuilibus,& criminalibus,ſine conſenſu patris actor eſſe poteſt.

Centeſimum quinquageſimum ſextum.

Imo priuilegium, quoad actionem ciuilem quidam ad monachos extendunt, quod ego arbitror voris, & iuramentis religioſorum vetari.

Centeſimum quinquageſimum ſeptimum.

Qui ſtudioſum ad alienum tribunal traxerit,cauſa cadit.

Centeſimum quinquageſimum octauum.

Doctores in ſtudioſos iuriſdictionem habent,iure omnium Academiarum,& multis locis periuri ſunt,qui alio appellant.

Centeſimum quinquageſimum nonum.

Etiam magiſtri artium in controuerſijs ſuorum condiſcipulorum iudices ſunt.

Centeſi-

Centeſimum ſexageſimum.

Studioſus coram ſuo iudice conuentus, reconuenire poteſt.

Centeſimum ſexageſimum primum.

Studioſi debitores, ad quatuor diætas trahere poſſunt.

Centeſimum ſexageſimum ſecundum.

Studioſi actores forum rei non ſequuntur, verum hoc nuſquam obſeruatur, niſi vbi peculiares ſunt conſeruatores & quaſi vtriuſque partis iudices.

Centeſimum ſexageſimum tertium.

Studioſi ab interlocutoria appellare poſſunt.

Centeſimum ſexageſimum quartum.

Studioſi ad ſuperiorem iudicem abſque medio appellare poſſunt, quia Imperator ſpeciali gratia eorum defenſioni ſe offert.

Centeſimum ſexageſimum quintum.

Studioſus ceſſante ſtudio amittit priuilegium, ſi tamen quandoque ſcholas obeat, & domi ſtudeat, maxime ſi prouectæ ſit ætatis, ſeruat.

Centeſimum ſexageſimum ſextum.

Nunc in Germania amiſit.

Studioſorum famuli, ſcriptores, & perſonæ acceſſoriæ, atque adeo integra collegia eorum priuilegijs gaudent.

Centeſimum ſexageſimum ſeptimum.

Studioſi famulus, mercedem niſi mentione, & conuentione facta petere non poteſt.

Centeſimum ſexageſimum octauum.

Contra ſtudioſos compenſatio peti non poteſt, hac enim ratione in ſummas anguſtias redigi poſſet.

Centeſimum ſexageſimum nonum.

Nunquam cenſetur ſtudioſus, per ambitionem honores academicos petere.

Centeſimum ſeptuageſimum.

Studioſus pro ſocio, & amico, præſertim in cauſa ſtudiorum, teſtis eſſe poteſt.

Centeſimum ſeptuageſimum primum.

Dare poteſt fideiuſſorem ſtudioſum, ſed is priuilegio ſuo renunciare debet.

Centeſimum ſeptuageſimum ſecundum.

Studioſus fideiuſſor profecturus ad ſtudium, petere poteſt à creditore, vt alium ſubroget.

Centeſimum ſeptuageſimum tertium.

Magiſtratus capiens ſtudioſum offerentem fideiuſſores, & non relaxans tenetur iniuriarum, ſed hoc in cauſa ciuili, non criminali.

Centeſimum ſeptuageſimum quartum.

Alimenta indebite pauperi ſtudioſo data, non poſſunt repeti.

Centeſimum ſeptuageſimum quintum.

Donatio per vxorem diuitem factam marito ſtudioſo, rata eſt.

Centeſimum ſeptuageſimum ſextum.

Doctori tempus quo profeſſus eſt ante doctoratum, ad comitiuam, quam quiſpiam viginti annorum profeſſione conſequitur, valet.

Centeſimum ſeptuageſimum ſeptimum.

Pater cedere poteſt litem filio ſtudioſo.

Centeſimum ſeptuageſimum octauum.

Quædam tamen penitus abrogata ſunt.

Hæc omnia priuilegia motu proprio ſtudioſis conceſſa cenſentur, ideo dolus abeſſe præſumitur, præſertim illa quæ ſunt in corpore iuris.

Centeſimum ſeptuageſimum nonum.

Cum edicto principis omnibus priuilegijs derogatur, non cenſentur comprehendi illa priuilegia, quæ ſunt in corpore iuris, & priuilegio ſpeciali per legem generalem non derogatur.

Centeſimum octogeſimum.

His fruuntur etiam Hiſtorici, Rhetores, Grāmatici, non tamen illi qui primas literas docent, aut diſcunt, nullo autem modo qui artibus vetitis vacant.

Moguntina quoque priuilegia ad eos, qui ſtudijs vacant, ſolum extenduntur: *Item volumus,* inquit fundator, *quod priuilegia, conceſſiones, exemptiones, indulta, vt præfertur, data & conceſſa non intelligantur, niſi de doctoribus, & magiſtris, vniuerſitati, & ſuis facultatibus incorporatis, & ſtudentibus, intrantibus, audientibus, & in matriculam vniuerſitatis inſcriptis.*

Tot priuilegia, tantis dotata ſunt teſtimoniis dignitatis ſtudioſorū.

Hæc omnia ex diligentiſſimo, & iureconſultiſſimo viro colligere volui, non ignarus, non omnia vbique vſurpata eſſe, & multa alijs locis priuatim conceſſa, ſed vt in promptu legentibus eſſent, omneſque agnoſcant, quanto fauore, liberalitate, & munificentia ſcientiarum profeſſores, & alumnos proſecuti ſint principes, reges, Imperatores, imprimis vero Eccleſia, & ſummus pontifex. Cuius vnica cura eſſe debet, vt in orbe Chriſtiano erudita pietas, & pia eruditio conſeruetur.

Qui vſum priuilegiorum nō habeant.

Plurima vero tempora ſunt, occaſioneſque, quibus his priuilegijs Scholaſtici non vtuntur, quædam enim ſi non iniquitatem, rectè offenſionem aliorum adiunctam habent, nec iuſtum niſi apud iuſtiſſimos vſum. Deinde iure priuilegiorum exciderunt. Si vagus ſit, ſi inhoneſtè viuat, ſi nec domi ſtudeat, nec lectiones obeat. Si aliorum, & diſciplinæ conturbator ſit, ſi alios verberet, irrideat, conuitietur, exſibilet, ſi aleator, decoctor, blaſphemus ſit, ſi excommunicatus, ſi clericus, vel monachus ſine ſuperiorum permiſſu ſtudeat, ſi nolit obedire rectori, ſi artibus vetitis operam nauet, ſi extra gymnaſia priuilegiata ſtudeat. Aurea itaque lex eſt Academiæ noſtræ, quæ auream Moguntiam illuſtrat, quamuis antiqui ſæculi verbis concepta, ſed ſenſu veræ & Germanæ pietatis. *Volumus inſuper, & ſtatuimus vt doctores, licentiati, magiſtri, & generaliter omnes, vniuerſitati noſtræ incorporati, & qui eiuſdem priuilegijs gaudere volunt: honeſte, ſecundumque iuris præcepta, & Vniuerſitatis noſtræ ſtatuta, viuant. Rectori imprimis, dehinc alterutrum alteri, iuxta dignitatum, & graduum præeminentiam, debitum honorem impendant. Præcipue vero Doctores, Magiſtri, & graduati, animi grauitatem, conſtantiam, & maturitatem præſeferant; In ſcholaribus autem obedientiam, pudicitiam, accuratumque ſtudium. In omnibus denique manſuetos, honeſtoſque mores; Et in ſummis vitam, quæ diſciplinatos decet viros, requirimus, in rebelles nihilominus, pacis turbatores, diſcalos, noctiuagos, & alios qualeſcunque delinquentes, iuxta criminis atrocitatem, prout ſequitur, animaduertentes.*

Aurea lex Academiæ Moguntinæ.

Mores ſunt digni priuilegijs, ſi ſponte honeſtatem ſequuntur.

Præfatio ſtatutorum philoſophicæ facultatis.

Huc pertinet nobilis illa facultatis Philoſophicæ ad ſuos alumnos adhortatio. *Quod felix fauſtumq; ſit, & quidem vniuerſæ Reipublicæ literariæ, ſacroſanctas leges noſtras, ac ſtatuta vniuerſo cætui noſtro publicare cogitamus. In hoc vero promulgandi negotio, tu ſtudioſa cohors, imprimis admonenda nobis occurris, ne illotis, quod fertur, manibus, pedibuſque, neue parum reuerenter ad ſtatutorum noſtrorum publicationem confluxiſſe videaris; imo purgatis cum auribus, tum animis omnes militiæ noſtræ conſortes auſcultare, animumque aduertere haud oſcitanter, præcipimus, optamuſque probè ingenuatos, tractabiles, diſciplinarumque ſtudiis intentos, & eorundem flagrantes amore, nobis offerri. Contra vero diſ-*

rò diſcolos, indiſciplinatos, difficiles, moroſos, ſiniſtro genio, iratiſque Muſis & Apolline natos, hinc eminus ablegamus, manifeſtaque conteſtatione tanquam imbelles, ignauos, & literaria militia inutiles auerſamur.

Merito iſta prouidentiſsima maiorum curaſanxit: Tam magna enim priuilegia, ſapientiæ, pietatis, artium liberalium ſtudio, vtilitati Reipublicæ, non vagorum adoleſcentum nequitiæ, ocio, luxuriæ impenſa ſunt.

Caput XVI.

Gradus, & honores legitime conferri eruditis, eoſque magni faciendos eſſe.

Honores Academici, ſunt quaſi quædam regalia.

§. 1. PRIVILEGIVM magni emolumenti, magnæque dignitatis, & quod pleraſque Academias ab interitu vindicat, ſeorſum tractandum ſuſcepi, nempe de honoribus, poteſtate, titulis, quos vniuerſitas tanquam quædam Reſpublica bene meritis conferre ſolet. Hæc enim multo clarius Academicam Rempublicam, quam ſceptri vſus oſtendit. Publicas enim dignitates ſola Reſpublica in ciues ſuos partitur. Quemadmodum igitur omnis Reſpublica præmiorum & pœnarum exſpectatione gubernatur, ſic etiam Academiæ. Recte dictum:

οὔτε γὰρ ὁ μισθὸς ἐστιν οὐδ' αὐτὴ ἡ τέχνη.

Neque merces eſt arti, nec ars ipſa floret.

Langueſcunt omnia honeſta, niſi illis etiam ab honore pretium accedat. Quis enim ſtudio filios conſecrabit, ſi nulla prœmia tam diuturno, tam incerto labori ſtatuta ſint? Nunc multi hoc inſonant paruulis:

Studium quid inutile tentas?

Inter honores politicos eſt maximus, qui datur ſapientibus.

Et cæteri quidem honores à vulgo collati minores æſtimantur. At verus honor eſt ſapientum de dignitate aliena iudicium. Hoc accuratum eruditionis iudicium cum ipſis cœpit Academijs. Quanquam enim olim magnus fuerit decretus honor eruditis; non tamen tam accurata ad lapidem Lydium exploratio, nec ordinum diſcrimen inſtitutum eſt: Academiarum bonis priuilegium illud eſt reſeruatum. Optat apud Lucianum Solon, vt ij qui ſe in gymnaſijs recte geſſerint, honoratos à cunctis conſpici, & in totius Græciæ conuentu magnifice præconis voce proclamari, vt vniuerſa iuuentus, ac ſpectatores ad virtutis, & ſcientiarum amorem inflammarentur; verum inualeſcentibus vitijs, & turbantibus bellis ordinarius eruditioni nullus honor habitus eſt. Baſilius ad inuidiam vſque, Athenis, magiſtratuum, & magnatum officijs cultus eſt. Et noſtrorum horum honorum in eo aliquod veſtigium apparet; nam Cæſareæ, vt narrat ſanctus illius Achates, Gregorius, doctores Gymnaſij profeſsionis & honoris inſignia illi conferre conſtituerunt. Auguſtus etiam de iure reſpondendi auctoritatem omnibus negauit, niſi quibus Gymnaſiorum examine id conceſſum eſſet.

Inſignia profeſſionis olim data ſunt.

§. 2. Maximam auctoritatem gradibus, ſiue dignitatibus Academicis Concilium Lateranenſe conciliauit, nam defendi, conſeruari, & promoueri bonarum artium ſtudia diligentiſsime iuſſerunt. Egregia quoque ſunt in hanc rem ſtatuta, & decreta Concilij Vienenſis ſub Clemente quinto celebrati. Qui vero gradus eos conſecuti ſunt, omnibus priuilegijs præcipue gaudebant.

Priuilegia ſtudioſorum, præcipue doctoribus data.

Honores Academici, ſunt teſtimonia publica eruditionis, cum dignitate, & reuerentia collata, & poteſtas agendi, fruendique bonis, quæ dignitati collatæ connexa ſunt.

Magnus ille honor eſt, qui non fortunæ, non robori corporis, non athleticæ exercitationi, ſed animi bonis impenditur.

Poteſtas non modo ad reſpondendum, docendum, ſed alia quoque honorum ac dignitatum faſtigia dantur. Nam vniuerſitatum examine approbatos, ad principes, tam ciuiles, quam Eccleſiaſticos mittebant, vt Reipublicæ curam in parte capeſſerent, ad beneficia quoque & prælaturas ex doctrina prærogatiuam habebant. Itaque ea ſpe Iuſtinianus in procemio inſtitutionum, omnes ad ſtudia, tanquam Reipublicæ neceſſaria hortatur. *Summa ope, & alacri ſtudio has leges noſtras accipite, & voſmetipſos ſic eruditos oſtendite, vt ſpes vos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram Rempublicam, in partibus eius vobis credendis, gubernari.*

Omnia in Republica enim philoſophia, & eruditio magis, quam res bellicæ firmant. Val. li. 3. cap. 3. *Eſt & illa vehemens, & conſtans animi militia, literis pollens venerabilium doctrina ſacrorum antiſtes philoſophia, quæ vbi pectore recepta eſt hominũ, inhoneſto, atque inutili affectu diſpulſo, totos in ſolido virtutis munimento confirmat, potentiores metu ac dolore faciens.*

In omnibus magis eruditio, quam res bellica firmant.

§. 3. Varietas in hiſce dignitatibus eſt, primo in diuerſis facultatibus, deinde in eiſdem. In diuerſis ille ordo eſt, vt primo loco Theologi, deinde iuriſperiti, tertio medici, quarto philoſophi conſtituantur. Ita Panorm. c. Cleric. de iudi. Syluester de doctoribus & magiſtris, n. 2. Nec queri poteſt honoratiſsima medicorum natio de iuriſperitis, quod cum res, & opes illi, medici vero vitam tueantur, quæ acceſſorijs vitæ minores ſunt, poſtponantur. Nam iuriſperitus bene, iuſte, pacifice, bono communi conuenienter viuere docet, quod melius eſt, quam viuere: addo eos quoque vitam ab inſidijs, & violentia legibus defendere.

Ordo facul[illegible].

Quod vero nonnulli cenſuere, eos qui approbati ſunt à ſuperiore, & digniore oportere præcedere, iam nuſquam quod quidem ſciam fieri puto, imo doctores à pontifice, vel Cæſare diplomatis inſignes, cum ad Academias veniunt, ob cauſas, de quibus dicam, ſuſpecti habentur περὶ ἀγνοίας. de ignorantia.

Promoti [illegible] in promotione non ſpoliantur.

§. 4. Alter ordo eſt in vna, eademque facultate, in qua ſunt, vti nunc vocantur Baccalaurei, Licentiati, Doctores, & in Theologia Baccalaurei Biblici, formati. Singulis certa tempora, ac libri, & ſcientiæ gradus propoſiti ſunt, idque agitur, vt ſenſim, per intermedios honores apicem contingant: In omni enim Republica gradus honorum ſunt, apud Romanos ædilitas, quæſtura, prætura, cõſulatus, & ornamentum conſularium cenſura, ac dictatura.

Ordo graduum.

Olim diuerſa ratio nominum fuit, quæ Iuſtinianus de ſtudioſis iuris recenſet. Nam qui primo anno legibus operam dabant, vt eſt in Epiſt. Iuſtin. de iuris docendi ratione, ij tam friuolo, quam ridiculo nomine *dupondij* dicebantur, quaſi diobolares, vt Cuiac. putat. Dupondius minuti certe numiſmatis genus fuit. Seneca in controuerſia; *Itane peribunt decem iuuenes, propter dupondios tuos?* Et Seneca ad Lucilium Ep. 18. *Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dupondio ſatur, & intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortuna: hoc enim*

Dupondij.

quod

quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum facere tibi videaris: facies enim quod multa millia ſeruorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies non coactus.

Dupondius duo aſſes.

Duo igitur aſſes erant, aut minutiores nummi, qui tamen in viliſsimam ſeruuli famem ſufficerent. Duos ſane aſſes puto, cum Seneca paulo poſt ſubiungat; Epicurum ad Polyænum ſcripſiſſe, & gloriari, non toto ſe aſſe paſci; Metrodorum, qui nondum tantum profecerat, toto. Exiguum fuiſſe conſtat ex verbis Epicuri apud Stob. βρυάζω δ' καὶ τὸ σωμάτι ἡδεῖ, ὕδατι, καὶ ἄρτῳ χρώμενος. καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς οὐ δι' αὐτάς. ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξακολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ, quod ſic vertit doctiſsimus Lipſius; *Plenus ſum & diffluo voluptate corpuſculi, idque aqua & pane vtens. Deſpuo autem ſumptuoſas voluptates, non ob ipſas, ſed incommoda quæ comitantur.*

Per iocum ergo Dupondij illi appellati ſunt. Pene eo modo quo initio logices quibuſdam in Academijs vocant dialecticos, qui depoſiti non ſunt, Beanos. Sed prudens imperator, initia aſpera, honore ſui nominis mitigauit, & nouos Iuſtinianos appellauit, quam tamen appellationem, nunc exoleuiſſe pleriſque locis video.

λύται, λυτῆρες

Tertij anni auditores Papinianiſtas vocari auctor ipſe eſt. Quarti anni auditores λῦται, vel λυτοὶ, vel vt mihi videtur λύται vocati ſunt. Nam λῦται ad rem non pertinet, niſi quiſpiam à λάω, quaſi videntes deriuet. λυτοὶ ſolutos potius, quam ſolutores quæſtionum ſignificant; Turnebus idoneos ſoluendis quæſtionibus arbitratur, qua ratione λύται vel λυτῆρες optime dicerentur. Quinto anno quo ſtudium iuris finiebant πρόλυτοι, ſeu potius προλύται nominabantur.

πρόλυτοι, προλύται.

Heſychius προλυθεὶς, quod προλελυμένους ſolutos interpretatur, quo indicat ſe legiſſe, πρόλυτοι ſed ſi ſoluti, nondum igitur ſe explicuerant ſuis difficultatibus illi, qui in anno quarto verſabantur. Itaque malo hos ὅτως potiores, & doctiores eſſe definitores, & ab honore iuris dicendi, hoc nomen adeptos.

§. 5. Sinenſes quamuis Academias habeant nullas, honores tamen eruditis magnos conferunt. Ita de illis, obito pro ſalute gentium orbe, celebris Nicolaus Trigautius libr. 1. expedit: Sinicæ capite 5. Nullus porro ludus eſt, aut Academia publica (quod e noſtris ſcriptoribus aliqui aſſeruère) cuius Magiſtri hos ſibi libros ſuſceperint exponendos, ſed quiſque præceptorem ſibi pro arbitratu deligit, à quo domi ſuæ, ſuoque ſumptu inſtruatur. Horum porro domeſticorum ludimagiſtrorũ ingens eſt multitudo, tum maxime quod in more poſitum ſit, vt dixi, quemque domi ſuæ filiorum duntaxat ludum aperire, tameſi vnus alteruè numeretur, ideo credo, ne aliorum commercio, à ſtudendi contentione auertantur. In hac ſcientia tres literarum gradus ijs, qui ex eorum numero examinandos ſe ſe præbent, aptique fuerint iudicati, conferuntur. Id porro examen, in ſola fere ſcriptione conſiſtit. Primus litteratorum gradus confertur in ſingulis vrbibus, eo in loco, qui ludus appellatur. Eum confert inſignis aliquis literatus, ab rege ipſo in eum finem nominatus. Is ex officio Tihio, gradus vero ipſe Siucai dicitur, & Baccalaureatum noſtratem repræſentat. Tihio igitur omnes ſuæ prouinciæ vrbes peragrat,

Ludimagiſtri domi ſinguli ſunt magiſtri.

Tres gradus literatorum apud Sinas.

Baccalaureatum Sinenſium.

eum gradum collaturus; cui triplex examen præmittitur. Vbi Cancellarius ille, vt noſtro more loquar, aduenit, quotquot ex ea vrbe, eiuſque finibus ad illum gradum adſpirant, repente concurrunt, ſeque examini ſubijciunt. Primum inſtituitur à Ludimagiſtris illis, qui Baccalaureis, eum gradum aſſecuti ſunt, præſunt, dum vlteriorem adipiſcantur. In hoc examen admittitur quilibet, & ſæpè contingit, vt quatuor, aut quinque millia ex vna vrbe numerentur. Hi ludimagiſtri ſtipendio regio aluntur, in hunc finem. Hi deinde ad quatuor vrbis præfectos (qui omnes ſunt litterati, alius enim nemo Rempublicam attingit) à ludimagiſtris remittuntur, qui denuo examinatos Cancellario præſentant, ſed ex vniuerſo numero non amplius ducentos, quos ex meliori ſcriptione digniſsimos iudicauerint. Cancellarii tertium eſt examen, & omnino reliquis auſterius; nam a ducentis, viginti, trigintaue, non plures, pro regionis magnitudine, quos eodem examine digniſsimos inuenerint, Baccalaureos appellat, & præteritorum annorum Baccalaureis aggregat, qui omnes non vltimam vrbis partem, dignitate repræſentant; nam ab omnibus coluntur ſpe futuræ, ad quam accedunt, dignitatis. Talarem, pileum, & ocreas dignitatis inſigne peculiare, induunt, eoque cultu alium, niſi Baccalaureum prodire eſt nefas. In magiſtratuum congreſsibus, honoratius aſsident, & grauiores vrbanitatis ritus iis exhibent, quibus vulgo vti non licet. Multis quoque immunitatibus gaudent, & præter Cancellarium, ſuoſque illos quatuor Ludimagiſtros, nemini fere ſubſunt, nec facile cæteri magiſtratus, de illorum cauſis delictiſue iudicant. Cancellarii munus non ſolum in nouos ſe Baccalaureos extendit, ſed antiquiores etiam ſuperiorum annorum illo gradu inſignitos, incudi reddit, & quid vel profecerint, vel defecerint, ſeuera trutina explorat.

Triplex examen Baccalaureorum.

Ad incudem reuocantur Baccalaurei veteres.

Ergo pro ſcriptionis bonitate, quinque ordines inſtituit. Iis qui primo cenſentur præmio, poteſtatem facit munia quædam publica, ſed nõ maxima, ſine ſuperiore gradu gerendi; in ſecunda claſſe recenſitos, præmio quoque, ſed inferiore donat. Tertios nec præmio, ſed nec pœna dignos cenſet; Quarti publicè vapulant, ſocordiæ pœnam luentes; Poſtremi tandem Baccalaureatus inſignibus exuuntur, & in vulgi ordinem reijciuntur. Id faciunt ne poſtquam in Baccalaureos recenſiti fuerint, in otio deliteſcant, & quæ didicerent, obliuioni tradant. Alter autem Sinenſium literatorum gradus Kiugin appellatur, & cum noſtrorum licentiatorum ordine comparatur. Is non niſi tertio quoque anno in prouinciæ Metropoli, ſub octauam lunam, maiori etiam maieſtate confertur. Sed non ijs omnibus, qui eo digni cenſentur, ſed qui inter illos certo numero digniſſimi, pro prouinciarum dignitate, ac celebritate plures, paucioreſue. Nam in vtraque regia Pequinenſi ſcilicet, atque Nanquinenſi quinquaginta ſupra centum ex omni Baccalaureorum numero licentiati renunciantur; in Cequiana Quiam Sinenſi, atque Fuquiana quinque ſupra nonaginta, in reliquis pro litteratorum numero, ac prouinciæ dignitate aliquanto pauciores: In hoc examen ſoli Baccalaurei, nec tamen omnes admittuntur, ſed è ſingulis prouinciæ vrbibus, aut ludis, vt iam dixi, ab

O ſi quæ gens noſtra hoc in Europam reducat.

Licentiati.

Non omnes digni renunciantur licentiati, ſed qui ſunt neceſſarij pro numero.

Candidatorum quatuor millia.

Cancellario illo Baccalaureorum minimum triginta, ſummum quadraginta ex omni numero ad ſcriptionem excuſsi, teliguntur. Et, tamen hac ratione in prouincijs celebrioribus ſæpe numerus eorum , qui ad licentiatorum ordinem adſpirant, ad quatuor millia excreſcit. Igitur anno illo qui licentiatis initiandis tertius quiſque recurrit , qualis exempli cauſa fuit annus Domini 1609 & proxime recurret 1612. paucis ante octauam lunam diebus, quæ ſæpe in Septembrem menſem incidit , magiſtratus Pequinenſes ſelectiſsimos ex vniuerſo regno philoſophos, ad centum Regi offerunt dato libello, vt ex ijs triginta in ſingulas nempe prouincias , binos nominet , qui huic licentiatorum diſcuſsioni præſint. Eorum porro alterum è regio Collegio, quod Hanlinguem vocant, eſſe neceſſe eſt, cuius Collegæ toto regno celeberrimi eſſe perhibentur. Eos verò rex omnino non nominat, niſi ſub idem temporis punctum, quo citatiſsimo itinere in deſignatam prouinciam poterunt peruenire , adhibitis quoque permultis excubitoribus, ne quem ex ea prouincia vlla ex cauſa prius alloquantur, quam licentiati ſint renunciati. Ex eadem quoque prouincia, ab magiſtratibus philoſophi celebriores euocantur, à quibus Regii illi examinatores duo , in hoc examine primaque ſcriptionum diſcuſsione, cum fide adiuuentur. In qualibet porro metropoli , palatium ingens pro hoc examine duntaxat extructum cernitur , altiſsimis muris cinctum. In eo domiciliorum ſtationes permultæ , & ab omni tumultu ſemotæ, in quibus examinatores, quos dixi, dum ſcriptiones diſcutiunt , commorantur. Præter has, in medio palatio ſunt cellulæ ſuper quater mille, quæ præter exiguam menſam, & ſcabellum, & vnum hominem capere vltra nihil poſſunt, ex his cellulis nemo cum vicino colloqui, ſed nec videre quenquam poteſt. Vbi examinatores, & Vrbani, & Regii, quos dixi, in Metropolim aduenerunt, prius in eo palatio, in ſua quiſque ſtatione includuntur, quam cum vllo colloqui poſsint , imo à mutuis inter ſe colloquiis excluduntur , toto eo tempore , quo inſcriptionum diſcuſsione laboratur. Quin etiam id temporis nocturnæ diuturnæque multorum militum, & magiſtratuum excubiæ, explorant, & arcent omne literarum, ac ſermonum commercium eorum, qui intra palatii fines degunt, cum his, qui extra eos commorantur. In hoc porro examen tres & iidem vbique dies toto regno deputantur, nonus nempe ac 12. ac 15. octauæ lunæ dies. Et ab illuceſcente aurora in primam noctem tempus ſcriptioni conceditur , ianuis ſtudioſe occluſis. Scribentibus porrò leuis refectio pridie comparata ſumptu publico præbetur. Cum in palatii fines Baccalaurei admittuntur, ſeueriſsime explorantur , ſecum aliquem librum aut ſcriptionem deſerant nec ne. Et ſolum ſinuntur penicillos aliquot quibus ad ſcribendum vtuntur , & ſcriptoriam laminam, de qua ſupra , atramentum chartamque deſerre. Eorum porro veſtes penicilli, laminæ ſcriptoriæ, ne quid per fraudem contineant, explorantur: Si fraus aliqua deprehenſa fuerit, non excluduntur ſolum, ſed etiam acertime puniuntur.

Examinatore magna cura leguntur.

Corruptela obuiā itur.

Omnis fallendi præcisa occasio. acus vel vestis [illegible]

Poſteaquam in palatium admiſsi Baccalaurei, & fores clauſæ, & publicis ſigillis obfirmatæ, Duo illi ab regia examinis præſides, tres è trabiblio illo ſententias in publicum exponunt ſuo arbitratu ſelectas, quas ſinguli totidem ſcriptionum ſibi thema proponunt; è qualibet item quinque illarum doctrinarum quaternas ſententias, aliarum totidem ſcriptionum thema proponunt. Eaſque ſibi quiſque deligit, quæ ex ea quam profitetur doctrina, eruuntur. ſeptem has ſcriptiones oportet eſſe non verborum ſolum luminibus , ſed ſententiarum quoque pondere graues, obſeruatis accurate Sinenſis facundiæ præceptionibus, nec vllam ſcriptionem oportet quingentos numero characteres ſuperare, quorum ſinguli ſingulas dictiones noſtras exæquant. Die altero, qui biduum ad examinandorum quietem conſequitur , eundem in modum recluſis , tria proponuntur , quæ olim ex veterum annalibus eruta contigere, vel alia quædam, quæ impoſterum poterunt euenire, ternis ſinguli ſcriptionibus ſententiam ſuam dicunt , aut Regem dato libello monent, quid eo in caſu faciendum, è regni bono videretur. Tertio ſimiliter die tres ijs lites, ex ijs [illegible] ponuntur, quæ in gerendis Reipublicæ mu[illegible]bus diſcernendæ exigi poſſunt, ternis itidem ſcriptionibus ſinguli ſententiam ſuam explicant, quam in ea lite diiudicanda ferrent. Acce[illegible]tis in hunc modum ſuo ſingulis die ſcriptionum ar[illegible]mentis, & ad memoriam tranſcriptis, Baccalaurei in deſignatam ſibi ab ijs , quorum intereſt , cellam ad ſcribendum ingrediuntur, & magno vbique ſilentio, à ſingulis ſcribitur. Scriptiones ſingulorum in libello in eum finem parata, à ſingulis tranſcribuntur, adſcripto ſuo, parentis, aui, & abaui ad finem ſcriptionum nominibus, & libellum ita obfirmant, vt non niſi à deputatis poſsit aperiri. Id ſinguli cum ſingulis libellis fecerunt, eos deputatis offerunt: illi, priuſquam in examinatorum manus veniant, librariorum, qui iam parati adſunt, manu tranſcribuntur: ac ne fraus eſſe poſsit, rubeo colore exempla pinguntur, ipſa porro autographa, ſine auctorum nominibus examinatoribus diſcutienda traduntur; ipſa vero autographa, numeris ſignata, quæ tranſumptis reſpondent, interim aſſeruantur. Id fit, ne qui diſcutiunt ſcriptiones, auctorum nomina vel ipſam pingēdi rationem internoſcant. Priores illi ex vrbanis magiſtratibus ſelecti examinatores, ſcriptiones omnes excutiunt, & peſsimam quamque ita reijciunt, vt regijs examinatoribus duplum offerant eius numeri, ad quem excreſcere licentiatorum numerus poteſt. Ita ſi centum & quinquaginta renunciari oportebit, ſcriptiones trecentæ ſeponuntur, & ad regiorum examinatorum ſtationem poſtremo ſcrutinió excutiendæ tranſmittuntur; è quibus optimas quaſque , quantum pro numero licentiatorum ſatis, ſegregant. Ex eo inde numero primas, ſecundas, & tertias deligunt , & in ordinem accurate componunt. His peractis omnes ſimul examinatores, tranſumpta cum autographis, appoſitis numeris, agnita conferunt, & auctoris in autographo nomen legunt: hæc nomina cubitalibus literis deſcripta, in ingenti tabula exponunt , octaua fere luna exeunte, magno magiſtratuum concurſu, applauſuque eorum, qui licentiatos renunciatos, vel ſanguine, vel neceſsitudine contingunt. Hic porro gradus priore longe ſuperior, ac celebrior, alijſque nobilioribus gaudet immunitatibus , & peculiari dignitatis ornatu. Imo ſi ad ſupremum gradum adſpirandi deponunt cupidi-

Examen scriptis

Ad [illegible] examen pertinet.

Nō dissimile rationem in promptu distribuendus [illegible] observat.

Quod si nec [illegible] Academiae [illegible]

piditatem, non infimorum in Republica munerum capaces exiſtunt. Hoc actu ad exitum in hunc modum perducto, Regij examinis præſides, librum euulgant, quo totius examinis ſucceſſus, licentiatorum nomina, & inſigniores de qualibet propoſita materia ſcriptiones hac ratione in regnum vniuerſum immittuntur. Sed maxime illius ſcriptiones typis illis excuduntur, qui primum inter licentiatos nomen eſt ſortitus. Is Sinico Quiavuen appellatur. Hic porro liber eleganti inprimis charactere excuditur, totoque regno ſpargitur, eiuſque aliquot exemplaria Regi offeruntur, & reliquis palatinis. In hoc examen minime admittuntur, qui ſunt alterius prouinciæ Baccalaurei. Solum in vtraque Regia pauci ex alijs prouincijs ex peculiari priuilegio, quod in ludum regium, cuius collegæ ſunt, adſciti ſint, poſtquam Baccalaureatum obtinuerunt, in id Collegium, perſoluto Cameræ regiæ certo aureorum numero, adſciſcuntur. Tertius apud Sinas litteratorum ordo Cin-ſu appellatur, & Doctoratum noſtratem plane repræſentat. Hic etiam tertio quoque anno confertur, ſed ſolum in Regia Pequinenſi, & Doctorum initiandorum annus ſemper eſt is, qui licentiatorum actum proxime inſequitur. Eum porro non niſi ex vniuerſo regno trecenti, conſequuntur, tametſi è ſingulis prouincijs licentiati, quoties aleam examinis ſubire voluerint, ipſo iure admittantur. Inſtituitur hic actus ſecunda luna ijſdem, quos ſupra memorauimus diebus, forma quoque eadem, nullo plane diſcrimine, niſi quod pro ratione gradus atque dignitate creſcit etiam in explorando diligentia, ne qua ſorte fraus fauorque ſubrepat, ipſi quoque examinatores è grauiſsimis regni Magiſtratibus, quos Colaos vocant, de quibus infra, examinis præſes nominatur. Finito examine, renunciatiſque Doctoribus, eo ipſo in palatio, in quo etiam licentiatos renunciari mos eſt, ſimul omnes in palatio regio, coram præcipuis totius aulæ magiſtratibus, quin etiam ipſe rex olim aderat, propoſito themate, ſcriptionem componunt, cuius iudicio, magiſtratuum, quos ipſi geſturi ſunt, ordo renunciatur, in tres claſſes diſtributus. Huius examinis magna eſt celebritas, quæ tota in breui ſcriptiuncula conſiſtit. Qui primum in Doctorum examine locum obtinuit, illius tertius locus in hoc ſecundo examine extra aleam verſatur. Qui vero in hoc examine primas ac ſecundas obtinet, Inſigni per totam vitam dignitate inſignitur, præterquam quod maxima quæque in Republica munera gerit. Ea dignitas aptiſsime cum Ducis apud nos Marchioniſue titulo conferretur, ſi ea in poſteros hæreditario iure transferretur. Hi mox Doctores propria veſte, pileo, & ocreis, ac reliquis etiam magiſtratuum inſignibus gaudent, & ad publicos magiſtratus opimiores, ac nobiliores euehuntur, eo ſemper ordine, vt nuſquam doctores ab licentiatis ſuperentur, habentur quoque in primorum regni numero, & reliquis licentiatis, quibus ſors non æquè cecidit, ſuis pridie Collegis, ita repente ſuperiores exiſtunt, vt credi vix poſsit, nam vbique potiores partes illis cedunt, & ſpecioſioribus eos titulis compellant. Hi autem licentiati qui à doctorum numero reiecti ſunt, ſi ſpem doctoratus impoſterum conſequendi depoſuerint, ad gerendam Rempublicam admittuntur, & licet infra doctores, non tamen infimos vel in regia vel foris magiſtratus gerunt. Si fortunam denuo tentare placuerit, domum repetunt, ſedulo ſcribendo legendoque exercent, toto inſequente triennio, dum redeunte annorum circulo, in examinis arenam iterato deſcendant Id quoties libuerit, tentare licet. Et euenit non raro, vt aleam decies ſubeant, repugnante ſemper fortuna, qua ſpe lactati, vitam abſque munere publico vniuerſam terunt. Dum aut ſummi, aut nihil eſſe volunt. Huius quoque non leuis atque inferioris ordinis renunciati ſucceſſus, ſuo priuatim volumine ab examinantibus excuditur, adſcriptis vt ſupra, nominibus, & inſigniori quaque ſcriptione. Præter hunc librum, alius etiam quotannis editur, quo doctorum omnium nomina, patria, parentes, officia, & quo in loco ea gerant, deſcribuntur. Ita qui annuum hoc volumen inſpexerit, ſciet quam quiſque dignitatem à primo doctoratus anno ad obitum vſque, & vbi geſſerit, quibus gradibus honorum vel aſcenderit, vel deſcenderit, quod apud Sinas pro cuiuſque meritis eſt quotidianum. Et eſt in hac graduum conſecutione illud admiratione dignum, quam eiuſdem anni Collegæ inter ſe neceſsitudinē contrahant, nam non licentiati minus quam doctores, quibus fortuna vt faueret in eundem annum conſpirauit, ſeſe loco fratrum per vniuerſam vitam habent, ſeque mutuo & propinquos ſuorum Collegarum in omnibus rebus adiuuant, vnanimi ſemper animorum conſenſione, cum ipſis quoque examinatoribus, etiam arctius vinculum nectunt, quale ſolet inter parentes, ac filios, vel diſcipulos ac magiſtros, debita ſemper veneratione, tametſi ſæpe contingat, ipſos diſcipulos altius magiſtro, per ſingulos honorum gradus aſcendere. Hos etiam honorum gradus ijſdem annis ac locis, ijſdemque titulis, ijs qui militiam profitentur, concedi mos eſt. Tempus ſolum in ſequentem lunam differri ſolet. Verum ex eo quod apud Sinas ars militaris iacet, longe inferiore conſeruntur apparatu. Et ita pauci ad eos adſpirant, vt omnino res miſera videatur. Militare hoc examen triplex quoque eſt In primo equeſtri curſu incitati, ſagittas nouem expediunt: In ſecundo totidem ſagittas in eundem ſcopum pede fixo collineant. Et qui vt minimum quatuor ſagittis ex equo, & duobus è ſolo ſcopum attigerunt, in tertium examen admittuntur In quo de rebus militaribus, propoſita quæſtione, iubentur ſcripto reſpondere. Iudices deinde collato interſe triplici hoc examine, in vnaquaque prouincia, ex vniuerſo numero licentiatos fere quinquaginta renunciant. Quo anno vero Pequini doctores nominantur, militares quoque ex omni licentiatorum totius regni numero ſelecti, triplici etiam examine prauio, omnino centum militari doctoratu inſigniuntur Doctores ex hoc Collegio facilius quam licentiati non tamen ſine largitionibus ad aliquam præfecturam militarem deſignantur. Vtrique, cum primum renunciantur, ſiue ij de Philoſophico ſiue de militari ſint ſenatu, ſupra ædium ſuarum limen ad familiæ commendationem, titulum inſcribunt literis cubitalibus, quo ſignificatur, quam quiſque dignitatem ſit adeptus Illud ad extremum prætereundum non eſt Omnium examinum arbitros ac præſides, ſiue de re militari, ſiue de Mathematicis diſciplinis, & arte medendi, & longe magis de rebus Ethicis diſ-

Doctoratus Sinenſium.

Magiſtratus Sinenſes, ſunt examinatores.

Nullus labor arduus videtur, vbi præmiũ eſt magnũ.

Fidenter mouere, & principes, [illegible]

Militia Sinenſis.

Hoc vnicũ, in illo examine omiſſum eſt.

Digitized by Google

culſio inſtituatur, è ſenatu Philoſophico deligi, nec vllum vel Ducem, vel Mathematicum, vel Medicum illis adiungi; quod non parum Europæis noſtris mirum, & fortaſſe ineptum videbitur. Tanta enim eſt eorum qui Ethica diſciplina præcellunt, apud Sinas opinio, vt omnino videantur aptam de omni re poſſe ferre ſententiã, tametſi extra ſuæ profeſsionis limites longius euagentur.

Honoratiſſima Academia in qua ſincera ſtudia.

§. 6. Plurimis hæc verbis auctoris retuli, tum quod viri optimi, quique animam ſuam toties poſuit ſuis in manibus, vt gentis ignotæ animas lucraretur, memoriam mecum recolam; tum quia Academiæ noſtræ, in quibus lapſa diſciplina, & ardor diſcendi extinctus eſt, ad hunc modum in integrum reſtitui poſsint. Audeat ſimile quippiam princeps, tota Europa nobiliſsimam Academiam in vrbe ſua exurgere conſpiciet.

Quantum temporis ad ſtudia & honores Academicos requiratur.

Quænam ad hos gradus temporum interualla requirantur, certo ſtatui non poteſt. Societas noſtra Philoſophiæ triennium, Theologiæ quadriennium conſtituit. Sic habet Reg. 17. præpoſ. Prouinc. *Philoſophicum curſum triennio abſoluent, non autem minore tempore, vbi ſunt noſtri: ſi autem ſoli ſint externi auditores, relinquatur prouincialis iudicio, quotannis vero, ſi fieri poteſt, vnus curſus abſoluendus, & alter inchoandus.*

Philoſophia triennio.

Et reg. 9. §. 1. *Quadriennio ex Conſtitutionibus Theologiæ curſum abſolui curet, idque à duobus, vel ſi omnino aliter fieri non poſſet, à tribus ordinariis Profeſſoribus, pro diuerſo prouinciarum vſu. Vbi autem tres erunt, tertia lectio erit moralis Theologiæ, in qua ex profeſſo, & ſolide explicentur materiæ morales, quæ ab ordinariis profeſſoribus, vel omnino prætermitti, vel breuiſsime perſtringi ſolent. Quam quidem lectionem noſtri biennio ſaltem audiant, altero que biennio ſcripturam ſacram.*

Theologia quadriennio abſoluitur.

§. 7. Regni Francici iura hoc in genere ſeueriſsima, refert prudentiſsimus, & doctiſsimus Politicorum Petrus Gregorius Tololanus, lib. 18. c. 9. Ita verò ille refert ex concordatis regni, & ſummi Pontific. *Ad præſumptionem probationis ſcientiæ facit tempus, quod quis in ſcholis in diſcendo conſumpſerit, iuriſq; ciuilis ſtudium quinquennio perfici poſſe docuit Iuſtinianus: iuris vero canonici ſeptennio, canones. Ex præſcripto vero concordatorum Gallicorum, & ſummi Pontificis, pro beneficiis obtinendis in regno Galliarum in vim priuilegiorum, nominationum, ſtatuum, vt collatores ordinarij, aut patroni eccleſiaſtici, dignitates, perſonatus, adminiſtrationes, officia & beneficia eccleſiaſtica, in menſibus graduatis, & nominatis aſsignatis, vacantia, illis graduatis ſimplicibus aut nominatis illa conferre, aut ad illa eos duntaxat præſentare teneantur, qui per tempus competens in Vniuerſitate famoſa ſtuduerunt. Tempus autem eſſe competens declaratur decennium in magiſtris ſeu licentiatis, aut bacchalariis in Theologia: ſeptennium vero in Doctoribus ſeu Licentiatis in iure Canonico, ciuili, aut medicina, quinquennium autem in magiſtris ſeu licentiatis in artibus, cum rigore examinis, à logicalibus incluſiue, aut in altiori facultate. Sexennium in bacchalariis ſimplicibus in Theologia: Quinquennium vero in bacchalariis iuris canonici aut ciuilis, in quibus bacchalariis iuris canonici & ciuilis, ſi ex vtroque parente nobiles fuerint, triennium ſufficere decernitur. Simplices graduati dicuntur ibi, qui nominationes non habent, nec fauore etiam tanto ac qui habent in conſequendis beneficiis donantur, tempus illud ante adeptionem graduum ſtudiorum deſideratur completum, ad effectum conſequendi priuilegium acceptandi beneficia debita per concordata graduatis ſimplicibus, vel nominatis, vacantia certis menſibus, prout definitum, & diſtinctum fuit.*

Galliæ Academia ad nominationes beneficiorũ multum requirunt temporis.

Tempus ſtudiorum perficiendorum in prædictis eſt iuris poſitiui, ad effectum priuilegij conſequendum, ſed in aliis poteſt eſſe arbitrarium magiſtris, qui promouendos poſſunt ſuo iudicio vel ante, vel poſt illud probare. Ars eſt longa, vita breuis, & vt quis poſsit diſcere, tempore indiget, vt poſtea poſsit docere.

§. 8. Verum hoc fatetur eſſe iuris poſitiui, in alijs eſt arbitrarium, nam ob ingeniorum diuerſitatem alij citius, tardius alij ad eruditionem veniunt. Temporis igitur illa ratio inſtituenda eſt, quæ mediocribus ingenijs ſufficiat, maximis non ſit oneroſa, & quam tarda ingenia magno labore penè attingant.

Moguntiæ nec tempus ſtudiorum ſine doctrina, nec doctrina ſine moribus ad promotionem ſufficit.

Facultas Theologica Moguntina, quæ iam annos quinquaginta magna omnium vtilitate floret, ita ſtatuit tit. 4. §. 2. *Nolumus vllius ætatis, aut temporis ſtudiorum rationem haberi in promotionibus, niſi & cognitione rerum Theologicarum conuenienter ad gradum qui petitur, & honeſtæ conuerſationis, ac vitæ teſtimonio promouendus commendetur. Nam infames Apoſtatas, aut peruerſis moribus notorie præditos quantacunque doctrina excelluerint, omnino à promotionibus arcemus.*

Tempus Theologici curſus in Academia Moguntina.

Temporis enim iactura, ſine profectu, ad rem nihil facit, tempus tamen deſcripſit §. 4. *Item ſtatuimus & ordinamus, vt nemo ad prælectionem, vel gradum Baccalaureorum Biblicorum admittatur, qui vt minimum non audierit prælectiones Theologiæ ordinarias per duos annos: ad gradum vero Baccalaureorum ſententiariorum ante tertium annum expletum nemo admittendus eſt, vt inchoare poſsit prælectionem tertij libri ſententiarum, qua inchoata cenſentur Baccalaurei formati: Licentiæ vero gradum nemo, niſi elapſo anno quarto ſtudiorum Theologicorum conſequetur.*

In laudãda republica ſæpe vanitas, in dũtegendis veritas ſinceritas cernitur.

§. 9. Nunc etiam mala Academiarum recenſenda ſunt; neque enim politici eſt illa diſſimulare, quæ in totius reipublicæ perniciem erumpunt. Ac primo quidem multis locis, ad honores Academicos indigni promouentur. Vetus iſta querela eſt, propter quam Academias multi oderunt, nonnulli euerſis eſſe cupiunt. Sed iniuria, ad magiſtratus ciuiles, ad tribunalia, ad diademata & ſceptra quoties metu, ſpe, precio, imo & per flagitioſa obſequia euehuntur illi, quos ſeruos habere vir honeſtus nollet? Eccleſiæ quoque opulentia, crebro peſsimis, non ſæpe optimis obuenit. Quid igitur mirum eſt, ſi vitia quibus tota Reſpublica premitur, Academicos quoque afficiant, & ſenſim inficiant? Fateamur igitur ita eſſe, & viris doctiſsimis nunquam deeſſe quod emendent. Me accuſatorem Academiæ non habebunt. Iam olim monuit Concilium Conſtantienſe. *Item vt de cetero floreat ſapientia, & vigeant literarum ſtudia, nullus ad titulos graduum, & honorum aſſumatur, niſi idoneus, & approbatus moribus, & ſcientia, atque bene meritus: nec ita leuis, & nimium præcipitata promotio fiat. Nam vt notum eſt, & multis ridiculoſum, multi magiſtrorum nomen obtinent, quos magis adhuc diſcipulos eſſe deceret, contra facientes aut venientes, priuilegiis regalibus eiſdem Vniuerſitatibus conceſsis, ipſo iure priuentur.*

Tota reſpublica cum naues habeat, non poteſt eſſe immunis vniuerſitas.

Academia qua promouent indignos ipſo iure priuantur priuilegiis.

Ipſis Pontificibus, ambitio imperitorum impoſuit. Praxin oſtendit Petrus Gregorius l. 18. c. 9. §. 7. *Refert Iulius tertius ſummus Pontifex, in*

con-

Imperitiâ aſſutâ ambitio facit.

conſtitutione edita ſexto Februarÿ milleſimo quingenteſimo quinquageſimo ſecundo, abuſum quendam emendans, quod multi iuris ciuilis, & canonici ignari, ad doctoratus gradum aſpirantes indebite, ſub prætextu quod in aliqua Vniuerſitate ſtudÿ generalis operam dando in tantum profecerint, quod idonei exiſtant, licentiam à ſede Apoſtolica obtinerēt, vel extorquerent, vt ab aliquo prælato, ſeu à perſona in dignitate Eccleſiaſtica conſtituta, etiam de propitÿs extorquendo, inſignia doctoratus in Romana curia ſuſcipere valerent: & eiuſdem licentiæ prætextu examine ad id requiſito, & alÿs neceſſarÿs deſuper minime adhibitis, contra ſacrorum Canonum ſtatuta, & iuris diſpoſitionem, in illius doctoratus dignitatis opprobrium, ſe ad illum gradum faciebant promoueri, vnde gradus ex præmiſsis vileſcebat, illudque emendans diſpoſuit S. Pontifex, neminem de cetero in vrbe creari poſſe doctorem, niſi à Collegio Aduocatorum conſiſtorialium, non obſtantibus priuilegiis & licentÿs in contrarium conceſsis.

Doctores bullatos. ipſi pontifices abdicant.

ApudMelandrum l.1.ioc.ſerior.verſus ſunt in Pullatos indoctos:

Doctorem te bulla creat, tibi bulla decori eſt.
Bulla tibi vires, bulla parit titulos.
Sed caueas ne bulla minus te forte perennet,
Bulla homo es, & doctor bulla, quid ergo tumes?

Academia ipſa indignos promouent.

Hinc nihil hodie vilius, aut ſuſpectius doctoribus bullatis, quamuis multi inſigni eruditione polleant, cum tamen illi quos Pontifex, vel Imperator eo honore dignatus eſt, ſummo loco haberi ſoliti fuerint: Verum præſumitur, non quidem in iudicio, ſed hominum opinione, fraudulentia: nec minor tamen in ipſis Academÿs error eſt. Ad experientiam appello cauſas defendant doctores, diſputent magiſtri. Rhodus, & ſaltus ſuſpicionem meam refutent.

Experientia ſummum eſt argumentum.

Mali tanti cauſa eſt, mundo ipſo potentius, aurum; Dum enim pecuniæ inhiant nonnulli Academici, quibuſuis honores ſuos proſtituunt: Et multo gratiores ſunt, imperiti, qui examinis ſeueritatem muneribus mitigant, quam qui eruditione, & doctrinæ inſigni documento prouocant. Credo interdum pauperiem Academicorum, ad ea lucella illos deÿcere, ſed aliud quiduis agendum potius; quam pecora & trunci ad cathedras doctorum trahendi; Tales enim promouendi ſunt, vt ſi leges interirent, rectè tamen docerent, & viuerent. Hæc autem tum ipſis, tum principibus conſideranda propono.

Indigni promotio, letale crimen.

§. 10. Primo Doctoratum in facultate Theologica, Iuridica, Medica, ab eo qui ſe indignum eſſe nouit, nec ſine peccato mortali ſuſcipi, nec ab alÿs conferri poſſe, ſi indignum eſſe nouerint. Ita Syluester de doctoribus. §. 4. Nauarrus de pecc. mag. & doctor. c. 25. Arm. Aluar. Pelag. l. 2. de planctu Eccl. Sa in aphoriſ.

Impoſtura eſt indigni promotio.

Cauſa magna eſt; quia Rempublicam, atque Eccleſiam fallunt, & in magna re, qui enim tibicinem imperitum canendi voluptatibus principis offerre non auderent, illi populorum, principumque ſalutem alienæ imperitiæ obÿcere non vereotur. Gradus vero illi dantur, vt Eccleſia idoneos habeat doctores, qui hæreſibus reſiſtant, infideles conuertant, & credunt tum principes, tum Epiſcopi Academÿs, à quibus ſine graui ſcelere falli, & irrideri non poſſunt. Sunt vero ſua facilitate rei omnium, quæ inde ſequuntur, malorum. Si indoctus Theologus, aut fidem ignorantia prodit, aut aduerſarios conſcius ſuæ imbecillitatis fugit; Si clientem perdit indoctus patronus, ſi clinicum medicus inexpertus curandum ſuſcipit, letifero ſe crimine obſtringunt; quia lucri cauſa proximos in ſalutis, vitæ, & fortunarum diſcrimen præcipitant: & vt tantum poſſent Academica auctoritate fulti licentius graſſantur.

Academia imperitis gladiū præbent.

Accedit propria ſingularum fides, officiumque: doctores enim qui ſunt in ſenatu Academico, vel promiſsione, vel etiam iuramento obſtringuntur, ne inidoneos admittant. Noſtra facultas t. 7. §. 4. *Omnes iureiurando conſtringit; Se fidele teſtimonium de Baccalaureis in Theologica facultate cum legitime interrogabuntur, perhibituros.* Itaque rectè Sylueſter etiam periurio obligatos cenſet, qui Indignum admittunt.

Indignum promouentes, ſunt periuri.

Quamuis autem nunquam docturi videantur, aut cauſas acturi, aut ſane praxin medicinæ exercituri, ita vt abeſſe periculum videatur, non tamen ſine mortali peccato teſtimonium eruditionis publicum decerni indoctis poteſt. Nam forte occaſio, aut neceſsitas, vt ſunt rerum humanarum omnia incerta, id exiget, atque ita nihil niſi inanem titulum, & ſi hactenus latuerit, auctoritatem nociturам adferet. Hoc cauere prudentis eſt ne furioſo gladium, ne imperito iudicandi, aut docendi poteſtatem committat, quamuis enim furioſus gladio, quandoque rectè vtatur, nunquam furioſo recte datur gladius. Et quanquam caſus operam imperiti medici aliquando faciat ſalutarem; improba tamen eſt temeritas illius, qui artem in alieno corpore experitur.

Quod ſi nullum vnquam detrimentum priuilegiata, & doctorali inſcitia allatum ſint, graue tamen peccatum eſt; & reipublicæ perniciosum eruditorum inſignia, ſtolidis pecudibus appingere. Nec principum, fundatorumque honeſtiſſima voluntas, ſine ſcelere eludi poteſt. Si enim totius Reipublicæ intereſt, ne fortium virorum, & bene meritorum præmia in ſe verſuti, & callidi deriuent, certè maximum ſentiet detrimentum, ſi doctrinæ, & prudentiæ teſtimonio falſo decorati incedant illi, qui adeo rudes ſunt, vt doceri vix queant. Nam prӕterquam quod honores illis penitus contemnuntur; Si tam indignis, quam dignis contingunt, aliud etiam malum oritur, quod multas Academias peſſum dedit. Omnium adoleſcentum ignauia, ociumque, & inde erumpens diſſolutio, libidineſque. Si enim ad Academicorum honorum arcem, tam pecunioſa imperitia, quam laborioſa ſcientia deducit, multi paucorum nummorum iactura, longi temporis maximos labores, facile redimerent. Triſtiſſimos iſtius Academicæ perfidiæ effectus, multæ vniuerſitates experiuntur, in quibus à multis annis, à gradibus nemo arcetur, & cærimoniæ loco examen duntaxat agitatur. Quis enim diligentior in literis eſt, vt gradum conſequatur, aut cui metus repulſæ marcorem excutit, ſi diuites indoctos ſummo loco, quaſi eruditione venerabiliores ſtare videt?

Ipſa honorum profanatio, & vilitas graue crimen eſt.

Graduum proſtitutio diſſolutionem, ociūq; inducit.

Si dignos quærimus, pauci promouendi ſunt.

Diuitiæ, & ruditatis honorem ſæpe præcerpunt.

§. 11. Sed neque opibus Academiæ illa præuaricatione conſulitur; nam poſtquam vulgata ſunt indignis inſignia, poſtquam turba fecit contemptibiles, primo nobilitas honores illos ſpreuit, nunquam factura, ſi in illis vera eruditionis teſtimonia eſſe agnoſceret. Magnum hoc vulnus eſt vniuerſitatum, nobiliſsimam iuuentutis partem amiſiſſe. Vidi nobiliſsimos adoleſcen-

Nobilitas Academicos honores probro duxit, poſtquam vulgati ſunt indignis.

leſceates, magnatum filios, principum cognatos, omnes ſtudiorum partes aſsidue, diligenterque tractare, magiſtrorum teſtimonia poſtulare; ſed gradus Academicos, hoc eſt, publica teſtimonia contemnere *Quod enim communiter, tam doctis, quam indoctis conceditur, non eſt, (dicebant) teſtimonium eruditionis; ſed inutile cærimonia hominum otioſorum, & ambitioſorum.* At vero Eccleſia doctores nullo modo contemptos eſſe vult, cum tam multa, & grandia illis committat. Quantum Concilium Tridentinum doctoribus tribuat ſeſſ. 22. cap. 2. de reform. explicuit. *Quicunque poſt hac ad Eccleſias cathedrales erit aſſumendus, is non ſolum natalibus, ætate, moribus, & vita ac aliis, quæ à ſacris canonibus requiruntur, plenè ſit præditus, verum etiam in ſacro ordine antea, ſaltem ſex menſium ſpatio, conſtitutus. Quarum rerum inſtructio, ſi eius notitia nulla, aut recens in curia fuerit, à ſedis Apoſtolicæ legato, ſeu nuncijs prouinciarum, aut eius ordinario, eoque deficiente, à vicinioribus ordinarijs ſumatur; Scientia vero præter hæc eiuſmodi polleat, vt muneris ſibi iniungendi neceſsitati poſsit ſatisfacere. Ideoque antea in Vniuerſitate ſtudiorum Magiſter, ſiue Doctor, aut Licentiatus in ſacra Theologia, vel iure canonico, merito ſit promotus, aut publico alicuius Academiæ teſtimonio idoneus ad alios docendos oſtendatur. Quod ſi regularis fuerit, à ſuperioribus ſuæ religionis ſimilem fidem habeat. Prædicti autem omnes, vnde inſtructio, ſeu teſtificatio erit ſumenda, hæc fideliter, & gratis referre teneantur: alioquin eorum conſcientias grauiter oneratas eſſe ſciant: ac Deum, & ſuperiores ſuos habebunt vltores.*

Eccleſia doctores vult eſſe honoratos.

Merito promotus.

§. 12. Quid grauius dici poſſet à generali Concilio, in eos, qui prandiolis, & paucis nummis, publica illa teſtimonia diuendunt?

Examini clericorum, doctores præficit eadem Synodus ſeſſ. 24. cap. 18. de refor. *Sint vero hi examinatores, Magiſtri ſeu Doctores, aut Licentiati in Theologia, aut iure Canonico, vel alij Clerici, ſeu Regulares, etiam ex ordine mendicantium, aut etiam ſeculares, qui ad id videbuntur magis idonei, iurentque omnes ad ſancta Dei Euangelia, ſe quacunque humana affectione poſtpoſita, fideliter munus executuros.*

Clericos ſincere non examinabit, qui ſe ex gratia non merito nouit eſſe examinatorem.

Quid vero illi de ſcientia aliorum iudicabũt, ſi ſua ambitione, ſi academico periurio facti ſunt ipſi doctores? Si ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur? Eadem ſeſsione cap. 12. *Archidiaconos iubet eſſe magiſtros, vel licentiatos in Theologia, vel iure canonico.* Et c. 16. Vicarij Epiſcopi conſtituuntur. Hæc cum Eccleſia conſtituat, tantum Academicis teſtimonijs tribuit, quantum vix vlli alteri, ideoque merito contra præuaricatores, Deum vltorem inuocat. Eadem in iuris, & medicinæ doctoribus eſt ratio. In illorum enim conſilijs reſpublica tota pene verſatur, in horum ſcientia multorum, atque etiam principum, & magnatum vita.

Eccleſia dũ fidit Academicis, eorũ conſcientias obligat.

§. 13. Quid verò de magiſtris artium, & baccalaureis? Non deſunt, qui indignos à peccato mortali excuſent, ſiue gradum imperiti ſuſcipiant, ſiue conferant. Nulla enim Reipublicæ pars illis committitur, quamuis igitur ſtolones togatos, epomide, pileo, annulo adornent; neminem tamen fallent, quia rebus nondum admouentur. Ego contra ſentio, indignos baccalaureatus, aut magiſterij Philoſophici inſignibus ornare, peccatum eſſe mortale. Primo quidem ob iuramentum quo multis in Academijs examinatores adiguntur, vt promittant indignos non admiſſuros; itaque fundatores, & Academiæ quæ iuramentum poſtulant, rem grauem eſſe cenſent; hinc conſequitur, vt etiam illi, qui quamuis iuſiurandum non dixerint; promiſsione tamen fidelitatis tenentur, vt in re graui, publicum teſtimonium falſum ſine graui peccato dare non poſsint. Deinde; Multa etiam magiſtris artium committi ſolent; diſputandi, docendi, examinandi alios, promouendique poteſtas. Quæ vbi imperitis collata fuerit, neceſſe eſt ſtudia illa, quæ Reipublicæ ſunt neceſſaria, capere magna detrimenta, quæ cum maiora ſint, quam pecuniarum damni, hic quoque crimen cernitur. Cum enim numeroſa ſit in Academijs iuuentus, quæ Philoſophiæ operam nauat, contemptu honorum Academicorum, conſtat ipſos ardorem ſtudendi reſtinguere, hoc eſt exerte ipſam iuuentutem corrumpere. Contemnuntur autem, cum deſinunt eſſe teſtimonia eruditionis. Et quo maiore veſtium, conuiuiorum, carminum, comitatuum apparatu cærimoniæ illæ peraguntur; eo apud conſcios ſuæ, atque alienæ inſcitiæ maiore ludibrio habentur. Quia ſpectatiore pompa, teſtimonia falſa, leuitaſque Academicorum producitur. Haud paucæ ſunt Eccleſiæ Collegiatæ, quæ Baccalaureatum, aut magiſterium requirunt, quas fallere non modo eſt turpe, ſed etiam criminoſum. Denique qui promouent indignos, cum non ſemper, nec omnes poſsint euehere, niſi omnem diſciplinam euertant, vehementer infamant eos, quos repellunt, magna enim eſt infamia, ne inter indoctos quidem locum habuiſſe, ne Myſorum quidem extremum eſſe. Atque hinc ille contemptus oritur, cum primus locus non eſt magno honori, & vltimus contumeliam trahit ingentem. Quomodo vero cognoſcam dignos & indignos? Aut quæ normæ diſcriminis?

Magiſtri artium an poſſint indignos promouere?

Mortale peccatũ eſt, indignos magiſtros artiũ promouere.

Nam iuramentis tenentur.

Publicum teſtimonium in re graui falſo dictũ, eſt mortale.

Magiſtris multa committuntur.

Graue eſt ardore ſtudendi reſtinguere.

Eccleſiæ collegiatæ quæ iam gradum requirunt quidam, non tenẽtur magiſtros ſolum.

§. 14. Res ardua eſt, quæque excuſationum latebras aperit illis, qui diſciplinam diſſoluunt, nec Academias ſcientiarum flore, & ſtudio, ſed pomparum inanibus metiuntur. Retegam tamen illa arcana, & prætextus auferam.

Quam turpe, indoctorum eſſe vltimum?

Inter eos qui digni doctoratu cenſentur, magnum eſt diſcrimen, &, vt philoſophi loquuntur, latitudo. Auguſtinus, & Hieronymus doctores ſunt; nec tamen eo nomine non digni, Eucherius, Proſper, alijque, nam Auguſtinum ſemel Eccleſia habuit, multis vero in ſingulos annos doctoribus indiget. Non igitur ad vnam normam, exigenda eſt eruditio. Quis enim nunc aut doctor, aut Epiſcopus creatur, qui non lubens, volens ſe Auguſtini diſcipulum fateatur?

Inter doctiſſimos, magnum eſt diſcrimen eruditionis.

Nullus magiſter, aut doctor eius ſcientiæ creari debet, qui eam docere non poſsit. Nam magiſter, & doctor à docendo ita nominantur. Deinde pleriſque in Academijs qui promouentur, etiam iureiurando ad docendum aſtringuntur. Facultas philoſophica à ſuis hoc iuramentum exigit. *Poſtremo iurabunt, ſe vnum annum integrum à promotione, in noſtra facultate prælegendo, ac docẽdo duraturos, ac eodem anno ſemel publicæ diſputationi præſidere velle.* Quomodo iurabit docturum ea, quæ non didicit? Irriſorium hoc iuramentum eſt, ſi aſinus iuret ſe docturum literas. Eccleſia & reſpublica tanto ſumptu illa magiſteria, doctoratuſque ad docendum, ordinauit, vt optime monuit Syluester de doctoribus. §. 4. Eccleſiam omnia illa, non modo philoſophiæ, & maiora ſtudia ad docendum referre, ſed linguarum etiam cognitionem docent canones. To-

Flagitioſe doctor creatur qui docere non poteſt.

Tam

tamrem expoſuit extr. de magiſtris Clemens V. in Concil. Vienn. cap. 1. *Inter ſollicitudines noſtris humeris incumbentes, perpeti cura reuoluimus, vt errantes in viam veritatis inducere, ipſoſque lucriſacere Deo, ſua nobis cooperante gratia, valeamus: hoc eſt, quod profectò deſideranter exquirimus, ad id noſtræ mentis ſedulò deſtinamus affectum, atque circa illud diligenti ſtudio, & ſtudioſa diligentia vigilamus. Non ambigimus autem, quin ad huiuſmodi noſtrum deſiderium aſſequendum, diuinorum eloquiorum ſit expoſitio congrua, ipſorumq; fidei prædicatio admodum opportuna. Sed nec ignoramus, quin & hæc promi noſcantur inaniter, vacuaque redire, ſi auribus linguam loquentis ignorantium proferantur. Ideoque illius cuius vicem in terris (licet immeriti) gerimus, imitantes exemplum, qui ituros per vniuerſum mundum ad euangelizandum Apoſtolos, in omni linguarum genere fore voluit eruditos, viris catholicis notitiam linguarum habentibus, quibus vtuntur infideles præcipuè, abundare ſanctam affectamus Eccleſiam, qui infideles ipſos ſciant, & valeant ſacris inſtitutis inſtruere, Chriſticolarumque collegio, per doctrinam Chriſtianæ fidei, ac ſuſceptionem ſacri baptiſmatis aggregare: Vt igitur peritia linguarum huiuſmodi, poſſit habiliter per inſtructionis efficaciam obtineri: Hoc ſacro approbante Concilio ſcholas in ſubſcriptarum linguarum generibus vbicunque Romanam curiam reſidere contigerit, nec non in Pariſienſi & Oxonienſi, Bononienſi & Salamantino ſtudijs prouidimus ſtatuentes, vt in quolibet locorum ipſorum teneantur viri Catholici ſufficientem habentes Hebraicæ, Arabicæ & Chaldææ linguarum notitiam: duo videlicet vniuſcuiuſque linguæ periti, qui ſcholas regant inibi, & libros de linguis ipſis in Latinum fideliter transferentes, alios linguas ipſas ſollicitè doceant, earumque peritiam ſtudioſa in illos inſtructione transfundant: inſtructi & edocti ſufficienter in linguis huiuſmodi, fructum ſperatum poſſint (Deo autore) producere, fidem propagaturi ſalubriter in ipſos populos infideles. Quibus equidem in Romana curia legentibus per ſedem Apoſtolicam, in ſtudijs verò Pariſienſibus per Regem Franciæ, in Oxonienſibus Angliæ, Scotiæ, Hyberniæ, ac VValliæ, in Bononienſ. per Italiæ, in Salamantino per Hiſpaniæ prælatos, monaſteria, capitula, conuentus, collegia exempta & non exempta, & eccleſiarum rectores in ſtipendijs competentibus, & ſumptibus volumus prouideri: contributionis onere ſingulis iuxta facultatum exigentiam imponendo: Priuilegijs & exemptionibus quibuſcunq; contrarijs nequaquam obſtantibus: quibus tamen nolumus quoad alia præiudicium generari.*

Sumo impoſitura ignari linguarum. ad hac ine ... poſſ ...

Ab Academicorũ fidelitate ſalus Reipublicæ pendet.

Hæc conſideratio omnes Academicos mouere debebat, vt magno delectu, ſeuero examine ad honores admittant. Id quod facilè præſtabũt, ſi à fide ſua incolumitatem ſanæ doctrinæ, atq; adeò Reipublicæ pendere iudicauerint. Cumq; animaduertant Epiſcopos, Reges, Principes tãta ſollicitudine, tanto ſumptu, priuilegijſque doctos, & grauos quærere pro Eccleſia, ac Republica viros, peſſimi exempli eſſe intelligunt, ipſa ſcientiarum ſacraria contemptui habere, diſcentium alacritatem retundere.

Academia Moguntina, ſeueras examinandi leges habet.

§. 15. Hoc conſtituto varia, & non leui examinatione, doctrinam auditorum explorent. Moguntina Academia ſeueras habet, & dignas, quæ vbique florerent, leges. Si quiſpiam enim in facultate Theologica honores Academicos petat. Primo neceſſe eſt, vt apud Senatum temporis, exercitiorum, profectuſque ſui teſtimonium profeſſorum ſuorum habeat, niſi enim illi teſtẽtur dignum videri, qui examen ſubeat, à limine repellitur; deinde admiſſus diſputationibus quinque publicis eruditionem ſuam probare cogitur; Iuriſperiti ſuos ita exercent, vt ſi quem prima diſputatione probauerint, illi deinde aliam legem aſſignent, ad quam exponendam, defendendamque ſe viginti quatuor horarum ſpacio præparet, quæ exagitatio, excuſſioque tam ſeria eſt, vt nemo facile niſi probè inſtructus ſe diſcrimini committat. Medicorum etiam ſeueræ ſunt in examine leges, & ſeriæ diſputationes, adeo, vt haud facile quiſpiam indoctus hic doctoratus pulſet oſtia.

Artium facultas, ſeriò ſuorũ eruditionem explorare tenetur.

Facultas artium liberalium, præter quotidianas exercitationes, teſtimoniaque profeſſorum, in omnibus artibus, etiam eloquentia, poeſi, matheſi examina inſtituit, & ſingulos ſeorſum explorando, totam penè philoſophiam inquirit: Omnes enim examinatores promittunt, *ſe nullũ inſufficientem, aut parum idoneum admiſſuros*: §. promiſſ. mag. Tentatorum. Vnum igitur examẽ eſt, quod toto tempore ſtudiorum perdurat, dũ vel in propria ſchola teſte magiſtro, & condiſcipulis profectum ſuum probant, vel publicis per annum diſputationibus, & omnium Philoſophorum conuentu ingenij ſpecimen præbent. Alterum quo à deputatis magiſtris priuatim interrogantur. Qui quamuis in aditu examinis promiſſionem duntaxat præſtent, ex alia tamen cauſa, etiam iureiurando obligantur: Ante promotionem enim inter cætera ſic iurant: Item *quod fidele teſtimonium de baccalaureis in facultate promouendis ſint præſtituri, quoties ſuper hoc debitè fuerint requiſiti.* §. iuramentum recipient: licentiam & inſignia.

Examinatores Magiſtini iurant.

Huius curæ cautioniſque neglectu, non modo alijs in Academijs indocti, ſed hæretici etiam intruduntur in Eccleſias, & Academias; nam indoctæ Academiæ hæreſes ſubtiliores ne noſſe quidem, nedum arcere poſſunt. *Multum* (inquit Petrus Greg. lib. 18. cap. 9. de rep.) *etiam nocuit Reipublicæ, quod profeſſores aliqui reperiuntur parum timoratæ conſcientiæ, & non conſiderant quale pecus arcadicum intrudant eccleſijs & ſubſellijs, ad gratiam ſæpè gradus prophanis concedentes: nec conſiderant, ſe reddituros rationem coram Deo & hominibus de tanta in probandis ſtudijs negligentia. Intrudũt quoque aliquando in cathedras hæreticos, ex quibus virus, & perniciem, aut peſtem reipublicæ ſequi neceſſe eſt. In quibus emendandis opus eſt reformatione diligenti, quæ facilis erit rectoribus & conſeruatoribus, ſeu epiſcopis & principibus, ſi ſtudia reuocentur ad inſtitutum ſcopum in erectione, & viri docti bonaque conſcientia & integra fidei præficiantur, & ſi ij qui pertinaciter in errore vel malitia perſeueraant, emendentur.*

Si Academici ſint negligentes, Reſpublica reformet.

§. 16. Quod ſi Academici ipſi ſuarum rerum curam deponant, nec ſuper ſama ſua, nec ſuper reipublicæ ſalute laborem moliantur; Epiſcopis & principibus ea cura incumbet. Fecit id Albertus Brandeburgicus S.R.E. Cardinalis Archiepiſcopus Moguntinus, vt tum acta, tum præfatio ſtatutorum facultatis artium teſtatur. Non ignoro viſitationem, & reformationem difficilem, duramque videri. Sed præſtat moneri viros doctos, & Academias reſtaurari, quam perire iuuentutem. Nec ratio omnia corrigendi deeſſe poteſt. Nam primo, omnes etiam licentiati, & doctores pro nominationibus beneficiorum, & ordinibus examinentur; nec ſtetur iudicio Academico, ſi ſolent illo imperiti ad gradus promoueri. Lites inde orientur & tumultus, ſed facilè

Digitized by Google

Academica priuilegia ſeruatores ſarta tecta.

ac ſtudentes præmemoratos in perſonis, rebus & bonis ipſorum, & de non contrauenjendo dictis priuilegijs, ſed quod manu teneat eos, res & bona ipſorum ac priuilegia ſupradicta, ac infra dicenda pro poſſe & noſſe.

CAPVT XV.

Moguntia magiſtratus iur iurando cauet priuilegijs Academiæ.

Plurima alia priuilegia ſtudioſorum eſſe, & quænam illa.

§. 1. PLurima conceſſit Pontifex, & Imperator, ſinguliq; principes, & Reſpublicæ, cum vero antiquiorum Academiarum priuilegijs ſoleant ſequentes donari, fit vt vno verbo plurima concedantur. Quemadmodũ in hac nobiliſſima Academia factũ videmus, de qua ita loquitur Sixtus IV. Pontifex. *Ad laudem diuini nominis, & eiuſdẽ fidei Catholicæ propagationem, in eadẽ ciuitate Moguntina ſtudium generale auctoritate Apoſtolica tenore præſentium perpetuo erigimus, conſtituimus, & ordinamus, ac dicta auctoritate ſtatuimus, & etiam decernimus, quod de cetero perpetuis futuris tẽporibus in illa ſtudium generale vigeat, ad inſtar Bononienſis, Pariſienſis, & Colonienſis ſtudiorũ prædictorum, tam in Theologia, Iuris Canonici, & Ciuilis, quã alia qualibet licita facultate ſiue ſcientia, quodq; magiſtri in Theologia, Doctores legentes ac ſtudentes inibi omnibus & ſingulis priuilegijs, libertatibus, exemptionibus, immunitatibus, gratijs, & indultis, quib. alij Magiſtri, Doctores, legentes & ſtudentes in Bononienſ. Pariſieſ. & Colonienſ. ſtudijs gaudent & vtuntur, vti, potiri, & gaudere libere, & licitè poſſint, & inſuper illi, qui proceſſu temporis gradus meruerint in qualibet ex facultatibus licitis prædictis, in qua ſtuduerint, ſibi docendi licentiam, vt alios erudire poſſint, ac vt aut Magiſterij ſeu Doctoratus honorem elargiri per Magiſtros ſeu Doctores illius facultatis ſiue ſcientiæ, in qua fuerit examinatio facienda.*

Moguntina Academia, gaudet priuilegijs Bononienſis, Pariſienſis, Colonienſis Vniuerſitatis.

Tribus præſtantiſſimis Academijs Bononienſi, Pariſienſi, Colonienſi, Moguntinam fundator exæquat, quam dignitatem illa hactenus ita tuetur, vt non modo ex Germania, Polonia, Belgio, ſed etiam ex cultiſſima Gallia illuſtres, & doctos numerârit auditores.

Ne igitur quiſpiam ignoret, quanto fauore Monarchæ ſtudia proſecuti ſint, neque ipſi ſtudioſi, ſuorum bonorũ ſint neſcientes, centum illa & octoginta priuilegia, ſeu potius capita priuilegiorum, & rubricas, ex conſultiſſimo Petro Rebuffo adſcribere, animus eſt.

§. 2. *Priuilegium ex Rebuffo primum.*

Rebuffus 180. ſtudioſorũ priuilegia colligit.

Omnibus diebus feſtis ſtudere, publicè profiteri, diſputare conceſſum eſt. Nempe poſtquam diuinis officijs cultus impenſus eſt. Vetitum putat Rebuffus, ſi lucri cauſa fiat, vt ſi aduocatus principaliter lucri cauſa, ſtudeat die feſto. Qua in re nequaquam illi aſſentior, nam quamuis lucri cauſa ſtudeat, non eſt tamen ſeruile ſtudium, & lucri cupido, honeſtum finem poteſt ſortiri. Nec Eccleſiaſtica lege lucrum, ſed opus ſeruile vetatur.

Studere die feſto licet.

Secundum.

Licet & in templo ſtudere. Exceptiones Rebuffi generales ſunt. Non ſtudere tempore quo obligaris audire ſacrificium, aut vetitis ſtudere artibus, quod nec extra templum quidem licet, in templo tamen grauius eſt delictum, quia domum Dei facit domum nequitiæ.

In templo.

Tertium.

Poſſunt ſcholares domo propria fabros expellere, ſi ſtudia ſtrepitu interturbent. Magnum eſt hoc, & penè inuidioſum priuilegium. Citat tamen iura in hanc rem Rebuffus; Imò in Monte Peſſulano ſe textorem cantu ſtudioſos impedientem repuliſſe, cum enim magiſtratus iuſſibus ſtudioſorum auditis, importuno muſico præcepiſſet, vel ſubmiſſius caneret, vel cederet, ille domum deſerere, quam vocẽ moderari maluit.

Fabros ſtrepentes domo pellere.

Quartum.

Huius priuilegij cauſa poteſt agi die feriata, ita ille. Verum niſi vrgenti cauſa id concedendũ puto Cauſam legitimam puto. Si ob caniculares, aut alias vacationes aliquot hebdomadũ inſtitutum eſſet, tum etiam ne integrum Collegium ſtudioſorum diuturniam turbationem perferre cogeretur, etiam die feſto res decidi poſſet.

Etiam feſto die. iudiciũ hac de re dari poteſt.

Quintum.

Hæc cauſa de plano, & ſummariè poteſt tractari, & finiri, alioqui integros annos ſtudia poſſent impediri, cum lite pendente poſſeſſionis vſum retineat malleator, nec facilè ſtudioſi longæuas lites ſuſcipiant.

Et de plano.

Sextum.

A ſententia lata contra malleatorem, non datur appellatio. Id vſu, & niſi fallor æquitate abrogatum eſt, cur enim hoc negetur, ſi de ſcientia queratur?

Negatur appellatio.

Septimum.

Scholaris poteſt cogere ad elocãdum ſibi domum, cubiculum, equum, verum vſum eius priuilegij nuſquam vidi, & ſanè præſtat omnino illo non vti, cum ius illud, ne inuitus rem alteri locare cogaris, nec peregrinum in familiam admittere, valde ſit rationi conſentaneum. Et magni periculi eſt alieno domum elocare. Vſum ſanè, nullo vnquam loco animaduerti.

Studioſo locare nonnulla coguntur.

Octauum.

Studioſum domo locata expellere non poteſt dominus, quamuis domo ipſe egeat. Si videlicet ea cauſa relinquenda forent.

Studioſus domo pelli non poteſt.

Nonum.

Finito tempore locationis, ſi ſtudioſi tantundem atque alij ſoluere volunt, præferri debent. Niſi forte, vt ferè fit, deteriorem domum faciet ſtudioſorum, quam aliorum inhabitatio, aut ſanè, ſi parum commodis ſint moribus.

Cæteris paribus ſtudioſi præferuntur.

Decimum.

Si doctor, vel ſcholaris domum alteri ſcholari locatam conduxerit, ante tempus locationis finitum, eſt excommunicatus.

Ante finem locationis, non poteſt conducere alius.

Vndecimum.

Si recedat iuſta de cauſa ante tempus finitum, non pro toto anno, ſed pro rata tantum ſoluere tenetur.

Diſcedens pro rata ſoluit.

Duodecimum.

Studioſus recedens de domo conducta, poteſt alium in locum ſuum ſubrogare. Ita tamen vt nullo modo reddatur locatoris conditio deterior.

Diſcedens ſubrogare poteſt.

Decimum tertium.

Si ſtatuto ciuitatis caueatur, ne quis plus frumenti, quam pro vſu emat, ſi pro anno emat ſcholaris, & tamen poſt medium annum recedat, non incidit in pœnam, ſi integro anno eo in loco manere conſtituerat. Hoc priuilegium ad omnes extendo etiam ciues, quibus fraudi eſſe non debet, quæ iuſtitiæ eſt conſentanea voluntas.

Commune eſt ius.

Decimum quartum.

Scholaris recedens, poterit rerum communium partem petere.

Singulare eſt.

Decimum quintum.

Fuga, ſcholaſticum non facit delicti ſuſpectum, ſed præſumitur parentes viſitare, pecuniam quærere.

Decimum ſextum.

Commodatum per ſcholarem factum non finitio vſu, cum vult recedere, reuocatur.

Decimum ſeptimum.

Contra ſtudioſum finito ſtudio, agere aliquis inuitus cogitur, aut ſi intra tempus à iudice moderandum non agat, perpetuum illi ſilentium indicitur.

Decimum octauum.

Non agnoſcunt onus pro hoſpitijs, in quibus habitant.

Decimum nonum.

Libri non ſunt tacitè obligati pro penſione domus.

Vigeſimum.

Priuilegia non debent flagitia alere, nec eo fine data ſunt.

Maleficium potius eſt, iudice Rebuffo, quam priuilegium, vt minus, ſtudioſus inhoneſte viuens, quam alius inquilinus poſſit expelli. Ego non domo duntaxat, ſed vrbe quoque pellcodum cenſeo.

Vigeſimum primum.

Imo licentia hæc perdunt ſtudioſi priuilegia.

Non diſsimile eſt, & iniquum, vt in cõmune hoſpitium infamia ſcorta ducantur; ſed illa ſunt ex cloaca gentilium in libros Chriſtianorum deducta, æterno damnanda ſilentio.

Vigeſimum ſecundum.

Gallis peculiare nominationes obtinere, ſed queritur leges illas iam euerſas eſſe Rebuffus.

Vigeſimum tertium.

Biennij ſeuera lege.

Studioſus pecuniæ quærendæ cauſa profectus domum, & ſtatim reuerſus retinet priuilegia ſtudijs. & in quinquennij tempus illud computatur. Verum in plerliſque Germaniæ Eccleſijs cathedralibus, alijſque Id non ſeruatur. Sed ſi vel vnica nox biennium interruperit, reliqui temporis vniuerſi fit iactura. Quam legum ſeueritatem, mali mores peperere. Hoc addendum eſſet, vt diligentiæ & profectus teſtimonium ferrent. Nunc multi biennio, in opulentis vrbibus ociantur, aut luxuriant.

Vigeſimum quartum.

Eccleſia iure ſuo non cedit, nam ab ea vniuerſitates etiam ipſa dependent.

Nominati cum præſentant prælatis ſuas nominationes, & requirunt beneficia, non poſſunt examinari, quia eos iam vniuerſitas examinando, & gradum conferendo probauit. Hæc quidem vt plurimum ſeruantur, imo hic Moguntiæ magiſtri philoſophiæ, ne pro ordinibus quidem examinantur, alibi tamen doctores etiam Theologiæ, Eccleſia examinat, & omnino ius hoc retinet Eccleſia, nec dependet ab vniuerſitatibus. Neque nunc tutum eſt, poſtquam multæ Academiæ non idoneos ad gradus promouent; id enim fieri luce clarius eſt. Vidi ego artium, & Philoſophiæ magiſtros, qui inter tres Syllogiſmorum figuras, nullum diſcrimen nouerant. Nec intermittit Italia; nobis quotidie quoſdam mittere doctores diplomatarios, qui ſtatuere vix poſſunt qua in facultate ſint promoti. Hinc multi diſputant contra Academiarum priuilegia. Sane Ludouicus XII. pœna ſuſpenſionis priuilegiorum, & alia arbitraria afficit eas Academias, quæ non idoneos moribus, ſcientia, meritis, promouent. Ita omnino conandum eſt, vt ſe ipſe Academiæ reforment.

Promotum in Academia ex qua indoctè prodeant, examinare debet Eccleſia.

Vigeſimum quintum.

In Gallia parochos oppidorum gradus habere neceſſe eſt, aut ſane triennio ſtuduiſſe oportet, quod ſtudium de Theologia intelligendum puto. In Germania multæ præbendæ magiſterium, aut Baccalaureatum requirunt.

Vigeſimum ſextum.

Si ſtudioſus locauerit fructum beneficij per triennium, vel minus tempus, & interea fato ceſſerit, ſucceſſor locationem ratam habere tenetur, quia facta eſt in fauorem ſtudiorum, ideoque in vtilitatem Eccleſiæ.

Vigeſimum ſeptimum.

Beneficia maiora debentur eruditis, ſi tamen eruditioni vita reſpondeat. Et vt nunc mores defecere: ſi deſint cognati. Hoc enim priuilegiũ iam dudum vitia oppreſſerunt.

Vigeſimum octauum.

Studioſus habens vicarium liberatur ab horis canonicis dicendis, ſi ſingulis diebus officium B. Virginis, & ſeptem pſalmos pœnitentiales dicat. Ita pauci canoniſtæ, ſed reliqui, & Theologi cõtra ſentiunt. Maledictum enim ſtudium, per quod diuinum relinquitur officium. Neque enim vllum excuſari certum eſt, officium totum vna pene hora abſolui poteſt, quantulum eſt, ſi ex horis 24. vnam Deo, & orationi impendas, qui ex Eccleſiæ patrimonio viuis? An vna hora, aut vna cum dimidia precibus impenſa te ab eruditione conſequenda impediet? Tantum fugis pietatem, vt ab illa hora petas immunitatem? tot dies luſibus, ambulationibus, ſpectaculis impendis?

Maledictũ ſtudium, per quod diuinum omittitur officium.

Vigeſimum nonum.

Scholares in ſuis beneficijs reſidere non tenetur. Nunc optime ſtatutum eſt, ne ſine prælatorum facultate abſint, & ſtudiorum teſtimonia exhibeant.

Triceſimum.

Nihil ſoluere tenentur Epiſcopo, ſi non reſideant.

Triceſimum primum.

Fructus beneficiorum quaſi præſentes recipiunt. Id in Germania fieri non ſolet. Certa illis ſumma in ſtudiorum fauorem deputatur. Sane diſtributiones nunquam recipiunt.

Triceſimum ſecundum.

Ius optandi retinent abſentes.

Triceſimum tertium.

Nunquam videntur in fraudem abeſſe.

Triceſimum quartum.

Si quis repetendorum ſuorum curſuum cauſa ſtudeat in loco non priuilegiato, priuilegia ſtudioſorum retinet, per ſex menſes in Gallia, in Germania priuati ſtudij nulla habetur ratio.

Triceſimum quintum.

Semel in matriculam inſcriptus poſtliminio veniens, nihil ſoluere tenetur.

Triceſimum ſextum.

Curatus ſtudiorum cauſa ne intra annum ordinetur, poteſt accipere ab Epiſcopo diſpenſationem.

Triceſimum ſeptimum.

Diſpenſationem illam ſine euidenti cauſa, Epiſcopus reuocare non poteſt.

Triceſimum octauum.

Ob diſpenſationem non debet accipi pecunia. Verum hoc omnibus ſacris commune eſt, vt ſine precio dari oporteat.

Triceſimum nonum.

Cum ſtudioſis, & doctis facilius diſpenſatur.

Digitized by Google

Quadrageſimum.

Qui gradum habent, cum diſpenſatione quatuor beneficia obtinere poſſunt. De hoc abuſu dicam l.6.de magiſtratu Eccleſiaſtico.

Quadrageſimum primum.

Penſio data ab Epiſcopo ſtudij cauſa non tollitur, ſi detur beneficium æquale; ſed quod reſidentiam exigat, niſi abſoluta ſint ſtudia.

Quadrageſimum ſecundum.

Poteſt Epiſcopus cum capitulo ſtatuere, vt quilibet canonicus conferat quotannis aliquid in ſubſidium pauperis, ingenioſi, & diligentis.

Quadrageſimum tertium.

Scientia de paupere, diuitem facit.

Quadrageſimum quartum.

Hinc doctis multi ſeruiunt.

Quadrageſimum quintum.

Studioſi ſcientiam adepti, nobiles cenſentur. Sane in Germania nobilibus æquantur. Comitijs Aug. anno 1530. & anno 1548. olim, & nunc in multis regnis præferuntur, vna eſt enim, atque vnica nobilitas virtus, & minor virtute, ſed maior ſtemmate nobilitas, eſt ſcientia.

Quadrageſimum ſextum.

Doctor ſine labore reſpondens, ſalarium meretur. Quia iam olim laborauit.

Quadrageſimum ſeptimum.

Pauperes ſtudioſi mendicantes, & validi, non poſſunt ad laborandum cogi, vti neque nobiles.

Quadrageſimum octauum.

Cum duos pari virtute eligunt, hinc ineruditi, inde vniuerſitas, præualet iudicium vniuerſitatis.

Quadrageſimum nonum.

Doctis committi reſpublica debet.

Quinquageſimum.

Studioſus doctus, præfertur doctori indocto.

Quinquageſimum primum.

Scholaris docendo fit doctior.

Quinquageſimum ſecundum.

Docto maior dos debetur.

Quinquageſimum tertium.

Pater compelli poteſt, vt filio ſtudiorũ ſumptus ſuppeditet. Hoc priuilegium tot limitationes habet, vt nunquam factum recte arbitrer, imo nec faciendum.

Quinquageſimum quartum.

In principio menſis penſionem ſtudioſo dare parens tenetur. Hoc quoque priuilegium eſt in manu parentis poſitum.

Quinquageſimum quintum.

Scholaris in diuiſione hæreditatis, libros habet præcipuos, nec in commune conferre tenetur.

Quinquageſimum ſextum.

Libri in legitimam non computantur: Pater in dubio cenſetur libros donaſſe.

Quinquageſimum ſeptimum.

Cum libros conferre coguntur, æſtimationem dare poſſunt libris retentis.

Quinquageſimum octauum.

Mutuum filij datum à patre repeti poteſt.

Quinquageſimum nonum.

Debitum ſtudiorum cauſa contractum, ex communi ſolui debet.

Sexageſimum.

Donatio facta filio in poteſtate valet, ſi filius ſtudet.

Sexageſimum primum.

Nec donatio illa reuocari poteſt.

Sexageſimum ſecundum.

Pater talium bonorum ſic datorum, vſum fructum non habet.

Sexageſimum tertium.

Studioſus donum, animo diſcedendi à ſtudio, datum, ſi non diſcedat poteſt reuocare.

Sexageſimum quartum.

Donatio ſtudioſo facta, etſi quingentos aureos excedat, non eget inſinuatione.

Sexageſimum quintum.

Studioſus filius profeſſoris retinet paternæ ciuitatis originem.

Sexageſimum ſextum.

Doctor tenetur alere ſuum ſcholarem pauperem. Verum id ſolum decet, cum doctor eſt diues, ſtudioſus pauper. Nunc tot millia ſtudioſorum pauperum, vix rex aliquis alere poſſit.

Sexageſimum ſeptimum.

Doctores poſſunt eſſe teſtes pro ſtudioſis ſuis, & diſcipulis.

Sexageſimum octauum.

Doctus cenſendus eſt, quem pro tali habent auditores.

Sexageſimum nonum.

Doctor non poteſt recuſari iudex in cauſa ſuorum ſtudioſorum. Poſſunt autem ſcholaſtici iudicem ordinarium recuſare.

De cauſis criminalibus magna controuerſia fuit, ſolent à ſuis doctoribus iudicari, ſed in horrendis ſceleribus ad magiſtratum remitti. Multa priuilegia ſuſtulit, Academicorum in delictis puniendis lentitudo, & conniuentia. Bononienſes ſuo priuilegio renunciaſſe ait Rebuffus; Moguntini ius ſuum tuentur, & quamdiu diſciplina vigebit, plaudente Republica, propugnabunt. Priuilegia enim, non niſi delictis amitti ſolent.

Septuageſimum.

Studioſi, non niſi venia petita, in ius vocant ſuos doctores. Debetur enim illis non minor reuerentia, quam patribus.

Septuageſimum primum.

Doctores ſuos auditores verberare non debent. Leuis tamen caſtigatio, magiſtro artium conceſſa eſt, & docenti.

Septuageſimum ſecundum.

Doctoris eruditi, bonæ conſcientiæ, modeſti, ſententiam etiam opinioni communi contrariam ſequi poteſt auditor, quod tamen ita intelligo, ſi ille veram iudicet, & probabili ratione ita ſibi perſuadeat.

Septuageſimum tertium.

Studioſus vocatus à patre ſuo, diſcedere poteſt, etſi iureiurando aſſeuerauerit ſe non diſceſſurum. Hoc iniquum eſt, ideoque nec priuilegium, ſi legitimo modo, cauſaque iuſiurandum ſit datum; Eſtque occaſio maleficiorum, & fraudum, quæ optimas artes vehementer infamant.

Septuageſimum quartum.

Qui iurat ſe comitaturum rectorem, non ſemper comitari tenetur, ſi tamen domi ſtudijs vacat.

Septuageſimum quintum.

Studioſi rectori inobedientes, etſi periuri ſunt, non tamen ſunt infames.

Septuageſimum ſextum.

Etſi iurent ſe gradum in aliqua vniuerſitate nõ ſumpturos, ſi tamen noua cauſa ſit, vt nouum examen, poterunt id facere. Ego iureiurando eos teneri arbitror.

Septua-

Septuageſimum ſeptimum.

Pater viſitans filium in loco ſtudij, non poteſt ibi de alijs contractibus conueniri, niſi alia ex cauſa ſit loco obligatus.

Septuageſimum octauum.

Multo minus capi poteſt pro repræſalijs. Valde enim impedirentur ſtudia.

Septuageſimum nonum.

Qui conſanguineis, famulis, nuncijs ſtudioſorum damnum infert, in quadruplum reſtituere tenetur.

Octuageſimum.

Mandatum in fauorem ſtudioſorum, morte mandantis non expirat. Titius mandat inſtitori, vt Caio ſtudioſo det centum aureos, nondum data pecunia moritur, hæres ſoluere tenetur.

Octuageſimum primum.

Doctores, & ſtudioſi reſcripta Apoſtolica exequi non tenentur.

Octuageſimum ſecundum.

Cum duo ſunt reſcripta omnino pari efficacia, pro ſtudioſo præſumitur.

Octuageſimum tertium.

Bona ſtudioſorum capi non debent.

Octuageſimum quartum.

Ingenioſus, & doctus, etiam ante quinquennium ſtudiorum fieri poteſt doctor.

Octuageſimum quintum.

Cupido alios in ſcientia ſuperandi, non eſt peccatum. Verum hoc ſane intelligendum, & in alia multa conuenit.

Octuageſimum ſextum.

Studioſus notorie peritus, examinari non debet.

Octuageſimum ſeptimum.

Studioſus reiicere poteſt ab examine, doctorem ſuſpectum.

Octuageſimum octauum.

Hac in cauſa iuramento ſtudioſi ſtatur.

Octuageſimum nonum.

Pro lectionis initio, quam ſtudioſi inchoant, prandium exigere non debent doctores.

Nonageſimum.

A pauperibus nihil exigere doctor debet.

Nonageſimum primum.

Reſcriptum contra ſtudioſum non valet, niſi in eo fiat mentio, quod ſit ſtudioſus.

Nonageſimum ſecundum.

Reſcriptum datum ſtudioſo non eſt irritum, ſi non à patria, ſed à loco ſtudij nominatur.

Nonageſimum tertium.

Nominis mutatio ſtudioſis prohibita nō eſt.

Nonageſimum quartum.

Studioſis permiſſæ ſunt veſtes omnis generis, & coloris, ſunt enim peregrini. Verum modeſtiam ſuis, ſingulæ Academiæ ſolent præſcribere.

Nonageſimum quintum.

Qui promiſit librum ſe ſtudioſo ſcripturum, non liberatur, ſi ſoluat intereſſe, ſed opus eſt, opus ipſum abſoluere.

Nonageſimum ſextum.

Suo etiam atramento ſcribere, & rubrica tenetur.

Nonageſimum ſeptimum.

Studioſus ſcriptorem certo loco ſcripturum ſe promittentem, poteſt propria auctoritate capere, ſi fallat. Omnino ſublatum eſt.

Nonageſimum octauum.

In terris Eccleſiæ ſtudioſum imperator legitimare ſolet.

Nonageſimum nonum.

Rei emptæ incommodum, non pertinet ad ſtudioſum.

Centeſimum.

Cogi poteſt quis, vt locum vendat ad ſcholas ampliandas, vel ad collegium aptum.

Centeſimum primum.

Loca ſtudioſorum nullus occupare poteſt.

Centeſimum ſecundum.

In ſchola capi non poteſt ſtudioſus, niſi ſit rebellis ſuo doctori.

Centeſimum tertium.

Iniuria vni ſtudioſo facta, communis cenſetur.

Centeſimum quartum.

Maxima amicitia contrahitur ſimilitudine ſtudioſorum.

Centeſimum quintum.

Iudex ſine accuſatore inquirit in eos, qui ſtudioſis moleſti ſunt, nam ſacrilegium eſt offendere domum ſtudioſi.

Centeſimum ſextum.

Studioſus iniuria affectus cum alio non ſtudioſo, ſocium ſuum ſuo priuilegio donat, vt vterque cauſam apud conſeruatores ciuitatis agere poſsit.

Centeſimum ſeptimum.

Studioſorum paucorum ſocietas, Syndicum creare poteſt.

Centeſimum octauum.

Si ſtudioſus occidatur, nec capiatur interfector, decem proximæ domus ſub interdicto ſunt quinquennio. Si res furto auferatur ſtudioſo, vicinia tenetur. Verum hæc nunquam in Germania vſurpata ſunt.

Centeſimum nonum.

Doctor, aut ſtudioſus valde excellens ob crimen damnatus, vita donari ob peritiam debet.

Centeſimum decimum.

Nec ſtudioſi, nec eorum famuli, in multitudinem arma ferre debent. Scholares portantes quotidie arma, enſem, & alia, præſumuntur mali, & habere animum maleuolum. gloſſ. in §. Si quis ruſticus.

Centeſimum vndecimum.

Studioſus ſi adulterinam monetam inſcius exponat, non punitur, quia magis iura, quam pecuniam noſſe præſumitur.

Centeſimum duodecimum.

Studioſi ſi poſt ceſsionem bonorum fuerint facti diuites, licet reddere creditoribus teneantur, non tamen libri ab illis debent auferri.

Centeſimum decimum tertium.

Libri nulla ex cauſa poſſunt illi eripi, non etiam pro executione rei iudicatæ, niſi ſit dyſcolus.

Centeſimum decimum quartum.

Libri non debent alteri, ſine expreſſo mandato dari.

Centeſimum decimum quintum.

Iudæi, atque alij ementes libros ſtudioſorum, non poſſunt eos retinere, donec per dominos repetantur.

Centeſimum decimum ſextum.

Edere libros ſcholaſticis tenetur mercator, vt videat an ſint ſui. Itaque edere libros actori coguntur ad fundandam intentionem.

Centeſimum decimum ſeptimum.

Quamuis Iudæi cum Chriſtianis habitare non debeant, eorum tamen liberi à Chriſtianorum ſcholis non excluduntur.

Cen-

Centeſimum decimum octauum.

Studioſi cæteri creditoribus præferuntur, adeo autem in his prælationem habent, vt profeſſoribus pro ſalario, bona ciuitatis hypotheca ta eſſe iudicentur.

Centeſimum decimum nonum.

Studioſus læſus, reſtitutionem in integrum petere poteſt durante ſtudio.

Centeſimum vigeſimum.

Studioſus à bibliopolis deceptus continuo actionem habet redhibitoriam.

Centeſimum vigeſimum primum.

Studioſus in loco Academico propter contractus alibi initos, conueniri non poteſt.

Centeſimum vigeſimum ſecundum.

Neque etiam propter obligationes, ante ſtudia contractas.

Centeſimum vigeſimum tertium.

Imo nec propter delicta, in alia Vniuerſitate commiſſa.

Centeſimum vigeſimum quartum.

Etiam ſtudioſis pœnitentia conceditur, vt non ſentiatur infamis, ſi ablatum reſtituat.

Centeſimum vigeſimum quintum.

Studioſi omnibus ciuium priuilegijs gaudent, quibuſcum habitant.

Centeſimum vigeſimum ſextum.

Ita tamen ſtudioſi ciues ſunt vrbis, in qua habitant, vt eius commoda, non incommoda ſentiant.

Centeſimum vigeſimum ſeptimum.

Itaque non tenentur ad onera ciuitatis, etiamſi ea de re aliquid ſtatutum eſſet, contra eorum immunitatem.

Centeſimum vigeſimum octauum.

Studioſus de bonis à patre, vel alijs donatis teſtari poteſt.

Centeſimum vigeſimum nonum.

Tanquam peregrini habentur, conſuetudines ciuitatis ignorare præſumuntur, ab omnibus defendi debent, & ad forum Eccleſiæ pertinent.

Centeſimum trigeſimum.

Si legatum librorum conſtituatur, omnes eos habebit doctor ſuarum facultatum, ſi in pluribus promotus ſit etiam medicinæ.

Centeſimum trigeſimum primum.

Legatum ſtudioſo debetur in loco Academię, nec minuitur ob ſumptus deferendi, niſi aliud teſtator cauerit.

Centeſimum trigeſimum ſecundum.

Si ſtudioſo alimenta legentur in pecunia ſolui debent.

Centeſimum trigeſimum tertium.

Legatum incertum ſtudij cauſa valet, quia cenſetur ad pias cauſas, promiſsio & ſtipulatio arbitrio bonæ fidei declaratur.

Centeſimum trigeſimum quartum.

De legato ſtudioſis non detrahitur Falcidia, quemadmodum nec legatis ad pias cauſas.

Centeſimum trigeſimum quintum.

Legatum factum mendicantibus religioſis, cauſa ſtudij ratum eſt.

Centeſimum trigeſimum ſextum.

Legatum annuum initio anni debetur.

Centeſimum trigeſimum ſeptimum.

Legatum non ſolenni voluntate relictum, ſi per triennium preſtitum ſit, de cætero etiam debetur.

Centeſimum trigeſimum octauum.

Cum libri ſtudioſis legantur, pecunia ad eos emendos legari cenſetur.

Centeſimum trigeſimum nonum.

Studioſi parocho in cuius parœcia habitant, aut alijs legitimam poteſtatem habentibus, confiteri poſſunt.

Centeſimum quadrageſimum.

Studioſus priuilegijs, aut matricula priuari non poteſt, niſi ter monitus.

Centeſimum quadrageſimum primum.

Si iuſſus eſt immatriculari, pro immatriculato habetur, quoad ſubeundam pœnam impoſitam, ſi ſtudioſum offenderit.

Centeſimum quadrageſimum ſecundum.

Etiam in matriculam expunctus gaudet priuilegijs, donec in alia vniuerſitate inſcribatur.

Centeſimum quadrageſimum tertium.

In ciuitate quæ ſub interdicto eſt, lectiones audire poſſunt, quamuis eorum doctores etiam ſub interdicto ſint.

Centeſimum quadrageſimum quartum.

Si ſtudioſus clericum modice verberet, à conſeruatore Apoſtolico abſolui poteſt.

Centeſimum quadrageſimum quintum.

Quæ ſtudioſi expendunt, in vtilitatem eccleſiæ expendere cenſentur.

Centeſimum quadrageſimum ſextum.

Nulla vectigalia rerum, quas ſecum portant, debent.

Centeſimum quadrageſimum ſeptimum.

Si libros portare ſe aſſerant, eorum, & nuntiorum iuramento creditur.

Centeſimum quadrageſimum octauum.

Qui cogunt ſtudioſos ſoluere vectigalia, omnibus ſuis priuilegijs priuantur.

Centeſimum quadrageſimum nonum.

Studioſi à collectis, & muneribus immunes ſunt.

Centeſimum quinquageſimum.

Pro repræſalijs capi non poſſunt.

Centeſimum quinquageſimum primum.

Studioſus alioqui non proſcriptus dum it, manet, redit, ſemper ſecurus eſt.

Centeſimum quinquageſimum ſecundum.

Studioſus iudices habet Epiſcopum, poteſtatem, Rectorem, Doctorem.

Centeſimum quinquageſimum tertium.

Etiam poſt litem conteſtatam, alium iudicem eligere poteſt.

Centeſimum quinquageſimum quartum.

Citatus à iudice non ſuo, priuilegium allegare non tenetur, quia notoriè priuilegiatus eſt.

Centeſimum quinquageſimum quintum.

In ciuilibus, & criminalibus, ſine conſenſu patris actor eſſe poteſt.

Centeſimum quinquageſimum ſextum.

Imo priuilegium, quoad actionem ciuilem quidam ad monachos extendunt, quod ego arbitror votis, & iuramentis religioſorum vetari.

Centeſimum quinquageſimum ſeptimum.

Qui ſtudioſum ad alienum tribunal traxerit, cauſa cadit.

Centeſimum quinquageſimum octauum.

Doctores in ſtudioſos iuriſdictionem habent, iure omnium Academiarum, & multis locis periuri ſunt, qui alio appellant.

Centeſimum quinquageſimum nonum.

Etiam magiſtri artium in controuerſijs ſuorum condiſcipulorum iudices ſunt.

Centeſi-

Centeſimum ſexageſimum.

Studioſus coram ſuo iudice conuentus, reconuenire poteſt.

Centeſimum ſexageſimum primum.

Studioſi debitores, ad quatuor diætas trahere poſſunt.

Centeſimum ſexageſimum ſecundum.

Studioſi actores ſorum rei non ſequuntur, verum hoc nuſquam obſeruatur, niſi vbi peculiares ſunt conſeruatores & quaſi vtriuſque partis iudices.

Centeſimum ſexageſimum tertium.

Studioſi ab interlocutoria appellare poſſunt.

Centeſimum ſexageſimum quartum.

Studioſi ad ſuperiorem iudicem abſque medio appellare poſſunt, quia Imperator ſpeciali gratia eorum defenſioni ſe offert.

Centeſimum ſexageſimum quintum.

Studioſus ceſſante ſtudio amittit priuilegium, ſi tamen quandoque ſcholas obeat, & domi ſtudeat, maxime ſi prouectæ ſit ætatis, ſeruat.

Centeſimum ſexageſimum ſextum.

Nunc in Germania amiſit.

Studioſorum famuli, ſcriptores, & perſonæ acceſſoriæ, atque adeo integra collegia eorum priuilegijs gaudent.

Centeſimum ſexageſimum ſeptimum.

Studioſi famulus, mercedem niſi mentione, & conuentione facta petere non poteſt.

Centeſimum ſexageſimum octauum.

Contra ſtudioſos compenſario peti non poteſt, hac enim ratione in ſummas anguſtias redigi poſſet.

Centeſimum ſexageſimum nonum.

Nunquam cenſetur ſtudioſus, per ambitionem honores academicos petere.

Centeſimum ſeptuageſimum.

Studioſus pro ſocio, & amico, præſertim in cauſa ſtudiorum, teſtis eſſe poteſt.

Centeſimum ſeptuageſimum primum.

Dare poteſt fideiuſſorem ſtudioſum, ſed is priuilegio ſuo renunciare debet.

Centeſimum ſeptuageſimum ſecundum.

Studioſus fideiuſſor profecturus ad ſtudium, petere poteſt à creditore, vt alium ſubroget.

Centeſimum ſeptuageſimum tertium.

Magiſtratus capiens ſtudioſum offerentem fideiuſſores, & non relaxans tenetur iniuriarum, ſed hoc in cauſa ciuili, non criminali.

Centeſimum ſeptuageſimum quartum.

Alimenta indebite pauperi ſtudioſo data, non poſſunt repeti.

Centeſimum ſeptuageſimum quintum.

Donatio per vxorem diuitem factam marito ſtudioſo, rata eſt.

Centeſimum ſeptuageſimum ſextum.

Doctori tempus quo profeſſus eſt ante doctoratum, ad comitiuam, quam quiſpiam viginti annorum profeſſione conſequitur, valet.

Centeſimum ſeptuageſimum ſeptimum.

Pater cedere poteſt litem filio ſtudioſo.

Centeſimum ſeptuageſimum octauum

Quædam tamen penitus abrogata ſunt.

Hæc omnia priuilegia motu proprio ſtudioſis conceſſa cenſentur, ideo dolus abeſſe præſumitur, præſertim illa quæ ſunt in corpore iuris.

Centeſimum ſeptuageſimum nonum.

Cum edicto principis omnibus priuilegijs derogatur, non cenſentur comprehendi illa priuilegia, quæ ſunt in corpore iuris, & priuilegio ſpeciali per legem generalem non derogatur.

Centeſimum octogeſimum.

His fruuntur etiam Hiſtorici, Rhetores, Grāmatici, non tamen illi qui primas literas docent, aut diſcunt, nullo autem modo qui artibus vetitis vacant.

Moguntina quoque priuilegia ad eos, qui ſtudijs vacant, ſolum extenduntur: *Item volumus, inquit fundator, quod priuilegia, conceſſiones, exemptiones, indulta, vt præfertur, data & conceſſa non intelligantur, niſi de doctoribus, & magiſtris, vniuerſitatis, & ſuis facultatibus incorporatis, & ſtudentibus, intrantibus, audientibus, & in matriculam vniuerſitatis inſcriptis.*

Tot priuilegia, totidem ſunt teſtimonia dignitatis ſtudioſorũ.

Hæc omnia ex diligentiſſimo, & iureconſultiſſimo viro colligere volui, non ignarus, non omnia vbique vſurpata eſſe, & multa alijs locis priuatim conceſſa, ſed vt in promptu legentibus eſſent, omneſque agnoſcant, quanto fauore, liberalitate, & munificentia ſcientiarum profeſſores, & alumnos proſecuti ſint principes, reges, Imperatores, imprimis vero Eccleſia, & ſummus pontifex. Cuius vnica cura eſſe debet, vt in orbe Chriſtiano erudita pietas, & pia eruditio conſeruetur.

Plurima vero tempora ſunt, occaſioneſque, quibus his priuilegijs Scholaſtici non vtuntur, quædam enim ſi non iniquitatem, rectè offenſionem aliorum adiunctam habent, nec iuſtum niſi apud iuſtiſsimos vſum. Deinde iure priuilegiorum exciderunt. Si vagus ſit, ſi inhoneſtè viuat, ſi nec domi ſtudeat, nec lectiones obeat. Si aliorum, & diſciplinæ conturbator ſit, ſi alios verberet, irrideat, conuitietur, exſibilet, ſi aleator, decoctor, blaſphemus ſit, ſi excommunicatus, ſi clericus, vel monachus ſine ſuperiorum permiſſu ſtudeat, ſi nolit obedire rectori, ſi artibus vetitis operam nauet, ſi extra gymnaſia priuilegiata ſtudeat. Aurea itaque lex eſt Academiæ noſtræ, quæ auream Moguntiam illuſtrat, quamuis antiqui ſæculi verbis concepta, ſed ſenſu veræ & Germanæ pietatis. *Volumus inſuper, & ſtatuimus vt doctores, licentiati, magiſtri, & generaliter omnes, vniuerſitati noſtræ incorporati, & qui eiuſdem priuilegijs gaudere volunt: honeſte, ſecundumque iuris præcepta, & Vniuerſitatis noſtræ ſtatuta, viuant. Rectori imprimis, dehinc alterutrum alteri, iuxta dignitatum, & graduum præeminentiam, debitum honorem impendant. Præcipue vero Doctores, Magiſtri, & graduati, animi grauitatem, conſtantiam, & maturitatem præſeferant; In ſcholaribus autem obedientiam, pudicitiam, accuratumque ſtudium. In omnibus denique manſuetos, honeſtoſque mores; Et in ſumma vitam, quæ diſciplinatos decet viros, requirimus, in rebelles nihilominus, pacis turbatores, diſcolos, noctiuagos, & alios qualeſcunque delinquentes, iuxta criminis atrocitatem, prout ſequitur, animaduertentes.*

Qui vſum priuilegiorum nõ habeant.

Aurea lex Academiæ Moguntinæ.

Mores ſunt digni priuilegijs, ſi ſponte honeſtatem ſequuntur.

Huc pertinet nobilis illa facultatis Philoſophicæ ad ſuos alumnos adhortatio. *Quod felix fauſtumq; ſit, & quidem vniuerſæ Reipublicæ literariæ, ſacroſanctas leges noſtras, ac ſtatuta vniuerſo cætui noſtro publicare cogitamus. In hoc vero promulgandi negotio, tu ſtudioſa cohors, imprimis adiuuenda nobis occurris, ne illotis, quod fertur, manibus, pedibuſque, neue parum reuerenter ad ſtatutorum noſtrorum publicationem confluxiſſe videaris; imo purgatis cum auribus, tum animis omnes militiæ noſtræ conſortes auſcultare, animumque aduertere haud oſcitanter, præcipimus, optamuſque probè ingenuatos, tractabiles, diſciplinarumque ſtudiis intentos, & eorundem flagrantes amore, nobis offerri. Contra vero diſ-*

Præfatio ſtatutorum philoſophicæ facultatis.

quod neceſsitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum facere tibi videaris: facies enim quod multa millia ſeruorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies non coactus.

Dupondiarii duo aſſes.

Duo igitur aſſes erant, aut minutiores nummi, qui tamen in viliſsimam ſeruuli famem ſufficerent. Duos ſane aſſes puto, cum Seneca paulo poſt ſubiungat; Epicurum ad Polyænum ſcripſiſſe, & gloriari, non toto ſe aſſe paſci; Metrodorum, qui nondum tantum profecerat, toto. Exiguum fuiſſe conſtat ex verbis Epicuri apud Stob. βρυάζω δ' καλῶ τὸ σωματίῳ ἡδεῖ, ὕδατι, καὶ ἄρτῳ χρώμενος. καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξακολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ, quod ſic vertit doctiſsimus Lipſius; *Plenus ſum & diffluo voluptate corpuſculi, idque aqua & pane vtens. Deſpuo autem ſumptuoſas voluptates, non ob ipſas, ſed incommoda quæ comitantur.*

Per iocum ergo Dupondijilli appellati ſunt. Pene eo modo quo initio logices quibuſdam in Academijs vocant dialecticos, qui depoſiti non ſunt, Beanos. Sed prudens imperator, initia aſpera, honore ſui nominis mitigauit, & nouos Iuſtinianos appellauit, quam tamen appellationem, nunc exoleuiſſe pleriſque locis video.

λῦται, λυταί, λυτῆρες

Tertij anni auditores Papinianiſtas vocari auctor ipſe eſt. Quarti anni auditores λῦται, vel λυταί, vel vt mihi videtur λύται vocati ſunt. Nam λῦται ad rem non pertinet, niſi quiſpiam à λάω, quaſi videntes deriuet. λυταί ſolutos potius, quam ſolutores quæſtionum ſignificant; Turnebus idoneos ſoluendis quæſtionibus arbitratur, qua ratione λύται vel λυτῆρες optime dicerentur. Quinto anno quo ſtudium iuris finiebant

πρόλυτοι, προλύται

πρόλυτοι, ſeu potius προλύται nominabantur. Heſychius προλύτας, quod προλελυμένους ſolutos interpretatur, quo indicat ſe legiſſe, προλυτοὺς ſed ſi ſoluti, nondum igitur ſe explicuerant ſuis difficultatibus illi, qui in anno quarto verſabantur. Itaque malo hos λύτας potiores, & doctiores eſſe definitores, & ab honore iuris dicendi, hoc nomen adeptos.

§. 5. Sinenſes quamuis Academias habeant nullas, honores tamen eruditis magnos conferunt. Ita de illis, obito pro ſalute gentium orbe, celebris Nicolaus Trigautius libr. 1. expedit: Sinicæ capite 5. Nullus porro ludus eſt, aut Academia publica (quod è noſtris ſcriptoribus aliqui aſſeruère) cuius Magiſtri hos ſibi libros ſuſceperint exponendos, ſed quiſque præceptorem ſibi pro arbitratu deligit, è quo domi ſuæ, ſuoque ſumptu inſtruatur. Horum porro domeſticorum ludimagiſtrorũ ingens eſt multitudo, tum maxime quod in more poſitum ſit, vt dixi, quemque domi ſuæ filiorum duntaxat ludum aperire, tametſi vnus alterue numeretur, ideo credo, ne aliorum commercio, à ſtudendi contentione auertantur. In hac ſcientia tres literatorum gradus ijs, qui ex eorum numero examinandos ſe ſe præbent, aptique fuerint indicati, conferuntur. Id porro examen, in ſola fere ſcriptione conſiſtit. Primus litteratorum gradus confertur in ſingulis vrbibus, eo in loco, qui ludus appellatur. Eum confert inſignis aliquis literatus, ab rege ipſo in eum finem nominatus. Is ex officio Tihio, gradus vero ipſe Sieucai dicitur, & Baccalaureatum noſtratem repræſentat. Tihio igitur omnes ſuæ prouinciæ vrbes peragrat, eum gradum collaturus, cui triplex examen præmittitur. Vbi Cancellarius ille, vt noſtro more loquar, aduenit, quotquot ex ea vrbe, eiuſque finibus ad illum gradum adſpirant, repente concurrunt, ſeque examini ſubijciunt. Primum inſtituitur à Ludimagiſtris illis, qui Baccalaureis, cum gradum aſſecuti ſunt, præſunt, dum vlteriorem adipiſcantur. In hoc examen admittitur quilibet, & ſæpè contingit, vt quatuor, aut quinque millia ex vna vrbe numerentur. Hi ludimagiſtri ſtipendio regio aluntur, in hunc finem. Hi deinde ad quatuor vrbis præfectos (qui omnes ſunt litterati, alius enim nemo Rempublicam attingit) à ludimagiſtris remittuntur, qui denuo examinatos Cancellario præſentant, ſed ex vniuerſo numero non amplius ducentos, quos ex meliori ſcriptione digniſsimos iudicauerint. Cancellarii tertium eſt examen, & omnino reliquis auſterius; nam è ducentis, viginti, trigintaue, non plures, pro regionis magnitudine, quos eodem examine digniſsimos inuenerint, Baccalaureos appellat, & præteritorum annorum Baccalaureis aggregat, qui omnes non infimam vrbis partem, dignitate repræſentant; nam ab omnibus coluntur ſpe futuræ, ad quam accedunt, dignitatis.

Tria examina Baccalaureorum.

Sinæ domi ſinguloss auos magiſtros.

Tres gradus literarum in Sinis.

Baccalaureatus Sinarum.

Talarem, pileum, & ocreas dignitatis inſigne peculiare, induunt, eoque cultu alium, niſi Baccalaureum prodire eſt nefas. In magiſtratuum congreſsibus, honoratius aſsident, & grauiores vrbanitatis ritus iis exhibent, quibus vulgo vti non licet. Multis quoque immunitatibus gaudent, & præter Cancellarium, ſuoſque illos quatuor Ludimagiſtros, nemini fere ſubſunt, nec facile cæteri magiſtratus, de illorum cauſis, delictiſue iudicant. Cancellarii munus non ſolum in nouos ſe Baccalaureos extendit, ſed antiquiores etiam ſuperiorum annorum illo gradu inſignitos, incudi reddit, & quid vel profecerint, vel defecerint, ſeuera trutina explorat.

Ad incudē reuocantur Baccalaurei veteres.

Ergo pro ſcriptionis bonitate, quinque ordines inſtituit. Iis qui primo cenſentur præmio, poteſtatem facit munia quædam publica, ſed nō maxima, ſine ſuperiore gradu gerendi; in ſecunda claſſe recenſitos, præmio quoque, ſed inferiore donat. Tertios nec præmio, ſed nec pœna dignos cenſet; Quarti publicè vapulant, ſocordiæ pœnam luentes; Poſtremi tandem Baccalaureatus inſignibus exuuntur, & in vulgi ordinem reijciuntur. Id faciunt ne poſtquam in Baccalaureos recenſiti fuerint, in otio delitеſcant, & quæ didicerent, obliuioni tradant. Alter autem Sinenſium literatorum gradus Kiugin appellatur, & cum noſtrorum licentiatorum ordine comparatur. Is non niſi tertio quoque anno in prouinciæ Metropoli, ſub octauam lunam, maiori etiam maieſtate confertur. Sed non ijs omnibus, qui eo digni cenſentur, ſed qui inter illos certo numero digniſsimi, pro prouinciarum dignitate, ac celebritate plures, paucioreſue. Nam in vtraque regia Pequinenſi ſcilicet, atque Nanquinenſi quinquaginta ſupra centum ex omni Baccalaureorum numero licentiati renunciantur; in Cequiana Quiam Sinenſi, atque Fuquiana quinque ſupra nonaginta, in reliquis pro litteratorum numero, ac prouinciæ dignitate aliquanto pauciores: In hoc examen ſoli Baccalaurei, nec tamen omnes admittuntur, ſed è ſingulis prouinciæ vrbibus, aut ludis, vt iam dixi, ab

O ſi quis genus hoc in Europam reducat.

Licentiati.

Non omnibus dignis conferuntur licentiaturæ, ſed quos ſunt neceſſarij pro numero.

Cancellario illo Baccalaureorum minimum triginta, ſummum quadraginta ex omni numero ad ſcriptionem excuſsi, ſeliguntur. Et tamen hac ratione in prouincijs celebrioribus ſæpe numerus eorum, qui ad licentiatorum ordinem adſpirant, ad quatuor millia excreſcit. Igitur anno illo qui licentiatis initiandis tertius quiſque recurrit, qualis exempli cauſa fuit annus Domini 1609 & proxime recurret 1612. paucis ante octauam lunam diebus, quæ ſæpè in Septembrem menſem incidit, magiſtratus Pequinenſes ſelectiſsimos ex vniuerſo regno philoſophos, ad centum Regi offerunt dato libello, vt ex ijs triginta in ſingulas nempe prouincias, binos nominet, qui huic licentiatorum diſcuſsioni præſint. Eorum porro alterum è regio Collegio, quod Hanlinguem vocant, eſſe neceſſe eſt, cuius Collegæ toto regno celeberrimi eſſe perhibentur. Eos verò rex omnino non nominat, niſi ſub idem temporis punctum, quo citatiſsimo itinere in deſignatam prouinciam poterunt peruenire, adhibitis quoque permultis excubitoribus, ne quem ex ea prouincia vlla ex cauſa prius alloquantur, quam licentiati ſint renunciati. Ex eadem quoque prouincia, ab magiſtratibus philoſophi celebriores euocantur, à quibus Regii illi examinatores duo, in hoc examine primaque ſcriptionum diſcuſsione, cum fide adiuuentur. In qualibet porro metropoli, palatium ingens pro hoc examine duntaxat extructum cernitur, altiſsimis muris cinctum. In eo domiciliorum ſtationes permultæ, & ab omni tumultu ſemotæ, in quibus examinatores, quos dixi, dum ſcriptiones diſcutiunt, commorantur. Præter has, in medio palatio ſunt cellulæ ſuper quater mille, quæ præter exiguam menſam, & ſcabellum, & vnum hominem capere vltra nihil poſſunt, ex his cellulis nemo cum vicino colloqui, ſed nec videre quenquam poteſt. Vbi examinatores, & Vrbani, & Regii, quos dixi, in Metropolim aduenerunt, prius in eo palatio, in ſua quiſque ſtatione includuntur, quam cum vllo colloqui poſsint, imo à mutuis inter ſe colloquiis excluduntur, toto eo tempore, quo inſcriptionum diſcuſsione laboratur. Quin etiam id temporis nocturnæ diurnæque multorum militum, & magiſtratuum excubiæ, explorant, & arcent omne literarum, ac ſermonum commercium eorum, qui intra palatii fines degunt, cum iis, qui extra eos commorantur. In hoc porro examen tres & iidem vbique dies toto regno deputantur, nonus nempe ac 12. ac 15. octauæ lunæ dies. Et ab illuceſcente aurora in primam noctem tempus ſcriptioni conceditur, ianuis ſtudioſe occluſis. Scribentibus porrò leuis refectio pridie comparata ſumptu publico præbetur. Cum in palatii fines Baccalaurei admittuntur, ſeueriſsime explorantur, ſecum aliquem librum aut ſcriptionem deferant necne. Et ſolum ſinuntur penicillos aliquot quibus ad ſcribendum vtuntur, & ſcriptoriam laminam, de qua ſupra, atramentum chartamque deferre. Eorum porro veſtes penicilli, laminæ ſcriptoriæ, ne quid per fraudem contineant, explorantur. Si fraus aliqua deprehenſa fuerit, non excluduntur ſolum, ſed etiam acerrime puniuntur.

Candidatorum quatuor millia.

Examinatores magna cura leguntur.

Corruptela obuiã itur.

Omnis fallendi præcipua occaſio, acu ut vestiato mutantur.

Poſteaquam in palatium admiſsi Baccalaurei, & fores clauſæ, & publicis ſigillis obſirmatæ, Duo illi ab regia examinis præſides, tres è tribiblio illo ſententias in publicum exponunt ſuo arbitratu ſelectas, quas ſinguli totidem ſcriptionum ſibi thema proponunt; è qualibet item quinque illarum doctrinarum quaternas ſententias, aliarum totidem ſcriptionum thema proponunt. Eaſque ſibi quiſque deligit, quæ ex ea quam profitetur doctrina, eruuntur. ſeptem has ſcriptiones oportet eſſe non verborum ſolum luminibus, ſed ſententiarum quoque pondere graues, obſeruatis accurate Sinenſis facundiæ præceptionibus, nec vllam ſcriptionem oportet quingentos numero characteres ſuperare, quorum ſinguli ſingulas dictiones noſtras exæquant. Die altero, qui biduum ad examinandorum quietem conſequitur, eundem in modum recluſis, tria proponuntur, quæ olim ex veterum annalibus eruta contigere, vel alia quædam, quæ impoſterum poterunt euenire, ternis ſinguli ſcriptionibus ſententiam ſuam dicunt, aut Regem dato libello monent, quid eo in caſu faciendum, è regni bono videtur. Tertio ſimiliter die tres ijs lites, ex ijs proponuntur, quæ in gerendis Reipublicæ muneribus diſcernendæ exigi poſſunt, ternis itidem ſcriptionibus ſinguli ſententiam ſuam explicant, quam in ea lite diiudicanda ferrent. Acceptis in hunc modum ſuo ſingulis die ſcriptionum argumentis, & ad memoriam tranſcriptis, Baccalaurei in deſignatam ſibi ab ijs, quorum intereſt, cellam ad ſcribendum ingrediuntur, & magno vbique ſilentio, à ſingulis ſcribitur. Scriptiones ſingulorum in libello in eum finem parato, à ſingulis tranſcribuntur, adſcripto ſuo, parentis, aui, & abaui ad finem ſcriptionum nominibus, & libellum ita obfirmant, vt non niſi à deputatis poſsit aperiri. Id ſinguli cum ſingulis libellis fecerunt, eos deputatis offerunt: illi, priuſquam in examinatorum manus veniant, librariorum, qui iam parati adſunt, manu tranſcribuntur: ac ne fraus eſſe poſsit, rubeo colore exempla pinguntur, ipſa porro autographa, ſine auctorum nominibus examinatoribus diſcutienda traduntur; ipſa vero autographa, numeris ſignata, quæ tranſumptis reſpondent, interim aſſeruantur. Id fit, ne qui diſcutiunt ſcriptiones, auctorum nomina vel ipſam pingẽdi rationem internoſcant. Priores illi ex vrbanis magiſtratibus ſelecti examinatores, ſcriptiones omnes excutiunt, & peſsimam quamque ita reijciunt, vt regijs examinatoribus duplum offerant eius numeri, ad quem excreſcere licentiatorum numerus poteſt. Ita ſi centum & quinquaginta renunciari oportebit, ſcriptiones trecentæ ſeponuntur, & ad regiorum examinatorum ſtationem poſtremo ſcrutinio excutiendæ tranſmittuntur; è quibus optimas quaſque, quantum pro numero licentiatorum ſatis, ſegregant. Ex eo inde numero primas, ſecundas, & tertias deligunt, & in ordinem accurate componunt. His peractis omnes ſimul examinatores, tranſumpta cum autographis, appoſitis numeris, agnita conferunt, & auctoris in autographo nomen legunt: hæc nomina cubitalibus literis deſcripta, in ingenti tabula exponunt, octauâ fere luna exeunte, magno magiſtratuum concurſu, applauſuque eorum, qui licentiatos renunciatos, vel ſanguine, vel neceſsitudine contingunt. Hic porro gradus priore longe ſuperior, ac celebrior, alijſque nobilioribus gaudet immunitatibus, & peculiari dignitatis ornatu. Imo ſi ad ſupremum gradum adſpirandi deponunt cupidi-

Examen ſcriptorum.

Ad politicam, & non examen hoc pertinet.

Nõ diſsimili ratione, in prima quoque diſtributione, ſocietas obſeruat.

Quid ſi hoc ab aliquo in Academias induceretur.

piditatem, non infimorum in Republica munerum capaces exiſtunt. Hoc actu ad exitum in hunc modum perducto, Regij examinis præſides, librum euulgant, quo totius examinis ſucceſſus, licentiatorum nomina, & inſigniores de qualibet propoſita materia ſcriptiones hac ratione in regnum vniuerſum immittuntur. Sed maxime illius ſcriptiones typis illis excuduntur, qui ptimum inter licentiatos nomen eſt ſortitus. Is Sinico Quiayuen appellatur. Hic porro liber eleganti inprimis charactere excuditur, totoque regno ſpargitur, eiuſque aliquot exemplaria Regi offeruntur, & reliquis palatinis. In hoc examen minime admittuntur, qui ſunt alterius prouinciæ Baccalaurei. Solum in vtraque Regia pauci ex alijs prouincijs ex peculiari priuilegio, quod in ludum regium, cuius collegæ ſunt, adſciti ſint, poſtquam Baccalaureatum obtinuerunt, in id Collegium, perſoluto Cameræ regiæ certo aureorum numero, adſciſcuntur. Tertius apud Sinas litteratorum ordo Cin-ſu appellatur, & Doctoratum noſtratem plane repræſentat. Hic etiam tertio quoque anno confertur, ſed ſolum in Regia Pequinenſi, & Doctorum initiandorum annus ſemper eſt is, qui licentiatorum actum proxime inſequitur. Eum porro non niſi ex vniuerſo regno trecenti, conſequuntur, tametſi è ſingulis prouincijs licentiati, quoties aleam examinis ſubire voluerint, ipſo iure admittantur. Inſtituitur hic actus ſecunda luna iiſdem, quos ſupra memorauimus diebus, forma quoque eadem, nullo plane diſcrimine, niſi quod pto ratione gradus atque dignitate creſcit etiam in explorando diligentia, ne qua forte ſtaus fauorque ſubrepat, ipſi quoque examinatores è grauiſsimis regni Magiſtratibus, quos Colaos vocant, de quibus infra, examinis præſes nominatur. Finito examine, renunciatiſque Doctoribus, eo ipſo in palatio, in quo etiam licentiatos renunciari mos eſt, ſimul omnes in palatio regio, coram præcipuis totius aulæ magiſtratibus, quin etiam ipſe rex olim aderat, propoſito themate, ſcriptionem componunt, cuius iudicio, magiſtratuum, quos ipſi geſturi ſunt, ordo renunciatur, in tres claſſes diſtributus. Huius examinis magna eſt celebritas, quæ tota in breui ſcriptiuncula conſiſtit. Qui primum in Doctorum examine locum obtinuit, illius tertius locus in hoc ſecundo examine extra aleam verſatur. Qui vero in hoc examine primas ac ſecundas obtinet, inſigni per totam vitam dignitate inſignitur, præterquam quod maxima quæque in Republica munera gerit. Ea dignitas aptiſsime cum Ducis apud nos Marchionisue titulo conferretur; ſi ea in poſteros hæreditario iure transferretur. Hi mox Doctores propria veſte, pileo, & ocreis, ac reliquis etiam magiſtratuum inſignibus gaudent, & ad publicos magiſtratus opimiores, ac nobiliores euehuntur, eo ſemper ordine, vt nuſquam doctores ab licentiatis ſuperentur, habentur quoque in primorum regni numero, & reliquis licentiatis, quibus ſors non æquè cecidit, ſuis pridie Collegis, ita repente ſuperiores exiſtunt, vt credi vix poſsit, nam vbique potiores partes illis cedunt, & ſpecioſioribus eos titulis compellant. Hi autem licentiati qui à doctorum numero reiecti ſunt, ſi ſpem doctoratus impoſterum conſequendi depoſuerint, ad gerendam Rempublicam admittuntur, & licet infra doctores, non tamen infimos vel in regia vel foris magiſtratus gerunt. Si fortunam denuo tentare placuerit, domum repetunt, ſedulo ſcribendo legendoque exercent, toto inſequente triennio, dum redeunte annorum circulo, in examinis arenam iterato deſcendant. Id quoties libuerit, tentare licet. Et euenit non raro, vt aleam decies ſubeant, repugnante ſemper fortuna, qua ſpe lactati, vitam abſque munere publico vniuerſam terunt. Dum aut ſummi, aut nihil eſſe volunt. Huius quoque non leuis atque inferioris ordinis renunciati ſucceſſus, ſuo priuatim volumine ab examinantibus excuditur, adſcriptis vt ſupra, nominibus, & inſigniori quaque ſcriptione. Præter hunc librum, alius etiam quotannis editur, quo doctorum omnium nomina, patria, parentes, officia, & quo in loco ea gerant, deſcribuntur. Ita qui annuum hoc volumen inſpexerit, ſciet quam quiſque dignitatem à primo doctoratus anno ad obitum vſque, & vbi geſſerit, quibus gradibus honorum vel aſcenderit, vel deſcenderit, quod apud Sinas pro cuiuſque meritis eſt quotidianum. Et eſt in hac graduum conſecutione illud admiratione dignum, quam eiuſdem anni Collegæ inter ſe neceſsitudinẽ contrahant, nam non licentiati minus quam doctores, quibus fortuna vt faueret in eundem annum conſpirauit, ſeſe loco fratrum per vniuerſam vitam habent, ſeque mutuo & propinquos ſuorum Collegarum in omnibus rebus adiuuant, vnanimi ſemper animorum conſenſione, cum ipſis quoque examinatoribus, etiam arctius vinculum nectunt, quale ſolet inter parentes, ac filios, vel diſcipulos ac magiſtros, debita ſemper veneratione, tametſi ſæpe contingat, ipſos diſcipulos altius magiſtro, per ſingulos honorum gradus aſcendere. Hos etiam honorum gradus iiſdem annis ac locis, iiſdemque titulis, iis qui militiam profitentur, concedi mos eſt. Tempus ſolum in ſequentem lunam differri ſolet. Verum ex eo quod apud Sinas ars militaris iacet, longe inferiore conſeruntur apparatu. Et ita pauci ad eos adſpirant, vt omnino res miſeta videatur. Militare hoc examen triplex quoque eſt In primo equeſtri curſu incitati, ſagittas nouem expediunt: In ſecundo totidem ſagittas in eundem ſcopum pede fixo collineant. Et qui vt minimum quatuor ſagittis ex equo, & duobus è ſolo ſcopum attigerunt, in tertium examen admittuntur In quo de rebus militaribus, propoſita quæſtione, iubentur ſcripto reſpondere. Iudices deinde collato inter ſe triplici hoc examine, in vnaquaque prouincia, ex vniuerſo numero licentiatos fere quinquaginta renunciant. Quo anno vero Pequini doctores nominantur, militares quoque ex omni licentiatorum totius regni numero ſelecti, triplici etiam examine præuio, omnino centum militari doctoratu inſigniuntur Doctores ex hoc Collegio facilius quam licentiati non tamen ſine largitionibus ad aliquam præfecturam militarem deſignantur. Vtrique, cum primum renunciantur, ſiue ij de Philoſophico ſiue de militari ſint ſenatu, ſupra ædium ſuarum limen ad familiæ commendationem, titulum inſcribunt literis cubitalibus, quo ſignificatur, quam quiſque dignitatem ſit adeptus Illud ad extremum prætereundum non eſt Omnium examinum arbitros ac præſides, ſiue de re militari, ſiue de Mathematicis diſciplinis, & arte medendi, & longe magis de rebus Ethicis diſ-

Doctoratus Sinenſium.

Magiſtratus Sinenſes, ſunt examinatores.

Nullus labor arduus videtur, vbi præmium magnū.

Videntur mouere, ò principes, imitari.

Militia Sinenſis.

Hoc vnicū, in illo examine ineptum eſt.

cuſſio

culſio inſtituatur, è ſenatu Philoſophico deligi, nec vllum vel Ducem, vel Mathematicum, vel Medicum illis adiungi; quod non parum Europæis noſtris mirum, & fortaſſe ineptum videbitur. Tanta enim eſt eorum qui Ethica diſciplina præcellunt, apud Sinas opinio, vt omnino videantur aptam de omni re poſſe ferre ſententiã, tametſi extra ſuæ profeſsionis limites longius euagentur.

Honoratiſſima Academia in qua ſincera iudicia.

§. 6. Plurimis hæc verbis auctoris retuli, tum quod viri optimi, quique animam ſuam toties poſuit ſuis in manibus, vt gentis ignotæ animas lucraretur, memoriam mecum recolam; tum quia Academiæ noſtræ, in quibus lapſa diſciplina, & ardor diſcendi exſtinctus eſt; ad hunc modum in integrum reſtitui poſsint. Audeat ſimile quippiam princeps, tota Europa nobiliſsimam Academiam in vrbe ſua exurgere conſpiciet.

Quantum temporis ad ſtudia & honores Academicos requiratur.

Quænam ad hos gradus temporum interualla requirantur, certo ſtatui non poteſt. Societas noſtra Philoſophiæ triennium, Theologiæ quadriennium conſtituit. Sic habet Reg. 17. præpoſ. Prou. *Philoſophicum curſum triennio abſoluent, non autem minore tempore, vbi ſunt noſtri: ſi autem ſoli ſint externi auditores, relinquatur prouincialis iudicio, quotannis vero, ſi fieri poteſt, vnus curſus abſoluendus, & alter inchoandus.*

Philoſophia triennio.

Et reg. 9. §. 1. *Quadriennio ex Conſtitutionibus Theologiæ curſum abſolui curet, idque à duobus, vel ſi omnino aliter fieri non poßet, à tribus ordinariis Profeſſoribus, pro diuerſo prouinciarum vſu. Vbi autem tres erunt, tertia lectio erit moralis Theologiæ, in qua ex profeſſo, & ſolide explicentur materiæ morales, quæ ab ordinariis profeſſoribus, vel omnino prætermitti, vel breuiſſime perſtringi ſolent. Quam quidem lectionem noſtri biennio ſaltem audiant, altero que biennio ſcripturam ſacram.*

Theologia quadriennio abſoluitur.

§. 7. Regni Francici iura hoc in genere ſeueriſsima, refert prudentiſsimus, & doctiſsimus Politicorum Petrus Gregorius Toloſanus, lib. 28. c. 9. Ita verò ille refert ex concordatis regni, & ſummi Pontific. *Ad præſumptionem probationis ſcientiæ facit tempus, quod quis in ſcholis in diſcendo conſumpſerit, iuriſq; ciuilis ſtudium quinquennio perfici poſſe docuit Iuſtinianus: iuris vero canonici ſeptennio, canones. Ex præſcripto vero concordatorum Gallicorum, & ſummi Pontificis, pro bono ſtudiis obtinendis in regno Gallorum in vim priuilegiorum, nominationum, ſtatutum, vt collatores ordinarij, aut patroni eccleſiaſtici, dignitates, perſonatus, adminiſtrationes, officia & beneficia eccleſiaſtica, in menſibus graduatis, & nominatis aßignatis, vacantia, illis graduatis ſimplicibus aut nominatis illa conferre, aut ad illa eos duntaxat præſentare teneantur, qui per tempus competens in Vniuerſitate famoſa ſtuduerunt. Tempus autem eſſe competens declaratur decennium in magiſtris ſeu licentiatis, aut bacchalariis in Theologia: ſeptennium vero in Doctoribus ſeu Licentiatis in iure Canonico, ciuili, aut medicina, quinquennium autem in magiſtris ſeu licentiatis in artibus, cum rigore examinis, à logicalibus incluſiue, aut in altiori facultate. Sexennium in bacchalariis ſimplicibus in Theologia: Quinquẽnium vero in baccalariis iuris canonici aut ciuilis, in quibus bacchalariis iuris canonici & ciuilis, ſi ex vtroque parente nobiles fuerint, triennium ſufficere decernitur. Simplices graduati dicuntur ibi, qui nominationes non habent, nec fauore etiam tanto ac qui habent in conſequendis beneficiis donantur, tempus illud ante adeptionem graduum ſtudiorum deſideratur completum, ad effectum conſequendi priuilegium acceptandi beneficia debita per concordata graduatis ſimplicibus, vel nominatis, vacantia certis menſibus, prout definitum, & diſtinctum fuit.*

Gallica Academia ad nominationes beneficiorũ multum requirunt temporis.

Tempus ſtudiorum perficiendorum in prædictis eſt iuris poſitiui, ad effectum priuilegij conſequendum, ſed in aliis poteſt eſſe arbitrarium magiſtris, qui promouendos poſſunt ſuo iudicio vel ante, vel poſt illud probare. Ars eſt longa, vita breuis, & vt quis poßit diſcere, tempore indiget, vt poſtea poßit docere.

§. 8. Verum hoc fatetur eſſe iuris poſitiui, in alijs eſt arbitrarium, nam ob ingeniorum diuerſitatem alij citius, tardius alij ad eruditionem veniunt. Temporis igitur illa ratio inſtituenda eſt, quæ mediocribus ingenijs ſufficiat, maximis non ſit oneroſa, & quam tarda ingenia magno labore pene attingant.

Facultas Theologica Moguntina, quæ iam annos quinquaginta magna omnium vtilitate floret, ita ſtatuit tit. 4. §. 2. *Nolumus vllius ætatis, aut temporis ſtudiorum rationem haberi in promotionibus, niſi & cognitione rerum Theologicarum conuenienter ad gradum qui petitur, & honeſta conuerſationis, ac vitæ teſtimonio promouendus commendetur. Nam infames Apoſtatas, aut peruerſis moribus notorie præditos quantumuis doctrina excelluerint, omnino à promotionibus arcemus.*

Moguntia nec tempus ſtudiorum ſine doctrina, nec doctrina ſine moribus ad promotionem ſufficit.

Temporis enim iactura, ſine profectu, ad rem nihil facit, tempus tamen deſcripſit §. 4. *Item ſtatuimus & ordinamus, vt nemo ad prælectionem, vel gradum Baccalaureorum Biblicorum admittatur, qui vt minimum non audierit prælectiones Theologiæ ordinarias per duos annos: ad gradum vero Baccalaureorum ſententiariorum ante tertium annum expletum nemo admittendus eſt, vt inchoare poßit prælectionem tertij libri ſententiarum, qua inchoata cenſentur Baccalaurei formati. Licentiæ vero gradum nemo, niſi elapſo anno quarto ſtudiorum Theologicorum conſequetur.*

Tempus Theologici curſus in Academia Moguntina.

§. 9. Nunc etiam mala Academiarum recenſenda ſunt; neque enim politici eſt illa diſſimulare, quæ in totius reipublicæ perniciem erumpunt. Ac primo quidem multis locis, ad honores Academicos indigni promouentur. Vetus illa querela eſt, propter quam Academias multi oderunt, nonnulli euerſas eſſe cupiunt. Sed innumeri, ad magiſtratus ciuiles, ad tribunalia, ad diademata & ſceptra quoties metu, ſpe, precio, imo & per flagitioſa obſequia eneh[un]tur illi, quos ſeruos habere vir honeſtus nollet? Eccleſiæ quoque opulentia, crebro peſsimis, non ſæpe optimis obuenit. Quid igitur mirum eſt, ſi vitia quibus tota Reſpublica premitur, Academicos quoque afflent, & ſenſim inficiant? Fateamur igitur ita eſſe, & viris doctiſsimis nunquam deeſſe quod emendent. Me accuſatorem Academiæ non habebunt. Iam olim monuit Concilium Conſtantienſe. *Item vt de cetero floreat ſapientia, & vigeant literarum ſtudia, nullus ad titulos graduum, & honorum aſſumatur, niſi idoneus, & approbatus moribus, & ſcientia, atque bene meritus: nec ita leuis, & nimium præcipitata promotio fiat. Nam vt notum eſt, & multis ridiculoſum, nulli magiſtrorum nomen obtinent, quos magis adhuc diſcipulos eſſe deceret, contra facientes aut venientes, priuilegiis regalibus eiſdem Vniuerſitatibus conceßis, ipſo iure priuentur.*

In laudãda republica ſæpe vanitas, in detegendis erratis ſinceritas cernitur.

Tota reſpublica cum nauos habeat, non poteſt eſſe immunis vniuerſitas

Academia quæ promouent indignos, ipſo iure priuantur priuilegiis.

Ipſis Pontificibus, ambitio imperitorum impoſuit. Praxin oſtendit Petrus Gregorius l. 18. c. 9. §. 7. *Refert Iulius tertius ſummus Pontifex, in con-*

Imperitiã aſtutã ambitio facit.

conſtitutione edita ſexto Februarij milleſimo quingenteſimo quinquageſimo ſecundo, abuſum quendam emendans, quod multi iuris ciuilis, & canonici ignari, ad doctoratus gradum aſpirantes indebite, ſub prætextu quod in aliqua Vniuerſitate ſtudij generalis operam dando in tantum profecerint, quod idonei exiſtant, licentiam à ſede Apoſtolica obtinerẽt, vel extorquerent, vt ab aliquo prælato, ſeu à perſona in dignitate Eccleſiaſtica conſtituta, etiam de propitiis extorquendo, inſignia doctoratus in Romana curia ſuſcipere valerent: & eiuſdem licentia prætextu examine ad id requiſito, & alijs neceſſarijs deſuper minime adhibitis, contra ſacrorum Canonum ſtatuta, & iuris diſpoſitionem, in illius doctoratus dignitatis opprobrium, ſe ad illum gradum faciebant promoueri, vnde gradus ex præmiſſis vileſcebat, illudque emendans diſpoſuit S. Pontifex, neminem de cetero in vrbe creari poſſe doctorem, niſi à Collegio Aduocatorum conſiſtorialium, non obſtantibus priuilegijs & licentiis in contrarium conceſſis.

Doctores bullatos. ipſi pontifices abdicant.

ApudMelandrum l.1.ioc.ſerior. verſus ſunt in Pullatos indoctos:

Doctorem te bulla creat, tibi bulla decori eſt.
Bulla tibi vires, bulla parit titulos.
Sed caueas ne bulla minus te forte perennet,
Bulla homo es, & doctor bulla, quid ergo tumes?

Academia ipſa indignos promouens.

Hinc nihil hodie vilius, aut ſuſpectius doctoribus bullatis, quamuis multi inſigni eruditione polleant, cum tamen illi quos Pontifex, vel Imperator eo honore dignatus eſt, ſummo loco haberi ſoliti fuerint: Verum præſumitur, non quidem in iudicio, ſed hominum opinione, fraudulentia: nec minor tamen in ipſis Academijs error eſt. Ad experientiam appello cauſas defendant doctores, diſputent magiſtri. Rhodus, & ſaltus ſuſpicionem meam refutent.

Experientia ſummum eſt argumentum.

Mali tanti cauſa eſt, mundo ipſo potentius, aurum; Dum enim pecuniæ inhiant nonnulli Academici, quibuſuis honores ſuos proſtituunt: Et multo gratiores ſunt, imperiti, qui examinis ſeueritatem muneribus mitigant, quam qui eruditione, & doctrinæ inſigni documento prouocant. Credo interdum pauperiem Academicorum, ad ea lucella illos deijcere, ſed aliud quiduis agendum potius; quam pecora & trunci ad cathedras doctorum trahendi; Tales enim promouendi ſunt, vt ſi leges interirent, recte tamen docerent, & viuerent. Hæc autem tum ipſis, tum principibus conſideranda propono.

Indigni promotio, letale crimen.

§. 10. Primo Doctoratum in facultate Theologica, Iuridica, Medica, ab eo qui ſe indignum eſſe nouit, nec ſine peccato mortali ſuſcipi, nec ab alijs conferri poſſe, ſi indignum eſſe nouerint. Ita Syluester de doctoribus. §. 4. Nauarrus de pecc. mag & doctor. c.25. Arm. Aluar. Pelag. l.2. de planctu Eccl. Sa in aphoriſ.

Impoſtura eſt indigni promotio.

Cauſa magna eſt; quia Rempublicam, atque Eccleſiam fallunt, & in magna re, qui enim tibicinem imperitum canendi voluptatibus principis offerre non auderent, illi populorum, principumque ſalutem alienæ imperitiæ obijcere non verentur. Gradus vero illi dantur, vt Eccleſia idoneos habeat doctores, qui hæreſibus reſiſtant, infideles conuertant, & credunt tum principes, tum Epiſcopi Academijs, à quibus ſine graui ſcelere falli, & irrideri non poſſunt. Sunt vero ſua facilitate rei omnium, quæ inde ſequuntur, malorum. Si indoctus Theologus, aut fidem ignorantia prodit, aut aduerſarios conſcius ſuæ imbecillitatis fugit; Si clientem perdit indoctus patronus, ſi clinicum medicus inexpertus curandum ſuſcipit, letifero ſe crimine obſtringunt; quia lucri cauſa proximos in ſalutis, vitæ, & fortunarum diſcrimen præcipitant: & vt tantum poſſent Academica auctoritate fulti licentius graſſantur.

Academia imperitis gladium præbent.

Accedit propria ſingularum fides, officiumque: doctores enim qui ſunt in ſenatu Academico, vel promiſſione, vel etiam iuramento obſtringuntur, ne inidoneos admittant. Noſtra facultas t.7.§.4. *Omnes iureiurando conſtringit; Se fidele teſtimonium de Baccalaureis in Theologica facultate cum legitime interrogabuntur, perhibituros.* Itaque recte Syluester etiam periurio obligatos cenſet, qui indignum admittunt.

Indignum promouentes, sunt periuri.

Quamuis autem nunquam docturi videantur, aut cauſas acturi, aut ſine praxin medicinæ exercituri, ita vt abeſſe periculum videatur, non tamen ſine mortali peccato teſtimonium eruditionis publicum decerni indoctis poteſt. Nam forte occaſio, aut neceſsitas, vt ſunt rerum humanarum omnia incerta, id exiget, atque ita nihil niſi inanem titulum, & ſi hactenus latuerit, auctoritatem nocituram adferet. Hoc cauere prudentis eſt ne furioſo gladium, ne imperito iudicandi, aut docendi poteſtatem committat, quamuis enim furioſus gladio, quandoque recte vtatur, nunquam furioſo recte datur gladius. Et quanquam caſus operam imperiti medici aliquando faciat ſalutarem; improba tamen eſt temeritas illius, qui artem in alieno corpore experitur.

Ipſa honorum profanatio, & vilitas graue crimen eſt.

Quod ſi nullum vnquam detrimentum priuilegiata, & doctorali inſcitia allaturi ſunt, graue tamen peccatum eſt, & reipublicæ pernicioſum eruditorum inſignia, ſtolidis pecudibus appingere. Nec principum, fundatorumque honeſtiſſima voluntas, ſine ſcelere eludi poteſt. Si enim totius Reipublicæ intereſt, ne fortium virorum, & bene meritorum præmia in ſe verſuti, & callidi deriuent, certè maximum ſentiet detrimentum, ſi doctrinæ, & prudentiæ teſtimonio falſo decorati incedant illi, qui adeo rudes ſunt, vt doceri vix queant. Nam prætérquam quod honores illi penitus contemnuntur; Si tam indignis, quam dignis contingunt, aliud etiam malum oritur, quod multas Academias peſſum dedit. Omnium adoleſcentum ignauia, ociumque, & inde erumpens diſſolutio, libidineſque. Si enim ad Academicorum honorum arcem, tam pecunioſa imperitia, quam laborioſa ſcientia deducit, multi paucorum nummorum iactura, longi temporis maximos labores, facile rediment. Triſtiſſimos iſtius Academicæ perfidiæ effectus, multæ vniuerſitates experiuntur, in quibus à multis annis, à gradibus nemo arcetur, & cærimoniæ loco examen duntaxat agitatur. Quis enim diligentior in literis eſt, vt gradum conſequatur, aut cui metus repulſæ marcorem excutit, ſi diuites indoctos ſummo loco, quaſi eruditione venerabiliores ſtare videt?

Graduum proſtitutio diſſolutionem ociũ inducit.

Si dignos quærimus, pauci promouendi ſunt.

Diuitiæ, a eruditiones honorem ſæpe præcerpunt.

§. 11. Sed neque opibus Academiæ illa præuaricatione conſulitur; nam poſtquam vulgata ſunt indignis inſignia, poſtquam turba fecit contemptibiles, primo nobilitas honores illos ſpreuit, nunquam factura, ſi in illis vera eruditionis teſtimonia eſſe agnoſceret. Magnum hoc vulnus eſt vniuerſitatum, nobiliſsimam iuuentutis partem amiſiſſe. Vidi nobiliſsimos adoleſcen-

Nobilitas Academicos honores propter duxit. poſtquam vulgati ſunt indignis.

leſcentes, magnatum filios, principum cognatos, omnes ſtudiorum partes aſsidue, diligenterque tractare magiſtrorum teſtimonia poſtulare; ſed gradus Academicos, hoc eſt, publica teſtimonia contemnere *Quod enim communiter tam doctis, quam indoctis conceditur, non eſt, (dicebant) teſtimonium eruditionis; ſed inutilis carimonia hominum otioſorum, & ambitioſorum* At vero Eccleſia doctores nullo modo contemptos eſſe vult, cum tam multa, & grandia illis committat. Quantum Concilium Tridentinum doctoribus tribuat ſeſſ. 24. ca. 2. de reform. explicuit. *Quicunque poſt hac ad Eccleſias cathedrales erit aſſumendus, is non ſolum natalium, atate, moribus, & vita ac alijs, qua à ſacris canonibus requiruntur, plenè ſit praditus, verum etiam in ſacro ordine antea, ſaltem ſex menſium ſpatio, conſtitutus. Quarum rerum inſtructio, ſi eius notitia nulla, aut recens in curia fuerit, à ſedis Apoſtolica legatis, ſeu nuncijs prouinciarum, aut eius ordinario, eoque deficiente, à vicinioribus ordinarijs ſumatur; Scientia vero prater hac eiuſmodi polleat, vt muneris ſibi iniungendi neceſsitati poßit ſatisfacere. Ideoque antea in Vniuerſitate ſtudiorum Magiſter, ſiue Doctor, aut Licentiatus in ſacra Theologia, vel iure canonico, merito ſit promotus, aut publico alicuius Academia teſtimonio idoneus ad alios docendos oſtendatur. Quod ſi regularis fuerit, à ſuperioribus ſua religionis ſimilem fidem habeat. Pradicti autem omnes, vnde inſtructio, ſeu teſtificatio erit ſumenda, hac fideliter, & gratis referre teneantur: alioquin eorum conſcientias grauiter oneratas eſſe ſciant: ac Deum, & ſuperiores ſuos habebunt vltores.*

Eccleſia doctores vult eſſe honoratos.

MERITO *promotus.*

§. 12. Quid gratius dici poſſet à generali Concilio, in eos, qui prandiolis, & paucis nummis, publica illa teſtimonia diuendunt?

Examini clericorum, doctores præficit eadem Synodus ſeſſ. 24. cap. 18. de refor. *Sint vero hi examinatores, Magiſtri ſeu Doctores, aut Licentiati in Theologia, aut iure Canonico, vel alij Clerici, ſeu Regulares, etiam ex ordine mendicantium, aut etiam ſeculares, qui ad id videbuntur magis idonei, iurentque omnino ad ſancta Dei Euangelia, ſe quacunq; humana affectione poſtpoſita, fideliter munus executuros.*

Clericos ſincere non examinabit qui ſe ex gratia non merito nominari eſſe examinatorem.

Quid vero illi de ſcientia aliorum iudicabũt, ſi ſua ambitione, ſi academico periurio facti ſunt ipſi doctores? Si ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur? Eadem ſeſsione cap. 12. *Archidiaconos etiam eſſe magiſtros, vel licentiatos in Theologia, vel iure canonico.* Et c. 16. Vicarij Epiſcopi conſtituuntur. Hæc cum Eccleſia conſtituat, tantum Academicis teſtimonijs tribuit, quantum vix vlli alteri, ideoque merito contra præuaricatores, Deum vltorem inuocat. Eadem in iuris, & medicinæ doctoribus eſt ratio. In illorum enim conſilijs reſpublica tota pene verſatur, in horum ſcientia multorum, atque etiam principum, & magnatum vita.

Eccleſia dũ fidit Academicis, eorũ conſcientias obligat.

§. 13. Quid verò de magiſtris artium, & baccalaureis? Non deſunt, qui indignos à peccato mortali excuſent, ſiue gradum imperiti ſuſcipiant, ſiue conferant. Nulla enim Reipublicæ pars illis committitur, quamuis igitur ſtolones togatos, epomide, pileo, annulo adornent; neminem tamen fallent, quia rebus nondum admouentur. Ego contra ſentio, indignos baccalaureatus, aut magiſterij Philoſophici inſignibus ornare, peccatum eſſe mortale. Primo quidem ob iuramentum quo multis in Academijs examinatores adiguntur, vt promittant indignos non admiſſuros; itaque fundatores,

Magiſtri artium non poſſint indignos promoueri.

Mortale peccatũ eſt indignos magiſtros artiũ promouere.

& Academiæ quæ iuramentum poſtulant, rem grauem eſſe cenſent; hinc conſequitur, vt etiam illi, qui quamuis iuſiurandum non dixerint; promiſsione tamen fidelitatis tenentur, vt in re graui, publicum teſtimonium falſum ſine graui peccato dare non poſsint. Deinde; Multa etiam magiſtris artium committi ſolent; diſputandi, docendi, examinandi alios, promouendique poteſtas. Quæ vbi imperitis collata fuerit, neceſſe eſt ſtudia illa, quæ Reipublicæ ſunt neceſſaria, capere magna detrimenta, quæ cum maiora ſint, quam pecuniarum damni, hic quoque crimen cernitur. Cum enim numeroſa ſit in Academijs iuuentus, quæ Philoſophiæ operam nauat, contemptu honorum Academicorum, conſtat ipſos ardorem ſtudendi relinquere, hoc eſt exerte ipſam iuuentutem corrumpere. Contemnuntur autem, cum deſinunt eſſe teſtimonia eruditionis. Et quo maiore veſtium, conuiuiorum, carminum, comitatuum apparatu cærimoniæ illæ peraguntur; eo apud conſcios ſuæ, atque alienæ inſcitiæ maiore ludibrio habentur. Quia ſpectatiore pompa, teſtimonia falſa, leuitaſque Academicorum producitur. Haud paucæ ſunt Eccleſiæ Collegiatæ, quæ Baccalaureatum, aut magiſterium requirunt, quas fallere non modo eſt turpe, ſed etiam criminoſum. Denique qui promouent indignos, cum non ſemper, nec omnes poſsint euehere, niſi omnem diſciplinam euertant, vehementer infamant eos, quos repellunt, magna enim eſt infamia, ne inter indoctos quidem locum habuiſſe, ne Myſorum quidem extremum eſſe. Atque hinc ille contemptus oritur, cum primus locus non eſt magno honori, & vltimus contumeliam trahit ingentem. Quomodo vero cognoſcam dignos & indignos? Aut quæ normæ diſcriminis?

Nam iuramento tenentur.

Publicum teſtimoniũ in re graui falſo dictũ, eſt mortale.

Magiſtris multa committuntur.

Graue eſt ardore ſtudendi relinquere.

Eccleſia collegiata qua in ſuis gradum requirunt eruditos, non titulares magiſtros volunt.

§. 14. Res ardua eſt, quæque excuſationum latebras aperit illis, qui diſciplinam diſſoluunt, nec Academias ſcientiarum flore, & ſtudio, ſed pomparum inanibus metiuntur. Retegam tamen illa arcana, & prætextus auferam.

Quam turpe, indoctorum eſſe vltimum.

Inter eos qui digni doctoratu cenſentur, magnum eſt diſcrimen, &, vt philoſophi loquuntur, latitudo. Auguſtinus, & Hieronymus doctores ſunt; nec tamen eo nomine non digni, Eucherius, Proſper, alijque, nam Auguſtinum ſemel Eccleſia habuit, multis vero in ſingulos annos doctoribus indiget. Non igitur ad vnam normam, exigenda eſt eruditio. Quis enim nunc aut doctor, aut Epiſcopus creatur, qui non lubens, volens ſe Auguſtini diſcipulum fateatur?

Inter doctiſſimos, magnum eſt diſcrimen eruditionis.

Nullus magiſter, aut doctor eius ſcientiæ creari debet, qui eam docere non poſsit. Nam magiſter, & doctor à docendo ita nominantur. Deinde pleriſque in Academijs qui promouentur, etiam iureiurando ad docendum aſtringuntur. Facultas philoſophica à ſuis hoc iuramentum exigit. *Poſtremo iurabunt, ſe vnum annum integrum à promotione, in noſtra facultate pralegendo, ac docẽdo duraturos, ac eodem anno ſemel publica diſputationi praſidere velle.* Quomodo iurabit docturum ea, quæ non didicit? Irriſorium hoc iuramentum eſt, ſi aſinus iuret ſe docturum literas. Eccleſia & reſpublica tanto ſumptu illa magiſteria, doctoratuſque ad docendum, ordinauit, vt optime monuit Syluelter de doctoribus. §. 4. Eccleſiam omnia illa, non modo philoſophiæ, & maiora ſtudia ad docendum referre, ſed linguarum etiam cognitionem docent canones. To-

Flagitioſe doctor creatur qui docere non poteſt.

tam

tamrem expoſuit extr. de magiſtris. Clemens V. in Concil. Vienn. cap. 1. *Inter ſollicitudines noſtris humeris incumbentes, perpeti cura reuoluimus, vt errantes in viam veritatis inducere, ipſoſque lucriſacere Deo, ſua nobis cooperante gratia, valeamus: hoc eſt, quod profectò deſideranter exquirimus, ad id noſtræ mentis ſedulò deſtinamus affectum, atque circa illud diligenti ſtudio, & ſtudioſa diligentia vigilamus. Non ambigimus autem, quin ad huiuſmodi noſtrum deſiderium aſſequendum, diuinorum eloquiorum ſit expoſitio congrua, ipſorumq; fides prædicatio admodum opportuna. Sed nec ignoramus, quin & hæc promi noſcantur inaniter, vacuaque redire, ſi auribus linguam loquentis ignorantium proferantur. Ideoque illius cuius vicem in terris (licet immeriti) gerimus, imitantes exemplum, qui ituros per vniuerſum mundum ad euangelizandum Apoſtolos, in omni linguarũ genere fore voluit eruditos, viris catholicis notitiam linguarum habentibus, quibus vtuntur infideles præcipuè, abundare ſanctam affectamus Eccleſiam, qui infideles ipſos ſciant, & valeant ſacris inſtitutis inſtruere, Chriſticolarumque collegio, per doctrinam Chriſtianæ fidei, ac ſuſceptionem ſacri baptiſmatis aggregare: Vt igitur peritia linguarum huiuſmodi, poſſit habiliter per inſtructionis efficaciam obtineri: Hoc ſacro approbante Concilio ſcholas in ſubſcriptarum linguarum generibus vbicunque Romanam curiã reſidere contigerit, nec non in Pariſienſi & Oxonienſi, Bononienſi & Salamantino ſtudijs prouidimus Statuentes, vt in quolibet locorum ipſorum teneantur viri Catholici ſufficientem habentes Hebraicæ, Arabicæ & Chaldææ linguarum notitiam: duo videlicet vniuſcuiuſque linguæ periti, qui ſcholas regant inibi, & libros de linguis ipſis in Latinum fideliter transferentes, alios linguas ipſas ſolicitè doceant, earumque peritiam ſtudioſa in illos inſtructione transfundant: vt inſtructi & edocti ſufficienter in linguis huiuſmodi, fructum ſperatum poſſint (Deo autore) producere, fidem propagaturi ſalubriter in ipſos populos infideles. Quibus quidem in Romana curia legentibus per ſedẽ Apoſtolicam, in ſtudijs verò Pariſienſibus per Regem Franciæ, in Oxonienſibus Angliæ, Scotiæ, Hyberniæ, ac VValliæ, in Bononienſ. per Italiæ, in Salamantino per Hiſpaniæ prælatos, monaſteria, capitula, conuentus, collegia exempta & non exempta, & eccleſiarum rectores in ſtipendijs competentibus, & ſumptibus volumus prouideri: contributionis onere ſingulis iuxta facultatum exigentiam imponendo: Priuilegijs & exemptionibus quibuſcunq; contrarijs nequaquam obſtantibus: quibus tamen nolumus quoad alia præiudicium generari.*

Bene impoſtura ignari linguarum. ad hæc eius bono poſ...

Hæc conſideratio omnes Academicos mouere debebat, vt magno delectu, ſeuero examine ad honores admittant. Id quod facilè præſtabũt, ſi à fide ſua incolumitatem ſanæ doctrinæ, atq; adeò Reipublicæ pendere iudicauerint. Cumq; animaduertant Epiſcopos, Reges, Principes tãta ſollicitudine, tanto ſumptu, priuilegijſque doctos, & gnauos quærere pro Eccleſia, ac Republica viros, peſſimi exempli eſſe intelligunt, ipſa ſcientiarum ſacraria contemptui habere, diſcentium alacritatem retundere.

Ab Academicorũ fidelitate ſalus Reipublicæ pendet.

§. 15. Hoc conſtituto varia, & non leui examinatione, doctrinam auditorum explorent. Moguntina Academia ſeueras habet, & dignas, quæ vbique florerent, leges. Si quiſpiam enim in facultate Theologica honores Academicos petat. Primo neceſſe eſt, vt apud Senatum temporis, exercitiorum, profectuſque ſui teſtimonium profeſſorum ſuorum habeat, niſi enim illi teſtẽtur dignum videri, qui examen ſubeat, à limine repellitur; deinde admiſſus diſputationibus quinque publicis eruditionem ſuam probare cogitur. Iuriſperiti ſuos ita exercent, vt ſi quem prima diſputatione probauerint, illi deinde aliam legem aſſignent, ad quam exponendam, defendendamque ſe viginti quatuor horarum ſpacio præparet, quæ exagitatio, excuſſioque tam ſeria eſt, vt nemo facilè niſi probè inſtructus ſe diſcrimini committat. Medicorum etiam ſeueræ ſunt in examine leges, & ſeriæ diſputationes, adeo, vt haud facilè quiſpiam indoctus hic doctoratus pulſet oſtia.

Academia Moguntina, ſeueras in examinando leges habet.

Facultas artium liberalium, præter quotidianas exercitationes, teſtimoniaque profeſſorum, in omnibus artibus, etiam eloquentia, poeſi, matheſi examina inſtituit, & ſingulos ſeorſum explorando, totam penè philoſophiam inquirit: Omnes enim examinatores promittunt, *ſe nullũ inſufficientem, aut parum idoneum admiſſuros*: §. promiſſ. mag. Tentatorum. Vnum igitur examẽ eſt, quod toto tempore ſtudiorum perdurat, dũ vel in propria ſchola teſte magiſtro, & condiſcipulis profectum ſuum probant, vel publicis per annum diſputationibus, & omnium Philoſophorum conuentu ingenij ſpecimen præbent. Alterum quo à deputatis magiſtris priuatim interrogantur. Qui quamuis in aditu examinis promiſſionem duntaxat præſtent, ex alia tamen cauſa, etiam iureiurando obligantur: Ante promotionem enim inter cætera ſic iurant: Item *quod fidele teſtimonium de baccalaureis in facultate promouendis ſint præſtituri, quoties ſuper hoc debitè fuerint requiſiti.* §. iuramentum recipienti licentiam & inſignia.

Artium facultas, ſeriò ſuorũ eruditionem explorare conatur.

Examinatores Magiſtris iurant.

Huius curæ cautioniſque neglectu, non modo alijs in Academijs indocti, ſed hæretici etiam intruduntur in Eccleſias, & Academias; nam indoctæ Academiæ hæreſes ſubtiliores ne noſſe quidem, nedum arcere poſſunt. *Multum* (inquit Petrus Greg. lib. 18. cap. 9. de rep.) *etiam nocuit Republicæ, quod profeſſores aliqui reperiuntur parum timoratæ conſcientiæ, & non conſiderant quale pecus arcadicum intrudant eccleſijs & ſubſellijs, ad gratiam ſæpè gradus prophanè concedentes: nec conſiderant, ſe reddituros rationem coram Deo & hominibus de tanta in probandis ſtudijs negligentia. Intrudũt quoque aliquando in cathedras hæreticos, ex quibus virus, & perniciem, aut peſtem reipublicæ ſequi neceſſe eſt. In quibus emendandis opus eſt reformatione diligenti, quæ facilis erit rectoribus & conſeruatoribus, ſeu epiſcopis & principibus, ſi ſtudia reuocentur ad inſtitutum ſcopum in erectione, & viris doctis bonæque conſcientiæ & integræ fidei, præficiantur, & ſi ij qui pertinaciter in errore vel malitia perſeuerant, emendentur.*

§. 16. Quod ſi Academici ipſi ſuarum rerum curam deponant, nec ſuper fama ſua, nec ſuper reipublicæ ſalute laborem moliantur; Epiſcopis & principibus ea cura incumbet. Fecit id Albertus Brandeburgicus S.R.E. Cardinalis Archiepiſcopus Moguntinus, vt tum acta, tum præfatio ſtatutorum facultatis artium teſtatur. Non ignoro viſitationem, & reformationem difficilem, duramque videri. Sed præſtat moneri viros doctos, & Academias reſtaurari, quam perire iuuentutem. Nec ratio omnia corrigendi deeſſe poteſt. Nam primo, omnes etiam licentiati, & doctores pro nominationibus beneficiorum, & ordinibus examinentur; nec ſtetur iudicio Academico, ſi ſolent illo imperiti ad gradus promoueri. Lites inde oriuntur & tumultus, ſed facilè

Si Academici ſint negligentes, Reſpublica reformet.

Digitized by Google

ea mala peinceps ſedabit, alioqui relinquet. *Videtur* (inquit Petrus Gregorius, lib. 18. cap. 9.) *prælatus iniuriam facere Vniuerſitati; volendo eum graduatum examinare, unde iniuria fit principibus, quod indignos exiſtiment, quos ipſi idoneos iudicant inquiri de idoneitate impetrantium, nec vult eum examinari, cum iam ſit probatus, in alijs.*

Non præſumitur bene, ſi ſæpè ſufelbi vniuerſitas.

Sicut Epiſcopus non poteſt examinare præſentatum ab Abbate, cum ſufficiat Abbatis teſtimonium. Nam ſi Epiſcopo daretur examinatio graduatorum, aut nominatorum, aut præſentatorum ab Vniuerſitatibus & Abbatibus, nunquam inueniret graduatum aut nominatum doctum, aut ſufficientem, etiam ſi eſſet Bartolo vel Panormitano ſimilis, niſi eſſet illis propitius: quod & locum habet in iſtis cenſoribus Phariſaicis vicarijs Epiſcopi, qui tanta ſtultitia, & præſumptione, & ſuperbia obcæcantur, vt nullum putent aliquid ſcire, quin illis aduletur, vel applaudat, imperitis, qui niſi quod ipſi faciunt, nihil rectum putant. Quare ſemper præſumendum potius pro actu Vniuerſitatis, ſi debita forma factus fuerit, & pro habilitate perſonæ.

In graui cauſa cum dubium eſt, examen adhibeatur neceſſe eſt.

Hæc ille de reformatione optimè, & prudentiſſimè; non tamen aſſentior, cum negat oportere graduatum examinari. Nam ſi cauſa probabilis eſt de eruditione illius dubitandi, non modo poteſt Epiſcopus, ſed etiam debet eum, quem animabus præficit, examinare. Fatetur ipſe Petrus eodem capite §. 6. *Poſſunt ex abuſu & corruptione profeſſorum, quemadmodum experientia didicimus, plura incommoda, & mala Reipublicæ inferre: maximè cum indignis, & pecunia nundinatione gradus conferuntur.* Hoc ſi ille experientia didicit, ſi quotidie Epiſcopi, & Principes per mala, & incommoda Reipublicæ diſcunt, cur potius illa mala ferre, quam dubium examinare debet? Trident. Concil. ſeſſ. 7. capit. 13. omnes examini ſubijcit, exceptis illis, qui præſentantur ab vniuerſitatibus. *Præſentati, ſeu electi, vel nominati à quibuſuis eccleſiaſticis perſonis, etiam ſedis Apoſtolicæ nuncijs, ad quæuis eccleſiaſtica beneficia non inſtituantur, nec confirmentur, neque admittantur, etiam prætextu cuiuſuis priuilegij, ſeu conſuetudinis, etiam ab immemorabili tempore præſcripta, niſi fuerint prius à locorum Ordinarijs examinati, & idonei reperti. Et nullus appellationis remedio ſe tueri poſſit, quo minus examen ſubire teneatur. Præſentatis tamen, electis ſeu nominatis ab vniuerſitatibus, ſeu collegijs generalium ſtudiorum exceptis.*

Qui examinantur, exceptis quos Academia probarunt.

Sed tamen ſeſſ. 24. capit. 18. reuocari exceptio videtur, cum magis magiſque vniuerſitatum ſinceritatem corruptam animaduerteret. Cum enim indocti doctores priuilegio non fruantur, Academiæ quæ indoctos promouent, non poſſunt illis priuilegia communicare, non ergo poſſunt indocti vti priuilegijs doctorum. Ita ipſe Gregorius lib. 18. cap. 9. *Neq; doctor indoctus debet frui priuilegio doctorum. Et certè tales qui titulo tenus doctores ſunt, & qui neglectu ſtudiorum, quod iam didicerant, amiſerunt, digni eſſent qui iterum examinarentur, non quidem ab his qui volunt videri Rabini, nam cæcus cæcum duceret, ſed à magiſtris eruditis, probatis profeſſoribus, bona conſcientia, & timentibus Deum, à rectoribus & reformatoribus ſcholarum, qui certè non minus neceſſarij ſunt in Republica, quam viſitatores Eccleſiarum. Sed tales eſſent deputandi, qui in profeſſionibus ſeu facultatibus reformandis eſſent peritiſſimi, & munere Profeſſorum perfuncti laudabiliter fuiſſent, veterani & emeriti, & non aliunde, vel alij.*

Indoctis, nō poſſunt communicari priuilegia doctorum.

Ipſi doctores iterū poſſunt examinari.

Nos inficias imus, quin & æquum & ſalutare Reipublicæ putamus, approbatum ſemel in Doctorem, poſſe iterum reprobari, ſi poſtea inueniatur per reformatores prædictos, vel per ipſos Magiſtros qui antè approbarunt inſufficiens: imò & inſignibus poſſe priuari, ſaltem priuilegijs. Niſi caſu, vel morbo, vel ſenectute, fuerit ſcientia amiſſa.

Doctor poteſt reprobari.

Sic Gordianus Cæſar: *Grãmaticos ſeu Oratores, decreto ordinis probatos, ſi non ſe vtiles ſtudentibus præbeant, denuo ab eodem ordine reprobari poſſe incognitum non eſt. Nam & in his verſatur publica vtilitas, cum propter præſumptionem doctrinæ Doctores ad multa publica officia, & beneficia Eccleſiaſtica admittantur, & imperitia eorum multos ita deceptos lædat. Quare examinatus, & probatus, in gradu Licentia, poteſt in examine Doctorum reprobari, cum ex noua cauſa potuerit ſe inutilem reddere, veluti ſi ſit magna temporis diſtantia inter licentiam, aut prolytatum, & doctoratum petitum: vel quia vno tantum examine fuerit approbatus, & alia ſuperſunt, ſecundum ea, quæ notat Abbas Panormitanus.*

Licētiatus, iterū pro doctoratu poteſt examinari.

Sic Syluefter de doct. §. 5. *Quinto quæritur, quæ requirantur doctorando, ne reprobetur, ſed approbetur? Et dico, quod ſcholaris reprobari poteſt, non ſolū propter defectum ſcientiæ, quæ ſcilicet iudicanda eſt ſufficiens arbitrio doctorantium, ſed etiam morum: vt probatur in L. magiſtros. C. de profeſ. & medi. lib. 10. iuncta Cle. II. de magi. & ita ſeruat conſuetudo; Vnde ſex requiruntur, in promouendo ad dignitatem magiſterij. Primò docendi peritia, id eſt ſcientia. Secundò docendi facundia. Tertiò ſubtilitas interpretandi. Quartò docendi copia. Et hæc habentur in l. vnica. C. de profeſ. qui in vr. Conſt. lib. 12. Quintò excellentia morum: vt in d. l. magiſtros. Sextò, motus fortitudinis, vt ſciat aduerſus vim fortitudinis reſiſtere, lib. reddatur. C. de profeſ. & me. l. x. Vnde pauci attingunt dignitatem doctoratus, vt dicit Bar. poſt Cy. in l. omnes populi. ff. de inſt. & iur. Et qui tempore approbationis habuit hæs conditiones, ſi poſtea efficiatur inutilis, degradandus eſt à doctoratu, vt in l. Grammaticos C. de profeſ. & med. li. x. Reprobari enim poteſt doctor, vel magiſter vt in l. 11. C. co. & no. Bart. in l. ſed & reprobari ff. de excu. tu in princ. vbi tex. dicit medicum poſſe reprobari, & idem in l. vt gradatim. §. reprobari. ff. de mu. & ho. ſed non ſine cauſa. l. Pomponius ſcribit ff. de nego. geſt.*

Propter mores reprobari poſſunt.

Degradandus à doctoratu.

Si igitur doctor ille degradandus eſt, non poteſt eſſe capax nominationum; nam de doctis, & legitime promotis loquitur. Id adeò agnoſcere licet, ex concordatis Franciæ, & ſummi Pontificis. Verba pacti ſunt. *Sed illarum* (Eccleſiarum Cathedralium) *occurrente huiuſmodi vacatione, rex Franciæ pro tempore exiſtens, vnum grauem magiſtrum, ſeu Licentiatum in Theologia, aut in vtroq; ſeu in altero iurium Doctorem, aut Licentiatum in vniuerſitate famoſa, & cum rigore examinis, & in 27. ſuæ ætatis anno ad minus conſtitutum, intra ſex menſes à die vacationis Eccleſiarum earundem computandos nobis, & ſucceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus, ſeu ſedi prædictæ nominare, & de perſona per Regem huiuſmodi nominata, per nos, & ſucceſſores noſtros, ſeu ſedem prædictam, prouideri.*

Pontifex non ſimpliciter doctores, ſed cū rigore examinis poſtulat.

Quis dubitet Eccleſiam talem in Concil. Trident. petere, qualem deſcribit, in Concordatis Francicis?

§. 17. Ex Rebuffo autem diſco, varios in Francicis, & vicinis Academijs eſſe promotionum titulos. Quædam enim vniuerſitates non concedunt licentiam, cum hac clauſula; de rigore examinis. Sed vel cum clauſula, de gratia, pro ignaris. Vel de bona iuſtitia pro mediocriter doctis. Vel de bona, & mera iuſtitia, pro diuitibus,

Cōſuetudines prauæ conferendi inſignia.

& ciui-

& ciuibus, vel de bona, & mera iuſtitia, & benè merito pro doctiſſimis, vel fauorem habentibus. Quos titulos, nemo non videt perniciem eſſe omnium artium, ac ſcientiarum, dum eodem elogio doctiſſimus, & diues, doctiſſimus, & cui fauetur, Reipublicæ obtruditur. Si igitur more Chinenſi, legibus Europæ doctorculi, & magiſterculi titulares, ad incudem reuocentur, Academici iureiurando nouo obſtringantur, alij Theologi iam ſpectati examini intereſſe iubeantur. Doctores iuris plures audient examinandos, facilè integritati Academiæ reſtituentur, ſumma eſt, ſi indignos promouere pergit Academia, puniatur; & ſi opus eſt, dignitatibus excidant perniciosæ gratiæ auctores. Pertinet ad principem non minus ea cura, quam viarum, & arcium, & claſſis reſtauratio: tanto magis, quanto maiore periculo peccatur. Olim impoſtores quæſtus cauſa, ſe promotos eſſe mentiebantur, & docere aggrediebantur, in eos grauiter à magiſtratu eſt animaduerſum. Et meritò id factum tradit Panormitanus in ca. quoniam Extrauag. de magiſtris, & cæteri dd. in l. Eoſ. de falſ. Non multò leuius eſt doctrinam mentiri, quam promotionem; nam promotio ſignum eſt doctrinæ, quod illi præferunt falſò. Nam & ille impoſtor eſt, qui hederam, vacuo dolio ſuſpendit, quique vmbram titulorum, ſine corpore doctrinæ, miſeris auditoribus oſtentat.

Corrigenda temeritas promouendi.

Impoſtor eſt, qui promotionem ſimulat, & peior ille qui titulo promotionis doctrinam.

§. 18. Denique nouæ, atque æmulæ Academiæ, quæ veterum torporem excitent, erigantur. Multæ veteres ſunt, & quaſi effœtæ, nec iuuentute, nec magiſtris florentes, dedidicere iam quiete doctorem agere, famæ petitores, plauſu antiquitatis ſolitudinem ſuam conſolantur, nec reparant vires, vigoremque priſtinum, ſimiles illi, de quo canit Lucanus.

Noua Academia veteres excitat.

> ——*Stat magni nominis vmbra,*
> *Qualis frugifero quercus ſublimis in agro,*
> *Exuuias veteres populi, ſacrataq; geſtans*
> *Dona Ducum, nec iam validis radicibus hærens,*
> *Pondere fixa ſuo eſt, nudoſq; per aëra ramos*
> *Effundens, trunco non frondibus efficit vmbram,*
> *Sed quamuis primo nutet caſura ſub Euro,*
> *Tot circum ſyluæ firmo ſe robore tollant,*
> *Sola tamen colitur.*

Academia lubricus ſtatus, ſi nō ſolida virtute firmatur.

Huic in vicinia legitimi interualli, viuidam, & labore exercitam, nouaq; iuuenta nitidam conſtituat princeps, amator eruditionis, Talem inquam, in qua non tantum nomen, & fama Academiæ,

> *Sed neſcia virtus*
> *Stare loco, ſoluſque pudor non vincere, miles*
> *Hic nouus hoſtiles feriet forti impete turmas;*
> *Acer & indomitus, quo mens, quo ira vocaſſent,*
> *Ferre manum, & nullos ſtudiorum horrere labores.*
> *Succeſſus vrgere ſuos, inſtare fauori*
> *Numinis, impellens quicquid præclara petenti,*
> *Inuidia obiecit.*

Noua Academia, magno conatu adoleſcentes inſtruit.

Experire princeps; *ſtimulos dabit æmula virtus*

§. 19. Nec tacenda tamen & alia ratio Academias conſeruandi, augendique. Theologis, & Philoſophis de ſtipendio non iuſto modo, & legitimo, ſed amplo proſpiciatur. Iuriſperitis, & Medicis etiam opulentius donatiuum concedatur. Cum enim det Galenus opes, cum magnum excellentis Medici praxis quæſtum faciat, non poteſt tenui ſalario, ad Cathedram, & quotidianas lectiones alligari. Tantum igitur eius ſit honorarium, vt clinicos nec inuiſat, nec inuiſere cogatur, imò hoc ipſum illi prohibeatur. Satis fuerit ſi alios doceat, ſi à cæteris conſulatur. Iuſtinianus opes & honores ſuppeditat, profeſſori itaq; iuris ciuilis, atque etiam Canonici, tantum ſalarium conſtituatur, vt nec principis cancellariam ambiat, nec aduocatorum, qui conſulentium turbis opprimuntur, celeres opes, & incrementa admiretur. Nam vt quingentis aureis aſſiduos Cathedræ labores ferat, quem lautis ſtipendijs, magnis honoribus multi principes inuitant, quem aduocatum in maximis cauſis magnates poſcunt, ſperari non poteſt. Magni igitur doctores, magna impenſa conducendi ſunt; nam vt ille nobilem iuuentutem leges doceat, qui nullam non modo cauſam obtinuit, ſed ne perdere quidem potuit; quia nemo tam ſimplex eſt cliens inuentus, qui ſtillicidium illi crederet, perinde eſt, ac ſi tironibus præfectum conſtituas, qui caſtra nulla vidit.

Salaria doctoribus augenda.

Paruo ſtipendio magni labores non ſuſcipiunt, qui poſſunt paruo labore mebere magnum.

§. 20. Denique hæc quoque Reipublicæ ſit cura, vt Bibliothecas omnium ſcientiarum quam optimas inſtruat, non ad ornatum modo ciuitatis, ſed vſum potius eruditorum. Nam Bibliothecam condere, vt non eſt opum priuatarum, ita vel maximè ad publicam magnificētiam pertinet, & quidem magnificentiam omnium vtiliſſimam. Nobiliſſima fuit illa Ptolomæi, de qua Philo, Ioſephus, Liuius, Seneca, Agellius, quamuis inter Senecam, & Agellium nonnulla ſit diſcrepantia. Seneca de Tranquill. animi cap. 9. *Studiorum quoq; quæ liberaliſſima impenſa eſt, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum Dominus vix tota vita ſua indices perlegit? Onerat diſcentē turba, non inſtruit: multoq; ſatius eſt paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos. Quadringenta millia librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum; alius laudauerit, ſicut Liuius, qui elegantiæ regum, curæq; egregium id opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imò ne ſtudioſa quidē, quoniam non in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparauerant: ſicut pleriſq; ignaris etiam ſeruilium literarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt. Paretur itaq; librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum.*

Bibliotheca, theſaurus publicus.

Hanc Reſpublica in vſum, non in ſpectacula extruat.

Agellius libr. 6. capit. vlt. Septingenta millia voluminum fuiſſe ait. Reprehenſionem Senec. non probo. Bene reſpondet ille ſibi. *Honeſtius inquis, in hos impenſas, quam in Corinthia pictaſque tabulas effuderim. Vitioſum eſt vbique, quod nimium eſt.* Cum ille iterum obijcit: *Quid habes cur minus ignoſcas nomen marmore atque ebore captanti, quam opera conquirenti, aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oſcitanti. Cui voluminum ſuorum frontes maximè placent, titulique? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis, quicquid orationum hiſtoriarumque eſt, & tecto tenus extructa loculamenta, iam enim inter balnearia & thermas bibliotheca quoque, vt neceſſarium domus ornamentum expolitur. Ignoſcerem planè, ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur: nunc iſta exquiſita, & cum imaginibus ſuis deſcripta, ſacrorum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum comparantur.*

Bibliotheca ſtudioſum, non deſidem requirit.

Hoc ſolum rectè dicit: Non eſſe requirenda opera auctorum improbatorum, & inter tot bonos auctores, non eſſe negligenda ſtudia: Meritò ciuili bello Alexandrina illa Bibliotheca arſit, plena enim fuit, non modò impiorum Philoſophorum,

Athen. li. 1. c. 1. Ariſtam,

phorum, ſeu Magorum etiam ſuperſtitioſis libris, vetitarumque artium documentis. At Rempub in Academiæ, aliorumque vſum optimorum librorum copiam, comparare vtiliſſimum eſt, neque enim quicquam multorum ingenia magis retardat, quam librorum inopia.

Ingenijs eſt neceſſaria Bibliotheca.

Hieron. in Pſ. 1. Cæſarienſem Bibliothecam mirificè commendat, ab Iulio Africano inſtitutam, à Pamphilo & Euſebio auctam, quam ſæpè ipſe conſuluit, quamuis eo tépore paululum collapſa fuerit, ſed nominatiſſima fuit Alexandrina. Athenis Piſiſtratus tyrannus primus publicè legendos propoſuit libros, Athenienſes deinde bibliothecam adornarunt, ſed communi Græcorum clade exuſta vrbe Athenarum Xerxes Bibliothecam miſit in Perſidem, Seleucus cum vice verſa Elamitarum rapinæ in Græciam reueherentur, Athenienſibus reſtituit. Ariſtoteles & ipſe, Bibliothecam reliquit Theophraſto: *Theophraſtus verò eam tradidit Neleo. Neleus autē Scepſin detulit, inquit Strabo, ac poſteris reliquit hominibus imperitis, qui libros incluſos & negligenter poſitos tenebant. Cumque Attalicorum regum ſtudium in conquirendis libris, in eam bibliothecam, quæ Pergami erat, perſpicerent, in foſſa quadam occuluerunt; quos à tineis & humore corruptos, Apelliconi Teio tradiderunt, magno emptos argento, Ariſtotelicos videlicet, & Theophraſticos. Apellicon autē, quod librorum ſtudioſior eſſet, quam ſapientia, volens corroſiones emendare, eos transſcribendos dedit, ſcripturā non rectè ſuppleta, quapropter libros edidit erroribus plenos. Quare antiqui Peripatetici poſt Theophraſtum, cum omnino libris ordinarijs carerent, paucis duntaxat exceptis externorum ſermonum, nihil habebant, in quo firmiter philoſopharentur, ſed poſitiones quaſdam lucubrabant. Poſteriores verò, poſtquam hi libri in lucem venere, Ariſtotelem imitantes, longè melius, quam illi priores philoſophati ſunt. Nam propter errorum multitudinem, conſentanea dicere neceſſe habuerunt.*

Athenienſium Bibliotheca.

Ariſtotelis libri corrupti.

Theodoſius magnus, etiam ſua manu libros ſcripſit.

Sed ex veteribus magna laude claruit Theodoſius qui ſtudio librorum, Ptolomæum ſuperauit, & prudentia colligendi, nam optimos quoſque ſanctorum patrum codices, in bibliotheca reponebat, multa ſua manu deſcripſit, vt auctor eſt Niceph. lib. 14. ca. 3. Templum S. Sophiæ quod nobiliſſimum Conſtantinopolis habuit, decem librorum myriadas in Bibliotheca ſua aſſeruabat. Ante noſtra tempora Laurentius Medices Florentinus, per Marcum Muſurum Cretenſem, abditas Græciæ Bibliothecas ſcrutatus eſt, & nobilem illam Bibliothecam Florentiæ inſtruxit. Olim Romæ viginti nouem publicas librarias officinas fuiſſe ſcribit Victor: Nobiliſſimæ nunc ſunt, Vaticana, & Veneta. Auguſtus vt habet Suet. cap. 29. *domū conſtruxit, templum Apollinis in ea parte palatinæ domus excitauit, quam fulmine ictam deſiderari à Deo aruſpices pronunciarent. Addita porticus cum bibliotheca Latina, Græcaque, quo loco iam ſenior ſæpè etiam ſenatum habuit, decuriaſque iudicum recognouit.*

Auguſti Bibliotheca.

Domitianus quoque abſumptas incendio Bibliothecas reſtaurauit, vt tradit idem Tranquillus, vndique enim deſcribi emendata exemplaria curauit. Idem Conſtantinopoli fecit, Conſtantinus magnus. Neque quicquam contra Bibliothecas facit, quod librorum multitudo, ingenium turbare dicatur, multi enim, cum ſint in Republica, pro multis, cōſtruere oportet, Quiſq; pro ſuo ingenio, quos volet, leget. Et opus eſt multos ſanè legiſſe, multos vidiſſe. *Vtinam*, inquit D. Hiero. Epiſt. 40. *Omnium tractatorum haberem volumina, vt tarditatem ingenij eruditionis diligentia compenſarem. Et: Multa in manu recipio, & a multis multa cognoſcam.*

Multos habeat libros, Reſp. pro multis. A multis, multa diſcuntur.

§. 21. Optimam igitur Bibliothecam viris ſtudioſis Reſpublica aperiet, atque vt ne momentanea ſit illa beneficentia, leges illas præſcribet.

Leges Bibliothecariæ.

1. Sine Bibliothecarij facultate ne intranto.
2. Nemo niſi ſpectatæ fidei, & probitatis admittitor.
3. Libri omnium facultatum bono ordine collocantor.
4. Libri omnes materiam, & nomen auctoris titulo exterius oſtenduntro.
5. Alius liber qui catalogum omnium librorum ordine Alphabetico contineat, eſto.
6. Illo in catalogo, nomen auctoris, materia libri, magnitudo, color deſcribitor.
7. Nemini, etiam ipſi Bibliothecario, aut conſuli, librum efferre, niſi dato Chirographo, liceto.
8. Si quis aliquem extulerit, poſt menſem referto.
9. Munditiem Bibliothecæ, & librorum curanto.
10. Bis ſingulis annis de nouis libris emendis ſenatum admoneto
11. Libri vetiti exulanto.
12. Nemo notam libris vel atramento, vel reflexa charta imprimito.
13. Quod ſi ſumptum Reſpublica fugiat, aliam legem addat, augendæ Bibliothecæ, & minuendis impenſis importunam.
14. Si quis libro Bibliothecam auxerit, bonum factum eſto, eius memoriam comiter conſeruato.

§. 22. Conſuetudo quidem Academiarum habet, vt doctores à doctoribus, Theologi à Theologis, Iuriſperiti, à Iuriſperitis, medici à medicis creentur, magiſtri à magiſtris: non obſtat tamen legibus & iuri communi, quoslibet à quibuslibet promoueri, in re nulla eſt difficultas, nec lege vlla vetamur. Nimium rudis eſt obiectio eorum, qui negant poſſe dare quenquā quod non habeat. De pila, aut aſtragalis loqui putes, non de iure, aut dignitate, quam confert etiam is, qui non habet ius aut dignitatem eiuſdem nominis, ſed aliam eminentiorem.

Magnatum decus olim erat gradus Academicus, Archiepiſcopatus ſanè noſter duos habuit doctores Vrielem, & Sebaſtianum. Gradus etiam Academicos habuerunt duo Germaniæ lumina, Iulius VVirtzburgenſis, & Ioannes Godefridus Bambergenſis & VVirtzburgenſis antiſtes. De Philippo ſecundo Spirenſi, Matthæo VVormatienſi, Henrico quarto, & Chriſtophoro Auguſtanis Reichvvino Lotharingiæ duce Argentoratenſi, Alberto primo Comite Hohenbergenſi, Herbipolenſi, Epiſcopis taceo. Aiſtadium duos etiam habuit præſules doctores, Philippum & Ioannem tertium, nunc Brixia, aliæ diœceſes habent.

(.·.)

CAPVT

CAPVT XVII.

Enumeratio eorum quæ diſcenda ſunt.

Poſt longiſſima ſtudia, plurima ignoramus.

§.1. IMmenſa vis & multitudo eorum eſt, quæ diſcenda nobis proponuntur, tanta vero noſtra imbecillitas, vt vix vnã ex omnibus partem, perfecte teneamus. Quis enim poſt multorum annorum ſtudia, magna illa de Deo myſteria, de angelis, de animabus cognoſcit? Nõ poteſt mens illa tam celeris, tam actuoſa, tam omnium rerum curioſa, quid ipſa ſit, ſtatuere. De punctis, & lineis, de rerum corporatarum connexione, & *ſυνεχείᾳ*, poſt tot voluminum millia, ad ſepulchrum omnes ignorantiam ferimus. Sed hæc deplorare ſtultum eſt, cum futuræ vitæ nobis claritas, ſcientiaque promittatur; ad ſuperbiam tamen edomandam, ſæpe noſtræ nobis tenebræ ſunt inculcandæ.

Ordo ſcientiarum naturalis, & artificialis.

Duplex ſcientiarum ordo conſtituendus eſt, alter eſt Methodi: alter naturæ. Methodum fere hanc obſeruant. Vt primo Grammatica poeſi, eloquentia, hiſtoria, iuuentus poliatur, deinde in Logicæ, Phyſicæ, Matheſeus, Metaphyſicæ & Philoſophiæ moralis ſubtilitate exerceatur. Hinc alij ad ſacroſanctæ Theologiæ profunditatem, alij ad iuris, & legũ, alij ad Medicinæ ſtudia trãſeunt. Hanc docendi rationem, omnibus pene Academijs probatam, & à paucis, non ſine iuuentutis publico damno neglectã, ipſe quoque probo, ac firmo. Atque hic quidem, ex diſcentiũ cõmoditate, conſtitutus ordo eſt. Alter naturalis eſt, qui rerum faſtigia ſecutus, ſcientias nobis ad earum diuiſionem partitur, quem ſi conſulamus, haud facile apparet, quomodo vnam ſcientiã appellaté, & quibus terminis definire oporteat. Conſtituunt quidem philoſophi, vnam ſcientiam dici ab vna formali ratione obiecti, ſed tamen quæ ſit illa formalis ratio vnitatis conciliatrix, necdum liquet. Caietanus vnitatem formalem eſſe vult, quę ſumitur ex eſſe ſcibili, non autem ex eſſe ſpeciei. Lumen ſcilicet, & color, obiectum ſunt viſus, non ex natura, & eſſentia, quę diuerſę sũt, ſed ex eo quod aſpectabilia sũt. Verum maiore difficultate rem intricat: Nam ſi corpus eſt obiectũ Phyſicę, ſecundũ eſſe ſcibile, quod eſt vnum illud ſcibile, quod vnam ſcientiam efficit? Multa enim ſunt corpora, ideoque multa ſcibilia, & ſi vnam ſcientiam conſtituunt; quia omnia ſciri poſſunt, etiã ſpiritus & corpora in vnam iungentur; quia ſciri poſſunt. Et ipſum Ens omnia continens, eſt ſcibile.

Vna ſcientia ab vno obiecto.

Tres abſtractiones, tria ſcientiarum genera plerique conſtituunt.

Communis eſt diſtinctio ſcientiarum, per abſtractiones ternas, quã omnes pene quos vidi logici venditant. Nam Phyſica abſtrahit à materia ſingulari, non autem à ſenſibili; ſpecies enim corporum, eorumque affectiones, non ſingularia cõſiderat. Matheſis à ſingulari, & ſenſibili materia abſtrahit, pũcta enim, lineas, ſuperficies, profunditates, abſtractè in ſe; & non vt ſunt in materia, conſiderat. Metaphyſica vero à ſingulari, à ſenſibili, ab intelligibili materia abſtrahit, quia generaliſſima tantum vel ſpiritualia ſpeculatur; quæq; poſitionem, & ſitum nullum habeant. Eſt fateor quod hac in re deſidero; nam abſtractiones illæ non conueniunt rationali, & morali ſcientiæ, quarũ tamen inſignis eſt dignitas: deinde ſi quantitati tribuitur ſpecialis abſtractio, poteſt tribui etiam qualitati, nam & quantitas ſenſibilis eſt, & qualitas; & de luce perſpectiui tractãt, qui ſe Mathematicos profitentur. Et profecto ſine materia illa conſiderari poteſt. Denique Phyſica ſi corpus, & qualitatem, & quantitatem exponit, certe Metaphyſicæ pauca relinquẽtur. Quærenda igitur eſt ſcientiarum diſtinctio, quę natura conſtituta eſt, quæq; ſit in obiectis ante, quam illa mens noſtra cognouerit. Ego ita cenſeo.

Vna ſcientia, vt vnũ obiectum, diuiditur.

§.2. Vnam eſſe ſingularum rerum ſcientiam peculiarem, & vnam omnium generalẽ. Omnẽ triangulum habere tres angulos ęquales duobus rectis, cum demonſtraui, ſcientiam teneo, cum plures eiuſdem generis propoſitiones addidici, vnam totalem ſcientiam conſecutus ſum; ex ſimilitudine rerũ inter ſe affinium. Cum vero tota rerum vniuerſitas, atque omnium entium ſyſtema, in ente cõueniat, pari modo generaliſſima ſcientia vna dicetur, quæ toti illi reſpondet. Et quemadmodum Ens latiſſimè ſumptum in ſuas partes, ita ſcientia in ſuas diuidetur. Quemadmodum enim ens generaliter ſumptum eſt intelligibile, ita facultas intelligendi ad ens, & omnes eius partes extenditur, ad eundum modũ habitus; aut vnus, aut ex multis cõſtans, potentię intelligendi habilitatem ad firmitatem adferet. Ita olim Plato l.7. de rep. Proclus l.1.c 4. in Euclidem; AEgidius Rom. Procem. Metaph. q.22 itaque eius ſententiæ, non auctor, ſed illuſtrator eſt Antonius Mirand. lib.3. euerſione ſingularis certaminis lect. 6. & 7. Qui verò hanc ratione oppugnant, non ſatis animaduertunt, ſe, cum Phyſicam vnam ſcientiam vocant, res plurimas, & diſiunctiſſimas in vnum obiectum cogere; nec poſſe legem dare alijs, quo minus plura etiam adijciant. Ipſam Metaphyſicam ad omnia rerum genera diſtrahunt. Verum nunc rerum naturam ſecuti, ſcientias diuidamus.

Scientiarũ diuiſio ſequitur entium diuiſionem.

Vnus habitus, è multis partibus.

Oẽs ſcientiæ, plures habitus in vnũ iungunt.

Scientia de ſpiritu, & corpore.

Diuiditur autem ſcientia latiſſimè ſumpta, in eam quæ agit de ente ſpirituali, & propriè eſt Metaphyſ. ſpeculatiua, eius obiectum primariũ ſpiritus increatus; ſecundarium creatus. Eius ſubiecto propter difficultatem adiecta ſunt generalia aliarum ſcientiarum dogmata. Altera eſt Phyſica, quæ agit de ente materiali, continetq; multas practicas, & ſpeculatiuas, nomine autem entis materialis, intelligimus non tantum corpora, ſed omnia accidentia etiam corporum, & quæcunque habent aliquem ordinem ad corpora, vt anima rationalis, intellectus, & voluntas humana, quia hæc eſt forma corporis, illę autem proprietates iſtius formæ.

Phyſica generaliter.

Phyſica preſſe, & Matheſis.

Phyſica hoc modo ſumpta, diuiditur in Phyſicam preſſe ſumptam, cuius obiectum eſt corpus naturale, quam partem Ariſtoteles ſuis libris Phyſicis explicat: & Mathematicam, quæ conſiderat quantitatem, quam partem maximè Euclides, & eius interpretes exponunt.

De corpore ſimplice, miſto.

Phyſica iterum duplex, vel enim agit de corpore ſimplici, vel corpore miſto ex ſimplicibus: ſi de ſimplice, vel de incorruptibili; vel de corruptibili; ſi de incorruptibili, eſt cœleſtis; ſi de corruptibili, eſt elementaria; quas partes Ariſt. libris de cœlis; generatione, & corruptione explicat. Hæc autem cœleſtis, quæ Phyſica eſt, differt ab Aſtronomia, quæ ad Mathem. ſpectat. Phyſica enim quantitatem cœlorum ſecundum ſe, eius materiam, & formam, efficientiamque conſiderat. Aſtronomia autem proportiones quantitatis, & magnitudines, ex principijs Mathem. Scientiæ de corpore miſto obiectum, quicquid

quicquid præter cœlum, & elementa, in toto vniuerſo inuenitur; & primò quidem alia eſt de miſtis imperfectis, alia de perfectis. Imperfecta miſta ſunt, nix, glacies, nebula, cæteraque quæ explicat Ariſtot. libris Meteorologicis, reliqua autem perfecta, quæ ſcilicet habent perfectam elementorum temperiem, ex quibus componuntur. Imperfecta autem ita habent vnum elementum prædominans, vt aliorum vix vires appareant.

Miſta perfecta, imperfecta.

Miſta autem perfecta alia ſunt animata, alia inanimata, de miſtis in genere etiam agit Ariſtot. duobus libris de generatione & corruptione, de animatis tribus libris de anima, paruis naturalibus, de generatione animalium. In anima duas præcipuas partes habet Gemmariam, & Metallicam, de quibus pauca Ariſt. multa Plinius, & Alchimyſtæ, & Cardanus libris de varietate rerum, & de ſubtilitate.

Scientia quæ eſt de animatis, vel de ſenſibilibus, vel expertibus ſenſus habetur, hæc poſterior triplex: arboratea, fruticaria, herbaria; nam radicaria, quam alij addunt omnibus his communis eſt. De his primo Ariſt. de plantis, Dioſcorides, Theophraſt & eius interpres Iulius Scaliger, ſenſilium autem triplex eſt ſpecies, quas tum Ariſtoteles, tum Geſnerus tractat, diligens imprimis naturarum inueſtigator.

Cum homo autem ſit quaſi paruus mundus, de eo plures ſunt ſcientiæ, quaſi ſpecies Anthropologiæ.

Medicina.

Nam ſi corpus ſpectemus, vel conſideratur eius natura, & partes: & eſt ſpecies ſcientiæ de anima: de hac autē accuratiſſime agit Veſalius: vel conſiderat corpus vt ſanabile eſt, & eſt ſubalternata priori, Medicinæ ſcilicet, quam diuidunt in actiuam, & contemplatricem, quam iterum diuidunt in phyſiologiam, quæ rerum naturas inquirit, vt earum viribus, ad ſanitatem vtatur; quam partem iterum diuidunt in phyſiologiam elementorum, humorum, complexionum, potentiarum, membrorum, & in ætiologiam, quæ inueſtigat cauſas omnium morborum, & ſymptomatum, & tertio ſemiomanticen, quæ è ſignis conijcit: vel præterita, vel præſentia, vel futura; de his omnibus tractatum eſt ab Hippocrate Coo, & eius interprete Galeno, ac deinde ab Auicenna, alijſque. Scientia autem quæ tractat de animo hominis, dici poteſt Noetice, eſtque triplex: primò quæ animi actiones, vt tales ſunt, explicat, hæc vocari ſolet Animaſtice à Latinis; huius duæ ſunt quaſi ſubalternatæ: prima quæ dirigit operationes intellectus ad verum, Logica ſcilicet, vel voluntatis ad bonum, ſeu honeſtatem, eſtque philoſophia moralis, quæ iterum duplex, princeps, & miniſtra; hæc dicitur oratoria, diuiditurque in Dialecticen, Rhetoricen, & Poeticen. Illæ enim ſcientiæ ſunt inuentæ vt voluntatem incitent ad honeſtum. Princeps vocatur Ethica, ſeu propriè moralis, cuius obiectum ſunt actiones humanæ, vt bonæ, vel malæ: admodum variè hanc diuidunt, de quibus ſuo proprio loco: tractauit hanc Ariſtoteles in libris Nicomachijs, Magnis moralibus, Politicis.

Iuriſprudentia.

Huc referri poteſt Iuriſprudentia, cuius altera pars eſt poſitiua, altera epidictica, ſeu demonſtratiua. Cuius variæ partes ſunt.

Scientia de quantitate.

Scientia quæ tractat de quantitate; alia de continua agit; alia de diſcreta; quæ de continua vno nomine generaliter appellatur Geometria, diuiditur hæc dupliciter, alia enim agit de lineis, & ſuperficiebus, & nomen proprium non habet, ſed generale ſibi vendicat, & vocatur Geometria: alia agit de corpore ſolido, diciturque Stereometria, quaſi menſura ſolidorum.

Adhuc aliter Geometriam diuidunt, in eam quæ de quantitate, vt per ſe exiſtit, diſputat: & continet has iam dictas, & in eam quæ quantitatem tractat, vt eſt coniuncta cum materia, ſenſibus obnoxia, & à parte ſua primaria, vocatur Aſtronomia: alij vocant Mathematicam impuram, quia non agit de quantitate ſolitarie conſiderata. Hæc rurſum diuiditur in Aſtrologiam, Geodæſiam, Perſpectiuam, & Mechanicam.

Aſtrologia eſt quæ diſſerit de motibus mundanis, magnitudine, figura, illuminatione, & diſtantia cœleſtium corporum: eius partes ſunt tres; Gnumonica, quæ poſitu gnomonis ſeu ſtyli tempus metitur. Secundò Metæoroſcopica, quæ eleuationum differentias, cæteraque theoremata ſpeculatur. Tertiò Dioptrica, planetarum diſtantias, & cæterarum ſtellarum inſtrumentis mentis dioptricis indagat. Perſpectiua, illa eſt, quæ radijs viſorijs, linearum inſtar vtitur, & angulis ex his lineis conſtitutis: Hęc iterum triplex eſt, primo perſpectiua proprie dicta, quæ cauſas reddit earum apparentiarum, quæ aliter quam ſunt, nobis eſſe videntur; vel propter diſtantias, vel ſitum, vel medium. Secunda ſpecularia, quæ verſatur circa varias refractiones. Tertia, Sciographic, equę ſcilicet eſt vmbrarū deſignatrix, & rationem reddit variarum apparentiarum ex vmbris. Geodæſia eſt ſcientia quæ res varias vt agros, aceruos, puteos, turres viſibilibus lineis metitur; hæc ſi de terra vniuerſa & mari agat, vocari ſolet Geographia: ſi de vna aliqua regione, Chorographia: ſi de vno aliquo loco, Topographia.

Mechanica.

Mechanica varias artes cōplectitur, & idcircò ferè eandē cū arte definitionē habet, licet prope Mechanicę non ſint illæ, quæ nullū poſt ſe opus relinquant, vt ars ſaltādi: huius autē partes ſunt Architectonica, quæ eſt omniū ędificiorum, Organo poetice, variarum machinarum, & inſtrumentorum, concinnatrix. Tertia Thaumapoetice, quæ ſpiritibus, ponderibus, neruis, ignibus mira quædam efficit, huc referunt magiam quam vocāt naturalem, quę nullis pręſtigijs magicis vtitur, propter reconditam tamē cognitionem rerum, effectus tales edit, qui videantur naturaliter fieri non poſſe, ſed ope dæmonum. Vt cum Archimedes ſolus nauem trahit. Circa quātitatem diſcretam verſatur Arithmetica, aliam vocant ſpeculatiuam, aliam practicam, huic ſubalternata eſt Muſica, quam itidem in ſpeculatiuam, & practicam diuidūt. Vtraque tam practica, quam ſpeculatiua diuiditur in Melicam, Harmonicam, Rythmū. Melica cōtinet pedes oratorios, & poeticos; itaq; quoad hanc partem poeſis, & Rhetorice ſubalternabantur Muſicæ. Harmonica eſt ratio ſonorum acuti, & grauis, quorum proportione omnes cantiones perficiuntur. Rythmus eſt artificioſus corporis motus, ſecundum harmoniam. Ex harmonia autem, & Rythmo conſtituitur chorea. De ente in creato, Deo Optimo Maximo, S. Angelis multa ſcire nobis datum eſt, de Deo præſertim, qui vtcunque ex creaturis cognoſci poteſt.

Scientiæ quas nominaui, multas ſub ſe partes habent, & in ſingulis partibus difficultates, quas ſolum illi, qui diutiſsimè, & diligentiſsimè eis operam nauarunt eſſe nouerunt, nunquam penitus penetrarunt. Hæc omnia in republica docenda veniunt, & in horum vna parte excellere

præcla-

præclarum eſt. Verum mihi pro Republica agẽti propoſitum eſt methodum ſequi, & modum tradendi ipſas ſcientias vulgarem. Pluribus enim obſtat diſcendi conturbatio, ne ad ſapientiam veniant, quam ingenij imbecillitas, aut proficiendi voluntas.

CAPVT XVIII.

Grammaticæ inſtitutiones, quomodo docendæ.

Grammatica, ante turrim Babylonicam, non neceſſaria.

§. 1. GRammaticam omnium artium fundamentum dixerunt: ſed fundamentum eſt poſtquam tentata turris cœlo erigenda, linguas hominum in Babylone confudit, ingentem machinam illi, nullo vſu, ſed ſuperba vanitate moliebantur, vt poſteris admirationem facerẽt; ambitionem illam hodieque luimus, vt teneros literis, & ſyllabis annos impendamus; multos annos ſigna rerum diſcimus, & pene ſeneſcimus, antequam loqui ſciamus. Felix illa hominũ ſoboles, quæ in peregrina verba linguam nõ torquebat, quæ ſine labore, cum lacte, maternum ſermonem bibebat. Nunc coniugationum & declinationum tricæ, varietateſq;, & ternæ quaternæque linguæ, peſſima, ſed neceſſaria cura nos detinent. Sed quia iugum hoc omnibus nobis impoſitum eſt, vt leniter feramus; & prudentia leuius reddamus, conandum eſt.

Laborioſa linguarum eſt diuerſitas.

§. 2. Primo quidem à paruis incipiendum, quia enim omnia ſimul capi non poſſunt, particulatim omnia ſunt teneris animis inſtillanda. Faſcem illum colligatum imbecilla manus frangere non poteſt, idcirco ſingula virgulta comminuenda ſunt: pauca igitur, & varia, primæ proponantur ætati. Sit Schola, in qua rudimenta, & initia quædam, ſeu generalia quædam Syntaxeos, & orationis concinnandæ præcepta tradantur.

Senſim tradenda pueris loquendi præcepta.

Societatis noſtræ ordo ita habet; vt in Schola infima perfectam rudimentorũ, inchoatam Syntaxeos cognitionem magiſter tradat. Quinque horis in ſingulos dies hæc docẽtur. Nam oſtendere hęc animus eſt; multis alijs valitura, pręſertim cum eo modo adoleſcentulos, & pueros pene humaniorum literarum Cyclopædian, abſoluere animaduertam.

Societas Ieſu, quo adoleſcentes ad Grammaticæ aducit.

Duæ horæ ante meridiem, totidemque à prãdio exercentur. Libri ſunt; rudimenta, Cicero, lectio Gręca, Catechiſmus, introductio Syntaxeos. Hæc varietas ita in ſua tempora ordinatur.

Schola infima.

Prima hora penſa lectionum quas domi mandaſſe memoriæ oportuit, exiguntur, ac recitãtur. Nihil enim vtilitatis adfert labor magiſtri, niſi adoleſcentulorum memoria excolatur perpetuo exercitio, quem laborem diſcẽdi quo magis fugit improuida ætas, eo magis enitendum fideli magiſtro, ne ſitu, & ſqualore, vegetas puerorum memoriolas, obduci patiatur.

Ad laborẽ excitanda ætas tenera.

Tullij autem faciliores Epiſtolæ ediſcuntur, vt ex ipſo fonte, latinam linguam hauriant, atq; inter primordia, numeris Ciceronianis aſſueſcãt.

Eadem hora thema quod vernacula lingua traditum pridie fuit, magiſtro offertur, & corrigitur; ſi non omnium, at plurimorum, tum publice, tum priuatim, vt in aliena ſcriptione ſua, vel errata, vel κατορθώματα recognoſcant.

Scriptiones emẽdantur.

Huius exercitationis tanta eſt vtilitas, vt pene ſola doctos poſſit efficere: mutua enim æmulatione, in alienis erroribus acuti, ſuos facilius vitant. Præſertim cum omnia publice, & in luce geri conſpiciant.

Altera hora Ciceronis expoſitionem habet, poſtquam repetita eſt pridiana lectio. Exponuntur verò non niſi quatuor verſus, ne multitudine obturbentur, quos primo vel magiſter legit, vel legi curat, vt verborum perfectam pronunciationem, quantitatemque ſyllabarum illo vſu addiſcant. Deinde argumentum vernacula lingua exponitur. Secundo periodum ad verbum interpretatur. *Tertio à capite recurrens ſtructuram indicet, & periodum retexens, quæ verba, quos caſus regant, oſtendat, pleraque ad explicandas Grammaticæ leges perpendat, latinæ linguæ obſeruationem vnam aut alteram, ſed quam facillimam afferat; metaphoras exemplis rerum notiſſimarum demonſtret, nec quicquam niſi fortè argumentum, dictet.*

Expoſitio Ciceronis.

Dictandum argumentum ſcribendi, vulgi ſermone ad verbum, perſpicuum, nec ferè verſibus quaternis longius, quod ad præcepta Grammaticæ potiſſimum referatur; eiq́; interdum diſcipuli aliquam Ciceronis breuem verſionem, aut locutionem ex præſcripto Syntaxeos, aut ea ipſa, quæ ſunt ex Græcis rudimentis ediſcenda, aut alia id genus ſubſcribere iubeantur.

Facili argumento exercendi.

Vltima ſemihora ex declinationibus, alijſque exercitationibus, pars aliqua explicatur, aut diſputatione concertatur, ad quam omnes paratos eſſe oportet.

§. 3. Fructus igitur eſt, primus memoriæ exercitatio, & linguæ expolitio: alter thematis emendatio, quæ omnia ad Grammaticæ præcepta expendit; ſi quid in vllam legem commiſſum eſt; ſi orthographiæ, ſi interpunctionis error, totum lima tollit. Quod tanti eſſe Cicero iam Romæ celebratus, & inter primarios oratores numeratus exiſtimauit, vt in Græciam, Aſiamq́ue proficiſceretur, & Moloni ſe præſertim applicaret, de quo in Bruto gloriatur: *Aſsiduiſsimè,* inquit, *mecum fuit Dionyſius Magnes, erat etiam Aeſchylus Gnidius. Adramitenus Xenocles, hi tum in Aſia Rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiueram, Molonem applicaui, cum actorem in veris cauſis, ſcriptoremq́ue præſtantem, tum in notandis animaduertendiſque vitijs, & inſtituendo, docendoque prudentiſsimum. Is dedit operam, (ſi modo id conſequi potuit) vt nimis redundantes nos, & ſuperfluentes, iuuenili quadam dicendi impunitate, & licentia reprimeret, & quaſi extra ripas diffluentes coerceret. Ita recepi me biennio poſt, non modo exercitatior, ſed prope mutatus. Nam & contentio nimia vocis reciderat, & quaſi refrixerat oratio, lateribuſque vires, & corporis mediocris habitus acceſſerat.*

Molon Ciceronis gratus, quia vitiorum animaduerſor.

Hoc ideo moneo, quia tædioſiſſimus eſt labor aliena corrigendi, & eum cui hoc beneficium impenditur, ſæpè contriſtat; ideoq́; à magiſtris, qui ſui iuris ſunt ſuiſque auſpicijs, & iudicio docent, ingenti iactura negligitur, neq; quicquam miſerabilius, quam adoleſcentes nobiles defectu monitoris, verborum, geſtuum, morum quaſdam moleſtias, & ineptias, quas vno verbo doctor tollere poterat, tota vita retinere.

Iactura magna, negliguntur errores ſcribentium.

Magnum quoque emolumentum adfert auditio lectionis latino vernaculæ, eiuſdem repetitio, & thematis ſcriptio, regularum Grammatices exercitatio.

§. 4. Hæc diuerſitas ingenijs grauis non eſt. Ingenioſi per luſum, mediocres facile, tardi mediocri labore quatuor verſus addiſcunt,

quos pridie in ſcholis explicari audierunt, thema etiam breue eſt, & ex lectionibus præſidia ad illud concinnandum dantur.

Errores magni, in docendo tenera ætate.

Duobus modis hoc in ordine, iam olim à puerorum inſtitutoribus peccatum eſt. Quidam enim nulla Ciceronis, nulla Syntaxeos, aut libri mentione facta, rudimenta, declinationes, genera inculcant; & rebus inamœnis aſſidue repetitis, nullo vſu tanti laboris oſtenſo premunt ingenia, cruciantq́; & quod grauiſſimu eſt, ſine emolumento; tres quatuorve interdum annos miſeros atterunt, nec eo deducunt, vt tria verba rectè fari diſcant. Hinc olim antequam ſocietatis induſtria ſcholas explicaret, grandæuos, barbatos adoleſcentes in epiſtolio concinnando ſudare Pallas indignabatur. Alter

Maiora nō ſunt docenda, quam par ætate.

error etiam grauior fuit, puerilibus enim rudimentis, lectiones grauiores quas illi non caperent, admiſcebant. Ideo nec examinari, nec inſtitui poterant. Sunt, qui rudimenta, Syntaxin, Poëticen, Rhetoricen, Dialecticen eoſdem doceant. Memini me in ſecunda Grammatices, diſcipulum bonn ingenio, & grandi natu habuiſſe, qui cum in ſcriptione alternis quoque verſibus impingeret, non modo Poetices, & Rhetorices, ſed Logices etiam definiriones, & præcepta promptiſſimè recenſebat. Admiratus tentare cœpi, an aliquid eorum intelligeret; verum ita reſpondebat, vt oſtenderet; ſe cum genus, aut ſpeciem definiret, ne ſuſpicari quidem, quibus de rebus loqueretur.

§. 5. Dixi de horis antemeridianis; poſt meridiem prima eſt memoriæ exercitatio recitanda Grammatica, tam latina quam Græca. Scripta deinde emendantur, deinde Grammatica exponitur, exempliſque declaratur.

Diſputationes, æmulatio accēdit.

Secunda hora introductio Syntaxeos, hoc eſt generales regulæ explicantur. Græcis vero quarta pars horæ tribuitur. Vltima media, paruulus exercitus committitur, & voce deprœliatur, conſeſſus prærogatiua, titulorum decore, præmiolorum inuitamentis, dedecoris metu ad victoriæ cupiditatem incenditur.

Multis videri ſolet importuna linguæ Græcæ in exordijs mentio, verum experientia docuit, ſi pauciſſimæ proponantur, facili negotio ſenſim inſtillari; poſtquam vero iam in latina lingua iuſtos profectus fecerunt, difficillimè ad elementa Græca poſſe reduci. Verum de lingua Græca alio dicam loco.

Hunc curſum puer ingenioſus, diligens, & iam aliquo iudicio præditus medio anno facile peragere poteſt. Quia tamen plerique infima ſunt ætatula, nec magni laboris capaces, donec etiam indulgetur, ne penſa ſua reddant, fere annuum tempus impenditur.

Media Grammatices. Ingenioſus, & diligens, vno anno vtramque ſcholā neceſſaria addiſcere poteſt.

§. 6. Hinc igitur ad mediam Grammatices Scholam fit gradus, in qua requiritur totius Grammaticæ, ſed imperfecta tamen Syntaxeos cognitio. Generalibus enim regulis quàm in Schola didicerunt faciliores appendices duntaxat adiunguntur. Ex Græcis nomina, & verba contracta, & in μι, facilioreſque formationes, etiam Catechiſmus Græcus, aut tabula Cebetis. Auctores proponuntur epiſtolæ familiares Ciceronis, facilima Ouidij carmina, de Triſtibus, de Ponto.

Exponendi eadem ratio, & memoriæ exercitatio, quæ ſupra oſtenſa. Sed ex parte tamen diuerſa. Nam primo plura in Cicerone exponuntur, & difficiliora, quæ enim facilia ſunt, iā ante intellexerunt. Deinde, doctius explicantur, cōſtructio orationis, & exercitia Syntaxeos præcipue inculcantur. Tertio, verborum elegantiæ, exquiſitioreſq́; phraſes tradūtur. Quarto, Poeta facilis exponitur, non vt iam verſus pangere aggrediantur, ſed vt ad difficiliora intelligēda paulatim inſueſcant, & numeros hauriant, quorum tamen rationem nondum percipiunt. Oritur hinc, & alia vtilitas, vt ſcilicet non modo numeroſæ orationis ſuauitate capiantur, ſeu traiectiones etiam verborum, quas carminis neceſſitas maximas efficit, annotent.

Auctor difficilior. & exponendi ratio doctior proponitur.

Erratum igitur ab illis magiſtris, qui olim ſero, & nonniſi cum Rhetoricis præceptionibus, poetā prælegebant. Multo verò pernicioſius, ab alijs, qui præpropera feſtinatione docēdi, in his principijs, rationem carminis explicabant. Mirabiliter enim ingeniola non tantum multitudine, ſed confuſione etiam turbabant. Nondum loqui didicerunt, & canere eos iubes? ſummus eorū labor eſt verba, & nomina orationi concinne ſine barbariſmis, & ſolæciſmis intexere, non igitur doceri iam debent, ea diſijcere, quo carminis ratio conſtet. Ego idem præmaturos illos poetas facere arbitror, quod nutrices ineptæ, quæ infantes adhuc inter circulos, & adminicula titubante greſſu vix ambulantes, ſaltare docent. Prompte, copioſe; ſine metu errandi loquantur, deinde muſarum pulſent fores. Ridicula res, tardus aut claudus ſaltator, ſine agilitate enim, & vrbanitate, harmonicus ille motus corporum, ridiculæ ſunt ineptiæ.

Teneri non vrgendi ad verſus.

§. 7. Summa Grammatices Schola eſt, in qua cætera quæ ad hanc artem pertinent, perfectè explicantur; nempè omnia difficiliora Syntaxeos præcepta, figuratæ conſtructiones, omnia de arte metrica præcepta. Omnia Græca rudimenta.

Prima ſchola Grammatices.

Rectiſſimus ille ordo eſt, facilimas conſtruendæ orationis leges in infima, faciles in media, difficiles in ſuprema addiſcunt, atq; vſu illis venit, quod architectis qui gradus exſtruunt, ſemper enim cum ſuperiores ſuperſtruunt, inferioribus innituntur.

Vtilis gradatio, cum aptè prioribus ſequentia ſuperſtruuntur.

Quod ad lectiones attinet, ex Oratoribus quidem explicari poterunt primo ſemeſtri grauiſſima quæque Ciceronis ad Familiares, ad Atticum, ad Quintum Fratrem Epiſtola; altero vero Liber de Amicitia, de Senectute, Paradoxa, & alia huiuſmodi: ex poëtis verò primo ſemeſtri ſelecta aliqua, ac purgata Ouidij tum Elegiæ, tum Epiſtolæ; altero quadam item ſelecta, & purgata ex Catullo, Tibullo, Propertio, & Virgilij Ecclogæ; vel etiam libri eiuſdem Virgilij faciliores, vt Quartus Georgicorum, quintus & ſeptimus Aeneidos. Ex Græcis S. Chryſoſtomus, Aeſopus, Agapetus, & horum ſimiles.

§. 8. Temporis diſtributio, cæteræque exercitationes analogiam habent cum illis quæ dicta ſunt. Omnia tamen eruditius exponenda ſunt, elegantiæque ratio ſumma ducenda eſt. Inchoanda etiā poeſis, primo quidem datis ſoluto ordine verſibus, quos tirones reponant, deinde mutatis nonnullis verbis, ad extremum dictato themate, quod ſuo marte pedibus ipſi vinciant, & numeris includant. Hic ordo ſi conſtanter, & accommodatè ſeruetur, celeri labore, ingentem fructum parit. Innumeros vidi pueros, qui hac methodo inſtituti, cum anno ætatis nono infimā ingreſſi eſſent, vertēte duodecimo, purè, & latinè loquebantur, ſcribebant, etiam verſus faciles pangebant, auctores latinos explicabant,

Experimenta hanc methodum probarunt.

& ſi ex-

Cum doctorum ſenes ſtia conuenis. & ſi experimentum quæritur, centurias talium noſtra Gymnaſia exhibebant. Hanc docendi rationem, ex varijs auctoribus probare mihi promptum eſſet. Sed ad experientiam dictorum, certiſſimam teſtem appello. Vtinam in oppidis hincinde eandem rationem magiſtri tenerent; aut vt poſſent, magiſtratus adlaboraret. Sed crebro ſtipendiorum tenuitate, alio diſtrahuntur, dum cauſarum actores, & ſcribæ eſſe ſimul coguntur. Deinde tantus eſt labor non docendi modo, ſed ad clepſydram docendi, & ſtatas vices mutandi, vt nemo facile onus hoc conſtanter, niſi qui Deo vitam deuouit, ſuſcipere dignetur.

CAPVT XIX.

De Poeſi.

§. 1. TIRONEM noſtrum iam ad eloquentiæ ſtudia, ad oratorem deducimus, non vt ad cauſas priuatas, aut publicas accedat, ſed vt diſcat, quæ poſtea cum rerum vſus exiget, opportunè promat. Eloquentia duplex eſt: Copioſa, & dilatata, quæ fluminis inſtar inundat, quam propriè vocant eloquentiam; & contracta ſeu adſtricta, vt eam Cicero libro de claris oratoribus appellat, quæ eſt Dialectica. Rurſum vtraque, ſed maxime vberior illa palmæ, non pugno ſimilis, diuiditur in ſolutam, & numeris aſtrictam, ſeu metricam: dico maxime, nam & dialectices præcepta metris comprehendi poſſunt, quin etiam quædam carmina acuta, breuia, conciſiſſima argutia dialecticen imitantur. Exemplis plena ſunt ſacra Dauidis, & Iobi carmina & ſi epigrammata conſulimus, nonnulla latina. Hæc ſi more vulgi perpendas, in tres facultates diuides, quarum perfectionem pauci conſequuti ſunt: ſi naturam eloquentiæ ſpectabis, vnum finem intelliges, docere, mouere, perſuadere dictione, ſiue illa verborum flumine animos impellat, trahatve, ſiue acuta breuitate ſe penetret, & ſine tumultu peragat munus oratoris. Equidem mirari ſoleo illos qui verborum, & ſententiarum ornatu, & maieſtate eloquentiam metiuntur, eloquens eſt quiſquis accommodate dicit ad perſuaſionem: ſiue ille Tulliano eloquio verba moderetur, ſiue Chryſippea ſubtilitate, animos inuadat; Docet hoc non modo experientia, ſed diuinæ etiam literæ. Experientia; nam breuis admonitio, clara ſententia, opportunum axioma, ſæpe longis orationibus potentiora ſunt. quia videmus orationes breuiſſimas, maximas habuiſſe vires. L. 2. Reg. capit. 14. v. 5. *Heu, mulier vidua ego ſum: mortuus eſt enim vir meus. Et ancillæ tuæ erant duo filij: qui rixati ſunt aduerſum ſe in agro, nullusq; erat qui eos prohibere poſſet: & percuſſit alter alterum, & interfecit illum. Et ecce conſurgens vniuerſa cognatio aduerſum ancillam tuam, dicit, Trade eum qui percuſſit fratrem ſuum, vt occidamus eum pro anima fratris ſui, quem interfecit, & deleamus heredem: & quærunt extinguere ſcintillam meam, quæ relicta eſt, vt non ſuperſit viro meo nomen, & reliquiæ ſuper terram. Et ait rex ad mulierem: Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te. Dixitque mulier Thecuitis ad Regem: In me, Domine mi rex, ſit iniquitas, & in domum patris mei: rex autem & thronus eius ſit innocens. Et ait rex, Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & vltra non addet vt tangat te. Quæ ait, Recordetur Rex Domini Dei ſui, vt non multiplicentur proximi ſanguinis ad vlciſcendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait, viuit Dominus, quia non cadet de capillis filij tui ſuper terram. Dixit ergo mulier, Loquatur ancilla tua ad Dominum meum Regem verbum.*

Et ait; Loquere; Dixitque mulier: Quare cogitaſti huiuſmodi rem contra populum Dei, & locutus eſt Rex verbum iſtud, vt peccet, & non reducat eiectum ſuum? Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur: nec vult Deus perire animam, ſed retractat, cogitans ne penitus pereat, qui abiectus eſt. Nunc igitur veni; vt loquar ad Dominum meum regem verbum hoc præſente populo. Et dixit ancilla tua, Loquar ad Regem, ſi quo modo faciat Rex verbum ancillæ ſuæ. Et audiuit Rex vt liberaret ancillam ſuam de manu omnium qui volebant de hereditate Domini delere me, & filium meum ſimul. Dicat ergo ancilla tua, vt fiat verbum Domini mei Regis ſicut ſacrificium. Sicut enim Angelus Domini, ſic eſt Dominus meus rex, vt nec benedictione, nec maledictione moueatur: vnde & Dominus Deus tuus eſt tecum.

Sic illa apud regem coram populo perorat: & eloquenter, nam reuera obtinuit id, quod petijt. Et Abigail libr. 1. Reg. capit. 25. 24. *In me ſit Domine mi hæc iniquitas: loquatur obſecro ancilla tua in auribus tuis: & audi verba famulæ tuæ. Ne ponat oro Dominus meus rex cor ſuum ſuper virum iſtum iniquum Nabal: quoniam ſecundum nomen ſuum ſtultus eſt, & ſtultitia eſt cum eo: ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos Domine mi, quos miſiſti. Nunc ergo Domine mi, viuit Dominus, & viuit anima tua, qui prohibuit te, ne venires in ſanguinem, & ſaluauit manum tuam tibi: & nunc fiant ſicut Nabal inimici tui, & qui quærunt Domino meo malum. Quapropter ſuſcipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi Domino meo: & da pueris, qui ſequuntur te Dominum meum. Aufer iniquitatem famulæ tuæ: faciens enim faciet Dominus tibi Domino meo domum fidelem, quia prælia Domini Domine mi tu præliaris: malitia ergo non inueniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ. Si enim ſurrexerit aliquando homo perſequens te, & quærens animam tuam, erit anima Domini mei cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium, apud Dominum Deum tuum: porro inimicorum tuorum anima rotabitur, quaſi in impetu & circulo fundæ. Cum ergo fecerit Dominus tibi Domino meo omnia quæ locutus eſt bona de te, & conſtituerit te ducem ſuper Iſrael, non erit tibi hoc in ſingultum, & in ſcrupulum cordis Domino meo, quod effuderis ſanguinem innoxium, aut ipſe te vltus fueris, & cum benefecerit Dominus Domino meo, recordaberis ancillæ tuæ.*

Hæc diuerſam omnino eloquentiam oſtendunt moribus, & ingenio hominum accommodatam. Quod idcirco moneo, ne ſola verborum volubilitate, & elegantia de re tanta iudicemus. De hiſce igitur nunc dicendum eſt, & primo, de eloquentia numeris aſtricta, ſeu poeſi. Omnibus enim propoſitum eſt docere, & perſuadere, id fit bene dicendo. Bene dicit, qui iudicum, vel auditorum iudicio, bene dicit. Nam ſi te illi reſpuerint, ſi illi te falſo, vane, incompte dicere arbitrentur, nequicquam bene dixeris. De poeſi hæc præci-

Eloquentia Poeſis Rhetoricen, Dialecticen amplectitur.

Non eſt idcirco eloquentia, quæ copioſa eſt, ſed etiam breuis. & quæcunque eſt accommodata orationi.

Hæc oratio, qua vox apud Ciceronem exordium conſideret, perſuaſit.

Paleſtina eloquentia paradigma.

Fruſtra bene dicit, qui non perſuadet.

pue dicere habeo Primo vtilem eſſe Reipublicæ; Deinde, quæ ſit ad eam methodus, quæque ratio. Denique quàm ſit varia.

§. 2. Vtilem in Republica poeſin eſſe facile, & multis rebus oſtendo. Principio ex eius laudatiſsima antiquitate, quæ ſemper in bene conſtitutis ciuitatibus, regnisque claruit.

Antiquitas poeſeos. Quod ſi antiquiſſimam memoriam repetamus, excelluiſſe non modo apud Iudæos, ſed etiam apud vicinas gentes poeſin, & principum opus fuiſſe intelligemus. Quanquam vtecro verum nobis poeſis ignota ſit, fuiſſe tamen poeſin ignorare non poſſumus, & quilibet forte hymnos haud difficulter numeroſos eſſe intelliget, ſi varias carminum ſpecies percurrere, & earum miſtiones volet. Scaliger in Hyle, ſeu lib. 2. poet. ca. 6. Varia verſuum genera enumerat; Catalectos, Acatalectos, Brachycatalectos, Hypercatalectos, puros, impuros. *Varia verſuum genera.* In horum quibuſdam, vt in Melicis, Dithyrambicis, Hyporchematibus Scolijs Pæanibus, hoc ſolum agunt, vt ſtrophi, & antiſtrophi reſpondeant, idque diuerſis interuallis. Partes verſuum, & integris alijs atque alijs connectuntur. Et ille quidem eo peruenit, vt in vno pede, aut ſyllaba verſum, aut gradum verſus agnoſcat. *Multi verſus ex granditate loquendi magis, quam ex numeris intelliguntur.* Cum igitur tot ſint genera Pyrrhichicorum, Iambicorum, Dactylicorum, Trochaicorum, Spondaicorum, Anapæſtorum, Ionicorum, AEolicorum, Pæonicorum, tot pedum in vno mistiones, tot carminum vel recurrentium, vel non recurrentium compoſitiones, non erit arduum ad iſta genera Hebræorum pleraque reuocare. Aut ſane multa Græcorum talia intelliges, quæ ſi ſolutæ orationis forma ſcribantur, vix carmina eſſe ex numeris credes. Exempla dabo. Bacchylides apud Athen. in dipnoſup. lib. 2.

Ἐλπὶς δ᾽ αἰθύσσει φρένας
ἀναμιγνυμένα Διονυσίοισι δώροις
ἀνδράσι δ᾽ ὑψοτάτω
πέμπει μερίμνας
αὐτὸς μὲν πόλεων
κρήδεμνον λύει,
πᾶσι δ᾽ ἀνθρώποις
μοναρχήσειν δοκεῖ·
χρυσῷ δ᾽ ἐλέφαντί τε
μαρμαίρουσιν οἶκοι,
πυροφόροι δὲ κατ᾽ αἰγλήεντα
νῆες ἄγουσιν ἀπ᾽ Αἰγύπτου
μέγιστον πλοῦτον,
ὡς πίνοντος ὁρμαίνει κέαρ.

Horū carminum legendo vix quiſquam percipiet.

& ſpes concutit mentem
cum immiſcetur Bacchicis donis:
hominibuſque altiſsimè proijcit curas.
Ipſe vrbium
mœnia expugnas,
omniumque hominum ſe
Monarcham fore putas:
quum etiam auro & ebore renident ædes,
& tritico onuſtæ naues ſplendidum,
ab Aegypto deuehunt diuitias
ampliſsimas, vt bibentis
cor imaginatur.

Quis porro carmina ſuſpicetur, vbi omnes ſyllabæ breues ſunt, vt in illis Pratinæ.

Τίς ὁ θόρυβος ὅδε,
τίνα τάδε τὰ χορεύ-
ματα; τίς ὕβρις ἔμολεν
ἐπὶ Διονυσιάδα
πολυπάταγα θυμέλαν,
ἐμὸς, ἐμὸς ὁ Βρόμιος.

Quis tumultus ille?
Quæ Chorea, quæ inſolentia
Inuaſit Dionyſiada
habentem aram multiſtreperam
Meus meus Bromius.

Notius eſt Ariſtotelis Scholion, cui tamen Hebræa non pauca reſpondent.

Ἀρετὰ πολύμοχθε
γένει βροτείῳ,
θήραμα κάλλιστον βίῳ
σᾶς πέρι παρθένε μορφᾶς
καὶ θανεῖν ζηλωτὸς Ἑλλάδι πότμος
καὶ πόνους τλῆναι μαλεροὺς
ἀκάμαντας. τοῖον
ἐπὶ φρένα βάλλεις
καρπόν τ᾽ ἀθάνατον
χρυσοῦ τε κρείσσω καὶ γονέων
μαλακαυγήτοιό θ᾽ ὕπνου
σοῦ δ᾽ ἕνεκεν ὁ Διὸς Ἡρακλῆς
Λήδας τε κοῦροι πόλλ᾽ ἀνέτλασαν,
ἔργοις σὰν ἀγρεύοντες δύναμιν
σοῖς δὲ πόθοις Ἀχιλλεὺς
Αἴας τε ἀΐδαο δόμους ἦλθον
σᾶς δ᾽ ἕνεκεν φιλίου μορφᾶς
καὶ Ἀταρνέος ἔντροφος
ἀελίου χήρωσεν αὐγάς.
τοιγὰρ ἀοίδιμον ἔργοις
ἀθάνατόν τέ μιν αὐξήσουσι μοῦσαι
μνημοσύνης θυγατέρες.
Διὸς ξενίου σέβας αὔξουσαι
φιλίας τε γέρας βεβαίου.

Virtus, multum laborioſa generi humano, venatio pulcherrima vitæ: mortem oppetere pro tua facie, virgo, optabilis Græciæ eſt mors, laboreſque tolerare feruidos, indomitos: Talem menti immittis fructum immortalem auro præſtantiorem & parietibus & ſomno. Tui gratia Hercules Iouis filius Ledæque filij multa perpeſsi ſunt, operibus tuam venantes potentiam. Tui deſiderio Achilles quoque & Aiax Orci domos adierunt. Quin etiam tuæ amabilis faciei cauſa Atarnei alumnus ſolis orbatus eſt lumine. Itaque celeberrimum operibus, immortalemque eum promouebunt Muſæ Mnemoſynes filiæ, Iouis hoſpitalis venerationem augentes amicitiæque honorarium firmæ.

Vide pleraque illius quem ſine caſu nemo eſt æmulatus, hoc eſt Pindari, in quo niſi ſingula diuidas, verba etiam ſeces, & vnam priori, alteram alteri carmini attribuas, ne tu mihi difficulter carmen oſtendes, poeſin tamen ex diuiniore loquendi modo conijcimus. Eccè ſic tibi legendum propono.

Ὁ πλοῦτος εὐρυσθενής, ὅταν τις ἀρετᾷ κεκραμένον καθαρᾷ βροτήσιος ἀνὴρ, πότμου παραδόντος αὐτὸν ἀνάγῃ πολύφιλον ἑπέταν, ὦ θεόμορ᾽ Ἀρκεσίλα. σύ τοίνυν κλυτᾶς αἰῶνος ἄκρας βαθμίδων ἄπο, σὺν εὐδοξίᾳ μετανίσεαι, ἕκατι χρυσαρμάτου Κάστορος. εὐδίαν ὃς μετὰ χειμέριον ὄμβρον τεὰν καταιθύσσει μάκαιραν ἑστίαν.

Diuitiæ latè potentes ſunt, quum aliquis virtute temperatas pura mortalis vir fortuna tradente ipſas auget, quæ ſunt comites multos amicos conciliantes, ô ſortem diuinitus adepte Arceſila, tu vtique eas à ſummis gradibus inclyti æui, cum gloria exerces in gratiam Caſtoris, qui aureo curru vehitur, qui hybernum poſt imbrem tranquillitatem in domum tuam beatam coruſcat.

Hæc

Hæc omnia in Eurypidis, AEſchyli, & aliorum choris notabis. Ex his igitur colligemus nō ideo in Hebræis non apparere poeſin, quia non ſit, ſed quia rationem eius nō tenemus. Ego ſanè in multis verſus agnoſco. Geneſ. 49. oraculum datum ab Iſraele duodecim Patriarchis carmine compoſitum eſt.

Carmina Hebræorū.

ראובן בכרי ----אתה כחי
וראשית אוני ---- יתר שאת
ויתר עז

Rubeu primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio, in Hebræo ita ſunt.

Rubeu bebori, attha cochi
Verbeſchith oni,
Lether ſcheeth, veiether ghaz.

Cœtera aliqua variatione poſſunt tamen numeris aſtricta eſſe, cognoſci. Etiam carmine, antiquitas victo Seone Amorrhæo epinicion cecinit, initium ponitur Num. 21. 27.

באו חשבון תבנה
ותכונן עיר סיחון

Venite in Heſebon, ædificetur,
Et conſtruatur ciuitas Sehon.

Hebræa hac forma ſunt
Bou Cheſbon Thibane
Veticonen ghir Sichen.

Forma eſt carminis Anacreontici, ſeu dimetri catalectici, niſi quod pro iambis ſint ſpondæi, nam ſyllabæ breues, raræ ſunt apud Hebræos. Canticum Moſis Exod. 15. iiſdem verſuum mixtionibus conſtat, vbi tamen & brachycatalecti interponuntur. nec multum abit Canticum Moſis Deu. 32 quamuis plurimos brachycatalectos interſerit. At capit. 33. benedictionem à carmine incipit, verſu 2. *Dominus de Sina venit, & de Seir ortus eſt nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo ſanctorum millia, & in dextera eius ignea lex.*

Quæ verba in Hebræo hanc nobis Harmoniam reddunt.

Iehoua Miſinai Catalectus verſus
Ba, vezarach meſchegbir Catalectus
Lamo, hophigh meher Pharan Acatalectus
Veatha mirceboth codeſch Catalectus
Mimino eſch dath lamo, &cæt. Acatalectus.

Ad eum plane modum Iudicum 5. cecinit. Debora & Barac. Sed poeſin Hebræorum maxime exornauit eorum Orpheus, & Homerus, & Maro ſi fas eſt profanis ſacra conſerre, rex & propheta Dauid. Carmina eius ſenſu pietatis, & myſteriorum nobis quā numeris gratiora ſunt, in plurimis tamen accuratam quandam ſyllabarum menſuram annotaui, quemadmodum & in Threnis Ieremiæ, cui etiam curæ fuit initia ab iiſdem literis certo modo ducere. Salomonis quidem Cantica Canticorum, ſacram eſſe poeſin nemo dubitat, qua fælicis animæ cœleſte canit Epithalamion, Ieremias etiam, Iob, atq; Cantica ſuos numeros habent, genere quodam loquendi diuiniore potius, quam notabili pedum ſuauitate gratos; nam & Pindarum principem Lyricorum omnes agnoſcunt; & tamen ſæpius in illo carminis ratio quæritur, quam ſentitur. Ita Horatius qui proxime ad eum accedit. *Pindarum quiſquis ſtudet æmulari Iule, ceratis ope Dædalea nititur pennis, vitreo daturus nomina ponto. Monte decurrens velut amnis, imbres quem ſuper notas aluere ripas, feruet immenſuſque ruit profundo Pindarus ore. Laurea donandus Apollinari, ſeu per audaces noua dithyrambos verba deuoluit, numeriſque fertur lege ſolutis.*

Pindarus habet numeros lege ſolutos more Hebræorum.

Merita illa Pindari laus eſt, ἀμίμητος pariter & ἀμώμητος. Tu tamen ſine diſcrimine numerorum poſitorum legas in hunc modum; Ἄριστον μὲν ὕδωρ, ὁ δὲ χρυσὸς, αἰθόμενον πῦρ ἅτε διαπρέπει νυκτὶ μεγάνορος ἔξοχα πλούτου. εἰ δ' ἄεθλα γαρύεν ἔλδεαι φίλον ἦτορ, μηκέθ' ἁλίου σκόπει ἄλλο θαλπνότερον ἐν ἁμέρᾳ φαεννὸν ἄστρον, ἐρήμας δι' αἰθέρος.

Optima quidem eſt aqua, & aurum, velut ignis nocturnus ardens, coruſcat eximie inter ſuperbas opes, at animo mi, ſi certamina narrare cupis, ne iam ſole contempleris ſplendidius aſtrum, lucens interdiu per vacuum æthera.

§. 3. Ex his conficio apud Hebræos fuiſſe carminum vſum, & viros ſanctos, magnoſque fuiſſe poetas. Ideoque in diuina Republica honoratos, neque nunc facilè reijciendos.

Magno quondam apud Romanos in honore fuerunt, & apud Græcos quidem nimium cultos inuenio, Plato Deorum filios appellauit. Quod etiam ingenioſus poeta dixit:

Græcis poetæ nimium culti.

Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacra ſemina mentis habet.

Et

Sedibus æthereis ſpiritus ille venit.

Sola enim cauſa cur nonnulli Hebræis poeſin negarint, eſt illa, quod in ea lingua nullam noſtræ ſimilem Harmoniam inuenire potuerunt, ſed omnia proſæ ſimilia eſſe videantur, at cum idem in Græcorum poetarum eminentiſſimis concedere oporteat, facilè quiſque iudicabit, non eſſe negandum Hebræis, quod admirantur in Græcis.

Plato in Cratylo philoſophos & ſophiſtas irridens, ſuadet vt poetæ adeantur, & virtutis ab illis ratio poſcatur. Democritus quoque in Orpheo, Homero, aliiſque diuinum aliquid eſſe credidit. Heraclitus ait [illegible]. *Incontaminatis & ſacris aſperſibus ſanctos.* Laurum geſtabant quaſi diuinationis inſigne, cum verſus ſuos canerent. Magis etiam alij, in poetarum fabulis myſterio declarandis, vt ſerio dicam, deſitarunt. Cum enim omnia fabularum, etiam fœda, quaſi ſanctioris philoſophiæ integumenta defenderent, factum eſt, vt naturæ maieſtas, fœditate narrationum pollueretur, multique cupide fabularum ſuauitatibus inhæreſcerent, myſteria quæ illis ſubeſſe finguntur, non intelligerent, aut ſane contemnerent. Sed de abuſu poſtea dicturus ſum.

Fabulas ad res pias & moraliter multi applicant.

Hæc antiquitus actitata ſunt; at tempora quæ cultiora fuere, maiorem poeſi honorem conciliarunt. Homerum contemptum poſt mortem, contentioſe vrbes vendicarunt.

Ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν Ὁμήρου.

Septem vrbes diſceptant de ſtirpe Homeri.

Cicero pro Archia: *Atqui ſic à ſummis hominibus, eruditiſſimiſque accepimus, cæterarum rerum ſtudia, &*

Doctorum hominum à morte maior honos, cedente inuidia.

dia, & doctrina, & præceptis, & arte conſtare: poetam natura ipſa valere, & mentis viribus excitari, & quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. Quare ſuo iure, noſter ille Ennius, ſanctos appellat poetas, quod quaſi Deorum aliquo dono, atque munere, commendati nobis eſſe videantur. Sit igitur, iudices, ſanctum apud vos, humaniſſimos homines, hoc poetæ nomen, quod nulla vnquam barbaria violauit. Saxa, & ſolitudines voce reſpondent, beſtiæ ſæpè immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis, non poetarum voce moueamur? Homerum Colophonij ciuem dicunt eſſe ſuum Chij ſuum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnei vero ſuum eſſe confirmant. Itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt; permulti alij præterea pugnant inter ſe, atque contendunt.

Quot, præter Agamemnonē, reges illacrimabiles pariere.

Et ſanè apud reges in precio fuiſſe conſtat, non tam credo vtilitate aliqua, licet ea quoque eſſet, ſed cupiditate gloriæ, & immortalitatis; multi enim memoria carent, quia vate ſacro. Virgilius apud Mœcenatem, & Auguſtum in precio habitus eſt, Euripidem Archelaus Macedo coluit. Aeſchylum, & Simonidem Hieron, Dionyſius Philoxenum, Polycrates Samius Anacreonta. Antigonus Antagoram, Aratum; Spartani Tyrtæum Plato Sophronis libros moriens puluillo ſuppoſuit.

Poeta honorati.

§. 4. Quod ſi vſum etiam honeſtiſſimæ, difficillimæque artis ſpectemus, ille ſanè multiplex eſt. Nam primo, in laude æternæ maieſtatis, verſum viri ſancti adhibuerunt; dein praua imitatione, ad idolorum encomia gentiles. Hymnus enim, antiquiſſimum poeſeos genus eſt: Orphei, & veterum multi exſtant, itaque & hymnologi, & Hymnopoli nominati ſunt. Dianæ Hypragon, Phœbo Pæana, vel Hyporclema, vtrique ſimul Proſodian. Baccho Dithyrambum, Cereri Iulum, concinnabant. Plures enumerat Scaliger in Idea cap. 112. *Veteres igitur Theologi Orpheus, Linus, Muſæus, non ſolum hæc, quæ maxima, & prima ſunt, ſed etiam alias minutiores poteſtates ita diuiſere, vt varia ac diuerſa numina, quos item Deos appellarent, conſtituerent. Quare Iouem ſummum Deum cum agnoſcerent, cæterorum finxerunt patrem: à quo ſcilicet omnia profecta eſſent? Ita Palladem, Martem, Vulcanum, Proſerpinam, Venerem, Bacchi pro ijs officijs, quæ vnum in vno ſunt à nobis cognita. Quamobrem nequaquam mirum videatur: ſi Hymnorum naturam varia in genera ſunt partiti: in κλητικοὺς, ἀποπεμπτικούς, φυσικούς, μυθικούς, γενεαλογικούς, πεπλασμένους, ἐυκτικούς, ἀπευκτικούς, μικτούς. Ad quæ genera ſi παιᾶνες & προσόδια non reducuntur, diuerſarum rationum ſpecies, cum illis connumerabuntur. Didymus enim autor eſt, hymnos cum Cythara, προσόδια cum tibia, ad aras ab Athenienſibus cani ſolitos.*

Hymni primæ antiquæ poetarum.

Varia hymnorum genera.

Sed vni & ſoli Deo nos hymnum dicemus, vt recte ille idem optimus poetices doctor. *At Dei quidem laus ſemper in toto animo, vniuerſaque cogitatione noſtra verſari debet. Quicquid ſine eius communione facis, id verò factum ne putes, quanto magis appellendus animus ad eas modulationes, quæ quantū illum complectuntur, tantum eius concipiunt diuinitatis: fiuntque illorum affines concentuum, qui cæleſtibus anfractibus, atq; rationibus ſunt ab opifice attributi. Dicitur autem Dei laudatio à Græcis ὕμνος, à Latinis celebratio. Vnus igitur ille cū ſit, idemq; trinus, vel vt ſolum canere vel perſonas ſeorſim celebrare ius eſt homini Chriſtiano: additis verecunde proprietatibus. Non vt diſputatores moroſi: ſed vt pij Poetæ facere conſueuēre. Id quod poſt alios multos, nos quoq; conati ſumus. Namq; in Deum patrem hominum cum ſcriberemus: tanquam rerum omnium conditorem, ab orbis ipſius creatione, ad nos, noſtraq; vſque duximus. Deum vero filium, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, tanquam humani generis Seruatorem. In quo abduximus animum noſtrū, à corporis carcere ad liberos campos contemplationis, quæ me in illum trāſformaret. Tum autem ſanctiſſimi Spiritus ineffabilis vigor ille, tanto ardore celebratus eſt, vt cum leniſſimis numeris eſſet inchoatus hymnus, repentino diuini ignis impetu cōflagrarit. In Deo quicquid eſt, ipſemet eſt Deus: cognitionis autem noſtra imbecillitate, horum inferiorum exemplo, atq; imagine quaſi multa diſtinguuntur. Intellectus à quo voluntas, poſtquam potentia. Verum neq; ante, neq; poſt quicquam. Sed non ſolum ſimul, verum etiam vnum. A quo duo duxerunt veteres maxima rerum actionumque principia: Naturam & Fortunam. Natura enim eſt, Potentia Dei: Fortuna verò Voluntas.*

Veris ſanctis, & Dei contemplationibus conſummatio poeſis.

§. 5. Alter vſus eſt in Heroum, ac magnorum virorum laudibus. Sic Ioſiam Ieremiaſ, ſic Ionathan Dauid laudauit. Sic Prudentius martyres, quæ quidem in re, nunc vt plurimum carmina abſumuntur, Nec nouus eſt abuſus, quo potentibus, ſine verecundia, cum carmina facere libuit, adulantur. Planè paucos Philoxenos inuenias. Ipſe Maro nomen auſpicatus eſt ab exquiſita adulatione:

Abuſus carminum in adulatione.

> *Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane,*
> *Diuiſum imperium cum Ioue Cæſar habet.*

Et nobis ille Lucanus merito à Nerone cæſus putatur, quia tam ſeruiliter monſtro illi adulatus ſit:

> *Quod ſi non aliam venturo fata Neroni*
> *Inuenere viam, magnoque æterna parantur*
> *Regna Deis, cœlumque ſuo ſeruire tonanti*
> *Non niſi ſæuorum potuit poſt bella gigantum;*
> *Iam nihil ô ſuperi querimur, ſcelera iſta, nefaſque*
> *Hac mercede placent, diros Pharſalia campos*
> *Impleat, & Pœni ſaturentur ſanguine manes,*
> *Vltima funeſta concurrant prælia Munda,*
> *His Cæſar Peruſina fames, Mutinæq; labores*
> *Accedant fatis, & quos premit aſpera claſſe*
> *Leucas, & ardentis ſeruilia bella, ſub Aetna,*
> *Multum Roma tamen debes ciuilibus armis,*
> *Quod tibi res acta eſt, te cum ſtatione peracta,*
> *Aſtra petes ſerus, prælati regia cœli*
> *Excipiet gaudente polo, ſeu ſceptra tenere,*
> *Seu te flammiferos Phœbi tranſcendere currus,*
> *Telluremque nihil mutato ſole timentem*
> *Igne vago luſtrare iuuat, tibi numine ab omni*
> *Cedetur, iuriſque tui natura relinquet*
> *Quis Deus eſſe velis, vbi regnum ponere mundi;*
> *Sed neque in arctoo ſedem tibi legeris orbe,*
> *Nec Polus auerſi calidus qua vergitur auſtri,*
> *Vnde tuam videas obliquo ſidere Romam,*
> *Aetheris immenſi partem ſi preſſeris vnam,*
> *Sentiet axis onus, librati pondera cœli*
> *Orbe tene medio, pars ætheris illa ſereni*
> *Tota vacet, nullæque obſtent à Cæſare nubes.*
> *Tunc genus humanum poſitis ſibi conſulat armis*
> *Inque vicem gens omnis amet, pax miſſa per orbem,*
> *Ferrea belligeri compeſcat limina Iani.*
> *Sed mihi iam numen, nec, ſi te pectore vatos*
> *Accipiam, Cyrrhæa velim ſecreta mouentem*

Lucanum libertatis admirator, plerosque adulatione ſuperauit.

Solliciti

Sollicitare, Deum, Bacchumque auertere Nyſa,
Tu ſatis ad viros, Romana in carmina dandas.

Neque abſunt hodiernæ, non modo lucroſæ, ſed vſitum etiam adulationes animarum.

Leges carmine conſcripta. Nec eſt minor carminis vſus in hiſtoria, legibuſque & artibus tradendis. Athenienſibus antiquæ leges à Dracone tribus verſuum millibus conſcriptæ. Paucioribus, ſuis Mytilenæis, nempe ſexcentis Pittacus ſcripſit. Hiſtoria etiam politiſſime verſibus ſcribitur, & mores docentur, vt Platoni etiam ſapientiæ patres poetæ vocentur. Et ſane carminum Salomonis τῶν ᾠδῶν vt vertunt ſeptuaginta, ſunt numerata quinque millia, שירים Hebræus vocat. Tria millia parobolarum, משלים axiomatum, ſeu inſignium ſententiarum & quaſi florum ſapientiæ. Hoc primariũ ſacræ poeſeos inſtitutum eſt, vt poſt laudes numini decantatas, hominum animos, vt pure Deum accedant, ſuaui, & quæ facile retineatur melodia, præparent. Hoc vatibus tribuit Horatius Epiſt. 1. l. 2.

Os tenerum pueri, balbumque poeta figurat:
Torquet ab obſcenis iam nunc ſermonibus aurem:
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Mores informat *Aſperitatis, & inuidiæ corrector, & iræ,*
Recte facta refert: orienti atempora notis
Inſtruit exemplis: inopem ſolatur, & ægrum.
Caſtis cum pueris, ignara puella mariti
Diſceret vnde preces, vatem ni Muſa dediſſet?

Eſt apud Ariſtophanem, alioqui ſcurram, & poetices quoddam pus, ac venenum, ea de re inter Euripidem, & Æſchylum vtilis collocutio.

In omnibus perſonis vſus eſt. Αἰσχ. Ἀπόκριναί μοι, τίνος οὕνεκα χρὴ θαυμάζειν ἄνδρα ποιητήν;

Ευρ. Δεξιότητος καὶ νουθεσίας, ὅτι βελτίους τε ποιοῦμεν τοὺς ἀνθρώπους ταῖς πόλεσιν.

Ταῦτα γὰρ ἄνδρας χρὴ ποιητὰς ἀσκεῖν, σκέψαι γὰρ ἀπ᾽ ἀρχῆς
ὡς ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηνται.
ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετάς θ᾽ ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ᾽ ἀπέχεσθαι.
μουσαῖος δ᾽ ἐξακέσεις τε νόσων, καὶ χρησμούς, ἡσίοδος δὲ
γῆς ἐργασίας, καρπῶν ὥρας, ἀρότους· ὁ δὲ θεῖος ὅμηρος,
τάξεις, ἀρετάς, ὁπλίσεις ἀνδρῶν.

Id eſt:

Æſcilus. *Reſponde mihi: cuius rei cauſa poetas admirari oportet.* Euripides. *Dexteritatis & admonitionis ergo; quod meliores homines patriæ faciamus. Hæc enim oportet viros poëtas exercere. Cõſidera enim à principio quot vtiles poëtarum generoſi fuerunt. Orpheus enim quidem ſacrificia nobis oſtendit, & cædibus abſtinere. Muſæus autem curationes morborum & oracula: Heſiodus autem terræ operationem, fructuum tempora, arationes: Diuinus Homerus ordinationes, virtutes, armationes virorum.*

Natura quippe ita comparatum eſt, vt verſus ſuauius audiantur, penitius hæreant, facilius permoueant. Hinc videmus, non modo philoſophos, ſed Paulum quoque verſibus nobilium poetarum vti. Neque quiſquam eſt Paulo cultior, cui non multa eius generis iam notá ſint.

Nec modo virtutis ſunt doctores ſuaues, & boni, ſed acerrimi etiam vitiorum cenſores; quid enim acerbius, quid fortius Satyra? ſoli vero ſunt, qui magnatũ vitia acri aceto perfuſa ſtringunt; Tum videas,

Ingentes trepidare Titos cum carmina lumbum
Intrant, & tremulo ſcalpuntur vbi intima verſu.

In reprehenſionibus acres ſunt poeta. Denique omnium penè artium, & ipſius præcepta philoſophiæ carmine comprehenſa leguntur. Aſtronomiam, agriculturam, bella, leges, & quicquid in vſum venit, vatum nobis ſcripta produnt.

§. 6. Sed quoſdam tamen ab arte liberaliſſima reuocat, atque abducit, vetus opinio; Nempe poeſin obſtare prudentiæ. Plato in Phædro ὃς δ᾽

Furorem poeſi Plato tribuit. ἂν ἄνευ μανίας μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανὸς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε, καὶ ἡ ποίησις [illegible] *Quiſquis ſine furore fores poëticas pepulit, perſuaſus, quod arte ſola poeta poſſit euadere: in conatus ſuis irritus, & item poeſis eius euaneſcit.*

Furore ergo opus eſſe putant, nam

Ennius ipſe pater, nunquam niſi potus ad arma
Proſiliit.

Ebrietas enim furor voluntarius, quemadmodum & ira eſt.

De Tranq. cap. 15. *Non poteſt* (inquit Senéca) *grande aliquid, & ſupra ceteros loqui, niſi mota mens. Cum vulgaria, & ſolita contempſit, inſtinctuque ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum aliquid cecinit, grandius ore mortali. Non poteſt ſublime quicquam, & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt.*

Hinc Platonici afflatu, atque inſania, fundi carmina docuerunt. Ptolomæus animam, ſic à ſtellis concitari aſſerit.

Iniurij ſunt in optimas artes, qui furorem poeſi tribuunt. §. 7. Verum plurimos à poeſi, ingenii tenuitas arcet. Equidem ſic arbitror, magnam iniuriã, aſtrictæ eloquentiæ per hanc calumniam inferri. Cauſa eſt, quia non poteſt eſſe poeta, niſi qui ingenioſus eſt. Atque hæc eſt prima adoleſcentulorum exploratio; prælectiones enim fideli memoria reddere, expoſitiones & ſignificata verborum meminiſſe, latina in vernaculam linguam vertere cuiuſuis eſt, carmen pangere ingenioſi eſt. Orator fieri poteſt, poetam naſci oportet.

Ingeniorum puerilium lapis Lydius, eſt poeſis. Quod ſic interpretor, vt arbitrer magno ingenio, cognita arte, ac præceptis opus eſſe ad poeſin, ingenia parua non niſi cum riſu, mediocria ſine laude pulſare Muſarum fores. Ars & natura magnam vim habent, ſi iungantur; Cicero pro Archia. *Etiam illud adiungo ſæpius ad laudem, atque virtutem, naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. Atque idem contendo, quum ad naturam eximiam, atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam, conformatioque doctrina, tum illud neſcio quod præclarum, ac ſingulare ſolere exiſtere.* Sic & Horatius:

Ars in cæteris rebus ſine ingenio aliquid poteſt, in poeſi irrita eſt. *Natura fieret laudabile carmen, an arte,*
Quæſitum eſt. Ego nec ſtudium ſine diuite vena,
Nec rude quid poſſit video ingenium: alterius ſic
Altera poſcit opem res, & coniurat amice.

In cæteris rebus deſtitutam naturam ars adiuuare poteſt, in poëſi ſine natura, ars luditur in vacuo: ita idem Tullius loco iam ante recitato oſtendit.

Ex eadem igitur ſententia eſt, quod de ingenioſorum & poetarum quadam dementia ſcribunt, de quo ſuo loco à me dictum. Quod ex eo etiam confirmatur, quod orator mediocris, miles nec timidus, nec valde fortis, atque in cæteris

Mediocris poeta diſplicet. rebus induſtriæ quædam mediocritas commendari ſolet. At in poetis, quicquid laudabile eſt, & magnificum.

Mediocribus eſſe poetis
Non homines, non Dij, non conceſſere columnæ.
Si paulum ſummo diſceſſit, vergit ad imum.

§. 8. At inſignem, magniloquum, terſum, & cui nihil addere, cui nihil demere velis, poetam eſſe, difficillimum eſt. Vere dixit Tullius, vix ſingulis ſæculis, bonum poetam eſſe inuentum. Cum igitur tam pauci ſint boni poetæ, multi tamen ſunt, qui magna ſonaturum nominis huius honorem ambiunt. Nulla ſimia, non amat catulum, & vrſa quoque pro fœtu qui informis maſſa videtur, mortem contemnit, & ſaltu ſupra venabula fertur, ita nemo poeta tam hiulcum verbis, aut inſulſum ſenſu carmen ab ingenio extorſit, qui illud non deperierit, ὑπεραγαπῶσι γὰρ, inquit Ariſtoteles. Itaque nulla in re plures ingenium oſtentare, quam in limpida Hippocrene, egelidoque Parnaſſo ſtuduerunt. Hinc illæ ineptiæ, hinc tot verſus, quos à ſanis miramur fieri potuiſſe. Confer rem cum moribus, vix vni ſæculo contigit vnus poeta. Ego vero arbitror decem myriadas eſſe hominum, qui ſe hoc tempore etiam bonos poetas arbitrantur, de quibus merito Horatius:

Omnes verſibus inclareſcere ſtudent.

Adde carmina nunc, hoc eſt oleum adde camino
Quæ ſi quis ſanus fecit, ſanus facis & tu.

Morem ſui æui carpit Perſius.

Malorum verſuum fabri, infamant poeſin.

Scribimus incluſi, numeros ille, hic pede liber,
Grande aliquid, quod pulmo, animæ prælargus, anhelet:
Scilicet hoc populo pexuſque, togaque recenti,
Et natalitia tandem cum Sardonyche albus,
Sede legens celſa, liquido cum plaſmate guttur
Mobile colluerit, patranti fractus ocello,
Hic neque more probo videas, neque voce ſerena
Ingentes trepidare Titos, cum carmina lumbum
Intrant, & tremulo ſcalpuntur vbi intima verſu.
Tum vetule auriculis alienis colligis eſcas?
Auriculis, quibus & dicas cute perditus ohe,
Quid didiciſſe, niſi hoc fermentum, & quæ ſemel intus
Innata eſt, rupto iecore exierit caprificus?
En pallor, ſeniumque, ô mores! vſque adeone
Scire tuum, nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter?
At pulchrum eſt digito monſtrari, & dicier hic eſt.
Ten' cirratorum centum dictata fuiſſe
Pro nihilo pendes? Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ ſaturi, quid dia poemata narrent.
Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna eſt
Rancidulum quiddam balba de nare locutus,
Phyllidas, Hypſipylas, vatum & plorabile ſi quid,
Eliquat, & tenero ſupplantat verba palato,
Aſſenſere viri. nunc non cinis ille poetæ
Felix? nunc leuior cippus non imprimit oſſa?
Laudant conuiuæ. Nunc non è manibus illis,
Nunc non è tumulo, fortunataque fauilla
Naſcentur violæ? Rides, ait, & nimis vncis
Naribus indulges. An erit, qui velle recuſet
Os populi meruiſſe, & cedro digna locutus
Linquere, nec ſcombros metuentia carmina, nec thus?

Inter hos quot millia ſunt, quos durius eſt, & laborioſius audire, quam in latomiis operari, vbi omnis laſſitudo eſt exigunda è corpore? Pauci itaque ſunt poetæ boni, multi, vt Ariſtophanes iocatur ἐπιφυλλίδες, & στωμύλματα, χελιδόνων μουσεῖα, λωβηταὶ τέχνης. ſpuria quæ foliis adnaſcuntur tubercula, non botri. Ai locutii, hirundinum Muſea, artis opprobria Huc refer vagabunda mendicabula, & nonnullos, qui ſe poetas Laureatos nominant. Quos ego cum ſit genus irritabile vatum, irritari ſane nolim: Illos autem fateri neceſſe eſt, multas indignas tam regali fronde frontes inumbrari. Horum igitur inſaniam, ſtoliditatemque veris prudentibuſque poetis imputare contra æquitatem eſt. Moſes, Debora, Barac, Dauid, Salomon, Iſaias, Ieremias prudentiſsimi fuere, & poetarum excellentiſsimi tamen, eorumque carmina quotidie ad ſapientiæ, pietatiſque ſemina iacienda, incrementaque virtutum canuntur. Nec Homerum quamuis cæcum, mente imprudentem recte dixeris. Teſtis pro vate, vates eſt Horat. lib. 1. Epiſt. 2.

Pauci tolerabiles poetæ.

Poetæ Laureati.

Moſes & Dauid poetæ prudentes.

Homerus prudens.

Troiani belli ſcriptorem maxime Lolli,
Dum tu declamas Romæ, Præneſte relegi.
Qui quid ſit pulchrum, quid turpe, quid vtile, quid non,
Plenius ac melius, Chryſippo, & Crantore dicit.
Cur id crediderim, niſi quid te detinet, audi.
Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
Græcia barbariæ lento colliſa duello,
Stultorum regum & populorum continet æſtus.
Antenor cenſet belli præcidere cauſam.
Quid Paris? vt ſaluus regnet, viuatque beatus,
Cogi poſſe negat. Neſtor componere lites,
Inter Peleiden feſtinat, & inter Atreiden:
Hunc amor; ira quidem communiter vrit vtrumque.
Quicquid delirant reges plectuntur Achiui,
Seditione, dolis, ſcelere, atque libidine, & ira
Iliacos intra muros peccatur, & extra.
Rurſus quid virtus, & quid ſapientia poſſit,
Vtile propoſuit nobis exemplar Vlyſſem:
Qui domitor Troiæ, multorum prouidus vrbes,
Et mores hominum inſpexit, latumque per æquor,
Dum ſibi, dum ſociis reditum parat, aſpera multa
Pertulit, aduerſis rerum immerſabilis vndis.

Homeri verſibus, philoſophia hiſtorica continetur.

Inſpice Virgilii, Lucani, Horatii, Iuuenalis, aliorum argumenta, & ſi improba, atque impura demas, inuenies plane nihil in vita politica eos latuiſſe, imo pleraque philoſophorum intima eos calluiſſe.

§. 9. At multi poetas è ciuitate expellendos cenſuerunt, ita eſt fateor. Et cauſas ſane Auguſtinus refert, libr. 2. cap 14. de ciuitat. *Deinde quærimus, ipſi poetæ talium fabularum compoſitores, qui duodecim tabularum lege prohibentur, lædere famam ciuium, tam probroſa in Deum conuitia iaculantes, cur non vt ſcenici habeantur inhoneſti? Et qua ratione rectum eſt, vt poeticorum figmentorum, & ignominioſorum Deorum infamentur actores, honorentur auctores? An forte Platoni Græco potius palma danda eſt? Qui cum ratione formaret, quaſi eſſe ciuitas debeat, tanquam aduerſarios ciuitatis, poetas cenſuit vrbe pellendos. Iſte vero, & Deorum iniurias indigne tulit, & fucari, corrumpique figmentis animos ciuium noluit. Confer nunc Platonis humanita-*

Pulſi ciuitatibus poetæ propter impura, & blaſphema carmina.

tem,

Google

tem, à ciuibus decipiendis poetas vrbe pellentem, cum Deorum dignitate honori ſuo ludos ſcenicas expetente,

Ille, ne talia vel ſcriberentur, & ſi non perſuaſit, diſputando tamen ſuaſit leuitati, laſciuiaque Græcorum. Iſti vt talia etiam agerentur, iubendo extorſerunt grauitati, & modeſtia Romanorum. Nec tamen hæc agi voluerunt, ſed ſibi dicari, ſibi ſacrari, ſibi ſolenniter exhiberi. Cui tandem honeſtius diuinos honores decerneret ciuitas, vtrum Platoni hæc turpia & nefanda prohibenti? An dæmonibus hac hominum deceptione gaudentibus, quibus ille vera perſuadere non potuit?

Duæ cauſæ ſunt, quod & Deos fingerent falſos, de quo etiam cap. 14. libr. 18. de ciuit. queritur, & quod mores corrumperent, optima lege tales velut Reipublicæ corruptores expelluntur, Plato li. 2. de Rep. *Propter flagitia, & ſcelera, quæ Dijs affingunt, cenſet expellendos*, & lib. 10. Socrates poſtquam multa in poetas dixit, tandem iuſta ſententia litem decernit, ſecundum bonos poetas, illos enim cenſet retinendos, quorum carmina ad fortitudinem, ac caſtitatem inducūt. Neque alia fuit Pythagoræ ſententia, ex quo apparet ſane, vetuſtiſsimam fuiſſe eam morum corruptionem, quin & Sibylla de illis cecinit.

Socrates bonos cenſet retinendos, malos pellendos.

Ἑλλάδα τὴν τρισάλαιναν ἀμύξουσι ποιηταί

Græciam ter miſeram affligent poetæ. Epicuri quidem minor eſt hac in re auctoritas, qui quamuis forte malorum poetarum cantus ex Republica proſcripſerit, velut anicularum deliria; quia tamen vno calculo omnia artes liberales damnauit, poeſi peculiarem contumeliam non fecit, honeſtius enim illi fuit, cum cœteris, velut honeſtam matronam proſcribi, quam in regno voluptatis, ſolam tanquam meretriculam retineri. Eratoſthenes vero, alijque, non rem ipſam, ſed vitia exilio multarunt. Fuluio nobiliori fuit vitio datum, quod poetam in prouinciam duxiſſet. *Nam eo tempore, ſi quis ea in re ſtudebat,* vt teſtis eſt Cato, *ad conuiuia ſe applicabat: & graſſator dicebatur.* Male igitur Fuluius, qui quaſi tibicinem voluptatis cauſam in prouinciam duxit. Vtinam hodie quoque in hanc rem euigilet magiſtratus, obſcenos, blaſphemoſque libellos, graui pœna proſcribat, auctores puniat. Verum de his ego, cum de ſeruanda pudicitia in Republica tractaui, ſatis dixi.

Græcia, à malis poetis illata labes.

Epicurus, poeſin cum omnibus artibus proſcripſit.

§. 10. Quæ vero ratio ſit conſequendæ huius eloquentiæ, quæ numeris ſtrictior, verbis liberior, ſenſibus debet eſſe ſublimior, paucis oſtendam. Ariſtoteles de re poetica ſcripſit, ſed nec ſat accommodate, ad ingenia diſcētium, nec tractatus integer eſt. Horatius vitia vitare magis docet, quam inſtruit rudem, & ſuo iam more, Satyricum agit. Noſtro tempore Vida, multique in ea arte docenda ſe occuparunt. Omnibus palmam præripuit Iulius Scaliger, ſcriptis ſeptem ad Syluinm filium libris, quod abſolutum opus eſſe cenſeo, quo ſolo plus nobilitatis meruit, quam ſi reuera ad Scaligerorum Veronenſium proſapiam, Italia probante genus retuliſſet. Sed magno opprobrio fuit, non poeſi modo, ſed philoſophiæ etiam, cæteriſque artibus, quod earum tam famoſi alumni, Iulius, & Ioſephus, tam pertinace impoſtura, in alienum genus, familiamque inſerere ſeſe laborarunt. Quod ſi vires fuiſſent, aliquid veterum more tentaſſent. Nam nunc quod potuerunt, grauiter præſtiterunt, & atrocibus ſe carminibus, quemadmodum latratu canes vlti ſunt. Scriptum eſt à Ioſepho elegans, ſed acerbum, in ſereniſsimam Venetorum Rempublicam carmen, quo eos tanquam Veronam ſuis maioribus per iniuriam eripuerint, reos agit, cum maiores illius non magis fuerint Veronæ comites, quam Iturex *παλαιφάτων*, *omnium Achiuorum.* Verum hæc ſunt hominum errata, magnas fortunas ſomniantium, quæ cum in magna, & turbata ingenia inciderit, magnos etiam motus cient, vt cum magno Oceano, ventorum magna vis incubuit. Verum vtut ſe mores habuerint, præ omnibus artem accurate explicuit Iulius, & magnus ipſe poeta fuit, modus tamen & ratio ſcribendi potius perficiendo vati, quam inſtituendo tironi accommodata ab illo fuit. Hanc igitur curam Pontanus noſter ſuſcepit, ordineque ac erudite totam rem aperuit, quo libro ad poeſin diſcendam vtiliorem non vidi; ſi quis tamen eo lecto, plura, & reconditiora quærat, Iulium ſerio euoluat. Si de Comœdia vel Tragœdia laboret, Martinum Delrium in Senecam totum perlegat, non enim tantum viā demonſtrat, ſed rapit, & vectat, quaſi cygnæis alis ad altum Parnaſsi verticem: & Ioſephus Scaliger nondum rupta amicitia Delrium omnibus prætulit. Hos auctores in docenda poeſi noſtra Societas imitatur. Cuius methodum ob oculos ponere mihi eſt in animo.

Ariſtoteles, Horatius, Scaliger, de re poetica ſcripſerunt.

Scaligerorum famā, impoſtura la…

Iacobus Pontanus clare, & erudite de poeſi ſcripſit.

Martinus Delrius

§. 11. In medio Grammatices dixi facilem poetam explicari, & ſic animos teneros numeris poeticis paulatim imbui; nam quamuis rationem carminis ignorant, menſura tamen, & Harmonia delectantur.

Societatis in docenda Poeſi Methodus.

In ſuprema Grammatices, cum iam Syntaxin didicerunt, ars metrica diſcitur, ſic habet regula profeſſoris. *Alternis vero diebus artis metricæ præcepta generalia, omiſsis exceptionibus, poſteriori autem ſemeſtri recolatur per duos minimum menſes pars illa Grammaticæ, quæ eſt propria primæ claſsis, & alternis diebus ars metrica regulas iam explicatas breuiter percurrendo, in alijs quantum neceſſe eſt inhærendo, abſoluta vero repetitione Grammaticæ, quotidie deinceps ars metrica explicetur adiectis exceptionibus, carminum generibus, & quæ de patronymicis atque accentu traduntur.*

Firmata iam latinitate, verſibus dare ſe adoleſcens poteſt.

Huic explicationi iunguntur Ouidianæ, Catullianæ, Tibullianæ, Propertianæ elegiæ ſelectæ, faciliores libri Virgilii. Quibus auctoribus explicandis, & recolendis, hora in ſingulos dies attribuitur. Cognita itaque carminum ratione, ſenſim ipſi quoque pangere docentur, ſeu diſſoluta in pedes, & numeros reponere, deinde adonia, heroica, elegias componere, nec grandiora tentare, ſatis fuerit, ſi numeros teneat in ſuo, cognoſcat in alieno carmine.

Sic inſtructus ducetur ad Scholam humanitatis, de qua ita Methodus noſtra præſcribit: *Gradus huius ſcholæ eſt, poſtquam ex Grammaticis exceſſerint, præparare velut ſolum eloquentiæ: quod tripliciter accidit, cognitione linguæ, aliqua eruditione, & breui informatione præceptorum, ad Rhetoricam ſpectantium. Ad cognitionem linguæ, quæ in proprietate maxime & copia conſiſtit, in quotidianis prælectionibus Ciceronis ferè libri, qui philoſophiam de moribus continent; Ex Hiſtoricis Cæſar, Saluſtius, Liuius, Curtius, & ſi qui ſunt ſimiles; ex poetis præcipue Virgilius, exceptis Eclogis, & quarto Aeneidos, præterea Odæ Horatij ſelectæ, item Elegiæ, Epigrammata, & alia poemata illuſtrium poetarum antiquorum, modo ſint ab omni obſcenitate expurgata. Eruditio modice vſurpetur, vt ingenium excitet interdum, ac recreet, non vt linguæ obſeruationem impediat.*

Præ-

Præceptorum Rhetoricæ breuis ſumma ex Cypriano, ſecundo ſcilicet ſemeſtri, traditur: quo tempore, omiſſa philoſophia Ciceronis, faciliores aliquæ eiuſdem Orationes, vt pro lege Manilia, pro Archia, pro Marcello, cæteræque ad Cæſarem habitæ ſumi poterunt. Græca lingua pars illa pertinet ad hanc ſcholã, quæ Syntaxis propriè dicitur. Curandum præterea, vt mediocriter ſcriptores intelligant, & ſcribere aliquid Græcè norint.

Auctores qui hic præſcribuntur iam faciles erunt, poſtquam ea, de qua dictum eſt, in ſcholis interioribus inſtructio præiuit.

Hic quoque ars metrica, ſeu proſodia primo ſemeſtri cum hiſtorico alternis diebus exponitur, vt firmius animo hæreat, altero ſemeſtri, præcepta Rhetorices, & hiſtoricus alternantur.

Exercitationes ſunt præterea, quæ his verbis notantur.

Secunda hora matutina repetatur poſtrema breuiter prælectio, nouaque per ſemihoram, vel paulo amplius explicetur: mox exigatur, & ſi quid ſuperſit temporis, in mutua diſcipulorum concertatione ponatur.

Vltima ſemihora initio primi ſemeſtris hiſtoricus, & ars metrica alternis diebus: arte vero metrica abſoluta, hiſtoricus quotidie percurratur: altero deinde ſemeſtri Cypriani Rhetorica quotidie modo explicetur, modo recolatur, aut diſputetur.

Præcepta Rhetorices, etiam poeſi communia.

Græci item auctores, & Syntaxis; Carminum compoſitio. Quia præcepta Rhetorices cõmunia ſunt etiam poeſi, nam oratori finitimus eſt poeta, hinc ornatus quoque carminis, & modus, & artis plura præcepta exponuntur. Totam Methodum complectitur Reg. 5. *Prælectio eruditionis ornamentis leuiter interdum aſperſa ſit, quantum loci explicatio poſtulat: ſe totum potius Magiſter effundat in latina lingua obſeruationes, in vim, etymologiamque verborum, quam ex probatis petet autoribus, maximè ex antiquis; in locutionum vſum, ac varietatem, in autoris imitationem; nec alienum putet aliquid, patrio interdum ſermone efferre, ſi vel ad interpretandum in primis valeat, vel aliquid habeat eximij. Quando autem orationem explicat, præcepta artis exploret. Ad extremum licebit, ſi videatur, omnia patrio ſermone, ſed quam elegantiſſimè vertere.*

Eruditio ita in hac ſchola proponitur, vt prima cura ſit formandæ orationis.

Et ſexta: *Dictandum argumentum ſcribendi. Primo quidem ſemeſtri ad epiſtolæ ferè formam, vulgi ſermone ad verbum: quod ſæpe proderit ita componere, vt totum ex prælectionibus iam explicatis, hinc inde diſcerptum ſit. Semel autem ferè in hebdomada ſuo marte conſcribant, aliquo prius epiſtolarum genere explicato, indicatiſque Ciceronis, aut Plinij epiſtolis ad illud pertinentibus. Altero deinde ſemeſtri exercitetur ingenium & Chriis, primo, tum progymnasia, variationes, & exornationes, facili ac fuſo argumento propoſito, conficiantur. Carminis argumentum latinè dictet, multa locutionum varietate. Græci thematis eadem, ac latinæ proſæ ratio erit, niſi quod ferè ex ipſo autore depromendum, & ratio Syntaxeos præmonſtranda.*

Dum ſemiũ alta ſcandunt, non ſentiunt laborem.

Et decima: *Affigantur carmina ſcholæ parietibus, alternis ferè menſibus ad aliquem celebriorem diem exornandum, vel magiſtratus promulgandos, vel alia quapiam occaſione: ſelectiſſima quæque à diſcipulis deſcripta: imo etiam pro regionum more aliquid proſæ breuioris; quales ſunt inſcriptiones, vt clypeorum, templorum, ſepulchrorum, hortorum, ſtatuarum: quales deſcriptiones, vt vrbis, portus, exercitus: quales narrationes, vt rei geſtæ ab aliquo Diuorum, qualia denique paradoxa, additis interdum, non tamen ſine Rectoris permiſſu, picturis, quæ emblemati, vel argumento propoſito reſpondeant.*

Publicus honor & cenſura excitat ingenia.

De Græca lectione, ita Reg. 9. *Græca prælectio, ſine alternis diebus Grammatica, & autor explanabitur. Grammatica quidem, breuiter decurſis ijs, quæ in prima claſſe tradita fuerant, Syntaxim & rationem accentuum perſequatur. Autor vero primo ſemeſtri ſoluta orationis ſumatur ex facilioribus, vt aliquæ orationes Iſocratis, & SS. Chryſoſt. & Baſilij, vt ex epiſtolis Platonis, & Syneſij, vt aliquid ſelectum ex Plutarcho: altero ſemeſtri carmen aliquod explicabitur, exempli gratia ex Phocylide, Theognide, S. Gregorio Nazianzeno, Syneſio, & horum ſimilibus. Explicatio autem, vt huius ſcholæ fert gradus, linguæ potius cognitioni, quam eruditioni ſeruiat.*

Cicero Græcis vertendis, multum ſeſe exercuit.

Inclinante autem anno Græcarum ſyllabarum ratio tradi poterit cum auctore alternis diebus. Poterunt etiam interdum diſſoluta carmina concinnari.

Vetus poeſis morum bona præcepta tradebat, non laſciuiæ lenocinabatur, Græci & Romani cultiores ex virgine proſtibulum deinde fecerunt.

Hac exercitatione nondum perfectus eſt poeta, aut orator futurus, quamuis ingenio valeat. Nam & multa præcepta cognitu neceſſaria deſunt, & maximè exercitatio, quæ longius tempus requirit, deinde crebro in noſtris Gymnaſijs ætas, nondum difficilioribus matura laboribus. Sequitur itaque altera ſchola, quam Rhetoricam dicimus.

Capvt XX.

Eloquentia ſolutæ orationis.

Hanc propriè eloquentiam vocare vſus conſueuit. Quam alij definiunt, *copioſè loquentem ſapientiam*, alii, *artem bene dicendi*. Ariſtot. lib. 1. Rhet. c. 2. Ἔστω δ᾽ ἡ ῥητορικὴ, δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. *Sit igitur Rhetorice facultas, quæ quid in re quaque ad perſuadendum valeat, contempletur.* Hoc enim nulli alteri arti proprium eſt. Quanquam enim, & qui ſine arte loquuntur, & qui dialecticè, ac philoſophicè agunt perſuadere conentur; Rhetorica tamen perſuadendi rationem in omnibus tradit, neque enim Dialecticen, neque medicinam, neque iuriſprudentiam ſine eloquentia, perfectè, quiſquam docuerit. Ad eloquentiam nemo pertingere poteſt, niſi iam ante emendatè loqui aſſueuerit; ἐστὶ δ᾽ ἀρχὴ τῆς λέξεως, τὸ ἑλληνίζειν. *Principium autem elocutionis eſt, rectè loqui Græcè*, ait Ariſtoteles, de patria eloquentia diſputans. Perinde enim faciet, qui orationi vitioſæ eloquentiæ ſchemata attexuerit, quod ille, qui pannoſæ, & laceræ pallæ, aurea ſegmenta, & gemmeos Mæandros aſſuerit. Nam & ornamenta dedecorat, & inopiam ex vicina copia facit conſpectiorem, dum contraria finitima ſe mutuo manifeſtant. Et quod eſt cæput, monſtrum ridendum efficit. Itum in purpura, ſoleas aureas, luto inquinatas, matulam è gemma.

Rhetorica, eſt ars bene loquendi.

Omnibus artibus vtr[illegible] ſaluari[illegible]

Ridicula ornamenta ſunt in oratione vitioſa.

Hic in mentem mihi venit, multorum parentum præproperæ, in filiorum educatione, feſtinationis; qui nondum loquentes, fieri oratores iubent. Hinc multorum Theologorum, Iuriſperitorum, Medicorum, Philoſophorum inquinatiſſimæ enunciationis libri, phraſes, & ſenten-

Nemo tam infans eſt, qui non affectet eloquentiam.

tias

tias ridicule affectatas interdum continere cernimus. Fieri enim ſolet, vt infantiſsimus quiſque, maxime eloquentiam affectet. Rata omnino res eloquentia: Teſtis Tullius lib. 1. de orat. *Quibus de cauſis, quis non iure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, ciuitatum, tam exiguum oratorum numerum inueniri?*

Eloquentiæ opertet plurima, & maximarum rerum eſſe gnarum.

Cauſas reddit eodem libro; *Sed nimirum maius eſt hoc quiddam, quam homines opinantur, & pluribus ex artibus, ſtudijſque collectum. Quis enim aliud in maxima diſcentium multitudine, ſumma magiſtrorum copia, præſtantiſsimis hominum ingenijs, infinita cauſarum varietate, ampliſsimis eloquentiæ propoſitis præmijs, eſſe cauſa putet, niſi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Eſt enim & ſcientia comprehendenda rerum plurimarum, ſine qua verborum volubilitas inanis, atque ridenda eſt: & ipſa oratio conformanda non ſolum electione, ſed etiam conſtructione verborum: & omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus perniſcendi, quod omnis vis, ratioque dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus, aut ſedandis, aut excitandis exprimenda eſt. Accedat eodem oportet lepos quidam, facetiæque, & eruditio libero digna, celeritasque, & breuitas reſpondendi, & laceſſendi, ſubtili venuſtate atque vrbanitate coniuncta. Tenenda præterea eſt omnis antiquitas, exemplorumque vis: neque legum, aut iuris ciuilis ſcientia negligenda eſt. Nam quid ego de actione ipſa plura dicam? quæ motu corporis, quæ geſtu, quæ vultu, quæ vocis conformatione, ac varietate moderanda eſt: quæ ſola per ſe ipſa quanta ſit, hiſtrionum leuis ars, & ſcena declarat: in qua cum omnes in oris, & vocis, & motus moderatione elaborent, quis ignorat, quam pauci ſint, fuerintque, quos æquo animo ſpectare poſsimus? Quid dicam de theſauro rerum omnium, memoria, quæ niſi cuſtos inuentis, cogitatiſque rebus, & verbis adhibeatur, intelligimus omnia, etiamſi præclariſsima fuerint, in oratione peritura? Quamobrem mirari deſinamus, quæ cauſa ſit eloquentium paucitatis, cum ex ijs rebus vniuerſis eloquentia conſtet, quibus in ſingulis elaborare permagnum eſt, horteturque potius liberos noſtros, ceteroſque, quorum gloria nobis, & dignitas chara eſt, vt animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut præceptis aut magiſtris, aut exercitationibus, quibus vtuntur omnes, ſed alijs quibuſdam, ſe id, quod expetunt, conſequi poſſe confidant. Ac mea quidem ſententia, nemo poterit eſſe omni laude cumulatus orator, niſi erit omnium rerum magnarum, atque artium ſcientiam conſecutus. Etenim ex rerum cognitione efflореſcat, & redundet oportet oratio: quæ, niſi ſubeſt res ab oratore percepta, & cognita, inanem quandam habet eloquentiam, & pene puerilem. Neque vero ego hoc tantum oneris imponam, noſtris præſertim oratoribus, in hac tanta occupatione, & vrbis, ac vitæ, nihil iis vt putem licere neſcire. quanquam vis oratoris, profeſsioque ipſa bene dicendi, hoc ſuſcipere, ac polliceri videtur, vt omni de re, quæcunque ſit propoſita, ab eo ornate, copioſeque dicatur.*

Principi, & nobilitati neceſſaria eloquentia.

§. 2. Eloquentia veró in ciuitate tenenda eſt, quia ſummam conciliat dignitatem Reipublicæ, præcipue vero colenda eſt, nobilitati, & principi. Vere Ariſtoteles ad Alexandrum. ὥσπερ γὰρ ἐσθῆτα περιβάλλεσθαι τὴν εὐπρεπεστάτην τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἔχειν, οὕτω δύναμιν λόγων λαβεῖν ἐπιχειρητέον τὴν ἐνδοξοτάτην· πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι καὶ βασιλικώτερον τὴν ψυχὴν ἔχειν εὐσχημονοῦσαν, ἢ τὴν ἔξω τοῦ σώματος ἰδέαν εὐσχηματίσασθαι. καὶ γὰρ ἄτοπόν ἐστι, τὸν τοῖς ἔργοις πρωτεύοντα, φαίνεσθαι τῶν τυχόντων τοῖς λόγοις ὑστερίζοντα, καὶ ταῦτα εἰδότα, ὅτι τοῖς μὲν ἐν δημοκρατίᾳ πολιτευομένοις, ἡ ἀναφορὰ περὶ πάντων τῶν πραγμάτων εἰς τὸν δῆμόν ἐστι· τοῖς δὲ ὑπὸ τὴν τῆς βασιλείας ἡγεμονίαν τεταγμένοις, πρὸς λόγον. ὥσπερ οὖν τὰς αὐτονόμους τῶν πόλεων διορθοῦν εἴωθεν ἐπὶ τὸ κάλλιστον ἄγων ὁ κοινὸς νόμος, οὕτω τοὺς ὑπὸ τὴν σὴν βασιλείαν καθεστῶτας ἄγειν δύναιτ᾽ ἂν ἐπὶ τὸ συμφέρον ὁ σὸς λόγος. καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐστὶν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, λόγος ὡρισμένος καθ᾽ ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα.

Regis eloquentia pro viribus eſt.

Nam quemadmodum veſtium decore, atque magnificentia cæteris hominibus maximè præſtare ſtudes, ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam vt accipias nitendum eſt, quæ pulcherrima ſit, apprimeque præclariſsima. Longè enim pulchrius eſt, ac regale magis, animo eſſe benè conſtituto, quam habitum corporis veſtibus ornatum pulchris intueri. Abſurdum enim eſt, eum, qui rerum geſtarum gloria cæteris antecellat, videri humillimis quibuſdam in dicendo cedere: præſertim cum non ſis neſcius, eos, qui in populari principatu verſentur, res omnes ad populum: qui verò ſub vnius imperij ductu conſtituti ſint, ad rationem, orationemque referre. Quemadmodum liberas ciuitates communis lex, quæ ad honeſtiſsimum aliquem finem ducat, dirigere conſueuerit, eodem etiam modo, & oratio tua queat, eos, quos ſub imperio tenes, ad id agere, quod conducibile ſit, & vtile. Etenim lex (vt ita dixerim) oratio quædam eſt, quæ communi ciuitatis conſenſu definita, iubet quo pacto vnumquodque agendum ſit.

Orationis dignitas rationi proxima.

Sanè loqui omnibus hominibus communiter datum eſt, eloquentia eſt quæ oſtendit doctos, aut doctos videri facit. Dux vitæ eſt oratio eruditioni iuncta. Et ſanè poſt rationem ipſam, nihil dicendi maieſtate homini maius datum eſt; nam qui bene dicit, ſuauiter & ſalubriter auditur. Quin hoc præcipuum eſt ornamentum, nam vt hominis decus eſt ingenium; ita ingenij lumen eſt eloquentia. Afranius interrogatus, quid octoginta, & vno annis didiciſſet? reſpondit; *nihil niſi bene docere, & benè dicere.* Totam in eo vitæ non modo dignitatem, ſed etiam maieſtatem collocans. Nulla res ad dignitatem plures euexit, quam eloquentia. Imperatores maiore periculo, oratores maiore labore, Reipublicæ gubernationem adepti ſunt; Hoc tamen diſcrimen eſt, quod oratores, & bello, & pace, Imperatores tantum bello auctoritatem teneant; pace negligantur. Et ſanè ipſi imperatores bello clari, vt Veſpaſianus, Adrianus, Domitianus, Alexander, ſalaria oratoribus, atq; immunitatem ab oneribus ſtatuerunt; ita Modeſtinus in lib. ſi duos. 6. Leo & Anthemius aduocatos, & diſertos cauſarum patronos adiunxerunt. In liberis ſemper Rebuſpublicis, vt maior ratio eloquentiæ, ita maius quoque periculum fuit. Pericles cum armis, tyrannidem tenuit. Cicero lib. 1. de oratore præclarè eam commendat. *Neque vero mihi quicquam,* inquit, *præſtabilius videtur, quam poſſe dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere, quo velit: vnde autem velit, deducere. Hæc vna res, in omni libero populo, maximeq; in pacatis, tranquilliſque ciuitatibus, præcipuè ſemper floruit, ſemperque dominata eſt. Quid enim eſt, aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine hominum exiſtere vnum, qui id, quod omnibus natura ſit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſsit? Aut tam iucundum cognitu, atq; auditu, quam ſapientibus ſententijs, grauibuſque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamq; magnificum, quam populi motus, iudicum religiones, ſenatus grauitatem, vnius oratione conuerti? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum; quam opem ferre ſupplicibus,*

Vis eloquentiæ.

Vtinam addidiſſet, Et bene viuere.

bus,excitare afflictos, dare ſalutem, liberare periculis,retinere homines in ciuitate? Quid autem tam neceſſarium,quam tenere ſemper arma,quibus vel tectus ipſe eſſe poſſis, vel prouocare improbos, vel te vlciſci laceſſitus.

Dies orationum,feſti habentur Athenienſibus.

Miror Athenienſium, erga Gorgiam Leontinum magnos affectus,nam dies quibus ille perorauerat ἱερὰς appellabant, & orationes ipſas nominabant λαμπάδας. Primus ille orationem antithetis,membris æqualibus, ſimiliter cadentibus, aliiſque ſchematiſmis exornauit, itaque ſoli illi, Delphis ſtatuam auream Græcia poſuit.

Eloquentia bello vtilis.

§. 3. Hæc quidem dignitas eloquentiæ eſt, vis,& efficientia mouendi multo eſt conſpectior.In exemplum Cyneas Pyrrhi orator duci ſolet,qui plures oratione, quam calidiſsimus imperator bello cepit vrbes. Veriſsime dixit Tullius: *Extorquet arma è manibus iratorum ciuium, boni ciuis auctoritas,& oratio.*Plures regna, & principatus eloquẽtia,quam fortitudine bellica ſunt adepti.Plures etiam retinuerunt. Cæſar ipſe exemplo eſt.Ille cum miles in patriam auctoratus, eſſet ferox,quod eodem ſcelere inquinati,etiam duci ſe æquatos iactarent, breui oratione compeſcuit,atque vt ipſi ſupplicium de ſe caperent, effecit.

Sterit aggere fulti
Ceſpitis,intrepidus vultu,meruitque timeri,
Non metuens,atque hæc ira dictante profatur.
Qui modo in abſentem vultu, dextraque furebas
Miles,habes nudum,promptumque ad vulnera pectus,
Hinc fuge,ſi belli finis placet enſe relicto.
Detegit imbelles animos,nil fortiter auſa
Seditio , tantumque fugam meditata iuuentus,
At ducis inuicti rebus laſſata ſecundis.
Vadite,meque meis ad bella relinquite fatis;

Bellum restaurat eloquentia.

Inuenient hæc arma manus,vobiſque repulſis
Tot reddet fortuna viros, quot tela vacabunt.
Anne fugam Magni tanta cum claſſe ſequuntur
Heſperiæ gentes,nobis victoria turbam
Non dabit,impulſi tantum quæ præmia belli
Auferat,& veſtri rapta mercede laboris
Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
Vos deſpecta ſenes, exhauſtaque ſanguine turba
Cernetis noſtros , iam plebs Romana triumphos.
Cæſaris an curſus,veſtræ ſentire putatis
Damnum poſſe fugæ? Veluti ſi cuncta minentur
Flumina, quos miſcent pelago, ſubducere fontes,
Non magis ablatis vnquam deſcenderet æquor,
Quam nunc creſcit aquis. An vos momenta putatis
Vlla dediſſe mihi? Nunquam ſic cura deorum
Se premit,vt veſtræ morti,veſtræque ſaluti
Fata vacent. Procerum motus, hæc cuncta ſequuntur.
Humanum paucis viuit genus, orbis Iberi
Horror,& arctoi noſtro ſub nomine miles
Pompeio certe fugeres duce.fortis in armis
Cæſareis Labienus erat,nunc transfuga vilis,
Cum duce prælato, terras, atque æquora luſtrat.
Nec melior mihi veſtra fides , ſi bella nec hoſte,
Nec duce me geritis.quiſquis mea ſigna relinquit,
Nec Pompeianis tradit ſua partibus arma,
Hic nunquam vult eſſe meus,ſunt iſta profecto
Cura caſtra Deis,qui me committere tantis,
Non niſi mutato voluerunt milite,bellis.
Heu quantum fortuna humeris, iam pondere feſſis
Amolitur onus,ſperantes omnia dextras
Exarmare datur,quibus hic non ſufficit orbis.
Iam certe mihi bella geram:diſcedite caſtris,
Tradite noſtra viris ignaui ſigna Quirites.
At paucos , quibus hæc rabies auctoribus arſit,
Non Cæſar, ſed pœna tenet. procumbite terra,
Infidumque caput,feriendaque tendite colla.
Et tu,quo ſolo ſtabunt iam robore caſtra,
Tyro rudis,ſpecta pœnas.& diſce ferire,
Diſce mori:tremuit ſæua ſub voce minantis
Vulgus iners, vnumque caput tam magna iuuentus

Eloquentia ipſis enſibus imperat.

Priuatum factura timet,velut enſibus ipſis
Imperet inuito moriturus milite ferrum.
Ipſe pauet ne tela ſibi,dextraque negentur
Ad ſcelus hoc Cæſar,vicit patientia ſæui
Spem ducis,& ſingulos,non tantum præſtitit enſes.
Nil magis aſſuetas ſceleri quam perdere mentes.
Atque perire timet.tam diri fœderis ictu
Parta quies , pœnaque redit placata iuuentus.

Eloquentia diram mortis cupidinẽ mentibus impreſſit.

Eſt ſane magna vis orationis,nec mira videri debet eloquentia Hegeſiæ Cyrenaici philoſophi,qui de bono mortis, & vitæ malis tam efficaciter diſſeruit,vt multi manus ſibi inferrent, lacus,& præcipitia quærerent. Val.l.8.c.9.*Quantum eloquentia valuiſſe Hegeſiam Cyrenaicum philoſophum arbitramur?qui ſic mala vita repræſentabat; vt eorum miſeranda imagine, audientium pectoribus inſerta multis voluntaria mortis oppetenda cupiditatem ingeneraret? Ideoque à Rege Ptolemæo vlterius hac de re diſſerere prohibitus eſt.*

Non re omnibus poteſt,itaque verbo multis ſatisfacere debet princeps.

Hinc & Herculis Gallicani fabulæ, & ad citharam ſtructæ Thebæ,arbores,feræq; ductæ,& inferi pacati narrantur,ob hanc cauſam. Nõ minus ad prouidentiam principis pertinet, bene dicendi,quam recte faciendi diſciplina. Nam cum infinita ſit multitudo, quæ principem interpellat,cum multi de illo optime ſint meriti,nõ poteſt omnibus re ipſa ſatis facere, itaque benignis verbis opus eſt,vt erigat,ac ſuſtentet; multis enim verborum honorifica prolixitas gratior eſt, quam beneficia,quæ principes parum gnari eloquentiæ verborum aſperitate,& ſupercilio in odium adducunt:Tanta ſæpe ſuperbia, vt impetraſſe pœniteat. Nam ingratum eſt beneficium, cum odioſa oratione datum.

Eloquentiæ arma cedunt.

Verbis facundis,ira,conſternatio,arma cedũt. Erudita enim eloquentia,& reges, quo vult ducit,& populos trahit *Regibus exactis*,inquit Val. l.8.c.9.*plebs diſſidẽs à patribus,iuxta ripam fluminis Anienis in colle,qui ſacer appellatur,armata conſedit. Eratque non ſolum deformis , ſed etiam miſerrimus Reipub.ſtatus: à capite eius, cetera parte corporis peſtifera ſeditione diuiſa. Ac ni Valerij ſubueniſſet eloquentia,ſpes tanti imperij, in ipſo pene ortu ſuo corruiſſet.Is namque populum noua,& inſolita libertate temere*

temere gaudentem, oratione ad meliora, & ſaniora conſilia reuocatum, ſenatui ſubiecit, id eſt, vrbem vrbi iunxit; Verbis ergo facundis, ira, conſternatio, & arma ceſſerunt.

Pericles eloquentia, ſua Athenas ſibi ſeruire coegit.

Ex Græcia deinde non diſsimile exemplum producit. *Pericles autem feliciſsimis naturæ incrementis, ſub Anaxagora præceptore ſummo ſtudio perpolitus, & inſtructus, liberis Athenarum ceruicibus, iugum ſeruitutis impoſuit: Egit enim ille vrbem, & verſauit arbitrio ſuo. Cumq; aduerſus voluntatem populi loqueretur, iucunda nihilominus, & popularis eius vox erat. Itaq; veteris comœdia maledica lingua, quamuis potentiam viri perſtringere cupiebat, tamen in labris eius hominis melle dulciorem leporem fatebatur habitare: inque animis eorum, qui illum audierant, quaſi aculeos quoſdam relinqui prædicabat. Fertur quidam, cum admodum ſenex prima concioni Periclis adoleſcentuli intereſſet, idemq; iuuenis Piſiſtratum iam decrepitum concionantem audiſſet; non temperaſſe ſibi quo minus exclamaret, caueri illum ciuem oportere, quod Piſiſtrati orationi ſimillima eius eſſet oratio. Nec hominem aut æſtimatio eloquij aut morum anguis non feſellit. Quid enim inter Piſiſtratum, & Periclem interfuit? niſi quod ille armatus, hic ſine armis tyrannidem geſsit?*

Eloquentia tyrannus laudatur.

De Conſtantino quoque tradit Victor; eum quod aut vix, aut multo ſanguine obtinendum erat, eloquentia patrauiſſe.

Nõ ſine diſcrimine, ſuus eloquentiæ ſtudiis imbuendi.

§. 4. Verum duo conſideranda ſunt principi. Primum, vt diligenter animaduertat, ne eloquentia excolantur homines improbi. Deinde vt eloquentia ſit ſuæ Reipublicæ accommodata.

Primum neceſſarium eſt, nam fere eloquentiã potentia ſequitur. Curiones Alcibiades, & cæteri id genus arcendi ſunt, ne contra Rempublicam armentur.

Eloquentia conueniens ſit moribus.

Alterum eſt, vt eloquentia non exiſtimetur vera, niſi quę moribus populi accommodata eſt. Aſiaticus orator, ſi Spartæ pigmenta verborum, & luxuriem adferat, id aget, vt cum ratione inſaniat. Illis enim flumina verborum grata non ſunt. Samij à Polycrate tyranno oppreſsi, cũ ſupplices Lacedæmonios pro auxilio adiſſent, & calamitates ſuas longa oratione expoſuiſſent; reſponderunt illi, ſane in aliena calamitate ſuperbi, *priora ſe non meminiſſe, poſteriora idcirco non intellexiſſe*; tum Samij vt oſtenderent ſe quoque poſſe λακωνίζειν, prolato panario, dixerunt; *illud pane egere*: & Lacedæmonij, *ſuperfuturos* dixerunt *panes*; atque ita tum illis auxilium decretum, ac mandatum eſt. Cum enim finis orationis ſit, vt mentem alteri explices, atque illi, quod vis perſuadeas, non eſt vtendum oratione, à qua alter alienus eſt. Optime dicit, qui accommodate nõ modo ad artẽ, ſed audientium animos dicit, hæc enim ſumma ars exiſtimatur. Omnia eloquentiæ tribuit, calamitioſa ſed tamen regia fœmina.

Spartani cognati laudarum. eo rum gaudebant eloquentia.

Summũ in rebus humanis, perſuadere alteri, quod velis.

Τί δῆτα θνητοὶ τἄλλα μὲν μαθήματα
Μοχθοῦμεν, ὡς χρὴ πάντα, καὶ ματεύομεν;
Πειθὼ δὲ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην,
Οὐδ' ἔν τι μᾶλλον ἐς τέλος σπουδάζομεν,
Μισθοὺς διδόντες μανθάνειν, ἵν' ἦν ποτε
Πείθειν ἅ τις βούλοιτο, τυγχάνειν θ' ἅμα.

Qui tandem mortales alijs indiſciplinis laboramus, & vt conuenit, inquirimus, Pitho ſeu ſuadam non potius ſectamur, quæ regina eſt hominum, mercedem dantes, vt quod quiſpiam vult ſuadere poſsit, & aſſequi.

Breuitas penetrat ſupra eundo animum.

Si igitur auditor breuitatis eſt ſtudioſus, breuiter perſuadebis. Demetrius Phalereus conciſa putat vehementius penetrare, & breuitatem cõuenire imperantibus. Breuia illa ſunt Spartanorũ, ad Argiuos: αἴκα: ſi. ad Philippũ; Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ, quin & leges eadem breuitate ſcriptas habebant. vere Charilaus: ὅτι ὀλίγα λέγουσι, ὀλίγων καὶ νόμων δέονται. *Cum pauca loquantur, paucis quoq; legibus egẽt.* Verum ea tanta breuitate vix vtendum cenſeo; nam contemptum magnum indicat, & in varias ſententias trahi poteſt. Certe beneuolum, vnica ſententiola non facile efficies, magna tamẽ, & æternum duratura odia colliges, ſi velut acuto telo, intima fodias; profunda enim, & parua vulnera, vix curari poſſunt. Phocionis breuitas eſt vetuſtis laudata, cui cum quidam diceret σκεπτομένῳ ἔοικας ὦ Φωκίων, *intente ſpeculanti ſimilis es ô Phocion*, reſpondit: *Diſpicere quid eximere ab illa poſſet, quæ apud Athenienſes dicturus eſſet.* Optime ſane quæ ſine cauſæ præiudicio eximere poſſet, conſiderabat, alioqui eſſet breuitas inornata, & noxia Nam qui omittit illa, quæ dicenda ſunt, præuaricatur, & ille quoque reũ prodit, qui illa quæ ſunt inculcanda, infigenda, repetenda, curſim attingit. Qui vero peregrina, exotica, obſcura inculcat, non ille ad perſuadendum dicit, nec credi ſibi vult, ſed doctus videri.

Breuitas ita tenenda eſt in oratione, ne vires minuantur.

Capvt XXI.

Ratio & Methodus diſcendæ eloquentiæ.

§. 1. NOn eſt mihi propoſitum Rhetoricen ſcribere, id multi, & docti, inprimis Tullius; & ante eum Ariſtoteles fecerunt: Verũ quia principem inſtruo, qui oratores iuuentuti ſuæ præficiet, breuem praxin, pulcherrimæ ſcientiæ docendæ proponam, Supra enim proteſtatus ſum, nihil eſſe Academijs peſtilentius, quam ſi cuiq; ius ſit ſuo arbitrio docendi: nã multis deeſt prudentia ordinis conſtituendi, pluribus laboris amor, & pleriſq; cõſtantia, ſenſim enim elangueſcunt. Proponam itaq; leges, quas Rhetorices profeſſori noſtra Societas præſcribit; tum vt illis reſpondeam, qui noſtram docendi methodum ignorantes reprehendunt: tum vero, vt cauſam demonſtrem, qua id efficiatur, vt ex ſcholis Societatis tot eloquentia inſignes procedant. Sic itaque regulæ profeſſoris habent;

Methodus docenda eloquentia in Societate Ieſu.

Gradus huius ſcholæ, non facile certis quibuſdam terminis definiri poteſt: ad perfectam enim eloquentiã informat, quæ duas facultates maximas, Oratoriam, & Poeticam comprehendit (ex his autem duabus, prima ſemper partes Oratoriæ tribuantur) nec vtilitati ſolum ſeruit, ſed etiam ornatui indulget.

Quid in Rhetorica docetur.

Latiſsime ſane patet eloquentia, vt præcedenti capite demonſtraui: nec omnino perfecta eſt, ſine aliarum cognitione ſcientiarum. Verum ita inſtruendi ſunt adoleſcentes, vt communia præcepta, & exercitationem ſtyli, ad alias ſcientias, quibus operam daturi ſunt, conferre poſsint, Primæ orationi ſolutæ tribuuntur, quia eius eſt præcipuus vſus in Republica, & neceſsitas.

Præcepta eloquentiæ, & exercitatio, ornamento ſunt omnibus ſcientiis.

§. 2. Nec tamen poeſis omnino negligenda etiã mediocribus ingeniis. Primo enim perfectiorem linguæ latinæ, & Græcæ cognitionem confert; nam poetæ, quaſi alia loquuntur lingua. Deinde, nihil æque vtile eſt ad orationis vbertatem, & elegantiã, propter leges enim carminis, verborum, ſententiarum, ſchematum varietas excogitatur. Nihil autẽ æque in adoleſcentibus laudandum, quam orationis copia, & quædam ve-

Omnes, ſi commode poſſunt, dare operã poeſi.

Orationis ubertas, iuuenis commune.

lut luxuries, cum enim nondum ſit matura ſapientia, quæ omnia nimiū fluentia reſecet, ac coerceat, debet tamen eſſe, quod olim maturior cenſura tollat. Vitis quę prodige luxuriat, putationibus fœcundatur, quę ſuperuacaneos palmites non protrudit, ante autumnum exareſcit. Peſſime itaque ingenijs conſulunt profeſſores, qui epigrammatis acutis, & ſententijs exercent eos, qui nondum illa capiunt. Tam enim ingenia coarctant, quam illi, qui creſcentia corpora minuribus, quam pro menſura veſtibus includunt.

Argutijs, eloquentia nō docenda.

Lata, & ex vſu materia detur, deſcribant ſyluas, maria, pugnas, & omnium poetarum communes lulus, ortum, & occalum. Tertia carminis vtilitas, vt vſu, ſyllabarum tempora perdiſcant. Vidi ſanè viros doctos, qui nōn modo pronūciare, & legere non audebant, ſed neque legendis poetis, de quantitate ſyllabarum cōſtituere poterant. Hæc res tanta eſt, vt libertatem nō modo perorandi, ſed etiā priuatim loquendi impediat. Sēper n. timor errandi imminet: qui anxio metu ſermonē opprimit. Hæc igitur ſtricta Rhetorica alterā admirabiliter adiuuat, vberem reddit, & exornat, vt liberè loqui, & legere audeat, efficit.

Prosodiæ ignorantia, non permittit libere loqui quenquam.

Poeſis, Ciceroniana eloquentia ſeruit.

Deniq; numeros etiam oratio ſibi depoſcit, ſed poeticos fere refugit, de quibus iudicare, nō niſi eruditus poteſt. Cicer. ſanè in carmine plurimū elaborauit, ſed Muſis, & Apolline nullo. Hæc tamen exercitatio, ad eloquentiam illi fuit adiumento. Sed neque tamen Ciceronis tam durè cenſenda ſunt carmina; nam antè eum quis Romanorum meliora ſcripſit? veteres ille legit, eorum modo locutus eſt. Nam Ciceronis tempore, oratio, & paulò poſt poeſis effloruit. Sequuntur verba regulæ:

Eloquentia, præceptis, ſtylo, eruditione continetur.

§. 3. *In vniuerſum dici poteſt, tribus maximè rebus, præceptis dicendi, ſtylo, & eruditione contineri.*

Tria illa eloquentiam perficiunt, ſi naturæ bona adiuncta fuerint, ingenium, memoria, indoles, de ſingulis verò dicendum eſt.

Præcepta vndique petenda, ſed prælegendus Cicero, & Ariſtoteles.

De præceptis ita ſancit regula. *Præcepta etſi vndique peti, & obſeruari poſſunt, explicandi tamen non ſunt, in quotidiana prælectione, niſi Rhetorici Ciceronis libri, & Ariſtotelis tum Rhetorica, ſi videbitur, tum Poëtica.*

Et in diſtributione temporis. *Secunda antemeridiana prælectioni detur, vel præceptorū, ſi à prandio explicetur oratio; vel orationis, ſi præcepta: dummodo in eo quod anni initio cœptum eſt, conſtantia ſeruetur. Succedat repetitio, & quando opus eſt, argumentum detur ſcribendæ orationis, vel carminis: reliquum, ſi quid eſt temporis, vel concertationi, vel ijs, quæ prima hora ſcripſerint, tribuatur.* Et: *Prima hora pomeridiana, habeatur poſt repetitionem poſtrema nouis prælectio, vel orationis, ſi mane præcepta expoſita; vel præceptorum, ſi oratio. Hunc repetitio de more ſuccedat.*

Opera præcepta neceſſaria videntur.

Præcepta quidem neceſſaria eſſe, nemo dubitauit; *Ac mihi quidē videntur homines cum multis rebus humiliores, & infirmiores ſint, hac re maximè beſtijs præſtare, quod loqui poſſunt. Quare præclarum mihi quiddam videtur adeptus is, qui, quare homines beſtijs præſtant, ea in re hominibus ipſis antecellat. Hoc ſi forte non natura modo, neque exercitatione conficitur, verum etiam artificio quodam comparatur: non alienum eſt videre, quæ dicant ij, qui quedam eius rei præcepta nobis reliquerunt. Sed antequam de præceptis oratorijs dicamus, videtur dicendum de genere ipſius artis, de officio, de fine, de materia, de partibus. Nam, his rebus cognitis, facilius, & expeditius vniuſcuiuſq; animus ipſam rationem, ac viam artis conſiderare poterit. Ciuilis quædam ratio eſt, quæ multis, & magnis rebus conſtat. Eius quædam magna, & ampla pars eſt, artificioſa eloquentia, quam rhetoricam vocant. Nam neq; cum ijs ſentimus, qui ciuilem ſcientiam, eloquentia non putant indigere, & ab ijs, qui eam putant omnem rhetoris vi, & artificio contineri, magnopere diſſentimus.*

Præcepta illa Rhetorum innumera ſunt, & libri multiplices, vndiq; peti debent, nullus enim liber adeò malus eſt, qui non aliquid boni cōferat. Sed noſtra lex publicè in ſcholis à ſolo Tullio, & Ariſtotele explicando peti iubet. Et quidem Ciceronem miror, cum libr. 2. de oratore ait. *Traditurum ea duntaxat, quæ ipſum vſus docuit;* additque, *vt nobis ducibus veniat eo, quo nos ſine duce peruenimus, quoniam meliora docere nos poſſumus.* Miror, inquam, cum habuerit tot Græcorum libros, & oratores quos audijt, vt ipſe de ſe libro de claris oratoribus fatetur, ſed ipſe tamen altius euectus, omnes infra ſe reliquit. Ariſtoteles certè libros habuit, quibus ipſe accuratè illa tractauit, obſcurior tamen eſt, & conciſior, quam vt eius explicatio paſsim conueniat, præſertim in tribus Rhetoricorum libris. In Rhetorica ad Alexandrum planior eſt, & magnam diligentiam profitetur, ſic enim exorditur: Ἐπέστειλάς μοι, ὅτι πολλάκις πολλοὺς ἀπέστειλας πρὸς ἡμᾶς τοὺς διαλεξομένους ὑπὲρ τοῦ γράψαι σοι τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν λόγων. ἐγὼ δὲ οὐ διὰ ῥᾳθυμίαν ὑπερεβαλλόμην ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις, ἀλλὰ διὰ τὸ ζητεῖν οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν γράψαι σοι ἀκριβῶς, ὡς οὐδεὶς ἄλλος γέγραφε τῶν περὶ ταῦτα πραγματευομένων.

Ariſtotelis in Rhetoricis diligentia

Sum tuis literis factus certior, nonnullos ſæpè te ad nos miſiſſe, qui vt ciuilium cauſarum præcepta ad te præſcriberem, à me peterent. Ego vero haud negligentia quidem vlla, in hoc vſque tempus rem diſtuli, ſed vt quærerem ita diligenter de his ad te ſcribere, vt alius certè nemo, qui hiſce in rebus elaboraſſet, diligentius vnquam ſcripſerit.

Iure igitur, ac merito eos auctores ſequimur, ſed præcipue Tullium latinū, latini, qui q; leges eloquentiæ nō tantum in vmbra meditatus eſt, ſed in campo, & puluere exercuit. Sincera itaq; præcepta tradidit, & quod caput eſt, tanta elegantia, & dignitate, vt cum in illis alijs ieiuni ſint, ipſe in rebus tenuibus, maximā eloquentiam demonſtrarit. Deinde à Cicerone ſi recedamus, quem tandem explicabimus? Quis enim literatorum nuper tam infans exſtitit, citius non aliqua Rhetorica in lucem prodierit? *Compendio, leges illas docebis?* Non conuenit; eloquentiam niſi eloquenter doceas, elingues, & mutos reddes. Ipſa Rhetorica Soarij, ex Tullio fere, & Quinctiliano collecta eſt, quæ tironibus initio proponitur, dunec omnia præcepta, ex ipſis fontibus hauriant, atque hæc de præceptis.

Eloquentia eloquenter docenda eſt

§. 4. De ſtylo, multa docent Rhetoris inſtructiones, præcipuè Ciceronis. Caput eſt, vt quempiam imitatione effingendum ſibi quiſque proponat. Ita ſanè Cicero libr. 2. de orat. *Ergò hoc ſit primum in præceptis meis, vt demonſtremus, quem imitetur, atq; ita, vt quæ maximè excellant in eo, quē imitabitur, ea diligentiſſimè perſequatur. tum accedat exercitatio, quā illum, quē antè delegerit, imitando effingat, atq; ita exprimat, non vt multos imitatores ſæpè cognoui, qui aut ea, quæ facilia ſunt, aut etiā illa, quæ inſignia, ac penè vitioſa, cōſectantur imitando. Nihil eſt facilius, quam amictum imitari alicuius, aut ſtatum, aut motum. Si verò etiam vitioſe aliquid eſt, id ſumere, & in eo vitioſum eſſe, non magnum eſt, vt ille, qui nunc etiam, amiſſa voce, furit in repub. Fu-*

Imitatio, caput eſt ſtyli.

ſuos neruos in dicendo C. Fimbria, quos tamen habuit ille, non aſſequitur, oris prauitatem, & verborum latitudinem imitatur, ſed tamẽ ille, nec delegere ſciuit, cuius potiſsimum ſimilis eſſet, & in eo ipſo, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita faciet, vt oportet, primum vigilet neceſſe eſt in deligendo: deinde quem probauit, in eo quo maxime excellent, ea diligentiſsime proſequatur. Quid enim cauſæ cenſetis eſſe, cur ætates extulerint ſingulæ, ſingula prope genera dicendi? quod non tam facile in noſtris oratoribus poſſumus iudicare, quia ſcripta, ex quibus iudicium fieri poſſet, nõ multa ſane reliquerunt, quam in Græcis: ex quorum ſcriptis, cuiuſq; ætatis quæ dicendi ratio, voluntaſq; fuerit, intelligi poteſt. Antiquiſsimi fere sũt, quorum quidem ſcripta conſtent, Pericles, atque Alcibiades, & eadem ætate Thucydides, ſubtiles, acuti, breues, ſententijs magis, quam verbis abundantes. Nõ potuiſſet accidere, vt vnum eſſet omnium genus, niſi aliquem ſibi proponerent ad imitandum. Conſecuti ſunt hos Critias, Theramenes, Lyſias, multa Lyſiæ ſcripta ſunt, nonnulla Critiæ, de Theramene audiuimus. Omnes etiam retinebant tum illum Periclis ſuccum, ſed erant paulò vberiore filo. Ecce tibi exortus eſt Iſocrates, magiſter iſtorum omnium, cuius è ludo, tanquam ex equo Troiano, innumeri principes exierunt: ſed eorum partim in pompa, partim in acie illuſtres eſſe voluerunt.

Imitari oportet, optimorum optima.

Neminem Cicerone antiquiorẽ imitari poſſumus.

§. 5. Quem igitur imitabitur adoleſcens, ſi non Ciceronem? Qui ante Ciceronem vixerunt, ſcripta non multa reliquerunt, iam nulla ſuperſunt, qui ſecuti ſunt, Cicerone inferiores ſunt, & ſinguli peculiare quoddam dicendi genus ſecuti ſunt. Et ſingulis ſua quædam vitia fuere, maiora quam Tullio, & virtutes multo minores. Prima cauſa cur Ciceronem igitur proponamus, quia meliorem nemo dedit. Nullus veterum auctorum, reprehenſiones effugit. Pericles, Thucydides, acuti, & inornati à multis iudicati ſunt; Platonis σύγχυσιν confuſionem, multi culparunt, multa eius inutilia, multa aliena veteres dixêre. Athen. lib. 11. c. 22. dipnos & Theopompus l. contra Platonis conſuetudinem. Ariſtotelis accurata diligentia, & ſæpe μικρολογία moleſta fuit, propter obſcuritatem vero multis diſplicuit, adeoque ſcriptis eius, ſepiam interfuſam fuiſſe iudicarunt. Sed vt à Græcorum litibus, atque æmulationibus recedam; de latinis agamus. Saluſtium *monſtroſum, furem Catonis verborũ ineruditiſsimum affectatorẽ, vocauit* Lenæus Pompei Libertus. Liuio *Patauinitatem* obiecit Trogus, Caligula *verboſum* arbitratus eſt. Seneca dum ſemper acute loqui deſiderat, ſæpe inanes argutias inculcat, & frigidas, eum tamen propter eloquentiam, pene Caligula ſuſtulit è medio. Varronem tot modis ab æqualibus commendatum, Quintus Remius Palæmon *porcum* appellauit, omnibus aut vitia fuerunt, aut inuidia illis affinxit: Terentius, Virgilius, Cicero repetundarum à Græcis accuſantur, ſed Terentius, & Virgilius Græca in ſuam rem tranſtuliſſe gloriati ſunt, Cicero vim Demoſthenis, ſuauitatem Iſocratis, copiam Platonis coniunxit, vt vere indicauit Quintilianus. Nec nos ab eo deterrere debet, quod non omnium ipſe auctor ſit, ſed allicere, vt eum imitemur, qui trium præſtantiſsimorum oratorum, tres virtutes imitatione ita expreſsit, vt omnes ſuperarit. Sed tamen inter ſuæ ætatis homines dictus eſt *tumidior, aſianus, redundans, & in tranſlationibus nimium, in ſalibus aliquando frigidus, in compoſitionibus fractus, & elumbis.* Quin & mollis à Bruto ita idẽ Quintil. De tumore ipſe fatetur, ſed monitus à Molone correxit, atque vtinam ſimilis in omnibus adoleſcentibus tumor eſſet. Cicero lib. 2. de orat. *Tumor ille, apud populum ornatus eſt, apud ſenatũ redundantia.* Cætera vitia æmulorum ſunt, non Tullii, quanquã nihil vetat, eũ qui quotidie in ſenatu, vel iudicijs verba facit, multa dixiſſe, quæ ad incudem reuocaret. Quis neſcit, quid inter concionatorem, bene paratum, & temporarium interſit? Nos de orationibus loquimur, quæ nobis ſunt relictæ. Quæ hoc prærogatiuæ tulerut, quod nullius oratoris Romani prioris, præter eas ætatem ferre potuerunt. Nec me Bruti mouet auctoritas, Stoicæ ille diſciplinæ ſectator, admiratorque Catonis politiorem orationem, & copioſam aſpernatus eſt. Verũ eos, qui hac in parte labores Societatis noſtræ carpũt, atque alio auocant, teſtibus conuincam illis ipſis, quos mihi citarunt, & argumentum efficiã, cui nec ipſa calũnia reſpondere conetur. Magnus ille orator habendus eſt, cuius orationes effecerũt, vt omniũ qui in Romana Republica eloquẽtiæ laude floruerunt, orationes legi deſierint; idque in libera Republica, non timore, vel adulatione, ſed liberrimo iudicio, etiã inimiciſsimorum. Deinde quẽ poſteri imitati ſunt; At Ciceroni id cõtigiſſe perſpicuum eſt. In Bruto, ipſe Brutus teſtis eſt, & ea quæ tum præſenſerat experientia. *Curio fuit igitur eiuſdem ætatis fere, ſane illuſtris orator, cuius de ingenio, ex orationibus eius exiſtimari poteſt. Sunt enim & alio, & pro Seruio Fuluio de inceſtu, nobilis oratio. Nobis quidem pueris omnium optima putabatur, quæ vix iam comparet, in hac turba nouerum voluminum. Præclare, inquit Brutus, teneo, quis iſtam turbam voluminum effecerit. Et ego, inquam, intelligo, Brute quẽ dicas. Certe enim, & boni aliquid attulimus iuuentuti, magnificentius, quam fuerat genus dicendi, & ornatius, & nocuimus fortaſſe, quod veteres orationes, poſt noſtras, non à me quidem (meis enim illas antepono) ſed à pleriſque legi ſunt deſitæ. Enumera, inquit, me in pleriſque, quanquam video mihi multa legenda iam te auctore, quæ antea contemnebam.*

Vitia magnorum auctorum.

Cicero à Græcis multa mutuatus eſt.

Vitia Ciceroniana orationis.

Vitia correxit Cicero.

Sola Ciceronis orationes, ætatem ferre potuerunt.

Ciceronis orationes, veterum volumina iuſſerunt.

Optimus veterum non cõparebant, in tur a nouorum volumnũ Ciceronis.

Hoc igitur mihi concedent; ſi aliquem Cicerone vetuſtiorem oratorem haberemus, eũ tamen ad imitationem non eſſe proponendum, cũ Roma cum editis Tullii voluminibus legere deſierit, & velut glandes inuentis frugibus aſpernata ſit veterẽ dictionẽ. At neq; ſequens ætas, vllũ tam ſtolide arrogantem inuenit, qui ſeſe Tullio æquaret. Seneca ſui temporis diſertiſsimus. Tullium Romanæ eloquentiæ parentem agnoſcit. *Cicero quoq; noſter, inquit, à quo Romana eloquentia exſtitit, eradarius fuit.* De compoſitione audiatur idẽ Seneca Ep. 100. *Lege Ciceronem, compoſitio eius vna eſt: pedem ſeruat, curata, lenta, & ſine infamia mollis. At contra, Pollionis Aſinij ſalebroſa, & exſiliẽs, & vbi minime exſpectes, relictura: Denique apud Ciceronem omnia deſinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis pauciſsimis, quæ ad certum modum, & vnum exemplar aſtricta ſunt.*

Roma Ciceronis tẽpore, eum omnibus prapoſuit.

Seneca de Cicerone.

At epiſtola 114. videtur velle carpere Ciceronem, ſed tamen nos potius, quia dubie loquitur, in bonã partem accipiamus. Nec Senecæ inuidiã imputemus, quaſi ipſe aliam dicendi formam ſecutus, Ciceronis ſtylum vituperarit, quod ideo facilius credetur ab illis, qui magnorum virorum reprehenſionibus gaudent; quia tradũt ſcriptores, Senecam à veterum oratorum lectione Neronem auertiſſe, vt eum diutius in ſui admiratione detineret, locũ totũ adſcribam, quia de imitatione agit, *Ad compoſitionem tranſeamus. quot*

Varia dicendi genera.

genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam, & aſperam probant; diſturbant de induſtria, ſi quid placidius effluxit; nolunt ſine ſalebra eſſe iuncturam; virilem putant, & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorundam non eſt compoſitio: modulatio eſt; adeo blanditur, & molliter labitur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu expectata vix ad clauſulas redduntur? Quid de illa inextulenta, qua in Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quam ſolet, ad morem ſuum pedemque reſpondens? Non tantum in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt, & pueriles; aut improba, & plus auſa, quam pudore ſaluo licet: ſed ſi florida ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil amplius quam ſonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, ſub quo tunc eloquentia eſt: cæteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Saluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obſcura breuitas, fuêre pro cultu. Aruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Saluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Saluſtium: Exercitum argento fecit, id eſt, pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fugam noſtris fecere. Alio loco, Hiero rex Syracuſanorum, bellum facit. Et alio loco: Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Saluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & penè continua, nec ſine cauſa. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Saluſtius: Aquis hiemantibus. Aruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hiemauit tempeſtas. Et alio loco, cum dicere vellet, frigidum annum fuiſſe, ait: Totus hiemauit annus. Et alio loco: Inde ſexaginta onerarias, leues præter militem & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone miſit. Non deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Saluſtius dicit: Inter arma ciuilia æqui boni famas petit. Aruntius non temperauit, quo minus primo ſtatim libro poneret: Ingentes eſſe famas de Regulo. Hæc ergo, & huiuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt iudicia luxuriæ, nec animi corrupti.

Imitatio nes vana.

Quæ doctis viris, vt dixere, imperiti quærunt.

Lib. 2. nat. quæſt. Cæcinnam aliquod nomen eloquentia habiturum fuiſſe ait, niſi eum Ciceronis vmbra preſſiſſet. Lucanus eidem teſtimonium præbuit.

Romani maximus auctor
Tullius eloquij, cuius ſub iure, togaque
Pacificas ſæuus tremuit Catilina ſecures.
Addidit inualida robur facundia cauſa.

Quid Velleius Paterc. *Eloquentia vniuerſa, ſub principe operis ſui erupit.* Plin. Ep. 20. *Ciceronis oratio optima, quæ longiſſima.* Et. Lib. 12. 20. *Cicero in omnibus, quæ in quoque laudantur, eminentiſſimus.* Quin etiam qui illi inimici fuerunt, non inſaniam, *ſed immoderatam eloquentiam* in crimē traxêre; nemo enim ſanus negauit eum eſſe diſertiſſimum Romuli nepotum.

Ciceroniani eruditi ſunt.

§. 6. Hoc tamen nonnulli carpunt; eos qui Ciceronem imitantur, non eſſe eruditos, Lipſium aut alium malunt; cuius in ſingulis periodis, in ſententiis, vel ſit acumen dignum epigrammate, vel precioſum ex antiquitate verbum, aut de optimis dictis Græcis hemiſtychium. Non me illa mouent; nam dum illa ſtudioſe, putideque conſectantur, non modo aridi, ſed etiam barbariſiunt. In eo ſtyli genere peculiariſſimum Iulli Lipſij donum fuit, & ipſe tamen omnibus inculcat Ciceronis imitationem, ſuos imitatores deteſtatur, nec vllus vnquam, aut ſane pauci ſine ineptis argutijs id conatus eſt, quod Lipſius fecit. Quod ſi tamen ea lis intendatur Societati, non magno negocio depelletur ab eis, qui intelligunt aliud eſſe, æquabiliter, latine, conſiderate animi ſententiam depromere, aliud ſaltuatim rapſodias concinnare. Veniat in medium Cœlius Rhodiginus, qui antiquarijs omnibus oculos aperuit. Ille licet lapides loqui multis ſæpe viſus ſit; nam tota eius oratio aſpera eſt, & ſcopuloſa, Ciceronem tamen veris laudibus proſequitur lib. 25. cap. 13. *Ac vt noſtros inopia præteriſſe non videamur, quid Cicerone largius, quem extra omnem ingenij aleam poſitum Plinius admiratur, & Quintilianus optimum dicendi magiſtrum pronunciat, Hieronymus in latini eloquij arce ſtetiſſe confitetur: & Hortenſio tantus Chriſtianæ veritatis aſſertor Auguſtinus, ſalutem ſuam plane acceptam retulit? Quid eminentius? quæ aquarum ſlumenta adeo exuberant? quod pelagus inundat ſpacioſius? quod fulmen vibrat impetuoſius? Raptare iudicem credas, inuoluere, præcipitem agere, proculcare, nec intendere auditorem modo, ſed ipſum putes arcere. Animorum denique quendam credas Deum. Quicquid illi violentia obſiſtit vrnens, ac renititur, ſupra humanum captum eſt, ac cenſetur. Late in eo graſſatur vis Demoſthenis, renidet Platonis copia, abblanditur, allectat, afficit Iſocratica iucunditas: cuius domum cuncta Græcia quaſi ludum patuit, ac dicendi officina. Nec Lyſiæ ſubtilitatem fruſtra deſideraris, aut acumen Hyperidis, Aeſchinis ſonitum, Aphricani grauitatem, vel lenitatem Lælij. Vt tanto ferri minus poſſit Largi Licinij liber, qui prodigioſe Cicero maſtix inſcribebatur. Quæ in alijs enituere ſingula, omnia in vno eſfloreſcunt, & quidem ſumma, vt fœnum coteros (vt aiunt) arbitrari poſſis. Quos ſi huic conferendos putes, nihilo plus agis, quam ſi actui potentiam, aut entelechia, quod in materia reconditum latitat, componere affectes. Comperias tamen, qui in tanto Oratore quippiam Aſiatici tumoris odfactlaſſe cenſorio ipſi tumentes ſupercilio contendant. De ſe vero ac Demoſthene ſcribit M. Tullius. Vides, inquit, illum multa perficere, nos multa conari: illum poſſe, nos velle, quibuſcunque modo cauſa poſtulet, dicere. Poſtea ſunt, qui mihi efferant laudibus Salluſtij breuitatem. Taceo, quod Seneca ſcribit: Salluſtio vigente amputatas ſententias, & verba ante expectatum cadentia, & obſcuram breuitatem fuiſſe pro cultu, quam raræ vir frugalitatis Aruntius ſit imitatus in ijs libris, quibus Punici belli hiſtorias eſt complexus. Eſt illa plauſibilis vtique: Addo etiam, quod grauiſſimi autores dixêre, immortalis. Quid tamen illis, cum occupato iudice? Neque ad hunc vſum Thucydidem valde probarim. Et quoniam magna nomina conuellere videmur, quibus aſſurrexiſſe, honeſtius multo fuerit, ea ipſa eſt M. Tullij ſententia, à quo alibi quoque ita proditum ſcimus. Breuitas, inquit, laus eſt, interdum in aliqua parte dicendi, in vniuerſa eloquentia laudem non habet.*

Iuſtus Lipſium, Ciceronem imitandum proponit.

Antiquarii mediocribus obſcuri, doctis iactatores videntur.

Cœlii Rhodigini pro Cicerone teſtimonia.

Ex Tullianis igitur libris orationes exponuntur, vt eloquentiæ præcepta in illis magis eluceant, idque tota antiquitate probante. Nec alia tamen reijciuntur ſcripta, nam regula ſexta etiam aliorum expoſitionem admittit. *Prælectio duplex eſt. Altera ad artem pertinet, in qua præcepta; altera ad ſtylum, in qua orationes explicantur. In vtraque autem duo animaduertenda. Primum qui auctores ad prælegendum ſuſcipiantur; Deinde quo modus interpretandi teneri poſſit. De primo ſatis dictum eſt regula prima: Vnus enim Cicero ad orationes, ad præcepta præter Ciceronem Ariſtoteles* adhi-

adhibendus Oratio nunquam prætermittenda, præceptorum etiam explicatio toto ferè anno continuanda eſſet: ingens enim eſt vis Oratoriorum præceptorum: huius tamen loco, vbi mos ferat, inclinante iam anno, alicuius autoris vſus, qui maiorem eruditionem, aut varietatem contineat, non interdicitur. Poëta vero aliqua prælectio poterit interdum æſtiuo tempore, vel præceptorum, vel orationis prælectionibus interponi.

§. 7. Hiſtorici Liuius, Saluſtiuſque præcipuè exponuntur. De iudicijs aliorum non laboro, vtar eius, quem iam pro Cicerone excitaui, teſtimonio. *Alioqui*, inquit Cœlius lib. 25. cap. 3. *& amplitudo illa Patauini hiſtorici lactea, & redundans, itaque legentem ſæpe afficiens, vt ſtupore quodam adobruat pene, alere longe pinguius ingenia mihi videtur: adeo, vt (ſicut in pictores ille ait, qui neſcirent manum de tabula) oculos à lectione re-*

Liuii commendatio.

uellere nequeas. Ita dicendo non adumbrantur modo omnia, ſed & exprimuntur graphice. Vbertas illa prædulcis, & auſtera tamen, nec decocta, nitida, ſine labore (vt de Theophraſto Seneca ſcribit) efflorescens quoque, nec affuſa modo nectare; ſed quodam Circes (quam Deam intelligi voluit literarum princeps Homerus) delibuta veneficio eſt. Abire cupis, retinet blandis amoribus inenarrabilis facundia vaſtitas, quæ tamen vaſta non eſt, ſed compta honeſtius, culta pretioſius, expedita diuinius, nuſquam fucus puerilis, aut pigmenta inania, nuſquam vibratior cincinnus. Non ades, prouocat prægustata amœnitas, Sirenum cantibus longe potentius, quam ſurdus demum remex pertranſiſſe narratur: Iſtam odore modo perceptam, nec cæcus quidem neglexiſſe poßit. Iam quid de eruditione dicam? quæ in eo vno adeo ſcaturit ſubinde, adeo exultat multifaria, adeo ingenioſißimum quemque, aure bene vaporata, mox & acri perlota aceto, recondita rerum ſcientia laceßit, vt eo ipſo anno, quo iſta commentabamur, expreſſum auditoribus meis ſit, quibus opera illa Patauij præſtabatur, quibuſque haud quaquam foret cornea fibra, plus ſe ex vno in T. Liuium dictato referre emolumenti, quam ex Saluſtij decem, quem ſucceſſiuis diebus, hoc eſt, feſtis, enarrabamus. Putat nihilominus Pollio Aſinius, huius viri phraſin quandam reſipere Patauinitatem: opinor, quia non ſit vrbanitate certa, id eſt vrbis Romanæ genuina proprietate, quaſi colorata eius oratio, quæ inter legendum ſentitur potius, quam exprimi oratione queat. Mauis quippe recinit quiddam, & reſonat vrbanius in Romanis ſcriptoribus, quam gentium reliquarum. Nam & Tincam Placentinum, hominem facetißimum Q. Granius præco, Romanus, obruebat neſcio quo ſapore vernaculo. Sic & Theophraſtum diuina hominem eloquentia amicula hoſpitem appellauit, verbi vnius affectatione annotata.

Sapor vernaculus.

Auditores illos Patauinos, nimium amaſſe ciuem ſuam credo: Quis enim non videt in Saluſtio maius ingenium, interiorem eloquentiam fuiſſe? Sane pares non habet Romana hiſtoria; Velleius contemnendus non eſt; Curtius in humanitatis ſchola ſolet prælegi. Tacitus omnes Romanos, & Græcos prudentia, & iudicio ſuperauit, ſed ſtylus eius conciſior, & ſententiis grauior, quam vt adoleſcentes capiant, vel imitari poſsint. Itaque legendus à doctis eſt, non proponendus tironibus.

Non magis Tacitum adoleſcentes quam Pindarum poſſunt imitari.

§. 8. Quod ſi quiſpiam ex me quærat, qua ratione illa explicentur, id quoque iam dicam: regula 7. ita de præceptis loquitur. *Quod autem ad interpretandi rationem attinet, ſi explicentur præcepta. Primo præcepti ſenſus aperiendus, interpretum collatis ſententijs, ſi obſcurior ſit, nec inter eos conueniat. Secundo alij Rhetores, qui idem præcipiant, vel idem autor, ſi alibi idem præcipit, afferendus. Tertio ipſius præcepti ratio aliqua excogitanda. Quarto oratorum, ac poëtarum loci aliquot ſimiles, maxime illuſtres, in quibus eo præcepto vſi ſint, adducendi. Quinto, ſi quid ex varia eruditione, & hiſtoria ad rem facit, addendum. Ad extremum, quo modo ad res noſtras accommodari poßit, indicandum; idque quanto maximo fieri poteſt delectu, ornatuque verborum.*

Quinque in præcepti Rhetorici explicatione præſtanda.

De oratione, vel poemate regula 8. in hunc modum. *Si vero explicetur oratio, vel poema. Primo exponenda ſententia, ſi obſcura ſit, & variæ interpretationes diiudicandæ. Secundo tota artificij ratio, inuentionis ſcilicet, diſpoſitionis, & elocutionis exploranda, quam apte ſe Orator inſinuet, quam appoſite dicat, vel quibus ex locis argumenta ſumat ad perſuadendum, ad ornandum, ad mouendum; quam multa ſæpe præcepta vno, eodemque loco permiſceat, quo pacto rationem ad faciendam fidem, figuris ſententiarum includat, rurſuſque figuras ſententiarum figuris verborum intexat. Tertio loci aliquot, tum re, tum verbis ſimiles afferendi, alijque Oratores, vel poëtæ, qui eodem præcepto ad aliquid ſimile perſuadendum, vel narrandum vſi ſint, producendi. Quarto res ipſa ſapientum ſententijs, ſi res ferat, confirmanda. Quinto ex hiſtoria, ex fabulis, ex omni eruditione, quæ ad locum exornandum faciant, conquirenda. Ad extremum verba perpendenda, eorum proprietas, ornatus, copia, numerus obſeruandus. Hæc autem non ideo allata ſunt, vt ſemper omnia conſectetur magiſter, ſed vt ex iis ſeligat, quæ opportuniora videbuntur.*

Sex in expoſitione orationis, vel carminis conſideranda.

§. 9. Non puto futurum, vt ex me quæratur huius interpretationis vtilitas, aut dignitas: ſed potius mirari omnes, quomodo vnus homo tot, ac tam varijs laboribus par eſſe poſsit. Labor enim totius diei eſt, in varias partes tributus. Nam primo recognoſcit ſcriptiones, ac corrigit. Ingens enim ille labor, regula quarta deſcribitur: *In ſcriptione corrigenda indicet, ſi quid in artificio oratorio, aut poëtico, in elegantia, cultuque ſermonis, in connectenda oratione, in numeris concinnandis, in orthographia, aut aliter peccatum fuerit, ſi quis locus perperam, ſi obſcurè, ſi humiliter tractatus, ſi decorum minime ſeruatum, ſi qua digreßio longior fuerit, & alia generis eiuſdem. Denique oratione abſoluta ſuam quiſque, quam ante per partes attulerat, totam ſimul deſcriptam, aut ſaltem correctam præceptori offerat, vt eas eſſe ab omnibus perfectas appareat.*

Corrigendi Rhetorum thmata, magnus labor.

Decem in orationis correctione proponuntur, in explicatione quinque, in themate alia, ſed modum quo ſuos præceptores efformat ſocietas profeſſores, poſtea explicabo.

§. 10. Exercitationes ſunt, & quidem quotidianæ, regula quinta. *Exercitationes diſcipulorum, dum ſcripta magiſter corrigit, erunt exempli gratia, locum aliquem poëtæ, vel oratoris imitari, deſcriptionem aliquam, vt hortorum, templorum, tempeſtatis, & ſimilium efficere; phraſin eandem modis pluribus variare; græcam orationem latine vertere, aut contra; poëtæ verſus tum latine, tum græce ſoluto ſtylo complecti; carminis genus aliud, in aliud commutare; Epigrammata, Inſcriptiones, Epitaphia condere; Phraſes ex bonis oratoribus, & poëtis, ſeu græcas, ſeu latinas excerpere, figuras Rhetoricas ad certas materias accommodare; ex locis Rhetoricis, & topicis plurima ad rem quampiam argumenta depromere, & alia generis eiuſdem.*

Scriptionum exercitationes.

In ſingulis thematis, quos mittetur oſtendat.

De argumento, & genere compoſitionis, decernit regula nona. *Dictandum argumentum orationum, vel initio cuiuſq; menſis totum, vel ſingulis hebdomadis per partes (ſingulis enim menſibus ad ſummum ſingulæ abſoluendæ orationes) ſit autem breue, quod per omnes eat orationis partes: locos confirmationis, & amplificationis figuraſ præcipuas, quæ adhiberi poſſent, locos aliquos bonorum authorum ad imitandum, ſi videbitur, indicet. Interdum demonſtrato ſcriptore aliquo, ad cuius imitationem orationem informent, verbo tenus res proponatur.*

Omnis illa varietas cõuenit ingenioſis tanquam iſtiores in vno alterone exercere poſſunt.

Et regula 10. *Carminum etiam argumentum, aut ſcripto, aut verbo, vel ſolam ſignificando rem, vel certa adiecta ſententia tradi poteſt: idq; aut breue, vt Epigrammatis, Odæ, Elegiæ, Epiſtolæ, quod ſingulis vicibus expediatur; aut longius, vt pluribus vicibus quemadmodum orationem, ſic poema contexant.*

Ex regula 19. *Poterit interdum magiſter, breuem aliquam actionem, Eclogæ ſcilicet, Scenæ, Dialogiue diſcipulis argumenti loco proponere: vt illa deinde in ſchola diſtributis inter ipſos partibus, ſine vllo tamen ſcenico ornatu, exhibeatur, quæ omnium optime conſcripta ſit. Nec modo magiſtro exhibenda, ſed publicis etiam exhibenda iudicijs.*

Regula 18. *Affigantur carmina ſcholæ parietibus, alterius fere menſibus ad aliquem celebriorem diem exornandum, vel magiſtratus promulgandos, vel alia quapiam occaſione, ſelectiſſima quæque à diſcipulis deſcripta. Imo etiam pro regionum more aliquid proſæ breuioris.*

Plurima ſcribenda ſunt.

§. 11. Omnis hæc eo pertinet exercitatio, vt plurimum ſeſe ſcribendo, dicendoque exerceāt. Nam eloquentia maxime exercitatione addiſcitur. Lubet noſtræ ætatis admirari negligentiam, ex veterum diligentia æſtimatam. De Octauiano Auguſto ſcribit Suetonius. *Eloquentiam, ſtudiaque liberalia ab ætate prima cupide, & laborioſiſſime exercuit. Mutinenſi bello in tanta mole rerũ, & legiſſe, & ſcripſiſſe, & declamaſſe quotidie fertur. Nam deinceps neque in Senatu, neq; apud populum, neq; apud milites locutus eſt vnquam, niſi meditata & compoſita oratione, quamuis non deficeret ad ſubita extemporali facultate. Ac ne periculum memoriæ adiret; aut in ediſcendo tempus abſumeret, inſtituit recitare omnia. Sermones quoque cum ſingulis, atque etiam cum Liuia ſua grauiores, non niſi in ſcriptis, & è libello habebat, ne plus minuſue loqueretur ex tempore. Pronunciabat dulci, & proprio quodam oris ſono, dabatque aſſidue Phonaſco operam: ſed nonnunquam infirmatis faucibus, præconis voce ad populum concionatus eſt.*

Auguſti egregia diligentia.

Omnia admirationem augent. Iam erat annorum octo & decem, cupide à prima iuuentute ſe exercuit; Mutinenſi bello, vbi de fama, opibus, vita, contra potentes hoſtes pugnabat, quotidie legit, ſcripſit, declamauit, vt genuinum Ciceronis diſcipulum agnoſcas. Ciceronem præcipue legiſſe, ex ſuperioribus conſtat.

Affixiones, & declamationes ideo proponũtur, vt mutuas cenſuras exerceant, & profectus ſui ſpecimen publice præbeant. Videmus ſane ea re mirifice ingenia excitari. Fruſtra omnium præceptorum oratoriorum leges ediſcent, fruſtra omnia legent, oratores ſine exercitiõ non euadent, legenda arte gladiatoria, aut ſpectanda, nemo miles euadit, opus eſt ferire palum, armis, valliſque grauari, & ſcopum ludicro telo tetigiſſe, vt hoſtem aliquando cædas. Tullius optimus dicendi magiſter, & exemplar lib. 1. de orat. hanc præcipue laudat. *Caput autem eſt, quod (vt vere dicam) minime facimus (eſt enim magni laboris, quem plerique fugimus) quam plurimum ſcribere, ſtilus optimus, & præſtantiſſimus dicendi effector, ac magiſter: neque iniuria. Nam ſi ſubitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile vincit: hanc ipsã profecto aſſidua, ac diligens ſcriptura ſuperabit, omnes enim ſiue artis ſunt loci, ſiue ingenij cuiuſdam, atque prudentiæ, qui modo inſunt in ea re, de qua ſcribimus, acquirentibus nobis, omnique acie ingenij contemplantibus, oſtendunt ſe, & occurrunt: omneſque ſententiæ, verbaq; omnia, quæ ſunt cuiuſque generis, maxime illuſtria, ſub acumen ſtili ſubeant, & ſuccedant neceſſe eſt: tum ipſa collocatio, conformatioque verborum perficitur in ſcribendo, non poetic-, ſed quodam Oratorio numero, & modo. Hæc ſunt, quæ clamores, & admirationes, in bonis oratoribus efficiunt, neq; ea quiſquam, niſi diu, multumque ſcriptitarit, etiamſi ſe vehementiſſime in his ſubitis dictionibus exercuerit, conſequetur: & qui à ſcribendi conſuetudine ad dicendum venit, hanc adfert facultatem, vt, etiam ſubito ſi dicat, tamen illa, quæ dicantur, ſimilia ſcriptorum eſſe videantur: atque etiam ſi quando in dicendo ſcriptum attulerit aliquid, cum ab eo diſceſſerit, reliqua ſimilis oratio conſequetur, vt concitato nauigio, cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipſa nauis motum, & curſum ſuum, intermiſſo impetu, pulſuque remorum: ſic in oratione perpetua, cum ſcripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua curſum, ſcriptorum ſimilitudine, & vi concitata.*

Scribendi vtilitas.

§. 12. Duplicem exercitationem eodem loco prodit. Nam & latinam orationem, aut verſus alijs verbis exprimebat, in quo hoc vitij fuiſſe ait, quod alij iam optima verba occupaſſent, vel græca vertebat. *Poſtea,* inquit, *mihi placuit, eoque ſum vſus adoleſcens, vt ſummorum Oratorum græcas orationes explicarem, quibus lectis hoc aſſequebar, vt cum ea, quæ legerem Græce, Latine redderem, non ſolum optimis verbis vterer, & tamen vſitatis, ſed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ noua noſtris eſſent, dummodo eſſent idonea.*

Ciceronis in vertẽdis Græcis ſtudium.

Quæ poteſt eſſe ſpes eloquentiæ nobis, ſi tantum à Cicerone abſumus, & omnis ſcribendi materia longa eſt? Quam facilis cauſa adoleſcentes à ſcribendo, imo loquendo auocat? Pudet dicere, præceptori ſe laborare credunt, cum thema offerunt. Grauiter errorem illum inſectatus eſt Ludouicus Viues com. in l. 21. c. 11. Aug. de ciui. Dei. *Profecto fuit in M. Tullio diuina vis ingenij, qui medijs totius terrarum orbis negotijs, & tumultibus, ita cum lubitum eſt, ſeipſum ſeuocauit, vt non ſolum tempus inueniret, quo legeret, ſed etiam quo illa conſcriberet, quæ non ſatiamur mirando. Sacerdotiolum vnum, aut alterius annui ſeſtertij, aut procuratiuncula perexigua, perq; facilis ſi cui contingat noſtrum, tam impeditos nos ac implicitos cenſemus, vt miſſionem à literis omnibus legitimam impetraſſe, nos exiſtimemus, & iniuria non parua affici, ſi ad eas reuocemur. Quod ſi omnino literas tractamus vllas, primum omnium ingentes ſcilicet, ac intolerabiles occupationes noſtras obiectamus, & inculcamus ad faſtidium, deplorantes ſubinde illas, & miſerandas alijs oſtentantes, multumque imputantes publico cõmodo, ſi quid illorum gratia inter tot ingruentia, quibus obruimur, negotia, ſit à nobis elaboratum. Erubeſcamus, per Muſas omnes, otioſi parenti & eloquentiæ Romanæ, & philoſophiæ Latinæ lapſum vllum qualemcunque opprobrare, cum doctiora ſint illius errata, quam noſtra omnia bene dicta.*

Noſtra diligentia cũ ſtudio Ciceronis comparata.

Quantum illi à Bruto, cui ætas Ciceronis cedebat

Exercendo, omnes artes diſcuntur.

debat, faſceſque ſubmittebat, receſſerant? *Dicendi, ait ille, non tam me fructus, & gloria, quam ſtudium, exercitatioque delectat, quod mihi nulla res eripiet, te præſertim tam ſtudioſo.* Ita planè ſuam adoleſcentiam deſcribit Cicero de Claris orat. Quotidie à ſe in concionibus auditos oratores, *Sed me cupidiſſimum audiendi primus dolor percuſſit, cum Cotta eſt expulſus, reliquos frequenter audiens, acerrimo ſtudio tenebar, quotidieque & ſcribens, & legens, & commentans, oratoris tantum exercitationibus contentus non eram.* Et: *Quotidie commentabar declamitans, idque faciebam multum etiam Latine, ſed Græce ſæpius.* Hæc mihi proponenda fuerunt, vt viri docti, qui aliter ſentiunt, apertè intelligant, quo auctore quotidianas ſcriptiones, proſæ, carminis, latinas, græcas exigant, quotidianiſq; declamationibus ſcholæ reſonent. Nam aliquando mihi propoſitum eſt, de crebritate ſcriptionum, quibus ego oſtenſo Ciceronis exemplo, ſine meis verbis ſatisfeci. Et ſanè ſi Tullius rediuiuus, exercitationes illas ſpectaret, id ſolum moneret, vt ſe quiſq; accuratiſſime, laborioſiſſimeque exerceret. Nam peruerſe loquendo, peruerſe loqui, & male ſcribendo, male ſcribere cooſueſcunt. Vidi adoleſcentes, qui tribus menſibus, exercitatione diligenti, ſtylum mutarunt, vidi qui poſt biennium humiliter, abiecteque ſcribebant, quia nunquam humo attollere calamum voluerunt.

Societatis ſchola, Ciceronis exercitia penitus exprimunt.

Niſi cura ſcribēdi ſit, male ſcribere diſcunt.

Pronunciationis exercitatio neceſſaria.

§.13. Dixi de ſcriptione, ſequitur, vt agam de pronunciatione. Ita regula 16. *Declamatio, vel prælectio, vel carmen, vel græca oratio, vel carmen ſimul, & oratio, Humaniſtis conuenientibus poſtrema ſemihora antemeridiana ab vno, aut altero diſcipulorum è ſuggeſtu, alternis ſabbatis habeatur.*

Et 17. *In aula, templove grauior oratio, aut carmen, vel vtrumque, nunc Latine, nunc Græce; vel declamatoria actio, expoſitis vtrinque rationibus, lataque ſententia, ſingulis fere menſibus habeatur; non tamen, niſi recognita, & approbata, à præfecto ſtudiorum ſuperiorum.*

Et 19. *Poterit interdum Magiſter breuem aliquam actionem, Eclogæ ſcilicet, Scenæ, Dialogive diſcipulis argumenti loco proponere: vt illa deinde in ſchola diſtributis inter ipſos partibus, ſine vllo tamen ſcenico ornatu exhibeatur, quæ omnium optime conſcripta ſit.*

Huc facit etiam regula 11. *Concertatio ſeu exercitatio ſita erit, tum in corrigendis ijs, quæ alter æmulus in alterius oratione deprehenderit; tum in ijs, in quibus prima hora ſe exercuerit, inuicem proponendis; tum in figuris dignoſcendis, aut conficiendis; tum in Rhetoricæ aut Epiſtolarum, aut carminum, aut hiſtoriæ præceptis reddendis, applicandiſve; tum in exponendis auctorum locis difficilioribus, & difficultatibus explanandis; tum in moribus antiquorum, rebuſque ad eruditionem pertinentibus exquirendis; tum in hieroglyphicis, ſymbolis Pythagoricis, apophtegmatis, adagijs, emblematis, ænigmatiſque interpretandis; tum in declamando, & ſimilibus ad præceptoris arbitrium.*

Nulla pars eruditionis paleſtris negligenda eſt.

Omnia illa formant, perficiuntque oratorem, etiam comediarum actiones, & diſputantium concertationes. Inutilem verecundiam excutiunt, audaciam præbent, vocem confirmant. In elocutione enim oratoris maieſtas elucet, ipſe vultus, vox, ſpiritus, eſt qui animis audientium dominatur, *Accedat,* inquit Tullius li.2. de orat. *oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena ſpiritus, plena doloris, plena veritatis. In his operibus ſi quis illam artem comprehenderit, vt, tanquam Phidias, Minerua ſignum efficere poſſit: non ſane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere diſcat, laborabit.*

§.14. Nec vox modo politur, & illuſtratur, ſed vrbanior quoque redditur, ſi frequenti actione loquendi inſtrumenta exerceantur; nam diuerſas nationes lingua etiam vna loquentes, ex ſibilis, & proprietate quadam diſtinguimus; eſt enim aliquid quod audiri poteſt, explicari nequaquā poteſt. Eadem omnibus loquendi inſtrumēta dedit natura, linguā, labra, dentes, palatum; omnia illa in exercitatis agreſtiora ſunt, multūq; à vulgo trahunt, niſi ſedulo exerceantur. Miro enim modo ſuperioris labij pars, quam φίλτρον appellant, & inferioris quæ τόνθος dicitur, loquendo attemperatur, ipſa prominentia, & περιστομία, loquendi certas ducit notas. Lingua etiam aſſuetudine ita in partem ducitur, vt mutari haud facile queat. Cauſa alia non eſt, quam conſuetudo, & ex motu facta natura, quemadmodum enim fidicinum articuli, molliſſimè, celerrimeque chordarum diſcrimina feriunt; ita quoque verba ex vſu formantur, cur enim Chinenſes incolæ literas, quæ celeri aeris criſpatione; & linguæ quaſi plectri percuſſu exprimuntur, vt ſunt L. & R. efferre non valent, niſi quia linguam in illud non exercuerunt? Sane retulit mihi Nicolaus Trigautius noſter, eos qui Europæis familiariter vtuntur, literas illas ſenſim exprimere.

§.15. Plurimum etiam delicatiſſimum aurium iudicium, rhythmo adiuuatur, qui non niſi ſono vocis notatur, quia facultate eum deſtitui neceſſe eſt, qui non frequenter dicentes audiuit, nec ipſe dixit. Numeroſam vero orationem eſſe oportere, monet Ariſtoteles libr. 3. Rhet. c. 8. Τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄρρυθμον· τὸ μὲν γὰρ ἀπίθανον. πεπλάσθαι γὰρ δοκεῖ, καὶ ἅμα καὶ ἐξίστησι. προσέχειν γὰρ ποιεῖ τῷ ὁμοίῳ, πότε πάλιν ἥξει. ὥσπερ οὖν τῶν κηρύκων προλαμβάνουσι τὰ παιδία, τὸ, τίνα αἱρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος, Κλέωνα. τὸ δὲ ἄρρυθμον, ἀπέραντον. δεῖ δὲ πεπεράνθαι μὲν, μὴ μέτρῳ δέ· ἀηδὲς γὰρ καὶ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ ἀριθμῷ πάντα. ὁ δὲ τοῦ σχήματος τῆς λέξεως ἀριθμὸς, ῥυθμός ἐστιν, οὗ καὶ τὰ μέτρα τμητά. διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή. ποίημα γὰρ ἔσται. ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μέχρι του ᾖ. τῶν δὲ ῥυθμῶν, ὁ μὲν ἡρῷος, σεμνὸς καὶ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος. ὁ δ' ἴαμβος, αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν. διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνότητα γενέσθαι καὶ ἐκστῆσαι

Figuram autem elocutionis, oportet neque metri compotem eſſe, neque rhythmi expertem: illud enim minus appoſitum eſt ad perſuadendum. nam eſſe fictum videtur: & ſimul etiam auocat. nam vt attendatur facit, quando ſimile rurſus veniet, ſicut præcones præoccupant pueri, quem eligat patronum is, qui manumittitur, Cleonem. Quod autem ſine rhythmo eſt, ſine termino eſt. Oportet verò terminari, non metro. iniucundum enim eſt, & non accommodatum cognitioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero omnia. At figuræ locutionis numerus eſt rhythmus, cuius etiam metra ſegmenta ſunt. Quamobrem rhythmum oportet habere orationem, non metrum: alioqui poema erit. Neque rhythmum exquiſite. Id autem erit, ſi quadantenus ſit. Ex rhythmis verò Herous grādis, & dictioni accommodatus, & harmonia indigens. Iambus autem ipſa eſt elocutio multitudinis. Quamobrem maxime omnium metrorum iambica affundunt, qui loquuntur.

Quin etiam vox ipſa vibratur, & meatus læuigantur, & paratur dicendi confidentia, cùm rectè ceſſiſſe meminit. Verùm nihil æquè voci neceſſarium eſt, quam moderatio, ſeu mutatio crebra, vt omnibus ſit affectibus accommodata. Atque hæc vna eſt ratio, cur exercitandæ iuuentuti crebro dialogiſmos, comœdiolas, concertationes iniungamus, ea namque ratione vocem ad omnes animorum motus flectere conſueſcunt; multo melius quam Gracchiana fiſtula. Sed hæc quoque res olim ſummis oratoribus curæ fuit. Cicero lib. 3. de orat. *Ad actionis autem vſum, atq; laudem, maximam ſine dubio partem vox obtinet, quæ primum eſt optanda nobis: deinde, quæcunque erit, ea tuenda: de quo illud iam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum voci ſeruiatur: equidem magnopere cenſeo ſeruiendum. Sed illud videtur ab huius noſtri ſermonis officio non abhorrere, quod, vt dixi paulò antè plurimis in rebus quod maximè eſt vtile, id neſcio quo pacto etiam decet maximè. Nam ad vocem in dicendo obtinendam nihil eſt vtilius, quā crebra mutatio; nihil perniciosius, quam effuſa ſine intermiſſione contentio. Quid ad aures noſtras, & actionis ſuauitatem, quid eſt viciſſitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Catule, ex Licinio, cliente tuo, litterato homine, quem ſeruum ſibi ille habuit ad manum, cum eburneola ſolitus eſt habere fiſtula, qui ſtaret occultè poſt ipſum, cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter, eum ſonum, quo illum aut remiſſum excitaret, aut à contentione reuocaret. Audiui mehercule inquit Catulus, & ſæpè ſum admiratus hominis tum diligentiam, tum etiam doctrinam, & ſcientiam. Ego verò, inquit Craſſus, ac doleo quidem, illos viros in eam fraudem in Republica eſſe delapſos: quanquam ea tela texitur; & ea incitatur in ciuitate ratio viuendi, ac poſteritati oſtenditur, vt eorum ciuium, quos noſtri patres non tulerunt, iam ſimiles habere cupiamus. Mitte, obſecro, inquit, Craſſe, Iulius, ſermonem iſtum, & te ad Gracchi fiſtulam refer: cuius ego nondum planè rationē intelligo. In omni voce, inquit Craſſus, eſt quidquam medium, ſed ſuum cuique voci: hinc gradatim aſcendere vocem vtile, & ſuaue eſt. Nam à principio clamare, agreſte quiddam eſt, & illud idem ad firmandum eſt vocem ſalutare. Deinde eſt quiddam contentionis extremum, quod tamen inferius eſt, quam acutiſſimus clamor, quo te fiſtula progredi non ſinet, & tamen ab ipſa contentione reuocabit. Eſt item contra quiddam in remiſſione grauiſſimum, quoque tanquam ſonorum gradibus deſcenditur. Hæc varietas, & hic per omnes ſonos vocis curſus, & ſe tuebitur, & actioni afferet ſuauitatem: ſed fiſtulatorem domi relinquetis, ſenſum huius conſuetudinis, vobiſcum ad forum deferetis.*

Præcipuum tamen eſt, vt audiendo, & loquendo quaſi vrbanitate quadam coloretur oratio. Sed quis eſt vrbanitatis color? Reſpondet Tullius de claris oratoribus: *Neſcio, inquam, tantum eſſe quendam ſcio, id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galliam veneris, audies tu quidem etiam verba quædam non trita Romæ: ſed hæc mutari, dediſciq; poſſunt. Illud eſt maius, quod in vocibus noſtrorū Oratorum recinit quiddam, & reſonat vrbanius: nec hoc in Oratoribus modo apparet, ſed etiam in ceteris: ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facetiſſimum, cum familiari noſtro Qu. Granio præcone dicacitate certare. Eon' inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Iſto ipſo: Sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat neſcio quo ſapore vernaculo: vt ego iam non mirer, illud Theophraſto accidiſſe, quod dicitur, cum percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet: & reſpondiſſet illa, atque addidiſſet, hoſpes, non potè minoris: tuliſſe eum moleſtè, ſe non effugere hoſpitis ſpeciem, cum ætatem ageret Athenis, optimeq; loqueretur. Omnium (ſicut opinor) in noſtris eſt quidam vrbanorum, ſicut illic Atticorum ſonus.*

Vrbanitas.

§. 16. Magno igitur, & toto pene fructu laborum, diſcipulos priuant, qui hæc quaſi accidentaria contemnunt; vel quia res magni laboris eſt, vel quia præceptores ipſi, agendi leges ignorant, vel quia diſcipulis eſt hac in parte ingrata inſtitutio, nam vocem & geſtum corrigere, vt plurimum, tacitam ruſticitatis habet exprobrationem.

Actio nullo modo contemnenda.

§. 17. De Latinis quæ dixi, in Græcis quoque intelligi velim, quamuis in illis minus fere proficere diſcipulos animaduertam, quod nimis illa lingua amatur, nec eam vtilitatem habere multis videtur. Quæ tamen de illis nobis conſtituta ſunt, non omittam.

Secunda hora, ait in diſtributione temporis, *pomeridiana, Græci auctoris poſt tema prælectione repetita, noua explicetur, atque exigatur. Reliquum tempus modo corrigendis Græcis ſcriptionibus, modo Græcæ ſyntaxi, & arti metricæ, modo Græcæ concertationi reſeruetur.*

Græcæ lectioni tempus conſtitutum eſt.

Regula 13. Auctorum delectus nobis, præſtantiſſimoſque indicat. *Græca prælectio, ſiue Oratorum, ſiue hiſtoricorum, ſiue poetarum non niſi antiquorum ſit, & claſſicorum, Demoſthenis, Platonis, Thucydidis, Homeri, Heſiodi, Pindari, & aliorum huiuſmodi (modo ſint expurgati) inter quos iure optimo SS. Nazianzenus, Baſilius, & Chryſoſtomus reponendi. Ac priore quidem ſemeſtri oratores, aut hiſtorici interpretandi; interponi autem poterunt ſemel in hebdomade, aliqua epigrammata, vel breuia poemata: poſteriore viciſſim explicetur poeta, interiecto ſemel oratore, aut hiſtorico. Interpretandi ratio, quanquam quæ eruditionis, artiſq; ſunt, reſpuere omnino non debet; proprietatem tamen potius, vſumq; linguæ ſpectabit. Quamobrem locutiones aliquæ, ſingulis prælectionibus dictandæ.*

Regula quarta decima, de præceptis Græcis ita cauet. *Græca ſyntaxis, & ſyllabarum dimenſio, ineunte anno, alternis diebus, ſi ſit opus, explicanda, ſyntaxis quidem breuiter, præcipua quædam capita recolendo.*

Vltima pars eſt de eruditione, de qua ita ſcribitur regula 15. *Eruditionis cauſa die vacationis pro hiſtorico, & poeta liceat interdum alia magis recondita proferre, vt hieroglyphica, vt Emblemata, vt quæſtiones, ad artificium poeticum ſpectantes, de Epigrammate, Epitaphio, Ode, Elegia, Epopœia, Tragœdia, vt de ſenatu Romano, de Athenienſi, de vtriuſq; gentis militia; vt de re hortenſi, veſtiaria, de Triclinio, de Triumpho, de Sibyllis, & alijs generis eiuſdem, modicè tamen.*

Hæc vt oratori latino ſcitu neceſſaria ſunt, ita nō omnia tradi poſſunt in ſcholis, libri tamē vnde petant, demonſtrandi.

Latiſſimè itaque patet, quam vocamus eruditionem, omnemque hiſtoriarum, & antiquitatis cognitionem amplectitur.
Hoc eſt hiſtoriæ, & eorum quæ
illi adnexa ſunt, vt leges,
inſtituta, mores,
ſcientia.
(·.·)

CAPVT

CAPVT XXII.

Poſſe principem profeſſores habere, qui hæc omnia præſtent.

Docere laborioſum eſt, ſed hoc modo docere laborioſiſſimum.

§. 1. REM accuratius conſideranti, arduum ſane videbitur, hominem inuenire, qui tot tamq; varia præſtare, aut velit, aut poſſit. Nec inficias eo, labores hac in re eſſe maximos; quoſdam etiam meorum collegarum ingenioſiſſimus in illo curſu, dum ſtudendi ardore metam prætervolant, vitam poſuiſſe, non ſine dolore recordor.

Rationem vero, qua hac in re Societas noſtra vtitur, ſine vlla diſſimulatione proponam, nam & alios profeſſores ad eam normam inſtituere principes, & Reſpublicæ poterunt, qui noſtræ Societatis opera non vtuntur, & cæteris religioſis ordinibus, qui iuuentutem erudiunt, hæc inutilia eſſe non poſſunt. Optimorum enim magiſtrorum inſignia quædam ſeminaria, inſtituere magna vtilitate concedetur.

Ad profeſſionem qui admittendi.

§. 2. Primum igitur eſt, vt in cœtum illum futurorum profeſſorum, non niſi idonei admittantur. Societas de admittendis in ſuorum numerum generatim ita definit. Conſt. p. 1. capi. 2. *In vniuerſum loquendo de ijs, qui admittendi ſunt, quo pluribus Dei donis naturalibus, & infuſis prediti ad promouendum iuxta Societatis inſtitutum, diuinum ſeruitium; & quo certioribus experimentis perſpecti fuerint, eo magis idonei erunt, vt in eam admittantur.*

Hæc in ſuo ſeminario Reſpublica curabit.

Quod ad externa attinet, honeſta ſpecie, ſanitate, ætate, & viribus ad labores corporis, qui in ſocietate ſe offerunt, ſufficiendos præditi eſſe deberent; & qui habere; vel certè habituri eſſe aliquando talentum aliquod, ad eam iuuandam viderentur.

Admittere homines difficilis admodum ingenio, vel inutiles congregationi, licet ipſiſmet non inutile foret admitti, conſiderantes tamen inſtituti noſtri finem, ac procedendi modum, perſuademus nobis in Domino, ad ipſius maius ſeruitium, & laudem non expedire.

Princeps nõ profeſſorum, ſed aliorum quoq; ſimile delectum faciet.

Qui ad hoc admitterentur, vt in rebus ſpiritualibus ſocietatem iuuarent, conſiderando, quid huiuſmodi miniſterium requirat, vt animæ proximorum iuuentur, ſequentibus donis Dei, ornari deberent.

Quod ad intellectum attinet, doctrina ſua, vel aptitudine ad eam addiſcendam, & in rebus agendis diſcretione; vel certè indole boni iudicij ad eam acquirendam.

Quod ad memoriam, aptitudinè ad percipiendum, & fideliter præcepta retinendum.

Quod ad voluntatem, vt vniuerſæ virtutis, & perfectionis ſpiritualis ſtudioſi ſint; quieti, conſtantes, ſtrenui in ijs, quæ ad diuinum ſeruitium aggrediuntur; quique zelum habeant ſalutis animarum, & ea de cauſa ad noſtrum inſtitutum (quod ad illas iuuandas & diſponendas ad vltimi ſui finis de manu Dei creatoris noſtri ac Domini, conſecutionem, rectà tendit) ſint affecti.

In exterioribus exoptanda eſt ſermonis gratia, ad agendum cum proximis pernеceſſaria.

Species honeſta, quæ ædificationi eſſe ſolet ijs, quibuſcum agitur.

Bona valetudo, ac vires, quibus ferre poſſint inſtituti noſtri labores.

Ætas, quæ ad ea, quæ dicta ſunt, conueniat: quæ quidem vt admittantur ad probationem; excedere debet decimum quartum annum; vt ad profeſſionem verò, vigeſimum quintum.

Dona externa nobilitatis, diuitiarum, bona fama, & ſimilia, vt non ſatis ſunt, ſi deſint alia, ita cum alia ſuppetent, hæc non erunt neceſſaria: quatenus tamen ad ædificationem faciunt, reddunt magis idoneos, vt admittantur, qui ſine ipſis alioqui eſſent idonei propter dotes alias prædictas, in quibus quo magis præcelluerit, qui admitti cupit, eo magis erit ad hanc Societatem aptus ad Domini Dei noſtri gloriam; quo verò minus excelluerit, eo minus erit idoneus. Quæ tamen menſura omnibus in rebus retinеri debeat, vnctio ſancta diuinæ ſapientiæ eos docebit, qui id curæ ad eius obſequium, ac laudem vberiorem ſuſceperunt.

Qui maiũ riore cõſilio ſe Deo ſubiungunt, eo cõſtantiores ſunt, & feruentiores.

Huiuſcemodi adoleſcentes, ſi Reſpublica ſeminario deputet, non eſt dubium, quin copiam doctorum breui magnam habitura ſit.

§. 3. Hos, vel dum Rhetorices hæc ſtudia abſoluerunt, vel cum Logicam, Phyſicam, Metaphyſicam, Ethices, & Mathematices curſum peregerunt, Societas admittit. Rhetoricès auditores difficilius, quia quamuis multi maturo, prudentique iudicio ſint, malumus tamen per triennium audienda philoſophia, & iudicium creſcere, & diurnitate, conſtantiam roborari.

Profeſſores futuri ad pietatẽ inſtruendi.

§. 4. Biennio integro, in domo probationis, ad pietatem inſtituuntur, & in ſingulos dies, omnes tota vita ſubeundi labores inculcantur. Quam rem optime regulæ magiſtri nouitiorum declarant, & in libello de ſecretis Societatis Ieſu oſtendi. Sexto quoque menſe literas apoſtolicas, regulaſque viuo ſtudio examinant, vires, animumque ſuum pertentant. Qui finito biennio nobis probati fuerint, ſi & ipſi velint, vota paupertatis, caſtitatis, obedientiæ Deo offerunt. Paratoſque eſſe eos oportet, ad quæuis miniſteria, functiones, laborandi, docendi, concionandi, in vtramque Indiam, & in mortem pro conuerſione gentium, proficiſcendi. Idque perpetuo monemur, ne vllam ex laboribus humanam recompenſationem quæramus; ſed totum Deo offeramus. Hoc quamuis ad ſtudia non pertineat, fundamentum tamen ſtudiorum eſt. Qui enim alium quam Dei gloriam; iuuentutis, & quæ ex ea pendet, Reipublicæ ſalutem, habet ſui laboris propoſitum ſcopum; nunquam in tantu labore perſeuerabit. Qui vero contumelias, irriſiones, vincula, carceres, naufragia, barbarorum ἀνθρωποφαγίας, longas in totam vitam moleſtias, ſpontè elegerunt, minoribus ſcholarum laboribus, quanquam nulla illis in hac vita remuneratio reſpondeat, non fatigantur.

Docendi labor leuis eſt illis, qui ad barbaros catechizandos, & martyrium animos firmarunt.

Qui per ſtudia ad honores tendit, etiam ad eos feſtinat.

§. 5. Si igitur aliqua Reſpublica eo modo profeſſores inſtituat, idque caueat, ne per momentaneos labores trium, quatuorve annorum ad quietem aſpirent, & honores aucupentur, iuuentutem egregiè tuebitur, atque erudiet. Nunquam enim ſtudia ſeriò tractant, qui velut ex via ea ſalutant, alioque tendunt, & vt dicere ſolent, ad maiora ſe natos arbitrantur.

Tirocinium pietatis etiam doctiores facit.

§. 6. Biennium tirocinij; quanquam in virtutis, & Chriſtianæ philoſophiæ exercitatione ponatur, profectum tamen in literis non mediocrem habet; conſortio enim doctorum hominum, lectione librorum ſacrorum, meditatione, concione, neceſſe eſt illos fieri doctiores.

Studiorum vtiliſſima eruditio.

§. 7. Peracta probatione, nuncupatiſque voti, ſi philoſophiam ante audierunt, biennium aliud conceditur, literis humanioribus, ac philoſophiæ repetendæ. Quod quanti momenti ſit

nemo

nemo non intelligit. Nam adoleſcentes, qui iam ante bonos progreſſus fecerunt, ſine vllo alio labore, ſine vlla cura ſtudijs duntaxat incumbunt. Hoc tempore diſcendi præcepta, oratores, hiſtorias, omnem antiquitatis memoriam recolunt, prælectiones olim exponendas prævident, quæ in vſum futura ſunt, notant, orationum, & carminum dictandam materiam concipiunt, & ſcribunt, & quemadmodum Cicero non in forum venit, vt diſceret, ſed quæ iam didicerat adferebat, ita noſtri quoque profeſſores non imparati ad labores prodeunt, ſed veniunt meditati.

Philoſophica exercitationes, miſcentur eloquentia ſtudijs.

§. 8. Si philoſophicis ſcientijs nondum imbuti ſunt, integro triennio in illis, non modo Gymnaſij exercitationibus, ſed etiam domeſticis inſtitutionibus ſtudioſiſſimè erudiuntur, & tamen interea quotidianæ ſunt eloquentiæ quędam exercitationes, & ſub finem philoſophiæ, aliquot menſes ſe totos humaniorum literarum ſtudio dedunt.

Quanta ingenia rex aliquis docenda inueniuit regio ſumptu poſſet educere, quos deinde in interuallo ad Remp. admoueat!

§. 9. Hæc igitur ad inſtruendos magiſtros magnopere conducunt, & operæ precium eſſet, omnes Reſpublicas ſibi legem illam ſtatuere, quæ noſtris præpoſitis prouincialibus lata eſt, & quarta eſt in ordine earum, quæ ſunt de ſtudijs. *Multo antè prouideat, quoſnam pro vnaquaque facultate profeſſores habere poſſit, obſeruatis ijs, qui ad eam rem videntur aptiores, qui docti; diligentes, aſſidui; ac profectus ſtudentium, tum in lectionibus, tum in alijs literarijs exercitationibus ſtudioſi ſint.*

Neque enim viri eruditi naſcuntur, ſed fiunt. Sed vt tales fiant, nulli ſumptui parcendum eſt: omnibus modis, commodiſque inuitandi ſunt. Idem cæteris commendatur, regula Rectoris nona disertè cauet de humaniorum literarum profeſſoribus. *Ne magiſtri claſſium inferiorum, docendi rudes ad docendum accedant, Collegij ex quo humaniorum literarum, & Grammaticæ magiſtri ſolent educi. Rector deligat vnum aliquem docendi peritiſſimum, ad quem ſub finem ſtudiorum ter in hebdomada per horam conueniant, proximè futuri præceptores ad nouum inſtituendi magiſterium; idquè viciſſim prælegendo, dictando, ſcribendo, emendando, aliaque munia boni præceptoris obeundo.*

Ab inferioribus auſpicantur.

§. 10. Poſtquam autem iam in Gymnaſia procedunt, omnibus eſſe inſtructi videntur, non continuo ad ea, quæ poſſunt docere, docendaque mittuntur, ſed ab inferioribus incipiunt: Grammaticam docent, qui in poeſi & oratoria facultate cum laude verſari, & florere poterant. Cuius rei duplex eſt vtilitas; Prima, quod ſine labore magno, & ſollicitudine faciliora explicēt, qui maiora poterant; qui enim vallum, & cibaria ferre poſſunt, armis non magis, quam membris ferendis fatigantur. Qui difficillima Tullij, Virgilij, Horatij, aliorumque iam caller, illi faciliorum expoſitio, familiare colloquiū eſt, non profeſſio. Altera eſt, quod ſucciſiuis horis, & priuato ſtudio grandiora tractare poſſunt, atque ita parariſſimi, ad maiores ſcientias accedere. Denique omnia hæc in diſcipulorum emolumenta redundant; Fieri enim non poteſt, quin magiſter doctus, & multæ lectionis, etiam aliud agens, multa erudita ſpargat, quæ licet non omnibus, tamen animis capacioribus inhærent.

... humaniorum ... ro ... n,

§. 11. Hoc curſu humaniorum literarum euoluto, ad Theologiam quadriennio audiendam mittuntur; quo tempore, & philoſophiam repetunt, & ad eam docendam accinguntur. Imo verò multi iam philoſophicis, & Theologicis ſtudijs nobiliter eruditi, vt maiore iudicio eloquentiam doceant, ad illa ſtudia redeunt.

...rum fiunt diſcipuli.

Nihil ardunm humilitati.

§. 12. Omnia illa leuia reddit; primum obedientia, qua omnia velut à Deo iuſſa alacriter excipiunt; neque quid agant, ſed quanta diligentia, caritate, humilitate officio fungantur, attendunt: Nam & humili loco norunt eſſe poſitum altiſſimum præmium, & quiſque abiectus eſſe in domo Dei elegit.

Ocium profeſſori neceſſarium.

§. 13. Carmina, inquit ille, ſeceſſum ſcribentis, & ocia quærunt. Plurimum ſocietatis profeſſoribus ocij eſt, ſed ocij negotioſi, ocij literarij. Primo quidem ex animi libertate, qui in ſuā poteſtatem ſe pleniſsimè vendicauit, cum ſe alienæ omnino ſubdidit voluntati; itaque nec de præſenti ſtatu queruntur, nec de futuro cum ſollicitudine cogitant; cum cæteri hominum ferè de venturis ſuſpenſi, præſentia præterlabi ſinant. Nulla etiam eos victus, aut veſtium, aut viatici in ſenectutem congerendi cura torquet. Non vxorum, aut liberorum, nepotumve grauis moleſtia. Non conuiuia, & ebrietates, quæ tempus delectando furantur, & morbis, doloribuſque poſt voluptatem infeſtant. Prandium media hora, cœnula etiam citius abſoluitur; nec tamen illa refectio ſelectiſſimæ lectionis expers eſt: de his plura dixi libello de ſecretis noſtræ ſocietatis. Plurimum etiam iuuat, multorum, & doctorum familiaritas, & colloquia, quæ ſæpè ſtudio ipſo vtiliora ſunt. Denique librorum copia, quam pro ſua facultate collegia quæque curare ſolent. Illum etiam poſt Deum, theſaurum noſtrum vocare ſolemus. Hunc in modum ſi princeps collegium aliquod ex ordine religioſorum, vel Canonicorum inſtitueret, ſane quam optime prouinciis conſuleret, conſtanteſque haberet ſapientiæ doctores.

Qui creſcere exoptat, totus ad futuros annos conturbatur.

CAPVT XXIII.

Philoſophia vtilis eſt Reipublicæ, & quomodo docenda.

Philoſophi vrbe ſæpe pulſi.

§. 1. MVLTORVM in philoſophos, ac philoſophiam acerba ſunt, & olim fuerunt iudicia. Nam pulſos è Republica ſupra dixi, aliorum libri exuſti ſunt. Numæ regis Romani libri Græca lingua conſcripti, in conſpectu Quiritium, auctoritate ſenatus incenſi ſunt. Lactant. lib. 1. capit. 22 Eodem iudicio Labieni monumenta, Sen. cent. 10. & Cremutij Cordi Tac. libr. 4 ann & vita Agricolæ, *Ingeniorum clariſſimorum monumenta exuſta queritur.* Alcius, & Philiſcus Roma pulſi ſunt, L. Poſthumio conſule. Antiochus etiam regno philoſophos pepulit, aſſectatoribus ſuſpendium, parentibus eorum graues pœnas comminatur. Anno vrbis 593. ſenatuſconſulto vrbe exire iuſſi ſunt. Anno 615. intra diem decimū Chaldæi exire vrbe, atq; Italia iuſſi. Athenienſium legatos philoſophos Carneadem, & Diogenem Cato cenſuit, aut in vrbem non admittendos, aut continuo dimittendos. Plutarch. in Catone. Imò vniuerſim Græcos pellendos cenſuit; *Quandocunque gens iſta ſuas literas dabit, omnia corrumpet*, inquit. De Lyſimacho, Sophocle, Agrippa, Tiberio, Nerone, Domitiano, Veſpaſiano, Meſſenijs prolixè noſter Lælius lib. 3. cap. 7.

Vitia philoſophorum.

§. 2. Deinde, de innumeris vitijs, philoſophos accuſant, magno ſaltu omnes deſpiciunt, & ſeſe mirantur. Tertio, non modo vitioſi videntur eſſe,

eſſe, ſed philoſopho vitioſo nihil vitioſius, cum non ſophi, ſed aſoti ſint, Saluian. lib. 1. cap 4. de vero iudicio, & prouid. Dei. *Nihil eſt,* inquit, *philoſopho turpius, vitæ obſcœna ſectanti, quia præter eam deformitatem, quam vitia in ſe habent, ſapientiæ nomen plus notatur.* At philoſophi fuere vitioſiſsimi, non illi modo de quibus Plautus, Curc. act. 2. ſc. 3.

Tum iſti Græci palliati, capito operto qui ambulant,
Qui ambulant ſuſtarcinati cum libris, cum ſportulis,
Conſtant, conferunt ſermones inter ſe, tanquam drapetæ:
Obſtant, obſiſtunt cum ſuis ſententiis;
Quos ſemper bibentes eſſe videas in Oenopolio.
Vbi quod ſurripuere operto capitulo caldum bibunt,
Triſtes atque ebrioſi incedunt.

Principes veterũ philoſophorum magi fuere.

ſed principes eorum quoque. Nam prætérquam quod plerique magicas artes didicerunt, vt de Pythagora, Empedocle, Democrito, Platone, docet Plinius lib. 30. cap. 4. Ægyptios enim & Chaldæos adierunt, in quibus ſincerioris philoſophiæ parum, ſuperſtitionis multum fuit. De Pythagora ſane Laertius ſcribit. Seditioſum, & quod ſeditionis anſam præbet, tyrannidis fuiſſe cupidum. Quin & illud quantum abeſt à philoſophiæ præceptis, quod idem Laertius, & Hermippus tradunt. Cum enim in Italiam veniſſet, vt impoſtura rudes populos deuinciret, ſubterraneam domum fecit, matri vt quicquid interea apud ſuperos contingeret, annotato tempore in tabulas referret, mandauit; ac cum poſt annum, ſqualore, ac macie pene enectus emergeret, lectis clam tabulis omnia mirantibus enarrauit, apud inferos autem fuiſſe ſe mentitus eſt, vt ea ratione diuinitatis opinionem aucuparetur. Quam pernicioſus Empedocles, qui famoſæ mortis amore, in candentem ſe Ætnam præcipitem egit! Socrates quoque ſi Ariſtophani credimus, ſtrophas illas docuit, quibus iuris ſpecie, iniuria homines afficiuntur, nempe facere τὸν ἥττω λόγον κρείττω, *malam cauſam, dicendo bonam facere.* Porphyrius de illo, ex Ariſtoxeno ſcribit. Libidinoſum, fuiſſe, furentiſſimè iraſci ſolitum, parenti grauem, omnibus vitijs turpiſſimum. Plato non multo diſcipulus melior magiſtro, fœdę libidinis mancipium, irę obnoxius, ſcurrilis dicacitatis, monſtrorum Ægyptiorum ſacris initiatus, conuiciator, maledicus, vanus, gloriæ auidus. Athen. lib. 1. cap. 22. denique magiſter tyrannorum.

Fœda Pythagoræ impoſtura.

Exotica vita philoſophorum.

Socrates.

Plato.

Ariſtoteli non minora vitia fuére, ſi Laertio credimus, Hermię concubinæ, amoris impotentia, quaſi Eleuſinæ Cereri ſacrificauit. De Diogene Cynico, & tota illa cohorte canum, atque Epicureorum grege loqui nos ſane vetat turpitudo: ipſi Stoici quantis in ſceleribus docendi, viuendique verſati ſunt? Dei prouidentiam fato aſtrinxerunt, libertatem, atque omnem peccandi differentiam ſuſtulerunt. Seneca Stoicus, quique philoſophos omnes loquendi ſanctitate anteceſſit, apud Tacitum ann. 11. & Dionem in Nerone; adulteriorum cum fœminis principibus accuſatur. Hinc & Lucianus omnium, maxime philoſophorum irriſor, veneno illam confert, quæ immodice ſumpta, vt cicuta, aliaque perimunt, itaque ne noxia ſit, delibandam tantummodo eſſe. Adferunt deinde ſcita ſummatim philoſophorum, abſurda, atque à politia penitus abhorrentia, vt apud Platonem eſt, omnium rerum etiam vxorum communio. Deinde ad res ciuiles inepti iudicati ſunt; Antonius apud Ciceronem lib. 1. de orat. Socratem ob imperitiam dicendi, putat eſſe damnatum. Denique cauſa illa acta eſt apud Senecam lib. de vita beata, capit. 17. *Quare tu fortius loqueris, quam viuis? Quare ſuperiori verba ſummittis? & pecuniam neceſſarium tibi inſtrumentum exiſtimas, & damno moueris; & lacrymas, audita coniugis, aut amici morte, dimittis; & reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi eſt, quam naturalis vſus deſiderat? Cur non ad præſcriptum tuum cœnas? Cur tibi nitidior ſuppellex eſt? Cur apud te vinum ætate tua vetuſtius bibitur? Cur autem domus diſponitur? Cur arbores præter vmbram nihil daturæ, conſeruntur? Quare vxor tua, locupletis domus cenſum auribus gerit? quare pædagogium pretioſa veſte ſuccingitur? quare ars eſt apud te, miniſtrare: nec temere, & vt libet, collocatur argentum, ſed perite ſeruitur, & eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter? adijce, ſi vis, cur trans mare poſſides? Cur plura, quam noſti, poſſides? turpiter aut tam negligentes, vt non noueris pauculos ſeruos: aut tam luxurioſus, vt plures habeas, quam quorum notitiæ memoria ſufficiat. Adiuuabo poſtmodum conuitia, & plura mihi, quam putas, obijciam: nunc hoc reſpondebo tibi. Non ſum ſapiens, &, vt maleuolentiam tuam paſcam, nec ero. Exige itaque à me, non vt optimis par ſim, ſed vt malis melior: hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex vitijs meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad ſanitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis, quam remedia podagræ meæ compono; contentus ſi rarius accedit, & ſi minus verminatur. Veſtris quidem pedibus comparatus, debilis curſor ſum. Hæc non pro me loquor: ego enim in alto vitiorum omnium ſum: ſed pro illo, cui aliquid acti eſt. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis. Hoc per malignißima capita, & optimo cuique inimicißima; Platoni obiectum eſt, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim iſti dicebant, non quemadmodum ipſi viuerent; ſed quemadmodum viuendum eſſet. De virtute, non de me loquor: & cum vitijs conuitium facio, in primis meis facio, cum potuero, viuam, quomodo oportet. Nec malignitas me iſta multo veneno tincta, deterrebit ab optimis. ne virus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, vos necatis, me impediet, quo minus perſeuerem laudare vitam, non quam ago; ſed quam agendam ſcio: quo minus virtutem adorem; & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Expectabo ſcilicet, vt quicquam maleuolentiæ inuiolatum ſit, cui ſacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis, non iſtis diues nimis videatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper eſt? O virum acerrimum, & contra omnia naturæ deſideria pugnantem! hoc pauperiorem, quam cæteri Cynici, quod cum ſibi interdixerit habere, interdixit & poſcere. Negant ſe ſatis egere. Vides enim? Non virtutis ſcientiam, ſed egeſtatis profeſſus eſt. Diodorum Epicureum philoſophum, qui intra paucos dies finem vitæ ſuæ, manu ſua impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quod ſibi gulam præſecuit. alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatem. ille interim beatus, ac plenus bona conſcientia, reddidit ſibi teſtimonium vita excedens, laudauitque ætatis in portu, & ad ancoram actæ quietem: & dixit; quod vos inuiti audiſtis, quaſi vobis quoque faciendum ſit*

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.

Reipublicæ inutiles.

Quæſtiones philoſophis propoſitæ.

Nõ viuunt ſuis legibus philoſophi.

Aliter viuunt, aliter loquuntur.

Cynici pauperes.

Non ſunt veteres philoſophi innocentes, ſed mali eorum accuſatores.

De alterius vita, de alterius morte diſputatis: & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominum, minuti canes, latratis. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quaſi aliena virtus, exprobratio delictorum veſtrorum ſit. Inuiti ſplendida, cum ſordibus veſtris confertis, nec intelligitis, quanto id veſtro detrimento audeatis. Nam ſi illi qui virtutem ſequuntur, auari, libidinoſi, ambitioſique ſunt: quid vos eſtis, quibus ipſum nomen virtutis odio eſt? Negatis quenquam præſtare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis ſuæ viuere. Quid mirum? cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempeſtates euadentia? cum eſfigere ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtrum clauos ſuos ipſe adigit? ad ſupplicium tamen acti, ſtipitibus ſingulis pendent. Hi qui in ſeipſos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus diſtrahuntur: & maledici, in alienam contumeliam venuſti ſunt. Crederem illis, niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores conſpuerent.

Non præſtant philoſophi, quæ loquuntur? multum tamen præſtant, quod loquuntur, quod honeſta mente concipiunt. Nam ſi & paria dictis agerent, quid eſſet illis beatius? Interim non eſt, quod contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum ſalutarium, etiam citra effectum, laudanda tractatio eſt. Quid mirum, ſi non aſcendunt, in alta ardua aggreſſi? ſed viros ſuſpice, etiamſi decidunt, magna conantes. Generoſa res eſt, reſpicientem non ad ſuos, ſed ad naturæ ſuæ vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quam quæ etiam ingenti animo, adornatis effici poſſint. Qui ſibi hoc propoſuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo videbo ego laboribus, quanticunque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus: ego diuitias, & præſentes, & abſentes æquè contemnam: nec ſi alicubi iacebunt, triſtior;

Nam ad normam, philoſopho Chriſtiano viuendum eſt.

nec ſi circa me fulgebunt, animoſior. ego fortunam nec venientem ſentiam, nec recedentem. ego terras omnes tãquam meas videbo, meas tanquam omnium. ego ſic viuam, quaſi ſciam aliis me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? Vnum me donauit omnibus: vni mihi omnes. Quicquid habebo, nec ſordide cuſtodiam, nec prodigè ſpargam. nihil magis poſſidere me credam, quam bene donata: non numero, nec pondere beneficia; nec vlla, niſi accipientis æſtimatione, pendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis cauſa, omnia conſcientiæ faciam: populo teſte fieri credam; quicquid me neſcio faciam. Edendi erit bibendiquè finis, deſideria naturæ reſtinguere, non implere aluum, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis, & facilis, exorabor antequam roger, honeſtis precibus occurram. Patriam meam eſſe mundum ſciam: & præſides Deos ſupra me, circaq; me ſtare, factorum, dictorumquè cenſores. Quandocunque autem natura ſpiritum repetet, aut ratio dimittet, teſtatus exibo, bonam me conſcientiam amaſſe, bona ſtudia: nullius per me libertatem imminutam, minime meam. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad Deos iter faciet.

§. 3. Tota diſputatio eo redit, an philoſophorum vitia, obeſſe philoſophiæ debeant? Reſponſio facilis; non oportere; omnia plena ſunt malis, publice vitia obtinent, ſed philoſophorum notantur. Crudeliſſimi tyrannorum, perditiſſimi nepotum de Socrate, & Platone, & Seneca loquuntur.

Principi commendatur philoſophia

Tenenda igitur eſt philoſophia, ſine qua in barbariem reſpublica deſinet. Chriſtiani principes Theodoſius, & Valentinianus, eam amplexi ſunt: *Et quoniam non his tantum artibus glorioſam adoleſcentiam optamus inſtitui, profeſſoribus quoque ſcientiæ, atque doctrinæ memoratis magiſtris ſociamus authores. Vnum igitur cæteris adiungi volumus, qui philoſophiæ arcana rimetur.* Philoſophia enim diuinum donum eſt, amor ſapientiæ, imo amor diuinus: Moſes, Salomon, alii in hac exercitatiſſimi, vitæ integritatem ſcientiæ iunxerunt; nec alia mens virorum ſanctiſſimorũ fuit, Dionyſii, Heraclæ, Pantæni, Clementis, Athenagoræ, Iuſtini, Baſilii, Nazianzeni, Nyſſeni, Hieronymi, Hilarii, Auguſtini, qui non modo Philoſophi fuerunt, ſed ex philoſophorum quoque libris, ad virtutem profecerunt.

Imperium recipit philoſophiam.

Multi philoſophi ſancti.

Veriſſimè ſcripſit Auguſtinus; *Philoſophum non temere haberi alium, quam Dei amatorem.* Hãc Theophraſtus vitæ ducem, vitiorum expultricem appellat, hanc ſi quis è vita ſuſtulerit, magis peccabit, quam ſi in conuiuio lucernam extinxerit. Multa ſunt eius commoda, & crebro latentia: Eretrienſis pater cum verberum minis à filio diſcipulo Zenonis exigeret imperioſe quid didiciſſet, prudenti eſt reſponſo ſedatus: *Hoc ſe philoſophiæ acceptum referre, quod æquo animo, parentis ferre iram poſſet.*

Virtutem docet philoſophia.

§. 4. Deinde decreta philoſophiæ optima ſunt, omnibus vitiis, etiam minimis conuitia faciunt. Pauci ſine illis virtutem capiunt. *Quid ergo,* (inquit, Seneca Epiſt. 95.) *Non quidam ſine inſtitutione ſubtili euaſerunt probi, magnoſque profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantum præceptis obſequuntur? Fateor: ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam vt Dii immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum eſt, eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent, perueniunt ſine longo magiſterio; & honeſta amplexi ſunt, cum primum audierunt. Vnde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum effricanda eſt. Ceterum vt illos in bonum pronos citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adiuuabit, maliſque opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ placita tradiderit: quæ quam ſint neceſſaria, licet videas: Quædam inſident nobis, quæ nos ad alia pigros, & alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſa earum eximantur, falſa admiratio, falſa formido.*

Legatur & epiſtola 17. quæ vim eius ſatis exponit. At nunc fruſtra quæſtionem eam diſputamus, cum omnium gentium Chriſtianarum mores, legeſque eam complectantur, hoc igitur mihi exponendum, quomodo illa docenda ſit. Nam politice etiam hanc moderari debet,

Philoſophia ita docenda Chriſtianis, vt ſeruiat aliis ſcientiis.

§. 5. Initio igitur Reſpublica, philoſophiæ amatrix, hanc ſuis legem profeſſoribus ponet, vel etiam iuramento exiget, vt ita philoſophiam doceant, quo ad grauiores ſcientias, medicinam, Iuriſprudentiam, Politicen, Theologiam, quaſi per adminicula veniant. Societas potiſſimum, præſertim in ſuis, Theologiam ſpectat, ita regula prima, profeſſoris. *Quoniam artes, vel ſcientiæ naturales ingenia diſponunt ad Theologiam, & ad perfectam eius cognitionem, & vſum illius inſeruiunt, & per ſe ipſas, ad eundem finem iuuant: eas, qua diligentia par eſt, præceptor in omnibus ſincero honorem, & gloriam Dei quærendo, ita tractet, vt auditores ſuos, ac potiſſimum noſtros, ad Theologiam præparet, maximeque ad cognitionem excitet ſui Creatoris.*

Sic

Philoſophia in omnibus ſcientijs vtilis.

Sic etiam Conſtit. p. 4. cap. 12. § 3. Dialectica quidem omnibus, phyſica medicis, Ethica iuriſperitis, Metaphyſica Theologis eſt neceſſaria, ſed omnes tamen philoſophiæ partes, omnibus ſcientijs, & auxilio ſunt, & ornamento.

Ita diuina contemplatur, vt humana non deſerat.

Atque hoc eſt, quod Diu. Thomas monuit, philoſophiam velut pediſſequam, Theologiæ ancillari. Ita olim quoque vſitatum fuit, vt dicerent, *incipere Chriſtiana myſteria, vbi deſinunt dogmata philoſophorum. Platonis faſtigia, limen eſſe Chriſtianorum.* Per vmbram intellexiſſe hoc Plato videtur, qui philoſophum Dei amatorem, vt ex illo etiam Auguſtinus memorat, vocauit: officium verò eius eſſe, vt diuina optimè, & quantum ratio patitur, nouerit, humanas vero res, nullo modo deſtituat, ſed in illis ad prudentiæ normam diſponendis, operam ſtudiumque collocet.

Philoſophia fides eſt, ub[iicienda].

Id verò ideo non maiore modò cautela, ſed imperio etiam, ac pœnis curabit reſpublica, quia philoſophorum eſt incredula natio, & ad intelligentiæ fallacem trutinam, omnia expendit, niſi rationis iudicium diuinæ ſubijcias cenſuræ. Alioqui pulſat inanis philoſophia, non adit veritatem. Egregiè Tert. aduerſus hæreticos in præſcript. cap. 7. *Hæ ſunt doctrinæ hominum, & dæmoniorum, prurientibus auribus, natæ de ingenio ſapientiæ ſeculi, quam Dominus ſtultitiam vocans, ſtulta mundi in confuſionem etiam ipſius philoſophiæ elegit. Ea eſt enim materia ſapientiæ ſæcularis, temeraria interpres diuinæ naturæ, & diſpoſitionis. Ipſa denique hæreſes, à Philoſophia ſubornantur.*

Hæretici à philoſophis.

Inde Aeones, & formæ, neſcio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum: Platonicus fuerat. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate: à Stoicis venerat. Et vti anima interire dicatur, ab Epicureis obſeruatur. Et vt carnis reſtitutio negetur, de vna omnium philoſophorum ſchola ſumitur. Et vbi materia cum Deo æquatur, Zenonis diſciplina eſt: & vbi aliquid de igneo Deo allegatur, Heraclitus interuenit. Eadē materia apud hæreticos, & philoſophos voluitātur, iidem retractatus implicātur. Vnde malum, & quare? & vnde homo, & quomodo? Et quod proxime Valētinus propoſuit, vnde Deus? Scil. de enthymeſi, & ectromate, miſerum Ariſtotelem, qui illis Dialecticam inſtituit, artificem ſtruendi, & deſtruendi verſipellem, in ſententijs coactam, in coniecturis duram, in argumentis operariam contentionum, moleſtam etiam ſibiipſi, omnia retractantem, ne quid omnino tractauerit. Hinc illæ fabulæ, & genealogiæ indeterminabiles, & quæſtiones infructuoſæ, & ſermones ſerpentes, velut cancer; à quibus nos Apoſtolus refrenans, nominatim philoſophiam teſtatur caueri oportere, ſcribens ad Coloſſenſes: videte, ne quis vos circumueniat, per philoſophiam, & inanem ſeductionem, ſecundum traditionem hominum, præter prouidentiam Spiritus-ſancti. Fuerat Athenis, & iſtam ſapientiam humanam, affectatricem, & interpolatricem veritatis, de congreſſibus nouerat, ipſam quoque in ſuas hæreſes multipartitam varietate ſectarum inuicem repugnantium. Quid ergo Athenis, & Hieroſolymis? quid Academiæ, & Eccleſiæ? quid hæreticis, & Chriſtianis? Noſtra inſtitutio de porticu Salomonis eſt, qui & ipſe tradiderat: Dominum in ſimplicitate cordis eſſe quærendum. Viderint qui Stoicum, & Platonicum, & Dialecticum, Chriſtianiſmum protulerunt. Nobis curioſitate opus non eſt, poſt CHRISTVM IESVM, *nec inquiſitione, poſt Euangelium.*

Philoſophia inanis fidē implicat.

§. 6. Si quid Ariſtoteles, alijque contra Orthodoxam fidem habent, id ſeriò refutent. Sedulo id in noſtris profeſſoribus cautum eſt, Reg. 2. 3. 4. *In rebus alicuius momenti, ab Ariſtotele non recedat, niſi quid incidat à doctrina, quam Academiæ vbique probant, alienum, multo magis, ſi orthodoxæ fidei repugnet: aduerſus quam, ſi quæ ſunt, illius aliuſue philoſophi argumenta, ſtrenuè refellere ſtudeat, iuxta Lateranenſe Concilium.*

Errores Ariſtotelis, & aliorum refutandi ſunt.

Ariſtotelis interpretes, malè de Chriſtiana religione meritos, non ſine magno delectu, aut legat, aut in ſcholam proferat, caueatque, ne erga illos aſficiantur diſcipuli.

Eam ob rem, nec Auerrois (idem de eiuſmodi alijs iudicium) digreſſiones in ſeparatum aliquem tractatum conferat; &, ſi quid boni ex ipſo proferendum ſit, ſine laude proferat; &, ſi fieri poteſt, id eum aliunde ſumpſiſſe demonſtret.

Impij, & in religionem noſtram blaſphemi commendari non debent.

§. 7. Quia verò certamina ſectarum interdum oriuntur, omnino conueniet, in quacunque Republica, per viſitatores, & magiſtratus inquiri, quam quiſque ſententiam doceat; Nam reuera affectio, & admiratio eorum auctorum, adoleſcentes in pericula inanium & falſarum opinionum in magicas præſtigias, in atheiſmum præcipitat, de Cardano, Maſilio, alijſque meminiſſe mens horret, quos nimium ſciendi ſtudium, de religione dubios, mori coegit. *Diſcede ab Ethnico hæretice, redde illis ſenſus ſuos, quia nec ille de tuis inſtruitur.* Olim iam in eam peccatum eſſe oſtendit Cyrillus Catech. myſt. 18. Quid impietatem, & licentiam de atheiſmo veterum animare iuuat? Quid vt ſubtiloquentiæ gloriam aucuperis, de damnatis nominibus, & erroribus nomen trahere geſtis? Tot ſanctorum Philoſophorum monumenta ſunt in manibus, tu adire Patriarchas hæreticorum, tibi gloriæ ducis?

Quas ſententias doceant ipſi magiſtratus indaget.

Sectarum innumeræ olim fuerunt acies, Erethriaca, Epicurea, Cyrenaica, Megarica, Theodoria, Pyrrhonia, Stoica, Peripatetica, Academica vetus, & noua, Cynica, Potamonia, Eliaca, inter horologia potius, quam inter philoſophos conueniet. Cito defecerunt, quæ celeriter caput extulerunt, Academici veteres, & minores antiſtitem nullum reliquerunt; Quis eſt, qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidioſæ turba Scholæ præceptorem non inuenit, Sextiorum noua, & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. Veritatem igitur ſecundum piorum philoſophorum, & Academiarum ſententiam doceat, cuicunque Chriſtiana iuuentus eſt commiſſa.

Sectæ philoſophorum veteres, non ſunt renouandæ.

§. 7. Officium quoque ſuum agnoſcat, quod vita, non ſola diſputatione continetur. Aureum Romani Sapientis eſt monitum Ep. 20. *Illud autem, mi Lucili, te rogo, atque hortor, vt philoſophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec ſcripto: ſed animi firmitate, & cupiditatum diminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his, qui iuuenum, & otioſorum aures, diſputatione varia, aut volubili detinent. Facere docet philoſophia, non dicere: & hoc exigit, vt ad legem ſuam quiſque viuat, ne orationi vita diſſentiat, vt ipſa inter ſe vita vnius, ſine actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt, & officium ſapientiæ, & indicium, vt verbis opera concordent, vt & ipſe vbique par ſibi, idemque ſit. Quis hoc præſtabit? pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc: nec dico ſapientem ſemper vno iturum gradu, ſed vna via.* Viuat ergo ex lege philoſophiæ, & ſic viuere doceat.

Philoſophia docet e[xe]mplis vertu[tem].

Si enim Philoſophiæ profeſſor mores corrumpat, vt Epicurei, vt Cynici, laborabit diſciplina ciuitatis, & ſe in delicias dabit.

Doceant obediendum eſſe legibus, & magiſtratibus.

§.8. Diligenter in hoc incumbat magiſter, vt diſcipuli philoſophiæ, dum omnia inquirunt, nō modo contra diuinas leges non diſputent, ſed magiſtratibus etiam honorem deferant, & legibus politicis obtemperent. Olim obiectum Stoicis eſt, ab illis contemni magiſtratum, & leges: & ſanè id promptum erat de illis ſentire, qui omnes inſanire, nullum prætorem, nullum conſulem, nullum regem dicere ſolerent. Rubellio Plauto datur crimini apud Tacitum libr. 14. *Quod aſſumpſiſſet Stoicorum arrogantiam, ſed antique, quæ turbidos, & negociorum appetentes facit.* Reſpondit Seneca Epiſt. 73. *Errare mihi videntur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos, contumaces eſſe, ac refractarios, & contemptores magiſtratuum, ac regum, eorumve per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim, nulli aduerſus illos gratiores ſunt: nec immerito, nullis enim plus præſtāt, quam quibus frui tranquillo otio licet. Itaq; hi, quibus ad propoſitum bene viuendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis, quam illi inquieti, & in medio poſiti, qui multa principibus debent, ſed multa & imputant, quibus nunquam tam plene occurrere vlla liberalitas poteſt, vt cupiditates eorum quæ creſcunt, dum implentur, exſatiet.* Et libr. 2. de Clem. cap. 5. *Scio male audire apud imperitos ſectam Stoicorum, tanquam nimis durum, & minimè principibus, regibusq; bonum daturam conſilium. Obiicitur enim illi, quod ſapientem negat miſereri, negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur, inuiſa ſunt. Videntur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad pœnam deducere.*

Stoici magiſtratuum contemptores habebantur.

Verus philoſophus, ſummus eſt principis amator.

Excuſat ille, ſed vereor vt valide, & vere; nam de duritia eos Auguſtinus accuſat. De contumacia, quam fortitudinem vocabant, multa paſſim exempla ſunt. Hanc itaque partem, & fundamenta, quæ natura ipſa poſuit, moralis præſertim profeſſor inculcabit, id à profeſſoribus Societatis regula ipſa requirit; *Intelligat ſui inſtituti nequaquam eſſe ad Theologicas quæſtiones digredi, ſed progrediendo in textu, breuiter, doctè, & grauiter præcipua capita ſcientiæ moralis, quæ in decem libris Ethicorum Ariſtotelis habentur, explicare.*

Moralis profeſſor omniū virtutum compendiū tradit.

Præcipua vero doctrina eſt, vt in Republica ordinem legitimum parendi obſeruent, ipſas denique virtutes agnoſcere.

Vincendi ſtudium, tyrannus eſt philoſophorum.

§.9. Contentiones fugito, veritatis enim inueſtigationem continet philoſophia, cui nihil æque aduerſatur, atque vincendi, & triumphandi vilis gloriola, ſed acris tamen in animis ſophiſtarum tyrannis. De fundis, & patrimonijs ſeruata pace, & caritate, ad tribunal iudicis ciues diſceptant, de voculis, & entibus rationis, & relationibus, cum furore declamitant philoſophi; Noſtri profeſſores monentur Reg. 5. non ſua modo docere, ſed aliena etiam refellere, cum modeſtia. *In ijs quæſtionibus in quibus liberum eſt quamcunque partem ſequi, ita defendatur vna pars, vt alterius etiam partis, ac multo magis prioris profeſſoris, ſi contrarium docuerat, exiſtimationi modeſte, ac beneuole conſulatur. Quin etiam ſi conciliari poſſunt autores, id ne negligatur, optandum eſt. Denique in nominandis, aut confutandis auctoribus modeſte ſe gerat.*

Aliter ſentientes, ciuiliter ferre oportet.

Ingenij iactatio, puerilis eſt.

Curæ igitur ſit, vt philoſophiam habeas non iactes. Si in quæſtiunculis perſpicaciores collegis, gaude tuam tibi ignorantiam eſſe detractam, alijs ſuam ne exprobres. Si vis philoſophari ſine inuidia, philoſophare ſine pompa: odioſus eſt, qui ita loquitur, vt quod ipſe non docet, damnare videatur.

Noua repudianda amplexantur, quæ communia non capiunt.

§. 10. Fugienda eſt quoque opinionum nouitas: Nam quod euenire in calamitatibus ſolet, vt nouitas percellat, & dolori pondus addat, id quoque in hac opinionum leuitate contingere ſolet, vt magno impetu veniant, & applauſu, deinde celeri faſtidio reijciantur. Communium ſententiarum difficultate, & obſcuritate, quam non niſi magno labore ſuperare etiam magna ingenia poſſunt, diu torquentur: dum noua audiunt, non quid habeant, ſed quid appetant, ſecum perpendunt. Itaque ſummum mali eſt imperitis, nouandi cupiditas. Quicquid autem precioſum ſola nouitas fecit, id vile redditur, cum adeſt, nec auctor in precio eſt, cum nouus eſſe deſijt. Nobis ſeriò illa nouitas prohibetur, etiam in rebus alioqui adiaphoris Reg. 6. communis. *In ijs etiam, in quibus nullum fides, pietatiſque periculum ſubeſt, nemo in rebus alicuius momenti, nouas introducat quæſtiones; nec opinionem vllam, quæ idoneis autoribus nullius ſit, ijs, qui præſunt, inconſultis; nec aliquid contra Doctorum axiomata, communemque ſcholarum ſenſum doceat: ſequantur potius vniuerſi probatos maximè doctores, & quæ, pront temporum vſus tulerit, receptà potiſſimum fuerit in Catholicis Academiis.*

Tritam viā ſapiens tenet.

Tanti verò rem eam eſſe arbitror, vt ad profeſſionem philoſophiæ nullum admittendum eſſe iudicem, niſi qui vetere, & trita, hoc eſt regia via incedere paratus eſt. Si enim eam philoſophiam, quam Ariſtoteles, Pantænus, Auguſtinus, Diu Thomas, atque alij innumeri magno conſenſu profeſſi claruerunt, iuuentuti exponat, iam nouit Reſpublica, quid adoleſcentes doceantur; ſi noua afferat, quamuis fortè bona eſſent, ſunt tamen dubia, & periculoſa, at Reſpublica in tuto ſeponi, iuuentutem ſuam exoptat. Nulla nouitas momento opus ſuum implet, nec niſi ſpacio temporis in ſolido eſt; itaque noua neceſſe eſt imperfecta eſſe. Nouas Oceani vias, per arctoas plagas, iam dudum tentant Bataui: magna ſpes, magna prœmia periclitantibus proponuntur, ſed nemo prudens incertæ ſe nauigationi committit, cum ſatis periculorum in curſu noti maris ventus, & vnda præſtent. Hæc itaque cautio Reipublicæ conuenit, ne nouis, & ignotis opinionibus iuuentutem committant, niſi prius ea doctrina, methodoque, quæ iactatur eruditionem aliquos eſſe conſecutos conſtiterit, quod cum factum fuerit, iam nouitas deſierit; tarde enim magna proueniunt; nec minus imprudenter agit, qui nouæ philoſophiæ in ſe pericula admittit, quam ille, qui incertæ medicinæ in ſalute ſua experimentum fieri cernit.

Ignoti maris pericula maiora sūt.

Abſurda opiniones no nominandā quidem.

§. 11. Non modo nouæ, ſed vetuſtæ quoque opiniones inutiles, quæ philoſophiam infamant, vitandæ ſunt. Ita regula octaua communis. *Opiniones inutiles, obſoletas, abſurdas, manifeſto falſas non adducat.* Nihil tamen abſurdum, quod non ſenſerit, & dixerit aliquis philoſophorum; quorum ſi ineptiæ frequenter in memoriam reuocentur, inuenient aliquando ſectatorem. Multum habent philoſophi ſuperuacui, quodque in vſum nunquam veniet, illa non modo reſecent, ſed omnino mentionem omittant. Ne rebus non neceſſarijs ingenia conflictentur. Dixi ſupra de nimia ſubtilitate, quæ veritati infeſta eſt. Nunc hoc ſolum moneo publicæ diſpoſitionis eſſe, vt aduigiletur, ne manibus diſceptatiunculis tempus, atque ætas transfigatur. Triplex eſt philoſophia. Moralis, naturalis,

Inania traij mittantur.

talis, rationalis. Prima componit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia, quæ pars eſt eloquentiæ, verborum proprietates exigit & ſtructuram, & argumentationes, ne pro vero falſa ſurrepant.

Aliarum artium ſupervacuo ad ſeſe traſferunt. His terminis includatur boni præceptoris induſtria. Aliane attrahat, quod tamen multi negligent, niſi ineptias maiorum cura coerceat. Olim ita factum eſt, philoſophi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones, & coniunctionum, ac propoſitionum proprietates deſcenderunt, & inuidere Grammaticis, inuidere Geometris. Quicquid in illorum artibus ſuperuacuum erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, vt diligentius ſciant loqui quam viuere. Imo vero ne nunc quidem loqui ſciunt multi, cum enim animum tricis inutilibus implicant, ne verba quidem euoluere, & explicare didicerunt.

§. 12. Illuſtres philoſophos citet, imitetur, ſuis commendet, ita Reg. 8. communis. *In afferendis Doctorum autoritatibus, non ſit nimius, ſi tamen habeat inſignium auctorum teſtimonia, ad ſententiam ſuam confirmandam, verba ipſa, quoad fieri poteſt, pauca tamen, & fideliter recitet; multo magis Sacrarum ſcripturarum, Conciliorum, ſanctorum Patrum. E dignitate autem magiſtri eſt, nullum fere auctorem proferre, quem ipſe non legerit.*

Nec tamen omnia referat, ad eos legendos ipſos remittat, vt eſt in regula 10. *Ea quæ in auctoribus in promptu poſitis habentur, ſi afferenda ſint, explicet potius, quam dictet: quin etiam auditores, ad eos auctores, qui copioſe, & accurate materiam aliquam pertractarunt, reijciat.*

Philoſophia exercitatione fere diſcitur. §. 13. Diſputando adoleſcentes exerceat: nihil pernicioſius ſilentio Pythagoræo. Quinquennium velut muti piſces, non magnam ſapientiam audiebant. Philoſophum futurum aſſidue, diligenterque audire, commentari, inquirere volo. Quia vero multa excidunt è memoria, multa dubia occurrunt, multæ in diuerſum ratiocinationes, neceſſe eſt, in ſingulos dies auditores exerceri, habere cui dubia proponant, quem conſulant. Vno verbo magiſter explicat, quod longo labore quærendum erat. Superbus eſt, qui errare, quam monſtrari ſibi viam ducit honeſtius. Hac de re ita leges noſtræ ſanciunt. Reg. 11. *Poſt lectionem in ſchola, vel prope ſcholam maneat ſaltem per quadrantem, vt poſſint ad eum interrogandum auditores accedere: & lectionum rationem interdum exigat, curetque vt ea repetantur.*

Prima diſcentis prudentia eſt, ſæpe conſulere magiſtrum.

Domeſtica & priuata repetitio inſtituta vtiliter. Huc quoque pertinent variæ diſputationum exercitationes regula 12. & ſequentibus *Domi quoque quotidie præter ſabbatha, vacationes, & dies feſtos vna horà deſignanda, qua repetatur à noſtris, & diſputetur; vt ea ratione, & ingenia magis exerceantur: & difficilia, quæ occurrent, magis eluceſcant. Præmoneatur itaque vnus, aut alter ad repetendum memoriter, nec plus quam per quadrantem: poſtea argumentetur vnus item, aut alter, totidem reſpondentibus: ſi quid vero temporis ſuperſit, dubia proponantur; vt autem ſuperſit, magiſter argumentandi formã ſeuere tueatur, & cum noui nihil affertur, præcidat argumentum.*

Repetitio. *Sub finem anni ita inſtruendæ erunt præteritarum lectionum repetitiones, vt niſi quid obſtet, menſis integer vacuus ab illis etiam, non ſolum à lectionibus, relinquatur.*

In Sabbatho, alius, quem Academiæ conſuetudo exigit, die habeant in ſcholis diſputationes per duas horas, longiores etiam, vbi ſint magis externorum concurſus. Quod ſi quam in hebdomadam duo feſti dies, vel cum feſto vna hebdomadaria vacatio incidat, non diſputetur, ſed legatur Sabbatho: id vero ſi tribus continuaretur hebdomadis, vna interponatur diſputatio.

Diſputatio. *Vbi receptus Academiæ mos nihil obſtat, ſingulis, præter tres menſes æſtiuos vltimos, aut (ſi pauci ſint auditores) alternis menſibus, communes certo aliquo die diſputationes, tum ante, tum poſt meridiem habeantur: quot fuerint magiſtri, totidem auditores defendant, ſinguli ſingulorum magiſtrorum quæſtiones.*

Difficilius eſt diſputare quam docere. *Interſint diſputationibus, quoad eius fieri poteſt, alij quoque, doctores noſtri, profeſſoreſque, licet diuerſarum facultatum: qui, quo magis concertatio ferueat; argumentorum, quæ agitantur, vim vrgeant: modo ne proſequendum ſuſcipiant argumentum, cui vtitur, ac ſtrenue adhuc argumentans inſiſtit. Id ipſum præſtare liceat externis etiam Doctoribus, atque adeo ad argumentandum ex inſtituto, niſi ea conſuetudo, alicubi minus probetur, inuitari poſſunt.*

Ex auditoribus publice non diſputent, niſi doctiores; cæteri priuatim exerceantur, quo ad ita inſtructi ſint, vt eo loco non putentur indigni.

Exiſtimet diſputationis diem non minus eſſe laborioſum, fructuoſumque, quam lectionis, omnemque diſputationis vtilitatem, ac feruorem à ſe pendere: cui ita præſit, vt ipſe videatur eſſe, qui in vtroque concertatore concertet: collaudet, ſi quid afferatur boni, & attendere omnes iubeat: cum grauior aliqua propoſita fuerit difficultas, ſuggerat ſubinde breue aliquid, quo vel fulciat reſpondentem, vel argumentantem dirigat: neque diu taceat, neque ſemper loquatur, vt ipſi etiã diſcipuli promant, quod ſciunt; ipſe vero, quod depromptum fuerit, emendet, aut expoliat: diſputantem progredi iubeat, dum difficultas vim obtinet, imo augeat ipſe difficultatem, nec diſſimulet, ſi is, qui argumentatur, prorepſerit ad aliud argumentum: non patiatur, vel argumentum pene ſolutum longius vrgeri, vel reſponſionem non bene conſtantem diu ſuſtineri; ſed poſt aliquam concertationem rem totam breuiter definiat, & explanet. Si quid denique aliud vſpiam in vſu eſt, quo diſputationes reddi ſoleant frequentiores, ac ferventiores, id ſedulo retinendum.

Cum adiutore, ſeu Bidello à Rectore conſtituto, agat interdum, eumque de totius claſſis ſtatu, & de externorum etiam auditorum diligentia, ac profectu percontetur; detque operam, vt idem ſuo munere fideliter, & accurate fungatur.

§. 14. Sit profeſſor qualem regula 20. deſcribit. *Sit denique in omnibus diuina aſpirante gratia, diligens, & aſſiduus, & profectus ſtudentium, tum in lectionibus, tum in aliis literariis exercitationibus ſtudioſus: non vni ſe magis, quam alteri familiarem oſtendat: contemnat neminem; pauperum ſtudijs æque, ac diuitum proſpiciat: profectumque vniuſcuiuſque è ſuis ſcholaſticis ſpeciatim procuret.*

Vt autem talis ſit, eligatur doctus, Deum timens, amans Reipublicæ. Et quanquam talis ſit, in eum tamen procerum oculi coniecti ſint, ne tædio aliquando demutetur.

CAPVT XXIV.

De ſtudio Logicæ, Phyſicæ, Metaphyſicæ, Matheſeos.

§. 1. NOn eſt mihi animus has facultates, ciuitatibus commendare, præſtiterũt id illi, qui in ſingulis claruerunt. Sed conſilium dare Reipublicæ, quo in admittendis illis vtatur, & docendis. Nam de neceſſitate, vſuque Dialecticæ,

Google

cæ, cum ſit primarium rationis inſtrumentum, nihil dicere neceſſe eſt; nec quicquam in ea, niſi ſophiſtice reprehenditur. Qui à philoſophia eam remouerunt, maiorem pene, quam philoſophiæ neceſsitatem illius iudicarunt. Laertius in Vita Epicuri, ab eo philoſophiam diuiſam in Canonicam, Phyſicam, Ethicam. Canonicam eſſe quæ ad opus, aggreſsiones, & aditus præſtat, & vno libro ab eo traditur, qui ab eo Canon vocatur. Stoici Canonem in Logicen, & Rhetoricen diuiſerunt. Itaque Epicurei cum ſeparare Dialecticen vellent, eam tamen alio modo, & via admiſerunt. *Epicurei* inquit Sen. Ep. 89. *duas partes philoſophiæ putauerunt eſſe, Naturalem atque Moralem: Rationalem remouerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoq; locum quem, De iudicio, & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt.*

Dialectice, ſeu pars philoſophiæ ſit, ſeu inſtrumentum, ars neceſſaria eſt.

Verum mihi conſtitutum eſt leges ſcribere, quas Reſpublica Dialecticam docturo imponat, nam in ea docenda, plurimum errari paſsim nihil dubito.

Dialecticis, literis humanioribus imbutum eſſe oportet.

§. 2. Dialecticæ docendæ lex prima. Ad eam diſcendam neminem in Europa admittat, niſi in eloquentia mediocriter verſatum. Hæc regula adeo neceſſaria eſt, in illis quidem prouincijs, quæ cultioribus literis deditæ ſunt, vt ſine ſumma infamia negligi non poſsit. Cum enim latine diſſerendum ſit, niſi ante eloquentiæ præcepta, exercitationeſque perceperint, neceſſe eſt omnino infantes reddi; conciſe enim, obſcureque diſputat, ſuis verbis à communi vſu alienis dialectica vtitur, quo fit, vt nec priſtinam facultatem retineant, nec acumen Dialecticorum intelligant, vt quę intelligunt, timore committendi ſolœciſmi proferre non audeant.

Philoſophus eſſe, ſed loqui non poteſt, nis literis imbutus.

Societas Ariſtotelem imponit.

§. 3. Secunda lex eſt. Vt Dialectices præcepta ab Ariſtotele ſolo accipiantur, imo & Phyſicarum rerum reconditiſsimæ ſcientiæ, ita mos eſt Societatis noſtræ, & conſentiunt iam octingenta penè ſæcula. Quia vero multi nos ea de cauſa grauiter impugnarunt, & Franciſcus Patricius Venetus Ariſtotelis Philoſophiam peſſundare conatus eſt, non omnium modo nos Peripateticorum iudicio, ſed aliorum ſententia quoque defendam. Iuſtus Lipſius vir doctiſsimus, & vſum doctrinę ad publicam vtilitatem ſemper referens ita li. 1. c. 4. manuductionis hac de re diſſerit. *Sed tamen iam ea venimus, vt reliquis cedentibus, duæ de principatu fere contendant, Peripateticorum, & Stoicorum. Nam Epicureos communis conſenſio iugulauit: Academici ipſi ſe, & nullam ſcientiam profitenda, diſcipulos habere deſierunt. De peripateticis, hodierna iudicia ſi audis regem ſ[illegible] habes: in ſcholis ſoli regnant, ab octingentis amplius annis apud Græcas, Latinoſq; admiſſi. Quis pellat nec olim, nec debeam forte aſſo[illegible] tamen hoc regnum ſacere, & collegas dare, neſcio an non ſapiens ſa mea[illegible]. Ariſtotelem, regem illum Peripateticorum, magnum inter homines fuiſſe, quis abnuat? & magni ipſi viri laudem ſic aſsignant. Cicero inter primos vir non ſolum in dicendo copioſus, ſed etiā in philoſophia ſingularis. Alibi. ſumma ingenia, ſcientia, copia. Iterumq; Quo nihil politius, nihil acutius. Eidem aureum eloquentia flumen dicitur: & Plutarcho, vir eloquentiſsimus, & peritus flectendi animos, quaqua vellet. Denique, plena manu Cicero: Quis omnium doctior, quis acutior, quis in rebus vel inueniendis, vel iudicandis, acrior Ariſt. fuit? Neq; alij ab his elogiis diuertunt. Plinius quidē, ſummum in omni doctrina virum appellat: alibi; immē*

Lipſius Ariſtotelis defenſor.

Ariſtoteles iam octingentos annos regnat.

Cicero de Ariſtotele.

Plutarchus de Ariſtotele.

ſa ſubtilitatis. Quid Arnobius? vir ingenio præpotens atque in doctrina præcipuus. At Auerroes velut lymphatur in eius laudes. Ariſt. inquit, tres ſcientias inuenit, Logicam, Naturalem, Diuinam & nullus error inuentus eſt, vſque ad hoc tempus, quod eſt mille & quingentorum annorum. Et talem eſſe vnum hominem potius eſt Miraculoſum, quam humanum. idem alibi: Ariſtot. eſt Regula, & Exemplar, quod natura inuenit, ad demonſtrandam vltimam perfectionem humanam. Denique ſimili elogio: Ariſtotelis doctrina eſt ſumma veritas, quoniam eius intellectus fuit finis humani intellectus. Quare bene dicitur, quod fuit creatus, & datus nobis diuina prouidentia, vt ſciremus quicquid poteſt ſciri. Hæc magna, admiranda ſunt, fateor: & quæ virum cœleſtibus pœne æquent. Quid tam alij: alia. Tertullianus, Minutiloquium eius taxat: & eadem voce Irenæus, Minutiloquium, & ſubtilitates circa quæſtiones. Hieron. verſutias eius. Quid valuntarium & tenuiter ſubtilem fuiſſe, atq; inquiſitarem ſæpe cum obſcuritate. Idea Sidonius: explicat vt Plato, implicat vt Ariſt. At Gregorius Nazianz. & hoc, & grauiora obijcit. Βάλλε μοι, inquit, Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον, πρόνοιαν, καὶ τὸ ἔντεχνον καὶ τοὺς θνητοὺς περὶ ψυχῆς λόγους, καὶ τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν δογμάτων. Abijce mihi Ariſtotelis Minutiloquium, ſagacitatem & artificium, abijce mortuales illas ſuper animam ſermones, & vniuerſe, humanalia dogmata. Damnat non aſſurgentem & in humilibus terreniſque hærentem. Hoc & Atticus apud Euſebium. Ἀριστοτέλους κατὰ [illegible] ἡ καὶ γεωργὴ [illegible]. ἥτις [illegible] μόνον τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων ἡ τὴν ἐν τούτοις ἀλήθειαν ἰδεῖν ἐδύνατο, τῆς δ' ὄντως ἀληθείας [illegible] τὸ παντελὲς οὐχ οἷα τε ἦν αὐτῆ. Ariſtotelis tenuis & humilis ſubtilitas, quæ res terrenas quidem peruadere, & quid verum in iis perſpicere poſſet; at ſolida illius veritatis, clarum, & ſerenum lumen non ei fuit inſpicere. Lactantius pariter: Ariſtot. de Deo ipſe ſecum diſsidet, & repugnantia dicit & ſentit. Iterum; Ariſtoteles, Deum nec coluit, nec curauit. Philo Iudæus. Ἀριστοτέλης μήποτ' εὐσεβῶς καὶ ὁσίως [illegible]. Ariſtoteles nunquam pie, aut ſancte dictus. Itaq; vides mi Auditor attalli, vides deprimi, in iudiciorū iſto velut oſcillo ſuſpenſum. Imo & hoc diſce, Platonem illi conſenſiſſe ab antiquis præponi. Cicero ipſe, ille ex profeſſo, imo velut ex conducto, eius præco, palmam aufert & in Platonis dextram transfert. Ariſtot. excepto Platone, philoſophorū princeps. Nonne palam ſecundum facit? Iterū: Ariſtot. longe omnibus, Platonē ſemper excipio, præſtans ingenio, & diligētia. Et pleriq; etiam noſtrorum procerum tabellam in hanc partē dimittūt. Arnobius: Plato ille diuinus, multa Deo digna, nec communia ſentiens multitudini. Iterum: Plato ille magnus pie ſancteq; ſapiēs. Et Tertull. conſentit, & in Aegypto hæc dogmata à Triſmegiſto illa hauſiſſe maxime, eiuſque ſcriptis, fatetur. At alij ad Prophetas & ſacros ēt libros mittunt, & palam Numenius: τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ Μωσῆς ἀττικίζων; Quid eſt Plato niſi Moſes Atticiſſans? Auguſt. autē ille noſtrorū ſcriptorū apex, Platonem cæteris philoſophis gentiū longe lateq; præfert. Imo in cœlo pœne (quatenus pie poteſt) ponit: Hunc Platonem, inquit, Labeo inter Semideos commemorandum putauit: Semideos autē heroibus antepouit, & vtraſq; inter numina collocat. Verum tamen iſtum, quem appellat ſemideum, non heroibus tantum, ſed etiā Dijs ipſis præferendum eſſe non dubito. Eodem ſenſu alibi, templū ei inſtius, quā dijs illis gentium ponendum. Et qua de cauſa quam ipſe promit: Platonica familia Philoſ. faciliime omnium, paucis q; mutatis, fieri poſſe Chriſtianos. Et ſane multum in philoſophia, imo caput eſt, ad Deum, & diuina aſſurgere: à quibus cetera omnis ſapiētia nexa eſt, & pendet. Itaq; vides in iſtis Ariſt. nec (prudēs aliquis negauerit) à Platone,

Plinius, Arnobius Ariſtotelem probant Auerroës nimis admiratur.

Ariſtoteles Minutiloquus implicator.

Multis Ariſtoteles ignorauit, in diuinis rebus.

Plato, Ariſtotelis olim antelatus.

Platonici facile ſiunt Chriſtiani.

item-

In Dialecti-ca. & Phy-ſicis nemo Ariſtotele maior.

itemq; à Stoicis, longè vinci, & relinqui. Quid tamen eſt? Dialecticam firmiter, & compoſitè tradidit: idem Phyſica, de quibus Tullij hoc teſtimonium natur am ſic à Peripateticis inueſtigatam, vt nulla pars, cælo, mari, terra ſit prætermiſſa. Et Laërtij: ἐν τοῖς φυσικοῖς αἰτιολογικώτατος πάντων ἐγένετο, ὥστε καὶ περὶ τῶν ἐλαχίστων ἀποδιδόναι τὰς αἰτίας. In naturalibus omnium maximè rationes reddidit, etiam ad res vſque minimas. Ideò vtiliter, quoad has duas partes attinet, in ſcholas receptum fateor: quem enim potius? & veteres alij, qui hac tradiderunt, auo perierunt. Sed & opus inuenimus certum doctorem, & dogmata eſſe, quibus inſueſcant. Quemadmodum folia, ait Seneca, per ſe viuere non poſſunt, ramum deſiderant, cui inhæreant, ex quo ſuccum trahunt: ſic præcepta ſi ſola ſunt, marcent, infigi volunt ſectæ. Iuuentuti, inquam, hoc opus: at iam viros, quæ inuidia aut ignauia eſt, longius non mittere? In Theologicis, in Ethicis, in ipſis Phyſicis, quam multa præclara, rara, Pythagorei aut Stoici dixerunt, & quadam etiam alij. Hac ego non adeam, vſurpem, & velut relictam à maioribus hæreditatem cernam? Audacter & vt ſi in ſenatu ſedeam, non audiam tantum, ſed examinem & ipſe rogatus, ſententiam dicam. Nam ſemper illam vnius ſequi (argute noſter Annæus) non in curia, ſed factionis eſt. Equidem adſurgo & veneror inuenta, inuentoreſque ſapientiæ: ſed vt homo homines, & qui non Domini noſtri, ſed duces ſunt. Quis tam feliciter, ime tam diuine ſapiens.

Anctor opus eſt & dux adoleſcentibus.

Alij ingenio, nemo vnus habet omnia, ſed nemo plura, aut meliora quam Ariſtoteles.

> *Omnia veridico qui quondam ex ore profudit?*
> *Non fuit, non erit. Et eſt hac æterna illius benignitatis, ſpargere ingeniorum dona in ætates, & in homines: nec in vnam illam, aut hunc vnum, omnia ſimul & ſemel contuliſſe. Optimus vatum*
> Ἀλλ' οὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισιν.
> *Sed non in ſimul, & ſemel, omnia Dij ſua donant.*

Plato inferior Ariſtotele.

Vtendum eſt teſtimonio magnorum virorum; vt noſtra cauſa tantis auctoribus probata, verecundia patronorum tuta ſit. De Logica, & Phyſica nemo negabit; niſi ſi quis meliorem oſtendat auctorem, accuratiorem, & argumentandi peritiorem. Platonis Dialectica pene nulla eſt, Phyſica illius pauca & errorum plena. Morales diſputationes plures, ſed nullæ compendio totam Ethicen tradunt. Patrum ætate magnus habitus eſt, quia in rebus moralibus multa docuit, & in diuinis ad Chriſtianos acceſſit; Multaque argumenta Epiſcopis, contra Idololatras ſuppeditauit.

Alii ingenda ſunt Ariſtoteli.

§. 4. Tertia lex. In Logica, Phyſicaque ita Ariſtot. exponatur, vt quicquid ex veteribus recentioribuſque doctum, & vtile colligi poteſt, ſimul accurate tradatur. Nam nihil alios vidiſſe præter Ariſtotelem, nihil tot millia interpretum addidiſſe Ariſtoteli, non modo incredibile eſt, ſed libri quoque innumera oſtendunt.

Vide caput de ſtudio Philoſophiæ.

§. 5. Quarta. in Dialectica res breuiter exponatur, inutiles tricæ, argutiæque tollantur. Nouæ quæſtiones ne addantur, multæ ex veteribus reſecentur.

§. 9. Quinta lex. In omni genere ſcientiarum mathematicarum, hoc agendum eſt, vt perfectiſſimi habeantur auctores, & profeſſores, nam omnium in Republica vtilium, machinarum, opificiorum atq; temporis ratio ipſa, ab illis profluit. In primis ſit qui cœli motus, atque aſtra contempletur, omnes eius partes exponat. Multa res illa ad vitam ciuilem, atque adeò cœleſtem facit, opera Dei conſiderare, magnitudinem, ſymmetriamque cognoſcere, terrarum tractus diuidere. Multæ, & ridiculæ ex harum ignoratione, ſuperſtitiones ortæ ſunt fabulæq; etiã apud barbaras nationes, quin & magicæ incantationes, non niſi inſcitia talium rerum nituntur. Sint igitur iuncti Aſtrologis, Geometræ, Geographi, Arithmetici, Gnomonici, Dioptrici, inſtrumentorum etiam fabricatores, nulla enim harum artium eſt, quæ non aliquando ſummam neceſſitatem, vſumque habeat.

Ignoratione operum Dei, ſuperſtitio, magiaque inualeſcit.

§. 7. Suprema demum cura Metaphyſicæ tribuatur, quæ proxima Theologiæ eſt, imò naturalis quædam Theologia, cuius etiam nunc pars præcipua in Theologia docetur. Qua de re initio ſuæ Metaphyſicæ Franciſcus Soarezius noſter plurima, accuratiſſimaque diſputat.

Literas, philoſophiam practicam, iuriſprudentiæ & Theologiæ fundamenta ſcire principem oportet, & artem artium Politicen. Maxime principi conuenit, ſapere, iudicare, bene viuere.

CAPVT XXV.

Medicinæ curam eſſe oportere maximam.

Medicus Republicæ præcipue honorandus.

§. 1. QVod dictum eſt omnibus ab Eccleſiaſtico cap. 38. de honorando medico, id præcipue Reipublicæ, & principi imperatum eſt. Eorum enim eſt, non ſibi modo, ſed toti patriæ proſpicere, vt oportune morbis obuiam eatur, medici, Chirurgi, Pharmacopolæ præſtantes habeantur. Ea vero munificentia habendi ſunt, ne ægrorum turbam oprent. Quemadmodum vero prudens paterfamilias, cum famem ſedauit, in futuram neceſſitatem tamen commeatum reponit, ita quoque ciuitas vel vnum vel plures habeat medicos, qui priuatis morbis, & epidemicis medeantur. Nec modo in Republica foueat, ſed honoratum quoque locum tribuat. Ego quod ea de re ſentio perſpicuis verbis complectar.

Altiſſimus honorem medico decreuit.

§. 2. Honor medicis ſingularis in Republica tribuatur, Ita diuinæ literæ, Eccle. cap. 38. 1. *Honora medicum propter neceſſitatem. etenim illum creauit Altiſſimus. A Deo eſt enim omnis medela, & à rege accipiet donationem. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatum collaudabitur. Altiſſimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus ſcientiam Altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſummabuntur opera eius. Pax enim Dei ſuper faciem terræ.*

Græca hodiema pleraque habent; Τίμα τὸν ἰατρὸν πρὸς τὰς χρείας τιμαῖς αὐτοῦ. *Honora medicum ad neceſſitates honoribus eius.* Non enim honorẽ intelligit, quo illi ſuccurras, ne egeat. Sed hoc vult, vt eum antequam morbi neceſſitas id extorqueat, honores. Sic Ben. Sira expoſuit. Et alij Hebræi, Medico iubent *dari munera, honoremque imperti-ri, vt eorum memor, morbi tempore, te iubens, promptus inuiſat*.

Medico magiſtratus committuntur.

§. 3. Tanta ſit in Republica medici dignitas, præmiaque, vt ad ea etiam nobiles, magnateſque aſpirent; ſit non minus ad capeſſendam Rempublicã aditus Machaoni, quã Demoſthenĩ; Cur enim non cõmittant illi Reipublicæ partem, cui vitam ſuam, liberorum, coniugumque

Digitized by Google

Quanti ſanitas eſt, tanti ſit & medicus.

Sanantis maior, quã occidentis maieſtas eſſe debet.

concredunt? Cauſa cur ita iudicem eſt; quia ſanitatem ciuium, & principis dignam eſſe iudico, quæ à viris primarijs curetur. Nec indignum eſt viro nobili, obire pauperum caſas, tentare arteriæ pulſum, ſigna morborum, & criteria iudicare, catapotia præſcribere. Humana malitia eſt, quæ ſalutis ſuæ antiſtitibus, æſtimationem detraxit, & eadem tamen ſcelerum ſuorum vindicibus, maieſtatem circumpoſuit. Faſces, & ſecures, & lictor magiſtratibus adduntur, tanquam inſignia poteſtatis, & ſunt tamen carnificum inſtrumenta, carceres illi adeunt, noxios tendi, vngulis ſecari, vel in crucem agi imperant; Atque ad hanc poteſtatem, ambitioſa iudicum, & præfectorum nomina deducunt. Cur minor ſit honor medico vitæ ſalubritatiſque patrono, quam iudici mortis adminiſtro? Inuidit bonis ſuis natura noſtra ordinis corruptrix, quæ poteſtatem perdendi reos, pluris æſtimat, quam facultatem ſeruandi ciuis. Vnde hoc tantum malum eſt, vt minor ſit, qui ſeruat bonos, quam is qui perdit malos? Quod non eo dictum velim, quaſi vel iuriſperitis, vel magiſtratibus medicos præferri velim: Nam magiſtratibus ſuus manet honos, & *palmam manetordine non*, & Iureconſultis ex more Academiarum cedunt medici, ſed vt oſtendam, eos quoque publicis dignitatibus ornandos, nec quicquam in eorum functionibus vile cenſendum eſſe.

Vetus eſt tamen medicos inter & iuriſperitos de loci dignitate controuerſia. Litem alienã meam non facio: quid vero ſentiat clariſſimus Chriſtophorus Beſoldus primarius Academiæ VVirtenburgicæ profeſſor in diſſertatione Iuridico-politica, de Iure Academiarum c. 3. ipſius verbis aſcribam, ita pag. 200. Poſt Theologos proximè, ſeu ſecundũ locũ obtinent iureconſulti, ante medicos. Id an iure fiat, quæſtio vetus eſt, videntur Lipſius orat. 8. Rodericus à Caſtro in Medico polit. l. 1. c. 12. Alphõſus Moditius §. prudentũ q. 12. Limneus in diſput. de academ. 2. Theſ. 10. Clariſſimus Hilligerus ad Donel. l. 3. comment. c. 9. litera N. Ioannes Gerardi cent. quæſt. polit. decad. 9. q. 6. Ioannes Baptiſt. de Plotis, & Rogerius comes. conſil. matrim. T. 1. conſil. 87. & ſeq. Benius de priuil. Iuriſconſ. l. 3. c. 5. Iacobus Martini cent. 9. qq. variat. diſp. 2. q. 10. Ego neutri arti aliquid detractum velim. Sed ſi ex animi ſenſu ſententiam pronunciare, & ex veris fundamentis non emendicatis ſuffragijs cenſere decet; cum præſtantiſſimo medico Franciſco Valeſio in ſua ſacra philoſophia à c. 74. hac diſtinctione rem determinarem; vt nempe iuriſprudentiæ veræ, quæ non in agendis cauſis, ſed in adminiſtranda Rep. verſatur, cedere omnino neceſſe habeat medicina: non Rabulariæ illi, quę lites ſolũmodo ordinat, vel miſcet potius intricatas. Hæc ille Iureconſultorum anteceſſor.

Romæ medici ordinarij ſunt in vrbibus, & in aulis etiam conſiliarij.

§. 4. Reipublicæ liberæ conſultum eſt medicos in ſenatum adſciſcere: Prudentiſſime vero incolumitati ſuæ proſpiciunt Reges; & Principes, ſi eos in conſilia publica adhibeant, modo viri boni, & prudentes ſint. Nam honore illo fidem illorum ſibi obligant, & credendo faciunt ſibi fideles. Deinde cum naturæ, affectionũque naturalium ſint gnari, crebro ea ſuadere poſſunt, quo proſint; aut ſane ex vultibus-oculiſq; iudicare, quæ eſſe in rem principis cenſeri poſſint. Miſerum fuit in Seleuci filio Antiocho, ſed medicæ tamen ſagacitatis exemplum. Amorem enim Antiochi, Eraſiſtratus deprehendit, quemadmodum Hippocrates Perdiccæ inſaniam notauit. Plutarch. in Demetrio. Soranus in vita Hippocratis.

Neque mirum eſt honores medicis decerni magnos, & dignitates in Republica. Nam olim regum illa cura fuit. Salomon ſane dum ſapiẽtiæ ſuæ dona enumerat, Sap. 7. verſ. 15 &c. Medicinam agnoſcit. *Mihi autem dedit Deus dicere ex ſententia, & præſumere digna horum quæ mihi dantur: quoniam ipſa ſapientiæ dux eſt, & ſapientium emendator: in manu enim illius, & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientia; & operum ſcientia diſciplina. Ipſe enim dedit mihi horum quæ ſunt ſcientiam verã, vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium & conſummationem, & medietatem temporum, viciſſitudinem, mutationes & commutationes temporum, anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones, naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicũ, & quæcunque ſunt abſconſa, & improuiſa, didici, omnium enim artifex docuit me ſapientia.*

Cui hæc omnia nota ſunt, medicum præſtantiſſimũ eſſe neceſſe eſt.

Horum enim cognitio neceſſaria eſt medico, & cum eam comparauit, facile medendi rationem tuetur. Itaque doctè, & conuenienter medicinam dixerunt ſororem philoſophiæ. Nam neminem niſi in philoſophia bene verſatum, ad medicinæ intima, hoc eſt hominum vitam tuendam, vel perdendam admittet Reſpublica. Dionyſius tyrannus Syracuſis, non medicum duntaxat agebat; ſed Chirurgiam quoque exercebat, vt auctor eſt AElianus lib. 1. Mithridatem Ponti quoque regem, & Hermen AEgyptiorum, Gãgen Medorum regem medicinæ peritiſſimos fuiſſe conſtat, & conſilio multis vitam ſeruaſſe. Pogonatus imperator eam quoque artem amplexus eſt. Multi quoque magnates dum aquarum, olei, ſublimationumque laboribus occupantur, & alembicis ſuis adhærent, quid aliud agunt, quam vt medicamenta parent? Nec minus dedecet reges eſſe medicos, quam philoſophos, nam philoſophiæ non honeſtiſſima modo, ſed vtiliſſima quoque pars eſt, medicina. Olim ſane medici vocabantur Phyſici, quod non modo; animalium, herbarum, elementorum naturas, commutationes, hominis conſtitutionem, morborum cauſas ſanitatiſque rationem cognoſcerent, ſed ad vniuſcuiuſque ſalutem ſcientia ſua vterentur. Olim quidem tanti fuere apud politos populos medici, vt Apollini, AEſculapio, Chironi, Machaoni, etiam Hippocrati extructis delubris, & aris erectis, diuinos honores tribuerint. Quin & Pæonem Deorum medicum fabulæ conſtituerunt, quod tam diuina ſcientia, vſuque, ne Deos quidem carare poſſe arbitraretur illa ruditas, quæ iras, & parturitiones, & vulnera, ſaniemque miſeris de aſtris tribuebat. Nec vllam ob cauſam tam religioſe Apin AEgyptiorum cultum eſſe tradiderunt, quam quod medicinæ inuentor haberetur. Hercules quoque Celticus, qui ob medendi peritiam Alexipharmacus dictus eſt; non robore, aut mole corporis magis quam ſanando morbos auctoritatem, & opes conſecutus eſt. Nec ſcientiam ſuam medici ipſi deſpexerunt: Philon medicamenta efficaciſſima, & vt videtur, aut πολύχρυσα aut πάγχρυσα θεῶν χεῖρας. *Deorum manus* appellabat. Romæ quadringentos annos medici non fuerunt, vti in turbatiſſimo & ruſtico populo: Athenis & pauci, & ſine honore egerunt

Adminiſtrationem nemo niſi philoſophus admittatur.

Reges medici.

Medici olim phyſici.

Diuinis honoribus olim donati.

Optima medicamenta; manus Deorum.

egerunt. Sed nihil mirum, nam κακοβουλία propria erat Athenienſium, adeo vero nota erat, vt id tanquam notum obijciat illis eorum propheta Ariſtophanes;

Athenienſium cos-Caſia.

Φασὶ γὰρ δυσβουλίαν τῇδε τῇ πόλει προσεῖναι.

Aiunt temeraria, & mala conſilia in vrbe agitari. Quid igitur mirum, ſi medicos parui fecerunt, quorum inuidia, optimi ciues in exilium eijciebantur?

Diuites in magiſtratu eſſe expedit.

§. 5. Denique cum medicis doctis, & fidelibus expeditiſsima ſint ad magnas opes compendia; Vtile vero ſit Reipublicæ diuites in magiſtratibus eſſe, tum ne dignitas ipſa in viles prolapſa contemnatur, tum vero ne contemptum ſui non ferentes alio demigrent, & Rempublicam deſtituant, eos honore obligare ſibi debebunt. De medicorum ingentibus opibus tum alij, tum vero Lælius noſter lib. 16. horarum ſucciſiuarum cap. 11. *Eraſiſtratus, qui circa annum V. C. 600. floruit, Antiocho Rege ſanato, vt ſcribit Plin. lib. 29. ca 2. centum talentis donatus eſt à Rege Ptolomæo filio eius, id eſt, 60. millibus aureorum noſtrorum, vt ſupputat Bud. 2. lib. de Aſſe, & idem Plin. ibidem caſsios numerat, Carpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios, qui annuam mercedem acceperunt à Principibus CCLHS. id eſt, ſex millium ducentorum quinquaginta aureorum, Q. vero Stertinius principibus imputauit, quod H. S. quingenis annuis contentus eſſet: ſexcena enim ſibi quæſtu vrbis fuiſſe memoratis domibus oſtendebat, id eſt, ſummam altero tanto maiorem à ciuib. habebat, hoc eſt, dena quina millia, cum duodena millia quingentos aureos ipſi Imperatores penderent. Addit Plinius, par & fratri eius merces à Claudio Cæſare infuſa eſt, cenſuſque quanquam exhauſti operibus Neapolis exornata, hæredi H-S. trecenta relinqueret, quantum ad eam ætatem Aruntius ſolus, id eſt, ſeſtertium trecenties, nuperque inquit paulò poſt Plin. Crinias Maſsilienſis centies H-S reliquit muris patriæ, mœnibus quoque alijs, penè non minori ſumma extructis: ita enim legendum, non ſeſtertia centum: quomodo enim tam parua ſumma muris ſufficere potuiſſet! Charnus item, ex eadem Maſsilia ægrum ex ſuis Maſsilienſibus, ſeu Prouincialibus ſanandum conduxit ſeſtertijs ducentis, id eſt, quinque millibus noſtrorum aureorum. Quid opes commemorem Archontijs? huic enim ſoli, (vulnerum erat Medicus) condemnato Claudius ademit ſeſtertium centies, id eſt, ducenta quinquaginta millia aureorum bonis eius confiſcatis: eidem tamen in exilio non minus adquiſitum intra paucos annos, & cum Romam reuertiſſet. Antiquiſsimus Democedes, vt eſt apud Herod lib. 3. talento vno ab Æginetis, centum minis ab Athenienſibus, à Polycrate tyranno duobus talentis, in annos ſingulos conductus refertur, vt minimè ſit mirum Aſclepiadem ætate Pomp. Magni Rhetorica Magiſtrum, nec ex ea facultate bonum facientem quæſtum, ad medicinam ſe repente conuertiſſe, vt euaderet opulentus. Eius meminit Plin. lib. 7. cap. 37. vt nouæ ſectæ conditoris, & lib. 26. cap. 3. & lib. 29. cap. 1.*

Opes medicorum.

Contra, Gallus quidam medicus acutiſsimus ille quidem, ſed pecuniæ auidiſsimus, cum paruum ex medicina quæſtum ſe facere videret Neapoli, vt auctor eſt Anto. Panormit. lib. 4. de rebus Alphonſi Regis ad agendas cauſas ſe conuertit, ſuſque deque forum ſophiſmatis, & cauillationibus vertens diſpari euentu: quoniam edicto Alphonſi Regis decretum, vt lis, quæ patronum haberet Gallum, eo ipſo iniqua putaretur.

Gallus ex medico cauſidicus.

Galenum ita ſcimus copioſiſsimum fuiſſe: teſtatur ipſe lib de cognoſc. animi morbis cap. 9. ſolitum decimam ſe partem ſuorum prouentuum annuatim expendere, reliquas adijcere, ita ſuos omnes ciues diuitijs ſuperabat, quanquam patrimonio ſe diuitem non fatetur.

Galenus decimam quæſtus partem familiam iuſſerabat.

Venio ad Chriſtianos. Thadæus Flor. cum etiam libri de re medica loquuntur, cum ex patria curationis alicuius gratia exibat, in ſingulos dies non minus quinquaginta aureum operam ſuam locabat. & Honorio Pont. Max. ſanato decem aureorum millia reportauit: idem narratur de Petro Apon. qui conciliatoris tunc mit nomen.

Thadæus Florent. Petrus Cõciliator.

Dubrauius lib 23. rerum Boem. & Anto. Bonfinius libr. 2. dec. 1. & Æn. Siluius cap. 35. & 42. ſuæ Boemiæ narrant, Albicum quendam medicum ampliſsimis, quas arte ſua compararat, diuitijs, gradum ſibi ad præfecturam Pragenſis Eccleſiæ, apud VVenceslaum Regem, & Imperatorem ignauiſsimum, feciſſe: ſimilia leges exempla in Theatro vitæ humanæ vol. 10. lib. 6. Tit. Auaritia ἐν λήψει.

Philippi Regis dictum in medicum opulentum, ſed auarum, & petacem: nam cum vulnus in colli acceperat clauicula, & ab eo curaretur, ipſi quaſi inſuſurrans demiſſa voce dixit, cape quantum libet, quia clauem habes, hoc eſt, λάμβανε ὅσα βούλει, τὴν γὰρ κλεῖν ἔχεις. *ita Plut. in apopht.*

Neceſſitas, facit reges liberales pauperes.

Iure optimo labori donatiuum capiet medicus, quia præſtat eum diuitem eſſe, vt pauperes gratis, aut etiam omnes curet. Ita Hippocrates ſanè fecit. Et Auſonij parens.

Diues medicus. gratis facile curat.

Obtuli, inquit, *opem cunctis poſcentibus artis inempta*
Officiumq́; meum cum pietate fuit.

§. 6 Ad docendam, vel exercendam medicinam, nemo niſi diu, accurateque doctus admittatur. De honoribus Academicis ſuprà dixi, qui quia ſæpe dantur indignis, non debere a auctoritate ſtare princeps, vt ſi quis ex Italia Galliave alicuius Academiæ teſtimonio inſtructus veniat, is medicus cenſeatur. Quid enim indignius; quàm eum, qui aliquot aureis medici titulum emit, habere ius publicum occidendi, & per ignobiles, interdum etiam illuſtres mortes artis experimenta quærendi? Nimis ſæpè iactari vulgata parœmia ſolet, quod olim factum, & dictum eſt:

Imperitum medicum, capite temeritatem luat.

Μόνῳ δ᾽ ἰατρῷ τοῦτο καὶ συνηγόρῳ
Ἔξεστιν ἀποκτείνειν μὲν, ἀποθνήσκειν δὲ μή.

Soli medico, ſoliquè aduocato, ſine pœna mortis occidere fas eſt.

§. 7. Medico imperito, ſi ægros curandos ſuſceperit, capitale eſto, quamuis fortè curauerit. Nam bonus exitus ex Deo eſt, ipſius temeritas ægrum perdiderat. Leges quidam eas reprobant, praxinque inhibent, lib. 6. §. *Sed & reprobari* Et merito, præſtat enim praxin ceſſare, quàm pharmacis occidi homines. Sed maiorem merentur pœnam, qui diſcunt periculis noſtris, qui experimenta per mortes agunt. Iam olim querebatur Plinius lib. 29. cap. 1. nullam eſſe legem, quæ inſcitiam capitalem medicorum puniat. Dediſſe philtrom capitale olim fuit; quia dubium medicamentum obtuliſſe, cædis reum facit. At medicus imperitus certus eſſe non poteſt. Itaque ſemper anceps; ſalubrene pharmacum, an venenum offerat, hæret, & ſi profit, caſu id facit non ſcientia. Non vacat ſcelere illa quæ

Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito,
Nec ſatis ad mortem credidit eſſe datum;
Miſcuit argenti letalia pondera viui;

ſed vicit tamen maritus pugnantia inter ſe venena, nec eò magis vita illius abſoluit maleficam.

Etiam ſrvinat, qui dubium medicamentum cepit, non tamen crimine abſoluit medicũ.

Non eſt lex, quam ſuadeo, ſeuera: De vita homi-

minum agit, & pro vita. Vitam hominis qui dubie curat, contempſit. Qui in periculum vrbem, aut exercitu deduxit, proditor habetur. Quid de eo ſenties, qui accepta pecunia, non certo diſcrimine venena, & pharmaca diſpenſat? Minus nocet imperitus aduocatus, quia facilius error eius cognoſcitur, & aduerſarium habet; ideo nemo ſe facile arenæ committit, niſi ſpe victoriæ; medicorum in tuto res eſt, cùm occiderint, non accuſantur, ægros decipiunt. Itaque pauci ſunt, qui imperiti iuris cauſas agunt; at medicorum error nonniſi deſperata vita cognoſcitur, & negligitur frequenter ab auido hærede, cui profuit medicum fuiſſe imperitum. Hanc ego itaque temeritatem puto in bene conſtituta republica graui pœna, etiam capitis coercendam. Quod ſi fieret, non omnes vici medicis idiotis abundarent. Alioqui medicum eiuſmodi, ſe ſcelere obſtringere nullum dubium eſt. Nauarrus cap. 25. de peccatis medici, & Chirurgi. *Dicendum, quod peccat primo medicus, vel Chirurgus, qui abſque ſufficienti ſcientia medicatur, etiamſi ſit laurea donatus, & qui artem ſatis callet: ſed eius præcepta non ſequitur, & qui notabiliter negligit ſtudere, aut infirmos viſitare, quamuis ægrotus ſanetur, iuxta S. Anton. cum obligatione reſtituendi, iuxta mentem Panor. & omnium, & qui adhibet medicamenta morbo, antequam eum cognoſcat, licet qui per diuturnam experientiam didicit curare obliquos morbos, puta ſcabiem, oßium fracturam, nubeculam ocularem, fiſtulas, dolorem dentium, & molarum, aurium, & aliorum ſimilium poßit licitè curare: quamuis regulas medicinæ ignoret, modo abſque aliquo incantamento, aut faſcino id faciat, & modo superueniente febri infirmo medicum adhibeat peritum: & modo ne quid, quod ignoret, intentet.*

Meritò morte plectitur medicus imperitus.

Vix ciuitas eſt, cui non ſint centum medici.

Medicus negligens, obligatus ad reſtitutionem.

Et: *Secundo peccat, qui dubitans de aliquo medicamento, an eſſet notabiliter noxium, an non, præbuit illud vt experiretur, aut lucraretur, aut non haberetur ignarus, &c. & magis, qui præbet rem, quam ſcit notabiliter nociuam: etiamſi ob miſericordiam, aut vt ægroto placeret, præbeat, & qui ægrotum derelinquit, antequam debeat, ob quod mors, aut prolongatio morbi euenit, cum obligatione reſtituendi damnum, & qui cum membrum aliquod neceſſario eſt abſcindendum, non quærit quem credebat benè abſciſſurum: aut dubitans de neceßitate abſcindendi, iußit abſcindi, & qui neſciens minuere ſanguinem, vel abſcindere membrum, alterum eorum, vel vtrumque facit, & qui ſciens pharmacopolam medicamentis corruptis vſurum, non eligit incorrupta, & qui, quo plus ſtipendij accipiat, morbi curam differt.*

Dubio vti medicamento non licet.

Damnum vitæ quodmodo reſtituatur.

Eadem eſt aliorum ſententia, & omninò conſilium Syluestri tenendum eſt. *Primò igitur*, inquit ille, *quæritur, quid requiratur in medico vt poſſit artem exercere ſine peccato? Et dico requiri multa. Primo enim requiritur, quod ſic ſit peritus, vt communiter à peritis illius facultatis reputetur idoneus: nec ſufficit eſſe doctoratum, alias ſi ex notabili ignorantia in ſua cura nocet infirmo, mortaliter peccat, faciens contra illud: Non occides. de pœn. diſt. 1. homicidium. & ſecundum Rich. tenetur infirmo ad æquiualens, ex quo non poteſt reſarcire principale. imò etiamſi ſanitas ſequatur, peccat mortaliter: quia expoſuit ſe periculo peccati mortalis, id eſt, operi, vnde poteſt ſequi notabile detrimentum proximo. Nec obſtat, quod hoc nõ intendat: quia voluntariè ponit ſe ad illud, vnde hoc natum eſt ſequi. art. 15. q. 1. merito. & § ſed obijcitur de Lamech. Nec tenetur ſolum in foro animæ quando voluntariè lædit, puta prolongando infirmitatem, & huiuſmodi: ſed etiam quando ex ignorantia, vel imperitia, vel non ſequendo traditiones artis: vt no. Pet. in auth. ſed hodie. C. de tidi. quia imperitia medici culpæ annumeratur. l. Si quis fundum §. Celſus ff. loc. & l. imperitia ff. de regu. iur. hoc tamen Pan. in c. ad aures. de ætat. & qua. limitat, quando aſſumpſit officium voluntariè: ſecus ſi ex neceßitate bona fide fecit, quod potuit deficientibus aliis medicis. Vnde imputet ſibi, qui talem eligit, ex quo ſciebat ſe imperitum. Secundo debet eſſe diligens: vnde & ſi imperitus notabiliter negligens, in reuidendo libros, in viſitando infirmum, in qualitate rerum medicinalium, & huiuſmodi, ſi ſequatur mors, eſt irregularis, & peccat mortaliter: & ſimiliter ſi ſequatur magna aggrauatio infirmitatis ſine morte. Sed ſecũdũ Anto. de Butr. in c. tua nos. de homic. dicitur omnẽ diligentiã quam debet adhibuiſſe, quando ſequitur traditiones artis, & viſitat perſonaliter, & dictat regimen infirmo: nec tenetur ad cuſtodiam perſonalem continuam, ſecundum Hoſtienſ. & ſic non imputatur ei euentus mortis. ff. de offic. præſidis. l. illicitas. §. ſicuti. Tertiò debet habere intentionem iuſtificatam, vt non intendat lucrari cum alterius iactura. de regu. iur. nemo. lib. 6. Vnde curam, quàm citißimè poteſt, debet terminare. Et ſi curam extendit, & prolongat ad lucrum, peccat mortaliter: & illud plus reſtituere tenetur: & ſimiliter ſi permittat aromatarium ponere in confectione medicinæ ſpecies non ſufficientes propter vetuſtatem vel alium defectum, vt ipſe plus lucretur, peccat grauiter: & tenetur vterque infirmo de omni damno. Imò ſecundum Archid. de aromatario confidere non debet, niſi ſciat eſſe conſcientiatum, peritum, & practicum: ſed ſub ſuis oculis debet medicina confectio fieri. Si tamen medicinam ſecundum artem dedit, & omnem debitã diligentiam exhibuit: non imputatur ei, ſi ex defectu ſpecierum vel admiſtione alia, ſit nociua, de clerico excommunicat. miniſtr. in c. Apoſtolica. ſecundum Innocent. & Hoſtienſ. in omnibus autem prædictis tenetur ad arbitrium bonorum virorum.*

Diligens ſit operiat.

Celer.

Atque vtinam id Reſpublica in mores inducat.

Vt doctus peccat contra 5. præceptum non occides.

Et: *Quomodo medicus ſe debeat habere in conferendis corporibus medicinis aut remedijs? Et dico multa. Primum ſecundum Inno. in c. tuo no. de homi. diligenter attendere debet ne illas medicinas conferat, de quibus illi ſecundum artem non conſtat: quia ſi dubitat, vtrum prodeſſe debeat vel obeſſe, dando peccat: quia in dubijs tutior ſequenda eſt via, cuiuſmodi eſt relinquere infirmum naturæ & creatori, quam medicinæ exponere de qua neſcit.*

Cum igitur imperitos medicos cædis reos agant Iureconſulti, & Theologi, non minus contra eos armari debet vigor legum, quam contra graſſatores; cum plures perimant; & alieno ſe peccato inuoluunt magiſtratus, qui hac in parte officium negligunt.

§. 8. Medici igitur diligentiſsimè, ſeueriſsimeque examinandi ſunt, ante, quam ad curam ciuitatis exhibeantur. Nec iniuria irrogatur Academiis, qui doctorem promouerunt; nam magna pars doctores ante praxin renũciantur, at princeps prudens nullum admittet, niſi iam praxin ſub alio magiſtro exercuerit, ne experimenta per mortes agat. Examinandi autem ſunt, omni in parte medicinæ. Tres medicinæ partes nonnulli conſtituunt; dogmata, methodum, experientiam. In Academicis promotionibus, dogmata, nunciata, aphoriſmi exquiruntur, ratio eorum exigitur, ſeu methodus; experiẽtia nondum eſt. Hæc tamen cognoſcenda eſt.

Ante praxin, non eſt admittendus aliquis ad curam ægrorum.

Plato medicinam diuidit in eam, quæ medicatis herbis, potionibus, paſtillis, ægro ſubuenit, deinde in Chirurgicam, cuius ſunt malagmata, cataplaſmata, ſectiones, & vſtiones. Tertio in curatri-

Diuiſio medicinæ, à Platone facta.

ratricem quotidiani victus, & exercitiorum. Quarto, quæ morbos celeriter cognoſcit, & curat eandem. Denique, quæ magno & celeri adiutorio, quaſi diuina manu ſubuenit, & dolores pellit. Sed hæ ferè rationes inter ſe ita connexæ ſunt, vt ſere, excepta Chirurgia ſeparari non poſſint. Noſtri eam diuidunt, in eam partem, quæ de hominis conſtitutione agit, anatomiamque, & complexionem, ſeu temperaturam complectitur, deinde in eam, cuius munus eſt corpora, à morbis præſeruare, qua quia pauciſsimi hominum vtuntur, nec medicum, niſi cum vis morbi ſpem vitæ incidit, conſulere ſolent, ideo tot morborum cohortes ingruunt. Quaſi verò ideo cœleſte donum medicinæ tantum nobis Deus à ſedibus illis æthereis miſerit, vt peſtem viſceribus illapſam expellamus, non etiam vt venientem auertamus. Tertia pars eſt, quæ cauſas morborum, & in morbis, ſymptomatum indagat, cui neceſſaria eſt integra primæ partis cognitio. Huic iuncta eſt illa, quæ de ſignis, & criterijs docet, futuras criſes iudicat, & quæ præſentia ſint, quæq; præterierint nouit. Id adeò dextre facit expertus medicus, vt Hippocrates prophetiæ aſtinem eſſe medicinam aſſerat. Et hinc Apollini quoq; futurorum præſenſionem, ignara vetuſtas adſcribit. Quinta medendi rationem tenet, quæ ſit diæta, medicamentis quocunq; modo ſumptis, vel in viſcera iniectis, vel affuſis, vel diuerſo genere Chirurgiæ. Hæc latiſsime patet. Omnia enim genera medicamentorum nouerit, neceſſe eſt: ſimplicia, & compoſita, quæ quidem magna cura perficienda curabit.

Diuiſio cõmodior.

Medici propinqui ſunt.

In hiſce omnibus, diu multumque tentandus erit, antequã approbetur, nec diſputatione modo exploranda doctrina tironis doctoris, ſed ipſa quoque catapotia miſcere, & temperare cogetur, probare, & improbare apothecaru pharmaca. Id ſanè oſtendit Syluester cum negat *credendum aromatario, niſi ſciat eſſe conſcientiatum, peritum, & practicum, ſed ſub ſuis oculis debet medicinæ compoſitio fieri.* Fruſtra inſpiciet medicus, ſi praxeos ignarus eſt. Itaque & hæc pars excolenda erit. Nam ſi hanc nouerit, deinde dictata nobilium medicoru didicerit, facile medebitur communibus, & nouis morbis; ſi vero componendarum ſpecierum, vt vocant, ignarus fuerit, nihil præcepta illa iuuabunt, peponem enim pro raphano miſcet, & medica morte, miſero animam extorquebit.

Vide, quæ Syluester monuit.

Praxis, in medicina caput eſt.

§. 9. Nemo medicorum etiam probatiſsimorum, noua medicina, niſi alijs quoq; probata ſit, vtatur. Non ignoro veteri inuentis adijci multa poſſe, nec noua artium condemno; ſi enim omnes ſcientiæ temporum interuallo magna incrementa acceperunt, cur huic vni hoc negandum ſit, non video. Quia tamen in humano corpore experimenta periculoſa ſunt, aliorum quoque ſententias audiet. Non iniqua mihi videtur lex Ægyptiorum, qua de Diod. Sicul. lib. 1. cap. 6. Quæ eum qui ſecundum præcepta ſacri libri medicina exhibita ægrum non ſanaſſet, culpa liberat, ſi contra illa ſecta curam inſtituiſſet, morte plectit.

Noua medicina niſi multis probata, ne admittatur.

Imo medicina maximè tempore exercetur.

Nec audiendi qui ſecreta ſe magna, & efficacia remedia pandere nolle aſſerunt: ignauiæ, & inſcitiæ, imo ſæpe impoſituræ illa ſecretorum iactatione auctoritatem præſtruunt. Si bona ſint, ſi rationem habent, indicari præſtat, quam latere; venena ſæpe periculoſè temperata, aquas decoctas, remedia vehementia proponunt, & dum vni morbo; vel parti medentur, totum corpus conficiunt;

Probatio vti qui poteſt. incerta proponere non debet.

Secreta medicis ſuſpecta ſunt. quia vel non imperitia ob tendunt.

§. 10. Vt rectè medicina adminiſtretur, magnis ſtipendijs, & donatiuis Academicos profeſſores, princeps inſtituet, deinde tres, quatuorq; ſplendidis natalibus ortos, bonis moribus, magnis præditos ingenijs, ſenos, ſeptenoſve annos in eo ſtudio liberaliter ſuſtentabit: vt vero legitimis medicis honos ſit, & precium, multitudinem medicorum vetabit eſſe. Multitudinem inquam medicorum. Quæ nunc tanta eſt, vt nullus vicus adeò abiectus ſit, in quo non complures inueniantur; nam vbi nemo eſt medicus, omnes medicinam profitentur. Riſi cum in nobili ciuitate Germaniæ, intellexiſſem doctorem medicum nullum eſſe, interrogaſſemque, quemnam igitur ægri conſulerent: Reſponſum eſt; præter fatidicas anus, pharmacopœum, Chirurgum, aromatarium, dulciarium, balneatorem, etiam Iudæum, & Carnificem doles conficere, notare ſigna, atque omnia medici officia præſtare: Et omnes inquiebant, hac arte diteſcunt. Non diſsimulaui meã ſententiam, ſed magiſtratum grauiter peccare dixi, non modo quod ciuium ſalutem in diſcrimen vocet, & ſimplices, faciat hominum callidorum prædam: Verum etiam quod hac ratione ſuperſtitionibus, & magicis præſtigijs occaſionẽ præbeat. Magnum eſt in omnibus, & naturale viuendi deſiderium, in plerîſque etiam nimium; nec vlla re facilius æger, quam ſpe ſanitatis decipitur, ad omnia itaq; deſcendunt, & flectere, ſi nequeant ſuperos, Acheronta mouent, de magia vere, & ex omnium doctorum ſententia Plin. li. 30. fatetur. *Natã primum è medicina nemo dubitat, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe, velut altiorẽ, ſanctioremq; quã medicinam; ita blandiſsimis deſideratiſsimiſq; promiſſis addidiſſe vires religionis, ad quas maximè etiãnum caligat genus humanum.* Et ſanè ſpe medicinæ, multos diabolus in hoc barathrum viuentium illexit. Si igitur à magia puram ciuitatem magiſtratus præſtare deſiderat, medicos illos clancularios, aut potius ariolos eſſe vetet. Timore mortis ſilentium illis indicet. Babyloniorum ſtolidam conſuetudinem fuiſſe nihil dubito, qui ægros in publico deponebant, vt ſi quis eodem aliquando morbo ſanatus eſſet, is medendi rationem ægro traderet, nec vlli præterire licebat, quin de morbo eius cognoſceret. Stolida inquam, res, nam & publicè æger affligebatur, & tot cum conſilijs conflictabat, & quod grauiſsimum erat, ignoto credendum ſæpe erat, & ignoranti, ſed publicè tanta erat ignorantia, vt putarent eoſdem morbos, diuerſis in hominibus, diuerſiſq; ætatibus eiſdem remedijs curandos. Ridemus igitur iſta, ſed deteriora committi videmus, ab ijs, qui vitam, ſalutemque corporis, hominibus ineruditis contradunt, illi enim medicamentariam aliquam rationem tenent, qua aliquos aliquando adiutos eſſe norunt, eam velut πανάχρηστον omnibus applicãt, quo nihil eſt perniciosius. Sæpè etiam animas dant in diſcrimen, dum à ſagis per incantationes ſanitatem, hoc eſt à dæmone exſpectant.

Magnis præmijs ad hoc ſtudium inducendi.

Multitudo medentium ingens eſt.

Qui verò medicos negligunt impoſtoribus ſanitatem committũt.

Medicina, idiotarum ſuperſtitiones, &c. Medicina abuſus, magia initium

Ferro potius illa vix tollitur.

Babyloniorũ ruditas

Nos miramur eouſque prouectam veterum credulitatem, vt magis crederent. Democritus compoſitionem medicamenti promiſit, quo pulchri, & fortunati liberi naſcerentur, ſed quotidie talia videmus. Nouauit olim medicinam Aſclepiades Pompei magni libertus, & narrat Plinius vniuerſum propè genus humanum circumegit in ſe non alio modo, quã ſi cœlo emiſſus aduenisset. *Trahebat præterea mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandoque tem-*

Aſclepiades, medicinã mutauit

peſtiue,

Digitized by Google

peſtiue, tum frigidam aquam. Et quoniam cauſas morborum ſcrutari prior Herophilus inſtituerat, vini rationem illuſtrauerat Cleophantus apud priſcos, ipſe cognominari ſe frigida danda præferens, vt auctor eſt M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam ſuſpendendo lectulos, quorum iactatu aut morbos extenuaret, aut ſomnos eliceret, iam balineas auidiſſima hominum cupidine inſtituendo, & alia multa dictu grata atque iucunda: magna autoritate, nec minore fama, cum occurriſſet ignoto funeri, relato homine à rogo, atque ſeruato, ne quis leuibus momentis tantam conuerſionem factam exiſtimet. Id ſolum poſſumus indignari, vnum hominem è leuiſſima gente, ſine opibus vllis orſum, vectigalis ſui cauſa, repente leges ſalutis humano generi dediſſe, quas tamen poſteà abrogauere multi. Aſclepiadem adiuuère multa, quorum cura nimis anxia & rudis, vt obruendi ægros veſte, ſudoreſque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes torrendi, ſoleſve aſſidue quærendi, in vrbe nubiloſa: imò verò tota Italia imperatrice, tum primum penſili balinearum vſu ad infinitum blandientem. Præterea in quibuſdam morbis medendi cruciatus detraxit, vt in anginis, quas curabant in fauces organo demiſſo. Damnauit meritò & vomitiones, tunc ſuprà modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus ſtomacho inimicos. quod eſt magna ex parte veritum. Itaque nos in primis quæ ſunt ſtomacho vtilia ſignamus.

Aſclepiades magus.

Hæc rationem aliquam habent. illud verò deteſtabile quod Plinius addit lib. 26. cap. 4. *Super omnia adiuuère eum Magicæ vanitates, in tantum euecta, vt abrogare, herbis fidem cunctis poſſent.*

Auaritia medicinam precioſam fecit, non meliorem.

§. 11. Cura medici excellentis in eo ſit: vt cum fieri poteſt medicinis ſimplicibus & parabilibus ægri vtantur. Vere Plinius l. 22. c. 14. *Non fecit cerata, malagmata, emplaſtra, collyria, antidota, parens illa, ac diuina rerum artifex: officinarum hæc, imò verius auaritiæ commenta ſunt. Naturæ quidē opera abſoluta atq; perfecta gignuntur: pauci ex cauſa, nō ex coniectura rebus aſſumptis, vt ſucco aliquo ſicca temperentur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miſcere vires non coniectura humana opus, ſed impudentia eſt.*

Scrupulatim miſcere vires, inſignis peritia eſt, vel impudentia.

Hinc factum ne medicis apotheca permittatur, ne mercibus diſtrahendis, non ſanitati ſtudeant. Quia vero inter apothecarium, & medicum poteſt eſſe conſpiratio, optime fecerit Reſpublica, ſi ipſa curam eam ſuſcipiat. Nec tamen id fieri video, quamuis laudatiſſimum ſit, cum multis locis principes, & vrbes vini vendendi, frugum molendarum, aliarumque rerum quaſi regalem curam in ſe recipiant. Priſcorum diligentiam laudat Plinius l. 23. c. 6. *Non eſt ſatis mirari curam diligentiamq; priſcorum, qui omnia ſcrutati nihil intentatum reliquere. In hoc ipſo cytino floſculi ſunt, antequam ſcilicet malum ipſum prodeat, erumpentes, quos balauſtium vocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt ſcorpionibus aduerſari.*

Apothecam reſpublica curet. Si vitâ floruit Reſpublica, cur non & medicina profit?

Sed temeratam illā, ſublatamque ait, & in locum diligentiæ ſucceſſiſſe fraudes libr. 24. cap. 1. queritur. *Hinc nata medicina. Hæc ſola natura placuerat eſſe remedia parata vulgo, inuentu facilia ac ſine impendio; ex quibus viuimus. Poſtea fraudes hominum, & ingeniorum capturæ officinas inuenere iſtas, in quibus ſua cuique homini venalis promittitur vita. Statim compoſitiones, & mixturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æſtimantur, hulcerique paruo medicina à Rubro Mari imputatur, cum remedia vera, quotidie pauperrimus quiſque cœnet.*

Nulo malo ſola principis auctoritate obſiſti poteſt.

Non erit ſic vilior, ſed paratior, & honoratior medicus, qui ſine ſumptu perſanat, nam in obnoxijs medicamentis adhibendis, etiam magna cura eſt. Optime dixit Herophilus medicus nobilis; *multas herbas calcatas prodiſſe.*

§. 12. Habeat & reſpublica qui herbas medicas opportune conquirat, nam in his totam olim medicinam fuiſſe auctor eſt Plinius libr. 24. cap. 2. *Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noſcantur, cauſa eſt, quod eas agreſtes, literarumque ignari experiuntur: vt qui ſoli inter illas viuant: præterea ſecuritas quærendi obuia Medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina deſunt, ſicut illi quam retulimus in frugum cura, ſcimuſque defoſſam in angulis ſegetis præſtare, ne qua alos intret. Turpiſſima cauſa raritatis, quod etiam, qui ſciunt, demonſtrare nolunt, tanquam ipſis periturum ſit, quod tradiderint alijs. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis; alias inuenit caſus, alias (vt vere dixerim) Deus.*

Olim vna herbaria medicamentis ſuffecit.

Atque hæc tanti olim fuere, vt Arcadibus ſatis eſſet, pro medicina lacte vti bouino, quæ herboſis locis paſcerentur, Plin. 25. cap. 8. *Alioquin herbiferum eſſe & Pelium montem in Theſſalia & Telethrium in Euboea, & totam Arcadiam, ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus vti, ſed lacte circa ver, quoniam tunc maxime ſuccis herbæ turgeant, medicenturque vbera paſcuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam boues, omniuoræ ferè ſunt in herbis. Potentia earū per quadrupedes, etiamnum duobus claris exemplis manifeſta fit.*

Lac è locis ſalubribus, & herboſis, pro medicina Arcadibus fuit.

Verum hoc Arcadicum, & antiquæ ſtoliditatis eſt, cum enim ſint varia morborum genera, non poteſt illa γαλακτοποσία omnibus, ſed aliquibus tantum mederi.

§. 13. Magna cura eſſe debet principi, ne nouæ medicinæ inducantur, vt dixi; nam probatio eſt in ancipiti, itaque caute admittendi, quos Paracelſiſtas appellant. Probat Plinius nullam artium inconſtantiorem fuiſſe, & ſuo quoque tēpore ſæpius mutatam, cauſa mutationis eſt, cupiditas quæſtus; vt nouitate ad ſe homines alliciant, ſtudioſe vero ſuſcipiuntur, ab ægris noua, quia veteribus lente ſe curari animaduertunt, & vt cubiculorum, lectorumque commutationibus, ita medicinæ etiam varietate gaudent. Diu omnes Hippocrates tenuit, qui circa initia belli Peloponeſiaci claruit. Eum remedia in templo ſcripta ex more medendi facultatem hauſiſſe aiunt, moris enim erat, vt qui morbis liberati eſſent; remedij genus, modumque ſcriptum in tēplo reponerent, his vſus ille, fano iam exuſto famam paraſſe dicitur, ſed tanta rerum ſcientia, ſatis oſtendit alio eum præceptore vſum; ille quidem gratis omnes ſanauit, ſed Prodicus eius diſcipulus, quæſtuoſam fecit, & Iatroleptricem inſtituit Sed horum placita Chryſippus, Chryſippi verò Eraſiſtratus nepos Ariſtotelis mutauit, atque ita præceptores diſcipuli reiecerunt. In Sicilia ſecta fuit Empiricorum. auctore Acrone Agrigentino, ea ci:o, vtpote opinionibus nitēs, & experienta, in varias ſectiunculas diſſipata eſt, quas omnes merito damnauit Herophilus: de Secta Herophili notanda verba ſunt Plinij lib. 29 cap. 1. *Deſerta deinde & hæc ſecta eſt, quoniam neceſſe in ea literas ſcire.* Miror & pene obſtupeſco; Fuiſſe ſectas medicorum, quæ literas neſcirent. Et eam quæ literarum cognitionem re-

Nouitas nō medicamentis duntaxat, ſed etiam, & alia, principi ſuſpecta eſſe debet.

Nihil tam nouitate placet, quā medicina.

Mutatio medicinæ.

Secta medicorum, olim illiterata.

quire-

quireret, eo ipſo eſſe deſertam. Sed tamen nonne & hodie deſertis illuſtribus medicis, ab aniculis, & ruſticis ſanitatem multi petunt, & eo magis eorum dicta ſuſcipiunt, quod ſunt ab ineruditis? Secutus deinde Aſclepiades, cuius ſcita mutauit auditor eius Themiſon, huius placita mutauit Antonius Muſa, cum contraria medicina ſanaſſet Auguſtum; ſed aliam quoque ſectam inſtituit Valens Vectius Meſſalinæ adulter, eoque potens. Neronis imperio Theſſalus cuncta veterum decreta deleuit, & rabie quadam in omnis æui medicos perorauit, ſepulchro ſuo curauit inſcribi ſe Iatronicen eſſe. Interim totam vrbem traxit, *ætatem illam*, ait Plinius, *ad eum tranſiliuiſſe. Nullus hiſtrionum, equarumque trigarij comitatior egreſſus in publico erat*: ſed hunc viuentē adhuc, ſua turba deſtituit. Nam Crinas Maſſilienſis arte geminata, vt cautior, religioſiorque, ad ſiderum motus ex Ephemeride Mathematica cibos dando, horaſque obſeruando, authoritate eum præceſſit. *Hi regebant fata*, ait Plinius lib. 29. cap. 1 *cum repente ciuitatem Charmis ex eadem Maſſilia inuaſit, damnatis non ſolum prioribus medicis, verum & balneis; frigidaque etiam hibernis algoribus lauari perſuaſit. Merſit ægros in lacus. Videbamus ſenes Conſulares, vſque in oſtentationem rigentes. Qua de re exſtat etiam Annæi Senecæ aſtipulatio. Nec dubium eſt, omnes iſtos famam nouitate aliqua aucupantes, animas ſtatim noſtras negotiari. Hinc illæ circa ægros miſeræ ſententiarum concertationes, nullo idem cenſente ne videatur acceſſio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inſcriptio, turba ſe medicorum periiſſe. Mutatur ars quotidie, toties interpolatur, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palamque eſt, vt quiſque inter iſtos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ noſtræ, necisque fieri: ceu vero non millia gentium ſine Medicis degant, nec tamen ſine Medicina: ſicut populus Romanus vltra ſexcenteſimum annum, nec ipſe in accipiendis artibus lentus, Medicinæ vero etiam auidus, donec expertam damnauit.*

Hodie contemptis medicis illiteratorum [illegible] tur.

O mores inſanientis vrbis, vbi hedera pluris erant, quam ſanitas.

Nouatores medici famam captantes, negotiantur animas.

Nimium calamo indulges, ô Plini, non artem damnauit; ſed hominum vitia, auaritiam, crudelitatem, ſuperbiam; ars tenēda, vitia coercenda, & vt coerceri poſſint, occaſiones tollendæ. Id patet ex eo quod Iaſtum Heminam Romanus egregiè carum habuit, ſed cum vulnerarius eſſet, ſæuitia vrendi, ſecandique nomen tranſijt in carnificem, & ars in tædium. Hoc ipſum verba Catonis oſtendunt. *Dicam de iſtis Græcis ſuo loco, Marce fili, quid Athenis exquiſitum habeam, & quod bonum ſit eorum literas inſpicere, non perdiſcere. Vincam nequiſſimum & indocile genus illorum; & hoc puta vatem dixiſſe: Quandocunque iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis, ſi medicos ſuos huc mittet. Iurarunt inter ſe barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipſum mercede faciunt: vt fides iis ſit, & facile diſperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & ſpurcius nos, quam alios opicos appellatione fœdant. Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato DCV. anno vrbis noſtræ obijt LXXV. ſuo, ne quis illi defuiſſe publice tempora, aut priuatim vitæ ſpatia ad experiendum arbitretur. Quod ergo damnatam ab eo rem vtiliſſimam credimus? minime hercule, ſubjicit enim qua medicina & ſe & coniugem vſque ad longam ſenectam perduxerit, iis ipſis ſcilicet, quæ nunc nos tractamus. Profiteturque eſſe commentarium ſibi, quo medeatur filio, ſeruis familiaribus, quam nos per genera vſus ſui differimus. Non rem antiqui damnabant, ſed artem. Maxime vero quæſtum eſſe immani pretio vitæ recuſabant.*

Medicina non damnanda, ſed vitia medicorum.

Cato verius medicos damnat, non magis eſt Iudæis fidendum, quam hiſce impoſtoribus.

§. 14. Omnes pharmacorum compoſitiones deſcriptioneſque pharmacopola iuratus aſſeruet, atque in ſingulos annos non medicamentariæ officinæ duntaxat, ſed medicamentorum etiam exhibitorum examen alij medici adiunctis viris è ſenatu primarijs inſtituant. Si enim error commiſſus fuerit, ſi non ætati, non perſonæ accōmodata medicina fuerit, multa corrigi poterunt. & ſi alieni capitis iniuria res ſteterit, moneri medicus, ne porrò peccet; & ſi grandius erratum remoueri. Cum enim populus iudicare non poſſit, debet eam curam princeps peritis committere, nihil hac in re miſerius homine, & olim ita fuit. Plinius lib. 29. cap. 1. *Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, pauciſſimi Quiritium attigere, & ipſi ſtatim ad Græcos tranſfugæ; imò verò autoritas aliter quam Græce eam tractantibus, etiam apud imperitos expertesque linguæ, non eſt. Ac minus credunt, quæ ad ſalutem ſuam pertinent, ſi intelligunt. Itaque hercule in hac artium ſola euenit, vt cuicunque Medicum ſe profeſſo ſtatim credatur, cum ſit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: adeo blanda eſt ſperandi pro ſe cuique dulcedo. Nulla præterea lex, quæ puniat inſcitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ. Diſcunt periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt: Medicoque tantum hominem occidiſſe impunitas ſumma eſt. Quinimo transit conuitium, & intemperantia culpatur, vltroque qui periere, arguuntur. Sed decuriæ pro more cenſura principum examinantur, inquiſitio per parietes agitur: & qui de nummo iudicet, a Gadibus columniſque Herculis acceſſitur, de exilio vero non niſi de XL. quoque electis viris datur tabella. At de iudice ipſo quales in conſilium eunt, ſtatim occiſuri? Merito dum nemini noſtrum libet ſcire, quid ſaluti ſuæ opus ſit. Alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoſcimus, aliena memoria ſalutamus, aliena viuimus opera. Perieruntque rerum naturæ pretia, & vitæ argumenta. Nihil aliud pro noſtro habemus, quam delitias.*

Aurum lāptas, & vtenſilia probamus, aeſtimationibus credimus.

Reges de vita ſubditorum cautiſſime, & leuiſſime iudicant, de regibus interdum vnus agit, & decernit.

Sane in cauſis ciuilibus datur appellatio, & poſt appellationem reuiſio, ita vt bona cauſa, per ius perire non poſſit. Hic in vita hominum perdenda inſpectio conſtituatur, vt ſit aliquis metus perimendi.

§. 15. Medicus in Rempublicam admittendus iuramentum præſtet, ſe non modo fidelem fore, ſed etiam quantum poterit pro ratione perſonarum ſumptibus temperaturum. Id verò etiam viſitatores expendant, an in morbo communi, & vilioribus remedijs curabili, ſine cauſa, grauiores expenſas fecerit. Quid enim vniones, & gemmas neceſſe eſt liquari; quæ res prodigioſæ etiam in regia luxuriæ eſt, ſi beta, & malua ſalubrius aluum ſubducunt? Innocentiora ſunt obuia. Si enim ſola precioſa prodeſſe Deus voluiſſet, paucis diuitibus tantum conſuluiſſet. Precioſa voco non genere modo ſed miſtione quoque; Deus bone, quoties audiui in vnum pulueſculum precioſiſſimum multa, niſi fallor *ſeptuaginta quatuor ingredientia*. Quomodo omnes iſtorum virtutes inter ſe contemperantur? Iam olim eadem Plinius queritur. *Theriace vocatur excogitata compoſitio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quæ ſingula ſufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus LIV. componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum ſexageſima denarij vnius imperata. Quo Deorum perfidiam iſtam monſtrante? Hominum enim ſubtilitas tanta eſſe non potuit. Oſtentatio artis, & portentoſa ſcientiæ venditatio*

Hoc ad medici fidem pertinet, ſed vt ea caſtius ſeruetur, iuramentum etiam requiro.

Pauperi etiam pharmacum natura prouidet.

Quinquaginta quatuor partes, & quædam ſexageſima in vna doſi.

ma-

man:feſta eſt. Ac ne ipſi quidem illam nouere. Compe-*rique vulgo pro cinnabari Indica, in medicamenta minium addi inſcitia nominis, quod eſſe venenum docebimus inter pigmenta.* Ecce tibi ignoratione medici, venena pro medicamentis dantur.

Imperiti medici venena pro remedijs infundunt.

§. 16. Sed fruſtra agimus cum priuatis, niſi lex publica ſubueniat. Nam vt vitæ quædam luxurioſæ, ita & medicinæ iactantia eſt. Nihil tā abſurdum dicit philoſophus quod non alicuius leuitate credatur, nihil tam venenatum, aut vanum præſcribit medicus, quod non cum periculo etiam ſumatur; ex cinere, nidoque phœnicis medicinas prodidére.

Medici pij officium eſt ægrotum de ſalute animæ monere.

§. 17. Medicus cum morbus eſt periculoſus de animæ ſalute moneat ægrotum. Conſilium Nauarri, aliorumque hac in re moderatum eſt, verbo *Medicus. Tertio peccat, qui non perſuadet infirmo confeßionem, antequam medicinam ei applicet, cui non eſt locus, quando manifeſtum eſt morbum non eſſe periculoſum, quicquid dicat Silu. nec etiam quando credit eſſe periculoſum, & letiferum, ſi iuxta conſuetudinem bonorum, & honoratorum medicorum monet eius parochum: aut qui eius curam gerunt, vt illi ſacramenta præbeant, & ipſi omittunt dicere id per ſe. non quia nolunt id facere, ſed quia putant id infirmo nociturum: iuxta Caiet. Nam vt ipſe ait, & nos, illa conſtitutio hoc modo recepta eſt, & obſeruat: & quamuis infirmus confiteri nolit, non ideo à medico relinquendus eſt, iuxta omnes.*

Qui flagitiis vitam ſeruant, eam maioribus malis obruunt.

§ 18. Si quis medicus ad ſanitatem proponat remedia flagitioſa, vt calidum infantis cæſi ſanguinem, quemadmodum factum Conſtantino, ebrietatem, γονόρροιαν, adulteria, abortus, inteſtabilis eſto, & pro ratione culpæ puniatur. Vita enim per ſcelera ſeruari non debet. Hoc itaque agendum, vt vir bonus ſit, ne maiora mala morum, dum morbis medetur, inuehat. Credat itaque ſanitatem eſſe Dei donum, ab eo pendeat, nec hoc ſibi tribuat, vt Deo non probante ægros ſanare ſe poſſe aſſerat. Mores ſpecie medicinę corruptos teſtatur Plinius. *Illa perdidere imperij mores, illa quæ ſani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis cauſa inſtituta, balinea ardentes, quibus perſuaſere in corporibus cibos coqui; vt nemo non minus validus exiret, obedientiſſimi vero efferrentur. Potus deinde ieiuniorum, ac vomitiones, & rurſus perpotationes, ac pilorum euitatio inſtituta reſinis eorum. Itemque pectines in fœminis quidem publicati. Ita eſt profecto, lues morum, nec aliunde maior, quam è medicina, vatem prorſus quotidie facit Catonem, & oraculum: ſatis eſſe ingenia Græcorum inſpicere, non perdiſcere. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, ſexcentiſque populi Romani annis aduerſus artem, in qua conditione inſidioſiſsima autoritatem peßimis bonis faciunt: ſimul contra attonitas quorundam perſuaſiones, qui prodeſſe niſi pretioſa non putant.*

Apollonidem Coum qui iure merito poſt vnius anni αἰκισμοὺς, & cruciatus perſico more viuus eſt defoſſus, alioſque prætereo, quia de medicis, non de vitijs hominum tracto, quæ in omni genere hominum inueniuntur enormia.

§. 19. Quæ contra medicos dicuntur, ad circumforaneos & impoſtores pertinent. Vix vllus eſt in Moſcouia, ſolus dux habet, nec deſunt tamen medicationes, vel experientiæ, vel ſuperſtitiones. Qualibus ſemper orbis vti voluit, & damno ſuo expertus eſt. Vide quæſtiones Roderici à Caſtro. Romæ medicina principio iacuit, deinde dominata eſt. Nec mirum in ruſtico populo, qui multis ſæculis etiam piſtoribus caruit, cū dictator rapa ſibi coqueret. In Aegypto ſeruos fuiſſe multi docent ex Gen. 50. v. 2. Ioſephus enim præcepit ſeruis ſuis medicis. Verum diluta eſt probatio. Ea enim ratione Ioſephi fratres etiam ſeruilis eſſent conditionis: orientis more regum ſeruos ſe magnates appellabant, non mancipiorum ritu, ſed obſequij promptitudine declaranda. Quamuis nihil obſtat Ioſephum ſapientiſsimum quædam mancipia medicinam doceri voluiſſe. Princeps medicorum Salomon fuit, totam phyſicen complexus, & quicquid vnquam cognitū fuit, prudentiſsime diſſeruit. Nunc etiam medicinam infamant ſortilegi, incantatores, empirici, Hermetici, ſiderum & conſtellationum obſeruatores. Vnguenti armarij inuentores, ſeu magneticarum curationum diabolici probatores. De quibus vide doctiſsimum virum Ioannem Roberti, contra Goglenium, & Gaſparis VVenck diſputationes Dilingę editas. Et eiuſdem Roberti contra Synarthroſin.

Hæc de inſtitutione, quæ de Iuriſprudentia dici poſſunt, itemque Theologia, libro de legibus, & magiſtratu Eccleſiaſtico rectius exponuntur, de inſtitutione ad militiam, ipſoque bello agendum eſt libro ſingulari. De artibus mechanicis, cum de quærenda potētia rationem dabo, commode dicam, quamuis enim alium finem habere poſsint, χρηματιστικὰς tamen fere habent propoſitam. Nec mihi alio modo de his agendum eſt, quam vt ad Rempublicam accommodentur. Omnia enim verum vſum habent, ſi bono publico transfigantur.

POLI-

POLITICORVM LIBER QVINTVS.

DE LEGIBVS.

CAPVT I.

Ratio inſtituta de legibus diſputationis.

Rogandis, & ſeruandis legibus, Reſpublica ſeruatur.

LEges Reipublicæ ferre ſalutares, ſummæ eſt prudẽtiæ, & auctoritatis; eas vero obſeruare, eius præſtantiſsimi. Nulla enim res ciuitati eſt vtilior, aut honeſtior, quam bonarum legum cuſtodia. De legibus itaque diſputare, leges iudicare, nouas ſuadere, veteres emendare, antiquandas pronunciare, principis eſſe, & ſummi principis eſſe videtur: Venerari & exoſculari leges, iuſſa capeſſere ſubditorum eſt. An ergo & ego de legibus diſputabo? Id quidem Theologo, & Philoſopho neceſſarium eſt: Iuriſconſulti autem tota materia, lex eſt; *ſine lege enim loqui erubeſcit.* Politicus vero Rempublicam optime, ſolidiſsimeque conſtituerit, ſi hoc effecerit, vt leges optimæ ferantur, & late vigeant: Lex enim anima ciuitatis eſt, cuius vegetabili influxu viuit, nutuque gubernatur magnum hoc corpus. Et quemadmodum Epilepticorum, phreneticorumque τὰς ἀνόμους κινήσεις, *exleges concuſsiones* vehementer exhorreſcimus, quia præter animi voluntatem membra corporis detorquent, ita quoque Reſpublica, cũ ſupita vel preſſa lege, violentis motibus agitatur, comitiali morbo laborat, ingenti ſonitu, & derepente caſura. De legibus igitur & mihi dicendum eſt.

De legibus agit Theologus.

Non de ſingulis, id enim eſſet infiniti operis, nec meæ profeſsionis, totam enim iuriſprudentiam, ſacrarum, ciuiliumque legum ſcientiam, tractationemque contineret ea diſputatio: itaque generatim de natura iuris, & legum, de cauſis, & effectis; de proprietatibus, partibuſque ea dicam, quæ ordinandæ ciuitati ſufficiant; & ad particularia decreta intelligenda, & conſtituenda conducant. Idque vt plurimum de Imperatorum Regum & virorum conſultiſsimorum ſententia, ex fideli hiſtoriarum, hoc eſt, humani generis experimento.

Hiſtoria, legum exploratrix eſt.

Ne iuſta lex Perſica non fuit, ἀνομίαν εἶναι πενθ' ἡμερῶν, vt ſine lege eſſent dies quinque mortuo rege. Nam tempus illud longum erat ad ſcelera concipienda ac perpetranda.

§. 2. Cum vero tam ſint varia non modo nationum diuerſarum, ſed eiuſdem etiam gentis inſtituta, moreſque; adeò vt quanquam falſo, non ſine occaſione tamen dixerit olim non nemo: *Honeſti, & turpis diſcrimen ſola opinione conſtare.* Mihi integrum erit de omnibus Rerumpublicarum inſtitutis meo arbitratu iudicare, nec premi iudicium meum debet vllius Reipublicæ præiudicio, ſi pro me facient aliarum ciuitatum placita. Et de meo quoque iudicio aliorum iudicia libera ſunto.

Lex, in omni re conſideranda.

Leges igitur expendam, & illis Rempublicam inſtruam. Et diuina quidem die ac nocte conſideranda eſt. *Lex igitur Dei,* (inquit Amb. de 24. manſ. fil. Iſrael, in 28. manſ.) *exactiſsima quaque cenſura examinanda, & omni qua poteſt, maiori ſedulitate ſeruanda, ne ab ea forte excidamus. Hoc nos præſens manſio docet. Batheth am enim excitationem deſignat. Qui autem legem Dei percolat, ne minima quidem vel ſyllaba, vel apex negligenter labatur, diligenter obſeruat.*

Platonis opus de legibus vetuſtiſſimum eſt.

§. 3. Hæc enim conſideratio conſcientiam dirigit, mentem illuminat, & Rempublicam informat. Eam ob rem & veterum multi, & mediæ ætatis ſcriptores non pauci, noſtrâ verò tempeſtate innumeri de legibus tractarunt. Vetuſtiſsimus omnium quorum monumenta ſuperſunt, eſt Plato, cuius libri duodecim hodieque in manibus ſunt. Si antiquitatem ſpectes tunc eruditi, ſi noſtra tempora, parum accurati. Secuti ſunt deinde varij, ſed monumenta exciderunt. Romanorum princeps Cicero tribus libris Platonis ſententiam expoſuit: qui ante eum in Republica floruerunt, ſummi viri de iure, & legibus reſponderunt.

Tullius l. 1. de leg. *Ego memini ſummos fuiſſe in ciuitate noſtra viros, qui id interpretari populo, & reſpondere ſoliti ſint: ſed eos magna profeſſos, in paruis eſſe verſatos. Quid enim eſt tantum quantum ius ciuitatis? quid autem tam exiguum quam eſt munus hoc eorum, qui conſuluntur? quam eſt populo neceſſarium.*

Iuris, & legum vis, ex natura ſuggerenda eſt.

Secuti ſunt deinde Iuriſconſultorum exercitus imperatorum æuo. Sed illi fere ex duodecim tabulis, ex ſenatuſconſultis, plebeſcitis, principum decretis, prudentium reſponſis ſua, non ex intima philoſophia, vt etiam veteres, dogmata hauſerunt. Quemadmodum iure cauerent, quomodo rem ſuam tuerentur, de parietum, terminorum, viarum, ſtillicidiorum iure diſputarunt. Totam cauſam vniuerſi iuris ac legum parce attigerunt. Itaque merito queritur Tullius, *veteres magna profeſſos, in paruis verſates.* Nam ius ciuile quod illi præcipue tractant, in paruum & anguſtum locum concluditur naturæ. *Natura autem iuris nobis explicanda eſt, eaque ab hominis repetenda natura: conſiderandæ leges, quibus ciuitates regi debeant: tum hæc tractanda, quæ compoſita ſunt, & deſcripta, iura, & iuſſa populorum, in quibus ne noſtri quidem populi latebunt, quæ vocantur iura ciuilia.*

Ita Tullius;& cauſam ante reddiderat. *Nullo in genere diſputandi magis honeſta patefieri, quid ſit homini naturæ attributum, quantam vim rerum optimarum mens humana contineat, cuius muneris colendi, efficiendique cauſa nati, & in lucem editi ſimus, quæ ſit coniunctio hominum, quæ naturalis ſocietas inter ipſos. his enim explicatis, fons legum & iuris inueniri poteſt. Non ergo à Prætoris edicto, vt plerique nunc, neque à XII. tabulis, vt ſuperiores, ſed penitus ex intima philoſophia, hauriendam iuris diſciplinam putas.*

Ius ex Philoſophia.

§. 4. Hanc rationem D. Dhomas in 1. 2. q. 90. Antoninus 1. p. t. 11. Hugo de poteſtate legum. Gerſon. 3. p. de vita ſpiritali. Et prima parte de poteſtate Eccleſiaſtica, & origine iuris ac legum. Vincentius Beluacenſis in ſpeculo mor. lib. 1. pagin. 2. Alphonſus à Caſtro, de pœnali lege. Guilhelmus Pariſienſis. Dominicus Sotus lib. 1. & 2. Ex Theologis Societatis; Gregorius de Valentia, qui etiam in vniuerſam Theologiam operibus editis, confutatiſque hæreticis Germaniam illuſtrauit. Cui teſtimonium auditor eius Clemens octauus dedit, & *doctorem doctorem* appellauit.

Secutus G. de Valentia eſt Ioannes de Salas Caſtellanus, in quo præter profunda Theologiæ, & Philoſophiæ, etiam peritia omnis iuris, & æquitatis apparet.

Gabriel Vaſquez in 1. 2. diſp. 150. & ſequentibus, iſque magno, & libero iudicio. Martinus Becanus præceptor meus breuiter, dilucide, & acute, vt & doctos inſtruere, & occupatis conſulere poſsit. Prolixe eandem materiam Franciſcus Soarez libris decem perſecutus eſt, breuiter tamen, ſi tam vaſti ingenij vbertatem, & cætera monumenta ſpectemus. Quos libros vt ſtudioſis Theologiæ commendem, non opus eſt nouo encomio, id ſolum aſſero, verum eſſe, quod cenſores eius P. Fr. Ludouicus ab Angelis, ordinis Minorum prouincialis, & P. F. Vincentius Pereira ordinis Prædicatorum pronũciarunt. Ludouici hæc eſt cenſura.

Soarez profundi ingenij.

Ex mandato ſupremi ſanctæ inquiſitionis ſenatus, vidi hanc de legibus tractationem, ab admodum reuerendo & eruditiſsimo patre Franciſco Suarez compoſitam, in qua ſumma & ipſi ſolita eruditione difficultates huius materiæ differit, & diſſoluit; nihilque fidei repugnans in hoc Tractatu continetur, nihil almæ matri Eccleſiæ atque ſanctorum patrum decretis aut bonis moribus contrarium: imo potius in omnibus explicandis, quæ hanc diſputationem concernere poſſunt, tantum in ea eruditionis ſplendorem reperiri comperi, vt nihil ſuperſit, vel ad diſputationem Theologicam, vel ad iuris pontificij interpretationem deſiderari videatur. Quocirca tanquam Theologiæ, & iuris Canonici eruditiſsimis neceſſariam, & reipublicæ Chriſtianæ vtiliſsimam dignam iudico, quæ typis excuſa omnibus offeratur. Dat. Olyſipone die 5. Maij. anno Domini 1611.

Theologiæ & canonũ conſultiſſimis.

Vincentij vero iſta. *Legi accurate de mandato ſupremi Senatus ſanctæ Inquiſitionis tractatum hunc de legibus in decem libros diſtinctum, Autore R. P. Doctore Franciſco Suarez, primario in Conimbricenſi Academia Profeſſore, dignumque ſuo autore iudico, plus enim in illo eſt, quod probatur affectu, quam ore laudari poſsit, ſicut de luce ait D. Ambroſius lib. 1. Exam. cap. 9. In commune ergo omnium vtilitatem typis mandari poteſt: Dat. in conuentu S. Dominici Olyſiponenſis die 5. Auguſti Anno 1611.*

§. 5. Theologi quidem de legibus diſputant, vt animos hominum ad obedientiam, veritatis, & honeſti cupiditatem inducant; mihi vero propoſitum eſt oſtendere ex ratione, & natura iuris, ac legum, quanam ratione ciuitas optime gubernetur. Ideoque & multas eorum diſputationes intermittendas video, mihique illa, quæ ab ipſis copioſe diſputata ſunt, ſumenda; multa etiam prætermittenda, quæ magis ſcholis, quam aulis, & tribunalibus vſurpantur, omnia vero ad vſum, vtilitatemque virorum in Republica verſantium accommodanda.

Axiomatis prudentum vtitur ſcis, non ea diſputat.

Vnum eſt, quod monitos omnes velim, qui vel leges condunt, vel eas pro officio tuentur, vel exponunt; vt parcant legibus, quas ipſi probant. Præclare Lactantius libr. 4. inſtitutionum diuin. *Quicunque dat præcepta hominibus, ad vitam moreſque fingit, aliorum quidem bona ſunt, quæ præcepit; at ipſi eodem modo viuendum eſt, quo docet eſſe viuendum. ne ſi aliter ille vixerit, præceptis ſuis fidem derrahat, leuioremque doctrinam ſuam faciat, ſi re ipſa reſoluat, quod verbis nitatur aſtringere. Cum igitur quis non faciat, quæ præcepit, quæ inſolentia eſt, vt homini libero velit leges, quibus ipſe non pareat? Homines enim malunt exempla, quam verba: Quia loqui facile eſt, præſtare difficile.*

Parendum legibus, quas docet.

CAPVT II.

Definitio legum, & diuiſio.

DEfinitiones legum multæ ſunt, quæ facilè defendi, multo autem facilius impugnari poſſunt. Nihil enim eſt accurata definitione rarius. Omnis enim difficultas in definitionem reduci poteſt.

Ariſtotel. ad Alex. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐστὶν, λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα. *Nam & lex eſt oratio,* (ratio) *communi ciuitatis conſenſu definita, oſtendens, quomodo vnumquodque ſit agendum.*

Lex præceptrix eſt agendorum.

Cicero lib. 1. de leg. *Eſt autem lex ratio ſumma inſita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda ſunt, prohibetque contraria.* Et lib. 2. de natura Deorum: *Lex eſt recti præceptio, prauique depulſio.*

D. Thom. 1. 2. q. 91. a. 4. *Lex eſt ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.*

Papinianus l. lex eſt. ff. de leg. *Lex eſt commune præceptum, virorum prudentium conſultum, delictorum quæ ſponte, vel ignorantia committuntur, coercitio, ſponſio denique Reipublicæ communis.*

Alphonſus à Caſtro: *Lex eſt recta voluntas eius, qui vicem populi gerit, voce, aut ſcripto promulgata, cum intentione ſubditos obligandi ad illam.*

Valentianus: *Lex eſt quoddam rectum rationis practicæ decretum, ab eo qui curam communitatis gerit, ſufficienter ſancitum: & conſtituentis vi ex eius vi debeat neceſſario modus aliquis ſiue in re, ſiue in actione propter bonum commune adhiberi.*

Ioannes de Salas: *Lex eſt præceptum communitati impoſitum perpetuo obligans, niſi reuocetur.*

Soarez lib. 1. cap. 12. *Lex eſt commune præceptum iuſtum ac ſtabile, ſufficienter promulgatum.*

Alias definitiones ſponte prætereo. *Vt lex eſt ge-*

eſt generale iuſſum populi, aut plebis rogante ſenatu. Gell. 10 cap. 20. Et:

Lex eſt quod populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante, velut conſule, conſtituebat. Nam particulare ius continent.

Mihi definitiones illæ plerçque commoda interpretatione videntur poſſe ad veram intelligentiam, explicationemque referri.

Vt igitur rem ipſam ob oculos ponamus, in legum ſignificatu & ipſa re multa ſunt conſideranda.

Lex hebraiè ab ordinando. Græcè à diſtribuendo dicitur.

§. 2. Primo legem Hebræi vocant תורה à ירה quod eſt explorare, conſiderare, ordinare. ירה eſt enim ordo, ratio, ordinatio; nam exploratio ordinatiſsime procedit, cum prudenter rem indagat. Eſth. 2. 12. tempus ſeu ordinem deſignat. Verum malo à ירה deducere, quod eſt, docere: & latiſsime apud Hebræos accipitur, vt ſit ratio, doctrina, diſpoſitio, iudicium, ſtatutum. Græcis νόμος dicitur, non tam à paſcendo, quam ſuum ius vnicuique diſtribuendo. Olim autem cantilenas vocarunt νόμους, vt auctor eſt Ariſtoteles, prob. ſect. 19. 28. *Cur leges pleraque cantilena appellentur? An quod homines prius quam literas ſcirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent: quod etiam noſtra ætate Agathyrſis in more eſt. Ergo primas quoque poſteriorum cantilenarum eodem appellauerunt nomine, quo omnes ſuperiores vocabantur.* Lex igitur modus, regula, norma, ſtatus, conditio, præceptum quamuis iniquum vocatur, ſed de propria lege nos loquimur.

Ad legem varia concurrunt.

§. 3. Deinde lex omnis eſt compoſita varijs ex partibus. Nam in ea eſt iudicium, ſeu actus intellectus legislatoris, quo iudicat faciendum, aut non faciendum, obligandumque ſubditum. Deinde decretum, ſeu actus voluntatis quo eum obligare conſtituit. Tertio promulgatio, qua lex ſubdito indicatur. Quarto, eſt intelligentia ſubditi, qua obligationem ſuam agnoſcit, aut ſane ſua culpa ignorat. Denique eſt res ipſa, ſeu vt vocant obiectum, circa quod iudicium voluntaſque, tam legislatoris, quam ſubditorum verſatur. Lex in paradiſo eſt: *De arbore ſcientiæ, boni & mali ne commedunto.* Hoc obiectum à Deo, hominibuſque cognitum vocatur lex, terminuſque eſt diuinæ iuſsionis, & humanæ obeditionis. Dirigit enim hominis & intellectū, & voluntatem. Primo Deus intelligit hoc imperandum, deinde vult imperare, ac tandem imperio ſuo edicit, quo cognito obligatio parendi naſcitur. Quæ itaque hoc loco pluribus diſputantur, à Theologis ſitne lex opus intellectus, an voluntatis? nobis nequaquam neceſſaria ſunt, cum vtrunque complectatur. His igitur conſtitutis facile eſt breui definitione legis naturam comprehendere.

Lex actu voluntatis, & intellectus perficitur.

Lex eſt præceptum æquum ſuperioris ſubditum ad agendum, aut non agendum obligans. Nam præceptum genus eſt; æquitas excludit iniuſta imperia, quæ leges non niſi per abuſum nominantur, obligatio ſubditi promulgationem, aliaque includit. De ſtabilitate, alijſque legum affectionibus dicam ſuo loco.

Ius & lex affinia ſunt.

§. 4. Legis & iuris magna eſt affinitas, & crebro illa confunduntur. Ius ita dicitur quod iuſtum, eſtque obiectum iuſtitiæ. Illa enim virtus ſuum obiectum, ſicut & aliæ conſtituit. Ius enim hoc eſſe dicunt quod de iuſtitia fonte manauit. Ius inquam generale eſt, quod reſpondet iuſtitiæ generali, nempe id quod in omni re atque actione rationi rectæ, ac æquitati conſentaneum eſt. Peculiare ius eſt, quod iuſtitiæ ſtricte ſumptæ reſpondet, eſtque id quod lex præſcribit, aut facultas quam lex cuique facit. Conſuetudine iuriſperitorum ius legem frequenter ſignificat. Ius eſt ciuilis æquitas, vel ſcriptis legibus ſancita (inquit Criſpus) vel inſtitutis, aut moribus recepta. Atque hæc initia legum ſunt, & natura.

§. 5. Diuiſio legum, & iuris, proportione quadam eadem eſt. Et iuris quidem partitionem ipſi Themidos antiſtites variam inſtituunt. Ius naturale primarium, vocant naturalem rei cuiuslibet inclinationem: deinde ius ſecundarium naturale; vt ſtare promiſsis, neminem lædere. Hoc idem dicitur à quibuſdam ius gentium primarium. Tertio quod inde deriuatur ius gentium ſecundarium appellant, vt quod diſcurſu practico colligitur ita conſentaneo naturæ, vt in id gentes omnes, aut pene omnes, niſi valde ſint efferæ conſpirent. Itaque ius naturale non eſt omnino à iure gentium diſtinctum. Nam ius gentium vocat imperator, quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit. Ius ſecundarium naturale neceſsitas conſtituit, vt ait Ariſtoteles libr. 1. polit. capit. 3. Exemplum eſt ſeruitus, quæ non eſt contra ius naturale. Nempe manſuetior illa, & à Iuſtiniano, alijſque emendata; vetus enim barbara, & tyrannica omnino fuit.

Ius variè diuiditur.

Item ius τῶν νόμων ἐγγράφων & ἀγράφων, ὥς τινες alij vocant, κατὰ νόμους. Et ius perſonarum, rerum, actionum.

Hinc & ius quod ciuile dicitur natū eſt, quod neque totum à naturali, vel gentium iure recedit, neque per omnia ei ſeruit, itaque cum aliquid addimus, vel detrahimus iuri communi, ius proprium ſeu ciuile intelligimus. Quod ſi omnino recedit à naturali, iam ius non eſt, ſed iniuria, & tyrannis.

Ius ciuile conſentaneum eſt naturali.

Sic quidem iuris gentium ſeruitus eſt, quamuis enim omnes liberi naſcantur, vnum eſt enim, & ex vno omne genus hominum, ſerui tamen fieri poſſunt iure gentium, quod non eſt contra ius naturæ; Qui enim alteri bellum iniuſtum infert, mortemque molitur, ille poteſt occidi.

Iudice me fraus eſt conceſſa repellere fraudem,
Armaque in armatos ſumere iura ſinunt.

Seruitutis prima origo eſt ab iniuria.

Humanitate tamen gentium manſuetarum in ſeruitutem mortis pœna commutata eſt. Ciuile itaque ius, naturalem æquitatem nunquam corrumpit, ſed eam determinat: quod ſi aliquando abire ab ea longius videtur, rationem tamen habere debet, quæ id quod præſcribitur; ratione alicuius circumſtantiæ faciat iuſtum. Durum ſane videtur præſcriptione amittere rei propriæ profeſsionem, ſed ne longiſsimo tempore dominia rerum incerto poſſeſſore iactentur, conſultius eſt paucorum damno, publicæ quieti proſpicere. Optime Gregor. Toloſ. in Syntag. iuris. libro vndecimo, cap. primo, §. 9. & ſeq. *Quemadmodum etiam & ciuilis ratio, quæ naturalem habet cauſam, fere ſemper, continent. Ratio enim vix dici poteſt, quæ naturalis non ſit, quæ tamen non ſemper, quod naturæ communi congruit omnium conſiderat, ſed aliquando tantum ſocietatis alicuius ciuilis cauſam, vtque commodius alicuius vita inſtituatur, habita ratione morum præſentis loci, & eius quod ibi ſapiunt, quam alibi communiter inter homines contingit.*

Legis quæ contra ius eſſe videtur, magna debet eſſe ratio, vt ſit iuſta.

tingit. Indeque ius ciuile, quod proprium cuiuſque ciuitatis, hoc eſt, quod maximè conformatum eſt ritibus, & moribus receptis in ciuitate, partim cum iure naturæ conſentit, veluti cum fermento æquitatis & iuſtitiæ & iuris, vnde tantum iuſtum: nec tamen per omnia ei inſeruit, id eſt, non omnino ſecundum vniuerſalem æquitatem naturalem ſtatuit,

Quod in vniuerſum eſt æquitas, ob circumſtantias fieri poteſt iniquitas.

Neceſsitas quippe ſocietatum, interdum iubet ab ea æquitate deflectere, vt propter frequentiam criminum, augeri pœnas, aut propter mores ſeniores & barbaros durius ſtatui, interdum contraria cauſa minui, & aliter hic expedit, aliter alibi leges temperare. Quæ omnia tamen, etſi diuerſa in locis diuerſis & contraria, iuſta nihilominus ſunt & æqua: ſed diuerſa ratione, & ſecundum quid, non ſecundum generalem conſiderationem iuris naturæ in abſtracto, ſed ſecundum ius naturale in concreto, hoc eſt, pro conuenientia ſubiecti, cui nomotheta iuſtum præſcribit. Vt non dubitem ius naturale, & in iure ciuili eſſe. Verum in illo concreto appellationem, ciuilis dominari. Et tamen ſi ſanctiones ciuiles non ſint conſona rationi, ius non faciunt, quamuis ita nominentur, ſed corruptelam: ſi autem conſentiant cum ratione, cum ea naturalis ſit, ius quoque ciuile, & naturale hoc modo erit, & in concreto dici poterit, & ratione contractionis ad illam vel illam ciuitatem, ius naturale, & ciuile quoq;.

Lex diuina, cœleſtis, naturalis.

§. 6. Hæc de iure ſtatuerunt, legum quoque eſt non diſsimilis diuiſio. Plato in Timæo legem diuidit in diuinam, cœleſtem, naturalem & humanam. Cœleſtem à diuina diſtinguit. Diuinam vocat, quam Theologi æternam appellant, quæ eſt ratio in mente diuina exiſtens vniuerſi gubernatrix. Cœleſtis lex Platoni eſt ipſi *εἱμαρμένη*, ſeu fatum, quod niſi ſana interpretatione pietas Chriſtiana non admittit. Naturalis eſt, quam ante definiuimus. Eadem ratione S. Thomas in æternam, naturalem, diuinam, & humanam partitur: alij legem ſeu ius diuidunt in naturale & poſitiuum. Iuriſperiti naturalem, gentium, & ciuilem rationem legis conſiderant, Diuinam, & Canonicam Theologis permittunt. Ius ſeu legem ciuilem auctores diuidunt in ſex partes. Eſt enim lex quod populus Romanus Senatorio magiſtratu interrogante conſtituebat. Verum de ſolo Romano & ſtantis Reipublicæ iure agit. Nam hoc à Romulo ſtatutum fuerat, vt nihil ſacroſanctum eſſet, niſi quod plebs, populuſve ſanxiſſet. Quod enim curijs viſum fuerat, id ad ſenatum referebatur. Nam legum latio, magiſtratuum creatio, belli arbitrium, in populi erant poteſtate. Imò & grauioris multæ irrogatio, à populo decernebatur, Tit. Liu. lib. 25.

Lex æterna, naturalis, diuina, humana.

Leges Romana.

Senatuſconſultum quod ſenatus cenſuit, cui ſi quis tribunus intercederet, auctoritas tantum perſcribebatur, & ad ſenatum populumque referebatur. Hoc tamen genus legis excludunt multi; nam Senatuſconſulta, & decreta magiſtratuum, non ea vi pollebant, qua iuſſa populi, in legem enim & magiſtratus, & plebs iurabat; Vera tamen lex dici poteſt; nam minor poteſtas aut obligatio, non facit vt lex eſſe deſinat, ſed vt ſit lex imbecillior, neque ad rationem legis pertinet, vt in illam à ſubditis iuretur. Senatus enim, loco totius populi conſulitur, ideoque rerum gerendarum, niſi quas populus excepit, habet poteſtatem.

Plebiſcita Feſtus definit, quæ plebs tributis comitijs, ſine patribus, plebeio magiſtratu, hoc eſt, Tribuno plebis rogante accepit.

Edicta erant, quæ cæteri magiſtratus, vt conſules, ædiles, tribuni, ſed præcipue prætores initio initi magiſtratus promulgabant. idcirco ius Prætorium vocabatur; quemadmodum & ius honorarium, quod ab eis, qui honores gerebant, eſſet edictum.

Edicebant initio Prætores quod de re quaque ius dicturi eſſent, vt ſe quiſque præmuniret, lib. 2. §. 5 de ant. iure ciu. Rom. & libr. 3. capit. 5. Sigonius. Cicero lib. 1. act. 2. in Verrem, *annuam legem* appellat. Finem enim adferebant Calendæ Ian. & initium eiſdem calendis naſcebatur. atque hac lege ius dicebat Prætor vrbanus, non ſuo arbitrio, ſed ſecutus leges iam ante latas; nam leges duodecim tabularum adiuuabat, ſupplebat, interdum corrigebat. Itaque eius muneris erat, ad æquitatem & præſentem ſtatum ciuitatis leges ponere: Moderata illa poteſtas erat, tum quia finis illius æquitas, tum vero quia annua, & ſi iniquè ius dixiſſet, non modo repulſa à conſulatu certa erat, ſed accuſator quoque imminebat. Viſum tamen eſt poſtea edicta prætorum facere perpetua, vt lege Cornelia cautum eſt.

Annua lex Prætorum.

Ius prætorium temperatum.

Placita principum ſunt, cum imperator vel reſcripſit, vel iudicauit, & edicto præcipit. Ea poteſtas per legem Regiam Cæſari data eſt, vt tota ratio legum, quemadmodum ipſa Reſpublica ad vnum venerit.

Denique reſponſa prudentum ſunt ſententiæ iuriſperitorum, qui olim cum auctoritate de iure reſpondebant. Ab eorum conſenſu iudici recedere non licuit. de illis ita inſt. lib. 1. t. 2. §. 8. *Reſponſa prudentium, ſunt ſententia, & opiniones eorum, quibus permiſſum erat de iure reſpondere. nam antiquitus conſtitutum erat, vt eſſent qui iura publice interpretarentur, quibus à Cæſare ius reſpondendi datum eſt, qui iuriſconſulti appellabantur, quorum omnium ſententia & opiniones eam auctoritatem tenebant, vt iudici recedere à reſponſo eorum non liceret, vt eſt conſtitutum. Sine ſcripto ius venit, quod vſus approbauit. nam diuturni mores conſenſu vtentium comprobati, legem imitantur. Et non ineleganter in duas ſpecies ius ciuile diſtributum eſſe videtur. nam origo eius ab inſtitutis duarum ciuitatum, Athenarum ſcilicet, & Lacedæmoniorum fluxiſſe videtur. In his enim ciuitatibus ita agi ſolitum erat, vt Lacedæmonij quidem magis ea, quæ pro legibus obſeruabant, memoriæ mandarent: Athenienſes vero ea, quæ in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent. Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes peræque obſeruantur, diuina quadam prouidentia conſtituta ſemper firma atque immutabilia permanent. ea vero quæ ipſa ſibi quæque ciuitas conſtituit, ſæpe mutari ſolent: vel tacito conſenſu populi, vel alia poſtea lege lata. Omne autem ius quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones; & prius de perſonis videamus, nam parum eſt ius noſſe, ſi perſonæ quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur.*

Hoc ergo modo Ius imperator ipſe definit, diuidit, ſed ius vt ait ſcriptum. Nam alio pertinent conſuetudines de quibus dicam ſuo loco. Nam Carolus Sigonius lib. 1. cap. 5. de antiquo iure Romanorum, Bipertitum ius facit, nempe quorum alterum ſcripto, alterum conſuetudine conſtabat. Et ſane quorundam vrbium leges ſcriptæ non fuerunt, vt Iuſtinianus teſtatur. Ius non ſcriptum in Rempublicam

inue-

inuexit mos, & inſtituta maiorum, quorum æquitate ſæpe iuris auſteritas temperata eſt.

§. 7. Sane apud populum rudem initio lex nulla fuit, liber iuris Romani temporibus Tarquinij ſuperbi confectus eſt, de quo Pomponius. *Initio ciuitatis noſtræ populus ſine lege certa, ſine iure certo primum agere inſtituit: omniaque manu à regibus gubernantur. Poſtea, aucta ad aliquem modum ciuitate, ipſum Romulum traditur populum in 30. partes diuiſiſſe, quas partes curias appellauit. propterea, quod tunc reip. curam per ſententias partium earum expediebat. vt ita leges quaſdam & ipſe curiatas ad populum tulit, tulerunt & ſequentes reges. quæ omnes conſcripta exſtant in lib. Sexti Papirij, qui fuit illis temporibus, quib. Superbus Demarati Corinthij filius ex principalibus viris. Is liber, vt diximus, appellatur ius ciuile Papirianum, non quia Papirius de ſuo quicquam ibi adiecit: ſed quod leges ſine ordine latas in vnum compoſuit.*

Sed magis regia voluntate, quam iure viuebant, itaque pulſis iam tyrannis, & afflicta per dominationem patriciorum libertate, de legibus eſt cogitatum, factæ inde duodecim tabulæ, quæ ius triplex, ſeu leges triplices continebant. Auſonius in Gripho numeri ternarij

Triplex ius duodecim tabularum.

Ius triplex, tabulæ, quod ter ſanxère quaterna,
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vſquam.

Legibus annexæ ſunt actiones, proceſſus, & formulæ, quæ initio quidem ad compendia litium adhibebantur, ne ſuo quiſque arbitrio cauſas ageret; verum deinceps Cn. Flauius formulas euulgauit, vnde ius Flauianum: Alias addidit Aelius actiones, quas rude vulgus ius AElianum vocauit. Cum enim in foro contenditur, plus fere auctoritatis rabulæ, quam iuriſperiti ſortiuntur. Atque hæc de iuris, legumque deſcriptionibus, & diuiſionibus, de quibus ampliſsimæ & politicæ philoſophiæ tirones edoceri ſolent.

Formulæ, vocata ſunt iura.

CAPVT III.

Legum neceſſitas, atque vtilitas.

Lex æterna, abſolute eſt neceſſaria.

§. 1. Legem eſſe neceſſariam non eodem modo dicimus. Nam lex æterna in ſe ſpectata, hoc eſt obiectum iuſti imperij, quo recta iubentur, & obedientiæ, qua ſuſcipiuntur imperata, ſempiternum eſt. Itaque neceſſarium eſt eſſe, vt repugnet non eſſe. Nam iniuriam non eſſe inferendam; AEquitatem eſſe colendam, ſanctiſsima lex eſt. Et neceſſaria quam nulla ratio obſcurare, nulla vis poteſt infringere. Nulla enim poteſtate ne omnipotente quidem Dei fieri poteſt, vt iuſtum ſit, facere iniuriam alteri.

§. 2. Lex æterna, & naturalis neceſſaria eſt; ſi creaturæ, rationis & intellectus participes exiſtant. Nam animalia illa, ſeu ſpiritus, alta, & capace mente, liberaque voluntate præditi, natura ſua imperio maioris domini ſubiecti ſunt, ab eius enim nutu prouidentiaque pendent, cuius poteſtate conditi ſunt; itaque illorum natura eſt obedire. Egregie hoc explicuit Lactantius lib. 6 cap. 8. *Eſt quidem vera lex recta ratio, naturæ congruens, diffuſa in omnes, conſtans, ſempiterna, quæ vocet ad officium iubendo. Vetando à fraude deterreat: quæ tamen neque probos fruſtra iubet, aut vetat, nec improbos iubendo, aut vetando*

Creaturæ natura eſt, obedire creatori.

monet. Huic legi nec propagari fas eſt, neque derogari aliquid licet, nec tota abrogari poteſt, nec vero aut per Senatum, aut per populum ſolui hac lege poſſumus: nec eſt quærendus explanator, aut interpres alius, nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia poſthac, ſed & omnes gentes, & omni tempore vna lex, & ſempiterna, & immutabilis continebit, vnuſq; erit communis quaſi magiſter, & imperator omnium Deus, ille legis huius inuentor, diſceptator, lator, cui qui non parebit ipſe ſe fugiet, ac naturam hominis aſpernetur: hoc ipſo luet maximas pœnas, etiamſi cætera ſupplicia, quæ putantur, aufugerit.

Itaque in ipſa mente, adeoque natura iuſtitiæ & ſanctitatis eſt inſita regula. Hinc recte dictum eſt: *Deum ibi regnare vbi lex regnat.*

Quid enim terriſque poloque
Parendi ſine lege manet? Vice cuncta geruntur,
Alternisque premunt propriis ſub legibus, omnis
Terra, premit felix regum diademata Roma.
Hanc ducibus frenare datum, mox creſcit in illos
Imperium ſuperis.

§. 3. Quædam vrbium mox initio legibus fundatæ ſunt, quædam vero ſenſim leges addidere ac mutauere. Et fere ex vitijs bonæ leges ortæ, quemadmodum medicinarum induſtriam extorſit morborum vis ingruens, ſic neceſsitate adducti homines in varias viuendi leges conuenerunt. Melior eſt tamen earum vrbium ſtatus, quæ mox cum ipſis mœnibus leges condiderunt; cum enim ſit in legibus ſalus ciuitatis, vt monet Ariſtoteles lib. 1. Rhet. c. 4. parum iuuant munimenta corporum, ſi animorum integritati parum eſt proſpectum.

Vitia legum origines, vt medicinæ morbus.

§. 4. De ciuilibus & canonicis poſitiuis, quin etiam de poſitiuis Dei quas vocant, præcipua difficultas eſt. Multi enim leges, legumque ordinem exoſi, probant vitam exlegem, priſcamque gentem, in qua lege non agebatur, admirantur; in qua ſimplex ratio, caritaſque pro lege erat;

Leges poſitiuæ, ſunt neceſſariæ.

nec ſupplex turba timebat,
Iudicis ora ſui, ſed erant ſine iudice tuti.

Verum illi ideas fabricantur, & vt poeta ait ἀεροβατοῦσι, & quærunt Rempublicam, aut fingunt, qualem nulla ætas vidit, aut videbit. Nos ſcimus virginem terram ſanguine fraterno maduiſſe, & totum mundum antediluuianum aquis abolitum, & tamen poſt tantum naufragium, mox proteruum filium illuſiſſe parenti, & dominandi cupidinem in campo Sennaar exarſiſſe. Sic igitur cenſeo. Quemadmodum homines omnes, atque adeo omnis creatura natura ſua eſt in vtramque partem flexilis; nam hoc ipſo, quod eſt ex nihilo, mutabilis eſt; In malum & bonum cerea; ideoque vt rectæ normæ conuenienter viuat, à malo arceatur, virtuti inſueſcat, lege opus eſt; ita quoque cum videamus frequentiſsime à plurimis in Republica peccari, opus eſt lege non modo quæ peccata vetet, ſed etiam quæ anſas peccatorum amputet. Sed illas de abſoluta poteſtate legum, & neceſsitate diſputationes omittam. De legibus politicis externis, quæque proprie ciuiles appellantur, conſtat, nullam abſque illis poſſe ciuitatem adminiſtrari, cum enim corrupta ſit hominis natura, & in malum prona ab adoleſcentia, metu legum coercenda eſt. Sine legibus enim ſocietas hominum latroci-

Ab initio & vitia, & leges fuere.

nium eſt, & iniuria; nullo autem modo eſt reſpublica. Neque ſatis fuerit principes, & magiſtratus eſſe; nam & illi crebro ſunt è multis, interdum etiam multitudine deteriores. Certe nõ ſemper eodem affectu iudicant; nec ſatis eſt bene eſſe inſtitutos, imperia enim etiam bonos demutant. Olim arbitria principum erant pro legibus; ſed fides ſpectata principio faciebat, vt leges non deſiderarentur. Auguſtin. lib. 4. de ciu. Dei, cap. 6. ex Trogo Pompeio. *Principio rerum gentium nationumque imperium penes reges erat, quos ad faſtigium huius maieſtatis, non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat. Populus nullis legibus tenebantur: arbitria principum pro legibus erant: Fines imperij tueri magis quam proferre mos erat. Intra ſuam cuique patriam regna finiebantur. Primus omnium Ninus rex Aſſyriorum veterem & quaſi auitum gentibus morem noua imperij cupiditate mutauit. Hic primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad reſiſtendum populos, ad terminos vſque Libyæ perdomuit.* Ita quoque in lib. 2. initio de origine iuris, & leg. de conſtit. §. Sed & quod princ. placuit.

Legi dandus principatus.

§. 5 Verum non tantum ob has cauſas neceſſaria lex eſt, ſed principatus etiam illi dandus eſt. Eſt enim lex omnium regina, vt monuit Pindarus: ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεύς, θνητῶν καὶ ἀθανάτων *Lex regina eſt omnium hominum, & Deorum.* Habuerunt & legem ſuam angeli, habent & priuatæ domus. Optime Martianus lib. 1. de legibus. ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε καὶ εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα· καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τε εἶναι δικαίων, καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων προστακτικὸν μὲν, ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον. i. *Lex eſt omnium diuinarum & humanarum rerum regina. oportet enim eam eſſe præſidem & bonis & malis & principem & ducem: & ſecundum hoc regulam eſſe iuſtorum, & iniuſtorum, & eorum animantium quæ natura ciuilia ſunt, præceptricem quidem faciendorum, prohibitricem vero non faciendorum.*

Neceſſitas verò ordinis in omni republica, in exercitu, in iudicijs ita eſt euidens, vt ſine illo nulla communitas manere poſſit. Cum enim innumeræ res ſint adiaphoræ, quæ diuerſo modo rectè fieri poſſunt, niſi tamen ordo præſcribatur, vt certo aliquo modo peragantur, omnino fieri ſine difficultate non poſſunt. Sine aliquo iure non modo nulla reſpublica, ſed ne latronum quidem cœtus agere poſſunt. Leges quaſdam habent ipſæ conſpirationes contra leges inſtitutæ, nec ſine aliqua ſpecie iuſti validæ eſſe poſſunt. Neque enim leges dedecora prohibentes, imperanteſque honeſta, duntaxat neceſſariæ ſunt; Sed etiam aliæ leuioribus de rebus, de iure terminorum, ſtillicidiorum, ſeruitutum, viarum, luminis, ſuggrundiorum, ſine quibus ciuitas diu conſiſtere non poteſt. Omnia enim incerta ſunt, non poſſeſſiones modo, & ædificia, ſed vita ipſa. Non poteſt cuiquam conſtare, quid ſuum, quid alienum ſit in ea vrbe, vbi nulla lege acquiritur quicquam, aut retinetur. Iactatio neceſſe eſt ſit omnium rerum. Quid hæredibus relinquat, quid benemeritis leget, nemo conſtituere poteſt. Optime ſane Demoſthenes dixit, *vitam mortalium vniuerſam legibus, & natura regi;* non ſufficit in Republica natura, etiam recta, bonique mores. Opus eſt rerum omnium certam, quantum fieri poteſt, habere normam, certos ordines, limites, agendique rationem. Lex eſt de

Ipſa iniuria, quadã lege leges impugnat.

præſcriptionibus, dum illa, & niſi reſtitutio in integrum concedatur, interdum iniuſta; & ſine illa tamen non poteſt eſſe ſarta, tecta reipublicæ ſalus; quia diutiſſime dominia rerum eſſent incerta. Turbationes igitur tollit lex, pacem ſtabilit, & inter ciues caritatem. Litium multitudo non ſequitur ex recta legum ordinatione; non enim legum multitudo moderata, & ſcientia, ſed ignoratio litigioſa eſt, vt monuit optime Cicero lib. 1. de legibus.

Scientia vera legum, inimica litibus.

Lex oculus eſt, & lux ciuitatis; ea ſublata, tenebræ omnia poſſidebunt, & opera tenebrarum, hoc eſt, maleficia; quod ſi denſis illis tenebris lux aliquando internicet, videri tamen non poterit, ſi oculus perpetuo concuſſu titubat.

Magnorum motuũ initia, ſunt à paruis.

Itaque de paruis quoque rebus leges non parua momenta habituras ſcribet legislator prudens: non modo ad parendi conſuetudinem, amoremque inducendum, ſed ad turbas vitandas. Ephororum leue, & ridiculum præceptum eſt multis viſum: κείρεσθαι τὸν μύστακα, *Tõdere barbam.* Sed cauſa additur; καὶ πείθεσθαι τοῖς νόμοις, *& obtẽperare legibus*; magna enim debet eſſe veneratio legum etiam minimarum: Quam multas rerum minutarum leges immenſa Dei maieſtas Iſraelitis tulit? & obſeruandæ tamen illæ fuerunt. Et rationem habent iuſtam. Quid lex illa Deut. 23. 15. *Habebis locum extra caſtra ad quem egrediaris ad requiſita naturæ, gerens paxillum in balteo. cumque ſederis, fodies per circuitum, & egeſta humo operies quo releuatus es.* Deus igitur de minimis, & ſordidis etiam legem fert.

Maximorũ principum, in paruis legitima cura.

§. 6. Nemo igitur parui æſtimet de rebus non magnis leges; ſunt enim vel de rebus neceſſarijs, vel vtilibus: Miratus ſum Germaniæ principum non ſingulorum modo in ſuis territorijs, ſed vniuerſorum in publicis comitijs, curam, ſollicitudinem, prudentiam, vigilantiam. Vide receſſus imperij, inuenies, vt de grauiſſimis dignas Germanica maieſtate ſanctiones; ita de minimis quoque prudentiſſimas leges. Auguſtæ anno 1530. anno 1551. 1559. 1566. Spiræ 1570. Francofurti 1577. Vide titulos, von den Schalcknarren / Pfeifferen / Trommetern / Spielleuten / Landfahrern / Sängern / vnd Reimſprechern. De morionibus, tibicinibus, tubicinibus, quocunque organo ludentibus, vagabundis, cantoribus, rythmographis. Quia enim ad principum curam pertinet omnium ſalus, de omnibus etiam leges ferendæ fuerunt. Nec obſtat libertati legum cuſtodia, ſed fons eſt libertatis; malitia eſt velle ſibi permitti, quod leges vetant: Non modo in rebus, quas natura ſanxit: ſed etiam illis, in quibus, quod natura liberum reliquit, vnam partem lex determinauit. Gladiorum geſtationem Reſpublica inhibuit, contra naturam iam eſt cæteris parentibus te vnum contra efferri, gladioque cinctum incedere. Non obſtat libertati, qui magno labore per aſpera collium vias æquat ac ſternit, atque omnes recto, ac tuto itinere capeſſere profectionem iubet; non eſt liberi hominis, ſed inſani per dumeta, & aſpreta decurrere, alieno beneficio vti nolle. Optime itaque ab Heraclito dictum eſt, *magis pugnandum eſſe pro legibus, quam pro mœnibus*, nam ſine mœnibus, non autem ſine legibus eſſe poteſt ciuitas. Sparta diu mœnia contempſit, & tum felicior fuit. Sine cornibus taurus, ſine vnguibus leo, ſine den-

Seruitus legum, vera libertas eſt.

Sine legibus ciuitas eſſe non poteſt.

dentium fulmine aper viuere poteſt, at ſine anima non poteſt, at lex ciuitatis eſt anima, ſine ea igitur eſſe non poteſt; cum nec locus, nec opum vlla vis ſine legibus ſeruare imperium poſsint.

Salua igitur erit reſpublica, ſi omnes metuant legem, vt tyrannum, vt prudenter ſenſit Bias, ſi maximum imperium ſit ἐ ποικίλου ξύλου, ligni variegati, ſeu inſcripti.

Felices, non facile parent legibus.

Quin hoc etiam notandum eſt, periculoſiſsimam eſſe felicitatem ob eam duntaxat cauſam, quia qui nimium felix eſt, non facile legum patitur iugum, quemadmodum luxuriantes equi ſeſſorem excutiunt. Plato olim conſultus de legibus florentiſsimæ, & opulentiſsimæ, & quod inde ſequebatur, laſciuiſsimæ Reipublicæ ſcribendis; reſpondit; *non eſt facile tam felicibus Cyrenenſibus leges ſcribere.* Optimè etiam Gregorius Toloſanus in Syntagmate iuris lib. 47. cap. 3. §. 2. *Hic eſt inter legitimos actus, quia non poteſt dici iudicium, niſi ſecundum leges fiat. Et magiſtratus tunc rectè adminiſtrant rempubl. ſi leges ſequantur. Qui enim vult legẽ dominari, vult præeſſe Deum & leges: qui autem ex hominis arbitrio vult regi ciuitatem, ſæuiſsimam belluam addit, vt ſcribit Ariſtoteles. Quãquam ſciam ab eo quæſitum diligentiſsimè; vtiliuſne ſit virum optimum, quam legem optimam imperare. Verùm puto, leges potius optimis conſultationibus ſtabilitas, ſequendas. Vt inflexibiles, quam mutabiles hominum voluntates. Vt Plato quoque rectè putat, interitum reipublicæ imminere, cum non leges magiſtratibus, ſed magiſtratus legibus imperant.*

Eccleſia, leges ſæculi implorat.

§. 7. Leges verò Reipublicæ etiam Eccleſia probat, illiſque vtitur; Vagienſis Epiſcopus auxilium à legibus petijt; & eum non modo rectè, ſed etiam neceſſario hoc feciſſe Auguſtinus iudicauit, cum Pauli exemplum ſecutus ſit. Epiſt. 50. ad Bonifac. comitem. *Auxilium ergo petiuit ab imperatore Chriſtiano, non tam ſui vlciſcendi cauſa, quam tuenda Eccleſia ſibi credita. Quod ſi prætermiſiſſet, non eius fuiſſet laudãda patientia, ſed negligentia meritò culpanda. Neque enim & Apoſtolus Paulus vita ſua tranſitoria conſulebat, ſed Eccleſiæ Dei, quando contra illos, qui eum occidere conſpirauerãt, conſilium illorum tribuno vt proderetur, effecit. Vnde factum eſt, vt eum ad locum quo fuerat perducendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateretur inſidias: Romanas etiam leges implorare minime dubitauit, ciuem Romanum ſe eſſe proclamans, quos tunc caſtigi verberibus non licebat. Itemque ne Iudæis, eum interimere cupientibus, traderetur, Cæſaris popoſcit auxilium, Romani quidem principis, ſed non Chriſtiani. Vbi ſatis oſtendit quid facere deberent poſtea Chriſti diſpenſatores, quando imperatores Chriſtianos periclitante Eccleſia repererint.*

Idem quoque Auguſtinus Epiſt. 48. ad Vincentium, probat impios legum ciuilium vinculis tanquam phreneticos alligandos: leges enim etiam cum moleſtæ ſunt, ſalubriter corrigunt.

Leges ſalubriter corrigunt.

Ita Ep. 50. *Hoc enim contigit Donatiſtis, quod accuſatoribus ſancti Danielis. Sicut enim in illos leones, ſic in iſtos conuerſa ſunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt, niſi quod propter miſericordiã Chriſti magis pro eis ſunt iſtæ leges, quæ illis videntur aduerſæ: quoniam multi per illas correcti ſunt, & quotidie corriguntur; & ſe eſſe correctos, atque ab illa furioſa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant, diligunt, moleſtaſque ſibi fuiſſe ſaluberrimas leges, quantum in inſania deteſtabantur, tantũ recepta ſanitate gratulantur, & in reſiduos cum quibus fuerant perituri, iam ſimili dilectione nobiſcum, vt pariter inſtemus, ne illi pereant excitantur. Moleſtus eſt enim & medicus furenti phrenetico, & pater indiſciplinato filio, ille ligando, iſte cædendo, ſed ambo diligendo. Si autem negligant & perire permittant, iſta potius manſuetudo falſa, crudelis eſt.*

Capvt IV.

Materia legum varia eſt.

Mens & voluntas ſubiectum legis.

§. 1. Materia legis duplex eſt; illa in qua lex eſt, quam ſubiectum legis ſcholæ appellant; & illa de qua lex eſt. Subiectum legis eſt intellectus, & voluntas. nam de lege peccati de qua Apoſtolus diſputat 7. ad Romanos non agimus, eſt igitur in mente, & voluntate lex omnis, vt ſupra docui. Deinde lex in voce eſt, & ſcriptis, vt in ſignis.

Non tamen neceſſe eſt legem ſcribi; itaque membranæ & tabulæ non ſunt neceſſaria ſubiecta legũ. Ita π. li. 1. t. 3. §. 32. *De quibus cauſis ſcriptis legibus non vtimur, id cuſtodiri oportet, quod moribus & conſuetudine inductum eſt: & ſi quando in re hoc deficeret, tunc quod proximum & conſequens ei eſt: ſi nec id quidem appareat, tunc ius, quo vrbs Roma vtitur, ſeruari oportet.*

Inueterata conſuetudo pro lege non immeritò cuſtoditur. (& hoc eſt ius quod dicitur moribus conſtitutum.) Nam cum ipſæ leges nulla alia ex cauſa nos teneant, quam quod iudicio populi receptæ ſunt: meritò & ea, quæ ſine vllo ſcripto populus probauit, tenebũt omnes: nam quid intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis & factis? Quare rectiſsimè etiam illud receptum eſt, vt leges non ſolum ſuffragio legislatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogentur.

Scriptio non eſt de eſſentia legis.

Sanè Lycurgus leges non ſcripſit, & olim quoque carminibus continebantur, quæ ſuos ſinguli edocebant. Eadem ratio eſt, in legibus canonicis, quarum ſcriptio non eſt neceſſaria vllo modo. Docent id Soarez, de Salas, Valentia. Et ante Ariſtoteles 10. Ethic. cap 9.

Litera legis ſcripta manet.

Vtiliſsimum tamen eſt ſcriptam eſſe. Nam primo legem ſuam quam populo iam multiplicato Deus tulit, ſcribi voluit; imò ipſe digito ſuo lapideis tabulis inſcripſit. Et volumen legis noluit de manibus Iſraelitarum vnquam recedere. Eſt enim memoriæ præcipuum ſubſidium ſcriptio. Nam facile gentes quæ illiteratæ ſunt, bellis, eluuionibus, morbis epidemijs afflictæ mutantur, atque omnia inſtituta obliuiſcuntur. Facile verba effugiunt, facile mutilantur ſententiæ, dum ſoli memoriæ fiditur. Itaque firmis, & ad æternitatem idoneis notis illigandæ ſunt.

Eleganter dictum eſt à Baſilio Epiſt. 178. *Verba naturam habent volucrem. Quapropter literarum notis vtuntur homines, vt ſermonum auolantium velocitatem, qui ſcribit, prehendat. Tu igitur puer notas literarum perfectas ducito, formaſque rectò ordine collocato. Modicus namque error ſcribentis, plurimum de ſermone deterit. Diligentia verò ſcribentis, quod dictum eſt integrè perficitur & abſoluitur.*

Nulla memoria, omnibus legibus, inſpicit.

Non poteſt tam facilè ſermo loquentis emendari, quia celeriter tranſuolat, poſtquam φθέγμα ἐξ..... Quemadmodum volucrem ſub nube volantem non ita ſpectare licet, quemadmodum eam, quæ caueæ eſt illigata.

Deinde ſcriptæ legis repetitione facilima

omnia pacta, conuenta,contractuſque dirigun-tur; neq; fieri poteſt, vt in illa multitudine le-gum omnium conditorium ſit vnius hominis quantumcunq; prodigioſa memoria: Itaque Exodi 17.14. & Deut. 31.22. *Scripſit igitur Moſes canticum, & docuit filios Iſrael. Præcepitque Dominus Ioſue filio Nun, & ait, Confortare, & eſto robuſtus: tu enim introduces filios Iſrael in terram quam pollicitus ſum, & ego ero tecum. Poſtquam ergo ſcripſit Moyſes verba legis huius in volumine, atque compleuit, præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis Domini, dicens, Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei veſtri; vt ſit ibi contra te in teſtimonium.*

Et Deut. 17. 18 *Poſtquam autem ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ: vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratros ſuos, neque declinet in partẽ dexteram vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe & filius eius ſuper Iſrael.*

Deum ſecutæ gentes, legem ſcripſerunt.

Deum hac in re ſecutæ ſunt pleræque gentium, & leges ciuiles ſcriptis mandarunt. Quamuis enim Saluſt. definiat, ius eſſe ciuilem æquitatem, vel ſcriptis legibus ſancitam; vel inſtitutis, & moribus receptam, & plerique conſuetudinem à lege ita diſtinguant, vt lex ſcripta ſit, conſuetudo ſit ἄγραφος; non tamen hoc ex legum natura deductum eſt, ſed more Rerumpublicarum, quæ omnes leges ſcripto ediderunt, conſuetudines ſine ſcripto tenent. Hinc eſt quod monet Iſidorus 2. Etym. cap. 10. *Inter legem, & morem hoc intereſt; quod lex ſcripta eſt; mos vero vetuſtate probata conſuetudo, ſiue lex non ſcripta.* Et l.5.ca. 3. *Lex eſt conſtitutio ſcripta, mos eſt vetuſtate probata conſuetudo non ſcripta.* Nam leges plæreque non modo ſcribuntur, verum etiam ſcribi debent, quamuis ſine ſcripto legis rationem quoque contineant.

Magna cura legum ferendarũ, penes Romanos.

§.2. In Republica Romana ad legem ſcriptio requirebatur. Nam magiſtratus legem rogaturus, domi eam ſcriptam perpendebat ipſe, & iuris conſuetudinumque peritos in conſilium adhibebat. Deinde de ea ferenda ad ſenatum populumve referebat. Tertio in publico proponebat, ſeu prouulgabat, vt Feſtus loquitur, itaque inſpici, cenſeri, iudicari à quolibet poterat. Spacium quo legis examen perdurabat, erat Trinundinum, hoc eſt viginti ſeptem dierum. Quarto ſuadebant, diſſuadebantque, ac iubebant legem eſſe, idque ſcripto V. R. hoc eſt: *vti rogas.* Vel non eſſe, litera A. hoc eſt, *antiquo.* Acceptam iam legem omnes iureiurando confirmabant. Tandem in æs incidebatur, tabulæque vel in publico proponebantur, vel etiam in ærario recondebantur. Romanæ itaque leges ſine ſcriptura non erant. Hinc nonnulli negant legem eſſe imperio Romano, ſi ſcripta non ſit: quod etiam c. de legibus. l. *Humanum* imperator ſentire videtur. Quod ſanè ita vſitatum eſt, vt merito imprudenter facere princeps dicendus ſit, ſi legem ſine ſcripto promulget.

In imperio, lex ſine ſcripto non promulganda.

§. 3. Materia de qua lex agit; Actiones ſunt eorum qui ratione & libero arbitrio vtuntur. Quicquid enim norma aliqua regi poteſt, legis eſt capax. Qua de re toto libro varia dicenda occurrent, nunc hæc pauca notari velim.

Generatim igitur de actibus humanis leges præcipiunt, aut vetant, nec ciuiles in alia materia verſantur. Sunt vero hominum actiones multiplices, laudabiles, prauæ, adiaphoræ, omnes adeo multæ, & variæ, quam magnus eſt virtutum chorus, & vitiorum chaos. Deinde aliæ actiones ſola mente concipiuntur, & voluntate aliorum in dictis factiſque opus apparet. Tertio quorundam operum eſt ordinaria & facilis præſtatio, aliorum rara, difficilis, periculoſa, horrida, plena cruciatu. De his ita cenſeo.

Actionum varietas.

§. 4. Nulla lege ciuili, mala vlla præcipi, aut defendi poſſunt; Etiamſi pſeudopolitici iactent id Reipublicæ neceſſarium eſſe. Ita lex ciuilis mala vel prohibet, vel de eo nihil præcipit, ſed omnino diſſimulat. Itaq; Machiauellus rẽpublicam perdit, dũ ad eius tutelam ſcelera ad virtutum conſortium, velut vtilia admittit. Leges iniuſtas multas eſſe aſſerit Syluester. Verbo Lex. §.10.

Omnium legum humanarum eſt cenſura, niſi diuina lege imaginem gerant.

Primo illæ, *quæ concedunt filium germani vnius, poſſe copulare matrimonium cum filia alterius germani: vt inſt. de nup. §. inter eas. & C. de nup. l. nemini quia ſecundum Deum tales debent penitus ſeparari, de conſang. & affini. non debet. & 35 q. 3. progeniem.*

Secundo illæ, *quæ dicunt puellam raptam, non poſſe contrahere matrimonium cum ſuo raptore. C. de ra. Virg. l. vnica. quia hodie ſecundum Canones poteſt. de rap. c. ſi. licet ſecundum antiquos Canones non poſſet.*

Tertio illæ, *quæ concedunt homini ſoluto, tenere mulierẽ ſolutam in concubinam: vt in auth. quib. mo. nat. effi. ſui. §. ſi quis. quia ſecundum Deum etiam ſimplex fornicatio eſt peccatum, & excludit à regno Dei. 1. Cor. 6.*

Quarto illæ, *quæ concedunt viro occidere adulterum vxoris deprehenſum in adulterio, ſi eſt perſona vilis, & cui non debeatur reuerentia. ff. de adult. l. marito. la. 1. & l. ſi adulterium. & C. de adul. l. Gracchus hodie autem iure nouo non ſolum deprehenſum in adulterio, ſed etiam vbique poſt trinam denunciationem poteſt occidere: vt in auth. vt liceat matri & auiæ. §. pen. & vlt. & quæ concedunt patri habenti filiam in ſua poteſtate, occidere adulterum filiæ in domo ſua, vel generi fornicantem, & ipſam filiam. ff. de adul. l. pater. & l. non in ea. & etiam inuentum in rebus venereis, per l. quod ait. ff. de adul. quæ ſecundũ gloſ. ſũt antecedentia ſceleris, ſcilicet apparatus, colloquia, locus conſtitutus, cõniuia, baſia, tactus, & idem Bart. & ſimiliter de latrone & p. pulatore agrorum, quia ſecundum Deum nihil horum licet, ſecundum illud. Exodi 20. Non occides. de quo etiam vides. Homicidium 1. §. 2. parti. 5.*

Quinto, *quæ dãnant tenentem vxorem deprehenſam in adulterio. C. de adul. l. crimen. & l. caſtitati. quia ſecundum Deum & iura canonica poteſt illam tenere ſine pœna, modo velit ab adulterio recedere. 31 quæſt. 1. §. obaudiuit.*

Sexto, *quæ concedunt in multis caſibus repudium vxoris, & diſſolutionem matrimonij ritè contracti: & maximè in caſu qui no. in c. lege diſt. 10. & 27. q. 2. ſunt qui dicunt, quia hoc in eiſdem c. prohibetur.*

Septimo, illæ, *quæ vxorem nubentem intra tempus luctus mariti. i. vnius anni, dãnant infamia, & multis pœnis. C. de ſecun nupt. l. 1. & 2. quia dicit Apoſtolus, quod nubat mulier cui vult. de ſecun. nup. c. 1. in fin. vbi no. Inno. quod ei remittuntur omnes pœnæ, quæ ſunt tantum ad pœnam ipſius: ſecus ſi inde proueniat aliquid ad alios, quod dominus Ant. de Butr. magis*

ob id

ibidem declarat, dicens, quod pœna fundatæ ſuper diſſoſitione ciuitatum nuptiarum, vel feſtinationis tranſitus ſunt correctæ, vt in d.c.fin. quia contrahere matrimonium non eſt odioſum neque prohibitum, ſed ab Apoſtolo permiſſum: quæ verò fundantur ſuper fauore primi matrimonij, adhuc durant: ſicut ſi mater conſequitur aliquid ab inteſtato, vel ex teſtamento alicuius filiorum prioris matrimonij, habet ſolum ſuper eo vſumfructum dum viuit, remanente proprietate apud filios eiuſdem matrimonij ſi extant: quibus non exſtantibus conſequitur plenum ius: vt l. fœmina. §. fin. de ſecund. nupt. Adde quod reſtant pœna poſita in fauorem filiorum, & propter culpam matris: ſicut lex imponit pœnam matri, quæ agnouit tutelam filij, & tranſiuit ad ſecunda vota, non petito tutore filio. vt in l. omnem matri. C. ad Tertull.

Octauo illæ, *quæ filium ſpurium dicunt non eſſe alendum, vt ſup. Filius. §. 4.*

Nono illa, *quæ dicunt hæredem, ſi non fecerit inuentarium, teneri ad omnia debita defuncti: cuius contrarium dictum eſt ſuprà Hæreditas. 3. §. 5.*

Decimo illa, *quæ in certis caſibus dicunt hæredem non teneri de maleficio defuncti: quia, vt ibi ſup. patet, tenetur ad omnia eius debita etiam ex maleficio in quantum hæreditas ſufficit.*

Vndecimo illæ, *quæ volunt relictum in vltima voluntate non valere, niſi habeat ſeptem vel quinque teſtes. C. de teſtam. l. ſi vnus, & l. fin. quia ſecundum Deum in relicto ad pias cauſas ſufficiunt tres, aut etiam duo teſtes. de teſtam. cum eſſes. & cap. relatum.*

Duodecimò illæ, *quæ dicunt hominem non teneri ex promiſſione nudo pacto ſine alia iuris ſolennitate, cum non oriatur inde actio. ff. de pact. l. iuris gentium. quia ſecundum Deum & Canones mortaliter peccat recedens à pacto. extra, de pact. cap. 1. 22. quæſt. 5. iuramenti. cum his quæ ibi not. & idem ſi promitto vni recipienti pro alio: quia ſecundum Deum teneor: non autem ſecundum leges, niſi promiſſio facta fuerit perſonæ exiſtenti ſub alterius poteſtate: vt ſeruo, ſeu filiofamilias, vel procuratori, ſeu negotiorum geſtori: quia per hos benè acquiritur patri & domino. Inſtit. per quas per ſo. nob. acqui. obli. per totum, & ff. & C. de procu. & de neg. geſt.*

Decimo tertio illa, *quæ inter ementes & vendentes concedunt vel permittunt deceptionem, iuxta dicta ſupra Emptio. 7.*

Decimo quarto illa, *ſecundum quas non licet emere ſeu vendere iura & actiones, quæ quis habet contra alium pro minori pretio quam ſit debitū principale: alter non valet emptio, nec peti poteſt, niſi vſq; ad id, quod ſolutum eſt, nec etiam poſſunt talia iura pro parte vendi, & pro parte donari. C. man. l. per diuerſas. & l. ab Anaſtaſio. ſed ſecundum Deum talis emptio licet, modo non fiat in fraudem vſurarum: ſed propter intereſſe, aut laborem, qui forſitan erit in rehabendo, ſeu quia dubitatur ne debitor fugiat, aut veniat ad paupertatem. Sed de hoc vide infra Vſura 2. §. 1.*

Decimo quinto illa, *ſecundum quas poſſeſſor malæ fidei longiſſimo tempore, id eſt. 30. vel 40. annis præſcribit: quia hoc eſt falſum ſecundum iura canonica. extrà, de regul. iuram. cap. poſſeſſor. lib. 6. vide infrà Præſcriptio.*

Decimo ſexto illa, *quæ maleficia cogitationum regulariter non puniunt. ff. de pœn. l. cogitationis. quia omnis mala cogitatio vel à Deo, vel per pœnitentiam punienda eſt. 3. qu. 2. omnis.*

Decimo ſeptimo illa, *quæ licet puniant magos & veneficos, tamen qui hæc fecerint contra imbres, ventos, & grandines, ſecundum eas præmiantur. C. de male. l. eorum. quia ſecundum Deum talia etiam ſic facere eſt grauiſſimum peccatum, vt probat S. Th. 2. 2. quæſt. 96.*

Decimo octauo illa, *ſecundum quas licitum eſt in cauſa ſanguinis corrumpere accuſatorem. ff. de præuari. l. fin. quia hoc ſecundum Deum non licet. 2. 2. quæſt. 69.*

Decimo nono illa, *quæ vſuras permittunt, ſed hodie etiam per leges omnes abrogatæ ſunt, vt infra Vſura. §. 1. quæſt. 1. ſicut quæ puniebant mulierem in lupanari: vt dicit S. Thom.* Verùm multo plures eſſe iniquas in omni rerum genere facile eſſet oſtendere, & harum quædam excuſari poſſe videntur.

§. 5. Leges ciuiles præcipuè quidem circa iuſtitiam verſantur, ſed tamen omnium etiam aliarum materiam complexæ ſunt. Spectant enim illæ præcipuè bonum publicum, & humanam in ciuitate concordiam, & felicitatem, ad quam imprimis neceſſaria eſt Iuſtitia. Auguſtinus lib. 2. de ciuit. cap. 27. *Cum autem Scipio in ſecundi libri fine dixiſſet, vt in fidib. ac tibijs atque cantu ipſo ac vocibus concentus eſt quidam tenendus ex diſtinctis ſonis, quem immutatum ac diſcrepantem aures eruditæ ferre non poſſunt, iſque concentus ex diſſimillimarum vocum moderatione concors tamen efficitur & congruens: ſic ex ſummis, & medijs, & infimis interiectis ordinibus vt ſonis, moderata ratione ciuitatem conſenſu diſſimillimorum concinere: & quæ harmonia à muſicis dicitur in cantu, eam eſſe in ciuitate concordiam: arctiſſimum atque optimum omni in republica vinculum incolumitatis, eamque ſine iuſtitia nullo pacto eſſe poſſe.* Alias verò etiam virtutes lex firmat, & communit, vitiaque excludit. Ariſto. lib. 5. Ethic. cap. 1. *Præcipit autem lex viri fortis muneribus fungi, vt locum atq; ordinem in acie tenere, neq; fugere, neq; arma abijcere: & temperantis, vt non adulterari, neque cuiquam ſtuprum inferre: & lenis ac manſueti, vt neminem verberare, neque cuiquam maledicere. Itemque in cæteris virtutibus ac vitijs, partim iubendo, partim vetando, rectè quidem ea lex, quæ rectè ac ſalutariter: perperam autem, quæ negligenter & inconſideratè lata eſt.* Ratio autem firmiſsima ſumitur ex fine; nam legis inſtitutum eſt, felices facere ciues ſuos, quod alia ratione fieri non poteſt, quam omnium virtutum obſeruatione, vt libro ſecundo, & tertio demonſtratum eſt. Deinde hoc oſtendunt tot leges bellicæ, ſumptuariæ, aliæque ad publicam ſpectantes vtilitatem. Itaque nullius virtutis actus eſt, qui non aliquando imperari lege lata poſſit, omnia etiam peccata prohibere lex ciuilis poteſt, ſed quia communitati ſe accommodat, in qua non omnia poſſunt puniri, ideoq; nec omnia etiam conuenit prohiberi, ideo quædam diſſimulat, non approbando, ſed quia humana poteſtas hominum vitijs impar eſt. Naturali tamen, & diuina lege omnia prohibentur, quia Deus & cognoſcere, & vlciſci omnia poteſt.

Lex, nō circa ſolam iuſtitiam verſatur.

Finis legis; bonos facere.

Lex, multa impunita dimittit.

§. 6. Non eſt materia legis ciuilis, quælibet determinatio bonorum operum, neque enim lex ciuilis ardua ieiunia, aut perpetuam caſtimoniam præcipere poteſt. Legis tamen per accidens poteſt obiectum eſſe. Vt cum ea præcipiuntur, quæ eiuſcemodi opera expoſcunt, aut ſine illis effici non poſſunt.

(∴)

CAPVT

CAPVT V.

Legiſlator magiſtratus eſt, aut tota Reſpublica.

Supremum numen, leges condere poteſt.

§. 1. NEMINI vnquam in mentem venit dubitare, diuinam maieſtatem cui ſummum ius eſt in omnes creaturas, poſſe arbitrio ſuo leges condere. Cuius enim eſt potentia creandi, eiuſdem eſt gubernationis tota iuriſdictio. *Ecce enim Deus excelſus, & non eſt ſimilis illi in legiſlatoribus.* Iob. 36. 22. Eius etiam in lege ferenda ſumma eſt bonitas, de qua Propheta cecinit; *Etenim benedictionem dabit legiſlator: Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Eius legem omnes venerari, nemo iudicare debet. *Si autem iudicas legem: non es factor legis, ſed iudex. Vnus eſt legiſlator, & iudex, qui poteſt perdere, & liberare.* Iacob. 4. 11.

Lex Dei ἀνυπεύθυνος.

Legiſlatores, finxerũt legũ auctores deos.

§. 2. Hominum plerique qui legibus primo reſpublicas fundarunt, vel leges à Deo acceperunt, vel accepiſſe mentiti ſunt. Abraham, Moſes diuinis colloquijs, & oraculis moniti leges poſteris dederunt. Eorum æmulatione, priſci νομοθέται impoſtoria religionis fictione, vel ad verũ Deum, vel numini commentitia inuentionem legum nouarum retulerunt.

Hieroboam nouum regnum ſuperſtitione fundare conatus eſt. Numa Ægeriæ nocturnos congreſſus ſimulauit. Plutarch. in Numa. Halicar. Val. lib. 1. cap. 2. Lycurgus eadem arte Spartanis, & Cretenſibus impoſuit; Lacedæmone legum auctorem finxit Apollinem, in Creta verò Iouem. Nec aliter Minos, qui ſeceſſu noui cuiuſque anni in ſpeleum, Iouis ſe admonitu eruditi ſimulabat. Nec vetera referre neceſſe eſt. Mahometi potentiam ſuperſtitio effecit, quam domeſtico ſanguine, & gentium interitu aluit. Verum libro de religione docui, fraudes illas ſemper malè ceſſiſſe. Zoroaſtres qui Oromaſden legum auctorem prætulit, infelicem ſe legiſlatorem fuiſſe expertus eſt. Triſmegiſtus Mercurium leges dare Ægyptijs perſuaſit, & ſanè leuiſſimum fuiſſe dæmonem, qui tanta mala iuſſit, & tam ridicula, eſt credibile. Quin & Zamolxis Veſtæ leges quas Scythis dedit, acceptas retulit. Carthaginenſes Saturnum; Athenienſes cultiſſimi populorum Mineruam legum ſuarum auctorem iactabant magis, quam credebant. Itaque rem diuinam eſſe arbitrabantur legem ferre hominibus. Cum enim homines natura ſint liberi, nullus ſi præmordia naſcendi, viuendique ſpectes, alteri eſt obnoxius, cum ſint etiã libertatis, & iuris ſui tenaces, difficile ſanè & propè tyrannicum videbatur ſuas cuiquam leges imponere, & parem in pares exercere poteſtatem, ideoque legum auctoritatem in ſanctiorem aliquam, diuinioremque naturam referebant. Verum rectius feciſſent, ſi Reipublicæ neceſſarios magiſtratus, & quod ei conſectarium eſt, legum condendarum poteſtatem magiſtratibus conceſſam eſſe docuiſſent. Nam ſuperſtitio illa cum diuturna eſſe non poſſit, nec omnes ex æquo teneat, etiam veræ legiſlatorum auctoritati exiſtimationem detrahit. Omne ſimulatum cum pateſcit, bis nocet, nam in præſens & futurum fidem detrahit.

Reipublica, per cõmenta nõ cõſulitur

§. 3. Legum conditor non poteſt eſſe priuatus; ſed opus eſt vt ſit vel vniuerſa Reſpublic. vel magiſtratus. Proprium nunc eſt magiſtratus. Nemo enim legibus ſuis obligare quenquam, niſi ſubditum poteſt. Ad imperandum enim requiritur dominium politicum ſeu ciuile. Requiritur etiam poteſtas coercendi, & pœnis ſanciendi legis obſeruationem, quæ non poteſt eſſe in priuato. Sine iuriſdictione ſtrictè ſumpta eſſe poteſt; legem enim ferre poteſt, quanquam iudicandi poteſtate quiſpiam careat, & iudicare poteſt qui leges condendi poteſtate careat.

Priuatus legem ferre non poteſt.

§. 4. Poteſtas leges condendi natura eſt in ipſa republica, ſeu hominum multitudine, non vno quopiam; nam iam dudum eſt exploſa Canoniſtarum quorundam opinio, qui natura hanc poteſtatem ſupremo principi, & ſucceſſori tribuerunt. Ipſa igitur Reſpublica ius ſuæ gubernationis, & legum tantum habet, ſi naturam ſpectes, ideoque condere leges, & magiſtratum ſibi poteſt præficere, in eum etiam conferre poteſtatem legum condendarum. Ita S. Thom. quæſt 90. art. 3. & quæſt. 97. art. 3. Molin. T. 1. inſt. tract. 2. diſt. 22. Bellarm. c. 1 l. 3. de laicis.

Natura eſt in ipſa republica ius cõdendarum legum.

Ratio perſpicua hoc demonſtrat, nulli enim vni hoc conuenire poteſt, vt multitudinis curam ſuſcipiat, nullus in alium habet poteſtatem, niſi aliena voluntate, vel delicto. Nec ſenectuti, aut primogenituræ, aut iuri patrio poteſtas illa debetur. In ipſa tamen Republica eſt, quia ſine legibus & ordine iuris regi non poteſt. Nihil certius, ſi titulum ſecundum l. 1. ff. legas, nam leges à populo primum factas, deinde ad ſenatum eſſe delatam eam poteſtatem, demum ad Cæſarem. *Neceſſarium itaque, nobis videtur ipſius iuris originem, atque proceſſum demonſtrare.*

Populus primo dominus lege regia, Cæſari cõmiſit poteſtatem.

1. *Et quidem initio ciuitatis noſtræ populus ſine lege certa, ſine iure certo primum agere inſtituit, omniaque manu à regibus gubernabantur.*

2. *Poſtea aucta ad aliquem modum ciuitate, ipſum Romulum traditur populum in triginta partes diuiſiſſe, quas partes curias appellauit: propterea quod tunc reipublicæ curam per ſententias partium earum expediebat. Et ita leges quaſdam & ipſo ciuitatis ad populum tulit. Tulerunt & ſequentes reges, quæ omnes conſcripta extant in libro Sexti Papirij: qui fuit illis temporibus, quibus Superbus Demarati Corinthij filius, ex principalibus viris. Is liber, vt diximus, appellatur ius ciuile Papirianum, non quia Papirius de ſuo quicquam ibi adiecit: ſed quod leges ſine ordine latas in vnum compoſuit.*

3. *Exactis deinde regibus, lege Tribunicia omnes leges hæ exoleuerunt: iterumque cæpit populus Romanus incerto magis iure, & conſuetudine ali, quam per latam legem: idque propè viginti annis paſſus eſt.*

4. *Poſtea ne diutius hoc fieret: placuit publica auctoritate decem conſtitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus, quas in tabulas eboreas perſcriptas pro Roſtris compoſuerunt, vt poſſent leges apertius percipi. datumque eſt eis ius eo anno in ciuitate ſummum: vti leges & corrigerent, ſi opus eſſet & interpretarentur: neque prouocatio ab eis, ſicut à reliquis magiſtratibus, fieret. Qui ipſi animaduerterunt aliquid deeſſe iſtis primis legibus: ideoque ſequenti anno alias duas ad eaſdem tabulas adiecerunt. & ita ex accidentia appellatæ ſunt leges duodecim tabularum. quarum ferendarum auctorem fuiſſe decemuiris Hermodorum quendam Epheſium, exulantem in Italia, quidam retulerunt.*

5. *His legibus latis, cæpit, vt naturaliter euenire ſolet, vt interpretatio deſideraret prudentium auctoritate neceſſariam eſſe diſputationem fori. Hæc diſputatio,*

ratio. & hoc ius, quod ſine ſcripto venit, compoſitum à prudentibus, proprio parte aliqua non appellatur, vt cæteræ partes iuris ſuis nominibus deſignantur, datis proprijs nominibus cæteris partibus: ſed communi nomine appellatur ius ciuile.

6. Deinde ex his legibus eodem tempore ferè, actiones compoſitæ ſunt: quibus inter ſe homines diſceptarent. quas actiones ne populus, prout vellet inſtitueret: certas ſolenneſque eſſe voluerunt. & appellatur hæc pars iuris, legis actiones, id eſt, legitimæ actiones. Et ita eodem penè tempore tria hæc iura nata, vt leges duodecim tabularum. ex his fluere cœpit ius ciuile: ex ijſdem legis actiones compoſitæ ſunt. Omnium tamen harum & interpretandi ſcientia, & actiones, apud collegium Pontificum erant: ex quibus conſtituebatur, quis quoquo anno præeſſet priuatis, & ferè populus annis propè centum hac conſuetudine vſus eſt.

7. Poſtea cum Appius Claudius propoſuiſſet, & ad formam redegiſſet has actiones: Gnæus Flauius ſcriba eius Libertini filius, ſubreptum librum populo tradidit; & adeò gratum fuit id munus populo, vt tribunus plebis fieret, & ſenator, & ædilis curulis. hic liber, qui actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianum: ſicut ille, ius ciuile Papirianum. nam nec Gnæus Flauius de ſuo quicquam adiecit libro. Augeſcente ciuitate, quia deerant quædam genera agendi, non poſt multum temporis ſpatium Sextus Aelius alias actiones compoſuit, & librum populo dedit, qui appellatur ius Aelianum.

8. Deinde cum eſſet in ciuitate lex duodecim tabularum, & ius ciuile: eſſent & legis actiones: euenit, vt plebs in diſcordiam cum patribus perueniret, & ſeceſſeret, ſibiq; iura conſtitueret, quæ iura plebiſcita vocantur. mox cum reuocata eſt plebs: quia multæ diſcordiæ naſcebantur de his plebiſcitis, pro legibus placuit & ea obſeruari lege Hortenſia, & ita factum eſt, vt inter plebis ſcita, & legem ſpecies conſtituendi intereſſent: poteſtas autem eadem eſſet.

9 Deinde, quia difficile plebs conuenire cœpit, populus certè multo difficilius in tanta turba hominum: neceſſitas ipſa curam reipublicæ ad ſenatum deduxit. Ita cœpit ſenatus ſe interponere: & quicquid conſtituiſſet, obſeruabatur. idq; ius appellabatur ſenatus conſultum.

10. Eodem tempore & magiſtratus iura reddebãt: & vt ſcirent ciues quod ius de quaquare quiſque dicturus eſſet: ſeq; præmuniret: edicta proponebant. quæ edicta prætorum, ius honorarium conſtituerunt. Honorarium dicitur, quod ab honore prætoris venerat.

11. Nouiſſimè, ſicut ad pauciores iuris conſtituendi via tranſiſſe ipſis rebus dictantibus videbatur: per partes euenit, vt neceſſe eſſet reipublicæ per vnum cõſuli. nam ſenatus non perinde omnes prouincias probè gerere poterat. Igitur conſtituto principe, datum eſt ei ius, vt quod conſtituiſſet, ratum eſſet.

12. Ita in ciuitate noſtra, aut Iure; id eſt lege conſtituitur: aut eſt proprium ius ciuile, quod ſine ſcripto in ſola prudentium interpretatione conſiſtit: aut ſunt Legis actiones, quæ formam agendi continent: aut Plebiſcitum, quod ſine authoritate patrum eſt conſtitutum: aut eſt magiſtratuum Edictum, Vnde Ius Honorarium naſcitur: aut Senatuſconſultum, quod ſolum ſenatu conſtituente inducitur ſine lege: aut eſt Principalis conſtitutio, id eſt, vt quod ipſe princeps conſtituit, pro lege ſeruetur.

Suprema iuriſdictioni, natura non coniungitur legis ferendarũ poteſtas. §. 5. Omnium regnorum eſt illa conſuetudo, vt princeps ſupremus leges nouas condere, veteres abrogare poſſit: Non tamen eſt ad ſupremam iuriſdictionem neceſſarium, aliud enim eſt præceptum, gubernatio; coercitio, aliud lex. Itaque, quanquam ita fieri ſoleat, & aliter rectè fieri vix poſſit, non ſunt perpetuo coniuncta ſuprema poteſtas, & legum condendarum facultas. Gubernare enim Rempublicam, coercere improbos ſecundum leges olim latas poterit magiſtratus. Poteſt enim Reſpublica cum regẽ eligit, vt accipiat ſibi maximum hoc ius retinere, ne leges nouas ille condat, neu veteres antiquet. Imò verò multi regũ in leges iurant, cum diadema accipiunt, itaq; ad quas ſeruandas iureiurãdo ſeſe aſtringunt, eas abrogare non poſſunt. ſi igitur princeps obligari poteſt, ne leges veteres violet, vel abroget, quis dubitet eundem aſtringi poſſe, ne nouas imponat? Nam haud minus eſt in nouarum legum conditu, quàm in veterum abolitione periculum: cum quia omnia noua multis moleſta ſunt, tùm quia noua lege, in Republica, quę multas leges habet, ordinariè alicui veterum derogatur: Quod adeò vſitatum fuit, vt in omnibus legum ſanctionibus poneretur, eſſetq;, vt vocat Cicero, Tralatitium, quod è veteribus legibus in nouas transferretur Cicero li. 3. epiſt. ad Attic. 23. *Alterum caput eſt tralatitium, de impunitate, ſi quid contra alias leges eius legis ergo factum ſit. Tertium caput, mi Pomponi, quo conſilio, & à quo ſit inculcatum, vide. ſcis enim Clodium ſanxiſſe, vt vix, aut omnino non poſſet, nec per ſenatum, nec per populum infirmari ſua lex. Sed vides nunquã eſſe obſeruatas ſanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam ſi id eſſet, nulla ferè abrogari poſſet. neque enim vlla eſt, quæ non ipſa ſe ſepiat difficultate abrogationis. ſed cum lex abrogatur, illud ipſum abrogaretur, quomodo eam abrogari oporteat. Hoc cum reuera ita ſit, octo noſtri tribuni pleb. caput poſuerunt hoc: Si quid in hac rogatione ſcriptum eſt, quod per leges, plebiſque ſcita hoc eſt, quod per legem Clodiam, promulgare, abrogare, derogare, S.F. ſua non liceat, non licuerit: Quod ei, qui promulgauit, abrogauit, derogauit, ob eam rem pœna, multave ſit. E. H. L. N. R.* *id eſt ſine fraude.*

Itaque in poteſtate Reipublicæ principem conſtituentis poſitum fuerit, legum condendarum, aut non condendarum poteſtatem principi facere, aut eam facultatẽ moderari, vt quaſdam ſinatur, quaſdam prohibeatur condere. Atque omnino temperatam eſſe eam potentiã oportet, nec ſine conſenſu aliorum, aut maturo conſilio. Nunquam enim deſunt, qui nouis legibus priuata commoda augere deſiderent. *Eius hac lege nihil abrogatur.*

§. 6. Quia tamen in ſingulos dies nouæ controuerſiæ emergunt, & propter continuos motus crebro fit, vt quæ initio ſalutares fuere leges, aliquo caſu noxiæ reddantur, tollendæque ſint, factum eſt, vt omnes penè Reipublicę principibus, aut ſenatoribus ius illud tribuerint. Itaque Monarchica poteſtas, ſiue Auguſta ſit, ſiue Regia, ſiue quocunq; alio nomine dicatur, modò abſoluta ſit, condendarum, explicandarũ, abrogandarum legum ius, auctoritatemq; in Republ. benè conſtituta obtinebit. Imperatori enim & Regi ipſas leges Reſpublica ſubijcit, dum eum quaſi animatam legem accepit. Hinc & poteſtas priuilegiorum dandorum conceſſa eſt principi, quæ ſemper legi communi derogatur. Omnes ſanè principes, etiam non ſupremi, ea lege vtuntur. Nam quis ex Germaniæ proceribus non interdum remittit pœnam legibus imperatorijs debitam? quis non mitigat? Quin etiam interdum, cum alicuius delicti atrocitas in facinore ita poſtulat, exaſperat. At hoc non poſſet, niſi legis ipſius temperandæ poteſtatem haberet. Itaque cum principatum dedit Reſpublica iuxta leges *In omni reſpubl. benè conſtituta, magiſtratus ius habet ferendarum legum.*

admini-

adminiſtrandum, cenſetur etiam miſerendi facultatem dediſſe. Optimè hac de re conſuit Ioannes de Salas diſp. 7. de leg. ſect. 3. *Dico quinto, aliquos proculdubio fuerunt ſpecialiter à Deo conſtitutos Reges ac Principes cum legiſlatiua poteſtate, qua niſi accipiatur, ſemper intelligitur concedi Regibus, & Principibus. Patet de Saule, & David, quos Deus reges conſtituit, licet Samuel vixerit, & populus eos acceptauerit: Moyſi autem, & Ioſue, & quibuſdam alijs iudicibus, & ducibus, licet Deus conceſſerit poteſtatem iudiciariã, & ducalem, neſcio an Deus dederit aliquibus eorum (vt Moyſi & Ioſue) poteſtatem legiſlatiuã: quam alios iudices non habuiſſe certum mihi eſt: qui a non erant duces, nec imperare quidquam poterant, niſi in ordine ad iudicia & ſententias ferendas.*

Oẽs principes tẽperare leges poſſunt.

Non igitur ſentiendum eſt, cum aliquis hominum cœtus in vnum conuenit, principemque ſibi deligit, quaſi naturali ductu, & ſequela etiã legum ferendarum poteſtatem illi collatam à Deo; ſed tantum ipſi communitati per modum proprietatis naturam conſequentis datur, nam conſtituto illo corpore, naturaliter iuris, & legum neceſsitas, adeoque poteſtas exurgit, & principi pro voluntate reipublicæ, & vſu communicatur.

Ciuili, cõſequitur legũ neceſſitas.

§. 7. Hæc poteſtas à nullo cœtu, ſine iniuria poteſt auferri, niſi cauſam cœtus ipſe dederit. Nam quemadmodum homo ratione vtens eſt naturaliter liber, nec in ſeruitutẽ ſine plagij crimine trahi poteſt, ita neq; corpus hoc politicum ſuo iure priuari poteſt. Tanto itaq; deteſtabilior eſt tyrannus plagiario, quanto plures nefarie opprimit. Exui tamen ſuo iure ob delictum poteſt Reſpublica, ſi iure abutatur, ſi vicinos incurſet, ſi ius reddere petentibus recuſet. Quemadmodum in priuato quolibet abuſus libertatis plectitur ſeruitute. Publicus enim libertatis abuſus eſt priuato nocentior.

Cœtui ſine culpa, non poteſt auferri legũ condendarum poteſtas.

§. 8. Poteſtas legem condendi, omniſque ciuilis iuriſdictio, & regimen, quod vel multitudinis pars, vel vnus aliquis in multitudinem obtinet, ab ipſa communitate manat: nec aliter iuſta eſſe poteſt, niſi in bello captis. Cum enim à Deo, adeoque natura ſit in cœtu illa poteſtas, non in ſingulis, non in certo hominum genere, non poteſt vel ad vnum, vel certos ſine aliorum voluntate deuenire. Nam de regibus à Deo per reuelationem conſtitutis non ago.

A multitudine, ius legũ manat.

Nec modo primus regum à populo diadema accipit, ſed omnes etiam ſucceſſores, cum ſuccedendi ius populus donauit.

§. 9. Nulla lex ciuilis vniuerſum orbem obligare poteſt, quia nemo eſt vniuerſi dominus. Fallitur Barth. l. hoſtes. ff. de captiuis, dum hæreſeos eum condemnat, qui negat Imperatorem eſſe orbis dominum, niſi forte de Romano orbe eum quiſpiam velit interpretari. quanquam ne ſic quidem hæreſin vocari velim. Idem tamen Panormitanus, 2. par. conſ. 8. num. 2. Paulus Caſtrenſis, alijq; arbitrantur. Verum id falſum eſſe docent plurimi, & ipſa hiſtoria, & Geographia, non enim vel decimam orbis partem vnquam Romanus obtinuit, etiam cum Euphratem tranſiuit, & à Parthis ſigna recepit. Neque omnibus Chriſtianis ciuiles leges ponere Imperator Chriſtianus poteſt, quamuis enim ſit ſupremum caput Reipublicæ in temporali gubernatione, & maximo honore inter reges habeatur, non eſt tamen regum Dominus.

§. 10. Quemadmodum ſupremis gubernatoribus non eſt data maior legum condendarum poteſtas, quam lege regia, hoc eſt Reipublicæ conſenſu ſit data; ita principibus, alijſque ſub rege conſtitutis non eſt alia poteſtas, niſi permiſſu ſupremi principis, quæ in Germania Electoribus, alijſq; ampla eſt, in Hiſpania reſtricta, nemo enim præter regem leges ferre poteſt, niſi ſpeciali priuilegio illi conceſſum ſit: cauſa diuerſi iuris eſt, principum minus dependens iuriſdictio.

Subordinati principes, in legib. ferendis à ſummo dependent.

§. 11. Legum condendarum, abrogandarumque poteſtas, inter capita maieſtatis primarium merito cenſetur. Cui enim facultas illa conceſſa eſt, ille ius maieſtatis obtinet, cui deeſt, non cenſetur habere ius maieſtatis. Merito ſanè, nam legum condendarum poteſtas illa eſt, vt facilè totam rempublicam commutare poſsit, atque in aliam transferre, quod callidiſsime fecit Auguſtus, nomina magiſtratuum, & cæremonias vſurpando, ius, & potentiam ad ſe trahendo. ita breui ex præſidibus, & liberis magiſtratibus, facta ſunt purpurata mancipia.

CAPVT VI.

Finem leges eſſe, facere viros, & ciues pariter bonos.

§. 1. FOeda eſt pariter, & pernicioſa Reipublicæ, vetuſta tamen opinio: *Rempublicam ſine aliqua iniuſtitia adminiſtrari non poſſe.* Hæc enim leges admittit iniquas, imo poſtulat, nec finẽ habet illum, vt ciues faciat bonos, ſed vtilitatem aliquam, falſa eius ſpecie captus legiſlator ſpectat, facturus etiam, iuſſuruſq; deteſtanda ſcelera, ſi vtilia fore viderentur. Quanto melius Plato, *Legem eſſe gubernandi rationem, normamq́; veram* definit, *quæ per conuenientem viam ad optimum nos deducit, tranſgredienti pœnam, parenti præmium præfigit?* A ſummo bono enim eſt lex, & ad ſummum bonum tendit, ducitq; & trahit. Finis eius eſt iuſtitia, ipſa opus eſt Reipublicæ, inſtitutrix eſt, & ad optimum directrix.

In paruuis iniuſtos ſe docunt, vt iniuſti in magnis eſſe poſſint.

Legis finis, & media honeſta ſũt.

Finem eum egregiè Cicero expoſuit lib. 2. de legib. *Conſtat profecto ad ſalutem ciuium, ciuitatumq; incolumitatem, vitamq; omnium quietam, & beatam, conditas eſſe leges: eoſque, qui primum eiuſmodi ſcita ſanxerunt, populis oſtendiſſe, ea ſe ſcripturos, atq; laturos, quibus illi adſcriptis, ſuſceptiſq; honeſte, beateq; viuerent: quæq; ita compoſita, ſanctaq; eſſent, eas leges videlicet nominãrunt. Ex quo intelligi par eſt, eos, qui pernicioſa, & iniuſta populis iuſſa deſcripſerint, cum cõtra fecerint, quam polliciti, profeſsiq; ſint, quiduis potius tuliſſe, quam leges: vt perſpicuum eſſe poſsit, in ipſo nomine legis interpretando ineſſe vim, & ſententiam iuſti, & iuris colendi.*

In ipſa legis ratio iuris eſt.

Optimè etiam Plutarchus; *In ciuitate quadam ad honeſtatem, quadam ad neceſsitatem pertinere; Honeſtorum ſummum eſſe, & primum τὴν ἐυνομίαν. Neceſſariorum* τὴν ἐυπορίαν, *affluentiam;* qui cum legem eſſe honeſtorum definit, perſpicue iudicat, leges iniquas, praua iubentes, virtuti quocunque modo aduerſas, tam ſancto titulo nequaquam ſe dignari. Cum enim lex ſit vinculum ciuitatis, fundamentum libertatis, fons æquitatis, cum mens, animus, conſilium, ſententia, mores ciuitatis in legibus ſiti ſint, non poteſt alium finem habere, quam optimum, quo vniuerſitas ipſa gubernatur. *Optimæ igitur leges cenſendæ ſunt, quæ non opibus maxime homines cumulent, ſed quæ morum humanitate, & rerum ciuilium prudentia,*

Honeſtus & opes Reipublicæ nerui.

Optimarũ legum effectus propriũ, bonos reddere.

Google

dentia, quam inſtructiſſimos efficiant. Diod. Sicul. l. r. hiſt.

§. 2. In legibus itaque ferendis magnopere curandum eſt; vt non circa vitæ inſtrumenta, ſed ipſam totam vitam occupentur. Legiſlator enim viuendi artifex eſt; & quanquam ſingulatim actiones complectatur, ad virtutem tamen & illa diriguntur. Ipſis initijs errorem ponit, qui putat legem tantum terreſtres operas promittere, altius ſpirant, Dei ſunt munus. Quemadmodum medicina ſanitatis eſt cauſa conſtituta, nec aliter laudatur, quam ſi multiplicem ſcientiæ, herbarumque varietatem ad firmanda, reſtaurandaque corpora adhibeat. Quis enim medicum ſentiat, omnia quidem rectè conſtituentem, ſed tamen de ſanitate nequaquam ſollicitum? Legiſlator itaque rationem tradet, qua in quaque re omnes officiorum numeros facile ciues exequantur. Leges ciuitatem muniant, ſecuritatem, tranquillitatemque tueantur; ſed quæ primario totam vitam contineant. Nam media illa, ſiue adiaphora, nemo rectè faciet, niſi habeat, quo referat. Prima igitur fundamenta iuſtitiæ iacienda ſunt, & inſinuanda virtus. Seneca epiſt. 95. *Proponamus oportet finem ſummi boni, ad quem nitantur, ad quem omne factum noſtrum dictumque reſpiciat: veluti nauigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito, vaga eſt. Quod ſi vtique proponendum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Illud, puto, concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: niſi eximantur, quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant.*

Leges vitæ non tantum adminicula viuendi, ſpectant.

Legiſlator medicus.

Omnis vita finem reſpiciat.

§. 3. Non ſemper efficiunt bonos ciues, etiam optimæ leges. Ita planè eſt; Non ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cum obſequens ingenium eſt; aliquando fruſtra adhibentur, ſi animum opiniones obſident prauæ. Conandum eſt tamen Legiſlatori, & tota mole legum conandum: quanquam enim multa præclare, prudenter, ſancteque conſtituat, ſi aliqua parte tamen in vitium impingat, totus impetus eo voluetur, qua pronum eſt. Quanquam enim multa non rectè fieri cernat, teneat tamen manu regulam, ad quam diſtorta, & eminula exigantur, vt quamuis non corrigantur, cenſuram tamen ſuam videant, cuius timore, vel ſane verecundia percellantur. *Multi leges violant*, inquis; *Bonis patriæ inſtitutis validiora ſunt vitia.* Vetus hæc querela eſt. Natura in vitium propendet genus humanum, Et quotus quiſque ex toto ſe honeſto addicit? quotus quiſque bonis legibus obſtantia dimouet? Sed nitendum eſt tamen in contrarium, vt ſi peccata tolli non poſſunt, furor tamen, & curſus peccandi ſufflaminetur; ſic enim nonnulli ſeruabuntur, & qui perituri ſunt lentius cadent. Medicina inter tot funera propoſitum tenet. Nunc plus negotij habet, per luxuriem corruptis corporibus, contra morbos tamen luctatur. nec eum quem depoſitum, & conclamatum pene videt, continuo deſerit, ſed fugientem vitam arte tenet, cruciatus mitigat; Quid ni hoc imitetur princeps? Quid ni hoc agat omnibus viribus, vt quibus perfectam virtutem perſuadere non poteſt, quos ab animi morbis liberare prohibet ipſorum contumacia, eorum ſaltem mala leuare conetur? Minuere magnos febrium inſultus artis eſt.

Ad finem rectà vadit, etſi non aſſequatur legiſlator.

Prauitas facile trahit, quia in decliuo.

Cum metu peccare, eſt emendatius.

Legiſlator curet non modo ne peccetur, ſed etiam vt minus peccetur.

§. 4. Fine conſtituto cætera ſuccedent ex animi ſententia. Quorum caput eſt: vt media, ſeu rationes ad finem ſint accommodatæ. Debent enim vt calcei pedibus, frenum equo, ſic leges eſſe accommodatæ moribus: Hoc eſt; Gentis & regionis indoli. Medicina cum præſtantia pharmaca parauit, ante omnia conſtitutionem, temperaturamque languentis explorat, ne vel valentiore eam potione præcipitet, vel dilutiore non moueat.

Leges, moribus accommodandæ.

Duo tamen potiſſimum hac in re ſpectentur; primum indoles ipſorum hominum. Deinde progreſſus, & incrementa virtutum, & vitiorum.

Ingenium populi conſiderabit. An durum, flexile, ſuperbum, humile, laborioſum, iners, frugi, luxurioſum, leue, cōſtans, iracundum, placidum. Hic magna prudentia, & pene diuina opus eſt, vt ſit ὁ νόμος καθ' ὃν τρόπον, *lex ad mores accommodata*, præcepta ad actiones idonea. Non hoc volo, vt lex ſit regula Lesbia, & vitijs, quæ ſubuertere debuit, ſeſe accliuet, aut propenſiones hominum quibus cohibendis fertur, incitet; ſic enim in limine aberraret. ſed vt vnamquamque gentem ſecundum eius mores, opiniones, affectiones ad virtutem ducat. Hoc niſi teneat, funditus euertet Rempubl. Ratio ipſa docet. Aſiatici, Aegyptij, Arabes ſeruile genus, duriſſimo imperio reguntur, quia libertatem ferre non poſſunt; ſed in mutua exitia conuerterent. Heluetij moderata æqualitate gaudent, in eaq; perſiſtunt, niſi quod patrum memoria Zuingliana ſuperſtitio claſſicum canente auctore, quoſdam in cognatum ſanguinem efferauit. Itali media libertate gaudent, & cum pares eſſe videntur, ſuperiores eſſe conantur; quocirca moderato principatu, & legibus mitiorib. efflореſcunt. Quidam populi id probāt, quod alij ferre non poſſunt. Ex adiaphoris cuique imperandum, quod conuenit. Heluetio vt nunquam niſi gladio cinctus in publicum procedat, rectè imperatur, belli enim quoddam rudimentum eſt, gladij decora geſtatio, quæ ne fruſtra ſit, ad exercitationem etiam, belliq; meditationem animat. Italo, aut Ibero, quia ὀξύθυμοι ſunt, & ἀκρόχολοι, feruidæ nationes, ne pugionem quidem permittet. Celeriter enim in cædes ferentur. Athenis male conſuluit, qui populum leuiſſimum liberum eſſe voluit, bene Lacedæmonijs; erant enim temperatiores. Germanis ciuitatibus libertas æquis legibus ſtabilita, magna rerum incrementa contulit. Belgium per inducias liberrimum perpetuis ſeditionibus agitatur; quia mores eius non niſi ſub vno principe componuntur.

Lex prudēs, vnaquaq; gente ſua: ſuo modo lem, ad virtutem ducat.

Lenta ingenia excitanda, ignea ſeuior habenda.

Exitio eſt alijs, quod cæteris ſalutι.

Alterum eſt virtutum, & vitiorum progreſſu conſiderando artificium. In virtute quidem quo magis profecerunt, eo facilius reguntur; quia facilius via tenetur cum prope terminum eſt. In emēdatione vitiorum ſumma eſt difficultas; tum quia pertinaciter inhærent, & delectant; tum quia omnis correctio mutationem habet adiunctam, quæ ſemper odioſa eſt. Quo vero latius illa regnant, & pericula intentant, eo plura auxiliorum genera circumſpicienda ſunt. Cum inexplicabiles morbi ſunt, & multiformes, multis quoque obſeruationibus, & rerum generibus armandus eſt medicus. Nec vno impetu malos humores depellet, ſed ſenſim detrahet, ne & partem ſinceram trahat. *Tantum ſeueritatis addendum legibus ſuadent, quantum vitia creuerunt.* Inſigne hoc axioma eſt; ſed reſtringendum eſt. Cum ſcilicet paucorum vitia creuerunt; nam ſi

Prope vrbē tritior via.

Magna mala ſenſim curantur.

Seueritas legum, cum vitijs creſcat.

omnium inualuerunt, mollius curanda ſunt, ne medicū opprimant. Laboratum eſt priſco ſeculo à Chriſtianis noperatoribus, vt cruenta ſpectacula, ad quæ Romanus furebat orbis, tollerent. Interuenitte medio furori pollices conuertentium, ne tutum Imperatori quidē fuerit. Quid igitur faciendum? Primo cauendum lege; ne priuatus det gladiatores, niſi tātundem precij det indiſpulam ciuibus, ne vllus ſe ad gladium vendat. Laniſtæ ne ſit numero ciuium, amphitheatri commoditates tollendæ, precia in viſcerationes, & alia donatia conferenda. Omnibus deniq; modis id agēdum, vt crudelis illa voluptas multis difficultatibus ſepiatur, & in alia animi trahantur; offenſa etiam atrocitate facinoris; deinde comparatis ad honeſti reſpectum mētibus lege lata, illa ſpectacula penitus vetanda. Atq; hæc ita intelligo, cum non eſt vitijs par poteſtas imperantis, alioqui ſeuero edicto, celeriter tanta immanitas tollenda fuit, quod Imperatores tandem ſecerunt ſed de ſenatu Romano loquor, quem inter tot ambitiones, tribunorum interceſſiones, populi tumultus, non puto parem tollendo tam inueterato malo fuiſſe.

Modus ſenſim corrigendi vitia.

In magnis malis tollendis, potestas imperantis expendenda fuit.

Ad hunc igitur modum, ſi quæ ciuitas, aut princeps è ditione ſua vitium ebrietatis tollere conetur (conari autem omnes debent, niſi omniū malorum inde naſcentium rei eſſe velint) ſi quidem perſcendere poterunt, ebrietatem vetabunt, & pœnam ſtatuent, quam ſenſim augebunt. Sin autem; primo, legibus ſumptuarijs modum conuiuijs imponent, deinde Cauponibus certas leges ſcribent, & cum ad paucos fuerit redactum hoc vitium, infamia notabunt. Atq; hæc de fine legum, & generali ratione ad finem optimum ducente.

Occaſione vitiorū reſcindenda.

§. 5. Non ſunt audiendi, qui ſubtilem, & vafrā diſtinctionem ſibi inueniſſe videntur, qua licentiam inducant. Legum enim politicarum finem eſſe volunt, vt bonum ciuem, non vt bonum virum efficiant. In quo viri callidiſſimi pueriliter labuntur. Sunt enim mali moribus, etiam mali ciues. Qui enim nec vitæ ſuæ rationem ducit, nec œconomiam, familiamq; prudēter adminiſtrat, quomodo bonus ciuis, & Reipublicæ vtilis fuerit, qui ſibi ipſi bonus non eſt? Sunt mali, quoſque cupiditas tranſuerſum rapit, *ἀσύνλακτοι incompoſiti*; Eoque peſtilentiores ſunt, quod quadam ſpecie tegunt virus, & ictum dederunt antequam notarentur. *Qui priuatim eſt malus, publicè bonus nunquam erit.* Æſchines contra Cteſiph. *οὐκ ἔστι καλῶς κεχρημένον ἄνθρωπον τοῖς ἰδίοις ἄνευ πιστὸν ἐν ἀλλοτρίοις, fieri non ſolet, vt qui propria perperam adminiſtrat, ſit in alienis fidus.* Minimè ſanè in publicis, quę etiam à grauis ſæpè negliguntur. In hanc ſententiam Iuſtin. de concept. digeſt. & Leo conſt. 19. Callio. l. c.

Malus vir, non eſt bonus ciuis.

Sunt tamen & alij, qui legem vellicant. S. Paul. Rom. 3. legem vocat *legem mortis*, & cap. 4. *iram operari*. & cap. 5. *legem ſubintraſſe, vt abundaret delictum.* Verum ad præſentem rem hoc argumentum nihil facit; Lex enim non ſua vi, aut efficacitate facit, vt virtutem ſequi poſſis, ſed eam oſtendit, ad eam inuitat præmio, à vitijs deterret propoſitis pœnis. Hinc in impijs delicta grauiora efficiuntur, cum legis occaſione fremunt.

Lex, occaſio mali in impijs.

(∴)

CAPVT VII.

Legem communitati impoſitam eſſe, propter commune bonum.

§. 1. AN vni ſoli lex imponi poſſit, à Iuriſperitis quæritur. Ego de nomine diſputationem eſſe arbitror. Nam pleræq; leges publicæ ſunt; lex æterna omnes tenet. & π. de legib. l. iura idem aſſerunt. *Iura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur.* Norma etiam non vnius rei duntaxit eſt, ſed omnium ſimilium. Priuato cum lex poni videtur, præceptum vocant non legem. Verum vt dixi, de nomine diſputatur. Nam ſiue vni, ſiue multis lex dictetur, lex eandem obligandi vim obtinet. Si modum hodiernum loquendi ſpectemus, vix legem eam dicimus; ſi veterum, etiam eas quæ ad vnum pertinent, propriè leges appellabimus vt lex Clodia *de aqua, & igni Ciceroni interdicendo. de non recipiendo eo ſub tecto.* Lex Gabinia *de imperio belli Pompeio demandando.* Gellia, & Cornelia de eodem Pompeio, aliæque innumeræ, quæ ferebantur, etiam pro reis damnandis, vel abſoluendis.

Leges pleræque communes.

Lex, propriè etiam de priuatis fertur.

§. 2. Leges omnes ad communem vtilitatem referuntur *Eſt enim lex commune præceptum ad cōmunem vtilitatem ſtatutum.* Adeò vt quamuis priuato imponatur, ad publicam tamen vtilitatem referatur. Ariſt. 3 Eth. c. 6. Plato de legib. Plutar. prob. 40. Quanquam enim ſit crebro priuati bonum aut malum lege comprehenſum, ex eo tamē Reipubl. ſua vtilitas accedat oportet. De illis vero quæ communitati proponuntur, non eſt dubitandum; non enim publicum bonum ad priuatum, ſed hoc ad illud referri debet. Itaque non ad principis cōmoda, ſed totius Reip. reſpicere debet legislator. Eſt enim magiſtratus propter ſubditos, non illi propter magiſtratum; ſunt enim reges miniſtri, & pro Rep. pericula ſubire debent. Ipſa etiam priuilegia, quæ videntur derogare bono communi, & fauere priuatis, ideoque inuidioſa ſunt, ad commune bonum tamen alia via refluunt; quia publicitus refert; Bene meritos priuilegijs ornari. Priuilegia vero cum ſine cauſa legitima dantur, pro ratione rerum nocent Reipublicæ. Nam quædam in honore quodam cenſentur, vt ius geſtandæ coronæ laureæ, cœnandi publicè, quæq; eius generis adinuenit ambitio. Alia ita vni conducunt, vt cæteros grauent, vt immunitas à tributis, vacatio ab armis, cæteriſque oneribus, à quibus cum aliqui eximuntur, reliqui tanto magis grauantur.

Lex de priuato, ad publicam vtilitatem dirigenda.

Priuilegia, pro communi bono danda ſunt.

§. 3. Cum lex publicè fertur, quæ quidem non nocet communitati, ſed priuato nocet, eoq; animo rogatur, non vt conſulatur Reipubl. ſed vt æmulis dānum adferatur, ſi ea lex vtilis ſit Reipu. etſi in priuatorum cedat damnum, non poteſt accuſari iniuſtitiæ, peccat tamen, & magno ſe periculo legislator exponit, dum malo ſine bona præſcribit. Sed hic magnarum diſcordiarum ſemina iaciuntur, cum pars Reipublicæ clamat non eſſe iniuſtum, aliter princeps iudicat.

Prætextu publici boni, non eſt damnum inferēdum priuatis.

Nempè priuilegium datur quibuſdam Eccleſijs vt habeant ius aſyli, quod magna ex parte ſublatū eſt in Gallia, Germania, alijſq; locis. Sed de priuilegio videamus l. pateant. 4. de ijs qui ad Eccleſ. confug. lib. 9. cod. Theod. t. 45. Lex iubet *omnia pro aſylo haberi, quæ in Eccleſia ſunt, vſq; ad fores.* Edouard. 2. Angliæ rex ei qui reus ad templum

Aſylorum licentia.

p[illegible]m confugiſſet, exilium poſt 40. dies & 12. [illegible] indixit. Auguſt. Bonifacium comitẽ quod ſupplicem ab Eccleſia extraxiſſet, excommunicauit. Idem Gelaſ. in eod. crimine fecit. Vſitatum [illegible]o hoc priuilegium, vt ad aras, ad Cæſaris ſtatuas confugerent. Sed quod miſericordia conſtitutum, licentia in abuſum vertit. Primum locis illis [illegible] aſy[illegible] datum eſt, vt ſerui à ſæuitia dominorũ [illegible]um haberent. Eſt. n. *aſylum ſacri termini, quibus ſecuritas ſeruis datur.* Euryp. in ſupplicib.

> ἔχει γὰρ καταφυγὴν, θὴρ μὲν πέτραν,
> δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν; πόλις δὲ πρὸς πόλιν
> ἔπτηξε χειμασθεῖσα.
>
> *Habet enim confugium, fera quidem petram,*
> *Serui vero aras deorum, Vrbs vero ad vrbem*
> *Confugit, tempeſtate exagitata.*

Abuſus fuit, quem annal. 3. deſcribit Tacit. *Sed Tiber. vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis ſenatui præbebat, poſtulata prouinciarum ad diſquiſitionem Patrum mittendo. Crebreſcebat enim Græcas per vrbes licentia, atq; impunitas aſyla ſtatuendi: complebantur templa peſſimis ſeruitiorum. Eodem ſubſidio obærati aduerſum creditores, ſuſpectiq; capitalium criminum receptabantur. Nec vllum ſatis validum imperium erat coercendis ſeditionib. populi, flagitia hominum vt cæremonias Deum protegentis. Igitur placitum vt mitterent ciuitates iura, atque legatos. Et quædam quod falſo vſurpauerant ſponte omiſere: multæ vetuſtis ſuperſtitionibus aut meritis in populum Roman. fidebant. Magnaq; eius diei ſpecies fuit, quo ſenatus maiorum beneficia, ſociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta, ipſorumq; Numinum religiones introſpexit; libero, vt quondam, quid firmaret mutaretue. Primi omnium Epheſii adiere memorantes, non, vt vulgus crederet, Dianam atq; Apollinem, Delo genitos: eſſe apud ſe Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam & oleæ, quæ tum etiam maneat, adniſam, ediliſſe ea numina: Deorumq; monitu ſacratum nemus. Atque ipſum illic Apollinem, poſt interfectos Cyclopas, Iouis iram vitauiſſe. Mox Liberum patrem bello victorem, ſupplicib. Amazonum quæ aram inſederant, ignouiſſe. Auctam hinc conceſſu Herculis, cum Lydia potiretur, cæremoniam templi: neque Perſarum ditione diminutum ius: poſt Macedonas, dein nos ſeruauiſſe. Proximi Magnetes, Lucij Scipionis, & L. Sullæ conſtitutis nitebantur. quorum ille Antiocho, hic Mithridate, pulſis, fidem atque virtutem Magnetum decorauere, vti Dianæ Leucophrynæ perfugium inuiolabile foret. Aphrodiſienſes poſthac, & Stratonicenſes dictatoris Cæſaris ob vetuſta in partes merita, & recens D. Auguſti decretum attulere. laudati, quod Parthorum irruptionem, nihil mutata in populum Romanum conſtantia pertuliſſent. ſed Aphrodiſienſium ciuitas, Veneris, Stratonicenſium, Iouis & Triuiæ religionem tuebantur. Altius Hierocæſarienſes expoſuere, Perſicam apud ſe Dianam, delubrum rege Cyro dicatum. Et memorabantur Perpennæ Iſaurici, multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, ſed duobus millibus paſſuum eandem ſanctitatem tribuerant. Exin Cyprij tribus delubris, quorum vetuſtiſſimum Paphiæ Veneri auctor Aerias poſt filius eius Amathus Veneri Amathuſiæ, & Iouis Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus poſuiſſent. Audita aliarum quoque ciuitatum legationes, quorum copia feſſi patres, & quia ſtudijs certabatur; conſulibus permiſere, vt perſpecto iure & ſi qua iniquitas inuolueretur, rem integram rurſum ad ſenatum referrent. Conſules ſuper eas ciuitates quas memoraui apud Pergamum Aeſculapij compertum aſylum retulerunt: Cæteri ob obſcuritatem vetuſtatem nitiantur.*

Aſylorum incommoda.

Priuilegia impij inuoſur vt religionem.

Smyrnæos oraculum Apollinis cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicauerint: Tenios eiuſdem carmen referre quo ſacrare Neptuni effigiem, ædemque iuſſi ſint. propiora Sardianos, Alexandri victoris id donum, neq; minus Mileſios Dario rege vti, ſed cultus numinum, vtriſque, Dianam aut Apollinem venerandi. petiere & Cretenſes ſimulacro Diui Auguſti. factaque ſenatus-conſulta quis multo cum honore, modus tamen præſcribebatur; iuſſiq; ipſis in templis ſacere aras ſacrandam ad memoriam, ne ſpecie religionis in ambitionem delaberentur. Sed nihil his profectum eſt, adeò vt Tiber. coactus ſit omne ius aſylorum abolere: ita Tranq. in t. c. 37. *Aboleuit & ius, moremque aſylorum, quæ vſquam erant.* Sed quò plures, & magis facinoroſi eo iure abutebantur, eo pertinacius eos populus defendebat; Athenis ciues, quod tyrannidis affectatores ad aram Mineruæ confugientes occidiſſent, à ciuibus ſuis interfecti ſunt, quod pluris priuilegiatam ſuperſtitionem quam libertatem æſtimarent. Thucyd. l. 1. Siculi Ducetio patriæ proditori, qui in templum confugerat, pepercerunt. Tardè igitur concedendum eſt priuilegium, quod cum ſumma mala adfert; difficillimè abrogatur.

Priuilegiũ aſyli omnibus auferre ſatius, quam modum ſtatuere.

§. 4. Oritur etiam & alia difficultas, quod priuilegia ita munita ſint, vt ipſa abrogandi difficultate ſe conſepiant. Non deſinunt morte concedentis; ſæpe illis etiam renunciare non poſſunt; quia continent ius alterius, aut magiſtratus iureiurando obligantur, ne priuilegijs cedant. quædam etiam habent annexum aliud præceptum, vt ſponte abdicari non poſſint, vt ſi quis habet poteſtatem audiendi ſacri tempore interdicti, nõ poteſt ei renunciare, quia alia lege tenetur audire, quia vero priuilegium ſuſtulit impedimentum, iam lege tenetur. Deinde priuilegia quæ odioſa non ſunt, non poſſunt tolli præſcriptione, ſed quib. alij grauantur, contra ea poſſunt illi præſcribere; tempus autẽ decem annorum proponunt. Tertio, quæ alijs oneroſa non ſunt, nec vllo modo præiudicant per non vſum in foro externo, tantum amittuntur. non in conſcientia, niſi in certis caſibus alio modo ſit à iure diſpoſitum. Quarto non amittitur per vſum contrarium, quo ad totam facultatem, quamuis videatur tacita renunciatio. Denique amittitur per abuſum, vt dictum eſt de aſylo. ſed in his omnibus eſt difficillimum priuilegiatos, vel corrigere; vel ablato priuilegio ad communem legem reducere.

Difficulter abrogantur priuilegia.

Non facile amittuntur.

§. 5. Abuſus priuilegij multiplex eſt; 1. cum re ipſa plus fit quam conceſſum eſt. Vt cum principi ius datũ eſt militẽ ſcribere, militem pro defenſione territorij, ipſe eos cõtra vicinos, quibus cũ iure cõferere poteſt, colligit. 2. cũ vſum priuilegij vertit in occaſionẽ facinorũ, de aſyli iure dictũ eſt. Quod etiã hodie cernimus; illis in vrbib. cędes plurimas fieri, vbi aſyla homicidis cõſtituta sũt; quæ tam ciues tuẽtur, adeo vt ſine ſeditione vix tolli poſſe videantur. 3. Abuſus priuilegiorum eſt maximè vſitatus, qui repugnat priuilegiorum fini. Qualis eſt hodie in Eccleſijs, vt biennale ſtudium in Academia abſoluatur, in quo fere ſatis eſt, in Academiam inſcriptum eſſe, nulla nocte extra vrbem Academicam egiſſe; de ſtudio, moribuſq; minima eſt inquiſitio. Simile priuilegium eſt, vt qui ad Epiſtol. venerint, cum in Choro canitur, diſtributiones accipiant, quod in gratiam eorum, qui occupati vel ſerius venire, vel citius exire coguntur. At nunc illius priuilegij abuſus ille eſt, vt ante epiſt. & poſt

Abuſus priuilegiorum.

eam in porticu, & templo diuerſentur, non ſine populi Chriſtiani ſcandalo, ad epiſt. ſubito veniant, quaſi conducti ſint non ad orandum, ſed omnia alia tractanda; & irreligioſæ confabulationis præmium petant. Hiſce abuſibus priuilegia amittuntur. Verè S. Auguſt. ſerm. 247. de temp. *Iudicio legum iure obtenta dignitate deijcitur, qui priuilegio ſibi conceſſo abutitur.* Verùm difficulter auferuntur, nec ſine commotione populi; idcirco cautè agendum eſt, ne dentur; Non eſt autem difficile ſub vmbra priuilegij multò plura agere, quam priuilegij vires ferant. Denique ita cenſeo; Eum qui multa priuilegia, immunitateſque concedit, vim & neruos principatus incidere, ſeditionibus materiam præbere. Ciues & ſubditos contra iuſtitiam ac rempub. armare. Cum autem multus ſit priuilegiorum abuſus, neceſſe eſt eum, qui paucis gratificando, multos grauauit, nunc eoſdem aut eorum ſucceſſores grauius offendere.

Principatus vt frangitur, dũ dantur priuilegia multa.

CAPVT VIII.

Effecta legis expoſita, & efficia.

Vir bonus ſibi lex eſt, malus exlex.

§. 1. OPtime dictum eſt à Theophraſto. *ὀλίγων οἱ ἀγαθοὶ νόμων δέονται. Boni paucis indigent legib.* Cauſa eſt, quia ſe ipſi in plurimis dirigunt, & natura docentur agere ea quæ legis ſũt, plurimis egent mali, de quibus rectè Seneca; *Miſera eſt innocentia, ad legem bonum eſſe.* Bonos dirigit virtus legem præueniens, malos lex à flagitio deterret, dirigitq; ad virtutem. Primum itaq; munus eſt legis dirigere Rempubl. & omnes in Rep. ciues.

§. 2. Alterum officium legis eſt, præcipere. Eſſentia legis in eo conſiſtit, vt præcipiat, nec enim lex eſt, niſi præcipiat. Præcipiendo etiam vetat contraria, & cum adiaphora permittit, libertatem in vtramque partem eſſe præcipit, & impedimenta vetat.

Omnis lex præceptum habet.

§. 3. Pœna etiam eſt legis effectus, de qua poſterius dicendum eſt. Vere Modeſt. l. 7. de legib. *Legis virtus, hæc eſt, imperare, vetare, permittere, punire, & præmio afficere.* Quæ clara ſunt. ſed de primario effectu legis agendum eſt.

Caluiniani quidã, humana lege obligari non negant.

§. 4. Primarius effectus legis eſt obligare: de qua Soarez l. 3. multique alij, ſed noſtra tempora eos viderunt doctores, qui cum humanæ legis obligationem tollant, omnem è Repub. ordinẽ, pacem, magiſtratus auctoritatem magna temeritate conuellunt. De quo nos hunc in modum ſtatuimus.

Poteſtas legiſlatoria à Deo eſt.

§. 5. Poteſtatem ferendi leges non modo à Deo eſſe, ſed etiam *ἀμέσως* & immediate à Deo proficiſci. *Non eſt enim poteſtas niſi à Deo.* Id verò indicant, tum alij actus, tum vero punitio, quæ eſt corporum, præcipuè mortis, quæ homini non poteſt niſi à Deo conceſſa eſſe. Cum verò in vnum corpus politicum homines conueniunt, non poſſunt impedire, quo minus ſit illa poteſtas inter illos; nam per modum naturalis affectionis & proprietatis enaſcitur. Quiſque enim natura ſua ad ſocietatem huiuſcemodi adeundam aptus eſt; cum vero Reſpublica conſtituta eſt, in eius eſt poteſtate regimen monarchicum, vel ariſtocraticum, vel populi politiam inſtituere, atque ita Reſpublica à Deo primo & immediate, magiſtratus ab ea deſignati, à Deo mediate, à populo immediate poteſtatem habent, quæ ex natura rei, eſt tota in communitate primo, & immediate. Quod ſi tamen regem reuelatione, & iuſſu ſuo Deus conſtituat, aut ſi legitimè aliquam Rempubl. rex quiſpiam bello ſubdiderit, poteſtatem à populo non dicetur habere. A Deo tamen eſt poteſtas regum etiam aliorum; quia illam vt legitimam approbat, deinde Reipublic. mentem flexit, vt regem eligeret; denique quãdo dum rex conſtitutus eſt, iam Dei vices gerit, maior regno ſuo, & Reipublicæ quæ ſe illi ſubiecit, imperat, legeſque ſcribit. Et digna Imperatore vox eſt ad milites rebelles. *Fuiſſe in poteſtate eorum non eligere, nunc cum elegerint, parendum eſſe.*

Corpori politico neceſſaria lex.

Qui liberè eligunt magiſtratum, neceſſariò parent electo.

§. 6. Hæc poteſtas eſſe poteſt, & frequentiſſime eſt etiam in hominibus iniuſtis, ita iam olim Eccleſia, & omnia iura contra VVicleium, & Huſſum iudicarunt.

§. 7. Leges ciuiles à Deo auctore, & à fideli magiſtratu dirigi non modo ad temporalem, ſed etiam æternam felicitatem, legeſque ciuiles, habere finem Reipubl. totius, & ſocietatis humanæ perfectę, & ſingulorum hominum, vt eius membra ſunt, felicitatem.

Legũ ciuilium finis pax, & æterna felicitas.

§. 8. Lex ciuilis circa actus externos duntaxat verſatur; Internæ enim cogitationes, voluntateſque à ſolo Deo iudicantur, nec iudici obnoxiæ ſunt ſæculari; quia natura ſua occultæ ſunt, ideò nec contra eos citari teſtes, nec legibus agi poteſt, multo minus eſt in legiſlatore poteſtas coactiua, vt amare, odiſſe, credere, ſperare adigat. Quibus enim fidiculis hominem coges, vt te diligat? Rectè igitur ſtatuunt Romanæ leges. *Nudam cogitationem non puniendam, ſi non exierit voluntas cogitationis fines.* Ea enim facinora iudices corrigunt, quorum plenam probationem habẽt, cogitationes illi relinquunt, qui ſcrutatur corda & renes, qui illis preceptum dedit; *Non concupiſces.* Apud iudicem qui conuictus non eſt, innocens eſt. Deus autem qui intereſt cordium actionibus, earum quoque vindictam minatur; *Væ qui cogitatis mala in cordibus veſtris.* c. ſi quis. 15. qu. 1. l. illicitas. §. veritas, de officio præſidis. l. fin. c. de probat. can. cogitatio. & de pœnit. diſt. 1. & can. ſi quandoque 15. qu. 6. can. ſi omnia. 6. qu. 1.

Lex ciuilis externorũ dirigit.

Cogitationum, homo nõ eſt iudex.

§. 9. Si itaq; cogitationis occultæ ſuſpicio ſit, iuramẽto purgatio inſtituitur. Hoſt. in can. licet. de reg. iur. Si verò occultæ machinationes eruperint, *malitia voluntatis punitur, non exitus.* Volũtas enim cognita pro facto eſt iudici. Itaque qui *impudicos animos facere* nititur, lege tenetur, qui *virginem affectatus fuerit*, lege corruptoris accerſitur. Exempla producit inſignia Pet. Greg. in ſyntagmate iuris, l. 24. cap. 12. §. 12. & ſeq. *Scribit Dio Caßius, morti addictos quoſdam viros, quod nudi obuiam fuiſſent Liuiæ Matri Tiberij Cæſaris, quos tamen illa morti, venia eripuit, quod diceret, pudicis mulieribus hos nihil ab ſtatuis differre. Apud Vtopienſes inſulanos ſolicitaſſe ad ſtuprum, idem quod ſtuprum cõmiſiſſe eſt. Et narrat ſacra pagina, Pharaonem multis cladibus, ob attentatam ſolum Saræ vxoris Abrahæ pudicitiam, affectum eſſe. Sicut & Abimelechum regem Gerarorum eaſdem ob cauſas. M. Claudius Marcellus ædilis curulis, Caio Scantinio Capitolino trib. pleb. diẽ dixit ad populum, quod filium de ſtupro appellaſſet, reuſq; vno teſte qui tentatus erat, damnatus eſt. Metellus Celer ſtuproſæ quoq; mentis punitor, diem dixit Cn. Sergio Silo, quod nummos matrifamilias dediſſet: eoq; damnatus, nec factum, ſed animus in quæſtionẽ deductus eſt. Gymnicum agona apud Viennenſes ſublatum à Trebonio Rufino in ſuo duumuiratu, illud confirmante Traiano Imperatore, quod ex hoc modo, & impudico certamine mores Viennenſium inficerentur. Et tollenda ſunt res, quæ anſam delinquendi dant.*

Machinationes puniuntur.

Scelerũ tentamẽta, punita ſunt.

Volun-

Voluntas igitur quæ ſufficientia maleficij ſi- [illegible] ur, punitur iure. Minus tamen, quam illa quæ ipſo poſita eſt; quia hæc deliberatior, pertinacior, ſanctior in malo fuit. Quia cogitata melius animus corrigere potuit.

Lex prin- cipis impe- rat, dum vo- luntatē fa- ciendi re- quirit.

§. 10. Leges ciuiles cum bona præcipiant opera, vel mala prohibent, conſequenter mentis & voluntatis actum connexum obedientiæ externæ ita obligant, vt non poſsit repugnare. Lex enim datur, vt hominibus, vt liberis, vt volentes faciant. Cum enim ſtatuit lex imperatoris, ne annulum niſi eques gerat, etiam prohibet, ne quis voluntatem legi contrariam habeat. Illa enim legi repugnat, ideoq; inobedientis eſt.

Lex igno- rata non obligat.

§. 11. Lex ciuilis cum ſine temporis certo præſcripto fertur, ſtatim obligat, ſi negatiua eſt, ſi affirmatiua tum cum executionis præceptum vrget. Non tamen in illis locis, ad quæ eius notitia moraliter non potuit peruenire. Neq; enim Imperator Viennæ legem condens, eodem tempore Rhenanos obligare poteſt: cum nondum ſuſpicari de lege quicquam poſſent, eſt quidem lex, ſed non obligat, niſi eos, quibus ſufficienter indicata eſt; Non enim committit in legem, qui eam ſine culpa ignorat.

§. 12. Promulganda igitur lex eſt, & tamen putant plerique legem imperatoriam, nonniſi poſt duos menſes, à conſtitutione obligare. Ita aûthē. habet. Vt autem adhuc apertius cauſa declaretur, *ſancimus, ſi ſcripta fuerit huiuſmodi lex, hanc poſt duos menſes, dari eius tempora valere.* Quod tamen ad leges magiſtratuum inferiorum non extendunt.

Lex cū iuſte datur, accipienda eſt.

§. 13. Acceptatio legis non eſt ordinaria conditio, vt ſit valida; ſed cum lex eſt iuſta, populis eſt neceſſario accipienda, in magiſtratu enim auctoritas & voluntas eſt legem ferendi, ſubditoſq; obligādi. Subdito igitur parendum eſt; nam continuo violatores puniuntur. Effectus enim eſt acceptatio, quæ obligationem conſequitur, ſed effectus cauſæ, non eſt conditio neceſſaria, vt cauſa ſit, vel agat.

§. 14. His conſtitutis magna controuerſia eſt, an lex ciuilis non obliget modo, ſed etiam obliget conſcientias ſubditorum, vt qui eam tranſgrediuntur contra Deum peccent: Nempè princeps lege ſumptuaria certum numerum conuiuarum in nuptijs, item tempus, & ferculorum modum lege definit. Titius numerum auget, & fercula, & tempus; an non committat in legem, vt peccet?

Lex ciuilis conſcientias obligat.

§. 15. Omnes qui fidem Catholicam profitentur in eo conueniunt, vt dicant; *Legem ciuilem conſcientias etiam ſtringere.* Hæreticorum multi id negant, aliqui concedunt. Hoc an. 1618. Scharpius quidam homo malitioſæ imperitiæ multis argumentis perſuadere conatus eſt, principum leges ad conſcientias non pertinere. Sed eum refutat ipſe Paulus Apoſtol. clariſsimè Rom. 13. 1. & ſeq. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo. quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatē? Bonum fac: & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris: time. non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt: Vindex in iram, ei qui malum agit. Ideo neceſsitate ſubditi eſtote: non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Ideò enim & tributa præſtatis. miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum Deo ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

Eidem Paulus Tit. 3. 1. *Admonè illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos: omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines.*

Nec mirum, cum Chriſtus dare iuſſerit Cæſari, quæ ſunt Cæſaris, & Deo, quæ Dei. Ipſe etiam tributum dederit Matth. 17. 24.

Leges principū habent à Deo auctoritatem.

Hinc firmum & euidens argumentum ſumitur: Deus iubet regum legibus obtemperare, qui igitur eas tranſgreditur, Dei mandato reſiſtit, ille autē peccat; qui igitur leges regias violat, peccat.

Hinc Auguſt. eos qui iuſtis principum legibus parent grande præmium, qui eas negligunt, grande ſupplicium mereri docet. Certè obediendum eſt dominis etiam diſcolis. *1. Pet. c. 2.*

Cum enim magiſtratus leges ferat, vt miniſter Dei, poteſtatemq; diuinitus acceptam exerceat, in eius contemptu, diuina maieſtas ipſa contemnitur. 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.* Quod ſi reſpublica principem cōſtituit ea lege, ne conſtitutiones conſcientiam obligantes ſcriberet; non tamen inde ſequeretur, leges nullas obligare, nam illa reſpubl. cum rege poterit obligare conſcientias, ſi communi conſenſu lex eo fine ſcribatur.

Lex naturalis eſt, vt principum legibus pareamus.

Deinde lex naturalis eſt, quæ iubet obedire principibus, imò lex æterna. *Hæc eſt enim voluntas Dei*, inquit Apoſtolus. Sed conſcientiam lex naturalis obligat. Hinc ſæpè obedientiam commendant etiam gentiles. *Obedientia maximum bonum in republ. & militia, & dom.* Xenophon in Laced. & Aug. li. 14. de ciuit. ca. 12. *In creatura rationali obedientia mater eſt quodammodo cuſtoſque virtutum.* Quis credat maximum Reipublicæ bonum, in Republica à Deo conſtituta, non obligare ciues, nec eos peccare, ſi contra agant?

Non minus iuſſa regum ſubditos, quā dominorum ſeruos obligāt.

Dominorum in ſeruos, mariti in coniugem, parentum in liberos eſt; non modo legitimum imperium, ſed etiā tale, quod qui ſubterfugiunt, grauiter coram Deo delinquunt. Deut. 21. Filius inobediens iubetur occidi, Mulieres iubentur eſſe viris ſubditæ, cur non etiam ciues magiſtratui? Obedire ita; regibus eſt obedire Deo, fremere cōtra leges iuſtas regum, eſt Dei poteſtatem peſſum dare. Omnium enim horum inobedientia conſcientiam lædit, omnes ergo obligat.

Natura legis eſt obligare, & dirigere; itaq; cum ſerio lex proponitur etiam obligat. alioqui ſæpè poteſtas coactiua poſſet eludi. Nam pœnam externam multi fugere poſſunt, aliqui contemnunt, plerique impunitatis ſpe delinquunt. Verum grauiter inſurgunt Caluiniani quamuis diſſidentes.

Infame dogma quorūdam Caluinianorum.

§. 16 *Negatiuam* (inquit Pareus in Rom. 13: 5. dub. 7.) *ſententiam videtur tueri Caluin. Inſt. l. 3. ca. 19. nu. 15. 16. & lib. 4. ca. 10. nu. 3. 4. 5. quem ſequitur Beza in notis: Sibrandus de Pont. Rom. li. 8. ca. 7. quod tanquam infame dogma acerbe inſectatur Stapleton. in Antid. pag. 783. Bellarmin. quoque exprobrat Caluino li. 3. cap. 9. de laicis: & dicit ante illum idem docuiſſe Ioh. Gerſonem de vita ſpirituali lect. 4.*

Sed grauiſsimè inter omnes, impudentiſsimeque peſsimam cauſam egit Ioann. Scharpius, non Hercules, vt eum adulatores vocant, ſed Cacus Britanniæ, lues Galliæ. Eius igitur argumenta examinemus.

Obiectio 1. *Solus Deus habet ius in hominum conſcientias. Rom. 1.32. & 2.15. 1. Cor. 7.35. Iac. 4.12. 1. Pet. 4.19. & alibi. Ergò nulla lex, niſi diuina conſcientiam obligat.*

Reſpondeo 1. Rom. 1.32. Nihil tale inuenitur, nec eſt, ſed tantùm: *qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſent, non intellexerunt, quoniã qui talia agunt, digni ſunt morte, non modo qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientib.* Inter cætera vero enumerauit, *Parentibus non obedientes, & incompoſitos,* ex quo contrarium colligitur. Parentibus non obedientes digni ſunt morte, ergo & magiſtratibus non obedientes, ergo & leges magiſtratuum violantes, illi enim magiſtratui non obtemperant, ſed incompoſiti ſunt, ergo inobedientia conſcientiam lædit.

Inobedientes peccant.

2. Rom. 2.15. *Dicuntur gentes, quæ legem non habent, oſtendere opus legis ſcriptum in cordibus.* Non ait gentes carere lege ciuili, cum infinitas leges haberent, ſed negat legem Dei accepiſſe, ſub qua Iudæi viuebant. Multo minus indicat legibus ciuilibus earum conſcientias obligatas non fuiſſe.

3. 1. Cor. 7.35. Negat Apoſtolus ſe Corinthijs, *Laqueum iniicere velle,* agit vero de virginitate ſeruanda, proteſtatus, non præceptum *ſe ponere, ſed conſilium dare.* Quæ vero eſt ratio, Paulus præceptum virginitatis ſeruandæ non dat Corinthijs, nec laqueum eorum conſcientijs inijcit, non ergo regum leges in conſcientijs obligant ſubditos. An hic ſi vllam argumentandi legem teneret ſic loqueretur? Quid conſiliorum libertati, cum neceſſitate præceptorum?

4. Iacob. 4.12. *Vnus eſt legiſlator, & iudex, qui poteſt perdere & liberare.* Quid vero hoc ad oleas? Monet Apoſtolus, *Ne iudicent legem, ſed faciant, quia vnus eſt legiſlator, & iudex.* Non tamen conuincitur inde, non eſſe alios legiſlatores, ſicut nec illud, non eſſe alios ſecundarios iudices. Sunt alij legiſlatores, & iudices, ſed ſecundarij, igitur & leges, igitur & obligatio.

5. 1. Petri 4.16. *Fideli creatori,* inquit, *commendent animas in benefactis.* Quid igitur? an ideo non tenentur principum ſuorum legibus? Anima Deo commendatur obediendo magiſtratibus. *Sed tamen ſolus Deus ius habet in conſcientias.* Ita ſanè ſolus habet ius in corpora, & fortunas, ſed alijs tamen ius illud communicauit, dum alios iuſſit regnare, iubere, vetare, punire, alios iuſſit obtemperare. Dũ legum conditores dedit, alios parere voluit. Primum & ſummũ ius in Deo eſt, in vicarijs Dei, regibus, ius participatũ; quẽadmodum in parentibus, magiſtris, maritis. Itaq; poteſt in foro vt aiunt conſciẽtiæ, in foro Dei obligare princeps, quia Deus ita iuſſit, vt illi obediretur. ſed præſtat Gallico miniſtro reſpondere de ſẽtẽntia miniſtri alterius. Pareus in c. 13. Rom. v. 5. dub. 7. ſic obijcit. Conſcientia ſolum Deum reſpicit. Reſpondit ipſe 1. *Non ſolum Deum, ſed etiam homines reſpicit conſcientia, Paulo teſte, art. 24. 2. Conſcientia reſpicit leges ciuiles, non vt ſunt tales, ſed vt ſunt latæ à miniſtro Dei, & munitæ authoritate generalis præcepti diuini, Honora patrem &c.*

Ius Dei communicatur legibus

Scharpio remiſſus Pareus.

Obijcit Pareus 2. Conſcientias obſtringere eſt ſolius legis diuinæ, non ergo legum ciuilium. Reſpondet. *Fallacia non cauſæ. Obſtringit enim Deus conſcientias vel immediatè ſub ratione cultus, per leges diuinas; vel mediatè ſub ratione diſciplinæ per leges miniſtrorum, &c.* Suorum igitur iudicio Caluiniaſter illæ, qui Chriſtianiſſimum Galliæ regem petit his dictis, refutatur.

Obiectio 2. *Humanæ legi ſæpe propter conſcientiam non eſt parendum. Dan. 3. & 6. At legi diuinæ ſemper propter conſcientiam eſt parendum. Ergo.*

Reſpondeo. Hinc nihil contra veritatem conficí, ſed tantùm imperitiam. Quale enim argumentum: Impijs legibus idololatriam præcipientibus non eſt parendum; non ergo rectæ, & vtiles principum leges conſcientiam obligant? Multo ſanè aliter Auguſtin. ep. 50. ad Bonif. comitem: *Quia & imperatores, quando pro falſitate contra veritatem conſtituunt malas leges, probantur benè credentes, & coronantur perſeuerantes. Quando autem pro veritate contra falſitatem conſtituunt bonas leges, terrentur ſæuientes, & corriguntur intelligentes. Quicunque ergo legibus imperatorum, quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium. Quicunque autem legibus imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande ſupplicium.*

Bonis legib. parendum eſt.

Bonis legib. obtẽperare, acquirit grande præmium.

Nos cum parendum legibus dicimus, de iuſtis ſermonem facimus. Quod ſi rectè ratiocinatur, qui dicit. Humanis legibus ſæpe non eſt parendum, nulla ergo lex humana conſcientiam obſtringit; Non video cur non eodem modo argumentemur. Humano magiſtratui ſæpe non eſt parendum, praua ſcilic. iubenti, nulla ergo magiſtratus iuſſa obligant conſcientiam, non ergo opus eſt poteſtate, nec anima ſubdita eſt, quæ ſe poteſt illi opponere. Imo ſi pœnis ſua iuſſa exequi velit, reſilire.

Obiectio 3. *Leges conſcientiæ mutari non poſſunt, vt nec conſcientia, nec Deus: At leges humanæ variæ & mutabiles ſunt, ergo.*

Reſpondeo Hoc quoque argumentum idioticæ malitiæ eſſe. Nec eſt forma, nec materia ſyllogiſmi ſi enim legitima forma conſtituenda ſit, ita eſt argumentandum:

Nulla lex conſcientiæ eſt mutabilis.
Omnes leges humanæ ſunt mutabiles.
Ergo nulla lex humana eſt lex conſcientiæ.

Anomi, vetus teſtamẽtũ è medio tollunt.

At ſic accepta maior Manichæorum eſt, & totum penè vetus inſtrumentum è medio tollit, leges enim cærimoniales, & iudiciales mutatæ ſunt. Lex conſcientiæ generalis immota manet; Malum fugiẽdum, bonũ appetendum eſſe. Contra dictamen conſciẽntiæ nihil agendum eſſe. At leges particulares, quæ aliquando conſcientiam obligãt, crebro mutantur. olim niſi anima circũcideretur, *delebatur de populo ſuo,* nunc vero dicitur, *circũcidamini Chriſtus nihil vobis proderit.* Ecce lex legi contraria. lex mutabilis, ſed Dei immutabilis, qui ab æterno immutabiliter ſtatuit tẽpore conſtituto legem mutare, veterem abrogare, ferre nouã. Hoc itaque ſi Scharpius ſequatur, ſubito conficiet, Veterem Dei legem conſcientias non obligaſſe.

Dei leges mutabiles.

Obiectio 4 *Poteſtas politica eſt temporalis de rebus externis, non internis, & eius finis eſt pax externa. Ergò ſpiritualem effectum producere, id eſt conſcientiam obligare non poteſt.*

Reſpondeo. Poteſtatem politicam per ſe verſari in materia externa, ideo poſſe, & directe in re ſpirituali, obligationem ſpiritualem non poſſe adſerre. Quia tamen in rebus externis, & temporalibus poteſt honeſtũ, & turpe inueniri, poteſt lex temporalis in ea materia obligationẽ inducere. Eſt enim diuinæ poteſtatis participatio. Pareus grauiter reſpondet. *Eſt eadem fallacia non*

Spiritualia, præcepta indirecte magiſtratus.

cau-

cauſæ) *Etſi enim magiſtratus legibus non intendat obligare conſcientias: tamen conſcientia ſubditorum ſentit ſe aſtringi ad obedientiam ſub culpa, propter generale Dei præceptum: Honora patrem & matrem.*

Hac tamen in re illa errat; nam reuera magiſtratus ſæpe ita legem fert, vt nolit obligare conſcientias, & ſi non velit, non obligat; ius enim legis non extenditur vltra legiſlatoris volūtatem. Velle interdum obligare teſtatur ipſe Pareus in tanta rapſodia parū ſui memor. In Rô. 13. 5. dub. 7. propoſ. 5. *Leges ciuiles, quibus Princeps intendit non tantum notificare, aut oſtendere, quid agendum ſit, ſed ſerio imperare, & ad culpam obligare præuaricantes, in particulari & per ſe obligant conſcientias ſub culpa mortali & offenſione Dei.*

Apoſtolus te ſtatur, conſcientias obligari.

In hac eſt diſſenſio. Sed pro hac valdè militant rationes affirmantes, & præcipue determinatio Apoſtoli: neceſſario eſt obediendum non modo propter iram; ſed etiam propter conſcientiam. Et ratio eſt euidens: quia violatio ſpecialis legis, neceſſario trahit ſecum violationem generalis de obedientia erga magiſtratum. Violatio autem generis lædit conſcientiam. Ergo & violatio ſpecialis. Obligat igitur conſcientiam. Hæc vetè Pareus. Verum ipſa ratio Scharpij ſe elidit. *Politica poteſtatis finem ait eſſe pacem exteriorem;* At vero ad pacem exteriorem conſcientia obligamur, ergo ad ea ſine quibus pax illa eſſe non poteſt, ſed ſine legibus pax eſſe externa non poteſt. Leges n. ſunt vinculum ciuium inter ſe, & cum magiſtratu; leges igitur conſcientiam obligant.

Obiectio 5. *Poteſtas politica non poteſt inferre pœnam ſpiritualem, nec ab illa abſoluere, ergo nec ſpiritualiter conſcientiam obligare.*

Reſpondeo. Duplici modo pœnam alicuius tranſgreſsionis accipi poſſe; Primo, vt ob violationem mandati pœna omnino ſpiritualis imponatur, id fieri non poteſt non enim poteſtas politica ſuarum legum contemptoribus ſpiritualem irrogare pœnam poteſt, vt ſuſpenſionis, interdicti, excommunicationis. Poteſt tamē inferre pœnam ſequela quadam, quia poteſt ad culpam obligare. Cum enim Deus magiſtratui obediri velit, non eſt dubium, quin diuini ordinis violator in pœnam ſpiritualem incidat, non tàm vi humani præcepti, quā diuini, quod violatione humani contemnitur. Doceat iuuenem Herculem Parens ſenior Euryſtheus. *Nec ſoluitur, nec aſtringitur nodus, dicendo obediendum eſſe propter conſcientiam, non quia magiſtratus leges conſcientijs ferre poſsit, ſed quia ſalua conſcientia non poſsis ei reſiſtere, cuius poteſtati te Deus ſubiecit. Nam hoc ipſo apparet legibus magiſtratus conſcientias teneri, quia ei propter Deum reſiſtere non licet. Reſiſtere enim magiſtratui, eſt legibus eius reſiſtere.*

Magiſtratus ad pœnā obligat, non immediate.

Obiectio 6. *Poteſtas politica non poteſt abſoluere conſcientiam à delicto; ergo nec obligare.*

Obligare ſe facilius, quā abſoluere.

Reſpondeo. In [illegible] & legibus non requiri, vt qui obligare poteſt, etiam poſsit abſoluere. Voto, contractu, ſtipulatione quiſque ſe obligare poteſt, abſoluere non poteſt. Soarez ait hoc verum eſſe, quando obligatio directe non ponitur. Nihilominus generalem propoſitionem illam veram eſſe poſſe. Hoc modo. Quicunque legis obligationem ponere poteſt, is etiam auferre eam poteſt. Primo. Sicut legiſlator poteſt legem ponere quæ conſcientias teneat, ita poteſt remittere illam obligationem, vel legem abrogando; vel indicando mentem ſuam eſſe, hac in re ſubditos dirigere, nullius conſcientiam obſtringere. Poteſt etiam in lege ſua, ſi abſque detrimento tertij fieri poſsit, diſpenſare.

Non poteſt quælibet culpam remittere.

Non autem neceſſe eſt, vt poſtquam lex violata eſt, culpam vniuerſam remittere poſſit. Nā ſi proregis iuſta lex violetur, læditur non modo proregis dignitas, ſed etiam regia maieſtas, à qua eſt auctoritas inferioris magiſtratus; ſuam iniuriam remittere prorex poteſt, regis non poteſt, niſi eā de re poteſtatem ſpecialem acceperit. Ita quoque in his fieri neceſſe eſt. Qui magiſtratus ciuilem legem tranſilit reatu pœnæ tenetur, quā magiſtratus poſuit, quam idem magiſtratus tollere poteſt, non tamen efficere poteſt, vt ille nō deliquerit, nec eam culpam, pœnamque quæ ad Deum pertinet; eſt enim altioris poteſtas ordinis. Contra hanc enim Dei voluntatem egit, quæ vult illum obedire non modo propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.

Sic eſt parentum imperia conſcientias filiorū obligant, non tamen à delicto abſoluere poſſunt immorigeros. Hoc diuini iuris eſt.

Obiectio 7. *Si non minus obligarent leges ciuiles quàm diuinæ, tum non minus humanis legibus, quam diuinis obſequendum eſſet; & nemo ab humanarum legum obſeruatione & pœnis ſe eximere poſſet, quia nemo poteſt ſe à diuinis eximere. Vbi enim par ratio eſt, ibi ius idem obtinere debet, at poſterius falſum eſſe docent Papiſtæ, vbi pro immunitate clericorum contendunt.*

Leges diuinæ arctius obligant.

Reſpondeo. Non diſputari de æqualitate obligandi quæ eſt in diuinis, & quæ in humanis legibus. Diuinę arctius obligant, quia ſemper ſunt, non modo iuſtæ, vtiles, ſanctæ, ſed certo etiam conſtat tales eſſe. Deinde magis in illis violandis diuina maieſtas à qua immediatè manent, læditur. Tertio. Diuinæ leges omnes obligant, humanæ non omnes, quia politici magiſtratus iuriſdictione exempti ſunt nonnulli. Deo omnes ex æquo ſubiecti ſunt. Quemadmodum vero à lege ſua poſitiua aliquos eximere poteſt, ita & à ſua magiſtratus; dari enim alicui priuilegium poteſt, ne lege teneatur.

Obiectio 8. *Si leges Eccleſiaſticæ non obligant conſcientiam, extra caſum ſcandali, & contemptum, tum multo minus ciuiles, at prius ſupra probatum. Ergo.*

Reſpondeo. Nos ex contrario argumentamur. Si ciuiles obligant, multo magis Eccleſiaſticæ, vt ſuo loco docebimus. Mirifica eſt inter Scharpium & Pareum pugna. Scharpius ait non obligare Eccleſiaſticam legem; atque inde concludit, multo minus ciuilem obligare. At Pareus ex propoſito contrarium tuetur; Non ideo obligare Eccleſiaſticam, quia ciuilis obligat.

Quam vero hæc ſententia in Romano præſertim imperio confuſionem pariat, plus nimio dudum experimur; neque iudicum ſententia, neque legibus ſtandum putant, qui has opiniones imbiberunt.

Obiectio 9. *Nulla lex ab homine lata, quā talis, conſcientiam obligare poteſt, quia lex non vlterius ſe extendit quam legiſlator.*

Leges humanæ obligant, quo reſpectu, nō quæritur.

Reſpondeo. Legem humanam obligare abſolute, & legibus humanis teneri conſcientias; an humanis, qua humanæ ſunt; id non venit in quæſtionem modò; ſed tamen contra bonos mores eſt id negare, cum magiſtratus humani, quā ſunt tales, habeant ius imperandi, legeſque ferendi. Itaq; hoc olim in Gerſone reprehenſum eſt, quod diceret: Legem humanā vt humana eſt, nō obligare, ſed vt eſt gradus legis diuinæ lect. 1. coroll. 4. Merito ſane, Senſus enim eſt, obligationem obediendi non eſſe fundatam in poteſtate

Digitized by Google

legiſlatoris, ſed in noſtra ratiocinatione, qua deducimus legẽ cui obſequimur, eſſe deriuatam ex diuina, vel naturali; quæ deductio in mores deducta Rempubl. turbet neceſſe eſt; nam pro vario hominum captu, varie illa deriuatio conſtituetur; deinde omnium legum humanarũ ab omnibus examen inſtituetur; poteſtas enim regum, ad dubiam, & inquietorum hominum leuiſſimã deductionem coercebitur. Denique quanta hoc loco vaferrimis tabularũ argutijs licentia conceditur? leges contrarias comparabunt, quocunque modo diuerſas illis anteponent, quibus reguntur. Itaque dicendum eſt; Ex humana poteſtate obligationem naſci, ideoque humanæ poteſtatis legem, qua talis etiam; obligare: nam etiam qua talis etiam, obligare: nam etiam qua talis totam vim habet à Deo. Quia habet a Vicario Dei. Cæterũ ſic argutari non conuenit, ne ex ſalſis tricis, verè tumultus oriantur.

Reſtrictio ad obedientiam legum, periculoſa eſt.

Obiectio 10. *Humana lex medium ad finem remote conſtituit, ſeu mediate, & medium ſeruanda ſocietatis humana humana cogitatione inuentum, in quo ſæpe errat; Deo humana lex, vt alii, conſcientiam non obligat.*

Reſpondeo. Quæri nodum in ſcirpo. Quãuis enim Pareus, & Caluinus ita ſentire videantur, Pareus tamen cum à cæteris diſſentiat, ſatis oſtẽdit, ſe putare leges humanas per ſe obligare. propoſ. quam ſupra citaui. Verum Gallicus Hercules, per alia quæ inconuenienter docet, mentẽ ſuam indicat, nempè non obligare, quia non præcipiunt actus virtutum, vt ait reſp. ad obiect. 4. Et ad ob. 5. *Deinde,* inquit, *leges regum tum tantum obligant conſcientiam, cum promulgant ea, quæ Deus præcepit.* Eius igitur ſententia, quicquid rex præcipiat, niſi anteà Deo præceptum eſt, libera conſcientia reijcietur. Nec ſcandalum eſt timendum; quia nemo iure ſcandalizatur, ſi alius iure ſuo vtitur. Nemo igitur Caluiniſtarum qui hanc hæreſin condocefactus eſt, regi obedire tenebitur, niſi legem ſuam euidenter in ſacris biblijs rex oſtenderit. Quo quid poteſt eſſe ſeditioſius? Denique ſi regia lege lex diuina promulgatur, nouã obligationem non accipit, præter eam, quam antè habuit. ſi enim non eſt vlla regi in conſcientiã iuriſdictio, nec cum legem diuinam fert, quicquam nouæ obligationis accedet. Tandem vero immemor Scharpius, quid diſputarit, concludit Reſponſ. ad ob. 7. quæ hæc eſt. Iubemur obedire magiſtratui propter conſcientiam. Ergo.

Reges etiam illa iubere poſſunt, quæ ante obligatoria non ſunt.

Reſpondet. *Negatur ſequi, quia Apoſtolus tantum contra eos agit, qui magiſtratum damnant, aſpernantur, & ab eius obedientia ſe ſubducunt: Deinde id dicitur reſpectu authoritatis, in quibus quæ à Deo eſt non reſpectu legum ſingularium: Denique leges ciuiles non obligant per ſe, quia neceſſitas obſeruandi nõ conſiſtit in rebus præceptis, ſed ab authoritate magiſtratus, & fine legum generali pendet.*

Hæc totidem ſunt argumenta contra ipſum. 1. Non contemptum magiſtratus duntaxat, ſed inobedientiam Paulus reprehendit. *Obedire vult propter conſcientiam.* Cum vero quiſpiam legi non paret, quia putat, non eſſe poteſtatem obligandi, is contemnit magiſtratus auctoritatem. 2. Obediendum dicit, reſpectu auctoritatis quæ à Deo eſt. Sed hoc ſatis eſt, nam illa auctoritas à Deo magiſtratibus eſt communicata, ergo reſpectu auctoritatis quæ data eſt magiſtratui, ergo reſpectu legum ſingularum, quatenus habent auctoritatem à magiſtratu. Nihil enim refert, quod leges ciuiles ſint de adiaphoris, nam multæ leges Dei non ſunt niſi de medijs, cum tamen à Deo imperantur, deſinunt eſſe media; ſunt enim neceſſaria. ita & hæc media legum ciuilium, ratione poteſtatis, quã Deus magiſtratui contulit, neceſſaria ſunt media ad humanam ſocietatem conſeruandam. atque hoc tandem fatetur, cum ait. *Quia neceſſitas obſeruandi non conſiſtit in rebus præceptis, ſed ab auctoritate magiſtratus, & fine legum generali pendet.* Si ab auctoritate magiſtratus pendet neceſſitas, illa ergo conſcientias conſtringit, quibus neceſſitatem parendi imponit. Mitius ergo ſentire videtur, quam verbis præſeferat, ſi tamen nouit, quid ſentiat. Nam hæreſis eum ad prauitatẽ, ratio ad veritatem trahit. Quæſtione 1. Vbi quærit an magiſtratui liceat condere leges? Reſpondet. *Licere probatur his argumentis.*

Lex, ex materia libera, facit neceſſariam.

1. *Principes dicuntur legulatores. Prou. 8. 11. & ibid. Iſa. 33. 22. Ergo.*

2. *Si Chriſtiani poſſunt eſſe reges, tunc & poſſunt leges condere, quia magiſtratus ſummus & νομοθεσία neceſſario cohærent ſecundum regulam iuris; conceſſa iuriſdictione, ea ſine quibus exerceri non poteſt conceduntur: at prius, vt ſupra probatum, ergo.*

Magiſtratus condendæ leges ius habet, ergo parendum.

3. *Lex nihil aliud eſt quam regis iuſſio. Ergo ſi iubere poſſunt reges & leges ferre poſſunt.*

4. *Chriſtiani ſunt homines, ideoque reſp. ciues. Ergo actionum ciuilium regulam habere debent, at pro regula non ſufficit lex naturalis, quia principia quædam generalia tantum oſtendit: non Euangelica, quia ſolum de rebus diuinis agit. Ergo neceſſaria eſt lex humana.*

5. *Si non liceret principi Chriſtiano legibus populum obligare, tum id eſſet, quia hoc libertati Chriſtianæ aduerſatur, at poſterius eſt falſum, quia libertas Chriſtiana tantum opponitur ſeruituti peccati, cui etiam lex iuſta opponitur: Deinde quod fundamẽtum habet in natura integra non opponitur libertati Chriſtianæ, at lex omnis ciuilis iuſta eſt talis, ergo.*

§. 17. Hinc firma, & quieti neceſſaria ratiocinatio deducitur. Principes ſunt legiſlatores, ergo obligare ſubditos poſſunt. Secundo νομοθεσία ſeu legum ferendarum poteſtas connexa eſt iuriſdictioni, ergo obligat vt iuriſdictio. Sed iuriſdictio obligat in conſcientia, ergo & νομοθεσία. Si enim iudicare ſecundum leges ciuiles in conſcientia tenetur iudex, ergo & obedire tenentur ſubditi. Exemplum clarum eſt:

Iubendi poteſtas, & obediendi neceſſitas, reciproca ſunt.

Immobiles res vſucapiuntur inter præſentes decennio, inter abſentes 20. annorum ſpacio. §. 1. de vſucap. ap. inſtrum. l. vni. de vſucap. tranſf. c. Iudex in conſcientia tenetur iudicare ſecundum hanc legem, & rem Cai addicere Titio, ſi ille præſcripſit. Nemo eſt, qui iudicem aliter iudicãtem, impium, iniuſtum, periurum, raptorem non iudicet. Eius igitur conſcientia humana lege tenetur, nam lex diuina vſucapionum tempora non definiuit. At ſi iudici incumbit neceſſitas ita iudicandi, eadem tenebitur Caius obtemperandi, & aget Caius contra conſcientiam, ſi non pareat, cum neceſſitas iudicandi ſecundum hanc legem, & iudicato ſtandi reciproca ſint. Ita vis tota & determinatio eſt in humana lege, à diuina tamen lege deriuata. Si vero Caius ſit Caluiniſta Scharpianus, poterit quacunque ratione obſiſtere executioni; nam legem, & iudicium nihil ad conſcientiam facere arbitrabitur; clam, palam, nunc, olim quocunque dabunt ſe tempore vires, ibit repetitum res. Itaque bellum eſſe poterit iuſtum ex vtraque parte. Titus enim rei iudicatæ priuilegio rem tenebit, Caius dicet ſine noxa ſe iudicio legis humanæ poſſe obſiſtere.

Si

S[...]itur iuriſdictioni νομοθεσία connexa eſt, lex humana conſcientias obligat. Qui aliter docet, pro iudicijs legitimis mera latrocinia,& euerſionem Reipublicæ inducit.

Legis neceſſaria eſt neceſſaria obſeruatio.

§.18. Ex ipſo etiam Scharpium reuinco, ſi lex nihil aliud eſt, quam regis iuſſio,&iuſſioni parendum eſt propter conſcientiam, ergo & legi, quæ nihil eſt quam regis iuſſio. Multa autem rex iubere tenetur, ergo & ſubditus parere. Quod enim rex tenetur exigere, id ſubditus tenetur præſtare. Præter leges naturales,& Euangelicas neceſſaria eſt lex humana. ſi lex neceſſaria, ergo neceſſaria eſt eius obedientia. Ridiculum enim eſt, in ciuitate legem aliquam neceſſariam eſſe Incolumitati ciuitatis, neceſſariæ tamen legis obſeruationem eſſe liberam, & vnumquemq; ciuium neceſſariæ legis poſſe eſſe violatorem.

Denique ſi lex ciuilis iuſta non obſtat libertati chriſtianæ, ſi ſundamentum habet in natura, ſi ciues ſuos princeps obligare poteſt, quis dubitet etiam conſcientias obligari poſſe.

Inobedientia eſt damnabilis.

His tamen repugnant, quæ docet q.3. de Antichriſto. *Chriſtum nolle conſcientias noſtras hoc iugo premi*; loquitur autem generatim de Eccleſia,& principibus ſæcularibus. & arg.10. *Non poteſt homo damnare ad inferos, ergo non poteſt obligare conſcientiam ad legem ſeruandam ſub pœna mortis æternæ.* Quaſi verò homo diuina auctoritate præditus id non poſſit. ſi enim peccat contra legem, iam ſeipſe condemnat. ita filium rebellem & contumacem, non pater, ſed Deus inobedientiæ vindex inferis addicit.

CAPVT IX.

Non omnibus legibus etiam iuſtis conſcientias obligari. quibuſdam vero inæqualiter aſtringi.

Lex poteſt eſſe, quæ ad conſcientiã non obliget.

§. 1. LEges ciuiles interdum obligant immediate ad pœnam duntaxat, non autem ad culpam. Hac in parte nonnulla eſt Theologorum diſſenſio. Quidam enim omnem legem præcipientem, aut vetantem obligare conſcientias contendunt; quia in omni lege eſt poteſtas cum voluntate obligandi, & in violatione inobedientia, quæ eſt peccatum. Itaque ne quidem in poteſtate legislatoris eſſe putat non obligare, ſi legem ferre velit. Alij vero poſſe fieri, vt legislator verè præcipiat, non modo ordinet, aut dirigat,& tamen non peccet tranſgreſſor, quia poteſt nolle eum obligare ad culpam, ſed tantum ad pœnam. Vera lex illa eſt, nec tamen tranſgreſſor culpa tenetur. Exempli cauſa. Antiqua lex Venetorum erat, vt ei qui curiam (quæ tum humilis erat, nec vllo modo dignitati Reipublicæ par) magnificentius exſtrueret, multa eſſet. Quidam ducum deiecta vetere domo pulchram & tanto conſeſſu dignam molem eduxit, accuſatus lubens volens multam dedit; Non peccauit magnificentia illa, neque enim mens Reipublicæ fuit ad peccatum obligare, ſed metu pœnæ retinere parentum frugalitatem.

Lex Veneta.

Dixi immediatè; nam reuera etiam illa lex cõſcientiam attingebat, poſtquam enim pallatium exſtruxit, multam dare ex conſcientia tenebatur. Huiuſcemodi ſũt multæ leges Religioſorum, quæ ad culpã non obligant, ſed tantum ad pœnam vel certam, vel incertam. pendet enim tota obligatio ex mente præcipientis. Pœnam vero tranſgreſſor ſuſtinere cogitur, quia alioqui nulla eſſet ratio eum cogendi, ſi nec conſcientia, nec pœna teneretur.

Lex omnis quodãmodò obligat conſcientiam.

§.2. Legem illam dixi more communi. Nam ſi rẽ ad viuum reſecemus, tota lex illa obligat conſcientiam, nec proprie contra eum delinquit, qui factũ, cui eſt annexa pœna, (ſiue proprie, ſiue analogice pœna dicatur) perpetrat; ſed qui totam legem tranſgreditur. Hoc eſt, & factũ facit, & pœnã recuſat. Lex enim eſt; *aut ne ædifica, aut multã ſolue.* Nec opus eſt, ſemper illa disiunctione latam eſſe legem. Poteſt enim abſolute lex poni, hac intentione; vt ad ſolam pœnam obliget. In noſtra ſocietate lex eſt; *Vt, qui domo egrediuntur, ſignent ſua nomina, quæ prope oſtium domus in tabula deſcripta ſunt, & admoneant Ianitorem, quo ſint profecturi.* Non apponitur pœna, nec culpam abeſſe edicit legislator, quia tamen initio proteſtatus eſt, nolle ſe cuiuſquam conſcientiam obſtringere, non peccat, ſi quis hæc omiſerit. Itaque lex ſiue pure ſit pœnalis, ſiue miſta, aliquando ad culpam non obligabit. De pure pœnali, quæ tantum dicit. *Qui hoc fecerit, hanc pœnam ſubeat.* conſtat non obligare. De miſta quæ vere iubet vel prohibet aliquid, & tranſgreſſori pœnam aſſignat, etiam clarum eſt, cum iuſſione non aliter, quam ad pœnam obligare velit, ideo nec eſt voluntas aliter obligandi, nec eſt inobedientia, donec poſt factum pœna recuſetur.

Lex, vltra voluntatem legislatoris non obligat.

(Vbi clãdeſtina matrimonia ſunt valida.)

Lex ex præſumptione obligat.

§.3. Lex quæ in præſumptione facti fundata eſt, ſed falsã, non obligat conſcientiam. Vt ſi Caius clam vxorem duxit, deinde ſolennes nuptias celebret cum alia; In iudicio externo, quia adſunt teſtes, omniaque documenta matrimonij, pro ſecundo coniugio ſententia profertur; quia præſumitur de priore matrimonio mentiri,& publice non decepiſſe. Ille tamen reuera priori coniugi obligatus eſt, ſi præſumptio eſt fundata in timore periculi; lex obligat, quamuis enim in particulari ceſſat ratio legis, ob commune tamen bonum ſeruanda eſt. Lex eſt, ne quis profeſſionem ante annum decimum quintum expletum faciat; præſumitur enim ex infirmitate iudicij temerarie fieri. Itaque quamuis maturo iudicio, & prudentia fiat, non tamen obligat, quia lex ſpectans ordinaria pericula, penitus irritam eam facit.

In materia graui, lex obligat ſub mortali.

§.4. Lex humana aliquando obligat ſub peccato mortali. Nam cum iuris diuini ſit, & naturalis obedire iuſtis legibus, poteſt ea eſſe materia,& circumſtantia, vt tranſgreſſio grauis, & noxia iudicetur. Quando ſit mortale peccatum tranſgreſſio, non poteſt colligi ex ſolis verbis legis, aut intentione legislatoris, nec ex grauitate pœnæ, ſed ex grauitate materiæ. Cum enim legislatoris iuſta & rationabilis intentio eſſe debeat, non debet niſi in re graui, in quâ magnum ſit Reipublicæ momentum grauiter conſcientias obligare. Cum verò eſt cauſa grauis, non poteſt legislator ſub veniali obligare, quia ex rei natura grauis eſt tranſgreſſio. Vt cum poſita eſt lex ſumptuaria, definitus ferculorum modus,& temporis, ſi quis publicè violet, poteſt in malum Reipublicæ magnum redundare. Quod ſi contẽptus addatur, vel legislatoris, vel materiæ legis, maius peccatum fuerit. Et contemptus quidem Dei ſemper mortalis eſt, contemptus legis humanæ in re paruâ venialis, contemptus legislatoris ciuilis, ob defectus humanos aliquando venialis, aliquando mortalis. Si vero contemnatur quatenus eſt ſuperior, ſeu ratione ipſius poteſtatis, quia contumelioſum eſt diuinæ maieſtati,

Contẽptus legis, graue crimen.

ſtati,

ſtati, & ordinationi, ſemper mortalis eſt culpa.

Leges ciuiles, cum periculo vitæ obligant.

§. 5. Lex ciuilis obligare poteſt cum periculo vitæ, hoc in bello maxime cernitur. Nam ordines deſerere miles non debet, etſi moriendum videat. Hanc etiam fortitudinem imperare poteſt Reſpublica; Nam ſi non poſſet, communi bono, & defenſioni parum eſſet proſpectum. Naturalis quidem iuris eſt illa defenſio, ſed magiſtratos applicare hominibus certis poteſt has vel illas legiones, cohortes, turmas in aperta pericula mittere, quæ ex lege militari parere coguntur.

Quando cũ periculo vitæ legi parẽdum eſt.

§. 6. Tum legis obſeruatio cum vitæ periculo obligat, cum ex eius cuſtodia plus vtilitatis redundat in Rempublicam, quam ex vita eius, qui lege tenetur; aut cum trãſgreſsio legis eſt pernicioſior Reipublicæ, quam mors ciuis. Regula illa communiter approbatur. In qua conſiderandum eſt primo, vt de vero, certoque periculo agatur, deinde ſummam difficultatem eſſe in eo, vt quiſpiam iudicet; vtrum maius ſit bonũ aut malum; Multi enim ſunt, quorum vita non admodũ prodeſt reipublicæ, imò etiam obeſſe videtur; quid enim iuuat Rempublicam leproſus, & ſimul mendicus? quam facili bonum publicum inueniri poteſt maius eius vita, & damnum grauius eius morte? Itaque non modo ex publico bono præcisè, ſed etiã priuato eius, qui pars eſt Reipublicæ, bono vel malo res conſtituenda eſt; nam ad bonum Reipublicæ pertinet non eſſe ſui ſanguinis prodigum. Nec leuiter hac in re peccatur, præſertim à belli ducibus, cum leuis commodi gratia magnis periculis militem objiciũt.

Ex priuato bono, de publico iudicandum.

Quis ferat tam è rogo ſanguine ignobilem vicum emi? ita clamant Macedones. Quis non rectè dixiſſe videt Drancen.

Scilicet in Turno contingat regia coniux,
Nos animæ viles inhumataq́; corpora paſſim
Sternamur latè?

Quid igitur? Armenta ante vrbem ſtabulantia noctu abigunt hoſtes, videt leproſus, debilis ſenex, oneroſus Reipublicæ, ſi tacet, publico damno eſt ſilentium; ſi exclamat, mors ante oculos. At lex eſt, quæ hoſtis aduentum iudicare imperat. Ego arbitror. etſi vita ſenis potius oneret Rempublicã, quam iuuet, & magnum ſit abacti armenti detrimentum, non tamen cum periculo vitæ ſenem obligari; ſed requiri tantum bonum Reipublicæ, aut malum, vt omnibus conſideratis, digna res ſit, pro quo prudens vitam ponat. Qua in re illud præcipue attendendum eſt: In Republica bene conſtituta ſummam eſſe charitatem erga ſingulos ciues; quemadmodum enim omnia agimus, ne membra præſcidamus, itaque quoque ſingulorum ciuium vitam valde commendatam eſſe oportere.

Nemo pro vicini pecore mortem obire tenetur, nec iubere Reſpublica poteſt. ad eam enim pertinet tutela ſingulorum, etiam miſerorũ, & omnium intereſt, nullius ærumnas iniuriæ eſſe obnoxias.

CAPVT X.

Leges pœnales neceſſarias eſſe, varieque obligare.

§. 1. PLVRIMI hominum, nec benignitate, nec beneficijs in officio continentur. rectè Dio. *Adeo homines malo ingenio praditi, nullis beneficijs vincuntur, quando iſti parauerunt inſidias et, à quo tanta beneficia acceperant.* Tot igitur malis, tanquam ægris legalium pœnarum medicina comparanda eſt.

Pœnæ cur legum delicta.

Hinc tam frequentes in Republica pœnæ, quia plurimi mali qui formidine pœnæ ſunt coercendi; quod nunc, & olim adeo occultum non fuit, vt Seneca humano generi cum plauſu conuitium fecerit, cum dixit: *Qui malos odit, omnes odit.*

Pœna eſſe exempla, non vindicta debent.

Itaque in pœna ſeruandum eſt, vt futura reſpiciat, vt enim medici nomine dignus non eſt, ſi quis ideo medicamentorum faſtidio, vel ſecandi, vrendique dolore ægrum cruciet, quia intemperantia valetudinem afflixit, ſed vt ſanet; ita quoque legiſlatori faciendum eſt. *Nemo enim prudens,* (vt Seneca de ira c. 16.) *punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Reuocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur, & quos volet nequitia malè cedentis exempla fieri, palam occidet: non tantum vt pereant ipſi, ſed vt alios pereundo deterreant.*

Varietas pœnarum.

§ 2. Genera pœnarum octo fuere, ipſa in varias formas diſtributa. Damnũ, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, ſeruitus, mors. Omnia nũc quoq; in vſu ſunt eadẽ, quæ omnia nobis futuri iudicij ſeueritatem in tanta tormentorum varietate repræſentant.

Grauia ſtatuuntur, vt cum mitigantur grata ſit.

§. 3. In his obſeruanda puto tria. Primo vt grauia legibus ſupplicia conſtituantur, terrendo enim idonea ſunt, ſi enim committunt homines in ea, quibus ſupplicia conſtituta ſũt, multo magis in ea, de quibus nulla ſunt. Magna enim incõmoda adiciuntur, cum impunitatis fiducia audacter mala perpetrant.

Omnes pœnam timeant.

Deinde, ne vllius vel ſit tanta potentia, vel merita in Rempublicam, vt legum pœnis eximatur. Niſi hoc ſeruetur contumelioſus atque iniurioſus euadet, prœmium virtutis ſuæ æſtimans licentiam.

§. 4. Pœnas legum pro ratione perſonarum ſemper clementia temperet. Verum nunc de obligatione legum pœnalium agamus.

De his igitur hæ regulæ conſtitui poſſunt.

Iudicia legib. regenda.

Regula I. Lex pœnalis obligat iudicem, vt ſecundum eam reum puniat. Non enim de legibus, ſed ſecundum leges iudicare debet.

Regula II. Poteſt lex alia ferri, quæ ad pœnam ante ſententiam obliget, vt excommunicationis, & irregularitatis quædam cenſuræ.

Regula III. Id non fit cum pœnam lex comminatur, vel vtitur verbo futuri temporis. Cum verò dicitur *pœnam incurri ipſo facto, ſeu ex eo tempore,* quod in legibus ciuilibus fieri non ſolet, pœna ante damnationem iudicis conſcientiam obligat. Id verò multo magis, cum clauſula expreſſa pœnam indicant iam incurri, quod in priuationibus frequens eſt.

Obedientia legibus in arduis, etiam præſtanda.

Regula IV. Poſt latam ſententiam reus obligatur, vt patienter, ſine obluctatione pœnam ſubeat.

Actus legis irriti.

Regula V. Imò ſi ad pœnam eſt neceſſaria actio rei aliqua, ad eam obligatur. Quo etiam cum damnatus eſt ad mortem iuſte, tenetur è carcere exire ad locum ſupplicij, nõ pugnare contra miniſtros iuſtitiæ. Cum verò carcer, exilium, multa decernitur, etiam exequi tenetur.

Regula VI. Lex quæ actus facit irritos, poteſt obligare conſcientiam, ne aliter, atque formam ipſa præſcripſit, fiant. Non tamen ſemper prohibet actum fieri; poteſt enim quiſpiam actum facere

cere irritum. In multis tamen nequaquam licet.

Regula VII. Leges hanc pœnam ſemper adiunctam habent vt actus, qui contra leges fiunt, imò ſine legum ſolennitate, quando ad rei ſubſtantiam, leges eam requirunt, ſint irriti. Lex Theodoſij de curialibus lata eſt, quæ ſic clauditur. *Nullum enim pactum, nullam conuentionem, nullum contractum inter eos videri volumus ſubſecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente.*

Hic tamen contractus in iure ciuili, tum demum irritus eſt, cum per ſententiam declaratur.

Pœna principi arbitraria iuxta leges.

Regula VIII. Princeps ſupremus, cui ius eſt leges temperandi, poteſtatem habet pœnam moderandi. *Imo omnis pœna Principi ſupremo arbitraria eſt*; vt Baldus in l. fin. de ſenat. ſed hoc ita intelligendum, vt ab æquitate, & iuſta ſeueritate non recedat. Atque hæc generaliter continent illa, quæ ad iudicem, & reum pertinent. Interim de pœnis variè agunt iuriſperiti. Hoc notandum alias iure Canonico, alias vero ciuili imponi, quamuis ſæpè eædem ſint.

Admonitio alias pœnas præcedit. *Παραίνεσις.* *Κόλασις.* *Τιμωρία.*

§. 5. Prima pœna eſt, *νουθεσία, admonitio*, quæ ferè priuata eſt leniſſima, cum alicui officij ſui obligatio in mentem reducitur. Huic ſuccedit altera admonitio, quæ dicitur, Παραίνεσις, quæ habet adiunctiuam increpationem, ἐπιτίμησιν græce dictam. Apud Syneſium eſt νουθετήσας οὐκ ἔπεισα, ἐπιτιμήσας ἠρέθισα. *Admonens non perſuaſi, increpans irritaui.* Κόλασις eſt vindicta quæ præſtatur reipublicæ, quæque reſpicit emendationem puniti. Τιμωρία præſtatur illi qui læſus eſt, ita Ariſtot. Rhet. 1. ἡ κόλασις ἕνεκα τοῦ πάσχοντος· τιμωρία ἕνεκα τοῦ ποιοῦντος ἵνα ἀποπληρωθῇ. *Κόλασις eſt pœna, eius cauſa, qui patitur. τιμωρία eius gratia, qui exigit, vt impleatur, pœna ſcilicet.* Magna cura intendat Reſpublica, ne eam ſpeciem pœnæ iudices negligant, qua aliorum damnis, aut iniuriæ ſatisfaciant, nam reuera læſi odium in principem vertunt, vt Pauſanias in Philippum, ſi ius negari ſibi animaduertant.

§. 6. Species pœnarum, quæ ad illas octo referuntur, variç ſunt.

Infamia grauis pœna.

Primo eſt infamia, cum fama alicuius notatur. Fama apud Iuriſconſultos, *eſt illæſæ dignitatis ſtatus, legibus, & moribus comprobatus.* Cum ille minuitur, aut tollitur, infamis redditur is, qui notatus eſt, cui omnes dignitatis portæ clauduntur. l. 2. de dign. l. 12. c. t. t. Infamia iuris eſt, & facti. Iuris vel Canonici vel Cæſarei. Infames iure Canonico sũt homicidæ, malefici, ſures, ſacrilegi, raptores, adulteri, inceſtuoſi, venefici, periuri, falſi teſtes, & alij ſimiles, vt hæretici, hiſtriones, bonorũ Eccleſiaſticorum raptores, calumniatores, ſimoniaci. Plures ſunt iure ciuili infames, quamuis non omnes vtroque.

Deinde depoſitio, ſeu degradatio, quæ vel ab officio, vel etiam à beneficio, à gradu. Confiſcatio bonorum. Detruſio in monaſterium, carceris, damnatio in opus publicum, in metallum, ſeruitus, exilium. Omnia illa varij generis.

Res periculoſa, potens. & magis exul.

Quo in genere hoc proſpiciendum, ne infamiæ pœna, vel exilij plectantur illi, qui vindicare ſe, & nocere Reipublicæ poſſunt. Græcia & Italia experte ſunt.

Vtile pœnarum genus, nunc neglectum eſt.

Deinde pœnarum aliud genus graue & vtile, olim vſitatiſſimum, nunc rarum, omnino repetendũ videtur, vt eſt damnatio ad metallum, ad opus publicum, ad miniſterium operis publici, ad ſalinas, ad ſulphurarias, ad arenarias. Ad miniſterium fœminæ damnabantur. Nunc ſola penè, nec tamẽ omnibus locis eſt damnatio ad Triremes, in alijs ad varios labores. Si reliqua etiam loco carcerum, vel temporariorum, vel perpetuorum, loco cataſtæ, publicæ caſtigationis, ſtigmatum, mutilationis aurium, exilij, quod nunc diuitis ditionibus, in tanta dominiorum multitudine, & æmulatione, nec parum magnam, & præſens periculum habet, laboriola & quo ad mentem reducunt renouarentur, minus ſcelerum admitteretur, & ſumptu Reſpublica iuuaretur. Verum hac de re alias agam.

Capvt XI.

Leges paucas eſſe optimum eſt.

Multæ leges multa præuaricationes.

§. 1. PAucas habuit Romana ciuitas initio, omneſque Reſpublicæ exordio ſui, quæ deinde labentibus ad deteriora moribus, cum vitijs ipſis creuerunt. Romuli ſanè leges perpaucæ, & aliorum regum numerantur, quas tamen deſuetudine, & odio regum magna ex parte abolitas fuiſſe eſt veriſimile. Secutæ ſunt deinde leges duodecim Tabularum, ex quibus ius diutiſsime conſtantiſsimeque dictum eſt, vt Cicero in Bruto, de legibus, cæterique demonſtrant. Aucta deinde ciuitate, & pariter litibus, acceſſit volumen prætorium edictorum; duos libros ad edictum prætorium, ita enim librum eum vocabant, Seruius Sulpitius, iuris & iuſtitiæ conſultiſsimus conſcripſit; reliquit centum propè & 80. libros. Edictum tamen diligentiſſimè A. Ofilius compoſuiſſe videtur. Verum iam tum legibus & vitijs laborabatur. Nam Iulius Cæſar deſtinabat ius ciuile ad certum modum redigere, atque ex immenſa diffuſaque legum copia, optima quaque & neceſſaria, in pauciſſimos conferre libros. Multi itaque tum libri erant, & leges, quibus ad ferendas diſcordias, liteſque improbi homines abutebantur.

Ius regum 12. Tabularum.

Edictũ prætorium.

Multitudo legum.

Litiũ multitudo.

Secutus eſt Veſpaſianus, qui iuſtitiæ rationem nonnullam habuit; nam ab Auguſto vſque ad illum, accuſandi, calumniandi, omnia peruertendi rabies quædam inualuit, *ipſe cum litium ſeries vbiq; excreuiſſet, maiorem in modum*, vt ait Suetonius, *ſorte elegit, qui iudicata, quibus peragendis vix ſuffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigeremque ad breuiſsimum numerum.*

Edictũ perpetuum Saluij laboriosum.

Sed iactata eſt iuſtitia vehementer vſq; ad Adriani tempora; nã prætorum magna fuit, & penè nimia poteſtas, edicta enim proponebant, atque ſecundum ea ius dicebant. Magna tamen cura iuſtitiæ, quod mox iniuriarum poſtulari, & puniri lege poterant, ſi iniquè aliquid edixiſſent; iudicaſſentque. Verum bellis ciuilibus, deinde & monſtris hominum imperantibus, impunitior fuit Prætorum licentia: quia qui rerum potiebantur erant ſocij furum, ſumma occaſio maleficij erat, quod varie ius diceretur. Adrianus itaque Saluij I.C. laborem approbauit, qui edictum perpetuum compoſuit, iuſſitq; vt ex eo ius dicerent Prætores. Nec minus tamen mox addiri legum Codices. Imò creuit interpretum opportuna ſubtilitas Caius, Domitianus, Vlpianus, Paulus ad edictum perpetuum commentarios ediderunt. Paulus 80. libros, Vlpianus 83. conſcri-

ſcripſit. Doctiſsimus virorum conſultiſſimorum labor fuit, ſed mole ſua iuſtitiam preſſit, rabuliſq; & arguræ cauſidicinæ cauſam iniuriarum dedit. Teſtis eius rei locuples eſt ipſe Iuſtinianus, *qui commentarijs interpretum perpetuum edictum conturbatum profitetur*, quo malo edoctus ipſe Pandectis ſuis cauere voluit, *ne commentariorum acceſſionibus onerarentur.*

Commentarij, latebras nequitia prabent.

§.2. Primaria fuit in hoc genere cura Iuſtiniani, cui cauſam inſtituendarū legum dedit earum multitudo. Ita enim ſcribit ad Tribonianum. *Cum itaque nihil tàm ſtudioſum in omnibus reb. inuenitur, quàm legum auctoritas, quæ & diuinas & humanas res bene diſponit, & omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem qui ab vrbe Roma condita & Romuleis deſcendit temporibus, ita eſſe confuſum, vt in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: primum nobis fuit ſtudium à ſacratiſſimis retro principibus initium ſumere, & eorum conſtitutiones emendare, & via dilucida tradere: quatenus in vnum Codicem congregatæ & omni ſuperuacua ſimilitudine, & iniquiſſima diſcordia abſolutæ, vniuerſis hominibus promptum ſuæ ſynceritatis præbeant præſidium.*

Iuſtinianus immenſam legum multitudinem minuit.

Quantum fuiſſe fraudum credibile eſt, vbi multitudinem legum, nemo hominum, capere potuit? optime igitur Iuſtinianus, ſi cætera illius ad illum modum.

Et in confirmatione Digeſtorum ad omnes populos. *Mirabile autem aliquid ex his libris emerſit, quod multitudo antiqua præſente breuitate pauciot inuenitur, homines enim qui ante a lites agebant, licet multæ leges fuerant poſitæ, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorum, quos comparare eis impoſſibile erat, vel propter ipſam inſcientiam, & voluntate iudicum magis quam legitima auctoritate lites dirimebantur. In præſenti autem conſummatione noſtrorum Digeſtorum è tantis leges collectæ ſunt voluminibus, quorum & nomina antiquiores homines non dicimus neſciebant, ſed nec vnquam audiebant, quæ omnia collecta ſunt ſubſtantia ampliſſima congregata: vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentiſſima autem breuitas noſtra efficiatur. Antiqua autem ſapientia librorum copiam maximè Tribonianus vir excellentiſſimus præbuit, in quibus multi fuerant & ipſis eruditiſſimis hominibus incogniti, quibus omnibus perlectis quicquid ex his pulcherrimum erat, hoc ſemotum in optimam noſtram compoſitionem peruenit. Sed huius operis conditores non ſolum ea volumina perlegerunt, ex quibus leges poſitæ ſunt: ſed etiam alia multa quæ nihil vel vtile, vel nouum, eis inuenientes, quod exceptum noſtris Digeſtis applicarent, optimo animo reſpuerunt.*

Multitudo legum egena fuit.

Et ad magnum Senatum. *Quomodo nempe priore ſoluti perturbatione, & confuſione, & nullum finem habente iuris poſitione, vſuri ſint poſthac legibus rectis compendioſis, & omnibus ad manum promptis & litium compendium adferentibus, & paratis atq; expoſitis omnibus (volentibus) ad facilem adquiſitionem, nec amplius egentibus multis pecunijs, vt illorum inutilium librorum congerant multitudinem: ſed viliſſima pecunia tàm ditioribus ex quàm tenuiore profectis patrimonio, copiam ſui comparandi præbentibus.*

Quanta fuerit multitudo, Imperator docuit procemio π. *Et antea quidem quemadmodum & veſtra ſit prudentia ex tanta legum multitudine, quæ in librorum quidem duo millia, verſuum autem tricos centena extendebatur: nihil aliud niſi ſex tantummodo libros & ipſos confuſos, & iura vtilia in ſe perraro habentes, à voce magiſtra ſtudioſi accipiebant cæteris iam deſuetis, iam omnibus inuijs.*

2000. librorum iuris, 3000000 verſuum.

§.3. Fuere igitur qui leges ſemper augerent, vt videre licet, *in hiſtoria iuris, de Profeſſoribus & Iuriſconſultis:* Quorum ſtudium & induſtria cum præter modum excreuit, vt ad breuitatem veterum confuſam prolixitatem redigerent.

Multitudo illa occupata à Barbaris Aſia, Africaq; alienatis ab imperio in Europa regnis pene conticuit, Lotharius in vſum reduxit. Et nunc magna multitudine legum & litium pene mergitur Germania.

Multitudo redijt.

Multitudo igitur illa noxia eſt; cum maximè illorum ſit opera probata, qui eam reciderunt. Magni æſtimo conditores legum, antiſtites ſacræ Themidos; ſi vero Imperator adhibitis iuris conſultiſſimis, principumque auctoritate magnum hoc chaos in ordinem, & perſpicuam breuitatem reſtitueret, Reipublicæ ſeruatorem & patrem patriæ appellabo. Tot principum exempla ſequi glorioſum eſt, & patriæ neceſſarium, quæ nunc plus in lites, quam bella impendit; nec lites finiendas, ſed continuandas, aſperandas, & partium damno ſopiendas, aut ęternandas.

Imperator, & Principes, ad paucitatem redigere leges debent.

§.4. Multitudo legum, teſtis eſt morum corruptorum. Quemadmodum enim morbos extitiſſe conſtat, antequam remedia conquirerentur, ita quoque ſcelera, iniuriæque ciuitatem ante diuexarunt, quam leges ſancirentur, quibus nequitiæ obuiam iretur. Ita ſane Demoſt. orat. 2. de legib. Quæ ſane corporibus eueniunt ægritudines, medicorum induſtria auxilioque ſanantur; animorum verò ferocitatem propulſant, ac eijciunt legumlatorum ſententiæ. Vbi igitur innumeræ ſunt leges, neceſſe eſt innumera flagitia anteceſſiſſe.

Leges multa, ſigna mores corruptos eſſe.

Prudenter hoc Seneca explicuit Epiſt. 95. *Fuit ſine dubio, vt dicitur, vetus illa ſapientia, cum maximè naſcentis rudis: non minus quam cæteræ artes, quarum in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum in tanta nequitia ſurrexerat, nec tam late ſe ſparſerat. Poterant vitijs ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto valentiora ſunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paullatim: Deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minus negotij habuiſſe, firmis adhuc ſolidiſq; corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemq; corrupto. Qui poſtquam cœpit, non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæri, & inuenta ſūt mille conditura, quibus auiditas excitaretur. quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies: inde incerti labantium pedes, & ſemper qualis in ipſa ebrietate titubatio, inde in totā cutem humor admiſſus, diſtentuſq; venter, dū malo aſſueſcit plus capere quam poterat: inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor vultus, tabeſq; in ſe putreſcentiū, & retorti digiti articulis obrigeſcētibus, neruorū ſine ſenſu iacentiū torpor, aut palpitatio ſine intermiſſione. Quid capitis vertigines dicā? quid oculorū, auriumq; tormēta, & cerebri æſtuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarū impetu ſæuientium, aliarum tenui peſte repentium, aliarum cum horrore, & multa membrorum quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabi-*

Philoſophia, medicina, legibus negotio acceſſus hominum.

les

tes morbos, ſupplicia luxuriæ! Immunes erant ab iſtis malis, qui nondum ſe delicijs ſoluerant, qui ſibi imperabant, ſibi miniſtrabant.

Pharmaca nulla, vel pauca.

Contra illa monſtra morborum, ſe armat medicina, contra ſcelera conduntur leges, & quemadmodum medicorum multitudine irritantur ſymptomata, ita legum varietate nouantur iniuriæ. Sanitas profectò vel paucis, vel nullis reſtituitur medicamentis. Varietas viſcera omnia conturbat.

Leges vitia litium.

§. 5 Multitudo legum innumeras parit lites. Plato veriſsimè ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι παρὰ τούτοις, καὶ βίοι μοχθηροί *Apud quos plurimæ leges, ibi & lites, itemque mores improbi.* Sed cur leges, & leges bonæ, leges peritiſsimorum finiendis litibus inuentæ, nouas lites generant? Leges bonæ ſunt, & ſanctæ, ſed adhibentur à prauis ad iniuriam; id vero aliter fieri humanitus non poteſt, vbi ſunt multæ leges. Nam primo impar eſt illis omnibus diſcendis, aut memorandis aut ſanè intelligendis humana imbecillitas. Quis enim aduocatorum, aut iudicum, nedum procuratorum, duo millia librorum, tricies centena millia verſuum, non modo memoria complecti, ſed inter ſe comparare, legem legi anteponere, ſingulorũ efficientiam ad reminiſcendum agendumque aptare poſsit?

Sciri non poſſunt leges multa.

Hinc neceſſe eſt multos ius ſuum ignorare, etiam peritiſsimos, quod ius cum alterius animo occurrerit, cauſam eueicit. Hinc Iuriſperitorum tardi profectus, & cum è Scholis ad agendum euocantur, quaſi rudes legum habentur. Tertio, Amatur n. multitudo ab illis qui ex litibus aluntur, & diteſcunt. Illis vt medentibus tabes, ita forum precia facit. His, hoc vnice curæ eſt, leges quaſuis, etiam obſoletas, iniquas, & in prauum ſenſum detortas in medium producere; Quemadmodum ille apud Galeacium Ducem Mediolanenſem, de quo ca. 10. monit. polit. narrat Doctiſsimus Lipſius. *Quid Galeacius Dux Mediolanenſium? cum aliquoties audiſſet vafro ingenio cauſſidicum eſſe, qui lites ſerere, & ſatas producere atque alere; etiam in liquido iure poſſet: hominem ad ſe accitum affatur. Debeo, inquit, piſtori meo centum aureos. non lubet ſoluere: tu ecquid tueri me in iure, & rem pretollere potes? Annuit largiter, & Principi prompte ſe dedit: ſed iſte ei malum. Nam fraudis ſic confeſſum, verbis prius increpitum, laqueo publice necari iuſsit.*

Imitare Principem.

Mirius eſt quod idem de Iacobo Aragonum Rege recenſet, qui litibus & litigioſis *ſemper infenſum ſe præbuit: & ex iis Semenum Radam inſignem & primarium ea ætate Iuriſconſultum, quod eius argutia aut malitia multi ſe afflictos quererentur, præuaricatoris lege poſtulatum, regni finibus eiecit.*

Hos tales ſerio compeſcendos eſſe nemo non videt, qui honoratam prædandi artem ſecuti, omnibus ad ruta, & iuſtitiæ affinia ſurta præbent auxilium, animoſque addunt. Illi multo nocentiores ſunt apertis hoſtibus; nam abſque ſuo periculo in alienas fortunas impetum faciunt. Plures enim ſpecie iuris in Romano imperio rebus exuuntur, quam olim bello. Vetus querela eſt.

Inter arma ſilent leges, inter leges ſilet iuſtitia.

Imminet armorum rabies, ferrique poteſtas,
Confundet ius omne manu, ſcelerique nefando,
Nomen erit virtus, multoſq; exibit in annos.

Noſtra querela eſt.

Imminet atra fori rabieſque, legumque poteſtas,
Confundit ius omne ſtylo, ſceleriq; nefando,
Nomen erit virtus.

Alia etiam eſt cauſa, cur leges litium ſint cauſæ, altriceſque. Quia in tanta multitudine in tanta morum diuerſitate, qui nouas ferunt, veterum recordari non poſſunt. Contrarias igitur, aut ſane inter ſe [illegible] eſſe neceſſe eſt. Aut ſi inter ſe non pugnent, plurimæ tamen ἐναντιοφανεῖς ſunt, & pugnare videntur. Fuiſſe multas contrarias ſuo tempore teſtatur Iuſtinianus Epiſt. de nouo Codice faciendo ad Senatum vrbis Conſtantinopolitanæ, dicit enim, ſe Ioanni, Leontio, Phocæ, Baſilidi, Thomæ, Triboniano, *ſpecialiter commiſiſſe, reſecatis iam ſuperuacuis, quantum ad legum ſoliditatem pertinet, præfationibus, quam ſimilibus & contrariis, præterquam, ſi iuris alia diuiſione adiuuentur: illis etiam quæ in deſuetudinem abierunt, certas & breui ſermone conſcriptas ex iiſdem tribus codicibus & nouellis conſtitutionibus leges componere, & congruis titulis ſubdere: adijcientes quadam & detrahentes, imo & mutantes verba earum, vbi hoc commoditas exigeret: colligentes vero in vnam ſanctionem, quæ variis conſtitutionibus diſperſa ſunt, & ſenſum earum clariorem efficientes: ita tamen, vt ordo temporum conſtitutionum non ſolum ex adiectis diebus, Conſulibuſque, ſed etiam ex ipſa compoſitione earum clareſcat.*

Legum pugna, cauſidicorum præda.

Superflua reſecanda.

Sed neque ſuas ipſe leges omnino à vitijs liberas audet aſſerere. Nam idem in Epiſtola ad Senatum & omnes populos, *Contrarium autem*, inquit, *aliquid in hoc Codice poſitum nullum ſibi locum vindicabit, nec inuenitur: ſi quis ſubtili animo diuerſitatis rationes excutiet, ſed eſt aliquid nouum inuentum, vel occulte poſitum, quod diſſonantia querelam diſſoluit, & aliam naturam inducit diſcordia fines effugientem.*

Leges Iuſtinianæ non ſint contrariæ, ſubtiliter interpretandæ ſunt.

Titubat ſane, & de Antinomia ſollicitus eſt, nec ſere vllus eſt iuriſperitorum, qui hunc nodum ſoluerit. Cuiacius conatur. *Multas ait leges in cõcordiam redigi poſſe, ſi alia ad ius cõſtitutionum benignũ, alia ad veterum leges, & ius ſeuerum referantur.* Audio ſane & probo viri doctiſſ. iudiciũ, ſed hoc requiro, vt cum de vita & fortunis hominum agitur, certi & ſtatuti quippiam ſit; dum illi litigant, dum hic ius ſeuerum, ille benignum vrget, interim fundum meum tenet aduena, aut in mala manſione longæuas diſputationes lugeo. Quin vno igitur verbo multas lites tollimus & ſtatuimus, vt inter ἐναντιοφανεῖς vna ſit rata, altera vero antiquetur? Iam volumina ſcripta ſunt legum, quæ vel verbis & ſenſu, vel ex conſequentia videntur eſſe contrariæ; ne ergo lites ſunt perpetuæ, deterior earum quæ ſimul eſſe non poſſunt, cadat; aut etiam melior, quia bello pax etiam mediocris eſt optatior. Legum quoque multarum obſcuritas immortales parit lites, hæc cur non tollatur, nulla cauſa eſt.

Conciliatio dicta, non tollit lites.

Hoc ſane emendari & poteſt & debet. Præclare Petrus Gregor. l. 10. *Adeſſe poſtremo debet legib. condendis manifeſta deciſio ſine obſcuritate mentis non inuoluta, aut dubia, ne captionem aliquam continere poſſit, quia illa debet eſſe omnibus pro norma viuendi tã ignaris, quam mulieribus & pueris. Et ius certum & definitum eſt, ſuper dubitabili enim lex regula, debet dubium tollere.*

Obſcuritas legum inexcuſabilis.

Hoc igitur merito omnes requirunt, vt quod faciendum eſt; id intelligere poſsint.

§. 6. Ita omnino paci neceſſarium eſt, alioqui non iuſtitiam, ſed vias litigandi tradunt. Hinc non modo ſapientiæ, ſed paci, & quieti

Obſcuritas origo diſputationis, erroris.

Reipublicæ ſubtilitas Scholarum officit. Sacrarum literarum oracula ob profunditatem ſcientiæ & ſapientiæ Dei inueſtigabilem, obſcura ſunt, eiusque rei certiſsimum argumentum eſt, tot optimorum, ſanctiſsimorum, doctiſsimorum Theologorum ingenia & labores; In legibus idem experimur, tot millia Iuriſperitorum de ſenſu legum diſputant in Vniuerſitatibus, tot centuriæ præliantur in foro, rauceſcunt ad tribunalia, palleſcunt in Principum Cancellarijs, & mens tamen, veraque legis ſententia nondum eſt inuenta. Hinc ortæ ſunt legum interpretationes, id eſt, ius nouum, neque enim ſola lex agitatur, ſed legis deciſio ex interpretum multitudine, dignitate, eruditione quæritur. Has ambiguitates, & labyrinthos ſucceſsis anfractuum vmbris vna voce Principis, de ſententia tamen iuriſperitorum diſſolui cupio. Sciet quiſque non modo legem, ſed etiam ſenſum, qua in re maturam deliberationem, cum clara deciſione poſco. Alexander Imperator multas leges vtiles tulit, quibus plures inutiles ſuſtulit, ſed nullum ſanxit, niſi de viginti Iuriſperitorum ſententia. Statuat igitur Imperator quid lex dicat. Hinc ſane videmus totam Europam in litibus eſſe, & quod deterius, à litibus ſolui non poſſe. Aeternantur illæ, & inter natos natorum velut hæreditariæ agitantur.

Vna voce mundi diſſidia auferri poteſt.

Cauſã millia hominũ alit Germania, vt lites componat, & illa augentur

Lites vtiles malo.

§ 7. Denique quæ cauſa tam aperte iniqua eſt, vt aliqua lege defendi poſſe non videatur? Leges igitur quæ conſuetudine abolitæ ſunt auferantur, quæ contrariæ ſunt, aut videntur, vel abrogatione, vel conciliatione componantur. Salubre conſilium eſt prudentiſſimi Lipſij, ſi executorem haberet. *Platonem iterum aduoco:* Οὐκ ἐὰν ἄν ποτε πολῖται φίλοι, ὅπου πολλαὶ μὲν δίκαι ἐν ἀλλήλοις ἔιεν, ἀλλ' ὅπου ὡς ἔτι σμικρόταται καὶ ὀλίγισται: *Non fuerint concordes vnquam aut inter ſe amantos ciues, vbi mutuæ multæ lites iudiciales ſunt, ſed vbi eæ breuiſſimæ, & pauciſſimæ. Nota hæc vltima: vult non paucas ſolum lites, ſed breues. Ego tecum: nunc vbi ſumus? vna aliqua lis Metonis annum tenet. Fit inuolucra legum, fit ſordibus aduocantium: & comperendinationes iſtæ ad quæſtum & lucellum ſunt. Per ſymplegadas, nauigatur colchos, & aureum vellus.*

Nec ille, nec ego veros iuris & iuſtitiæ conſultos culpamus, ſed raptores, piratas, latrones in foro, in vrbis oculis ſecure prædantes deteſtamur, inſtrumenta fraudis & impoſturæ tollenda cenſemus.

Principes deteſtantur lites.

Neque nunc aliud ſentiunt Principes Germaniæ, nam perpetua de reformatione iuſtitiæ & tribunalium querela eſt. Videantur omnes imperij receſſus; ſed in tanto exercitu eorum quos lites alunt, niſi legum æquatione id conſequi nõ poterunt. Semper ex ipſis iuſtitiæ, legumque ſacrarijs, contra ius, æquitatemque arma dabuntur.

§. 8. Verum tuentur legum ſuarum varietatem, multitudinemque magno & difficili argumento viri docti. Primo quidem Ariſtotelis in hanc ſententiã autoritas affertur, libr. 1. Rhet. c. 1. μάλιστα μὲν οὖν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, ὅσα ἐνδέχεται πάντα διορίζειν αὐτούς, καὶ ὅτι ἐλάχιστα λείπειν ἐπὶ τοῖς κρίνουσι. *Maxime igitur conuenit, recte latas leges, quæcunque poſſunt, per ſeipſas diſtinguere, & quam pauciſſima relinquere iis, qui iudicant.* At ſi de plurimis leges conſtituere oportet, paucifſimaque relinquere illis, qui iudicaturi ſunt, neceſſarium eſt leges plurimas eſſe.

Legibus potius quam iudicib relinquenda multa.

Itaque eo conſiderationem vertunt, vt diſputent; an melius ſit ciuitatem ſine legibus, magiſtratuum, & iudicum æquitate & prudentia gubernari, an omnia legibus diſtincte comprehendi? Qua quidem in re illis conſentio, nempe legibus vtendum; ita Ariſtoteles eodem loco. Primum *quia facilius eſt vnum habere, & paucos quam multos, qui bene exiſtiment, & poſſint legem ferre, ac ius conformare. Deinde, legumlationes ex longi temporis conſiderationibus fiunt: at iudicia de repente, vt difficulter rectam habeant iuſtitia & vtilitatis rationem illi, qui iudicant. Atq; quod omnium eſt maximum, quia legiſlatoris iudicium non eſt de rebus ſingularibus, nec de præſentibus, ſed de futuris, & de vniuerſalibus: at concio, & iudex de præſentibus ac definitis iudicant, quibuſcum, & amor, & odium, & propria vtilitas coniuncta ſæpenumero eſt, vt non poſſint amplius perſpicere ſatis id, quod verum eſt, ſed obſcuret iudicium propria iucunditas, vel moleſtia. Ac de alijs quidem, quemadmodum dicebamus, oportet quam pauciſſimis efficere dominum diſceptatorem. Verum de re facta, aut non facta, futura aut non futura, quæ eſt, aut non eſt, omnino diſceptatoribus relinquendum iudicium eſt, non enim fieri poteſt, vt hæc legiſlator prouideat.*

Iudex ex lege iudicat, & circumſtantijs eam intelligit.

Hæc me nulla ratione permouent, vt legum multitudinem, quæ nunc eſt, approbem. Nam plurima ex ſimilitudine cauſarum, ex coniecturis, & commentantium ingenijs iudicant, multa enim euenta, multique caſus, nunc in illa legum, & interpretationum infinita multitudine non comprehenduntur, itaque hac in parte inopia legum premimur. Deinde Copia etiam hic deterior eſt, quam inopia legum. Multitudo enim quæ pluribus euentis accommodanda dicitur, calumnijs varijs occaſionem præſtat; Legibus enim illis, quibus iuſtitia in vna cauſa protegi poſſet, multæ cauſæ opprimuntur; Tertio. Nihil hoc ad tot ſimiles, contrarias, dubias, obſcuraſque leges, eæ tollantur, cæteræ vniuerſaliter ferantur, vbi flagitioſa argutia litem interſerit, verbo addito vel mutato eatur obuiam. Quarto, ſi claræ leges ſint, ſi iudicum integritati ſit proſpectum, multæ, eæque grauiſsimæ cauſæ facile decidentur, nec iudici multa libera relinquentur arbitria; cum nunc in noſtra legum multitudine omnia pene libera relinquantur, quam enim hodie ſententiam iudex pronunciabit, quæ non legis alicuius approbatione, vel contorſione firmetur?

Euenta, legibus, comprehendi omnia non poſſunt.

Multa leges multa iudici relinquunt.

Porro iudicis licentiam cohibere poterunt plurima, vtpote, viſitatio, & ſententiæ examen, appellatio, aſſeſſorum conſilia, Academiarũ dogmata. Denique quid vetat leges eſſe multo breuiores? Exemplum deſideras? l. 2. ff. tit. 7. Vetatur ne quis eum, qui in ius vocabitur vi eximat. Res clara his legibus tractatur.

Hoc edictum prætor propoſuit, vt metu pœna compeſceret eos, qui in ius vocatos, vi eripiunt. 1. Denique Pomponius ſcribit, ſerui quoque nomine noxale iudicium reddendum: niſi ſciente domino id fecit: tũc enim ſine noxæ deditione iudicium ſuſcipiat. 2. Oſilius putat locum huic edicto non eſſe, ſi perſona quæ in ius vocari non potuit, exempta eſt: veluti parens, & patronus, ceteraque perſonæ, quæ ſententia mihi videtur verior. & ſane ſi deliquit, qui vocat. non deliquit qui exemit.

Nemo eximendus, qui in ius vocatur.

2. *Nam cum vterq; contra edictum faciat: & libertus, qui patronũ vocat: & is, qui patronũ vi eximat: deteriore tamen loco libertus eſt, qui in ſimili delicto petitoris partes ſuſtinet. eadem æquitas eſt in eo, qui*

alio,

alio, quã quo debuerat, in ius vocabatur. Sed & fortius dicendum eſt non videri vi eximi eum, cui ſit ius ibi non conuenire.

3. *Quod ſi ſeruum quis exemit in ius vocatũ, Pedius putat ceſſare edictũ, quoniam non fuit perſona, quæ in ius vocari potuit, quid ergo? ad exhibẽdũ erit agendũ. 1. Si quis ad Pedaneum iudicem vocatũ quem eximat, pœna eius edicti ceſſabit. 2. Quod prætor præcepit, vi eximat: vi, an & dolo malo? ſufficit vi, quamuis dolus malus ceſſet.*

4. *Sed eximendi verbũ generale eſt, vt Pomponius ait, eripere enim eſt de manibus auferre: per raptũ eximere quoquo modo auferre: vt puta ſi quis nõ requirit quẽ, ſed morã fecerit, quo minus in iuveniret: vt actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur: videbitur exemiſſe, quãuis corpus non exemerit. Sed & ſi eo loci retinuerit, nõ abduxit: his verbis tenetur. 1. Itẽ ſi quis eũ, qui per calumniam vocabitur, exemerit, conſtat enim hoc edicto teneri. 2. Prætor ait, neue faciat dolo malo, quò magis eximeretur. nã poteſt ſine dolo malo id fieri: veluti cũ iuſta cauſa eſt exemptionis.*

5. *Si per aliũ quis exemerit, hac clauſula tenetur, ſiue præſens fuit, ſiue abſens. 1. In eũ autem qui vi exemit, in factum iudiciũ datur: quo non id continetur, quod in veritate eſt: ſed quanti ea res eſt ab actore æſtimata, de qua cõtrouerſia eſt, hoc enim additum eſt, vt appareat, etiamſi calumniator quis ſit, tamẽ hanc pœnam eũ perſequi. 2. Docere autẽ debet quis per hãc exceptionem factũ, quo minus in ius produceretur. Ceterũ ſi nihilominus productus eſt, ceſſat pœna: quoniam cum effectu ſunt accipiẽda. 3. Hoc iudiciũ in factum eſt, & ſi plures deliquerint, in ſingulos dabitur, & nihilominus manet, qui exẽptus eſt, obligatus. 4. Hæredibus autẽ ita dabitur, ſi eorũ interſit. Neq; autẽ in heredem, neq; poſt annũ dabitur. 5. Is, qui debitorẽ vi exemit, ſi ſciuerit, reum non liberat, quia pœnã ſuam ſoluit.*

Leges breuius conceptæ iuſtitiæ conſulunt. Multas diſputationes tã pauca verba genuerunt. Cur nõ igitur clare proponitur, & breuiter. *Nemo ſeu ſeruus, ſeu liber, legitime in ius, corã iudice cõpetente vocatũ, vi, dolo malo per ſe vel aliũ eximat, aut moretur, vt venire non poſſit.* Hæc quidẽ cómode pluribus explicantur, ſed poſſunt multo breuius, & in tanta ingeniorum imbecillitate etiam debent. Nam renera in multis ratio naturalis iuſtitiam docet; Quid enim opus eſt addere. Ei qui contra ius & æquũ ad tribunal rapitur poſſe ſuccurri, & ab extrahentibus liberari? Cur enim hominem à beſtijs, aut latronibus circumuentũ rectè periculo eripimus, à calumniatoribus autẽ agitatum afflictumque deſeramus? Calumniatoris eſt venenatior, quã beſtiarum morſus. Quid igitur ſupereſt, quam vt legum minuendarum decemuiri conſtituantur, eæque à ſummo magiſtratu confirmentur?

Legib. communib. derogant municipales. §. 9. In legibus Romani Imperij aliud etiam requiro, Quod vſus & neceſſitas approbauit. Nẽpe nimium multas eſſe generales, quas per leges municipales, & ſtatuta prouincialia abrogare oportuit. Cum enim ea ſit hominum, locorũ, negociorumque diuerſitas, vt quod alibi iuſtiſſimũ eſt, alio in loco iniquũ ſit, opus fuit per prouincias, oppida, pagos leges accómodatas condere. Videmus ſane ad naturalem æquitatem eſſe neceſſarium, vt in vrbibus, & pagis diuerſæ leges ſint Quibuſdam in locis ſeruatur, vt filij prioris matrimonij immobilium bonorũ tam paternorum, quam maternorum ſint in ſolidum hæredes, at coniugij alterius ſoboles omnia mobilia, pecus, ſuppellectilem, pecuniam tanquam ſuam hæreditatis partem adit. Hoc nõ iniuſtum videtur in ijs locis, vbi primariæ opes in vinetis, agris, paſcuis, domibus eſſe cẽſentur, in vrbe verò, vbi merciũ, & pecuniæ magna vis eſt, agros pauciſſimi habent, aliud ius conſtituendum eſt.

Non poſſunt eadem leges, apud omnes gentes eſſe iuſta. Hinc facile apparet, cur vno iure omnes gentes, vti nec debeãt, nec poſſint, imo cur regiones quæ olim Romano iure vſi ſunt, illius leges paucas retinuerint; Quin & in ipſa Germania diuerſa iura inueniantur. Belgicę, Saxonicę, Auſtriacę ditiones ſuo quodam peculiari iure vtuntur.

Ex pactis lites. Oritur ex hiſce confuſionibus alia quoq; difficultas, fœcunda litiũ mater. Pacta videlicet priuata. *Edicti de pactis naturalis eſt æquitas,* ff. l. 2. tit. 14 *quid enim tam congruũ fidei humanæ, quã ea, quæ inter eos placuerũt, ſeruare.* Hinc matrimoniorum pacta dotalia, hinc venditionũ, & contractuũ mille conditiones, cautioneſq; quæ mutuo ſeſe intricant. Nam contra pacta plurimæ dantur exceptiones, deinde nunquam ita caute concipi poſſunt, ne calumnia ſinũ aut latebram inueniat, qua ſe pactis inſinuet, vel enim dicet eſſe contra ius commune; vel alia pacta, hinc tam multiplices ſunt vnius agelli literæ, quas perdidiſſe, vel *Pactorum conditiones* non ſatis intellexiſſe tam periculoſum eſt, quam agrum aquis merſum eſſe. Quo fit, vt dũ lites fugere, concordiam fouere fratres & cognati, affinesque maximopere ſtudent, per ipſã induſtriã, ſe poſterosque in lites, & pugnas conijciant. Itaque experimur, quod monuit Tacitus: *Corruptiſſima Republica plurimæ leges*; quodq; inde conſequitur, plurimi rabulæ, quẽadmodum in ędibus, vbi plurimi, & grauiſſimi morbi graſſantur, omnia medicamentis plena videmus. Factum eſt, quod olim Rempublicam Thuriorũ afflixit, de qua Strabo lib. 4. *Zaleucum Thurijs paucas olim & ſimplices leges dediſſe, ſed alios ſecutos, qui alias per ſubtilitatem, & ſupernacaneam curam adderent, ex quo factum ſit, vt celebres magis, quã boni euaderent.*

CAPVT XII.

Leges iuſtas, æquabiles, moderatas eſſe oportere.

Multæ leges iniuſtæ. §. 1. NOn ſunt omnium gentium leges & inſtituta iuſta: Vere Cicero l. 1. de legib. *Iam vero ſtultiſſimũ illud, exiſtimare omnia iuſta eſſe, quæ ſcita ſint in populorum inſtitutis, aut legibus. Etiamne, ſi quæ ſint tyrãnorum leges, ſi triginta illi Athenis leges imponere voluiſſent? Aut, ſi omnes Athenienſes delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæ leges iuſtæ haberentur? nihilo, credo, magis illa, quam interrex noſter tulit, vt dictator, quem vellet ciuium, indicta cauſa impunè poſſet occidere, eſt enim vnum ius, quo deuincta eſt hominum ſocietas, & quod lex cõſtituit vna. Quæ lex eſt recta ratio imperandi, atque prohibendi: quam qui ignorat, is eſt iniuſtus, ſiue eſt illa ſcripta vſpiam, ſiue nuſquam.*

Lege mala non redduntur honeſta. Et deinde: *Quod ſi populorum iuſſis, ſi principum decretis, ſi ſententijs iudicum, iura conſtituerentur: ius eſſet latrocinari: ius adulterare: ius teſtamenta falſa ſupponere, ſi hæc ſuffragijs, aut ſcitis multitudinis probarentur. Quæ ſi tanta potentia eſt ſtultorũ ſententijs, vt eorum ſuffragijs rerum natura vertatur: cur non ſanciunt, vt, quæ mala pernicioſaque ſunt, habeantur pro bonis, ac ſalutaribus? aut cur, cum ius ex iniuria lex facere poſſit, bonum eadem facere non poſſit ex malo? Atqui nos legem bonam à mala, nulla alia niſi naturali norma diuidere poſſumus. Nec ſolum ius à natura diudicatur, ſed omnino omnia honeſta, ac turpia.*

Et Auguſtinus; *Nam tunc, id eſt, inter ſecundum,*

& poſtremum bellum Carthaginenſe, lata eſt etiam illa lex Voconia, nequis hæredem fœminam faceret, etiam vnicam filiam. Qua lege quid iniquius dici, aut cogitari poſſit ignoro. Id ſane mirum publice gentibus non modo iniquas, ſed ſtultiſſimas etiam leges placuiſſe. Æthiopes Regem ex popis ſuis qui maximè fnatico diſcurſu numinis inſtinctu ſeplenum iactaret, eligebant. Apud eoſdem, ſi rex cuidam apparitorem mitteret, qui mortem denunciaret, mox propria ſe manu conficiebat. Lex quædam Ægyptia furibus confeſſis, quartam furti partem donabat. Pœni ſponſas regum libidini offerebant, ne virgines in mariti domum ducerentur. Naſamones etiam coniuiarum ludibrijs offerebant. Maſſagetarum in propatulo concubitus erant Troglodytis vxores erant communes. Quidam Arabum nulla ſanguinis ducta ratione pecorum ritu miſcebantur, externus concubitus pro adulterio erat. Medorum eo vſque luxuries progreſſa eſt, vt lege cauerent, ne intra ſeptem vxores quiſpiam haberet. Indorum Regum, quorum cuſtodes erant fœminæ emptitiæ, quarum ſi eum aliqua occidiſſet, præmium parricidij habebat nuptias ſucceſſoris.

Gentilibus publicè iniqua placuerunt.

Indorum aliorum legibus parentum & ſociorum carnes in epulas cedebant; quæ ne morbo deteriores fierent, ægrotos occidebant, addita cauſa. *Tu corrumpes mihi carnes.* Mitius Iſſedones, qui mortuis demum parentibus veſcebantur. Romani monſtroſos partus abijciebant. Lacedæmonij improbatos infantes in locum, quem vocabant apothecas, abijciebant. Finis non ſit, ſi leges iniquas enumerare velim. Quas leges & iura merito negarim. Et mecũ vir iuſtus, & ſanctus, Aug. l. 19. de C. Dei c. 21. *Quid autem dicat iuris cõſenſu, diſputando explicat: per hoc oſtendens geri ſine iuſtitia non poſſe Rempublicã: vbi ergo iuſtitia vera nõ eſt, nec ius poteſt eſſe. Quod enim iure fit, profectò iuſtè fit. Quod autẽ fit iniuſte, nec iure fieri poteſt. Nõ enim iura dicenda ſunt vel putanda iniqua hominum conſtituta: cum illud etiam ipſi ius eſſe dicant, quod de iuſtitiæ fonte manauerit: falſumque eſſe, quod à quibuſdam nõ rectè ſentientibus dici ſolet: id eſſe ius, quod ei qui plus poteſt, vtile eſt. Si nõ ius, nec ergo lex, qua quod legitimum eſt conſtituit, & in qua ius eſt.*

Iniquæ leges, nõ ſunt leges.

§. 2. Quia ex re etiam definio, quod Iuriſconſulti, & Theologi proponere ſolent. An ſit de eſſentia legis, vt iuſta ſit? Reſpondendum enim eſt; Legem quæ iniuſta præcipit, nullo modo legem eſſe. Neque enim obligat quemquam ad parendum, & omnib. impoſita eſt lex ſummi numinis, qua iubentur legi iniuſta præcipienti non parere. Lex diuina ſemper neceſſario iuſta eſt, quia ratio diuinæ legis, eſt eius voluntas per eſſentiam ſuam infinitiſſimè iuſtiſſima. Ideo non poteſt quicquam niſi iuſtum præcipere; quãuis interdum iubeat, quod iniuſtum videatur, quod tamen ſumma eius poteſtas iuſtum facit, vt cum Abrahæ immolationem vnigeniti filij imperat. Quæ autem nunquam fieri honeſte poſſunt, ea non poteſt imperare. Vt odiſſe Deum, ſuperbire, inuidere.

In natura legis, eſt iuſtitia.

Deus iniuſtum imperare non poteſt.

§. 3. Deinde non modo iuſta ſint oportet, quę lex mãdat, ſed neceſſe eſt, vt iuſte imperet. Hoc eſt autoritatem legitimam, & iuriſdictionem habeat. Alioqui lex non eſt, nec vim obligandi habet. Iniuſtæ porro leges multis modis fiunt; ſed vno præcipue, cum in vnius gratiam partis, in aliorum detrimentum feruntur. Cum optimatum, vel regis, vel populi potentia per ambages quæritur, quarum legum in executione & oppreſſione malitia apparet. Nam in populari regimine plebem armat ad bona locupletum occupandi; in Ariſtocratia ex liberis ciuib. mancipia nobilium deſtinat. In regno fiſcum in immenſum auget. Interdum etiam eo dementiæ aſſurgit, vt contra diuinas leges ſcita ſua ſtabiliat. Sic Nabuchodonoſor ſtatuit, vt ſtatua adoraretur, quod non faciendo, Hebræi Deo placuerunt. Manet aurea ſententia æternæ veritatis. *Quicunq; legibus imperatorum, quæ contra Dei veritatem feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium.* Iuſta igitur fuerit, ſi non parti hæreat, ſed totum, hoc eſt communem vtilitatem ſpectet, ſi iuſtitiam commutatiuam, & diſtributiuam tueatur, & propugnet. Et hac quidem in re, dum aliorum commoda, vel onera in alios deriuantur, magnum periculum eſt, vt dixi.

Iuſta iuſte lex imperet.

Lex totius bonum, non partis amet.

§. 4. Ad legem itaque neceſſarium eſt, quod ſæpe monui, vt æqualitatem faciat. Hoc fundamentum eſt pacis, & caritatis in Republ. Ariſt. l. 5 de morib c. 10. *Eſt autem inter eos, qui communitate & ſocietate vitæ inter ſe coniuncti ſunt, homines liberos & æquales vel proportione, vel numero, vt rerum ad vitam degendam neceſſariarum copijs per ſe abundent, nihilq; foris requirant. Itaque quib. hoc non eſt, eis inter ipſos non eſt ius ciuile, ſed ius quoddam, & ex illius ſimilitudine ſic appellatum. Communi enim iure viuunt ij, quibus & lex inter ipſos communis eſt. Lex autem eorum communis eſt, quorũ & iniuſtitia eſt. Iudicium enim, iuris & iniuriæ diſceptatio eſt. Inter quos autem iniuſtitia locum habet, inter hos & iniuria facienda locus eſt, non continuo in ijs omnibus iniuſtitia reperitur. Eſt autem iniuriam facere, eorum, quæ abſolutè bona ſunt, ſibi plus tribuere, minusq; eorum, quæ abſolutè mala. Itaq; hominem non ſinimus imperare, ſed legem aut rationem, quia hoc ille ſibi facere conſueuit, fitq; tyrannus. Eſt autem is, qui præeſt, iuris cuſtos. Quod ſi iuris, ergo & æqualitatis.*

Æqualitas humanæ ſocietatis fundamentum.

Et eadem mente Cic. l. 2. de off. *Nam cum premeretur initio multitudo ab ijs, qui maiores opes habebant, ad vnũ aliquem confugiebant, virtute præſtantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate conſtituenda ſummos cum infimis pari iure retinebat. Eademq; conſtituendarum legum fuit cauſa, quæ regum. Ius enim ſemper quæſitũ eſt æquabile, neq; enim aliter eſſet ius, id ſi ab vno iuſto, & bono viro conſequebantur, eo erant contenti. cum id minus contingeret, leges ſunt inuentæ, quæ cum omnibus ſemper vna atq; eadem voce loquerentur.*

Ius niſi æquale ſit, nõ eſt ius.

Phidon quidem Corinthius ductus ratione in ſpeciem non mala, ſed quæ ad leges ferendas vtilis minime fuerit; domos enim æquales, & multitudinem eſſe voluit, quamuis initio fortito obtigiſſent bonorum partes magnitudine inæquales. Verum hanc æqualitatem nemo legiſlator prudens requirit.

Æqualitas Arithmetica, non eſt quærenda.

§. 5. Maximè curandum eſt Principi, vt leges moderatæ ſint. Quæ moderatio tam in ipſo rerum genere, quam pœna violatoribus conſtituta cernitur. In ipſis legib. obſeruandum eſt, vt quæ præcipiuntur fieri poſſint. Quod enim ſupra noſtram poteſtatem eſt, mandari nõ poteſt, multo minus obligare quemquam, aut obnoxium pœnæ reddere. Legis certe capax non eſt, niſi in quo eſt libertas: *illa facultas eſt eius, quod cuiq; libet niſi quod vi aut iure prohibetur.* §. 1 de iure perſ. l. 1. Facultas eſt *δύναμις* qua facere poſſumus, nec adfert neceſſitatẽ vt fiat, ſed vt fieri poſſit. Legẽ de reb. quæ omnino fieri nequeunt, nemo niſi inſa-

Ius niſi moderatum, eſt iniuria eſt.

Lex poſſibilium ſit.

infimus ferat; quemadmodum Ægyptius ille tyrannus omnium tyrannorum archetypus. *Non do vobis paleas, ite & colligite, ſicubi inuenire poteritis; nec minuetur quicquam de opere veſtro.* Huiuſcemodi tyrannum nobis Deum fingunt illi, qui legem impoſſibilem clamant. Imitatus eum eſt Dionyſius Syracuſanus, ſed lenius; poſtquam enim exactionibus populum exhauſiſſet, & ad nouas contributiones excandeſcere videret, negotium fortiter vrſit, non ignarus, iram ex dolore amittendæ pecuniæ natam eſſe. At cum demum ſecuros, & ridentes cerneret, credidit nihil ſupereſſe, ideoque legem eſſe impoſſibilem. At multi leges ferunt difficiles, oneroſas, quæque ſpectata fragilitate, & conſuetudine impoſſibiles videntur. Nam leges non modo communi hominum generi, ſed conſuetudini, & patriæ morib. attemperatas eſſe oportet. Conſuetudini, inquam, niſi illa praua ſit. Itaque lex illa Mahometana, qua vinum vetabatur tyrannica fuit: multos enim tanta mutatio potius ante diem obire mortē coegit. Nec minus Lycurgus accuſandus de legum duritie, quas breui Sparta rejecit; Quas Romani recipere renuerunt, vt Aug. l. 2. c. 16 Quamuis n. ille ſe eas ab Apolline accepiſſe confinxerit, tamen id Romani prudenter credere noluerunt. Talis erat lex ab Ammonite data viris Iabesgalaad, de eruendis oculis dextris.

Non oneroſa & grauis.

Deinde leges iniquæ cenſentur, cum iuſta pœnæ moderatione carent. Leges Draconis minima quæque pœna capitali ſanxerunt, ideo vere crudeles, & Draconinæ appellatæ ſunt, ocium enim & deſidiam morte puniebant. De pœnis ſuo loco dicam. Hic monendus legislator, vt memor humanæ fragilitatis ſemper pœnam ſiſtere velit intra culpæ meritum, niſi in atrocibus; vt expoſitum capite de clementia.

Leges valde difficiles, pro impoſſibilibus habentur.

§. 6. Primum igitur ſæuæ reſecandæ ſunt. Ita Solon leges Draconis correxit, ita Romani multas emendarunt. Pulchra eſt Tertull. in Apolog. c. 3. hac de re diſputatio. *Sed quoniam cum ad omnia occurrit veritas noſtra, poſtremo legum adſtruatur auctoritas aduerſus eam, vt aut nihil dicatur retractandum eſſe poſt leges, aut ingratis neceſſitas obſequij præferatur veritati: de legibus prius concurram vobiſcum, vt cum tutoribus legum. Iam primum cum dure definitis dicendo, non licet eſſe vos, & hoc ſine vllo retractatu humaniore præſcribitis, vim profitemini: & iniquam exercetis dominationem: ſi ideo negatis licere, quia vultis, non quia debuit non licere.*

Leges crudeles correctæ.

Quod ſi quia non debet, ideo non vultis licere, ſine dubio id non debet licere quod male fit, & vtique hoc ipſo præiudicatur licere quod bene fit. Si bonum inuenero eſſe, quod lex tua prohibuit, nonne ex illo præiudicio prohibere me non poteſt, quod ſi malum eſſet iure prohiberet?

Si lex tua errauit, puto ab homine concepta eſt, neque enim de cælo ruit. Miramini hominem aut errare potuiſſe in lege condenda, aut reſipuiſſe in reprobanda? Nonne & ipſius Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ, tantum auctori ſuo doloris incuſſerunt, vt in ſeceſſu inedia de ſemetipſo iudicarit.

Lycurgi leges emendatæ.

Nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totam illam veterem & ſqualentem ſiluam legum nouis Principalium reſcriptorum & edictorum ſecuribus truncatis & cæditis? Nonne vaniſſimas Papias leges, quæ ante liberos ſuſcipi cogunt, quam Iulia matrimonium contrahi, poſt tantæ auctoritatis ſenectutem, heri Seuerus conſtantiſſimus Principum excluſit? Sed & iudicatos in partes ſecari à creditoribus, leges erant: conſenſu tamen publico crudelitas poſtea eraſa eſt; & in pudoris notam capitis pœna conuerſa eſt, bonorum adhibita proſcriptione, ſuffundere maluit hominis ſanguinem quam effundere.

Romanæ leges emendatæ.

In legibus 12. Tabularum c. 8. de nexis. *Tertijs nundinis capite pœnas luito, aut trans Tiberim peregre ito. At ſi plures erūt,* id eſt, ſi plures creditores, quibus addictus eſt debitor, *Tertijs nundinis partes ſecanto, ſi plus, minuſve ſecuerunt, ſine fraude eſto.* Hanc legem etiam Romuli, crudelem, anno vrbis 630. abrogarunt. Sublata eſt etiam auariſſima veterum legum crudelitas in miſerrimos hominum, Romana mancipia, qui cum ærumnoſiſſimam ſeruitutem toleraſſent, velut pecora inutilia vendebantur ad beſtias. Late patens, & in multa centena millia graſſata crudelitas, ſero domum refrenata. Lege Cornelia de Sicarijs teneri reſponſum eſt, *qui ſeruum ſine iudice ad beſtias dederit, vendiderit, emeritue eius rei cauſa.* Modeſt. in l. circumdedere. §. 1. ad l. Corn. de Sicar. Cum vero crudelitas augeſceret, Senatuſconſultis, & lege Petronia, *adempta eſt dominis poteſtas ſeruos ſuo arbitrio, ſine iudicis ſententia ad beſtias tradendi.* Martianus idem vetuit; & demum tota illa poteſtas vitæ & necis dominis ablata, imo etiam ne ſupra modum ſæuirent, quamuis citra mortem, cautum eſt. Mart. l. domini. 42. de contrah. emp.

CAPVT XIII.

Leges haud facile mutandas eſſe.

§. 1. MVtari poſſe leges, atque adeo debere, crebroque mutatas eſſe iam teſte Tertull. docui. Voluit hoc Iulius Cæſar, tentatum eſt ſub Adriano, fecit Theodoſius, Iuſtinianus, Carolus Magnus, Alphonſus, Carolus Quartus & nunc indies Principes. Quia non modo locis, & moribus, ſed temporibus etiam ſunt accommodandæ. Imo id fieri poſſe docent ipſi libri legum, & Auguſt. libr. 3. Confeſ. c. 7. *Et non noueram iuſtitiam veram interiorem non ex conſuetudine iudicantem, ſed ex lege Rectiſsima Dei omnipotentis, qua formarentur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus, cum ipſa vbique ac ſemper eſſet, non alibi alia, nec alias aliter, ſecundum quam iuſti eſſent Abraham & Iſaac & Iacob & Moyſes & Dauid, & illi omnes laudati ore Dei, ſed eos ab imperitis iudicari iniquos, iudicantibus & humano die, & vniuerſos mores humani generis ex parte moris ſui metientib. tanquam ſi quis neſcius in armamentis, quid cuique membro accommodatum ſit, Ocrea velit caput contegi, & galea calceari, & murmuret quod non apte conueniat: aut in vno die indicto à pomeridianis horis iuſtitio, quiſquam ſtomachetur, non ſibi concedi, quid venale proponere, quia mane conceſſum eſt: aut in vna domo videat aliquid tractari manibus à quoquam ſeruo, quod facere nō ſinatur qui pocula miniſtrat. aut aliquid poſt præſepia fieri quod ante menſam prohibeatur, & indignetur, cum ſit vnum habitaculum, & vna familia, non vbique atque omnibus idem tribui. Sic ſunt iſti qui indignantur cū audierint illo ſæculo licuiſſe iuſtis aliquid, quod iſto non licet iuſtis, & quia illis aliud præcepit Deus, iſtis aliud pro temporalibus cauſis, cum eidem iuſtitiæ vtrique ſeruierint: cum in vno homine & in vno die, & in vnis ædibus videant aliud alij membro congruere, & aliud iamdudū licuiſſe, & poſt horā non licere, quiddam*

Iuſta cauſa eſt, cur leges mutentur.

Digitized by Google

quiddam in illo angulo permitti aut iuberi, quod in iſto iuſte vetetur & vindicetur. Nunquid iuſtitia varia eſt & mutabilis? Sed tẽpora quibus præſidet, pariter runt, tempora enim ſunt. Homines autem quorum vita ſuper terram breuis eſt, quia ſenſu non valẽt cauſas contexere ſæculorum priorum, aliarumq́; gentium quas experti non ſunt, cum his quas experti ſunt, in vno autem corpore vel die vel domo facile poſſunt videre, quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus perſonisve congruat, in illis offenduntur, his ſeruiunt.

Idem quoque ſenſit Ariſtot. l. 2. polit. c. 8. *Dubitant enim quidam, vtrumne detrimentoſum, an vtile ſit, leges patrias mouere & mutare, ſi qua ſit alia melior. Itaq; non eſt facile ei, quod dictum eſt de præmio iis decernendo, quia aliquid ex vſu ciuitatis, aſſentiri, & concedere, ſi non expedit Reipubl. quicquam immutare. Euenire autem poteſt, vt aliqui ſuadeant vel legum abrogationem, vel Reip. adminiſtrandæ forma commutationem, tanquam commune bonum. Sed quoniam in hunc ſermonem incidimus, præſtiterit etiam pauca hac de re diſputare. Habet enim, vt diximus, dubitationem. Et videtur ſanè ſatius eſſe commutare. In aliis enim ſcientiis hoc profuit: vt medicina commutata à patriis inſtitutis, & ars corporum exercendorum, quam gymnaſticam Græci appellant, omnes deniq; artes & facultates mutata magnas rebus publicis vtilitates attulerunt. Quare quoniam & ciuilis prudentia inibi numeranda eſt, nimirum de ea quoq; neceſſariò idem eſt ſentiendum. Argumentum eorum quæ dicimus, ex factis & euentu ſumere poſſit aliquis. Leges enim antiquas valde ſimplices eſſe & barbaricas. Nam & gladios geſtare, & vxores alter ab altero emere Græci ſolebant: reliquaq; antiqua inſtituta, ſtolida prorſus & ſtulta ſunt: verbi gratia, lex eſt Cumis de iis, quæ ad cædem pertinent, ſi quis accuſator aliquem teſtium numerũ produxerit, qui ſibi cognati ſint, eum cædis pœna teneri.*

Malæ igitur tollendæ celerrimè, quæ videntur inutiles, lente. Ageſilaus ob Leuctricam pugnam vno die leges ſuſpendit, qua quidem re oſtendit, leges & ſtabiles eſſe debere, nec penitus immutabiles. Præſtat vero labi & ſenſim interire, permittere.

Lex naturalis, eſt immutabilis.

§. 2. Legum perſeuerantia vel eſt omnino immutabilis, vel certo modo. Simpliciter immutabilis eſt lex æterna & naturalis; nam illa à Deo æternũ manſura lata eſt, & materia obiectũ eius ex ſe honeſtum eſt, ideoq; abrogari obligatio non poteſt. Lex vero Dei cæremonialis vetus iam abrogata eſt, noua ad finem mundi perſeuerabit. Leges humanæ mutari poſſunt, nec vlla ita ferri poteſt, vt perpetuo ſit immutabilis; quia à legislatore, vt ſucceſſore, qui pari ſit poteſtate prædítus, vel Repub. ipſa poteſt abrogari.

Lex humana tribus modis dicitur immutabilis.

Franciſcus Soarez triplicem legis humanæ perpetuitatem agnoſcit. Prima quia cum legislatore non moritur. Secunda; quia poſteros obligat. Tertia, quia ſemper durat, donec vel reuocetur, vel materia eius ita mutetur, vt iuſta eſſe deſinat. Primo modo fere legislator obligat, & ea eſt legum conſuetudo; ſic enim nunc legem diſtinguunt à præcepto; quod temporarium eſt. Sed hoc iam vitatum eſt, & olim etiam dicebatur præceptum, aut iuſſum temporarium. Malim itaque legem diſtinguere in temporariam, & perpetuam. De hac igitur agendum duratione.

Quando lex mutanda.

§. 3. Dicẽdum itaq; arbitror; Legem cuius fundamentum manet, nec materia iniuſta efficitur, non facile, immutandam eſſe, quamuis antiquatio illius in ſpeciem commoda videatur: niſi manifeſto appareat nouam legem fore præſenti temporum ſtatui commodiorem, nec noua incommoda ex illa mutatione oritura conſtet. Prudenter ſane Cleon cenſuit, *meliorem eſſe ſtatum Reipublicæ, quæ legibus vtitur deterioribus, ſed firmis, ea, quæ frequenter eas commutat.*

Conſtantia ſæpe præſtat meliori vi.

Ratio primaria eſt. Quia nouitas ſemper ſuſpicionem, ex ſuſpicione querelas; inde commotionem populi, aut optimatum efficit. Veterum enim legum abrogatio nonnullis nocumentum affert, noua vero lex quibus prodeſt, non facit eos amicos legislatori, quia ſuſpectam habent, quia de eius conſtantia dubitant, verenturque ne inter tot mutationes, & illa mutetur. Itaq; quibus onerosã eſt mutatio, damnum in ſolidum principi imputant quibus lucro, aut honori eſt, quia ſui rationem in communi lege non putant habitam, non exiſtimant, ſe vllo beneficio obligatos eſſe, quæ enim in commune dantur, ea deberi ſibi quiſq; iudicat.

Commoda ſibi nocumentis vetustorio imputant.

Nec expedit inualeſcere eam opinionem in ferenda lege non publici commodi, ſed priuati fauoris, aut alienationis à certo hominum genere habitam eſſe. Hæc enim opinio odiorum, diſcordiarumque ſomitem ſuggeret, & eos quoq; quos iuuat, offendit, & inuidioſos, ideoq; inuiſos efficit. Res itaque plena periculi nouam ferre legem. Non modo apud Locrenſes, vbi inſerto in collum laqueo legem ſuadebant, vt niſi perſuaſiſſent continuo obſtricta gula ſuffocarentur: ſed in omni Republica, quia plurimos offendi, nullos niſi leniter conciliari neceſſe eſt.

Periculoſũ eſt, legem nouam ferre.

§. 4. Altera accedit ratio: Ex ingenij humani imbecillitate, & tenui prouidentia, quæ legis qua vtitur offenſiones animaduertat, ſed alterius, quam meditatur, præuidere omnes non poteſt. Stipendium Romani ciuibus ſuis ad Veios militantibus conſtituerunt. Grata res exercitui, ſed grauis pluribus, opus enim erat ærario, cẽſibus exactionibus, atque ex eo factuos, credo vt Camillo offenderentur. Nouarum legum cupidis vſu venire conſueuit, quod ijs, qui via difficili, & confragoſa iter carpunt, qui felices eos prædicant, quos leni agmine aquarum ſecundo fluuio delabi cernunt, ſua mala alienis bonis comparant; at vbi ventos inſurgere, iactari cymbam, impelli in arenas, allidi ſcopulos animaduertunt, tam de ſuo ſe ipſi labore ſolantur. Magnis contentionibus plebs Romana obtinuit, vt patricijs ſuis æquaretur, leges ea de re conditæ ſunt, auſpicia, ſella curulis, ſacerdotia, ipſa dictatura penes ignobiles fuit, ſed ab eo tempore ſibi ſemper infeſta ciuitas fuit, donec per ciuilia bella ad ſeruitutem delaberetur.

Veterũ legum damna apparẽt; nouarum latent.

Videmus etiam in Eccleſia non paucas leges temporum ſucceſſu mutatas, Epiſcopos aliquando populi eligebant, & conſecrandos offerebant; cum vero ambitio in illa turba ſæpe locum virtuti præriperet vicinis epiſcopis, aut Metropolitano, interdum Imperatori nominatio conceſſa eſt. Cum vero hic, & fauores, & munera intercedere clarum eſſet; tandem Collegijs Clericorum poteſtas illa eſt delegata; ſtetit diu lex illa legitima, & complures inſignes Antiſtites dedit. Poſtea vero in quibuſdam praua conſuetudo inualuit, vt non modo Epiſcopatus, & ſuffragia licitarentur, ſed priuatis ſtatutis ita Epiſcopum irretirent, & conſtringerent, vt in eos, in quos maximè debuit vim, vigoremq́; ſacrorum canonum exercere non poſſent. Ante electionem certa de-

Eccleſiaſticarum legũ mutatio.

Electiones epiſcoporum, reformationibus aduerſa.

ta decreta, de ſua libertate, de non reformandis moribus condebant, in quas omnes iurabant. ſi quis recuſaret, non erat dubium, quin omnium leuiorum animos à ſe abalienaret. Ita nouæ ſemper leges, noua trahunt incommoda.

Omnis lex noua, multis nocet.

§. 5. Nec licitum eſt quidem nouam legem in re magni momenti rogare, niſi nouitas magno Reipublicæ compendio ſit.

Nulla enim penè noua lex eſt, quæ non multis priuatim plurimum noceat, neceſſe eſt igitur, vt ea ſit vtilitas, aut neceſſitas publica, quæ priuatorum detrimenta compenſet. Priuatos enim cum pars ſint & membra magni corporis, pro publico bono ferre ſua damna patiantur oportet; ſi vero ſingulorum damna, nullo publico inſigni emolumento penſantur, iniqua eſt nouatio. Imo Reſpublica læditur, cuius ſuo nullo fructu membra vexantur.

Priuatorū commodis, conſtat publica vtilitas, & ſalus.

Lege ſaluberrima de conſilij, & principum ſententia ſtatuit pronuper Chriſtianiſſimus Ludouicus XIII. Franciæ Rex, ne dignitates, & officia pecunia emerentur, neq; ab eis, qui emiſſent, vendi poſſent. Innumeros magnis incommodis res illa affecit; ſed quia ſalus patriæ ſanctiſſimam legem exigebat, non debuit ad eam impediendam paucorum æſtimatio, damnumue interuenire Præſertim cum eo virtutis certamen, quam nummorum pollicitationes honeſtius deducant. Lex igitur illa iuſtiſſima, ſanctiſſimaque fuit.

At vero ſi publicus fructus abſit, & priuata onera ingraueſcant, crimen erit nouæ legis rogatio. Imo legis etiam abolitæ reductio.

Obſoletæ leges, ſine euidenti bono non reducendæ.

Cum fatalia nomina, factioneſque Guelphorum, & Gibellinorum Italia ſcinderent, Florentiæ Guelphi principatum tenuere, atq; vt amat fieri in partium ſtudijs, lege publica Gibellinos à gerendis Magiſtratibus arcebant; verum tempore lex obſoleuit, iamque ſine diſcrimine, magnis in dignitatibus erant tam qui à Gibellinis, quàm Guelphis originem duxiſſent; cum Hunguerio Guelphorum Princeps legem veterem, & cum lege odia, ſimultateſque & priſtinas calamitates renouauit, magno Gibellinorum malo, deinde ſuorum interitu, nullo rei communis emolumento. Nihil enim pernicioſius, quam pro ſuo affectu adminiſtrare Rempublicam, & leges ære figere, atque refigere.

Cum frequens mutatio, etiam optima conuelluntur.

§. 5 In mutatione hoc etiam periculum eſt, quod rerum nouandarum efficiuntur cupidi, qui priuatis malis vrgentur. Dum malas legum aboleri intelligunt, ſpes improbas concipiunt optimas etiam aboleri poſſe. Poſtquam enim ſemel impetus in leges factus eſt, illæ, quarum exitium maxima præmia ſecum laturum videtur, præcipue impugnantur; Quemadmodum cum vi capta eſt ciuitas, non ad nocentiſſimorum, ſed ad diuitum fortunas diripiendas diſcurritur, ita quoque optimę legũ à teterrimis maxime impugnantur.

Cum autem multi ad præſentia nauſeant, & ad futura ſuſpenſi viuant, cum verè dixerit ingenioſus Poeta:

Eſt quoq; cunctarum nouitas gratiſſima rerum.

Nam

Vilia ſunt nobis quæcunq; prioribus annis
Vidimus, & ſordet, quicquid ſpectauimus olim.

Cum ſigna vitioſa eximuntur, etiam ino-

Hæc in rerum nouarum ſtudia propenſio leuitate publica adiouari, & irritari non debet, nihil enimadeò firmum erit, quod non conuellatur. Nam reuera continget, quod in cantilenis fieri Homerus ait,

Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ᾽ ἄνθρωποι
Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται.

Eam cantionem maximè celebrant homines,
Quæ audientibus nouiſſima accidit.

gna laxantur.

Nouitatis ſtudiū, mutatione legum inualeſcit.

Ita verò vt παρὰ ἀοιδοῖς, nouos carminum flores, ita leges quoque nouas, νέους ἀπ᾽ ἄκμονος ab incude, & follibus recentes inſita curioſitate poſtulabant. Cui quidem curioſitati inimicus adeò Plato extitit, vt de legum iuſtitia, & integritate non modo diſputare, ſed quærere etiam iuuenes vetuerit.

Noua enim, quamuis meliora, interdum offendunt, quod in cibi, potus, cœli mutatione perſentiſcimus, aſſueta enim quaſi naturalia, & ſimilia iuuant, noua velut contraria percellunt. Claudam hunc locum ſententia Auguſtini epiſt. 118. ad Ianuarium. *Ipſa quippe mutatio conſuetudinis* (Legis) *etiam quæ adiuuat vtilitate, nouitate perturbat. Quapropter quæ vtilis non eſt, perturbatione infructuoſa conſequenter noxia eſt.*

Nouitas niſi vtilis ſit, ſemper nocet, media nulla eſt.

Malæ, difficulter abrogantur.

§. 7. Leges in quibus error aliquis eſt, quæque ſubito feruntur, aut vitio alicui fauere videntur, & difficilime abrogantur. Vitæ, & necis poteſtas permiſſa fuit dominis in ſeruos, antiquiſſimis legibus, ea magno conatu, & multis legibus vix reuocari potuit. Exemplum produco in rebus paruis, quæ tamen vehementer nocent. Vetus lex eſt l. 11. c. t. 25. de mendicantibus validis. *Cuncta quos in publicum quæſtum incerta mendicitas vocauerit inſpectu, exploretur in ſingulis & integritas corporum, & robur annorum, atque inertibus & abſq; vlla debilitate miſerandis neceſſitas inferatur, vt eorum quidem quos tenet conditio ſeruilis, proditor, ſtudioſus, & diligens Dominium conſequatur: eorum vero quos natalium ſola libertas perſequitur, colonatu perpetuo fulciatur, quiſquis huiuſmodi lenitudinem prodiderit ac probauerit: ſalua dominis in eos actione, qui vel latebram forte fugitiuis, vel mendicitatis ſubeundæ conſilium præſtiterunt.*

Lex de mendicis validis renouanda.

Illius legis abrogatio, aut neglectus, quæ mala adierat, quis non videt? ociolis, furibus, nequiſſimis ganeonibus omnia complétur, cum illis ad laborem adhibitis poſſit iuuari Reſpublica.

Spectacula peſſimo more, crudeliſſimis legibus data ſont, vix Chriſtianorum temporum clementia, Imperatorumque potentia ea tollere potuit. Quocirca magna cura ſont ferendæ, examinandæque, ne vitio rogentur.

CAPVT XIV.

Legem æternam eſſe aliquam, & omnium legum fontem eſſe.

Decreta, ſūt actionum fundamenta.

§. 1. QVanquam practicam politicen tradere mihi propoſitum ſit, & à ſpeculationib. abſtinere; quia tamen verum eſt, Actiones honeſtas fieri ex decretis, non tantum præceptis, & artes pleræque, & ex omnibus liberaliſſimæ, habent decreta ſua, non tantum præcepta. Nulla ars ſine ſuis decretis eſt, quæ Græci dogmata vocant. Viſum eſt mihi ea quæ Theologi & Iuriſperiti de legibus docent, breui comprehendere. Ex his enim leges canonicæ & ciuiles deriuantur. Sic igitur definiunt.

Lex æterna.

§. 2. Lex æterna eſt dictamen diuinæ mentis, quo iudicat quædam & recta eſſe, & à creaturis obſeruanda, cum voluntate obligandi creaturas.

§. 3. Secundo. Lex æterna eſt regula æternæ, &

næ, & practicæ veritatis, ad quam natura omnes creaturæ obligantur. Irrationales & brutæ tantum naturaliter; intelligentes etiam moraliter.

§. 4. Tertio. Lex illa in Deo eſt neceſſario, quia prouidentia Dei omnia gubernantur; lex vero eſt practica ratio totius gubernationis.

§. 5. Quarto. Ratione ab Idea diſtinguitur, quia non eſt rei faciendæ, ſed gubernandæ; deinde obligat, quod Idea non facit. Hæc lex dicitur in Deo, quamuis nondum promulgata ſit, quod ſi quis de voce contendat, moleſti non erimus.

§. 6. Quinto. Actiones Dei neceſſariæ, vt generatio filij, proceſſio Spiritus ſancti, non ſubſunt legi æternæ; quia ex naturali neceſſitate, non ex prouidentia ſunt.

§. 7. Sexto. Liberæ Actiones Dei non dicuntur propriè eſſe ſub lege æterna; quia tamen quodam modo concipiendi infinita prudentia eſt ratio ſanctiſſimæ voluntatis, quemadmodum immutabilitas eſt ratio æternitatis, non incommode dicemus, omnes actiones Dei liberas ad legem æternam eſſe factas. Si enim ipſa diuinæ mentis, voluntatis, potentiæ effecta ſub illa lege ſunt, igitur & ordinatio, voluntasque effectorum lege illa regitur, hoc eſt, à ſeipſa habet, vt immutabili rectitudine agere poſſit, & velit.

§. 8. Sine promulgatione lex illa perfecta eſſe poteſt, quia natura ſunt immutabilia eius decreta, & citra omnem variationem ſemper obligant, cum primum ratione creatura vtitur. Per ſe tamen immediate non obligat, ſed per alias leges, quocirca cum non eſt creatura, potius obligat potentia, quam actu.

§. 9. Lex æterna ſecundum ſe eſt vna, quemadmodum diuina prouidentia & voluntas. Secundum ſuos tamen ad materiam diuerſam multiplices reſpectus, multiplex dicitur. Quemadmodum idea; prouidentia, voluntas.

§. 10. Ab hac lege omnis quæ eſt in cæteris legibus obligatio promanat. Poteſtas enim omnis à Deo eſt, omnis directio ab æterna ſapientia procedit. Lex quidem naturalis, & lex poſitiua Dei, ſi ſpectentur, non vt ſunt in conceptu & voluntate Dei, ſed vt ſunt in creaturis & promulgatæ, ſic effectus legis æternæ cenſentur, & ab ea immediate vim habent; leges vero Principum & Rerumpublicarum, non eo modo deriuantur ab æterna, ſed poteſtate & voluntate legiſlatoris creati intercedente.

§. 11. Lex æterna eſt omnino immutabilis, neque enim Deus eam mutare, reijcere, abrogare poteſt; ſuam enim intelligentiam, bonitatemque abnegaret. Præcepta tamen eius quædam ſunt immutabilia, vt non mentiendum, non odio habendum Deum; nunquam enim tolli poſſunt; alia vero mutabilia, vt circumciſio, holocauſta, ſimiliaque, quæ legis æternæ præſcripto ad tempus correctionis impoſita ſunt.

§. 12. Legis naturalis fundamentum eſt lex æterna; hinc ſpectatur natura intelligentia, & arbitrio prædita, vt eſt poſſibilis, quod enim illi conſentaneum eſt, bonum eſt, malum vero quod ab illa, vt rationem & voluntatem habet, alienum eſt atque abhorrens. Non eſt tamen propriè lex naturalis, quia non eſt præceptum, imo voluntatem Dei antecedit. Idem ſentiendum de dignitatibus, ſed generalibus morum axiomatis; Non eſſe malum faciendum, Deum eſſe colendum, ſi illa in natura ſpectentur, vt in iudicio Dei, voluntatem illius antecedenti eſſe concipiuntur. Eo enim in ſtatu non habent rationem præcepti.

§. 13. Lex naturalis, vt eſt in creaturis ratione vtentibus, eſt dictamen rationis naturalis, ideoque rectæ: quod bonitatem & malitiam, quæ eſt in materia neceſſaria indicat; quodque diuinam voluntatem bona neceſſaria præcipientem, & mala vetantem, obediendique obligationem promulgat. Omnis enim materia naturalis neceſſaria eſt, ideo iuſſa, quia bona, ideo vetita, quia mala. Quocirca nec vlla creatura ratione & arbitrij libertate creari poteſt, quæ lege naturali non teneatur. Eſſet enim creatura, cui peccare liceret, quod fieri non poteſt. Si enim liceret, peccatum non eſſet. Lex illa non per homines, aut ſigna promulgatur, ſed rationi ipſi inſita eſt, nec vllus tam barbarus eſt populus, aut corruptus, cui impoſita non ſit.

§. 14. Lex naturalis omnium virtutum varia præcepta, vitiorumque prohibitiones continet. Vna tamen lex dici poteſt, quia ſub vna ratione boni naturalis ſeruatur.

Firmum, & vnũ manet apud omnes gentes hoc ius naturale, ſi actum primum ſpectes, hoc eſt, lumen naturale intellectus humani; ſi actum ſecundum, ſiue actuale iudicium, ſiue etiam prauos habitus ex eo iudicio natos, variationem habet.

Quædam enim gentes ita malis moribus iudicia naturalia corruperunt, vt contra ius naturale iniquas leges condiderint. Sardi parentes ſenio debiles fuſtibus pulſatos occidebant, quod nefas dicerent eos inertes & ocioſos degere. Aliæ alijs in rebus ius naturæ violabant.

§. 15. Hinc apparet, maximè nos hac lege obligari, non modo vt honeſta faciamus, fugiamus turpia, ſed etiam vt honeſte id faciamus. Debet enim legis impletio, ex ſcientia, & voluntate procedere.

§. 16. Naturalem legem penitus eſſe immutabilem conſtat ex eius materia, quæ cum honeſta præcipitur, ita ſe habet, vt honeſta ſemper ſit, & cum turpis prohibetur, talis eſt, vt honeſta nunquam eſſe poſſit. Itaque tam negatiua, quam affirmatiua præcepta ſemper neceſſaria ſunt, nec vnquam circumſtantiæ efficiunt, vt præceptum naturale reddatur, inutile, imprudens, vel noxium. *Lex naturalis ſemper honeſta.*

§. 17. Itaque cum furioſo gladius non redditur, cum latro occiditur, non peccatur contra legem naturalem, quia iubetur depoſitum reddi & vetatur proximi cædes. Legis enim præceptum eſt; vt depoſitum iuſte, ſine alieno periculo, & iniuria reddatur, vt propria auctoritate, & iniuſte cædes non committatur. Nam circumſtantiæ efficiunt, vt hæc particularia ſub lege generali non contineantur, cum lex naturalis ſit, furioſo gladium non reddere.

§. 18. Cum lex naturalis lege poſitiua, vel diuina, vel humana ad certum genus reſtringitur, & determinatur, non mutatur, ſed tota integra manens additionem quandam accipit, ſed modum, qui tamen mutari poteſt. Colendus eſt Deus; lex poſitiua modum cultus, adorationis, ſacrificiorum, præſcribit. Honorandi parentes omnibus, at pro regionum more varius honor parentum eſt.

§. 19. Itaque nemo in lege naturali diſpenſare poteſt. Quia nemo inferior ſuperioris legem

abro-

abrogare poteſt; Lex vero naturalis cum ſit in materia neceſſaria nunquam deſinit, ſed nec Deus diſpenſare poteſt. Quia quæ ſunt immutabiliter mala, vt idololatria & ſimilia, non poteſt lege vlla facere licita, & quæ ſunt bona, non poteſt lege efficere mala; vt Deum amare, velle bene viuere.

§. 20. Ius gentium materia diſtinctum à iure naturali præcipui Theologorum tradunt; Ius gẽtium enim aiunt eſſe Ius humanum, quod ἄγραφος ſine ſcripto, populorum omnium conſenſu, ſtatutum eſt, cuius materia ex ſe nec bona, nec mala ſit, ſed ex lege recipit honeſtatem, aut turpitudinem, atque ideo obliget, quia in eam obligationem gentes conſenſerunt. Ad hoc ius pertinet; Recipere legatos & ſecuros dimittere, commercia agitare, celebrare contractus, bello hoſtes perſequi, captos bello ſeruos efficere. Hoc iure gentes, niſi prorſus barbaræ ſint, viuere omnes cernimus. Quocirca ſi qua legatos violet, omnium gentium iuſto bello premitur.

§. 21. Ius naturale paulo aliter Iuriſperiti definiunt, ſed de vocibus eſt diſſenſio, in re ipſa conuenimus. Ius naturale vocant, vniuſcuiuſque rei naturalem inclinationem. Atque id vocant ius naturale primarium; Secundo ius naturale ſecundarium, quod eſt hominum proprium, vt ſtare promiſſis, neminem lædere; Hoc eſt, quod naturale ſimpliciter Theologi appellant. Iuriſperiti ius primarium gentium dicunt. Ius autem gentiũ ſecundarium illi appellant, quod diſcurſu practico collectum eſt, vt inuiolatos eſſe legatos.

CAPVT XV.

De adiunctis legum humanarum, & imprimis de interpretatione.

Interpretatio legũ, ferè pro lege eſt.

§. 1. AFfectus, & circumſtantiæ quædam legum ſunt, quæ non minus, quam ipſæ leges Rempublicam vel iuuant, vel premunt. Quorum primum eſt interpretatio, qua leges vel extenduntur, vel reſtringuntur, & ſenſus nobis vtcunque exponitur.

Deinde ἐπιείκεια, cum ex æquo bono lex accipitur, non rigido iure. Tertio, Diſpenſatio. Denique abrogatio. De quibus breuiter dicẽdum eſt.

Interpres legi neceſſarius eſt.

§. 2. Maximo quondam in honore fuerunt, atque etiam nunc ſunt legum interpretes, ſunt enim quaſi viuæ leges, & loquens iuſtitia, Reipublicæ non minus neceſſarij, quam ipſæ leges, quid enim iura, niſi ſint, qui de iure reſpondeant? Sed hoc ſacro & regio officio ad ſuperbiam & auaritiam multi abutuntur. Ratio cur opus ſit interpretibus illa eſt, quia non facile ita in rebus varijs, abſtruſis, nõ vſitatis, nomina propria ſciẽtiæ habentibus, ſine magna omnium conſideratione mens legiſlatoris percipitur, niſi magna pars earum rerum intelligatur. Quomodo vero nunc infinita legum multitudo interpretationes, & interpretes plures produxerit, & noui interpretes nouas legum expoſitiones multiplicent, ſupra dixi.

§. 3. Legum interpretatio triplex eſt, authentica, vſualis, doctrinalis. Authentica eſt à Republica, vel magiſtratu legitimã legis ferendæ poteſtatem habente. Nam vim legis habet, cum non in vno caſu definit, ſed ſenſum legis eſſe cum auctoritate declarat. De hac loquitur Conſtantinus, vt eſt in Cod. de legib. & Conſtit. Principum. *Inter æquitatem iuſque interpoſitam interpretationem nobis ſolis, & oportet & licet inſpicere. Dat. 3. Non. Decemb. Sabino & Ruſino Conſſ.*

Legem authentice ſolus imperator interpretatur.

Interpretationem authenticam ſibi duntaxat arrogare cenſendus eſt Imperator, quæ eſt noua quodammodo lex.

Sententia enim ſupremi Principis vim legis habet, & ad ſimiles caſus extenditur, vt eſt in eiudem titulo l. vlt. *Si imperialis maieſtas cauſam cognitionaliter examinauerit, & partibus cominus cõſtitutis ſententiam dixerit: omnes omnino iudices, qui ſub noſtro imperio ſunt, ſciant, hanc eſſe legem, non ſolum illi cauſæ, pro qua producta eſt, ſed & omnibus ſimilibus. Quid enim maius, quid ſanctius imperiali eſt maieſtate, vel quis tantæ ſuperbia faſtidio tumidus eſt, vt regalem ſenſum contemnat. Cum & veteris iuris conditores conſtitutiones quæ ex imperiali decreto proceſſerunt, leges vim obtinere, apertè dilucideque deſiniant. Cum igitur & hoc in veteribus legibus inuenimus dubitatum, ſi imperialis ſenſus legem interpretatus eſt, an oporteat huiuſmodi regiam interpretationem obtinere: eorum quidem vanam ſubtilitatem tam riſimus, quam corrigendam eſſe cenſuimus. Definimus autem omnem Imperatorum legum interpretationẽ, ſiue in precibus, ſiue in iudicijs, ſiue alio quocunque modo factam, ratam & indubitatam haberi. Si enim in præſenti leges condere ſoli imperatori conceſſum eſt: leges interpretari, ſolo dignum imperio eſſe oportet. Cur autem ex ſuggeſtionibus procerum, ſi dubitatio in litibus oriatur, & ſeſe non eſſe idoneos vel ſufficientes ad deciſionem litis illi exiſtimeunt, ad nos decurratur? & quare omnes ambiguitates iudicum quas ex legibus oriri eueunt, aures accipiunt noſtræ, ſi non à nobis interpretatio mera procedit?*

Cui ius condendarum eſt legum, etiam ius ferendarum eſt.

Hæc igitur ἀπόφασις Principis, ita enim Græci ſententiam Imperatoris appellant, legem facit, prioris legis interpretem. Hic eſt optimus Doctor,

> *Qui iuris nodos, & legum ænigmata ſoluat.*

Principis Patria legẽ interpretari vtiliſſimum eſt.

Ita intelligendum axioma. *Princeps conditor, & interpres legum vnicus.* O quam magnas turbas, quam exitioſas ſubtilitates regum maieſtas vna voce tolleret, ſi leges ambiguas ex æquo, & bono interpretari dignarentur. Imo interdum detrahere, addere, demutare interpretando aliqua, & præſenti tempori accommodando, ita factum in cap. 1. de iuram. calumniæ. & c. vnico de Cleri. coniu. in 6.

Iuriſta ſcholares in prætorio exercendi.

§. 4. Vſualis interpretatio eſt, quæ conſuetudine, & vſu iam obtinuit, quo præiudicia, & iudicia pertinent. Hæc maxime hodie eſt vſitata. Itaque qui in Academijs iuri operam dederunt, in camera exercentur, atque id maxime aduertunt, non quam variè docentes interpretentur legem, ſed quid iudices in ſummo tribunali pronuncient. Hæc enim cognitio cauſas acturis in primis neceſſaria eſt.

Infinita ſũt leges & infiniti eorũ interpretationes.

§. 5. Tertia interpretatio eſt Doctorum, qui non pronunciando, ſed cenſendo legem exponunt, quorum auctoritas nunc diſſenſionibus perijt magnam partem, nec, niſi cum legibus inſtitui poteſt.

Hac in re primo, ſpectatur æquitas naturalis, deinde ex adiunctis mens legiſlatoris; tertio verborum proprietas; quarto aliarum legum ſimilitudo, ſenſus enim legis dubiæ repugnans manifeſtis legibus alijs, falſus eſt.

§. 6. Magna controuerſia eſt de extenſione legis, quæ tum dicitur, cum non tantum pro immediatis ſignificatis lex accipitur, ſed ad alia

qua-

quædam extenditur. Quod fit interdum legem intelligendo de ſolis, & omnibus, quæ naturali verborum ſignificatione comprehenduntur, ſi ſit fauorabilis, nec alia lex, aut æquitas obſtet Vt cum filius familias exceptione Senatusconſulti Macedoniani creditorem repellit, intelligimus eodem iure filiam familias gaudere. *Filiorum enim nomine veniunt & filiæ.* Deinde cum eſt eadem iuris diſpoſitio in lege fauorabili, extenduntur verba ad ſignificationem ciuilem; nam eadẽ exceptione vti poſſunt filij adoptiui, qui ciuiliter filij sũt. Tertio. Cũ alioqui lex eſſet nulla, vel abſurda, vel iniuſta, niſi impropriè intelligatur, ad impropriam ſignificationẽ verba extẽdi poſſunt. Vt cum interdictũ vrbi imponitur, etiam ſuburbia intelliguntur. Quarto. Cum lex extenditur propter ſimilitudinem rationis, vel identitatem. Multi cum eſt par ratio, lege eos comprehendi putant, in quibus par eſt.

Extenſio legis per interpretationem.

Verum nullo modo hoc admittendum eſt; quia cum vnius rei, vel pœnæ facta eſt determinatio, non ideo licet id ex paritate ad aliud factũ trahere. ſi id legiſlator voluiſſet. ipſe feciſſet. Vt lex eſt; *Si ingenua alieno ſeruo ſe miſcuerit, conſerua eius ſit.* Paritas rationis non extendit legem ad ingenuum: Imò ne identitas quidem rationis, quæ hic eſt. Nam eadem eſt peccati grauitas in vtroque ſexu, quamquam non ciuiliter æſtimetur. Sane conſcientia nullus hac interpretatione obligabitur.

Paritas rationis legem non extendit.

Quarto. Reſtrictio extenſioni contraria eſt, quæ tum eſt neceſſaria, cum verba legis generaliter accepta iniuſtitiam in aliquo facto continent, aut innocenti nocent; nunquam enim præſumitur legiſlator nocere velle innocenti. Plæreque leges reſtrictionẽ requirunt, quia multa quæ legiſlator præuidere non potuit, accidere ſolẽt, quos excipi iuſtitia cogit. Fallit enim regula, vbi æquitas aliud ſuadet.

Omnes leges generales reſtringuntur.

CAPVT XVI.

Leges quandoque ceſſare, quamuis non abrogentur.

§.1. SVmmum ius interdum eſt ſumma iniuria, ea quę naſcitur ex rigida legum interpretatione, huic medetur quam vocant æquitatem, ſeu ἐπιείκειαν; quæ tum legẽ emendat, cũ in facto ſingulari, quod legiſlator prouidere nõ potuit, ſi prouidiſſet autẽ, nominatim excepiſſet, iudicatur lex nõ obligare ita D. Th. 1. 2 q. 96. art. 2.

Ερίεικεια iuſtitia legi præponit, & ...

§.2. Aequitatis interpretatio naſcitur ex legis defectu, quę vniuerſaliter loquitur, quocirca, nec in naturali, nec diuina politia locum habet, cum legiſlator omnia prouiderit. Hæc æquitas cum eſt euidens, cuique licita eſt; cum dubia ſuperiori determinanda eſt.

§.3. Vt lex obligare non cenſeatur ex æquitate, non eſt ratio ſufficiẽs, ſi ceſſet cauſa legis; quia tum ſolũ ceſſat, in particulari; cũ lex peccat, propter vniuerſale, vt vel iniqua, vel detrimentoſa eſſet, ſi ſeruaretur. vt lex eſt; Murum nemo aſcẽdat, ſi aſcenderit capitale eſto. Caius murum aſcendit, vt hoſtem depellat; quis dubitet, inique Caium citari legis violatæ reum? Ratio vero legitima talis eſſe debet. Nam quamuis ratio in particulari ceſſet negatiue, ſi maneat in communi poteſt voluntas legiſlatoris velle eum obligare, in quo ceſſat in particulari.

Alioqui magna diſſolutio oriretur in Republica, multæque leges ſine fraude violarentur, opus eſt itaque vt ratio legis in particulari ita ceſſet, vt lex iniuſta, vel valde oneroſa ſit in caſu particulari. Exemplo res manifeſta eſt. Cauſa cur in murum aſcendere capitale ſit, eſt, ne hoſtis, vel proditor occaſionem perdendæ ciuitatis aucupetur Caius vir optimus, patriæ amantiſſimus, ditiſſimus eſt, eius ſalus ex incolumitate patriæ pendet; itaque periculum nullum eſt, ne ipſe murum aſcendens periculum creet patriæ, ceſſat ergo in eo caſu legis cauſa: quia tamen manet in communi, & merito legis lator ea lege etiam optimos ciues comprehendit, vt improbis occaſionem præcideret, tenebitur ea lege Caius. Si enim is aſcendat, multi ſequentur, qui ſe quoque patriæ amantiſſimos aſſeuerabunt, ita improbiſſimo cuique id concedetur.

Ratio adæquata ceſſans legem abrogat.

Deinde opus eſt, vt ratio legis adæquata ſit, quæ ceſſat Tutela committitur proximis agnatis l. 1. de leg. tut. ff. ratio legis eſt, *quod bona nec tutius adminiſtrari, nec melius conſeruari poſſe, lex crediderit, quam ab eo qui eadem ad ſe ſuoſque peruentura aliquando ſperet.* Et dehinc quia æquum eſt, vt is qui lucrum ſperat, onera quoque ſuſcipiat, accedit arctior affectus, & amicitia. Fieri poteſt, vt ratio legis ceſſet, ſi agnatus nec melius, nec tutius adminiſtraturus ſciretur, nec pupillos magis diligat; imo ordinarie vicinus, aut alius quiſpiam amicior eſt, quam cognati. Non tamen à tutela agnatus repellendus, niſi conſtet, eum male adminiſtraturum infeſtum fuiſſe agnato. Lex Solonis erat huic contraria. [illegible] *Orphanorum hæres, tutor ne eſto.* Ratio, quia periculoſum pupillo arbitrabatur eſſe in eius poteſtate, cui mors eius eſſet lucroſa. Lex illa Athenis tenenda fuit, quãuis hæres pupilli vir integerrimus eſſet, à quo periculum non eſſet. Quod ſi hæres ille orbus eſſet, diueſque, quique pupillum hæredem inſtituiſſet. ſi pupillus lites haberet, quas ille optime vellet, & poſſet exequi, ſi magno damno pupillus eo tutore careret; tum lex per æquitatem abrogaretur. Alioqui ſi ratio grauis non ſit, ſemper expedit, vt particulares communibus ſe accommodent.

Legum contrariar. rationes contraria.

§.4. Cum lex humana eſt de rebus adiaphoris ceſſante cauſa eius adæquata, ſiue negatiue, ſiue contrarie, lex ipſa omnino ceſſat. Vt ſi lex ſit conferendorum tributorum ad exſtruendum pontem, eo perfecto, ceſſat lex tributi, imo iniuſta eſt. Cauſa enim ceſſante lex eſt inutilis Reipublicæ, nec grauanda eſt legibus, quæ nihil conferunt ad publicum bonum.

§.5. Hanc ob cauſam plurimæ veterum abolitæ fuerunt; à Iuſtiniani iuriſcõſultis, vt in proœmijs fatetur Imperator. Et ex legibus Pandectarum, & Codicum magna pars, quæ nunc alijs legibus emendata eſt.

§. 6. Si lex humana legem quæ actum aliquem virtutis imperet, præſcribat, quãuis ceſſante cauſa, vim obtinebit; ſatis eſt enim in ipſo virtutis exercitio cauſæ, vt ferenda fuerit, modo non nimium grauis ſit Nam actus ille capax eſt legis ex ſeſe & natura ſua; ideo manet obligatio, donec à Principe auferatur. Exemplum eſt. Conſtitutum eſt, vt contra Arianos initio in Eccleſijs caneretur; Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto. Quia vero actus ille natura ſua bonus, & religioſus eſt; manet lex illa, quamuis Arianorum multis in locis, ne nomen quidem ſuperſit.

Lex bona, & præceptrix alicuius virtutis, non ceſſat, ceſſante ratione.

§.7. Diſpenſatio in lege humana fit, cum ma-

nente

Diſpenſatio ſine iuſta cauſa, diſſipatio.

nente lege, & cauſa legis in vno, alteroque, aut pluribus obligatio tollitur.

Lex erat Romanæ libertatis cuſtos; vt in prouinciarum adminiſtratione aonua eſſet ſucceſſio. Lege ſolutus Cæſar decennio Gallias gubernauit. Alia ex parte actum, vt Pompeius legibus ſolueretur. Propriè diſpenſationem dicunt, ad tempus, cum quiſpiam lege ſoluitur, alias cum perpetuo liber eſt à lege, exemptio dicitur. Quãdo in aliam obligationem conuertitur, commutatio legis dicitur.

§. 8. Poteſt vero Princeps, ſiue Eccleſiaſticus, ſiue ſecularis in ſuis, & prædeceſſorum legib. diſpenſare. Cum enim in eorum poteſtate ſit obligare, etiam erit obligationem tollere, idque ab hoc vel illo, prout ratio dictarit. Deinde inferior Magiſtratus in lege ſuperioris diſpenſare poteſt, cum tacito vel expreſſo ſuperioris conſenſu, vel conſuetudine; Quin etiam ſi res paruі momenti ſit, & frequens, non adito ſuperiore.

Diſpenſatio ſine cauſa iuſta. non eſt bona.

§. 9. Vt diſpenſatio legitima ſit, opus eſt, vt ſit legitima illius cauſa. Nam contra bonũ commune eſt, legibus aliquos ſolui abſque vlla cauſa; cum ſe omnes communitati debeant conformare. Deinde princeps ſuis legibus tenetur, ſi ſine cauſa diſpenſare poteſt, nunquam eis aſtringetur. Itaque Princeps ſine cauſa diſpenſando peccat; deinde is qui diſpenſatione vtitur in legem naturalem committit, quæ iubet, partem toti Reipublicæ conformem eſſe. Res tamen ipſi quę conceditur, rata eſt. Quod ſi iuſta fuit cauſa diſpenſationis, ea ceſſante etiam diſpenſatio ceſſat, cauſa redeunte, redit diſpenſatio.

Si vero lex ſimpliciter ſublata eſt, quamuis cauſa ceſſet, ante executionem, ea vti poteſt. Vt ſi in aliquo diſpenſatũ eſt in irregularitate propter penuriam Sacerdotum, etſi ea ceſſet ante ordines acceptos, manet tamen diſpenſatio, quia irregularitas omnino ſublata eſt.

CAPVT XVII.

Legem iuſta de cauſa abrogari poſſe.

§. 1. LEx iniuſta vel ab initio, vel mutatione temporum, legis nomine digna non eſt; & mutata conditione temporum, cum incipit iniuſta eſſe, etiam lex eſſe deſijt. De abrogatione legis iuſtæ, vtiliſque agimus igitur, quæ tum abrogatur, cum grauis eſt; & abrogatio eius communi bono vtilior eſſe videtur, quam obſeruatio, qua quidem in re graues cauſas intercedere neceſſe eſt.

Iuſta lex abrogatur.

§. 2. Abrogare poteſt conditor, ſucceſſor, ſuperior ſui inferioris, non autem inferior ſuperioris. De poſtremo magna ſunt litigia; nam quædam vrbes, Principeſque, leges municipales cõdunt, iuri Cæſareo contrarias, cuius rei poteſtatem non habent, niſi à ſuperiore ſibi collatam. Periculoſum ſane eſt iuri communi derogari per leges priuatas. Vt igitur iuſtæ ſint leges Principum, vrbiumque ſubditarum, neceſſe eſt, vt ſint iuris communis quædam determinationes.

Leges municipales.

§. 3. Omnis lex poſterior contraria priori eam abrogat, ſiue eius mentionem contineat, ſiue non contineat. Nam cum ſimul vim obtinere non poſsint voluntas poſterior reuocat priorem.

§. 4. Niſi habeat clauſulam derogatoriam, non tollit priorem, cum opponitur, conciliari enim poſſunt, & vtraque vigorem obtinere. Hac de re aliud non occurrit, niſi abrogatio fiat conſiderate, raro, magnis cauſis, ob rationes, quas ſupra attuli.

Interim tarde, & magno conſilio abrogandæ ſunt. Dignus eſt qui maioribus ſuccedat, ſi eorum non mutet inſtituta, niſi nouus rerum ordo nouas leges expoſcat. atque ita nec conſiliarios priſtinos niſi flagitij compertos, aut palam indignos non mutabit. Vide Olaum l. 8. c. 3. qui gratiam auctori ſuo nõ habet, ſed ab eius contumelia poteſtatem inchoat, in multos fore iniurioſus creditur.

CAPVT XVIII.

Priuilegia concedenda, ſed meritis, & moderatè.

Priuilegia raro concedenda.

§. 1. PRiuilegium eſt quaſi lex priuata, ſeu priuato conceſſa; definitur lege conceſſa poteſtas alicui, vel aliquibus agendi, vel non agendi, aut recipiendi, vel non recipiendi vltra ius cõmune. Magna res, & vnde plurimum nocumenti adferri Reipublicæ poteſt, niſi accurate caueatur.

Militaria priuilegia

§. 2. Priuilegiorum varia ſunt genera 1. Priuilegium aliud diuinum eſt, aliud humanum. Diuina plurima veteri Sacerdotio conceſſa ſunt. Humana autem cætera, qualia illa caſtrenſia Euocatorum, vt cæterorum, vt immunes eſſent, niſi propulſandi hoſtis. 2. Affirmatiuum, negatiuum. Hoc liberatur ab aliquo onere, illo facultatem agendi conſequitur. 3. Perſonale, Reale. Hoc rebus ipſis, illud perſonis adhæret. 4. Gratioſum, quod ſola beneuolentia; Remuneratiuum, quod meritorum reſpectu datur. 5. Quod contra ius, & vltra ius. 6. Conuentionale, & ſine pacto, ſeu purum. 7. Perpetuum, temporale, Fauorabile & odioſum; Fauorabile eſt omne priuilegium, ſed hic dicimus fauorabile, quod in nullum damnum alterius tertij cedit: odioſum quod obeſt alijs. 8. Vnius perſonæ, vel communitatis, quæ ſit tamen pars alterius Reipublicæ. 9. In foro interno, & externo. 10. Conceſsione, conſuetudine. 11. Eccleſiaſticum, ciuile.

§. 3. Reſpublica quæ condendæ legis habet poteſtatem, etiam priuilegia contra legem concedere poteſt; quæ hac facultate caret, priuilegia non poteſt concedere. Itaque ſoli ſubdito proprio, vel ei qui aliquo modo ſubiectus eſt, priuilegia dantur, ſic vicinis vrbibus, longinquis mercatorib. priuilegia multi in ſuis territorijs concedunt, quia aliqua in parte ſuperiores ſunt.

Qui priuilegia recipit, aliqua in parte inferior eſt.

§. 4. Priuilegia bene meritis dari ad bonum Reipublicæ pertinet. Nam honore & prœmio virtus excitatur, plurimique ad defenſionem patriæ exacuuntur. Romana Reſpublica, vtpote materia milites præcipue fuit liberalis. Primarium erat, non trahi ad forum, ſed à ſuis ducibus iudicari.

Militũ multa priuilegia Roma.

Plurima priuilegia eorum recenſet Greg. Toloſ. l. 19. ſyntagmatis c. 16. *Priuilegia perſonis militum quoque conceſſa ſunt, quorum aliqua accipe: nempe, vt iuris ignorantia, vel error in exceptione, ſuo loco proponenda, & omiſſa à milite ante ſententiam, reſtitutionem habeat in integrum. In alijs etiam à iure indultis ſolennitatibus, militia munus*

relį-

releuat: cum magis milites arma, quam iura ſcire expediat. Aliud militiæ priuilegium apud Iuuenalem.

> *Commoda,* inquit, *tractemus: primum communia quorum*
> *Haud minimum illud erit, ne te pulſare togatus*
> *Audeat, excuſſos prætori oſtendere dentes,*
> *Et nigram in facie tumidis liuoribus offam, &c.*

Filij primipilariorum paternam ſequuntur conditionem: & filij qui ex officialibus nati ſunt, in parentum militiam vocantur. Veteranis immunitates conceſſæ onerum & munerum in vniuerſis locis ciuilium, & operum publicorum, collationum, & vectigalium, quæ in nundinis præbentur, vt nec volentibus permittatur, nec inuiti militare cogantur, nullis iniurijs in congressis pulſentur, ſeparentur à cæteris in pœnis, vt nō dentur ad beſtias, nec fuſtibus cadantur. Veteranis & liberis eorum idem habetur honor qui & decurionibus. A nauium fabrica excuſantur, non conſtituuntur exactores tributorum: ſi tamen veterani ſe paſſi ſunt in ordinem decurionum legi, ex conſenſu illorum tacito, muneribus fungi coguntur. Quod ſi allecti in ordinem non ſunt, ſed ſponte aliquod munus ſuſcipiant ciuitatis, ex eo ad alia cogi ſubeunda non debent. Subeunt autem veterani vectigalia, & patrimonij onera ſolennia: veluti viæ ſternenda, & angariationis nauium.

Amittunt priuilegia veterani, ſi latrocinijs ſeſe dederunt. Fauetur nobilitati maximè, quando illuſtres viri inde ſunt, & quando militant; vt neque in iudicio in cauſa iniuriarum, cogantur adeſſe, ſed poſſint per procuratorem litem exercere. Poſſunt & pacto hæreditatem ſuam donare inter viuos, licet in paganis improbetur pactum de ea. Et certe dum res & ſtatus militaris ad verum reducitur, vix alia perſona mihi videntur priuilegiis, aut maiore commiſeratione digna, ſiue boni ſint, ſiue mali milites ob eorum vſum: imo & peiores & truculētiores huic muneri meliores, Στρατιῶτα οὐκ ἄνθρωπε, *inquit Philemon,* καὶ σιτιζόμενος τὰ ἱερεῖα, ἵν᾽ ὅταν ᾖ καιρὸς τυθῇς, id eſt,

> *O miles non homo, qui paſceris*
> *Quemadmodum victimæ, vt cum tempus fuerit immoleris.*

Et incitandi priuilegiis ſunt mortem oppetere, quam omnes natura refugiunt. Et ita vita & morte ſceleratorum priuilegiata bonorū hominum, ſalus & bona cū modico detrimento conſeruantur. Sunt & boni pariter & ſtrenui milites, qui pro Reipubl. ſalute occupari, merito priuilegiis honorantur, vt bene meriti, alij ad bene merendum eiſdem allecti.

Cauſa fuit, quia difficilis erat, periculoſa, laborioſaque militia, ducere foſſam, ferre vallum, tenui victu, duriſsimis legibus æuum agitare.

Priuilegia. Principem liberalem perdunt

§.5. Fuere tamen quemadmodum olim, ita nunc quoque priuilegiorum abuſus, atque ingentia incommoda exorta. Nam primo in omni genere priuilegiorum id cernitur; Realia enim dum per familias, & ſucceſsiones traduntur, paulatim eo tendunt, vt Principem non agnoſcant, nulla in re obtemperent. Perſonalia minus diuturna ſunt, ſed multitudine vileſcunt, & in quos nimia congeruntur, fere præcipitant, & mole ſua opprimunt. Remuneratiua minus inuidioſa ſūt, ſed ingratos & ſuperbos fere efficiunt. Conuentionalia venditioni propria ſunt, nec in beneficijs ponunt, etiam, quæ paruo precio compararunt.

Odioſa ſæpe reuocantur.

Maximè cauenda ſunt ea, quæ odioſa vocant, hoc eſt, quæ aliorum iuri derogant. Vt cum vectigalium immunitas, & publicorum munerum multis datur: neceſſe eſt enim cæteros prægrauari. Itaque Valentin. & Theodoſ. ſtatuerunt, ne inermis militiæ milites à publicis functionibus eſſent immunes. Illa vero priuilegia de foro & iudicio iam ſublata ſunt; nam citantur pro ciuilibus, & trahuntur pro criminalibus ad diuerſa iudicia. Nam quid non audeat miles apud centurionem, & ſocium prædæ cauſam malam dicturus; hinc tot extorſiones, concuſsiones, contumeliæque prouincialium.

Legum, & priuilegiorum pugna.

Deinde priuilegia iuri communi derogant; vel expreſſe; cum id verba ipſa declarant, & quamuis leges communes ſe ipſæ muniant, habeantque adiunctam clauſulam frequenter, quæ omnia priuilegia in contrarium conceſſa tollant, nihilominus tamen ſæpè priuilegia legem cum ipſa clauſula eludunt. Magna autem cauſa ſit oportet, vt leges priuilegio imminuantur; nam quod à multis, & honeſtioribus iure non ſeruatur, id ab omnibus facile contemnitur. V. G. Nobilium quorundam priuilegium eſt, ne ob debitam vincula trahantur, multi eo vtuntur, & magnum æs alienum contrahunt, atque vltro creditoribus inſultant, quos alij imitati faciunt, vt fides contractuum plane iaceat.

Ex priuilegijs, oritur legum contemptus.

§.6. Cum priuilegia odioſa, & ad grauandos alios ſpectantia ſint reſtringenda; vt quam minimo tempore perdurent, minimoſque effectus ſortiantur, frequenter tamen importunitate priuilegiatorum contra iuris normam, ad correlatiuos, aliosque extenduntur: quodque periculoſum eſt regibus cum res aduerſæ ſunt aut pericula, multi nobilium ciuitatumque priuilegio ſe tuentur, ne auxilio, operaue adſint rebus communibus; & quibus iure merito tributa, naues, frumentum, milites, pecunia, imperari poterat, nunc ne precibus quidem locum relinquunt.

Priuilegia data ſubditis. Principem deſtituunt.

Nec vlla magis re, quam priuilegijs contra dominos ſerui, cōtra Patronos inualeſcunt clientes. Nec dicere vereor; omnium quæ à ducentis annis Principatus Germaniæ, ciuitateſque concuſſerunt, ſeditionum originem à priuilegijs, multis, magniſque manaſſe. Olim Imperatorum ætate, quamuis multæ vrbes ius ciuitatis Romanæ tenerent, inſignia tamen incolarum Quiritum erant priuilegia. Tandem par illi facta eſt Conſtantinopolis C. l. 11. tit. 20. *Vrbs Conſtantinopolitana non ſolum iuris Italici, ſed etiam prærogatiua lætetur,* de quo & c. 28. Synodi Chalcedonenſis.

§.7. Priuilegia quamuis multis ex cauſis deſinant, difficillime tamen reuocantur, eoque difficilius, quo magis vergunt ad Reipublicæ detrimentum; quo enim plus publici boni ad ſe trahunt, eo pertinacius tanquam vtiliſsima tenentur. Pluribus illa res ad vtilitatem publicam explicanda eſt.

Priuilegia quo nocentiora ſunt, eo difficilius tolluntur.

§.8. Priuilegium cum mutatione rerum ex iuſto redditur iniuſtum, omnino tollendum eſt. Fecerunt hoc Imperatores etiam in priuatis poſſeſsionibus. Statuit Conſtantinus ne ad munera fiſcalis poſſeſſor obligaretur l. 11. t. 25. c. *Priuatas poſſeſsiones noſtras ab vniuerſis muneribus ſordidis placet immunes eſſe: neque earum conductores, neque colonos ad extraordinaria munera, vel ſuperindictiones aliquas conueniri.*

Priuatæ poſſeſſiones imperatoris. priuilegiatæ.

Hoc priuilegium Valens ſuſtulit, eodem loco: *Rem priuatam noſtram, leuandorum prouincialiū cauſa, Canonicas neceſsitates conditione qua cunctus*

Reuocatū hoc priuilegium.

ctus

ctos volumus ſuſtinere, ſed exceßit occaſio iuſsionem: quandoquidem non locis ſolitis frumenta quæ ſunt ex diuerſis conuehenda, trahantur, ſed eo vſq; portentur quo graue atq; damnoſum eſt prouehere. Proinde ſpectabilis ſinceritas tua remanentes in ijſdem locis emplere faciat proprias functiones quibus antea frumenta præbebant.

Honorius & Theodoſius declarauerunt, non eſſe ſordida illa opera. *Abſit vt nos inſtructiones viæ publicæ, & pontium ſtratarumq; opera, titulis maiorum Principum dedicata inter ſordida munera numeremus. Igitur ad inſtructiones reparationesq; itinerum, pontiumq; nullum genus hominum, nulliuſq; dignitatis ac venerationis meritis ceſſare oportet. Domus etiam diuinas tam laudabili titulo libenter adſcribimus.*

Iterũ redditum.

Theodoſius tamen & Valentinus iterum reſtituerunt. *Excepto patrimonio pietatis noſtræ, cuius quidem reditus neceßitatibus publicis frequentißime deputamus: vniuerſos poſſeßores functiones in ſuper indictis titulis abſq; vllius beneficij exceptione agnoſcere oportere cenſemus.*

Priuilegia tolluntur ignauis. Ceſſante cauſa, ceſſat effectus. l. 13. ff. adoption. l fin. ff. de teſtament. tutel. Literarum neglectu & vitæ diſſolutione excidunt iure ſuo ſtudioſi. Vide Horatium Lucium de priuilegijs ſcholaſt.

CAPVT XIX.

Legiſlatori ſummam rationem conſuetudinis habendam.

Conſuetudinis magna vis, quia in multis eſt.

§. 1. Conſuetudo legem facit, legem abrogat, aut ſi contra eam Principis ſeueritas nitatur, lex odium, hoc ſeditionem efficit. Itaque conſuetudines Reipublicæ ſuæ prudens legiſlator imprimis cordi habere debet. *Eſt vero conſuetudo id quod ſine lege, æque ac ſi legitimum eſſet, vſitatum eſt. Ius videlicet moribus inſtitutum, quod pro lege ſuſcipitur.* Ita auctor ad Herennium, eddit poſteriori definitioni Iſidorus apud Gratianum, *Cum deficit lex*, definitionis hæc pars ex Tertulliano de corona militis ſumpta eſt. Vocatur, & mos, & vſus, & actuum frequentiam ſignificat. Intelligiturque de rebus, quas aliquis facit longo & continuo tempore.

Actuũ frequentia, ius facit.

Frequentia actuum inducit habitum ſeu inclinationem, & ius quoddam; ex quo naſcitur obligatio eodem modo operandi, & alias leges contrarias abrogandi. Conſuetudo itaque ius facit, & legem; præſcriptio vero dominium transfert, facto priuati inualeſcens, & firmata; conſuetudo vero populi eſt.

§. 2. Conſuetudo verſatur circa res, & perſonas, circa actiones humanas, circa pleraque in quibus lex eſt. Alia eſt communiſsima, quæ fere eſt ius gentium, alia vero in vna aliqua Republica, alia priuata, vel perſonæ vel communitatis imperfectæ, quæ ius facere non poteſt. Sed ea tamen iuri communi obſtrepere ſolet. Diuiditur etiam in conſuetudinem Eccleſiaſticam, & ciuilem.

Conſuetudo, tantum humanas leges abrogat.

Eſt etiam conſuetudo ſecundum ius, præter ius, contra ius. Omnis conſuetudo bona & legitima eſt, ſecundum ius naturale, hoc eſt ei conſentiens, & ſecundum ius diuinum poſitiuum. Deinde nulla conſuetudine ius naturale, & ius diuinum abrogari poſſunt.

Conſuetudo contra ius gentium.

§. 3. Contra ius gentium conſuetudo valere poteſt, ſi rei naturam ſpectes; nam quod iure gentium receptum eſt, eius contrarium, non eſt ex natura malum; ideo conſuetudine induci poteſt. Ex natura, non autem fieri poteſt, ob circumſtãtias, & aliarum gentium ſcita, concordiamque. Exemplum adferri ſolet, de captis bello, qui iure gentium mancipia fiunt, cum tamen hoc in quibuſdam regionibus non fiat. Verum ius gentium ego non puto tolli à Chriſtianis Europæis, qui alios Chriſtianos in ſeruitutem non redigunt. Ius enim gentium eſt, vt ne capti bello occidantur, ſed ſeruentur, ideo ſerui dicti ſunt; Itaque primarium eſt, quod iure gentium eſt conuentum, ne ſæuitia bellorum nimia ſit, & gladius victoris ad internecionem non graſſetur, in modo ſeruitutis lenitas probatur; & multo magis ſi redimi & commutari patiantur, ſi benigne habeantur, id ego multo magis ſecundum ius gentium arbitror, quam crudeliſsimam ſeruitutem, qua domini ius necis & vitæ habebant, quæ poteſt ærumnoſos labores ad metalla, ad beſtias, ad infanda vendebantur; nam cum Cicero, alijque libertatem etiam morte propugnandam decernunt, non hyperbolice, ſed ex vſu rerum loquebantur; nam reuera priſca ſeruitus morte grauior fuit.

Europæi nõ violant ius gentium in ſeruitute.

Non poteſt vna gens ius gentium mutare.

Itaque nego gentem aliquam poſſe conſuetudinem iuri gentium contrariam inducere. Quia reſpectu gentium, & huius iuris par eſt humani generis, nec ſine totius conſenſu poſſunt legem illam immutare, cum cæteri lege illa teneantur.

Deinde nec ius gentium ab vno Principe contraria lege poteſt aboleri. Quia fieret cum damno aliarum gentium; poteſt determinare & lenire, vt ſi ſeruari hoſtes dedititios iubeat; nam miſericordiæ victoris, non crudelitati, ſe tradiderunt, abolere non poteſt, niſi in hoſte, qui ipſe ius gentium ante violaſſet.

Hæc conſuetudo præter ius gentium ſicut alia præter ius diuinũ dari poteſt. Sic iure diuino, quinquaginta plagæ reo infligebantur, conſuetudine Iſraelitarum vna minus dabatur, ne forte numerum excederent; Contra ius diuinum; quæcunque conſuetudo eſt, abuſus eſt, ius nullum inducit, ſed pœnæ reos efficit.

Conſuetudo ſecundum legem humanam illam firmat; quæ contra legem eſt, eam abrogat.

Ad conſuetudines refero, *ſtylum* hoc eſt, modum & ordinem agendi, *ritum*, hoc eſt, actuum ſolemnitatem vſu receptam, vt iam non ſit licitum ius aliter inſtituere.

Conſuetudo, vt leges abrogari poſſunt.

§. 4. Omni conſuetudini conuenit, vt ſit iuſta, vtilis, & boni communis cauſa; quod enim legem facit irritam, id etiam de conſuetudine intelligendum eſt. Ideoque vt malæ leges, ita etiam conſuetudines ſunt abolendæ. Hinc quemadmodum melior conſuetudo deteriorem legem, ita melior, conſuetudinem inutilem, aut oneroſam abrogare poteſt. Non poteſt vero lex conſuetudinem ſibi contrariam in futurum prohibere, etiam ſi vetet eam induci; nam quamuis contra legem inducta ſit. eſt tamen rationabilis. Conſuetudinem firmat, quod in mores recepta ſit, ſeruantibus morem ex conuentione populis; conſuetudini enim conuentio ineſt.

Hinc clarum eſt conſuetudinem, quæ ſit legis inſtar, poſſe à Republica, vel parte Reipublicæ induci, quæ eſt eius poteſtatis, vt legem ferre poſsit, vel ſanè legem recipere, nec opus eſt, vt ab omnibus; ſed maiore parte conſuetudo ſeruetur.

§. 5. Vis igitur conſuetudinis incipit ab actibus, & tacita vel per actus, vel omiſsiones conuentione, perficitur autem per Principis conſenſum, qui vel cognoſcitur ex lege, ſi videns conſuetudinem iuſtam, & vtilem inualeſcere, eam lege lata approbat. Atque ita lex eſt. Vel animaduertens diſsimulat. Vel ſane communi lege omnes honeſtas, vtileſque conſuetudines approbat.

Nunc vero conſuetudines rationabiles, & legitimas ius commune approbat. Ita 1. diſtinction. mos. Quod legem mores faciunt, & commune ius legibus, & moribus conſtat. 1. dictione *Omnes.* Et 8. diſtinction. *mala.* & 12. diſtinctione Omnia talia. 16. quæſtione 3. dicet. *Quod conſuetudo illorum, cum quibus conuerſamur, ſi non eſt peruerſa, obſeruanda eſt.* Et diſtinct. 11. *quæ. Quod conſuetudines Romana Eccleſia obſeruanda ſint.*

Eadem habet ius ciuile l. forma cenſuali. §. Si vero de cenſibus. ſic & conſuetudo *qua initij non habet memoriam aqua ductum ex publico ſuſtinere. Videtur enim id Princeps ratum habuiſſe.* Hæc præcipue de conſuetudine, quæ dicitur præſcripta, ſunt intelligenda, præſcribitur autem inter præſentes ſpacio decem annorum, viginti, inter abſentes.

Non requiritur autem ſententia iudicis, vt approbetur, nec tamen niſi admodum probetur facile ſecundum eam iudicandum eſt. Niſi tum cum eſt præſcripta, vel aperto conſenſu approbata, vel legis alicuius interpretatrix ſecundum pleroſque Doctores.

Conſuetudo praua mutanda eſt.

§. 6. Conſuetudo iniuſta, vel inutilis, vel pernicioſa ſolerter inueſtiganda eſt. Cuius ſignum eſt. Si ab vno hominum genere vehementer affectetur: illis enim cum vtilis ſit, cæteris inutilis erit. Plerunque eximium commodum partis, in totius damnum redundat. Videndum an ſit conſuetudo ex malis moribus orta; nam vt ex malis moribus bonæ leges, ita prauæ conſuetudines oriuntur. Hinc bonæ leges plerumque malis moribus oppoſitæ graues videntur, & per conſuetudines tollendæ illis, qui ſuis moribus, quam legibus publicis malunt viuere. Verbi gratia. Conſuetudo eſt Eccleſiarum multarum, vt vno, alteroue anni die, ſi quis adſit, corpus vt vocant, accipiat, quamuis reliquo tempore Eccleſiam ne quidem ſpectarit. Conſuetudo illa orta eſt ex pluralitate beneficiorum, hæc ex auaritia, ideo conſuetudo merito ſuſpecta eſt.

Suſpecta cõſuetudinus.

Cum pluribus, præſertim Eccleſiaſticis legibus conſuetudo repugnat, ſuſpecta eſt. Iſidorus in Synonym. cap. 16. *Conſuetudinem,* ait, *legibus cedere;* ſed de praua agere videtur. *Nam prauus vſus ratione ſuperatur, & lege.* Et diſtinct. 11. cap. 2. *Vſus auctoritati cedat, prauum vſum lex & ratio vincat.* Et can. 4. *Conſuetudinis vſuſq; longæui non vilis auctoritas eſt, verum non vſque adeo ſui valitura momento, vt aut rationem vincat, aut legem.*

Conſuetudo pro lege eſt.

Quod verò canon. 5. *docet inuiolabilem eſſe conſuetudinem, quæ nec ſacris canonibus, nec humanis legibus obuiare monſtratur,* id de priuatis conſuetudinibus, & non præſcriptis accipiendum, nam ſacros Canones rerum indifferentium mutare poſſe conſtat, vt diſtinctione 12. cap. 7. *In his rebus de quibus nihil certi ſtatuit diuina Scriptura, mos populi Dei, & inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt.* Et ſicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores Eccleſiaſticarum conſuetudinum coercendi ſunt.

Conſuetudinis initia vitioſa.

§. 7. Conſuetudinem ſtudioſè explorandam cenſeo; vt ſi mala ſit, antequam corroboretur poſsit aboleri. Nam initia fere à malis habet, qui enim conſuetudinem, quæ aduerſum leges eſt, inchoant, ſine dubio violanda lege peccant. Conſuetudo itaque bona ortum habet à transgreſsione legum, & inobedientia, Leges è cõtrario à conſultatione, à Senatu, à Principe. Quod cum ita ſit, præcipue eſt conſuetudo periculoſa in Eccleſiaſticis, ſi canones de medio tollat.

In ciuiſibus enim facilius incipit lex eſſe iniuſta, ac proinde rectius mutatur, nec mutatio eius à malis moribus initium ſemper habet, cum materia in plurimis ſit talis, quæ ad mores non pertinet. At canonicę leges cultum diuinum, moreſque reſpiciunt, fundamenta, & rationes habent ex Scriptura, & Apoſtolicis ſanctionibus, ſeueritatem etiam & vitæ integritatem exigunt, vt fere conſuetudines contrariæ vitioſæ ſint; quia leges Canonicæ multo pauciores adiaphoræ ſunt, quam ciuiles; quapropter conſuetudinum accuratius eſt examen in ſacris, quam profanis.

Contra canones conſuetudines vitioſa.

Canon legitur vndecimus diſtinctione 44. *Pro reuerentia Dei, & Sacerdotum id vniuerſa ſancta conſtituit Synodus, vt (quia ſolent crebro menſis ocioſæ fabulæ interponi) in omni Sacerdotali conuiuio lectio diuinarum Scripturarum miſceatur. Per hoc enim & animæ ædificantur ad bonum, & fabulæ non neceſſariæ prohibentur.* ita Concil. Toletan. 3. cap. 7. Nunc lex illa pulcherrima contraria conſuetudine abrogata eſt, diſsimulante Pontifice, & Epiſcopis; nec tamen vllus eſt, qui non præferat conſuetudini tàm ſanctam legem; nec dubium, quin illi, qui primo legem violarunt, deliquerint.

Conſuetudinis itaque quæ contra legem eſt, pudenda plerumque initia ſunt, à deteriore ciuitatis parte introducta, præſertim in rebus Eccleſiaſticis, quæ ab initio optimè conſtitutæ fuerunt.

Omnino enim diuerſa eſt ratio terrenæ ciuitatis, quæ à paucis incepit, paulatim experientia, doctrina, aliarum exemplo leges antiquas, barbaraſque emendauit, & Eccleſiaſticæ quæ à Chriſto, Apoſtoliſque inſtituta viuendi præcepta optima in ipſis primordijs habuit, nec facile mutationem, niſi in deterius fecit.

Conſuetudines ſanè quæ ex traditione manarunt, ſeriò cuſtodiendas cenſuit Baſilius Magnus de Spiritu ſancto, locum adſcribam, quia etiam in decretum translatus eſt, diſtinct. 11. ca. 5.

Traditiones ſeruanda.

Dogmatum & inſtitutorum, quæ in Eccleſia ſeruata ſunt, alia quidem habemus ex doctrina, quæ literis conſignata eſt, alia vero ex Apoſtolorum traditione ad nos tranſmiſſa, in myſterio recepimus, quæ vtraq; eandem vim ad pietatem habent: atque his nemo ſane contradixerit, qui vel exigua legum Eccleſiaſticarum peritia ſit præditus: nam ſi aggrediamur ea quæ non ſcripto, ſed tantum conſuetudine conſtant, repudiare imprudentes Euangelio, & quidem in præcipuis ipſius partibus offitiemus: vel potius ipſamet inſtituta ad inane quoddam nomen redigemus. Exempli cauſa (vt quod primum maximeque commune eſt primo loco commemorem) eos qui in Domini noſtri Ieſu Chriſti nomine ſpem poſuerunt, figura crucis ſignari, ecquis ſcripto docuit? dum oramus

Digitized by Google

mus ad orientem Solem conuerti, ecqua nos littera docuerunt? Verba inuocationis, cum panis Euchariſtiæ, & calix benedictionis offertur, quis ex Sanctis Patribus, ſcripta nobis reliquit? Non enim iis contenti ſumus, quorum Apoſtolus & Euangelium mentionem fecerunt; ſed alia quoque cum antea, tum poſt, dicimus, vtpote quæ magnum momentum ad ipſum myſterium habeant, doctrina non ſcripta ſed tradita edocti. Benedicimus aquam Baptiſmatis, & oleum vnctionis, atque illum ipſum præterea qui baptizatur, ex qua Scriptura? nonne ex occulta, & myſtica traditione? Quid? ipſam olei vnctionem quis ſermo ſcriptus docuit, quod homo ter mergendus ſit, vnde accepimus? Abrenuntiare Satanæ atq; Angelis eius & reliqua omnia quæcunq; in Baptiſmo obſeruamus, qua Scriptura iuſſit? An non hæc ipſa minime vulgata, ſed ſecreta doctrina, quam quieto, minimeque curioſo ſilentio Patres noſtri cuſtodierunt? Probe quidem illi intelligentes, myſteriorum maieſtatem taciturnitate ſeruari.

Ex malis cõſuetudinib. peſſimæ leges.

Concludam aurea ſententia Nicolai Papæ ad Hincmarum Remenſem Archiepiſcopum. *Mala conſuetudo, quæ non minus, quam pernicioſa corruptela vitanda eſt, niſi citius radicitus euellatur, in priuilegiorum ius ab improbis aſſumitur, & incipiunt præuaricationes, & variæ præſumptiones celerrime non compreſſæ pro legibus venerari, & priuilegiorum more perpetuo celebrari.* Oraculum eſt, quod in dies impletur.

CAPVT XX.

Princeps legibus aſtringitur.

§. 1. MIHI Theologi & Iuriſperiti hic non tam diuerſa ſentire, quam verbis alijs, atque alijs vti videntur. Rex enim vt mihi videtur minime dubia eſſe poteſt, quam idcirco paucis abſoluam.

Dei lex omnes tenet obnoxios.

1. Omnis Princeps, atque adeo Reſpublica diuinis legibus, & naturalibus non minus, quam ſubditi in conſcientia aſtringitur. Imo contra eas veniendo, quia conſpectius crimen eſt, & exemplo plurimum nocet, grauius peccat, quam ſubditus. De illa lege recte Plutarchus de regno. οὐκ ἐν βιβλίοις ἔξω γεγραμμένος, οὐδὲ ξύλοις, ἀλλ' ἔμψυχος ὢν ἐν αὐτῷ λόγος, ἀεὶ συνοικῶν, καὶ παραφυλάττων, καὶ μηδέποτε τὴν ψυχὴν ἐῶν ἔρημον ἡγεμονίας. Lege illa viuendum, quæ non in libris extrinſecus ſcripta eſt, nec in tabulis, ſed quæ animæ inſita eſt ratio, ſemper cum eo habitans & cuſtodiens, nec vnquam animam abſque ſui cuſtodia curaque relinquens.

Princeps nõ cogitur.

§. 2. Cum in lege ſit poteſtas directrix, & coactrix, Princeps nec ad legem naturalem, nec ciuilem obligatur poteſtate coactrice. Ratio eſt in promptu; Quia poteſtas illa ab externo eſt, contra inuitum; at nemo ſubditorum poteſt Principem cogere, quia legitimam auctoritatem in Principem non habet. Nec ſeipſum cogere dicitur, ſed ſponte facit, quod ſuo arbitrio facit. Externus verò Princeps multo minus id poteſt, quia par in parem non habet poteſtatem.

Placet igitur aliquem eſſe in Republica, qui metu pœnæ nullo leges obſeruet. Sine metu pœnæ humanæ, non diuinæ. Quicquid enim in Principe metuunt ſubiecti, hoc à Deo illi expectant.

Rex peccator, non puniendus legibus.

§. 3. Princeps violando diuinas leges pœnam incurrit, & obnoxius redditur æterno ſupplicio; non tamen temporali pœna ex legibus punitur Legis diuinæ præſcriptum. *Qui fuderit ſanguinem, fundatur ſanguis eius.* It, Deuteronom. 22. 22. *vt vterque moriatur, adulter & adultera.* Dauid Rex, & facinus & flagitium commiſit, adulter vxoris interfector mariti, pœnam Deo debuit, ſed tamen ſecundum legem non dedit, non quia reus non fuit, ſed quia defuit executor. Nec enim ſeipſe accuſare, aut noxæ tradere debuit; ſed iudicium diuinum expectare, quod fecit.

Cum enim non haberet ſuperiorem, à quo legitime puniretur, Ideoque nulli ad ſuſtinendam pœnam parere cogeretur, ad pœnam illam non niſi ex ſpeciali mandato obligabatur.

Lex enim data eſt Magiſtratui, vt ordinaria poteſtate, audita cauſſa, homicidam, & adulterum occidat. Non vt ipſe homicida, & adulter ſe ſponte iudicio ſiſtat, aut mortem adferat. Eadem igitur libertate & Reges fruuntur, eaque fit, vt ab homine puniri non poſſint.

Quaſdam pœnas ſubire tenentur Reges.

§. 4. Princeps pœnas quaſdam diuinæ legis ſubire tenetur, quæ alios etiam communiter tenent, ſuntque tales quæ Principem non dedeceant, nec alienam vim requirunt, quæque ſunt, leges potius, quam pœnæ, quamquam pœnam contineant. Nam in veteri Teſtamento pro peccato ſuo victimas deſtinatas tàm Reges, quàm populus offerre tenebantur, nam in hiſce vnuſquiſque ſuæ pœnæ executor erat. Quæ an fuerit propriè inſtitutorum, aut propriè pœnæ non diſputo.

Nec ſanè expedit, conſtitui in Republica, qui Regum ſcelera puniant; hinc enim odia, & bella. Nam ſi deliquiſſe Rex ſe nouit, omni potentia pœnam euadere nitetur, pluſque mali erit ex timore pœnæ, quam delicto; Iuſtum eſſe facile eſt, cui vacat pectus metu, ſi meruit. morte eorum quos timet, ſecuritatem præſtabit ſibi.

Nemo ſit regum vindex, niſi Deus.

§. 5. Ciuilium legum pœnis teneri Principem aliquando arbitror, aliquando ea liberum eſſe. Pœna tenetur cum delictum in alterius damnum vergit, vel pactum tacitum eſt interpoſitum.

Et quidem de pacto non eſt dubium; Hæc enim præcipua Principis virtus eſt, ſtare pactis, conuentis; cum vero pœna aut ſatisfactio pactis exprimitur, non minus Principi, quàm priuato ſubeunda eſt.

Pœna, cum in debitum cedit, obligat Principem.

Nam in debitum illa res cedit. Verbi gratia. Iure communi donationes inter coniuges vetitæ ſunt, illæ ſcilicet per quas donatarius redditur locupletior. Princeps illa lege tenetur, & ſi negligat reſtituere, in conſcientia cogitur; quia ratio legis multo magis in Principe valet; nam & eblandiri poteſt, & ſi negentur petita ab vxore, maius metuendum eſt malum. Ita leges: ff. titulo de rebus dubijs. l. *Si inter virum. Cauſa eſt ne mutuo amore inuicem ſpolientur, donationibus non temperantes, ſed profuſa liberalitate erga ſe abutentes.* Atque hac ratione lex obſepſit lubricas ad paupertatem vias. Hic Princeps quoque reſtituere tenebitur, vt legem impleat. Et ad hoc tenetur iure naturæ, & iure communi, quo vxorem ducere cenſetur: à quis vir honeſtus filiam Principi daret, ſi non communi lege illam duceret?

Deinde quicquid conceditur per modum pacti, dandum eſt; & pœna, cum eſt in præiudicium tertij, pendi debet. Exemplum eſt; In

 ſylua

ſylua communi Principi, & nobilitati, nemo venetur, niſi auctumno, ſi fecerit biennio carent iure venandi, Princeps ante tempus conſtitutum venatur, nihil capit, nec feras terrendo fugat, nullum itaque factum eſt damnum; quia tamen lex eſt communis ex pacto, abſtinebit biennio à venatione.

Ex pacto pœna debetur

Deinde cum pœnæ omiſſio in aliorum detrimentum vergit, pœnam cogitur exſoluere. Tum enim ratio naturalis, quæ vetat violando legem alijs moleſtum eſſe, & nocere, cogit ſatisfacere. Si enim tutoris eſt iudicem facere, l. fin. arbit. Tutel. *C. quiq. id negligit, ille infamis eſt, nec teſtator remittere poteſt*, Princeps ſi tutelam ſuſcipiat, etiam inuentarium facere; & ſi ex eo non facto damnum ſequatur, pupillo ſatisfacere debebit.

Magiſtratus tutor. ſatis dare cogitur.

Deinde conſtringuntur pro ſatisdatione fideiuſſores, affirmatores, & nominatores tutorum, interdum quoque Magiſtratus, qui idoneos non admittunt tutores. In his igitur iure naturali obligatur; ſi enim cogit Tutores ſatis dare, rem pupilli ſaluam fore, ſe omni pœna eximit, ſi legem non ſtatuit, quia pupillus damnum fecit, ſibi imputet.

Si nullum eſt detrimentum tertij, Princeps pœna legis non tenebitur. Vetitæ ſunt propinationes Germanicæ, Anno 1500. 1530. 1548. Auguſtæ. Anno 15[illegible]. Coloniæ, Anno 1577. Francofurti; ſtatuamus pœnam eſſe poſitam, vt qui propinauit, vel qui alterum, aut ſeſe inebriauerit, vini ſextarium Prochotrophio offerat. Princeps propinauit citra ſuam, aut alterius ebrietatem; pœna non obligatur, quamuis culpam contraxerit.

Princeps ſubditorum. Principem punit Deus.

Nam nulla iniuria tertio infertur, vt ex eo cogatur pœnam pendere, nec iudex eum cogere poteſt. Nemo ligatur niſi à proprio iudice. c. at ſi Clerici de iudicijs. An in ſua cauſſa contra ſe iudex eſſe non tenetur. Grauius tamen peccat, & Deo puniendus relinquitur. Nec decoquet illi creditori, lento irrepent ſi[illegible] pœnæ. Et curæ doloreſq; laqueata circum tecta vagantes, efficiat miſerum.

Dirigit, non cogit regem lex.

§. 6. Princeps obligatur ciuiliter lege ſua, ideoque ſtare debet contractibus, quorum valor eſt ex ſolo iure ciuili; Itaque & contra eum præſcribere poteſt ſubditus, teneturque illi rem permittere. Ciuilis autem obligatio non eſt neceſſario coactiua.

Nec vis directiua tamen ſine coactiua inanis eſt, neque Reſpublica magnopere grauatur. Primo, quia grauiter obligat conſcientiam. Deinde quia non eſt cauſſa Principi, cur in paruis fallere velit. Nam vbi optimates, vel populus clauum Reipublicæ tenent, ſinguli cogi poſſunt. Denique non magnum eſt detrimentum in vnius libertate; Reſpublica videat, vt talem eligat, cui cum plurimum licet, minimum libeat.

§. 7. Denique lex ciuilis tam propria, quàm anteceſſorum, quam diu manet, (poteſt enim eam Princeps iuſta de cauſa abrogare) Principem vere, & in conſcientia alligat, ſi modo res præcepta ſit Principi & populo communis; quædam enim leges ſoli plebi, quædam nobilitati ſcribuntur. Verbigratia, ſi iuſta rerum precia ſtatuantur, aut pondera, & menſuræ, non poteſt fiſcus Principis ea carius vendere, aut leuius ponderis inſtituere. Eadem ratio eſt in moneta, cuius precium cum Principis lege taxatum eſt, non poteſt iactare nummum, vt precium minuat, aut exaggeret. Maneat igitur firmum ac fixum, *Patere legi, quiſquis legem ſanxeris.*

Conſcientiam Principis lex obligat.

Ex vi legis & natura hæc obligatio oritur. Iura enim docent lege Principem obligari, legis igitur vi, & ratione obligatur, non aliunde. Gratianus diſtinctione 9. cap. 2. *Iuſtum eſt Principem legibus obtemperare ſuis, tunc enim iura ſua ab omnibus cuſtodienda exiſtimet, quando & ipſe illis reuerentiam præbet. Principes legibus teneri ſuis, nec in ſe conuenit, poſſe damnare iura, quæ in ſubiectis conſtituunt. Iuſta eſt enim vocis eorum auctoritas, ſi, quod populis prohibent, ſibi licere non patiantur.*

Princeps debeat, & auctores ſeruare leges.

Si hoc iuſtum, & conſequenter contrarium iniuſtum, non aliunde niſi à lege iuſtum; lex enim conſtituit medium iuſtitiæ, tàm in Rege, quàm in populo. Sic etiam in cap. *Non liceat Papæ* 17. quæſt. 4. & iure ciuili, Codice de legibus, & Conſtitutionibus Principum, l. 1. tit. 14. *Digna vox eſt maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe Principem profiteri. Adeo de auctoritate iuris noſtra pendet auctoritas, & reuera maius imperio eſt, ſubmittere legibus Principatum, & oraculo præſentis edicti, quod nobis licere non patimur illis indicamus. Datum 3. Idus Iunij Rauenna, Florentino & Dionyſio Coſſ.* 429.

Et l. 3. t. de teſtamentis Proprium Imperatoris eſt legibus viuere. Et optime Cato: *Patere legem, quam ipſe tuleris.* Et l. 23. π. de legatis.

Lex eſt Rex regis.

Quod enim quiſque iuris in alterum ſtatuerit, eodem ipſe vtatur. ad prætor. edictum. Iuſtum eſt Principem ſuis obtemperare legibus. Vere Plinius in Paneg. *Non eſt Princeps ſupra leges, ſed leges ſupra Principem.* Et Ambroſius Epiſtola 32. ad Valentinianum. *Quod cum præſcripſiſti alijs, præſcripſiſti etiam tibi: Leges enim Imperator fert, quas primum ipſe cuſtodiat. Apud Imperatorem plus iuſtitia, quam licentia valet, vt ſapienter* Symmachus. Quin & illud verè; *Principem legibus ſolutum non eſſe, ſed videri.* Itaque cum dicitur λελύσθαι τῶν νόμων eſſe, de pœnis ſolis accipiendum eſt. ἁμαρτήσας γὰρ οὐ κολάζεται. Peccatis enim pœnas non dat.

Magno eſt dignus ſupplicio, ſi non modo dignitatem, ſed etiam inſtrumenta virtutum ſubdat vitijs. ſed hoc tolerandum eſt, quia vindicari, niſi à Deo non poteſt; nam & aliorum multiplicia delicta tolerantur, qui legum ſeueritatem eludunt.

Poteſtas à iure eſt, ideo & iure vti debet.

§. 8. Etiam Reſpublica Principem legibus obligat; nam reuera cum legem communem toti Reipublicæ promulgat, ſe etiam ſimul comprehendit, & voluntate publica eidem ſeſe ſubijcit. Principis enim auctoritas à iure dependet, ideoque quicquid ſtatuerit iuſta cauſſa moueri præſumitur. Intelligitur enim illa analogia, & conformitas, ne caput diſsimile ſit reliquo corpori. Quam enim abſonum eſſet, tota vrbe indictum eſſe ieiunium & temperantiam ſeruari? in ſola aula genialiter Principem viuere?

Monſtrum eſt Princeps bonus legibus regens, ſi male ipſe viuat.

Cum igitur Reſpublica in legibus omni parti & capiti communibus non poſsit legitima ratione Principem eximere, neceſſario etiam ſua lege tenebitur; quia contra rectam eſt rationem, ideoque legem naturalem, quæ eſt recta ratio, eſt, caput Reipublicæ corpori non conuenire. Cur enim alligent opera grauia ſubditis, ipſi autem digito nolint ea mouere? Hinc

etiam

e[illegible] leges Eccleſiaſticas non eſſe a[illegible] & ipſi legiſlatores teneri i[illegible].

§. Quia verò ad ius naturale pertinet [illegible] latæ, rectè docet Suarez libro 3. [illegible] legibus cap. 35. eam à Deo præ[illegible]. *Reſpondeo* [illegible] *Deumque eſt principalis autor* [illegible] *poteſta-[illegible] illam conferre ſub conditione prædicta, [illegible] non* [illegible]*iter, [illegible] hoc ipſum colligi ex ipſamet ratione naturali a[illegible] ne alia reuelatione, vel pacto humano. Declaratur in hunc modum: nam omnis poteſtas legiſlatiua eſt à Deo principaliter, vel immediate, vt in poteſtate Eccleſiaſtica, vel mediante Republica, vt in ciuili. Vnde licet homo immediate legem ferat, in eo actu ſe gerit, vt miniſter, & diſpenſator Dei, vt ex Paulo in ſuperioribus attulimus, ergo intentio & voluntas Principis ferentis legem, debet conformari intentioni Dei dantis poteſtatem; imo efficacia legis ad obligandum magis pendet ex intentione Dei, quam particularis legiſlatoris. Deus autem non ſolum, vt autor gratiæ, ſed etiam vt auctor naturæ vult, legiſlatorem humanum non habere poteſtatem ad ferendas leges, niſi cum vniuerſali obligatione illarum, qui totam Rempublicam, vt conſtantem ex corpore, & capite comprehendat; ergo. Probatur minor ex ipſa neceſſitate communis boni, ad quod hæc poteſtas ordinatur; datur enim in ædificationem, non in deſtructionem. Quod autem ad huiuſmodi bonum commune pertineat poteſtatem hanc ita eſſe datam Principi, vt licet in voluntate eius ſit legem ferre; ſi tamen feratur, vniuerſalis ſit, & ipſum comprehendat, declarant ſufficienter teſtimonia Scripturæ & rationes adductæ, & communis conſenſus non ſolum Patrum, ſed etiam Philoſophorum, propter quam cauſſam dixit optime Ariſtoteles 3. Politic. cap. 7. circa finem; legem debere in Republica dominari. nam (vt ibi recte explicat Diuus Thomas) dum non occurrit ſufficienter ratio excipiendi aliquid à lege, etiam ipſe Princeps debet illi ſubijci, & ſecundum illam legem vel operari, vel iudicare, quia alias inutilis redditur lex, & Reſpublica perturbatur.*

Deus Principem legib. obligat.

Lex inutilis redditur, niſi ſecundum eam iudicetur.

Si igitur Princeps immediate à Deo poteſtatem habet ferendarum legum, ergo & ea conditione, vt ſecundum rectam rationem ferat; ſi mediate à Deo, media Republica, ab illa etiam accepit limitatam poteſtatem, vt ipſe cenſeatur obligatus à Deo, & à Republica.

Communis ſponſio ciuitatum obligat & caput ciuitatum.

Itaque obligatio eſt ex lege poſitiua, & naturali; quamquam verò ferre non teneatur legem, conſtituta tamen ea obligatur. Atque hoc eſt, quod dicitur, *Lex eſt communis ſponſio ciuitatis*. Errant igitur, qui cum dicunt, legem imperare Principibus, intelligendum non de lege ſcripta, ſed naturali; nam lex naturalis, & ſcripta Principem ſubijcit. Modo ea ſit illius materia, quæ ad Principem etiam pertineat.

Atque hinc facile ſoluuntur illa, quæ pro licentia Regum contra leges diſputantur. Cum aliqui Principes maiores legibus eſſe aſſerunt. [illegible] legiſlatorum intentionem non eſſe, vt ſe legibus ſubijciant.

[illegible] legem eſſe opus Principis, diffe[illegible] & accipientem. Hæc [illegible] ſatis oſtendunt firma non [illegible] legiſlatoris ea [illegible] recta eſt, v[illegible] hus ſubſi[illegible] hoc enim [illegible] ſtatut[illegible] eſt, & iuris eſt naturalis; differt a[illegible] legiſlatore Deus, & Reſpublica.

[illegible] legiſlatori.

Lex eſt opus Principis, & Princeps eſt animata iuſtitia, ſed opere ſuo imprimis obligatur; ſic & uotum eſt opus vouentis, & tamen violari votum non poteſt. Certe qui hæc obijciunt, legibus tamen Principes obligant; vt Gregorius Toletan. lib. 7. cap. 20. §. 34.

Sed & leges, quæ ſtabiliunt Principatum, vt de ſucceſſione primogeniti, de prohibita dominiorum alienatione, de excluſione fœminarum à ſucceſſione regni, vt de alijs non poſſunt à Principibus per legem ad Principatum peruenientibus rumpi & infringi, niſi & regni & Principatus qualitas & ſtatus peruertatur, nec qui Principatum obtinere voluerit mutata lege regni, poteſt euadere titulum tyranni, quia præter legem vſurpabit Principatum. Quare cum Samuel primum Regem iuſſu Dei elegit in Iſrael Saulem, locutus eſt ad populum præſente Rege, legem regni, & ſcripſit in libro & repoſuit coram Domino. Atque Plato. Probabile inquit eſt Regum maxime hunc morbum eſſe, qui ſuperbe propter delicias viuunt, quod plus quam leges concederent poſſe voluerunt, nec in eo concorditer permanſerunt, quod verbis & iureiurando laudauerunt, vnde ſeditiones ortæ ſunt. Sic per pares Franciæ declarata ſunt irrita, apud Tricaſſes ſeu Troye en Chāpagne pacta inita inter Regem Carolum Sextum, & Henricum Quintum Regem Angliæ, quibus placuerat natos ex Margareta filia Caroli Sexti & Henrico Rege Succeſſores in regno Galliæ excluſo Carolo Septimo, quia eſſent facta contra legem Salicam, quæ fundamentum eſt regni Galliæ. Exemplum etiam erit in lege electionis Imperatoris, quam peruertere non licet, vt qui dici voluerit legitimus Imperator. Et hanc ſi quis velit ſua temeritate & viribus inuertere, atque electorum & Summi Pontificis in ea autoritatem conuellere, vel parum proficiet, vel ſtrages propemodum innumerabiles excitabit: Item, ſi quis electionis Summi Pontificis leges contemnens, ad electionem properet; totam Reipublicæ Chriſtianæ quietem ſchiſmatibus conturbabit, in ſumma de alijs idipſum collige Principatibus, in quibus ſi quis pro arbitrio leges voluerit ſucceſſionis vel electionis confringere, ſummum eſt nullam Rempublicam fore firmam, tutam aut probis legibus aut moribus conſeruandam: neque aliud vniuerſus erit orbis, in quo talia innouabuntur, quam ſpelunca latronum, & lerna malorum, & omnia vi potius, quam iuſtitia agentur.

Leges neceſſariò ſeruandæ.

Leges eligendi non poteſt mutare Princeps.

Nunc ſi quæram cur Principes legem de primogeniti ſucceſſione mutare non poſſint? ſi externas cauſas adducant; Turbas, ſcandala, & ſimilia, fieri poterit, vt nec ſeditionem, nec offenſiones efficiat primogeniti præteritio. Cauſa igitur eſt communis Reipublicæ ſponſio & Dei voluntas.

§. 10. Non poſſunt leges eſſe ſtabiles, niſi à Principibus firmentur; neruus autem & vinculum legis eſt vſus. Tot bonis & ſeueris legibus vetita eſt in Germania propinatio, nunquam in populum modeſtia induci potuit; quia in aulis Principum aliquorum manet ad æquales propinationes coactio, quorum ebrioſa infamia omnem legis vigorem exſtinxit: & illa ipſa comitia, quibus ſobrietas ſancita eſt, ebriorum vocibus perſonuerunt. Captioſe Princeps Flaminiæ & Æmyliæ auorum memoria tulerunt leges, magnis pœnis ſancitas, quas tamen primi ipſi prætergrediebantur, cumque neglectui haberentur, magnuſque eſſet numerus præuaricatorum, grauiſſimas multas exigebant. Improbi tyranni illi fuere; nam &

Princeps docet violare leges.

leges male ferebant, & pelus tranſgrediebantur, peſſime verò puniebant eos, qui violaſſent, exemplo tamen ſuo, quantam vim Principum vita in legum cuſtodia haberet, oſtenderunt. Ita ſane eſt: vere dixit Laurentius Medicæus. *Talem eſſe ciuitatem, quales Principis mores.*

Deus quomodo leges Principi ſubiecit.

§. 11. Solent illi etiam, qui Principem lege eximunt, tueri ſententiam ſuam, Nouell. 105 *Omnibus autem à nobis dictis, Imperatoris excipiatur fortuna, cui & ipſas Deus leges ſubiecit, legem animatam eum mittens hominibus, eo quod Imperatori quidem iugis, & indefinens conſulatus omnibus ciuitatibus & populis & gentibus, in ſingulis quæ placent diſtribuentis adueniet.*

Equidem hac ex ea lege nihil conficitur, ſcribit enim Imperator Strategio Comiti ſacrarum largitionum, & ſumptus Conſulum moderatur, nimium enim excreuerant; ratio legis ne honor ille vſitatus, & optimis viris dari ſolitus, rem eorum minueret.

Largitiones conſulum moderatur Imperator.

Difficultatem verò nullus habebit horum, qui ad conſulatus veniunt honorem, ſi mediocrem ita faciens expenſam in omni tempore ſit. Et omne quicquid hactenus conſulatus habentes honorem, & ex foro tuæ celſitudinis, & ex glorioſiſſimis præfectis noſtris, aut etiam aliunde per munificentiam noſtram percipiebant, & nunc eis dabimus, ab eis quidem faciendas expenſas abbreuiantes, à nobis autem largitatem non minorantes, omnium autem à nobis dictis, Imperatoris excipiatur fortuna, cui & ipſas Deus leges ſubiecit; legem animatam eum mittens hominibus.

Hinc primum reſpondeo; Legem eam ex eo genere eſſe, quæ communis Principi & populo non ſit. Nam ad [illegible] expenſas priuatorum pertinet, ne ex honore capiant detrimentum; Reſpondeo ſecundo, legem non patere latius, quam rationem, [illegible] Imperatori non conuenit, cum expreſſe dicat [illegible] *Imperatoris fortunam maiorem, & indefinitum conſulatum aduenire.* Denique, *conſulatum ſequi ſumptus* [illegible], cauſſam igitur non modo iuſtam, æquam, ſed fauorabilem etiam adducit, cur ipſe ea lege vti nolit; ne videlicet beneficium [illegible], & ciuitates reſtringeret. Sententia igitur ad præſentem eam accommodata nihil contra obligationem imperatoriam efficit.

Leges principis ſubiectæ, vt eis obediat, vel ſi malæ ſint, tollat.

Deus Principi leges ſubiecit, quia pro temporum opportunitate ferre nouas, abolere veteres poteſt; non tamen ita ſubiecit, vt illas manentes, & totam Rempublicam obligantes pro arbitrio violare poſsit.

Nam ſubiecit & corpora ſubditorum Principi Deus, & bona eorum, ſed ea tantum imperio poſsidet, non dominio. Ideo ſine legitima cauſſa nec bona ſubditis auferre, nec corporum vti opera, vel in eam ſæuire poteſt. lib. 5. cod. ad l. Iul. Maieſt. & tit. de bonor. damn. Ita quoque non poteſt tollere leges, nec ſecum diſpenſare, niſi legitima cauſſa ſit diſpenſandi. Nimium igitur laxa erat apud Perſas lex Regia, quę quod vellet permittebat, quæ per adulatores inducta eſt; nam initio & legibus ipſi viuebant. Pernicioſa vox Iuliæ inceſtæ mulieris *an neſcis te Imperatorem eſſe, & leges dare, non accipere.* In multis itaque rebus Princeps eodem cum cæteris iure vtitur. Nouell. 9. c. 11. l. 31. & ﬀ. qui teſtam. lib. pen. & ﬀ. de hæred. inſtit. li. 15. Fruitur tamen ſuis priuilegijs, *vt maior alijs cenſeatur.* Quia lex eſt animata, vt lex eſt mutus Princeps.

Cum igitur imperatoris ſit munus, perpetuo ſubditis conſulere, ideoque ſit perpetuus conſul, vt lex illa docet; optime vero conſulat, ſi leges ipſe ſeruet, non eſt legum obſeruandarum obligatione eximendus. Nam præter poteſtatem legitimam, quam vſurpant, immenſam quandam licentiam ſibi arrogabunt, & paruæ occaſione in tyrannos mutabuntur.

Ex hac principis valde ſanctior, [illegible] nomen erit.

§. 12. Cum contractus, vel actus aliquis redditur irritus per legem aliquam, eadem lege etiam Princeps obligatur, vt reuera actus ipſe non ſit validus. Ital. 3. t. 3 l 6. eod. *Ex imperfecto teſtamento nec imperatorem hereditatem vindicare poſſe, ſæpe conſtitutum eſt. Licet enim lex imperij ſolennibus iuris imperatorem ſoluerit, nihil tamen tam proprium imperij eſt, quam legibus viuere. PP. 11. Kal. Ian. Lupo & Maximo Conſ. 233.*

Quia ſollennibus iuris lex imperij Imperatorem ſoluit, certum eſt eum teneri, niſi ſolutus ſit, ex natura igitur rei, obligatus eſt illis imperator, qui hic lege illa non vtitur, qua ſolutus eſt, quia turpe viſum eſt; ſi ex imperfecto teſtamento hæreditatem captet.

Princeps cum certa lege iungitur, alius tenere intelligitur.

Cum igitur in ſolennitatibus iuris non ſeruandis iuſta de cauſſa diſpenſatum eſt, vt ſi adſit Princeps, agatque, eius perſona, fideſque pro ſolennitatibus habeatur, ne ſit irritum, quod factum eſt, ſatis omuino oſtenditur, in cæteris eum obligatum eſſe. Quamuis enim lex illa irritans pœnalis eſſe videatur; quia tamen per ſe intendit, ne ſit actus validus, ideo tenetur.

Cauſſa huius rei eſt, quia ad vitandas fraudes, ob commune bonum conſtituta eſt certa agendi ratio; itaque lex irritans, commune bonum, & iuris, iuſtitiæque executionem reſpicit; quam non minuere, ſed augere Princeps tenetur, & firmare. Non eſt autem omnis lex irritans actum, pœnalis, quia aliqnando dat formam actui, ideoque & Principem obligat. Sic Panormitanus in ca. 2. de Conſtitutionibus. Hæc enim eſt lex directiua, qua obligatur Reſpublica.

Cæteræ ſolennitates quæ accidentariæ ſunt, maieſtate Principis ſupplentur; quia lex vel conſuetudo hoc ei indulſit. Niſi enim ita ſtatuamus multa incommoda ſequentur. Nam ſuo ſolo teſtimonio poterit Princeps cauſſas leuare, vel affligere, ſi nulla teſtium ſolennitas, aut numerus requiritur. Nec alia conſuetudo eſt in pleriſque locis, cum Principibus enim eodem modo ſecundum legum formulas omnia tranſiguntur, ſicut inter priuatos. Atque hæc vere eſt maieſtas Principis, quæ maior eſt ipſo Principe.

Libertati omnium, & dignitati Principis non obeſt obedientia.

CAPVT XXI.

Veterem legem moribus, & Politiæ vtilem fuiſſe.

§ 1. QVæ de vetere lege à Theologis vtiliter diſputantur non multum ad politicen conducunt, itaque paucis illa propoſitionibus concludam, atque ad alia me accingam.

Leges quædam præter naturalem etiam ante legem Moſi datam à Deo poſitæ ſunt. In Paradiſo lex de non edendo ex arbore ſcientiæ boni & mali; deinde de animalibus mundis, & immundis.

§. 2. Lex Moſi data, ſancta fuit, à bono Deo data, per Angelos, in manu Moſis mediatoris, eius finis ſupernaturalis fuit, vt ad virtutem, & conſequenter ad æternam vitam educerentur,

...t, vt Chriſtum ad quem lex ducebat, nobis ...raret, vt ...ltum Dei inter tot abſonas idolo... ...ærcmonias conſtitueret, vt Politicum ordin...m firmaret.

§.3. ...s Iudæis data fuit, eoſque ſolos obligauit, & eos, qui accepta circumciſione in Iudæorum coloniam tranſibant.

§.4. Triplicia fuere præcepta, moralia, cæremonialia, Iudicialia Moralia omnes, & ſemper obligant, Cæremonialia ſunt abrogata, & iudi... per mortem Chriſti primo mortua, deinde mortifera.

§.5. Hæc multis modis, & docte, vtiliſsimeque ...ſputantur, ſed ad politicen non admodum faciunt. Vnum eſt, quod à viris eruditis aliquando propoſitum eſt. Cur Chriſtianæ Reipublicæ non v...ur legibus iudicialibus à DEO ipſo latis, cur enim quam... non obligent, non potius ſecundum leges Dei, quam impiorum Cæſarum controuerſias decidunt? Id vero eo magis quod iuſta iudi... illa arbitrari omnes debemus, de legibus Imper...torum merito dubitemus, quarum multæ iniquæ fuerunt. Suis iudicibus Deus inculcat, Deuter. 1.17. *Præcepique omnia quæ facere deberetis.*

Cur non igitur, quæ cap. 21. Exod. præcipiuntur, de ſeruitiis non ſeruantur? Cur non ſi quis furatus bouem fuerit, non cogitur dare quinque pro vno, ſed ſuſpenditur? Et verſic. 16. Pro ſtupro tantum coniugium fœminæ, & dos imperatur? Et verſ. 26. pignus ante noctem iubentur reddere. Hæc & ſimilia cum iuſta trutina æterna veritas librarit, quare nunc aliis legibus vtimur? cur non vxorem fratris ducit domum frater?

Cur iudiciales leges nō ſeruantur.

Verum quotquot ſunt eiuſmodi legum, cum mutabiles ſint, non eſt neceſſarium à Republica ſuſcipi, nec ideo tamen minus prudenter à Deo latæ ſunt. Pro captu enim, & ingenio Iudæorum accommodatæ fuerunt. Cum vero initia ciuitatum alias leges habuerint, non fuit cauſſa commutandi. Deinde non tulit illas leges Deus, niſi pro illa Republica, quam immutatum iri præuidebat. Mutatis temporibus leges quoque mutandæ ſunt. Iure nunc furta puniuntur morte; ſi enim reſtituenda eſſent, cum plerumque pauperes ſint, magis ad furta aſtringerentur.

Tertio, quantum eſſet ad nequitiam incitamentum, ſi ſcortatori diuitis puellæ nuptiæ in præmium cederent? Non ignoro moris id eſſe eum pares ſint, cum vero eſt magna differentia, aliud iura ſtatuunt. Sed tum leges illæ in illo populo, & diſciplina iuſtæ erant, nunc materia in multis gentibus mutata eſt, vt eo pertinere non poſsint.

CAPVT XXII.

Antinomos Republica pellendos eſſe.

§.1. EVangelium à Chriſto Dei filio nobis traditum eſt; vnde lex noua, quam Euangelicam dicimus, eius auctor eſt ille, qui & Redemptor, de quo Iſaias 33. 22 *Dominus iudex noſter Dominus legiſer noſter, Dominus Rex noſter, ipſe ſaluabit nos.*

Fidei, ſacramenta. mo. res ab ol... Chri... ſanā aſſumut

§.2. Continentur ea lege præcepta moralia Sacramenta..., & Fidei. Moralia quidem perfectius e[illegible] polu... Chriſt...s, & præcepta ſacramentalia omni no noua tradidit, veteribus abolitis. Fidei præcepta explicatiora dedit; nam alioqui etiam Iudæis, & Patribus ante diluuium credendi præcepta data ſunt.

§.3. Illa præcepta nobis omnino ſeruanda ſunt; omnia enim non fidei duntaxat præcepta nos obligant.

§.4. Hac in re hæreſes ſunt, erroreſque non contra pietatem modo, ſed etiam in Republica, & Politica pernicioſiſsimi. *Hæreſes in Rempublicam peccātes.*

Primo enim Sectarii profitentur legem moralem ſeruari nequaquam poſſe. Secundo ſolam fidem à Deo recipi pro omnium præceptorum obſeruatione; vt aliqui; vel fidem ſolā imputari pro iuſtitia. Fidem ſcilicet accipiunt pro fiducia iuſtitiæ & ſalutis. Tertio. Credentibus nullius mandati quocunq; modo violati pœnas imminere æternas.

Quarto. Chriſtum itaque legiſlatorem non eſſe, ſed tantum gratiæ promiſſorem, donatoremque. Hincortum habuere Antinomi, qui omnem legem contemnunt, & Muntzeriani, qui Luthericis vſi principiis; omnem non modo legem, ſed etiam Magiſtratum repudiarunt. Contra eos initio diſputaui, qui conſcientias ab obligatione legum humanum omnino ſecuras arbitrantur, quos oſtendi Reipublicæ pernicioſos eſſe. Nunc hi quidem peccare ſe violandis legibus, fatentur, ſed pœnam non metuere, quod ab omni execratione actiua, & paſsiua ſint liberati; quia nec iraſcitur illis Deus, nec punit, ſed in omni ſcelere plene iuſtificat, ac beatificat. *Antinomi bolia concepernus.* *Impunitatē ſibi pollicentur Antinomi.*

Contra horum impietatem diſputare Theologorum eſt, ego de conturbatione Reipublicæ quam ſecta peſtifera pietatis & Chriſtianæ libertatis prætextu molitur, diſceptabo.

Hoc vero magnopere notandum eſt; ipſos quoque Doctores immenſæ licentiæ, non audere verbis aſſerere fidem quam docent: nam & Antinomos refutare ſeſe ſimulant Lutherani, quibus tamen initia dederunt, & Libertinos Caluiniani, à quibus nonniſi verbis differunt. Et quidem illi qui Antinomos deteſtantur ita docent.

§.5. Synodus Mansfeldica: *Verus de abrogatione legis intellectus in eo eſt, vt initio ſciamus, legem in genere, hoc modo per Chriſtum ſublatam eſſe, vt filijs Dei maledictione, damnatione, & accuſatione ſua nocere non poſſit, ſicut ad Galatas tertio dicitur. Chriſtus redemit nos à maledicto legis, ipſe factus pro nobis maledictum: id factum eſt videlicet ſecundum officium eius, de quo pridem ſpiritus ſanctus per Moſen vaticinatus fuerat; maledictus omnis qui pendet in ligno, & inde ratiocinatur Paulus, nos qui per Chriſtum ſumus redempti, nunc eſſe ſub gratia & non ſub lege, Romanorum 6.*

Error horum eſt, vt dicant, quicquid contra Deum, proximumque committunt, ſi incendia, cædes, proditiones non modo non maledici à Deo, nec damnari, ſed ne accuſari quidem: Si hæc de lege Dei, & lege naturali, quanto magis idem de lege politica, quæ de re adiaphora fertur, docendum eſt; quomodo enim Senatuſconſultum aut edictum Principis de inuentario teſtamenti faciendo obligabit; ſi æterni Imperatoris leges non obligant ad accuſationem, maledictionem, pœnam? *Summa iactantia impunitatis.*

Quicquid autem de lege rectè videntur docere totum eo recidit, vt dicant ſeruandam eſſe, ſed ex eius violatione pœnam nullam eſſe timendam. Denique legem ſeruari non poſſe.

Hoc ex fundamento ſic Antinomi argumentantur.

Manſfeldica Synodus de Antinomis.

Poſſumusne ſeruare Decalogum ſeu legem moralem quoad obedientiam? Reſpondent M[illegible] ld c[illegible] ſumus, etſi in magna imbecillitate & imperfectione. Tamen e[illegible] ſ noditiæ non adferunt nobis damnationem, Roman. 8. mo[illegible] mus in Chriſto. Ita illi mitius, ſed ab alijs d[illegible]mnantur, quia omne opus bonum aiunt natura ſua eſſe peccatum mortale, ſed eo quod natura eſt peccatum mortale, non ſeruatur Dei præceptum.

Si ut iuſti non obligari lege, cæteros ad damnare tradunt.

Magnum vero ſibi iuſtorum [illegible] impiorum diſcrimen imaginantur; nam iniuſt[illegible] legem eſſe poſitam docent, iuſtis vero neq[illegible]quam. *Quo[illegible]iam vt ante diximus lex non eſt omnibu[illegible] ſublata, ſed in tantum qui ſunt ſub gratia, [illegible] beneficia Chriſti per fidem agnoſcunt, & amplectuntur, imo iuſtis eſt abrogata ſicut Paulus ait in priore ad Timotheum cap 1. Sequitur inde quod iniuſti [illegible] & nondum conuerſi, quique beneficia Chriſti per fidem non agnoſcunt, & apprehendunt, atque alioqui malam atque inhoneſtam vitam ducunt, adhuc ſunt ſub lege [illegible] idque toto tempore impietatis ſuæ, ita vt [illegible] x aſſidue officium ſuum in eo exercea[illegible] oſtenſione peccati, ira Dei & pœnarum conſequentium: Deinde [illegible] am oſtenſione imbecillitatis & impoßibilitatis noſtræ in ſeruanda lege diuina, ad obtinendam iuſtitiam: præterea perterrefactione, accuſatione, condemnatione & mortificatione, vt ipſi iniuſti tyrannidem legis & dominationem, maledictionem & condemnationem eius ſentiant atque experiantur. Hoc ſignificat priore ad Timoth 1. Lex data eſt iniuſtis [illegible] contumacibus, impijs peccatoribus, irreuerentibus, prophanis, & in huius generis peccatores, lex pædagogus adhuc animaduertit ad Galat. 3. atque ita lex eſt pædagogus noſter vſque ad Chriſtum.*

Errores & falſa dogmata Antinomorum hos enumerant.

Primus error.

§. 6. Lex non eſt digna, vt vocetur verbum Dei.

Contumelia in legem extrema.

Hoc quidem eſt Manichæorum, qui malum Deum, legis auctorem prædicabant, quos contra Sanctorum Patrum, in primis Auguſtini diſputationes ſunt: Quod ſi lex illa, non occides, &c non eſt digna vt vocetur verbum Dei. Non igitur verbo Dei vetantur idola, blaſphemiæ, parricidia, adulteria, rapinæ. Quis igitur illa prohibet, ſi lex tam ſancta indigna eſt ſuo auctore? Quomodo lex humana reuerentiam habebit, ſi nulla eſt lex diuina, à qua deriuetur: Refutant eum errorem Manſfeldici cum exclamant: *Horribile eſt auditu, legem eſſe indignam qua appelletur verbum Dei. Nam Scriptura dicit, Exod. 32. Deum legem ſeu Decalogum ſuo ſcripſiſſe digito, quidni ergo verbum Dei appellabimus?*

Deuteronomij 18. dicit Dominus ſ[illegible] poſiturum verba ſua in os Prophetæ, vt loquatur quæcunque præceperit ei. Ac ita deinceps in omnibus Prophetis, lex vocatur, lex Domini: quæ res argumento eſt, legem vere eſſe verbum Dei Si verè eſt verbum Dei, certe meretur etiam vocari. [illegible]ua vero de dignitate legis Paulus ſcribit, petenda ſunt ex 2. capite 3. ad Corinth. epiſtola quam legis dignitatem Antinomi plane contemnunt & derident. Auguſtinus in 2. libro Moſis Quæſt libro 2. quæſt. 1[illegible] inde vocatur le[illegible] opus [illegible], quia ipſe eam ordinauit, Deus hanc deſcrip[illegible]. [illegible] tra[illegible]ctatu 3. qui legem dedit, dedit quoque gratiam.

Qui pœnam legis negat, legem deſtruit.

Pugna tamen [illegible] verb[illegible] eſt. Nam legibus [illegible] pœna additur; vt q[illegible] n c[illegible] commiſerit, deleatur anima eius de populo ſuo [illegible] anc ad ſe pe[illegible] nere n[illegible]ant. At vero [illegible] ne lex Dei eſt; Qui occiderit hominem, morte moriatur; alter ſentiunt ſecta [illegible] Quamuis milles millens occide[illegible] mus, non tamen mort[illegible]ur. Qu[illegible] li[illegible]ri ſumus à lege. Lex nobis [illegible]. Lex, n[illegible] am quæ vetat o[illegible] nobis [illegible] eſt.

Secundus [illegible] us error.

§. 7. Si meretrix [illegible] ſi ad[illegible], vel quicunque alius peccator, tantum crede, & eris ſaluus.

Cum [illegible] peccato peccatis hæres, tantum crede [illegible] es in medio [illegible] ſalutis.

Hos e[illegible]rores, deteſtari ſe Manſfeldici profitentur.

Hi duo errores, inquiunt, ampliſſimam feneſtram patefaciunt manifeſtis ſceleribus & flagitijs, & ſpernunt pœnitentiam magna quadam ſua parte, videlicet bono propoſito de emendatione vitæ.

Qui ſe in medio ſcelere iuſtum arbitratur, legem tollit.

Aliorum manet tamen impudens petulantia, in medijs peccatis eſſe ſe non mod[illegible] imputatione nullos, ſed etiam certo ſe id ſcire [illegible]

Dauidem in adulterio & homicid[illegible] o iuſtitiam retinuiſſe; Quid hac opinione imbuti Quirites non audebunt? Negant ſe reos maieſtatis diuinæ, quomodo maieſtatem humanam reuerebuntur? Deuter. 13. *Si audieris in vna ex ciuitatibus quas Dominus dederit tibi ibi inhabitare, dicentes; eamus & ſeruiamus Dijs alienis, interficiens necabis omnes, qui ſunt in ea ciuitate, & incendes eam igni, & erit ſine habitaculo in æternum, nec reædificabitur.* Quid ſi quiſpiam credat ſe in hac re iuſtum eſſe, & neget ad ſe pertinere legem pœnalem?

Quid ſi in iudicium veniat, Clytemneſtræ filius, aut Nero,

Omnes ſceleſti [illegible] hæreſis ſunt.

Cuius ſupplicio non debuit vna parari
Simia, nec ſerpens vnus, nec culeus vnus?

Nonne ille ſi noſtro æuo viueret, maius aliquod parricidio crimen faceret, ſeque in medio facinore iuſtiſsimum prædicaret? à maledictione legis ſe liberum noua lege diceret? Nimium itaque ſcrupuloſi Argiui, de quibus ſoror parricidæ queritur.

Ἔδοξε δ' Ἄργει τῷδε, μήθ' ἡμᾶς στέγαις,
Ματροκτονοῦντας, κυρία δ' ἥδ' ἡμέρα,
ἐν ᾗ διοίσει ψῆφον Ἀργείων πόλις
εἰ χρὴ θανεῖν νὼ λευσίμῳ πετρώματι,
ἢ φάσγανον θήξαντ' ἐπ' αὐχένος βαλεῖν.

Viſum eſt autem Argiuis, ne tecto quidem nos recipere matricidas, hæc vero dies decretoria eſt qua ſententiam feret Argiuorum ciuitas, vel enim moriendum eſt nobis candido lapide, vel acuto ceruix demetenda gladio.

Si leges Dei contemnuntur, humanas non morabuntur.

At vero ex præſcripto noui Euangelij, illi iuſti, ſancti, innocentes ſunt, ſi credāt ſe tales. Deus illis non iraſcitur, quia ſe credunt filios; non punit, quia peccatum non imputat. in via ad cęlum eſſe ſe dicunt, in via ſalutis.

Quanto magis ſi omnia iura ciuilia peſſundēt? cur enim ſolemnitates, & formulæ eos teneant, qui omnia ſine fraude Dei mandata conculcant? Ordinem & proceſſum prætoris morentur, qui ſe plene iuſtos, vereque beatiſ[illegible]tos arbitrantur, ſi prætoris ſanguine tribunal impleant? Oreſtes igitur fiduciarius eſſet, nullam a Deo vindictam metueret.

Quartus error.

§. 8. Decalogus ad curiam pertinet, non ad ſuggeſtum.

Legem Dei è templo Dei [illegible] eſt ei [illegible] cere.

Q[illegible]id ſibi illi volunt? Nempe cum de conſcientia agitur, cum a[illegible] ur [illegible], de vita æterna de amicitia, de [illegible] li colloqu[illegible] non eſſe faciendam De[illegible]logi mentionem. [illegible] ne legem quidem Dei populo expo[illegible]ndam. Non

enim

enim ad concionatorem pertinet Decalogus?

Non igitur, eorum iudicio, ad bene viuendum ad ſalutem pertinet cognitio, aut obſeruatio Decalogi; Multo minus igitur obſeruatio legum ciuilium. Quomodo vero ad curiam, ſi non ad ſuggeſtum?

Curia ſane ſcelera plectit, mandatorumque tabulas cuſtodit, ſed cur id agit curia, cum Deus ne moneri quidem de ea re homines velle fingatur? Deinde eſtne curiæ, hoc eſt Magiſtratui mandatum, vt Decalogum cuſtodire velit? Hoc ergo mandatum Dei eſt, non illis ergo dicendum in concione? vnde hoc ergo diſcet?

Reſpondent rectè Manſfeldici, ſed opinioni ſuæ haudquaquam conſentanée. *Veruntamen Decalogum partim ad aulam & curiam pertinere. Nam ciuilis Magiſtratus cuſtos eſſe debet vtriuſque tabulæ legis: quamobrem Deuteronom. cap. 17. Deus præcipit, vt Reges ſedentes in ſolio ſeu ad gubernacula Reipublicæ librum legis diuinæ ſibi literis notatum curent: vt præcepta Domini & pro ſe faciant ipſi, & apud ſubditos regnorum ſuorum fieri curent: item ad Rom. 13. ſcriptum eſt: Magiſtratus & miniſter Dei in tuum emolumentum: ſin autem male feceris, metues eum: non enim fruſtra gerit gladium. Quod autem idcirco Decalogus etiam à concione remouendus ſit, non eſt ferendum: nam & ſpirituales & politici Magiſtratus cuſtodes Decalogi & Promotores ipſius eſſe debent. Item, ſi Doctores verbi Decalogum pro concione tractare non deberent, quomodo producerent homines ad agnitionem peccatorum, quomodo metu iræ Dei & pœnarum à peccatis deterrerent, quomodo inuitarent ad pœnitentiam, & dolores animi de peccato? Neceſſe eſſet eos principalem in prædicatione pœnitentiæ partem omittere.*

Quid autem poſtremò fieret de conuerſione? quomodo Deus nobiſcum poſſet conferre rationem, iuxta parabolam Matthæi decimo octauo, propter debitum ex violatione diuinæ voluntatis, ſi concio legis ab Eccleſiis releganda eſſet? Denique ſi concio Decalogi in Eccleſia intercidat, ſimul cadit prædicatio pœnitentiæ, perit omnis diſciplina, & nemo per ordinaria media ad ſalutem conuertitur.

Si magiſtratus legum cura committitur, ergo ſubditis obedientia.

Hoc reſponſo ſeipſi damnant. Nam lege Magiſtratum damnant, ſubditos abſoluunt. Quæro enim an Magiſtratus, ſi leges Dei, nec legat, nec ſeruari curet, nec gerit gladium ad vindictam malefactorum, ipſe delicti pœnam reformidari debeat. Si enim & ille ſine offenſa Dei odioſiſſimo opere non cogitur ſubditos offendere; ſi concionator eum de cuſtodia legum monere non debet, quaſi pœna negligenti paretur, ne ad curiam quidem lex pertinet.

Quintus error.

§. 9. Quibuſcunque cum Moſe res eſt, rectà via tendunt ad Diabolum; imo ad malam rem cum Moſe.

Reſpondent Manſfeldici: *Quibuſcunque cum Moyſe ſeu lege res eſt, vt per eam iuſti, id eſt, accepti coram DEO fieri velint hi quidem omnes rectà via eunt ad inferos, nec eorum quiſquam beatitudinem æternæ vitæ adipiſcitur. Scriptum eſt enim ad Romanos tertio, quod per opera legis non iuſtificetur coram Deo omnis caro: & Iohannes tertio, ſolis credentibus vita æterna promittitur. Ad Romanos decimo Paulus dicit: Si confeſſus fueris ore tuo IESVM, quod ipſe ſit DOMINVS, & credideris in corde tuo, quod ipſum reſuſcitauerit Deus ex mortuis, ſaluus eris.*

Quid autem cum Moyſe ſeu lege agunt, ſimul ſupra iuxta conſenſum Scripturæ tradidimus, in doctrina de lege, quod in ea nobis reliquum ſit, & quatenus ea poſſimus adhuc vti; hi non tendunt ad Diabolum, neque damnantur, ſed magnum & amplum legis diuinæ fructum & vtilitatem experiuntur.

Ad malam rem neque Moyſes, neque lex ipſa amandari debet, ſed ij qui ſecundum leges & præcepta Decalogi non viuunt, ſæpiſſime ad malam rem ſeu ad reſtim res redit: cui malo ipſi Antinomi præbent occaſionem, cum ſuis hominibus autores ſunt vt legem & decem præcepta Dei ſecurè contemnant, & pro libitu omittant: huiuſquam clamoribus multos adigunt ad malam crucem & variorum ſuppliciorum tormenta.

Verum hæc eſt blaſphemi paradoxi impia confirmatio lenioribus verbis errorem ingeminans Primo, quia alibi docent, nec gratia quidem Dei ſeruata mandata ad ſalutem facere; cum omnia ſint peccata mortalia, etiam optima opera optimè facta. Quapropter fundamento Manſfeldicorum Antinomi inſiſtunt, & irrefragabiliter concludunt. Omne opus legis diuinæ, & humanæ optime factum, eſt peccatum dignum æterna morte; non igitur nobis faciendum, ne cum Moſe ad inferos detrudamur.

Si omnia opera ſunt mala, nulla lege iubere decent.

Deinde opera legis peruerſiſſime interpretantur, cum de illis, quæ abſque gratia fiunt, loquatur Apoſtolus. Denique alii addunt quia mortuam legem aiūt, non quia eam per gratiam obſeruant; ſed quia violata obeſſe non poteſt credentibus ſe in eius contaminatione eſſe iuſtos. Quanquam aliquis

Parentis ſenile guttur fregerit,

Cum crediderit iuſtum eſſe ſe, puras cœlo efferet manus. Nec iudicem morabitur, de ſtillicidijs, terminis, feneſtrarum iure quærentem. Imo nec Dei tribunal horrebit.

Sextus error.

§. 10. Non ſunt præparandi homines ad Euangelium per prædicationem legis, Deum autem hoc facere neceſſe eſt, cuius id opus eſt proprium.

Sine lege veri, & recti illa ratiocinatio eſt. Si enim Deus per prædicationem legis adducit, cur non & concionator Dei loco exhortans? Verum multo abſurdius Manſfeldici: *Neque eſt vlla melior præparatio ad Euangelium, quam ipſa prædicatio legis. Hæc enim perterrefacit, angit, ſauciat homines, vt poſtea magnitudinem conſolationis, lætitiæ, & ſalutis Euangelicæ tanto iucundiùs experiantur. Contemnit enim etiam antidotum regis, qui periculi magnitudinem non agnoſcit. Inſuper etiam prædicatione legis ad præparationem Euangelii, nihil Deo adimitur. Nihilominus enim à Deo dari oportet veram agnitionem peccati, & ſalutarem agnitionem iræ Dei & pœnarum, ſeriò pauere, veram contritionem & dolores.*

Omnis enim hæc concio in Lutheranorum & Caluinianorum facetias incurrit. Non enim terrentur illis minis legis, non credentes, quia inferos manes, & cruciamenta impiorum fabulis arbitrantur. Non terrentur credentes, quia certiſſimi ſunt ſe liberos eſſe à maledicto, accuſatione, damnatione legis. Contumelioſè dicebat Iulius: *Tune mihi armatenenti perges citare leges?*

Si pœna legum exempti ſumus nō ergo lex terrere poteſt.

Nero tum demum pœnas legum timebat, cum audito equitatu hoſtili dixerat:

ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει.

Equorum

Equorum celeripedum ſonitus circumſonat aures.

Ante maior legibus, illud canebat. *Reges, quæ iubet, ſunt vii.* Et ille tamen impius terrebatur matris occiſæ nocturno ſpectro, at fiducia eorum qui tantum credendo ſe iuſtos eſſe iactant, ſine formidine leges violant. Et magiſtratui liberrima indignatione reſpondebunt.

Ne Dei quidem lege ad Euangelium, ſalutemque præparamur, multo ergo minus tua lege, quæ nec à Deo eſt, nec de re quæ ſit in ſe bona, ſed de rebus, quæ & aliter fieri rectè poſſunt.

Septimus error.

§. 11. In Euangelio non debet agi de violatione legis, ſed de violatione filij.

Dei Filius non ſola incredulitate læditur.

Indigna homine, nedum Doctore opinio. Filium Dei violari non exiſtimant, niſi incredulitate, cum blaſphemijs, odio, contemptu etiam violetur. Nec tamen rei tam abſurdæ illis ratio deeſt ex ipſis aduerſariis deprompta. Si enim ſola fide iuſti ſunt, ſi nullo flagitio præter infidelitatem redduntur iniuſti, quid opus eſt, de illis agere, quæ nec nocere ſaluti, nec eam promouere poſſunt?

Octauus error.

§. 11. Audire verbum Dei & ſentire in corde, eſt propria Euangelij conſequentia.

Ingens Antinomorum blaſphemia

Hinc concludebant, ſatis eſſe audire & ſentire, etſi non facerent. Cum tamen Dominus eos damnet, qui verbum corde exceperunt, ſed fructum non ediderunt.

Hinc vlterius (teſtibus Mansfeldicis) ratiocinabantur: *Sat eſt audire & ſentire, opus non requiritur. Itaque non eſt peccatum à meretricula ſupplantari.* Quid hic ſibi Princeps de eiuſmodi ciuibus promittet? *Legem audiuimus, ſenſimus; non eſt peccatum, ſi contra faciamus.* Matutinis horis Socratis, pomeridianis lumina Thaidis terent. Hæc tamen omnia ex Luthero, & Lutheranis didicerunt, docent enim illi. *Bona opera ad ſalutem non eſſe neceſſaria:* quod ſi verum eſt, *ſatis eſt legem audire, & ſentire,* imò ne audire quidem: Quorſum namq; aures obtundas, cum facto opus non eſt? Vt vero appareat, quo ciues ducant illi concionatores, citabo ea, quæ Mansfeldici in Synodo ſua congeſſerunt. *Hæc propoſitio eſt Papiſtica ab ipſis Pontificiis excogitata & ita concinnata: nuſquam enim reperitur in Scriptura, neque etiam facile reperitur in libris Patrum, maxime cum eo intellectu quem affingunt Papiſtæ, quod bona opera ſint cauſſa efficientes partiales & meritoria ſalutis. An etiamſi hæc propoſito in aliam duntaxat ſententiam, aſſuta quadam gloſſula, inflectatur: tamen hic ſenſu præ cæteris eminet, quem contextus verborum repræſentat. Neque vero ſinent Papiſtæ primi huius propoſitionis inuentores, ne iam ei ſententiam aſſuit, præter ipſorum verborum naturam & proprietatem. Hanc propoſitionem Dominus LVTHERVS acerrime oppugnauit, ſicut teſtantur paſſim eius libri; nam in primo Tomo Germanico Vvitenbergæ excuſo ſic ſcribit: quod hæc propoſitio, bona opera ſunt neceſſaria ad ſalutem, legem & euangelium confundat, tanta quidem iactura, & detrimento, quantum ratio humana neque comprehendere, neque intelligere poſſit. Per eam enim obſcurari doctrinam de gratia, Chriſtum cum omnibus ſuis beneficiis conuelli, totum Euangelium peruerti.*

Si ad ſalutem eſt fides, caritasq; ergo Euange. in Lutheri euertitur.

Ibidem dicit, liberata eſt oratio & vana ſic pronuntiare: Fidem quidem operibus & meritis niti non

Opera bona nullo modo neceſſaria.

debere, ſed tamen neceſſe eſt habere bona opera tanquam neceſſaria ad ſalutem. Hoc totum nihil eſt, ſi enim ſunt neceſſaria ad ſalutem, ſalus ſine ipſis venire non poteſt, ergo non ſola fide ſaluamur, ſed hoc falſum eſſe, & à Scriptura diſſentit. Scribit ibidem in Synodo Ieroſolymitana decretum fuiſſe opera legis ad ſalutem non eſſe neceſſaria.

quid igitur de illis tractatur?

Tomo quarto, pagina quingenteſima quinquageſima, niſi tres Apoſtoli ſteti ſſent totum conuenticulum recidiſſet, ac decreuiſſet, opera legis neceſſaria eſſe ad ſalutem.

Sine vllo opere iuſtitia iuſti ſunt.

Tomo Septimo pagina ſexageſima prima: Octauo diligenter hic animaduertendum eſt & magno ſtudio obſeruandum, quod ſola fides ſine vllis operibus faciat iuſtos, liberos & ſaluos.

Pagina ſexageſima tertia: inde conſpicitur clare, quemadmodum homo Chriſtianus ſit liber ab omnibus rebus, & ſuper omnes res, ita vt non indigeat operibus ad iuſtitiam & ſalutem, ſed fides omnia confert ei abunde. ac ſi ita inſaniat, vt per vllum bonum opus iuſtus, liber, ſaluus, & Chriſtianus fieri ſperet, amittit fidem cum omnibus adminiculis, ſicut canis ille, qui, cum portionem carnis in ore geſtaret, vmbram aqua tubians, ſimul carnes & vmbram amittebat.

Chriſtianus ſupra omnes res, quin ergo ſupra leges ciuiles.

Pagina ſexageſima quinta: Nullum opus, & nullum mandatum neceſſarium eſt Chriſtiano ad ſalutem.

Si nullum mandatum, quorſum leges?

Ibidem: Quanquam in hac vita homo non poteſt eſſe ſine operibus, non tamen ei neceſſaria ſunt ad iuſtitiam & ſalutem.

Pagina ſexageſima ſexta: Contentus ſit homo Chriſtianus fide ſua, quæ eſt vita, iuſtitia, & ſalus eius, & perſuaſum habeat ſe nihilo amplius ad eam rem indigere, quam vt credat rem veriſſime ita ſe habere.

Tantum credere, non eſt obedire.

In Concione quadam de Aſcenſione edita anno viceſimo tertio: Caue gloſſam ſeu fucum illum Philoſophorum ſeu Academicorum. Qui credit, & habet bona opera ſaluus erit, non ita CHRISTVS dicit, ſed tantum. Qui credit, inquit.

In Concionibus Oeconomicis Noriberga editis Anno quadrageſimo quinto, pagina quadrageſima prima: Saluos fieri tantum contingit nobis per remiſſionem peccatorum.

Qui credit bonus ciuis, non qui obedit legibus.

In Poſtillis maioribus ab Aduentu vſque ad Dominicam Paſchatis, pagina centeſima ſecunda: Chriſtus ſemel nos ſaluauit duplici ratione. Primum fecit omnia quæcunque fieri neceſſe eſt, vt ſalui ſiamus, deinde in Baptiſmo communicauit nobis omnia ſua beneficia. His & ſimilibus locis referti ſunt libri Lutheri, neque commemorabimus plures: ſed imprimis hanc propoſitionem, Bona opera ſunt neceſſaria ad ſalutem, Lutherus fortiſſime deiecit in diſputatione de operibus legis & gratiæ Vvitenbergæ habita Anno milleſimo quingenteſimo triceſimo ſeptimo, in qua diſputatione prorſus reiecit neceſſitatem operum ad ſalutem, & eam omnino non vult tolerare. ſi ergo cuique animus fuiſſet hanc propoſitionem poſt mortem Lutheri rurſum inuehere, & ita pacem & concordiam Eccleſiæ conuellere atque dirumpere, debuerant hac tunc temporis cum ipſo Luthero diſputare atque decernere.

Omnis ergo obedientia tollatur.

Etiam alias in noſtris Eccleſiis toto tempore poſt obitum Lutheri elapſo, nemo fecit mentionem huius pernicioſæ propoſitionis, ſed tanquam inuſitata perpetuo erat oppreſſa ſilentio, omnes enim facillime contenti erant doctrina Confeſſionis Auguſtanæ: Neceſſe eſt bene operari: & de hoc nunquam fuit diſceptatio.

Poſt obitum Lutheri hæc propoſitio rurſum emerſit, quibus

quibus autoribus demonſtratu facillimum eſt, eorum omnis diſputationes pro hac propoſitione extant, ac licet varia cauſæ prætendumtur, quibus aſſerteres huius dogmatis ſe permotos eſſe affirmant: tamen hæ nullius ſunt momenti ad immenſam illam iacturam & religionis Chriſtianæ detrimentum, quod inde ſequitur. ac ſi poſtea abſtinere hoc dogmate voluiſſent, ſicut Dei beneficio factum eſt: ſatius fuiſſet nunquam in lucem reuexiſſe, & multæ diſceptationes hoc modo caueri potuiſſent. Papiſtæ inſtitutarij non fuiſſent confirmati in impio ſuo dogmate de neceßitate bonorum operum ad ſalutem, imbecilliores Chriſtiani in noſtris Eccleſiis non fuiſſent turbati.

Impium eſt ergo dicere, bene vero neceſſe eſſe bene agere. Quid igitur pium eſt, ſi hoc impium eſt?

§. 13. Hinc natos Antinomos experientia docuit; & confitentes habemus reos, ipſos Antinomorum aduerſarios, cum enim nullo modo anomiam, atq; omnium rerum confuſionem poſſent euitare, ſi bona opera condemnarent, multi ex ipſis Lutheranis documenta tam praua reiecerunt. Mansfeldici in controuerſia de bonis operibus, ita rem narrant:

Hæc ex illis radicib. venena naſcuntur.

Cauſſæ vero reſtitutæ propoſitionis hæ proferuntur: primum quod Antinomi manifeſte docent, hominem ſemel regeneratum nihilominus retinere gratiam & Spiritum ſanctum, etiamſi ruat in peccata contra conſcientiam, ſit adulter, potator, defraudater, profuſor.

Legem Dei in iocum verſuns.

Secundo quod aliqui dicuntur fuiſſe qui iocosè, & argutè declamitauerint ſalem neceßitatis computruiſſe, ſeu, vt in vernacula lingua maior eſt gratia Prouerbij per amphiboliam vocabuli, quod alias neceßitatem, alias obſonium ſignificat, Das Muß iſt verſaltzen

Debitũ legis obſeruationem negãt.

Quarto quod aliqui vocabulum debiti ferre noluerint.

Quinto quod omnes homines ad bona opera iam dudum ſint remißi ſegnes, & ignaui.

Sexto quod aliqui particulam, Sola, ita intellexerint, quod non tantum excludat, meritum bonorum operum, ſed etiam præſentiam.

Operum bonorum meritum. & præſentiam damnans.

Harum cauſarum aliquæ ſatis ſunt honeſtæ, & idoneæ, ac manifeſtum eſt Antinomos, ita, vt dictum eſt docere, tum etiam ignauia & languiditas hominum ad bona opera (pro dolor) nemini eſt ignota; cæteræ cauſſæ minus ſunt notæ.

Nunc omnium Principum conſcientiam appello. Verene arbitrentur ex hiſce hominibus, iuſtam, conſtãtem, & quæ legibus regatur Rempublicam conſtitui poſſe.

Nonus error.

§. 14. *Petrus non intellexit Chriſtianam libertatem, ideo legem ſeruare voluit, ne immunda veſceretur.*

Petrum nõ minus, quã Paulum V. Papam accuſant.

Quid mirum ſi hoc dicant Antinomi, cùm eorum Magiſtri, & ex Magiſtris antidici conſentiant. Nam cum agunt de bonis operibus, non modo aiunt ſine illis ſaluari homines, ſed etiam negant *conditionem eſſe, ſine qua non ſaluantur* pag. 208. Multo minus bonis operibus applicari Chriſti meritum. Quod ſi igitur magiſtratus Scripturam, aut maiores citet, aut leges qualeſcunque, mox audiet, non intelligis Chriſtianam libertatem.

Decimus error.

§. 15. *Dictum Petri; Certam facite vocationem veſtram per bona opera eſt inutile.*

Reſpondent Lutherani. *Neque hoc dictum ex ſecunda epiſtola capite primo ſuffragatur Antinomis de inſcitia Petri clamantibus, quaſi is doctrinam de Chriſtiana libertate non ſatis intellexerit. Quod enim hortatur Petrus, vt certam faciamus vocationem noſtram per bona opera, ſatis declarat, ſe intelligere rationem libertatis Euangelicæ, quod non ſit ſimilis libertati carnali, neque veſtiendam eſſe malitiam ſpecie libertatis. Tum autem Chriſtiana libertas non trahitur ad carnalem, ſi per bona opera vocationem noſtram confirmamus, hoc eſt, bonis operibus teſtamur, quod vocatio noſtra ad regnum Chriſti & vitam æternam ſit certa. Vbi enim mala opera exercentur contra voluntatem Dei, ibi non poſſumus eſſe certi de vocatione noſtra, ſed dubitare oportet, num vere ſimus vocati ad hæreditatem regni Chriſti, & vitæ æternæ. Hanc vocationis certitudinem labefactantes Antinomi, quod neque mala opera curant, neque bona magnopere exigunt, ſatis oſtendunt, de libertate Euangelica nihil ſani habere iudicii. Deinde & hoc manifeſtum eſt ex proximè præmiſſis erroribus, quod Antinomi ſint hoſtes bonorum operum. & quod hominibus occaſiones præbeant, horribili quadam ſecuritate faciendi quidquid allubuerit animo. Et quamuis palàm profiteri non audent, vitam malam eſſe bonam, tamen extenuant peccata, vt facili momenti liberari nos ab eis poſſe dicant, ſi modo credamus, omiſſo interim propoſito de reſerenda in melius ante acta vitæ ratione.*

Verùm his meritò occinat Poëta:

Loripedem rectus derideat, æthiopem albus.

Vocatio per bona opera certa.

Nam in ſua reſponſione non minus impiam doctrinam complectuntur. Nam Petrus certam vocationem per opera fieri iubet; ſine operibus igitur eſt incerta. Negant illos eſſe certos qui mala opera exercent contra Dei voluntatem, quod tamen affirmant Caluiniani; ſi tamen illi incerti ſunt, omnes pariter incerti ſunt: omnes enim mala opera faciunt, & omnia eorum bona dicunt eſſe peccata mortalia; per mortalia verò crimina non redditur certa vocatio. Minoris igitur opera bona faciunt quàm Antinomi, quia palàm profitentur vitam bonam eſſe malam. Imò has propoſitiones dilaudant. *Poßibile eſt, ſine operibus bonis ſaluari omnes qui ſaluati ſunt, ſine operibus bonis ſaluati ſunt Bona opera non ſunt neceſſaria ad ſalutem, non conſeruant ſalutẽ nõ ſunt conditio ſine qua non ſunt natura ſua digna æterna morte. Mala opera ſola ſide delentur. Si omnia flagitia commiſeris vt primum credideris te per Chriſtum iuſtum eſſe, iuſtus es.* Quæ maior poteſt eſſe improbis ſecuritas? At tu expectas, vt iudicium humanum ſubeat, quis vnica mentis aſſeueratione omnia ſcelera, pœnaſque euaſiſſe putat?

Fundamenta Antinomorum.

Error vndecimus.

§. 16. *Quandocunque tibi talis incidit cogitatio, hoc vel illo modo rem geri in Eccleſia debere, vt homines ſint boni honeſti, modeſti, ſancti, & caſti, iam aberraſti ab Euangelio.*

Vita ex profeſſo damnans.

Hæc ſi vera ſunt; præſtat profectò ad Iudaiſmum redire, aut ſane quamcunque religionem profiteri: quis enim certus eſt, in quo nulla habetur honeſtatis ratio, nulla flagitiorum verecundia. Quid aliud dicerent Epheſij, quid Sibaritæ, aut Cyrenenſes? quas gentium corruptiſsimas eſſe legimus; nec tamen virtutum cultores damnarunt; quanquam oderunt, & exterminarunt. Si Princeps igitur memor officij ſui, id agat, vt boni, modeſti, ſancti, honeſti, caſti ciues euadant, ab Euangelio aberrat; ſi parens ita de filiorum educatione cogitat euangelicus eſſe deſinit; nam eadem eſt Principis & patris hac in parte ratio. οὐδὲν διαφέρει ἄρχων ἀγαθὸς, ἀγαθοῦ πατρός. *Nihil differt Princeps bonus à bono patre.* Nunquam bonus ciuis futurus eſt, qui magiſtratum de vita ciuiũ ſollicitum iudicat ab Euangelio aberrare. Deni-

Quid Iudæi & Turcæ dicent, ſi virtutẽ colere eſt ab Euangelio aberrare.

que

Digitized by Google

quæ cum Reſpublica ciues ſuos,&pœnis, & præmijs regat;non poteſt illè ad Rempublicam pertinere,qui cauſas præmiorum , & pœnarum ex æquo tollit.

Mihi ſane vel ex hoc vnico errore ſatis cauſæ videtur eſſe,vt vniuerſa Germania mutuis conflictibus collidatur,cum Regibus,& Principibus officium à Deo commiſſum, quod eſt , vt ſint Τῶν νόμων φύλακες *legum cuſtodes*, tam impudenter & proterue impetitur.

CAPVT XXIII.

Legem diuinam ſcriptam Reipublicæ neceſſariam à Catholicis ſolis rectè intelligi, atque obſeruari.

§.1. ACcuſent nos aduerſarij grauiter iam olim,at Anno 1617.omnium retro temporum virus in Catholicos effuderunt Scriptorum vt leuiſſimi, ita maledicentiſſimi. Caput accuſationis erat legem Dei ſcriptam à nobis repudiatam,mala verſione,interpretatione, & traditionum additamentis interpolatam, corruptam, oppreſſam. Ego etſi hac de re in Coronide Iubilorum reſpondi,neceſsitas tamen multorū requirit hic quoque reſponſionem iteratā.

Initium ducam ab eo in quo vel maxime illi gloriantur,à verbo Dei,à Scriptura. illam à nobis contemni aiunt , illa noſtram fidem euerti. Non memini vllum eſſe ex Iubilantibus,qui non eius criminis nos reos agat. Iubilæus Academicus Heidelbergenſis p.24 ita habet.

ei ſcripturam crepans eius euerſores.

8 *Principium fidei,quæ creditur, fidem Chriſtianam vltimo terminans,eſt Scriptura diuina, Prophetarum & apoſtolorum libris comprehenſa. & quidem ſola.*

Solum verbū Dei eſt. fidem terminans.

9.*Tota enim Scriptura diuinitus inſpirata eſt , & vtilis ad doctrinam,ad redargutionem , ad correctionem,ad inſtructionem,quæ eſt in iuſtitia : vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte inſtructus.*

Omnis ſcriptura vtilis eſt.

10.*Hoc principium fidei,quæ creditur non vno modo,ſed varie iam pridem conuulſit,hodieque conuellit Papatus Romanus.*

Omnis Eccleſia totius traditio vtilis eſt.

11.*Scripturis ſacris nihil* Diuinitatis *ineſſe docet, niſi quantum accepit ab Eccleſia.*

Scriptura nihil diuinitatis accepit ab Eccleſia

12. *Neque pro authenticis Scripturas habet niſi authoritate Eccleſiæ.*

13.*Imo Deo non credit,niſi propter Eccleſiam.*

14. *Diuinam Scripturarum authoritatem à Papa arbitrio ſuſpendit , quia in Papa tanquam in Eccleſia totius capite, authoritas illa reſideat.*

Scripturæ credimus propter Deum , eas nobis Eccleſia proponit.

15.*Et quia Papa ſolus,vel cum Prælatis , eſt Eccleſia,ideo Papa & Prælati Scripturis credunt , ſi credunt,propter ſeipſos : laicos Scripturis credere volunt propter Papam,& Prælatos.*

Omnes Scripturis credunt, quia ſunt verbū Dei, Eccleſia illud proponit.

16.*Sic Papa,Prælatorum,Laicorum fides de Scripturis ſtat ſuper teſtimonio humano , hoc eſt,ſuper arena,& eſt nulla.*

17.*Scripturas in iis,quæ ad fidem, cultum & mores pertinent,tanta obſcuritatis arguit,vt a nemine, niſi ex Papæ interpretatione intelligi poſſint.*

Scriptura non niſi diuino ſpiritu intelliguntur.

18. *Papam omnium de fide quæſtionum iudicem ſupremum facit,a quo fidem noſtram vltimatè ſiſti oporteat, etiam in iis , quæ cum Papa Euangelici habent controuerſa.*

Papa diſcipulus eſt Scripturæ. iudex vero contrariarum interpretationū.

19.*Scripturas imperfectionis accuſat , quia neque ad ſi lem pietatemque colendam , neque ad ſalutem conſequendam ſufficiant , niſi traditionibus ſuppleantur.*

20.*Traditiones ſuas vocat Verbum Dei non ſcriptum,æque certum,infallibile,canonicum, ad ſalutem neceſſarium, pari pietatis affectu & reuerentia cum verbo Dei ſcripto ſuſcipiendum*

21. *Scripturam blaſphemat naſum cereum,ambiguam, literam mortuam, atramento ſcriptam, chartaceam , quæ Eccleſiæ conſenſu pro confirmatione indigerit , vſtat vaginæ recipientis quemuis gladium, chalybeum,plumbeum,ligneum,æneum.*

Scriptura ſic vocatur hæreticis, ſic ipſo Luthero.

De quibus verè , & erudite diſſeruit noſter Maximilianus Sandæus in themate ſæculari. Rudius , ſed maledicentius eadem de re egit affixis thesibus Iacobus Martini Dialecticus VVittembergenſis. Ehrartus Lauterbach Concion.2. Romanus nec Biblia legiſſe,nec Grammaticam, credere ſe ait nullum Pontificem tota vita Biblia perlegiſſe . Leonem Decimum dixiſſe Bembo ſententiam è Biblijs adſerenti; *Quid tu Bembe mihi allegas illam fabulam?* Et Sadoleto Commentarios ſcribenti in Epiſtol. ad Romanos. *Omitte eas nugas , non decent virum grauem tales ineptiæ.* Ad quæ Polycarpus ſic exclamat. *O vos damnati Italici nebulones, an veſtra Politica grauiora ſunt verbo Dei? Audite doctiſſimos Leonem , & Bembum, ſi illi nihili fecere Scripturam , quomodo eam inducti æſtimarent? Eiuſmodi ſiniſtra pene omnes erant Epiſcopi, Cardinales, Monachi;* Polycarpus tamen Leiſerus Biblia non planè perdita , ſed ſub ſcamno abdita fuiſſe ſcribit.

Calumnia de Biblijs.

Chriſtophorus Schleupnerus Generalis Superintendens, & aulicus ſtentor, cùm facetijs obleĉtare ſuos vellet,Catholicorum Theologiam ſagam nuncupauerit,Canoniſticam Scholaſticā, Monaſticam,Interimiſticam,Ieſuiticam pag 8.9. 10. 11. &c. Tanta verò id imperitia facit, vt videatur nullos vnquam libros Catholicorum vidiſſe. Paucos nominaui , omnes in eadem ſunt cauſſa, omnes elaborant, vt perſuadeant populo, nos Scripturam contemnere, ſe eam venerari, & ſequi , ideò nos lege ſola humana, ſe diuina gubernari . Præcipuè in inuidiam vocant, æſtimationem Canonum, Conciliorum & Pontificum, quaſi illa decreta ſacræ Scripturæ anteponamus. Sed totam cauſſam explicemus.

Catholicorum Theologorum.

§. 2. Primo Catholicorum eſt hæc communis ſententia,& fides:Sacrarum literarum eſſe eam profunditatem,ſapientiam, perfectionem,vt nulla hominum ſcripta illis æquari poſsint, aut debeant.Lex enim eſt creatoris.

Secundo, Fide eadem tenent omnes; Scripturam ſacram habere infallibilem auctoritatem, veritatem diuinam, nullo errore miſtam, normam omnium directricem.

Scriptura vera eſt.

Tertio,Quicquid Scriptorum, doctorumque aliorum vel vni ſententiæ, vel apici ſacrarum literarum repugnat,id falſum eſſe.

Quarto, mihi libet Chriſtiano moriendum eſſe potius millies,quam vel vnum Scripturæ dictum,falſum iudicet,aut dicat,aut eſſe poſſe falſum affirmet.

Quinto.Quicunque de Scriptura contrarium docet,aut ſentit,Catholicus non eſt , nos ei anathema dicimus,Maran-atha.Iniuria igitur , & quidem inſignis nobis infertur , cum Scripturæ contemptæ accerſimur,qui pro toto eius corpore,& pro ſingulis apicibus,totū noſtrum ſanguinē profundere parati ſumus, vt ſane fundendum eſſe docemus,poteſt enim fieri, vt aliquis Catholicorum Spiritum quidem promptum , ſed carnem infirmam experiatur,in mortem , & in carcerem ire cupiat, ſed ad vocem ancillæ expaueſcat,& Dominum in verbo ſuo neget. Non ergo cauſa eſt cur hac ex parte,à nobis deficiant, multo

Catholici Scripturam venerantur

multo minus nos velut ſacræ Scripturæ violatores traducant, & ex vna duas Reſpublicas faciãt.

Concilia & pontifices ſcripturæ expoſitionem vrſerunt.

Nec meum eſt hoc ſolius iudicium, ſed totius orbis Catholici. Concilium Trident. ſeſs. 5. cap. 1. ſerio mandat, vt Scripturam prælati exponi diligenter curent, idque à Synodis, & Pontificibus curatum affirmat. *Eadem ſacroſancta Synodus, pijs ſummorum pontificum, & probatorum Conciliorum conſtitutionibus inhærens, eaſq; amplectens, & illis adijciens, ne cæleſtis ille ſacrorum librorum theſaurus quem Spiritus ſanctus ſumma liberalitate hominibus tradidit, neglectus iaceat, ſtatuit ac decreuit, &c.* Nempe, vt in Cathedralibus Eccleſijs, in monaſterijs, in conuentibus Regularibus, in Gymnaſijs publicis explicetur. Id nec tum primum factum eſt, ſed exempla ſynodorum, & Summorum Pontificum præceſſerunt.

Et ſanè Leonem Pontificem maximi feciſſe Scripturam multa teſtimonia ſunt, imprimis cõſtitutio eius in Concilio Lateranenſi data anno 1516. 14. Calend. Ian. vbi non modo ſcripturam citat, & magni facit, ſed etiam eius interpretibus optimas leges ponit. Quod igitur Bembo & Sadoleto in aurem dixiſſe fingitur, ex eadem pharetra depromptum eſt, ex qua calumniarum myriades prodiere.

§. 3. Scripturam igitur legem ſequimur, neque iam à ſæculo oſtenſum arbitramur à minima eius particula nos receſsiſſe, cauſa igitur cur à nobis receſſerint nouatores vnica eſt, quia ſcripturas ipſi, quas citant, quaſque ad euerſionem ſtomachi & cerebri iactitant, penitus contemnunt. Ita rem ſeſe habere iam ſæpius oſtendi. Tu rem expende, à lege Dei eos recedere intelliges.

Scripturarum horribilis eſt contemptus apud ſectarios.

Primo enim ſi ex tot centurijs eorum, qui ab Eccleſia receſſerunt vnus eſt, qui rectè Scripturam, & non fallente veſtigio ſecutus eſt, ille nominetur, & reliquos probabo ſecutos eſſe non ſcripturam, nec Spiritum Dei, ſed proprium ſenſum, eumque ſcripturæ veritati antepouere.

Secundo, Primores eorum cum Scriptura vrgentur, in illarum accuſationem vertuntur. Vorſtius cum in ſcriptura quædam errata eſſe dixiſſet, Caluini & Iunij auctoritate cauſam ſuam contra æternam Dei veritatem tuetur. Alias locum citaui, ſed nec mihi quiſquam reſpondit hactenus, & nunc quoque calumniantium importunitas extorquet, vt eadem proponam.

Sectarij ſcripturam falſam aiunt.

Denique obijcitur in primis illud de Apoſtolis, alijſq; N. T. Scriptoribus, quod dicantur in rebus leuiculis errare, aut memoria labi potuiſſe, &c. Sed annon eadem, aut ſimilia habet Caluinus, cum interdum eoſdem N. T. Scriptores aut ſuperflua quædam tradere, aut alia magni momenti omittere, aut ordinem temporis in hiſtoria turbare, aut quædam ex V. T minus appoſite citare, &c. non obſcure ſcribit? Pro multis ſit vnus ille locus in 1. Ioh. 2. 14. Vbi disertè ait, repetitiones illas Apoſtoli eſſe ſuperfluas, in his ſcilicet verbis: Scribo vobis pueri, &c. Sed, vt Caluinum hic omittamus, quid de Franciſco Iunio videtur, qui in locis communibus, recenter hic impreſsis, lib. 1. cap. 19. non veretur affirmare, Scriptores N. T. aliquando ſcientes, prudentes præter veritatem hiſtoriæ quædam ſcripſiſſe. Sic enim apertè ſcribit pag. 61. & 62. eos interdum recepto errori aliquid, ex charitate condonaſſe, & propter opinionem publicam, à veritate hiſtoriæ deflexiſſe adeoque præter veritatem quædam S. texui inſeruiſſe, &c. idque ſpeciali exemplo S. Lucæ confirmat, qui contra veritatem Hiſtoriæ Moſaicæ nomen Kenanis in genealogia Chriſti poſuerit, ne videlicet eos offenderet, qui græcæ V. T. verſioni aſſueuiſſent, in qua nomen illud extabat, &c. Quod ſi hæc aſſertio Fr. Iunij excuſari poteſt (de quo ſententiam meam proferre iam nolo) cur non ſaltem alia ſimilis haſitatio, aut conceſsio excuſari poterit? Certè enim grauius eſt, ſcientem prudentem aliquid contra veritatem hiſtoriæ ſcribere, quam σφάλμα μνημονικὸν in re leuicula admittere. Et rurſum maius quiddam eſt certo illud prius de aliquo aſſerere, quam per conceſsionem poſterius iſtud aduerſario largiri. Sed iſta iam ſufficiant. Plura id genus exempla ex doctoribus noſtris, vbi opus erit, alia occaſione afferri poterunt: ſaltem vt appareat, eos magna proſopolepſia laborare, qui eadẽ aut ſimilia dicta in vno liberaliter excuſant, quæ in alio tanquam hæretica & impia traducunt.

Blaſphemi in ſcripturã ſunt Caluiniani.

Caluinus certè in 24. 32. Ioſue. Stephanum act. 7. 15. arguit, quaſi Abraham pro Iacobo nominarit, & manet tamen apud illos error indicatus à Caluino, & Harm. in Matth. 20. 26. Negat quadrare illam ſententiam, ſeu ad rem eſſe. *Multi vocati, pauci electi*; At Chriſti ſententia fuit. Si igitur vnus in ſcripturam error admittitur, tota fides eius vacillat, mendaci enim ſcripturæ non creditur, & omnium ſic legum fundamentum labaſcit.

§. 4. Nec mitior hac eſt in parte Lutherus, Scripturam enim Deo opponit, in Gal 3. Tom. 5. fol. 345. *Potius honorem habere & credere velim vni Chriſto, quam permoueri omnibus locis, quos contra fidei doctrinam pro iuſtitia operum ſtatuenda producere poſſent. Quare ſimpliciter eis ita reſpondendum eſt. Hic Chriſtus eſt, illic Scripturæ teſtimonia de Lege & operibus, Chriſtus autem Dominus eſt Scripturæ & omnium operum.* Et paulo poſt. *Nihil moror Scripturæ locos, ſi etiam ſexcentos producas pro iuſtitia operum contra fidei iuſtitiam, & clamites ſcripturam pugnare. Ego authorem & Dominum Scripturæ habeo, à cuius parte volo potius ſtare, quam tibi credere.* Et paucis interiectis: *Tu vrges ſeruum, hoc eſt, Scripturam, & eam non totam, neque potiorem eius partem, ſed tantum aliquot locos de operibus, hunc ſeruum relinquo tibi. Ego vrgeo Dominum, qui eſt Rex Scripturæ.* Si igitur errores Scripturæ obijciunt, quomodo nobis contemptum eius obijciunt?

Scriptura Deo non repugnat.

Libertinorum auctores Scripturam repudiant.

Hæc ex fontibus impuriſsimis Ebionitarum, Cerdoniſtarum, Gnoſticorum, Marcioniſtarum, Tatianiſtarum, Seuerianorum, Helceſaitarum, Manichæorum, Borgomiliſtarum, Albigenſium deriuata ſunt & in venenatiſsimum lacum Anomorum, & Libertinorum quaſi in ſentinam confluxerunt: qui id agunt, vt mundus ſit exlex.

Sacros ſcriptores & patres infamant.

§. 5. Tertio, De illis qui ſacras literas nobis reliquerunt, quique in illis commendantur, peſſime ſenſerunt. Scriptura Abrahamum vt fideliũ patrem, vt fide iuſtificatum, Deo placentem nobis depingit, Caluinus & illum, & vxorem eius Saram contra diuina oracula grauiſsimorum ſcelerum reos agit. Abrahamum *nimia facilitatis*, Saram *feſtinationis* accuſat commentario in ca. 16. 3. Geneſ. *Fidem Abrahæ concuſſam ait, & mediũ prætextum fuiſſe inter fornicationem & matrimonium, honeſto nomine palliatum. In medio ſeu agendi ratione, non in ſubſtantia eos peccaſſe, ait, quia extra Dei legitimam ordinationem ſobolem quæſiuerunt.* Sed modus ille ſubſtantiam fidei penitus ſuſtulit; Benedictionem enim per adulteria & lenocinia quæſiuerunt, ſi Caluino credimus, *Abraham enim id egiſſe, ne benedictione priuaretur*, affirmat. At ſanè flagitioſum eſt, adulterare, vt benedictionem conſequaris. De Sara ait. *Cum ſciret in ſemine Abrahæ benedicendas*

Abraham pro benedictione adulteraus induca Caluino.

cendas eſſe omnes gentes, minimum non eſſe ſi ſocietatis honore voluerit priuari, ne reſecta à corpore benedicto, quaſi putridum membrum, extranea quoque à ſalute promiſſa fieret. Quæ ſi vera ſunt; Sara & Abraham infideles fuerunt. Nam credere ſe à corpore benedicto reſecandam, niſi domi ſuæ lupanar erigat, aut extraneam fore ſaluti, niſi ſit lena mariti, productrix ancillę, eſt infidelem eſſe. Nec mitior eſt in Moſen Exod. 2. 12. & 4. 10. Deut. 34. 10. *Contempſiſſe eum diuinam obedientiam, voluiſſe quaſi Deum ad abrumpendum opus adigere, fuiſſe mentis omnium oblitæ.* Dauidem, Eliam, Danielem, alios eodem modo excipit. Non igitur nos ſcripturam, & auctores eius contemnimus, ſed illi qui nos ea de re accuſant. Legem ergo diuinam à prophetis turpiſsime violatam affirmant.

Canon ſcripturæ apud nos integer eſt.

§. 6. Nec eſt iuſta accuſatio, nec eſt legitima cauſa recedendi à nobis, quia inter libros ſacros numeramus, Iudith, Tobiam, Librum Sapientiæ, Eccleſiaſticum, Baruch. 13. & 14. caput Danielis Canticum trium puerorum adiectum ca. 3 Danielis Libros Maccabæorum, & quæ ſequuntur cap. 3. num. 10. Heſteræ. Ratio prima eſt manifeſta. Nec Lutherani, nec Caluiniſtæ ſuos patriarchas condemnant, quia quoſdam, quos nunc veros & legitimos ſcripturæ libros arbitrantur, è canone ſuſtulerunt, non ergo in nos debent eſſe iniquiores, etiamſi præter eorum ſententiam aliquos in canonem admittamus.

Lutherus in prologo huius Epiſt. Brentius in conf. VVittemb. Kemnitius in exam. 4. ſeſſ. Conc. Trident. Magdeburgenſes capite 4. nec tamen ea de cauſa Lutheranos fugiunt Caluiniani.

Sectarū ſuo arbitrio libros in canonem recipiunt & reijciunt.

Iacobi etiam Epiſtolam, & Iudæ repudiant, de ſecunda Petri & tertia Ioannis dubitant, Apocalypſin Lutherus, & Primores Caluinianorum, è canone expunxerunt. Graſerus in hypoth. plagæ regiæ ſatetur Apocalypſin ob difficultatem à ſuis præceptoribus non receptam. Poſteri Caluinianorum receperunt, fieri igitur poterit, vt aliquando etiam, & hos quos nunc ferre nolunt, in canonem recipiant.

Si igitur Zvvinglius alijque ſine ſcelere Apocalypſin capite minuerunt, & hoc illis ignoſcitur à poſteris, non debent eſſe tam iniqui in nos iudices, vt facilitatem noſtram ita grauiter interpretentur, quia eos libros admittimus, quos vetuſta Eccleſia Canonicos iudicauit.

Nō ſine manifeſta cauſa canon minuendus eſt.

Secunda ratio eſt etiam euidentior; Magnam enim cauſam habemus cur libros eos in canonem recipiamus, aut vt magis propriè loquar, iam olim receptos non temere expungamus: quanquam enim olim quidam dubitauerunt, plerique tamen admiſerunt: plures & doctiores fuerunt, qui in canonem receperunt, ita probat Bellarminus lib. 1. de verbo cap. 7. & ſequentib. Nicolaus Serarius in procemijs commentariorum, quos in pleroſque illos libros conſcripſit. Argumento huic vim apud ſuos addit Bezæ auctoritas, is enim poſtquam contra Eraſmum, & doctores ſuos Apocalypſin canoni reſtituiſſet argumento eorum, qui dicebant; *eruditiſſimis non eſſe viſum librum canonicum, quod in eo nihil eſſet Apoſtolicæ grauitatis,* ita reſpondet: *Quicunque tandem iſti eruditiſſimi viri fuerint, magnam eos reprehenſionem mereri in eo quod conuitijs auſi ſint eum librum exagitare, qui ſane ſic breuiſſimus, ſi ea demas, quæ ad verbum ex Prophetis ſunt exſcripta.*

Argumentū Catholicū pro libro Apocalypſis.

Longe aliter Baſilius, Gregorius, Cyrillus, Epiphanius, Irenæus, Hippolytus, vt Arethas teſtatur, qui hunc librum non modo (vt Dionyſius Alexandrinus) putarunt à ſancto viro ſcriptum eſſe, ſed aperte etiam Ioanni Apoſtolo vendicarunt: nunquam id certò facturi, ſi nulla grauitatis Apoſtolicæ veſtigia in eo animaduertiſſent. Vtros vero pro eruditioribus habebimus? an iſtos quorum & ſingularis pietas, & ſumma eruditio teſtata eſt plurimis ipſorum monimentis: an illos potius, quorum ne nomina quidem apparent: argumenta vero ſatis indicant quam merito eruditiſſimi appellentur?

Bene ſane ille, ſed multo plures ſunt, Dionyſius Areopagita, Iuſtinus, Tertullianus, Hilarius, Athanaſius, Origenes, Cyprianus, Damaſus, Ambroſius, Euſebius, Chryſoſtomus, Hieronymus, qui & ipſe ita ſentit Epiſt. ad Dardanum, *& eam ſententiam omnium Latinorum eſſe affirmat.* Auguſtinus, Iſidorus, Gelatius, Innocentius, Theophilus, Antiochenus apud Euſeb. lib. 4. cap. 23. Apollonius apud eundem libr. 5. cap 17. Pamphilus. Deinde Concilia, Florentinum, Romanum ſub Gelaſio, Tridentinum, Ancyranum, Carthaginenſe 3. Toletanum 4. Nicænum ſecundum. Si ſimili ſi nos argumento vtamur pro libris quos recipimus, quo Beza contra ſuos, pro Apocalypſi, non video cur ea cauſa damnemur vt impij in ſcripturam, cum in eadem damnatione ſit vetus Eccleſia? Beza de Eraſmo ſic optat: *Atque vtinam his ille doctoribus profecere, quam nixus conſidentia ſui nomen ſibi parare maluiſſet.*

Hæretici nomē parare, quam diſcere malūt.

Hoc ſi Beza ipſe ſecutus eſſet, nec in tot hæreſes incidiſſet, neque nunc à Lutheranis omnibus, & moderatioribus Caluinianis oppugnaretur. Nunc ſi pacem obtinere non poſſum, ſi non adducere aduerſarios, vt cum antiquitate ſentiant, ſpacium duntaxat ac moderationem flagito, ne nos tam multis, tam firmis argumentis conſenſu eruditiſsimorum, & ſanctiſsimorum aſſerentes canonem, velut diuinorum eloquiorum proditores calumnientur. In quo laudem meremur, in eo veniam dent. Lutherus multos libros reiecit, Epiſtolam Iacobi, Iudæ, Apocalypſin, & illum tamen colunt Lutherani; poſt quam ſæpiſsimè aſſeruiſſet, certo certius ſcire ſe verbum Dei à ſe ſtare, ſuam doctrinam eſſe Chriſti doctrinam, verbum Dei negauit; partem enim eius e canone raſit.

Lutherus ſcripturam negat.

Quid hic Lutherani? Puduit eos erroris Lutherani, Brentiani, Chemniciani; nam è libris quibuſdam illa de Apocalypſi Lutheri extriuerunt. Ideoque Hunnius negat ſe tale quippiam in Luthero inueniſſe. Sed oſtendit illis noſter Gretſerus; nam Biblia Norimbergenſia anno Domini milleſimo quingenteſimo vigeſimo ſeptimo ea verba in præfatione habent.

Lutheranos pudet ſui Lutheri.

Nolite obſecro vti tam aperta παρουσιαστικῶς, vt Lutheri quidem Apocalypſin reijcientis ſcripta corrumpatis, deinde errorem eius mendacio veletis; & negetis eum ſcripſiſſe, quod vos ex eo deleuiſtis, nos vero omnibus diris deuoueatis, quod cum veteri Eccleſia, Concilijs, Patribus quoſdam libros retineamus, qui vobis diſplicent. Ecce, adhuc quæritur, qui legem ſeruent.

Scharpius ponit fere argumenta Bellarmini omiſſis ſolutionibus.

§. 7. Quod ſi veſtra argumenta expendamus ad trutinam, pluma leuiora inueniemus, edidit Geneuæ hoc an. 1618 curſum Theologicum Ioannes Scharpius, quem ſodales eius vt ex ſtulto inſanum faciant, Herculem redivinum vocant. Ille in faſcem ſuorum errores colligens ita veritatem oppugnat pag. 11. *Omnes libri Canonici V. Teſtamenti à Prophetis ſcripti ſunt: At nullus horum librorum eſt à Propheta ſcriptus: Ergo non ſunt libri Canonici. Probatur propoſitio ex*

2. Pet.

2. Pet. 1. 19. 20. 21. Roman. 1. 2. & 16. 26. Luc. 1. 70. & 6. 16. 30. & 4. 27. Eph. 2. 20 Heb. 11. Et hoc ipſum inductione probari poteſt. Aſſumpto vero tribus argumentis confirmatur.

1. Malachias omnium confeſſione Iudæorum fuit Propheta vltimus; inter quem & Ioannem Baptiſtam nullus Propheta interceſſit; At hi libri poſt Malachiam ſcripti ſunt, vt ex libris Eccleſiaſtici, & Machabæorum patet: ergo à Propheta ſcripti non ſunt.

2. Omnes libri à Prophetis exarati lingua qua vſi ſunt Propheta, id eſt, Hebraica, aut Chaldaica, tum vernacula & vulgari, non ſunt ſcripti; ſed peregrina & ignota: vt Patres affirmant, res ipſa probat, & maxima parte concedunt Pontificij: Ergo &c.

3. Si libri iſti à Prophetis ſcripti fuiſſent, tum ijs vt teſtibus doctrina ſua vſus fuiſſet Chriſtus, & Apoſtoli (omnes enim ſcriptura prophetica de Chriſto teſtantur, iiſque Chriſtus & Apoſtoli vſi ſunt:) at nec Chriſtus, nec Apoſtoli horum librorum teſtimonio vſi ſunt: Ergo non ſunt à Prophetis conſcripti.

II. Omnes libros Canonicos veteris Teſtamenti Eccleſia recipit: At hos libros non recipit: ergo non ſunt Canonici. Probatur propoſitio: ſi illa Eccleſia partem aliquam ſcriptura Canonica reieciſſet, maximi criminis in eo rea extitiſſet: & Chriſtus & Apoſtoli illam hoc nomine reprehendiſſent. Si enim in eo reprehendit eos Chriſtus Matt. 5. quod male ſcripturas interpretati ſint, multo magis ſi partem ſcriptura tanquam nonCanonicam reieciſſent, reprehendiſſet: At hac de cauſa non reprehẽdit. Deinde Rom. 3. 2. dicitur τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, hoc eſt ſcriptura ſacra Iudæis tradita: Iudæos autem ſtudioſe omnem veterem Canonem ſeruare teſtantur Iuſtin. ſerm. ad Græcos: Auguſtin. l. 1. de conſenſu Euangeliſtar. Et epiſt. 3. & 59 Denique ſi tum libri fuerunt Canonici, & non recepti à vetere Eccleſia, tum ſequitur multos libros Canonicos à tota Eccleſia non receptos fuiſſe At totam Eccleſiam, in qua fuerunt Propheta, Sacerdotes, & poſtea Chriſtus ipſe, & Apoſtoli, voluntatem Dei reieciſſe eſt abſurdiſſimum. Ergo probatur aſſumptio omnium Patrum, ipſorumq́; etiam Pontificiorum conſenſu, & poſtea patebit Ergo.

III. Duobus tantum modis cognoſcitur librum aliquem eſſe Canonicum 1. Teſtimonio Propheta alicuius aut Apoſtoli: 2. vel eorum, qui tum temporis viuebant, cum liber ille ederetur, quibus certo conſtare poſſit: ſitne à Propheta vel Apoſtolo editus nec ne: At neutro horum modo ſcimus, libros controuerſos Canonicos eſſe. Non primo, quia tam nulli ſunt Propheta aut Apoſtoli; non altero, quia tantum abeſt vt quis teſtari poſſit Prophetam vel Apoſtolum hos libros edidiſſe, aut recepiſſe, vt ne Hieronymi tempore, ipſo teſte, fuerunt quidem in Canonem recepti: Atque ſi Apoſtoli hos libros recepiſſent & agnouiſſent, vt vult Bellarm. lib. 1. de verbo Dei c. 10 horum librorum teſtimonio, vt aliorum veteres vſi fuiſſent. At non ſunt iis vſi, ergo hi libri non ſunt pro Canonicis agnoſcendi.

§. 8. Hæc igitur argumenta, quibus maior pars Chriſtiani orbis damnatur, inſpiciamus. De maiore non magnopere laboro. nomen Prophetæ non eodem modo accipi conſtat. Minoris probationem examinemus; nam reuera multos errores, multam imperitiam continet; ſed audacem imperitiam, quæ ſe verbo Dei opponit legem Dei eliminar.

Malachiæ tempus.

Malachias pene Synchronos fuit Haggæo, & Zachariæ, qui anno circiter 20. iuxta probabilem Chronologiam prophetarunt, eos ſecutus eſt paruo interuallo Malachias, toto illo tempore plus quam quadringentorum annorum negat fuiſſe Prophetam, vſque ad Ioannem.

Refutat tamen eum Euangelium, nam & Zacharias pater Baptiſtæ proheta fuit Lu. 1. 67. & Simeon ſenior Luc. 2. 27. & v. 36. Anna propheteſſa filia Phanuel, quæ iam octoginta annos minimum præceſſerat. Deinde tempore Machabæorum, cum tot eſſent inſignes martyres, quis dubitet etiam prophetas fuiſſe? Quanquam enim ordinarium officium non fuerit tempore quo occubuit Iudas Macc. 9. 27. Poſtea tamen non defuerunt Prophetæ, qui vt prophetarunt, ita libros ſcribere potuerunt: Nec obſtat quod Simonem conſtituunt ducem, *donec ſurgat Propheta fidelis*, 1. Macc c. 14. 41 & l. 1. cap. 4. 46. Exſpectant Prophetam, ſed eum quem Deut. 18. Moſes prædixit; *Prophetam de gente tua, ſicut me ſuſcitabit Dominus.* Cum igitur fuerint Prophetæ, qui legem exponerent, hortarentur ad martyria, in perſecutione acerbiſsima conſolarentur, fuerunt etiam Prophetæ ſcribendis libris idonei, cur enim non Deus illis quoque infallibilem auctoritatem dare poſſet?

Prophetæ fuerunt etiã poſt captiuitatem, ſed rari.

Quanquam enim propriiſsime ſint illi Prophetæ, qui futura prædicunt, aliis tamen etiam proprie prophetia tribuitur, qui occulta pandunt: ſic mulier Samaritana ex eo quod Chriſtus ſibi geſta vitæ ſuæ expoſuerat Prophetam appellat, atque hæc vſitatiſsima ſcripturis eſt ratio prophetiæ.

Secundo Prophetarum etiam nomine miraculorum patratores cenſeri ſolent, nam Prophetæ pene omnes miraculis illuſtres fuere. Moſes, Aaron, Ioſue, Elias, Eliſæus, alii, auctoritatem. n. per opera admiranda ſeruis ſuis diuinitas comparabat, itaque cum illi qui miracula faciebant, etiam præditi eſſent ſpiritu prophetiæ, factum eſt, vt τὸ θαυματουργεῖν diceretur, prophetare. Sic Eccl. lib. c. 48. 14. Eliæ corpus prophetauit. *Καὶ ἐν κοιμήσει ἐπροφήτευσε τὸ σῶμα αὐτοῦ* & cap. 49. 18. de Ioſepho, & oſſa ipſius viſitata ſunt, & poſt mortem prophetauerunt, quanquam illa poſterior pars in Græcis pleriſque deſideretur.

D. Hieron in Priorem ad Corinth. c 14. Prophetę ſunt qui explanant obſcura Prophetarum, & qui homines exhortantur, ſicut alibi dicit. Nam qui prophetat hominibus, loquitur ad ędificationem, hortationem, & conſolationes.

Tertio. Latius etiam prophetandi vocem extendunt, vt prophetare dicantur illi, qui monendo, increpando, docendo, conſolando à vitiis auocant, ad virtutis ſtudium adducunt, ſcripturas interpretantur, quęſtiones Chriſtianę doctrinę exponunt, nam hoc munus prophetarum fuit, quo fungentes ſunt diuinę voluntatis internuncii. In Exod. 4. & 7. Aaron eſt Propheta Moſis. ita 1. Corint. 14. 5. monet Apoſtolus Chriſtianos magis curare vt prophetent.

Quartò Qui ſancto Spiritu afflati pſalmos Deo concinunt, prophetę interdum dicuntur. 1. Par. 25. 1. 2. 3. vbi prophetare dicũtur in citharis, & pſalteriis, & cymbalis, in cithara prophetare ſuper cõfitẽtes, & laudãtes Dominũ. vbi etſi v. 1. legãt 70. *ἀποφθεγγομένους*, נבאים, nebym, tamẽ verſu 3. vtũtur verbo *προφητεύεσθαι*, quidã volunt eſſe prophetias canere, at canebant pſalmos quos habemus; nunc recte dicitur prophetare. Hac ſignificatione ac-

Digitized by Google

ne accipiunt illud 1. Reg.10. v. 7. vbi grex prophetarum, & Saul inter prophetas, quod ſignificat, non quouis modo laudes Dei canere, ſed ſingulari inſtinctu, neque enim negandum multos eſſe ſolitos Dei laudes canere, de quibus tamen illa admiratio non erat, neque negandum multos eſſe ſolitos Dei laudes canere, de quibus tamen illa admiratio non erat, neq; negandum ex his fuiſſe aliquos proprie & primo modo nominatos Prophetas.

Quinto, prophetare in malam partem ſumitur, vt ſit idem, quod more arreptitiorum ſpiritu fanatico agitari, ita 1. Reg.18.10. Poſt diem autem alteram inualit ſpiritus Domini malus Saul, & prophetabat in medio domus ſuæ. Quia namque vates gentilium ore ſpumante, corde fero, rabie agitati flexiloquis oraculis gentes dementabant, inde factum eſt, vt furere eſſet illis prophetare, cum in antro vates baccharentur; eſt enim in re diſsimilima quædam ſimilitudo, vt enim prophetæ ſancti à bono ſpiritu agebãtur, vt facta dictaque ad eius voluntatem componerẽtur, ita pſeudoprophetæ à malo ſpiritu dire exagitabantur, vt omnia ſua ad eorum nutum facerent. Sic clamores inconditos prophetarum Baaliticorum, geſticulationes, & ſaltus, inciſuras, & vulnuſcula facta, totam actionem cæremoniarum impiarum vocat ſcriptura prophetare, 3. Regum 18. 29. poſtquam autem tranſiit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus quo ſacrificium offerri ſolet. Nec mirum, aut nouum, cum prophetæ nomen frequenter falſis prophetis, & impoſtoribus tribuatur, vt Ier. 6. 13. & 26. 7.8.11. & 27. & 28.1. & 29.1. Zachariæ 3. 2. Ezech 22. 25. quo loco 70 verterunt ἀφηγουμένους, cum prioribus locis citatis verterint; ψευδοπροφήτας. Nos de prophetis proprie dictis agimus, & negamus tanto interuallo nullum fuiſſe.

Tobias etiã Hebraicè ſcriptus.

Ad ſecundam rationem reſpondeo. Primo quoſdam eorum librorum à prophetis ſcriptos eſſe Hebræa lingua vel Chaldæa, ea de re audiatur Nicolaus Serarius, proleg. 3. in Tob. *Refert in epiſtola centeſima, quæ ad Chromatium & Heliodorum Epiſcopos eſt, D. Hieronymus, fuiſſe librum hunc ſermone Chaldæo ſcriptum, & extat hodie Græca libri eiuſdem verſio, & Hebraica duæ, quarum alterã à Conſtantinopolitanis acceptam, ante annos amplius* 40. *noſtra hæc edidit Germania: vt valdè mirer, quæ vel ignorantia, vel impudentia Britannum illum doctiſsimi Bellarmini, vel doctrinæ potius Catholicæ hoſtem, Caluinianum Vitakerum ſubierit, dum hoc ipſo decennio; Non niſi in Græco & Latino Tobias legitur. Hoc enim ab ipſis etiam hæreticis alijs, falſi damnatur, Fagio, Munſtero, Geneuenſis editionis Vatablo, vel potius Baduello, & Druſio. Quin verò & in Bibliothecis quibuſdam Syriaca verſio inuenitur, prout de ſua Bibliotheca refert in Ioſuam, dedicatoria ad Philippum Regem epiſtola, doctiſsimus Andreas Maſius.*

Iudith. Heſter: Sapientia, Eccleſiaſticus, Maccabæi.

Iudith vertit ipſe ex Chaldeo (Epiſtola teſte) Hieronymus Heſtheris auctor primarius fuit Mardochæus, de Sapientia, Eccleſiaſtico, Macchabęis arbitror priores duos Hebraice ſcriptos, deinde conuerſos in linguam Græcam, qui ſane potuerunt eſſe tempore prophetarum, Maccabæorum auctor vt mihi videtur vernacula lingua ſcripſit, hoc eſt Græca, cuius periti erant, plerique Iudæorum in regno Græcorum viuentes, nam plures Iudæos ignoraſſe Hebraicam, quam Græcam ex eo facile colligimus, quod antiquam Hebræam, mutauerint in Syriacam, deinde quod Ioſephus doctus inter Iudæos linguam illã ignorauerit. Denique per totam Aſiam, & Græciam erant Coloniæ Iudæorum, non igitur græca lingua poſt bella Maccabaica erat Iudæis ignota. Alioqui eo argumento totum fœdus nouum euerteretur; nam Græce ſcriptum eſſe conſtat. At Hebræa lingua non minus peregrina erat imperante Latino principe quam Græco: ſanè paſsim vulgo notam fuiſſe linguam Græcam ipſis Ieroſolymitanis conſtat, tum ex multis aliis, tum ex eo, quod Act. 22. 2. dicitur: *Cum audiſſent autem, quia Hebræa lingua loqueretur ad eos, magis ſilentium præſtiterunt.* Græca igitur peroraturum arbitrantur, quod & fruſtra illi expectarent facto ſilentio, & Paulus conaretur, niſi turba ſæuiens etiam Græcè intellexiſſet.

Septuaginta interpretes prophetæ fuerunt.

Iudæorum plerique hebraica neſcierunt.

Tertia probatio turbas excitare, & alios multos libros euertere poteſt. Non enim omnium librorum veteris teſtamenti auctoritate vſus eſt Chriſtus, & Apoſtoli. Nam Abdię, & Sophonię non meminerunt, ex aliis vero hinc inde pauca in ſcriptis exſtant, vt ſi hoc argumento nitamur, duos prophetas ex canone eradere oporteat. Ecce qualibus argumentis ab Hercule Iubiliario priſca veritas oppugnatur.

Altera ratio Scharpii eſt multo infirmior column. 12. *Libros illos priſca veteris teſtamenti Eccleſia non recepit, nec tamen ab Apoſtolis reprehenſa eſt, cum tamen maximi criminis ſit aliquam partem canonicæ ſcripturæ reiecisse. Denique Eccleſia tota non recepiſſet omnes libros canonicos, quod eſt abſurdiſsimum.*

Reſpondeo, quod de Eccleſia pronunciat, hoc in Lutheranam & Caluinianam conuenire, maximi criminis rea eſt Lutherana teſte Scharpio, quod partem canonicæ ſcripturæ reiicit, nec minoris prima Zvvingliana, quæ Apocalypſin exterminauit. Ad veterem Eccleſiam quod attinet; Quamuis in canone Hebræorum primo non fuerint, *eas tamen Chriſti recipit Eccleſia, vt monet* S. Iſidorus & Aug. l. 18. de ciuit. c. 36. In primo canone Iudęorum non fuerunt, in ſecundum reiecti ſunt, nec ab omnibus accepti, poſtea tamen ab Eccleſia Chriſtiana Canonici iudicati, fieri enim poteſt, vt liber aliquandiu dubius, poſtea pro Canonico habeatur, vt in Caluiniano cœtu de Apocalypſi dictum eſt.

Liber apud quoſdã dubius, in canonem publice recipi poteſt.

Ratio tertia, *nec Apoſtoli, vel prophetæ teſtimonio, nec alicuius qui eo tempore vixit, quo ſcripti ſunt, canonicos eſſe conſtat, nullo ergo modo ſunt canonici.*

Reſpondeo, Habere nos teſtimonia Hebręorum qui in ſecundo Canone eos habuerunt. Eſdrę tempore factus eſt primus Canon, in eo eſſe non potuerunt, quia poſteriores erant, in altero deinde fuerunt, vt colligere licet ex Ioſepho l. 2. contra Apionem. Nam illa verba Eccl. 42. 14. κρείσσων πονηρία ἀνδρὸς, ἢ ἀγαθοποιὸς γυνή, in hunc modum citat. γυνὴ δὲ χεῖρον, φύσει, ἀνδρὸς, εἰς τὰ πάντα, καὶ ἡ πονηρία αὐτοῦ ὑπὲρ ἀγαθοποιοῦ γυναικός. Librum verò ex quo hęc citat vocat νόμον legem, vt planè appareat eum Eccleſiaſticum ad legem referre. Iunilius Firmus libros Macchabęorum ait eadem authoritate apud Iudęos fuiſſe, quo Paralipomena, Iob, Eſdras: cur nõ igitur apud nos eodem loco ſint? Quod ſi opus teſtimonio eſt, quale de Apocalypſi habetis? Multa vos habere dicetis, ſed non omnium, idem & nos quoque de his affirmamus. De difficul-

In ſecundo canone fuerunt libri quos nouatores reiiciunt.

Liber Eccleſiaſticè lex Dei eſt.

Digitized by Google

cultatibus quas ex ſingulis partibus obiicinnt, reſpondere ſoperſedeo, quod ab interpretibus ſatis ſuperque explicatæ habeantur, & alioqui eadem ratione omnes oppugnari queant.

§. 9. *Duobus TANTVM modu cognoſcitur librum aliquem eſſe canonicum,* inquit Scharpius. *Primo teſtimonio prophetæ alicuius, aut Apoſtoli. 2. Vel eorum qui tum temporis viuebant, cum ederetur, quibus conſtare poſſit, ſitne à propheta vel Apoſtolo editus, necne:* Primo modo negat cognoſci poſſe, quia iam non ſunt prophetæ vel Apoſtoli.

Scharpius totam ſcripturam tollit.

Secundo modo nego Caluinianos cognoſcere poſſe: Quia alterius cuiuſcunque quamuis eo vixerit tempore teſtimonium humanum eſt, vt ſemper iactant, at humano teſtimonio fides niti non poteſt, hoc enim argumento Eccleſiæ auctoritatem oppugnant, quod ſi verè faciunt, non habent vllam amplius ſcripturam, cui credant, nam Apoſtolus aut Propheta nemo nunc eſt, vt fatetur Alcides Britannicus Scharpius, & teſtimonium aliorum omnium, etiam totius Eccleſiæ, fallibile eſt, & incertum. Hoc igitur argutando efficiunt, vt dum Scripturam laudant, ſimul tollant.

CAPVT XXIV.

Iniuria nos praua verſione, & interpretatione diuinæ legis accuſari.

§. 1. MVltiplex hoc loco nobis lis intenditur, verſio noſtra reiicitur, interpretatio oppugnatur, libertas prophetandi, hoc eſt, interpretandi quæritur. Huc pertinent pugnantes verſiones, lectiones vulgares, idiotarum interpretationes, facilitas ſcripturæ, legis & iuris diuini adulterationes.

Accuſationes variæ ſunt, & variorum Ioannes Giſenius in reformationis recordatione, Theſi 14. *Editio authentica in veteri teſtamento eſt hebræa, in nouo græca,* & Theſ. 18. *Scriptura in dogmatibus, quæ ſub ſalutis ratione eſſe neceſſe eſt, clara, perſpicua, & manifeſta eſt* Sic theſ. 22. & theſ. 20. *Scriptura interpretatio nō eſt aliunde inferēda, ſed ex ipſa afferenda* Palmam ſibi tamen maledicentiæ hac in parte vendicat Ioannes Salmut. pag. 10. & ſequentibus. Librum legis ait, partim contemptu, partim deprauatione, partim exuſtione quaſi amiſſum. Bibliorum verſionem latinam malam Hebrææ, & Græcæ prælatam. Biblia eſſe dubia, nullum certum ſenſum haberi ex illis poſſe, vocari librum hæreticorum, matrem omnium hæreſeon, literam mortuam, naſum cereum, normā Lesbiam, maiorem dici auctoritatem Papæ, quā Sacrarum literarum Decreta Pontificum multis modis ſcripturæ antepoſita. In concionibus D. Thomam, & alios ſæpius, quam ſcripturam citatos eſſe, raró Scripturam explicatam fuiſſe. Pauli Epiſtolas pro fabulis habitas, Pontifici aſſeri poteſtatem contra eas agendi Balthaſar Miſnerus VVittenbergenſis, feſtum Iubilorū ſuorū nominat feſtum inuentorum Bibliorum. VVolfgangus Fraozius in ſua concione, hyperbolicam Lutheri calumniam approbat, qua ſcribit Ioanni Syluio, nullum ex ſui temporis concionatoribus eſſe qui vel vnum ſcripturæ caput exponere poſſit, idque iureiurando aſſeruit. Idem Meiſnerus in concione ſecundi diei, ait. *Scripturam vocari à nobis Euangelium nigrum, Theologiam atramentariam, expreſſum diaboli verbum, niſi ſenſu Eccleſiæ intelligatur.*

Tota lis de interpretatione ſcriptura.

Feſtum bibliorum.

Caluiniana dirus morſus.

Quin & olim Pareus *in Oſeam prolog. 3. q. 1. p.* ... noluit, & nunc *in themate* repetit. Eadem Erhartus Lauterbach *in concione præparatoria, & concione ſecunda,* qua ait, *prædicationem publicam non fuiſſe, ſed in cordibus tantum piorum.* Verum optime in hac re ſentiunt Catholici, peſſimè ſectarii. Rem hiſce propoſitionibus declaro.

Propoſitio prima. Non ſatis eſt ſcripturæ auctoritatem agnoſcere, ſed neceſſe eſt etiam habere certum & notum exemplar, quod authenticum ſit. Alioqui nullius erit apud ignaros auctoritatis; neque enim cuiquam dubium eſt, verbum Dei eſſe ſummæ veritatis, ſummæq; auctoritatis, ſed hoc ipſum eſſe verbum Dei, verum atque authenticum exemplar cognoſcere oportet. Hoc extra controuerſiam eſt.

Authenticū exemplar opus eſt.

Propoſitio 2. Authenticum exemplar legis diuinæ in arca repoſitum fuit, ex eo exemplaria diuerſa deſcripta fuerunt. Creſcente deinde librorum ſacrorum numero, ſine dubio autographa prophetarum exemplaria publicè conſeruata ſunt, multaque exſcripta: quæ tamen in arcam poſita non puto.

Exemplar in arca.

Propoſitio 3. Quidam Biblia penitus interiiſſe bello Nabuchodonoſoriano arbitrantur, quos benè refutant Bellarminus l. 2. de verbo Dei, ca. 1. & Serar. in prolegomenis c. 12. q. 1. Eſdras itaq; ordinem inſtituit, fortè quaſdam particulas ratione temporis, Spiritu Dei monitus adiunxit, vt de morte Ioſuæ & Samuelis. De hac quoque controuerſia non litigamus: Hoc ſolum notandum eſt, Eſdram veteres Iudæorum characteres in Chaldæos mutaſſe nam priſci Sicli diuerſos exhibent.

Nō interierunt exemplaria bello Chaldaico.

Characteres mutati ſunt.

Propoſitio 4. Vetus teſtamentum, ſi pauca excipias Chaldæa, ſcriptum eſt Hebraicè, & quædam Græcè, nouum Græcè, quamuis alij Matthæi Euangelium, & alia nonnulla Hebraicè ſcripta contendant, verum vtcunque res illa habeat, hodiernæ editiones hebraicæ, quæ circumferuntur, auctoritatem non habent.

Vetus teſtamentum hebraice, chaldaicè, græca ſcriptum.

Propoſitio 5. Vetus textus hebræus, non eſt malitia, aut incuria Iudæorum omnino corruptus. Non enim ante Chriſti aduentum, neque poſtea. Non ante, quia cauſa nulla erat, nec ea de re à Chriſto, vel Apoſtolis accuſati ſunt, deinde cum variè diſperſi eſſent, non potuerunt in vnum errorem conuenire. Tertio Chriſtus ipſe ad ſcripturas Iudæos remittit, eas citat, explicat, Ioann 5. 39. Luc. 4. 17 Matth. 2. 4...

Textus hebræus non omnino corruptus.

S. Hieronymus quidem Epiſtola ad Auguſtinum, vertiſſe ſe ait biblia vt ea teſtimonia quæ à Iudæis prætermiſſa eſſent, vel corrupta in mediū proferret. Sed intelligit Iudæos interpretes, qui in Græcum verterunt, Aquilam, Symmachum.

Aquila & Symmachus praue verterunt.

Propoſitio 6. Nihil mutatum eſt à Iudæis malitioſe annis mille & centum proximis: nam Maſorethe verſus, voces, literaſque omnes adnumerarunt, vt nulla demi poſsit, R. Sadaia ita numerauit.

Aleph		42377
Beth		38218.
Gimel	inuenitur	29537.
Daleth		32530.
He		47554.
Vau		76922.
Zain		22867.
Chet		23447.
Tet		11052.
Iod		66420.
Caph		48253.

Lamed.	41517.
Mem	77778.
Num inuenitur	41696.
Samec	13580.
Ain	20175.
Phe	22725
Tſade	21812.
Koph	22972.
Reſch	22148.
Schin	32148.
Tou	59343.

Summa 8211081.

Propoſitio 6. Tempore Hieronymi malitioſè textus Hebræus non erat corruptus, ita ille in 6. Iſaię. *Si dixerint aliqui poſt aduentum Domini Saluatoris, & prædicationem Apoſtolorum, libros hebræos eſſe falſatos, cachinnum tenere non potero, vt Saluator, & Apoſtoli ita teſtimonia protulerint, vt Iudæi poſtea falſaturi erant.*

Iudæi aliqua corruperunt in biblijs. Ita Caluiniani fatentur.

Propoſitio 7. Poſtea tamen aliqua immutarunt, in illis exemplaribus in quibus potuerunt. Exempla ſunt apud Bellarminum, l. 2. cap. 2. de verbo Dei, & apud Serarium cap. 12. q. 2. Idem fatentur Brughtonus in cap. 9. Danielis pag. 45. Hunnius contra Bellarminum lib. 2. cap. 2. Iunius in Pſal. 22. c. 2. l. 2. *Hac lectione quam nunc Iudæi defendunt, nihil inſulſius, οὐδὲν ὑγιὲς, nihil ſanum, nec vox integra, nec ſenſus*; Legatur loco citato Serarius

Biblia hebræa moraliter nõ ſūt corrupta.

Peopoſitio 8. Hebræus igitur textus, vt rectè docet Serar. q. 12. c. 2 prop. 7. *Qui in hodiernis exemplaribus communiter cernitur ſi mathematicè, vel phyſicè, conſideretur, ſimpliciter corruptus dicendus eſt: moraliter tamen non omnino, ſed ſecundum quid corruptus dicendus. Secundum ſcil. exemplaria non omnia ſed quædam, vel ſecundum loca tantum aliqua. Prior pars paret, quia & ex humana vel oſcitantia, vel imperitia alicuius infirmitate mendæ ei nonnullæ inſunt & è Iudæorum nequitia corruptela aliquot, vti oſtenſum. Quando autem de totius alicuius integritate, debitaque perfectione agitur, ea ſane tam mathematicè, quam phyſicè dicitur abeſſe, ſi vel vna deſit, aut peruerſa corruptaque ſit pars. Poſterior pars probatur, quia moraliter non videtur vel author vel textus ille omnino corruptus ac perditus: qui aut in exemplaribus aliquibus ſyncerus ac integer eſt, aut cuius vera germanaque lectio in libris alijs notatur, Doctorumque memoria & iudicio cuſtoditur.*

Hinc igitur apparet, fontem illum quem iactant puriſsimum non eſſe. Non modo quia incuria ſcriptorum, & humana imbecillitate factũ eſt, vt errata contingerent, ſed quia malitia hinc inde ſe exſeruit.

Biblia punctata non ſunt authentica.

Propoſito 9. Biblia vt iam fere eduntur cum punctis vocalibus, non ſunt authentica exemplaria, nam puncta ipſa cum initio non fuerint, ſed poſtea addita ſint, non ſunt pars ſacræ ſcripturæ. Docent hoc pleriq;, & eruditiſsimè Nicolaus Serar. in proleg. bibl. c. 3. q. 5. Muntzerus Tiberiade inuẽta ait, ea quę eſt in Paplagonia. Sed melius Serar. Tiberiade Palæſtinę id factũ refert, circa annũ Domini quingenteſimum, & conſentiũt illi etiã

Punctorum nulla authoritas.

Nouatores. *Zvvinglius præfatione in complanationẽ ſuper Iſaiam: Hebræorum, ait, litteras caruiſſe vocalibus notis, quas partim cauilator ipſius Rabbini, & finxerunt, & ſuppoſuerunt; non tantum hinc colligitur, quod & D. Hieron. nullam prorſus ipſarum facit mẽtionem, & vetuſtiſsimi eorum codices, etiamſi nunc habeant eas notas, aliquando tamen eas non habuiſſe, cum ex atramenti diſſimilitudine tum ex ſitu earum deprehenditur.* Et paulo poſt. *Vſu igitur conſtabat huius generis lectio. Huius diſcipulus Pellicanus: olim, ait, notis vocalium & diphthongorum Hebræos caruiſſe magni viri exiſtimant: & Iudæorum authenticos libros adoranda vetuſtatis etiamnum reperire eſt literarum ſolum non vocalium characteribus exaratos. VVittenbergenſes, & Tubingani Lutheranæ Theologiæ aſſertores libro contra Schererum; Initio,* inquiunt, *Biblia non habuerunt puncta vocalia.* Et paulo poſt: *Si eo tempore quo latina tranſlatio, qua vtimur, facta eſt, habuiſſent puncta Biblia, non potuiſſet latinus interpres in vocalibus quidquam mutare. Ideoque non eſt quod negotij quidquam nobis faceſſant puncta, cum vera in veteris Teſtamenti libris ſcientia quæritur.*

Ad biblia igitur punctata appellare non poſſunt Nouatores vt authentica, cum puncta ſint opus perfidorum Iudæorum. Ex quibus ita concludo. Cum in aliquibus infirmitate humana, incuria, nequitia textus Hebræus ſit corruptus, cũ dimidia eius pars quæ hodie legitur non pertineat ad textum, ſed additamentum ſit, omnia nempè puncta vocalia, non oportere ad illum vt puriſsimum, illibatiſsimumque fontem appellare, nec ex eo omnes alias verſiones corrigere.

Propoſitio 10. Verſio noſtra Latina ſincera & erudita, partim eſt S. Hieronymi vt interpretis, partim vt correctoris. Nam Hebrææ, Græcæ, Latinæ linguæ erudittiſsimum fuiſſe omnes fatẽtur, vnus Lutherus in Symp. ca. 69. id negat, quod orbis concedit. Wer Hieronymum jetz einen Hebreer ſchilt/ der thut ihm gewalt vnd vnrecht: Qui Hieron. Hebræum vocat, iniuriam illi facit. Sed idoneus ille tantæ rei teſtis non eſt, cùm in eiſdem ſympoſiacis ſe fateatur ignarum Hebrææ & Græcæ linguæ: Ich kan weder Griechiſch noch Hebräiſch/ & deinde: Ich bin kein Hebreer nach der Grammatica, dan ich laß mich nicht anbinden/ſondern ich acht frey hindurch. *Nec Græcè ſcio, nec hebraicè,* &cæt. *Non ſum Hebræus iuxta Grammaticam, non enim alligari me ſino, ſed liberè pertranſeo.* Multò rectiùs Cochleus de R. Elia refert. *Dum ego, ait, Romæ agerem, & in Hebraica Rudimenta qualiacunq;, vterer præceptore Helia Germano, dicebat ille mihi, ſi quis labori eius pretium daturus eſſet, vellet, me adiutore, (ipſe enim latinæ linguæ ignarus erat) Hieronymi interpretationem (quam ego inter legendum conferebam eius ex Hebræo Germanica interpretationi) contra omnes illius impugnatores, ſiue Iudæi eſſent, ſiue Chriſtiani, ex Hebræo ita defendere; vt à nullo iuſtè impugnata videri poſſit.*

Hieron. Hebraicè & Græcè doctus.

Hebræus Lutherus ſine Grãmatica.

Summæ peritiæ addit diligentiam pluſquam humanam, de quo ipſe teſtatur, & ad omnes hebrææ linguæ peritos prouocat. Epiſt. ad Sophro. apologiæ prioris lib. 2. Ep. 6. Ep. 65. ad Pammachium. Ep. 4. ad Ruſticum. Eraſm. in præfat. ad Tomum 4. ita eum deſcribit.

In optimo, ait, Theologiæ genere primas tenet Diuus Hieronymus (de latinis loquor) & ita primas tenet, vt omnes poſt ſe longo relinquat interuallo: & adeo neminem habemus, quem vllo pacto cum hoc cõferre poſsimus, vt inter tam innumerabiles Theologos vix quenquam habeat & ipſa docta Græcia, qui noſtrum æquet Hieronymum. Si modo non vnam aliquam laudem, ſed vniuerſas eius dotes ſimul expendas. Tantam in vno homine reperias ſæcularium, vt vocant, literarum cognitionem, tantam omnis antiquitatis peritiam, tot linguarum abſolutam ſcientiam, tam admirabilè locorum & hiſtoriarum omnium notitiã, tã non vulgarem myſticorum voluminum eruditionem, tantum inimitabilis eloquentiæ, tam ex-

Tum vtiq; iudicium, tam ſacrum afflati pectoris ardorem, rerum adeo diuerſarum tam digeſtam, ac præſentem memoriam, tam fœlicem iuxta ac diuitem mixturam, denique tanto lepore conditam ſeueritatem, vt quemadmodum per ſe facundi, ſi cum Cicerone conferantur, protinus videntur obmuteſcere, ita omnes Doctores, quos citra collationem ſuſpicimus, cum Hieronymo compoſiti vix ſapere, vix loqui, vix viuere videantur. & Dauid Chytræus in Onomaſtico: Hieronymus Hebræo ſimul, & Græco, Latioq; venuſtus eloquio, verum exemplar, vndique Magiſter.

Hieronymi verſio q… tempore celebrata.

Propoſitio 11. Auctoritatem accepit à tempore Greg. Magni, donec deinde doctorum approbatione ſola in vſu eſſe cœpit, Hugo de S. V[…] nre q. 9. Eccleſia Chriſti per vniuerſam latinitatem, verſionem hanc ſolam legendam, & in auctoritate habendam conſtituit. Sed hoc non ſtatim a tempore Gregor. vſitatum fuit.

Propoſitio 12. Hanc Concilium Tridentinum approbauit, ſed eius editionem voluit eſſe, quam emendatiſsimam. Et merito; eſt enim antiquiſsima, optimi auctoris, à multis laudata, etiam olim ab Eccleſijs probata.

Propoſitio 13 Vt vno tandem verbo tot calumnias repellam. Libere affirmo; verſionem latinam noſtram ita probatam, vt tamen, & Græcis, & Hebræis fontibus maneat ſua auctoritas. Nicol. Serarij præceptoris mei ſententiam, quæ eſt in proleg. c. 19. qu. 11. & 12. dignam quæ non vno in codice legatur, lector accipe.

Quanta Vulgatæ verſioni noſtræ à Concil. Tridentino tributa auctoritas.

Auctoritatis, quæ vulgatæ noſtræ à Tridentina Synodo tribuitur editioni, quantitas ſeu magnitudo ſpectari poteſt bifariam. 1. Simpliciter. 2. Comparate. Comparationem enim ſignificat illa in decreti prooemiolo particula, *ex omnibus latinis editionibus*. Et quia hanc valde vrgent ac flagitant Nouatores, de ea in ſecuturis agetur quæſtiunculis, nunc tantum de auctoritate, quæ abſque comparatione huic noſtræ conciliata editioni.

Verſio vulgata ita probata, vt non tantum ſolum verſionis genus maneat probatus.

§. 2. Auctoritas quæ in decreto iſto editioni noſtræ tributa eſt, intra ſolum verſionis genus cõtinetur Quod vt intelligas, notandũ *primo*, poſſe ſcriptum aliquod authenticum eſſe, & non eius verſionem. *Secundo*, poſſe verſionem eſſe authenticam, non ſcriptum. *Tertio*, poſſe & ſcriptũ & verſionem eſſe authenticam. *Primi generis exemplum* eſt in tot hæreticis Bibliorum verſionibus. Biblia enim authentica ſunt; non illæ iſtorum verſiones. *Secundi generis* exemplum eſt, ſi quis falſam epiſtolam, aut pſeudepigraphum, & mendacem librum fideliter verteret, verbi cauſa, Origenis libros περὶ ἀρχῶν; Caluini aut Lutheri ſchedas & dogmata quæpiam, vt in Concilio examinarentur. *Tertij generis* exemplum eſt in Biblijs, & noſtra eorum verſione. Dico tamen, quamuis tam Biblia, quam noſtra eorum verſio authentica ſint, in hoc tamen decreto, ipſam tantummodo verſionis auctoritatem ſanciri. *Primo*, quia hoc & decreti ſcopus, & verba oſtendunt. *Secundo*, quia bibliacorum librorum ac partium omnium auctoritas priori de Canonicis ſcripturis decreto ſancita iam erat.

§. 3. Hæc verſionis noſtræ auctoritas, quomodo accipienda ſit: exponi ſolet dupliciter. *Primo in[…]te*, abſque vlla reſtrictione. *Secundo definite*, ac reſtricte. *Priore modo* videntur decretum hoc hæretici, de quibus qu. 10. accipere & exagitare: nonnulli etiam Catholici quandoque innuere, vt Suarez. in 3. par. to. 1. q. 7. diſp. 21. & quæ hoc ipſo anno 1608. nuper Francofurti excuſæ ſunt declarationes concilij Trident. ſeſſ. 4. *Poſteriore modo* accipiunt complures Catholici Nam *primo* Driedo. lib. 2. cap. 1. ſæpius vt fol. 33. 35 ſed maxime in concl. 3. fol. 24. ait, authenticam hanc editionem declarari non quoquo modo, ſed eo duntaxat, *vt ad ſcripturas in ſuo fonte diligenter collata, excuſſa, & examinata nihil cõtineat ſubdole, vel adiectum, vel immutatum Secundo*, Canus lib. 2. cap. 13. concluſ. 1. editionem hanc retinendam, *in his quæ ad fidem & mores ſpectabant* 3. Andr. Vega l. 15. cap. 9. verſionem hanc ita eſſe authenticam, *vt certo ſciant fideles, nullum inde haberi poſſe perniciosum errorẽ: & ind[…] illã, & citra periculũ poſſe legi*. Et poſtea: *Fatemur voluit Synodus eam authenticã haberi, vt certum omnibus eſſet, nullo eãm deſœdatã errore, ex quo perniciosum aliquod dogma in fide & moribus colligi poſſet Quarto* Andradius l. 4. Driedonem. fol. 254. 255. ac 256. Et Vegã fol. 257. ſequitur. *Quinto*. Sixtus Senenſis in extremo lib 8. concedens *errata & leues defectus* in editione vulgata reperiri authenticam tamen vult, *quia certum eſt, inquit, neq; in veteri, neque in noua editione aliquid vnquam inuentum eſſe quod fuerit à veritate Chriſtianæ fidei deuium, falſumue ac mendax, vel contrarium dogmatibus ac regulis orthodoxis; vel præter veritatem additum, vel contra veritatem mutatum, vel in præiudicium veritatis omiſſum; vel adeo deprauatum, vt occaſionem perniciosè errandi attulerit; vel hæreſibus ac prauis dogmatibus materiam & fomenta præſtiterit; vel ita obſcurè & ambiguè verſum vt myſteria noſtræ fidei occultauerit, aut non ad ſufficientiam, & quantum ſatis eſt, ad ſalutem, explicauerit*. Et rurſum paulò poſt dicit, *leues illos defectus* in editione quidem eſſe, ſed citra vllum *fidei ac morum detrimentum*. *Sexto* Bellarmin. lib 2. ca. 11. *certos nos reddere voluit Eccleſia. in iis præſertim, quæ ad fidem & mores pertinent, nulla eſſe in hac verſione Interpretum errata*, *Septimo* ipſe Bellarm. oppugnator l. 2. cap. 0. pag 537. editionis huius auctoritatem ita exponit, *vt Spiritus S. ſententiam vbiq; aſſequatur, quod ad doctrinam & mores attinet. Similis reſtrictio pag. 542 quod attinet ad fidei & morum dogmata pagin. 565. Num errauit S. Hieronym. in iis, quæ Eccleſia tanquam authentica approbauit? quæq; ad dogmata fidei & morum pertinent*. 8. P. Io. Sacroboſcus apud eundem p. 541. *Cum dicimus nos habere ſcripturam latino ſermone authenticam, aliud nihil volumus, quam noſtram tranſlationem eſſe verum Dei verbum, integrum, incorruptam, ex quo grex Chriſti doceri, & quæſtiones de fide ac moribus intrepide definiri queant* 9. Alph. Salmero proleg. 3. in 2 de vulgata edit. quæſito: *liberum relinquit Concil. Trident, omnibus qui ſcripturas profundius meditantur, &c. non tamen, vt eam falsò interpretatam, præſertim in rebus ad fidem vel bonos mores ſpectãtibus, vel errorem intolerabilem continentem condemnent*. Duæ Propoſitiones. I. *Quæ à Trid. Concil. verſioni vulgatæ tribuitur auctoritas, non eſt infinitè accipienda. ſed definitè certis cum modificationibus.* Patet 1. Quia concilij ſcopus & decreti cauſa optime cum modificationibus iſtiuſmodi tenetur. 2 Quia ita ſentiunt tot & tam idonei auctores. 3. Quia per huiuſcemodi iuſtas modificationes fræno veluti quodam & chamo compeſcitur effrænis ac immoderata hæreticorum in decretum hoc procacitas & maledicentia. 4. Quia Theologus grauis ac fide dignus citatus And. Vega, loco indicato ſanctè aſſeuerat, ſe ab ipſius concilij præſide S. crucis Cardinale audiuiſſe cre-

Verſio vulgata eſt approbata reſtricte.

Synodi in ſanciendo noſtra verſione mens.

brius, eam Concilij mentem fuiſſe, vt id genus cautiones intelligerentur. Et ſcripſit hoc ille, cum ſuperſtes adhuc eſſet Cardinalis ille, poſſetque de re tota interrogari: imo hic eſt ille ipſe, qui poſtea an. 1555. inter Trid. ſeſſ. 16 & 17. Pontifex Max. vocatus Marcellus II. 5. Memorat rem eandem lib. 4 fol. 257. Andrad. *Vir*, ait, *eruditiſſimus frater Andr. Vega, qui concilio Trid. ſub Paulo III. maxima cum laude interfuit multis confirmatur.* 6. Neque auctoritate ſola ſed & ratione idem rem eandem probat Vega. *Et hanc ait, fuiſſe mentem Synodi, nec quicquam amplius ſtatuere voluiſſe, ex verbis ipſis & alijs conſuetis approbationibus concilij, potes colligere.* 7. Non poſſunt hæretici negare, iuſtum eſſe, vt in auctoritate hac explicanda bonæ adhibeantur modificationes: quia vel in ſuarum verſionum auctoritate idem faciunt, vel facere, velint nolint, debent. Nam 1. VVittakerus cont. 1. quæſtione 2. cap. 8 *Fateor*, ait, *noſtrorum aliqua interpretationes, in quibuſdam locis aberrant, tamen nec in multis, nec periculoſe.* Ecce hîc in verbis poſtremis cautio & modificatio. 2. Fatentur

Hæreticorũ verſiones quales.

verſiones ſe nondum habere perfectas, & in quibus mutari nihil debeat. Ideo enim, 1. eas quas habent crebrò mutant & corrigunt, vt cap. 18. quæſtione 1. dictum, & patet in Bezæ noui Teſtam. verſione, ac Epiſtola 80. p. 338. in Geneuenſi correctione ac editione Bibliorum anno 1588. 2. ideo & nouas adhuc meditantur & parant verſiones Hollandi teſte Io. Druſio præfat. in lib. Tetragrammato Dei nomine, & Angli, prout mihi ſæpe retulit, qui ad id opus multorum ſtudijs ac literis, quin & regijs præmijs inuitatus & pene pertractus eſt Hugo Brugthonus, ita vt vtrique quidem ſed nouo præſertim Teſtamento manum iam admouerit, pleraque interpolarit, vt ipſe in veteri Teſtamento Londinenſis editionis anno 1578. Biblijs Anglicanis vidi. Et Robertus gentilis anno 1605. in Patris ſui libellum ante citatum *de latinitate veteris Bibliorum verſionis male accuſata*: Proœmiaco ad Ioannem Houſonum Epiſtolio: *In Anglicana*, inquit, *verſione cum alijs nũc* (anno 1605.) *iuſſu Regis verſaris conficienda.* Paſtores ſanè ac profeſſores Eccleſiæ Geneuenſis, vt ſe ipſi appellant, in Geneuenſis antea nominatæ correctionis Præfat. ſcribunt: *verſiones pedetentim perfici, vt vna tandem haberi poſſit* (nondum igitur apud eos habetur) *quæ ſi non omnino perfecta* (quod *optandum potius, quam ſperandum.*) (Ecce de perfecta translatione deſperant) *ad minimum tamen tam pura ſit, vt qui ea prædits ſcientia non ſunt, qua poſſunt Dominum ore ſuo proprio*, (ſeu lingua Hebraica & Græca) *in Prophetis & Apoſtolis loquentem audire: ei verſioni poſſint inniti, ſeu in ea ſe ipſos ſtatuere ac firmare. Ita vt quod deeſſe adhuc videretur, id magna cum cura notaretur à diligentibus Paſtoribus dum ſuos docent greges.* Accedit, quod vt

Nulla verſiones nouatorum authenticæ.

dictum eſt cap. 11 qu. 2. verbum Dei non putant iſti Nouatores verſionibus ipſis authenticè contineri. Neceſſarium igitur eſt vt ſuis omnibus ingratijs, verſionum ſuarum, quas aut legunt, aut legendas populo proponunt, auctoritatem varie modificent ac reſtringant. Ita vt culpare nos haud poſſint, dum explicationes & cautiones bonas noſtræ apponimus verſioni.

II. *Modificationes quibuſcum noſtra auctoritas verſionis accipienda*, ſunt potiſſimum quatuor, è quibus 1. ad enunciationis huius: Latina verſio eſt authentica, ſubiectum pertinet: ad prædicatum reliquæ. 1. vt verſio hæc ſit emendata, vel potius emendatiſſima. 2. vt nihil, quod veritati, ac fidei, bonisque moribus repugnet, habeat. 3. nihil item, quod iuſtum vlli opinionis cuiuſcunque noxiæ aut inutilis occaſionem præbeat. 4. vt in ipſo verſionis genere bona ſit: id eſt, primogenium textum vertat, eiuſque ſententiam reddat. Probantur ſingulæ.

I. Ex ſuperiore q. 10 Sed addidi iam, *vel potius quam emendatiſſima*, qui ſuperlatiuum quo editionem hanc imprimi iubet Trid. Synodus; aduerbium *emendatiſſime*, de ipſa ſe loqui oſtendit, quatenus emendatiſſima eſt, ob Patronomymiam ſc. atque à coniugatis argumentum. Ideoque Andrad. l. 4. fol. 257 Kemnitij, qui *multa enumerat errata, quæ pro diuinis oraculis contendit nobis à Tridentinis Patribus obtrudi*, vafriciem ac malitiam arguens ſubiungit: *Neq; enim potuit non illam decreti partem perlegere, qua S. Synodus ſtatuit, vt poſthac ſacra ſcriptura potiſſimum hæc ipſa vetus & vulgata editio, quam emendatiſſima imprimatur; vt demonſtraret illam à ſe vulgatam editionem ſolum approbari, quæ ab omnibus ſit erratis ſumma diligentia expurgata.* Et fol. 257. *Cum ab Apoſtolica ſede veterem vulgatam Latinam editionem quam emendatiſſimam acceperimus, omni erimus cura atque dubitatione liberi.* 2. Ex conſentiente multorum, qui citati ſunt Theologorum, & eorum quidem, qui ferè omnes contra hæreticos depugnant; explicatione, ac vt dictum eſt, ex ipſo decreti ſcopo & verbis. 3. Indidem. 4 Ex ipſius, quæ agitur hîc, rei natura. Verſionem enim aliquam approbare,

Quod ſit verſionem probare.

aliud nihil eſt, quam iudicare ab ea bene reddi, quod alia lingua ſcriptum erat. Adeo vt fieri poſſit, & ſæpe quidem fiat, librum aliquem aut epiſtolam lingua, quapiam ſcriptam eſſe authenticam, eius vero translationem non: & è contrario, librum aut epiſtolam non eſſe authenticam: verſionem vero eſſe. Gregor. de Valentia lib 8. Analyſeos, c. 5 *Eſſe*, ait, *verſionem aliquam authenticam, nihil hoc loco aliud eſt, quam eſſe eam omnino in ſententia conformem ſcripturæ originali.* Eſſe autem ſuperioribus hanc adiungendam explicationem patet. Quia vix alioquin aliquid amplius vulgatæ verſioni noſtræ tribueret Synodus, quam eorum, qui Catholicorum cenſent libros, bona & accurata tribuere ſolet cenſura. Ex hac porrò explicatione, quemadmodum & citato loco Greg. de Valentia, ſequitur, à Concilio declarari hîc auctoritatem verſionis noſtræ diuinã eſſe, ob cauſam nimirum, quæ cap 11. q. 2. expoſita eſt. Dico autem ſemper in poſitiuo bene, & bonam, quia de comparatione in ſequentibus agetur quæſtionib. vt in ſuperioris quæſtionis extremo dixi.

Vnum vero præter ea, quæ ſuperiore obijciebantur quæſtiuncula, *occurrit, quod obijci poſſit*. Editæ ſunt nuper hoc anno 1608. Francofurti declarationes Tridentini concilij. In earum principio ad ſeſſ. 4. ita legitur: *Acriter reprehendendus eſt Vega lib. 15. cap 9. de iuſtificat. qui tam audacter locutus eſt de hac re.* Sed Reſpondeo Iſtiuſmodi declarationum, ſiue Iudicum ſententiæ, ſiue doctorum opiniones, ſiue ſapientum reſponſa, ſiue huiuſmodi aliud quippiam ſit, auctoritatem, vti par eſt, reuerendo; dubitari poſſe an abſque deprauatione ac mendo editæ ſint. Nam neque in verbis proxime antecedentibus Grammatica ſatis bona eſt: neque quod iis aduerſetur, affirmare quicquam eo loco videtur Vega Deinde Typothetæ, operæque aliæ ac iſtarum herus hæretici fuerunt. Et iſte in ſua ad Lectorem præfatione ſubindicat aliquid alicubi prauum eſſe, quod in ipſius tamen exemplaris intricatam manum conferat.

ferat. Et vidi ipſe declarationes eaſdem manuſcriptas, in quibus horum nihil eſſet. 2. Declaratio iſta eſt ad ea, quæ decretum, quod tractamus, antecedit, verba, cum omnibus ſuis: declaratque libros Bibliorum integros cum omnibus ſuis partibus pro ſacris & canonicis habendos. Addit, enim: Etiam quod ſola periodus, ſola clauſula, vel ſola dictio, aut ſyllaba, iotaue vnum, quod repugnaret vulgatæ Latinæ editioni. At hoc totum non modo nos, ſed & Vega ipſe de emendata ſeu emendatiſsima verſione libenter fatetur.

§. 4. Accuſationes graues ante protuli. Scharpius antiqua mendacia refricat controuerſia ſexta.

Eckius citatur quaſi dicat *ſcripturam non eſſe authenticam, niſi Eccleſiæ authoritate.* Deinde Hermannus quidam à Pareo, à Scharpio, ab alijs producitur, quaſi dicat *ſcripturas non plus valere, quã Aeſopicas fabulas, ſi deſit auctoritas Eccleſiæ.* Sed Eckius loquitur de Biblijs quoad noſtram cognitionem, Hermannus ille nuſquam eſt, nuſquam fuit, niſi in eorum cerebro, qui ſibi hoſtem finxerunt, vt vincerent, & magna tamen pars iubilantium tanquam niue ſua commenta texerunt hac fabula. Verum vt hac quoque parte veram ſtabilemque catholicorum fidem animaduertant, paucis rem exponam.

Summa eſt Eccleſiæ veritas.

Propoſitio prima. Auctoritas ſacræ ſcripturæ ſumma eſt, à Deo efficienter, in ſe formaliter ob veritatem, quæ eſt vocis, & rerum, ſiue ſigni, & ſignificatorum conformitas. Hac in re cautiores non diſſentiunt à nobis, niſi quod Caluinus alijque nonnulli, quædam falſa, & mendaciola illi imputent, vt paulo ante docui.

Auctoritas ſcripturæ cognoſcenda eſt.

Propoſitio ſecunda. Vt veritas aliqua cognoſcatur atque approbetur, non ſatis eſt eam eſſe in ſe ἀξιόπιστον, ex ſe habere firmitatem, & dignam creditu eſſe, ſed neceſſe eſt etiam, vt idoneis teſtibus, atque inſtructione doceatur. Tres ſunt in deitate perſonæ: Orbis conditus eſt per ſex dies, homo lapſus eſt, diluuio orbis oppreſſus eſt: Hęc certa ſunt, ſed vt credantur, non ſufficit certa eſſe in ſe, opus eſt, vt ignorantibus, dubitantibuſq; illa certitudo exponatur. Hæc quoque ad ipſa Biblia accommodanda ſunt. Nam quemadmodum credo Moſen eduxiſſe populum ex Aegypto, legem promulgaſſe in monte Sinai, ita quoque credo eum libros illos, qui vocantur Moſis, ſcripſiſſe. Eadem enim fide librorum veritatem, & hiſtoriæ amplector: Id vero non ab ipſis ſufficienter biblijs, quia ex natura rei non cognoſcitur hiſtoria, nec audita creditur, niſi ſit ratio aliqua, quæ nobis eius perſuadet veritatem. Errat igitur Robertus Rollocus, & Caluinus, & Pareus, & feruor iubilantium; Cùm negant opus eſſe alio quopiam vt ſcripturas diſcernamus, *ſicut ſolem cognoſcimus, & tenebras à luce diſcernimus, album à nigro, ſapores ſuaues ab amaris.*

Legem eſſe latam à legulatore, oportet ſcire.

Si quis enim ignaro memoret Moſaicam hiſtoriam, aut legat eam, nonne adhuc dubitabit de veritate hiſtoriæ, ac proinde de fide libri qua continetur? Apocalypſin reiecerunt Caluiniani, nunc probant; an ergo priores cæci fuerunt, an ſolem à tenebris non diſtinxerunt? Et ſi in re *αὐτοπίστῳ*, natura ſua notiſſima, & clariſſima, & cauſa lucis illius, quæ eſt in Eccleſia, & cordibus hominum errarunt, cur illis adhuc manet auctoritas apud errantes?

Propoſitio tertia. Auctoritatem ſcripturæ quo ad homines, Deus primo dedit illi, cui reuelauit, vt certo cognoſceret, à Deo ſe illa habere. Deinde illa populo indicauit, miraculiſque firmauit: hinc Eccleſia quæ tum fuit, recepit, & poſteris tradidit: Eccleſia, hoc eſt cœtus, qui Dei ſpiritu regebatur. Hinc illud Auguſtini eſt; lib. contr. Epiſt. fund. cap. 5. *Ego vero Euangelio non crederem, niſi me Catholicæ Eccleſiæ commoueret auctoritas.*

Ratio credendi eſt reuelatio.

Propoſitio quarta. Scripturæ auctoritas, & Eccleſiæ creditur à nobis ſub hac formali ratione, quia Deus reuelauit, præter illam reuelationem ſunt motiua credendi, quæ inducunt nos vt euidens ſit rem prudenter credi poſſe, non ſunt tamen ipſa ratio credendi, ſed motiua duntaxat, quæ poſſunt ita proponi alicui de ſcriptura, vt eius auctoritatem credat, quamuis expreſſe de Eccleſiæ auctoritate non cogitet, implicite tamen creditur auctoritas Eccleſiæ etiam in hoc actu.

Eccleſia eſt obiectum fidei, & motiuum.

Propoſitio quinta. Eccleſia non modo eſt obiectum cognitum, ſeu obiectum fidei creditum, vt eſt in Symbolo, *Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam.* Sed vnum etiam ex motiuis: Eſt vero antiquior, notiorque quam ſcriptura, ideoque eius auctoritas in credendis ſcripturis plurimum momenti habet. Ea tamen neceſſaria non eſſet, ſi alia eſſent argumenta, quibus perſpicuè, & ſine falſi ſuſpicione Bibliorum auctoritas probaretur. Verum id fieri non poteſt: quomodo enim non modo Indi occidentales legendi ignari, ſed Iapones etiam, Chinenſeſque continuo omnes bibliorum libros perlegere, eorum auctoritatem cognoſcere poſſunt? imò quomodo Hebræam & Græcam linguam addiſcere, qui pronunciare non poſſunt?

Scripturæ auctoritas maior, quã Eccleſiæ.

Propoſitio ſexta. Scripturæ auctoritas in ſe eſt maior abſolutè quam Eccleſiæ. Quia tota, omneſque eius apices ſunt à Spiritu ſancto: at in Eccleſiæ definitionibus, ſententia tantum quæ definita eſt, à Spiritu ſancto eſſe creditur, diſputationes antecedentes, rationeſque, non ſunt de fide, verba etiam non neceſſaria & ſuperflua eſſe poſſunt. Deinde ſcriptura à prophetis ſanctis, ſapientiſsimiſque tradita eſt, ſine meditandi, ſtudendi, diſputandi labore, cœleſti penitus magiſterio ſcripſerunt, miraculis confirmarunt. Denique omnia, & ſingula ſcripturarum ſunt certiſsima, ſiue de fide, & moribus generatim agant, ſiue de rebus ſingulis, præteritis, futuris. At Eccleſiæ definitiones illæ ſolum fide creduntur, quæ ſufficienter propoſitæ ſunt, & generales ſunt, quęque ad fidem, aut mores faciunt.

Decreta Eccleſia quadam æquatur ſcripturæ.

Propoſitio ſeptima. Cum igitur Conciliorum, Summi Pontificis, vel vno nomine Eccleſię auctoritas, à quibuſdam æquatur ſcripturæ. Tãtum de illorum decretorum veritate intelligendum eſt, ſic accipienda verba Diui Gregorij libro primo Epiſtolarum vigeſima quarta. *Sicut ſancti Euangelij quatuor libros, ſic quatuor Concilia venerari me, ac ſuſcipere fateor.* vbi particula *ſicut* eſt ſimilitudinis, non ęqualitatis. Vt Bellarminus & Seratius in prolegom. docet, c. ſeptimo, quæſtione duodecima. Nec offendi quiſquam hac propoſitione debet, nam rectè S. Athanaſius Epiſtola ad African. Epiſ. *Verbum Dei, per œcumenicam Nicæa Synodum manet in æternum.* Spiritus enim ſanctus aſsiſtit Eccleſiæ ſuæ, eandemque gubernat in æternum. Nec mirum videri debet vlli hominum Eccleſiæ auctoritatem eſſe conſtanter veram, nunquam fallacem, cum illos, qui eam aſpernantur, videamus totum ſuæ propriæ aucto-

Digitized by Google

ctoritate tribuere, quod Eccleſiæ abſtulerunt. Nam priuato inſtinctu certos ſe eſſe profitentur? Si cuius libet idiotæ tanta eſt in ſuo ſenſu certitudo, cur eam Eccleſiæ negant? cum Deus ipſe teſtetur, verbum Eccleſiæ eſſe verbum Dei? quique illud contemnunt, Deum ipſum teſpuere. Matth. 16. 18. & 18. 17. Luc. 22. 32.

Eccleſia verbum eſt verbum Dei.

Propoſitio octaua. Eccleſiæ auctoritas aliquo reſpectu quo ad quoſdam homines, eſt maior quam ſcripturæ Hoc nemo mirabitur, qui animaduerterit, ſimile aliquid in omni ſecta. Primo Eccleſia ſcripturam credendam proponit, exponit, & quo poteſt modo auctoritatem illius probat Catechumenis, qui Eccleſiæ proponenti credunt, eſtque eius auctoritas euidentior, quam ſcripturæ, cuius multas partes illi ignorant. Lutherani pluris ſuam Eccleſiã faciut, quæ Epiſtolã ad Hebræos, & Iacobi reijcit. Eſt vero id omnino illis neceſſarium, vt conſtat ex ante dictis: Cum enim plerique exemplaria Hebræa, & Græca non habeant, & vix vllus ſit, qui omnia ad primæuas linguas examinarit, nullus omnino qui ἀυτόγραφα legerit credunt ſuis Eccleſijs, Lutherani ſua biblia recte aiunt verſa, & damnant Tigurina, Caluiniani è contrario damnant Lutherana, & ſuis credunt, atque ita ſacram legem quiſque ita ſibi tribuit, vt alijs neget.

Eccleſiæ auctoritas aliquo aliquã de reſpectu, maior eſt quam ſcriptura.

CAPVT XXV.

Sectarios habere veram Dei legem non poſſe.

§. 1. NImium amando quidam nocent, multo magis nimia amoris ſimulatione id agunt hypocritæ; nam noſtri miniſtri quotidiè clamitando, puram verbum Dei, fonteſque puros Hebraici, Chaldaici, & Grai ſermonis: iam eo peruenerunt, vt ſi vera ſunt, quæ contra nos dicunt, neceſſe ſit eos omnino biblijs carere. Ratio mea iſta eſt.

Qui valde aſſeuerant, valde errare ſolent.

Quicunque hactenus nulla biblia authentica in ſuis Eccleſijs legerunt, vel audierunt, illi Dei verbum ſuo iudicio non habuerunt: nam de ratione ſeu eſſentia verbi diuini eſt, τὸ αὐθεντικὸν, imo vt etiam proſit animabus, neceſſe eſt cognoſci & amari vt authenticum, & verbum immutabiliſſimæ veritatis. Sed in Eccleſijs Euangelicis nulli hactenus authentica biblia habuerunt, quibus ſecundum ſuam doctrinam tanquam authenticis credere potuerint: non ergo biblia habuerunt, imo nec manente ſententia habere poſſunt.

Sectarij non habent authentica biblia.

Maior propoſitio conſenſu datur, minorem probo.

Primò. Non hebræam, non græcam, non latinam, non alterius verſionis habent, nullam igitur ſcripturam, quam pro authentica agnoſcere poſſint, vnquam habuerunt. *Non hebræam,* quia primum exemplar originale à Moſe alijſque ſcriptoribus editum non viderunt, apographa tantum longa ſerie ad nos translata acceperunt, illa fideli manu, & non errante calamo exſcripta eſſe, certo cognoſcere non poſſunt. Neque enim ex ipſa ſcriptura poſſunt certo ſtatuere, hoc eſt enim τὸ κρινόμενον, quodque in controuerſiam trahitur, an ſcriptura quæ ſe diuinam appellat, reuera talis ſit, & an hoc emendate ſcriptum ſit exemplar, itaque quod in diplomate principis, idem in Dei lege faciendum illis eſt.

Hebræum exemplar authenticũ non habent.

Zvvinglius nempe. & alij *Apocalypſin* diuinam eſſe negarunt. verbis illis quibus prophetia inchoatur, *Apocalypſis Ieſu Chriſti, quam dedit illi Deus,* falſa & impoſtoria iudicarunt, qui Apocalypſin repudiarunt. Nunc admittunt, non quia verba illa libro prætexuntur, quæ Caluinianos, & Lutherum non permouerunt, ſed alias ob cauſas: vt ſcil. pontifici Romano maledicant. Sed iam de fide notariorum, & librariorum loquor, & quæro, quo argumento ducti ſibi perſuadeant recte exſcripta eſſe: Non ex ſcriptura, nuſquam enim teſtatur, ſe per duo vel tria annorum millia inter tot hæreſeon fraudes, iactationeſque ad nos illæſam, incontaminatamque perueniſſe.

§. 2. Nec cognoſci hoc poteſt, ex priuato ſpiritus inſtinctu ad Eccleſię ædificationem. Ratio manifeſta eſt, quia licet mentem illuſtrare Deus, & reuelare arcana ſua poſsit, non tamen alienæ mentis certitudo ex occulto inſtinctu obſignatur, quur enim credam illis, qui Enthuſiaſmos, & inſtinctus ſuos mihi obtrudunt? verbum Dei quæro.

Neque ad rem facit primitiuæ Eccleſiæ atteſtatio, quia humanum eſt teſtimonium & fallax, vt illi volunt, nec de ſequentibus exſcriptoribus iudicare potuit

Nullã ſcripturam authenticam habent.

Quod ſi omnem ſibi viam præciderunt, qua ad certitudinem ſcripturæ primogeniæ peruenire poſſent, multo minus de vlla verſione certi ſunt: atque id ſine ſatentur ipſimet. Lutheri ſuperius verba citaui, dicentis: Jch kan weder Griechiſch noch Hebräiſch. *Nec Græcè, nec Hebraicè ſcio.* Si verum dicit: ſine verbo Dei docuit: nam eius diſcipuli & Caluiniani ſolam Hebræam ſcripturam, & Græcam authenticam aiunt. Ita Scharp. conc. 2. de ſcript. & Chamerius libello contra Iacob. Suarezium pag. 12. profitetur nolle ſe vlli bibliorum verſioni ſtare, ſed tantum natiuis linguis, Hebraicæ quidem pro veteri, Græcæ autem linguæ pro nouo teſtamento. Merito autem verſioni nulli fidunt, nullam enim non vitioſiſsimam habent, ita rex Angliæ in collatione Hamptoncuriana: *Edendam omnino eſſe aliquam vniformem Bibliorum tranſlationem, quod, Anglicam hactenus bonam vidiſſet nullam, omnium vero peſsimam iudicaret Geneuenſem, eiusq; notas ad marginem adiectas cenſeret partiales, falſas ſeditioſas, periculoſasq; ac peruerſiſſimi animi machinationes nimium redolentes. Sic autem edendam, vt poſt duarum Vniuerſitatum laborem, poſt Epiſcoporum ac doctiorum clericorum reuiſionem, conſilio priuato offeratur, & à Rege demum authoritatem accipiat, vniuerſaq; Anglicana Eccleſia ad eam vnam amplectendam adigatur.*

Verſio Anglicana.

§. 3. Cum igitur nulli verſioni vt authenticæ ſtare poſsint, & verſiones ſuas ſibi mutuo tanquam erroneas obijciant, nec ad fontem omnes recurrere poſsint, omni auxilio deſtituuntur: Nam quotus quiſque eſt ita gnarus Hebrææ, vt ex certa ſcientia de puro fonte hauriat? cætera turba è cænoſis, & varia hæreſi venenatis riuis potatur.

Ignarus hebrææ & græcæ linguæ, ex ſententia aduerſariorũ, incertus eſt ſalutis.

Non concedo hoc illis qui biblia vertere ſe ex Hebręis confeſsi ſunt, quod vnius hominis eſſe negat Beza in pręfat. ad nouum teſtamentum. Nam quamuis ſibi eruditi videantur, cum tamen nati Hebręi non ſint, cum vtantur gloſsis, lexicis, interpretationibus Rabbinorum, niſi putent ſe memoria iudicioque poſſe falli, omnium ſunt hominum vaniſsimi. Lutherus poſt annos prope 20. faſſus eſt, *Santem, Munſterum, ſe, crebro errasse, quod gloſsis Rabbinorum nimium crediderit.* Munſterius ait, *plurimos verſus omiſſos in Sante, ſicut &* re-

Verſiones hæreticorũ.

In præfat. bibliorum.

recognitione Lutheri. Verſionem ſuam ille aliquoties recognouit, ſannis eam Tigurini exceperunt, Oſiandrini aiunt loca ſcripturæ à Luthero magna falſitate, & dolo interpretata, in confeſſ. Mansfeldica.

Non ſunt illi certi de ſua propria verſione, eam eſſe ſcripturæ, niſi inſaniſſima arrogantia fidem ſuam vltimo reſoluant in accuratiſſimam quatuor linguarum Hebrææ, Chaldææ, Græcę, Latinæ cognitionem.

Nulla hæreticus eſt authentica. Secundo argumenta quæ contra veterem editionem inualida ſunt in hæreticos conuertere, & retorquere validè poſſumus Statuamus igitur aliquem ex quacunque religione harum quasnominaui linguarum magna ex parte ignarum, ſalutis tamen cupidum, veritatis ſtudioſum: Huic Biblia Germanica offeramus, ex verbo Dei vt diſcat veritatem. Si Lutheri, vel Tigurinorum illa fuerint dicet Scharpius, de ſacra ſcriptura controuerſ.a. calumn. 7. Si hæc verſio eſt authentica, vel propter interpretem Lutherum, vel propter approbationem Eccleſiæ, vel quia cum hebræo textu conuenit. Non prius, quia ne Lutherus quidem authenticam putauit. Nec approbatio Eccleſiæ, quia non poteſt facere canonicam ex non canonica. Multo minus, quia cum Græco vel Hebræo conuenit, quia id ille indicare non poteſt, ſed credendum eſt Lutherano alicui miniſtro, qui forte nec ipſe eſt hebræus, nec Græcus. Quid ſi autem Mathetio ille credat, Lutheri verſionem pro concione cedenti virgis, & dicenti: *diſcas melius?*

Biblia Lutheri virgis cæſa. §. 4. Deinde ergo nulla hactenus Biblia habuimus niſi ſola Hebræa, & Græca. Nulla igitur fuit Eccleſia iuxta Sectarios Lutherana vel Zvvingliana. Nam vnum mihi oſtendant, qui Biblia Hebræa, & Græca intellexerit, & eorum religionis fuerit. Quid igitur huic facies, an ad Grammaticas Scholas Græcorum, Latinorum, & Hebræorum ablegabis? Hoc ſine fruſtra fuerit: ſed tamen nulla eſt authentica ſcriptura, ſi verſio ſeptuaginta Græca, ſi Latina reijciuntur: nam Hebręa à nullis fere Chriſtianis, niſi paucissimis intelligebatur: aduerſarij autem noſtri, ſola ſcriptura, ſola Hebræa veteris, & Græca noui teſtamenti vtendum cenſent: quæ quamuis authentica ſit, non tamen id conſtare poteſt illis, qui codices hebræos nunquam viderunt. Falſum eſt, inquit Scharpius, *Græcam Eccleſiam vetus teſtamentum habuiſſe authenticum in lingua Græca.* Deinde ait. *Vera Eccleſia debet habere, & habet adhuc viros, qui has linguas intelligunt: licet Romana forſan Eccleſia nullos aut paucos.* De Romana Eccleſia alias video; nunc illa verba examino.

Eccleſia neſcientes hebraicè & Græcè non habent authenticam ſcripturam. § 5. Vera Eccleſia debet habere gnaros Grecæ, & Hebrææ linguæ? An ſi non habeat: eritne vera Eccleſia? ſi aſſeris, quid fiet tot veſtris Eccleſijs, quibus præſident quadrati prædicantes, ſartores, alij quos nominant toties Arminiani in Belgio. ſi concedis fore Eccleſiam ſine Græcis, & Hebræis prædicantibus, neceſſe eſt etiam ſtatuas eam fore ſine ſcriptura, quę cum ſit ſola verbum Dei, erit Eccleſia Dei ſine verbo Dei Quod eſt abſurdiſſimum. At Germanicum aut Britannicum verbum habeat. Nihil ad veſtras imaginationes hoc facit. Scriptura Germanica aut Britannica nulla eſt authentica, omne verbum Dei eſt Authenticum, ergo nulla ſcriptura Germanica vel Britannica eſt verbum Dei. Omnem ergo fidem neceſſariò tollunt ab idiotis, qui tam multa credere coguntur, quorum certi eſſe non poſſunt. Primo libros eſſe ſcriptos à prophetis, 2. recte exſcriptos. 3. Bene cōuerſos, 4. Hæc ex ſcriptura clarè doceri. 5. Talem inſtinctum ſe habere, qui non fallat. Horum ſingula plurima continent: vide l. interpretes linguarum doctiſſimos fuiſſe, diligentiſſimos, eorum notarios fideliſſimos, & licet multi errarunt, in verſione tamen ſuos non errasse. Biblia igitur vertendo euertunt, idque efficiunt, vt nihil ſincerè credatur, ſitque pro ſide curioſitas, & contentio.

Notauit id Beza in 10. act. in digreſſione. *Nam eo res iam deuenit, vt non modo qui ex ingenio aliquid commentantur, à conſuetis, & familiaribus ſcripturæ verbis, tanquam obſcuris, inſipidis, obſoletis abhorreant: ſed iam qui ſcripturam à Græco conuertunt in Latinum, aut aliud aliquod idioma, quiduis ſibi in interpretando licere putent. Quos ſi reprehendas, ſtatim audias, interpretis officio fungi, non qui verbum conuertat è verbo, ſed qui ſententiam exprimat. Ita fit vt dum quiſq; ſuum iudicium libere ſequi mauult, quam religioſe Spiritus S. interpretem agere, plurima non tam conuertat, quam peruertat. Cui libidini & audaciæ niſi occurratur, næ aut ego vehementer fallor, aut intra paucos annos paulatim ipſarum quoque rerum poſſeſſione depellemur.* Non itur obuiam illi libidini, ſed gloria, præmijs, & infidelitate accenditur, ideoque iam ipſa rerum poſſeſſione depulſi ſunt.

Ex his manifeſtiſsimum eſt. & nos lege diuina habere conſtitutam Eccleſiam; & illos non habere.

Deinde noſtram Rempub. optime conſtitutam, vt in qua legislator ſupremus adoratur, lex eius aſſeruatur, exponitur, intelligitur, ſeruatur. atque hæc de lege Dei ſcripta, vnde omnium legum in Republ. eſt ſanitas, ſanctitaſque.

§. 6. Oſtendi variè Sectarios auctoritatem legis diuinæ ſcriptæ tueri non poſſe, nunc quid ann. 1617. illi ſcriptitarint videamus; Scharp. col. 6. Quatuor officia Eccleſiæ de ſcriptura recenſet. *Legem irritā faciunt, & nos accuſant.* *1. eſt teſtis, cuſtos, tabellionis inſtar 2. Vindex, quia falſas à veris diſcernit, vt aurifaber aurum ex cupro, quia ad hoc ſpiritum Dei habet. 3. eſt præco ſcripturæ. 4. eſt interpres, ſed vt ſcripturam ex ſcriptura interpretetur, nihil de ſuo commiſcendo.*

§. 7. Quatuor item media ſcripturæ cognoſcendæ. Primum, *eſt ipſius ſcripturæ vel Dei in ſcriptura loquentis teſtimonium.* Secundum, *inſtinctus priuatus.* Tertium, *doctrina ſubſtantia, qualitas, forma docendi, euenta miracula, Satanæ aduerſus illum furor, hoſtium pœna.* Quartum, *Eccleſiæ teſtimonium.* Hoc pertinere ait ad eos, qui ſunt extra Eccleſiam, priora teſtimonia minime, fideles ex prioribus teſtimonijs certius cognoſcere ſcripturæ auctoritatem, ſed præcipue ex teſtimonio Spiritus S.

De officijs vno ſyllogiſmo rem conficio, Eccleſia eſt cuſtos, teſtis, vindex, præco fallax iuxta Scharpium, non ergo habet Spiritum Dei ad diiudicandum libros germanos, & genuinos à falſis, & ſuppoſititijs, quemadmodum prima Eccleſia Caluiniana non rectè de Apocalypſi iudicauit, quum eam Chriſti ſponſi vocem eſſe negauit, illa igitur officia non rectè conſtituta ſunt. Ex hiſce igitur nihil certo præſtat Eccleſia. *Officia Eccleſiæ de ſcripturis nulla poſſunt eſſe apud eos.*

Media quæ proponuntur, fidem ſcripturarum apud illos penitus euertunt. Primum ait eſſe ipſius ſcripturæ, id eſt Dei in ſcripturis loquentis teſtimonium, per quod primi motus in cordibus excitantur: Hoc teſtimonium à ſecundo,

hoc

hoc eſt, teſtificatione ſpiritus diuerſum non eſt, aut ſi diuerſum eſt, nihil efficit.

Si enim motus excitat credendi, id neceſſe eſt teſtificando efficiat, de qua teſtificatione poſtea loquar, quia enim plura continet, in poſtremum locum differam. De tertio medio nihil certum eſt. Nam primum, *ſubſtantia doctrinæ*, ait Scarpius, *in ſcripturis contenta omnem terrenum captum ſuperat*; 1. Corinth. 2. 14. Non igitur ex ſubſtantia poteſt probari ſcripturæ auctoritas, quia nondum intelligitur à Catechumenis, deinde multæ eius partes non intelliguntur à valde peritis. Tertio, quædam neſciuntur etiam à peritiſsimis, ex illis igitur quæ in Scriptura continentur, non poteſt certo eius auctoritas cognoſci, niſi omnia quæ in eo ſunt accurate intelligantur, etſi enim quædam veritates perſpicuæ ſint, multæ tamen reconditæ manent, quæ probari non poſſunt incognitæ. Ille igitur modus eſt difficillimus, longiſsimi temporis, & vt certe iudico, hoc tempore ἀδύνατος. quomodo enim quiſpiam totam ſcripturam, hoc eſt omnia illius myſteria ἀκατανόητα, inter tot millia pugnãtium interpretum ita diſſoluet, nulla vt in re hæreat? Id autem neceſſe eſt facere, ſi ex illis quæ in ea continentur auctoritas ſcripturæ dependet. Nam vt dicat quiſpiam de libro Heracliti, aut aliorum σκοτεινῶν: quę intellexi præclara ſunt, puto & illa eſſe quæ non intellexi, facile permitto, de ſacra ſcriptura ita loqui non poſſunt qui ex perfecta eius intelligentia eius auctoritatem colligunt.

Ex ſubſtantia doctrinæ non poſſumus ponere eſſe veri.

Totum approbare non poſſumus ex ſubſtantia doctrinæ, quod non intelligimus.

§ 8. Addit Scharpius, *à puritate, quia nihil vitioſum continet*; Veriſsime credo nihil vitioſum cõtinere, ſed vt ex eo de auctoritate ſtatuam, opus eſt, vt omnes eius partes, ac membra non modo perſpectiſsima habeam, ſed etiam cum Hebræis, Chaldæis, Græcis exemplaribus, & quidem diuerſis omnia conferam. Nam vt de hac maiore nihil dicam: Quicunque liber nihil vitioſitatis continet, eſt diuinus; minorem hanc ſine ingenti cognitione nemo ſibi perſuadebit. Hic liber nihil vitioſitatis continet; probanda eſt enim inductione, nec hæc, nec illa pars vitioſitatem continet. Nam probanda eſt ex illis quæ continentur, at hoc modo nemo probare poterit, niſi qui ſũmo ingenio, longiſsima ætate, quietiſsimo ocio, adamantino labore ei inſudant. Demonſtro hoc exemplo quod mihi Scharpius ſuppeditat. Ecclesiam probare, & diiudicare ſcripturas, vt aurifaber aurum, at ſi aurifaber centena aureorum millia vno vaſe contentorum explorare, & probare debeat, ex illis ipſis quæ vaſe continentur, non alieno teſtimonio vti, certè ſingulis lydium lapidem atterere oportet, neque enim ſciet nullum aureum adulterinum eſſe, niſi poſtquam ſingulorum ſortem perceperit.

Nihil vitioſitatis eſſe in ſcripto aliquo difficulter cognoſcitur.

Omnes partes eius quod probatur noſcendæ ſunt.

Id inquam neceſſarium eſt, ſi ex illis quæ vaſe continentur ſciendum eſt, nullum aureum eſſe vitioſum. Itaque qui hæc prædicant, homines etiam doctiſsimos ad deſperationem adducunt, nec quicquam ſcripturis ipſi credunt, nec alios credere permittunt. Non ignoro ex eo, quod nihil in ſcriptura vitioſum oſtendatur, credibile fieri eam diuinam eſſe, ſed hoc, *nihil oſtenditur ab eſſe*, plerique teſtimonio Eccleſiæ adducti ſentiunt, nec in experientia fundamentum fidei ponunt.

At rapit ſcriptura in admirationem: Ita eſt, ſed rapiunt & alia nonnulla, grauiter, ſimpliciter, & bene, vereque dicta.

Ex illis quæ in ſcripturis ſunt, *conſonantiam* etiam medium eſſe affirmat, ſed experientia ſua nemo illam cognoſcit, niſi omnia cum omnibus conſerat. Miracula, pœnæ, iræ hoſtium contra ſcripturam, eam credibilem faciunt, certiſsimos ſectarios facere non poſſunt, quia multæ ſcripturæ carent miraculis, nec pœnis hoſtium ſancitæ ſunt.

Conſonantia ſcripturarum magnam exercitationem requirit.

Sed his tandem omiſsis in quibus nec ipſi multum præſidij ponunt arcem omnium hæreſeon, & latibulum inuadimus, illud eſt, *inſtinctus cuiuſque priuatus; qui facit, vt quiſque nouerit quæ ſcriptura ſit canonica, quæ non ſit.* Perinde ac ſi legem principis, tuo ſpiritu recipias, vel antiques.

Verum dum hoc ret caput ponitur, miſeris animabus deſperatio iniicitur; & ſcriptura euertitur. Nam primo, quomodo idiota inſtinctu ſuo diſcit, hanc eſſe ſcripturam ex Hebræa in Gallicam linguam bene translatam, qui Hebræam nunquam vidit. Deinde ſi ſufficit ille inſtinctus, quid opus eſt alijs criterijs & argumentis? Tertio, ne docere quidem poſſunt, qui inſtinctibus illis vtuntur, nam intimo latet ille abditus pectore, nec in aliorum venit cognitionem. Quarto, diuerſus eſt: Caſtellio cantica canticorum reijcit, alij alios, quiſque prout Enthuſiaſmus dedit. Quinto, Inſtinctus circulum habet, Vnde credis ſcripturæ, quia eam veram eſſe teſtificatur ſpiritus, vnde ſcis hanc eſſe veram teſtificationem, quia ſcriptura ita aſſerit. Sexto, Blaſphemia eſt: ex ſuo inſtinctu verbi diuini auctoritatem ita comprobare, vt tandem in tuum iudicium omnia reſoluas; Hæc enim ratio omnibus hæreſibus anſam, & prætextum præbuit. Fatetur etiam, Scharpius non omnes Eccleſias quæ habent ſpiritum Dei, conſentire de ſcriptura. Denique diſputando tandem inuiti in noſtram ſententiam delabuntur, & nomine ſcripturæ doctrinam etiam non ſcriptam accipiunt. Scharpius enim ne ſcriptura antiquiorem Eccleſiam fateri cogatur, cum manifeſto conſtat ſola traditione primam Eccleſiam contentam fuiſſe, ita ſcribit colum. 63. *In proſyllogiſmo eſt captio homonymia in nomine ſcripturæ, Sumitur enim aliquando nomen Scripturæ, pro ſcripturæ ſubſtantia, & re ſcripta, hoc eſt Dei verbo: & tum nihil aliud eſt quam doctrina* θεόπνευστος: *aliquando pro huius doctrinæ accidenti, ſcil. ſcriptione, & exaratione in libro. Primo ſenſu Scriptura eſt antiquior Eccleſia, ſicque propoſitio eſt falſa: Scriptura enim, ſeu verbum Dei, eſt Eccleſiæ fundamentum Epheſ. 2. 20. At fundamentum eſt antiquius ædificio: ita ſcriptura eſt Eccleſiæ ſemen, Matt. 13. 1. 1. Pet. 1. 23. At ſemen ſobole illa cuius eſt ſemen, antiquius eſt: Denique hoc idem verbum quod iam ſcriptum, fuit tunc non ſcriptum.*

Inſtinctus priuatus nulla eſt ratio probationis.

Si ſcriptura eſt traditio non ſcripta, & ſcripta, non ergo ſola inter nos eſſe poteſt.

Vbi aperte ſcripturam vocat verbum Dei non ſcriptum, quod cum poſtea ſcriptum eſt, non ſtatim vniuerſum, potuit tamen multis non ſcriptum retineri. Sed hac de re mentio erit cum de traditionibus agetur.

CAPVT XXVI.

Legem diuinam ſcriptam vere difficilem eſſe.

§. 1 CLariſsimam eſſe Scripturam docere ſolent Sectarij. Ioannem Fayium miniſtrum Albenacenſem dixiſſe in concione refert Iacob. Gualterius in tabulis Chronographicis,

Scriptura difficilis.

ſæculo

ſacri o. c. 4. Nullum eſſe opificem, qui, modo legere ... non intelligat. Iacob. Martini in ... bitarijs theſi 91. *Abſtinete ergo vos ... cum primis vos Ieſuita, à fœdiſsimo veſtro ... mo, quo nō tantum ſacras ſcripturas, obſcuras, difficiles ... intricatas eſſe clamitatis, ſed etiam ita ambiguas, & flexiloquas calumniamini, vt inſtar naſi cerei flexibiles, nullam præbeant certam, conſtantē & immotam ſententiam, imo multorum errorum, eorumq; ... latibulum eas blaſphematis.*

Et 92. *Admittite quoq; Laicos ad Sacrarum literarum lectionem. Quid dico admittite? Quum non tantum admiſsi ſint à Domino ipſo, ſed etiam ad illam inuitati, certiſque mandatis adſtricti, vt ab eadem non niſi ſummo cum ſacrilegio arceri poſsint.*

Pareus diſſ... fate. ... Apocal. Cæteros recenſere ſuperuacaneum fuerit. Soli qui hoc anno iubila concinnarunt, vel adiuuerunt, aliud ſenſerūt Pareus, & Scharpius. Pareus in Apocalypſin hoc anno vltimum maledicentiæ opus edidit, nam ſacrum γαρ... ſupremum nominauit, in quo fatetur Apocalypſin difficilem, primo in commonefactione: *Filijs ſe illam in peculio relinquere, præſertim, quod ſentiret ſe altitudinem myſteriorum nondum attigiſſe, neque ſatisfacturum alijs, qui ipſi in multis non ſatis fecisſent, iudicia interpretum magis exquiſiuiſſe.* Petit etiam veniam pro non inueſtigatis. Sequitur Clemangem hominem ſuſpectæ fidei, à Luthero ſuſpectiſsimo fictum. De obſcuritate tractat. c. 3. proleg. De obſcuritate, inquit, Apocalypſeos

Lib. 20. de C. D. c. 17. ſcribens Auguſt. *In hoc,* inquit, *libro, cuius nomē eſt Apocalypſis, obſcura multa dicuntur, vt mentem legentis exerceat, & pauca in eo ſunt, ex quorū manifeſtatione indagentur cætera cum labore, maxime, quia ſic eadem multis modis repetit, vt alia atq; alia dicere videatur, cū aliter atq; aliter hæc ipſa dicere inueſtigetur.* Et Hieron.

Tom. 3. ad Paulin. c. 6. *Liber in Apocalypſi ſeptem ſigillis ſignatus oſtēditur, quem ſi dederis homini ſcienti literas, vel legat reſpondebit tibi: Non poſſum, ſignatus eſt.* Et poſtea *Apocalypſis Ioānis tot habet ſacramēta, quot verba. Parū dixi pro merito voluminis. Laus omnis inferior eſt. In verbis ſingulis multiplices latent intelligentiæ.* Ita ſane eſt. Nā tū in omni ſcriptura ſacra reliqua: tū vero in iſta ſatis intelligenda humanæ mentis acies, niſi diuini ſpiritus illuſtretur radijs, magis cæcutit, quam oculi noctuarū ad lucē meridianam cæcutiunt. Obſcuritatis vero huius non obſcura cauſæ ſunt.

Obſcuritatis Apocalypſeos cauſa.

Primò totus liber eſt propheticus de rebus futuris. *Scribe,* inquit Angelus, *quæ vidiſti, & quæ ſunt, & quæ futura ſunt.* Futura autem vt ſintuta, quia nondum ſunt in vllo ſenſu, vel omnino ignorantur, vel præcognita non tam intelligentia, quam ſpe concipiuntur.

Adde, quod hæc futura non apertis verbis enunciantur, nec temporum, locorum, perſonarum notationibus definiuntur. Sed tectis viſionum ænigmatibus B. Ioanni ſcribenda reuelantur. Sunt quidem in Scripturis multæ viſiones apertæ, mentis vel corporis oculis obiectæ; quomodo rex *Balthaſar* vidit manum ſcribentem in pariete: *Eliſæus* vidit currus igneos circū ſe: *Moſes* vidit rubum ardentem ante ſe: *Petrus* vidit linteum cum quadrupedibus demiſſum in terram. *Paulus* vidit nocte Dominum ſupra ſe ſtantem, &c. quæ ... iculrate magna caruerunt. Sunt vero a... ſiones magis tectæ, quando dormientiū vel vigilantiū mentibus imagines arcanum quid ſignificantes exhibitæ leguntur: quarum myſteria ... reuelarentur, obſcuritatem habe... humana indagine imperueſtigabilem. Ex

Viſionum differentia.

Dan. 5. 4. Reg. 17. Exod. 3. Act. 10. 11. Act. 18.

quo genere fuerūnt ſomnia *Pharaoni,* & *Nebocaduezari* oblata: *Ezechielis* itē & *Danielis* ac *Zachariæ* viſiones, ad quas viſiones Apocalypticas merito referimus. Et illorum quidem ſomniorum arcana Deus ſingulari bono non modo ſomniantibus reuelauit, ſed ad omnium quoque intelligentiam ſcribi voluit. Viſionum verò myſteria etſi prophetis ſeruis ſuis etiam patefecit, alijs tamen omnibus abdita reliquit, nempe vt profani quidem homines tes tam obſcuras ſemper faſtidirent: pij vero ipſa obſcuritate ad inueſtiganda diuina myſteria magis excitarentur.

Et pag. 18. *Etſi vero ad intelligentiam omnium arcanorum huius libri difficulter & vix penetrare queamus, non debet tamen difficultas ab inueſtigatione nos abſterrere.*

Pareus Apocalypſin à nullo ant. intellectam.

§. 2. Deinde cap. 4. cum de interpretibus agit, concludit Apocalypſin à nullo intellectam. Verba eius ſunt pag. 21 *Ex noſtris vero ſeculo proximè elapſo haud pauciores Theologi eruditione clari manū huic libro admouerunt. Quibus omnibus tamen meo quidem iudicio faciem prætulit Henricus Bullingerus Eccleſiaſtes Tigurinus, quem fere ſecuti ſunt alij, Dauid Chytræus, Alfonſus Conradus Mantuanus, Franciſcus Lambertus, Sebaſtianus Meyerus, Nicolaus Collado, Ioannes Foxus, Benedictus Aretius, Matthias Illyricus, Auguſtinus Marcoratus, Petrus Artopæus, Frāciſcus Iunius. Daniel Toſſanus. Et recens nouo ſeculo Ioannes Naperus Scotus, Thomas Brightmannus Anglus, Raphael Eglinus Iconius, Conradus Graſerus Francus, Ioannes Piſcator, Matthias Hoe, Matthæus Cotterius Gallus, aliique mihi non noti.*

Quot ſunt vero, inquis, iſta tam multa? vt minimum oſtendam, quod inſtitui, nihil de authoritate huius libri diminui ex eo, quod inſigniores aliqui Theologos ab eius interpretatione abſtinuiſſe, obiectum ſuit.

De interpretandi ratione, quam quiſque illorum tenuerit, atque an effecerint tam multi, quod voluerunt & debuerunt: nimis longum foret explicare, & à præſenti inſtituto alienum. Vnum hoc fortè citra iniuriam omnium quis aſſeruauerit, id ipſi obtigiſſe euenisse, quod de muliere in Euangelio ſanguinis fluxioni obnoxia Marcus Euangeliſta ſcripſit, multa eam à medicis perpeſſam, nihil verò adiutam fuiſſe, ſed potius in deterius veniſſe: non tam fortè medicorum imperitia, quam immedicabilis mali pertinacia, quippe cuius curatio illuſtrāda gloriæ Chriſti reſeruata fuit.

Nemo cohærentia de Apocalypſi ſcripſit iudicio Parei.

Dum enim tam multi ſuam quiq; ingenij vim rationemque ſecuti tam varia de ænigmaticis huiſce viſionibus protulerunt, pia quidem illa, vt arbitror, commenta, ſed parum plerumque inuicem cohærentia, vel ad ſcopum mentemque ſpiritus quadrantia: factum eſt, vt cumulati quidem in hunc librum commentarij extent, quorum nullus non lucem nonam polliceatur. Obſcuritas vero eius non modo parum ſit imminuta, ſed denſioribus alicubi tenebris inuoluta. Alij enim ænigmata Reuelationis ad veteris populi hiſtoriam accommodant. Alij ad noua Eccleſiæ continuum periodum aliter atque aliter applicant: Alij in quibuſque particulis, quaſi ſub quouis lapide, quod dicitur, amantirimantes, myſticos ſenſus ſibi effinxerunt: Alij omnia in tropologias & allegorias morales conuerterunt: Alij inde quaſi ex Apollinis ſpecu futurorum præſagia etiam ſupra quā homines ſcire fas ſit, fatidice ſcrutando eruere conati ſunt: vixque in tanto numero (quod de chronologis vulgo fertur) duos vel tres videas cōſentire. Qua perturbatio ſane difficultatē libri tantam interpretum varietate nondū exhauſtā, ſed potius auctā implicatamq; eſſe ſubarguit: nō tā interpretū culpabili ignorantià, quam ipſius Propheticæ imper-

Apocalypſis interpretatione facta eſt obſcurior iudicio Parei.

 veſti-

ueſtigabili ſapientia: cuius plena Reuelatio haud dubie ipſius caleſtis iudicis Chriſti manifeſtationi eſt reſeruata.

Cauſa ob ſcuritatis ab hæreticis allata.

Hæc ille, qui alioqui prioribus ſcriptis facilitatem perſpicuitatemque ſcripturæ tyrannice deprædicauit Scharpius etiam difficultatis cauſas octo protulit, controuerſ. 7. Columna 72. *Concedimus autem multa in Scriptura obſcura eſſe reſpectu noſtri, quod Deus his de cauſis fieri voluit. Primo, vt ad diligentem lectionem, meditationem, perſcrutationem, collationẽ Scripturæ nos excitaret, & ne ſocordes in perſcrutandis ſalutis noſtræ myſterijs eſſemus. 2. Vt in precibus ſimus aſsidui, Dei auxilium ad illas intelligendas, & ſpiritus ſancti lumen petentes. 3. Vt faſtidium à nobis remoueret: quia facilia ſæpius faſtidimus. 4. Vt maiori veritas apud nos in pretio ſit: ſi quidem τὰ καλὰ χαλεπά. 5. Vt noſtram arrogantiam domaret, & inſcitiam argueret, cum de noſtra notitia & nobiſmet ipſis nonnunquam multum gloriemur, & triumphemus. 6. Vt ſancta myſteria ſanctis totidem gemmæ eſſent: neque porcis ſine diſcrimine proſtituerentur. 7. Vt ad internam quandam cogitationum ſanctitatem nos aſſueſaceret, qui enim impuras ad ſcripturæ lectionem mentes adferunt, oleum & operam perdunt.*

§ 3 Horum, inter Iubiliarios, πρόμαχων, ſententia ſi ſtetur, cæterorum, vt pedariorum ſuffragatio contemnetur, ampullationes & phaleræ ad populum corruẽt. Scharpius enim tandem eo redit, vt quærat, an ita perſpicua ſit ſcriptura, vt populus eam vtiliter legere poſsit, & controuerſiæ valeant ex ea decidi. Illa quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, clara, quę non neceſſaria, obſcura plurima fatetur idem Scharpius. Idem columna 72. Quod nobis quędam obſcura videntur, cauſa eſt, quod ijs, quæ in Scripturis proponuntur, contenti non ſimus, ſed quædam curioſius, quam par eſt, inueſtigemus. Verum paucis quoque hanc partem explicabo.

Scriptura in multis clara eſt

Propoſitio prima. Scriptura ſacra in multis clariſsima eſt, nec eget expoſitione, ſi abſolutè, & obiter conſideretur, in alijs eſt obſcuriſsima, quocunque modo perpendatur. De perſpicuitate planum eſt, vt cum dicitur. *Concipies in vtero, & paries filium*: Si obiter conſideres, clarus ſenſus, ſi diſputare incipias, magnis te difficultatibus implicabis. De difficultate illa locorum facilium Lutherus Symp. cap 1. fol. 2. *In ſcripturis ait, vix ſcimus A B. C. & adhuc nõ rectè Fol. 2. Dei verbũ eſt inſcrutabile, vnicum verbum ſacræ ſcripturæ perſcrutari, & è profundo eruere, omnino ἀδύνατον eſt. Nego eruditos & Theologos, vt vel maximè velint, id poſſe. Quia enim Spiritus ſancti verba ſũt, & qui terẽs in Chriſto geniti ſũt Chriſtiani, habent primitias tãtũ, non decimas, volui aliquoties decalogũ meditari, & quãdo prima verba illa cõſiderãs: Ego ſum Dominus Deus tuus cœpi hæſitare in pronomine illo primo: Ego: & hoc Ego, nondum rectè poſſum intelligere.*

Eadem ſæpe difficiles.

Vniuerſim vero de Scriptura anno 1546. die 16. Febrar. vt refert Aurifaber, illa ſcripſit, quæ omnibus prædicantibus os obtundant.

1. *Virgilium in Bucolicis nemo poteſt intelligere, niſi fuerit quinque Annis Paſtor.*
2. *Virgilium in Georgicis nemo poteſt intelligere, niſi quinque annis agricola.*
3. *Ciceronem in Epiſtolis (ſic præcipio) nemo integre intelligit niſi 20. annis ſit verſatus in Republica aliqua inſigni.*
4. *Scripturas ſanctas ſciat ſe nemo deguſtaſſe ſatis, niſi centum annis cum Prophetis, vt Elia, & Eliſæo, Ioanne Baptiſta, & Apoſtolis eccleſias gubernarit.*

Hanc tu ne diuinam Æneida tenta:
Sed veſtigia pronus adora

Difficilis igitur Scriptura eſt.

Scriptura in neceſſarijs ad ſalutem præter... eget.

Propoſitio ſecunda. Scriptura etiam in illis, quæ ad ſalutem neceſſ[illegible], & indiget interpretatione, & in multis obſcura eſt non [illegible] de obſcuritate, quæ eſt natu[illegible] quod ad nos pertinet: nam obſcur[illegible] eſſe, [illegible] non abſolute, ſed comparate dicitur. Non opus eſt probatione, totus mundus, etiam illa mundi pars quæ de perſpicuitate gloriatur, & intelligentia ſcripturæ, diffici[illegible] experitur: Ideo in tam varios ſenſus illam trahunt omnes, & ex ea tam multiplices hæreſes non vitio ſcripturæ, ſed ignorantia, malitiaque hominum cuduntur; exceptis enim paucisſimis, omnes hæreſiarchæ errores ſuos ſcripturæ verbis palliare conſueuerunt. In articulos fidei, in fundamentum impingunt, ſcripturam euertunt, qui de claritate eius intellecta gloriantur. In ſinitis itaque polemicis miſera plebs irretitur, cum nulla certa expoſitionis forma traditur, cum de ſcripturæ ſenſu, cuius verba omnes ſonant, ſunt tam contrarij ſenſus. Et ſenſus de perſona Chriſti, de Deo, de iuſtitia, de ſacramentis, de electione, quæ omnia ad ſalutem ſunt neceſſaria. Deinde in Eccleſia eſt donum interpretationis, officium docendi in ſcholis & templo, non modo ad exponendas quæſtiones abſtruſas, & quæ ad ſalutem non ſunt neceſſariæ, ſed vel maxime ad eas, quæ ad ſalutem requiruntur. Ita Sibrandus lib. 4. de principijs Chriſtianorum dogmatum. Ratisbonenſes colloculutores, & alij fatentur hæc munera neceſſaria. Tertio, de quo maximæ ſunt, & perniciosiſſimæ controuerſiæ, hominum etiam doctorum, id non eſt natura luce ſua clariſsimum, ſed de ſcripturæ ſenſu, qui fidei dogmata ſaluti neceſſaria continet, tot ſunt controuerſiæ, quot pene capita, non igitur ille ſenſus eſt natura clariſsimus. Imo vnica illa res ſacrarum literarum apud pleroſque auctoritatem labefactat, cum enim non verba, ſed veram & genuinam ſententiam ſacrarum literarum inquirunt, in pugnantes opiniones incidunt: nec vlla ratione poſſunt authenticum ſenſum obtinere. Nam ſectarij ad vnum omnes eo refugiunt, vt dicant de ſenſu ſe certos eſſe ex priuato inſtinctu, qui ſi in omnibus vnus, & conſentiens eſſet, fortè perſuaderent, at nunc cum diuerſiſsimus ſit, fieri non poteſt, quin præter vnum omnes fallantur, & fallant.

Si ſenſus clarus, cur tot controuerſiæ.

Obijciunt illi, Non eſt occultum nec remotũ à nobis verbum, ſed in ore, & corde noſtro. Romanor. 11. 10. *Eſt lucerna pedibus* Pſalm. 118. & cæt. *Lucerna ſplendens.* 2. Petri 1. 19. Eſt clarum non tectum, 2. Corinthior. 4. 2. Iubemur eam ſcrutari, Ioan. 5. 39. & alibi. Patres vtuntur ſcripturis, primitiua Eccleſia eas ſine commentarijs intellexit. Si obſcurè ſcripſit Spiritus ſanctus, fruſtra ſcripſit.

Scriptura ſi ſ[illegible] ab [illegible] doctore [illegible] non eſt occulta.

Quin & fideles omnia intelligunt, quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria, Ioan. 10. 17. Hæc ſparſim in iubilis ſunt, & in vnum collegit Scharpius columna 74. Sed error communis eſt, omnium Secta iotum, quod ſcripturam ſimpliciter, & ſine ſenſu Eccleſiæ, & doctorum interpretatione accipiant. Verbum Dei non eſt occultum, quia quædam eius nulla indigent expoſitione, alia nobis explicantur ab Eccleſia, vt ſi differe lubeat, occultum non ſit. Lucerna eſt, ſ[illegible]

cum

[illegible] es, [illegible] in [illegible] ſeſtus ad os [illegible] ſcripturas, quia n[illegible] [illegible] tas, patres [illegible] [illegible] d[illegible] m[illegible] [illegible] ex[illegible] nunt, ve[illegible] oribus [illegible] nt Eccleſia primitiua [illegible] [illegible] e intellexit [illegible] e Apo[illegible] [illegible] es, & Chr[illegible] [illegible] im [illegible] is Apoſt. [illegible] ad [illegible] vero con[illegible] [illegible] neſcit [illegible] *Chriſtum pati debere &* [illegible] *tertiam diem* Lucæ [illegible] 5. De[illegible] de [illegible] cum [illegible] ponerent ſcripturas, & [illegible] Iudæos, ex ponebant [illegible], & ea, [illegible] erant neceſſaria. & Apo[illegible] Actor [illegible] *erat in* [illegible] *ſcripturis, ſed diligentius ab A-* [illegible] *illa docetur viam Domini,* [illegible] omnia [illegible] exit, ſed ab aliis didicit [illegible] iud eſſe bap[illegible] præter Ioannis Baptiſmum, quod in aqua ſo[illegible] dabatur. Quod ſi primitiua Eccleſia ſine inter[illegible] [illegible] ſcripturas intellexit, atque deinde etiam [illegible] equens Eccleſia, non fuit opus tot interpreta[illegible] [illegible], quo nec nunc quidem, cum tamen ſub commentariis nouis [illegible] hodie gemat orbis terrarum: de vno iuſtificationis articulo viginti ſunt pugnantes ſententiæ, [illegible] hoc aliter ſoluit Scharpius, [illegible] aculeato mendacio, cum ait; *Inter reformatos magna eſt conſenſio de hoc articulo, vt de aliis.* Ex [illegible] con[illegible] verum ſcripturæ ſenſum à ſcriptura, & Eccleſia vera interpretatione petendum. Certe ita olim fuit in Eccleſia Iraelitica, cum enim ne [illegible] vocalibus ſcriberent veteres [illegible] Hebræi, ne [illegible] ſcripta ſuis præ[illegible] [illegible] ribus legendi, & quæ inde pendet, intelligendi ratione [illegible] bant, perpetua itaque traditio ſcripturam comitabatur, quæ pronunciatio, & vox aliam ſubſtinebat [illegible] bitur. Quemadmodum igitur nu[illegible] [illegible] ſub[illegible] ſum erat, niſi conuenie[illegible] mente [illegible], ita ne[illegible] vlla interpretatio [illegible] tenda, niſi q[illegible] eſt ab illo.

[illegible]

§. 5. Denique nullus vnquam ſperari poteſt finis [illegible], nulla concordia, cum interpret[illegible] ſuo pro[illegible] cuiuſque ſpiritum relegatur q[illegible] vel inimici conuincentur [illegible] inſtruentur, ſi aliud non clamem [illegible] in Cathedris, *quam: certitudo ſenſus ſcripturæ, ex priuato* [illegible] *Spiritus ſancti.*

CAPVT XXVII.

Lectionem diuinæ legis à nobis non prohiberi.

§. 1. OMnium pene [illegible] cui in [illegible] ſuis mention [illegible] orum [illegible] nt vna hæc [illegible] Q[illegible] orus & notorum [illegible] eum [illegible] gere Biblia [illegible] fra[illegible] [illegible] ad [illegible] cena ubique [illegible] K[illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] ſlammi [illegible] [illegible] vna in re [illegible] ot ono[illegible] [illegible] rogare, vt le[illegible] veritati [illegible] [illegible] res [illegible] linguam [illegible] [illegible] [illegible] C [illegible] tur. D.

[illegible] in omnibus gentibus [illegible] pars fide[illegible] m [illegible] ent in [illegible] [illegible] mum [illegible] N[illegible] [illegible] quæ [illegible] m [illegible] [illegible] quæ [illegible] et [illegible] q[illegible] ro[illegible] nu[illegible] nim librorum [illegible] lib[illegible] noſtrum, m[illegible] [illegible] v[illegible] æl et ne cite lit[illegible] quam in [illegible] s, tam peſtilentes in[illegible] Ter[illegible] fu[illegible] vt ſer[illegible] no[illegible] [illegible] ta. [illegible] qu[illegible] à [illegible] Babylonicam, [illegible] Hebræa, ab omnibus Iudæis [illegible] biblia [illegible] u[illegible] [illegible] ione & [illegible] puſerat, [illegible] voc. [illegible] q[illegible] rat, apu[illegible] em viſ[illegible] te, nagn[illegible] opus fuiſſe [illegible] latio [illegible] quibus biblia [illegible] vernacula. [illegible] captiuitate Iudæi tranſierant vt in dominium, ita & linguam Chaldæorum, quam deinde reliquiæ quæ redierunt in patriam, cum Syra confuderunt, nec vllo modo e[illegible] potuit, vt vetus Hebræa eſſet vernacula. Facta eſt tamen quædam conuerſio in linguam Chaldæam Onckelos, quem Aquilam eſſe nonnulli putant, qui Græce item vertit, qua de Serarius pro[illegible] cap. 14. q. 4. Si A[illegible] quila fuit, tempore igitur Adriani vixit, ſan[illegible] q[illegible] tor fuit, non tamen eius verſione Eccle[illegible] vt potuit, cum paraphraſten egerit, multa [illegible] ſerit, multa peruerterit, vt non poſſit vllo modo illa paraphraſis dici verbum Dei; Aq[illegible] m fuiſſe hæret cum, omnia veterum monumenta oſtendunt, ſed Onckelos & Aqu[illegible] eſſe eundem, adduci non poſſum vt cr[illegible], nam in locis obſcurioribus ſcripturæ [illegible] m quantum diſtant [illegible] verſiones il[illegible] T[illegible] um Onkelos & fragmenta verſionis Græcæ, quæ ex[illegible] q[illegible] la citantur, non autem cauti hominis fuit [illegible] querelis imas interpretationes add[illegible] r[illegible] cum [illegible] ore labore ſibi conſentiendo parare auctoritatem poſſet. Scripſit ille Pentateuchum Circa ortum Domini noſtri Ionathan vertit propheticas priores & poſteriores. Poſtea anno Domini [illegible] Ioſeph [illegible] erti Hagiographa. Nihil autem in his ſincerum iu ſſe doce[illegible] r ex eo, tum quod ſuo poſteriores fuerint in[illegible] de[illegible] ls, & forte Onckelos, tum præcipue, quod [illegible] caput ſit, in quo non abeatur ab [illegible] [illegible] miſcentur ſomnia, & nuge. [illegible] [illegible] te Babylonica vſque ad Chriſtum [illegible] cleſia [illegible] ſcripturam nullam [illegible] ne[illegible] cu[illegible] Nehem[illegible], Malach[illegible], Zac[illegible] Ap[illegible] [illegible] Non igitur præ[illegible]

§. 2. Sed [illegible] eſiæ C[illegible] Apo[illegible] [illegible] & quæ lectio [illegible] m, [illegible] Græ[illegible] & La[illegible] [illegible] Apoſtoli [illegible] eſſe [illegible] rias [illegible] ne m[illegible] [illegible] Cra[illegible] [illegible] Q[illegible] H[illegible] Th[illegible] N[illegible] na N[illegible] [illegible] g[illegible] a,

Sermo [illegible] [illegible] *ne* [illegible] *intelligitur, quid opus eſt commentariis?*

Vernacula ſcriptura [illegible] *a viis* [illegible] *eſt.*

Onckelos Chaldaica vertit.

Onckelos & Aquila.

Lectio ſcripturæ vetita, multis tabulis [illegible]

[illegible] Heſychius, ſed il[illegible]

Apoſtoli eo verterunt in varias linguas Biblia

[illegible] *Medis,* [illegible] *Armeniam* [illegible] *Iudaam* [illegible] *Phrygiam & Pamphyliam,* [illegible] *bia, quæ eſt circa Cyrenen,* [illegible] *ſtatque quoque & Proſelyti,* [illegible] *mus eos loquentes noſtris linguis* [illegible] *Quidnam vult hoc* [illegible]

[illegible] 4. Propoſitio [illegible]

[illegible] exſplicarent.

Verſio & lectio [illegible]

5. Propoſitio tertia. Biblia in vulgarem [illegible] bono fine vertere, & legere [illegible] ſtando [illegible] arc.

[illegible]

[illegible] *omniumque* [illegible]

[illegible] Germana, [illegible] na [illegible] a, Armenia, [illegible] ſunt variæ [illegible]

[illegible] De Ca[illegible] [illegible] de omnib. Seren[illegible] rex, verum [illegible] ver[illegible] aut ſine certi[illegible] n poſſunt [illegible] ridicule [illegible] de certa [illegible] Luthero [illegible] reclamantibus omnibus Catholicis, Calvini[illegible] Calviniſtis, carpente [illegible] errata agnoſcente?

Qui factis putant errorum ab eius lectione arcendos eſſe.

[illegible] ſcriptiorum [illegible] plerſque, qui hoc [illegible] [illegible] facile interpretetur. Quod [illegible] pretantur, [illegible] urat facilem, [illegible] nones inſidit.

Multi lectione abutuntur

[illegible] Lectio bi[illegible] [illegible] Lutherus ipſe experientia [illegible] & Sacramentarios [illegible]

[illegible]

In Eccleſia Catholica ... Biblia ...

... que bibliorum non vetitæ, ſed certa lege conceſſæ ſunt, idque iure ac merito. Calumnioſum eſt igitur fundamentum aduerſariorum, & malevola penitus obtrectatio.

Lectio bibliorum li... ... .

9. Hic imprimis monet, ne ſine diſcrimine permittatur, & cauſam addit, quia plus inde detrimenti ob hominum temeritatem oritur, quam vtilitatis. Hoc ita eſſe ſentiunt Lutherani, & Caluiniani, cum ſinguli diebus in plures ſectas ſcinduntur. Hinc illi quoque diuerſarum ſectarum libros prohibent. Nam libri Zvvinglij adhuc viuentis in Saxonia & Haſsia ſunt vetiti, ita Zvvinglius in exegeſi Eucharistici negocij, id deinceps ſemper egerunt, vt Lauaterus, Mironius, Vrenhouius, Danæus, aliique teſtantur. Nec tamen Caluiniani idem agere de Lutheranis ceſſant in hodiernum diem. Ita Schluſſelburgius lib. 3. Theolog. Caluiniſticæ art. 4. *Hinc apparet Sacramentarios in id potiſsimum incumbere, vt ipſorum libri blaſphemi ſoli ab omnibus legantur. Noſtra vero ſcripta ex rerum natura funditus extirpentur, vtpote inuulgatione publica, & lectione indigna.* Nec hoc modo fecerunt, ſed & illud, quod Lutherus ſcribit, 7. 2. Epiſt. ad Lincum. fol. 272. *Orlamundenſes ruſtici nates libello meo purgant.* Caluinus Epiſt. 1. ait, *magiſtratus immodica facilitate peſsime conſulere Reipublicæ, qui non modo malos libros edi permittunt, ſed peſsimos quosq; comprobant ſuo ſuffragio.* Et ait Schluſſelburgius lib. 3. Theol. Caluiniſticæ artic. 4. *Non diffitemur, inquit, noſtros Magiſtratus, in quibuſdam locis, Bibliopolis interdicere, ne libros hæreticorum, Pontificiorum Anabaptiſtarum, Caluiniſtarum, & id genus phanaticorum hominum, ſine diſcrimine quibuslibet diuendant: ſed habita perſonarum ementium ratione, videant ne idiotis & imperitis venenata & erronea ſcripta communicent, qui nondum confirmati in doctrina Chriſtiana fundamentis ſine vllo iudicio ea legentes facile poſsint ſeduci.*

Sectarij mutuo libros vetant.

Librorum igitur vetitorum apud Sectarios ſunt bene multi Catalogi, inter quos etiam bibliorum verſiones.

At dices, non Scripturam ſacram, ſed libros malos vetamus. Nec hoc ego dico, ſed hoc moneo; cum ſint bibliorum multæ peſsimæ verſiones, quod omnes teſtantur, etiam aduerſarij, cum nulla ſit, quæ probetur Sereniſsimo regi Britanniæ, merito vetari, ne ſine diſcrimine permittantur idiotis, & imperitis.

Malæ verſiones omnes vetitæ.

Nam id ſi fiat, inter tot verſiones quam facile ruſticus incidet in Anabaptiſticam, Socinianam, Arianam? nam vt ille iudicet, quæ verſio cum Hebræo vel Græco conſentiat, fieri nō poteſt. Non ergo permitti illi debet electio qui inter ſalutare pharmacum, & venenum diſcernere non poteſt. Legem ille in ſua vitia inclinabit.

Quod ſi verſio ſit ab Epiſcopo approbata, ratio temporum, locorum, perſonarum in permiſsione tenenda eſt, ſi enim ſit quiſpiam nouarum rerum appetens, inflatus, libidinoſus, inquietus, ſui æſtimator huic ſi biblia dederis, ea faciet, quæ de ſuis queritur Lutherus. Dicite Lutherani, nonne lectio bibliorum fecit Caluinianos ſeptuplo deteriores Papiſtis? Tales eſſe dixit Lutherus, & firmauit in colloquio Hertzbergenſi Iacobus Andreæ.

P... ... ...

... animo bono, deſiderio proficiendi biblia ... cupiat, ille ſibi negari nunquam ſentiet, ... opus eſt, vt ea de re paſtorem appellet ... publice ... di, vene... ac em... permittendo, cenſetur data legendi facultas generalis, qua tamen nonnulli ſine dubio abutuntur. Sed caueri omnia ſcandala non poſſunt. Itaque non prohibetur id, cuius permiſsioni conditio adiungitur, vt cum princeps geſtari arma ſine ſuo permiſſu vetat, non ſimpliciter neminem vult armatum eſſe, ſed furioſos, turbulentos, iracundos malitiæ inſtrumentis exuere, fortes & tutos ad ſubſidia reipublicæ munitos eſſe vult, ita Epiſcopus ſi videat hominem atheum, ſpiritu Dei carentem, per abitas ſæculi vias ambulantem, vitijs ſuis ex Abrahami, & Dauidis polygamia fomenta quærentem, merito bibliorum, quæ ſolo Dei Spiritu, quo caret ipſe, intelliguntur, lectione arcebit, inſtruet ipſe, paſtores audire iubebit. Nam reuera quandam inſtructionem oportere antecedere, ipſe Caluinus auctor eſt. Nam in præfatione anno 1559. ſuarum inſtitutionum lectionem *εἰσαγωγὴν* quandam ad legendos diuinos libros obtrudit. *Hoc mihi in iſto labore propoſitum fuit, ſacræ Theologiæ candidatos, ad diuini verbi lectionem ita præparare, & inſtruere, vt & facilem ad eam aditum habere, & inoffenſo in ea gradu pergere queant.* Si igitur Caluinus præparandos cenſet candidatos Theologiæ ad diuini verbi lectionem, cur Epiſcopus Catholicus non prius idiotam præparabit, antequam biblia illi tradat? Certe Theologiæ candidati aptiores ſunt idiotis, ſi Caluinus inſtruit tam longis inſtitutionibus, cur minus inſtitutione eget idiota? Si abſque Caluini inſtitutionibus non eſt facilis aditus candidatis Theologiæ ad lectionem verbi diuini, cur crimini datur Pio quarto, qui aditum per Epiſcopos, parochos, confeſſarios dat, ita tamen, ſi ita inſtituti ſint, vt ex lectione illa non damnum, ſed pietatis & fidei augmentum capere poſsint. Si inſtitutiones Caluini lucem præferunt candidatis Theologiæ, vt inoffenſo in ſcripturæ lectione gradu pergere queant, cur non ante etiam ſuos ſubditos Catholicus Epiſcopus ita muniat, ne offendant: & ſi candidati Theologiæ opus habent illis inſtitutionibus, ne offendant, ergo ſine illis offendere poterunt, ergo & in Catholica Eccleſia aliquis offendere poteſt, ergo merito illi negatur lectio bibliorum, donec ita inſtructus ſit, vt in ea lectione inoffenſo gradu pergere queat.

Lectionem bibliorum inſtructio præcedere debet.

Finio hanc de Scriptura partem, & coram Deo hominibusq; proteſtor, maximis, inauditisque nos calumnijs peti: Olim faſtigium calumnia poſuit in Arianis contra Athanaſium, nunc ſuperarunt noſtri Iubilantes omnia veterum: Et ſane ſi quicquam à vetuſtis didicerunt, ita artem calumniandi accurate hauſerunt, vt iam nihil tutum ſit: veritate nihil poſſunt, clamori, & mendacio fidunt.

Nos legem Dei legendam permittimus, ſed vetamus lectionem noxiam, interpretationem legis corruptricem, quod in legibus ciuilibus, facere magiſtratum diximus.

CAPVT XXVIII.

Legi ſcriptæ traditam legem coniungi.

§. 1. NVllus omnium Iubilantium, quod quidem ſciam, hanc partem omiſit. Ideoque nihil neceſſe eſt omnes nominare. Academicus Euangelicus Heidelbergenſis theſ. 19. & 20. Sed hac in re nemo fere acerbius orndax, quam Erarthus Lauterbach, qui Papiſtas *agere con-*

De traditionibus acerba calumnia.

re contra verbum Dei, & ſuas ſequi traditiones cõtendit oſtendere. Et conc. 1. p. 1. concludit, alles wider die H. Schrifft/ alſo daß es der Teuffel auß der Hellen nicht wol köndte ärger machen/ *omnia aduerſus ſcripturam, ita vt vix è tartaro dæmon peiora facere poſſet.* Polycarpus Leiſerus 1. conc. Balduinus Fredericus in concione præparatoria pagin. 7. omnes Catholicas ciuitates infamat, *quod humanas leges magni faciant, verbo Dei relicto, in templis tantum animas occidant.* Es werde mit falſcher Lehr vnd verbottenen Gottesdienſt nur eitel Seelmordt begangen/ *falſa doctrina & vetitis cultibus in templis animicidia à Catholicis committi.*

Tartarea calumnia.

Paulus Laurentius in ſecunda concione, pagin. vigeſimaquarta, omnium malorum cauſam affirmat, quod traditiones humanæ contra diuinum verbum inualuerint. Daß auß deß verfluchten Bapſts Gebott vnd Tyrannen alles in Abgötterey ſey verwandelt worden/ Da man an ſtatt deß reinen Wort GOTTES deß Bapſts Lügen/ vnd Menſchen Satzungen wil getrieben haben. *Ex maledicti Papa mandato, & tyrannide omnia in idololatriam conuerſa eſſe, quia locum puri verbi Dei mendacia Papæ, & doctrina hominum obtinuerint.* Nec in templis tantum ad plebem, ſed poetæ etiam in miniſtrorum conuentibus aures mendacijs implent. Vnum ex illis, quia in eo clarior eſt maleuolentia, audire iuuat: Eſt vero Albertus Otto Bilgenius pædagogus aulicus Solmenſis.

Traditiones diuinæ, non ſunt leges humanæ.

Quanta olim fuerit ſecli caligo prioris,
Præſtigiæ quanta, quantus in orbe dolus.
Errorum in quantas tenebras, quantamq; Charybdim,
Noſtrorum inciderint ſecula priſca patrum,
Haud ego ſi roris guſtaſſem Aganippidos vndas,
Carminibus poſſem ſignificare meis.
Lux Euangelij maiorum obſcurior æuo
Lumine brumali debiliorque ſuit.
Vox Euangelij ſpiſſis immerſa tenebris,
Cimmeria quondam nocte ſepulta fuit.
Biblia Pontificum nugis oppreſſa, ſitúque
Perdita non vllis inſo[illegible]ere locis.
Nemo Prophetarum libros euoluere viſus.
Auſus Apoſtolicos voluere nemo libros.
Nam ſi quis legerent Sacra biblia mentibus æquis,
Credebant tangi fulmine Pontificis.
Hinc docuere Sacram Scripturam (grande piaclũ)
Eſſe imperfectam, flexibilem, mutilam.
Atque ſalutarem vitam permulta requiri:
Quæ ſancto videas eſſe aliena libro.
Proficere imo nihil, qui rem petat inde ſalutis,
Haudquaquam & normam in religione bonam
Dormi ſecure, Dorbellus, Vadeque mecum,
Durandus, Biel ac Holkot, & Okka, Brikot.
Petrus Lombardus, Scotus, Thomas ab Aquino
Iura dabant templis, iura dabantque ſcholis.
Quid poterant quæſo auxilij ebullire miſellis
Ex horum ſcriptis, dic mihi quæſo, viris.

Hos didiciſſem à dæmone magiſtris.

Ius interpretabantur, ne condebant.

Hæc illi, nos totam rem breuiter exponemus his propoſitionibus.

§. 1. Propoſitio prima. Eccleſia ſemper vſa eſt verbo Dei non ſcripto, hoc eſt traditione. Nam ante Moſen, atque adeo ante diluuium Eccleſia Dei fuit, nec tamen verbum Dei ſcriptum fuit. Id fatetur Scharpius controu. 6. Reſponſ. ad prim. obiectionem. *In proſyllogiſmo eſt captio homonymia in nomine ſcripturæ pro ſcriptura ſubſtantia, & re ſcripta, hoc eſt, Dei verbo: & tum nihil aliud eſt quam doctrina* θεόπνευστος. *aliquando pro*

Eccleſia ſemper vſa eſt verbo nõ ſcripto.

huius doctrinæ accidenti, ſcilicet ſcriptione, & exaratione in libris. Primo ſenſu ſcriptura eſt antiquior Eccleſia, ſicque propoſitio eſt falſa. Scriptura enim, ſeu verbum Dei, eſt eccleſiæ fundamentum: Epheſ. 2. 20. At fundamentum eſt antiquius ædificio: ita ſcriptura eſt Eccleſiæ ſemen, Matth. 13. 1. Petr. 1. 23. At ſemen ſobole illa, cuius eſt ſemen, antiquius eſt: Denique hoc idem verbum, quod iam ſcriptum, fuit tunc non ſcriptum.

Lex Dei ſola ſcripta, alia non ſcripta.

Quod ſi ſincere nobiſcum agitur, & ſcriptura ſignificat rem ſcriptam ſeu doctrinam θεόπνευστον, iam concordiam tenemus, neque enim nos, cum dicimus, aliqua non ſcripta eſſe credenda, affirmamus, aliquam doctrinam non θεόπνευστον, hoc eſt a Deo non reuelatam, recipiendam eſſe, tanquam ſit à Deo reuelata.

Deinde poſt Moſis aduentum ſcripta eſt, ſed non omnia capita creditu neceſſaria continuo explicata ſunt, erant igitur alia verbo non ſcripto comprehenſa, neque enim Moſis inſtitutum fuit catechiſmum ſcribere.

Moſes non omnia credenda ſcripſit.

Tertio, Hoc ipſum verbum quod ſcripſit Moſes ſine traditione nec legi potuit, nec intelligi, vt ſupra oſtendi propter punctorum omiſſionem: Quarto, Nuſquam Deus profitetur, ſe doctrinam atramento tantum & membranis alligaſſe. Sunt igitur Dei leges duplices ἄγραφοι & ἔγγραφοι.

Quinto. Multa ſunt, quę nunc quoque ex verbo non ſcripto credere coguntur aduerſarij. Nempe verbum Dei, quod ſcriptum eſt, inuiolatum ad nos vſque perueniſſe, Apocalypſin eſſe verbum Dei. Aduerſarij vero fatentur, vt Scharpius columna 123. Ab Adam vſque ad Moſen fuiſſe ſcripturam, ſed non verbum ſcriptum, neque enim ſcriptum eſſe neceſſarium, niſi ex hypotheſi. Denique multæ gentes longo tempore ſcripturas non habuerunt.

Verbũ ſcriptum, non eſt ſufficiens omnibus controuerſiis dirimendis.

§. 3. Propoſitio ſecunda. Scriptura ſacra quę nunc habetur, non eſt ſufficiens, vt omnes controuerſias decidat, nec olim fuit; quia initio tantum pentateuchum habuerunt, at ille non eſt ſufficiens, vt omnia dogmata apertiſsime ex eo declarentur; ita neque nunc vniuerſum corpus canonis ſufficit, nam nuſquam in eo dicitur, hoc totum corpus, & nullum alium librum extra illud eſſe canonicum, & hoc tamen credimus. Itaque qui omnem traditionem reijciunt, etiam canonem ſcripturæ concidunt, quod adeo verum eſt, vt Scharpius hoc anno omnibus iniecerit pudorem. Cum enim controuerſia 9. columna 143. ſibi obieciſſet, Inſtantia 5. *Non ſatis eſt ſcire ſcripturam eſſe diuinam, ſed oportet ſcire, quæ illa ſit? An non poteſt hoc ſciri ex ſcripturis. Ergo. Probatur aſſumptio, quomodo colligimus ex ſcriptura, Euangelia Lucæ & Marci eſſe vera. Thomæ vero & Bartholomæi eſſe falſa, cum ratio dictet, credendum potius libro præferenti titulum Apoſtoli, quam non Apoſtoli? Et vnde colligam epiſt. ad Rom. eſſe vere Pauli, epiſt. vero ad Laodicenſes non eſſe Pauli, cum Coloſſ. 4. dicat, ſe ad Laodicenſes ſcripſiſſe, nuſquã vero dicat, ſe ad Rom ſcripſiſſe? Ergo.*

Reſpondet ſibi in hunc modum. *Diſtinguitur propoſitio: eſt quidem neceſſarium hoc ſcire, ſed non ſimpliciter ad ſalutem, & eodem modo omnibus, quia multi olim de varijs libris Canonicis dubitarunt, ſaltem ad tempus, quos ideo à ſalute non excludent. Deinde qui Spiritum ſanctum habent, per quem [illegible] Canonicos agnoſcimus, non eadem menſura illum habent, ita etiã de alijs ſpiritus operationibus ſtatuendũ.*

Scriptur[illegible] Schar[illegible]

Si igitur non eſt neceſſarium ad ſalutem [illegible]edere

dere, hos eſſe libros diuinos, ergo nec eſt neceſſarium, id, quod illis continetur, credere diuinum, ex ſententia Iubilantium. Hoc enim ſolum credendum eſt, quod eſt in libris diuinis. Quemadmodum ſi quiſpiam dicat, ſibi ſolum faciendum eſſe quod regio diplomate iubetur, ſi credere non tenetur oblatum diploma eſſe regium, ab executione earum rerum excuſatur. Paulo poſt idem reſpondet, *non eſt neceſſe ſcire, hunc vel illum librum ab hoc vel illo ſcriptum eſſe auctore, modo [illegible] tam ipſum admiſero vt diuinum.* At illo [illegible] conſtringitur, ſi enim neſciero auctorem, [illegible] v.g. Apocalypſeos ignoratur, vnde ſciemus, hoc eſt, ex qua ſcriptura, eſſe diuinum? Non [illegible] ex ſcriptura, aliud non habent, vnde cog[illegible].

[illegible]. Horrenda confuſio contemptum verbi Dei non ſcripti conſecuta eſt in Eccleſia, ſed in [illegible] malignantium, nam primo cum ſola ſcriptura [illegible] dicerent, & ſpargerentur omnes in contraria, Auguſtanam confeſsionem, quaſi com[illegible] ſymbolum ediderunt, illa deinde [illegible], deſertaque, concordiæ librum confecerunt, ſed inde ſumma diſcordia totum Lutheriſmum exanimauit.

[illegible] ne hac quoque parte omnem ſcripturæ fidem conuellunt, & omnino ſcripturam abnegant. Libauius libro contra Gretzerum hæc habet.

Legem ſcriptam parui faciunt.

I. *Scriptum Dei verbum non eſt illa per characteres deſcriptio.*

II. *Sacra ſcriptura & ſcriptum verbum non eſt illud verbum Dei, de quo diſputatur inter Catholicos & Lutheranos: ſed aliud quoddam. Quia ſcriptum verbum poteſt mutari, imo & comburi. Sed verbum Dei manet in æternum.* Iſa. 40

Legem ſcriptam deſpiciunt.

III. *Si ſcriptio ſeu ſacra ſcriptura eſſet verbum Dei, tunc eſſet verbum Dei non tantum reſpectu hominum, ſed & Angelorum: ſed ſacra ſcriptura non eſt verbum Dei reſpectu Angelorum: Ergo neque eſt verbum Dei reſpectu hominum.*

IV. *Si ſcriptura eſſet vere verbum Dei, tunc eſſet potentia Dei omni credenti ad ſalutem. Sed non eſt potentia Dei omni credenti ad ſalutem. Ergo ſcriptura iſta non eſt vere verbum Dei.*

V. *Si ſcriptura ſacra vere eſſet verbum, & eſſet ſapientia & veritas Dei, ſed non eſt ſapientia & veritas Dei, ergo ſcriptura ſacra non eſt vere verbum Dei.*

VI. *Si ſcriptum verbum vere eſſet verbum Dei, tunc foret lux in tenebris lucens: ſed non eſt lux lucens in tenebris, ergo ſcriptum verbum non eſt vere verbum Dei.*

VII. *Denique cum, ait, huc peruenis, vt ex verbo Dei cognoueris, quod verbum Domini ſit viuum, quod æternum, quod pereunte mundo non pereat, quod [illegible] in extremo [illegible], quod veritas, quæ eam [illegible] omnem hab[illegible] vt inde & filius Dei [illegible] verbum [illegible] veritas, [illegible] Spiritus [illegible] veritas [illegible] verbum Chriſti Spiritus Ioan. [illegible] verbum [illegible] ſermonem in [illegible] comprehenſam non eſſe verbum Dei [illegible] quia ſcriptura, quæ ſcriptura [illegible], non eſt vita, non veritas, non manet in æ[illegible].*

Qui ſcripturam non [illegible] pinione [illegible] fidem non habet.

[illegible] Si [illegible] ſcriptura non eſt verbum Dei, [illegible] neceſſe credere verbũ Dei, & tamen [illegible] hdei [illegible], fidem eſſe incertam. [illegible] principia ſunt incerta, id quoque, [illegible] deducitur, eſt incertum, non enim [illegible] concluſio, aut aſſenſus principiati firmior [illegible] principio, ex quo ſolo pendet, quam ipſum principium. At ſcripturæ cognitio non eſt certa, quia nec fide certa eſt, neque naturali lumine certa eſt. Nullo igitur modo. Vt vero lector videat, quantam nobis iniuriam adferant, & quid ipſi inter ſe, cum ſoli ſunt, loquantur, propoſitiones, quas *Adolphus Venator Tectander* ſe de Contra-Remonſtrantibus probaturum promittit in Apolog. contra *Dordracenſes*, ex pag. 174. & 175. & 176. apponam.

Eccleſia Caluini humana lege conſtituta eſt.

1. *Recta, optima, ſecuriſſima, & perfecta regula, amuſſis, ac lydius lapis, non tantum doctrina in reformatæ Eccleſia apud Belgas, ſed etiam totius Chriſtianæ fidei, eſt* Confeſsio Belgica, & Catechiſmus Heidelbergenſis.

2. *In* Confeſsione & Catechiſmo *præcipitur quod oporteat ſectas conuitiari, & eos, qui vel verbulo in confeſsione à nobis differunt, condemnare.*

3. *Sine contumelijs ſecta & errores confutari non poſſunt.*

4. *Prædicantium officium eſt indulgere conuitijs & contumelijs.*

5. *Si quis non intelligit, ſcripturam eſſe imperfectam, & præter eam, humanas traditiones & formulas eſſe neceſſarias, is diuerſitatem religionis parui pendit.*

6. *Doctrinæ puritas nequit conſeruari, ſecta non poſſunt auerti, nec hæreſes confutari ſine humanis conſtitutionibus ac formulis.*

7. *Dei verbum neque ad ſalutem, neque ad bonum Eccleſiæ ſtatum, per ſe ſufficit.*

8. *Sola ſcriptura, abſque ſtatutis & decretis Eccleſiæ, eſt chaos omnium religionum, refugium omnium hæreſum, via. (ſolam ſi inſiſtas,) ad omnem libertatem in rempub. Chriſtianam inuehendam.*

9. *Scriptura eſt obſcura, & varijs modis poteſt intelligi, & propterea decretis & doctrinis Eccleſia opus habet.*

10. Confeſsio & Catechiſmus *tantum ſunt manifeſta, non item ſcriptura; & hæ formulæ non poſſunt bifariam aut diuerſimodè explicari.*

Scripta humana præferuntur diuinis.

11. *Authores* Confeſsionis & Catechiſmi *ſapientiores & prudentiores fuerunt, quin & fideliores in Eccleſiam & veritatem, nec non meliora & perfectiora ſcripta Eccleſiæ reliquerunt, quam ipſi* Euangeliſtæ & Apoſtoli.

12. *Ex* verbo Dei *non poteſt pura doctrina certo cognoſci, ſed tantum ex* Confeſsione & Catechiſmo.

Cur igitur nõ opus interpretatione?

13. Prophetæ & Apoſtoli *imperfecta & dubia poſt ſe ſcripta reliquerunt, quæ ne ipſis quidem poſſunt prodeſſe, vt ex quibus viam veritatis certo agnoſcere non poſſumus; niſi eadem additamentis & decretis particularibus Eccleſiæ roborentur, & illuſtrentur.*

14. *Scriptura nequaquam id totum complectitur, quod abſolute credendum eſt, vt quis ſaluetur, aut ſit membrum Eccleſiæ.*

15. *Scriptura duplices ſenſus habet, incerta & imperfecta.*

16. *Traditiones humanæ, Conciliorum decreta, verba & explicationes rerum fidei diu poſt tempora Apoſtolorum inuenta neceſſario credi debent ad ſalutem conſequendam.*

17. Verbum Dei *Chriſtianis tam neceſſarium atque vtile non eſt, quam ſit* Confeſsio & Catechiſmus.

18. Verbo Dei *carere poſſumus, dummodo* Confeſsionem & Catechiſmum *ſeruemus.*

19. *Hæreticos & Errabundos non eſt neceſſe* ſcriptura *ſiue* verbo Dei *conuincere, aut errores eorum confutare; ſed tantum* Confeſsione & Catechiſmo.

[illegible]

[illegible] iurante humaniter, nec fatente, probare quod [illegible] quamuis vera [illegible] à iudice [illegible] damna[illegible]ur? Hac [illegible] non depictat e[illegible] [illegible] noce[illegible] [illegible]. tamen [illegible] humana societas [illegible] etiam iudi[illegible] [illegible] ergo quam dicimus [illegible] hominis etsi non [illegible] sapientis. An vero nec[illegible] [illegible] atque iudex [illegible] torquet [illegible] punit innocente; & [illegible] quod non est [illegible] sit insuper [illegible] beatus? Quanto consi[illegible] & homine [illegible] agitur; [illegible] necessitate [illegible], eamque in [illegible] clamat ad Deum, de ne[illegible] ta[illegible]bus meis erue me.

§. [illegible] per[illegible] [illegible] principum con[illegible], a[illegible] [illegible] genter ac [illegible] princeps [illegible] tendat. [illegible] e [illegible]nis, od[illegible] [illegible] guntur, & principi igno[illegible] [illegible] rum [illegible] pac[illegible]. Ra[illegible]pe[illegible], non accipe[illegible] [illegible] in rebus, Iu[illegible]. Cap Et C[illegible]. [illegible] leges duodecim tabul[illegible], [illegible] aere [illegible] iura [illegible] scripta sunt, [illegible] lege ipsa delinquunt, inter iura peccatur, innocentia ne[illegible] illis, [illegible] [illegible] [illegible] inter togas [illegible] [illegible] forum [illegible] hasta illis & gladius [illegible] carnifex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] membra [illegible]. [illegible] inter hac vero [illegible] prauat[illegible], & [illegible] iudex [illegible] sententiam [illegible] cri[illegible] [illegible] vt reus innocens pe[illegible] si nocen[illegible].

H[illegible] ma[illegible] [illegible] untur [illegible] in [illegible]gius abe[illegible], [illegible] omnem [illegible] tiæ in eos [illegible] bus fid[illegible] qui cum poste[illegible] plerumque [illegible] gratia [illegible] tantur, vel [illegible] capite plectant[illegible] [illegible] que vert[illegible] su[illegible] prin[illegible] [illegible] at[illegible]. Nec princeps [illegible] potest, [illegible] alij pec[illegible]. [illegible] maximum ve[illegible] [illegible] princeps pruden[illegible], illos porro iud[illegible] principis imper[illegible] facit ex securitate [illegible], eruditio, studiumque cautos, & [illegible].

Au[illegible]oritatem etiam [illegible] valde immin[illegible], [illegible] cur præcl[illegible] ig[illegible]orantia [illegible] decipere [illegible] contemnunt. [illegible] vere, non [illegible] [illegible] [illegible], vt [illegible] [illegible] ant. [illegible] non modo [illegible]iniosum, sed e[illegible] periculosum est princi[illegible] [illegible] cau[illegible] unt, [illegible] [illegible] tol[illegible] [illegible] iamque v[illegible] Scelesque nefandum nomen erit virtus.

§. [illegible]

[illegible]

Iudicum rapacitas, [illegible] principi [illegible] periculosa.

Doctos principes [illegible] regni.

Vbi scientia [illegible] inconstantia.

mina præſtabo, [illegible] am du ent [illegible] continu [illegible] mitrit [illegible] quantum [illegible] tar. Lento adiut [illegible] opus eſt. [illegible] inua, & fa[illegible]nda, non vt d[illegible]inant, ſed ne v[illegible]

H[illegible] opus [illegible] perſeuerantia [illegible] mo, cent[illegible]m op[illegible] [illegible] aut [illegible], vt Argus ſit, ho[illegible] eſt totus oculeus, quibus fraudes cernat, viſaſque puniat.

Iudex ſi guarus cauſa. Princeps [illegible] ur iuris æquitati[illegible]que peritus ſit, & po[illegible] principem comites, barones, nobiles, quo[illegible] facile conſequetur, ſi iudicem, aut gubernatorem nullum conſt[illegible]at, niſi bene peritum. Ita ſane mens I[illegible]ſtiniani fuit, in proœm. in [illegible]. *Summa itaq; ope & alacri ſtudio, has leges noſtras accipite, [illegible] v[illegible] ſmetipſos ſic eruditos oſtendite, vt ſpes vos pulcherrima foueat, toto [illegible]gitimo opere perfe[illegible]to, poſſe etiam noſtram Rempubl. in partibus eius vobis credendis gubernari.*

Quia vero [illegible] ignarus literarum & iuris fuit, hinc fa[illegible]m, [illegible] to[illegible]s [illegible]es immutando eas a[illegible] com[illegible]oda ſua magni, ſe[illegible] auari iuriſperiti fixerint atque refixerint. Pauperes, ignoſcite, in cantia pu[illegible] loq[illegible]or, & de [illegible]o loquor, quod crebro fieri ſ[illegible]et [illegible] n[illegible]em d[illegible] iuri operam & cauſ[illegible]ſ agere. [illegible] nimia [illegible]caſione peccandi peſſima [illegible] [illegible]x & [illegible]np[illegible]ltrix eſt inopia, ſordeſque. *Pauperum iuriſprudentia, clades eſt publica.* V[illegible] iuſſ[illegible] iam ven[illegible]t, c[illegible]s conditio vilis eſt; care ſententia [illegible]en[illegible]t, qui in egeſtate ſtudendo lucri occaſionem longa patientia quæſiuit. Non ignor[illegible] pauperi[illegible]us bonos, iuſtos, ſanctos eſſe, Deum elegiſſe pauper[illegible], ſed nunc de illis pauperibus l[illegible], qui diuitiarum & honorum cauſa iur[illegible] [illegible]duxerunt, & longant famem, & ſiccas fauces [illegible]ferunt [illegible] ad partium litigantium medullam exugendam. Dite[illegible]ere volunt & [illegible] diteſcere. Interim ſtatus ſui dignitat[illegible]m exaggerant, ſplendide veſtiuntur, ne pauperes [illegible]e videantur, & cum iis non ſatis ſuppetit, per mi[illegible]riam quæruntur opes. Horum turba c[illegible]m inualuit, ſurſum deorſum omnia vertunt [illegible] ipſ[illegible]m ſuum principem venalem habent. Poteſt quidem in magno genere ignobilis auaritia graſſari, ſed plerunque cum familiæ, dignitatiſque ſuæ rationem ducunt cum opulenti ſint; cum animo celſiore, tam abiectas prædas non ſequu[illegible]tur. Sed tamen & his curam ad[illegible]beat pri[illegible]ceps. Nunquam fe[illegible]ix fuit iuris noſtri ſtatus, vt nõ pepererint ipſa eius ſacraria iniurias. Ipſum Iuſtinianum vide legislatorem quo[illegible]do artibus eum ſuis circ[illegible]muenerint harpyiæ [illegible]renſe. Euagrius ita ſcribit: *In Iuſtiniano vero tam inexplebilis fuit pecuniæ cupi[illegible]itas, & tam turp[illegible] atque ade[illegible] abſurda rerum alienarum appetitio [illegible] vt omnia ſubiectorum bona [illegible] qui mag[illegible]ratus admini-ſtrabant, qui tributa [illegible] [illegible]abant, qui [illegible] inſidiis hominibus [illegible] ob auri [illegible] ver[illegible]d[illegible]t. C[illegible] mpl[illegible]r[illegible] [illegible] muneta[illegible] bona m[illegible] [illegible] conſi[illegible] omnibus [illegible] vet [illegible]x oculos cupi[illegible] [illegible] con[illegible]uetudinem [illegible] vlla [illegible] nem ha[illegible] iſſ ſimularet [illegible] iura ac[illegible], [illegible] do [illegible] manuum [illegible] [illegible] [illegible]ſt auer[illegible] [illegible] illius [illegible] in [illegible] erat, fuerunt [illegible] inſt[illegible]ta.*

§ [illegible]. Non [illegible] ius [illegible] per quo[illegible] [illegible] ſit le[illegible] [illegible] [illegible]ner[illegible] tabeſcet [illegible] verba clara videnti[illegible] [illegible] quibu[illegible] [illegible] dendum e[illegible]. [illegible] ſummum [illegible] continere[illegible] [illegible]

Nunquam [illegible] iuriſprude[illegible] [illegible] tium ſeminat[illegible] [illegible] Audiunt m[illegible] Iuri[illegible]conſulti [illegible], & vt inquit Beſol[illegible] pol. [illegible] c. 2. *qua nunc pleriqué litibus & proceſſibus occupantur, nec [illegible] alia, at ſua & ſcientia Reip. commodare vel volunt, vel ſciunt. Hinc apud Italos dicitur: Mer[illegible] legiſta, [illegible] putus aſinus,* addit ille: *Proce[illegible] plerumque nihil aliud eſſe, quàm hominum nocentium & facinoroſorum refugium, latibulumq;*, innocentium ve[illegible] tædium & aff[illegible]io. ita ſtudioſè quærendas rationes affirmat, breuiandarum litium.

Principi illa eius verba perpendenda propono: *Forma iudiciorum & iudiciarius ordo, qui in quibuſdam viitur locis, neq; v[illegible] ordo neq; proceſſus, ſed magis confuſio & labyrinthus, non procedimus, ſed erramus. Calumni[illegible] eſt cærimoniarum; atque [illegible]criptorum altercatio, extra omnem cauſæ cognitionem. [illegible] [illegible] arcana qui tractant proceſſ[illegible]m, [illegible] cautelistæ magis ſunt in precio, quàm æquitatis artifices. imò ſtatdia inſtantiarum conſuetudine abolita iam ſunt peſſima. Sanè tanta iam vbiq; [illegible] legumq; multitudo. & exinde nata confuſio eſt, vt nullum vnquam fuerit ſæculum ab initio mundi, nullum aliud adhuc hodie regnum, vel reſpublica ſit, vbi ſub ſpecie iuris magis periculosè erretur, ita iuſtitia opprimatur, rerumq; iudicatarum executio impediatur, quam nunc fieri ſolet, poſtquam ius renatum, & quaſi è cœlo delapſum nobis imaginamur, quam iis in locis fieri conſueuit, vbi iuris ratio & ſcientia magis florens, magisq; vivida eſſe depræd[illegible]tur.*

O[illegible] ritur [illegible] [illegible] l. [illegible] d[illegible] cert. 14 idem [illegible]us de iure Romano. Subt[illegible] [illegible]atibus [illegible]bus ſcatere, quas poſt t[illegible] annus inuc[illegible] [illegible]mperatores, v[illegible]l potius male feriati interpretes iuris.

POLI-

POLITICORVM LIBER SEXTVS.

DE MAGISTRATV ECCLESIASTICO.

CAPVT I.

Magiſtratus ſine adulatione inſtruendi ſunt.

Leges ſine magiſtratu mortua ſunt.

DE legibus actum eſt ſuperiore libro, earumque neceſsitas, vtilitas, & vigor explicatus; ſed legum eſt infirmum ſine inſigni magiſtratu ſubſidium; leges inſtrumenta pacis, & felicitatis ſunt inanimata; magiſtratus, organa viua; quæ legum vſu, & tractatione Rempublicam adminiſtrant, tuentur bonos, malos corrigunt; at qui corrigi nequeunt, *in quibus nihil bonæ ſpei capax eſt, tollunt è medio mortalium facturus peiora in quæ contingunt, vt quo vno modo poſſunt, deſinant eſſe mali.* Legum ergo ſine magiſtratu nulla eſt efficientia, nullus metus, leges bonæ à bono magiſtratu prudenter adminiſtratæ feliciſsimam Rempubl. efficiunt. Quam ob rem magiſtratus dignitatem, auctoritatem, officiumque exponere aggredior, in quo ſcopulum video in quem multi politicorum impegerunt, videlicet adulandi ſtudium; vel enim regi alicui placere, vel optimatibus ſe commendare voluerunt; eaque ſcripſerunt, quæ delectare reges principeſque magis, quam docere, melioreſque reddere conſueuerunt. *In malitia ſua lætificant regem, & in mendacijs ſuis principes.* Multi poteſtatem magiſtratus ſupra verum, & ſupra modum extollunt, alij etiam vitia dilaudant; Calumniator bonum ait eſſe malum, amatorem vitia ipſi delectant, vtrunque malum eſt in adulatore, cuius error ideo difficillime ſanatur, quia ver[illegible] alſi finis eſt, cum enim adulatores ſint peſſimi inimicorum, videntur eſſe amicorum beneuolentiſsimi, certe ſunt ſuauiſsimi. Amicitiam adulatio non tantum imitatur, ſed vincit & præterit; apertis ac propitijs auribus accipitur, & in ima præcordia deſcendit, eo ipſo gratioſa, quo lædit.

Magiſtratū docere difficile.

Adulatio venenum potentia.

§. [illegible]. Principio itaque mihi enni[illegible] eſt re[illegible]ſima via incedere, nec regum, principumq; au[illegible]us quicquam offerre niſi verum & ſalutare, q[illegible]omodo q[illegible]idque accipiatur, vnice ſecurus. [illegible] rentum, quicquam dare, nec illis [illegible] aci[illegible] ſ ducuntur, nec illi qui pro amic[illegible]us inimicus, homines natura imbecillis iu[illegible]s infatuat, prodeſt.

Adulatio verò, parti pernicioſa.

§ [illegible] Pontificibus, Regibus, potentibus nihil e[illegible] adulatione. Nam vt ærugo ferri, tr[illegible], acor vini, mucor panis, ita adulatio au[illegible]m proprium eſt [illegible]itium; Inde & nomen ſumptum eſt, vt adulatores, quaſi adaulatores dicantur, quæ regum opes aſſentatione magis, quam hoſtes gladio euertunt. Potens eſt hoc, & efficax venenum, quia auidiſsime in præcordia admittitur, atque intima depaſcit; Animos vero inflat, & ventoſo tumore diſtendit, vt à ſe plerunque abeant. Hinc fœdiſsimi hominum credi ſe Deos voluerunt, vt Alexander magnus, vt Romani imperatores. Alios efferauit adulatio, vt Conſtantium, quem crudelem aſſentatores fecerunt. Alios faciunt in magna fortuna ineptos, vt Valentem, cum eius verba ruſtica, Tullianos Floſculos appellitarent. Omnes denique inhumanos, moroſos, iracundos, & vindictæ auidos. Caligulæ ſeruiliter Roma adulata eſt, blanditijs placere ſtolido, & crudeli principi voluerunt, ſed exitus is fuit, vt adulationes contemnere diſceret, & cum aliorſum interpretaretur, morte puniret. Dion refert in Calig. *Conclamante autem aliquando populo; Adoleſcens Auguſte, ratus ſibi inuitam illatam eſſe quamplurimos occidi iuſsit. Eoſq; partim abſtrahi à ſpectaculo, partim abeuntes à theatro abripi, id enim ſæpe facere ſolebat.* Iucundiſsimis ita aſſueuerant aures principis, vt iucunda pro aſperis acciperentur. Eadem peſte Vitellium interemerunt. Arcuere eos (bene ſuaſuros) inquit Tacitus, intimi amicorum Vitellij, ita formatis principis auribus, vt aſpera quæ vtilia, nec quicquam niſi iucundum, & læſurum acciperet.

Adulatorum adulatores, adulatores.

Adulationis effectus.

Adulatores cogniti odio ſunt.

Corrupto palato nihil niſi nociturum placet.

§. 4. Nec aſſentationis fructum diuturnum capiunt adulatores; quia cum nemo vno adulatore contentus ſit, neceſſe eſt, vt eius gratia paruo tempore floreat. Noui enim exquiſitiore blanditia ad ſe illiciunt animos, & quæ valde delectarunt eorum eſt velox faſtidium. Deinde natura ſimulationis eſt ἐφήμερος, diurna; adulatio vero ſimulationum eſt pernicioſiſsima. Neque hactenus quiſquam tanto fuit ingenio adulator, vt non facile apparuerit irriſorem eſſe potentium. Si enim non laudanda commendant, vel mediocria in maius efferunt, principem, niſi pecus ſit, diu latere non poſſunt. Et quanquam facile ab his ſe fallere ſinant homines, adulationis tamen compertum oderunt. Riſum toti imperio mouit Elagabalus cum paraſitos roſis, opprimeret, aut rotæ aquariæ illigaret, vt per voluptates occideret, qui per delicias principum vitam impeterent.

Simulata breuia ſunt.

Adulatores in roſa occiduntur.

Quod ſi tamen adeo hebes, & ſui amator princeps ſit, vt, [illegible] illos, & ψωμοκόλακας, qui ad omn[illegible] ventr[illegible]a annuunt, agnoſcere nequeat; c[illegible]s tamen collegæ, & Symparaſiti facile detegent. Neque n. magis cognoſcitur, & ridetur adulatio, quam in aulis, in quibus & homines vrbani queruntur contra vndecimum decalogi præceptum peccari, *Non adulaberis.*

Vndecimũ præceptum.

laberis. Quod vitium cum in omni hominum genere ſit turpiſsimum, tum vero in ſacerdotibus eſt portentoſum, quibus multò melius eſſe docet ſacri canones, *pati pro veritate ſupplicium, quam pro adulatione beneficium recipere*, 11. quæſt. *nemo peritorum.* Grauiſsime vero D. Greg. adulatores inſequitur l. 18. mor. p. 4. c. 3. *ſunt nonnulli* (diſt. 46) *qui dum malefacta hominum laudibus efferunt, augent, quæ increpare debuerunt. Hinc enim per Prophetam dicitur: væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus; & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis. Ad hoc quippe puluillus ponitur, vt mollius quieſcatur. Quisquis ergo male agentibus adulatur puluillum ſub capite, vel cubito iacentis ponit, vt qui corripi ex culpa debuerat, in eo fultus laudibus molliter quieſcat. Hinc rurſum ſcriptum eſt: ipſe ædificabat parietem, illi autem liniebant eum. Parietis quippe nomine, peccati duritia deſignatur; ædificare ergo parietem, eſt contra ſe quempiam obſtacula peccati conſtruere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur, vt quod illi peruerſe agentes ædificant; ipſi adulantes quaſi nitidum reddant. Sed ſanctus vir ſicut mala de bonis non æſtimat, ita iudicare bona de malis recuſat dicens, abſit à me, vt iuſtos vos iudicem: donec deficiam; non recedam ab innocentia mea.*

Adulatio damnabilis.

Concilium Carthag. 4. cap. 56. adulatores Clericos proditoribus coniungit. *Clericus qui adulationibus, & proditionibus vacare deprehenditur, ab officio degradetur.*

Quid adulatione gaudens bonum conſiliorum caret.

§. 5. Remedia magiſtratibus, & contra doctrinas adulatrices politicorum firmamenta in promptu ſemper adeſſe oportet. Niſi enim hoc diſcrimen animaduertant, etiam bonorum conſilia auertent; Nam ſtulto principi, vel adulationibus ineſcato haud facile bona conſilia dantur. Primum igitur eſt; *Nolle laudari*; Non omnino imprudenter Peſcennius Niger; *Viuum ſe placere, mortuum laudari velle.* Alterum, ſi nondum hoc vitium animo excuſſum eſt, ita tamen proficere ſtudeat, vt lubens vera audiat, & irriſoria encomia intelligere ſe, & deteſtari ſignificet. Rideri autem ſe clare agnoſcet. Si mala laudent; ſi vitia virtutum nomine pallient, ſi principis errorem admirentur. Si ebrius fuit; comitatem in cœlum euehunt. Euanduit? magnanimitatem prædicant, & clementiam, quod non ſæuierit. Feſellit; prudentiam clamant. Tu crede magna cum ſcelera auſurum, qui tuorum delictorum eſt ſtudioſus laudator. Quis non miretur Dionyſij Siracuſani hominis verſutiſsimi ſtultitiam, à quo Dionyſio κόλακες dicti ſunt; quem cum cæcutientem cernerent adulatores, ipſi quoque cæcos ſe finxerunt, nam in poſtes, & parietes impingebant, & ad fercula ab ipſo manu ſe duci geſtiebant. Miſeri illi, quibus tam fœdæ adulationis neceſſitatem tyrannis imponit; miſerrimus ille ipſe qui ſe ita derideri volebat.

Adulator omnis eſt irriſor, quia principem vanum, & ſtultum putat.

Inſania adulationis.

Deinde cognoſcet irriſionem laudationibus, ſi vera bona maiore encomio proſequantur. Si ex homine Deum faciant. Qualis ille adulator, qui dixit:

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane,
Diuiſum imperium cum Ioue Cæſar habet.

Furioſa adulatio.

Tertio, [illegible] m pe[illegible] andi [illegible] erant. Alexander magn[illegible] ita viuebat, vt ab omnibus tur[illegible] ſimus haberet. Eudæmonicus tamen aſſentat[illegible] r eius, vt ill[illegible] & omnino omni c[illegible] pa immunem oſtenderet, munere ſolebat, *vt tandem mali quippiam committeret.* Ecce quam immane ſtudium adulandi. Eo pertinet Anaxarc[illegible]

adulatio, cum ius fas eſſe diceret, quæcunque rex faceret. Laert. l. 9. c. 10. Proditor eſt qui hæc ſuadet nocere vult, qui conſidu[illegible] iam m[illegible] principi inſtillat. Qua[illegible] io, cum laudat, & potum; nam ſin[illegible] ille ſolet eſſe [illegible] um au[illegible] icotu[illegible], qui cauda adul[illegible], dum ſtultſsim proijcis, cum dederis, abeunt; ſi repetas, r[illegible] untur. [illegible] quam da[illegible] cum adulatio an[illegible] nam tuæ [illegible] dediſſe, non ſibi arbitrab[illegible] cum ante [illegible] mendandus ill[illegible] fueris, quam [illegible] res; quod ſi humanius de te loquetur ſuo artificio, non tuæ munificentiæ gratias habebit.

Adulatori etiam nihil dandum.

§. 6. Aliud rem[illegible] m eſt, vt palam oſt[illegible] das tibi illos eſſe odio. itaque ver[illegible] s exa[illegible] itandi ſunt, quemadmodum Alexander Seuerus [illegible] & cachinno excipi vo[illegible] bat; Geno[illegible] ius [illegible] laus rex Poloniæ, colaphis demulcebat [illegible] io *Percutientes me reperturio*. Inſigne ex[illegible] etiam Vitellius edidit, occiſo enim Ga[illegible] ure quam centum viginti libellos præmia exp[illegible] entium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius poſtea inuenit, Ecce tibi aſſentationem nouo ſe principi venditantem. Quid vero Vitellius? omnes conquiri & interfici iuſsit, non honore Galbæ, ſed tradito principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum vltionem. Horum igitur tibi ô princeps odium inculcatum, magnum, conſtanſque opto, his purgari tanquam Soricibus palatium tuum deſidero.

Adulatores videndi.

Percutiendi.

Interdum occidendi.

Nunquam illos tibi fidos fore credes, qui vel tuum peccatum laudant, vel tui cauſa peccare ſunt parati; qui philoſophiam, politicen, iuriſprudentiam, Theologiam voluntati tuæ attemperant. Vera audire aſſueſce o princeps, & hæc qualiacunque animo reconde. Magnam ſpem recte [illegible] ctorum prebet, qui vera lubens audit. Nam τεχνο[illegible] [illegible] ἀληθείας [illegible]. *Omne officium ex veritate naſcitur.*

CAPVT II.

Magiſtratum Reipublicæ neceſſarium eſſe.

Reſpublica ſine magiſtratu turba eſt.

§. 1. RESpublica ſine iubendi & parendi ordine nulla eſſe poteſt, quemadmodum nec homo erit, niſi naturali ordine membra ſibi mutuo connexa ſint, atque apta inter ſeſe, & reciproco ſe adiutorio influxuque ſuſtentent. Sine magiſtratu igitur lex, vt dixi, inanima eſt, ſed vere ille dixit:

Ἰσχυρὸν ὁ νόμος ἢν ἄρχοντ' ἔχῃ.

Fortis eſt lex, ſi principem habet. Nam tota legum congeries, ſine hoc vinculo, & quaſi cæmento non niſi ruina eſt. Exempla domeſtica nobis hoc oſtendunt, ſi abeſt à ludo frons ſeuera magiſtri, ſi patrem familias domo diſceſſiſſe norunt ſeruuli, ſi nec vicariatum præſtat cenſor, aut atrienſis; omnia commutan[illegible] i. [illegible] ſolentia v[illegible] us reuerentia compreſſa mox ſeſe [illegible] quid in regno vbi non modo mul[illegible] ma[illegible] quando omn[illegible] malis [illegible] pr[illegible] li. c. 8. [illegible] χαλῶς. & Cicero [illegible] de legibus [illegible] magiſtratibus, *quod ſine illo* [illegible] *ſit.* Quod adeo verum eſt, vt qu[illegible] bel[illegible] ſine alio id [illegible] ſtra[illegible] poſſint. Imperium [illegible] cuſant pl[illegible] bei Qui[illegible] es, in mon[illegible] num ſecedunt ſed [illegible] te nihil ſine [illegible] tu

Nulla Reſpublica ſine magiſtratu.

contra

contra veterem poſſunt, tribunos creant, & leges patribus imponunt. Tam eſt vero neceſſarius in Republica magiſtratus, vt melius ſit eſſe malum, quam nullum.

Perditi homines magiſtratũ negant.

§. 2. Quod cum ita ſit, non tamen deſunt noſtro ſæculo, in quod execranda omnia confluxerunt, qui tam euidenti lumini naturæ, & experientiæ repugnare conati ſint, omnemque rerum ordinem ſcelera opinione euertere. Olim quidem Donatiſtæ, licet ante ab Eccleſia ad imperatores appellaſſent, poſtea tamen omnem magiſtratus autoritatem reſpuerunt. Nunc Libertini, & Anabaptiſtæ omnem Anarchiæ perturbationem inducunt. Libertini quidem, quod omnem legem, omne peccatum negent, à Deo enim fieri aſſerunt. Anabaptiſtæ magiſtratum Chriſtianæ libertati aduerſum eſſe fingunt.

Sed eos refutat ſancta ſcriptura, quæ iubet *omnem animam poteſtatibus ſublimioribus ſubeſſe*; quod non vellet, niſi poteſtates vellet eſſe. Vocat eos Διακόνους miniſtros Dei, & λειτουργοὺς θεοῦ. Rom. 13. 4. 6. imo Deos Deinde Matth. 22. 21. Iubet Cæſaris legibus, quamuis impij parere Chriſtus Dominus, quod Paulus ad Tit. 3. 1. Petrus Epiſt. 1. ca. 2. 13. ex ore dominico acceptum prædicarunt. Idcirco Magiſtratus, & reges nutritij Eccleſiæ, & defenſores vocantur, mittit eos Deus vt ſeruos, & miniſtros ſuos, Moſen, Ioſue, Iephthe, Sampſonem, Samuelem, Dauidem, Salomonem, Aſam, Ioſaphat, Ezechiam, Maccabæos; Hæc enim teſtatur nobis Pſal. 2. 11. Iſa. 60. 3. Prou. 8. 15. Iſa. 10. 5. Ierem. 27. 6. Dan. 2. 34. Nobis etiam commendat, vt pro illis oremus, 1. Tim. 2. 2. Contra libertinos multi Theologi, & iuriſperiti diſputarunt, & totus eos mundus oppugnat. Quos tamen occulte defendunt, qui leges negant obligare conſcientias ſubditorum, vt libro de legibus docui.

Totum aliena curaſis neceſſe eſt.

§. 3. Rationi etiam naturali id conſentaneum eſt; niſi enim magiſtratus ſit, nulli erit tota ſimul reſpublica curæ, ſed partes hinc inde tantum particulatim in vtilitatem paucorum adminiſtrabuntur. Quia vero magiſtratuum, ac proinde omnis ordinis ac boni oſores, pacis perturbatores, latrociniorum patroni, ſimplicibus obrepunt, & argutijs Rempub. euertere conantur, fraudes eorum aperiendæ ſunt. Neque enim hodie deſunt, qui agreſtes aliqua commotione agitatos in Dominos arma vertere hortentur. Nec minidius, quam Muntzerus agerent, ſi modo ſpes ſucceſſus appareret. Quid vero adferri pro tam inſigni paradoxo poteſt?

§. 4. Principio reges hoc modo oppugnant: *Chriſtus ſolus eſt in teſtamento nouo rex; Indignum igitur Deo hominem collegam adiungi.* Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω. *Non eſt bonum multorum dominatus, vnus Dominus eſto*, εἷς βασιλεύς, *vnicus rex.*

Iidem tituli Deo, & hominibus, ſed diuerſo ſenſu dantur.

Quod ſi ea ratione regum eliminanda eſt poteſtas, nihil obſtat, quo minus etiam parentum honorem filij, & dominorum obſequia ſerui defugiant. Vnus enim Deus, dicitur pater, & Dominus. Chriſtus rex eſt, ſed rex [illegible], rex regum, & Dominus dominantium cui omnes [illegible] parent, à quo omnes impij reges damnabuntur. Sacerdos ille eſt, nec tamen aliorum ſacer[illegible] ſibi ſeruientium officia ſuſtulit. Sumpt[illegible] hoc argumentum e putidis Caluinianorum lac[illegible], qui ſic ratiocinantur: Chriſtus eſt vnus pontifex, ſolus mediator. non ergo alius pontifex aut mediator; nam ab his ad alia ex pariter rationis cauſa transfertur. Quod ſi inter eũ diſtinguerent, qui natura rex eſt, officio & dignitate ſupremus pontifex, qui mediator perfecte nos reconciliauit, preciumq; perſoluit, & inter eos qui infinitis modis inferiores, pontifices & mediatores vocantur, iam dudum lis nulla eſſet.

§. 5. Gen. 49. 10. aiunt *regnum politicum duraturum vſque ad Chriſtum, ideo & eo veniente ſublatum, Chriſtus enim cum ei regnum offerretur fugit.* Ioann. 6. & *cum iudicare inter fratres rogaretur, iuriſdictionem reſpuit.* Luc. 12. 14. *Quin expreſſe negauit regnum ſuũ eſſe de hoc mundo, & diſcipulis ambitioſe petentibus ſæcularem poteſtatem non ſine iuſta increpatione negauit.*

Non omnia Chriſti facta nobis legem imponunt.

Eodem ex luto hæc etiã ſicta ſunt; contra Eccleſiaſticorũ enim poteſtatem, à principijs ſectariorũ dicta, eorum diſcipuli in ſæcularẽ poteſtatem contorſerunt. Vtriq; impie & ſeditioſe. Non enim omnibus omnia Chriſti facta imitanda neceſſario propoſita ſunt. Cœlibem vitam, pauperemq; Chriſtus egit; nec tamen legem paupertatis, aut cœlibatus exemplo Chriſti ſibi impoſitam exiſtimarũt, vel Libertini, vel Anabaptiſtæ.

§. 6. *Negant etiam vllum pium rempublicam aut ſuſcipere, aut regere poſſe, nam iudicum 9. olea pinguedinem ſuam relinquere renuit & vitis ambroſiam, vt inter ligna promoueatur; at rhamnus regnum ſuſcepit; Hinc ſatan eſt princeps mundi* Ioan 12. 3. & 16. 11.

Ex vno tyranno, non eſt de omni principe cogitandum.

Magna hæc eſt in reges pios iniuria; illa quę de populo rebelli, & impio, crudeliſsimoque tyranno, fratrum interfectore dicta ſunt, omnibus magiſtratibus imponere. Nec ſatan eſt rex alicuius Regni; ſed rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, rex mundi, hoc eſt, corporis impiorum. Non eſt ius in vllum, aut poteſtas data diabolo, ſed mala ſuadendo, bona diſſuadendo ius ſibi vſurpat. Hic etiam fructus de ſpurio ſtolone nouæ hæreſeos pullulauit. Multa in principes Lutherus dixit; Aretius Caluinianus imperio ornamenta à diabolo aſficta pronunciauit. Tam late quam Romanum patet imperium perſecutionem eſſe.

§. 7. Denique libertatem prætendunt. Homo à Deo liber creatus eſt; cur ergo ſeruitute regis premitur? 1. Cor. 7. 23. *Nolite fieri ſerui hominũ.* Et Rom. 13. 8. *nemini quicquam debeatis. Imperfectis iudæis eſt impoſitus magiſtratus; quia erant pueri, pædagogo indigentes, at Chriſtianos vnctio docet omnia.* Non ergo obediendum magiſtratui. Huc omnia illa tendunt, vt ſuo quiſque viuat arbitrio, nec ſit noxiorum coercitio, nec iniuriarum vindicta, quaſi vero non ſumma ſit libertas legitimo magiſtratui, hoc eſt diuinæ ordinationi parere. Atque hæc initia fuere turbatæ per bella ciuilia, & diſcordias, Europæ Vidimus enim homines literis eruditos, & qui pietatis & iuſtitiæ ſe aduocatos iactabant, qui publicis ſcriptis; quod efferarum gentium eſt, manus poſſe magiſtratibus afferri docuerunt. Quanto prudentius, & paci, rationi, legibuſque Dei conuenientius Ariſtoteles, cenſuit, eum, qui magiſtratui maledixerit, grauiter mulctandum, quod non tam in magiſtratum deliquiſſe, quam in Rempublicam cenſeretur. Ius igitur audiendum, certoque ſtatuendum eſt, magiſtratum eſſe ſacroſanctum, eique obtemperandum: Omnem iniuriam illi irrogatam grauiorem eſſe. Nam merito iniuriam omnem illatam magiſtratui atrocem leges vocant. ff. lib. 47. tit. 10. L. 7. *atrocem autẽ iniuriam, aut perſona, aut tempore, aut re ipſa, fieri, Labeo ait. perſona atrocior iniuria ſit. vt cum magiſtratui, cum parenti aut patrono fiat. Tempore, ſi ludis, & in conſpectu, aut in ſolitudi-*

Libertas eſt, parere magiſtratibus.

Magiſtratus totam rempublicã repræſentat.

Iniuria omnis in magiſtratũ, atrox eſt.

Ii tudi-

tudine iniuria facta ſit multum intereſſe ait, quia atrocior eſt quam conſpectu fiat. Et atrocem iniuriam haberi, Labeo ait, puta ſi vulnus illatum, vel os alicui percuſſum.

Tutela magiſtratus eſt ad remp. pertinens.

Cauſa ex naturali lege ſumitur; quia honorem ſingularem magiſtratui omnes debent; deinde quia iuſtitiæ miniſter eſt, ideoque multorum offenſiones ſubire neceſſe habet; quam ob cauſam eum Reſpublica ſatellitio armauit. Denique eius auctoritate violata ſalus publica periclitatur.

Non igitur video, quomodo poſsit quiſquam, niſi cui ex perturbatione ſalus quæritur, contra magiſtratus inſurgere, cum in veteri teſtamento ſacerdotem ſacerdoti, regem regi ſuccedere videat; & nunc vtrunque in aliud ſacerdotium, regnumque translatum. Apud cœteras gentes iure communi, quod vocant gentium, ius magiſtratuum conſtitit. Deo tamen interdum per ſe immediate præſidet conſtituente, interdum conuentu, & comitijs principum, aut populorum. Vere Iren. l. 5. c. 24. *Cuius iuſſu homines naſcuntur: huius iuſſu & reges conſtituuntur apti his, qui in illo tempore ab illis reguntur.*

Magiſtratus à Deo eſt.

Atque hæc contra magiſtratus, & diuinæ ordinationis contemptores. Non minus coercendi ſunt magiſtratuum adulatores, qui quidem aliqua regibus debita, alia ὑπέρογκα, & nimis ſublimia concedunt. Debita eſt illis obſeruantia vera, amoris, & honorificæ opinionis teſtimonium. Fama enim regis & honor ad Rempublicam tutandam neceſſarius eſt. Non tamen impij regis malefacta probanda ſunt. Nam Samuel non niſi magnis precibus Saulis adductus eum coram populo honorauit. Dignitas regis, & poteſtas hoc poſtulat, ideoque maieſtas principis maledicto appetita, morte vindicatur. Deinde obediendum eſt regibus, niſi ſcelera mandent. Debetur etiam regi ſubſidium: Non modo cum pecunia eget & milite, ſed etiam cum eſt in periculo. Quin etiam vita pro principis perſona, ſi illa publico malo periclitetur, ponenda eſt. Huc pertinet, ne damno eum afficiant, hoſtes ne adiuuent, non re, non conſilio. Hæc, & his connexa vere principi debentur. Alia adulatio adinuenit. Vt quicquid rex iuſſerit, ius, fas ſit. Omnia regis eſſe. Vnius regimen, nempe Monarchicum ſolum eſſe à natura, in cœteris vero à recto naturæ tramite homines deuiaſſe; nec minus erraſſe, qui in humanis optimatum, aut popularium induxerunt dominium, quam qui in diuinis presbyterium. ita nouellus paraſitaſter Guilelmus Barret, libr. 1. de iure regis, cap. 1. Qui error quamuis ſpeculatiuus eſſe videatur, ſi tamen accipiatur, omnia regna turbabit, vbicunque enim fuerit alia ſpecies regiminis, accuſatur Reſpublica, quod à lege naturali receſſerit.

Regi ſubſidium, & defenſio debetur.

Nouum adulator regi…

Is liberam tyrannidem permittit.

§. 8. Verum omnium aſſentatorum ille ingenia ſuperauit, cum regibus, quos ſolos iure naturali rectores concedit, tyrannidem liberam permittit Nam ius regis quod 1. Reg cap. 8. à Samuel exponitur, verum eſſe iudi[c]at, ita lib 1. c. 1. *Ius autem regis expreſſe, & dedita opera à Samuele ponitur.* 1 Reg. ca 8. *vbi ipſum regnum inſtituitur & auſpicatur. Neque tyrannum aut regem iniquum inſtruit vir Dei, vt temere Becanus cum Caluino, nam quæ fuſe & explicate in eodem capite, à rege exigenda & à populo habenda, ſubditis narrat, eadem poſſe regem iure principali ſibi adrogare & appropiare ipſi Sauli in cap. ſequenti ſubiudicat, & cuius erunt optima quæque Iſrael, nonne tibi, &c. quæ tamen ad tyrannidem pellicere Prophetam voluiſſe aut ſategiſſe dicere, vel autumare nefas eſt. Neq; ſatis aduertiſſe videtur Becanus Regis ius, aut dignitatē, dum à Propheta conceſſa, ille regi negat, præſertim cū hæc omnia, fero communi conſenſu tā Theologorum, quam iureconſultorū principi competere non ſit ambiguū, & ex ijs, vt propheta, optima, modo iuſtū & æquum ſeruetur, neque tyrannidem ſaperent, ſi grauamen ſit immodicum. Quis enim negat Regi equites, tribunos, centuriones & diuerſi generis famulos, tā nobiles quam plebeios, & vt ſumptibus ſubditorum ſaltem in nouo principatu alatur, item vt poſsit tributa, & vectigalia nomine decimarum indicere, quibus eius dignitas ſuſtentetur, & publica impendia exoluantur; Quod autem vt ab ipſis liberentur, Iudæos obnixe petituros prædicit Samuel, hic ſenſus eſt, cū ſenſeritis regiam pompam vobis ob dicta onera fore (vt ordini conuenit) grauem, me autem ſine faſtu (vt ſacerdotē decet) & ſine ſumptu præfecturam geſſiſſe, neque iure minima vobis incommodaſſe, tunc clamabitis ad Deū, ſed non exaudiet vos, ratio eſt, quia petijſtis vobis regē, qui pro dignitate eſt ſuſtendandus. Sed expendamus paucis ſi placet, quæ hic iuris dicuntur regi, & conferamus cum illis quæ in imperijs, & regnis Chriſtiana fide nobilitatis ſine tyrannidis calumnia indicuntur, exigitur. Primo vt habeat rex comitatum regalem, nihil eſt magis decorum, aut ipſis famulis magis honorificum: hinc enim ſecularium dignitatum origo, ſubordinatio, & nominum diſtinctio.*

Chriſtiana regna tributa exigunt.

Secundo quod calumniæ maxime eſt obnoxiū, agros veſtros, &c. dabit ſeruis ſuis, & ſerui regis alātur, ſuſtententur, iuſtū eſt, equū eſt; vbi autem nihil eſt adeſpotū, & regnū nouo iure fundandum, neceſſe eſt, vt regio cederet, ius deſpoticū, niſi ſponte quod iuſtum ſit, contulerint ipſi ſubditi. Tertio ſegetes veſtras addecimabit vice huius, penſiones prædiales nomine tributi ſoluuntur; & in alia ſpecie pro diuerſa regni ratione nō decimā ſed octauam decreuere principes non auari. Lex præſtatione C. de vectigalibus. Et alicubi hiſce noſtris temporibus ipſa decima nempe ex rebus vēditis & permutatis etiā annonis; alibi aliud, ſed non minus imponitur vectigal pro varietate regnorum; item portoria, pedagia, & id genus alia, ſaluo interim iure fiſci.

Quarto: ſeruos & aſinos veſtros ponet in opere ſuo, &c. & vos eritis eius ſerui, Huius genera ſunt onera quæ vocamus munera, eaq; pro ratione cōceſsionis diuina ſunt triplicia; realia, perſonalia, & mixta: Realia ſunt obſequia quæ principi præſtātur rebus ſubditorū vt iumētis, plauſtris, &c. Perſonalia quæ per ipſas perſonas exhibētur, vt ſeruire certis temporibus in aula, vel alibi: Mixta ſunt, quæ vtriſq; conſtant, vt cū quis ſuo ſumptu famulatur aut comitatur in itinere aut ad militiam, &c.

Poteſt igitur in iſtis tyrannis vitari, & æquitas ſeruari, (& ſeruabitur ſemper) ſi regijs indictionibus iſta quatuor non deſint, ſi ſit iuſta cauſa imponendi, ſi ſit vectigali proportionata, ſi ſolutio ſit cuiuſq; facultati adæquata, vt pauperes nō cogātur plus cōferre ſortito, quā qui ditiores. Si vltra neceſſitatem non prorogetur: neq; diſſentiunt Theologi. Hæc igitur omnia licet humana lege ſint decreta, tamē iure diuino ſunt debita, quia iure eodē poteſtas ordinatur; Vnde diuini codices: Date cenſum Cæſari, reddite tributum, cui tributum, & vectigalia cui vectigalia debentur.

Verum Ius regis eſſe illud, non æquum, non conceſſum, ſed vſurpatum, multa docent, & multi, non ſolus Becanus, & Caluinus.

Nos canem illum regium, nouum Ariſtippum aulis adrepentem pauliſper retrahamus.

Samuel tyrannum, nō regem deſcribit.

§. 9. Primo. Verba ipſa oſtendunt, non eſſe legitimum ius, ſed prauum; ſunt enim talia, quę tyrannicam rapacitatem demonſtrant. Quamuis enim noſter optime vertit *ius regis* & τὸ δικαίωμα,

[illegible], non verum tamen ius & æquum propheta indicaris, ſed quo rex vſurus eſſet. Eſt enim משפט non modo ius, iudicium, poteſtas, norma, ſed mos, ſtatus, conditio, modus, ſpecimen, crimen, pœna. Sed verba audiamus. v. 11. Et ait: זה משפט המלך *&c. Hoc erit ius, ſtatus, conditio regis, qui imperaturus eſt vobis: Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietque ſibi equites, & præcurſores quadrigarum ſuarum, & conſtituet ſibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum & curruum ſuorum. Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias & focarias, & panificas. Agros quoq; veſtros, & vineas & oliueta optima tollet & dabit ſeruis ſuis. Sed & ſegetes veſtras, & vinearũ reditus addecimabit, vt det eunuchis & famulis ſuis: Seruos etiam veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere ſuo. Greges quoque veſtros addecimabit, voſque eritis ei ſerui. Et clamabitis in die illa à facie regis veſtri quem elegiſtis vobis: & nõ exaudiet vos Dominus in die illa, quia petiſtis vobis Regem.*

Deus hoc [illegible] [illegible] me deſcri-bit. Non eſſe legitimum ius, clare nos Deus edocuit; nam aliud ipſe Deut. 17. præſcripſit: *Cum ingreſſus fueris Terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, Et poſſederis eam, habitaueriſq; in illa, & dixeris, conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes: eum conſtitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non ſit frater tuus. Cumque fuerit conſtitutus, non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero ſubleuatus, præſertim cum Dominus præceperit vobis vt nequaquam amplius per eandem viam reuertamini. Non habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius, neque argenti & auri immenſa pondera. Poſtquam autem ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legetq; omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe, & filius eius ſuper Iſrael.*

Non multiplicabit ſibi equos, neceſſe eſt enim ea pompa vehementer populum grauari, quemadmodum etiam cum ærario nimium indulgent; Deinde ne plures vxores multiplicet, reginarum enim multitudo, & luxus intolerabilis eſt ſubditis. Denique librum legis leget, & ſeruabit, at illo præſcribitur, parſimonia, fraterna caritas, inhibentur rapinæ, quantumuis iuſta & ſpecioſa prædandi vocabula acceperint.

Quædam apertam tyrannidem indicant, verſ. 17. *Et eritis ei ſerui. Et clamabitis in die illa à facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis; & non exaudiet vos Dominus in die illa.* Clamor ſubditorum oppreſſorum, non bello, ſed rapacitate regis, non iuſtum, & paternum principem, [illegible] bono affectu ſubditis tanquam filijs conſulentem, ſed [illegible] exactorem ſignificat, qui de liberis ſeruos [illegible], qui in [illegible] [illegible]rum cum lacrymis dominetur. Extremum malorum eſt ſeruitus, at reges vellet vobis *[illegible] re-gum ſerui non ſunt.* v[illegible] ſeruis vtentur; vos [illegible]tem ſponte, cum liberi ſitis Dominum vobis induitis. Pompeium cum [illegible]s in regis pueri poteſtatem, & ſemiuiri [illegible] [illegible]eret, non immemor ſui, ipſum [illegible] illum [illegible]tutis pactionem eſſe conqueſtus eſt. *Qui tyranni palatium ſubintrat, eius eſt ſeruus, [illegible] liber venerit.* Hoc autem tyrannicum eſſe nemo dubitat. Nec loquitur more communi;

quo orientalium alij, ſe ſeruos appellabant, ſed [illegible] illa, quam inuiti ſuſtinebant.

Excuſat tamen ius illud adulator. Equites, Tribuni, centuriones, famuli habendi ſunt. Non inficias imus ita eſſe. Sed in [illegible] [illegible] mine populari, hæc etiam neceſſaria [illegible] bellum gerendum eſſet, & in pace, vt ad bella parati eſſent; hic vero de pompa loquitur, quæ ſuperuacua eſt, quæque populis onerosa. Mediocris non damnatur, quæ maieſtati, & tutelæ idonea: quæ grauare non poteſt, ſignato fere ex multis, leuibuſque telonijs colligi poteſt quod moderationi ſat eſt. *Maieſtas ſubditis non eſt onero, ſed luxus.*

De filiabus non excuſat: cum tamen liberas virgines pro regiorum deliciarum adminiſtris accipere, contra ius ſit. Miniſterio liberarum vtatur, ſi quæ velint, mercede, vel ſpe gratiæ operam impendere. De iniuria igitur loquitur; alioqui tyrannis non eſt, & ne durum quidem in miniſterio aularum homines vltro ſe offerentes, & præmia petentes occupari; hodie quoque ad ea aſpirare plurimos docet experientia. Hic vero ingenuæ velut ſeruæ accipiuntur, pro vnguentarijs, & coquarijs, & panificis, & illa acerbitate, vt ipſæ parenteſq; ipſarum clament à facie regis.

Æquum ait, vt ſerui regis alantur, vbi autem nihil eſt adeſpotum, & regnum nouo iure fundandum, neceſſe eſt, vt regio cederet ius deſpoticum.

Regiam familiam ali recta ratio, atque adeo iuſtitia ſuadet. Sed familia ſit moderata, non nimis ampla nec precioſe veſtita, nec delicate enutriatur. Non dentur illi agri, oliueta, vineta optima, ſed honorata merces; aut mutuem ſine mercede regem cuſtodiant. *Familia principis ſit moderata.*

Quod ſi pro tutela regis, & dignitate conferre nolint ſubditi, non tamen priuatorum agros, aut vineta rapere poterit. Deinde ſi ſummæ poteſtati tanta ianua aperiatur, finis rapiẽdi erit nullus. Quis dubitet Achab eſſe ideo punitũ, quod vineam Naboth inuito Domino eripuit? Verum de ſenſu ſcripturæ diſputamus Propheta Samuel nequaquam minatur, fore, vt rex ſi dare recuſent, quod iuſtum eſt, ipſe ſibi paret. Neque enim Iudæi cum regem peterent more vicinarum gentium, iuſta eius ornamenta negabant. Hæc autem pœna eſt, vt ſciant regis adulatores, delatores, calumniatores, voluptatum inuentores prouincialium opibus locupletandos. *Rex ne ſit δημοβόρος*

Quarto. Decimas etiam [illegible]tas aſſerit, imo principes quoſdam accepiſſe octauas, idque ius eſſe regis. Verum de iure decimarum alia eſt diſputatio. Non eſt peccatum, ſed omnino iuſtum, & ſecundum naturam, vt decimas & alia ſubſidia conferant, at vero hic decimæ nequiſſimis hominibus Eunuchis dantur, & regni tam ſertilis decimæ. Eunuchi maleuoli, auari, & cum ad dignationem principum peruenerunt, certa peſtis Reipublicæ fuerunt; inter tot myriadas vix decem boni. In Iudæa vetiti erant caſtrati, itaque exteri erant, qui decimis ſaginabantur. *Decima Eunuchis ſagittoſa dantur.*

Neque ad rem eſt, quod quatuor in his ad tyrannidem fugiendam proponit. 1. Vt ſit iuſta cauſa impendendi. 2. Si ſit vectigali proportionata. 3. Si ſolutio facultatibus adæquata. 4. Si vltra neceſſitatem non prorogetur. Veriſsima illa ſunt, ſed Spiritus S. de his loquitur, ob quæ clamabunt ad Deum & ſerui erunt. At nemo clamabit ſi iuſte, proportionate, pro facultatibus, in cauſa neceſſaria ſint tributa danda. Hæc eſt. n. bene conſtitutæ Reipublicæ ſalus. Nec grauari quiſquam potuit, ſi mediocrem regi aulam ſuſtentaret Iu- *Lachrymæ ſubditorũ, regia tyrannidis ſunt teſtes.*

dæa, quæ antea plurimos reges aluerat. Quæ vero belli tempore facienda fuerunt, illa non minus à ducibus, & iudicibus exigi debuerunt. Quam vero ſit in anguſtum redacta poteſtas regum, iuſtitia æquitaſque demonſtrat.

CAPVT III.

Magiſtratus duplex, Eccleſiaſticus, Ciuilis.

Duplex natura, duplici poteſtate regitur.

§. 1. QVemadmodum anima, & corpore natura hominis conſtat, ita quoque duo principia ſunt; quibus ſecundum naturam dirigitur, & in ſuos fines deducitur. Poteſtas politica, quam ad corporum ſalutem, pacem, vitæ honeſtatem naturalem Deus eſſe voluit; Deinde poteſtas ſpiritalis, quæ ad diuina & ſupernaturalia animum attollit.

§. 2. Antiqua eſt æmulatio inter ſacerdotiũ, & regnum. Multi regiam maieſtatem admirati, vel adulati anteponunt ſceptrum infulæ, ſapientiores, potiores, & ab omni ſuſpicione adulationis alieni ſacerdotium præferunt. Magna ſunt lumina regum; In rege fons eſt dignitatum, [illegible] *ac gloriæ imago*. Et Cyrillus de recta in Christum fide. Illis dicitur *dij eſtis, & filij excelſi omnes*. In ſolio Dei ſedent, vindices ſunt, & [illegible] um portant, ſunt Chriſti Domini, lumina [illegible] ſiæ ſacroſancti, & quæ plurima ad maieſtatis humanæ firmitudinem maieſtas æterna ſanxit.

Sacerdotiũ regno venerabilius.

Maius eſt tamen ſacerdotium regno; illi enim dictum eſt *Quæcunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo, quæ ligaueritis ſuper terram erunt ligata & in cœlo* Regem igitur ſoluet aut ligabit ſacerdos, & ratum erit in cœlo apud Deum, ſacerdotis iudicium. Nec exemptos eſſe iuriſdictione reges teſtatur ſacerdos fortis, & iudicio boni regis laudatus, Ambroſius Antiſtes Mediolanenſis. Neque negant illi, qui veteris ſacerdotij dignitatem ad curiam, & diadema regium tranſtulerunt, nam ſibi & Eccleſijs ſuis, quas ita appellant, hanc poteſtatem arrogarunt, qua de re agam, cum de magiſtratu politico diſſeram, nunc duplicis poteſtatis differentiam, & ſpiritalis eminentiam proponam.

Externam, internamq; pacem, duplex poteſtas propoſitam habet.

§. 3. Diſcrimen ſacræ, & ciuilis poteſtatis primo in fine vtriuſque cernitur. Eccleſiaſtici enim magiſtratus finis eſt; ſubditos ad pietatem, religionemq; & ſupernaturalem felicitatem deducere; idq; ex officio, & ſingulari obligatione, Politicus pacem, & publicã tranquillitatem ſpectat, virtutemq; moralem; quia tamen interdum ille Chriſtianus eſt, omnia iſta ad Dei gloriam, æternamq; ſalutem referre debet. Quapropter ſummo ſtudio poteſtates illæ coniungendæ ſunt; vt mutuo auxilio, ciues bonos efficiant. Hinc publicæ quieti per omnia conſulet Eccleſiaſticus; & quæ regioni obſtant, vt blaſphemias, Circi furores, theatri obſcenitates, e medio tollet princeps.

Vtraque poteſtas iuncta, Rempublicam perficit.

Deinde diuerſam etiam cauſam efficientem habent; Quanquam enim tam regnum, quam ſacerdotium eſt à Deo, in ratione tamẽ collationis plerunq; diuerſitas eſt. Nam ciuilem iuriſdictionem populus, ſeu vniuerſa Reſpublica confert, quod ius cum in paucis reſidet, à tota tamen republica paucis illud acceperit. Sacerdotij ius maius eſt, & diuinius, quam vt à populo, vel principe conferatur; ius ciuilis poteſtatis ex natura oritur, & in vnum, vel plures à republica determinatur; at in ſacris antiſtitibus perſona deſignatur ab hominibus, poteſtas à Deo confertur.

Politica poteſtas à republica confertur, ſacra à Deo.

§. 4. Modo regendi, & medijs ad fines diuerſos tendentibus differunt. Pontifex docendo, hortando, æternis præmijs propoſitis à vitijs auocat, & ad virtutem adducit. Imperator hæc quoque adhibet, ſed magis imperio, quam monitione vtitur. Ratio diſcriminis eſt, quia ciuilis poteſtas per ſe externa opera tantummodo ſpectat; Eccleſiaſtica animos, & internam pietatem adurget. Hinc pœnæ ciuiles fere externæ ſunt, vt infamia, exilium, mors; Eccleſiaſticæ internæ pleræque, vt excommunicatio, irregularitas, quæ ad animos pertinent. Quanquam externas quoque adhibeat.

Religio animos, politia externos mores format.

§. 5. Si ciuilis & ſpiritalis poteſtas inter ſe conferantur, quibuſdam in rebus prærogatiuam habet ciuilis: ſimpliciter præſtantior eſt ſpiritalis. Vtraque pars ſi contentio abſit, facile inclareſcit.

Ciuilis poteſtas quædam habet, quæ in ſacrã non conueniunt. Quorum primum eſt maieſtatis inſignia, apparatuſque, & ſatellitum multitudo, neque enim probandus eſt Epiſcopus, niſi ſimul etiam princeps ſit, ſi regio ſplendore procedat, aut principali.

Ciuilis poteſtas, ditior eſt in externis.

Alterum eſt; Quod ciuile imperium in corpora, truncanda, trucidanda ius habet. Spiritale vero in pœnis corporũ paternã correctione excedere non poteſt. Occidere, mutilare, torquere, flagellis concidere, exilio plectere, carcere graui, & perpetuo mancipare ex ſe poteſtatem non habet. Hæc enim ſunt opera gladij corporalis. Ita Gregorius Ioanni Epiſcopo Conſtantinopolitano lib. 2. Ep. 52. *Quid autẽ de Epiſcopis, qui verberibus timeri volunt, canones dicant, bene fraternitas veſtra nouit. Paſtores enim facti ſumus non percuſſores; & egregius prædicator dicit: Argue, obſecra increpa in omni patientia, & doctrina. Noua vero, atque inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.*

Spiritalis poteſtas, corrigit citra ſupplicium.

Correctio tamen moderata permittitur, & recte ad canonem præſcripta verberibus, carceribus, exilijs caſtigantur, cum ſic merita exigunt, ſed hæc poteſtas cum grauiores pœnas exercet à ſæculari accepta eſt, & ſæculari manu vtitur.

Moderata correctio, permittitur ſacerdoti.

Tertium eſt, quod regum eſt etiam poteſtas in ipſos ſacerdotes, niſi exempti ſint, vti nunc re ipſa & iure ſunt, de qua re, poſtea de exemptione dicam.

§. 6. Poteſtas ſpiritalis abſolute dignior eſt, & præſtantior ciuili. Eſt enim architectonica, cui ſubordinata eſt ciuilis, cum finis ſacræ poteſtatis ſit multo præſtantior, quocirca & Chriſtus rex filiæ Sion, rex manſuetus, eam ſemper, politicam vix vnquam exercuit.

Sacra poteſtas, maior eſt ſeculari.

§. 7. Prærogatiua autem ſacræ poteſtatis multiplex eſt.

Prima certe dignitas omnium gentium iudicijs ſacerdotio tribuitur, cuius cauſa eſt, quod inter Deũ & populum medius conſtituitur. Hinc etiam magis numine, quam ſua potentia tutus eſt ſacerdos. Ita hac de re ſentit ſcriptor alioqui atheus, & diuinæ prouidentiæ negator; qui effectum [illegible] cauſam [illegible] Mach. in principe ſuo. c. 11. *Nunc de pontificio ſacroque principatu nobis duntaxat reliquum eſt, vt di[illegible] ramus, quem difficultates omnes, priuſquã poſſideatur, circũſiſtunt. Aut enim virtutis, aut fortunæ fauore quæritur: harũ tamen neutrius opera conſeruatur. Inſtitutis enim, quæ iã in religione ipſa vetuſtate conſenuerũt, continetur, quorum omnium vis & natura tanta eſt, vt ſuos principes, quomodocunque ſe gerant, aut vitam inſtituant, in imperio tueantur. Hi ſ[illegible] omnium dominatum habent.*

Sacrum imperium Deus tuetur.

[illegible]ent, nec illum defendunt. Habent & qui ſubijciuntur populi, [illegible] eorum tamen regendi cura nulla tanguntur. [illegible] um prouinciis, indefenſæ cum ſint qui ab eis [illegible] emoſt. Populi item ſub eorum adminiſtratione tum ſe neglectos [illegible], nihil morantur. Vt autem ab eis ſe ſe ſubtrahant aut explicent, tantum ab[illegible] ut ne poſſint quidem. Ili vim omnium [illegible] que domi[illegible] ſunt & felices.

Ca[illegible] & impietatem elucent tamen ea v[illegible] *quod cœleſti numine regantur [illegible] quod eos Deus [illegible] bilimes ferat.*

[illegible] ne verum tantummodo Chriſtianum[illegible] [illegible] ſotium ea laude, & poteſtate pollet, ſe[illegible] Iu[illegible] etiam, quod magno in honore fu[illegible] [illegible] is fuit, & imago ſupercœleſtis illius [illegible] quod Chriſtus verus ſacerdos, ſecun[illegible] ordinem Mel[chi]ſedec, & verus rex Eccle[illegible] [illegible] ſque leg[a]tos & vicarios pontifices [illegible]. Auctoritas [illegible] pici ſacerdotij munita eſt [illegible] e Dei ſanctiſſim[illegible] Deutero 17 *Si difficile & ambiguum apud te iudi[ci]um eſſe proſpexeris inter ſanguinem [et] ſanguinem, cauſam & cauſam, lepram & non lepram, & iudicum intra portas tuas videris verba var[iari]: ſurge & aſcende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus. Venieſque ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæreſque ab e[is, q]ui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quæcunque dixerint qui præſunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, ſequerisque ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad ſiniſtram.*

I[illegible] etiam ad gentium impios ſacerdotes, & ad [illegible] tras poteſtat[illegible] m [illegible] deriuau[illegible]; *Antiquitus,* inquit Strabo Geograph. lib. 17. *Meroe, quæ eſt Metropolis regni Æthiopici; penes ſacerdotes ſumma poteſtas fuit, tantaque auctoritas, vt nonnunquam miſſo nuncio, morte regi imperarent, & alium ei ſubrogarent.*

Eadem poteſtate in vicina Ægypto pollebant teſte Æliano variæ hiſtoriæ lib. 14. cap. 34. *Iudices enim apud Ægyptios ijdem erant, qui ſacerdotes. [illegible] in Perſide magi, qui & ſapientes erant, & [illegible] ulis regnabant. Nunc vero,* inquit Agathias, *magos huius temporis Perſæ honorant, & quam maxime venerantur, vt quorum conſilio publica omnia, & prædictionibus adminiſtrentur, ſeorſumque quid quiſque pr[illegible] pro re bene geſta promereatur, quidue ſuppli[ci]j ob flagitium fecerit, præſidendo & cognoſcen[do] [illegible] int: nec ſane Perſis, vel legitimum aliquid fore [illegible] videbitur, quod majorum non ſit ſententia [illegible] ta lib. 2. hiſtor.* Cauſa tam honoratæ [illegible] ionis erat, quod numen ipſum venerabile, [illegible] coque & cultores eius colendos arbitrarentur.

Itaque & Romani in ius ſacerdotij multa contulerunt, nempe fœderum, bellorum, paciſque rationem ab hiſce petebant.

§. 8. Altera in exemptione à legibus, & oneribus ciuilibus eſt prærogatiua; & maxima præ[illegible] ſtis libertas. Quæ partim diuino, pa[rtim] iure [illegible] conceſſa e[illegible] iure diuino eam habent [illegible] em, q[u]æ [illegible] cri[illegible] ean[illegible], docendi, [illegible] luend nec[illegible].

[illegible] nim Chri[illegible] ſuos in om[illegible] la[illegible] poteſtas m[illegible] to mu[illegible] mo[illegible] ut quocunq[ue] modo [illegible] ra Iudæo[illegible] [illegible] te barbar[illegible] [illegible] nia, cru[illegible] [illegible] int. [illegible] eex[illegible] [illegible] ſed nec per ambages, & callidam verſutiam in ſuo munere impediri poſſint. Officijs ciuilibus [illegible] occupari non poſſunt, vt ſtudijs, orationibus, exhortationi vacare poſſint; quæ [illegible] tio in omnibus ciuilibus o[neri]bus quæ ſpiritualium exercitia prohibent locum habet. Si enim Deus Apoſtol[os], Doctores, Euangeliſtas, Epiſcopoſque conſtituit, ſi eos fungi [illegible] munere voluit, tyrannus eſt, & impia dominatio, quæ diuinæ Hierarchiæ ſe opponit. Nec iuſta eſt horum miſsio, ſi alia eſt in orbe Chriſtiano potentia, quæ legitime eam ſubuertere & impedire poteſt. V. G. Epiſcopi munus eſt paſcere oues, ſeruare integras, contritas alligare, debiles fouere, omnibus monitione, adhortatione, [c]onſilio, auxilio adeſſe, conſolatione atque increpatione prodeſſe: Non igitur [ill]um imperator vel in aulicis negotijs, legationibus, militia, prouinciarum adminiſtratione occupare poteſt, vt functione ſua abſiſtere cogatur, cui omnino proſpectum eſſe per ipſos Epiſcopos, vel alios legitime ſubſtitutos, idoneos, & grauo[s] operarios neceſſarium eſt. Hæc igitur im[m]unitas eſt diuini iuris, nec enim D. Paulus, aut Petrus Neroni ad nomen vocanti reſpondere cogebatur, aut contra barbaros ire militatum; nec Epiſcopi, & presbyteri, vt Timotheus, [Titus], aliique reliquo verbo Dei imperia[li]bus præceptis obligati fuerunt, aut obligari potuerunt.

Deus vocatione miniſtros eximit a poteſtate regum in ſuo opere.

Alia exemptio eſt iuris humani, principum piorum munificentia; & auctoritate conceſſa. Huiuſmodi plena ſunt omnia legum monimenta vt lex Gratian. Valentin. Theod. AAA. tit. 2. [illegible] 1. cod. *Placet rationabilis conſilij tenore perpenſo: diſtricta moderatione præſcribere, à quibus ſpecialiter neceſſitatibus ſingularum vrbium Eccleſiæ habeantur immunes prima quippe illius vſurpationis contumelia depellenda eſt: ne prædia vſibus cœleſtium ſecretorum dedicata, ſordidarum munerum fæce vexentur: nil extraordinarium ab hinc ſuper indictumue flagitetur, nulla translationum ſollicitudo ſignetur: poſtremo nihil præter canonicam illationē, quam aduentitia neceſſitatis ſarcina repentina popoſcerit, eius functionibus ad[scribatur]. Si quis contra venerit poſt debitæ vltionis acrimoniam, quæ erga ſacrilegos iure promulgata eſt, exilio deportationis perpetuæ ſubdatur.*

Prædia Eccleſiæ, lege ciuili liberata ſunt.

Et Frederici ſecundi imperatoris. *Caſſa & irrita eſſe denunciari per totam Italiam præcipimus omnia ſtatuta & conſuetudines contra libertatē Eccleſiæ, eiuſq; perſonas inductas aduerſus canonicas [&] imperiales ſanctiones, & ea de capitularibus penitus aboleri mandat noua conſtitutio: & de cætero ſimiliā attentata ipſo iure nulla eſſe dec[ern]it. Si quid contra ſiat pœna, quæ ſtatuta ſunt, imminebunt. Sed ſi per annum huius nouellæ conſtitutionis aliqui inuenti fuerint contemptores, bona eorum per totum noſtrum imperium impune ab omnibus occupentur.*

Multis legibus eſt cautum Eccleſiæ.

Et Conſtant[illegible] *[illegible] inus à Clericis indebitæ conuentionis iniuria, & in[i]qua exactionis repellatur improbitas, nullo [illegible] onexti ſit contra eos munerū ſordidorū, & cum negot[i]atores ad aliqu[am] [illegible] ſtione ompetentē vocantur a [illegible] vniuerſis iſt[illegible] in [illegible] ſtrep[illegible] cōqu[illegible] [illegible] quid [illegible] ſimonia; vel proniſione, vel mercatura (hon[illegible] tamen con[illegible]) [illegible] geſſerint [illegible] in vſum [illegible] pauperum [illegible] oportet ad [illegible] quod ad eorum [illegible] ſterio vel tabernæ conquiri potuerit & colli[illegible] d rel[illegible] exiſtimant lucrū. Verum etiam [illegible] qui operam in mercimonijs habet, diui principis genitoris [illegible] ſtatuta [illegible] eruatione [illegible], vt ijdem [illegible] legis pluribus redi[illegible] [i]taque extraordinariorū munerum à prædictis neceſſitas atque omnis moleſtia*

ſta conquieſcat. Ad prærogatiuam [illegible]*, præſtationem nouuocentur, ne eorundem* [illegible] *atque ſubſtantia. Omnibus clericis huiuſmodi prærogatiua ſuccurrat, vt & coniugia clericorum* [illegible] *eorum quoque & miniſteria, maiores pariter ac fœmina,* [illegible] *que filij & filiæ immunes ſemper ab* [illegible] *muneribus perſeuerent.*

Totus titulus tertius libri primi de Epiſcopis, clericis, & orphanotrophijs hæc perſequitur.

Hæc exemptio rerum, & perſonarum diuino iuri conſona eſt, ſed humanis legibus conceſſa; quæ vix negari potuit quod deceret, & pene neceſſarium fuerit, illa immunitate Dei miniſtros affici; vt vero illa omnia ſeruentur ordini ſacro pacta conuenta, & eorum ſanctitas fideſque, qui dederunt requirit.

Princeps ſuo iure non eſt ſacerdos.

§. 9. Tertia prærogatiua eſt, quod in rebus Eccleſiaſticis nullum ius eſt imperatoris, aut principis. *Sic & Ozias Rex,* (inquit C[y]prian. lib. de vnit. Eccleſ.) *cum thuribulum ferens, & contra legem Dei ſacrificium ſibi violenter aſſumens, reſiſtenti ſibi Azaria ſacerdote obtemperare nollet, & cedere; diuina indignatione confuſus, & lepra varietate in fronte maculatus eſt; ea parte corporis notatus offenſo Domino, vbi ſignantur, qui Dominum promerentur. Et filij Aaron, qui impoſuerunt altari, ignem alienum, quem non præceperat Dominus, in conſpectu ſtatim Domini vindicantis extincti ſunt.*

Princeps, non eſt iudex ſacrorum.

Itaque in Synodo Rom. 3. ſub Symmacho decretum, *ne ſe reges rebus ſacris miſcerent.* diſtinct. 96. cap. 1. *Bene.* Ita & in Chalcedonenſi Synodo Martianus, non iudex intereſſe; ſed ad tuenda decreta, voluit, *ad confirmandam fidem, non oſtendendam potentiam, exemplo religioſiſſimi principis Conſtantini intereſſe* [illegible]*, ait.* Denique de rebus diuinis ſe iudicare negat, cap. 5. Nec minus Theodoſius cum ad Synodum Epheſinam Candidianum comitem domeſticorum mitteret, vetuit *eum Eccleſiaſticis miſceri tractatibus.* Hinc Cõſtantinus magnus, cum ad eum Donatiſtæ appellaſſent, eos ad Melchiadem reiecit. Valentinianus etiam cum Hypatianus Heracleæ Epiſcopus eum de loco concilij conſuleret, reſpondit, *Non licere ſibi negotijs Eccleſiaſticis immiſcere, ipſi vbi libitũ ſit, conueniant.* Socrat. lib. 4. cap. 3. Idem Epiſcopum à Synodo ad ſæculare tribunal appellantem pecuniaria multa puniuit, eaſque appellationes vetuit. Gratianus imperator cauſas Epiſcoporum ad Metropolitas à tribunali ſæculari reiecit.

Principes boni, pontificum protectores.

Merito itaque laudanda eſt Ambroſij conſtantia, qui coram Imperatore Valentiniano iuniore, & iudicibus ſæcularibus contra Auxentium Arianæ partis Epiſcopum [illegible]putare recuſauit, nec mini[illegible], aut Auguſtæ po[t]eſtatis reuerentia [illegible] de libertate ſua ceſſit. Inceſſit ea reuerentia pontificum etiam im[illegible] [im]peratoris, & reges. Theodoricus Gothorum rex Arianus Symmacho accuſato, iudices E[piſc]opos eſſe voluit, ad quos cognitionem remiſit. Illum imitatus nepos eius [illegible]icus noluit Clericos à ſæcularibus iudic[ari].

Facultates [illegible] *fuſſe* [illegible] *bus earum.*

Verum [illegible] alias pluribus nunc ad differen[tiam] [illegible], & ſacerdo[tij] dicenda [illegible] fuerunt, [illegible] iam [illegible] Amb. [illegible] de d[illegible] [illegible] *quod aurum* [illegible] *metallis, id ſacer*[illegible] *im*[illegible]*, ſi ad regnum compar*[illegible]. Gregor[iu]s N[illegible] *quod imperium* [illegible] *ere* [illegible]*, niſi* [illegible] *aequum* [illegible] *facibus* [illegible] *tere.* [illegible] in C[illegible] 4. & 5.

Vere [illegible] has duas poteſtates diſpeſcuit Gelaſius, cum ſcriberet Anaſtaſio imperatori [illegible] diſtinct. 96. [cap.] 10. *Duo quippe,* [illegible] *Auguſte: quibus principaliter hic mundus* [illegible] *ctoritas ſacra* [illegible]*, & regalis poteſtas* [illegible] *bus tanto grauius pondus* [illegible] *quanto* [illegible] *etiam pro* [illegible] *omnium* [illegible] *turi examine* [illegible]

[illegible] pro[illegible] pro ver[illegible] [illegible]rit.

Magiſtratus Eccleſiæ defenſor.

§. 10. [illegible] ratus [illegible] eſt [ſac]erd[illegible] [in]uocatus & d[illegible]. *A*[illegible]*tur pluribus, præ*[illegible] [illegible] *me, mater E*[illegible] *ad* [illegible] *apud te* [illegible] *ſeruum* [illegible] *in oppr*[illegible] *orum,* [illegible] *rum* [illegible] *tionibus* [illegible] *imperio ſemper florente, vic*[illegible] rando obſtringitur pont[ifi]ci imperator. [Iura]mentum eius in conſt[illegible] O[illegible]. *Tibi Domino Ioanni Papæ ego rex* [illegible] *& iurare facio per patrem,* [illegible] *hoc viuificæ crucis, & per has re*[liquias] [illegible] *ſi permittente Domino Romam venero,* [illegible] *Romanam Eccleſiam, & te rectorem ipſius exaltabo ſecundum poſſe meum, & nunquam vitam, aut membra, & ipſum honorem, quem habes, mea voluntate, aut meo conſilio, aut meo conſenſu, aut mea exhortatione perdes: & in Romana vrbe nullũ placitum, aut* [ordin]*atione faciã de omnibus, quæ ad te, aut ad Roman*[os] *tenẽt, ſine tuo conſilio: & quicquid de terra* [illegible] *tri ad noſtrã poteſtatẽ peruenerit, tibi reddam: & cuicunque Italicum regnũ commiſero, iurare* [illegible]*, vt adiutor tui ſit ad defendendum terram* [illegible] *tri ſecundum ſuum poſſe. Sic me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei Euangelia.*

Imperator, iureiurando hæc ita conſtringetur.

Itaque reges & principes Eccleſiæ ſe filios appellare conſueuerunt, tyranni Dominos. Optime Gregorius 7. *Quis dubitet Sacerdotes Chriſti regum, & principum, omniumque fidelium patres & magiſtros cenſeri? Nonne miſerabilis inſania eſſe cognoſcitur, ſi filij patrem, diſcipulus magiſtrũ ſibi conentur ſubiugare, & iniquis obligationibus illum ſuæ poteſtati ſubijcere; à quo credit non ſolum in terra, ſed etiam in cœlis ſe ligari poſſe & ſolui.* Iudex autem regum, eo ſaltem modo, quo reges iudicat, maior eſt regibus.

Reges boni filij Eccleſiæ, mali ſunt Domini.

Regum tremendorum in proprios greges
Reges in ipſos imperium eſt ſacerdotis.

Poteſtas [illegible] *ſtica.*

§ 11. Sacerdotium imperiale honorat christi[ana] poteſtas: ita Marcellus Maxentio. *Boni principis eſt, ac religioſi, Eccleſias contritas atque con*[illegible] *reſtaurare, nouas adificare, & Dei ſacerdotes honorare, atque tueri. Vnde ſanctos Apoſtolos eorumque ſucceſſores ſub diuina reuelatione conſtituiſſe legimus non debere fieri perſecutiones, nec inferri fluctuationes, nec inuidere laborantibus in agro Dominico; neque expellere æterni regis diſpenſatores.*

Nec in eo honore facilis eſt exceſſus, cum in miniſtro ſuo Deus honoretur.

§. 12. In ſacris regia [v]olutas ſubdita eſt ſacerdoti, ita diſtinct. 10. cap. 3. *Certum eſt hoc* [r]*ebus veſtris eſſe ſalutare, vt cum de cauſis Dei agitur iuxta ipſius conſtitutionem* [illegible] *regiam volunt. item ſacerdotibus C*[hr]*iſti ſtudeatis ſu*[bd]*ere, non præſ*[illegible] *ſacroſancta per eorum præſules potius diſcer*[e] [illegible] *docere,* [illegible] *leſ*[illegible] *ſticam formam* [illegible] *qui, non* [illegible] *quędam intra præfigere; ne*[que] *enim ſanctionibus* [illegible] *minari, cuius clementia* [illegible] *eue voluit suo pia deuotione colla ſubmitt*[illegible]*ne, dum menſura* [illegible] *tionis exce*[illegible] *in* [illegible] *tumeliam d*[illegible]

Ra[illegible] e [illegible] de [illegible]a- cerdotum. [illegible] p. 3

Veſtrum

Veſtram enim ... legationem ... piunt, eſt do ... ergo ... dicere vt De ... autem ... omnes presbyteri, diaconi, ... qui celeres, omni ... ue principes tam in ... tegrorum, atque reliqui populi, ... temperauerint, ... infame ... Dei & conſortio fidelium, ac a ... alieni erunt. Nam ... eſt ... Dominus. (Qui vos audit, me audit ... ſpernit, ... qui vos recipit, me recipit, & qui me recipit ... miſit. ... enim transſitus vel turbineſtius ... quam ... bell... aut ... ret vel Laicos doctoribus ſeu ... mag... obedientes vel proternos exiſtere.

§. ... Hinc multorum ſacerdotum ad ſummos principes ... regum ... G. ... C. ... 13. ad Ana... imperatoribus ... 96. c. 10. Igitur inſtitutis, ... fultis auctoritatibus plerique Pontificum, alij ... alij imperatores excommunicauerunt. Nam ... de perſonis principum requiratur exemplum, beatus Innocentius Papa Arcadium Imperatorem (quia conſenſit, vt S. Ioannes Chryſoſtomus a ſua ... de pelleretur) excommunicauit. Beatus Ambroſius, licet ... non tamen vniuer ... Eccleſia Epiſcopus pro culpa, qua ab ... ſacerdotibus non adeo grauis ... The... imperatorem excommunicauit ... ab Eccleſia excluſit: qui etiam in ſuis ... oſtendit, quod aurum non tam pretioſius ſit plumbo, quam regia poteſtate ſit altior dignitas ſacerdotalis, hoc modo circa principium ſui Paſtoralis ... Honor, fratres, & ſublimitas epiſcopalis nullis poterit comparationibus adaequari. Si regum fulgori compares, ... principum diademati; longe erit inferius quam ſi plumbi metallum ad auri fulgorem compares. quippe cum videas regum colla & principum ſubmitti genibus ſacerdotum, & oſculata eorum dextera orationibus eorum credant ſe communiri.

§. 14. Reges ab Epiſcopis excommunicari poſſunt. Videatur diſtinct. 96. cap. 10. Duo ſunt. Cum enim ita mereri poſſint principum delicta, ... ſubditi ſacerdotibus, conſequitur eſſe ... puniendi poteſtatem Poena autem Spiritualis ... eſt excommunicatio. Fuit ea etiam ... apud Iudaeos, primum in impios, deinde ... excommunicata ... abſque Synagogis illos ... impij, vel quos pro talibus ... Viguit ea apud Eſſenos certe omni... Nam vt Ioſephus lib. 2. belli cap. ... Deprehenſos verò in pec... a ſua congregatione depellunt; & qui taliter fuerit condemnatus, ... plerumque morte conſumitur. Illis qui ... ſacramentis & ritibus obligatur, neque capere ab alijs ... cibum pot... herbas verò ſecundum more de... fame ... per membra corrumpitur. Ob ... plurimos ... miſeratt, extremum ... eperint ... ad ... adduxerit, ...

... apud ... excom... quorum ... Tales illi ... impune occi... Caeſar de ... Gall 6. A... Druidis non paruiſſent ſceleratorum ... eorum aditum ſermonemque ... ius redditum, nec ho... vlllum ...

§. 5. Sacerdotium Chriſtianum regale eſt. Petr. ... Chriſtus enim rex & ſacerdos fuit; Pilato ... ſpondit: Tu dicis, quia rex ſum ego. ... Nathanael Ioan. 1. Tu es ... Dei, tu es rex Iſrael. Totus etiam populus ... Meſsiae dignitatem ... Ioan. 12 Hoſanna, benedictus qui venit in nomine Domini Rex Iſrael. Nam Propheta ... Ecce rex tuus venit tibi, ... Sion manſuetum ... ſacerdotium tranſtulit, ... regnum addidit.

... ominatum ... Chriſtus, ſed tamen ... ſubie... quo ... ratione ... regia ... poteſt. Vere Ignatius Ep. 10. ... poenas dabit, ... Regem: ... qui ... ſubiacebit ſupplicio, qui ſine Epiſcopo ... re, concordiam ... & decentem ordinem confundens? Sacerdotium enim eſt omnium bonorum, quae ſunt in hominibus, apex.

Verum vt ... interdum poli... eorum moueant indignationem, res tamen ipſa, naturalis, diuina, Eccleſiaſtica ... lege clara ... enim ſacerdotij ſine religionis concuſſu, loco moueri non poteſt.

§. 16. Ius vero ſactum Eccleſia tum multi alij, tum vero egregie defendit. Gregor. Tolo... lib. 15. de repub. cap. ... Zacharias ſummus Pontifex Eccleſia ... Gallicum à Ludouico in Pepinum transtulit ... Stephanus ... ſummus pontifex imperium ... Germanos, & Carolum magnum ... firmauit & Germanis maiores ... poteſtatem Gregorius V. ſummus pontifex Saxo, ... annum 995 ... Et iubet Diuus Ignatius presbyteri ... inquit, atque omnis clerus, ſimul cum omni populo ... militibus & principibus, ſed & ... Epiſcopo, Epiſcopus Chriſto.) ... Diuum Ambroſium ... Theodoſium I. Caeſarem hanc poteſtatem exercuiſ... ſe nemo ambigit, qui Imperatori ... interdixit, & è cancellis Eccleſiae remouit, donec poenitentiam ... m ne, quod in Theſſalia ob ſeditionem ... occiſusque tribunum ... ſeptem millia occidiſſet. ... ſum probabant Innocent. I. in Arcadium Caeſarem. Reſtitit & Liberius ſummus pontifex ... Caeſare indictis contra Athanaſ. ... Tertullianus ... Max. vocat regem ... Dueglady Petro fuerunt, iuriſdictionis ... teſtes, quos ſufficere dixit Deus Dominus Ieſu Chriſtus ... tamen exercitium ... & corporalis ... ſt, & in vaginam ... Nec voluit Eccleſiam ſuam morte temporalem inferre ... Quamuis in lege antiqua ſacerdotes eo ... adumbrabat Eccleſiam noſtram ... ce Samuel in ... Propheta ... Baal, ... Oſchoſia: ... Eliſeum ... occiſores ... Elaichim ... Holofernem ... D. Petrus in Ananiam & Sapphiram. l.

Itaque ius ſuum manet Eccleſiae, & quod Deo accepit, & quod regnum voluntate, & foedere tenuit, quodque diuturna poſſeſſione ratum & certum fecit.

CAPUT IV.

Sacrificium Chriſtianum eiuſque ratio.

§. 1. Officia Eccleſiaſticorum vel ad Deum, vel proximum, ... ipſos referuntur. Primum ac ſanctiſſimum eſt officium; Deo ſa...

 cri-

crificare, orare, pſallere Domino, diu[illegible] lec[illegible] vacare. Alterum docere, mon[illegible] [illegible] de Eccleſiaſticis vel ſæcularibus [illegible] omnibus vitæ integrit[illegible] [illegible] præſtare. De [illegible] ordine itaque [illegible]dum eſt Primum de ſacri[illegible]

Sacrificium primum eſt munus ſacerdotis.

§. 2. Diu[illegible] ma[illegible] ſtat omni ſemper tempore ſacrificium oblatum eſſe De[illegible] [illegible] iam tempo[illegible]ous, Prophetæ dixerunt, *ſacrificium eſſe in omni loco offerendum* & quidem *oblationem mundam*. Malach. [illegible] 10.11. Quod Iuſtinus in Dialog. cum Tryphon. Irenæus lib. 4. [illegible] Cyprianus lib. 1. contra Iudæos, Hieronymus, Auguſtinus cœterique de vero [illegible] ſacri[illegible]o expon[illegible]t. Ipſe Apoſtolorum diſcipulus Dionyſius Areopagita [illegible] & [illegible] appellat diuiniſsimum, & ſanctum ſacrificium

Christiani ſacerdotes ſacrificium vbique offerunt.

Eadem mente B. Andreas vocat, [illegible] Κύριος, inquit, [illegible]

Dominus exiſtens omnium & opifex Deus, paſcha illis, qui te morti dediderant, te ip[illegible]m propoſuiſti clamans: comedite hoc eſt corpus meum, & fide fundamini, [illegible]it Andreas. Coniuncto vero ab ipſis miniſterio, cum benedixiſſet panem in Dei corpus mutatum & [illegible]num ſanctificans [illegible] item Dominici ſanguinis, participes eos effecit impolluturum & immortalium Chriſti myſteriorum.

§. 3. Magno ſtudio agendum eſt, vt ſacrificium Deo rite, debitoque cultu exhibeatur.

Sacrificia ſancte offerenda.

Si enim diuina maieſtas in miniſtris, qui taurorum & ouium victimas mactabant, animi puritatem, corporumque integritatem requirebat, quia innocentia, & ſanctimonia opus eſt illis, qui Sanctum ſanctorum, Dei filium, ſplendorem æternum, Virginis natum Deo offerunt. Sane ſanguis filij Dei, puriores, quam ſanguis animalium, manus poſtulat. Vere Ioannes Chryſoſtomus in Ioannem.

Chriſtianū ſacrificium innocentiā requirit.

[illegible]

Verba, *veniet corporis & ſanguinis, hoc ſignificant, quemadmodum Iudas eum tradidit, Iudæi illuſerunt ei, ſic eos qui manibus impuris ſanctiſsimum eius corpus accipiant: in enim iniurioſos eſſe, quales fuere Iudæi, cum eum tonſerent, tales ſunt qui ore polluto admouent. Quod aut[illegible] ſæpe repetit voces corporis & ſanguinis D[illegible]mini: oſtendit quod non eſt ſimplex homo qui ſacrificatur, ſed ipſe Dominus vniuerſi huius opifex, per hoc nos terrens, reus erit corporis Domini, [illegible] qui ſanguinem effudit. Iudæi enim occiderunt [illegible] ille autem indigne manducans occidere videtur.*

§. [illegible]. Filio [illegible] cum parente occidit, caſtra Iſrae[illegible] & ar[illegible] [illegible] vno d[illegible] tradidit in manus hoſtium, *quia [illegible] [illegible]erunt victimam Domini*, 1.

Sacrificij contemptus, Reipublicæ eſt interitus.

Reg. 2. [illegible] &c. *Quare [illegible] manum meam, [illegible] ur, [illegible] ? [illegible] cur calcitraſti in [illegible] meam?* [illegible] [illegible] eſt [illegible] are, [illegible] [illegible]pedum part[illegible] [illegible] ginta ſenſu[illegible] [illegible] Et [illegible] contem[illegible] [illegible] meam [illegible] Quanto [illegible] us [illegible] c[illegible], q[illegible] [illegible] ter[illegible] ocu[illegible] [illegible]ndo [illegible] p[illegible] [illegible] gat[illegible] mortes, [illegible] vaſtat[illegible] nes [illegible] dum in loco [illegible] con[illegible] cratio[illegible] monia, fil[illegible] ſacerdo[illegible] & o[illegible] ſangu[illegible] [illegible] Vrbs [illegible] capta e[illegible] dote[illegible] [illegible] git, quia con[illegible]mpta [illegible] bræ verorum, quia ta[illegible]rum & v[illegible]rum ſanguinis non ritu oblatus e[illegible]. Tot[illegible] mpl[illegible] Chriſtianus orbis mœnia, in officinis pro[illegible] commutata, in Turcarum Moſchea, & [illegible] Gymnaſia conuerſa luget, & de [illegible] quia mala vi[illegible] ſacerdotum iam ante [illegible] honeſtatur. Hæreſeon multiplicem error[illegible] que ita culpemus, vt tamen ſciamus [illegible] ſacerdotum eos enatos. Populum De[illegible] vita ſacrificantis à Dei templo repulit, h[illegible] pellit. Et tamen cum malis ſacerdotibus [illegible] populus, & criminum diſsimulator parens q[illegible] filios male inſtitutos Eccleſiæ obtruſit.

[illegible] ſacerdotum [illegible] [illegible]

§. 5. Quamobrem ſummus Pontifex, [illegible] tropolit[illegible], Archiepiſcopi Epiſcopi, [illegible], Decani, Vicarij officiales, [illegible], mortali ſe crimine obli[illegible]gent, [illegible] ſunt hoc in [illegible] indiligentes. Nam De[illegible] illi contume[illegible] [illegible] populum à templo au[illegible] nimiis maledicendi, inſultandique occaſionem præbent. Quid enim minus conueniebat, qu[illegible] ſanguinem agni offerre, eoque paſci, quorum oculi adulterij pleni ſunt, & ince[illegible]bilis d[illegible] Cu[illegible] hominum impiorum ventres ſceleraque de patrimonio Chriſti impinguari ſinunt? Cur non obſtant quo minus illi quotidie iudicium ſibi mandu[illegible] & bibant? Olim ſi quis indignus menſam Domini accederet, morbo, & morte crebro puniebatur. Ideo, inquit Apoſtolus, *inter vos infirmi imbecill[illegible] & dormiunt multi*. 1. Corint. 11. Quia contum[illegible] am ſuo corpori factam celeri pœna Deus perſequitur. Teſtatur id ſuo tempore viſitatum fuiſſe S. Cyprianus, de lapſis. *Moreſt[illegible] adhuc idolorum cibos pene ructantes, exhalantibus etiam nunc ſcelus ſuum faucibus, & contagia funeſta redolentibus Domini corpus inuadunt, quando occurrat Scriptura diuina, & clamet, & dicat: Omnis mundus manducabit carnem, & anima quæcunque manducauerit ex carne ſacrificij ſalutaris, quod eſt Domini, & immunditia ipſius ſuper ipſum [illegible], peribit anima illa de populo ſuo. Apoſtolus item teſtatur [illegible]: Non poteſtis calicem Domini bibere & calicem dæmoniorum, non poteſtis menſæ Domini communicare, & menſæ dæmoniorum. Idem contumaci[illegible] & p[illegible] [illegible] comminatur [illegible] de[illegible]nciat [illegible]: Quicunque ederit panem, aut biberit cal[illegible] eius Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Spretis his omnibus atque contemptis vim inferunt cor[illegible] eius & ſanguini: & plus modo in Dominum manibus, atque ore delinquunt, [illegible] cum Dominum negauerunt. Ante expiata delicta, ante exomologeſin factam criminis, ante purgatam*

Omnium [illegible] ſancte ſacrificetur.

[illegible] contumelia [illegible]

gratam conſcientiam ſacrificio & manu ſacerdotis, ante ſ[illegible] placatam indignantis Domini & minantis: pacem putant eſſe, quam quidam verbis fallacibus venditant. Non eſt pax illa, ſed bellum: nec Eccleſia iungitur, qui ab Euangelio ſeparatur.

Si hæc de Chriſtianis omnibus dicuntur; cur non potius de ſacerdotibus, qui & conficiunt corpus Domini, & ſumũt, & alijs erogant? Inquinatis manibus ore polluto, corpus Domini mua[illegible], a ijs qui eos deteſtantur cum offenſione tradent, qui indignis dare non debent, ipſi indigniſſimè illud tractant.

Supplicia indigne cõmunicantium.

Iam olim hoc monuit S. Cyprianus: *Ecce eorum qui negauerunt quæ ſupplicia conſpicimus? quos eorum triſtes exitus flemus? Nec hic eſſe ſine pœna poſſunt, quamuis necdum dies venerit pœnæ. Plectuntur interim quidam, quo cæteri corrigantur. Exempla ſunt omnium tormenta paucorum. Vnus ex his qui ſponte Capitolium negaturus aſcendit, poſtquam Chriſtum negauit, obmutuit. Pœna inde cœpit, vnde cœpit & crimen; vt nec rogare iam poſſet qui verba ad precandam miſericordiam non haberet. Alia in balneis conſtituta (hoc enim crimini eius & malis deerat, vt & ad balneas ſtatim pergeret, quæ lauacri vitalis gratiam perdidiſſet) illic ab immundo ſpiritu immunda correpta laniauit dentibus linguam, quæ fuerat vel paſta impie vel locuta. Poſtquam ſceleratus cibus ſumptus eſt, in perniciem ſuam rabies oris armata eſt. Ipſa ſui carnifex extitit, nec diu ſupereſſe poſtmodum potuit; doloribus ventris & viſcerum cruciata defecit. Ipſo me præſente ac teſte accipite quid euenerit. Parentes forte fugientes dum trepidi minus ſibi conſulunt, ſub nutricis alimento paruulam filiam reliquerunt, relictam nutrix detulit ad magiſtratum. Illi ei apud idolum quo populus confluebat, quod carnem necdum poſſet edere per ætatem, panem mero mixtum, quod tamen & ipſum de immolatione pereuntium ſupererat, tradiderunt. Recepit filiam poſtmodum mater. Sed facinus puella commiſſum tam loqui & indicare non potuit, quã nec intelligere potuit, nec arcere. Ignoratione igitur obreptum eſt, vt ſacrificantibus nobis eam ſecum mater inferret. Sed enim puella mixta cum ſanctis precis noſtræ & orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis æſtu fluctuabunda iactare, & velut tortore cogente, quibus poterat indicijs conſcientiam facti in ſimplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Vbi vero ſolennibus adimpletis calicem diaconus offerre præſentibus cœpit, & accipientibus cæteris locus eius aduenit; faciem ſuam paruula inſtinctu diuinæ maieſtatis auertere; os labijs obturantibus premere, calicem recuſare. Perſtitit tamen diaconus, & reluctanti licet, de ſacramento calicis infudit. Tunc ſequitur ſingultus & vomitus; in corpore atq; ore violato Euchariſtia permanere non potuit. Sanctificatus in Domini ſanguine potus, de pollutis viſceribus erupit; tanta eſt poteſtas Domini, tanta maieſtas. Secreta tenebrarum ſub eius luce detecta ſunt, ſacerdotem Dei nec occulta crimina fefellerunt. Hoc circa infantem, quæ ad loquendum alienum circa ſe crimen necdum habuit ætatem. At vero ea, quæ ætate prouecta, & in annis adultioribus conſtituta ſacrificantibus nobis latenter obrepſit, non cibum, ſed gladium ſibi ſumens, & velut quædam venena letalia inter fauces & pectus admittens, angi & anima exæſtuante concludi poſtmodum cœpit. Et preſſuram non iam perſecutionis, ſed delicti ſui paſſa, palpitans & tremens concidit. Impunitum diu non fuit, nec occultum diſſimulatæ conſcientiæ crimen; quæ fefellerat hominem, Deum ſenſit vltorem. Et cum quædam arcam ſuam in qua Domini ſanctum fuit, manibus indignis tentaſſet aperire, igne inde inſurgente deterrita eſt, ne auderet attingere. Et alius qui & ipſe maculatus, ſacrificio ſacerdote celebrato, partem cum cæteris auſus eſt latenter accipere; ſanctum Domini edere & contrectare non potuit, cinerem ferre ſe apertis manibus inuenit. Documento vnius oſtenſum eſt, Dominum recedere, cum negatur; nec immerentibus ad ſalutem prodeſſe quod ſumitur, quando gratia ſalutaris in cinerem, ſanctitate fugiente mutetur. Quam multi quotidie pœnitentiam non agentes, nec delicti ſui conſcientiam confitentes, immundis ſpiritibus adimplentur? quam multi vſq; ad inſaniã mentis excordes dementiæ furore quatiuntur? Nec neceſſe eſt ire per exitus ſingulorum, cum per orbis multiformes ruinas tam delictorum pœna ſit varia, quam delinquentium multitudo numeroſa. Vnuſquiſq; conſideret non quid alius paſſus ſit, ſed quid pati & ipſe mereatur. Nec euaſiſſe ſe credat, ſi eum interim pœnam diſtulerit; cum timere plus debeat, quem ſibi Dei iudicis cenſura ſeruauit.*

Infantes quoque puniuntur, dominica corpora reuomentes.

Si occulti criminis rei Dominum [illegible]

Immundus ſpiritus indigne communicantes punit.

Vnius pœna exempla, ad omnes pertinet.

§. 6. Ita Chriſtus Dominus terrore paucorũ, quos turris oppreſſerat, quorũ ſanguinem Pilatus ſacrificijs miſcuerat, omnium peccantium pœnas demonſtrat; Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis.

Nec hoc modo Cypriani temporibus, ſed antiquiſsimis etiam factum eſſe teſtatur in Hierarchia S. Dionyſius, multos ſcilicet obſumptã indigne Euchariſtiam à dæmonibus vexatos. Et poſt Cyprianum Chryſ. in 1. Tim. hom. 5. *Plurima huiuſmodi nunc quoq; cõtingunt. Quia enim ſacerdotes ignorãt eos qui peccatis obnoxij indigne myſteria venerãda percipiunt; Deus ſæpius facit, eoſdeq; ſatanæ tradit. Quoties deniq; morbi, quoties detrimẽta, quoties luctus, calamitateſq; contingunt, huius rei gratia fiunt: Id Paulus quoq; ſignanter expreſsit: Ideo inter vos, inquit, multi infirmi, &c.* Nunc quidẽ etiã frequẽter improbi ſacerdotes morbis, morte, alijs modis puniuntur; ſed ſæpius ſpoliatione tẽplorum, omniumque redituum amiſsione, vt paupertate emendentur; multi in hæreſes lapſi ſunt, quia conſcientiam abnegauerunt. Nec pœnarum exſpectandus eſt finis.

Sacrificia prophanata impijs ſacerdotibus, templa tradidit hæreticis.

§. 7. Laudandi non modo ſunt canones, ſed in vſum, vigoremque reuocandi, qui ſacerdotes impios, & concubinarios arcent altaribus. Si enim eo deueniatur, vt vitijs leges ſuperentur, ſeditione, bello, fame, peſte conſumuntur.

Canonibus neglectis templa corruunt.

Canones vero ſunt varij, quorum aliquos apponam, vt habeant prælati normam ad quam clerum ſuum reforment, niſi enim illi faciant, vel hæreticus, vel Turcus faciet; aut aliquis Turco tætrior barbarus.

Canon Apoſtolorum 24. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλοὺς καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· λέγει γὰρ ἡ γραφή, οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό. ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ τῇ αὐτῇ αἰτίᾳ ὑποκείσθωσαν.

Concubinarium deponendum eſt.

Epiſcopus aut presbyter, aut diaconus, qui in fornicatione, aut periurio, aut furto captus eſt, deponatur, non tamen communione priuatur. Dicit enim ſcriptura: Non vindicabit Dominus bis in idipſum.

Quanquam autem ſola depoſitio illo canone iubeatur, ob rationem tamen delicti, vel circumſtantias, vel certè emendationis neglectum excommunicatio ſæpè additur, vt oſtendit doctiſsimus Seuerinus Binius notis ſuis accuratiſsimis in Concilia.

Alij ſunt canones, qui vxoris vſum negant Clericis, quanto magis illi fornicationem deteſtantur? Ita diſt. 32. cap. 1. 2. 3. 4. 7. 8. 10. 11. 17. & diſt. 81. cap. 3. & ſeq.

Si vxor clerico negatur, quanto magis ſcortum.

Seue-

Seuerius autem multo inhibent non modo ſcortationem, ſed etiam cum fœminis cohabitationem. Nicenum Conc. Can. 3. diſtinct. 32. cap. 16. *Interdixit per omnia ſancta Synodus non Epiſcopo, non presbytero, non diacono, vel alicui omnino qui in clero eſt, licere ſubintroductam habere mulierem, niſi forte aut matrem, aut ſororem, aut amitam; aut etiam eas idoneas perſonas, quæ fugiant ſuſpiciones.*

Bigamus non ordinatur, & ſacerdotes adulteri?

Quo etiam refero diſtinct. 33. cap. 2. Vbi bigamo negantur ordines, quanto magis adulteris, ſi in ipſis ordinibus mœchentur? & diſtinct. 34. cap. 7. Quo etiam ille qui ante Epiſcopum dictus eſt habuiſſe concubinam, iubetur officio decedere, ſi vera fama fuerit; ita Greg. Andreæ Tarentino.

Qui olim concubinā habuit, ſacerdotio decedere iubetur. & nūc corpus Domini tractat concubinarius

Habuiſſe te concubinam manifeſtata veritate comperimus; de qua etiam contraria eſt quibuſdam nata ſuſpicio. Sed quia in rebus ambiguis abſolutum non debet eſſe iudicium; hoc tua conſcientia diiudicandum committendum. Qua de re, ſi in ſacro ordine conſtitutus eius te permiſſione eſſe recolis maculatum, ſacerdotij honore depoſito ad miniſtrandum nullo modo præſumas accedere; ſciturus in animæ tuæ periculo te miniſtrare, & Deo noſtro te ſine dubio reddere rationem, ſi huius ſceleris conſcius in eo, quo es ordine celans veritatem permanere volueris.

Verum eos, qui ſacrificium à bonis ſacerdotibus, caſtiſque offerri voluerunt, audiamus. Canon eſt Synodi Romanæ 113. Epiſcoporum, ita habet: *Nullus Miſſam audiat presbyteri, quem ſcit concubinam indubitanter habere aut ſubintroductam mulierem. Vnde etiam ipſa ſancta Synodus hoc capitulum ſub excommunicatione ſtatuit dicens: Quicunque Sacerdotum aut diaconorum, &c.* Quis nobis veteris diſciplinæ, ſi non vſum, ſaltem timorem reducet?

Sacramenta, per miniſtrorum impuritatem non polluuntur.

Quod tamen non prohibetur, quaſi vera ſacrificia, veraque ſacramenta non ſint, ſed vt corrigantur impij ſacerdotes, ita Auguſtinus tract. 5. ſuper Ioannem 1. q. 1. cap. 30. *Si iuſtus fuerit miniſter computo eum cum Paulo, qui gloriam ſuam non quærit, dicens: Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Qui vero fuerit ſuperbus miniſter, cum diabolo computatur, ſed non contaminatur donum Chriſti; quia per illum purus fluuius tranſit & venit ad fertilem terram. Scio quia lapis ex aqua fructum ferre non poteſt; & ſuper lapideos canales tranſit aqua ad areolas, in canali lapideo nihil generatur; ſed tamen hortus pluſimum fructum affert. Spiritalis enim virtus ſacramenti vt lux pura ab illuminandis excipitur; ſed per immundos tranſiens non coinquinatur.*

Vitādi impuri ſacerdotes.

Cum igitur cauſa legis etiamnum perſeueret, non eſt dubium etiam legis obligationem manere. Cur enim ciues, nobiles, agricolæ, ſi parochum habeant concubinarium, non potius ſe conferant ad eos, à quibus ſine ſcandalo ſacrificia peraguntur? Cum in ipſo ſacrificio, audienti occurrat mortali crimine, multiplici crimine à ſacrificante Deum offendi?

Clericus adulter toto vitæ tempore in monaſterio detrudatur.

Quid igitur Clericis illis qui ſacrificium calce abijciunt? Definiuit id olim Synod. tertia Aurelian. cap. 7. vt eſt diſt. 1. cap. 10. *Si quis clericus adulteraſſe aut confeſſus, aut conuictus fuerit, depoſitus ab officio, communione conceſſa, in monaſterio toto vitæ ſuæ tempore detrudatur.* Merito in latebras retruditur, qui in candelabro poſitus, non luxit, ſed offenſionum tenebras Eccleſiæ offudit.

Et eadem diſtinct. cap. 11. 13. 14. 16. 17. iubentur deponi. Imo Gregorius ſeptimus Eccleſiam ingredi vetat. diſtinct. 81. cap. 15. *Si qui ſunt presbyteri, diaconi vel ſubdiaconi, qui in crimine fornicationis iaceant, interdicimus eis ex parte Dei omnipotentis & ſancti Petri auctoritate, eccleſiam intrare, vſque dum pœniteant & emendent. Si qui vero in ſuo peccato perſeuerare maluerint, nullus veſtrum officium eorum audire præſumat: quia benedictio eorum vertitur in maledictionem, & oratio in peccatum teſtante Domino per Prophetam: Maledicam inquit benedictionibus veſtris. Qui vero huic ſaluberrimo præcepto obedire noluerit, idololatriæ peccatum incurrit, Samuele teſtante & B. Gregorio adſtruente: Peccatum ariolandi eſt non obedire, & quaſi ſcelus idololatriæ non acquieſcere. Peccatum igitur paganitatis incurrit, quiſquis dum Chriſtianum ſe aſſerit ſedi Apoſtolicæ obedire contemnit.*

Clericus fornicator, Eccleſiam ingredi non debet.

Colloquium etiam & ſuſpicio vetatur diſt. 81 cap. 26 & 27. Manſit eadem Eccleſiæ ſententia etiam auorum temporibus, nam in concilio Lateranenſi ſub Leone decimo ita ſtatutum eſt. cap. 1 eſt in ſept. l. 5. t. 16.

Concubinarius ; aſtu beneficiis priuatur.

Statuimus quod quicunque clericus, cuiuſcunque conditionis, ſtatus, religionis, dignitatis, etiamſi pontificalis vel alterius præeminentiæ fuerit, qui poſt huius noſtræ conſtitutionis præſentium notitiam, quam habere præſumatur poſt duos menſes poſt earundem præſentium publicationem in eccleſijs cathedralibus factam, quam ipſi diœceſani omnino facere teneantur, poſtquam præſentes ad eorum notitiam peruenerint, publicus concubinarius à perceptione fructuum omnium beneficiorum ſuorum trium menſium ſpatio ſit ipſo facto ſuſpenſus, quos ſuus ſuperior in fabricam vel aliam euidentem eccleſiarum vtilitatem, ex quibus fructus percipiuntur, conuertat: nec non huiuſmodi publicum concubinarium, vt primum talem eſſe nouerit, mox ſuus ſuperior monere teneatur, vt infra breuiſſimum terminum concubinam dimittat, & ſi illam non dimiſerit, vel dimiſſam ſeu aliam publice reſumpſerit, iubemus vt ipſum omnibus ſuis beneficijs omnino priuet. Et nihilominus ij publici concubinarij vſque quo cum eis per ſuos ſuperiores poſt ipſarum concubinarum dimiſſionem manifeſtamque vitæ emendationem fuerit diſpenſatum, ad ſuſceptionem quorumcunque honorum, dignitatum, beneficiorum, officiorumue ſint inhabiles: qui ſi poſt diſpenſationem reſiduo vomitu ad huiuſmodi publicum concubinatum redierint, ſine ſpe alicuius diſpenſationis ad prædicta prorſus inhabiles exiſtant: quodque ſi hi ad quos talium correctio pertinet, eos vt prædictum eſt, punire neglexerint, eorum ſuperiores tam in ipſos de neglectu, quam illos pro concubinatu modis omnibus digna punitione animaduertant: in concilijs etiam prouincialibus, & ſynodalibus aduerſus tales punire negligentes, vel de hoc crimine diffamatos, etiam per ſuſpenſionem a collatione beneficiorum vel alia condigna pœna ſeueriter procedatur: & ſi ij quorum deſtitutio ad nos & ſedem prædictam ſpectat, per Concilia prouincialia, aut ſuperiores propter concubinatum publicum reperiantur priuatione digni, ſtatim cum proceſſu inquiſitionis ad nos deferantur, eadem diligentia & inquiſitio in quibuſcunque generalibus capitulis etiam prouincialibus quoad eos ſeruetur, pœnis aliis contra prædictos & alios publicos concubinarios iam ſtatutis, in ſuo robore permanſuris. Publici autem intelligendi ſunt non ſolum ij, quorum concubinatus per ſententiam, aut confeſſionem in iure factam, ſeu per rei euidentiam, quæ nulla poſſit tergiuerſatione celari, notorius eſt, ſed etiam qui mulierem de incontinentia ſuſpectam & diffamatam tenent, & per ſuum ſuperiorem admoniti ipſam cum effectu non dimittunt. Quia vero in quibuſdam regionibus nonnulli iuriſdictionem eccleſiaſticam habentes

Nō punientes puniendi ſunt.

Publice cēſetur cui adeſt mulier ſuſpecta.

bentes, pecuniarios quaſtus à concubinarijs percipere non erubeſcunt, patientes eos in tali fœditate ſordeſcere, ſub pœna maledictionis æternæ præcipimus, ne deinceps ſub pacto, compoſitione, aut ſpe alterius quæſtus tales quouis modo tolerent, aut diſſimulent, alioquin vltra præmiſſam negligentiæ pœnam duplum eius quod propterea acceperint, reſtituere, & ad pios vſus omnino conuertere teneantur, & compellantur. Ipſas autem concubinas, aut ſuſpectas Prælati omnibus modis curent à ſuis ſubditis per auxilium, & brachij ſecularis inuocationem, ſi opus fuerit, penitus arcere, qui etiam filios ex tali concubinatu procreatos apud patres ſuos cohabitare non permittant. Iubemus inſuper quod ſupradictæ Synodus, & capitulis præmiſſa publicentur, & vt quilibet ſuos ſubditos ad ipſarum concubinarum dimiſſionem moneant, diligenter iniungimus. Præterea omnibus ſecularibus viris, etiam ſi regali præfulgeant dignitate, ne vllum qualecunque inferant impedimentum, quocunque quæſito colore Prælatis, qui ratione officij ſui aduerſus ſubditos ſuos pro huiuſmodi concubinatu, & alijs caſibus ſibi à iure permiſſis procedunt. Et cum omne fornicationis crimen lege diuina prohibitum ſit, & ſub pœna peccati mortalis neceſſario euitandum, monemus omnes laicos tam vxoratos quam ſolutos vt ſimiliter à cōcubinatu abſtineant: nimis enim reprehenſibilis eſt qui vxorem habet, & aliam vxorem, ſeu mulierem accedit: qui vero ſolutus eſt, ſi continere nolit, iuxta Apoſtoli conſilium vxorem ducat: pro huiuſmodi autem diuini obſeruantia præcepti, hi ad quos pertinet tam ſalutaribus monitis, quam alijs canonicis remedijs omni ſtudio laborent. Romæ 14. Calend. Ian. 1516.

Ne ſcelo pecunia mul-ctandæ.

Sæculares adiuuare debent reformationem.

§. 8. Item Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 4. de reform. *Quam turpe, ac clericorum nomine, qui ſe diuino cultui addixerunt, ſit indignum in impudicitiæ ſordibus immundoque concubinatu verſari, ſatis res ipſa communi fidelium omnium offenſione, ſummoque clericalis militiæ dedecore, teſtatur. Vt igitur ad eam, quam decet continentiam ac vitæ integritatem miniſtri eccleſiæ reuocentur, populuſque hinc eos magis diſcat vereri, quo illos vita honeſtiores cognouerit: prohibet ſancta Synodus quibuſcunque clericis, ne concubinas, aut alias mulieres de quibus poſſit haberi ſuſpicio, in domo vel extra detinere, aut cum ijs vllam conſuetudinem habere audeant, alioquin pœnis à ſacris canonibus, vel ſtatutis Eccleſiarum impoſitis puniantur. Quod ſi à ſuperioribus moniti, ab ijs ſe nō abſtinuerint; tertia parte fructuum, obuentionum ac prouentuum beneficiorum ſuorum quorumcunque, & penſionum ipſo facto ſint priuati: quæ fabricæ eccleſiæ, aut alteri pio loco, arbitrio Epiſcopi, applicetur. Si vero in delicto eodem cum eadem vel alia fœmina perſeuerantes, ſecundæ monitioni adhuc non paruerint, non tantum fructus omnes, ac prouentus ſuorum beneficiorum & penſiones eo ipſo amittant, qui prædictis locis applicentur; ſed etiam à beneficiorum ipſorum adminiſtratione, quoad Ordinarius, etiam vti ſedis Apoſtolicæ delegatus arbitrabitur, ſuſpendantur: & ſi ita ſuſpenſi nihilominus eas non expellant, aut cum ijs etiam verſentur, tunc beneficijs, portionibus, ac officijs & penſionibus quibuſcunque Eccleſiaſticis perpetuo priuentur, atque inhabiles ac indigni quibuſcunque honoribus, dignitatibus, beneficijs ac officijs in poſterum reddantur, donec poſt manifeſtā vitæ emendationem, ab eorum ſuperioribus cum ijs ex cauſa viſum fuerit diſpenſandum. Sed ſi poſtquam eas ſemel dimiſerint, intermiſſum conſortium repetere, aut alias huiuſmodi ſcandaloſas mulieres ſibi adiungere auſi fuerint, præter prædictas pœnas, excommunicationis gladio plectantur. Nec quæuis appellatio aut exemptio prædictam executionem impediat, aut ſuſpendat: ſupra dictorumque omnium cognitio, non ad Archidiaconos, nec Decanos aut alios inferiores, ſed ad Epiſcopos ipſos pertineat: qui ſine ſtrepitu & figura iudicij, & ſola facti veritate inſpecta, procedere poſſint. Clerici vero beneficia eccleſiaſtica aut penſiones non habentes iuxta delicti & contumaciæ perſeuerantiam, qualitatem ab Epiſcopo carceris pœna, ſuſpenſione ab ordine ac inhabilitate ad beneficia obtinenda, alijſue modis, iuxta ſacros canones puniantur. Epiſcopi quoque quod abſit, ſi ab huiuſmodi crimine abſtinuerint; & à ſynodo prouinciali admoniti, ſe non emendauerint; ipſo facto ſint ſuſpenſi: & ſi perſeuerent, etiam ad ſanctiſſimum Romanum pontificem ab eadem Synodo deferantur, qui pro qualitate culpæ etiam per priuationem, ſi opus erit, in eos animaduertat.*

Clericorum infamat impudicitia

Epiſcopi clericos. ſine ſtrepitu corrigant.

Epiſcopi quoque puniendi.

Nec mirum nec nouum ſubditorum culpas luere ſuperiores; nam reuera illis imputantur, diſt. 86. cap. 1. *Inferiorum culpæ ordinum, ad nullos magis referenda ſunt, quam ad deſides, negligenteſque rectores: qui multam ſæpe nutriunt peſtilentiam, dum auſteriorem diſſimulant adhibere medicinam.* Si medicus præuaricatur, dum contagioſam lucem crudeli miſericordia in exitiū languentis excreſcere ſinit, quantum peccatum eſt prælati, animarum excidia ocioſe ſpectantis?

Culpa inferiorum, ſuperioribus imputatur.

Quæ omnia eo pertinent, vt pure, caſte, integre, à ſanctis ſacerdotibus ſacrificia offerantur; neque propter eum contemptum Eccleſia & reſpublica in diſcrimen veniat.

§. 9. Neque etiam parum nobis curæ eſſe oportet, vt externa cærimoniarum, templorum, ſacræ ſupellectilis maieſtas eā ſit quæ animos à terrenis cogitationibus auocatos, ad cœleſtium contemplationem quaſi manuducat, vt diuinum numen deceat. Hæc igitur in Republica bene conſtituta fieri conſentaneum eſt.

Externus cæremoniarum decor, magni faciendus.

Quotidiana ſacrificia eſſe oportet, ne minus grata ſit Chriſto Eccleſia Chriſtiana, quam fuerat Hebræa. In ea namque præter ſacrificia matutina, & veſpertina igne perpetuo calebant aræ.

Quotidiana ſacrificia, in Eccleſia celebrantur.

Deinde lege inſuper cautum eſt, & quidem vetuſtiſsima, vt à ieiunis myſteria celebrentur, & ſumantur, quamuis cœnatis Chriſtus ipſe dederit. Ita enim ab Apoſtolicis temporibus ſancitum, poſtquam nonnulli eſurientes, alij ebrij ad menſam domini accedebant.

Sacrificia, à ieiunis participantur.

Myſteria celebrans coadiutorem, miniſtrumque habeat. Hoc canones ob varios caſus, qui incidunt ſe ſtatuere profitentur.

Miniſter aſſiſtet ſacrificanti.

Calices, cæteraque inſtrumenta & veſtes decentes ſint, & myſteriorum indices, ornatuſque ille, qui modeſtam magnificentiam præ ſe ferat. Neque enim ſordidam decet eſſe templi ſupellectilem; cum in menſis ſplendere ſoleat.

Si autem cœmiteria ſepienda eſſe, ne animalium accurſu loca in quibus Chriſtiani requieſcunt, inquietentur, (vide T. 4. conc. p. 2. f. 437. & conc. 4. med. §. De ornatu, decore, ac nitore ſacrorum locorum, ſi inquam tantus nitor ac ornatus requiritur, quanto magis animorum puritas, ſine qua parietum fulgor, Deo gratus eſſe non poteſt?

De externo ornatu ita ſtatutum in concil. 4. Mediol. *Ne animalia, piſces grandiores, eorumue mēbra Eccleſijs appendantur: niſi qua voti, aut præſignificationis cauſa Epiſcopus permittenda cenſuerit.*

Ornatus, & decor domini.

vit. Conſecrata altarium menſa tota, licet aliqua ex parte lateritia ſint, tela cerata ita contegantur, vt facile à menſa tela non poſſit amoueri.

Cum Eccleſiæ fores patent; tunc altaria ſingula, & mappis tribus mundis, vna oblonga, quæ ad imam eorum partem pertingat, duabuſque reliquis breuioribus veſtita ſint: ita vt e gradus etiam ille ligneus, ſuper altare à tergo collocatus, ab indumento nudus non ſit, ſed mappa munda totus ſternatur; & pallio item coloris, quoad eius fieri poteſt, pro feſti dici, feriæue ratione decenter eadem ornata, ac tela viridi, ne mappæ puluere, aliaue ſorde inquinentur, conſtrata, & præterea cruce in medio collocata, & candelabris duobus, vno ſcilicet ab dextera, altero a ſiniſtra parte poſito inſtructa, atque ornata ſemper ſint. Idque quotidie in Eccleſiis, quæ frequentantur, in cæteris vero Eccleſiis, feſtis ſaltem diebus.

Tabella ſecretorum in vnoquoque altari ſit item, ea tamen ratione, vt peracta Miſſa, non erecta ſit, ſed depreſſa ſub tela mappaue recondatur.

Quibus in Eccleſiis, feria quinta Hebdomadæ ſanctæ, ſepolchrum ornatur, aut conſtituitur, vbi corpus Chriſti Domini aſſeruatur, cum illud glorioſum fore, Iſaias prædixerat, ſicut pretioſo ornatu decorari debet; ita in iis cauendũ eſt, ne prophanum, & parũ decens ſit ornamentorum apparatus. Ne igitur cubiculi ſtragula, cortinæ, conopea, ſeu tentoria, ad vſum prophanum adhibita, ad illud circumueſtiendum, atque exornandum vſui ſint: niſi Eccleſiæ oblata, eius iam propria facta, & ſacro vſui dicata ſint.

Idem ſancitur de veſtibus, & ornamentis, quibus ſacræ ſanctorum, ſanctarumque imagines induuntur.

Ne Eccleſiæ, oratoriaue, ſitu, puluere, aut alio ſqualore obſordeſcant.

Vbi præterea altare maius, & parietem, qui à poſteriori eius parte eſt, locus non multi ſpatii datur, relinquiturue, quamuis exiguus, qui chorum nõ capiat, is etiam locus, ab omni ſitu ſqualore, ac ſorde purus, munduſque conſeruetur.

Ne in Eccleſia, vbi pro foribus eius, neue in oratoriis, alioue ſacro loco colligendæ eleemoſynæ cauſſa, ne ipſius quidem Eccleſiæ, aut eius fabricæ, rectoriſue nomine, capſula, vaſculum, menſa, aliudue eius generis, etiam extraordinarie, collocetur: aut iam collatum in poſterum permittatur, niſi Epiſcopi conceſſu, literis exarato: tuncque ei capſulæ, vel rei aliæ ad id paratæ, duæ claues apponantur, diuerſo fabrili opere fabricatæ: quarum altera teneatur ab eo, quem Epiſcopus nominarit: altera ab iis, quorum nomine eleemoſyna colligetur. Si contra fiet, pœna ſit arbitratu Epiſcopi; tum eleemoſyna collecta locis piis, addicatur item illius arbitrio.

Si quæ capſa Epiſcopi conceſſu in Eccleſia conſtituentur, collocabitur, in quas à fidelibus, vt pleriſque in locis pietatis ſtudio fit, vel frumentum, vel legumina, vel alia quæuis eleemoſynæ nomine conyciantur: ea non intra capellã, altariſue, quo fidelium eiuſmodi res offerentium, concurſus fit, cancellos, aut clathra ferrea ita ponantur, vt ipſis fidelibus, eleemoſynas collaturis, neceſſe ſit cancellos ingredi.

Vt & Eccleſiarum nitori conſulatur, & ſtrepitibus, ac rixis, quæ ex ſedibus muliebribus, quas bradellas vocant, in Eccleſiis collocatis, tam ſitu, exiſtere ſæpe ſolent, occurratur; vtque ſimul in iis Eccleſiis, quæ præſertim anguſtæ admodum ſunt, populi frequentia ſpatium maius detur: eæ ſedes omnes, vbi conſtitutæ ſunt, amoueantur: nec vero impoſterum vllæ vnquam collocentur: communes autem aliquas, eaſque humiles, ſimplici fabrili opere confectas, modo, & forma in noſtrarum inſtructionum libro præſcripta, collocari, conſtituique liceat conceſſu Epiſcopi. Atque ſedes communes, aut confratriarum, quæ in Eccleſiis cõſtitutæ ſunt, ſumptibus, aut pecunia à populo contributa, fieri poterunt, aut alia quauis ratione, quæ Epiſcopo potior videbitur.

Altaria item ſacræ tabulæ, & imagines, ac parietes ipſi perpetuo niteant: tum feneſtræ non ſubobſcuræ, ſed perlucidæ ſint: pauimentum autem ſaltem quoque octauo die diligenter verratur. Hæc omnia præſtari cura ſit rectoris cuiuſuis Eccleſiæ.

Adhibeatur item diligentia, & graui pœna iniũctaque agatur, vt & Eccleſiæ, & oratorii, & cœmeterii parietes ab vrina, aliiſue cuiuſuis generis ſordibus mundi conſeruentur.

Arbores, ſtirpes, aliaque eiuſmodi arbuſta ab Eccleſiis, & oratoriis quibuſuis remota ſint, vt ne radices dilatatæ parietibus officiant: aut rami diffuſi tecta operiant, vnde detrimentum ipſis tectis exiſtat. Si qui vero rami eiuſmodi tectis iam officiunt, amputentur omnino.

Vites præterea, hederæ, aliaque id genus herbæ, quæ creſcentes exterioribus eccleſiarum, aut oratoriorum parietibus adhæreant, penitus reuellantur.

Arubis præterea, & ſpinis, & aliis id genus, quæ adnaſci ſolent extrinſecus, iidem parietes mundi, & à cæmentorum item, lapidumque congeſtu remoti cuſtodiantur.

Ex cœmiteriis porro vites, arbores frugiferæ, & aliæ etiam infrugiferæ cuiuſuis generis, aut arbuſta, ſtirpeſue omnino conuellantur, atque excidantur.

Neue in poſterum in his ſacris locis quicquam conſeratur, nec vero ſeratur.

Nec fœnum ex his ſuccidatur, neue herba item viteſcens, quæ beſtiis pabulo ſit, vel detur.

Neue in eorum fines res vlla abiiciatur, cuius gratia, teterue odor ſit, aut aliud quicquam ſacris iis locis inhoneſte fiat.

Stabula etiam armentorum, & cuiuſuis generis animalium inde procul ſint.

In iiſdem ne lignorum ſtrues fiat: ne tigna congerantur, ne cæmentorum, lapidumue aceruus ſit: nec denique quicquam loci illius decori, nitoriue, ac religioni, ſanctitatiue repugnans.

De prophano vſu à ſacris locis tollendo.

Ne aditus, agrorum, rerumque aliarum eiuſmodi, quæ vel locandæ, vel vendendæ, proponi aut proſcribi publicè ſolent, neue omnino rei cuiuſquam prophanæ ſchedulæ, ſcriptaue vllis eccleſiarum, oratoriorumue, aut cœmiteriorũ foribus, valuis parietibuſque, aut in quouis ſacro loco in poſterum affigantur.

Ne item res venales in eccleſiarum & oratoriorum, cœmiteriorũue parietibus appendantur, neque intra loci ſpatium, quod aqua ſacra aſpergitur, cum Eccleſia conſecratio fit: aut intra ſtillicidii fines, aliudue loci maius interuallum, Epiſcopi iudicio præſcribendum.

Neue item officinæ, tabernæue quouis materiæ genere, etiam tabulis, aſſeribuſue confectæ, vel ipſis parietibus inhærentes, vel in cœmiteriis, ſacriſue locis, aut omnino intra illius ſpacii, aut interualli fines vllo modo conſtituantur, aut collocentur. Quæ vero iam conſtructæ, collocataue ſunt, inde quam primum penitus amoueantur.

Ne Eccleſia, aut capella, aut etiam oratorii, in quo Miſſæ ſacrificium aliquando peragitur, tecta palearum acerbis, neue aliqua lignorum ſtrue onerentur: ne item à parte ſuperiori, vel cœnaculum, vel cubiculum, vel omnino locum habeãt, vbi aut dormiatur, aut habitetur, aut quicquam prophani fiat. Quæ vero loca iam eiuſmodi ſunt, omnino amoueantur.

Ne frumentum, milium, hordeum, vllumue tritici,

aut

aut leguminū genus, ne poma item, ne inſtrumenta ad prædiorum ruſticorum vſum comparata, ne cuiuſuis generis ſuppellectilem prophanam, vt ab Innocentio tertio Pontifice in Concilio Lateranenſi ſancitum eſt, ne denique quicquam à domo Dei alienum in Eccleſia, etiam non conſecrata, aut in oratorio, aut in cœmiterio recondi, aut aſſeruari ab vllo quouis homine liceat. Veſtemque præterea ſic, niſi cum interdum aliter Epiſcopus faciendum cenſuerit, claudis illius Eccleſiæ, aut oratorij, etiam diœceſani, ruralisue, laicis hominibus, præſertim vero colonis, vel conductoribus eiuſdem Eccleſiæ adnum, vel prædiorum, committi, aut ab illis cuſtodiri, ſeruarique. Ne campana in eis conflētur, neue aliquid ferruminetur: neue fabrile quicquam, aut aliud huius generis fiat, niſi quæ ad eiuſdem eccleſiæ, aut oratorij vſum, ornatumue, alibi fieri non poſſint.

Ne in cœmiterio frumentum, quaſi in area ventiletur; ne triturá fiat: ne palea, frumenta, fruges, expandantur: nec vero telæ, pannique linei, lixiuio, aquaue madefacti, ſoli ibidem exponantur: neque in coſcœmiterio, mareſque colo quicquam neant, neue ſuant, aut aliud præterea opus faciant, eorum ſacrorum locorum cuſtodi alienum Eccleſiæ oſtia, cœmiteria item, aut rectori, aut etiam alii vſui ne ſint, res prophanas, onerane aſportantibus, hac que & illac per Eccleſiam, ſacraque loca, quaſi per viam publicam tranſeuntibus, cui rei plane vt occurratur, cautionem omnem Epiſcopus adhibeat.

Ne grammatica, humanarumque literarum rudimenta, quæ ſæpe nianibus gentilium fabellis traduntur, aut alia omnino litera, præter ſacras in eccleſia, tanquam in ludo literario, pueris aperta, exponantur; ſed rudimenta ſolum doctrinæ Chriſtianæ, & cætera, quæ in illis ſcholis pueris tradi conſueuerunt.

Si quo tamen in ex loco cauſſis, hoc concilio probatis, parocho permiſſum erit alia docare, non vetamus; ſi domus parochialis anguſtia neceſſario poſtulet, hoc officium ab eo præſtari feſtalibus diebus in Eccleſia permiſſu eiuſdem Epiſcopi.

Quæ permiſsionis facultas ſcripto detur; num præterea locus certus, ac, quam longe fieri poterit, ab omni, præſertim maiori, altari remotus, ad id muneris deligatur: Extra cuius loci fines pueri ne vagentur; nec vero ob eam cauſſam in Eccleſia morentur, niſi cum parochus, qui eos in diſciplinam ſuſcepit, præſens adeſt.

Hæc ad exemplum ob memoriam ſanctiſſimi Epiſcopi Caroli Borromæi ponere viſum fuit, vt cæteri Epiſcopi quod imitentur, habeant.

CAPVT V.

De primario ſacerdotij Chriſtiani officio, & veritate SS. Euchariſtiæ.

§. 1. NOn poſſum tacitus etiam hoc loco prœterire, quod Pſeudopoliticorum ſubſannationibus, ſectariorum execrationibus impetitur, quod profanis ludibrium eſt, ſcādalumque, nobis vero credentibus ſalutare myſterium SS. Euchariſtiæ ſacramentum, de quo alias quoque actum à me, ſed nunc repoſcit, & ſacerdotum dignitas, & errantium multitudo.

Vnica controuerſia, ſat eſt ad bellum.

Infeliciſſimum hoc eſſe diſsidium, quodque maxime populos in mutuos iriſus & odia concitat, nemo non fatetur. Anno 1603. hac de re libros quinque Pareus conſcripſit, quo oſtendit miſerrimum Europæ ſtatum, ſi vel ſola illa controuerſia ſpectetur. Quin ipſe monitionem ad omnes in præfatione adſcribit, quæ quia ſtatum, ingeniumque Sectariorum nobis graphice ab experientia depingit, magna vtilitate legetur. Ita verò habet: *Quo vſque tandem, O fratres, vos humanus vexabit liuor & contentio? Quam diu pergetis contempta Chriſti pace bellum religionis gerere minime religioſum? Quem ad finem Stentorum aliquorum ſeſe iactabit audacia? qui ſine conſcientia & numinis metu, Eccleſias veſtras perturbant? Inter vos auditur: Ego ſum Lutheri: Tu es Caluini: & dicere: Ego ſum Chriſti: nihil apud vos eſt. O tempora, ô mores! An Lutherus pro vobis mortuus eſt? An quis veſtrum in Caluini nomen baptizatus eſt? An Chriſtus pro omnibus vobis crucifixus nihil eſt? Et quis ſunt Lutherus? quis Caluinus? nempe miniſtri per quos crediſtis: idque vt cuique Dominus dedit. Nonne igitur carnales eſtis, & ſecundum hominem inceditis? Quid Deo pacis reſpondebitis, qui Eccleſiam eius contentionibus vaſtatis? Quid Chriſto Domino, cuius præceptum de caritate contemnitis? Cum ergo filij eritis, ſi Dei non eſtis? At quomodo Dei filij eſtis, ſi pacifici non eſtis? Quomodo Chriſtum magiſtrum profitemini, ſi nemo diſcipulos eius vos recognoſcit? Quis vero vos diſcipulos Chriſti recognoſcet, ſi alij alios non diligitis? Nonne tandem vos miſeret tot fratrum, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, quos vos altercationibus veſtris, quatenus in vobis eſt, perditis? Quin veſtri tandem vos miſereat, quorum in pace ſalus, in contentione pernicies certa parata eſt. Si enim vno corde & ore inuocabitis Deum patrem in terris, vtique ſiluerum hæreditas vna vobis propoſita erit in cœlis. Sin alij alios mordere pergetis & deuorare: quid eſtat, niſi vt alij ab alijs conſumamini? Nonne videtis, quid Satan iampridem contra Chriſtum machinetur? quid Antichriſtus Romanus moliatur? vt cum tyrannis conſpiret? vt per Simones ſuos conſcientias hominum captiuas abducat? vt vobis ſimul inſidietur, & exitium paret? An vnis putatis clementiorem fore quam alteris, ſi machinationes aliquando ſucceſſerint? Quidni autem ſucceſſerint tandem, numine vobis irato, & ſingulis non ad ea quæ Dei, & quæ pacis ſunt, ſed tantum ad ea, quæ ſua ſunt, quæque dictat ſplendida ambitio, attendentibus, & in ſtudia contraria hoſtiliter ruentibus? Quid perdidit orientem? nonne diſſenſiones inteſtinæ? nonne diſsidium Occidentis? Quin ergo his omiſsis & procul valere iuſsis ad voſmet tandem redititis? & per charitatem alij alios tolerantes, ſi pacem perfecto conſenſu per omnia firmare nondum poteſtis (quod Eccleſia in hac infirmitate raro ſuit conceſſum) tamen in quibus vere idē tenetis, tenetis autē per gratiam Dei in pleriſque, exemplo fratrum Polonorum, pacem & fraternitatem ſancitis, vt contra tot hoſtiū communium cuneos coniunctis viribus & armis pugnetis? In primarijs doctrinæ capitibus ſei undum ſcripturam ſacram tres ſidei confeſsiones Auguſtana, Bohemica & Heluetica, quæ etiā Palatina eſt, conueniunt: De S. ſcriptura, de Deo vero, de perſona filij Dei incarnati, de prouidentia Dei, de Peccato, de Libero arbitrio, de Lege, de Euangelio, de Iuſtificatione per* CHRISTVM, *de Fide, de regeneratione & bonis operibus, de Eccleſia* CATHOLICA, *eiuſq; vnico & ſupremo capite* CHRISTO, *de Sacramentis eorumq; numero, fine & vſu, de ſtatu animarū poſt mortē, de reſurrectione & vita æterna. In ſolo articulo de S. Cœna vnū ſentire vobis nondum eſt datum: nec in toto tamē. Nam vnum ſentitis de præſentia & manducatione ſpirituali corporis Chriſti, quæ eſt res ſignata & nucleus Sacramenti, quāq; vt ſola ad ſalutē eſt neceſſaria, ſic ſola ſufficit. De corporali & orali mādu̅catione pijs & impijs cōmuni, diſſenſio eſt: quā tamen ad ſalutem non neceſſariā, ſine ſpirituali nihil prodeſſe, ſed multis pernicioſiam eſſe conſentitis. Quæ ergo in formula*

Ingenia ſectariorum inquieta.

Amor hæreſiarcharū, abducit à Chriſto.

Caluiniani contemnunt Lutheranos.

Caluiniſtæ conſiliantur Lutheranis, & non antea(?) ira accenſi(?).

Indignatur Pareus, quod Lutherani non libenter moriuntur.

Antiquum Pareus ſuum

non

Sal-

Sandomirienſi vel aliqua ſimili tandem etiam conuenitis,& miſsis impiis aut infidelibus, tantum quod fideles percipiant in Euchariſtia communiter amplectimini?

Contentio Luthero-Caluiniana.

Non poſſumus, inquis: quia quid luci cum tenebris? Nihil ſane. Nos vero tenebræ non ſumus. Et vos vtinã omnes lux ſitis. Quæ vero pars fideli cum infideli? Nulla. At nos infideles qui ſumus, qui Chriſtum Dominũ diligimus, & fide ſyncera inuocamus? Pro gloria, inquis, & maieſtate Chriſti pugnamus: vtinam non pro veſtra. Conſcientia noſtra vobiſcum pacem non fert. Imo affectus veſtri non ferunt. Ipſis Pontificijs horribilius erratis: Na vos, qui hac vulgo inculcatis, quod Pontificij errent vel potius blaſphement, parũ ſcitis vel expenditis. Errantes vero cur cum omni manſuetudine & doctrina in viam non reducitis? Hæreticum hominem poſt vnam & alteram admonitionem Apoſtolus deuitandũ monet. Cedo vero admonitiones veſtras! Quid niſi anathemata fulminatis! Cedo etiam hæreſes noſtras! Errores, inquis, graues tuemini de vniuerſali gratia & redemptione, de prædeſtinatione, de promiſsionibus Euangelij, de Baptiſmo. Nos vero quos de his errores nobis obijcitis, nõ agnoſcimus: imo totidem calumnias quorundam Stentorum eſſe dicimus. Extant Apologiæ & declarationes noſtræ, cur has non accipitis? imo cur nec legi, nec vendi permittitis? Et de redemptione quomodo quæſo inter veſtros conuenit? de prædeſtinationis cauſa quomodo? Nos vero omnes illas controuerſias nuper motas, fidei conditione definiendas eſſe ex Euangelio docemus. Nam omnes & ſoli

Pigmenta errorũ Caluiniſticorũ.

credentes redemptionis Chriſti participes ſunt: Reliqui eius inanes ſunt, qui vitam ſine fide tranſigunt. Omnes & ſolos credentes ad vitam prædeſtinatos agnoſcimus, neq; id propter præuiſam fidẽ aut opera, vel quia præſciti ſunt, quod eſſent credituri & bene operaturi (hæc enim Pelagianorum fuit hæreſis) ſed mera εὐδοκίᾳ Dei voluntate eorum potius, quam aliorũ miſereri, & gratia eos donare, vt crederent & ſalui fierent. Ad omnes & ſolos credentes Euangelij promiſsiones & ſalutem propriè pertinere: ad infideles, quoad tales manent, nullo pacto pertinere didicimus ex illo Chriſti: Qui credit in filium Dei, habet vitam æternam: qui non credit, ſuper eo manet ira Dei. *Solos & omnes credentes in Baptiſmo Chriſtum induere, & Spiritu ſancto regenerari: incredulos & hypocritas non habere partem in verbo hoc, ſi vel millies foris tingantur, Apoſtolica voce edocti firmiter ſtatuimus. En igitur noſtras hæreſes.*

Ecce diſſenſum, ecce odia, ecce inter illos mendacia de concordia. Non poteſt perſeuerare in his digladiationibus, & anathematiſmis vnitas, ideo nec Eccleſia, nec reſpublica. Pacem igitur ſpectemus, & verum de ſacrificio ſenſum teneamus.

Verba Chriſti tenemus.

§. 2. Expoſitionem literalem nos tenemus, τὸ ῥητόν. quod Dominus Ieſus dixit, eſſe ſuum corpus, & ſanguinem, hoc eius corpus & ſanguinem eſſe dicimus. Hac in re cum Lutheranis nobis conuenit, & fatetur ille lib. 2. cap. 1. controuerſiæ Euch.

Luthero, & Lutheranis, vix quicquam conuenit.

Si Lutherum & Lutheranos ſpectes, eorum doctrina plurimum dictat. Imo audacter aſſerit lib. 2. cap. 1. & vere Pareus. *Lutherum & Lutheranos tãtum diſtare, vt apud Lutherianos præter nomen & communem illam aſſertionem vix aliquid Lutherianum inuenias.* Errores vero Lutheranorum & aliorum ſunt. 1. *Hoc eſt corpus meum: hic panis eſt corpus meum.* De capt bab. anno 20.

Varia hæreſes.

Hoc alio modo intelligi non poteſt, quam vt tranſubſtantiatio admittatur; nam, *Eſt*, apud Lutherum accipitur ſubſtantiue, non pro ſignificat, corpus meum pro naturali corpore Chriſti; Hic autem panis non poteſt vere dici corpus Chriſti, niſi tranſubſtantiatio fiat, quanquam ne ſic quidem recte dicatur. Non igitur culpari priſca Eccleſia, neque Catholici debent, quod tranſubſtantiationem credant, quam negare Lutherus non potuit, quam primo approbauit, deinde adiaphoram ſenſit, & demum ſumma improbitate reiecit. 2. *Panis eſt corpus meum, In pane eſt corpus meum.* 3. *Chriſti corpus concedit dentibus atteri, & communis*, in conf. maiore. p. 530. 4. *Hoc* ſignificare panem & corpus Chriſti ſimul. 5. alij: *Hoc eſt corpus meum,* eſſe intelligendum adiectiue; Hun. pag. 393.

Lutherus tranſubſtantiationem conceſſit.

6. *Hoc eſt corpus meum, i. Ecce corpus meum.* Flacius in gloſſa.

7. Licere vti alijs ſignis præter panem, & vinum, ita poſt alios hoc anno Scharpius colum. 1293. Et quidem addit: quibus pro cibo, & potu communiter vtimur: olera igitur, fructus arboreos, radices, caſeos, lac, carnes vſurpabimus. Dicemuſque conuenire cum mente inſtituentis, id enim ipſe profitetur.

Materiam Euchariſtiæ tollunt.

8. Quidam fractionem panis ad eſſentiam pertinere aiunt, qui alios omnes negant veram cœnam habere: alij mandatam volunt, non tamen eſſentialem Sacramento, alij omnino adiaphoram.

9. Damnant hoſtias noſtras, & Lutheranorum Caluiniani, & Beza quidem vol. 3. f. 220. *Panem cibarium* præcipit. Naum p. 18. vocat *non panem, ſed ſpumam panis.* Verum id eſt omnino falſum, eſt enim panis ille noſter è puriſsimo polline, & miſſa ſubacta, nec quicquam ad panis naturam illi deeſt. Porro Chriſtus nec magnos, nec paruos panes, nedum formam certam præſcripſit. At Chriſtus, inquiunt maiore pane vſus eſt, quem fregit. Ita ſane etiam vſus eſt pane azymo, nec tamen id faciunt Caluiniani. Non quicquid ille fecit, neceſſario imitandum eſt, nam veſperi, & poſt cœnam corpus ſuum dedit, nunc plerique matutinum tempus præferunt.

Panes magnos requirunt Caluiniani.

Bucanus pag. 710. Ineptius etiam argutatur. Omnes de vno pane participare oportet, magno igitur pane opus eſt. Nam ſi id neceſſarium eſt, coquendus erit panis inſtar montis, vt omnibus ſufficiat, aut vni numeroſiſsimæ Eccleſiæ. Porro de hoſtijs illis noſtris videri poteſt Epiphanius in Ancorato.

10. *Manducationem fieri tantum à dignis*; cum multi ad iudicium ſibi & manducent, & bibant, non dijudicantes corpus Domini, vt veritas docet.

11. *Comedite*, interpretatur Zvvinglius ad Matth. Albertum, *Credite.* Quod ſi verum eſt, cum diceret Dominus: *accipite, & comedite, & bibite*: non debebant admouere ori, ſed credere duntaxat, quod facere poterant, quamuis in ſudario reponerent. Si, *Bibite ex hoc omnes*, eſt metaphoricum, & ſignificat, *credite.* Igitur & illud: *Et biberunt ex eo omnes*, eſt, *crediderunt omnes*, atque ita nihil in ſcriptura certi habebimus, mutatis verborum ſignificationibus. Ferri hæc non poſſent, ſi ſibi tantum delirarent; at nunc corruptelas illas propagare ſtudent, eoſque, qui verba Chriſti intelligunt eo modo, quo Apoſtoli intellexerunt, hæreſeos accuſant. Quid nunc de ſenſu diſputamus? Dixit Dominus: *Comedite, bibite*; Apoſtoli *comedendum, & bibendum* eſſe iudicarunt. Et ne eos non intellexiſſe men-

Comedite, Caluiniani dicũt Credite.

Quomodo aliqui ad iudicium manducant & bibunt, hoc eſt, credunt?

Digitized by Google

[illegible] Domini ſuſpiciuntur, eodem modo nobis Paulus. Cor. 1. 10. exponit.

[illegible] nihilo ſimpanationem ſomniant: Lutherus enim panem [illegible] artocreas, & [illegible] conf. maiore, p. [illegible] hinc illa: Carnpanem, Fleiſchbrot, ſanguinuinum, Blutswein, [illegible], Weinholtz.

[illegible] Caroloſtadius verba Chriſti: *Hoc eſt corpus meum*, ſic accipit: *Hic ſedet corpus meum*, eum Zvvinglius merito refutat. Beza item, & alij.

[illegible] In ipſis ſuis erroribus diſſentiunt. Zvvinglius ad Matth. Alb. [illegible] 156. Polanus pag. 257. Danæus, Beza, Tropum ponunt in verbo, ſeu copula eſt. Contra Keckermannus ſic argumentatur. In Syſtemate Theologico p. 445. *Alij volunt Tropum eſſe in copula, quod & ipſum non poteſt probari. Nam ſi ſumant copulam pro voce & verbo copulatiuo, non poteſt in ea eſſe tropus, vtpote qui locum habet in vocibus categorematicis, id eſt, talibus, quæ certam rem per ſe ſignificant, non autem in vocabulis conſignificatiuis, quale ſi verbum illud, quod copula loco ponitur. Quia ſi vero [illegible] opus eſt in copula, non poteſt eſſe prædicatio diſparati de diſparato.*

Tropus non eſt in copula.

Non poteſt autem tropus eſſe in copula; ſi enim ſignificat corpus Chriſti, non eſt ergo [illegible], ſeu participatio corporis Chriſti. Interim Zvvinglius cauſam veritatis agit inſcius, in breui inſtit. fol. 75 cum ait: *Si verbum, Eſt, ſubſtantiue accipiatur, non poſſe fieri, quin panis ſubſtantia in ipſam carnis ſubſtantiam conuertatur.* Quo vno verbo veritatem aſſerit Catholicam. Nempe ſi copula eſt proprie accipiatur, in Euchariſtia eſſe veram tranſubſtantiationem.

Zvvinglius inſcius, tranſubſtantiationem probat.

15. Alij corpus interpretantur corporis ſignum. Sed Apoſtolus repugnat, nam corpus eodem modo à Chriſto, & Chriſti Apoſtolo ſumitur; at vero Apoſtolus cum ait panem eſſe communicationem corporis dominici, verum corpus non ſignum intelligit.

16 Verba illa: *Quod pro vobis traditur* Hieronymus Zanchius in conf. p. 171. interpretatur, *quatenus*, itemque Piſcator in 3. q. de Cœna. Sed noua eſt interpretatio, & violenta; deinde textui repugnat: ita enim habet: τοῦτό ἐστι σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur, hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur.* Vel hoc eſt corpus meum pro vobis traditum, &c. Non eſt enim articulus relatiuus ὃ vel ὅτι ſed τὸ. Deinde quis ille ſenſus: Hoc eſt corpus meum quatenus pro vobis traditur?

Error Zanchy.

17. Lutheranorum multi in vſu duntaxat Euchariſtiam eſſe docent, idque manifeſte contra Lutherum, Pomeranum, & alios.

[illegible] Muſculus p. 863. Ant. Sadeel Tom. 3. p. [illegible] priuatum Euchariſtiæ damnant, nec [illegible] ad ægrotos volunt. Cum eam Chriſtus [illegible] damnauerit, cum primæua eccleſia [illegible] vſa fuerit. Beza tamen [illegible] non [illegible] vel ideo impius eſt, quia dubitat; cur [illegible] ædibus ægrotorum non eſt Eccleſiola, [illegible] 1. Corinth. 16. ſit domeſtica Eccleſia? Si Chriſtus eſt *vbi duo vel tres ſunt in eius nomine congregati*, cur non communio Chriſti? Quid loci [illegible] multitudinis circumſtantia [illegible] facit, v[illegible] ſolatia negentur, quæ ex omni antiquitate [illegible] legimus?

Ad ægrotos ferri Euchariſtia poteſt.

19. Negant Caluiniani Sacramentum Euchariſtiæ adorandum, qui negant eius veritatem, multo abſurdius nonnulli Lutheranorum cum Chriſtum Deum præſentem [illegible] adorandum negant: Certe Lutherus adorandum cenſuit: & hoc illi improperat Caluinus, Ep. 72. ad Bucerum: *Delirus quoque ſecum idololatriam vehebant Quorſum enim illud Lutheri adorabile Sacramentum, niſi vt idolum in templo Dei erigatur?*

Deus vbiq adorandus.

20 Docent neceſſario ſpeciem vtramque adhibendam omnibus & ſemper, quia id Chriſtus fecit. Cum tamen illi tam multa, quæ Chriſtus fecit omittant. Imo Chriſtum ipſum ex Euchariſtia tollant, ſignumque pro veritate ſubſtituant. Calicem, & vinum vrges? Sed materiam integram tuo arbitrio commutas. Beza Ep. 25. *Si deſit vinum, ait, poſſe ſubſtitui aquam ſimplicem, vel aliud potionis genus in illo loco non inuſitatum.* Eam fuiſſe Caluini ſententiam ipſe docet, & *ſuperſtitioſos cenſet, qui à vino penderent, vt nollent cogente neceſſitate ἀνάλογον ſymbolum vſurpare.* Et Ep. 2. *Si panis aut vini vel nullus eſt vſus, vel nulla certo tempore copia, num Cœna Domini nulla celebrabitur? Imo rite celebrabitur, ſi quod panis aut vini vicem, vel ex vſu communi, vel pro temporis ratione ſupplet, panis aut vini loco adhibeatur. Hæc enim mens fuit Chriſti, quum panem ac vinum ad hæc myſteria deligeret, vt propoſitis earum rerum ſignis, quibus corpus noſtrum alitur, veram alimoniam ſpiritualem velut ob oculos repræſentaret. Itaq; à Chriſti ſententia nihil aberrat, qui nullo prorſus nouandi ſtudio pro pane & vino ſubſtituat, quæ etſi non pareni, ſimilem tamen alimenti analogiam habeant.*

Vtraq; ſpecies non neceſſaria.

Materiam vini mutat.

Hanc mentem Chriſti eſſe aſſerit, ſed nullo teſte, niſi quod nefandas hæreſes in Euchariſtiæ materia imitetur, nempe Gnoſticorum, Montaniſtarum, Artotyritarum, Aquariorum, Manichæorum.

Materiam ſacramenti, veteres hæretici mutarunt.

§. 3. Nos vna in ſpecie Chriſtum totum eſſe dicimus, vtramque ſpeciem mandatam negamus, nec enim in [illegible] lex illa poteſt impleri, & multis in locis penuria vini communionem impediret. Nec finis communionis negatur, qui eſt, vt Chriſtum ſumamus, ſiue ſub vna, ſiue ſub vtraque ſpecie. Qui Chriſtum edit, pariter etiam bibit, cum in corpore viuo ſanguis etiam inſit. Sunt aliæ cauſæ, vt periculum effuſionis, quorundam horror ex eodem cum multis poculo bibere nolentium. Quin Chriſti tempore altera ſpecies duntaxat crebro vſurpata fuit. Et tamen hoc loco maxime inſaniunt, calumniantur que ſectarij.

21. Eo tandem procedunt, vt negent vnum corpus eſſe poſſe in plurimis locis. Ita Scharp. de Euch. Cont. 3. quæſt. 1. Quod omnibus Lutheranis, & prudentioribus Caluinianorum ridiculum viſum, & impium. Cur enim Deus non poteſt vnum corpus, idemque quod in Germania collocauit, etiam in India ſtatuere? An corpus quod in Germania eſt, potentiam Dei cohibere poteſt, ne ſit in India?

Corpus vnũ poteſt eſſe in pluribus locis.

Sed quæ contradicentia ille colligit? *Idem eſſet in India, & nõ in India, eſſet ſimul inferum & ſuperum [illegible] in loco frigeret, in alio æſtuaret. Eſſet extra ſeipſum, Angeli non poſſint eſſe in diuerſis locis. Eſſet in loco, & non in loco, non poteſt eſſe ſimul in tempore diuerſo, ergo nec in loco.* Hæc puerilia ille millies refutata inter iubila recoquit. Cur enim eſſet corpus illud in India, & non in India? Eſſet ſane in India, falsũ autem non eſſe in India; verum autem, eſſe etiam extra Indiam, ſeu habere aliam præſentiam præter illam, quæ

Idem corpus in India, & in non India eſſe poteſt.

 eſt

eſt in India. Res clara eſt; tota anima eſt in capite, tota eſt in pedibus, non tamen negamus eſſe in capite, quia eadem eſſentia eſt in pedibus, ſed dicimus plures eſſe præſentias vnius eſſentiæ. Sic anima ſine contradictione inferior eſt, & ſuperior, quia non ſecundum eandem præſentiam iſta dicuntur, in contradictione autem opus eſt, vt quæ dicuntur, *ſint ſecundum idem*. Itaque contraria experiri poterunt ea corpora, ſi Deo viſum fuerit, ſed in diuerſis locis.

Corpus idē à ſeipſo diſtare quoad loca poteſt, nō autem à natura ſua eſſe aliud.

Pergit tamen. *Corpus in duobus locis erit extra ſeipſum.* Si intelligit à natura ſua alienum, falſum eſt; ſi vero, erit in diuerſis locis, & quatenus eſt in vno, diſtabit à ſe, vt eſt in alio; facile admittitur, nam anima indiuiſibilis vt eſt in pedibus, à ſe diſtat, vt eſt in capite. Poteſt vero Deus omnipotentia ſua ſeruare caput viuum, & animatum, idemque pedes, medio corpore emoriente, quo facto anima omnino à ſeipſa ratione loci diſtabit. Eadem ratione Angelos quoque aſſerimus diuerſis in locis eſſe poſſe.

Quid porro Scharpius? *Erit in loco, & non in loco. In loco, ex hypotheſi; non in loco, quia quod eſt in loco ita circumſcribitur, vt non ſit in alio loco.*

Dignum acumen hebeti Scharpio. Nam eſt non modo in loco, ſed in locis pluribus. Itaque falſum eſt, non eſſe in loco. Quod vero addit, quod eſt in loco, ita loco contineri, vt non ſit in alio loco, id, ſi naturæ ordinem ſpectes, verum; ſi potentiam eius qui naturam creauit, ſupra naturam operantem, falſum; de ea enim quæritur, an poſſit totam aliquam rem ponere in vno loco, vt tamen eadem ſit etiam in alio loco.

Ridicula argutia Scharpij.

Denique Chryſippea argutia pugnat acutiſſimus Scharpius Alpha iubilantium: *Non poteſt eadem res ſimul eſſe in diuerſo tempore, præterito & futuro, ergo nec in loco diuerſo.* Rem vt non non acu tetigiſti. Tu mihi duo tempora præteritum, & futurum ſimul pone, ego ſimul tecum in præterito, & futuro diſputabo, & diſputaui. Loca duo, Germania, & India ſimul ſunt, duo tempora ſimul eſſe non poſſunt, quia præteritum fuit, futurum nondum eſt.

Sacrificium Chriſtianū ſcurriliter irrident.

§. 4. Si tam vere, quam furcuter contra ſacrificium incruentum inſurgerent, iam dudum omnem populum tenerent. Nulla ſacrificij pars eſt, nulla cærimonia, quam non ſcurrilibus omnino ſannis, & propudioſis dicterijs excipiant. Matthias Hoe in Saxonia, concione 2. Iubilistica ita loquitur. *Obijciunt præterea Papiſtæ; nouum eſſe, quod miſſam non celebramus, quæ tamen per multa ſecula ſine interruptione celebrata ſit.* Reſpondet ille: *Nec Chriſtus Ieſus ipſe, nec ſancti Apoſtoli celebrarunt, quodque amplius eſt; Spiritus ſanctus olim, miſſam, ſeu idolum Maozim tanquam horrendam abominationem deſcripſit.* Daniel. 12. *Quapropter merito nos illam fugere, & vitare, tanquam turpiſſimam teſtamenti Domini noſtri corruptionem debemus.* Galat. 3. *Quia Chriſtus ſemel duntaxat in cruce oblatus eſt, quæ oblatio ſufficiens fuit ad noſtra debita expianda,* Hebr. 9. & 10.

Satanas eſſe eius energema contra Miſſam adhuc viget.

Non mirum eſt contra ſacrificium nouæ legis inſurgere multos, idque furentiſſime, cum ipſe Satan præſens has partes ſibi ſumpſerit; & Luthero perſuaſerit, ſacrificium illud idololatriam eſſe. Hiſtoriam ſcribit Ipſe Lutherus Tom. 7. VVittemb. 1558. fol. 228. quæ ſæpe à multis Catholicis narrata eſt. Sed Matthiæ Hoe impoſturam videamus. Miſſa ſeu Latinum ſeu Hebreum nomen eſt, à Græcis λειτουργία dici ſolet. מסה Miſſa Deuteronom. 16. 10. oblatio vocatur. Inde vel Latini nomen mutuati ſunt, vel ſuo vſi ſunt, vt miſſum Deo ſacrificium, preceſque ſignificarent. Græci ſcriptores, vti dixi, λειτουργίαν appellant. Interdum προσφορὰν, θυσίαν, ἱερὰν θυσίαν ἀναίμακτον, μυστήριον, μυσταγωγίαν, τελετὴν, τελετῶν τελετήν. Quæ omnia rationem ſacrificij in ſe continent.

Chriſtum vero hoc ſacrificium obtuliſſe docent nos Euangeliſtæ, & Paulus. *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur.* Luc. 22. 19. & deinde de calice dicit: τὸ ἐκχυνόμενον, & Paulus 1. Corinth. 11. 24. vocat τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, *corpus, quod pro vobis frangitur.* In ipſa igitur cœna Chriſti ſanguis pro nobis fundebatur, corpus pro nobis frangebatur, hoc eſt, immolabatur, ſacrificabatur; Nam corpus vere tradebat, & ſanguinem, mutato pane, & vino; deinde ne hoc quidem Lutherani negare poſſunt, qui ſub pane, & in pane corpus traditum eſſe aiunt. Quod vero pro alijs hoc modo funditur, frangitur, ea immutatione, ſeu tranſubſtantiatione, nouo & ineffabili modo exiſtit, id ſacrificari recte dicitur.

Sacrificium eſt corporis oblatio.

§. 5. *Apoſtoli*, inquit, *non ſacrificarunt.* At reclamant Apoſtolorum Liturgiæ. Prima eſt Petri, de qua veteres, imprimis S. Iſidorus Hiſpalenſis, lib. 2. officiorum. Paſchaſius Corbeienſis de corpore & ſanguine Domini. Altera quæ eſt Iacobi teſte Clemente Romano. Tertia Iacobi Minoris, qui frater Domini dictus eſt. Quarta Matthæi Apoſtoli, qua Æthiopes fere vtuntur, vocantque ſacrificium Corbon, in hac ita loquuntur, ex Apoſtoli inſtituto. *Tu es panis vitæ, deſcendens de cælo, qui antequam venires, eras in figura agni immaculati pro redemptione mundi: nunc bonitatem tuam, ô amator hominum, humilitate imploramus, vt faciem tuam ſuper hunc panem & calicem in hoc altare portatile oſtendas. Benedic, ſanctifica, munda, & transfer panem hunc in carnem tuam immaculatam, & vinum hoc in ſanguinem tuum pretioſum: Fiat ſacrificium ardens, & acceptabile, medela, & ſalus animæ, & corpori noſtro &c.*

Liturgia Apoſtolorum, oſtendunt eos miſſam celebraſſe.

Quinta S. Marci, qui omnes inter ſe quoad ſubſtantiam conueniunt, cærimonijs, & ritibus differunt. Ipſe ſanctus Andreas tyranno, & omnibus Sectarijs hæc verba intonat. *Ego omnipotenti Deo immaculatum agnum quotidie ſacrifico qui cum vere ſit ſacrificatus, & vere à populo carnes eius manducatæ, integer perſeuerat, & viuit.* Ita presbyteri Achaiæ. Quod ſi hanc ob cauſam nouatores ſono incondito veritatem obruant, communis eſt cauſa veteris Eccleſiæ; Chriſtum obtuliſſe ante paſſionem ſacrificium incruentum dicimus, idem feciſſe Apoſtolos, & eorum ſucceſſores aſſerimus. Non poſſumus cauſa cadere quæ tantos habet patronos. Dionyſ. Eccleſ. Hierarch. cap. 3. ὦ θειοτάτη καὶ ἱερὰ τελετὴ, *O diuiniſſimum, & ſanctum ſacrificium,* ſic Martialis Epiſt. ad Burdegal cap. 3. Clemens Romanus conſtal. Apoſtol. Ἀντὶ θυσίας τῆς δι' αἱμάτων, λογικὴν, καὶ ἀναίμακτον καὶ τὴν μυστικὴν, ἥτις εἰς τὸν θάνατον τοῦ κυρίου συμβόλων χάριν ἐπιτελεῖται, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ αἵματος. *Dediſſe, ait, nobis Chriſtum, pro ſacrificio cruento, rationabile, incruentum, & myſticum, quod eſt corporis eius, & ſanguinis, & in mortem Domini quaſi ſymbolum celebratur.*

Semper in Eccleſia fuit ſacrificium.

Eadem mente Alexander 1. Epiſt. ad omnes Orthodoxos, ait, *in Sacramentorum oblationibus, quæ ad miſſarum ſolemnia offeruntur, paſſionem Domini miſcendam &c.*

Et Iuſtinus Martyr Dialog.cum Tryph. *Omnes igitur qui in huius nomine ſacrificia offerunt, quæ Ieſus Chriſtus tradidit, hoc eſt in Euchariſtia panis, & calicis, quæ in omni terra loco à Chriſtianis fiunt, præuertens Deus grata ſibi eſſe teſtificatur.* Sixtus I. Decretis ſuis inſeruit, vt *ſacerdote Miſſarum actionem incipiente populus hymnum decantaret.* Eadem Teleſphorus Epiſt.ad vniuerſos, & Hyginius, *omnes Baſilica cum miſſa debent conſecrari*, videre licet Pii primi, Soteris, Irenæi, aliorumque teſtimonia. Hinc ita argumentor.

Cur miſſa non reijcienda.

Nos Chriſtum, & Apoſtolos vere ſacrificaſſe dicimus, idem omnes Patres quorum ſcripta Chriſtiani ſacrificij mentionem faciunt; conſtanter, nullo excepto profitentur; nullus retro Epiſcopus fuit, qui non ſacrificia obtulerit. Nemo orthodoxus ſacrificantes damnauit; non igitur damnare vetuſtos Martyres debent examina compugnantium ſectarum, neque contra nos iubilare quod Diabolu ſuaſore è finibus ſuis ſacrificium exterminarint.

Ridicula imperitia, ſcripturis abutitur.

Quod vero miſſam aiunt eſſe Moghozim, ſeu Mahuzim, id plane ridiculum eſt, nam inter מסה Miſſa, & מעזים Maghuzim, magna eſt diuerſitas, & in vna duntaxat litera ם *mem* conueniunt. Perinde ac ſi Cerdonem & Caluinum eoſdem fingamus, quia eadem eſt vtriuſque hæreſiarchæ initio nominis litera.

At ſemel in cruce oblatus eſt Chriſtus, & ſemel ſatisfecit. Hoc nos quoque docemus, & in ſcriptis omnium patrum inuenitur. Et Apoſtolum audimus dicentem, *nos vna oblatione eſſe conſummatos.* Confitemur hoc, & gratias agimus benignitati Redemptoris, qui precium infinitæ æſtimationis, precium ſufficientiſsimum pro nobis obtulit. Conſenſus tamen Eccleſiæ Catholicæ ſemper docuit, precium illud per Sacramenta, per fidem, per ſacrificium incruentum nobis applicari. Alioqui nec abſque ſcelere Abraham, aut Moſes holocautomata & victimas obtuliſſent; nam & illi ſacrificio crucis futuro ſeruati ſunt. Participes vero eius facti etiam per illa ſacrificia, quæ vel ſponte, vel Dei iuſſu obtulerunt. Quin & oratio non modo ſuperuacanea, ſed blaſphema quoque erit, nam Chriſtus *pro nobis orauit, & exauditus eſt pro ſua reuerentia*; an igitur nunc non interpellat pro nobis? An nos orare non poſſumus, ſi ſua oratione ille quæ poſcenda ſunt, impetrauit? Nonne oratio noſtra orationem Chriſti facit irritam? imo ſacrificium irritum? Si enim ſacrificium incruentum facit irritum & perdit fructum, honoremque ſacrificij cruenti, cur non oratio hominis peccatoris iterum poſtulantis, quod Chriſtus & ſacrificio & oratione impetrauit, non cedit in ignominiam ſacrificij & orationis Ieſu Chriſti, cui tanquam non ſufficienti videtur adiungi? Atque hæc eſt expoſitio ſacræ Scripturæ, quę de vnico ſacrificio loquitur, hanc omnis Eccleſia ab Apoſtolis vſque non modo ſcriptis, & concionibus, ſed oratorijs, calicibus, altaribus baſilicis, ipſiusque ſacrificij perpetuo vſu tenuit, hanc nullæ tot ſectariorum ratiunculæ deſtruxerunt. Qui igitur hac in cauſſa ſeceſsionem ſecerunt, non à Monachis aut Ieſuitis vt iactant, ſed ab omni vetere Eccleſia deſciuerunt, & nouo modo Scripturam interpretantur.

Sacrificio crucis, conſentit ſacrificium Miſſæ.

CAPVT VI.

Pſallendi in Eccleſia officium eſſe Clericis demandatum, ſancteque colendum.

Cantu diuinas laudes celebrare, ex natura ortum habet.

§. 1. VEtuſtiſsimum fuiſſe morem laudes diuinas cantu celebrare nemini dubium eſſe poteſt, qui Exod 15. legerit, filios Iſrael mer-ſo Pharaone poſt tranſitum maris rubri in choros diuiſos Deo gratias concinuiſſe non voce modo, ſed tympanis etiam atque inſtrumentis muſicis.

§. 2 Hos imitati ſunt Iſraelitæ deinceps & pręcipue poſtquam cantorum ordines, viceſq; Dauid & Salomon deſcripſit; Quorum deuotione euaneſcente, Eſſeni ſucceſſere, de quibus de vitâ contemplatiua Philo narrat in hęc verba. *Vbi omnes conſurrexere, duo chori fiunt in medio cœnaculo, alter virorum, alter fœminarum: cuiq; ſuus incentor præficitur honore præſtans, & canendi peritia. Deinde cantans hymnos in laudem compoſitos varijs metrorū, carminumq; generibus, nunc vno ore, nunc alternis, nō ſine decoris & religioſis geſtibus & accentibus, modo ſtantes, modo prorſum retrorſumq; gradum mouentes, vtcunq; res poſtulat. Deinde poſtquam vterq; chorus ſeorſum expleuit, hi ſe delicijs, velut amore diuino ebrij vnum chorum faciunt promiſcuum, ad imitationem illius olim inſtituti, quando mare, Deo iubente, alteris ſalutem, alteris perniciem attulit, præcinente viris Moyſi, Maria vero prophetide fœminis.*

Eſſenorum in choro deuotio.

§. 3. Conſuetudo eadem canendi in Eccleſiam mox cum ipſo fidei initio translata eſt. Ita enim Paulus Col. 3. *Verbum Chriſti habitet abundanter in vobis, in omni ſapientia; docentes, & commouentes voſmetipſos Pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, in gratia cantantes, in cordibus veſtris Deo.* Quæ eadem etiam monet ad Epheſ.cap. 5. Chriſtianorum cantuum teſtem habemus apoſtatam Lucianum; in Philopatr. Noctes enim dieſque in eo pietatis genere perſeuerabant. Et perſecutorem Plinium l. 10. Et epiſt. 97. Qui nihil in Chriſtianis delicti ſe reperire teſtatur ad Traianum, *niſi quod antelucanos cœtus concelebrent, & Chriſto laudes canant.* Eiuſdem conſuetudinis teſtis eſt Iuſtinus Martyr oratione ad Antonium, Clemens Alexandrinus ad gentes.

Eccleſia in initio cantum complexa.

§. 4. Enimuero iam olim fuiſſe ſacri cantus contemptores docet Baſil. adu. hæreticos Epiſt. 63. *Ad id vero quod propter pſalmodias accuſamur: quare potiſsimum ſimpliciores perterrefaciunt, qui nos traducunt: hoc habeo quod dicam: quod videl. qui iam obtinuerunt ritus, omnibus Eccleſijs Dei cōcordes ſunt & conſoni. De nocte ſiquidem populus conſurgens, antelucano tempore domū precationis petit: vbi, labore & tribulatione ac lachrymis indeficientibus facta ad Deum confeſſione, tandem ad rationem ſurgentes ad pſalmodiam inſtituuntur. Et nunc quidem in duas partes diuiſi, alternis ſuccinentes pſallunt: atq; ex eo ſimul eloquiorum Dei exercitationem & meditationē corroborant & cordibus ſuis attentionem, reiectis vanis cogitationibus mentis, ſoliditatem ſuppeditant. Deinde vni ex his hoc muneris datō, vt quod cauendū eſt, prior ordiatur, reliqui ſuccinunt: atq; ita in pſalmodia varietate, precibuſq; ſubinde interiectis, noctem ſuperant. Illuceſcente iā die, pariter omnes velut vno ore, ac corde vno, confeſsionis pſalmū Domino offerunt: ac ſuis quiſq; verbis reſipiſcentiam profitentur. Horum gratia ſi nos fugitis: fugietis ſimul & Aegyptios, fugietis Lybiā vtramq;, Thebæos, Palæſtinos,*

Hæretici cantum Eccleſiaſticum fugerunt.

Digitized by Google

nos, Arabes, Phœnices, Syros, & qui ad Euphratem habitant, & (vt ſemel dicam) omnes apud quos vigiliæ ac preces, communesq́; pſalmodia in precio ſunt Hucuſq; Baſilius. Innumera in hanc ſententiam afferenda eſſent teſtimonia Sanctorum Patrum, ſed breuitatis cauſa temperamus. Hinc quod in vita Damaſi legitur; *Hic conſtituit, vt Pſalmi diu noctuq́; canerentur per omnes Eccleſias, qui hoc præcepit presbytero, Epiſcopo, & monaſterijs*; intelligendum eſt, non de prima inſtitutione, ſed de generali præcepto, quo eccleſiæ, quæ id facere nondum cœperant, etiam inſtituerent. Nam Valentiniano & Valente Imperatoribus, poſt perſecutionem Conſtantij, & deinde Iuliani, Eccleſiæ refloruerunt, vt publice cani poſſet.

§. 5. Pſalmodia vetus, & hymnodia commodius erat populo & clero; ſacerdoti ſane populus reſpondebat; vt Auſonius oſtendit,

Conſona quē celebrans modulati carmina Dauid,
Et reſponſuris ferit aera vocibus, Amen.

Populus ſacerdoti reſpondebat.

Romæ etiam ad ſimilitudinem cœleſtis tonitrui Amen reboat, vt teſtis eſt Hieronymus in Epiſt. ad Galat. l. 2. Creſcente multitudine fidelium, cum abſonis vocib. inconditoq́; vlulatu crebro Eccleſiæ perſonarent, quæ res deuotionem impediebat, riſus conciebat, infideles offendebat, magno labore Epiſcopi in id incubuerunt, vt cãtus religioſa grauitate, numeriſq́ue ad pietatem accommodis perficeretur. Non modo in Eccleſia, verum etiam in Agapis, caritatis videl. epulis, ita Clemens Alexand. pædag. l. 2. c. 4. Tert. apol. c. 39. Corrigendi igitur, & ad modeſtiam reuocandi ratio fuit, vt certis peritiſque ea prouincia committeretur. In Concil. ſub Martino Papa habito ſtatuitur, ne liceat in pulpito pſallere, qui ab Epiſcopo non eſt ordinatus lector. Et diſt. 92. c. 2 ordo canentium ſtatuitur. *In S. Romana Eccleſia dudum conſuetudo eſt valde reprehenſibilis exorta, vt quidam ad ſacri altaris miniſterium cantores eligantur, & in diaconatus ordine conſtituti, modulationi vocis inſeruiant, quos ad prædicationis officium, & eleemoſynarum ſtudium vacare congruebat. Vnde fit plerunq́;, vt ad ſacrum miniſterium dum blanda vox quæritur; quæri congrua vita negligatur, & cantor miniſter Deum moribus ſtimulet, cum populum vocibus delectat. Qua de re præſenti decreto conſtituo, vt in hac ſede ſacri altaris miniſtri cantare non debeant; ſolum quæ euangelicæ lectionis officium inter miſſarum ſolennia exoluãt: pſalmos vero, ac reliquas lectiones cenſeo per ſubdiaconos, vel ſi neceſſitas exigit, per minores ordines exhiberi. Si quis autem contra hoc decretum meum venire tentauerit, anathema ſit.*

Indecora canendi ratio ſublata eſt.

Certis hominib. canendi peritis ea prouincia conceſſa fuit.

Animus, nõ vox canentis Deum delectat.

§. 6. Cantus Eccleſiæ tribus modis corrumpitur. Primo, cum voce non mente canitur, cum labijs celebratur Deus ab illis, quorum cor longe à Deo eſt. Neceſſaria v. eſt attẽtio, vel ad verba, vel ſenſum, vel ad Deum qui rogatur, ſi omnium autem ſit optima eſt. Quæ tamen ob imbecillitatem mentis humanæ, & euagationem non facile ſemper eſt actualis, virtualem eſſe ſatis eſt, vt Theologi conſenſu docent. D. Th. cum ſuis interpp. 2. 2. q. 83. art. 13. Soarez tractat. 4. de relig. & l. 3. & 4. & 5. Leſsius de iuſtitia & iure. l. 2. cap. 34. dub. 11. Valent. 22 diſp. 6. q 2. puncto 10. Reginaldus l. 18. fori pœn c. 12. ſect. 1. Itemque alij. Nauar. in Ench. c. 25. nu. 105. Inanis enim vox eſt, ſi alio mens diuiſa eſt, & Deus ſolo labio honoratur.

Attentio canentium requiritur.

Vocis modus ſit, qui deuotionẽ excitet.

Secundo, cum leuiter modulatio, fluxeq́ue, & indecenter infringitur. Hieron. in Epheſinam ca. 5. *Audiant hæc adoleſcentuli; audiant hi quibus pſallendi in Eccleſia officium eſt: Deo non voce, ſed corde cantandum; nec in tragœdorum morẽ guttur & fauces dulci medicamine colliniendas, vt in Eccleſia theatrales moduli audiantur & cantica, ſed in timore & opere in ſcientia Scripturarum. Quamuis ſit aliquis (vt ſolent illi appare) κακόφωνος; ſi bona opera habuerit, dulcis apud Deum cantator eſt. Sic cantet ſeruus Chriſti, vt non vox canentis, ſed verba placeant, quæ leguntur: vt Spiritus malus, qui erat in Saule, eijciatur ab his qui ſimiliter ab eo poſſidentur, & non introducatur in eos qui de domo Dei ſcenam fecere populorum.*

Hæretici, ee verum ſuorum ebrietates cantillant.

Tertio, cum ea canuntur, quorum recenſio contra bonos mores eſt. Tales erant Donatiſtarum ab ipſis excogitatæ cãtiones, ita Aug. Epiſt. 119. *De hac re tam vtili ad mouendum pie animum, & accendendum diuinæ dilectionis affectum, varia conſuetudo eſt; & pleraq́; in Africa Eccleſiæ membra pigriora ſunt: ita vt Donatiſtæ nos reprehendãt, quod ſobrie pſallimus, in Eccleſia diuina cantica Prophetarum; cum ipſi ebrietates ſuas ad canticum Pſalmorũ humano ingenio compoſitorum, quaſi tubas exhortationis inflammẽt.* Qua quidem in re noſtra quoque pigritia lacrymis ploranda eſt, quod cum Anabaptiſtæ, Lutherani, Caluiniani, Ariani, hymnos ſuos moribus & fidei aduerſos tanta cõtentione proclament, nos negligenti, & languida cantillatione multis in Eccleſijs reſpondemus. Cum tamen cantio Eccleſiaſtica, vt docet Iuſtin. *excitet voluptate quadam animum, & flagrans ad eius quod carmine celebratur deſiderium: affectiones & concupiſcentias carnis ſedat, cogitationes malas inimicorum, quos cernere non eſt, ſuggeſtione oborientes amoliatur; mentem ad fructificationem diuinorum bonorum riget, pietatis decertatores generoſos, & fortes, per conſtantiam in rebus aduerſis efficiat, omnium rerum, quæ in vita triſtes, & luctuoſa accidunt, pijs adfert medicinam.* Huiuſcemodi corruptiones cantionum fuere olim apud Arianos ad ſotadicos modulos ab ipſo Hæreſiarcha compoſitæ, de quibus S. Athan. orat. 2. contra Arianos. *Hos imitati ſunt Meletiani, qui profano manuum plauſu, & ſaltatione quadam hymnos concinebant.* Paulus etiam Samoſatenus mulieres docuerat loco Pſalmorum laudes ſibi in Eccleſia canere. Ita Synod. Antiochena ad Dionyſ. Roman. Similia deinde conatus eſt impios pſalmos componendo (vt Epiph. hær. 67.) Apollinaris Laodicen. vt Synod. Laodicena refert c. 59. Eos grauiter noſtri temporis ſectæ imitantur; nulla enim ferè eſt, quæ non orgia ſua concinat, & vocum blanditie impietatem, quaſi Enthuſiaſmo propaget. Hinc omnes canendi illecebras in cœtus ſuos induxerunt, vt veteres Eccleſiæ hymnos, pſalmõdiamq́ue exterminent.

Cantus Eccleſiaſtici fructus.

Hæreticorũ impiæ, & turpes cantiones.

§. 7. Muſica omnia inſtrumenta in cantu Eccleſiaſtico rite & legitime vſurpantur. Nam hoc nos Pſalmi frequenter admonent, pſallere citharis, cymbalis beneſonantibus, in chordis, & organo, in pſalterio decachordo. Non tamen illis magnopere vſa eſt Eccleſia initio Euangelij, tum quod in priuatis ædibus fere paruus ille grex cõueniret, tum quod omnia illa organorum, & fidium genera tam gentium obſcœnitates, quàm idololatria contaminauit. Adeo vt cantio parum honeſta videretur, ſi accederent inſtrumenta, quorum tum in laſciuia tantum pene erat vſus.

Primitiua Eccleſia, cur muſica inſtrumentalis minus vſa.

Concil. Senenſe prouincial. Organorum ſanctum vſum eſſe iubet, *Organorum vſum Eccleſia*

Sonus organorum, tam ſpiritalia ſonet.

à Patri-

à Patribus ad cultum ſeruitiumq́ diuinum recepit. Nolumus itaque, quòd organicis inſtrumentis in Eccleſia impudica, aut laſciua melodia: ſed ſonus omnino dulcis, qui nihil præter hymnos diuinos & cantica ſpiritalia repræſentet.

Cur DEVS pſalmos inſtituit.

§. 8. Cantandi vtilitas varia eſt; quam Chryſ. ho. 41. in Pſal. expoſuit. *Nihil animam æquè erigit, & elatam quodammodo efficit, & à terra liberat, & exoluit à vinculis corporis & amore ſapientiæ afficit, & vt res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat, perficit, vt verſus modulatus, diuinum canticum numero compoſitum. Noſtra certe natura vſq; adeo delectatur canticis, & carminibus, & tantam cum eis habet neceſſitudinem, & conuenientiam, vt vel infantes ab vberibus pendentes, ſi fleant & affligantur, ea ratione ſopiantur. Nutrices quidem certè, quæ eos geſtant in vlnis, ſæpè abeuntes & redeuntes, & quædam puerilia eis carmina decantantes, ſuſpiciunt eorum ita ſopiunt. Quocirca ſæpè quoq; viatores meridie agentes iugalia animalia, hoc faciunt, canentes, itineris moleſtiam illis canticis conſolantes. Nec ſolum viatores, ſed etiam agricolæ vuas in torculari calcantes, vindemiantes, & vites colentes, & quodcunq; aliud opus facientes, ſæpe cantant. Nautæ quoque remos impellentes hoc faciunt. Iam vero mulieres quoq; texentes, & confuſa ſtamina radio diſcernentes, ſæpe quidem & perſæpe ſingulæ, ſæpe autē omnes concorditer vnam quādam melodiam concinunt: hoc a. faciunt mulieres, & viatores, & agricolæ, & nautæ, qui ex opere faciendo ſuſcipitur, laborem cantu conſolari volentes: vtpote quod anima, ſi carmina & canticum audierit moleſta & difficilia ſit facilius toleratura. Quoniam ergo hoc genus delectationis eſt animæ noſtræ valde cognatum & familiare: ne dæmones laſciua meretricia cantica introducentes, omnia euerterent; Pſalmos Deus conſtruxit, vt ex ea re ſimul caperetur voluptas & vtilitas.* Et poſt multa de vtilitate pſallendi, hæc addit: *Hæc dico, non vt vos tantum laudetis, ſed vt filios & vxores doceatis talia cantare cantica, non ſolum in texendo, alioue opere faciendo, ſed maxime in menſa. Quando enim Diabolus vt plurimum inſidiatur conuiuijs, cum & ebrietatis & ingluuies riſusq; profuſi & remiſſi animi auxilio vtitur: tunc maxime oportet & ante menſam & in menſa ſe munire pſalmorum præſidio, & ſimul cum vxore ac liberis ſurgentes è conuiuio hymnos ſacros Deos canere.* Vtinam ſacræ cantiones in locum leuium, vecordium, ſpurcarum cantilenarum apud omnes ſuccederent. Vtinam ſaltem die feſto pſallentium pietas audiretur.

Sanctorum hymni canenai.

§. 9. Non tamen ſacros SS. Epiſcoporum, aut Doctorum hymnos Eccleſia reſpuit. Fuere tempore Honorij Papæ I qui eos reijcerent. Concil. Tol. 4. c. 2. eos approbat & recipit. *De hymnis etiam canendis & Saluatoris & Apoſtolorum habemus exemplum: nam & ipſe Dominus hymnum dixiſſe perhibetur, Matthæo Euangeliſta teſtante: Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Et Paulus Apoſtolus ad Eph. ſcripſit dicens: Implemini ſpiritu, loquentes vobiſmetipſis in Pſalmis, & hymnis, & canticis ſpiritualibus. Et quia nonnulli hymni humano ſtudio in laudem Dei atq; Apoſtolorum & martyrum triumphos compoſiti eſſe noſcuntur, ſicut hi, quos beatiſſimi Doctores Hilarius atq; Ambroſ. ediderunt, quos tamen quidam ſpecialiter reprobant, pro eo quod de ſcripturis S. Canonum, vel Apoſtolica traditione non exiſtunt; reſpuant ergo & illum hymnum ab hominibus compoſitum, quem quotidie publico priuatoq; officio, in fine omnium Pſalmorum dicimus: gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui S in ſecula ſeculorum, Amen. Nam & ille hymnus, quem nato in carne Chriſto, angeli cecinerunt, Gloria in excelſis Deo & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, reliqua quæ ibi ſequuntur Eccleſiaſtici Doctores compoſuerunt. Ergo nec ipſi in Eccleſijs canendi ſunt, qui in S. Scripturarum libris non inueniuntur? Componuntur Miſſæ, ſiue preces, vel orationes, ſiue commendationes, ſeu manus impoſitiones, ex quibus ſi nulla decantentur in eccleſia, vacant officia omnia Eccleſiaſtica. Admonet hoc fieri, atque hortatur Timotheum Apoſtolus dicens: Obſecro ergo primo omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnib. hominibus, pro regibus & pro omnibus qui in ſublimitate ſunt. Sicut ergo orationes, ita & hymnos in laudem Dei compoſitos, nullus noſtrum vlterius improbet, ſed pari modo in Gallicia, Hiſpaniaq; celebrent, excommunicatione plectendi, qui hymnos reijcere fuerint auſi.*

Canendi ratio, in eccleſia conſtituenda.

§. 10. Rectiſſime itaque ab Eccleſia olim ſtatutum eſt, vt certa pſallendi forma in Eccleſia vteremur, ita Conc. Tol. 4. c. 2. vnum orandi modum atque pſallendi retineri iubet. Ita Conc. Bracarenſe c. 10. quod regnante Ariamiro celebratum, & Venetum ſub Leone I. c. 5. Gerundenſe ſub Hormiſda. c. 1. Epaunenſ ſub Gelaſio I. c. 4. Omnia demum in optimum ordinē redigi iuſſit Conc. Trid. Egregie etiam Conc. Senenſe c. 17. *Et cum in Eccleſiis Dei Pſalmodia cantanda præcipiatur, vt fidelium deuotio excitetur: in hoc nocturnū diurnumq; officium & Miſſarum celebritates aſſidue clero ac populo, ſub maturo tenore diſtinctaq; gradatione cantentur, vt eadem diſtinctione colliberent, & maturitate delectentur. Propterea præcipimus, vt in eccleſiis ſint muſici cantus diſtincti, ac diſcreti, mouentes cor ad deuotionem compunctionemq;. Porro in Eccleſiis prætextu muſici cantus, non ſunt audienda publica cantilena, & laſciua. Neq; enim (inquit Hieron.) in tragœdiarum modum, guttur & fauces medicamine ſunt leniendæ: ne, dum blanda vox quæritur, congrua vita negligatur.*

§. 11. Inſignia ſunt de cantu Eccleſiaſtico documenta Concilij Mediol. 5. quæ à Sanctiſſima Caroli Borromæi anima manarunt. Monet verò. *Primo vt ſtudio quodam intimæ pietatis, cuius ſplendor foris etiam eluceat, vnuſquiſq; vel Canonicus, vel alius miniſter, quicunq; ſit, qui chori officijs aſtrictus eſt, ad chori diſciplinam ſeſe inſtruat.*

Canonicus ad cantum ſe paret.
Dignitas cantus diuini.
Tota mens in Deo ſit.
Cui conſentiat cultus exterior.

Antea vero, quam eo conueniat, paululum attente ſecum cogitet & loci illius ſanctitatem, & conueniendi cauſam, & diuinarum laudum, quarum munus Angelorum eſt, officia, quæ caſtiſſimè ab omnibus concelebrari oportet.

Hac ipſa in cogitatione firmiter inhærens, nec quicquam quidem mente, animoq́ concipiet, ab eius loci religione alienum, ne dum aget, quod Dei oculos offendat.

Paret ſe propterea etiam, atq; etiam diligenter ſancta intimi animi meditatione, & religioſa oratione, vt exteriorem cultum diuinorum officiorum ſalutariter exequatur.

Superpellicium puritatis inſigne.

Dum ſuperpelliceū, qui amictus ex tela linea candida conſtat, induit, cogitet, quam perſonam ſuſtineat, nempe à ſordibus, labeq; puram, qualem veſtimentum illud indicat.

Almutia & cappa vinctas paſſiones ſignificat.

Cum almutiam pelliceam, quod inſigne canonicorum eſt, humeris, vel brachijs, prout moris eſt, canonicus imponit, eam cogitationem ſuſcipiat, in ſe reſtinctas, ac plane mortuas eſſe oportere rerum mundanarum affectiones, atq; cupiditates, vt eius res ſignifi-

Digitized by Google

cauſa eſt illa animalis intermortui pellis, quam de more induit.

Si vero, vt pleriſq; in Eccleſiis inſtitutis, conſuetudinis eſt, cappam induit, quæ humeros contegit, & brachia quaſi deuincit, ex eo amictu intelligat ſe expreſſas, quaſi deuinctas habere oportere appetitiones, ac ſe totum ad Dei voluntatem accommodare.

Veſtis mutatio, animum mutatam indicat.

Cum igitur in chori veſtibus indutus, alium veſtitum, quo ſolus vtitur contegat; ſicq; aliam perſonam habitu gerat; caueat, ne quicquam etiam in sacriſtia, agat, admittatue, quod cum actione non recte conueniat, ob quam illum habitum induit.

Silentium chori.

Non in colloquiis quidem ab ea actione alienis ſe occupet: niſi cura præſit, quæ id neceſſario poſtulet.

Gradus lætat animi compoſiti indicium.

Abſtineat autem ſemper, ſed maxime dum chori veſtibus indutus eſt, vbi ſit, vel in ſacriſtia, vel alio loco, à iocis, à ridiculè dictis, facetiisve, à cachinnationibus, à verbis futilibus, atque inanibus, quæ temere, & imprudenter effunduntur.

In chorum ne properantem, quaſi diſtributionum quæſtu incitatus accedat, ſed graui inceſſu.

Chorus publicæ orationis eſt locus.

Dumq; ad chorum procedit, quanquam alii comites adiuncti ſint, at quaſi ſolus accedat in ea meditatione fixus; vt ſecum cogitet, ſe ad chorum, nempe ad ſancta ſanctorum, vt canone antiquo cautum eſt, & ad publica orationis ſacrificium accedere.

In choro alienæ à Deo nulla cogitatio admittenda. In conſpectu Dei ſtat, qui in choro eſt. Chorus domus orationis. Deus omnium cordibus intereſt.

Cum in choro eſt, animũ, mentemq; ab omnibus curis, perturbationibus, & cogitationibus à rei, quæ geritur, ſanctitate alienis, quoad eius fieri poteſt, abducat, ſeſeq; totum in Deum colligat.

Illud etiam cogitet, quam ob cauſam eo ſe contulerit; tum ſibi ſtatuat, ſe in conſpectu Dei omnipotentis, & in corona innumerabilium Angelorum & Sanctorum eſſe.

Qua in cogitatione videat, perpetuoq; reputet, ſe eo loci conſiſtere, vt Deo ſanctiſſimum cultum, venerationemq; tribuat, atq; ab eo, & ſibi & aliis omne bonum deprecetur.

Conſideret verò ipſum Deum, tanquam patrem, & redemptorem amantiſſimum, optimum, ſapientiſſimum, miſericordiſſimum, quique omnia intuens vbiq; & ſemper eſt.

Orationis ſacrificium cum Chriſti meritis offerendum. Pſalmi intelligendi ſunt.

Tum cordis caſtitatem beneq; orandi donum & gratiam, à Deo ſupplex petat, orationisq; ſacrificium ſimul cum meritis Ieſu Chriſti, & ſanctorum, eius præſertim cuius memoriam eccleſia illo die celebrat, ad gloriam ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis, & ad ſuam, proximorumq; vtilitatem dirigat.

Cum pſallendum eſt, primum pſalmi argumentum mente, animoq; concipiat.

Obſeruet præterea, quis in pſalmo loquatur, an Deus, an Eccleſia, an pœnitens, an aſpirans ad perfectionem.

Attendat item, ad quem præcipuè ſalutarem affectum pſalmus referatur.

Affectus pſalmorum ſentiat.

Cum ita ſe religioſè parauit, magna animi attentione ſe ad verba, ſententiaſq; pſalmi accommodet, ita vt laudet, gemat, extimeſcat, ſicut pſalmorum voces indicant: & quod denique ore profert, animo primum concipiat.

Tum verba ſingula notet, interpretationem ſtudio aſſequatur, vnde mens, animuſq; ad aliquem ſalutarem affectum incendatur.

Ad verba etiam adiungat animo cogitationem vel amoris, vel reuerentiæ vel humilitatis. Atq; ita quidem affectum aliquem excitet, vt ſi de virtute verba pſalmi profert, deſiderio accendatur imitationis, ſi de peccatis, intime doleat, quod in eo ſtatu ipſe fuerit, aut certe proximus eius. Et ſic de aliis item, quæ Pſalmo ſignificantur.

Eam porro attentionem initio vniuſcuiuſq; pſalmi orationis, & aliarum diuini officii partium, tum ſingularum horarum canonicarum renouare, atq; excitare ſtudeat, præſertim dum illa verba, quæ ad ſanctæ orationis ſpiritum inflammandum valent, pronuntiat, Deus in adiutorium meum intende, &c.

Initio ſe excitet, ſæpe attentionem renouet.

Itidem faciat, cum aliorſum ſe cogitationibus distrahi animaduertit.

In fine etiam vniuſcuiuſq; pſalmi ſeſe excitet illis verbis, Gloria Patri, &c.

In concluſione item orationum, cum dicitur, Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſpe ſancta erga illum redemptionis noſtræ auctorem ſeſe confirmet.

Pſalmis intelligendis ſtudeat.

Et quoniam attentio valde admodum excitatur, ſi quæ quiſque profert, recte intelligit: ideo in eam potiſſimum expoſitionem pſalmorum aſſidue verſetur, quæ non varia ſit, ſed quæ tota in excitandis, exercendiſq; ſanctis affectibus verſetur.

Cum autem magnus pſallendi fructus in pſalmorum affectibus verſetur, ſiue quis in choro, ſiue priuatim, ſiue ſubmiſſa, ſiue alta voce oret: idcirco certos ſibi locos Pſalmorum ſtatuat, quibus omnis hæc ratio concludatur.

Quid auctus pſalmorum, affectus maxime mouent.

Loci præcipui præter cæteros hi ſunt, vnde ſalutares affectus exiſtunt, laus Dei, memoria bonorum noſtrorum, commemoratio noſtræ miſeriæ, & reprehenſio male agentium.

Pſalmorum verbis cum Dei bonitas prædicatur, ad illius dilectionem, & ad gratiarum actionem de beneficiis, quæ à diuina benignitate proficiſcuntur, ſe toto animo accendat. Cum illius infinita ſapientia, potentia commemoratur; admiratione afficiatur: tum intime gratuletur, cum aliquid Dei auxilio bene geſtum narratur.

Hinc gaudia, dolor, timor, caritas.

Cum bonorum memoria recordatioq; Pſalmorum vocibus excitatur, deſiderium quoddam concipiat illa ſibi, & aliis conſequendi, tum illa eadem à Deo petat, tum in Deo ſpe animo capiat fore, vt diuina eius ope, non modo quæ bona ſunt, quæq; ſalutaria, aſſequatur, ſed quæ mala, ac quæ perniciem afferunt, vitet.

Aliquando etiam intime in Domino gaudeat, ſe bona, Deo iuuante, adeptum eſſe, & mala cauiſſe.

Ex miſeriarum commemoratione timorem concipiat, dolorem, ac humilitatem, cum ſuas cognoſcit infirmitates.

Ex reprehenſione male agentium, agnoſcat zelum diuinæ vindictæ, & indignationem contra nequitiam. Atq; ita quidem ex ſalutaribus his affectibus fructum, pſallendi vberrimum capiet.

Non igitur ante finem exſurgendum.

Perorato Pſalmo, abſolutoque canonicarum horarum officio, paululum tacitus conſiſtat, genibuſq; flexis veniam deprecetur & negligentiæ & diſtractionis, aliusue culpæ, quam in eo precationis officio admiſerit: tumq; hoc oret, vt pro Chriſti totiuſq; eccleſiæ meritis orationis ſuæ obſequium, ac miniſterium gratum ſit, atq; acceptum.

In eo pſallendi officio, cum ea mentis attentio, & ſalutaris affectus, tum corporis decens compoſitio requiretur.

Cæremoniarum accepta in litteris deſcripta.

Ideo, præter ea, quæ de genibus flectendis, de capite inclinando, de ſtando, de ſedendo, ac de cæteris partibus in primo Concilio conſtituta ſunt, quædam etiam in choro cauemus; quæ, vtpote minus decentia, & à loci illius cultu aliena vitari oportet: eavero tabella deſcripta ſunt, quæ cura noſtra edetur, ac ſingulis ſacriſtiis Eccleſiarum, tum cathedralium, tum collegiatarum, tum parochialium affixa perpetuo ſit.

Cur non & in choro Germania ſuſpendatur.

Tum vero etiam hæc ipſa monita, alia tabella deſcripta, itidem in ſingulis ſacriſtiis habeantur.

Non in ſacriſtiis, & tabulis duntaxat, ſed in tabulis cordis carnalibus; quorſum enim omnis templorum ornatus, cæremoniarum apparatus,

niſi vt animis integris Deo famulatur? Si tamen prælatis viſum fuerit etiam in choro hæc monita ſuſpendere, pijs incitamenta adferent; negligentibus, & rerum ſacrarum faſtidioſis pudorem inijcient. ſimul eos, qui beneficia libera, & ſine onere fructus ſagaciſſime veſtigant, facile coercebunt.

Puniendi, qui in choro negligũt ordinem, & decorem.

§. 12. Quam ob cauſam eum qui Choro præſidet grauiter officij admonet Concilium primum. *In cathedralibus, & collegiatis Eccleſiis, qui choro præſidet, vigilet diligenter, ne quid prætermittatur, in diuini officij inſtitutione, vel progreſſione, vel in reliquis, quæ ad probatam Chori rationem pertinent, & alijs, quæ communibus, vel proprijs conſtitutionibus, in diuinis officijs obeundis præſcribuntur. Neue abſurde, indecore, vel præpoſtere quicquam fiat. Si qui ſuo officio non ſatiſfaciant, eos grauiter, & amanter obiurget; ſi non reſipuerint, iubeat punctatorem in libro illos deſcribere, & ad Epiſcopum referre, vt digna pœna pendant. Sin ipſe in ſuo munere obeundo negligens fuerit, ab Epiſcopo, vel ab alio, qui Eccleſiæ præſit, puniatur.*

Si qua autem Eccleſia non habet, qui huic muneri nominatim præpoſitus ſit, vel ſi habet, is non adſit in choro, præſidentis officio fungatur; qui primo chori loco tunc ſedet ex ijs, qui dignitatem, aut Canonicatum in ea Eccleſia obtinent.

Indeuoti, Deum præcipi. ſpernunt.

§. 13. Nec minus accurate Concilium Baſilienſe omnes inſtruxit ſeſſ. 21. *Si quis principem ſeculi rogaturus, habitu honeſto, geſtu decenti, prolatione non præcipiti, ſed diſtincta, attenta quoq; mente, ſeipſum verbo ſtudet componere, quanto diligentius in ſacro loco omnipotentem oraturus Deum, hæc omnino facere curare debet? ſtatuit igitur ſancta Synodus, vt in cunctis cathedralibus ac collegiatis Eccleſiis, horis debitis, ſignis congrua pulſatione præmiſſis, laudes diuinæ maieſtati per ſingulas horas non curſim ac feſtinanter, ſed adeo tim & tractim, & cum pauſa decenti, præſertim in medio cuiuslibet verſiculi Pſalmorum, debitam faciendo inter ſolenne ac feriale officium differentiam, reuerenter ab omnibus perſoluantur. Horas canonicas dicturi, cum tunica talari, ac ſuperpelliceis mundis vltra medias tibias longis vel cappis, iuxta temporum ac regionum diuerſitatem, Eccleſias ingrediantur, non capucia ſed almucias vel birreta tenentes in capite. Qui cum in choro fuerint, grauitatem ſeruent, quam & locus, & officium exigunt, non ſimul ac cum alijs confabulantes ſeu colloquentes, aut literas ſeu Scripturas alias legentes. Et cum pſallendi gratia ibidem conueniant, iuncta ac clauſa labia tenere non debent, ſed omnes, præſertim qui maiori funguntur honore, Pſalmis, hymnis & canticis, Deo alacriter modulentur. Cum dicitur, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, omnes conſurgant. Cum nominatur glorioſum illud nomen Ieſus, in quo omne genu flectitur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum omnes caput inclinent. Nemo ibidem, dum horæ publicè cantantur, legat vel dicat priuatum officium. Nam non ſolum obſequium, quod obnoxius eſt choro, ſubtrahit, ſed alios pſallentes perturbat. Super his debite obſeruandis, ac ſuper ad diuini officij profeſſionem ac chori diſciplinam ſpectantibus, Decanus, vel cui id incumbit, diligenter inuigilet, hinc inde ne quid inordinate fiat, circumſpiciens. Horum autem tranſgreſſores, illius horæ in qua circa prædicta exceſſerint, vel ampliori prout transgreſſionis grauitas exigit, plectantur pœna.*

Tractim, & intelligenter canendum.

Fabula in templo interdicta.

Nefas eſt, putare te digniore. quã vt canas Deo.

Hæc ſi ſerio, prout debent, æternæ ſalutis diſcrimine, prælati curent, breui aliam Eccleſiæ formam videbimur.

§. 14. Eadem etiam ſeſſione de præſentia in choro ea docuit, quæ neglecta clerum perdiderunt, & hæreſes nouas adſciuerunt. *Qui in matutinis ante finem Pſalmi, Venite exultemus, in alijs Horis ante finem primi Pſalmi, in Miſſa ante vltimum Kyrieeleiſon, vſq; in finem diuino officio non interfuerit, niſi forte neceſſitate cogente, ac petita, & obtenta à Præſide chori licentia diſcedere oporteat, pro illa hora abſens cenſeatur, ſaluis Eccleſiarum conſuetudinibus, ſi quæ forte circa hoc arctiores exiſtant. Idem in his obſeruetur, qui à principio vſq; in finem in proceſſionibus nõ permanſerint. Pro cuius executione deputetur aliquis, onus habens notãdi perſonas ſingulis ſtatutis tempore non comparentes, iuramento adſtrictus agere fideliter & nulli parcere. Iubet etiã hæc S. Synodus, quod in Eccleſiis, in quibus ſingulis horis certæ diſtributiones ſtatutæ non ſunt, omnino etiam de groſſis fructibus, (ſi opus ſit) deputentur, vt iuxta menſuram laboris plus minuſue quiſq; capiat emolumenti, tollens prorſus abuſum illum, quo in vna duntaxat hora præſens, totius diei diſtributiones vſurpat: & illum, quo Præpoſiti, vel Decani, aut alij offi cìales ex hoc ſolum, quod officiales ſunt, licet actualiter pro vtilitate Eccleſiæ non abſint, quotidianas diſtributiones percipiunt.*

Inſigne præceptum.

Abſens diſtributionibus caret.

Ex quo certo colligimus, Primo. Grauiter eos delinquere, qui canendi partes laudesque Dei celebrandi in Eccleſiis, cum viuant, & ſæpe laute viuant de Eccleſia, tanquam ſua dignitate inferius arbitrati, pauperioribus Sacerdotibus, vicarijs, ſtudioſis, conductitijs cantoribus delegant. Non ita Dauid noctes & dies Deo concinens, non ita Carolus Magnus qui canendi modos ipſe tradidit, non maximi, ſanctiſſimique Pontifices, qui cum regibus & imperatoribus munificentiſſime Eccleſias dotarunt, vt à viris doctiſſimis, illuſtriſſimiſque publice diuinum numen coleretur. 2. Conſuetudinẽ, opinionemq; eorum damnabilem eſſe, qui cum beneficia Eccleſiaſtica poſſideant, vel raro adeundum templum ſibi arbitrantur, vel ſolam præſentiam ad reditus accipiendos ſufficere iactant. Cum enim beneficium detur propter officium, ocio ſolo fructus ſuos facere non poteſt, multo minus negocio, quod ocio peius eſt. Quis enim credat, vel mentem fundatorum fuiſſe, vel Deo curæ eſſe peruulſimum morem eorum, qui in periſtylio, vel ipſa Eccleſia inanibus ſunt fabulis intenti, dum alij officia diuina decantant? Nunquid domos habetis, & xyſtos, & hortos ad ambulandum, & fabulandum, & Eccleſiam Dei contemnitis? Eccleſiam Dei, vnde vobis præſtatur, vt ocioſe fabulari poſſitis? quo autem vultu alios ciues veſtros; qui decimis collationibuſque Eccleſias conſeruant, in eo templo orare, pſallereque cernitis, quod veſtris fabulis perſonat? Sacerdos, Canonicus, Diaconus, ridedo, garriendo, in conſpectu angelorum, inter Pſalmos & tremenda myſteria, in medio templi, in conſpectu S. Euchariſtiæ, cum eorum officium ſit modeſtiæ, deuotionis, reuerentiæ erga Eccleſiam exempla cunctis dare; magno omnium ſcandalo præſens eſt, ſæcularia negotia ſorte nugatoria tractat, qui ſi aliquando de pietate loquitur, quia tamen loco id non conceſſo, culpa non vacat, quia domum orationis, ſacrarium Dominici corporis facit domum negociationis, recreationis, diſcurſationis, nugarum.

Damnata conſuetudo, in Eccleſia fabulandi.

Canonicus Eccleſiã ex qua viuit contẽnens, merito ab omnib. contemnitur.

3. Hinc ortam eſſe tot malorum cauſſam. Quia domus Dei à ſuis miniſtris contẽnitur. Aggæi c. 1. v. 2. Deus cauſam malorum eſſe ait, ſacrorum neglectum. *Populus iſte dicit: Nondum*

ve-

venit tempus domus Domini ædificandæ. Et factum eſt verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ dicens: Numquid tempus vobis eſt, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus iſta deſerta? Et nunc hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras. Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: comediſtis, & non eſtis ſatiati: bibiſtis, & non eſtis inebriati: operuiſtis vos, & non eſtis calefacti: & qui mercedes congregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum. Hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras. Aſcendite in montem, portate ligna, & ædificate domum, & acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit Dominus. Reſpexiſtis ad amplius, & ecce factum eſt minus: & intuliſtis in domum, & exſufflaui illud: quam ob cauſam dicit Dominus exercituum? quia domus mea deſerta eſt, & vos feſtinaſtis vnuſquiſque in domum ſuam. Propter hoc ſuper vos prohibiti ſunt cæli ne darent rorem, & terra prohibita eſt ne daret germen ſuum, & vocaui ſiccitatem ſuper terram, & ſuper montes, & ſuper triticum, & ſuper vinum, & ſuper oleum; & quæcunque profert humus, & ſuper homines, & ſuper iumenta, & ſuper omnem laborem manuum.

Deus maliciarum beneficus alteri non ſolet.

Nunc vero non tantum domus Dei non ædificatur, ſed quæ eſt ædificata in vſus profanos vertitur: ideoque vbi tantum inualuere mali mores, vt ordinaria poteſtate non poſsint emendari, clerus templi huius contemptor eradicabitur, quod iam multis in locis factum eſt. 4. Reformatio facilis, ſi velint illi, qui velle debent. Quis enim ſi ſuperioribus diſplicere videat, in re, cuius emolumentum nullum eſt, inuerecunde offendere audeat? Deinde vt abſens diſtributionib. priuatur, ita ambulones illi mulcta duplici puniantur, vt & careant diſtributionibus, & pro fabrica Eccleſiæ ſumptum pendant. Neque enim licentiæ, ſed deuotioni tanta templa exſtruxit maiorum noſtrorum religioſa magnificentia. Verum de hoc errore iterum rediturus eſt ſermo, quia ſæpe eſt reprehendendum, quod ſæpe peccatur.

Signo duntaxat poſſunt iſta emendare prælati.

CAPVT VII.

Horas Canonicas, & Vigilias in Eccleſia vſitatas fuiſſe, & eſſe.

Ordo precũ olim in Eccleſia vt & in templo Salomonis.

§. 1. HOræ Canonicæ in Eccleſia inſtitutæ ſunt, vt à Dei miniſtris certo ordine diuinæ laudes canantur, dicanturue. Poſtquam enim Sacerdotibus Chriſtianis alimenta ſtatuta ſunt, etiam laudum diuinarum, & precum certa penſa definita ſunt; Quæ priſcis temporibus, quanquam certo Pſalmorum, & orationum, lectionumue numero non continerentur, maiora fuere, quam noſtris.

Antiquiſsima igitur res eſt, horarum Canonicarum in Eccleſia, cantio, recitatioque. Imo vero initia ſunt in Iudæorum Eccleſia. Tertullianus contra Pſychicos c. 10. *Porro cum in eodem commentario Lucæ, & tertia hora orationis demonſtretur, ſub qua Spiritu ſancto initiati pro ebrijs habebantur; & ſexta qua Petrus aſcendit in ſuperiora, & nona qua templum ſunt introgreſſi, cur non intelligamus ſalua plane indifferentia ſemper & vbique & omni tempore orandum: tamen tres iſtas horas vt inſigniores in rebus humanis quæ diem diſtribuunt, quæ negotia diſtinguunt, quæ publice reſonant, ita & ſolenniores fuiſſe in orationib. diuinis: quod etiam ſuadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, vtique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam inſigniorum exinde Apoſtolicarum, tertia, ſexta, nona.*

Certæ horæ ſolennes in oratione.

Tres igitur horas videmus inter Chriſtianos, & horas precum inſigniores, iſtuc ſolennium agnoſcit Tertullianus. Eaſdem eodem modo probat Cyprianus l. de orat. Dominica. Verba ſanctiſsimi martyris, & præſulis adducere in animo eſt, vt cognoſcat Clerus Chriſtianus, quo ſtudio oporteat ſacra officia peragere, nobis à tam veneranda antiquitate commendata intelligant, & irriſores precum noſtrarum hæretici, ſe cum vetuſtate, & ſanctis viris pugnare. Ita igitur Cyprianus l. citato: *In orationibus vero celebrandis inuenimus obſeruaſſe cum Daniele tres pueros in fide fortes & in captiuitate victores, horam tertiam, ſextam, nonam, ſacramento ſcilicet Trinitatis, quæ in nouiſſimis temporibus manifeſtari habebat. Nam & prima hora in tertiam veniens, conſummatum numerum Trinitatis oſtendit. Itemq; ad Sextam quarta procedens, declarat alteram Trinitatem. Et quando à ſeptima nona completur, per ternas horas trinitas perfecta numeratur. Quæ horarum ſpatia iampridem ſpiritaliter determinantes adoratores Dei, ſtatutis & legitimis ad precem temporib. ſeruiebant; & manifeſta poſtmodum res eſt, ſacramenta olim fuiſſe, quod ante ſic iuſti precabantur. Nam ſuper diſcipulos hora tertia deſcendit Spiritus ſanctus, qui gratiam Dominicæ repromiſſionis impleuit. Item Petrus hora ſexta in tectum ſuperius aſcendens, ſigno pariter & voce Dei monentis inſtructus eſt, vt omnes ad gratiam ſalutis admitteret, cum de emundandis gentilibus ante dubitaret. Et Dominus hora ſexta crucifixus, ad nonam peccata noſtra ſanguine ſuo abluit; & vt redimere & viuificare nos poſſet, tunc victoriam ſuam paſſione perfecit. Sed nobis, fratres dilectiſſimi, præter horas antiquitus obſeruatas, orandi nunc & ſpatia & ſacramenta creuerunt. Nam & mane orandum eſt, vt reſurrectio Domini matutina oratione celebretur, quod olim Spiritus ſanctus deſignabat in Pſalmis dicens: Rex meus & Deus meus, quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam, mane aſſiſtam tibi, & contemplabor te. Et iterum per Prophetam loquitur Dominus: Diluculo vigilabunt ad me dicentes: Eamus & reuertamur ad Dominum Deum noſtrum. Recedente item ſole ac die ceſſante neceſſario rurſus orandum eſt. Nã quia Chriſtus Sol verus, & dies eſt verus, ſole ac die ſeculi recedente, quando oramus & petimus, vt ſuper nos lux denuo veniat, Chriſti precamur aduentum, lucis æternæ gratiam præbiturum. Chriſtum autem diem dictum declarat in pſalmis Spiritus ſanctus: Lapis, inquit, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. A Domino factus eſt iſte, & eſt admirabilis in oculis noſtris. Iſte eſt dies quem fecit Dominus, ambulemus & iucundemur in eo. Item quod Sol appellatus ſit, Malachias Propheta teſtatur dicens: Vobis autem qui timetis nomen Domini, orietur Sol iuſtitiæ, & in alis eius curatio eſt. Quod ſi in Scripturis Sanctis Sol verus, & dies verus eſt Chriſtus, hora nulla à Chriſtianis excipitur, quo minus frequenter & ſemper Deus debeat adorari, vt qui in Chriſto, hoc eſt, in ſole & in die vero ſumus, inſiſtamus per totum diem precibus & oremus: & quando mundi lege decurrens vicibus alternis nox reuoluta ſuccedit, nulla de nocturnis tenebris eſſe orantibus damna poſſunt, quia filijs lucis & in noctibus dies eſt. Quando enim ſine lumine eſt, cui lumen in corde eſt? aut quando ſol ei & dies non eſt, cui ſol & dies Chriſtus eſt? Qui autem in Chriſto, hoc eſt, in lumine ſemper ſumus, nec noctibus ab oratione ceſſemus.*

Hora, ſacrâ mento Trinitatis diſtincta.

Mane cur orandum.

Horis igitur Tertullianeis Cyprianus adiungit

git matutinam, veſpertinam, nocturnam. Hieron. Epiſt. ad Demetriadem, & Lætam ſui etiam temporis conſuetudinem eam fuiſſe oſtẽdit. Non eſt ergo hoc inſtitutum Damaſi, Hieronymi, Ambroſij, niſi quod magis horum conſilio, iuſſuque in ordinem omnia ſint redacta, atque ita Sigebertus in Chronicis, & Radulphus Tungrenſis intelligendi ſunt, cum hos patres inſtitutores horarum nominant.

Poſteriores magis ordinarunt horas.

Antiquiorem horarum fuiſſe rationem docet Athanaſius de virg. *Oriens Sol videat librum in manibus tuis. Poſt tertiam ſynaxes conficies; quoniam ea hora defixum eſt lignum crucis. Sexta hora abſolues deprecationes cum Pſalmis, ploratu, & ſupplicationibus; quoniam hac hora pependit filius Dei in cruce. Nona hora rurſum in hymnis & glorificationibus eris, cum lacrymis & confeſſione peccatorum tuorum Deo ſupplicabis; quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reddidit ſpiritum: & poſt Synaxin hora nona comede panem tuum, & poſt nonnulla: Si, inquit, ingredieris in templum duodecima hora, maiorem & longiorem facies Synaxim cum virginibus tecum concordibus: quod ſi nullum habeas concordem, ſola Synaxim abſolues, Deo præſente, & audiente. Bonum autem eſt lacrymas effundere coram Domino, memoremq; eſſe duodecima hora, quod in illa Dominus ad inferos deſcendit. Inferius verò hac addit: Media nocte excitaberis, & hymnis celebrabis Dominum Deum tuum: ea enim hora ſurrexit à mortuis Dominus Deus tuus, & Patrem ſuum hymnis celebrauit, atque ideo nobis iniunxit, vt eadem hora hymnos Deo diceremus. Cum primum ſurgis, hunc verſum recita: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi, ſuper iudicijs iuſtitiæ tuæ, & precare, & incipe recitare Pſalmum quinquageſimum, donec abſoluas.* Auctor. etiam de regulis breuioribus interrog. 37. Hieron. ad Euſtochium. In Daniel. c. 7. Epiſt. 7. & 37. de his agunt.

Varijs horis facta myſteria, denotionem augent.

§. 2. Porro quo animo etiam noſtro ſæculo fuerint SS. Concilia docent, id quod Treuiris ſub Reuerend. atque illuſtriſsimo Ioanne celebratum eſt, Anno 1549. *Omnes qui horis Canonicis perſoluendis deputati ſunt, dent operam, vt collectis animis, quoad fieri poteſt, debitum penſum abſoluant, nec ita ſe habeant, vt voce dum pſallunt, quiduis potius quam Deum animo cogitare videantur, ſemper cauentes, ne Propheticum illud audiant: Labijs quidem me honorant, cor autem eorum longe eſt à me. Quid autem eſt, voce quidem pſallere, mente autem domum aut forum circuire, niſi homines fallere, & Deum irridere? Graue admodum eſt, quod Scriptura dicit: Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Statuimus proinde vt laudes diuinæ per ſingulas horas non curſim, ac feſtinanter, ſed tractim, ſeruatis interuallis decentibus, ratione dierum feſtorum ac profeſtis intermedijs ſecernendorum, habita, reuerenter & alacriter abſoluantur, nequaquam ſublato in altum clamore, ne vel inſanire, vel auris laſciuia geſtire videantur potius, quam feruore ſpiritus exultare ſemper verſiculum decantatiſſimũ animo voluentes.*

Deum irridens qui aliena cogitantes pſallunt.

Vocis moderatio in horis.

§. 3. Ad horas obligantur Clerici maioribus ordinibus initiati, religioſi profeſsi, qui chorum habent, beneficiati. Ita Canon. *Presbyter de celebr. Miſ.* & can. *Si quis presbyter*. diſt. 91. Item dolentes. *de celebr. Miſ.*

Conciliatrix gent diſtributiones.

§. 4 Magna diuino nomini, Eccleſiæque iniuria infertur horarum canonicarum omiſsione; Quod ita emendari poterit. 1. Si pleraque beneficia in diſtributiones quotidianas præſentium, canentiumque conferantur. 2. Si pueris non ita facile beneficia conferantur: aut ſane dum literis operam dant, legere doceantur, & legant accurate. Nunc enim experientia docet, vel optimos, vel nequiſsimos eſſe eos, qui adoleſcentes beneficijs grauantur. Si enim indies cum attentione ac deuotione penſum precum perſoluant, magnos in pietate, & literis progreſſus faciunt. Si verò ſacerdotiorum cenſibus fruantur, & preces negligant, quandoquidem graui ſe quotidie peccato obſtringunt, nihil mirum eſt à gratia diuina relictos, euadere peſsimos, ſunt enim quaſi ærarij Eccleſiaſtici depeculatores, qui velut ex Eccleſiaſticorum bonorum rapina viuunt; officium verò ob quod bona illa dantur, omnino ſubterfugiunt. Verum de horis plura Canoniſtæ & in vtiliſsimo ſuo libro, de ſtatu Eccleſiaſtico Collega meus P. Gisbertus Sceuickhauius, quem Sanctorum Patrum ore loquentem audire merito debent, qui loca functionesque Sanctorum Patrum tenent.

Cur pueri Canonici optimi, vel peſſimi euadunt.

CAPVT VIII.

Eccleſiaſticos poſſe rerum, & controuerſiarum ciuilium eſſe iudices.

§. 1. MAgnum hoc Eccleſiæ priuilegium eſt in medio Romani Imperij, aliorumq; regnorum proprium tribunal erigendi poteſtas. Hoc tamen legitimum eſſe nos Doctor gentium Paulus docuit. 1. Cor. 6. 1. & ſeq. *Audet aliquis veſtrum habens negotium aduerſus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos? an neſcitis, quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt? & ſi in vobis iudicabitur mundus, indigni eſtis, qui de minimis iudicetis? neſcitis quoniam Angelos iudicabimus? quanto magis ſæcularia, ſæcularia igitur iudicia ſi habueritis: contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum. Ad verecundiam veſtram dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, qui poſsit iudicare inter fratrem ſuum, ſed frater cum fratre iudicio contendit: & hoc apud infideles. Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini. ſed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus.*

Eccleſia ius tribunalis habet.

Chriſtianos quidem ſic affectos eſſe Apoſtolus deſiderat, vt pati iniuriam, quam inferre malint, quia tamen in magna multitudine non deerant; qui ſua pertinaciter tueri, aliena auide appetere ſolebant, iudice opus erat. Ne vero inter Ethnicos lis agitaretur, in Eccleſia iudices legendos cenſuit. Hoc igitur eſt regale ſacerdotium, cui cedere debuerunt gentilium Cæſarum leges. Si igitur Apoſtoli in ciuitatibus tribunalia erigere, iudices conſtituere potuerunt, quis dubitet eos quoque iudicaſſe, multo magis iudicare potuiſſe? Dare enim poteſtatem iudicandi, plus eſt, quàm iudicare; eſt enim Architectonicæ poteſtatis.

Apoſtolus eum iudicandi dat poteſtatem etiam iudicare poteſt.

§. 1. Iudices Eccleſiaſticorum ſunt Eccleſiaſtici tantum; ita cauſ. 11. qu. 1. c. 15. *Experientiæ tuæ præſenti auctoritate mandamus, vt in cauſis, in quibus qualibet Eccleſiaſtici officij perſona loco petitoris exiſtit, quemquam laicum pulſatura apud ſua dicas. prouinciæ iudicem ſuas proponere actiones non deferat. In ijs vero negotijs, in quibus Eccleſiaſtici officij perſona pulſatur, totius ſubmoto pulſationis obſtaculo, ad Epiſcopi, vel presbyterorum in loco, vbi quæſtio vertitur, conſtitutorum occurrat indifferenter examen.* Et can. 2. *Nullus iudicum; neq; presbyterum, neq;*

Sæcularis, Eccleſiaſticorum non iudices.

diaco-

diaconum, aut clericum vllum, aut iuniores Eccleſiæ ſine licentia Pontificis per ſe diſtringat, aut condemnare præſumat. Quod ſi fecerit, ab Eccleſia, cui iniuriam irrogare dignoſcitur, tamdiu ſequeſtratus, quouſque ſuum agnoſcat & emendet.

Et can. 5. *Continua lege ſancimus, vt nullus Epiſcoporum, vel eorum qui Eccleſiæ neceſsitatibus ſeruiunt ad iudicia, ſiue ordinariorum, ſiue extraordinariorum iudicum pertrahatur. Habent illi ſuos iudices; nec quidquam his, publicis eſt commune cum legibus. Item Conſtantinus imperator præſidens in ſancta Synodo, quæ apud Nicæam congregata erat, cum querelam quorundam conſpiceret coram ſe delatam; ait. Vos à nemine diiudicari poteſtis, quia ad Dei ſolius iudicium reſeruamini.* Sed hæc res exceptionem pertinet, de qua ſuo loco.

Contemptibiles iudicent, ſed ſapientes. §. 3. Iudices in Eccleſia contemptibiles collocari iubentur; Non vt quilibet index eſſe poſſit; Illa enim mens Pauli non eſt. Nam ſapientem requirit, qui poſsit iudicare inter fratrem, & fratrem. Contemptibilem verò appellat, quia ad verecundiam eorum loquitur, cùm ſit conſeſſus Sanctorum, minimus verò videatur ſapientior gentilium ſapientib. ad quos lites ſuas deferebant. Itaque iudices eſſe poſſe eos, qui ſunt conditionis vilioris, vt ſi quis dicat ex vilioribus Academiæ poſſe iudices conſtitui in oppidis, pagiſque.

Olim controuerſia, ab Eccleſia ſtatu definita. §. 4. Olim coram clericis Chriſtiani iudicio experiebantur. Clem. l. 2 Conſt. c. 49. *Iudicia veſtra fiant in ſecunda Sabbati, vt ſi qua controuerſia ex ſententia veſtra oriatur, vſq; ad Sabbatum libera ſit vobis facultas, qua poſsitis controuerſiam illam componere, & pacem conciliare inter eos, qui litigant. Adſint autem iudicio Diaconi, & presbyteri integre iudicaturi veluti Dei homines, cum iuſtitia. Cũ vtraq; perſona venerit, prout lex iubet, qui ambo litigant, ſtatuantur in medio tribunali: vſq; auditis, ſancte iudicium pronunciate, ſtudentes ante ſententiam Epiſcopi eos conciliare, ne exeat ſupra terram iudicium in peccatorem.* Hoc Chryſoſtomus egregie exponit, vt de Sacerdotibus interpretatur.

ὃ γὰρ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἴσως ἐρεῖτε ὅτι οὐδεὶς ἐν ὑμῖν σοφὸς, οὐδὲ ἱκανὸς διακρῖναι, οὐκοῦν ἐπειδὴ φρονεῖτε πάντες καὶ τὸ τοιοῦτον γὰρ μηδεὶς ᾖ σοφὸς, φησι, τοῖς ἐλαχίστοις ἐπιτρέψατε. Τοῦτο δὲ πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω: Ἐλέγχοντός ἐστι τὴν τούτων ἀντίθεσιν, ὡς σχῆμα μὲν οὖν τὰ περὶ τήν. διὸ δὲ ἐπήγαγεν Οὕτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδὲ εἷς: Τοσαύτη, φησὶν ἀπορία; τοσαύτη σπάνις ἀνδρῶν συνετῶν παρ᾽ ὑμῖν, καὶ ἡ ἐπαγωγὴ δὲ μείζονα τὴν πληγὴν ἔχει. εἰπὼν γὰρ, οὕτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδὲ εἷς, ἐπήγαγεν, Ὃς δυνήσεται διακρῖναι μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ ἀδελφὸς δικάζηται μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, οὐδὲν χρεία σοφίας τῆς συνέσεως, ἀλλὰ δεσπότης τῶν μεσιτευόντων ἡ φιλία, τῆς διαθέσεως, καὶ τῆς συγγενείας πολλὰ συμπραττούσης πρὸς τὴν λύσιν τῆς τοιαύτης φιλονεικίας.

Fortaſſe dicet quiſpiam nullum eſſe inter vos ſapientem, neq; qui ad diſceruendum & dijudicandum ſit idoneus. Et quid tum? Nam & ſi nullus, inquit, ſit ſapiens, vos minimis permittite. Ad verecundiam veſtram dico. Eſt refellentis eorum obiectionem, vt quæ ſit excuſatio & prætextus ſuperuacaneus. Et ideo ſubiunxit, Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam. Tanta eſt, inquit, inopia tanta apud vos raritas virorum intelligentium? Quod autem ſubiunxit, maiorem infert plagam. Nam cum dixiſſet. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, ſubiunxit, Qui poſsit iudicare inter fratrẽ ſuũ? Nam quando frater cũ fratre iudicio contendit, intelligentia & ſolertia non eſt opus litis arbitrio, cum affectio & cognatio magnam opem afferat ad ſolutionem huiuſmodi contentionis. *Dicit eſt ſapiens quod probabiliter . . . ſa committatur.*

Eadem eſt ſententia Aug. ep. 47. ad Proculeian. & de opere monachorum c. 29. *Teſtem inuoco ſuper animam meam, quoniam mallem per ſingulos dies certis horis quantum in bene moderatis monaſterijs conſtitutum eſt, aliquid manibus operari, & certas horas habere ad legendum & orandum, quam tumultuoſiſsimas perplexitates cauſarum alienarum pati de negotijs ſecularibus vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis. Quibus nos moleſtijs idem affixit Apoſtolus, non vtique ſuo, ſed eius qui in eo loquebatur, arbitrio: quas tamen ipſum perpeſſum fuiſſe non legimus. Aliter enim ſe habebat Apoſtolatus eius diſcurſio. Nec dixit Secularia igitur iudicia ſi habueritis, ad nos deferte, aut nos conſtituite ad iudicandum, ſed eos qui contemptibiles ſunt in Eccleſia, hos, inquit, collocate. Ad reuerentiam vobis dico. Sic non eſt inter vos quiſpiam ſapiens, qui poſsit inter fratrem ſuum iudicare; ſed frater cum fratre iudicatur, & hoc apud infideles. Sapientes ergo, qui in locis conſiſtebant, fideles & ſanctos, non qui hac atque illac propter Euangelium diſcurrebant, talium negotiorum examinatores eſſe voluit. Vnde nunquam de illo ſcriptum eſt, quod aliquando talibus vacauerit, à quibus nos excuſare non poſſumus, etiamſi contemptibiles nos ſimus: quia & hos collocari voluit.* *Auguſt. iudicandis litibus occupatus.*

§. 5. Exempla ſanctiſsimorum ac laborioſiſsimorum epiſcoporum iudiciariam poteſtatem nobis oſtendunt. Greg. Nyſſen. orat. de vitut. Greg. Thaumaturgi Epiſcopi Neocæſarienſ. *Ne ſecularium quidem ac temporalium controuerſiarum aliud vllum iudicium ſibi magis ratum ac firmũ, maioreſque auctoritatis eſſe probabant: ſed omne quæſtio diſceptatioque, & omnis intricatus difficiliſq; negotiorum nexus illius conſilijs & admonitionibus reſoluebatur & dirimebatur. Vnde cum communiter viuerentis, tum ſingulis illius beneficio, tam æquitas recti atque iuris conſtituta, quam pax erat.* *Greg. Thaumaturg. controuerſias dirimere ſolitus.*

Deus vero cordi ſibi eſſe ornatum in ſedandis diſcordijs miraculo demonſtrauit. Nec ille tamen in oratione, lectione, operibus miſericordię, doctrina negligens, 17. Chriſtianos cum Epiſcopatum acciperet, inuenit, 17. gentiles, cum moreretur reliquit.

Ambroſ. ita litibus diiudicandis occupatus fuit, vt neget cum Aug. reſpirare potuiſſe. l. 3. conf. c. 3. *Non enim quærere ab eo poteram quod volebam, ſicut volebam, ſecludentibus me ab eius aure atq; ore cateruis negocioſorum hominum, quorum infirmitatibus ſeruiebat. Cum quibus quando non erat, quod per exiguum tempus erat, aut corpus reficiebat neceſſarijs ſuſtentaculis, aut lectione animum.* Et paulo poſt: *Et ſi intelligebamus eum paruo illo tempore, quod reparandæ menti ſuæ nanciſcebatur, feriatum ab ſtrepitu cauſarum alienarum, nolle in aliud auocari, & cauere fortaſſe ne auditore ſuſpenſo & intento, ſi qua obſcurius poſuiſſet ille quem legeret, etiam exponere neceſſe eſſet, aut de aliquibus difficilioribus diſceptare quæſtionibus, atque huic operi temporibus impenſis, minus quã vellet voluminum euolueret.* Tam multa tamen fecit, dixit, ſcripſit Ambroſ. vt eius opera inſpicienti in ſummo ocio vixiſſe videri poſſet. *Ambr. eodem labore occupatus fuit.*

Nec ſponte ſe tam laborioſæ, tamque odioſæ prouincię mancipauit, ſed indurũ illa neceſsitate ſe Beati Pauli auctoritate ſcribit ad Marcell. epiſtol. 49. Ambroſij diſcipulus Auguſtinus loco ſupra citato. *Maligni homines eſſe ſentiunt, aut certe ſenſimos premunt, vt cauſas ſuas ad nos deferre compellant. Quibus dicere non audemus: Dic homo quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem inter vos? Conſtituit enim talibus cauſis Eccleſiaſticos Apoſtolus cogni-* *Apoſtolus conſtituit Eccleſiaſticos cognitores.*

Digitized by Google

[illegible] Queritur ille frequenter de negotiorum multitudine, ſed tamen fatetur, ſe non conterri ab fidelibus litigando, ſed eos potius obtemperando ipſum conſolari.

Synesius in de… [illegible]

Extat querela Syneſij, qui ad Epiſcopatum compulſus eſt epiſtola 57. *Otio opus eſt ei, qui cum Philoſophia ſacerdotio fungitur. Non condemno Epiſcopos qui in rerum negotijs verſantur, ſed magis miror eos qui vtrumque poſſunt. me a fa[…] lis ab […] eſt duobus dominis ſeruire. Si vero ſunt aliequi, qui neque à condeſcenſu lædunt[…], poterunt ſane & ſacerdotio fungi, & […] tuitatum Præfecti eſſe. Radius enim Solis ſi cum ſtercore verſabitur, purus manet, non inquinatur, ego vero cum idem hoc fecero, fontibus & mari opus habeo.*

Sed iudicia… debant.

Miſsio Syneſio petenti negata eſt, & ille Andronicum, & poſtea Iohannem præſides excõmunicauit, quod facere nõ potuit niſi prius cognouiſſet iudicaſſet. Videatur epiſt. 53.

§. 6 Iniurius eſt igitur in viros ſanctiſsimos Beza in notis ad c. 6. Corinth primæ. *Iſtiuſmodi audiendis diſceptationibus minimè adhibendos eſſe miniſtros, quorum longè diuerſum ſit munus, ſed alios potius quoſuis, ex ijs quos poſtea Laicos vocarunt, in alijs vtilioribus rebus minimè omninõ occupatos. Sic enim […] quiuis hyperbolice dictos interpretor, nõ qui maxime ſint imperiti, vel qui ſint viliſsimi. Has illa eſt igitur Apoſtolica doctrina ipſius* CHRISTI *& mandato & exemplo plurimis locis confirmata, nedum vt vtrumque gladium ſeu Petro, ſeu alijs à Petro vllis paſtoribus conceſſerit. quod ſi attente, vt oportuit, à veteribus illis Epiſcopis, ab ambitione, fateor, quæ mox illos ſecuta eſt, procul remotis, ſed tamen ab Apoſtolica regula deficientibus, fuiſſet conſideratum, neque ſeipſos tot laboribus fatigaſſent, de quibus alicubi conqueritur Auguſtinus, neque poſteris inuadenda Magiſtratuum poteſtati aditum certo cum humani generis exitio tandem ſequuturo pateſeciſſent.*

Bona ambitioſis ſanctis viris vitio data.

At Epiſcopi illi ſanctiſsimi laborioſum, odioſumque negocium, pietatis cauſa ſuſceperunt, & ab Apoſtolo ſibi impoſitum arbitrati ſunt.

Nihil tamen hic verius, quam miniſtros Caluinianos ad controuerſias dijudicandas non eſſe adhibendos; Apoſtolus tamen Epiſcopos ſic obligauit, non contra Chriſti, aut Petri præceptum. Non illi contra normam apoſtolicam iudicarunt, multo minus tyrannidem occuparunt, ſed oppreſsis contra potentiorum violentias ſubuenerunt. Quod Siluanus vir ſanctiſsimus Troados Epiſcopus clericis ſuis iudicandi poteſtatem eripuit, ſignum eſt fuiſſe eam penes illos poteſtatem, qua cum abuterentur, cum deeſſent idonei clerici, fidos laicos conſtituit. Nicephorus enim *nundinationem inſtituiſſe*, Socrates ait, *eos quæſtum ex litigantium controuerſis feciſſe.* Nec mirum, pars illa Aſiæ varijs hæreſibus agitabatur, & Cleri tam in fide, quam moribus ſinceritas, ac conſtantia labefactata erat. Neque tamen idcirco ordini iuriſdictio non debetur, ſi vnus Eccleſiolæ Epiſcopus, iudicia ad Laicos tranſtulit. Quia male iudicabant clerici. Quin omninò iudico in clericos iudices diligenter annuatimque inquirendum, & ſi à iuſtitia declinarint ſeuerisſime puniendos.

Clerici iudices. Troade à iudicando prohibiti.

§. 7 Tandem vero Concil. Tridenr (ſeſſ. 13. c. 1. de reform. reos criminum varie conſtringit, qui epiſcopalia iudicia euadere ſatagebant. Itaque negat friuolæ appellationi deferendũ. *Cum igitur rei criminum plerumq̃, ad euitandas pœnas, & Epiſcoporum ſubterfugienda iudicia, querelas & grauamina ſimulent, & appellationis diffugio iudicum proceſſum impediant, ne remedio, ad innocentiæ præſidium inſtituto, ad iniquitatis defenſionem abutãtur, atq; vt huiuſmodi eor[um] calliditati, & tergiuerſationi occurratur, ita ſtatuit, & decreuit: in cauſis viſitationis, & correctionis, ſiue habilitatis, & inhabilitatis, nec nõ criminalibus, ab Epiſcopo, ſeu illius in ſpiritualibus Vicario generali, ante definitiuam ſententiã, ab interlocutoria, vel alio quocumq; grauamine, non appelletur: nec Epiſcopus, ſeu Vicarius appellationi huiuſmodi, tanquam friuolæ, deferre teneatur.*

Tridentina ſynodus, Epiſcopale iudicium ſtabilit.

§. [8]. Cauſæ cur id vtile Reipublicæ ſit, multæ ſane fuerunt, hodieque manent.

1. Quod integrius cauſæ tractentur à Domini ſacerdotibus, & miniſtris, quam à profanis iudicibus. Nam iuſtitiæ, æqualitatiſq; regulam apertiorem arctius cuſtodiunt. Quæ etiam cauſa eſt, vt populus ipſe, ad audientiam epiſcopalem appellarit. Quemadmodum enim leges ciuiles debent Eccleſiaſticis attemperari, ita quoq; iudices ſæculares audire par eſt epiſcopos & ſacerdotes. Conſtitutiones imperatorum vim legis obtinent, ſed firmiorem canones Apoſtolorum. Hinc factum vt ſere Innocent. dixerit *Eccleſiam mundanis legibus non conſtringi.* Et Hier. in Epitaph Fabiolæ, & ep. 30 ad Occan. *Aliæ leges Cæſarum, aliæ Chriſti: aliud Papinianus, aliud Paulus præcipit.* Quo factum eſt, vt Conſtantinus ſanciret Præſidum ſententias poſſe ab Epiſcopis reſcindi. quod à ſe factum, teſtis eſt ipſe Ambroſius li. 2. off. c. 25.

Sacerdotes ſincerius iudicant.

Epiſcopus reſcindit ſententias præſidum.

2. Minore ſumptu apud Epiſcopos litigabatur. Nam erant iudices illi tum pietate, & ſcientia inſignes, tum vero plerunque diuites, & in pauperes liberales, vt nullo modo probabile videretur, eos hoc agere, vt poſſeſsiones eorum ex litibus creſcerent. Nũc quoque ex Eccleſia viuunt, nec hæredes habent, quorum cauſa iuſtitiam violent, ſententiamque vendant.

Minore ſumptu cauſa agitur apud Epiſcopos.

3. Ciuilis Eccleſiæ poteſtas in tanta hominum malitia, arrogantia, ſubtilitate, pertinacia ad errores compeſcendos neceſſaria videtur, ideoque merito conceſſa epiſcopis. Ante Conſtantinum plures emerſere hæreſes, quia nulla vi comprimebantur, & ſub blaſphemis imperatoribus hæreticarum blaſphemiarum ſumma libertas erat, vt grauius domeſticis diſsidijs, quam perſecutione Eccleſia ſcinderetur.

In multitudine, niſi ſufficiens ſit poteſtas, quæ coerceat, grauia incommoda oriuntur.

§. 9. Quod ſi dominium ciuile rectè Eccleſiæ paſtoribus conceditur, vt eſt à me in Coronide ſubſtitorum probatum, illi inhærens, & cunnexa iudiciaria poteſtas etiam concedenda eſt. At dominium hoc olim à multis datũ, acceptumque fuit, hodieq; retinetur, nec ab illis tantum, quorum virtus in dubium vocari poſſet, ſed omnibus omnino, qui eas eccleſias adepti ſunt. De quibus eruditiſsime egit Ioann. de Tolemor archidiaconus Barcinonenſ. in Concil. Baſileenſi: cuius hæc verba ſunt. ſic vero ait, *Incipiam ab Eccleſia Moguntina Ecce S. Boniſac. qui tantæ fuit auctoritatis quod tempore ſuo dicebatur Apoſtolorum tempora rediſſe, hic ſua prædicatione multas prouincias illuſtrauit. In eadem Eccleſia S. Lullus Confeſſor. Item Rabanus magnus Doctor quotidie allegatur. Item in eadem Moguntina Eccleſia Bardo Archiepiſcopus, in eadem […] illuſtris. In Eccleſia Treuerenſi, quam Helena mater Conſtantini, quæ de Treuera fuit oriunda, pluribus dotauit reliquijs, & bonis tẽporalibus, adijciendo primæ dotationi, fuerunt nonaginta nouem Archiepiſcopi vſq; ad Dominũ Ottonem vltimo defunctũ, ex quibus viginti quinq; ſũt Sancti, vt habetur in Calẽdario Archiepiſcopi Balduuini, quod in ipſa Eccleſia ſerua-*

Ciuile dominium eſt clericis conceſſum.

Moguntini.

Treuerenſes.

Ll *tur.*

Colonienſes epiſcopi eam ſais indicarunt.
Item Leodienſes.
Laureacenſis.
Pataujenſes Pragenſes.
Ratiſbonen. Friſingenſ. Auguſtani Conſtantienſes. Saltzburgenſes. Tridentini Cracouienſes.

tur. In Eccleſia Colonienſi B. Seuerinus, qui multis claruit, & claret miraculis. Item S. Remedius, itē S. Cunibertus, item S. Harmo, Agiloſius martyr item Euergiſlus martyr, item Heribertus, omnes iſti fuerunt ſancti Archiepiſcopi Colonienſes. In Eccleſia Leodienſi, quæ opulentiſſima ſua temporalibus eſt, S. Maternus, S. Hubertus, S. Theodardus, S. Seruatius, S. Lambertus martyr, S. Geregiſilus, Epiſcopi omnes. Item in Eccleſia Laureacenſi fuit S. Maximianus, à ſancto Sixto conſecratus Epiſcopus circa annū Domini CC XXIII. qui patrimonium dictæ Eccleſiæ contulit, quod nunc Anaſum dicitur, cum omnibus vicinis oppidis & indicijs ſecularibus, quæ manēt vſq; in præſens in Paſſauia. & obtinet illa Pataujenſis Eccleſia. Item Sanctus Adalbertus Eccleſiam Pragenſem magnificè dotatā feliciter rexit pluribus annis. Item Sanctus Procopius opulentiſſimum Monaſterium in Bohemia habuit, cuius poſſeſſiones inquietantes diuinam interdum vltionem in ſe experti ſunt. Item Sanctus Golfgangus in Ratiſbona. Item S. Corbinianus Friſingenſis Epiſcopus prædia pro eadem Eccleſia hodie nota comparauit. Itē Sanctus Vdalricus Auguſtenſis Eccleſiam opulentam prædijs & ciuilibus dominijs rexit. Item Sanctus Conradus Conſtantienſis Epiſcopus. Item Sanctus Virgilius Eccleſiā Saltzburgenſem dominijs dotauit. Fuit quoq; ſanctus Vigilius Epiſcopus Tridentinæ Eccleſiæ, ciuili dominio opulentæ. Prætermittendum non eſt de ſancto Stanislao Cracouienſi Epiſcopo, qui paſſim controuerſiam ſuper villa Eccleſiæ, à ſepulchro eum, qui ante per triennium mortuus fuerat, reſuſcitatum, ad iudicium duxit in teſtem. Poſſem ſine fine, ſi bene quæſiuiſſem, etiam multo pluros reperiſſe ſanctos Epiſcopos & abbates qui præfuerunt eccleſijs & monaſterijs, habentibus temporalia & ciuilia dominia. Exhorrent vtiq; piæ aures audire indubitatum in dubium deduci, an licitum ſit, quod à tanta ſanctorum multitudine per tāta curricula temporum prolicitè habitum fuit, & practicatum & obſeruatum.

Syluester in dux fuit.

Atq; hæc exempla recentiora, & tranſalpina, quæ tamen factis vetuſtiſſimorum, & ſanctiſſimorū virorū nituntur. Ita enim idē Archidiaconus Incipiam à B. Syluestro, de cuius ſanctitate & doctrina victis iudæorum ſatrapis fides Catholica exaltatio teſtimonium præbet. Sub hoc Nicænum primum ſacrum & venerandum Concilium fuit, & poſt dotationem Eccleſiæ, ex quo ſatis authorizatur factum Conſtantini, quoniam ſi illicitum fuiſſet, reprobaſſet hoc tam celebre Concilium. Sed & habeo teſtimonium beati Ambroſij, de obitu Theodoſij Imperatoris, dicentis: Conſtantinum magni meriti apud Deum, qui à primis Imperatorum credidit, & poſt ſe hæreditatem fidei & deuotionis principibus dereliquit. Et & Iſidorus noſter Hiſpanus idē in ſuis Chronicis atteſtatur. Et Græci qui tunc erant Catholici, ipſum Conſtantinum Catalogo Sanctorum annumerant. & feſtum de eo cū ſolennitate agunt 21 Maij. Poſtea dicam de ſancto Marco, ſub quo fuit celebrata ſancta ſynodus Nicæna, & claruerūt eius tempore & poſt, ſanctus Athanaſius, Euſebius, Nicolaus & Hilarius, & Ioannes Chryſoſtomus. Item ſanctus Leo Papa, qui fuit XLIII. poſt ſanctum Petrū. Item Felix ſecundus, qui Martyrio coronatus eſt. Itē Damaſus primus, ſub quo ſynodus Conſtantinopolitana 150. Patrum, cui Hieronymus illam ſcripſit epiſtolam: Quoniam vetus Oriens inter ſe furore colliſus indiuiſam Domini tunicam deſuper textam minutatim per fruſta decerpit. Etiam petens ab eo ſuæ fidei confeſſionem approbari. & alias multas epiſtolas. Item Cyriacus qui cum vndecim millibus virginibus in Colonia martyrio coronatus eſt. Item S. Symmachus Papa, de cuius vita & miraculis Vincentius in hiſtoriali libro 22. ca. 1 & 2. Item S. Ioannes Papa, de quo in eodem Vincentio eodem libro c. 33. Item S. Agapitus eodem lib. c. 61. Item S. Gregorius vnus de quatuor doctoribus Eccleſiæ, cuius ſanctitas & doctrina nota eſt. Item S. Martin. de quo Vincent. eod. l. 23. c. 24. Item S. Stephanus Papa, de quo idem Vincent. eod. l. 16. Item Honor Papa mira pietatis fuit, cuius tunica dum hinc quidam indutus fuit, & liberatus eſt. Item S. Seuerin benignus amator cleri & pauperū, & poſſeſſiones Eccleſiarū ampliauit. Itē Ioan. IV. theſauris Eccleſiæ diſtractis multa millia hominum per Hiſtriam & Dalmat. à redemit. Item S. Martin. Tudertinus, cuius feſtū celebratur craſtino S. Martini Turonenſ. Epiſcopi. hic omnibus benignus & amabilis maximeq; ſanctitatis. Agatho dū quandam leproſū oſculatur, mundatus eſt. Ioannes natione Græcus, hic martyrio coronatus eſt. Paulus mitiſſimus & miſericors, nocte tempore cum familiarib. ibat ad viſitandos pauperes & infirmos, & eis ministrandū. Leo II. multa patientia, multaq; humilitate, fecit mirabilia in vita ſua, cuius feſtū celebratur 17. Calend. Auguſti. Nicolaus poſt hunc vixit ſanctiſſ. [illegible] poſt Mar. Greg. vix in ſede Romana ſimilis. Omnes prædicti fuerunt in ſede Roma poſt dotationē Eccleſiæ virī ſancti, approbatæ ſanctitatis, fuerūt & plures alij virtutib. & ſcientia clari, ſicut Innocentius III. qui tam reuerenter allegatur in tractatu de Miſſa & alijs operibus. Petrus de Tarantaſia dictus Innocentius V. Doctor clariſſimus, & multi alij, quos nominare longū eſſet. Volui ſolū prædictos exprimere, qui ſancti intitulantur, alij multi omiſſi. Sed hoc vnum nolo omittere, quia ad propoſitū valde facit, quod narrat Vincentius in hiſtoriali libro vigeſimo quinto, ca. 25. de Gregorio Sexto, qui magna ſtudia & labores impendit ad recuperandū temporalia bona Eccleſiæ à tyrannis occupata, & cum nec hortationibus, nec cenſuris poſſet hoc efficere, vi armorum hoc facit, vnde Cardinales eum, virū ſanguinarium, dicentes: cum infirmitate decumberet, de qua deceſſit, dicebant eum non debere ſepeliri in Eccleſia S. Petri cum alijs Pontificibus, quod cum ipſe intellexit, vocatis Cardinalibus, & habito cum eis colloquio, tandem dixit: Quoniam noſtræ & veſtræ cogitationes falli poſſunt, committamus omnia diuino examini, corpus meum antecessorum meorum more compoſitum ante ianuam Eccleſiæ ſiſtite, & ſi manſerit ianua firmata & repagulis, ſi Deus voluerit, vt ingrediar, applaudatur miraculo: ſin minus, de cadauere meo fiat ſicut vobis placuerit: ſic factum eſt. Mox enim & corpus eius ante portas Eccleſiæ ſeris occluſas poſitum eſt, turbo ingens diuinitus emiſſus, repagulorum obſtacula dirupit, & ipſas valuas vehementer impetu patefactas, ad parietem cum magno fragore impulit.

Synodus Nicæna id probauit.

Pontifex, & Petro & Conſtantino ſucceſſit.

Hanc ob cauſam Bern. l. 4. ad Eug. diſcipulum de conſid. In his ſucceſſiſti non Petro, ſed Conſtantino & l. 2. Eſto, vt alia quacunq; ratione hæc tibi vindices, ſed non iure Apoſtolico. Bono iure poſſidere alia tum hæc docent, tum vero orbis Chriſtiani conſenſus, quo ea delenita ſunt. Romani cum priſtinæ libertatis, & maieſtatis intempeſtiuo deſiderio omnia quondam ſuæ ditionis regna in ſuam poteſtatem redigere ſatagerent, etiam Pontificem in ordinem redigere, omniaque regalia adimere conati ſunt; ſed eos Franci & Germani Imperatores, vt etiam Longobardos punierunt. Viderunt Pontifici eccleſiam reſtituro ſceptri, & principatus dignitatem eſſe opportunam. Bono iure ſua poſſidere Pontifi. cum Barretus li. 2. ca. 1. docet, quanquam alioqui regum adulator. Imo addit, iura antiquiora, æquiora (quod ſemper ſpectandum) Deinde poſteros Conſtantini potius accuſat, quod detinuerint, quam Pontifici ius derogat. Conſtantinus opes, honorumque dedit. Carolus reſtituit; additæ alia

ſunt;

ſunt Alpes, Cottiæ, Exarchatus, Beneuentana ditio, Sicilia, Tuſcia, Liguria, Apulia, Ferraria, aliaque dominia.

Tent... domin... ... ſpoli... anni. §. 10. Tandem concludo Reipublicæ ſingulari emolumento fieri, vt Epiſcopis & Sacerdotibus magna iudicandi gubernandique poteſtas permittatur. Fructus eſſe debet, vt ſecurius Verbum Dei audiant, audito obtemperent, mores corrigant illi qui emendabiles ſunt, contumaces terreantur, ſi non ab inualido, & contemptibili Sacerdote, ſed regio Pontifice myſteria tractentur, doctrina explicetur. Nam Conſtantinus cauſam ipſe donationis ſuæ adducit, *vt non vileſcat Pontificalis apex*, ſed magis, quam terreni imperij dignitas gloria, & potentia decoretur.

Non tamen honor ille finis primarius eſt, ſed Reipublicæ ſalus. Vnde enim iudices peritiores, æquiores, pecuniæ minus egentes, minus appetentes munerum, haberi poſſunt, quam in Epiſcoporum honoratiſſimo cœtu, in Prælatorum Eccleſiæ multitudine? Hoc nunc in præcipuis Europæ partibus, Germania, Gallia, Hiſpania obtinet; imo & in ipſa Brittannia, quæ Epiſcopis in rerum ciuilium adminiſtratione vtitur.

CAPVT IX.

Contra ſectarios, Prælatorum iuriſdictio ciuilis defenditur.

§. 1. Legitimam, iuſtam, vſitatam, vtilem Reipublicæ, oſtendi Eccleſiaſticorū gubernandi, & iuris dicendi poteſtatem eſſe. Nunc quia in eam vehementer hæretici inſurgunt, illis quoque, ex lege diuina, humana, proba conſuetudine reſpondeamus.

Primum eorū axioma eſt, *Papam, Epiſcopos omnes, prælatosque, nullam ciuilem adminiſtrationem habere poſſe.* Hoc plerique vehementer inclamant, longa diſputatione id agit Scharpius quæſt. de Antichriſto. Cum enim ſibi obiecisset, Eccleſiaſticos habere iuriſdictionem dono Principū, Reſpondet:

Epiſcopis ne... gant ius ad adminiſtran... dā Reip. vt ... ſpolient. *Licet controuerſum ſit antecedens, vt ſupra dictū, tamen neque ſequi quia tum acceptatio Papæ, tum donatio Principum fuit contra ius Diuinum, vt & etiam contra ius Pontificum: nam in Decreto Canone Dicente 25. q. 11. Pelagius Papa ait, Reſcripta quæ ſurreptione, aut falſis precibus impetrantur, nullum ius afferre, & in g... a. Clericos qui ijs vtuntur, officijs, & beneficijs expellendos, Laicos vero excōmunicandos eſſe, at Principum reſcripta, quibus Papa iuriſdictiones obtinuit, erant ſubreptitia, ſi non ratione ſcriptionis & expeditionis, ſaltem ratione cauſæ in ijs allegatæ, quæ fuit, quod pietas Chriſtiana poſceret, vt illi donis & priuilegiis ornarentur Epiſcopi, expreſſè contra Dei verbū.*

Et paulò poſt ait non aliter quam per latrocinia Papam acquiſiuiſſe temporalem poteſtatem. Deinde pergit: Alexander III. *Papa reſcriptione in capite* Vigilanti. Et Innocentius III. *Papa in capite*, Si diligenti. Et Concilium Lateranenſe *in capite*, Quoniam, & in canone, Placuit 16. q. 3. *Canoniſtæ aiunt ſicut in male fidei poſſeſſore, tempus non tollit obligationem, neque ijs aliquid acquirit, ac bona fide Principatus illos Epiſcopi non obtinuerunt, qui contra Chriſti inſtitutum vt ſupra. recto ergo Bellarminus Paparum regna per latrocinia acquiſita comparat.*

Epiſcopos & Paparum per latrocinia obtineri, nec præſcribere ... .

Denique Principes qui Eccleſiæ bona donarunt, accuſat: *Principes*, inquit, *qui Eccleſiæ donarunt, vnde Paſtores ſe alere poſſunt, laudandi ſunt, at qui immenſas illas opes tradiderunt, vnde ſumptuoſe & otioſe viuunt, male fecerunt, quia ita Eccleſiā corruperunt, ideo rectè illud*: Religio peperit diuitias, ſed filia deuorauit matrem: *habebant quidem Principes zelum, ſed non ſecundum ſcientiam, qui verò iuriſdictiones temporales contulerunt, impie fecerunt, quia Chriſti inſtitutionem violarunt, nec Papæ Chriſti exemplum ſequuti ſunt, qui quum Iudæi illum Regem conſtituere vellent, fugit. Ioan. 6. 15. Vide Bernard. in libris de conſideratione.*

§. 2. Hinc facile patet ſi ſententia prædicantium res decidatur, omnem iuriſdictionem temporalem Epiſcopis, & Prælatis auferendam; nam impiè donatam, & acceptam arbitrantur, per latrocinia acquiſitam, & nunc nullo iure præſcriptionis, ſed tanquam à malæ fidei poſſeſſoribus, & latronibus iniuſte teneri, ideo à Principibus ſecularibus data occaſione eripi omnino poſſe. *Adulatores Principum, illis ſpolia Eccleſiæ concedunt.*

Nec fœdera vlla, aut pacta poſſe obſiſtere, vel leges imperij, quia ait eſſe contra legem diuinam. Hinc clarum eſt, fieri non poſſe, vt quamdiu hæreſis iſta dominatur, pax conſtituatur, cum altera pars alteram licet donationis, emptionis, præſcriptionis iura prætendentem inique poſſidere, & latrocinio tueri ſe arbitretur, hinc legum, & iudiciorum omnem vigorem neceſſaria conſequentia extinctum eunt: quicquid enim pro Eccleſiaſtico quocunque Iudices Cameræ Imperialis decernunt, id illi impoſtores contra ius & æquum pro latrone decretum eſſe affirmant. Si Princeps ſæcularis Epiſcopi alicuius opes ditionemque inuadat, atque occupet, vindicias à latronibus iure captas pronunciant. *Hæreſis illa pacem tollit.*

Hæc opinio ſummam inter ſtatus diffidentiam, & bellum ἀκατάπαυστον efficit, quod etſi non ſemper geratur, ſemper tamen timetur, & paratur. Nec ſecurus vllus Epiſcopus eſſe poteſt, ſi ſuis miniſtris aliquando credant. Principes ſæculares, quos ſpe opum Eccleſiaſticarum in cædes, & exitia patriæ agere furor miniſtrorum aſſidue conatur. Subactis vero direptisque Epiſcopatibus, fugatis, aut cæſis Epiſcopis, Paſtoribus, Doctoribus libere hæreſin ſuam exultare poſſe, graſſarique confidunt. Sed errant, & errorem illorum Deus mundo iam dudum oſtendit. *Cauſſa diffidentiæ inter Principes.*

§. 3. Certum eſt, iure naturali ſacerdotium & regnum, ſeu iuriſdictionem ciuilem non pugnare. Nam in lege naturæ ijdem & Reges & Sacerdotes erant. Gen. 14. Melchiſedec, Moſes Ex. 18. eſt iudex & Pontifex, & Heli. 1. Reg. & Maccabæi Principes fuere & Pontifices. Reſpondet Scharpius illa tum licuiſſe, nunc minime, deinde fuiſſe illa extraordinaria. *Iure naturali regnū, & ſacerdotium non pugnat.*

Hoc primum nobis omnino ſatis eſt, ſcil. primogenitos ſimul Principes & Sacerdotes fuiſſe, duoque illa officia Patriarchas, Prophetas, alioſque vſurpaſſe. Alterū falſum eſt: Nam in lege naturæ ordinariè fuere Principes ijdem, & Sacerdotes. Deinde Maccabæi ordinarij Pontifices, & Principes fuere.

§. 4. Deinde. Non eſt in N. Teſt. cautum lege aliqua, ne idem Princeps ſit, & Epiſcopus, ſeu iuriſdictionem habeat ciuilem, & Eccleſiaſticam. Nam leges quas in hanc ſententiam allegant, nihil pro ea faciunt, & argumenta ſunt friuola, quæ perpendere operæ precium fuerit, tantum vt ſeditioſorum ruditas & ingenij imbecillitas appareat.

Arg. 1. *Quæ Deus ſeparauit & diſtinxit, illa non ſunt ab hominibus confundenda, Matt. 19. 6. at Deus munera ciuilia, & Eccleſiaſtica, tam ſub V. quàm ſub*

N. T. diſtinxit, perſonis adminiſtrantibus, cauſis, legibus, pœnis, &c. (niſi extraordinarie & certis temporibus) vt 2. Chron. c. 19. Matth. 18. 15. Ergo in perſona vnius hæc ſimul eſſe non poſſunt.

Olim iuncta fuere officia Eccleſiaſtica & ciuilia.

Reſpondeo: Matt. 19. 6. ſcriptum eſt, *Quæ Deus coniunxit, homo non ſeparet*: agit autem de matrimonio. Deinde 2. Par. 19. Ioſaphat officia templi: & ciuilia diſtinxit. At vero non eſt rationi conſentaneum, vt quamuis aliquando illa ſeparata ſint, vt nunquam coniungi queant. Sunt enim talia, vt pro ratione temporum mutentur, in Moſe, Heli, Samuele, Maccabæis vtraque poteſtas coniuncta fuit. Quin & Eleazar filius Aaronis Ioſ. 24. 1. partitur *terram filiis Iſrael*, & *Ioſue filius Nun, dare vero terram*, vt ibi ſcribitur, ad ſæcularem pertinet iuriſdictionem. Quæ vero ſpecies eſt argumenti: Deus matrimonio coniuncto ſeparari non voluit; non ergo Epiſcopus poteſt eſſe iudex in cauſa ciuili, aut adminiſtrare partem Reipublicæ, ne pagum quidem?

Arg. 2. *Quod Chriſtus ipſe ad ſe pertinere negat & recuſat, id ad illius ſucceſſores & miniſtros pertinere non poteſt, quia nullius poteſt eſſe maior authoritas, quam Chriſti, Matt. 10. 24. at negat Chriſtus, iuriſdictionem ciuilem ad ſe pertinere, Luc. 12. 14. Ioh. 6. 15. & c. 8. 11. ideo recte Chryſ. hom. 42. in Ioh. hoc fecit, vt admoneret de humanarum dignitatum contemptu, & oſtenderet ſe nullis ſecularibus rebus indigere. Ergo.*

Reſpondeo Luc. 12. 14. Fugit Chriſtus officium iudicandi, *Homo, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos?* Iohan. 6. 15. *Fugit cum vellent eum facere Regem.* Ioh 8. 11. quærit ex adultera: *nemo te condemnauit*, & reſpondenti: *nemo. Nec ego*, inquit, *te condemnabo.*

Chriſtus aliqua fecit, & aliqua omiſit quæ nos non obligant.

Sed nihil hæc conficiunt contra iuriſdictionẽ Epiſcoporum temporalem. Chriſtus enim diuiſionem illã reiecit, non quia iudicare non potuit, ſed quia legitimam ob cauſam noluit; nam primo habebant illi ſuum magiſtratum: deinde ex illa diuiſione Phariſæis calumniandi, magiſtratui ſæuiendi occaſio dari potuit. Denique non venerat ad agellos diuidundos. Quod ſi hoc factum ita accipitur, vt omnis iuriſdictio, & ciuile officium ab Epiſcopo auferatur: non poterunt Miniſtri Euangelici, vel diuidere agros, vel arbitri eſſe, aut teſtes rerum politicarũ. Quis enim eos conſtituit diuiſores? Fugit Chriſtus regnum, quia honores fugiendos exemplo docuit. Fugerunt regna, & Epiſcopatus viri multi, ſancti, & prudentes: alij tamen eadem ſine fraude, ſine culpa acceperunt. Si datum exemplum obligat, omnes igitur regno arcet. Fugiendum eſt enim quod Chriſtus fugit. Nam Donatiſtæ, Libertini, Anabaptiſtæ his verbis contra Magiſtratum vtuntur. Munus enim imperandi in ſe malum eſſe aiunt. Atque vtinam miniſtri exemplo Chriſti potius, quam ſuis moribus viuerent. Chriſtus enim non habuit vbi caput reclinaret, Chriſtus vxorem non duxit, nec tamen hactenus è miniſtris imitatorem inuenit. Fugiant igitur poſſeſsiones, & vxorem, qui Chriſtus fugit.

Honores fugiendi ſunt omnib., niſi legitima de cauſa admittantur.

Arg. 3. *Si regnum Chriſti non eſt ex hoc mundo, nec circa res huius mũdi, tũ nec officium Miniſtrorũ debet eſſe circa res politicas & principatus ciuiles, at prius, Io. 19. 36. 1. Cor. 4. 1. 2. Cor. 10. 4. ideo recte Ambroſius, nõ conuenit vni duplicem habere poſſeſſionem. & Lyra in c. 6. Ioh. Chriſtus non acceptauit honorem, dans exemplum fugiendi honores.*

Reſp. Regnum Chriſti non erat de hoc mundo, vt mundana potentia, & opibus fulciretur, venerat enim vt non modo regno non vteretur, ſed ne poſſeſsiones quidem haberet. Non tamen vetuit Chriſtianos habere regna, quamuis Epiſcopi ſint, ſicut nec habere poſſeſsiones, & poſſunt circa negotia ciuilia, imo interdum debent occupari, ſi ita ſalus Reipubl. & religionis cauſa poſtulet. Sane ſi nobilis, ſi baro, ſi comes, ſi Princeps aut Rex miniſterio ſe Eccleſiaſtico mancipare vellet, ſi per impoſitionem manuum ordinaretur, iure non poſſent eum iuriſdictione, & regno priuare. Cur enim tanta eum pœna dignum arbitrarentur, vt ſe, filiosque, ſuſcipiendo munere prædicantis exueret? Poteſt igitur Superintendens Caluinianus, aut Lutheranus vtramque iuriſdictionem tueri, cur igitur non poterit Catholicus?

Nobilis ſi prædicans fiat, non ſuo iure excidat.

Arg. 4. *Quod Apoſtolis vetitum fuit, qui erant primarij poſt Chriſtum Eccleſiæ Miniſtri, id alijs non licet, at principatum exercere Apoſtolis ſimpliciter vetitum fuit, Matth. 20. 25. Marci 10. 43. Luc. 22. 25. ideo recte Tertull. de idololatria. c. 18. Chriſtus gloriam ſæculi ſibi & ſuis alienam eſſe iudicauit,* & Bern. l. 2. de conſid. c. 4. *Apoſtolis interdicitur dominatio, ergo tu vſurpare aude, aut Dominus apoſtolatum, aut Apoſtolus dominatum, plane ab vtroq; prohiberis:* & Cyrillus in Ioh. l. 3. c. 20. *honor & gloria mundi fugienda ſunt ijs, qui volunt gloriam Dei conſequi. Ergo.*

Dominatio cum ſuperbia, non poteſtas negãda Epiſcopo.

Reſp. Locum Matth. 20. 25 eſſe fulcrum, ſed ruinoſum hæreſis cauillatricis, *ſcitis* (ait Dominus) *quia Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores ſunt poteſtatem exercent in eos. Non ita erit inter vos, &c.* Verum nihil ad rem præſentẽ. Illis enim verbis durus, & imperioſus dominatus, qualis eſt hominum ſua commoda quærentium prohibetur, hoc eſt enim, κατακυριεύειν, dominatu violento premere, hoc eſt, κατεξουσιάζειν poteſtatem in ſubiectos cum faſtu exercere. Itaque non imperium, ſed imperij abuſus, violentia & ſuperbia verbis illis reprehenditur.

Apoſtoli omnia reliquerunt, ideo nec regna habuerunt.

Obijciunt eundem locum contra magiſtratum Anabaptiſtæ, quibus reſpõdet Scharp. *Chriſtus enim diſtinguit miniſterium à dominatu ciuili, etiam legitimo, quia non vult miniſtros dominari in Eccleſia, vt reges in regno* Addendum vt reges gentium in regno, vt illo tempore Herodes, Tiberius, alij.

Qui prædicantium reliquerunt omnia.

Arg 5. *Chriſtus non mittit Paſtores ad aliud munus exercendum, quam illud ad quod miſſus fuit à Patre. Ioh. 20. 21. at Chriſtus non fuit miſſus ad politicũ principatũ exercendum, vt Bell. concedit ſupra c. 4. ideo recte Chryſoſt. hom. 11. in Epiſtol. ad Epheſ. ſermonis doctrina nobis commendata eſt non poteſtatis autoritas.*

Miſſio ſpiritalis ex ſe non eſt coniuncta cum imperio temporali.

Reſp. Paſtores à Chriſto mitti ad munus ſpiritale exercendum, nec illa miſsione ciuile imperium dari: ſunt enim diſtincta imperia, & munia. Non tamen prohiberi, quo minus ad ſalutem Eccleſiæ, & Reipubl. etiam curam ciuilem ſuſcipiant paſtores. Sane magiſtri diſcipulis conſtituuntur, vt eorum ingenia explorent, moreſque forment, non tamen vetantur etiam eorum cauſas agere, ſanitati, victui, habitationi conſulere. Imo id ſæpe neceſſarium eſt.

Quamuis igitur miſsio ad munia ſollicitudineque ciuilem non obliget, crebro tamen eſt vtilis ea cura, interdũ neceſſaria, non autem vera. Niſi quiſpiam forte Ambroſium reprehendat, dũ periculoſas legationes pacis cauſa obit, aut alios Epiſcopos ſuorum ſaluti inuigilantes condemnet. Quid porro facient Epiſcopis Germaniæ Lutheranis Lutherani, aut Caluinianis in Anglia Caluiniani, qui non modo late imperant,

rant, ſed regia etiam officia in aula adminiſtrēt?

Arg.6.*Si officia neceſſaria etiam naturalia ſunt omittenda, vt officio Eccleſiaſtico miniſtri fungantur, tum multo magis debet miniſter abſtinere ab officio & Principatu politico: at prius Luc.9.60. ideo rectè Concil.Calcedon.ca.7. vetat ne Epiſcopus, ſub pœna excommunicationis, recipiat ſæculares honores: & can.3. ne vllus Clericus ſuſcipiat in ſe tutelam & curā Orphani.*

Vocationi ceſſi ſi parendum.

Reſp. Naturalia officia Chriſtum nō vetuiſſe: Vocabat diſcipulum, ille veniam petit ſepeliendi patris, id illi negat Chriſtus, *ſine*, inquit, *mortuos ſepelire mortuos ſuos, Tu autem vade, annuncia regnum Dei.* Dilationem, & inducias ille poſtulabat, & quidem incerti temporis, ad mortem vſque patris; quid ſi enim pater vitam non in longum modo tempus, ſed etiam vltra filij annos produceret? Hæc tarda molimina Chriſtus abſcindit. Nec enim pater mortuus erat, ſicut nec illi mortui, qui mortuos ſepulchro mandaturi erant, ſed mortui fortaſſe, quia vitam gratiæ amiſerant. Ita ſane Beza interpretatur. *Vera videlicet vita expertes, & doctrina de vita æterna contumaciter reſiſtentes.* Quod ſi hæc ſententia Chriſti Domini iubet miniſtros Eccleſiæ ab omni naturali officio abſtinere, adeo vt nec parentum funeri intereſſe poſsint, quis excuſare tentabit prædicantes, qui parentes funerant, hæreditatem adeunt, cum alijs ſæpè litigio & iure diuidunt? Imo matrimonia ineunt, aliiſque procurant, filias nuptui dant, filijs vxorem deducunt domum. An non ſunt iſta ſæcularia?

Milites quadam ciuilia exercere poſſunt.

Arg.7. adducit exemplum de militibus, qui ſe non implicant negocijs ſæcularibus; An neſcit hæc eo vſque noxia, dum impediunt ſpiritalia, alioqui vtilia & diuina eſſe? Ciuilia negotia à viro ſpiritali ad gloriam Dei poſſunt ſpiritaliter agi. Certe Auguſt. non modo cauſas iudicauit, ſed id moris eſſe ſignificat Epi. 147. *Et homines quidem cauſas ſuas ſæculares apud nos finire cupientes, quando eis neceſſarij fuerimus, ſic nos ſanctos & Dei ſeruos appellant, vt negotia terræ ſuæ peragant: aliquando agamus & nos negotiū ſalutis noſtræ, & ſalutis ipſorū, non de auro, non de argento, nō de fundis & pecoribus, pro quibus rebus quotidie ſubmiſſo capite ſalutamur, vt diſſenſiones hominū terminemus. ſed de ipſo capite noſtro tam turpis inter nos, & pernitioſa diſſenſio eſt.*

Auguſtinus cauſas iudicauit.

Verum hæc ita tractanda ſunt, vt ſecundaria, atque vt ſpiritalia non impediant. Sanctum eſſe, atq; vtiliſsimum opus Reipubl. cauſas, controuerſiaſq; audire, & finire, nemo eſt, qui non intelligat, niſi adeò contentioſus ſit, vt diſcordijs, litibuſque delectetur.

Arg.8 *Qui totus debet eſſe in lectione & prædicatione, tempeſtiuè, intempeſtiuè, vt poſſit animarum rationem reddere is non debet præter officium Eccleſiaſticum, etiam ciuile exercere; at, talis debet eſſe Miniſter Dei, Rom.12.17.1.Tim.4.15.2.Tim.th.4.2. ideò rectè Carthag. Concil.4.c. iubet Epiſcopum attendere ſolum prædicationi, lectioni, precationi: & Canones Apoſtolorum iubent excommunicari Epiſcopum, qui ſecularibus rebus ſe implicat.*

Prædicatio non impedit omnia officia.

Reſp. Apoſtolus inquit, *hæc meditare in his eſto. Et, prædica verbum, &c.* Epiſcopis omnibus hæc dicta. Verum ita vt nec hoſpitalitatem, nec alia omittant. Poſſunt vero iſta præſtare, & hæc non omittere. Nonne potuit Dauid in lege Domini meditari die ac nocte, & tamen bella gerere, regnum adminiſtrare, vicinas gentes ſub gere? Nōne multi ſancti Reges id egerunt, quamuis multis, maximiſq; regnis imperarent? Cur igitur Epiſcopus aliquis ditiunculā adminiſtrare nequeat, & ſimul animarum ſaluti inuigilare? Tria regna magnæ Britanniæ Rex in vnum corpus redacta adminiſtrat, & eſt tamen caput Eccleſiæ, cur non Epiſcopus Cantabrigienſis aliquot oppida curare poſsit? Nec queri hac de re miniſtri poſſunt, qui domeſticis publiciſque rebus impliciti meditationi rerum diuinarum minimam temporis partem aſsignant.

Arg.9. *Si Apoſtoli, quã multis Eccleſiæ miniſtris, donis inferiores non fuerunt, nō poterãt duo Eccleſiaſtica munera exercere, inter quæ maior eſt affinitas, quam inter Politicum & Eccleſiaſticum, tum multo minus poſſunt alij miniſtri principatum ciuilem & Eccleſiaſticum adminiſtrare; at prius, Act.6.2 & 4. ergo.*

Reſp. Apoſtolos inter magiſtratus Iudæorum, & gentium verſantes nullam iuriſdictionem ab illis accepiſſe: Potuiſſe tamen eos iudicare. Imo Paulus Apoſtolus quod plus eſt, quam iudicare, nouum tribunal erexit.1.Cor.6.4. *Secularia igitur iudicia ſi habueritis: contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum.* Ecce ipſe inſcio Cæſare, in media Eccleſia iudices rerum ſæcularium conſtituit. Si ſine iuriſdictione, cur id fecit? ſi cum iuriſdictione, poteſtatem igitur habuit hoc imperandi. Duo igitur munia illa ab vno poſſunt exerceri: cur igitur vnus Paſtor minimi pagi, non poſſet eundem & ciuili & ſpiritali iuriſdictione regere, cum vnus Rex tot regna adminiſtret?

Paulus tribunalia conſtituit.

Ad argumentum 10. & 11. iam reſponſum, cura paſtorum ſpiritalis tantum ſpiritalia, ciuilis etiam ciuilia officia exercet

Argumentum 12. *Si nemo eſt idoneus ad ſolum munus ſpiritale exercendum, tu qui ad illud es vocatus, nō debet aliud ciuile exercere: at prius, 2.Cor.16. Ergo.*

Reſpondeo. Nemo plane ciuile imperium niſi vocatus adminiſtrat, quicunque enim Epiſcopi ſæcularia ſuarum diœceſeon negotia tractant, ad hoc legitima electione vocantur.

Arg 13. *Si licet miniſterio exercere Principatum politicum, tum licet politico Magiſtratui fungi officio Eccleſiaſtico, quia horum par eſt ratio: at conſequens eſt abſurdum, vt ex Scriptura patet: nam qui hoc ſibi arrogarunt, grauiter à Deo puniti fuerunt, vt in exemplo Oziæ Regis, & aliorum videre eſt, ergo.*

Reſp. Longe diuerſam eſſe rationem: Quia multo eminentior eſt ſacra, quàm ciuilis poteſtas. Deinde legitimo ſenſu hoc concedi poteſt. Quē admodum Epiſcopus ciuitatem politice regere poteſt, ſi hoc ei regimen offeratur, ita Princeps ſi ſacris initietur, poteſt ſæcularem iuriſdictionem retinere. Non enim certis familijs Sacerdotium Chriſtianum continetur, quemadmodum Leuiticum, itaque ad hanc rem nihil facit Oziæ Regis exemplum.

Princeps ordinari poteſt, nec ideo principatũ amittet.

Ad arg.14. reſpōſum eſt. Epiſcopi enim ex vocatione, & officio non ſunt iudices rerum ſæcularium, aut Reipublicæ rectores, ſed donatione & vocatu Principum, quamuis Eccleſia iuſſu Epiſcoporum ſuam habeat in iudicibus conſtituendis quandam libertatem, vt ex S.Paulo docui, In prima vero Eccleſia Principes non fautores, aut patroni, ſed carnifices erant Epiſcoporum, nec dignitate illi eminebant, ſed in ſpeluncis & cauernis terræ deliteſcebant.

Hæc ille non modo contra Catholicos, ſed Lutheranos & Caluinianos, qui varijs locis Epiſcopali titulo, & poteſtate tam ſæculari, quàm ſpiritali ſed magis ſæculari vtuntur. Obijciunt alij multos abuti opibus Eccleſiæ. Verum eſt, ſed abuſus ad vitia hominum pertinet, non au-

Sandemirienſi vel aliqua ſimili tandem etiam conuenitis, & miſſis impingitis infidelibus, tantum quid fideles percipiant in Euchariſtia communiter amplectimini?

Contentio Luthero-Caluiniana.

Nonpoſſumus, inquis: quia quid luci cum tenebris? Nihil ſane. Nos vero tenebræ non ſumus. Et vos vtinã omnes lux ſitis. Quæ vero pars fideli cum infideli? Nulla. At nos infideles qui ſumus, qui Chriſtum Dominũ diligimus, & fide ſyncera inuocamus? Pro gloria, inquis, & maieſtate Chriſti pugnamus: vtinam non pro veſtra. Conſcientia noſtra vobiſcum pacem non fert. Imo affectus veſtri non ferunt. Ipſi Pontificiis horribilius erratis: Næ vos, qui hæc vulgo inculcatis, quid Pontificij errent vel potius blaſphement, parũ ſcitis vel expenditis. Errantes vero cur cum omni manſuetudine & doctrina in viam non reducitis? Hæreticum hominem poſt vnam & alteram admonitionem Apoſtolus deuitandũ monet. Cedo vero admonitiones veſtras! Quid niſi anathemata fulminatis! Cedo etiam hæreſes noſtras! Errores, inquis, graues tuemini de vniuerſali gratia & redemptione, de prædeſtinatione, de promiſſionibus Euangelij, de Baptiſmo. Nos vero quos de his errores nobis obijcitis, nõ agnoſcemus: imo totidem calumnias quorundam Stentorum eſſe dicimus. Extant Apologia & declarationes noſtræ, cur has non accipitis? imo cur nec legi, nec vendi permittitis? Et de redemptione quomodo quæſo inter veſtros conuenit? de prædeſtinationis cauſa quomodo? Nos vero omnes illas controuerſias nuper motas, fidei conditione definiendas eſſe ex Euangelio docemus. Nam omnes & ſoli credentes redemptionis Chriſti participes ſunt: Reliqui enim inanes ſunt, qui vitam ſine fide tranſigunt. Omnes & ſolos credentes ad vitam prædeſtinatos agnoſcimus, neq; id propter præuiſam fidẽ aut opera, vel quia præſciti ſunt, quod eſſent credituri & bene operaturi (hæc enim Pelagianorum fuit hæreſis) ſed mera εὐδοκίᾳ Dei voluntate eorum potius, quam aliorũ miſereri, & gratia eos donare, vt crederent & ſalui fierent. Ad omnes & ſolos credentes Euangelij promiſſiones & ſalutem propriè pertinere: ad infideles, quoad tales manent, nullo pacto pertinere didicimus ex illo Chriſti: Qui credit in filium Dei, habet vitam æternam: qui non credit, ſuper eo manet ira Dei. *Solos & omnes credentes in Baptiſmo Chriſtum induere, & Spiritu ſancto regenerari: incredulos & hypocritas non habere partem in verbo hoc, ſi vel millies fontingantur, Apoſtolica voce edocti firmiter ſtatuimus. En igitur noſtras hæreſes.*

Pigmenta errorũ Caluinoſticorũ.

Ecce diſſenſum, ecce odia, ecce inter illos mendacia de concordia. Non poteſt perſeuerare in his digladiationibus, & anathematiſmis vnitas, ideo nec Eccleſia, nec reſpublica. Pacem igitur ſpectemus, & verum de ſacrificio ſenſum teneamus.

Verba Chriſti tenemus.

§. 2. Expoſitionem literalem nos tenemus, τὸ ῥητὸν quod Dominus Ieſus dixit, eſſe ſuum corpus, & ſanguinem, hoc eius corpus & ſanguinem eſſe dicimus. Hac in re cum Lutheranis nobis conuenit, & fatetur ille lib. 2. cap. 1. controuerſiæ Euch.

Luthero, & Lutheranis, vix quicquam conuenit.

Si Lutherum & Lutheranos ſpectes, eorum doctrina plurimum dictat. Imo audacter aſſerit lib. 2. cap. 1. & vere Pareus. *Lutherum & Lutherianos tãtum diſtare, vt apud Lutherianos præter nomen & communem illam aſſertionem vix aliquid Lutherianum inuenias.* Errores vero Lutheranorum & aliorum ſunt. 1. *Hoc eſt corpus meum: hic panis eſt corpus meum.* De capt bab. anno 20.

Variæ hæreſes.

Hoc alio modo intelligi non poteſt, quam vt tranſubſtantiatio admittatur; nam, *Eſt*, apud Lutherum accipitur ſubſtantiue, non pro ſignificat, corpus meum pro naturali corpore Chriſti; Hic autem panis non poteſt vere dici corpus Chriſti, niſi tranſubſtantiatio fiat, quanquam ne ſic quidem recte dicatur. Non igitur culpari priſca Eccleſia, neque Catholici debent, quod tranſubſtantiationem credant, quam negare Lutherus non potuit, quam primo approbauit, deinde adiaphuram ſenſit, & demum ſumma improbitate reiecit. 2. *Panis eſt corpus meum, In pane eſt corpus meum.* 3. *Chriſti corpus concedit dentibus atteri, & comminui*, in conſ maiore. p. 530. 4. *Hoc* ſignificare panem & corpus Chriſti ſimul. 5. alij: *Hoc eſt corpus meum*, eſſe intelligendum adiectiue; Hun. pag. 393.

Lutherus tranſubſtantiationem conceſſit.

6. *Hoc eſt corpus meum, i. Ecce corpus meum.* Flacius in gloſſa.

7. Licere vti alijs ſignis præter panem, & vinum, ita poſt alios hoc anno Scharpius colum. 1293 Et quidem addit: quibus pro cibo, & potu communiter vtimur: olera igitur, fructus arboreos, radices, caſeos, lac, carnes vſurpabimus. Dicemuſque conuenire cum mente inſtituentis, id enim ipſe profitetur.

Materiam Euchariſtiæ tollunt.

8. Quidam fractionem panis ad eſſentiam pertinere aiunt, qui alios omnes negant veram cœnam habere: alij mandatam volunt, non tamen eſſentialem Sacramento, alij omnino adiaphoram.

9. Damnant hoſtias noſtras, & Lutheranorum Caluiniani, & Beza quidem vol. 5. f. 220. *Panem cibarium* præcipit. Naum p. 18. vocat *non panem, ſed ſpumam panis.* Verum id eſt omnino falſum, eſt enim panis ille noſter è puriſſimo polline, & miſſa ſubacta, nec quicquam ad panis naturam illi deeſt. Porro Chriſtus nec magnos, nec paruos panes, nedum formam certam præſcripſit. At Chriſtus, inquiunt maiore pane vſus eſt, quem fregit. Ita ſane etiam vſus eſt pane azymo, nec tamen id faciunt Caluiniani. Non quicquid ille fecit, neceſſario imitandum eſt, nam veſperi, & poſt cœnam corpus ſuum dedit, nunc plerique matutinum tempus præferunt.

Panes magnos requirunt Caluiniani.

Bucanus pag. 710. Ineptius etiam argutatur. Omnes de vno pane participare oportet, magno igitur pane opus eſt. Nam ſi id neceſſarium eſt, coquendus erit panis inſtar montis, vt omnibus ſufficiat, aut vni numeroſiſſimæ Eccleſiæ. Porro de hoſtijs illis noſtris videri poteſt Epiphanius in Ancorato.

10. *Manducationem fieri tantum à dignis*; cum multi ad iudicium ſibi & manducent, & bibant, non dijudicantes corpus Domini, vt veritas docet.

11. *Comedite*, interpretatur Zvvinglius ad Matth. Albertum, *Credite.* Quod ſi verum eſt, cum diceret Dominus: *accipite, & comedite, & bibite*: non debebant admouere ori, ſed credere duntaxat, quod facere poterant, quamuis in ſudario reponerent. Si, *Bibite ex hoc omnes*, eſt metaphoricum, & ſignificat, *credite.* Igitur & illud: *Et biberunt ex eo omnes*, eſt, *crediderunt omnes*, atque ita nihil in ſcriptura certi habebimus, mutatis verborum ſignificationibus. Ferri hæc non poſſent, ſi ſibi tantum delirarent; at nunc corruptelas illas propagare ſtudent, eoſque, qui verba Chriſti intelligunt eo modo, quo Apoſtoli intellexerunt, hæreſeos accuſant. Quid nunc de ſenſu diſputamus? Dixit Dominus: *Comedite, bibite*; Apoſtoli *comedendum, & bibendum* eſſe iudicarunt. Et ne eos non intellexiſſe men-

Comedite. Caluinians dicũt Credite.

Quomodo aliqui ad iudicium manducant & bibunt, hoc eſt, credunt?

mentem Domini ſuſpiciemur, eodem modo nobis Paulum. Cor. 1. 10. exponit.

12. [illegible] nuditatē impanationem ſomniant: Lutherus enim panem vocat artocreas, & [illegible] conf. maiore p. [illegible] hinc illa: Caropanis, Fleiſch-brot, ſanguinivinum, Bluts-wein, vinisanguinem, Weinbluts-vindbguum, Weinholtz.

13. Carolſtadius verba Chriſti: *Hoc eſt corpus meum*; ſic accipit: *Hic ſedet corpus meum*, eum Zvvinglius merito refutat. Beza item, & alij.

14. In ipſis ſuis erroribus diſſentiunt. Zvvinglius ad Matth. Alb. f. 256. Polanus pag. 257. Danæus, Beza, Tropum ponunt in verbo, ſeu copula *eſt*. Contra Keckermannus ſic argumentatur. In Syſtemate Theologico p. 445. *alij volunt Tropum eſſe in copula, quod & ipſum non poteſt probari. Nam ſi ſumant copulam pro voce & verbo copulatiuo, non poteſt in ea eſſe tropus, vtpote qui locum habet in vocibus categorematicis, id eſt, talibus, quæ certam rem per ſe ſignificant, non autem in vocabulis conſignificatiuis, quale eſt verbum illud, quod copulæ loco ponitur. Quin imo ſi tropus eſt in copula, non poteſt eſſe prædicatio diſparati de diſparato.*

Tropus non eſt in copula.

Non poteſt autem tropus eſſe in copula; ſi enim ſignificat corpus Chriſti, non eſt ergo κοινωνία, ſeu participatio corporis Chriſti. Interim Zvvinglius cauſam veritatis agit inſcius, in breui inſtit. fol. 75 cum ait: *Si verbum, eſt, ſubſtantiue accipiatur, non poſſe fieri, quin panis ſubſtantia in ipſam carnis ſubſtantiam commutetur.* Quo vno verbo veritatem aſſerit Catholicam. Nempe ſi copula *eſt* proprie accipiatur, in Euchariſtia eſſe veram tranſubſtantiationem.

Zvvinglius inſcius, ſed ſubſtantiationem probat.

15. Alij corpus interpretantur corporis ſignum. Sed Apoſtolus repugnat, nam corpus eodem modo à Chriſto, & Chriſti Apoſtolo ſumitur; at vero Apoſtolus cum ait panem eſſe communicationem corporis dominici, verum corpus non ſignum intelligit.

16 Verba illa: *Quod pro vobis traditur* Hieronymus Zanchius in conf. p. 171. interpretatur, *quatenus*, itemque Piſcator in 3. q. de Cœna. Sed noua eſt interpretatio, & violenta; deinde textui repugnat: ita enim habet [illegible] *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur, hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur.* Vel hoc eſt corpus meum pro vobis traditum, &c. Non eſt enim articulus relatiuus ὅ vel ὅτι, ſed τὸ. Deinde quis ille ſenſus: Hoc eſt corpus meum quatenus pro vobis traditur?

Error Zanchij.

17. Lutheranorum multi in vſu duntaxat Euchariſtiam eſſe docent, idque manifeſte contra Lutherum, Pomeranum, & alios.

18. Muſculus p. 863. Ant. Sadeel Tom. 2. p. 142. Vſum priuatum Euchariſtiæ damnant, nec deferri ad ægrotos volunt. Cum eam Chriſtus [illegible] nunquam damnauerit, cum primæua eccleſia [illegible] per vſa fuerit. Beza tamen damnare non [illegible] vel ideo impius eſt, quis dubitat; rur[illegible] in ædibus ægrotorum non eſt Eccleſiola, [illegible] 1. Corinth. 16. ſit domeſtica Eccleſia? Si Chriſtus eſt *vbi duo vel tres ſunt in eius nomine* congregati cur non communio Chriſti? Quid loci, aut multitudinis circumſtantia ad rem facit, vt ægrotis ſolatia negentur, quæ ex omni antiquitate adhibita legimus?

Ad ægrotos ferre Euchariſtia poteſt.

19. Negans Caluiniani Sacramentum Euchariſtiæ adorandum, qui negant eius veritatem, multo abſurdius nonnulli Lutheranorum cum Chriſtum Deum præſentem agnoſcunt adorandum negant: Certe Lutherus adorandum cenſuit: & hoc illi improperat Caluinus, Ep. 92. ad Bucerum: *Deliram quoque ſecum idololatriam retinebant Quorſum enim illud Lutheri adorabile Sacramentum, niſi vt idolum in templo Dei erigatur?*

Deus vbiq; adorandus.

20 Docent neceſſario ſpeciem vtramque adhibendam omnibus & ſemper, quia id Chriſtus fecit. Cum tamen illi tam multa, quæ Chriſtus fecit omittant. Imo Chriſtum ipſum ex Euchariſtia tollant, ſignumque pro veritate ſubſtituant. Calicem, & vinum vrgent? Sed materiam integram tuo arbitrio commutant. Beza Ep. 25. *Si deſit vinum, ait, poſſe ſubſtitui aquam ſimplicem, vel aliud potionis genus in illo loco non inuſitatum.* Eam fuiſſe Caluini ſententiam ipſe docet; & *ſuperſtitioſos cenſet, qui à vino penderent, vt nollem cogente neceſſitate [illegible], ſymbolum vſurpare.* Ep. 2. *Vbi panis aut vini vel nullus eſt vſus, vel nulla certo tempore copia, num Cœna Domini nulla celebrabitur? Imo rite celebrabitur, ſi quod panis aut vini vicem, vel ex vſu communi, vel pro temporis ratione ſupplet, panis aut vini loco adhibeatur. Hæc enim mens fuit Chriſti quum panem ac vinum ad hæc myſteria deligeret, vt propoſitis carum rerum ſignis, quibus corpus noſtrum alitur, veram alimoniam ſpiritualem velut ob oculos repræſentaret. Itaq; à Chriſti ſententia nihil aberrat, qui nullo prorſus nouandi ſtudio pro pane & vino ſubſtituat, quæ etſi non penitus ſimilem tamen alimoniæ analogiam habeant.*

Vtraq; ſpecies non neceſſaria.

Materiam vini mutat.

Hanc mentem Chriſti eſſe aſſerit, ſed nullo teſte, niſi quod nefandas hæreſes in Euchariſtiæ materia imitetur, nempe Gnoſticorum, Montaniſtarum, Artotyritarum, Aquariorum, Manichæorum.

Materiam ſacramenti, veteres hæreticos mutarunt.

§. 3. Nos vna in ſpecie Chriſtum totum eſſe dicimus, vtramque ſpeciem mandatam negamus, nec enim in [illegible] lex illa poteſt impleri, & multis in locis penuria vini communionem impediret. Nec finis communionis negatur, qui eſt, vt Chriſtum ſumamus, ſiue ſub vna, ſiue ſub vtraque ſpecie. Qui Chriſtum edit, pariter etiam bibit, cum in corpore viuo ſanguis etiam inſit. Sunt aliæ cauſæ, vt periculum effuſionis, quorundam horror ex eodem cum multis poculo bibere nolentium. Quin Chriſti tempore altera ſpecies duntaxat crebro vſurpata fuit. Et tamen hoc loco maxime inſaniunt, calumniantur que ſectarij.

21. Eo tandem procedunt, vt negent vnum corpus eſſe poſſe in plurimis locis. Ita Scharp. de Euch. Cont. 3. quæſt. 1. Quod omnibus Lutheranis, & prudentioribus Caluinianorum ridiculum viſum, & impium. Cur enim Deus non poteſt vnum corpus, idemque quod in Germania collocauit, etiam in India ſtatuere? An corpus quod in Germania eſt, potentiam Dei cohibere poteſt, ne ſit in India?

Corpus vnū poteſt eſſe in pluribus locis.

Sed quæ contradicentia ille colligit? *Primo eſſet in India, & nō in India, eſſet ſimul inferius & ſuperius ſeipſo. Vno in loco friget, in alio æſtuabit. Erit extra ſeipſum, Angeli non poſſunt eſſe in diuerſis locis. Erit in loco, & non in loco, non poteſt eſſe ſimul in tempore diuerſo, ergo nec in loco.* Hæc puerilia ille millies refutata inter ſibila recoquit. Cur enim eſſet corpus illud in India, & non in India? Eſſet ſane in India, falſū autem non eſſe in India; verum autem, eſſe etiam extra Indiam, ſeu habere aliam præſentiam præter illam, quæ

Idem corpus in India, & non in India eſſe poteſt.

eſt in India. Res clara eſt; tota anima eſt in capite, tota eſt in pedibus, non tamen negamus eſſe in capite, quia eadem eſſentia eſt in pedibus, ſed dicimus plures eſſe præſentias vnius eſſentiæ. Sic anima ſine contradictione inferior eſt, & ſuperior, quia non ſecundum eandem præſentiam iſta dicuntur, in contradictione autem opus eſt, vt quæ dicuntur, *ſint ſecundum idem*. Itaque contraria experiri poterunt ea corpora, ſi Deo viſum fuerit, ſed in diuerſis locis.

Corpus idē à ſe ipſo diſtare quoad loc ū poteſt, nō autem à natura ſua eſſe aliud.

Pergit tamen: *Corpus in duobus locis erit extra ſeipſum.* Si intelligit à natura ſua alienum, falſum eſt; ſi vero, erit in diuerſis locis, & quatenus eſt in vno, diſtabit à ſe, vt eſt in alio; facile admittitur, nam anima indiuiſibilis vt eſt in pedibus, à ſe diſtat, vt eſt in capite. Poteſt vero Deus omnipotentia ſua ſeruare caput viuum, & animatum, idemque pedes, medio corpore emoriente, quo facto anima omnino à ſeipſa ratione loci diſtabit. Eadem ratione Angelos quoque aſſerimus diuerſis in locis eſſe poſſe.

Quid porro Scharpius? *Erit in loco, & non in loco. In loco, ex hypotheſi; non in loco, quia quod eſt in loco ita circumſcribitur, vt non ſit in alio loco.*

Dignum acumen hebeti Scharpio. Nam eſt non modo in loco, ſed in locis pluribus. Itaque falſum eſt; non eſſe in loco. Quod vero addit, quod eſt in loco, ita loco continetur, vt non ſit in alio loco, id, ſi naturæ ordinem ſpectes, verum; ſi potentiam eius qui naturam creauit, ſupra naturam operantem, falſum; de ea enim quæritur, an poſſit totam aliquam rem ponere in vno loco, vt tamen eadem ſit etiam in alio loco.

Ridicula argutia Scharpij.

Denique Chryſippea argutia pugnat acutiſſimus Scharpius Alpha iubilantium: *Non poteſt eadem res ſimul eſſe in diuerſo tempore, præterito & futuro, ergo nec in loco diuerſo.* Rem vanno non acu tetigiſti. Tu mihi duo tempora præteritum, & futurum ſimul pone, ego ſimul tecum in præterito, & futuro diſputabo, & diſputaui. Loca duo, Germania, & India ſimul ſunt, duo tempora ſimul eſſe non poſſunt, quia præteritum fuit, futurum nondum eſt.

Sacrificium Chriſtianū ſcurriliter irrident.

§. 4. Si tam vere, quam furenter contra ſacrificium incruentum inſurgerent, iam dudum omnem populum tenerent. Nulla ſacrificij pars eſt, nulla cærimonia, quam non ſcurrilibus omnino ſannis, & propudioſis dicterijs excipiant. Matthias Hoe in Saxonia, concione 2. Iubilæria ita loquitur. *Obijciunt præterea Papiſtæ; nouum eſſe, quod miſſam non celebramus, quæ tamen per multa ſæcula ſine interruptione celebrata ſit.* Reſpondet ille: *Nec Chriſtus Ieſus ipſe, nec ſancti Apoſtoli celebrarunt, quodque amplius eſt; Spiritus ſanctus olim, miſſam, ſeu idolum Maozim tanquam horrendam abominationem deſcripſit.* Daniel. 12. *Quapropter merito nos illam fugere, & vitare, tanquam turpiſſimam teſtamenti Domini noſtri corruptionem debemus.* Galat. 3. *Quia Chriſtus ſemel duntaxat in cruce oblatus eſt, quæ oblatio ſufficiens fuit ad noſtra delicta expianda.* Hebr. 9. & 10.

Satana efficax energema contra Miſſam adhuc viget.

Non mirum eſt contra ſacrificium nouæ legis inſurgere multos, idque furentiſſime, cum ipſe Satan præſentis has partes ſibi ſumpſerit; & Luthero perſuaſerit, ſacrificium illud idololatriam eſſe? Hiſtoriam ſcribit ipſe Lutherus Tom. 7. VVittemb. 1558 fol. 228. quæ ſæpe à multis Catholicis narrata eſt. Sed Matthiæ Hoe impoſturam videamus. Miſſa ſeu Latinum ſeu Hebreum nomen eſt, à Græcis λειτουργία dici ſolet. מסה Miſſa Deuteronom. 16. 10. oblatio vocatur. Inde vel Latini nomen mutuati ſunt, vel ſuo vſi ſunt, vt miſſum Deo ſacrificium, preceſque ſignificarent. Græci ſcriptores, vti dixi, λειτουργίαν appellant. Interdum προσφοράν, θυσίαν, ἱερὰν θυσίαν ἀναίμακτον, μυστήριον, μυσταγωγίαν, τελετήν, τελετῶν τελετήν. Quæ omnia rationem ſacrificij in ſe continent.

Chriſtum vero hoc ſacrificium obtuliſſe docent nos Euangeliſtæ, & Paulus. *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur.* Luc. 22. 19. & deinde de calice dicit: τὸ ἐκχυνόμενον, & Paulus 1. Corinth. 11. 24. vocat τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, *corpus, quod pro vobis frangitur.* In ipſa igitur cœna Chriſti ſanguis pro nobis fundebatur, corpus pro nobis frangebatur, hoc eſt, immolabatur, ſacrificabatur; Nam corpus vere tradebat, & ſanguinem, mutato pane, & vino; deinde ne hoc quidem Lutherani negare poſſunt, qui ſub pane, & in pane corpus traditum eſſe aiunt. Quod vero pro alijs hoc modo funditur, frangitur, ea immutatione, ſeu tranſubſtantiatione, nouo & ineffabili modo exiſtit, id ſacrificari recte dicitur.

Sacrificium eſt corporis oblatio.

Liturgia Apoſtolorum, oſtendunt eos miſſam celebraſſe.

§. 5. *Apoſtoli, inquit, non ſacrificarunt.* At reclamant Apoſtolorum Liturgiæ. Prima eſt Petri, de qua veteres, imprimis S. Iſidorus Hiſpalenſis, lib. 1. officiorum. Paſchaſius Corbeienſis de corpore & ſanguine Domini. Altera quæ eſt Iacobi teſte Clemente Romano. Tertia Iacobi Minoris, qui frater Domini dictus eſt. Quarta Matthæi Apoſtoli, qua Æthiopes fere vtuntur, vocantque ſacrificium Corbon, in hac ita loquuntur, ex Apoſtoli inſtituto. *Tu es panis vitæ, deſcendens de cœlo, qui antequam venires, eras in figura agni immaculati pro redemptione mundi: nunc bonitatem tuam, ò amator hominum, humiliter imploramus, vt faciem tuam ſuper hunc panem & calicem in hoc altare portatile oſtendas. Benedic, ſanctifica, munda, & transfer panem hunc in carnem tuam immaculatam, & vinum hoc in ſanguinem tuum pretioſum: Fiat ſacrificium ardens, & acceptabile, medela, & ſalus animæ, & corpori noſtro &c.*

Semper in Eccleſia fuit ſacrificium.

Quinta S. Marci, qui omnes inter ſe quoad ſubſtantiam conueniunt, cærimonijs, & ritibus differunt. Ipſe ſanctus Andreas tyranno, & omnibus Sectarijs hæc verba intonat. *Ego omnipotenti Deo immaculatum agnum quotidie ſacrifico qui cum vere ſit ſacrificatus, & vere à populo carnes eius manducatæ, integer perſeuerat, & viuit.* Ita presbyteri Achaiæ. Quod ſi hanc ob cauſam nouatores ſono incondito veritatem obruant, communis eſt cauſa veteris Eccleſiæ; Chriſtum obtuliſſe ante paſſionem ſacrificium incruentum dicimus, idem feciſſe Apoſtolos, & eorum ſucceſſores aſſerimus. Non poſſumus cauſa cadere quæ tantos habet patronos. Dionyſ. Eccleſ. Hierarch. cap. 3. ὦ θειοτάτη καὶ ἱερὰ τελετή, *O diuiniſſimum, & ſanctum ſacrificium,* ſic Martialis Epiſt. ad Burdegal. cap. 3. Clemens Romanus conſtit. Apoſtol. Ἀντὶ θυσίας τῆς δι' αἱμάτων, λογικὴν, καὶ ἀναίμακτον καὶ τὴν μυστικὴν, ἥτις εἰς τὸν θάνατον τοῦ κυρίου συμβόλων χάριν ἐπιτελεῖται, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ αἵματος. *Dediſſe, ait, nobis Chriſtum, pro ſacrificio cruento, rationabile, incruentum, & myſticum, quod eſt corporis eius, & ſanguinis; & in mortem Domini quaſi ſymbolum celebratur.*

Eadem mente Alexander 1. Epiſt. ad omnes Orthodoxos, ait, *in Sacramentorum oblationibus, quæ ad miſſarum ſolennia offeruntur, paſſionem Domini miſcendam &c.*

Et

Et Iuſtinus Martyr Dialog. cum Tryph. *Omnes igitur qui in huius nomine ſacrificia offerunt, quæ Ieſus Chriſtus tradidit, hoc eſt in Euchariſtia panis, & calicis, quæ in omni terra loco à Chriſti anis fiunt, præuertens Deus grata ſibi eſſe teſtificatur.* Sixtus I. Decretis ſuis inſeruit, vt *ſacerdote Miſſarum actionem incipiente populus hymnum decantaret.* Eadem Teleſphorus Epiſt. ad vniuerſos, & Hyginus, *omnes Baſilicæ cum miſſa debent conſecrari,* videre licet Pii primi, Soteris, Irenæi, aliorumque teſtimonia. Hinc ita argumentor.

Cur miſſa non requirenda. Nos Chriſtum, & Apoſtolos vere ſacrificaſſe dicimus, idem omnes Patres quorum ſcripta Chriſtiani ſacrificij mentionem faciunt; conſtanter, nullo excepto profitentur; nullus retro Epiſcopus fuit, qui non ſacrificia obtulerit. Nemo orthodoxus ſacrificantes damnauit; non igitur damnare vetuſtos Martyres debent examina compugnantium ſectarum, neque contra nos iubilare quod Diabolo ſuaſore è finibus ſuis ſacrificium exterminarint.

Ridicula inepitas, ſcripturis abutitur. Quod vero miſſam aiunt eſſe Moghozim, ſeu Mahuzim, id plane ridiculum eſt, nam inter מסה Miſſa, & מעזים Maghuzim, magna eſt diuerſitas, & in vna duntaxat litera מ *mem* conueniunt. Perinde ac ſi Cerdonem & Caluinum eoſdem fingamus, quia eadem eſt vtriuſque hæreſiarchæ initio nominis litera.

At ſemel in cruce oblatus eſt Chriſtus, & ſemel ſatisfecit. Hoc nos quoque docemus, & in ſcriptis omnium patrum inuenitur. Et Apoſtolum audimus dicentem, *nos vna oblatione eſſe conſummatos.* Confitemur hoc, & gratias agimus benignitati Redemptoris, qui precium infinitæ æſtimationis, precium ſufficientiſsimum pro nobis obtulit. Conſenſus tamen Eccleſiæ Catholicæ ſemper docuit, precium illud per Sacramenta, per fidem, per ſacrificium incruentum nobis applicari. Alioqui nec abſque ſcelere Abraham, aut Moſes holocautomata & victimas obtuliſſent; nam & illi ſacrificio crucis futuro ſeruati ſunt. Participes vero eius facti etiam per illa ſacrificia, quæ vel ſponte, vel Dei iuſſu obtulerunt. Quin & oratio non modo ſuperuacanea, ſed blaſphema quoque erit, nam Chriſtus *pro nobis orauit, & exauditus eſt pro ſua reuerentia;* an igitur nunc non interpellat pro nobis? An nos orare non poſſumus, ſi ſua oratione ille quæ poſcenda ſunt, impetrauit? Nonne oratio noſtra orationem Chriſti facit irritam? imo ſacrificium irritum? Si enim ſacrificium incruentum facit irritum & perdit fructum, honoremque ſacrificij cruenti, cur non oratio hominis peccatoris iterum poſtulantis, quod Chriſtus & ſacrificio & oratione impetrauit, non cedit in ignominiam ſacrificij & orationis Ieſu Chriſti, cui tanquam non ſufficienti videtur adiungi? Atque hæc eſt expoſitio ſacræ Scripturæ, quę de vnico ſacrificio loquitur, hanc omnis Eccleſia ab Apoſtolis vſque non modo ſcriptis, & concionibus, ſed oratorijs, calicibus, altaribus baſilicis, ipſiuſque ſacrificij perpetuo vſu tenuit, hanc nullæ tot ſectariorum ratiunculæ deſtruxerunt. Qui igitur hac in cauſſa ſeceſsionem fecerunt, non à Monachis aut Ieſuitis vt iactant, ſed ab omni vetere Eccleſia deſciuerunt, & nouo modo Scripturam interpretantur.

Sacrificio crucis, conſentit ſacrificium Miſſa. (marginal note beside "docuit, precium illud per Sacramenta…")

CAPVT VI.

Pſallendi in Eccleſia officium eſſe Clericis demandatum, ſancteque colendum.

Cantu diuinas laudes celebrare, ex natura ortum habet.

§. 1. Vetuſtiſsimum fuiſſe morem laudes diuinas cantu celebrare nemini dubium eſſe poteſt, qui Exod. 15. legerit, filios Iſrael merſo Pharaone poſt tranſitum maris rubri in choros diuiſos Deo gratias concinuiſſe, non voce modo, ſed tympanis etiam atque inſtrumentis muſicis.

Eſſenorum in choro denotio.

§. 2 Hos imitati ſunt Iſraelitæ deinceps & precipue poſtquam cantorum ordines, viceſq; Dauid & Salomon deſcripſit; Quorum deuotione euaneſcente, Eſſeni ſucceſſere, de quibus de vita contemplatiua Philo narrat in hęc verba. *Vbi omnes conſurrexere, duo chori fiunt in medio cœnaculo, alter virorum, alter fœminarum: cuiq; ſuus incentor præficitur honore præſtans, & canendi peritia. Deinde cantant hymnos in laudem compoſitos varijs metrorũ, carminumq; generibus, nunc vno ore, nunc alternis, nõ ſine decoris & religioſis geſtibus & accentibus, modo ſtantes, modo prorſum retrorſumq; gradum mouentes, vtcunq; res poſtulat. Deinde poſtquam vterq; chorus ſeorſum expleuit, hi ſe deliciis, velut amore diuino ebrij vnum chorum faciunt promiſcuum, ad imitationem illius olim inſtituti, quando mare, Deo iubente, alteris ſalutem, alteris perniciem attulit, præcinente viris Moyſi, Maria vero prophetide fœminis.*

Eccleſiæ in initio cantum complexa.

§. 3. Conſuetudo eadem canendi in Eccleſiam mox cum ipſo fidei initio tranſlata eſt. Ita enim Paulus Col. 3. *Verbum Chriſti habitet abundanter in vobis, in omni ſapientia; docentes, & commonentes voſmetipſos Pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritalibus, in gratia cantantes, in cordibus veſtris Deo.* Quæ eadem etiam monet ad Epheſ. cap. 5. Chriſtianorum cantuum teſtem habemus apoſtatam Lucianum; in Philopatr. Noctes enim dieſque in eo pietatis genere perſeuerabant. Et perſecutorem Plinium l. 10. Et epiſt. 97. Qui nihil in Chriſtianis delicti ſe reperire teſtatur ad Traianum, *niſi quod antelucanos cœtus concelebrent, & Chriſto laudes canant.* Eiuſdem conſuetudinis teſtis eſt Iuſtinus Martyr oratione ad Antonium, Clemens Alexandrinus ad gentes.

Hæretici tantum Eccleſiaſticum fugerunt.

§. 4. Enimuero iam olim fuiſſe ſacri cantus contemptores docet Baſil. adu. hæreticos Epiſt. 69. *Ad id vero quod propter pſalmodias accuſamur: quare potiſsimum ſimpliciores perterrefaciunt, qui nos traducunt: hoc habeo quod dicam: quod videl. qui iam obtinuerunt ritus, omnibus Eccleſ. Dei cõcordes ſunt & conſoni. De nocte ſiquidem populus conſurgens, antelucano tempore domũ precationis petit: inibiq; labore & tribulatione ac lachrymis indeficientibus facta ad Deum confeſsione, tandem ad rationem ſurgentes ad pſalmodiam inſtituuntur. Et nunc quidem in duas partes diuiſi, alternis ſuccinentes pſallunt: atq; ex eo ſimul eloquiorum Dei exercitationem & meditationẽ corroborant & cordibus ſuis attentionem, reiectis vanis cogitationibus mentis, ſoliditatem ſuppeditant. Deinde vni ex his hoc muneris datõ, vt quod canendũ eſt, prior ordiatur, reliqui ſuccinunt: atq; ita in pſalmodia varietate, precibuſq; ſubinde interiectis, noctem ſuperant. Illuceſcente iã die, pariter omnes velut vno ore, ac corde vno, confeſsionis pſalmũ Domino offerunt: ac ſuis quiſq; verbis reſipiſcentiam profitentur. Horum gratia ſi nos fugitis: fugietis ſimul & Aegyptios, fugietis Lybiã vtramq;, Thebaos, Paleſtinos,*

nos, Arabes, Phœnices, Syros, & qui ad Euphratem habitant, & (vt ſemel dicam) omnes apud quos vigiliæ ac preces, communesq́ pſalmodia in precio ſunt. Hucuſq; Baſilius. Innumera in hanc ſententiam afferenda eſſent teſtimonia Sanctorum Patrum, ſed breuitatis cauſa temperamus. Hinc quod in vita Damaſi legitur; *Hic cōſtituit, vt Pſalmi die noctuq́; canerentur per omnes Eccleſias, qui hoc præcepit presbyteris, Epiſcopis, & monaſterijs*; intelligendum eſt, non de prima inſtitutione, ſed de generali præcepto, quo eccleſiæ, quæ id facere nondum cœperant, etiam inſtituerent. Nam Valentiniano & Valente Imperatoribus, poſt perſecutionem Conſtantij, & deinde Iuliani, Eccleſiæ refloruerunt, vt publice cani poſſet.

§. 5. Pſalmodia vetus, & hymnodia commodius erat populo & clero; ſacerdoti ſane populus reſpondebat; vt Auſonius oſtendit,

Conſonaq́ue celebrans modulati carmina Dauid,
Et reſponſuris ferit aera vocibus, Amen.

Populus ſacerdoti reſpondebat.

Romæ etiam ad ſimilitudinem cœleſtis tonitrui Amen reboat, vt teſtis eſt Hieronymus in Epiſt. ad Galat. l. 2. Creſcente multitudine fidelium, cum abſonis vocib. inconditoq; vlulatu crebro Eccleſiæ perſonarent, quæ res deuotionem impediebat, riſus conciebat, infideles offendebat, magno labore Epiſcopi in id incubuerunt, vt cātus religioſa grauitate, numeriſque ad pietatem accommodis perficeretur. Non modo in Eccleſia, verum etiam in Agapis, caritatis videl. epulis, ita Clemens Alexand. pædag. l. 2. c 4. Tert. apol. c. 39. Corrigendi igitur, & ad modeſtiam reuocandi ratio fuit, vt certis peritiſque ea prouincia committeretur. In Concil ſub Martino Papa habito ſtatuitur, ne liceat in pulpito pſallere, qui ab Epiſcopo non eſt ordinatus lector. Et diſt. 92. c 2 ordo canentium ſtatuitur. *In S. Romana Eccleſia dudum conſuetudo eſt valde reprehenſibilis exorta, vt quidam ad ſacri altaris miniſterium cantores eligantur, & in diaconatus ordine conſtituti, modulationi vocis inſeruiant, quos ad prædicationis officium, & eleemoſynarum ſtudium vacare congruebat. Vnde fit plerumq́, vt ad ſacrum miniſterium dum blanda vox quæritur, quæri congrua vita negligatur, & cantor miniſter Deum moribus ſtimulet, cum populum vocibus delectat. Qua de re præſenti decreto conſtituo, vt in hac ſede ſacri altaris miniſtri cantare non debeant, ſolum quæ euangelicæ lectionis officium inter miſſarum ſolennia exoluāt: pſalmos vero, ac reliquas lectiones cenſeo per ſubdiaconos, vel ſi neceſſitas exigit, per minores ordines exhiberi. Si quis autem contra hoc decretum meum venire tentauerit, anathema ſit.*

Indecora canendi ratio ſublata eſt.

Certis hominib. canendi peritis, ea prouincia conceſſa fuit.

Animus, nō vox canentis Deum delectat.

§. 6. Cantus Eccleſiæ tribus modis corrumpitur. Primo, cum voce non mente canitur, cum labijs celebratur Deus ab illis, quorum cor longe à Deo eſt. Neceſſaria v. eſt attētio, vel ad verba, vel ſenſum, vel ad Deum qui rogatur, ſi omnium autem ſit optima eſt. Quæ tamen ob imbecillitatem mentis humanæ, & euagationem non facile ſemper eſt actualis, virtualem eſſe ſatis eſt, vt Theologi conſenſu docent. D. Th. cum ſuis interpp. 2. 2. q. 83. art. 13. Soarez tractat. 4. de relig. & l. 3. & 4. & 5. Leſſius de iuſtitia & iure. l. 2. cap. 34. dub. 11. Valent. 22. diſp. 6. q 2. puncto 13. Reginaldus l. 18. fori pœn c. 12. ſect. 1. Itemque alij. Nauar. in Ench. c. 25. nu. 105. Inanis enim vox eſt, ſi alio mens diuiſa eſt, & Deus ſolo labio honoratur.

Attentio canentium requiritur.

Secundo, cum leuiter modulatio, fluxeq́ue, & indecenter infringitur. Hieron. in Epheſinam ca. 5. *Audiant hæc adoleſcentuli, audiant hi quibus pſallendi in Eccleſia officium eſt: Deo non voce, ſed corde cantandum; nec in tragœdorum morē guttur & fauces dulci medicamine colliniendas, vt in Eccleſia theatrales moduli audiantur & cantica, ſed in timore & opere in ſcientia Scripturarum. Quamuis ſit aliquis (vt ſolent illi appellare) κακόφωνος; ſi bona opera habuerit, dulcis apud Deum cantator eſt. Sic cantet ſeruus Chriſti, vt non vox canentis, ſed verba placeant, quæ leguntur: vt Spiritus malus, qui erat in Saule, eijciatur ab his qui ſimiliter ab eo poſſidentur, & non introducatur in eos qui de domo Dei ſcenam fecēre populorum.*

Vocis modus ſit, qui deuotionē excitet.

Tertio, cum ea canuntur, quorum recenſio contra bonos mores eſt. Tales erant Donatiſtarum ab ipſis excogitatæ cātiones, ita Aug. Epiſt. 119. *De hac re tam vtili ad mouendum pie animum, & accendendum diuino dilectionis affectum, varia conſuetudo eſt; & pleraq́; in Africa Eccleſiæ membra pigriora ſunt: ita vt Donatiſtæ nos reprehendāt, quod ſobrie pſallimus, in Eccleſia diuina cantica Prophetarum; cum ipſi ebrietates ſuas ad canticum Pſalmorū humano ingenio compoſitorum, quaſi tubas exhortationis inflammēt.* Quæ quidem in re noſtra quoque pigritia lacrymis ploranda eſt, quod cum Anabaptiſtæ, Lutherani, Caluiniani, Ariani, hymnos ſuos moribus & fidei aduerſos tanta cōtentione proclament, nos negligenti, & languida cantillatione multis in Eccleſijs reſpondemus. Cum tamen cantio Eccleſiaſtica, vt docet Iuſtin. *excitet voluptate quadam animum, & flagrans ad eius quod carmine celebratur deſiderium: affectiones & concupiſcentias carnis ſedat, cogitationes malas inimicorum, quos cernere non eſt, ſuggeſtione oborientes amoliatur; mentem ad fructificationem diuinorum bonorum riget, pietatis decertatores generoſos, & fortes, per conſtantiam in rebus aduerſis efficiat, omnium rerum, quæ in vita triſtes, & luctuoſa accidunt, piis adfert medicinam.* Huiuſcemodi corruptiones cantionum fuere olim apud Arianos ad Ioſtadicos modulos ab ipſo Hæreſiarcha compoſitæ, de quibus S. Athan. orat. 2. contra Arianos. *Hos imitati ſunt Meletiani, qui profano manuum plauſu, & ſaltatione quadam hymnos concinebant.* Paulus etiam Samoſatenus mulieres docuerat loco Pſalmorum laudes ſibi in Eccleſia canere. Ita Synod. Antiochena ad Dionyſ. Roman. Similia deinde conatus eſt impios pſalmos componendo (vt Epiph. hær. 67.) Apollinaris Laodicen. vt Synod. Laodicena refert c. 59. Eos grauiter noſtri temporis ſectæ imitantur; nulla enim ferè eſt, quæ non orgia ſua concinat, & vocum blanditie impietatem, quaſi Enthuſiaſmo propaget. Hinc omnes canendi illecebras in cœtus ſuos induxerunt, vt veteres Eccleſiæ hymnos, pſalmōdiamq́ue exterminent.

Hæretici, eorum ſuorum ebrietates cantillant.

Cantus Eccleſiaſtici fructus.

Hæreticorū impia, & turpes cantiones.

§. 7. Muſica omnia inſtrumenta in cantu Eccleſiaſtico rite & legitime vſurpantur. Nam hoc nos Pſalmi frequenter admonent, pſallere citharis, cymbalis beneſonantibus, in chordis, & organo, in pſalterio decachordo. Non tamen illis magnopere vſa eſt Eccleſia initio Euangelij, tum quod in priuatis ædibus fere paruus ille grex cōueniret, tum quod omnia illa organorum, & fidium genera tam gentium obſcœnitates, quàm idololatria contaminauit. Adeo vt cantio parum honeſta videretur, ſi accederent inſtrumenta, quorum tum in laſciuia tantum pene erat vſus.

Primitiua Eccleſia, cur muſica inſtrumentalis minus vſa.

Concil. Senenſe prouincial. Organorum ſanctum vſum eſſe iubet, *Organorum vſum Eccleſia*

Sonus organorum, tantum ſpiritalia ſonet.

à Patri-

Digitized by Google

à Patribus ad cultum ſeruitiumq; diuinum recepit. Nolumus itaque, quòd organicis instrumentis in Eccleſia impudica, aut laſciua melodia: ſed ſonus omnino dulcis, qui nihil præter hymnos diuinos & cantica ſpiritalia repræſentet.

Cur DEVS pſalmos inſtituit.

§. 8. Cantandi vtilitas varia eſt; quam Chryſ. ho. 41. in Pſal. expoſuit. *Nihil animam æquè erigit, & elatam quodammodo efficit, & à terra liberat, & exoluit à vinculis corporis & amore ſapientiæ afficit, & vt res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat, perficit, vt verſus modulatus, diuinum canticum numero compoſitum. Noſtra certe natura vſq; adeo delectatur canticis, & carminibus, & tantam cum eis habet neceſſitudinem, & conuenientiam, vt vel infantes ab vberibus pendentes, ſi fleant & affligantur, ea ratione ſopiantur. Nutrices quidem certè, quæ eos geſtant in vlnis, ſæpè abeuntes & redeuntes, & quædam puerilia eis carmina decantantes ſupercilia eorum ita ſopiunt. Quocirca ſæpè quoq; viatores meridie agentes iugalia animalia, hoc faciunt, canentes, itineris moleſtiam illis canticis conſolantes. Nec ſolum viatores, ſed etiam agricolæ vuas in torcularis calcantes, vindemiantes, & vites colentes, & quodcunq; aliud opus facientes, ſæpe cantant. Nautæ quoque remos impellentes hoc faciunt. Iam vero mulieres quoq; texentes, & confuſa ſtamina radio diſcernentes, ſæpe quidem & perſæpe ſingulæ, ſæpe autē omnes concorditer vnam quādam melodiam concinunt: hoc autem faciunt mulieres, & viatores, & agricolæ, & nautæ, qui ex opere faciendo ſuſcipitur, laborem cantu conſolari volentes: vtpote quod anima, ſi carmina & canticum audierit moleſta & difficilia ſit facilius toleratura. Quoniam ergo hoc genus delectationis eſt animæ noſtræ valde cognatum & familiare: ne dæmones laſciua meretricia cantica introducentes, omnia euerterent; Pſalmos Deus conſtruxit, vt ex ea re ſimul caperetur voluptas & vtilitas.* Et poſt multa de vtilitate pſallendi, hæc addit: *Hæc dico, non vt vos tantum laudetis, ſed vt filios & vxores doceatis talia cantare cantica, non ſolum in texendo, aliove opere faciendo, ſed maxime in menſa. Quando enim Diabolus vt plurimum inſidiatur conuiuijs, cum & ebrietatis & ingluuiei riſusq; profuſi & remiſſi animi auxilio vtitur: tunc maxime oportet & ante menſam & in menſa ſe munire pſalmorum præſidio, & ſimul cum vxore ac liberis ſurgentes è conuiuio hymnos ſacros Deo canere.* Vtinam ſacræ cantiones in locum leuium, vecordium, ſpurcarum cantilenarum apud omnes ſuccederent. Vtinam ſaltem die feſto pſallentium pietas audiretur.

Sanctorum hymni canendi.

§. 9. Non tamen ſacros SS. Epiſcoporum, aut Doctorum hymnos Eccleſia reſpuit. Fuere tempore Honorij Papæ I. qui eos reijcerent. Concil. Tol. 4. c. 2. eos approbat & recipit. *De hymnis etiam canendis & Saluatoris & Apoſtolorum habemus exemplum: nam & ipſe Dominus hymnum dixiſſe perhibetur, Matthæo Euangeliſta teſtante: Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Et Paulus Apoſtolus ad Eph. ſcripſit dicens: Implemini ſpiritu, loquentes vobiſmetipſis in Pſalmis, & hymnis, & canticis ſpiritualibus. Et quia nonnulli hymni humano ſtudio in laudem Dei atq; Apoſtolorum & martyrum triumphos compoſiti eſſe noſcuntur, ſicut hi, quos beatiſſimi Doctores Hilarius atq; Ambroſ. ediderunt, quos tamen quidam ſpecialiter reprobant, pro eo quod de ſcripturis S. Canonum, vel Apoſtolica traditione non exiſtunt; reſpuant ergo & illum hymnum ab hominibus compoſitum, quem quotidie publico priuatoq; officio, in fine omnium Pſalmorum dicimus: gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui S. in ſecula ſeculorum, Amen. Nam & ille hymnus, quem nato in carne Chriſto, Angeli cecinerunt, Gloria in excelſis Deo & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, reliqua quæ ibi ſequuntur Eccleſiaſtici Doctores compoſuerunt. Ergo nec ipſi in Eccleſijs canendi ſunt, qui in S. Scripturarum libris non inueniuntur? Componuntur Miſſæ, ſiue preces, vel orationes, ſiue commendationes, ſeu manus impoſitiones, ex quibus ſi nulla decantentur in eccleſia, vacant officia omnia Eccleſiaſtica. Admonet hæc fieri, atque hortatur Timotheum Apoſtolus dicens: Obſecro ergo primo omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnib. hominibus, pro regibus & pro omnibus qui in ſublimitate ſunt. Sicut ergo orationes, ita & hymnos in laudem Dei compoſitos, nullus noſtrum vlterius improbet, ſed pari modo in Gallicia, Hiſpaniaq; celebrent, excommunicatione plectendi, qui hymnos reijcere fuerint auſi.*

Canendi ratio, in eccleſia conſtituenda.

§. 10. Rectiſsime itaque ab Eccleſia olim ſtatutum eſt, vt certa pſallendi forma in Eccleſia vteremur, ita Conc. Tol. 4. c. 2. vnum orandi modum atque pſallendi retineri iubet. Ita Conc. Bracarenſe c. 10. quod regnante Ariamiro celebratum, & Venetum ſub Leone I. c. 5. Gerundenſe ſub Hormiſda. c. 1. Epaunenſ. ſub Gelaſio I. c. 4. Omnia demum in optimum ordinē redigi iuſsit Conc. Trid. Egregie etiam Conc. Senenſe c. 17. *Et cum in Eccleſiis Dei Pſalmodia cantanda præcipiatur, vt fideliū deuotio excitetur: in hoc nocturnū diurnumq; officium & Miſſarum celebritates aſſidue clero ac populo, ſub maturo tenore diſtinctaq; gradatione cantentur, vt eadem diſtinctione collibeant, & maturitate delectent. Propterea præcipimus, vt in eccleſiis ſint muſici cantus diſtincti, ac diſcreti, mouentes cor ad deuotionem compunctionemq;. Porro in Eccleſiis prætextu muſici cantus, non ſunt audienda publica cantilena, & laſciua. Neq; enim (inquit Hieron.) in tragœdiarum modum, guttur & fauces medicamine ſunt leniendæ: ne, dum blanda vox quæritur, congrua vita negligatur.*

Canonicus ad cantum ſe paret.

Dignitas cantus diuini.

§. 11. Inſignia ſunt de cantu Eccleſiaſtico documenta Concilij Mediol. 5. quæ à Sanctiſsima Caroli Borromæi anima manarunt. Monet verò. *Primo vt ſtudio quodam intimæ pietatis, cuius ſplendor foris etiam eluceat, vnuſquiſq; vel Canonicus, vel alius miniſter, quicunq; ſit, qui chori officijs aſtrictus eſt ad chori diſciplinam ſeſe inſtruat.*

Tota mens in Deo ſit.

Cui conſentiat cultus exterior.

Antea vero, quam eo conueniat, paululum attente ſecum cogitet & loci illius ſanctitatem, & conueniendi cauſam, & diuinarum laudum, quarum munus Angelorum eſt, officia, quæ caſtiſſime ab omnibus concelebrari oportet.

Hac ipſa in cogitatione firmiter inhærens, nec quicquam quidem mente, animoq; concipiet, ab eius loci religione alienum, nedum aget, quod Dei oculos offendat.

Paret ſe propterea etiam, atq; etiam diligenter ſancta intimi animi meditatione, & religioſa oratione, vt exteriorem cultum diuinorum officiorum ſalutariter exequatur.

Superpelliceum puritatis inſigne.

Dum ſuperpelliceū, qui amictus ex tela linea candida conſtat, induit, cogitet, quam perſonam ſuſtineat, nempe à ſordibus, labeq; puram, qualem veſtitus ille indicat.

Almutia & cappa vinctas paſſiones ſignificat.

Cum almutiam pelliceam, quod inſigne canonicorum eſt, humeris, vel brachijs, prout mos eſt, canonicus imponit, eam cogitationem ſuſcipiat, in ſe reſtinctas, ac plane mortuas eſſe oportere rerum mundanarum affectiones, atq; cupiditates, vt eius rei ſignificant

cauiſ eſt illa animalis intermortui pellis, quam de more induit.

Si vero, vt pleriſq; in Eccleſiis inſtitutæ conſuetudinis eſt, cappam induit, quæ humeros contegit, & brachia quaſi deuincit, ex eo amictu intelligat, ſe expreſſas, quaſi deuinctas habere oportere appetitiones, ac ſe totum ad Dei voluntatem accommodare.

Veſtis mutatio animum mutatum indicat.

Cum igitur in chori veſtibus indutus, alium veſtitum, quo ſolo vtitur contegat; ſicq; aliam perſonam habitu gerat; caueat, ne quicquam etiam in ſacriſtia, agat, admittatue, quod cum actione non recte conueniat, ob quam illum habitum induit.

Silentium choro.

Non in colloquijs quidem ab ea actione alienis ſe occupet: niſi cura præſit, quæ id neceſſario poſtulet.

Gradus lenis animi compoſiti inditium.

Abſtineat autem ſemper, ſed maxime dum chori veſtibus indutus eſt, vbi ſit, vel in ſacriſtia, vel alio loco, à iocis, à ridicule dictis, facetiisve, à cachinnationibus, à verbis futilibus, atque inanibus, quæ temere, & imprudenter effunduntur.

In chorum ne properantem, quaſi diſtributionum quæſtu incitatus accedat, ſed graui inceſſu.

Chorus publicæ orationis eſt locus.

Dumq; ad chorum procedit, quanquam alij comites adiuncti, at quaſi ſolus accedat in ea meditatione fixus; vt ſecum cogitet, ſe ad chorum, nempe ad ſancta ſanctorum, vt canone antiquo cautum eſt, & ad publicæ orationis ſacrificium accedere.

In choro aliena à Deo nulla cogitatio admittenda.

Cum in choro eſt, animũ, menteq; ab omnibus curis, perturbationibus, & cogitationibus ſecernat, quæ geritur, ſanctitate alienũ, quoad eius fieri poteſt, abducat, ſeſeq; totum in Dei cultu colligat.

In conſpectu Dei ſtat, qui in choro eſt.

Illud etiam cogitet, quam ob cauſam eo ſe contulerit; tum ſibi ſtatuat, ſe in conſpectu Dei omnipotentis, & in corona innumerabilium Angelorum & Sanctorum eſſe.

Chorus domus orationis.

Qua in cogitatione videat, perpetuoq; reputet, ſe eo loci conſiſtere, vt Deo ſanctiſſimum cultum, venerationemq; tribuat, atq; ab eo, & ſibi & alijs omne bonum deprecetur.

Deus omnium cordibus intereſt.

Conſideret verò ipſum Deum, tanquam patrem, & redemptorem amantiſſimum, optimum, ſapientiſſimum, miſericordiſſimum, quique omnia intuens vbiq; & ſemper eſt.

Orationis ſacrificium cum Chriſti meritis offerendum. Pſalmi in intelligendi ſunt.

Tum cordis caſtitatem beneq; orandi donum, & gratiam, à Deo ſupplex petat, orationiſq; ſacrificium ſimul cum meritis Ieſu Chriſti, & ſanctorum, eius præſertim cuius memoriam eccleſia illo die celebrat, ad gloriam ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis, & ad ſuam, proximorumq; vtilitatem dirigat.

Cum pſallendum eſt, primum pſalmi argumentum mente, animoq; concipiat.

Obſeruet præterea, quis in pſalmo loquatur, an Deus, an Eccleſia, an pœnitens, an aſpirans ad perfectionem.

Attendat item, ad quem præcipuè ſalutarem affectum pſalmus referatur.

Affectus pſalmorum ſentiat.

Cum ita ſe religioſè pararit, magna animi attentione ſe ad verba, ſententiaſq; pſalmi accommodet, ita vt laudet, gemat, extimeſcat, ſicut pſalmorum voces indicant: & quod denique ore profert, animo primum concipiat.

Tum verba ſingula notet, interpretationem ſtudio aſſequatur, vnde mens, animuſq; ad aliquem ſalutarem affectum incendatur.

Ad verba etiam adiũgat animo cogitationem vel amoris, vel reuerentiæ vel humilitatis. Atq; ita quidem affectum aliquem excitet, vt ſi de virtute verba pſalmi profert, deſiderio accendatur imitationis, ſi de peccatis, intime doleat, quod in eo ſtatu ipſe fuerit, aut certe proximi eius. Et ſic de alijs item, quæ Pſalmo ſignificantur.

Eam porro attentionem initio vniuſcuiuſq; pſalmi orationis, & aliarum diuini officij partium, tum ſingularum horarum canonicarum renouare, atq; excitare ſtudeat, præſertim dum illa verba, quæ ad ſancta orationis ſpiritum inflammandum valent, pronuntiat, Deus in adiutorium meum intende, &c.

Initio ſe excitet. ſæpe attentionem renouet.

Itidem faciat, cum aliorſum ſe cogitationibus diſtrahi animaduertit.

In fine etiam vniuſcuiuſq; pſalmi ſeſe excitet illis verbis, Gloria Patri, &c.

In concluſione item orationum, cum dicitur, Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſpe ſancta erga illum redemptionis noſtræ auctorem ſeſe confirmet.

Et quoniam attentio valde admodum excitatur, ſi quæ quiſque profert, recte intelligit: ideo in eapotiſſimum expoſitione pſalmorum aſſidue verſetur, quæ non varia ſit, ſed quæ tota in excitandis, exercendiſq; ſanctis affectibus verſetur.

Pſalmis intelligendis ſtudeat.

Cum autem magnus pſallendi fructus in pſalmorum affectibus verſetur, ſiue quis in choro, ſiue priuatim, ſiue ſubmiſſa, ſiue alta voce oret: idem certos ſibi locos Pſalmorum ſinuat, quibus omnis hæc ratio concludatur.

Loci præcipui præter cæteros hi ſint, vnde ſalutares affectus exiſtunt, laus Dei, memoria bonorum noſtrorum, commemoratio noſtræ miſeriæ, & reprehenſio male agentium.

Quidã verſus pſalmorum, affectus mouere habent.

Pſalmorum verbis cum Dei bonitas prædicatur, ad illius dilectionem, & ad gratiarum actionem de beneficijs, quæ à diuina benignitate proficiſcuntur, ſe toto animo accendat. Cum illius infinita ſapientia, potentia commemoratur; admiratione afficiatur: tum intime gratuletur, cum aliquid Dei auxilio bene geſtum narratur.

Cum bonorum memoria recordatioq; Pſalmorum vocibus excitatur, deſiderium quoddam concipiat illa ſibi, & alijs conſequendi, tum illa eadem à Deo petat, tum in Deo ſpe animo capiat fore, vt diuina eius ope non modo quæ bona ſunt, quæq; ſalutaria, aſſequatur, ſed quæ mala, ac quæ perniciem afferunt, vitet.

Hinc gaudia dolor, timor, cæteri.

Aliquando etiam intimè in Domino gaudeat, ſe bona, Deo iuuante, adeptum eſſe, & mala cauiſſe.

Ex miſeriarum commemoratione timorem concipiat, dolorem, ac humilitatem, cum ſuas cognoſcit infirmitates.

Ex reprehenſione male agentium, agnoſcat zelum diuinæ vindictæ, & indignationem contra nequitiam. Atq; ita quidem ex ſalutaribus his affectibus fructum, pſallendi vberrimum capiet.

Perorato Pſalmo, abſolutoque canonicarum horarum officio, paululum tacitus conſiſtat, genibuſq; flexis veniam deprecetur & negligentiæ & diſtractionis aliusue culpæ, quam in eo precatiõnis officio admiſerit: tumq; hoc oret, vt pro Chriſti totiuſq; eccleſiæ meritis orationis ſuæ obſequium, ac miniſterium gratum ſit, atq; acceptum.

Non igitur ante finem excurrendum.

In eo pſallendi officio, tum ea mentis attentio, & ſalutaris affectus, tum corporis decens compoſitio requiretur.

Ideo, præter ea, quæ de genibus flectendis, de capite inclinando, de ſtando, de ſedendo, ac de cæteris partibus in primo Concilio conſtituta ſunt, quædam etiam in choro cauemus; quæ, vtpote minus decentia, & à loci illius cultu aliena vitari oportet: ea vero tabella deſcripta ſunt, quæ cura noſtra edetur, ac ſingulis ſacriſtijs Eccleſiarum, tum cathedralium, tum collegiatarum, tum parochialium affixa perpetuo ſit.

Cæremoniarum adictis in littera deſcripta.

Tum vero etiam hæc ipſa monita, alia tabella deſcripta, itidem in ſingulis ſacriſtijs habeantur.

Cur non & in choris Germaniæ ſuſpendantur.

Non in ſacriſtijs, & tabulis duntaxat, ſed in tabulis cordis carnalibus; quorſum enim omnis templorum ornatus, cæremoniarum apparatus,

niſi

niſi vt animis integris Deo ſeruiatur? Si tamen prælatis viſum fuerit etiam in choro hæc monita ſuſpendere, pijs incitamenta adſerent; negligentibus, & rerum ſacrarum faſtidioſis pudorem injicient. ſimul eos, qui beneficia libera, & ſine onere fructus ſagaciſsime veſtigant, facile coercebant.

Puniendi, qui in choro negligunt ordinem, & decorem.

§. 12. Quam ob cauſam eum qui Choro præſidet grauiter officij admonet Concilium primum *in cathedralibus, & collegiatis Eccleſiis, qui choro præſidet, vigilet diligenter, ne quid prætermittatur, in diuini officij inſtitutione, vel progreſsione, vel in reliquis, quæ ad probatam Chori rationem pertinent, & alijs, quæ communibus, vel proprijs conſtitutionibus, in diuinis officijs obeundis præſcribuntur. Neue abſurde, inde core, vel præpoſtere quicquam fiat. Si qui ſuo officio non ſatisfaciant, eos grauiter, & amanter obiurget: ſi non reſipuerint, iubeat punctatorem in libro illos deſcribere, & ad Epiſcopum deferre, vt dignas pœnas pendant. Sin ipſe in ſuo munere obeundo negligens fuerit, ab Epiſcopo, vel ab alio, qui Eccleſiæ præſit, puniatur.*

Si qua autem Eccleſia non habet, qui huic muneri nominatim præpoſitus ſit, vel ſi habet, is non adſit in choro, præſidentis officio fungatur; qui primo chori loco tunc ſedet ex ijs, qui dignitates, aut Canonicatus in ea Eccleſia obtinent.

Indecori, Deum pro incepti poſponunt.

§. 13. Nec minus accuratè Concilium Baſilienſe omnes inſtruxit ſeſſ. 21. *Si quis principem ſeculi rogaturus, habitu honeſto, geſtu decenti, prolatione non præcipiti, ſed diſtincta, attenta quoq; mente, ſeipſum verbo ſtudet componere, quanto diligentius in ſacro loco omnipotentem oraturus Deum, hæc omnino facere curare debet? ſtatuit igitur ſancta Synodus, vt in cunctis cathedralibus ac collegiatis Eccleſiis, horis debitis, ſignis congrua pulſatione præmiſſis, laudes diuinæ maieſtati per ſingulas horas non curſim ac feſtinanter, ſed adeatim & tractim, & cum pauſa decenti, præſertim in medio cuiuslibet verſiculi Pſalmorum, debitam faciendo inter ſolenne ac feriale officium differentiam, reuerenter ab omnibus perſoluantur. Horas canonicas dicturi, cum tunica talari, ac ſuperpelliceis mundis vltra medias tibias longis vel cappis, iuxta temporum ac regionum diuerſitatem,*

Trastim, & intelligenter canendum.

Fabula in templo intordicta.

Eccleſias ingrediantur, non capucia ſed almucias vel birreta tenentes in capite. Qui cum in choro fuerint, grauitatem ſeruent, quam & locus, & officium exigunt, non inſimul ac cum alijs confabulantes ſeu colloquentes, aut literas ſeu Scripturas alias legentes. Et cum pſallendi gratia ibidem conueniant, iungita ac clauſa labia tenere non debent, ſed omnes, præſertim qui maiori funguntur honore, Pſalmis, hymnis & canticis, Deo alacriter modulentur. Cum dicitur, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, omnes conſurgant. Cum nominatur glorioſum illud nomen Ieſu, in quo omne genu flectitur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum omnes caput inclinent. Nemo ibidem, dum horæ publicè cantantur, legat vel dicat priuatum officium. Nam non ſolum obſequium, quod obnoxius eſt choro, ſubtrahit, ſed alios pſallentes perturbat. Super his debite obſeruandis, cura ad diuini officij profeſſionem ac chori diſciplinam ſpectantibus, Decano, vel cui id incumbit, diligenter inuigilet, hinc inde ne quid inordinate fiat, circumſpiciens. Horum autem tranſgreſſores, illius horæ in qua circa prædicta excesſerint, vel alia maiori prout tranſgreſſionis grauitas exegerit, plectantur pœna.

Nefas eſt, putare ſe digniore, quam vt canat Deo.

Hæc ſi ſerio, prout debent, æternæ ſalutis diſcrimine, prælati curent, breui aliam Eccleſiæ formam videbimus.

§. 14. Eadem etiam ſeſsione de præſentia in choro ea docuit, quæ neglecta clerum perdiderunt, & hæreſes nouas adduxerunt. *Qui in matutinis ante finem Pſalmi, Venite exultemus, in alijs Horis ante finem primi Pſalmi, in Miſſa ante vltimum Kyrieeleiſon, vſq; in finem diuino officio non interfuerit, niſi forte neceſſitate cogente, ac petita, & obtenta à Præſide chori licentia, diſcedere oporteat, pro illa hora abſens cenſeatur, ſaluis Eccleſiarum conſuetudinibus, ſi quæ forte circa hoc arctiores extiſtant. Idem in his obſeruetur, qui à principio vſq; in finem in proceſsionibus nō permanſerint. Pro cuius executione deputetur aliquis, onus habens notãdi perſonas ſingulis ſtatuto tēpore non comparentes, iuramento adſtrictus agere fideliter & nulli parcere. Iubet etiã hæc S. Synodus, quod in Eccleſiis, in quibus ſingulis horis certæ diſtributiones ſtatutæ non ſunt, ominino etiam de groſſis fructibus, (ſi opus ſit) deputentur, vt iuxta menſuram laboris plus minuſue quiſq; capiat emolumenti, tollens prorſus abuſum illum, quo in vna duntaxat hora præſens, totius diei diſtributiones vſurpat: & illum, quo Præpoſiti, vel Decani, aut alij officiales ex hoc ſolum, quod officiales ſunt, licet actualiter pro vtilitate Eccleſiæ non abſint, quotidianas diſtributiones percipiunt.*

Inſigne præceptum.

Abſens diſtributionibus caret.

Ex quo certo colligimus. Primo. Grauiter eos delinquere, qui canendi partes laudesque Dei celebrandi in Eccleſiis, cum viuunt, & ſæpe lautè viuant de Eccleſia, tanquam ſua dignitate inferius arbitrati, pauperioribus Sacerdotibus, vicarijs, ſtudioſis, conductitijs cantoribus delegant. Non ita Dauid noctes & dies Deo concinens, non ita Carolus Magnus qui canendi modos ipſe tradidit, non maximi, ſanctiſsimique Pontifices, qui cum regibus & imperatoribus munificentiſsime Eccleſias dotarunt, vt à viris doctiſſimis, illuſtriſsimisque publice diuinum numen coleretur. 2. Conſuetudinē, opinionemq; eorum damnabilem eſſe, qui cum beneficia Eccleſiaſtica poſsideant, vel raro adeundum templum ſibi arbitrantur, vel ſolam præſentiam ad reditus accipiendos ſufficere iactant. Cum enim beneficium detur propter officium, ocio ſolo fructus ſuos facere non poteſt, multo minus negocio, quod ocio peius eſt. Quis enim credat, vel mentem fundatorum fuiſſe, vel Deo curæ eſſe peruiſsimum morem eorum, qui in periſtylio, vel ipſa Eccleſia inanibus ſunt fabulis intenti, dum alij officia diuina decantant? Nunquid domos habetis, & xyſtos, & hortos ad ambulandum, & fabulandum, & Eccleſiam Dei contemnitis? Eccleſiam Dei, vnde vobis præſtatur, vt ocioſe fabulari poſsitis? quo autem vultu alios ciues veſtros; qui decimis collationibusque Eccleſias conſeruant, in eo templo orare, pſallereque cernitis, quod veſtris fabulis perſonat? Sacerdos, Canonicus, Diaconus, ridendo, garriendo, in conſpectu angelorum, inter Pſalmos & tremenda myſteria, in medio templi, in conſpectu S. Euchariſtiæ, cum eorum officium ſit modeſtiæ, deuotionis, reuerentiæ ergà Eccleſiam exempla cunctis dare; magno omnium ſcandalo præſens eſt, ſæcularia negotia forte nugatoria tractat, qui ſi aliquando de pietate loquitur; quia tamen loco ſit non conceſſo, culpa non vacat, quia domum orationis, ſacrarium Dominici corporis facit domum negociationis, recreationis, diſcurſationis, nugarum.

Damnata confabulando, in Eccleſia fabulandi.

Canonicus Eccleſiā ex qua viuit contēnens, merito ab omnib. contemnitur.

3. Hinc certam eſſe tot malorum cauſam. Quia domus Dei à ſuis miniſtris contēnitur. Aggæi c. 1. v. 2. Deus cauſam malorum eſſe ait, ſacrorum neglectum. *Populus iſte di. . . Nondum*

ve-

Domus maledictam bene ſtus alere non ſolet.

venit tempus domus Domini ædificandæ. Et factum eſt verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ dicens: Nunquid tempus vobis eſt, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus iſta deſerta? Et nunc hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras. Seminaſtis multum, & intuliſtis parum; comediſtis, & non eſtis ſatiati: bibiſtis & non eſtis inebriati: operuiſtis vos, & non eſtis calefacti: & qui mercedes congregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum. Hæc dicit Dominus exercituum; Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras: aſcendite in montem, portate ligna, & ædificate domum, & acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit Dominus. Reſpexiſtis ad amplius, & ecce factum eſt minus, & intuliſtis in domum, & exſufflaui illud quam ob cauſam dicit Dominus exercituum? quia domus mea deſerta eſt, & vos feſtinaſtis vnuſquiſque in domum ſuam. Propter hoc ſuper vos prohibiti ſunt cæli ne darent rorem, & terra prohibita eſt ne daret germen ſuum, & vocaui ſiccitatem ſuper terram, & ſuper montes, & ſuper triticum, & ſuper vinum, & ſuper oleum; & quæcunque profert humus, & ſuper homines, & ſuper iumenta, & ſuper omnem laborem manuum.

Nunc vero non tantum domus Dei non ædificatur, ſed quæ eſt ædificata in vſus profanos vertitur: ideoque vbi tantum inualuere mali mores, vt ordinaria poteſtate non poſsint emendari, clerus templis ſui contemptor eradicabitur, quod iam multis in locis factum eſt. 4. Reformatio facilis, ſi velint illi, qui velle debent. Quis enim ſi ſuperioribus diſplicere videat, in re, cuius emolumentum nullum eſt, inuerecunde offendere audeat? Deinde vt abſens diſtributionib. priuatur, ita ambulones illi multa duplici puniantur, vt & careant diſtributionibus, & pro fabrica Eccleſiæ ſumptum pendant. Neque enim licentiæ, ſed deuotioni tanta templa exſtruxit maiorum noſtrorum religioſa magnificentia. Verum de hoc errore iterum rediturus eſt ſermo, quia ſæpe eſt reprehendendum, quod ſæpe peccatur.

Signo duntaxat poſſunt iſta emendare prælati.

CAPVT VII.

Horas Canonicas, & Vigilias in Eccleſia vſitatas fuiſſe, & eſſe.

Ordo precũ olim in Eccleſia vt & in templo Salomonis.

§. 1. HOræ Canonicæ in Eccleſia inſtitutæ ſũt, vt à Dei miniſtris certo ordine diuinæ laudes canantur, dicanturue. Poſtquam enim Sacerdotibus Chriſtianis alimenta ſtatuta ſunt, etiam laudum diuinarum, & precum certa penſa definita ſunt. Quæ priſcis temporibus, quanquam certo Pſalmorum, & orationum, lectionumue numero non continerentur, maiora fuere, quam noſtris.

Antiquiſſima igitur res eſt, horarum Canonicarum in Eccleſia, cantio, recitatioque. Imo vero initia ſunt in Iudæorum Eccleſia. Tertullianus contra Pſychicos c. 10. *Porro cum in eodem commentario Lucæ, & tertia hora orationis demonſtretur, ſub qua Spiritu ſancto initiati pro ebrijs habebantur; & ſexta qua Petrus aſcendit in ſuperiora, & nona qua templum ſunt introgreſſi, cur non intelligamus ſaluaplane indifferentia ſemper & vbique & omni tempore orandum: tamen tres iſtas horas, vt inſigniores in rebus humanis quæ diem diſtribuunt, quæ negotia diſtinguunt, quæ publice reſonant, ita & ſolenniores fuiſſe in orationib. diuinis: quod etiam ſuadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, vtique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam inſigniorum exinde Apoſtolicarum, tertiæ, ſextæ, nonæ.*

Certæ horæ ſolennes in oratione.

Tres igitur horas vſitatas inter Chriſtianos, & horas precum inſigniores, ſiue ſolennium agnoſcit Tertullianus. Eaſdem eodem modo probat Cyprianus l. de orat. Dominica. Verba ſanctiſsimi martyris, & præſulis adducere in animo eſt, vt cognoſcat Clerus Chriſtianus, quo ſtudio oporteat ſacra officia peragere, nobis à tam veneranda antiquitate commendata intelligant, & irriſores precum noſtrarum hæretici, ſe cum vetuſtate, & ſanctis viris diu pugnare. Ita igitur Cyprianus l. citato: *In orationibus vero celebrandis inuenimus obſeruaſſe cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horam tertiam, ſextam, nonam, ſacramento ſcilicet Trinitatis, quæ in nouiſsimis temporibus manifeſtari habebat. Nam & prima hora in tertiam veniens, conſummatum numerum Trinitatis oſtendit. Itemque ad Sextam quarta procedens, declarat alteram Trinitatem. Et quando à ſeptima nona completur, per ternas horas Trinitas perfecta numeratur, quæ horarum ſpatia iam pridem ſpiritualiter determinantes adoratores Dei, ſtatutis & legitimis ad precem temporib. ſeruiebant; & manifeſtata poſtmodum res eſt, ſacramenta olim fuiſſe, quod ante ſic iuſti precabantur. Nam ſuper diſcipulos hora tertia deſcendit Spiritus ſanctus, qui gratiam Dominicæ repromiſsionis impleuit. Item Petrus hora ſexta in tectum ſuperius aſcendens; ſigno pariter & voce Dei monentis inſtructus eſt, vt omnes ad gratiam ſalutis admitteret, cum de emundandis gentibus ante dubitaret. Et Dominus hora ſexta crucifixus, ad nonam peccata noſtra ſanguine ſuo abluit, & vt redimere & viuificare nos poſſet, tunc victoriam ſuam paſsione perfecit. Sed nobis, fratres dilectiſsimi, præter horas antiquitus obſeruatas, orandi nunc & ſpatia & ſacramenta creuerunt. Nam & mane orandum eſt, vt reſurrectio Domini matutina oratione celebretur, quod olim Spiritus ſanctus deſignabat in Pſalmis dicens: Rex meus; Deus meus, quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam, mane aſsiſtam tibi, & contemplabor te. Et iterum per Prophetam loquitur Dominus: Diluculo vigilabunt ad me dicentes: Eamus & reuertamur ad Dominum Deum noſtrum. Recedente item ſole ac die ceſſante neceſſario rurſum orandum eſt. Nã quia Chriſtus Sol verus, & dies eſt verus, ſole ac die ſæculi recedente, quando oramus & petimus, vt ſuper nos lux denuo veniat, Chriſti precamur aduentum, lucis æternæ gratiam præbiturum. Chriſtum autem diem dictum declarat in pſalmis Spiritus ſanctus: Lapis, inquit, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli: à Domino factus eſt iſte, & eſt admirabilis in oculis noſtris. Iſte eſt dies quem fecit Dominus, ambulemus & iucundemur in eo. Item quod Sol appellatus ſit, Malachias Propheta teſtatur dicens: Vobis autem qui timetis nomen Domini, orietur Sol iuſtitiæ, & in pennis eius curatio eſt. Quod ſi in ſcripturis Sanctis Sol verus, & dies verus eſt Chriſtus; hora nulla à Chriſtianis excipitur, quo minus frequenter & ſemper Deus debeat adorari, vt qui in Chriſto, hoc eſt, in ſole, & in die vero ſumus, inſiſtamus per totum diem precibus & oremus: & quando mundi lege decurrens vicibus alternis nox reuoluta ſuccedit, nulla de nocturnis tenebris eſſe orantibus damna poſſunt, quia filijs lucis & in noctibus dies eſt. Quando enim ſine lumine eſt, cui lumen in corde eſt? aut quando ſol ei & dies non eſt, cui ſol & dies Chriſtus eſt? qui autem in Chriſto, hoc eſt, in lumine ſemper ſumus, nec noctibus ab oratione ceſſemus.*

Horæ, ſacramento Trinitatis diſtinctæ.

Mane cur orandum.

Horis igitur Tertullianeis Cyprianus adiungit

git matutinam, veſpertinam, nocturnam. Hieron. Epiſt. ad Demetriadem, & Lætam ſui etiam temporis conſuetudinem eam fuiſſe oſtẽdit. Non eſt ergo hoc inſtitutum Damaſi, Hieronymi, Ambroſij, niſi quod magis horum conſilio, iuſſuque in ordinem omnia ſint redacta, atque ita Sigebertus in Chronicis, & Radulphus Tungrenſis intelligendi ſunt, cum hos patres inſtitutores horarum nominant.

Poſteriores magis ordinarunt horas.

Antiquiorem horarum fuiſſe rationem docet Athanaſius de virg. *Oriens Sol videat librum in manibus tuis. Poſt tertiam ſynaxes conficito; quoniam ea hora defixum eſt lignum crucis. Sexta hora abſolues deprecationes cum Pſalmis, ploratu, & ſupplicationibus; quoniam hac hora pependit filius Dei in cruce. Nona hora rurſum in hymnis & glorificationibus eris, cum lacrymis & confeſſione peccatorum tuorum Deo ſupplicabis; quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reddidit ſpiritum: & poſt Synaxin hora nona comede panem tuum, & poſt nonnulla: Si, inquit, ingrederis in templum duodecima hora, maiorem & longiorem facies Synaxim cum virginibus tecum concordibus: quod ſi nullum habeas concordem, ſola Synaxim abſolues, Deo præſente, & audiente, Bonum autem eſt lacrymas effundere coram Domino, memoremq; eſſe duodecima hora, quod in illa Dominus ad inferos deſcendit.* Inferius verò hæc addit: *Media nocte excitaberis, & hymnis celebrabis Dominum Deum tuum: ea enim hora ſurrexit à mortuis Dominus Deus tuus, & Patrem ſuum hymnis celebrauit, atque ideo nobis iniunxit, vt eadem hora hymnos Deo diceremus. Cum primum ſurgis, hunc verſum recita: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi, ſuper iudicijs iuſtitiæ tuæ, & precare, & incipe recitare Pſalmum quinquageſimum, donec abſoluas.* Auctor. etiam de regulis breuioribus interrog. 37. Hieron. ad Euſtochium. In Daniel. c. 7. Epiſt. 7. & 37. de his agunt.

Varijs horis facta myſteria, deuotionem augent.

§. 2. Porro quo animo etiam noſtro ſæculo fuerint SS. Concilia docent, id quod Treuiris ſub Reuerend. atque illuſtriſſimo Ioanne celebratum eſt, Anno 1549. *Omnes qui horis Canonicis perſoluendis deputati ſunt, dent operam, vt collectis animis, quoad fieri poteſt, debitum penſum abſoluant, nec ita ſe habeant, vt voce dum pſallunt, quiduis potius quam Deum animo cogitare videantur, ſemper cauentes, ne Propheticum illud audiant: Labijs quidem me honorant, cor autem eorum longe eſt à me. Quid autem eſt, voce quidem pſallere, mente autem domum aut forum circuire, niſi homines fallere, & Deum irridere? Graue admodum eſt, quod Scriptura dicit: Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Statuimus proinde vt laudes diuinæ per ſingulas horas non curſim, ac feſtinanter, ſed tractim, ſeruatis interuallis decentibus, ratione dierum feſtorum ac profeſtis intermedijs ſecernendorum, habita, reuerenter & alacriter abſoluantur, nequaquam ſublato in altum clamore, ne vel inſanire, vel animi laſciuia geſtire videantur potius, quam feruore ſpiritus exultare ſemper verſiculum decantatiſſimũ animo voluentes.*

Deum irrident qui aliud cogitantes pſallunt.

Vocis moderatio in horis.

§. 3. Ad horas obligantur Clerici maioribus ordinibus initiati, religioſi profeſſi, qui chorum habent, beneficiati. Ita Canon. *Presbyter de celebr. Miſ.* & can. *Si quis presbyter.* diſt. 91. Item *dolentes. de celebr. Miſ.*

Conciliatur gent di ſtributiones.

§. 4 Magna diuino nomini, Eccleſiæque iniuria infertur horarum canonicarum omiſſione; Quod ita emendari poterit. 1. Si pleraque beneficia in diſtributiones quotidianas præſentium, canentiumque conferantur. 2. Si pueris non ita facile beneficia conferantur: aut ſane dum literis operam dant, legere doceantur, & legant accuratè. Nunc enim experientia docet, vel optimos, vel nequiſſimos eſſe eos, qui ad. leſcentes beneficijs grauantur. Si enim indies cum attentione ac deuotione penſum precum perſoluant, magnos in pietate, & literis progreſſus faciunt. Si verò ſacerdotiorum cenſibus fruantur, & preces negligant, quandoquidem graui ſe quotidie peccato obſtringunt, nihil mirum eſt à gratia diuina relictos, euadere peſſimos, ſunt enim quaſi ærarij Eccleſiaſtici depeculatores, qui velut ex Eccleſiaſticorum bonorum rapina viuunt; officium verò ob quod bona illa dantur, omnino ſubterfugiunt. Verum de horis plura Canoniſtæ & in vtiliſſimo ſuo libro, de ſtatu Eccleſiaſtico Collega meus P. Gisbertus Sceuickhauius, quem Sanctorum Patrum ore loquentem audire merito debent, qui loca functionesque Sanctorum Patrum tenent.

Cur pueri Canonici optimi, vel peſſimi euadunt.

CAPVT VIII.

Eccleſiaſticos poſſe rerum, & controuerſiarum ciuilium eſſe iudices.

§. 1. MAgnum hoc Eccleſiæ priuilegium eſt in medio Romani Imperij, aliorumq; regnorum proprium tribunal erigendi poteſtas. Hoc tamen legitimum eſſe nos Doctor gentium Paulus docuit. 1. Cor. 6. 1. & ſeq. *Audet aliquis veſtrum habens negotium aduerſus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos? an neſcitis, quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt? & ſi in vobis iudicabitur mundus, indigni eſtis, qui de minimis iudicetis? neſcitis quoniam Angelos iudicabimus? quanto magis ſæcularia, ſæcularia igitur iudicia ſi habueritis: contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum. Ad verecundiam veſtram dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, qui poſſit iudicare inter fratrem ſuum, ſed frater cum fratre iudicio contendit: & hoc apud infideles. Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini. ſed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus.*

Eccleſia ius tribunalis habet.

Chriſtianos quidem ſic affectos eſſe Apoſtolus deſiderat vt pati iniuriam, quam inferre malint, quia tamen in magna multitudine non deerant; qui ſua pertinaciter tueri, aliena auide appetere ſolebant, iudice opus erat. Ne vero inter Ethnicos lis agitaretur, in Eccleſia iudices legendos cenſuit. Hoc igitur eſt regale ſacerdotium, cui cedere debuerunt gentilium Cæſarum leges. Si igitur Apoſtoli in ciuitatibus tribunalia erigere, iudices conſtituere potuerunt, quis dubitet eos quoque iudicaſſe, multo magis iudicare potuiſſe? Dare enim poteſtatem iudicandi, plus eſt, quàm iudicare; eſt enim Architectonicæ poteſtatis.

Apoſtolicum iudicandi dat poteſtatem, etiam iudicare poteſt.

§. 2. Iudices Eccleſiaſticorum ſunt Eccleſiaſtici tantum; ita cauſ. 11. qu. 1. c. 15. *Experientia tua præſenti auctoritate mandamus, vt in cauſis, in quibus qualibet Eccleſiaſtici officij perſona loco petitoris exiſtit, quemquam laicum pulſatura apud ſua dicionis iudicem ſuas proponere actiones non deſerat. In ijs vero negotijs, in quibus Eccleſiaſtici officij perſona pulſatur, totius ſubmoto pulſationis obſtaculo, ad Epiſcopi, vel presbyterorum in loco, vbi quæſtio vertitur, conſtitutorum occurrat indifferenter examen.* Et can. 2. *Nullus iudicum; neq; presbyterum, neq; diaco-*

Sæcularis, Eccleſiaſticorum non iudicem.

diaconum, aut clericum vllum, aut iuniores Eccleſiæ ſine licentia Pontificis per ſe diſtringat, aut condemnare præſumat. Quod ſi fecerit, ab Eccleſia, cui iniuriam irrogare dignoſcitur, tamdiu ſequeſtratus, quouſque ſuum agnoſcat & emendet.

Et can. 5. *Continua lege ſancimus, vt nullum Epiſcoporum, vel eorum qui Eccleſiæ neceſſitatibus ſeruiunt ad iudicia, ſiue ordinariorum, ſiue extraordinariorum iudicum pertrahatur. Habent illi ſuos iudices; nec quidquam his publicis eſt commune cum legibus. Item Conſtantinus imperator præſidens in ſancta Synodo, quæ apud Nicæam congregata erat, cum querelam quorundam conſpiceret coram ſe delatam, ait. Vos a nemine diiudicari poteſtis, quia ad Dei ſolius iudicium reſeruamini.* Sed hæc res exceptionem pertinet, de qua ſuo loco.

Contemptibiles iudicent, ſed ſapientes.

§. 3. Iudices in Eccleſia contemptibiles collocari iubentur; Non vt quilibet iudex eſſe poſſit; Illa enim mens Pauli non eſt. Nam ſapientem requirit, qui poſsit iudicare inter fratrem, & fratrem. Contemptibilem verò appellat, quia ad verecundiam eorum loquitur, cum ſit conſeſſus Sanctorum, minimus verò videatur ſapientior gentilium ſapientib. ad quos lites ſuas deferebant. Itaque iudices eſſe poſſe eos, qui ſunt conditionis vilioris, vt ſi quis dicat ex vilioribus Academiæ poſſe iudices conſtitui in oppidis, pagiſque.

Olim controuerſia, ab Eccleſia ſuiſſe deciſa.

§. 4. Olim coram clericis Chriſtiani iudicio expetlebantur. Clem. l. 2. Conſt. c. 49. *Iudicia veſtra fiant in ſecunda Sabbati, vt ſi qua controuerſia ex ſententia veſtra oriatur, vſq; ad Sabbatum libera ſit vobis facultas, qua poſsitis controuerſiam illam componere, & pacem conciliare inter eos, qui litigant. Adſint autem iudicio Diaconi, & presbyteri integre iudicaturi veluti Dei homines, cum iuſtitia. Cū vtraq; perſona venerit, prout lex iubet, qui ambo litigant, ſtatuantur in medio tribunali: ijsq; auditis, ſancte iudicium pronunciate, ſtudentes ante ſententiam Epiſcopi eos conciliare, ne exeat ſupra terram iudicium in peccatorem.* Hoc Chryſoſtomus egregie exponit, vt de Sacerdotibus interpretatur.

Ἐπειδὴ γὰρ λέγειν εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὅτι οὐδεὶς ἐν ὑμῖν σοφὸς, οὐδ᾽ ἱκανὸς διακρῖναι, ἐκ τοῦ ἀφρόνας πάντας καὶ τὸ πᾶν κάτω γὰρ μηδεὶς ᾖ σοφὸς, φησί, τοῖς ἐλαχίστοις ἐπιτρέπετε. Τοῦτο δὲ πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω: Ἐλέγχοντός ἐστι τὴν τούτων ἀντίθεσιν, ὡς οὐκ ἐν αὐτοῖς παρόντων. διὸ δὴ ἐπήγαγεν· Οὕτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδὲ εἷς: Τοσαύτη, φησὶν ἀπορία; τοσαύτη σπάνις ἀνδρῶν συνετῶν παρ᾽ ὑμῖν; καὶ ἡ ἐπαγωγὴ δὲ μείζονα τὴν πληγὴν ἔχει. εἰπὼν γὰρ, οὕτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδὲ εἷς, ἐπήγαγεν, ὃς δυνήσεται διακρῖναι ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ ἀδελφὸς διαφέρηται μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, οὐδέποτε δεῖται συνέσεως, ἀλλὰ δεσπότης ἐστὶ τοῦ μεσιτεύοντι τῇ ἰσχύι, τῆς διαθέσεως, καὶ τῆς οἰκειότητος πολλὰ συμπραττούσης πρὸς τὴν λύσιν τῆς τοιαύτης φιλονεικίας.

Si nullus eſt ſapiens contemptibili cauſa committatur.

Fortaſſe dicet quiſpiam nullum eſſe inter vos ſapientem, neq; qui ad diſcernendum & diiudicandum ſit idoneus. Et quid tum? Nam & ſi nullus, inquit, ſit ſapiens, vos minimis permittite. Ad verecundiam veſtram dico. Eſt refellentis eorum obiectionem, vt quæ ſit excuſatio & prætextus ſuperuacaneus. Et ideo ſubiunxit, Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam. Tanta eſt, inquit, inopia, tanta apud vos raritas virorum intelligentium? Quod autem ſubiunxit, maiorem infert plagam. Nam cum dixiſſet. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, ſubiunxit, Qui poſsit iudicare inter fratrē ſuū? Nam quando frater cū fratre iudicio contendit, intelligentia & ſoleitia non eſt opus iſtiu arbitrio, cum affectio & cognatio magnam opem afferat ad ſoluendam huiuſmodi contentionem.

Eadem eſt ſententia Aug. ep. 47. ad Procul- leian. & de opere monachorum c. 29. *Teſtem inuoco ſuper animam meam, quoniam mallem per ſingulos dies certis horis quantum in bene moderatis monaſterijs conſtitutum eſt, aliquid manibus operari, & ceteras horas habere ad legendum & orandum, quam tumultuoſiſſimas perplexitates cauſarum alienarum pati de negotijs ſæcularibus vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis. Quibus nos moleſtijs idem affixit Apoſtolus, non vtique ſuo, ſed eius qui in eo loquebatur, arbitrio: quas tamen ipſum perpeſſum fuiſſe nō legimus. aliter enim ſe habebat Apoſtolatus eius diſcurſus. Nec dixit, ſæcularia igitur iudicia ſi habueritis, ad nos deferte, aut nos conſtituite ad iudicandum: ſed eos qui contemptibiles ſunt in Eccleſia, hos, inquit, collocate. Ad reuerentiam vobis dico. Sic non eſt inter vos quiſquam ſapiens, qui poſsit inter fratrem ſuum iudicare; ſed frater cum fratre iudicatur, & hoc apud infideles. Sapientes ergo, qui in locis conſiſtebant, fideles & ſanctos, non qui hac atque illac propter Euangelium diſcurrebant, talium negotiorum examinatores eſſe voluit. Vnde nunquam de illo ſcriptum eſt, quod aliquando talibus vacauerit, à quibus nos excuſare non poſſumus, etiamſi contemptibiles nos ſimus: quia & hos collocari voluit.*

Auguſt. iudicandis litibus occupatus.

Greg. Thaumaturg. controuerſias dirimen ſtitum.

§. 5. Exempla ſanctiſsimorum ac laborioſiſsimorum epiſcoporum iudiciariam poteſtatem nobis oſtendunt. Greg. Nyſſen. orat. de vita Greg. Thaumaturgi Epiſcopi Neocæſarienſ. *Ne ſæcularium quidem ac temporalium controuerſiarum aliud vllum iudicium ſibi magis ratum ac firmū, maiorisque auctoritatis eſſe probabant: ſed omne quæſtio diſceptatioque, & omnis intricatus diſſicilisq; negotiorum nexus illius conſilijs & admonitionibus reſoluebatur & dirimebatur. Vnde cum communiter vniuerſis, tum ſingulis illo vo beneficio, tam æquitas recta que inter conſtitutio, quam pax erat.*

Deus vero cordi ſibi eſſe ornatum in ſedandis diſcordijs miraculu demonſtrauit. Nec ille tamen in oratione, lectione, operibus miſericordię, doctrina negligens, 17. Chriſtianos cum Epiſcopatum acciperet, inuenit, 17. gentiles, cum moreretur reliquit.

Ambr. eadem labore occupatus fuit.

Ambroſ. ita litibus diiudicandis occupatus fuit, vt neget cum Aug. reſpirare potuiſſe. l. 3. conf. c. 3. *Non enim quærere ab eo poteram quod volebam, ſicut volebam, ſecludentibus me ab eius aure atq; ore cateruis negocioſorum hominum, quorum infirmitatibus ſeruiebat. Cum quibus quando non erat, quod per exiguum tempus erat, aut corpus reficiebat neceſſarijs ſuſtentaculis, aut lectione animum.* Et paulo poſt: *Et coniectabamus eum paruo illo tempore, quod reparandæ menti ſuæ nanciſcebatur, feriatum ab ſtrepitu cauſarum alienarum, nolle in aliud auocari, & cauere fortaſſe ne auditore ſuſpenſo & intento, ſi qua obſcurius poſuiſſet ille quem legeret, etiam exponere neceſſe eſſet, aut de aliquibus difficilioribus diſceptare quæſtionibus, atque huic operi temporibus impenſis, minus quā vellet voluminum euolueret.* Tam multa tamen fecit, dixit, ſcripſit Ambroſ. vt eius opera inſpicienti in ſummo otio vixiſſe videri poſſet.

Apoſtolus cruciatus Eccleſiaſticos cognitio.

Nec ſponte ſe tam laborioſæ, tamque odioſæ prouinciæ mancipauit, ſed indurū illa neceſsitate ſe Beati Pauli auctoritate ſcribit ad Marcellæ epiſtol. 49. Ambroſij diſcipulus Auguſtinus loco ſupra citato. *Mali quippe homines eſſe agitent, aut certe infirmos premunt, vt cauſas ſuas ad nos deferre compellant. Quibus dicere non audemus; Dic homo quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem inter vos? Conſtituit enim talibus cauſis Eccleſiaſticos Apoſtolus*

cogni-

Digitized by Google

cognitore. Queritur ille frequenter de negotiorum multitudine, ſed tamen fatetur, ſe non conteri ab fidelibus litigando, ſed eos potius obtemperando ipſum conſolari.

Extat querela Syneſij, qui ad Epiſcopatum compulſus eſt epiſtola 57. *Otio opus eſt ei, qui cum Philoſophia ſacerdotio fungitur. Non codemno Epiſcopos qui in rerum negotijs verſantur, ſed magis miror eos qui vtrumque poſſunt. mea facultas nō eſt duobus dominis ſeruire. Sunt ſane alioqui, qui neque a condeſcenſu læduntur, poterunt ſane & ſacerdotio fungi, & . imitatum Præfecti eſſe. Radius enim Solis ſi cum ſtercore verſabitur, purus manet, non inquinatur, ego vero cum idem hoc fecero, ſontibus & mari opus habeo.*

Sed iudicare tamen debuit. Miſsio Syneſio petenti negata eſt. & ille Andronicum, & poſtea Ionantem præſides excōmunicauit, quod facere nō potuit niſi prius cognouiſſet, iudicaſſet. Videatur epiſt. 58.

§. 6. Iniurius eſt igitur in viros ſanctiſsimos Beza in notis ad c. 6. Corinth. primæ. *Iſtiuſmodi audiendis diſceptationibus minimè adhibendos eſſe miniſtros, quorum longè diuerſum ſit munus, ſed alios potius quoſuis, ex ijs quos poſtea Laicos vocarunt, in alijs vtilioribus rebus minimè omnium occupatos. Sic enim Pauli verba quæ hyperbolice dictos interpretor, nō quia maxime ſint imperiti, vel qui ſint viliſsimi. Hæc illa eſt igitur Apoſtolica doctrina ipſius* CHRISTI & *mandato & exemplo plurimis locis confirmata, nedum vt vtrumque gladium ſeu Petro, ſeu alijs à Petro vllis paſtoribus conceſſerit. quod ſi attente. vt oportuit, à veteribus illis Epiſcopis, ab ambitione, fateor, quæ mox illos ſecuta eſt, procul remotis, ſed tamen ab Apoſtolica regula deficientibus, fuiſſet conſideratum, neque ſeipſos tot laboribus fatigaſſent, de quibus alicubi conqueritur Auguſtinus, neque poſteris inuadendæ Magiſtratuum poteſtati aditum certo cum humani generis exitio tandem ſequuturo pateſeciſſent.* *Beza ambitioſe ſentit, hos viros accuſat.*

At Epiſcopi illi ſanctiſsimi laborioſum, odioſumque negocium, pietatis cauſa ſuſceperunt, & ab Apoſtolo ſibi impoſitum arbitrati ſunt.

Nihil tamen hic verius, quam miniſtros Caluinianos ad controuerſias dijudicandas non eſſe adhibendos; Apoſtolus tamen Epiſcopos ſic obligauit, non contra Chriſti, aut Petri præceptum: Non illi contra normam apoſtolicam iudicarunt, multo minus tyrannidem occuparunt, ſed oppreſsis contra potentiorum violentias ſubuenerunt. Quod Siluanus vir ſanctiſsimus Troados Epiſcopus clericis ſuis iudicandi poteſtatem eripuit, ſignum eſt fuiſſe eam penes illos poteſtatem, qua cum abuterentur, cum deeſſent idonei clerici, fidos laicos conſtituit. Nicephorus enim *nundinationem inſtituiſſe*, Socrates ait, *eos quæſtum ex litigantium controuerſijs feciſſe*. Nec mirum, pars illa Aſiæ varijs hæreſibus agitabatur, & Cleri tam in fide, quam moribus ſinceritas, ac conſtantia labefactata erat. Neque tamen idcirco ordini iuriſdictio non debetur, ſi vnus Eccleſiolæ Epiſcopus, iudicia ad Laicos tranſtulit. Quia male iudicabant clerici. Quin omnino iudico in clericos iudices diligenter annuatimque inquirendum, & ſi à iuſtitia declinarint ſeueriſsime puniendos. *Clerici iudices Troade à iudicando prohibiti.*

§. 7 Tandem vero Concil. Trident. (ſeſſ. 13. c. 1. de reform.) reos criminum varie conſtringit, qui epiſcopalia iudicia euadere ſatagebant. Itaque negat friuolæ appellationi deferendū. *Cum igitur rei criminum plerumq́; ad euitandas pœnas, & Epiſcoporum ſubterfugienda iudicia, querelas & grauamina ſimulent, & appellationis diffugio iudicum proceſſum impediant, ne remedio, ad innocentiæ præſidium inſtituto, ad iniquitatis defenſionem abutatur, atq; vt huiuſmodi eorū calliditati, & tergiuerſationi occurratur, ita ſtatuit, & decreuit: in cauſis viſitationis, & correctionis, ſiue habilitatis, & inhabilitatis, nec nō criminalibus, ab Epiſcopo, ſeu illius in ſpiritualibus Vicario generali, ante definitiuam ſententiā, ab interlocutoria, vel alio quocumq́; grauamine, non appelletur: nec Epiſcopus, ſeu Vicarius appellationi huiuſmodi, tanquam friuolæ, deferre teneatur.* *Tridentina ſynodus, Epiſcopale iudicium ſtabilit.*

§. 8. Cauſæ cur id vtile Reipublicæ ſit, multæ ſane fuerunt, hodieque manent.

1. Quod ſincerius cauſſæ tractentur à Domini ſacerdotibus, & miniſtris, quam à profanis iudicibus. Nam iuſtitiæ, æquitatiſq; regulam apertiorem arctius cuſtodiunt. Quæ etiam cauſa eſt, vt populus ipſe, ad audientiam epiſcopalem appellarit. Quemadmodum enim leges ciuiles debent Eccleſiaſticis attemperari, ita quoq; iudices ſæculares audire par eſt epiſcopos & ſacerdotes. Conſtitutiones imperatorum vim legis obtinent, ſed firmiorem canones Apoſtolorum. Hinc factum vt fere Innocent. dixerit *Eccleſiam mundanis legibus non conſtringi.* Et Hier. in Epitaph Fabiolæ, & ep. 30 ad Ocean. *Aliæ leges Cæſarum, aliæ Chriſti: aliud Papinianus, aliud Paulus præcipit.* Quo factum eſt, vt Conſtantinus ſanciret Præſidum ſententias poſſe ab Epiſcopis reſcindi. quod à ſe factum, teſtis eſt ipſe Ambroſius li. 2. off. c. 25. *Sacerdotes ſincerius iudicant.* *Epiſcopus reſcindit ſententias præſidum.*

2. Minore ſumptu apud Epiſcopos litigabatur. Nam erant iudices illi tum pietate, & ſcientia inſignes, tum vero plerunque diuites, & in pauperes liberales, vt nullo modo probabile videretur, eos hoc agere, vt poſſeſsiones eorum ex litibus creſcerent. Nūc quoque ex Eccleſia viuunt, nec hæredes habent, quorum cauſa iuſtitiam violent, ſententiamque vendant. *Minore ſumptu cauſa agitur apud Epiſcopos.*

3. Ciuilis Eccleſiæ poteſtas in tanta hominum malitia, arrogantia, ſubtilitate, pertinacia ad errores compeſcendos neceſſaria videtur, ideoque merito conceſſa epiſcopis. Ante Conſtantinum plures emerſere hæreſes, quia nulla vi comprimebantur, & ſub blaſphemis imperatoribus hæreticarum blaſphemiarum ſumma libertas erat, vt grauius domeſticis diſsidijs; quam perſecutione Eccleſia ſcinderetur. *In multitudine, niſi ſufficiens ſit poteſtas, quæ coerceat, grauia incommoda oriuntur.*

§. 9. Quod ſi dominium ciuile recte Eccleſiæ paſtoribus conceditur, vt eſt à me in Coronide Iubilorum probatum, illi inhærens, & connexa iudiciaria poteſtas etiam concedenda eſt. At dominium hoc olim à multis datum, acceptumque fuit, hodieq; retinetur, nec ab illis tantum, quorum virtus in dubium vocari poſſet, ſed omnibus omnino, qui eas eccleſias adepti ſunt. De quibus eruditiſsime egit Ioann. de Polemar archidiaconus Barcinonenſ. in Concil. Baſileenſi; cuius hæc verba ſunt. ſic vero ait, *Incipiam ab Eccleſia Moguntina Ecce S. Boniſac. qui tantæ fuit auctoritatis quod tempore ſuo dicebatur Apoſtolorum tempora rediiſſe, hic ſua prædicatione multas prouincias illuſtrauit. In eadem Eccleſia S. Lullus Confeſſor. Item Rabanus magnus Doctor quotidie allegatur Item in eadem Moguntina Eccleſia Bardo Archiepiſcopus, in eadem Villigiſus. In Eccleſia Treuerenſi, quam Helena mater Conſtantini, quæ de Treuera fuit oriunda, pluribus dotauit reliquijs, & bonis tēporalibus, adijciendo primæ dotationi, fuerunt nonaginta nouem Archiepiſcopi vſq; ad Dominū Ottonem vltimo defunctū, ex quibus viginti quinq; ſūt Sancti, vt habetur in Calēdario Archiepiſcopi Balduuini, quod in ipſa Eccleſia ſeruatur.* *Ciuile dominium eſt clericis conceſſum.* *Moguntini.* *Treuerenſes.*

Colonienſes epiſcopi canonizati. tur. In Eccleſia Colonienſi B. Seuerinus, qui multis claruit, & claret miraculis. Item S. Remedius, itē S. Cunibertus, item S. Harmo, Agiloſfus martyr item Euergiſlus martyr, item Heribertus, omnes iſti fuerunt ſancti Archiepiſcopi Colonienſes. In Eccleſia Leodienſi, quæ opulentiſſima in temporalibus eſt, S. Maternus, S. Hubertus, S. Theodardus, S. Seruatius, S. Lambertus martyr, S. Geregiſlus, Epiſcopi omnes. *Item Leodienſes. Laureacenſes.* Item in Eccleſia Laureacenſi fuit S. Maximianus, à ſancto Sixto conſecratus Epiſcopus, circa annū Domini CC. XXIII. qui patrimonium dictæ Eccleſiæ contulit, quod nunc Anaſum dicitur, cum omnibus vicinis oppidis & iudicijs ſecularibus, quæ manēt vſq; ad præſentem fuit ea, & obtinet illa Pataujenſis Eccleſia. *Pataujenſes Pragenſes.* Item Sanctus Adalbertus Eccleſiam Pragenſem magnificè dotatā feliciter rexit pluribus annis. Item Sanctus Procopius opulentiſſimum Monaſterium in Bohemia habuit, cuius poſſeſſiones inquietantes diuinam interdum viſionem in ſe experti ſunt. Item Sanctus Gualfgangus in Ratiſbona. *Ratiſbonenſes. Friſingenſes. Auguſtani. Conſtantienſes. Salisburgenſes. Tridentini. Cracouienſes.* Item S. Corbinianus Friſingenſis Epiſcopus prædia pro eadem Eccleſia hodie notu comparauit. Itē Sanctus Vdalricus Auguſtenſis Eccleſiam opulentam prædijs & ciuilibus dominijs rexit. Item Sanctus Conradus Conſtantienſis Epiſcopus. Item Sanctus Virgilius Eccleſiā Salzburgenſem dominijs dotauit. Fuit quoq; ſanctus Virgilius Epiſcopus Tridentinæ Eccleſiæ, ciuili dominio opulentæ. Prætermittendum non eſt de ſancto Stanislao Cracouienſi Epiſcopo, qui paſſus controuerſiam ſuper villa Eccleſiæ, a ſepulchro eum, qui ante per triennium mortuus fuerat, reſuſcitatum, ad iudicium duxit in teſtem. Poſſem ſine falſo, ſi bene quæſiuiſſem, etiam multo plures reperiſſe ſanctos Epiſcopos & abbates qui præfuerunt eccleſijs & monaſterijs, habentibus temporalia & ciuilia dominia. Ex his oriens vtiq; pia aures audire indubitatum deduci, ac certum ſit, quod à tanta ſanctorum multitudine per tāta curricula temporum pro licito habitum fuit, practicatum & obſeruatum.

Atq; hæc exempla recentiora, & tranſalpina, quæ tamen factis vetuſtiſſimorum, & ſanctiſſimorū virorū nituntur. Ita enim idē Archidiaconus Incipiam à B. Syluestro, de cuius ſanctitate & doctrina vtilis iudæorum ſatrapis fides Catholicæ exaltatio teſtimonium præbet. *Syluester iudex fuit.* Sub hoc Nicænum primum ſacrum & venerandum Concilium fuit, & poſt dotationem Eccleſiæ, ex quo ſatis auctorizatur factum Conſtantini; quoniam ſi illicitum fuiſſet, reprobaſſet hoc tam celebre Concilium. Ved & habeo teſtimonium beati Ambroſij, de obitu Theodoſij Imperatoris, dicentis: Conſtantinum magni meriti apud Deum, qui primus Imperatorum credidit, & poſt ſe hæreditatem fidei & deuotionis principibus dereliquit. Et Iſidorus noſter Hiſpanus idē in ſuis Chronicis atteſtatur. Et Græci qui tunc erant Catholici, ipſum Conſtantinum Catalogo Sanctorum annumerant, & feſtum de eo cū ſolennitate agunt 21 Maij. Poſtea dicam de ſancto Marco, ſub quo fuit celebrata ſancta ſynodus Nicæna, & claruerūt eius tempore & poſt, ſanctus Athanaſius, Euſebius, Nicolaus & Hilarius, & Ioannes Chryſoſtomus. Item ſanctus Leo Papa, qui fuit XLIII. poſt ſanctum Petrū. *Synodus Nicæna id probauit.* Item Felix ſecundus, qui Martyrio coronatus eſt. Itē Damaſus primus, ſub quo ſynodus Conſtantinopolitana 150. Patrum, cui Hieronymus illam ſcripſit epiſtolam: Quoniam vetus Oriens inter ſe furore colliſus indeſcuā Domini tunicam deſuper textam minutatim per fruſta decerpit. Etiam petens ab eo ſua fidei confeſſionem approbari. & alias multas epiſtolas. Item Cyriacus qui cum vndecim millibus virginibus in Colonia martyrio coronatus eſt. Item S. Symmachus Papa, de cuius vita & miraculis Vincentius in hiſtoriali libro 22. ca. 1 & 2. Item S. Ioannes Papa, de quo in eodem Vincentio eodem libro c. 33. Item S. Agapitus eodem lib. c. 61. Item S. Gregorius vnus de quatuor doctoribus Eccleſiæ, cuius ſanctitas & doctrina nota eſt. Item S. Martin. de quo Vincent. eod. l. 23. c. 84. Item S. Stephanus Papa, de quo idem Vincent. eod. l. c. 67. Item Honor. Papa miræ pietatis fuit, cuius tunica demoniacus quidam indutus fuit, & liberatus eſt. Item S. Seuerin. benignus amator cleri & pauperū, & poſſeſſiones Eccleſiarū amplianit. Itē Ioan. IV. theſauris Eccleſiæ diſtractis multa millia hominū per Hiſtriam & Dalmat. ā redemit. Item S. Martin. Tudertinus, cuius feſtū celebratur craſtino S. Martini Turonenſ. Eugenius I. hic omnibus benignus & amabilis, maximeq; familiaris. Agatho dū quendam leproſū oſcularetur, mundatus eſt. Ioannes natione ... hic martyrio coronatus eſt. Paulus mitiſſimus ... ſocij e cupa ... familiarib. ... admiſit ad ... pauperes & infirmos, & eis miniſtrandū. Leo II. multa patiētia, multaq; humilitate, fecit mirabilia in vita ſua, cuius feſta celebratur 17. Calendas Auguſti. Nicolaus poſt hunc vir fuit ſanctiſ. ... poſt M... Greg. vix in ſede Romana ſimilis. Omnes prædicti fuerunt in ſede Roma poſt dotatione Eccleſiæ viri ſancti, approbata ſanctitate, fuerūt & plures alij virtutib. & ſcientia clari, ſicut Innocentius III. qui tam venerenter allegatus in tractatu de Miſſa & alijs operibus. Petrus de Tarantaſia dictus Innocetius V. Doctor clariſſimus, & multi alij, quos numerare lōgū eſſet. Volui ſolū prædictos exprimere, qui ſancti intitulantur, alijs multis omiſſis. Sed hoc vnū nolo omittere, quia ad propoſitū valde facit, quod narrat Vincentius in hiſtoriali libro vigeſimo quinto, ca. 25. de Gregorio Sexto, qui magna ſtudia & labores impendit ad recuperandū temporalia bona Eccleſiæ à tyrānis occupata, & cum nec hortationibus, nec cenſuris poſſit hoc efficere, vi armorum hoc fecit, vnde Cardinales eum, virū ſanguinarium, dicentes, cū in infirmitate decumberet, de qua deceſſit, dicebant eum non debere ſepeliri in Eccleſia S. Petri cum alijs Pontificibus, quod cum ipſe intellexit, vocauit Cardinales, & habito cum eis colloquio, tandem dixit: Quoniam noſtræ & veſtræ cogitationes falli poſſunt, committamus omnia diuino examini, corpus meum antea oſtium mortuorum more compoſitum ante ianuas Eccleſiæ ſiſtite, & ſi mentur ſerum ſera & repagulis, ſi Deus voluerit, vt ingrediar, applaudatis miraculo: ſin minus, de cadauere meo facietis ſicut volupla uerit: ſic factum eſt. Mox enim & corpus eius ante portas Eccleſiæ ſeris occluſas poſitum eſt, turbo ingens diuinitus emiſſus, repagulis & obſtaculis diruptis, & ipſas valuas vehementi impetu pateſecit, ad parietem cum magno fragore impulit.

Hanc ob cauſam Bern. l. 4. ad Eug. diſcipulum de conſid. *Tu hīc ſucceſſiſti non Petro, ſed Conſtantino* & l. 2. *Eſto, vt aliis quacunq; ratione hæc tibi vindices, ſed non iure Apoſtolico.* Bono iure poſsidere illa tum hæc docent, tum vero orbis Chriſtiani conſenſus, quo ea defensa ſunt. Romani cum priſtinæ libertatis, & maieſtatis intempeſtiuo deſiderio omnia quondam ſuæ ditionis regna in ſuam poteſtatem redigere ſatagerent, etiam Pontificem in ordinem redigere, omniaque regalia adimere conati ſunt; ſed eos Franci & Germani Imperatores, vt etiam Longobardos puniuerunt. *Pontifex Petro & Conſtantino ſucceſſit.* Viderunt Pontifici eccleſiam recturo ſceptri, & principatus dignitatem eſſe opportunam. Bono iure ſua poſsidere Pontif. etiam Barretus li. 2. ca. 1. docet, quanquam alioqui regum adulator. Imo addit, Iura antiquiora, æquiora (quod ſemper ſpectandum) Deinde poſteros Conſtantini potius accuſat, quod detinuerint, quam Pontifici ius derogat. Conſtantinus opes, honoremque dedit, Carolus reſtituit; addita alia ſunt;

ſunt; Alpes, Cottiæ, Exarchatus, Beneventana ditio, Sicilia, Tuſcia, Liguria, Apulia, Ferraria, aliaque dominia.

§. 10. Tandem concludo Reipublicæ ſingulari emolumẽto fieri, vt Epiſcopis & Sacerdotibus magna iudicandi gubernandiq; poteſtas permittatur. Fructus eſſe debet, vt ſubditi eius verbum Dei audiant, audito obtemperent, mores corrigant illi qui emendabiles ſunt, contumaces terreantur, ſi non ab inualido, & contemptibili Sacerdote, ſed regio Pontifice myſteria tractentur, doctrina explicetur. Illam Conſtantinus cauſam ipſe donationis ſuæ adducit, *vt non vileſcat Pontificalis apex*, ſed magis, quam terreni imperij dignitas gloria, & potentia decoretur.

Pont[illegible] [illegible] gia [illegible] unt.

Non tamen honor ille finis primarius eſt, ſed Reipublicæ ſalus. Vnde enim iudices peritiores, æquiores, pecuniæ minus egentes, minus appetẽtes munerum, haberi poſſunt, quam in Epiſcoporum honoratiſsimo cœtu, in Prælatorum Eccleſiæ multitudine? Hoc nunc in præcipuis Europæ partibus, Germania, Gallia, Hiſpania obtinet; imo & in ipſa Tyrannia, quæ Epiſcopis in rerum ciuilium adminiſtratione vtitur.

CAPVT IX.

Contra ſectarios, Prælatorum iuriſdictio ciuilis defenditur.

§. 1. LEgitimam, iuſtam, vſitatam, vtilem Reipublicæ, oſtendi Eccleſiaſticorũ gubernandi, & iuris dicendi poteſtatem eſſe. Nunc quia in eam vehementer hæretici inſurgunt, illis quoque, ex lege diuina, humana, proba conſuetudine reſpondeamus.

Primum eorũ axioma eſt, *Papam, Epiſcopos omnes, prælatosq; nullam ciuilem adminiſtratione habere poſſe.* Hoc pleriq; vehementer inclamant, longa diſputatione id agit Scharpius qu. 6. de Antichriſto. Cum enim ſibi obieciſſet, Eccleſiaſticos habere iuriſdictionem dono Principũ, Reſpondet: *Licet controuerſum ſit antecedens, vt ſupra dictũ, tamen neq; ſequi. quia tum acceptatio Papæ, tum donatio Principum fuit contra ius Diuinũ, vt & etiam contra ius Pontificum: nam in Decretis Canone Dicenti 25. q. 11. Pelagius Papa ait, Reſcripta quæ ſurreptione, aut falſis precibus impetrantur, nullum ius afferre, & in gloſſa. Clericos qui iis vtuntur, officijs, & beneficijs expoliandos, Laicos vero excõmunicandos eſſe, at Principum reſcripta, quibus Papa iuriſdictiones obtinuit, etiam ſubreptitia, ſi non ratione ſcriptionis & expeditionis, ſaltem ratione cauſæ in ijs allegatæ, quæ fuit, quod pietas Chriſtiana poſceret, vt illis donis & priuilegiis ornaretur Epiſcopi, expreſſe contra Dei verbũ.*

Epiſcopis negant ius ad miniſtran da Reip. vt [illegible] ſpoliens.

Et paulò poſt ait non aliter quam per latrocinia Papam acquiſiuiſſe temporalem poteſtatem. Deinde pergit: Alexander III. *Papa reſcriptione in capite* Vigilanti. Et Innocentius III. *Papa in capite*, Si diligenti. Et Concilium Lateranenſe *in capite*, Quoniam, & in canone, Placuit 16. q. 3. *Canoniſtæ aiunt, ſicut in malæ fidei poſſeſſore, tempus non tollit obligationem, neq; ſibi aliquid acquirit, ac bona fide Principatus illos Epiſcopi non obtinuerunt, qui contra Chriſti inſtitutum vt ſupra: recte ergo Bellarm. ius Paparum regni per latrocinia acquiſito comparat.*

Epiſcopos & Papam per latrocinia obtinere, nec præſcribere dicunt.

Denique Principes qui Eccleſiæ bona donarunt, accuſat: *Principes, inquit, qui Eccleſiæ donarunt, vnde Paſtores ſe alere poſſunt, laudandi ſunt, at qui immenſas illis opes tradiderunt, vnde ſumptuoſe & otioſe viuunt, male fecerunt, quia ita Eccleſiã corruperunt, ideo rectè illud:* Religio peperit diuitias, ſed filia deuorauit matrem: *habebant quidem Principes zelum, ſed non ſecundum ſcientiam, qui verò iuriſdictiones temporales contulerunt, impie fecerunt, quia Chriſti inſtitutionem violarunt, nec Papa Chriſti exemplum ſequuti ſunt, qui quum Iudæi illum Regem conſtituere vellent, fugit: Ioan. 6. 15. Vide Bernard. in libris de conſideratione.*

§. 2. Hinc facile patet ſi ſententia prædicantium res decidatur, omnem iuriſdictionem temporalem Epiſcopis, & Prælatis auferendam; nam impie donatam, & acceptam arbitrantur, per latrocinia acquiſitam, & nunc nullo iure præſcriptionis, ſed tanquam à malæ fidei poſſeſſoribus, & latronibus iniuſte teneri, ideo à Principibus ſecularibus data occaſione eripi omnino poſſe.

Adulatores Principum, illis ſpolia Eccleſiæ concedunt.

Nec fœdera vlla, aut pacta poſſe obſiſtere, vel leges imperij, quia ait eſſe contra legem diuinam. Hinc clarum eſt, fieri non poſſe, vt quamdiu hæreſis iſta dominatur, pax conſtituatur, cum altera pars alteram licet donationis, emptionis, præſcriptionis iura prætendentem inique poſſidere, & latrocinio tueri ſe arbitretur, hinc legum, & iudiciorum omnem vigorem neceſſaria conſequentia extinctum eunt: quicquid enim pro Eccleſiaſtico quocunque Iudices Cameræ Imperialis decernunt, id illi impoſtores contra ius & æquum pro latrone decretum eſſe affirmant. Si Princeps ſæcularis Epiſcopi alicuius opes ditionemque inuadat, atque occupet, vindicias à latronibus iure captas pronunciant.

Hæreſis iſta pacem tollit.

Hæc opinio ſummam inter ſtatus diffidentiam, & bellum ἄσπονδον efficit, quod etſi non ſemper geratur, ſemper tamen timetur, & paratur. Nec ſecurus vllus Epiſcopus eſſe poteſt, ſi ſuis miniſtris aliquando credant Principes ſæculares, quos ſpe opum Eccleſiaſticarum in cædes, & exitia patriæ agere furor miniſtrorum aſsidue conatur. Subactis vero direptiſque Epiſcopatibus, fugatis, aut cæſis Epiſcopis, Paſtoribus, Doctoribus libere hæreſin ſuam exultare poſſe, graſſarique confidunt. Sed errant, & errorem illorum Deus mundo iam dudum oſtendit.

Cauſſa diffidentiæ inter Principes.

§. 3. Certum eſt, iure naturali ſacerdotium & regnum, ſeu iuriſdictionem ciuilem non pugnare. Nam in lege naturæ ijdem & Reges & Sacerdotes erant. Gen. 14. Melchiſedec, Moſes Ex. 18. eſt iudex & Pontifex, & Heli. 1. Reg. 1 Maccabæi Principes fuere & Pontifices. Reſpondet Scharpius illa tum licuiſſe, nunc minime, deinde fuiſſe illa extraordinaria.

Iure naturali regnũ, & ſacerdotium non pugnat.

Hoc primum nobis omnino ſatis eſt, ſcil. primogenitos ſimul Principes & Sacerdores fuiſſe, duoque illa officia Patriarchas, Prophetas, alioſq; vſurpaſſe. Alterũ falſum eſt: Nam in lege naturæ ordinariè fuere Principes ijdem, & Sacerdotes. Deinde Maccabæi ordinarij Pontifices, & Principes fuere.

§. 4. Deinde. Non eſt in N. Teſt. cautum lege aliqua, ne idem Princeps ſit, & Epiſcopus, ſeu iuriſdictionem habeat ciuilem, & Eccleſiaſticam. Nam leges quas in hanc ſententiam allegant, nihil pro eâ faciunt, & argumenta ſunt triuola, quæ perpendere operæ precium fuerit, tantum vt ſeditioſorum ruditas & ingenij imbecillitas appareat.

Arg. 1. *Quæ Deus ſeparauit & diſtinxit, illa non ſunt ab hominibus confundenda, Matt. 19. 6. at Deus munera ciuilia, & Eccleſiaſtica, tam ſub V. quàm ſub*

 N. T.

N. T. diſtinxit, perſonis adminiſtrantibus, cauſis, legibus, pœnis, &c. (niſi extraordinarie & certis temporibus) vt 2. Chron c. 19. Matth. 18. 15. Ergo in perſona vnius hac ſimul eſſe non poſſunt.

Olim iuncta fuere officia Eccleſiaſtica & ciuilia.

Reſpondeo: Matt. 19. 6. ſcriptum eſt, *Quæ Deus coniunxit, homo non ſeparet:* agit autem de matrimonio. Deinde 2. Par. 19. Ioſaphat officia templi: & ciuilia diſtinxit. At vero non eſt rationi conſentaneum, vt quamuis aliquando illa ſeparata ſint, vt nunquam coniungi queant. Sunt enim talia, vt pro ratione temporum mutentur, in Moſe, Heli, Samuele, Maccabæis vtraque poteſtas coniuncta fuit. Quin & Eleazar filius Aaronis Ioſ. 24. 1. partitur *terram filiis Iſrael*, & *Ioſue filius Nun, dare vero terram*, vt ibi ſcribitur, ad ſæcularem pertinet iuriſdictionem. Quæ vero ſpecies eſt argumenti: Deus matrimonio coniunctos ſeparari non voluit; non ergo Epiſcopus poteſt eſſe iudex in cauſa ciuili, aut adminiſtrare partem Reipublicæ, ne pagum quidem?

Arg. 2. *Quod Chriſtus ipſe ad ſe pertinere negat & recuſat, ad illius ſucceſſores & miniſtros pertinere non poteſt, quia nullius poteſt eſſe maior authoritas, quam Chriſti, Matt. 10. 24. at negat Chriſtus, iuriſdictionem ciuilem ad ſe pertinere Luc. 12. 14. Ioh. 6. 15. & c. 8. 11. ideo recte Chryſ. hom. 42. in Ioh. hoc fecit, vt admoneret de humanarum dignitatum contemptu, & oſtenderet ſe nullis ſecularibus rebus indigere. Ergo.*

Reſpondeo Luc. 12. 14. Fugit Chriſtus officium iudicandi, *Homo, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos?* Iohan. 6. 15. *Fugit cum vellent eum facere Regem.* Ioh 8. 11. quærit ex adultera *nemo te condemnauit*, & reſpondenti *nemo*, *Nec ego*, inquit, *te condemnabo.*

Chriſtus aliqua fecit, & aliqua omiſit quæ nos non obligant.

Sed nihil hæc conficiunt contra iuriſdictionē Epiſcoporum temporalem. Chriſtus enim diuiſionem illā reiecit, non quia iudicare non potuit, ſed quia legitimam ob cauſam noluit; nam primo habebant illi ſuum magiſtratum: deinde ex illa diuiſione Phariſæis calumniandi, magiſtratui ſæuiendi occaſio dari potuit. Denique non venerat ad agellos diuidendos. Quod ſi hoc factum ita accipitur, vt omnis iuriſdictio, & ciuile officium ab Epiſcopo auferatur, non poterunt Miniſtri Euangelici, vel diuidere agros, vel arbitri eſſe, aut teſtes rerum politicarū. Quis enim eos conſtituit diuiſores? Fugit Chriſtus regnum, quia honores fugiendos exemplo docuit. Fugerunt regna, & Epiſcopatus viri multi, ſancti, & prudentes: alij tamen eadem ſine fraude, ſine culpa acceperunt. Si datum exemplum obligat, omnes igitur regno arcet. Fugiendum eſt enim quod Chriſtus fugit. Nam Donatiſtæ, Libertini, Anabaptiſtæ his verbis contra Magiſtratum vtuntur. Munus enim imperandi in ſe malum eſſe aiunt. Atque vtinam miniſtri exemplo Chriſti potius, quàm ſuis moribus viuerent. Chriſtus enim non habuit vbi caput reclinaret, Chriſtus vxorem non duxit, nec tamen hactenus è miniſtris imitatorem inuenit. Fugiant igitur poſſeſſiones, & vxorem, qui Chriſtus fugit.

Honores fugiendi ſunt omnib. niſi legitima de cauſa admittantur.

Arg. 3. *Si regnum Chriſti non eſt ex hoc mundo nec circa res huius mūdi, tū nec officium Miniſtrorū debet eſſe circa res politicas & principatus ciuiles, at prim. Io. 19. 36. 1. Cor. 4. 1. 2 Cor. 10. 4. ideo recte Ambroſius, nō conuenit vni duplicem habere poſſeſſionem. & Lyra in c. 6 Ioh Chriſtus non accepit ſuis honorem, dans exemplum fugiendi honores.*

Reſp Regnum Chriſti non erat de hoc mundo, vt mundana potentia, & opibus fulciretur, venerat enim vt non modo regno non vteretur, ſed ne poſſeſſiones quidem haberet. Non tamen vetuit Chriſtianos habere regna, quamuis Epiſcopi ſint, ſicut nec habere poſſeſſiones, & poſſunt circa negotia ciuilia, imo interdum debent occupari, ſi ita ſalus Reipubl. & religionis cauſa poſtulet. Sane ſi nobilis, ſi baro, ſi comes, ſi Princeps aut Rex miniſterio ſe Eccleſiaſtico mancipare vellet, ſi per impoſitionem manuum ordinaretur, iure non poſſent eum iuriſdictione, & regno priuare. Cur enim tanta eum pœna dignum arbitrarentur, vt ſe, filiosque, ſuſcipiendo munere predicantis exueret? Poteſt igitur Superintendens Caluinianus, aut Lutheranus vtramque iuriſdictionem tueri, cur igitur non poterit Catholicus?

Nobilis ſi prædicans fiat, non ſuo excidet?

Arg 4. *Quod Apoſtolis vetitum fuit, qui erant primarij poſt Chriſtum Eccleſiæ Miniſtri, id alijs non licet, at principatum exercere Apoſtolis ſimpliciter vetitum fuit, Matth. 20. 25. Marci 10. 43. Luc. 22. 25 ideo recte Tertull. de idololatria, c. 18 Chriſtus gloriam ſeculi ſibi & ſuis alienam eſſe iudicauit,* & Bern l. 2. de conſid. c. 4. *Apoſtolis interdicitur dominatio, ergo tu vſurpare aude, aut Dominus apoſtolatum, aut Apoſtolus dominatum, plane ab vtroq; prohiberis:* & Cyrillus in Ioh. l. 3 c. 20. *honor & gloria mundi fugienda ſunt ijs, qui volunt gloriam Dei conſequi. Ergo.*

Dominatio orta ſuperbia, non poteſtas neganda Epiſcopis.

Reſp Locum Matth. 20. 25 eſſe fulcrum, ſed ruinoſum hæreſis cauillatricis, *ſcitis* (ait Dominus) *quia Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores ſunt poteſtatem exercent in eos. Non ita erit inter vos, &c.* Verum nihil ad rem præſentē: Illis enim verbis durus, & imperioſus dominatus, qualis eſt hominum ſua commoda quærentium prohibetur, hoc eſt enim, κατακυριεύειν, dominatu violento premere, hoc eſt, κατεξουσιάζειν poteſtatem in ſubiectos cum faſtu exercere. Itaque non imperium, ſed imperij abuſus, violentia & ſuperbia verbis illis reprehenditur.

Apoſtoli omnia reliquerunt, & ideo non regna habuerunt.

Obijciunt eundem locum contra magiſtratum Anabaptiſtæ, quibus reſpōdet Scharp. *Chriſtus enim diſtinguit miniſterium à dominatu ciuili, etiam legitimo, quia non vult miniſtros dominari in Eccleſia, vt reges in regno* Addendum vt reges gētium in regno, vt illo tempore Herodes, Tiberius, alij.

Quis prædicantium reliquit omnia.

Arg 5. *Chriſtus non mittit Paſtores ad aliud munus exercendum, quam illud ad quod miſſus fuit à Patre. Ioh. 20. 21 At Chriſtus non fuit miſſus ad politicū principatū exercendum, vt Bell. concedit ſupra c. 4. ideo recte Chryſoſt. hom. 11. in Epiſtol. ad Epheſ. ſermonis doctrina nobis commendata eſt non poteſtatis autoritas.*

Miſſio ſpiritualis ex ſe non eſt iuncta cum imperio temporali.

Reſp. Paſtores à Chriſto mitti ad munus ſpiritale exercendum, nec illa miſſione ciuile imperium dari: ſunt enim diſtincta imperia, & munia. Non tamen prohiberi, quo minus ad ſalutem Eccleſiæ, & Reipubl. etiam curam ciuilem ſuſcipiant paſtores. Sane magiſtri diſcipulis conſtituuntur, vt eorum ingenia explorent, moreſque forment, non tamen vetantur etiam eorum cauſas agere, ſanitati, victui, habitationi conſulere: Imo id ſæpe neceſſarium eſt.

Quamuis igitur miſſio ad munia ſollicitudinemque ciuilem non obliget, crebro tamen eſt vtilis ea cura, interdū neceſſaria, non autem vera. Niſi quiſpiam forte Ambroſium reprehendat, dū periculoſas legationes pacis cauſa obit, aut alios Epiſcopos ſuorum ſaluti inuigilantes condemnet. Quid porro facient Epiſcopis Germaniæ Lutheranis Lutherani, aut Caluinianis in Anglia Caluiniani, qui non modo latè imperant,

rant, ſed regia etiam officia in aula adminiſtrãt?

Arg. 6. *Si officia neceſſaria etiam naturalia ſunt omittenda, vt officio Eccleſiaſtico miniſtri fungantur, tum multo magis debet miniſter abſtinere ab officio & Principatu politico: at prius Luc. 9. 60. ideo recte Concil. Calcedon. ca. 7. vetat ne Epiſcopus, ſub pœna excommunicationis, recipiat ſæculares honores: & can. 3. ne vllus Clericus ſuſcipiat in ſe tutelam & curã Orphani.*

Vocationi vero eſt parendum.

Reſp. Naturalia officia Chriſtum nõ vetuiſſe: Vocabat diſcipulum, ille veniam petit ſepeliendi patris, id illi negat Chriſtus, *ſine*, inquit, *mortuos ſepelire mortuos ſuos, Tu autem vade, annuncia regnum Dei.* Dilationem, & inducias ille poſtulabat, & quidem incerti temporis, ad mortem vſque patris; quid ſi enim pater vitam non in longum modo tempus, ſed etiam vltra filij annos produxerit? Hæc tarda molimina Chriſtus abſcindit. Nec enim pater mortuus erat, ſicut nec illi mortui, qui mortuos ſepulchro mandaturi erant, ſed mortui fortaſſe, quia vitam gratię amiſerant. Ita ſane Beza interpretatur. *Vera videlicet vita expertes, & doctrinæ de vita æterna contumaciter reſiſtentes.* Quod ſi hæc ſententia Chriſti Domini iubet miniſtros Eccleſiæ ab omni naturali officio abſtinere, adeo vt nec parentum funeri intereſſe poſsint, quis excuſare tentabit prædicantes, qui parentes funerant, hæreditatem adeunt, cum alijs ſæpè litigio & iure diuidunt? Imo matrimonia ineunt, alijſque procurant, filias nuptui dant, filijs vxorem deducunt domum. An non ſunt iſta ſæcularia?

Milites quidam ciuilia exercere poſſunt.

Arg. 7. adducit exemplum de militibus, qui ſe non implicant negocijs ſæcularibus; An neſcit hæc eo vſque noxia, dum impediunt ſpiritalia, alioqui vtilia & diuina eſſe? Ciuilia negotia à viro ſpiritali ad gloriam Dei poſſunt ſpiritaliter agi. Certe Auguſt. non modo cauſas iudicauit, ſed id moris eſſe ſignificat Epi. 147. *Et homines quidem cauſas ſuas ſæculares apud nos finire cupientes, quando eis neceſſarij fuerimus, ſic nos ſanctos & Dei ſeruos appellant, vt negotia terræ ſuæ peragant: aliquando agamus & nos negotiũ ſalutis noſtræ, & ſalutis ipſorũ, non de auro, non de argento, nõ de fundis & pecoribus, pro quibus rebus quotidie ſubmiſſo capite ſalutamur, vt diſſenſiones hominũ terminemus. ſed de ipſo capite noſtro tam turpis inter nos, & pernicioſa diſſenſio eſt.*

Auguſtinus cauſas iudicauit.

Verum hæc ita tractanda ſunt, vt ſecundaria, atque vt ſpiritalia non impediant. Sanctum eſſe, atque vtiliſsimum opus Reipubl. cauſas, controuerſiaſq; audire, & finire, nemo eſt, qui non intelligat, niſi adeò contentioſus ſit, vt diſcordijs, litibuſque delectetur.

Arg. 8 *Qui totus debet eſſe in lectione & prædicatione, tempeſtiuè, intempeſtiuè, vt poſsit animarum rationem reddere is non debet præter officium Eccleſiaſticum, etiam ciuile exercere; at, talis debet eſſe Miniſter Dei, Rom. 12. 17. 1. Tim. 4. 15. 2. Tim. th. 4. 2. ideo recte Carthag. Concil. 4. c. iubet Epiſcopum attendere ſolum prædicationi, lectioni, precationi: & Canones Apoſtolorum iubent excommunicari Epiſcopum, qui ſecularibus rebus ſe implicat.*

Prædicatio non impedit omnia officia.

Reſp. Apoſtolus inquit, *hæc meditare in his eſto. Et, prædica verbum, &c.* Epiſcopis omnibus hæc dicta. Verum ita vt nec hoſpitalitatem, nec alia omittant. Poſſunt vero iſta præſtare, & hæc non omittere. Nonne potuit Dauid in lege Domini meditari die ac nocte, & tamen bella gerere, regnum adminiſtrare, vicinas gentes ſubigere? Nõne multi ſancti Reges id egerunt, quamuis multis, maximiſq; regnis imperarent? Cur igitur Epiſcopus aliquis ditiunculã adminiſtrare nequeat, & ſimul animarum ſaluti inuigilare? Tria regna magnæ Britanniæ Rex in vnum corpus redacta adminiſtrat, & eſt tamen caput Eccleſiæ, cur non Epiſcopus Cantabrigienſis aliquot oppida curare poſsit? Nec queri hac de re miniſtri poſſunt, qui domeſticis publiciſque rebus impliciti meditationi rerum diuinarum minimam temporis partem aſsignant.

Arg. 9. *Si Apoſtoli, qui multis Eccleſiæ miniſtris, donis inferiores non fuerunt, nõ poterãt duo Eccleſiaſtica munera exercere, inter quæ maior eſt affinitas, quam inter Politicum & Eccleſiaſticum, tum multo minus poſſunt alij miniſtri principatum ciuilem & Eccleſiaſticum adminiſtrare; at prius, Act. 6. 2. & 4. ergo.*

Reſp. Apoſtolos inter magiſtratus Iudæorum, & gentium verſantes nullam iuriſdictionem ab illis accepiſſe: Potuiſſe tamen eos iudicare. Imo, Paulus Apoſtolus quod plus eſt, quam iudicare, nouum tribunal erexit. 1. Cor. 6. 4. *Secularia igitur iudicia ſi habueritis: contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum.* Ecce ipſe inſcio Cæſare, in media Eccleſia iudices rerum ſæcularium conſtituit. Si ſine iuriſdictione, cur id fecit? ſi cum iuriſdictione, poteſtatem igitur habuit hoc imperandi. Duo igitur munia illa ab vno poſſunt exerceri: cur igitur vnus Paſtor minimi pagi, non poſſet eundem & ciuili & ſpiritali iuriſdictione regere, cum vnus Rex tot regna adminiſtret?

Paulus tribunalia eſtituit.

Ad argumentum 10. & 11. Iam reſponſum, curam paſtorum ſpiritalis tantum ſpiritalia, ciuilis etiam ciuilia officia exercet.

Argumentum 12. *Si nemo eſt idoneus ad ſolum minus ſpiritale exercendum, tu qui ad illud eſt vocatum, nõ debet aliud ciuile exercere: at prius, 2. Cor. 16. Ergo.*

Reſpondeo. Nemo plane ciuile imperium niſi vocatus adminiſtrat, quicunque enim Epiſcopi ſæcularia ſuarum diœceſeon negotia tractant, ad hoc legitima electione vocantur.

Arg. 13. *Si licet miniſterio exercere Principatum politicum, tum licet politico Magiſtratui fungi officio Eccleſiaſtico, quia horum par eſt ratio: at conſequens eſt abſurdum, vt ex Scriptura patet: nam qui hoc ſibi arrogarunt, grauiter à Deo puniti fuerunt, vt in exemplo Oziæ Regis, & aliorum videre eſt, ergo.*

Princeps ordinari poteſt, nec ideo principatũ amittet.

Reſp. Longe diuerſam eſſe rationem: Quia multo eminentior eſt ſacra, quàm ciuilis poteſtas. Deinde legitimo ſenſu hoc concedi poteſt. Quẽadmodum Epiſcopus ciuitatem politice regere poteſt, ſi hoc ei regimen offeratur, ita Princeps ſi ſacris initietur, poteſt ſęcularem iuriſdictionem retinere. Non enim certis familijs Sacerdotium Chriſtianum continetur, quemadmodum Leuiticum, itaque ad hanc rem nihil facit Oziæ Regis exemplum.

Ad arg. 14. reſpõſum eſt. Epiſcopi enim ex vocatione, & officio non ſunt iudices rerum ſæcularium, aut Reipublicæ rectores, ſed donatione & vocatione Principum, quamuis Eccleſia iuſſu Epiſcoporum ſuam habeat in iudicibus conſtituendis quandam libertatem, vt ex S. Paulo docui. In prima vero Eccleſia Principes non fautores, aut patroni, ſed carnifices erant Epiſcoporum, nec dignitate illi eminebant, ſed in ſpeluncis & cauernis terræ deliteſcebant.

Hæc ille non modo contra Catholicos, ſed Lutheranos & Caluinianos, qui varijs locis Epiſcopali titulo, & poteſtate tam ſæculari, quàm ſpiritali ſed magis ſæculari vtuntur. Obijciunt alij multos abuti opibus Eccleſiæ; Verum eſt, ſed abuſus ad vitia hominum pertinet, non au-

Abuſus opū, eſt etiam in ſæcularibus

tem ad ordinis confuſionem. Multi diuitum laſciuiunt in luxurijs ſuis, non tamen ideo rerum ſuarum Domini eſſe deſinunt. Sic ipſe Scharpius de magiſtratu, qu. 1. obij. 7. argumentum Anabaptiſticum proponit. *Multi Principes abutuntur potētia, & pauci fuerunt boni.* Reſpondet: *Eſt captio ab Accidente, quia vitia perſonæ non vitiant officium, ſimile eſt, Iudas fuit malus, ergo Apoſtolicum officium reijciendum. Negatur ſequi, Deinde plures fuerunt boni reges.*

Scharpius Mennonizat.

Idem plane ſibi reſponſum putent qui res ipſas propter abuſum ſublatas cupiunt.

§. 5. Alterum Sectariorum axioma eſt. Leges ciuiles, ſeu leges magiſtratuum non obligare in conſcientia, ita de Magiſtratu Scharpius quæſt 2.

Magiſtratus politici autoritatē tollunt.

Hinc conſequitur primo. Ex ſententia aduerſariorum omnem vim legum, auctoritatemque magiſtratus eneruari, atque abijci. Si enim conſcientiam leges ciuiles non conſtringunt, ergo nec imperium magiſtratus. Nam legem ita definit Scharp. q. 1 *Lex nihil aliud, quam regis iuſsio.* Si igitur præcipua iuſsio, quæ ferendis legibus cōſtat, non obligat conſcientias ſubditorum, multo minus aliæ, quæ minore ſtudio, ſolennitate, curaque promulgantur. Secundo. Hinc originem videmus conturbatæ pacis in Germania. Poſtquam enim ſine crimine leges ciuiles migrare ſe poſſe audierunt homines, quos ante leges vix regebant, quicquid moliri contra leges potuerunt, id licitum duxerunt; hinc contemni edicta Cæſarea, eludi iudicium Cameræ, vexari leges omnes, ſententiæque iudiciorum, ſi enim conſcientiam non obligat legislatur, nec metus vindictæ incumbit, cur pareant illi legib. quibus id damnoſum eſt? Huic igitur ſententiæ diſcordias, & clades tribunalium debemus, hinc tot exortæ lites, & cauſarum pendentium ac reuidendarum rixoſa immortalitas.

Prædicantes omnia iudicia tollunt.

Quam vero illi pernicioſe, grauiterq; errent, multa nos docent. Nam legis communis eſt ratio, vt obliget, non modo ad pœnam, ſed etiam ad culpam, niſi ſpeciatim id excipiatur. Nec rationem eleuat Scharpius, cum ait, *Ius in conſcientiam habere neminem, niſi ſolum Deum.* Quia ius hoc in conſcientiam à lege Dei dimanat, ſi enim magiſtratus vicarius eſt Dei, ergo loco Dei imperat, obediendum eſt igitur tanquā à Deo miſſo, ideoq; peccant, qui illi repugnant. Deinde q. 2. licet, inquit Scharpius, patrifamilias liberos, & ſeruos diſciplina regere, caſtigare, premijs afficere, ergo & magiſtratui, qui eſt pater Reipublicę. Conclude amplius, ergo & obtemperandum eſt ſubditis, ſicut filijs. Inter grauia enim peccata filiorum refertur parentibus non obedire. Hinc idem Scharp. q. 1. *Magiſtratus dicuntur Dij, quia à Deo inſtituti Dei locum tenent Ioſuæ tu. v. 35. & qui magiſtratum reijciunt. 1. Sam. 6. 7. ergo. Officium cuius leges præſcribit Deus, eſt à Deo: at magiſtratus leges præſcribit Deut. 17. & alibi, ergo.*

Omnis lex obligat.

Magiſtratus loco Dei imperat.

Qui dantur & mittuntur à Deo, vt ſerui Dei etiā propter bonum Eccleſiæ, illorum officium eſt bonum, & inter Chriſtianos tolerandum. At Magiſtratus ſunt tales, E. vide Prou. 8. 15. Iſ. 10. 5. & 45 1. Ier. 27. 6. Ez. 29. 20. Dan 2. 24. & alibi, ergo.

Et deinceps *præcipitur in N. T. vt magiſtratui nos ſubijciamus, vel Ethnico Matth. 22. 21. Rom. 13. 1. & ſeq. Tit. 3. 1. Pet. 2. 13 Ergo multo magis licet ſubeſſe magiſtratui Chriſtiano, & ſi licet ſubeſſe magis quam præeſſe, ergo ſubeſſe magis contrariatur libertati Chriſtianæ quam præeſſe, quod autem Deus præcipit, eſt bonum, & inter Chriſtianos tolerandum, ergo.*

Cum autem lex ſit iuſsio magiſtratus omnino obligat, quamuis ſit de re alioqui indifferente. Exemplo ſit lex Anglicana, *Ne die mercurij carne veſcantur incolæ.* ſi non poteſt ad hoc obligare cōſcientias Rex, clam igitur omnibus liberum eſt, quemadmodum ante legem, veſci carnibus, nec quicquam iuris in animos Rex obtinet.

Si conſcientia nulla ſit pœnam facile eludunt eius iuſsionis.

Non eſt diſsimulanda Satanæ in ſubuertendo ordine, & diſciplina conſilium. Initio turbarum, Prælatiorū Eccleſiæ auctoritatem, poteſtatemque, & leges diſputando conuellebant, Magiſtratum politicum tueri ſe profitebantur, imo multum etiam iuris in Eccleſiam vltro largiebantur. At vero vbi Eccleſiaſticas leges vi, arte, vitijſque oppreſſerunt, Politicas aggrediuntur, earumque neruos diſſoluunt. Minus enim illis, quam Eccleſiaſticis tribuunt. Sic enim Scharp. q 2. *Si leges Eccleſiaſticæ non obligant conſcientiam extra caſum ſcandali, & contemptum, tum multo minus ciuiles.* Ecce tibi, leges ciuiles infra Eccleſiaſticas ponūt, quid aliud ſupereſt, quam vt quemadmodum Canones Luther. in cinerem redegit, ita quoque Pandectas, Codicem, omnes Nouellas, omnia Germaniæ iura, totam Cameram, atque adeo iuſtitiam ipſam exurant?

Diſſoluendæ Reipubl. initium à prælatis, ſinis in principibus.

Tertium axioma eſt; Licere magiſtratus ipſos occidere. De quo errore in libro de Syncretiſmo actum eſt à me, ſed à quodam anonymo quędam ſparſa intellexi, de quibus alibi breuiter lector inſtruendus eſt.

CAPVT X.

Vita Eccleſiaſticorum laudabilis commendata.

§. 1. MOres Sacerdotum ad Reipubl. ſalutem, vel euerſionem valere, omnis ætas docuit. Exempla enim potentum in vulgus manant, exempla ſacerdotum perrumpunt. Qualis ſacerdos talis populus, quin imo vulgus Deum talem arbitratur, quales vidit illius adminiſtros. Deos adulteros, homicidas, fures, periuros antiquitas finxit, vt cœleſtium exemplo ſua ſcelera excuſaret, inde in theatro ſpurcitia, in circo furoribus, in amphitheatro crudelitate, vbique ſcelerib. colebantur. Dęmonum aſſeclæ, & miniſtri ipſos Deos ſuos proxime moribus exprimebant. Orbi quidem vniuerſo ſacra exempla debent Sacerdotes, Deo autem omnia, tanto impenſius, quanto arctius illi coniunguntur.

Mores Sacerdotum populum trahunt.

Hoc nos iura noſtra ducent cauſ. 2. q. 7. can 41 *Nos ſi cōpetenter aliquid egimus, & ſubditis iuſta legis tramitem non conſeruauimus, veſtro ac miſſorum veſtrorum cuncta volumus emendare iudicio: quoniam ſi nos, qui aliena debemus corrigere peccata, peiora committimus; certe non veritatis diſcipuli, ſed (quod dolentes dicimus) erimus præ cæteris erroris magiſtri; Inde magnitudinis veſtræ magnopere clementiā imploramus, vt tales ad hæc, quæ diximus, perquirenda Miſſos in his partibus dirigatis, qui Deū per omnia timeant, & cuncta (quemadmodum ſi veſtra præſens fuiſſet imperialis gloria) diligenter exquirant; & non tātum hæc ſola, quæ ſuperius diximus, quærimus, vt examuſsim examinēt: ſed ſiue minora, ſiue etiā maiora illis ſint de nobis indicata negotia, ita eorum cuncta legitimo terminentur examine: quatenus impoſterū nihil ſit, quod ex eis indiſcuſſum, vel indefinitū maneat.*

Error Sacerdotum, populi pernicies.

§. 2. Cum igitur omnes cauſæ cur bene viuendū ſit, in Clericos conueniant, illis tamen illa,

quæ

quæ ad exempla pertinet, eſt peculiariſsima. Nã cum in alto loco ſint, cum arctiore diſciplina viuant, cum primo motori immobili propinquius hæreant; conſpectiora ſunt eorum errata, magis deflectunt, & efficacius omnia conturbant. Nec tamen ita famam vereri debent, vt etiam conuitia, & calumnias vitare ſe poſſe confidant. Recte hac de re nos canones inſtruunt. cau. 11. q. 3. can. 55. *Inter verba laudantium, ſiue vituperantium ad mentem ſemper recurrendum eſt, & ſi in ea non inuenitur bonum, quod de nobis dicitur, magnam triſtitiam generare debet: & rurſum ſi in ea non inuenitur malum, quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiam proſilire: Quid enim ſi homines laudent, & conſcientia nos accuſet? aut qua debet eſſe triſtitia, ſi omnes accuſent, & ſola conſcientia liberos nos eſſe demõſtret? Habemus Paulum dicentẽ (gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ) Iob quoq; dicit. Ecce in cælo teſtis meus. Si ergo eſt nobis teſtis in cælo, teſtis in corde, dimittamus ſtultos foris loqui quod volũt. Quid aliud detrahentes faciunt niſi in puluerem ſufflant, atque in oculos ſuos terrã excitant? vt vnde plus detractionis perflant, inde magis nihil veritatis videant, vocandi tamen etiam ſunt ipſi & tranquillè admonendi, eiſq; ſatisfieri modis omnibus debet; ſciantes quid de iudais veritas dicit (ne ſeriò ſcandalizemus eos) ſi autem ſatisfieri ſibi ex veritate voluerint, habes conſolationem, quam in S. Euangelio conſpicias. Cum enim Domino dictum fuiſſet, ſcis quia Phariſæi audito hoc verbo ſcandalizati ſunt: reſpondit, ſinite illos; cæci ſunt & duces cæcorũ. Paulus quoq; apoſtolus admonet dicens: Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cũ hominibus pacẽ habentes, dicturus quippe pacem habentes cum omnibus hominibus, quia hoc difficile eſſe proſpexit, præmiſit, ſi fieri poteſt. Sed tamen adiunxit, quod p̃ſſet fieri, cum dixit, quod ex vobis eſt, Quaſi nos in mente charitatẽ erga odientes ſeruare cupimus, & ſi illi nobiſcum pacem non habent: nos tamen cum illis ſine dubio habemus.*

Vitia Clericorum potentius commouent.

Inter laudantes & reprehendentes ſola conſcientia iudex eſt.

§. 3 Clerum nobis Chriſtianũ Apoſtolus Paulus deſcribit, à cuius lege ne latum quidẽ vnguẽ recedat Eccleſia, neceſſe eſt .1. Timot. c. 3. v. 1. *Si quis epiſcopatum deſiderat, bonũ opus deſiderat. Oportet ergo Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxoris virum, ſobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hoſpitalem, doctorem, non vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum, non litigioſum, non cupidum, ſed ſuæ domus benè propoſitum, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate.* Et v. 12. *Diaconi ſint vnius vxoris viri, qui filijs ſuis bene præſint, & ſuis domibus. Qui enim bene miniſtrauerint gradum bonum ſibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ eſt in Chriſto Ieſu.*

Vita Clericorũ, à Paulo deſcripta.

Et 2 Timoth. c. 2. v. 1. *Idonei alios docere, Bonus miles Chriſti* & v. 15. *Sollicite cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis.* Et Tit. 1. v. 5. *Huius rei gratiâ reliqui te Cretæ, vt ea quæ deſunt corrigas, conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Si quis ſine crimine eſt, vnius vxoris vir, filios habentes fideles, nõ in accuſatione luxuriæ, aut nõ ſubditos:* Hic clerus ſit Chriſtianus, hæc ſors Domini: Nos in ſingula ſeorſum inſpiciamus, & quanquam ſuperius de virtutibus proſequendis vitijſque fugiendis à nobis abunde tractatum ſit; non tamen locus præteriri poteſt, quo minus breui compendio vita clericorum deſcribatur. Hæc igitur ſcita Pauli ſunt.

§. 4. *Qui Epiſcopatũ deſiderat, bonum opus deſiderat.* εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. *Si quis deſiderat*, non ambitione honoris, nam laboris hoc ſanctum deſiderium eſſe debet. Olim facilius purum eſſe potuit, cum daupere in grege dux primus ad lanienam petebatur; cum populi gentilis clamoribus honorabantur, & peterent *Epiſcopum ad Leonem*. Nunc in tanto honore, opibuſque facilius eſt dignitatum, quam ærumnarum appetitus.

Epiſcopatũ appetere, cũ is gradus eſſet ad martyrium, erat glorioſum.

§. 5. *Oportet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe.* Quod hic in Epiſcopo requirit, idem in Titiana in presbytero poſtulat. Nõ enim in Epiſcopo ſufficit malũ non eſſe, ſed oon eſſe quam optimum, plurimũ nocet, & illis qui illo meliores, & qui deteriores ſunt; In perone lutum non offendit, in purpura dilutior color contemnitur. Neceſſe eſt igitur vt ſit ἀνεπίληπτος; quomodo corriget, qui ſuam cenſuram ipſe redarguit? Tit. 1. v. 5. vocat ἀνέγκλητον. vt accuſari legitime non poſsit.

Innocentia epiſcopalis.

§. 6 *Vnius vxoris virum.* Non exigit ab Epiſcopis matrimonium, vt rem neceſſariam, vt contra quoſdam ſuorum recte Caluinus docet. Iunius tamen Caluinianus teneri eum ſemper vxorem habere, ob ſignificationem myſterij contendit, qua ſententia Paulum Epiſcopatu deijcit, Imo illi ad continentiam hortanti 1. Cor. 7. contradicit. Denique c. 20. nu. 7. Liberum coniugium Epiſcopis eſſe vult. At ſenſus eſt Epiſcopum, nec ſimul, nec ſucceſsiue plures vxores habere poſſe, &, ſi quis plures habuerit, ordinari non debere. ita Tertul. ad vxorem, Epiph. hæreſ. 59. Chryſoſt. Theoph. Oecum. in hunc locum. Amb. 10. ep. 82. & l. 1. de offic. c. vlt l. de dignitate ſacerd. c. 4. Aug. de bono coniugij c. 18. & l. 22. contra Fauſtum c. 47. Hieron. epiſt. ad Oceanum. Cyriacus Papa ep. 1. c. 11. Leo ep. 56. Gelaſ. ep. 1. c. 5. Innoc. epiſt. 27. Ratio eorum eſt, quia ſemper illa legis in Eccleſia praxis verſata eſt, conſuetudo autem optima legis eſt interpres. Nec vllo tempore fuit inter Chriſtianos polygamia, qua plures vxores ſimul haberentur viſitata. Ad ſãctitatem ſane diuinorum officiorum, quietemque, & ſtudia ſcripturarum caſtitas ſacerdotum vtilis eſt. Atque etiam eum in finem, ne vxoris ſumptuoſæ cura, filiorum educandorum, ditandorũq; cupiditas, ac ſollicitudo horas doctrinæ ac precationi debitas ſibi vindicet, hoſpitalis negligatur, piorum eleemoſynę in luxum domeſticum vertantur. Eius rei magna eſſe pericula, temporum vitia demonſtrant; multi enim de bonis Eccleſiæ nepotes, cognatoſque ſaginatos inferis deſtinant: quid illi facerent, ſi filios, hoc eſt, intimos affectus haberent?

Epiſcopus eſſe non poteſt ſi plures vxores habuit.

§. 7. *Sobrium* Epiſcopum & presbyterum eſſe vult, νηφάλιον: eſt enim magnæ curæ & vigilantiæ neceſſaria ſobrietas, quemadmodum fere luxus, & ebrietas Clericorum ex ocio naſcitur. Sobrietas & vigilantia indiuiduæ ſunt comites. Vinum bibere vetabantur Aaronici ſacerdotes cũ ſacra peragerent; & noſtra quoque ſacra νηφάλια ſunt. Ebrioſus ſacerdos res monſtroſa eſt. Quantum obſit ebrietas reipublicæ ſuo loco docui. nunc de Clericis dicendum, in quibus illa in Germania non punitur, quæ adeo exlex eſt, vt crebro laicis neceſsitatem potandi adferat. Firma tamen, & in noſtris vitijs inconcuſſa manet lex Dei, ore apoſtolico promulgata; 1. Cor 5. *Si quis nominatus frater, fuerit fornicator, aut auarus, aut ebrioſus, cum eiuſmodi nec cibũ ſumere.* Βαβαί (inquit Chryſoſtomus) πόση ἡ ἀκρίβεια, ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐ φεύγομεν τοὺς μεθύοντας, ἀλλὰ καὶ ἀπερχόμεθα πρὸς αὐτοὺς μεθέξοντες τῶν παρ᾽ αὐτῶν. *Papa quanta accura-*

Sobrietas, ſollicitudinis ſacerdotalis neceſſaria.

Clerici ebrioſi in Germania, puniendi ſunt.

curatio. Nos vero non ſolum non ſugimus ebrioſos, ſed etiam accedimus, vna ſumpturi quæ ab ipſis.

Clerici ebrioſi, officio priuandi, & beneficio.

Minime decet eum crapula & ebrietate grauari, cui mens ſemper in oratione verſari debet. Itaque nec ordinandus eſt quidem ebrioſus, nedum ſine pœna relinquendus. Nam I. Canones Apoſtolorum 42 & 43. deponunt. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κύβοις σχολάζων, ἢ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. *Epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus aleæ, vel ebrietati ſeruiens vel ceſſet, vel damnetur, ſeu deponatur.* Et can 43. Ὑποδιάκονος, ἢ ψάλτης, ἢ ἀναγνώστης τὰ ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφοριζέσθω. ὡσαύτως καὶ οἱ λαϊκοί. *Hypodiaconus, aut pſaltes, aut lector ſimilia faciens, aut ceſſet, aut communione priuetur; ſimiliter & laici.* Nunc menſæ Clericorum, Laicorumque plenæ ſunt vomitus ſordiumque, quas ſi diſciplina non abſterget, Turcorum ... & abſtinentia euertet. *Turpe adhuc eſt, & noxium,* Hieronym. epiſt. 83. ad Oceanum. diſtinct 35. cap. 4. *Eccleſiæ principes, qui delicijs affluunt, & inter epulas, atque laſciuias pudicitiam ſeruare ſe credunt, propheticus ſermo deſcribit, quod eijciendi ſint de ſpacioſis domibus, lautiſque conuiuiis, & multo labore epulis conquiſitis, & eijciendi propter malas cogitationes & opera ſua. Et, ſi vis ſcire, quo eijciendo ſunt; Euangelium loquitur, in tenebras ſcilicet exteriores, vbi erit fletus & ſtridor dentium. An non confuſio, & ignominia eſt, Ieſum crucifixum, magiſtrum pauperem, atque eſurientem fartis prædicare corporibus? ieiuniorumque doctrinam rubentes buccas, tumentiaque ora proferre? Si in Apoſtolorum loco ſumus, non ſolum ſermonem eorum imitemur. ſed conuerſationem quoque, & abſtinentiam amplectamur.*

Prælatorum delicias, bella infidelium ſinunt.

Graue eſt ſacerdotem inebriari.

Si vero non modo vinolentum ſacerdotem damnat Apoſtolus, ſed etiam lex vetus Num. 6. Leuit. 10. ſeruientem altari prohibet *ſiceram bibere,* quia ſtatum mentis euertit; quanto magis noui Teſtamenti Sacerdotes odiſſe conuenit ebrietatem? Nonne ſi crimen eſt inter nidores bubularum, & ouillarum carniũ, inter cruores hircorum, & vitulorum, inter ignes, & ſartagines ebrium verſari; crimen non erit, ebrioſis ructibus ſanguinem filij Dei, ſanguinem Teſtamenti miſcere? Deum ac Dominum inter vinorum poſtridiana incendia manducare? Egregie igitur Concilium Agathenſe capit. 4. *Ante omnia Clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes ac nutrix eſt. Itaque eum quem ebrium fuiſſe conſtiterit, vt ordo patitur, aut triginta dierum ſpacio à communione ſtatuimus ſubmouendum, aut corporali ſubdendum ſupplicio.*

Pœna ebrij Clerici.

Hos canones in vſum reduci velim; nam ſi priſca diſciplina non modo laxatur, ſed etiam diſſoluitur, quid tandem ſperandum eſt de moribus? Quantam olim in Chriſtianis temperantiam fuiſſe credendum eſt, cum Eutychianus Papa ediceret. *Magnum ebrietatis malum, vnde omnia vitia pullulant Chriſtianis, omnibus modis cauere præcipimus. Qui autem hoc vitare noluerit, excommunicandum eſſe decernimus, vſque ad congruam emendationem.* Et ſine conatu viris magnis nõ defuit. Otto Cardinalis Epiſcopus Auguſtæ Vindelicorum. Anno 154 ... Synodum celebrauit in qua ita ſtatuitur. *Hi qui ebrietati, & crapulæ, & commeſſationibus perpetuo dediti ſunt, & inhærent, & maxime qui feſtos dies, aut noctes in tabernis exigunt, alij poſt factam confeſſionem venerabilis huius Sacramenti ſumptione per triginta dies eſt interdicendum, vt ab his vitijs ſeſe emendent. Quod ſi facere nolint iuxta Canonum decreta etiam morte*

Ebrioſus excommunicatur.

Ebrioſi incorrigibiles, morte multandi.

multandi ſunt. Non eſt nimium ſeuera illa cenſura. Nam Deuteronom. 21. 18. Ita Deus iudicauit. *Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audiat patris aut matris imperium, & coercitus obedire contempſerit: apprehendent eum, & ducent ad ſeniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos: Filius iſte noſter proteruus & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, commeſſationibus vacat, & luxuriæ atque conuiuiis: lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſrael audiens pertimeſcat.*

Prudentia, publica perſona neceſſaria eſt.

§. 8. *Prudentem,* σώφρονα vocat Græcus, quod temperantem aliqui interpretantur. Temperantia pariterque prudentia exigitur. hic prudentiam intelligo, nam de temperantiæ partibus ſæpius mentio fit. Non ſane ſufficit ad Epiſcopatum recte gerendum ſancta ſimplicitas, ſed magna circumſpectio inter tot malos neceſſaria eſt. Oportet ordinandum eſſe prudentem, quod contra eos notandum, qui ſub nomine ſimplicitatis excuſant ſtultitiam Sacerdotum. diſtinctione 39 *Sacerdotum labia cuſtodiant ſcientiam, & legem requirent ex ore;* Verum hoc loco de prudentia gubernandi agi conſtat, quæ interdum eximijs, & ſanctis alioqui doctoribus deeſt. Ideoque & ſæcularium negotiorum peritus eſſe debet; nam illorum tractatio ad pietatem ſæpe vtilis, interdum eſt neceſſaria, ita Gregorius, Clero & nobilibus Neapolitanis epiſtola 40 lib. 8. *Petrus Diaconus* (diſtinctione 39. capite .) *quem à vobis electum aſſeritis, omnino (vt dicitur) ſimplex eſt: & noſtis, quia talis hoc tempore in regimine debet arce conſtitui, qui non ſolum de ſalute animarum, verum etiam de extrinſeca ſubiectorum vtilitate, & cautela ſciat eſſe ſollicitus.*

Negotiorũ cognitio, Epiſcopo neceſſaria.

Simplicitas impedit à Epiſcopatu.

§. 9. *Ornatum,* κόσμιον, compoſitum alij vertunt, ſeu habitu compoſito. intelligo eum, qui victu, habitatione, veſtitu, decentem modeſtiam præ ſe fert, qui verbis moderate vtitur. Plato lib. 1. Polit. vocat κοσμίους, *qui faciles ſunt,* & εὐκόλους, affabiles, comes. Medicum enim multorum omnibus accommodare ſeſe, omnibus prodeſſe oportet. De hac κοσμιότητι, ſeu modeſtia ornatus, accipio tot canonum præceptiones diſtinctione 41. capite 5. *Parſimoniam, cum veſte humili* (Concilio Granatenſ. capite vltimo.) *non reprobamus, ſicut etiam ornatum propter curam corporis non ſupernacuam* (ἀπερίεργον) *laudamus: diſſolutos autem, & fractos in veſtibus inceſſus non recipimus.* Et aurea eſt regula Concilio Carthagin. 4. *Clericus profeſſionem ſuam & habitu, & inceſſu probet; & ideo nec veſtibus, nec calceamẽtis decorem quærat.* Non enim venerat Concilio in mentem periſcelidum poſthumas vanitates prædamnare. Incompoſitio corporis inæqualitatem mentis indicat. Mutabilis ille eſt, & conſcientia affligitur, cuius modo eſt citus, modò tardus inceſſus.

Ornatus Epiſcopi, eſt modeſtia.

Vanitas clericorũ quorundam.

§. 10. *Hoſpitalem;* Diuitem igitur eſſe oportet; aut à populo accipere, vnde hoſpitalitatem ſeu φιλοξενίαν perſeueranter exercere poſſit. *Hoſpitalem vero* (diſtinctione 42.) *ſacerdotem oportet eſſe, ne ſit in numero eorum quibus in iudicio dicetur* (*Hoſpes eram, & non ſuſcepiſtis me.*) *Quis enim Apoſtolum ſecutus, alios ad hoſpitalitatem debet inuitare, quomodo hoſpitalitatis exhortator poterit eſſe, qui domum propriam hoſpitibus claudit? Si enim Sacerdos primum à ſe ipſo, & à domeſtica Eccleſia ſua debet exigere, quod poſt ea populis imperet: ſi primum Chriſtum imitando, ipſe debet facere; quæ poſtea populum doceat, neceſſe eſt, vt pauperes hoſpitio excipiat*

Hoſpitalis eſſe debet, quia doctor eſt liberalitas.

piat, quo ad hoſpitalitatem facilius ſuo exemplo ſubditos attrahat.

Zelandum eſſe pro hoſpitibus, quia hoſpitalitas etiam apud barbaros inuiolabilis cuſtoditur, nos monent canones, 32. quæſt. 7. offerebat. Imo 16. quæſt. 1. quoniam. Res Clericorum vult eſſe coramunes maxime ad ſuſceptionem hoſpitum. Maxime tamen prælatis ea virtus conuenit, quia cum cum habeant vnde poſſunt eſſe liberales, debent & velle diſtinct. 89. volumus, & 12. q. 2. quia. Olim ſane tanti ea res fuit, vt Gregor. Archidiacono Florentino neget confirmationem Epiſcopatus, ſi tenax ſit, vt eius domum nullus amicus introeat. diſt. 85. Archidiaconum. Hoſpitales igitur eſſe conuenit, qui alios cohortari ad hoſpitalitatem ex officio debent. Vtinam nunc in Clero ſit ea *φιλοξενία*, quæ olim in laicis fuit. Carolus Rex Sueonum, eius, qui ter hoſpitium negaſſet, domum incendi iuſſit. Ioannes Magnus li. 4. c. Neque dubito, quin multæ prælatorum domus, multa monaſteria in flammas abierint, qui adulatoribus, non hoſpitibus patuerunt.

Prælati hoſpitales ſunto.

Inhoſpitalitatis pœna.

§. 11. *Doctorem, vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos, qui contradicunt, arguere.* Ita ſane explicatur quod in græco legimus, *διδακτικόν*, noſter legit *διδάσκαλον*, eodem ſenſu, qui enim vere doctorem agit, ad docendum aptus ſit, neceſſe eſt. Olim in latino fuit, *docilem*, quod merito Hieronym. reprehendit. Maxima eſt, ſanctiſſimaque functio Epiſcoporum, *docere*: id ipſi per ſe præſtare debebant, ſi non ex ambone, idoneos ſuo loco collocare tenentur; vt quorum errata ipſi ſint luituri.

§. 12. *Non vinolentum.* Græcum textum *πάροινον*, Chryſoſtomus interpretatur, qui vino ardens effertur, & bacchatur, Syrus vini ſectatorem, Beza vinoſum, quaſi vino aſſidentem, Apoſtolus v. 8. *Non multo vino deditum* interpretatur. Eſt vero *παροινεῖν* per vinum, & laſciuiam, contumelias iniuriaſque adferre. Hinc apparet *παροίνους* ebrioſis peiores eſſe, cum ebrietati contumelias in alios adiungant.

§. 13. *Non percuſſorem. πλήκτην.* Chryſoſtomus de maledico, & conuiciatore, ſed non de verberum iniuris intelligendum eſt Pauli dictum. ſed diſtinctione 85. ca. non liceat, vetatur percutere ſuis manibus, etiam eos in quos corrigendi poteſtatem habent. diſtinctione 45. capite ſeptimo. Deijci iubetur Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, percutiens fideles delinquentes, aut infideles inique agentes: ſic enim vitia non corrigunt, ſed odioſe, & timore ſubditos onerant. Deponendi igitur illi qui Clerici militiam ſectantur, qui noctu vrbium plateas infeſtant, obuioſque cædunt. Quos potius domeſticos, & vrbicos latrones, quam Clericos dixeris. Si enim Clericus in ſacris ordinibus, non poteſt eſſe tabellio in cauſa criminali, vt eſt libro tertio decret *Ne clerici.* &c. capite octauo *ſicut te.* Si Clerici nec dictare, nec proferre ſententiam ſanguinis debent, nec quicquam exercere per quod ad ſententiam ſanguinis tendatur, vt hoc loco tradunt; ſi Clericus arma portans priuilegio Clericali excidit poſt trinam monitionem. de ſentent. excommunic. cap. In audientia. Quid illi merentur qui per iniuriam alios percutiunt?

Percutere non licet.

Clerici graſſatores eiiciendi.

§. 14. *Sed modeſtum. ἐπιεικῆ.* æquum, de ſuo iure facile remittentem; nihil enim grauius, quam rigidi iuris exactio, ſi in principe ſit. Nam inde contentio, odiumque naſcitur. Ideo & Dominus fratri ſeptuagies ſepties vſque remitti ſuperat.

Facilis ſit clericus, & ſedat.

§. 15. *Non litigioſum. ἄμαχον,* à contentionibus & pugnis alienum. contra eos diſtinctione 46. capite primo. *Ecce, quare litigioſi prohibentur in epiſcopos ordinari. Eſt & alia cauſa huius prohibitionis. Litigioſi namque vel adulationibus animos principum ſibi conciliant: vel fratribus ſuis detrahendo, infamiæ notam ingerunt; vel inter fratres diſcordiam ſeminando, ſeditionem nunquam facere ceſſant; quæ omnia in prælatis damnabilia eſſe probantur.*

Pacificus ſit clericus.

Denique diſtinctione 90. *Litigantes in concordiam vocare Sacerdos, non ergo ipſe litigare debet.*

§. 16. *Non cupidum.* Non turpe lucrum ſectantes, *οὐκ αἰσχροκερδῆ*, *non turpilucrum*, vt loquitur Hieronymus ad Heliodorum. Cupido Clericos ſecularium auidos negociorum facit; in quibus nonnulli pro dolor ipſis ſæcularibus ſunt verſatiores. omnia iſta complexa eſt Moguntina Synodus ſub Carolo Magno capite decimo quarto. & ſub Rabano Epiſcopo capite decimo tertio. recitatur libro tertio decretal. titulo quinquageſimo: *Multa ſunt negotia ſæcularia de quibus pauca perſtringimus, ad quæ pertinet omnis carnalis concupiſcentia. Quicquid plus iuſto appetit homo, turpe lucrum eſt: Munera iniuſta accipere, vel etiã dare. Pro aliquo ſæculari quæſtu, precio aliquem conducere. Contentiones, vel lites, vel rixas amare: In placitis ſæcularibus diſputare; excepta defenſione orphanorum, aut viduarum: Conductores ſæcularium rerum aut procuratores eſſe: Turpis verbi vel facti eſſe ioculatorem, vel iocum ſæcularem diligere: Aleas amare: Ornamentum inconueniens propoſito ſuo quærere: In delicijs viuere velle: Gulam & ebrietatem ſequi: Pondera iniuſta, vel menſuras habere: Negotium iniuſtum exercere: Nec tamen iuſtum negotium eſt contradicendum propter neceſſitates diuerſas, quia legimus ſanctos Apoſtolos negotiatos fuiſſe: & in regula Beati Benedicti præcipitur prouideri, per quorum manus negotia monaſterij procurentur: Canes & aues ſequi ad venandum: & omnibus quibuslibet cauſis ſuperfluis intereſſe. Ecce talia, & his ſimilia, miniſtris altaris Domini, nec nõ monachis omnino cõtradicimus; de quibus ait Apoſtolus: Nemo militãs Deo, implicat ſe negotijs ſæcularibus.* Et in Concilio Lateranenſi vetatur eſſe procurator generalis principis, vel iuſtitiarius. In Concilio Londinenſ. lucri cauſa negociatio prohibetur.

Clerici cupiditas præcipitat.

Cupiditas negociorum cauſa.

§ 17. *Suæ domus bene præpoſitum.* Vt bene præſit domui ſuæ, opus eſt, vt neque res ſuas diſſipet, nec malis artibus adaugeat, deinde vt domeſticos in officio, diſciplinaque cõtineat. Quomodo integram diæceſin adminiſtrabit, qui vnius domus potens non eſt? quomodo tot viris prudentibus, nobilibus, addo callidis, malitioſis imperabit, ſi domi tutoris eget? Si domui ſuæ præeſſe non nouit, id vel ab inſigni negligentia, vel imprudentia procedit, quorum vtrumque Reipublicæ noxium eſt.

Domi ſuæ cui, foris oculatus non erit.

§. 18. *Filios habentem ſubditos cum omni caſtitate.* Si quis filios habens fideles, nõ in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos.

Eccleſiam regere non poteſt, ſi filios exlèges eſſe ſinat.

Caſtitatem noſter interpres intellexit per *σεμνότητα*, quia accuſationem luxuriæ remouet: Si vero filios, hoc eſt, ſuum ſanguinem negligit, quomodo Eccleſiæ curam habebit?

§. 19 *Non neophytum.* Non vetat iuuenem eligi, ſed neophyton, recens conuerſum, & religione imbutum: ne in ſuperbiã elatus, incidat in iudicium & damnationẽ, quia diabolus damnatus eſt, qui de cœlo propter ſuperbiam cecidit. Pulchrè omnino Gratianus diſtinctione quadrageſima

Si non neophytus, quomodo puer.

geſima octaua. *Prohibentur etiam neophyti in epiſcopos ordinari, vt qui heri erat catechumenus, hodie non fiat Epiſcopus; qui heri erat in theatro, hodie non ſedeat in Eccleſia: qui veſpere erat in circo, hodie non miniſtret altario: qui dudum fuerat fautor hiſtrionum, hodie non ſit conſecrator virginum. Cauſa autem huius prohibitionis eſt ſecundum Apoſtolum, ne elatus in ſuperbiam, tanquam religio Chriſtiana plurimum eo egeret, incidat in ruinam diaboli. Momentaneus namque Sacerdos neſcit habere humilitatem, obſeruare modos perſonarum, vel ſe contemnere: non ieiunauit, non fleuit: non ſe correxit, non pauperibus erogauit. In arrogantiam (quæ eſt ruina diaboli) incidunt, qui puncto horæ necdum diſcipuli, ſiunt magiſtri.*

Concilij Niceni canon ille eſt *Quoniam multa ſiue per neceſſitatem, ſiue ex quacunque cauſa contra regulam ſunt, ita vt homines ex vita Gentili nuper adhuc catechizati, vel inſtituti, ſtatim ad ſpiritalem baptiſmum veniſſent, & continuo cum baptizati ſunt, etiam ad epiſcopatum, vel ad presbyterium promoti ſunt; recte igitur viſum eſt, de cetero nihil tale debere fieri. Nam & tempore opus eſt, vt ſit catechumenus; & poſt baptiſmum multa probatione indiget. Euidens namque eſt Apoſtolicum præceptum, dicens: Non neophytum, ne forte elatus, in iudicium incidat, & laqueum diaboli. Si vero procedente tempore aliquod peccatum admiſerit, & conuictus duobus vel tribus teſtibus fuerit; ceſſet à clero qui huiuſmodi eſt. Si quis vero præter hæc facit; tanquam contraria ſtatutis Sancti Concilij gerens, etiam ipſe periclitabitur de ſtatu ſui cleri.*

Virtutum fama, clerico neceſſaria eſt.

§. 20. *Oportet autem illum & teſtimonium bonum habere ab ijs, qui foris ſunt; vt non in opprobrium incidat, & laqueum diaboli.* Optime Hieronymus ad Oceanum. Quale principium, talis eſt & clauſula, qui irreprehenſibilis eſt, nō ſolum à ſuis domeſticis, ſed ab alienis conſono ore laudatur. Tanta olim fuit æſtimatio Epiſcoporum, vt ipſi gentiles frequenter cauſas ſuas ad eos deferrent.

§. 21. *Diaconos ſimiliter pudicos.* σεμνούς Pudicos animo, deinde corpore, 32. quæſtione quinta. *ita ne.* Nā pudicitia non eſt in corpore, niſi in ſpiritu, ſit inſita caſtitas. Neq; caſto ſpiritu, vel lingua vel oculus eſt impudicus. Σεμνότης, alioqui eſt virtus ſpecioſa, caſtitatis comes, in verbis geſtibuſque decens verecundia grauitaſque omnino talis, qualem in filia, filioque ingenue, pudiceque educatis ſeuerus pater amat, & probat.

Pudicitia verborum & geſtuum.

Ariſt. Rhet. 2. Σεμνότης ἐστὶ μαλακὴ καὶ εὐσχήμων βαρύτης. grauitas non aſpera, aut ſuperba, ſed bene morata.

Sinceritas diaconorū.

§. 22. *Non bilingues.* μὴ διλόγους. *Os bilingue Deus deteſtatur.* Prouerb. 8. 13. *Timor Domini odit malum: arrogantiam, & ſuperbiam, & viam prauam, & os bilingue deteſtor.* Et 18. 8 *Verba bilinguis, quaſi ſimplicia: & ipſa perueniunt vſque ad interiora ventris.* Et Eccleſiaſt. 5. 17. *Super furem enim eſt confuſio & pœnitentia, & denotatio peſſima ſuper bilinguem.* Et 6. 1. *Noli fieri pro amico inimicus proximo: improperium enim & contumeliam malus hæreditabit, & omnis peccator inuidus & bilinguis.* Et 28. 15 *Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.*

Non igitur mirum eſt, ſi Apoſtolus diaconos requirit non bilingues, cum homines quoſcunque bilingues, diuina ſinceritas deteſtetur.

§. 23. Verum in diaconis cauſa peculiaris eſt. Miniſter eſt ſacerdotum diaconus, diſt. 93. *Diaconus*; ſed tamen honoratior plebe; non alter plebi, alter ſacerdoti loquendum, ne ſchiſma faciat; oculus eſt Epiſcopi oberrans & circumluſtrans, 93. diſtinctione, itaque magna opus cautione, ne vel incaute notet, vel indiligenter, aut praue referat, ex monitore delator. Aſſiſtit Epiſcopo prædicanti, ne ab æmulis infeſtetur, diſtinctione 93. diacon qui. Præeſt Eccleſiæ bonis, ideo ſæpe ſupra ſacerdotes & Epiſcopos ſe ſe extulerunt diaconi, ea tanto populi fauore, quod maxime bilingues facit, dum hinc ambitioſe populo, inde fallaci adulatione Epiſcopo ſe inſinuat. Iam olim ſe quidam presbyteris æquabant. Concilio Niceno capite decimoquarto. Et Toletano quarto capite trigeſimo octauo. & Hieronymus ad Euagrium Epiſtola octuageſima quinta. ſinceritas itaque in diacono requiritur, vt Deum, Epiſcopum, presbyteros ex animo honoret, illis miniſtret, nullo modo obtrectando maioribus, ipſe maior fieri conetur.

Cur adeo diaconis ſinceritas commendatur.

Quid igitur *os bilingue*? Hebræus vocat תהפכות quod apud 70. vertitur διεστραμμένας ὁδοὺς κακῶν, *per verſas vias malorum*, alijs *peruerſitatum*, *verſutiarum*, Theodotius *[illegible]*, *incertum eſt.* Noſter omnium accuratiſſime *Os bilingue*; nam הפך eſt *vertere, conuertere, in aliam formā mutare.* itaque 70. vertere ſolent, [illegible], μεταστρέφω, μεταβάλλω, [illegible]. & quod hic ponitur תהפכות Prouerb. 23. 33. σκολιά. & Prouerb. 17. 20 dicitur איש תהפכת *vir mutabilis, verſatilis, vir mutationum*, proprie *vir contrarietatum.* nam הפך, vel הפך, eſt *contrarium*, vel *contrarietas*, Ezechielis decimo ſexto trigeſimo quarto. Peruerſitates igitur ſignificat, cum contraria in corde verſat, & varie loquitur, quod eſt proprie δίγλωσσον eſſe, ſeu δίγλωσσον, lingua illa ſerpentum eſt biſulca, veneni inſtillatrix, lingua illa σχέτλιος, dicitur Græcis, quæ vel ita fallit, vt ſermo prolatus diſcrepet ab interno, & qui apud alios atque alios, alius eſt, atque alius. Eccleſiaſtici 28. 16. vocatur γλῶσσα τρίτη. lingua tertia, quod inter duas quaſi media vtrinque diſcordias ſerat. Vide doctiſſimum Delrium *in ſacris adagialibus*. Sunt vero linguæ peruerſitatum, cum veritatem inuertunt, vane promittunt, laudanda culpant, praua dilaudant, præſentibus adulantur, abſentes rodunt, ad gratiam audientium contraria loquuntur.

Lingua biſulca ſerpentum eſt.

Fides, & mores commendandi.

§. 24. *Habentes myſterium fidei in conſcientia pura.* Non monet ne afferant, quæ domi geruntur, hoc enim non eſt habere myſterium in conſcientia pura, ſed credi ſacris myſterijs ab illis omnino vult; cum diaconi poteſtate accepta docere poſſint, deinde quia conſcientia relicta, vel ſuppreſſa fidei naufragium imminet. Neque enim hactenus res vlla apoſtatam fecit, niſi conſcientia ſcelerum perpetratorum, vel ſperata licentia faciendorum.

Probatio ordinandorū negligēda ſuccuſſis pro bis ordinantur.

§. 25. *Hi autem probentur primo*, δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον Nunc hoc negligitur, & quod dolendum eſt, vbi viget etiā diſciplina, non ſatis probantur ordinandi. Hinc omnium malorum origo, dum ad ordines ſacros admittuntur indigni, ſi non culpa, ſaltem fauore, ignorantia, probationis omiſſione. In Eccleſijs nonnullis ſcrupuloſiſſime nobilitas quæritur, virtus negligitur. Hoc quamdiu non corrigitur, non eſt ſperanda reformatio, quia turpius ejicitur quam non admittitur clericus. Neque de hac negligentia vlla ſpecies excuſationis adduci poteſt, cum ſint tot canones, qui probationes & teſtimonia exigunt. Hæc res materiam obloquendi cunctis hæreticis dedit, imo hæreſes creauit, dū in ſacramentum Do-

mini

mini admitti vide[illegible] qui ſiniſtra fama in mundo vixerunt. Quid hæretici ob[illegible]ant omnium inuectiuæ cl[illegible]mant. Specimen dabo e [illegible] r[illegible]ſmo eorum prodromo. In caput tertium Timothei. *Quin illud magis mirum, cum tot congregat dotes requirat Paulus in Epiſcopo, cæteris prætermiſſis, [illegible]lius vxoris habetur ratio. Admittitur inceſtus, admittitur homicida, admittitur pirata, admittitur ſodomita, ſacrilegus, parricida, denique quis non? ſolus digamus excluditur ab hoc honore, qui [illegible]lus nihil admiſit. Mirum eſt autem vt quadam vrgeamur plusquam mordicus teneamus, ad quædam prorſus conniueamus. Si quis perpendat horum temporum ſtatum, quotam portionem hominum monachorum greges occupent, quotam ſacerdotum & clericorum collegia: deinde perpendat, quam pauci e tanto numero vere ſeruent vitæ caſtimoniam, tum in qua libidinum genera quam innumeri denegant, quanto cum [illegible] complures palam inceſſi ſint & impudici, fortaſſis iudicabit magis expedire, vt ijs qui prorſus non continent, ius ſiat publici matrimonij, quod abſque mala fama, pure ſancteque colant, potius quam infeliciter ac turpiter libidinentur. Nunc cœlibes habet mundus quam plurimos, caſtos perpaucos: quanquam nec iis caſtus eſt, qui venerem non attingit, quia non licet. Sed etiam atque etiam vereor ne cenſus Eccleſiaſtici caſtrent hodie clericos veracius quam pietas, dum metuimus, ne quod tenemus intercipiatur, aut certe nihil accedat.*

Improbi ordinatis hæreſes creant.

Hyperbolice vitia extollit, ipſe apoſtata & deſertor, qui bene loqui de illis quos male deſeruit, non potuit, ne fugam ſuam accuſaret. Hoc tamen verum eſt, in ſacerdotibus Domini fuiſſe Ofnios, & Phineas, Iaſonas, & Caiphas, nec magis mirum id ſæculorum tractu aliquoties contigiſſe, quod tempore Domini accidit, vt Iudas proderet discipuli negarent. Remedium tamen eſt; ante datos ordines inſtituta probatio, qua neglecta Epiſcopi, prelatique cauſa malorum ſunt; & quamuis ipſi myſterium conferunt in conſcientia pura, ſi tamen cito manus imponant non probatis, communicant peccatis alienis, illis tanquam ſuis damnandi, quia negligentia, & cooperatione ſua fecerunt. Verum de illis alio tempore [illegible] Neque enim diſſimulandum eſt, quod [illegible]tum & notiſſimum eſt.

Vt maledictis cessantia tollatur occaſio.

Examinatores, ordinatorum malorum peccatis, vt ſuis damnantur.

[illegible] 26. *Nullum crimen habentes. Si quis ſine crimine* [illegible] vocat, quorum ea ſit non mo[illegible], ſed etiam fama integritatis, vt cri[illegible] imponi, & in iudicium vocari non poſſit. Eſt enim [illegible] atrox iniuria, propter quam præter actionem dari ſolet. Si Clericus infamia laborat, nec conuinci poteſt, iureiurando ſe purgat; 15. quæſtione quinta, omnes. 4. quæſtione prima. diffinimus; quomodo Clericus infamis eſſe poteſt? cum infamia Clericorum propter aliorum ſcandala maxime poſtulet purgationem? 2. quæſtione ſecunda. presbyter.

§. 27. *Dei diſpenſatorem.* Eſt enim Dei οἰκονόμος, honorum maximorum, hoc eſt cœleſtium diſpe[illegible]. Secundaria igitur derationibus, commodiſque ſit cura, oportet. De officio Epiſcopi in diſpenſandis rebus externis conſtituit Conc. Antiochenum, [illegible] quæſtio. cap. 23. *Epiſcopus Eccleſiaſticarum rerum habeat poteſtatem ad diſpenſandum erga omnes, qui indigent, cum ſumma reuerentia, & timore Dei participet autem & ipſe quibus indiget (ſi tamen indiget) tam in ſuis, quam in fratrum qui ab [illegible] ſuſcipiuntur, neceſſarijs vſibus profuturis, ita vt nulla qualibet occaſione fraudentur, iuxta ſanctum Apoſtolum ſic docentem. Habentes victum, & tegumentum his contenti ſimus) Quod ſi contentus iſtis minime fuerit, conuertat autem res Eccleſiæ in ſuos vſus domeſticos, & eius commoda, vel agrorum fructus, non cum presbyterorum conſcientia, diaconorumque pertractet, ſed horum poteſtatem domeſticis ſuis, aut propinquis, aut fratribus, filijſque committat, vt per huiuſmodi perſonas occulte res lædantur Eccleſiæ, ſynodo prouinciæ pœnas iſte perſoluat. Si autem & aliter accuſetur Epiſcopus, aut presbyteri, qui cum ipſo ſunt, quod ea quæ pertinent ad Eccleſiam, vel ex agris, vel alia qualibet Eccleſiaſtica facultate ſibimet vſurpent ita, vt ex hoc affligantur quidem pauperes; criminationi vero, & blaſphemijs tam ſermo prædicationis, quam ij, qui diſpenſant, taliter exponantur, & hos oportet corrigi, ſancta ſynodo id, quod condecet, approbante.*

Epiſcopi, ex clericorum iudicio res diſpenſent.

§. 28. *Non ſuperbum.* αὐθάδη, vocant, præfractos, & iudicio ſuo nimium innixos. Vitium enim hoc eſt [illegible], non [illegible], qui enim ſeipſis contenti, in conſortio aliorum non degunt, facilius præfracti euadunt. Itaque humilitas ſacerdoti commendatur, ne nouas opiniones ex ſcriptura confingat dist. 30. hæc autem, ne auſtere, ſed manſuete ſubditos corrigat. diſt. 45. *licet nonnunquam.*

Contumacia ſui ſocietate noxia.

§. 29. *Non iracundum* ὀργίλον, iracundiæ fons eſt ſuperbia, eſt enim opinio contemptus. Magnum vitium, quia iratus putat omne iuſtum, quod facit. de hac vide 11. q. 3. ira. & 5. q. 1. velut. & 5. qu. 2. Irati enim dum aliena peccata corrigere ſtudent, grauiora committunt.

§. 30. *Benignum,* φιλάγαθον. Ad res & perſonas referunt. Rectius ad perſonas: eſt enim Epiſcopi inſigne ornamentum erga viros bonos benignitas; erga improbos, leues, auaros, auſteritas probatur. Nemo enim talibus viris deditum, eſſe probum arbitratur. Nam ſuſpectus Clericus, aut laicus domum Epiſcopalem infamat, Iudæus deteſtabilem facit. Preclare ſtatutum de Epiſcopi familia 2. q. 7. can. 58. *Cum paſtoris vita eſſe diſcipulis ſemper debeat in exemplo, plerumque clerici, qualis in ſecreto ſit vita ſui pontificis, neſciunt, quam, vt dictum eſt, ſæculares pueri ſciunt. De qua re præſenti decreto conſtituo, vt quidam ex clericis, vel etiam monachis electi miniſterio cubiculi pontificalis obſequantur; vt is, qui in loco regiminis eſt, tales habeat teſtes, qui vitam eius in ſecreta conuerſatione videant, qui ex viſione ſedula exemplum profectus ſumant.*

Bonorum conſortium humanitatis indicium.

Sæculares pueri ſciunt vitam pontificis, clerici neſciunt.

§. 31. *Iuſtum.* Iuſtitiam non in vita modo, ſed in iudicio; cum enim tanquam Dei loco iudicet, cum à partibus crebro arbiter deligatur, omnes iuſtitiæ numeros accurate cognoſcere, & ſeruare ſtudeat.

Iuſtitia præſulis ſit, quæ ab hoſtibus laudetur.

§. 32. *Sanctum,* ὅσιον. Duplex eſt in ſacerdote ſanctitas, prima ſacramentalis, altera vitæ innocentia 1. q. 1. *Dominus.* Nobilis eſt ſententia diſtinctionis cap. 3. *Nos qui præſumus, non ex locorum, vel generis dignitate; ſed morum nobilitate innoteſcere debemus: nec vrbium claritate, ſed fidei puritate. Et 2. Non eſt facile ſtare loco Pauli, tenere gradum Petri, iam cum Chriſto regnantium: quia hinc dicitur; non ſanctorum filij ſunt, qui tenent loca ſanctorum, ſed qui exercent opera eorum. Et 12. Multi ſacerdotes, & pauci ſacerdotes; multi nomine, pauci opere. Videte ergo quomodo ſedetis ſuper cathedram; quia non cathedra facit ſacerdotem, ſed ſacerdos cathedram; non locus ſanctificat hominem, ſed homo locum; non omnis ſacerdos ſanctus, ſed omnis ſanctus ſacerdos. Qui bene ſederit ſuper cathedram, honorem accipit ab illa: qui male ſederit, iniuriam facit cathedræ, ideoque malus ſacerdos*

Præſtat paucos eſſe bonos ſacerdotes, quam multos, qui ſcandalizant.

de

de ſacerdotio ſuo crimen acqui.... non dign...tem. In iudicio enim ſedens ... bene ... & bene docueris, omnium ... autem bene docueris, & male vixeris, tui ... condemnator eris. Nam bene viuendo & docendo, populum inſtruere debes; male viuendo, Deum inſtruis, quomodo te debeat condemnare. Fruſtra de ordinibus ſibi gratulantur, qui vitiis ſuis eos infamant. August. ad Valerium, epiſt. 148 diſt. 40 ca. 7. ante omnia peto, vt cogitet religioſa prudentia tua, nihil eſſe in hac vita, & maxime hoc tempore facilius, & lætius, & hominibus acceptabilius Epiſcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, ſi perfunctorie, atque adulatorie res agatur: ſed nihil apud Deum miſerius, & triſtius, & damnabilius.

Bene docere & male viuere, eſt ſeſe condemnare.

§. 31. Continentem. ... de Clericorum continentia multa ſtatuta à patribus in conciliis, vt Niceno can. 3. 32. diſt. interdicit. Nannetenſi cap. 3. Triden. ſeſſ. 28. de reform. cap. 14. Nicolaus 5. cap. 2. de vita & honeſtate clericorum ita ſtatuit. Sed diligenter attendimus vetita ſingula, quæ in conſpectu populi, decus vileſcere faciunt clericale, quam ediliis ſit inceſtus in clero, ... crimen inceſtus huiuſmodi: quod plerique propter illius impunitatem, ſibi blandiuntur minime verecundum, imo quaſi non foret peccatum non immerito cohibere compellimur, & præſertim eo propenſius in curia noſtra, quæ illud ibidem videtur ſcandaloſius, & ab aliis pertinacius trahitur in exemplum. Hinc eſt, quod nos præſentis conſtitutionis edicto, vniuerſis & ſingulis ... Apoſtolica officialibus, nec non quauis Romana curia officia exercentibus, etiam ratione officiorum huiuſmodi ipſius ſedis officiales non cenſeantur, & aliis quibuſcunque clericis eandem curiam ſequentibus, diſtrictius inhibemus, ne quiſquam ex eis concubinam publice in domo ſua, aut alibi, vt illas turpi commercio liberius teneat, ſi quicunque mulierem ad aliorum turpem vſum huiuſmodi, vt quancunque mulierem in præſentiarum tenuerit, niſi poſt præſentium publicationem in valuis Baſilicæ principum apoſtolorum de vrbe, & in cancellaria noſtra ſ...dam (quam etiam vim habere volumus monitionis peremptoriæ) infra nouem dies ab huiuſmodi exceſſu realiter & cum effectu deſtiterit, ac concubinam ſeu mulierem ipſam penitus & omnino dimiſerit, quodque quiſquis in antea concubinam vel mulierem talem tenere præſumpſerit, omnibus beneficiis ſuis eccleſiaſticis, nec non qua in dicta curia obtinent vel exercent, officiis ſint ipſofacto priuati, illaque ex tunc poſſunt per quaſcunque, aliis libere impetrari, ... denique priuati, nec non quicunque a concubinis & mulieres huiuſmodi, contra præſentem cohibitionem, tenere præſumentes, inhabiles cenſeantur ad beneficia obtinenda, & in dicta curia officia huiuſmodi exercenda, nec illorum capaces efficiantur, niſi inhabilitatem ſuam antea, per dictæ ſedis literas, obtinuerint aboleri, & interim per eos in prædictis geſta habeantur pro infectis.

Si angelo caſtitatis careas, eris pro terrâ trabes.

Concubinarii ſtatim beneficiis priuantur.

Inhabiles ſunt ad omnia beneficia.

§. 33. Amplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem. Recte tractantem verbum veritatis. Quod poſterius ſumptum eſt à ſacrificiis, ... recte ſecantem verbum veritatis, quemadmodum in victimis omnia recte ſecantur. Vt nimirum verbum Dei legat, recte interpretetur, non de ſuo ſenſum commentus, ſed ex contentu, patribus, conciliis, Eccleſia. Prouerb. 11. ... Magnum verum ſtudium requirit, hoc ipſum oſtendit, quod ait, ..., contra contantes eripere, tueri, & defendere.

In ſacrificiis ſumma cura, vt recte omnia ſecentur.

§. 35. Bonum Chriſti militem. Duplex mi... eſt, ſpiritalis, & ... omnes ... captum ſunt ... Cleri ... ſunt, & in ... ni, qu... ones ſe præſ... totum exerc... um facile ... Quomodo militant ... noſtra ſunt orationes, & lachrymæ, ... qu. 8. cap. 19. Reprehenſibile valde conſtit eſſe, quod ſubintuliſſi dicendo, maiorem partem omnium Epiſcoporum die noctuque cum aliis ſidelibus contra piratas maritimos inuigilare, ob idque Epiſcopi impediantur ... militum Chriſti ſit Chriſto ſeruire: militum vero ſæculi ſæculo ſecundum quod ſcriptum eſt. (Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularib. Quod ſi ſæculi milites ſæculari militiæ ſtudent; quid ad Epiſcopos, & milites Chriſti niſi vacent orationibus?

... in ... ...

§. 36. Sollicitè curent ſeipſos probabiles exhibere Deo. Nam reuera ſacerdotium peccandi pronitatē nō adimit, ſed coercet. Cum honor s augmento cura quoque ſollicitudinis debet accreſcere d...t. 100 rationis. Cura ſit vt ſe Deo probent, & vt alios Deo lucrentur.

§. 37. Operarium inconfuſibilem ... qui non erubeſcat. S. Ambroſius impudoratum vocat. ... modo quo Paulus gloriatur, ... cum ait: non erubeſco Euangelium. Quod non eſt magnum cum inter Chriſtianos honorantur Chriſti antiſtites, ſed cum vel inter gentiles, vel hæreticos, vel impios Catholicos Chriſti improperium ferendum eſt. Primo inconfuſibilis eſt, qui vincens inanem pudorem nullam officii partem prætermittit. Deinde qui nullis contumeliis, ſannis & irriſionibus ab opere impeditur Olim magnum periculum verecundiæ erat, & nunc inter hæreſes eſt de Euangelio; quia religio humilitatem requirit, quæ contemnitur. Nec fruſtra Paulus Rō. 1. 16. Non erubeſco Euangelium. Cur nō potius gloriatur in Euangelio? Quia Iudæis ſcandalum, gentibus erat ludibrium.

Sacerdotii honor, cum recte viuendo augetur.

Hæc neglecta ordinem ſacrum infamant. Iam olim Nazianz. de laudibus S. Baſilii queritur ob eorum qui ordinantur mores, Sanctiſſimum ordinem ... fieri, maxime ridiculum. vtinam dici ſanctos, inquit, ſacimus, & ſapientes eſſe iubemus, in quibus nulla eſt ſapientia. Eadem eſt querela Ambroſii de dign. ſacerd. c. 5.

CAPVT XI.

Reformationem Cleri ad normam Apoſtolicam ſerio vrgendam eſſe.

§. 1. Reformanda ſunt, quæcunque ... gentia, improbitate, temporum lapſu, & ipſa vetuſtate facta ſunt deformia Hoc velle, conari, efficere à primo Eccleſiæ capite omnes, vſque ad infimum Sacellanum, à Cæſare Auguſto, vſque ad minimum minimi pagi prætorem pro officio, viribuſque debent. Impiis, rerum ſacrarum ſalſidicis, ſaginam ex crucifixi patrimonio quærentibus inuiſum eſt nomen reformationis, res ipſa abominabilis, quia veteres aures non habet, nec quæ ſub veniet, inciſa gentiam. Sed vrgenda tamen & omnino perficienda reformatio

Vetuſta ... ſunt.

§. 2. Cauſa primaria eſt, & eſſe debet ſummo Pontifici, Epiſcopis, Prælatos obligatio, qua ſeueriſſima tenentur de qua alias dictum. A tera quia viii, & tota ... gloria antiqui ... tum eſt, tum pu... Prouincias, & regna eue...

Reformatio nis neceſſaria.

euerſa, vaſtatione, & cædibus deformata; cum ita vitia inualuerunt, vt legum poteſtas illis cederet, nec illis eliminandis magiſtratus inſudaret: ſic diluuio mundus primogenius periit, ſic Sodoma in flammas ſubſedit, ſic Chananæi ad ſummũ ductis iniquitatibus exſtirpati ſunt. Hęc eſt enim viciſsitudo rerum, hic orbis calamitatum, non fortuito graſſantium, ſed diuino iudicio meritas pœnas exigentium. Babylonij Aſſyrios, hos Medi & Perſæ, illos Macedones, hus Romani, Romanos omnis barbaries euertit, idque eo tempore, quo quæq; gens vitioſiſsima fuit. Conſulatur Auguſtin. de Africæ contra VVandalos lucta, Proſper de Gallis & Hiſpanijs; Videantur præſentia, & his proxima, nonne Vngariæ pars magna frenum Turcicum recepit, finitimoſque aut crudeli, aut infida pace infeſtat? Locũ habet hoc præcipuè in populo Dei, quem beneficio ingratum celeri pœna clementer ſæuiens numinis prouidentia reuocarę conſueuit. Legantur Iudicum, & Regum libri pro moribus ſemper fortuna fuit. Erit & in Chriſtiano orbe; qui ſeruabitur, quandiu vitia punientur, quandiu virtuti ſtudebitur, ſi effrenatius erumpant, euertetur, vel mutua cęde, vel potentiore hoſte. Vitia autem reformatione preſidum exſtirpabuntur.

Cum leges victa ſunt, exitia propinquãs.

Cum magiſtratus vitia diſſimulabit, peribit orbis.

§. 3. Damnabilis eſt, & æternis ignibus vindicabitur quorundam prælatorum ambitioſa ſegnities; qui mollibus verbis eneruant animos, vitijſq; ſua ſponte creſcentibus ſpacia concedunt. Aiunt illi; alia eſſe nunc tempora, diſsimulanda, quæ vix emendari queunt, canonum rigorẽ eſſe relaxandum. Reformationes adferre incommoda, hæreſes impedire diſciplinam. Exitioſa ſunt hæc verba, atque impia. Non enim temporibus, ſed animis leges ſtatutæ ſunt; nec vitia temporũ communia excuſant ſingulorum dicta. Nulla tẽpora adeo vitioſa fuerunt, vt legibus nõ obſtringerentur. Emendari autem poſſunt, qui mutari poſſunt; In gratiam redemptoris ſunt iniurij, qui de correctione deſperant; Nonne Deus Eccleſiã ſuam vſque in finem ſæculorum cuſtodiet, & mundabit ſibi Eccleſiam acceptabilem? Quomodo igitur peccata membrorum eius ſi nõ omnino tolli, ſaltem minui non poterunt? Vnus Eſdras, vnus Maccabæus, quam multa correxit? cũ tota gens, ingentium mores, vitiaq; ruitura ſatiſfeceret, ad pietatem reduxit partem maximam. Non eſt abbreuiata manus Domini, vt ſaluare nõ poſsit, ſed hominum eſt præciſa voluntas, vt ſaluari non laborent. Tot millia gentium barbararum cum ab vno ſæculo Chriſtum agnouerunt, vſuris, cædibus, polygamia, anthropophagia abdicata, Chriſtianis ſe moribus formandas vtræq; Indiæ, & peruſtæ ſolib. Aethiopum plagæ tradidere; cur nos igitur negemus, eo populum, clerũque Chriſtianum poſſe redire, quo barbaries illa præceſsit, veniens ab Oriente, & Occidente, & recumbens cum Abraham, & Iſaac, & Iacob, & filios regni in tenebras exteriores proiectos demirans? Ignorare non poſſunt, ſanctiſsimos canones, ad quos reformationem exigo, non modo ab optimis, ſed etiã mediocribus poſſe ſeruari, quique eos fecerunt, eorum obſeruationem ſerio præcepiſſe. Multæ fuerunt intra paucos annos prouinciales ſynodi, omnium vna vox eſt, Canones in vſum eſſe reuocandos; Quod ſi numerum inire ſit animus, haud pauciores Cõciliorum canones reperiemus, quibus priſcos canones ſeruare iubemur, quam ſũt illi canones, de quibus ſeruandis agitur.

Timiditas quorundã prælatorum pernicioſa.

Corrigi poteſt, qui corrumpi potuit.

Barbari cõuerti poſſunt. Europæi reuerti nõ poſſunt?

Fruſtra canones ſtatuuntur, ſi ſeruari non poſſunt.

Quod ſi etiam propius orbẽ noſtrum inſpicere iubet. Iam multa penitus emẽdata ſunt, vt reliqua proniora videantur. Ante annos centũ magna orbem ignorãtia tenuit, nunc artibus, ingenijs, diſputatoribus fere laboratur nunc vna aliqua ciuitas Academica plures eruditos habet, quã olim tota Germania. magnæ ergo progreſsiones ſunt factæ. Itaque tum vt primum hæreſis concrepuit digitis, dimidia pene Cleri, & religioſorum pars reſpexit retro, & latas dealbataſq; ſæculi vias ingreſſa eſt; nunc quamuis precioſi ſint in caſtris ſectariorum, rari ſunt tamen apoſtatæ.

Reformatio in eruditione magna eſt.

Minor, ſed aliquis tamen in moribus progreſſus eſt; nam & veteres familiæ religioſorum priſtinam integritatem, rigoremq; receperunt, & in dies magis magiſq; efflореſcunt, magna ſpe meliorum temporũ, cum tam ſãcta, fortia, Deo ſacratiſsima pectora caliginoſo mũdo demonſtrẽt contẽnere ſæculi pompas, & ſeſe pro nobis apud Deum interponant: Et nouorũ turba ſelecta primitias ſpiritus præferentes ſeneſcenti orbi auxiliari conantur. Vrgenda igitur illa res eſt, curandumq; vt ea quæ deſunt, addantur. Deſunt vero quibuſdam in locis plurima, in alijs pauciſsima, prout Epiſcoporum diligentia, aut incuria fuit.

Mores etiã emẽdantur.

CAPVT XII.

Reformationis ratio facilima eſt, delectus ordinandorum.

§. 1. CVm in beneficijs Eccleſiaſticis ea, quæ hæreditariæ ſucceſsionis imaginem referunt, ſacris conſtitutionibus ſint odioſa, & patrum decretis contraria, vt eſt in Concil. Trid. ſeſ. 25. c. 7. hinc fit, vt nullus Clericus malus naſcatur; ſi igitur contra canones quiſpiam viuit vel ex eo eſt, quod malus electus ſit, vel poſtquam ordinatus eſt à virtute deſciuerit, quorum vtrunque ſagace cautela Epiſcopi impedient. Vix enim quiſpiam diu malus eſt, vt nemini conſtet, aliquo ſe indicio ſemper malitia prodit.

Nemo clericus naſcitur, ſi eligitur malus, culpa eſt eligentis.

§. 2. Cauſa plerunque cur mali clerici euadãt, ſunt parentes, magiſtri, tutores, cognati, quia aut negligenter, aut vane educantur. Quocirca improbæ ſunt ſæcularium de vitijs Clericorum querelæ. miraris filium eſſe vanum, ſuperbum, ebrioſum? patriſſat; vitia tua ex patria auctoritate hauſit; aut dic ſane, quid fecit, quod domi tuę non didicit, aut inter familiares, quibus eum addixiſti? ſi tamen ex te non didicit eſſe malus, vide an non tua indulgentia, moroſitate, imprudentia factum ſit, ne maneret bonus.

Inſtitutione ſæcularium vitia clericorum naſcuntur.

§. 3. Qui idonei non ſunt, nullo modo ſunt admittendi. ita ius, & concilia, aureus canon eſt Concilij Mediolanenſ. 4. *Pro auctoritate, canonum iure, & à Conc. Trid. ſibi tradita, Epiſcopus, ſi idoneos non compererit, à patronis etiam quibuſcunq; præſentatos, ne probet, admittatue, neue inſtituat, nec vero eis vllo quouis nomine prouideat, ſed plane illos repellat. Idoneos porro ne cenſeat, quos experimento examinis interrogationibus diligenter facto, & doctrina, & cãtus peritia, & alijs qualitatibus, ad recte, viteq; obeunda munera, eo beneficio, ad quod præſentatur incumbentia, coniunctaue neceſſarijs, præditos eſſe non viderit.*

Idoneus eligendus clericus.

Porro ordinator indigni iure canon. deponitur. di. 50 c. 55. ex pœnitẽtib. & diſt. 59. c. 1. *Qui Eccleſiaſticis diſciplinis imbutus per ordinem non eſt, & tẽporum approbatione diuinis ſtipendijs eruditus, nequaquã ad ſummũ Eccleſiæ ſacerdotiũ aſpirare præſumat: & non ſolũ in eo ambitio efficax habeatur; verũ etiam in ordinatore eius, vt careant eo ordine, quem ſine ordine*

Ordinator indigni deponitur.

Digitized by Google

dine contra præcepta Patrum crediderant præſumendum.

Hic reuocandus canon eſt, ſi ſacerdotales preces, ſinceritaſque reſtituenda eſt.

Modus etiam & ratio de idoneis ſtatuendis, ex diſt. 77. & alijs colligitur.

Grauiſſimū ſcelus. Epiſcopi indigni electio.

§. 4. Quo maior eſt dignitas ordinis, ad quem quiſpiam aſſumitur, eo maior eſt cura habenda facultatum, & virtutum eius, qui eſt ordinandus; Epiſcopis eligendis prima cura impendenda eſt. Non enim in membris ſana Eccleſia eſſe poteſt, ſi laborat in capite. Quamobrem electores Epiſcoporum grauiſsime delinquunt, cum muneris ſui rationem non ducunt.

§. 5. Annorum quidem ratio in ordinibus obſeruatur, ſed tamen non veteri more. Sexta ſynodus c. 15. Subdiaconus (diſt. 77. c. 4.) *non minor 20. annis non ordinetur. Si quis vero in aliquo ordine ſacerdotali præter conſtituta tempora ordinatus fuerit, deponatur.*

Diaconus 25. annorū, Presbyter 30. ſit.

Et Carthag. 3. c. 4. *Placuit, vt ante 25. annos ætatis nec diaconi ordinentur, nec virgines conſecrentur, & vt lectores populum non ſalutent.* Idem ſtatuit Agathenſ. c. 16. & 17. *Epiſcopus benedictionē diaconatus minoribus, quam 25. annorū penitus non committat. ſane ſi coniugati iuuenes conſenſerint ordinari, etiā vxoris voluntas ita requirenda eſt, vt ſequeſtrato mānſionis cubiculo, religione promiſſa, poſteaquam pariter conuerſi fuerint, ordinentur. Presbyterum vero vel Epiſcopum, ante 30. annos, id eſt, antequam ad viri perfecti ætatem perueniat, & diaconos ante 25. nullus metropolitanorum ordinare præſumat. nec per ætatem (quod aliquoties euenit) aliquo errore culpentur.* In ſacerdote requirunt annos 30. diſt. 78. c. 4. *Presbyter ante 30. annorū ætatem non ordinetur; quamuis ſit probabilis vitæ: ſed obſeruet vſq; ad præfinitum tempus. Dominus enim noſter Ieſus Chriſtus 30. anno baptizatus eſt, & tunc prædicauit.* Eadem ſunt in nouell. in authen. de ſanctiſs. epiſcopis §. *Clericos* & apud Leon. ep. 85. cap. 1. ad epiſcopos Africanos. Zachar. tamen Papa in neceſsitate an. 25. permiſit ordinationem presbyterij.

Ordines ex auaritia feſtinati, improbos mores genuerunt.

§. Ego arbitror in tot caſibus iuniorum ſacerdotum expedire, vt maior ætas conſtituatur, præſertim cum abeſt neceſsitas, cū diaconatus, aut ſubdiaconatus nō ex neceſsitate, ſed cupiditate amplorum redituum petitur. Nā ea ætas, quæ nunc eſt ſacerdotalis ex diſpenſatione, & neceſsitate Eccleſiæ permittentis, non ex libero iudicio talis eſt. Deinde in minorib. ordinib. nō puto magnopere laborandum, quia non obligant ad caſtitatem perpetuam. Alia tamen ex cauſa noxia eſt properatio, cū lectores exorciſtæ, acoluthi cōſtituuntur, qui nec legere, nec quid illi ordines ſibi velint ſuſpicari poſſunt. Nō ſic Petri fuit, veterūque norma. duodecim in his annos leges requirunt, ſed eos idonee inſtructos eſſe præſumunt. ſic n. diſt. 28. c. 5. *De ijs quos voluntas parentum à primis infantiæ annis clericatus officio mancipauit, ſtatuimus obſeruandū, vt mox detonſi, vel miniſterio lectorū traditi, in domo Eccleſiæ ſub epiſcopali præſentia à præpoſito ſibi debeāt erudiri. At vbi octauū decimū ætatis ſuæ cōpleuerint annū, coram totius plebiſq; conſpectu voluntas eorū de expetendo coniugio ab Epiſcopo perſcrutetur: quibus ſi gratia caſtitatis, Deo inſpirante, placuerit, & promiſsionem caſtimoniæ ſuæ abſq; coniugali neceſsitate ſpoponderint ſeruaturos, hi tanquam appetitores arctiſsimæ viæ, leuiſsimo Domini iugo ſubdātur; ac primō ſubdiaconatus miniſteriū habita probatione profeſsionis ſuæ à 20. anno ſuſcipiant. Quod ſi inculpabiliter, ac inoffenſe 25. annū ætatis ſuæ peregerint, ad diaconatus officiū (ſi ſcienter implere poſſe ab Epiſcopo cōprobantur) promoueri debēt. Cauendū tamen eſt his, ne quādo ſuæ ſponſionis immemores ad terrenas nuptias, aut ad furtiuos concubitus vltra recurrāt. Quod ſi forte fecerint, vt ſacrilegij rei ab Eccleſia habeātur extranei. Quibus autē voluntas propria interrogat omni tēpore deſiderium nubendi perſuaſerit, cōceſſā ab Apoſtolo licentiā auferre nō poſſumus; ita vt cum prouecta ætatis in coniugio poſiti renunciaturos ſe pari conſenſu operibus carnis ſpoponderint, ad ſacros ordines aſpirent.* Omnino maturitatem, & conſtantiam requiro, præſertim cum in mundo victuri ſint, & inter quotidiana caſtitatis pericula, & naufragia decertaturi.

Minores ordines, non niſi inſtructis dandi ſunt.

Ratio iuſti iudicandi bonos existimo.

Examen eruditionis, & morum eſt primum.

§. 6. Nemo ſine legitimo examine in clerū admittatur. diſt. 24 c. 2. *Nullus ordinetur clericus niſi probatus fuerit, vel epiſcoporū examine, vel teſtimonio populi.* Quæro in quibuſdā locis quis ita ordinetur? Vbi ſit morū & doctrinæ tanta ratio diſt. 24. c. 4. *Epiſcopus cum ſumus metropolitanorum, & aliorum epiſcoporū, qui circumcirca ſunt, prouehamus de eccleſiaſticam dignitatē, ij videl. qui plurimo tēpore probantur tā verbo fidei, quā recta conuerſationis exemplo.* Nam reuera doctorem virtutis, etiam ductorem eſſe oportet. ſi ſal infatuatū fuerit in quo ſalietur.

Quomodo examinandi clerici.

Modus examinis eſt ibid. c. 5. *Quando Epiſcopus ordinationes facere diſponit. omnes, qui ad ſacrum miniſterium accedere volunt, feria quarta ante ipſā ordinationem euocandi ſunt ad ciuitatem vna cū archipresbytero, qui eos repræſentare debent: & tūc Epiſcopus à latere ſuo eligere ſacerdotes, & alios viros prudentes, gnaros diuinæ legis, & exercitatos in eccleſiaſticis ſanctionibus: qui ordinandorum vitā, genus, patriam, ætatem, inſtitutionem, locū, vbi educati ſunt, ſi ſint benè literati, ſi inſtructi in lege Domini, diligēter inueſtigent ante omnia, ſi fidem Catholicam firmiter teneant, & verbis ſimplicibus aſſerere queant. Ipſi aut, quibus hæc cura cōmittitur, cauere debent ne aut fauoris gratia, aut cuiuſcunq; muneris cupiditate illecti à vero deuient, vt indignū, & minus idoneū, ad ſacros gradus accipiēdos, epiſcopi manib. applicent. Quod ſi fecerint, & ille, qui indigne acceſſit, ab altari remouebitur; & qui donum S. Spiritus vendere conati sūt, coram Deo iam condemnati eccleſiaſtica dignitate carebunt. Igitur per tres continuos dies diligēter examinentur: & ſic ſabbato, qui probati inuenti sūt, epiſcopo repræſententur.* Non examinentur tamen, ſi Clerico teſtimonium Epiſcopus, monacho Abbas dederit. Niſi forte Abbas ipſe iudicetur imperitus, ſic enim teſtimonium elidit ſeipſum 16. q. 1. *ſi quis.* Ratio veri examinis deſcribitur in Conc. Mediolan. 5 *Quæ ad beneficiorum collationem attinet. Cum aliquis examinatur ad aliquod beneficiū Eccleſiaſticū, cui prouidendum ſit, de eo experimentum fiat examine non ſolum in literarum ſcientia, ſed etiam in cantus peritia, ad illius beneficij ſanctiones ritè, & rectè obeundas, tū præterea in vſu, ac notitia, quā in recitādis diuini officij horarijs precibus habeat. Vbi præbenda, vel Theologalis, vel pœnitētialis vacauerit, etiam ſi illius conferendæ ius ad alium, quam ad Epiſcopū, præterquam ad ſedem Apoſtol. pertineat, adlectū de more proponatur, quo ad cōcurſum euocētur, quicunq; ſint, qui illius muneris cauſa examen ſubire velint, aliosue nominare, qui ſubeant; confecto autem conſtituti temporis ſpatio, vniuſcuiuſq; eorum, qui illo nomine conuenerint, periculum experimentumue in litteris ac doctrinis omni vel diligentiſsima percunctationum, quæſtionumue ratione, fiat; Epiſcopus, adhibitis ſibi pro arbitrio ſuo alijs peritis, probiſque viris, tum etiam de illorum vita, moribus, ætate, gradu, ordine, cæteriſq; conditionibus ad illud munus neceſſarijs*

Teſtimoniū ineruditi, eſt inefficax.

In cantu etiam examinandi ſunt.

Præbenda per concurſum danda.

accu-

Digitized by Google

accuratè perquirat. Tum demum Epiſcopus ipſe ſolus rebus iis omnibus accuratè perpenſis, maturè in Domino deliberet, & liberè deligat, quem pro conſcientia ſua religione digniorem aptioremq; exiſtimet, cui tale munus, tantiq; ponderis rectè committatur. Qua in re deliberationeq; idē videat, vt quod præſertim ad pœnitentiarium attinet, cū peritiam neceſſariam ſpectarit, tū maximè vitæ innocentiā, morum grauitatem, ſpiritualium exercitationum ſtudium, & vſum diuturniorem in audiendis confeſſionibus exercitatiorem prudentiam, cæteraſq; religioſæ pietatis virtutes perpendat. Tu Deus magne da nobis in Germania talē Carolum, non qui conſtituat tantummodo, ſed qui exequatur; nunc enim præbendas doctorū, & numeroſas parochias, pueri, nobiles, ſcribæ, idiotæ frequenter obtinent, ad certiſsimam ſui damnationem, aliorum perniciem.

Hinc Germania pernicies.

§. 7. Quia vero crebro quæſtiones iactantur, quid quemq; ſcire oporteat, multæque latent eo ſub prætextu fraudes, & machinæ quæruntur eludendi examinis, viſum eſt mihi rationem examinis quam Concilium 5. Mediolani habitum prolixè conſcripſit exhibere: ita vero habet.

DE EXAMINANDI RATIONE.

In Eccleſiæ adminiſtratione, vt neceſſariū, ita multiplex eſt examinis de literarum peritia, & diſciplina vſuſq; modo namq; ab Epiſcopo, tum ab eorū qui ordinis ſacramento initiandi ſunt, tū etiam ad concionatorū, confeſſariorumque approbationē adhibetur; tum præterea ad indagandā proſpiciendamq; cleri in literariis ſtudiis rationem progreſsionemue: ad aliaq; item multa Epiſcopo idem adiumento, atq; vſui eſt: modo autem non ſolum de illis, qui eccleſiis parochialibus, aliiſq; curam animarum habentibus, præficiuntur, illud inſtituitur, & cōficitur, ſed de iis etiam, quibus beneficia eccleſiaſtica cuiuſcunq; generis, vel literarum Apoſtolicarum, quæ forma, DIGNVM, conſcribi ſolēt, auctoritate, vel alio iure cōferuntur, quæue ad ea præſentationis, nominationis, electionis ſiue nomine inſtituuntur. Quāobrem, vt omnis, quacūq; cauſa ſuſcipitur, hæc examinandi ratio per examinatores, vt fieri poteſt, quā rectiſsimè cōficiatur præter aliqua, quæ præſertim Cōcilio prouinciali quarto ſinulleatim decreta ſūt, has etiā inſtructiones conficiendas conſuimus, quæ partim ad vniuerſum hunc examinandi modū pertinent, partim vero certorum examinum propria ſunt.

Atque iis quidem omnibus pro ſua quiſq; pietate Epiſcopus, & prudentia, alias etiam inſtructiones adiungat, aut de iis aliquid remittat licet, prout è ſuæ diœceſis rationibus atq; vſu eſſe viderit.

Quæ inſtructiones, vt in morem & vſum inducātur, cura ſit eiuſdē Epiſcopi, & Vicarii, qui examini præeſt.

Porro in primis examinatores in ſynodo diœceſana conſtituti, cum eorum, qui Eccleſiis parochialibus præficiendi ſunt, examen ineunt, iuriſiurandi, quo publicè in ſynodo, quo primum tempore delecti ſunt, ſeſe obſtrinxerint, memores, videant, vt omni humana affectione depoſita, munus à ſe ſuſceptum rectè curent, atq; adminiſtrent, ne quod ſanctè religioſeq; ſpoponderint, violent, ac propterea periuri fiant.

Examinis cauſa, occaſioneue, nihil quicquam, ne minimum quidem, neq; ante, neq; poſt accipiāt: alioqui ſciant, qui dant, ſe ſimoniæ crimen ex ſanctione Tridentina ſubiiſſe, nec vero præterea ſe neq; adeo illos, qui dant, abſolui licere, niſi dimiſsis beneficiis eccleſiaſticis quæcunq; obtinent, ac inhabiles etiam factos ſe eſſe, quibus in poſterum ea vel alia conferantur.

De omni vero culpa, in ſuſcepto munere commiſſa, rationem etiam in Synodo prouinciali reddant, in eaq; grauiter auctoritate Tridentini Concilii puniantur.

Nec vero itē qui examinatores liberè pro arbitratu Epiſcopi ad alios quoſcūq; nomine, cauſaue examinādos aſciſcūtur, examinis occaſione vnquā quicquā, ne eſculenta quidē poculentaue capiant. Qui contra fecerit, cum indignus deinceps cēſeatur, qui id muneris gerat, tum alia pœna arbitrio Epiſcopi afficiatur.

Omnes vero examinatores, quicunq; ſint, nouerint ſibi munus vſq; adeo graue commiſſum, vt ſi negligēter aut malè ſe vllo modo geſſerint, Deo inprimis culpa in eo munere admiſſa, exactam rationem reddituri ſint.

Quare non ſpe, non metu, non præmio, non perſonarum ratione, non aliquo affectu ducti, muneris ſibi commiſsi curam gerant.

Propoſito ſibi in primis timore Dei, ne quemquam, quem indignum norint, probent: rurſus, quem experimento periculoue facto, idoneū dignumq; compererint, ne reiiciant. Itaq; grauiter, maturè, prudenter rectèq; tum de probando, tum de reiiciendo deliberent.

Cum in locum conuenerint, vbi moris eſt, clericorum experimentum fieri, priuſquam aggrediantur, à ſtata prece, orationeq; congregationum vſui præſcripta, quam de libro pronūtiet, qui examini præſidet, initium faciant, hoc piè intimeque precantes, vt Dei ope illud inprimis rectè, prudenter, diuinaeque voluntati congruenter conficiant.

Ne quempiam, de quo examen periculumue fiat, examinator, alii collegæ, vlla ratione commendet.

Ne ad alicuius examē accedat, nec vero ſuffragii ius habeat, niſi Epiſcopi, Vicariiue iuſſu ad illud euocatus.

Si quis quempiam priuatim docuerit, qui examen ſubiturus eſt, cum id ſubibit, ne præſens quidem ille adſit, ne dum ad examen adhibeatur: ſed alius in eius locum, Epiſcopi, Vicariiue iuſſu tunc vocetur.

Cautio diligens ſit, ne alterius nomine quis examē experiatur, experimentumue ſubeat, quod aliquando factum eſſe compertum eſt.

Quæratur item diligenter de iis, qui ad examen ſubeundum acceſſerint, an alias inſtitutis de more examinandi quæſtionibus, experimentum periculumue ſui fecerint, anq; ſi quid extet, quod de illis compertum vel deliberatum ſit.

Ne examinis initium fiat, niſi præſentes adſint tū Epiſcopus vel Vicarius, tum examinatores ex præſcripto Concilii Tridentini, ad minimū tres, cū de beneficio curato quauis ratione conferendo examē inſtituitur. id quod locum etiam habeat deinceps, cum vel de aliquo maioribus ordinibus initiando, vel de cōcionatore, confeſſariove approbando examen conficitur.

Cum quis in examen venerit, eius vultus & habitus corporis, & veſtitus, & inceſſus, & geſtus & ſermo inſpiciatur diligenter.

Si quis vel clericali veſtitu deformi ab ordinis eccleſiaſtici decore aut diſciplina alieno indutus, vel ſine congrua pro ſuis ſtatus & ordinis ratione tonſura acceſſerit, nec ad vllam examinis experimentiue rationem ei aditus fiat, niſi decenti veſte amictus & tonſura præſcripta ad illud redierit.

Ne de vllo quoq; initiando, ſi modo non aliter Epiſcopus aliquando cenſuerit, examen, experimentumue antea fiat, quā ætatis, natalium aut diſpenſationis cōceſſæ, beneficii Eccleſiaſtici, vel penſionis patrimoniiue teſtificationes ſcriptas, eaſdemq; à Vicario Epiſcopali recognitas, illiuſq; ſubſcriptione ſignatas ac probatas attulerit, exhibueritue: niſi aliquando Epiſcopus eas poſt examen adhiberi recognoſciue iuſſerit.

Neq; item, niſi alias præſcriptas decretis prouincialibus, edictione Epiſcopali teſtificationes dederit.

Nec vero propterea, niſi de eo à Cancellario Epiſcopali examinatores audierint cognouerintue, quæcūq;

Epiſcopi iuſſu inquiſitiones de eo factæ atq; ex officio præſcriptæ, aliorum literis ſignificato, vel denunciato, vel delata ſint.

Teſtificationes vero omnes, tum ab eo qui initiandus eſt, tum ab alio quouis occaſione examinis exhibita, Cancellario Epiſcopali reſtituantur traduntur ve.

Cuius ſit illas ipſas in codicē certum, eo nomine confectum, ſummatim referre, eundemq; in Archiuio Epiſcopali aſſeruare. Verū teſtificationes ætatis, natalium, ac ſi de eo, qui maioribus ordinibus initiandus eſt, agitur, patrimonij, beneficijue Eccleſiaſtici idē Cancellarius aſſeruet: ac literis publicis, quas de eo qui ordinem ſuſceperit, conficiet, de illis pro ratione ſibi præſcripta teſtatum faciat.

Cum examen igitur illius, cui in curam certa Eccleſia parochialis tradenda eſt, inſtituitur, videant ante examinatores, qui, qualis & quam numeroſus populus ſit, cuius parochialem curationem is ſuſcipiet.

Quo ſanè re diligenter explorata, in examine quod iniuit, ſibi proponāt accurate perſpicere, an ad eā curā ſuſcipiendam gerendamue idoneus omnino ille ſit.

His omnibus ita præſcriptis, examinatores ordine ad interrogationes quæſtioneſue veniāt. Atq; in examine quidē ea ratio ineatur, vt interrogationes quæſtioneſue is examinator proponat, quē pro vitiſsitudinis ratione & pro doctrinæ diſciplinæue genere, modo hunc, modo illū in eo ipſo examine Epiſcopus Vicariuſue examinis preces interrogare iuſſerit, vt ne vnus alteru varia multiplicią; interrogationum modo certatim interpellet.

Interrogationum porro & quæſtionum rationem examinatores ita teneant vt illis inter ſe ſic diſtributis, examinis inſtituti rationibus, prout oportet, cumulate ſatisfactum ſit: atq; eorum vnuſquiſq; quo de genere quærere inſtituerit, ita de eo quærat interrogetue, vt quemadmodum par eſt, illius generis quæſtiones interrogationeſue ſatis explicatæ ſint.

Silentio dū examen habetur, vtantur: nec inter ſe colloquia confabulationeſue habeant: nec mutuas item quæſtiones dubiorumq; explicationes ſibi proponant: ſed ad illius, de cuius doctrina interrogationibus quæritur, reſponſiones attenti, animū attentionis ſtudio eidem addant, ad recte explicandas propoſitas ſibi quæſtiones. Nec vero examinatorē, loco ſuo interrogantem, alius interturbet: ſed vnuſquiſq; expectet, dum ſibi ordine pro quæſtionum genere rationem interrogare contigerit.

In quæſtionibus interrogationibuſue proponendis, non verbis, non affectu, non vllo modo ſeueros vehementeſq; ſe præbeant: vt qui examen ſubeunt ſeueritate deterriti, animum ne deſpondeant, memoriaq; langueſcant, ac vacillent non ſine aliquo dedecore: at benigni gratiq; animi ſignificatione illos vel differentes vel reſpondentes audiant nec vero quibuſdam interrogationis caluis aliaue vlla ratione interpellent.

Si quid autē vel in differendo, vel in legendo, vel in pronuntiādo, vel in reſpondēdo, eos offendere animaduerterint: ne tum illos doceant obiurgētue, ac ne moneant quidē, niſi quid ad examen rectè inſtituendum perficiendum ve pertineat: ſed examine peracto eos breuis admoneant doceantue, ſi quid neceſſario tunc illos admonendos docendoſue duxerint.

In omnibus porro & ſingulis examinis interrogationibus ſpectetur non ſolum vniuſcuiuſq; eorum qui examinantur ſcientia: ſed etiam vſus, iudicium, ingenij vis ac ſolertia.

Examinis autem omnium ea ratio inſtituta ſit.

Vt primo de voto, vitæ ſtatu, genere, patria, domicilioue eius quæratur, qui examen ſubit.

An impedimentū aliquod habeat, quo irretitus vel initiari vel beneficiū Eccleſiaſticum cuius nomine experimentum ſit, vel prædicandi munus, vel confeſſiones audiendi, ſuſcipere ac exercere non poſſit. Quo impedimento, ſi quis etiam occultè illigatus tenetur; id plane Epiſcopo ſaltem patefaciat, ne quiſquam illegitime vel initietur, vel beneficium conſequatur, vel aliud munus ſuſcipiat gerat ue.

An in orationis ſanctæ ſtudio vſq; verſatus.

Quibus meditationibus inſtructus, Deū tacitus oret.

Qui orationis modus.

Qui illius fructus, quæue vtilitates.

Quot, quibuſue partibus illa conſtet.

Quot regulæ præparationis ad orationem. & cætera multa eiuſdem generis, prout prudens piuſq; examinator pro ratione aut perſona, de qua quæritur, aut cauſæ, ob quam ſit examen, opus eſſe viderit.

His perquiſitis, examinatores ad ſcientiæ, eruditioniſue experimentum deſcendant. Vt autem ij certā ſibi formulam proponant, qua illorū, qui examināntur, & literarum doctrinam, & vitæ clericalis diſciplinā, & rei Eccleſiaſticæ peritiam experiantur; in omni experimēti, examiniſue ratione, ſacris Biblijs, Catechiſmo item inprimis Conc. Trid. ſacrorum canonum decretis, & alijs Pontificijs conſtitutionibus, ſynodiſque tum prouincialibus, tū diœceſanis vtantur, vnde ſuas interrogationes hauriant, quibus, prout eſt illorū ingenij captus, explorent eorundem & ſcientiam, & Eccleſiaſticarum rerum notitiam atq; vſum.

Cautio autē ſit, vt ſi, dum quis interrogatur, ita rudē atq; ignarum ſe oſtendat, qui rerum facilium, minimarumq; nullā ſcientiam vſumq; teneat, ne aliarum rerum difficilium interrogationibus tempus conteratur.

Rurſus cum quempiam, quanta doctrina, & vſu literato peritus ſit exploratum erit, non eſt cur pluribus interrogationibus ſecum diutius agatur.

Nunc igitur vniuerſe infra præſcribemus, quæ ad rationem pertinent vniuſcuiuſq; examinis eorum, qui vel Ordinis Sacramento initiantur, vel parochialium Eccleſiarum curam, vel alterius beneficij munus ſuſcipiunt, vel ſacræ confeſſionis audiendæ officium ſumunt, vel ad verbi Dei prædicationem mittuntur. At vero ſpeciatim longe plura, atq; adeo pauciora, prudentiæ examinatorum, ac præſertim Epiſcopi, eiuſue qui examini præeſt, iudicio relinquuntur, & pro eorum captu, qui ad examen accedunt, & pro ordine, quo quis initiandus eſt, & pro ratione locorum, qui mittuntur, & pro genere doctrinæ, quam profitentur.

Qui vero earū rerum, quæ certis interrogationibus demonſtrata, in hac inſtructione cōmentur, ſe minus eruditos eſſe oſtēderint; eos Epiſcopus admoneat, vt diligenter in poſterū in doctrinis incumbant, atq; harum ipſarum rerum inprimis peritiam, & ſcientiā percipere ſtudeant: ita, vt cū viſitationis munus, aliaue eorū ſtudij & progreſſus in literis recognitio adhibebitur, rectè periteq; omni eo doctrinæ genere inſtructi comperiantur.

Ac primo quidem eum, de quo examen faciendum eſt, legere examinatores iubeant, quoad experiundo videant, an ille rectè, explicateq; legat.

Poſt, ſi ordinis, aut beneficij, aut recognoſcendæ clerici cuiuſquā in literarū ſtudio progreſſionis cauſa experimentum ſit, grammaticorū more, verborū conſtructionem proponāt: quo in genere, ſi quid is errat, labiturue, ita vt ne pro grammatica quidem ratione, illorum vſum, peritiāue teneat, ne propterea eum interturbent, interpellentue, aut impediant, quo minus ad propoſitū grammaticæ inſtructionis modū redire poſſit.

Tum verborū, quæ legerit, conſtruxeritq;, ſenſū ab eo quærāt, quē vt recte eliciat atq; exprimat, q; ei legendū proponunt, eiuſmodi ſit, quo tota ſententia, ſenſuſq; perfectus concludatur, nihilq; in ſe habeat, quod ſub hiſtoriæ intelligentiam cadat, aut ex antecedentis, conſequētiue alio capite explicatius exiſtat: deinde ad

alia grauiora eius doctrinæ, diſciplinæue experimenta examinatores progrediantur.

Qui primam tonſuram, aut minores, maioresue ordines ſuſcepturi, ad experimentum examenue accedent, ab vnoquoque eorum vniuersè ac ſigillatim quæratur præterea, an impedimentis, quæ Concilij prouincialis quarti decreto de initiandis, commemorata ſunt, irretiti teneantur, vtpote, an ſcil. ſint,

Maiores natu.
Rudes, & ignari.
Criminoſi.
Solemniter pœnitentes.
Neophyti.
Ebrietati, & gulæ dediti.
Impudici.
Lapſi poſt ordinem ſuſceptum.
Periuri.
Vſurarij manifeſti.
Infames.
Ratiocinijs obligati.
Serui.
Corpore vitiati.
Inſigniter deformes.
Illegitime nati.
Peregrini, & ignoti.
Bigami.
Irregulares quouis alio modo.

Quo in genere cautio ſit, vt præter alia, ſpeciatim perquiratur ab eo. (extiterit.
An ſtipendium bellis fecerit, vnde cædes hominum
An iudicis criminalis in foro laicali officium geſſerit.
An ſententiam capitis tulerit.
An criminis, cuius nomine capitis quis damnatus ſit; acta, ſententiam, teſtificationesque dictarit, aut conſcripſerit.
An in eo procuratoris, aduocatiue fiſcalis munus adminiſtrarit, aliaque exercuerit, vnde irregularitatis maculam contraxerit.
An ſuſpenſi.
An interdicti.
An excommunicati.
An amentes.
An morbo caduco laborantes.
An energumeni.
An vero non examinati, & probati.

Exploretur item, an furtim, per ſaltumue ordinem ſuſceperit.

Inueſtigetur præterea, cum quis ordinem aliquem ſuſcepturus, ad examen venit, quamdiu eſt, quo alium ordinem ſuſcepit, vt nemini ad altiorem gradum pateat aſcenſus, niſi in ſingulis alijs inferiorum ordinum gradibus congruo temporis ſpatio perſtiterit ad præſcriptum Tridentinæ ſanctionis.

An vim, & naturam, myſteriaque ordinis, quem ſuſcepturus eſt, norit?

An item ritus, & cæremonias quæ ex libro pontificali adhibentur, cum initiantur.

An eorumitem ſignificationes ſanctiores.

An ſacrarum veſtium, quibus induuntur; myſteria item, & ſignificata.

An functionum notitiam habeat ordinis, quo quiſque initiandus eſt.

An earum vſum, exercitationemque, rectè teneat. cum in ſermone, tum etiam in cantu: in quo experimento adhibeantur cantus periti.

Hæc generatim ab omnibus & ſingulis explorentur. Nunc præterea ſequuntur, quæ ſigillatim cuiusque ordinis propria ſuo loco præſcripta, perquirenda ſunt: ita tamen vt examinatores pro prudentia ſua ratione, in ordinum inferiorum examine explorationeue requirunt, aliquando etiam perquirant ab ijs, qui ſuperiore ordine initiantur.

De ijs qui prima tonſura initiandi ſunt quæratur & inueſtigetur primum, quam ob cauſam ſe clericos fieri velint.

An ſecularis iudicij vitandi cauſa initiari curent.
An contentioſis litibus implicati.
An rixam, ſimultatemque exerceant.

Quod item artificium teneant, quaue in arte, quoue in vitæ genere hactenus verſati ſint.

An tales ſint, qui ſpem præbeant, Eccleſiæ miniſtros vtiles ſe fore.

A quo ſacerdote, ſanctioris vitæ magiſtro, inſtituti ſint ad clericalis vitæ modum.

An legere, & pronunciare, & ſcribere norint, tum in vtroque genere de ijs periculum fiat.

An doctrinæ Chriſtianæ præcepta inſtitutaque ſciant.

An Epactæ intelligentiam habeant.

Præterea an ſacramentum confirmationis ſuſceperint.

De ijs vero, qui in minoribus ordinibus adſcribi volunt, quæratur, experiendoque cognoſcatur.

An ſaltem primordia grammaticæ, & linguam latinam intelligant.

An ſcientia ſpes talem eos oſtendat, qui digni ſint vt ad maiores ordines aliquando aſcendant.

Qui vero ſacris ordinibus, vtpote ſubdiaconatu, diaconatu, ſacerdotio initiandi ſunt, iis ornati, excultique ijs virtutibus eſſe debeant, quæ in clericis inferiorum ordinum requiruntur, ſicut ad altiorem ordinis gradum aſcendunt; ita virtutum, & probitatis & doctrinæ quodam quaſi aſcenſu præſtare debent.

Quamobrem hoc in primis examinatores videant, an qui ordinis ſacramento initiantur, per ſingulos illius gradus & in vita ſpiritualis diſciplinæ maiorem progreſſionem fecerint.

An Breuiarium atque ſacra Biblia, an item ſanctorum Patrum volumina, Conc. Trident. & prouincialia quoque, ſynodos Epiſcopi diœceſanæ, & Catechiſmum Roman. rationale diuinorum officiorum, & libros aliquos, de vitæ ſpiritualis rationibus conſcriptos, ſui muneris vſui accommodatos habeant.

A ſubdiaconis potiſſimum de ordinum minorum quæratur, & maiorum differentia.

An in minoribus ordinibus probatus ſit.

De voto item continentiæ, quod ſubdiaconatus ordini coniunctum eſt.

De ſacramentorum etiam doctrina, ſaltem generatim. Tum eorundem periculum, experimentumue fiat in officij diuini recitandi ratione.

Diaconorum examen experimentumue fiat, præterea aliquanto diligentius de ſacramentorum doctrina.

Experimentum item aliquod fiat in concionibus habendis, ex ratione concionatorum examinis infra præſcripta.

Ab ijs, qui ſacerdotio initiari volunt, hæc ſigillatim ſtudio perquirantur. (ſerint.
An piè & fideliter in miniſterijs ante altare ſe geſ-
An ſpectata pietate atque caſtis moribus.
An præclarum bonorum operum exemplum & vitæ documenta ab eo exſpectari poſſint.

Hæc præterea quærantur.
Quid ſit Miſſæ ſacrificium.
Qui illius ſacrificij effectus.
Quæ eiuſdem partes.
Quæ myſteria in eo inſint.
Quæ ſacrarum veſtium ſignificationes.
Quæ in eo officio offerendo requirantur.
Vbi & quando illud fieri non licet.
Quæ dubia aliquando incidere poſſunt.
Quæ explicatione opus habeant, vt illud rectè fiat.

Tum experimentum eorum ex præſcriptis infra regulis fiat.

An ſacræ confeſsionis aliquam peritiam habeant.

An ad alia item ſacramenta rectè riteque miniſtranda idonei ſint.

An eorum cognitionem explicatiorem habeant, ex interrogationum præſcripto, vt ſuprà de Parocho.

An doctrinam item teneant, qua verbum Dei rectè tractare, concionemue habere poſsint.

Anque de re ſacra, de Chriſtianarum virtutum officijs, atque de omni re ad ſalutem neceſſaria aptè populum inſtruere aut docere poſsint.

Cum vero à cæteris omnibus, vt præſcriptum paulo ante eſt, qui clericali militiæ adſcribuntur, de vita ſpiritalis ſanctioriſque inſtitutis atque exercitationibus perquiratur, tum maximè ab iis, qui vel ſacerdotio initiantur, vel parochialem curam ſuſcipiunt, vel ſacræ confeſsionis audiendæ munus ſumunt, vel in tractatione verbi Dei ſacriſque concionibus verſari volunt.

A quibus omnibus & ſingulis, cum ad examen veniunt, præter cætera quæ ad ſanctæ ſpiritalis vitæ vſum pertinent, ea maximè explorentur, quæ de orandi modo, deque omni ſanctarum meditationum cœleſtiumue contemplationum exercitatione ab alijs, qui in eo genere religioſè ſe exercuerunt, tradita ſunt.

De iis vero ſacerdotibus, qui Eccleſiarum parochialium curationem ſuſcepturi ſunt, quæratur præterea, experiundoque, cognoſcatur inprimis.

An apti ad ſenſus percipiendos, non ſolum qui ad grammaticam intelligentiam ſumuntur, verum etiam interiores illos, ſanctioreſque, tam ad Chriſti Eccleſiæque myſteria, & ad ſpiritualis vitæ modum pertinentes.

An ſermones contexere habereue ſciant.

An ſi quos habuerint, vnde ſumpſerint, aut quam illis contexendis conſcribendiſue rationem adhibuerint; & vero ſi quos apud ſe conſcriptos tunc habeant, eos oſtendant atque tradant.

An in eo genere aliquid ex tempore poſsint; tunc extemporaneo breuique ſermone periculum fiat, quantum concionando valeant.

Atque ſi tractationis quidem verbi Dei vſu peritiorem parochum, Eccleſiæ parochialis, quæ committenda eſt, ratio depoſcit; examen aliqua ex parte, quæ potior examinatorum iudicio videbitur, ineatur ad interrogationum normam, concionatorum examini iuſta conſtitutam.

Quæratur præterea, an alias vnquam animarum curam geſſerint; quod ſi affirment; tum interrogentur etiam, & vbi geſſerint, & cur inde diſceſſerint.

An intelligant quanti illud ſit, animarum curã ſuſcipere, rurſuſque gerere, quæque partes ac virtutes illæ ſint, quibus bonum & vigilantem animarum curatorem præditum eſſe oporteat.

An item norint impedimenta omnia, quorum cauſa interdictum eſt, ne quis ſacramenta miniſtret & ne quis ſuſcipiat.

An ſacramentorum, præſertimque eorum quorum ille miniſter eſt, vim & naturam intelligant: atque hæc ſigillatim inprimis interrogentur.

Quæ vniuſcuiuſque ſacramentorum materia, quæ forma item.

Quæ eorum efficiens cauſa eſt principalis.

Quæ cauſa efficiens inſtrumentalis.

Quæ cauſa finalis.

Quæ eorum differentia.

Qui effectus, quiue fructus.

Qui eorum ritus, quæue cæremoniæ

An maximè omnium peritiam teneant audiendæ ſacræ confeſsionis.

Quos huius generis libros, atque adeo ſummas habeant.

Tum periculum fiat, quam valde caſuum conſcientiæ vſu periti ſint, quamque tum in illis, tum in alijs id generis peritè verſati, præſertimque in Eccleſiaſticis conſtitutionibus, quæ ad rectum vitæ vſum, populique Chriſtiani mores & virtutes pertinent.

An nouerint caſus, ſanctiſsimo Papæ & Epiſcopis item à iure & ab homine reſeruatos.

Atque adeo diligentius, prout opus erit, de ſingulis interrogentur quæ infra præſcribentur rationi examinandi confeſſarios ſacerdotes.

Videant præterea examinatores, an aliquã ſacrorũ canonum notitiam habeant, & præcipuè quod ad Tridentinum, & prouincialia concilia, ſynodoſque diœceſanas attinet, an illi hæc norint quæ ſequuntur.

An ſcil. doctrinam de præcipuis Chriſtianæ Religionis articulis, quos œcumenica illa ſynodus Tridentina contra Hæreticos definiuit.

An item quæ de reſidentia præſcripſit.

An quæ etiam de parochis parochialibuſque Eccleſiis, & de diuinorum officiorum cultu cæteriſque eiuſdem generis ſtatuit.

An quæ præterea de clericorum honeſtate ſancinit.

An cætera denique, quæ ad cleri, vel ad populi diſciplinam, vel ad aliarum rerum reformationem conſtituit, quæ parochi ſcire beneque noſſe interſit.

Ex prouincialibus concilijs ſigillatim quærant.

Quæ de clericalis vitæ honeſtate & de parochorum officijs conſtituta ſunt.

Quæ item de ſacramentorum recta adminiſtratione, quæ Miſſæ ſacrificio, quæ prætereà de diuinis officijs.

Quæ etiam de ſacramentalibus, & quæ de feſtorum dierum veneratione, quæ de Eccleſiarum cultu, quæ de ſcholis doctrinæ Chriſtianæ, quæ de populi Chriſtiani inſtitutione morũque diſciplina, deque alijs ad parochialis vitæ munus potiſsimum pertinentibus, ſancita ſunt.

Ex ſynodis diœceſanis, eam ipſam certis capitibus diſtinctam, examinandi rationem ineant, prout genus decretorum eſt, quæ in illis Epiſcopus confecit.

Qui cauſa beneficij, cuiuſuis generis, quod tamẽ curatum non ſit, ad examen accedit, de eo hæc inueſtigẽtur.

An canonicarum horarum officium ex Breuiarij inſtituto, rubriciſque, recitare ſciat.

An doctrina diſciplinaque, omnis inſtructus quã ordo depoſcit quo initiari debet, pro beneficij, officij, dignitatiſue ratione, cuius cauſa examen inſtituitur.

An peritiam item teneat functionum, quas illius beneficij, dignitatis muneriſue ratio poſtulat.

An teneat quæ ſitu neceſſaria ſunt ad functiones illas vel beneficij rectè riteque præſtandas, etiam quæ ad rectè canendi modum, rationemue pertineant.

Atque hæc quidem ſunt quæ ad examinis inſtructionem pertinent, eorum, qui aut Ordinis ſacramento initiandi ſunt, aut eccleſiis parochialibus preficiendi, quibuſue beneficia conferenda.

Nunc vero ſequitur examinis ratio confeſſariorũ, de quibus præter cætera, quæ cum ſacerdotis & parochi officio munereue coniuncta ipſis ſunt, hæc etiam ſigillatim atque exploratiori ratione perquirantur.

De Sacramenti Pœnitentiæ neceſsitate.

Quare inſtitutum ſit hoc ſacramentum, & à quo inſtitutum.

Quæ huius ſacramenti materia.

Quæ forma.

Quis illius effectus.

Qui miniſter.

Quæ conditiones in eo requirantur.

Quæ regula ad dignoſcendum & diſtinguendum peccatum mortale à veniali.

Quæ pœnitentiæ partes.

Quæ earum partium ratio.

Quid Contritio.

Quæ ad veram contritionem ſint neceſſaria.

Qui contritionis fructus & vtilitas.

Quæ

Qua quiſquam ratione ſe ad contritionem exercere poſſit.

Quæ ſigna ſint veræ contritionis.

Perquiratur item quæ confeſſionis, quæ ſecunda pars pœnitentiæ eſt, natura ſit atq; ſubſtantia.

An diligenter inquirere ſciat peccatoru circumſtantias, & peccati item.

Quæ mutent ſpeciem peccati, & quæ in confeſſione explicanda ſint.

Quæ reſtitutionem expoſtulent, quæ radices cauſæue reſtitutionis.

An dubios ſuſpectoſue contractus norint, aut ſaltem de iis dubitationes & quæſtiones inſtituere inuenire ſciant.

Quibus criminibus annexa ſint cenſuræ.

An item illarum peritiam & vim teneant.

An caſus, in quibus irregularitatis macula contrahitur.

An ſaltem in iis omnibus, & aliis quæ ad verū perfectiūne huius ſacramenti pœnitentiæ miniſtrum pertinēt, ſciant dubitare & nouerint conſulere peritos, quomodo agendum ſit id, de quo in dubitationem adducuntur.

Qui item ritus & ſacræ ceremoniæ confeſſionis.

Quæ conditiones ad confeſſionem vere pœnitentis neceſſariæ.

Qui ordo confitendi, quando quis ſtatim confiteri debeat quando item confeſſionem iterare.

De ſatisfactione, quæ tertia pars eſt pœnitentiæ, quæratur.

Quæ ſatisfactionis partes.

Quis ſatisfactionis finis.

Qui fructus, quæue vtilitates ſatisfactionis.

Quæ in ſatisfactione requirantur.

Qualis & quanta pœnitentia pœnitenti imponi debeat.

An ſalutares & conuenientes ſatisfactiones pro grauitate criminum & pœnitentium facultate iniungere ſciant.

An item ex Innocentii III. præſcripto, more periti medici, ſciant infundere vinum & oleum vulneribus ſauciati, ac quale debeant præbere remedium aut conſilium.

An præterea canones pœnitentiales recte teneant.

Quæ differentia ſit ſatisfactionum, pœnitentiarum &c.

De abſolutione indagetur.

Quæ verborum formula requiratur.

Quæ preces, orationeſue præterea adhibeantur.

Quis ordo ſeruandus in abſoluendo tam à peccatis quam ab excommunicatione ſuſpenſioneue.

De ſigillo item confeſſionis plura quærantur, ac præſertim quæ vis & quanta ſigilli.

Quæ ſub illud cadunt.

Ex ſanctionibus Eccleſiaſticis, Trident. Concil. ſynodis tum prouincialibus, tum etiam diœceſanis indagetur, quæ in illis conſtituta ad pœnitētiæ ſacramentum pertinent, quæq; de cleri, & populi diſciplina, & moribus conſtituta ſunt, vt paulo ante in parochorum examine demonſtratum eſt.

Sed hactenus de ratione interrogationum, quæ examinandis confeſſariis ſacerdotibus adhibentur.

Nunc eſt locus examinis concionatorum, & ſacræ [illegible] ſcripturæ interpretum, à quibus hæc quærantur.

[illegible] primo de doctrinæ articulis, dogmatibuſue Concilio Tridentino explicatis, vtpote de canone ſcripturæ, de pe[illegible] ori[illegible]nali, de iuſtificatione, de ſacramentis, & [illegible] ner[illegible]m ſacrificio Miſſæ, de purgatorio, de inuocatione & veneratione Sanctorum, de ſacris reliquiis, de imaginibus Sanctorum, de indulgentiis, poteſtate, auctoritate Papæ, de ieiuniis, & diebus feſtis, & re- multis.

An præterea habeat reliquos Theologiæ notos, & tractatos locos.

Quem in ſcholaſticis præſertim auctorem familiarem habeat.

An ſæpius ſacrorum bibliorum volumina cum gloſſa, aliove commentario ſtudioſè euoluerit, anq; in iis ipſis ita diligenter verſatus, vt inde locos facile aptéq; promere poſſit ad omne ſacræ tractationis genus.

An ſanctarum interpretationum vſu literate verſatus.

An ex antecedentibus & conſequentibus verum ſcripturæ ſenſum elicere norit. anq; item hæc Euangeliſtis in eodem narrationis genere verſantibus.

An rurſus temere, pro ſuoq; libito ſacram ſcripturam à vero ſenſu detorqueat.

An tropologicos, moraleſue ſenſus, cum literali ſenſu cohærentes, commentetur.

An explicandis parabolis rectum, præcipuumq; verum ſenſum ſpectet, prætermiſſis explicationibus, quæ nihil ad propoſitum faciunt.

An traditionum Apoſtolicarum, Eccleſiaſticarumq; notitiam habeat.

An in ſanctorum Patrum ſcriptis, atq; ſermonibus perite verſatus ſit.

Quem item è Patribus maximè in concionando ſequatur, atq; imitetur.

An ſacrorum myſteria temporum norit, anne ſacrorum rituum ſignificationes habeat.

An rerum, in Eccleſia ſancta geſtarum, & Conciliorum præſertim vniuerſalium cognitionem teneat.

An Sanctorum vitas, hiſtoriamq; veram norit.

An congruam canonum ſcientiam teneat.

An ſummorum Pontificum iura atque inſtituta ſciat.

An conciliorum, prouincialium præſertim, & diœceſanorum decreta in promptu habeat, vt in parochorum examine præſcriptum eſt.

An caſuum conſcientiæ doctrinâ inſtructus ſit.

An Theologiæ illius myſticæ, quæ tota in ſpiritualis vitæ conſtitutis tradendis, quæq; purgandis affectibus, in reformationeque interiori verſatur, præcepta atque exercitationes bene norit.

An deniq; ſanctarum meditationum, orationiſq; mentalis vſum habeat.

An morum doctrinæ, Chriſtianæq; diſciplinæ locos, non ſolum ordine collectos, ſed recte notos habeat.

Quos locos teneat, quibus auditorum animi excitantur, vel ad Dei amorem, vel ad cæleſtis patriæ deſiderium, vel ad virtutum ſtudium, vel ad deteſtationē ſcelerum, vel ad miſericordiā, vel ad certas prætereà affectiones, quæ ad cælum excitatæ, Chriſtianas virtutes pariunt.

An apti denique ſint, atq; idonei ad concipiendam, & explicandam, non ſolum Theologiæ locorum tractatione, ſed ſimilitudinibus, quæ ab agricultura, vineis, ſemente, aliiſque rebus ducuntur, quæ ſub ſenſum cadunt, atque intelligentiam, præſertim eorum, etiam rudium, ad quos concio habetur.

An ad concionis ingreſſum, recta ratione vtatur, & ab iis vitiis refugiat, quæ pleriſque eo in genere admittuntur.

An totam concionem rectè ordineque diſponat.

An dilucide, diſtincteque enarret.

An bene pronunciet.

An illius verba pondus habeant, atque vim item, vt non ſolum audientium aures attingant; ſed animos intimè penetrent.

An in tota concione, pro cuiuſque rei, de qua agit, ratione, rectè, aptè decore, & congruenter agat.

Quo in genere omni, & perquirendo, atque explorando, tum in aliis diligentius indagendis, examinatores, prout occaſio tulerit, quam diligentiſſime inſtructiones adhibebunt, quæ de concionatoribus ad prouinciæ vniuerſæ vſum ex Concilij prouincialis auctoritate, iuſſu noſtro edita ſunt.

Cum non certa cura, alteriuſue beneficij, vel officij, munerisue, ſed doctrinæ tantum, aut in litterarum ſtudijs progreſſionis recognoſcendæ cauſa examen alicuius inſtituitur, diligenti et in illa præcipuaque diſquiſitione, & interrogationibus ſupra varie deſcriptis, pro vniuſcuiuſque conditione indagetur illius doctrina, & in miniſterijs Eccleſiaſticis peritia atque vſus.

Horum vero claſſes quatuor ſaltem, vel etiam plures conſtitui poterunt, quibus pro peritia ratione, experimento illorum pacto adſcribantur.

Prima claſſi adſcribantur, qui & perfecte concionandi peritia, & conſcientiæ caſuum explicationibus ſe tales oſtendant, qui aliis multis prodeſſe, atque præeſſe poſſint, proindeq; idonei ſint, nō modo ad parochi, ſed etiam ad præpoſiti, Vicarij foranei, vel viſitatoris munus, vel ad pœnitentiariæ etiam, aut doctoralis, aut Theologalis præbendæ obeunda officium, dignitatemue, in Eccleſia cathedrali aſſequendam, atque alia id generis.

Secunda claſſi erunt adſcribendi, qui ſi minus, vt illi concionari perfecte, at mediocriter, tum etiam de ſuggeſto poſſint; quique in caſuum conſcientiæ ſummis ſtudioſe verſati ſint; & vero Catechiſmi Romani doctrinam diligenter teneant.

Tertiæ erunt claſſis, qui intelligentia tantum aſſequuntur, vt ſi minus accurata, doctaque concione, ac ſermonem de altari ſaltem habere, ac Euangelium, prout vſu venerit, enarrare, & explicare poſſunt; & adminiſtrationis Sacramentorum, & caſuum conſcientiæ vſu ita periti ſint, vt qui frequentius incidere ſolent, eos aliquo ſtudio adhibito enodare, atque explicare apte queant.

Quartæ claſſis qui ſi non magno literarum ſtudio, aliquo tamen vſu apti ſunt ad aliquam Euangelij breuem explicationem; & notitiam quandam habent rerum ad docendum populum, quæ ſaluti neceſſaria ſūt, & ad Sacramentorum adminiſtrationem, caſuumque conſcientiæ explicationem pertinent: ita vt ijs ob ſacerdotum paucitatem, neceſſariamq; cauſam, aliquando curatio aliqua ſpiritualis pro loci ratione præſertim ad tempus committi poſſit.

In inferiori claſſe reliqui aſcribantur, quorum nulla ratio omnino haberi debeat in curatione animarum committenda ſacramentique adminiſtrandi facultate, neque in ſermonibus ad populum habendis.

In omni hac examinandi ratione Cancellarius pro ſui officij munere hæc præſtet.

Certum librum habeat prouiſionum Eccleſiarum parochialium, aliorumque beneficiorum, quæ examine adhibito, etiam ex literis Apoſtolicis, conferenda ſunt.

Quo in libro recte, atque ordine ab eo notentur hæc.

Acta examinis, quæ in ſingulos dies, prout examinandi occaſio tulerit, fiunt.

Dies vacationis certi beneficij, & modus item vacationis, aliaque id generis.

Dies etiam promulgationis, aut prorogationis edicti, quod de concurſu proponi ſolet; cum beneficij vacationis ratio id poſtulet, & reliqua etiam, quæ ad promulgationem pertinent.

Nomina quoq; examinatorum quos Epiſcopus certi illius beneficij vacantis nomine ad examen conſpiciendum nominatim delegerit.

Nomina etiam eorum, qui eo nomine examinandi proponuntur.

Dies præterea, quo quiſq; examen ſubijt.

Nomina etiam examinatorum, qui interfuerint.

Approbatio, aut reiectio, quam eorum iudicio ſinguli tulerint.

Nomen item, & cognomen eius, quem Epiſcopus tanquam aptiorem, magiſque idoneum delegerit, cui beneficium ab eo conferatur, ad quem ſpectat.

Cui libro alia præterea adſcribat, quæ Epiſcopus cenſuerit.

Librum alterum conficiat, in quo omnes, & ſingulos, quos vel concionandi, vel confeſſionum audiendarum, vel ſacræ lectionis interpretandæ cauſa Epiſcopus adhibito examine vel probat, vel improbat.

In hoc ipſo libro notet etiam, & nomina examinatorum, & diem, quo examen confecerint, & cauſſam item repulſæ, ſi quam aliquis tulerit.

Idipſum de certo die, examine, probatione, aut reiectione eorum ſeruet, quorum experimentum ſacræ ordinationis cauſa fit.

Tertium librum habeat, in quem examina referat, quæ generatim inſtituuntur, atq; adeo conficiuntur ad cleri progreſſionem in literarum ſtudijs inueſtigandam, atq; explorandam.

Videatur, & concilium Colonienſ anno 1549. Eſtque ea mens Concilij Tridentini ſeſſ. 7. cap. 13. *Præſentati, ſeu electi, vel nominati à quibuſuis eccleſiaſticis perſonis, etiam Sedis Apoſtolicæ Nuntijs, ad quæuis eccleſiaſtica beneficia non inſtituantur, nec confirmentur, neque admittantur, etiam prætextu inuiſum priuilegij, ſeu conſuetudinis, etiam ab immemorabili tempore præſcriptæ, niſi fuerint prius à locorum ordinarijs examinati, & idonei reperti. Et nullus appellationis remedio ſe tueri poſſit, quo minus examen ſubire teneatur. Præſentatis tamen, electis, ſeu nominatis ab vniuerſitatibus, ſeu generalibus ſtudiorum exceptis.*

Nemo examinis eximendus.

§. 8. Ordinandus non eſt Simoniacus, cauſa prima tota ea in re verſatur, ſemperque contra hoc vitium pugnat Eccleſia, & pro eo arma gerit mundus. Mihi ſententia S. Greg 1 p. 110. lib 7. probatur. *Quiſquis per pecuniam ordinatur* 1. q. 1. c. 5. *Ea quæ a ſanctis patribus de Simoniacis ſtatuta ſunt, nos quoque & iudicio ſancti ſpiritus & Apoſtolica auctoritate formamus. Quidquid ergo vel in ſacris ordinibus, vel in eccleſiaſticis rebus, vel data, vel promiſſa pecunia acquiſitum eſt, nos irritum eſſe; & nullas vnquam vires habere, cenſemus.*

Simoniaci reijciuntur.

Et cap. 6. *Quos conſtiterit indignos meritis ſacram mercatos eſſe pretio dignitatem conuictos oportet arceri, non ſine periculoſa etiam tale perpetrantes, quia dantem pariter & accipientem damnatio Simonis, quam ſacra lectio teſtatur, inuoluit.*

§. 9. Nec inuitus, nec ambiens ordinetur. 1. q. 6. *Sicut.* Inuito enim ordines dari non poſſunt, ambitioſo non debent.

Nec ordinatur inuitus.

§. 10. Ordinari non poſſunt homicidæ, diſtinct. 50. c. 4. miror. Imo milites & alij, diſtinct. 51. cap. 1. *Aliquantos ex his, qui poſt acceptam baptiſmi gratiam in forenſi exercitatione verſati ſunt, & obtinendi pertinaciam ſuſceperunt, accitos ad ſacerdotium eſſe comperimus, è quorum numero, Ruſinus, & Gregorius perhibentur: aliquantos ex militia, qui cum poteſtatibus obedierunt, ſæua neceſſario præcepta ſunt executi: aliquantos ex curialibus, qui dum parent poteſtatibus, quæ ſibi ſunt imperata, fecerunt: aliquantos, qui voluptates, & editiones populo celebrarunt, ad honorem ſummi ſacerdotij pertinere [illegible], quorum omnium neminem, ne ad ſocietatem quidem ordinis clericorum oportuerat perueniſſe. Quæ ſi ſingula diſtinguenda mandamus, non medicos vietus, aut ſcandala Hiſpaniæ [illegible] prouincijs, quibus mederi cupimus,*

Homicidæ reijciuntur.

pimus,de ſtudio emendationis inducemus: idcirco remittenda potius hæc putamus. Sed ne deinceps ſimilia committantur, dilectionis veſtra maturitas prouidere debebit, vt tantæ vſurpationi ſaltem nunc finis neceſſarius imponatur: eo videlicet conſtituto, vt quicunque tales ordinati fuerint, cum ordinatoribus ſuis deponantur.

Milites, cauſidici, curiales.

1 t c.2. *Deſignata ſunt genera laicorum, de quibus ad clericatum peruenire non poſſunt, id eſt, ſi quis fidelis militauerit, ſi quis fidelis cauſas egerit, hoc eſt poſtulauerit, ſi quis fidelis adminiſtrauerit. De curialibus autem manifeſta eſt, quoniam etſi inueniantur huiuſmodi viri, qui debeant fieri, tamen quoniam ſæpius à curia repetendum, cauendum ab his eſt propter tribulationem, quæ ſæpe de his eccleſiæ prouenit.*

Pœnitentes non ordinandi.

§. 11. Nec ordinandus Clericus ex pœnitentibus diſtinct.c.55. *Ex pœnitentibus, quamuis ſit bonus, clericus non ordinetur. Si per ignorantiam Epiſcopi factum fuerit: deponatur à clero: quia ſe ordinationis tempore non prodidit fuiſſe pœnitentem. Si autem ſciens Epiſcopus ordinauerit talem, etiam ipſe ab Epiſcopatu ſuo ordinandi duntaxat poteſtate priuetur. Similis ſententiæ ſubiacebit Epiſcopus, ſi ſciens ordinauerit clericum eum, qui viduam, aut repudiatam, vxorem habuit, aut ſecundam.*

Nec qui viduæ maritus fuit.

Et c.57. & 58. idem Canones Niceni, qui ab infimis etiam clericorum officijs pœnitentes excludunt. Hæc autem de publice pœnitentibus, *quorum ſceleribus tremefacta eſt eccleſia,* intelliguntur; quam *humilimam pœnitentiam* vocat Auguſtinus Epiſt 54. quam deſcribit Agathenſe concilium.c 15. Mitigatum eſt hoc decretum in concilio Tolet.1.diſtinct.50.c.68. *Placuit vt pœnitentes non admittantur ad clerum, niſi tantum ſit neceſſitas, aut vſus exegerit, & tunc inter oſtiarios deputentur, vel inter lectores, ita vt Euangelium, aut Epiſtolam non legant. Si qui autem ante ordinati ſunt diacones, inter ſubdiaconos habeantur, ita vt manum non imponant, nec ſacra contingant. Eum vero pœnitentem dicimus, qui poſt baptiſmum, aut pro homicidio, aut pro diuerſis criminibus, grauiſsimiſque peccatis publicam pœnitentiam gerens ſub cilicio, diuino fuerit reconciliatus altario.*

Cauſa quæ patres mouit, vt pœnitentes ſolenniter excluderent, fuit, quod eos qui in Eccleſia ducere, ſacramenta adminiſtrare debent, nollent ex grauiſsimis peccatis, ob quæ pœnitentia imponitur publice notos, & quodammodo infames eſſe. Tanto magis nunc aduigilandum, ne non modo pœnitentes, ſed etiam impœnitentes, poſt grauiſsima peccata in Eccleſia locum honoratum teneant.

Vſurarij nō ordinantur.

§. 12. Non admittendi vſurarij. diſtinct. 47. cap.1.2.4 Nec modo non admittendi, ſed nec retinendi, ſed deijciendi de gradu merito iudicantur. Iniuſta eſt illa cupiditas, & alieni ſubtilior, ſed nequior inuaſio, quam furtum, aut rapina. Nunc quoque cum omnia peſſum eunt, cum Iudæorum vſuras inſtruunt, animantque Chriſtiani, vt multarum vrbium ſit illa negociatio, ac ipſe ſenatus multis Germaniæ locis Societatem cum vſurariis Iudæis iniſſe videatur, miſeriſque illis vt miniſtris vtatur, hinc inquam ad aliquas etiam Clericorum ædes penetrant Iudæi, quamuis & ſine Iudæis nonnulli aurum ex auro generent. Hos ſi Clerici ſint, deponendos cenſent canones, ſi laici non admittendos ad ordines. Leges ciuiles etiam infames habent, nec vllum licet in ſenatorem eligere, fœneratorem, multo vero indignius eſt, ipſum ſenatum ærarium ſuum vſuris, hoc eſt, ſubtilioribus, & nocentioribus

Miſer ſtatus Germaniæ.

furtis implere. Eiuſmodi vero ſenatores cauſa cognita, dignitate, & officijs deijci oportebat. Verum de vſura mihi alius dicendi locus eſt. Nunc quiſque conſideret, quam turpe ſit in ſeruo Dei, quod leges puniunt in proceribus mundi.

§.13. Apoſtatæ etiam ad clericatum non admittuntur. Si enim primam Dei fidē irritam fecerunt, quomodo eos Eccleſia, vt fidos Dei miniſtros honorare, atque iis ſe credere poteſt? Ita ex concilio Arelat. diſtinct.50.c.69. *Hi, qui poſt ſanctam religionis profeſsionem apoſtatant, & ad ſæcularem redeunt conuerſationem, & poſtmodum pœnitentiæ remedia non requirunt: ſine pœnitentia communionem penitus non accipiant. Quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti. Et quicunque ille ſit, poſt pœnitentiam ſæcularem habitum accipere non præſumat. Quod ſi præſumpſerit, ab eccleſia alienus habeatur.* Multo minus ad curam animarum adhibendi ſunt, qui animam ſuam tam temere abiecerunt: aliorū exemplo perdiderunt.

Apoſtatæ nō ordinandi.

Laudabile eſt itaque Moguntiacenſi in Academia Theologicæ facultatis ſtatutum, ne ad gradus Theologicos, aut in ſenatum admittantur apoſtatæ, quamuis poſt pœnitentiam in aliquam Eccleſiam irrepſerint.

Theologica facultas, nulli apoſtatæ honores confert.

§. 14. Serui & curiales excluduntur. Nam liber ordinatione efficitur, domino itaque nocetur. Ita Leo Epiſt. ad Epiſc. camp. prima diſtinct. 54.c.1.2. *Seruus ſi ad ſacerdotium latenter irrepſit, peculij amiſsione multandus eſt, & manet ſeruituti obnoxius*. cap 9. & 10. Imo nec ad religionem poteſt admitti. Si domino præſente, nec contradicente ordinetur, manet illi ordinis dignitas, & conſequenter libertas, non tamen vel præſentator, vel Epiſcopus ordinator impune ferent, in duplum enim reſtituere tenentur. Seruus autem liber efficitur. diſtinct. 4. Si ſeruus. Imo videtur conſentire dominus, niſi iuſtam ſilentij cauſam attulerit.

Serui non ordinandi.

Libertate igitur donandus eſt, libertus enim clericus fieri poteſt. Olim cum ſeruorum eſſet multitudo, Eccleſia plurimos, & ſeruos, & libertos habuit, ex quibus idoneos ſæpe in clerum allegit: De libertis faciendis, defendendis, &c. Vide Tomos Concil. Binianos. T.2.p.2.f.372.& 535. c.1.c.& 566.f.& 357.a.b. & 38 c.2. f. & 32. e. f. & 499.c.1.d. & T.2.p.1.f.555.1.c.1 f.& 267.c.2.c.& f.356.f.& f.280.d.& fol 516.F. Tom.1.p.2.f.197.f. Tom 1.p.f.767.c.2.C.& Tom.3.p.2.f.650.c.2 d.

Libertus poteſt eſſe clericus.

Hæc de ſeruis; de Bigamis iam ſupra dictum eſt.

§. 15. Illegitimi ab ordinibus excluduntur. diſtinct.56.& multis deinde præceptis; Concilio Pictauienſi ſub Paſchali, *Presbyterorum filij, & cæteri in fornicatione nati ad ordines non promoueantur, niſi aut monachi fiant, aut in congregatione canonica regulariter viuentes, prælaturarum tamen omnino iubentur eſſe incapaces.*

Illegitimus non ordinandus.

§. 16. Nec ordinatio ſine titulo facta probatur. Ita Chalcedonenſ.c.6.diſt.70.c.1. *Neminem abſolute ordinari presbyterum, vel diaconum, vel quemlibet in Eccleſiaſtica ordinatione conſtitutum, niſi manifeſte in eccleſia ciuitatis, ſeu poſſeſsionis, aut in martyrio, aut in monaſterio, qui ordinatur, mereatur ordinationis publicata vocabulum. Eos autem qui abſolute ordinantur, decreuit ſancta ſynodus vacuam habere manus impoſitionem, & nullum tale factum valere ad iniuriam ipſius, qui eum ordinauit.*

Ordinari nō poſſunt, qui titulo carent.

In latino obſcurum eſt, *& nullum tale factum valere*, in græco clarū, μηδαμοῦ δύνασθαι ἐνεργεῖν, non

nō poſſe efficax eſſe, non enim licet vti ordine ſic accepto. Titulus igitur neceſſarius eſt, vt vel in Eccleſia titulum habeat, & ſuſtentationem, vel ſane ab Epiſcopo, aut ijs ſit facultatibus, vt ex patrimonio ſuo ſufficienter poſsit viuere. Ne vagabundus oberret, & paupertate preſſus ad illicita conuertatur.

Cur ſine titulo nemo ordinetur.

§. 17. Filij raptorum virginum non admittuntur ad Eccleſiam Concil. Meldenſe. c. 64. Niſi forte eos vel maxima Eccleſiæ neceſsitas, vel vtilitas poſtulet, vel euidens meritorum prærogatiua commendet.

Raptorum filij, non ordinandi.

§. 18. Eunuchi ad ordines non admittuntur, niſi morbi cauſa ſit, aut violentia aliena factum. Canon primus Concilij Niceni ita habet. Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετμήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ. εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προάγεσθαι. ὥσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ πρᾶγμα καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν εἴρηται· οὕτως εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὑρίσκοιντο δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανών. *Si quis à medicis propter languorem deſectus eſt, aut à barbaris abſciſſus; hic in clero permaneat. Si quis autem ſeipſum ſanus abſcidit, hunc & in clero conſtitutum abſtinere conuenit; & deinceps nullum debere talium promoueri. Sicut autem hoc claret, quod de his qui hanc rem affectant, audentque ſemetipſos abſcindere, dictum ſit; Sic eos, quos aut barbari, aut domini caſtrauerunt, ſi inueniuntur alias digniſsimi, tales ad clerum ſuſcipit regula.*

Niſi morbi cauſa, vel vi acciderit.

Canonis cauſam Leontius dedit, qui iuſſus conſortio ſuſpectæ iuuenculæ deſiſtere, ſeipſum caſtrandum dedit, ne ab ea ſeiungeretur, & tamen ſuſpicionem fugeret, ſed tamen ille depoſitus eſt, & indignatione victus quaſi pro vindicta ad Arianorum caſtra defecit. Canon Apoſtolicus quem citat Concilium Nicenum eſt 22. Verum audire Apoſtolorum verba præſtat.

Leontij furor in amore.

Canon. 21. Εὐνοῦχος εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἐγένετό τις, ἢ ἐν διωγμῷ ἀφῃρέθη τὰ ἀνδρῶα, ἢ οὕτως ἔφυ, καὶ ἔστιν ἄξιος, γινέσθω. *Eunuchus ſi per inſidias hominum factus eſt, vel ſi in perſecutione eius ſunt amputata virilia, vel ſi ita natus eſt, & eſt dignus, efficiatur Epiſcopus.*

Canon. 22. Ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν μὴ γινέσθω κληρικός. αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. *Si quis abſcidit ſemetipſum*, id eſt, ſi quis amputauit virilia, *non fiat Clericus, quia ſuus homicida eſt, & Dei conditionis inimicus.*

Eunuchus ſibi cauſa mortis.

Canon. 23. Εἴ τις κληρικὸς ὢν, ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσει, καθαιρείσθω, φονεὺς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ. *Laicus ſemetipſum abſcindens, annis tribus communione priuetur, quia ſuæ vitæ inſidiator extitit.*

Canon. 24. Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γάρ ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς. *Laicus ſemetipſum abſcindens, annis tribus communione priuetur, quia ſuæ vitæ inſidiator extitit.*

Nec differt ab hoc mādato Apoſtolico, quod Deut. 23. Non intrabit Eunuchus, attritis, vel amputatis teſticulis in Eccleſiam Domini. Illa in Eccleſia puto, etiam ſi naturæ vitium, aut hominum iniuria factum fuerit, nihilominus fuiſſe in lege præſcriptum, ne ſacerdotio fungerentur; at in noua de voluntaria abſciſsione agitur, qualem experiri voluit Origenes, qui ab Alexandrino Epiſcopo Demetrio, ea de cauſa fuit depoſitus. Euſeb l. 6. c. 7. & 17.

Veteris Eccleſiæ, Eunuchos nō admiſit.

Cur tantopere rem illam canones deteſtentur, cauſæ complures ſunt. Primo quia magno vitæ periculo ea mutilatio peragitur, ideoque tales vt αὐτόχειρες homicidæ ſui ipſius habentur. Deinde quia vigor etiam mentis interit, & malignitas quædam, puſillitaſque accedit, ipſi corpora deteriora fiunt Id quod in belluis quoque cernimus. Tertio, ne ſic quidem tentatio vitatur, neque voluptatum voluntas exſcinditur. Quarto, erat etiam vetitum ciuilibus legibus; hæreſ. 64. Epiphanius. Iuſtinus oratione ad Antonium refert adoleſcentem vt omni motu carnis irrationabili careret, libellum Felici Auguſtali præfecto obtuliſſe, vt medico id facere liceret. Idem peccarunt duo monachi Aegyptij quos Theophilus Alexandrinus eiecit, Epiphanius vagantes, vndique eiectos admonuit, & emendauit. Quinto. Contumelioſum erat tot virginibus, & continentibus, ſi caſtitas ferro quęrenda Chriſtianis, nō de gratia domini crederetur. Sexto miniſtri Cybeles, alijque acuta ſibi ſilice pondera demebant, vt ille loquitur, & crudeli, ſtolidaque ſuperſtitione dæmoni ſeruiebant, alij plumbi, & cicutæ frigore continentiam breuem mentiebantur, itaque noluit illis Eccleſia ſuos ſimiles veleſſe, vel videri, memor continentiam eſſe donum Dei, quod ſeruata operis Dei integritate, nos auctori ſuo conſecraret.

Cur Eunuchis ſpontaneis nō ordinentur.

Continentia donum gratiæ eſt, non ſibi ſumenda.

CAPVT XIII.

Doctrina, aliæque dotes ordinandorum.

§. 1. Delectum igitur in hac ſacra militia accuratiſsimum, contra quam nunc multis in locis fit, poſtulo: Ille vero ſecundum illa quæ dixi inſtituetur, vt abſint crimina, defectuſque canonici, adſint virtutes illæ, quas Apoſtolus requirit. Quod ſi pueri, aut adoleſcentes Eccleſiaſtico ordini deputentur, ſint ea indole, ingenio, moribus, vt virtutis, & eruditionis quam capaciſsimi iudicentur.

Delectus ordinandorū, Eccleſia eſt reformata.

§. 2. Præclara eruditione ſint clerici; at vero Epiſcopi quique eius ſunt in Eccleſia Cathedrali quaſi aſſeſſores, & collegæ, prælati, & canonici, quique in Eccleſijs illis concionantur, & in Academijs docent, tantum emineant in Eccleſia vera ſapientia, ac ſcientia, quanta illis neceſſaria eſt, qui doctos clericos inſtituunt, ac regunt. Hos omnes doctorum nomine compellabo, nam horum præcipuum eſt munus docere. Nam Epiſcoporum propriū munus eſt docere; Canonicorum cathedralium pro Epiſcopo ſuo docere, monere; concionatorum, & Academicorum inſtituere ſæculares & clericos, explicare ſcripturas, quæ omnia ſunt munia Epiſcoporum, & oſtendunt hoc lucubrationes eorum, qui Epiſcopatum geſſere. Plerique enim doctores Epiſcopi veteris Eccleſiæ fuerunt, nec mutatum eſt, niſi poſtquam creuit regendi, & dijudicandi lites occupatio, docendi functio in alios velut ſubſidiarios transfuſa eſt. Ita veterum leges. diſtinct. 36. c. 2. *Qui Eccleſiaſticis diſciplinis per ordinem non eſt imbutus, & temporum approbatione diuinis ſtipendijs eruditus, nequaquam ad ſummū eccleſiæ ſacerdotium aſpirare præſumat; & non ſolū in eo ambitio inefficax habeatur, verū etiam ordinatores careant eo ordine, quē ſine ordine contra præcepta patrum crediderant præſumendū.* Indigni itaque ad Clerū irrepunt, qui de beneficijs hinc inde in Academijs luxuriantur, donec biennalis ocij teſtimonia ad Eccleſias ſuas peregrinis vitijs infecti attulerint.

Doctores clericorum, periti eſſe oportet.

Epiſcoporū eſt docere.

Abuſus ſtudijs clericorum.

Sacer-

Vitioſiſſima eſt ignorantia ſacerdotū.

Sacerdotibus ignorantiam maxime vitandam docet nos concilium Tolet. 4. c. 24. diſtinct. 38. c. 1. *Ignorantia mater cunctorum errorum maxime in ſacerdotibus Dei vitanda eſt, qui docendi officium in populis ſuſceperunt. Sacerdotes enim legere ſanctas ſcripturas frequenter admonet Paulus dicens ad Timotheum, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ, & ſemper permane in his. Sciant igitur ſacerdotes ſcripturas ſanctas, & canones, vt omne opus eorum in prædicatione & doctrina conſiſtat: atque ædificent cunctos tam fidei ſcientia, quam operum diſciplina.* Nihil grauius in ſacerdotibus increpauit prophetæ, quam ignorantiam.

Epiſcopos ſcire tota biblia iubet conc. 8. c. 2. diſt. 38. c. 6. *Omnes pſallentes repromittimus Deo. In iuſtificationibus tuis meditabor, non obliuiſcar ſermones tuos. Quod omnes quidem Chriſtianos obſeruare ſaluberrimum eſt: ſed præcipue eos, qui hierarchicam conſecuti ſunt dignitatem. Vnde definimus, omnem, qui ad epiſcopatus prouehendus eſt gradum, modis omnibus pſalterium noſſe; vt ex hoc & omnem clerum, qui ſub ipſo fuerit, ita moneat, & imbuat. Inquiratur autem diligenter à metropolitano; ſi in promptu habeat legere ſcrutabiliter, & non tranſitorie tam ſacros canones, & ſanctum Euangelium, quam diuini Apoſtoli librum, & omnem diuinam ſcripturam, atque ſecundum mandata Dei conuerſari, & docere populum ſibi commiſſum. Subſtantia enim ſummi ſacerdotij noſtri ſunt eloquia diuinitus tradita, id eſt vera diuinarum ſcripturarum diſciplina, quemadmodum magnus perhibet Dionyſius. Quod ſi diſceptauerit, & ita libenter facere, & docere minime ſpoponderit; nullatenus conſecretur. Ait enim propheticè Deus. Tu ſcientiam repuliſti, & ego repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi.*

§. 3. Non ſufficit Eccleſiæ cognitionis Theologicæ aliqua mediocritas, ſed hoc curandū eſt, vt quantum fieri poteſt, ſint quam plurimi excellenter docti. Itaque in eam rem incumbere Epiſcopos neceſſe eſt. Ratio manifeſta eſt; quia quemadmodum mediocritas vni, aut parti ſufficere poteſt, ita excellentia aliquorum toti corpori eſt neceſſaria. In regimine politico vnius, aut paucorum ſumma poteſtas requiritur, in bello quorundam ſumma exercitatio atque induſtria. Nam ſi difficultates oboriuntur, quæ mediocres vires exuperēt, omnes ſtupent. Deinde ſi nemo mediocritatem ſupergrediatur, non erit ſpes vlla excellentiorū, raro enim erit diſcipulus ſupra magiſtrum. Hinc ingenia mediocria non excitantur, inſignia torpeſcunt, aut nimium extolluntur; nam magna pars excellentiū ingeniorum labores fugitant, & mobiles habēt affectus. Denique non poteſt ſatis obſiſti hæreſibus, niſi ſint multi ita docti, vt & Theologiam intelligant, & aduerſariorum argumenta ſolide refutare queant. Quemadmodum in nouis, periculoſiſque ægritudinibus opus eſt ſagaciſſimo, doctiſſimo, experiſſimoque medico, ita multo magis in tot errorum venenatiſſima colluuie opus eſt inſignibus Theologis, qui antidota, & ſoteria pharmaca perite erogent.

Inſignium collegiorum Canonici, ſint docti.

§. 4. Hinc Concilium Tridentinum hortatur vt inſignium collegiorum Canonici ſint graduati ſeſſ. 24. c. 2 de reformat. *Hortatur etiam ſancta ſynodus, vt in prouincijs, vbi id commode fieri poteſt, dignitates omnes, & ſaltem dimidia pars Canonicatuū, in cathedralibus eccleſijs, & collegiatis inſignibus conferantur tantum magiſtris, vel doctoribus, aut etiam licentiatis in Theologia, vel iure canonico. Præterea obtinentibus in eiſdem cathedralibus, aut collegiatis dignitates, canonicatus, præbendas, aut portiones, non liceat vigore cuiuslibet ſtatuti, aut conſuetudinis, vltra tres menſes, ab eiſdem eccleſijs quolibet anno abeſſe: ſaluis nihilominus earum eccleſiarum conſtitutionibus, quæ longius ſeruitij tempus requirunt: alioquin primo anno priuetur vnuſquiſque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ, ac reſidentiæ fecit ſuos. Quod ſi iterum eadem vſus fuerit negligentia, priuetur omnibus fructibus, quos eodem anno lucratus fuerit. Creſcente vero contumacia, contra eos, iuxta ſacrorum canonum conſtitutiones, procedatur.*

Doctrinæ, obſtant Academiæ prævaricatrices.

Cui præcepto obſtat Academiarum quarundam leuitas, perfidiaque; quæ accepta pecunia quoſlibet inſignibus honorum exornat, quo factū eſt, vt facilius ſit titulos doctoratus, aut magiſterij in vniuerſitatibus adipiſci, quam in tribum ſartorum, aut ſutorum admitti. Hinc comites, barones, nobiles, etſi eruditionem habeant, titulos tamen, vt dubia teſtimonia eruditionis aſpernantur.

Eruditionis ratio in beneficio dando habeatur.

§. 5. Ratio vero vt ſtudia floreant illa eſt, vt præmia ſint laborum, & diligentiæ; non in nes tituli Academiarum, ſed multo magis præbendarum collationes. Excitat honos & vtilitas ſtudium. Prouiſum huic rei à Concilio Baſileenſi ſeſſ. 31. anno domini 1438. de qualificationibus, & ordine conferendi beneficij. *Primo cum per generalis Concilij ſtatuta ſanctè ordinatum exiſtat, quod quælibet eccleſia metropolitana teneatur & debeat habere vnum Theologum, qui ſua doctrina & prædicationibus fructum ſalutis afferat, ordinat hæc ſancta ſynodus, quod extendatur etiam huiuſmodi ordinatio ad eccleſias cathedrales, taliter videlicet, quod quilibet collator ipſarum præbendarum teneatur, & debeat canonicatum, & præbendam, quam primum facultas ſe obtulerit, & inueniri poterit, magiſtro, licētiato, vel in Theologia baccalaureo formato conferre, qui per decennium in Vniuerſitate priuilegiata ſtuduerit, & onus reſidētiæ ac lecturæ & prædicationis ſubire voluerit, quiq; bis aut ſemel ad minus per ſingulas hebdomadas ceſſante legitimo impedimento, legere habeat: & quoties ipſum in huiuſmodi lectura deficere contigerit, ad arbitrium capituli ſubtractione diſtributionis totius hebdomadæ puniri poſſit. Et ſi reſidentiam deſeruerit, de alio prouideatur. Veruntamen vt liberius ſtudio vacare poſſit, nihil perdat, cum abſens fuerit à diuinis. Inſuper quod in qualibet Eccleſia cathedrali vel collegiata, vltra prædictam præbendam Theologo (vt præmittitur) aſſignandam, tertia pars præbendarum cōferatur graduatis alias idoneis modo & forma infra ſcriptis, ſic quod prima vacatura huiuſmodi graduato, & deinde poſt alias duas ſequens eo modo conferatur, & ſic deinceps, videlicet magiſtris aut licētiatis ſeu baccalaureis formatis in Theologia, qui per decenniū in aliqua vniuerſitate priuilegiata doctoribus ſeu licentiatis in altero iurium vel medicina, qui per ſeptē annos in ſua facultate ſtuduerint in vniuerſitate, vt ſupra, magiſtris ſeu licentiatis in artibus, cum rigore examinis, qui per quinquēnium in aliqua vniuerſitate à logicalibus incluſiue & ſupra in artibus, vel in alia ſuperiori facultate ſtuduerint, nec non in Theologia, qui per ſex annos vel in vtroq; aut in altero iurium, baccalaureis qui per triennium, ſi nobiles ex vtroq; parente, & ex antiquo genere, alias autem per quinquennium conſimiliter in aliqua vniuerſitate priuilegiata ad minus ſuum ſtudium fecerint, qui de prædictis gradibus, tempore & nobilitate ſupradictis fidem facere teneantur collatori per legiti-*

Decem annorum ſtudio præbenda conferatur.

Tertia pars præbendarū graduatis danda.

legitima documenta. Exhortamur tamen ordinarios collateros, quod in conferendis beneficijs huiuſmodi, præſertim quo ad dignitates, reſpectum habeant ſingulariter ad magiſtros, nec non licentiatos, & baccalaureos formatos in Theologia. In dignitatibus vero non electiuis, perſonatibus, adminiſtrationibus & officijs dictarum Eccleſiarum, idem ordo, modus & forma in omnibus obſeruentur. Quod ſi quis ex dictis qualificatis, tempore vacationis præbendæ ſeu dignitatis huiuſmodi, alias duas obtineat præbendas, ſeu dignitates & præbendas, vel aliud ſeu alia beneficium aut beneficia, quod vel quæ reſidendo in altero ipſorum, & horis diuinis intereſſendo, valeret ſeu valerent vſque ad ſummam ſeu æſtimationem ducentorum florenorum cameræ, ſimiliter quicunque duas præbendas cathedrales obtinuerit, nullatenus in ipſa tertia parte includi ſeu comprehendi cenſeatur. In eccleſijs autem parochialibus, quæ in ciuitatibus aut villis muratis exiſtunt, inſtituantur perſonæ ſic, vt ſupra, qualificatæ, aut ad minus qui per tres annos in Theologia, vel in altero iurium, ſeu magiſtri in artibus qui in aliqua vniuerſitate priuilegiata ſtudentes fuerint, & huiuſmodi gradum adepti fuerint, ſi tales potuerint inueniri, qui voluerint huiuſmodi beneficijs deſeruire. Et vt facilius inueniri poſſint, ſtatuit hæc ſancta ſynodus, quod quolibet anno, durante tempore quadrageſimæ, omnes & ſinguli hoc modo qualificati, de ipſa diæceſi & alij qui voluerint, habeant per ſe vel per procuratorem ſua nomina exhibere illis, ad quos beneficiorum curatorum collatio vel præſentatio ſpectat, ſeu eorum vicarijs. Quod ſi non fecerint, collatio ſeu præſentatio vel diſpoſitio aliter quam (vt præmittitur) facta, non propter hoc irrita cenſeatur. Et ſimiliter in collatione tertiæ partis præbendarum ſuperius memoratæ, intelligatur, ſi tot graduati ſeu qualificati modo præmiſſo potuerint inueniri, teneanturq́ (vt præmittitur) ipſi graduati & qualificati ſua nomina tempore prædicto ipſis, ad quos beneficiorum diſpoſitio ſpectat, ſeu eorum vicarijs exhibere per ſe vel per procuratorem. Quod ſi non fecerint, collatio ſeu præſentatio vel diſpoſitio aliter quam (vt præmittitur) facta, non propter hoc irrita cenſeatur. Si autem illi ad quos beneficiorum quorumuis diſpoſitio ſpectat, contra ſupradictarum qualificationum deſignationem & ordinem aliquod beneficium contulerint, ſeu ad ipſum præſentauerint, vel quomodolibet diſpoſuerint, ſit ipſo facto irritum & inane, volut ſuperius præmiſſum eſt. Et nihilominus per concilia prouincialia cum in his defecerint, aut etiam perſonis non idoneis quoquo modo prouiderint, iuxta tenorem conſtitutionis Concilij generalis, quæ incipit, graue de præbendis, corrigantur & debite puniantur. Illi vero ad quos beneficiorum regularium ſpectat collatio ſeu diſpoſitio, prætermiſſis indignis, eadem religioſis idoneis conferant & aſſignent. Quod ſi aliter fecerint, per eorum ſuperiores & capitula prouincialia corrigantur, & debite puniantur.

Parochiæ etiam ſtudioſos graduatos requirunt.

Sic Concilium Aquileienſe cum Tridentini decretum induxiſſet, ad monaſteria idem extendit *In monaſterijs quoque Monachorum, etiam Carthuſianorum, vbi commode fieri queat, item lectio ſacræ ſcripturæ habeatur: qua in re ſi Abbates negligentes fuerint, Epiſcopi locorum in hoc, vt ſedis Apoſtolicæ delegati, eos ad id opportunis remedijs cõpellant, quemadmodum decreto Concilij prouide ſtatuitur. In conuentibus vero aliorum regularium, in quibus ſtudia commode vigere poſſunt, ſacræ ſcripturæ lectio ſimiliter haberi ex Tridentini Concilij præſcripto debet: quæ lectio à Capitulis generalibus, vel prouincialibus aſſignetur dignioribus miniſtris. In Gymnaſijs etiã publicis, ſi hactenus ſacræ ſcripturæ lectio inſtituta non fuit, ad Catholicæ fidei conſeruationẽ, propagationem, & defenſionem quamprimum inſtitui, & ſi inſtituta foret, & negligeretur, reſtitui ex Tridentini Concilij decreto omnino debet; ne, ſi artium & ſcientiarum principia, & documenta ſtudioſo paſſim traduntur, vt nihil ad perfectam cognitionem deſideretur, neglecta iaceant ſacræ ſcripturæ ſtudia, Euangelici verbi pabulum, diuinorum eloquiorum maieſtas, & promiſſorum cœleſtium amplitudo, quod eſt vnicum præſentis vitæ ſubſidium, & futuri ſæculi argumentum.*

In monaſterijs etiam ſcriptura exponenda ſunt.

In omnibus Academijs requiritur, lectio ſacræ ſcripturæ.

§. 6. Altera ratio eſt, vt ſcholæ, & ſeminaria Clericorum inſtituantur. Extat hac de re in Synodo Treuerenſi anni 1549. ſub Ioanne Archiepiſcopo celebrata canon de ſcholis. Ita cauſ. 12. q. 1. can. 3. *Neceſſaria etenim res exigit, vt iuxta eccleſiam clauſtra conſtituantur, in quibus clerici diſciplinis eccleſiaſticis vacent. Itaque omnibus vnum ſit refectorium, ac dormitorium, ſeu cætera officina ad vſus clericorum neceſſaria.*

Seminaria clericorum inſtituenda.

In Concilio Pariſienſi ſupplicatum Ludouico à patribus c. 12 vt ſcholæ publicæ ex eius auctoritate fierent, ſaltem tribus frequentiſſimis imperij Francici locis. Verum de Gymnaſijs à me dictum eſt. l. 4.

Bibliotheca inſtruenda.

§. 7. Quandoquidem multorum Clericorum ſtudia remoratur penuria librorum, huic quoque rei proſpiciendum eſt. De Bibliotheca etiam ſupra egi, verum vt Epiſcopi, & collegia canonicorum formam habeant conſtituendæ Bibliothecæ, modumque augendæ, proponam hoc loco Concilij Mediolanenſis 4. decretum de Bibliotheca: *Sicut in libris ſacris voluminibuſque ſanctorum, & alijs Eccleſiaſticis cuiuſuis generis codicibus, copioſe, ſumptuoſeque comparandis diligens fuit, accurataque maiorum induſtria; ita & in ipſis aſſeruandis, illorum, qui ſucceſſerunt non negligens ſtudium, neque vero cura minor eſſe debet: cũ ex manuſcriptis, recteque exaratis voluminibus in tanta librorum corruptela, his præſertim temporibus, per hæreticos introducta, plurimum adiumenti rebus eccleſiaſticis publicis afferatur, & ad catholicæ doctrinæ veritatem tuendam, & ad coarguendam illorum, vitioſe illa deprauantium temeritatem.*

Manuſcripti libri precioſi.

Bibliotheca igitur eccleſia, vbi eccleſiaſtica volumina, aliiq; codices ſunt, certus locus, vbi nullus conſtitutus, in Epiſcopalibus, aut canonicalibus, aliiſue eccleſiæ ædibus, curante Epiſcopo conſtituatur.

In cathedralibus bibliotheca conſtituatur.

Quo in loco armaria aliquot extruantur, eaque ſitibus diſtincta, in quibus codices, & volumina, quæcunque ibi extant, non aceruatim, ſed ordine diſponantur.

Index præterea fiat, in quo pro diſciplinarum genere, aut pro alphabeti ratione volumina ſingula notentur.

Iſque index certo loco in perpetuum aſſeruetur, notatis etiam deinceps ordine alijs libris, quicunque in poſterum eidem bibliothecæ, quouis modo acceſſerint.

Cum igitur pleriſque priuatorum deſint idonei ad inſtruendam bibliothecam ſumptus, publici id muneris eſſe debet. Vt ſcilicet omnibus quibus animus eſt, & ingenium, copia diſcendi non deſit.

§. 8. Primum eſt quo ſtudia incitantur, honos, & vtilitas; itaque in prouincijs quibus præbendæ, & ſacerdotia probæ eruditioni per concurſum dantur, ingens eſt copia virorum doctiſſimorum: at vero vbi vel generi, vel fauori tantum locus eſt, caret adiutorio ſapientia, ideoque lento gradu procedit, aut alio migrat. Quo enim

Beneficijs eruditio ornari poteſt.

argu-

argumento adoleſcenti honeſte nato, ingenioſo, ſtudioſo, perſuadebimus, vt Theologicis ſtudijs ſerio incumbat, niſi præter cœleſte præmium habiturus ſit etiam dignum in Eccleſia locum? præſertim cum altioris philoſophiæ parum capaces ſint adoleſcentes; crebro etiam minus id velint parentes. Nonne in oculos incurrit non facile ſolubilis obiectio. *In opimis Eccleſijs dominatur ſtupida proles, magnatum ſcribæ prælatorum aſſentatores, canonicorum cognatuli ſaginantur, ſi ipſe Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius, Aquinas, Soarez adeſſet cedendum eſſet fauori.* Quæ enim beneficia conferuntur eruditis, quia eruditi ſunt? Hoc igitur reformandum eſt, excutienda eſt ignauia, & præclare cœptum à multis collegijs continuandum, quæ non niſi aliquo gradu inſignes admittunt. Sed quia Academiæ multæ fallunt, alio examine præterea opus foret. Hæc itaque vbi vel in vſu non ſunt, vel languide, & præuaricatorie tractantur, ſubſidijs alijs ſuſtentanda ſunt. Quod in Germania fit ſeminarijs clericorum inſtitutis; experientia ſane docuit, eo modo & literas, & religionem refloruiſſe; imitantur etiam hoc ſectarij, qui phrontiſteria & mandras ſuas habent, in quibus ad infame mentiendi, Eccleſiamque oppugnandi miniſterium ſeducta iuuentus deprauatur, & acuitur. De ſeminarijs Concil. Trident ſeſſ. 23. cap. 18. ſic ſtatuit. *Cum adoleſcentium ætas, niſi recte inſtituatur prona ſit ad mundi voluptates ſequendas, & niſi à teneris annis ad pietatem & religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines poſſideat, nunquam perfecte, ac ſine maximo, ac ſingulari propemodum Dei omnipotentis auxilio in diſciplina eccleſiaſtica perſeueret: ſancta ſynodus ſtatuit, vt ſingulæ cathedrales, Metropolitanæ, atque his maiores Eccleſiæ, pro modo facultatum, & diœceſis amplitudine certum puerorum ipſius ciuitatis, & diœceſis, vel eius prouinciæ, ſi ibi non reperiantur, numerum in collegio ad hoc prope ipſas Eccleſias, vel alio in loco conuenienti, ab Epiſcopo eligendo, alere, ac religioſe educare, & eccleſiaſticis diſciplinis inſtituere teneantur. In hoc vero collegio recipiantur, qui ad minimum duodecim annos, & ex legitimo matrimonio nati ſint: ac legere, & ſcribere competenter nouerint; & quorum indoles, & voluntas ſpem afferat, eos eccleſiaſticis miniſterijs perpetuo inſeruituros. Pauperum autem filios præcipue eligi vult; nec tamen ditiorum excludit: modo ſuo ſumptu alantur, & ſtudium præ ſe ferant Deo & Eccleſiæ inſeruiendi. Hos pueros Epiſcopus in tot claſſes, quot ei videbitur, diuiſos iuxta eorum numerum, ætatem, ac in diſciplina eccleſiaſtica progreſſum, partim cum ei opportunum videbitur, eccleſiarum miniſterio addicet: partim in collegio erudiendos retinebit, aliosque in locum eductorum ſufficiet: ita vt hoc collegium Dei miniſtrorum perpetuum ſeminarium ſit. Vt vero in eadem diſciplina eccleſiaſtica commodius inſtituantur, Tonſura ſtatim, atque habitu clericali ſemper vtentur: grammatices, cantus, computi eccleſiaſtici, aliarumque bonarum artium diſciplinam diſcent: ſacram ſcripturam, libros eccleſiaſticos, homilias ſanctorum, atque Sacramentorum tradendorum, maxime quæ ad confeſſiones audiendas videbuntur opportuna, & rituum, ac cæremoniarum formas ediſcent. Curet Epiſcopus, vt ſinguli diebus Miſſæ ſacrificio interſint, ac ſaltem ſingulis menſibus confiteantur peccata: & iuxta confeſſoris iudicium ſumant corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti; cathedrali, & alijs locis eccleſiæ, diebus feſtis inſeruiant. Quæ omnia, atque alia, ad hanc rem opportuna, & neceſſaria Epiſcopi ſinguli cum conſilio duorum Canonicorum ſeniorum, & grauiorum quos ipſi elegerint, prout ſpiritus ſanctus ſuggeſſerit, conſtituent: eaque vt ſemper obſeruentur, ſæpius viſitando operam dabunt. Dyſcolos, & incorrigibiles, ac malorum morum ſeminatores acriter punient, eos etiam ſi opus fuerit, expellendo: omnia que impedimenta auferentes, quæcunque ad conſeruandum, & augendum tam pium, & ſanctum inſtitutum pertinere videbuntur, diligenter curabunt. Et quia ad collegij fabricam inſtituendam, & ad mercedem præceptoribus, & miniſtris ſoluendam, & ad alendam iuuentutem, & ad alios ſumptus certi reditus erunt neceſſarij, vltra ea, quæ ad inſtituendos vel alendos pueros ſunt in aliquibus eccleſijs, & locis deſtinata, quæ eo ipſo huic ſeminario ſub eadem Epiſcopi cura applicata cenſeantur: ijdem Epiſcopi cum conſilio duorum de Capitulo, quorum alter ab Epiſcopo, alter ab ipſo Capitulo eligatur: itemque duorum de Clero ciuitatis, quorum quidem alterius electio ſimiliter ad Epiſcopum alterius vero ad Clerum pertineat: ex fructibus integris menſæ Epiſcopalis, & Capituli, & quarumcunque dignitatum, perſonatuum, officiorum, præbendarum, portionum, Abbatiarum, & Prioratuum, cuiuſcunque Ordinis, etiam Regularis, aut qualitatis, vel conditionis fuerint, & hoſpitalium, quæ dantur in titulum, vel adminiſtrationem, iuxta conſtitutionem Concilij Vienenſis, quæ incipit, Quia contingit, & beneficiorum quorumcunque, etiam Regularium etiam ſi iuris patronatus cuiuſcunque fuerint, etiam ſi exempta, etiam ſi nullius diœceſis, vel alijs eccleſiis monaſterijs, & hoſpitalibus, & alijs quibuſuis locis pijs, etiam exemptis, annexa, & ex fabricis eccleſiarum, & aliorum locorum, etiam ex quibuſcunque eccleſiaſticis redditibus, ſeu prouentibus, etiam aliorum collegiorum: in quibus tamen ſeminaria diſcentium, vel docentium ad commune Eccleſiæ bonum promouendum actu non habentur: hæc enim exempta eſſe voluit, præterquam ratione redituum, qui ſuperflui eſſent vltra conuenientem ipſorum ſeminariorum ſuſtentationem, ſeu corporum, vel confraternitatum, quæ in nonnullis locis ſcholæ appellantur, & omnium monaſteriorum, non tamen mendicantium, etiam ex decimis quacunque ratione ad laicos, ex quibus ſubſidia eccleſiaſtica ſolui ſolent, & milites cuiuſcunque militiæ, aut ordinis, pertinentibus, fratribus ſancti Ioannis Hieroſolymitani dumtaxat exceptis, partem aliquam, vel portionem detrahent: & eam portionem ſic detractam, nec non beneficia aliquot ſimplicia, cuiuſcunque qualitatis, & dignitatis fuerint, vel etiam praſtimonia, vel praſtimoniales portiones, nuncupatas, etiam ante vacationem, ſine cultus diuini, & illa obtinentium præiudicio, huic collegio applicabunt, & incorporabunt. Quod locum habeat, etiam ſi beneficia ſint reſeruata, vel affecta: nec per reſignationem ipſorum beneficiorum, vniones, & applicationes ſuſpendi, vel vllo modo impediri poſſint, ſed omnino quacumque vacatione, etiam ſi in curia effectum ſuum ſortiantur, & quacunque conſtitutione non obſtante. Ad hanc autem portionem ſoluendam, beneficiorum, dignitatum, perſonatuum, & omnium, & ſingulorum ſupra commemoratorum poſſeſſores, non modo pro ſe, ſed pro penſionibus, quas alijs forſan ex dictis fructibus ſoluerent, retinendo tamen pro rata, quidquid pro dictis penſionibus, illis erit ſoluendum, ab Epiſcopo loci per cenſuras eccleſiaſticas, ac alia iuris remedia compellantur: etiam vocato ad hoc, ſi videbitur, auxilio brachij ſæcularis: quibuſuis, quoad omnia & ſingula ſupradicta, priuilegijs, exemptionibus, etiam ſi ſpecialem derogationem requirerent, conſuetudine, etiam immemorabili, quacunque ap-*

Seria magna agenda ſunt.

Seminaria pro ſtudijs inſtituenda.

Finis ſeminariorum.

uis appellatione, & allegatione, quæ executionem impediat, non obſtantibus. Succedente vero caſu, quo per vniones effectum ſuum ſortientes, vel aliter ſeminarium ipſum in totum, vel in partem dotatum eſſe reperiatur: tunc portio ex ſingulis beneficijs, vt ſupra, detracta, & incorporata ab Epiſcopo prout res ipſa exegerit in totum vel pro parte remittatur. Quod ſi cathedralium, & aliarum maiorum eccleſiarum Prælati in hac ſeminarij erectione, eiuſque conſeruatione negligentes fuerint, ac ſuam portionem ſoluere detrectauerint: Epiſcopum Archiepiſcopus, Archiepiſcopum, & ſuperiores Synodus prouincialis acriter corripere, eoſque ad omnia ſupradicta cogere debeat: & vt quamprimum hoc ſanctum, & pium opus, vbicunque fieri poterit, promoueatur, ſtudioſe curabit. Rationes autem redituum huius ſeminarij Epiſcopus annis ſingulis accipiat, præſentibus duobus à Capitulo, & totidem à Clero ciuitatis deputatis. Deinde, vt cum minore impenſa huiuſmodi ſcholis inſtituendis prouideatur; ſtatuit ſancta Synodus; vt Epiſcopi, Archiepiſcopi, Primates, & alij locorum Ordinarij, ſcholaſterias obtinentes, & alios, quibus eſt lectionis, vel doctrinæ munus annexum, ad docendum in ipſis ſcholis inſtituendis, per ſe ipſos, ſi idonei fuerint, alioquin per idoneos ſubſtitutos, ab eiſdem ſcholaſticis eligendos, & ab ordinarijs approbandos, etiam per ſubtractionem fructuum, cogant, & compellant. Quod ſi iudicio Epiſcopi digni non fuerint: alium, qui dignus ſit, nominent, omni appellatione remota. Quod ſi neglexerint: Epiſcopus ipſe deputet: docebunt autem prædicti, quæ videbuntur Epiſcopo expedire. De cætero vero officia, vel dignitates illæ, quæ ſcholaſteriæ dicuntur, non niſi Doctoribus, vel Magiſtris aut Licentiatis in ſacra pagina, aut in iure canonico, & alijs perſonis, idoneis, & qui per ſe ipſos id munus explere poſſint conferantur: & aliter facta prouiſio nulla ſit, & inualida: non obſtantibus quibuſuis priuilegijs, & conſuetudinibus, etiam immemorabilibus. Si vero in aliqua prouincia eccleſiæ tanta paupertate laborent, vt collegium in aliquibus erigi non poſſit: Synodus prouincialis, vel Metropolitanus cum duobus antiquioribus ſuffraganeis in eccleſia Metropolitana, vel alia prouinciæ eccleſia commodius vnum, aut plura collegia, prout opportunum iudicabit, ex fructibus duarum, aut plurium eccleſiarum, in quibus ſingulis collegium commode inſtitui non poteſt, erigenda curabit, vbi pueri illarum Eccleſiarum educentur. In eccleſijs autem, amplas diœceſes habentibus, poſſit Epiſcopus vnum, vel plura in diœceſi, prout ſibi opportunum videbitur, habere ſeminaria: quæ tamen ab illo vno, quod in ciuitate erectum, & conſtitutum fuerit, in omnibus dependeant. Poſtremo, ſi vel pro vnionibus, ſeu proportionum taxatione, vel aſſignatione, & incorporatione, aut qualibet alia ratione difficultatem aliquam oriri contigerit, ob quam huius ſeminarij inſtitutio, vel conſeruatio impediretur, aut perturbaretur: Epiſcopus cum ſupra deputatis, vel Synodus prouincialis pro regionis more, pro eccleſiarum, & beneficiorum qualitate, etiam ſupra ſcripta, ſi opus fuerit, moderando, aut augendo, omnia & ſingula, quæ ad felicem huius ſeminarij profectum neceſſaria, & opportuna videbuntur, decernere, ac prouidere valeat.

Seminariorum profectus.

§. 9. Maximas illa res Germaniæ vtilitates attulit, eaque re multas Germaniæ Eccleſias Gregorius XIII. reſtituit. Nunc vero ita ſeminaria profecerunt, vt cum initio pueri duodennes admitterentur, vt licitum eſt ex concilio, tandem eo ſit ventum, vt etiam philoſophiæ ſtudioſi, & Theologiæ recipiantur, in quibus tãto maior eſt vtilitas, quanto celerius in meſſem domini admitti poſſunt.

Ocioſorum beneficia, in ſeminaria conferenda.

In ditione Mediolanenſi omnium beneficiorum decimas etiam menſarum Epiſcopalium eo retulerunt, ſed in pleriſque locis tot beneficia detinentur ab ocioſis, vt facile confici ſumptus poſsit.

In eadẽ ditione ſingulis menſibus Epiſcopus ſeminarium viſitat. Concil. Med. 2. decreto 26. & 5. conc. iubetur duos canonicos eligere, quorum conſilio in adminiſtratione vtatur.

Sine ſeminario clericoru, Eccleſia conſiſtere vix poteſt.

Concilium Aquileienſe anno 1596. celebratum exiſtimat, ſine ſeminario clericorum hoc tempore conſiſtere Eccleſiam vix poſſe. *Seminariorum,* inquit, *inſtitutionem, conſeruationẽ, & promotionem in Dei Eccleſia ſumme fructuoſam, quo clericalis militia propagatur ordo, & progreſſio, tantopere neceſſariã, vt ſtare Eccleſiaſtica diſciplina, ſine illorum ſubſidio, & adminiculo vix poſſit, in prouincia Aquileienſis ciuitatibus audiuimus, & incredibili iucunditate vidimus, dolemus autem Metropolitanam Eccleſiam noſtram propter maximas difficultates hactenus ſeminario caruiſſe, quo tamen modo lætamur, nunc ita carere, vt habere pene dici poſſit.*

Vbi diſciplina viget, eo ſe applicant bona ingenia.

Atque hæc de delectu, inſtitutioneque clericorum, in quo omnia penè ſunt, poteritque integritas ſeruari, ſi modo concilijs canonibuſque Epiſcopi obtemperent. Multæ religiones, vt Carthuſienſis inſtitutum ſuum tot annos inuiolatum retinent, de rigore nihil remittunt, orationes priuatæ manentibus publicis, quotidie creſcunt, nec tamen deeſt illis multitudo inſignium adoleſcentum, & virorum, quotidie anguſtas portas ad cœlum in illa Eremo quærentium; Quid hoc prohibet fieri in Eccleſia Chriſti, quod fit in Carthuſia, quæ eſt nobilis quidem, ſed parua tamen portio Eccleſiæ Chriſti? Vnde hoc illis tam diuturnum ac perſeuerans bonum? Primo ex accurata regulæ ſuæ obſeruantia, & inſtitutione. Nam vbi facile, & felix iter ad æterna gaudia Deus aſpicit, eo vocat electos ſuos, itaque ibi gratia, ibi vitæ honeſtas floret. Deinde quicunque ſalutis propriæ deſiderio tenentur, eo, vbi illius expeditior ratio cernitur, conuolant. Hoc in Eccleſia fieri oportet, ſit illa diſciplinæ cuſtodia, ſacrarum legum vigor, quæ Epiſcopos, canonicos, omneſque in quocunque ordine conſtitutos facile ad virtutem inducat, cœloque traducat. Sit illa Collegiorum Canonicorum facies, modeſtia, inſtitutio, cura, vt facilius ſit canonico ſaluari, quam ſæculari. Hoc quamdiu non agitur, nunquam is fructus erit, quem Eccleſia ſpectauit. Nam vt nunc res habet. Quotus quiſque canonicatum appetit, vt faciliorem ſalutis viam habeat, non autem vt quietius viuat? Si autem magno delectu in clerum admittantur, admiſsi ſumma cura ad pietatem erudiantur, incorrigibiles, aut pernicioſi reijciantur, vt Eccleſiaſticæ cærimoniæ, religioſa caritas, deuotioque vigeat, ad Eccleſiam ſalutis cauſa, non opum cupidine venient, eritque Clerus ſanctus, & pius, monaſteriorum etiam optimorum ſanctitatem exuperans. Clericorum enim ſtatus dignior eſt, quam monachorum in Eccleſia, eſt & ſanctior ſacramento, vtinam ad ſua primordia reuocetur, vt ſit etiam ſpiritalior. Nunc prô dolor in media Eccleſia, in ipſo ſacrario Chriſti, in medio ſacerdotum domini mundus eſt; & quod dolenter dico, mundus maiore periculo regnans, quam in mundo: multi enim ita Eccleſiæ opibus fruuntur, vt non fugiſſe mundum, ſed mundum quæſiſſe in domo patris cœleſtis, in crucifixi patrimonio, in ſan-

Si canonicus in maiore ſalutis periculo eſt, quam ſæcularis, Eccleſia inuerſus ordo eſt.

Virtutis, nõ opum cauſa, ad eccleſiã eundum.

Eo fine accipiendus canonicatus, quo Carthuſianiſmus.

Cœtum ſacerdotum domini mundus eſt, ſi pietas abeſt.

ſanguine eius qui vicit mundum, videantur. Vnde ſæculares ſacerdotes, & eſſe & dici gaudent; merito, qui domum domini, in mundanum palatium quotidie vertunt. Verum hæc mittemus, quæ pijs quotidie plangenda ſunt, prælatis emendanda. Aduigilent, ne per quos iuſtitia docetur, per ipſos peccati morbus obrepat, & mors ad plebem pertranſeat. Quod nunc prò dolor quotidie dolenter, videmus, & eo dolentius, quod remedia alibi inefficacia, alibi nulla, paucis locis victricia.

CAPVT XIV.

Viſitationes frequentes eſſe oportere.

Nihil omittendum, quo viri ad virtutem aſcendant.

§. 1. TAnta quidem eſt ſacrorum Chriſtianorum maieſtas, vt facile homines Deo dicatos ad virtutem integritatemque adducant, nec arte opus eſſet, nec pœna ad Chriſti ſacerdotes regendos; quia tamen natura fragilis eſt, & magni intereſt, pietatis duces pios eſſe, nulla remedia ſpernenda ſunt, quibus & religio inducatur, & foueatur, vitiaque arceantur. Quorum primum eſſe arbitror crebras Epiſcoporum, aut ab eis delectorum, ſeriaſque viſitationes.

Viſitationes olim viſitatiſſimæ.

§. 2. Vſitatas eſſe omnino Eccleſiarum viſitationes, eaſque ad Epiſcopos pertinere omnia pene nos religionis Chriſtianæ monumenta docent. Actorum 9. 32. Petrus tranſit vniuerſos; Paulus ipſe tantum curæ habuit, vt conuerſos inuiſeret, & confirmaret, quantum, vt gentes conuerteret. Canon etiam S. Concilii Nicæni viſitationem Epiſcopis committit. Athanaſius Aegypti monachos viſitat, anno 382. Pari modo Eccleſias ſuas Chryſoſtomus; Auguſtinus iuſſu Zoſimi interiora Africæ; multaque corrigit, anno 418. Cyriacus Gallias, & Hiſpanias anno 599. Bonifacius Gregorio promiſit, ſe Eccleſias viſitaturum, & difficultates maiores, ad pontificem remiſſurum anno 740. Ludouicus Archiepiſcopos cum comite ad viſitandum miſit anno 819. Carolus an. 853. Facile enim abuſus irrepunt, quos inſpectio, inſtructio, pœnæque emendant.

Fragilitas hominum, viſitationē requirit.

Viſitationē negligunt, & pretia requirunt.

Ex antiquo vſu eſt igitur lex illa 10. q. 1. ca. 4. *Relata eſt coram ſancta ſynodo querimonia plebium, quod ſint quidam Epiſcopi nolentes ad prædicandum, vel ad confirmandum ſuas per annum parochias circuire: qui tamen exigunt, vt manſiones, quibus in profectione vti debuerant, aliquo pretio redimant, qui parati non debebant. Quæ duplex inſania, negligentia, & auaritia ſancta ſynodo magno fuit horrori. Statuerunt itaque, ne quis vltra exerceat id cupiditatis ingenium, & vt ſoliciti ſint epiſcopi de ſuis gregibus viſitandis.*

Annua ſit viſitatio.

§. 3. Annua debet eſſe viſitatio, 10. q. 1. c. 10. *Decreuimus, vt antiquæ conſuetudinis ordo ſeruetur, & annuis vicibus ab Epiſcopo diœceſes viſitentur, & ſi qua forte baſilica fuerit reperta deſtituta, ordinatori eius reparari præcipiatur: quia tertia pars ex omnibus per antiquam traditionem vt accipiatur ab Epiſcopo nouimus eſſe ſtatutum.*

Quod ſi ipſe morbo detentus, aut alio modo occupatus non poſſit officium viſitatoris præſtare, alteri committendum eſt, 10. q. 1. cap. 11. *Epiſcopum per cunctas diœceſes, parochiaſq; ſuas per ſingulos annos ire oportet, vt exquirat, quo vnaquæq; baſilica in reparatione ſui indigeat. Quod ſi ipſe aut languore detentus, aut alijs occupationibus implicatus id explere nequiuerit: presbyteros probabiles aut diaconos mittat, qui reditus baſilicarum, & reparationes & miniſtrantium vitam inquirant.*

Idem ſeuere vult Concilium Aquileienſe.

§. 4. Tam neceſſaria iudicata eſt viſitatio, vt neminem canones exceptum velint, omnes exemptiones, tergiuerſationes, appellationes præſciderint. Ita Tridentinum Seſſ. 24. cap. 8. & ſequentibus. Ius illud ad omnia monaſteria extenditur, ſi modo à ſuis prælatis non viſitentur. Ita & vetus ius, 18. quæſt. 2. cap. 28. Nec præſcriptio admittitur vt in Conc. Rauennate 2. ſub Clemente 5. rub. 8. *Item ſtatuimus, & auctoritate eiuſdem Concilij prohibemus: quod nulli religioſi, vel ſæculares prædictæ prouinciæ Rauennat. prætextu, ſeu occaſione lapſus temporis, deſuetudinis, vel præſcriptionis, ſuis ordinarijs, & prælatis viſitantibus, ſeu viſitare volentibus repugnare, contradicere audeant, vel præſumant: alioquin præter pœnas à iure ſtatutas in perſonas contradicentium, & eiſdem ſcienter facientium, excommunicationis; in Eccleſias vero interdicti ſententias, auctoritate præſentis Concilij proferimus.*

Merito; omnis enim anima ſubdita debet eſſe poteſtatibus, nec quicquam magis infringit Eccleſiæ mores, quam exemptiones. Omnes vero Epiſcopi iure communi poſt Concilium Tridentinum ſunt legati pontificij quoad viſitationem, ita omnia conſtituta, conuentiones; ordinationes contra hoc viſitandi, corrigendi, puniendi ius, quocunque modo illicitæ ſunt, nec admittere, nec exigere poſſunt, & ſi factæ ſunt vtrinque remitti debent, quia ſunt colligationes impietatis, quibus impunita licentia quæritur. Conſulatur & Concil. Triden. ſeſſ. 14. cap. 2. Imo Epiſcopum negligentem Synodus excitare debet.

§. 5. Viſitationis incommoda ſunt, nimius rigor, & ſumptus eorum qui viſitantur. Ad vtrumque quod attinet, Rigorem miſericordia temperatum requirit Concilium Tridentinum, & ſumptuum moderationem.

Seſſ. 24. c. 3. *Viſitationum autem omnium iſtarum præcipuus ſit ſcopus, ſanam, orthodoxamque doctrinam expulſis hæreſibus inducere, bonos mores tueri, prauos corripere: populum cohortationibus, & admonitionibus ad religionem pacem, innocentiamque accendere: cætera prout locus, tempus & occaſio feret, ex viſitantium prudentia ad fidelium fructum conſtituere. Quæ vt facilius, feliciuſque ſuccedant: monentur prædicti omnes & ſinguli, ad quos viſitatio, vt paterna caritate Chriſtianoque zelo omnes amplectantur: ideoque modeſto contenti equitatu, famulatuq; ſtudeant quam celerrime debita tamē cum diligentia, viſitationem ipſam abſoluere. Interimque caueant, ne inutilibus cuiquam graues, oneroſiue ſint: neue ipſi, aut quiſquam ſuorum, quidquam procurationis cauſa pro viſitatione etiam teſtamentorum ad pios vſus præter id quod ex relictis pijs iure debetur, aut alio quouis nomine, nec pecuniam, nec munus, quodcunque ſit, etiam qualitercunque offeratur, accipiant non obſtante quacunq; conſuetudine etiā immemorabili: exceptis tantum victualibus, quæ ſibi ac ſuis frugaliter, moderateq; pro tempore tantum neceſſitate & non vltra erunt miniſtranda.*

De ſumptu etiam cautum eſt, multis canonibus. Valentinianum Concilium ſub Leone 4. cap 17. *Vt ipſa viſitatio plebium, & parochialium ſacerdotum, tam moderate, & quantum fieri poteſt iuxta canonicam inſtitutionem fiat, vt manifeſtum ſit, ſiue per nos, ſiue per noſtros, ſola ibi animarum lucra perquiri, nec aliquem importunitate, & nimietate*

grauari, & cõtriſtari, ne verbum Domini, & doctrina blaſphemetur. Placet firmatum. Particulatim autem expreſſum contra ſumptus in Lateran. Concil. ſub Alexandro 3. c. 4. *Cum Apoſtolus ſe, & ſuos proprijs manibus decreuerit exhibendos, vt locum prædicandi auferret Pſeudoapoſtolis, & illis, quibus prædicabat, non exiſteret oneroſus graue nimis, & emendatione fore dignum dignoſcitur, quod quidam fratrum, & coepiſcoporum noſtrorum ita graues in procurationibus ſuis ſubditis exiſtunt, vt pro huiuſmodi cauſa interdũ ornamẽta Eccleſiaſtica ſubditi cõpellantur exponere, & longi temporis victum breui hora cõſumat. Quocirca ſtatuimus, quod Archiepiſcopi parochias viſitantes, pro diuerſitate prouinciarum, & facultatibus Eccleſiarum, quadraginta, vel quinquaginta euectionis numerum non excedant: Cardinales vero, viginti quinq; non excedant: Epiſcopi, viginti, vel triginta nequaquam excedant, Archidiaconi, quinq; aut ſeptem: Decani conſtituti ſub ipſis duobus equis, exiſtant contenti. Nec cum canibus venatorijs, & auibus profiſciſcantur: ſed ita procedant, vt non quæ ſunt ſua, ſed quæ Ieſu Chriſti, quærere videantur, nec ſumptuoſas epulas quærant, ſed cum gratiarum actione recipiant quod honeſte, & competenter fuerit illis miniſtratum. Prohibemus etiam, ne ſubditos ſuos tallijs, & exactionibus Epiſcopi grauare præſumant.*

Quod de epulis dictum eſt, etiam monetur ea de re Epiſcopus Vigilenſis ab Alexandro. Nihilominus (in appendice Lateran.) neceſſaria permittuntur. *Cum ſit Romana Eccleſia, vniuerſi annuente prſidentis, mater Eccleſiarum omnium & magiſtra: cogimur ex debito ſuſcepti honoris & regiminis, prout Dominus nobis dederit, reſpondere conſultationibus ſingulorum, vt dubia quæſtiones Apoſtolica ſedis prouidentia enodentur. Quæſiuiſti autem frater Epiſcope, tua fraternitas reſcribi, vtrum pro Eccleſiarum conſecratione quicquã præter procurationem moderatam habere debeas, cum Apoſtolus dicat, nemo cogitur ſuis ſtipendijs militare, ab eadem Eccleſia exigere potes.* Sumptuariæ etiam leges factę ſunt pro ipſis monaſterijs in Conc. Salsburg ſub Frederico Archiepiſcopo, tempore Martini 4. ita ait. *item ne monaſteria, immoderatis viſitatorum ſumptibus grauiter onerentur, ſtatuimus, vt quilibet abbas, qui pro tẽpore viſitator fuerit, vel etiã capitulum generale acceſſerit, octo euectionum numerum non excedat: inferiores vero Abbates paucioribus ſint contenti.*

Mores emendandi in viſitatione, ſumptus temperandi.

Quomodo enim ieiunium, & pœnitentiam prædicabunt, ſi ſplendore & delicijs aliena monaſteria grauant? Non enim cogenda pietas, ſed ſuadenda. Nec ſperandum eſt, vt inter Abbatum luculenta conuiuia, fratribus maneat arctæ paupertatis, & ieiuniorum amor, domeſtico prælatorum exemplo concuſſus. Tota res à Tridentinis patribus eſt definita: Seſs. 24. cap. 3. quo lectorem remitto.

De muneribus iã ante cauerat Concil. Lugdunenſe ſub Gregorio 10. c. 24. & cenſibus & procurationibus. Sed omnia magis reſtrinxerũt Concilium Mediolanenſe 5 & Aquileienſe.

Moribus oſtendat viſitator virtutem, quã docet.

§. 6. Viſitator ipſe ſit forma vitæ Chriſtianæ, deinde familiam ſuam prius viſitet, ordinetque. Aurea ſunt monita Concil. Aquileienſis. *Cum ad viſitationem egredi Epiſcopus animum induxerit, parumper ſe ipſum colligat, ac meditetur profectionis ſuæ cauſam: ſi enim cogitatione perſpexerit, ſe aliorum vitam, mores, actiones examinandos ſuſcipere, vt corrigat, emendet, reſtituat: certe ipſe ſatis intelliget, à domo, & familia ſua viſitationem inſtituendam cuius exemplo vel tacitus prædicabit reliquis Chriſtianæ virtutes: vt, ſi domum, & familiam non bene compoſitam, otio, & lenitate diffluentem pro negligentia alijs præbuerit videndam; fructum vniuerſa viſitationis perdiderit. quod licet videatur ſimplici quodam ſermonis contextu propoſitum, ad duo tamen, quæ maxima ſunt, in hoc genere pertinebunt.*

Qui ſuorũ domeſticorum curam non habet, eſt infideli deterior.

Primum eſt, vt talem ſe forma vitæ, famulatus, & familiæ modeſtia Epiſcopus præbeat, qualem habere populus exemplaris ad imitandum propoſiti loco poſſit.

Alterum pertinet ad ipſam viſitationem: quidenim ſi Epiſcopus caſtitatem, modeſtiam, pietatem, omnes Chriſtianas virtutes indicat, prædicet, inculcet, in domo vitia vigeant, petulantia, laſciuia, temeritas; quod ſi ſuos correxerit, ac bene compoſuerit, omnes in Dei opere adiutores habebit.

Iterum, iterumque Epiſcopi, nũc Apoſtolus illa legant.

Deteſtanda eſt igitur quorundam viſitatorum malitia, qui ipſi auari, ebrioſi, in populo, & clero nihil emendant, ſatis arbitrati ſi nummos corrogent. *Sed ſi ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur.*

CAPVT XV.

Ratio viſitationis in Concilio Mediolanenſi 4. præſcripta.

§. 1. LVcra aut comeſſationem in viſitatione quæri, turpe eſt, ac plane peruerſum, ſalus igitur animarum ad diuinam gloriam ſcopus eſt viſitationis. Mirum eſt hæc in Eccleſiam vitia irrupiſſe, inſigne ſpecimen eſt, ex Concilio Tol. & 4 ſiue ex Triburienſi 10. q. 1. c. 9.

Viſitatio tollat comeſſationem, non adſerat.

Verum parum eſt vitia viſitantium abeſſe, niſi corrigantur mores cleri, & plebis; Medicus enim vt bonus cenſeatur, haud ſatis eſt, vt ſit ipſe ſanus, ſed opus eſt inſuper, vt ſanet ęgrotum. Multis modis viſitatio à Concilio Mediolanenſi 4. deſcribitur, habitum eſt illud à S. Carolo Archiepiſcopo tempore Gregor. 13. anno 1573. Hãc reddere operæ precium duxi, vt præſules ad eum modum, demptis, additis, mutatis pro temporum, locorum, negociorum varietate quibuſdam, ſuis diœceſibus accommodent. Ordo viſitationis iſte eſt.

Viſitatio medicina eſt.

§. 2. *Neceſſarium illud ac plane debitum viſitandi munus, quod ex ſanctione Tridentina præſtari oportet, prouinciæ noſtræ Epiſcopi, ita ſolicite exequantur, vt ſuæ quiq; vrbis ac diœceſis viſitationem ſingulis ipſis annis, aut ſi per diœceſis amplitudinem non poſſunt, biennio ad ſummum ipſi per ſe conficiant. Si vero legitima occupatione, cauſaue impediti, id muneris aliquando per ſeipſos obire nequeunt; Vicarios generales, viſitatoreſue alios, huius rei vſu peritos atque idoneos adhibeant, qui viſitationis officium ſedulo, vt par eſt, præſcripto tempore exequantur.*

Epiſcopus per ſe annuo viſitet, ſi fieri poteſt.

Cum vero viſitationis munus ipſi per ſe obeunt, vel vnum, vel duos canonicos, vel alios quoſcunque homines Eccleſiaſticos, quos vſui & adiumento ſibi fore viderint, prout maluerint, ſecum in ea viſitandi cura adhibeant.

Canonicos adiutores habebunt.

Ne deinceps plures quam homines decem, & iumenta ſeptem ad ſummum ſecum in viſitando ducãt, ſupputata hoc numero Epiſcopi etiam perſona, ac illius Eccleſiaſtici viri, quẽ ex huius Concilij decreto Epiſcopus quiſque aliquando præmittet: ſuis tamen proprijs ſumptibus licebit eis plures conducere. At vero, qui Epiſcopis gradu inferiores ſunt, in viſitatione longe pauciores homines, & iumenta adhibeant.

Homines 10. iumenta 7. habere poterit, ita vt ipſe ſit decimus.

Hocque decreto derogatum ſit alteri, in Concilio primo prouinciali edito.

Laicorum hoſpitia, eoque magis conuiuia, vt maxime

Menſa ſit modeſta & frugalis.

re poſſunt, omnes fugiant, ſiu autem ad illas diuertere aliquando neceſſe erit, cum cætera ſeruent, tum inprimis caueant, vt ne extra menſæ Epiſcopalis & clericalis modum, regulaſq; in viſitatione præſcriptas, quicquam omnino ab hoſpitibus apparetur, apponaturue.

Notarij mercedem ne accipiant.

Notarius autem Cancellariuſue, ne quicquam pro viſitatione ab ijs qui viſitantur, vllo quouis nomine exigat, neque vllam dona, etiam puſilla quouis modo oblata, omnino accipiet, atque item pro decretorum, ordinationumue in viſitatione confectarum actione vel conſcriptione, eorumue exemplo, etiam ſi ipſius vel Eccleſia, vel clerus, vel alij qui viſitantur, iuſſu viſitantis edito. At pro opera laboreue, quem alterius, cuius intereſt, illarum exempla eius deinceps tempore petentis, cauſa in ijs exſcribendis poſuerit, mercedem capiat, licet, pro taxa in foro Epiſcopali præfixa aut præfigenda ratione.

Summum in quo viſitantium eſt.

Epiſcopi, qui cæteris omnis bene ſancteq; agendi exemplo præire debent, antequam clero populique viſitationem ineant, à ſe ſuaque familia viſitandi initium vtiliter facient; quo reliqui omnes domeſtici illius viſitationis actione executioneque incitati, paſtoralia iuſſa quæ ipſi viſitando præſcripſerint, promptius ac ſtudioſius exequantur.

Diligentiam vero omnem viſitando adhibeant, non modo in Eccleſiarum cultu & ornamento tuendo, augendoue, ſed maxime in omni & cleri & populi priſtina Chriſtiana diſciplina reſtituenda: in vtriuſque item moribus cognoſcendis, iiſdemque deprauatis corrigendis. In eaque vel viſitatione, vel morum correctione etiam tanquam Sedis Apoſtolicæ delegati, auctoritate Tridentini Concilij ſtatuant, moderentur, puniant, & exequantur ad ſacrorum canonum præſcriptum, quæcumq; illis ex prudentia ſua pro ſubditorum emendatione, & diœceſis ſuæ vtilitate neceſſaria videbuntur. In ijs, neq; vlla inhibitio, appellatio, aliudue quicquam impediat, aut retardet executionem eorum, quæ ipſi mandarint, aut iudicauerint, decreuerintue.

CAPVT XVI.

Clericorum delicta ſeuerius punienda, quam Laicorum.

Clerici grauius puniendi.

§. 1. VIſitatio duo propoſita habet; nempe corrigere peccata commiſſa, & præuertere ſecutura, nunc de correctione ſeu pœna dicendum eſt, quam in peccatis Clericorum eſſe grauiorem oportet.

Neque obſtat canon 77. Concilij Nicæni, in quo Epiſcopus deprehenſus in adulterio deponitur in perpetuum, non tamen communione priuatur, quod etiam can. 25. Apoſtolorum ſtatuitur. Cauſa adſcribitur, quia non eſt eadem ratio peccati *ſacerdotis*, & *laici*. Non enim leuius peccatum ſacerdotis dicitur, ſed diuerſa *ſpectatur* ratio, ſi pœnam ſpectes; Nam officio & dignitate in æternum priuari Epiſcopum, magna pęna eſt, idcirco ea contenti canones fuere, vt docet S. Baſilius, excommunicatio Laicorum pœnitentiam requirit, qua peracta in ordinem *ſuum* ſocietati Eccleſiæ reſtituuntur. At Clerici *ſi* in adulterio deprehenſi *fuerint*, reparari non poſſunt, diſtinct. 50. ſi quis. Nam clericus de adulterio conuictus, toto vitæ tempore in monaſterio retruditur, diſtinct. 51. *Si quis Clericum.* Si igitur rem ſpectemus, grauior eſt pœna clerici, quia perpetua, Laici temporaria; ita quoque in Concilio Romano I. in cauſa Lapſorum à *Cornelio* habito. Conſtitutum enim eſt, vt ſacerdotes pręuia pœnitentia, & ſatisfactione, ad Eccleſiam recipiantur, ſed omnino functionibus ſacerdotalibus abſtineant.

Perpetua ex dignitate [illegible] grauior pœna.

Cyprianus Epiſt. 67. & Epiſtola 52. *Nam & de Trophimo, de quo tibi deſiderasti, non ita res eſt, vt ad te pertulit rumor, & mendacium malignorum. Nam ſicut antecessores noſtri ſæpe fecerunt, colligendis fratribus noſtris, cariſſimus frater noſter Cornelius neceſſitati ſuccubuit: & quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abſceſſerat, redeunte nunc ad Eccleſiam Trophimo, & ſatisfaciente, & pœnitentia deprecationis errorem priſtinum confitente, & fraternitatem, quam nuper abſtraxerat, cum plena humilitate & ſatisfactione reuocante, audita ſunt preces eius; & in Eccleſiam Domini non tam Trophimus, quam maximus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admiſſus eſt: qui omnes regreſſuri ad Eccleſiam non eſſent, niſi cum Trophimo comitante veniſſent. Tractatu ergo illic cum Collegis plurimis habito, ſuſceptus eſt Trophimus, pro quo ſatisfaciebat fratrum reditus, & reſtituta multorum ſalus: ſic tamen admiſſus eſt Trophimus, vt Laicus communicet, non ſecundum quod ad te malignorum litteræ pertulerunt, quaſi locum ſacerdotis vſurpet.*

Trophimus quamuis ſit reduxit, non eſt tamen honori reſtitutus.

Idem Epiſtola 68. *Fruſtra tales epiſcopatum ſibi vſurpare conantur, cum manifeſtum ſit eiuſmodi homines nec Eccleſiæ Chriſti poſſe præeſſe, nec Deo ſacrificia offerre debere. Maxime tam pridem nobiſcum, & cum omnibus omnino Epiſcopis in toto mundo cõſtitutis, etiam Cornelius collega noſter ſacerdos pacificus ac iuſtus, & martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreuit eiuſmodi homines ad pœnitentiã agendam quidem poſſe admitti, ab ordinatione autem cleri, atque ſacerdotali honore prohiberi.*

Depoſitio toto orbe vſitata fuit.

Et Stephanus apud Euſeb. de Epiſcopis Nouatiani ordinatoribus, vnum ait ſe ad communionem *laicam* recepiſſe. Eodem modo Conc. Sardicenſ. c. 1. & Agath. 35. & Concil. Tol. 1. c. 4. *Abſtentus biennio* (ſubdiaconus) *poſtea inter laicos reconciliatus per pœnitentiam communicet.* Pœnitentiam itaque agebant grauiorem quam laici, deinde perpetuo ordinum carebant fructu & honore. Non excommunicabantur, ne triplo grauior eſſet pœna.

§. 2. Clericus peccans impune nunquam ferre debet, nec diſſimulatione vtendum, quæ in laicis ſæpe locum habet. Nam mali in Eccleſia tolerandi ſunt: quia bonos exercent, & per malos ad meliora excitantur boni, ſed Clericorum peccata bonos ſeducunt, & malos obdurãt, ideo nunquam tolerari debent. Non aſpere, non dure, non imperioſe peccata multitudinis aut prauæ conſuetudinis corripienda ſunt: Quia, *quicquid multis peccatur, multum eſt.* At Clerici cõparatione cœteræ multitudinis pauci ſunt, ideo facilime puniri poſſunt, modo in vindicta manſuetudo, & Eccleſiæ bonum, non oſtentatio poteſtatis valeat.

Cauſa cur laicorum delicta diſſimulentur. in peccatis clericorum locum non habent.

diſtinct. 45. c. 1. cum meſſationes.

Multa etiam peccata Laicorum diſſimulant leges, quæ in Clericis acriter puniunt. De malis laicis recte dicitur; tolerandos, & aſſociandos, quamdiu de ipſorum correctione non deſperatur, 23. q. 4. c. 1. *Tolerandi ſunt quidem mali pro pace, nec corporaliter ab eis recedatur: ſed ſpiritualiter exire, eſt facere quod pertinet ad correctionem malorum, quantum licet pro gradu cuiuſque, ſalua pace diſplicere eſt non tangere. Non enim prophetæ, qui hæc dicebant, populum ſuum dimiſerunt: ſed inter eos habitabant, quos increpabant: vnum templum cum eis intrabant, eadem ſacramenta celebrabant. Hoc eſt exire, ore non parcere: hoc eſt immundum non tangere, voluntate non conſentire.*

At in Clerico id locum non habet; quia ille corrigere alios verbo & exemp'o debet.

Quorum peccata trahunt exempla, non debent tolerari.

§. 3. Grauiorem pœnam merentur peccata ſacerdotum quia plures offendunt. Grauius igitur punienda ſunt. Nam reuera ſuperiores inferioribus exempla dare tenentur. 8. quæſt. 1. qualis, 12. qu. 1. nolo. Geuera comminatio eſt, ſed vera tamen, 11. q. 3. c. 3. *Præcipue Gualdrada pellice tua, & iam dudum à te repudiata communionem declina: excommunicata eſt enim, & vſque ad præſentiam noſtram ab omni Chriſtianorum contubernio ſequeſtrata. Quamobrem cauendum eſt, ne cum ea pari mucrone percellaris ſententia, ac pro vnius mulierculæ paſſione vinctus, & obligatus ad perenne trahatis exitium. Deterius quippe in Dei oculis prælati delinquunt: ac per hoc ipſi crudelius, quam cæteri puniuntur, vt ait Beatus Gregorius; ſcire enim prælati debent, quia ſi peruerſa vnquam perpetrant, tot mortibus digni ſunt, quot ad ſubditos ſuos perditionis exempla tranſmittunt. Vnde neceſſe eſt, vt tanto ſe cautius à culpa cuſtodiant, quanto per praua, quæ faciunt, non ſoli moriuntur. Cæterum præcaue, ne quando nobis ſecundum Domini præceptum duos aut tres teſtes adhibeamus, ſuo vero, ut hoc ſanctæ Eccleſiæ dicamus, & (quod non optamus) de cætero ſis cunctis ſicut Ethnicus & publicanus.* Eadem 2. q. 7. Paulus, & diſtin. 93. leges inculcant.

Prælati peccantes multis digni mortibus.

§. 4. Quia meliorem vitam profeſſi ſunt, & tanquam magnates honorantur, ideoq; violenter ad exemplum culpam extendunt, diſtinct. 83. *Nemo quippe in Eccleſia nocet amplius, quam qui peruerſe agens nomen vel ordinem ſanctitatis habet. Delinquentem namq; hunc nemo redarguere præſumit; & in exemplum culpa vehementer extenditur; quando pro reuerentia ordinis, peccator honoratur. Epiſcopus itaq; qui talium crimina non corrigit, magis dicendus eſt canis impudicus, quam Epiſcopus.*

Epiſcopus non corrigens peccata Cleri. canis impudicus.

Quid igitur mitumeſt, ſi grauius punitur, quando peccatum eius grauius? ſic 17. q. 1. *Qui bona agunt, ſi meliora agere deliberant, & poſt deliberata non faciunt, licet in bonis prioribus perſeuerent, in conſpectu tamen Dei ceciderunt ex deliberatione.* (item paulo ſuperius) *ſunt qui cuncta relinquere, & Dei ſeruitio ſe ſubdere, & ſi amo caſtitati ſe reſtringere deliberant, ſed cum poſt caſtitatem alios cecidiſſe conſpiciunt, ſe retrahendo, meritum perdunt.*

Scientia, & gratia facit peccatum inexcuſabile.

§. 5. Quia maior in illis ſcientia, inſtructio, gratia. 6. q. 1. c. 21. *Quæro ergo, quis peccet grauius, an qui neſciens in hæreſim incurrerit, an qui ſciens ab auaritia, id eſt ab idololatria non receſſerit? Secundum quidem illam regulam, qua peccata ſcientium peccatis ignorantium præponuntur, auarus cum ſcientia vincat in ſcelere. Sed ne forte hoc fiat, facit in hæreſi ſceleris ipſius magnitudo, quod facit in auaritia ſcientis admiſſio, vt hæreticus neſciens auaro ſcienti coæquetur.* Item c. 20. eiuſdem libri. *Verum autem Catholicum peſſimis moribus alicui hæretico, in cuius vita, præter id, quod hæreticus eſt, non inueniunt homines, quod reprehendant præponere debeamus, non audeo præcipitare ſententiam*, ita Auguſtinus.

Sacerdos peccans deponitur.

Cui autẽ plus datum eſt, plus requiretur ab eo.

§. 6. Peccata ſacerdotum canones ordinarie grauius puniunt. Nam in pleriſque officio deponitur, diſtinct 50. c. 7. *Si Epiſcopus presbyter, aut diaconus capitale crimen commiſerit, aut chartam falſauerit, aut falſum teſtimonium dixerit; ab officij honore depoſitus in monaſterium retrudatur, & ibi, quamdiu vixerit, laicam tantummodo communionem accipiat.*

Auctoritate tamen plurium canonum diſt. 50. in priſtinum gradum vere pœnitentes reſtituuntur, quos non ſatis conciliant, qui vere pœnitentes reſtitui, ficte ſimulantes non poſſe reſtitui cenſent. Nam de vere pœnitentibus canones loquuntur. Dicendum itaque eſt; Illus hoc eſſe vt non debeant reſtitui, & quantumuis Eccleſia videat eorum diuturnam, humilimamq́ue pœnitentiam, non tamen eos in priſtinos honores reſtituere tenetur. Idq; ea cauſa, ne ſpe reſtitutionis ſimulent pœnitentiam. II In publicis & deteſtabilibus peccatis, quæ vehementer infamant, manente infamia, non reſtituendos. talia ſunt hæreſis, apoſtaſia, homicidia, adulteria. Ita canon. 34. diſt. 50. *De his vero viſum eſt nobis ſcribendum, qui ſacros ordines habentes, ante vel poſt ordinationem contaminatos ſe eſſe in capitalibus criminibus confitentur. In quibus vt mihi videtur, hæc diſtantia eſſe debet; vt hi qui deprehenſi, vel capti fuerint publice in periurio, furto, atq; fornicatione & cæteris huiuſmodi criminibus ſecundum canonum ſacrorum inſtituta, à proprio gradu decedant: quia ſcandalum eſt populo Dei tales perſonas ſupra ſe poſitas habere; quas vltra modum vitioſas eſſe conſtat. Nempe inde retrahuntur homines à ſacrificio Dei (ſicut quondam, Heli filijs peccantibus feciſſe legitur) & rebelles hinc atque contrarij exiſtentes, eorum praui exemplis quotidie peiores fiunt. Qui autem de prædictis abſcondite à ſe admiſſis, per occultam confeſſionem coram oculis Dei præſente etiam ſacerdote, quis eis indicturus eſt pœnitentiam, confitentur, & ſemetipſos grauiter deliquiſſe queruntur, ſi ſe per ieiunia, & eleemoſynas, vigiliaſq; & ſacras orationes purgare certauerint, his etiam gradu ſeruato, ſpes veniæ de miſericordia Dei promittenda eſt.* Neq; tamen dubito, quin illa crimina, quibus pœna depoſitionis, cũ annexa clauſula de non reſtituẽdo imponitur, ſeruari debeat, nec ſine legitima cauſa tolli. *Hæreticus deponitur, aliam fidem docens deponitur.* De his multi canones; & difficillime recipiuntur, nisi item alij, qui in errore educati, magna infelicitate veris doctoribus caruerunt. *Iurans deponitur, ſi per capillos Dei*, ita decretis Pij 7. *Si quis per capillos.*

Infames nõ poſſunt reſtitui.

Periurus etiam deponitur: videatur appendix Concilij Lateranenſis de iuramentis ſeruandis

Homicida. diſtinct 50. c. 5. Etiam ſi ſe defendens paganum occiderit, ſuadetur, ne ſacerdotali munere fungatur. Epiſcopus 15. ſacerdos 12. ſex his tres annos in pane, & aqua, diaconus, 10. in pane & aqua pœnitere iubetur diſtinct 50. c. 41. *Si quis homicidium fecerit, ſi Epiſcopus eſt, 15 annos pœniteat, & deponatur, cunctos quoq; dies vitæ ſuæ peregrinando finiat, presbyter 12. annis pœniteat, tres ex his in pane, & aqua, & deponatur ſuperioris ſententia. Diaconus 10. annis pœniteat; tres in pane & aqua; & ad gradum cuiuslibet ſacerdotis accedere non præſumat.*

Falſarius beneficio priuatur, ita his appendice Lateran Conc. 113 Qui literas pontificis falſauit in monaſterio diſtrictæ religionis debet intrudi, beneficio, & officio ſpoliatus ita diſtinct. 50. ſi Epiſcopus.

Et diſtinctione 19. c. 3. In memoriam. *Si vero,* (inquit) *quod non decet, quilibet, ſiue ſit presbyter, ſiue diaconus, aliquam perturbationem machinãdo, & noſtro miniſterio inſidiando, redarguatur falſam ab Apoſtolica ſede detuliſſe epiſtolam, vel aliud quid, quod inde non venerit, ſalua fide, & integra circa Apoſtolicum humilitate, penes Epiſcopum ſit poteſtas, vtrum eum in carcerem, aut aliam detrudat cuſtodiã, vſqnequo per Epiſtolam, aut per idoneos ſuæ partis legatos Apoſtolicam interpellet ſublimitatem, vt potiſſimum*

mum ſua ſanctâ legatione dignetur decernere, quid de talibus iuſto ordine lex Romana ſtatuat deſinire, vt & is corrigatur, & cæteris modus imponatur.

Concubinarius deponitur, eorum concubinæ ex vrbibus propelluntur, vide T.2.p.f.36.c.2.c. Ipſi damnantur. T.3.p.2 f.193.c.1.c.& ſeq. Vide & t.4 p.2.f.555.c.1.d.e.& ſeq.& f.234.c.1.d. editionis Binianæ.

Vſurarius diſtinct 47.degradatur,c.5.& 1.ſiue ſuo, ſiue alieno nomine id faciat. In his & ſimilibus non deeſt pœna ſęcularibus, ſed tamen nulla par pœnæ Clericorum, qui fere deponuntur, eſt vero grauis depoſitio, cum enim ſit ignominioſa, etiam facultates vitæ aufert.

Leuia delicta Clericorum grauia ſunt. quia origo grauium.

§. 7. Leuiores etiam culpæ, quas leges in ciuibus non puniunt, in clericis tamen grauiter puniri ſolent, quia non poteſt in eo ſtatu eſſe aliquid leue, quod initium eſt malorum ingentium.

Nempe 1. aduocato regulari nihil accipere licitum eſt, ſæculari multa, 15.q 3 *obſeruandum.*

2. Epiſcopus rapere dicitur, cum nihil donat, 1.q.2. *Si quis propter.*

3. Clericus aliena rapere conuincitur, qui ſibi vltra neceſſaria retinere probatur. At Laici patrimonia ſine nota augent.

4. Sacerdos ſi fuerit de collegio, ſi in aduerſitate ab Eccleſiæ ſe auxilio ſubtraxerit, magis ſchiſmaticus, quam ſacerdos iudicatur, 3.q.1. *nulli.* At timore fugere non datur Laicis vitio.

5. Qui comam nutriunt inuiti ab Archidiacono, ſi deponere noluerint, detondeantur Quis Laicorum comas cenſura dignatur?

Clericus tabernam exbibens deponitur.

6. Tabernas intrare non licet Clerico. diſtinct.43.c. 3 *Nulli clerico licet tabernam, aut ergaſtarium habere. Si enim huiuſmodi tabernam ingredi prohibetur; quanto magis alijs miniſtrare in ea? ſi quis vero tale quid fecerit, aut ceſſet, aut deponatur.*

Ar ſęculares hac in re ne appellantur quidem.

Comeſſationes vetantur.

7. Diſtinct. 4; 1 & ſeq. non Liceat; ſi comeſſationes Laicis damnabiles ſunt, quanto magis Clericis.

Profana lectio vetatur.

8. Curioſitas in lectione philoſophorum & poetarum punitur, diſtinct.37. *ſacerdotes.*

Diatia ignominioſa Clerico. Cauſam ſuſpicionis in Clero puniunt leges.

9. Ignominioſum eſt Clericis affluere delicijs, & Chriſtũ pauperem prædicare, diſt.35. Eccleſię.

10. Deponuntur & degradantur prælati & clerici poſt admonitionem frequentantes domos fœminarum, 81. diſtinct. Clericus; cauſam ſuſpicionis tam grauiter leges puniunt.

Aleatores, ebrioſi &c. deponuntur

11. Aleatores, ebrioſi, & inhoneſtis ludis deditı deponuntur, 35 diſtinct. *Epiſcopus.*

Dilapidator. Ludo ſeruiens deponitur.

12. Dilapidator rerum Eccleſiaſticarum deponitur. 10.q.2.& 12.q.2. diaconi, nec depoſitus viuere debet ſæculariter, ſed agere debet pœnitentiam. Hoc quidem graue eſt, ſed ſi de eo agit lex, qui ſuos fructus dilapidat, de tali delicto decernit, quod lex ciuilis raro punit.

13. Irreuerentia depoſitione punitur. 11.q. *ſi quis.*

14. Epiſcopus, preſbyter, vel diaconus ludo deſeruiens, niſi deſinat eſt deponendus. 35. diſtinct. Epiſcopus, & diſtinct. 64. *Clericum.*

Negociator.

15. Negotiator Clericus, vt peſtis fugiendus eſt. diſtinct. 88. *Negotiatorem.* At alios negotiari facile patimur.

Venator.

16. Venatio Clericis prohibetur, & pœna imponitur. Decret.l.5.t.24.c.1 *Epiſcopum, presbyterum, aut diaconum, canes aut accipitres, aut huiuſmodi ad venandum habere non licet. Quod ſi quis talium perſonarum in hac voluptate ſæpius detentus fuerit: ſi Epiſcopus eſt, tribus menſibus eſt communione: ſi presbyter, duobus: ſi diaconus, ab omni officio ſuſpendatur.*

Et cap. 2. *Omnibus ſeruis Dei venationes & ſyluaticas vagationes cum canibus, & accipitres aut falcones interdicimus.*

Reuocandæ leges & diſciplina, alioqui exitio emendabuntur vitia.

Cum igitur Clericorum vel parua, vel maximis minora delicta grauius puniantur, quam Laicorum; non eſt illa pars diſciplinæ negligenda: Vbi vero contemnitur, non poteſt ſtare morum integritas *Non eſt caritas, ſed languor, vbi mali mores non corriguntur,* 23.q.5. *non putes.* Addam ego, ſæpe eſt ambitio, ideo enim multi prælati non corrigunt, quia offenſionem timent, ne ſuffragia ſibi ad maiorem dignitatem ob aſperitatem diſciplinæ denegentur; imo multi ira ſe gerunt, quaſi probatores ſint vitiorum, quæ à ſubditis cõmittuntur, ne timeantur vt cenſores, ſi ad Epiſcopatum euehantur. Qua in re prælatus incerta ſpe dignitatis certam damnationem acquirit, & ordinarie Deus tam improbam præſumptionem plectit infamia & repulſa.

Ambitio conantium plectitur. & damnatione æterna. & temporaria repulſa.

Timor obloquentium, vigorem corrigentis hebetat.

Deinde ſubditos perdit. Nam non corrigere malos, ſed fouere, eſt eos occidere. 23. q.5. *qui vitijs,* diſt.45. *ſed illud.* Multi etiã propter obloquia officio deſunt. Nam falſa & periculoſa miſericordia malis indulgent; cum propter aſperitatem, vel blandimenta linguæ, delinquentium correctio poſtponitur. diſtinct.50. *Si diaconum.* At verus prælatus malorum laudes amare non debet; quia vituperia ſunt; neque eorũ vereri obloquia, quia laudationes ſunt; audiat, in quos iurauit, canones; *Epiſcopus,* inquiunt illi, *qui crimina non corrigit, non Epiſcopus, ſed canis dicitur impudicus.* diſt. 73. nemo. Non eſt enim crudelitas crimina pro Deo punire, ſed pietas.

CAPVT XVII.

Ad bonos mores Eccleſiaſticorum, facere plurimum vitam communem.

Communis vita antiquiſſima.

§. 1. IN Eccleſiæ moribus & diſciplina præcipue eſt ſpectanda antiquitas, omnia enim quo propius à ſuo principio abfuerunt, ſinceriora fuerunt Initialis vero Chriſti Eccleſia recens de ſanguine redemptoris ſui purpurata, communem vitam in Apoſtolis, deinde in fidelibus poſt Domini aſcenſionem approbauit. Ita Clementis Epiſtola. *Dilectiſſimis fratribus & condiſcipulis, Hieroſolymis cum chariſſimo fratre Iacobo coepiſcopo habitantibus, Clemens Epiſcopus: Communis vita, Fratres, omnibus neceſſaria eſt, & maxime his, qui Deo irreprehenſibiliter militare cupiunt, & vitam Apoſtolorum, eorumque diſcipulorum imitari volunt. Communis enim vſus omnium, quæ ſunt in hoc mundo, omnibus eſſe hominibus debuit: ſed per iniquitatem alius hoc ſuum eſſe dixit, & alius illud, & ſic inter mortales facta diuiſio eſt.*

Communis vita laudabilis, proprietas verò ex auaritia

Denique Græcorum quidam ſapientiſſimus hæc ita ſciens eſſe, ait: communia debere eſſe amicorum omnia Et ſic non poteſt (inquit) diuidi aer, neque ſplendor ſolis, ita nec reliqua quæ communiter in hoc mũdo omnibus data ſunt ad habendum, diuidi debere; ſed habenda eſſe communia. Vnde & Dominus per Prophetam loquitur dicens: (Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum.) Iſtius etiam conſuetudinis more retento, etiam Apoſtoli, eorumque diſcipuli: vt prædictum eſt, vna nobiſcum & vobiſcum communem vitam duxere. Vnde (vt bene

noſtis) erat multitudinis eorum cor vnum & anima vna: nec quiſquam eorum aut quiſpiam de his, quæ poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed omnia illis & nobis erant communia, nec quiſquam egens erat inter nos. Omnes autem, qui domos vel agros poſſidebant, vendebant eos: & pretia eorum, & reliquas res quas habebant, afferebant, ponentes ante pedes Apoſtolorum, ſicut vobis non quidam veſtrum cognouerunt & viderunt: & diuidebantur ſingulis prout cuique opus erat. Ananias autem vir nuper, & Saphira vxor eius, qui mentiti ſunt Apoſtolis de pretio agrorum ſuorum, quos vendiderant, nobis præſentibus, in conſpectu omnium circumſtantium, ad conſpectum Apoſtolorum, propter peccatum mendacii & mendacium quod fecerunt, mortui deiecti ſunt ambo. Cæteraque quæ de talibus cognouimus & vidimus, nec recordatione, nec demonſtratione digna ſunt. Quapropter hæc vobis cauenda mandamus, & docemus, & exemplis Apoſtolorum obedire præcipimus: quia hi, qui mandata eorum poſtporunt non ſolum rei, ſed extortes ſunt. Quæ non ſolum vobis cauenda, ſed & omnibus prædicanda ſunt.

Authenticam vero Epiſtolam eſſe docentur ex Euſeb. lib. 2. hiſtor. c. 32. Hieronym. in Catal. & in comment. 55. Iſaiæ cap. 10. Epiphan. hæreſ. 3. Fuitque ea conſuetudo diu Ieroſolymis.

§. 2. Vrbanus primus, teſtatur poſtea facultates fidelium Eccleſiæ delatas, vt ex ipſis poſſeſſionibus viuerent. Ita Epiſt. *Videntes ergo ſacerdotes ſummi & alij, atque Leuitæ & reliqui fideles plus vtilitatis poſſe afferre, ſi hæreditates & agros quos vendebant, Eccleſijs, quibus præſidebant Epiſcopi traderent, eo quod ex ſumptibus eorū tā præſentibus, quam futuris temporibus, plurima & elegantiora poſſent miniſtrare fidelibus communem ſidem ducentibus, quam ex pretio eorum: cœperunt prædia & agros quos vendere ſolebant, matricibus Eccleſijs tradere & ex ſumptibus eorum viuere. Ipſæ vero res in ditione ſingularum paræciarum, Epiſcoporum, qui locum tenent Apoſtolorum, erant, & ſunt vſque adhuc, & futuris ſemper debent eſſe temporibus. E quibus Epiſcopi, & fideles diſpenſatores eorum, omnibus communem vitam degere volentibus, miniſtrare cuncta neceſſaria debent, prout melius potuerint, vt nemo inter eos egens inueniatur. Ipſæ enim res, fidelium oblationes appellantur, quia Domino offeruntur. Non ergo debent in alijs vſibus, quam Eccleſiaſticis & prædictorum Chriſtianorum fratrum vel indigentium conuerti: quia vota ſunt fidelium, & pretia peccatorum, ac patrimonia pauperum, atque ad prædictum opus explendum Domino tradita.*

§. 3. Hinc monet Hieronymus vt Clerici nihil proprium poſſideant, Epiſt. ad Nepotianum. Clericis (l. 12. q. 1. c. 5.) *qui Chriſti ſeruit Eccleſiæ, interpretetur primo vocabulum ſuum: & nominis definitione prolata, nitatur eſſe, quod dicitur: Siquidem κλῆρος Græce, ſors latine appellatur: propterea vocantur clerici, vel quia ſunt de ſorte Domini, vel quia Dominus ſors, id eſt pars clericorum eſt. Qui autem vel ipſe pars Domini eſt, vel Dominum partem habet, talem ſe exhibere debet, vt ipſe poſſideat Dominum, & poſſideatur à Domino.*

Qui Dominum poſſidet, & cum propheta dicit, pars mea Dominus: nihil extra Dominum habere poteſt. Quod ſi quippiam aliud habuerit præter Dominum, pars eius non erit Dominus. Verbi gratia, ſi aurum, ſi argentum, ſi poſſeſſiones, ſi variam ſupellectilem, cum iſtis partibus Dominus fieri pars eius non dignatur. Si autem ego pars Domini ſum, & funiculus hæreditatis eius, nec accipio partem inter cæteras tribus: ſed quaſi Leuita, & ſacerdos viuo de decimis, & alta-

ri ſeruiens, altaris oblatione ſuſtentor. Habens victum & veſtitum, his contentus ero, & nudam crucem nudus ſequar.

§. Gregorius, Auguſtino Epiſcopo Anglorum reſp. 1. & 2. *Quia tua fraternitas monaſterij regulis erudita, ſeorſum non debet fieri à clericis ſuis in Eccleſia Anglorum, quæ auctore Deo nuper ad fidem perducta eſt, hanc debet inſtituere conuerſationem, quæ in initio naſcentis Eccleſiæ fuit patribus noſtris: in quibus nullus eorum ex his, quæ poſſideat, aliquid ſuum eſſe dicebat; ſed erant illis omnia communia.*

§. 4. Communem viuendi rationem Clericorum S. Auguſtinus, & Ambroſius reſtaurare conati ſunt, vt in eorum vita & libris clarum eſt, magnam eius rei vtilitatem Auguſtinus libro de communi vita Clericorum oſtendit. Marcus Alexandriæ omnes Chriſtianos ita inſtituit, vt teſtatur Hieronymus de ſcript. Eccleſ. in Marco. Idem tamen Auguſtinus ſuis Clericis de proprio viuentibus, id permiſit. *Quia*, inquit, *malui eos cæcos, & claudos habere quam mortuos. Qui enim hypocrita eſt, mortuus eſt*, magnum vero ab hypocriſi periculum illis erat, qui inuiti ſocialem cum Auguſtino vitam viuerent. Itaque neceſſitatem ſimulandi illis abſtulit.

§. 5. Cum igitur Clericis liceat habere propria, habitare ſuis in ædibus priuatim, & in communi plurium ſocietate; hoc ſecundum Eccleſiæ, moribuſque vtilius eſſe arbitror. Ideoq; adlaborandum, vt quantum eius fieri poterit, ſimul habitent Eccleſiaſtici. Ideo quod ſemper in Eccleſia viri ſanctiſſimi & deſiderarunt, & fecerunt, id nunc quoque faciendum eſt. Itaque contra ius commune, ideoque ipſo iure irrita ſunt ſtatuta quæ communem habitationem clericorum impediunt; nec cogi poſſunt illi, vt domi ſuæ ſoli habitent, focum habeant, ſint familiæ ſuæ procuratores, ſed apud quemlibet Eccleſiaſticum virum honeſtum, prope ſuam Eccleſiam, apud collegas, aut apud prælatos habitare poſſunt niſi euidenter oſtendatur ſeparationis neceſſitas, de pueris, & adoleſcentibus ſtatutum eſt in concilio Aquiſgranenſi c. 135. Sed cauſæ in omni ætate valent, ita Cōcilium cenſuit. *Solerter rectores Eccleſiarum vigilare oportet, vt pueri & adoleſcentes qui in congregatione ſibi commiſſa nutriuntur, vel erudiuntur, ita iugibus Eccleſiaſticis diſciplinis conſtringantur, vt eorū laſciua ætas, & ad peccandum valde procliuis, nullum poſſit reperire locum, in quo peccati faſcinus proſiliat. Quapropter in huiuſcemodi cuſtodiendis & ſpiritualiter erudiendis, talis à prælatis conſtituendus eſt vita probabilis frater, qui eorum curam ſumma gerat induſtria, eoſque ita arctiſsime conſtringat, qualiter Eccleſiaſticis doctrinis imbuti, & armis ſpiritualibus induti, & Eccleſiæ vtilitatibus parere, & ad gradus Eccleſiaſticos, & audoque digne poſſint promoueri. Libuit præterea ob ædificationem congruam, & inſtructionem negatiū de quo agitur, quandam ſanctorum patrum ſententiam huic operi inſerere, quæ ita ſe habet. Prona eſt omnis ætas ab adoleſcentia in malum. Nihil incertius, quam vita adoleſcentium. Ob hoc conſtituendum oportet, vt ſi quis in clero puer eſt, aut adoleſcentes exiſtunt, omnes in vna conclaui atrij commoreutur: vt lubrica ætatis annos non in luxuria, ſed in diſciplinis Eccleſiaſticis agant, deputati probatiſsimo ſeniori, quem & Magiſtrum doctrinæ & teſtem vitæ habeant, &c. Hi vero præueſtis oportet vt probatiſsimo ſeniori pueri ad inſtituendum, licet ab alio erudiantur, deputentur. Et ad ter vero cui hæc cura committitur, ſi eorum curam paruipenderit, & aliud, quam oportet, docuerit, aut*

Margin notes:

Eccleſia matrici traditæ poſſeſſiones, vt ex iis viuerent.

Res Eccleſiæ Clericorum & pauperibus, & inaſa, quia ſunt pretium peccatorum.

Cur clerici & pauperes, & nullum creatum nihil poſſeant.

Reſtauratio crebro. Clericorum communis vita.

Auguſtinus ſuaſit, non coegit ad vitam communem.

Laborandum, vt ſimul habitent Eccleſiaſtici.

Hæc cura canonicis canonicis, præcipue cathedralibus, impendenda eſt.

Iuniores ſub probatiſsimo ſene ſimul educandi.

eis in aliquo cuiuslibet laſionis maculam ingeſſerit, ſeueriſſimè corripiens, abſciſſi ... eatur: & fratres aliis ... committatur, qui eos & innocentis vitæ exemplis informet, & ad opus bonum peragendum excitet.

Vicariorū nomen, peperit canonicorum abundantia.

§. 6. Atque vt propius rem attingam, de canonicis & eorum vicarijs loquar, quanquam olim vicarij eo modo, quo nunc ſunt; nulli fuerunt, & expediret, atq; omnino ad Dei maiorem gloriam eſt; canonicos, quocunque natalium, vel dignitatum ſplendore fulgeant, omnia diuina officia peragere, & Deum toto corde, atque intima humilitate colere, (quos Deus tam ſplendide in Eccleſia ſua conſeruat) atque alere dignatur. Hos tamen vel omnes vel plures ſimul habitare, vna cibum capere, legere, conuerſari velim; Hoc enim fuit eorum primæuum inſtitutum. Legatur cap. 117. Concilij Aquiſgranenſis ſub Stephano 5. tempore Ludouici pij. *Præpoſitorum officij eſt, vt ſubditorum mentes ſanctarum ſcripturarum lectionibus aſſidue muniant, ne lupus inuiſibilis aditum inueniat, quo ouile Domini ingredi, & aliquam ouium ſubripere valeat. Et quamquam ab his hoc inſtantiſſime ſpiritaliter fieri oporteat, neceſſe eſt tamen, vt clauſtra in quibus clero ſibi commiſſo canonice viuendum eſt, firmis vndiq; circundent munitionibus, vt nulli omnino intrandi aut exeundi, niſi per portam, pateat aditus. Sint etiam interius dormitoria, refectoria, cellaria, & cætera habitationes, vſibus fratrum in vna Societate viuentium neceſſaria. Qui vero iſtæc, quæ permiſſa ſunt, iuxta quod poſſibilitas ſuppetit, agere renuerit: tamquam minusque idoneus ad cætera officia Eccleſiaſtica peragenda habendus eſt. Et quamquam diuina vltione ſit dignus, Synodali tamen eſt ſententia feriendus.*

Canonici, ex inſtituto ſimul habitarunt.

Clauſtra canonicorū aliud fuere.

Hi clerici vetantur, induere veſtem monachicam.

Ecce canonicorum non modo coniunctionem, ſed clauſtrorum munitionem firmat Concilium, & ne monachos eſſe ſuſpiceris, cap. 125. & cap. 125. eos à monachis diſpeſcit.

Nec enim monachi erant, qui veſtem monachicam induere, diſerte prohibentur, niſi & monachorum propoſitum velint aſſumere. Non itaque nouum conſilium ſcribo, ſed ad vetera & probatiora digitum intendo.

Societas, ſtudiorum vtilior eſt.

§. 7. Canonicorum mutua cohabitatio ad ſtudia literarum, rerumque diuinarum eſt vtiliſſima. Nam & in eodem loco habere Bibliothecam poſſunt, deinde alij alios conſulere, inquirere, diſputare, omniaque exercitamenta doctrinarum in ſocietate iucundiſſima vſurpare, incitant alios aliorum profectus, prouehit caritas, perficit eruditos. Neque enim hactenus vidimus vllos, quos ſolitaria ſtudia in ſummam eruditionem adduxerint. Variam enim agitationem, multorumque iudicia, & diſceptationem poſtulat eruditio, ideo res publica eſt, & quo magis in publico, eo magis viget, floretque.

In vita communi prudentia diſcitur, & exercetur.

Quod de ſtudijs vel liberalioribus, vel philoſophiæ, & aliarum ſcientiarum dico, idem de ſapientia, prudentiaque & agendi comitate aſſeuero; huius enim in multorum conſortio primarius eſt fructus. Quemadmodum enim metalla mutuo attritu ſplendeſcunt; ita animus humanus, dum ſolitarius eſt, aut cum vno alteroue duntaxat viuit, quodammodo torpet, & ærugine trahit; dum in ſocietate multorum agitatur, multa videt, plura audit, ſed prudentiam, viuendique familiaritatem ac comitatem mirabiliter expolitur. Quâ vero iuniores maturis, & ſenibus in conuictum dari vellem, vtiliſſima fecerit. Vere Seneca l. piſt. 1. *Omnium ſocietatum nulla præſtantior eſt, nulla firmior eſt, quam cum viri boni, moribus ſimiles, ſunt familiaritate coniuncti.*

Pericula peccandi, per vitam communē vitantur.

§. 8. Vel vnum hoc commodum, omnibus quæ in ſocietate fingi poſſunt incommodis præponderat; quod ſuſpiciones ex ancipiti cohabitatione, vera pericula, occaſioneſq; delinquendi, & ipſa peccata vitantur.

Plurimorum caſus luget Eccleſia, plurimorū cognatorum pudet viros bonos, de ſcandalis plurimorum firmatur, & augetur hæreſis, non alia de cauſa, quam quod cōuictus, hoſpitium, ſodalitas, occaſionem peccandi, cum ſpe latendi obtulit. Magnam habet occaſio vim, quæ ſubito animos bene compoſitos deturbat, & antequam periculum videatur, inuoluit. Olim nonnulli præpoſiti plures canonicos cōgregabant, vanam gloriam ab hominibus captantes, vt numeroſam cleri congregationem viderentur habere, cui nec corporis, nec animę ſolatia curabāt exhibere, vt queritur Concil. Aquiſgr. Quid inde ſecutū? Explicatur eodem Concilio c. 118. *Hi námq; taliter aggregati, dum à prælatis ſtipendia neceſſaria non accipiunt, neque canonicum ſeruant ordinem, nec diuinis officijs inſiſtunt, clauſtra, ſocietatemque cæterorum relinquentes, efficiuntur vagi & laſciui, gulæ, & ebrietati, & cæteris ſuis voluptatibus dediti, quicquid ſibi libitum eſt, licitum faciunt.* Tantorum malorum cauſa erat, clauſtra & ſocietatem reliquiſſe. Quid iam ſperandum de clericis; qui canonicum ordinem non ſeruant, non inſiſtunt diuinis officijs, extra conſortia bonorum cum improbis, aut ſuſpectis viuunt, & ingentes reditus ab Eccleſia percipiunt, quos aliqui vna ſe deambulatiuncula promereri vaniſſime credūt. His ſolitudo, opes, otiū, quanta incitamenta ad flagitia præbeant multorum ruina teſtatur. Quas omnes occaſiones tollerent, ſi victū, habitationéq; apud aliquē e prælatis, aut maturioribus confratribus ſibi compararent. Hoc enim ago, vt ſi in vnam alteramuę domum conuenire multi nondum cōſentiant, id tamen aliqui faciant, tres quatuorue canonici, totidem vicarij, illorum ſtudium commendetur, & prælati approbent. Omnis clericus habeat vitæ ſuæ teſtem clericum.

Hæc vitia, nondum in quibuſdam emendata ſunt.

§. 9. Periculum dixi in promiſcua habitatione Clericorum & Laicorum, quia vitæ teſtes non habent, niſi eo tempore, quo in Eccleſiam conueniunt, ita mecum ſenſit S. Carolus Borromæus, & Concil. 1. Mediolanenſe, atque ex eo ſenſu leges bonas dedit, de ædibus Clericalibus. *Quoniam non ſolum malum cauere, verum etiam omnem mali ſuſpicionem fugere oportet, ne in cuiuſquam offenſionem incurramus; in ædibus ad canonicorū, aliorumue clericorum domicilium, & vſum aſſignatis, aut alijs in quibus ipſi habitant, fœminas quaſcunque, etiam quouis ſanguinis cognationis, aut affinitatis, vinculo coniunctas habitare prohibemus, niſi Epiſcopus aliquam vrgente neceſſitate aliter faciendum eſſe dixerit; cuius conſcientiam in hoc valde oneramus.*

Clericorum ædes, ne fœminæ ingrediantur.

Ne parochi, aut omnino clerici, quauis etiam dignitate præditi, Eccleſiæ, etiam ſi commendata ſit, ædes, aut earum partes in vrbe, aut in oppidis poſitas, in quibus ipſi habitare ſoleant, aut debeant, vllo modo Laico locent; niſi Eccleſia magna prematur inopia, & ea domus commode Epiſcopi iudicio diuidi poſſit.

Clericorum ædes Laicis non locandæ.

Si vero ædes extra vrbem, & oppida ruri ſitæ ſint, locandi facultatem habeant; modo earum diuiſio eiuſdem Epiſcopi iudicio recte & commode fieri poſſit.

Caueat etiam Epiſcopus, ne in vrbe, aut extra, huiuſmodi ædes, vel alia Eccleſiæ ſeiuncta; vel etiam ſi patrimonij ſint, ac propria, locentur ijs quorum fidē, vitam, moreſue ſuſpectos eſſe iudicauerit. §. 10.

Google

§. 10. Quam vero honeſtum ſit Canonico iuniori cũ prælatis ſitis, viriſq; Eccleſiæ ſuæ ſpectatiſsimis viuere, adeſſe ei, quę veretur, nemo eſt qui non intelligat; imo quoſdam, quorum nobis virtus ignota eſt, magni facimus, idcirco quia cum bonis verſatur. Imo ſi maculam aliquam contraxerint, ea conuictu, & familiaritate grauium virorum deteritur, eluiturque; Nulla res magis animos inhoneſtos, & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quam bonorum virorum conuerſatio. *Paulatim enim deſcendit in pectora, & vim præcepti obtinet, frequenter aſpici, frequenter audiri.* Cum enim ſint inter eos colloquia pia, honeſta, erudita, ingenuæ recreationes, ipſi luſus, & relaxationes animorum liberalibus iocis, maturę hilares, non diſſolutæ, animus hæc ita combibit, vt totus ad honeſtatem tranſeat. Teſtimonium vitæ ſuæ habet, verecundiam retinet, ipſe mox alijs verendus.

Iunioribus honeſtum, quam cum graui prælato cohabitare.

Decorum vero eſt, & prælatorum dignitati, & ſeniorum venerandæ canitiei, turbam iuniorum aut etiam fratrum coæuorum trahere. Publice viuere, & omnium actorum, verborum, imo proceſſuum habere teſtes. Eam eſſe de ſe opinionem, vt honeſtiſsimus quiſque conuerſationem eius familiaritatemque optet. Non eſt indignum prælato conuictores habere Eccleſiæ Clericos, quos confratres appellare conſueuit. Non enim lucri cupiditate, ſed amore diſciplinæ domum aperit, tanquam refugium alias periclitaturis, & palæſtram ſtudiorum, & virtutum, alias minus profecturis. Concilium Mediolanenſe 1. §. de familia Epiſcopi *Eum autem vehementer hortamur, vt in familia, quam plurimos poßit, habeat Clericos, qui non niſi clericali veſtitu vtantur & in illis ſi commode fieri poßit, nimirum duos ſacris initiatos, & bona exiſtimatione, qui vigilantem, orantem, in operà miſericordiæ incumbentem, ac diuinarum literarum myſteria ſcrutantem Epiſcopum ſtudioſius attendant, eiuſque actionum, & ſanctæ conuerſationis quaſi teſtes ſint, & imitatores. Habeat deinde Eccleſiaſticam perſonam, ſpectatam & probatam, quæ præfecta ſit moribus familiæ ac omnium ſalute ſollicita: ſpiritualem vitam ſuſtineat, eamque bonis & pijs artibus, ac literis præſertim ſacris, pro cuiuſque ſenſu, & intelligentia, erudiendam curet.*

Senioribus honeſtum eſt fratres conuictores habere.

Prælati, ſi cum plurimis habeant clericos.

Si honor eſt Epiſcopi Clericorum multitudo, cur non in Germania prælatorum, aut inſignium canonicorum.

§. 11. Fauere autem huic rei omnes Collegas oportet, nam & bonum inde nomen Eccleſiæ conciliatur, & frequentia maior in officijs diuinis erit. Si enim decem cum aliquo canonico alij habitent, non facile cum præſentes aliorum diligentiam intuentur, ipſi aut domi remanebunt, aut alio ſe conferent; facit n. verecundia, vt raro delinquant, rara delinquentia inducit vſum virtutis, quia rarum malum non eſt, niſi cum ſpiſſo bono. Nunquam decem omnes ſimul emanebunt, tum quia bonos eſſe ſtatuimus, tum quia in negligentiam culpabilem nunquam omnes conſpirabunt. Quin ipſe tam honoratæ ſocietatis paterfamilias non æquo animo feret eorum, quos domeſticos habet, ignauiam. Aberunt etiam illa mala, & pericula, quæ à diuinis officijs omnino auocant.

Coniunctio canonicorum, celebriora reddit officia diuina.

§. 12. Quantum vero ſumptibus detrahatur, id maxime ſentient illi, qui communi ſe vitæ dare voluerint. Pro decem ſocijs lucebit vnus, non ſupellectilis, non ſartorum tectorum, non famulantium vel periculoſo [illegible] vel infideliſſa patrimonijs obſequia alenda, non conuiniorum ſumptus, nō contractiuum, nec tamen deſeri hoſpitalitatem neceſſe fuerit, erit enim illa communis, pluſque conferre ſinguli hoſpitalibus poterunt, quam nunc faciant vniuerſi.

Sumptus declinatur, vel ſuperſit pauperibus.

Ne vero hæc res in dubium vocetur; Aio hinc furto, & malignitate familiæ, canonicis ditioribus plus perire, quam in annuum victum impenderent, ſi plures ſimul habitare vellent. Quid vero, dices, opulentia illa ſacerdotali facies? Reſpõdeo reſtituendas opes Chriſto. Bonum factum; parce viuere, vt pauperes liberaliter paſcas. Hoc qui negat ſuæ dignitatis eſſe, ille æquum putat, eſuriente Chriſto, ſe lautum eſſe.

§. 13. Hanc denique coniunctionem plurium ſuadet ipſa neceſsitas, vt ægri ſibi mutuo, morienteſq; ſolatia præſtent; nam dura eſt profecto eorum conditio, qui ægri vix fida adiutoria habent, quorumque res inter ipſa funera rapiuntur. Quod non modo canonicis, ſed Epiſcopis & Cardinalibus interdum contigiſſe conſtat.

Ægris paratur ſolatia inter ſocios lares, vel ſolitarie habitantibus.

Itaque conſultum foret, ſumptu, priuilegio, fauoreque eos iuuare, qui vel in collegiatis Eccleſijs confratres ſuos æquo precio ad menſam ſuam adhibere, vel aliorum conuictores eſſe volunt.

Poſſentque eum in finem laxiores ædes, hortique concedi.

Vbi autem fieri poteſt, id agendum, vt plerique ſimul, aut ſane nemo inter ſæculares habitet.

Necquicquam obſtat, quo minus ſtatuatur, vt omnes, qui capitulares non ſunt, nec in ſtudijs verſantur, non libere, & ſuo arbitrio ſibi diuerſoria eligant, ſed ſtatuto capitulari apud virum aliquem grauem propriæ, vel alterius Eccleſiæ habitare iubeantur, & vitæ ſuæ teſtimonium admittendi ad capitulum adferre.

Imo saluti iuniorum neceſſarium eſt tale ſtatutum.

Poſſent autem iudicio capituli, aut Epiſcopi deſignari viri prudentes, graues, bonique exempli. Nam abſolutis, aut abruptis ſtudijs, in ſumma libertate iuniores canonici facile aberrant.

Nec modo id in iunioribus, ſed adultioribus etiam ſenſim inducendum arbitror, quamuis ad ſenatum ſeu capitulum ſint admiſsi. Salubrique decreto licentiæ frena iniicienda. Quid enim graue fuerit, ſi tale ſtatutum fiat? Quandoquidẽ multorum caſus prò dolor nos docuerunt, in promiſcua habitatione cũ ſæcularibus magna pericula eſſe, multoſque boni propoſiti iuuenes, & viros mala ſocietate à pietate abductos; capitulum pro ſuo officio, volens omnium & ſingulorum ſaluti conſulere, irrefragabiliter ſtatuit obſeruandum.

Statutum [illegible] de vita communi clericorum.

Primo, vt Iuniores canonici, qui ſtudijs operam dant, ſiue in vrbe ſuæ reſidentiæ, id faciant, ſiue diſsitis Academijs, hoſpitium non niſi cum Scholaſtici conſenſu & approbatione accipiant, & ſi ei viſum fuerit, mutent, certo ſcientes, fore vt pro toto tempore, quo non obtemperauerint, fructus illis tanquam ſuſpenſis negentur. Statuet vero Scholaſticus, vt non niſi apud parentes, tutoreſue ſint, vel in ſeminarijs, vel apud exemplaris vitæ, modeſtæque familiæ Eccleſiaſticum diuerſentur, qui etiam de domeſtica conuerſatione capitulo rationem reddere tenebuntur. Quod ſi apud honeſtos, pioſque ciues habitare voluerint, id non ſine capituli conſenſu permittetur. Idem ſtatutum eſt de illis, qui ſtudijs non vacant, nec in capitulo tamen ſunt, quos omnino

prope

prope templum, apud confratres habitare volumus. Denique idem cenſuimus de omnibus, qui intra annum viceſimum ſunt, quos ſenum exemplo in pietate proficere, nec rerum domeſticarum cura occupari conuenit.

Hæc aut ſimilia, vel ſtrictiora, vel laxiora, ſi ſenſim inducantur, abſque labore reformatio ſponte ſequetur.

De parochis dicam peculiari loco.

CAPVT XVIII.

Capitula diſciplinæ cauſa inſtituta eſſe, & eorum modus.

Capitulorũ cauſa.

§. 1. CAPITVLVM voco ſelectum Eccleſiæ ſenatum iure & ordine congregatum; duplex vero eſt: Cathedrale, & Eccleſiarum priuatarum, nam de religioſorum capitulis modo non agimus.

Plerique canonici, à Monachis ſunt.

§. 2. Capituli nomen à religioſorum capitulis fluxit, cum enim pleriſque in Eccleſijs vbi nunc clerici, ſeu canonici degunt, fuerint religioſi, hinc factum eſt, vt nomina quædam & cæremonias religioſorum retinuerint, poſtquam in canonicos mutati ſunt. Res tamen antiquiſſima eſt; nam Epiſcopi olim cum fratribus ſuis, hoc eſt, conſilio presbyterorum res arduas deliberabant, & eorum conſilio exequebantur, ita normam habemus Apoſtolicam. Nam Apoſtoli loco Epiſcoporum, presbyteri vero ſacerdotum loco fuerunt. Erant vero tum presbyteri ſiue ſeniores, qui Actorum 5. in concilio cum Apoſtolis ſedent; *Conuenerunt Apoſtoli, & ſeniores videre de verbo hoc.* Item non modo Apoſtoli, ſed & ſeniores ſcribunt Antiochenis. Hieronymus etiam tradit communi presbyterorum conſilio Eccleſias gubernatas, poſtea tamen obortis ſchiſmatis presbyteri tantum aſſeſſores Epiſcoporum fuerunt. Epiſcopi tamen iudices presbyterorum fuerunt. Sic 1. Tim. 5 *Aduerſus presbyterum accuſationem noli recipere, niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus.* Poterat igitur apud Epiſcopum accuſari presbyter, iudex ergo presbyteri Epiſcopus. Hoc ergo presbyterorum conſilium nobis capitula referunt, quamuis ſacerdotes omnes non ſint, qua quidem in re vſus obtinuit contra veteres canones, vt etiam ſubdiaconi, & diaconi ſacerdotibus æquentur, quoad gubernationem, archidiaconi etiam ſæpe in ſacerdotes poteſtatem exerceant.

Capitulum refert conſilium presbyterorum

§. 3. Magna nunc eſt in Eccleſia auctoritas Capitulorum præſertim cathedralium, eaque vtilis, & Eccleſiarum conſeruatrix. Nam capitula diſciplinæ inuigilant, cum Epiſcoporum abſentia, negligentia occupatio, valetudo eam curare nequit. Monet Concilium Colonienſe 2. anno 1536. celebratum, cap. 14. part. 3. *Capitula vero diſciplinæ (quæ vocant) multo maiori diligentia obſeruentur, atque hactenus. Id ita fiet, ſi non tam prophana quam res ſacræ in his tractentur. Si de moribus inquiratur, ſi vita expendatur ſingulorum, & quod olim ſancti patres feciſſe dignoſcuntur, ex temporali oratione interdum commonerentur fratres. Et inprimis ad ſacras literas capeſſendas inſtigarentur, atque in hunc optimis horis collocarent, incitarentur, quod hic reperiatur fons vitæ ſcaturiens, ex quo qui hauſerit, non ſitit in æternum. Hic theſaurus Euangelicus, propter quem oportet vendere vniuerſa, reconditus ſit, ex quo prudens ille paterfamilias profert noua & vetera.*

Capitula diſciplinæ ſunt obſeruanda.

Quid agendum in capitulis.

De monachorum capitulis pari modo Concilium Auguſtanum anno 1548. celebratum c. 12. *Monaſteria cuiuſcunque ordinis, ſecundum regulas quas profeſſi ſunt, reformari, ipſoſque monachos in obedientia & religione ſui ordinis contineri, Capitulũ diſciplinæ frequẽter ſeruari, vitia illic quotidie ſubnaſcentia ſeueriter corrigi, cultum diuinum reuerenter & debite ſeruari, concubinarios, adulteros, ebrios, criminoſos, infames, ſuſpectos de hæreſi, alijſue criminibus, pœnis debitis caſtigari, habitum & tonſuram diligenter ſeruari, ædificia & bibliothecas ſtudioſe curari, prædia, cenſus, & iura conſeruari præcipimus, repugnantes aut reformationis impatientes ſeuera coercitione debitis medijs caſtigari.*

Monaſteria, ad primam regulam reformanda.

Quoniam vero promptum eſt, cum de iuribus, prouenientibus, alijſque rebus agitur conuenire, & quibuſdam in locis diſciplinæ rari conuentus habebantur, nonnullæ Eccleſiæ ſapienter ac pie ſtatuerunt, vt in capitulis maior ratio pietatis haberetur, ita Mediolanen. 2. decret. 13. *In ſingulas hebdomadas canonici cuiuſque Eccleſiæ Capitulum habeant, in quo cum quæratur, an ſuperioris Concilij decreta diuinorum officiorum ratione ſeruentur; an ſi qui item errores in ſacrarum cæremoniarum ritu commiſſi ſint; tum legatur pars aliqua earum rerum, quæ de vita & honeſtate clericorum noſtris conſtitutionibus præſcripta ſunt, vel illarum, quæ Catechiſmo Romano, aut alijs item libris expreſſa ad Chriſtianæ pietatis doctrinam, vitæque Eccleſiaſticæ diſciplinam & rationem pertinentium etiam in alijs ſpiritualis vitæ exercitationibus ipſi verſentur: idque omne prout Epiſcopo, Capituliue Præfecto viſum erit. Quo in Capitulo ne quidquam aliud quoad rerum temporalium curam, ac procurationem pertinet, prius agatur, geraturue, quam in ea tractationis ratio habeatur, quæ tota in rebus ſpiritualibus poſita ſit.*

In capitulo nihil de temporalibus agatur, niſi de ſpiritualibus prius actum ſit.

Imitamini hoc omnes Eccleſiæ; nam Eccleſiæ vaſtitas, ornamentorum multitudo, iura, opes, nobilitas eo omnia referuntur, vt pietas vigeat, vt diuini officij cultus, cum deuotione, & animorum puritate peragatur.

§. 4. Omnino expedit vt Epiſcopus in capitulum magnam poteſtatem habeat, & capitulum viciſſim in Epiſcopum. Non eſt illa ſibi contraria, ſed bono publico ſalutaris, & diſciplinæ Eccleſiaſticæ neceſſaria poteſtas. Primo de capituli cathedralis poteſtate dicam.

Epiſcopi in capitulum, & huius in illũ poteſtas.

Prima eſt: Poſſe ab eo ſede vacante hæreticos excommunicari. ita decret. l. 5. t. 7. c. 9. *Vniuerſos, qui de ſacramento corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti, vel de baptiſmate, ſeu de peccatorũ confeſſione, matrimonio, vel reliquis Eccleſiaſticis ſacramentis, aliter ſentire, aut docere non metuunt, quã ſacroſancta Romana Eccleſia prædicat & obſeruat, & generaliter quoſcumque eadem Romana Eccleſia, vel ſinguli Epiſcopi per diœceſes ſuas cum conſilio (ſi oportuerit) vicinorum Epiſcoporum, hæreticos iudicauerint: vinculo perpetui anathematis innodamus.*

Secunda, vt collegarum ſingulos arceant à ſacris, fructu priuent, ita omnibus in locis: Et pulchra eſt conſtitutio Synodi Colonienſ. anni 1549 *Si quos decanus rebelles cernat, ſi diuini cultus atque ſui officij negligentiores, ſi rixoſos, ſi litigioſos, ſi percuſſores, ſi aleatores, ſi ſcorta fouentes, aut alijs publicis criminibus irretitos, atque hi fraternam correptionem audire recuſauerint, agat in his capitulis quod iubet Paulus. Peccantes coram omnibus argue: Tum ſi reſipiſcere nolint, arceat à ſacris, prohibeat participare fructibus, donec ad meliorem vitæ frugem reuertantur, ſic tamen, vt hic ſeruetur regula Apoſtolica: Corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, patientes*

Delinquentes corrigere tenentur ſuperiores.

Vt Archidiaconus, Decani, Capitulum in diſciplina ſint negligentes, Epiſcopus omnes corrigat.

omnes eſtote ad omnes, & neque ira, neque odium, neque cauſæ vllas ſibi partes vendicet. Nam illa præpoſitorum ſolicitudo eſt vtilis, illa cautela eſt laudabilis, in qua totum ratio agit, & furor nihil ſibi vendicat. Ita enim ſæpe etiam innocentes ad crimen inducit. Dum enim iuſto amplius iraſcimur, & volumus aliena coercere peccata grauiora committimus.

Per hæc tamen noſtra, ac Eccleſiarum prouinciæ noſtræ priuilegijs ac legitimis conſuetudinibus, & præſertim mori ac conſuetudini, quæ in aliquibus Eccleſijs eſt, (nempe vt cauſa diſciplinæ per diaconos dijudicentur) nihil præiudicamus: modo tamen diaconi ad requiſitionem Decani, ſuo officio grauiter ac ſtrenue incumbant ac ſatisfaciant. Quod ſi Decanus & Capitulum, negligentes, aut eiſdem criminibus irretiti fuerint ad iuris communis diſpoſitionem cedito neceſſe erit.

Iure iurando obſtringunt iuſtè, ſed parce id faciendum.

TERTIA, ad fideliter pronunciandam ſententiam, aliaque iuramenta capitularia, præſertim ad obediendum Decano aſtringere. Id quoque in vſu eſt; ſed interdum nimium multa exiguntur iuramenta, quod Synodo Colonienſi merito diſplicuit; c. 20 *Et quum Chriſtus tanto ſerio iurandi facultatem prohibuerit, vt niſi neceſſitate veritatis, aliqua perſtanda, cogamur, omnino iurare non debeamus: coercenda eſt illa immoderata in Capitulis iuramentorum exactio, per quam neceſſe eſt, vt multi in ancipitia periuria corruant, quod non tantum illi qui peierant, ſed & qui cauſam periurij temere exigendo præſtant rei ſint. Nam Chriſti verbum eſt ſit verbum veſtrum, Eſt, eſt: non, non: quod amplius eſt, à malo eſt. Et in Eccleſiaſtico legimus. Vir multum iurans, replebitur iniquitate, & non diſcedet à domo eius plaga. Si nos ipſos dijudicaremus, non vtique iudicaremur.*

Epiſcopos eligunt capitula.

QUARTA, qua plurimum capitulorum cathedralium creuit auctoritas, eſt Epiſcopos, Archiepiſcopoſque eligendi poteſtas; cū enim frequenter pontifici obreperent callidi homines, cum populi electio tumultuoſa eſſet, cum prælaturas venderent Imperatores, deuoluta eſt ea poteſtas ad capitula, quæ electiones ſincerius, uncerius, conſtantiuſque renuerunt. Et tanquam optimates Eccleſiæ ſacerdotem eligere ſolent. Non ignoro quorundam capitulorum pudenda fuiſſe errata, dum ſibi, vel ſuis vitijs commodum Epiſcopū, Eccleſiæ vel inutilem, vel pernicioſum elegerunt. Nec horum dedecorum exempla noſtris temporibus defuerunt; ſed multo pauciora, & minus nocentiora fuerunt, quam vetera. Neque enim in vnum improbum facile capitulares omnes, cum inter eos multi boni, docti, prudenteſque viuant conſpirabunt.

Minus errant capitula, quam quondam electores.

Porro electio Capitulis conuenit has in leges. 1. Canonici eligant prælatum, niſi alteri id iuris conuenerit. 2. Pueri quique ſubdiaconi non ſunt ne eligant. 3. Nec excommunicati, ſuſpenſi, hæretici, abſentes, niſi legitima ſit cauſa abſentiæ. 4. Si non eligant præſcripto tempore, & modo ius eligendi ad ſuperiorem proximum deuoluitur. 5. Si ſcientes indignum eligunt, vt concubinarium, ius eligendi amittunt, idque ad pontificem transfertur. 6. Qui indignum eligunt triennio inhabiles ſunt ad paſſiuam vocem, non enim eligi debent, qui improbum aut indignum elegerunt. 7. Electus vero confirmationem à pontifice habeat, oportet. 8. Ante omnia iurati ſuffragium dant & ſua conſuetudine pleriſque in locis ſumpto Eucharistiæ ſacramento. 9 Electum, aut eligendum nulla promiſſione contra canones obſtringant.

Leges electionis.

QVINTA, poſſunt etiam prælaturas quaſdam tollere, ſed opus habent confirmatione ſuperioris. Ita Tulleules Canonici primiceriatum ſuſtulerunt, reditibus inter canonicos diſtributis. Quaſdam etiam præpoſituras in Eccleſijs tenuibus diuiſerunt noſtro tempore, quod negarent, ſibi opus eſſe præpoſito. *Tob. b. de . . . c. 11. c. 6.*

SEXTA, poſſunt canonici certum numerum canonicorum in capitulo conſtituere, non tamen præbendas diuidere, aut ſupprimere. Poſſunt facultatibus auctis plures canonicos admittere. Vt vero nō poſſunt ſupprimere præbēdas ita nec accidere, onera noua imponere, ſiue corporalia, ſiue pecuniaria, niſi ea, quæ in communi ſunt, vt omnium beneficia æquabili proportione grauentur, alioqui iuniorum quotidie deterior conditio redderetur. Qua de re paſſim multa ſunt iure conſtituta, contra quæ nihil facit ius priuatum, ſeu ſtatuta capitularia. Irrita enim ſunt ipſo iure, quæ in præiudicium iuris communis a paucis conſtituuntur.

Augere poſſunt numerum capitularium.

Omnia ſtatuta capitularia, contra ius commune, irrita ſunt.

SEPTIMA, vocem, ſeu ius ſuffragij nemo, niſi ſubdiaconus habeat. Ita Trident. Seſs 22. *Quicunque in cathedrali, vel collegiata, ſæculari, vel regulari Eccleſia diuinum mancipatus officijs, in ſubdiaconi tum ordine ſaltem conſtitutus non ſit: vocem in huiuſmodi Eccleſijs in Capitulo non habebit etiam ſi hoc ſibi ab alijs libere fuerit conceſſum. Ij vero, qui dignitates perſonatus, officia, præbendas portiones, ac quælibet alia beneficia, in dictis Eccleſijs obtinent, aut in poſterū obtinebunt, quibus onera varia sūt annexa, videlicet, vt alij miſſas, alij Euangelium, alij epiſtolas dicant, ſeu cantent: quocunque ij priuilegio, exemptione, prærogatiua, generis nobilitate inſigniti: teneantur, iuſto impedimento ceſſante, infra annum ordines ſuſcipere requiſitos: alioquin pœnas incurrant, iuxta conſtitutionem Concilij Vienenſis, quæ incipit Vt ij, quam præſenti decreto innouat: cogantque Epiſcopi eos diebus ſtatutis dictos ordines per ſeipſos exercere, aut cætera omnia officia, quæ debent in cultu diuino præſtare: ſub eiſdem & alijs, etiam grauioribus, pœnis arbitrio eorum imponendis. Nec alijs, impoſterum fiat prouiſio, niſi ijs, qui iam ætatem, & cæteras habilitates integre habere dignoſcentur. aliter irrita ſit prouiſio.*

Ita per ſtatuta Eccleſiarum omnium, quas quidem memini & iura communia, conſuetudoque corroborat.

Iuniores prauos, à capitulo arcere poſſunt.

OCTAVA prauos domicellares arcere à capitulo poſſunt, nec poteſt eos Epiſcopus cogere, vt recipiant. Moguntinum Concilium anno 15‑9. ſub Sebaſtiano celebratum, ita ſtatuit.

Hactenus in Eccleſijs cathedralibus & collegiatis (ſaltem in ea parte, qua Maiores noſtri, non ſine magna ratione, Iuniores Canonicos, quos Domicellares vocant, non ſtatim vt beneficia acceperint, ad Capitula admitti, ſed ad tempus ſub iugo prælatorum detineri voluerunt) ſatis negligenter aduigilatum eſſe, non ſine Eccleſiarum pernicie ſentimus, dum hi quibus ea cura incumbit, ad ſtudia & mores Domicellarium parum attendentes: ſi modo Domicellares certum tempus in beneficij poſſeſſione exegiſſent, aut pecuniam pro emancipatione conſtitutam numeraſſent: ſine ampliore delectu quoſuis ad Capitula admiſerunt, etiam eos, quos nec vita honeſtate, nec doctrina ſatis idoneos, aut Eccleſijs vtiles futuros norint. Vnde fit, vt interdū Eccleſia, minus vtili Canonicorum turba oneratæ, nec in ſpiritualibus, nec in temporalibus debitis obſequijs adminiſtrentur.

Pernicies Eccleſiarū ex Domicellarium admiſſione.

Quarum indemnitati conſulere volentes, Prælatorum, Capitulorum & aliorum, quorum intereſt, conſcientias

ſcientias duximus onerandas, hiſque diſtricte præcipiendo iniungimus, in poſterum, non ſecundum prætenſam conſuetudinem (quæ vt in hac parte, vt Eccleſiis perniciosa, irrationabilis, aut potius corruptela cenſenda eſt) quoslibet, ſed ſecundum conſcientiam idoneos tantum & dignos, ad Capitula, præſertim Metropolitica & Cathedralia, admittant. Prauis vero moribus deditos & ignauos, tantiſper à Capitulari dignitate & emolumento arceant, donec emendatione vitæ locum hunc mereri videbuntur: aut ſi contra omnem emendationem praefracti, & incorrigibiles ſe exhibere perſeuerauerint, ad dimiſſionem beneficiorum remedijs iuris, tanquam inhabiles & inſufficientes ac minus idoneos, prorſus cogant. Qua conſtitutione noſtra, & ipſis Prælatis & Capitulis, vt officio ſuo diligenter inuigilent: & iuuentuti Eccleſiaſticæ, vt vitæ ingenijque cultum accuratiore ſtudio capeſſant, occaſionem, præſtari arbitramur.

Praui & ignaui ad capitulum non admittuntur.

Diſcoli & incorrigibiles, & inemendabiles priuandi beneficio.

NONA, Alienatio Epiſcopi ſine cõſenſu capituli irrita eſt, ita Concilium ad Valentiam, & decret. l. 3. t. 10. c. 1. *Irrita erit Epiſcoporum donatio, & venditio, vel commutatio rei Eccleſiaſticæ, abſque collaudatione, & ſubſcriptione clericorum.*

Legitima ratio eſt, & ex æquitate; cum enim res Eccleſiaſticæ ſint tales, quibus miniſtri, Eccleſiæ, pauperes, iuſtitia defenditur, ſarta tecta templorum reſtaurantur, non debent alienari abſque ſcientia eorum, quorum intereſt, leges vero illas multorum præſulum vitia fecere, qui bona Eccleſiarum agnatis, miniſtris, aſſentatoribus dare, aut exiguo precio diuendere ſolebant; ad eas res comprobandas non facile capitulum adduci poteſt.

Largitiones ex bonis Eccleſiarum irritæ.

DECIMA. Imo eadem de cauſa nec publica Eccleſiæ negocia ſine conſilio capituli tractare prælatus debet.

Negocia publica Eccleſiæ cum capitulo tractanda.

Statuit Alexand. 3. hanc legem. Decret. l. 3. t. 10. c. 4. *Nouit tuæ diſcretionis prudentia, qualiter tu & fratres tui vnum corpus ſitis, ita quod tu caput, & illi membra eſſe probantur, vnde non decet te omiſſis membris, aliorum conſilio in Eccleſia tua negotijs vti: cum id non ſit dubium, & honeſtati tuæ, & ſanctorum patrum inſtitutionibus contraire. Innotuit ſi quidem auribus noſtris, quod tu ſine conſilio fratrum tuorum, abbates & abbatiſſas, & alias Eccleſiaſticas perſonas inſtituis, & deſtituis:* & infra *adeoque id auctoritate Apoſtolica prohibemus:* & infra. *Nos enim tales inſtitutiones & deſtitutiones carere decernimus robore firmitatis.*

Etc. 5. *Fraternitati tuæ mandamus, quatenus in conceſſionibus, & confirmationibus, & alijs Eccleſiæ tuæ negotijs, fratres tuos requiras, & cum eorum conſilio, vel ſanioris partis eadem peragas & pertractes: & quæ ſtatuenda ſunt ſtatuas, & errata corrigas, & euellenda diſſipes & euellas: Abſentium quoque fratrum nomina inſcribi non ſinas: quia talia munimenta irrita ſunt & falſa, & tu exinde quæſtionem falſi poteris merito formidare.*

VNDECIMA. Nec ſine capituli conſenſu alias Eccleſias, alijs dare poteſt. Ibidem c. 8. *Adiecisti etiam, vtrum Epiſcopo vel Electo, cum ſolo Archidiacono præter aſſenſum maioris Eccleſiæ, cum de ipſa eligatur Epiſcopus, & archidiaconus aſſumatur de ipſa, cœnobijs vel Eccleſiis conuentualibus ad quas ius pertinet patronatus, liceat conferre perpetuo vacantes Eccleſias baptiſmales:* & infra: *Alterius etiam quæſtionis ſolutio ex Epiſtola Leonis Papæ colligitur euidenter, in qua legitur: Nequis Epiſcopus de rebus Eccleſiæ quicquam donare, vel permutare, vel vendere audeat: niſi forte aliquid horum faciat vt meliora proſpiciat: & cum totius cleri tractatu atque conſenſu id eligat, quod non ſit dubium Eccleſiæ profuturum. Irrita enim Epiſcoporum donatio, venditio, & commutatio rei Eccleſiaſtica, erit abſque conniuentia, & ſubſcriptione clericorum, per hoc enim noueris ſolutam ſecundo loco propoſitam quæſtionem: cum conceſſiones Eccleſiarum perpetuas, ad alienationes non ſit dubium pertinere.*

DVODECIMA. Valet tamen conceſſio Epiſcopi, ſi capitulum poſtea ratam habeat, ibidem cap. 3. *Certum eſt, de rigore iuris conceſſionem illam non tenere, quam reclamante capitulo per prædeceſſorem tuum conſtat factam fuiſſe. Niſi eam ratam poſtmodum habuiſſet.*

Olim taciturnitas capituli ratam faciebat; ibidem cap. 2. Nunc merito ex ſtatutis apertum, & ſcripto conſignatum conſenſum requirunt. Leges enim bonæ ex malis moribus factæ ſunt.

DECIMA TERTIA. Capitulorum Cathedralium priuilegium eſt, vt ad Synodos prouinciales admittantur, ita decretal. l. 3. c. 10. *Prouinciæ Senoneſ. capitula Cathedralium Eccleſiarum ad nos querimoniam tranſmiſerunt, quod Archiepiſcopus Senon. & eius ſuffraganei, procuratores eorum nuper ad prouinciale concilium conuocatos, ad tractatum eorum admittere noluerunt:* & infra, *viſum fuit nobis & fratribus noſtris, vt capitula ipſa ad huiuſmodi concilia debeant inuitari, & eorum nuntij ad tractatum admitti: maxime ſuper illis, quæ ipſa capitula contingere dignoſcuntur.*

Capitula cathedralia, ad Synodos admittuntur.

Hinc itaque apparet optime ordinatam eſſe Eccleſiam, in qua plurimum poteſt ad ædificationem antiſtes, vt tota diſciplina ſit in eius manu; nec ab ea vllus appellare poſsit. Minimum vero ad deſtructionem, in iuribus, boniſque vendendis, donandis, aut quocunque titulo alienandis, in canonicis ſine legitimo examine admittendis.

Tota diſciplina capituli eſt in manu Epiſcopi. In negocijs idem pendeat à capitulo.

DECIMA QVARTA, In capitulo pars maior & ſanior præualet, niſi minor cum ratione contradicat. ita decret. l. 3. t. 11. cap. 1. *Cum in cunctis Eccleſijs quod pluribus & ſanioribus fratribus viſum fuerit, incunctanter debeat obſeruari: graue nimis eſt, & reprehenſione digniſſimum, quod per quaſdam Eccleſias pauci quandoque non tam de ratione, quam de propria voluntate, ad ordinationem eccleſiaſticam procedere non permittunt. Quocirca præſenti decreto ſtatuimus, vt niſi à paucioribus & inferioribus aliquid rationabiliter obiectum fuerit & oſtenſum, appellatione remota præualeat ſemper, & ſuum conſequatur effectum, quod à maiori & ſaniori parte capituli fuerit conſtitutum: Nec conſtitutionem noſtram impediat, ſi forte aliquis ad conſeruandam eccleſiæ ſuæ conſuetudinem, ſe iuramento dicat aſtrictum: Non enim iuramenta, ſed potius periuria ſunt dicenda, quæ contra vtilitatem, eccleſiæ & ſanctorum patrum veniunt inſtituta. Si quis autem huiuſmodi conſuetudines, quæ nec ratione iuuantur, nec ſacris congruunt inſtitutis, iurare præſumpſerit: donec dignam egerit pœnitentiam, à perceptione ſit Dominici corporis alienus.*

Qui iurat in capitulo contra canones, ex communicatur.

Itaque ſi maior capituli pars Epiſcoporum indoctum, auarum, concubinarium, aliove vitio infamem eligeret, minor pars cum ratione, & canonum auctoritate contradicet, & faciet electionem irritam.

Non ſeruanda ſunt, ſupra iuramenta.

Quod vero de iuramentis, ait periuria eſſe. Ille ſenſus eſt: Iurare in id quod contra canones eſt, aut iuſtitiam tam eſt peccatum, quam periurium: nec magis ſeruandum quam periurium. Conſultum itaque foret, omnium capitulorum iuramenta in Synodo prouinciali proponi & excuti, atque de ijs confirmandis, vel abo-

lendis conſtitui, nec venientibus noua ſine publica auctoritate imponi. Deinde multos abuſus mutua conniuentia induxit, vt de diſtributione prouentuum, qui magni abſentibus dantur quibuſdam in Eccleſijs, vt queritur Concilium Moguntinum ſub Sebaſtiano c. 70. *Pernicioſus abuſus eſt, cum pudendo cleri dedecore, & animarum periculo, grauiq; eccleſiarum detrimento coniunctus, quod in eccleſijs quibuſdam cathedralibus & collegiatis, potiſſima prouentuum portio canonicis etiam apud eccleſias non reſidentibus, nec quicquam vtile aut neceſſarij miniſterij exequentibus diſtribuitur: vicarijs, qui diurna & nocturna fatigatione omnes eccleſiæ functiones ſuſtinent, vix tenuis cenſu, & qui ad vitam miſere ſuſtentandam ægre ſufficiat, relicto Hinc capitula & canonicos eccleſiarum in Domino exhortamur, vt æquitatis & rationis olim Deo reddendæ memores, ad functiones eccleſijs ſuis neceſſarias, his qui eas gerunt, de fructibus eccleſiarum ſufficientem & honeſtum victum deputent: ne cauſam præbeant, de eccleſiarum prouentibus neceſſario aliter diſponendi.*

Iniquæ conſuetudines abroganda.

Et ſane Tridentinum nuper, & Deus ab æterno aliter diſpoſuit. Cuius hoc eſt: *Qui non laborat, non manducet.* Hanc ob cauſam tam multa rapit fiſcus, miles, prædo, quia pro eo quod reliquum eſt, nondum ſatis laboratur, & laboranti minima portio diſtribuitur, non canonum iure, ſed prauo contra canones abuſu.

Epiſcopus in cauſa diſciplinæ legatus Apoſtolicus eſt.

§. 5. Magna quoque & ordinaria poteſtas eſt Epiſcopi in capitulum, & capitulares omnes, eaque Apoſtolica. Ita Concil. Trident. Seſs. 6. cap. 3. *Eccleſiarum prælati ad corrigendum ſubditorum exceſſus prudenter ad diligenter intendant: & nemo ſæcularis clericus, cuiuſuis perſonalis, vel regularis, extra monaſterium degens, etiam ſui ordinis priuilegij prætextu tutus cenſeatur, quo minus, ſi deliquerit, ab ordinario loci, tanquam ſuper hoc à ſede Apoſtolica delegato, ſecundum canonicas ſanctiones viſitari, puniri, & corrigi valeat.*

Ea poteſtas, nulla capitulatione tolli poteſt.

Et c. 4. *Capitula cathedralium, & aliarum maiorum eccleſiarum, illorumq; perſonæ, nullis exemptionibus, conſuetudinibus ſententijs, iuramentis, concordijs, quæ tantum ſuos obligent auctores, non etiam ſucceſſores, tueri ſe poſſint, quo minus à ſuis Epiſcopis, & alijs maioribus prælatis, per ſe ipſos ſolos, vel illos, quibus ſibi videbitur, adiunctis, iuxta canonicas ſanctiones, toties, quoties opus fuerit, viſitari, corrigi, & emendari, etiam auctoritate Apoſtolica, poſſint, & valeant.*

Nulla igitur exemptio vllum capitularem poteſt à correctione Epiſcopi tueri; omniaque in hunc finem ſtatuta irrita ſunt, quia contra ius; addo contra iuſtitiam. Nam Epiſcopus eſt etiam capitularium Epiſcopus, vt cæteri Cleri, & Laicorum; eidem igitur incumbit, vti ſua in eos poteſtate; alioqui ſine ſpirituali capite eſſent. Quod ſi forte prætendant ſe ſub ſolo pontifice immediate eſſe, quemadmodum multi ſunt; non tamen ſic à iuriſdictione Epiſcopi ſunt exempti; nam ille legatus eſt pontificis, contra quem omnis exceptio, exemptioque inualida eſt. Itaque in capitulo etiam exempto morum cenſor eſt Epiſcopus; Itaque rectiſsime ſtatutum eſt in Concil. 3. Mediol. *Quo facilius Epiſcopus in Eccleſia ſibi commiſſa, & diuinum cultum augere & canonicorum concordiam, mutuamque charitatem conſeruare, & canonicalem diſciplinam tueri poſſit; ſingulis menſibus, aut ſaltem ſæpe in anno, canonicali capitulo intereſſe ſtudeat, vel eo loco, vbi haberi ſolet, vel alio, quo illud is ad ſe conuocare maluerit: conuocet autem cuiuſuis rei cauſa, ob quam expedire iudicarit. Quo in*

Epiſcopus in ipſo capitulo de moribus agat.

capitulo aliquando videat, an quæ de diuinorum officiorum cultu præſcripta ſunt, recte, rite, ordine, atque cum dignitate gerantur.

☞ Nec eximit exemptum; nam adiungit. *Quod ſi capitulum exemptum ſit, poſſit Epiſcopus ex decreto Concilij Tridentini, illud conuocare arbitrio ſuo, eo ſolo caſu, quando ipſe vult aliquid Canonicis proponere in re, quæ ad ſuum ſuorumue commodum non ſpectat, & tum in loco dumtaxat, in quo antea ſolitum ſuit Capitulum conuenire.*

Itaque exempto capitulo intereſſe, mores componere, corrigere malos, ea quæ ad diuinum obſequium pertinent, ſtatuere poteſt, hoc enim non eſt agere de ſuis ſuorumue commodis, ſed communi, nam ab exemptis capitulis fere dependet Eccleſiaſtica diſciplina.

§. 6. Neque ad capitulationes, & pacta recurri poteſt; nam Epiſcopus ordinarius eſt iudex, & ſuperior ſui Cleri. Deinde quocunque modo exemptus Clericus præcepto concilij generalis ſubijcitur, quoad viſitationem, correctionemq; Epiſcopo, non ergo poſſunt vllis ſe pactis aut conſtitutionibus eximere.

Clericus exemptus ab Epiſcopo vel Epiſcopus, ſubijcitur Epiſcopo, vt eſt legatus Apoſtolicus.

Quod ſi ante electionem Epiſcopi omnes iuramentum præſtent; *ſi electus fuero, iuro me nullum capitularem moniturum, citaturum, iudicaturum, omnem illis libertatem permiſſurum:* Iniquitatis eſt hoc iuſiurandum; quia iurat ſe non functurum officio boni viri, nedum boni Epiſcopi. Poſſuntque omnes tale iuramentum exigentes, aut præſtantes iure electionis priuari. Verum & de his plura, cum de Epiſcopis agendum eſt. Nam ex hoc abuſu ſequitur quoſdam canonicos vix vllum ſuperiorem agnoſcere. Pontifex procul abeſt, à nuncijs Apoſtolicis tuti ſunt, Epiſcopum non curant, itaque nonnulli quos obedientiæ ſpecimen præbere omnibus oportuit, ſuo penitus arbitrio viuunt, & quicquid libitum eſt, licitum putant. Hoc autem contra ius naturæ eſt.

Nimia exemptionis malum.

CAPVT XIX.

Varij Eccleſiaſticorum ordines.

§. 1. Bifariam Eccleſiaſtici diuidi ſolent, Prima diuiſio eſt quaſi eſſentialis, ratione ordinis, ſumpta ex ipſo ſacramento, vt ſacerdotum, diaconorum, ſubdiaconorum, &c. Alij ratione officiorum, inſtituto vitæ, fine proximo; ſic eſt Pontifex. Patriarchæ, Metropolitani, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Archipresbyteri, Archidiaconi, Canonici, Monachi, Sacellani, Vicarij, de ſingulis breuiter, quantum ad Eccleſiæ, & Reipublicæ corpus attinet, dicendum; diſputationes enim Theologicæ alium locum poſtulant, vti & alium ſcopum habent.

Varij ordines, ad Eccleſiæ vtilitatem pertinentes.

§. 2. Septem ordines ſacri in Eccleſia numerantur, ſacerdotium, diaconatus, ſubdiaconatus, deinde minores ordines, Lectorum, Acoluthorum, exorciſtarum, oſtiariorum. Quos omnes eſſe vnum ſacramentum genere, ſed ſpecie diuerſum docent autores; de minoribus nonnulli dubitarunt; Verum hæc Theologis & illis qui controuerſias tractant conſideranda relinquo. Mihi de hiſce agendum practice, vti ad conſtituendam Rempublicam Eccleſiaſticam conueniunt. Itaque de ordine Hierarchico, præcipue quo gubernatur Eccleſia in foro externo vt vocant, agamus. In eo primum locum tenet Epiſcopus, Epiſcoporum vero vna eſt ordinis poteſtas, ſed varia in gubernatione, alijque alijs præſunt, vt Epiſcopis Archiepiſcopi, his Patriarchæ, omnibus Pontifex

Ordo Hierarchicus in Eccleſia. ſummum eſt mundi miraculum

[illegible] & or[illegible]ine, ea Reipublicæ vtilita-[illegible]rabilin vnquam mundus aſpexe-[illegible] mores, & quietem Reipublicæ con-[illegible] De hoc igitur ordine dicamus.

CAPVT XX.

De Pontifice Romano.

[illegible] ba-[illegible] & Si-mon. [illegible] [illegible] oppoſuit.

§. 1. DE Pontifice Romano, ſine ſtomacho hæreticorum nemo Catholicus loqui poteſt; nec hoc nouum eſt, in eo vnitas Chriſtiana nectitur, & fides fundatur, non vt in cauſa principe, ſed vt vicario ſummi paſtoris. Non tamen mirum eſſe debet, omni ſectario nomen Pontificis eſſe odioſum, ipſam vero perſonam abominabilem, officium vero antichriſtianiſsimum; nam iam olim nemo veritati contradixit, qui non pontifici quoque inimicus fuerit; Nobis ſane permirum eſt inter tot hæreſeon centurias nullam fuiſſe, quæ non Romano ſe Papæ oppoſuerit. Ortum eſt hoc immane diſsidium in menſa Domini, in qua Petrus feruentior Domini amator, de proditore ſeruatoris inquiſiuit, & in horto ſatellitem hoſtium aure truncauit, denique Simonem ipſe damnauit. Hæreditarium odium omnium Chriſti inimicorum ſummo ſacerdotio connexum eſt. Iam dudum ſane vnum ex tot hæreſiarchis quæro, ex omnibus inquam à Capernaitis ipſis, vſque ad Vorſtianorum nouiſsimos diſcipulos, qui non Pontifici, eiuſq; poteſtati fuerit inimiciſsimus. Quid mirum? Inter veritatis cathedram, & errorum ſubſellia, nunquam poteſt eſſe concordia. Nemo reus contumax iudicem ſuum amauit: non eſt nouum igitur Pontifices noſtros omnium ſectarum odium ſuſtinere, cum omnes eorum anteceſſores, martyres & confeſſores ſui temporis hæreticorum calumnijs, inſidijs, armiſque appetiti ſint.

[illegible] hoc argumento eſt, noſtro ſectario eſſe hæret. [illegible]

§. 2. Pontificiæ poteſtatis finis eſt, vt ſub vno capite aſpectabili, vicario Chriſti tota Eccleſia regatur, & ſchiſmatis tollatur occaſio. Eam ob cauſam ſchiſma in pontificis electione eſt omnino abominabile. Nam caput in quod mens & ſenſus Eccleſiæ conuenit ſine pernicie magna non ſcinditur. Hinc tot legibus cautū eſt, ne duo capita eligi videantur, dubiumque ſit, cui parendum ſit. Schiſmata omnia Deo inuiſa, mortalibus exitioſa ſunt. Chore, Dathan, Abiron terra dehiſcens abſorbuit, Num. 19. Veſtem ſcindere pontifici non licuit, Leuit. 10. Tunicam domini inconſutilem ne miles quidem diſcidit. Primum ſchiſma fuit, cum Epiſcopi tres Nouatianū clandeſtine, in Pontificem Romanum elegerunt, & ordinarūt. Ita in Epiſt. 48. & 52. Cypriani, & Cornelij ad Fabium, aut Flauianū Antiochenum: ſecuta ſunt deinde alia, atq; alia. Ingens illud fuit, & diuturnum; cum factione gentium diuerſi eligerentur, cum Itali anno 1376. vt Blond. decret. 2. l. 10. Vrbanum ſextum Neapolitanum ſuæ nationis Pontificem, Galli Clementem ſeptimum elegerunt, quod ſchiſma poſt annos 39. in Concil. Conſtantienſi ſublatum eſt. Quod ſi nullum vnum ſit caput, nullus religionis magiſter, omnia diſsidijs miſceantur, omnes enim hæreſes in cunis bella geſſerunt, vt in libro de Synodo Euangelicorum, & pace Germaniæ, atque adeo Iubilo Iubilorum docui.

Vnius paſtoris vnitatis eſt fundamentum.

Schiſmata ex multitudine exorta.

Magna cura [illegible] [illegible]

§. 3. Electio ſummi Pontificis vtpotè à qua Eccleſiæ dependet ſalus, magnæ ſemper curæ fuit an[illegible]bus, imo & principibus Populus eligendi Pon[illegible]m & Epiſcoporum iure diuino pote-[illegible] Nam Chriſtus ipſe Apoſtolos [illegible]it, ipſe ſeptuaginta diſcipulos conſtituit, Apoſtoli per diuerſa loca Epiſcopos & presbyteros conſtituerunt. Populi munus eſt audire, & paſci, non ordinare præſides, idem conſtituit Cōcilium Nicænū, ne turbis permittatur facere electionem eorum, qui ſunt ad ſacerdotium promouendi. Ita can. 13. Nicænum. Verum hac de re ſunt propoſitiones Bellarminianæ l. 1. c. 7. & ſequentibus, de Clericis, ab Catholicis probatæ, à priſcis Concilijs ſumptæ *Propoſitio Quinta. Ius eligendi ſummum Pontificem, ceteroſq; Eccleſiæ paſtores, & miniſtros, non conuenit populo iure diuino: ſed ſi quid aliquando in hac re populus potuit, id totum habuit ex conniuentia, vel conceſsione Pontificum.*

Electio non eſt populi.

Propoſitio Sexta. Electio Epiſcoporum non pertinet iure diuino ad Clerum, ſed ad ſummum Pontificem, vt vel ipſe eligat, vel præſcribat eligendi modum.

Pontifex Epiſcopos eligit

Propoſitio Septima. Ratio eligendi ſummum Pontificem per ſolos Cardinales, eſt omnium optima, & merito conſeruanda, etſi abſolute poſſet Pontifex eam mutare ſi vellet.

Propoſitio Octaua. Si nulla extaret Pontificia conſtitutio de electione ſum. Pont. vel caſu aliquo omnes electores à iure deſignati, id eſt, omnes Cardinales ſimul perirent, ius electionis ad Epiſcopos vicinos, & Clerum Romanum pertineret, cum dependentia tamen aliqua à Concilio generali Epiſcoporum.

Verū eade re extant multorum diſputationes, neque nunc mihi propoſitum eſt, de iure agere. Sed id quod paci Eccleſiæ conducit, exponere.

§. 4. Hinc conſtat Electores conſtitui ab Eccleſia poſſe; & idcirco in electione ſæpe variatū eſt, qua de re eruditiſsime Greg. Toloſanus (Syntag. iuris l. 15 c. 3. à §. 19.) *A quibus autem eligatur ſummus Pontifex, quæſtio temporum habet diſtinctionem. Et ſacroſancta Romana & Apoſtolica, non ab Apoſtolis primū, ſed ab ipſo Domino & Saluatore noſtro primatum obtinuit, h nā Beato Petro Apoſtolo dixit: (i Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meā, &c. i) ſubinde p D. Petro in ſede nō ſucceſſerit, & ipſo volente ante illum eande tenuerit Linus, Cletus ſeu Anacletus I. Eo quod viuente adhuc D. Petro Linus & Cletus adiutores adſciti ſunt in adminiſtratione bonorum externorū, qualein diacones habebant, & nūc camerarij Papa. m Fuitque Clemens ſecundū electionem ſecundus, ſed in adminiſtratione quartus ſummus Pontifex. Deinceps quia exemplo pernicioſum viſum eſt, vt quis deligeret ſibi Epiſcopum ſucceſſorē, n & quæ Dei ſunt ab hominibus dari ô alia formula eligendi ſummum Pontificem comprobata eſt, & à ſolo Eccleſiaſtico delectus. Eccleſia poſtea pacem adepta interfuit populus, & ſecuta Imperatorum cōprobatio, ſeu authoratio: p omiſſa Imperatoris comprobatio in electione Pelagij q & Gregorij 1. r Benedictus II. ſum. Pontif. ſtatuit in poſterum deligi ſummos Pontifices per Clerum & populum Romanum ſine conſenſu imperatoris. ſ prohibitum de hinc Laicis, ne ſe immiſcerent Pontificum electioni, & ab Adriano S. P. & in 8. Synodo t ne conſenſus imperatoris adhiberetur, & ne electio ab imperatoribus facta rata eſſet, cautum eſt u quamuis placuerit aliquando & plebem electioni adeſſe. x Sub Agathone ſum. Pontif. e Siculo Imperatori dabatur certa pecunia pro ordinatione Pontificis, & ideo eius requirebatur authoritas, y ſub annum Domini 686. Quia & Stephani Papæ extat decretum, vt præſentibus legatis imperatoris ordinaretur ſummus Pontifex, videlicet vt cuerterentur ſcandala, quæ ſolent in electione interuenire.*

h c. ſacroſancta 32. diſt. can. ita Dominus 19 diſt.
i D. Matth. c. 16.
D. Petrus ſibi in ſede delegit ſucceſſorem Clementem
k quamquam is immediate.
l c. Si Petrus &c. vnde ipſe Clemens, 8. q. 1. Clem. Epiſt ad Iacobum fratrē Domini Epiſt 3. c. 31 Tom 1. concil. in Clementi.
m Can. ſi Petrus ſum. ſta gl pen. 8. q. 1.
n In concil. Antiocheno, in can. Epiſcopo nō liceat pro ſe & concil. Martini Papa, C. Epiſcopo non liceat ante 8. q. 1. c. 1. de elect. prob.
o D. can. Epiſcopo non liceat anted. q 1. C. remoto, 7 q. 1. C. [illegible] 23. q. 8.
p Polydor. Virgil. lib. de inuent. rer. c. 10. & Epiſcopos, & can principali 63. d.
q Platina in vita Pelagij.
r Platina in Greg. 1.
& Volaterr ſequentibus

Oo 2 Adri-

ſ Poly do Virg. l. 4. de inuent. rer. c. [illegible] Platina in Benedict. 2. t C. nullus, C. Adrianus 63. diſt. u C. Valentinianus & can. [illegible] diſt. x C. plebs 63. diſtinct. y Can. Agatho 63. diſt. z c. quia ſancta Romana 63 diſtinct.

Adrianus primus, qui adeptus eſt ſedem Apoſtolicam anno Domini 772. cum eius rogatu Carolus magnus ad defendendas res Eccleſiæ veniſſet, habita Synodo cum 153. Patribus electionem ſummi Pontif. Archiepiſcoporum & Epiſcoporum, cum omnibus inueſtituris Carolo conceſſit cum dignitate patriciatus. a Ludouicus primus, Caroli Magni filius, ceſſit hoc ius electionis in perpetuum Paſchali primo, b ſum. Pontifici qui ſedit anno 817. & ipſe ante à populo Romano ſine conſenſu Imperatoris electus, c Quare nec in electione Adriani II adhibiti fuerunt Legati Cæſaris Ludouici II. quamuis tunc in vrbe eſſent, anno Domini 869. & ſi quædam vſurpata conſuetudo ante obtinuiſſet, d Henricus V. Imperator, contendere de primipatu & de inueſtituris Epiſcoporum, cum Paſchale II. auſus, excommunicatus, tandem, culpam deprecari coactus eſt, vt eius temporis author conſignauit literis Gothfridus Viterbienſis libr. 17. hiſtoria quæ Pantheon inſcribitur, in Henrico V. Adrianus III. qui ſedit in Pontificatu anno Domini 886 primus ad populum retulit, ne in creando Pontifice conſenſus Imperatoris expectaretur.

Veruntamen Leo 8. ſum. Pontif. qui ſedit circa annum Dom. 968 Othoni 2. Imperatori, poteſtatē eligendi Pontificem renouauit & confirmauit, certis ob id literis datis, quo tutius ſe imperij hoſtibus opponere poſſet f Iurauit autem antea Otho omnes 12. anteceſſori fidelitatem, & nihil ſine conſilio conſenſuue, aut exhortatione perditurum, nullumque placitum de rebus, quæ ad illum territoriū ſancti Petri ſine conſilio ſuo facturum. g Ex his tandem varijs conceſſionibus & reuocationibus, & decretis nihil præter ſeditiones crebras & ſchiſmata Eccleſia accepit: donec Nicolaus 2. Sabaudus, qui ſedit circa annum 1056. Ex concilij decreto, quod Mantuæ habitum eſt ſtatuit Pontificem ſummum à ſolis Cardinalibus eligendum eſſe, cum præcedente tractatu. h Alexander Senenſis rurſum circa annum 1165 ſtatuit adeundo, vt diſſentientibus inter ſe in electione Cardinalibus, valeat illius electio, quem ex tribus partibus Cardinalium duæ elegerint: excepta cauſa neceſſitatis, in qua non expectantur duæ partes Cardinalium, imo & aliquando huic ſolennitati renunciare poſſunt eligentes k

a C. Adrianum 63. diſt. Sabell. Ennead. 8. & Sigibert.
b C. Ego Ludouicus 63. diſt.
c Platina Paſcal. & Volater.
d Can in Synodo 63. diſtinct.
e Platina Adriano 3. & Sabell.
f Platina in Leone 8. Albertus Krantius l. 4. c. 10. & 11. & can. in Synodo 63 diſt
g Can. tibi Domino 6 diſt.
h Can. in nomine Domini 23. diſtinct. Lanfran. de ſacramento. Volaterra. Polydo. Virg. l. 4. c. 10. Alex. 4. in c. licet de vitanda c. 1 de electione apud Greg.
k Gloſ. in d c. licet in verbis à duabus partibus & ius Goffred. & Ioan Andr.

§. 5. Anno 1059. in Concilio Romano Epiſcoporum 113. ſub Nicolao II. ita ſtatutum eſt.

Primo namque inſpectore Deo eſt ſtatutum, vt electio Romani Pontificis in poteſtate Cardinalium Epiſcoporum ſit, ita vt ſi quis Apoſtolica ſedis ſine præmiſſa concordi, & canonica electione eorum, ac deinde ſequentium ordinum religioſorum, clericorum, & laicorum conſenſu inthronizatur, is non Papa vel Apoſtolicus ſed Apoſtaticus habeatur.

Vt moriente Romano Pontifice vel cuiuſcunque ciuitatis, nullus præſumat facultates eorum inuadere, ſed ſucceſſoribus eorum reſeruentur integræ.

Cardinales Epiſcopi Pontificem, aliquas Facultates Pontificis, & Epiſcopi manes ſucceſſoribus, non electoribus.

Hanc legem multorum rapinæ extraſerunt, qui morientium opes diripiebant, cum tamen Eccleſiæ ſint, & pauperum, itaque neque eas nunc in proprios vſus vertere electores canonici poſſunt.

Totus autem ordo eligendi & conclauium deſcriptus eſt in Synodo Lugdunenſi ſub Gregorio decimo; nam additis illis ad conſtitutiones Concilij Lateranen. 1. & Alexandri tertij, perfecta eſt ratio. Quin & in Concilio Baſileenſi Seſs. 23. multa ad electionem vtiliſsima conſtituta ſunt, requiriturque conſenſus, & profeſsio Pontificis electi plura etiam in eodem Concilio Seſs. 37. Item Seſs. 38. de [illegible] ibus, & confirmatione PAPAE. Fatetur Concilium varios fuiſſe eligendi modos, [illegible] neceſsitas, & vtilitas Eccleſiæ exegit, nunc vero ex C[illegible]bus e[illegible] let.

§. 6. Mores Ponti[illegible]s optimos eſſe [illegible]et, vt ea omnia quæ de Epiſcopis & Presb[illegible]ris dicta ſunt, tanto in Pontifice præſtantiora ſint, quanto ille omnibus Epiſcopis maior eſt; itaque cum in cæteris veræ ſolidæque virtutes, in Pontifice omnium virtutum apex exigitur.

Pontifex [illegible] obligatur.

Grandi autem ſcelere ſe Cardinales obſtringunt, cum in ſupremam dignitatem, hominem haud ſatis probatum euehunt; quod cum factum eſt, magno motu concuſſa eſt Eccleſia, vertique in deterius Cleri mores.

Cardinales ſumma obligatione eſt vt optimum paſtorem eligant.

Poteſtas eius eſt, quæ aliorum Epiſcoporum; ſed eo maior, quod eſt in ipſos Epiſcopos; quod ſine eo Synodus œcumenica cogi nulla poſsit. Cura eius vniuerſalis, obligatio pro cunctis animabus. Sed maxima pro domeſticis & curia ſua, quam omnes ita conſtituere tenentur, vt in ea ſit modeſtia, pudor, iuſtitia ſacerdotis domui conueniens; ſi enim ſuorum domeſticorum, iudicū, & officialium curam non habeat, fidem factis negat, & paſtor omnium fidelium, eſt infideli deterior. Cum enim ſumma ſit eius iuriſdictio in terris, à qua nulla datur appellatio, cum eius iudicium ſit à nullo retractabile, cum ad eum omnes vndecunque appellent, cauſæ Epiſcoporum, principum & regum ad eum deferantur, de omnibus iudicijs ille iudicet, ille à nemine iudicetur: vt autem iuſte iudicet, aſſeſſores, cognitores, ſubordinatos iudices iuſtos, diligenteſque habere neceſſe eſt.

Familia pontificia [illegible] exemplo vrbi.

Cum vero pietatis cauſa, & religionis, pontificem Imperatores venerentur; vt eſt in Epiſt. Nicolai ad Conſtantinopolitanum Imperatorē; neceſſe eſt grauiſsimi ſceleris reum eſſe pontificem, cum officio ſuo deeſſe, & orbem Chriſtianum fruſtrare incipit. Imo niſi maiorem zelum pro Dei honore quam cæteri Chriſtiani præſtat, præuaricator eſt. 32. q. 1. officij.

Omnes [illegible] capenti [illegible] ſanctos [illegible].

Quanta vero eius eſſe debet innocentia, qui non neceſsitate, ſed propria voluntate ſe purgat ab obiectis criminibus 2. qu. 4. *Mandaſtis*. qu. 7. *Nos ſi*.

Qui iudicem in terris non habet, Deo iudice ſe probat.

§. 7. Huic tantæ poteſtati Chriſtianam Eccleſiam decens, honor adiunctus eſt; Nam & diademate cingitur; & regum obſequijs colitur, demiſsione etiam ad oſcula pedum procedente. Culpant hoc ſectarij, & ſi faſtu, non autem officio agatur, culpandum foret. S. Thomas 22. q. 20. oſtendit honorem eum non eſſe inordinatum. Nam obſeruantia, qua dignitate excellētes proſequimur, ſi publico funguntur munere, non ad eorum, ſed Dei, & Reipublicę honorem pertinet. Honor pontifici delatus non illi, ſed Chriſto, cuius vicarius eſt, exhibetur quocirca & crucem gerit, vt crucifixo, non ſibi honorem dari conteſtetur; cum vero etiam ſit totius Reipublicæ Chriſtianæ caput, ipſi Eccleſiæ honor in eius capite merito defertur, defendit olim in Concilio Baſileenſi Henricus Kalteiſen, eam cærimoniam, neque nunc vllum, niſi hæreticum offendit Sanctiſsimus vocatur; quia ſanctiſſimum eſt eius officium. Ipſe interdum impius eſt, atque in æternum damnatur

Honor ſummus, ſummam virtutem requirit.

In vicario ſuo, etiam peccatore, Chriſtus honoratur.

Eccleſia in pontifice honoratur.

Officij ſancti.

Beatus, & beatiſsimus dicitur ex eadem excellentia poteſtatis, idem Henricus Kalteiſen de libertate Euangelicæ prædicationis, in t. 4. con. p 329. ſic exponit. *Venerabilis Thom de V[illegible] alden. lib. 2. 4. [illegible] & Concilia generalia dicuntur ſancta & ſan-*

Beatus, beatiſsimus dicitur.

& ſanctiſſima, non ſanctitate perſonarum inibi exiſtentium, ſed ex plenitudine officij ſanctificandi & infallibili aſſiſtentia ſpiritus ſancti, ſic & eccleſia Catholica dicitur ſancta, non propter ſanctitatem omniū exiſtentium in ea, cum ſint multi peccatores, ſed propter ſanctiſſima eius officia, propter ſacramentorum ſanctitatem exiſtentium in ea, non enim talia dicūtur ſancta ex opere operante, ſed ex opere operato. Ideo S. Cyrillus in epiſt. Synodica directa Neſtorio, quæ incipit: Religioſo & Deo amabili; nominat Papam ſanctiſſimum & venerandiſſimum, ſimiliter facit magenerale Concilium, ſimiliter S. Hieronym. Papam vocat ſanctiſſimum, gloriam ſanctitatem ſua magnificans in libro, qui intitulatur: de geſtis Romanorum pontificum, in principio ſcribens ad Damaſum Papam. Tertium quod Papa ratione officij ſæpe aptiſſime nominatur beatus ſeu beatiſſimus, non quaſi extra ſtatū viæ æternaliter conſtitutus beatus, ſed propter admirandam ſuæ poteſtatis excellentiam, quæ prope Chriſtum attingit; quicquid enim poteſtatis, quicquid gratiæ ſacramentalis, quicquid diſpenſationis caleſtis à Chriſto capite Eccleſiæ commiſſum eſt, ipſa Eccleſia diſpenſat, & Papa in fide non errante, totum eſt eius diſpenſationis cōmiſſu. Hinc B. Hilarius etiā Imperatorem Conſtantinū propter auctoritatē imperialem beatiſſimum nuncupauit in epiſtola ſua ad eūdem de fide. Et B. Ambroſius quibuſdā ſcribens Epiſcopis & ſacerdotibus malis, quos de ſymonia & multis exceſſibus redarguit, beatiſſimos & ſanctiſſimos patres nominat in libro ſuo paſtorali, quē de obſeruantijs ipſorū intitulat. Quarto ergo dico, quod ſi Papa aliquid mandat faciendum, quod non eſt contra legem Dei expreſſe aut contra ſtatuta aliqua ſanctorum patrum, etiamſi ſe literaliter in lege Dei veraciter non fundat, ei obediendum eſt.

Idem titulus, Conciliis generalibus tribui ſolitus.

Conſtantinus, vocatus ab Hilario beatiſſimus.

§. 8. Cum omnium cura pontifici incumbat, vnica tamen ratio eſt omnia curandi, ſi curiam ſuā vitijs liberet, ſi viros rerum, iuſtitiæ, gubernandi peritos, vere pios, auaritiæ munerumque oſores circum ſe habeat, alioqui nec cauſas intelliget, nec recte iudicabit. Curiam itaque conſeruare, & ſi opus ſit reformare ſtudebit. Nec excuſationem vllam prætendere poteſt, ſi enim epiſcopos, principes & reges admonet, corrigit, punit, non poterit miniſtros ſuos aut dimittere, aut ad honeſta cogere? Actum ea de re in Concilio Lateranenſi, & extant Bullæ Leonis decimi. Nec modo curiæ ipſius, ſed Legatorum quoque pontificiorum, quorum cum ſit Epiſcopalis, & interdum Cardinalitia dignitas, decet non modo mores eſſe probos, ſed familiam etiam eſſe modeſtam: alioqui probra in ipſos, & ſedem Apoſtolicam recidunt.

Inter omnia nihil efficacius, quam curia Romana ſanctitas.

Aula pontificia, omni monaſterio religioſior eſt.

§. 9. Beza in c. 18. Matth. n. 17. Eccleſiæ gubernationem vel ariſtocraticam, vel Democraticam eſſe iubet: eum Meiſnerus ſequitur, de regim. Eccleſ. & Paeckerus de Politia Eccleſ. l. 3. c. 12 illi reges membra Eccleſiæ, ſed nobilia conſtituunt. Hugo Grotius politico magiſtratui iudicium de Eccleſia tribuit, In pietate ordinū Holland. Sic Pareus præfat. in Oſeam ad Landgrauium Haſsiæ: Verū Kemnitius in locis commun. c. 4. de Eccleſ. Sacrilegij reum ait magiſtratū, quando excluſis miniſtris, & reliqua Eccleſia ſibi ſoli facultatem conſtituendi Eccleſiam vendicat. Eadem pene Leiſerus diſp. de concordia, & Herbrandus de Adiaphoris. Beſoldus ait eum magiſtratum fore Politicum Antichriſtum. vide quæ c. 3. de Eccleſiaſtico maieſtatis iure contra Rittershuſiū, Ricardum Harus, Grotium, Iacobū regem Angliæ diſputat. Eius eſt grauis ratio §. 4. Si à iudicio & poteſtate regis penderet religio, eſſet mutabilis. Imo controuerſias natas ex eo, quod ſaluā velint Rempublicam. negat Chriſtum regum ſubſidio regnum Spiritale voluiſſe firmari.

CAPVT XXI.

Immerito multi odio Romani pontificis à vetere Eccleſia ſeceſſionem faciunt.

§. 1. QVod ad omnes ætates pertinet, vt legitimum in Eccleſia magiſtratum agnoſcant, id in coronide mea contra eos, qui, cum iſtā ſcriberem, iubila ſua declamitabant, conuerti, vt à calumnijs falſis, verum Chriſtianorum omniū; etiam regum paſtorem vindicarem. Hoc etiam munus ad politicum pertinet, quandoquidem in Eccleſia eſt noſtra reſpublica, & in hac illa.

Generatim hoc propono, quia maxima pars concionum conuicijs contra pontificem inſumitur, adeo, vt ſi maledicta illa demātur, ex multis tomis futurus ſit libellus vnus Concionum pluriarum argumentum eſt, ex Danielis c. 11 31. & ſequent. Apocal. 12. & 13. & 14 & 17. vt omnia quæcunq; in Antiochum, & Antichriſtum ſcriptura vnquam dixit, Pontifici imputent. Ita Matthias Hoe conc. iubiliana 3. Balduinus Fredericus, VVolffgangus Franzius, Erhartus Lauterbach, Michael Mulingius, Vincentius Schmuk, Paulus Laurentius, duabus concionibus, Ioannes Pandocheus, ſunt & aliorum theſes, & declamationes.

Nouatores omnes in Pontificem inſurgunt.

In hiſce tria notaui omnes facere. Primo quæcunque vnquam ab aliquo Pontifice male geſta ſunt, toti ordini imputant, & exaggerant, vt ſi quis Achabi vel Manaſsis ſcelera cunctis regibus attribuat, ideoq; ſceptrorum vſum tollat, quia ſuis affectibus multi reges ſæpius; quam legibus obſecuti ſunt. Secundo, quæcunq; contra Pontifices vnquam ab eorum inimicis ficta ſunt, tanquam oracula cum auctario proponūt, quæ autem pro Pontifice dicuntur feruentius, illa in calumniam rapiunt. Vt cum dicitur Pontifici in terra datam poteſtatem ſoluendi peccata, ſicut Deus in cœlo ſoluit, & iudiciū Pontificis etiam Dei eſſe, mox clamant, Pontificem æquari Deo, Deū de throno deijci, & Pontificem extolli, Pontificem Deū à nobis ſtatui, cum tamen particula ὡς, aūt *ſicut* ſimilitudinis non minus, quam æqualitatis ſit nota, cum aliud non doceamus, quam ea, quæ Pontifex ſoluit aūt ligat in terra legitimæ poteſtatis vſu, ea in cœlo ſolui vel ligari, & Chriſtum habere ſerui ſui, & Vicarij ratam ſententiam. Tertio doctrinam Pontificis oppugnant, in quo certamine tria ſtratagemata notaui. Primum eſt, imputare pontifici, & Catholicis ea dogmata per calumniam, quæ expreſſiſſime damnamus, & anathematizamus. Alterum, quæ antiquiſſima Eccleſia docuit, verbi gratia de purgatorio, ea velut noua Pontificis, Monachorum, & Ieſuitarum inuenta traducunt v. g. Purgatorium figmentum Monachorum aiunt, at Zanchius l. 4. c. 4. qu. 5. de natura Dei ita loquitur. *Verum enim vero primum, nondum potui certi aliquid reperire. Eſt tamen antiqua conſuetudo, & doctrina. Nā Tertullianus de eiꝰ precibus pro defunctis mentionem fecit, in lib. de cor. mil. Chriſt pag. 449. ſed aperte inter ea numerat, quæ ex ſola conſuetudine fluxerunt: minime autem ex ſcripturis deſumpta ſunt. De eadem re ſcribit lib. de monogamia pag. 578. item oblationum pro defunctis mentionem facit, lib. de exhortatione ad caſtitatem, pag. 564. Nunquam vero docet vel innuit, preces illas vel oblationes fuiſſe ex verbo Dei, aut etiam ex Apoſtolica traditione.*

Artes calumniandi Pontificem.

1. Vnius peccata omnibus imputant.

2. Figmenta contra Pontificem colligunt.

3. Doctrinam oppugnant.

Purgatoriū quod nouum inuentum aiunt, omnia veteram ignorās.

Dionyſius, qui Areopagita dicitur, in lib. Ecleſ. Hierarch. cap. vlt. & alibi. Cyprianus Epiſt. lib. 13. Epiſt. 6. item lib. 4. Epiſt. 5. & alibi ſæpe. Ambroſius T. 3. in orat. fun. de obitu Theodoſij: item altera de obitu Valentiniani: & in orat. de obitu fratris ſui Satyri. Chryſoſt. in Liturgia, & alibi. Auguſt. T. 1. confeſſ. lib. 9. cap. 12. 13. rogat Deum, vt peccata matris defunctæ remittat. item lib. de cura pro mortuis agenda. cap. 4. ait, non eſſe omittendas ſupplicationes pro ſpiritibus defunctorum. item Tom. 4. in 8. quæſt. ad Dulcitium q. 2. & alibi.

Exemplum exhibere volui artificioſæ & rudis malitiæ: Zanchius atque alij, qui aliquando veteres legerunt, fatentur iam Dionyſij Areopagitæ tempore & Tertulliani fuiſſe conſuetudinē, citant Cyprianum, Auguſtinum, alios Patres. Itaque hæc, cum parum ad odium Pontifici concitandum valerent, artificioſe omittunt, & ſimul ſtolide & ruditer: Etſi enim ſuis imponant, & oratores videantur, conſcientiam tamen Chriſtiani orbis vereri debent. Tertium eſt odioſa facere Catholica dogmata, & ſua horridiora mollibus verbis polire.

Odioſam reddunt veritatē mendacijs.

§. 2. Odioſam noſtram doctrinam faciunt interpretatione peruerſa. Id cum olim cœperunt multi, præſertim ſcurra Anonymus contra Priuilegia Caluiniſtarum à P. Martino Becano edita, quem ſecuti ſunt Anonymus contra Vngersdorff, & nunc Iubilantes præſertim Zeæman, & cæteri qui nihil niſi ſuorum famoſos libellos legere conſueuerunt. Verba ſcurræ de Oppenhaim, qui ſe mendaciter Guilhelmum de Pratis indigitat, in eius Epiſtola legerunt. *Papa*, inquit, *ille poteſt diſpenſare contra ius naturale, & Apoſtolorum.* Nam Gloſſator Gratiani expreſſe ſcribit, 15. quæſtione 6. cap. auctoritatem, d. 32. cap. presbyter. diſtinct. 24. cap. lector. Sed grandis eſt calumnia, nam Pontifex dicit anathema cunctis docentibus, *Poſſe pontificem contra ius naturale diſpenſare.* Itaque gloſſatoris culpa, non eſt pontificis, deinde gloſſa illa in iure canonico hodierno nulla eſt. Nec vllus horum gloſſam vidit, mendacium mutuo acceptum alijs tradunt. Sed tamen ſunt quædam, quæ iuris naturalis eſſe Canoniſtæ, & iuriſperiti dicunt, quod iuri naturæ ſint conſentanea, mutari tamen poſſunt, quia non omni tempore nec loco obligant, v. g. Iuris naturalis eſt *alienum reddere*, ius ciuile præſcriptione transfert dominium, ius Apoſtolicum eſt, *ne Epiſc. ſit neophytus, ſit vnius vxoris vir, vt omnis vir oret, & prophetet aperto, & fœmina operto capite.* In his tamen diſpenſare videmus omnes interdum Sectas, non modo Catholicos. Hac mente loqui aliquis gloſſator potuit, & in iſtis diſpenſari poſſe docet Pareus in 1. Cor. 1. 14. Deinde calumniam retundit titulus Canonis, qui eſt: *Apoſtolica auctoritas penitus illicita in irritum deducit iuramenta.* At illicita iuramenta facere irrita non eſt contra Ius naturale. Deinde ipſe Canon qui eſt non modo Nicolai Papæ, ſed veterum etiam. *Auctoritatem venerabilium (15. qu. 6.) prædeceſſorum noſtrorum ſecuti, & nominatim beatiſſimi Papæ, & martyris Alexandri quinti à Beato Petro, ab omnibus iuramentis, & cuiuſcumque modi obligationibus, quibus illi ſeſe coacti violentia impiorum obligauerant, abſoluimus: & ne illa ſeruentur, vetuimus tam præfatum Archiepiſcopum Treuerenſem, quam eius propoſitum, & omnes qui tunc temporis capti ſe illis quoquo modo obligauerunt: neque vllam eos proinde infamiam, vel calumniam, aut à ſuis bonis ſequeſtrationem vnquam auctore Deo, & ſanctis Apoſtolis, & noſtris prædeceſſoribus ſuſtinere permittimus: ſicut per prophetam Dominus dicit. (diſſolue colligationes impietatis.) Quin etiam præfato fratri noſtro, filijſque Treuerenſis Eccleſiæ, illiuſque defenſoribus hæc in mandatis damus: vt ſpiritnali ſimul, & materiali gladio tam diu malignos illos, eorumque fautores inſequantur, quouſque cum integritate poſſeſſiones, vel quacumque res Eccleſiaſtica hoc facto vel quocumque pacto diſtracta, ſeu direpta ſunt, reuocentur.*

Caluiniani prodi cantu archiſycophantæ.

Ius naturale, varie dicitur à iuriſperitis.

Impia iuramenta, & coacta, etiam iura ciuilia ſoluunt.

§. 3. Nec tolerabilior calumnia eſt, cum dicit, Panormitanum dicere c. fin. de diuortijs, *Papam contra nouum Teſtamentum diſpenſare poſſe.* Hæc ſcurra: & ſpeciem habet calumnia, quia verba Panormitani ſunt. Secundo nota, *quod Papa ex maxima cauſa poſſet diſpenſare contra nouum Teſtamentum.* Quomodo vero intelligenda ſint, verba duræ ſonantia, diſcendum eſt ex additionibus, quibus lector ibidem remittitur ad cap. 13. 4. qui filij ſint legitimi. Vbi ſic habet: *Nec obſtat, ſi dicatur Papam poſſe ex cauſa diſpenſare in gradibus diuina lege prohibitis, vt notatur per aliquos in ca. literas, de reſtitut. ſpoliator. quia illud verum, ſecundum eum diſponendo, & legitimando matrimonium, vt ex nunc, non autem ex tunc, ita vt filij ante geniti cenſeantur legitimati.*

Hæc diſpenſatio non eſt in eo, quod ſimpliciter in nouo Teſtamento mandatum eſt, ſed diſponit circa aliquid, quod non eſt contra nouum teſtamentum. Agitur enim de rebus non omnino neceſſarijs: quale eſt illud, quod Ambroſius Neophytus contra nouum teſtamentum venit ad Epiſcopatum. Deinde ex ipſo canone res clara eſt. Panormitanus explicuit illud caput, in quo Innocentius tertius recens conuerſis ad fidem, qui matrimonium contraxerant, cum relicta fratris ſecundum legem Moſis, propter infirmitatem permittit, vt eo matrimonio poſt baptiſmum vtantur. Non tamen liceat baptizatis ita contrahere, deinde ſubijcit. Secundo nota, quod Papa ex maxima cauſa, poſſet diſpenſare contra nouum teſtamentum. Quod non eſt diſpenſare de aliquo, quod in nouo teſtamento ſcribitur ſeruandum, ſed de aliqua lege Eccleſiæ, quæ in nouo teſtamento, ſeruatur: nam nullus apex eſt in nouo teſtamento, quo vetetur aliquis viduam defuncti fratris domum ducere, in veteri teſtamento etiam lex erat, quæ matrimonium illud imperabat. Non igitur contra nouum teſtamentum ſcriptum, ſed contra legem Eccleſiæ noui teſtamenti diſpenſabat. Non obſtat, quod Matth. 14. 3. Ioannes dicit Herodi, non licere habere vxorem fratris ſui. De vxore enim viuentis agitur. Vt Hieronymus, Beda, alijque teſtantur: Philippus enim anno Tiberij 20. mortuus eſt, Mens autem Panormitani eodem in loco, (nempe in c. finali de diuortijs, lib. 4. decretal. t. 19.) clara eſt, docet enim, non poſſe Papam contra leges diuinas diſpenſare.

Papa poteſt diſpenſare contra legem aliquā, quæ in nouo teſtamento eſt, imo eſt in eccleſia.

Idem ſcurra, & ex eo Nouatores nudis quoque mendacijs contra auctoritatem Pontificis pugnant, *Idem dicit Bertachinus*, inquit, *in Repertorio dictionis Papa.* Idem allegant Iubilantes. Sed in eo repertorio contrarium penitus reperitur. *Papa non poteſt diſpenſare in prohibitis teſtamento veteri & nouo. Anton. de Bur. & Ioan. Andr. in cap. ſuper de vſur. & Anton. de Prato in d. conſ. 12. col. nec contra Euangelium, nec ius diuinum 20. diſt. 2. deinde 14. d. ſicut & gloſſ. in cap. literas de reſtitut. ſpoliat.*

Falſarij ſunt iubilantes.

Bertachinus igitur eos mendacij arguit, & auctores pro ea recitat. Alia ſunt innumera, vt *omnes Papam facere verum Deum*, & ſimilia, quæ ab

Ingens infamia omnes iaciendo.

vno

vno ſemel ſine fronte dicta, ab omnibus deinde iterantur. In his itaque coram Deo & hominibus proteſtamur iniuriam fieri nobis, illi enim οἱ πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορευόμενοι, in auaritia fictis ſermonibus animas negociantur, Vita eorum doli meditatio, & tritura mendacij.

ψευδῶν ἄνακτες, μηχανοῤῥάφοι κακῶν ἀλεκτά.

Mendaciorum reges, Machinarum ſtructores, malorum volutabra.

Qui ſecum ita ratiocinantur:

Τὸ κέρδος ἡδὺ κἂν ἀπὸ ψευδῶν ἴῃ,

Lucrum dulce eſt, etſi ex mendacijs ſit.

Veteres hæretici hoſtes Papæ, noſtri quoque hæretici ſunt hæretici.

§. 4. Cum igitur errore magno deficiant à priſca veritate, conſideranda ſunt quæ proponunt. Nunc quia generatim ea de re agimus, hoc ſolum proteſtamur, nullam fore excuſationem illis, qui ob has cauſas deſciſcunt, non magis quã decem tribubus, quia ab Hieroſolymitano tẽplo defecerunt. Nam nullo vnquã ſeculo ab Romano Pontifice defecerunt, niſi qui hæretici fuerunt, quos noſtri quoque damnant. Deinde qui à nobis exierunt, à ſe mutuo magis diſtant, quam à nobis plerique, alij in orientem, alij in occidentem traducti.

Sed nihil admirabilius in eorum erroribus, quam quod iam conuicti, eo deuenerunt, vt veteres martyres in numero Antichriſtianorum habeant, quod impudentiſsime fecit Fredericus Braubomus in *floribus flammiis*, & refutaui in libro de incremento hæreſeon, ſed prolixiſsime VVolffgangus Franzius diſſeruit theſi 300. & ſequentibus.

Martyres iniuriis adduntur.

301. *Tenuia quidem erant principia in Lino, Cleto, Clemente, & tamen illa ex ſacris ordinibus huius vrbe habitis presbyteros decem & octo, Epiſcopos XI. creauit, quos ſine dubio alibi præfecerat, iſte redegit in ordinem ex mandato Petri, vt dixit, 25. presbyteros, hic ſcripſit ad alias Eccleſias Epiſtolam, quæ non omnibus fuit probata, quemadmodum apud Platinam hac leguntur.*

302. *Secutus Anacletus conſtituit, ne Clerici barbam vel comam nutrirent, Euariſtus ne plebis in Epiſcopum accuſatio reciperetur, Epiſcopos in diuerſa loca credidit. Alexander, vt aqua ſancta, ſale admixta interpoſitis ſacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur, voluit quoque aquam admiſceri vino in conſecratione ſanguinis Chriſti: Oblationem quoque ex azymo & non ex fermentato, vt antea, fieri mandauit.*

Odio pontificis, etiam martyres deteſtantur.

303. *Xyſtus 1. conſtituit, ne Epiſcopi ad ſedem Apoſtolicam vocati* (ECCE & NOTA LECTOR, *Romani Epiſcopi cito auſi ſunt imperare externis aliarum vrbium doctoribus*) *redeuntes à ſuis reciperentur, niſi ſecum deferrent literas plebem ſalutãtes.* (ECCE & NOTA *iterum lector, ita Romani Epiſcopi etiam inter perſecutiones aliorum procerum protectione confiſi, tamen non tantum exteris Epiſcopis, ſed Eccleſijs ſeſe inſinuarunt pro capitibus*) *& vide exemplum in vita Xyſti.*

304. *Teleſphorus conſtituit, vt ſeptem hebdomadibus ante Paſcha obſeruaretur ieiunium: Higynus Papa ne templa dedicarentur, ne augerentur, ne diminuerentur ſine arbitratu Metropolitani vel Epiſcopi: Pius Libertinas Nouati in vico patricij in honoratione ſororis ſuæ diuæ Pudentianæ dedicauit. Anicetus conſtituit, ne Epiſcopus crimen Metropolitani ſui ad aliam quam ſedem Apoſtolicam deferret: item ne Epiſcopi omnes Patriarchæ vocentur. Soter, ne Monacha vlla pallam attrectaret, neue thus in acerram poneret, dum ſacrificia fierent.*

305. *Eleutherius initio pontificatus ſtatim Epiſtolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabatur, vt ſe & ſuos in Chriſtianorum numerum reciperet, quare Fugatium & Damianum eo miſit, qui regem ac populum baptizarent. Hunc ſecutus Victor 1. excommunicauit Epiſcopos Orientis, qui Paſcha nolebant celebrare ſtatis diebus Dominicis. Zephyrinus 1. ne Epiſcopus vel à Patriarcha, vel à Primate, vel à Metropolitano ſua in iudicium vocatus ſine authoritate Apoſtolica damnaretur, Calliſtus 1. vt quatuor ieiunia quatuor anni temporibus haberentur: ædificaſſe dicitur in honorem B. Virginis Baſilicam in Tranſtiberina regione. Sed nolumus vlterius progredi, quia, (quantum pontificiis eſt tribuendum hiſtoricis) ex his vnguibus facile eſt æſtimare leonẽ, & intelligere quid ſit, quod dicitur, illis temporibus fuiſſe operatum iniquitatis myſterium.*

Quis ille eſt Chriſtianus, cui martyres ſunt Antichriſtiani?

§. 5. Ecce lector Linus, Cletus, Clemens, Anacletus, Euariſtus, Alexander, Xyſtus, Teleſphorus, Higynus, Pius 1. Anicetus, Soter, Eleutherius, Victor 1. Zephyrinus 1. Calliſtus 1. operabantur iam myſterium iniquitatis: quia illa fecerunt, quæ narrat homo hæreticus: & quamuis vitam pro gloria Chriſti ſuderunt, huic tamen ſunt Antichriſti, quia operati ſunt myſterium iniquitatis, nec innocentes ſunt, quia aſcendere altius non potuerunt: ſed Antichriſti, quia ſedem eius appetiuerunt, cenſendi ſunt, ſi credimus hæretico. Abſit vero vt primitiuæ Eccleſiæ martyres Apoſtolicorum temporum coæuos, Antichriſtianiſſimi damnemus, id potius gaudeamus, eos nobiſcum in eadem fide vixiſſe. vt habet de Lino vetuſtiſsimus canon miſſæ. Iren. lib. 4. cap. 3. Hieronym. in catalogo. Euſeb. lib. 3. hiſt. cap. 12. Epiph. hær. 27. De Clemente idem illi teſtantur auctores. ille epiſt. 3. Miſſas ſine Epiſcoporum licentia celebrare vetat. Cum illo communicarunt tot millia martyrum primi ſæculi, quos iam Antichriſtianos appellant nouatores. Anacleti Epiſtolæ, quæ ſunt in primo tomo Conciliorum, oſtendent illum eſſe noſtræ fidei. Hic pontifex omnium antichriſtianiſſimus eſſe debet: Nam Epiſt. 3. ex inſtituto Romanæ Eccleſiæ primatum aſſerit. Hæc vera inquit, &c.

Quid mirũ eſt eos nobis infenſos, qui beatos martyres calumniantur.

Anacletus Romanæ Eccleſiæ primatum aſſerit.

Martyres illi, in noſtra fide mortui illi;

Euariſtum Irenæus lib. 3. cap. 3. Epiph. hær. 27. Optatus lib. 2. contra Parmenianum. Aug. Ep. 165. martyrem Chriſti non Antichriſtum agnoſcunt.

Alexander Epiſt. ad Orthod. in T. 1. conc. & de conſec. d. 2. can. *In Sacramentorum*, in Euchariſtia corpus & ſanguinem confici docet.

Xyſtus inter alia ſtatuit de Epiſcopis euocatis ad ſedem Apoſtolicam, appellationes recipiendas docet, in T. 1. Conc.

Teleſphorus Epiſt. ad vniuerſos T. 1. conc. & de conſecratione, d. 1. can. Nocte ſancta, miſſas celebrare iubet, corpus domini conficere. Idem ieiunium quadrageſimæ ait 7. ſeptimanis ante Paſcha obſeruandum, carnibus abſtinendum, Epiſt. ad vniuerſas d. 4. can. ſtatuimus.

Higynus omnes Baſilicæ, inquit, debent cum miſſa celebrari. T. 1. conc. & de conſec. d. 1. can. omnes Baſilicæ.

Pius in domo ſororis Euprepiæ miſſas agit, & ſanguinem domini conficit, vt conſtat ex Epiſt. ad Iuſtum Viennenſem Epiſcopum, de conſec. d. 1. can. ſi per negligentiam. Idem de cruce conſecrata, T. 1. conc. & 22. quæſtione 5. can. Romanam Eccleſiam ait eſſe omniũ Eccleſiarum caput.

Anicetus, Epiſtolæ eius, & decreta, quæ in T. 1. conc. habentur, oſtendunt, eum eiuſdem nobiſcum fuiſſe fidei.

Soter ſtatuit, ſi vnus ſacerdos morbo impeditus miſſam non abſoluat, vt alius perficiat, in Tom, 1. conc.

Eleutherius Romano Pontifici reſeruata ait definitiua de Epiſcopis iudicia, alia eius decreta Catholica ſunt, ad eum à Martyribus Lugdunenſibus legatus venit S. Irenæus. Victor ſibi de Epiſcopis ait iudicium reſeruatum, contra Quartadecimanos egit.

Zepherini Decretales Epiſtolæ Tom. 1. conc. plures leguntur, quibus noſtram fidem aſtruit: Martyr egregius fuit anno 203. Euſeb. l. 5. c. 27. Optatus. l. 2. Calliſtus anno 226. Martyrio coronatus eſt. De ieiunio quatuor temporum ſcripſit, nam ante Apoſtolica traditione tenebatur. Sed vt videtur ter in anno prius agebatur, quod illud, quod in quadrageſimam incurrebat, non numerarent pro ieiunio quatuor temporum.

Noſtri hoſtes, calumniatores ſunt martyrum.

Nunc omnium conſcientiam appello, martyres illi, eadem docuerunt, propter quæ nos vt Antichriſtiani damnamur, cur ergo illorum eſt melior conditio, quam noſtra? nam illis nos potius credere par eſt, qui & Apoſtolicis temporibus vicini fuerunt, & fidem ſuam ſanguine ſuo conſecrarunt, & quia nemo vel in illa Eccleſia, vel ſequente de erroribus eos appellauit. Cur ergo ab illis receditis? cur perſecutores Nerones Domitianos, Traianos, Neruas, Adrianos, Antoninos canonizatis, quaſi Antichriſtianorum Pontificum iudices, & legitimo iure vindices?

§. 6. Sufficit illa martyrum damnatio noſtræ religioni, ſeparari ab illis nolumus, cum illis in carcerem & mortem, imo in veſtra odia & contumelioſa ſubſia ire lubet. Si hæc illis fuere venialia, nec cœleſti eos aſpectu priuarunt, cur in nobis ſunt tam mala, quam vos eſſe fingitis? Nolite ô Chriſtiani audire Martyrũ Chriſtianorum poſthumos calumniatores.

§. 7. Sed parum eſt in Martyres eſſe aſperos, non Apoſtolis, non Ioanni Baptiſtæ parcunt. Horrendum auditu eſt, quod inter exultantes Iubilorum inſanias in Academia VVittenbergenſi defendere auſus eſt VVolffgangus Frantzius. Ille, vt opera ſupererogationis negaret, & indulgentiarum theſaurum è medio tolleret, Ioannem Baptiſtam accuſat.

Quid mirũ ſi Pontifex Antichriſtum audit, ſi Baptiſta damnatur.

Theſis 191. *Porro opera ſupererogationis augere cupit Ioannis Baptiſta, 1. aſperrima vita, de qua inter alia dicitur, nos in ſcripturis oſtendere non poſſe, vbi* DEVS *iſtam aſperitatem imperauerit. 2. ex eiuſdem reſipiſcentia & vita nouitate, qua ipſe, qui nunquam à Deo alienus fuit, nunquam indiguerit.*

192. *Quod attinet ad hiſtoriam de aſperitate vitæ Ioannis Baptiſtæ, ibi non eſt quæſtio de facto, hoc enim concedimus, quia à ſacris literis commemoratur, ſed de iure, vtrum rectè talem aſperitatem æmulatus fuerit Ioannes.*

193. *Non rectè feciſſe Ioannẽ, inde patet 1. quia lex Moſis ceremonialis tum nõdum erat abrogata Et lex illa plures admittebat cibos, quam quos ſolos Ioannes comedebat. Vnde Chriſtus diſcipulos ad Iudæos emittens dicit eis Luca 10. 7. Quicquid vobis appoſitum, edite, nimirũ non prohibitum lege Moſis. 2. Quia illam rigiditatem Eſſæam & Phariſæam pariter Chriſtus ipſe carpit Matth. 9. 16. 17. Marc. 2. 21. 22. Luc. 5. 36. 37. 38. 39. Vbi doctrinam Phariſaicam, & Ioannis quoque de nimijs ieiunijs vocat veſtimentum vetus, vtres veteres. Legatur præ reliquis in hanc ſententiam iſta rectiſsime explicans Iacobus Faber Stapulenſis in commentarijs initiatorijs ſuper 4. Euangelia.*

194. *Et iſtam prauam conſuetudinem contrariam legi Dei & à Chriſto tum improbatam, contraxerat Ioannes Baptiſta inter Eſſæos, ſiquidem tales fuiſſe mores Eſſæorum ex hiſtoricis liquet, nimirum gaudebant eſſe remoti à ſi equentia, ſecẽſuum, & ſolitudinis cultores, habere victum herbarum, & fructus arborum, fugere cibos animales, ſicut antea fecerunt Pythagorici.*

Quid mirum eſt martyrum & pontificum eſſe hoſtes, qui percuſſorem domini, quo non eſt *maior inter natos mulierum*, à Chriſto toties laudatum, qui *erat lucerna lucens, & ardens*, tam petulanter inſectantur?

Hiſtoriam veram eſſe concedit, contra aliorum Lutheranorum vaniſsimas expoſitiones, nã quidam ἀκρίδας, herbarum tenera, aut cancros, Eremum villam ſuburbanam, veſtem è pilis camelorum, damaſcenam togam interpretati ſunt, vt cum Ioanni ſimiles eſſe non vellent, illum ſibi ſimilem efficerent; maluerunt enim Ioannẽ delicijs ſolutum proponere, quam illius aſperitate delectamenta ſua turbare.

Veteres Lutherani S. Ioannis lautitias affingunt.

Sed rationes videamus. *Lex Moſis plures cibos admittebat, quam Ioannes edebat*, male igitur Ioannes Vt ſpecies argumenti ſit, addatur maior *Quicunque non edit omnes cibos, quos lex permittit, ille contra legem agit.* Vbi obſecro mentem reliquerunt, qui ſic argumentantur? Qui inter legis imperium, & permiſsionem diſcrimen ignorant? Lex Chriſtiana omnibus mullos, oſtrea, Attagenas & quicquid eſt eſcarum permittit, nec tamen peccant, qui à plerìſque abſtinent. Nonne eſt *virtus placitis abſtinuiſſe bonis*? Nonne, in regio apparatu menſarum licet in vno genere ſibi alteroue cõtentum, paucis ſedare famem? at Chriſtus diſcipulis dixit Luc. 10. 7. *Quicquid vobis appoſitum, edite.* Eſto ſane, illi hac poteſtate vſi ſunt, Ioannes arctiorem ſibi abſtinentiæ legem indixit, non ideo peccauit Ioannes iuri ſuo renunciando, quia diſcipuli bene fecerunt vtendo. Licuit Apoſtolo Paulo *de Euangelio viuere*, quemadmodum & cæteris Apoſtolis, ſed maluit *ſine ſumptu ponere Euangelium.* De altari viuere poterat, nec illi triumrantibus os obturandum erat magis, quam fratribus Domini, & Cephæ, mori tamen mauult, quam euacuari gloriam ſuam.

Non poteſt baptiſta, niſi à magna inſania, damnare.

Quod vero ait Ioannis ieiunium à Chriſto reprehenſum, calumnia eſt Matth. 9. 16. 17 Marc. 2. 21. 22. Luc. 5. 36. 37. 38. Non enim Ioannis nimia dicit ieiunia, nec vocat vtres veteres, aut veſtimentum vetus. Sed diſcipulos ſuos tirones infirmos, nondũ ad noua, & grauia toleranda duratos. Excuſat igitur ſuos, non accuſat Ioannem; Quod ex hoc loco conſtat: nam dicit, non eſſe conueniens, vt filij nuptiarum, aut thalami, quam diu eſt cum ipſis ſponſus, ieiunent, fore, vt poſtea ieiunent, quod eos præſtitiſſe eorum hiſtoriæ, & Epiſtolæ docent. Quod ſi vtres veteres, & veſtimentum vetus vocantur ieiunia Ioannis, quid ergo eſt vter nouus, & veſtimentum nouum? Deinde ſi vitioſum fuit Ioannis ieiunium; fuit ἐθελοθρησκεία ab ipſo male electum, non igitur verus Doctor Ioannes fuit, præſertim hæreticis, qui ἐθελοθρησκείαν idololatriæ comparant. Tertio, ieiunium Ioannis Chriſtus ipſe laudauit, cũ enim Matth. 11. à v. 7. vſque ad 18. Ioannem laudaſſet ſubiungit: *Venit Ioannes neque bibens, neque manducans, & dicunt, dæmonium habet: Ideo ſimilem ait generationem illam pueris dicentibus, cecinimus vobis & non ſaltaſtis, lamentauimus & non planxiſtis.* Tanta igitur aſperitate pœnitentiæ, qua

Chriſtus laudauit ieiunium S. Ioan. Bapt.

mon-

[illegible] tantum [illegible] ita æter- na [illegible] ad vi[illegible] & quia [illegible] nec benigni [illegible] Domini [illegible] expr[illegible] illis continuatam.

Id quod ſciunt hodie pudentiſſimè, calumnioſiſſimè.

[illegible] legem [illegible] ſuiſſet illa veſtitus, victuſque [illegible], merito dixiſſent Iudæi *dæmonium habet*, vt qui legem Dei violaret. At tam Lutherani, quam Caluiniani fatentur Iudæos impudentiſſimè & calumnioſiſſimè, tam Ioannem, quam Chriſtum ſugillaſſe, quibus nunc ſuccedit Academicus VVittenbergenſis, qui vt Papam euertat, Ioannem Baptiſtam Chriſto opponit.

Eſſeni quales.

Denique Ioannem Eſſæum vocat, eorum moribus imburum, eorum diſcipulum. Eſſenos admodum laudant hiſtoriæ, liber hebræorum quē Iuchaſim vocant, Eſſenos Nazaræos appellat, quos noſ nominare ſolent ἡγιασμένους, origo eorum ab Rechabitis, quidā eorū erant Κενῖται, alij [illegible]ζοντες, ita Ioſephus, alijque. Abrahā Zachutz, moribus optimis ait fuiſſe, odio habuiſſe lucrū, [illegible] ſcortationes, & Ioſephus [illegible] fu- [illegible] τοῦ [illegible] & l. 18. c. 2. [illegible] ἄλλως ἄνδρας [illegible] optimis moribus præditos, cœlibes, agricolas, deliciar[um] vt vnctionis & ornatus exortes, de fato, quod illud crediderunt, bonum ſenſum habere poteſt. Si Eſſeni viri boni, & ſancti fuerunt, non docuerunt Ioannem conſuetudines le[gis] Dei contrarias, ſi hæretici, vt ſere ſentiunt nouatores, Ioannem quoque eorum diſcipulum, & imitatorem hæreticum faciant oportet, vt cuius vita tota fuerit diuinæ legi contraria, & à Chriſto improbata, cum tamen de eo dictum ſit, *Et tu puer Propheta altiſsimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias eius, ad dandam ſcientiam plebi in remiſsionem peccatorum eorum.*

[illegible] hoſtes [illegible] eorum, qui [illegible] ſancti [illegible].

Hæc generatim monere volui, ne quiſpiam to[t] calumnijs, quas plenis mendaciorum plauſtris deuehunt, moueatur, cum videt, non modo pontifices, & Clerum, ſed quod impium eſt, veteres martyres & eorum Eccleſias antichriſtianiſmi acce[rſi], imo S. Ioannem Baptiſtam, impietatis, & erroris accuſari. Id Deum rogamus, ne vnquam illo ore laudemur, quo tam ſancti tam imprudēter ac[c]uſantur, nec ab illis, qui non magis à nobis quam à Baptiſta receſſerunt.

Nec tamen omnes æque acerbe de Pontifice ſent[iu]nt. Rex Britanniæ anno 1605. 9. Nouembris in oratione in publicis comitijs multos præſtanti [pieta]te homines inter Catholicos agnoſci. Georgius Caſſander cent. 1. Ep. 21. Primatum & prerogatiuam inſpectionem Papæ concedit. Brocardus in papatu pios & impios eſſe concedit.

CAPVT XXII.

Aliæ cauſæ, cur à nobis receſſerint, inſuſtæ.

§. 1. OSTENDI cauſam cur tanto odio in pontificem, Catholicoſque ferantur, n[on] eſſe in nobis, ſed in malitia apoſtatarum, [qui] [illegible] mod[o] in veteres martyres, & Ioannem [Baptiſt]am inv[a]dunt. Nunc cauſas ſpeciales exa[minare] placet. Cauſas tot allegat, quot articulos [illegible] ſed eos ſingulatim dein[illegible] abo, nunc quæ proprie in pontifice [illegible] amus. Refert illa ad tria capita poſ[illegible] bien, quod ſe Deo æquet, Regibus [illegible] m poteſtatem vſurpet, 2. libidi[illegible] quæ ſcortationem approbet, quod impure [illegible] auaritiā, quod ſi[illegible] bus omnes circum-

benigens opes [illegible] at. Hæc o[mnium] ar[gumen]ta [illegible] onu[illegible] teſt [illegible] Pand[ectis] [illegible]s, non qu[illegible] reliq[illegible] doctior. ſed [q]uod mendac[illegible] eſſe ſcione velim in Pandochei[o] [illegible] conſpiciat. Aut Vincentius Schmuck [illegible] bus. Vel, ſi ne ſi varietas placet, Simon Sten[ius] po[eta], qui ridiculè mendax carmen miſerum in Academia Heidelbergenſi diſperdidit, ille ſaltem legē [illegible] ager, & quidem carmine, quo miſerrimos verſiculos conciuſit.

Quod reliquum eſt, auditorum, mea muſa, corana,

Pro tanto ſeſe gratam declarat honore,
Quod voluit præſens decorare ſenem capularem.

Quia vero ex Daniele & Apocalypſi om[nes] pontificem oppugnant, & ſcripturarum depratatione hæreſes ſtabilire conantur, ego quoque loca illa explicanda ſumpſi, vt omnibus conſtet, quantum à vero aberrent. In quo iterum & merito, & ſerio proteſtor: Ex Apocalypſi non poſſe eos fidem firmare ſuam, cum illum librum primores Lutheranorum, & Caluinianorum repudiarint, & poſteri certiores eſſe non poſsint, quam illi fuerint. Secūdo Prophetias Danielis, & Apocalypſeos eſſe obſcuriſsimas, ab interpretibus varie intellectas in pontificem extorquent, & catholicos omnes, & ex coniecturis leuiſſimis condemnant, & pœnas atrociſsimas decernunt. *Fateor*, inquit Pareus (qui anno 1618. in cumulū iubilorum omnium edidit commentarios in Apocalypſin,) *complures ſeculi noſtri maioris notæ Theologos, Lutherum, Melanchthonem, Bucerum Martyrem, Caluinum, Bezam, alios, ab interpretatione Apocalypſeos abſtinuiſſe. Id vero neque auctoritatem libri diminuere, neque interpretibus alijs præiudicare poteſt. Quis ſcit enim obſcuritate abſterriti, an laborum mole, temporiſue anguſtia præpediti abſtinuerint, cum de libri authoritate minime dubitarent.* Tandem fatetur illos commenta *parum cohærētia, aut ad mentē Spiritus ſancti quadrantia protuliſſe. Factum inde, vt cumulati quidem in hunc librum commentarij extent, quorū nullus non nouā lucē pollicetur, obſcuritas vero eius non mōdo nō ſit imminuta, ſed denſioribus alicubi tenebris inuoluta.* Nihil vnquam in his rebus dixit verius Pareus, & ſi ita pergat, aliquam tot mendaciorum veniam mereretur. Ex his ergo tam obſcuris damnari nos æquum non eſt. Sed rem ipſam videamus, vt magiſtratum Eccleſiaſticum, ſine quo [ne]c concordia, nec diſciplina conſiſtit, ſtabiliamus.

Ex Apocalypſi nihil agere contra Pontificem poſſumus.

Lucem promittunt, & tenebras cōdensant.

CAPVT XXIII.

Angelus Apocalypſis 14. 6. Lutherus non eſt, nec eis contra pontificem audiendus.

APocalypſis 14. 6. ita ſcribitur. *Et vidi Angelum volantem per medium cœli habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret ſedentibus ſuper terram & ſuper omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum dicens magna voce: Timete Dominum & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius: & adorate eum, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in ijs ſunt, & fontes aquarū. Et alius angelus ſecutus eſt dicens, Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes. Et tertius angelus ſecutus eſt illos dicens voce magna. Si quis adorauerit beſtiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte ſua aut in manu ſua: hic bibet de vino iræ Dei, quod mi-*

ſtum

ſtum eſt mero in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu angelorum ſanctorum, & ante conſpectum Agni.

Lutherus angelus eſt Lutheranis.

Hic angelus iubilantibus eſt Lutherus, non vetuſtioribus Lutheranis, non Caluiniſtis. Multi hæc verba pro themate concionum vſurparunt, imprimis Matthias Hoe Archiconcionator Saxonicus Concionibus quinque de Thaumaſiandro & Triumphatore Luthero, cui video cæteros blanditi, vtpote ex aulica potentia venerando. Mirum vero eſt, tot concionibus ne vno quidem eos argumento probare Lutherum eſſe angelum, ſed tantum affirmare, & tanquam id certum ſit, inde conſectaria deducere, epiphonemata proclamare. Sed ille adeo ſtolidus eſt, vt confeſſionem Auguſtanam tenere ſe putet integra, aut ex opinionibus Lutheri ſe Euangelium docere. Ideoque in concione prima in Caluiniſtas itaetinde inuehitur. Plurimi alij in hoc argumento verſati, hunc angelum de Luthero interpretati ſunt. Quorum iſta eſt ratiocinatio. Angelus qui volans per medium cœli, fert librum Euangelij æternum, is audiendus eſt. Sed angelus ille eſt Lutherus, igitur audiendus eſt Lutherus Igitur Antichriſtus Pontifex.

Nemo non videt totam difficultatem in minore conſiſtere, ſi enim ita eſt, omnibus nobis antiqua fide migrandum eſt, Caluinianis quoque retro ad Lutheranos, vnde plerique receſſerunt, vela dare oportet.

Primum itaque ſedulo atque in timore Dei conſiderandum eſt, an in verbo Dei ſit ille articulus: *Lutherus eſt angelus habens librum Euangelij æterni.* Quod ſi in ſacris ſcripturis non eſt, an ex illis euidenti conſequentia deducatur? Iubilatores noſtri ridicule faciunt, dum hyperbolice contra verum, & ſupra fidem laudantes Lutherum, rem confeciſſe ſe putant, ſi aliqua in vtroque ſimilia commenti ſint, vt maiore probabilitate olim Epicurum in hortulis ſuis porcelli illi dilaudarunt, quem cœlo quaſi lapſum arbitrabantur: quã hæc oracula ad Lutherum transferant Luthericolæ.

Cauſæ cur ita ſentiam ſunt multæ.

Pauci Luthero angelicum volatum impu-tant.

Prima. Quia nemo præter paucos Lutheranos ita prophetiam interpretatus eſt. Deinde illi nullo modo conueniunt. Nam Hutterus lib. de ſacrificio Lutherum iudicat; alij primum angelum eſſe Lutherum, ſed determinate vt contra indulgentias prædicauit, alium vero angelum eſſe eundem Lutherum cum Antichriſtum reuelat, & damnat. Tertium angelum eſſe Lutherum, & Lutheranos qui interim oppugnarunt, & omnes cum Papa colluſiones. Tertio, Caluiniani Ioannem VVicleffum angelicum doctorem, eſſe hũc angelum Bibliophorum arbitrati ſunt, ita Pareus in hunc locum.

Caluiniani VVicleffum illo dignantur honore.

Hic Angelus eſt anglicus Doctor Ioh. VVicleff in Oxonienſi Academia Profeſſor publicus, vir toto orbe nominatiſsimus. qui cum totus Occidens beſtiam Romanam ſequeretur adnitans anno 1371. in Anglia aduerſus Antichriſtum concionibus ex ſcripto detonare cœpit, docens ex Euangelio: Non debere eſſe in Eccleſia Chriſti ſupremum aliquem Epiſcopum; Papam non eſſe vicarium Chriſti, ſed Antichriſtum, eius priuilegia, bullas, diſpenſationes & indulgentias eſſe omnino inutiles, impiæ ſpiritualibus non eſſe dandum dominium politicum &c.

Cur nõ potius Augustinu, Vincentio, De-

Vix igitur dubium eſt, quin eodem Anabaptiſtæ ſuos, Sociniani Oſtorodium, alij Svvenckfeldium nominaturi ſint, nemo certe alſorum Lutherum tanto honore dignabitur. Non igitur hoc fundamento ad firmandam fidem niti oportet. Cum res nondum probata ſit.

Secunda ratio. A[illegible] m[illegible]ra nimium quantum a moribus Lutheri [illegible]det. Nolo illa referre quæ notiſsima ſunt, ex ſ[illegible] mpoſia is, & turpiloquijs illius, quæ totus mundus Germaniæ [illegible] obijcit, quæ poſteri hincinde verecundia tam magnæ ἀισχρολογίας deleuerunt. Hoc tantummodo rogo, vt legatur Lutherus Angelicus, nulla alia oratione opus fuerit.

[illegible] mores per [illegible] quã angeli ſimi-liorem.

Tertia ratio. Non volat per medium cœli, ἐν μεσουρανήματι, hoc eſt loco conſpicuo per totum mundum, ſed in vnica parte, quæ mox tamen in particulas diſſecta eſt, & nunc fere extinctum eſt etiam nomen Euangelij Lutherani, res enim dudum in nihilum abijt. Quantulus enim angelus eſt Germaniæ, in quo manet integrum nomen Lutheriſmi? Et in illis ipſis angulis ſub alienis hæreſibus miſerrime trepidat, imo ita contemnitur, vt nihil ſit abiectius miniſtris Luthericolis, teſtem cito ſenem Paulum Laurentium Miſnienſem concionatorem, co[illegible] iubil. [illegible] pag quadrageſima ſeptima. Iam non adeo diligenter, nec pie templa frequentantur, conciones audiuntur; paſsim hæc ſe ſecum poſſe dicere credunt homines; neque tantum notat audiendi cupidi concionale officium ita faſtidiunt, vt multi filios ſuos in Concionatorum venire num[illegible] protius abnuant; multos etiam prædicantium filios, poſtquam ad alios honorum & officio[illegible] gradus ſunt euecti, pudeat patre ſe prædicante genitos. Non igitur ne Lutheriſmi quidem ſuos prædicantes eiuſmodi angelos arbitrantur, quos vt hiſtriones, & mendaciorum ſartores contemptui, & ludibrio habent.

Lutheriſmi minima pars parua eſt.

Prædicantium [illegible] & [illegible] munus eſt probroſum.

Quarta ratio. Euangelium Lutheri non eſt æternum; Nam ante Lutherum nemo illud norat, & illi fuit Lutherus ſuperſtes Hoc ſi quis negarit, neceſſe eſt vel vnum ante Lutherum, vel cũ Luthero, vel poſt Lutherum nominare, Luthero conſentientem Imo oſtendendum Lutherum ſibi conſtitiſſe; quod nemo ne Lutheranorum quidem credit.

Quinta ratio. Angelus hoc modo per cœlum volans, ſine errore Euangelium docet Lutherus cum incepit, & aliquamdiu docuit, ſe adhuc fuiſſe inſaniſsimum Papiſtam fatetur. Pareus primis annis fuiſſe Auguſtinianum affirmat. verba eius, l. 4. c. 13. de Cœna Domini.

Lutheri varietas.

Nec ſummo mihi iudicium de tanto viro, & Dei aduerſus Papatum ſingulari organo. Saltem quantum ad hanc quæſtionem dicam id, quod non ſemel interrogatus reſpondi, quodque ſcripta eius & hiſtoria comprobant, Lutherum à Luthero diſtinguendum eſſe. Homo enim fuit, in contentione feruentior ſæpe (quod magnis ingenijs contingere ſolet) quam circumſpectior, aut veri recti que ſeruantior.

Auguſtinianum amplectitor:	*ad annum 24.*
Synecdochiſtam ne tene:	*ad ann. 29.*
Concordiam eius ſuſcipe:	*ad ann. [illegible]*
At parua confeſſum fuge:	*ad ann. 4[illegible]*
Rurſus ſatentem ſuſtine:	*ad ann. [illegible]*

Non eſt igitur Euangelium æternum [illegible] nunc eſt Auguſtiniani, nũc Synecdochiſt[illegible] Zvvingliano-concordiſtæ, deinde parua & p[illegible] confeſsi, denique latentis errorem, nec ſine c[illegible] re tamen alio errorem confitentis.

Obijciunt tamen nobis: Ideo L[illegible]he[illegible] angelum, quia liber fuit eius vo[illegible] atin[illegible] ctione Papæ. Veru m non eſt vllius mo[illegible] ratio, omnes enim quotquot olim, qu[illegible] nunc

nunc ex orco emerſerunt hæreſes, libertatem eam, licentiamq; alioqui mancipij peccati, viſurparunt. Nec laudis eſt ſpreto l[illegible] cuæ & antiquitatis iudicio, ſuis auſpicijs, non viſit[illegible] via ad gloriam tendere. Hanc vero ob cauſam Icarius volatus fuit, & decidit in Papatum Saxonicum, vt C[illegible]ebitius Caluiniſta ſcribit, queriturq; Melanchthon *pro iugo ligneo ferreum impoſitum.* Quod ſi videre poſſent Miniſtri verum, certe animaduerterent ſole clarius maiorem fuiſſe, & eſſe inter nos docendi libertatem quam inter eos, qui tot catenis aſtricti, Dædalos ſe Apocalypticos eſſe imaginantur. Nonne à regibus, à curijs docendi leges accipiunt? Videant obſecro acta Marpurgentia anni 1606. Antwort auff den Hiſtoriſchen Bericht der Marpurgiſchen Kirchhandel pag. 49. & 50. Illuſtriſsimus Landgrauius Haſsiæ Lutheranis cedere Eccleſijs, & miniſterio recuſantibus ius ſuum exponit: narrant rem ipſimet exules hiſce verbis: Daß wir aber vns beſchweren/vnſere Dienſten ſelbſten Ihr. Fürſtl. Gn. auffzutragen/ vnd zu reſignieren/ käme Ihr das wunderbarlich für/ da ſie vns noch nie nicht angenommen/ ſondern es weren ſolche Aempter allbereits loß geſtorben mit dem Herrn/ dem wir zuvor gedienet/ vnd ipſo facto vns reſigniert. *Quod grauentur ipſimet noſtra miniſteria ſua Celſitudini tradere, & reſignare, id ſibi admirabile videri, cum nos nondum acceptauerit, ſed omnia illa officia cum domino priore defuncto, cui ſeruiuiſſemus, vacua eſſe facta, atq; exſpiraſſe, atque ipſo facto ſua Celſitudini reſignata.* Ecce libertatem Angelorum per medium cœli volantium. Non modo dimittere, recipere, præcipere de prædicatione poſſunt principes ſæculares, ſed ipſorum morte vt palatina officia ſcribarum, & equiſonum, ita quoque prędicantium miniſteria deſinunt, nec niſi noui domini, voluntate, atque acceptatione rata ſunt.

Pro papa iugo ligneo, datum eſt iugum ferreum.

Sexta ratio eſt. Non conuenit oratio huius Angeli & Lutheri; Verba angeli ſunt. *Timete dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius, & adorate eum, qui fecit cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eo ſunt, & fontes aquarum.*

Luther timorem pellere conatur

Lutheri verbum eſt, timorem Dei pernicioſum eſſe, magis peccatores facere. Vetat conſiderari Chriſtum vt iudicem, & vindicem.

Deinde docet fiduciam, quæ omnem timorem excludit. Angelus timeri Dominum iubet, quia venit hora iudicij eius: At timere Dei iudicium, ac pœnas iudicio decretas & Lutherani & Caluiniani iudicant eſſe fremitum contra Deũ, & ad deſperationem deducere, hic autem Angelus ad crimina, & blaſphemias nequaquam adhortatur.

Nec Angelus ille eſt VVicleffus, vt Pareus putat. Nam Angelus hic non docet hæreſes, at VVicleſſus multas hæreſes protraxit, quas etiam non poteſt inficiari Pareus eſſe hæreſes: In Concilio Conſtant. ſeſſ. 8. & 45. numerantur articuli 45. quos Concilium damnauit, & Pareus ex his quoque damnare debet nonnullos.

Quartum articulum, *ſi Epiſcopus, aut Sacerdos exiſtat in peccato mortali, non ordinare, non conſecrare, non conficere, non baptizare.*

Ange[illegible] do[illegible] VVicleffi.

Sextum, *Deum debere obedire Diabolo.*

Decimum *Contra Scripturam ſacram eſſe, quod viri Eccleſiaſtici habeant poſſeſſiones.*

Vndecimum, *Nullum Prælatum debere aliquem excommunicare, niſi prius ſciat eum excommunicatũ à Deo, & qui ſic excommunicat, fieri ex hoc hæreticum, & excommunicatum.*

Decimum quintum, *Nullum eſſe Dominum ciuilem, nullum eſſe Prælatum, nullum eſſe Epiſcopum, dum eſt in peccato mortali.*

Cur hæc in Rempublic. inducantur.

Decimum ſeptimum, *Populares poſſe ad ſuum arbitrium Dominos delinquentes corrigere.*

Vigeſimum ſeptimum, *Omnia de neceſsitate abſoluta euenire.*

Viceſimum nonum, *vniuerſitates, ſtudia, Collegia graduationes & Magiſteria in eiſdem, eſſe vana gentilitate introducta, & tantum prodeſſe Eccleſiæ, ſicut Diabolum.*

Quadrageſimum tertium, *Iuramenta illicita eſſe, quæ fiunt ad corroborandos humanos contractus & commercia ciuilia*

Quadrageſimum quintum, *Omnes religiones indifferenter introductas eſſe à Diabolo.*

Alios collegerunt alij, *vt Matrimonium lege diuina licitum eſſe inter fratres, & ſorores, nec niſi humana ordinatione interdictum,* ita l. 4. trialogi c. 20. Et quod omnino blaſphemum eſt, *Creaturam quamlibet eſſe ac vocari poſſe Deum quod illius perfecto ſit in Deo, vt in ſua cauſſa, & quidem modo ideali & exemplari.*

Veteres Pontifices agnouit ad Vrbanum VI. qui mortuus 1388. ait. VVicleff multa Catholica dogmata retinuit, ob quæ nos damnant Sectarij.

Quid vero illud? *Quod vſque ad Vrbanum veros Pontifices agnoſcit, cum Caluinus Gregorium vltimum putet?* Cum alij à Lino & Cleto Antichriſtianos auſpicentur? Verba eius ſunt errore nono, *Poſt Vrbanum Sextum non eſſe alium Pontificem ſuſcipiendum, cum Vrbano vero communicationem habuit,* ſi igitur verus Angelus eſt VVicleff, omnes Prędicantes damnantur, quia poſſeſsiones habẽt, non quantas vellent, ſed quantas aula permittit.

Multa ille Catholica retinuit, quæ Caluiniani deteſtãtur. l. 2. c. 4. *meritũ agnoſcit.* & l. 3. c. 2.

Fidem ponit in intellectu, & à ſpe diſtinguit. l. 3. c. 2. quod eſt contra Caluinianos.

Fidem habere meritum. ibidem

Fidem & ſpem tribus modis diſtinguit. libr. 3. c. 3. 1. *Spes eſt ſolum de æterno præmio, fides de omni alia veritate. 2 Spes quietatur in quodam actu medio inter dubietatem, & credulitatem. 3. Spes eſt tantum de bono poſsibili, fides de malo etiam,* quæ ſunt contra Caluinum.

C. 3. l. 3. ait *Deum approbare & neceſsitare ad peccatum, ſic neceſsitare creaturam peccabilem ad peccatum.* Hoc Caluiniani multi negant, & rectè.

Cap. 5. ait, *Peccato aliquo gratiam exſtingui.* Rigidus igitur hac in parte eſt.

Cap. 6. *Multos præſcitos, hoc eſt reprobos, ait, eſſe in præſenti gratia.*

L. 4. c. 1. Agnoſcit ſeptem Sacramenta.

L. 4. c. 20. Matrimonium vocat venerabile Sacramentum.

L. 4. c. 22. agnoſcit purgatorium.

L. 4. c. 24. Contritionem vocat dolorem ſufficientem ad peccati deletionem, & pœnitere eſt peccata plangere, & plangenda non committere.

Hæc aliaque docet aliena ab hodierno Caluiniſmo, vt mihi magis ridiculus ſit viſus Pareus, dum VVicleffum canonizat, & angelum facit, quam cum dixit, Caluinianos, & Lutheranos in vno tantum articulo, eoque non toto diſcrepare. Sed ex æterrimo dæmone Angelus fieri ſine ingẽtibus mendacijs non poteſt.

Excuſat ſe tamen Pareus: Non diſplicet *Brichmanni coniectura, ſignificari hoc volatu inter vtrumq; imperfectionẽ doctrinæ initio ab illis Doctoribus prolata. Licet enim errores traſſitores Papæ viderent & reprehenderent: tamen aliquid adhuc de fecibus terreni in multis adhæreſcebat, vt non plenis alis ſeſe in ſummum cælum efferre poſſent. Vt enim*

Angelus ille carneſcebat, & caligabat.

qui

qui diu in tenebris delituit, repente prodiens in lucem omnia oculis caligantibus adſpiciat, ut qui in tot ſeculorum Papatus tenebris detenti fuerant, protinus haud poterant, niſi caligantibus oculis lucem Euangelij aſpicere, ſed primum hoc abſurdum eſt: Angelum eſſe tam ignorantem, tam blaſphemum, & mitti tanquam Magiſtrum omnibus ſedentibus in terra, *ſuper omnem tribum, & gentem, & linguā, & populum* Angelum inquam generalem mundi Doctorem tenentem Euangelium æternum tām ſolenniter à Deo miſſum, tot errores nomine Euangelij æterni circumferre. Si igitur in tam multis Angeli aberrant, non eſt cauſa cur illis credamus. Nam pluribus in rebus nobiſcum ſenſit, quam cum Caluinianis VVicleffus.

Si Angelus tot modis errauit, cur non nobis ignoſcunt, quos errare fingunt..

Cum verò Angelus ille venerit eo tempore, quo beſtia ſecunda, fecit homines adorare imaginem primæ beſtiæ, aduerſarijs autem prima beſtia ſit Imperium, ſeu Imperator, altera Papa ſeu Papatus, & nondum Papa iuſſerit adorari imaginē Imperatoris, aut Imperij, aut gerere eius characterem, necdum etiam venit ille Angelus, non igitur VVicleffus fuit. Tres igitur illi Angeli tres erunt præcipui Doctores, Antichriſti tempore, qui beſtiæ repugnabunt, qui veram doctrinam promulgabunt.

CAPVT XXIV.

Verbis Danielis c.7.21. & 8. verſ.23. non deſcribitur Romanus Pontifex.

§. 1. V*Erba Danielis c.7.v.21. Aſpiciebam, & ecce cornu illud faciebat bellum aduerſus ſanctos, & prævalebat eis: donec venit antiquus dierū & iudicium dedit ſanctis excelſi, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt Sancti. Et ſic ait: beſtia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit omnem terram, & conculcabit & comminuet eam. Porro cornua decem ipſius regni decem Reges erunt: & alius conſurget poſt eos. & ipſe potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit. Et ſermones contra Excelſum loquetur, & Sanctos Altiſſimi conteret: & putabit quod poſſit mutare tempora & leges, & tradentur in manu eius vſq; ad tempus & tempora, & dimidium temporis.*

Verba Danielis Prophetæ. c.8. ſunt. *Et poſt regnum eorum cum creuerint iniquitates, conſurget Rex impudens facie, & intelligens propoſitiones, & roborabitur fortitudo eius, ſed non in viribus ſuis, & ſupra quam credi poteſt, vniuerſa vaſtabit, & proſperabitur, & faciet. Et interficiet robuſtos, & populum ſanctorum ſecundum voluntatem ſuam, & dirigetur dolus in manu eius. & cor ſuum magnificabit, & in copia rerum omniū occidet plurimos, & contra Principem Principum conſurget, & ſine manu conteretur. Et viſio veſpere, & mane quæ dicta eſt vera eſt. Tu ergo viſionem ſigna, quia poſt multos dies erit.*

Et cap. 11. 36. *Et faciet iuxta voluntatem ſuam Rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduerſus omnē Deum: & aduerſus Deum Deorum loquetur magnifica, & dirigetur, donec compleatur iracundia, perpetrata quippe eſt definitio. Et Deum patrum ſuorum non reputabit, & erit in concupiſcentijs fœminarum, nec quemquam Deorum curabit, quia aduerſus vniuerſa conſurget, Deum autem Maozim in loco ſuo venerabitur, & Deum quem ignorauerunt Patres eius colet auro & argento, & lapide pretioſo, rebuſq; pretioſis, & faciet vt muniat Maozim cū Deo alieno quem cognouit, & multiplicabit gloriam, & dabit eis poteſtatem in multis, & terram diuidet gratuito. Et in tempore præfinito prælíabitur aduerſus eum Rex Auſtri, & quaſi tempeſtas veniet contra illum Rex Aquilonis in curribus, & in equitibus, & in claſſe magna, & ingredietur terras & conteret & pertranſiet, & introibit in terram glorioſam, & multi corruent.* Hæc omnia inquiunt, facit Pontifex. Ex Paulo Laurentij referam, nam multi eadem ſcribunt.

Primo ait conc. 2. *Papæ legatum Texelium docuiſſe. Rubram crucem cum Papa inſi gnibus habere eandem vim quam habeat crux Chriſti.*

Ca lumnia ing...

Secundo. *Indulgentias eſſe gratiam iuſtificantem.*

Vnius auctoris ſententia datur, quo ſi ita doceat.

Tertio. *Indulgentijs ſine pœnitentia peccata dimitti.*

Quarto. *Etiam futura peccata ſe remittere.* Hæc de doctrina.

Quinto. Papam vocari חמלך Regem illum certum, qui Antiocho reſpondeat malitia, & criminibus.

Sexto. Bonifacium VIII Alberto negaſſe confirmationem, quod ſe regem & Pontificem diceret. Regio etiam ornatu inceſsiſſe, dixiſſe, que, *Ecce duo gladij hic.*

Septimo. Scripſit Philippo Regi Franciæ, *ſcire te volumus quod & in ſpiritualibus, & temporalibus nobis ſubes.*

Supremus index non haret iud... quod facit, quod licet. Dei miniſter eſt.

Octauo. *Ex lex eſt, & à nemine iudicari vult.*

Nono. *Facit quod volet.*

Decimo. *Eleuabit ſe contra Deum.*

Vndecimo *Dicit ſe omnia poſſe, quæ Deus poteſt.*

Duodecimo. *Deum ſe facit*, diſtinct 96 c. 7 Satis. & conc. 2.

Tertiodecimo. *Dicit ſe vicarium Chriſti.*

Quartodecimo. *Agnum Dei æquat ſanguini Chriſti.* Ita Vrbanus V. ad quendam Græciæ Imperatorem miſit, & ſcripſit, peccatum frangit, vt Chriſti ſanguis, & angit.

Nihil par ſanguini Chriſti. Agnus ſacratus obpreces Eccleſiæ per modum impetrationis aduerſum peccatum eſt.

Quintodecimo. Matrimonium tollit, libidines cæteras permittit.

Sextodecimo. *Mauzim colit, & idololatra efficitur.*

Septimo decimo. Pius IV. *octuaginta Euangelicos occidi iuſſit, alij multas perſecutiones inſtituerunt.*

Matthias Hoe in præf. de Thaumaſiandro Luthero tempore Iulij II. ait, *decies centena millia occiſa eſſe.*

§. 2. Verum hæc partim falſiſsimè, partim malignifsimè ſunt narrata, nos Scripturam interpretemur, ſed incipere præſtat à c.7.v.24.

Porro cornua decem ipſius regni decem reges erūt, & alius ſurget poſt eos, & ipſe potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit.

Reges illi vere accipiuntur.

In Chaldæo eſt, מִנַּהּ מַלְכוּתָה minach, malcuta, ex regno enim conſurgent. ille vero alius dicitur fore illis potentior, ſiue vt Chaldæus habet (hòc enim caput à Daniele Chaldaicè non Hebraicè ſcriptū eſt) יִשְׁנֵא antecellens cæteros, ſeu differens præ cæteris, quod editio Romana Græca non de potentia ſimpliciter, ſed de impietate interpretatur, ὃς ὑπεροίσει κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν, aliæ tamen editiones nomen τοῖς κακοῖς omiſerunt. Cornu paruulum Porphyrius olim dixit, eſſe Antiochum qui dictus eſt nobilis ſeu Epiphanes. Ita & Bruchthonus, Iunius, Tremellius, quæ hæc decem cornua ſic enumerant.

Super abit omnes.

1. Seleucus Nicanor.
2. Antiochus Soter.
3. Antiochus Θεός.
4. Seleucus Callinicus.

5. Pto-

5. Ptolomæus Euergetes.
6. Seleucus Ceraunus.
7. Antiochus Magnus ſiue Hierax.
8. Ptolomæus Philopater.
9. Seleucus Philopater.
10. Antiochus Epiphanes.

Tres Reges humiliati ab Epiphane,
Ptolom. Philopater.
Seleucus frater Epiphanis.
Demetrius

Nai verbo doctores ad Græcā Monarchiam referunt.

§. 3. Hæc ſententia facile refutatur omnibus illis argumentis, quibus probatur, ad quartam beſtiam, quæ eſt Romanum imperium pertinere paruulum cornu. Ille tamen error Caluiniſtarum pro nobis eſt, quia ex eo conſtat incertam eſſe de Pontifice coniecturam, cum illorum primores eorum Prophetiam ad Chriſtiana tempora nequaquam producant. Sed quia veritate non alieno errore nitimur, hanc quoque opinionem confutemus.

... mēs perſ...

Primo ἀνωμαλίαν illa ſententia continet; vel enim cum decimum cum faciunt, enumerant ſolos Reges Syriæ Seleucidas, & eo modo octauus fuerit Epiphanes, ſi addunt duos Ptolomæos, Euergeten, & Philopatora, pari ratione Ptolomæus Lagi vndecimus erit, qui vt auctor eſt Ioſeph. l. 13 antiq. Syriam, & vrbem occupauit. Et Ptolomæi filius, qui dictus eſt Philadelphus, ſub quo facta eſt conuerſio 72. interpretibus.

Epiphanes, inferior multis regibus fuit.

Secundo in tribus regibus humiliatis non conueniunt Porphyrius Philometorem, Euergeten, Aegyptios, Artaxiam Armenum iudicat. Caluiniani hunc Demetrium ſtatuunt. At non magnopere Aegyptios humiliauit nā infecta re diſcedere coactus eſt. Sed neque Epiphanes reliquis potentior fuit, ſed exhauſto ærario miſer, & egens, vt teſtatur hiſtoria Maccabæorum. Certè Seleucus Nicanor victo Lyſimacho latius imperauit, ipſe etiam Antiochus Magnus, alijq;.

Luther. de Turca interpretatur.

Altera ſententia eſt: cornu paruulum eſſe Turcam ita Annius Pintus, Vatablus, ipſe Lutherus & Strigelius. Sed tamen de tribus regibus quos Turca humiliarit res inter eos non conuenit: alij n. regnum Arabicum, Aegyptiacum, Aſiaticum. Lutherus pro Arabico poſuit Græcum regnum. Additque non plura deiecturum ante diem extremum iudicij. Quod ſi verum eſt, nec Germani, nec Itali metu iſtius tyranni teneri poſſunt, ipſa etiam Panonia eius vicinitatem non exhorreſcet. Daniel hanc ſententiam refutat, cum ait eſſe reges non regna; & reges deijciendos. Quod Luther. audacter pronunciat Romanorum Monarchiam eſſe diuiſam in 10. regna, nempe, Syriam, Aegyptum, Aſiam, Græciam, Italiam, Galliam, Hiſpaniam, Africam, Germaniam, Angliam, more ſuo libere magis quam conſiderate loquitur. Quid enim de Illyrico, Iſtrique regionibus, atque adeo Meſopotamia dicemus? Deinde Turca plura regna tenet, Syriam, Aegyptum, Aſiam, Græciam, Africam. Vt taceam Hiſpanias per octingentos annos à Saracenis poſſeſſas, quinque igitur vel ſex cornua deiecta ſunt.

... eſt ... Chriſtum ...

§. 4. Impia eſt & blaſphema ſententia Iudæorum in cornu paruulū eſſe Chriſtum Dominū, qui à paruo initio cœpit, fabri filius, & latronum in cruce collega, & Apoſtoli piſcatores. Secundo, locutus eſt ingentia, eſſe ſe filium Dei. Tertio mutauit tempora & leges. Quarto regnauit per tempus & tempora & dimidium temporis, nam ab eius baptiſmo ad crucem ſunt 3½. anni. Quinto contritum eſt cornu hoc à populo Sanctorum, à Synagoga at eos Chriſtiani & Turcæ ſibilis excipiunt, vel eo maxime quod poſt hoc cornu contritum regnum non datur populo Dei, id eſt, Iudæis, ſed excidium accidit, & tot ſeculorum captiuitas, deinde ſi cornu paruulum eſt Chriſtianorum regnum, quomodo illud tria tantum regna in Imperio Romano obtinet? quæ illa tria, & quæ reliqua ſeptem? deinde non ſunt Chriſtiani, qui Iudæam exciderunt, ſed Chriſtianorū hoſtes Veſpaſianus, Adrianus, alij, reliqua nō conuenire in ſequentiū explicatione dicetur.

Hos imitantur noſtri temporis Sectarij, & quod in Chriſtum conferre non audent, in eius Vicarios euomunt.

Verum eſt Antichriſtum.

§. 5. Vera eſt igitur ſententia Patrum plurimorum cornu paruulum eſſe Antichriſtum, *Ergo dicamus* (inquit Hierony. hoc loco) *quod omnes Scriptores Eccleſiaſtici tradiderunt, in conſummatione mundi, quando regnū deſtruendum eſt Romanorum, decem futuros Reges, qui orbem Romanum inter ſe diuidant, tum vndecimum Regem ſurrecturum paruulū, qui tres Reges de illis ſeptem ſuperaturus ſit, id eſt; Aegypti, Africæ, Aethiopiæ Reges, quibus interfectis etiam ſeptem alij Reges colla victori ſubmittent.*

Vnus igitur Rex Antichriſtus, qui tres Reges eodem tempore regnantes ſubijciet, vt rectè ait Theodoretus. *Quod ſi,* inquit, *non eodē tempore imperarunt, verum ſinguli ſuperioribus ſuccedentes, alijs alij, quomodo iſte tres ſuperiores eodē tēpore humiliabit* Graſeſus in plaga in c. 13 ait: Illud caput Ioannis *ducere nos in acropolim Antichriſti & conuenire cum cap* 7. Dan. Verum nihil ad Pontificem illa pertinere diſertis verbis probo.

Pontifex, tres Reges non humiliauit.

§. 6. Primo Pontifex tres reges non humiliauit, vel enim loquimur, de eius imperio temporali, & hoc parte latij non magna continetur, vel de poteſtate ſpiritali, & illa in omnes Reges, & regna Chriſtiana ſemper fuit, non in tria duntaxat. Eam, adhuc Germania, Gallia, Italia, Hiſpania, Polonia, aliaque regna agnoſcunt. Itaque nihil hac in parte cohæret; oriturque inuictum argumentum pro Catholica fide. Pontifex Romanus poſt decem Reges, qui Romanum orbem tenuerunt diuiſum, non eſt exortus, nec tres ex illis Regibus humiliauit, non eſt ergo Pontifex hoc cornu paruulum.

Hinc ad alia gradum facio. Non eſt iudicio plurimorum Pontifex hoc cornu paruulum, nec eſſe poteſt, non eſt ergo etiam rex ille de quo c. 8. agitur nec beſtia Apocalyptica. Nam hoc cornu, & illum Regem, & beſtiam Apocalypticam vnum regnum, ſeu Monarchiam ſectarij affirmāt. Si itaque hoc cornu nihil ad Papæ regnum facit, nec ergo illæ beſtiæ. Quæ enim non conueniunt cum aliquo, etiam non conueniunt cum illo, quod idem eſt cum aliquo.

Deinde n. 25. *Et ſermones contra Excelſum loquetur, &c.*

Pontifex non dicit ſe Deum.

Chaldæus textus quo vſus eſt Daniel, ait ומלין לצד עליא quod eſt proprie, *loquetur ſermones ad partem, vel ex parte Altiſſimi.* LXX. vertunt, λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον λαλήσει. *Sermones ad Altiſſimum loquetur.* Symmachus teſte Hierony. vertit. *Sermones quaſi Deus loquetur,* vt qui Dei aſſumit potentiam, verba quoq; diuinæ ſibi vendicet maieſtatis... Theſſal. 2. *oſtēdet ſe tanquam ſit Deus.* Hoc Pontifex non facit; non eſt ergo cornu illud, de quo Propheta Daniel loquitur. Minor certa eſt apud omnes legitimos iudices Pontifex enim ſe hominem, peccatorem, ſeruum Dei, ſeruorum Dei ſeruum profitetur. Omni die

peccata ſua Deo confitetur;ſæpe etiam Sacerdotibus,in faciem coram Deo proſternitur. Quæ omnia hominis ſunt, & hominis Deum cognoſcentis,ſuam imbecillitatem gementis, non diuinitatem affectantis.

§.7. Hic inſurgunt omnes. Primo, *qui à nemine vult iudicari,ille ſe Deum facit; ſed Papa à nemine vult iudicari,ergo diuinitatem affectat. Nam ſi Papa innumeras animas ſecum ad inferos trahat, tanta eſt eius ſuperbia, vt nolit ſibi à quoquam dici cur ita facis?* Integrum tibi locũ ex Epiſtola ſanctiſsimi Archiepiſcopi Moguntini & Martyris Bonifacij aſcribam,nam pars habetur d. 40. can.6. Si Papa. Verba Bonifacij ſic habent. *Sancta Romana Eccleſia priuilegio ſpecialis auctoritatis diuinitus,& humanitus caput omnium Eccleſiarum poſt Chriſtum Ieſum effecta,ſecundum Antiſtitis,vel rectoris ſui qualitatem,& valetudinem afficit totius Chriſtianitatis membra,vt illius incolumitati ſua reſpondeant incolumitate,& congaudeant:& nihilominus eius languoribus ſuo languore conſentiant: & ſicut eius gloria iuxta Apoſtolum conglorificantur,ſic eius defectione deficiuntur, vt illud Propheticum in eo præcipue compleri deprehendatur (Omne caput languidum,& omne cor mœrens, à planta pedis vſq, ad verticem non eſt in eo ſanitas) Et,reuera tanta reuerentia apicẽ præfatæ Apoſtolicæ ſedis omnes ſuſpiciunt, vt nonnullam Sanctorum canonum diſciplinam, & antiquam Chriſtianæ religionis inſtitutionem magis ab ore præceſſoris eius, quam à ſacris paginis,& paternis traditionibus expetant:illius velle,illius nolle tantum explorant,vt ad eius arbitrium ſuam conuerſationem & ipſi remittãt aut intendant. Quod ſi,vt ſummopere ſibi,& omnibus expedit,zelo domus Dei ſine intermiſsione tabeſcens,fidelis diſpenſator & prudens exiſtens,Deo & hominibus,opere & ſermone irreprehenſibilem ſeſe conſeruare ſtuduerit,vt ſere fateatur vniuerſum pene mundum, ſecum attonitum,& ſolicitum poſt Deum currere facit,ex vtroq, ſexu populos diuerſæ profeſsionis,conditionis & ætatis cateruatim in Domino,eo ſuper omnia bona ipſius cõſtituendus ducit. Si vero ſuæ & fraternæ ſalutis negligens deprehenditur, inutilis,& remiſſus in operibus ſuis, & inſuper à bono taciturnus (quod magis officit ſibi & omnibus) nihilominus innumerabiles populos cateruatim ſecum ducit,primo mãcipio gehennæ cũ ipſo plagis multis in æternũ vapulaturos:cuius culpas ſic redarguere præſumit mortalium nullus: quia cunctos ipſe iudicaturus à nemine eſt iudicandus,niſi forte deprehẽdatur à fide deuius: pro cuius perpetuo ſtatu vniuerſitas fidelium tanto inſtantius orat,quanto ſuam ſalutẽ poſt Deum ex illius incolumitate animaduertũt propenſius pendere. Saluo enim diuinæ omnipotentiæ myſterio,vt dignũ eſt,loco ob ipſo ſecundo illud B. Iob.non incongrue aptari ſanctæ Romanæ Eccleſiæ poteſt: (ſi deſtruxerit,nemo eſt, qui ædificet: & ſi incluſerit hominem nullus eſt qui aperiat ei:ſi continuerit aquas,omnia ſiccabuntur:& ſi emiſerit eas,ſubuertent terram) nec immerito:cũ ipſo ſpecialius in Petro cœli,terraq, retentet habenas. Hæc cum omnium fidelium in Chriſto ſpiritalis ſit mater, nemo debet renuere illius ferire diſciplina, vel emendari cenſura,iuxta illa Prouerbia Salomonis (Ne dimittas legem matris tuæ, liga eam in corde tuo iugiter: qui enim abijcit diſciplinam,infelix eſt: & ſtultus homo deſpicit matrem ſuam) & rurſus (Eſt maledictus à Deo qui exaſperat matrem,& maledictio matris eradicat fundamenta) illa vtiq, quæ arrogant,diuiſa à ſede illius,cui dictum eſt (Tu es Petrus,& ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam) & ſuper arenam concupiſcentiæ carnalis, ſeu humanæ præſumptionis probantur poſita:curſus enim minime proſperatur,ſi à ſuo fonte diuidatur.*

Calumnia orta eſt ex verbis Sancti Bonifac martyris & Archiepiſcopi.

Grauiſſimus morb. eſt.quia à capite promanat.

Exempla Epiſcopi populus ſequitur.

§. 8. Hoc eſt, quod omnium libros occupat, quaſi tantum ius Papæ tribuamus. Hic exclamationes,& pedum ſupploſiones ſunt. Sed nos tamen audiri fas eſt. Primo, Verba ſunt Bonifacij viri ſancti. Secundo ſenſum verum verba habere poſſunt Nam ſenſus eſt totius canonis, quem titulus præfert; *Damnatur Apoſtolicus,qui ſuæ & fraternæ ſalutis eſt negligens.* Nam antitheta duo ſunt, primum eſt: *Papa fidelis diſpenſator mundum poſt Deum currere facit.* Alterum eſt, *ſi vero negligens, nihilominus multos populos ſecum in gehenna vapulaturos ducit.* Propter eius enim vel exempla, vel negligentiam pereunt multi. Damnatio igitur illi incumbit,ſi negligens ſit.

Sine ratione triumphum.

Verum hoc offendit,quod eius *culpas nemo redarguit.* Huius quoque ſenſus non eſt. Nulli licere monere Pontificem; nam multi viri graues multos monuerunt,& exemplum Paulus dedit, qui Petrum in faciem reſtitit. Sane confeſſarius redarguere & reprehẽdere poteſt,nec minus Cardinales,Epiſcopi, & quorum intereſt. Quid igitur eſt, quod redargui eum poſſe negat Bonifacius? Hoc quod adiungit: Quia cunctos ipſe iudicaturus à nemine iudicandus. Quia non eſt tribunal ad quod tanquam ſubditus citari poſsit. Neque enim à ſubditis quiſquam ex auctoritate iudicari poteſt.

Moneri. & reprehendi poteſt Pontifex.

Atque hoc eſt quod cauſa 17.q.4.c.30. Nemini.& cauſ.9.q.3 c.17. cuncta,alijſq; locis dicitur. Iuridicialis enim redargutio tollitur. Nec hoc mirum videri debet noſtris ſectarijs,qui ita omni iudicio reges eximunt, *vt dicant eos eſſe Deo proximos,ſupra eos eſſe ſolum Deum omnipotentem,* vide Guilelmum Barret libris de iure regio, in quibus veritatem & adulationes iuxta ponit,vincitur tamen adulandi deſiderio. Si igitur reges non coguntur ſtare rei ad ſuorum ſubditorum tribunalia,cur cogatur Pontifex? cum ille quoque aliorum Epiſcoporum, & Regum ſubditus non ſit?

Iuridicialis accuſatio tollitur.

Rex non iudicatur à ſubditis.

§ 9. Obijciunt ſecundo. *Antichriſtus ſanctos Altiſsimi conterit.* hoc facit Pontifex. Ille igitur eſt illud cornu, ille Antichriſtus.

Mihi verò facilius ad innocentiam Pontificis indicandam illa verba interpretari fas erit, & in aduerſarios retorquere. Verba ipſa magnam perſecutionem indicant לקדשי עליונין יבלא Lekodeſche,ghelionin ieballe ſanctos Altiſsimi, ſiue altorum:ita enim vſurpat illud עליונין ghelionin, ſicut Hebræi אלהים Elohim plurali numero. Itaque non recte vertunt nonnulli, ſanctos altiſsimos ſiue ſupremos, qui cum ad regimen non attenderint,non debuerunt ſic præterire LXX. Interpretibus, qui verterunt τοὺς ἁγίους τοῦ ὑψίστου. *Conteret*. Romana editio 70. habet παλαιώσει,*vetuſtos faciet*,ſeu vetuſtate cõſumet: Geneuenſ. verò πλανήσει,*decipiet* Iuſtinus καταστρέψει, *euertet*,alij ταπεινώσει *humiliabit.* Hæc an fecerit Pontifex quæritur,varia adferunt, ſed exempla ſuorũ,quid enim Lutherani de Caluinianis martyribus ſentiant,& è contrario, quid hi de illis, dixi in Iubilo, & in inſtructione, de Chronologia.

Antichriſtus conteret ſanctos altiſſimi.

§. 10. Præ omnibus hoc obijcit Sigiſmundus Euenius in palma ſæculari Lutherano-Euangelica p.27. à regibus hiſce ad ſubditos deſcenſione facta (ſicut initio ſtatim reformationis Pontificij. & Ann.24. Archiepiſcopus Moguntinus in hac etiam noſtra Haſſia in Euangelicos ſæuijt) perſecutionem vnam ex altera ſeuerunt,& martyria multiplicarunt ſine fine, adeo vt ab Anno 1550. ad

Calumniatorum caput

Cum ſpiritu vrı data ſuſcı.

ad 1580 triginta annorum ſpacio nongenta hominum nulla cæſa, & ab Antichriſto trucidata ſint, ijque haud plebei omnes ſed 39. Principes 148 Comites, 235. Barones, 147511. Nobiles reliqui ex plebe. Quid nuptiæ Parienſes Anno 72. effuderint ſanguinis Chriſtiani ex hiſtorijs conſtat vltra 30000. in illa laniena miſerè occubuiſſe. Dux de Alba valedicturus Belgio 18000. ob religionem ſe occidiſſe iactitat ſpacio ſexennij. Et viuente adhuc Carolo V. ad quinquaginta millia Chriſtianorum trucidata fuerunt eodem in Belgio: item ab Ao 76 vſque ad Gandauienſem tranſactionem 30. millia Hiſpanica tyrannide interierant. Nec in viuos modo ſæuitum, ſed nec cadaueribus parſum eſt. Hinc Buceri & Fagij corpora effoſſa cremata ſunt Ann. 1556. Cantabriæ in Anglia, pio prætextu, quoniam non ſolum pernicioſam ac erroneam doctrinam ſparſiſſent, ſed familiam inter ſectarios ambo duxiſſent, non ſolum ipſi ab Eccleſia Catholica aberraſſent, ſed & alijs exemplum ab ea deficiendo dediſſent: Eſſe contra ſacra decreta & diſciplinam, vt vel eorum qui tales ſunt corpora Eccleſiaſticæ ſepulturæ tradantur. Adiuncta ſunt incendia & venena, quibus certi emiſſarij hiſce lanietis liberatos perderent & trucidarent,

Incendiarij Lutherani fuerunt.

Per Saxoniam varia exaudita fuerunt incendia, circa Ann. 41. deprehenſi denique ex incendiarijs atque complures capti, diuerſis locis: habita quæſtione plerique teſtificabantur ad extremum vſque ſpiritum, à præfectis & familiaribus Henrici Brunſvvicenſis (contra cuius calumnias quando ſcriptis inuectus Ducem Saxoniæ hæreticum, ſeditioſum, vanum, monſtrum, Aeſopum, nulla nec corporis, nec animæ virtute præditum proclamauerat, eodem Anno ſcripſerat Lutherus) accepta pecunia ſe fuiſſe conductos atque ſummiſſos, vt id facerent. Imo de Pontifice Romano Antichriſto, organo Sathanæ, Anno 46. quo bellum vigebat proteſtantium, cuius ipſe Papa auctor primarius, à fide dignis ſpargitur, cum non modo ſuperioribus aliquot annis per incendiarios conductos igni Saxoniam grauiter afflixiſſe, ſed tunc temporis etiam emiſſe veneficos, qui puteos & aquas ſtagnantes corrumperent, vt quod ferro ſupereſſet & armis, hoc illi veneno perderent. Itaque Proteſtantes monent in vniuerſum omnes præſertim ſuæ ditionis homines, dent operam, vt Commiſſarij illi comprehendantur, & ſubiecti tormentis, cum de ſcelere conſtabit, pœnam luant. Nuper enim, addit Ioannes Guilhelmus Electoris filius, non procul à Vinaria oppido Thuringiæ comprehenſum eſſe quendam ex ſuſpicione Italum, qui ſibi & nonnullis alijs Romæ datam eſſe pecuniam fatebatur nomine Pontificis, vt incendijs atque veneno, quantum omnino poſſent, per Germaniam damni darent. Nec Satan ſui ſimilis eſſe ceſſat. Anno ſiquidem proximo milleſimo ſexcenteſimo decimo, die vndecima Iunij Monachus qui duos pagos ad magiſtrum Equorum Cæſaris pertinentes igni accenſos deformauerat, captiuus Pragam adductus & Archiepiſcopo vna cum aliorum præterea Bohemiæ Procerû, quorum prædijs ignem ſubijcere deberet, reperta apud eum deſignatione traditus eſt. Taceo exilia, in quæ iuſt[illegible] tyrannis occurrerit, ex eo ſolo pater[illegible], ſicut Mauritius Dux Saxoniæ ad ordines [illegible]pſit Anno quinquageſimo ſecundo, Côncionatores & Eccleſiæ Miniſtros extra fines imperij paſſim eijciant, & non ſolum legitimi, ſed

Vnus teſtis adiuncatur: mendacia illa ſunt prædicantium. vt ad incon ſtent Pontifici.

Cum non publico indicio de eo quæſitû eſt.

Hoc quoque factum à Monacho, non factû.

Id verû alimentum ſe cernunt.

ne Pontificij quidem Concilij decretum expectent, & ab ipſa ſtatim executione rem ordiantur. Taceo carceres aliaque ſub & ab Antichriſto Romano inuenta ſuppliciorum genera.

§. 11. hæc ille, qui ſi conſideret, Lutheranos, à Lutheranis, Caluinianis actos exilio, nihil omnino mirabitur, id aliquando egiſſe Catholicos. Sed hanc iniquam eſſe accuſationem res ipſa docet, neque enim eos omnes Papa occidi iuſsit, neque tam multi ſunt. Sed non fuiſſe ſanctos altiſsimi, cum plerique fuerint Caluiniani, hos autem non fuiſſe martyres ipſa palma ſæcularis docet. pag. 55. ita habet: *Martyria viſa tum infirmiora ὀρθοδοξίας* [illegible]*, quæ quippe hæreticos & perditos nebulones haud raro inuoluant, tum Lutherana profeſſioni ac abnegationi Tyrannidis Papalis, non Zvvingliana nouitati ac blaſphemijs illata. Leuiſſimas vero opinionum quas iactant ſtipulas ſeu feſtucas, trabes potius craſsiſsimorum eſſe errorum, ac blaſphemiarum in Dei omnipotentiam, ſanctitatem, miſericordiam, Chriſtiq; meritum, impuriſsimarum. Fucum deniq; in confeſsionibus & reformationibus manifeſtiorem eſſe quam qui dijudicatione egeat, quem quippe praxis haud raro hactenus detexerit.*

Ipſe Calumniator, fatetur eos nô fuiſſe martyres.

Deinde de numero Martyrum credit Caluinianis, quod facere non debuit. Cum in eadem palma pagina quinquageſima quinta dicat. *Ex mendaciorû horum (quorum ſeges fertilis admodum apud gentem Sacramentariam inuenienda, vt nô immerito Beatus Lutherus non mendaces amplius Zvvinglianos, ſed mendacium ipſum vocandos arbitratus ſit) cenſu primario ferè illud, & cæt.*

Teſtes de Martyrib. ſunt ipſum mendaciû.

Tertio idem ille noſter accuſator fatetur eos, qui cæſi ſunt, deliquiſſe. Secundo fuiſſe Sacramentarios. Tertio, ab ipſis ſectarijs punitos. Quarto, illos ſibi illa pericula acceleraſſe. Quinto, impetuoſe egiſſe, & à plebe Lutherana punitos. Sexto, ipſos Caluinianos crudeliter agere, vbi rerum potiuntur. Folio 94. hæc omnia deſcribit. Notum eſt, quomodo anno vigeſimo nono initium reformationis Baſileæ Sacramentarius Spiritus fecerit ab Iconomachia. Cum enim quidam haſta ſua ſtatuam alicuius Diui reuelleret, ſic vt in terram delapſa confringeretur: ea occaſione in plures deinde manus ſunt iniectæ, & armati ter centum ad templum miſsi, qui idola ſeu ſtatuas paſsim in templis demolirentur. Cumque è Senatu quidam accurrerent motus ſedandi cauſſa, reſpondent Iconomachi: quod vos totum iam triennium deliberatis, an fieri debeat, illud nos vna perficiemus hora, ne propter idola ſit vllum poſthac inter nos diſsidium. Tertio die nouem componuntur ſtrues ante primariam ædem & inflammatæ cremantur. Quod exemplum ſecuti ſunt VValdenſes Anno 61, qui ſimiliter imagines ac altaria humi deiecerunt ac confregerunt. Simile quid in Delphinatu contigit Anno 62. vbi ſtatuarum profligatores ſeditioſos minime dicendos eſſe ſtatutû, qui cum veritatis patrocinium ſuſceperint, ſui officij eſſe dicant tam deteſtandum, & pijs omnibus inuiſum ſpectaculum è conſpectu hominum tolli. Cum primis Anno ſexageſimo ſexto in vniuerſo Belgio tanta Iconoclaſtarum vehementia inualuit, vt paucorum dierum ſpacio Antuerpiam ac vicina loca plurima tumultu maximo & magna celeritate peruaſerit Huic ſtatuę enſem in latus infigunt, illi ſecuri caput amputant: pendentis è cruce Chriſti imaginem ſunibus è ſublimi detrahunt, detractam in fruſta côminuunt, altaria ſubuertunt, hierothecas, orna-

Quales illi Martyres ipſe calumniatores.

Iconoclaſtarum vehem. deſcribitur à Lutheranis.

menta, aliumque ſacrorum apparatum deijciunt & expilant, ac denique patrant, quæ nemo ſanus aut prudens homo vnquam probarit. Hagæ Comitis adeo in ſtatuas & idola populus exarſerat, vt non quieturos ſe profiterentur, donec non tantum, quæ in templis ſupererant, ſed & quæ in ædibus ſuis aliqui occultatas habeant, ſtatuæ omnes in forum publicum allatæ & fruſtulatim comminutæ finem furori facerent. Sed non caruit ſuo præmio hecce temeritas ac ſeditio. Confœderati enim nobiles, alijque Eccleſiarum Patroni odioſo Iconomachorum nomine appellari nolentes, factum illud deiectarum hoc modo ſtatuarum non modo grauiter improbabant, ſed collecto etiam ad has operas tumultuario milite complurimos vbique cœperunt, inque crucem varijs in locis egerunt.

Iconoclaſtæ puniuntur.

Id quod Princeps Auraicus Antuerpiæ etiam præſtitit, primarios ex ſeditioſis comprehenſos die 18. Octobris in foro publico, vt alijs terrori eſſent, in crucem agens. Quod ſi idem in Palatinatu, Anhaltinatu, Haſsia & locis alijs fuiſſet factum, minus certè periculi & turbarum ſuo cum magno malo tumultuantes Sacramentarij coacti fuiſſent experiri. Anno certè milleſimo ſexcenteſimo quinto, cum in Reformatione Marpurgenſi articulo ex tribus pro mutatione doctrinæ & Ceremoniarum propoſitis ſecundo, ſtatuas imaginesque ex templis eijciendas eſſe ſtatueretur, & die ſexta Auguſti pro Concione idem inculcaretur: ſecutæ ſunt ex vnico hocce principio violento eiuſmodi turbæ ac tumultus, vt Theologi Caluiniani ad mortem ferè ab inſaniente plebe pugnis & verberibus fuerint mulctati inquit Artus Tomo decimo continuationis Sleidani libro 4. pagina 50. Eiuſmodi cataſtrophe ſcilicet rationis reformandi à verbo Dei alienas ſequi neceſſe eſt.

VVilhem. Auraicus, Iconoclaſtas occidit.

Iconoclaſmus, Marpurgi dedit tumultum.

Da man alles ſchnell Purdi Purdi anſenat/ mit Fäuſten hineinreiſſet / vnnd ſo vnvorſichtig hinein plumpet/ vnnd noch den Ruhm davon haben will/ als ſey man beſſer/ denn ein ander. Hæc conſequuntur cum ſubito armis agitur, atq; improuide ruitur, & ex eo tamen, præ alijs excellentia quæritur. Vti Lutherus de Reformatione ſimili Carolſtadiana ſcripſit Anno vigeſimo ſecūdo, ſapienti addita ἐπιφωνήσει. Da haſtu weit gefehlet/ du wilt Gott damit dienen / vnt weiſt nit/ daß du eben des Teuffels Vorlauffer biſt/ der hat dich auff des Kleinen Narrenwerck geführet/ das Sacrament anzugreiffen / vnd ſihet mich gleich an/ als hetten dieienigen/ ſo dieſes Spiel angefangen haben/ ihren Ruhm geſuchet / ſo hat auch ihnen der Teuffel ihren Lohn gegeben. Longe aberraſti; Deo obſequium præſtare voluiſti, & ignoras dæmonis te anteambulationem eſſe, qui eo ſtultitiæ te redegit, vt Sacramenta violares; Mihi plane conſtat, eos qui negocium inceptarunt, gloriam propriam quæſiſſe; Itaque Diabolus mercedem illis dedit. Hæc Lutherus. Adde carceres, quibus ſæuiunt in contradicentes errori ſuo, vti Anno 91. Crellius fecit, qui Doctori Martino Miro concionatori aulico Saxon. carcerē in arce Hohenſteinia parauerat: ſed iuſto Dei iudicio ipſe, poſt mortem Chriſtiani I. accuſatus, quod Duci Chriſtiano religionis in Saxonia mutandæ & introducendi Caluiniſmi auctor fuiſſet, quodque omnes in hoc ſuo propoſito contradicentes è medio tollere decreuiſſet, &c. Currum aſcendere iuſſus, & ſpectante maxima hominum multitudine in hunc eſt compactus.

Conatus ſacramentariorum.

Quæ omnia & plura alia tanta ſunt, tamque inſidioſa & atrocia, vt præcaueri, vitamque fortunasque ſaluas, doctrinam vero ipſam illibatam ab ijs conſeruari plane ſit ὑπὲρ ἀνθρώπινον: Dei vero gratia eſt, quod non plane conſumpti ſumus, hic enim, licet aliquando oculis quaſi clauſis conniuerit, & fræna libidini Sacramentariæ laxauerit: paternè attandem cauſæ ſuæ patrocinium ſuſcepit, ſolus hoſtes fudit, confudit, & liberationem populo ſuo & Eccleſiæ exoptatiſsimam præſtitit: vt rueret Ilium ingens, perierit Troia magna momento vno & fabula ſacramentariorum in fabulam exiret, & deſineret in lætam καταστροφὴν quam ipſi exitu τραγικωτάτῳ claudere in animum induxerant ſuum.

§. 12. Denique cur nobis obijcit Lutheranus Caluinianorum ſupplicia, quaſi innocentum, cū ſciat eos in Gallia & Belgio immania auſos, qualia deſcribunt Hiſtorici, cum illis de ſua innocentia iactantibus credere non poſsint.

Nam primo folio 55. *Ex horum mendaciorum (quorum ſeges fertilis admodum apud gentem Sacramentariam inueniendi, vt non immerito B. Lutherus non mendaces amplius Zvvinglianos, ſed mendacium ipſum vocandos arbitratus ſit) cenſu primarium fere eſt illud, quo B. Lutherum certaminis ſacramentarij authorem primum proclamare integro ſeto hoc ſæculo non ſunt veriti.*

Calumniator vt Pontifici maledicat, ipſi mendacio credit.

Si ſunt ipſum, ipſum inquam mendacium, cur credis ipſi mendacio contra Reges Franciæ, Hiſpaniæ aliosque Principes innocentiam ſuam aſſerentes prius acta iudiciorum, & archiua examina, nec ita oderis Pontificem, vt mendacio ipſi non modo mendacibus credere malis, quàm eū, & Reges Chriſtianiſsimos, Catholicosque non infamare.

Sed domi tuæ te conuenio, inter tua præſidia pugnabis. Aiunt Caluiniani ſeà Pontifice martyrio affectos, hoc eſt, innocentes, pro vera fide occiſos. Hoc ſi credis, etiam teſtimonium contra tuos admitte, cur enim ſint fide digni contra nos Martyres, & ſi verba contra tuos faciant, ſunt inteſtabiles. Sculterum Caluinianum pag. 59. iubes reſorbere calumniam cum reliquis quam efflauit: Deinde pergis: *De quibus (calumnijs) ſi particulatim diſſerere eſſet animus, dies citius me, quam oratio deficeret. Calumniarum compendium oſtendemus. Eccleſiarum noſtrarum Doctores appellarunt homines ſceleſtiſsimos, Fanaticos, Philautos, Theologaſtros, Mataeologos, Sophiſtas nequiſsimos, Sycophantas, Theoſophiſtas, Corporaliſtas, moroſos, ambitioſos, proſcriptores Pontificios, Homines Principum animos, ſuis calumnijs in ignorantia detinentes, genitores Pandoræ, percitos furore, oblitos omnis modeſtiæ & pudoris, ſuperbos, feroces, flagitioſiſsimos Dominatores fidei, Neſtorianos, Eutychianos, Patronos Mahumetiſmi, contumaces, innectores paradoxorum & ſcandalorum, inhumanos, odio & ambitione faſcinatos, pendentibus in cruce felle mixtū acetū porrigentes, Patres vbiquitatis, nouos Dogmatiſtas, Dipnoſophiſtas, Logodædalos, homines præter omnē modum cōtentioſos, & pertinaces, recentes Capernaitas, malignos veteratores, flagitioſè, impiè leues, Vbiquiſtas, cōiuratos veritatis hoſtes, impudētiſsimos cauillatores, Acephalorū & Eutychianæ hæreſis renouatores, Phantaſmatices veræ incarnationis Chriſti irriſores, conſpiratā Schiſmaticorū factionem, Artolatrias inſtauratores, deliros Sacramentarios, ſinceræ doctrinæ aſſertores de Cœna Domini, inſtar piratarum per Eccleſiam nauigantium ſuper ambitione & opinionibus, veritatem cum pace depradan-*

Caluinianorum calumnijs narrandis, nulla dies ſufficit, teſte Lutherano.

Caluiniani de Lutheranis.

Et in Boemia tamen conſpirant.

dantes homines odio & inuidia excæcatos, Sophiſtas inquiſitores, nouos fidei Magiſtros, plaſtigatores, veritatis & pacis hoſtes conuictos in oppreſſionem veritatis, impudentiſsimos cauillatores, verum flagitioſe ignaros, manifeſtos hoſtes ac inficiatores omnipotentiæ Dei, Pſeudo-Lutheranos ac Flaccianam factionē Ἀ·ρτοσφάγους, κρεωφάγους, σαρκοφάγους, *carnivoros: Doctrinam vero noſtrarum Eccleſiarum Symbolis Auguſtana Confeſsionis ac Formula Concordiæ comprehenſam, flagitioſiſsimum errorem, fatuum infelicem, Pandoram, Thau aſina & ſpectrum, larnam ſcenicam, abſurdiſsimam impietatem, putidiſsimam ac Sophiſticam vanitatem hæreſin mixtam ex Eutychiana, & Neſtoriana, imaginationes phātaſticas, inſaniſsimam ſententiam, execrandam blaſphemiam, ludibrioſum commentum, ſacrilegam impanationem, corporalis præſentiæ idolum & commentum, doctrinam impoſtoribus, non Theologis dignam, nugatorium commentum, execrandam Theologiam, Neſtorianiſmum, Antichriſtianum cultum, idololatricum dogma, & quæ ſexcenta huiuſmodi Epitheta alia, fraternæ erga nos affectus horum hominum iudicia. Quæ omnia ſi, vt par eſt, ſusq; deq; feramus: En tibi paratas inſidias vitæ & Doctoribus Orthodoxis! Videmus, inquit Doctor Mylius in Synopſi Comœdiæ Miſnicæ à morte Auguſti Electoris conſtitutos corycæos, qui dicta, factaq; ſincerorum Theologorum obſeruent, conductos, qui lites iniuſtas intentent, & cum cauſam non poſsint, modo ſaltem agendi animas expugnent: preces & ſupplicationes, periculoſas admonitiones, ſeditioſas excuſationes atq; accuſationes omnes capitales habes iatq; nominari cœptas, Compita viarum publicarum vtrinque haud procul ab vrbe aliquot menſium ſpatio obſita, tabellariorum omnium, qui vel ad vrbem commearent, vel inde etiam remearent, ſarcinulas apertas iſti homines ſcrutati ſunt, conquiſitis omnibus, quæ vel à VVittebergenſibus Theologis ad alios vel ab alijs ad ipſos conſcripta erant literis, vt ex reſignatis iſtis depromerent, vnde capitibus ipſorū pericula creare poſſent. Imo accenſi iſtud. Conſcriptæ ſunt ad Theologos literæ fictitiæ, quibus magna ſignificabatur commiſeratio erga miſeram religionis faciem, ſolatium ad ſocietatem auxilium communicabatur, ſubſidia exulaturis promittebantur, inſuper miſſa vna cum iſtis fictitijs literis ſplendida munera, vt, ſi quid penitiſsime reconditum in pectore haberent, quo proditio periculum ipſis creari poſſet, hoc artificio emungerent. Qua in re induſtriam ſuit totam ille Maior Poeta VVittebergenſis, qui iſti hac arte optimum virum & Theologum inſignem Doctorem Ioannem Matthæum, & conditione Academica & vita hac mortali exuit atq; ſpoliauit. Inſeruerunt huic ſchemati Mutata Auguſtana Confeſsionis cothurnus vtrique pedi aptus, præſidia ac ſimiles impoſturæ, quibus Peucerus olim eiuſq; ſocij ſummum ſuum Magiſtratum circumuenerunt, illuſerunt, & deceperunt. Cōuenerunt ſcripta ambigua & libelli famoſi, vero quaſi ſuo quodam ab huiuſmodi hominibus recepti, imo defenſi publicè nuperrime, quibus abſq; fronte, & ſonte fama bonorum ſuggillatur atq; traducitur, ve condemnationi iniuſtæ & doctorum & doctrinæ gradus ſternerentur propiores: inſeruerunt edicta & decreta de non nominandis vel condemnandis Sacramentarijs, eorundemque blaſphemijs in concionibus ad populum, adiunctis relegationum ſeu exiliorum aliarumq; pœnarum horribilium minis, ipſo demum facto non quieſcentibus flabellis illis ſanguinarijs complendis. Imo completis per tot exilia & pœnas ſimiles, quibus ipſo Antichriſto clementiores vix extiterunt. Nota ſunt Aulicis illius verba tempore Chriſtiani Primi Ducis Saxoniæ: Si Sacramentarij iſti moleſti tibi eſſe pergrexerint, eyce illos ſaltem*

Lutheranorum doctrina quali Caluiniani

Nunc in vnum tubo lata.

A Lutheranis ... Calvinianis ...

A ſpe... Abrogat.

Mart... ... quam ... ab electo

ex hoc capite, quia Vbiquitatem canonizare conentur; & eiuſdem alterum Apophtegma: Nunquam rectè ſucceſſura ſunt eos, niſi veterani, & quibus priorum temporum memoria conſtet, è medio prius tollantur. Ne dicam de Perſonalibus Contentionibus, Prouocationibus ad Synodum.

His talibus quomodo poteſt inferri iniuſta nex, aut tu qui tales eos iudicas quomodo ſeueritatem Chriſtianorum Principum in inuidiam vocas, quod iuſta vltione vigorem legum in eos exercuerint: ſi eos vere Martyres arbitrare, illa tuorum facinora agnoſce. Eos vix clementiores in tuos ipſo Antichriſto prædicas, & martyrum elogio donas, & poſt Vbiquitatem Canonizas. Hæc faceres ſi quicquam prudentiæ reliquum tibi odia, atque inuidia reliquiſſet? Tu illorum acta lege; Vnus alterue annus plures Catholicos in ſola Francia, Belgioq; Caluiniſticis furoribus mactatos vidit, quam totos ſexcentos annos in vniuerſum reos Pontificia tribunalia ſuſtulerint.

Calumniator mente deiectus eſt.

Quod ſi vere tempora conſideremus ſanctos Caluinianorū inuenimus Berengarianos, VVicleffitas, Huſsitas, imo Copronymos, Leones Iconicos, Henricos, alioſq; quos odio Pontificia canonizant. Itaque hinc ex Scriptura contra Lutheranos ſic argumentor.

Cornu paruulum ſeu Antichriſtus ſanctos Altiſsimi conteret, tantamque perſecutionem concitabit, quanta non fuit à tempore, quo homines eſſe cœperunt; at Pontifex in Lutheranos tantam perſecutionem non inſtituit, multo enim plures morte, exilijs, carceribus Catholicos afflixerunt, quam à nobis illi paſsi ſint. Quot enim Lutherani propter fidem perierunt? quis Vbiquitarius ſanguinem dedit? Nam de pure Lutheranis, & Lutheranis vnius gentis queri duntaxat poſſunt; cæteris verò miſcuiſſe ſe alios nebulones fatentur. Nos verò de toto Lutheriſmo negamus. Nonne enim tota Germania ferè dominati ſunt, & tantas fecere ſtrages, vt adhuc ſqualeant Triſtia ſemirutis altaria templis?

CAPVT XXV.

Papa non putat quod poſſit mutare tempora & leges.

§. 1. CHaldæus Danielis textus. *Putabit immutare tempora.* Græcus ὑπονοήσει, exiſtimabit, non enim poterit; ita Græcus Scholiaſtes; προσδοκήσει, οὐ μὴν ἀποπληρώσει δυνήσεται. Quid ſit autem ἀλλοιῶσαι τοὺς καιροὺς ex adiuncto intelligitur, quia dicit καὶ νόμους. *& leges. S. Hieron. In tantam erigetur ſuperbiam, vt leges Dei, & cæremonias mutare conetur, & eleuetur ſupra omne quod dicitur Deus, religionem cunctā ſuæ ſubyciens poteſtati:* Theodorus; *Opinabitur ſe pietatem, quæ tunc vigebit, funditus poſſe euertere.* Illi igitur tempora intellexerunt Eccleſiæ immutationem. Qui de Antiocho ſunt interpretati, nomine temporum intelligunt Iudæorum ſolennitates, Sabbatha, Paſchata, Pentecoſten, feſta tabernaculorum, dies expiationum, nouilunia, ſeptennia, annos Iubilæos, & ſimilia.

Tempora mutabit, & leges.

Quia autem de Antichriſto loquimur, mutabit ille tempora, & leges, dies feſtos in ſui honorem inſtitui curabit, iam nonnulla indicia dedit Machometes, deinde Lutherani, ſed efficacius Caluiniſtæ, vt appareat iam myſterium in præcurſoribus incipere. Atque hic ſenſus eſt ſcripturæ.

Calumnias à Pouello, alijſque mutuas accepe-runt. Quia dicitur ſolutus legibus transferre imperia, &c.

Soluitur legibus Pontifex, vt principes. Lege diuina nõ ſoluitur.

§. 2. Reſpondeo non aliud per haſce res Pontifici concedi, quam quod ſuis Epiſcopis, & regibus proportione quadam ipſi permittunt. Primo quidem negamus leges diuinas vllas Pontificem mutare poſſe; Anathema ſi quis Pontificem legibus diuinis ſolutum aſſeuerat. Canoniſtæ qui id aſſerere dicuntur, partim mendaciter allegantur, vt ſupra probaui, partim alieno ſenſu. Mihi hoc certo conſtat, ſi quis dicat Papam poſſe vnum iota de lege Dei tollere, fore vt is primum ſpiritali fulmine à Papa feriatur.

Ab humanis legibus, quomodo ſoluatur.

Ad leges Eccleſiaſticas, & ciuiles, vbi Papa etiam temporale regimen tenet, ita obligatur, vt ad ſuas leges princeps, quem quidam omnino, alij ex parte legibus eximunt. Eas leges interdum mutari vtile eſt, ideoque tolli, & in meliores commutari poſſunt. Qui principem negant legibus ſubiectum quoad poteſtatem coactiuam, etiam negant eum ab alio iudicari poſſe, qui enim alium iudicem habet, is accipere, & ſubire ſententiam iudicis debet. Hinc inuictum argumentum pro Pontifice facio.

Pontifex Romanus negat ſe legem Dei mutare poſſe, millies mortem oppetendã potius docet, quam vt lege ſe Dei exemptum dicat, omnes, qui id affirmant, ſua damnat ſententia; non igitur Papa eſt Antichriſtus. Hæc eſt omnium qui Papam Eccleſiæ paſtorem agnoſcimus ſententia. Papam diuinis legibus ſubiectum, quas ſi violet, grauiſsimè peccare, & niſi à peccato ſuo reſipiſcat, in æternum periturum eſſe. Huic meæ ſententiæ vniuerſitas Catholicorum, atque adeo ipſa curia Romana ſubſcribit. Verum quid de Dei legibus ſentiat Pontifex, exponitur diſtinct. 8. cap. 2.

Dei legibus ſemper, vbique, ab omnibus parẽdum eſt.

Quæ contra mores hominum ſunt flagitia, pro morum diuerſitate vitanda ſunt, vt pactum inter ſe ciuitatis, aut gentis conſuetudine, vel lege firmatum, nulla ciuis, aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars eſt ſuo vniuerſo non congruens. Cum autem DEVS aliquid contra morem, aut pactum quorumlibet iubet, etſi nunquam ibi factum eſt, faciendum eſt; & ſi omiſſum, inſtaurandum eſt, & ſi inſtitutum non erat, inſtituendum eſt: Si enim Regi licet in ciuitate, cui regnat, iubere aliquid, quod neq; ante illum quiſque, nec ipſe vnquam iuſſerat, & non contra ſocietatem ciuitatis ei obtemperatur, imo cõtra ſocietatem non obtemperatur (Generale quippe pactum ſocietatis humanæ obedire Regibus ſuis) quanto magis Deo regnatori vniuerſæ creaturæ ſuæ, ad ea quæ iuſſerit, ſine dubitatione ſeruiendum eſt? ſicut enim in poteſtatibus ſocietatis humanæ maior poteſtas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus.

Principes legibus ſuis pareant.

Et diſt. 9. c. 2. Principes iubet obedire ſuis legibus verba Canonis ſunt. *Iuſtum eſt principem legibus obtemperare ſuis Tunc enim iura ſua ab omnibus cuſtodienda exiſtimet, quando & ipſe illis reuerentiam præbet. Principes legibus teneri ſuis, nec in ſe conuenit poſſe dãnare iura, quæ in ſubiectis cõſtituunt. Iuſta eſt enim vocis eorum auctoritas, ſi quod populis prohibent, ſibi licere non patiantur.*

Romana ſedes, præcipuè eorum cuſtodia.

§. 3 Pari ratione conſtitutiones Synodorum generalium præcipue ſeruandas docet Eccleſia Romana. cauſa 25. q. 1 cap. 1. *Confidimus, quod nullus iam veraciter Chriſtianus ignoret, vniuſcuiuſque Synodi conſtitutũ, quod vniuerſalis Eccleſiæ probauit aſſenſus, nullã magis exſequi ſedem præ cæteris oportere, quam primam: quæ vnamquamq; ſynodum ſua auctoritate confirmat, & continuata moderatione cuſtodit.*

Ea mente Gregorius Felici Epiſcopo lib. 12. Epiſt. 31. eſt cauſa 25. cap. 4. *ſi ea deſtruerem, quæ antecesſores noſtri ſtatuerunt: non constructor, ſed euerſor eſſe iuſte comprobarer: teſtante veritatis voce, quæ ait: (Omne regnum in ſeipſo diuiſum non ſtabit:) & omnis ſcientia, & lex aduerſum ſe diuiſa deſtruetur.*

Pontifex proteſtatur, ſe nihil contra Dei leges poſſe.

§. 4. Quomodo autem nouas leges condere liceat Pontifici, eſt ab Vrbano Pontifice expoſitum, cauſa 25. cap. 6. *Sunt quidam dicentes Romano Pontifici ſemper licuiſſe nouas condere leges. Quod & nos non ſolum non negamus, ſed etiam valde affirmamus. Sciendum vero ſummopere eſt, quia inde nouas leges condere poteſt, vnde Euangeliſtæ aliquid & Prophetæ nequaquam dixerunt. Vbi vero apertè Dominus, vel eius Apoſtoli, & eius ſequentes, Sancti Patres ſententialiter aliquid definierunt; ibi non nouam legem Romanus Pontifex dare, ſed potius, quod prædicatum eſt, vſque ad animam & ſanguinem confirmare debet. Si enim, quod docuerunt Apoſtoli & Prophetæ, deſtruere (quod abſit) niteretur; non ſententiam dare, ſed magis errare conuinceretur. Sed hoc procul ſit ab eis, qui ſemper Domini Eccleſiam contra luporum inſidias optime cuſtodierunt.*

Nihil vero contra leges diuinas ſtatui poſſe docetur cauſa 25 cap. 8. *Omne quod irreprehenſibile eſt, catholica defendit Eccleſia.* Et infra. *Iniuſtum iudicium & definitio iniuſta regis metu, vel iuſſu à iudicibus ordinata non valet. Nec quicquam quod contra Euangelica, vel prophetica, aut Apoſtolica doctrinæ conſtitutionem ſucceſſorumue eorum, ſiue ſanctorum patrum actum fuerit, ſtabit: & quod ab infidelibus, vel hæreticis factum fuerit, omnino caſſabitur.*

Eccleſia Romana, antiquo iure ſtat.

Hinc igitur clarum eſt, non conuenire in Pontificem, quod de mutatis temporibus & legibus dicitur. Non enim niſi neceſsitate, vtilitateque exigente, aliqua mutantur in Eccleſia, optime enim dixit. *Contra ſtatuta patrum condere aliquid, vel mutare, nec huius quidem ſedis poteſt auctoritas: apud nos enim inconuulſis radicibus viuit antiquitas, cui decreta patrum ſanxere reuerentiam.*

Legem mutant, qui impoſſibilem affirmant.

Quod ſi veros diuinarum legum abrogatores quæras, qui mutent tempora & mores, haud difficulter eos in caſtris aduerſis reperies. Qui enim exiſtimat, ſe non niſi lege gratitudinis ad legem ſeruandam teneri, qui legem putat impoſſibilem obſeruatu, quo ore, qua fronte Pontificem quaſi legis violatorem accuſat? Quid durius illius Lutheri verbis, *qui Chriſtum vt legiſlatorem, & vindicem apprehendit, diabolum pro Chriſto apprehendit?*

Maleficium ſtultitias Lutheranorũ.

Vnum quod hoc loco palmarium eſt, prætetire non poſſum; eſt enim imperitiæ, & impudentiæ prædicanticæ luculentiſsimum teſtimonium. Quadratiſsimi miniſtrorum Luthericorum de mutatione temporum accuſarunt Pontificem, quod aſtronomicos calculos errantis anni ad veram normam reduxiſſet. Ita in Academia Oxonienſi theſibus impreſsis Baccalaureolus Pouellus, quod magis miror, cum enim ex Anglia prophetæ exierint moleſti Scaligero, qui de correctione Calendarij libros ſcribere potuerunt, monſtri ſimile eſt, ex Academia nemiñe prodijſſe, qui Pouellum de tam ruſtica ignorantia commoneret; Quis enim non admiretur ea de re in illa Academia eruditionis ſimulatrice fuiſſe diſputatum, in qua ſe pagani prædicantes in Germania, non ſine ſuorum irriſu impegiſſe doluerunt; verum admirabilius quod magna

pars

pars Germaniæ, Gallia, Hiſpania & Anglia, errorem calculi antecedentis agnouerunt, & nouam correctionem admiſerunt.

CAPVT XXVI.

Tradi in manus per tempus, & tempora, & dimidium temporis ad Pontificem non pertinet.

CHALDAEVS textus habet; ויתיהבון tradentur: Quia id diuina prouidentia permittit: Regnum & poteſtas traditur, qua deinde cōtra Sanctos abutitur. Iunius, Tremellius ſic vertunt: *Per tempus, & tempora, particulamq; tēporis:* eſt vero particulā temporis, aiunt *eſſe dies decem. Id eſt, inquiunt, per tres annos & decem dies* probant, *nam decimo quinto die menſis Cisleu, anno centeſimo quadrageſimo quinto regni Seleucidarū, hoc effectum eſt. 1. Machab 1.57. deinde vero die quinto mēſis Cisleu anno centeſimo quadrageſimo octauo, legitimus Dei cultus inſtauratus. 1. Mach. 4.12. Quamobrem prima vox, tempus, annum ſignificat corruptum, ſiue conſtantem ex diuerſorum duorum annorum partibus, Tempora biennium iuſtum, particula temporis dies decem.*

Tēpus &c. 3. anni. 10. dies iuxta &c.

Fundamentum huius interpretationis, quod putent de prophanatione templi per Antiochū facta agi, & textus Chaldæus non repugnat, nam פלג diuiſio temporis, & pars: etſi enim frequentius medietatem ſignificet, Ioſ. 10. Iud 9. & in Syro פלגא in Euangeliorum titulis vſitatum; hanc tamen ſignificationem non reſpuit. Quin & Pagninus vertit partem temporis.

Dimidium temporis nō ſunt 10. dies.

Hanc ſententiam refutant omnes doctores ſilentio, neque ex nouis quiſquam eam ſequitur; nam & Munſtherus, Lutherus, Pelicanus, Caſtalio hæretici veterum Græcam verſionem quæ habet ἥμισυ ſequuntur. Imo Bruchthonus, alias ſequi ſolitus Caluinianam communem, vertit hic, *dimidiumque temporis*. Et tempus, inquit, hic annum ſignificat, ſicut χρόνος, Tempus & tempora & dimid eſt, dimidiam ſeptimanam 42. menſes, vt Ioſepus teſtatur.

Huic denique obſtat, quod cap. 12. 7. eodem modo accipiantur verba tempus, tempora, dimidium temporis, nec tamen in hebræo פלג diuiſio, ſed, חצי, dimidium, quemadmodum & in Apocalypſi eſt ἥμισυ. Itaque de Antichriſto illa rectiſsime dicuntur, dimidium temporis vbi tempus annum ſignificat.

Idem numerus apud Danielem, & Ioannem.

§. 2. Hoc ex loco Bellarmin. lib. 3. cap. 8. Pontifice ſic argumentatur. Antichriſtus regnabit per tres annos cū dimidio, hoc eſt, tēpus, tempora, dimidium temporis, at regnum Papæ eſt multo diuturnius, non ergo Papa eſt Antichriſtus. Minor eſt extra controuerſiā: maior vero probatur. Quia tempus, tempora, dimidium temporis, ſunt tres anni & medius. Nam ita veteres ab ipſo Papia vſque interpretati ſunt, vt fatetur Iubilarius Parei commentarius in Apocalypſin in cap. 11. v. 2. Deinde ex Apocalypſi cap. 11. v. 2. vbi Antichriſtus calcat templum & ciuitatem menſibus quadringinta duobus. Mēſes autem quadraginta duo ſunt tres anni cum dimidio. Agi vero de eodem tempore Pareus ipſe fatetur. in 21. capite, v. 11. *Quamdiu vero exulabit in deſerto mulier* TEMPVS TEMPORA, ET DIMIDIVM TEMPORIS. *Hac temporis tripartita notatio ſumpta eſt ex Dan. 7.25. & 12. 7. vbi Antiochus, typum Antichriſti gerens, dicitur conculcaturus ſanctos per tempus, tempora, & dimidium temporis. Quid hic ſibi velit, ex verſic 6. liquet. Paſcent eam ibi diebus 1260. De his diebus dictum eſt capite 11. 2. Erat ibi tempus prophetiæ duorum teſtium. Hic eſt tempus exilij mulieris in deſerto. Idem tempus XLII. menſium ibi erat conculcationis vrbis ſanctæ: & erit. cap. 13. 5. graſſationis beſtiæ in ſanctos. Eodem igitur tempore, Eccleſia exulabit in deſerto, & vrbs ſancta conculcabitur à Gentibus, & duo teſtes prophetabunt: & beſtia bello perſequetur ſanctos. Ibunt proinde hæc paribus paſsibus, quæ obſeruatio multum illuſtrabit Prophetiam. Ex vno enim notiore patebunt alia ignotiora.*

Antiochi tempus, & tempora anni fuerunt certi & inæquales.

§. 3. Inuictam fecit ille ſenex contra ſe, & omnes Papæ calumniatores rationem Bellarmini: Nam Antiochus per tempus, & tempora, & dimidium temporis afflixit Eccleſiam, vt ipſe docet, & idem tempus eſt ſæuientis Antichriſti, non igitur diutius ille regnabit. Quomodo igitur Pareus multo longius facit regnum Antichriſti? Reſpondeo quia quid dicat, neſcit, quid dixerit non meminit, errores multi multorum, plurimi vero proprij ad inſaniam eum reduxerunt. Verba eius in cap. 11. v. 2. ſunt. (*Menſibus quadraginta duobus.*) *Hic eſt ſapientia. Tempus perſecutionis Antichriſtianæ deſignari, manifeſtum eſt omnium prope interpretum conſenſu. Quale vero & quantum ſit tempus, vbi principium, vbi terminus figendus, obſcurum eſt mihi & interpretibus alijs, & forte ab hominum indagine reconditum. Voluit enim Spiritus, ad tempora quod attinet, nos quædam potius ſcrutari, quam noſſe, quod & Dominus innuit dicendo diſcipulis, volentibus ſcire tempus occultum: Non eſt veſtrum noſſe tempora & opportunitates, quas Pater in ſua ipſius authoritate poſuit. Act. 1.7.*

Tandem Pareus fatetur ignorantiā.

Nihil igitur hac de re ſtatuere poteſt, quia tempora, & momenta ſcire non poteſt. Veteres vt Hippolytus, Ireneus, Hieronymus, Auguſtinus, alij, quos refert Bellarminus noſtra ſunt in ſententia. Cum illis ſentiunt Iunius, Tremellius, Brucnthonus Caluiniani: & Munſterus homo ſui iudicij, non obligatus Luthero.

§. 4. Deinde nemo ita reſpondet, vt non in plurima falſa & ἀσύστατα impingat. Chytræus apud Bellarminum incertum tempus eſſe ait, & idem probat Pareus, & concludit: *de 42. menſibus nihil determinare habeo.* Sed cum tot modis Daniel & Ioannes determinent, non debemus incertum aſſerere, cum veteres omnes nobis certum expoſuerint.

§. 5. Tertio. Quomodocunque hæc interpretemur, non poſſunt non oſtendere Papam innocentem. Nam Pareus annos vaticinatur eſſe 1260 & incepiſſe ab anno 606. Chriſti, cum Bonifacius tertius Eccleſiæ præſideret, & hactenus calcatum annis 1003. calcandum adhuc annis 257. vſque ad annum Chriſti 1866. incertum tamen ſibi fatetur iſtum terminum, & à Deo propter electos decurtandum. Sed refutant eum tum alia, tum vero quod tempus illius perſecutionis Chriſtus dicat breuiſsimum, & non eſt breuiſſimum, ſi eſt 1260. annorum; quod longius eſt eo, quo Satan ligatur, nam mille annis eius malitia conſtringitur, poſtea graſſatur, ſciens, *quia modicum tempus habet.* Apocal. 12. Poſtquam autem mille annos fuerit ligatus, oportet eum ſolui modico tempore. Certe modicum tempus ſolutionis non eſt, quod longius eſt eo, quo ligatur Satanas.

Reſponſiones contra Papam, ſe impediunt.

Etſi enim mille anni ſunt vt dies vnus apud Deum, apud homines tamen longum tempus eſt, nec vllo modo hic breue eſt, quia

dicitur tempus modicum comparatum ad mille annos.

Graſerus contra omnes interpretes, textum vim facit.

§. 6 Quarto. Qui accuratiſsimè tempus hoc deſcribunt, fœdiſsimum in modum aberrant. Conradus Graſerus in 12. Apoc. pag. 75. Certas Periodos annorum ſignificat, tempus à captiuitate Babylonica ad Chriſtum, duo tempora ad ſeculum decimum ſextum, dimidium temporis ab initio ſeculi decimi ſexti cum ruere cœpit Papatus. Hæc monſtra nunquam Luthero in mentem venerunt, neque enim inter celerrima errorum contagia, paucis annis vulgata, putabat tam longam vitam, regnumque Papæ duraturum. Et merito; nam omnibus interpretibus, Iudæis, Græcis, Latinis, Sectarijs ipſis repugnat. 2. Nulquam in ſacris literis, aut profanis, in nullo calculo, tempus quingentos, tempora mille annos ſignificat 3. Nihil hæc ad captiuitatem Babylonicam faciunt: Nam hoc cornu eſt in quarta beſtia, ac tempore captiuitatis regnabat Chaldæa, & captiuitatem ſoluit Perſica beſtia, Cyrus videl. Pardus itaque tum rerum potiebatur. At cornu paruulum, non eſt in vertice Pardi ſed quartæ beſtiæ. Quod ſi quartam beſtiam fingat eſſe regna Seleucidarum, & Lagidarum, nec ſic quidem fabulam contexere poterit; vt non ſua ſe prodat inconcinitate. Nam cornu illud à Romanis contritum, quomodo demum an. Chriſti 500. renaſcitur?

Mendacia nunquam cohærent.

Pergit Graſerus: *Ioannes intelligit tres καιρὰ καιρῶν, poſt Chriſtum natum, per tempus & tempora, & ab an. 1500. numerat annos* 250. Sed ſibi repugnat, quia de re eadem loqui Danielem, & Ioannem aſſeruerat; nunc diuerſam materiam vtrique tribuit, cum Danielis tempus à captiuitate Babylonica, Ioannis à nato Chriſto auſpicatur. Deinde menſes & dies nullo modo poſſunt huic rei accommodari. Multo minus ad beſtias Apocalypticas, de quibus poſtea agendum eſt.

§. 7. Ecce in re grauiſsima, qua totus orbis Chriſtianus iam à Chriſto nato exortens (nam ſupra oſtendi, à multis primos Pontifices Antichriſtianos vocari) condemnatur, inter omnes eſt diſſenſio, nullus aptare textui ſuam opinionem poteſt, ex re obſcuriſsima eruditur articulus fidei, nempe iſte. *Papa eſt Antichriſtus.*

Nec ſolos Pontifices calumnia iſta petit, ſed omnes martyres, confeſſores doctores, eccleſias, quæ pontificibus communicarunt. Verum nihil mirum ſi hæc de pontifice iactentur ab illis, quibus eſt hæreticus angelus ille magnus, Ioannes Baptiſta.

§. 8. Objiciunt tamen (nunquam enim deeſt garrulæ nequitiæ prætextus.) De tribus annis cum dimidio eſt ſomnium Monachorum, inquit Chytræus & Pouellus; & ex his Iubilantes.

Cum prophetis, & patribus loquimur.

Reſpondeo 1. Eſſe vetuſtiſsimorum & doctiſsimorum Eccleſiæ doctorum, vt fatetur Pareus. 2. Blaſphemum eſt in ſacram Scripturam, quod aiunt. Dicit Daniel & Ioannes, eſſe tempus, & tempora; & dimidium temporis, eſſe menſes 42. eſſe dies 1260. quibus prophetent teſtes, & mulier paſcatur in deſerto. Hæc tam ſignanter dicta, nos accipimus, eo modo quo dicta ſunt, nam menſes quadraginta duo ſunt anni tres, & dimidius, dies 1260. ſunt anni tres cum dimidio & dies aliquot, quibus Eccleſia, occiſo Antichriſto, florebit. Quis ergo tam tyrannice imperioſus eſt, vt me dicentem eadem, quæ Prophetæ dicunt, & Apoſtoli, ſomniare dicat, cum ipſe immaniſsimo ſomnio, incerta ſententia, Pontificem omnibus ſupplicijs addicat?

§. 9. Objicit Pareus Quæ de Antichriſto dicuntur, non poſſunt tam breui ſpacio fieri, non ergo tam breue ſpacium eſt. Verba Parei audiamus, *Secum non conſiſtit, quoniam quæ fingunt, Antichriſtum ſuum efficere debere, ſpacio trium annorum cum dimidio eum conficere nõ magis eſt poßibile, quam cochleam tridui ſpacio vniuerſum terrarum orbem perreptare. Debet à gente Iudaica per vniuerſum orbem diſperſa, pro Meßia agnoſci: Debet ſedere in templo Ieroſolymitano, quod tot ſæcula iacet in cineribus: Debet tres reges Aegypti, Libiæ, Aethiopiæ trucidare: ſeptem alios reges ſubiugare: Romam à decem illis regibus exuſtam inſtaurare, ibique Pontifice excuſſo Monarcha ſedere. Chriſtianam religionem toto orbe perſequi, delere Eccleſiam, denique totius orbis imperium ſuæ poteſtatis facere, &c. Quis quaſo hæc per febrim ſomniet quadriennio non integro futura? Quos igitur Antichriſtus mittet Mercurios? qui Iudæis toto orbe diſperſis aduentum ſui Meßiæ repente nuntient, perſuadeant? Templum ſcilicet triduo readificabit, quod Salomon ex omni materia præparata ſeptennio abſoluere, Zerobabel quadraginta ſex annis inſtaurare vix potuit. Turcam Syria, Perſam oriente, Chamum Septentrione, Prato Ioannem Auſtro vniuerſo Antichriſtus iſte quadrimulus momento nimirum expellet. Quid nugacius? Adeone vero Imperatores & Reges Chriſtiani omnes altum ſtertent, vt ſimul vniuerſi ab vno repente opprimantur? Itane Papa Romanus cum ſuis Cardinalibus vigilabit, vt Roma ex Catholica gentilis fiat, Antichriſto venienti omnes Chriſtiani temere manus dent? O nugas theatricas! ſecum itaque hoc commentum neutiquam conſiſtit.*

Mirum Parei ſomnium.

Reſpondeo Contra laruas luctari Sectarios. Nemo omnia illa ab Antichriſto triennij ſpacio, & ſex menſium facienda nominauit. Nemo tã multa facta quadriennio non integro aſcribit. Primo, n. erit cornu paruulum; cũ tres reges ſubiecerit, Iudæos aſciuerit, templum extruxerit, imperium peſſum dederit, tum vero tot victorijs exaltatum cor eius *loquetur magnifica.* Alexander non niſi multis victorijs inflatus Deus eſſe voluit. Tum ſæuiet illa perſecutio, cum poteſtatem firmaſſe videbitur, nam initio & progreſſu, opus eſt opinione clementiæ. Antiochus ipſe primo ſexennio egit minus tyrannicè, nam etſi crudeliter Ieroſolymã habuit anno ſexto regni, nondum tamen faſtigium malitiæ conſcendit; nam & ob *necem Oniæ fleuit, recordatus defuncti ſobrietatẽ & fidem*, & mortem eius vindicauit, At anno octauo ſerio typum Antichriſti egit, & omnia violauit: itaque deſolatio illa ab octauo Antiochi anno inchoanda, non à regni exordio, pari modo Antichriſti creſcentis, & in culmine conſtituti tempora diſtinguenda ſunt. Itaque, hac quidem in re puerum ſe Pareus oſtendit, & tota illa Sectariorum πανοπλία. Nam ſenſim alios atque alios vincet, & victoria vtetur, vt ab vno ad alios procedat, donec opprimat vniuerſos: Interim hæc documento ſunt certiſsimo, prophetiam de Pontifice non agere. Non enim à Iudæis pro Meſsia accipitur, non ſedet in templo Ieroſolymitano, non trucidauit tres reges, non reliqua fecit, non eſt ergo Antichriſtus.

Fingit abſurda, quæ oppugnat.

Antichriſtus victor, crudelis erit.

§. 10. Pergit Pareus: *Scripturis etiam ſacris valde repugnat Docent hæ. Antichriſtum non niſi per vniuerſalem venturum apoſtaſiam à fide 2. Theſſ. 2. 3. 1. Tim. 4. 1. ſeruatis ſaltem electis in fronte ſignatis. Quis vero dixerit, vniuerſos Chriſtianos etiam Epiſcopos, cum ſuo Pontifice intra quadriennium poſſe abduci à fide.*

Reſpon-

Non quadriennio omnes deficient, ſed iam quoque multi perſiſtens.

Reſpondeo: Non quadriennio abductos à fide, ſed iam multos naufragium fidei feciſſe, multæ hæreſes præiuerunt, vt generalem apoſtaſiam conficerent, eam ipſe complebit Antichriſtus. Ita quoque abominatio, quæ Antiochi tempore fuit, diſpoſitiones & cauſas habuit, 1. Maccab. 1. 11. *Exijt ex eis radix peccatrix Antiochus Illuſtris, filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obſes: & regnauit in anno centeſimo triceſimo ſeptimo regni Græcorum. In diebus illis exierunt ex Iſrael filij iniqui, & ſuaſerunt multis, dicentes. Eamus & diſponamus teſtamentum cum gentibus quæ circa nos ſunt: quia ex quo receſſimus ab eis inuenerunt nos mala multa. Et bonus viſus eſt ſermo in oculis eorum. Et deſtinauerunt aliqui de populo, & abierunt ad regem: & dedit illis poteſtatem, vt facerent iuſtitiam gentium. Et ædificauerunt gymnaſium in Ieroſolymis ſecundum leges nationum, & fecerunt ſibi præputia, & receſſerunt à teſtamento ſancto, & iuncti ſunt Nationibus, & venundati ſunt vt facerent malum.*

Nunc in Germania tot hæreſes, oſtendunt ſatis eam eſſe generalem apoſtaſiam.

§. 11. Ita nunc quoque ſi hæreſeon multitudinem, fœditatemque ſpectemus, facile omnia ad apoſtaſiam parata eſſe inueniemus. Nam ſi Fareum conſulamus, quantula pars hominum rigidum Caluiniſmum, cui ipſe initiatus eſt, agnoſcit, & ſequitur, & in illo ipſo quantæ ſunt diſſenſiones, & qui ſinceriores videntur Caluino iudice, ex illis vix decimus quiſque eſt non hypocryta. Tandem ita concludit contra Danielem, & Ioannem. *Teſtatur Scriptura diem, menſem & annum extremi aduentus Domini omnibus creaturis abſconditum, ſoli DEO cognitum eſſe: venturum vero Dominum repente inſtar nocturni furis, cum mundus dicet Pax & tuta omnia. At ex opinione poſita dies, menſis, annus iudicij minime foret occultus. Ab ortu enim Antichriſti ad eius mortem reſtarent tres anni cum dimidio, ab eius morte dies XLV. ad iudicium. Expreſſe enim ſcribit Bellarminus, poſt Antichriſti mortem futuros non niſi XLV. dies vſque ad mundi finem. Cum igitur falſum ex opinione data ſequatur: ipſa falſa ſit neceſſe eſt.*

Certitudo ex annis etiam colligetur.

Calumniani, iam antea omnia deſignans.

Reſpondeo. Conſtare Bellarminus ait, quia probabili interpretatione Danielis, hoc modo quidam ratiocinantur, quia Dan. 12. 12. ſcribitur: Beatus qui exſpectat, & peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque. Quaſi tum ſit futura retributio bonis. At illa interpretatio non eſt certa, & à pleriſque ignorabitur. Deinde ſi pro diebus annos ponant, erit tum quoque res certa, & præſcietur illa dies. Nam & Pareus vſque ad annum Domini 1856. calcandam Eccleſiam vaticinatur; & cum ita de tempore, & temporibus, & 42. menſibus diſputet, dubium eſſe non poteſt, quin pari gradu certitudinis de temporibus dimidio conrectet. Braubomus ſane nobis annos omnes in Floribus Flaminijs propoſuit, & ſe cognouiſſe iactauit, quamuis anima Chriſti nô cognouerit. Tertio Beatus dici poteſt, qui eo vſque peruenerit: quia iam tum celerrime in præcipuas partes mundi nunciata Antichriſti morte, perſecutio ceſſabit, & horrore contabeſcent adminiſtri, qui mortuum crediderint, quem credebant immortalem.

Hieronymum igitur potius audiamus hunc in modū loquentem. *Tempus annum ſignificat, tēpora iuxta hebraici ſermonis proprietatem, qui & ipſi dualem numerum habēt duos annos præfigurant, dimidium autem temporis ſex menſes, quibus Sancti, poteſtati Antichriſti permittendi ſunt, vt condemnentur Iudæi, qui non credentes veritati ſuſceperunt mendacium.* Notandum eſt inquam, illud de duali non eſſe, neque hic, neque in cap. 12. nam vtrumque pluralis eſt numeri, & Iudæi fere duali non niſi in rebus natura geminis vtuntur, niſi ea ſit conſuetudo, vt cum proferunt abſens tempus, tempora, dimidium, dualiter accipiant. Non hoc ideo dicit Hieronymus, quod vel hic vel capit. 12. Danielis ſit dualis, nam eo fere, non niſi in rebus natura geminis vtuntur Hebræi: quia tamen punctis illa ætas caruit, ille tam legere potuit מועדים. Moghedaim, duali, quam מועדים, Moghedim, plurali, nullum eſt enim diſcrimen literarum ſed punctorum.

CAPVT XXVII.

Capite 8. v. 23, de Pontifice non prophetat Daniel.

§. 1. VERBA Prophetæ ſunt. *Et poſt regnum eorum, cum creuerint iniquitates, conſurget rex impudens facie, & intelligens propoſitiones, & roborabitur fortitudo eius, ſed non in viribus ſuis: & ſupra quam credi poteſt vniuerſa vaſtabit, & in copia rerum omnium occidet pluri mos, & contra principem principum conſurget, & ſine manu conteretur.*

Ruinæ Græcorum Monarchiæ, Antiochus regnauit.

Primo ait poſt regnum eorum, Nempe regum Syriæ, qui fuere numero nouem & decem, inter eos non vltimus fuit, ſed octauus Antiochus, qui dictus eſt Epiphanes, & ex moribus *Epimanes*, furioſus. Poſt regnum ergo quorundam regum Syriæ regnare cœpit. Quia tamen generatim noſter interpres vertit: Poſt regnum eorum: & Hebræus textus באחרית, Beaharith, *in extremo*, & 70. ἐπ' ἐσχάτων τῆς βασιλείας αὐτῶν, *circa extrema regni eorum*, accuratius Spiritus ſancti phraſis conſideranda eſt. Nam reuera iam extrema regni Græcorum aderant. Cum enim regnare cœpit Antiochus, iam Græcia atque adeo Macedonia erat in poteſtate Romanorum, magna etiam pars alienata erat, ante annos 16. tributum interdictum fuit Antiocho magno huius parenti, qui magna parte Aſiæ, inſuliſque exutus fuit, arma, Elephantos, claſſem tradere coactus, ipſe rex modicis finibus cis Taurum regnare iuſſus eſt. Ipſe Antiochus Epiphanes Romæ obſes, & pignus ſeruitutis fuit, nec Aegypti melior conditio: nam Pupillum regem Romani tutati ſunt: cum ergo tum regnum Græcorum in vnica parte hæſerit, nec liberum, ſed obnoxium, merito dicit Spiritus S. *poſt regnum illorum.*

Calumniatum cauſa ſunt perſ. 14.

§. 2. Secundo dicitur cauſa tam magnæ perſecutionis, cum creuerint iniquitates: alij *cum conſūmabunt defectionē præuaricatores illi.* Luther. Wann die Vbelthäter vberhand nehmen / alij *conſummati ſunt iniqui*: itaque duplex interpretatio. Prima, *Cum Deus conſumit præuaricatores*, nam id factum ſub Antiocho à Iuda, alijſque. Secunda eſt communis πληρουμένων τῶν ἁμαρτιῶν *completis peccatis*, cum iam maturi pœnæ fuerint, ita de Amorrhæis Moſes, & l. 2. Mac. c. 4. Heb. כהתם הפשעים Behathem, Haphoſchehim. *Secundum conſummandum præuaricatores*, Noſter legit mutatis punctis, הפשעים Happeſchaghim. hac explicatione clarius cap. 11. & cap. 1. l. 1. Machab. v. 11. & cap. 4. l. 2. Mach. v. 7. & ſeq. & hoc indicat v. 12. *robur autem datum eſt ei.*

§. 3. Tertio, hæc omnia Antiochô, nonnulla conueniunt Antichriſto. Nam primo Antiochus eſt cornu modicū. Cornu, qui rege patre natus, externis regnū inuadētibus ipſe obtinuit. Modicum

cum quia minor fratrum, Romæ obſes, omnes potentes adulatus ſeruitutem tantum non ſer-uierat, ſed veniens ad imperium ab exilio *regna-uit ſanguine multo.*

Factum eſt grande, occupata Palæſtina, po-ſitis in Aegypto præſidijs, & victa varijs bellis, non tamen veterum regum potentiam æqua-uit.

Impudens facie.

Quarto Rex impudens facie, עזפנים Ghaz-phanim, *fortu facierum*, ἀναιδὴς προσώπῳ. Duo ſunt in illa impudentia, ob quæ à Polybio, Athe-næo, Cedreno Gorionide vocatur ἐπιμανής: nam ſumma erat ambitio diuinitatem affectantis, & ſumma inuerecundia, publicè enim & ſpectan-te populo libidines explebat.

Intelligens propoſitiones.

Quinto. *Intelligens propoſitiones,* Hebræus te-tus vocat חידות Chidoth, *ænigmata*, quidā ver-tunt φρονῶν κρυπτὰ τοῦ σκότους, *agitans conſilia tene-brarum.* ad fraudes enim, & dolos inſigniter eru-ditus eſt.

Roborabitur fortitudo eius.

Sexto. *Roborabitur fortitudo eius, ſed non in vi-ribus ſuis.* Hieronymus: *quia propter populi peccata illa ſunt permiſſa, cum alias non potuiſſet quicquam efficere, idque tam in capienda Aegypto, cuius rex o-mnino marcebat deſidia, vt non modo regia maieſtatis officia intermitteret, ſed etiam ſenſu hominis nimia ſagina careret, & par erat aula,* procerum & ciui-tatum corruptio. Deinde pauca viribus, pleraque fraude, & periurio tranſegit.

Crudelitas Antiochi.

§. 4. Septimo. *Supra quam credi poteſt vniuer-ſa vaſtabit, & proſperabitur, & faciet, & interficiet robuſtos & populum Sanctorum.*

Hebræus vaſtabit נפלאות Niphleoth, *admi-randa*, ſeu *admirabilitates*, 70. θαυμαστὰ διαφθερεῖ, *mirabiliter corrumpet.* Graſerus, occultiſsimè cor-rumpet. Sed nec boni nec mali interpretis habet auctoritatem.

Octauo. Succeſſus etiam tam praui hominis indicatur v. 5.

Secundum voluntatem ſuam dirigetur, dolus in manu eius, & cor ſuum magnificabit, & in copia re-rum omnium occidet plurimos, & contra principem principum conſurget, & ſine manu conteretur.

Proſperitas Antiochi.

Hebræus עלש בלו ghal ſchichlò *ſuper intel-lectum eius proſperabitur dolus eius.* Hoc eſt, vt ille dicebat, *dolos aſtutè tractabit*, & euentus fœlix e-rit. Interpretes 70. ita vertũt: καὶ ὁ ζυγὸς τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ κατευθυνεῖ, iugũ numellæ, ſeu ſupplicij dirigetur. Le-geſunt illi pro ב. literam illi affinem כ. nempe עלשכלו Ghal Schiblo, iugum vinculi eius. Nam שבל Schabal, vel כבל vinculum eſt, hinc Sibboleth סבולת Societas סבלונות Sablonoth, ornamēta, catenulæ, annuli. Chaldæis. Græcæ ita-que lectionis duplex eſt ſenſus Primus vt ipſe Antiochus ſit iugum vinculi, ſeu iugum hominis vincti, & obſidis, quod proſperatum eſt, cum ex vincto factus eſt rex. Alter quod multos vinxe-rit, atque in captiuitatem abduxerit, vt prædi-ctio ſit eius, quod 2. Macc. 5. 14 dicitur. *Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, qua-draginta millia vincti, non minus autem venundati.* atque hæc vna clade contigerunt.

Nos tamen hebræa, & veterem interpretem ſecuti, de temporaria Antiochi felicitate inter-pretamur.

§. 5. Nono. Cor ſuum magnificabit, quidam hebræa verba ובלבבו Vbelibbo, *& in corde ſuo*, iungunt cum præcedentibus, dirigetur dolus eius in manu eius, & in corde eius. Noſter vero: *Et in corde ſuo magnificabit.* Hoc eſt cor ma-gnificabit: cum dominum magnificare oportuiſ-ſet. Sic Septuaginta: καὶ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυνθή-σεται, *Et in corde ſuo magnificabitur.* Id̃ in Mac-cab. lib 2. cap 5. 21. narratur. *Exiſtimans ſe præ ſu-perbia terram ad nauigandum, pelagus vero ad iter agendum deducturum propter mentis elationem.* & cap. 9. 7. *Super hoc autem ſuperbia repletus, ignem ſpirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis colliſione membra vexari. Iſque qui ſibi videbatur etiam fluctibus maris impe-rare, ſupra humanum modum ſuperbia repletus, & montium altitudines in ſtatera appendere, nunc humi-liatus ad terram in geſtatorio portabatur, manife-ſtam Dei virtutem in ſemetipſo conteſtans: ita vt de corpore impij vermes ſcaturirent, ac viuentis in do-loribus carnes eius effluerent: odore etiam illius & fœtore exercitus grauaretur & qui paulo ante ſidera cæli contingere ſe arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare. Hinc igitur cœ-pit ex graui ſuperbia deductus ad agnitionem ſui ve-nire, diuina admonitus plaga, per momenta ſingula doloribus ſuis augmenta capientibus, & cum nec ipſe iā fœtorem ſuum ferre poſſet. Ita ait, Iuſtum eſt ſubdi-tum eſſe Deo & mortalem non paria Deo ſentire.*

Superbia & pœna.

Sanguinem in pace ſun-det.

§. 6. Decimo, & in abundantia occidet pluri-mos, בשלוה Beſchaluah, quod alij interpretan-tur, *in pace*: 70. καὶ δόλῳ πολλοὺς διαφθερεῖ, & dolo multos occidet. Omnia vera ſunt: nam reuerſus ex Aegypto ſpoliata rediens cum rebus omnibus a-bundaret, cædes Ieroſolymis, & alibi fecit. & in pace, non enim bellum erat, ſed ſaniēdi, rapiendi-que occaſionem quæſiuit; denique omnia illa dolo ſunt peracta. Nec repugnat Hebræa dictio, nam שלוה Schala, eſt *in pace agere, fortunatum eſſe.* Ier. 12. 1. ſic Pſal 15. 7. Pſal. 72. 21.

Cõtra Deũ conſurget.

Vndecimo. *Contra principem principum conſur-get*, ita Hebræus Editio Romana 70. non habet ἐπ᾽ ἄρχοντα ἀρχόντων στήσεται, ſed ἐπ᾽ ἀπωλείᾳ πολ-λῶν ſυςήσεται, *ad interitum multorum conſurget.* itaque pro Reſch legit Daleth. ita aliæ quoq; editiones: Francofurtenſis, & aliæ vtcunq; ponunt, ἐπ᾽ ἀπω-λείᾳ πολλῶν ſυςήσεται, καὶ ἐπ᾽ ἄρχοντα ἀρχόντων ſυςήσεται. at poſterior vt legitima retinenda eſt, aliæ vero omittendæ.

Sine manu conteretur.

§. 7. Duodecimo, ὡς οὐκ χειρὶ συντρίψει, *vt non manu conteretur*: nam lectio quam exponit Theo-duretus, libri Græci habent, ὡς ὠὰ συντρίψει *vt oua conteret.* Hebræum אפס Ephes, quamuis variæ ſit ſignificationis, pro ouo tamen hoc ſolũ loco accipitur: ſed magis credo ex ὠὰ factum ἀλλ᾽. Alioqui pro ב legerunt כ, & pro ישבר Iibba-ſchar paſsiuo, ישבר Iibſchar actiuum. Ex quo apparet, quam neceſſario ſit traditio cum ſcri-ptura iungenda: nam ſi abſque traditione pun-ctorum ſit, tam legam, *conteret*, quam *conteretur.* De interitu Antiochi lib. 1 & 2. Maccabæorum non habere contraria, oſtendit Serarius lib. c. 6. & l. 2. c. 9.

Tertiodecimo. Hæc omnia mala Pontifici-bus eo quo ſupradixi modō aduerſarij accōm-dare ſatagunt. Sed argumentum nullum eſt, aut ſi quod eſt, in eos retorquetur.

Hoc in multos conuenit.

Nam primo, omnia in quemlibet impium re-gem dici poſſunt, in Mahometem, in cæteros. Secundo Si acta Francica, Anglicana, & Belgica legimus, ſine dubio inueniemus omnia quæ Cal-uiniani crudeliter, ſacrilegè, libidinoſe egerunt, Antiochenica hæc ſuperare. Tertio Queruntur Lutherani, vt ex verbis, quæ ex palma ſæculari citaui manifeſtum eſt, Caluinianos in ſe vix eſſe clementiores, quam ſint Pontificij. Queritur Me-

lancthon vt oſtendi in iubilo, à rigidis Lutheranis iugum grauius imponi mollibus, quam fuerit à Pontifice impoſitum. Queruntur Arminiani in Belgio, Gommariſtas in ſe maiorem tyrannidem exercere, quam fecerit inquiſitio hiſpanica. Queruntur Caluiniſtæ Lutheranos in ſe atrociores eſſe, quam ſint Papiſtæ. Mutuæ igitur cum ſint querelæ, non eſt cauſa cur in Pontificem conferant vniuerſa. Quarto Hic Antiochus rex vnus, è modicis initijs progreſſus, impudens facie: &c. opponitur vni Antichriſto. Vnus homo, vni homini, malus peſsimo typus ſtatuitur, non vnus integro regno, non vnus multis. Quæ eſt cauſa aut ratio ſimilitudinis, vt Antiochus vnus è nouemdecim Syriæ regibus eligatur, qui typus ſit omnium Pontificum, non omnes reges, aut regnum Syriæ, etſi enim Antiochus palmã nequitiæ omnibus præripuit, omnes tamen inſignitè improbi fuerunt, crudeleſque & libidinoſi, eoam Seleucus ille, qui vtcunque hoſtijs Deum coluit. Huius hiſtoriæ conſideratio omnem vim tollit, quam aduerſarij in Iubilis ſuis mentiendo & nugando allinere inuitæ hiſtoriæ conantur.

Vnus Antiochus vnum Antichriſtũ deſignat.

Quinto, Scriptura quoque à Pontifice totam culpam amolitur, ita enim cap. 8. v. 8. *Hircus autem caprarum magnus factus eſt nimis: cumque creuiſſet, fractum eſt cornu magnum, & orta ſunt quatuor cornua ſubter illud per quatuor ventos cæli. De vno autem ex eis egreſſum eſt cornu vnum modicum: & factum eſt grande contra meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem. Et magnificatum eſt vſq; ad fortitudinẽ cæli: & deiecit de fortitudine, & de ſtellis, & conculcauit eas. Et vſque ad principem fortitudinis magnificatum eſt: & ab eo tulit iuge ſacrificium, & deiecit locum ſanctificationis eius. Robur autem datum eſt contra iuge ſacrificium, propter peccata: & proſternetur veritas in terra, & faciet, & proſperabitur. Et audiui vnum de ſanctis loquentem: & dixit vnus ſanctus alteri neſcio cui loquenti, vſquequo viſio, & iuge ſacrificium, & peccatum deſolationis quæ facta eſt, & ſanctuarium, & fortitudo conculcabitur? Et dixit ei: Vſque ad veſperam & mane, duo millia trecenti: & mũdabitur ſanctuarium.*

Veri dies hic accipiuntur.

Tempora deſolationis, & tyrannidis deſcribit Daniel dies 2300. veros autem dies accipit, non ænigmaticos. Cum vero aduerſarij fateantur, de eiſdem rebus, loqui Danielem & Ioannem, oportet quoque Ioannem proprie dies, & menſes accipere; deinde hoc loco proprie dies accipiuntur, ergo c. 12. v. 12. nec enim cauſa eſt, cur alibi ænigmata, hic vero propriam locutionem accipiamus Præſertim cum eiſdem de rebus ſermo ſit. Cumque Antiochi tyrannis veris proprijſque diebus explicetur, non debent res Antichriſti, quæ hiſce ſignificantur improprijs diebus indicari. Hinc eſt, quod iactet Pareus nullos hactenus in interpretes cõnectere potuiſſe, illã quæ eſt de Antichriſto Prophetiam, quia vel Danielem vel Ioannem torquent. Porro dies illi non ſunt inchoandi ab eo tempore quo Antiochus in templo poſuit idolum abominationis, ſed à tempore quo Iaſon cædib. graſſari cœpit. Quod ſi nos dies de Antichriſto ænigmatice interpretentur, adhuc illi multos annos donent neceſſe eſt; nam dies duo millia trecenti totidem anni erunt.

Sexto, Antichriſtus ſicut Antiochus ſine manu conteretur, at iam omnes miniſtri ſuos reges hortantur, vt bello Papam perſequantur, & carnes eius vorent. Fruſtra id ſuadent, ſi Papa manibus non eſt conterendus.

CAPVT XXVIII.

Quæ Danielis cap. 11. verſ. 31. & ſequentibus dicuntur, ad Pontificem non pertinent.

§. 1 TExtus ita habet, *Et brachia ex eo ſtabunt, & polluent ſanctuarium fortitudinis, & auferent iuge ſacrificium: & dabunt abominationem in deſolationem. Et impij in teſtamentum ſimulabunt fraudulenter: populus autem ſciens Deum ſuũ, obtinebit & faciet. Et docti in populo docebunt plurimos & ruent in gladio, & in flamma, & in captiuitate, & in rapina dierum. Cumque corruerint, ſubleuabuntur auxilio paruulo: & applicabuntur eis plurimi fraudulenter. Et de eruditis ruent vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vſque ad tempus præfinitum: quia adhuc aliud tempus erit. Et faciet iuxta voluntatem ſuam rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduerſus omnem Deum, & aduerſus Deum Deorum loquetur magnifica, & dirigetur, donec compleatur iracundia, perpetrata quippe eſt definitio. Et Deum patrum ſuorum non reputabit: & erit in concupiſcentijs fœminarum, nec quemquam Deorum curabit: quia aduerſum vniuerſa conſurget. Deum autem Maozim in loco ſuo venerabitur: & Deum quem ignorauerũt patres eius, colet auro & argento, & lapide pretioſo, rebuſq; pretioſis. Et faciet vt muniat Maozim cum Deo alieno quem cognouit, & multiplicabit gloriam, & dabit eis poteſtatem in multis, & terram diuidet gratuito. Et in tempore præfinito præliabitur aduerſus eum rex Auſtri, & quaſi tempeſtas veniet contra illum rex Aquilonis in curribus, & in equitibus, & in claſſe magna: & ingredietur terras, & conteret, & pertranſiet. Et introibit in terram glorioſam & multi corruent: hæ autem ſolæ ſaluabuntur de manu eius, Edom & Moab, & principium filiorum Ammon. Et mittet manum ſuam in terras: & Terra Aegypti non effugiet. Et dominabitur theſaurorum auri & argenti, & in omnibus pretioſis Aegypti: per Lybiam quoque & Aethiopiam tranſibit. Et fama turbabit eum ab Oriente, & ab Aquilone: & veniet in multitudine magna vt conterat, & interficiat plurimos. Et figet tabernaculum ſuum Apadno inter maria, ſuper montem inclytum & ſanctum: & veniet vſque ad ſummitatem eius, & nemo auxiliabitur ei.*

De quo illa dicantur intelligi non poteſt, niſi accuratè ſenſus intelligatur, qui idcirco apud multos dubius eſt, quia cui applicanda ſint illa facta, neſciunt. Nam quidam etiam nouatorum ita omnia Antiocho accommodant, vt in eo ſiſtant, alij alio feruntur.

Sed dicendum eſt ſermonem eſſe de Antiocho, quia eius progenies, & facta deſcribuntur, idque à v. 24. certiſsimè. Deinde in Antiocho, vt in figura deſcribi Antichriſtũ. Ita tamen vt nonnulla ſoli Antiocho, alia Antichriſto ſoli conueniant, cum tamen Sectarij omnia facta Antichriſto accommodent, nos eorum veſtigia ſequemur, & oſtendemus ad Pontificem non pertinere. Non ſunt illi ſoliciti vt Danielem exponant, ſed vt verba illius proponant, & deinde collectis vndique famoſis libellis, & publicis calumnijs ea Pontifici impingant.

His verbis deſcribitur Antichriſtus.

§. 2. V. 31. *Et brachia ex eo ſtabunt* Septuaginta habent. *σπέρματα, ſemina*, quod interpretantur, de Eupatore Antiochi filio, qui Iudæos etiam ipſe oppreſsit. Legerunt illi זרעים Zarghim, *ſemina*, pro זרועים, Zerochim, brachia. Sed de Eupatore non puto accipienda eſſe, non

Brachia

enim

enim ille *abſtulit iuge ſacrificium* imo nec potuit, reſtauratum iam erat, & ſe Macchabæi fortiter defendebant. Brachia igitur ſunt quos Antiochus Iudæis atrociſsimos impoſuit. Ita 1. Macc. 5. 22. *Reliquit autem prepoſitos ad affligendam gentem; Ieroſolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem, eo ipſo a quo conſtitutus erat. In Garizim autem Andronicum & Menelaum, qui grauius quam cæteri imminebant ciuibus.* Cumque oppoſitus eſſet contra Iudæos, miſit odioſum principem Apollonium cum exercitu 22000 præcipiens ei omnes perfectæ ætatis interficere, iuuenes ac mulieres vendere.

Abominatio deſolationis.

Horum facta ſunt. Sanctuarium polluere, profanare deſcribitur res geſta 2. Macc. 6. & lib. 1. cap. 1. à v. 40. Deinde שקוץ משמם Schickutz, Meſchomem, dabunt abominationem deſolationis, ſeu deſolantem, ſeu obſtupeſacientem 70. vocant. βδέλυγμα ἠφανισμένων, abominationem non apparentem, ita Romanus habet codex, melius alia exemplaria καὶ δώσουσι βδελύγματα ἠφανισμένων dabunt abominationes eorum quæ è medio ſublata ſunt, ſimulacrum Iouis quod nihil erat, quia idolum nihil eſt v. 32 *Et impij in teſtamentum ſimulabunt fraudulenter, populus autem ſciens Deum ſuum obtinebit, & faciet.*

Simulatores plus ipſis hoſtibus nocent.

Hebr. verba ſunt emphatica ומרשיעי ברית יחניפ בחלקות Vmarſchighe, Berith, Iahaniph, Bechalakoth, quod in Græco vertitur, καὶ οἱ ἀνομοῦντες διαθήκην ἐπάξουσιν ἐν ὀλισθήμασι. Hebræa ad verbum ita verti poſſunt. *Et peccatores teſtamenti faciet peccare, ſimulare, impiè agere in blanditijs*, Græca, *peccantes teſtamentū traducent in ruinā, ſeu lubricitatibus*, hoc eſt, lubrico caſu. Noſter legit, יחניפו Iachaniphu, *peccabunt, ſimulabunt*, nam hoc verbum peccare ſignificat, ſed præcipuè cum hypocriſi, & ſimulatione pernicioſa, eodem modo etiam Græci legerunt. Eſt verò Iob. 34. 30. & 36. 13 חנף, Choneph, hypocrita. Sunt verò illi qui 1. Macca. cap. 1. verſ. 12. Diſponunt teſtamentum gentibus, omnes deinde qui fraudulenter populum Dei deceperunt; aut decipere ſunt conati. Hoc etiam fecerunt Antiochus Eupator, libro 1 Maccab. 6. 61. & cap. 7. 5. 10. & 28. Nicanor. & cap 9. 58.

Fraus à Pōtifice abeſt.

§. 3. Hæc profanatio, & abominatio non eſt in Pontifice, ſed in ducentis ſectis, quæ à Pontifice defecerunt. Nos in prima religione permanſimus, nihil à prima fide mutauimus, vt ex ipſiſmet aduerſarijs probaui, qui à martyribus tribus, & triginta Pōtificibus auſpicantur noſtrū, vt vocant Antichriſtianiſmū. Si fraudulentos quæris, vide teſtimonia Lutheranorum, & Caluiniſtarū cōtra ſe mutuo, nulla ſupererit dubitatio Sacrificia ſuſtulerint, Sacramēta prophanarunt, adeo vt non alio ferè nomine à Lutheranis vocentur, quā Sacramentſchender, & Sacramentſchvvermer. Sacerdotes occiderunt, ipſa ſanctorum corpora effoderunt, atque in cineres redegerunt. Ad Pontificem & Catholicos id pertinet quod ſequitur *Populus autem ſciens Deum ſuum obtinebit, & faciet.*

Populus fortis, ſciens Deum.

§. 4. Ita populus fortis contra Antiochum victor in prælio, victor in tormentis, 1. Macc. 1. 56. & ſeq. lib 2. cap. 5. cap 9. cap. 7. Nec aliter nobiliſsimi martyrum tempore Antichriſti, licenim patrum memoria, & diebus noſtris, theatrum crudelitatis Caluiniſticæ in Gallia ſuſtinuerint, & nunc adhuc varijs in locis ſuſtinent, ſi patientia ſua carnificum ingenia ſuperarunt, cur non in ſummo illo graſſantis Antichriſti beſtiæ cruentiſsimæ ſeſe opponant? Macchabæi quidem lib. 2. cap. 2. 47. dicuntur perſecuti filios ſuperbiæ, & proſperatum eſſe opus in manibus eorum, obtinuiſſe legem de manibus gentium, & de manibus regum, & nō dediſſe cornu peccatori. Agimus tibi gratias magne Deus, quod populus ſciens Deum etiam nunc obtinuerit, & faciat, & inter tot millia errorum in fide antiqua permaneat. Horreſcit animus cum video intra paucos annos innumerabiles hæreſes prodiſſe, & ab vna aliqua opportunum quemque abreptum eſſe. Eas ipſas inter ſe colliſas eſſe, & infeſtiſsime concurriſſe. Interea tamen video in priſca fide Martyrum, in canone Apoſtolorum, in Eccleſiis quæ traducem doctrinæ, & Epiſcoporum, à primæua Eccleſia acceperunt manere tot millia, ex gentibus venire tot millia, ex errantibus redire tot millia. Benedictus Deus, qui fecit, *vt populus ſuus faceret, vt non daret cornu peccatori.*

Catholici tamen conſtantes manent

§. 5. Verſic. trigeſimo tertio. *Et docti in populo docebunt plurimos, & ruent in gladio, & in flamma, & captiuitate, & in ruina dierum.*

Multi martyres.

Hæc quoque de Maccabæorum tempore, & Antichriſtiana perſecutione accipienda ſunt. Nā & tum in doctores populi præcipue rabies impiorum incubuit, & noſtro quoque tempore ſacerdotum, monachorumque multa millia trūcidata, & quidem nouo tormenti genere trucidata ſunt.

Docti in populo, ומשכילי עם *vmaſchile gham intelligentes populi, vel etiā intelligere facientes populum*, miris enim modis eos perſequuntur, gladio, igne, ferro cum poſſunt, calumnijs, cum non poſſunt. quis vnquam à condito mundo atrociores calumnias, quam illuſtriſsimus, & doctiſsimus Bellarminus expertus eſt? Quis ordo hodie ita expoſitus eſt, quaſi ſignum ad ſagittas, quemadmodum ſocietas Ieſu, cuius hoc inſtitutum eſt, vt omni generi hominum, docendo proſit, ex qua etiam cæteri ordines refloruerunt quam Clemens octauus ſocietatem ingeniorum appellare conſueuit?

Proteruia prædicantium.

Hic iactantur, atque agitantur in rapina dierum. in Hebræis nonnullis additur, רבים *babbim multorum*. Vt verò lector iudicet quæ quam partem perſequatur, Miniſtrorum pſeudo-Euangelicorum in Catholicis vrbibus libertatem, & aliquando proteruiam perpende, at Societatis noſtræ alumnis ſine irriſu, conuitijs, interdum iniquis detentionibus, lapidationibuſque tranſire oppidulum vix licet, in quo regimen eſt prædicantium, nec iuuat pax religionis, nec magiſtratus vetantis auctoritas, miniſterialis furor omnes odio veritatis, & vera docentium imbuit.

§. 6. Verſic. 35. *Et de eruditis ruent, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vſque ad tempus præfinitum, quia adhuc aliud tempus.*

Eruditi ruunt.

Finis tribulationum, eſt profectus fidelium; & ſanctorum Ruent enim non à fide deſciſcendo, ſed pro fide fortiter occumbendo, בהם לצרוף *Lazeroph bahem, ad cōflandum in illis*, quēadmodum Malachiæ 3. *ſedet Deus, quaſi ignis conflans* Metalla enim igne mundantur, & fideles tribulatione. Stipula exuritur, aurum purgatum exit: *Vt eligantur*, Hebr. ולברר *vlbarer*, quod eligendi, & mundandi ſignificationem habet; Græcus textus ἐκλέξασθαι.

Dealbare in hebræo eſt וללבן *vlalabā* *& ad dealbandum* quædam Græca pro λευκᾶναι habent ἀποκαλύψαι. Nunc illa incipiunt, ſæuiente Antichriſto,

chriſto, pij & conſtantes eximie proficient: cuius nunc quoq; videmus exempla, quot enim fideles principes, nobiles, quot canonicorum collegia, quot monaſteriorum cœtus ſeſe reformarunt, & nouis legibus omnia vitiorum irritamenta excluſerunt.

§. 7. Verſic 36. *Et faciet iuxta voluntatem ſuam rex, & eleuabitur, & magnificabitur, aduerſus omnem Deum, & aduerſus Deum Deorum loquetur magnifica, & dirigetur, donec compleatur iracundia, perpetrata eſt quippe definitio.*

De Antiocho, & Antichriſto accipienda.

Duplex eſt ſententia, primum de ſolo Antiocho accipiendum, Bruchthonus, Iunius, Tremellius, alij Caluiniſtæ ita interpretantur, vt oſtendant fruſtra eos laborare, qui hæc Pontifici aptare ſtudent. Peſicanus primum Antiocho, deinde Turcis accommodat.

Altera ſententia de Antichriſto interpretatur, ſed dupliciter: Primo de Antiocho & Antichriſto ſimul, alij de Antichriſto ſolo: Catholici de vero Antichriſto, Antiochi antitypo, Sectariorum alij de Turca, alij de Pontifice Romano, alij de vtroque ſimul Iubiliarij pro ſuo inſtituto omnia ingenti maledicentia ad Papatum, hoc eſt omnes principes Catholicos referunt. Erhartus Lauterbach compendio refert alienas calumnias prima cunc. *Quia nat agenerali eſt,* inquit, *Antichriſti, ſecundum ſuam voluntatem faciet. Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas, ita in iure Canonico: Papa in his quæ vult, pro ratione eſt voluntas.* Canones citat eo modo quo illi qui non viderunt, nempe diſtinct. 19. ca. ſi Romanorum, cauſ. 9. quæſt. 3. cap. Cuncta, & cauſa 16. quæſt. 3. cap nemini. In his non conceditur Papæ vt quidlibet, ſiue æquum ſit, ſiue iniquum ſit, poſsit agere pro arbitrio, ſed tantum ſuprema iudicandi poteſtas in ſpiritualibus; à qua non ſit appellatio, quemadmodum in politicis regi eadem datur. Nec omnino aliud ex his verbis concludi poteſt. Itaque quod licite honeſteque iubet, id ſequendum: Papæ, ſi mala iubeat, non eſt parendum, & ſi iniuriam inferat, licita eſt contra eum inculpatæ tutelæ defenſio, quam contra tyrannum Iuriſperiti, & Theologi concedunt, non tamen eſt iudex ſuperior ad cuius cognitionem Papa citetur.

Vt nec loco conſiſtat Papam eſſe Antichriſtum.

§. 8 Hoc igitur loco probatur futurum, vt alius ſit Antichriſtus. Nam qui non ſecundum ſuam voluntatem, ſed leges diuinas, canones, & ſtatuta patrum Eccleſiam gubernat, non eſt Antichriſtus At Pontifex ita gubernat, & ſi quis ab ea lege recedit, à Deo reprobatur, & Eccleſiam turbat. Quod vero dicatur interdum pro ratione eſſe voluntatem: id non affirmant canones, ſed quandoque dicunt iuriſperiti, & eo ſenſu, quo in omnes iudices id conuenit. Nam qui expenſis controuerſiarum momentis litem decidit, rationem non reddit; ſed ex auctoritate iudicat, ne perpetuo res agitetur, & controuerſiæ nunquam finiantur. Deinde in rebus adiaphoris quas fieri oportet, ſed diuerſo modo, & recte quidem fieri poſſunt, ſed opus eſt vniformi & conſentiente agendi ratione: vnam determinate poteſt Papa bonam, honeſtam, ſed quæ tamen ex natura non magis hoc quam illo modo fieri poſtulat. Sic in Republica lex vocatur voluntas principis, qua multa conſtituuntur, quæ alio quoque modo recte fieri poſſunt, ſed tamen propter pacem, & quietem Reipublicæ voluntas principis tenenda eſt, nec debent eius iuſto arbitrio rationes ſuas ſubditi opponere.

Voluntas principis, ex duobus vtilibus vnum deligit.

Sic intelligendus eſt Carolus Magnus in viginti tribus capitulis, quæ ad omnes prouincias miſit, quæ ſunt in Iuone, & Concilio Triburienſi. &c. diſtinct nonageſima cap. tertio. *In memoriam beati Petri Apoſtoli honoremus ſanctam Romanam, & Apoſtolicam ſedem, vt quæ nobis ſacerdotalis mater eſt dignitatis, eſſe debeat Eccleſiaſticæ magiſtra rationis. Quare ſeruanda eſt cum manſuetudine humilitas: Vt licet vix ferendum ab illa ſancta ſede imponatur iugum, tamen feramus, & pia deuotione toleremus. Si vero (quod non decet) quilibet, ſiue ſit presbyter, ſiue diaconus, aliquam perturbationem machinando, & noſtro miniſterio inſidiando, redarguatur, falſam ab Apoſtolica ſede detuliſſe epiſtolam, vel aliud quid, quod inde non venerit, ſalua fide, & integra circa Apoſtolicam humilitate, penes Epiſcopum ſit poteſtas, vtrum eum in carcerem, aut aliam detrudat cuſtodiam vſquequo per Epiſtolam, aut per idoneos ſuæ partis legatos Apoſtolicam interpellet ſublimitatem, vt potiſſimum ſua ſancta legatione dignetur decernere, quid de talibus iuſto ordine lex Romana ſtatuat definito, vt & is corrigatur, & cæteris modus imponatur.*

Carolus Magnus cēſet non ſacile nominanda, quæ Pontifex ſancit.

Nam de illis quæ iuſto ordine lex Romana definit, quæ ſæpe vix ferenda putantur illis, quorum eſt ante-occupata ſententia vel voluntas, ſubditi non recte iudicant. Interim Pontificibus omnibus illa poſita lex eſt: Cauſa vigeſima quinta cap. nono. Prima ſalus eſt, fidei regulam cuſtodire, & à conſtitutis patrum nullatenus deuiare. Non igitur ſecundum ſuam voluntatem Papa agit, ſed ad præſcripta legum ſuam voluntatem accommodat.

§. 9 Nec facit Pontifex quod de Antichriſto Daniel vaticinatur. *Et eleuabitur, & magnificabitur aduerſus omnē Deu.* In Hebræo eſt ויתרומם Vaijthromē, *ſeſe eleuabit*, ὑψωθήσεται, quod prædicātes quidam valde exagitant quaſi in *Romem*, ipſam Romam teneant. Deinde ויתגדל, *& magnificabit ſe.* Non videtur id conuenire Antiocho, qui Iouem Olympium, Liberum, alioſque Deos peruerſiſsima ſuperſtitione coluit. Itaque Antichriſti illa eſt inſania, qui nec veri, nec falſi Dei vllius reuerentia à ſceleribus retrahetur.

Vana etiam ad ſubſidiū quærunt.

Papam ait Erhartus Lauterbach, *nec Deum, nec dæmonem, nec cælum, nec infernum curare.* Et Lutherū Romæ audiſſe hæc verba. Iſt ein Helle/ ſo ſtehet Rom drauff/ ſi eſt infernus, ſuper eum Roma ædificata eſt Probat vero: Quia mandat angelis vt animas Romipetarum cœlo inferant, cibos, dies prohibet, peccatum facit, quod non eſt peccatum. Deinde dicitur à canoniſtis Deus, Auguſtinus Boetius ſcribit illum omnia poſſe, quæ Deus poteſt: item Philippus Decius.

Calumnia.

Hæc accurate conſideremus. Ad Antiochum regem quod attinet, Deos ille coluit eximie, ita Polybius apud Athenæum, ἐν δὲ ταῖς πρὸς τὰς πόλεις θυσίαις καὶ ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμαῖς, πάντας ὑπερέβαλλε τοὺς βεβασιλευκότας, τοῦτο τις τεκμήραιτο ἐκ τε τοῦ παρ' Ἀθηναίοις Ὀλυμπιείου, καὶ μετὰ τῶν περὶ τὸν ἐν Δήλῳ ἀνδριάντων. Neque vero huius contemptus cauſa videtur ſufficiens, quod nullius Dei reuerentia, à ſcelere abſtinuerit, nam & hoc athei, Epicurei aliique fecere permulti, imò ſceleribus numina ſua coluere. Videatur & alia apud Athenæum pars de pompa, quam duxit. πάντων γὰρ τῶν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις λεγομένων, ἢ νομιζομένων θεῶν, ἢ δαιμόνων προσῄει καὶ ἡρώων εἴδωλα διήγετο, τὰ μὲν κεχρυσωμένα, τὰ δὲ ἠμφιεσμένα στολαῖς διαχρύσοις, καὶ πᾶσι τούτοις οἱ προσήκοντες μῦθοι κατὰ τὰς

Antiochus Deos coluit.

Antiochus Deum negauit.

παραδεδομένας ἱστορίας ἐν διασκευαῖς πολυτελῆ παρέχειν. deinde ait eum cum mimis ſaltitaſſe, καὶ μετὰ τῶν γελωτοποιῶν. Tandem in fine addit ἱεροσυλήσει ἤ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν. pleraque templa ſacrilege ſpoliauit. Ecce idem ſuperſtitioſiſſimus eſſe videtur, & in Deos tamen maxime eſt impius.

Pontifex Deum colit.

§. 10. Verum Antichriſtus nullum Deum curabit, ſed vt ſecundæ Theſſalonicenſis ſecundo, quarto dicitur. *Qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſeipſum, tanquam ſit Deus*, & primæ Ioannis ſecundo, Negabit Chriſtum.

Orat Angelos.

Pontificis igitur innocentia hoc loco valide comprobatur. Deum enim veneratur, ſeruū ſeruorum Dei ſe profitetur; Angelis non mandat, ſed eos orat. Eſt quædam oratio amicitiæ ſidentiſſimæ, & mandantis, ille omni die orat, *Sancte Michael, ſancte Gabriel, omnes ſancti Angeli, & Archangeli, orate pro me.* Deus non vocatur niſi eo modo quo Principes Scriptura vocat Deos, & vicarios, eo maiore gradu, quo Spiritalis poteſtas ſublimior eſt temporali. De Auguſtino, & Decio mendacium eſt luculentum. Deinde quis hominum eſt adeo rerum humanarum rudis, vt credat, aliquem dixiſſe, Papam omnia poſſe, quę poteſt Deus? Hominem plerumque infirmum, ſenem. Fœda eſt calumnia à quibuſdam ficta, ab alijs arrepta. Nos Anathema dicimus illi; ſi quis dicit Papam poſſe omnia, quæ poteſt Deus.

Deus eſt, vt principes, & ſacerdotes.

Non poteſt omnia, quæ poteſt Deus.

§. 11. Deus bone, ſi verba captari fas eſt, vt vetera taceam, quæ non hoc anno ſcripta ſunt? Ecce tibi Scharpius rudis, & maledicus nebulo, vocatur Alcides, ſereniſſimus Iacobus Rex magnæ Britanniæ Britannus Iupiter, ſic enim Stephanus Gilbertus legum doctor vtrique adulatur hoc anno.

Hoc anno Scharpius Hercules, & ſereniſſimus Iacobus Britannus Iupiter dicitur.

Quondam à ſupremo miſſus in terras Ioue
Infeſta teneris orbis incunabulis
Portenta fortis ſtrauit Alcides manu.
Extrema terris monſtra quæ languens dedit
Mundi ſenectus perdere BRITANNVS *volēs*
IVPITER, *benigne* SCHARPIVM *emittit ſinu.*
MACTE *rediuiue domitor, ī tanto auſpice:*
Vaticana quicquid (certa Chriſticolum lues)
Spelunca dtui prodidit, Cacos, Lycos,
Ipſamq́; ſeptem capita pandentem Feram
Et ferro & igne perdemo. Quanto hæc noua
Peiora priſcis, quippe non ſolum truci
Dedentia neci corpus, aſt animam quoque,
Tanto Hercle nobis, maior antiquo venis.

Ferro & igne in Papam agendum monet. Maior Scharpius Hercule.

Sed his omiſſis rem accuratius ſpectemus. Antichriſtus non factis modo, ſed profeſſione, & palam negabit Chriſtum eſſe redemptorem, quia vero Chriſtum oppugnabit, idcirco Iudæos ſibi conciliabit, inimicos crucis Chriſti, hoc non fecit Pontifex, ſed damnat, non igitur eſt Antichriſtus. Deinde Chriſtum fatetur eſſe Chriſtum, eſſe ſaluatorem, omnem ſe ab eo habere poteſtatem, ſine illo nihil poſſe, illius ſanguine ſe redemptum; ad Chriſtum omnes vocat.

Tertio, Diſtinguunt ipſi Antichriſtum in eum, qui communiter, & qui proprie dicitur Antichriſtus. Pouellus l. 1. c. 1. §. 3. Antichriſtum cōmuniter vocant eum, qui quoquo modo Chriſto aduerſatur, vt ſunt Iudæi, Gentiles, Hæretici. Proprie regnum aliquod Chriſti regno oppoſitum, aut eius regni caput. At illi quos improprie vocant Antichriſtos palam negant Chriſtū, ergo & ille qui proprie dicitur Antichriſtus, cū ſit illis & potentior, & deterior, *& ſedeat in templo, oſtendens ſe tanquam ſit Deus.* Quarto. Ita S. Patres inteepretantur: Hilar. lib. 6. de Trinit. Hippolytus ait, *eius characterem fore, vt negent homines baptiſmum.* Hier. in Dan. hunc locum *ſimulaturum ſe ducem eſſe fœderis.* Greg. lib. 11. Epiſt. 3. *Coactu rus Iudaiz are.* Quinto. *Veniet in ſuo nomine, non igitur Chriſtum & Chriſti vicariatum prætendet ſuis blaſphemijs.* Beza itaque recte in 2. Theſſ. 2. monet, *Antichriſtum ad ſe translaturum non hominum modo honores omnes, ſed etiam quicquid gloriæ cuicunque numini vſquam fuit exhibitum.* Quod in Pontificem non conuenit, qui quotidie genua ſua Deo flectit publice, & priuatim, qui non modo Deum vt ſummum initium, & ſummum bonum adorat, ſed minore etiam cultu Dei amicos proſequitur. Exemplum eſt in Gregorio 14. ita de eo Cicarella. *Singulis ferijs ſextis ieiunabat: & ferijs quartis à carnibus abſtinebat: niſi forte aduerſa valetudine impediretur. Precum horariarum penſum, tam ordinariarum, quam de Domina (vt vocant) flexu ſemper genibus perſoluebat. A ſomno mane ſurgens mox ſeptem pſalmos pœnitentiales incipiebat, & dum ſeſe veſtiret, proſequebatur. Meditabatur mane hora integra, legens opera melliflui Bernardi, & ſi quos ex ijs bones erueret mentis conceptus, eos diligenter annotabat concinneq; ſcribebat. Quādiu ſacerdos fuit, nullo die ſacrum dicere intermiſit: nullo nō die confeſſus eſt, niſi infirmitas impediret quo minus id facere poſſet. Cū autem infirmabatur, quotidie ab alterius manibus Euchariſtiam ſuſcipiebat. Quod ſi infirmitas ethalis fore videretur, cum multa quoq; deuotione extrema ſe vnctione procurari mandauit.*

Pontifex humiliter Deū colit.

Nihil tale Antichriſtus, videbunt eum ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ θεός. *Oſtēdentem, quod ſit Deus.* Iren. l. 5. Amb. in c. 21. Lucæ, ait, *eum ex ſcripturis diſputaturum ſe Chriſtum eſſe.* Theodor. 2. Theſſ. 2. *Nominabit ſe Chriſtum.* Nullo igitur modo effert ſe ſupra omne σέβασμα, quod etiam peruerſe interpretantur Lutheranorum rudiores, dum volunt ſignificare *cultum*, quos bene refutant Caluiniſtæ, dum *numen* vertunt.

σέβασμα, numen eſt, non cultus.

§. 12. *Nec aduerſus Deum deorum conſurget, aut magnifica loquetur, ſeu ὑπέρογκα valde tumida, vt habet 70. quod in hebræo* נִפְלָאוֹת *niphleoth* eſt, hoc eſt mirabilia. Dei enim opera mirabilia profitetur, & eius omnipotentia docet omnia conſtare. Teſtor omnes & Catholicos & hæreticos, nunquā de Dei maieſtate, potentia, bonitate, perſonis accuratius eſſe doctū & ſcriptum, quam ab illis qui in Papatu vixerunt, & viuunt. Libri ipſi loquuntur. Cur igitur viri tam multi, tam docti, qui infinitiſſimam Dei naturam ita ſcrutantur & tam multa cognoſcunt, ferre Papā poſſent, ſi Deo ſe quocunque modo anteponeret, aut æquaret? Aut quomodo Papa ex Theologis aſſumptus ſuę imbecillitatis memor eo ſe erigeret, vnde eum non modo ſcripta Theologorum, ſed regum etiam gladij detraherent? Quod ſi Papam genibus nixum, aut humi ſtratum orantem audirent, miſere mei Deus, &c. Si confitentem peccata ſua, & flentem viderent, an adhuc de ἀποθεώσει negociū illi faceſſerent? Confirmatur illa eadem ratio. *Et Deum patrum ſuorum non reputabit*, Hebræus textus ועל אלהי אבותיו לא יבין *ghal elohe abotan lo iabin* ſuper Deos patrum ſuorum non intelliget, ἐπὶ πάντας τοὺς θεοὺς τῶν πατέρων αὐτοῦ οὐ συνήσει. Nec hoc tantum, ſed nec quempiam deorum curabit, quia aduerſum vniuerſa conſurget.

De Dei maieſtate nemo accuratius docuit, quā illi qui ſunt in Eccleſia Romana.

Nullum ſiue verum ſiue fictum Deum curabit

P[illegible] porrò Deum colit. bit Antichriſtus, ſed aduerſus omnes Deos יתגדל *ithgaddel, ſe magnificabit.* Si hoc facit is, qui propriè eſt Antichriſtus, hoc eſt regnum Papæ, aut regni caput, hoc eſt ipſe Papa, id ſaltem agant, ne nos multiplicis idololatriæ accuſent. Si enim nullum Deum curamus, non igitur ſanctos facimus Deos.

CAPVT XXIX.

Ex eo quod dicatur Antichriſtus fore in concupiſcentiis fæminarum non recte pontifex accuſatur,

Antichriſti [illegible]. §. 1. IN Hebræo textu anceps eſt locutio ועל חמדה נשים ועל לא אלהי יבין *vegnal chemdath neſchim, veghal lo eloahe iabin, ſuper concupiſcentias fæminarum, & ſuper Deum non intelliget.* Græcus textus aliud non habet, de hac nota Antichriſti, quam *καὶ ἐπιθυμίᾳ γυναικῶν, & concupiſcentia mulierum.* Ita hodierna lectio. Sed aliter habuiſſe 70. oſtendit D. Hieronymus, cuius verba ponenda ſunt. *Pro eo quod nos interpretati ſumus, & erit in concupiſcentijs fæminarum 72. tranſtulerunt, & concupiſcentijs fæminarum non ſubiacebit &c. Quia vero in Hebraico pro eo quod nos diximus, & erit in concupiſcentijs fæminarum, ambigue poſitum eſt, dicente Aquila, qui verbum expreſſit è verbo καὶ ἐπὶ [illegible] ἐπὶ ἐπιθυμίᾳ γυναικῶν, καὶ ἐπὶ πάντα θεὸν [illegible]: quibus verbis intelligitur eum habere concupiſcentias fæminarum & non habere ſi intellexerimus ἀπὸ κοινοῦ, ſuper concupiſcentijs fæminarum non intelliget. De Antichriſto facilior interpretatio eſt, quod ideo ſimulat caſtitatem vt plurimos decipiat. Si autem legimus: & ſuper concupiſcentiam fæminarum, vt ſubaudiatur, erit; Antiocho perſona magis coaptabitur, qui luxurioſiſſimus fuiſſe dicitur, & in tantum dedecus per ſtupra & corruptelas veniſſe regiæ dignitatis, vt mimis, quoque & ſcortis publice iungeretur, vt libidinem ſuam populo præſente expleret.*

Si itaque de Antiocho intelligitur, ſatis intelligitur monſtrum illud fuiſſe ſupra omnes alios γυναικομανὴς, & mulieroſiſſimum, & non modo proſtitutæ pudicitiæ, ſed etiam pudoris; teſtantur hiſtoriæ. Fruſtra igitur ſunt, qui hoc de crudelitate interpretantur ex 2. Macc. 5. 13. Nam ne mulieribus quidem pepercit: vertuntque, *& ne ad teneritudinem fæminarum quidem attendet;* ſemper enim atrox viſum eſt, eſſe crudelem in fœminas,

Nullum eſt enim memorabile nomen
Fæminea in pœna, nec habet victoria laudem.

Sed ad rem quod attinet, חמד *chamad* non eſt teneritudo, ſed deſiderium, pulchritudo, & non intelligere ſuper deſiderium, eſt non deſiderare, ſic & Iob. 31. 1. ומה אתבונן על בתולה *vma Ethbonen ghal Bethula? Vt quid me facere intelligere ſuper virgine?*

Antichriſti [illegible]. Mihi ſententia Pererij & aliorum non diſplicet, vt illud; ſuper deſiderium mulierum, ſeparatim ponatur, & ſit ſubaudiendum הוּא *hu* vel יהיה *ihjhe, ipſe, vel erit:* quomodo etiam Græci & Hieronymus exponunt. Nam primo, omnium etiam hæreticorum eſt ſententia, Antichriſtum libidinoſum futurum, & quamuis initio caſtitatem ſimulabit, mox tamen Antiochum ſuum ad viuum [illegible], & equis præcurret albis. Secundo ex Apocalypſi oſtenditur eius [illegible]. Tertio, non obſtat crud[illegible] qui crudelis eſt, ille & in venerem putris eſt, & qui libidinoſus etiam crudelis, nam ſunt vtriuſque affectus ſigna phyſiognomica non diuerſa. Denique diaboli inſtrumentum erit, quod non crediderim caſtum, & purum fore. Id præcipue cum Antichriſti præcurſores veteres & noui, venerei nepotes ſe vltro infamarint, Lutherum libidines tranſuerſum egerunt, Caroliſtadius prunas nuptias inijt, Caluini ſtigmata, Bezæ paradigmata nota ſunt, Ochinus Polygamiam inſtituit. *Antichriſti præcurſores libidinoſi ſunt.*

§. 2. Obijciunt ſubſannantes ex Pouello not 18. 27. Papam vetare nuptias, & adijciunt permittere eum ſcortationes. Exempla adferunt.

Reſpondeo. Matrimonium nulli prohiberi, niſi qui voto ſe caſtitati obſtrinxit. Fidem caſtitatis Chriſto datam irritam non licet facere. Adulteria & ſcortationes grauiter inhibet. Sententia Papę varijs locis proponitur, mihi ſufficit cauſa 27. quæſt. 1. cap. 20. *Nubendi licentia quibuſdam tribuitur: illis videlicet, qui virginalem, vel vidualem caſtimoniam nequaquam profeſſi ſunt; quibuſdam autem non tribuitur; illis videlicet, qui virgines, vel continentes eſſe decreuerunt. Fornicatio autem nulli impune conceditur.* & c. 21. *Melius propoſito lapſi ſi nupſerint, fæminæ à caſtitate ſanctiori, quæ vouerunt Deo, adulteris eſſe peiores manifeſtum eſt.* *Nuptias Pontifex nō vetat. voto caſtitatis obſtrictum, ſe libertate illa priuauit.*

De toto genere videantur canones cauſæ 32. q. 4. item q. 5 & 7.

His enim matrimonium laudatur, adulteria, ſcortationeſque vetantur. At Pontificum nonnulli impure vixerunt. Negare non poſſum; nec ad Eccleſiæ defenſionem eſt neceſſarium. Non tamen ideo miniſtri excuſandi. Qui ita argumentantur: *Pontifex aliquis eſt ſcortator, Antichriſtus eſt ſcortator, ergo Pontifex eſt Antichriſtus.* Quis enim non videt, hæc talia in multos eorum magnates conuenire? Quis miſeram conſequentiam non videt ferula caſtigandam? Si enim vbi regum aut principum aliquis deliquit; mox regnum eſt infamandum Antichriſtianiſſimo, nihil toto orbe ſincerum eſt. Edite enim regum aut principum innocentium ſeriem; etiam eorum qui à vobis docti non ſunt, legem de adulterijs ſeruari non poſſe. Si ad rationem res veniat, vincemus. Ad exempla reſpondeo. Quædam eſſe perſpicue falſa, vt de Gregorio 7. alijſque, alia ab inimicis ficta. Quorundam ante Pontificatum licentiorem vitam fuiſſe, in ſumma dignitate correctam eſſe. Summum ſex aut octo fuiſſe, quorum in tam ſancta functione vita improba fuerit; de pontificibus loquor, nam pſeudopapas nihil moror, non magis quam Iaſonas, & Menelaos, qui veterem Eccleſiam turbarunt. Maxima gloria Eccleſiæ eſt, tam ducentos & triginta ſeptem numerari Pontifices, inter eos tres & triginta continuos martyres eſſe, ex ſequentibus tot martyres, tot ſanctitate, & doctrina illuſtres, vt ne inimici quidem pro triginta caſtis, vnum impudicū ex eis nominare poſſint, & quidem omnibus omnium temporum calumnijs adluti. Regnum, principatum, comitatum mihi date, in quo tam multi boni, tam pauci mali. Scio non poſſe id à vobis fieri. Hæc eſt tamen peruerſitas generationis adulteræ genimimum viperinorum prædicantium, quorum mendacia damnationem habent, vt quæ ipſi faciunt, alijs imputent. Quis vero miretur de priſcis illos fingere, qui in præſentes, ſcientes, volentes omnia fingunt? omnes Alexandrum ſextum improbum quidem, ſed qui plura, quam fecit mala audire coactus eſt, in medium produ- *Adulteria, ſcortationeſque vetantur.* *Principum peccata non cōtinuo regnum faciunt Antichriſtianū.* *Pontifices pauci mali.*

cunt. Sed cur alios omittunt, quos eximie laudant hiſtoriæ, cur ſuorum ſcelera non meminerunt?

CAPVT XXX.

Deus Maozim non eſt ſacrificium Miſſæ.

Deus Maozim à pontifice nō colitur.

§. 1. VErſ. 38. & 39. ita deſcribitur ille Deus, *Deum autem Moazim in loco ſuo venerabitur, & Deum quem ignorauerunt patres eius colet auro, & argento, & lapide precioſo, rebuſq; precioſis, & faciet vt muniat Moazim cum Deo alieno.* Hebræus textus habet, מָעֻזִּים עַל כַּנּוֹ וְלֶאֱלוֹהַּ veeloha Maghutzim ghal cannó Deum Maghozim in loco, vel throno ſuo 70. vertunt θεὸν ἰσχυρότατον. *Deum fortiſſimum. Aq.* θεὸν ἰσχύων *Deum fortitudinum,* alij tamen legunt, θεὸν ἰσχυρὸν *Deum fortem.*

Verſum 39. ſic vertunt Græci, Καὶ ποιήσει τοῖς ὀχυρώμασι τῶν καταφυγῶν μετὰ θεοῦ ἀλλοτρίου, *& faciet munitionibus refugiorum cum Deo alieno.* alia lectio: Καὶ ποιήσει τοῖς ὀχυρώμασι τῶν πόλεων μετὰ θεοῦ ἀλλοτρίου. Theodotion ita vertit: Καὶ ποιήσει ταῦτα ὥστε ὀχυρῶσαι τὰ ὀχυρώματα μετὰ θεοῦ ἀλλοτρίου. *Et illa faciet vt firmet munitiones cum Deo alieno.*

Deum munitionum.

Lutherus vertit: Aber an deſſ ſtatt wird er ſeinen Gott Mauſim ehren, & in v. 39. Vnd wird denen die ihm helffen ſtärcken Mauſim / mit frembden Gott. Vbi quidem in verſ. 38. ſine intelligentia linguæ hebrææ עַל כַּנּוֹ ghal cannó vertit, an deſſ ſtatt/ *loco eius,* cum expreſſe ſit, ſuper loco eius, vel ſuper loco ſuo. In ver. 39. ſi in verbo לְמִבְצְרֵי lemibkere, pūcta mutauit, oſtendit ea ad ſcripturę eſſentiam non pertinere. Senſus verborum eſt; Fore vt Antichriſtus Deum Mauſim, munitionum colat, Deum nouum quem veteres ignorauerunt, has autem munitiones firmabit cum Deo alieno; nam in munitionibus collocabit homines impios & ſuperſtitioſos, in illis colent ipſum diabolum. Nec mirum eſt eum nullum colere, & hunc tamen colere. Nam magnus ſututus eſt, ſe pro Deo palam venditabit, vt olim impij reges fecerunt, ſed quia vtetur ope dæmonis, eum uorrebit, & clam colet, etiam familiaribus eius in eadem Dæmonolatria occupatis.

Antichriſtus palam non colet Deū, clam dæmonem adorabit.

§. 2. Varie tamen interpretantur; Scholia Græca. τὸν θεὸν τὸν ἰσχυρόν, ὃν προσποιοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι σέβεσθαι, ἐν τῷ ναῷ δοξάσει, ὅνπερ εἰς ἀπάτην τῶν Ἰουδαίων ἀνέτη *Deum fortem, quem Iudæi ſe colere ſimulant, in templo honorabit, quem quidem ipſe ad decipiendos Iudæos eriget.* Ita & alij, nam Deus verus dicitur in ſcriptura Deus fortitudinis Pſalm. 26. 1. & Pſalm. 30. 3. Ita Hæretici Bruchthonus, Iunius, Tremell. qui vocant Deum Iſraelis. Theodoretus ipſum Antichriſtum dicit Deum Mauſim, futurum enim vt ſe ipſe glorificet; nam δοξάσει eſt in græco, & יְכַבֵּד iecabed in Hebræo. Neque hoc mirum, olim tantæ inſaniæ fuere exempla, Caligula ſe cum Deum feciſſet, ipſe ſibi ſacrificabat.

Caligula Deus, & ipſe ſibi ſacerdos.

Lutherus in not. marginali vocat, *Deum præſidiorum,* ſed in præfatione, *Deum munitionum* aſſerit, *eſſe in templis, in monaſterijs, quæ ſunt inſtar arcium & munitionum, collegia,* inquit, *Papa ſeruiunt.* Speciatim *autem voluiſſe dicere Deum miſſa, ſed indignatione fregiſſe vocabulum miſſa, & vocaſſe Mauſim, niuuire autem Maozim eſſe curare omnia, quæ ad miſſam pertinent.* Strigelius Lutheranus Maozim eſſe omnem *cultum idolatricum, adorationem Euchariſtiæ, prohibitionem coniugiorum.*

§. 3. Dicendum eſt, primo. Non eſſe Deum verum Iſraelitarum: nam aduerſus illum Deum, aduerſus Deum Deorum conſurget. Non igitur eum venerabitur.

Maozim non eſt verus Deus.

Secundo. Non eſt ipſe Antichriſtus, quia eum colet auro, argento, quo modo ſe ipſe nequaquā colet. Deinde ſcriptura loquitur de Antichriſto, & Deo illius tanquam de diuerſis.

Non ipſe Antichriſtus.

Tertio. Non eſt ſacrificium Euchariſtiæ, ſeu Chriſtus in Euchariſtia, vel, in miſſa. Quia non colitur in munitionibus, ſed in omnibus templis, in plateis, deinde Chriſtum ſic coluerunt patres noſtri. Tertio. Antichriſtus publice ipſe ſupra omnem Deum colitur, non igitur publice Chriſtum ſibi Deum eſſe dicit.

Chriſtus non ſolis munitionibus colitur.

Quarto. Deus Maozim non ſunt ieiunia, cœlibatus, & ſimilia. Primo, quia hæc ſunt cultus Dei, at Maozim eſt ipſe Deus, quod ſi Deus Maozim dicitur Deus munitionum, ſeu fortitudinis, ineptiſsima eſt interpretatio, ſi Deus fortitudinum, dicatur, Deus delectus ciborum, cœlibatus, & ſimilium. Secundo. Quis cœlibatum & ieiunia colit auro, & argento, & rebus precioſis? ſic epulæ, & thalami coluntur. Tertio Virginum cœtus, & vota caſtitatis iam olim in Eccleſia vſitata ſunt, & multa ieiunia, non ſunt ergo noui dij quos non nouerunt Patres noſtri. Non ergo Deum Maozim Papa colit, vel munit.

Maozim non ſunt ieiunia, &c.

Eſt igitur Deus ille, Deus quem virium, & potentiæ ſuæ auctorem conſecratoremque Antichriſtus arbitratus cum ſuis colet magna cura, & ſumptu, idque in locis munitis, in locis theſaurorum. Sacrificium iuge, agnus immaculatus tantum abeſt à Maozim, quantum Chriſtus à Belial.

CAPVT XXXI.

Reges Auſtri contra Papam pugnaturi non ſunt.

§. 1. VErſ. 40. Et in tempore præfinito prœliabitur aduerſus eum rex Auſtri, & quaſi tempeſtas veniet, aduerſus illum rex Aquilonis. *veniet contra illum rex Aquilonis in curribus & equitibus: & in claſſe magna, & ingredietur terras, & conteret, & pertranſiet, & introibit in terrā glorioſam, & multi corruent, hæ autem ſola ſaluabuntur de manu eius, Edom, & Moab, & principium filiorum Ammon.*

Plerique miniſtrorum hæc verba, & ſequentia omittunt, quia nullo modo Pontifici accommodari poſſe vident. Qua in re conſcientiā cauteriatam penitus produnt. Si enim huic regi attributa non conueniunt Papæ, quo ore cætera illi attribuunt? Sed tamen nunc inuentus eſt, qui ſe opponeret, & etiam hæc ipſa in Pontificem dicta aſſereret, eſt vero Paulus Laurentij, qui in præfatione copiam ſapientiæ ſibi, ex veritate non ex humilitate deeſſe ſaſſus, alterius prædicantis, qui conciones eruditas appellarat, elogio illuſtre credidit, & euulgauit. Audire igitur delirum iuuat pag. 38. *Tertio dicit Angelus apud Prophetam de caſu huius idololatriæ, qualem finem habitura ſit, nempe cum pompa & faſtus illius in faſtigio erit cadere incipiet, & in nihil abire, de quo textus ita habet: Rex Auſtri aduerſus eum prœliabitur, & rex Aquilonis veniet contra eum.*

Priſca ars materiū eſt, quæ ſoluero nō ſunt.

Hic audimus impietatem hanc ad finem vergere, nā expreſſe in textu verbi finis mentio ſit. In tali fine ita eueniet, ait Textus: Rex Auſtri aduerſus regem

Nouū ſummum de rege Auſtri & Aquilonis.

regem Aquilonis præliabitur, apud illud prælium nitra videre licebit, quis ſuus futurus ſit.

His ante omnia interrogabis, quinam duo illi reges, qui aduerſus ſe inuicem præliaturi ſunt, & ſi quis forſitan regem Auſtri, Ptolomeum regem Aegypti ſuſpicaretur, & Regem Aquilonis Antiochum Epiphanem Syriæ regem, quorum ſuperiori capite mentio facta eſt, dicit tamen Angelus Propheta conſignatos eſſe ſermones, idcirco intelligi non potuit, quinam hi reges. Poſtquam vero impleta fuerint prophetia, & prælium peractum, tunc apparebit vnde oriatur & qua de cauſa accidat.

Nunc vero Dominus Deus Chriſtianos homines excitauit, qui ſubinde immoderato Papæ faſtui ſe opponerent, & hominibus aliqua ratione monſtrarent, quid de ipſo ſentiendum, & ita illum oppreſſerunt. Exempli cauſa, cum Pontifex Bonifacius Octauus omnino ſuperbiret, vt ſe Dominum totius mundi appellaret, tam in ſpiritualibus quam temporalibus, & ſic toti mundo imperare vellet, Chriſtus Dominus exuſcitauit Philippum regem Franciæ occidentalis, qui anno millesimo trecenteſimo tertio, Papam Ancona ita obruebat, captiuum ducebat, itaq; ipſum depræliabitur, vt paruo interiecto tempore emoreretur, de quo poſtea ſcribebant dicebantque Intrauit vt vulpes, regnauit vt leo, mortuus eſt vt canis. Forte fuſte ſpiritum efflauit.

Viginti circiter annis poſt hūc Ioannes Papa huius nominis vigeſimus ſecundus per literas publicas ob nimiā auaritiam depoſitus eſt à pontificatu; Ioannes nominis huius vigeſimus tertius anno 1415. variarū nequitiarum ergo à ſede ſua deturbatus eſt. Poſtmodum etiam Papa in Concilio Conſtantienſi haud leue ictum inflictum eſt per Martyrem Ioannem Huß.

Omnium grauiſſimum ſubijt Papa per Doctorem Martinum Lutherum ante annos centum, qui contra ipſum concionatus eſt, & ſcripſit, vt integra iam regna & nationes ab ipſo receſſerint. Omnia ea, omnem doctrinam & ſcripta, quæ huic Papa manifeſtatus eſt, ictum lethalem accepit, vt cadere cœperit, Chriſtus Dominus effecit, homines ad id efficiendum ordinauit, exſuſcitauit. Quocirca Chriſtus Dominus eſt rex orientis, qui Papæ Mauſim miſſa, ictum intulit. Nā Chriſtus Dominus Sol eſt iuſtitiæ oriens ex alto, & lux vera quæ illuminat vniuerſum mundum. Ex aduerſo rex Aquilonis qui aduerſus eum præliatur, ipſe Papa eſſe debet, nam nemo ſplendori lucidæq; auroræ ſeſe opponit, niſi ſolus Papa, quod experientia teſtatum fecit; quod ipſe equitibus, curribus, & nauibus terra marique irrupetit omnes ſibi aduerſarios perdere conatus, imo quam plurimos enecauit. Quod autem rex Aquilonis dictus ſit, ideo fit, quia verſus Aquilonem tenebra ſunt, & ipſe ſpiritualibus tenebris offuſcatus eſt, à Deo tenebrarum diabolo agitatus. Et hic ſuus eſt Papa, incipiet cadere, ſed vehementer rebellabit, & in terra inclyta multos enecabit.

§. 2 Nos verba exponamus, deinde prophetiam & tempora perquiramus.

Circa finem prælium hoc erit.

Primo. In tempore præfinito, בעתקץ *Beghedkez, in tempore finis,* καὶ ἐν καιρῷ πέρατι. Circū finem temporis, cum iam prope futurum eſt ne ſit tempus amplius. Vatablus etiam tempore præfinito, quod eſt perinde ac ſi dicat, *in tempore à Deo ſtatuto.*

Præliabitur aduerſus eum rex Auſtri עמו מלך הנגב יתנגח *Vaithgabbach ghimmo melech hannegeb,* συγκερατισθήσεται μετ' αὐτοῦ *Cornupetet cum rex Auſtri,* neq; enim regum quamuis exercitibus magnis prœliantium rixas pluris facit Deus, quam taurorum depugnantium.

Et quaſi tempeſtas veniet contra eum rex Aquilonis, in curribus, & in equitibus, & in claſſe magna & ingredietur in terras, & conteret, & pertranſibit. Hebræus וישתער *vaiſchthaghar,* 70. συναχθήσεται, Hebræum eſt horripilare, mouere, ſtupere, turbinare, שער *Schaghar* pro סער poſitum putant, *quod eſt deijcere inſtar tempeſtatis,* Græci vertere ſolent καταιγίζειν, λαιμᾶν, ἐξαίρειν, φυσᾶν, ῥοιζεῖν. Vide Iere 23. vbi σεισμὸς 19 Zach. 9. 14. σάλος, Iob. 38. 1. λαῖλαψ Iſa. 29. 6 Pſal 148. 8 πνεῦμα. Pſal. 54 8. καταιγίς. Magna igitur violentia rex Aquilonis ingredietur, & omnia diruet. Nunc qui ſint illi reges, quamque certa ſit fides horum videamus, qui hæc omnia de pontifice certo aſſerunt, & ludentes ænigmatibus, atque allegorijs mundum conturbant.

Violenter aget rex Aquilonis.

Ænigmatū luſibus, mundum conturbant miniſtri.

§ 3 D. Hieronymus circa conſummationem ait, *fore decem reges, qui orbem inter ſe diuidant, eorum tres ab Antichriſto occidendos, Aegypti, Africæ, Aethiopiæ, reliquos deinde ſe illi permiſſuros.* Miniſtri clamant Papam illa feciſſe, nos negamus, & contra dicimus. Papa non eſt rex Aquilonis, non irruit in regem Auſtri, non fecit illa, quę hic ſcribuntur, non igitur Papa eſt Antichriſtus. Lutherus illa allegorice interpretatur, vt iam ex eo *Laurentij.* Sed quia hoc ridiculum eſt, deinde textui contrarium, cæteros puduit. Denique ex tam inconcinnis allegorijs nihil in dogmatibus concluditur. Repugnare textui oſtendo: Reges veros Perſidis nominat verſ. ſecundo, & tertio & verſu quinto, & ſexto. Sunt quoque Reges Auſtri & Aquilonis, in omnibus pene verſibus, nominatur & Aegyptus verſ. octauo, & decimo ſeptimo. Nec vlli venit in mentem vt aliter intelligat Regem Auſtri, quam Aegypti, & regem Aquilonis, quam regem Syriæ. Hic igitur in eadem ſignificatione manendum eſt, vt veri Reges ſint, alter Aegypti, alter Syriæ, qui inter ſe pugnant.

Rex Auſtri hic eſt rex Aegypti.

Itaque tam pueriles nugas pertæſi Iunius Tremellius, Abbatus, Brughtonus, Sutliuius, Danæus, omnino negant in Daniele quicquam agi de Antichriſto, omnia hæc ad Antiochi, Hyperſconis, & Philometoris bella pertinere, cur igitur alij operioſiſſimè de Antichriſto hæc & Papa producunt, atque ad ſuum inſtitutum torquent?

Hoc argumento ducti Caluiniani negant in Daniele quicquam agi de Antichriſto.

§. 4. Obijciunt Lutherani, *Edom, Ammon, Moab, effugient Antichriſti tyrannidem, ſed non sūt nunc illa gentes, ergo allegoricè intelligenda ſunt.* Sed eodem antecedente Caluiniſtæ diuerſum concludunt: *Non ſunt nunc illa gentes: non igitur nunc eſt ille quē effugient: non igitur de Chriſtianis temporibus, ſed Antiochianis agitur.* Hi poſteriores nihil contra Pontificem ex Daniele proponunt. Priores vero vehementer errant: nam ratione locorum ita vocantur, quamuis gentes magna ex parte defecerint. Nam inter tot migrationes, mixtiones, interneciones gentium, non poteſt facile ſtatui de vllius nationis certis initijs, neque enim nūc vllo loco puto eſſe αὐτόχθονας, niſi forte in occidentali, reconditiſſimaque India. Neque vero iam tempore Antiochi gentium earum regna ſupererāt, ſed ſparſę reliquiæ, Dauid Ammonitas excidit, ſecundo Reg. vndecimo, duodecimo, vigeſimo tertio. Ptolomæus Philadelphus Rabba occupauit, & Philadelphiam dixit. Sophoniæ quidem c. ſecundo verſ. 8. *Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon quaſi Gomorrha.* Superfuerunt tamen captiuitati, ſecundo Eſdræ, cap. nono. *Nam cum Iſraelitis miſcebant connubia.* Fuerunt &

Poſt captiuitatem reliquia Moab & Ammon & Edom fuere.

 fili

filij Ammon 1. Macc. quinto, v. ſexto. *Et tranſiuit ad filios Ammon.* Superſunt & Moabitides 2. Eſdræ ca. 13. 23. Quin & 2. Macc. 10. 16. nominantur munitiones Idumæorum, & Herodes Magnus Idumæus fuit. Gentes itaque illæ numeroſiſſimæ non ita deletæ ſunt, vt non reliquiæ in eiſdem locis permanſerint, hodieque ſuper ſint, quæ Antichriſti ſæuitiem euadent, montium credo, & latebrarum beneficio.

Edom nō eſt typus martyrum quia rufus, ſic nec draco rufus in Apocalyſi. Edom eſt typus reproborum.

§. 5. Denique iam vanum eſt, quod myſteriū in nomine fingatur, vt ſint electi, qui ſemper typum geſſerunt reproborum. Ipſe Edom certe non ita dictus eſt, ob martyrium, ſed ex profana coctionis rufæ appetitione. Ammonitæ quoque & Moabitæ propter nominis inceſtam originem non ideo debent inter ſanctos numerari. Quia ſemper hoſtes populi Dei fuerunt, & à Deo maledicti. Deut. 23. 3. *Ammonites & Moabites etiam poſt decimam generationem non intrabunt in Eccleſiam Domini in æternum.* Iniurioſum itaque eſt, ex alicuius grammatica, ſeu Cabaliſtica interpretatione omnes Catholicos reges cum Pontifice & Epiſcopis Antichriſtianiſmi damnari, propter Enthuſiaſticam Edom, Moab, Ammon interpretationem.

Contradicunt ſibi figmenta.

Denique non cohærent ſibi, ne hæc quidem tam inſulſa figmenta. Quomodo enim martyres euadunt eam perſecutionem, cuius hoc loco mētionem Daniel facit? Nam de curribus, equitibus, claſſibus loquitur, hæc mala euadent illæ gentes, at martyres exercitibus, & claſſibus Antichriſti opprimentur. Multo minus hoc conuenit. *Et introibit in terram glorioſam, & multi corruent.* In Hebræo dicitur terra, צבי 70. γῆν σαβεῖ, vel σαβαεὶμ vocant. Scholia Græca interpretantur τὴν γῆν τῆς ἀσθένειας, ἀπόγονοι γὰρ τοῦ σαβεῖ ἀσθένεις, ca. 8. 9. vocatur terra glorioſa, vbi 70. vertunt δύσιν occidētem, accommodate, quia egreſſum eſt cornu contra meridiem, & orientem & fortitudinem, vt noſter vertit. Romana editio 70. habet, πρὸς τὸν νότον, καὶ πρὸς τὴν δύναμιν ad auſtrum & ad virtutem. Verſu 16. huius capitis: *Et ſtabit in terra inclyta.* Hieron. teſtis eſt ſeptuaginta vertiſſe, *terrā voluntatis.* Scholia Græca ita in hūc locum habent. Ἀντίοχος ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, αὕτη γὰρ διὰ τὸν νόμον ὑπῆρχε χώρα τῆς τοῦ θεοῦ θελήσεως, δόξης, δυνάμεως, τούτων γὰρ ἕκαστον τὸ σαβεῖ ἑρμηνεύεται. Ita altera lectio, quæ eſt apud Theodoretum σαβείρ, hinc corrigenda eſt.

Terra ſabi, vel ſaba, vel glorioſa.

Iudæa, terra Dei voluntatis.

Hæc terra Iudæa eſt, nòn Roma, hiſtoriam ita ſcribit Ioſephus. *Poſtea vero expugnatis in Syria ab Antiocho vrbibus, & Samaria, Iudæi ſe ſponte illi dediderunt, & vrbe excepta toti exercitui & elephantis abunde omnia ſuppeditarunt, & oppugnantem relictos à Scopa præſidiarios adiuuerunt.* Itaque cum Pontifex in Iudæa non ſteterit, non poteſt hoc illi tribui: nam quod quidam ad ſacram expeditionem iſta retulerunt, admodum impium eſt, & in optimos principes contumelioſum, qui è manibus ſæuiſſimi tyranni terram ſanctam eripuerunt.

CAPVT XXXII.

Pontifex non eſt collocaturus tabernaculum inter duo maria, & capturus Aegyptum.

§. 1. PRophetat in hunc modum Daniel: *Et mittet manum ſuam in terras, & terra Aegypti non effugiet, & dominabitur theſaurorum auri, & argenti, & in omnibus precioſis Aegypti: per Libyam quoque & Aethiopiam pertranſiet.*

Nihil horum conuenit Pontifici, omnia autem Antichriſto à Lutheranis & quibuſdam Caluinianis tribuuntur, non eſt igitur Pontifex Antichriſtus. Semper eſt à noſtris quæſitum, quando Pontifex Aegyptum, Libyam, Aethiopiam occuparit, quando inter duo maria tabernaculum fixerit?

Tentoria equitatus.

Quod attinet ad dictionem Apadno, Græcus eā retinet ἀφαδνῷ, alia ἐφαδανῷ. Symmachus τὴν σκηνὴν τοῦ ἱπποστασίου, & græca Scholia τὸ ἱπποστάσιον interpretantur, τὸ ἱππικὸν στρατόπεδον, caſtra equeſtria, regum ſane comitatus equeſter eſt, & præcipua eſt in equitatu potentia. Quia vero Babylone Antichriſtus orietur, hinc Daniel cum de illius aula, caſtris domeſticis loquitur, vti dictione Babylonica voluit. Frequens eſt in Thalmudiſtis eadem vox. Bruchthonus id factum ab Antiocho vult, cum profecturus in Perſidem Lyſiæ filium, & excidium Iudæorum commendauit.

§. 2. Vbi autem figet? In monte ſancto, inter duo maria. Quem montem ſanctum Daniel diceret, niſi quem omnes Iudæi intelligerent, montem ſanctum, montem Sion, inter mare Tiberiadis, & mare Phœnicium. Non venit eò Pontifex.

Qui dicunt ſignificari Eccleſiam nunquam explicabunt, cur inter duo maria ponatur, cum toto orbe ſparſa ſit. Verum de his vide Bellarm. lib. 3. ca. 13. & eius defenſorem Iacobum Gretſerum.

CAPVT XXXIII.

Beſtia Apocalyptica c. 13. ad Pontificem non pertinent.

Vide de incremento hæreſeon.

§. 1. MAgna pars Florum Flaminiorum innititur in capite 13. & 17. & 18. Apocalypſeos exponendo. *Nam Papæ ait datum os loquens ingentia Papa tribuit characterem, numerum nominis, mulierem eſſe Romanam Eccleſiam, ſeptem montes eſſe Romanos colles.* Summa, omnia infanda eſſe Romana. Occurrendum eſt maledico conuitiatori, & hoc loco etiam oſtendenda eſt, ſupra omnem tetro ſeculorum malignitatem, calumnia.

§. 2. Duplex eſt Apoc. 13. Beſtia, prima ſepticeps, decicornis, altera adiutrix primæ, & aſſentatrix bicornis. Mihi probandum eſt nec Decicornem eſſe noſtrum Imperatorem, nec Bicornem eſſe Pontificem.

Seditioſa ſcripta Caluiniani imperium diabolo adſcribunt.

§. 3. Primo. Imperator non eſt Beſtia Decicornis, Nam Apoc. 13. v. 2. dicitur. *Et dedit illi Draco virtutem & poteſtatem ſuam magnam*, & vt quædam græca addunt: καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, *& thronum ſuum.* At non dedit Imperatori noſtro Draco, hoc eſt Sathan virtutem δύναμιν, ſed Reſpublica, ſed Electorum Reuerendiſſimum, & Sereniſſimum Collegium. Nam & aduerſæ Religionis Principes Sacroſanctum Romanum imperiū vocant. Graſerus quidem *neceſſario affligi ab eo Eccleſiam, & plenitudinem Diaboliſmi in eo habitare aſſeuerat.* Sed portentoſa conuitiandi malignitate, quem etiam Sereniſſimus Angliæ Rex abūde refutat, cū ſuis Imperatorem titulis appellat. Et anno 1614. *liber de vnione & Synodo Euangelicorum Heidelbergæ editus* ſubſcriptum habet. Cum gratia & priuilegio S. R. Imperij Vicarij. Falſum ergo quod Aretius ait: Diabolus affinxit ſua or-

ornamenta imperio. Rationem claudo, & principibus conſiderandũ, quo illa tendant, relinquo.

Magno crimine, omnes Imperatores accuſantur à Caluiniſtis.

§. 4 Secundo. v.3. *Et vidi vnum de capitibus eius quaſi occiſum in mortem: & plaga mortis eius curata eſt: & admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam, & adorauerunt Draconem, qui dedit poteſtatem Beſtiæ, & adorauerũt beſtiam, dicentes: Quis ſimilis eſt beſtiæ?* Hæc in imperio non fiunt, nõ igitur eſt imperiũ illa beſtia. Aretius tamen occiſum caput ait fuiſſe in Iulio Cæſare, vel Nerone, vel alijs Imperatoribus, à Longobardis, vel à Turca victis, reſtitutũ à Veſpaſiano, vel Antonino, vel Carolo Magno. Impia expoſitiu, & ſeſe euertẽs. Nõ enim adoratur diabolus in imperio, nec Imperator, ob mortuum aliquem Cæſarem, & reſtitutum imperium. Theodoſius Magnus, Carolus, Othones, alijeodem crimine tenerentur.

Nõ adorant Imperatorem vniuerſa terra.

§. 5. Tertio. v.8. *Et adorauerũt eam omnes qui inhabitant terrã.* At nõ omnes adorant Imperatorẽ, non igitur eſt beſtia. Quantæ enim terræ, & reges ſceptro Romano liberæ & ſunt, & ſemper fuerunt? quot arma à Perſis, Gothis, Hunnis, VVandalis, Longobardis, Nortmannis, Saracenis, Turcis imperium afflixerunt, profecto quod tanto furore oppugnarunt, ex parte obtinuerunt, non adorarunt?

§. 6. Quarto: In toto hoc genere conuitiandi fœde inter ſe diſſident, Illyricus alijque cum Imperio Romano Turcicum coniungunt, alij adorationem illam ingenti principum contumeliæ exponunt. Aretius in Apoc. 13.7.

Aretio eſt Imperator perſona diaboli.

Admirari Beſtiã eſt imperij ſucceſſionẽ & felicitate admirari, Auguſtũ, ſanctũ, ſacroſanctum, immortale illud prædicãtes: Pergit Aretius: *Secundo, adorauerunt Draconem, hoc eſt, Diabolũ in eius perſona colũt, & adorant: Draco enim diabolus eſt, qui ſua ornamenta affingit imperio.* En quo vos odia inconſiderate profeſſa propellunt? Papa vobis eſt Antichriſtus, beſtia ſecunda; hoc vt miſeris eſſe verum appareat, primam beſtiam ſecunda nequiorem decuplo, Imperium Romanum eſſe ſtatuitis, adeo effrontes, adeo temerarij, vt cũ ſecundã beſtiã primæ ancillantem occidendam, tormentis lacerandam, exuendam dictetis, primam maiore pœna dignam non animaduertatis. Deinde veſtros quoque principes facitis beſtiæ adoratores; illi enim voce & diplomatis ſuis imperium ſanctum, auguſtum; &c. nominant: Pergit ille: *Vide quid ſit colere diabolum, hoc eſt, admirari nimium, maieſtatem, & felicitatem imperij Romani,* de reformato etiam imperio agere profitetur v. 8. & ad v. 2. in margine notat. *Diabolus Romani imperij σύνεργ☉.* Denique adiungit, *eos qui hæc faciunt, non eſſe ſcriptos in libro vitæ agni.* An igitur principes, comiteſque veſtri ô Collegæ Antibellarminiani, veſtro iudicio, *ſcripti non ſunt in libro vitæ agni?* An omnes ſubditos imperij excluditis cœlo? nam in eo titulo imperium honorant, quem idololatriam, hoc eſt, diaboli cultum Collega veſter in Heluetia, vel vrbe Heluetica confœderationis tanto ſtudio, tanto odio denarrat? ſentire vos ita ideo dubitare non debeo, quandoquidem tantam inter vos dogmatum conſenſionem eſſe aſſeritis, deinde alia ratione nocere Papæ non poteſtis; niſi per latus imperij Romani eum configatis, neque mirum, aut nouum eſt, ſi Papam peſſundare liceat, paratos vos eſſe nauem qua nauigatis perforare, Scio quo vos Conſiſtorialis violentia trahat. Hæc alterius diſputationis ſunt, quæſtionem vnicam nunc propono. Diſputatio aphoriſtica contra Bellarminum excuſa eſt Heidelbergæ typus Ioannis Lancellotti Academiæ Typographi, cui ſubſcriptum in hæc verba: *Cum priuilegio S. Romani imperij Vicarij.* An veſtra eſt hæc, an typographi idolomania? nam *ſanctum dicere imperium, eſt diabolum colere, adorare draconem,* vt veſtri docent. An forte imperium Romanum, cum habet Vicarium caput, eſt ſanctum, cum vero primarium, proprium, & ſui nominis, eſt profanum? in quo vt ait Graſerus, ſit plenitudo diaboliſmi.

Imperium non eſt à diabolo, nec eius vicarius.

§. 7. Ludibrium debetis non Turcis modò, & Perſis, ſed Francis, Italis, Hiſpanis, Polonis, cũ veſtrum imperium Satanæ Auctori tranſcribitis. Multi veſtrum in eo adlaborarunt, vt oſtenderent, translationem imperij à Pontifice factam non eſſe, non confirmationem, non coronationẽ, nulla ornamenta accipere à Sacerdote Romano; & cur obſecro? Videte & doctrinæ, & conuitij portentoſam Imperijque legibus vindicandam malitiam. *Diabolus* (inquit Benedictus Aretius collega veſter) *ſua ornamenta affingit Imperio, Diabolus Romani imperij σύνεργ☉, cooperator, adiutor.* Tanti erat negare communionem Papæ, vt ornamenta tribuerentur Diabolo? Satis eſt, abunde eſt, odium ſacerdotij Apoſtolici, amor eſt dæmonis. Horreſco referens. In hoc laborarunt tam multa ſcriptorũ veſtrorum ingenia, vt imperium omni iuriſdictioni, quam vetuſtas dedit Pontifici ſubducerent, non vt libera eſſet, & omni modo exlex illa maieſtas, ſed ſathanæ auctoraretur. Vt excluderetur Vicarius Chriſti, Seruus ſeruorum Dei, *σύνεργ☉* eſſet, & ornator, ille fratrum accuſator, Chriſti aduerſarius, Dæmon. Tam odioſa Roma, vt diadema malitis è tartaro? Summum itaque & hoc loco faſtigium tenet impietas. Tantum progreſſa odio veteris Eccleſiæ, vt in eius locum Draconem tartareum cooptarit, regna illi tribuat. Quid ſupereſt aliud quam vt credant dicenti: *mea ſunt omnia regna mundi,* & promittenti: *Hæc omnia dabo vobis, ſi cadentes adoraueritis me,* & conditionem ſpe regni expleant; cadantque & adorent diabolum? nihil non illi facient, quibus imperium Romanum appellare ſanctũ, eſt colere diabolum. Et ſanctum dicere Imperium eſt dæmonolatria. eſtne peccatum libro ſuo ſubſcribere, quod fecit veſter pſeudopropheta

Annò
MatVresCentIs ſponſæ DIVæ?

Minoribus tribuunt honorem, quem magnis negãt.

Iterum quæro: ſi idolomania eſt *Auguſtum dicere Imperium Romanum,* vt vult Aretius Caluiniſta, anne eo ſe crimine obſtrinxerit Beza, dum ſub Auguſto nomine Eliſabethæ Britãnicæ, noui teſtamenti verſionem edere ſe ſcribit. An nomen Auguſti in Auguſtali imperio eſt cultus dœmonium, in ditione vnius inſulæ ὑποκορισικὸν, & fidelitatis inſigne?

§. 8. Tertio quæro. Anne Caſparius VVaſerus, qui plagam Regiam Graſeri Sereniſsimo regi Britanniarum venditauit, ſit idololatria, nam in illa præfatione, ait: *Tertium fuit Maieſtatis tuæ auctoritas, quæ & in ipſo ſumma. ac plane diuina reſidet, & talis iam olim reſidebat in immenſa magnitudinis, & claritudinis progenitoribus tuis, &c.* pergit:

Quorum conſideratio omnium, auctorem huiuſce operis iuſtiſsime mouit, & permouit, vt ad ſacratiſsimi patrocinij, & celſiſsimi præſidij Maieſtatis tuæ aram iſtas lucubrationes quaſi ſuſpenderet. Nonne Maieſtatis auctoritas plane diuina, Immenſa magnitudo, & claritudo, ſacratiſsimum patrociniũ, Celſiſsimum præſidium, maxime cum ara additur,

tur,in qua flamines VVaſerus & Graſerus adulationes ſacrificant,nonne inquam defendunt illa verba tam ampla Germanos Principes,cum vocant Romanum imperium ſanctum?Cum Pareus lib.de Vnione, & Synodo Euangelicorum, Sereniſsimum magnæ Britanniæ Monarcham vocet D.Iacobum VI Si ille Diuus,cur non Imperator Auguſtus.Illud enim D.Diuum,non Doctorem ſignificat.

Quorſum iſta tendant vel cæcus viderit, vtinam non interitu ſuo Germania noſtra diſcat. Omnes reges ſunt ſacroſancti, coluntur à ſuis,in admiratione ſunt,eorum læſa maieſtas ſupplicijs rebellium ſeſe vlciſcitur, an ſolum Imperatoré ſacroſanctum dicere,colere, mirari idololatria eſt?an ſolum hoc regnum eſt diabolicum? Quid aliud Prophetæ iſti agunt,quam vt miſerā Germaniam fraterno colliſam duello,ſeruitio & libidini tyranni Mahometani contradant?

CAPVT XXXIV.

De ijsdem beſtiis,ex cap.13. Apocal.à verſu 11.

§.1. DE altera beſtia agitur à v. 11 ad finem capitis,quam Pontificem, ſeu Pontificatum eſſe vult noſter propheta. Spiritus ſanctus autem qui reſerauit ora Ioannis Euangeliſtæ, ea ſymbola adiunxit vtrique beſtiæ, quibus certo conſtet nec illam eſſe Imperatorem, nec hanc Pontificem.

Pontifex non facit poteſtatem beſtiæ primæ.

§.2. Ratio prima Secunda beſtia *omnem poteſtatem primæ facit in conſpectu eius*, v. 12. Eam poteſtatem non facit Papa coram Imperatore, non igitur eſt altera beſtia,nec prior eſt Imperator.

Pontifex non facit adorari Imperatorem,eu in laſta.

§. 3. Ratio ſecunda. *Et fecit terram & habitantes in ea,adorare beſtiam primam,cuius curata eſt plaga mortis*. Pontifex hoc non fecit,non ergo eſt altera beſtia. Reſp. Graſerus: *Pōtificem retinere homines in cultu prioris beſtiæ , etſi illa iam non ſit.* Reſpondeo viciſsim,tam clarum hoc eſſe mendacium, quam clarum eſt meridie liquere. Eſt.n. adhuc Imperium Rom. omneſque principes eius ſe ita nominant,& nominantur ab omnib. Reſpondeo deinde Adorari beſtiam, non quæ non eſt,ſed quæ reuera eſt,id enim Spirit. S. ſpiritui mendaci opponit,*cuius*,inquit, *curata eſt plaga mortis*.Reſpondeo tertio, multum debere principes imperij,etiam ſuorum iudicio, Pontifici, qui tam ſedulo auctoritatem illis conciliare conatur.Nam *facere vt beſtia adoretur*. *Nihil aliud eſſe* vult Aretius,*quam velle imperium ſacroſanctum, auguſtum,& venerabile eſſe,vti olim ſub gentilibus fuit* ; hoc vult Pontifex,non tamen cæcitatem gentilium,vel Imperatorum ἀποθεώσεις induci, ſi male nos,qui Imperium Sacroſanctum, auguſtum, venerabile eſſe volumus,ſi ideo antichriſtiani ſumus,& morti deſtinamur ab ijs qui ſub eodem Imperio viuunt, quid merentur illi qui auguſtum , Sacroſanctum , venerabile eſſe nolunt?qui humile,profanum, contemptibile eſſe volūt?tāto odio Germano Romanæ Maieſtatis, vt extrema exépla meritos velint,ſi qui Imperio bene volunt? an alia vota Mahometanorum Moſcheis concipi,nuncuparique putamus?at maiore ſcelere noſtri Caluino- Turcæ, quia ciues, quia iuramenti ſanctitate Imperio deuincti.

Miniſtri perduelles.

Non poſſum hoc loco ridiculam Illyrici præterire delirationem, facere poteſtatem coram beſtia, vt ipſa adoretur ; interpretatur. *Exercere poteſtatem inuitis Imperatoribus, ſubijcere Imperatores.*

§. 4. Ratio tertia. *Et fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cœlo deſcendere in terram, in conſpectu hominum*. V.13. Nemo Pontificum ignis è cœlo deuocatione Imperatoribus adorationé conciliauit,non igitur Papa eſt beſtia ſecunda, vel Imperator prima. Quis.n.Pontifex quemquā coegit titulum Imperij adorare?ſi adorare eſt dicere *auguſtum,inuictum*,quem etiam britanni regni titulum adorat VVaſerus, vocat enim *Auguſtiſsima auſpicia,ipſum regem inuictum.*

Imperij monitus,in ſormam Reſpublica Germanica.

§. 5. Ratio quarta. V.14. *Secunda beſtia dixit, vt faciant imaginem beſtiæ,quæ habet plagam gladij, & vixit*. Quam imaginem Imperatoris fieri,& adorari iuſsit Pontifex,quam illi vitam dedit? Imaginem beſtiæ formam reipublicæ Illyricus. Bullam auream Caroli quarti,eneruem Imperij vmbram , alij aliud interpretantur. Si ita res habet,non igitur iam viuum, & verum imperium habemus,ſed vmbraticos magiſtratus. Deinde imago eſt beſtiæ quæ reuixit,viuæ ergo eſt imago. Itaque Aretius,imaginem beſtiæ,ait eſſe Imperatorem electum, vitam vero cōfirmationem eſſe. Sed blaſpheme, & ſtulte,ſecunda enim beſtia,& beſtiam & imaginem ſimul adorari cogit, & imago beſtiæ & poſterior ipſa beſtia, deinde imago viuens & garrula,non eſt ipſa beſtia, ſed imago beſtiæ,nouum enim erat loqui imaginem; nam beſtia iam ante blaſphemias elocuta fuerat,in Deum & Sanctos, V 5.

Character non eſt beſtiæ ſecunda.

§. 6. Ratio quinta. Beſtia ſecunda faciet omnes habere characterem primæ beſtiæ,aut nomé, aut numerum nominis , hæc Pontifex non præſtitit Imperatori , non ille ergo ſecunda,nec hic eſt prima beſtia. Quis enim vetitus eſt emere vel vendere ſine charactere Imperatorio? Dum characterem quærimus , Bullingero eſt Chriſma Chytræo iuramentum fidelitatis , Aretio vtrumque etiam doctorum & magiſtrorum dum inaugurantur. Illyricus extendit ad raſuram & characterem ordinis. Graſerus characterem ordinis,exorciſmum,ſacramentum confirmationis Suthuius communem viuendi modum Papiſtarum,elidūt illa ſe mutuo;& à noſtris ſæpè tata ſunt, mihi ſatis inſignem Sectariorum in conuitiando oſtendere inſtabilitatem;nil enim contra Pontificem omnia illa faciunt , quod in hunc modum irrefragabili ἀποδείξει demonſtro.

Quinque ſunt quæ Euangeliſta, & Propheta Ioannes beſtiæ Symbola proponit,Imago beſtiæ, vita imaginis,character beſtiæ,nomē beſtiæ, numerus nominis beſtiæ. Tria poſteriora omnes Pontifici attribuunt, maxime noſter præſtigiator. Vt probent eum eſſe Antichriſtum,mira nomina fingunt & refingunt, quæ apud Lutherū, Chytræum,Graſerum, & noſtrum quem nunc refutamus prophetam inueniuntur nam de charactere totum librum ſextum implet. Characterem beſtiæ ait eſſe nomen eius,hoc proprium, vel numeris ſignatum,vel ænigmaticum,tædet nugarum,ita ad explicandum argumentum procedo. Antichriſtus ille eſt, cuius imago, character,nomen,numerus nominis in Apocalypſi deſcribitur,ſed illa non ſunt Pontificis, non igitur eſt Pontifex Antichriſtus. Propoſitio controuerſa non eſt,vtraque enim pars illa Antichriſto tribuit. Aſſumptio probatur. Imago,character,nomen, numerus nominis ſunt primæ beſtiæ , ſiue primari,a non ſecundæ,quæ primæ ancillatur,ſed iuxta conuitia ſectariorum, ſecunda eſt Pontifex,non prima , Imperium n aiunt primam eſſe

beſtiam,

beſtiam, non ergo character, nomen, numerus nominis [illegible] Pontificem, ſed ad Imperatorem, & Principes imperij pertinent, hi illorum vera eſt hære[illegible]s. Nunc itaque probandum eſt, hæc primę eſſe, non ſecundæ beſtiæ.

Conſideratur quid ſit imperi[illegible] eius [illegible] alterum.

§. 7. Primo. Contextus ipſe docet; eiuſdem eſſe imaginem, cuius eſt character, nomen, numerus nominis: Imago eſt primæ beſtiæ. *Dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem beſtiæ, quæ habet plagam gladij & vixit.* v. 14. Pergit v. 15. *Et datum eſt illi, vt daret ſpiritum imagini beſtiæ, & vt loquatur imago beſtiæ: & faciat, vt quicunq; non adorauerint imaginem beſtiæ occidantur.* Nulla igitur [illegible]ontrouerſia eſt, de Imagine, illa enim eſt eius beſtiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit. Sed eiuſdem beſtiæ eſt character, & nomen quod probo ex v. 16. *Et faciet omnes puſillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & ſeruos ha[illegible] characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis.* [illegible] v. 17. Et ne quis poſſit emere, *aut vendere, niſi qui habet characterem aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius.* Non dicitur ſecunda beſtia id agere vt imago, vel character ſuus habeatur, ſed beſtiæ, primæ ſcil. nec dicit, numerum nominis ſui, ſed numerum nominis eius.

Secundo. c. 14. v. 9. 10. 11. *Si quis adorauerit beſtiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte ſua, aut in manu ſua, & hic bibet de vino iræ Dei; &c. Nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt beſtiam & imaginem eius, & ſi quis acceperit numerum nominis eius.* Clarius Spiritus S. d[illegible]e non potuit, eiuſdem beſtiæ imaginem eſſe, & characterem, imago prioris eſt, ergo & characte[illegible] prior eſt imperium ex ſeditioſa ſectariorum ſententia. Character ergo eſt imperij, non pontificatus, omnis ergo calumniarum & conuiciorum mephitis in Auguſtos, & Electores Imperij, principeſque exhalat[illegible], quam merito ſubditi omnes abominamur, liber autem eſt Pontifex.

Tertio, c. 15. 2. *Et vidi tanquam mare vitreum miſtum igne, & eos qui vicerunt beſtiam, & imaginem beſtiæ, & numerum nominis eius, ſtantes ſupra mare vitreum &c.* Non alius beſtiæ eſt imago, & alius numerus nominis; Imago non eſt beſtiæ [illegible]ntificiæ, ex conſenſu hoſtium Pontificis, nec igitur numerus nominis, itaque vanitas tot nominum in pontifices confictorum principes petit [illegible] ad eos enim primam beſtiam pertinere ingrati & flagitioſi ſubditi Caluiniſtæ calumniantur.

Quarto c. 16. 2. Pœna reos ſecuta idem indicat. *Et factum eſt vulnus ſæuum & peſſimum in homines, qui habebant characterem beſtiæ; & in eos qui adorauerunt imaginem eius.* Cuius imaginem adorauerunt? huius, cuius erat, & character.

Quinto. c. 19. 20 *Et apprehenſa eſt beſtia, & cum ea pſeudopropheta qui fecit ſigna coram ipſo, quibus ſeduxit eos, qui acceperunt characterem beſtiæ, & qui adorauerunt imaginem eius* Pſeudopropheta eſt ſecunda beſtia, minor ipſa, quæ ſimpliciter beſtia dicitur, ideo nec ſecunda dici poteſt Pontifex, ne quidem peruicaci malitia ſectariorum, cum enim extollere illum dicant, ſeſe ſupra omne σέβασμα. quomodo ſui negligens hoc agit, [illegible] dignitatis opinionem primæ beſtiæ conci[illegible].

Pontifex ſe non extollit ſupra omne σέβασμα.

Ne quicquam igitur tantis furoribus, tanto [illegible]ratu, Character, nomen, numerus nominis [illegible]tur in Ro[illegible] Eccleſiam, fruſtra bella & cruentas cædes machinantur, non eſt illa, quam inſequuntur feræ fragili carni, hoc eſt, clero, vt Graſerus interpretatur, quærunt illidere dentem, ſolido autem infringunt, hoc eſt, eodem interprete, Laicis. Miſeratione potius, quam inſectatione, vel riſu digna, multorum Germanorū, etiam Principum ſimplicitas, qui cum numerum nominis 666. in vocula aliqua, à ſuis inuentum audirent, vt רומיית romiit, vt λατεῖνος, aliaue, continuo, κατ᾽ ἐξοχὴν admirati, imperioſo oſtraciſmo à Chriſtiana republica omnes pontificios exulare iuſſerunt, ignari illa ſubtilitate Politicum Magiſtratum, Imperatorem, & nobiliſſimos imperij Dynaſtas, tanquam beſtiam, in ſtagnum ſulphuris, & ignis abijci.

CAPVT XXXV.

Pontifici ad Conſilia, gubernationeſque iungi Cardinales.

§. 1. CArdinalium nomen recens eſt, res antiquiſſima; ſunt enim præcipuus ſummi Pontificis ſenatus, ſunt gubernatores, conſiliarij, aſſeſſores. Ita dicti quod in illis, velut cardinibus Eccleſiæ negocia verſentur; ſintque antiſtites & duces religionis, ita Chalcondylas l. 6. vbi de Beſſarione, & Iſidoro in Conc. Florentino Cardinalibus electis agit. Qui tamen labitur cum triginta eligi tradit. Syluester in Romano Concilio, nominat presbyterum, & diaconum Cardinalem. 2. q. 7. c. 5. *Præſul non damnabitur niſi cum teſtibus: nec præſul ſummus, à quoquam iudicabitur, quoniam ſcriptum eſt, non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, presbyter autem Cardinalis niſi cum 44. teſtibus non damnabitur: diaconus vero Cardinalis vrbis Romæ niſi cum 27. teſtibus non condemnabitur.*

Cardinales Pontificis aſſeſſores, conſiliarij.

Qua ex re colligimus aliarum Eccleſiarum etiam Cardinales fuiſſe, & Cardinales vrbis Romæ longe infra Epiſcopos fuiſſe, nam 27. teſtibus condemnantur, cum Epiſcopi non niſi 72. quod etiam cap. 3. repetitur. Volaterranus *in Anthropologia.* ſub Benedicto nono eos ita nominari incepiſſe arbitratur an. 1031. verum iam anno 950. ſub Lodouico 4. Othone magno hoc nomen vſitatum fuit. Poſtea creſcente negociorū multitudine, firmatoque ciuili Romanæ Eccleſiæ imperio in Italia, Sicilia, alijſque locis eorum creuit auctoritas, dignitas, opes; itaque recte Chalcondylas ait Pontificem illis reditus ſufficientes dare aſſignatis regionibus, vnde alij maiores, alij minores percipiant.

Cardinales olim infra Epiſcopos.

Firmato imperio Pontificio, opes Cardinalium creuerunt.

§. 2. Cardinales iuſſu Conc. Baſilienſis ſcrutinio eliguntur, verba Seſſ. 23. ſunt iſta. *Non fiat Cardinalium electio ſolum per auricularia vota, ſed illi ſolum aſſumi poſſint, in quos, facto vero ſcrutinio ac publicato, maiorem partē Cardinalium: per ſubſcriptionem manus propria conſtiterit collegialiter conſenſiſſe. Deſuper etiam Apoſtolicæ literæ cum ſubſcriptione Cardinalium conficiantur, decreto huius ſacri Concilij in quarta ſeſſione ſolenniter publicato, quod incipit: Item cum multiplicatio Cardinalium, &c. in ſuo robore inuiolabiliter permanſuro: Cum recipient Cardinales ſuæ dignitatis inſignia, quorum ſignificatio eſt, vt pro bono vniuerſalis Eccleſiæ ſanguinem proprium (ſi opus ſit) non vereantur effundere, iurabunt in publico conſiſtorio (ſi ſint in curia: ſi vero abſentes, in manibus alicuius Epiſcopi & publice, cui per literas Apoſtolicas, in quibus forma iuramenti inſerta ſit commiſſum fuerit) in hunc modum: Ego N. nuper aſſumptus in ſancta Romana Eccleſia Cardinalem,*

Iuramentū Cardinalium.

electio ſolum per auricularia vota, ſed illi ſoli aſſumi poſsint, in quos facto vero ſcrutinio ac publicato, maiorem partem Cardinalium per ſubſcriptionem manus propria conſtiterit conſenſiſſe. Deſuper etiam Cardinalium Apoſtolicæ literæ cum collegialiter ſubſcriptione conficiantur, decreto huius ſacri Concilij in quarta ſeſsione ſolenniter publicato quod incipit: Item, cum multiplicatio Cardinalium in ſuo robore immobiliter permanſuro.

Cardinales omnes eliguntur, propter Eccleſiam.

Poteſt ſine dubio in hiſce Pontifex habita ratione tẽporis, loci, & neceſsitatis aliter diſponere; ſed an ita expediat, diligenter perpendendum eſt. Id ſane tenendum: Nunquam eſſe aliquem eligendum Cardinalem vt ipſe electus ad honores, opes, potentiam euehatur, ſed publici boni cauſa, vt vtilitati, ac neceſsitati Eccleſiæ proſpiciatur.

Cardinalib. cunctis virtute præeundum.

Verũ leges optimas Cardinalibus fixit Concilium Lateranenſe Seſs. 9. (7. decretal. l. 1. t. 4.) *Cũ ſancta Romana Eccleſia Cardinales cæteros omnes in ipſa Eccleſia poſt ſummum Pontificem honore ac dignitate præcedant, conueniens ac debitum eſt, vt vita munditia, ac virtutum ſplendore cunctis præfulgeant. Quapropter non modo hortamur eos ac monemus, verum etiam ſtatuimus, & ordinamus, vt de cætero quilibet Cardinalium pro tempore exiſtens, iuxta doctrinam Apoſtoli, ita ſobrie, caſte, ac pie, viuat, vt non ſolum a malo, ſed ab omni etiam ſpecie mali abſtinens, coram hominibus luceat, Deumq; in primis, operibus honorificet. Sint omnes vigiles, ac diuinis officijs, miſſarumque celebrationibus intenti, habeantq; capellas ſuas in loco honeſto prout facere conſueuerunt. Sitque eorum domus, familia, menſa, ſuppellexq; non faſtu, aut pompa, neq; ſuperfluis rebus, neq; aliquo modo reprehenſibilis, ne peccandi, excedendiq; modũ licentia inde naſcatur, ſed vt æquum eſt, modeſtiæ & frugalitatis ſpeculum dici mereantur. Illis, itaq; ſint contenti, quæ ſacerdotalem præ ſe ferant modeſtiam, ac prælatos & quoſcunq; alios inſignes viros ad Romanam Curiam venientes, benigne, honorificeq; tam publicè, quam priuatim tractent, & apud nos & ſucceſſores noſtros gratioſe, liberaliterque eorum negotia commendata ſuſcipiant. Præterea miniſterium indecorum Epiſcoporum, Prælatorumq; in domibus non habeant, ne cæteris præeſſe inſtituti, & ſacro Charactere inſigniti, in vilia deſcendant miniſteria, paſſimq; paſtoralis officij contemptum inducant. Eos itaq; quos vel nunc habent, vel impoſterum ſunt habituri, honorifice vt fratres, ac iuxta eorum ſtatum cõdecentiam tractent. Cumq; Rom. Pontifici communi omnium Chriſti fidelium patri aſsiſtant, perſonarum acceptatores, vel aduocatos eos fieri, valde inconueniens eſt. Propterea ſtatuimus, ne partialitatem ſuſcipiant aliquam, neq; principum, aut communitatum, vel quorumcunque aliorum contra quempiam niſi quantum iuſtitia & æquitas poſtulat, eorumque dignitas, & conditio requirit, promotores aut defenſores ſiant, ſed à priuatis omni paſsione ſeiuncti, ſedandis & componendis inter quoſcunq; litibus, omni diligentia vacent, inclinabantq; principum, & quorumcunq; aliorum, ac præſertim pauperum, & religioſorum iuſta negotia pio promoueant affectu, oppreſſos & iniuſte grauatos iuxta vires ſuas & officij debitum adiuuent. Titulis ſuis loca, ſi præſentes in curia fuerint perſonaliter; ſi vero abſentes per Vicarium idoneum ſemel ſaltem ſingulis annis viſitent, clericos & populos eccleſiarum titulo ſuo ſubiectarum, cum diligentia inquirant, vigilentq; circa cultum diuinum & bona dictarum Eccleſiarum, moreſq; in primis & vitam clericorum & parochianorum ſolerter explorent, eoſq; omnes & ſingulos ad recte, honeſteque viuendum paterno moneant affectu. Pro augmento autem diuini cultus, & ſalute animæ ſuæ, quilibet Cardinalis, vel in vita donet, vel in mortis articulo relinquat ſuo titulo, quãtum ſit ſatis ad presbyterum vnum commode ibi ſuſtentandum, vel ſi Eccleſia indigeat reparatione, vel alia ſubuentione tantum illi relinquat, vel donet, quantum conſcientia ſua v. debitur. Et cum minime deceat, affines, & conſanguineos præſertim bene meritos, & ope indigentes negligere, ſed illis prouidere iuſtum, & laudabile ſit, non propterea tamen vel beneficiorum multitudine, vel Eccleſiaſticis reditibus ita eos implere conuenire arbitramur, vt cæteri damnum ex huiuſmodi largitionis intemperantia patiantur, & inde ſcandalum naſcatur. Statuimus itaq;, vt Eccleſiarum bona temere non effundant, ſed in ijs & ſanctis operibus exponant, quorum cauſa magni, & opimi reditus per ſanctos patres ſtatuti, & ordinati fuerunt. Volumus etiam vt Eccleſijs eiſdem Cardinalibus commendatis, etiam ſi Cathedrales, Abbatialeſue aut Prioratus, vel quæcunque alia beneficia Eccleſiaſtica fuerint, abſque omni prorſus excuſatione procurent, ac omni conatu ſuo prouideant debite inſeruire Cathedralibus dignos & idoneos Vicarios, ſeu ſuffraganeos, prout conſuetudo fuerit, cum digna & competenti mercede apponentes, reliquis autem ſibi commendatis Eccleſijs aut monaſterijs de ſuncto Clericorum, vel Capellanorum, ſeu religioſorum, aut monachorum Deo ſufficienter & laudabiliter ſeruientium, munere prouidentes ædificia quoque, poſſeſsiones, & iura quæcunque in ſtatu conuenienti conſeruent, & diruta inſtaurent, ſicut ad bonorum prælatorum & commendatariorum officium ſpectat.*

Cardinales ſint pii, caſti, rebus futuris intenti.

Sine faſtu, ſine ſuperfluis.

Certis principibus ne ſint addicti.

§. 6. Quemadmodum ex ſuo corpore Epiſcopum Canonici, ita Pontificem eligunt Cardinales, eſtque hoc eorum primum & excellentiſſimum officium; eligunt enim & eliguntur, idque crebro; cum non niſi prouectæ ætatis Cardinales in Eccleſiæ paſtores eligantur, ideoque diu præeſſe non poſsint, raros enim in illa ſede iuuenes Eccleſia conſpexit.

Pontificem eligunt.

De ratione electionis, conclauium, & aliarum circumſtantiarum leges dedit ſub Greg. 10. Concilium Lugdunenſe. In nomine, item diſtinct. 70. per totum. & 79. c. 1.

Iuramentum illis exhibendum à Concilio Baſileenſi Seſs. 23. tale proponitur. *Sequenti die Cardinales omnes coram his qui in conclaui fuerint, audita Miſſa de ſancto Spiritu, ſacram ſumant Eucharistiam Et antequam ſcrutinium inchoent, antepoſitis ſanctis Euangelijs, iurent ſuper hac forma: Ego N. talis Cardinalis iuro & promitto omnipotenti Deo Patri, & Filio & Spiritui ſancto, ac beato Petro Apoſtolorum Principi, eum eligere in Pontificem, quem credã Eccleſiæ vniuerſali in ſpiritualibus & tẽporalibus vtilem, & tantæ dignitatis idoneum: nec illi vocem dare, quem vero ſimiliter ſciuero, promiſsione aut datione alicuius rei temporalis, ſeu prece per ſe vel aliũ interpoſita, aut alias qualitercunque directe, vel indirecte, pro ſe electionẽ procurare, electoque in Põtificẽ non prius obedientiã facere, quã iuret iuxta formã decreti ſacri Baſileenſis Cõcilij ita me Deus adiuuet, cui in die tremendi iudicij redditurus ſum de hoc & cunctis operibus meis rationem.*

Iuramentum Cardinaliũ, de Pontifice eligendo.

Poſt hæc quilibet eorum ſchedulam dabit, in qua vltra tres non nominet, inter quos ſi vltra vnum nominauerit aliquis, ſit extra Cardinalium collegiũ. Neque vna fiat niſi vnum fiat ſcrutinium, & immediate poſt Miſſam. Lectis ſchedulis, niſi duarum partium in vnum vota concurrant, mox comburantur. Ante autem ſex completa ſcrutinia acceſſus ad quẽ-

quam

quam fieri non poſſit. Recogitent eo tempore Cardinales, & attenta mente conſiderent, quantum ſibi ipſis meritum vel demeritum, quantumque populo Chriſtiano fructum vel præiudicium, bonum vel malum eligendo Pontificem facturi ſint. In nulla profecto re magis Domini noſtri Ieſu Chriſti gratiam vel iram aſſequi non poſſunt, quam cum de Vicario eius, ſuis præficiendo ouibus agitur, quas ita dilexit, vt pro ipſis & mori & crucis tormentum pati dignatus fuerit.

Cardinales mortuo Pontifice adminiſtrant Eccleſiam. §. 7. Cum mortuo Pontifice interregnum eſt, omnia Cardinales adminiſtrant, eam penes Clerum Romanum fuiſſe poteſtatem ex Epiſtola ſancti Cypriani facile colligimus. Nam Epiſt. 29. Et *dilectio communis, & ratio expoſcit, fratres chariſſimi, nihil veſtræ conſcientiæ ſubtrahere, de his quæ apud nos geruntur. Et quod ſi vtica eorum temeritas, nec mea, nec veſtra litera compreſſa fuerit nec conſilijs ſalutaribus obtemperarit, agemus, &c.* Sed minor tamen eſt, quam Pontificis poteſtas, cum ſit primarius Eccleſiæ Chriſtianæ Clerus, non ipſe ſit caput Eccleſiæ, ſed Eccleſiæ caput eligere poſsit.

Legati de latere. Conſtituto Pontifice, ſunt eius conſiliarij, Legatique, ſunt autem Legati alij qui nati dicuntur; quia dignitati eorum annexum eſt ius legationis, ita olim Oxonienſis in Anglia, nunc Salisburgenſis Archiepiſcopus dicitur legatus natus. Alij dicuntur Legati de latere qui fere Cardinales ſunt ad regendas prouincias miſsi, qui vero ad reges & principes mittuntur, vel dicuntur Legati de Latere, vel cum poteſtate Legati de latere, vel Legati ſimpliciter dicuntur; in quibus omnibus ſumma prudentia, modeſtia, familiæ decens frugalitas requiritur.

Diſtinctio Cardinalium qua dicuntur alij Diaconi, alij presbyteri, nonnulli Epiſcopi, ratione titulorum eſt inſtituta; nam etiam Epiſcopus ſi titulum habeat qui ſit Diaconi Cardinalis, vocatur Cardinalis Diaconus.

§. 8. De Cardinalibus quæ ſtatuta ſunt in ſeptimo, l. 1. t. 4. Statum eorum ſatis exponunt. Immunitati illorum Leo decimus ibidem proſpexit. c. 2. Nam conſuetudinem, qua populus, Cardinalis, quem audierat fore Pontificem, ædes diripit, omnino ſuſtulit. Pius 5. ex decreto Bonifacij Noni, eum qui per ſe, aliumue læſerit Cardinalem reum maieſtatis pronunciat. ita c. 3. *Infelicis ſeculi pericula miſerati, dolorem comprimere non valemus, quod nefarij homines, iuſtorum ſanguinem ſitientes, ad illorum quoque perniciem infeſtiore animo incumbant, quos Spiritus ſanctus membra conſtituit præcipua Eccleſiæ Dei, quam ſuo ſibi ſanguine acquiſiuit. Magna igitur ratione poſt alios ſolicitu recordationis Bonifacius Papa VIII. de fratrum ſuorum conſilio perpetua conſtitutione ſanciuit, vt ſi quis ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalem fuerit hoſtiliter inſecutus aut percuſſerit, aut ceperit, aut mandauerit id fieri ſocinſue fuerit facientis, factumue ratum habuerit, ſeu dederit conſilium, vel fauorem, aut receptauerit, aut defenderit ſcienter eundem, tanquam læſæ Maieſtatis reus perpetuo ſit infamis; & præterea diffidatus, bannitus & inteſtabilis. Omnia eius ædificia ruinæ perpetuæ ſubiaceant, nullus ei debita reddere, nullus ei in iudicio reſpondere teneatur, bonis omnibus fiſco vel reipublicæ applicatis. Idem etiam feudis, beneficijs, & officijs ſpiritualibus, & temporalibus ſit ipſo iure priuatus, ſed & ipſe in ſectatus, excommunicationis ſententiam incurrat, quam ſolus Romanus Pontifex excepto mortis articulo, valeat relaxare. Sed ne hac quidem conſtitutio, propter abdita conſceleratorum cōſilia, omnino ſatis eſſe noſcitur ad huiuſmodi ſacrilegia amplius prohibenda. Qui enim alicui vim inferre ſibi proponunt, id ſecreto, in occulto, vt maxime machinantur, velut impium illud facinus indicat in perſonam dilecti filij noſtri Caroli tituli ſanctæ Praxedis presbyteri Cardinalis Borrhomæi, Eccleſiam Mediolanenſem ſanctiſſimis inſtitutis ſtudioſe informantis, proxime attentatum. Quæ res non grauiter commonet, vehementiuſque excitat, omnia exquirere, vt nobiliſsima corporis noſtri partes vndique protegantur. Quibus enim præſidio erimus, quibus ſuppetias afferemus, quos denique tuebimur, ſi templi Dei baſes, ſi clariſsima Eccleſiæ lumina, ſi ſpeciales filios, qui pro animabus populorum, pro fide, pro iuſtitia, pro vnitate peruigilant, inultos deſeramus. Itaque ſanctioni prædictæ de ſimili fratrum noſtrorum cōſilio adijcientes, ſtatuimus, vt quiſquis, etiā à nudo cōſilio, aut ſimplici fauore, aut omnino à cæteris prædictis alienus, quempiā autorum, adminiſtrorum, vel cōſciorum comitationis: aut commiſſi, committendiue criminis in perſonam Cardinalis, illorumue fautorum, receptorum, vel occultatorum, ſiue ex renunciatione ſibi proximus vel per interpoſitam perſonam aut literas facta, cognouerit, ſiue ex ſcripturis, cætu, conatu, concurſu, inſidijs, alijſue ſignis, & indicijs qualemcunque ſcientiam habuerit, vel etiam coniecerit, quiue horum quicquam intellexerit, quantumcunque res alias occulta ſit, quam primum id Rom. Pontifici ſi in Curia ſerit, ſin autem, ordinario loci, vel ſi Cardinalis ipſe ordinarius extiterit, propinquiori Epiſcopo, & ſi crimen nondum commiſſum fuerit, etiam ipſi Cardinali properet reuelare. Quicunque vero etiam non ſubditus, & omnino extraneus deſecerit, cuiuſcunque dignitatis fuerit, prædicto ſit excommunicationis laqueo innodatus, pariterque maieſtatis reus infamiam, & omnes pœnas prædictas eo ipſo incurrat. Eadem nihilominus conſtitutione quoad reliquas eius partes, ac cæteris omnibus ſanctionibus canonicis, & ciuilibus, ad talium coercionem editis in ſuo robore duraturis. Porro ſi quis ad ſanitatem reuertens, rem adhuc incognitam retexerit, omni noxa penitus liberetur. Cæterum loci ordinarij ſecreto caſum ad ſe delatum, prædicto Pontifici primo quoque tempore nunciare, & interim eum omnem ab iſtis perquirere, & ſi neceſſitas tunc poſtulet, ſeculare quoque brachium adhibere. Dat. Rom. 14 Calend. Ian. 1569.*

Non immerito maieſtatis crimen imponitur, cum ſint principes Eccleſiæ, iudices, conſiliarij, in partibus ſibi commiſsis rectores, quos neceſſe eſt ſi officio fungi velint; multos offendere. Cū autem parua præſidia habeant armorum, quibus ſe tueantur, omni ratione eorum ſecuritati conſulendum eſt. Poterim & illis ita viuendum, ne occaſionem periculis ſuis ſponte arceſſant. Quod maxime modeſtia & frugalitate conſequentur, qui enim ſumptu, & magnificentia procedunt, multos inuidos, multos inimicos, ſibi conciliant, Deo temerariam ſacrarum opum prodigalitatem vindicante, vt dum ſplendorem principalem ambiunt odijs, & periculis agitentur, raro Eccleſiæ Cardinalis profuit, niſi modeſtus & frugalis, nimiæ opes obfuerunt ſæpius. Ideo rectius honeſti, & mediocres ſumptus in plures, quam immodici in vnum conferuntur. De Cardinalibus ſi plura deſideras, vide Barbat. in tract. de præſtantia Cardinalium. Hieronymum Munfredum in tract. de Cardinalatu c. 1. Aluarum Pelagium de l. 2. de planctu Eccleſiæ art. 26. VValdenſem l. 2. doctrinalis fidei art. 3. c. 54. Ioan. Turrecrematā l. 1 de Eccl. c. 81 82. 83. 84. Dominicum Soto 4. ſent. 24 q. 2. art. 4. Martium Laudenſem de Cardinalibus. Dominicum Iacobatium l. 1. de

Cardinales, ne ſint periculorum ſuorum occaſio.

Conci-

Concil. p. 2. 12. Hieronym. abbatem. lib. de Cardinalibus, Onuphrium, Volaterranum, alioſque. Quorum moribus, vigilantia, moderatione, poteſt Eccleſia ſtabiliri, ordines Cleri reformari, ſi voce, & exemplo præeant.

CAPVT XXXVI.

Patriarcharum dignitas proxima eſt Pontificiæ, deinde primatum, & Archiepiſcoporum.

Patriarcha proxima Pontifici.

§. 1. Minor fuit in Eccleſia dignitas Cardinalium, atque etiamnum eſt, quam Patriarcharum, & primatum: nunquã enim Clericos Romani Papæ Collaterales Eccleſia Patriarchis præpoſuit, ſed proximum locum dedit Patriarchis ipſis, nunc cum ſeceſsionem fecerint, plerique ſediumi Patriarchalium præſules, vt in eorum officium, ita etiam dignitatis æſtimationem venerunt Cardinales; olim vt dignitate, ita ſeſsione, cœteriſque inſignibus proximi erant Patriarchæ.

§ 2. Patriarchæ quaſi patres principum, ſeu Archiepiſcoporum dicti ſunt, diſt. 21. c. 1. Patriarcha patrum princeps, ἄρχων enim princeps. Eſt etiã de his diſputatio Henrici Kalteiſen de punitione peccatorum publicorum, in Concil. Baſileenſi. Patriarchæ autem dicti ſunt illi qui Archiepiſcopos, & Epiſcopos ſibi ſubiectos habuerunt, vt Conſtantinopolitanus, Alexandrinus, cœteri. Sed tamen aliquando latius nomen vſurpatum eſt: nã in Cõcilio Matiſconenſi, quod anno Chriſti 588. eſt celebratum, ſub Pelagio 2. Priſcus Epiſcopus Patriarcha dicitur, ſed ille Epiſcopus erat Lugdunenſis, vt patet ex ſubſcriptione, in qua primus ille eſt. Nomen igitur hoc Archiepiſcopo interdum eſt tributum. Nam Gregorius Turonenſis l. 5. c. 20. hiſtoriæ S. Nicetium Archiepiſcopum Lugdunenſem appellat Patriarcham. Conſuetudo ſæculi eius hoc tulit, quæ iam abolita eſt. Ariani vt ſe æquarent Orthodoxis, ſuos Epiſcopos primarios Patriarchas nominarunt, vt eſt apud Gregorium, & Victorem. Quin etiam Schiſmatici Venetiarum, Iſtriæ, Liguriæ Epiſcopi Paulinum Aquileienſem præſulem ſibi in ſupremum Patriarcham elegerunt, vt Paulus Diaconus libr. 2. de rebus Longobardorum. Sed nos proprie de Patriarchis loquimur.

Archiepiſcopi aliquando dicuntur patriarchæ.

Ariani ſuos Epiſcopos vocarunt patriarchas.

§. 3. Patriarcharum officium eſt, Archiepiſcopos & Epiſcopos gubernare, ita vt ad ipſos grauiorum negociorum cauſę deferantur. Rationem diſtinctionis affert Epiſt. .. S. Anacletus. *Prouinciæ autem multo ante Chriſti aduentum tempore diuiſæ ſunt maxima ex parte, & poſtea ab Apoſtolis & beato Clemente prædeceſſore noſtro ipſa diuiſio eſt renouata. Et in capite prouinciarum, vbi dudum primates legis ſeculi erant, ac prima iudicaria poteſtas, ad quos qui per reliquas ciuitates commorabantur, quãdo eis neceſſe erat, qui ad aulam Imperatoris, vel regũ confugere non poterant, vel quibus permiſſum nõ erat, confugiebant pro oppreſſionibus vel iniuſtitijs ſuis: ipſoſque appellabant, quoties opus erat, ſicut in lege eorũ præceptum erat: ibique in ciuitatibus vel locis noſtris, Patriarchas vel primates qui vnam formam tenent, licet diuerſa ſint nomina, leges diuina & Eccleſiaſtica poni & eſſe iuſſerunt. ad quos Epiſcopi (ſi neceſſe fuerit) confugerent, eoſque appellarent, & ipſi primatũ nomine fruerentur & non alij. Reliqua vero Metropoles ciuitates, quæ minores iudices habebant, (licet maiores comitibus eſſent) haberent Metropolitanos ſuos, qui prædictis iuſte obediret primatibus,*

Patriarchæ gubernant Archiepiſcopos.

Ratio conſtitutionis Metropolitanorum & Archiepiſcoporum.

ſicut in legibus ſeculi olim ordinatũ erat, qui non primatum, ſed aut Metropolitanorum, aut Archiepiſcoporum nomine fruerentur. Et licet Metropoles ciuitates ſuas prouincias habeãt, & ſuos Metropolitanos iudices habere debeant Epiſcopos, ſicut prius Metropolitanos iudices habebãt ſeculares, primates tamen (vt præfixum eſt) & tunc & nunc habere iuſſa ſunt, ad quos poſt ſedẽ Apoſtolicã ſumma negocia conueniant, vt ibidẽ, quibus neceſſe fuerit releuentur & iuſte reſtituantur & hi qui iniuſte opprimuntur, iuſte reformentur atque fulciantur. Epiſcoporumque cauſa & ſummorum negociorum iudicia (ſalua Apoſtolicæ ſedis authoritate) iuſtiſſime terminentur. Hæc ab antiquis, hæc ab Apoſtolis, hæc à ſanctis patribus accepimus, nobiſque (vt poſtulatis) mandãda, & futuris tenenda temporibus, mittimus, & reliquis fratribus prædicanda, ac cunctis fidelibus tradenda mãdamus, ne paſtorum imperitia, qui ſequuntur, deteriores fiant, dicente Domino per prophetã (ipſi paſtores ignorauerunt intelligentiã) quos iterũ Dominus deteſtatur, dicens: Et tenentes lege neſcierũt me. Neſcire ergo veritas alijs cõqueritur, & neſcire ſe principatu neſcientium poteſtatur, quia profecto hi, qui ea quæ ſunt Domini, neſciunt, à Domino neſciuntur Paulo atteſtante, qui ait: (ſi quis ignorat, ignorabitur.)

§. 4. Sine conſenſu Patriarchæ non licebat Archiepiſcopum eligere. Hinc priuilegio Cyprus donata eſt, ne opus ſit ad Antiochenum referre, ſed poſsint ipſi Archiepiſcopum eligere. ita in can. Conc. Nicæni c. 37. *Si Epiſcopus Cypri diem ſuũ obierit, & populi non potuerint propter tempeſtatem maris mittere Antiochiam, vt Patriarcha Antiochenus ordinet eis Archiepiſcopum, in locum mortui: debẽt ſcribere ad Patriarcham, & petere, vt vnus aliquis fiat Archiepiſcopus, quem ipſi deſiderant, neque debet hoc prohibere patriarcha, cũ ad eum ſcriptũ fuerit. Quis enim ſcit an defuncto Archiepiſcopo, propter tẽpeſtatem hyemis ſine capite remaneant; an aliquis fortaſsis ex tredecim Epiſcopis de vita decedat: atque ita fiat, vt toto illo anno Archiepiſcopo careant? ob hãc cauſam Synodus hunc canonem conſtituit, cui qui contradixerit, hunc Synodus excommunicat.*

Archiepiſcopus ſine conſenſu patriarcha non eligitur.

Cyprus exempta fuit.

.. Epheſina Synodus can. .. idem firmauit, ne integro anno hoc Archiepiſcopo diœceſis illa permaneret.

§. 5. Patriarchæ ius habent Synodi conuocandæ, coguntur; illis parere Metropolitani; ita Synodus octaua ca. 27. *Sancta & vniuerſalis Nicæna prima ſynodus antiquam conſuetudinem iubet ſeruari per Aegyptum, & prouincias quæ ſub ipſa ſunt, ita vt horum omnium Alexandrinus Epiſcopus habeat poteſtatem, dicens: Quia & in Romanorum ciuitate huiuſmodi mos præualuit: qua pro cauſa & hæc magna & ſancta Synodus, tam in ſeniori & noua Roma, quam in ſede Antiochia, ac Hieroſolymorum priſcam conſuetudinem decernit in omnibus conſeruari, ita vt eorum præſules vniuerſorum Metropolitanorũ qui ab ipſis promouentur, & ſiue per manus impoſitionẽ, ſiue per pallij dationẽ Epiſcopalis dignitatis firmitate accipiũt, habeant poteſtatẽ, videlicet ad cõuocandũ eos, vrgente neceſsitate, ad ſynodalẽ conuentũ, vel etiã ad coercendum illos & corrigendum, cum fama eos ſuper quibuſdam delictis forſitan accuſauerit. Sed quoniã ſunt quidam Metropolitanorũ, qui ne ſecundum vocationem Apoſtolicæ præſulis occurrant, à mundi principe ſe detineri ſine ratione cauſantur, placuit talem excuſationem omnimodis eſſe inualidam. Cum enim princeps pro ſuis cauſis conuentus frequentes agat, impium eſt, vt ſummos præſules ad Synodos pro Eccleſiaſticis negotijs celebrandum impediant, vel quoſdam à concilijs eorum prohibeant, licet tale impedimenta*

Patriarcha lem ad Synodum vocati venire tenentur Metropolitani.

mentum & ſictam prohibitionem Metropolitanorum ſuggeſtione diuerſis modis fieri didicerimus.

Inobedientem eadem Synodus ſegregari iubet, deinde, ſi in contumacia perſeuerer, deponi.

Patriarchas confirmat Pontifex. & pallio donat.

§. 6. Pontifex Romanus cæteros Patriarchas confirmat, c. ſcriptum. cap. 40. de electione apud Gregorium. Hinc & pallium accipiunt à Romana Eccleſia, ita in Lateran. ſub Innocent. 3. cap. 5. *Antiqua patriarchalium ſedium priuilegia renouantes ſacra vniuerſali Synodo approbante ſancimus, vt poſt Romanam Eccleſiam, quæ diſponente Domino ſuper omnes alias ordinariæ poteſtatis obtinet principatum, vtpote mater vniuerſorum Chriſti fidelium, & magiſtra, Conſtantinopolitana primum, Alexandrina ſecundum, Antiochena tertiũ, Hieroſolymitana quartum locum obtineant, ſeruata cuilibet propria dignitate, ita quod poſtquam eorum antiſtites à Romano Pontifice receperint pallium, quod eſt plenitudinis officij Pontificalis inſigne, præſtito ſibi fidelitatis & obedientia iuramento, licenter & ipſi ſuis ſuffraganeis pallium largiantur, recipientes pro ſe profeſſione canonicam, & pro Romana Eccleſia ſponſionem obedientia ab eiſdem.*

Hic eorum inſignia, & ius crucis anteferendæ ntiam confirm[illegible]tur. Obediendum eſſe illis, ſtatutum eſt diſtinct. 99. Ex Epiſt. Anacleti.

Non audiunt cauſas niſi ex appellatione, ne proprij Archiepiſcopi, & Epiſcopi contemnantur, & plus nimio Patriarchæ grauentur. Ita Greg. l. 1. decret. t. 31. c. 9. Conſultationi.

Tres ſedes Patriarchales.

§. 7. Sedes Patriarchales illæ definiuntur quas Petrus fundauit, fueruntq; initio tres; ita Anacletus Ep. 3. *Prima ergo ſedes eſt cæleſti beneficio Romana Eccleſia, quam (vt memoratum eſt) beatiſsimi Petrus & Paulus ſuo martyrio conſecrarunt. Sic Roma quæ prius erat Cacodæmonis artificio omnium errorũ mater & altrix, extinctis tenebris, & vanis ſuperſtitionum ritibus abiectis, filiorum Dei, exerto ſole iuſtitia, facta eſt copioſa propagatrix.*

Roma caput idololatria, facta eſt mater filiorum Dei.

Secunda autem ſedes apud Alexandriam, beati Petri nomine, à Marco eius diſcipulo atq; Euangeliſta conſecrata eſt, quia ipſe & in Aegypto primũ verbum veritatis, directus à Petro, prædicauit, & glorioſum ſuſcepit martyrium. Cui venerabilis ſucceſsit Abilius.

Tertia autem ſedes apud Antiochiam, einſdem (id eſt, beati Petri) Apoſtoli nomine habetur honorabilis: quia illic, priuſquam Romã veniret, habitauit, & 1. nomen Chriſtianorum nouella gentis exortum eſt. Reliquas vero (vt prædiximus) in quodã tomo, prolixitatẽ vitantes epiſtolæ, vobis conſcriptas direximus. Inde namq; & beati Apoſtoli inter ſe ſtatuerunt, vt Epiſcopi ſingularũ ſcirent gentium, quis inter eos primus eſſet, quatenus ad eum potior eorum ſolicitudo pertineret. Nam & inter beatos Apoſtolos quædam fuit diſcretio: Et licet omnes eſſent Apoſtoli, Petro tamen à Domino eſt conceſſum, & ipſi inter ſe idipſum voluerunt, vt reliquis omnibus præeſſet Apoſtolis. & Cephas, id eſt caput & principium teneret Apoſtolatus: Qui & eandem formam ſuis ſucceſſoribus, & reliqui Apoſtoli Epiſcopis tenendam tradiderunt.

Tres illæ à Petro Apoſtolo fũdatæ ſunt, ideoque honorem antiquitus tenuerunt. De hiſce Baronius anno 112. num. 2. & Doctiſsimus Seuerinus Binius in notis ad Anacleti Epiſtolam tertiam. *Tres Eccleſiæ: Romana, Alexandrina, & Antiochena, & quod à Petro Apoſtolorum principe fundatæ ſint, ſolæ ac ſemper patriarchales habitæ ſunt, vt patet ex Concil. Nican. can 6. Chalced. Act 16 Item ex epiſtola 53. Leonis ad Anatholium: ex epiſtola Gregorij ad Eulogium, quæ eſt lib. 6. cap 37 Hieroſolymitana per annos fere quingentos nomine, ſed nomine, non poteſtate, ſed honore duntaxat, quarta patriarchalis habita eſt; vt patet ex Nican. Conc. can. 7. Vbi decernitur vt Hieroſolymitanus, quartum quidem patriarchalis ſeſsionis locum ac honorem habeat; non tamen propterea à ſubiectione Cæſarienſis, quæ Metropolitana erat, eximeretur. Vnde B. Hieronymus in epiſt ad Pammachium, contra Ioannem Epiſcopum Hieroſolymitanũ, ſic enim alloquitur. Tu, inquit, qui regulas quæris Eccleſiaſticas & Nicæni Concilij canonibus vteris, reſpõde mihi, ad Alexandrinum Epiſcopum Paleſtina quid pertinet? niſi fallor hoc tibi decernitur, vt Paleſtinæ Metropolis, Cæſarea ſit, & totius orientis Antiochia Aut igitur ad Cæſarienſem Archiepiſcopum referre debueras, cui ſpreta communione tua, communicare nos nouerat, aut ſi procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ dirigenda. Sed noui cur Cæſareã, cur Antiochiam nolueris mittere. Maluiſti occupatis auribus moleſtiã facere, quam debitũ Metropolitano tuo honorem reddere.* Patriarchatus Conſtantinopolitanus, (quia tẽpore Nicæni Concilij Conſtantinopolis vrbs nundũ dedicata fuit) hiſce poſtea tẽpore Iuſtiniani, poſt annum Domini quingenteſimũ opera Imperatoris, & Roman. Pontificũ permiſsione acceſsit. In concilio quidẽ Conſtantinopolitano primo, ac poſtea in Chalcedonenſi, Cõſtantinopolitanus nõ modo patriarchatũ, verũ etiam ſecundum locum obtinere conatus; ſed (Pontifice reliquiſq; reclamantibus primatibus) fruſtra. Cur tres tantum prædictæ ſedes patriarchales iſto ordine collocatæ fuerint, ſolius Petri Apoſtolorum principis prærogatiua, dignitas & primatus, velut propria & immediata cauſa honoris & poteſtatis effecit: quanquam Petrum in his ſedibus eligendis, quod S. Leo in Epi. 84 ad Anaſtaſium docet, quandam rationem magnitudinis & nobilitatis vrbium habuiſſe, negari non poſsit. Romana ſedes primam dignitatem Patriarchalem obtinet, quia Petrus Apoſtolus in hac, quam fundauit, vt inquit S. Greg. l. 6. epiſt. 37. ad Eulogiũ Alexand. quieſcere & vitã finire dignatus eſt. Alexandrinam ſede Patriarchali decorauit (verba Gregorij ſunt) in quam Euangeliſtam Marcum diſcipulum miſit. Tertio ſedem in qua ipſe ſeptem annis ſedit, Antiochenam nimirum firmauit, & ſedis patriarchalis honore condecorauit. Ita Greg. prædicta epiſtola, S Leo. epiſt. 52. ad Anatholium. Sicut ergo maior eſt Petrus Apoſtolus Marco Euangeliſta, & Marcus Euangeliſta Euodio, qui neq; Apoſtolus neq; Euangeliſta fuit, ita quoq; Romana Eccleſia Alexandrinam, & Alexandrina Antiochenam authoritate & dignitate ſuperat. Vide Bellarm. de Rom. Pont lib. 1. cap. 24.

Conſtantinopolitanus Patriarcha ſero factus.

Patriarchæ ſunt primates.

Iidem dicti *ſunt primates, vt conſtat ex Epiſtola Stephani Papæ 2. Nulli enim metropolitani, aut alij Epiſcopi appellẽtur primates, niſi hi qui primas ſedes tenent, & quorum ciuitates antiquis primates eſſe cenſuerunt. Reliqui verò, qui cæteras metropolitanas ciuitates adepti ſunt, non primates, ſed aut Archiepiſcopi, aut Metropolitani vocentur. Vrbes enim & loca, quibus primates præſidere debent, non à modernis, ſed etiã multis ante aduentum Chriſti ſunt ſtatuta tẽporibus, quorũ primates etiã gentiles, pro maioribus etiã negotijs appellabant. In ipſis vero vrbibus poſt Chriſti aduentum Apoſtoli & ſucceſſores eorum patriarchas vel primates poſuerunt, ad quos Epiſcoporum negotia, ſalua in omnibus Apoſtolica authoritate, & maiores cauſæ, poſt Apoſtolicam ſedem ſunt referenda.*

Non diſsimilia habet Nicen. c. 39. *Conſideret Patriarcha, quæ Archiepiſcopi, & Epiſcopi eius in prouincijs ſuis faciunt, & ſi quid reperiat, ſecus quã oporteat factum, mutet, & diſponat, vt ſibi videbitur. Siquidem*

dem ipſe eſt Pater omnium, & illi filij eius, & quamuis Archiepiſcopus inter Epiſcopos tanquam frater maior, qui curam habet fratrum ſuorum, & ei debet obedientiã, quia præeſt. eſt tamen Patriarcha loco Patris, ſub cuius dominatu ac poteſtate ſunt filij eius. Sicque præeſt Patriarcha is omnibus, qui ſub poteſtate eius, ſicut ille, qui tenet ſedẽ Romæ, caput eſt & princeps omnium Patriarcharum, quandoquidem ipſe eſt primus, ſicut Petrus, cui data eſt poteſtas in omnes principes Chriſtianos & omnes populos eorũ, vt qui ſit Vicarius Chriſti Domini noſtri, ſuper cunctos populos, & cunctam Eccleſiam Chriſtianam. Et quicunque contradixerit, à Synodo excommunicatur. Hunc canonem citat Auguſtinus Steuchus libro ſecundo de donatione Conſtantini, & Franciſcus Turrianus li. 2. de dogmatien characteribus, & Alanus Copus in Dialogis, & extabat Arabice in Bibliotheca Marcelli ſecundi Romani Pontificis, numer. 44. in hunc modum *Veneramur ſecundum ſcripturas & canonum definitionem, ſanctiſſimum Romanæ antiquæq; Eccleſiæ Epiſcoporũ, primum eſſe, & maximum omnium Epiſcoporum. vt autem cunctis ditioni ſuæ nationibus, imperat Patriarcha, & leges inducit: & , vt à principio Petrus Chriſti Vicarius, Religioni, Eccleſijs, cæteriſque ad Chriſtum rebus pertinentibus, præfectus, Principum Chriſtianorũ, Prouinciarum & omnium gentium Dominus, & rector erat: ita ille, cuius Principatus Romæ, Petro ſimilis, & authoritate par, Patriarcharum omnium dominatum, & principatum obtinet. Hanc ſanctioni ſi quis repugnauerit, & obſiſtere auſus fuerit, totius Synodi decreto anathemati ſubijciatur.*

§. 8. Quamuis autem inter Patriarchales ſedes ſecundem collocata ſit Conſtantinopolitana, ſero tamen id factum, poſtquam Conſtantinopoli Concilium habitum eſt. ita c. 5. Conſtantinopolitanæ ciuitatis Epiſcopum, habere oportet primatus honorem. poſt Romanum Epiſcopũ: propterea quod ſit noua Roma. diſt. 23. ca. 5. Eodem modo deinde decretum eſt in Synodo ſub Iuſtinian. c. 36. diſt. 23. ca. 6. & cap. 7. Quibus autem in vrbibus oporteat Patriarchas creare diſtinct. 80. c. 1. oſtenditur. *Vrbes*, inquit canon, *quibus primates præſidere debent, non à modernis, ſed etiam multis ante aduentum Chriſti ſunt ſtatuta temporibus: quarum primates etiam gentiles, pro maioribus etiã negotijs appellabant. In ipſis vero vrbibus poſt Chriſti aduentum Apoſtoli, & ſucceſſores eorũ, patriarchas, vel primates poſuerũt, ad quos Epiſcoporum negotia (ſalua in omnibus Apoſtolica authoritate) & maiores cauſæ, poſt Apoſtolicam ſedem ſunt referendæ.*

§. 9. Multitudine Chriſtianorum creſcente plures ſedes Patriarchales erectæ fuere. Nam præter tres primas, ait S. Anacletus etiam alias fuiſſe deſignatas. Deinde poſtquam ille ordo placuit, vt poſt Romanam eſſet Conſtantinopolitana, deinde Alexandrina, tandem Antiochena, & vltimo nomine magis. & honore Hieroſolymitana, nam Cæſarienſi Metropolitæ obtemperabat; aliæque inſtitutæ ſunt.

Nicolaus 1. ad conſulta Bulgarorũ.

Inter Canones Synodi Nicænæ cap. 33. 34. 36. [illegible]ur aliqui Patriarchæ. caput 33. *Patriarcha [illegible]tate Regia, vt ſit honori ipſi & Regi, & alijs [illegible] presbyteris. Honoretur etiam Epiſcopus Helia [illegible] Epiſcopi quia ipſe reſidet in ſancta ciuitate, vnde crux Dei Domini noſtri cœpit, & vbi eſt [illegible]dicij. Honoretur quoq; ſimiliter ſedes Seleuciæ, quæ eſt ex ciuitatibus Orientalibus, qui debeat etiam appellari nomine Catholici & poſſit ordinare Archiepiſcopos, ſicut faciũt Patriarchæ, vt Orientales nõ patiantur damnum expectãdo Patriarchã Antiochiæ, aut eundo ad eum, & Gentiles reperiant viam ad neceſſitates ſuas. Quia in hoc non fit iniuria Patriarchæ Antiocheno, ſiquidem ipſe conſenſit, poſtquã hoc ab eo Synodus petiuit, ne de ſublata poteſtate iſta conquereretur. qua nihil aliud deſiderabat, quã vt illius prouinciæ fideles pace & quiete fruerentur, ſimul etiam vt is qui tenet ſedem Seleuciæ, nomine Catholici honoraretur.*

Caput 34. *Si acciderit, vt neceſſe ſit conuenire Epiſcopos Græciæ, & fuerit præſens Prælatus Seleuciæ, quem diximus. quæ Seleucia eſt in Prouincia Babyloniæ in regno Zabur, & hodie eſt Ciuitatula, oportet honorare eum multum & magnifacere, atq; extollere ſupra omnes Epiſcopos Græciæ. Siquidem ipſe tenet locũ Patriarchæ in Oriente; & ſedes eius in Concilio debet eſſe ſexta poſt Epiſcopum Hieroſolymitanum, & quicunq; hanc conſtitutionem violauerit, Synodus eum excommunicat.*

Caput 35. *Non permittit magna Synodus, vt cõgregentur in prouincia Perſidis ad diſponendum aliquid ad ordinem Eccleſiæ pertinens, ſine conſenſu & authoritate Patriarchæ Antiocheni, quia quamuis prælatus Perſidis ſit loco Patriarchæ, & non quærat aliud, præterquam quietem & tranquillitatem ipſorum Perſarum, tamen non debet immittere ſe ad conſtituendũ ordinem Eccleſiæ, ſed potius in omnibus ſint Metropolitani Patriarchæ obedientes, & qui contradixerit, Synodus eum excommunicat.*

Caput 36. *Vt non poſſint Aethiopes creare, nec eligere Patriarcham; quia potius eorum prælatus ſub poteſtate eius ſit, qui tenet ſedem Alexandriæ. Sit tamen apud eos loco Patriarchæ & appelletur Catholicus; non tamen ius habeat, conſtituendi Archiepiſcopos vt habet Patriarcha, ſiquidem non habet Patriarchæ honorem & poteſtatem. Quod ſi acciderit vt concilium in Græcia habeatur, fueritq; præſens hic prælatus Aethiopum, habeat ſeptimum locum poſt prælatũ Seleuciæ: & quando facta fuerit ei poteſtas cõſtituendi Archiepiſcopos in prouincia ſua, non licebit illi conſtituere aliquem ex illis, & quicunque non paruerit, Synodus eum excommunicat.*

Hic ergo Eccleſiarum ordo fuit. Romana, Conſtantinopolitana, Alexandrina, Antiochena, Hieroſolymitana, Seleucienſis, Aethiopica. In hunc ordinem conſenſerunt etiam Græci in Cõcilio Florentino, licet de Seleucienſi, & Aethiopico ſolliciti non fuerint ita ipſi ſcribunt. Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, ὁμολογοῦμεν αὐτὸν ἄκρον ἀρχιερέα καὶ ἐπίτροπον, καὶ τοποτηρητὴν καὶ βικάριον τοῦ χριστοῦ. ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον πάντων χριστιανῶν, ἰθύνοντά τε καὶ κυβερνῶντα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, σωζομένων τῶν προνομιῶν καὶ τῶν δικαίων τῶν πατριαρχῶν τῆς ἀνατολῆς· τὸν Κωνσταντινουπόλεως δεύτερον εἶναι μετὰ τὸν πάπαν, εἶτα τὸν Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἀντιοχείας μετὰ τοῦτον, εἶτα τὸν Ἱεροσολύμων. *De primatu Papæ, fatemur ipſum ſummũ Pontificem, & procuratorem, locumgerentem, ac Vicarium Chriſti, paſtorem & doctorem omnium Chriſtianorum, regentem & gubernantem Dei Eccleſiam, ſaluis priuilegijs & iuribus Patriarcharum Orientis. Et Conſtantinopolitanum quidem ſecundum eſſe poſt Papam; deinde Alexandrinum; poſt hunc eſſe Antiochenum; poſtremo Hieroſolymitanum.*

§. 10. Primates vocatos eſſe Patriarchas dixi, ſed tamen præter eos quos proprie Patriarchas nominare conſueuimus, alij etiam primates dicuntur. Poteſt enim eſſe Primas etiam ſub Patriarcha, & ad quem Archiepiſcoporum cauſæ deferantur diſt. 99. c. 1 dicuntur à Gratiano Primas & Patriarcha diuerſorum nominum, ſed eiuſdem officij, ab Archiepiſcopis autem ait ad primates appellari.

Primates ſub Patriarcha eſſe poſſunt.

Primates nec tamen Patriarchas appellant, qui ſunt immediate ſub ſummo Pontifice, Lug-

Qui primates,

Kr a du-

dunenſis, Toletanus, Bituricenſis, Aquileienſis. Non enim ſub vllo Patriarcha ſunt, ita & Archiepiſcopi Germaniæ, nullum enim Patriarcham agnoſcunt præter Romanum Pontificem. Quod ſi tamen hoc ad primatem requiritur, vt ad eum appelletur ab Archiepiſcopis, ex his fere nullus eſt primas. Aliter ſane Conſtantinopolitanus dicitur Patriarcha cui 26. Archiepiſcopatus ſubiecti fuerunt, tempore Pipini, & Caroli. In orientali iure l. 2. recenſentur 80. Eccleſiæ Metropolitanæ, & 39. Archiepiſcopi. Antiochenus habuit ſub ſe Archiepiſcopatus 12. deinde 13. Guilh. Tyrius l. 14. de bello ſacro c. 12. Nam Aegyptius, ſeu Alexandrinus propter adiunctam Lybiam multo latiorem ditionem habuit.

CAPVT XXXVII.

De opinione Sectariorum ordinem Hierarchicum vel admittentium, vel repudiantium.

Ordini magiſtratuum inimicus eſt, quiſquis iniquam cauſam fouet.

§. 1. NVlla res magis obſtat licentiæ, nouitati, ſeditioni, quam fundatus legibus, iudiciorum, ac magiſtratuum ordo; contra quem ſtare neceſſe eſt eum, qui noua dogmata inducit. Ea cauſa ſupra dixi omnes ſectarios contra magiſtratum Eccleſiaſticum inſurgere, qui omne quod eorum libidini contrarium eſt, tyrannicum clamant, & omnem poteſtatem veſut ſuperbam traducunt. Horum nonnulli vt Geneuenſes inter miniſtros æqualitatem vrgent, non presbyterum imperare presbytero, non Epiſcopum, non Archiepiſcopum. Atque vt omnem tyrannidis ſuſpicionem amoliantur, ipſa officia è medio tollunt. Alij cenſuram morum ad politicos magiſtratus relegant. Cœteri retinent rẽ ipſam, nomen reſpuunt; vocant enim ſuperintendentes, & ſuperattendentes generales, non Archiepiſcopos, aut Patriarchas. Deniq; prudentiores & rẽ, & nomina retinent, vt Britanni, vt quorũ ſunt Primates, Epiſcopi, & in ſummo faſtigio, ſiue ſuprematu, vt vocare conſueuerunt, rex ipſe collocatus eſt. Britanni igitur maximi hanc rẽ faciunt, & cardinem Euangelij ſui in ea ponunt: ita Adrianus Sarauia in præfat. ad Epiſcopos Anglicanos. *In meo tractatu de diuerſis miniſtrorũ Euangelij gradibus, quicquid homines cogitent, non tãtum veſtras dignitates defendere in animo habebam, ſed omnium Eccleſiarum Chriſti tam Galliæ quã Germaniæ Epiſcopis, & alijs viris doctis, & priſcæ eccleſiæ gubernationis non ignaris, datas offenſiones à noſtris hominibus, pluribus in locis ſi non tollere, ſaltem minuere, & vulnus (quod nunquam ſanabunt qui inflixerunt) lenire, & quantum liceret remoras propagationis doctrinæ euangelicæ amoliri conatus ſum.*

Nomina vetuſta reijciunt noſtri Sectarij. Angli retinent.

Magnum ſcandalum tollere Epiſcopatum. cenſet Caluinianus.

Odio tyrannidis poteſtatem tollere & ſummam tyrannidem inducere.

Idem in prologo cauſã tanti erroris eſſe, quod odio tyrannidis, nomen primatus ſuſtulerunt, vt olim Romani odio Tarquiniorum regium ipſum euerterunt, qui tamen poſtea plures tyrannidis formas paſsi ſunt, quam ſi regium numen auctoritatemq; retinuiſſent. Non enim poteſtatis ſunt iſta vitia, ſed hominum.

Lutherani miniſtri de ſuo regno dimicant, non de Euangelio.

§. 2. Poteſtatem hanc retinendam Philippus Melanchton cenſuit, ad Lutherum ſic ſcribit: *Nõ credis, quanto in odio ſim Noricis, & neſcio quibus alijs; propter reſtitutam Epiſcopis iuriſdictionem. Ita de ſuo regno, non de euangelio dimicant ſocij noſtri. Amicus quidam ſcripſit, me ſi quanta voluiſſem maxima pecunia à Romano Pontifice conductus eſſem, non potuiſſe meliorem rationem ſuſcipere reſtituendæ dominationis pontificiæ, quam hanc eſſe, iudicent homines, quam inſtituimus.*

Ex alio loco. *Quidam legati mirifice mihi ſuccenſent, quod videor reſtituere Epiſcoporum regnum: Sacranus ſtentiquã amanter de ea re expoſtulauit mecum, noua quadam & inuſitata vſus verborum acerbitate: ſic eſt vt ſcribit Thucidides, τὰ ἐν μέσῳ ἀμφοτέρωθεν κτείνονται. Vtinam id mihi accidiſſet iam olim, ne nunc videre hæc vitia partium cogerer, &c.*

Inſigne teſtimonium illius, qui ſuam partem optime norat. Non enim Euangelij cauſa inſtituta fuit, ſed licentiæ tanta tragœdia, & anomiæ, anarchiæque ſeruitura.

De re controuerſia eſt cum Regidu.

Eandem eſſe aliorum mantem multis contra Bezam probat Sarauia, pag. 236. & ſeq. Hinc ait idem alios retenta re mutaſſe nomina, pro Epiſcopis creaſſe ſuperintendentes, & pro Archiepiſcopis, Generales, aut prouinciales ſuperintendentes, quaſi de nominibus, non de re ſit controuerſia. pag. 5.

Bona omnino, ſed in omnibus articulis confeſſio.

§. 3. Conſenſum itaque veteris Eccleſiæ probant; Sarauia in prol. p. 1. *Contra vnanimem, & cõſtantem omnium patrum veteris Eccleſiæ conſenſum, nihil ſine expreſſo Dei verbo eſt nouandum. Hoc enim libere dico: Quiſquis patribus omnem auctoritatem ademit, ipſe ſibi nullam relinquit.*

Et: *Mos populi Dei ab omnibus totius orbis Eccleſijs receptus, inuiolabilis quædam lex eſt. Veriſimile non eſt vniuerſalem conſenſum omnium Eccleſiarum, & temporum, ſine verbo Dei, aut Apoſtolica traditione accidere potuiſſe.* Et tandem ſubdit. Olim Epiſcopos, & Archiepiſcopos nemo bonus improbabat.

Hunc conſenſum quem tanti faciunt Angli. c. 20. ſic probat Hadrianus Sarauia, cuius verba idcirco ponam, quia in omnibus articulis fidei controuerſis eſſe vſui poſſunt.

Epiſcoporũ dignitas canonibus Apoſtolorum probata.

Quod inde ab Apoſtolorum temporibus, à patribus per vniuerſum terrarum orbem factum in omnibus eccleſijs legimus vſque ad noſtra tempora canonẽ Apoſtolorum immutabilẽ eſſe iudico. Non parua res eſt abrogare quod tanto, tam vniuerſali cõſenſu receptum fuit: à quo receſsiſſe præterquam quod temerarium eſt, cladem maiorem Eccleſiæ adfert, quam multi ſuſpicentur, cui ſubueniri poſtea non poterit. Inter vetuſtos canones qui propter antiquitatem dicuntur Apoſtolorum legimus eum qui hic ſequitur. Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλήν, καὶ μηδέν τι πράττειν περιττὸν ἄνευ ἐκείνου γνώμης, ἐκεῖνα δὲ μόνα πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπὸ αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιείτω τι, οὕτως γὰρ ὁμόνοια ἔσται καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου ἐν ἁγίῳ πνεύματι. *Epiſcopos ſingularum gentium ſcire oportet, quis inter eos primus ſit, qui habeatur veluti caput, præter cuius ſententiam nihil quod maioris momenti ſit agant, ſed illa tantum quis agat, quæ ad ipſius parœciam, & ad villas quæ ei ſubſunt pertinent. Sed nec ille præter omnium conſcientiam quicquam faciat: ſic enim vnanimitas erit, & Deus glorificabitur per Dominum in Spiritu ſancto.*

Defendunt vetuſta ordinis Hierarchici vocabula.

§. 4. Eos grauiter Puritani reprehendunt qui nomina illa Epiſcoporum, Archiepiſcoporum, Metropolitanorum, Patriarcharũ conuitijs lacerant. Ita Sarauia ca. 25. Hæc non eſſe ſuperba, nec contra Concilij Carthaginenſis canonem, qui eſt diſt. 99. *Primæ ſedis Epiſcopus non appelletur princeps ſacerdotum, vel ſummus ſacerdos, vel aliquid eiuſmodi, ſed tantum primæ ſedis Epiſcopus, nec dici aliquem ἀρχιποιμένα, eſſe contra honorem Chriſti, nam non maior eſt in his quam ſimilibus ſuperbia,*

cum

cum [illegible] *te Deo, arbitratur quoſdam nominatur, non enim Archiepiſcopus ſimpliciter dominum Epiſcoporũ ſignificat, ſed certo modo à Principis nomine ſe abhorrere* [illegible] *& Patriarchæ; imo male modeſtia cauſa Archiepiſcopos & Patriarchas, quam* [illegible] *τῶν* [illegible] *appellare. Non tamen principis nomine quenquam* [illegible] *oportere, cum Ambroſ. in 4. ad Epheſ. ſcribat: In Epiſcopo ſunt omnes ordines, quia primus ſacerdos, hoc eſt princeps ſacerdotum, & Propheta, & Euangeliſta. Nec obſtare, quo minus tamen Chriſtus ſit ἀρχιποιμὴν κατ' ἐξοχήν.* hæc ille. Ad principis nomen quod attinet, erat eo tempore emphaticæ ſignificationis, atq; ita Imperator ferè vocabatur, vt videre licet, in hiſtorijs, idcircò à modeſtis aliquando reiectum; ita nominum ratio mutatur. Nunc Cæſarem, aut regem Hiſpaniæ, Franciæue, appellans in conſuetudinem loquẽdi peccarem, ſi dicerem: ô princeps, filios eorum, aut præfectos de more honoraturus, at olim nomen principis haud facile ſummi principis comitibus tributum eſt. Inuidioſum itaque tum erat, quia potentius, & abſoluti dominij erat nomen principis.

Principis nomen apud Romanos honoratum.

§.5. Docent *magnum ſignum iræ diuinæ eſſe, quod nomen Epiſcoporum in odium non modo apud aliquos è vulgo, ſed etiam Theologos venit,* in præf. Quia ſcilicet Epiſcopatus diuinus eſt. pag. 4. Et primatus, apoſtolatus olim dicebatur. Non enim abſque hiſce teneri concordiam poſſe, in præf. ita pag. 278. & 405. Prophetat quidem Sarauia à pag. 397. non fore firmum regimen, nec diuturnam pacem in omnium paritate, & verum id fuiſſe, Hollandorum Remonſtrantiæ, Contraremonſtrantiæque docuerunt, & docet ipſa male coactæ Synodi hallucinatio. Quid enim facient pauculi, quamuis conſpirare poſſent? Sed audire aduerſarios placet.

Odium Epiſcoporum [illegible] *Dei* [illegible]

In paritate [illegible] *eſt pax.*

Sed age, inquit Sarauia pag. 397. *cogitemus nullos illis ſæculis fuiſſe Epiſcopos, nec Archiepiſcopos, & introductam fuiſſe paſidentiam, & presbyteratum annuũ, vt dominus Beza vult: nũ cuiquam rerum humanarum perito, & peruerſitatis humani ingenij gnaro perſuaſum eſſe poteſt meliori loco tunc res futuras fuiſſe? Sunt in hac vrbe, & eius ſuburbijs, paulo plus minuſq; ducenti verbi Dei Miniſtri; non minor fuit Conſtantinopolitanæ, nec Romanæ, nec Alexandrinæ, nec Antiochenæ Eccleſiarum cleri numerus, ſed longe maior, age, pares illi fuerint omnes, & æqualis authoritatis ſine Epiſcopo, qui hanc multitudinem authoritate contineat, & in vnum veluti corpus recolligat: quẽ* [illegible] *tum huius Eccleſiæ futurum, aut illarũ fuiſſe veriſimile eſt, diuerſis hæreſibus in ipſis viſceribus harũ Eccleſiarum graſſantibus? Abſit vt cum domino Beza ſẽ*[illegible]*am: credo enim Eccleſias illorum temporum ſteiſſe,* [illegible] *ab interitu defenſas fuiſſe ſecundum Dei gratiam ſolo vigore & virtute Epiſcopalis gradus & authoritatis ſupra reliquam presbyterorum turbam.*

Si Epiſcopi [illegible] *fuiſſent, Eccleſiarum perijſſent.*

Deinde, *ſecundum à Caluino nunc Beza Geneuenſem regit Eccleſiam, in parua republica, cum collegis numero paucis, nempe ad ſummum octodecim, ſi cũ paſtoribus doctores numeres:* [illegible] *illic hebdomadica eſt, & circularis; & presbyteri & diacons noui &* [illegible] *nui, quamdiu in tranquillo ſtatu degitur; omnia quæ* [illegible] *bene ſe habent.* [illegible] *ſi quando acciderit diſſidium inter Eccleſiarum miniſtros, qui populo & magiſtratui grati eſſe erunt, facile in partes diuidetur* [illegible] *malo nullum poteſt accidere grauius: eadem* [illegible] *ſtate diuidetur & presbyteriũ & ſemel di*[illegible] *vulgus tumultuabitur, & partes fouebit. In h*[illegible] *qui certe non* [illegible] *vitare poteſt, quid fiet?* [illegible] *tum interponet ſuã authoritatẽ. Bene quidem:*

Solo vigore Epiſcopatuum Eccleſia [illegible]

eò in quã partem inclinabit [illegible] *Rom. ſuam authoritatem interponere* [illegible] *non ſemper eò datum* [illegible] *fauere meliori* [illegible] *& factioſos tueatur. At nihil huiuſmodi ſub hoc regimine adhuc experti ſumus: experientiã igitur magiſtram quæritis* [illegible] *ſine periculum & irreparabile damnum, eius magiſter tam haberi poſſet.*

Et: *Cogitemus Galliã reiectis Romanis ſuperſtitionibus, puram recepiſſe filij Dei doctrinam, & eã, quod abſit, gubernationis eccleſiæ formam, quam dominus Beza opinatur eſſe diuinã admiſiſſe: num calamitatibus, quibus omnes omnium ſæculorum eccleſiæ fuerunt ſubiectæ, quarum cauſas imputat Epiſcopis liberas fore credis? & ſi tunc, quando Epiſcopi reliquam miniſtrorum verbi Dei multitudinem in officio continebant, vt Synodos legitimas nullo conuocare poſſent, cogebantur tamen Synodi contra Synodos, & quod ſanxerat vna, damnabat altera: ſi tunc concurſabant huc illuc Epiſcopi, quid nõ feciſſent, ſi pares omnes fuiſſent presbyteri Epiſcopis, & Epiſcopi patriarchis? Si pauci paris poteſtatis ægre pacem & doctrinæ concordiam retinere potuerunt, potuerunt ne pro vno ſexcenti, aut bis terue mille eiuſdem authoritatis miniſtri?*

Si Epiſcopi concordiam efficere non potuerunt, quomodo nunc multi erunt concordes?

§.6. Docent etiam nullo modo potuiſſe propagari Eccleſiam, ſi poteſtas Apoſtolica cũ illis in cœlum migraſſet; ſi non Epiſcopi, Archiepiſcopi, Patriarchæ curam generalem Eccleſiæ habentes nouas fundarent, plantarent; presbyteros, qui rigarent, conſtituiſſent. *Nam conſtitutis,* inquit Sarauia, pag. 264. *ſiue in oriente ſiue occidente Eccleſijs, circumcurſare, & alienas parochias & prouincias inuadere, earumq; negotijs ſe immiſcere πολυπράγμονος fuit, & ambitioſi hominis. Nemo qui ſe alicui particulari Eccleſiæ deuinxit, ſtationem propriam deſerere poteſt, vt alio pro ſua libidine ſe transferat: tamen quia propagandi Euangelij cura ad eccleſiã pertinet, deligat oportet viros ad eam rẽ, quandocunq; alicubi opportunitas erit prædicandi Euangelij oblata. Hos D. Beza doctores, & paſtores tantũ eſſe vult, ego cum tota antiquitate Epiſcopos, qualis fuit Titus & Timotheus. Nam paſtores particulares Eccleſiæ nõ creantur, niſi iam conſtitutis & fundatis Eccleſijs. Qui fundaturus eſt Eccleſias, ſuperiorẽ eſſe oportet ijs presbyteris, & Epiſcopis, quos conſtituet: ſic fecere Apoſtoli, & ſic faciendum patres exemplo docuerunt.*

Eccleſia noua conſtitui ſine Epiſcopis non poſſunt.

Quin vltra quoque concedam id fieri non poſſe, quæ etiam cauſa eſt vt inter gentes fidem ſuam hactenus hæretici non ſparſerint. Hoc inſuper addo, hac argumentatione vnius primatum probari. Nam generalis cura incumbit illi, qui in nouas regiones fidem prædicaturus, & paſtores conſtituturus proficiſcitur, aut ab eo qui generalem curam habet, mitti debet; At Archiepiſcopi eam non habent; nam quemadmodum Epiſcopi ad ſuos Epiſcopatus, & paſtores ad parochias, ita Archiepiſcopi ad Archiepiſcopatus alligati ſunt, neque vnus alterius prouinciam inuadere poteſt.

Cura generalis ad vnũ pertinet.

Nam quod Beza ait, pag. 275. *Neque vero nobis hic curioſe inquirendum puto, num ad omnes gentes peruenerint Apoſtoli, nec etiam nunc magnopere nobis de legatione ad remotiſſimas aliquas gentes laborandum, quum nobis domi, & in propinquo ſit ſatis ſuperq; quod nos & poſteros noſtros exerceat.*

Hoc inquam impium rectè iudicat Sarauia, & ab omni Chriſtiana caritate alienum. Et merito; nam Apoſtoli hoc fecerunt, quibus Dominus dixerat, vt docerent omnes gentes, & promiſit fore vt Euangelium prædicetur in vniuerſo orbe, itaque ab Eccleſia laborandum eſt, vt huc ad finem deducatur.

Impium eſt dicere, gentium conuerſionem eſſe negligendam.

Nulla lex iubet omnes Epiſcopos eſſe pares.

§. 7. Omnium Eccleſiæ præſulum nuſquam ſancitam paritatem, pag. 213 & 254. demonſtrat Sarauia. Nam cum vetat more regum gentilium dominari; de imperio tyrannico agi, aut politico etiam moderato, quod in Epiſcopatu non datur. Quamuis pag. 221. adiungat. *In altero quidem tractatu, defendo eundem hominem, (ſi interſit regni, vel Reipublicæ) duplicem poſſe ſuſtinere perſonam, & id a me factum eſſe, ſieriq́ue meliori conſcientia, & magis ad Eccleſiæ ædificationem, quam ab alijs impugnetur, mihi teſtem aliquando Deum futurum credo.*

Epiſcopus princeps eſſe poteſt.

Multis Epiſcopatibus vnus præeſſe poteſt.

§. 8. Neque ideo non eſſe conſtituendos Archiepiſcopos, quod multorum Epiſcopatuum cura ſupra vires vnius hominis ſit, contra Bezam vere demonſtrat Hadrianus, pag. 413. Nam Iudæorum ſacerdos ſummus omnibus præerat, deinde vni regi multa regna ſubiecta ſunt. Duodecim Apoſtolis totus orbis ſubiectus fuit. Nam adiutores habent & cooperatores, Deinde ad eos generalis cura magnarum rerum pertinet.

Argumentū Bezæ: ſi Epiſcopo Archiepiſcopus, huic Patriarcha præeſt, ergo Papa omnibus.

§. 9. Qui vero negant illam Hierarchiam, hoc præcipue argumento mouentur, quod aliter Pontificem Romanum excludere, ab illius primatu nequeant. Ita Beza apud Sarauiam, pag. 408 *Certe vero ſi ad conſeruandum in ſacro miniſterio conſenſum neceſſario fuit conſtituenda Epiſcopalis Diœceſana ſupra compresbyteros, & Chorepiſcopos: Metropolitana ſupra prouinciales Coepiſcopos: Patriarchalis quadruplex ſupra Metropolitanos Coarchiepiſcopos dominatio. eadem certe parique ratione Monarchicum ſupra Compatriarchas imperium, ſiue Catholicum ſupra Catholicam vniuerſam Eccleſiam dominium fuit erigendum. Quod enim hic obijcis ad hoc eludendum argumentum, Sarauia, nullius eſt momenti. Nam plurimum quidem intereſt, vt tu recte dicis, inter præfecturam vnius gentis & regionis, ac totius vniuerſi orbis, nempe quod ad menſuram ditionum, non autem quod ad rem ipſam attinet, ſiue ordinem, ſiue gradum hic ponamus. Non igitur propterea quod iſta præfecturæ æquales non ſunt inter ſe menſura, inde conſequeretur nullam conſtituendam vniuerſalem, cui anguſtiores illæ ſunt ſubordinata.*

Conatur quidem Sarauia hunc ictum exire, ſed improuiſo ſe in ipſum gladium induit. Nam negat ſequi Sarauia, quemadmodum non ſequitur, ſingulorum regnorum eſſe ſingulos reges, ergo vnum poſſe conſtitui vniuerſis. Sed Beza ait, hoc eſſe eludere argumentum; nam ille hoc modo procedit. Si poteſt eſſe Eccleſiæ Tetrarchia, vt totam tegant æquali iure Romanus, Alexandrinus, Conſtantinopolitanus, Antiochenus, cur non etiam ex his quatuor vnus poteſt cœteris imperare? aut eſſe inter eos præcipuæ auctoritatis? Cauſa reddenda eſt, cur antecedente conceſſo, conſequentia negetur. Si dicat vnum hominem tantæ curæ imparem eſſe; id iam ante ſoluit, cum vni regi plurima regna tribuerit, cum cooperatores, cum conſiliarios habere poſsit, cū generali cura contentus eſſe valeat, & ſumma rerum tantum iudicare. Deinde rationes Sarauiæ hoc euincunt; nam inter Patriarchas Conſtantinopolitanum, & Alexandrinum, inter Antiochenum, & Alexandrinum neceſſe fuit lites componere, vnitatem ſeruare, cum ſinguli ſuos particulares Patriarchatus habuerint, quemadmodū inter alios Epiſcopos. Nonne quemadmodum inter 24. Anglicanos Epiſcopos poteſt eſſe contentio ab Archiepiſcopis finienda, ita inter duos Epiſcopos Cantuarienſem, & Eboracenſem, quos in rebus Eccleſiaſticis, ad regium tribunal mitti non oportet; alium ergo iudicem ſibi legant, oportet. Vt ergo concordia teneatur, vnum eſſe ſacerdotem neceſſe eſt, qui confratres omnes dirigat; Quin etiam eouſque procedit Sarauia, pag. 85. vt Petrum Collegio Apoſtolorum præfuiſſe ſcribat. Verba eius. *Quod Apoſtolos attinet, qui ſimul aliquandiu Ieroſolymis vixerunt, certum eſt à Domino non fuiſſe creatos vt ſimul eodem loco, ſiue regionis vnius, ſiue vrbis, manerent: quamobrem collegio aliquem præfici nihil neceſſe fuit. Tamen quamdiu ſimul vixerunt Ieroſolymis, vnū quempiam tunc præfuiſſe collegio duodecim Apoſtolorum, non eſt abſurdum quod dum obſtinatius negatur, nihil bonæ cauſæ contra Romanum Epiſcopum, iuuatur. Quis vnquam conuentum vidit aut tantum conueniſſe, in quo non aliquis præſederit, qui quæ agenda eſſent proponeret, & ſententias rogaret, atque ſuffragia colligeret? Quod etiamſi Petro delatum fuiſſe à collegio Apoſtolico, cum priſcis patribus dicamus, nil ea re cauſæ Romani Epiſcopi datur, vnde ſuam tyrannidem ſtabiliat: fuit etiam, hoc in Petro temporarium, & diſperſis Apoſtolis finitum.*

Petrum præfuit collegio Apoſtolorū.

Hic notandum. 1. Non abſurdum vnum præfuiſſe 2. Imo abſurdum, ſi nemo præeſſet, quia nullus tam abſurdus eſt cœtus, in quo non aliquis præſideat. 3. Id Patres fateri Petro collatum. Hæc vera ſunt, & contra hæreſes multas; itaque quæ hominum neceſsitas verum extorſit. 4. Hanc Petri præfecturam facta diſperſione finitā. Quod falſum eſt, Nam à Chriſto illi data eſt, deinde patres quos teſtes præfecturæ Petreiæ producit, eam temporariam negant, & ad ſucceſſores deriuatam concedunt. Tertio, Tam erat neceſſaria in diſperſis quam coniunctis. Nam ſicut opus eſt præſide in congregatis, ita opus eſt conuocatore in diſperſis, alioqui nemo fuiſſet, qui Apoſtolos omnes, vel aliquos conuocare poſſet. Quod ſi omnino paritas ſeruanda eſt, nemo vlli, nō multi paucis, non pauci multis imperare poſſunt. Quādocunque enim par pari imperat, tyrannis eſt. Quam ob cauſam ridicula eſt, quæ nunc tentatur Synodus Dordracei; nam etſi præſidem eligunt, non tamen auctoritatem habent, & ipſa Synodus nil tot fratrum ſuorum millibus, omni modo paribus imperare poteſt. Cur enim pauci in plures vſurpent iubendi poteſtatem? Quod ſi dicant, ſuam poteſtatem à magiſtratu politico factam, iam maior tyrannis oritur, quā in vlla vnquam Eccleſia probata ſit; nam ipſi Ordines, & eorum præſes Archiepiſcopos, & Patriarchas faciet, tum prædicantes alios imperare, alios parere iubebit. Quod ſi vnum omnibus præficiat, erit is Patriarcha Hollandiæ, ſi idem faceret Rex quiſpiam potens, aut imperator vnum omnium regnorum Patriarcham conſtitueret. Atque ita dum Monarchiam fugiunt, ſinguli tyrannifici inueniuntur. Verum hac de re alias actum à me.

Apoſtoli diſperſi, & collecti præſidem habuerunt.

Ridicula Synodus Dordracenſis.

Si in vniuerſa poteſt eſſe Tetrarchia, cur nō Monarchia

Nunc hoc moneo, ita Patriarchas, Archiepiſcopoſque inſtituendos, vt in mores, & diſciplinam maxima cum poteſtate poſsint inquirere, & corrigere. Minimam autem in theſauris, opibuſque poteſtatem habeant, ut nime etiam obeſſe poſsint.

CA-

CAPVT XXXVIII.

Metropolitanorum Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Chorepiſcoporum officia moribus & Republica neceſſaria, vtilia.

Metropolitani & Archiepiſcopi idem.

§. 1. METROPOLITANI, & Archiepiſcopi pro iiſdem in iure accipi ſolent. 9. q. 3. & in fin. §. d. Monarchis, & in §. non autem, de non alienandis rebus Eccleſiaſticis, in authẽt. ita Rebuſſus, in §. 1 Institut. Gregorius Tololanus. Illis autem in vrbibus collocabantur, quæ μητροπόλεις, & primariæ erant, ut quibus prouinciarum rectores reſidebant. Contrarium tamen ſenſit Henricus Kalteiſen in oratione de punitione criminum publicorum in Conc. Baſileenſ. idque ex Rabano l. de inſtit. Cler. c. 5. *Ordo Epiſcoporum quadripartitus eſt, id eſt, in Patriarchas, Archiepiſcopos, Metropolitanos atq; Epiſcopos. Patriarcha Græca lingua interpretatur ſummus Patrum, qui primum, id eſt, Apoſtolicum retinet locum, & ideo quod ſummo honore fungitur, tali nomine cenſetur, ſicut Rom. Antioch. Alex. Archiepiſ. græco vocabulo dicitur, quod ſit ſummus Epiſcopus; tenet enim vicem Apoſtolicam & præſidet tam Metropolitanis, quam Epiſcopis cæteris. Metropolitani autem à menſura ciuitatum vocati ſunt, ſingulis enim prouincijs præeminet, quorum auctoritati, & doctrinæ cæteri ſacerdotes ſubiecti, ſine quibus reliquis Epiſcopis nihil agere licet, ſollicitudo enim totius prouinciæ ipſis commiſſa eſt. Omnes autem ſuperius deſignati ordines, vno eodemque vocabulo Epiſcopi nominantur, ſed ideo priuato nomine quidam vtuntur, propter diſtinctionem poteſtatum quas ſingulariter acceperunt. Patriarcha pater principum, ἀρχὸν enim Princeps, Archiep. Princeps Epiſc. ſicut Metropolitanus à menſura ciuitatum.*

Archiepiſcopos Metropolitanis anteponit, quaſi ... nonnulli Metropolitani, qui Archiepiſcopi ... nominantur, nominantur, inquam, vix enim crediderõ vocari Metropolitanum, cui officium Archiepiſcopi non conueniat, ubi quod loco citato, ve ... 21. Cleros. Archiepiſcopus ... atur etiam præ[em]inere Metropolitanis. Quamuis in Germania appareat ratio diſtinctionis alia; nam Metropolitani dicuntur ... vrbe principe ...s prouinciæ, Archiepiſcopi diuerſarum ſub ... prouinciarum Epiſcopos habent. V. G. Ar... [Archiepiſ]copus Moguntinus, Spirenſem, Curienſem, Halberſtadenſem, VVormatienſem, Ar... [Ar]gentoratenſem, Paderbonenſem, VVirtzburgẽſem, VVerdenſem, Conſtantienſem, Eiſtadienſem, Hildeſienſem, Auguſtanum, Moguntia, non ... Metropolis more veteri reſpectu harum prouinciarum dicebatur, cum aliæ ſint prouinciæ, aliæque Metropoles.

Archiepiſcopi Germania cui ſub ſe habent Epiſcopos, quorum vrbes non ſunt iuſti. ter ſub Metropoli.

Budæus originationem, & vetera tempora reſpexit, cum Metropoles nominat eas vrbes ex ...ibus deductæ ſunt Coloniæ, nihil enim hoc ad Archiepiſcopatus, & Metropolitanos noſtros. Imo nec ad ... tempora imperij. Nam Coloniæ pleræque Metropoles ſuperarunt, Tyrus ἀποικία Sidonis fuit, Tyri Carthago, & Carthaginenſis tamen Archiepiſcopus Tyrio nequaquam ſubiectus erat, ſed hic Anti... henum agnoſcebat [P]atriarcham. Metropoles ... ur fuit, quæ non o... ine, ſed cura, ſolli[c]itudine, auctoritate, pote... in ... terna alias regnan[t] ... Eccleſias.

[U]na Metropolis.

§. 2. Archiepiſcopus olim eligebatur ab omnibus ſuæ ditionis Epiſcopis, ita Anicetus Papa. *Sed creſcente numero Epiſcoporum, niſi neceſſitas interuenerit, debent etiam plures augeri, id eſt, ſi Archiepiſcopus diem obierit, & alter ordinandus Archiepiſcopus electus fuerit, omnes eiuſdem prouinciæ Epiſcopi ad ſedem Metropoleos conueniant, vt ab omnibus ipſe ordinetur. Oportet autem vt ipſe, qui omnibus præeſſe debet, ab omnibus illis eligatur & ordinetur. Reliqui vero comprouinciales Epiſcopi, ſi neceſſe fuerit, cæteris conſentientibus, a tribus, iuſſu Archiepiſcopi, conſecrari poſſunt Epiſcopi: ſed melius eſt, ſi ipſe cum omnibus, eum qui dignus eſt, elegerit, & cuncti pariter ſacrauerint Pontificem. Et licet iſtud, neceſſitate cogente, conceſſum ſit: illud tamen, quod de Archiepiſcopi conſecratione prædictum eſt atq; præceptum, id eſt, vt omnes ſuffraganei eum ordinent, nullatenus immutari licet: quia qui illis præeſt, ab omnibus Epiſcopis, quibus præeſt, debet conſtitui. Sin aliter præſumptum fuerit, viribus carere non dubium eſt, quia irrita erit eius ſecus acta ordinatio. Ipſe autem Archiepiſcopus nihil de eorum cauſis, aut de alijs communibus, iuxta ſtatuta Apoſtolorum, abſque cunctorum illorum agat conſilio: nec illi, niſi, quantum ad propriam parochiam pertinet, ſine ſuo. quoniam tali gaudet concordia Altiſſimus, & gloriatur in membris ſuis.*

Archiepiſcopum eligebant Epiſcopi.

Renouatum eſt hoc in Concilio Aurelianenſi 2. anno 536. can. 7. *In ordinandis.*

§. 3. Sine conſilio aliorum Epiſcoporum agere nihil debet Idem Anicetus. *Ipſe autem Archiepiſcopus nihil de eorum cauſis, aut de alijs communibus, iuxta ſtatuta Apoſtolorum abſq; cunctorum illorum agat conſilio: nec illi niſi quantum ad proprias parochias pertinet: ſine ſuo, quoniam tali gaudet concordia Altiſſimus, & gloriatur in membris ſuis.*

Archiepiſcopus ſine conſilio Epiſcoporum nihil ag[at].

Idem recte etiam ſtatutum legibus Franciæ l. 1. c. 8. tempore Caroli magni. Nam opus eſt Epiſcopo ſua ad gubernandum auctoritate, & libertate, ſi aliquid prudenter nouandum arbitratur, id Metropolitano indicet.

§. 4. Primates ne vocentur, idem Anicetus: *Nulli Archiepiſcopi Primates vocentur, niſi illi, qui primas tenent ciuitates, quarum Epiſcopos Apoſtoli & ſucceſſores Apoſtolorum regulariter Patriarchas, & Primates eſſe conſtituerunt, niſi aliqua gens ad fidem conuertatur cui neceſſe ſit, propter multitudinem eorum Primatum conſtitui. Reliqui vero qui alias Metropolitanas ſedes adepti ſunt non Primates, ſed Metropolitani nominentur. Si autem aliquis Metropolitanorum inflatus fuerit, & ſine omnium prouincialiũ præſentia vel conſilio Epiſcoporũ, aut eorũ, aut alias cauſas, niſi eas tantũ, quæ ad propriam ſuam parochiam pertinent, agere, aut eos grauare voluerit, ab omnibus diſtricte corrigatur, ne talia deinceps præſumere audeat. Si vero incorrigibilis, eiſq; inobediens apparuerit, ad hanc Apoſtolicam ſedem (cui omnia Epiſcoporum iudicia terminare præcepta ſunt) eius contumacia referatur, vt vindicta de eo fiat, & cæteri timorem habeant. Si autem propter nimiam longinquitatem, aut temporis incommoditatem, vel itineris aſperitatem, graue ad hanc ſedem eius cauſam deferre fuerit, tunc ad eius Primatem cauſa deferatur, & penes ipſum huius ſanctæ ſedis auctoritate iudicetur.*

Archiepiſcopi non vocandi primates.

§. 5. Romanæ Eccleſiæ fidei profeſſionem faciunt, palliumque petunt; ita Ioan. VVilberto Agrippini Epiſ. diſtinct. 100. c. 4. *Optatum tibi pallium nunc conferre nequiuimus: quia fides tua paginam minus, quam oporteat, continere reperimus. cũ*

Roma pallium accipiunt.

videlicet in ea nullam ſanctarum vniuerſalium Synodorum, in quibus fidei noſtræ Symbolum continetur, nec decretalium Pontificum Romanorum conſtitutorum ſecundum morem fecerit mentionem: ſed nec illam propria ſubſcriptione munierit, nec aliquam, qui hanc iureiurando firmaret, miſerit.

§. 6. In aliena ditione nihil tentet. ita Cœleſtinus ad Epiſcopos Galliæ: *Primum, vt iuxta Canonum decreta, vnaquęq; prouincia ſuo Metropolitano contenta ſit, vt deceſſoris noſtri data ad Narbonenſem Epiſcopum continent conſtituta, nec vſurpationis locus alicui ſacerdoti in alterius concedatur iniuriam. Sic cõceſſis ſibi contentus vnuſquiſq; limitibus: alter in alterius prouinciam nihil præſumat, nec emeritis in ſuis eccleſiis clericis peregrini, & extranei, & qui antea ignorati ſint, ad excluſionem eorum, qui bene de ſuorum ciuium meruerunt teſtimonio, præponantur: ne nouum quoddam de quo Epiſcopi fiant inſtitutum videatur eſſe collegium. Nullus inuitis detur Epiſcopus. Cleri, plebis & ordinis conſenſus ac deſiderium requiratur. Tunc alter de altera eligatur Eccleſia, ſi de ciuitatis ipſius clericis, cui eſt Epiſcopus ordinandus, nullus dignus (quod euenire non credimus) poterit reperiri. Primum enim illi reprobandi ſunt, vt aliqui de alienis eccleſiis merito præferantur. Habet vnuſquiſq; clericorum ſuæ fructum militiæ in eccleſia, in quam ſuam per omnia officia tranſegit ætatem. In aliena ſtipendia minime alter obrepat: nec alij debitam, alter ſibi audeat vendicare mercedem. Sit facultas clericis renitendi, ſi ſe viderint prægrauari: & quos ſibi ingeri ex tranſuerſo agnouerint, non timeant refutare.*

Et paulo poſt: *Subſequitur & ſupplet Apoſtolus, eodem locutus ſpiritu, vnius vxoris virum debere Epiſcopum conſecrare. ad hanc ergo eligantur formulam ſacerdotes: & ſi qua facta ſunt ordinationes illicita, remoueantur, quoniam ſtare non poſſunt, nec diſcuſſionem noſtram ſubterfugere poterunt, quamuis latere ſe exiſtimant, qui taliter peruenerunt, vt nulla religionis reuerentia, obſcuritate fuſcetur. Non ſit vana gloriatio palliatus. Epiſcopalem morem, qui Epiſcopi ſunt, ſequantur. Daniel, vt diximus, qui accuſationem pontificali honore ſubterfugere poſſe ſe credidit, & ad faſtigium tantum, accuſatores ſuos latendo, peruenit, à ſanctitatis veſtræ cœtu interim ſe nouerit ſegregatum, quia ſe noſtro iudicio debet obijcere, ſi conſcientia ſua nouit confidentiam ſe habere. Maſſilienſis verò Eccleſiæ ſacerdotem; qui dicitur (quod dictu nefas eſt) in necem fratris tui taliter gratulatus, vt huic qui eius ſanguine cruentatus aduenerat, portionem cum eodem habiturus occurreret, veſtro eum audiendum collegio delegamus. Dat. 7. Kal. Aug. Felice Tauro viris clariſſimis Coſſ.*

Suis omnes limitibus ſunt contenti.

§. 7. Singulis annis Synodum celebret, ad quam venire omnes comprouinciales tenentur, ita Aurel. Syn. 3. an 540. celebrata, capitulo 1. *Primum vt vnuſquiſq; Metropolitanus in prouincia ſua comprouincialibus ſuis ſingulis annis Synodale debeat opportuno tempore habere Concilium. Quod ſi illum infirmitas aut neceſſitas certa tenuerit, vt ad alium conſtitutum locum adeſſe non poſſit, ad ſuam ciuitatem ſuos euocet fratres. Quod ſi intra biennium diuinitus temporum tranquillitate conceſſa, admonitis prouincialibus, à Metropolitano Synodus indicta non fuerit, Metropolitanus ipſe pro euocationis tarditate anno integro Miſſas facere non præſumat. Quod ſi euocati, non corporali infirmitate detenti, adeſſe ſua abuſione deſpexerint, ſimili ſententia ſubiacebunt. Qui tamen & hanc excuſationem ſibi nouerint eſſe ſublatam, ſi abſentiam ſuam diuiſione fortè crediderint excuſandam.* Eadem & plura in Conc. Emeritano c. 4. 5. 6. ſtatuerunt. Huius munus eſſe vt moribus inuigilet, & per Synodos omnia corrigat, etiam *alijs multis conc. ſtatutum eſt, Tarraconenſi c. 6. & 13.* Epiſtolæ tales per fratres à Metropolitano ſunt dirigendæ, vt non ſolum *cathedralibus eccleſiæ presbyteris, verum etiam de diœceſanis ad Concilium trahant, & aliquos de eccleſiæ ſæcularibus ſecum adducere debeant.*

Singulis annis Synodum celebrent.

§. 8. Epiſcopi tenentur agnoſcere Metropolitanum, & nihil ſine eo agere. id renouauit Bracaren. Conc. 2. *Per ſingulas prouincias oportet Epiſcopos cognoſcere primatum Metropolitani Epiſcop. & ipſum primatus curam ſuſcipere: nihil autẽ agere reliquos Epiſcopos præter eum, ſecundum quod antiquitus à patribus noſtris conſtitutum continetur in canone. Propter quod & Metropolitanus Epiſcopus nihil ſibi præſumptiue aſſumat abſq; conſilio cæterorum.* Nihil noui in ſua parœcia Epiſcopi conſtituere ſine conſcientia Metropolitani queunt; nam Metropolitanorum auctoritas præcipua eſt in Epiſcopos ſubiectos. Ideo Synod. Antiochena iubet Metropolitanos reſpicere.

Epiſcopi nihil ſine auctoritate Metropolitani agat.

§. 9. Abuſus Metropolitanorum munia ſua Epiſc. delegantium reprehenditur, & damnatur in Synod. 8. gener. actio. 10. ca. 24. *Diuina ſcriptura dicente maledictus omnis homo, qui facit opus Domini negligenter, quidam Metropolitanorum in extremam negligentiam & deſidiam delapſi præceptionibus ſuis ſubiectos ad ſe adducunt Epiſcopos, & committunt eis in eccleſia propria diuina officia, & litaniar, & cuncta omnino ſacra, quæ ad ſe pertinent, miniſteria, vt per illos celebrent omnia, quæ per ſemet alacriter agere debuerint, ac per id eos, qui Epiſcopalem dignitatem meruerunt, quodammodo clericos ſibi ſubiectos exhibeant. Vacant autẽ ijdem præter Eccleſiaſticas leges ſæcularibus curis, atq; diſpoſitionibus, dimittentes perſeuerare in orationibus & obſecrationibus pro ſuis delictis, ac populi ignorantijs, quod nuſquam ad aliquos penitus inuenitur, cum ſit canonicis monitum contrarium omnino præceptis: & quod ſæuius eſt, quia ſuis ſtipendijs per diſtinctas menſium vices præcipi dicuntur prædicta perficere miniſteria, quod ab Apoſtolico munimine modis omnibus oſtenditur alienum. Hæc autẽ omnia magnis & multis ac vehementiſſimis damnationibus dignos huiuſmodi ſtatuunt; probantur enim tales per hæc, quæ faciunt etiam ſathanica iactantia & ſuperbia languere. Quiſquis ergo Metropolitanorum poſt hanc ſancta ac vniuerſalis Synodi definitionem, eadem audacia, vel ſuperbia, & contemptu abuſus, non per ſe cum timore, & alacritate, ſeu conſcientia bona, debita miniſteria in propria ciuitate, ſed per ſuffraganeos Epiſcopos ſuos efficere tentauerit, pœnas exſoluat coram proprio Patriarcha & aut corrigatur, aut deponatur.*

Metropolitani [illegible] per ſe non [illegible] debent.

§. 10. Præcipua cura eſt illi, de ſua ordinaria diœceſi, quam gubernat; ſecũdaria; ſed neceſſaria tamen ſollicitudo aliarum ditionum; Itaque cognoſcit controuerſias, & Epiſcoporum ſuorum negligentiam ſupplet, dum quod ſponte facere Epiſcopus debuit, ipſe facit 9. q. 3. *Cum ſcimus debitores omnes ſacras regulas cuſtodire, & eam, quæ dicit in vnaquaque eccleſia œconomos eſſe debere, modis omnibus inuiolabilem cuſtodire debemus. Et, ſi quidem vnuſquiſq; metropolitanus in ſua eccleſia conſtituerit œconomum, bene vtiq; eſt, ſin autem ex authoritate propria Conſtantinopoleos epiſcopis licentia eſt præponendi œconomos in eius Eccleſia. Similiter & metropolitanis, ſi epiſcopi, qui ſubeis ſunt, non ſategerint œconomos ſtatuere in ſuis eccleſiis. Idipſum autem ſeruandum eſt, etiam in monaſterijs.*

Hinc

Hinc diœceſes ſuorum obit, viſitat, inquirit, emendat ſubditorum vitam, quam ob rem viciſsim illi ſubſidia debentur, c. cum ex officij. de præſcriptio c. ſopitæ. 14. can. cum nuper de cenſib. ap. Greg. Hac in viſitatione omnibus pontificum vti inſignibus, benedicere populo, crucem præferri iubere poteſt. Clement. Archiepiſcopo, de priuileg.

Hæc ita à patribus conſtituta in vſum omnino reuocanda ſunt, ad diſciplinam eccleſiæ reſtituendam, neque vllius potentia tanta eſſe debet, vt ordinem hunc immutet. Non poteſt vnitas, & vitæ integritas conſeruari, ſi ſua in diœceſi quilibet Epiſcopus velit eſſe Papa.

CAPVT XXXIX.

Epiſcoporum officium ſumme neceſſarium, varium, eius dignitas, &c.

Epiſcoporũ nomine omnes veniunt, etiam Papa &c.

§. 1. EPISCOPI vocantur Papa, Patriarchæ, Archiepiſcopi, verum cum illi iuriſdictione differant, alioqui par ſit pene atque idem officium, vitæ integritas ab omnibus requiratur, pauca nunc de Epiſcopis dicenda; pleraque enim in ſuperioribus ſunt expoſita.

Presbyteri aliquando dicti Epiſcopi.

§. 2. Epiſcoporum nomine aliquando etiam Presbyteri, dicti ſunt. Aerius quod Epiſcopatu arceretur, negauit illa diuerſa eſſe officia, ita Epiph. hæreſi 75. de qua re Baronius in anno Chriſti 58 copioſe diſputat. & ex hæreticis Sarauia de diuerſis gradibus miniſtrorum, præſertim à pag 334. Initio quidem Apoſtoli ſoli erant Epiſcopi, & presbyteri, tandem creſcente multitudine fidelium fecere etiam presbyteros, & Epiſcopos, quibus διοικήσεις ſiue adminiſtrationes aſsignarunt.

Epiſcopi nõ à populo.

§. 3. Hic conſtat Epiſcopos conſtituendos non ab populo vel regibus, ſed Apoſtolorũ ſucceſſoribus, Pontifice, Archiepiſcopis, Epiſcopis; quamuis enim aliquando populi, vel principes electioni fuerint adiuncti, primarium tamen ius penes clerum, & Epiſcopos eſt, non modo vt ab Epiſcopis conſecrentur, ſed etiam deſignentur.

Populus ſæpe flagitauit Epiſcopum.

Populus ſæpe flagitabat Epiſcopum, etiam vſque ad ſeditionem. Niceph. l. 1. c. 30. hiſt. eccl. Diu tamen ea res durauit in eccleſia. Videatur Athanaſ. de perſecutione ad orthodoxos. Eadem pene fuit electio Ambroſij. Theod l. 7. vide diſtinctionem 23. c. Illud. & 64. c 1. de electione Epiſcoporum, vide T. 4. conciliorum, p. 1. p. 402. & 571. & 749. 729. 630. Maxime tamen ſemper curatum, vt electiones ſeditioſæ vitarentur. T. 2. conc. p. 2 p. 305.

§. 4. Ad ſeditiones igitur cauendas aliquando bonis, & bene meritis imperatoribus conceſſum eſt proponere Pontificem, & Epiſcopos, vt Carolo Magno circa annum Domini 780. in Concilio Romano diſtinct. 63. c. 22. *Adrianus Papa Romam venire Carolum regem ad defendendas res eccleſiæ poſtulauit. Carolus vero Romam veniens Papiam obſedit, ibique relicto exercitu in ſancta reſurrectione ab Hadriano Papa Romæ honorifice ſuſceptus eſt. Poſt ſanctam vero reſurrectionem reuerſus Papiam, cepit Deſiderium regem: deinde Romam reuerſus conſtituit ibi ſynodum cum Hadriano Papa in patriarchio Lateranenſi in Eccleſia ſancti Saluatoris: quæ ſynodus celebrata eſt à CLIII. epiſcopis religioſis, & abbatibus. Hadrianus autem Papa cum vniuerſa ſynodo tradiderunt Carolo ius & poteſtatem eligendi pontificem, & ordinandi Apoſtolicam ſedem. Dignitatem quoque patriciatus ei conceſſerunt. Inſuper archiepiſcopos, & epiſcopos per ſingulas prouincias ab eo inueſtituram accipere definiunt: & vt niſi à rege laudetur & inueſtiatur, epiſcopus à nemine conſecretur: & quicunque contra hoc decretum ageret, anathematis vinculo eum innodauit, & niſi reſipiſceret, bona eius publicari præcepit.*

Carolo magno ordinatio ſedis Romanæ, & inueſtitura Epiſcoporũ conceſſa eſt.

Multis canonibus hoc quoque conſtituitur, in quibus, vel deſignatio, vel inueſtitura, vel cõſenſus imperatoris requiritur, vt c. 15. 16. 17. 18. 21. 23. 24. 28. quæ poſtea tamen ſublata ſunt. Cum tamen ea res imperatoribus, & principibus, ſuas vtilitates, non eccleſiæ commoda, populique ſalutem ſpectantibus, male adminiſtraretur, iterũ ſe eccleſia in libertatem vindicauit, & more veteri electionem fecit. Nam poſtea de ea re longa fuit lis inter pontificatum, & imperiũ. Quod proſpicientes Romani, tempore Ludouici primi Hadrianum ſecundum ſine præſentia legatorum Cæſareanorum elegerunt, cap. 29. Ludouicus id ipſum approbauit.

Eccleſia iterum ſe in libertatem vindicat.

Poſtea Henricus quartus nundinator Epiſcopatuum nequiſsimus à Paſchali a. captiuo vtcumque extorſit eam poteſtatem, ſed reſtitit concilium Romanum, totumque imperium ſe in imperatorem flagitioſiſsimum commouit. Nec alia ratio fuit in oriente, vbi anno 965. Phocas legem tulit, ne ſine imperatoris conſenſu Epiſcopi eligerentur; ita in lib. iuris orient. 4. tit. Cauſa tot pugnarum opes eccleſiæ, ad quas auara aulicorum ambitio anhelabat, Phocas certe è ſuis miniſtris aliquos eccleſijs immittebat Epiſcopos, quibus demenſum aliquod cõſtituebat, reliqua in ſua præmia conuertebat, quam rapinam Baſilius abrogauit, eccleſiæ priuilegijs reſtitutis, ſed vergentibus ſemper in peius Græciæ rebus ea omnia Alexius Commenus concuſſit, ſynodo refragari non audente. In Gallia multa quoque regibus delata ſunt, quæ anno 1560. moderatione magna ne in vnius poteſtate eſſet omnia, temperata fuere.

Henricus quartus fruſtra [illegible].

Aulici anhelant ad opes eccleſiæ.

§. 5. Epiſcopis honor magnus, pene regius, & interdum maior exhibitus eſt, præcipue cum dignitatem ornauit ſanctitas, Martino ſane imperator non modo aſſurrexit, ſed etiam miniſtrauit. Omnino vero conuenit, vt velut publicus, & à Deo conſtitutus cenſor morum, & doctor à cunctis audiatur.

Epiſcopus audiri debet.

§. 6. Officium & finis Epiſcopalis, vt eccleſiarum miniſtri, clerus, populuſque diœceſeos recte, ordine, in rebus ſpiritualibus gubernetur. Quæ igitur cura latior eſt in Archiepiſcopo, & Patriarcha, latiſsime patens in Romano pontifice, eadem in Epiſcopo eſt ad diœceſeos propriæ admiſtrationem reſtricta.

1. Omnium Eccleſiarum ſuæ diœceſeos, omnium monaſteriorum cura & ſolicitudo ad Epiſcopum pertinet. 2. Clericorum inſtitutio, gubernatio, correctio, reformatio, cenſura, iuriſdictio in foro exteriore, & interiore. Conuocatio Synodi, conſecratio ornamentorũ Eccleſię, & Eccleſiarum ipſarum dedicatio. Chriſmatis confectio, confirmatio, aliaque minora quorum multa alijs committuntur.

Sunt & alij, qui Epiſcopi dicuntur, nempè ſuffraganei, & Chorepiſcopi. Sunt vero ſuffraganei improprie dicti, quos nunc ita nominamus, nam ſuffraganeos vocauit antiquitas eos qui ſub Archiepiſcopo aliquo ſuas diœceſes adminiſtrabant. Nunc ita vocantur, qui propriè veteque ſunt Epiſcopi, & Epiſcopatus ſibi aſsignatos

Suffraganei veteres.

tos habent, ſed quia illi detinentur à Saracenis, Turcis vel Schiſmaticis, & hæreticis, ipſi alio loco degunt, & Epiſcopos aliorum locorum adiuuant. Nam quilibet Epiſcopus poteſt in alio Epiſcopatu, cum Epiſcopi conſenſu munia Epiſcopalia exercere.

Suffraganei vere Epiſcopi, & quando ad oues ſuas proficiſci teneantur.

Cum igitur vere ſint Epiſcopi vrbium in Græcia, Aſiaque conſtitutarum, ſi ſpes aliqua effulgeret illis in locis Euangelij prædicandi, omnino eo proficiſci, & requirere oues tenentur, nec eo caſu mortem recuſare, ſi modo precium periculi ſit. Sine cauſa enim & ſpe emolumenti ſpiritalis in diſcrimen ſe dare prudentis Antiſtitis non eſt.

Epiſcopi ſuorum officijs fungantur.

Horum Epiſcoporum opera Archiepiſcopis, & Epiſcopis in Germania præcipue conceſſa eſt, ob ditionum amplitudinem; in qua tamen hoc requiro, vt ipſi Epiſcopi principes crebro ſacerdotes conſecrent, aliaque faciant, quæ oſtendant, ipſos non tædio rerum ſpiritalium, ſed occupatione coactos, ſibi adiutores adſciuiſſe.

Chorepiſcopi.

Fuerunt Chorepiſcopi antiquitus, & nunc in Treuirenſi Archiepiſcopatu, & neſcio, an alijs quibuſdam locis, perſeuerant.

Chorepiſcopi vetiti.

De his extat Damaſi Epiſtola ad Numidiæ Epiſcopos. In qua primo, ait ſe reperiſſe à prædeceſſoribus decretum, *Nihil eis ad veniam reſeruari, quam priuationem ſacri miniſterij, quod illicite aſſumpſerunt, quia prohibiti tam ab hac ſacra ſede, quam à totius orbis fuerunt Epiſcopis*. 2. Nihil eos de ſummo ſacerdotij munere poſſe præſumere. 3. Presbyteros eſſe, non epiſcopos. 4. olim propter ſtudium pauperum conſtitutos. 5. deiectos eſſe, quia illicita præſumebant, & quæ ſolis pontificibus conueniebant, faciebant. 6. Eis à quibuſdam Epiſcopis ocio torpentibus gregem commiſſum fuiſſe. 6. Tales torpidos Epiſcopos eſſe meretricibus ſimiles. 8. Nullo modo eſſe Epiſcopos. 9. Aliquos tamen poſtea in locis quibuſdam vere creatos Epiſcopos; hoc enim ait Damaſus in can. *eſſe*, eſtque in Antiochen. ca. 10. 10. dici Epiſcopos villanos, hoc eſt enim χώρα itaque ſunt regionarij Epiſcopi, non enim à choro, ſed ἀπὸ τῆς χώρας, hoc eſt, regione dicuntur. 11. Si presbyteri eſſe deſpiciunt, cum Epiſcopi non ſint, nihil eſſe. 12. Eos, qui manu propria confirmauerint ſe tantum presbyteros eſſe, poſſe manere in eorum catalogo; qui Epiſcopi eſſe volunt, omni honore priuandos. 13. *Non*

Chorepiſcopi ſunt presbyteri.

licere eis ſacerdotes conſecrare, nec diaconos, aut ſubdiaconos, nec virgines, nec altare erigere, nec vngere aut ſacrare, nec eccleſias dedicare, nec chriſma conficere, nec chriſmate baptizatorum frontes ſignare, nec publice quidem in Miſſa quemquam pœnitentem reconciliare, nec formatas epiſtolas mittere, nec populum benedicere, nec ante Epiſcopum in baptiſterio aut ſacrario introire, nec præſente Epiſcopo infantem tingere aut ſignare, nec pœnitentem ſine præceptione Epiſcopi ſui reconciliare, nec eo præſente, niſi illo iubente, ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti conficere, nec eo coram poſito populum docere aut ſalutare, nec plebem exhortari: quæ omnia ſolis pontificibus deberi, tam ex ſuperioribus, quam ex aliis patrum conſtitutis, aut ſacris canonibus, edocti eſtis.

Huic duo apparent in his reprehendi, primū eſt. Præſumptio Chorepiſcoporum, alterum negligentia Epiſcoporum, ſuos labores illis demandantium.

§. 7. Quodnam eorum officium fuerit, colligi poteſt ex canone 54. Nicæno. *Eligat Epiſcopus ex bonis religioſis, qui habitant in deſerto, aliquem, qui ſit doctus, & optimis moribus, & maxime omnium, qui in vniuerſali congregatione ſunt, & intelligens, qui nihil de electione ſua cognouerit. Et qui ſunt illius congregationis, debent præſentare eum. Et vnus Diaconus congregationis alta voce dicat: nos elegimus talem in Coepiſcopum (forte Chorepiſcopum) qui habeat totam poteſtatem in nos, vt ſciant omnes electum eſſe eum in eo gradu. Et debet epiſcopus recitare ſuper electum orationem conſuetam, & benedicere ſuper eum, dareque ei nomina omnium eccleſiarum & monaſteriorum, quæ ſub poteſtate eius ſunt, vt eligat ipſe, vt melius ei viſum fuerit, eos qui ſunt idonei & in ſermone ſuo conſtantes, quos eccleſijs & monaſterijs præficiat. Et eis qui curam habent eccleſiarum, ne imponat curam monaſteriorum, & eis qui præfecti ſunt monaſterijs, ne iungat curam eccleſiarum: obligetque eos ad ea loca, quæ eis data ſunt, & eat poſtea ad viſitandas eccleſias & monaſteria. Qui in aliqua eccleſia, aut monaſterio aliquid deeſſe, aut ſupra quam opus ſit, abundare ei paruerit: oportet quod vno in loco ſuperfluit apponere vbi deeſt, id quod cum timore Dei & ædificatione illorum locorum fieri debet. Et ſi fuerint pauci ſacerdotes, debet augere numerum ex illis, qui ſunt illius loci. Et ſi inter eos non fuerit aliquis idoneus, illius caſtelli, vt ordinetur: debet ſumere aliquem ex monaſterijs vel eccleſijs, & curet, vt fiat ſacerdos: vt oratio ſit aſſidua, & non ceſſet miniſterium altaris, deſtituanturque templa oratione & miſſa; & Chriſtiani non habentes paſtorem, nomine & opere fiunt ſicut gentiles. Item curet, vt in omni caſtello, & parua villa ſit aliquis, qui colligat prouentus Epiſcopo ſecundum vires cuiuſque loci, & afferantur ad eum. Siquidem ad eum pertinet, vt faciat eleemoſynas pauperibus, & peregrinis & recreet ſacerdotes egentes, vt maneat inter eos charitas.*

Chorepiſcopi ſunt adiutores Epiſcoporum.

Inferior eſt archidiacono.

§. 8. Fuiſſe minorem dignitate Archidiacono conſtat ex can. 58. *Quando Chorepiſcopus, & Archidiaconus ſedent in eccleſia, nullus ſacerdos, neque Diaconus eccleſiæ, neque cuiuſuis gradus alterius clericorum audeat ſedere ſupra illos: præterquam epiſcopus, quia hi ſunt tanquam duæ manus, & duæ alæ, quibus epiſcopus volat. Sed quando Epiſcopus ambulat ſiue in eccleſia, ſiue foris: oportet vt Archidiaconus ſit ad dexteram, & Chorepiſcopus ad ſiniſtram, & Epiſcopus ſit inter eos, tanquam pater in medio filiorum. Et quicunque non paruerit, ſynodus eum excommunicat.*

Nomen manſit, & ambitio.

§. 9. Non tamen continuo nomen ſublatum; quamuis enim Epiſcopos non eſſe tradant, niſi paucos quoſdam, presbyteros tamen Chorepiſcopos fuiſſe certum eſt, etiam poſt Damaſi decretum, imo iterum epiſcopalem gradum ambiuiſſe. Nam Ioannes 3. circa annum domini 566. de his ita ſcripſit Epiſcopis Germaniæ & Galliæ. *Perlatum eſt ad ſedem Apoſtolicam, emerſiſſe & denuo reuiuiſcere prohibitum, & funditus extirpatum, tam à ſancto Damaſo, quam à S. Leone viris Apoſtolicis, atque ab vniuerſis ſynodali authoritate epiſcopis, reprehenſibilem, atque oppido inolitum vſum, eo quod quidam chorepiſcopi (qui & à prædictorum anteceſſorum ſanctorum Apoſtolicorum patribus & viris Apoſtolicis, & ab ipſis, ſiue à nobis ſunt prohibiti, ſicut eorum hactenus teſtantur decreta, vltra modum ſuum progredientes, donum ſancti ſpiritus per impoſitionem manuum tradant, & alia, quæ ſolum pontificibus debentur, contra fas peragant, præſertim cum nullus ex ſeptuaginta diſcipulis, quorum ſpeciem in eccleſia gerunt, legatur, donum ſpiritus ſancti per manus impoſitionem, tradidiſſe. Quod autem ſolis Apoſtolicis, eorumque ſucceſſoribus proprij ſit officij tradere ſpiritum ſanctum, liber Actuum Apoſtolorum docet.*

Ioannes 3. vetat, ne manus imponant Chorepiſcopi.

Ita-

Itaque cum hæc tam clara ſint de Epiſtola ſecunda Nicolai I. valde dubito, quæ eſt Cordeſij ſtudio in lucem edita.

§. 10. Synodus diœceſana Dilingæ habita, anno 1548. Choreprſcopis tribuit Archidiaconorum, & Decanorum ruralium officium; ita c. 7. & Archipreſbyteros iiſdem conſociat. Itaque nomen Choreprſcopi retinere, non eſt contra canones, modo epiſcopalia munia, vt ordinandi, & ſimilia non exerceant, ſed ſuo munere contenti intra terminos præſcriptos ſe contineāt. Quod ſi vero aliquis, quos nunc ſuffraganeos dicimus, in aliquo epiſcopatu etiam ad gubernationem adhibeatur, poterit ille dici Chorepiſcopus, & eſſe vetus Epiſcopus; Chorepiſcopus in illa diœceſi cuius Epiſcopum adiuuat: Vetus Epiſcopus ſuæ ditionis, ad quam acceſſus illi negatur.

CAPVT XL.

Præpoſitorum, Decanorum, Primiceriorum, aliorumque munia.

Caſtra eccleſiæ, caſtra Dei.

§. 1. MVLTA in Eccleſia non dignitatum modo ſed etiam officiorum nomina, quemadmodum in militia ſub imperatore legati tribuni, primipili, centuriones, optiones, decadarchi, ita quoq; in hac ſacra militia Eccleſiæ varij ſunt ordines, & magiſtratus ſubordinati. Ideo & caſtrorum acies ordinata dicitur.

Præpoſitorū magna dignitas. alij ſæculares.

§. 2. Primum locum tenuere præpoſiti, qui tamen olim duplices fuere, vel ex corpore cleri, vel ſæculares; De ſæcularibus intelligo cap. 50. ſtatutorum Concilij Moguntiaceni ſub Richolpho Archiepiſcopo anno 813. *Omnibus igitur Epiſcopis, abbatibus, cunctoque clero omnino præcipimus, vicedominos, præpoſitos, aduocatos, ſiue defenſores bonos habere, non malos, non crudeles, non cupidos, non periuros, non falſitatem amantes, ſed Deum timentes, & in omnibus iuſtitiam diligentes. De iudicibus autem vel centenarijs atque tribunis ſeu vicarijs, dignum eſſe cenſemus, vt ſi malo repertі fuerint, de miniſterio ſuo abijciantur.*

Sæcularibus præpoſitis ſubſtituti eccleſiaſtici.

§. 3. Præpoſiti ſæculares cum minus fideles eſſent, conſtituti ſunt ex ipſo clero viri zeloſi, prudentes, in agendo dexteri, qui [illegible]ra, poſſeſſiones, redituſque ſingulorum, atque omnium curarent. Atque in monaſterijs ipſis ex religioſis: ita in Concilio Aquiſgran. ſub Steph. 5. Ludou. 01. c. 139. *Quamuis omnes qui præſunt præpoſiti rite dicantur, vſus tamen obtinuit, eos vocari præpoſitos, qui quandam prioratus curam ſub alijs prælatis gerunt. Hi tamen, qui iuxta hunc morem præpoſiti vocantur, tales à tam ſtrenui à prælatis ſunt conſtituendi, qui & vita probabiles ſint, & ea quæ ſibi iniuncta ſunt, fideliter humiliterque expleant. Et pro eo, quod alijs prælati ſunt, nequaquam parui pendāt canonica inſtituta: ſed quanto plus implicantur in fratrum cura, tanto magis ſtudeant cœleſtibus obtemperare monitis. Debent igitur cunctæ congregationi præpoſiti, eſſe vtiles & de miniſterio commiſſo fideliter prodeſſe. Ea vero, quæ fratribus dare debent, cum charitate tempore opportuno incunctanter præbeant, quatenus à Domino de fideli adminiſtratione gradum bonum acquirant. Erga huiuſcemodi vero delinquentes, & obedientiam ſibi commiſſam bene non adminiſtrantes, modus ſuperius comprehenſus, tenendus eſt.*

Verum cum multi ex præpoſitis tā in clero, quam monaſterijs rerum ſuarum ſatagentes, communium negligentes, viderentur inutiles, querelæ extortæ ſunt; & præpoſiti quidem monaſteriorum in ordinem ferè redacti. Nam qui ſolitarie habitabant, eos ad clauſtra reuocari iubet Concilium Lateranenſe, monetque Epiſcopos vt Abbates ad hoc faciendum impellant.

Præpoſiti monaſteriorum, in ordinem redacti.

Laudabilis eſt conſtitutio Concilij Colonienſis anno 1536. celebrati, part. 10. c. 11. *Habent quædam monialium monaſteria ſumptuoſos præpoſitos, ſub quorum poteſtate quum omnis bonorum adminiſtratio ſit, ipſi de reditibus monaſticis luxuriantur. Et qui monaſticæ conuerſationis exemplum eſſe debuerant, ad mundi delitias reuoluuntur: faſtidientes interdum ſimilam & mella, interim monialibus ipſis vix milio & cibario pane rugientem ventrem ſaturantibus. Sunt quoq; virginum monaſteria, vbi non eſt victus & menſa communis, ſed mos ille (quem ad Corinthios ſcribens Paulus, quāuis in longe ſacratiore conuiuio damnauit) quotidianus nempe quod vnaquaque ſuum cibum præſumit ad manducandum: & alia quidem eſurit, alia vero ebria eſt. Quos abuſus tollere neceſſarium putamus, videlicet vt in illorum delicatulorum præpoſitorum locum probi œconomi à nobis comprobandi (quorum victus ſit monaſtico ſimilis) ſurrogentur, qui etiam obligati erunt ſingulis annis rationem de receptis ac erogatis integram reddere.*

Luxuries præpoſitorū caſtigata.

Sequens deinde Synodus anno 1549. habita officij omnes præpoſitos admonet. *Querela eſt collegiorum præpoſitos quoſdam, ad quos præſtito iuramento pertineat iura & ſtatuta Eccleſiarum tueri, atq; defendere, nihil agere minus: ſed percipere tantum amplos fructus; cæterum eccleſias, quarum cauſa illos percipiunt, relinquere indefenſas, immemores iuriſiurandi, & eius quod beneficium propter officium datur. Hinc decernimus & ſtatuimus, vt ſi iſtiuſmodi præpoſiti à ſuis collegijs, ac bonorum, iurium & ſtatutorum defenſionem, expenſis capitulorum, neceſſitatis tempore vel imminente diſcrimine, requiſiti, muneri ſuo ſatiſfacere neglexerint, & inde Collegium ſeu Eccleſia illa damnum accipiat: pœnam incidant, pro damni accepti magnitudine & præpoſiti negligentia, ab Epiſcopo ſeu ſuperioribus taxandam & moderandam.*

Præpoſiti eccleſiarū, ad officium vocati.

Hoc Colonienſis Synodi decretum ad omnes eccleſias pertinet, quia iuramentum omniū eodem tendit.

Decani ætas, & mores.

§. 4 In decanum eligi nemo poteſt, niſi ætate & moribus maturus, diſtinct. 60. *nullus amus*, Concilium Lateranenſ. ſub Alex. 3. c. 3. decreuit, vt nemo decanatum ſuſcipiat, niſi annum 25. attigerit, quique ſit ſcientia & moribus commendandus, niſi ſit presbyter, idem eadē diſtinctione; quod ſi diaconus electus ſit, niſi presbyter ordinetur, honore priuatur. Ibidem. Eodem modo Lateran. ſub Calliſto ſecundo: Nullus in Præpoſitū, nullus in Decanum, nullus in Archipresbyterum, niſi presbyter, nullus in Archidiaconum, niſi diaconus ordinetur. Eadem in Concil. Pictauienſi anno 1100. ſub Paſchali 2.

Decani præſentia.

§. 5. Decanum in Eccleſia ſua reſidere neceſſe eſt, aureus canon Concilij Colonienſ. anno 1549. *Videmus Decanis abſentibus, vel officio ſuo ſegniter perfungentibus leuiſſimorum quorumque canonicorum & vicariorum inſolentiam præualere ſere aduerſus meliores, pietatem & zelum bonorū haberi ludibrio, officia negligi diuina, neque rite, neque ab omnibus perſolui, tantum præcipitari, vitæ & morum honeſtatem periclitari, diſciplinam prorſus nullam eſſe: breuiter, licere prauis quibuſque quicquid*

quidlibeat. Præcipimus ideirco & mandamus, vt Decani apud ſuas Eccleſias perſonaliter reſideant, & officio ſuo per ſe ipſos ſtrenue perfungantur, exceſſuſque ſubditorum quoties opus erit, caſtigent, ſub pœna priuationis fructuum decimandum, pro rata temporis, quo abſque cauſa rationabili moniti non reſederint, fabricæ, aut pauperibus applicandorum: vbi alias non eſt pœna aliqua contra non reſidentes decreta, niſi forte neceſſitatis cauſa contigerit eos abeſſe: Quo caſu, capitulari alicui, qui ſuſcepti officij rationem reddere poſsit, quemque inferiores reuereantur, vices ſuas committant, niſi talem abſentis vicarium peculiaria collegiorum ſtatuta deſignent.

Eodem anno Synodus Moguntina etiam ſanctius conſtituit, & latius legem ſalubertimam extendit Cap. 71. *Cum conſtet, harum dignitatum officia maiores noſtros ideo in eccleſiis inſtituiſſe, vt eſſent, qui diſciplinam Eccleſiaſticam, tanquam inſpectores & moderatores, conſeruarent: iam vero videamus, ea ab iis occupari, qui dignitatum titulos tantum gerunt, & emolumentis gaudent, & tamen ab eccleſiis ſuis abſunt, nihil minus quam appellationibus ſuis reſpondentes. Quare ſtatuimus, vt poſthac omnes, qui præpoſitorum, vel Decanorum, vel Scholaſticorum, vel Cuſtodum, vel Cantorum dignitatibus (quatenus ha ad noſtram aut comprouincialium noſtrorum diſpoſitionem pertinent) iam præfulgent, aut porro ordinandi erunt, præſentes ſuis eccleſiis, vtilem & nomine dignam operam præſtent: Non abſentes fructus tantum auferant: neque liceat cuiquam abſenti, vllam harum dignitatum gerere: ſed quiſque tali titulo inſignitus, ſuæ eccleſiæ non abſens, neque conducta aliorum opera, ſed reſidendo præſens ipſe inſeruiat.*

Prælatorum præſentia, maiores compone.

§. 6 Officia decanorum illa à concilijs præſcribuntur. Concil. Colon anno 1536 c. 2 *Porro quum collegiatæ eccleſiæ ſecundariæ ſunt poſt cathedrales, & inſtar illarum (quod ad ordinem miniſtrantium, diuinumque cultum attinet) conſtituta, vtrobique Decani cura erit; vt clericos ſuos ad obſeruationem piorum rituum prouocent ac reducant, vt ad agendam vitam clericis dignam perpetuo cohortentur, ac impellant, vt à negotijs, actionibus mundanis reuocent, ne magis ſeculi, quam Chriſti milites videantur, vt conuiſſationibus, ebrietatibus, ac omni luxui interdicant, denique vt ſuo officio ſatisfacere compellant.*

Decani officium.

Auguſtenſis Synodus anno 1547. c. 9. *Decanus Collegij ſui clericos & familiam in officio quemque ſuo contineat, exemplo alios præcedat, vita morumque honeſtatem in habitu & diſciplina, debitumque in diuinorum officiorum perſolutione & ceremoniis exigat: Ebrios, aleatores, percuſſores, ſcortatores, & officij ſui immemores corripiat, ſaeuis abigat, & iure ſibi competente mulctet.*

Iterum Colon. c. 9. *Quo ergo hæc quæ diximus, repurgentur, ac debito ſimul cum omnibus alijs ad diuini officij proſecutionem ac chori diſciplinam ſpectantibus obſeruentur, Decanus diligenter inuigilabit, hinc & hinc circumſpiciens, ne quid inordinate fiat.*

Et c. 25. Eius officium cum poteſtate ſic deſcribit. *Si quos Decanus rebelles cernat, ſi diuini cultus atque ſui officij negligentiores, ſi rixoſos, ſi litigioſos, ſi percuſſores ſi aleatores, ſi ſcortatores, aut aliis publicis criminibus irretitos, atque hi fraternam correptionem audire recuſauerint, agat in hæc capitulo quod iubet Paulus: Peccantes coram omnibus argue: Tum ſi reſipiſcere nolint, arceat à ſacris, prohibeat participare fructus, donec ad meliorem vitæ frugem reuertantur, ſic tamen, vt hic ſeruetur regula Apoſtolica: Corripite inquietos, conſolamini puſillanimes patientes eſtote ad omnes, & neque ira, neque odium, neque amor vllas ſibi partes vendicet. Nam illa præpoſitorum ſolicitudo eſt vtilis, illa cautela eſt laudabilis, in qua totum ratio agit, & furor nihil ſibi vendicat. Ira enim ſæpe etiam innocentes ad crimen inducit. Dũ enim zelo amplius iraſcimur, & volumus aliena coercere peccata, grauiora committimus. Per hæc tamen noſtra ac eccleſiarum prouinciæ noſtræ priuilegijs ac legitimis conſuetudinibus, & præſertim mori ac conſuetudini quæ in aliquibus eccleſiis eſt, (nempe vt cauſæ diſciplinæ per Diaconos diiudicentur) nihil præiudicamus: modo tamen diaconi, ſuo officio grauiter ac ſtrenue incumbant ac ſatisfaciant. Quod ſi Decanus, & capitulum, negligentes, aut eiſdem criminibus irretiti fuerint, ad iuris communis diſpoſitionem redire neceſſe erit.*

Decani potestas.

Decani Capitulo negligente corrigatur

Grauiſsima eſt igitur prouincia Decanorũ, vt ad quos totius Collegij, diſciplina, mores, cultus diuini ratio pertinet; niſi enim pius, prudens, vigilans, fortis, ac monẽdum intercritus eſt, ſi vitia, abuſuſque diſsimulat, omnium animarum ſanguis de manu eius requiretur. Ille in omnium ore pſalmos præcipitat, omnium linguis fabulatur; Quod enim ex officio tenetur, ex auctoritate poteſt emendare, cenſetur facere, ſi negligit.

Decani grauis officium.

§. 7. Habent & parochi in vicis, pagis, oppidiſque ſuos decanos, ſeu præſides, quos rurales appellant. Horum officia Synodus Treuirenſ. anno 1548. exponit *Archipresbyteri vero, qui & decani rurales appellantur, quum ad ſynodi conſeſſum admiſsi ſint, etiam cum paſtorum, & ſui ipſorum officij rationem reddere Reuerendiſs. domino noſtro iubentur: quandoquidem ad eos pertinet, publica ſubditorum delicta corripere, animarum curæ conſulere, omnes pura verbi Dei doctrina paſcere, miſeros atque calamitoſos conſolando ſuſtentare, Eccleſiæ in omnibus bene præeſſe, denique ipſos ſanæ viuendi exempla, verbo, & opere exhibere: quod qui faciunt, eos duplici honore dignos Apoſt. iudicat. Nam turpiſſimum Ethnicis eſſe cenſet, committere, quod doces alios, non eſſe committendum. De iis igitur, tum etiam de alijs ſacerdote dignis curis, reſpondere ſuæ Reuerendiſsimæ gratiæ debent, quo cognoſcat illorum in adminiſtrandis officijs integritatem. Eo ſane nomine bonis ac lubenter ... gratiam & laudem referri: malos vero & reprobos, cuiuſcunque conditionis fuerint, ignominia & pœnis poſthac Eccleſiaſticæ cenſuræ vigore, affici imperabit.*

Decani rurales.

Qui nunc decani vocantur, olim videntur Archipresbyteri fuiſſe, eſt enim vterque princeps ſui collegij, primarij viri enim decani etiam dici ſolent, & honoratus eſt numerus denarius, adeo vt decumana dicantur, quæ magna ſunt. Nunc tamen archipresbyter & decanus diuerſas functiones habent; & archipresbyter quidem ordinario iure in gubernatione ſubijcitur archidiacono, decanus nequaquam. Archipresbyter fere vices Epiſcopi abſentis gerit. Vide Leon. conſt. vlt. de officio archipresbyteri.

Archipresbyter.

§. 8. Scholaſtici officium eſt, vel inſtituere, vel curare vt inſtituatur iuuentus. Præeſt ille domicellaribus quos vocant, qui niſi omni cura inſtituantur, ad officia diuina exerceantur, ſpes bonorum Eccleſiaſticorum in ipſa herba præciditur Metropolitano vero ſcholaſtico generalis ſcholarum inſpectio, commiſſa cenſetur.

Scholaſtici officium.

Aliud etiã ei dignitati adiunctum eſt officiũ, nempe, ordinãdos examinandi, præſidet enim examini ſcholaſticus cathedralis eccleſiæ.

De

De omnibus hiſce vno verbo pene Colonienſis Synodus c. 3. *Sunt in hiſce Eccleſijs diuerſi miniſtrandum gradus, nempe Præpoſiti, Decani, Archidiaconi, Scholaſtici, Cantores, qui & Chori Epiſcopi, Theſaurarij, qui & Sacriſta ſeu Cuſtodes, Canonici & Vicarij, atque id genus alij. Interpretetur quiſque vocabulum ſuum, & curet eſſe, quod dicitur, ſecundum veterem patrum inſtitutionem ac regulam. Atq; eo ſolo fecerint, vt quum noſtra, tum omnium piorum expectationi magna ex parte reſpondiſſe videantur.*

Primicerius. §. 9. Primicerius eſt quicunque eſt πρῶτος τῆς τάξεως, primus in ordine, ſiue dignior cæteris πρωτότυπος. In cera autem ſcribere moris erat. Plin. l. 2. Epiſt. *Erat in proximo non venabulum, aut lancea, ſed ſtylus aut pugillaris: meditabar aliqua annotabamq;, vt ſi manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Primicerius autem qui in prima cera, hoc eſt, primus in choro inter cantores ſcriptus erat, in ima cera apud Suetonium qui in extremis. Eius officium deſcribitur lib. 1. de-

Primicerius ſub Archidiacono. cret. t. 25 cap. 1. *Vt primicerius ſciat ſe eſſe ſub archidiacono ſicut archipresbyter: & ad eius curam ſpecialiter pertinere, vt præſit in docendo diaconis, vel reliquis gradibus eccleſiaſticis in ordine poſitis: vt ipſe diſciplinæ & cuſtodiæ inſiſtat, ſicut pro animabus eorum coram Deo rationem eſt redditurus: & vt ipſe diaconibus donet lectiones, quæ ad nocturna officia clericorum pertinent: & de ſingulis ſtudium habeat, vt in quacunque re capacem ſenſum habuerit, abſque vlla vacet negligentia, aut à quo ipſe iuſſerit inſtruantur.*

Et diſt 25. cap. 1. *Ad primicerium pertinent acolythi, exorciſtæ, pſalmiſtæ, atque lectores, ſignum quoque pro officio clericorum, pro vitæ honeſtate & officij meditandi, & peragendi ſolicito lectiones, benedictiones, pſalmum, laudes, offertorium, & reſponſoria, quis clericorum dicere debeat. Ordo quoque & modus pſallendi in choro pro ſolennitate temporum: ordinatio quoque pro luminaribus deportandis. Si quid etiam neceſſarium eſt pro reparatione baſilicarum, quæ ſunt in vrbe, ipſe denunciat ſacerdoti: epiſtolas epiſcopi pro diebus ieiuniorum pro parochianis per oſtiarios ipſe dirigat: clericos, quos delinquere cognoſcit, ipſe diſtringat; quos vero emendare non valet, eorum exceſſus ad agnitionem epiſcopi deferat. baſilicanos ipſe conſtituat, & matriculam ipſe diſponat. Quando autem primicerius abſens eſt, ea quæ prædicta ſunt ipſe exequatur, qui ei aut lege proximus eſt, aut eruditione. Ad theſaurarium pertinet baſilicarum, & oſtiarij ordinatio, incenſi præparatio, cura chriſmatis conficiendi, cura baptiſterij ordinandi, præparatio luminariorum in ſacrario & in ſacrificijs.*

Primiceriatus ſublatus. Beneficium & dignitas fuit primiceriatus, cum itaque officio non fungeretur primicerius, Tullenſes canonici, vt eſt in reſcripto Innocentij tertij, hoc officium ſuſtulerunt.

Cancellarij Academici. §. 10. Sunt & alia officiorum, & dignitatum genera, Toloſæ & alibi ſumma dignitas eſt poſt præpoſitum Cancellarij Academici, qui & ipſe canonicus eſt, Coloniæ ipſe præpoſitus Metropolitanus eſt Cancellarius, Moguntiæ cuſtos Cancellarium conſtituit. Vide de his l. 5. decret. de magiſtris, c. quamuis.

Officiales. Officiales & Vicarij Epiſcoporum iuriſdictionem vice Epiſcopi exercent. In noua. 16. q. 7.

Theſaurarius Sacriſta. Theſaurarius eſt κειμηλιάρχης, qui precioſa cuſtodit, qui & cuſtos alibi nominatur.

Sacriſta ſupellectilis ſacræ, luminariumq; curam habet; l. 1. decret 26.

Cuſtos Sacriſtæ miniſter eſt, ibidem c. 1.

Oeconomus. Oeconomus qui res Eccleſiæ diſpenſat, pauperum diſpenſator.

Vicedominus. Vicedominus ille in Epiſcopatu dicitur; qui in Eccleſijs particularibus Oeconomus.

Syndicus. Syndicus qui lites perſequitur, & iura Eccleſiæ controuerſa defendit.

Cellarius. Cellarius cui vini diſpenſatio, & crebro frumenti, aliarumque rerum eſt commiſſa.

Parochi, Vicarij. Sunt & Parochi, Vicarij, Capellani, Penſionarij, Orphanotrophi, qui omnes ex neceſſitate, & vtilitate Eccleſiæ conſtitui debent. Sed de his ſpeciatim agendum eſt, quemadmodum de Canonicis.

CAPVT XLI.

Canonicorum inſtituta in eccleſia laudabilia, & leges de illis ſalutares.

Canonici, eſt canonice viuere. §. 1 CAnonicorum officium eſt canonice viuere. de conſecrat. diſt. 5. cap. 34. *In omnibus igitur (quantum humana permittit fragilitas) decreuimus, vt Canonici clerici Canonice viuant, obſeruantes diuinæ ſcripturæ doctrinam & documenta ſanctorum patrum: & nihil ſine licentia epiſcopi ſui, vel magiſtri eorum incompoſite agere præſumant, in vnoquoq; epiſcopatu vt ſimul manducent & dormiant, vbi his facultas faciendi id ſuppetit: vel qui de rebus eccleſiaſticis ſtipendio accipiunt, in ſuo clauſtro maneant: & ſingulis diebus mane primo ad lectionem*

Officiũ canonicorum. *veniant, & audiant quid eis imperetur. Ad menſam vero ſimiliter lectionem audiant, & obedientiam ſecundum canones ſuis magiſtris exhibeant.*

Canonici clericorum honoratiores ſunt; dicti ſunt, vel quod ſecundum canones Apoſtolicos, & conciliorum viuant, vel quia relati ſunt in canonẽ, græci ἐγκανονισθέντες, hoc eſt, in album Eccleſiæ relati, vt ſtatam annonam conſequantur, vocemque & ius dicendæ ſententiæ in capitulo habeant; Κανονικοὶ harmonici, qui primas partes rationi tribuebant, à pythagoricis dicebantur.

Dicuntur ijdem præbendati, quamuis præbẽda latius pateat, quam canonicatus. Præbendæ olim dicebantur, quæ Parochi legatis publice miſſis præbere tenebantur, Horat. ſer. Satyr. 5.

Proxima Campano ponti, quæ villula tectum
Præbuit, & parochi quæ debent ligna, ſalemq;.

Præbenda propter officium. Præbenda igitur dicitur in Eccleſia ius Eccleſiaſticum, (nam de laicalibus præbendis non agimus) recipiendi certos prouentus annuos in Eccleſia, propter miniſterium diuinorum officiorum, quod obit, is qui fructibus præbendæ viuit. Huic iam cum eſt adiunctum ius ſuffragij in capitulo, ſi reliqua adſint, vocatur præbenda canonicalis; quamuis enim canonici aliqui non ſint in capitulo, habent tamen præbendas canonicales, ſed aliqua cauſa obſtat, quo minus admittantur.

Ad præbendæ fructus igitur legitime ſuſcipiendos opus eſt habere titulum, & legitimam poſſeſſionem, deinde vt diuinis in officijs, quibus deputatus eſt, verſetur. Beneficium enim datur propter officium Ita omnes fundationes, omneſque canones.

Canonici corpus, præſentias, & fructus menſæ capiunt. §. 2. Canonicis ſolent triplicia ſtipendia dari: Nam vel annua ſunt, & corpus vocant; vel diurna, quas præſentias appellant; quæ ſolis præſentibus diſtribuuntur. Denique ſunt quædam collectæ à capitulis, præter corpus, & præſentias, quas fructus menſæ nominant, hæc diſtribuuntur pro arbitrio canonicorum. Quia vero

quorundam auaritia tanta eſt, & cum auiditate iunctus torpor, vt omnibus in locis venētur præbēdas, vno quidem in loco reſideant, ad alia collegia colligēdorum fructuum cauſa proficiſcantur, conſultum foret, quandocunque, & vbicunque fieri poteſt, corpora in præſentias commutare, aut ſaltem minuere corpora, augere præſentias. Verum de hiſce deinceps agam.

§. 3. Canonicatus, & præbendæ in vniuerſum duplices ſunt. Aliæ ſunt Cathedrales, aliæ ſecundariarum eccleſiarum, vnde inualuit illa diſtinctio, vt dicatur Clerus primorius, qui in æde cathedrali Deo ſeruit, ſecundarius qui in alijs collegiatis Eccleſijs. Solent etiam præbendæ & canonicatus vocari beneficia; quia beneuole dantur ab Eccleſia, & gratis, cum gaudio recipientis, & dantis, duo autem continent, ius fructuum recipiendorum, & obſequij Deo exhibendi obligationem. Datur autem beneficium propter officium. Ideo cum ceſſat officium, ſubtrahitur beneficium; & cum retinetur abdicato officio, iniuria Deo, & Eccleſiæ infertur. Ego in paucas leges totam rationem conferri poſſe puto.

Ceſſante officio, ſubtrahitur beneficium.

Lex 1. In beneficij collatione nihil collator ſibi retineat, nihil ſperet, non obſequium, non pecuniam. Quia Deo miniſtrum conſtituit, non debet in re ſacra fœnerator eſſe, & ſibi partem ex patrimonio Eccleſiæ vindicare, multo minus ſerui Dei officia cum Deo diuidere.

Gratis danda præbenda.

Lex 2. Reſideant in ſuis eccleſijs. Ideo enim & fundatæ ſunt, & priuilegia acceperunt ab Imperatoribus, tit. *de clericis non reſidentibus.* Hoc loco horreſco referens, quando fraudes, qua Deum miſeri homines circumuenire ſatagūt, recordor. Iam olim hoc malum cœpit, vt magnos prouentus parum, aut nihil agendo conquireret cupiditas. Quotus quiſque debito more præſens eſt? Sed audiamus patres noſtros, anno 1286. in concil. Rauennati ſub Honorio quarto ita definitum eſt. Rub. 5. *Dignum eſt, vt quos ad vita decora, domeſtica laudis exempla non reuocant, ſaltem correctionis medicina compeſcat. Sane relatu comperimus plurimorum, in nonnullis eccleſiis noſtræ prouinciæ, cōſuetudine obſeruari, & in aliquibus alijs conſtitutione firmatum, vt præter reditus beneficiorum, & præbēdarum; de quibus nihil ad præſens volumus immutari; prout quotidie reſident, reditus aliquos alios, tantum in eccleſia reſidētes, pro rata reſidentia, quā in eccleſia faciunt, percipiant: & quod ad huiuſmodi conſuetudinē & ſtatutum, quidā praua interpretatione obaudiētes, ac minus, quæ Dei ſunt, cogitātes, in animarum ſuarū periculo; dum tamen in camera ſua reſideant, dato quod intrent in eccleſiā ad diuinum officium celebrandum, tantum ſemel in menſe, ipſos reditus ſpecialiter ob fauorem reſidentiæ deputatos, vt Deo, & eccleſiæ ſeruiatur, & diuinæ laudis organa, in ipſa, horis ſingulis decantentur, ſibi vſurpant: propter quæ generatur grande ſcandalū proximorum, qui eccleſiæ militāt, prout debēt, ac refrigeſcit in eis laudabile propoſitū, quod habebāt. Ne igitur culparū illorum efficiantur participes, ipſa praua interpretatione ſummota, ac tali conſuetudine obſeruata, ſtatuimus declarando, & ſtatuendo declaramus, vt illi tantum dicantur in eccleſia reſidentes, quoad præmiſſos reditus, qui diſtribuuntur, prout quotidie reſidēt, ſeu ſit bladū, ſeu vinum, ſiue ſint pecunia, vel alia bona; qui in eccleſia ſua confratribus alijs horis debitis penſum ſeruitutis noſtræ, videlicet matutinū, laudes, primā tertiā, ſextam, nonam, veſperas, completoriumq; perſoluerint: alioquin percipiant ex ipſis reditibus, niſi prout ſeruierint eccleſiæ, iuxta ordinationem noſtram, infra proxime annotatā. Et vt hæc cōſtitutio inuiolabiliter ſeruetur, volumus, & ſub excommunicationis pœna mādamus, vt infra duos menſes à die publicationis præſentis cōcilij cōputandos, omnes & ſinguli clerici eccleſiarū noſtræ prouinciæ, vbi ſunt plures clerici ordinati, & tales ſunt reditus, de quibus ſupra præmiſimus, hāc teneantur conſtitutionē ſacramento firmare, & omnes etiā qui in poſterum aſſumentur, antequā ad reditus admittantur. Vbi vero in eccleſia reditus tales nō ſunt, diœceſani locorū in ſynodis ſuis, quas eos cōtigerit celebrare, prouideant, prout ſecundū Deum melius poterunt, ne in ipſis eccleſijs, horis canonicis, officiū negligatur. Quod ſi maior de Capitulo, vel vbi omnes ſūt pares, qui proximo ipſis clericis præeſt, non fecerit hoc ſacramentum præſtari, ſub beneficij periculo ſubiacebit, mulctandus per prouinciale concilium, ſeu ſuperiorem ipſius, vel per alium, qui hoc poſſit.*

Qualis reſidentia.

In camera reſidentes ac ſpore fructus.

Sacramento redigantur ad reſidentiam.

Proximum ſupraſcriptum Concilium, in quantum rite poſſumus, ordinare & declarare volentes, ſtatuimus, vt infra duorū menſium ſpatium, à die publicationis huius Concilij ordinetur, quot, & quantū habere debeat, qui matutino interfuerit, & alijs horis Canonicis, ex reditibus, de quibus ſupra proximo Concilio eſt præmiſſum, vbi tales ſunt reditus. Et quia in ſpecie dare in hoc doctrinam non poſſumus, cū aliqua Eccleſia plus abundent, alia vero minus, prout poſſumus, prouidemus hoc modo, videlicet, vt qui matutino interfuerit, duplū eius habeat, quod habebit, qui erit in Miſſa. Qui autē Tertiæ, & Sextæ, medietatē eius habeat quod ei fuerit datū in Miſſa: Et idē in Nona ſeruetur, quod eſt in Tertia & Sexta præmiſſum. Qui autē in Veſperis, & Completorio, tantum habeat, quantū qui Miſſa interfuerit, ſecundum præmiſſa. Vt clare intelligas, ſuppone quod decē ſint denarij, diſtribuēdi indies pro quolibet Canonico: de ipſis decē denarijs dabis ei, qui interfuerit matutino, denarios quatuor: qui Miſſa, duos: qui Tertia, & Sextæ; vnum: Et vnum, qui Nona: & qui Veſperis interfuerit, & Completorio, dabis duos denarios, vt dediſti in Miſſa. Verum quia nec ſic eſt, ſecundum quod præmiſſum eſt, ad plenum contra doloſos prouiſum, qui venire poſſent ad horas Canonicas, non tamen hora debita, & ſi in hora debita, non tamē ſtarent, quouſq; officium compleretur, contra eos ſtatuimus, vt ii dicantur matutino intereſſe, qui ad Eccleſiam venerit, antequam, Venite, cum hymno cantetur, cum hymnus dicitur: alias cum dicetur, Venite, cum primo pſalmo; ex quo hymnus tūc non cantatur; & ſteterit, quouſq; Prima completa fuerit. Qui Miſſæ, antequam cantetur Kyrieeleyſon, & ſteterit, quouſq; fuerit finita Miſſa. qui Tertiæ, Sextæ, Nonæ, Veſperis, & Completorio, antequam pſalmi incipiantur, & ſteterint, quouſq; dictæ horæ fuerint perfecta, aliter nihil percipiant. Quicunq; autem contra fecerit, præter reatum periurij, teneatur ad duplum illius, quod perceperit, reſtituendum Eccleſiæ, cui ſeruitium debitum eſt ſubtractum, conuertendum in ornamenta ipſius Eccleſiæ.

Leges valde ſalutares, & ſeruandæ horarum Canonicarum.

Eadem deinde anno 1317. multo vehementius in Rauennate Concilio tractata, & definita ſunt.

Non poſſum quin Concilij Baſileenſ. ſeſſ. 21. verba adſcribam: *Qui in matutinis ante finē pſalmi, Venite exultemus, in alijs horis ante finē primi pſalmi, in Miſſa ante vltimum Kyrieeleiſon, vſq; in finem diuino officio non interfuerit, niſi forte neceſſitate cogente, ac petita & obtenta à preſide chori licētia, diſcedere oporteat, pro illa hora abſens cenſeatur, ſaluis eccleſiarum conſuetudinibus, ſi quæ forte circa hoc arctiores exiſtant. Idem in his obſeruetur qui à principio vſq; in finem in proceſſionibus non permanſerint. Pro cuius executione deputetur aliquis, onus habens notandi perſonas ſingulas ſtatuto tempore non conue-*

Toti officio interſit, qui abſens æſtimari non vult.

nien-

uientes, iuramento adſtricti agere fideliter, & nulli parcet. Iubet etiam hæc ſancta Synodus, quod in illis eccleſiis, in quibus ſingulis horis certa diſtributiones ſtatutæ non ſunt, omnino etiam de groſſis fructibus, ſi opus ſit, deputentur, vt iuxta menſuram laboris plus minuſue quiſque capiat emolumenti, tollens prorſus abuſum illum, quo in vna duntaxat hora præſens, totius diei diſtributiones vſurpat: & illum quo Præpoſiti, vel Decani, aut alij officiales, ex hoc ſolum, quod officiales ſunt, licet actualiter pro vtilitate eccleſiæ non abſint, quotidianas diſtributiones percipiunt.

Iam ſupra mentionem feci concil. Moguntini ſub Sebaſtiano anno 1549. in quo c. 72. his verbis res imperatur. *Cum Apoſtolus velit, adeoque ipſa vita, ita iudicet homines otioſos, qui panem non labore ſuo partum, cum grauamine aliorum edunt: quanto grauiori indignationi diuinæ eos ſubiacere putandum eſt, qui cenſus Eccleſiæ, ſanctorum Martyrum patrimonia & donaria piæ plebis, ad diuini Miniſterij inſtaurationem collata, otioſe abſumunt, pro ijs debita ipſis eccleſiis obſequia rependere non curantes? Nos igitur periculo animarum obuiare, & neceſſitati eccleſiarum conſulere volentes, præſenti ſtatuto decernimus & ordinamus, ne poſthac in Metropolitana, Cathedralibus, Collegiatis, aut quibuſcumque alijs noſtris, & nobis ſubiectis eccleſijs, per vniuerſam prouinciam conſtitutis, quotidianæ diſtributiones ad breuiſſima quædam momenta, puta ad lectionem Epiſtolæ, seu vnius Pſalmi, aut Reſponſorij: ſed integris ac totis officijs, & horis aſſignentur, & ijs modo tribuantur, qui officijs diuinis, de quibus emolumēta dantur, ab initio ad finē interfuerint. Hi vero qui excurſus & recurſus ſuos ita partiri cōſueuerunt, vt de laboribus minimum, de emolumentis autem plurimum percipere[illegible] posterum niſi integris officijs & horis intereſſe ſtudeant, illius officij aut horæ fructu in totum mulctentur, quibuſcumque irrationabilibus aut prauis cōſuetudinibus (quæ potius corruptelæ cenſenda ſunt) non obſtantibus. Si qui tamen infirmitate aut legitima cauſa impediantur, apud Prælatum aut alium, cui de Eccleſia conſuetudine competit, ſe excuſent, & veniam abſentiæ ſuæ impetrent: Canonicos vero, per actus Capitulares ab ingreſſu chori, quamdiu Capitulo interſunt, & non diutius, excuſari volumus. In quare Decanos eccleſiarum, aut quibus ea cura pro tempore [illegible]mbit, monemus, eiſdem præcipientes, ne, extra neceſſitatem, Capitula indicant in eam horam, qua diuina officia peraguntur, cum poſſint aut maturius, aut ſerius Capitula habere, vt ipſi etiam Prælati & Canonici diuina offici[illegible] commodius intereſſe queant. Quos vtique, ſupra chori officia, quæ ipſis incumbunt cum vicarijs communia, cum Capitularium labor grauior[illegible] debeat, cum ſupra communes diſtributiones, de præbendis ſuis ampliore etiam emolumento potiantur.*

Similimodo diſtributiones, quæ de proceſſionibus percipiuntur, his modo dari volumus, qui eiſdem ab initio ad finem præſentes intereſſe perſeuerauerint.

Et ne beneficia per eccleſias debitis obſequijs fraudentur, omnibus beneficiorum poſſeſſoribus, ſub amiſſione beneficiorum, iniungimus, vt ordines; quos eorū beneficia requirunt, ſi nondum habent, proximis temporibus à iure ſtatutis recipiant: Ad quod etiam Canonicos [illegible] prout pro ſuo quemq; ordine teneri volumus, vt [illegible], quod quiſque pro officij ſui exigentia [illegible] debet, cum poſtulat, per ſe præſtare queat.

I[illegible]dem modo [illegible] ol. nen. 5. c. de reſidentia [illegible] ſimeque ſancit. & Me[illegible] de reſ[illegible] Videatur de hiſce ſeſſio 6. [illegible]dem [illegible]

[illegible] 3. A[illegible]o ben[illegible]ium nemo accipiat. *[illegible] ſecundum Apoſtolum, nemo ſibi debeat honorem aſſumere, niſi [illegible] tanquam Aaron à Deo fuerit vocatus[illegible] pro minus co[illegible] fuerint, & attentant ſua ſubitu o[illegible]ti, qui [illegible] intrudi in dignitates Eccleſiaſticas [illegible] vel [illegible] & eligi & intrudi procurant per potentiā laicalem: Volentes [illegible] talibus [illegible] bus remedijs quibus poſſumus obuiare, ſtatuimus & diſtrictius prohibemus, ne quis [illegible] de cætero præſumat attentare, vel attentari ſuſtineat, vel procuret. Et ſi quis contra fecerit, non ſolum non confirmetur, nec inſtituatur, ſed omni ſpe promotionis, in tota Rauennate prouincia, per duo[illegible] ſimiliter exuatur: & nihilominus ipſo facto ſit excommunicatus, & omni priuilegio eccleſiaſtica prot[illegible]ionis, ac defenſionis exuatur.*

Laicus ſacerdotium dare non poteſt.

Lex 4. Non modo pro beneficio nihil petatur. ſed nec ſponte oblatum recipiatur; nec ea conditione vt is qui accepit, ad nutum vel d[illegible] vel alterius cedat. Mediol. 1.

Ne ſponte oblatum quicquam.

Lex 5. Qui ſic dederit, iure dandi, nominandi, præſentandi priuatur, imo & eligendi; qui acceperit fructus ſuos non facit, Mediol. 1. §: *Quæ pertinent ad beneficiorum collationem.*

Accipiens omni iure priuatur.

Lex 6. Accepturi beneficium iureiurando Simoniace ſe non egiſſe, affirment. Sic eſt in Mediol. 1. §. *Neminem autem vel præſentatum, vel nominatum, vel electum, vel ab inferioribus prouiſum prius admittant, aut inſtituant Epiſcopi, quam infraſcriptum iuſiurandum ab eo exegerit. Ego N. præſentatus, vel electus &c. ad beneficium N. iuro per ſacroſancta Dei Euangelia, quæ meis manibus tang[illegible], neque me beneficij obtinendi cauſa, aut vt ad id præſentarer, vel nominarer &c. neque quemquam alium, meo nomine aut conſentiente, vel ſciente me, quidquam collatori, patrono, ſeu alij cuiquam ea de cauſa promiſiſſe, aut dediſſe, aut compenſaſſe, aut prius datum confirmaſſe, vel apud quemquam depoſuiſſe.*

Iurandi [illegible]

Neque mutuo dediſſe, vel locaſſe, vel prius mutuo datum, commodatum, locatum, aut quocunque modo debitum remiſiſſe, aut relaxaſſe. Nec de domibus, terris, prædijs, redditibus eius eccleſiæ, fructibuſue, decimis, aut oblationibus eiuſdem præteritis, præſentibus aut futuris donationem, remiſſionem, locationemue feciſſe, promiſiſſe aut iniuiſſe, aut alium, mandante, vel conſentiente me promiſiſſe, feciſſe, aut iniuiſſe. Ita me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei Euangelia.

Lex 7. Internuncij Simoniacorum plectantur, notarij, aduocati, procuratores, & interpoſitores, fideiuſſores. ibidem.

Lex 8. Ambitioſè petens biennio careat, itē que qui nondum vacantia pollularint.

Lex 9. Vni plura ne dentur. Antiqua & ſæpe repetita lex, ſed quæ ſæpe violatur; multi poſſident plura, pauci ſunt, qui non cupiant plura.

Pluralitas beneficiorū vetita.

Ego primum ſtatuta legeſque Eccleſiæ, deinde meam ſententiam proponam. Nam de præbendis, & dignitat. c. *iam dudum ſtatutum: vt primum beneficium ipſo iure amittatur, ſi aliud recipiatur.* Et de elect. c. dudum. *vetatur ne ſine diſpenſatione obtineatur.* Itaque duo ſtatuenda ſunt: Primum pluralitatem grauiſsime prohibitam eſſe, præſertim in curatis. Secundum diſpenſari in ea lege poſſe. De primo igitur ſic ſtatuunt Patres, Concilia, Pontifices. Concil. Claromontanum anno 1095. ſub Vrbano 2. c. 22. *Vt nulli clericorum liceat deinceps in duabus ciuitatibus duas præbendas obtinere, cum duos titulos non poſſit habere.* Iam vero titulorum multitudo honori ducitur. Et appendix Later. vbi Alexander 3. Burdegalen[illegible] ſcribit. Vt alterum eius Archidiaconus reſignet. Et Lateran. ſub Innocen[illegible] 2. cap. 29. *De multa*

Iam viginti titulos habent.

ta prouidentia fuit in Lateranenſi Concilio prohibitum, vt nullus diuerſas dignitates eccleſiaſticas & plures parochiales eccleſias reciperet contra ſacrorũ canonum inſtituta. Alioquin & recipiens, ſic receptum amitteret, & largiendi poteſtate conferens priuaretur. Quia vero propter præſumptiones, & cupiditatee quorundam, nullus hactenus fructus, aut vetus de prædicto ſtatuto prouenit, nos euidentius, & expreſſius occurrere cupientes præſenti decreto ſtatuimus, vt quicunque receperit aliquod beneficium, habens curam animarum annexam, ſi prius tale beneficium obtinebat, eo ſit iure ipſo priuatus, & ſi forte illud retinere contenderit, alio etiam ſpolietur.

Plura curata habens, ſit ipſo iure priuatus.

Vbi de duobus curatis tantum agitur, nõ ſimplicibus At Concil. Salisburg. ſub Greg. 10. de omnibus agit. Cum in prouincia Salzburg. diuerſi clerici ſæculares non ponentes terminũ auaritiæ, nec ſalutem propriam prætendentes, onerare ſe pluribus beneficijs eccleſiaſticis non formident; nos qui aliorũ indigentiæ, & ſaluti occurrere cupimus, & eccleſiarum neceſſitatibus prouidere, auctoritate præſentis Concilij firmiter & diſtricte præcipimus, vt ſinguli plura beneficia poſſidentes, aut recepto vltimo ſint contenti, aut in ipſo proximo prouinciali concilio, ſeu Epiſcopali Synodo, quem terminum ipſis peremptorium aſſignamus, legitimum documentum edoceant, ſecum eſſe per eum, qui de iure hoc facere potuerit, diſpenſatum, alioquin nos iam formam Canonum, circa hoc traditam, quam ſtatutum bonæ memoriæ Domini Guidonis Cardinalis quondam in prouincia noſtra A. S. L. prouidere curabimus beneficijs & perſonis.

Eadem mente Auguſtana anno 1548. c. 11. Quicunque, vel cupiditate, vel quouis etiam honeſto colore impediente, plura beneficia eccleſiaſtica obtinent, hoc noſtro mandato iubentur, ſicuti diſtricte præcipiendo mandamus, vt retento quod ex illis maluerint vnico beneficio, cætera intra annum reſignent, aut nobis vel deputatis ad hoc noſtris, diſpenſationum ſuarum priuilegia huiuſmodi oſtendant. Quod niſi debita obedientia præſtiterint, ſciant ſe ex noſtra diligentia in recta & vera eccleſiaſticorum beneficiorum diſpenſatione adhibenda, inobedientiæ aut cupiditatis ſuæ pœnas legitimas ſuſcepturos.

Et Moguntinum ſub Sebaſtiano c. 64. de curatis potiſsimum agit. Res ipſa loquitur, plura beneficia, potiſſimum quibus animarum cura ſubmiſſa eſt, non ſine graui eccleſiarum damno ab vno obtineri, cum vnus in pluribus eccleſiis rite officia perſoluere, aut rebus earũ neceſſariam curam impendere nequeat. Nos igitur, iuxta reformationis commonitionem, cõtra hanc eccleſiarum calamitatem velut ſalubre remedium, illud Lugdunenſis Concilij decretũ opponentes, ſingulos eiuſmodi curatorum beneficiorum detentores monemus, & diſtricte eis præcipiendo iniungimus, vt intra trimeſtre tẽpus, poſt huius Synodi prouincialis exitũ, nobis aut comprouincialibus noſtris, locorum ordinarijs diſpenſationes, quarum prætextu eiuſmodi beneficia obtinent, exhibeant. Quod ni fecerint, talia beneficia quaſi eo ipſo illicite obtineri conuincantur, poſt trimeſtre tempus elapſum, per eos, ad quos collatio eorum pertinet, alijs perſonis idoneis conferri debent. Quod ſi diſpenſatio alicuius legitima & ſufficiens videbitur, is beneficia ſine moleſtia retinebit. Nihilominus tamen prouidebit, per idoneorum vicariorũ deputationem, & congruæ portionis fructuum aſſignationẽ, ne cura animarum in his eccleſiis negligatur, nec ipſa beneficia debitis officijs fraudentur: alioqui negligentia eius, per ordinariũ de fructibus beneficij ſuppleri, & ipſe inſuper ſubtractione certæ portionis reliquorum fructuũ, pro arbitrio ordinarij, puniri debet. Sin diſpenſationes inualidæ, aut nõ ſatis legitimæ viſæ fuerint, ſi is qui earũ prætextu plura beneficia curata obtinuit, vno retẽto, cætera libere cõſignare recuſauerit: cauſſa illius ad ſedẽ Apoſtolicam referatur, eiuſdemque iudicium expectetur, quem ſui beneficij modum eſſe velit. Quod ſi quis in diuerſis diœceſibus eiuſmodi beneficia curata obtineat, à quolibet ordinario ad eandem exhibitionẽ compelli debet. Et ſi legitima diſpenſatione munitus nõ fuerit, vltimo quod accepit beneficio retẽto, cætera reſignet: cũ iuxta iuris commun diſpoſitionẽ, per ſubſequentis beneficij curati acceptationem, quod prius obtinebat, ipſo iure vacare dignoſcatur.

Pluralitas beneficiorũ eſt eccleſiæ calamitas.

Eodem modo Concilium Tridentinum ſeſſ. 7. c. 2. & 4. Nemo, quacunque etiam dignitate, gradu, aut præeminentia præfulgens, plures Metropolitanas ſeu Cathedrales eccleſias, in titulum, ſiue commendã aut alio quouis nomine, contra ſacrorum canonum inſtituta, recipere, & ſimul retinere præſumat. Cum valde felix ſit ille cẽſendus, cui vnam eccleſiam bene ac fructuoſe, & cum animarum ſibi commiſſarum ſalute regere contigerit. Qui autem plures eccleſias contra præſentis decreti tenorem nunc detinent, vna, quã maluerint, retenta, reliquas infra ſex menſes, ſi ad liberã ſedis Apoſtolicæ diſpoſitionem pertineant, alias infra annum dimittere teneantur: alioquin eccleſiæ ipſæ, vltimo obtẽta dumtaxat excepta eo ipſo vacare cenſeantur.

Inferiora beneficia eccleſiaſtica, præſertim curã animarum habentia, perſonis dignis, & habilibus, & quæ in loco reſidere, ac per ſe ipſos curam exercere valeant, iuxta conſtitutionem Alexandri tertij in Lateranẽſi, quæ incipit, Quia nonnulli; & aliam Gregorij decimi in generali Lugdunenſi Concilio, quæ incipit, Licet canon, editam conferantur. Aliter autem facta collatio, ſiue prouiſio, omnino irritetur: & ordinarius collator pœnas conſtitutionis concilij generalis, quæ incipit, Graue nimis, ſe nouerit incurſurum.

Quicunque de cetero plura curata, aut aliàs incompatibilia beneficia eccleſiaſtica, ſiue per viam vnionis ad vitam, ſeu commenda perpetua, aut alio quocunque nomine, & titulo, contra formam ſacrorũ canonum, & præſertim conſtitutionis Innocentij tertij, quæ incipit, Quia multa, recipere ac ſimul retinere præſumpſerit, beneficijs ipſis, iuxta ipſius conſtitutionis diſpoſitionem, ipſo iure, etiam præſentis canonis vigore, priuatus exiſtat.

Idem Concilium tamen ſeſſ. 24. de omnibus ſic ſtatuit c. 17. Cum eccleſiaſticus ordo peruertatur, quando vnus plurium officia occupat Clericorum; ſacris canonibus cautum fuit, neminem oportere in duabus eccleſiis conſcribi. Verũ quoniam multi improbæ cupiditatis affectu ſeipſos, non Deum decipientes, ea, quæ bene conſtituta ſunt, varijs artibus eludere, & plura ſimul beneficia obtinere non erubeſcunt: ſancta Synodus debitã regendis eccleſiis diſciplinã reſtituere cupiens, præſenti decreto, quod in quibuſcumque perſonis, quocumque titulo, etiamſi Cardinalatus honore fulgeant, mandat obſeruari; ſtatuit vt in poſterum vnum tantum beneficium eccleſiaſticum ſingulis conferatur. Quod quidem ſi ad vitam eius, cui confertur, honeſte ſuſtentandum non ſufficiat: liceat nihilominus aliud ſimplex ſufficiens, dummodo vtrumque perſonalẽ reſidentiam non requirat, eidem conferri. Hæcque non modo ad cathedrales eccleſias, ſed etiam ad alia omnia beneficia, tã ſecularia, quam regularia quæcunque, etiã commendata, pertineant, cuiuſcunque tituli, ac qualitatis exiſtant. Illi vero, qui in præſenti plures parochiales eccleſias, aut vnam cathedralem, & aliã parochialẽ obtinent, cogantur omnino, quibuſcunque diſpẽſationibus, ac vnionibus ad vitã, non obſtantibus, vna tantũ parochiali, vel ſola cathedrali retẽta, alias parochiales infra ſpaciũ ſex menſiũ dimittere: alioquin tam parochiales, quam beneficia omnia, quæ obtinent,

Si vnum non ſufficiat, aliud addi poteſt.

nent, ipſo iure vacare cenſeantur; ac tanquam vacantia ... idoneis conferantur: ne ipſi ante illa ubique ... conſcientiæ fructus poſt dictum tempus retineant. Optat autem ſancta Synodus, vt reſignantium neceſſitatibus commoda aliqua ratione, prout ſummo pontifici videbitur, prouideatur.

Lex illa mitigant.

Cum igitur lex illa à multis concilijs ſit conſtituta, firmata, acceptata, cum iura ſecundum eā decernant; cum etiam finis eius grauis ſit, ſequitur eam vehementer obligare, inuiolateque ſeruandam eſſe. Quia tamen lex poſitiua eſt, & Eccleſiaſtica poteſt ſummus Eccleſiæ paſtor in ea diſpenſare, quod leges ipſæ ſatis indicant, cum vetant habere ſine diſpenſatione plura beneficia.

Diſpenſare poteſt in hac lege.

De hac diſpenſatione igitur dicendum; neminem enim eſſe puto, qui plura habeat ſine pontificia diſpenſatione. Verum diſpenſatio an legitima ſit maxime animaduertendum eſt, ſunt enim ſæpe diſpenſationes verbo, reipſa diſsipationes. Interdum in foro exteriore ſunt validæ, quia refutari non poſſunt, in conſcientia criminoſæ, quia iuſtam cauſam non habent. Qui tamen plura poſſident, tenentur vigore conſilij Tridentini ſuas diſpenſationes oſtendere. Sane fortiter, & religioſe eam rem vrſit in Concilio Auguſtano Cardinalis, & Auguſtanus Epiſcopus Otho. Qui requirit diſpenſationum diplomata, Et addit, *Si qui vero poſt hac ſedis Apoſtolicæ diſpenſatione plura beneficia obtinuerint, compertumq; à nobis fuerit, eidem ſedi (quæ in literis, conceſſionibus, priuilegijſq; ſuis rationes cauſaſq; honeſtas & neceſſarias, prout ſuggeſtum ei fuerit, ſequi conſueuit) illuſum ab impetrātibus fuiſſe, hi ſciant nos ſanctiſſ. domino noſtro melius informato diſpenſationum huiuſmodi reuocationem procuraturos. Vnde ſtatuimus & ordinamus, vt in poſterum nullus, cuiuſcunque gradus, aut dignitatis fuerit, ad alterius aut plurium beneficiorum poſſeſſionem admittatur, niſi nobis tanquam ordinario loci, diſpenſationis eiuſmodi literas, pro ſedis Apoſtolica dignitate cōſeruanda inſpiciendas, prius exhibeat, Bonifacij IX. & Leonis X. maximorum pontificum conſtitut. omnibus ſemper ſaluis Et ſi diſpenſatione dignus videbitur, nihilominus ſtatuimus, vt tales, aut alij quicunque eccleſiarum rectores & beneficiati, vicarijs ſuis tantam ex fructibus portionem relinquant, quanta ad hoſpitalitatem ſeruandam, ad iura Epiſcopalia & Archidiaconalia perſoluenda, aliaque onera ferenda ſufficiat. Alioquin à ſuis beneficijs, reſeruato tamen vnicuique patrono aut collatori iure ſuo, decernimus amouendos.*

Diſpenſatio examinanda, quia cauſas ſemper adiungunt.

Fraudes diſpenſationum.

Merito ſane; Diſpenſationum enim importuni efflagitatores faciunt, vt nulla ſit quam accipiunt, diſpenſatio. Vidi diplomata diſpenſatoria, quorum initia, indicabant, ob magnam eruditionem, multoſque labores pro Eccleſia toleratos, meritaque & vitam exemplarem, de benignitate Apoſtolica, cuius in tales viros præcipua debet eſſe affectio, cum venerabili domino N. diſpenſari. At venerabilis ille dominus puer erat indoctus, prauæ indolis, nec rectè inſtituebatur à ſuis, hic nulla fuit diſpenſatio, ſed artificioſum ſacrilegium, quo ſe parentes obſtrinxerunt, non puer; ille enim inſcius, per procuratores tanquam minorennis beneficio onerabatur.

Quamobrem prudentiſsime de hac re ſtatuit Concilium Colonienſe anno. 536. part. 1. c. 31. *Odioſa ſemper apud veteres fuit plurium ſacerdotiorum ambitioſa cupiditas, neq; ſemel generalibus Concilijs damnata. In Chalcedonen. enim inter alia cautum eſt, clericum in duabus eccleſijs conſcribi non oportere, quod difficile videatur, vt vnus vtrem duorum ſuſtineat: & abſurdum, ſi promiſcuis actibus rerum turbentur officia. Id vero in primis noxium eſt, vbi plures parochiæ, ſeu dignitates vni presbytero committuntur, quod ſolus per omnes Eccleſias, nec officium perſoluere, nec rebus earum neceſſariam curam impendere valeat. Quare tamen eos qui de ſacerdotijs eiuſmodi diſponendi poteſtatem habent, quam qui ea caca cupiditate ducti ambiunt, commonitos volumus, vt ſuos affectus canonicis inſtitutis ſubmittant. Qui vero diſpenſatione Apoſtolica aduerſus hæc ſe tueri volunt, hi viderint, vt cauſam diſpenſationis obtentā, Deo comprobent. Neque enim ſublimes, atq; admodum litteratas perſonas ſuo priuilegio nudamus, modo illo recte & ſecundum Deum vtantur.*

Cupiditas plurium beneficiorum damnata.

Diſpenſationes vero excutiendas docet c. 33. *Quam impudenter pleraque diplomata ac diſpenſationum apud ſedem Apoſtolicam extorta, præter ſummi pontificis mentem; qui & vult & debet poteſtate ſibi commiſſa, non ad deſtructionem, ſed ad ædificationem vti) abutantur, nullus eſt qui ignoret. Non prohibeo (inquit, quidam vir pius) diſpenſare, ſed diſsipare. Diſpenſatio quidem credita eſt ſed hic iam quaritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Quanquam apud illos maxima culpa pars reſideat, qui vel nulla, vel minus legitima, vel etiam ficta cauſa ſupplicatorijs precibus inſerta, diſpenſationis lectorum tandem eliciunt, quos apud Deum, qui renes & corda ſcrutatur, omnemque hypocriſim ac fraudem execratur, ſecuros quis dixerit? Nemo tibi (ait idem ille quem iam citauimus) de diſpenſatione Apoſtolica blandiatur, cuius conſcientiam diuina ſententia tenet alligatam. Sed quia pauci ſunt, in quorum conſpectu eſt Deus, plerique vero, qui ſacra authoritate pro ſua libidine paſsim abutuntur: fit, vt Lugdunenſis Concilij, ſub Gregorio decimo celebrati, non inſalubre decretum aduerſus inſolentiam eiuſcemodi hominum in vſum reuocare cogamur: quo ſubnixi, cunctis qui talibus diplomatis ſibi blandiuntur, neceſsitatem imponemus literas ſuas nobis exhibendi, viſuri, num rite impetrauerint, ac recte impetratis vtantur. Et vt quā maxime robuſta ſint diſpenſationes iſta, curabimus tamen, vt menti canonum ac ſummi pontificis ſatisfiat: Videlicet, ne animarum cura in his eccleſijs, perſonatibus ſeu dignitatibus quas ſub hoc prætextu occupant, negligatur, nec beneficia ipſa debitis obſequijs defraudentur.*

Statuto itaque, diſpenſationum, vt ratæ ſint, legitimam debere eſſe cauſam, idque in lege, quæ tot canonibus, tot concilijs firmata eſt, quæ conſenſu orbis, & conuicio flagitatur, cuius ſeruandæ cauſa manet, manebitque ſemper, concludemus raro, vera, & quæ in cœlis acceptata ſit, diſpenſatione plura beneficia permitti.

Diſpenſationum iuſta cauſa ſit.

Quod ſi quiſpiam ex me quærat, quæ vera & legitima ſit cauſa diſpenſandi, reſpondeo, haſce eſſe.

Rara eſt legitima diſpenſatio.

Primo. Neceſsitatem Eccleſiæ: Nam Eccleſia obærata, in periculis conſtituta, poteſt ſibi potentem Epiſcopum vicinum, aliumue poſtulare, vt defendatur, ſumptu leuetur, in integrum reſtituatur, inobedientes conuertat. Idem dicendum in magna Eccleſiæ vtilitate, & euidenti.

Cauſa legitima diſpenſationis.

Nam quamuis illi prælato commoda accedant omnia tamen ad Eccleſiæ vtilitatem redūdant. Hac tamen in re duobus modis peccatur: 1. cum euidens aut probabile periculum non eſt, & ab alio caueri, & propulſari poteſt. 2. cum ille potentior qui electus eſt, non præſtat id propter quod electus eſt, nec ideo acceptat, vt hoc præſtat.

Ad hanc neceſsitatis, & vtilitatis cauſam refero; eum electione vnius, alter non idoneus, vel minus idoneus repellitur. Multi enim ſuſcipiunt magiſtratus politicos, & prælaturas, non quia deſiderant, ſed ne eo indigni proueheantur. Poterit itaque diſpenſatio legitime peti, & dari, qua Titius beneficium accipiat, ne Caius hæreticus, concubinarius, inductus, ebrioſus, dilapidator, iracundus illud inuadat. Verum hæc ſincere coram Deo, non amore ſui, aut odio aliorum facienda ſunt.

Secundo. Neceſsitatem eius, qui plura accipit, legitimam diſpenſationem eſſe affirmo. Si enim vnum ad honeſtam ſuſtentationem non eſt ſufficiens, duo, aut tria etiam habere conceſſum eſt. Nam iuſtum eſt, vt qui altario ſeruit, de altario viuat. Hoc ad eos igitur reſtringo, qui in Eccleſia vigilanter deſeruiunt, 1. q. 2. clerici, & diſt. 86. *Non ſatis.* His igitur victus & veſtitus debetur, & ille honeſtus, vt ſeruis Dei, vtpote presbyteris, vt hoſpitalibus, vtpote qui eleemoſynā dare debeant. Olim illis quorum opulenta erant patrimonia, Eccleſiæ beneficia non dabantur. 1 qu. 2. *Clericos autem illos cōuenit eccleſia ſtipendijs ſubſtētari, quibus parentum, & propinquorū nulla ſuffragātur bona. Qui autem bonis parentum, & opibus ſuis ſubſtentari poſſunt, ſi, quod pauperum eſt, accipiunt, ſacrilegium profecto committunt, & per abuſionem talium, iudicium ſibi manducant & bibunt.*

Opulentis ſacerdotibus, olim beneficia nō dabantur.

Hæc canon ille & ſequentes inculcant, at conſtituto eccleſiæ ordine, viſum eſt, etiam diuites, ſi labores pro eccleſia ſubeant, ſi diuinis officijs vigilanter inſiſtant, ab eccleſia accipere remunerationem.

In hac neceſsitate eſt expendenda conditio perſonæ, loci, aliaq; quæ ad rem pertinent. Beneficium enim quod ciui ſufficit, nobili viro non ſufficit; & quo nobilis honeſte, & decenter viuere poſſe cenſetur, comiti, vel duci parum fuerit. Poſſunt enim, imo debent eiuſmodi plures ſumptus facere; quia vero & talium opera indiget eccleſia, ita eorum obſequia compenſat, ne ſtatu abdicare ſe, aut agnatis pudori eſſe cogantur: cum enim Epiſcopi, atque adeo Reſpublicæ in nobiliores exules liberaliores eſſe debeant, cur non etiam in ſacerdotes generis claritudine fulgentes, quibus cum vna præbenda non ſufficiat, plures concedi poſſunt, vt conuenienter generi, ſtatuique domum & familiam inſtituere valeant.

Neceſſitas beneficiati, ex circumſtantijs ſpectanda.

Verum hic iam late via panditur, ad beneficiorum aceruum, cum nobilitas extollitur, & dignitati nihil ſatis eſſe videtur. De quo ita iudico. Ad viuum hæc, & teruncium recidi non poſſe, nec debere, nec enim eccleſia rationum ſeuera exactrix eſt, nec pontifex κυμινοπρίστης, vt minima quæque reſcindat; quandoquidem enim Epiſcopi conſiliarios, & ſatrapas ſplendidius alunt, non debet nobiliora ſua membra velut mercenarios alere Chriſti eccleſia.

Scopulus nobilitatis.

Generatim igitur nobili canonico ſatis fuerit, quo alij nobiles canonici ſeſe honeſte alunt, hoſpitalitatemque exercent, eo quoq; ille contentus eſſe debebit. Vbi igitur eccleſiæ cathedrales, vel collegiatæ ſunt, in quibus nobiles vno ſolo beneficio contenti decenter viuunt, non poſſunt alij nobiles eiuſdem ſtatus plura obtinere, & diſpenſatio ratione ſuſtentationis cauſa carebit, ideoq; erit apud Dei tribunal inualida. Eadem ratio eſt baronum, comitum, ducum, quamuis vix ſit eccleſia quarum vna præbenda illorum ſtatui ſufficiat. Non igitur tuti ſua diſpenſatione eſſe poſſunt, qui quina aut ſena beneficia opulenta tenent, quorum quodlibet viro nobili decenter ſuſtentando ſat eſt. Sex enim nobiles ſeruire pro vno poſſunt eccleſiæ. Multo vero grauius delinquit, qui negligenter eccleſiæ deſeruit, aut opes illas in res ſuperfluas, vt ſplendorem domus, ditandam familiam, ædificationes impendit.

Quo communiter nobiles ſtatui conuenienter viuere poſſunt, id ſufficiens cenſetur.

Tertio Legitima etiam cauſa eſt diſpenſandi, eius, cui diſpenſatio conceditur, meritum, imo & parentum. Quo in genere multa ſunt: Si ille vel parens in defenſione eccleſiæ damnum fecit, ſi lucra commodaq; deſeruit, ſi legationes obiuit; ſi alia præſtitit, quæ vel ad ſpiritualē, vel temporalem vtilitatem eccleſiæ momentū attulerūt. Nam Eccleſiam benemeritis gratiam reddere honeſtum eſt; cum vero ſuis patronis, militibus, ducibus integras regiones in feudum concedat. Cur non etiam eccleſiaſticis plura beneficia permittat, ſi id illi meriti ſint? Addo ſic plurimis ad bene merendum animos accendi.

Bene meritis plura dari poſſunt.

Quarto. Poteſt etiam inſignis alicuius eruditio id mereri, vt pluribus inſtruatur eccleſiæ emolumentis; nam dantur illa in diligentiæ, & laboris præmium, & ad alios incitandos; cum euidens ſit; eccleſiam ſine accuratiſsima ſtudiorū diligentia non poſſe conſiſtere. Laborem autem, & ſtudia compenſari oportet. Itaq; canonico nobili ſi Theologus, ſi iuriſperitus ſit, ſi eloquentia polleat, ſi in varijs linguis ſit verſatus, quamuis ex vna cathedrali præbenda viuere ſufficienter poſſit, modo vir prudens & vitæ inculpatæ ſit, aliud etiam cathedrale beneficium vltro offerri cum diſpenſatione poterit; non modo ob præmium tam honeſte collocatæ iuuentutis, & incitamentum aliorum, verum etiam, quia eiuſmodi conſilio, operaque plurimum prodeſſe poſſunt, ornamento ſunt eccleſijs, earumque dignitatem tuentur. Idem etiam iudico, de alijs aliarum eccleſiarum canonicis eruditis: De eruditis, inquam, non qui doctoratuum bullas imperitiæ ſuæ prætendunt.

Erudito poſſunt plura dari, cū diſpenſatione.

Extra hos caſus nego vel centum pelles diplomatum quietam reddere conſcientiam poſſe. Imo in hiſce ipſis probo auream mediocritatē. Neque enim fieri poteſt, vt legitime in aliquem canonicum quamuis nobilem aut doctum, aut bene meritum decades opimarum præbendarum conferantur; cum eruditio auaritiæ conciliatrix eſſe non debeat, & nobilitatis in erogando, non acquirendo decus eluceſcat, merita autem, quæ eccleſiam grauant, omittantur. Qui igitur per hebdomadas beneficia diſponunt, qui ſoli reditus capiunt integræ eccleſiæ collegiatæ, eos non modo ratio bonorum eccleſiaſticorum, ſed fraus extortæ diſpenſationis illaqueabit. Quo enim iure ab eccleſia vnus homo tantum capit, quanto viginti illi pares poſſent honeſte ſuſtentari? Scio offenſum ire quoſdam, & magnos quidem; ſed veritas apud magnos & paruos eadem eſt. Ideo Concilium Tridentinum expreſſe omnes quacunq; dignitate fulgeant, etiam nominatim S. R. E. Cardinales complectitur; quo oſtendit ne illos quidem per vllam diſpenſationem poſſe grandes opes poſsidere. Nam mediocres quoſdam reditus ſufficere cardinalitiæ dignitati, probant multorum Epiſcoporum, & Archiepiſcoporum moderatæ poſſeſsiones, & ſumptus, imo multorum cardinalium. Vt vero vnus cardinalium tantum poſsideat, quantum

Cauſa legitima diſpenſandi, intra mediocritatem maneat.

Magna opes damnata.

tum decem alij, idque ex bonis eccleſiæ, nec æquitas admittit, nec diſpenſatio efficere poteſt.

Hæc itaque res pernicioſa eſt, de qua ſine deteſtatione canones nunquam loquuntur. Nam eccleſiæ miniſtri ſubtrahuntur; pauperum alimenta vertuntur in luxum, animæ accipientium pereunt.

Remedia contra auaritiam clericorum.

Remedium eſt, vt latæ à patribus leges ſeruentur omnes; ſed præcipue, vt cum quiſpiam diſpenſationem poſtulat, ætatem, genus, beneficium, reditus eius quod habet, & quod petit, minutatim deſcribat. Deinde cauſam adiungat, cur in lege tam ſeuera petat diſpenſationē, eamque probet: Qua examinata, ſi diſpenſatio detur, tum demum Epiſcopali iudicio respermittatur, vt videant in loco, vbi beneficium, aut diſpenſationis ſollicitator eſt, an vera cauſa ſit pontifici propoſita; Quod ſi Epiſcopo aut commiſſarijs nolit pontifex rem committere, poſſeſsio tamen ne detur, donec eccleſia plene Pontificem informarit. Quod ſi cauſa Pontifici reddita, non probetur, non modo à beneficio repellatur, ſed inſuper etiam multetur, vt qui iniquæ diſpenſationis ſollicitator fuerit.

Nō ego, ſed canones ſeueri ſunt, & cauendi tamen ſunt.

Mihi cū hanc ſententiam dicerem, non nemo obiecit multis in locis conſuetudinem diuerſam eſſe, & hæc per ipſa duriter accipienda; ſed cum dicerem etiam poſſe mandari, vt reddant, qui plura obtinent, negauit id fieri poſſe, ſed cum extrauag. de præbendis & dignitatibus oſtenderem tit. 3. ſententiam approbauit. Quam ob cauſam eam huic loco adſcribam. *Execrabilis quorundam tam religioſorum quam ſecularium ambitio quæ ſemper plus ambiens eo magis fit inſatiabilis, quo ſibi amplius indulgetur, & improbitas importuna petentiū à nobis & prædeceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus non tam obtinuiſſe, quam extorſiſſe plerunq; noſcuntur, quod vnus interdum etiam ad vnum beneficium eccleſiaſticum minus idoneus in diuerſis eccleſiis nedum vicinis, ſed etiam ab inuicem longe diſtantibus, imo nonnunquam in diuerſorum regnorum partibus ſituatis, duas aut tres, aut plures dignitates, perſonatus, officia ſeu Prioratus: aut diuerſa eccleſiaſtica beneficia curam animarum habentia poſſit diſpenſatione (cum alias non liceret de iure communi) recipere, & ſimul licite retinere: Vnde inter cætera inconuenientia ſubſcripta ſequuntur: quod videlicet interdum vnus, qui vnicum quamuis modicum vix officium implere ſufficeret, plurimorum ſibi vendicet ſtipendia, quæ multis literatis viris vita puritate ac teſtimonio bonæ famæ pollentibus, qui mendicant, poſſent abunde ſufficere, æqua diſtributione collata, habentibus ipſa paratur vagandi materia; diuinus cultus minuitur, hoſpitalitas in ipſis beneficijs debita non ſeruatur. Et dum non ſunt ſui in vnaquaq; regione rectores eccleſiarum, detrahitur commodis & honeri, quæ carentes defenſorum auxilio in vrbibus ſuis & libertatibus multipliciter collabuntur, & ruinis patent ædificia nobilia quæ magnificentia extruxerat deceſſorum & (quod amarius eſt dolendum) animarum cura negligitur, & vitiorum ſentibus fomentum perículoſe præbetur. Nos itaque tot tantiſq; diſcriminibus occurrere cupientes, omnes & ſingulas diſpenſationes ſuper receptione aut retentione plurium dignitatum, perſonatuum, officiorum, Prioratuum, aut beneficiorum quibus cura animarū ſit annexa, ſub quacunq; forma vel expreſsione verborū à nobis vel prædictis prædeceſſoribus, cuicunq; perſonæ conceſſas (cardinalibus tamen ſanctæ Romanæ Eccleſiæ qui circa nos vniuerſalis Eccleſiæ ſeruiendo ſingularum eccleſiarum commoditatibus ſe impendūt, ac regum filijs, qui propter ſublimitatem eorum ac generis claritatem ſunt potioris prærogatiua gratia attollendi, duntaxat exceptis) deliberatione ſuper hoc cum fratribus noſtris habita diligenti, de ipſorum conſilio & ex certa ſcientia noſtra in forma ſubſcripta duximus taliter moderandas, quod per moderamen noſtrum effrenatam circa eaſdem perſonas talium beneficiorum multitudinem refrænemus, ipſiſque impetrantes fructu diſpenſationum huiuſmodi totaliter non fruſtrentur.* ¶ *Statuimus itaq; & de fratrum ipſorum conſilio ordinamus, quod obtinentes nunc ex diſpenſatione legitima pluralitatem huiuſmodi dignitatum, perſonatuum, officiorum aut prioratuum ſeu beneficiorum, quæ alias abſq; diſpenſatione obtinere nequibant, vnum tantum ex dignitatibus, perſonatibus, officijs, prioratibus, eccleſiis vel beneficijs huiuſmodi, quibus cura imminet animarū, cū dignitate, perſonatu, vel officio, prioratu, eccleſia vel beneficio ſine cura, quæ habere maluerit, prætextu diſpenſationis ſufficientis circa id eiſdem indulta, poſſint licite retinere: Quæ tamen teneantur eligere intra menſem numerandum à tempore notitiæ conſtitutionis iſtius: cæteris beneficijs cum cura, vel ſine cura, quæ ipſius diſpenſationis prætextu tenebant, & quæ aliter non poterant de iure abſq; diſpenſatione licite retinere, quæ nos ex tunc vacare decernimus, coram ordinario ſub teſtimonio publico intra idē tempus verbaliter & realiter cum effectu dimiſſis, abſq; eo quod ad illa nunquam ſine noua collatione ab eo qui facere poterit facienda, redire aut eorum adminiſtrationi ſe immiſcere præſumant: Alioqui in tam his quam omnibus alijs beneficijs, quæ virtute huiuſmodi noſtri moderaminis retinere poterant (vt præfertur) ſint ipſo iure priuati, & prorſus inhabiles ad ſimilia beneficia obtinenda Per hoc autem ijs qui dignitates, perſonatus, officia vel alia beneficia curam animarum habentia ex diſpenſatione, quæ ius tribuat iuxta noſtram moderationem præſcriptam obtinent, & alia ſimilia beneficia noſtrorum, vel alias eorundem prædeceſſorum auctoritate litterarum expectant: Cum quibus eſt, vt illa cum vacauerint, recipere, & vna cum obtentis retinere licite valeant, diſpenſatum, nolumus derogari, quin ea cū vacabunt infra dicti tēporis ſpatium poſsint eligere, & dimiſſis alijs recipere in forma præſcripta, ac licite retinere: pœnas ſimiles incurſuri, ſi huic noſtræ contraire præſumpſerint ſanctioni.* ¶ *Porro quia quorundam oculos ſic auara cupiditatis vitium excæcauit, quod plurima talia beneficia ſimul abſq; diſpenſatione canonica retinere præſumunt: Nos de illis præſenti decreto ſtatuimus, vt omnia & ſingula beneficia ſint detenta, illo tamen retento, quod vltimo receperunt, dummodo in eo ex collatione canonica competat ius eiſdem, intra tempus (vt præſcribitur) limitatum verbo & facto, ac ſine fraude coram ordinario ſub teſtimonio ſimiliter publico dimittere teneantur. Quod ſi non fecerint, etiam illo ſint ipſo iure priuati, in quo ius eis alias competebat, & inhabiles penitus ad quæcunque obtinenda beneficia eccleſiaſtica cenſeantur.* ¶ *Qui vero deinceps receperint dignitatem ſeu perſonatum vel officium, aut aliud beneficium animarum curam habens annexam, ſi antea ſimile beneficium obtinebant, illud (quo ipſo iure poſtquam ſecundi poſſeſsionem habuerint, vel per eos omni dolo & fraude ceſſantibus quominus habeant ſteterit, priuati noſcuntur abſque mora diſpendio) in ordinariorum manibus dimittere debeant pari modo: Alioquin ex tunc ſint ipſo iure ſecundo priuati, & nedum ad ſacros ſuſcipiendos ordines, quin etiam ad habendum quodcunque beneficium eccleſiaſticum inhabiles reputentur. Quæ omnia & ſingula beneficia vacatura (vt præmittitur) vel dimiſſa noſtræ & ſedis*

Improbitas plerunque extorquet diſpenſationem.

Diſpenſationes examinandæ.

Apoſtolicæ diſpoſitioni de ipſorum fratrum conſilio reſeruamus: inhibentes ne quis præter Romanum pontificem quacunque ſit ſuper hoc auctoritate munitus, de huiuſmodi beneficijs diſponere, vel circa illa per viam permutationis, vel alias immutare quoquo modo præſumat. Non enim ſi ſecus actum ſeu tentatum fuerit, irritum decernimus & inane. ¶ Cæterum ordinarios intelligimus in caſibus ſupradictis epiſcopos, in quorum ciuitatibus vel diœceſibus conſiſtunt beneficia ſeu aliquod eorum, quæ debent ſecundum præmiſſa dimitti, aut ipſi qui ea debent dimittere commorantur, vel eccleſijs cathedralibus vacantibus capitula eorundem: & hi de beneficijs tam dimiſſis quam (vt præmittitur) perditis, nos vel Apoſtolicam ſedem certificare ſtudeant quamprimum commode poterunt indilate, vt de illis ſalubriter diſponere valeamus. ¶ Quantum autem ad modificationem attinet antefactam, illa duntaxat & non alia beneficia eccleſiaſtica quocunque nomine nuncupentur, curam animarum habere cenſemus, quæ parochias habent, in quibus eſt animarum cura, non per vicarios perpetuos, ſed per rectores aut miniſtros beneficiorum ipſorum vel illorum temporales vicarios exercenda: nec non & illa quorum miniſtris ratione beneficiorum huiuſmodi competit viſitare, inquirere procurationes, recipere, ſuſpendere, excommunicare, ſeu ab excommunicationis & ſuſpenſionis ſententijs abſoluere, de conſuetudine vel de iure iuribus alijs de animarum cura loquentibus in ſuo robore quoad cætera permanſuris. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtrorum moderationis ſtatutorum, conſtitutionum, reſeruationis, inhibitionis, & voluntatum infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri & Pauli apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datum Auinioni 13. Calend. Decembris anno ſecundo.

Ne Epiſcopentur in cunis.

Lex 10. Nullus prima tonſura initiatus, aut etiam in ordinibus conſtitutus ante decimum quartum annum beneficium poſsit obtinere. Sãcta lex; at non ſeruatur, epiſcopantur in cunis, & vagitu ſuo parentes condemnant. Vide Trid ſeſſ. 23 c. 6. Regula Cancellariæ eſt, ne cathedralium prouiſiones ante 14. annum valeant.

Lex 11 Omnes fidem profiteantur iuxta Trid. & liber ea de re ſcriptus in cathedrali eccleſia aſſeruetur. vt in conc. Aquileienſ. de fide profitenda. Hoc enim Germaniam corrupit, quod ſine morum & religionis examine ad officia admiſsi ſint canonici.

Per ſe officia ſinguli fungant.

Lex 12. Omnes qualeſcunque, officia, & ordines quos debent, per ſe ipſos exercere teneantur. Cõcil. Trid. ſeſſ. 22. c. 4. Si enim indignas preces, cantus, cærimoniarumque humilitatem ſua maieſtate cenſent, cur alijs iſta facturis indigne fructus præripiunt? De Chriſti patrimonio ſplẽdidi eſſe volunt, & ob hunc ſplendorem, indignũ ſuæ dominationi, nobilitati, ſpectabilitati arbitrantur, ſi Chriſto, à quo paſcuntur, ſeruiant.

Lex 13. Concilij Baſileenſis ſeſſ. 13. decreta ſeruentur, quæ ſalutaria, & multa in eo legantur.

Lex 14 Omnes præbendæ cathedrales habeant annexum ordinem maiorem. Quod iam ferè in omnibus obtentum eſt, cum ad conſilium, ſiue capitulum admittuntur.

Lex 15. Cathedrales Epiſcopo ſubiaceant quoad cenſuram morum, alioqui eorum iuriſdictio, bonorum adminiſtratio intacta illis relinquatur. Qua de re ſupra dictum eſt.

Ne vagentur tempore diuinorum officiorum.

Lex 16. *Quicunque* (Concil. Baſileenſ. ſeſſ. 21. de his qui tempore diuinorum vagantur per Eccleſiam) *in eccleſia beneficiatus, præſertim de maioribus, diuinorum tempore per eccleſiam vel foris circa ipſam deambulando, aut cum alijs colloquendo, vagari viſus fuerit, nõ ſolum illius horæ, ſed totius diei præſentiam ipſo facto amittat. Qui ſi ſemel correctus, non deſtiterit, per menſem diſtributionibus careat, vel grauiori (ſi pertinacia exegerit) pœnæ ſubiaceat, ita vt tandem deſiſtere cogatur. Prohibeatur etiam, ne diuina officia tumultuoſi quorumcunque per eccleſiã diſcurſus impediant, aut perturbent. Regulares qui in cõuentualibus eccleſijs circa prædicta exceſſerint, grauis ſuperiorum arbitrio caſtigentur.*

Lex 17. Non ſunt elocanda beneficia.

Quoniam enormis quædam conſuetudo in quibuſdam locis contra ſanctorum Patrum conſtitutiones inualuit, vt ſub annuo pretio ſacerdotes ad eccleſiarum regimen conſtituantur: id ne fiat modo omnibus prohibemus. Quia dum ſacerdotium ſub huiuſmodi mercede venale diſponitur, ad æternæ retributionis præmium conſideratio non habetur.

Lex 18. Annatis non grauanda, multo minus penſionibus, reſeruationibuſque. Extenuant enim fructus beneficiorum, vt cuius maxime egent clerici, frui illis non poſsint.

Lex 19. Non diuidendæ, niſi vbi ingentes reditus pro vno, tenues pro reliquis. Multis quoq; monet Alexander 3 vni plura beneficia non cõmittenda, nec vnum inter plures diuidendum. in app Lateran. 3. parte 30.

Lex 20. Turnorum licentia omnino corrigatur, vt eſt in ſeſſ. 24. Trid. c. 14 Imo omnes Turnarij iurent, ſe legem (quæ eſt. 8. q. 1. *Moſes*) ſeruaturos. & in beneficio potius vitæ meritum, quã conſanguinitatis gradum ſpectaturos; nunc crebro viri boni, quantum Eccleſiæ vita ſua ædificant, tantum agnatorum vitijs deſtruunt

Denique ad Dei gloriam hæc dirigenda ſunt, neque beneficia habenda, vt dona principum, aut patrimonialia, aut quaſi tantum ſint ad iuuentutis, aut nobilitatis alimenta à maioribus fundata; Non omnes patres concilia, canones, omnium fundationum diplomata, iuramenta canonicorum, ſtatuta capitulorum, conſcientiæ proborum diuerſum omnino clamant. Teſtanturque beneficium dari propter officium: & tum demũ iure fructus retineri, ſi in diuino obſequio ſeduli ſint, & frequentes.

CAPVT XLII.

Opes Eccleſiarum magnas Religioni, & Politia vtiles eſſe.

Sacerdotium Leuiticum ditiſſimum

§. 1. SACERDOTIVM Deus in veteri lege honoratum eſſe voluit, quod decimæ conceſſæ ditiſsimum fecerũt, alia quoque tam multa adiuncta fuerunt, vt ſi legem Dei ſeruaſſent Iudæi, nulla fuiſſet tribus felicior Leuitica. Rem facili methodo ob oculos ponam. Numerorum 3. Leuitæ recenſentur viginti duo millia trecenti, quanquam enim v. 39. tantum dicuntur viginti duo millia, ſingulares tamen ſummæ 7500. & 8600. & 6200. efficiunt 22300. At trecẽti omittuntur quia primogeniti erãt, nec redimere alios poterant. Numerus autem filiorum Iſrael erat ſexenta tria millia quingenti quinquaginta Erant igitur Leuitæ reſpectu totius Iſraelis, pars quaſi viceſima ſexta Verum quia c. 3. num. Leuitæ numerantur ab vno mẽſe & ſupra, reliquarum vero tribuum c. 1. tantum viri pugnatores ab anno

Leuita 223. o.

anno militari, hinc conſequitur, filios Iſrael, ſi ab vno menſe numerati eſſent, maiore proportione ſuperatos fuiſſe, maximus enim puerorum numerus erat in gente quam Deus cum Pharaone pugnans multiplicabat. Itaque nemo negabit Leuitas partem Iſraelis trigeſimam non fuiſſe. At huic parti Deus maximas opes contulit, vt cęteros præ his pauperes quaſi reliquerit.

Huic triceſimæ parti Deus dedit non triceſimas, ſed decimas. Cum autem abunde victus cæteris ſuppeditaret, certe decimæ abundantis populi decimæ parti ſufficere potuerunt, at iam

Decimæ Leuitis datæ. Leuitarum quiſque tres pro vna partes tenebat. Ita Leuit. 17. 30. *Omnes decimæ terræ, ſiue de frugibus, ſiue de pomis arborum domini ſunt, & illi ſanctificantur. Si quis autem voluerit redimere decimas ſuas addet quintam partē earum.* Nec decimæ frugum duntaxat, ſed boum quoque & ouium, vt ibidem habetur. Sic Num. 18. 21. *Filijs Leue dicit ſe dediſſe omnes decimas.*

Verum in decimis hoc quoque conſiderandum. Primo, Leuitas nec agros colere ſolitos, nec vineas, itaque de labore populi viuebant. Hinc multo melior fuit eorum conditio, quam ſi decimam agrorum partem accepiſſent, labore enim & impendio opus fuiſſet. Secundo. Pecora educanda erant Iſraelitis, Leuitæ iam ablactata recipiebant. Tertio. Nec ſimplices erant decimæ ſed triplices, vt doctiſsimè interpretatur noſter Cornelius à Lapide in c. 14. Deut. v. 22. *Ex hoc loco & ex Ioſepho colligit Theod. hic quæſt. 13. Abul. Oleaſt. & Caiet. duplices decimas Iudæis quotannis*

Triplices decimæ Leuitis datæ. *fuiſſe præſcriptas. Primæ erant omnium frugum terræ, gregum & armentorum, quæ tota dabantur Leuitis; neque ferebantur in Ieruſalem, ſed Leuitæ ad quos ea pertinebant, colligebant eas per ciuitates ſibi vicinas ex hiſce decimis, Leuitæ rurſum decimam pendebant Pontifici & ſacerdotibus, vt patet Num. 18. 26. & 28. ibi enim agitur de primis hiſce decimis. Secūdæ decimæ erant illæ quas quotannis Hebræi ſeparabant, poſt primam illam dictam decimationem, ex nouem reſiduis ſibi partibus accipiendo decimam. vt ex ea, cum ter ad tabernaculū (quod ter in anno faciendū erat, vt patet Exod. 23. 17. & cap. 34. 23) partim in itinere viuerent, partim offerrent hoſtias pacificas, de quibus comederent coram Domino; vna cum Leuitis quos ad epulandum ſecum inuitabant. quod dixi de decimis hiſce idem dico de primitijs: quia poſt primitias quæ tota cedebant Domino, ſeparabat ſibi quiſque aliquid, tanquam primitias ſecundas, quibus vteretur aſcenſurus ad Dominum. Idem dico de primogenitis ouium & boum, videlicet poſt primogenitum Deo datum, Hebræos ſeparaſſe aliud animal in hoſtiā pacificam. idem dico de votis & donarijs. De hiſce ergo ſecundis decimis loquitur hic lex, vſque ad v. 28. de hiſce etiam egit c. 12. 17. Tertiæ decimæ erant decimæ, quæ ſingulis triennijs ſeparabantur, & dabantur pauperibus, viduis, pupillis, & Leuitis in modum eleemoſynæ, ne ipſi ob paupertatem cogerentur ſeruire gentilibus à quibus facile induci potuiſſent ad idololatriam. De tertijs hiſce decimis agitur v. 28. vbi dicitur: anno tertio ſeparabis aliam decimam. Vnde patet, hanc non eandem fuiſſe decimam cum prima, quaſi decimæ quæ duobus annis Leuitarum erant propriæ, tertio anno iuberentur eſſe communes pauperibus æque ac Leuitis, vt aliqui volunt; ſed fuiſſe aliā ſcilicet tertiam, ita enim vertit noſter interpres. ita de Tobia dicitur cap. 1. v. 7. quod in anno tertio proſelytis & aduenis miniſtraret omnem decimationē. Si Iudæi triplices, quidni Chriſtiani vnas & ſimplices Deo dent decimas? Si Iudæi decimis ſuos alebant pauperes, quidni idem faciant Chriſtiani bonis viros in republica magnos qui opum ſuarum vno omnes lucri ſui decimas dant pauperibus, & ad religionis ſanctitatis & religioni putant ſe quaſi obſtringi.*

Primæ igitur decimæ integræ cedebant Leuitis, quas in vrbibus colligebant. Ex nouem reſiduis partibus iterum decimas ſeparabant, eaſque vel precium conferebant Ieroſolymam, vt ibi epularentur, inuitatis tamen Leuitis, ita enim c. 14. 27. & 28. *Et epulaberis tu, & domus tua: Et Leuites qui intra portas tuas eſt; caue ne derelinquas eum.* &c. *Erant igitur ea tempora conuiuiorum Leuitis*, ſed nec graue Iſraelitis hoc erat, cum decem viri, & forte triginta vix vnum haberent. Tertio anno ex bis decimatis aliam decimam domi ſeparabant, quam cum Leuitis & pauperibus conſumebant, ibantque tertio anno Leuitæ epulatum, inſtructumque populos, vt hoc modo domino iungerentur. Effectus apparet 2. par. 31. *Copia Leuitarum.* 8. vident aceruos, & dixit Azarias ſacerdos v. 10. *Ex quo cœperunt offerr primitias in domo domini, comedimus, & ſaturati ſumus, & remanſerunt plurima, eo quod bened. erit dominus populo ſuo, reliquiarum autem copia eſt iſta, quam cernis.* Itaque tū facta ſunt horrea. Atque hæc de decimis.

Oblationes. §. 2. Oblationes quoque eos reddebant diuites. Nam ex ſacrificijs ſacerdotibus dedit pectuſculum, & armum qui ſeparabatur iure perpetuo. Leu 10. 14. non poteſt reditus ille paruus videri inter tot millia ſacrificiorum, quæ ter in anno ſtatis temporibus offerebantur, quæque in ſingulos dies ob varias cauſas immolabantur. Deut. 18. 3. armum & ventriculum tribuit. Sed totum hoc genus videamus. Tria erant ſacrificiorum genera, holocauſta, pro peccato, pacifica. In holocauſto omnia exurebantur, & ſola pellis erat ſacerdotum, qui tamen in tot millibus holocautomatum non erat paruus reditus. In pacifica victima armus & pectuſculum, in Heb *Pelles ſacerdotibus* Chald. 70. armus, genæ, ventriculus; quod quidam interpretantur partes carneas quæ ſunt circa armum, id eſt quarta pars animalis, ſed expreſſe eſt ἤνυστρον ventriculus, & σιαγὼν maxilla. vtcunque ſit, magnus reditus: ſed maior, cū facerent pro peccato, illius enim victimæ tota caro erat ſacerdotum, vt in tanto populo ex ſolis victimis viderentur poſſe viuere, ſed erant hæc addimenta quaſi decimarum. Porro in victimis pacificorū non fuiſſe Iſraelitas in ſacerdotes parcos, hiſtoria filiorum Heli demōſtrat, 1 Reg. 2 16. *Dicebatque illi ſuus holaus. Incendatur primum iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque deſiderat anima tua*, quod de holocauſto non poteſt intelligi, quia nihil inde cedebat ſacerdoti, nec de hoſtia pro peccato, quia tota erat ſacerdotis, ſed de pacificis.

Huc omnium rerum primitiæ, & primoge- *Primitiæ primogenita.* nita pecorum, ac hominum referuntur. De primitijs Ex. 23. 19. & 34. 26. Leu. 23. 10. Num. 18. 13. Deut 18. 4. & 26. e. 10. de primog. Exod. 13. & 22. 29. & 34. 20. Num. 3. 13.

Magna erant ex omnium rerum primitijs in fertiliſsima regione compendia, cum frugibus omnis generis, vino, oleo, pomis, melle omnia abundarent. Primogenitorum ingens erat numerus, nā ſolus Ezechias 2. Par. 31. 29. habebat ouiū & boum greges innumerabiles. Nabal habebat oues tria millia, & mille capras. Salomon mactauit boū 22000. & ouiū 120000. nec tamē id magnū aut difficile fuit tanto regi, nō habebat 3 Reg. 5. 26. quadraginta millia equorum curralium, &

duo-

pecuniam iuxta annorum qui reliqui ſunt numerum vſque ad iubileum & detrahetur ex pretio. Quod ſi volueris redimere agrum ille qui vendiderat, addet quintam partem, &c. Itaq; & nos videmus Chriſtianos diuitiarum & vitæ contemptores in bonis Eccleſiæ conſeruandis fuiſſe vehementes, & pene contentioſos, quia bona Chriſti ſunt, bona pauperum ſunt.

Hinc Conſtantinus, aliique reſtitui iuſſerunt. Verba legis ſunt: *At quoniam Chriſtiani non ſolum ea loca, in qua conuenire ſolent, ſed etiam alia habuiſſe cognoſcuntur, quæ non priuatim ad ſingulos ſed ad ius totius ipſorum communitatis: id eſt, Chriſtianorum ſpectabant, ſingulis, qui ea poſſident, mandes velim, vt omnia per legem, quã ſupra poſuimus, abſq; vlla controuerſia Chriſtianis, id eſt, ſocietati ipſorum, & cõuentus reddant.* Et ad Anullinum. *Quare volumus vt ſimulac haſce literas à nobis acceperis, ſi quæ ex his poſſeſſionibus, quæ ad Catholicam Chriſtianorum Eccleſiam, in quibuſq; ciuitatibus, aut aliis locis pertinent, &c.*

Opes eccleſia. multis modis ſtabilita.

Quemadmodum vero Epiſcoporum eſt perpetua ſucceſsio, ita bonorum, quorum Epiſcopi fuerunt diſpenſatores. Nec opus eſt plura de hiſce adducere, cum omnia plena ſint, non modo in iure canonico, ſed ciuili, *quæ de eccleſiis, Epiſcopali audientia, c.x t.7. de Epiſcopis & Clericis, & orphanotrophis, & Xenodochiis, & prochotrophis, & aſceteriis, & monachis, & de priuilegiis eorum, &c.* Cod. 1.t.6. item nouel. 37. & 46. & 131.

Oblationũ quatuor partes. 1. Epiſcopi. 2. Clerĩ 3. Pauperũ. 4. Fabricæ.

De expendendis videatur 12 q.2.c.27. *Quatuor autem tam de reditu, quam de oblatione fidelium, prout cuiuslibet eccleſiæ facultas admittit (ſicut dudum rationabiliter eſt decretum) conuenit fieri portiones: quarum ſit vna pontificis, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda. De quibus ſicut ſacerdotis intererit integram miniſtris eccleſiæ memoratam dependere quantitatem, ſic clerus vltra deputatam ſibi ſummam nihil inſolenter nouerit expetendum. Ea vero quæ Eccleſiaſticis ædificiis attributa ſunt, huic operi veraciter prærogata locorum doceat inſtauratio manifeſta ſanctorum; quia nefas eſt, ſi ſacris ædibus deſtitutis, in lucrum ſuum præſul impendia ſibi deputata conuertat. Ipſam nihilominus adſcriptam pauperibus portionem, quamquam diuinis rationibus diſpenſaſſe monſtraturus eſſe videatur, tamen iuxta quod ſcriptum eſt (vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt,) oportet etiam præſonis teſtificatione prædicare, & bonæ famæ præconia non tacere.*

§. 6. Conſulatur & Auguſt. tom. 10. 521, l.c. 2. & 748. c.7. & 173. c.2. ditionis Antuerpianæ.

Poſſeſſiõ eccleſiæ Hipponenſium, amplã.

Narrat in vita eius Poſsidius tempore illo fuiſſe magnas Eccleſiæ poſſeſsiones. *Pauperum vero ſemper memor erat, eiſq; inde erogabat vnde & ſibi ſuiſq; omnibus ſecum habitantibus erogabatur, hoc eſt, vel ex reditibus poſſeſsionum eccleſiæ, vel etiam ex oblationibus fidelium. Et dum forte (vt adſolet) de poſſeſsionibus, ipſis inuidia clericis fieret, alloquebatur plebem Dei, malle ſe ex collationibus plebis Dei viuere, quam illarum poſſeſsionum curam vel gubernationem pati, & paratum ſe eſſe illis cedere, vt eo modo omnes Dei ſerui & miniſtri viuerent, quo in veteri teſtamento leguntur altari deſeruientes de eodem comparticipari. Sed nunquam id laici ſuſcipere voluerunt. Domus eccleſiæ curam omnemq; ſubſtantiam ad vices valentioribus clericis delegabat & credebat. Nunquam clauem, nunquam annulum in manu habens, ſed ab eiſdem domus præpoſitis cuncta & accepta & erogata notabantur. Quæ anno completo eidem recitabantur, quo ſciretur quantum acceptum,*

Auguſtinus poſſeſsiones ſuſcepit.

quantumcunq; diſpenſatum fuiſſet, vel quicquid indiſpenſatum, vel diſpenſandum remanſiſſet, & in multis titulis magis illius præpoſiti domus fidem ſequens, quã probata manifeſtaq; cognoſcens. Domũ vel ovel agrũ ſeu villam nunquam emere voluit. Verum ſi forte eccleſiæ à quoquam ſponte tale aliquid vel donaretur, vel titulo legati dimitteretur, non reſpuebat, ſed ſuſcipi iubebat. Nam & aliquas eum hæreditates recuſaſſe nouimus, non quia pauperibus inutiles eſſe poſſent, ſed quoniam iuſtum & æquum eſſe videbat, vt à mortuorum vel filiis vel parentibus vel affinibus magis poſſiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerunt. Quidam etiam ex honoratis Hipponenſis apud Carthaginem viuens eccleſiæ Hipponenſi poſſeſſionem donare voluit, & confectas tabulas ſibi vſufructu retento, vltro eidem ſanctæ memoriæ Auguſtino miſit: cuius ille oblationem libenter accepit, congratulans ei quod æternæ ſuæ memor eſſet ſalutis. Verum poſt aliquot annos nobis forte cum eodem cominus conſtitutis, ecce ille donator literas per filium ſuum mittens, rogauit vt illæ donationis ſuæ tabulæ ſuo filio redderentur, pauperibus vero erogandos direxit ſolidos centum: quo ille ſanctus cognito, ingemuit hominem vel ſimulaſſe donationem, vel eum de bono opere pœnituiſſe, & quanta potuit Deo ſuggerente cordis eius condolens animo ex eadem refragatione dixit, in illius ſcilicet increpationem & correctionem. Et tabulas quas ille ſponte miſerat, nec deſiderat as, nec exactas confeſtim reddidit, pecuniamq; illam reſpuit, atq; ut ſibi ipſe eundem ſicut oportuit & arguit & corripuit, admonens vt de ſua ſimulatione vel iniquitate cum pœnitentia humilitate Deo ſatisfaceret, ne cum tam graui delicto de ſæculo exiret. Frequentius vero dicebat, magis ſecurius ac tutius eccleſiam legata à defunctis dimiſſa debere ſuſcipere, quam hæreditates forte ſolicitas & damnoſas, ipſaq; legata magis offerenda eſſe quam exigenda. Commendata vero quæq; ipſe no ſuſcipiebat, ſed volentes ſuſcipere clericos non prohibebat. In iis quoq; quæ eccleſia habebat & poſſidebat intentus amore, vel implicatus cupiditate non erat, ſed maioribus magis & ſpiritalibus ſuſpenſus & inhærens rebus, vix aliquando ſeipſum ad iſta temporalia ab æternorum cogitatione relaxabat & deponebat. Quibus ille depoſitis & ordinatis, tanquam à rebus mordacibus & iam moleſtis, animi recurſum ad interiora mentis & ſuperiora faciebat, quo vel de inueniendis rebus cogitaret, vel de iam inuentis aliquid dictaret, aut certe ex iam dictatis atq; trãſcriptis aliquid emẽdaret. Et id agebat in die laborans, & in nocte lucubrans. Erat itaq; Africanæ Eccleſiæ poſſeſsiones ad inuidiam magnæ, ſed Auguſtinus, vt eam iniquam oſtenderet, cedere paratus erat, & viuere oblatione plebis cum Clero, quod tamen illi non iudicarunt expedire Reipublicæ vel Eccleſiæ.

§. 7. Rationes vero in conſpectu ſunt. Nullo modo conuenit moribus, aut religioni, vt præcipua pars Reipublicæ abiectiſsima ſit, id vero futurum eſt, ſi nulla ratio ſtatus illius habeatur. Si antiſtites fidei, ſi doctores, quorum officium eſt conſolari, docere, increpare, punire, ſupplices eſſe oportet contumelioſo populo, & diuitum faſtidiis? Deinde quotus quiſque cuius vita dependet ab aliena miſericordia, eum à quo paſcitur offendere audebit? Quiſtam fortiter eſſe liber didicit, vt accipiendo beneficio, non ſentiat venditam libertatem? Qui igitur inopes religionis præcones & antiſtites laudant, illi mancipia ſuarum cupiditatum, non ſtrenuos morum cenſores quærunt. Tertio. Iubentur eſſe hoſpitales Epiſcopi & prælati; at vero qui potuerunt, beni-

Eos qui ... ber ... non

gni-

gnitate alios allicere, ſi velut errones, & paraſit alienum rodere panem neceſſe habebunt? Quarto; [illegible] licum dedecus eſt religionis, eorum qui illam [illegible]cent, contemptus ſequitur. *Quicquid dicit pauper mendacium eſt*, dicebat nonnemo. Quia eadem verba, non ex eodem ore, non idem valent. Quinto. Paupertas Eccleſiæ ad varias artes, & illicitas aliquando impellit; animos, cum neceſſitate, no voluntate toleratur, deijcit. Studia, [illegible]umq; animorum excludit. Sexto. Parentum, etiam piorum, hoc fere eſt deſiderium, atq; vnica ſpe, nimiaque cura filiorum dignitati, & ſplendori vt conſulant; Quis ex millibus ſumptus in [ſtu]dia filiorum faciet, vt pauper totam vitam Euangelium prædicet? Quis diuitum ſe eo demittet, vt ad paupertatem filios educet?

Speciosum itaque hoc Euangelicæ paupertatis ſtudium, omnem Chriſtianæ religionis diſciplinam enertit. Quod enim paucorum eſt, hoc in vniuerſum clerum inducere velle inſanum eſt; imo diuinis legibus repugnat, non eſſe in Eccleſia vnde miniſtri alantur. Septimo. Hanc ob cauſam venditiones bonorum Eccleſiaſticorum vetitæ ſunt. Concil. Epaun. c. 12. & donationes c. 17.

Nunc viri prudentiſsimi Gregorij Toloſani l. 2. Syntagmatis, ca. 28. ſententia hæc conſignare placet. *Et proinde*, inquit, *tranſlata Eccleſia, Chriſtiani didicerunt, perſecutionibus agitati ſæpe infidelium, cultum Dei vix reſtitui poſſe ſine temporalium auxilio, & proinde in poſterum non omnia oblata vendenda eſſe, ſed in Eccleſia conſeruare voluerunt, vt ſedatis perſecutionibus, prædia Eccleſiaſtica oblata & Deo conſecrata, auxilio eſſent cultui diuino. Neque etiam omnes baſilica vel templa, vbi exhibetur cultus diuinus, decimas habent, ſed tantum parochiales Eccleſia: quare oportuit & alia bona Deo conſecrari, quibus qui ibi Deo continue inſeruirent, alerentur, permiſſumq; eſt ideo publice à Conſtantino Magno Eccleſia hæreditates relinquere, & ſana extruere. Neque enim propter nouas Eccleſia priori Eccleſia decima ſunt ſubducenda. Et ita probe ſtatutum, ne poſt hac ſacra ædes ædificarentur ſine conueniente dote, qua ſuos Leuitas poſſet nutrire. Statuit tribus, conſtitutionibus Emmanuel Comnenus Cæſar orientis, vt Eccleſiarum & monaſteriorum bona immobilia, intacta ſint à manu fiſci, ſiue cum titulo, ſiue ſine titulo poſsideantur, quodque bulla aurea confirmauit. Idipſum ſancivit Alexius Comnenus ſecundus alius orientis Cæſar. Iubet Theodericus Gothorum rex, ſcribens Iba viro ſpectabili duci, poſſeſsiones Narbonenſis Eccleſia, ſecundum Alarici præceptum à quibuslibet peruaſoribus occupatas, etiam manu militari reſtitui. Idemque Adila ſcribens. ſpecialiter, inquit, Eccleſias ab omni iniuria reddi cupimus alienas, quibus diuina æquabilia præſtabantur, miſericordia diuina acquiritur. Et anno Domini 1099. bellum in eos ſuſceptum eſt, qui ſacerdotum eccleſiarumque fundos inuaſerant: apud Pariſios. Bocchardus à monte Morentij: apud Beluacos, Drocus Montiacus: Rhemis, Elbo Roſsiacus: apud Aurelios, Leonetus Magdunenſis: alijſq; in locis à [Lud]o Francorum regis Ludouico, & Roberto Flandre[nſi] omnes victi ſubacti ſunt, & eccleſiis ſua res quæ in ſua poteſtate erant, & ad eccleſias ſub manu [illegible] in regus conſtitutas, pertinentes, reddere rectoribus ip[ſa]rum venerabilium locorum monitus per legatos recuſaret, bellum mouit: & contracto vndique copijs [Aq]uitaniam ingreſſus, bello ſores & iuſtitias eccleſiarum exacturum pronunciauit, & ita coegit imperata facere.*

CAPVT XLIII.

Contra Eccleſiarum diuitias quæ obijci ſoleant.

§. 1. Scio multos, inquit Gregorius Toloſanus l. 2. Syntag. ca. 28. *rebus Eccleſia inuidiſſe, & ſibi magis quam Deo, piorumque vſibus malle, ideo & profana quadam exempla in ſuæ improbitatis auctoritatem contorſiſſe, & pietatem quandam pro fuco obiecisse.* *Inuidia. Eccleſia opes facit maximas.*

Quid igitur illi qui neminem præter ſe diuitem eſſe patiuntur? Primo Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum pauperem fuiſſe Paulum manibus laboraſſe, victitaſſe. Eo exemplo omnes Eccleſiaſticos viuere oportere. Secundo. Ex diuitijs luxum ortum & ſuperbiam. Tertio. Opes curam & ſollicitudinem requirere, Clericos expeditos ad Dei ſeruitium conſtituendos.

§. 2. Optandum ſane eos eſſe plurimorum in virtute progreſſus, rerum humanarum contemptum, vt non modo Dei præcepta, ſed conſilia etiam amplecterentur, ſed quia tanta virtus paucorum eſt, non præcepit, ſed ſuaſit Dominus. Exemplo præiuit, inuitauit, non coegit. Caſtitatem laudamus, nec tamen optamus in orbe Chriſtiano nulla eſſe matrimonia, alioqui qui caſte viuerent, naſci non poſſent. Itaque aſſero fidenter, Chriſtum Dominum quamuis vbi caput reclinaret, non habuerit, non tamen Eccleſiæ ſuæ, aut miniſtris eandem legem præſcripſiſſe. Sed faſtigium perfectionis oſtendiſſe, quod aliqui aſcendere contendunt, cæteris vſum rerum ſuarũ reliquiſſe. Cum enim ſciret non omnium eſſe viam illam paupertatis aſperam, ſed diuitiarum præſidia multos retinere, noluit Eccleſiam ſuam aliter inſtituere, quam vt inter homines, conueniebat. Itaq; Epiſcopos, alioſq; niſi illis auxilijs, & vti ad populorum gubernationem voluit, ſatiſq; habuit, ſi mente ſupra diuitias eſſent, quemadmodum Abrahæ, Iſaaco, Dauidi non obfuerunt opes, ſed incitamenta & inſtrumenta ad bene agendum, & liberalitatem. Alioqui Chriſti Domini paupertas, cæteraq;, quæ fecit, omnibus Chriſtianis ad imitandum propoſita ſunt, non ſolis Clericis; cur igitur hoſce ſolos pauperes volunt eſſe? an ſolos quoq; caſtos, ſobrios, iuſtos, veraces? Chriſtus vitam pauperem egit? imo etiam Apoſtoli: ſed tamen qui ſibi pauperem victum, cultumq; elegit Deus, miniſtris ſuis veteribus dixit: *Omnẽ medullam olei, & vini, ac frumenti, quicquid offerunt primitiarum Domino, dedi tibi.* Num. 18. 12. Idem quoque noui teſtamenti ſacerdotibus promiſit: *fore vt reges ſint nutritij eorum*; Apoſtolorum etiam, ſi iniquitatem temporum ſpectes, fuit ea paupertas, quæ tamen ex Euangelio viuere permitteret. Non prohibuit Dominus vti diuitijs quas ipſe non habuit. Quanquam hæretici qui maxime offenduntur noſtrorum Epiſcoporum famulitio & comitatu, id in ſuis probant. Adrianus de Sarauia, de honore Epiſcopis, & presbyteris debito. cap. 29. *Præterea, comitatus Epiſcoporum, & ſtrepitus famulorũ, non parum offendit quorundam oculos, quod ſimiliter in ea re, duces & comites regni videãtur imitari. Reſp. hãc orationem eſſe popularem & vana ſpecie ſimplicium animus illudere. Nam hoc audeo aſſerere, comitatum Domini & Apoſtolorum tam honoratum fuiſſe, quam eſſe potuit, pro ratione tẽporis, & rei, ob quam in hunc mundum venerat: honoratior futurus, ſi Deus ſeruandi generis hominum aliud conſi-* *Pauperta ſingulis commendata, ſed non imperata.* *Chriſti ſacerdotibus diuitia conceſſa.* *Hæretici Epiſcoporum probant opes.*

tos habent, ſed quia illi detinentur à Saracenis, Turcis vel Schiſmaticis, & hæreticis, ipſi alio loco degunt, & Epiſcopos aliorum locorum adiuuant. Nam quilibet Epiſcopus poteſt in alio Epiſcopatu, cum Epiſcopi conſenſu munia Epiſcopalia exercere.

Suffraganei vtque Epiſcopi, & quando ad oues ſuas proficiſci teneantur?

Cum igitur vere ſint Epiſcopi vrbium in Græcia, Aſiaque conſtitutarum, ſi ſpes aliqua effulgeret illis in locis Euangelij prædicandi, omnino eo proficiſci, & requirere oues tenentur, nec eo caſu mortem recuſare, ſi modo precium periculi ſit. Sine cauſa enim & ſpe emolumenti ſpiritalis in diſcrimen ſe dare prudentis Antiſtitis non eſt.

Epiſcopi ſacris officijs funguntur.

Horum Epiſcoporum opera Archiepiſcopis, & Epiſcopis in Germania præcipue conceſſa eſt, ob ditionum amplitudinem, in qua tamen hoc requiro, vt ipſi Epiſcopi principes crebro ſacerdotes conſecrent, aliaque faciant, quæ oſtendant, ipſos non tædio rerum ſpiritalium, ſed occupatione coactos, ſibi adiutores adſciuiſſe.

Chorepiſcopi.

Fuerunt Chorepiſcopi antiquitus, & nunc in Treuirenſi Archiepiſcopatu, & neſcio, an alijs quibuſdam locis, perſeuerant.

Chorepiſcopi veteres.

De his extat Damaſi Epiſtola ad Numidiæ Epiſcopos. In qua primo, ait ſe reperiſſe à prædeceſſoribus decretum, *Nihil eis ad veniam reſeruari, quam priuationem ſacri miniſterij, quod illicite aſſumpſerunt, qua prohibiti tam ab hac ſacra ſede, quam à totius orbis fuerunt Epiſcopis.* 2. Nihil eos de ſummo ſacerdotij munere poſſe præſumere. 3. Presbyteros eſſe, non epiſcopos 4. olim propter ſtudium pauperum conſtitutos. 5. deiectos eſſe, quia illicita præſumebant, & quæ ſolis pontificibus conueniebant, faciebant. 6. Eis à quibuſdam Epiſcopis ocio torpentibus gregem commiſſum fuiſſe. 6. Tales torpidos Epiſcopos eſſe meretricibus ſimiles. 8. Nullo modo eſſe Epiſcopos. 9. Aliquos tamen poſtea in locis quibuſdam vere creatos Epiſcopos; hoc enim ait Damaſus in can. *eſſe.* eſtque in Antiochen. ca. 10. 10. dici Epiſcopos villanos, hoc eſt enim χώρη. itaque ſunt regionarij Epiſcopi, non enim à choro, ſed ἀπὸ τῆς χώρας, hoc eſt, regione dicuntur. 11. Si presbyteri eſſe deſpiciunt, cum Epiſcopi non ſint, nihil eſſe. 12. Eos, qui manu propria confirmauerint ſe tantum presbyteros eſſe, poſſe manere in eorum catalogo; qui Epiſcopi eſſe volunt, omni honore priuandos. 13. *Non*

Chorepiſcopi ſunt presbyteri.

licere eis ſacerdotes conſecrare, nec diaconos, aut ſubdiaconos, nec virgines, nec altare erigere, nec vngere aut ſacrare, nec eccleſias dedicare, nec chriſma conficere, nec chriſmate baptizatorum frontes ſignare, nec publice quidem in Miſſa quemquam pœnitentem reconciliare, nec formatas epiſtolas mittere, nec populum benedicere, nec ante Epiſcopum in baptiſterio aut ſacrario introire, nec præſente Epiſcopo infantem tingere aut ſignare, nec pœnitentem ſine præceptione Epiſcopi ſui reconciliare, nec eo præſente, niſi illo iubente, ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti conficere, nec eo coram poſito populum docere aut ſalutare, nec plebem exhortari: quæ omnia ſolis pontificibus deberi, tam ex ſuperioribus, quam ex aliis patrum conſtitutis, aut ſacris canonibus, edocti eſtis.

Hinc duo apparent in his reprehendi, primũ eſt, Præſumptio Chorepiſcoporum, alterum negligentia Epiſcoporum, ſuos labores illis demãdantium.

§. 7. Quodnam eorum officium fuerit, colligi poteſt ex canone 54. Niceno. *Eligat Epiſcopus ex bonis religioſis, qui habitant in deſerto, aliquem, qui ſit doctus, & optimis moribus, & maxime omnium, qui in vniuerſali congregatione ſunt, & intelligens, qui nihil de electione ſua cognouerit. Et qui ſunt illius congregationis, debent præſentare eum. Et vnus Diaconus congregationis alta voce dicat: nos eligimus talem in Coepiſcopum (forte Chorepiſcopum) qui habeat totam poteſtatem in nos, vt ſciatis omnes electum eſſe eum in eo gradu. Et debet epiſcopus recitare ſuper electum orationem conſuetam, & benedicere ſuper eum, dareque ei nomina omnium eccleſiarum & monaſteriorum, quæ ſub poteſtate eius ſint, vt eligat ipſe, vt melius ei viſum fuerit, eos qui ſunt idonei & in ſermone ſuo conſtantes, quos eccleſijs & monaſterijs præficiat. Et eis qui curam habent eccleſiarum, ne imponat curam monaſteriorum, & eis qui præfecti ſunt monaſterijs, ne iungat curam eccleſiarum: obligetq; eos ad ea loca, quæ eis data ſunt, & eat poſtea ad viſitandas eccleſias & monaſteria. Quis in aliqua eccleſia, aut monaſterio aliquid deeſſe, aut ſupra quam opus ſit, abundare repererit; oportet quod vno in loco ſuperfluit apponat vbi deeſt, id quod cum timore Dei & ædificatione illorum locorum fieri debet. Et ſi fuerint pauci ſacerdotes, debet augere numerum ex illis, qui ſunt illius loci. Et ſi inter eos non fuerit aliquis idoneus, illius caſtelli, vt ordinetur: debet ſumere aliquem ex monaſterijs vel eccleſijs, & curet, vt fiat ſacerdos: vt oratio ſit aſſidua, & non ceſſet miniſterium altaris, deſtituanturque templa oratione & miſſa; & Chriſtiani non habentes paſtorem, nomine & ope ſint ſicut gentiles. Item curet, vt in omni caſtello, & parua villa ſit aliquis, qui colligat prouentus Epiſcopo ſecundum vires cuiuſq; loci, & afferantur ad eum. Siquidem ad eum pertinet, vt faciat eleemoſynas pauperibus, & peregrinis & recreet ſacerdotes egentes, vt maneat inter eos charitas.*

Chorepiſcopi ſunt adiutores Epiſcoporum.

Inferior eſt archidiacono.

§. 8. Fuiſſe minorem dignitate Archidiacono conſtat ex can. 58. *Quando Chorepiſcopus, & Archidiaconus ſedent in eccleſia, nullus ſacerdos, neque Diaconus eccleſiæ, neq; cuiuſuis gradus alterius clericorum audeat ſedere ſupra illos: præterquam epiſcopus, quia hi ſunt tanquam duæ manus, & duæ alæ, quibus epiſcopus volat. Sed quando Epiſcopus ambulat ſiue in eccleſia, ſiue foris: oportet vt Archidiaconus ſit ad dexteram, & Chorepiſcopus ad ſiniſtram, & Epiſcopus ſit inter eos, tanquam pater in medio filiorum. Et quicunque non paruerit, ſynodus eum excommunicat.*

Nomen manſit, & ambitio.

§. 9. Non tamen continuo nomen ſublatum; quamuis enim Epiſcopos non eſſe tradant, niſi paucos quoſdam, presbyteros tamen Chorepiſcopos fuiſſe certum eſt, etiam poſt Damaſi decretum, imo iterum epiſcopalem gradum ambiuiſſe. Nam Ioannes 3. circa annum domini 566. de his ita ſcripſit Epiſcopis Germaniæ & Galliæ. *Perlatum eſt ad ſedem Apoſtolicam, emerſiſſe & denuo reuiuiſcere prohibitum, & funditus extirpatum, tam à ſancto Damaſo, quam à S. Leone viris Apoſtolicis, atque ab vniuerſis ſynodali authoritate epiſcopis, reprehenſibilem, atq; oppido inolitum vſum, eo quod quidam chorepiſcopi (qui & à prædictorum anteceſſorum ſanctorum Apoſtolicorum patribus & viris Apoſtolicis, & ab ipſis, ſiue à nobis ſunt prohibiti, ſicut eorum hactenus teſtantur decreta, vltra modum ſuum progredientes, donum ſancti ſpiritus per impoſitionem manuum tradant, & alia, quæ ſolum pontificibus debentur, contra fas peragant, præſertim cum nullus ex ſeptuaginta diſcipulis, quorum ſpeciem in eccleſia gerunt, legatur, donum ſpiritus ſancti per manus impoſitionem, tradidiſſe. Quod autem ſolis Apoſtolicis, eorumque ſucceſſoribus proprij ſit officij tradere ſpiritum ſanctum, liber Actuum Apoſtolorum docet.*

Ioannes 3. vetat, ne manus imponant Chorepiſcopi.

Ita-

Itaque cum hæc tam clara ſint de Epiſtola ſecunda Nicolai I. valde dubito, quæ eſt Cordeſij ſtudio in lucem edita.

§. 10. Synodus diœceſana Dilingæ habita, anno 1548. Chorepiſcopis tribuit Archidiaconorum, & Decanorum ruralium officium; ita c. 7. & Archipresbyteros iiſdem conſociat. Itaque nomen Chorepiſcopi retinere, non eſt contra canones, modo epiſcopalia munia, vt ordinandi, & ſimilia non exerceant, ſed ſuo munere contenti intra terminos præſcriptos ſe contineãt. Quod ſi vero aliquis, quos nunc ſuffraganeos dicimus, in aliquo epiſcopatu etiam ad gubernationem adhibeatur, poteſt ille dici Chorepiſcopus, & eſſe verus Epiſcopus; Chorepiſcopus in illa diœceſi cuius Epiſcopum adiuuat: Verus Epiſcopus ſuæ ditionis, ad quam acceſſus illi negatur.

CAPVT XL.

Præpoſitorum, Decanorum, Primiceriorum, aliorumque munia.

Caſtra eccleſia, caſtra Dei.

§. 1. MVLTA in Eccleſia non dignitatum modo ſed etiam officiorum nomina, quemadmodum in militia ſub imperatore legati tribuni, primipili, centuriones, optiones, decadarchi, ita quoq; in hac ſacra militia Eccleſiæ varij ſunt ordines, & magiſtratus ſubordinati. Ideo & caſtrorum acies ordinata dicitur.

Præpoſitorũ magna dignitas olim ſæcularium.

§. 2. Primum locum tenuere præpoſiti, qui tamen olim duplices fuere, vel ex corpore cleri, vel ſæculares; De ſæcularibus intelligo cap. 50. ſtatutorum Concilij Moguntiaceni ſub Richolpho Archiepiſcopo anno 813. *Omnibus igitur Epiſcopis, Abbatibus, cunctoque clero omnino præcipimus, vicedominos, præpoſitos, aduocatos, ſiue defenſores bonos habere, non malos, non crudeles, non cupidos, non periuros, non falſitatem amantes, ſed Deum timentes, & in omnibus iuſtitiam diligentes. De iudicibus autem vel centenarijs atque tribunis ſeu vicarijs, dignum eſſe cenſemus, vt ſi mali reperti fuerint, de miniſterio ſuo abijciantur.*

Sæcularibus præpoſitis ſubſtituti eccleſiaſtici.

§. 3. Præpoſiti ſæculares cum minus fideles eſſent, conſtituti ſunt ex ipſo clero viri zeloſi, prudentes, in agendo dexteri, qui [illegible]ra, poſſeſsiones, reditusque ſingulorum, atque omnium curarent. Atque in monaſterijs ipſis ex religioſis: ita eſt in Concilio Aquiſgran. ſub Steph. 5. Ludouico I. c. 130. *Quamuis omnes qui præſunt præpoſiti rite dicantur, vſus tamen obtinuit, eos vocari præpoſitos, qui quandam prioratus curam ſub alijs prælatis gerunt. Hi tamen, qui iuxta hunc morem præpoſiti vocantur, tales & tam ſtrenui à prælatis ſunt conſtituendi, qui & vita probabiles ſint, & ea quæ ſibi iniuncta ſunt, fideliter humiliterque expleant. Et pro eo, quod alijs prælati ſunt, nequaquam parui pendãt canonica inſtituta: ſed quanto plus implicantur in fratrum cura, tanto magis ſtudeant cœleſtibus obtemperare monitis. Debent igitur cunctæ congregationi præpoſiti, eſſe vtiles & de miniſterio commiſſo fideliter prodeſſe. Ea vero, quæ fratribus dare debent, cum charitate tempore opportuno incunctanter præbeant quatenus a Domino de fideli adminiſtratione gradum bonum acquirant. Erga huiuſcemodi vero delinquentes, & obedientiam ſibi commiſſam bene non adminiſtrantes, modus ſuperius comprehenſus, tenendus eſt.*

Verum cum multi ex præpoſitis tã in clero, qu[illegible] monaſterijs rerum ſuarum ſatagentes, cõmunium negligentes, viderentur inutiles, querelæ extortæ ſunt; & præpoſiti quidem monaſteriorum in ordinem fere redacti. Nam qui ſolitarie habitabant, eos ad clauſtra reuocari iubet Concilium Lateranenſe, monetque Epiſcopos vt Abbates ad hoc faciendum impellant.

Præpoſiti monaſteriorum, in ordinem redacti.

Laudabilis eſt conſtitutio Concilij Colonienſis anno 1536. celebrati, parte 10. c. 11. *Habent quædam monialium monaſteria ſumptuoſos præpoſitos, ſub quorum poteſtate quum omnis bonorum adminiſtratio ſit, ipſi de reditibus monaſtici luxuriantur. Et qui monaſticæ conuerſationis exemplum eſſe debuerant, ad mundi delicias reuoluuntur: faſtidientes interdum ſimilam & mella, interim monialibus ipſis vix milio & cibario pane rugientem ventrem ſaturantibus. Sunt quoq; virginum monaſteria, vbi non eſt victus & menſa communis, ſed mos ille (quem ad Corinthios ſcribens Paulus, quãuis in longe ſacratiori conuiuio damnauit) quotidianus nempe quod vnaquæque ſuum cibum præſumit ad manducandum: & alia quidem eſurit, alia vero ebria eſt. Quos abuſus tollere neceſſarium putamus, videlicet vt in illorum delicatulorum præpoſitorum locum probi œconomi à nobis comprobandi (quorum victus ſit monaſtico ſimilis) ſurrogentur, qui etiam obligati erunt ſingulis annis rationem de receptis ac erogatis integram reddere.*

Luxuries præpoſitorũ caſtigata.

Sequens deinde Synodus anno 1549. habita officij omnes præpoſitos admonet. *Querela eſt collegiorum præpoſitos quoſdam, ad quos præſtito iuramento pertineat iura & ſtatuta Eccleſiarum tueri, atq; defendere, nihil agere minus: ſed percipere tantum amplos fructus; cæterum eccleſias, quarum cauſa illos percipiunt, relinquere indefenſas, immemores iuriſiurandi, & eius quod beneficium propter officium datur. Hinc decernimus & ſtatuimus, vt ſi iſtiuſmodi præpoſiti à ſuis collegijs, ac bonorum, iurium & ſtatutorum defenſionem, expenſis capitulorum, neceſſitatis tempore vel imminente diſcrimine, requiſiti, muneri ſuo ſatisfacere neglexerint, & inde Collegium ſeu Eccleſia illa damnum accipiat: pœnam incidant, pro damni accepti magnitudine & præpoſiti negligentia, ab Epiſcopo ſeu ſuperioribus taxandam & moderandam.*

Præpoſiti eccleſiarũ, ad officium vocati.

Hoc Colonienſis Synodi decretum ad omnes eccleſias pertinet, quia iuramentum omniũ eodem tendit.

Decani ætas, & mores.

§. 4 In decanum eligi nemo poteſt, niſi ætate & moribus maturus, diſtinct. 60. *innouamus*, Concilium Lateranenſ. ſub Alex. 3. c. 3. decreuit, vt nemo decanatum ſuſcipiat, niſi annum 25. attigerit, quique ſit ſcientia & moribus commendandus, niſi ſit presbyter, idem eadẽ diſtinctione; quod ſi diaconus electus ſit, niſi presbyter ordinetur, honore priuatur. Ibidem. Eodem modo Lateran. ſub Calliſto ſecundo: Nullus in Præpoſitũ, nullus in Decanum, nullus in Archipresbyterum, niſi presbyter, nullus in Archidiaconum, niſi diaconus ordinetur. Eadem in Concil. Pictauienſi anno 1100. ſub Paſchali 2.

Decani præſentia.

§. 5. Decanum in Eccleſia ſua reſidere neceſſe eſt, aureus canon Concilij Colonienſ. anno 1549. *Videmus Decanis abſentibus, vel officio ſuo ſegniter perfungentibus leuiſſimorum quorumque canonicorum & vicariorum inſolentiam prævalere fere aduerſus meliores, pietatem & zelum bonorũ haberi ludibrio, officia negligi diuina, neque rite, neque ab omnibus perſolui, tantum præcipitari, vitæ & morum honeſtatem periclitari, diſciplinam prorſus nullam eſſe: breuiter, licere prauis quibuſque quicquid*

quid libeat. Præcipimus idcirco & mandamus, vt Decani apud ſuas Eccleſias perſonaliter reſideant, & officio ſuo per ſe ipſos ſtrenue perfungantur, excesſuſque ſubditorum quoties opus erit, caſtigent, ſub pœna priuationis fructuum decanalitium, pro rata temporis, quo abſque cauſa rationabili monitis non reſiderint, fabricæ, aut pauperibus applicandorum, vbi alias non eſt pœna digna contra non reſidentes decreta. Si forte neceſſitatis cauſa contigerit eos abeſſe: Quo caſu, capitulari alicui, qui ſuſcepti officij rationem reddere poſſit, quicunque inferiores reuereantur, vices ſuas committant, niſi talem abſentis vicarium peculiaria collegiorum ſtatuta deſignent.

Eodem anno Synodus Moguntina etiam ſanctius conſtituit, & latius legem ſaluberrimam extendit Cap. 71. *Cum conſtet, harum dignitatum officia maiores noſtros ideo in eccleſiis inſtituiſſe, vt eſſent, qui diſciplinam Eccleſiaſticam, tanquam inſpectores & moderatores, conſeruarent: iam vero videamus, ea ab iis occupari, qui dignitatum titulos tantum gerunt, & emolumentis gaudent, & tamen ab eccleſiis ſuis abſunt, nihil minus quam appellationibus ſuis reſpondentes. Quare ſtatuimus, vt poſthac omnes, qui præpoſitorum, vel Decanorum, vel Scholaſticorum, vel Cuſtodum, vel Cantorum dignitatibus (quatenus hæ ad noſtram aut comprouincialium noſtrorum diſpoſitionem pertinent) iam præfulgent, aut porro ordinandi erunt, præſentes ſuis eccleſiis, vtilem & nomine dignam operam præſtent: Non abſentes, fructus tantum auferant: neque liceat cuiquam abſenti, vllam harum dignitatum gerere: ſed quiſque tali titulo inſignitus, ſuæ eccleſiæ non abſens, neque conducta aliorum opera, ſed reſidendo præſens ipſe inſeruiat.*

Prælatorum præſentia, neque compenſ.

§. 6 Officia decanorum iſta à concilijs præſcribuntur. Concil. Colon anno 1536 c. 2 *Porro quum collegiatæ eccleſiæ ſecundariæ ſunt poſt cathedrales, & inſtar illarum (quod ad ordines miniſtrantium, diuinumque cultum attinet) conſtituta, vtrobique Decanis cura erit, vt clericos ſuos ad obſeruationem piorum rituum promoueant ac reducant, vt ad agendam vitam clericis dignam perpetuo cohortentur, ac impellant, vt à negotiis, à tumultibus mundanis renoceant, ne magis ſeculi, quam Chriſti milites videantur, vt comeſſationibus, ebrietatibus, ac omni luxui interdicant, denique vt ſuo officio ſatisfacere compellant.*

Decani officium.

Auguſtenſis Synodus anno 1547. c. 9. *Decanus Collegij ſui clericos & familiam in officio quemque ſuo contineat, exemplo aliis præcedat, vitæ morumque honeſtatem in habitu & diſciplina, debitumque in diuinorum officiorum perſolutione & ceremoniis exigat: Ebrios, aleatores, percuſſores, ſcortatores, & officij ſui immemores corripiat, ſacris abigat, & iure ſibi competenti mulctet.*

Iterum Colon. c. 9. *Quo ergo hæc quæ diximus, repurgentur, ac debite ſimul cum omnibus aliis ad diuini officij proſecutionem ac chori diſciplinam ſpectantibus obſeruentur, Decanus diligenter inuigilabit, hinc & hinc circumſpiciens, ne quid inordinate fiat.*

Et c. 25. Eius officium cum poteſtate ſic deſcribit. *Si quos Decanus rebelles cernat, ſi diuini cultus atque ſui officij negligentiores, ſi rixoſos, ſi litigioſos, ſi percuſſores ſi aleatores, ſi ſcorta fouentes, aut aliis publicis criminibus irretitos, atque hi ſi fraternam correptionem audire recuſauerint, agat in his capitulis quod iubet Paulus: Peccantes coram omnibus argue: Tum ſi reſipiſcere nolint, arceat à ſacris, prohibeat participare fructus, donec ad meliorem vitæ frugem reuertantur, ſic tamen, vt hic ſeruetur regula Apoſtolica: Corripite inquietos, conſolamini puſillanimes patientes eſtote ad omnes, & neque ira, neque odium, neque rancor vllas ſibi partes vendicet. Nam illa præpoſitorum ſolicitudo eſt vtilis, illa cautela eſt laudabilis, in qua totum ratio agit, & furor nihil ſibi vendicat. Ira enim ſæpe etiam innocentes ad crimen inducit. Dum enim zelo amplius iraſcimur, & volumus aliena coercere peccata, grauiora committimus. Per hæc tamen noſtris ac eccleſiarum prouinciæ noſtræ priuilegiis ac legitimis conſuetudinibus, & præſertim mori ac conſuetudini quæ in aliquibus eccleſiis eſt, (nempe vt cauſa diſciplinæ per Diaconos diiudicentur) nihil præiudicamus: modo tamen diaconi, ſuo officio gnauiter ac ſtrenue incumbant ac ſatisfaciant. Quod ſi Decanus, & capitulum, negligentes, aut eiſdem criminibus irretiti fuerint, ad iuris communis diſpoſitionem redire neceſſe erit.*

Decani & Capituli negligentia corrigatur.

Grauiſſima eſt igitur prouincia Decanorũ, vt ad quos totius Collegij, diſciplina, mores, cultus diuini ratio pertinet; niſi enim pius, prudens, vigilans, fortis, ac monẽdum exercitus eſt, ſi vitia, abuſuſque diſſimulat, omnium animarum ſanguis de manu eius requiretur Ille in omnium ore pſalmos præcipitat, omnium linguis fabulatur; Quod enim ex officio tenetur, ex auctoritate poteſt emendare, cenſetur facere, ſi negligit.

Decani graue officium.

§. 7. Habent & parochi in vicis, pagis, oppidiſque ſuos decanos, ſeu præſides, quos rurales appellant. Horum officia Synodus Treuirenſ. anno 1548. exponit. *Archipresbyteri vero, qui & decani rurales appellantur, quum ad ſynodi conſeſſum admiſſi ſint, etiam cum paſtorum, & ſui ipſorum officij rationem reddere Reuerendiſ. domino noſtro iubentur: quandoquidem ad eos pertinet, publica ſubditorum delicta corripere, animarum curæ conſulere, omnes pie à verbi Dei doctrina paſcere, miſeros atque calamitoſos conſolando ſuſtentare, Eccleſiæ in omnibus bene præeſſe, denique ipſos ſanæ viuendi exempla, verbo, & opere exhibere: quod qui faciunt, eos duplici honore dignos Apoſt. iudicat. Nam turpiſſimum Ethnicus eſſe cenſet, committere, quod doces alios, non eſſe committendum. De iis igitur, tum etiam de aliis ſacerdote dignis curis, reſpondere ſuæ Reuerendiſſimæ gratiæ debent, quo cognoſcat illorum in adminiſtrandis officiis integritatem. Eo ſane nomine bonis ac lubenter ... gratiam & laudem referri: malos vero & reprobos, cuiuſcunque conditionis fuerint, ignominia & pœna poſthac Eccleſiaſtica cenſuræ rigore, affici imperabit.*

Decani rurales.

Qui nunc decani vocantur, olim videntur Archipresbyteri fuiſſe, eſt enim vterque princeps ſui collegij, primarij viri enim decani etiam dici ſolent, & honoratus eſt numerus denarius, adeo vt decumana dicantur, quæ magna ſunt. Nunc tamen archipresbyter & decanus diuerſas functiones habent; & archipresbyter quidem ordinario iure in gubernatione ſubijcitur archidiacono, decanus nequaquam. Archipresbyter fere vices Epiſcopi abſentis gerit. Vide Leon. conſt. vlt. de officio archipresbyteri.

Archipresbyter.

§. 8. Scholaſtici officium eſt, vel inſtituere vel curare vt inſtituatur iuuentus. Præeſt ille domicellaribus quos vocant, qui niſi omni cura inſtituantur, ad officia diuina exerceantur, ſpes bonorum Eccleſiaſticorum in ipſa herba præciditur. Metropolitano vero ſcholaſtico generalis ſcholarum inſpectio, commiſſa cenſetur.

Scholaſticus.

Aliud etiã ei dignitati adiunctum eſt officiũ, nempe, ordinãdos examinandi, præſidet enim examini ſcholaſticus cathedralis eccleſiæ.

De

De omnibus hiſce vno verbo pene Colonienſis Synodus c. 3. *Sunt in hiſce Eccleſijs diuerſi miniſtrandum gradus: nempe Præpoſiti, Decani, Archidiaconi, Scholaſtici, Cantores, qui & Chori Epiſcopi, Theſaurarij, qui & Sacriſtæ ſeu Cuſtodes, Canonici & Vicarij, atque id genus alij. Interpretetur quiſque vocabulum ſuum, & curet eſſe, quod dicitur, ſecundum veterem patrum inſtitutionem ac regulam. Atq; eo ſolo fecerint, vt cum noſtræ, tum omnium piorum expectationi magna ex parte reſpondiſſe videantur.*

Primicerius

§. 9. Primicerius eſt quicunque eſt πρῶτος τῆς τάξεως, primus in ordine, ſiue dignior cæteris πρωτόχηρος. In cera autem ſcribere moris erat. Plin. l. 2. Epiſt. *Erat in proximo non venabulum, aut lancea, ſed ſtylus aut pugillares: meditabar aliqua annotabamq;, vt ſi manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Primicerius autem qui in prima cera, hoc eſt, primus in choro inter cantores ſcriptus erat, in ima cera apud Suetonium qui in extremis. Eius officium deſcribitur lib. 1. decret. t. 25 cap. 1.

Primicerius ſub Archidiacono.

Vt primicerius ſciat ſe eſſe ſub archidiacono ſicut archipresbyter: & ad eum curam ſpecialiter pertinere, vt præſit in docendo diaconis, vel reliquis gradibus eccleſiaſticis in ordine poſitis: vt ipſe diſciplina & cuſtodia inſiſtat, ſicut pro animabus eorum coram Deo rationem eſt redditurus: & vt ipſe diaconibus donet lectiones, quæ ad nocturna officia clericorum pertinent: & de ſingulis ſtudium habeat, vt in quamcunque re capacem ſenſum habuerit, abſque vlla vacet negligentia, aut à quo ipſe iuſſerit inſtruantur.

Et diſt 25. cap. 1. *Ad primicerium pertinent acolythi, exorciſtæ, pſalmiſtæ, atque lectores, ſignum quoque pro officio clericorum, pro vitæ honeſtate & officij meditandi, & peragendi ſolicite lectiones, benedictiones, pſalmum, laudes, offertorium, & reſponſoria, quis clericorum dicere debeat. Ordo quoque & modus pſallendi in choro pro ſolemnitate temporum: ordinatio quoque pro luminaribus deportandis. Si quid etiam neceſſarium eſt pro reparatione baſilicarum, quæ ſunt in vrbe, ipſe denunciat ſacerdoti: epiſtolas epiſcopi pro diebus ieiuniorum pro parochianis per oſtiarios ipſe dirigat: clericos, quos delinquere cognoſcit, ipſe diſtringat; quos vero emendare non valet, eorum exceſſus ad agnitionem epiſcopi deferat: baſilicanos ipſe conſtituat, & matriculam ipſe diſponat. Quando autem primicerius abſens eſt, ea quæ prædicta ſunt ipſe exequitur, qui ei aut lege proximus eſt, aut eruditione. Ad theſaurarium pertinet baſilicarum, & oſtiarij ordinatio, incenſi præparatio, cura chriſmatis conficiendi, cura baptiſterij ordinandi, præparatio luminariorum in ſacrario & in ſacrificijs.*

Primiceriatus ſublatus.

Beneficium & dignitas fuit primiceriatus, cum itaque officio non fungeretur primicerius, Tullenſes canonici, vt eſt in reſcripto Innocentij tertij, hoc officium ſuſtulerunt.

Cancellarij Academici.

§. 10. Sunt & alia officiorum, & dignitatum genera, Toloſæ & alibi ſumma dignitas eſt poſt præpoſitum Cancellarij Academici, qui & ipſe canonicus eſt, Coloniæ ipſe præpoſitus Metropolitanus eſt Cancellarius, Moguntiæ cuſtos Cancellarium conſtituit. Vide de his l. 5. decret. de magiſtris, c. quamuis.

Officiales.

Officiales & Vicarij Epiſcoporum iuriſdictionem vice Epiſcopi exercent. In noua. 16. q. 7.

Theſaurarius Sacriſta.

Theſaurarius eſt [illegible], qui precioſa cuſtodit, qui & cuſtos alibi nominatur.

Sacriſta ſupellectilis ſacræ, luminariumq; curam habet: l. 2 decret 26.

Cuſtos Sacriſtæ miniſter eſt, ibidem c. 2.

Oeconomus.

Oeconomus qui res Eccleſiæ diſpenſat, pauperum diſpenſator.

Vicedominus.

Vicedominus ille in Epiſcopatu dicitur; qui in Eccleſijs particularibus Oeconomus.

Syndicus.

Syndicus qui lites perſequitur, & iura Eccleſiæ controuerſa defendit.

Cellarius.

Cellarius cui vini diſpenſatio, & crebro frumenti, aliarumque rerum eſt commiſſa.

Parochi, Vicarij.

Sunt & Parochi, Vicarij, Capellani, Penſionarij, Orphanotrophi, qui omnes ex neceſsitate, & vtilitate Eccleſiæ conſtitui debent. Sed de his ſpeciatim agendum eſt, quemadmodum de Canonicis.

CAPVT XLI.

Canonicorum inſtituta in eccleſia laudabilia, & leges de illis ſalutares.

Canonici, eſt canonice viuere.

§. 1. CAnonicorum officium eſt canonice viuere. de conſecrat. diſt. 5. cap. 34. *In omnibus igitur (quantum humana permittit fragilitas) decreuimus, vt Canonici clerici Canonice viuant, obſeruantes diuinæ ſcripturæ doctrinam & documenta ſanctorum patrum: & nihil ſine licentia epiſcopi ſui, vel magiſtri eorum incompoſite agere præſumant, in vnoquoq; epiſcopatu vt ſimul manducent & dormiant, vbi his facultas faciendi id ſuppetit: vel qui de rebus eccleſiaſticis ſtipendia accipiunt, in ſuo clauſtro maneant: & ſingulis diebus mane primo ad lectionem conueniant, & audiant quid eis imperetur. Ad menſam vero ſimiliter lectionem audiant, & obedientiam ſecundum canones ſuis magiſtris exhibeant.*

Officium canonicorum.

Canonici clericorum honoratiores ſunt; dicti ſunt, vel quod ſecundum canones Apoſtolicos, & conciliorum viuant, vel quia relati ſunt in canoné, græci οἱ ἐν κατανόνι, hoc eſt, In albúm Eccleſiæ relati, vt ſtatam annonam conſequantur, vocemque & ius dicendæ ſententiæ in capitulo habeant; Κανονικοὶ harmonici, qui primas partes rationi tribuebant, à pythagoricis dicebantur.

Dicuntur ijdem præbendati, quamuis præbéda latius pateat, quam canonicatus. Præbenda olim dicebantur, quæ Parochi legatis publice miſſis præbere tenebantur, Horat. ſer. Satyr. 5.

Proxima Campano ponti, quæ villula tectum
Præbuit, & parochi quæ debent ligna, ſalemq;.

Præbenda propter officium.

Præbenda igitur dicitur in Eccleſia ius Eccleſiaſticum, (nam de laicalibus præbendis non agimus) recipiendi certos prouentus annuos in Eccleſia, propter miniſterium diuinorum officiorum, quod obit, is qui fructibus præbendæ viuit. Huic autem cum eſt adiunctum ius ſuffragij in capitulo, ſi reliqua adſint, vocatur præbenda canonicalis; quamuis enim canonici aliqui non ſint in capitulo, habent tamen præbendas canonicales, ſed aliqua cauſa obſtat, quo minus admittantur.

Ad præbendæ fructus igitur legitime ſuſcipiendos opus eſt habere titulum, & legitimam poſſeſsionem, deinde vt diuinis in officijs, quibus deputatus eſt, verſetur. Beneficium enim datur propter officium Ita omnes fundationes, omnesque canones.

Canonici corpus, præſentias, & fructus menſæ capiunt.

§. 2. Canonicis ſolent triplicia ſtipendia dari: Nam vel annua ſunt, & corpus vocant; vel diurna, quas præſentias appellant; quæ ſolis præſentibus diſtribuuntur. Denique ſunt quædam collectæ à capitulis, præter corpus, & præſentias, quas fructus menſæ nominant, hæc diſtribuuntur pro arbitrio canonicorum. Quia vero

quorundam auaritia tanta eſt, & cum auiditate iunctus torpor, vt omnibus in locis venētur præbēdas, vno quidem in loco reſideant, ad alia collegia colligēdorum fructuum cauſa proficiſcantur, conſultum foret, quandocunque, & vbicunque fieri poteſt, corpora in præſentias commutare, aut ſaltem minuere corpora, augere præſentias. Verum de hiſce deinceps agam.

§.3. Canonicatus, & præbendæ in vniuerſum duplices ſunt. Aliæ ſunt Cathedrales, aliæ ſecundariarum eccleſiarum, vnde inualuit illa diſtinctio, vt dicatur Clerus primarius, qui in æde cathedrali Deo ſeruit, ſecundarius qui in alijs collegiatis Eccleſijs. Solent etiam præbendæ & canonicatus vocari beneficia; quia beneuole dantur ab Eccleſia, & gratis, cum gaudio recipientis, & dantis, duo autem continent, ius fructuum recipiendorum, & obſequij Deo exhibendi obligationem. Datur autem beneficium propter officium. Ideo cum ceſſat officium, ſubtrahitur beneficium; & cum retinetur abdicato officio, iniuria Deo, & Eccleſiæ infertur. Ego in paucas leges totam rationem conferri poſſe puto.

Ceſſante officio, ſubtrahitur beneficium.

Lex 1. In beneficij collatione nihil collator ſibi retineat, nihil ſperet, non obſequium, non pecuniam. Quia Deo miniſtrum conſtituit, non debet in re ſacra fœnerator eſſe, & ſibi partem ex patrimonio Eccleſiæ vindicare, multo minus ſerui Dei officia cum Deo diuidere.

Gratis danda præbenda.

Lex 2. Reſideant in ſuis eccleſijs. Ideo enim & fundatæ ſunt, & priuilegia acceperunt ab Imperatoribus, tit. *de clericis non reſidentibus.* Hoc loco horreſco referens, quando fraudes, qua Deum miſeri homines circumuenire ſatagūt, recordor. Iam olim hoc malum cœpit, vt magnos prouentus parum, aut nihil agendo conquireret cupiditas. Quotus quiſque debito more præſens eſt? Sed audiamus patres noſtros, anno 1286. in concil. Rauennati ſub Honorio quarto ita definitum eſt. Rub. 5. *Dignum eſt, vt quos ad vita decora, domeſtica laudis exempla non reuocant, ſaltem correctionum medicina compeſcat. Sane relatu comperimus plurimorum, in nonnullis eccleſiis noſtra prouincia, cōſuetudine obſeruari, & in aliquibus alijs conſtitutione firmatum, vt præter reditus beneficiorum, & præbēdarum; de quibus nihil ad præſens volumus immutari; prout quotidie reſident, reditus aliquos alios, tantum in eccleſia reſidētes, pro rata reſidentia, quā in eccleſia faciunt, percipiant: & quod ad huiuſmodi conſuetudinē & ſtatutum, quidā praua interpretatione obaudiētes, ac minus, quæ Dei ſunt, cogitātes, in animarum ſuarū periculo; dum tamen in camera ſua reſideant, dato quod intrent in eccleſiā ad diuinum officium celebrandum, tantum ſemel in menſe, ipſos reditus ſpecialiter ob ſauorem reſidentiæ deputatos, vt Deo, & eccleſiæ ſeruiatur, & diuinæ laudis organa, in ipſa, horis ſingulis decantentur, ſibi vſurpant: propter quæ generatur grande ſcandalū proximorum, qui eccleſia militāt, prout debēt, ac refrigeſcit in eis laudabile propoſitū, quod habebāt. Ne igitur culparū illorum efficiamur participes, ipſa praua interpretatione ſummota, ac tali conſuetudine obſeruatā, ſtatuimus declarando, & ſtatuendo declaramus, vt illi tantum dicantur in eccleſia reſidentes, quoad præmiſſos reditus, qui diſtribuuntur, prout quotidie reſidēt, ſeu ſit bladū, ſeu vinum, ſiue ſint pecunia, vel alia bona; qui in eccleſia ſua confratribus alijs horis debitum penſum ſeruitutis noſtra, videlicet matutinū, laudes, primā tertiā, ſextam, nonam, veſperas, completoriumq́ perſoluerint: alioquin percipiant ex ipſis reditibus, niſi prout ſeruierint eccleſia, iuxta ordinationem noſtram, infra proxime annotatā. Et vt hæc cōſtitutio inuiolabiliter ſeruetur, volumus, & ſub excommunicationis pœna mādamus, vt infra duos menſes à die publicationis præſentis cōcilij cōputandos, omnes & ſinguli clerici eccleſiarū noſtra prouincia, vbi ſunt plures clerici ordinati, & tales ſunt reditus, de quibus ſupra præmiſimus, hāc teneantur conſtitutionē ſacramento firmare, & omnes etiā qui in poſterum aſſumentur, antequā ad reditus admittantur. Vbi vero in eccleſia reditus tales nō ſunt, diœceſani locorū in ſynodis ſuis, quas eos cōtigerit celebrare, prouideant, prout ſecundū Deum melius poterunt, ne in ipſis eccleſijs, horis canonicis, officiū negligatur. Quod ſi maior de Capitulo, vel vbi omnes ſūt pares, qui proximo ipſis clericis præeſt, non fecerit hoc ſacramentum præſtari, ſub beneficij periculo ſubiacebit, mulctandus per prouinciale concilium, ſeu ſuperiorem ipſius, vel per alium, qui hoc poſſit.*

In camera reſidentes a cetero fructus.

Sacramento redigantur ad reſidentiam.

Proximum ſupraſcriptum Concilium, in quantum rite poſſumus, ordinare & declarare volentes, ſtatuimus, vt infra duorū menſium ſpatium, à die publicationis huius Concilij ordinetur, quot, & quantū habere debeat, qui matutino interfuerit, & alijs horis Canonicis, ex reditibus, de quibus ſupra proximo Concilio eſt præmiſſum, vbi tales ſunt reditus. Et quia in ſpecie dare in hoc doctrinam non poſſumus, cū aliqua Eccleſia plus abundent, alia vero minus, prout poſſumus, prouidemus hoc modo, videlicet, vt qui matutino interfuerit, duplū eius habeat, quod habebit, qui erit in Miſſa. Qui autē Tertia, & Sexta, medietatē eius habeat quod ei fuerit datū in Miſſa: Et idē in Nona ſeruetur, quod eſt in Tertia & Sexta præmiſſum. Qui autē in Veſperis, & Completorio, tantum habeat, quantū qui Miſſa interfuerit, ſecundum præmiſſa. Vt clare intelligas, ſuppone quod decē ſint denarij, diſtribuēdi indies pro quolibet Canonico: de ipſis decē denarijs dabis ei, qui interfuerit matutino, denarios quatuor: qui Miſſa, duos: qui Tertia, & Sexta; vnum: Et vnum, qui Nona: & qui Veſperis interfuerit, & Completorio, dabis duos denarios, vt dediſti in Miſſa. Verum quia nec ſic eſt, ſecundum quod præmiſſum eſt, ad plenum contra doloſos prouiſum, qui venire poſſent ad horas Canonicas, non tamen hora debita, & ſi in hora debita, non tamē ſtarent, quouſq́ officium compleretur, contra eos ſtatuimus, vt is dicatur matutino intereſſe, qui ad Eccleſiam venerit, antequam, Venite, cum hymno cantetur, cum hymnus dicitur: alias cum dicetur, Venite, cum primo pſalmo; ex quo hymnus tūc non cantatur; & ſteterit, quouſq́ Prima completa fuerit. Qui Miſſe, antequam cantetur Kyrieeleyſon, & ſteterit, quouſq́ fuerit finita Miſſa. qui Tertia, Sexta, Nona, Veſperis, & Completorio, antequam pſalmi incipiantur, & ſteterint, quouſq́ dicta hora fuerint perfecta, aliter nihil percipiant. Quicunq́ autem contra fecerit, præter reatum periurij, teneatur ad duplum illius, quod perceperit, reſtituendum Eccleſiæ, cui ſeruitium debitum eſt ſubtractum, conuertendum in ornamenta ipſius Eccleſiæ.

Leges valde ſalutares, & valent diuinis horis habentes.

Eadem deinde anno 1317. multo vehementius in Rauennate Concilio tractata, & definita ſunt.

Non poſſum quin Concilij Baſileenſ. ſeſſ. 21. verba adſcribam: *Qui in matutinis ante finē pſalmi, Venite exultemus, in alijs horis ante finē primi pſalmi, in Miſſa ante vltimum Kyrieeleiſon, vſq́ in finem diuino officio non interfuerit, niſi forte neceſſitate cogente, ac petita & obtenta à preſide chori licētia, diſcedere oporteat, pro illa hora abſens cenſeatur. ſaluis eccleſiarum conſuetudinibus, ſi quæ forte circa hoc arctiores exiſtant. Idem in his obſeruetur qui à principio vſq́ in finem in proceſſionibus non permanſerint. Pro cuius executione deputetur aliquis, onus habens notandi perſonas ſingulas ſtatuto tempore non conue-*

Toti officio interſit, qui abſens æſtimari non vult.

nien-

mentes, iuramento adſtricti bis agere fideliter, & nulli parcere. Iubet etiam hac ſancta Synodus, quod in illis eccleſiis, in quibus ſingulis horis certæ diſtributiones ſtatutæ non ſunt, omnino etiam de groſſis fructibus, ſi opus ſit, deputentur, vt iuxta menſuram laboris plus minuſue quiſque capiat emolumenti, tollens prorſus abuſum illum, quo in vna duntaxat hora præſens, totius diei diſtributiones vſurpat: & illum quo Præpoſiti, vel Decani, aut alij officiales, ex hoc ſolum, quod officiales ſunt, licet actualiter pro vtilitate eccleſiæ non abſint, quotidianas diſtributiones percipiunt.

Iam ſupra mentionem feci concil. Moguntini ſub Sebaſtiano anno 1549. in quo c. 72. his verbis res imperatur. *Cum Apoſtolus velit, adeoque ipſa vita, iud[illegible] quos indicet homines otioſos, qui panem non labore ſuo partum, cum grauamine aliorum edunt: quanto grauiori indignationi diuinæ eos ſubiacere putandum eſt, qui cenſus Eccleſiæ, ſanctorum Martyrum patrimonia & donaria piorum, ad diuini Miniſterij inſtaurationem collata, otioſe abſumunt, pro iis debita ipſis eccleſiis obſequia rependere non curantes? Nos igitur periculo animarum obuiare, & neceſſitati eccleſiarum conſulere volentes, præſenti ſtatuto decernimus & ordinamus, ne poſthac in Metropolitana, Cathedralibus, Collegiatis, aut quibuſcunque alijs noſtris, & nobis ſubiectis eccleſiis, per vniuerſam prouinciam conſtitutis, quotidianæ diſtributiones ad breuiſſima quædam momenta, puta ad lectionem Epiſtolæ, ſeu vnius Pſalmi, aut Reſponſorij: ſed integris ac totis officijs, & horis aſſignentur, & iis modo tribuantur, qui officijs diuinis, de quibus emolumẽta dantur, ab initio ad finẽ interfuerint. Hi vero qui excurſus & recurſus ſuos ita partiri conſueuerunt, vt de laboribus minimum, de emolumentis autem plurimum perciperent, in poſterum niſi integris officijs & horis intereſſe ſtuduerint, illius officij aut horæ fructu in totum mulctentur, quibuſcumque irrationabilibus aut prauis cõſuetudinibus (quæ potius corruptelæ cenſendæ ſunt) non obſtantibus. Si qui tamen infirmitate aut legitima cauſa impediantur, apud Prælatum aut alium, cui de Eccleſiæ conſuetudine competit, ſe excuſent, & veniam abſentiæ ſuæ impetrent: Canonicos vero, per annum Capitulares ab ingreſſu chori, quamdiu Capitulum intereſſent, & non diutius, excuſari volumus. In quam Decanos eccleſiarum, aut quibus ea cura pro tempore incumbit, monemus, eiſdem præcipientes, ne, extra neceſſitatem, Capitula indicant in eam horam, qua diuina officia peraguntur, cum poſſint aut maturius, aut ſerius Capitula haberi, vt ipſi etiam Prælati & Canonici diuinis officijs commodius intereſſe queant. Quos vtique, ſupra chori officia, quæ ipſis incumbunt cum vicarijs communia, [illegible] Capitularium labor grauat, non debet eum ſupra communes diſtributiones, de præbendis ſuis ampliore etiam emolumento potiantur.*

Similimodo diſtributiones, quæ de proceſſionibus percipiuntur, his modo dari volumus, qui eiſdem ab initio ad finem præſentes intereſſe perſeuerauerint.

Et ne beneficia per eccleſias debitis obſequijs fraudentur, omnibus beneficiorum poſſeſſoribus, ſub amiſſione beneficiorum, iniungimus, vt ordines; quos eorũ beneficia requirunt, ſi nondum habent, proximis temporibus a iure ſtatutis recipiant: Ad quod etiam Canonicos Eccleſiarum pro ſuo quemq, ordine teneri volumus, vt obſequium, quod quiſque pro officij ſui exigentia [illegible] debet, cum res poſtulat, per ſe præſtare queat. [illegible] ndo [illegible] nen. 5. c. de reſidentia in [illegible] ſimeque ſancit. & Mediol. 1. de reſid. [illegible] Videatur de hiſce ſeſsio 6. Triden [illegible]

Lex [illegible] A[illegible] ben[illegible] um nemo accipiat.

[illegible] undum Apoſtolum, nemo ſibi ſumat honorem, niſi qui vocatur à Deo, tanquam Aaron à Deo fuerit vocatus: hoc minus conſiderant, [illegible] attendunt. ſua ſalutis [illegible] ti, [illegible] intrudunt ad dignitates Eccleſiaſticas vel [illegible] & eis [illegible] intrudi procurant per poteſtatem laicalem: Volentes [illegible] in talibus [illegible] quibus poſſumus obuiare, ſtatuimus [illegible] diſtrictius prohibemus, ne quis ta[illegible] de cætero præſumat attentare vel attentari ſuſtineat, vel procuret. Et ſi quis contra fecerit, non ſolum non confirmetur nec inſtituatur, ſed omni ſpe promotionis, in tota Rauennate prouincia, per diœceſanum ſimiliter exuatur: & nihilominus ipſo facto ſit excommunicatus, & omni priuilegio eccleſiaſticæ protectionis, ac defenſionis exutus ſit.

Lex 4. Non modo pro beneficio nihil petatur, ſed nec ſponte oblatum recipiatur; nec ea conditione vt is qui accepit, ad nutum vel dantis, vel alterius cedat. Mediol. 1.

Lex 5. Qui ſic dederit, iure dandi, nominandi, præſentandi priuatur: imo & eligendi; qui acceperit fructus ſuos non facit, Mediol. 15. *Quæ pertinent ad beneficiorum collationem.*

Lex 6. Accepturi beneficium iureiurando Simoniace ſe non egiſſe, affirment. Sic ſtatuit Mediol. 1. 6. *Neminem autem vel præſentatum, vel nominatum, vel electum, vel ab inferioribus prouiſum [illegible] prius admittant, aut inſtituant Epiſcopi, quam infra ſcriptum iuſiurandum ab eo exegerit. Ego N. præſentatus, vel electus &c. ad beneficium N. iuro per ſacroſancta Dei Euangelia, quæ meis manibus tango, neque me beneficij obtinendi cauſa, aut vt ad id præſentarer, vel nominarer &c. neque quemquam alium, meo nomine aut conſentiente, vel ſciente me, quidquam collatori patrono, ſeu alij cuipiam ea de cauſa promiſiſſe, aut dediſſe, aut compenſaſſe, aut prius datum confirmaſſe, vel apud quemquam depoſuiſſe.*

Neque mutuo dediſſe, vel loiaſſe, vel prius mutuo datum, commodatum, locatum, aut quocunque modo debitum remiſiſſe, aut relaxaſſe. Nec de domibus, terris, prædijs, reditibus eius eccleſiæ, fructibuſue, decimis, aut oblationibus eiuſdem præteritis, præſentibus aut futuris donationem, remiſſionem, locationemue feciſſe, promiſiſſe aut iniuiſſe, aut alium, mandante, vel conſentiente me promiſiſſe, feciſſe, aut iniuiſſe. Ita me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei Euangelia.

Lex 7. Internuncij Simoniacorum plectantur, notarij, aduocati, procuratores, & interpoſitores, fideiuſſores ibidem.

Lex 8. Ambitioſe petens biennio careat, itẽque qui nondum vacantia poſtularint.

Lex 9. Vni plura ne dentur. Antiqua & ſæpe repetita lex, ſed quæ ſæpe violatur; multi poſſident plura, pauci ſunt, qui non cupiant plura.

Ego primum ſtatuta legeſque Eccleſiæ, deinde meam ſententiam proponam. Nam de præbendis, & dignitat. c. *iam dudum ſtatutum: vt primum beneficium ipſo iure amittatur, ſi aliud recipitur.* Et de elect. c. dudum. *vetatur ne ſine diſpenſatione obtineatur.* Itaque duo ſtatuenda ſunt: Primum pluralitatem grauiſſime prohibitam eſſe, præſertim in curatis. Secundum diſpenſari in ea lege poſſe. De primo igitur ſic ſtatuunt Patres, Concilia, Pontifices Concil. Claromontanum anno 1095. ſub Vrbano 2. c. 12. *Nulli clericorum liceat deinceps in duabus ciuitatibus duas præbendas obtinere, cum duos titulos non poſſit habere.* Iam vero titulorum multitudo honori ducitur. Et append. Later. vbi Alexander 3. Burdegalenſi ſcribit. Vt alterum eius Archidiaconus reſignet. Et Lateran. ſub Innocentio 3. cap. 29. *De multa*

Laicus ſacram dare non poteſt.

Ne ſponte oblatum quicquam.

Accipiens dona iure priuatur.

Iuſiurandi [illegible]

Pluralitas beneficiorũ vetita.

Iam viginti titulos habent.

[illegible]

ra prouidentia fuit in Lateranenſi Concilio prohibitum, vt nullus diuerſas dignitates eccleſiaſticas & plures parochiales eccleſias reciperet contra ſacrorū canonum inſtituta. Alioquin & recipiens, ſic receptum amitteret, & largiendi poteſtate conferens priuaretur. Quia vero propter præſumptiones, & cupiditates quorundam, nullus hactenus fructus, aut parum de prædicto ſtatuto prouenit, nos euidentius, & expreſſius occurrere cupientes præſenti decreto ſtatuimus, vt quicunque receperit aliquod beneficium, habens curam animarum annexam, ſi prius tale beneficium obtinebat, eo ſit iure ipſo priuatus, & ſi forte illud retinere contenderit, alio etiam ſpolietur.

Plura curata habēs, ſit ipſo iure priuatus.

Vbi de duobus curatis tantum agitur, nō ſimplicibus At Concil. Salisburg. ſub Greg. 10. de omnibus agit. *Cum in prouincia Salzburg. diuerſi clerici ſæculares non ponentes terminis auaritiæ, nec ſalutem propriam prætendentes, onerare ſe pluribus beneficijs eccleſiaſticis non formidant; nos, qui aliorū indigentijs, & ſaluti occurrere cupimus, & eccleſiarum neceſſitatibus prouidere, auctoritate præſentis Concilij firmiter & diſtricte præcipimus, vt ſinguli plura beneficia poſſidentes, aut recepto vltimo ſint contenti, aut in ipſo proximo prouinciali concilio, ſeu Epiſcopali Synodo, quem terminum ipſis peremptorium aſſignamus, legitimum documentū edoceant, ſecum eſſe per eum, qui de iure hoc facere potuerit, diſpenſatum, alioquin nos iam formam Canonum, circa hoc traditam, quam ſtatutum bonæ memoriæ Domini Guidonis Cardinalis quondam in prouincia noſtra A. S. L. prouidere curabimus beneficijs & perſonis.*

Eadem mente Auguſtana anno 1548. c. 11. *Quicunq; vel cupiditate, vel quouis etiam honeſto colore impediente, plura beneficia eccleſiaſtica obtinent, hoc noſtro mandato iubentur, ſicuti diſtricte præcipiendo mandamus, vt retēto quod ex illis maluerint vnico beneficio, cætera intra annum reſignent, aut nobis vel deputatis ad hoc noſtris, diſpenſationum ſuarum priuilegia huiuſmodi oſtendant. Quod niſi debita obedientia præſtiterint, ſciant ſe ex noſtra diligentia in recta & vera eccleſiaſticorum beneficiorum diſpenſatione adhibenda, inobedientiæ aut cupiditatis ſuæ pœnas legitimas ſuſcepturos.*

Pluralitas beneficiorū eſt eccleſiæ calamitas.

Et Moguntinum ſub Sebaſtiano c. 64. de curatis potiſsimum agit. *Res ipſa loquitur, plura beneficia, potiſſimum quibus animarum cura ſubmiſſa eſt, non ſine graui eccleſiarum damno ab vno obtineri, cum vnus in pluribus eccleſijs rite officia perſoluere, aut rebus earū neceſſariam curam impendere nequeat. Nos igitur, iuxta reformationis commonitionem, contra hanc eccleſiarum calamitatem velut ſalubre remedium, illud Lugdunenſis Concilij decretū opponentes, ſingulos eiuſmodi curatorum beneficiorum detentores monemus, & diſtricte eis præcipiendo iniungimus, vt intra trimeſtre tēpus, poſt huius Synodi prouincialis exitū, nobis aut commiſſarijs noſtris, locorum ordinarijs diſpenſationes, quarum prætextu eiuſmodi beneficia obtinent, exhibeant. Quod ni fecerint, talia beneficia quaſi eo ipſo illicite obtineri cenſeantur, poſt trimeſtre tempus elapſum, per eos, ad quos collatio eorum pertinet, alijs perſonis idoneis conferri debent. Quod ſi diſpenſatio alicuius legitima & ſufficiens videbitur, is beneficia ſine moleſtia retinebit. Nihilominus tamen prouidebit, per idoneorum vicariorū deputationem, & congrua portionis fructuum aſſignationē, ne cura animarum in his eccleſijs negligatur, nec ipſa beneficia debitis officijs fraudentur: alioqui negligentia eius, per ordinarium de fructibus beneficij ſuppleri, & ipſe inſuper ſubtractione certæ portionis reliquorum fructuū, pro arbitrio ordinarij, puniri debet. Sin diſpenſationes inualidæ, aut nō ſatis legitimæ viſæ fuerint, ſi is qui earū prætextu plura beneficia curata obtinuit, vno retēto, cætera libere reſignare recuſauerit: cauſſa illius ad ſedē Apoſtolicam referatur, eiuſdemq; iudicium expectetur, quem ſuis beneficijs modum eſſe velit. Quod ſi quis in diuerſis diœceſibus eiuſmodi beneficia curata obtineat, à quolibet ordinario ad talem exhibitionem compelli debet. Et ſi legitima diſpenſatione munitus nō fuerit, vltimo quod accepit beneficio retēto, cætera reſignet: cū iuxta iuris communis diſpenſationē, per ſubſequentis beneficij curati acceptationem, quod prius obtinebat, ipſo iure vacare dignoſcatur.*

Eodem modo Concilium Tridentinum ſeſſ. 7. c. 2. & 4. *Nemo, quacunq; etiam dignitate, gradu, aut præeminentia præfulgens, plures Metropolitanas, ſeu Cathedrales eccleſias, in titulum, ſiue commendam, aut alio quouis nomine, contra ſacrorum canonum inſtituta, recipere, & ſimul retinere præſumat. Cum valde felix ſit ille cēſendus, cui vnam eccleſiam bene ac fructuoſe, & cum animarū ſibi commiſſarum ſalute regere contigerit. Qui autem plures eccleſias contra præſentis decreti tenorem nunc detinent, vna, quā maluerint, retenta, reliquas infra ſex menſes, ſi ad liberā ſedis Apoſtolicæ diſpoſitionem pertineant, alias infra annum dimittere teneantur: alioquin eccleſiæ ipſæ, vltimo obtēta dumtaxat excepta eo ipſo vacare cenſeantur.*

Inferiora beneficia eccleſiaſtica, præſertim curā animarū habentia, perſonis dignis, & habilibus, & quæ in loco reſidere, ac per ſe ipſos curā exercere valeant, iuxta conſtitutionem Alexandri tertij in Lateranēſi, quæ incipit, Quia nonnulli; & aliam Gregorij decimi in generali Lugdunenſi Concilio, quæ incipit: licet canon, editam conferantur. Aliter autem facta collatio, ſiue prouiſio, omnino irritetur: & ordinarius collator pœnas conſtitutionis concilij generalis, quæ incipit, graue nimis, ſe nouerit incurſurum.

Quicunq; de cetero plura curata, aut alias incompatibilia beneficia eccleſiaſtica, ſiue per viam vnionis ad vitam, ſeu commendæ perpetuæ, aut alio quocunq; nomine, & titulo, contra formam ſacrorū canonum, & præſertim conſtitutionis Innocentij tertij, quæ incipit, Quia multa, recipere ac ſimul retinere præſumpſerit, beneficijs ipſis, iuxta ipſius conſtitutionis diſpoſitionem, ipſo iure, etiam præſentis canonis vigore, priuatus exiſtat.

Idem Concilium tamen ſeſſ. 24. de omnibus ſic ſtatuit c. 17. *Cum eccleſiaſticus ordo peruertatur, quando vnus plurium officia occupat Clericorum; ſacris canonibus cautū ſuit, neminem oportere in duabus eccleſijs conſcribi. Verū quoniam multi improbæ cupiditatis affectu ſeipſos, non Deum decipientes, ea, quæ bene conſtituta ſunt, varijs artibus eludere, & plura ſimul beneficia obtinere non erubeſcunt: ſancta Synodus debitā regendis eccleſijs diſciplinā reſtituere cupiens, præſenti decreto, quod in quibuſcumq; perſonis, quocunq; titulo, etiamſi Cardinalatus honore fulgeant, mandat obſeruari; ſtatuit vt in poſterum vnum tantum beneficium eccleſiaſticum ſingulis conferatur. Quod quidem ſi ad vitam eius, cui confertur, honeſte ſuſtentandum non ſufficiat: liceat nihilominus aliud ſimplex ſufficiens, dummodo vtrumque perſonalē reſidentiam non requirat, eidem conferri. Hæcq; non modo ad cathedrales eccleſias, ſed etiam ad alia omnia beneficia, tā ſecularia, quam regularia quæcunq;, etiā commendata pertineant, cuiuſcunq; tituli, ac qualitatis exiſtant. Illi vero, qui in præſenti plures parochiales eccleſias, aut vnam cathedralem, & aliā parochialē obtinent, cogantur omnino, quibuſcunq; diſpēſationibus, ac vnionibus ad vitā, non obſtantibus, vna tantū parochiali, vel ſola cathedrali retēta, alias parochiales infra ſpaciū ſex menſiū dimittere: alioquin tam parochiales, quam beneficia omnia, quæ obtinent,*

Si vnum ... aliud pote[illegible]

nent,ipſo iure vacare cenſeantur;ac tanquam vacantia, libere aliis idoneis conferantur: nec illi ante illa obtinentes, iura conſcientiæ fructus poſt dictum tempus retineant. Optat autem ſancta Synodus, ut reſignantium neceſſitatibus commoda aliqua ratione, prout ſummo pontifici videbitur, prouideatur.

Leges illa obligant.

Cum igitur lex illa à multis concilijs ſit conſtituta, firmata, acceptata, cum iura ſecundum eã decernant; cum etiam finis eius grauis ſit, ſequitur eam vehementer obligare, inuiolateque ſeruandam eſſe. Quia tamen lex poſitiua eſt, & Eccleſiaſtica poteſt ſummus Eccleſiæ paſtor in ea diſpenſare, quod leges ipſæ ſatis indicant, cum vetant habere ſine diſpenſatione plura beneficia.

Diſpenſare poteſt in hac lege.

De hac diſpenſatione igitur dicendum; neminem enim eſſe puto, qui plura habeat ſine pontificia diſpenſatione. Verum diſpenſatio an legitima ſit maxime animaduertendum eſt, ſunt enim ſæpe diſpenſationes verbo, reipſa diſſipationes. Interdum in foro exteriore ſunt validæ, quia refutari non poſſunt, in conſcientia criminoſæ, quia iuſtam cauſam non habent. Qui tamen plura poſſident, tenentur vigore concilij Tridentini ſuas diſpenſationes oſtendere. Sane fortiter, & religioſe eam rem vrſit in Concilio Auguſtano Cardinalis, & Auguſtanus Epiſcopus Otho. Qui requirit diſpenſationum diplomata, Et addit, *Si qui vero poſt hac ſedis Apoſtolicæ diſpenſatione plura beneficia obtinuerint, compertum q; à nobis fuerit, eidem ſedi (quæ in literis, conceſſionibus, priuilegijsq; ſuis rationes cauſasq; honeſtas & neceſſarias, prout ſuggeſtum ei fuerit, ſequi conſueuit) illuſum ab impetrãtibus fuiſſe, hi ſciant nos ſanctiſſ. domino noſtro melius informato diſpenſationum huiuſmodi reuocationem procuraturos. Vnde ſtatuimus & ordinamus, vt in poſterum nullus, cuiuſcunque gradus, aut dignitatis fuerit, ad alterius aut plurium beneficiorum poſſeſſionem admittatur, niſi nobis tanquam ordinario loci, diſpenſationis eiuſmodi literas, pro ſedis Apoſtolicæ dignitate cõſeruanda inſpiciendas, prius exhibeat, Bonifacij IX. & Leonis X. maximorum pontificum conſtitutionibus ſemper ſaluis. Et ſi diſpenſatione dignus videbitur, nihilominus ſtatuimus, vt tales, aut alij quicunque eccleſiarum rectores & beneficiati, vicarijs ſuis tantam ex fructibus portionem relinquant, quanta ad hoſpitalitatem ſeruandam, ad iura Epiſcopalia & Archidiaconalia perſoluenda, aliaque onera ferenda ſufficiat. Alioquin à ſuis beneficijs, reſeruato tamen vnicuique patrono aut collatori iure ſuo, decernimus amouendas.*

Diſpenſationes examinanda, quia cauſas ſemper adiungunt.

Merito ſane; Diſpenſationum enim importuni efflagitatores faciunt, vt nulla ſit quam accipiunt, diſpenſatio. Vidi diplomata diſpenſatoria, quorum initia, indicabant, ob magnam eruditionem, multoſque labores pro Eccleſia toleratos, meritaque & vitam exemplarem, de benignitate Apoſtolica, cuius in tales viros præcipua debet eſſe affectio, cum venerabili domino N. diſpenſari. At venerabilis ille dominus puer erat indoctus, prauæ indolis, nec rectè inſtituebatur à ſuis, hic nulla fuit diſpenſatio, ſed artificioſum ſacrilegium, quo ſe parentes obſtrinxerunt, non puer; ille enim inſcius, per procuratores tanquam minorennis beneficio onerabatur.

Fraudes diſpenſationum.

Quamobrem prudentiſsime de hac re ſtatuit Concilium Colonienſe anno 1536. part. 1. c. 31. *Odioſa ſemper apud veteres fuit plurium ſacerdotiorum ambitioſa cupiditas, neq; ſemel generalibus Concilijs damnata. In Chalcedonen. enim inter alia cautum eſt, clericum in duabus eccleſijs conſcribi non oportere, quod difficile videatur, vt vnus vicem duorum ſuſtineat: & abſurdum, ſi promiſcuis artibus rerum turbentur officia. Id vero imprimis noxium eſt, vbi plures parochiæ, ſeu dignitates vni presbytero committuntur, quod ſolus per omnes Eccleſias, nec officium perſoluere, nec rebus earum neceſſariam curam impendere valent. Quare tam eos qui de ſacerdotijs eiuſcemodi diſponendi poteſtatem habent, quam qui ea tanta cupiditate ducti ambiunt, commonitos volumus, vt ſuos affectus canonicis inſtitutis ſubmittant. Qui vero diſpenſatione Apoſtolica aduerſus hæc ſe tueri volunt, hi viderint, vt cauſam diſpenſationis obtentã, Deo comprobent. Neque enim ſublimes, atq; admodum litteratas perſonas ſuo priuilegio nudamus, modo illo recte & ſecundum Deum vtantur.*

Cupiditas plurium beneficiorum damnata.

Diſpenſationes vero excutiendas docet c. 33. *Quam impudenter plerique diplomata ac diſpenſationum apud ſedem Apoſtolicam extorta, præter ſummi pontificis mentem: qui & vult & debet poteſtate ſibi conceſſa, non ad deſtructionem, ſed ad ædificationem vti) abutantur, nullus eſt qui ignoret. Non prohibeo (inquit, quidam vir pius) diſpenſare, ſed diſſipare. Diſpenſatio quidem credita eſt, ſed hic iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Quanquam apud illos maxima culpæ pars reſideat, qui vel nulla, vel minus legitima, vel etiam ficta cauſa ſupplicatorijs precibus inſerta, diſpenſationis lectorium tandem eliciunt, quos apud Deum, qui renes & corda ſcrutatur, omnemque hypocriſim ac fraudem execratur, ſecuros quis dixerit? Nemo tibi (ait idem ille quem iam citauimus) de diſpenſatione Apoſtolica blandiatur, cuius conſcientiam diuina ſententia tenet alligatam. Sed quia pauci ſunt, in quorum conſpectu eſt Deus, plerique vero, qui ſacra authoritate pro ſua libidine paſſim abutuntur: fit, vt Lugdunenſis Concilij, ſub Gregorio decimo celebrati, non inſalubre decretum aduerſus inſolentiam eiuſcemodi hominum in vſum reuocare cogamur: quo ſubnixi, cunctis qui talibus diplomatis ſibi blandiuntur, neceſſitatem imponemus literas ſuas nobis exhibendi, viſuri, num rite impetrauerint, ac recte impetratis ſtantur. Et vt quã maxime robuſta ſint diſpenſationes iſtæ, curabimus tamen, vt menti canonum ac ſummi pontificis ſatisfiat: Videlicet, ne animarum cura in his eccleſiis, perſonatibus ſeu dignitatibus quas ſub hoc prætextu occupant, negligatur, nec beneficia ipſa debitis obſequijs defraudentur.*

Statuto itaque, diſpenſationum, vt ratæ ſint, legitimam debere eſſe cauſam, idque in lege, quæ tot canonibus, tot concilijs firmata eſt, quæ conſenſu orbis, & conuicio flagitatur, cuius ſeruandæ cauſa manet, manebitque ſemper, concludemus raro, vera, & quæ in cœlis acceptata ſit, diſpenſatione plura beneficia permitti.

Diſpenſationis iuſta cauſa ſit.

Quod ſi quiſpiam ex me quærat, quæ vera & legitima ſit cauſa diſpenſandi, reſpondeo, haſce eſſe.

Rara eſt legitima diſpenſatio.

Primo. Neceſsitatem Eccleſiæ: Nam Eccleſia obærata, in periculis conſtituta, poteſt ſibi potentem Epiſcopum vicinum, aliumue poſtulare, vt defendatur, ſumptu leuetur, in integrum reſtituatur, inobedientes conuertat. Idem dicendum in magna Eccleſiæ vtilitate, & euidenti.

Cauſa legitima diſpenſationis.

Nam quamuis illi prælato commoda accedant omnia tamen ad Eccleſiæ vtilitatem redũdant. Hac tamen in re duobus modis peccatur: 1. cum euidens aut probabile periculum non eſt, & ab alio caueri, & propulſari poteſt. 2. cum ille potentior qui electus eſt, non præſtat id propter quod electus eſt, nec ideo acceptat, vt hoc præſtat.

Ad hanc neceſsitatis, & vtilitatis cauſam refero; cum electione vnius, alter non idoneus, vel minus idoneus repellitur. Multi enim ſuſcipiunt magiſtratus politicos, & prælaturas, non quia deſiderant, ſed ne eo indigni prouehantur. Poterit itaque diſpenſatio legitime peti, & dari, qua Titius beneficium accipiat, ne Caius hæreticus, concubinarius, indoctus, ebrioſus, dilapidator, iracundus illud inuadat. Verum hæc ſincere coram Deo, non amore ſui, aut odio aliorum facienda ſunt.

Secundo. Neceſsitatem eius, qui plura accipit, legitimam diſpenſationem eſſe affirmo. Si enim vnum ad honeſtam ſuſtentationem non eſt ſufficiens, duo, aut tria etiam habere conceſſum eſt. Nam iuſtum eſt, vt qui altario ſeruit, de altario viuat. Hoc ad eos igitur reſtringo, qui in Eccleſia vigilanter deſeruiunt. 1. q. 2. clerici, & diſt. 86. *Non ſatis.* His igitur victus & veſtitus debetur, & ille honeſtus, vt ſeruis Dei, vtpote presbyteris, vt hoſpitalibus, vtpote qui eleemoſynã dare debeant. Olim illis quorum opulenta erant patrimonia, Eccleſiæ beneficia non dabantur. 1. qu. 2. *Clericos autem illos cõuenit eccleſia ſtipendijs ſuſtẽtari, quibus parentum, & propinquorũ nulla ſuffragãtur bona. Qui autem bonis parentum, & opibus ſuis ſubſtentari poſſunt, ſi, quod pauperum eſt, accipiunt, ſacrilegium profecto committunt, & per abuſionem talium, iudicium ſibi manducant & bibunt.*

Opulentis ſacerdotibus, olim beneficia nõ dabantur.

Hæc canon ille & ſequentes inculcant, at conſtituto eccleſiæ ordine, viſum eſt, etiam diuites, ſi labores pro eccleſia ſubeant, ſi diuinis officijs vigilanter inſiſtant, ab eccleſia accipere remunerationem.

In hac neceſsitate eſt expendenda conditio perſonæ, loci, aliaq; quæ ad rem pertinent. Beneficium enim quod ciui ſufficit, nobili viro non ſufficit; & quo nobilis honeſte, & decenter viuere poſſe cenſetur, comiti, vel duci parum fuerit. Poſſunt enim, imo debent eiuſmodi plures ſumptus facere; quia vero & talium opera indiget eccleſia, ita eorum obſequia compenſat, ne ſtatu abdicare ſe, aut agnatis pudori eſſe cogantur: cum enim Epiſcopi, atque adeo Reſpublicæ in nobiliores exules liberaliores eſſe debeant, cur non etiam in ſacerdotes generis claritudine fulgentes, quibus cum vna præbenda non ſufficiat, plures concedi poſſunt, vt conuenienter generi, ſtatuique domum & familiam inſtituere valeant.

Neceſſitas beneficiorũ ex circumſtantijs ſpectanda.

Verum hic iam late via panditur, ad beneficiorum aceruum, cum nobilitas extollitur, & dignitati nihil ſatis eſſe videtur. De quo ita iudico. Ad viuum hæc, & teruncium recidi non poſſe, nec debere, nec enim eccleſia rationum ſeuera exactrix eſt, nec pontifex κυμινοπρίστης, vt minima quæque reſcindat; quandoquidem enim Epiſcopi conſiliarios, & ſatrapas ſplendidius alunt, non debet nobiliora ſua membra velut mercenarios alere Chriſti eccleſia.

Scopulus nobilitatis.

Generatim igitur nobili canonico ſatis fuerit, quo alij nobiles canonici ſeſe honeſte alunt, hoſpitalitatemque exercent, eo quoq; ille contentus eſſe debebit. Vbi igitur eccleſiæ cathedrales, vel collegiatæ ſunt, in quibus nobiles vno ſolo beneficio contenti decenter viuunt, non poſſunt alij nobiles eiuſdem ſtatus plura obtinere, & diſpenſatio ratione ſuſtentationis cauſa carebit, ideoq; erit apud Dei tribunal inualida. Eadem ratio eſt baronum, comitum, ducum, quamuis vix ſit eccleſia quarum vna præbenda illorum ſtatui ſufficiat. Non igitur tuti ſua diſpenſatione eſſe poſſunt, qui quina aut ſena beneficia opulenta tenent, quorum quodlibet viro nobili decenter ſuſtentando ſat eſt. Sex enim nobiles ſeruire pro vno poſſunt eccleſiæ. Multo vero grauius delinquit, qui negligenter eccleſiæ deſeruit, aut opes illas in res ſuperfluas, vt ſplendorem domus, ditandam familiam, ædificationes impendit.

Quo communiter nobiles ſtatui conuenienter viuere poſſunt, id ſufficiens cenſetur.

Tertio Legitima etiam cauſa eſt diſpenſandi, eius, cui diſpenſatio conceditur, meritum, imo & parentum. Quo in genere multa ſunt: Si ille vel parens in defenſione eccleſiæ damnum fecit, ſi lucra commodaq; deſeruit, ſi legationes obiuit; ſi alia præſtitit, quæ vel ad ſpiritalẽ, vel temporalem vtilitatem eccleſiæ momentũ attulerũt. Nam Eccleſiam benemeritis gratiam reddere honeſtum eſt; cum vero ſuis patronis, militibus, ducibus integras regiones in feudum concedat. Cur non etiam eccleſiaſticis plura beneficia permittat, ſi id illi meriti ſint? Addo ſic plurimis ad bene merendum animos accendi.

Bene meritis, plura dari poſſunt.

Quarto. Poteſt etiam inſignis alicuius eruditio id mereri, vt pluribus inſtruatur eccleſiæ emolumentis; nam dantur illa in diligentiæ, & laboris præmium, & ad alios incitandos; cum euidens ſit; eccleſiam ſine accuratiſsima ſtudiorũ diligentia non poſſe conſiſtere. Laborem autem, & ſtudia compenſari oportet. Itaq; canonico nobili ſi Theologus, ſi iuriſperitus ſit, ſi eloquentia polleat, ſi in varijs linguis ſit verſatus, quamuis ex vna cathedrali præbenda viuere ſufficienter poſſit, modo vir prudens, & vitæ inculpatæ ſit, aliud etiam cathedrale beneficium vltro offerri cum diſpenſatione poterit; non modo ob præmium tam honeſte collocatæ iuuentutis, & incitamentum aliorum, verum etiam, quia eiuſmodi conſilio, operaque plurimum prodeſſe poſſunt, ornamento ſunt eccleſijs, earumque dignitatem tuentur. Idem etiam iudico, de alijs aliarum eccleſiarum canonicis eruditis: De eruditis, inquam, non qui doctoratuum bullas imperitiæ ſuæ præpandunt.

Eruditio poſſunt plura dari, cũ diſpenſatione.

Extra hos caſus nego vel centum pelles diplomatum quietam reddere conſcientiam poſſe. Imo in hiſce ipſis probo auream mediocritatẽ. Neque enim fieri poteſt, vt legitime in aliquem canonicum quamuis nobilem aut doctum, aut bene meritum decades opimarum præbendarum conferantur; cum eruditio auaritiæ conciliatrix eſſe non debeat, & nobilitatis in erogando, non acquirendo decus eluceſcat, merita autem, quæ eccleſiam grauant, omittantur. Qui igitur per hebdomadas beneficia diſponunt, qui ſoli reditus capiunt integræ eccleſiæ collegiatæ, eos non modo ratio bonorum eccleſiaſticorum, ſed fraus extortæ diſpenſationis illaqueabit. Quo enim iure ab eccleſia vnus homo tantum capit, quanto viginti illi pares poſſent honeſte ſuſtentari? Scio offenſum ire quoſdam, & magnos quidem; ſed veritas apud magnos & paruos eadem eſt. Ideo Concilium Tridentinum expreſſe omnes quacunq; dignitate fulgeant, etiam nominatim S. R. E. Cardinales complectitur; quo oſtendit ne illos quidem per vllam diſpenſationem poſſe grandes opes poſsidere. Nam mediocres quoſdam reditus ſufficere cardinalitiæ dignitati, probant multorum Epiſcoporum, & Archiepiſcoporum moderatæ poſſeſsiones, & ſumptus, imo multorum cardinalium. Vt vero vnus cardinalium tantum poſsideat, quantum

Cauſa legitima diſpenſandi, intra mediocritatem manens.

Magna opũ damnata.

tum decem alij, idque ex bonis eccleſiæ, nec æquitas admittit, nec diſpenſatio efficere poteſt.

Hæc itaque res pernicioſa eſt, de qua ſine deteſtatione canones nunquam loquuntur. Nam eccleſiæ miniſtri ſubtrahuntur; pauperum alimenta vertuntur in luxum, animæ accipientium pereunt.

Remedia contra auaritiam clericorum.

Remedium eſt, vt latæ à patribus leges ſeruentur omnes; ſed præcipue, vt cum quiſpiam diſpenſationem poſtulat, ætatem, genus, beneficium, reditus eius quod habet, & quod petit, minutatim deſcribat. Deinde cauſam adiungat, cur in lege tam ſeuera petat diſpenſationẽ, eamque probet: Qua examinata, ſi diſpenſatio detur, tum demum Epiſcopali iudicio reſpermittatur, vt videant in loco, vbi beneficium, aut diſpenſationis ſollicitator eſt, an veracauſa ſit pontifici propoſita; Quod ſi Epiſcopo aut commiſſarijs nolit pontifex rem committere, poſſeſsio tamen ne detur, donec eccleſia plene Pontificem informarit. Quod ſi cauſa Pontifici reddita, non probetur, non modo, à beneficio repellatur, ſed inſuper etiam multetur, vt qui iniquæ diſpenſationis ſollicitator fuerit.

Nō ego, ſed canones ſeueri ſunt, & emendandi tamen ſunt.

Mihi cū hanc ſententiam dicerem, non nemo obiecit multis in locis conſuetudinem diuerſam eſſe, & hæc per ipſa duriter accipienda; ſed cum dicerem etiam poſſe mandari, vt reddant, qui plura obtinent, negauit id fieri poſſe, ſed cum extrauag. de præbendis & dignitatibus oſtenderem tit. 3. ſententiam approbauit. Quam ob cauſam eam huic loco adſcribam. *Execrabilis quorundam tam religioſorum quam ſecularium ambitio quæ ſemper plus ambiens eo magis ſit inſatiabilis, quo ſibi amplius indulgetur, & improbitas importuna petentiū à nobis & prædeceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus non tam obtinuiſſe, quam extorſiſſe plerumq; noſcuntur, quod vnus interdum etiam ad vnum beneficium eccleſiaſticum minus idoneus in diuerſis eccleſiis nedum vicinis, ſed etiam ab inuicem longe diſtantibus, imo nonnunquam in diuerſorum regnorum partibus ſituatis, duas aut tres, aut plures dignitates, perſonatus, officia ſeu Prioratus: aut diuerſa eccleſiaſtica beneficia curam animarum habentia poſſit diſpenſatione (cum alias non liceret de iure communi) recipere, & ſimul licite retinere. Vnde inter cætera inconuenientia ſubſcripta ſequuntur: quod videlicet interdum vnus, qui vnicum quamuis modicum vix officium implere ſufficeret, plurimorum ſibi vendicet ſtipendia, quæ multis literatis viris vita puritate ac teſtimonio bonæ famæ pollentibus, qui mendicant, poſſent abunde ſufficere, æqua diſtributione collata, habentibus ipſa paratur vagandi materia, diuinus cultus minuitur, hoſpitalitas in ipſis beneficijs debita non ſeruatur. Et dum non ſunt ſui in vnaquaq; regione rectores eccleſiarum, detrahitur commodis & honori, quæ carentes defenſorum auxilio in vrbibus ſuis & libertatibus multipliciter collabuntur, & ruinis patent ædificia nobilia quæ magnificentia extruxerat deceſſorum & (quod amarius eſt dolendum) animarum cura negligitur, & vitiorum ſentibus fomentum perículoſe præbetur. Nos itaque tot tantiſq; diſcriminibus occurrere cupientes, omnes & ſingulas diſpenſationes ſuper receptione aut retentione plurium dignitatum, perſonatuum, officiorum,*

Diſpenſationes examinanda.

Prioratuum, aut beneficiorum quibus cura animarū ſit annexa, ſub quacunq; forma vel expreſsione verborū à nobis vel prædictis prædeceſſoribus, cuicunq; perſonæ conceſſas (cardinalibus tamen ſanctæ Romanæ Eccleſiæ qui circa nos vniuerſalis Eccleſiæ ſeruiendo ſingularum eccleſiarum commoditatibus ſe impendūt, ac regum filijs, qui propter ſublimitatem eorum ac generis claritatem ſunt potiori prærogatiua gratiæ attollendi, duntaxat exceptis) deliberatione ſuper hoc cum fratribus noſtris habita diligenti, de ipſorum conſilio & ex certa ſcientia noſtra in forma ſubſcripta duximus taliter moderandas, quod per moderamen noſtrum effrænatam circa eaſdem perſonas talium beneficiorum multitudinem refrænemus, ipſiſque impetrantes fructu diſpenſationum huiuſmodi totaliter non fruſtrentur. ¶ Statuimus itaq; & de fratrum ipſorum conſilio ordinamus, quod obtinentes nunc ex diſpenſatione legitima pluralitatem huiuſmodi dignitatum, perſonatuum, officiorum aut prioratuum ſeu beneficiorum, quæ alias abſq; diſpenſatione obtinere nequibant, vnum tantum ex dignitatibus, perſonatibus, officijs, prioratibus, eccleſijs vel beneficijs huiuſmodi, quibus cura immineat animarū, cū dignitate, perſonatu, vel officio, prioratu, eccleſia vel beneficio ſine cura, quæ habere maluerit, prætextu diſpenſationis ſufficienter circa id eiſdem indultæ, poſſint licite retinere: Quæ tamen teneantur eligere intra menſem numerandum à tempore notitiæ conſtitutionis iſtius: cæteris beneficijs cum cura, vel ſine cura, quæ ipſius diſpenſationis prætextu tenebant, & quæ aliter non poterant de iure abſq; diſpenſatione licite retinere, quæ nos ex tunc vacare decernimus, coram ordinario ſub teſtimonio publice intra idē tempus verbaliter & realiter cum effectu dimiſſis, abſq; eo quod ad illa nunquam ſine noua collatione ab eo qui facere poterit facienda, redire aut eorum adminiſtrationi ſe immiſcere præſumant: Alioqui in tam his quam omnibus alijs beneficijs, quæ virtute huiuſmodi noſtri moderaminis retinere poterant (vt præfertur) ſint ipſo iure priuati, & prorſus inhabiles ad ſimilia beneficia obtinenda. Per hoc autem ijs qui dignitates, perſonatus, officia vel alia beneficia curam animarum habentia ex diſpenſatione, quæ in tribus iuxta noſtram moderationem præſcriptam obtinent, & alia ſimilia beneficia noſtrorum, vel alias eorundem prædeceſſorum auctoritate litterarum expectant: Cum quibus eſt, vt illa cum vacauerint, recipere, & vna cum obtentis retinere licite valeant, diſpenſatum, nolumus derogari, quin ea cū vacabunt infra dicti tēporis ſpatium poſſint eligere, & dimiſſis alijs recipere in forma præſcripta, ac licite retinere: pœnas ſimiles incurſuri, ſi huic noſtræ contraire præſumpſerint ſanctioni. ¶ Porro quia quorundam oculos ſic auaræ cupiditatis vitium excæcauit, quod plurima talia beneficia ſimul abſq; diſpenſatione canonica retinere præſumunt: Nos de illis præſenti decreto ſtatuimus, vt omnia & ſingula beneficia ſint detenta, illo tamen retento, quod vltimo receperunt, dummodo in eo ex collatione canonica competat ius eiſdem, intra tempus (vt præſcribitur) limitatum verbo & facto, ac ſine fraude coram ordinario ſub teſtimonio ſimiliter publice dimittere teneantur. Quod ſi non fecerint, etiam illo ſint ipſo iure priuati, in quo ius eis alias competebat, & inhabiles penitus ad quæcunque obtinenda beneficia eccleſiaſtica cenſeantur. ¶ Qui vero deinceps receperint dignitatem ſeu perſonatum vel officium, aut aliud beneficium animarum curam habens annexam, ſi antea ſimile beneficium obtinebant, illud (quo ipſo iure poſtquam ſecundi poſſeſſionem habuerint, vel per eos omni dolo & fraude ceſſantibus quominus habeant ſteterit, priuati noſcuntur abſque more diſpendio) in ordinariorum manibus dimittere debeant pari modo: Alioquin ex tunc ſint ipſo iure ſecundo priuati, & nedum ad ſacros ſuſcipiendos ordines, quin etiam ad habendum quodcunque beneficium eccleſiaſticum inhabiles reputentur. Quæ omnia & ſingula beneficia vacantia (vt præmittitur) vel dimiſſa noſtræ & ſedis

Apoſtolicæ diſpoſitioni de ipſorum fratrum conſilio reſeruamus, inhibentes nequis præter Romanum pontificem quacunq; ſit ſuper hoc auctoritate munitus, de huiuſmodi beneficijs diſponere, vel circa illa per viam permutationis, vel alias inimitate quoquo modo præſumat. Nam & nos ſi ſecus actum ſeu tentatum fuerit, irritum decernimus & inane. ¶ Cæterum ordinarios intelligimus in caſibus ſupradictis epiſcopos, in quorum ciuitatibus vel diœceſibus conſiſtunt beneficia ſeu aliquod eorum, quæ debent ſecundum præmiſſa dimitti, aut ipſi qui ea debent dimittere commorantur, vel eccleſijs cathedralibus vacantibus capitula eorundem: & hi de beneficijs tam dimiſſis quam (vt præmittitur) perditis, nos vel Apoſtolicam ſedem certificare ſtudeant quam primum commode poterunt indilate, vt de illis ſalubriter diſponere valeamus. ¶ Quantum autem ad modificationem attinet ante ſactam illa duntaxat & non alia beneficia eccleſiaſtica quocunq; nomine nuncupentur, curam animarum habere cenſemus, quæ parochiales habent, in quibus eſt animarum cura, non per vicarios perpetuos, ſed per rectores aut miniſtros beneficiorum ipſorum vel illorum temporales vicarios exercenda: nec non & illa quorum miniſtri ratione beneficiorum huiuſmodi competit viſitare, inquirere procurationes, recipere, ſuſpendere, excommunicare, ſeu ab excommunicationis & ſuſpenſionis ſententijs abſoluere, de conſuetudine vel de iure iuribus alijs de animarum cura loquentibus in ſuo robore quo ad cætera permanſuris. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginā noſtrorum moderationis ſtatutorum, conſtitutionum, reſeruationis, inhibitionis, & voluntatum infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri & Pauli apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datum Auinioni 13. Calend. Decembris anno ſecundo.

Ne Epiſcopentur in cunis.

Lex 10. Nullus prima tonſura initiatus, aut etiam in ordinibus conſtitutus ante decimum quartum annum beneficium poſsit obtinere. Sācta lex; at non ſeruatur, epiſcopantur in cunis, & vagitu ſuo parentes condemnant. Vide Trid. ſeſſ. 23 c. 6. Regula Cancellariæ eſt, ne cathedralium prouiſiones ante 14. annum valeant.

Lex 11 Omnes fidem profiteantur iuxta Trid. & liber ea de re ſcriptus in cathedrali eccleſia aſſeruetur, vt in conc. Aquileienſ. de fide profitenda. Hoc enim Germaniam corrupit, quod ſine morum & religionis examine ad beneficia admiſsi ſint canonici.

Per ſe officia ſinguli faciant.

Lex 12. Omnes qualeſcunque, officia, & ordines quos debent, per ſe ipſos exercere teneantur. Cōcil. Trid. ſeſſ. 22. c. 4. Si enim indignas preces, cantus, cærimoniarumque humilitatem ſua maieſtate cenſent, cur alijs iſta facturis indigne fructus præripiunt? De Chriſti patrimonio ſplēdidi eſſe volunt, & ob hunc ſplendorem, indignū ſuæ dominationi, nobilitati, ſpectabilitati arbitrantur, ſi Chriſto, à quo paſcuntur, ſeruiant.

Lex 13. Concilij Baſilienſis ſeſſ. 13. decreta ſeruentur, quæ ſalutaria, & multa in eo legantur.

Lex 14 Omnes præbendæ cathedrales habeant annexum ordinem maiorem. Quod iam ferè in omnibus obtentum eſt, cum ad conſilium, ſiue capitulum admittuntur.

Lex 15. Cathedrales Epiſcopo ſubiaceant quoad cenſuram morum, alioqui eorum iuriſdictio, bonorum adminiſtratio intacta illis relinquatur. Qua de re ſupra dictum eſt.

Ne vagentur tempore diuinorum officiorum.

Lex 16. *Quicunq;* (Concil. Baſilienſ. ſeſſ. 21. de his qui tempore diuinorum vagantur per Eccleſiam) *in eccleſia beneficiatus, præſertim de maioribus, diuinorum tempore per eccleſiam vel forum circa ipſam deambulare, aut cum alijs colloquendo, vagari viſus fuerit, nō ſolum illius horæ, ſed totius diei præſentiam ipſo facto amittat. Qui ſi ſemel correctus, non deſtiterit, per menſem diſtributionibus careat, vel grauiori (ſi pertinacia exegerit) pœnæ ſubiaceat, ita vt tandem deſiſtere cogatur. Prohibeantur etiam, ne diuina officia tumultuoſi quorumcunque per eccleſiā diſcurſus impediant, aut perturbent. Regulares qui in cōuentualibus eccleſijs circa prædicta exceſſerint, grauiſ ſuperioris arbitrio caſtigentur.*

Lex 17. Non ſunt elocanda beneficia.

Quoniam enormis quædam conſuetudo in quibuſdam locis contra ſanctorum Patrum conſtitutiónes inualuit, vt ſub annuo pretio ſacerdotes ad eccleſiarum regimen conſtituantur: id ne fiat modo omnibus prohibemus. Quia dum ſacerdotium ſub huiuſmodi mercede venale diſponitur, ad æterna retributionum præmium conſideratio non habetur.

Lex 18. Annatis non grauanda, multo minus penſionibus, reſeruationibuſque. Extenuant enim fructus beneficiorum, vt cum maxime egent clerici, frui illis non poſsint.

Lex 19. Non diuidendæ, niſi vbi ingentes reditus pro vno, tenues pro reliquis. Multis quoq; monet Alexander 3 vni plura beneficia non cōmittenda, nec vnum inter plures diuidendum. in app Lateran. 3. parte 30.

Lex 20. Turnorum licentia omnino corrigatur, vt eſt in ſeſſ. 24. Trid. c. 14 Imo omnes Turnarij iurent, ſe legem (quæ eſt 8. q 1. *Moſes*) ſeruaturos, & in beneficio potius vitæ meritum, quā conſanguinitatis gradum ſpectaturos; nunc crebro viri boni, quantum Eccleſiæ vita ſua ædificant, tantum agnatorum vitijs deſtruunt.

Denique ad Dei gloriam hæc dirigenda ſunt, neque beneficia habenda, vt dona principum, aut patrimonialia, aut quaſi tantum ſint ad iuuentutis, aut nobilitatis alimenta à maioribus fundata; Non omnes patres concilia, canones, omnium fundationum diplomata, iuramenta canonicorum, ſtatuta capitulorum, conſcientiæ proborum diuerſum omnino clamant. Teſtanturque beneficium dari propter officium: & tum demū iure fructus retineri, ſi in diuino obſequio ſeduli ſint, & frequentes.

CAPVT XLII.

Opes Eccleſiarum magnas Religioni, & Politia vtiles eſſe.

Sacerdotium Leuiticum ditiſſimum

§. 1. SACERDOTIVM Deus in veteri lege honoratum eſſe voluit, quod decimæ conceſſæ ditiſsimum fecerūt, alia quoque tam multa adiuncta fuerunt, vt ſi legem Dei ſeruaſſent Iudæi, nulla fuiſſet tribus felicior Leuitica. Rem facili methodo ob oculos ponam. Numerorum 3. Leuitæ recenſentur viginti duo millia trecenti. quanquam enim v. 39. tantum dicuntur viginti duo millia, ſingulares tamen ſummæ 7500. & 8600. & 6200. efficiunt 22300. At trecēti omittuntur quia primogeniti erāt, nec redimere alios poterant. Numerus autem filiorum Iſrael erat ſexenta tria millia quingenti quinquaginta. Erant igitur Leuitæ reſpectu totius Iſraelis, pars quaſi viceſima ſexta Verum quia c. 3. num. Leuitæ numerantur ab vno mēſe & ſupra, reliquarum vero tribuum c. 1. tantum viri pugnatores ab

Leuit. 223. c.

anno

anno militari, hinc conſequitur, filios Iſrael, ſi ab vno menſe numerati eſſent; maiore proportione ſuperatos fuiſſe, maximus enim puerorum numerus erat in gente quam Deus cum Pharaone pugnans multiplicabat. Itaque nemo negabit Leuitas partem Iſraelis trigeſimam non fuiſſe. At huic parti Deus maximas opes contulit, vt cęteros præ his pauperes quaſi reliquerit.

Huic triceſimæ parti Deus dedit non triceſimas, ſed decimas. Cum autem abunde victus cæteris ſuppeditaret, certe decimæ abundantis populi decimæ parti ſufficere potuerunt, at iam Leuitarum quiſque tres pro vna partes tenebat. Ita Leuit.27.30. *Omnes decimæ terræ, ſiue de frugibus, ſiue de pomis arborum domini ſunt, & illi ſanctificantur. Si quis autem voluerit redimere decimas ſuas addet quintam partẽ earum.* Nec decimæ frugum duntaxat, ſed boum quoque & ouium, vt ibidem habetur. Sic Num.18.21. *Filijs Leui dicit ſe dediſſe omnes decimas.*

Decimæ Leuitis data.

Verum in decimis hoc quoque conſiderandum. Primo, Leuitas nec agros colere ſolitos, nec vineas, itaque de labore populi viuebant. Hinc multo melior fuit eorum conditio, quam ſi decimam agrorum partem accepiſſent, labore enim & impendio opus fuiſſet. Secundo. Pecora educanda erant Iſraelitis, Leuitæ iam ablactata recipiebant. Tertio. Nec ſimplices erant decimæ ſed triplices, vt doctiſsimè interpretatur noſter Cornelius à Lapide in c.14. Deut. v.22. *Ex hoc loco & ex Ioſepho colligit Theod. hic quæſt.13. Abul. Oleaſt. & Caiet. duplices decimas Iudæis quotannis fuiſſe præſcriptas. Primæ erant omnium frugum terræ, gregum & armentorum, quæ tota dabantur Leuitis; neque ferebantur in Ieruſalem, ſed Leuitæ ad quos ea pertinebant, colligebant eas per ciuitates ſibi vicinas ex hiſce decimis, Leuitæ rurſum decimam pendebant Pontifici & ſacerdotibus, vt patet Num. 18.26. & 28. ibi enim agitur de primis hiſce decimis. Secundæ decimæ erant illæ quas quotannis Hebræi ſeparabant, poſt primam illam dictam decimationem, ex nouem reſiduis ſibi partibus accipiendo decimam, vt ex ea, euntes ad tabernaculu (quod ter in anno faciendũ erat, vt patet Exod.23.17. & cap.34.23) partim in itinere viuerent, partim offerrent hoſtias pacificas, de quibus comederent coram Domino, vna cum Leuitis quos ad epulandum ſecum inuitabant. quod dixi de decimis hiſce idem dico de primitijs: quia poſt primitias quæ tota cedebant Domino, ſeparabat ſibi quiſque aliquid, tanquam primitias ſecundas, quibus veſceretur aſcenſurus ad Dominum. Idem dico de primogenitis ouium & boum, videlicet poſt primogenitum Deo datum, Hebræos ſeparaſſe aliud animal in hoſtiã pacificam. idem dico de votis & donarijs. De hiſce ergo ſecundis decimis loquitur hic lex, vſque ad v.28. de hiſce etiam egit c.12.17. Tertiæ decimæ erant decimæ, quæ ſingulis trienijs ſeparabantur, & dabantur pauperibus, viduis, pupillis, & Leuitis in modum eleemoſynæ, ne ipſi ob paupertatem cogerentur ſeruire gentilibus a quibus facile induci potuiſſent ad idololatriam. De tertijs hiſce decimis agitur v.28. vbi dicitur: anno tertio ſeparabis alteram decimam. Vnde patet, hanc non eandem fuiſſe decimam cum prima, quaſi decimæ quæ duobus annis Leuitarum erant propria, tertio anno iuberentur eſſe communes pauperibus æque ac Leuitis, vt aliqui volunt; ſed fuiſſe aliã ſcilicet tertiam. ita enim vertit noſter interpres. ita de Tobia dicitur cap. 1.v.7. quod in anno tertio proſelytis & aduenis miniſtraret omnem decimationẽ. Si Iudæi triplices, quidni Chriſtiani vnas & ſimplices Deo dent decimas? Si Iudæi decimis ſuos alebant*

Triplices decimæ Leuitis datæ.

pauperes, quidni idem faciant Chriſtiani? noui viros in republica magnos qui opum ſuarum vno omnium iteri ſint decimas dant pauperibus & ad leges charitatis & religionis putant ſe quaſi obſtringi.

Primæ igitur decimæ integræ cedebant Leuitis, quas in vrbibus colligebant. Ex nouem reſiduis partibus iterum decimas ſeparabant, eaſque vel precium conferebant Ieroſolymam, vt ibi epularentur, inuitatis tamen Leuitis, ita enim c.14.27. & 28. *Et epulaberis tu, & domus tua: Et Leuites qui intra portas tuas eſt; caue ne derelinquas eum,* &: *Erant igitur ea tempora conuiuiorum Leuitis,* ſed nec graue Iſraelitis hoc erat, cum decem viris, & forte triginta vix vnum haberent. Tertio anno ex his decimatis aliam decimam domi ſeparabant, quam cum Leuitis & pauperibus conſumebant, ibantque tertio anno Leuitæ epulatum, inſtructumque populos, vt hoc modo domino iungerentur. Effectus apparet 2. par. 31. 8. vident acerbos, & dixit Azarias ſacerdos v.10. *Ex quo cæperunt offerri primitiæ in domo domini, comedimus, & ſaturati ſumus, & remanſerunt plurima, eo quod benedixerit dominus populo ſuo, reliquiarum autem copia eſt iſta, quam cernis.* Itaque tũ facta ſunt horrea. Atque hæc de decimis.

Copia Leuitarum.

§. 2. Oblationes quoque eos reddebant diuites. Nam ex ſacrificijs ſacerdotibus dedit pectuſculum, & armum qui ſeparabatur iure perpetuo. Leu 10.14. non poteſt reditus ille paruus videri inter tot millia ſacrificiorum, quæ ter in anno ſtatis temporibus offerebantur, quæque in ſingulos dies ob varias cauſas immolabantur. Deut.18.3. armum & ventriculum tribuit. Sed totum hoc genus videamus. Tria erant ſacrificiorum genera, holocauſta, pro peccato, pacifica. In holocauſto omnia exurebantur, & ſola pellis erat ſacerdotum, qui tamen in tot millibus holocauſtomatum non erat paruus reditus. In pacifica victima armus & pectuſculum, in Heb Chald.70. armus, genæ, ventriculus; quod quidam interpretantur partes carneas quæ ſunt circa armum, id eſt quarta pars animalis, ſed expreſſe eſt *ἤνυστρον* ventriculus, & *σιαγὼν* maxilla. vtcunque ſit, magnus reditus: ſed maior, cũ facerent pro peccato, illius enim victimæ tota caro erat ſacerdotum, vt in tanto populo ex ſolis victimis viderentur poſſe viuere, ſed erant hæc addimenta quaſi decimarum. Porro in victimis pacificorũ non fuiſſe Iſraelitas in ſacerdotes parcos, hiſtoria filiorum Heli demõſtrat, 1 Reg. 2 16. *Dicebatque illi immolans. Incendatur primum iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunq; deſiderat anima tua,* quod de holocauſto non poteſt intelligi, quia nihil inde cedebat ſacerdoti, nec de hoſtia pro peccato, quia tota erat ſacerdotis, ſed de pacificis.

Oblationes.

Pelles ſacerdotum

Huc omnium rerum primitiæ, & primogenita pecorum, ac hominum referuntur. De primitijs Ex.23. 9. & 34.26. Leu.23.10. Num.18 13. Deut 18.4. & 26. 2.10. de primog. Exod.13. & 22. 29. & 34.20. Num.3.13.

Primitiæ primogenita.

Magna erant ex omnium rerum primitijs in fertiliſsima regione compendia, cum frugibus omnis generis, vino, oleo, pomis, melle omnia abundarent. Primogenitorum ingens erat numerus, nã ſolus Ezechias 2. Par.32 29. habebat ouiũ & boũ greges innumerabiles. Nabal habebat oues tria millia, & mille capras. Salomon mactauit boũ 22000. & ouiũ 120000. nec tamẽ id magnũ aut difficile fuit tanto regi, nã habebat 3 Reg. 5.26. quadraginta millia equorum curruum, & duo-

duodecim millia præſepiorum, ſi ad vnum præſepe deni equi; ingens numerus. Imo & ſi quatuor.

Maximi itaque pecorum greges erant in Iſrael, ita vt dominus Ezech. 36.11. promittat quaſi antiquæ felicitatis reditum; *Replebo vos hominibus, & iumentis* nam erant & in cultis vrbibus greges iumentorum, aut in ſuburbanis: conſtituamus itaque in numeroſiſsimo populo quotannis naſci centum millia primogenitorum, cōferebant quingenta ſiclorum millia ſacerdotibus, Num. 3. Pecorum tanta erat multitudo, vt in ſingulos annos facile decies centena millia primogenitorum fuiſſe putem. His adde tot ſacrificia pro varijs delictis, Leuit. 3. deinde ſi tetigiſſent aliquid immundum, offert agnam, ſeu capram &c. Leu. 5. at quoties hoc contigiſſe veriſimile eſt? & Leu. 5. 17. *Si ignorans legem violaſſet, arietem offerre iubetur*, quid ſi ſingulis annis ſemel ſinguli rei fuiſſent? quot centena millia Arietum ſacerdotibus cederent? Qui depoſitum negauit, arietem offert Leu. 6.6 mulier pro purificatione agnum anniculum in holocauſtum. Leu. 12. Pro peccato fornicationis cum ancilla, poſtquam vapularunt ambo, aries, Leu. 19 offerendus erat.

Ingens reditus ex ſacrificijs pro delicto.

Accedit & illud quod nullum holocauſtum ſine victima pro delicto offerebatur, deinde quod lagana, ſimilæque conſperſæ oleo offerendæ ſimul eſſent cum alijs ſacrificijs & panes, ita de pacificis, Leu. 7.12. Hæc magna erant præſidia viuendi ſacerdotibus conceſſa, vt legi vacare, & ſanctuario poſſent 2. Par 31.4.

§ 3. Præter illa tamen alia quoque aſſignata erant; nam hæreditates ſuis in vrbibus retinebant Leu. Deut. 6. Deinde domus Leuitarum alienari non poterant Leu. 25. 31. Tertio, iudices conſtituuntur 2 Par. 29 1.

Aliorū immunes legi ſtudere poterant.

Imo ſummi ſacerdotis præcipua erat dignitas in iudicando. Cum enim ſacerdotes & Leuitæ immunes à cæteris laboribus eſſent, tempus in ſtudium legis, & ſapientiæ conferre poterant ideo ab ore eorum legem requirebant.

§ 4. Tantis opibus poſtquam eos dominus inſtruxit, quia ipſe erat hæreditas eoru, etiam de habitatione prouidit. Ioſue enim locum illis aſsignauit, quemadmodum Deus iuſſerat Num 35.1 *Hæc quoq; locutus eſt Dominus ad Moyſen in campeſtribus Moab ſupra Iordanem contra Iericho: Præcipe filijs Iſrael, vt dent Leuitis de poſſeſsionibus ſuis vrbes ad habitandum & ſuburbana earum per circuitum: vt ipſi in oppidis maneant, & ſuburbana ſint pecoribus ac iumentis: quæ à muris ciuitatum forinſecus, per circuitum mille paſſuum ſpatio tendentur. contra Orientem duo millia erunt cubiti; & contra Meridiem ſimiliter erunt duo millia: ad mare quoque, quod reſpicit ad Occidentem, eadem menſura erit, & Septentrionalis plaga æquali termino finietur, eruntque vrbes in medio, & foris ſuburbana.*

Suburbana Leuitarū.

Statuamus itaque vrbes 48. pro 24000. Leuitarum, vt in ſingulis ſint quingenti, & in circuitu mille paſſus pro iumentis in tam fertili ſolo, non debet videri parua pars ſuſtentationis; Eratque hoc magno illis commodo, quod ſigni quoque decimas ex vicinis locis reciperent, omnium enim quæ tellus ferebat decimas capiebāt. Quanquam autem non ſoli Leuitæ habitarent eas ciuitates, tamen ipſis datæ erant, & in ditione eorum id quod toties Ioſue 21. ſcriptura inculcat. Nam v. 10 *Filijs Aaron per familias Caath Leuitici generis (prima enim ſors illis egreſſa eſt) Cariatharbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in monte Iuda, & ſuburbana eius per circuitum. Agros vero & villas eius, dederat Caleb filio Iephone ad poſſidendum. Dedit ergo filijs Aaron ſacerdotis Hebron confugij ciuitatem, & ſuburbana eius: & Lobnan cum ſuburbanis ſuis. & Iether, & Eſtemo, & Holon, & Dabir, & Ain, & Ieta, & Bethſamee, cum ſuburbanis ſuis: ciuitates nouem de tribubus, vt dictum eſt, duabus.*

Deinde in ſuburbanis non tantum erant prata, intra mille paſſus, ſed vineta, olueta, aliaque, & horti. Tertio ciuitates illæ nobiles erant, iocundoque loco.

Hebron,	Cibſaim,
Lobna,	Bethoron,
Iether,	Eltheco,
Eſthemon,	Gabaton,
Holon,	Aralon,
Dabir,	Gethremmon,
Ain,	Thanach,
Ietha,	Ghetbremmō,
Bethſames,	Gaulon,
Gabaon,	Boſtan,
Gabae,	Ceſion,
Anathot,	Dabe[illegible],
Almon,	Iaramoth.
Sichem in monte Ephraim,	Ingannim,
Gazare,	Maſal,
Abdon,	Naalol,
Helcath,	Rhām. in Galaad
Rohob,	Manaim,
Cedes,	Heſebon,
Hammothdor,	Iazer,
Carthan,	Boſor,
Zabulon,	Miſor,
Iecnan,	Iazer,
Cartha,	Iethſon,
Datma,	Mephaat.

Quæ pleraque locis opportuniſsimis, fertiliſsimis, ſaluberrimis ſitæ fuere, vt videri poſsint ſolæ alendæ multitudini ſufficientes. Si igitur æterna ſapientia inſtituens Rempublicam, optimis legibus eam fundauit, omniaque quę ad virtutem, felicitatemque temporalem ciuium, & magiſtratuum prudentiſsime, & ſanctiſsime ſanxit, & tamen tantas opes ſacerdotibus ſuis contulit, vt fere vni plus quam cæteris quinis aut ſenis contulerit; non decet humanam politiam aliter ſentire, & religionis antiſtites, ſacerdoteſq; vagos, & mendicabula fingere. Non eſt arctior inter magiſtratum & ſubditos nexus, quam timor Dei, & religio, illa autem florere non poteſt, niſi cum eius miniſtri & præſides in honore ſunt. Cum enim ſalus & religio ſubditorum pendeat ab Epiſcoporum, & paſtorum dignitate, noluit Dominus illos deſpici. Dictum eſt in veteri teſtamento non alligabis os boui trituranti, dictum eſt de Aaronicis ſacerdotibus, dictum eſt teſte Paulo de Chriſtianis, quibus & ius eſt de Euangelio viuendi. Nam ſi noſtram Rempublicam cum Iudæorum populo comparemus, quanto terminos eorum breuiores cernimus, tanto maiores cleri eſſe opes intelligemus.

Omnis Reſpublica ad normam diuinam instituenda eſt.

Præſidia & gratia i. de die Eccleſia Deus.

Non ignoro deinceps numerum Leuitarum auctum eſſe, nā 1. par. 23. 3. numerati ſunt 38000. à triginta annis & ſupra, ſed maiore proportione creuerant filij Iſrael. Dauid. 27. per menſes duodecim ſtatuit duodecim principes, quorum quiſque 24000. habuit ſub ſignis, & miniſtrabat regi. Et 1. 3. Reg. 24. 6. de Iſrael fuere octoginta millia virorum fortium, qui educerent gladium, & de Iuda quingenta millia, inter quos nō

[illegible] & filij Iſrael.

eſt

eſt numeratus Beniamin, ſed nec illa numeratio fuit perfecta, 1 par. 27. 24. *Ioab enim inuitus imperium regis exequebatur.* Hic ingentem multitudinem conſiderare libet. Nam prope trecenta millia in armis erant, & ad ſeruitium regis, & illa decies & ter centena millia fortium virorum, & gladios educentium erant, & pugnatorum, quantam igitur multitudo adoleſcentum puerorum, ſenum, aliorumque, qui bello idonei non erant? Ego vero ſic ſtatuo Dauidem ex hiſce ſuis militibus 280000. additis illis qui agris, oliuetis, vinetis, paſcuis regijs ſeruiebant tantum numerum confeciſſe, vt ex decimis, & oblationibus Leuitas facile alerent. Sed conditionem Leuitarum tempore Dauidis conſideremus. Erant & ter decies centena millia Iſraelitarum negligenter numeratorum, adde tribum Beniamin, erunt forte 1400000. adde emeritorum 100000. vt conficias 1500000. Illi ſi dent decimas triginta hominum millibus, habebit quiſque recipientium decimas, quinque partes, quibus ſuperabit eos, qui decimas contribuunt. Magnæ igitur ſemper fuere diuitiæ Leuitarum.

Diuitiæ Leuitarum tempore Dauidis.

Leuitarum exiguus labor.

Pro diuitijs, erat labor exiguus; Dauid ordines eorum inſtituit, per vices 24. vt exiguo tempore in templo occuparentur. Interea varijs ſe negocijs occupabant. Imo eorum opera viſus eſt Dauid, 1. par. 26. 28. *Iſaaritis vero præerat, Chonenias, & filij eius, ad opera forinſecus, ſupra Iſrael ad docendum, & iudicandum eos.* Et v. 30. Hebronitæ mille ſeptingenti præerant Iſraeli trans Iordanē ad occidentem, in cunctis operibus Domini, & in miniſterium regis. Et v. 32. *Fratreſq; eius robuſtioris ætatis, duo millia ſeptingenti principes familiarum. Præpoſuit autem eos Dauid rex Rubenitis, & Gadditis, & dimidiæ tribui Manaſſe, in omne miniſterium Dei & regis.*

Leuitæ præſides, & iudices.

Principes belli erant.

Ecce tribus illas Transiordanianas regunt Leuitæ tēpore Dauidis; Iſraelitæ etiā ad occidentem à Leuitis reguntur in omni negociō diuino, & humano. Certe Banaias ſacerdos vnus eſt è duodecim principibus. Cur vero Dauid regnandi peritiſsimis, & regnans inter fratres ſuos Leuitarum opera præcipue vſus eſt? Cauſas inuenio complures. Prima, quia legum diuinarum & humanarum periti erant. 1. par. 25. doctores ſunt ex ijs 288. qui docebant Canticum Domini. Altera quia ſanctiores, & legum tenaciores erant. Tertia, quia illis maxime proderat Iſraelitas eſſe iuſtos, & religioni deditos. Si enim auaritia tenerētur, primum omnium decimis primitijſque fraudarent Leuitas; ſacrilicolis peregrinis adhærerēt, ſi Idololatræ fierent. Hinc mox poſitis vaccis in Dan; & Bethauen, Leuitæ in Iudæam confugere. Quarta, quia cum nec agros colerent, nec vineta, alijſque oneribus immunes eſſent, ſemel in anno in templo miniſtrarent, vtiliſsime occupari in honoratis regni negocijs potuerunt. Dauidis igitur ſapientiſsimi illa ſententia fuit, rempublicam populi Dei per ſacerdotes & miniſtros Dei optime adminiſtrari.

Doctores 288. ex Leuitis.

Sententia Dauidis de regno

Quam vero tribus illi honorificæ fuerint, quamque vtiles tot præfecturæ, præſertim, cum ſui generis regem non haberent, nemo niſi politices ignarus ignorare poteſt. Vſus eſt vero Dauid eorum fideliſsima opera; Banaias etiam erat fortiſsimus inter triginta, & ſuper triginta erat, 1 par. 27. 6. Et illa 24. millia, quibus imperabat ſine dubio de Leuitis erant. Banaiam ſacerdotem fideliorem Dauid expertus eſt, quam Ioab agnatum, ideo & illi Banaias interfecto ſucceſsit.

Nam rerum regni, & ſacerdotij res ita coniunctę ſunt, vt vna ſine altera ſeruari non poſsit. Improba itaque & inſipiens eſt eorum ſapientia, qui Chriſtianum ſacerdotium ita ſupprimendum cenſent, vt omnibus obnoxij ſint, qui omnes docent, vt ſint contemptibiles qui cultum Dei, ſacrificium ſanctum, cæremoniarum dignitatem tueri debent. Sacerdotum diuitias diuina auctoritate probaui, atque ex ſacris literis, virorum etiam ſanctorum in nouo teſtamento ſententiam adſeram, & ipſa ratione conuincam.

Sacerdotiū regno ſtabiliendo firmiſſima.

§. 5. Diuitias primogenia Eccleſia ſat amplas habuit, nam & eos qui Euangelium annunciabant, de Euangelio viuere iuris diuini, & naturalis eſſe ſciebant Chriſtiani, nec magnum eſſe iudicabant ab illis carnalia ſua meti, à quibus ſpiritalia acciperent. Neque ſane viros ſanctiſsimos, qui *ad pedes Apoſtolorum omnia deijciebant,* qui flentes ſuper collum Pauli *abeuntis incumbebant,* qui etiam *oculos ſuos eruere*, & dare Paulo volebant, quibus gentium doctor acclamat. *Habeo autem omnia, & abundo, repletus ſum, acceptis ab Epaphrodito, quæ miſiſtis in odorē ſuauitatis, hoſtiam acceptam, placentem Deo,* hos inquam auare maligneque Apoſtolis & ſucceſſoribus victum ſuppeditaſſe nemo prudens credet. Nam Chriſtianorum in Eccleſia dona liberaliſsima fuerūt, atque ampliſsima, vt non modo eius miniſtri & pauperes alerentur, ſed ipſa inſuper ſuppellex precioſa inter perſecutiones, & rapinas ſplēderet: ex vita S. Laurentij aureis ſcyphis ſacrum ſanguinem exceptum docemur, Auguſtinus Epiſt. 165. oſtendit argenteas lucernas fuiſſe, vaſa Eccleſiæ magni precij fuiſſe diſcimus ex Optato contra Parmenianum l. 1.

Chriſtiani in primæua Eccleſia liberaliter ſuos alebant.

Primitiuæ Eccleſiæ diues.

Poſſeſsiones Eccleſiarum fuiſſe iam ab antiquiſsimis temporibus certum eſt. Pius 1. Ep. 2. qui decimus, vel vndecimus poſt Petrum fuit, ſub Antonino, cum itaque ſenex fuerit, Ioannem Apoſtolum nouiſſe poterat, monet ne prædia Eccleſiæ humanis vſibus applicentur.

Prædia Eccleſiis ſacrabantur.

Ad ſedem autem Apoſtolicam perlatum eſt, quod ſint inter vos contentiones & æmulationes: Et prædia, diuinis vſibus tradita, quidam humanis applicant vſibus, & Domino Deo (cui tradita ſunt) ea ſubtrahūt, vt ſuis vſibus inſeruiant. Quapropter ab omnibus illius vſurpationis contumelia depellenda eſt, ne prædia vſibus ſecretorum cæleſtium dicata, à quibus irruentibus vexentur. Quod ſi quiſquam præſumpſerit, ſacrilegus habeatur, & ſicut ſacrilegus iudicetur. Ipſos autem qui hoc agunt, clericos, & Domini ſacerdotes perſequi, eoſque infamare audiuimus, vt malum ſuper malum addant, & deteriores fiant, non intelligentes quod Eccleſia Domini in ſacerdotibus conſiſtit, & creſcit in templum Dei: & ſicut qui Eccleſiam Dei vaſtat, & eius prædia & donaria expoliat, &c. Itaque nihil contra legem Dei agūt, qui bona Eccleſiæ tradiderunt; quod & in veteri teſtamento vſū venit, vt conſtat ex Leuit 27. 14. *Homo ſi vouerit domum ſuam, & ſanctificauerit Domino, conſiderabit eam ſacerdos vtrum bona an mala ſit, & iuxta pretium quod ab eo fuerit conſtitutum, venundabitur: ſin autem ille qui vouerat, voluerit redimere eam, dabit quintam partem æſtimationis ſupra, & habebit domum. Quod ſi agrum poſſeſsionis ſuæ vouerit, & conſecrauerit Domino: iuxta menſuram ſementis æſtimabitur pretium. ſi triginta modijs hordei ſeritur terra, quinquaginta ſiclis venundetur argenti. Si ſtatim ab anno incipientis iubilei vouerit agrum, quanto valere poteſt, tanto æſtimabitur: ſin autem poſt aliquantum temporis: ſupputabit ſacerdos*

pecu-

pecuniam iuxta annorum qui reliqui ſunt numerum vſque ad iubileum & detrahetur ex pretio. Quod ſi voluerit redimere agrum ille qui vouerat, addet quintam parte, &c. Itaq; & nos videmus Chriſtianos diuitiarum & vitæ contemptores in bonis Eccleſiæ conſeruandis fuiſſe vehementes, & pene contentioſos, quia bona Chriſti ſunt, bona pauperum ſunt.

Hinc Conſtantinus, aliique reſtitui iuſſerunt. Verba legis ſunt: *At quoniam Chriſtiani non ſolum ea loca, in qua conuenire ſolent, ſed etiam alia habuiſſe cognoſcuntur, qua non priuatim ad ſingulos ſed ad ius totius ipſorum communitatis: id eſt, Chriſtianorum ſpectabant, ſingulis, qui ea poſſident, mandes velim, vt omnia per legem, quã ſupra poſuimus, abſq; vlla controuerſia Chriſtianis, id eſt, ſocietati ipſorum, & conuentui reddant.* Et ad Anullinum. *Quare volumus vt ſimulac has literas à nobis acceperis, ſi qua ex his poſſeſſionibus, qua ad Catholicam Chriſtianorum Eccleſiam, in quibuſq; ciuitatibus, aut alijs locis pertinent, &c.*

Opes eccleſiæ multis modis ſtabilita.

Quemadmodum vero Epiſcoporum eſt perpetua ſucceſsio, ita bonorum, quorum Epiſcopi fuerunt diſpenſatores. Nec opus eſt plura de hiſce adducere, cum omnia plena ſint, non modo in iure canonico, ſed ciuili, *qua de eccleſijs, Epiſcopali audientia, c.1 t.7. de Epiſcopis & Clericis, & orphanotrophis, ex Xenodochijs, & ptochotrophis, & aſceterijs, & monachis, & de priuilegijs eorum, &c.* Cod. 1.t.6 item nouel. 37. & 46. & 131.

Oblationũ quatuor partes. 1. Epiſcopi. 2. Cleri 3. Pauperũ. 4. Fabrica.

De expendendis videatur 12.q.2.c.27. *Quatuor autem tam de reditu, quam de oblatione fidelium, prout cuiuslibet eccleſia facultas admittit (ſicut dudum rationabiliter eſt decretum) conuenit fieri portiones: quarum ſit vna pontifici, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda. De quibus ſicut ſacerdotis intererit integram miniſtris eccleſia memoratam dependere quantitatem, ſic clerus vltra regulatam ſibi ſummam nihil inſolenter nouerit expetendum. Ea vero qua Eccleſiaſticis adificijs attributa ſunt, huic operi veraciter prærogata locorum doceat inſtauratio manifeſta ſanctorum; quia nefas eſt, ſi ſacris adibus deſtitutis, in lucrum ſuum præſul impendia ſuis deputata conuertat. Ipſam nihilominus adſcriptam pauperibus portionem, quamquam diuinis rationibus diſpenſaſſe monſtratum eſſe videatur, tamen iuxta quod ſcriptum eſt (vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt,) oportet etiam præſenti teſtificatione prædicari, & bona fama præconijs non tacere.*

§. 6. Conſulatur & Auguſt. tom. 10. 521. I. c. 2. & 748. c. 2. & 173. c. 2. di. ionis Antuerpianæ.

Poſſeſſio eccleſiæ Hipponenſium, inuidioſa.

Narrat in vita eius Poſsidius tempore illo fuiſſe magnas Eccleſiæ poſſeſsiones. *Pauperum vero ſemper memor erat, eiſq; inde erogabat vnde & ſibi ſuiſq; omnibus ſecum habitantibus erogabatur, hoc eſt, vel ex reditibus poſſeſſionum eccleſia, vel etiam ex oblationibus fidelium. Et dum forte (vt adſolet) de poſſeſſionibus, ipſis inuidia clericis fieret, alloquebatur plebem Dei, malle ſe ex collationibus plebis Dei viuere, quam illarum poſſeſſionum curam vel gubernationem pati, & paratum ſe eſſe illis cedere, vt eo modo omnes Dei ſerui & miniſtri viuerent, quo in veteri teſtamento leguntur altari deſeruientes de eodem compartiri. Sed nunquam id laici ſuſcipere voluerunt. Domus eccleſiæ curam omnemq; ſubſtantiam ad vices valentioribus clericis delegabat & credebat. Nunquam clauem, nunquam annulum in manu habens, ſed ab eiſdem domus præpoſitis cuncta & accepta & erogata notabantur. Qua anno completo eidem recitabantur, quo ſciretur quantum acceptum, quantumcunq; diſpenſatum fuiſſet, vel quicquid indiſpenſatum, vel diſpenſandum remanſiſſet, & in multis titulis magis illius præpoſiti domus fidem ſequens, quã probans manifeſtaq; cognoſcens. Domum vero vel agrũ ſeu villam nunquam emere voluit. Verum ſi forte eccleſia à quoquam ſponte tale aliquid vel donaretur, vel titulo legati dimitteretur, non reſpuebat, ſed ſuſcipi iubebat. Nam & aliquas eum hæreditates recuſaſſe nouimus, non quia pauperibus inutiles eſſe poſſent, ſed quoniam iuſtum & æquum eſſe videbat, vt à mortuorum vel filijs vel parentibus vel affinibus magis poſſiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerunt. Quidam etiam ex honoratis Hipponenſiũ apud Carthaginem viuens eccleſia Hipponenſi poſſeſſionem donare voluit, & confectis tabulis ſibi vſufructu retento, vltro eidem ſancta memoria Auguſtino miſit: cuius ille oblationem libenter accepit, congratulans ei quod æterna ſua memor eſſet ſalutis. Verum poſt aliquot annos nobis forte cum eodem commanentibus, ecce ille donator literas per filium ſuum mittens, rogauit vt illa donationis tabula ſuo filio redderentur, pauperibus vero erogandos direxit ſolidos centum: quo ille ſanctus cognito, ingemuit hominem vel finxiſſe donationem, vel eum de bono opere pœnituiſſe, & quanta potuit Deo ſuggerente cordis ſui condolentis animo ex eadem retractatione dixit, in illius ſcilicet increpationem & correctionem. Et tabulas quas ille ſponte miſerat, nec deſideratas, nec exactas confeſtim reddidit, pecuniamq; illam reſpuit, atq; reſcriptis eundem ſicut oportuit & arguit & corripuit, admonens vt de ſua ſimulatione vel iniquitate cum pœnitentiæ humilitate Deo ſatisfaceret, ne cum tam graui delicto de ſæculo exiret. Frequentius vero dicebat, magis ſecurius ac tutius eccleſiam legata à defunctis dimiſſa debere ſuſcipere, quam hæreditates forte ſolicitas & damnoſas, ipſaq; legata magis offerenda eſſe quam exigenda. Commendata vero quoq; ipſe no ſuſcipiebat, ſed volentes ſuſcipere clericos non prohibebat. In ijs quoq; qua eccleſia habebat & poſſidebat intentus amore, vel implicatus cupiditate non erat, ſed maioribus magis & ſpiritalibus ſuſpenſus & inhærens rebus, vix aliquando ſe ipſum ab iſta temporalia ab æternorum cogitatione relaxabat & deponebat. Quibus ille depoſitis & ordinatis, tanquam à rebus mordacibus & iam moleſtis, animi recurſum ad interiora mentis & ſuperiora faciebat, quo vel de inueniendis rebus cogitaret, vel de iam inuentis aliquid dictaret, aut certe ex iam dictatis atq; tranſcriptis aliquid emendaret. Et id agebat in die laborans, & in nocte elucubrans.* Erant itaq; Africanæ Eccleſiæ poſſeſsiones ad inuidiam magnæ, ſed Auguſtinus, vt eam iniquam oſtenderet, cedere paratus erat, & viuere oblatione plebis cum Clero, quod tamen illi non iudicarunt expedire Reipublicæ vel Eccleſiæ.

§. 7. Rationes vero in conſpectu ſunt. Nullo modo conueniret moribus, aut religioni, vt præcipua pars Reipublicæ abiectiſsima ſit, id vero futurum eſt, ſi nulla ratio ſtatus illius habeatur. Si antiſtites fidei, ſi doctores, quorum officium eſt conſolari, docere, increpare, punire, ſupplices eſſe oportet contumelioſo populo, & diuitum faſtidijs? Deinde quotus quiſque cuius vita dependet ab aliena miſericordia, eum à quo paſcitur offendere audebit? Quis tam fortiter eſſe liber didicit, vt accipiendo beneficio, non ſentiat venditam libertatem? Qui igitur inopes religionis præcones & antiſtites laudant, illi mancipia ſuarum cupiditatum, non ſtrenuos morum cenſores quærunt. Tertio. Iubentur eſſe hoſpitales [illegible] Epiſcopi & prælati; at vero qui poterunt, Beni-

Eos qui gubernant [illegible] potes [illegible] eſſe [illegible] xios.

gni-

gn... e alios allicere, ſi velut errones, & paraſit alienum rodere panem neceſſe habebunt? Quarto; Publicum dedecus eſt religionis, eorum qui illam ... t, contemptus ſequitur. *Quicquid dicit pauper mendacium eſt*, dicebat non nemo. Quia eadem verba, non ex eodem ore, non idem valent. Quinto. Paupertas Eccleſiæ ad varias artes, & illicitas aliquando impellit; animos, cum neceſſitate, nõ voluntate toleratur, deijcit. Studia, zelumq; animarum excludit. Sexto Parentum, etiam piorum, hoc fere eſt deſiderium, atq; vnica ſpes, nimiaque cura filiorum dignitati, & ſplendori vt conſulant; Quis ex millibus ſumptus in ſtudia filiorum faciet, vt pauper totam vitam Euangelium prædicet? Quis diuitum ſe eo demittet, vt ad paupertatem filios educet?

Speciosum itaque hoc Euangelicæ paupertatis ſtudium, omnem Chriſtianæ religionis diſciplinam euertit. Quod enim paucorum eſt, hoc in vniuerſum clerum inducere velle inſanum eſt; imo diuinis legibus repugnat, non eſſe in Eccleſia vnde miniſtri alantur. Septimo. Hanc ob cauſam venditiones bonorum Eccleſiaſticorum vetitæ ſunt. Concil. Epaun. c.12. & donationes c. 17.

Nunc viri prudentiſſimi Gregorij Toloſani l.2. Syntagmatis, ca.28. ſententia hæc conſignare placet. *Et proinde*, inquit, *tranſlata Eccleſia, Chriſtiani didicerunt, perſecutionibus agitati ſæpe infidelium, cultum Dei vix reſtitui poſſe ſine temporalium auxilio, & proinde in poſterum non omnia oblata vendenda eſſe, ſed in Eccleſia conſeruari voluerunt, vt ſedatis perſecutionibus, prædia Eccleſiaſtica oblata & Deo conſecrata, auxilio eſſent cultui diuino. Neque etiam omnes baſilicæ vel templa, vbi exhibetur cultus diuinus, decimas habent, ſed tantum parochiales Eccleſiæ: quare oportuit & alia bona Deo conſecrari, quibus qui ibi Deo continue inſeruirent, alerentur, permiſſumq; eſt ideo publice à Conſtantino Magno Eccleſiæ hæreditates relinquere, & fana extruere. Neque enim propter nouas Eccleſias priori Eccleſiæ decimæ ſunt ſubducendæ. Et ita probe ſtatutum, ne poſt hac ſacræ ædes ædificarentur ſine conueniente dote, quæ ſuos Leuitas poſſet nutrire. Statuit tribus, conſtitutionibus Emmanuel Comnenus Cæſar orientis, vt* Eccleſia, manu militari reſtituenda. *Eccleſiarum & monaſteriorum bona immobilia, intacta ſint à manu fiſci, ſiue cum titulo, ſiue ſine titulo poſſideantur, quodque bulla aurea confirmauit. Idipſum ſancit Alexius Comnenus ſecundus alius orientis Cæſar. Iubet Theodoricus Gotthorum rex, ſcribens Ibbæ viro ſpectabili duci, poſſeſſiones Narbonenſis Eccleſiæ, ſecundum Alarici præceptum à quibuslibet peruaſoribus occupatas, etiam manu militari reſtitui. Idemque Adila ſcribens. ſpecialiter, inquit, Eccleſias ab omni iniuria reddi ... alienas, quibus dum æquabilia præſtabantur, miſericordia diuina acquiritur. Et anno Domini 1099. bellum in eos ſuſceptum eſt, qui ſacerdotum eccleſiarumque fundos inuaſerãt: apud Pariſios. Bocchardus à monte Morentij: apud Bituriacos, Diocus Montiacus: Rhenis, Elbo Roſſiacus: apud Aurelios, Leonetus Magdunenſis: aliiſq; in locis à ... Francorum rege Ludouico, & Roberto Flandre ... omnes victi ſubactique ſunt, & eccleſiis ſua res ... in ſua poteſtate erant, & ad eccleſias ſub manu ... regis conſtitutas, pertinentes, reddere rectoribus ipſorum venerabilium locorum monitus per legatos recuſaret, bellum mouit: & contractis vndique copijs Aquitaniam ingreſſus, bello ſe res & iuſtitias eccleſiarum exacturum pronunciauit, & ita coegit imperata ...*

CAPVT XLIII.

Contra Eccleſiarum diuitias quæ obijci ſoleant.

§. 1. SCio multos, inquit Gregorius Toloſanus l.2. Syntag ca.28. *rebus Eccleſiæ inuidiſſe, & ſibi magis quam Deo, piorumque vſibus malle, ideo & profana quædam exempla in ſuæ improbitatis auctoritatem contorſiſſe, & pietatem quandam pro fuco obiecisse.* Inuidia, Eccleſiæ opes facit maximas.

Quid igitur illi qui neminem præter ſe diuitem eſſe patiuntur? Primo Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum pauperem fuiſſe Paulum manibus laboraſſe, victitaſſe. Eo exemplo omnes Eccleſiaſticos viuere oportere. Secundo. Ex diuitijs luxum ortum & ſuperbiam. Tertio. Opes curam & ſollicitudinem requirere, Clericos expeditos ad Dei ſeruitium conſtituendos.

§. 2. Optandum ſane eos eſſe plurimorum in virtute progreſſus, rerum humanarum contemptum, vt non modo Dei præcepta, ſed conſilia etiam amplecterentur, ſed quia tanta virtus paucorum eſt, non præcepit, ſed ſuaſit Dominus. Exemplo præiuit, inuitauit, non coegit. Caſtitatem laudamus, nec tamen optamus in orbe Chriſtiano nulla eſſe matrimonia, alioqui qui caſte viuerent, naſci non poſſent. Itaque aſſero fidenter, Chriſtum Dominum quamuis vbi caput reclinaret, non habuerit, non tamen Eccleſiæ ſuæ, aut miniſtris eandem legem præſcripſiſſe. Sed faſtigium perfectionis oſtendiſſe, quod aliqui aſcendere contendunt, cæteris vſum rerum ſuarũ reliquiſſe Cum enim ſciret non omnium eſſe viam illam paupertatis aſperam, ſed diuitiarum præſidia multos retinere, noluit Eccleſiam ſuam aliter inſtituere, quam vt inter homines, conueniebat. Itaq; Epiſcopos, aliosq; niſi illis auxilijs, & vti ad populorum gubernationem voluit, ſatiſq; habuit, ſi mente ſupra diuitias eſſent, quemadmodum Abrahæ, Iſaaco, Dauidi non obfuerunt opes, ſed incitamenta & inſtrumenta ad bene agendum, & liberalitatem. Alioqui Chriſti Domini paupertas, cæteraq;, quæ fecit, omnibus Chriſtianis ad imitandum propoſita ſunt, non ſolis Clericis; cur igitur hoſce ſolos pauperes volunt eſſe? an ſolos quoq; caſtos, ſobrios, iuſtos, veraces? Chriſtus vitam pauperem egit? imo etiam Apoſtoli: ſed tamen qui ſibi pauperem victum, cultumq; elegit Deus, miniſtris ſuis veteribus dixit: *Omnẽ medullam olei, & vini, ac frumenti, quicquid offerunt primitiarum Domino, dedi tibi.* Num. 18. 12. Idem quoque noui teſtamenti ſacerdotibus promiſit; *fore vt reges ſint nutritij eorum*; Apoſtolorum etiam, ſi iniquitatem temporum ſpectes, fuit ea paupertas, quæ tamen ex Euangelio viuere permitteret. Non prohibuit Dominus vti diuitijs quas ipſe non habuit. Quanquam hæretici qui maxime offenduntur noſtrorum Epiſcoporum famulitio & comitatu, id in ſuis probant. Adrianus de Sarauia, de honore Epiſcopis, & presbyteris debito. cap: 9. *Præterea, comitatus Epiſcoporum, & ſtrepitus famulorũ, non parum offendit quorundam oculos, quod ſimiliter in ea re, duces & comites regni videãtur imitari. Reſp. hãc orationem eſſe popularem & vana ſpecie ſimplicium animos illudere. Nam hoc audeo aſſerere, comitatum Domini & Apoſtolorum tam honoratum fuiſſe, quam eſſe potuit, pro ratione tẽporis, & rei, ob quam in hunc mundum venerat: honoratior futurus, ſi Deus ſeruandi genus hominum aliud conſi-*

Paupertas ſingulis commendata, ſed non imperata.

Chriſti ſacerdotibus diuitiæ conceſſa.

Hæretici Epiſcoporum probant opes.

lium probaſſet. Nam ea ſuam familiam vltra 80. viros adſumpſerat, qui eum comitabantur quocunque ibat, aut præcedebant, quo erat venturus.

Antiſtites primarij iis rebus, quibus reſpublica defenditur, non debent.

Et in Epiſt. dedicat. pro diuerſis miniſtr. gradibus. *Ciuilem ſocietatem Euangelica doctrina non perturbat, nec eorum quicquam, quod ad eam conſeruandã pertinet. In qua cũ viuant eccleſiarum paſtores, ab eis rebus alienos eſſe, quibus reſpub. aut ornatur aut defenditur, nuſquam Dom. præcepit. Honoris autem gradus diuerſi, ſunt neceſſario vbique conſtituti, conſeruãda ſocietatis gratia: inter quos qui viſi ſunt poſſe dari Epiſcopis, cum vtilitate Eccleſiæ & reipublicæ, eos maiores noſtri dederunt: & vt inter proceres reipub. conſerentur decere iudicarunt. Qui certe honor etiã & togatis iuriſconſultis, qui iuridicundo præſunt in curijs cũ tribuatur: ſacrorum & religionis Antiſtites habere ſemper omnes gentes æquũ eſſe cenſuerunt. Vnde etiã fit conſequens, vt eum comitatũ habeant & famulitium, qui ex vſu & conſuetudine à ſobrijs & modeſtis proceribus haberi ſolet. Quid hic ſit quod naſo ſuſpendant adunco homines aut rerum humanarum ignari, aut certe nimium moroſi, non video.*

Abuſus opũ. non tollit ipſas opes.

§. 3. Luxum pariunt diuitiæ, fateor, & ambitionem; Honorum cupiditas duplici illecebra titillatur cum in vnum coniunctam animaduertit ſacram, & profanam poteſtatem, ſed non ideo ordo Hierarchicus, non ideo opum præſidia tollenda ſunt, ſed legibus bonis honeſtas & moderatus vſus eſt præſcribendus. Bona Eccleſiæ in pauperes, in miniſtros Eccleſiæ, in doctores ſunt expendenda. Epiſcopi qui principes non ſunt, moderata vtuntur comitatu, qui principatum Epiſcopatui connexum habent, non eſt illis denegandus ornatus ille, quo in Republica alij principes vtuntur. Nullius prodigalitatẽ probo, omnium luxum condemno, decentem ſtatum, magnificentiamque ſuadeo. Inter hæc cenſores Eccleſiaſticarum opum miror; nam cum tot regum principumque ſæcularium, tot diuitum, tot nobilium inſanos ſumptus, laſciuiam; & delicias intueantur, non tamen detrahendas per vim opes cenſent, ſolis prælatis inuident, quorum tamen eſt inſignis moderatio, ſi cum alijs conſerantur; grauius ſine dubio peccant, qui de patrimonio Chriſti luxuriantur, cùm tot canones rectum vſum illius, & ipſa ratio imperet, ſed vitia ſunt hominum illa, non opum. Mihi ſane videtur ambitio honore quidem accendi, ſed tamen ea gubernatione, quæ eſt in ſectarijs Eccleſijs non tolli. Nam & in parua præſidentia eſt æmulatio, eoque facilior, quo communior eſt. Nonne in oppidis etiam paruis cum ambitione Conſul eligitur? & in vicis prætorum filij magnifice ſe circumſpiciunt? Agnoſcunt faſtum, ambitionem, æmulationem ſuorum miniſtrorum multi hæreticorum, & in his Epiſcoporum defenſor Sarauia, pag. 588. *Miror ſi credat. D. Beza minus ambitionis hodie minuſue auaritiæ, inter Eccleſiæ miniſtros, qui hebdomodatim tantum præſident, & quorum tenuia atq; acciſa ſunt ſtipendia: quam olim, aut inter priſcos Epiſcopos, aut inter eos, qui hodie Chriſtum profitentur, & amplos habent reditus.*

In paruo magiſtratu eſt æmulatio.

Non intelligunt illi ſe diuinam ordinationem reprehendere, quæ veteris teſtamenti ſacerdotes, tot opibus inſtruxit, tot magiſtratibus ornauit, ac tandem gentis præfecturam & regnum dedit; quin & ipſe rex Agrippa apud Caium profitetur, maius eſſe regno ſacerdotium. De moribus dicere ſi vera oportet, nõ eſt negandum malis male agendi facultatem ab opibus præberi. Verum ita ſtatuo, poſtquam legibus definita ſũt omnia in Eccleſia, in ipſis diuitijs coli virtutem à multis; nam paupertas etſi non iiſdem, magnis tamen vitijs occationem præbet. Splendor diuitiarum faſtum auget, ſed ego Fabricium Romanæ virtutis exemplar, omnium ſtylo laudatum, tanto faſtu coxiſſe rapa opinor, quanto Pirrhus ſolium conſcendit: *Malo diuitibus imperare, inquit, quam poſſidere diuitias;* An tibi imperator ille ab aratro parum ambitioſus eſſe videtur, qui reges & magnates ſeruos habere optabat? Delitiæ libidinum fomites ſunt; & tamen in ſordibus proſtibulorum, in Schytarum barbarie, in occidentalium Indorum nuditate iſta vitia inualuerunt. Si de Eccleſia agendum eſt, priſcis temporibus grauiora ſcandala fuerunt, Simonianorum, Nicolaitarum, Gnoſticorum, Carpocratianorum horrendæ obſcenitates, imo omnino pluribus hæreſibus tempora illa turbata, cum vel ambitio, & opum cupiditas ſeceſſionis anſam tribuit. At ſubſequentibus ſæculis pauciores ſectæ fuerunt, minuſque ſparſæ, & quæ hodierno tempore ſinceritas priſcæ religionis eſt, Epiſcoporum potentiæ debetur.

Paupertas in Repub. ... vitia gignit, quã de ... Imagoſtata, faſ... magnum.

In paupere Ecc... res hæreſes fuere.

§. 4. Non abs re dictum eſt;

Creſcentem ſequitur cura pecuniam.

Maior tamen illa eſt cura, cum & pecunia deeſt, & quæritur; nam opes quæſitæ occupant, dum quæruntur autem, enecant. Hoc igitur agendum eſt, vt cupiditatum diræ radices euellantur, quæ cum perſeuerant, & per inopiam agitantur mirabiliter creſcunt, totamque animi mentem obtinent. Nam inops auaritia nihil turpe arbitratur, quod lucroſum eſt. Denique iam adeo contempta eſt prædicantium auara pauperies, vt nemo honeſtus prouinciam illam ambiat, qua de re Bezæ, & Adriano Sarauiæ communis eſt querela p. 8. de diuerſis miniſtrorum gradibus. Sollicitudini tamen, & inutili occupationi ſubueniri poteſt per omnium Epiſcoporum Oeconomos, de quibus multa ius canonicum; per adminiſtratores, de quibus veteres, & recentes; per elocationes, per alia curatum compendia.

Auara ... dicantium paupertas ... erratur.

CAPVT XLIV.

Multitudinem Cleri probandam eſſe.

Eccleſiaſticorum multitudinem ... ciorum ... cenſent.

§. 1. ALia eſt, eaque inuidioſiſsima querela de multitudine Eccleſiaſticorum; poſtquam enim animo conceperunt, Eccleſiaſticos turbam eſſe inutilem, ocioſam, ad paucitatem eam redigendam eſſe iudicant; nec eſſe ex Reipublicæ vtilitate, tantas opes in eos, qui in commune non laborant, abſumi. Neque alia magis ratione Eccleſiaſticos traduxerunt nouatores apud rude vulgus, quam ocij accuſatione.

Ocium à Clero ...dum.

§. 2. Nulla tamen Eccleſia ſuorum ſacerdotum ocium probat, ſed quicquid à rebus neceſſariis ocii ſupereſt, totũ diuino honori, pſalmis, hymnis, lectioni, orationi, meditationi, docendis populis, hortando, conſolando, iudicando, diſcordiis ſedandis, operibus miſericordiæ corporalibus, & ſpiritalibus impendendum eſt. Qua de re cum aliis locis à me copioſe actum ſit, non eſt neceſſaria repetitio. Carolus etiam Borrhomæus in ſuis Synodis ſtatuit, vt viſitatores inquirerent, quo modo tempus Clerici tranſigerent: Ad labores enim vocantur, quicunque in ſortem Domini vocantur, qui in laboribus fuit à iuuentute ſua. Incongruum eſt enim ocioſum eſſe, & de alieno labore victum quærere, ſed habenda ſedula ratio officij eſt, ... u 1. Eccleſias, & diſt. 5. de conſec.

§. 3. Cle-

Leuitæ ocioſi præ noſtro Clero.

§. 3. Clerus noui teſtamenti officijs ſuis ita occupatur, vt Leuitæ in veteri teſtamento penitus ocioſi videri poſſent, ſi cũ his conferantur. Qui igitur ocium Eccleſiaſticorum culpant, aut nimium eſſe queruntur, quod ſecundum canones nullum eſt, Domini inſtitutionem reprehendunt. Leuitarum erant officia *portare tabernaculum, & in eodem ſeruire*, hæc in exodo. Leuitico, Num. Deut. clare & ſingulatim exponuntur. Prior occupatio non magna erat, nam tabernaculum diſtributum in plures facile portabatur; præſertim cum principes tribuum ſex plauſtra, & duodecim boues obtulerint, quorum præſidio vterentur; poſtquam in terrã promiſsionis ingreſsi ſunt, longo tempore manſit arca in vno loco, vt in Silo, rarus itaque fuit transferendi labor. Poſtea ædificato templo penitus deſijt; Dixit enim Dauid: *Requiem dedit Dominus Deus Iſrael populo ſuo, & habitationem Ieruſalem vſq; in æternum, nec erit officium Leuitarum vt amplius portent tabernaculum, & omnia vaſa eius ad miniſtrandum*, 1. par. 23. 25. & v 27. *Iuxta præcepta quoq; Dauid nouiſsima, ſupputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & ſupra. Et erunt ſub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini, in veſtibulis, & in exedris. & in loco purificationis, & in ſanctuario, & in vniuerſis operibus miniſterij templi Domini, Sacerdotes autem ſuper panes propoſitionis, & ad ſimilã ſacrificium, & ad lagana azyma, & ſartaginem, & ad torrendum, & ſuper omne pondus atque menſuram. Leuitæ vero vt ſtent mane ad confitendum & canendum Domino, ſimiliterq; ad veſperam tam in oblatione holocauſtorum Domini, quam in ſabbatis & Calendis & ſolennitatibus reliquis, iugiter coram Domino. Et cuſtodiant obſeruationes tabernaculi fœderis, & ritum ſanctuarij, & obſeruationem filiorum Aaron fratrum ſuorum vt miniſtrent in domo Domini.*

Nemo ſecundum canones ocioſus.

Officium Leuitarũ, portare arcam, & ſeruire in tabernaculo.

Vices erant 24.

Hoc autem officium per vices exequebantur, vt ſupra dixi, erant vices raræ; nam erant 24. nunc vero ſingulis diebus præter omnem alium laborem ad canendum, orandumque ſtare in conſpectu Domini oportet; itaque ſi vetus reſpublica prudenter à Deo eſt inſtituta, habuitque leges, & iudicia ſanctiſsima, multo magis id de noua dicendum, in qua pietatis multo etiam deuotior cura habita eſt.

Vulgus laborem non niſi ſudoriferum magnifacit.

§. 4. Non eſt maligni, atque inuidi vulgi audiendum de ocio & labore iudicium; nam laborem non æſtimant, niſi quo corpus atteritur; curas, ſtudia, orationes, pſalmodias, ſcriptiones in cenſu laborum non habet, cum tamen labor ille ſit acerrimus quique ſine dolore ſenſim vitam erogat. Ocia non agunt tot centena millia varijs artibus, ſcientijſque ſtudentium, artes alias exercentium; vt pictorum, ſculptorum, aliorumque quorum labor ingenij potius vim, attentionemque animi, quam lacertos poſtulat.

Querelæ contra Eccleſiaſticos.

§. 5. Non tamen vel inuidia conquieſcit; Quantum Reipublicæ prodeſſent, ſi agrum colerent, ligna cæderent, cætera opera mechanica ederent, quos nunc can[illegible]ntes, orantes, ocioſos regna multa ſuſtentant? imo quantum detrimenti Reſpublica caperet, ſi Dei cultus minueretur, miniſtris eius ad operas illiberales addictis? Venit mihi frequenter in mentem. hominum ingratitudinem admirari, & deflere; quibus omne quod Deo impenditur nimium videtur, cum à Deo tamen habeant omnia.

Grauari Eccleſiaſticorum multitudine rempublicam queruntur, nos videamus quiſnam eam grauet.

Vna in regione numerum cleri videamus, & ſumptus. Legi in obſeruatione itineraria cuiuſdam amici; qui in Hiſpania nouem Archiepiſcopos numerauit.

Tota ſumma Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum eſt 1350000. ducatorum, cleri & monaſteriorum duplam ponamus, erunt igitur milliones quatuor, & 50000. quæ ſumma exigua eſt, ſi regnorum magnitudo & opes ſpectentur; & magna tamen pars bono regni ſeruit. Exiguam eſſe ſummam alia me obſeruatio amici docet; nam in Duces, Marchiones, Comites annuos reditus inſumi 3852000. ducatorum demonſtrat. Alia ſumma ex alijs mihi tradita eſt in coronide Iubilorum, quo lectorem remitto.

Tot regnorum clerus non æquat vnam vrbem.

Nunc opus eſt docere, Clerum Hiſpaniæ regno non eſſe grauem, quamuis nulla politica officia patriæ præſtaret. Nam pars exigua tanti regni eſt clerus. Vna ciuitas nobilis plus hominum, reique habet, quam Clerus vniuerſus. Conſtituamus ſane Clericorum eſſe centum millia in regnis Hiſpaniæ, non tamen centeſimam hominum partem conficient: Toletum aut Hiſpalis multis partibus ſuperabit; quid vero magnum eſſet, ſi ex tot magnis ciuitatibus vna ex clero collecta confici poſſet?

Regna Hiſpaniæ ſunt, Murcia, Valentia, Catalunia, Aragonia, vtraque Caſtilia, Nauarra, Biſcaia, Leon, Galitia, Aſturia. Vndecim regna ſunt, & inæqualia, ex his vnum ſi aſsignauero Clericis, minus dabo, quam olim Leuitis; ſit v. g. Regnum veteris Caſtiliæ, quod habet cum Metropoli, quam vocant Burgos, centum octoginta ciuitates. Harum decimam partem totius Europæ Clero non impleuero. Non igitur eſt Cleri magna multitudo, ſi cum aliorum innumera frequentia comparetur. Cum igitur in populo Catholico, & pacato, vbi numeroſiſsimus Clerus eſt, vix centeſimam habeant, non eſt quod quiſquam queratur, nimium multos eſſe qui Deo ſeruiant.

Belgij totius Clerus, non æquat vnius vrbis incolas.

Quod ſi Belgium ſpectemus quale ante Bella fuit, ducentas octo vrbes muratas, centũ quinquaginta pagos inſtar oppidorum, præter ingentem pagorum numerum habuit. Clerus illius ſi in vnum conueniret, integram vrbem ex decem maximis non conficeret. Nego enim vniuerſum Belgij clerum numero parem vni vrbi tali eſſe. Gandaui, Inſulis, Antuerpiæ, Vltraiecti, Amſtelodami, Dordraci, Harlemi, Leovvardiæ, Atrebati, Valencenis, Louanij plures ſunt incolæ, quã toto ex clero confici poſsint; itaque partem ducenteſimam Clerus non conſtituit.

At vero ſi ducenti, vel etiam centum alant vnum ſacerdotem, non debet graue videri, cum in Dei Republica decem, aut quinque potius, ſi reditum ſpectes, vnum aluerint. Impietatis ergo eſt tam iniqua querela, cum tam multa Rempublicam infeſtent, tantum in Dei ſeruos, & doctores virtutis, iuris & æqui conferre culpam, qui ideo non grauant, quia pauci ſunt, quia plurimum proſunt.

Non clerici, ſed alij obnoxij ſunt Republicæ: Iudæi.

§. 6. Si igitur quæris, qui hominum noxij ſint reipublicæ? dicam libere. Primum, Iudæi; Eorum numerus multo maior eſt vniuerſo Clero, vnam, alteramue vrbem nominare poſſum. quæ multo plures fouet, quam ſint Eccleſiaſtici in toto Archiepiſcopatu Moguntino; ſed non alimus modo eos, ſed ex fœnore, fraudibus, flagitijs alimus, & quod premit Rempublicam, ditamus. Secũdo. Artifices ſuperuacui. Si dubites, circum-

ſpice nundinarum merces, inuenies magnã partem, quorum non indiget vſus. Audat dicere; tantum hominum vrbicorum ad luxum occupatur, quantum ad neceſsitatem, plures ſuperbiæ, curioſitatiſque occupat, quam vitæ. Illi ſi vtilia tractarent, ſi agricultura, piſcatione, cæteris occupa- rentur, duplo eſſet maior viuendi copia. Exemplum deſideras? ante annos aliquot inualuit inſania ſericorum ſegmentorum, vt nulla veſtis decora cenſeatur, niſi eam circa funiculi byſsini diſcurrant, ita vt crebro materiam ipſa parerga ſuperent, & iam luxus aurum, argentumque in fila deduxit: ſumptum eſſe ſuperuacuum nemo dubitat. At tu, qui pro Reipublicæ bono Cleri numerum minui iuſtum cenſes, cæde abacum, rationes ſubduce: conuincam in Europa plus ſumptuum in hoc duntaxat nugarum genus, quam in totum clerum impendi, totum, inquam, qui in Europa eſt clerum: nec hoc modo; ſed plures eſſe, qui contexendis non pannis ſericis, ſed filamentis illis deſtinentur, quam ſint in toto clero. Tertio. Abuſu omnium artificiorum mechanicorum affirmo Rempublicam peſſundari. Nam quæ minore labore fieri poterant, operoſo ſumptu ciues exhauriunt. Ambitio, luxus, nouarum rerum ſtudium eo vſque excreuit, vt ciuitas, quam ante annos centum ſartores decem veſtierant, iam quinquaginta deſideret: tot modis veſtium ſimplex vſus adulteratur Quam multos videas, quibus nihil in veſte integrum, ne in calceamentis quidem placet, adeo ipſa damna luxuriæ placuerunt. Quid igitur ſi dicam in ſuperuacuum ſartorum, ſutorumque ſumptum impendi tantas opes, quantis clerus, qui nunc eſt in Europa, poſsit ali? Mirum videbitur ignaro, verum ſi ad calculum veniatur, oſtendam in Zonarios, Limbolarios, acupictores, calanticarios, tinctores, fibularios: & ſi pro fibulis nodos vſurpemus, nodarios, impendi. Si enim ad fibulas, & vncinos redire placeret, aliquot millionibus in Europa pateretur; quantum enim ſerici, temporiſque in nodos veſtium quibus colligantur, ornanturque inſumant magna pars hominum, neminem latet. Quarto. Omnes qui artes inſames, leues, omnino inutiles profitentur, vt ſunt coniectores, arioli, fœneratores, petauriſtæ, hiſtriones, ſaltatores, tibicines, totum hoc genus, quod alienis de vitijs viuit, ſi ad vtiles res vocetur, annonam leuabit. Quinto. De coquis, dulciarijs, & toto illo genere artificum voluptariorum dicere ſuperſedeo. Hac finio ſententiæ In ciuitate duntaxat neceſſariæ artes locum obtineant, & dimidio eius, quod nunc inuenitur, rectius, quietius, iucundius, felicius viuetur. Huius dimidij centeſima parte ali clerus poterit.

Inutilium rerum artifices. *Sumptus in chordellas ſericas.* *Artium abuſus Reipublicæ noxius.* *Artes infames.*

§. 7. Clerum igitur & diuitem & copioſum eſſe ſaluberrimum eſt reipublicæ; reges & principes eos ſemper experti ſunt fidiſsimos, arces, & vrbes illis tutiſsime commiſerunt, exemplo Dauidis. Quod ſi tamen multi ſint inutiles noxijq; opportunis rationibus illi corrigendi, quod non difficulter conſequetur princeps, ſi vel vnum bonum Epiſcopum, aut Archiepiſcopum nanciſcatur. De hiſce placet Clementis conſtitutio, quæ eſt diſtinct 23. c. 3. *Tales ad miniſterium eligantur Clerici, qui digne poſſint dominica ſacramenta tractare: melius eſt enim Domini ſacerdoti paucos habere miniſtros, qui poſsint Dei digne exercere, quã multos inutiles, qui onus graue ordinatori adducant.* Graue plane onus eſt, quia aliqui inutiles, aut praui totum ordinem infamant. Sed propter vitioſos non eſt ordo abijciendus, ſed reformandus, ſubſtitutis in eorum locum melioribus. Neque enim magiſtratum è medio tollunt, quia nonnulli vitioſi, ſed idoneos in decedentium loca ſubrogant.

Cleri potentia vtilis principibus. *Melius paucos eſſe bonos, quam multos inutiles.*

CAPVT XLV.

Parochia augenda, ornanda.

§. 1. PArochos quidam Parœcos ἀπὸ τῆς παροικεῖν nominant; eſt enim παροικία vicinia, habitatio, hominumq; conuentus, ſed malo vſum ſequi, quam Budæum, qui in commentario linguæ Græcæ ita dicendum affirmat. Malo itaque dictos à præbendo ἀπὸ τῆς παρέχειν, quod ſacra præbeant populis, quemadmodum Parochi apud Romanos Græca voce nominamus, qui legatis, & magiſtratibus præbebant

Parochi à præbendo populo ſacra.

Ligna ſalemque;

Iidem Curiones, ſed rarius dicuntur, quod è curijs Romanis olim qui ſacris præeſſent eligerentur. Hi præcipue in Chriſtiana republica à cura animarum, dicuntur, Curiones, Curatores, Curata beneficia poſsidentes Rectores & Plebanos etiam inira appellant. Rectores quidam perpetui, ſeu vicarij perpetui dicti ſunt, qui in locum rectoris ab Epiſcopo inſtituti ſunt, ne ad aſsiduam reſidentiam teneretur rector primarius, quæ res leui initio introducta, nunc in diuites ius parochiarum multarum tranſtulit, & vicarios ſubſtituit parum idoneos, deriuatis alio prouentibus.

Olim Curiones apud Romanos. *Perpetui Vicarij eorum abuſus.*

§. 2. In Eccleſijs Germanicis, parochijs præſertim oppidorum, & pagorum minus commode proſpectum eſt. Defectus eſt in ſuſtentatione Parochi: eum enim neceſſe ſit Parochum eſſe doctum, laborioſum, vitæ bonæ, cum magni ſint eius in canendo, concionando, hortando ægros, etiam contagio infectos viſitando labores, periculaque, minor eſt tamen quam canonicorum prouentus, minor etiam dignitas æſtimatur. Graue itaque hoc eſt Eccleſiæ vulnus, & ab animoſo, fortique viſitatore ſanandum Hoc erratum eſt. Moritur canonicus, mox viginti ad collatorem conuolant, aliquando precio redimunt. Ad parochos idoneos habendos neceſſe eſt ſeminaria inſtituere, ſpe canonicatuum omnia aguntur, parochorum onera plerique refugiunt.

Parochi vt dotati, & boni, ſint a canonicis.

§. 3. Parochorum bene conſtituendorum vna eſt & facilis ratio, ſi parochiæ conſtituantur recte Hoc eſt eiuſmodi ſint parochiæ, vt tanto deſiderio expetantur, quanto Canonicatus. Sint labori non omnino fructus impares. Hoc potentius eſt remedium, quam omnia alia, quæ vſurpari poſſunt. Sunt parochi quaſi parui Epiſcopi, qui vere officium in ſuis populis presbyterorum exercent, itaque liberaliter illis ſubueniendum eſt. Præſunt enim verbo, & opere.

Parochia recte conſtituenda ſint.

§. 4. Cura illa ita eſt Epiſcopo demandata, vt nullo modo ſalutem ipſe conſequi poſsit, niſi diligentes, bonos, doctos, induſtrios parochos conſtituat; nam parochi ſunt, qui plebem inſtituunt, exemplo præeunt. In eadem cauſa ſunt, omnia capitula, & pro ſuo munere ſinguli capitulares, abbates, monaſteria, quibus ius eſt parochias conferendi; nam parochias olim illi adminiſtrarunt, nunc alios ſubſtituunt, & cura tamen ad illos pertinet, reddereque rationem tenentur. Itaque cum ſit peccatum mortale, indignũ parochum inſtituere, aut non punire, non amouere,

Boni Parochi collocandi obligatio.

uere, conſequitur, non modo Epiſcopos, ſed capitulares, qui ſuo ſuffragio talem conſtituunt, aut tuentur, aut non agunt cum poſſunt, vt amoueatur, peccare mortaliter. Nam cum fere illis in locis decimas accipiant, ſub mortali peccato tenentur illis prouidere, de idoneo parocho; vel ex ſuo corpore aliquem delegando, vel tantum parocho redituum concedendo, vt idoneum habere poſſint; Timendumque eſt ne hac negligentia multi capitularium pereant. Quod ſi etiam pereant negligentia parochi, eorum culpa pereunt, quorum eſt vigilare, vt parochi officio fungantur. Nam reuera vt imperator fortes, ordinumque ſeruantes milites, & duces induſtrios, ita quoque excitatos, & zeloſos parochos conquirere debet Epiſcopus, & capitula, eos excitare, viſitare, hortari. Sanctè in Mediolan. 1. decretum

Quod ſi non eſt, ſuffic. unus, ne parochos conſtituunt.

eſt: *Summam vim ac neceſſitatem habet illa Domini ſententia: Speculatorem dedi te domui Iſrael; & alio item loco, diligenter agnoſce vultum pecoris tui, & conſidera ſuper greges tuos, vt Epiſcopi quantum maxime poſſunt, diligentia obſeruent ſibi commendatum gregem, neque ab eo vnquam oculos deijciant, quid ei opus ſit animaduertentes, vt ex propheta ſententia confractas partes alligare, infirmas conſolidare, ægrotas ſanare, abiectas eius reducere, perditas requirere & recuperare poſſint.*

Vicarios & pastores habeat.

Deinde perpetuos eius oculos ponit Vicarios foraneos, *Vt Epiſcopus in vrbe etiam externum gregem facilius quaſi præſens intueri & curare poſſit: delegat aliquot probatos ſacerdotes, quibus ſingulis, impoſito Vicarij foranei nomine tribuat certas regiones diœceſis ſuæ. Id autem munus ad Archipresbyteros, Archidiaconos, qui in diœceſi ſunt, & Præpoſitos, aliosue Eccleſiaſtica dignitate præditos, quos idoneos iudicauerit, potiſſimum deferet, ſin minus, ad alios Auctores, qui apti ſint ad huiuſmodi officium.*

§. 5. Quomodo igitur parochiæ inſtruentur, vt idoneos habeant paſtores? Quæ quidem bonos reditus habent, facile acceptantur, quin vltro ambiuntur. Tenues in vrbibus facile iuuantur, ſi opimus canonicatus, vicaria, aliudue ſimplex beneficium illis incorporetur. Nuſquam ſanctius de beneficiis diſponitur, ita Coloniæ, atque alibi factitatum, hinc ſelectiſsimi paſtores illis in vrbibus verſantur. Id maxime prælati, & Pontifex orbiſque ſuſpirat, cum in Cathedralibus, collegiatiſque ſint viri multi excellentes, ne parochiæ deſtituantur; præſentias enim ſolas parocho negant, cætera concedunt. Concil. Mediolan. 4. *Parochus vero, qui canonicatum dignitatemue, ac ſimul Eccleſiam parochialem legitime obtinens, reſidentia parochialis munus obit, vt literis Pij V. Pontif. Max. ſancitum eſt, illius vel dignitatis, vel canonicalis præbendæ fructus redituſue capiat: at tertiæ eius partis ne particeps ſit, quæ eiuſdem Tridentinæ ſanctionis auctoritate, in diſtributiones conuerſa, ſibi abſenti obuenire nō poteſt, nec debet. ſed alijs præſentibus, choriſque officia obeuntibus, accreſcat, aut Epiſcopi arbitratu, fabricæ Eccleſiæ, pijſue locis attribuatur, ad eiuſdem Concilij Tridentini præſcriptum.*

Simplicia beneficia incorporanda.

Concilium Colonienſe anno 1536. ita de his ſtatuit parte 8. *Cum lex diuina præcipiat non alligandum os boui trituranti, quod vtiq; non boum cauſa, ſed propter nos dictum Chriſtus in Euāgelio explicat. Dignus, inquiens, eſt operarius mercede ſua. Ac Paulus toto cap. 9. prima ad Corin. confirmat. Quis enim militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Neque enim magnum eſt, ſi qui ſpiritualia ſeminant, carnalia etiam metant. Quā-obrem diſpiciendum eſt, vt parochis Euangelij prædicatoribus, certa ac competens ſubminiſtratio victus & veſtitus fiat, idq; ad eum modum, ne in adminiſtrandis ſacramentis quippiam exigendo oneri ſint parochianis, aut cibum victum diſcurrendo emendicare cogantur, quo nihil turpius aut ſordidius.*

Pauperies avaros, & viles efficit.

Imprimis igitur, qui per vicarios ſeu vicecuratos Eccleſias parochiales regendi poteſtatem à nobis acceperūt, ijſdē vicarijs tantam ex prouentibus Eccleſiæ partem aſsignabunt, qua vitā congrue ſuſtentare poſſint. Quod nos inter viſitandum pro ratione locorum ac parochiarum vt fiat, ordinabimus.

Eccleſiæ cathedrales ac collegiatæ, itidem monachi ſeu religioſi, qui eccleſias parochiales aut ſuis eccleſijs vel monaſterijs ſubditas habent, aut regendas alijs committunt, aut præſentādo committi procurāt: adeo interdum omnem prouentum emungunt, vt reſidui reditus, qui rectoribus eccleſiarū permittuntur, nimis tenues ſint & viles. Quamobrem noſtra cura erit, vt tanta portio rectoribus iſtis aſsignetur, vnde iura Epiſcopalia ſoluere, & congruam ſuſtentationem habere poſſint.

Vbi vero reditus eccleſiarum non ſuffecerint, tum cōſilium ſequendum putamus, nempe vt duæ vniantur: aut ſi id graue videbitur, ſaltem vna, aut plures etiam vicariæ quæ ad altaria in eiuſmodi eccleſijs fundatæ ſunt, ipſi eccleſiæ parochiali (vt vocant) incorporentur: ſic tamen, vt quoad fieri poteſt, parochum officium, ob quod Vicariæ illæ fundatæ ſunt, minime negligatur. Porro decimas potiſſimum parochis ac eccleſiæ miniſtris deberi, non dubium eſt. Nunc quum illæ paſsim à laicis magna ex parte vſurpentur, neque facile ex eorum manibus diuelli poſſint: videndum num diligenti cohortatione, aut alia via iuri conſentanea, parocho, cui eccleſiæ reditus ad victum non ſufficiunt, hinc aliquid emendicare poſſit.

Nec iniquum eſt, integras præbendas, etiam remotis in diœceſi parochijs incorporari, tū ratione decimarum; quia iuris naturalis eſt, vt qui decimas dant, in ſpiritalibus ſentiant ſubſidia, tū quia miniſtri Eccleſiæ ita debent habere conſtituta officia, vt quam maxime plebi conſulatur; itaque ad ditandas parochias animum conuertet, quiſquis vere gregis curam ſuſcipit; & ingentem abuſum, quo fit vt diuites parochiæ, vel à nobilibus, vel opimis clericis beneficiorum vorticibus teneantur, & vicecuratus tenui portiuncula aſpergatur, in vniuerſum tollet. Nam ideo diuites factæ ſunt parochiæ, vt viros eruditione vitaque eximios alant. Quod ſi beneficia deſint, quæ parochijs tenuibus incorporentur, ex multis, aliiſque reditibus paupertati parochorum ſuccurratur.

Iure naturæ plebs danti decimas cōmunis, vt bonum habeat animarum curatorem.

§. 6. Parochiæ non ſunt conferendæ pueris, nec vlli niſi 25. annum attigerit, vt decretales, & concilia ſtatuunt.

Contra ius natura eſt, vt puer ſtatuatur parochus, & aliorum animabus reſpondeat.

Imo doctis tantum, & graduatis, ita Lateran. Concil. Seſs. 11. *Statuimus quoq;, quod parochiales eccleſiæ in ciuitatibus aut villis muratis exiſtētes, nō niſi perſonis modo præmiſſo qualificatis, aut ſaltē qui tres annos in Theologia, vel altero iurium ſtuduerint, ſeu magiſtris in artibus, qui in aliqua vniuerſitate priuilegiata ſtudentes, magiſterij gradum adepti fuerint, conferantur. Monemus autem præfatis regni vniuerſitates, ſub pœna priuationis omnium & ſingulorū priuilegiorum à nobis & ſede Apoſtolica obtentorum, ne collatoribus ſeu patronis Eccleſiaſticis habeāt aliquos nominare, niſi eos, qui ſecundum præfata tempora ſtuduerint, & ſecūdum dictarum vniuerſitatum ſtatuta ad gradus & non per ſaltum promoti fuerint. Quod ſi ſecus fecerint, vltra nullitatis pœnam, quam in præfatarum nominationum literis declaramus, vniuerſi-*

Qui parochos indoctos nominat, irrito nominat, iure ſuo priuatur.

tatis ipſis nominandi priuilegio ad tempus, ſecundū culpa qualitatē, ſuſpendimus. Si quis autem graduatorū, aut nominatorum in menſibus deputatis, à collatoribus ordinarijs, aut perſonis Eccleſiaſticis, beneficiū vacans in vim gradus, aut nominationis petierit, & collatorem ordinarium in vim præfati gradus, aut nominationis in proceſſu poſuerit, & aliter moleſtauerit, illum vltra expenſarum, damnorum & intereſſe condemnationem, à fructibus ſui gradus & nominationis priuandum eſſe decernimus: eodemq; vinculo collatores ordinarios & patronos Eccleſiaſticos, quibus graduati & nominati, debite (vt ſupra) qualificati ſuos gradus & nominationis literas inſinuauerint, adſtringimus, vt beneficia ad eorum collationem vel præſentationem ſpectantia, in menſibus graduatorum ſimplicium & nominatorum vacantia, ſtantibus præfatis graduatis aut nominatis debite qualificatis, illa proſequentibus, alijs, quam graduatis aut nominatis conferant, ſub pœna ſuſpenſionis poteſtatis conferendi beneficia in octo menſibus, illo anno ad collationem eorum, ac præſentationem liberam ſpectantibus. Statuimus quoq; & ordinamus, quod quilibet Rom. Pont. ſemel duntaxat tempore ſui pontificatus, literas in forma mandati iuxta formam inferius annotatam, & non vltra dari poſſit hoc modo, videlicet vnum collatorem habentem collationem decem beneficiorum in vno: habentem autem collationē quinquaginta beneficiorum & vltra, in duobus beneficijs dumaxat grauare poſſit, ita tamē, quod in eadem Eccleſia Cathedrali vel collegiata, collatorem vnum pro tempore in duabus præbendis non grauet. Et vt obuietur litibus, quæ occaſione literarum mandatorum huiuſmodi oriri poſſent, mandata huiuſmodi ſub forma, quæ eſt inferius annotata, dari volumus, quā ad perpetuam rei memoriam in Cancellaria Apoſtolica publicari, & in illius quinterno regiſtrari mandamus, declarantes, proſequētes huiuſmodi mandata, quod ad beneficia ſub illis comprehenſa, ordinarijs collatoribus, & graduatis ſimplicibus & nominatis præferendos eſſe, noſque & ſucceſſores noſtros iure præuentionis, dignitatis, perſonatus, adminiſtrationes & officia cæteraq; beneficia Eccleſiaſtica, ſæcularia & quorumuis ordinum regularia, quæcunq; & quomodocunq; qualificata, tam in menſibus & nominatis, quam ordinarijs collatoribus præfatis aſſignatis, vacantia, ac etiam ſub dictis mandatis comprehenſa, libere conferre.

At nunc pleræque parochiæ adeo tenues ſunt, vt Grammatici, & Rhetorculi eas negligant. Sint mœcenates, non deerunt marones.

Si igitur ſeruetur Conc. Trident. conſtitutio Seſſ. 25. c. 15. nulla querela futura eſt. *Statuit ſancta Synodus, vt Eccleſiaſtica beneficia ſæcularia, quocūq; nomine appellentur, quæ curam animarum ex primæua eorum inſtitutione, aut aliter quomodocunq; retineut, illa deinceps in ſimplex beneficium, etiam aſſignata Vicario perpetuo congrua portione non conuertuntur, &c.*

Ratio augendi parochias.

E contrario ſimplicia in curata mutentur, illiſque addantur; nec illa modo, ſed tot perſonatus, tot altaria, quæ tenentur ab ocioſis, & ſæcularibus; imo monaſteriorum derelictorum, bona, & in varios vſus, variaſque menſas conuerſorum ad parochias augendas conferantur: quo fiet vt non modo multi adoleſcentes ſe ſtudijs accingant; ſed canonici, & vicarij reſignatis præbendis ad parochias tranſeant. Hoc eſt è re Chriſtiana, parochos eſſe eo loco, auctoritate, eruditione, copijs, quibus nunc ſunt Eccleſiarum collegiatarum prælati, ſic enim vtiliter munere ſuo fungentur, nunc crebro à ſuis prælatis, parochianiſque contemnuntur.

Paupertas parochorū maiore periculo agūt.

Suggerunt hic parochorum aduerſarij: opes paſtorum, eos laſciuos efficient, paupertas occaſio virtutis eſt. Ego primum quidem ſentio falſum hoc eſſe; plures inopia, & difficultatibus domeſticis lapſos Nam plures pauperes, quam diuites in ſordibus illis ſunt. Deinde indigna eſt Eccleſiaſtico homine obiectio. Si è parochis virtus paupertate extundenda eſt, ſi in liberaliori ſtipēdio, in ſtudioſa, & laborioſa vita, periculum eſt ruinæ, cur idnon primum fugiunt illi, qui parochis tam ſcrupuloſe conſulunt? cur illi aliquot canonicatus poſſident, pluribus inhiant, parochis pro integritate pauperiem delegant? Sed hic ſiſto. Ex parocho malo odium naſcitur vniuerſi cleri, hinc hæreſis, decimationum fraudatio, bonorum Eccleſiaſticorum rapina, canonicorum euerſio.

Plurium canonicatuum poſſeſſores & ocioſi, de ſalutari parochus paupertate deſputant.

Conſtituite parochos idoneos, qui duplici honore digni ſint, qui laborent verbo & opere, date illis ſtipendia liberalia, qualia ſunt voſtra, & maiora veſtris, ſi plus vobis laborant, & videbitis omnia melius ceſſura. Hæc pro parochis, nunc de officio parochorum dicendum eſt.

§. 7. De vita parochorum aliud non habeo, quam quæ in communi de vita Clericorū dixi. Niſi quod his magis cauendum eſt ſcandalum, ne eos à ſe homines alienent, quorum animas capere oportebat; nam & inter agricolas, qui imperiti, & imbecilles, offenduntur citius, reconciliantur laborioſius, vitam agunt, conſortio aliorum deſtituuntur.

Reſidentia parochorū eſt neceſſaria.

§. 8. Eorum hæc munera ſunt. 1. Reſidere. Concilium Senenſe, c. 11. *Rectores Eccleſiarum (quorum ſingularis eſt electa induſtria) compellātur per ſuffraganeos noſtros quoad fieri poterit, ad perſonalem reſidentiam: neq; cū illis de non reſidendo, niſi cauſa probabili intercedēte, diſpēſetur. Et in Eccleſijs parochialibus per ſingulos dies dominicos, presbyteri parochiales curati per ſe, aut vicarios eorū clara voce & intelligibili ac verbis maternis annuntient decē præcepta decalogi & articulos fidei. Et ſi qui fuerint presbyteri, quibus non ſuppetat doctrina aut prædicandi gratia, legant & declarent prædicta die Dominica vnū capitulum Ioannis de Gerſon, in opere ſuo tripartito.*

Moneant omnes ſubditos.

2. Admonere omnes officij. Concil. Senenſ. c. 12. *Admoneant frequēter curati ſuos parochianos, vt interſint miſſæ parochiali diebus Dominicis, & feſtis per hebdomadam occurrentibus. Et vt ad omnia illa, quæ per ſingulos dies Dominicos in prono præcipiuntur, diligenter attendant. Quod ſi legitimo ceſſante impedimento, abſq; licentia ſui curati, per tres Dominicos neglexerint intereſſe Miſſæ parochiali, denuntient ſtatim promotoribus, vt pro menſura contemptus vel offenſa puniantur.*

Arceant cōmunione incorrigibiles.

3. Docere, arcere communione incorrigibiles. Synodus Auguſtana anno 1548. c. 8. *Parochi de fide & religione noſtra populum ſibi commiſſum doceant, atq; inſtruant, ſacramenta adminiſtrent, eorum myſticam gratiam exponant, publicis peccatis irretitos canonice, occultis vero delictis occulte arguant, & ad pœnitētiam adducant. Incorrigibiles, nobis aut noſtro in ſpiritualibus vicario indicent, vt vel publica ſatisfactione curentur, vel communione Catholica arceantur: paruulos quoque & rudes quoſque parochiæ ſuæ doceant certis temporibus Symbolum fidei, Dominicā precationem, &c. aut ea diebus Dominicis è ſuggeſtu diſerte pronuncient, vt reuera duplici honore digni habeantur.*

Vita docere debent.

4 Vita docere. Pelargus in Concil. Treuer. an. 1548. *Presbyteros vos ipſe quoq; presbyter, obſecro: paſcite qui in nobis eſt, gregem Chriſti, curam illius haben-*

habentes non coacti, ſed volentes; non turpis lucri gratia, ſed propenſo animo: neq; ceu dominium exercentes aduerſus Clerum, ſed ſic vt ſitis exemplaria gregis: & cum apparuerit princeps paſtorum percipietis immarceſsibilem æternæ gloriæ coronam. Certe vel binc colliquescit, non ſatis eſſe commodo paſtori ad populum è ſuggeſtu agere, niſi & vita ſeu conuerſatione ſtudeat aliorum animis certam morum formam imprimere: idq; nō neceſsitate, aut religione officij, neq; quæſtus gratia, ſed paterno ſynceroque affectu.

Sed malo hæc atque alia Archiepiſcopi, & Synodi Mediol. 4. verbis proponere. Ita vero inter monitiones habet.

Aurea monita Caroli Borrhomæi ad parochos.

Quicunque vero eſtis, qui inter canonicos, præpoſiti, aut Archipresbyteri, aut alterius dignitatis nomē, gradumue obtinetis, ſicut honore, & dignitate præſtatis, ita virtutum exemplis, vigilantiaq; in veſtri muneris, curæue partibus obeundis ſollicitudine præluceto.

Parochi præterea, & cæteri quicunque eſtis, etiam præpoſiti Archipresbyteri, alijue, qui animarum curam geritis, præter ea, quæ vos cum reliquo clero cōmunia vniuerſa monuimus, illa etiam, quæ præcipue de vobis decreta ſunt, præſtate omni ſollicitudine.

In primis oues, vobis concreditæ, cognoſcendæ ſunt, & appellandæ nominatim, paſcendæ & cuſtodiendæ item.

Animarum igitur numerum in catalogum redigite ad ſcriptam normam.

Eorum, qui baptizantur, qui item confirmantur; & compatrum etiam qui adhibentur, nomina deſcribite.

Matrimonia in codicem referte.

Parochiæ veſtræ incolarum vitam, & mores inueſtigate.

Indagate omni ſtudio, ſi qui hæreſi contaminati ſint, aut ſuſpecti, aut ſi qui ſint, qui hæreticorum libros habeant, vendant, emant, importent, vel legant, eoſque ſtatim denunciate.

Monete etiam populum, vt idipſum etiam præſtet, ad noſtri edicti præſcriptum: quod ſtatis temporibus de more promulgate.

Perquirite de dictis, & factis eorum, qui ex hæreticorum finibus veniunt.

Diſpicite, ſi qui è parochiæ veſtræ finibus ad loca proficiſcantur, vbi impune prædicatur, quod à Catholica fide alienum eſt; tum etiam an ij profectionis facultate impetrata agant ad præſcriptum decreti in Concilio prouinciali tertio promulgati. Inueſtigate præterea de ijs, qui in veſtra parochia docent, eorundemque mores, vitam, & fidem obſeruate, reliqua de ijs ipſis præſtate, quæ Concilijs prouincialibus præſcripta, iuſſaue ſunt.

Videte, & cauete, ne ſuperſtitiones, magicæ cantiones, & eiuſmodi diabolicæ ſuperſtitiones in populo veſtro ſint.

Cognoſcite publicos peccatores, corruptores aliorum, concubinarios, adulteros, vſurarios, blaſphemos, & denunciate.

Cognoſcite etiam alios populorum corruptores, qui feſtis diebus non Deo, ſed aleis, ludis, choreis, diabolo ſeruiunt, quiq; feſtorum dierum cultum quouis modo violant, quales ſint, neq; obſeruant pontificias, neque prouinciales de diebus feſtis colendis conſtitutiones, aut edicta Epiſcopalia.

Iſtos ab ea malè agendi corruptela reuocare, ac deterrere, omni pietatis officio ſtudete, tum Epiſcopo etiam, ſicut opus erit ſignificate, vt pro cura Epiſcopalis officio ſalutare remedium afferatur.

Rurſus agnoſcite etiam pauperes, viduas, pupillos, cæteroſq; aliena ope egentes, quibus & ſalutari conſilio, & conſolatione, & re ſubuenite, aut ſi minus re poteſtis, cohortatione alios accendite ad eos ſubleuandos.

Sique illorum grauior inopia depoſcit, feſtis etiam diebus à pia fidelium libertate aliquid in Eccleſia colligendum curate, vt ab Epiſcopo præſcribetur, quod ipſis in eleemoſynam conferatur.

Seorſum etiam locupletes parochiæ incolas conuenite, quibus pauperum egeſtates proponite, & oſtendite eis diuitias à Deo propterea etiam eſſe tributas, vt inopibus ſuccurrant.

Si qui autem potentiorum opibus in cauſa aliqua oppreſsi ſunt, illos vnice atque intime eorum patrocinio commendate, qui vel ex ſuſcepto officio id præſtare debent, vel quibus Epiſcopus hanc curam dederit.

Paſcite imprimis populum vobis commiſſum prædicatione verbi Dei, ſalutaribus monitis, adminiſtratione item ſacramentorum, exemplo, & oratione.

In verbo Dei exponendo plane obſeruate, quæ conſtitutione prouinciali, & alijs concionatoribus, & vobis præſcripta ſunt.

Pueros feſtis, dominiciſque diebus in doctrinæ Chriſtianæ rudimentis inſtruite.

Prouectiores ætatis homines ad eadem intelligenda inuitate.

Patres, Matreſque familias monete, vt filios, filias, cæteroſque quos in familia habent, ad ſtatas doctrinæ Chriſtianæ ſcholas ipſi conducant.

Confratrum, qui ijs ſcholis adſcripti ſunt, operam ad hoc inſtitutum adhibete, curateque vt mutua inter eos charitas, morumque diſciplina conſeruetur.

Alios etiam ad tam pium opus amplectendum alacriores reddite atq; excitate tum aſsiduis veſtris cohortationibus, tum promulgatione theſauri ſpiritualis indulgentiarum, ijs conceſsi, qui ijs ſcholis adſcribuntur, in illiſque operam nauant.

Ne omittite diebus feſtis inter miſſarum ſolennia aliquid ex ijs, quæ in Miſſis leguntur, fidelibus exponere, & ſanctiſsimi illius ſacrificij myſterium aliquod explanare, & aliquando ſanctiores illius ſacrarum cæremoniarum, rituumque rationes, & ſignificationes explicare, quo diligentius inſtructi indies ſacroſancto illi ſacrificio religioſius interſint.

Docete item, quomodo fideles ſigno Miſſæ celebrandæ dato, ſe corde contrito ad eam ſancte audiendam parent.

Curate, atque efficite perpetuis veſtris monitionum officijs, vt in illa viri aperto capite, mulieres velato, & in omni eius parte vtroque genuflexo, præterquam in Euangelio adſint.

Inſtruite etiam eos, quam religioſe non ſolum in Miſſæ ſacro, verum etiam in diuinis alijs officijs verſandum.

Quando ſtandum, quando genua flectenda, quando aſſurgendum.

Quam valde, dum illa fiunt, celebranturue, fugiendæ confabulationes, colloquia, deambulationes, ſtrepitus, clamores, imo vero inanes cogitationes, quibus à pia meditatione, & myſteriorum, quæ aguntur, contemplatione, religioſaque oratione animus diſtrahitur; quam denique ſtudioſe vitanda reliqua omnia ab eorum officiorum ſanctitate, & cultu aliena.

Rurſus quam ſancte item, quam religioſe, & quam demiſſo, humilique habitu in ſupplicationibus, litanijs, & ſtationibus verſandum.

Qua reuerētia, quoue pietatis ſtudio in eccleſiis locisue ſacris manendū ſit, quæue ab alijs procul abeſſe debeant, idq; ex ſanctionibus pontificijs, conſtitutionibus, conciliaribus, Epiſcopalibus præterea edictis.

Quæ etiam, non ſolum intima religioſi animi præparatione, ſed externa etiã cultus, veſtitusque modeſtia, humili genuflexione, & armis depoſitis, ad ſanctiſſimam communionem, tum etiam ad cetera ſacramenta accedendum ſit.

Tum, docete, ac monete, quomodo dies feſti colendi & ſanctificandi ſint.

Oſtendite indigniſſimum eſſe ſacris illis diebus, non modo à nefarijs operibus illicitiſque negocijs non abſtinere, verum etiam religionis, ac pietatis opera non præſtare omni diligentia.

Ac præterea nefas eſſe, ſacros dies ad maxima Dei beneficia colenda, ſummaſque ei laudes perſoluendas, ac debitum ſanctis honorem tribuendum inſtitutos, ad illa traduci, quæ ab eo cultu abhorrent: qualia ſunt tripudia, ludi, choreæ, ſpectacula, quibus ad turpes illecebras incitantibus, ſalutis humanæ hoſtis, diabolus oblectatur.

Denunciate item ſtata ſacrorum temporum ieiunia, docete quomodo ieiunandum, quæ peccati grauitas in violandis ſacris ieiunijs.

Quæ præterea Chriſtianæ pietatis officia in ſanctorum vigilijs.

Quam ſancte obſeruandum quadrageſimale ieiunium.

Statis autem ſolennibus, vel aduentus, vel ſeptuageſimæ, vel aliorum temporum celebritatibus præmonete fideles, atque diligenter ex paſtoralium etiam litterarum præſcripta recitatione, ac ratione inſtruite ad ſacra illorum temporum myſteria, ſanctis pietatis officijs religioſe colenda.

Vtque ijs omnibus pro temporum ſolennitatumque ratione illi inſtrui poſſint, ſæpe monete, vt dominicis, alijſque feſtis diebus, quemadmodum ſacra Tridentina Synodus optat, ad parochialem Eccleſiam conueniant.

Quà in re ſæpius monitionem paſtoralem de genere frequenti populo legite.

Sæpe autem, ac diligenter eoſdem docete, quam aſſidue orandum ſit.

Quomodo & tacita ſupplicis mentis meditatione, & pijs ſtatis orationibus precandum.

Quam ſtudioſe, ac religioſe ſuſcipiendum veſpertinæ communis orationis inſtitutum, quam diligenter illud ſemel ſuſceptum, pie retinendum.

Ideoque cum alias ſæpe in anno eam orandi rationem indulgentijs conceſſis per ſumma capita explicate; tum præcipue diebus, Concilio prouinciali tertio conſtitutis, in maxima populi frequentia deſcripto pronunciate, atque euulgate.

Dominicis diebus inſtruite populum, & monete, pro quibus oret, vt eſt in eodem prouinciali Concilio decretum.

Ex præterea, quas ſingulis hebdomadæ ferijs, præcipuas precationes, Chriſtianaſq; meditationes, atque in orando exercitationes ſibi propoſitas in promptu habere poſſit.

Quam ſæpiſſimè vero in ſermonibus veſtris populo proponite locos perpetuæ Chriſtianæ meditationis, de morte, de iudicio, de inferno, de gloria, & de præmio Paradiſi.

Monete præterea ſedulo, ac frequentiſſime patres, matreſque familias, vt liberos, familiamque ſuam ad pietatis, Chriſtianarumque virtutum diſciplinam religioſe inſtituant.

Ad hoc præterea patres familias inducite, vt de vitæ ſpiritualis ratione, & pijs exercitationibus libros probatos domi ſuæ habeant, in quorum lectione verſentur, ſeſeque ac familiam inſtituant ad ſancte agendum.

De patrum familias officio, familiaque inſtitutione, editam in Concilio tertio Prouinciali conſtitutionem in parochiali conuentu legite, ſingulaſque eius partes explicate.

Tum alia præterea docete: quæ opportuna exiſtimaueritis, quibus illi ſe ſuoſque familiares in Chriſtiana vita inſtituant, atque exercitationibus confirment.

In officinis etiam, & tabernis diſciplinæ, vitæque Chriſtianæ rationem obſeruate; ſi quid autem vel ab artificibus, vel ab inſtitoribus, operarijſue committi animaduerteritis, quod diſſolutæ diſciplinæ ſit, id officinarum, tabernarumue dominos grauiter monete, oſtenditeque ea in re officij ſui partes.

Eſtis pauperes, & ſocij laborum, curæq; Epiſcopalis, & in meſſe Epiſcopo commiſſa, operarij eſtis, elaborate vna cum eo, & contendite, vt populus, cuius cura geritur, tanquam purum triticum, auxiliante diuina miſericordia congregetur in horrea cæleſtia.

Depoſitum cuſtodi, inquit B. Apoſtol. Paulus, id quod vobis ſingulis dictum eſſe putate, vt in grege, tanquam depoſito, fidei curæque veſtræ commiſſo diligenter cuſtodiendo, ab omnique peccati labe conſeruando cogitationem, ſollicitudinem, curam ſtudiumque omne collocetis.

Parochia igitur, vnicuique veſtrum concredita vicinitatem, cum à cæteris vitijs omnibus ſinguli ſollicite cuſtodite; tũ curate etiam, ne odia, ſimultates, inimicitiæ, factiones, nec non temere iurandi, maledicendi, imprecandi praua conſuetudines, ac ne detractiones quidem in ea ſint.

At vitia in primis, & peccata, ad quæ populum procliuiorem eſſe animaduerteritis, reprehendite, atq; exagitate.

Nec vero diſſimulate peccata: ſed annunciate populo ſcelera eius, publicè peccantes coram omnibus arguite, vt alij timorem habeant.

Idq; agite ſpiritu fortitudinis Domini, & vt ſtrenui eius milites, bonam militiam militate, nihil planè trepidantes.

Si ab increpatione, vos monet S. Gregorius, reticueritis, quia contra vos odia inſurgere reformidatis, non iam Dei lucra, ſed veſtra quæritis.

Non maledictis, non vexationibus, non calumnijs, non alicuius generis contumelijs illud, vel increpandi, vel palam arguendi officium deſerite, modo Chriſti gloriæ, & animarum ſaluti ſeruiatis.

Rurſus non aucupandæ hominum gratiæ ſtudio id agere deſiſtite: ſeruus Dei non eſſem, ſi hominibus placerem, inquit Apoſtolus.

Væ vobis tacentibus, aut diſſimulantibus, ſi grex curæ veſtræ commiſſus perierit: ſanguinem eius de manibus veſtris requiret iuſtus & omnipotens Deus.

Si igitur peccatur, ne in increpationibus verba veſtra blandientia ſint, ſed, vt à Spiritu ſancto ſcriptum eſt, ſtimuli ſint, & quaſi claui, in altum defixi.

Inſtate opportune, importune, priuatis etiam admonitionibus, conſilijs, correptionibus, obiurgationibus, vt peccantes, adiutrice diuina gratia, in viam ſalutis reuocetis.

In vſum etiam ſancte ita reuocate fraternam correctionem, vt non modo mutua Chriſtiana caritatẽ vos ipſos corripiatis ſed reliquos item, præſertim parochiæ incolas id charitatis, & correctionis officium recte doceatis.

Ad ſermonum vero, admonitionum correctionum partes explendas, locos vobis comparate, præcipue ex doctrina catechiſmi Romani, in quo magna cum populorum veſtrorum ſalutari vtilitate verſari diligenter poteſtis.

*Neque ad hoc multiplicis veſtræ Eccleſiaſticæ tra-
ctationis*

ſtationis genus negligite adiumenta, quæ aliunde vtiliter capere poteſtis.

Cætera autem officia, quæ in ſacramentorum adminiſtratione, in aſsidua ad frequentem eorum vſum cohortatione, in ægrotorum cura, in alijs parochialis muneris functionibus, vobis prouincialibus, Diœceſaniſque Concilijs præſcripta, præſtate, atque exequimini accurate, ad earumque conciliarium conſtitutionum, decretorumve normam, omni obſeruantia atq; obedientiæ ſtudio vos plane conformate.

Quæ vero decretorum Prouincialium, vel Diœceſanorum partes ad laicos eorumque Chriſtianam diſciplinam attinent, quo ſæpius euulgata, atque inculcata ſeruentur diligentius: illas, ſummatim vulgari ſermone expreſſas, crebro, prout vſu venerit, populis veſtris proponite, denuntiate, explicate, atque in conſuetudinem inducite.

Quæcunque denique vel ad vos, vel ad laicos, curæ veſtræ commiſſos pertinent, ea decreta, quo maximè poteſtis ſtudio, in omnem executionem, diſciplinæque vſum introducite. Videteque inprimis, ac perpendite, quæ ſint, & quam religioſa muneris veſtri partes: caueteque vt in officijs, & cura veſtra functionibus non modo quicquam vos non committatis, ſed ne omittatis quidem: cum in ſacerdotali vita, pro muneris, quod ſuſtinetis, ratione, tum grauiores, tum longe plures, quam in cæteris hominibus eſſe poßint, omiſsionis culpæ.

CAPVT XLVI.

Monachorum varia inſtituta Reipublicæ vtilia eſſe, & eorum modus ac ratio.

Nunc inter Chriſtianos, & fratres, mundus eſt. §. 1. SI omnium Chriſtianorum ea eſſet vita, quæ in vrbe ſancta ab initio viguit, non opus eſſet ea, quam nunc videmus religionum varietate; tum enim ſanctorum erat congregatio, nunc plurimi Chriſtiani ita viuunt, vt de mundo ſint, & mundani videantur; imo eò vitia profecerunt, vt etiam Eccleſiæ, & præbendæ ſeculares appellentur; de profanitate vocabulorũ non queror, modo religio morum teneatur. omnes Chriſtiani mundo, diabolo, & pompis eius renunciauimus, quod ad ſalutem eſt neceſſarium, multi arctioribus ſe legibus, caſtitatis, paupertatis, obedientiæ perpetuæ obſtrinxerunt. Eorum aliqui vitam contemplatiuam, alij actiuam profitentur, plerique ex vtraque mistam; quia nec Maria ſine Marta vitæ neceſsitatibus vti poteſt, nec Marta ſine Maria ad pedes Domini ſedere.

De ordinibus religioſorum, variq; ſtatus. Mihi nec laus religioſæ vitæ, nec defenſio, nec ordinum diuerſitates exponendæ ſunt. Hæc enim integros tractatus poſtulant, & à multis egregie præſtita ſunt. ſed tantum Reſpublica inſtruenda eſt, quomodo tot ſanctorum exemplis recte vtatur.

§. 2. Iniquè faciunt, qui de religioſorum multitudine, ac varietate queruntur. Cũ omnes pene temperate, plerique pauperrime viuant, offendunt te ſacra agmina Deo canentium, caſtorum, pauperum, ieiunantium, quibus dignus non eſt mundus; & non offendunt tot agyrtarum decoctorum, tabernariorum, ebriorum? de Xerophagia & ieiunio monachorum, nun de Apicianis comis aſotorum flagellari credis annonam? Apage eas diaboli technas, quæ Dei ſeruos reddunt odioſos. Tantum vini, cereuiſiæque cũ naturæ tormẽto, in ebrietate ad corporis animæque perniciem inſumitur anno vno in Europa, quantum omnium monachorum qui toto mundo ſunt, ſobrietati decennio ſufficeret: Vide conuiuiorum frequentiam, intemperantiamque, inuenies me parum dixiſſe. Hoc eſt; quod non modo exinaniendo apothecas pauperiem facit, ſed iram diuinam irritat, vt grandine, gelu, vredine, ſiccitate ſpem frugis in herba demetat. De hac re ſupra dixi, nunc de illis quæ generalia ſunt, omnibuſque in Republica conſideranda tractemus. *Luxuria pauperiem facit.*

§. 3. Ordines illi qui labore manuum victitant, vtiles ſunt Reipublicæ, neque eos vel rude vulgus culpare poteſt; nam plures ſimul poſt pſalmodias labori inſiſtunt, inter penſa lectio ſacra habetur, hymni ſpiritales canuntur, de pijs rebus collocutio inſtituitur. Nulli iſti graues ſunt, de labore ſuo viuunt, vnde & alijs benefaciunt. olim ita magna pars eremitarum vixit, agit de his Auguſtinus l. *de opere monachorum.* Hoc eſſe ſine intermiſsione orare docebat *Abbas Lucius in Vitis Patrum cum quidam fratres ad eum adueniſſent, requiſiuit eos ſenex, dicens. Quid ſoletis manibus veſtris operari? At illi dixerunt: Nos nihil manibus noſtris operamur, ſed ſecundum quod dicit Apoſtolus, ſine ceſſatione oramus. Quibus ſenex dixit: Nõ manducatis? At illi profeßi ſunt. Etiã. dixitq; eis: Quãdo ergo comeditis, quis pro vobis orat? At illi conticuerunt. Et iterum requiſiuit eos, dicens: Nunquid dormitis? cumque illi ſe dormire dixiſſent, dixit eis: Quando ergo dormitis, quis orat pro vobis? & inuenire nequiuerunt, quid reſponderent ei. Tunc dixit eis: Indulgete ergo mihi, quoniam non facitis, ſicut dicitis. Ego autem oro. Sedeo enim de mane vſque ad horam conſtitutam, & pauca palmarum folia infundo, & facio exinde funiculos, & interim oro dicẽs. Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam, & ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam. Cumq; percompleuero opera manuum mearum, & fecero aliqua vaſa, aut paucos funiculos, & emero ex eis nummos decem, ex ipſis ũnus duos do pauperibus, & reliquos comedo. Quando ergo comedo aut dormio, tunc illi pro peccatis meis ſine ceſſatione implent orationem meam. Ita in vitis Patrum lib. 3. pag. 53. num. 212.* *Oratio ſine ceſſatione.*

Huiuſcemodi ordines & Pontifex facile approbabit, & Reſpublicæ ſuſcipient. Nam orationum & pſalmodiæ tempus præſcribet; nempe illud quod ſæculares, conuiuiis, luſibus, ambulationique tribuunt; & magnam vtilitatẽ adferent; victus enim, veſtitus, habitatio exigues ſumptus requiret, opera ſua minore, quam alij precio diuẽdent, quia minore ſumptu viuunt. Opera vero non vnius modi facienda; olim ſportulas contexebant, quod vilitatiſsimum erat in Aegypti iuncetis, & carectis, cumque parciſsimis oleribus, & pane veſcerentur, non multo labore ſũptus tolerabant. Hortorum etiam cultura conueniens eſt, ideoque eiuſmodi monaſteria in villis ſuburbicarijs mallem, quam in ciuitatibus, vt hortum excolerent qui altera eſt ſuccidia. & res tamen ſuas in vrbibus diſtrahere poſſent. Ad eos quoque pertinet ſcriptio, compactio, ornatuſque librorum, addo & impreſsio. Nec minus pingendi, ſcribendi, texendi ſacras imagines, & ornamenta templorum, quicquid demum opere tornatili, aut arcularij fieri conſueuit. *Labores monachorum.*

§. 4. Qui manuum operibus non viuunt; illi vel reditus ſuos in communi poßident, atq; ex ijs viuunt; vel ex eleemoſynis ſeſe ſuſtentant. Prouentibus dotata ſunt monaſteria ordinis ſan- *Monaſterijs opulentis commendata eſt hoſpitalitas.*

Multi ſuæ menti, qui de monachis queruntur.

cti Benedicti, aliorumque qui hoſpitalitatem exercent; illa quamuis inuidiam apud cupidos patiantur, pauperibus tamen grata ſunt; nam plus eleemoſynarum ſæpe vnius monaſterij prælatus, quam integræ ciuitates, largiuntur. Horum inſtitutũ eſt ſanctiſsimũ, quotidie plures horas diuinas laudes canendi, orandi, ſilentij, ieiunij aliorumque cultuum diſciplina ſeuera. Concionantur interdum, atque alia munia ſacerdotum exequuntur, noctis præcipuam partem in precibus, ſacroque cantu tranſigunt. Hos inutiles eſſe Reipublicæ, nemo vnquam ſuſpicatus eſt; nam præter ſacras occupationes, alijs quoque officijs operam impendunt, totus ſeptentrio, per eum maxime ordinem Chriſtianam fidem accepit. Abbatum plurimorum fideliſsima, vtiliſsimaque opera ſunt vſi imperatores; fecitque eorum religioſa virtus & modeſtia, & ſpectata prudentia, vt complures etiã ignobili loco in Romano imperio principum ius dignitatemque ſint aſſecuti, neque indignum ſuo ſtatu arbitrantur, duces, & comites, religioſorum antiſtitum auctoritatem ſuæ parem eſſe. Norunt enim non ambitione, aut precio, in prudentium, fideliumque conſiliariorum paucitate, & inopia, religioſos viros de latebris monaſteriorum ad Chriſtianæ Reipublicæ, populique Dei ſalutem euocatos, vt cum auctoritate, & ſuffragandi poteſtate ſententiam dicerent, Neque enim vlla ratio ſuadet, virorum fide, pietate, doctrina, prudentia, quique ſe rerum humanarum affectibus exuerunt opera conſilijſque ad communem ſalutem non vti. Taceo tot inſignes antiſtites hoc ex ordine proceſsiſſe, vt idcirco inſtitutus à Deo videri poſsit, ne Eccleſiæ gubernatio, Reipublicæ ſubſidium deeſſet. De his igitur taceo. Imperatores, Reges, Principes, ipſæque Reipublicæ Chriſtianæ ens, nullo generis, aut fauoris, ſed hoc ſolo virtutis, & publici boni reſpectu multis in locis principibus, ducibus, comitibus exequarunt, immo comites, nobileſque, in clientelam illis dederunt.

Imperij Romani de Benedictinis iudicium.

§. 5. Venio ad pauperes religioſos, quorum ingens labor docendi, officia diuina celebrandi, veſtium, habitationum, victus auſteritas, ac penuria omnes ad miſericordiam merito prouocat. P Dominicani, & Franciſcani olim Eccleſiam, & Rempublicam conſeruarunt, & nunc quoque religioni, bonoque publico indefeſſam nauant operam. Si de vtilitate quæritur; vnus Dominicus, vnus Vincentius, tot animas conuertit, quot Moyſes Ægypto eduxit. Qui eos ocij cauſa ordinem aiunt ingredi, calumniantur; nemo enim id fieri, poteſt ſibi perſuadere; itaque calumnia eſt, & agnitæ veritatis oppugnatio; Tot diuites, & nobiles, deſerto honorato, opulento, delicioſo ocio ad illam humilimam ſui abiectionem, omnium rerum inopiam victus, ciliciorum, flagellorumque aſperitatem lætis animis properant, lætique ſuſtinent crucem, aſpicientes in remuneratorem DOMINVM IESVM CHRISTVM, qui reformabit corpus humilitatis eorum, configuratum corpori claritatis ſuæ. Hos igitur Rex, Princeps, Epiſcopus, Reſpublica magno affectu fouebit. Neque enim futurum eſt, vt deſint Doctores virtutum, & fidei, quam factis ſuis tam deuota DEO pectora profitentur. quia omnia ſibi proſpera ſpondere poteſt, cum pro regno ſuo tot orationes Sanctorum, tanquam odor aromatum ad thronum agni conſcendant.

Ordinum mendicantium vtilitas.

Ocij & deliciarum cauſa, nemo bonus ſi ſuis exuit.

§. 6. Inſtitutum religioſorum ex natura ſua non eſt Clericorum, quamuis qui in ijs ſunt Clerici, etiam priuilegio gaudeant Clericorum. ita 16 q 1. can. 6. *Alia cauſa monachorum, alia clericorum. Clerici paſcunt oues, ego paſcor; illi de altari viuunt, mihi quaſi infructuoſa arbori ſecuris ponitur ad radicem, ſi munus ad altare defero. Mihi ante presbyterum ſedere non licet: illi, ſi peccauero, licet me tradere ſatanæ in interitum carnis: vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini Ieſu.*

Clerici paſtores, monachi ſunt oues.

Et can. 4. *Monachus non docentis, ſed plangentis habet officium: qui vel ſe, vel mundum lugeat, & Domini pauidus præſtoletur aduentum.*

Altera pars eſt 16. quæſt. 1. canon. 21. *Doctos, ac probos monachos presbyterij honore dedicatos baptizare, prædicare, pœnitentiam dare, debita miſeris laxare, & decimarum, primitiarum, oblationum viuorum & mortuorum portione iuſta perfrui debere moderata diſpenſatione commendamus; vt iuxta Apoſtolum de altario, cui ſeruiunt, viuentes per obſequium Dominicæ plebis panem & vinum immaculata benedictione transforment in corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti.*

Monachi docti, & Clerici paſcunt.

Et can. 23. *Moderamine Apoſtolicæ auctoritatis decernimus, vt monachi, ſi presbyterij honore dedicati ſunt, cum ligandi ſoluendique poteſtate decimarum, primitiarum, oblationum, donationum, quæ fiunt pro viuis, & pro defunctis, portionem iuxta canonem ad ſuam proximorumque vtilitatem merito perfectiori iuſtitia non minus, quam cæteri ſacerdotes laudabiliter ſibi vendicent.*

§. 7. Quæ de viſitandis frequenter monaſterijs iniuncta eſt Epiſcopis cura, eò præcipue ſpectet, vt primæua ordinum inſtitutio ſeruetur: neque facile permittent, abſque neceſsitate minui rigorem, ne augeri quidem; nam ſi nimia eſt viuendi auſteritas, multos alioqui idoneos excludit, multas exceptiones gignit, & priuilegia, diſpenſationeſque, quas aliorum neceſsitas exigit, aliorum languor & tepor extorquet.

Nimia auſteritas priuilegiorum mater.

§. 8. Cum religioſus ſtatus ſit ordo humilitatis, & pœnitentiæ, neque tamen ſine magiſtratu eſſe poſsit; optima illa cenſẽda eſt, in qua ſuperioribus ſua manet integra poteſtas, & minima tamen cauſa eſt ambiendæ præfecturæ: quod tũ futurum eſt, cum ita inſtituitur, vt officium ſit potius, quam dignitas. Nam ſi illi qui præſunt, commodis corporis, honoribuſque fruantur præ cæteris continuo, vt eſt humana infirmitas, quæ in mundo fugitur, in religione quæritur præſidentia. Omnes itaque monaſteriorum ſuperiores ita menſam cæteraque inſtituant, vt forma ſint & exemplar ſubiectorum. Nihil peculiare habeant, niſi quod officij neceſsitas exigit. Lo ita vtantur, vt cæteri videant, non amore deliciarum fieri, ſed beneuolentia & hoſpitalitate, ideoque alijs pœnitentijs, & auſteritate, quod caritati indulſit, ſedulo compenſet. Non enim poteſt verum eſſe deſiderium abnegationis, mortificationis, humilitatis, ſi prælati, & ſeniores in eadem domo quietem & delitias ſectantur. Certe recte conſtitutum eſt; non poſſe fieri Abbatem eum, qui monachus factus eſt, vt fieret Abbas. Nec fieri poteſt Abbas, qui monachus egit, vt fieret Abbas.

Optima religio, in qua præſidentia nihil habet, cur ambiatur.

Auſteritatis aſſertor eſt Abbas ſi eam ipſe experitur.

§. 9. In monaſterijs opulentis prima cura ſit tollendi luxus, adſint neceſſaria laborantibus, ſed regulæ ſeueritas obſeruetur; non modo in ſubditis, ſed multo magis in illis, qui exemplo eſſe debent. Opes autem in paupares, in augendum ope-

Neceſſitas non deſint, luxum pellant.

operariorum numerum, in ſtudia, fabricam, ornamenta templi inſumantur.

Pauperibus religioſis decet domi mittere neceſſaria.

§. 10. In pauperum monaſterijs Principes, Epiſcopi, Prælati, Ditiores, Clerici, ac ciues id agant, vt quam minimo opus ſit diſcurſu, & per oſtia aliena mendicatione. Quanquam enim eam verecundiam ſubire ipſi religioſi ſoleant, humanius tamen eſt, atque omnino ad eorũ quietem, atque in diuino ſeruitio progreſſum vtilior rarus egreſſus in publicum; religioſus extra monaſterium eſt velut piſcis extra aquam. Monachus ſine cella caret vita, 16. quæſt. 1 *placuit.* Neque minima cauſa fuit, cur feruor & pietas refrixerit patrum memoria in religioſis, quam in opulentis quidem monaſterijs diuitiarum abuſus, in pauperibus euagationes pro victu ad terminos, vt vocant.

Monaſteriorum aſſiduo ab ...

Cum enim magna multitudo excreuiſſet, ſed à vetere zelo, ac pietatis ardore paululum receſſiſſet, precibus, & interdum vrbanitate quærendæ fuerunt eleemoſynæ, inde licentior egreſſus, & conuerſatio, quodque hominem externa commoda ſectantem ſequitur, cellæ odium, ac tandem diſciplinæ euerſio.

... vrbanitati ... ſunt

Hinc etiam in contemptũ facile veniunt, dum ſæculares eos ventris cauſa proficiſci arbitrantur; Addo nec omnes, vtpote domi pauperem vitam agentes, noſſe ciuilitatis odioſas cæremonias; feſſos, famelicos, ſitibundos, moras in menſa trahere inaſſuetos videri crebro potus aut cibi appetentiores; iniuria omnino: nam homines delicati ad menſam conſident, vt nauſeantem ſtomachum artificio conditura excitent, illi dum rugientem ſedant ventrem, voraces indicantur,

Diſcurſus monachorum ... largitas diuitum tollat.

Optandum igitur, vt ſit ea liberalitas, vel in liberalitate benignitas diuitum, qua laborioſæ, diſtrahentes animum, & diſciplinam concutientes diſcurſationes per pagos, & oppida tollantur, quæ vt plurimum iuniorum ſunt, & laicorum, Nam dum viri ex illis docti & graues ad conſilia danda, iuuandos parochos, & parochianos accerſuntur ad hanc victus ſollicitudinem non pertinet. Nec infructuoſa erit eorum opera, vt qui olim ſoli pene fidem ſuſtentarunt.

In magnis vrbibus mẽdicantium collegia extruenda.

§. 11. Ea cauſa, monaſteria eorum vel in magnis, vel prope magnas ciuitates collocanda ſunt, & ſi rem inſpiciamus, apparebit præterito ſæculo monaſteria magnarum vrbium diſciplinam tenuiſſe, in oppidis valde laxatam fuiſſe. Nã longius erat petendus commeatus, pauci ali poterant, & inter paucos, crebro peregrinantes non poteſt diu rigor ſeruari, quo autem magis à primæuo inſtituto receditur, eo diuina benedictio ſeſe magis retrahit, creſcitque & aggrauatur cura viuendi: efficiturque vt quos maxime domi collectos ſedere expedit, eos dura neceſſitas exigat, & in pericula primo quidem acediæ, & faſtidij rerum ſacrarum, deinde in grauia peccata impellat.

§. 12. Præcipua cura in recipiendis nouitijs adhiberi debet; In ordine rigido, ne cito admittantur, & ſubito feruore; nam vbi magis impetus, quam matura deliberatio mouet animum, propoſiti perſeuerantia deficit. Violentiſsime procedunt quos impetus fert, vbi naturali greſſu viam carpimus, lentius, ſed certius metam attingimus. In monaſterijs opulentis, in quibus vita commodior, promotio ad honorifica officia libertaſque ſperari poteſt, magna inquiſitione opus, ne forte candidatos non Dei dilectio, ſed amor mundi faciat religioſos: ne deſperatio faciat monachum. Illi enim inquieti ſunt, & quia id quod ſibi propoſuerant non conſequuntur, aut tarde, & multum multa humiliatione aſſequuntur, facile cum offenſione, & ſuo exitio inſtitutum deſerunt.

Dei cauſa ad religionem veniendum.

Neque quiſquam plus obeſt, quam Superior, qui incrementum ex facili: & temeraria admiſſione quærit. Narrat Antonius Senenſis in Chronico P. Dominicanorum illa imprudentia ordinum diſſolutionem habuiſſe initium, cum enim Anno 1348. & ſequenti ingens peſtilentiæ lues mundum peruaſiſſet, illa, quam Robertus Auinionenſis Anno 30. ante prædixerat, monaſteria pleraque exhauſta ſunt, nam dimidia pars hominum abſumpta fuiſſe cenſetur; in religioſos vero malum acrius incubuit, quod morientibus adeſſe, inſtruere, ad exitum animare, ſacramentis munire conſueſſent. Qui igitur tum ſupererant, cũ pene vacua domicilia viderent, ſpecioſo magis conſilio, quam prudenti, ſine magno diſcrimine multos admiſerunt, quos etiam licet licentius viuentes tolerandos putarunt, ſperantes fore, vt cum ætate mores quoque matureſcerent. Sed contrarium euenit; nam adulti iam, & plures, morientibus ſenioribus, cum vitia iuuenum retinuiſſent, auctoritatem ſenum aſſumpſiſſent, diſſolutionem induxerunt, contra quæ deinceps & viri zeloſi in ipſis ordinibus, Pontifices, Reges, Epiſcopi pugnarunt, quæ tamen expugnari penitus non potuerunt, donec ſtragem hæreſis fecit, nunc vero omnes ordines feruentius & conſtantius, quam à trecentis annis factum ſit, ſeſe reformant, alij aliorum exemplo incitati. Itaque magna cautione admitti debent, nam facilius mali ſeducunt bonos, quam conuertuntur ipſi.

Peſtilentia monaſteria exhauſit.

§. 13. In ordinibus religioſis non modo agendum eſt, vt vitia ſeuerè corrigantur, ſcandala tollantur, ſed animorum incitatus feruor, zelus animarum, amor tuendæ diſciplinæ fouendus eſt. Vita religioſi ſi languida eſt, ſi in virtute non procedit, ſi inuitus & triſtis exercitamenta ſuæ profeſsionis ſubit, ſi ad libertatem adſpirat, ruinæ proxima eſt. Si plures eiuſmodi ſint, aliorum alacritatem retardant, ſi etiam ſuis affectibus conſentientem Superiorem elegerint, actum eſt; niſi eum continuo Epiſcopus deponat, quod poteſt, vt eſt in iure 18. qu. 2. Si quis. Neque tantum criminoſus eſt noxius, ſed etiam negligens, vitijs indulgens; nam quemadmodum, vt ſecundo flumine nauis delabatur, non opus eſt labore; ſed non remigare, non vela pandere in contrarium; ſatis eſt, ita quoque niſi quotidiana cura ad bona trahamur, ſponte in mala delabimur, id quod quiſque in ſeipſo, Superior in omnibus elaborare debet.

Denique omnes qui religioſam vitam ingrediuntur, ſe rebus humanis in vniuerſum exuant, atque ita viuant, ne ſint cauſa, vt vel minima regula inſtituti violetur, officium ſuũ eſſe norint, quod Iordanus reſpondit, eſſe Dominicanorum: nempe Honeſte viuere, diſcere, docere. Nam reuera non modo honeſte viuendum eſt, ſed inſuper diſcendum, & cum eſt opportunitas, docendum; ita Antonius & Aphraates è ſolitudine in publicum prodierunt, & verbum Dei expoſuerunt. Vide inſigne Aphraatæ reſponſum ad Valentem Imperatorem l. 8. Hiſt. Tripart cap. 4. Diuus Baſilius vitam monachorum lectione, & oratione perfici cenſuit ad Gregor. εὐχαὶ πάλιν τὰς ἀναγνώσεις διαδεχόμεναι, νεαλεστέραν τὴν ψυχὴν, καὶ ἀκμαιοτέραν πρὸς Θεὸν πόθῳ κεκινημένην παραλαμβάνουσι.

Officium religioſorũ.

Studia religioſorum.

Eiſdem Orationes iterum cum lectiones excipiunt, recreatiorem, & vegetiorem, animam ad DEVM deſiderio motam accipiunt. Hanc ob cauſam videmus hodie in omnibus vniuerſitatibus religioſos ſtudijs operam nauantes, alios domi priuato magiſtro vtentes, cuius opera cum in philoſophia, & Theologia æque commode vti non poſsint, nam hæc ſtudia publicas exercitationes exigunt, ſeſe, & quidem vtiliſsime ad Academias ablegantur. Concilium Viennenſe prudenter conſtituit, vt in omnibus monaſterijs, in quibus eius rei gratia ſufficientia bona ſunt, ludi literarij magiſter, ſeu doctor habeatur: Scripturæ etiam expoſitionem vrget Concilium Tridentinum, & Concilium Aquileienſe Anno 1596. celebratum, §. de fide tuenda. *In monaſterijs quoq; Monachorũ, etiam Carthuſianorum, vbi commode fieri queat, item lectio ſacra Scripturæ habeatur: qua in re ſi Abbates negligentes fuerint, Epiſcopi locorum in hoc, vt Sedis Apoſtolicæ delegati, eos ad id oportunis remedijs compellant, quemadmodum Decreto 1. Concilij prouide ſtatuitur. In conuentibus vero aliorum Regularium, in quibus ſtudia commodè vigere poſſunt, ſacræ ſcripturæ lectio ſimiliter haberi ex Tridentini Concilij præſcripto debet: Quæ lectio à Capitulis generalibus, vel prouincialibus aſsignetur digníoribus miniſtris. In Gymnaſijs etiam publicis, ſi hactenus ſacræ Scripturæ lectio inſtituta non fuit, ad Catholicæ fidei conſeruationem propugnationem, & defenſionem, quã primum inſtitui, & ſi inſtituta foret, & negligeretur, reſtitui ex Tridentini Concilij decreto omnino debet; ne ſi artium & ſcientiarum principia, & documenta ſtudioſe paſsim traduntur, vt nihil ad perfectam cognitionem deſideretur, neglecta iaceant ſacræ Scripturæ ſtudia, Euangelici Verbi pabulum, diuinorum eloquiorum maieſtas, & promiſſorum cœleſtium amplitudo, quod eſt vnicum præſentis vitæ ſubſidium, & futuri ſæculi argumentum.* Verum quæ de ſtudijs Reipublicæ, Clericorũq; alias dixi, ad religioſos præcipue pertinet, quos oportet vel ſtuduiſſe, vel ſtudere, aut vt rectius dicam, & ſtuduiſſe & ſtudere.

In monaſterijs ſcriptura explicatio.

Opprobriũ Monachorum ſtudio tollendum.

Hoc præſertim tempore, quo communi ſectariorum conuicio exagitantur, cum dicunt, *Monachos nihil eſſe indoctius*, quod falliſsimum eſſe plurimi, doctiſsimique, in monaſterijs viri oſtendunt, ne tamen ſine occaſione dicatur, nonnullorum facit ignauia, & à ſtudijs aliena voluntas, qui magno ſubditorum malo, & ordinis dedecore, imo & Eccleſiæ Catholicæ contumelia, & eruditionem ipſi negligunt, & ne alij proficiant, ſunt impedimento. Nec timenda eſt inflans ſcientia doctorum, cum nemo magis religioſæ obedientiæ, & diſciplinæ rationem perpendat, quam is qui ſolide doctus eſt. Concludam hæc elogio S. Chryſoſtomi in cap. 5. Epiſtol. 1. ad Timoth. homil 14 in qua officium, omneſque actiones Monachorum vir ſanctus calamo erudito deſcribit. *Quaſi enim de terra in Cœlum, ita ad ſancti cuiuslibet viri monaſterium de proprijs domibus itur. Non ibi conſpicies ea quæ domi, mundus eſt locus ille, abeunt ibi omnes, atque ſilentium eſt Meum & tuum inde prorſus eliminatum eſt. Ibi vel ſi diem vnum, aut duos manſeris, tunc vero voluptatis maiore ſenſu perfunderis. Luceſcit, imo ante lucem gallus emittit vocem, non vbi velut in ſecularium domibus ſtertit familia, clauſa ſunt ianua, omnes alto ſopore proſtrati, mortuis ſimiles ſunt, mulio tintinnabula quatit, nihil illic eiuſmodi eſt: verum omnes cum reuerentia, diſcuſſo ſopore conſurgunt, à præſule excitati ſuo, adſtantque ſacro inſtituto choro, protinuſque expanſis manibus ſanctos concinunt hymnos. Neque enim illi vt nos, vt excutiant ſomnum, horis pluribus indigent. Nos quippe ſimul atque ſurreximus diutius occupamur, imus ad requiſita naturæ: deinde manus lauamus & faciem, poſtea calceamenta ſumimus, ac veſtes, multumque in his temporis terimus: ibi nihil huiuſmodi videas. Nullus illic famulum vocat, quiſq; enim ſufficit ſibi, non eget veſtibus plurimis, nihil opus habet excutere ſomnum: ſimul enim atque oculos aperit diutius vigilaſſe videtur: quod illis ſobrietatis ratione contingit. Niſi enim cor prægraue cibis infra mergatur leui ſalubrique ſomno expergiſcitur facile: moxque precum repetit vires, manus puræ tenduntur, quia ſomnum præceſsit honeſtus atque moderatus. Nemo ſtertentes audit hic, aut hiantes ſomno, nullus iactari quempiam per ſoporem videt, neque nudari, ſed dormiunt honeſtius vigilantibus compoſiti. Hoc autem totum ex animi diſciplina & honeſtate proficiſcitur. Iſti profecto ſunt ſancti atque inter homines Angeli. Summus namque Dei timor non ſinit hoc profundo ſopore demergi, animumque à ſuo vigore elaxari, ſed fere me in ſuperficie eſt, ipſoſque reficit ſolũ. Huiuſmodi illorum quoque ſunt ſomnia, non phantaſias aut portentoſas imagines referunt: ſed, vt dixi, gallis cantu continuo (præpoſitus) aſsiſtit pulſatque modice pede iacentem, ſicque omnes vna protinus excitat, neque vero nudos ibi dormire fas eſt. Inde vbi ſurrexere diuinis laudibus inſtant, hymneſque propheticos canunt magno ſuauique concentu & canticis numeroſis. Non fiſtula, non cithara, non vllum aliud inſtrumentum muſicum tam dulces efficit modos, quam ſancti illi ſumma in ſolitudine, & quiete pſallentes. Ipſa quoque illorum cantica conueniẽtiſſima ſunt, & amorem Dei diuinarumque rerum ſtudium ſpirant. In noctibus, inquit, extollite manus veſtras ad Deum. Et rurſus: De nocte mane vigilat ſpiritus meus ad te, Deus, quia lux præcepta tua ſunt in terra. Cantica item Dauidica fontes mouent ia lacrymarum. Cum enim pſallit dicens: Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meũ rigabo Et iterũ: Quia cinerem tanquam panem manducabam. Item: Quid eſt homo quod memor es eius? & homo vanitati ſimilis factus eſt & illud: Dies noſtri ſicut vmbra tranſeunt. &: Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius.*

Cantica religioſorum.

Et iterum: Qui habitare facit vnius moris in domo. &: Septies in die laudem dixi tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ. Ac rurſus: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ. &: Deus libera animam meam de manu inferi. &: Si ambulauero in medio vmbræ mortis non timebo mala, quoniam tu mecum es. Itemque: Non timebo à timore nocturno, à ſagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu & dæmonio meridiano, Et: Aeſtimati ſumus vt oues occiſionis. Quando cum Angelis canunt, nam & Angeli tunc etiam pſallunt. Laudate Dominum de Cœlis: nobis oſcitantibus, prurientibus, atque ſtertentibus, ſiue etiam ſupinis iacentibus, & fraudes innumeras cogitantibus: quale eſt illos noctis totius ſpatium in Dei laude conſumere. Vbi vero lux diei iam vicina eſt, pauſant illi puſillum, & cum opera nos aggredimur, illi quietis ſibi vendicant tempus. Iam vero vbi illuxit, quiſque noſtrum alium vocat, ſermonemque de impedimentis texit. Inde irrumpit in forum, magiſtratui adſtat, tremit, ac ſupplicia metuit. Alius in ſcenam abit, alius ad opus ſuum proficiſcitur: illi contra matutinis precibus hymniſque peractis ad ſanctarum ſcripturarum ſtudia ſe conuertunt. Sunt & qui libros ſcribere didicerunt. Vnuſquiſque vero

Monaſteriũ virorum bonorum eſt cœlum. Vigilantia Eremitarum.

Vera doctus, etiam obediẽs eſt.

præſto-

præſitum habens domicilium ſilentio perpetuo ſtudet, ſicque nemine texente nugas, aut aliud aliquid loquente, tertiam, ſextam, nonam, veſpertinamq; conſummant ſynaxin: quippe quatuor in partes diem ſcindentes impletis partibus ſingulis pſalmodijs atque laudibus honorant Deum: cæteriſq; his prandentibus, ridentibus, ludentibus ciboq; diſtentis immodico, hi laudibus vacant. Minime his inſtituendæ menſæ cura & omnium quæ ſenſus ſubiacent: poſt cœnam rurſus diuinis inſeruiunt laudibus, ſicque ſobrie ſomnum capiunt. At ſeculares quidem & die dormiunt: hi noctu quoque peruigiles durant vt eueta aluculi ſuij. Et illi, vbi ſomno plus indulſere, grauati prodeunt: Contra, hi ſemper ſobrij ſunt ſine cibo perſiſtentes & hymnis intendentes. Ad veſperam rurſus inclinante die illi ad lauacra & coquinam properant: hi vero à ſe ipſis laborem ſpiritualis exercitij laxantes cibum ſumunt non famulorum excitantes gregem, non domum diſcurrentes, turbaſq; & tumultum commouentes, neque ſectoſas dapes & coquorum arte laboratas apponentes: ſed alij panem tantum & ſal, alij & oleum ſumunt, plerique infirmiores olera atq; legumina in cibum accipiunt. Inde vbi paululum ſederint, tempus omne hymnis concludentes ſinguli thoris requieſcunt ad quietem ſolum, non ad delicias factis. Nullus ibi principum terror, nulla arrogantia dominorum, non ſeruorum timor, non turba mulierum, non paruulorum inquietus clamor, non ſermonum multitudo, nõ veſtis ſuperflua, non aurum, non argentum, nulla cuſtodia, non fiſcus, non aliud huiuſmodi quicquam: ſed omnia orationibus feruent, hymnis omnia reſonant, omnia ſpiritualis fragrantia redolent. Nihil ibi carnale eſt, non latronum illic timetur incurſus: neque enim habent quod eis poſſit auferri, pecunijs carent, corpus tantum & animam poſſident. Ea quæ ſi ulerint non modo læſerunt nihil, verum & plurimum profuerunt. mihi enim, inquit, viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Abſoluerunt nexibus corporis: profecto enim Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Non illic auditur vlulatus & gemitus, vacant his omnibus tecta illa felicia, his triſtitijs, his clamoribus libera. Moriuntur quidem & in ipſis, neque enim corpore ſunt immortales: at eorum mortem illi nec ducunt, nec exiſtimãt mortem, eum hymnis proſequuntur abeuntes, eamque rem non elationem funeris, ſed pompam & proceſſionem vocant. Denique vbi quiſquam nunciatus fuerit mortuus, magna oritur exultatio, ingenſque voluptas omnium. Imo ne mortuum quidem aliquis appellare præſumit, ſed conſummatum. Inde gratiarum actio ſequitur, & gloria ingenſq; lætitia ſingulis orantibus ſibi hoc ſunt donari, ſic exire certamine & à laboribus ſudoribuſq; quieſcere, Chriſtumque videre. Quod ſi quis infirmatus fuerit, non lamenta, non lacrymæ, ſed perpetuæ funduntur preces: non ibi medicorum operatur manus, ſed fides ſpe ſola ſanauit infirmum. Nempe & ſi opus fuerit medico, magna & hic oſtenditur philoſophia, ingenſq; oſtenditur tolerantia. Non adſtat ſolatu cruentibus vxor, non parui pupillaris incommodi, qua necdum contigere, mala deflentes, non familia expirantem importunis precibus pulſans, vt ſe cuiquam tuto commendet: ſed his impedimentis omnibus exutus omnium, vnum inſpicit ſolũ, quo pacto maiore cum gratia extremum Deo ſpiritum fundat. Sed & ſi contigerit morbus, non ex gulæ prodijt vitio, non ex vinolentia, ſed ipſæquoque morborum occaſiones plenæ ſunt laudibus, non cæteris his vllis obnoxiæ: aut enim ex vigilijs iugibus, aut ex continuato ieiunio, aut ex aliquibus huiuſmodi infirmitas naſcitur. quocirca etiam facile liberantur. Satis enim illis eſt ad euadenda languoris incommoda, ſi vel modice de priſtino rigore relaxent.

Rigidiorum ſtudia.

Vita monachorum.

Aegrotum cura.

CAPVT XLVII.

Sacrarum virginum cœtus, leges, gubernatio.

§. 1. VIrginum ſemper magna fuit in Republica maieſtas, atq; inter Ethnicos quoque locus honoratus. Nam & Romæ Veſtalium erat pene ſenatoria dignitas, & apud Græcos quoq; in precio virginitas fuit, rara tamen, ideoque cara Virginitas. Sed flores illi, quos vix ſingulos integra regna Gentilium conſpexere, totos Eccleſiæ campos, præſertim de ſanguine Dominico recens irrigua noualia occuparunt; poſtquam enim Paulus quaſi ſementem faciens, hæc verba ſparſit 1. Corinth. 7. 6. *Dico autem non nuptis, & viduis bonum eſt illis ſi ſic permaneant, ſicut & ego. Quod ſi non ſe continet, nubant. Melius eſt enim nubere, quam vri. His autem qui in matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non diſcedere: quod ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari.*

Honorata, ſed rara gentium virginitas.

In Eccleſia multæ virgines.

Quid effecerit, Corinthus impudicitiæ famoſa cultrix oſtendit; nam mox virgines velare cœperunt, & Tert. de Virg. vel. cap. 2. *Et Corinthij,* inquit, *hodie virgines ſuas velant.* Eodem tempore collegium virginum erat Philippis, quod Ignatius ſalutat. Igna. epiſt. 8. Et epiſt. 10. ad Smyrnenſes: *Saluto & eas, quæ in perpetua degunt virginitate. & viduas.* Et Epiſt. 12. monet Heronem, *vt virgines ſeruet, tanquam precioſa Chriſti monilia.* De his Clemens, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus. Iuſtinus martyr de his magnifice apud Antoninum gloriatur. *Permulti profecto ſexus vtriuſque & ſexaginta, & ſeptuaginta nati annos, qui à pueris diſciplinam Chriſti ſunt ſectati, incorrupti & cœlibes perdurant; & glorior me per omne genus hominum noſtrorum tales monſtrare poſſe.* Sanctus Cyprianus de habitu Virginum, teſtatur earum ingentem fuiſſe numerum, in Eccleſia ſub perſecutorum gladijs viuente. *Iam refertus eſt orbis, impletus eſt mundus eorum, qui capere continentiam poſſunt, more ſpadonum viuentes, caſtrati ad regnum Dei:* Cecinit & Virginitatis præconia Naumachius poeta.

Gloria Eccleſiæ, virginum multitudo.

Καλὸν μὲν δῆτα ἁγνὸν ἔχειν, ἀδμῆτά τε μίμνειν
Παρθενίην, καθαροῖσί τ' ἀεὶ μελεδήμασι χαίρειν
Μήτε βαρυτλήτων λεχέων περὶ φόρτον ἄγουσαν
Μήτε πόνοισι τρομέουσαν ἀγάστονον Εἰλείθυιαν.
Ἀλλ' ἵνα βασιλεύουσαν ἀφαυροτέρων θηλυτεράων
Ψυχῆς ὄμματα φαεινὸν ἐς βίοτον χέουσαν,
Ἔνθα γάμοι κεδνοί καὶ ἀληθέες, ἔνθα μιγέντα
Λογίοισι θείοις λιπαρὰ τίκτει νοήματα.

Præclarum ſane eſt caſtum habere corpus, & indomitam manere inuiolatam, virginitatem, puris vero ſemper hymnis gaudere; nec graue circa venerem onus ferentem. Neque Lucinæ laborem gemitumque tremere; Verum ſedere reginam imbecillium mulierum, animæ lucidum oculum in vitam fundentem. Ibi ſplendidæ nuptiæ, & veræ, ibi mixta diuinis eloquijs, lucidas intelligentias generat.

Sed virtutem laudare, facile eſt, eam inſerere; ſepire, augere, defendere, difficile, præſertim virtutem mulierum, quæ fragiles ſunt, & mutabiles, virtutem præcipue caſtitatis, quæ internum habet inimicum, & fortem, blanditijs pollentem; de virginum itaque monaſterijs, vitaque agendum.

§ 2. Quædam monaſteria virginum ſunt, quæ caſtitatem vouerunt, alia vero libera ſunt, quæ neſcio; an extra Germaniam inueniri poſſint,

Libera monaſteria virginum.

Digitized by Google

in liberis tamen Abbatiſſa eſt aſtricta votis. Non ignoro illos virginum cœtus à multis improbari, ſed mores aliquarum illi, non inſtitutum reprehendunt. Nam mihi vtile plane videtur locum eſſe, in quo honeſte, tutoque virgines educentur ad pietatem, laboreſque ſexui neceſſarios, & conuenientes, quæ deinde cognitis vitæ religioſæ exercitijs, vel eam amplectantur, vel nuptui tradantur. Vt ſit quaſi ſeminarium virginum & matronarum; modo adſint ea, quæ vitæ communis honeſtas requirit, vitentur corruptelæ, & quidquid bonæ famæ obſtare poteſt.

Mediocris labor virginibus conuenit.

§. 3. De monaſterijs vero virginum profeſſarum, ſeu voto obligatarum nos agemus. Ea vero duplicia ſunt, quædam enim virgines manuum ſolo labore viuunt; quædam reditus ſuos habent. Omnium maxime illa probo, quorum mediocris eſt prouentus annuus, vt temporis pro ſacris precibus, & lectionibus ſit ſatis, & pars ſuſtentationis ex prouentu, labore vero manuum cætera acquirantur.

Labores varij eſſe poſſunt, omnia quæ ad rem veſtiariam, qua vtuntur, pertinent, deinde texere, acu pingere, nere, hortum colere. Cum enim ſtudia, multiplicesq; lectiones mulieribus haudquaquam conueniant, nec perpetua oratio, aut pſalmodia vſurpari queat, interpolanda ſunt illa non ocio, ſed labore, qui talis ſit, vt ſpiritum excitet, corpus ſalubriter exerceat, non opprimat, qua de re Epiſcopus dum viſitat ſollicite inquirat. Verum quicquid de integritate, diſciplina, conſeruatione monaſteriorum, in quibus virgines degunt, ſtatui poteſt, id agente ſanctiſsimo, & prudentiſsimo Archiepiſcopo Mediolanenſi, Carolo Borromæo, per Concilium primum, & Concilium quartum Mediolanenſ. conſtitutum eſt. Quæ capita inde ſumere placuit, tum vt apud Epiſcopos, Prælatos, ipſoſque virginum cœtus, tanti præſulis, & ſynodorum auctoritatem habeant, tum vero vt aduerſarij videant, quæ vita ſit ſacrarum virginum, & quæ cura ſalutis, deſinantque vitam ſanctiſsimam, quam imitari nolunt, infamare. Hoc ſimul affirmo, in his conſtitutionibus, Apoſtolicæ doctrinæ, ſacrorum canonum, eorumque, quæ de cura virginum patres tradiderunt, compendium contineri.

Carolus Borrhomæus ſancte de virginibus ſtatuit.

In prima igitur ſynodo hæc ſtatuuntur, *vt in monaſterijs regularium mulierum, quæ in religionem DEO ſe dicarunt, & integra conſeruetur vetus diſciplina, & ſi fortaſſe vſquam deprauata eſt, reſtituatur; ad eamque ſeſe ipſa conformantes, in rerum diuinarum contemplatione liberius conquieſcant: nos has pie recteque viuendi formulas, partim Concilij Tridentini decretis traditas, partim pro ratione horum temporum ad prouinciæ noſtræ vtilitatem conſtitutas, ab omnibus in hac prouincia monialibus, etiam quæ Regularium curæ commiſſæ, vel alia quauis ratione Epiſcoporum iuriſdictioni ſubiectæ non ſunt, ex facultate à ſummo Pontifice Pio IV. nobis data, ſeruari omnino iubemus.*

De Monialium Numero.

Inter paucos difficilius ſeruatur.

EX Tridentini Concilij iuſſo, vnicuiq; monaſterio eum Superior monialium numerum conſtituat, qui pro modo, & facultate loci, & conſuetis eleemoſynis ſuſtentari commodè poſſit, idque intra annum facere ſtudeat; neque eum numerum, niſi facta monaſterio, annua, quæ ſatis ſit, fructuum acceſſione, augeri vllo modo liceat. Monaſteria in quibus duodecim non ſunt quæ profeſſæ velo vtantur, quæque eum numerum proprijs fructibus, aut conſuetis eleemoſynis alere non poſſunt, transferre, & cum alijs monaſterijs eiuſdem, aut alterius ordinis vnire ſtudeat Epiſcopus diligenter, vocatis ad id Superioribus regularibus, ſi modo res agatur eius monaſterij, cuius cura ad illos pertineat.

Si vero eiuſmodi vnio minime expedire videatur, eum numerum monialium tempore interire, & ad nihilum redigi ſinat, adempta omnino illis monialibus facultate recipiendi nouitias.

Earum autem monialium monaſteria, & monaſteriorum fructus iam nunc alijs monaſterijs, aut locis, quibus ex legibus eius ordinis deberi videbuntur, attribuantur.

De Praefectis Et Aliis Ministris monialium.

Continuatū magiſtratus muliebrem animum inflat.

EPiſcopi ad duos menſes, poſteaquam hæ conſtitutiones in lucē editæ erunt, Abbatiſſas ad quaſcunque præfectas, quæ ſuæ præfecturæ officium perpetuum eſſe profitentur, edicto citēt, ſi ita iudicarint, moneāt, propoſita priuationis pœna, quam ipſo facto ſubeant, vt illa iura ſibi à ſede Apoſtolica conceſſa, ad alterum menſem ipſis, aut earum vicarijs, ac ſimul illarum Superioribus, ſi Regularium curæ commiſſæ ſunt, exhibeant; vt an recte ſe habeant, cognoſci, & de ijs, ſi opus erit, ad ſummum Pontificem referri poſſit. Quod ſi eo præſcripto tempore non exhibuerint, eo dignitatis gradu illas priuatas Epiſcopus declaret; deinq; earum Superior, vt aliæ in earum locum rite ſufficiantur.

Ambitio tollenda.

Nulla monialis ambiat, aut vllo quouis modo, ſiue directe, ſiue indirecte per ſe, aut per aliā, honorem officiave aut cuiuſuis generis ſui monaſterij quærat, hac cōſtituta pœna, vt & ipſa, & quæ ſibi in ea re fauerint, in Capitulo per tres ſextas ferias ad pedes ſingularum monialiū terram deoſculantes, ſuā accuſent ambitionem, ipſaq; præterea, ſi id officium conſequuta erit, eo, cæteriſq; muneribus priuetur, Superioris arbitratu.

Singula, propria voluntate depoſita, & ad obtemperandum parata, ibiq; Dei gloriam, & communē monaſterij vtilitatem tantummodo proponentes, ad honores & officia eas eligent, quas omni remoto humanitatis affectu, Spiritus ſancti impulſu, ad id munus magis idoneas eſſe iudicauerint.

Præfecta, quocunq; nomine appelletur, ex Trident. Concil. decreto ne minor quadraginta annis eligatur; quæve in vita honeſtate vixerit octo annis, poſtquam profeſſa eſt. Quod, ſi in eodem monaſterio non eiuſmodi reperiatur, ex alio eiuſdem ordinis deligi poſſit. Sin autem Superiori, qui electioni præeſt, hoc etiam incōmodum eſſe videatur, Epiſcopo, vel alio Superiore conſentiente, eligatur ex ijs, quæ in eodem monaſterio triginta annis maiores natu ſint, quæve annis ſaltem quinque poſt profeſſionem recte vixerit. In reliquis conſtitutiones ſingulorum ordinum monaſteriorum ſeruentur.

Ætas.

Huiuſmodi præfecta, & eius vicaria, Diſcretæ etiam, quæ alio nomine matres conſilij vocantur, vbi eæ à Capitulo eligi conſueuerunt, tacitis ſuffragijs coram Superiore, aut eius miniſtro eligantur, qui extra monaſterium ad cancellos, ſiue clatros ſtet, ex decreto Tridentini Concilij.

Nequaquam autem ad hæc officia deligi poſſint, niſi præfecta duas ex tribus partibus calculorum tulerit, vel ſuffragijs, vel ſucceſſu. Vicaria vero, & Diſcreta pluribus dimidia parte creentur ſuffragijs.

In quibus monaſterijs plures germanæ ſorores ſunt, ſi earum vna monaſterio præficitur, reliquæ ſorores, neq; Vicaria, neq; Diſcreta, neq; ianitrices fieri; neq; ſcriba, aut cellariæ officio fungi poſſunt.

Quæ-

Quartæ Synodi hæc decreta ſunt.

Ianua monaſtery.

Alijs decretis,quæ ſuperioribus Concilijs de monialibus conſtituimus, hæc, quæ infra præſcripta ſunt, adiungenda ſtatuimus.

Monaſterium ianuas,per quas ad illius ſepta aditus pateat,duas habeat,& alias præterea nullas. Quarum duarum ianuarum,vna iumentis, curribus, vehiculiſq́; agendis,altera alijs vſibus, & commodis neceſſarijs inſeruiat. Quo autem in monaſterio vna tantum ad omnem tum actum, tum vſum ſatis eſſe videbitur, in eo illa dumtaxat vna ſit.

Ianua vtraq; è duplici aſſere,eoq; firmo conſtet,ac ſine vlla item ſit,ne minima quidem, rimula. Limen è marmore ſolidove lapide habeat , quod ſtrictim ipſi portæ cohæreſcat.

Ianua curruum,iumentorumue,altera ex aſſeribus firmis ad cancelli ſpeciem confecta,in monaſterio ipſo adiungatur, quæ à prima ianua paululum diſtet, formaque ſit in fabrica Eccleſiaſtica inſtructionibus demonſtrata.

Ad ianuam alteram , alijs vſibus accommodatam, cui rota,quem turnum vocant,adiungetur, moniales duæ ſemper aſſiſtant,quæ ianitrices conſtituentur.

Singulæ hæ tres ianuæ clauibus duabus,fabrili opere inter ſe diuerſis,claudantur,quarum vnam,etiam die,monaſterij præfecta,alteram monialis,quæ profeſſione anterior eſt,apud ſe perpetuo habeat.

Rotæ omnes amoueantur,atque obſtruantur , ac in poſterum vetita prorſus ſint, præter illam, ianuæ communi adiunctã,& alteram in loco,quem parlatorium vocant,extructam, & tertiam, quæ eſt in cellula confeſſionum , & quartam in Eccleſia ad ſacras veſtes,& ornamenta Miſſæ ſacro neceſſaria è monaſterio exponenda accommodatam.

Cibus vero in omni monaſterij hoſpitio,etiam confeſſarij,è rota communi exponatur.

Singulis rotis à parte anteriori monaſterij vncus firmiter impactus ſit , ne pro libito verti extrinſecus queant.

Si vero loca,vt dicunt,parlatoria complura erunt, in vno tantum, aut in altero ad ſummum , Superiorum iudicio rota ſit.

Rota, quæ in Eccleſiam ſpectat, valuæ ligneæ binæ apponantur,alteræ interiores , quarum clauis à præfecta teneatur,altera exteriores,quarum clauis apud capellanum ſit,aliumve qui ſuperiori videbitur.

Rotarum altitudo ne maior ſit cubito, & vncijs octo;latitudo autem cubitalis.

Rota confeſſionum minor ab omni parte ſit dimidia præſcripta quantitate.

Nulla feneſtra,præter illas,primo Concilio Prouinciali nominatim præſcriptas è monaſterio in Eccleſiam,ſacriſtiamve exteriorem ſpectet , ac ne rima quidem,ne dum foramen vllum in ea extet , vnde aſpectus,aut collocutio fieri poſſit.

Feneſtra,quæ ſanctiſſimæ Euchariſtiæ eleuatio proſpicitur,altius ne pateat cubitis duobus,& vncijs duodecim,late vero,vt altaris latitudo eſt.

Quæ feneſtræ clathra ferrea duo palmi ſpatio inter ſe diſtantia,firmiter configantur.

Virgæ autem ferreæ,quibus clathra compacta ſunt, ſingulæ inter ſe diſtent non amplius vncijs tribus.

Sint autem inter ſe inſerta,ita vt loco ſuo demoueri non queant.

Claudantur autem feneſtræ ab interiori parte firmis valuis,ſera & claui quæ apud præfectam aſſeruentur.

Vbi autem illa è latere altaris,eccleſiæve,aut alio loco,etiam ſuperiori eſt,vnde moniales eos,qui in Eccleſia exteriore ſunt,ſpectare poſſunt,efficiat Epiſcopus quamprimum,vt ſuper altare,vnde Miſſæ ſacrificium moniales intuentur,ad inſtructionem præſcriptam extruatur,lateralis illa, aliave, quæcunque ſit, penitus obſtructa.

Feneſtella, ad Eccleſiam verſus ſpectans,per quam moniales ſacram Euchariſtiam ſumunt,ita alte, apteq; ſtruatur,vt ſacerdos illam miniſtrando commodè ſtet,non genua flectat. Cui feneſtellæ extrinſecus valuulæ ligneæ præter illas , quæ modo ſunt, apponantur, quæ parietem æquent, earumq; clauis, apud confeſſarium ſit perpetuo.

Sanctiſſimum ſacramentum ne alibi quam in altari maiori aſſeruetur, cui lampas in Eccleſia interiori, ſemper præluceat, & in exteriori,cum illius fores patebunt.

Reliquiæ ſacræ in feneſtella recondantur,quæ ad inſtructionum noſtrarum præſcriptum,in pariete eccleſiæ interioris exædificata, ab ea tantum parte, quæ ad exteriorem Eccleſiam ſpectat, aperiri poſſit. Claudatur autem hæc feneſtella tribus clauibus , diuerſo opere confectis , quarum vna apud Epiſcopum, altera apud confeſſarium, tertia apud monaſterij præfectam ſit.

Feneſtella confeſſionum alte vncias ſexdecim,late duodecim , nec vero amplius pateat; ſepta autem ſit firmis clatris ferreis ad formæ præſcriptæ rationem, & lamina item ferrea bene ſolida pariete firmiſſime agglutinata, & foraminum , inſtar ciceris tenuium pleno , panno lineo nigro obducta : qui pannus ligneis tabellis ſic affigatur, vt non facile amoueatur.

Loca collocutionum interna,parlatoria vulgo vocata,quæ in poſterum fient,vna, eademq; ſpatij circumſcriptione, nullo interiecto pariete contineantur, & ad formã,quã iam pleraque exædificata ſunt, modum accommodentur , vbi id non magno incommodo fieri poterit, vt ab eiſdem auſcultatricibus omnes poſſint collocutiones exaudiri.

Ne feneſtra lamina ferrea,vt primo Concilio prouinciali cautum eſt, vnquam aperiatur, niſi perraro, & ob cauſam,quam vrgentem Epiſcopus iudicarit.

Ne in locis ad hoſpitij vſum extructis , quæ foreſteria nominantur, vbi interdum ob vrgentem neceſſitatem,aut cibus capitur, aut dormitur, feneſtra vlla, ne exigua quidem,inſint,quæ in monaſterium ſpectent.

Tecta hoſpitij , & aliarum cuiuſuis generis domorum à monaſterij tectis, vt ſeparata penitus, ac valde disiuncta ſint,curetur omnino.

Quibus monaſterijs de vicinorum præſertim religioſorum proſpectu tollendo ita caueri non poteſt, ſicut Concilio prouinciali primo iuſſum eſt; eorum feneſtræ,ſi lumen excipi aliunde licet,obſtruantur;ſin minus, ab illa ſeruitute defendatur operis ſtructura, in inſtructionibus noſtris demonſtrata , quæ in porticibus item,quas logias dicunt,ab eadem ſeruitute tuendis, adhibeatur.

Horti, qui in monaſterijs monialium ample nimis patent,quotidianaq; hominum opera, atq; cultura opus habent,vbi fieri poteſt,in anguſtiores fines concludantur.

Ne feneſtra,in vllo cuiuſuis ordinis monialium monaſterio etiam regularium iuri , curaue ſubiecto,neue oſtium vllum , aliudue id generis foramen , vnde aliquis extra monaſterij clauſtra proſpectus ſit, pateſiat, aperiaturve ſine Epiſcopi , cui monaſteriorum omnium clauſura commendata eſt,conceſſu Nec vero id ille permittat,concedatue, niſi vbi locum diligenter inſpexerit , & ita fieri neceſſarium cenſuerit. Tuncque ad impediendum , arcendumue eum pro-

ſpectum illa ipſa cautio, ſupra mox praeſcripta, adhibeatur.

Miniſtris, quibus ob neceſſariam cauſam monialiū ſepta ingrediendi facultas aliquando datur, illa ſolum moniales, quas praefecta delegerit, imperent, alia vero praeterea nulla quicquam illis vel iubeant, vel alloquantur.

Moniales cum eo in loco, vbi ab alijs, qui foris ſunt, etiam à concionatore, aut à ſuperiore videri poſſunt, ſermoni, concioniue interſunt, omnes ſint facie operta, & contecta velo, vſque ad os deducto.

Idem praeſtent, quae cuiuis, etiam medico, aut ſuperiori monaſterij ſepta ingredienti, obuiam prodeunt, vel illum excipiunt, deducuntue.

Probentur ab Epiſcopo medici aliquot, quos conceſſu etiam monaſterij ſuperiorum, intra illius ſepta adhiberi liceat, ſi quando praeter medicum ordinarium alios etiam morbi grauitas requirit.

In vnoquoque monaſterio Epiſcopus, furnorum, in quibus panis coquatur, vſum introducat, vt piſtoribus eorumq; miniſtris ingreſſus in monaſterium prohibeatur omnino.

Nec vero vir quiſquam ad furnum purgandum, inflammandumue, aut ad aliud quicquam faciendum, quod à monialibus fieri, agiue poteſt, introducatur.

Quod in Concilio prouinciali primo, de facultate ſcripta ad monialium monaſteria accedendi ſancitum eſt; id tum mares, tum foeminas, quacunq; etiam gradu, dignitate, generéue illuſtres, inuiolate ſeruare decernimus, etiamſi pater, mater, fratres, ſorores ſint monialis, quam viſitatum veniunt. Idque omnino vbique praeſtari curae Epiſcopi ſit.

Cauſa neceſſaria, ob quam intra ſepta monaſterij ingredi licet, in hac prouinciali ſynodo, ex primi Concilij decreto, vel explicatae, vel tanquam nullo modo neceſſaria reiectae, in extrema huius Concilij parte editae, atque impreſſa in ſingulis monialium monaſterijs, etiam regularibus non ſubiectis, doceantur, & enuncientur; nec vero ab ijs vllo modo, vllaue ratione, ac praetextu diſcedi liceat.

Fructuum, ſlorumue vaſa in monaſterijs ne vllo modo teneantur, eos vel fructus, vel flores vendendi cauſa.

Offulas, & alia huius generis non modo donandi, vt primo Concilio vetitum eſt, ſed etiam vendendi cauſa, à moniali, aut monaſterio confici ne liceat.

Abſtineat monialis à muneribus dandis.

Eleemoſynam vero per rotam, portamue monaſterij dari vetitum ſit omnino, quoniam inde non leuia pericula, vel damna potius extare compertiſſimum eſt: ſed quibus monaſterijs pro ratione facultatum eleemoſynam dare permiſſum erit ab Epiſcopo aliove ſuperiore, ab illis detur pecunia, frumentumue, aut aliud eiuſmodi pijs aliquibus viris, praeſertim vero locorum piorum curatoribus, qui pauperibus diſtribuant alio loco, quam apud monaſteria.

Medicamenta, ſi quae Epiſcopus, aut alius ſuperior vendi, aut foras dare permiſerit, ab aromataria ſeniore ſolum dentur, & ab alia praeterea nulla, nec vero priuato, ſed monaſterij nomine, vendantur, denturue.

Moniali ne liceat ijs, qui extra clauſtra ſunt, vel medicamenta parare, praebereue, vel manum medendi cauſa admouere, vel remedia exponere, vel aliud quicquam ad rem medicam pertinens exercere.

Caminus ſi quis in priuatis cellis extructus eſt, perpetuo ita obſtruatur, vt in eo ignis accendi nullo modo queat.

Cum vel feneſtra, vel oſtium, vel caminus obſtruitur, illius cardines ſic euellantur, vt non ad tempus, ſed ad perpetuitatem id actum ſit.

Idem in feneſtris, oſtijs & caminis iam obſtructis, ſeruetur.

Communis ille curationis aegrotantium locus, quem infirmariam vocant, vbi adhuc exaedificatus extructuſue non eſt, quam citiſſime poteſt, conſtituatur, extruatur, aedificeturue. Extra eius loci fines monialis aegrotans ne cubet; at valetudine recuperata illic ne diutius moretur deliciarum cauſa.

Antiquus, & probatus communium dormitionis locorum vſus, vbi fieri commode poteſt, reſtituatur, & ad priſtinam conſuetudinem reuocetur.

Intra monaſterij ſepta nemini alij, niſi monialibus ſepultura locus detur, ſitue.

Nec vero monialium cadauera extra ſepta efferantur ad ſepeliendum.

Neminem cuiuſuis ſtatus, vel conditionis hominem, neque laicum, neque Eccleſiaſticum in vllo quouis monaſterio monialium hoſpitij illis, quas foreſterias dicunt, excipi, aut ad ea ſiue in vrbe, ſiue in dioeceſi diuerſari liceat, excepto confeſſario ſacerdote, cui aliquando ob vrgentem neceſſitatem id conceditur.

In dioeceſi vero, monaſterij etiam viſitatori, & curatoribus, procuratoribuſue, vbi interdum hoc ipſum concedendum neceſſario, Epiſcopus cenſuerit.

Quod de cantu figurato, & muſico quouis inſtrumento, & muſicis item die feſto Eccleſiae monialium, in exteriori Eccleſia non adhibendis, Concilio prouinciali primo ſancitum per nos eſt, id etiam omni alio die, & tempore illis vetitum eſſe decernimus.

Nec vero quicquam aliud praeter Miſſam in exteriori illarum eccleſia ab alijs canatur, cum veſperarum, & reliquarum canonicarum horarum officia ab ipſis monialibus cani poſſint.

In vnoquoque monaſterio, vbi neque locus communis veſtium, neq; alter eſt item, in quo operibus elaborandis moniales exerceantur, vterq; quamprimum fieri poteſt, conſtituatur, conſtruaturue.

Ne monialis, iam tribus exceptis, alibi, quam loco operibus elaborandis conſtituto, acu pingat, aliudue quicquam manibus elaboret.

Laborum, operumue magiſtra librum certum habeat, in quo quicquid ex ijs laboribus lucri, emolumentiue capitur, enucleatè ita praeſcribat, vt ceteris facile queat, ſi quid in eare deſideretur.

In operibus vel acu piendis, vel reſtituendis nulla alia monialis ſe ingerat, niſi laborum magiſtra: cui ſecum aliquando, cum neceſſe erit, aliquam monialem, operis alicuius conficiendi vſu peritiorem, adhibere liceat.

Illud porro, quo ad eius fieri poteſt, cauendum erit, vt in monaſterio ne ſint multiplicea, diuerſaque generum opera manuum, ſeu laboraria.

Hoc loco laborum communi, non ſolum ad Concilij primi praeſcriptum, lectio de vita ſpirituali adhibeatur, verum etiam ab omni otioſo verbo abſtineatur.

In loco veſtiario indumenta cuiuſuis generis, veſteſq; omnes aſſeruentur. Nec in cellulis, aliouè loco priuatim, reponatur quicquam, cuſtodiaturue quod eo ipſo tempore neceſſarium non ſit.

Monialis nummos, ne modicos quidem, apud ſe quouis nomine ne habeat, neq; de praefectae etiam conſenſu, niſi officij, quod gerit, ratio aliter poſtulat.

Alioquin vt proprietatis rea puniatur. Quam poenam, & praefecta, quae id vllo modo, vlloue praetextu permiſerit, & monialis item ſubeat, quae reſciuerit, nec praefectae biduì ſpatio, aut, ſi haec in culpa ſit, ſuperiori quamprimum potuerit, non denunciarit.

Curetur omnino, vt exquiſita illa, ac religioſa communis vitae ratio, atq; vſus in monaſterio ſtudioſe introducatur; vtque ſpiritualis vitae ſanctaeq; inſtitutionis diſciplinam, ac ſtudia moniales ſectentur diligenter.

Stu-

Singulis annis, vt primo Concilio iuſſum eſt, impenſarum, quæ in victum, aliumq; monaſterij vſum erogata ſunt, rationes per eos, quorum intereſt, à præfecta repetantur. Quantum vero, & tritici, & vini, & obſonij, & aliarum rerum ad anniuerſarij victus ſuſtentationem vnicuiq; monaſterio ſatis eſſe Epiſcopus exiſtimarit, id ipſe accurate præſcribat. In ea autem præſcripta diſpenſatione, adminiſtrationeue, ſi præfecta negligentem ſe præſtiterit, ab officij ſui munere ſuſpendatur.

Æs alienum, quod quinquaginta nummorum aureorum ſummã excedat, ne in vllo monaſterio contrahatur, ſine ſuorum curatorum permiſſu, conceſſuue, qui in magni momenti rebus Epiſcopum conſulant.

Ne ſecularibus negotijs moniales ſe implicent: vtque ſimul multis fraudibus ac detrimentis occurratur, hoc ſedulo Epiſcopus curet, vt illorum prædia locentur, idq; ſub haſta auctione facta, niſi aliter quandoq; expedire cenſuerit.

Ad tuendam etiam clauſuram ea cautio adhibeatur, vt neque triticum, neque aliæ fruges, neque annona in vllis monaſterijs, præterquam monaſterij vſum, & neceſſitatem aſſeruetur.

Monaſterij vniuſcuiuſq; curatoribus, procuratoribus, patronis, defenſoribus ab Epiſcopo certa regula præſcribantur: ex quibus cognoſcant ſingulas muneris ſui partes. Ii vero curatores & id generis miniſtri ab Epiſcopo ſingulis monaſterijs, cura ſua ſubiectis, illos non habentibus, conſtituantur: ita tamen, vt eiuſdem Epiſcopi arbitratu a muneris illius cura omnes, & ſinguli ſemper amoueri queant.

Bonorum, & iurium omnium, ad monaſterium quodcunq; etiam regularibus ſubiectum, pertinentium, inuentarium, probabili forma conſcriptum, ſex menſium ſpatio, ad archiuium epiſcopale ab ijs, quorum intereſt, deferatur; ne fraus vllo modo fiat, numero monialium ab Epiſcopo præfinito.

Quamobrem ſi quæ etiam alienationes eorum bonorum, iuriumq; fieri deinceps contigerit, de ijs Epiſcopus certior fiat.

Cum puella monaſterium ingredi poſtulabit, vt locum, vbi profiteri cogitet, illa inſpiciat: primo ſtudioſe, diligenterq; cognoſcatur, an vere id illius propoſitum ſit, anque illud curioſitate tentet: nec propterea per monaſteria plura vagari permittatur.

Puella cum ad cætera, tum ad profeſſionem recipiatur monialium ſuffragijs occulte latis. idque ipſum ex Concilij prouincialis primi decreto, quod auctoritate literarum Pij V. Pont. in monaſterijs etiam eorũdem regularium iuri ſubiectis, locum habet in monaſterijs etiam regularium iuri, curæque ſubiectis, plane ſeruetur.

Vbi religioſus iſte, & vetus moniales ſolemniter velandi mos his temporibus antiquatus eſt, ad priſtinum vſum, ex veteri inſtituto, & ritu reuocetur, dummodo intra monaſterium id fiat.

Ne moniali cuiuſuis ordinis albas, & veſtes, aliaue indumenta, miſſæ ſacrificij vſui dicata, induere liceat.

Confeſſarij, & capellani, item ſacerdotes monaſtium & miniſtri præterea, quos illarum curæ Epiſcopus præfecerit, quicunq; ſint, ne munus vllum, ne minimum quidem, nec victorſi ulenta, poculentaue ab illis vllo nomine, neque publico, neq; priuato capiant, accipiantue, pœna propoſita eiuſdem Epiſcopi arbitratu irroganda.

Neque præterea quicquam capiant dono, ea ſpecie, præterxtuue datum: quod res eiuſmodi ſint, quæ Eccleſiaſtico vſui inſeruiant: qualia ſunt corporalia, purificatoria, indumenta clericalia, ſacræ imagines, & alia id generis.

Nec vero item aliud manuum opere elaboratum, artificioſeue confectum, ab illis accipiant, ac ne laborem quidem, opuſue, quod in veſtibus vel purgandis, vel farciendis, vel reficiendis ponitur.

Caueant item capellani ſacerdotes, ne ab vlla moniali priuatim, ſed a monaſterij præfecta, aut ab illa, quæ ſacriſtiæ præpoſita eſt, munus miſſæ celebrandæ ſuſcipiant. Cum qua præfecta, præpoſitaue ſolum, nec vero cum alijs monialibus colloquantur, tum de rebus ſcilicet, quæ ad ſuum munus ſolummodo pertinent.

Idemque hoc de genere toto à monialibus ſeruetur, pœna tum illis, tum capellanis propoſita, Epiſcopi arbitrio.

Quibus vero confeſſarijs, capellanis ſiue ſacerdotibus aliquid annui ſtipendij ad vitæ ſuſtentandæ vſum Epiſcopi permiſſu dandum videbitur: id omnino certa pecuniæ ſumma detur, niſi aliquando Epiſcopus aliter conceſſerit, nempe loco pecuniæ, vel triticum, vel vinum, vel aliquid eiuſmodi dari.

Viri aliquot pij, idemque ſolertes ab Epiſcopo deligantur, qui feſtis præſertim diebus, monialium monaſteria, etiam regularium iuri, curæue ſubiecta adeant, foreſque vndique perſpiciant, ſi quid contra, quam de illis præſcriptum eſt, fiat, agaturue, anque quiſquam ſit, qui facultate non impetrata, cum illis colloquatur.

Si quando nouum monialium monaſterium conſtruetur, hoc inprimis curabitur, vt nulla feneſtra, nullaue ſpecula alio, quam intus monaſterij ſeptum ſpectet.

Quod ſeptum non ſimplici pariete, ſed ipſis clauſtris, porticibuſque claudatur.

In eius autem ſepto medio viridarium magna ex parte conſtitui poterit.

Ad huius formæ modum monaſteria, quæ iam ædificata ſunt, quoad eius fieri poterit, accommodari, reconcinnarique, id Epiſcopo curæ ſit.

Minora vero officia, veluti ianuæ, rotæ, ſermonibus præpoſitarum earumue, quæ nouitias docent, ſacriſtiæ præfectarum, & quæ ijs præſunt, quæ manuum induſtria ſeſe exercent, illarum præterea, quæ ſcribæ, aut ratiocinatoris munere funguntur, & quæ ægrotis miniſtrant, ab eo, qui electioni præeſt, vna cum confeſſore, præfecta, vicaria, & diſcretis pro earum mentis conſcientia, quibus opportunum videbitur, tribuantur. Quo decreto nihil derogatum ſit ijs monaſterijs, in quibus ad huiuſmodi officia Capituli ſuffragijs moniales deligi ſolent.

Earum officia, quæ electæ fuerint, ſint duorum annorum, aut, in quibus ea eſt conſuetudo, ad ſummum trium. Illis cum perfunctæ fuerint, tantundem ſaltem temporis vacent ab officijs. nec in eiſdem confirmari poſſint, à monialibus: niſi grauis cauſa extiterit, iudicio ſuperioris probata: qui etiam eas ante tempus, officio præfinitum, inde mouere poſſit, ſi id male adminiſtrarit.

Quæ delectæ fuerint, quemadmodum earum obedientia poſtulat, officia ſuſcipiant, & eorum munera ſine recuſatione humiliter exequantur: quæ aliter fecerint ſine iuſta cauſa, quæ ſuperiori probata ſit, iure ſuffragij priuentur, vt neq; ipſæ alias eligere, neque ab alijs eligi poſſint arbitrio ſuperioris.

Præfecta monaſterij, tanquam communis omnium monialium mater, ipſarum & corporis, & animæ ſaluti diligentiſſime conſulat: eaſq; ſtudioſe admoneat, vt puro corde ſint, vitæq; integritatem ſeruent, & ad perfectionem virtutum omnium contendant: ſiquidem quæ religionem ſuſceperunt, niſi ad ſummum illum gradum pro viribus peruenire conentur, minus ſane efficiunt, quam debent, pro vitæ & ordinis inſti-

tuto, quod profitentur. Meminerit autem ſibi reddendã eſſe rationem iuſtiſsimo iudici errratorum, quæcunque moniales eius negligentia, aut culpa admiſerint.

Inprimis vero curet, vt pax, & concordia ſororum conſeruetur, ſublatis, quantum ab ea fieri poterit, omnibus diſsidijs ac diſcordiæ cauſis, vt quemadmodum debent, vnum corpus, & vnus ſpiritus in earum ſponſo Ieſu Chriſto, perfectæ charitatis vinculo colligetur.

Studeat etiã, vt ſingulæ ſuo munere recte fungantur; neq; vlla alterius officium occupet, niſi auxilij cauſa; idque ipſius iuſſu, & vt omnia ordine perficiantur, inprimisque vt ſilentium horis ac locis præſcriptis ſeruetur. Si vero alicuius importunitas, aut re, aut verbo, ſororum pace perturbata, charitatem violarit; acerrime ab ipſa præfecta, &, ſi opus erit, à ſuperiore etiam monialium puniatur, & eius animi elatio edometur.

Huic autem præfectæ, eiuſue vicariæ, quæ, illa abſente, illius vices, & locum obtinet, moniales omnes omnino obedientiam & obſeruantiam præſtent, quemadmodum earum votum poſtulat.

Quæ vero eius iuſſa neglexerit, neq; pœnitentiam ſibi impoſitam adhibere voluerit, aut ſuperbe & iniurioſe reſponderit, non habita eius dignitatis ratione, aut contumaciter defendendo, vel excuſando eam impedierit, quominus illas reprehendat, aut caſtiget, quæ aliquid commiſerint; vt ſua contumacia, & inſolentia graues pœnas pendat, apud ſuperiorem accuſetur ab ijs, quas diſcretas appellauimus; quæ niſi id fecerint, flagella, diſciplinæ nomine, ſibi ſemel adhibere, & humi cibum capere cogantur.

Singulis etiam hebdomadis præfecta monialium conuentum, ſiue Capitulum habeat, corrigendi cauſa moniales pro erratis, quæ ipſæ publice, vel in ſuorum officiorum munere admiſerint, quorum veniam ipſæ ſponte atque humiliter coram omnibus petant, eiſque pœnitentiam imponendi, aliaq; adhibendi, quæ earum inſtitutis tradita ſunt ad pias in humilitate, & ſui contemptione continendas, atque ad virtutes omnes ſtudioſe ſectandas.

Caueant autem moniales ne pœnitentiam ſibi à præfecta impoſitam, pertinaciter recuſent, neue ſuperiorum temporis delicta ſibi inuicem iniquo animo obijciant.

Quæ hoc commiſerit, ei hæc ſit pœna, vt ſtatim ad ſingularum monialium pedes terram exoſculetur; ſibique flagella nomine diſciplinæ adhibeat.

In negotijs paulo grauioribus præfecta nihil decernant, niſi ſcientibus & conſentientibus maiori ex parte diſcretis, ſeu matribus conſilij.

In ijs vero, quæ maioris ſunt deliberationis præfecta vniuerſum monialium Capitulum conuocent; idque ipſis ratum ſit, quod maiori monialium parti placuerit.

In omnibus autem tacitis ſuffragijs caueant moniales, ne ſuffragij pilas, vel calculos inter ſe tradant in manus. In, quæ id commiſerint, ea pœna ſit, vt priuata Capitulo, neq; eligere, neque eligi ſuffragio poſſint, arbitrio ſuperioris.

Ad ſuffragia autem de quacunque referenda non admittentur, niſi quæ triennium, poſt emiſſam profeſſionem in monaſterio fuerint commoratæ.

Diſcretæ probitate, & prudentia cæteris monialibus antecellant.

Neque ſint pauciores quatuor, vbi moniales plures non ſint quadraginta, quod ſi plures ſint, ſaltem ſex creentur.

Moniales reliquarum ſermonibus audiendis eiuſmodi præponantur, quæ ætate matura & ſpectata probitate ſint. Hæ diligenter, fideliterq; ſuo officio funguntur: & ita loquentibus reliquis adſiſtant, vt, quidquid tum intus, tum foris dictum, factumue fuerit, ipſæ audiant, ac ſtudioſe animaduertant. Nec enim quidquam, aut ita ſecreto proferri, vt eas lateat; aut, quod indignum ſit Dei ancillis, dici aut fieri poterunt: in quo ſi quidquam ſecus commiſſum fuerit earum culpa, vel negligentia, grauiſsima pœna ſui ſuperioris arbitrio puniantur.

Nouitiarum curam ſola magiſtra electa, loco à cæteris monialibus ſeparato, habeat: alia præterea nulla.

Hæc nouitias in timore & cultu Dei, & in obſeruatione religionis erudiat: conetur q; & vita exemplo, nullam habeat anſam reprehenſionis, aſsiduiſq; admonitionibus ita eas inſtituere in ſpiritualis, & ſanctæ vitæ ratione; vt progredientes Deo adiutore, perfectæ eius ancillæ poſsint euadere.

Quæ autem ſibi id temere aſſumpſerit, vt aliquam ex nouitijs erudiat, iuris ſuffragij adimatur; vt neq; eligere, neq; eligi poſsit, quamdiu ſuperiori placuerit.

Ianuæ ſepterum monaſterij die clauſæ ſint vna ſaltem claue, quæ ab antiquiore ianitrice cuſtodiatur, vt, cum opus fuerit, aperiri poſsint. Nequaquam autem aperiantur, niſi duabus ianitricibus præſentibus. Ac noctu duabus clauibus diuerſis claudantur, quarum altera aſſeruetur à præfecta, altera vero ab eadem ianitrice antiquiore.

Cum autem ianua aliqua neceſſaria cauſa aperiuntur, moniales non audeant eo accedere, vt externũ quidquam aſpiciant, vel cum vllo omnino aut mare, aut fœmina colloquantur. Quæ id auſa fuerit, includatur in cellam, vbi tamdiu ſit, quamdiu ſuperiori videbitur, qua pœna etiam plectatur ea, quæ ianuæ propoſita eſt, ſi aut id permiſerit, aut eiuſmodi petulantiam ſtatim ad ſuperiorem non detulerit.

Quo tempore mutantur officia; vna aut duæ moniales maturæ, ac prudentes præficiantur monialium laboribus.

Hæ ad rotam recipiant, quæ elaboranda ſunt; ijſq; diſtribuant, quæ ad id opus faciendum ſunt idoneæ: quibus perfectis, ea ex eadem rota reſtituant ijs, quorum ſunt, accepta mercede, ſemper ea præſente, quæ rotæ eſt præpoſita.

Nulla præterea quicquam quod elaborandum ſit, ne cognatorum quidem, aut affinium, accipiat, quæ contra fecerit, ſingulis vicibus ſibi flagella diſciplinæ nomine adhibeat eo loco, quo moniales operibus elaborandis exercentur.

Si qua vel morbo, vel iuſta alia cauſa non impedita, pigritia, vel deſidia, aut pertinacia quadam ab huiuſmodi laboribus abſtinuerit: obſonio priuetur totum id tempus, quo labori non incubuerit.

In loco item, vbi moniales exercentur in laboribus, lectio quotidie adhibeatur, qua abſoluta, inter ſe conferant, quæ audierint, certatimque electis vitijs, ad virtutes conſequendas ſeipſas cohortentur.

Curet laborum magiſtra, ne ſermones, aut cantus profani, aut à monialium conditione, & inſtituto abhorrentes, inferantur.

Præfecta, etiamſi earum officium ſit perpetuum, ſcribæ ac reliquæ, quæ monaſterij bona quocumq; modo adminiſtrant, fideliter, & accurate eorum rationem præſcriptam habeant.

Singuliſq; tribus menſibus ad Capitulum ſummatim referant rationes accepti, & expenſi; vt omnes, quomodo ſe res monaſterij habeant, intelligere poſsint. Verum quotannis rationem rerum omnium, quas adminiſtrarint, ſeparatim ſuperiori reddant, aut eius vicario, ac, ſi fuerint, monaſterij curatoribus deputatis. Quæ autem aut ſibi vindicarint aut perperam perdiderint monaſterij bona, ſuperioris arbitratu acerrime puniantur.

Vt

Vt autem nulla fraudis occaſio relinquatur; in ſingulis monaſterijs ſingulæ capſæ conſtituantur ad hunc vſum, vt in illis communis pecunia collocetur: quæ duabus clauibus, ijs inter ſe diuerſis, clauſa ſint, quarum altera à præfecta monaſterij, altera à maiori Diſcreta aſſeruetur. Nec vero capſa aperiri, aut in ea poni pecunia, aut inde auferri poſsit: niſi & præfecta, & maior diſcreta, & ſcriba monialis, quæ eius rationem tueat, interfuerint.

Duabus item clauibus, ijſque diuerſis, horrei, & eius loci, vbi farina aſſeruetur, oſtia concludantur: quæ ſingulæ à ſingulis matribus, ei officio præpoſitis, cuſtodiantur. Ea autem ſemper adſit, cum triticum, vel farina importatur, vel exportatur.

Præfecta & moniales bona monaſterij alienare, permutare, locare aut contrahere nullo modo poſsint. niſi ſciente, cōſentiente, ac præſente rerum ſuperiore, aut eius Vicario: ſeruatis item cæteris, quæ iure ſeruari debent. Aliter contractus irritus, ac nullus ſit.

Neque item ædificare, niſi conſentientibus Superiore, ac ciuibus monaſterij curatoribus. Qui operam dabunt, vt id quam minimo ſumptu, commodè ac decenter fiat.

Quæ propoſitæ ſunt curæ ægrotantium, pias & miſericordes ſe illis præbeant, quanta maxima poſſunt & patientia, & diligentia: ac tales ſe illis præſtent, quales cæteras vellent, ſi ipſæ ægrotarent.

Aegrotis cibus, & medicamenta opportuna à præfecta, & ab electis ad id miniſtris ita adhibeantur, vt monaſterij facultates tulerint.

Præfecta autem charitatis cauſa eas quotidie viſitet, vt, & ſolatio ſit; & melius ab eis cognoſcat, ac curet, quæ ipſis ſint neceſſaria.

Si vero aliqua moritur, confeſſor cum comite, quem Superior approbârit, ingrediatur ſepta monaſterij tunc, cum eius corpus ad ſepulturam dandum fuerit: ibique ac celeriter, quod eo tempore perſoluendum ſit, officio fungatur.

De Pvellis Ad Religionem admittendis.

Cvm primum puella ad ſuſcipiendum ſacrum habitum offeruntur, monialium præfecta parentes, vel eos, quorum curæ commiſſa ſunt, admoneat excommunicationis, quæ propoſita eſt à ſacro Tridentino Concilio ijs, qui ſuas puellas, vel alienas inuitas cogunt ſuſcipere, aut profiteri religionem. Idem ab earum Superiore fiat cum eius conſenſus requiretur.

In ijs monaſterijs, in quibus moniales pauciores ſint quinquaginta, duæ tantum germanæ ſorores, aut tres, quæ ſint vnius generis, ac familiæ recipi poſſint.

Vbi vero plures ſunt quinquaginta monialibus, ibi tres tantummodo ſorores, aut quatuor eiuſdem familiæ recipi liceat: ſi ita monialium Capitulo videatur.

Præfecta, & moniales de puella, earum ſuffragijs ad ſuſcipiendam religionem admittenda, quidquam polliceri, aut Capitulum cogere non audeant; priuſquam libero loco ab Epiſcopo, aut ab eo, cui ipſe id munus delegârit, puella ſecreto examinata, ac probata, ac facultatem ſuſcipiendi in eo monaſterio religionem ſcripto conſequuta fuerit, conſentiente etiam illius monaſterij Superiore.

Ab ijs autem omnibus prius diligenter inquiratur de moribus, vita, ætate, quæ maior ſit duodecim annis, ac de libera & pia voluntate puellæ.

Quæ anno ſaltem antequam examinetur, & monialium Capitulo admittenda proponatur; propoſitum religionis ſuſcipiendæ in eo monaſterio, & Epiſcopo, & monialibus, earumque Superiori patefecerit, vt interim huiuſmodi inquiſitio maturè fieri poſsit.

Quo etiam tempore ipſo confeſſori illius monaſterij, aut cui Epiſcopus eiuſmodi munus puellas has audiendi commiſerit, ſemel ſingulis menſibus peccata ſua confiteatur, ſacroſanctamque ſumat Eucharistiam, ac perſæpè moniales in locis collocutionum alloquatur, vt ab eis tum explorari accuratius, tum admoneri melius poſsit de omnibus, quæcunque illi agenda, & ferenda erunt religionis cauſa intra ſepta monaſteriorum, ne vllo vnquam tempore conqueri, & inſcitiam excuſare poſsit.

De puella admittenda ad ſuſcipiendam religionem, ac mox etiam nouitia ad profeſsionem, ferantur tacita ſuffragia, vt ſingulæ moniales, nullo affectu impeditæ liberè ſuæ conſcientiæ poſsint ſatiſfacere.

Nec vero huiuſmodi puella ad religionem, neue nouitia ad profeſsionem recipiatur: niſi duas ex tribus partibus ſuffragiorum tulerit.

Puellæ ad religionem admiſsio aliter facta, quàm præſcriptum ſit, irrita ſit, & nulla.

Præfecta vero, cuius culpa, vel negligentia id factum fuerit ab officij adminiſtratione ſubmota, velo etiam ad ſex menſes eo ipſo priuata eſſe intelligatur.

Præfecta autem ſtatim de ſuffragiorum exitu Superiorem admoneat: vt in librum, ad huiuſmodi vſum inſtitutum, eius nomen quæ recepta ſit ab eo referatur.

Cum primum ſuffragijs Capituli aliqua recepta eſt, ſtatim omnes veſtium delitias, & inanem ornatum deponat: & nigro vel fuſco veſtitu, aut albo, at non ſerico induatur ea modeſtia, & ſubmiſsione: vt omnes intelligant, eam mundo renunciaſſe: vt Deo religioſè inſeruiat, quo veſtitu ſemper vtatur, donec in monaſterium introeat, & interea à choreis, & ſpectaculis inanibus abſtineat.

Quæ vero eo modo, quo diximus, recepta fuerit, monialium veſtibus in monaſterio indui non poſsit, niſi ſex menſibus, poſtquam recepta fuerit, idque conceſſu Epiſcopi, & monialium Superioris; quibus liberum ſit, vel producere, vel contrahere illud ſemeſtre tempus, quemadmodum eis expedire videbitur.

Tumultus autem euitandi cauſa, deducatur mane ad monaſterium ab intimis propinquis mulieribus, nulla pompa, nulloque inuitatu aliorum, & ſola introducatur in Eccleſiam interiorem monaſterij. Miſſaque audita, & ſumpta communione, cæteriſque ſolennibus cæremonijs adhibitis, coram reliquis monialibus, à Superiore, aut monaſterij confeſſore veſtiatur, qui illam adeo grauem, ſacramque actionem aliquo ipſo ſermone proſequatur. Quod etiam in profeſsione ſeruetur.

Superior, ſiue confeſſor hanc cautionem adhibeat; ne puella nouitia nomen gentilium fœminarum imponat, ſed ſanctarum, quæ ab Eccleſia celebrantur.

Quæ puella poſtquam monialium veſtem ſuſcepit, amplius è monaſterij ſeptis exire non poſsit: niſi fortaſſe nondum profeſſam pœniteret in monaſterium introiſſe. Si vero ſemel exierit, nulla illi impoſterum facultas redeundi concedatur.

Nouitiæ cauſa ante profeſsionem ex decreto Trident. Concilij nihil monaſterio detur, præter id quod neceſſarium ſit ad victum & veſtitum eius temporis, quo fuerit in nouitiatu, quod totum repræſentari volumus, antequam puella in monaſterium ingrediatur.

De Novitiis Ad Profeſſionem recipiendis.

Quoniam ex Tridentini Concilij decreto profeſſio ante decimũ ſextum annum expletum, & ante probationis poſt ſuſceptum habitum factã, nulla eſt, nullamque parit obligationem; caueat Epiſcopi, ne nouitia vlla ante illam ætatem, & tempus ad profeſſionem admittatur.

Præfecta autem monaſterij triginta ante diebus Epiſcopo ſignificet, quo tempore nouitia profeſſura ſit; vt vel ipſe, vel ſi is abeſt, impediturue, alius, cui ille id negotij dederit, nouitiæ voluntatem cognoſcat: perſpiciatque an eiuſmodi conditionis ſit, quas monaſterij illius, & ordinis regula poſtulat: an item monaſterium idoneum. Et denique ei monſtret, quam graue onus ſit, quamue multas res ſtria religionis vota requirant: vt ea, antequam ad profeſſionem recipiatur, vinculi vim intelligat, quo ſe obſtringi vult.

Si præfecta id facere neglexerit, eiuſdem Tridentini Concilij decreto ab eius officio tam diu amoueatur, quoad Epiſcopo videbitur.

Nouitia ne examinetur intra ſepta monaſterij, ſed extra in publica eius monaſterij Eccleſia, vt libere & ſidenter ſuam voluntatem exponere poſſit.

Quod profeſſione facta, eleemoſyna gratia ad profeſſam ſuſtentandam monaſterio datur, id quo tempore puella religionis habitum ſuſcipiet, apud virum, monialib. & earum Superiori probatum, deponatur: vt nullo impedimento tum monialibus præſto eſſe poſſit.

Nulla autem renuntiatio boni à nouitia fiat; niſi quemadmodum à Conc. Trid. iuſſum eſt, facultate ab Epiſcopo, vel eius vicario permiſſa, ad duos proximos menſes ante profeſſionem fiat.

Et quoniam, quæ moniales, profeſſione facta velum ſuſceperunt, quotidie ſua religionis diuinum officium dicere debent, nulla ad profeſſionem admittatur, quæ congruè legere, & officium dicere neſciat. Id autem experiri debebit is, cui officium eſt eas examinandi: qui, ſe præſente, eam legere iubebit.

Profeſſionis autem, & diei, & anni: quo facta eſt, in libro ad eum vſum confecto, memoria conſeruetur, manu eius monialis, quæ ſcribæ officio fungitur: adhibita ſubſcriptione eius, quæ profeſſa ſit, ſi modo ſcribere ſciuerit; & Superioris qui eam admiſerit.

Quo die puella profitetur, vel monialem habitum induit, in foreſterijs, aliisque monialium ab eius propinquis, & amicis conuiuia ne fiant, neue bellaria dentur.

De Diuinis Officiis, Precationibus, Et Lectione Monialium.

Cum ad ſanctimoniales valde pertineat laudare aſſidue Deum creatorem, conſeruatorem, & redemptorem mundi, eidem gratias agere & ſupplicare, vt ſuam miſericordiam omnibus hominibus ad ſalutem impertiat; idcirco moniales omnes diu noctuque chorum frequentent: ſacraq; officia diſtinctè, attenteq; ab ipſis, & voce & pro animi affectu celebrandis, interſint: illa ſolum excepta, quæ cum à præfecta iuſti impedimenti excuſationem acceperit.

Adſint autem ſingula initio diuinorum officiorum, congruenti ſui ordinis veſtitu induta, in ſuis ac proprijs locis, & vſque ad finem perſiſtant: non prius inde diſcedentes, quam præfecta, aut vice eius alia, diſceſſus ſignificationem fecerit; niſi neceſſitate aliud poſtulante, id eadem permiſerit.

Soni, cantus, qui honeſti, & ſpirituales non ſint, colloquia etiam, riſus, quicquid præterea indignum eſt domo Dei, & eius diuina maieſtate, cum qua colloquimur in oratione, omnino amoueantur.

Quæcunque autem contra hæc quæ iuſſa ſunt aliquid fecerit, præfecta arbitrio pro modo culpæ acriter puniatur.

Et quia mentis oratio tanto præſtantior ea, quæ ſolum ore exprimitur, quanto anima eſt excellentior corpore; pijs incredibile ſolatium affert, & fructum; eoſque quotidie nouis cumulat muneribus in Deum quodammodo conuertens: ideo moniales, & velatæ, & conuerſæ præter horas canonicas, aliaſque orationes, quas ex officio habere debent, quotidie in chorum vniuerſæ conuenientes, niſi neceſſario impediantur, ſaltem per horam, mentalem orationem adhibeant: ſemihora videl. poſt matutinum, itemq; poſt nonam, aut completorium, ſublatis ad Deum mentibus pijs, & ſalutaribus rebus contemplandis. præſertim vero vitam, doctrinamq; Domini noſtri Ieſu Chriſti, atque eius ſancta myſteria ſtudioſe meditabuntur, paſſionem videl. mortem, reſurrectionem, aſcenſum in cœlum, extremum aduentum ad iudicium, beatorum gloriam, & damnatorum ſupplicia, aliaq; eiuſmodi, quæ ad Dei gloriam, & propriam proximorumq; ſalutem pertinent.

Quoniam vero à Tridentina ſancta ſynodo prohibetur, ne in Choro vel monaſterij ſeptis, ſed in Eccleſia publica ſanctiſſimum Chriſti corpus conſeruetur; efficiant Superiores, vt eiuſmodi decreto vbique obtemperetur.

Diebus feſtis ne otium, à quo mala omnia oriuntur, colatur; moniales tempus, quod ſibi à diuinis officijs, & conſuetis orationibus ſuperfuerit, in ſacra aliaq; lectione conſumant, quæ ad Dei & ſui ipſius cognitionem eas ducat, viamque monſtret perfectionis, & æternæ vitæ, idq; vel ſeparatim, vel coniunctim faciant; cum huiuſmodi lectio ſuauis, & fructuoſa ſit animarum oblectatio; vitia coerceat; ad virtutes inflammet. contra autem inanium librorum lectio mentes corrumpat.

Quod ne accidat, Superior aut confeſſor eiuſce monaſterij libros perſpiciat, & recognoſcat; ſingulas moniales in virtute obedientiæ ſuos proferre cogens.

De Communi Vitae Vsu, Ac Proprietate tollenda.

In omnibus monaſterijs, quod ad cibum, potum, ſomnum, cæteraſq; res attinet, omnes communiter viuant; vt à ſacro Trident. Concil. decretum eſt. neque quidquam inter eas differat, aut alia alij præferatur, aut poſthabeatur, quemadmodum votum paupertatis poſtulat: vt tuum & meum, atque omnis priuata rerum poſſeſſio, & re, & verbo omnino tollatur, omnis etiam ſuperuacaneus, & inanis rerum vſus.

Neque vlla ſit, quæ quidquam poſſideat, aut adhibeat, vt proprium; etiamſi ad neceſſitatem conceſſum eſt.

Omnes itaque monaſterij prouentus, cuiuſcumq; generis ſint, eleemoſynæ etiam, & quæſtus ex laboribus, libelli præterea, legata & bona mobilia, & immobilia, quæ teſtamento relicta, & quæ donatione, vel alia quauis cauſa obtinuerint, à ſingulis monialibus ad communem monaſterij vtilitatem conferantur. Præfecta vero pro ſua prudentia, & humanitate ex

illis

illis ipſi eius neceſſitati potiſſimum conſulat, ad quam pertinerent, niſi obſtaret paupertatis votum. Vtq; omnis proprietatis occaſio tollatur de monaſterijs, confeſſores, ac præfecta, voti paupertatis accuratius ſeruandi gratia, monialibus ſuadere ſtudebunt, vt curent omnes veſtes lineas, laneas, vel pelliceas, aut cuiuſuis generis in communi loco aſſeruandas: duasque ex monialibus, quo tempore mutuantur officia ijs excutiendis, purgandis, & ſarciendis præficiendas: quæ etiam ſororibus in ſingulas hebdomadas pro tempore, &, vt vſus feret, eas diſtribuant, nullaq; veſtem apud ſe habeat, præter eas, quæ ad quotidianum vſum ſunt neceſſaria. Aegrotarum vero veſtes, contagionis nomine ſuſpectæ, ſeparatim cuſtodiantur, aut apud illas ipſas relinquantur.

Dona, quæ ſingulis mittuntur, ad præfectam adferantur: nec vlla poſſit illa accipere, aut ad vſum adhibere, niſi ſciente & conſentiente præfecta. Quæ in id omnino incumbere debet, vt ex monaſterio virium proprietatis, tanquam multorum malorum cauſam euellat. Neque cuique permittat vt pecuniam apud ſe habeat.

Ter autem in ſingulos annos, Præfecta vna cum diſcretis, cellas & ſuppellectilem ſingularum monialium diligenter inquirat; & ſcrutetur, ne vllaquidquam habeat proprij, aut plus quam quantum ei ad ſuum vſum conceſſum fuerit.

Quod ſi quæ proprij aliquid tenere deprehenſa, aut conuicta fuerit, ex biennio actiua, & paſſiua ſit, ex Trident. Concil. decreto; atque etiam iuxta ſuæ regula, & ordinis conſtitutiones puniatur. multoque magis, quæ ex communi, aut ex eo, quod alicuius vſui tributum ſit, furtim ſibi aliquid vindicauerit.

Si præterea, ſpeculum, catellus, vnguenta, aut ſuffimenta, & huiuſmodi inanium rerum quidquam apud aliquam repertum fuerit; Superior ſtatim id è monaſterio auferendum, & eam apud quam inuentum fuerit, acriter puniendam curabit.

Monialis, ſiue velata, ſiue conuerſa ſit, eleemoſynam dare, largiri, aut vendere, eſculentas res, veſtes, aut bona cuiuſuis generis ſint; etiam ſi ad vſum ei attributa ſint, aut etiam legare omnino non poſſit. Quæ ſecus fecerit, velum ei per menſem adimatur, ac ter ſe verberibus ad diſciplinam affligere cogatur.

In quo tamen integrum ſit præfectæ concedere facultatem, cui concedi debere iudicarit, aliquid deuotionis, ac religionis cauſa, vel aliud exiguum elargiendi propinquis ac bene merentibus.

Ad ſonitum minoris campanæ omnes conueniant ad benedictionem menſæ, quam præfecta, vel vicaria, vel ipſis abſentibus, antiquior Diſcreta faciat.

Deinde loco, & ordine diſcumbentes non prius diſcedant, quam Deo gratiæ actæ fuerint: quæ non obedierit, vno die obſonio priuetur: ac poſtremo loco in menſa ſedere cogatur.

Mane, & veſperi, ad primam, ad ſecundam menſam aliquis ſpiritualis liber, qui ad religionem incendat, quotidie legatur, omnibus diſcumbentibus, cum ſilentio & attentione audientibus: vt vna cum corpore etiam recreetur.

Vniuerſæ moniales, ſi fieri poſſit, vno loco dormiant, à præfecta, aut à vicaria optime concluſo; cuius claues ab ipſa præfecta aſſeruentur.

Singulæ autè in ſingulis lectis omnino dormiant, & in ſingulis etiam cellis, ſi tanta ibi ſit copia cellarum, vt omnes capere poſſint. Cellæ verò diu, noctuque apertæ ſint, vt præfecta in ſingulis horis inſpicere eas poſſit. Dato autē ſigno eundi cubitum, locoq; vbi dormitur, clauſo, præfecta, aut eius vicaria, aut aliqua ex Diſcretis, omnes cellas viſitet; vt, an omnes ſuo dormiant loco, animaduertat.

De Clausura, Et Quae Ad Eam Tuendam aliqua ratione pertinent.

Monialibus nulla quidem nimia diligentia videri debet ad eius theſauri cuſtodiam, cuius cauſa propinquis, rei familiari, ac terrenis omnibus terris, cunctiſque renuntiantes, in ſepta monaſterij ſe incluſerunt.

Vt igitur ſanctum earum propoſitum, ea ex parte, quæ diaboli inſidijs maximè patet, communiatur, curent Epiſcopi, vt ad omnes feneſtellas, vbi colloquendum ſit, duo ferrei clatri, ſeu cancelli conſtituantur; qui ſaltem palmo diſtent, alter ab altero.

Inter virgas ferreas, quibus ſinguli cancelli compacti ſunt, non plus omnino quam vncia interſit.

Sint autem virgæ ita ſolidæ, vt neque facile frangi, neque flecti poſſint.

Intimo vero cancello, quo moniales ad colloquendum accedunt, ferrea lamina appingatur, quæ moueri nequeat: ſitq; exiguis foraminibus, ad audiendi tantum commoditatem perforata, cui linteum pannus nigri coloris, ligneis tabellis affixus, inſtar feneſtræ, quo aperiri poſſit, cum erit colloquendum, appenatur.

In ea lamina quadrata feneſtellula rotunda tantummodo vnciarum fieri poſſit, cuius clauis à præfecta cuſtodiatur: neque eam feneſtellulam aperire liceat, niſi quo tempore colloquendum ſit cum Epiſcopo, vel ordinis Superioribus, aut cum parentibus, & fratribus monialium, & alijs arcta propinquitate generis coniunctis, aut cum inſtrumentum aliquod conficit, vel ſacrum ſermonem audiri oporteat.

Quod vero ad huius feneſtellulæ conceſſionem attinet, excepta ſint monaſteria, quorum moniales vel lege, vel conſuetudine ab externis hominibus conſpici nunquam ſolent.

Oſtia locorum, quæ collocutioni ſolum, & intus & foris ſunt attributa, ſemper clauſa ſint: quorum claues ſint apud antiquiſſimam earum monialium, quæ audiendis ſermonibus ſint propoſita, nec niſi cum opus ſit longiori collocutione, aperiantur. Cæterum ianitrix ex clatrata ianua feneſtellula, ianua tamen clauſa, rotariæ ex rota reſpondebunt pulſantibus.

Loca autem intus, & foris collocutioni attributa, cum ibi ſint, qui loquantur, ſemper pateant, vt quinam ſint videri poſſint.

Oſtia, per quæ à ſeptis monaſterij in exteriorem Eccleſiam patet aditus, ad menſem muro obſtruantur. Si quid in hoc præfectæ culpa, vel negligentia commiſſum fuerit, ea, & officio, & velo Superioris arbitrio priuetur.

Omnes feneſtræ & cancelli, & quicunque locus, per quem moniales externam Eccleſiam introſpicere poſſint, ædificentur, præter feneſtram, in qua collocata eſt rota, & feneſtellulam ad ſolum ſacroſanctæ Euchariſtiæ ſumendæ vſum conſtitutam, ac illam feneſtram per quam corpus, & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti à ſacerdote celebrante elatum aſpicere poſſint.

Ea feneſtra perpetuo lineo panno contecta ſit, qui tantummodo, cum ſuſtollitur ſacroſancta Euchariſtia, amoueatur. Feneſtra autem ratio ſit eiuſmodi, vt ſacerdos ex altari moniales intueri nequeat.

Curēt Epiſcopi, & alij ſuperiores, ne è vicinaris ædibus, quicunq; illi ſint, monaſteria inſpiciantur: maxime vero ſi fratrum cuiuſuis ordinis aut presbyterorū ædes illis immineant: quo caſu parietes altius tolli, & nouos ædificari iubeant eorum ſumptibus, quorum E-piſcopi,

piſcopi , & ij qui monaſteriorum curatores ſint, intereſſe induxauerint, quacunque a pellatione remota.

Quamobrem etiam ſæcularium Principum auxilium implorent, vt monialibus ab externorum hominum aſpectu, & auditu liberè ſecurè per monaſteria ambulare liceat.

Regulares o.rs in poſterum, ne in ea loca migrent; neue areas monaſterijs monialium proximas, ædificandi cauſa emant: vnde monialium aſpectus fieri poſſit. Moniales in monaſt. iarum ædificatione, vicina regularium virorum ædibus, aut ijs locis, vnde ipſa ab illis inſpici poſſint in poſterum prohibemus.

Aedes proximæ monaſterijs ſanctimonialium, famoſis mulieribus ne locentur.

Neue ibidem ſpectacula, cantus, ſaltus, ludi, & huiuſmodi prophana res, & inanes exerceantur: quæ eas a ſacro officio auocare, aut ipſis offenſionis cauſam præbere poſſint.

Quemadmodum à ſacro Trident. Concil ſancitum eſt, moniali profeſſæ nulla ratione è monaſterij ſepto egredi liceat; niſi ex cauſa legitima quæ ab Epiſcopo probata ſit.

Huiuſmodi vero licentia egrediendi nullo pacto permittatur, niſi id grauiſsima res & ſumma neceſsitas poſtularit ; neq; ijs monialibus, quibus, niſi ex ſummi Pontificis conceſſu egredi fas eſt. Apoſtatæ, fugitiuæ, & delicti cauſa eiectæ è monaſterijs, quæ cum ſacro veſtitu, aut ſine eo vagantur, non ſine ſcandalo religionis, ab Epiſcopo cæteriſque earum Superioribus , petito etiam ſæcularium principum auxilio ad ſua monaſteria redire cogantur: vt ibi dignas pœnas pendant ſuorum ſcelerum. Quod ſi Superioribus in monaſteria reſtitui debere minimè videantur, in earum mulierum numerum, quas conuertitas vocant , cum bonis, quæ attulerunt ad monaſterium adſcribantur. Ea autē bona illis mortuis , priori monaſterio reſtituantur. Si qua monialis in monaſterij ſepta marem aut fœminam cuiuſuis ætatis , conditionisue etiam matrem, aut ſorores introduxerit, tribus menſibus in carcerem concludatur; eiq; ſingulis ſextis ferijs ieiunanti nihil præter panem & aquæ ad cibum & potum adhibeatur, atque ad annum velum adimatur. Eandem pœnam ſubeant, quæ rota, & ianua prapoſitæ fuerint; præfecta etiam, & quæuis alia, quarum conſenſu id commiſſum ſit.

Quicunque vero clericus, ſiue ſæcularis, ſiue regularis cuiuſque ordinis, aut laicus cuiuſcunque ſtatus, dignitatis , gradus conditionis ipſarum monialium ſepta interdiu, vel noctu introire auſus fuerit, præter excommunicationis pœnam , quam ex Concilij Trident. decreto ipſo iure ſubit; alijs etiā grauiſsimis pœnis, habita perſonæ criminiſque ratione, puniatur. Et ſi Eccleſiaſticus ſit, aut beneficia obtineat, ſacrum etiam ordinum munere ex ordinarij voluntate prohibeatur; ſuisq; omnibus beneficijs priuetur. Quo decreto excipimus eos , quibus ob neceſſariam in monaſterio eorum operam, & induſtriam Superior ſepta ingrediendi facultatem, quotannis renouandam , ſcripto permiſerit. Is autem meminerit ſibi à Trident. Concil. ius adeptum eſſe eiuſmodi facultates concedendi, niſi in caſibus neceſſarijs, ideoq; caueat, ne qua intus officia moniales obire poſſint, ad ea præſtanda externi in ſepta monaſteria introducantur. Atque vt in hac neceſſitate dignoſcenda vna eademq; ratio vbiq; ſeruetur, & ille facilè concedendi viſus coerceatur; Epiſcopus adhibitis ut cōſilium omnibus monaſteriorum Superioribus, etiam regularibus, ſtatuat, ac præſcribat quæ opera monaſterijs neceſſarium externorum ingreſſum requirant. Quam vero rationem in hac re præſcripſerit, ea ab omnibus etiam Regularibus, inuiolate ſeruetur.

Intra ſepta monaſterij viros & fœminas cuiuſuis generis, etiamſi ipſis monialibus inſeruiant , vel ſint ætate confectæ, nulla de cauſa pernoctare poſſint, propoſita pœna excommunicationis latæ ſententia, quam, & ij, qui pernoctarint, & præfecta , quæ id permiſerit, ſubeat. quibus addantur aliæ pœnæ Superioris arbitratu. Neue intus in eiſdem ſeptis boues, equos, & iumenta cuiuſuis generis alant.

Si contra fiet , præfecta tres menſes ab officij ſui munere amoueatur.

Moniales cum nemine externo omnino colloquantur, niſi ij licentiā ſcriptam, & obſignatam à Superiore monaſterij, aut ab eo quē is ſuo nomine ſubſtituerit, atque in cancellaria Epiſcopali gratis deſcriptam attulerit. Quæ contra id fecerit, priuetur trium menſium facultate loquendi cum externis omnibus cuiuſuis ſexus, etiam propinquis, cogaturque ſingulis ſextis ferijs eius temporis diſciplinæ nomine flagella ſibi publicè adhibere, & orare cū Pſalmo, Miſerere mei Deus.

Licentia autem, ſcripto permiſſa, accipiantur ab ijs, quæ rota ſunt propoſitæ, primiſque ad præfectam deferantur, quam illæ accerſantur , quæ ſcripta nominatæ ſunt. Præfecta vbi ſcriptum legerit, manumque & ſignum eius agnouerit, tum officium ſit facultatem colloquendi concedere, benedictione adhibita, permittat ijs, quæ ſcripto nominentur: vt cum illis tantummodo loquantur, qui nominatim deſcripti ſint : idq; ad communem collocutionis feneſtellam; non ad ianuam, neq; in Eccleſia aut alibi, præſentibus ſemper moniali ibus arbitris, ei muneri præfectis. Quæ vero ad colloquendum acceſſerint, breui finem loquendi faciant: caueantque ne tempus, quo nihil eſt pretioſius, inani, aut inutili ſermone conſumant.

Non eſt ferendum, vt moniales, præſertim ſacris diebus aberrantes ab oratione, cæteriſque pijs exercitationibus, ſermonibus minimè neceſſarijs tempus conſumant.

Idcirco, quibus diebus ſumitur ſacroſancta Eucharistia, & quoties dies feſti ex præcepto Eccleſiæ celebrantur, tempore etiam aduentus, & Quadrageſimæ, in Vigilijs præterea de præcepto omni denique tempore, cum diuina fiunt officia, moniales cum externo nemine omnino colloqui poſſint : niſi neceſsitas ita poſtulet.

Moniales verò tam quæ audiendis ſermonibus prapoſitæ ſunt, quam illæ, quæ loquentur: ne monaſteriorum abſurdis, & inanibus rumoribus compicantur, cum nemine omnino communicent, quæ ab externis acceperint: niſi cum præfecta, ſi eis expedire videbitur, vt aliqua ad eam referantur.

Vigilent præfecta & quæ ſermonibus audiendis præpoſitæ ſunt, ne quiſquam colloquendum cum monialibus accedat ſimulato eius nomine, quæ ſcripta licentia nominatur. Quod ſi id à quoquam commiſſum fuerit, is ab Epiſcopo: quæ vero cum collocuta fuerit, & quæ ſcientes permiſerint, à ſuo Superiore, harum conſtitutionum præſcripto, graui pœna eorum arbitratu afficiantur.

Quicunque verò clericus ſiue ſæcularis, ſiue regularis, cuiuſcunque ordinis, aut laicus cuiuſcunque ſtatus, dignitatis, gradus & conditionis ad monialium monaſteria acceſſerit , & cum earum aliqua non impetrata, vt præſcriptum eſt, colloquendi facultate ſermonem habuerit, grauiter puniatur.

Hoc autem edicto, neque patres, neque fratres tenere volumus, quibus non impetrata illa colloquendi facultate, ſed ſeruatis cæteris regulis, hac ipſa de valatis , cum filiabus & ſororibus tantum colloqui, non tamen ſepta vnquam ingredi licebit.

Nemini omnino, neque ſacro, neque prophano, ne- que

que mari, neque fœmina liceat adire monaſteria monialium docendi cauſa cantum, quem figuratum vocant.

In iis tamen monaſteriis, in quibus non in exteriori Eccleſia à ſæcularibus, ſed intus à monialibus organo ſonatur, permittere poterit Superior alicui viro, moribus & ætate ab Epiſcopo probato, vt foris ad feneſtellam collocutionis monialem organiſtriam tantum ſonandi artem edoceat, ſi in eo ſtudii genere plus proficere neceſſe habeat.

Hæc autem intus, ad ipſam feneſtellam diſcens, commorabitur: cui ſemper aſſiſtent duæ ex iis quæ audiendis ſermonibus præpoſitæ ſunt.

Quæ contra fecerit, ſiue præfecta, ſiue alia, velo priuetur, aliisq́; præterea pœnis afficiatur arbitratu ſuperiorum.

Organum aut in poſterum ne conſtituatur, niſi locus in quo aptè locetur, Superiorum iudicio ante probetur.

Prohibentur etiam moniales ipſæ intus, aut per alios foris ſonare muſica inſtrumenta, præter organa & harpichordium, quo ars organo ſonandi diſcitur.

Ne liceat monialibus depoſiti, aut cuſtodiæ cauſa, in monaſterio habere pecuniam, gemmas, veſtes, aut eius generis res vllas cuiuſuis perſonæ, nec vaſa quidem florum aut fruticum.

Quod ſi quas in præſens habeant, vt omnis incommodi cauſa tollatur, ad tres menſes, quibus debent, ea reſtituant.

Contumacibus, aut negligentibus pœna ſit: præfecturæ, officiiq́; cæteris vel ſpoliatio.

Moniales, ne animi quidem relaxandi cauſa ſæcularium virili aut muliebri veſtitu vtantur, cum dedeceat Dei famulas, veſtes ab earum profeſſione alienas, induere. Verum decoro ſemper ſeruato, omnium & temporum, & actionum, permittente præfecta, honeſtate, & quemadmodum ſacras Deo virgines decet, animum remittere licebit.

Moniales etiam ne offulas, aut cætera huiuſmodi conficiant donandi gratia prohibemus: propter temporis iacturam & ſumptum, qui in eas impenditur. Quæ contra decretum aliquid commiſerit, vel permiſerit, Superiorum arbitratu puniatur: maximè vero in præfectam animaduertatur.

Nulli moniali fas ſit ad quemquam ſecretò litteras ſcribere, præter Superiorem & Epiſcopum, ſi de aliqua graui re eſſet admonendus.

Neq; ad ſe miſſas litteras aperire, & legere, niſi præfecta prius eas coram vicaria legerit: aut ſe præſente legi iuſſerit.

Quæ contra hanc legem aut ſcripſerit aut acceperit litteras, per duos menſes è ſua cella pedem non efferat ſingulis ſextis feriis ita ieiunare cogatur, vt tantum pane & aqua veſcatur. Ac, ſi eæ litteræ ſuſpicionem aliquam criminis haberent, ea ad quam ſcriptæ fuerunt, præter prædictam pœnam, ſex menſes, & facultate loquendi ad feneſtellam monialium collocutionis, & velo priuetur.

Verum ne præfecta falli poſſit fictis ei litteris oſtenſis, quæ aliæ ſint ab acceptis, & ab illis, per quas reſponſum eſt: quo rota propoſita fuerint omnes accipient litteras, quæ ad monaſterium peruenerint, eaſq; ſtatim ad præfectam afferent, à qua etiam literas à monialibus ſcriptas accipient clauſas, & obſignatas coram eadem ipſa. Quas deinceps nunciis externis tradent.

De Conversis.

Conuerſis, minimum quadraginta annos natis, & Superiori probatis, facultas ſit exeundi foris monaſterii, propter negotia monaſterio neceſſaria, permittente tamen præfecta, quotieſcunq; exeundum fuerit.

Cui etiam liberum ſit, eas ſi ita videbitur, intra ſepta ſemper retinere, quod vt faciat, ſi modo [illegible], eam vehementer cohortamur.

Ad funera autem ne prodeant, niſi qua [illegible] mendicantium.

Exeuntes vero binæ prodeant; neq; [illegible] dant, altera ab altera, quàm vt ſe mutuo [illegible] re & audire poſſint.

Quibus ſi ex vrbe egredi contigerit, [illegible] dem lecto ſomnum capiant. Caueantq; [illegible] quam famoſæ perſonæ domum introeant, [illegible] de monaſterio bene merita fuerit.

Neue in domibus [illegible] iis, vbi alia honeſto [illegible] habitent, pernoctent. Neue literas, aut [illegible] clam perferant.

Aut quidquam inane monialibus renuntient, quod foris viderint, aut audierint.

Delinquentibus pœna ſit carcer, aut etiam grauior, arbitratu Superiorum.

De Puellis Saecularibus, Quae in monaſteriis educantur.

Puellæ ſæculares cuiuſuis generis, conditionis & ætatis, quæ nunc in clauſura monaſterii, educationis aliaue cauſa commorantur, poſt annum è monaſterio exire cogantur, niſi omnibus iis prædita, quæ ad ſuſcipiendam religionem, monaſterii inſtituta, Trident. Concil. & harum conſtitutionum decretis requiruntur, monachalem veſtem ſumere voluerint. Epiſcopis tamen facultas permittitur probabili de cauſa prorogandi tempus ſuo arbitratu, conſentiente Superiore regulari in iis monaſteriis, quæ ei ſubiecta fuerint.

In poſterum puellæ, educationis cauſa, in monaſteria ne recipiantur ſine licentia ſcripto permiſſa, ab Epiſcopo, ac Superiore regulari, ſi ei ſubiectum fuerit monaſterium, cui etiam prius acceſſerit ſcriptus Metropolitani conſenſus.

Hæc autem licentia non concedatur puellis, quæ habeant, à quibus regi, & educari commodè poſſint: aut iis quæ decimum annum non compleuerint, aut maioribus quindecim annis.

Quæ ſemel exeunt è monaſterio, amplius aut in illud, aut in vllum præterea aliud admitti non poſſint: niſi cum moniales fieri voluerint. Huiuſmodi autem puellæ nigri tantummodò, aut fuſci, vel albi coloris veſtes, non ſericas, adhibeant. Nullo præterea acquiſito ornamenti genere vtantur: ne ſint concinnatæ: neue habeant inaures, nec monilia: aut eius generis delicias.

Cum propinquis, aliiſq́; externis ne colloquantur: niſi eiſdem ſeruatis, quæ ſupra de monialibus eo in genere decreta ſunt.

Dormiant, cibum capiant, verſenturque loco ſeparato à monialibus, iis exceptis, quæ ipſis regendis, & inſtituendis præpoſitæ ſunt: cum nullaque moniali conſuetudinem habeant, præterquam in Eccleſia, cum Miſſa, aut diuina officia celebrantur.

Puellarum alimenti, & educationis cauſa quotannis monaſterio non minus ſoluatur triginta aureis: cuius pecuniæ dimidium in ſingulos ſex menſes repræſentetur. Quod ſi ea pecunia per ipſos ſex menſes non numerata fuerit: puella ad ſuos remittantur, quos magiſtratus monaſterio omnino ſatisfacere cogant.

Quæcunque ex iis puellis monialis fieri voluerit, ad propinquos ſuos mittatur, aut ad eos, qui ipſius

curam

curam habent, apud quos ſaltem per menſem maneat: priuſquam ab Epiſcopo, aut ab eius miniſtris examinetur, idque, vt facilius, ac melius eius libera voluntas exquiri, & explorari poſſit.

Puellas verò domi ſuæ foris viuentes neque literis, neque vllam omnino artē monialibus docere liceat: nec ad feneſtellas quidem, aliàs nec coæ... lo... a, qued ſi id monialium præfecta quouis modo permiſerit, ſemeſtri adminiſtrandi officio priuetur.

De Concionatoribus, Confessoribus, viſitatoribus & capellanis

Qui monaſterijs præſunt, docto, ac prudentes, ac ... concionatores adhibeant, qui bis ſaltem in ſingulos menſes ad cancellos collocutionum monialium, vel ad feneſtellas Eccleſiæ, Dei verbum prædicent, eaſque erudiant in omnibus, quæ ad Dei cultum, & ſempiternam ſalutem coſequendam pertinent.

Concionatoribus autem ne liceat cum monialibus ſeparatim colloqui, niſi eis à Superiore monaſterij licentia permittatur.

Præficiantur etiam monialibus confeſſores, & ætate prouecti, & prudentes, & Deum timentes, qui ſemel ſaltem in ſingulos menſes audiant peccata monialium: eiſque ſacroſanctam Euchariſtiam adminiſtrent: quemadmodum ſacrum Tridentin. Concil. debere cenſuit.

Nemo Regularis peccata monialium poſſit audire, niſi prius à generali Capitulo, aut ſui ordinis Generali, aut, eo abſente, ab ipſius Vicario generali probatus fuerit: cuius rei fidem fecerit Epiſcopo eius loci, vbi fuerit monaſterium, aut eius Vicario omnes monialium, & ſæculares & regulares confeſſores, confecto biennio, aut ad ſummum triennio mutentur: niſi iuſta aliqua, aut neceſſaria cauſa Epiſcopo, aut eius ordinis generali, ſi Regularibus ſubiectum ſit monaſterium, poſtulare videatur, vt illis tempus prorogetur.

Idem monaſterij ſepta ingredi non poſſint; niſi id eis à ſuperiore aliqua de cauſa conceſſum fuerit: excepta cauſa adminiſtrandi ſacramenta ægrotis monialibus, cum graui & periculoſo morbo laborant.

Quo tempore dum intra ſepta commorantur, eos duæ aut tres moniales, quæ ætate cæteris præſtent, comitentur. Eædemque omnes proſequantur, quicunque ſepta monaſterij introierint, etiā Superiores, ac viſitatores, facta prius ſignificatione ſonitu minoris campanæ monialibus ſe recipiendi. Quam conſuetudinem niſi præfecta ſeruarit, officio moueatur Superioris arbitrio.

Confeſſores in monaſteriorum locis, quos foreſterias vocant, cibi capiendi cauſa ne morentur, niſi confeſſionis tempore.

Neque tum etiam ibi noctu cubent, niſi cum alicui ex monialium numero mors inſtaret, vt præſto eſſe poſſint adminiſtrandis ſacramentis, & reliquis pietatis officijs: quæ cum propinquum monaſterio domicilium non habent: vt in multis monaſterijs quæ ſunt in diœceſi.

Nemini autem confeſſori ſæculari aut regulari aſſidue habitare liceat in foreſterijs, & ædibus monialium; aut earum ſumptibus ibi viuere; nec ſi in ijs locis dormitur, quæ monaſterium attingunt, feneſtra, aut rota ſint. Et ſi ſunt, ſtatim muro obruantur; vt nihil à monialibus, quod in eo loco agatur, aut dicatur, aſpici aut audiri poſſit.

Craticula lamina, & linea tela feneſtellula eius loci, vbi moniales confitentur, ita compacta cohæreant, vt ratione ... non poſſint: & inde tantum audiri, aſpici autem nullo modo poſſint.

Qui verò confeſſores in ijs deliquerint, ſtatim & officio priuentur; & facultas eius adeundi illud monaſterium, tum diuina adminiſtrandi eis arbitrio ſuperioris adimatur.

Eandem pœnam ſubeant omnes Regulares, & alij cuiuſuis generis clerici, qui cibum aut ſomnum capient in locis collocutionum, ac foreſterijs monialium; aut munera alicui moniali quæ ſecundo, arctiorive cognationis gradu coniuncta non ſit, dederint, aut ab eo acceperint.

Superiores tamen, ſuo arbitratu, cum illis colloqui, & in foreſterijs veſci & cubare poſſint, quo tēpore viſitant monaſteria: ſi tamen ibi fratrum ſui ordinis monaſteria non habeant. Quæ ſi ſunt, apud eos diuerſari debent, neq; graues eſſe monialibus.

Iidemque pecuniam, munera aut præmia à monialibus ne accipiant; quo illæ apertè intelligant in eiuſmodi viſitatione tantummodo ab eis conſuli Dei gloriæ, & monialium ſaluti.

Liceat vero ijs Superioribus, qui premuntur inopia, ſumptu monialium viuere, cum eas viſitant, aut adeunt alia de cauſa, quæ ad ipſarum vtilitatem ſpectet.

Regularibus, qui fratres ſint monialium, permiſſu Superiorum, quemadmodum ſupradictum eſt, ſemel in ſingulos annos cum ſororibus monialibus tantum colloqui liceat, idque præſentibus ijs quæ collocutioni præpoſitæ ſunt, quod, ſi illi aliquos ſecum adduxerint, ij cum monialibus omnino ne colloquātur, propoſita ea pœna, quæ ſuperius colloquentibus ſine licentia eſt conſtituta.

Socij confeſſorum Regularium ſint ætate prouecti, & ſuperiori ſuo probati, neq; cū vlla moniali colloqui poſſint, niſi cum præfecta, & rota, ac foreſteriæ præpoſita, ſi quid opus ſit confeſſoribus tum, cum peccata audiunt, eiuſdem pœnæ periculo.

Præterea Superiores ex decreto ſacri Trident. Cōcil. quotannis idoneum confeſſorem extraordinarium monialibus ſibi ſubiectis exhibeant. eis. curent, vt vniuerſa confiteantur; vt, quæ huiuſmodi indigent medicina propter aliquem occultum animi morbum, neq; ipſæ eam poſtulare, aut recipere ab vſitato confeſſore vnquam auderent, liberius mederi ſuis malis poſſint, ac diaboli laqueos euadere, vna cum reliquis confeſſori nouo ſua peccata confitendo.

Sacerdotes, qui in monialium eccleſijs publicis rem diuinam facturi ſunt, bene audiant, & bonis moribus ſint: & ab eo etiam approbati qui monaſterio præſidet.

Ex quibus qui à monialibus mercede conducuntur, non ab illis, ſed à Superiore, aut eius iuſſu à confeſſore monialium deligantur.

Qui, niſi eis facultas ſcripto conceſſa ſit, cum monialibus ne colloquantur: niſi cum ijs, quæ ſacriſtiæ præſunt; quibuſcum ad rotam Eccleſiæ, quàm breuiſſimè loquantur de his tantummodo rebus, quæ ad Miſſæ ſacrificium ſint neceſſariæ.

Ne magnifici & ſumptuoſi apparatus fiant, cum dies feſtus Eccleſiæ monialium celebratur: ſed pij ac modeſti; & qui religionem, non inanem aliquam ſpeciem præ ſe ferant.

Quo non admittantur muſici, figuratum cantum, aut quoduis muſicum inſtrumentum adhibentes.

Præfecta monialium neminem ad monaſterij famulatum & procurationem admittat, cuius ætas & mores earum ſuperiori probati non ſint.

Eiuſdem etiam Superioris ſit approbatio eorum, qui nunc monialibus inſeruiunt. Quo in numero medici,

dici, tonſores, furno aut piſtrino præpoſiti, cæteriq; omnes intelligantur, quibus in monialium ſepta introeundum ſit. Qui monaſterij res procurant, quotannis ſuæ adminiſtrationis rationem reddant ijs, quos diximus; & ad duos menſes bonis prædibus caueant cancellarijs epiſcoporum, ſe fideliter rationem reddituros ſuæ adminiſtrationis. Quod ſi facere neglexerint officio priuati cenſeantur.

In parochialibus eccleſijs, quæ monialium monaſterijs annexa ſunt, perpetui Vicarij, ex formula Trident. Concil. præſcripta, ab epiſcopis conſtituantur.

De Propria Regvla, Et Constitvtionibus his aſsiduè legendis.

QVia moniales, quæ profeſſæ ſunt, non ſolum Dei, & S. Eccleſiæ præſcripta; ſed etiam ſuæ regulæ, & ordinis leges, & inſtituta ſeruare debent; operæ pretium erit, illis ſuæ vocationis & profeſsionis debitum officium in memoriã quam ſæpiſsime renouare.

Ideo in virtute ſanctæ obedientiæ præcipimus, vt in ſingulis monaſterijs ab aliqua moniali, cæteris profeſſis audientibus, quotidiè legatur ſaltem caput vnum conſtitutionum regulæ, aut ordinis, cui adſtrictæ ſunt.

Cuius lectionis initium fiat à primo, & ita procedatur ad extremum; ac deinceps ad primum caput redeatur: vt eodem ordine, ac progreſsione ſeruata; nunquam ſacra exercitationis huius vſus intermittatur. Præterea has etiam conſtitutiones frequenter legi iubemus, vt ex crebra ſalutarium præceptorum commemoratione moniales in obeundo ſuo munere diligentiores euadant. Quæ in re præfectam monemus, vt cæteras ad ſummam legum obſeruationem non minus exemplo ſuo inuitet, quàm auctoritate compellat.

Denique præcipitur omnibus monialium confeſſoribus, vt illis vniuerſis ſemel legant, & explicent omnia hæc decreta: quæ in vulgarem ſermonem conuerſa, ad communem prouinciæ vtilitãtem primo quoq; tempore curabimus edenda, eaq; vt omnino, quemadmodum debent, ſeruent, vehementer cohortentur.

Quæ moniales arctioribus conſtitutionum regulaq; vinculis adſtrictæ viuũt: non is eſt animi noſtri ſenſus, vt ab illis ſuſceptæ vitæ inſtitutis diſcedant, ſed vna cum ijs hæc quoq; decreta ab illis ſeruari iubemus.

Hæc ex ſanctiſsimi, prudentiſſimique præſulis inſtituto adducere volui, vt formam habeant Prælati, ad quam monaſteria reforment: cum tamen non eadem omnibus locis, temporibuſque conueniant, omitti nonnulla, addi alia, prout ad diuinæ Maieſtatis æternam gloriam, animarumque ſalutem, & populi pietatem conueniens eſſe prudente, maiorque zelo iudicauerint.

CAPVT XLVIII.

Epilogus, & cohortatio ad clerum vt perfectæ Euangelicorum præceptorum obſeruationi ſtudeat.

Calamitas aſſidua monitio.

NVnc ſuperuacuam quidẽ eſſe exhortationem meam temporum calamitates oſtendunt, quæ adeo graues ſunt, frequenteſque, vt ſi quis ad earum pulſum obduruit, omnem quoq; orationem excluſurus videatur; quem enim cõmoueant verba, immotum ad verbera? ſi quis vero mala illa quæ patimur, merito accidere, & clades peccatorum comites eſſe intelligit, non opus eſt verbis, vt effugere conetur, ſat virium habent ipſa exitia ad metum ſui incutiendum Nec magnitudo & dignitas epiſcoporum ea eſt, vt moneri eos à priuato indecorum cenſeatur. Rogandi, monendi, docendi, obiurgandi ſunt omnes. qui officio deſunt, ne ſecuri malis ſuis indormiant, monendi, qui officio funguntur, vt pergant. Nullius altitudo eſt extra lapſum, nemo extra periculum, ideo cunctis circumſpectio eſt inculcanda. A prima ſede quæ à nemine iudicatur, vſque ad vltimam capellaniam, quæ neminem iudicat, non eſt ſauitatis ſecuritas, & in omnibus quotidie ſe vitiorum, quaſi febrium tentamenta exerunt. Quin frequenter ſumma faſtigia dignitatum, ſumma vitia obſederunt, hinc ex celſo grauiores ruinæ, totius corporis contritu factæ, & potentium potentia tormenta. Quid igitur faciam? maiores rogabo vt patres, vt dominos, pares vt fratres. Quanquam omnes dum de animæ periculo agitur ſumus pares; dum omnes ignoramus, quid de ſe mali, quid de alijs boni æterna ſapientia, altitudine iudiciorum ſuorum decreuerit. Imo qui cenſentur, minore ſunt, qui cenſent, maiore in periculo, quia plures habent cauſas pereundi, tot videl. quot animæ eorum negligentia perire poſſunt. Stent igitur omnes, & officia ſua, martyrumq; & confeſſorum vitam intueantur. Pugnarunt illi. & ne peccarent, contra tormentorum vim, acerbitatẽque ſteterunt; quomodo vero nos eorum filij ſucceſſoreſq; dicemur, ſi nos monitiones, pœnæque à peccato non deterrent, cũ eos ad peccandum nec promiſſa allicere, nec ſupplicia impellere potuerint? Venient Epiſcopi, Sacerdotes & Diaconi, alijq; ad æternum Dei tribunal, veniemus & nos; illorum cicatrices, & vulnera noſtram malitiam potentiſsime accuſabunt. Illis Dominus dicet. Confeſsio veſtra quanto in paſſione fortior, tanto clarior, & maior in honore eſt. *Creuit pugna, creuit pugnantium gloria. Nec retardati eſtis ab acie tormentorum metu, ſed ipſis tormentis magis eſtis ad aciẽ prouocati; fortes & ſtabiles ad maximi certaminis prælia prompta deuotione prodiſtis Ex quibus quoſdã iam comperi coronatos, quoſdam vero ad coronam victoriæ proximos, vniuerſos autẽ, quos agmine glorioſo carcer incluſit, pari ac ſimili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, ſicut eſſe oportet in diuinis caſtris milites Chriſti; vt incorruptam fidei firmitatem non blanditiæ decipiant, non minæ terreant. non cruciatus ac tormenta deuincant, quia maior eſt qui in nobis eſt, quã qui eſt in hoc mundo. Nec plus ad deijciendum poteſt terrena pœna, quã ad erigendum tutela diuina. Probata res eſt certamine fratrum glorioſo, qui ad tormenta vincenda cæteris duces facti, exemplum virtutis ac fidei præbuerũt, congreſſi in acie, donec acies ſuccumberet victa Quibus ergo vos laudibus prædicem fortiſsimi fratres? robur pectoris veſtri & perſeuerantiam fidei quo præconio vocis exornem? Tolerastis vſq; ad cõſummationem gloriæ duriſsimam quæſtionem, nec ceſsiſtis ſupplicijs, ſed vobis potius ſupplicia ceſſerunt. Finem dolorum quẽ tormenta non dabant, corona dederunt. Laniena grauior ad hoc diu perſeuerauit, nõ vt ſtantem fidem deijceret, ſed vt homines Dei ad Dominum velocius mitteret. Vidit admirans præſentium multitudo cæleſte certamen Dei, ſpiritale certamen prælium Chriſti: ſtetiſſe ſeruos eius voce libera, mente incorrupta, virtute diuina, telis quidem ſecularibus nudos, ſed armis fidei credentes armatos, ſteterunt torti torquentibus fortiores & pulſantes ac laniantes vngulas, pulſata ac laniata membra vicerunt. Inexpugnabilem fidem ſuperare non potuit ſæuiens diu plaga repetita, quamuis rupta compage viſcerum, torquerentur in ſeruis Dei iam non membra ſed vulnera. Fluebat ſanguis qui incendium perſecutionis extingueret, qui flammas & ignes gehennæ glorioſo cruore ſopiret.*

Omnes monendi ſunt.

In cauſa Dei omnes quodammodo pares.

Quæ nobis excuſatio reliqua fuerit, ſi victos nos, & cupiditatibus fractos, vitijs contaminatos dies illa conſpiciat, quæ retributionem omnium actionum ſpectabit? Mirabuntur nos tam degeneres noſtri maiores, quia ſine volentia & hoſte proſtratos fuiſſe intelligent. Leges à ſe latas, leges diuinas, leges Eccleſiæ ſuo ſanguine ſancitas, nobis graues fuiſſe obſtupeſcent. Grauem ſacerdotibus eſſe caſtitatem, ſobrietatemque pro monſtro habebunt, tot millia virginum, quæ exquiſitiſsima tormenta pertulerunt, ne pudicitiam violarent.

Caput eſt ſalutis in Eccleſia ad veteres canones omnia referre, veteres imitari. Monet ſuos epiſcopos hac de re S. Carolus Borrhomæus oratione ad primam Synodum Mediolan. *Morum autem diſciplinam facile reſtituemus, ſi qua ratione, quibuſne factis primum conſtituta, diuq; conſeruata eſt, eandem nos in reſtituenda adhibebimus, illorum veſtigia perſequentes, qui hanc bonorum amplitudinem nobis, Deo auctore, ſua virtute pepererũt. Proponamus nobis quæſo, Patres, illorum vitæ ſanctitatem, & in adminiſtratione ſui officij ſapientiam. Erant integri, caſti, ſimplices, modeſti, humiles, bene morati, in oratione & lectione aſsidui, ſui deſpicientes, in aliena ſalutis cura & cogitatione defixi. Conſilio & opera benigni, hoſpitales, in domeſtico cultu & victu parci, in alios benefici & liberales, erant vigilantes ſuper gregibus ſuis, vineam Domini ſumma diligentia, & labore colentes & cuſtodientes. Paſcebant aſsiduè oues ſibi commiſſas, triplici ſalutis cibo, verbo, exemplo & ſacramentis, mori quoq;, vt imitatores ſummi Paſtoris Chriſti, qui pro vniuerſo grege ſuo ſanguinem, & vitam profudit, ipſi pro ſuarum ouium incolumitate quemuis excipere labore, ſubire omnes caſus, omnem vim atq; iniuriam perferre, denique, vt bonus ille paſtor Euangelicus animam ſuam pro ouibus ponere non dubitabant, nullum inde huius vitæ fructum exſpectantes, vt maximos cœleſtis retributionis fructus conſequerentur. Hæc ſi, vt debemus, Patres, ante oculos habebimus, facile intelligemus, quid in reſtitutione Eccleſiaſticæ diſciplinæ nobis ſit hoc tempore agendum. In quo illud etiam animaduertendum erit, vt, quemadmodum in conformanda, & conſtituenda Eccleſiaſtica ratione Chriſtus Dominus, ab ipſis Apoſtolis quos Chriſtianæ vitæ magiſtros eſſe voluerat, initium fecit; ſic nos à nobis ipſis paſtoribus, quos viuendi exempla & præcepta alijs tradere oportet, in conformanda reſtituendaq; morum diſciplina exordiamur. Hæc officia, ſi quo debemus, ſtudio, præſtiterimus, paruis profecto negotij erit, ſedare controuerſias, id quod nobis Tridentina Synodus faciendum propoſuit. Nam ſublata cupiditate quæ eſt omnium radix, & ſemen diſſenſionum facile præſentis temporis diſcordias componemus: nullumq; in poſterum diſsidendi locum cuiquam in prouincia noſtra relinquemus. Quare ad piam hanc, neceſſariamq; muneris noſtri curam ac diligentiam, Patres, toto pectore incumbamus hoc acceptabili tempore, hac die ſalutis, quam fecit Dominus, enitamur, vt quantum conſilio, opera, actionibuſque Spiritu S. duce, & moderatore poſſumus, tantum ad conſtituendam communis prouinciæ incolumitatem afferamus.*

Hoc exigit à ſacerdotibus vniuerſus orbis, qui non modo animas illis committit, ſed honoratos inſuper opulentoſq; eſſe voluit. Hoc Deus Eccleſiæ plantator, & animarum redemptor, ne veſtra incuria pereant, pro quibus Chriſtus mortuus eſt. Hoc hæretici, qui clericorum vitijs offenſi à religione & veritate diuortium fecerunt, atque etiamnum eandem perfidiæ cauſam prætexunt.

POLITICORVM LIBER SEPTIMVS.

DE MAGISTRATV CIVILI.

CAPVT I.

Varia Magiſtratuum ratio.

Multiplex eſt Magiſtratus.

MAgiſtratus multis modis diuiditur. Primo ſecundum ſpecies Reipublicæ diuerſas, itaque alius eſt Monarchicus, alius Ariſtocraticus, alius Politicus, ſeu Democraticus; atque in his ſingulis magna varietas cernitur. Deinde ex natura ipſa poteſtatis: alius eſt ſupremus, vt Rex, Senatus, populus; alius ſubordinatus, vt Vicerex, Cōſul, Demarchus. Tertio, ex fine proximo; alij enim ad conſilium dandum, definiendumq́; conſtituuntur, vt qui Regum & Principum Conſiliarij ſunt; alij ad executionem eorum, quæ ſtatuta ſunt, vt Conſul, Prætor, Satrapas. Atque hæc eſt ex ipſa re ſumpta diſtinctio; nam alioqui conſultationis, & executionis poteſtas crebro apud eundem reſidet, & ita eſſe expedit. Promptius enim, & prudentius conſilia exequuntur viri prudentes, quorum ipſi participes, vel etiam auctores ſunt.

Quarto. Diſtinctio maximè varia eſt, quæ ſumitur à materia, circa quam, & homines circa quos magiſtratus verſatur. Hinc alius Togatus, alius Bellicus, & vterque in magna rerum, negociorumq́ue varietate verſatur. Hinc Vrbani, & Prouinciales.

Non vni committenda plura.

§. 2. Grauiter itaque Rempublicam lædunt, qui magnarum aut multarum rerum curā, imo aliquando omnium vni committunt.

Nunquam res illa feliciter ceſsit, Seiani, Plautiani, Ruffini, Eutropij, Stiliconcs, Ablauij, atroces exitus habuerunt: Et mediæ ætatis homines quos nimia cura oppreſsit, etiam indignatio Principum conſecuta eſt, & Beliſarium, Narletem, Petrum Vineam Campanum, qui apud Fridericum ſecundum omnium ſecretorum conſcius, & moderator, cum dignitate deiectus, oculis inſuper priuatus eſſet, in furorem actus ſe ipſe occidit: nec eis, quos noſtra tempora mitata ſunt, feliciter cecidit nimia potentia. Vno penè anno in Germania, Gallia, Hiſpania ſummates tecidere.

Quod ſi prudenter Alphonſus deteſtabatur Principes Conſiliariorum mancipia, alieno arbitrio omnia agentes, quanto magis deteſtabimur eum, quem vnius malitioſa calliditas in poteſtate tenet? Optime Ariſtoteles libr. 4. c. 15. polit. *Nam in magnis fieri & poteſt, & debet, vt vnus Magiſtratus vni rei præpoſitus ſit. Fieri enim poteſt, vt multi ſe conferant ad Principatus, ad imperia, quia multi ſunt ciues: ita vt alios magiſtratus diu intermittere, alios ſemel gerere liceat. Tum præſtat vnicuique rei & actioni curationem obtingere in vno negotio poſitam atque occupatam, quam multis diſtrictam. In paruis vero multos magiſtratus ad paucos homines conferre & contrahere neceſſe eſt. Nam propter hominum paucitatem & penuriam, non eſt facile multos in Magiſtratibus eſſe.*

§. 3. De forma Reipublicæ, fine, regentium virtutibus, & vitijs iam præcedentibus libris dictum eſt. Nunc Magiſtratibus Reſpublica inſtituenda eſt, ſingulorumq́ue officia ſunt exponenda, ac præcepta ſpecialia quædam adiungenda. Et primum quidem de ſummo.

Et mihi non immerito miſeranda mortalium conditio videtur, qui cum ſoli animalium ſine Republica & Imperio viuere non poſsint, ſoli tamen aduerſum imperantes maligni ſunt, & contumaces. omnibus in rebus vinci dolemus, etiam in ijs, in quibus eſt vinci nobilius. Auiditas eminēdi atque imperandi, nec finem habet, nec modum, ſubeſſe autem alteri nemo niſi neceſsitate patitur. Solus homo, nec regere ſe ipſe, nec rectorem ferre poteſt.

CAPVT II.

Monarchæ creandi ratio.

§. 1. CElebeberrima apparatuum magnificentia, variaque pompa cæremoniarum Monarcharum electio, & inauguratio peragenda eſt.

Imperij ornamenta, apud vulgus auctoritatē conciliant.

Hoc enim poſtulat rei magnitudo, quæ vt omnibus etiam imprudentibus ſit conſpectior, ſplendoris externi acceſsione ornanda eſt. Deinde tam magnæ ſunt in Principatu, continuæque difficultates, vt nemo eum ſuſcipere, niſi illis quaſi illecebris ad ingentes illos labores inducatur; nam immaniſsimæ belluæ curam Reges ſuſcipiunt. Verè Plato dixit: Si ciuitas bonorum virorum eſſet, ὡς μάχητον ἂν εἶναι τὸ μὴ ἄρχειν ὥσπερ νῦν τὸ ἄρχειν; *Fore vt tam fugiant, quam nunc ambiunt imperia.*

Difficultas rei imperij.

Curas igitur mordaces, quaſi faciles, & pericula ſpecioſiſsima facere oportet, ne eorum grauitas appareat.

§. 2. Cum eligitur Monarcha, ſecuritati, libertatique electorum vnice proſpiciendum eſt.

Monarcharum Electores ſecuri ſint.

Accurate ea de re proſpectū eſt in Imperio Romano, nam omnibus ad electionem profecturis, non modo patere omnia territoria iubet Aurea Bulla Car. Quarti; ſed omnes obligat, vt nemo impediat, conductumq; illis præſtari iubet. *Statuimus inſuper & mandamus vniuerſis alijs Principibus, Feuda à Sacro imperio Romano tenentibus, quocunq; nomine cenſeantur, nec non Comitibus, Baronibus, Militibus, Clientibus, Nobilibus, & Ignobilibus, Ciuibus, & communitatibus, caſtrorum, ciuitatum, & locorum Sacri Imperij vniuerſis, vt eodem tempore, dum videlicet Regis Romanorum, in Imperatorem promouendi, Electio celebranda occurrerit, vnumquemque Principem Electorem, ab ipſis vel eorum aliquo conductum huiuſmodi poſtulantem, vel eiuſdem nuntios, quos ad electionem ipſam direxerit (vt præfertur) per territoria ſua, & aliàs quanto potuit remotius, abſq; dolo, modo præcedenti conducant. Si qui vero huic noſtræ conſtitutioni contraire præſumpſerint, ſubſcriptas ipſo facto pœnas incurrant. Omnes quidem Principes, & Comites, Barones, milites, clientes, ac vniuerſi contrarium facientes, reatum periurij, & priuationem omnium Feudorum, quæ à S. Rom. Imp. & à quibuſcunq; alijs obtinent, & etiam omnium poſſeſſionum ſuarum, à quecunque habitarum ſubeant. Omnes quoq; ciues, & communitates, contra præmiſſa facere præſumentes, ſimiliter ſint periurij, & nihilominus vniuerſis ſuis iuribus, libertatibus, priuilegijs, & gratijs à ſacro obtentis imperio, ſint omnino priuati, & cum perſonis, ac bonis ſuis omnibus Bannum, proſcriptionemque imperialem incidant, atque eoſdem ipſo facto ex nunc, prout ex tunc, iure priuamus, deinceps cuiuslibet hominum auctoritate propria, & ſine iudicio, ſeu inuocatione magiſtratus cuiuslibet impune licebit inuadere, nullamq; pœnā propter hoc, inuadens ipſos debebit ab Imperio ſeu quouis alio formidare, præſertim, cum contra Rempublicam & Sacri imperij ſtatum & dignitatem, ac etiam, cōtra honorem proprium & ſalutem, tanta res temerarij neglectores, tanquam rebelles, inobedientes, & periuri infideliter etiam peruerſe agere conuincantur.*

Electorum ſecuritas magnis pœnis ſancitur.

Decernentes inſuper & mandantes, vt omnium ciuitatum ciues & communitates, ſā dictis Principibus, Electoribus, & eorum cuilibet hoc poſcenti, eorumque nuncijs, victualia in communi precio atque curſu pro ſuis, ſeu nunciorum prædictorum, hominumq; ſuorum neceſſitatibus dum ad prædictam ciuitatem, cauſſa celebrandæ Electionis prædicta acceſſerint, & etiam dum diſceſſerint ab eadem, vendere, ſeu vendi facere teneantur, nullam in præmiſſis fraudem quomodolibet adhibendo. Alioqui contrarium facientes, pœnas volumus illas ipſo facto incurrere, quas in præcedentibus contra ciues, & communitates diximus promulgandas.

Quiſquis inſuper ex Principibus, Comitibus, Baronibus, militibus, clientibus, Nobilibus, ſeu Ignobilibus, ciuibus, ſeu communitatibus ciuitatum, Principi Electori ad Electionem de Rege Romanorum celebrandam eunti, vel ab ipſa denuo redeunti, hoſtiles cuſtodias tendere, ſeu inſidias parare præſumpſerit, aut ipſos, vel eorum aliquem, in ſua, vel ſuorum perſonis, aut rebus, inuadere, vel turbare, ſeu ipſorum, vel alicuius eorum nuncios ante dictos, ſiue conductum petierint, ſiue etiam non duxerint exigendum, hunc vna cum vniuerſis maliciæ ſuæ complicibus, ipſo facto ſupra dictas pœnas decreuimus incurriſſe. Ita videlicet, quod quæuis perſona pœnam incidat, ſiue pœnas, quas iuxta præmiſſa, pro qualitate perſonarum, duximus infligendas.

Si vero aliquis Princeps Elector, cū aliquo ſuo Coelectore inimicitias gereret, & inter eos quæuis, contentio, controuerſia, ſeu diſſenſio verteretur, his nequaquam obſtantibus alter alterum, vel alterius nuncios, ad Electionum huiuſmodi deſtinandos, præmiſſo modo conducere ſit aſtrictus, ſub pœna periurij, ac perditionis, ea vice duntaxat, ſuæ vocis in Electione, vt ſuperius eſt expreſſum.

Si qui vero alij Principes, Comites, Barones, Milites, Clientes, Nobiles, & Ignobiles, ciues, vel communia ciuitatum, cum aliquo Principe Electore, vel pluribus ex eisdem, aduerſam gererent voluntatem, ſeu quæuis diſcordia inter ipſos ad inuicem, vel guerra, ſiue diſſenſio verteretur, nihilominus omni contradictione & dolo ceſſantibus, Principi, Electori vel Principibus, ſeu eius, vel ipſorum nuncijs, ad electionem huiuſmodi deſtinandis, & redeuntibus ab eadem, talem debeāt præſtare conductum, prout ſinguli pœnas iā dictas per nos, videlicet in ſe latas, voluerint euitare: quas eos, qui ſecus fecerint, incurriſſe decernimus eo ipſo.

Cū de Reipubl. ſumma agitur, ſimultates priuatæ ſeponendæ ſunt.

Atque hoc eſt in electione Summi Imperatoris caput, vt vera libertate ex multis eligere Principibus poſſint, qui omnibus præſit. Neque enim cenſenda electio eſt, vbi metus ſuffragia inuitis extorquet.

§. .. Nec minus in ipſa, electioni deſignata ciuitate ſecuritatem præſtat Imperator. *Iniungimus autem ciuibus Francofurtenſibus, & mandamus, vt ipſi vniuerſos Principes Electores in genere, & quemlibet eorum, ab inuaſione alterius, ſi quid inter eos aduerſitatis emergeret, & etiam ab omni homine, cum omnibus eorum hominibus, quos ipſi, & eorum quilibet in præfato ducentorum equorum ſuorum numero, ad præfatam duxerint ciuitatem, in virtute iuramenti, quod ſuper hoc ipſos ad ſancta præſtare ſtatuimus, fideli ſtudio, & ſolerti diligentia protegant ac defendāt, alioquin periurij reatū incurrant, & nihilominus omnia ſua iura, libertates, priuilegia, gratiae & indulta, quæ à ſacro obtinere noſcuntur Imperio, omnino amittant. Bannum quoq; Imperiale, cum perſonis, & bonis ſuis omnibus incidant eo ipſo: Et liceat ex tunc omnium hominum authoritate propria, & ſine iudicio ciues eoſdem, quos eo caſu ex prout ex tunc, omni iure priuamus, tanquam proditores, infideles, & rebelles imperij, impunè inuadere, ita quod inuadentes huiuſmodi, pœnam quamcunq; à Sacro imperio, vel quouis alio, nequaquam debeant formidare. Ciues inſuper ante dicti Francofurt per omne tempus illud, quod ſuper electione ſæpèdicta tractari & agi contigerit, neminem in præfatam ciuitatem, cuiuſcunque dignitatis, conditionis, vel ſtatus extiterit, intromittant, vel intrare, quouis modo permittant, Principibus electoribus, vel eorum nuntijs, vel Procuratoribus antedictis, duntaxat exceptis, quorum quilibet cum ducentis equis debebit, vt prædicitur, intromitti. Si vero poſt ipſorum Principum Electorum introitum, ſeu in ipſorum præſentia, in præfata ciuitate aliquem reperiri contigerit, illius exitum ciues ipſi debebunt, abſque mora & cum effectu, protinus ordinare, ſub omnibus pœnis, contra ipſos ſuperius promulgatis, & etiam in virtute iuramenti, quod ciues ipſi Francofurtenſes ſuper eo, virtute præſentis Conſtitutionis præſtare debebunt ad ſancta, vt in præcedentibus eſt expreſſum.*

Eadem cautio Cardinalibus ad Comitia Pontificis eligendi proficiſcentibus, & Romæ in conclaui ſeclufis fere adhibetur.

§. 4. Finis eſt, vt politis affectibus, non ſibi, ſed Reipubl. vtilem virum eligant; ita electores in imperio iurare conſueuerunt, vt eſt in Bulla Aurea tit. 2 *Peracta quoque Miſſa huiuſmodi, omnes illi Electores Eccleſiaſtici, coram Euangelio Beati Ioannis (In principio erat verbum) quod illic ante*

ipſos

ipſos poni debebit, manus ſuas pectori cum reuerentia ſupponant. Seculares vero Principes Electores dictum Euangelium corporaliter manibus ſuis tangant, qui omnes cū tota ſua familia tunc ibi debebunt inermes aſſiſtere. Et Archiepiſcopus Moguntinenſis formam iuramenti eis dabit & vnà cum ipſis, & ipſi, vel abſentium Nuntij vnà cum eo iuramentum præſtabunt, vulgariter in hunc modum.

Ego N. Archiepiſcopus Moguntinenſis, Sacri Imperij per Germaniam Archicancellarius, & Princeps Elector, iuro ad ſancta Dei Euangelia, hic præſentialiter coram me poſita, quod ego per fidem, qua Deo, & Sacro Romano Imperio ſum aſtrictus, ſecundum omnem diſcretionem & intellectum meum, cum Dei adiutorio, eligere volo temporale caput populo Chriſtiano, id eſt, Regem Romanorum, in Cæſarem promouendum, qui ad hoc exiſtat idoneus, in quantum diſcretio & ſenſus mei me dirigunt, & ſecundum fidem prædictam: vocemque meam, & votum, ſiue Electionem præfatam, dabo abſq; omni pacto, ſtipendio, pretio, ſeu promiſſo, vel quocunque modo talia valeant appellari, ſic me Deus adiuuet, & omnes Sancti.

§. 5. Non tamen ſemper vel in Imperio Romano, vel aliis regnis Cærimoniarum illa pompa ſeruata eſt; interdum ambitio, interdum pericula ſubito omnia raptimque peragere compulerunt. Saulem ſolenniter Samuel deſignauit; Dauidem clam vnxit, & Saule mortuo ille partem regni tenuit, Roboamum Iudas, Ieroboamum Iſrael tranſmiſsis ritibus Reges dixerunt. Iehu ſubito elatus eſt in Regem, Claudium milites protraxerunt pauitantem.

Occaſio ſæpe omnes ritus tollit.

Tiberius continuo poteſtatem vſurpauit, nomen ficte recuſauit. Milites ipſi innumeros crearunt, poſtquam Senatus auctoritas collapſa eſt. A Claudio initium fuit, inde tot monſtra hominum orbem infeſtarunt.

Verum hoc in Republica agendum, ne in humilimorum ſuffragijs ſit tantæ poteſtatis ſtatuendæ arbitrium, nec vllo modo in manu militari, nam reuera eum quærunt, ſub quo ſit plurimum licentiæ, mioinium iuſtitiæ.

Hinc diu etiam ſeruatum, vt electi abſque Senatus auctoritate non plene regnarent. Imò Regum etiam tempore id vittatum; nam L. Tarquinio Priſci filio genus Regium non conciliauit imperium, ſed æmuli dolus euertit. Verum creſcentibus vitijs non ſupererat Senatui, niſi delectos adorandi, adulandique ſeruile obſequium.

Quo tamen quiſque melior erat Imperator, eo pluris Senatus auctoritatem faciebat, vt Veſpaſianus, Titus, Traianus, Tacitus, Pertinax, alij. Hinc factum vt Imperatores lecti à Senatu militibus crebro inuiſi eſſent.

Vnicū inter electores honeſtum certamen.

Rarum exemplum eſt in Tacito, de quo Vopiſcus. *Exercitus qui creare Imperatorem raptim ſolebat, ad Senatum literas miſit, petens, vt ex ordine ſuo Principem legeret. Verum Senatus ſciens à ſe lectos Principes militibus non placere, rem ad milites detulit. Dumque id ſæpius fit, ſextus peractus eſt menſis.*

Denique omnis Senatus acclamauit, Tacite Auguſte, Dij te ſeruent, te diligimus. te Principem facimus. Verum hoc non modo rarum, ſed vnicum omnino fuit.

Nunc ad optimates, ſeptem electores ea poteſtas translata eſt, & certamina vetera conſederunt.

§. 6. Milites ſcuto aut lectica Imperatores eleuabant, ita Mauritij tempore factum, vt refert Dracon. libro decimo ſeptimo de Germano. ſic Phocam milites πρεσβεύσαντο, ἐπὶ ἀσπίδ@ τε εἰς ὕψ@ ἐξάραντες εὐφήμων ἐκτόπως υἱὸν ἀναγόρευσαν. *Principem fecerunt, ſuper ſcutum extollentes, fauſtis acclamationibus proſecuti renunciarunt.* Iehu quia in Concilio electus eſt à Deo, Principum pallijs ſublatus eſt.

Scutis in altum tolluntur.

§. 7. Romani Imperatores in Palatium deducebantur, Capitol. in Pertinace. Sed iam electi; Iſraelitæ in mulam Regiam, & ſolium collocabantur 3. Regum cap. 1. 34. Milites pro ſolio ſuggeſtum plerumque è ceſpite faciebant Suetonius in Vitellio. Sed imponi ſcuto vſitatum fuit: Etiam imitati ſunt Canineſates Tacitus libr. 4 Claudianus teſtis:

Sed cum mox SOLITA miles te voce leuaſſet, &c.

Hoc tamen factum non eſt, cum in vrbe Romana, aut Conſtantinopolitana eligerentur, verum Romæ mox Senatui & exercitui gratiæ agebantur; Conſtantinopolitani in circum, vt populum ſalutarent, & fauſtas comprecationes audirent, deſcrebantur.

Nunc verò deductio ſiue ſolennis curia inſtituitur ex lege Caroli Quarti titulo 24. *Die qua ſolennis Curia Imperialis, vel regia fuerit celebranda, veniant circa horam primam Principes Electores, Eccleſiaſtici, & Seculares, ad domum habitationis Imperialis, ſiue Regalis, & ibi Imperator, vel Rex ipſe omnibus inſignijs Imperialibus induetur, & aſcenſis equis omnes vadant cum Imperatore, vel Rege ad locum Seſsionis aptata, ibique quilibet eorum in ordine & modo ſupra in lege de ordine proceſsionis ipſorum Principum Electorum, plenius definito.*

Portabit enim Archicancellarius, in cuius Archicancellariatu hæc fuerint, ſuper Baculo argenteo omnia Sigilla, & Typaria Imperialia, ſiue Regalia. Seculares verò Principes Electores, ſceptrum, pomum & enſem, ſecundum quod ſuperius exprimitur, deportabunt.

Portabuntur quoque immediate ante Archiepiſcopum Trenirenſem, ſuo loco tranſeuntem, primo Aquiſgranenſis, ſecundo Mediolanenſis Corona, & hoc ante Imperatorem duntaxat, quia iam Imperialibus inſulis eſt decoratus, quas geſtabunt aliqui Principes inferiores, ad hoc per Imperatorem, iuxta placitum deputandi. Imperatrix etiam, vel Regina Romanorum ſuis auguſtalibus amicta inſignijs, poſt Regem vel Imperatorem Romanorum, ac etiam poſt Regem Bohemiæ qui Imperatorem immediate ſubſequitur competentis ſpatij interuallo ſuis aſſociata Proceribus, ſuiſque comitata Virginibus ad locum Seſsionis procedat.

Quin & menſæ rationem idem perſecutus eſt, tit. vigeſimo quinto. *Statuimus, vt quandocunque Imperator, vel Rex Romanorum, ſolennes Curias ſuas celebrauerit, in quibus Principes Electores ſua deſeruire ſeu exercere debent officia, ſubſcriptus in his ordo ſeruetur.*

Primo enim, Imperatore, vel Rege ipſo in ſede Regia, ſiue Solio Imperiali ſedente, Dux Saxoniæ officium ſuum agat hoc modo: Ponetur enim ante ædificium Seſsionis Imperialis, vel Regiæ, aceruus auenæ tantæ altitudinis, quod pertingat vſque ad pectus, vel antelam equi, ſuper quo ſedebit ipſe Dux, & habebit in manu baculum argenteum, & menſuram argenteam, quæ ſimul faciant in pondere duodecim marchas argenti, & ſedens ſuper equo, primo menſuram eandem de auena plenam accipiet, & famulo primitus venienti miniſtrabit eandem. Quo

facto, ſigendo baculum in auenam recedet, & Vicemareſchallus eius, puta de Pappenheym, accedens, vel eo abſente, Mareſchallus Curiæ auenam ipſam diſtribuet.

Ingreſſo vero Imperatore vel Rege ad menſam, Principes Electores Eccleſiaſtici, videlicet Archiepiſcopi, ſtantes ante menſam cum cæteris Prælatis, benedicent eidem ſecundum ordinem, qui circa hæc in ſuperioribus eſt præſcriptus. Et benedictione completa, ijdem Archiepiſcopi omnes ſi adſunt, alioquin duo, vel vnus, Sigilla, & Tiparia, Imperialia, ſiue Regalia à Cancellario Curiæ recipient, eoque in cuius Archicancellariatu Curiam ipſam celebrari contiget, in medio procedente, & alijs duobus ex alterutro latere ſubiunctis.

Sigilla & Tiparia ipſa, omnes quidem baculum, in quo ſuſpenſa fuerint, manibus contingentes, eo portabunt & ante Imperatorem, vel Regem reuerenter ponent in menſa, Imperator vero, ſiue Rex, eadem ipſis ſtatim reſtituet, & is cuius Archicancellariatu hoc fuerit, vt præfertur, is maius ſigillum collo appenſum, vſque ad finem menſæ, geſtabit, & deinceps, donec ad hoſpitium ſuum perueniat, ab Imperiali, ſiue Regali Curia equitando. Baculus vero, de quo præmittitur, eſſe debebit argenteus, duodecim marchas argenti habens in pondere, cuius tam argenti, quam pretij partem tertiam, vnusquiſq; Archiepiſcoporum ipſorum perſoluet: & Baculus ipſe protinus vna cum Sigillis & Tiparijs debet Cancellario Imperialis Curiæ aſſignari in vſus ſuos beneplacitos conuertendo. Poſtquam autem is, quem ordo tetigerit, portando ſigillum maius, ab Imperiali Curia ad hoſpitium ſuum redierit, vt præfertur, ſtatim ſigillum ipſum, per aliquem de familiaribus, prædictæ ſuis Imperialis Curiæ Cancellario remittet ſuper equo, quem iuxta propria dignitatis decentiam, & amorem, quem ad Cancellarium Curiæ geſſerit, ipſe Cancellario tenebitur elargiri.

Deinde Marchio Brandenburgenſis Archicamerarius, accedat ſuper equo, habens argenteas pelues cum aqua in manibus, ponderis duodecim marcharum argenti, & pulchrum manutergium, & deſcendens ab equo, dabit aquam Imperatori vel Regi Romanorum manibus abluendis.

Comes Palatinus Rheni intrabit ſimiliter ſuper equo, habens in manibus quatuor ſcutellas argenteas cibis impletas, quarum qualibet tres marchas habeat in ſtatera, & deſcendens ab equo portabit, & ponet ante Imperatorem vel Regem in menſa.

Poſthac Rex Bohemiæ Archipincerna veniat ſimiliter ſuper equo, portans in manibus Cuppam vel ſcyphum argenteum, ponderis duodecim marcharum coopertum, vino & aqua permixtim impletum, & deſcendens de equo, ſcyphum ipſum Imperatori vel Regi Romanorum porriget ad bibendum.

Sicut autem hactenus obſeruatum fuiſſe comperimus, ita ſtatuimus, vt peractis per Principes Electores ſæculares prædictis ipſorū officijs, ille de Falckenſtein, Subcamerarius, equum, & pelues Marchionis Brandenburgenſis pro ſe recipiat.

Magiſter Coquinæ de Nordenberg: equum & ſcutellas Comitis Palatini: Vicepincerna de Lymburg: equum, & ſcyphum Regis Bohemiæ: Vicemarſchallus de Papenheim, equum, baculum & menſuram prædicti Ducis Saxoniæ, ſi tamen ipſi in tali Imperiali ſeu Regali Curia præſentes exiſtant, & eorum quilibet in officio ſuo miniſtret: Si verò ipſi, vel eorum aliquis à præfata Curia ſe duxerint abſentandos, ex tunc Imperialis, vel Regalis Curiæ quotidiani miniſtri, vice abſentium, puta, quilibet in loco eius abſentis, cui in vocabulo, ſeu officio communicat, ſicut gerit officium, ſic tollat in præmiſſis & fructum.

Imperialis inſuper menſa, vel Regia ſic debet aptari, vt vltra alias aulæ tabulas, ſiue menſas in altitudine ſex pedum ſit altius eleuata, in qua præter Imperatorem Romanorum duntaxat, vel Regem, die ſolennis Curiæ nemo penitus collocetur.

Sedes verò & menſa Imperatricis, ſiue Reginæ parabitur à latere in aula, ad quod ipſa menſa tribus pedibus Imperiali, ſiue Regali menſa ſit baſſior, & totidem pedibus eminentior ſupra ſedes Principum Electorum, qui Principes ſuas inter ſe vna eademq; altitudine ſedes habebunt & menſas.

Infra ſeſſionem Imperialem, menſæ pro ſeptē Principibus Electoribus Eccleſiaſticis, vel Secularibus præparentur, tres videlicet à dextris, & tres aliæ à ſiniſtris, & ſeptima directe verſus faciem Imperatoris, vel Regis, ſicut ſuperius in Capitulo de Seſſionibus & Ordine Principum Electorum, per nos eſt clarius definitum.

Ita etiam quod nullus alius, cuiuſcunque dignitatis, vel ſtatus exiſtat, ſedeat inter ipſos, vel ad menſas eorum.

Non liceat autem alicui prædictorum ſecularium Principum Electorum, peracto officio ſuo debito ſe locare ad menſam, ſibi paratam, donec alicui ſuorum Comprincipum Electorum eius officium reſtat agendum; Sed cum aliqui eorum, vel aliquis miniſterium ſuum expleuerint, ad præparatas ſibi menſas tranſeant, & iuxta illas ſtando exſpectent, donec cæteri miniſteria ſua expleuerint ſupra dicta, & tunc demum omnes, & ſinguli pariter ad menſas ſuas ſibi poſitas, ſe locabunt.

CAPVT III.

Monarcharum vnctio, & coronatio recte vſurpatur.

§. 1. INdignatur Petrus Pſeudomartyr in cap. decimo nono libr. 3. Reg. Reges Chriſtianos inungi. *Sed cum iam loquamur de huiuſcemodi vnctionibus, quibus peculiariter verbum Dei adiectum fuit, non ſatis mirari poſſum, cur ad Reges & Imperatores Chriſtianorum traducta fuerint. Scio nonnullos dicere illam remeſſe Politicam, & ideo poſſe retineri: Sed quibus reſpondem falluntur & falluunt, Nam habetur pro religioſa ceremonia, & ideo in templo fit, nec per alios quam per Epiſcopos & Cardinales in templo exercetur. Probatur quidem mihi, vt & Reges & imperatores publice inaugurentur ſuffragijs & acclamationibus populi, & maxime pijs precibus interpoſitis, vnctionem vero non duco eſſe reuocandam à ceremonijs Iudaicis. Multoque minus eam laudo, quæ ſacrifici & Epiſcopi vnguntur.* *Hæreſis ingenium, amœna carpere.*

Verum ne ſuis quidem perſuaſit negligendam vnctionem; Reges enim Britanniæ, alijque ne non ſint vncti, ſeu Chriſti Domini, cum regnis ſuis inaugurantur, oleo vnguntur.

Martyris vmbratici error eſt ex eo, quod Ceremoniam Iudaicam arbitretur vnctionem Regum, ideoque non reuocandam; ne ſcilicet Iudæi videamur. Ab hoc eum errore vindicare Scripturæ conſideratio potuit. Nam Iudic. 9.
הלוך הלכו העצים Haloch halechu haghazim. *Antiquus vngendi ritus.*
למשח עליהם מלך Lemiſchach ghalehem melech.

Eundo iuerunt ligna ad vngendum ſuper ſe Regem. Ex modo communi regum conſecrandorum loquitur Ioatham filius Gedeonis, cur enim dicit *ad vngendum*, ſi nemo Regum vngebatur? Cur *τῦ χρίσαι*, non *τοῦ στῆσαι, καταστῆσαι;*

Iudicum igitur temporibus, cum nondum eſſet Rex in Iſrael, aliarum gentium Reges inungebantur. Imo ipſa oliua verſiculo nono reſpondet. *Nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam,* ביבברו אלהים אשר * *qua & dij vtuntur, & homines*, ſeu vt ἐν ᾧ ἐμοὶ δοξάζουσιν ὁ Θεὸς, καὶ οἱ ἄνθρωποι; alij, *qua in me honorificant Deos & homines.* Quod Iunius & Tremellius interpretantur, *quia oleum ad ſacrificia vngendos Reges, Sacerdotes, Prophetas adhibetur?* Quanquam non rectè verterunt illi verſum octauum; interpretati ſunt enim, *iuerunt vt crearent ſuper ſe Regem*; qua interpretatione pulcherrimi ritus antiquitatem obſcurarunt.

* Scherbi iecbacbbedu ēlehim.

Cyrus vnctus, præter conſuetudinem Perſarum.

Non igitur Iudaicus eſt ritus, ſed Orientalium Regum, quanquam barbaræ quædam gentes, vt Perſæ & Medi, alijs Cæremonijs vſæ videantur. Nam Reges Perſarum veſtem Cyri induebant, Palathen fici edebant, terebynthum guſtabãt, & poculũ oxygalactis ebibebant. Plutarch. in Artaxerxe. Cyrus tamen Chriſtus Domini dicitur, itaque eum peculiariter vnctum arbitror, idque conſilio Danielis, & Iſraelitarum.

Secundo queritur citra verbum Dei Chriſtianos Reges inungi. Quod ſi animaduertat conſuetudinem gentium fuiſſe, quam Hebræi imitati ſunt, non magis noſtros Reges quam Orientales accuſabit. Nam Hebræi vt à gentibus diademata, ſolia, ſceptra, aliaque inſignia, ita quoq; vngendi ritum mutuati ſunt, & ab vtriſque Chriſtiani Reges. Nemo ſanus iudicare poteſt, nullas cæremonias ritusue in Rempublicam admittendos, niſi ſpeciale ſit præceptum à Deo ſacris literis expreſſum. Deinde vnctionis ſignificatio non modo Hebræorum & orientalium gentium regibus, ſed noſtris quoque conuenit; qui & ipſi Chriſti Domini ſunt & nominantur. Doctiſsime hac de re ſcripſit præceptor meus Nicolaus Serarius in c.10. lib.1. Regum. De vnctione *nota primo, An apud alios populos & ante hoc tempus vlla Regum vnctio fuerit, non conſtare: niſi quod Iudic.9. v.8. alluſio fieri videatur ad vnctionem, qua illis temporibus vſitata iam erat, non tamen apud Iudæos, cum Regem nunquam adhuc habuiſſent, ſed apud alias gẽtes, vti 3. Reg. c.19. D. Hieronym. Iſa.45. quomodo apud nos diadema & purpura ſolis imperatoribus datur; ſic apud Hebræos regnaturi perfundebantur vnguento, Vnde & Saul Chriſtus dicitur, & Cyrus, Iſa.45.*

Secundo fiebat vnctio primo, oleo, quod cum duplex eſſet, ſacrum ſeu vnguentum, & commune, & illo ſolo pontifices ac ſacerdotes vngerentur Exod 29. vtroque tamen Reges vngi poterant: ſacro quidem 3. Reg. 1. communi 4. Reg. 9. Quidam, vt Vatablus, putant ſacro Saulem vnctum fuiſſe, quod è tabernaculo ad ſe adferri curaſſet Samuel, vel ipſemet, vt Pontifex & Propheta iam ſacraſſet. Hebræi tamen apud eundem docent, ſolos vnctionis oleo Reges ex Iuda, & domo Dauid vnctos fuiſſe, Saulem commum quod reprobandus eſſet, idque magis probat Abulenſis quæſtione prima. Continebatur iſtud vaſculo, quod lenticulam hic & libro quarto, capite nono. vertit interpres, non à liniendo, vt vult Abulenſis, ſed à lenticulari figura, de qua libro trigeſimo ſeptimo, capite duodecimo Plinius. Et patet ex nomine græco hic, quod hebræo ſimillimum. Vocatur interdum cornu, vt infra capite decimo ſexto. lecytus lib. tertio, capite decimo ſeptimo Fundebatur vnguentum iſtud ſuper Regis caput, ſicuti & Pontificis, cum eo minores tantum ſacerdotes aſpergerentur. Exodi vigeſimo nono. Et vngebatur interdum quidem à Prophetis, quando Rex eiuſmodi occultus & incognitus adhuc erat. Ordinarie tamen à Pontifice 3 Regum 1. 2. Paralipom. 23. Interdum etiam ab inferioribus ſacerdotibus fieri potuiſſe videtur, ſi Pontifex morte aut morbo abfuiſſet, cum & hic inferioribus illis vngi ſolitus eſſet. Per ſuos miniſtros dicebatur Deus vngere, vt hic verſu primo. vel populus, vt 2. Regum 2. Cæremoniæ vero nulla quidem à lege diuina præſcriptæ fuerant, ſed humanis quibuſdam legibus & conſuetudinibus hæ ſeruabantur. Prima, futurus Rex in ſede collocabatur, ſecunda, diademate ornabatur. 2. Paralipom. 23. 4. Regum 11. tertia vngebatur. quarta, ei dabatur in manus liber legis, id eſt Deuteron. quinta, iurabat in ipſius obſeruationem. ſexta, ſacrificia fiebant omnis generis 3. Regum 1. & hic infra capite vndecimo. quemadmodum apud Herodianum libro ſecundo. ſeptima, edebantur varia lætitiæ & approbationis ſigna, 3. Regum 1. hic verſu vigeſimo quinto, vigeſimo ſeptimo. De vnctionis Regum antiquitate dixi capite nono. Iud. quæſtione decima. Perſarum vero Reges induebant Cyri veſtem, & ficus palathen cum ediſſent, terebinthum etiam guſtabant, & oxygalactis poculum ebibebant, teſte Plutarch. in Artaxerxe.

Cur vero ſic vngerentur Reges cauſa duplex fuit. Prima, vt quemadmodum Pontificis inter ſacros miniſtros ſumma erat excellentia & dignitas, ſic & ſũma regis inter politicos principes, ſignificaretur, vt ait Abulenſis quæſtione 1. Secunda, vt ſignificaretur, ipſis à Deo gratiam & robur dari, ad religionis & Eccleſiæ, populi & hæreditatis Dei defenſionem, vt explicat Auguſtinus Triumphus de poteſtate Eccleſiaſtica, quæſtione 38. articulo 2. Chryſoſtomus homil. 4. Act. Eliſæus per exuuium ouillum accepit gratiam: rurſum alius per oleum, vt Dauid: Moyſes vero per ignem rubi vocatur. idem orat. 3. contra Iudæos, quoties (ait) eſſet aliquis inungendus deuolabat ſpiritus gratia, & inſiliebat in vnguentum. & homil. 4. Philip. miſericordia καὶ τῆς φιλανθρωπίας σύμβολον *eſt: ideoque vngebantur ſacerdotes, Reges & Prophetæ. D. Auguſtinus (vt citatur à P. Gretſero Ant. p. 525.) dicit Saulem, licet ſceleratum, habuiſſe ſanctitatem ſacramenti & vnctionis; ſed non innocentiæ. Tertia etiam eſſe cauſa quiuerit, vt verum mundi totius Regem ſignificarent: Meſſiam ſcilicet ſiue Chriſtum, de cuius regno vide D. Thom. Bellarmin. Soarez, &c. Lapis ille quem (ait Auguſtin. cap.6. lib.2. Trin.) Iacob poſuit ad caput, Geneſ.28. etiam vnctionem ad ſignificandum Dominum, qui petra dicitur, aſſumpſit, quãto magis iſti Reges? Et ſi vnctione ſuam eum ſacerdotes ſignificabant, quid ni & Reges? Nam ipſe & ſacerdos, & rex, & propheta. Hac vnctione fiebat etiam, vt reges eſſent ſacroſancti, & Chriſti vocarentur ſeu Meſſiæ, infra capito 24. 26. libro 2. capite primo. 1. Paralip. 16. Pſal. 104.*

Nota tertio. Hinc etiam vnctionis ritus in Chriſtianis Imperatoribus & Regibus iam olim vſitari cœpit, vt patet ex cap. Venerabilem extra. de electione, cap. cum veniſſet, extra de ſacra vnctione. Ex Auguſt. Triumpho lib. 6. Aimonio libro 1. cap 15. libro 5. cap. 49. Hincmaro, Forcatulo libro ſexto, de imperio Gallorum. Et duplici quaſi miraculo iſtius vnctionis ritum approbauit Deus, Primo cæleſti donatione & conſeruatione ampullæ, quæ Rhemis aſſeruatur, vti ſe diligentiſsime ipſam contemplatam fuiſſe ſcribit in Energumenico ſuo Fauus ſenator Pariſienſis & Præſes. Secundo, poteſtate, quam vncti in Gallia reges habent in ſtrumia curanda, vt idẽ ibidem ſcribit, & Granatenſis libro ſecundo, catech. capite vigeſimo ſeptimo. & ex hæreticis fatetur Caſpar Peucerus, de incantationibus, fol.136. Et affirmant, qui præſentes adfuerunt, & viderunt, anno 1607. conſule & Polyd.

Digitized by Google

Virg. hiſt. Angl. libro octauo. in Eduardo rege. Bleſen. epiſtola 150. vbi Scrophulas vocat: quia ei morbo ſcropha obnoxia Plin. lib. 11. cap 17. Celſ l. 5. c. 58.

De Imperatoribus videatur Bellarmin. lib. 1. de tranſlatione imperij cap. 4. lib. 2. cap 2. Thomas Bozius lib. 17. ſigno 7[illegible]. Olim Imperatores, (inquit Krãtzius libro 1. Metropolis) non paſsi ſunt viuere Pontifices, nunc non habetur Imperator, niſi quem Romanus Pontifex confirmarit, conſecrarit. Domini eſt terra, transfert regna, digniſsimeque ad ſuum in terris vicarium hoc ſacrum myſterium delegauit. Videatur & Caſtaldus tract. de Imperatore quaſtione 21. & ſeq. Ireuicus libro 3. Germ. cap. 30 De coronatione Caroli Magni vide Conſtant. Manaſ. de Ludouico Baro. tomo 9 ex Thegano. Multa quæ huc ſpectant ſunt apud eundem Baron. tomo 8. addatur Onuphrius de comitijs Imperatorum veterum, & inſignibus Conſtantinopolis(ait) vel ſub Iuſtiniano, vel poſt eius obitum, electioni Imperatoris additum; vt cum primum Imperator renunciatus eſſet à Patriarcha Conſtant. in magna Byzantij Baſilica oleo vnctus, diademate aureo redimeretur, quem ritum coronationem appellarunt, exemplo ab antiquis Hebræorum regibus petito, & iterum de vnctione fol 395. 396. & ſeq vide Srenanum c. 7. f. 36 b.

Nulla igitur cauſa eſt, cur ritum veterem probatumque reijciamus, aut ſuſpectum faciamus.

§. 2. Non eſt inquam cauſa cur ſymbolum noſtris regibus inuideamus, cum rem vltra demus; Ipſe martyr ſymbolum eſſe concedit. *Vnctio regum ſymbolum erat externum, quo notabatur ſpiritualis facultas, quæ à Deo, pro ſuo fauore, ac benignitate, nouo regi conferebatur.* Erat ſymbolum poteſtatis, & gratiæ, quá poteſtatem exerceret, & quod præcipue in rege quærebatur,

Vnctio ſignum victoriæ. victoriæ ac pacis. ita l. 2. Reg. capite primo, verſu vigeſimo primo. Quia ibi abiectus eſt clypeus fortium, clypeus Saul quaſi non eſſet vnctus oleo. Quaſi dicat vinci, & occidi non debuiſſet, cum eſſet vnctus oleo. Vnctio itaque ſymbolũ erat, reges tanquam Deo conſecratos, loco Dei iudicantes eſſe ſacroſanctos, atque inuiolabiles.

Et ſanctitatis. Hinc Dauid occidi Amalecitam præcepit, 2. Regum 1. 14. *Quare non timuiſti mittere manum tuam, vt occideres* CHRISTVM DOMINI. & verſu decimo ſexto. *Sãguis tuus ſuper caput tuum: os enim tuum locutum eſt aduerſum te, dicens: Ego interfeci* CHRISTVM DOMINI.

Hac de cauſa veretur Dauid inimicum Regem occidere; *quia Chriſtus Domini eſt*, 1. Regum 24. 7. & 11. & 26. 9. *Quis enim mittet manum ſuam in Chriſtum Domini, & innocens erit?* & 23. Quin Dauid etiam doluit, vel minimum aduerſ. Chriſto Domini ſe intuliſſe. 1. Regum 24. 5. *Surrexit ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saul ſilenter. Poſt hæc percuſsit cor ſuum Dauid, eo quod abſcidiſſet oram chlamydis Saul. Dixitq; ad viros ſuos:*

Chriſtus Domini ſacroſanctus. *propitius ſit mihi Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Chriſto Domini, vt mittam manum meam in eum, quia Chriſtus Domini eſt.*

Hinc orta eſt conſuetudo, vt oleam ſupplices præferrent, Ramo enim frondentis oliuæ, vittas & verba precantium iungebant, vt oſtenderent, pacem petere, inuiolabiles eſſe, raroque

Oleæ ramus. fuere gentes tàm barbaræ, quæ legatos pacis violarent. Quod ſi ignoſcere ſupplicibus nollēt, eos tamen qui oleas præferebant, nequaquam occidebant, ſed infecta re in vrbem remittebant, eandem cum ciuibus fortunam experturos.

Quocirca nunc vel maxime vngēdi ſunt Reges poſtquam tot inſidiatores Regum nouæ hæreſes pepererunt.

Vnctio Imperatorum, & Regum Chriſtianorum. §. 3. Vetuſtus etiam fuit inungendi vſus in Chriſtiana Republica, Clodoueus in Gallia inunctus eſt, atque inde regnorum Chriſtianorum prærogatiuam habet Rex Franciæ. Carolus Magnus à Leone inunctus eſt, vt ſcribit Diacon. libro vigeſimo quarto Et quidem à capite vſque ad pedes. Deſcribit & Manaſſes:

ἔνθεν, ἀμειβόμενος τὸν κάρυλον ὁ λέων ἀναγορεύει ... τῆς παλαιοτέρας ῥώμης, καὶ ... ὡς ἐκ ... χρισάμενος καὶ ... ἐκ κεφαλῆς μεχρὶ ποδῶν ἐλαίῳ ... ... τὴν πόλεων ἔρρηξεν.

Inde vicem referens Leo, Carolum veteris Romæ Imperatorem renunciat. Et ex legibus Romanis diademate circumdat. Quin etiam vſus legibus Iudæorum à capite vſque ad pedes eum oleo inungit, ob quas cauſas, aut cogitationes neſcio, ſic primo vinculum vrbium eſt ruptum, Conſtantinupolis ſcilicet & Romæ. ita Græcus cauillator.

Ab Epiſcopis vero inungi ſolent, ſicut priſci Reges à Sacerdotibus aut Prophetis. Gregoras libro ſecundo Iuſtinianum ſtatuiſſe, vt vrbs ea ſuis legibus viueret, ita tamen ne Reges Romanorum vngeret, hoc enim per leges alij tributum eſt,

Theodorus Angelus Imperatoris ſibi nomen aſſumpſit, & addit: χρίεται βασιλικῶς παρὰ τοῦ ... τῆς Βουλγαρίας ... *Et vngitur Regio more, ab eo, qui tunc Bulgariæ Epiſcopatum adminiſtrabat.*

Magni honoris eſt inſigne vnctio Regia, eam ob cauſſam in Bulla Aurea titulo quarto, Rex Bohemiæ inter Seculares primum poſt Imperatorem ſedendi locum habet, *cum ſit Princeps coronatus, & vnctus.* Ita in Latino. ſed Germanicus textus habet: Wann er ein geſalbter vnd gekrönter König iſt. *ſi vnctus & coronatus Rex ſit.*

Sane Conſtantinopoli non niſi poſt vnctionem Imperator cenſebatur, in templo autem conſecrabatur. Nicetas libro primo. ... αὐτὸν ἐπὶ ... τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ... πατριάρχου, ὃς καὶ χρίει ἱερὰ εἰσαγόμενον μέλαθρα.

Coronante ipſum (Manuelem *) imperatorio diademate Patriarcha, qui & vnxit ingredientem in ſacram ædem.*

Inauguratio eſt publica, & ſolennis regni traditio. Vide Alex. gen. dierum c. 28. l. 1. Olaum magnum hiſt. Septen. 14. c. 5.

§. 4. Omnibus viitatum Regibus diadema eſt, adeo vt nunc quoque regna, & imperia co- *Diadema olim ſimplex, & vulgare.*
ronæ vocentur. Variæ coronæ fuere; vetuſtiſſimæ autem tæniæ ſeu faſciæ candidæ. *Execrabilis faſcia*; Aiebat Regina cum laqueum ex ea feciſſet, & ſuſpendium tentanti fracta eſſet, *ne nunc quidem vſui es.*

Hinc Fauonius Pompeio inuidiam mouit, Varro libro 6. capite 2. eum enim ille candida faſcia crus obligatum haberet, Perinde eſſe Fauonius dixit, qua corporis parte diadema geſtaret. Lucianus Alexandrum διαδεδεμένον ταινίᾳ λευκῇ τὴν κεφαλὴν, *cinctum caput candida tænia.* Silius libro 16. Vittam appellat.

Poſtea acceſsit purpura. Curtius libro ſexto, *Deinde ornatius ſuit.*
Alexandro purpureũ diadema diſtinctũ albo attribuit. Conſtãtinopolitanis, poſteriorib. ſæculis ex ſola purpura fuit, πορφύραν vocat Nicetas in Alexio.

Poſtea

Poſtea gemmæ,& aurum acceſsit. Hinc Cedrinus vocat ταινίαν χρυσοπόρφυρον, tæniam purpuream. Segerius in vita Lodouici Craſsi vocat, *phrygium ornamentum*.

Poſtea ipſum diadema ex auro fuit,ita Claudius fecit, teſte Dione. Ita Cedrenus in Theodoſio. Conſtant. gemmas addidit fulgentiores. Cedrenus. Πρῶτος πάντων διαδήματι ἐχρήσατο, καὶ μαργάροις, καὶ λίθοις περιεργότερον, *Primus vſus eſt diademate,& margaritis,& gemmis curioſius ornauit*. Nunc omnium regnorum coronæ auro,gemmisque graues ſunt,& ſæpe prouinciarum cenſum continent.

Diadema cum pileo. §. 5. Interdum ſolum diadema, ſeu faſciam geſtabant Reges,interdum, diadema pileo circumdatum. Atque hoc eſt, quod Philo de vita Moſis ſcribit: Eos Reges Cidari vti pro diademate;Cidaris pileus eſt rectus, altus,& quaſi turritus,ante bucculas,pone infulas habebat,eius medium candida faſcia, ſtellulis lucida ambibat.

Non ergo Cidarin pro diademate, ſed in cidari diadema geſtabant. Ita plane Xenop. lib. 8. Pædias, ὁ Κῦρος εἶχε διάδημα περὶ τῇ τιάρᾳ. *Cyrus diadema habuit circa tiaram*. Tupham vocari vulgo tradit Zonaras in Baſilio. Addidit poſtea ambitio radios. Stat 7. Theb.

Ipſe tuis altè radiantem crinibus arcum Imprimat.

Et Maro:

Auratis bis ſex radij fulgentia cingunt Tempora.

Talia erant, quæ χαμελαύκια dicebantur. Talis erat Caulia Macedonicus corona vinctus.

Antonius Cæſarem cum gemitu populi diadema impo nere voluit. §. 6 Quemadmodum nomen Regis exoſum Romanis erat,ita & diadema ſero ſumptum,ſane Iulius recuſauit, ſed olim magna in eo pars dignitatis fuit.

Rex Ammonitarum diadema habuit,pondo auri talētum,habens gemmas precioſiſsimas, & impoſitum eſt ſuper caput Dauid 2. Regum, decimo 30. Quod diadema ferri à Rege non potuit, ſed ita capiti imponendum fuit, vt à miniſtris ſuſtentaretur.

§. 7. Hæc de nobili faſcia potius,quam felice dicta ſunto. Interim ſentiunt pij Reges,quod vnus dixit, ſiue is Seleucus fuit, vt ait Plutarchus in libro de ſera numinis vindicta, ſiue Antigonus, vt Stobeus ſermon. 47. ſiue forte, vterque in tam ſpectata virtute conſenſit. Seleucus diadema conſiderans *O nobilem inquit pannum potius, quam felicem. Quem ſi quis penitus pernoſcat,tot curis refertum, ne humo quidem tollat iacentem*. Et Antigonus vetulæ felicitatem regiam miranti dixit. *O mater,ſi noſſes quantis malis panniculus ille inuoluatur,ne de ſterquilinio quidē auferres*. De veſte & purpura notius eſt,quam vt ea de re agendum ſit,ad alia igitur accingamur.

Diadema ſpectabile, ſed non felix.

CAPVT IV.

Regibus magnos honores exhibendos.

§.1. HOnores augendo minuit adulatio:nam mediocres efficit contemptibiles, maximos vulgares. Eo enim vſque procedit, dum ingenio deliciatur;nec nouum quicquam niſi inane & ridiculum inueniat Honores tributi Regibus vel titulo tenus, vel cærimonijs, vel ſtatuis templisque.

§. 2. Tituli Regum, & Imperatorum alij liciti,alij illiciti fuere. Inter flagitioſos, & impios titulos refero,Diui, & Diuinitatis priſco ſenſu appellationem. Nam cetera honores diuinos hominibus decernebant, & Dij credi Reges volebant *Dubitem eſſe Deum,cum faciam Deos?* Quos enim Diuos Latini dixerunt, Græci Deos appellant. Ita Iuſtinus martyr: Καὶ τῶν παρ' ὑμῖν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ τῷ σχήματι ἀνατιθέντες καὶ θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε. *Et mortuorum Imperatorum imagines, hoc habitu ponitis,& Deos in ſcriptis appellatis*. Tert. in apol c. 13. *Sed digne Imperatoribus defunctis honorem diuinitatis dicatis,quibus & viuentibus eum addicitis, accepto ferent dij veſtri,imo gratulabuntur, quod pares eis fiant domini ſui, ſed cum Larentinam publicum ſcortum,velim ſaltem Laidem aut Phrynem, inter Iunones & Cereres ac Dianas, adoratis, cum Simonem Magum ſtatua & inſcriptione ſancti Dei inauguratis,cum de pædagogijs aulicis neſcio quem cynædum Deum facitis,licet non nobiliores dij veteres, tamen contumeliam à vobis deputabunt hoc,& alijs licuiſſe,quod antiquitas contulit.*

Diuinitas impie tributa regibus.

Aras,flamines,templa conſtituebant,vt planè Dij videri poſſent. Iurabatur in hæc,& interdum à vulgo credebatur: à ſapientibus ridebantur illa figmenta, à potentibus ſerio imperabantur. Seneca ridet in Apolocyntoſi.

Sapientes riſerunt inſaniam apotheoſeon. *Tamen ſi neceſſe fuerit auctorem producere, quærite ab eo, qui Druſillam euntem in cælum vidit. Item Claudium vidiſſe ſe dicet iter facientem, non paſſibus æquis. Velit,nolit, neceſſe eſt illi omnia videre,quæ in cælo agantur. Appiæ viæ curator eſt:qua ſcis & Diuum Auguſtum,& Tiberium Cæſarem, ad Deos iſſe. Hunc ſi interrogaueris,ſoli narrabit: coram pluribus nunquam verbum faciet. Nam ex quo in Senatu iurauit ſe Druſillam vidiſſe cælum aſcendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit,quod viderit,verbis conceptis adfirmauit, ſe non indicaturum, etiamſi in medio foro hominem vidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcunque audiui, certè clara affero, ita illum ſaluum & felicem habeam.*

Vſurparunt illa impiè Ariani. Euſebius lib. 4. de vita Conſtant. c. 46. *Hiſce iam rebus omnibus abſolutis atque confectis, cum per omnium ora de Maximi Imperatoris virtute fama volitaret, auſus eſt è Sacerdotibus aliquis illum in os beatum dicere,quippe qui tum in hac vita dignus eſſet,qui ſummam rerum omnium poteſtatem haberet; tum vero in futura vna cum filio Dei regnaret. Sed is cum hac moleſte audire ſignificaſſet, hortatus etiam eſt,ne auderet aliquando eiuſmodi vocem vſurpare,ſed à Deo potius precibus contendere,vt in hac vita, & in futura Dei famulatu dignus videretur.*

Ariani, qui Chriſto negarunt diuinitatem, imperatoribus tribuerunt. Arianus ille erat, & Conſtantinum prædicabat dignum,qui cum Filio Dei, quaſi illi æqualis regnaret. Sic Colluthus presbyter Arianus: *Ad preces Iſchyræ presbyteri pietati Dominorum meorum Auguſtorum & Cæſarum ſupplicantis, vt ſibi in loco pacis Secontaruri Eccleſia ædificaretur:decreuit diuinitas illorum,vt id quam primum fieret. Cura igitur exemplaribus iſtius diuini diplomatis, quod primo loco poſitū eſt, noſtraque ſanctitatis monumentis perlectis,breuiterque perluſtratis, vt in negotio procedatur, & quæ diuinitus conſtituta ſunt, ad effectū perduci queant.* Ecce qui Filio Dei, qui Deus eſt, de Deo diuinitatem negarunt, Imperatoribus aſſerebant.

Iuſtinianus vſus diuinitatis titulo. §. 3. Frequens eſt in legibus Iuſtinianæis locutio,noſtra diuinitas,diuinæ ſanctiones,diuinæ vocis oraculum,aliaque; nam omnia pene quæ

ad

ad Imperatores pertinebant diuina nominabantur. Quin vſitatum etiam erat, vt ſcriberent; Noſtra ſanxit æternitas, quod Marcellinus in Conſtantino ridet, & tamen cæteri, atque adeo Iuſtinianus eſt imitatus, l. vltima Codic. de Epiſcop. & Cleric. atque alijs locis.

Sanè perquam probabile arbitror; Iuſtinianum virum alioqui de Republica, pace, belloque, & Eccleſia bene meritum, à Triboniano deceptum in tantos errores incidere potuiſſe. Erat enim Iuſtinianus penitus illiteratus, quocirca etiam ἀναλφάβητος dictus eſt, vt refert Suidas, qui etiam de errore eius meminit, quod ſe immortalem putarit. Quod etiam Heſychius Mileſius de Philoſophis ſcribens, teſtatur: *Tribonianus Iuſtiniano Imperatori adulatus et perſuaſit, non moriturum ipſum, ſed vna cum corpore receptum, in cœlum migraturum.* Non ignoro à multis eum accuſari: Et ſane excuſabilem eſſe cupio, vereor autem vt eloquentia defendat, quem facta peſſundant, & extrema ætate hæreſis perſecutioque infamat.

Diui vocari poſſunt Reges eo ſenſu quo Dij.

§. 4. Hos titulos: Diuus Imperator, noſtra diuinitas, noſtra æternitas, ita dari, & admitti poſſe arbitror, vt non ſint impij, ſicut in gentilibus fuerunt, non tamen conuenire puto Chriſtianis Monarchis: cum quia facile impij poſſunt effici; tum quia infirmos offendunt; nec decet ab idololatris titulos mutuari. Denique in tanto faſtigio modeſtia tenenda eſt.

Porro ne more Ethnico Diuinitatem tribuamus imperatoribus, & regibus, vt conſequatur inde conſecratio, templa, ſacrificia, cauendum eſt. Videmus olim omnia plena fuiſſe Diuis, inania veri. Pompeio multa templa ædificata ſunt, et ipſe in monte Caſio nullo tumulo tegitur; vt magno veræ diuinitatis iudicio, è cœlo deriſæ ſint illæ fictitiæ diuinitates. De Pompeio ſcitum eſt illud:

Τῷ ναοῖς βρίθοντι, ὅσῃ σπάνις ἔπλε τάφοιο;
Templis abundanti, quanta eſt inopia pulueris?

Diui ſunt Reges participatione poteſtatis diuinæ.

Diui igitur Chriſtiani Reges vocari poſſunt eo modo, quo Dei, quia Dei ſunt Vicarij & Dei vice iudicant. Diuinitas Regum eſt diuinæ poteſtatis participatio, qua mundum ſub vera diuinitate conſtituti gubernant, hinc leges, & vocis oracula diuina ſunt, quia diuina auctoritate proferuntur, quique illis reſiſtunt, ordinationi Dei reſiſtunt; Quid enim Reges ſunt? *Aaron & Moſes quid ſunt?* Aeternitas Regum nulla eſt, niſi æternitatis increatæ voluntas, vt illis obtemperetur. Lex æterna eſt, parendum Magiſtratibus, eaque lege omnium legum firmitas ſolidatur.

Hæc cum veriſsima ſint; quia tamen initium horum eſt à praua conſuetudine. Τῶν ἰσοθέων, ἡρώων, τῶν ἀποθεωθέντων, ἱδρυμένων, ἡγιασμένων, ab Indigetibus, & Diuis puluinaribus, & templis, omnino eliminata velim; nec reduci modos loquendi, vel adulandi, quos Patres, & gentium Sapientes irriſerunt. Ex adulatione enim & periuria naſci poſſunt. Liuia à Numerio Attico viro Prætorio precio decies HS. emit periurium, vt diceret ſe vidiſſe Auguſtum in cœlos aſcendentem. Nec minus imprudenter mendax Plinius panegirico ad Traianum, cum ait: *Nec ne enim primum lacrymis, mox templis honeſtaſti, non iunt atus illos, qui hoc idē, ſed alia mete fecerunt. Dicauit cœlo Tiberium Auguſtum, ſed vt maieſtatis crimen induceret, Claudium Nero, ſed vt irrideret, Veſpaſianum Titus, Domitianus, ſed ille, vt Dei Filius, hic vt frater videretur, tu quia ita credis.*

Ridicula apotheoſes.

At nec Traianus audiens, Plinio, nec Plinius ſibi, vel alijs credebat; & dicebantur tamen, & ſi per annos centum, ducentosue ex domo Cæſarum imperatores fuiſſent, tam de Auguſti, quàm Iouis diuinitate crederent Romani. Crederent, inquam, nunc enim quaſi crederent, fecerunt. Prudentius:

Poſteritas menſa atq. adytis, & flamine, & aris
Auguſtum coluit, vitulo placauit, & agna,
Strata ad puluinar placuit.

Conſtantinus Diui appellationem refugit.

Imitentur Conſtantinum Magnum Reges vere Magni, ille diuina illa non admiſit, vt teſtatur Euſebius & Iuuencus.

Indulgens terra regnator aperta
Conſtantinus adeſt, cui gratia digna merenti,
Qui ſolus Regum ſacri ſibi nominis horret
Imponi pondus, vt iuſtis dignior actis
Aeternam capiat diuina in ſecula vitam.

Concludo Proſperi ſententia. Aeterna, quæ temporalis eſt, vtique eſt nomen blaſphemiæ, cum mortales licet Reges in ea dicantur Diui, eiſque ſupplices dicant: Numini veſtro, altaribus veſtris, perennitati veſtræ.

Quid igitur? Damnabuntur non Poetæ modo, ſed Scriptores etiam graues, hiſtorici, imo Theologi, qui Reges ſuos, & crebro Regibus minores Principes tantis titulis vel honorare ſe credunt? vel adulationis præmium poſcunt? Apud omnis generis Scriptores hos titulos inuenio, etiam illos quibus religio eſt, Mariam virginem vocare Diuam non verentur illi Regiam puellam, ſponſam Diuam appellitare. Senſum eſſe verum & rectum arbitror; neque enim Deos faciunt, qui ita loquuntur. Verba culpanda eſſe cenſeo.

Deinde Regum munus eſſe iudico tam alienas à Principe Chriſtiano adulationes reprimere. Si Regem Diuum appellas, multos offendis, ſi more vetere, idololatra es, ſi ſenſu Chriſtiano; Deum, & Dei Vicarium rectius dixeris. Hoc enim vſitatū eſt Diuinitas, æternitas, immortalitas, aliorſum accipiuntur Reges videant, ne ſibi præiudicent. Qui adulationes admiſit; vt ſermones ſuos Dei, non hominis dici gauderet, ab Angelo percuſſus interijt. Non credo illum crediſſe, ſe Deum immortalem eſſe, delectatus tamen falſo bono, in verum malum, & malum morte luendum incidit.

§. 5. Par abuſus in adoratione, iureiurando, votis cernebatur.

Adoratio Regum.

Adoratio Regum in oriente vſitatiſsima ſemper fuit. 3 Regum 1. 24 Nathan Propheta adorat, pronus in terram, & idem facit, Bethſabee ver. 31. Vbi in Hebr. legimus אפים ארצה — וישתחוה למלך על *& incuruauit ſe Regi ſuper facies ſuas ad terrā* Septuaginta καὶ προσεκύνησε τῷ βασιλεῖ ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν. Et eodem capite, *Adonias adorabat Salomonem.* Hæc adoratio legitima fuit, neque enim Nathan Propheta, neque Bethſabee diuinos honores Dauidi offerunt, neque ille recepiſſet. Nec alia fuit aliorum in oriente adoratio, licet poſt ea in idololatriam degenerarit. Cum vero externa ſymbola, vt inclinatio

capitis,

Externa ſymbola honoris, ex mente penſanda.

capitis, genuum moderata inclinatio, & in terram flexio, faciei in terram proſtratio, munerum oblatio, oſculum, ſint tàm ſigna ciuilis, quàm diuini honoris, non poteſt vllus ex his damnari honoribus, tanquam nimius, niſi de mente & ſententia honorantis conſtet. Nunc Principes exceptis Regibus genuflexionem diuturnam non admittunt. Quæ verò Regibus exhibetur προσκύνησις, nõ niſi ciuilis eſt ἀσπασμὸς *ſalutatio*, & ſubmiſsio. Iulius cruda adhuc ſeruitute προσκύνησιν non admiſit, imo inter cauſſas coniurationis fuit; quod ipſe Senatui non aſſurrexiſſet.

Caligula, Nero, Domitianus, Heliogabalus; Diocletianus adorationem quaſi Dij eſſent, exegerunt. Poſtea vulgo eſt vſurpata, ſed diuerſa mente, non enim Conſtantinus, alijque, etſi adorati ſunt, vltra ciuilis honoris decora arrogarunt. In vita Chryſoſtomi etiam Clerus adorat Imperatorem: Ἰωάννης, καὶ πᾶς ὁ κλῆρος σὺν αὐτῷ προσεκύνησαν τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ βασιλεὺς ὑπέκλινε τὸν αὐχένα τῷ Ἰωάννῃ. *Ioannes, & omnis clerus Regem adorarũt, & Rex inclinauit ceruicem Ioãni.* Ea res lege deinceps obtinuit. Belliſarius enim adorare Iuſtinianum aggreſſus, monuit Gilimerem captiuum, vt idem præſtaret, ὅτι οὕτω νενόμισται προσκυνεῖσθαι τοὺς Ῥωμαίων βασιλεῖς. *Lege enim cautum eſt, ſic adorare Romanorum Reges.*

Dextram oſculandi mos.

Sanctus Gregorius Nazian. ad hodiernum modum propius accedit, cum ait: τὴν δεξιὰν προσκυνεῖν. *Dextram adorare*, quod nunc in vſu eſt; Et τὴν δεξιὰν προσφιλεῖν, *dextram oſculari*.

§. 6. Iurare etiam per nomina Imperatorum ſoliti ſunt.

Iurandaſq; tuum per nomen ponimus aras.

Itaque duplex quoque ius iurandum erat per nomen Imperatoris; Primum idololatricũ, cum veritati teſtis tanquam Deus vel omniſcius Imperator adhiberetur. Alterum vt per Imperatorem tanquam creaturam iuraretur, vt tamen à Deo teſtimonium peteretur.

Iurare per vitam imperatorum, quando licitum.

Iurare enim per creaturas licet, quatenus in illis diuina maieſtas, veritaſque relucet. Ita per templum etiam Iudæi iurabant. Matth. 23. v. 16. Sic Chriſtiani per ſalutem Imperatorum iurabant, Tertullianus Apolog. cap. 32. *Sed & iuramus, ſicut non per genios Cæſarum, ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus genijs. Neſcitis genios dæmonas dici, & inde diminutiua voce dæmonia? Nos iudicium Dei ſuſpicimus in Imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id in eis ſcimus eſſe quod Deus voluit: Ideoq; & ſaluum volumus eſſe quod Deus voluit, & pro magno id iuramento habemus. Cæterum dæmonas, id eſt, genios adiurare conſueuimus, vt illos de hominibus exigamus, non deierare, vt illis honorem diuinitatis conferamus.*

Prohibitum tamen hoc Francorum à Regibus, eſt auctor Pammelius, qui affirmat leges Clodouæi, Chilberti & Clotharij, quas penes ſe habeat manuſcriptas cap. 6. ſic habere. *Vt nullus præſumat per vitam Regis, & filiorum eius iurare.*

Vota pro Principib. non principibus nuncupanda.

§. 7. Vota Principibus, & pro Principibus, nuncupabantur. Nuncupare vota Regibus veluti Diuis, idololatricum fuit. *Damnabis tu quoque votis*, inquit ingenioſus adulator. Nuncupare Deo vota pro Principibus, Chriſtianum. Tertull. Apolog. c. 31. *Adulati nunc ſumus Imperatori & mentiti vota quæ diximus ad euadendam ſcilicet vim. Plane proficit iſta fallacia. Admittis enim nos probare quodcunq; defendimus. Qui ergo putas nihil nos de ſalute Cæſarum curare, inſpice Dei voces, litteras noſtras, quas neq; ipſi ſupprimimus, & pleriq; caſus ad extraneos transferunt. Scito ex illis præceptum eſſe nobis, ad redundantiam benignitatis etiam pro inimicis Deum orare, & perſecutoribus noſtris bona precari. Qui magis inimici & perſecutores Chriſtianorum, quam de quorum maieſtate conuenimur in crimen? Sed etiam nominatim atq; manifeſte: Orate, inquit, pro Regibus; & pro Principibus & poteſtatibus, vt omnia tranquilla ſint. Vobiſcum enim concutitur imperium, concuſſis etiam cæteris membris eius: vtique & nos (licet extranei à turbis æſtimemur) in aliquo loco caſus inuenimur.*

Vota publicè nuncupari magni honoris erat. Nam pro principibus, atque alijs bene meritis hebant. Pompeio ægrotante tota Italia vota nuncupauit. Tiberius pro nepotum ſalute, negauit debere nuncupari. Quo indicat, non tam ſaluti eorum nuncupatione illa publica conſuli, quam honores augeri.

Alio modo vota, pro Chriſtianis Principibus ſuſcipiuntur, cum ſalus eorum diuino Numini commendatur. Initium hoc ex præcepto Pauli, conceptis deinde verbis à Conſtantino traditum eſt Euſebius de vita Conſtantini: *Ipſe* (Conſtantinus) *faciendæ precationis erat inſtructor omnibus militibus. Romana lingua ita omnes dicere iubens. Te ſolum Deum nouimus, te Regem cognoſcimus, te auxiliatorem inuocamus, per te vicimus, per te hoſtibus ſuperiores ſumus, tibi accepta referimus bona, quibus fruimur, à te bona ventura exſpectamus, omnes tui ſupplices ſumus, noſtrum Imperatorem Conſtantinum, & filios eius Deum amantes, in multos annos, vt ſaluos, & victores cuſtodias, te oramus.* Atque hinc omni die, publicæ orationis, Principum in Eccleſia nominatim mentio peragitur.

Plurimum abſunt ſanè ab illa adulatione Principes eximij, omnibuſque poſt ſæculis ad imitationem propoſiti, qui magni Conſtantini exemplo, libellos ſanctiſsimarum precum vſibus ſuis, ſuorumque ediderunt; omnemque ſuam & in Principatu ſecuritatem, & in domeſtica vita felicitatem à Deo dependere, non ab opum vi, & robore militum intellexerunt. Et profecto proſperos eorum ſucceſſus, & honoratiſsimam longæuitatem diuina potentia cunctis documento eſſe voluit, felices eſſe eos, non qui diuinos honores æmulantur, ſed qui diuinum Numen ex animo colunt. Neminem omnino, cum quia pij noti ſunt Principes, & Principum liberi, tum ne quis alienæ pietatis obtrectator, inuitus audiat, quod volens lubens Deus magno præmio condecorat.

CAPVT V.

Alii honores regibus exhiberi ſoliti.

In titulis, maxima eſt mundi luxuries.

§. 1. MOderata fuit titulorum apud veteres ratio, donec minoribus appellationes maiorum attributæ cogerent, nouas adulationes honoratioribus decernere. Maximè hiſce titulis delectati ſunt Imperatores: Vt vocarentur, Pij, Clementes, Manſueti, Tranquilli, Optimi.

Sereni, Felices, Celſi, Maximi, Domini, Triumphatores, Auguſti, Antonini, Flauii, vel à victis gentibus, Germanici, Dalmatici, Parthici, idque vel ſeorſum, vel addita adulationis coronide Germanicus maximus, &c.

Nunc Principem nullum niſi ſuperlatiuis com-

compellamus; Clementiſſimos, Inuictiſſimos, Illuſtriſſimos, Sereniſſimos, dicimus. Hoc etiam non ſine veterum exemplo S. Leo ad Leonem Imperatorem in hæc verba ſcribit: Τῷ ὑπερενδόξῳ, καὶ γαληνοτάτῳ υἱῷ λέοντι αὐγούστῳ, εὐσεβεστάτῳ, ἀπερενδόξῳ, καὶ ἡμερωτάτη, ἡ σὴ ἡμερότης, καὶ εὐλάβεια. *Supergloriosa, & sereniſſimo filio Leoni Auguſto. ſacratiſſime, ſupergloriose, manſuetiſſime, tua manſuetudo, & prudentia.* Pietatis titulum, vt εὐσεβεῖς dicerentur inter primos arrogauit; Antoninus cognomine Primus eſt dictus Pius. Quanquam alij ita vocarentur ante Antoninum. Diuerſa tamen ratione veteres, & Chriſtiani Pij dicti ſunt. Illi à ſuperſtitione, vel affectu in patriam, & parentes, vt pius Aeneas. Noſtri à vero religionis ſtudio. Poſtea vero in omnibus pene inſcriptionibus legimus. Pius, Felix, εὐσεβής, εὐτυχής.

Clementiæ titulum omnes, & manſuetudinis omnes, qui barbari prorſus non fuerunt, quãuis crudeles eſſent, amarunt. Eodem pertinent manſuetudo, tranquillitas, quod poſterius peculiare Regibus Gothorum fuit; Caſſiodor. lib 6. *Tranquilliſſimi dicuntur, quod maximos rerum turbines, ipſi immoti, & cultu legis regant, ac componãt.* Optimi dicti ſunt præcipuè Marcus Philoſophus, & Alexander Seuerus.

Serenitas titulus nũc vſitatus. Ad manſuetudinis, & clementiæ ornamentum pertinet Serenitas, ſiue Humanitas, quam γαληνότητα Græci vocant; Oportet enim Principis vultum eſſe Solis inſtar, quo ſubditorum animi exhilarentur, & ſperent. Paulo inuſitatior fuit titulus ὑπεροχῆς, & ὑψηλότητος ſeu celſitudinis. Nunc vero inter Chriſtianos Principes vſitatiſſimus, ſumptus verò eſt ex Apoſtolo Rom. 13. v. 1. vbi vocantur ἐξουσίαι ὑπερέχουσαι *poteſtates ſupereminentes.* Hoc enim celſitudinis vocabulo indicatur.

Superbum *Maximi* nomen nunc pene deſijt, quemadmodum & *Triumphatoris*, Auguſti perpetuo manſit, & Domini. Gentium deuictarum tituli initio quidem ex vero, poſtea ex adulatione fuere, Theodebertus Rex Franciæ intolerandum iudicabat, quod Iuſtinianus Rex in Regijs edictis, Francicus, Alemannicus, Gepedicus, Lõgobardicus, quaſi eas gentes in ſeruitutem redegiſſet, vocaretur. Agathias lib. 1. Nunc præter ordinarios & communes titulos, Galliæ dicitur Chriſtianiſſimus, Hiſpaniæ Catholicus, Britanniæ defenſor fidei.

Pater patriæ. Gratiſſimum omnium fuit, cum dicerentur Patres patriæ, ſi à libera, non oppreſſa patria, ita vocarentur. Roma quidem Ciceronem ſemel ita nominauit, ſed monſtra Principum deinde coacta in eundem honoris gradum eduxit. A Cicerone cœpit, ſed titulum tam honoratum oppreſſor patriæ Iulius adhuc viuente Cicerone rapuit, Auguſtus, qui Ciceronem patrem patriæ inimicis prodidit, idem nomen occupauit, libr. 1. Faſtorum. ſed non ſtetit intra mediocrem adulationem, ſeruitus.

Orbis pater. *Iam dudum,* inquit Naſo, *tu pater orbis eras.*

Hinc apud Horatium, Pater vrbium, libr. 3. Od. 4. & Statius lib. 4 ſyluar. *Salue magne parens mundi.*

Videntur & veteres non diſsimili honore gauiſi, inde vocati ſunt Reges Palæſtinorum אבי מלך Pater meus Rex. Hinc nonnulli titulum cum Ioſepho à Pharaone tributum arbitrantur, Geneſ. 41. 42. *Feciťq; eum aſcendere ſuper currum ſuum ſecundum, clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent.* Sic enim אברך multi interpretantur. Quaſi dictum ſit: Pater tener; Chaldæus רבא אבא דמלכא iſte Pater Regis, nam רך Arabice Regem ſignificare aiunt. Verum doctiores cum noſtro interprete ſentiunt, א pro ה poſitum, & indicari flexionem genuum.

Alioqui Ioſeph vocatum patrem Pharaonis ſatis indicat, cum cap. 45. verſ. 8. *Qui fecit me quaſi patrem Pharaonis.* Fuitque ea appellatio frequẽs in Oriente, ita ſerui Naamani Syri, 4. Regum 5. verſ. 13. *Pater ſi rem grandem, &c.* Gratum enim in populos, & familiam eſt, Principis & Domini nomen in patris appellationem commutare.

§. 2. Eximius Regum & Principum cultus in ſtatuarum honore fuit. Qua quidem in re Deo ſoli debitus honos poſtea creaturæ attributus eſt. Nam licet amor & ciuilis veneratio ſtatuis initium dederit, ad idololatriam tamen declinauit. Sapient. 14. verſ. 15. *Initium idololatriæ.*

Acerbo enim luctu dolens pater, cito ſibi rapti filij fecit imaginem. & illũ, qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſeruos ſuos ſacra & ſacrificia. Deinde interueniente tempore, conualeſcente iniqua conſuetudine, hic error tanquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta.

Nec alia cauſſa Rex ſtatuam in campo Dura, ſeu vt Ioſephus ait: ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς Βαβυλῶνος πεδίῳ collocauit, quam vt in ſua ipſe imagine coleretur. Ita Hieronymus in Daniele 3. verſiculo primo. Ea enim cauſſa tam ſolennis ſtatuæ dedicatio inſtruitur, ideo fornax ſuccenditur, vt ad noui Diui adorationem omnes compellantur.

Secutus eſt Nabuchodonoſor priorem eiuſdem nominis Regem, de quo Iudith 3. verſiculo 13. *Præceperat enim illi Nabuchodonoſor Rex, vt omnes Deos terræ exterminaret, videlicet vt ipſe ſolus diceretur Deus, ab his nationibus, quæ potuiſſent Holofernis potentia ſubiugari.* Didicerant hæc tyranni à vetuſtioribus Belo, alijſque, quas ad diuinitatis opinionem potentia euexit.

Statuis honor diuinus datus. Diuinos autem honores in ſtatua quæſitos eſſe docuit conſtantia ſociorum Danielis dicentium: *Statuam auream quam erexiſti, non adoramus:* & miraculum, quo in fornace defenſi ſunt.

Deinde quia Coloſſea fuit, altitudine cubitorum ſexaginta, & latitudine cubitorum ſex, quo voluit oſtendere maiorem ſe humana forte eſſe. Hæc enim ſtatua quindecim virorum magnitudinem, ſi cubiti fuere communes, continebat; Si cubiti fuerunt Babylonij, qui tribus digitis communem excedebant, longitudo fuit 67⅘. cubitorum, & longitudinem hominum pene ſeptendecim habebat.

Non alia ex cauſſa Deorum ſtatuæ triplo fere humanæ ſtaturæ altitudinem ſuperabant, Heroum duplo maiores erant communibus ſtatuis, ingens igitur ſtatua Chaldæorum Regis, cũ ſupra Deos efferebat. Coloſſo Chareriano, qui erat pedum 107. Nero vultus ſuos impoſuit, cum Veſpaſianus ſuſtulit, & Solis caput impoſuit.

Imagines Principum cultæ. Quin & Imperatorum imagines adorari in vrbibus, à Chaldæis videtur manaſſe. Refert libro primo de vita Appollonij Philoſtratus in porta Babylonis fuiſſe de more exhibitam Imperatoris ſtatuam, & ab intrantibus adoratam.

Namque Romani cum obire Imperium non poſſent,

Digitized by Google

poſſent, imagines ad vrbes mittere ſolebant; ita Conſtantini Magni imagines Romæ ſunt receptæ, ita Aquileiæ Maximi, Balbini, Gordiani, Herod. libro octauo.

Maxime tamen is honor, & ſuperſtitio in caſtris aderat. Imagines enim Cæſarum inter aquilas, & ſigna adorabantur, Suetonius, Calig. capite decimo quarto.

Tàm milites, quàm prouinciales coronis, floribus, acclamationibus imagines Principum honorabant, Tacitus libro decimo quarto cereis, & incenſis excipiebant. λαυρᾶτα, ſeu labrata dicebantur, etiam vexillis militaribus affigebantur. Suetonius in Tib. cap. quadrageſimo octauo. Veget. libro ſecundo cap. 6. Tacit. libro 4. Domi etiam colebant, Mart. libro decimo:

Hæc mihi quæ violis colitur pictura roſiſq.

Ad eas refugium erat inſtar aſyli, euerſiones, collutulationes, & opprobria ad maieſtatis crimen referebantur.

Quæ omnia ferri, & multa laudari poſſunt; ſi latriæ adoratio abſit, ſi non thure, & mero ſacrificent, vt fieri ſolitum Plinius ad Traianum refert; ſi non radiatum caput diuinitatis ſymbolum effigietur, non ſedes aurea inter Deos ſtatuatur.

Inter hæc lubet humanæ ſuperbiæ vanitatem ſpectare, & deplorare, cum mecum perpendo, quo ſumptu, quo labore tot millia ſtatuarum Principibus erecta ſint, cum nunc vix vllæ, & quidem dubio vultu appareant. Plerasque ſucceſſorum inuidia, vel populorum liberrima indignatio protriuerit.

Imagines Principum ſpecie ſupplicum.

§. 3. Nunc partim ſtatuæ Principum manēt, & magnatum, partim in gentilitia ſigna mutata ſunt. Statuarum principalium ea nunc eſt religio, vt omnis abſit diuinitatis cultus; nam vel in locis publicis, profanis, vel in templis collocantur, nullo loco venerationem aliam habent, quàm ciuilem.

Exemplo Conſtantini Magni, ſic ſtatuæ ponuntur. Euſebius libro quarto ait: Conſtantinum in palatio ad portas in imaginibus in ſuperiori veſtibulo poſitis ſtantem pingolitum, oculis in cœlum erectis, manibus paſſis ſpecie precantis.

Idem Conſtantinus in templis imagines ſuas poni præcepit, vt teſtatur Paulus Diaconus libr. primo. Specie ſcilicet precantis, quod nunc plerique imitantur, & laudabili pietate; Sic enim fidem reſtantur ſuam. Si enim apoſtaſiam ſuam Iulianus imagine ſua comprobare conabatur, cur non conſtantiam hoc modo Principes orthodoxi teſtentur, veramque religionem? Iulianus in imaginibus Iouem exprimendum curauit, quaſi è cælo apparens coronam purpuramque inſignia imperij traderet. In eadem tabula erat Mars & Mercurius intuentes & obtutu ſuo approbantes, tanquam bello, & eloquentia præcellentem Imperatorem.

Atque hæc publice; priuatim verò plurimum donari, ac geſtari Principum imagines ſolent, cuſis in eam rem nummis, oon quæ negociationibus & contractibus ſeruiant, ſed principalis amicitiæ monumenta ſint.

Inſignia hieroglyph. ac loco imaginum

§. 4. In locum ferme imaginum ſucceſſere, quæ vocant, inſignia, ſiue Germanicè arma. Hæc enim in monera exprimuntur, omnibus imaginibus adduntur, ad iuriſdictionis indicium ſcribuntur, his arces, pontes, telonia, limites regionum inſigniuntur; & quemadmodum olim cum imagines admittebantur, aut deijciebantur, ſignum erat imperia accipientium, aut recuſantium, ita nunc in hiſce inſignibus obtinet.

Origioem primam ab Hieroglyphicis Ægyptiacis ducunt; malo à Prophetis Hebræorum, apud quos eorum erat creber vſus. Ruben, aqua effuſa eſt Catulus, Leonis Iudas, Iſſachar aſinus oſſeus, Dan coluber in via, Ceraſtes in ſemita. Nephthali ceruus emiſſus, Deus lapis Iſrael. Geneſ. 49. Ioſeph quaſi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua Rhinocerotis cornua illius: Gad quaſi leo requieſcit, Dan catulus Leonis, Deuteron. 33. Poſtea Daniel quatuor metallis totidem monarchias aſsimulat. cap. 3. Deinde quatuor beſtijs exprimit Spiritus ſanctus, regna quatuor, cap. 7.

Hinc igitur Romanis Aquilæ, & Dracones, hinc ſigna legionum, clypeorum inſignia. Nam ſcuta clypeoſque ſculptos fuiſſe, ſatis oſtendit Virgilius, cum Aeneæ clypeum deſcribit, *quem ille rerum ignarus, ſed imagine gaudens, attollebat humeris atq; in eo famamq; & facta nepotum.* Et Chriſtianis temporibus Chriſtus.

Nobilium inſignia.

Signabat labarum, clypeorum inſignia Chriſtus,
Pinxerat.

Atque hinc ambitioſa nobilitatis inſignia; quod in ſcutis, vel imperatoris imaginem, vel ſuam, vel hieroglyphicũ aliquod quo animũ vel virtutem, aut præclare geſta militariter ſpræſ(?)rent, horum poteſtas pingendorum à Ducibus concedebatur, alioqui militabat inter vulgares,

Parmaq; inglorius alba.

Hæc quoque Pœnis vſitata, Haſdrubalis clypeus argenteus cum ipſius imagine inuentus eſt, vt Liuius libro 25.

Signarum varie antiqui.

His quoque inſignibus literas ſignabant, cum hoc olim arbitrarium fuerit. Nam Auguſtus variauit: *Diuus Auguſtus inter initia Sphinge ſignauit. Duas in matris annulis tam indiſcretæ ſimilitudinis inuenerat. Altera per bella ciuila, abſente eo, amici ſignauere Epiſtolas, & edicta, quæ ratio temporum nomine eius reddi poſtulabat*, non inſaceto lepore accipientium, ænigmata ferre eam ſphingem. Quin etiam Mecœnatis rana per collationem pecuniarum magno in terrore erat. Auguſtus poſtea ad euitanda conuicia ſphingis, Alexandri Magni imagine ſignauit.

Poſteri Principes Auguſti imagine ſignarunt, quam in gemma expreſsit Mutata igitur ſignandi ratio, vt Plinius libro 37. cap. 1. nat. hiſtor. In quo & illud mirum: *Intercatienſem illum, cuius patrem Scipio Æmylianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie ſignaſſ. Vulgato Stilonis Præconis ſale; Quidnam fuiſſe facturum eum, ſi Scipio à patre eius interemptus eſſet?* Tu vero lector, quid putas eos feciſſe, qui ſpectato aliquo facinore laudem meruiſſent? cum omnes lapides plenos geſti centurionatus, aut decurionatus, tribunatus, acceptę coronę naualis, muralis, ſeruaticiuis, alijſque rerum gloriationis bellicæ inſignibus videamus, quæ deinde cum gemmis, & annulis ad hæredes tranſierunt.

Deorum inſignia.

Atque hæc de Principum inſignibus, quæ olim eo modo, quo nunc vſitata non fuere. Deorum tamen certa fuiſſe, conſtat ex fulmine Iouis, ægide Palladis, claua Herculis, caduceo Mercurij, alijſque.

Digitized by Google

Atque hoc nobis Plinius antiquitatis fidus auctor, etiam cũ vix credibilia narrat, prudenter inſinuat. libro 37. cap. 1. *Poſt hunc annulum regia fama eſt gemmæ Pyrrhi illius, qui contra Romanos bellum geſſit. namq; habuiſſe traditur Achaten, in quo nouem Muſæ, & Apollo citharam tenens ſpectarentur, non arte, ſed ſponte naturæ ita diſcurrentibus maculis, vt Muſis quoq; ſingulis ſua redderentur inſignia.*

Hoc qui credit, per me quoque licet credat, Apollinem cum Muſis eadem è gẽma canete auditum, & eo concentu Auguſtum via Appia in cœlum eſſe deductum. Hoc ſolum noto ſingulis muſis inſignia fuiſſe,

Hiſce arcus triumphales, tropæa, Pyramides, inſcriptionesque honoratæ adiungi poſſunt; quorum nunc quoque multa in vſu ſunt. Olim pleraque improborum Imperatorum craſa, mutataque memorat ſane Doctiſsimus iuxta ac prudentiſsimus Præſul Læuinus Torrentius; Romæ multa ſpectari marmora è quibus ſit Domitiani nomen eraſum. Quod teſtatur factum Suetonius capitulo 23.

Ignis regibus prælatus.

§. 5. Priſcis etiam temporibus Regibus ignis præferri conſueuerat. Perſarum ritus ille fuit, quem tamen ego ab Hebræorum igne ſumptum arbitror.

Solis iconem cryſtallo incluſam, & ignem ſacrum, quem æternum vocabant, cum mouerentur caſtra præferebant, idque argenteis altaribus, nec deerat in acie Græcis, quem Pollux & Suidas πυρφόρον, qui laurum & coronas geſtabat; quin ante tubas inuentas λαμπαδοφόροι ignem ſpargebant, faces accendebant, vt ſic prælium pariter accenderent.

Cur ignem Perſæ prætulerint, non eſt facilè coniecturare; Fortè quia ignis [illegible] eſt, & pura omnia reddit. Sed probabilius vel cultum à Perſis ignem, quemadmodum à Chaldæis, & colligitur ex Darij facto, qui circumiens aciem, Solem, Martem, & ſacrum atque æternum ignem comprecatur. Veriſimilimum initium fuiſſe, vt ſemper ſacrificare volentibus in promptu eſſet, non quolibet autem igni vſos ſatis conſtat ex eorum hiſtoria, quæ conſuetudo tamen ab Hebræorum legibus manauit. Leuit. 10. 1. & 16. 1. alienum ignem offerre non licuit, & lib. 2. Maccabæor. cap. 1. à verſu 18.

Ignis ſacer.

Facturi igitur quinta & vigeſima die Menſis Caſleu purificationem templi; neceſſarium duximus ſignificare vobis: vt & vos quoque agatis diem ſcenopegiæ, & diem ignis, qui datus eſt, quando Nehemias ædificato templo & altari obtulit ſacrificia.

Nam cum in Perſidem ducerentur Patres noſtri, Sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari occulte abſconderunt in valle, vbi erat puteus altus, & ſiccus, & in eo contutati ſunt eum, ita vt omnibus ignotus eſſet locus.

Cum autem præteriſſent anni multi, & placuit DEO, vt mitteretur Nehemias à Rege Perſidis: Nepotes Sacerdotum illorum, qui abſconderant, miſit ad requirendum ignem: & ſicut narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem, ſed aquam craſſam. Et iuſſit eos haurire, & afferre ſibi: & ſacrificia, quæ impoſita erant, iuſſit Sacerdos Nehemias aſpergi ipſa aqua, & ligna, & quæ erant ſuperpoſita. Vtque hoc factum eſt, & tempus affuit, quo Sol refulſit, qui prius erat in nubilo, accenſus eſt ignis magnus, ita vt omnes mirarentur.

Orationem autem faciebant omnes Sacerdotes, dum conſummaretur ſacrificium, Ionatha inchoante, cæteris autem reſpondentibus. Et Nehemiæ erat oratio hunc habens modum: DOMINE Deus omnium creator, terribilis, & fortis, iuſtus & miſericors, qui ſolus es bonus Rex, ſolus præſtans, ſolus iuſtus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Iſrahel de omni malo, qui feciſti Patres electos, & ſanctificaſti eos: accipe ſacrificium pro vniuerſo populo tuo Iſrahel, & cuſtodi partem tuam, & ſanctifica. Congrega diſperſionem noſtram, libera nos qui ſeruiunt gentibus, & contemptos & abominatos reſpice: vt ſciant Gentes, quia tu es Deus noſter. Affligе opprimentes nos, & contumeliam facientes in ſuperbia. Conſtitue populum tuum in loco ſancto tuo, ſicut dixit Moyſes.

Sacerdotes autem pſallebant hymnos, vſquequo conſummatum eſſet ſacrificium. Cum autem conſumptum eſſet ſacrificium, ex reſidua aqua Nehemias iuſſit lapides maiores perfundi. Quod vt factum eſt, ex eis flamma accenſa eſt. Sed & ex lumine quod refulſit ab altari conſumpta eſt: vt vero manifeſtata eſt res, renunciatum eſt Regi Perſarum quod in loco in quo ignem abſconderant, hi qui tranſlati fuerant Sacerdotes, aqua apparuit, de qua Nehemias & qui cum eo erant, purificauerunt ſacrificia.

Conſiderans autem Rex, & rem diligenter examinans, fecit ei templum, vt probaret quod factum erat: & cum probaſſet, Sacerdotibus donauit multa bona, & alia atq; alia munera, & accipiens manu ſua, tribuebat eis. Appellauit autem Nehemias hunc locum Nephtar, quod interpretatur purificatio.

Hæc igitur nota Perſarum Regibus hiſtoria cauſſa eſſe potuit, vt ignem ſeruare, circumferre, & quodammodo honorare vellent. Rem accuratè diuina & humana doctiſsimus Serarius noſter perpendit in harmonia Maccabæorum in cap. 1. & 2. lib. 2. quæſtiuncula 14.

Primo rem diligenter explorauit (Rex Perſarum) *Deinde fecit templum*, inquit *Lyranus*, *fecit vel propriè templum, vt Darius* Eſdræ 6. *vel impropriè, iam factum ſcilicet decorauit, vt Artaxerxes. Sed Genebrardus in Notis dicit, factum aliquod ædificium, cuiuſmodi probatica piſcina erat,* Ioannis capite 5. & apud Bedam Eſd. 2. *fuiſſe tunc ædificatum.*

Eodemque ſenſu poſſet Græcorum ἱερὸν adiectiue ſumi, vt ſcilicet locum illum, Sacroſanctum feciſſet, vt qui antea puteus profanus erat, iam in eo quadam Dei veneratio eſſet ac religio, vt etiam inquit, Nouæ tranſlationis commentator. Facitque ad hanc expoſitionem non parum, quod eum locum Rex ſepſiſſe, & conſeruauiſſe dicatur, Græcè περιφράξας. Vnde in Latino verſu 34. *videtur fuiſſe, non, conſiderans, ſed conſecrans, vel circumſerans, vel certe obſerans.*

Perſæ ignẽ honorabant.

Nam hæc alioqui obſeruatio eo in textu omitteretur, & quod in Græco eſt δοκιμάσας *verbis æquo pluribus verteretur, cum addatur; rem diligenter examinans. Deinde quod loca iſtiuſmodi religioſa, templorum etiam nomen, quo interpres noſter vtitur, admittant, vt Luci, aſyla, & ſimilia; Sicut & Virgilius dixit AEneidos octauo, Scrupea ſaxa, Bacchi templa.*

Tertio, Sacerdotibus benefaciebat, iiſque ſua ipſius manu multa diuerſa dabat, quæ ſuis è theſauris accipiebat. Poſſent verò τὰ διάφορα *etiam ſumi, quaſi* διαφέροντα, *id eſt, præſtantia & eximia, ſeu meliora, & excellentia,* vt Romanorum 2. Hebræorum 1. verſiculo 4. *Quanto differentius, præ illis nomen hæreditauit. An*

vero

vero iſta propter Perſicas de igne opiniones Rex frecit? Tanta DEI bonitas eſt, vt quemadmodum ait Sanctus Auguſtinus, è malis etiam bonum eliciat.

Cum ergo ex delapſo cælitus igne, qui, vt ſupra iam notatum, memoratur in Scripturis, aliquot et diuinitus etiam apud ſe ignem lapſum vel excitatum Gentiles fabulaventur, apud Plinium libro ſecundo capite centeſimo decimo, Seruium libro duodecimo ÆEneidos, omnium verò maximè Perſæ apud Ammianum libro vigeſimo tertio, quibus etiam ignis ſacer & perpetuus, multaque item pyrithea, & πυρὸς ναοί, vt vocat in Coſroe Cedrenus; iſtam Perſarum Regis buius vel opinionem, vel ſuperſtitionem potius in bonum iam conuertit DEVS, ſiuitque verum opus & beneficium à barbaro etiam laudari colique fecit.

Hæc igitur conſuetudo ab Hebræis manaſſe videtur, quanquam ignis ratio ab alijs quoque habita legatur, Rhodiginus libro decimo quinto capit. 15 Legimus & in Græcis illud item, *à Medis & Aſſyrijs Barbaricos contribus eiuſcemodi elemento honores, non religione vtique, ſed formidine veritus nocentiſſima, omniaque abſumentis rei. Scribit Porphyrius, quod & alibi arbitror à me relatum, dijs qui ſunt intra cælum, ſiue curſu quodammodo pererrantibus, ſiue non errantibus, quorum ducem eſſe Solem primo, deinde Lunam exiſtimandum eſt, commode ſacrari ignem poſſe, quaſi rem cognatam. Sed de noſtratem religione, vt aliquid hiſce noſtris laboribus inſeramus: per omnes ſiquidem Orientis Eccleſias, quando legendum Euangelium eſt, accendunt luminaria iam ſole rutilante: non vtique ad fugandas tenebras, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum.*

Dino apud Clementem ait, Perſas Deorum ſuorum nullam imaginem habuiſſe, quod ignem, & aquam ſolas Deorum imagines arbitrarentur.

Romanis quoque ignis prælatus.

Tranſlatus eſt ille honos ad Romanos Imperatores. Officium erat aulæ Conſtantinopolitanæ ordinarium, τοῦ λαμπαδαρίου lampadarij, non enim foculus illis, ſed lampas, ſeu lucerna præferebatur. Codinus, τοῦ δὲ λαμπαδαρίου, κάτωθεν τοῦ μεγάλου δομεστίκου τὸ ἀβαμπούλιον μεθ' ἡμμένης λαμπάδος φέροντος. *Lampadario dinam- ampullam cum accenſa lampade ferente.* Erat Imperatoria lampas duabus, Auguſtæ, & Patriarchæ vna corolla cincta. Priores Imperatores foculos habuiſſe puto; ſicque intelligi, quod de Pertinace ait Herodianus libro 1. *Neque ignem ſibi præire, neque aliud imperij inſigne paſſus eſt attolli. Sorori ſuæ id Commodus conceſſit, Marciæ concubinæ omnia Auguſtæ priuilegia præter ignem dedit.* Herodianus libro primo. Nunc cæremonia ea omnino deſijt, niſi quod facibus interdum excipiantur. Olim id vſitatum fuiſſe conſtat ex libro Iudith capite tertio, verſiculo 10. Excipiebant enim Holofernem *cum coronis, & lampadibus*. Cuius in locum ſucceſſerint feſtiua tormentorum tonitrua. Inſignia vero Imperij ſic præferuntur, vt in Bulla Aurea præſcribitur, titulo vigeſimo ſecundo.

Ad declarandum autem, in Imperatoris vel Regis Romanorum deambulantis præſentia, proceſſionis ordinem Principum Electorum, de quo ſupra fecimus mentionem, ſtatuimus, vt quotieſcunque in celebratione Imperialis Curiæ, Principes Electores cum Imperatore ſeu Rege Romanorum, in quibuſcunque actibus vel ſolennitatibus, proceſſionaliter ambulare contigerit, & Imperialia vel Regalia debuerint Inſignia deportari, Dux Saxoniæ Imperialem, ſeu Regalem enſem deferens, Imperatorem ſeu Regem immediatè præcedat, & inter illum & Archiepiſcopum Treuirenſem medius habeatur: Comes vero Palatinus pomum imperiale portans, à latere dextro & Marchio Brandeburgiacus ſceptrum deferens, à ſiniſtro latere ipſius Ducis Saxoniæ linealiter gradiantur. Rex autem Bohemiæ Imperatorem, ſeu Regem ipſum immediate, nullo interueniente ſequatur.

Muneribus culti Principes.

§. 6. Principum etiam honori tributum, vt nemo ſine munere eos adeat, excipiatue; verum id Perſarum fuit, in Romana, & nunc Chriſtiana Republica mos ille exoleuit. Quemadmodum & ſtrenæ Imperatoribus dabantur. Nam Auguſto Miſſæ in capitolium etiam abſenti, Suetonius 57. Caligulæ ad ſedem delatæ. Dio lib. 56. *Qui & edixit, & ad accipiendas ſtetit.* Sueton. cap. 42. Melius Tiberius, qui in quadruplum reddere ſolebat, quem nunc morem Principes imitari ſolent.

Natales Principum; ſola fere aula nouit.

§. 7. Publicæ etiam natales Principum celebrãtur, quæ conſuetudo ita nunc deſijt, vt vix natales cognoſcantur. Martialis natalem Domitiani Iouis in cunabulis præfert:

Cæſaris alma dies, & luce ſacratior illa,
Conſcia Dictæum qua tulit Ida Iouem.

Simile aliquid eſt apud Platonem in Alcibiade. *Poſtquam vero natus eſt primogenitus, qui ſuccedit in regno, primo quidem eius diem omnes, qui ſub regno ſunt, celebrant: atque ita inpoſterum quotannis Natalem Regis diem ſacris ac feſtis omnis Aſia colit. Cum vero apud nos quis naſcitur, ne vicini quidem, vt ait Comœdus, ſentiunt.*

Olim edicebatur.

Sed olim grauiter imperatus ille honos Caligula conſulibus oblitis de natali ſuo edicere, abrogauit magiſtratum; fuitq; triduum ſine ſumma poteſtate Reſpublica. Sic Maccabæorum libro 2. cap. 6. Iudæi ducebantur cum amara neceſſitate in die natalis regis ad ſacrificia. Neque natalem modo, ſed diem etiam initi principatus. Plinius ad Traianum. *Diem Domine quo ſeruaſti imperium, dum ſuſcipis, quanta mereris, lætitia celebrauimus, precati Deos, vt generi humano, cuius tutela, & ſecuritas ſaluti tuæ innixa eſt, incolumem florẽtemq; præſtarent. Prætimus, & commilitonibus iuſiurandum more ſolemni præſtantibus, & prouincialibus, qui eadem certarunt pietate iurantibus.*

Principatus natales celebratus.

Et Suet. in Veſpaſ. cap. 6. *Tiberius Alexander præfectus Aegypti, primus in verba Veſpaſiani legiones adegit, Kal. Iul. qui principatus dies in poſterum obſeruatus eſt.*

Aut ſane quo magno beneficio affeciſſet populos. Ita Auguſtus; Dio P. 54. *Ob reditum eius ac propter ea, quæ abſens egiſſet, multa ac varia in honorem eius decreta ſunt: quorum ille nihil accepit, niſi quod Fortunæ Reduci aram conſecrari, diemq; ſui reditus inter ferias referri, & Auguſtalia dici paſſus eſt.*

Quin & populi nouos natales finxêre in gratiam principum. Suet. in Auguſto cap. 59. Quædam ciuitates Italiæ diẽ, quo ad ſe primum veniſſet, initium anni fecerunt. Erant illa vel amoris veri, vel fictæ adulationis indicia. In Auguſtum iam leniorem fuit ille populorum affectus.

Tene magis ſaluum populus velit, an populum tu,
Seruet in ambiguo qui conſulit, & tibi & vrbi
Iupiter. Auguſti laudes agnoſcere poſſis.

Eadem cæremonia Chriſtiani ſuos antiſtites notarunt, diem enim quo illi ad epiſcopatum electi fuiſſent feſtum habebant. Ita 15. Cal.

Febr. Cathedræ Romanæ, & 8. Cal. Mart. Antiochenæ celebratur. De hac conſuetudine doctiſſimus Baronius in Martyr. 15. Cal. Febr. *Quod autem ad præſentem ſolennitatem ſpectat, laudabilis in Eccleſia viguit antiquus vſus, vt dies anniuerſaria ageretur, qua quis alicui ſedi præfectus eſſet Epiſcopus. Id etenim tam in Occidentali Eccleſia, quam in Orientali etiam obſeruatum, innumera ferè docent exempla. De conſuetudine Romanæ Eccleſiæ ſcribit Sanctus Paulinus epiſtola 16 ad Seuerum: extant de ea re ſermones Sancti Leonis Papæ ea die habiti. Conuenire enim vndique ex Italia Epiſcopi tunc Romam conſueuerunt ad celebrandum natalem diem Romani Pontificis, vt pulchrè demonſtrat epiſtola Hilarij Papæ ad Aſcanium & cæteros epiſcopos prouinciæ Tarraconenſis, dum in ea hæc leguntur: Lectis ergo in conuentu fratrum, quos natalis mei feſtiuitas congregauerat, litteris veſtris &c. quinam autem hi fuerint, ex quibuſue Italiæ ciuitatibus Romam confluxerint, indicant ipſa ſynodi tabulæ illic ſuperius recitatæ. Accipe & de vſu aliarum Eccleſiarum exempla, vt illud quod Sanctus Ambroſius ſcribit de Felice Comenſi Epiſcopo, libro octauo, epiſtola 60. Edition. Roman. item quod Sanctus Auguſtinus habet de die natali Aurelij Epiſcopi Carthaginenſis ſermone trigeſimo ſecundo, de verbis Domini in fine; deque ſua ipſius etiam anniuerſaria die ordinationis homilia vigeſima quarta & vigeſima quinta. De conſuetudine Orientalis Eccleſiæ ſatis monent Græcorum Menologia, in quibus Sancti Baſilij, Sancti Ioannis Chryſoſtomi, & aliorum agitur ſedis eorum natalis dies: quo etiam vſu & ratione Romana Eccleſia eam diem ſolenniter agere conſueuit, quo Romana natalis eſt cathedra, quoniam (inquam) Sanctus Petrus Romæ diuino conſilio primum ſedere cæpit, tranſlata illuc ſede, quã ſeptem annos tenuit Antiochia. Porro tanto celebrior hæc eſt ſolemnitas illa, qua Antiochiæ ſedit, quanto mobilis illa, vel ad tempus tantum ac quaſi per tranſitum ſita eſt. Roma vero ſtabiliuit firmauitq; Deus eandem in æternum Petri ſucceſſoribus permanſuram; quam vt tradit Irenæus libro tertio, capite tertio, doctrina munitam, traditionibus locupletatã, meritis illuſtratam, dotibus auctam, idem Apoſtolus vna cum Paulo etiam ſanguine conſecrauit.*

Epiſcopatus accepti natalis celebratus eſt.

§. 8. Lætis acclamationibus, plauſibuſque excipere principes vſitatum erat, quod nunc etiam fere, niſi cum in coronatione acclamatur; viuat rex, intermittitur. Olim præcipue affectabantur illi plauſus, qui poſtquam nequiſsimo cuique tyranno impenſius darentur, in contemptum, deſuetudinemque venerunt.

Plauſuum veterum ratio.

1. Laudes eorum referebant. Pertinaci acclamabant: *Patri pio, patri ſenatus, patri omnium bonorum, Pertinace Imperatore neminem timuimus, ſecuri viximus,* quod ad defectum vſque vocis ingeminarunt. Diac. libro 8. Erant & iſta: *O te felicem, ô nos felices.* Plin. ad Traianum. 2. *De noſtris annis addat tibi Iupiter annos.* Tertull. precabantur, & vouebant. *Tu vincas, Iuſtine, canunt.* Coripp. 3. Plauſus ille, vocis modulatione, manuum complosione, & iactatione, veſtium cõmotione peragebatur. Vocis erat vel ſimplex modulatio, vel additis inſtrumentis. Plebs perſonabat certis modis, plauſuque compoſito. Tacit. libro decimo ſexto. Caſsiod. libro primo. var. lect. *Voces,* ait, *organo dulciores, non clamores, ſed tonos.* Plinius concentum dicit. *Nero Alexandrinorum laudationibus delectatus, inſtitui curauit, qui eam plaudendi rationem addiſcerent, equeſtres adoleſcentulos, & è plebe quinq; millia. Bombos, imbrices, teſtas vocabant, à ſonitus quadam ſimilitudine.* Aurelianus oraria populo dedit ad fauorem.

Quid vero oraria? Lipſius tegmina reſonantia eſſe vult, quibus modulatæ acclamationes darentur. Caſaubonus lora & faſcias, quæ in plauſu iactarentur. Nec ex Euſtathio ſatis colligitur, qui in l. 4. Iliad. μίτραι, inquit, οἱ ἐκ φασκίων, καὶ ὠραρίων στέμματα, Mitræ ſunt coronæ, ex orarijs & faſcijs. Si igitur conſtet, quæ ſint mitræ partes, conſtabit, & quæ ſint oratia. at mitra, ſeu cidaris varia fuit, ideoque quidquid præter faſcias fuit in mitra, id orarium dicitur Euſtathio: eæ nimirum partes quæ faſcijs colligebantur. itaque cum cidaris eſſet turrita, quæ & πῖλος vocabatur. Poll. libro octauo, capite decimo tertio. tiara quoque eiuſmodi erat; Sugerius de Ludouico Craſſo. Circumdantes capiti eius Phrygium ornamentum imperiale inſtar galeæ, circulo aureo concinnatum imponunt. Phrygium verò Iſidorus vocat mitram. Tale igitur quippiam fuit oratium, vt ex pluribus orarijs mitra fieret, ſi Euſtathio credimus, itaque adiuuando ſono, ac bombo fuit, non tantum ad iactationem, cum paruum eſſet, nec in iactatione magnopere appareret. Popyſmum igitur orario, veluti nunc folijs alijſue, edebant. atque hoc de Aureliano dicere voluit Vopiſcus. Quod ſi tamen orarium illud Aureliani non erat diſsimile oratio Eccleſiaſticorum; & vel illud profanum, ab illo ſacro, vel à profano ſacrum eſt dictum, aliquam analogiam fuiſſe dicendum eſt.

Oraria quæ.

De orario Eccleſiaſtico eſt in Concil. Toletan. 4. Honorij Papæ 1. tempore celebrato. can. 28. *Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus, ſi à gradu ſuo iniuſte deiectus, in ſecunda Synodo innocens reperiatur, non poteſt eſſe quod fuerat, niſi gradus amiſſos recipiat coram altario, de manu Epiſcopi, orarium, annulum & baculum; ſi presbyter, orarium, & planetam; ſi diaconus, orarium, & album; ſi ſubdiaconus, patenam & calicem: ſic & reliqui gradus eam reparationem ſui recipiant, quã cum ordinarentur, perceperunt.*

Orarium Eccleſiaſticum.

Orarium hoc veſtis genus erat, nam à Buccardo libro 6. dicitur ſtola oratia. cap. Presbyter. 1. quia can. 40. Concil. Tol. 4. *Orarijs duobus, nec Epiſcopo quidem licet, nec Presbytero vti, quanto magis Diacono, qui miniſter eorum eſt. Vnum igitur orarium oportet leuitam geſtare in ſiniſtro humero, propter quod orat, id eſt, prædicat: dextram autem partem oportet habere liberam, vt expeditus ad miniſterium ſacerdotale diſcurrat. Caueat igitur amodo Leuita gemino vti orario, ſed vno tantum, & puro, nec vllis coloribus, aut auro ornato.*

Itaque veſtis erat, quæ impediebat miniſtrãtem, & videtur Epiſcopis conceſſum, vt auro, vel coloribus ornarent 3. Modus geſtandi ex Bracarenſ. cap. 9 traditur: *Orarium habeat ſubdiaconus, & diaconus; ſed diaconus infra tunicam abſconſum habeat orarium, ſubdiaconus ſuperpoſito ſcapula vtatur orario.* Bed. collect. cap. de ſeptem ordinibus. *Bene,* inquit, *orationibus conuenit orarium, conueniens veſtimentum officio.* Quemadmodũ igitur plaudentes regi terreno orarijs inſtructi erant, ad fauorem, & plauſum, ita laudes æterni imperatoris, & regis regum legem prædicantes orarijs vtebantur.

Manibus etiam plaudebant, ſeu κρότον dabant. Iamque pereunte vitijs ſuis Republicâ, in circis ac theatris potius, quam in ſegetibus, & vineis manus mouebant, vt querebatur Varro. Arte etiam plaudebant, vt Ariſtæ. lib 1. ep. 10. ἡ δεξιὰ τοῖς δακτύλοις ὑπεσταλμένοις ὑποκειμένη τὴν ἀριστερὰν ἐκδέχεται εἰς τὸ κοῖλον, ἵν' ὥσπερ αἱ χεῖρες ἐυφώνως συμ-

Plauſus manuum.

σουμωδητὸ μέτρῳ τρόπον κυμβάλων. *Dextera contractis digitis ſiniſtram ſubiectam feriebant in cauum, vt manus concuſſæ inſtar cymbalorum benè ſonarent.* Manibus item veſtibuſque iactatis fauere demonſtrabant.

Et dare iactatis vndique ſigna togis.

Magni vero applauſus illos, ſeu auras populares æſtimari ſolitas docent acta publica; nam non modo acclamationes ipſas, ſed numerum etiam Imperatori, & voces mittebant. Neque negligenda fuit teſtificatio illa publicæ voluntatis, cum firmum amicitiæ vinculum inter populum, & principem ſit. Principem quidem populo bene facere, populum vero in laudes principis effundi.

Hinc ex more temporum, & conſuetudine, magno feruore Epiſcopis populus in Eccleſia applaudebat, conſenſum in ſacra doctrina, vitæque purioris deſiderium oſtendendo. Luculentum exemplum eſt in actis, quibus Auguſtinus Eradium deſignauit ſucceſſorem, epiſt. 110. Locum integrum vt priſca conſuetudo intelligatur apponam. *Ergo* (inquit Auguſtinus) *ne aliquis de me queratur, voluntatem meam quam credo Dei eſſe, in omnium veſtrum notitiam perfero: Presbyterum Eradium mihi ſucceſſorem volo. A populo acclamatum eſt; Deo gratias, Christo laudes: dictum eſt vices ter. Exaudi Chriſte, Auguſtino vita; dictum eſt ſexies decies. Te patrem, te Epiſcopum, dictum eſt octies. cumque reticeretur, Auguſtinus Epiſcopus dixit: Non opus eſt me de laudibus eius aliquid dicere, faueo ſapientiæ & parco verecundiæ: ſufficit quia noſtis eum: & hoc me velle dico, quod vos velle ſcio: & ſi antè neſcirem, hodie probarem. Hoc ergo volo: hoc à Domino Deo noſtro, nunc etiam in ætate frigida, votis feruentibus poſco: hoc vt meum oretis exhortor, admoneo, rogo, vt omnium in pace Chriſti collatis & conflatis mentibus confirmet Deus quod operatus eſt in nobis. Qui miſit mihi eum, ſeruet eum, ſeruet incolumē, ſeruet ſine crimine, vt qui facit gaudium viuentis, locum ſuppleat morientis. A notarijs Eccleſiæ ſicut cernitis excipiuntur, quæ dicimus, excipiuntur quæ dicitis. & meus ſermo & veſtra acclamationes in terram non cadunt. Apertius vt dicam, Eccleſiaſtica nunc geſta conficimus. Sic enim hoc eſſe, quantum ad homines attinet, confirmatū volo. A populo acclamatum eſt trigeſies ſexies; Deo gratias, Chriſto laudes. Exaudi Chriſte Auguſtino vita, dictū eſt tredecies. Te patrē, te Epiſcopum, dictū eſt octies. Dignus & iuſtus eſt; dictum eſt vicies. Bene meritus, bene dignus, dictum eſt quinquies. Cumq; reticeretur, Auguſtin. Epiſc. dixit: Ego vt dicebā voluntatem meā & voluntatem veſtrā geſtis eccleſiaſticis, quantum ad homines attinet, confirmatam volo: quantum vero ad latentem omnipotētis voluntatem, omnes (vt dixi) oremus vt confirmet Deus quod operatus eſt in nobis. A populo acclamatum eſt. Iudicio tuo gratias agimus; dictū eſt ſedecies. Fiat fiat, dictum eſt duodecies. Te patrem, Eradium Epiſcopum; dictum ſexies. Cumq; reticeretur, Auguſtinus Epiſcopus dixit, Scio quod ſcitis & vos, ſed nolo de illo fieri, quod de me factum eſt: quod autem factum ſit, multi ſcitis: illi ſoli neſciunt, qui tunc aut nondum nati erant, aut nondū habebant ætatem ſciendi. Adhuc in corpore poſito beatæ memoriæ patre & Epiſcopo meo ſene Valerio, Epiſcopus ordinatus ſū, & ſedi cū illo, quod Concilio Nicæno prohibitum fuiſſe neſciebam, nec ipſe ſciebat. Quod ergo reprehenſū eſt in me, nolo reprehendi in filio meo, A populo acclamatū eſt; Deo gratias, Chriſto laudes; dictū eſt tredecies. Cumq; reticeretur, Auguſtinus Epiſcopus dixit; Erit presbyter vt eſt, quādo Deus voluerit, futurus Epiſcopus. Sed plane modò facturus ſum adiuuāte miſericordia Chriſti; quod adhuc vſq; non feci. Noſtis ante aliquot annos quid facere voluerim, & non permiſiſtis. Placuit mihi & vobis propter curam Scripturarum quam mihi fratres & patres mei coepiſcopi duobus Concilijs Numidiæ & Carthaginis imponere dignati ſunt, vt per quinq; dies nemo mihi moleſtus eſſet. Geſta confecta ſunt, placuit, acclamaſtis. Recitata eſt placitum veſtrum, & acclamatio veſtra. Paruo tempore ſeruatū eſt circa me, & poſtea violenter irruptū eſt, & non permittor ad quod volo vacare. Ante meridiem, & poſt meridiē, occupationibus hominū teneor. Obſecro vos & obſtringo per Chriſtū, vt huius iuuenem, hunc presbytero Eradio, quem hodie in nomine Chriſti deſigno Epiſcopū ſucceſſorem mihi, patiamini me refundere onera occupationum mearum. A populo acclamatum eſt; Iudicio tuo gratias agimus dictum eſt vicies ſexies. Cumque reticeretur, Auguſtinus Epiſcopus dixit: Ego charitati & beneuolentiæ veſtra apud Dominum Deū noſtrum gratias ago, imo de illa Deo gratias. Ergo fratres, quicquid eſt quod ad me perferebatur, ad illum perferatur vbi neceſſarium habuerit conſilium, meum non negabo auxilium. Abſit vt me ſubtraham: tamen quicquid illud eſt quod ad me perferrebatur, ad illum perferatur. Ipſe me antè conſulat, ſi fortè non inuenit quid facere debeat, aut poſcat adiutorem quem nouit patrem: vt & vobis nihil deſit & ego tandem aliquādo, ſi quantulumcunq; ſpatium mihi huius vitæ donauerit Deus, ipſam meam quantulamcunque vitam non deſidiæ ſeguitiei, nec donem inertiæ, ſed in ſanctis Scripturis, quantum ipſe permittit & largitur exerceā: hoc & ipſi proderit, & per ipſū etiam vobis. Nemo ergo inuideat otio meo, quia meum otium magnum habet negotium. Video me de hac re, propter quam vos inuitaui, omnia vobiſcum egiſſe quæ debui. Hoc ad vltimum rogo, vt geſtis iſtis ſubſcribere dignemini qui poteſtis. Hic mihi reſponſione veſtra opus eſt: teneam reſponſionem veſtram: de hac aſſenſione aliquid acclamato, A populo acclamatum eſt: Fiat, fiat, dictum vicies quinquies. Dignum eſt, iuſtum eſt; dictum vicies octies: Fiat, fiat; dictum quater decies. Olim dignus, olim meritus: dictum vicies quinquies. Iudicio tuo gratias agimus: dictum tredecies. Exaudi Chriſte, Eradium conſerua: dictum octies decies. Cumq; reticeretur; Auguſtinus Epiſcopus dixit: bene habet, vt ea quæ Dei ſunt, circa ſacrificium eius agere valeamus, in qua hora ſupplicationis noſtra maximè commendo charitati veſtræ, vt omnes veſtras cauſas & negotia intermittatis, & pro iſta Eccleſia, & pro me, & pro presbytero Eradio Domino precem fundatis.*

Quin & concionantes plauſu proſequantur; ſtudium enim concionanti neceſſarium eſt. Hinc Pauli Samoſateni inſania, de qua ſcribunt Epiſcopi apud Euſebium libro 7. hiſt. capite 24. *Neque neceſſum eſt dicendo perſequi, illius præſtigias in concilijs eccleſiaſticis vſurpatas, quas falſa gloriæ vmbras conſectando, & varias ineptiarum ſpecies aucupando & imperitiorum mentes eo pacto in ſui admirationem inducendo, callidè excogitauit: neque qua ratione ſedem & thronum ſublimem ſibi parārit, eumque non vt Chriſti diſcipulum decet, ſed vt mundi principes ſolent, ſecretum & ſeparatum habuerit; nomine ſuo appellarit, femur in eo ſedens manu percuſſerit, calcibus aliquando ad ipſum pulſarit: & qui, cum eum audirent concionantem, non laudibus extollerent, non (vt in theatris fieri ſolet) ſe agitationibus, quo illi applauderent, in orbē verſarent, nō more gladiatorum & mulierculārum, quos apud ſe habebat, inconcinne ei acclamarent, & quaſi trepidi geſtirēt: ſed vt in domo Dei par eſt, modeſtè moderateq; auſcultarent, eos grauiter increpārit, & verbis contumelioſis ex-*

excoperit: neq; quomodo in verbi Dei interpretes, qui è vita exceſſiſſent, dum in hominum frequentia palam prædicaret, petulanter & importunè debacchatus fuerit: & non tanquam Epiſcopus, ſed tanquam ſophiſta & præſtigiator de ſe ipſo magnifica verba iactitâris.

Ex quibus theatricæ etiam geſticulationes, & mores notari poſſunt.

Itinera principum honorata.

§ 9. Maxime maieſtas imperatoria, & ante regia in itineribus cognoſcebatur. Honores varij exhibebantur. Nam ſacrificia immolabãtur, odoribus viæ implebantur, cerei accendebantur, flores, coronæ, portæ, domus priuatæ, templa ornabantur, publice conuiuia celebrabantur, pallia expandebantur, omnes occurrebant, deducebãt, ferebant, laudabant, diſpoſitis per viam organis canebant. ita vt tum demũ ſe principes eſſe cognoſcerent, cum regna ſua obirent. Sunt exempla apud Curtium libro quinto. Dion. in Seuero, Liuium 32. Plin. ad Traianum in paneg. Appian lib. 8. belli Gallici. Suet. in Neron. cap. 30. Theod. li. 5. ca. 34. Socrat. libro ſexto, capite vltimo. Claud. de ſexto conſul. Honorij. & tertio. Sozom. libro octauo. Paul. lib 30. Herod. lib. 4 & 8.

Hoc ita factum ſumma prudentia à maioribus opinor, imo plane diuinitus; cum enim maxime interſit Reipublicæ principem non vno loco reſidere, ſed beneficia præſentiæ ſuæ exhibere, cunctis populis, à quibus alitur, & colitur, omnibus eum illecebris ad profectiones incitare conati ſunt.

Alius etiam honor titulorum eſt ex regnis quæ non poſsident Nam titulos retinent magnates non vt inanium oblectatione animos demulceant, ſed vt opportunitatem potiundi præſtolentur.

CAPVT VI.

Poteſtas principum magna, ſed varia.

Poteſtatum lenta debet eſſe mutatio

§. 1. VAriam principum in ſuos poteſtatem fuiſſe conſtat; optime temperatam ex Monarchiâ, Democratia & Ariſtocratia probaui. Hoc maxime prouidendum, vt cum Reipublicæ forma mutatur, cõſuetorum magiſtratuum poteſtas lente, & particulatim, nomina autem tardiſsime mutentur, donec re ipſa labente, ſponte euaneſcant. Conſultiſsime hoc in Romano imperio factum; tyrannis initio dictatoris nomine graſſata eſt, Sulla ſæuiente, deinde Cæſari dictatura data eſt, ſed perpetua. Tertio, nomine Triumuiratus componendæ Reipublicę proſcriptio optimatum primos ſuſtulit. Et imperatores, quanquam omnia poſſent, vires ſuas magiſtratuũ minorum appellationibus ſtabiliebant. Hinc Põtifices maximi, conſuleſque renunciabantur, & quod omnium maxime eos tutos reddebat, ſingulis annis tribunitiæ poteſtatis titulum renouabant. Ea enim poteſtate ſacroſancti habebantur, & fauorem populi tenebant. Ille enim magiſtratus populi cauſa, contra potentiorum ciuium iniurias inſtitutus eſt

Regũ Chriſtianorum temperata poteſtas.

§. 2. Poteſtas omnium regum Chriſtianorum non ad modum regum Gentilium, ſed Hebræorum conſtituta eſt; nam quemadmodum ſummi pontificis, & ſummi concilij Sanedrin auctoritas inuiolata erat, nec regia potentia premebatur. ita quoque imperandum eſt regi Chriſtiano, vt tamen religionis antiſtites audiat, & veneretur.

Regni, & ſacerdotij coniunctio.

Deinde ſecum ipſe perpendat, quanti ſit ſupremi in religione præſidis amicitia, & fauore munitum regnare. Nam hoc concordiæ vinculo neglecto vehementer omnia turbantur. Inter Henricos & Pontifices, deinde Fredericos, & alios pontifices, quanti mali cauſa fuerit imperatorum importunitas omnia ſibi vindicantium, hiſtoriæ nos edocent. cum enim auctoritate Pontificia imperium ſit ad Francos à Græcis, ac deinde à Francis ad Germanos delatum, hinc fit vt in eius gubernatione nonnullæ ſint pontificum partes. Nam vt de præſenti ſtatu loquamur; Electores non modo imperiali, ſed Pontificia etiam auctoritate inſtitutos tradit Nicolaus Bellus de pontificibus diſcurſ. 1.

Pontificiũ in imperio par ies.

Ex hac aſſertione auctoritatis Pontificiæ ſuper Reges; ſequitur illud vt Pontifex in rebus Imperij, multo magis ſe immiſcere queat, vtpote quæ iuris pontificij ſunt, Sediq; Apoſtolicæ immediatè ſubiecta. Id autem probatur, quia Gregorius Quintus numerum Electorum inſtituit, quibus eligendorum Cæſarum facultatem conceſſit: Et quanquam authentica exempla Bullæ aureæ, quam hac de cauſa edidit, proferri nequeunt, nihilominus, cum magnum ſuſceperim laborem, vt huiuſce rei dilucidam veritatem comperirem, pleraq; patẽtes litteræ cum earum exemplaribus ad manus meas deuenere, quibus antiqui multi Electores expreſſe fatebantur, ſuam ſe auctoritatem ſummis Pontificibus acceptã referre, quemadmodum in Arce Sancti Angeli in Theſauro, & in tribus libris, quibus titulus: priuilegia Imperatorum, videre eſt, nec non in Bibliotheca Vaticana, vbi exempla ſunt deſumpta ex ijs, quæ in Arce Sancti Angeli cuſtodiuntur. Ex quibus clare patet, Electorum auctoritatem eorumque inſtitutionem à ſancta Romana Eccleſia dependere. Quæ vt magis comprobentur in medium affero pro diuerſis tẽporum occaſionibus Electores à diuerſis pontificibus eligendi priuilegio ſpoliatos eſſe, quemadmodum olim Ioannes XXII. id effecit. Sed & Leo X. Ducem Saxoniæ priuauit: Clemens autem VII. electionem Caroli V. validam fuiſſe etiam abſq; eiuſdem Ducis ſuffragio, ſuſtẽtauit, atq; aſſeruit, quemadmodum in libro quodam, qui corio rubeo integitur, cernere eſt, cui libri titulus, Capitulationes principum: & conſeruatur in pontificio promptuario. In regiſtris autem Leonis X. & Clementis VII. in Archiuio Cameræ Apoſtolicæ hæc auctoritas lucidius apparet: nam ſtatim atque Rex Romanorum, vel Imperator electus eſt, Electores à Pontifice confirmationem petunt, ſæpiuſque, cum Papa cõſenſum non præſtitiſſet, ad nouam electionem deuentum eſt: quemadmodum in dictis libris, ſi diligenter attendantur, obſeruare eſt.

Nollem ego lites inter regnum Chriſtianum, & regale ſacerdotium oriri, quæ ſæpe populorũ cladibus ſopiræ ſunt; hoc moneo politice prudenterque Imperatorem, & pietatis, & Reipublicæ cauſa auctoritatem Pontificis comiter obſeruare oportere. Videantur cætera, & hiſtoriæ conſulantur. Carolum Quintum idem ait, cum à Franciſco rege Galliarum ad ſingulare certamen prouocaretur, reſpondiſſe; *ſe ſanctæ ſedis Apoſtolicæ filium ac defenſorem eſſe, eidem ſe iureiurando obligatum, de ſe nihil ſtatuere poſſe.*

Imperator filius Eccleſia.

Vere & recte Carolus, neque enim tot fata populorum vno enſe librari debuerunt, & cædes regis alterutrius maiorum malorum initia dediſſet. Verum princeps ille ſapientiſsimus oſtendit, quanta ſit imperatoris cum ſacerdote neceſsitudo. Quod ſi ſummi principis tam eſt coniuncta, cum Eccleſiæ vtilitate ſalus, erit etiam alio-

rum

Digitized by Google

rum regum, & Rerumpublicarum. Nam ſingulorum regnorum, vt Britanniæ, Daniæ, Poloniæ, Arogoniæ, Hungariæ, Neapulis propria ſunt fœdera. Neque potiſsimi regum deſpicere poſſunt cummunem patrem, cui à multis filijs ſubſidia deferuntur.

Conſilia ſtatuum quæ commoda, quæ incommoda habeant.

§. 3. Magna parte in politioribus regni pendet regnantium poteſtas, à conſilio patriæ, aut ſtatuum patriæ. Cuius magna eſt contra iniquiores principes vtilitas, ſed eiuſdem multa quoque incommoda, cum moram rebus vtilibus, aut neceſſarijs adfert. Moderatur ſua auctoritate principis ingenium; atque efficit, ne ſi quid principi accidat, ſine magiſtratu ſit patria.

In potentia ſtatuū diſcordia, & vtilium tarda prouiſio.

Summa incommoda, ſi ſtatus concordes non ſint, oriuntur. Ea de re omnes in Germania querimur, & tamen ſemper, vt querelis locus ſit, agimus. Sunt in Germania tres ordines, qui ad conſilium magnum, ſeu comitia publica conueniunt. Electorum, deinde aliorum principum, & comitum, tertio, liberarum ciuitatum. Hinc omnia tarde conficiuntur, & iam tempore multo pene nihil efficitur. Cauſa eſt, in conueniendo tarditas, quorundam abſentia, legatorum reſtricta poteſtas, diſceptatio de re proponenda, diſcordiæ multiplices. Primariæ nunc quidem ſunt in religione, ſed pietatis prætextum multi ſuis cupiditatibus obtendunt: nam reuera principum ſunt inter ſe ſimultates, & inter principes & reliquam nobilitatem, quæ à quibuſdam premitur, cum alioqui ſoli imperatori, tanquam aulæ eius comites, & miniſtri ſubeſſe velint. Maior eſt inter vrbes liberas, & finitimos Principes æmulatio, vrbium ſtudia, conatuſque eo tendunt, vt libertatem tueantur, principes nonnulli in hoc incumbunt, vt eas ſibi reddant obnoxias. Harum in pace ſita eſt felicitas, orto bello in magno ſunt diſcrimine, quia non viribus pleræque, ſed legibus libertatem tuentur, cum autem inter arma ciuilia ſileant leges, libertas ſub ictu ſtat. Apparuit hoc bello ciuili quod contra Carolum quintum eſt geſtum, in quo ciuitates maximas impenſas fecerunt, inhonoratam militiæ ſocietatem ſortitæ ſunt, victæ deinde grauiſsimè multatæ ſunt. Deteriore conditione futuræ ſi viciſſent; nam durante bello principes offenderant, quod minus prumpte parerent, & vt nulla offenſio fuiſſet, præmia tamen victoriæ ſolis principibus, velut potentioribus, ceſsiſſent. Quo facto, ciuitatibus imperij tutela defuiſſet, & vicini grauiores incubuiſſent. Itaque victrices libertatem non niſi principum beneficio tenuiſſent. Hæ igitur cauſæ ſunt, cur tàm tarde moueatur imperium; quia in eodem corpore nunquam eadem proſunt, cum ab harmonia & legitima humorum temperatura diſceſſum eſt.

A ſtatibus bella non commode adminiſtrantur.

Ciuitates Germaniæ victæ in poteſtate victorū, victrices in poteſtate ſociorū erunt.

§. 4. Gallia ſuos etiam ſtatus habet, Eccleſiaſticorum, nobilium, plebis. Sunt conſilia duo, arcanum & publicum. olim ex tribus ſtatibus Concilium publicum conuocabatur. Erat in eo Concilio ſumma auctoritas, & tanta integritatis æſtimatio, vt ad illud multi etiam exteri controuerſias ſuas deferrent. In eo vero res grauiſsimæ, ſiue, vt appellant, res ſtatus tractabantur; ſi rex creandus ſi abdicandus, ſi bellum gerendum, pax ineunda, leges ferendæ, primariæ præfecturæ deferendæ, principum crimina cognoſcenda, dos regijs liberis aſsignanda eſſet; quin & ratio ſumptuum, ac tributorum eo in conſilio tractabatur. atque hoc eſt quod Curiam aut Parlamentum generale vocant. Eo igitur tempore acciſa admodum poteſtas regum Franciæ fuit. Verum auctoritatem conſilij minuerunt poſteri, (Huguni Capeto hoc tribuunt) erectu parium collegio, qui de principum fortunis, alijſque iudicarent. Addita ſunt deinde Parlamenta, verum iam ad priuatum Concilium regni negocia à multo tempore referuntur. Hinc expeditiora ſunt conſilia. Huiuſmodi ſtatus etiam in Gallia, Hiſpania, Anglia, Scotia, alijſque regnis ſunt; ad quorum rationem poteſtatem ſuam quilibet Princeps facile exiget.

Conſilia Gallicana olim nobiliſſima.

Addito conſilio alio, priorū auctoritas minuitur.

Senatus Romani auctoritas, pro arbitrio imperatorū mutabatur.

§. 5. Statum patriæ referebat olim ſenatus, non qualis erat in libera Republica regnans, ſed qualis ſub imperatoribus moderatis particeps conciliorū, & honorū publicorum. Probus eum talem habuit teſte Vopiſco, nam ab omnibus appellationem ad ſenatum conceſsit, aliaque quæ iam exoleuerant; Factum iterum ſub Honorio, Claudian. de Stilicone:

Ordine cum priſco cenſeret bella ſenatus,
Neglectum Stilico per tot iam ſæcula morem
Rettulit, vt ducibus mandarent prælia patres.
Decretoque toga felix legionibus iret
Teſſera.

Hoc Stilico, ſed non vt Patres Conſcriptos honoraret, ſed vt auctoritatem imperatoris imminueret, atque hac popularitate ſibi, & Eucherio filio pararet viam, ad tyrannidem. Tiberius ſumma ſimulatione cum rem imperij cupidiſſime accepiſſet, nomen diu negauit, cuſtodiam à Senatu petijt, milites Reipublicæ, non ſuos eſſe dixit, princeps ſenatus dici voluit, collegas optauit, ſed hæc erant ſæua ludibria, quibus ſenſa nobilium explorabat. Magiſtratus habebat in honore, non aliter atque ſtante Republica aſſurgebatque conſulibus: atque quoties eis cœnam dabat, ingredientibus ad fores procedebat obuiam, & comitabatur abeuntes.

CAPVT VII.

Reipublicæ præcipuam curam eſſe, vt idoneis mandet dignitates, & magiſtratus.

Parum eſt principem eſſe bonum, ſi eius miniſtri ſint mali.

§. 1. DE minoribus magiſtratibus loquor, qui vel à rege, vel ſenatu in Ariſtocratia, vel à populo in Politia conſtituuntur. Quocunque enim loco idonei, & boni viri præficiuntur, ſalus conſtat Reipublicæ. Maneat hoc certum ac fixum, & nobile regnantium axioma. Meliorem eſſe Rempublicam in quá princeps malus eſt, quam ea, io qua amici principis, magiſtratuſque, qui in parte Rempublicam gerunt, mali ſint. Multos enim malos haud facile vnus bonus cōpeſcit; malus princeps ſi bonos habeat adminiſtros, nequitiæ inſtrumentis caret: hoc duntaxat difficile eſt, vt malo principe, ſint boni, & diuturni adminiſtri.

Principis officiū eſt, bonos præſides conſtituere.

§. 2. Naturalis eſt, & ſumma principis obligatio, vt bonos præſides prouinciæ præficiat, præfectoſque tueatur, atque in officio contineat. Atque vt verbo dicam: Cuius adminiſtri, & magiſtratus in officio ſint. Hoc ipſi imperatores agnouerunt, quorum aliquando peculiaris in deligēdo cura fuit. *Alexander Imperator præſides nunquam ad beneficium, ſed ex iudicio dedit.* Oritur illa

Digitized by Google

obligatio ex iure Reipublicæ, & priuati cuiuſque; quemadmodum enim, ſi princeps medicum & Chirurgum ſumptu ciuitatis conſtituat, ex iuſtitiæ legibus obligatur, vt ne Demoſtratos, Marcos, Simones, Menophanes, Capitones, Phaidones, Socleas, Agelaos, Alexes, Agidas, Zopyros, Charinos, Gennadios, Rhodones, Callignotos, velut peſtes viuas, & efficaces ciuibus immittat, qui glorientur vt ille apud Agathiam l. pig. l. 2. εἰς ἰατρὸν

Καὶ γὰρ ἐγὼ πολλὰς ψυχὰς εἰς ἄδην προϊάπτω.

Nam & ego multas animas ad enferos deturbo.

Sed viros petitos, induſtrios, fidos, non quos

——— οἱ ςορεστηγοὶ

Βάλλουσι μίτραις, ἄνθεσι, καὶ ςεφάνοις.

Spargunt mitris, floribus atque coronis.

Sic nullo iure poſſunt populis raptores, & iniquos præponere. Nam culpam ſuorum præſidum, niſi ipſi proſpiciant, præſtare coguntur.

In venalitate magiſtratuum, nulla ratio virtutis.

§. 3. Romæ in ſumma ambitione, & venali campo nonnulla tamen candidatorum ratio ducebatur; ante comitia namque nomina apud magiſtratum profiteri neceſſe erat, à quo ſi recepta non eſſent, à populo creari non poterant; ij enim publico iudicio indigni iudicati eſſent, quibus gubernatio Reipublicæ committeretur. Verum auaritia & ambitio, hæc omnia perrupit. Cato cum optimatium conſpirationes cerneret; clamauit, *rem indignam eſſe, vt addiceretur nuptiarum lenocinijs imperium*, ac per mulieres mutuò ſe ad prouincias, imperia, exercitus proueherent.

Quos ignorat, contemnere videtur per alios.

§. 4. Maxima itaque virtus principis eſt, noſſe ſuos; nec modo noſſe, ſed etiam regere; quod ſine notitiâ fieri non poteſt. Prudenter in imperio Romano inſtitutum, vt breuiarium imperij, quo omnia vectigalia, impenſæ, prouinciæ, claſſes, exercitus, magiſtratus, eorumque ſalaria continebantur, in promptu eſſet.

Notitiam imperij veteres dixerunt; Auguſtus publicè proponere conſueuerat. Latercolû etiam vocabant; Cedrenus: ἦν δὲ πλίνθος δημοσία, ἐφ' οἷ τά τε τῶν βουλευτῶν, καὶ τὰ τῶν στρατευμάτων ὀνόματα ἀπεγράφετο. *Erat publicus latereulus, in quo ſenatorum, & exercitus nomina ſcribebantur* Tacitus 1. Annalium. *Auguſtus libellum compoſuit, quo opes publicæ continebantur, quantum ciuium, ſociorumque in armis, quot regna, claſſes, prouinciæ, tributa ac vectigalia, neceſſitates ac largitiones, quæ cuncta ſua manu perſcripſerat Auguſtus.* Multo diligentius illa ſubſequentibus fuerunt, vt conſtat ex tit. 17. l. 1. cod. ad præfectum prætor. Africæ.

Omnium magiſtratuum nomina in latercul o erāt

Hoc etiam præſenti ſanctione credimus ordinandum, vt non multa diſpendia pro completione chartarum vel codicillorum, vel in noſtro laterculo, vel in ſcrinijs præfecti prætorio per Africam iudices ſuſtinere videantur: quia ſi ipſi diſpendijs læſi non fuerint, nullam habebunt neceſſitatem eiuſdem noſtræ Africæ tributarios prægrauandi. Iubemus ergo, vt iudices diœceſeos Africanæ tam ciuiles, quam militares, in noſtro laterculo pro codicillorum atq; chartularum promotionis ſuæ conſuetudinibus nihil vltra ſex ſolidos præbeant: at vero in ſcrinio præfectorum non vltra duodecim ſolidos cogantur inferre. quem modum ſi quis exceſſerit: ipſe quidem iudex triginta librarum auri diſpendio ſubiacebit: officium vero eius no ſolu ſimile diſpendium, ſed & capitale periculum ſuſtinebit. Nam ſi aliquis ex quacunque parte auſus fuerit iuſſiones noſtras excedere, & nō feſtinauerit cum Dei timore eas ſeruare non ſolum dignitatis aut ſubſtantiæ periculum ſuſtinebit, ſed etiam vltimo ſupplicio ſubiacebit.

Principes itaque omnium, præfecti ſuorum deſcriptionem habuerunt. Deinde in ſcrinio ſacro illa deponebantur. De notitia vide, & de aduoc. diuerſ. l. 5.

Quia vero antiqua perierunt, extat vero Iuſtiniani de Africâ laterculus loco citato, eum ibidem legere quiſque poterit.

Magna imperia hoſtiu ſecura, miniſtris obnoxia ſunt.

§. 5. In magnis imperijs, vt nihil eſt iucundius, fructuoſiuſque communi pace & ſecuritate; non enim vicinos potentiores pertimeſcunt: ita grauiſſima eſt magiſtratuum inferiorum licentia, eo quod in tanta negociorum mole facile lateant iniuriæ: quod vel ex eo naſcitur, quia non datur aditus accuſatori, vel quia extrema negliguntur: quocirca Reſpubl. id ſummopere cordi habebit, vt quemadmodum in limite imperij, & hoſtium vicinitate, fortiſſimos, ac fidiſſimos ducum collocat, ita in remotiſsimis gubernatores ac iudices æquiſſimos; nam ipſa longinquitas, vt ſubditis ſpem auxilij adimit, ita regentibus fiduciam impunitatis præſtat. Quis enim Romæ id auſus eſt, quod in Gallia, Aſiaque fecerunt Romani? Imo creberrime contigit, vt adeò in ruinas intenderent præſides, vt miſeros rebellare cogerent, atque ita cauſam dicere neceſſe non haberent; hoſtibus iam iudicatis, quibus neceſsitatem rebellandi iniuriæ impoſuiſſent.

Longinquo, vaſtant præſides.

Cyrus genti Iudæorum libertatem reſtituit, atque in hunc modum edicit. 1. Eſd. 1. 2.

Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipſe præcepit mihi, vt ædificarem ei domum in Ieruſalem, quæ eſt in Iuda. Quis eſt in vobis de vniuerſo populo eius? Sit Deus illius cum ipſo. Aſcendat in Ieruſalem quæ eſt in Iudæa, & ædificet domum Domini Dei Iſrael, ipſe eſt Deus qui eſt in Ieruſalem.

Et omnes reliqui in cunctis locis vbicunque habitant, adiuuent eum viri de loco ſuo argento & auro, & ſubſtantia, & pecoribus, excepto quod voluntariè offerunt templo Dei, quod eſt in Ieruſalem.

Iuſſa principum in remotis euaneſcunt.

Hoc ſi Babylone agendum fuiſſet, intra annum inſigne templum conſtitiſſet. Nunc vero quid regis abſentis mandatum contra vicinorum odia potuit? 1. Eſd. 3 *Collocauerunt autem altare Dei ſuper baſes ſuas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum: & obtulerunt ſuper illud holocauſtum Domino mane & veſpere.*

Iuſsi erant templi ædificationem adiuuare, at illi deterrent, vt ne aram quidem extruere poſſint; Nec modo impediunt, ſed ſimulatione ſubſidij conantur etiam profanare. 1. Eſd. 4. 1. *Ædificemus vobiſcum, quia ita vt vos, quærimus Deum veſtrum, ecce nos immolauimus victimas à diebus Aſorhaddan regis Aſſur, qui adduxit nos huc.*

Cum viribus non poſſent, calumnijs agunt. Ibid. v. 4. *Conduxerunt autem aduerſus eos conſiliatores, vt deſtruerent conſilium eorum omnibus diebus Cyri regis Perſarum.*

Amiciſſimis regum bella inferuntur.

Multo perfidioſius egerunt contra Nehemiam, non veriti, quod carus regi, à rege & regina cum poteſtate miſſus, quod cum eo miſsi principes militiæ & equites 2. Eſd 9 10. Quid enim præſides regis; 1. *Contriſtati ſunt afflictione magna.* 2. *Iratus eſt Sannaballat valde* ca. 4. 1. 3. *Motus nimis ſubſannauit Iudæos.* Et v. 8. *Sannaballat, Tobias, Arabes, Ammanitæ, Azotij congregati ſunt omnes pariter, vt venirent, & pugnarent contra Ieruſalem, & molirentur inſidias.* Et v. 11. *Dixerunt hoſtes noſtri,*

ſtri. Neſciant & ignorent, donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & ceſſare faciamus opus.

Ecce talia contra expreſſum regis mandatum ſubditi regis contra ſubditos moliuntur, contra legatum à menſa regis miſſum, ad regem mox rediturum. Itaque ſummo ſtudio longinquis eſt proſpiciendum. Nec pauca exempla Hiſpanijs dederunt Indorum præfecti; nam vt bella Luſitanorum, & Caſtilianorum taceam, abſque gubernatorum ſæuitia, auaritia, ambitione, mutuiſque cædibus fuiſſet, totam Indiam occidentalem corona Caſtiliana teneret. Nec longius exempla petenda ſunt. Nullum in Europa imperium Frãcico rectius conſtitutum eſſe multi, nec ſine cauſa arbitrantur; cum tamen in Sicilia regnum tenerent, iniurijs ſuis gentem illam ad defectionem minuti tyranni compulerunt. Quia vt à patria

Galli Siculos rebellare coegerunt.

ita quoque ab æquitate receſſerant præſides. Huic etiam rei documento eſt; quod in diſcurſu de regno Neapolitano narratur à Nic. Bello. Primo enim rem militarem negligenter, perfideque adminiſtrari teſtatur, triremes vetuſtas, inutileſque eſſe. *Etenim*, inquit, *ſatis eſt regijs miniſtris nonnihil in ſpeciem præ ſe ferre, quod in Aula Regia magnificetur, eoque pacto diligentiam oſtentantes Regi aliquatenus ſatisfaciunt, orbem que terrarum in eximia magnarum rerum detinent exſpectatione. Quæ res ad opes breui comparandas mirifice prodeſt, quibus mox ditionem aliquam in regno coemant, reditus coaceruent, & pretioſam accumulent ſuppellectilem.*

Hæc anno 1579. facta ille recenſet. Et paulo poſt: *Commorantur vt plurimum Neapolitanæ triremes ad Molem portus ſine ſtipendijs, ſine militibus ac ſæpe ſine remigum parte dimidia, quæ à nauarchis perſæpe locantur mercatoribus, nobilibus, alijsq; ad exonerãdas naues, aliaq; domeſtica opera peragenda: adeo vt neceſſitatis tempore (veluti anno præterito cũ octo piratica triremes duas Siculas ad Capreas inſulam cepiſſent, toto die quinque triremes inſtructæ fuere ad Turcas inſequendos, quippe & remi deerant, & milites deſiderabantur) dubitandum ſit, vt ex tanto diſpendio, quod Rex in hiſce triremibus patitur, minima colligatur vtilitas, eo magis, quod eædem triremes bellicis tormentis malè inſtructæ, & nautis peritis deſtitutæ ſunt; remiges vero vel turcica mancipia, vel damnati ſunt, quorum alteri coacte & cum periculo vtentium remigant, alteri inexperti ſunt, parumque idonei ad maris incommoda perferenda.*

Quid vero audacia abſentiæ regiæ faciat, eſt in eodem diſcurſu. *Cum nuper Maieſtati Regiæ ordinarium donatiuum factum fuiſſet, & Proceres Regnumque vniuerſum per certos ſuos homines illud mittere vellent, Prorex per ſuum hominem mittere voluit idque, ne ſi mitterentur per alios, ad Regem, & aulam eius male geſta Proregis referrentur; ideirco vt donatiuum ſibi traderetur, eos coegit.*

Præſides mala nolunt à rege amari promiſſas.

Hæc ſane ipſis iniurijs, contumelijſque maior eſt iniuria, totius regni proceribus munera regi mittentibus legatorum mittendorum poteſtatem violenter eripere. Quid priuatos pati neceſſe eſt, ſi publice tanta facinora committuntur? tam manifeſte, vt toto orbe hiſtoriæ volitent, ſoli ignorent, quorum periculum agitur, reges? Verum hæc tum ratio erat. Eratque & illi ſæculo ſuus Verres.

Sors damnata.

§. 6. In conſtituendis itaque magiſtratibus ſors omnino damnanda; ſi enim mare nauigaturus, nauem, & nauclerum non ſortiris, ſed hunc peritum, illam validam exquiris, quomodo ſalutem omnium ciuium in ſortium diſcrimen conijcere, poteſt eſſe Reipublicæ bene conſtitutæ? Athenienſes, populus audax, & celer τὴν γερουσίαν τῶν πεντακοσίων ſenatum quingentorum ſorte legebat, quo factum eſt, vt peſſime conſtitutam Rempublicam haberent. Xenophon περὶ ἀθηναίων πολιτείας. recte iudicauit. Περὶ δὲ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ὅτι μὲν εἵλοντο τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πολιτείας, οὐκ ἐπαινῶ διὰ τόδε, ὅτι ταῦθ᾽ ἑλόμενοι, εἵλοντο τοὺς πονηροὺς ἄμεινον πράττειν, ἢ τοὺς χρηστούς. διὰ μὲν οὖν τοῦτο οὐκ ἐπαινῶ.

Athenienſium peſſima Reſpublica.

De Athenienſium vero republica, quod eam reipublicæ rationem ſequuti ſunt, ideo non laudo, quod dum eam ſequuntur, illud effecerunt, vt improbi meliore eſſent conditione, quam probi. Atque hac quidem iure non laudo

Malè omnino, ſed populariter faciunt; nam malos ſibi vtiles arbitrantur, hinc & ſorte legũt, & cum ſuffragijs deſignant magiſtratum in peſſimos ſunt beneuolentiores, in bonos iniqui. Barbara omnia ſcita, & facta eius populi. ita Xenophon iudicat. Διὰ ταῦτα οὖν τοὺς μὲν χρηστοὺς ἀτιμοῦσι, καὶ χρήματα ἀφαιροῦνται, καὶ ἐξελαύνουσι, καὶ ἀποκτείνουσι, τοὺς δὲ πονηροὺς αὔξουσι. *Propterea bonos quidem contumeliâ afficiunt, pecunia, exilio, morte multant, malos vero adaugent.* Hinc imperium breui tempore, & turbulentum geſſerunt.

§. 7. Sorti tamen res permitti poteſt, ſi eam dirigat diuinitus maior aliqua poteſtas, vt Saulem ante delectum, vnctumque à Samuele regem ſorte delegerunt. 1. Reg 10. 20. noluit enim Deus Samuelem eſſe ſuſpectum, quaſi ipſe ſuo iudicio, vel affectu Saulem deſignaſſet. Deinde populus à Samuele, tanquam propheta regem petijt, quamuis enim peccarint poſtulando regem, recte tamen fecerunt, quod non tumultu, & ambitione tribuum regem conſtituerunt, ſed à propheta, hoc eſt ipſo Deo petiuerunt. ita enim 1. Reg. 8. 5. loquuntur: conſtitue nobis regẽ, vt iudicet nos. Sortis itaque vſus non erat legitimus, niſi cõſtaret ſore, vt à Deo dirigeretur. Erant tribuum duodecim occultæ contentiones, nec ea comitia ſine lite dirempta fuiſſent, niſi Deus ſuo iudicio rem definiuiſſet. Apud barbaros ſortium magnus fuit vſus, quæ vel temeritate, vel ſuperſtitione vitiabantur.

Deus interdum ſortes adiuuat.

§. 8. Cum plures ſunt candidati, qui pares iudicantur, omneſque idonei, ſortito poſſunt eligi, inuocato tamen auxilio Dei, vt eum qui optimus eſt deſignet. ita Apoſtoli in medio Ioſephum & Matthiam conſtituerunt, & ſors cecidit ſuper Matthiam, & annumeratus eſt duodecim Apoſtolis. Hinc vices ſacerdotum in templo ſorte diſtribuebantur. *Factum eſt*, inquit Lucas, *cum fungeretur ſacerdotio in ordine vicis ſuæ ante Deum, ſecundum conſuetudinem ſacerdotij, ſorte exijt, vt incenſum poneret, ingreſſus in templum Domini.* Cum enim plures eſſent ſacerdotes præſentes, quibus omnibus erat ius æquale ponendi incenſi, quod tamen vnius opera ponendum erat, ne ex æmulatione contentio naſceretur, ſorte deligebatur. Alioqui nunquam eſt ſummum ſacerdotium ſorti ſubiectum in lege veteri. Bello Iudaico, vt auctor eſt Ioſephus lib. 4. ca. 5. Zelotæ redacto in ordinem Anania Pontifice, ſorte ſummum ſacerdotem, nomine Phani, ruſticum, & qui cunctis ludibrio eſſet, delegerunt.

Cum plures pares & idonei, ſors admittitur.

Sanctus Auguſtinus ad Honoratum in perſecutione pericula ſortiri iubet. Retinendos qui vtiliores plebi, ſi omnes æquales, paratique ad mortem, rem committendam ſortibus.

Pericula ſortiri poſſumus ſortibus.

§. 9.

§.9. Sed neque in his ſemper, aut temere eſt ad ſortes deueniendum ſola neceſsitate, aut decreto Dei certo earum vſus adhibendus, cum nec ratio nec conſilium aliud admittit. Nam varia incommoda ſortes habent. Primo, paruo negocio corrumpuntur. Perſarum proceres occiſo Smerde, vt regem nouum ſorte deligerent, nempe eum cuius equus prior hinnitum edidiſſet, iureiurando ſanxerunt. Vocem bellicі animalis pro oraculo habituri; ſed cum ſorte acturos putarent, totam Rempublicam ingenio Oebaris equiſonis commiſerunt. Ille enim admiſſo Darij caballo nocte pridiana, effecit, vt loci, & voluptatis recordatione hinnitibus impleret auras, quodque collegæ Darij diuinitus fieri credebant, ſeruuli fraude perfectum erat. Aſtutius etiam Meſſeniensium agrum ad ſe traxit Creſphon, de quo Pauſanias in Meſſeniacis, cum enim res ſorte tranſigenda eſſet, Temenus ſacerdos dolo malo Creſphonti victoriam dedit. Sortium ratio erat, vt argilla ſicca, dataque aquæ imponeretur, cuius argilla tardius liqueſceret, agrum Meſſenium haberet. Temenus promiſſis, doniſque corruptus Creſphontis argillam ad ignem, aliorum ad ſolem indurauit, cum itaque violentius cocta durities ſolueretur tardius, Meſſenij ceſſerunt Creſphonti. Secundo Quanquam pares videantur, crebro tamen magna eſt imparitas, quæ conſiderantibus facile apparet. Romana in Republica, ſortitio in Prouinciarum præſidibus, & iudicibus vſitata fuit. Conſules enim prouincias vel comparabant inter ſe, vel ſortiebantur, iudices vel edebantur, vel ſortito legebantur: vtrumque non ſine multa cautione conſtitutum eſt, nec tamen ſine difficultatibus conſtitutum eſt. In prouinciarum ſortitione, nulla difficultas videbatur, nam cum vterque conſulum ſummo magiſtratu functus eſſet Romæ, cur non in prouincia etiam minori dignitati par eſſet? Perinde itaque videbatur, cui quis prouinciæ præponeretur. Sed fefellit ea res crebro populum Romanum. Nam ſi in Græcia pax, in Gallia bellum eſſet, Conſules vero eſſent Cæſar & Metellus, nollem ſane Cæſarem in Græciam, Metellum in Gallias mitti. Hic ergo iudicio, non caſu prouinciæ committendæ. Contra rationem enim eſt, veterem imperatorem in pacatam prouinciam, ire timidum, inertemque acerrimis hoſtium obijcere. Quam ob cauſam prudenter Auguſtus eam rationem correxit; nam pacatas prouincias ſenatui ac populo permiſit, turbulentas & vbi bello opus erat, ipſe tenuit, Aegyptum non modo ſorti exemit, ſed ne ſenatoribus quidem ingredi paſſus eſt ſuo iniuſſu. Iudicum ſortitio, quanta mala pepererit alio loco dicendum eſt.

Sortes facile corrumpuntur.

Sortium error in Republica Romana.

§.10. Quamuis Ariſtoteles libr. 2. cap. 6 non probet electos ad aliam electionem vocari, pluribus tamen locis id vſus obtinuit. Ratio Ariſtotelis eſt; quia pauci illi facile conuenire, & ſuo arbitrio magiſtratum eligere poſſunt. Verum facile iſta cauentur, cum primo generatim multi electores, deinde ab illis pauci deliguntur, quod ſi etiam ſors accedat, ambitio penitus excluditur. Populus enim quinquaginta electores conſtituat, horum ſinguli alium adſciſcant, ac demum fiat ſortitio eorum, qui magiſtratum eligant.

Sortiſ quadam ratio probabilis.

§.11. Rex aut ſenatus poſtquam conſultauit de conſtituendis præſidibus, nunquam ſatis prouiſum Reipublicæ exiſtimet, niſi plane intellexerit, de eo populi iudicium. Raro enim populus fallitur, deinde ſi probat rectorem ſuum populus, quamuis illi multa deſint, quieta eſt adminiſtratio. Maxime itaque hanc in partem peccant principes, cum commendatione aliorum, quoſdam in precio habent vrbibuſque præficiunt, quorum auaritia, fraudes, libidineſque in vulgus nota ſunt. Qua quidem in re maximo ſe famæ, & regni periculo inuoluunt. Nam ita ſecum & populus, & prudentes loquuntur. Rex vel facinora, nequitiamque improbi præſidis nouit, vel ignorat. Si nouit, quid ab eo rege ſperemus, apud quem ſceleratis tantum eſt patrocinium, qui nequiſsimos in altum tollit? ſi ignorat, ſtatuam, non regem habemus. Nobis eius ignorantia perire integrum non eſt. Quanto porro tales ſint odio, tantum caſus oſtendit.

Præſides ſi populo grati ſunt, minus nocent, ſi pronunt.

Miniſtri principum ſunt oculi manus, pedes, & quaſi viua organa ſupremæ maieſtatis: quare eorum beneſacta, & delicta regnantibus imputantur, ab illis fama principis vt plurimum pendet, quare maxima pars muneris imperatorij eſt magiſtratus conſtituere, vt optime Zonaras docet. Nemo iniuſſu principis magiſtratum vſurpat, aut retinet, ita lex Valeria apud Liuium, & Dionyſ. l. 5 de populo principe, & mandante dignitates, ius illud lege regia ad principem tranſlatum eſt. l. 1. §. 1. ad l. Iul. ambit.

CAPVT VIII.

Ratio viros bonos ad gubernationem erudiendi.

§.1. QVamuis alij meliore ingenio, indole, maiore prudentia naſcantur, quam alij, nemo tamen naſcitur artifex, doctrina itaque, & exercitatione ad artem artium, artem omnium dominam, hoc eſt politicen, erudiendi ſunt. Et quidem de doctrina ſatis à me dictum eſt libro de inſtitutione. Nunc de exercitatione dicendum eſt.

Ad magiſtratum erudiendi.

§.2. Cum in Republica ſit magiſtratus togatus, & ſagatus, ſimulque illi, qui vectigalia, quique iudicia tractant, in his exerceri per ordinem iuuentutem oportet. Et quidem de bellica exercitatione ſuo dicam loco. Vt in ciuilibus negocijs periti euadant, mature diſcant cognoſcere Rempublicam, quod hiſce conſequentur modis.

§.3. Nobilibus adoleſcentibus, poſtquam annum viceſimum exceſſerint, ſi cum laude ſtipendia fecerint, aut vniuerſitatibus eruditionem approbauerint. Senatuſconſulto, vel principis edicto, liceat ſenatui intereſſe, in conſilio principis ſedere, ſententiam dicere, ita tamen vt conſultandi, non definiendi vim eorum iudicium habeat. Sic enim intelligent, quibus de rebus in conſilio publico agatur, diſputantium orationes, ſapientiamque notabunt, eaque quæ propoſita ſunt meditabuntur; nec minor vtilitas eſt in audiendis libellis ſupplicum, in legatorum artificioſis diſcurſibus, quæ omnia in Concilio examinantur. Romæ quidem priſcis temporibus filios Senatorum conſultationi intereſſe faceta hiſtoria de polygamia teſtatur; nunc non eſt admodum in vſu. Veneta Reſpublica magno emolumento ſuo tuetur. Omnibus enim Patricijs adeundi Senatus ius eſt, modo annos viginti quinque habeant, nonnullis etiam ſingulari rogatione ante eam ætatem curia patet, modo tamen ſit annorum viginti, ſunt vero in conſilio magno, vt ipſi vocant, quod aiunt bis mille Senatores continere,

Iuuenis in Senatu ſint

tinere, quanquam propter nos, qui in Legationibus, vrbium ac prouinciarum gubernatione ſunt, non niſi mille ſexcenti ordinarie conueniant.

Sententiam ſuam explicent.

§.4. Magna etiam exercitatio eſt, ſi vel Senatus illis, vel Princeps imperet, vt de rebus propoſitis, breuiter, & dilucide ſententiam ſcripto explicent; maxime cum legationibus reſpondendum eſt, aut graues res proponuntur. Interdum verò auditis variorum ſententijs, & mature conſideratis, omnium commoda, atque incommoda exponant, ſuumque iudicium depromāt. Nam quemadmodum nemo miles veteranus cenſendus eſt; qui ordinum quocunque loco, tempore ſeruandorum, & redintegrandorum, feriendi. vitandique hoſtis cognitionem non habet; ita nunquam Senator, aut Conſiliarius fuerit, qui in ſua alienaque Republica, negotijſque non fuerit diu multumque verſatus.

Hinc magnus ille numerus in aliorum ſententiam abeuntium, non quod probent, vel intelligant, ſed quia extra aliorum ſenſa non ſapiunt, quia ſuo marte nunquam ſentire aut loqui didicerunt.

Litib plures, quam Republicæ ſtudent.

Curſum ſanè eorum, qui ad Rempublicam adhibentur, duplicem animaduerto. Quidam ſcientiarum abſoluta Cyclopædia, iuriſprudentiæ ſe dedunt, quam cum perdidicerunt, vt iam eſſe, aut videri Doctores poſsint, mox in exercitati alicuius Aduocati, Syndici, Aſſeſſoris ſe diſciplinam, contuberniumque conferunt, vt formulas, & praxin forenſem, præiudicia, experientia percipiant. Et illi quidem ſi ingenio, aut iudicio valeant, cauſidici perfecti, nec idonei iudices litium euadunt.

Verum ad conſilia, vel in curia Patrum Conſcriptorum, vel in Conſiſtorio Principis danda nondum maturi ſunt. Variam enim cognitionem res illa poſtulat, nec intra controuerſiarum forenſium anguſtias includitur. Alij ſunt, qui poſtquam modice philoſophati, de formulis inſtitutionum nonnihil guſtarunt, peregrino habitu in patriam redeunt, & Rempublicam capeſſunt, è quorum ruditate maxima incommoda naſcuntur, auctoritatem enim habent conſiliariorum, & magiſtratuum, ignorantiam idiotarum.

Legationes erudiendis hominibus aptiſſima.

§.5. Præcipuum in politicis rudimentum eſt; ſi legatis quocunque mittendis adiungantur Comites illi, qui aliquando partem Reipublicæ gubernaturi ſunt. Nunquam facilius negociorum, hominumque natura perſpicitur, nuſquam maiore cura, curationeque verba, nutuſque alieni obſeruantur, & proprij reguntur.

Itaque ſi res in vniuerſo vlla eſt, qua prudentia diſcitur, illa in legationibus cernitur. Olim alia mundi conſtitutio erat. Ibant Græci ad Regem Perſarum ſeruata libertatis, etiam in congreſſu, & alloquio, dignitate. Romanorum Legati maieſtate imperij tuti erant. Nunc inter cognatos, amicos, æmulos, diſſidentes, perpetuæ legationes commeant; mentem aliorum Principum & ſui interdum ignorant. Legato igitur tres quatuorue, quaſi Comites & Conſiliarij adiungantur, non vt eum dirigant, ſed vt diſcant vitare ſcopulos, qui plurimi ſunt, & latentiſſimi.

Cohortes amicorum præſides comitati inſtructiores redibant.

Prodeſt hoc iunioribus, quia inſtruuntur, prodeſt Reipublicæ, qui ciues recipit prudentiores, nec Legatus tali vallatus comitatu præuaricari poteſt. Nec alia cauſa eſt, cur Romani tanta copia politices peritorum abundarint, quam perpetuæ cum legatis, magiſtratibusque profectiones.

Omnibus enim magiſtratibus præter Legatos, tribunos, alioſq; vel exercitus, vel miniſtros adiuncti amici, & contubernales, hoc eſt, Nobiles adoleſcentes, qui rei bellicæ, Reipublicæque cognoſcendæ ergo comitabantur. Hæc amicorum cohors, ſeminarium erat Magiſtratuum: quoque illuſtrior Proconſul, aut Proprætor in prouinciam ibat, eo maiore manu nobilitatis ſtipabatur. Neque nunc vſus ille prorſus aboleuit, gubernatores enim, & Proreges multitudinem ſecum trahunt, verum ad conſilia publica, & res cognoſcendas minus adhibentur.

Vitia ſi accuſare liceat, compeſcuntur.

§.6. Nec minimum momenti eſt in eo, vt iuniores ad imperium, adminiſtrationemque aliorum attendant, vel vt recte facta imitentur, vel accuſent errata. Quæ res ſaluberrima eſt, cum calumniandi rabies tollitur. Priſca taceamus; noſtro ſæculo in Germania, Gallia, Hiſpania, quoſdam vidimus multos annos per Regum, Principumque infamiam, & cum rebellionis periculo, opes paraſſe, iniurias prouincijs intuliſſe, cur tamen eorum ſcelera omnium in ore eſſent, ſoli Principes ignorarent.

Hic ſi legitima accuſandi ratio fuiſſet; ſi vel oppreſsis loqui, vel bene ſentientibus dare conſilia permitteretur, non diu impure nequitia exultaret. Dant pœnas illi quidem, ſed ſero, & poſt clades multorum.

CAPVT IX.

Viſitandos eſſe Magiſtratus.

In magiſtratus eſt inquirendum.

§.1. SI iudiciorum antiqua ratio, ac conſuetudo maneret, nihil opus eſſet miſsis Legatis in Magiſtratus geſta inquirere. Romani Magiſtratus prouinciales ordinarie annuos habuerunt. Et quo tempore in dignitate permanebant, nulli fas erat nomen eius deferre, at cum primū prouincia deceſsiſſent, multorū male factorum rei agebantur: Multi accuſati, multi damnati, ſed & multi abſoluti ſunt. Poſtea corruptis iudiciis prouinciæ ſpoliatæ ſunt. Hunc omnino modum reduci præſtaret, ſi non crebra mutatio vehementer obſtaret. Verum cū id fieri nunc non ita expediat, hoc agendum; quo in mores inducatur annua rationum exactio, querelæ populorum audiantur, iniuriæ vindicentur, oppreſſi ſubleuentur.

Inquiſitio in magiſtratus.

Harum autem rerum ratio exigatur. Primo, an contra Rempublicam quicquam egerint? Si hoſtium duces pecunia liberauit, ſi eos cum poſſet tenere, permiſit euadere, ſi ſummam Reipublicæ labefactare aggreſſus ſit, ſi eius opera conſilioque ſocij arma cœpiſſent, vt eſt in lege Varia. Seueriſsima fuit hac de re Lex Sullana, & modum exceſsit proſcriptionis æmula.

Præterea quærere iubetur, qui interceſsionem ſuſtulerit, aut Magiſtratui, quo minus officio ſuo fungeretur, impedimento fuerit, qui exercitum in prouincia eduxerit, qui ſua ſponte bellum geſſerit, qui exercitum ſollicitauerit, qui ducibus hoſtium captis ignouerit, aut pecunia liberauerit, qui ducibus prædonum captis ignouerit, qui poteſtatem ſuam in adminiſtrando non defenderit. Hic mulieris teſtimonium accipitur, & nulla pœna calumniatoribus ſtatuitur, nulla à quæſtionibus cruentis dignitas hic excipitur.

Huc pertinet, ſi obſides eius iuſſu intercide- runt, ſi Magiſtratus occiſus, ſi milites hoſtium adiuti, ſi prouincia Succeſſori non eſt tradita, ſi hoſtibus eſt prodita, ſi in Legationibus pecuni- as accepiſſent.

Raro tamen contingit, vt prouinciarum præ- ſides maieſtatis rei ſint; ſere enim honoratiores ſunt apud ſuos Principes quam proditoris nomi- ne eſſe poſſent apud hoſtes. Olim frequens erat electo nouo Imperatore fidem continuo muta- re, & in Principem conſpirare. Alia duo crimina ſunt, ita vſitata, vt iam in mores abierint, cum vel publicani pecuniam interuertunt, vel ſocios expilant. Peculatus crimen acerrime Romani vindicarunt, & ſociorum iniurias primo forti- ter, deinde languidius, tandem neglexerunt. Quam frequens olim fuerit peculatus, hoc eſt, furtum publicæ pecuniæ, documento eſt, quod quæſtio peculatus perpetua, & quæſtio repetun- darum proprio quæque prætori commiſſa ſit. Sed tamen de peculatu plures accuſati ſunt, quia ærarium multos habet vindices, ſociorum cauſ- ſa facile deſeritur.

Leges de repetundis, ſocijs ſalutares.

Deinde multis modis pecunia ſocijs extor- quetur, ſpe, metu, dolo malo, accipiendis mune- ribus, vendendis ſententijs, per ſatellitum con- cuſſiones, per publicanorum fœnera. Hinc dati ſocijs recuperatores à Senatu. L. Calpurnius Pi- ſo rogauit, vt ei rei certus prætor ſtatueretur, ad quē ſocij confugerent. Sunt verò de hiſce, Leges Ceciliæ, Iuniæ, Seruiliæ, qua lege quadringentos quinquaginta viros legebat prætor. Ne verò li- tes extraherentur, & ſociorum Legati magno incommodo Romæ hærerent, lege Acilia cau- tum fuit, ne ampliari, aut comperendinari poſ- ſent. Cornelia lege additum eſt, vt eodem mo- do quæreretur, an libidinoſe, ſuperbe, crudeli- ter prouinciales, ſociosue tractarit. Extendit et- iam ad eos, ad quos pecunia peruenerit. Pœna erat, vt reo damnato lis æſtimaretur, & aqua ei, atque igni interdiceretur. Et ne mireris, ma- ximus furum Iulius Cæſar accuratam de hac re legem tulit, in qua illa capita ſunt, quorum ipſe præ omnibus erat reus.

Cæſar ſociorum ſpoliator, de repetundis reſte edicit.

Præter ea enim quæ ante dicta ſunt, hæc con- tinentur. Si quis pecuniam acciperet, quo magis, aut minus quid ex officio faceret, ſi ad denun- ciandum, aut non denunciandum teſtimonium, cui ius non eſſet. Si ob mittendum militem, vel non mittendum, ob ſententiam in Senatu dicen- dam, ob iudicem, arbitriumue dandum, aut non dandum, ſi opus publicum antequam perfectum in accepta retulerit, ſi modum exigendi frumen- ti exceſſerit. Si rationes in prouincia apud duas ciuitates non reliquerit, & eaſdem totidem ver- bis ad ærarium non retulerit, ſi iudicum Co- mes pecuniam acceperit.

Maxima potentia, ſi nihil ſit impune, ſolex eſt Reſpub.

§. 2. Si inter tot leges & iudicia non deerant, qui ſuis periculis prædarentur, aut ſæuirent, cum ſcirent conuictis pænas dandas, quid futurum eſt, vbi & longior eſt adminiſtratio, & nullus le- gum timor? Quos Scauros, Galbas, Hortenſios, Pleminios, Verres, Felices, Floros ex impunita- tis ſpe fore putemus? Tam multæ, tam piæ le- ges ab Hiſpaniarum Regibus pro Indorum com- modis conſtitutæ ſunt, ſed nulla res adeo fuit ef- ficax quam miſſi in eas terras legati, & Epiſcopi, qui preſidum iniurias coercerent. Hoc igitur ſta- tuendum eſt, nunquam nisi per pauciſsimos re- cte gubernandam prouinciam, niſi Propretor, aut Prorex, tam Regem timeat, quam ſubditi Prore- gem. Omnium igitur regnorum hic olim vſus fuit. Et nunc quoque vſurpandus.

§. 3. Imperia vel ſunt mediocria, vel magna, vel ampliſsima, de terrarum mariumque tracti- bus loquor. In omnibus diuerſa ratio inſtitui po- teſt, & debet. Mediocre imperium Athenienſes habuere; Ideoque cum facilis eſſet acceſſus, ex mediocri ſpacio, omnia iudicia maiora cauſaſque in vrbem ſuam attraxerunt. Ita Xenophon: περὶ Ἀθηναίων πολιτείας.

Mediocre imperium, vno in loco cauſas audiant.

Videtur autem populus Athenienſis in hoc quoque imprudenter agere, quod ſocios cogunt Athenas ad ius petendum nauigare. Sed opponunt ipſi, quæ hinc bona populo Athenienſi proueniant. Primum quod à Prytaneo mercedem per totum annum accipiunt: De- inde quod domi ſedentes, ſine nauigatione ſocias ci- uitates adminiſtrant, & populares ſeruant, aduer- ſarios autem opprimunt in iudicijs. Quod ſi ſuæqui- que domi iuriſdictionem haberent, quum ſint perosi Athenienſes, eos ex ſuis euerterent, qui populo Athe- nienſi maxime eſſent amici. Accedit ad hæc, quod po- pulus Athenienſis hac lucratur, dum ius Athenis petunt ſocij. Primum conteſima vrbi maior eſt in Pi- ræo; Deinde ſi cui cœnaculum aut mancipium merito- rium eſt. Præterea præcones melius rem gerunt pro- pter ſociorum peregrinationes. Ad hæc niſi ad iuriſdi- ctionem venirent ſocij, eos ſolos Athenienſium hono- rarent, qui ad ipſos nauigarent, imperatores, trire- mium Præfectos, Legatos: at nunc cogitur ſociorum vnuſquiſque populum colere Athenienſium, intelligens ſibi eſſe Athenas proficiſcendum ad experiendum & cauſam dicendam, non apud alios, quam apud populum, qui ſane Athenis lex eſt. Itaque cogitur in iudi- cijs ſupplicare; & ſi quis intrat, manum prehenſa- re. Propter hanc cauſſam ſocij magis ſerui efficiuntur populi Athenienſis. Adde quod propter poſſeſsiones, & Principatus à ſuis finibus remotos, diſcunt obiter re- migare tum ipſi, tum comites. Neceſſe eſt enim, vt qui ſæpe nauigat, remum prehendat, & ipſe & famu- lus, diſcatque nauali inſtrumenti nomina: fiuntque boni gubernatores tum experientia nauigiorum, tum me- ditatione. Meditantur autem alij nauigium guber- nando, alij nauem onerariam: nonnulli hinc ad trire- mes tranſeunt, plerique protinus naues ingreſsi, remi- gant, quippe qui poſsint, vtpote per omnem vitam præ- meditati.

Malo quidem fine, ſed ſpecioſo tamen titu- lo Athenienſes: itaque quamuis pleraque male ſtatuta eſſent, eorum tamen præſides, qui vrbi- bus præerant, magno metu tenebantur, ne iniuri- as inferrent ſocijs; cum enim ex omnibus vrbi- bus ſuarum cauſſarum ergo Athenas proficiſce- rentur, cum populus Athenienſis iudicaret, non potuerunt potentium ſcelera latere; cum etiam potentiores, vt in populari ciuitatis forma exoſi eſſent, non poterant à populo veniam ſperare. Hanc ob cauſſam gratiores fuere quam Lace- dæmonij, quorum erat aſperius in Græciæ ciui- tates imperium.

Magnum imperium Monarcha obeundum.

Si magnum eſt imperium, quale eſt nunc Hiſ- panum, & quale ſub priſcis Imperatoribus Ro- manum. Poteſt Imperator vel Rex, vt olim fe- cit Adrianus teſte Spartiano circumire prouin- cias, Procuratores, & Præſides pro factis ſuppli- cio afficere. Herodotus refert Perſarum Reges antiquitus regnum obire ſolitos, vt viderent, ſi quid eſſet, quod regio egeret auxilio. Plato in Minoe idem de eo narrat, ſed eius imperium an- guſtioribus finibus includebatur. In magnis im- perijs hoc difficilius eſt.

Ampliſsima enim imperia, quale eſt Regis Hiſpa-

Hiſpaniarum, Principis ſui præſentia frui nunquam vbique poſſunt. Nec expedit; ſi enim in Americam, aut Orientem ſuo periculo iter haberet, omnia regna in diſcrimen mitteret. In his igitur viſitandis, regendisq; opus habet viris optimis conſtantiſſimisque.

Nulli ita fidendum, vt rationem reddere non teneatur.

§. 4. Verum nullius virtuti ita credendum eſt, vt non Principi conſtet ratio adminiſtrationis, tum quia Magiſtratus virum oſtendit, tum vero quia facile mutant honores virtutem. Laudabile eſt hoc in Sueciæ regno, vt refert N. Bellus; *Vicecomitib.* inquit, *ſuperior ſiue Præfectus eſt, qui latine Legifer dicitur, unum ad Regiam maieſtatem proxime accedens: Eſt autem ſimillimus Seneſcallis Franciæ, dicunturq; à Suecis Lamen, tanquam ſupremi Iuſtitiarij: à Vicecomitibus fit appellatio ad Præfectos & Legiferos; ab his ad concilium regale: ab hoc ad ipſum Regem prouocatur. Affirmat porro Regia Maieſtas in illo regno vndecim Præfectos aut Legiferos haberi, quibus plus quam trecenti Vicecomitatus ſubijciuntur. Legiferi autem partem ſui territorij quotannis circumeunt viſitantq;, donec vndequaque viſitatis, circulo quodam abſoluto ad priorem partem denuo viſitandam reuertantur: quæ res quemadmodum ad Statum Reipublicæ ſigillatim dignoſcendum, & ad remedia opportuna morbis publicis adhibenda mirifice prodeſt, ita populos ſubleuat, recreatq;: quandoquidem ex territorijs & parochijs, quas viſitauerunt, tributum alternatim exigunt, neque vniuerſa ſimul aggrauantur.*

Omnibus genu propius cenſetur quam ſura, vt Theocritus dicebat. Priuata quiſque curat. Perſæ in ſacrificijs pro rege, & regno, non pro ſe orabant, pro ſe tamen quiſque prædabatur. Id nunc quoq; agitur, niſi quotidianum examen metum incutiat.

Hunc in modum nunc in nouo orbe adminiſtratio rectius ſuccedit. Nam initio duriſsime tractati ſunt, tum ob innatam barbariem, feritatemque, tum quod militum auaritia, crudelitasque in anthrupophagos aſperior eſſet. Exacerbabat omnes, quod fœderum & iuriſiurandi negligentes ſine reſpectu, cum victores erant, omnes trucidarent. Sed cum Theologi aduerterent opprimi miſeros, acriter eorum cauſſam egerunt, Franciſcus Zamarraga Seraphici ordinis, veroq; zelo præditus de tota re ad Carolum Quintum retulit, Rodericus Minaria ad Paulum Tertium ea cauſa profectus Indorum libertati auxilia impetrauit. Bartholomæus Caſa etiam oppreſſoribus acriter obſtitit. Gaſcæus Iuriſperitus iuriſdictionem reformauit. Nunc res optime conſtituta eſt

Ius remotiſſimis Indijs. Reſpublica magno labore eſt conſtituta.

Nam Proreges ſuos habent Conſiliarios, aliosque liberos in regno Præſides, habent Epiſcupos, quibus cura eſt, vt iuſte adminiſtrentur omnia. Conſiſtoria ſeu parlamenta iudiciaria in noua Hiſpania nouem, in Peru quinque ſunt ſuprema, & ſine prouocatione. Singulis prope mĕſibus de rebus agendis refertur. Idque expeditius, quod non ſubito. & temerè, ſed conſideratè de his rebus iudicatur. Nam & alia conſilia certa hæc omnia regunt, & audita Conſiliariorum ſententia Rex decernit. Sunt autem conſilia iſta: Secretum, Bellicum, Italiæ, Aragoniæ Nauarræ, Belgij, Indiarum. Ad hæc omnium ratio refertur, ab his reſpondetur, & executionis mandatum à rege perſcribitur. Itaq; non modo in Hiſpania, ſed etiam id diſsitis prouincijs omnium acta, erroresque referuntur, & iudicantur, præmioque, vel pœna compenſantur. *Ciuitates*, inquit Bellus, *reguntur ab vno earundem ciue, cui Rex nomen & autoritatem Gubernatoris attribuit, & à Conſiliarijs, quos ipſimet ciues eligunt: Cum vero Magiſtratu ſuo functus eſt Gubernator, ſemper fere diligenti proceſſu in eius acta inquiritur: quo proceſſu viſo, regale conſilium de rebus male geſtis refert Regis Maieſtati, quæ Gubernatorem caſtigat, ſi eum iniuſtum & ſceleratū fuiſſe intellexerit, at ſi animaduertat eum iuſtitia ac diligentia debitas partes expleſſe, ad maiora eum & nobiliora munera exaltat. Denique nemo eſt, qui pro Rege & Republica honeſte ſe & ſecundum virtutem gerat, qui non largiſsime compenſetur, quemadmodū ex aduerſo puniuntur & caſtigantur ij qui vel ob animi abiectionem, vel ob negligentiam, ſiue ob iniquitatem muneri ſuo deſunt: quæ profecto præcipua eſt cauſſa & ratio, qua ſacratiſsima hæc corona conſeruatur, & magis indies exaltatur.*

Hiſpanorū præſidum acta examinantur.

Mihi aliquando in mentem venit admirari, qui fiat, vt præter regnorum omnium conſuetudinem, tàm longo tempore ſine ſeditione, rebellione, defectione tanta Monarchia conſiſtat: nec præter diuinā prouidentiam aliud inuenio, quā quod omnium acta ſint in conſpectu cōſiliorum regiorum, & Regis. Iam centum annos Indias variasq; ditiones tenent Hiſpaniæ, in tam remotis, inuijsq; prouincijs, in tanta occaſione fœderum cum barbaris, in tanta peccandi licentia, vix vllæ defectiones, aut tumultus auditi, ſoli Piçarri in America ciuilia bella geſſerunt.

Firmamentum imperij Hiſpanici.

Quod ſi Romanum imperium iam adultum inſpiciamus, nullum decennium dabitur, quo nō plures ſeditiones, conſpirationes, ſociorum expilationes, peculatus & repetundarum crimina inueniantur, quam toto ſæculo illa Monarchia tam latè fuſa viderit. Quod ſignum, optimis legibus, viriſque regnum abundare.

§. 5. Hoc igitur firmamentum eſt regni non modo potentiſsimi, ſed etiam maxime ad Orientem, & Occidentem in diuerſa ſparſi, quod omnia viſitatoribus, ſcribentibusque ad Regem, & Regia conſilia, ita plena ſunt, vt initia machinationum, & iniuriarum facile opprimi, & auctores cognoſci poſsint.

CAPVT X.

Magiſtratus haud facile mutandos.

Annui præſides non probandi.

§. 1. ROmani in prouincijs annuos Magiſtratus habuére. Cuius rei duplex cauſſa fuit, tum ne longa prouincialium, & militum conſuetudine metuendam patriæ potentiam adipiſcerētur, tum verò vt pluribus ad opes, honoresq; aditus pateret. Itaque non Reipublicæ bono illa perpetua commutatio, ſed cupiditate potentium inſtituta erat. Quod ſi ad ſecuritatem alia ratio inuenta fuiſſet, non opus erat in ſingulos annos præſides mutare. Statius. Non parcit populis regnum breue. Carolus V. non facile magiſtratus mutauit.

§. 2. Romanorum conſuetudo in Magiſtratibus prouincialibus annuatim nouandis, nec ſecuritati Reipublicæ, nec vtilitati prouinciarum conduxit, quod ſecuritatem non peperit cauſſa, fuit eorum improbitas, qui ſi continuandis Magiſtratibus inuadere Rempublicam non potuiſſent, alio ſcelere eam peſſum dediſſent. Machiauellus lib. 3. diſput. de Republ. cap. 24. Romam contendit ad interitum redactam Magiſtratuum prorogatione, ſed non rectè cauſſam malorum,

lorum, ſed id quod malum anteceſsit proxime, attendit. Verba diſputationis Machiauellicæ ita habent. *Reipublica Romanorum formam ſi quis accuratè intueatur, is deprehendet primariam illius interitus cauſam, ex Agrarijs contentionibus & magiſtratuum prorogatione ortam eſſe. Quibus morbis, ſi in tempore proſpectum fuiſſet, diuturnior eſſe publica libertas potuiſſet, magnaq; parata. Nam etſi ob prorogata imperia ſeditiones Romæ orta nulla videantur, conſtat tamen eas, quibus prorogati fuere Magiſtratus ad tantam authoritatem, potentiamq; perueniſſe, quæ publicæ libertati pernicioſa fuerit. Equidem ſi omnes, quibus aliquādo continuati ſunt Magiſtratus, L. Quintio ſimiles fuiſſent, nullum ex ea re periculum creari publicæ libertati potuiſſet. Nam, cum inter plebem ac patres contentiones eſſent, & plebs eoſdem tribunos, (quod aptos illos ad reſiſtendum patribus putarent) in ſequentē annum denuo creaſſet, & patres ob eandem cauſam Quintio conſulatum prorogare vellent, reſtitit ille vehementer, nec paſſus eſt, vt patres plebē in re, quæ mali exempli eſſet, imitarentur, magnaq; contentione obtinuit, vt noui Conſules crearentur. Hunc ſi cæteri ciues Romani fuiſſent imitati nequaquam peſsimo exemplo, antiquādo continuādis Magiſtratibus Senatus conſultum ſoluiſſent, neq; etiam ex hac Magiſtratuū continuatione, ad prorogationem imperij ventum fuiſſet, quæ rei perniciem Reipub. attulit. Primus cui imperium prorogatum eſt Romæ, fuit P. Philo: Nam cum is Palæpolim obſideret, & ſub finē conſulatus ſui videretur in manu victoriam habere, nullum illi ſucceſſorem miſerunt, ſed prorogato imperio, eum Proconſulem pronuntiarunt, ſed hæc res, etſi publici boni cauſa à Senatu decreta fuiſſet, tamen ſucceſſu temporis in peſsimum exemplum abijt, & Reipubl. Tyrannidem induxit. Nā quanto magis procul ab vrbe bellum gerendum erat, tanto magis neceſſaria videbatur iſta Imperij prorogatio, hinc autem factum eſt, vt pauciores ciues Romani in re bellica excellere potuerint, cum pauciores Imperatores fierent, omnisq; belli gloria ad paucos quoſdam, quibus imperia prorogabātur, rediret. Præterea facile poterat is imperator, qui egregio exercitu longo tempore imperaſſet, eum ſibi deuincire, vt Senatus P. Q. Romani quodammodo oblitus, ſolos imperatoris faſces agnoſceret; Nā ob haſce cauſas factum eſt, vt & Marius & Sylla exercitum aduerſus Rempub inuadere, & occupare poſſent. Quæ mala nunquam accidiſſent S. P. Q. Romano, ſi illa magiſtratuum, & Imperiorum prorogatio non in vſu fuiſſet. Quod ſi obijcias, non potuiſſe res tantas geri à populo Romano in locis tam remotis ab vrbe, niſi fuiſſent continuati Imperatoribus Magiſtratus. Ad id ego Reſpond. tardius quidem tantum imperij faſtigium forte potuiſſe occupari, ſed idem illud poſtea fuiſſe durabilius, nec tam cito potuiſſe Monarchiam, ſublata publica libertate introduci.*

Continuatio magiſtratuum, nō eſt cauſa ſeruitutis.

Nimis inimicus ille eſt diuturnis imperijs, cum tamen ſine prorogatis, aut perpetuis imperijs nullum imperium diu conſtiterit. Videor audire Catum flagitioſiſsimâ in causâ detonantem. *Euge Petroni, non didiciſti audire imperatorem, tu nec continuatis hactenus magiſtratibus.* Machiauello opponi omnium Rerumpublicarum exempla ac Imprimis Romanæ conſtat.

Verum exempla videamus; Perſarum Reges Satrapas in longis imperijs, & fere perpetuos habuerunt atque ante eos Chaldæi, & Aſſyrij. Nabuchodonoſor Danielem, & ſocios negocijs præficit, ca. 3 idem facit Darius cap. 7. Quod ſi Reipubl. Græciæ ſpectemus, quid eſt ab illis geſtum, niſi per viros inſignes, quibus imperia prorogata? Athenarum Duces Pericles, Nicias, Demoſthenes, Cleon, Tolmias, Miroxides apud Thucydidem clari fuiſt, magnis victorijs inſignes, ſeu naualibus ſeu terreſtribus, ad Cythera, Megarā, Corinthum, Pylon, Peloponeſum: in Bœotia. Neque qui his peiores fuére, annue imperarunt, Alcybiades, Thraſybulus, Theramenes, Archippus, Nam Miltiades, Cimon, Themiſtocles, Chabrias longiora imperia habuerunt. Nullus vnquam populus in Duces & Principes iniquior fuit, quam Athenienſis, id inuidia, & ſuſpicione perpetuā, ne vel excellerent, vel tyrannidem exercerent, tueri tamen ſe abſq; fortium virorum imperijs, & quidem prorogatis non potuit. Neque aliter fecere Lacedæmonij iam potentes facti, vt idem Xenophon Ἐν λακεδαιμονίων πολιτεία. Οἶδα, inquit, γὰρ πρότερον μὲν Λακεδαιμονίους αἱρουμένους οἴκοι τὰ μέτρια ἔχοντας ἀλλήλοις συνεῖναι μᾶλλον ἢ ἁρμόζοντας ἐν τῇ πόλει καὶ κολακευομένους διαφθείρεσθαι. Καὶ πρόσθεν μὲν οἶδα αὐτοὺς φοβουμένους χρυσίον ἔχοντας φαίνεσθαι, νῦν δὲ ἔστιν οὓς καὶ καλλωπιζομένους ἐπὶ τῷ κεκτῆσθαι. ἐπίσταμαι δὲ καὶ πρόσθεν τούτου ἕνεκα ξενηλασίας γιγνομένας καὶ ἀποδημεῖν οὐκ ἐξὸν ὅπως μὴ ῥᾳδιουργίας οἱ πολῖται ἀπὸ τῶν ξένων ἐμπίπλαιντο. νῦν δ' ἐπίσταμαι τοὺς δοκοῦντας πρώτους εἶναι ἐσπουδακότας ὡς μηδέποτε παύωνται ἁρμόζοντες ἐπὶ ξένης.

Diuturna imperia probanda ſunt.

Scio n. Lacedæmonios prius domi cum mediocribus opibus vna viuere, quam in vrbibus magiſtratibus præeſſe, & per aſſentatores corrumpi, longe maluiſſe. Et antea quidē pertimeſcebant, ne quid auri habere viderētur, nunc a. quoſdā noſco, qui eo glorientur. Neq; deinde ignoro huius rei gratia peregrinos expelli ſolitos, neq; peregrinari licuiſſe, ne ciues verſutias, atq; dolos à peregrinis haurirēt. At hoc tēpore noui eos, qui primarij videntur, in id maxime incūbere, quo nūquā peregrinum magiſtratum deponant Et olim certe elaborabant, vt digni imperio eſſent, nunc vero vt imperent, potius quam vt ſint digni imperio. Si igitur non modo prorogationes, ſed perpetuitates imperij quærebant, facile apparet, non annua illa duntaxat fuiſſe. Fruſtra enim quærerent diuturnitatem.

Verum Romanam Rempubl inſpiciamus. Tiberius quem imperandi callidum vocat Lipſius, annua imperia in longum produxit. Tacitus l. 1. *Id quoq; morum Tiberij fuit continuare imperia ac pleroſq; ad finem vitæ in ijſdem exercitibus aut iuriſdictionibus habere cauſa varia traduntur: alij tædio nouæ curæ ſemel placita pro æternis ſeruauiſſe, quidam inuidia ne plures fruerentur, ſunt qui exiſtiment, vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium, neque enim eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat, ex optimis periculum ſibi, à peſsimis dedecus publicum metuebat, qua hæſitatione poſtremo eo prouectus eſt, vt mandauerit quibuſdam prouincias, quos egredi vrbe non erat paſſurus.*

Tiberius annua imperia, longiora fecit.

In eam ſententiam multa quoque diſputauit Feſcenninus Niger apud Spartianum. *Hic tanta,* inquit, *fuit authoritatis, vt ad Marcum primum, deinde ad Commodum ſcriberet, cum videret prouincias facili adminiſtrationum mutatione ſubuerti: Primum vt nulli ante quinquennium ſuccederetur prouinciæ præſidi, vel Legato, vel Proconſuli quod prius deponerent poteſtatem, quam ſcirent adminiſtrare: Deinde ne noui ad regendam Rempublicam accederet præter militares adminiſtrationes, intimauit, vt Aſſeſſores, in quibus prouincijs aſſediſſent in his adminiſtrarēt, quod poſtea Seuerus & deinceps multi tenuerūt, vt probāt Pauli & Vlpiani Præfecturæ, qui Papiniano in conſilio fuerūt, ac poſtea cum vnus ad memoriā, alter ad libellos paruiſſet, ſtatim præfecti facti ſūt. Huius etiam illud fuit, vt nemo aſſideret in ſua prouincia,*

Quinquennalis adminiſtratio.

uincla, nemo adminiſtraret Roma, niſi Romanus, hoc eſt, oriundus vrbe.

Auguſtus annua imperia non probauit.

Auguſtus quoque præſidibus diuturnas adminiſtrationes permiſit. Nam primum præfecturam vrbis, quæ magna dignitas erat, pene perpetuam fecit. Varum ex Syria in Germaniam traduxit. Teſtamento ſuo in mandatis Tiberio dedit, vt Rempublicam committeret eis, qui rerum vſu, & experientiâ plurimum valerent. At expertis dare non potuit, ſi ſingulis annis mutarentur.

Sed Iulius tamen ex prorogata prouinciâ, patria ſuâ potentior factus eſt, itemque Sylla, ac Marius, inde ſeruitus Romana.

Cæſaris potentia tolerabilior, quam barbarorum victoria.

Reſpondeo ex continuatis aut repetitis magiſtratibus potentiam ciuium augeri neceſſario, quemadmodum etiam vno ex magiſtratu ſemel geſto. Verum non id ſemper vitandum, quod cauſſam potentiæ maioris adfert. Nam reuera magna ciuium Romanorum pars prorogationem fuiſſe ſalutarem exiſtimauit; deinde niſi Gallia indomita, ſemper Romæ formidabilis, ſi Batauî, Germani, Heluetij parum acrem, prudentemuè Imperatorem habuiſſent, cum Aſiaticis, Mithridaticis, Piraticis bellis Reſpublica conflictaretur, de ſumma periclicandum fuiſſet.

Perpetua autem continuandi, aut repetendi magiſtratus conſuetudo fuit, iam ab initio Reipublicæ. Brutus Poſtumius, Quinctius, Camillus, Manlius, Fabij, Papirij, Curij, Fabricij, Africanus, Paulus, Metellus, Sylla etiam & Marius continuata imperia habuêre. Ipſi faſti conſulatus complures & triumphos exhibent; ſemper enim cum in periculo eſt Reſpublica, eſt vero ſemper in aliquo, ad viros magnos, & expertos reſpexit.

Verum argumenta Machiauelli perpendamus. Cum plebs eoſdem tribunos, quod apti eſſent ad reſiſtendum patribus, creaſſet, Patres quoque Quintio conſulatum prorogare voluerunt, cui rei ipſe reſtitit, quod eſſet mali exempli.

Mirari ſoleo cum hiſtoriam tam pueriliter video vſurpari. Quintius conſul non ideo prorogationem recuſauit, quod id mali exempli, & occaſionem tyrannidis eſſe putaret, quicquid prætenderet, ſed alias ob cauſas. Primo. Quia Senatus ita decreuerat: *Neq; tribuni legem eo anno ferrent, neq; conſules ab vrbe exercitum educerent: in reliquum magiſtratus continuari, & eoſdem tribunos refici, iudicare Senatum contra Rempublicam eſſe.* Secundo. Hanc & alias cauſſas ipſe conſul adducit, *Mirer ſi vana veſtra Patres Conſcripti, ad plebem auctoritas eſt, vos eleuatis eam, quippe quia plebs Senatusconſultum in continuandis Magiſtratibus ſoluit, ipſi quoq; ſolutum vultis, ne temeritati multitudinis cedatis, tanquam id ſit plus poſſe in ciuitate, plus leuitatis ac licentiæ habere. Leuius enim, vaniusq; profecto eſt ſua decreta & conſulta tollere, quam aliorum imitamini Patres Conſcripti turbam inconſultam, qui exemplo alijs eſſe debetis, aliorum exemplo peccetis potius, quam alij veſtro rectè faciant, dum ego ne imiter tribunos, nec me contra Senatus conſultum conſulem renunciari patiar. Te vero Cai Claudi adhortor, vt & ipſe populum Romanum hac licentia arceas, & de me hoc tibi perſuadeas, me ita accepturum, vt non honorem meum à te impeditum, ſed gloriam ſpreti honoris auctam, inuidiamq;, quæ ex continuato eo impenderet, leuatam putem.*

Senatus ſententia, de continuando conſulatu.

Hæc Quintius, qui non modo tyrannidem inuadere non poterat, ſed Patres à plebis tyrannide ſe defendere poſſe deſperabat. Hic nulla ratio de periculo tyrannidis. Sed valde notandum, quod ait, *Inuidiam, quæ ex continuato honore impendet, leuari creatione noui conſulis.* Nam plebs L. Quintium valde timuit, iratum habitura conſulem, fauore Senatus, ſua virtute tribus liberis ſubnixum. Iam ante ferocior filiorum Cæſo in exilium pulſus fuit, ipſe Quintius pecuniam, qua vadatus erat filius, dare coactus eſt. *Pecunia,* inquit Liu. *à patre exacta crudeliter, vt diuenditis omnibus bonis, aliquamdiu trans Tiberim, veluti relegatus in tugurio viueret.* Merito igitur continuationem recuſat, inuidiæ metu, quanquam, ſi rem ſpectemus, præferri poſſet auctoritas Senatus conſulatum prorogatoris, timori Quintij recuſantis.

Quintius inuidiam, non continuationem magiſtratus fugit.

Denique non ideo recuſatum conſulatum, quod eius continuationem, repetitionemq; improbarent Romani, documento nobis ſunt alia, quæ in hac contentione contigerunt. Nam loco Quintij, & Collegæ, creati ſunt Conſules, Q. Fabius Vibulanus, tertium, & Lucius Cornelius Maluginenſis. Cur in Fabio non timuerunt tyrannidem? Non minus in repetitis, quam continuatis eſt Magiſtratibus periculum.

Contra tamen obijcit Machiauellus. Ex prorogatione imperij factum eſſe, vt pauciores ciues Romani in re bellica excellere potuerint, cum pauciores Imperatores fierent: omniſque belli gloria ad paucos quoſdam, quibus imperia prorogabantur, rediret.

Verum hoc neque fortium virorum animos deiecit; Nam cum è multis, qui bella geſſerunt, aliquos in magna gloria eſſe animaduertunt, æmulatione accinguntur, cum prorogari imperiũ, cum refici eos, cum ad grandia opera repoſci vident. Acriores habet ſtimulos virtus, ſi non vnius tantum anni decurſu abſoluitur eius induſtria: Si ſucceſſore premitur, ſi redeundi facultas abſciſſa eſt, facilè obſoleſcit. Quod v. in re bellica excellere non poſſe arbitratur, quia pauciores fiant Imperatores, id contra experientiam eſt. Dauid fortiſsimos milites, duces præſtantiſsimos habuit, ſed Dauid tamen rex erat, & Imperator exercitus Ioab. Quis Alexandro viuo imperium ſperauit? quis Philippo regnante, filijsq; pluribus ſubnixo in Macedonia Imperator fuit? At tamen magna fuit in eius aula maximorum Imperatorum copia, qui niſi inter ſe colliſi fuiſſent, facile totum orbem obtinere poterant. Sane Duces pluſquam triginta cuilibet Regi pares ſuere, cũ tamen partim bello, partim crudelitate Alexandri plures interiiſſent; magni igitur duces, Imperatores, regesque facti ſunt Macedones, non per vices imperando, ſed ſub Philippo cautiſsimo regum merendo. Magni Regis conuictus, conſultationes, exercitationes eos magnos fecerunt; Tales fuêre, qui ſub Pompeio, Iulioque ordines duxerunt. Tales ſunt, qui Principe Parmenſi, Spinolaque floruêre. Summus quidem honor ad dura belli rudimenta excitat hinc illo tamen peritia militiæ conſtare poteſt, & ſolet. Nemo prudens Imperatorem deligit, vt diſcat ille militare, nimis inſolens eſt in totius Reipublicæ periculo experimentum.

Breuia imperia, magnarum rerum molitionem excludunt.

Duces, Nobiles, ſub regibus fuêre.

At exercitus duci ſuo potius, quam Senatui paruit; id factum imperij prorogatione. Hinc Marius, Sylla; Iulius.

Hinc leges & plebiſcita coacta.

Mihi non tam prorogando imperio; quam

creando tales Magiſtratus initio peccaſſe videntur, aut vt rectius loquar, talibus imperium prorogando, de perdita extremum libertate ſub Iulio loquor; nam Marius & Sylla optime de patriâ meriti ſunt, quanquam in certamine partium omnia peſſum dederunt. Nec magis hic culpa Marij & Sullæ, quam aliorum. Florus excuſatiores habet Duces quam milites, libr. 3. cap. 21. *Aequiore animo vtcunque ferrem, ſi plebeij duces, aut ſi nobiles, mali ſaltem, ducatum ſceleri præbuiſſent: cum verò, prô facinus! qui viri! qui Imperatores! decora & ornamenta ſeculi ſui, Marius & Sylla peſſimo facinori ſuam etiam dignitatem præbuerunt, tribus vt ſic dixerim, ſideribus agitatum eſt: Primo & leui & modico, tumultu maiore quam bello contra ipſos armorum duces ſubſiſtente ſæuitia mox atrocius & cruentius per totius viſcera Senatus graſſante victoria, vltimum non ciuicam modo, ſed hoſtilem quoq; rabiem ſupergreſſum eſt, quum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eòusq; odijs ſæuientibus, donec deeſſent, qui occiderentur. Initium & cauſſa belli inexplebilis honorum Marij fames, dum decretam Sylla prouinciam Sulpicia lege ſolicitat, ſed impatiens iniuriæ ſtatim Sylla legiones circumegit, dilatoque Mithridate Eſquilina Collinaq; porta geminum agmen vrbi infudit.*

Videndum qualib. imperia mandentur.

Cæſar & Pompeius prorogatis imperijs facti ſunt potentes, ſed vt potentia abuterentur aliena ciuium inuidia fecit; *Cauſa tanta calamitatis*, inquit Florus libro 4. c. 2. *eadem quæ omnium nimia fœlicitas, ſiquidem Quincto Metello, Lucio Afranio Conſulibus, cum Romana Maieſtas toto orbe polleret, recentesq; victorias, Ponticos & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret, nimia Pompeij potentia apud ocioſos, vt ſolet, ciues mouit inuidiam, Metellus ob imminutum Cretæ triumphum, Cato aduerſus potentes ſemper obliquus, detrectare Pompeium actusq; eius obſtrepere. Hic dolor transuerſum egit, & ad præſidia dignitati paranda impulit. Forte tunc Craſſus genere, diuitijs, dignitate florebat, vellet tamen auctiores opes. Caius Cæſar eloquentia & ſpiritu & iã conſulatu, allenabatur, Pompeius tamẽ ſuper vtrumq; eminebat. Sic igitur Cæſare dignitatem cõparare, Craſſo augere, Pompeio retinere cupientibus omnibusq; pariter potentiæ cupidis de inuadẽda Republica facilè conuenit. Ergo cũ mutuis viribus in ſuum quisque decus niteretur, Galliam Cæſar inuadit, Craſſus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam tres maximi exercitus, vt iam ſic orbis imperium ſocietate trium Principũ occupetur, decẽ annos traxit iſta dominatio, exinde quoniã mutuo metu tenebantur. Craſſi morte apud Parthos, & morte Iuliæ Cæſaris filiæ quæ nupta Pompeio generi, ſocerique concordiã matrimonij fœdere tenebat, ſtatim æmulatio erupit. Iam Pompeio ſuſpectæ Cæſaris opes & Cæſari Pompeiana dignitas grauis, nec hic ferebat parem, nec ille ſuperiorem.*

Inuidiâ ciuium, bella ciuile facti.

Conſpiratio paucorum, omnes ſeruire cogit.

Nec tam mirum putentes offenſos eſſe, cum pro meritis, & aucto imperio, allataq; patriæ ſalute, & innumeris periculis, contumeliam, & noua pericula cernerẽt. Opor tebat talibus initio nõ credidiſſe. De Cæſare tot præſagia fuere, vt falli Romanos non fuerit erroris, ſed voluntatis. Cum Syllæ eum occidere deliberanti amici obſiſterent. *Nihil eos mentis habere dixit, ſi non et puero multos Marios ineſſe vider ent*, cum ſcirent poſtulatum viginti talenta, Piratis quinquaginta dediſſe, eos inſcio Magiſtratu occidiſſe.

In Cæſarẽ ſcientes volentes peccarunt Romani.

Cum tam multa indicia tyrannidis daret, non obrepſit ignorantibus Cæſar. Plutarchus in eius vita ita refert. *Ad hæc cœnarum & menſa, & in ſumma reliquo vitæ ſplendore colligebat paulatim in Republica opes: quas inuidi eius breui exiſtimantes deficientibus ſumptibus euanidas fore, ſecuri inclareſcere illum in Republ. permiſere: ſero autem vbi euaſiſſent iam ingentes & præualida, atq; aperte in rerum mutationem ſenſerunt eas erumpere, animaduerterunt nullum cenſendum eſſe rei alicuius paruum exordiũ, quod non ilico grande reddat continuatio, quodq; ex eo, quod contemnatur, aſſequitur, ne impediatur: Itaque ille qui primus ſuſpectam habuiſſe videtur, & timuiſſe eius in Republica gerenda, ſicut in mari ſerenitatem, & latentem ſub humanitate blanditiaq; conſiderauit acrimoniam, Cicero dicebat in alijs eius captis & actionibus conſiderare ſe omnibus ingenium tyrannicum: Sed cum comam eius, inquit, ita videam compoſitam accurate, ipſumq; vno digito caput ſcabentem, contra non videtur iſte mihi tantum mali animo concepturus, vt Romanam Rempublicam euertat.*

Cum ſcirent eum antequam vllum magiſtratum cepiſſet, habuiſſe trecenties duodecies H.S. æris alieni, vt eſt in eodem, & hoc impenſis magnis & ſplendore contraxiſſe. Cum imagines Marij in capitolio collocarit, cum clamarent omnes regnum eum moliri, cum eius audaciæ pauor omnes inceſſeret. Cum Luctatius Catulus eum in Senatu accuſans diceret: *Non amplius cuniculis Cæſar, verum machinis iam petit Rempublicam*; cum in coniuratione Catilinæ ſuſpectus eſſet, quomodo potuerunt dubitare quid facturus eſſet, cum publice in Senatu proteſtaretur ſe ad populum tranſire? Cur non Senatus ipſe leges Agrarias, & Colonias decreuit? Quid vero, quod aiunt eum cum Craſſo in necem ſenatorum conſpiraſſe, cum eſſet ædilis? Quid quod multiplici familia exterruit inimicos? Norat illa omnia Senatus, itaque largitione effecit, vt non Lucceius, ſed Bibulus cum eo conſul deſignaretur, vt Tranquillus docet. Senatus etiam hoc egit, vt prouinciæ, minimi negocij conſulibus decernerentur, id eſt, ſyluæ colleſque. Quid enim in prouincia non ageret, qui Bibulum Collegam, & Senatum domi metu ſe continere coegit? Adeò vt verſibus illa tyrannis iactaretur.

Non Bibulo quicquam nuper, ſed Cæſare factum eſt.

Nam Bibulo fieri conſule nil memini.

Ita vt ioci causâ ſignabant Iulio, & Cæſare Conſulibus Denique per conſpirationes obtinuit, vt Gallia ei in quinquennium decerneretur; Tranquill. c. 22. *Socero igitur generoq; ſuffragantibus ex omni prouinciarum copia Gallias potiſſimum elegit, cuius emolumento & opportunitate idonea ſit materia triumphorum, & initio quidem Galliam Ciſalpinam, Illyrico adiecto lege Vatinia accepit: mox per Senatum Comatam quoq; veritu patribus, ne ſi ipſi negaſſent, populus & hanc daret. Quo gaudio elatus non temperauit quin paucos poſt dies frequenti curia iactaret, inuitis & gementibus aduerſarijs adeptum ſe quæ concupiſſet proinde inſultaturum omnium capitibus: ac negante quodam per contumeliam facile hoc vlli fœminæ fore, reſponderit, quaſi alludens, in Aſſyria quoq; regnaſſe* Semiramim, *magnamque Aſiæ partem Amazonas tenuiſſe quondam.*

Annuos deinde Magiſtratus ſibi obligauit. Tranquill. c. 23. *Ad ſecuritatem ergo poſteri temporis, in magno negotio habuit; obligare ſemper annuos magiſtratus, & è competitoribus non alios adiuuare; aut ad honorem pati peruenire, quam qui ſibi pepigiſſent propugnaturos abſentiam ſuam: cuius pacti non dubitauit à quibuſdam iuſiurandum, atq; etiam ſyngrapham exigere.*

Cæſar igitur iam ante dominabatur; Senatus

tus enim, quem vnice exſtinctum volebat, cum Galliam Ciſalpinam, & Illyricum à populo accepiſſet Cæſar, vltro Comatam adiecit, ne & hãc populus daret. Cæſaris potentia in fauore populi, deinde conſpiratione, & emptione potentium fuit. Interim tamen imperio multa adiecit, cum in periculo eſſent omnia, niſi acri Imperatore Galliæ defenſæ fuiſſent, non igitur diuturnum imperium, ſed quod fieri ſolet fauor populi, timor optimatum tyrannum illum vrbi, & orbi impoſuit. Iam tyrannus erat, cum imperium continuari ſibi iuberet.

Mala annuorum imperiorum.

Itaque annuos Magiſtratus non probo: Tum ob cauſas ante expoſitas, tum vero, quia opportuni ſunt magnis & malis conatibus tranſitus rerum. Facilius eſt etiam vnum malum ferre quàm multos. Ad varietatem autem morum, qui in diuerſis non modo contrarij ſunt, ſed grauant eos, qui prioribus placuerunt, ſeſe accommodare difficile eſt prouincialibus. Quam verò ſumptu grauarint prouincias, abeuntes, redeuntes, donis, auro coronario, alio in loco dixi. Quod verò tæterrimum eſt, qui vnicam, & vnam pene tota vitâ diteſcendi occaſionem ſe nactos putant, ea flagitioſiſsime, auariſsimeque vtuntur, & cum iudicia pœnaſque pertimeſcunt, infanda omnia moliuntur.

§. 3. Quocirca niſi alia multa errata contingant, prorogatio imperiorum ad interitum Reipublicæ non eſt ſatis, nec Iulius tum primum libertatem euertit, cum poſt gemina luſtra debellatæ Galliæ non facili euentu multa bella geſſit, ſed cum vi & metu mortis Collegam Conſulem, & Senatum coegit abſtinere curia, eoſque eodem metu impulit, vt inimiciſsimi, inuitiſsimique in Galliam vtramque & Illyricum ſibi imperium extraordinarium, & quinquennale decernerent, cùm factâ cum Pompeio, Craſſoque conſpiratione alterum quinquennium extorſit, itaq; ante prorogationem potentior libertatem oppreſsit.

Alij maiore periculo Rempublicam tentarunt, quamuis euentus defuit; Spurius Caſsius legibus Agrarijs ſibi plebem authorare conatus eſt, quem pater occidit. Melius autem largitione emere deſtinarat, & perfeciſſet, ni eum Seruilius Ahala in medio foro confodiſſet. Manlium à Capitolio deturbarunt, tyrannidis ſuſpectum. Omnium in populari ſtatu regnare volentium illæ artes ſunt. Ipſi tribuni hac arte graſſati ſunt. Florus libro 3. c. 13.

Alia cauſſa perditæ libertatis.

§. 4 *Seditionum omnium cauſſas Tribunicia Poteſtas excitauit: quæ ſpecie quidem plebis tuendæ, cuius in auxilium comparata eſt, re autem dominationem acquirens ſtudium populi, ac fauorem Agrarijs, frumentarijs, iudiciarijs legibus, aucupabatur. Inerat omnibus ſpecies æquitatis. Quid enim tàm iuſtum, quàm recipere plebem ius ſuum à patribus? ne populus gentium victor, orbisq; poſſeſſor, extorris aris ac focis ageret. Quid tàm æquum quam inopem populum viuere ex ærario ſuo? Quid ad ius libertatis æquanda magis efficax, quam vt Senatu regente prouincias, ordinis equeſtris autoritas ſaltem iudiciorum regno niteretur? Sed hæc ipſa in perniciem redibant, & miſera Reſpublica in exitium ſuum merces erat. & à Senatu in equitem tranſlata iudiciorum poteſtas, vectigalia, id eſt, imperij patrimonium ſupprimebat, & emptio frumenti, ipſos Reſpublicæ neruos, exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros, vnde poterat ſine poſsidentium euerſione, qui ipſi pars populi erant? & tamen relictas ſibi à maioribus ſedes ætate, quaſi iure hæreditario poſsidebant.*

Quid enim aliud vnquam Cnæus & Caius Gracchi fecerunt? Leges Agrarias ille tulit, & frater defendit, vterque celeriter à nobilitatis factione occiſus eſt, Cæſar eadem via progreſſus longiore diſcrimine ad 23. vulnera deductus eſt. Gracchanas leges Apuleius acrius vrſit, ſed cum iam triennio dominatus eſſet, & Caium Memmium conſulatus Candidatum occidiſſet, à populo ſaxis, fuſtibusque poſt obſidionem coopertus, in ipſa quoque morte laceratus eſt. Druſus omnia largitus, cum obtinuiſſet, quod intenderat, moritur. Omnes illi idem, eodem modo quo Iulius egerunt, hoc ſolum defuit, quod in prouincias non abierint, vnde emere Magiſtratuum fauorem poterant.

§. 5. Porro longiſsima præſidum imperia, & ſimul magna non probo. Ex illis enim potentes redduntur, imo etiam ſæuiores, & minus dicto audientes. Diuidendæ itaque prouinciæ, quod olim prudenter à Romanis factum. Conſulares prouinciæ fuére; Hiſpania citerior, Hiſpania vlterior, Gallia cis Alpes, Gallia trans Alpes, Illyricum, Dalmatia, Cilicia, Syria. Prætoriæ vero. 1. Sicilia. 2. Sardinia, & Corſica, 3. Africa, & Numidia, 4. Macedonia, & Achaia, & Græcia, 5. Aſia, & Lydia, & Caria, cum Myſia, & Ionia. 6. Pontus & Bithynia. 7. Creta. 8. Cyprus. Hæc ſi diſtributio ſeruata fuiſſet, haud facile quiſquam potentior Republica euadere potuiſſet: Nam extra has erat Roma, & robur Italiæ. Deinde omnes habebant vicinos præſides æmulos. 3. Si aliqui exercitum habuerunt, illi à vicinis barbaris infeſtabantur; hoc in Cæſare violatum eſt ius, cum tres prouinciæ in vnam conflarentur.

Longiſſima præſidum imperia periculoſa.

Plurium prouinciarum coniunctio periculoſa.

Auguſtus etiam prudenti diuiſione ſecuritatem ſibi peperit, Dio libro quinquageſimo tertio p. 341. Ἔθνη τὰ μὲν ἀσθενέστερα ὡς καὶ εἰρηναῖα καὶ ἀπόλεμα, τῷ δήμῳ ἀπέδωκε, τὰ δ' ἰσχυρότερα ὡς καὶ σφαλερὰ καὶ ἐπικίνδυνα καὶ ἤτοι πολεμίους τινὰς προσοίκους ἔχοντα, ἢ καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ μέγα τι νεωτερίσαι δυνάμενα, κατέσχε, *Prouincias imbecilliores, vt pacificas, & belli ſecuras reddidit populo, validas, vt dubias & periculo propiores, aut quibus hoſtes finitimi eſſent, aut quæ poſſent res per ſe nouas moliri retinuit.*

Sic in ſua ſemper poteſtate exercitum habebat.

Populi & Senatus erant; Africa, Numidia, Aſia, Græcia, Macedonia, Dalmatia, Cyrenaica, Sicilia, Creta, Sardinia, Bætica, omnes pacatiores. Cæſaris fuerunt reliquæ. Prudentiſsime ſequentes Imperatores amplius diuiſerunt, vt ſingulorum minuerent potentiam. Itaq; decem fuere in Aegypto prouinciæ, in Aſia vndecim, in Pontica totidem, in Thracia ſex, totidem in Macedonia, ſeu Græcia. In Dacia quinque. In Africa tres Conſulares, Carthaginenſis, Byzacena, & Tripolitana, nec illæ tantum, ſed & aliæ. Iuſtinianus Africam in ſeptem prouincias diuiſit, quæ præſidibus parebant. Notitia imperij ſeptendecim in Italia, quarum octo Conſulares fuére. In Gallia etiam ſeptendecim fuére. In Hiſpania ſeptem, quam multiplicationem experientia docuit, ne præſides facile vires rebellandi contrahere poſſent. Non alia ratione nunc Hiſpaniarum Rex vtitur, qui Indiam Occidentalem diuerſis Proregibus tribuit, quorum alter Limæ, alter Mexici reſidet. Orientalem tribus diſpertijt præſidibus. Si enim ſinguli ſint mediocriter potentes, nemo vnquam æquabit alios præſides, nedum ipſum Regem.

CAPVT XI.

Tales creandos Magiſtratus minores, qui poſſint promoueri ad dignitates maiores, & non contemnendos honores inferiores ab ijs, qui geſſerant maiores.

§. 1. **D**uæ leges ſaluberrimæ omnino, & quarum neglectus Rempublicam ſæpe afflixit.

Initio delegatur amicus, ne inimicum ſit neceſſe.

Prima eſt: Nemo officio quamuis exiguo adhibeatur, in quo honor eſt, & dignitas, niſi ſpes ſit ad maiores dignitates eum idoneum fore, præſertim ad aulam, & conuictum ne admittatur. Nam reuera magnis ſe & alios, atque illos ipſos malis objiciunt, qui fauore aut precio inducti homines improbos, imprudentes aut animi puſilli ad initia Reipublicæ gubernandæ adſciſcunt; Eos enim vel cum Reipubl. damno ornare pergunt, atque euehere, vel ſuo loco relinquunt: quorum alterum bono communi aduerſatur, alterum reddit inimicos. Cum enim iniuriæ adeoq; ſubditos præferri ſibi animaduertũt, omnium beneficiorum obliti, de vindicta cogitant, cuius aliquam copiam habent, poteſtatis participes, conſcij ſecretorum. Deinde in officio ſedulos, fidosque facit ſpes creſcendi, quæ in illis non eſt, qui creſcere non poſſunt. Tertio, non melius poteſt vitari turba inutilis, præſertim in aulis Regum. Si enim nemo ad obſequia priuata, niſi cui poteſt in parte Reſpublica gubernanda relinqui, admittatur pulcherrima regni conſtitutio fuerit; nam præſidum optimorum erit copia. Talis erat Dauidis tempore conſiliariorum ſenum cœtus, tales Philippi Macedonis tribuni & centuriones, ex quibus tot reges exorti ſunt.

Vetuſtiſsimum porro eſt, Principum familiares ex palatio ad prouinciarum gubernationem dimitti. Socij Danielis conſtituuntur ſuper opera Babylonis, Dan. 3. Educati autem erant, vt ſtarent ante Regem, Dan. 1. Quâ quidem in re mirari conuenit, in rege Babylonis tàm ſolertem curam educandæ iuuentutis, quæ ad gubernacula admoueretur. Ecce Rex ille vaſtator orbis, Dan. 1. 3. conquirit de hoſtium filijs. *Et ait Rex Alphenez præpoſito eunuchorum, vt introduceret de filijs Iſrael, & de ſemine regio & tyrannorum, pueros, in quibus nulla eſſet macula, decoros forma & eruditos omni ſapientia, cautos ſcientia & doctos diſciplina, & qui poſſent ſtare in palatio Regis; vt doceret eos literas, & linguam Chaldæorum.*

In aulam admittendi, qui idonei ad gubernationem.

Selecti dignitate formæ virilis & ingenij; nam hebræos vocat משכלים intelligentes, ingenioſos, deinde cautos ſcientia ידעי דעת ſcientes ſcientiam, γινώσκοντες γνῶσιν. Tertio, διανοούμενοι φρόνησιν, prudentia præditos, eſt autem φρόνησις τῶν πρακτῶν, eorum quæ agenda ſunt dexteritas, ac ſcientia.

His conſtituit Rex v. 5. annonam per ſingulos dies de cibis ſuis, & de vino vnde bibebat ipſe: vt enutriti tribus annis, poſtea ſtarent in conſpectu regis.

Aula Principis debet eſſe Schola præſidum.

Barbatus Rex ex toto regno collecta ingenia excoli mandat, nempe, vt non niſi prudentes, atque eruditi in eius ſtent conſpectu, cum interim aulæ quorundam Principum Chriſtianorum, & rei & morum ſint corruptrices. Retentus ille eſt apud Perſas mos, 1. Eſd. 4. 14. *Nos autem memores ſalis, quod in Palatio comedimus.* Principes igitur trans Euphratem ex aulâ Regiâ venerant, eâque cauſa obſtrictos ſe amplius arbitrantur. Multo prudentius Romani, ſi prima inſtituta ſpectes; nam poſtea populus diſſolutus ipſe peccauit; neminem enim in prouincijs imperare voluit, niſi qui domi inter tot Magiſtratus, & in oculis ciuium ſuorum magiſtratu functus eſſet. Id autem moris fuiſſe etiam apud Imperatores tum multa alia, tum nomen Comitum nos docet. Quia namque Imperatorem comitabantur, comites dicti ſunt, & quidem adhuc ſtante Republicâ. *Atq; inter eos, quos tibi Comites, & adiutores dedit ipſa Reſpublica, his finibus præſtabis, quos ante præſcripſi, quos vero ex domeſticis coniunctionibus, aut ex neceſſarijs apparitoribus tecum eſſe voluiſti, qui quaſi ex cohorte prætoris appellari ſolent, horum non modo facta, ſed etiam dicta præſtanda ſunt.*

Comites deinde etiam dimiſsi ab aulâ nominati ſunt, cum prouincias adminiſtrarent; hinc orta Comitum dignitas, quæ etiam illis tributa eſt, qui nunquam Imperatores in comitatu fuerunt, imò Imperatorem nunquam viderunt. Hinc Comites Italiæ, Africæ, Illyrici, Hiſpaniarum, Orientis.

Summi Principes in imperio ſunt aulici imperatoris.

Manet hodieque conſuetudo, vt maximi poſt Cæſarem Principes, quaſi domeſtici Imperatoris officia Palatina habeant, & obeant, Moguntinus Archiepiſcopus eſt Archicancellarius per Germaniam, Colonienſis per Italiam, Treuirenſis per Galliam, & regnum Arelatenſe Rex Bohemiæ Archipincerna. Comes Palatinus Archidapifer, Saxo Archimareſchallus, Brandeburgicus Marchio Camerarius, qui publice officijs ſuis aliquando funguntur. Quemadmodum igitur Principes illi non ad miſcenda vina, fercula offerenda, aut auenam diuidendam, quod aliqui eorum nunquam, plerique ſemel duntaxat officium Imperatori exhibent, in tam celſo gradu collocantur, ſed vt ſumma Imperij negocia cum Imperatore ſuſtineant, eodem plane modo omnes Reges, & Principes conuenit rerum domeſticarum habere eos adminiſtros, qui regere alios, & capeſſere Rempublicam poſsint. Et profecto Ioſuæ filius Nun miniſter Moſis erat, cum Deus ducem populi conſtituit, Samuel miniſter Heli ſummi Sacerdotis, Eliſæus fundebat aquam ſuper manum Eliæ, qui conſortio poteſtatis, etiam à Deo amplius honorati ſunt.

§. 2. SECVNDA LEX. Vt qui maioribus magiſtratibus functi ſunt, non dedignentur minores deinde ſuſcipere. Inſigne in Republica exemplum dedit Scipio Africanus, qui fratrem conſulem, cui bellum Syriacum contra Antiochum mandatum eſt, voluntaria legatione comitatus eſt. Pompei caſtra Senatum appellabant, in quibus ait Cicero fuiſſe decem conſulares, Philipp. 13.

A magnis mediocria optime adminiſtrantur.

Venetorum legibus cautum eſt, vt munus in exercitu recuſare poſsit, qui ante maiore cum dignitate militauit. Quæ lex ſapienter de bello conſtituta eſt; neque enim Reipublicæ expedit, viros magnos, & cum auctoritate viuentes, in bellis offenſos, inuitoſque verſari. At in ciuilibus conueniens eſt, vt prætor ſit, & ædilis, aliaque obeat, qui conſulâtum geſsit. Qui Indias, Neapolin, Belgiumque rexit, minorem prouinciam regat, conſilijs præſideat. Si enim præſides potentes mutandi ſunt, quamuis rectè adminiſtrent partem Reipublicæ ſibi con-

creditam, præſtat eum imperio eos manere, quam penitus priuatam vitam agere.

Præſidibus officio functis honor augendus.

Verum in hoc genere ſapienter conſtitutum fuit in Conſtantinopolitano imperio, vt ijs, qui in dignitate fuiſſent, bella geſsiſſent, honores & tituli conferrentur, quibus ipſis præſidibus honoratiores eſſent. Alij quidem Reges, & Cæſares eximios quoſdam viros Patrum nomine dignati ſunt. Mithridates Theodorum Sceptium in Patrem adoptarat, vt auctor eſt Plutarchus in Lucullo. Verum Leo, qui dictus eſt Philoſophus, ſtatam dignitatem fecit, & βαϲιλεοπάτορα *Regis patrem* appellauit, ita Zonaras. Ἐτίμησε βαϲιλεοπάτορα, αὐτὸς τὸ ὄνομα ἐφευρών, *honorauit Regis Patrem, tum ipſe nomen hoc inueniſſet.* Sic intelligendus Cedrenus, cum ait, *Eum amore Zoes filiæ Tzautza ſocerum ſic decoraſſe.* τὸ ἀξίωμα χαρίσας μὴ πρότερον ὄν. *Nouam, quæ prius non erat, dignitatem* Optime ſane; Erat prius nomen honoris, amoris, vt cum Seianum Tiberius, Iulianum Caius, Corbulonem Nero, Gordianus Militheum patrem appellaret, cum quæſtori ſuo Prætor quaſi pater cenſeretur. Cum Honorius Stiliconem, Arcadius Eutropium ſic compellaret. Sed Leo peculiarem eſſe dignitatem voluit, plane ſic olim titulus erat honorique, Comitem eſſe Imperatoris, nunc etiam peculiaris eſt in regijs Europæ ſtatus. Olim omnes patricij vocabantur Imperatoris patres, dicuntur enim ἐν οἷς βαϲιλέως πατράϲι λέγειν, vel ἄγειν, *inter patres Imperatores agere.* Magnum fuiſſe dignitatem conſtat ex Nouellâ 81.

Patriciorũ dignitas

Quicquid ad vtilitatem & ornatum reſpicit à Deo nobis tradita Reipublica, hoc ſemper cogitantes, ad effectum deducere feſtinamus. Igitur etiam dudum legem ſcripſimus ſuper glorioſiſſimis noſtris patritijs: quæ liberos eos dignitatis collatione, paterna poteſtate demonſtrat. Non enim decens putauimus, vt hos quos in officium nos patrum prouehimus noſtrorum, hi ſub aliena ſint poteſtate. Nam ſi emancipationis actio dudum quidem & per eas quæ nuncupantur legis actiones, facta cum iniurijs & alapis, liberabat eos huiuſmodi vinculis; quomodo ſaturi eſſent Codicilli omnium honeſtiſsimi dati à præſidente vniuerſis imperio, non eos poſſe paterna poteſtate liberare? Nunc autem clementius aut etiam honeſtius in Republica cogitantes: Sed ſuper glorioſiſſimis conſulibus, qui proprium nomen ipſi poſt imperium præbent, & ſolis conſularibus Codicillis honorantur: & ſuper cingulis quæ liberare à curia poſſunt, hoc eſt, præfectura & magiſtri militum: dicimus autem in ipſis ſedibus & operibus agentis hoc ipſum ſancimus eſſe, vt omnis talis dignitas, aut etiam cingulum huiuſmodi acquiſitum aliquibus quoſcunque nos probauerimus, quod eos liberet, à curia hos valeat, & vt poteſtate eos liberet patrum & auorum. Nam ſi ſancimmus, vt ſi quis ſeruus ſciente Domino ultreatur militiam, aut quamlibet dignitatẽ adipiſcatur, repente ab imperio liberetur, & in ipſam rapiatur ingenuitatem; quomodo non eſt iuſtum tantos promerentem Codicillos, non etiam paterna poteſtate liberum fieri?

Verum nuſquam tanta copia eſt honoratorum Ducum, & qui ſine magiſtratu magni ſunt, quam in Hiſpania, præter commendas enim aliaque dignitatum præſidia, ſunt equites aurei velleris, ſunt quos vocant Los grandes, alijque quorum dignitas non minor eſt eorum, qui in negociis imperijsque verſantur, quin & illi in conſilio, & partium gubernatione vtiliſsimè verſantur.

CAPVT XII.

Generalis Magiſtratuum diuiſio ex modo practico Reipublicæ.

Circa homines regendos verſantur magiſtratus, & iudices, circa alias res quæſtores.

§. 1. MAgiſtratuum, qui ſubornati ſunt, & parendi neceſsitatem cum imperandi iure coniunctam habent in regnis & Rebuſpublicis, duplex ordo conſtituitur. Nam alij in hominum gubernatione, alij in operum publicarum adminiſtratione verſantur. In hominum gubernatione ſunt, qui eos ad finem Reipublicæ dirigunt, vt ſecundum virtutem viuant, feliceſque euadant, quorum varia ſunt munia, quod ſcilicet actiones honeſtæ, quæ ad bonum publicum imperantur, & prauæ, quæ vetantur. Cum autem frequenter controuerſiæ, liteſque oriantur, nec conſtet, quid æquum bonumue ſit, in omni bene conſtitutâ Republica cognitores iudiceſque ſunt conſtituti, qui ambigua definiant, qui quidem reuera publicam habent, eamque magnam poteſtatem. Qui igitur cætera diſponunt, & patriæ conſulunt, ſimpliciter Magiſtratus vocantur, quales erant Romæ conſules, qui controuerſias decidunt, tantum eos ſubditos habent, qui iure conſertum manus veniunt, & in ea duntaxat cauſa, quæ illis commiſſa iudicibus eſt. Eos Iuridicos, Iudiceſque dicimus, eiuſmodi Romæ prætores erant.

Quæ ſunt patrimonii publici, ad quæſtorem pertinent.

Alterum genus Magiſtratuum eſt, quod rebus patriæ acquirendis, augendis, conſeruandis occupatur, quod generatim ad Quæſtores, quod quæſtui Reipublicæ curam impendunt, pertinet. Patrimonij itaque publici, hoc eſt, vectigalium omnium redituumque ædium publicarum, portuumque ſunt curatores. Omne igitur regnum, omnis Reſpublica, Conſulari, Prætorio, Quæſtorio magiſtratu perficitur, atque ad hæc genera omnia officia ac dignitates referuntur. His igitur more antiquo conſtat ciuitas, & hæc cura Monarchæ, optimatibus, populo incumbit, vt deſignati Magiſtratus recte iuſteque gubernẽt, ius accurate dicant, opus integre, pureque tractent. De his igitur ex antiquis, nouiſque moribus & legibus dicam. Verum quia opus eſt in tanta rerum varietate, ſtabili, ſapientique conſilio, quod in Ariſtocratia, & Politia Senatum, in Monarchia conſilium communi nomine dicimus, alibi conſiſtorium, alibi Parlamentum vocatur, inter quæ ſi omnia legitime adminiſtrentur, non eſt alia diſtinctio. Niſi quod conſilia Monarcharum ab illis pendeant, in Ariſtocratia libera ſint, in Politia populi ſuffragijs firmentur. Hæc, inquam, ſi legitime omnia adminiſtrentur, Reſpublica bene geritur. Nam ex vitijs conſulentium, & ſententijs dicentium multa diſcrimina naſcuntur. Proprium liberi Senatus malum eſt, populi oppreſsio, nobilitatis euectio, nec minus eſt in Senatu populari periculum popularitatis, qua primum Athenæ, deinde Roma periit. In conſilio Monarcharum hactenus obſtitit metus, & adulatio. Rempublicam cõſilio, deinde ſuis Magiſtratibus, hos ſuis legibus inſtruamus.

CAPVT XIII.

Senatum idoneum legendum eſſe, eiuſque leges, itemque de Conſiliarys.

§. 1. SEnatus tàm in liberâ Republica, quàm in Monarchia dignitas præcipua ſit, &

Senatus in omni Republica neceſſarius.

poteſtas. Dignitas quidem ex genere & cenſu, ſed magis prudentiæ, virtutiſque delectu. Senatum Moyſi dedit Deus, quamuis enim eum ipſe edoceret, quamuis bis quadraginta dies, noctéſque in monte inſtruxiſſet, quamuis facie ad faciem velut amicus illi loqueretur, Septuaginta tamen Seniores illi adiunxit, quibus dedit de ſpiritu ſuo, vt oſtenderet, ſe eos, qui ad conſilium publicum legitime vocarentur, ſingulari numine, ac benignitate fouere. Id adeo verum eſt, vt improbiſsimorum hominum egregia decreta, ſanctiſsimaſque ſententias & leges videamus, & vtamur quotidie Republicâ, quam illi inſtituerunt. Cum vero in conſilio publico opus ſit ſumma auctoritate, hinc antiquitus factum eſt, vt Regibus à conſilijs ſint illi, qui proximi ſunt dignitate; Ita ſeptem Principes Perſarum fuere, de quibus Artaxerxes 1. Eſdræ 7. verſic. 14. *A facie enim Regis, & ſeptem conſiliatorum eius miſſus es, vt viſites Iudæam, & Ieruſalem.* Et verſic 15. rex & conſiliatores eius munera afferunt. Itaque Eſdras ait, *Deum inclinaſſe miſericordiam ſuam coram Rege, & conſiliatoribus eius, & vniuerſis Principibus regni potentibus.* Inter ſumma bona Deus recenſet conſiliarios, Iſaiæ 1. verſ. 25. *Et conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum.*

Et Prouerbiorum 15. verſic. 22. *Diſsipantur cogitationes, vbi non eſt conſilium: vbi verò ſunt plures conſiliarij confirmantur.* Veriſsime etiam Ariſtoteles, *Conſilia eorum, quæ inter homines ſunt, eſſe diuiniſsimum.* Romanus Senatus etſi eſſet de fæce Romuli, Cyneæ tamen conſeſſus Regum videbatur. Orbis terræ conſilium, ordo ampliſsimus, decus imperij vocabatur, verum in illo Senatu, ſi vtcunque laudationis illæ ſpeciem veri habuerunt, in hodierno imperio veriſsimæ ſunt.

Imperii Germanici ſenatus, regius eſt.

Quis enim neget Senatum Germanici imperij conſeſſum eſſe Regium, in quo Imperator Romanorum præſidet, ſeptem electores quorum vnus potentiam, & inſignia Regis præfert, cæterorum eſt pene Regia potentia, & trium Sacerdotij maieſtas. His accedunt tot Principes, Comites, & plurimarum potentiumque ciuitatum legati, ex Senatu illarum delecti; vt nullo modo credam his parem fuiſſe Romæ etiam florentiſsimæ Senatū. Nam vetus ille ſub Regibus ex collectitio populo, & aſylo conferri cum hodierno vllius ciuitatis curia non debet. *Olim centum illi in pratis ſæpe Senatus erat, cum Curia Pellitos habuit ruſtica corda Patres.*

Primum centum, deinde ducenti, à Priſco trecenti conſtituti ſunt, tempore Cæſaris millenarum numerum excelſerunt, intruſis ex omni gente facinoroſis, ſordidiſque. Senatus ergo imperij dignitatem egregie repræſentat. Adde quod ad eius temporis vtilitatem, bono concordiæ temperamento, ex plebe, & per ſuffragia plebis Senatores legebantur. Non diſsimilis olim fuit in alijs regnis Principium & Senatorum dignitas, ſed in ſola pene Germania perſeuerat.

Indigni Senatu arcendi ſunt.

§. 2. Vt maieſtatem Senatus ſuam retineat, cura adhibenda eſt, ne indigni legantur; quocirca mature exercendi, qui in eum ordinem aliquando venturi ſunt. Cicero lib. 3. de legib. *è magiſtratibus Senatum eſſe vult.* Optimo ſanè conſilio, nam ad conſilium de Republica dandum maxime ille idoneus eſt, qui Rempublicam, aut partem eius gubernauit. Non tamen admittendus, ſi quis magiſtratum malè geſsit; itaque ſi maieſtatis, aut repetundarum, ambituſue factus eſt reus, non niſi iudicio abſolutus in ordine ampliſsimo conſideat. Deinde cum periculoſius ſit imperare imperitum, quam eſſe Senatorem, non videtur magis conueniens, vt functus magiſtratu in Senatu ſit, quam vt imperaturus ex Senatu ſumatur; hinc ſupra maximè eos probaui, qui conſultationibus maturè adhibet eos, qui in ſpē gubernandæ Reipublicæ educantur. Et mecum facit magnus Imperator Auguſtus; ille quamuis inutilem turbam arcuit curia, tamen liberis Senatorum, quo celerius Reipublicæ aſſueſcerent, protinus virilem togam latum clauum induere, curiæ intereſſe permiſit. Ita Auguſtus ſententiam tamen dixiſſe iuniores illos vix puto, auditione aliorum eruditos fuiſſe arbitror.

Mature Senatui interſint.

Indigni Senatu moti.

Olim nomina indignorum albo eradebantur; à cenſore cum præteriebantur, moueri Senatu dicebantur. Non tamen perpetuo carebant curia, ſed aliquando à ſequenti cenſore legebantur, imò aliquando cenſores creati ſunt, vt dicam poſtea de Salinatore. Priſcis temporibus magnam in Senatoribus virtutem fuiſſe, ex eo diſcimus, quia facile mouebantur. M. Valerius Maximus, & C. Iunius Bubulcus, Brutus L. Antonium Senatu mouerunt, quod vxorem, quam virginem duxerat, nullo amicorum in conſilium adhibito repudiaſſet. Val. libr. 2. cap 9.

Cauſſa cur Senatu moti.

Sic M. Porcius Cato: *L. Flaminium è numero Senatorum ſuſtulit, quia in prouincia quendam damnatum ſecuri percuſſerat, tempore ſupplicij ad arbitrium & ſpectaculum mulierculæ, cuius amore tenebatur, electo. Et poterat ſubiberi reſpectu conſulatus; quem is geſſerat: atq; autoritate fratris eius T. Q. F. Flaminini. Sed & cenſor & Cato duplex ſeueritatis exemplum, eo magis illum notandum ſtatuit: quod ampliſsimi honoris maieſtatem tam tetro facinore inquinauerat: nec penſi duxerat, iiſdem imaginibus adſcribi, meretricis oculos humano ſanguine delectatos, & Regis Philippi ſupplices manus.*

Quid de Fabricij Luſcini cenſura loquar? narrauit ætas, & deinceps narrabit, ab eo Cornelium Ruffinum duobus conſulatibus & dictatura ſpecioſiſsime functum, quod decem pondo vaſa argentea comparaſſet; perinde ac malo exemplo luxurioſum; in ordine Senatorio retentum non eſſe. Ipſæ mediusfidius mihi litera ſeculi noſtri obſtupeſcere videntur, cum ad tantam ſeueritatem mentionem accommodare coguntur; ac vereri ne non noſtræ vrbis acta commemorare exiſtimentur. Vix enim credibile eſt intra idem pomerium decem pondo argenti, & inuidioſum fuiſſe cenſum, & inopiam haberi contemptiſsimam.

M. autem Antonius, & L. Flaccus cenſores Duronium Senatu mouerunt, quod legem de coercendis conuiuiorum ſumptibus latam tribunus plebis abrogauerat, mirifica nota cauſſa.

Quam enim imprudenter Duronius roſtra conſcendit, illa dicturus, ſreni ſunt iniecti Vobis Quirites, nullo modo perpetiendi, alligati & conſtricti eſtis amaro vinculo ſeruitutis. Lex enim lata eſt, quæ vos eſſe frugi iubet: abrogemus igitur iſtud horrida vetuſtatis rubigine obſitum imperium, etenim quid opus libertate, ſi volentibus luxu perire non licet?

Iuſtiſsima cauſſa, cur ille motus Senatu ſit. In Flaminino iuſtior.

Auguſtus Senatum purgare aggreſſus.

Auguſtus, vt narrat Dio libro 52. numerū minuit, & repurgauit; cohortatus enim eſt, vt quiſque ex conſcientia generis, & vitæ ſibi ipſi iudex eſſet, ita perſuaſit quinquaginta, vt ſponte in ordinem ſe redigerent. Non rectè hoc Auguſtus: non enim purgauit ea ratione Senatum; nam primo

Google

mo quis monitus ab Auguſto, in curiam inuitus intrare auſit, ſi non pœnas daturus, certè contumelias auditurus? Deinde mille erant, ex his, qui verecundiores erant, ceſſere, iam hoc ipſo, manentibus, & contra monitiones obduratis meliores. Quocirca paulò poſt, alio & efficaciore remedio curiam reformauit.

Τριάκοντα ἄνδρας τοὺς ἀρίστους, inquit idem Dio libro 54. ἐξελέξατο, καὶ ἐκείνοις ἐκέλευσε καθ' ἕνα πέντε εἰς πινάκια γράψαντας ἑλέσθαι. *Triginta viros optimos elegit, & eos iuſſit per quinq; in tabellis nomina ſcribere, & eligere.* Non ſic intelligo, vt tantù fuerint à ſingulis quinque ſcripti, hoc eſt, centū quinquaginta, atque ex illis optimi electi; nimis magna eſt illa paucitas. Sed cum ſupra mille eſſent Senatores, oomium oomina ex albo, quem publicè proponi iuſſerat, in tabulas ſeorſum referri voluit, quina, & quina, vt de ſingulis pentadibus cenſores triginta iudicarent.

Poteſtas liberi Senatus ſumma. §. 3. Poteſtatem Senatus maximam eſſe veteres æquum eſſe iudicarunt: *Quodcunq; Senatus creuerit, agunto.* hoc tamen limitatum eſt; nam poſtea immutat; *Imperia, poteſtates, legationes, cum Senatus creuerit, populusq; iuſſerit, ex vrbe exeunto:* Et: *Omnes magiſtratus, auſpicium, iudiciūq; habento: eq; bus Senatus eſto: eius decreta, rata ſunto. Aſt ni poteſtas par, maiorq; prohibeſſit, S.C. perſcripta ſeruanto. Is ordo omni vitio vacato: cæteris ſpecimen eſto.*

Belli autem poteſtas, legationum, fœderumque penes Senatum fuit, Februarius menſis audiendis legationibus attribui ſolebat. Decreta Senatus vim legis obtinebant, poſtea populus rogabatur; vellent, iuberent Quirites, ſed tranſlata in Principem poteſtate populi, ſolebat ille leges ferre, ſed ex auctoritate Senatus. Mali tamen Principes in Senatum contumelioſi fuere, Iulius conſul, nondum dictator metu eum curia arcuit; Antonius nondum triumuir Ciceroni minatur, ſe cum fabris ad diſturbandam eius domum venturum, ni adſit, Philip. II. Nero Senatorem capite multauit, eo titulo, quod infrequens eſſet. Idem Antonius armatus Senatum ſepſit, vt liberè ſententiæ dici non poſſent. Verū turpe eſt conſiliū publicum habere, & illud opprimere. Olim nihil agi cū populo niſi ex auctoritate Senatus potuit, poſtea ſeditioſi ciues obrectãdo Principibus Patrum, populum ſibi demeruerunt, facti potentiores ipſum populum oppreſſerunt.

Turba vitanda eſt. §. 4. In ſenatum legi nimium multos non conuenit, fieri enim non poteſt, quin multi eo ordine indigni adſciſcantur. Itaque cum Romanum imperium latiſsime pateret ſub Auguſto, mille Senatores nimia turba cenſebatur. Deinde haberi ille numerus, rogarique ſententiæ, haud commode poſſunt. Neq; ideò Veneti reprehendendi tamen, quod cum viceſimam imperij Romani partem non habeant, duplo tamen copioſiorem Senatum confecerint, duo millia enim numerare in albo dicuntur. Verum dicendum eſt, conſilium illud magnum comitia potius, quam Senatum repræſentare, quamuis non plebeia, ſed nobilitatis comitia ſunt. In magno enim illo nobilitatis conuentu creantur magiſtratus, dignitateſque & officiorum munera conferuntur, alijs conſilijs in quibus Seniores conſultant, ſupplementa dantur. Nam varia ſunt conſilia inſtituta, ex quibus vnum, quod Pregradi appellant, conſtituitur, quò ex grandi conſilio ſeliguntur, qui prudentia, & experientia valent, nec fere niſi ducentos viginti habet Senatores: hoc proprie Senatum refert, omnia pacis & belli maximaque negocia tractant, poteſtateque magna decernunt. Quamuis demum ad pauciores reditur; nam quod decem Sapientes cum ſexuiris; & quindecimuiris conſenſu ducis conſtituunt, id ratum habetur.

Iura ſenatoria. §. 5. Senatori ius erat, non modo de re propoſita quid, & quamdiu vellet dicendi, verum etiam de Republica verba faciendi, quamuis ea de re magiſtratus non retuliſſent. Lato clauo tunicam ornabat, Rhedis argentatis poſtea vſi ſunt, vt eſt in conceſsione Aureliani apud Vopiſcum. Olim accuſari apud populum tribunos, aliosque poterant, poſtea eorum iudex ſolus erat vrbis præfectus. Alexander Seuerus non niſi à Senatu Senatures puniri voluit. Spartianus in Seuero.

Multa quoque ſuis dare Senatoribus Imperatores, Regesque priuilegia conſueuerunt, nec immerito: Conſilium enim dare plus eſt, quam pecuniam;

Βουλῆς γὰρ ὀρθῆς οὐδὲν ἀσφαλέστερον.

Bono enim conſilio nihil tutius; Vis enim conſilij expers mole ruit ſua, eo celerius, quo maiore pondere. Conſilio non impetu opus eſt ei; qui errare non vult.

Conſilii error magis nocet, quā minorum magiſtratuum. §. 6. Principem moneo, vt non minorem curam conſiliarijs ſummis adleſceodis; quam magiſtratibus mandandis minoribus adhibeat. Imò ſi multi idonei legantur, grauius, vt à primo principiu, mouetur Reſpublica Rectè Vopiſcus in Aureliano. *Iam primum nimia licentia, deinde rerum copia, amici præterea improbi, ſatellites deteſtandi, Eunuchi auariſsimi, aulici vel ſtulti vel deteſtabiles, & (quod negari non poteſt) rerum publicarum ignorantia, ſed ego à patre meo audiui Diocletianum Principem, iam priuatum dixiſſe, nihil eſſe difficilius quàm bene imperare. Colligunt ſe quatuor vel quinq; atque vnum conſilium ad decipiendum Imperatorem capiunt. dicunt quid probandum ſit. Imperator qui domo clauſus eſt vera non nouit; cogitur hoc tantum ſcire, quod illi loquuntur, facit Iudices quos fieri non oportet, amouet à Republica quos debebat obtinere. Quid multa? vt Diocletianus ipſe dicebat. Bonus, cautus, optimus venditur Imperator. Hæc Diocletiani verba ſunt, quæ idcirco inſerui, vt prudentia tua ſciret, nihil eſſe difficilius bono Principe.*

Fortiū virorum maior copia habentur, prudentiū vix ſinguli. Conſidera lector noſtri ſæculi acta; & fieri eadem in omni pene aula dolebis. Semper vero in omni Republica, omnique imperio, plures manu promptos, belloque claros, quam conſilio bonos inuenire licuit; eſtque miſeranda Principum ſors exercitus habere pro maieſtate imperii pericula adire paratos, qui recta prudenter ſuadeant, cui tuto credant paucos experiri; adeo vt multi ternos aut quaternos; aliqui ne ſingulos quidem habuerint & prudentes, & fidos. Quocirca prudentiſsimus Conſul libr. I. officiorum, bellatoribus conſiliarios præfert: Et benè Eurypides. Vnius conſilium multorum ſuperare manus.

§. 7. Signa autem dotesque boni Senatoris & Conſiliarii ſunt.

Ætas conſiliarii. Primum in Senatore, & Conſiliario requiro ætatem ſtabilem, aut potius ſenectutem, negocijs exercitam.

A ſenibus nomen mite Senatus habet.

Conſilijs adhiberi iuuenes ſed audiendis, diſputandiſque non decernendis volo. Maximæ Reſpublicæ per adoleſcentes labefactatæ, per ſenes ſuſtentatæ, & reſtitutæ ſunt. Cum enim ad gubernacula iuuenes temerarii, atque audaces acce-

accedunt, maxima ac miſerrima naufragia fiunt. Quod de Imperatore Paulus Aemilius dixit; eũ ſi non ætate, ſaltem moribus ſenem eſſe debere; id etiam conſilio imperatoris conuenit. Nam Alphonſi magni prudentiſsima vox eſt *Conſiliarios Regum, aut Reges eſſe oportere, aut Regum animos habere.* Si enim Regem regunt, animo regentis eſſe præditi debent. Tanta virtus in animum iuuenilem ſi incidit, non facile perſeuerat, mollis eſt, & ætate fluxus, dolis opportunus. Senibus corpus infirmum annis, ingenium ſapientia validum eſt. Eſt in iuuenibus, vt verbo dicam, νεὰ φροντὶς, cura iuuenilis, quod ſi indoles bona, manet tamen illud:

Αἱ ἄρισται δοκοῦσαι φύσεις, μάλιστα παιδείας δεόνται.
Optima indoles maxima diſciplina indiget.

Secreti tenax ſit ſenator.

Altera virtus eſt. Silentium eſt ſecretorum fides. Neque enim dubitare debemus prodi à ſuis conſiliarijs Principem, & Rempublicam, cuius conſilia enunciantur, quæ pleraque per hoc irrita redduntur, & nocent. In multitudine rarum eſt ſilentium. Ideo multi paucis vtuntur conſiliarijs. Hoc remedium eſt, vt quid faciendum ſit, iudicent multi, quid facturus ſis ſciant pauci, & aliquando præter Principem nullus. Hanc ob cauſam res ſecretas interdum paucisſimis viris committunt Reſpublicæ. Aureum præceptum eſt, Tace. Taciturnitas optimum atque tutiſsimum rei adminiſtrandæ vinculum.

Ob hanc cauſam Principis curia, in qua conſultabatur, dictum, ſilentium puto; Paulus Diaconus hiſtor. miſcell. libr. 22. Copronymum *feciſſe per ſingulos dies aduerſum imagines*, ait. Idem libr. 21. *Leonem celebraſſe ſilentium in tribunali decem, & nouem accubituum contra ſanctas imagines.* Et libr. 23. *Irene facto ſilentio in Triclinio Iuſtiniani remiſiſſe tributa.* Locus ille vocabatur ſilentiarium, Diacon. libr. 16. ſilentiarij, qui ibi excubabant, ex quibus ſenatores legebantur. Silentium itaque, & ſilentiarum locus vocabatur, vt omnes ſecreti admonerentur, Cedrenus de Phoca *Phocas in ſilentio Mauricio contradicebat.* Apud Perſas nemo conſiliorum eſt conſcius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos ſilentij quoque colitur Numen. Ammian. lib. 21.

Contumacia aliorum conſilia turbat.

Tertia virtus, vt opinionis ſuæ tenax non ſit, lubens eam cum meliore ſententia commutet. Procul ſint à curia, ab aula Lacones iſti (Tacitus) *qui conſilij quamuis egregij, quod non ipſi attulere, ſunt inimici, & aduerſus peritos peruicaces.* Errant illi, quod libertatem in pertinacia, non in moderatione poſitam eſſe iudicent. Spartianus refert Seuerum à Græco interrogatum, quid Romæ ægerrimè ferret? Reſpondiſſe, cum ſuæ ſententiæ obſtinatè contradicunt miniſtri, idque nullo fundamento niſi.

Cum exterorum legatis vitent conſortium

Quarta vt caueant, ne cum legatis aliorum Principum priuatim agant. Facile enim paruo precio ſibi emunt eos æmuli. Supra dixi crimen maieſtatis habitum apud Romanos, hoſtium legatos, aut Duces priuatim excepiſſe. Scipioni Aſiatico nihil æquè inuidiæ fuit, quam Antiocho quædam præſtita obſequia. Nunc etiam Barneueltio quid obiectum, præter quandam cum Hiſpanis conſuetudinem, quam ille tamen excuſat.

Ne alijs Principibus ſint obnoxij.

Quinta eſt, & maxime neceſſaria animi libertas, ne vicinis inimicis, æmulis Principibus ſint obnoxij. Quod maxime iudicabit, ſi iure feudi illis aſtricti ſint, ſi poſſeſsiones in eorum territorijs poſsideant, ſi muneribus, & honoribus augeantur ex aduerſa parte, ſi exteras amicitias ambiant; ſignum eſt enim eos ſuo Principi nequaquam fidere, ideoque, quia fides aſtringit fidem, nec fideles eſſe. Quod ſi optima conſilia metu premere cogitur, perinde eſt, ac ſi miles animo promptus, corpore robuſtus, liberare vagina gladium prohibeatur ab Imperatore, cum impetum hoſtis facit: non minore detrimento peccant Principes, qui conſilia bona in curia, quam qui arma in acie condi iubent.

Conſilii mali parentes ferunt conſultores, & sui eorum bona.

Sexta virtus eſt, vt ſtatum ſuum norint ipſi. Conſilij mali euentum certo ipſi ferent; neque enim hactenus inuentus eſt, cui mala conſilia non malum exitum dederint; quamuis ad tempus aliquã felicitatis vſuram hauſerint. Ita in Eutropium rediſſe mala conſilia gloriatur Claudianus lib. 1.

Quam bene diſpoſitum terris
Fructum conſilij primis auctoribus inſtet,
Sic multos fluuio vates arente per annos,
Hoſpite qui caeſo monuit placare Tonantem,
Inuentus primum Buſiridis imbuit aras;
Et cecidit ſaui, quod dixerat, hoſtia ſacri.
Sic opifex tauri, tormentorumq; repertor,
Qui funeſta nouo fabricauerat æra dolori
Primus inexpertum Siculo cogente tyranno,
Senſit opus, docuitq; ſuum mugire iuuencum.

Sodales Neronis Burrho, & Senecæ inuidentes, Principem peſſum dederunt. *Tu hac pateris? tu hos times? Ignoras te Cæſarem eſſe? teq; in illos habere poteſtatem, non illos in te?* Hæc illi apud Neronem; qui deinde cruentæ beſtiæ contumelias, & ſæuitiam primum experti ſunt.

Hoc igitur fixum ſit, vt quicunque ad alicuius perniciem dedit conſilium, velut noxius repellatur. Mater Neronis cauſa tot flagitiorum, extremum ipſa filij ſæuitiem perpeſſa eſt. Nunquam hoc, ne noſtro quidem tempore feſellit.

Opportuna conſilia.

Septima eſt, vt opportuna ſint conſilia. Optima fere videri ſolent, quorum tempus præterijt. Poſt cladem dare conſilium, qua vitari potuiſſet, eſt exprobare Principi ſtultitiam. Perſeus in fuga conſiliarium ſero dantem conſilia confodit: barbare etiam & pro crudelitate Ottomannica Selymus, qui auctorem conſilij, cuius malus euentus fuit, occidit. Conſiliarij eſt de re agenda conſtituere, quæ mala oritura, quibus modis caueri poſsint, prænunciare. Quilibet eſſe poteſt poſt facta Prometheus.

Studio, & labore exquirenda conſilia.

Octaua virtus, diligens rerum Politicarum ſtudium, hiſtoriæ, & exemplorum magna cum iudicio cognitio. Summæ enim eſt vel arrogantiæ vel negligentiæ negligere bonorum iudicia. Oraculum eſt apud Tacitum libr. 1. hiſt. ſuadere Principi, quid oporteat, multi laboris. Itaque inter pocula malis Reipublicæ remedia non inueniuntur, oratione, ſtudio, exercitatione opus eſt. Omnia ſumma ratione, conſilioque acta, fortuna etiam ſequitur. Liu. libr. 5. *Quod ſi illa agentem deſtituat, boni tamen conſilij fructus per ſe ſaluberrimus eſt.*

Subitò rogatus conſilium, meditatum det reſponſum.

Nona, præcipitationem vt caueant, celeritatem tantummodo, cum in mora eſt periculum, adhibeant. Quicquid impetu agitur, raro inualeſcit. Ideò Tiberium aiũt, nunquam bis de re eadem conſultaſſe, quod primum conſilium maturũ abſolutumq; eſſet. Non eſt regium temere agere. Nicet. *Μὴ βασιλικὸν τὸ αὐτόματον, καὶ ἀναχρεῖς ἐν ταῖς πράξεσι· τὸ δὲ περιεσκεμμένον καὶ χρόνιον.*

Non

Non eſt regium, inconſulte, & inaccurate agere, ſed conſiderate, & tarde.

Affectus ponendi.

Decima virtus eſt affectus omnes mature ponere; non enim mutato animo etiam reuocare licet id, quod ſuaſum eſt. Præcipue auaritia ponenda eſt. Vnde affulſit lucrum ſine reſpectu ſalus publica addicitur. Rerum priuatarum reſpectus ſemper offecit, officietque publicis conſilijs. Liu. lib. 2. Huc ſpes pertinet:

Pauci reges, non regna colunt:
Plures fulgor conuocat aulæ.

Alterum eſt fauor, aut odium; omnes homines maiore ſtudio inimicis aduerſantur, quam amicis auxiliantur, acrior eſt enim ſtimulus iræ, cupiditasque vindictæ inimica conſilijs. Tertium eſt inuidiæ malum, quod aliorum incrementis alios obſiſtere liuor imperat, malum ingens, & quod mireris, proprijs interdum commodis potentius.

Multi id dicūt, quod audire velle Principem conſectant.

Vndecima virtus eſt Sinceritas, quæ requirit, vt id quod verum ac ſalutare iudicat, in medium proferat. Non enim optima conſilia ſunt, quæ iucundiſsima, ſed quæ vera ac ſalutaria, vt ſapienter Solon. Fredericus optabat in cōſilio dādo duas res abeſſe, ſimulationē, & diſsimulationē. itaq; conſiliarij loco habendus non eſt, qui ità verba moderatur, vt quicquid euenerit, recte dixiſſe videatur. Improbi hominis eſt, initio verum celare, & cū fortuna Principis loqui, nō Principi conſulere, tandē quo res inclinat, eo ſententiam torquere. Sinceritas itaque ſpectanda, non enim quia aliquando bene ſuaſit, ſemper audiendus eſt. Imo non melioris fidei habendus, qui prudētius ſuaſerit. Magna eſt principum, ſed crebro voluntaria infelicitas, qui cum omnia agant, vt ſinceros habeant conſiliarios, & amicos, ſæpiſſime tamen falluntur. Cauſa, quia non ſatis eos probant.

De principis vita ex conſiliariis iudicant. Si amenet Senecas, iā Nero eſt.

Duodecima, vt ſit fama honeſta; nam primum de Principe iudicium concipitur, ſi conſiliarios eligit bonos, bonum ſi malos, malum. Eligat ergo conſiliarios bonos, Deum timentes, & veritatis amantes, denique prudentes; non enim omnis amicus conſiliarius eſſe poterit. Conſiliarius malæ famæ, optimum conſilium dedecore ſuo imbuit. Lacedæmones proinde, cum homo improbus optimum conſilium dediſſet, idem ab alio proponi iuſſerunt, & mutato auctore conſilio vſi ſunt. Principis fama, & multo magis Senatus in exiſtimatione ſingulorum conſiſtit. Manet in hominum animis illud perpetuo:

Τοιοῦτος ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών.

Talis quiſque eſt, qualis illi quorum conſortio delectatur. Principis vitam pauci, conſiliariorum omnes ſpectant aſsidue, atque ex ea de Principe libentiſsime, & periculoſiſsime loquuntur.

Fortis conſiliarius regem iuuat.

Decima tertia, Fortitudo. Facile eſt in curia inter pares fortiter dicere; at ſi vultus Tiberij, aut ſæuities Caii dicentem infeſtet, iam vix inuenias, qui recta ſuadeat, Xerxes Demarato gratias egit, quod ſolum vera dixiſſet, ſed eius hoc vitium fuit, qui iucunda quam vera audire hactenus maluerat. Timorem demant Principes, ſi bona conſilia audire cupiunt. Theopompus rogatus, quæ ratio ſeruandi regni eſſet? Reſpondit, ſi iuſtam dicendi libertatem Princeps amicis permittat, & ſubditorum quantum fieri poteſt, vindicet iniurias. Si fortes erunt, nec ad frōtem regiam ſententias dicent, nec plurium conuitijs exagitati à recto diſcedent. Interim perijt rex cui bona conſilia dare periculoſum eſt.

Fortis igitur ſit, proque bono publico priuata incommoda toleret.

Corrigere ſententiam quam velle ſenſiſſe, non minus laudabile.

Decima quarta virtus eſt, vt auditis alijs, ſi eorum meliora conſilia iudicet, lubens volens mutet, idque putet eſſe ſapientis. Non enim eſt leuitas, malum in bonum in melius commutare: ſi via te recta incedentem alius compendij facilioris admoneret, mox ſequerere; id non faceres pro ſalute Reipublicæ? ſupra monui, ne alieno conſilio ſit inimicus. Hic iterum, iterumque inculco, ne mutationem conſilij, viro graui, gnaro, experto, etiam in ſumma ſenectute putes indecoram; ſummæ felicitatis eſt optima primo intuitu vidiſſe, & elegiſſe, ſed potior ille eſt, qui ſe minus alio vidiſſe profitetur. Nullus fidelior ad conſilium dandum eſſe poteſt eo, qui ſuo abdicato, alienum approbat. Et principis ſaluti potius, quam exiſtimationi ſuæ conſultum vult. Rara & ardua virtus eſt; citius inuenias, qui rectè ſuadeat, quam qui conſilium ſuum improbari æquo animo ferat. Architophel, cuius conſilium Dei, ſibi ipſi non niſi ſuſpendio conſulere potuit. Ne Seneca quidem Stoicæ ſectæ probat *illud ſuperbum promiſſum* l. 4. de beneſ. c. 24 *nunquam ſapientem facti ſui pœnitere, nec vnquam emendare quod fecerit, nec mutare conſilium.* Et c. 28. *Non eſt leuitas à cognito, & damnato errore diſcedere: & ingenue fatendum eſt; aliud putaui, deceptus ſum.* Hæc vero ſuperbæ ſtultitiæ perſeuerantia eſt: Quod ſemel dixi, qualecunque eſt, fixum ratumque ſit.

In periculis ſit monitor ſollicitus.

Decima quinta, vt frequens ſit, nec in cauſis odioſis diuerticula quærat. Pignora capiebant. Cicero legem ponit l. 3. de legibus, *Senatori, qui nec aderit, aut cauſa, aut culpa eſto.* Imo vero ſi fidelis eſt, vltro ſe ingerat, moneat, vrgeat, pro ſalute Reipublicæ moleſtus ſit. ſic fecit Cato de quo Plutarchus in Cæſare. *Catoni autem, qui impendētia crebro vaticinatus eſt, hoc reliquum fuit, vt importuni hominis & curioſi, poſt prudentis quidem, ſed infelicis nomen conſiliarij ſortiretur.*

Infelicior Catone Harpagus, qui recti conſilij pœnas dedit *Sen. lib. 3. de ira cap. 15. Acceſsit itaque ad numerum eorum, qui magnis cladibus oſtenderunt, quanti conſtarent regum amicis bona conſilia. Non dubito, quin Harpagus quoque tale aliquid regi ſuo Perſarumque ſuaſerit, quo offenſus liberos illi epulandos appoſuit, & ſubinde quæſiit an placeret conditura. Deinde vt ſatis illum plenum malis ſuis vidit, afferri capita illorum iuſsit, & quomodo eſſet acceptus interrogauit. Non defuerunt miſero verba, non os concurrit; apud regem, inquit, omnis cœna iucunda eſt, quid hac adulatione profecit? ne ad reliquias inuitaretur.*

Suo loco ſententiam promat.

Decima ſexta virtus eſt, vt extra ſenatum de republica, in circulis, in conuiuijs non diſputet. Recte Cicero: *Loco ſenator, & modo orato* Hoc eſt legitimo in ſenatu, legitimè conuocato, ſuo ordine, perſpicue, breuiter ſuam ſententiam exponendo, alios cum modeſtia, ſi opus ſit, refellendo. Locus ſenatus erat curia, aliquando templum, extra vrbem, vel in vrbe. Poſtea locus, in quo principum conſiliarii de grauibus imperij rebus diſceptabant, conſiſtorium dicebatur: Quin & conſiſtorium erat ipſe ſenatus principum. Lampridius conſiſtorium principis vocat Iuriſperitos quinquaginta doctiſsimos in Alexandro, quorum ope ſenatuſconſulta, & edicta faciebat. Vocant & θεῖον συνέδριον, & βασιλικὸν συνέδριον ſenatum illum, vt Heſychius. Magna eorum dignitas fuit; Primicerios notariorum,

rum, qui de conſiſtorio erant lib 2 Cod. Theodoſ. Inde frequens eſt conſiſtorianorum mentio. Nouell. 13. Hinc comites ſacri conſiſtorij, & comites diuini conſiſtorij. Poſtea & Sacrarium dictum eſt. His ergo locis, & hoc modo ſenatur ſententiam dicat. ſententiam ſuam vbique venditare ſtolidæ vanitatis eſt.

Ad locum & modum pertinet, vt is, qui poteſtatem habet, ſenatum conſulat. Hoc ius olim erat penes Regem, Interregem, Dictatorem, Conſules, Prætores, Tribunos, præfectum vrbis. Cicero; *cum populo patribuſque agendi ius eſto Conſuli Pratori, Magiſtro populi equitumque, eique, quem produnt patres conſulum regendorum ergo, tribuniſque quos ſibi plebs rogaſſit, ius eſto cum patribus agendi: idem ad plebem quod ſenſus erit ferunto, qua cum populo, qua cum patribus agentur modica ſunto.* Vbi & magiſtrum equitum nominat. Conſultare de republica iniuſſu principis, inter crimina maieſtatis merito recenſetur. Quia ſupremæ poteſtatis eſt, vel cui illa committit, conſilium ſummum conuocare. Deinde cum inuito principe de ſumma rerum conſultant, hoc ipſo principem quodammodo abdicant; nam ius ſtatuendi ſibi ſumunt, ſiue id principi placitum ſit, ſiue omnino diſpliceat.

Rempublicā noſſe debet.

Decima octaua virtus, vt iuris, & Reipublicæ bene ſit peritus. Lex aurea eſt apud Ciceronem. *Cauſas populi teneto.* Auguſtus quindecim ſibi viros peritos, & prudentia claros adiunxit, vt Xiphilinus refert; quibuſcum negocia quotidie orientia compoſuit. Tiberius viginti ſenatores per ſex menſes ſorte delegit. Non recte ſorte, quæ in peſsimos ſæpe incidit; nec per ſex menſes oportuit: multæ enim lites, multaque negocia ad diuerſos perueniunt, indigentque noua inſtructione. Nam audire eos, qui præceſſerunt, neceſſarium eſt. Optime conſultant, qui rerum futurarum exempla ex præteritis ſumunt. Dio libr. 10. Biantis laudat dictum Stob. 94. μία ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ καλῶς βουλεύεσθαι, γινώσκειν περὶ ὅτου ὁ λόγος. *Vnicum eſt bene ſuadēdi principium, & ſi noueris qua de re ſermo ſit.* Non rem modo ipſam, ſed rei quoque circumſtantias.

Suas partes grauiter agat, non aliorum.

Decima nona virtus eſt, vt inter ſummum & infimum gradum intermedius ſit, itaque nec Pedaneus ſit, quia nec Reipublicæ prodeſt, & contemnitur, nec omnia ſuſcipiat, quia omnium pericula in ſe deuocat. Proedri dicuntur, qui conſilio principis præſidebant, eam dignitatem Phocas inſtituit, ſummus πρωτοσύμβουλος dicebatur, qui interdum omnia moderabatur, ſpecie penes principem manente. Verum hoc difficillimum eſſe perpetua experientia docuit. Summa gratia, ſummaque exiſtimatio haud diu perſeuerat; itaque maxime medium teneat. Licet illi inter abruptam contumaciam, & deforme obſequium pergere iter ambitione, & periculis vacuum. ſequantur medicos cordatos, & fidos, quorum vnicum eſt propoſitum ſanitatem principis tueri, aut recuperare, aliarum rerum immunes, & incurioſi, aliud cui propoſitum eſt, per patriæ clades ad opes & honores graſſabitur.

… ſuppli- … dare … con… poſ- ſint, non ſa- … admit- tendi.

Viceſima virtus conſiliarij eſt, ne ſe principi offerat, qui enim per interceſsiones, preceſque agit, dare vt principi conſilium poſsit, amare magis aulæ ſplendorem, opeſq; quam Rempublicam conuincitur. Hos ergo ſuſpectos habeat neceſſe eſt, qui precio conſilia vendunt, nam eodem precio in abrupta principem trahent. Si igitur vera conſilia quærant, Ioiadas, Iſaias, Ambroſios, viros ſanctos inquirant. Qui conſiliorum, & orationum prodigi non rogati, ſed vltro rogantes ſeſe ingerunt, vtilitatem ſuam miſcent. Mirum ſanè, cum dare conſilium maximi operis ſit, in multis eſſe audaciam dandi, in paucis patientiam accipiendi. Inter turbas conſilia vendentium, paucos eſſe video emptores.

Expertus cō- ſilia dare debet.

Viceſima prima virtus, eſt experientia, ex qua illa cognitio. Hannibalem malo de exercitu, quam centum philoſophos audire. Auctoritas enim experientiæ eſt. Magna vis eſt ad perſuadendum ſcientia & vſus: Nam reuera ſummis imperij moderatoribus pia & decora ſuadentes inſtrumenta ſunt boni ſæculi, vt Symmach. ep. 16. Tales ſunt ſummæ principis opes. Σύμβουλος ἀγαθὸς χρησιμώτατον, καὶ βασιλικώτατον ἁπάντων κτημάτων ἐστίν. *Conſiliarius bonus vtiliſsima, & regaliſsima eſt poſſeſsio.*

Viceſima ſecunda virtus, eſt pietas, qua omnia humana recte gubernantur, qui enim abſque Deo in vnum conueniunt, & aduerſus Dominum & Chriſtum eius meditantur inania.

Inexperientia facit audacem.

Hinc principem moneo, vt eos qui nec experientia, nec lectione, nec auditione res norunt, non facile audiant, fidentiſsime enim pronunciant, ne ignorare videantur. Nulla his retundendis efficacior ratio, quam rationem dictorum exigere. Imprudentis enim ſententiæ ratio ſolet eſſe multo imprudentior.

Mutationis ſint inimici.

Viceſima tertia eſt, contentum eſſe præſenti ſtatu mutationis, niſi conſpectiſsime in melius vergat inimicum. Multa incommoda prodit mutatio, quæ antea latebant. Mutationis auidi ſunt pauperes, obærati, ambitioſi, inuidi, imprudentes, his tentandis interdum proponendæ dubitationes ſunt, vt animum aperiant. Interim ſerio reprimendi, & ſi inquieti ſint, ablegandi.

Aſſentatores coercendi.

Viceſima quarta virtus eſt, ne ſit adulator. Medicum, ſi ſemel venenum miſcuit, ſemper auerſaris; conſiliarium, ſi aliquando tua vitia laudando, vel virtutes ſupra verum extollendo deliquat, ad ſecundum conſiliu ne admittas, multo minus ſolos adulatores audias. Vitanda eſt conuerſatio vitia principis aſſentatione alentium, multo minus itaque eorum conſilia audienda. Quamuis vero inter initia lateant, tamen quod celant in radice, in ramis declaratur, & quod latet in foliis, eniteſcit in pomo. Vnicum fructum putant placere principi.

Audacia temeraria eſt.

Viceſima quinta virtus, ne nimium ſit audax, Conſilia enim audacia mutandis rebus, quam ſeruandis aptiora ſunt. Audacium conſiliorum auctores retundentur, ſi quod ore ſuadent, manu proſequi cogantur. Malo itaque conſiliarium nimis cautum, quam nimis audacem, eo enim tutius vtetur princeps. Quin illi qui cautiores ſunt, & timidi videntur, cum ad rem ventum eſt, fortiores ſunt audacibus, cuius rei cauſa eſt; quia parati ad euentus, & difficultates veniunt temeritas, quia improuiſo iaculo feritur, animum citius deijcit, quam ſumpſerat. Timidiſsimi enim ſunt iactatores, quemadmodum enim vtres inflati ſpecioſius tument, quam pleni, ſed leui punctiuncula flacceſcunt, ita verbis feroces, ad primum periculi ictum expirant, in pace leones, in prælio ſunt cerui.

Re iuuat cōſiliarius cū poteſt.

Viceſima ſexta virtus, & conſiliarij veriſsimi criterion; ſi cum poteſt, non conſilio modo, ſed re quoque iuuat principem.

Πᾶς λόγ☉ ἐςὶ μάται☉, ὁ μὴ τετελεσμέν☉ ἔργῳ,
Καὶ πᾶσα πρᾶξις τὸν λόγον ἔργον ἔχει.

Nempe princeps Germaniæ bellum in Turcas ſuadet imperatori, ſi commeatu, milite, nummo iuuat, is vere amicus eſt, qui in re dubia, re iuuat, cum re opus eſt Conſilio, & auxilio iuuare ciues laudatiſsimum eſt. Quod ſi belli ſuaſor eſt dux militiæ veteranus, & pro opera ſua ſtipendium ingens exigit, quis dubitet eum rem ſuam agere, non publicam?

Atque hæc de conſiliariorum dotibus & officio, nunc quid hac in cauſa principi faciendum ſit conſideremus.

Princeps qui ſuo ſolius conſilio vtitur, cito perit.

§ 8. Principis ſumma prudentia eſt, vt certo ſibi perſuadeat, conſilio ſe egere, hanc eſſe magnam prudentię partem, prudentię non fidere propriæ. Prudentia enim vera aliunde ſibi præſidia quærit. Deus, quia omnia omnium rerum nouit, & præuidet, conſilio non eget, hominum ſapientiſsimi aliena prudentia vti debent, quod adeo neceſſarium eſt, vt veteres diuinæ maieſtatis ignari, de numine tamen aliquid ſuſpicati, Iouem concilium diuum cogere commenti ſint, multo magis illi regibus neceſſarium conſilium duxerunt. Etenim ſi in rebus priuatis cum dubia oriuntur, amicos quiſque conſulit, quanto magis in ipſa republica id neceſſarium eſt, vbi & maiora, & intricatiora negocia ſunt? Neq; putet princeps ſe ſatis ſibi ſapere. Homo eſt, hoc eſt, multarum rerum ignarus, de multis non recte inſtructus, affectus ſi temperat, nondum tamen exuit; Priuati multi principem prudentia ſuperant; vt igitur aliorum opera vtitur, minores magiſtratus facit, proreges, præſides, legatos, prætores, conſules, ita quoque in hiſce omnibus dirigendis alienam prudentiam adiungat ſuæ. Summæ maieſtatis eſt non tam exercitu ſeptum eſſe, ſatellitij, & habitationis ſplendore gloriari, quam clariſsimorum virorum, ſapientiſsimorumque prudentiam ſuam facere; Nulli principes periere, niſi qui prudentum conſilia neglexere. Vere Ariſtoteles, ſed quia ad ſtolidum iuuenem ſcripſit, incaſſum monuit, ἐπὶ δὲ τὸ βουλεύεσθαι τῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον θειότατόν ἐστιν. ὥστε ἐάν τις τὰ πάρεργα, καὶ μηδενὸς ἄξια τὴν αὐτῶν ἐπί σοι καταναλώσειεν, ἀλλὰ τὴν μητρόπολιν αὐτὴν τοῦ καλῶς βουλεύεσθαι μαθεῖν βέλτιον, πῶς γὰρ δὴ τίς τοῦτ' ἂν ἀμφισβητήσειε τῶν νοῦν ἐχόντων, ὅτι τὸ μὲν πράττειν μὴ βουλευσάμενον, σημεῖόν ἐστιν ἀνοίας. τὸ δὲ κατὰ τὴν ὑφήγησιν τοῦ λόγου, συντελεῖν ἐκ τῶν ὑπ' ἐκείνου παραγγελθέντων, παιδείας; ἰδεῖν δὲ ἔστι πάντας τοὺς ἄριστα τῶν Ἑλλήνων πολιτευομένους, λόγῳ πρῶτον, ἢ τοῖς ἔργοις συγγινομένοις. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τοὺς μέγιστον ἀξίωμα τῶν βαρβάρων ἔχοντας, τοῦτο πρὸ τῶν πραγμάτων χρωμένοις, εἰδότας καλῶς, ὡς ἀκρόπολίς ἐστι σωτηρίας, ἡ διὰ τὸν λόγον γινομένη τοῦ συμφέροντ☉ θεωρία.

Rerum eſt præterea humanarum auguſtiſsimum, conſultatione vti. Quare nec in ſuperuacaneis & vulgaribus rebus ſtudium tibi terendum eſt, ſed pro virili potius parte elaborandum, vt ipſam bellè conſultandi artem & perdiſcas, & teneas. Quis enim ſana mentis dubitarit, ſi quis inconſultò quid egerit, amentiæ quidem: ſin autem ratione duce, ſapientiæ ſignum eſſe? Intueri etiam licet eos omnes, qui optima inter Græcos Republica vtuntur, oratione prius, quam rebus conuenire. Itemq; apud eos, qui inter Barbaros dignitate præſtant, orationem rebus anteire: quippe qui bene norint eam, qua ratione, orationeq; perſpectio vtilitatis, cognitioq; fit, eſſe quandam ſalutis arcem.

Digna itaque imperantis maieſtate ſententia fuit Antonini Pij, *Aequum eſt vt tot, & tantorum amicorum conſilia ſequar, quam vt tot, & tanti me vnu.* Nemo prudentiſsimorũ principum, ſine magnis adiutoribus tantam rerũ molem digeſsit. Ego ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes, vſq; eo proſperum imperium habuiſſe, dũ apud eos vera conſilia valuerunt. Vbicunq; gratia, timor, voluptas ea corrupére, poſt paullo imminutæ opes, deinde ademptum imperium, poſtremo ſeruitus regnis impoſita eſt, regem mors vel exilium abſtulit.

Primo conſilia, deinde regna pereunt.

Neſcio, inquit in horologio principum Gueuara l. 1. c. 43. *Cur principes & magnates, cum adeo ſolliciti ſint in quærendis medicis optimis ad curam corporis, adeo negligentes ſint in quærendis viris ſapientibus ad gubernationem regnorum, ditionumq;: cũ infinitis modis, grauius profecto ſit damnum malè in republica gubernationis, quam principis ipſius, aut gubernatoris morbus. Hactenus ſane neque legimus, neq; vidimus medicorum penuria, vel regem, vel regnum ipſum perijſſe: At ſapientum penuria conſiliariorum innumeros reges, & regna plurima videmus deſolari, corruere, & euerti. Medici penuria vnus homo periclitari poteſt. At viri ſapientis penuria magna mouebit in populum poteſt diſcordia. Etenim gliſcente aliquo inter ciues tumultu, plus vnicum prodeſt conſilium maturum, quam centum de rhabarbaro purgationes.*

Et paulo poſt: *Hac eo fine dicuntur, vt his perſuaſi rationibus principes & præſules, ſummatesq; partem aliquam diligentiæ, quam in quærendis adhibent medicis maximam, & pecuniarum quas in illorum ſalaria & congiaria expendunt plurimas, ad inueſtigandos conferant viros ſapientes, quos & ipſi conſulant, & aulico adiungant ſenatui. Nam ſi intelligerent homines, quanti interſit habere ſapientem domum rectorem, vel vnicum ſapientem, omnibus redimerent opibus. Commiſeratione magnopere digni videntur principes & magnates, qui multos in menſe dies, multasq; in die horas perdunt, ſermocinantes de bellis, de ædificijs, de armis, de epulis, de beſtijs, de venationibus de medicinis, & alijs, ipſa prudentium conſilia negligunt.*

Temerarius eſt miles qui inermis in aciē procedit, nec minus princeps imprudens, qui abſque conſilio Rempublicam capeſsit.

Præſtantiſſimum opus conſilium.

§. 9. Hoc principem ſcire, & agere conuenit, omnia obſequia vinci ab eo, qui bono conſilio iuuerit. Gueuara hor. l. 3. ca. 55. ita Aurelium loquentem inducit *Commodo filio mando, vt obſequiorum tibi mercedem perſoluat. Deos autem immortales rogo, vt pro cõſilijs gratiam tibi referant. Nec fruſtra illud me filio mandare, hoc à dijs petere dico. Multorum enim obſequiorum mercedem homo vnus perſoluere poteſt. Ad remunerandum vero vnum conſilium bonum, omnibus dijs opus eſt. Maximum & præſtantiſsimum beneficium, quo amicum poteſt amicus afficere, illud eſt, ſi in dando ipſi bono conſilio, in negotio difficili felix ſit. Nec ſine cauſa felicem eſſe, non dare tantum illum volo. Non raro enim vſu venire ſolet, vt qui conſilijs ſuis mederi nobis volebant, in maiora etiam pericula nos conijciant.*

Quod ſi omnia princeps ipſe tribuere ſibi velit, meminiſſe tamen debet, etiam ſapientiſſimo ſæpe conſilium deeſſe, καὶ κυβερνήτην, ἀγαθὸν ὄντα ναυαγεῖν. *Gubernatorem peritum naufragium quandoque facere.* Sæpe adeo abdita negocia occurrunt, vt inueniri exitus non poſsit. πολλὰ καὶ παράδοξα αἱ κατ' ἀνθρώπους τύχαι κατεργοῦσι *Quæ hominibus accidunt, multa & inopinata efficiunt.* Cur in illis princeps non titubet, imo cur non vtatur ſumma ſapientia, quæ in eo conſiſtit, vt alios ſapientiores ſe ipſo arbitretur.

Qui ſi ſapere ſeſe arbitretur, ne credat expertos, ſeneſque deſipere. Hoc ſaltem ſibi perſuadat, adeo ſapientem eſſe neminem, vt non maior illi ſapientia neceſſaria ſit.

οὐ εἷς ἄνθρωπος αὐτὸς ἅπαντα σοφός Nemo ipſe per omnia ſapit. Vſus igitur reſponſo Biantis, qui interrogatus, quâ de re omnes maxime ſolliciti eſſe oporteret, reſpondit, vt quærant bona conſilia, bonoſque conſultores, ipſe quoq; conſiliariorum ſapientum cœtu ſe muniat.

Multorum conſilia audienda.

§. 10. Denique vt omnia rectius ſuccedât, princeps cum multis conſultet, cum ſecretum res non exigit. Multa ſunt in ea re commoda. Nam cum alij commoda, alij detrimenta adducunt, alij pericula, alij pro iuſtitia, alij pro dignitate principis ſermonem faciant; cum alij timidi, nonnulli audaces ſint, inter ſe etiam æmulationes habeant, non poteſt in tantâ agitatione latere veritas. Imo omnium affectus princeps ipſe cognoſcet. Deinde cuncti omnes intendent neruos, vt ita conſilia dent, ne ab alijs in tanto conſeſſu culpari poſſint. Quod ſi conſulta male ceſſerint, omnium culpa fuerit. Pauci conſpirare poſſunt, ſibi vtiliter ambitioſeque, non Reipublicæ amice conſulere: in multis diuerſiſque, quibus diuerſa conducunt, non eſt eadem ratio. Idcirco melius omnibus, quam ſingulis creditur, vt monuit Plin. in paneg. Confirmantur autem bonorum conſilia, cum ſentiunt prudentibus, fideliterque ſuadentibus idem videri. Cic. ep. 13. ad Cœl.

Cum in ſpeciem ad conſilia venitur, tanquã ad tortorem veniunt ſenatores.

§. 11. Caueant reges ne conſilium tantum in ſpeciem conuocare videantur, vt refert Bellus diſcurſu 23. fieri in Anglia. *Verum quoniam aliquando materia quadam publica accidunt, quæ ad bonum, ſiue etiam detrimentum regni ac ſubditorum ſpectant, verbi gratia, legem nouam conſtituere, alias examinare, vel reprobare, pecuniam ad bellum aliquod iam ſtaturũ imperare, vel ſimilia ad Remp. pertinentia prouidere, tunc & in ſimilibus caſibus conſueuerunt Reges modeſtia gratia antiquam conſuetudinem ſeruare, vt ſcil. Parlamenta conuocent; in quibus regni ſtatus & ordines congregantur, hoc eſt, clerus, nobiles, & populares, vt ab hiſce examinato negotio, quo de agitur, à regibus deinde decreta eorum confirmentur, aut reprobentur. Et quanquam antiquitus hac Parlamenta auctoritate ac libertate pollebantur, vt Reges potius politica, & ciuilia capita fuerint, quam Domini, & Monarchæ; tamen ab Eduardo III. ad hac vſque tempora Regum auctoritas adeo munita eſt, vt Parlamenta regiarum magis cupiditatum larua quadam ſint, quibus in rerum dubiarum conſtitutionibus laborem, & incommoda, in periculoſis autem rebus damnum ſubterfugiunt, quam vt per ea poteſtatem ſuam moderari volint: nam in iis quicquid conſulitur, aut decernitur, nihil validum eſt, niſi regia accedat confirmatio. Qui non etiam nõ modo quicquam decernere, aut quemcunq; actum facere nequeunt, ſed ne congregari quidem poſſunt, niſi nutu regio, ſolentque Reges ad ea quoslibet admittere, atq; ab iiſdem remouere, nempe ita formidabiles cunctis facti ſunt, vt nemo in Parlamentis, aut extra ipſa, audeat ſeſe ne minimo quidem verbo regiæ voluntati opponere, niſi tamen ſibi damnum ac ruinam velit accerſere. Adeo vt quemadmodum ſerui ac ſubditi ſunt ii, qui Parlamentis interſunt, ita actiones & conſilia eorũ de prodeuntia ſeruilia eſſe, neceſſe ſit.*

Ita ille, verear tamen vt hyperbolice, conſtat enim proceribus Britanniæ ſua libertas. Verum vtcunque res habeat, moris cauſà proceres conuocandi non ſunt. Hi enim ſi in dignitatu ſunt, & magni animi, cum indignatione rideri ſe ſentiunt, & iocum eſſe crudelem, cum vel ad gratiam regiam omnia dicenda ſunt, vel ſubeundum periculum. Familiares etiam regis eos contemptui & ludibrio habent, crebroque iactant, iam ſibi conſtare, quid decerni oporteat.

Monarchiæ Hiſpanicæ conſilia, prudentius ſunt conſtituta, quam Romana.

§. 12. In magnis regnis, vbi variæ nationes & populi in vnum corpus coaleſcunt, varia conſilia, & collegia inſtitui neceſſe eſt. ita in Rebuſpublicis varijs vſus habet, ſed optime nunc in vaſtiſſimis Hiſpaniarum regnis obſeruatur. Hæc vero notaui, quæ Romanam induſtriam fugerunt. Primum eſt. Ad ſenatum Romanum omnes omnium nationum cauſæ deferebantur, atque inter peritos, imperitoſque iactabantur, in Hiſpania ſingularum gentium conſilia ſunt ſeparata. Hinc illa diuerſitas eſt. Nam eſt conſilium Italicarum rerum, quo res Neapolitanæ, Siculæ, Mediolanenſes diriguntur. Conſilium Belgicum, Indicum, Bellicum, ſingula regna Hiſpaniæ ſua diuerſa conſilia habent. Eſt conſilium Status, quod eſt honoratiſſimum, conſilium religionis, quod eſt potentiſſimum. Conſilium commendaturarum, vectigaliumque. Hoc itaque ſummæ fuit prudentiæ, vni collegio vnum populum tribuere, ſic enim rerum gnari facile euadunt, nec varietate obturbantur. Qui in India ordines duxit, aut vrbes gubernauit, facile de regendis barbaris nationibus cõſilium dederit, non tamen idem peritus rerum Belgicarum, aut Neapolitanarum habebitur, ob diuerſitatem legum, & ingeniorum.

Alterum eſt, quod ego puto conſiliorum animam eſſe. Vt nempe rex in conſilio Status, in quo de ſummis regni negocijs agitur, magnos principes, aut principum æquales habeat, quorum maxime intereſt auctoritatem regis manere ſartam tectam. Sunt vero in eo conſilio non modo principes, ſed Archiepiſcopi etiam, & antiſtites, vt in Hiſpania Commendator Alcantaræ, aliorumque ordinum, vt S. Iacobi, Calatrauæ, qui etiam ius habent Bellici conſilij adeundi.

Tertium eſt, quod in his plerunque conſilijs ordinatiſſime, quamuis non celerrime res peragantur. Nam habet rex ſecum peritiſſimos conſiliarios, qui præſentes regi cauſam verbis, aut ſcripto, plerunque & verbo, & ſcripto proponũt. Rex deinde priuatim relegens illa ſcripta perpendit, & ad Collegium aliquod diſcutiendum dimittit, conſiliariorum deinde ſententiam audit, vel illi cum rege coram definiunt, aut ad eum ſcripto mittunt. Hanc ob rem conſtantiſſime ius dicitur, nec vllam monarchiam fuiſſe hactenus arbitror, in qua minus in gubernatione ſit erratum.

Conſilia ſcripto offerre vtile eſt.

§. 13. Quod ſi generatim dicendum ſit, quid maxime in conſilijs requirere debeat princeps, dicam breuiter. Summum fore momentum, vt conſilia ſua, rationeſque ſcribere iubeantur, ex ſcripto breuiter legere, & ſi omnium auditis ſẽtentijs demere, addere, mutare quippiam voluerint, id liceat; modo certa forma modoque conſilium ſuum emendatum principi offerant, vt in vnum libellum omnia compingi facile queant. Nunc dictata à notarijs vitioſe, cum iactura temporis excipiuntur, mentem nõ recte ſemper percipiunt, in conſiſtorio, hoc eſt, in arena conſilium capiunt. Si ſcribere iubeantur, id domi, meditatique facient, celeriter ſententiam exponent, deinde cum in archiuio, & in mente, manuque principis ſeruari ſententias ſuas norint, magna

curâ

cura id ſentient, quod poſteritati tanquam fidei, & prudentiæ monumentum relinquere ſe intelligunt. Litera enim ſcripta manet, & errorẽ poſt multos annos arguit, eiuſmodi ſententiæ Ciceronis, aliorumque ſuperſunt, ex quibus licet colligere, quo ſtudio ſententias dixerint. Nec tenerum conſiliarium volo, cui labor ſcriptionis ſit grauis, ſi enim familiares literas in re priuata ſcribit, cur non pro ſalute publica accurate, diligenterque ſtylo ſententiam exponat? Auguſtus id egit, vel hac de cauſa dignus imperio. Sueton. c. 84. ita recenſet. *Eloquentiam ſtudiaq; liberalia ab ætate prima cupidè & laborioſiſſimè exercuit. Mutinenſi bello in tanta mole rerum, & legiſſe, & ſcripſiſſe, & declamaſſe quotidie traditur: Nam deinceps neque in ſenatu, neque apud populum, neque apud milites locutus eſt vnquam, niſi meditata & compoſita oratione, quamuis non deficeret ad ſubita extemporali facultate. Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in ediſcendo tempus abſumeret, inſtituit recitare omnia. Sermones quoq; cum ſingulis, atq; etiam cũ Liuia ſua grauiores, non niſi in ſcriptis, & è libello habebat, ne plus minuſue loqueretur ex tẽpore. Pronuntiabat, dulci & proprio quodam oris ſono, dabatq; aſſidue phonaſco operam, ſed nonnunquam infirmatis faucibus, præconis voce ad populum concionatus eſt.*

An fidelis conſiliarius non poterit, quod tantus Imperator fecit? Atque hæc de ſenatu, & conſiliarijs.

CAPVT XIV.

In Monarchia Magiſtratus qui eſſe ſoleant poſt regem.

Vetuſtiſſima profana hiſtoria, ſi cum ſacra conferatur, recentia ſunt.

§. 1. CVm vetera hiſtoriæ, profanæ, ſi cum ſacra conferantur, antiquitatem non cenſeantur habere, mihi ex ſcriptura de magiſtratibus diſputare initio conſtitutum eſt, vt primæ Monarchiæ, quæ eſt Chaldæorum, formam, magiſtratuſque ſpectemus. Deſcribuntur illi apud Danielem c. 3. v. 2. *Itaque Nabuchodonoſor Rex miſit ad congregandos Satrapas, Magiſtratus, & Iudices, & Tyrannos, & Præfectos, omneſque principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem Statuæ, quã erexerat Nabuchodonoſor Rex. Tunc congregati ſunt Satrapæ, Magiſtratus, & Iudices, Duces, & Tyranni, & optimates, qui erant in poteſtatibus conſtituti, & vniuerſi principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem Statuæ, quã erexerat Nabuchodonoſor Rex: Stabant autem in conſpectu Statuæ, quam poſuerat Nabuchodonoſor Rex.*

Ex hiſce vtcunque vetuſtiſſimæ Monarchiæ cõſtitutio intelligitur, nam Græcorũ ſcriptores variant, & fallunt. Hanc probatam eſſe rationem nos docet ipſe Daniel, qui cum dicat *in ſe ſapientiam eſſe plus quam in cunctis*, fueritque *princeps ſapientum & magiſtratuum*, probare eam adminiſtrationem voluit. Hanc rationem Darius quoque c. 6. inſtituere cogitauit. Hanc ergo ſpectemus inſtructam magiſtratibus primam Monarchiam, arborem illam magnam, ſtatuæ myſticæ caput Aureum.

Daniel vnus poſt regem ſummus.

§. 2. Hoc in imperio vnus poſt regem ſumma auctoritate fuit, tres alij ſub rege, & ſub illo, qui tamen diuerſas prouincias ſubditas habuére. Explicatur hoc c. 2. 48. *Tunc Rex Danielem in ſublime extulit, & munera multa & magna dedit ei: & conſtituit eum principem ſuper omnes prouincias Babylonis: & præfectum Magiſtratuum ſuper cunctos ſapientes Babylonis. Daniel autem poſtulauit à rege: & conſtituit ſuper opera prouinciæ Babylonis, Sidrach, Miſach, & Abdenago: ipſe autem Daniel erat in foribus regis.*

Quanquam autem [illegible] conſtitutus ſuper prouincias Babylonis, & ſuper ſapientes Babylonis, idque reſtringi [illegible] ſolam prouinciam Babylonis, de omnibus tamen Magiſtratibus totius regni accipio, quod latè patet. Fuiſſe vero Monarchiam maximã ex eo intelligimus, quod Perſicum minus fuerit. Daniel. 2. 37. vocat illum regem regum, & 4. Reg. 25. 27. regnis multis imperat. Vbicunque ait Dan. אנתה מלכא tu rex, מלך מלכיא rex regum, inter duo verba Chaldæa ponit hebræum, vt oſtenderet inſignem regem eſſe, etiam populi Dei. Multos fuiſſe reges cum eo in Babylone conſtat ex eiſdem verbis, nam poſuit thronum Ioachin ſuper thronum regum, qui erant Babylone. Ex Iere. 27. docemur fuiſſe reges Edom, Moab, Ammon, Tyri, Sidonis, Aegypti, gentes multas, & reges magnos. Hiſce omnibus præfuiſſe Danielem affirmo. Nam Babylonis magiſtratibus & ſapientibus præerat, illi autẽ totius Monarchiæ [illegible] quemadmodũ ſi quis omnibus Romanis magiſtratibus præeſſet, cenſeretur etiam proconſulibus, & prouincialibus magiſtratibus imperare. Talis erat Põpeius, cum annonæ procuratio, & Piraticum bellum illi demandatum eſſet, nam teſte Cicer. ex rogatione populi plus poteſtatis in omnes prouincias habuit, quam illi qui cum imperio eas obtinebant. Si igitur princeps eorum, qui omnia regebant, erat, non dubium, quin & omnium princeps fuerit. Deinde hoc verba Chaldæa indicant, סגנין רב & principem magnorum principum. Nam סגן magnum principem ſignificat, quod verbum a Chaldæis acceptum Hebræi quoq; vſurparunt. Rabbi Dauid interpretatur principem magnum. In Iſa. 41. 25. idem Dauid interpretatur reges gentium. & in Ier. 20. 1 R. Sadaria principes exercitus. Denique Perſo Medicum imperiũ ex Chaldæo, ſeu Babylonio ortum eſt, & Danielem legiſlatorem ſapientiſſimum habuit, vt conſtat ca. 6. 1. Placuit *Dario, & conſtituit ſuper regnum Satrapas centum viginti, vt eſſent in toto regno ſuo Et ſuper eos principes tres, ex quibus Daniel vnus erat: vt Satrapæ illis redderent rationẽ, & rex nõ ſuſtineret moleſtiã.*

Dioeceſes Perſici.

Conſilium autem Danielis ſapientiſsimi viri tale fuit ſub Dario, quale ſub Nabuchodonoſore, nempe vt tres conſtituerentur ſuper omnia negocia, & horum vnus eſſet princeps. Eorum poteſtas in omnes regni partes diffundebatur. Plurima autem à Babylonijs mutuatos Perſas nemo eſt, qui dubitet. Fecitq; Deus, vt cum Perſæ, & Medi gentium ferociſſimi eſſent, ne omnino crudelitate imperandi ſocietatem humanam violarent, vt Danielem haberent rectorem, quo factũ eſt, vt Perſarum imperio initio optimis legibus fuerit conſtitutum.

Merito itaq; Ioſephus Danielem vocat ἁπάσης ἐπίτροπον βασιλείας. *Totius regni curatorẽ.* Cõfirmat hanc ſententiam conſuetudo Perſarum, Surenam conſtituere ſolebant [illegible] Sa[illegible] quod principem ſignificat, nome[illegible] dignitatem in Craſſo deſcribit Plut[illegible] γὰρ ἦν τῶν τυχόντων ὁ Σουρήνας, ἀλλὰ π[illegible] γένει, καὶ δόξῃ, μετὰ βασιλέα δεύτερος, ἀν[illegible] δεινότητι τῶν καθ' αὐτὸν ἐν Πάρθοις πρῶτος [illegible] ἐξήλαυνε δὲ καθ' ἑαυτὸν ἀεὶ χιλίαις σκευοφορ[illegible] καμήλοις, καὶ διακοσίας ἀπήνας ἐπήγετο παλλακίδων, ἱππεῖς δὲ κατάφρακτοι χίλιοι, πλείονες δὲ τῶν κούφων, παρέπεμπον, εἶχε δὲ τοὺς σύμπαντας ἱππεῖς ὁμοῦ πελάτας τε καὶ δούλους, μυρίων οὐκ ἀποδέοντας.

Surenas Perſarum princeps.

[illegible] *nere, gloria, [illegible] fortitudine, & [illegible] ma eorum, qui [illegible], [illegible] ſupellectilem mille [illegible], ducentas [illegible] concubinas, mille [illegible] maturæ plures, [illegible] millibus.* Surenem igitur facere Danielem Darius cogitabat, eaque illum poteſtate ornare, quam ante ſub Nabuchodonoſore, cuius celebris tum erat memoria, habuit. Oſtendunt & illa verba v. 49. Daniel autem erat in foribus regis, מלכא בתרע *in porta*, 70. ἐν τῇ αὐλῇ, *in aula*, non fuit ſupremus admiſsionalis, qualis poſtea apud Imperatores Conſtantinopolitanos, nec quales Perſarum φύλακες, vel ἀγγελιοφόροι, ſed princeps erat eorum, qui iudicabant, qui regi conſilia dabant. Erat itaque caput principum domeſticorum, atque externorum, non ſatelles aut cuſtos corporis regij. Vetuſti quippe moris erat, vt principum maximi circa regem eſſent, tum ad dignitatem, tum conſilia, & ſecuritatem. apud Xenoph. l. 1. & 2. παιδ. Principes Perſarum, quos ὁμοτίμους appellant, ſemper erant in atrio regiæ, & l. 8 [illegible] καὶ παρέχειν αὑτοὺς χρῆσθαι ὅ,τι βούλοιτο [illegible], idque σὺν ἵπποις καὶ αἰχμαῖς.

Honoratos ſemper ad oſtium adeſſe, atque ſui copiam prabere ad ea, quæ vult, ſi Cyrus deſiderat, & quidem cum equis, & armis. Eodem modo ſecundus à rege Aſſuero & Aman Heſther. c. 3. 1. *Poſt hac Rex Aſſuerus exaltauit Aman, filium Amadathi, qui erat de ſtirpe Agag: & poſuit ſolium eius ſuper [omnes]. Cunctique ſerui regis, qui in foribus palatij verſabantur, flectebant genua, & adorabant Aman, ſic enim præceperat imperator: ſolus Mardochaus non flectebat genua, neque adorabat eum.* Et eius ſucceſſor cap. 10. *Rex vero Aſſuerus omnem terram & cunctas maris Inſulas fecit tributarias, cuius fortitudo, & imperium, & dignitas atque ſublimitas, qua exaltauit Mardochaum, ſcripta ſunt in libris Medorum atque Perſarum, & quomodo Mardochaus iudaici generis ſecundus à rege Aſſuero fuerit, & magnus apud Iudaos & acceptabilis plebi fratrum ſuorum, quarens bona populo ſuo, & loquens ea quæ ad pacem ſeminis ſui pertinerent.*

Aman, & Mardochaus proximi poſt regem.

§. 3. An Monarchæ expediat vnum aliquem tam magna potentia munire non ſine cauſa diſputatur; ſæpe docui non vni omnia concedenda, non vnius conſilio operaue vtendum; verum hic de magiſtratu agitur aliquo proximæ dignitatis à rege, qui eſſe poteſt, quamuis non magnæ potentiæ, quâ rebellare poſsit. Ego ita cenſeo.

An vnum regi proximum magiſtratum

Nabuchodonoſorem, & Darium prudentiſſimo conſilio Danielem, quem plenum ſpiritu Dei, ſapientiaque cognouerant, toti regno præpoſuiſſe, cum nullam ex eo rebellionem formidarent, & certi eſſent Danielem ſapientiſsimè omnia ordinaturum. Idem de Mardochæo ſentio.

Deinde [illegible] reges bonos exemplo [illegible] tos, euidentem enim hac in re v[illegible], tum quod ab vno ratio exigi po[illegible] ad regem referri de omnium negoci[illegible] ma tum quod omnibus maior cura [illegible] officio fungendi, cum ſciant multis [illegible] endam rationem. Rex enim omnibus etiam [illegible] interesſe non poteſt, vices eius itaque facilius obit alius, cui plurimum rex fidit.

Ne vero in regem ille inſurgere, aut tyrannidem occupare poſsit, haud difficulter proſpicietur.

Si enim rex ipſe viuidus, prudens, actuoſus ſit, ipſe præſides prouinciarum audiat, exercitus, ciuitatesq; adeat, non facile moliri quicquam generalis præfectus poterit. Quod ſi exemplo regum Aſſyriorum, quod Ninyas Nini & Semiramidis filius dedit, raro viſatur à ſuis, inter domeſticos conſeneſcat, reſponſa per internuncios det. Non modo præfectus à rege ſecundus, ſed etiam τῶν εἰσαγγελέων χιλίαρχος, qualis eſt apud Aelianum l. 1. c. 21. regem haud difficulter opprimet. Sic Francorum reges ignauia periere, maiore domus poſt vſurpatam potentiam regni etiam titulum occupante. Aman ſane nunquam regnum ad Macedonas transferre cogitaſſet, niſi Aſſuerum trucem, exoſum, luxurioſum, ſtolidum regem exiſtimaſſet. Deinde quid venit Aſſuero in mentem, vt Macedonem inimicæ gentis hominem ad tantam potentiam eueheret?

Si rex ipſe viuat, non timebit præfectum ſupremum.

Minimum itaq; periculi imminere ab eo arbitror: neque enim, ſi ſumma ipſe dignitate vtatur, facile ad alium regnum transferret, cum maiorem capere honorem non poſsit. Cum enim cū dedecore, & proditionis nota in alium transferet imperium, cuius ipſe ſecundum fructum capit? Ne vero ipſemet ſibi poteſtatem arroget, cauere facile prudens Imperator poteſt; ſi neque exercitu illum inſtruat, neque immodicis opibus; ſi maiorum rerum nihil, niſi ex conſenſu, iuſſuque regis ſtatuat, ſi ab eius imperio aula ipſa ſit immunis, ſi denique virum modeſtum, ſenem, & eruditum legat. In Hiſpania plerunque Archiepiſcoporum aliquis eſt ſupremi conſilij præſes, aut in ſumma poteſtate. Carolus Adrianum poſtea pontificem, diſcedens Hiſpaniæ præpoſuit. In Eccleſiaſticis plerunq; adminiſtratio integra, & periculi nullus eſt metus.

Talis conſtituatur, qui rebellare nō poſſit.

In Romano Imperio vix vſus huius dignitatis fuit, Cæſares dicti ſunt inclinante iam imperio, ſed qui in ſpem regni educabantur, aut ſucceſsionis ſpem proximam acceperunt. Primum ita Aelius Verus in Hadriani familiam adoptatus dictus eſt Cæſar. Diocletianus Maximianū, & Conſtantium Cæſares dixit. Verum potius erant imperij conſortes, ſenatus tamen cum Titum & Domitianum Cæſares nuncupauit conſortium regni non dedit. Conſtantinus tres filios, Conſtantius, Gallum, & Iulianum Cæſares creauit. Non abs re eſt honor ille à prudentibus conſtitutus, cum vt improbas ambientium ſpes abſcinderent, tum vt magni viros animi, quique iure aliquo nituntur, ad Reipublicæ ſalutem honoris lenocinio allectent.

Caſares proximi Auguſtis.

§. 4. Vnum igitur ſummum eſſe conuenit, huic proximi fuere apud Chaldæos tres, vt conſtat Daniel. 3. 49. Daniel autem poſtulauit à rege, & conſtituit ſuper opera prouinciæ Babylonis Sidrach, Miſach, & Abdenago. Intelligo autem opera עֲבִידְתָּא, quodlibet officium, opuſque, ſimulque eos prouinciæ Babylonicæ ita præpoſitos, vt tota Monarchiâ eorum poteſtas extenſa fuerit. In ſolatium enim Iudæorum toto regno exulantium Deus hoc conceſsit, vt à captiuis tantum imperium ordinaretur. Darius poſtea ternos conſtituit, quibus in omni regno poteſtatem permiſit c. 6. Poſtea ſeptem fuere: atque hinc eſt, quod Monarchiæ primæ illæ initio melius conſtitutæ fuerint, quam Romana.

Poſt Danielem ſocij eius tres viri.

§. 5. Ordinatiſsimam Monarchiam Chaldæorum fuiſſe, verba Danielis oſtendunt, nec enim ocioſe ponuntur, in his ergo Magiſtratus Chaldæos ſpectemus.

Primo

In chaldaica monarchia Satrapa ſeu proconſules.

Primo loco ponuntur אחשדר פניא, quod ſi ſeparatim exponere Achaſchdarphenaio placeat, ad verbum erit , Magnus habitans facies, quod habitent coram facie regis. Vno verbo, magnus comes regis ſeu familiaris regis ſignificatur; 72. vertunt ὑπάτυς, conſules, potentes, quorum magnus erit honos , & poteſtas; à poteſtate enim Græcis ita appellati ſunt Conſules. noſter Satrapas vertit, alij magnates, alii principes. Hoc vnum obſtare videtur , quod Satrapæ in prouincijs, quibus erant præpoſiti, non *coram faciebus* regis habitarent. ſed falluntur qui ita ratiocinantur. Nam Satraparum magna erat dignitas, & plerunque à facie regis mittebantur eo modo, quo de comitibus dixi, deinde ius accedendi regem, cum eoque prandendi habebant, quemadmodum de ὁμοτίμοις indicaui. Neque enim noſtris ſatrapis comparandi ſunt priſci illi, ſed pro-regibus & principibus, ſeu Turcarum Baſsis, veterum Romanorum conſulibus, proconſulibuſque, vnde merito 72. verterunt ὑπάτυς. Eorum potentiam l. 4. Reg. 18. 24. Rabſaces deprędicat, quod Iudæi non poſsint reſiſtere ante vnum ſatrapam de ſeruis Domini ſui minimis. Quamuis eo loco Hebræus פחת. Chaldæus שלטנים & 72. τοπάρχυς appellet, qui minores erant, quam Achaſchdarphenaio , adeo tamen potentes , vt Rabſaces eos præferat Ezechiæ regi Iuda.

Satraparū potentia.

Eorum etiam potentiam Herod. lib. 7. Cteſias in Perſicis, Xenophon l. 1. ἀναβάσεως ex eo demonſtrant, quod regum filiis ſatrapiæ conferebantur. Et Iuſtin. lib. 5. Cyrum à Dario patre Ioniæ, & Lydiæ præpoſitum ſatrapam. Diodorus Siculus lib. 1. Hyſtaſpen filium Artaxerxis in Bactris ſatrapam fuiſſe; quin Cyrus moriens ita apud Xenophontem lib. 8. Pæd. loquitur. Σὺ μὲν ὦ Καμβύση τὴν βασιλείαν ἔχε, σοὶ δὲ ὦ Ταναοξάρη σατράπην εἶναι δίδωμι Μήδων τε, καὶ Ἀρμενίων, καὶ τρίτων Καδουσίων. *Tu quidem ô Cambyſe regnum habe, Te vero ô Tanaoxare ſatrapam Medis, & Armenis, & Caduſijs conſtituo.* Sic Alexander teſte Plutarcho Porum regni ſui Satrapam effecit. Aemylius probus in Datame; vnus eſt Lydiæ , & Ioniæ Satrapas. Harum regionum & Phrygiæ ſimiliter Oroetes eſt ſatrapas, Herod. lib. 3. At Phrathrophernes apud eundem Herodotum σατράπην, καὶ ὕπαρχον, Parthorum, & Hircanorum, hoc eſt duorum magnorum regnorum. Ioſephus libro. vndecimo, capite octauo. Syriæ, Phœnicis, Samariæ vnum ſatrapam fuiſſe tradit. Erant igitur in hac Monarchia magna cum poteſtate ὕπαρχοι ſic enim & eos vocat in Apoph Plutarchus. Nec late duntaxat imperabant , ſed fidei illorum & poteſtati prouinciæ committebantur Hæc enim prima illis, & ſumma lex erat; Rempublicam adminiſtrare, vt ex re communi, fide, & religione illis videretur . Magna etiam illis addita maieſtas, Oroetes apud Herod. libro tertio. mille hominum ſatellitium habet: alij maiora multo. Singuli annis viſitator illis mittebatur, quem fratrem regis, vel oculum regis nominabant; ipſi ſatrapæ ad aulam frequentes conueniebant. Viſitatores autem ἐξάρχυς ſeu veteres ſatrapas fuiſſe conſtat, qui in conſilio regis fuerunt, quæ omnia fuiſſe ſapientiſsime conſtituta ex dictis conſtat.

Viſitatores ſatraparū, erat veteres ſatrapæ, conſiliarijq.

§. 6. Tantam Satraparum potentiam cum aliquot regnis præponuntur periculoſam ſupra dixi, niſi alio modo frenetur, ſalutarem tamen contra hoſtem externum . Et ſane non ex inſtituto Danielis . Nam eo conſultore Darius Monarchiam diuiſit in centum viginti prouincias, & tot ſatrapas poſuit ſuper regnum ſuum. capite ſexto primo, vbi & græci, & latinus vertit ſatrapas, eſtque hoc verbum Achaſcharphenaio. Perſicum autem regnum adeo latum non fuit , vt centum viginti tam late imperantes ſatrapas habere poſſet, cum Aſia non tota, Aegypto & quibuſdam Europæ regionib. contineretur. Hoc tamen conſtat, fertilitatem Aſiæ, populoſitatemque ſpectantibus, ſi prouinciæ in 120. diuidantur, ſingulos ſatraparum mediocribus regibus æquales fore. Tot enim reges Aſia aliquandu & potentes & quidem habuit, quorum ſinguli ducenta trecentaue millia in aciem eduxerunt.

Nimia ſatraparum potentia periculoſa.

Secundo loco ſunt סגניא qui hebraice cap. 2. 48. vocantur סגנים noſter vertit magiſtratus, & præfectos, alij eodem modo. 72. στρατηγὺς duces belli. Erat apud Perſas, vti & Romanos honoratiſsimum, exercitum habere, itaque à fortibus, & ambitioſis prouinciæ bellicæ expetebantur. Hos autem magiſtratus bellicos fuiſſe textus ipſe nos docet , סגנין centuria , סגנם vexillum ſignificat. Magnos igitur belli duces , qui ſuis in prouincijs omnia tuebantur, indicat. Non erant illi à ſatrapis conſtituti, nec illis ſubditi, imo illis coercēdis idonei, Memphi in muro albo 120000. in præſidio erant tempore Perſarum. Hoc ſingulare vt Perſarum . ita & huius Monarchiæ videtur fuiſſe nonnullis, vt ſatrapæ & militares duces diuerſi eſſent; verum quamuis in Perſicâ Monarchiâ id fuerit ex parte ſeruatum, non tamen eam conſuetudinem fuiſſe in Chaldæâ conſtat ex verbis Rabſacis, qui ſatrapas militare indicat, & Perſarum ſatrapæ quoque bellum adminiſtrabant. Deinde fieri non poteſt, vt magiſtratus vnus militatis , & alia togata par poteſtas in eadem prouincia concorditer, vtiliterque rem adminiſtrent. Erat igitur hoc peculiare τοῖς φρυράρχοις, ſcil. illis, qui munitiones tuebantur. in illos enim ſatrapis poteſtas non erat.

Belli duces à ſatrapis diſtincti.

Hos ſequuntur פחותא *phathauata*, Τοπάρχαι, iudices, alij præſides, alij duces, nonnulli vertunt prætores. fuēre illi non ſub ſatrapis. quin principes fuerunt. ſed minores. Communis vox eſt Syris, Chaldæis, Perſis. Hagg. 1. 1. Zorobabel dicitur פחת יהודה *Phachath Iehuda*, Dux Iuda. Et Nehem. 5. 14. Nehemias conſtituitur, & is vocat duces priores. Cum vero Nehemias petat Epiſtolas ad duces trans flumen capite 2. 7. plures fuiſſe conſtat, per quorum ditionem iturus erat. Item Eſdr. 8. 36. Et Heſther 8. 9. & 9. 3. coniunguntur cum Achaſchdarphenim, ad eos enim literæ dâtur à rege. Eos ego Romanis præſidibus, & noſtris comitibus comparandos cenſeo, noſtris comitibus inquam: olim enim maior comitum, quam ducum fuit dignitas.

Duces minores ſatrapis.

Hiſce iunguntur אדרגזריא *Adargazrato*. Quod officium proprie ad iudices pertinet, dicuntur enim quaſi ſententiæ, decreti, ſtatuti, roboratores. vel fortes & magnifici ſententia, ſeu decreto, quorum decreta rata erant. Erant igitur iudiciorum præſides, qui ius dicebant, & in ſingulis prouincijs tribunalia conſtituta erant , quemadmodum nunc quoque per Europam videmus. Græci vocant hoc loco, ἡγεμόνας. alij νομοφύλακας, noſter *duces* vertit, quorum officium non bello, ſed pace etiam vſurpatum.

Iudicum honos apud Chaldæos.

Tyrannos noſter vertit , quos Chaldæus vocat גדבריא *gedabrata*, conſentiunt, & ſeptuaginta interpretes. גדד *gadad*, eſt excurrere, prædari, ſecare, diuidere. גדוד turma, latrunculi.

Tyranni dicti frumentatores.

Sunt igitur præfecti vectigalium, ex decumis, paſtione, ſylu s colligendorum, quare militari manu agros vrbeſq; obibant; hinc & גרגבדין *gedabrin*, nominantur qui בר bar, frumentum imperabant aliaque diſpenſant. Præcipuè autem pro exercitu frumentum imperabant. Horum officium præcipue odioſum fuit.

Quæſtores ærarij. Non admodum diuerſus magiſtratus fuit eorum, qui דתבריא *detabraia*, μεγάλοι ἐκ χοιῶν nominantur à 70. quos γαζοφύλακας, & quæſtores, curatoreſq; ærarij, fuiſſe non eſt dubium. Maloque ſequi interpretationem Septuaginta quam Rabbinorum, quia דת dath lege, & בריא *bebria*, *puritate* deducunt ſignificationem, vt R. Sadaiah. A frumento igitur, hoc eſt, omni fructuum vectigali quod canonem, ſeu ſtatutum exigant dictos arbitror; ſed noſter accepit pro optimatibus in vniuerſum, coniungitq; דתבריא דפתיא *detabraia diphthaia*, & optimatibus qui erant in poteſtatibus conſtituti, addit deinde Principes regionum, שלטנים *Schulteuim*, qui vrbes & earum territoria gubernabant. Tota itaque reſpublica magiſtratibus ſuis inſtructa hoc loco deſcripta breuiter habetur, & hunc ad modum, ſi quis Perſicas has res expendat, facile inueniet omnia diſpoſita.

CAPVT XV.

Cæſares aliique magiſtratus proximi Monarchis.

§. 1. CAEſarum nomen retenta dignitate Cōſtantinopolitani mutarunt. Etenim Cæſares vocabantur, vel filij Imperatorum, vel quibus illum titulum contuliſſent; Druſum vocat Tacit. lib. 1. Cæſarem. Titus & Domitianus à ſenatu dicti ſunt Cæſares, Galba Piſonem, Nerua Traianum, Adrianus Aelium Verum, Diocletianus & Maximinianus Conſtantium, & Maximinianum, & Dalmatium, Pius Antoninus Marcum Antoninum, Seuerus Baſſianū, Carus filios, Philippus filium, Copronymus duos filios, alijalios Cæſares dixerunt. Poſtea Deſpotas appellarunt eos, qui proximi fuerunt imperatori, filios, præcipue primogenitum hæredem regni, item generos, ita Ducas teſte Gregora l. 2. Michael Palæologus filium ſuum ſupra deſpotas extulit. Quod Cæſar nobiliſsimus ab Imperatore dictus, hoc eſt in Gallia Delphinus, niſi quod plures Cæſares, Delphinus vnus eſt. Delphinatum Allobrogum prouinciam, Humbertus Regi Franciæ donauit anno ſalutis 1349. ea conditione, vt primogenitus regis & ſucceſſor ex ea cognominaretur. Olim filij regum ipſi reges quoque dicebantur, & Franciam in Regna diuidebant, quod ſapienter Ludouicus III. ne ſingulorum vires exhauriret, mutare voluit, Lothario regnum, Carolo Lotharingiam reddit. Apud Cedrenum à Monomacho Stephanus dux copiarum ſtatuitur σεβαστοφόρος, quaſi Imperatorem ferat, dum ſc: prudentia & fortitudine tuetur imperium. Decreſcente imperio, augente ambitione, etiam Σεβαστοκράτωρ quaſi *auguſtipotens* conſtitutus eſt. Dignitas ea minor fuit deſpotica, apud Gregoram l. 3. Frater Michaelis Commeni σεβαστοκράτωρ conſtituitur. apud Nicetam. Iſacius lib 1 Corona cingebatur, nomen dignitatis ſine imperio tenuit. Alexij inuentum fuit Σεβαστοκράτωρ, πρωτοσέβαστος, πανσέβαστος, & ne quid ſupereſſet titulorum πανυπερσέβαστος, quod ſonat, *quaſi plane ſupra auguſtis, aut plane venerabilem.* nomina mera erant iſta, nō imperia. Omnia tamen iſta infra Cæſarem fuére.

Cæſares auguſtis proximi.

Delphini Galliarum.

Σεβαστοφόροι.

Magnum etiam nomen ὁ μέγας ἄρχων, καὶ ὁ τάξις, ſed ... ἐν ... ἀρχὰς ... ait Codinus. Nullum miniſterium habet. Eadem pene ratio patricia tus fuit, non nobilitatis, ſed dignitatis & beneficij nomen erat. Vocabantur ita quaſi imperatorum patres; potentia etiam par nomini. Beliſarius octodecim millia militum cum dignitate patriciatus acquiſiuit. Aemon. l. 2. cap. 6. Carolus Magnus Patricius Cuuianus factus eſt antequam Imperator; Vtile hoc fuit ad conſeruandam nobilitatem, quemadmodum, vbi illa premitur, ad officia ſerui aſſumuntur. Hoc video priſcis placuiſſe Francis, quod & nunc Turca probat, vt reges in aula mancipijs vterentur. Mariſeſus Archiatrus mancipium erat Eccleſiæ Turonenſis, Proatuſlus educator regis ad opus ruſticum amandatur, Septiminia ad Piſtrinum; ita Gregor. Turon. ſed hoc ſupra reprehendi, interim Græci poſteriores in honorum nominibus nimij fuere.

Tituli ſine re vſitati deficiente imperio.

Patricij.

Aulici Francorum olim multi mancipia.

§. 2. Curopalates initio Architectus erat, eius officium circum ſarta tecta palatij, ſubſtructioneſq; verſabatur. Caſſiod. l. 7. *Sublimitatē tuam curam palatij noſtri ſuſcipere debere cenſemus, vt & antiqua in nitorem priſtinum contineas, & noua ſimili antiquitate producas, ſi frequenter legas Geometrem Eucliden, ſi ſchemata eius mirabili varietate deſcripta, &c. archimedes quoque cum Metrobio tibi ſemper aſſiſtant. Si autem ciuitatem reficimus, aut caſtellorum volumus fundare nouitatem, vel ſi conſtituēdi nobis prætorij amanitas blandiatur, te ordinante ad oculos perducitur, quod nobis cogitantibus inuenitur: Quicquid aut inſtructor parietu, aut ſculptor marmorum, aut æris fuſor, aut camerarum tota tor, aut gypſoplaſtes, aut muſiuarius ignorat, te prudenter interrogat.* Creuit exinde æſtimatio gradusque Curopalatæ. Aetius enim ex comite domeſticorū curam palatij gerere cœpit. Quin ſoceris & cognatis imperatorum cōferebatur, prouincijs præficiebantur. Iberiam enim Adranaſer gubernauit. apud Luithprandū fra ter Imperatoris eſt Curopalates, apud Photium in biblioth. nullius maior gloria, quam Curopalatæ. Ita quoque apud Corippum lib. 1.

Curopalates olim Architectus, deinde magna dignitas.

Te dominum ſacra firmauit auunculus aula,
Diſpoſitorq; nouas ſacra Baduarius aulæ
Succeſſor ſoceri, factus mox cura palati.
Te dominum ſacra quis non prædixerat aula,
Cum magni regeres diuina palatia patris?
Par extans curis, ſolo diademate diſpar,
Ordine pro rerum vocitatus Cura palati.

Curopalates etiam dictus vir ſpectabilis Caſtrēſis, ſub quo omnia palatij miniſteria fuére. Pædagogia, chartularij, ſabularij, dominici, cum enim comitatus principis, ſτράτευμα, caſtra dicerentur; hinc omnes miniſtri Caſtrenſiani dicti ſunt, quamuis nulla vnquam caſtra vidiſſent. Videtur tandem hoc munus omnino mutatum, & dicti apud Græcos Curopalatæ, qui apud Francos *Maiores domus* dicebantur, ijdem enim & præfecti palatij dicebantur. Proximi itaque Imperatoribus fuere. *Seneſchallum* eodem loco fuiſſe deinceps conſtat. *Seneſchallum* eūdem eſſe, qui apud Græcos dicitur *magnus domeſticus*, teſtis eſt Guilielmus Tyrius l. 4. c. 5. Magnum autem domeſticum ab Imperatore ſecundum cum dicat, eam etiam dignitatem Seneſchallo tribuere videtur. Apud Francos certe eadem ratione creuit officium Seneſchalli, vel Seneſchalci. Ille enim à Pipino menſę præpoſitus eſt, bella gerebat Rex ipſe guarus, id tutelæ regni noui, & aucto-

Palatium ſtra Auſtraſiorum.

Seneſchallus ...

ritati

Digitized by Google

ritati opportunum eſſe. Curam totius domus, & ornamentorum, etiam equorum geſſerunt. Dapifer itaque erat, atque ita vocatur à Roberto Abbate Remenſi, ſceptrum geſſit inſigne iuriſdictionis. Vicarius regis & ſecundus à rege dicitur. Signabat edicta, conſtitutioneſque Regum, & quæcunque maioris momenti erant. Creuit itaque huius authoritas, vt parum abfuerit à poteſtate maioris domus. Theulphus in Chronico Monaſterij Marigniaci, eundem facit cum maiore domus, & belli adminiſtrandi eidem tribuit officium, itaque & Regi equum adducebat. Poſteriores tamen Reges potentiam eam minuerunt.

Potentia inferioru temperãda.

Magiſter officiorum.

§. 3. Eodem pene faſtigio eſt magiſter officiorum, à paruis enim initijs ad ſummam potentiam peruenit. Magiſter officiorum Scholis Scutariorum, agentium, atque alijs præerat, diſciplina palatij eidem commiſſa erat.

Eius munus in Sholis ordinandis, promouendiſque Scholaſticis verſabatur, cap. 1. de officio Magiſtri officiorum t. 31. *Priuilegijs dudum Scholæ veſtræ indultis, & integris reſeruatis ad ducenariam, centonariam, & biarchiam nemo ſuffragio, ſed labore vnuſquiſque perueniat: principatum vero adipiſcatur matricula decurrente: ita vt ad curas agendas, & curſum illi exeant, quos ordo militiæ vocat, & eius laborum adiutor. Præterea in quo tutius Scholæ ſtatus & Magiſtri ſecuritas conſtituta eſt, idoneus probitate morum ac bonis artibus præditus noſtris per Magiſtrum obtutibus offeratur, vt noſtro ordinetur arbitrio.* Curabat etiam ne militiam præuerteret ambitio, Ita Valent, Theodoſ. Auguſt. ad Patricium Magiſtrum officiorum. *Nemo agentium in rebus ordinem militiæ atque ſtipendia præuertat, etiam ſi noſtri numinis per obreptionem detulerit indultum. ac ſi quis formam admiſſi iſtiuſmodi docebitur obtuliſſe: in locum, ex quo indecenter euerſerat, reuertatur. Vt is gradu cæteros antecedat, quem ſtipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire.* Ius verberandi Senatores & Ducenarios Theod. & Valent. Auguſti tribuunt Pleitio magiſtro officiorum. *Scholarium noſtrorum deuotio probata à noſtris parentibus, circa maxima Serenitatis noſtræ affectionem enituit. Vnde quicquid ad fouenda, ſeruandaque eorum priuilegia poſtulatur, ſtatim credidimus admittendum. Ideoque ſu geſtionem tui culminis approbantes, viris ſpectabilibus Comitibus Scholarum verberandi, degradandi ve Senatores & Ducenarios licentiam denegamus: Ea namque, quæ tali cõmotione digna ſunt, ad tuæ ſublimitatis voluimus referri notitiam.* Imperium eiuſdẽ ad caſtra ijdem extenderunt: *Curæ tui perpetui culminis credimus iniungendum: vt ſuper omni limite ſub tua iuriſdictione conſtituto, quemadmodum ſe militum numerus habeat, caſtrorumque, ac clauſurarũ cura procedat, quotannis ſignificare nobis propria ſuggeſtione procuret. Dat. 7. Septemb. Conſtantinop. Maximo II. & Paterio Coſſ.* 443. Hoc ideo factum, quod omnium conſiliorũ particeps erat, vt monet Priſcus in hiſt. Gothica. Tandem inter ſummas dignitates haberi cœpit. Longinus Zenonis frater magiſter officiorum factus eſt. Euag. l. 3. c. 29. Ex quo conſtat, quantum fuerit dignitatis hoc officium.

Ordo militiæ non præuertendus.

Magiſter officiorum, Senatores verberarẽ poterat.

Imitati ſunt & iſta Gothi, Caſſ. l. 6. form. 6. *Ad magiſtrum officiorum pertinet palatij diſciplina. Ipſe inſolentium Scholarum mores procelloſos moderationis ſuæ terminis proſpere differenat. Tam multi ordines ſine aliqua confuſione componuntur, & ipſe ſuſtinet onus omnium, quod habet turba diſcretum: per eum Senator veniens noſtris præſentatur obtutibus, componit loquentem, quin etiam ſolet verba inſerere, vt nos decenter debeamus omnia audire. Aſpectus Regis haud irritus, promiſſor collocutionis noſtræ glorioſus, donator aulici conſiſtorij, cauſarum præterea maximum pondus in eius audientia finibus optima ſecuritate reponimus. Veredorum opportunam velocitatem cuſtodit, vt ſollicitudines noſtras, quas conſilio iuuat, beneficio celeritatis expediat. Per eum nobis legatorum quamuis feſtinantium prænuntiatur aduentus, per eum nominis noſtri datur euectio. Nemo iudicum per prouinciam faſces aſſumit, niſi hoc & ipſe decreuerit. Moleſtias non habet exigenda pecunia, per æquatores victualium rerum in vrbe regia propria voluntate conſtituit. Officiales eius militiæ munere perfuncti dicuntur principes, & primatum tenent inter prætorianas cohortes & vrbanæ præfecturæ milites. Adiutor Magiſtri noſtris præſentatur obtutibus, vt vicaria ſorte beneficij eligamus eius præſidium, qui nobis præſtat fidele ſolatium. Hinc factum eſt, vt tot negotijs in vnum coaceruatis adiutor ſeu βοηθὸς principe illi conſtitueretur,* ille vice Magiſtri officiorum iudicabat.

Diſciplina cuſtos magiſter officiorum.

Alia eius munera.

Adiutor Magiſtri officiorum.

Proximi itaque ſunt primo throno, olim Cæſares, deinde vocati Δεσπόται vt ſucceſſuri parentibus in Hiſpania, Principes dicuntur, in Gallia Monſieur proprie, & ſtricte, demumque Delphini, poſt datum coronæ Delphinatum. Paul. Aemil. l. 9. Allobroges etiam ſuos Principes Delphinos nominarunt.

CAPVT XVI.

Aulæ Regiæ conſtitutio.

§. 1. QVanti interſit Principis, imo totius Reipublicæ, viros fortes, fidos, prudentes circum ſe habere, calumniatores, auaros, ambitioſos procul amouere, multorum ſæculorum ſeries & notiſſimorum regum exitia docuerunt.

Amici principum ſunt munimenta.

In aula ſunt duplices principum comites, vel enim conſilio & gubernatione adiuuant induſtriam regnantium: vel circa principis perſonam, reſque verſantur. Officiorum enim hæc eſt, non hominum diſtinctio; nam in vnum, eundemque multa crebro officia conferuntur.

Præcipuus quidem in aula imperatoria erat præfectus prætorio, de quo alibi dictum.

Præfecto Prætorio par erat in Francia maior domus, vel maior Palatij, parua eius officia principio, ius domi inter aulicos dicere, diſciplinæ Palatinæ attendere. Hinc auctoritas apud pares acquiſita, & quia communi ſuffragio eligebantur, æſtimatione apud Regem, apud quem cum aſſidui eſſent, ſenſim ad Rempublicam admoti ſunt, donec ſegnitie Regum totam regni potentiam in ſe deriuarunt. Hinc Pipinus Regnum tenuit, & non maiorem domus, ſed comitẽ diiudicandis domeſticorum controuerſijs conſtituit. Varia de his ſcripſit Cedrenus in Leone Iconomacho, qui conſuli poterit.

Nimia præfecti prætoris potentia; & poſtea maiorum domus.

Iuſtinianus recuperatæ Africæ Præfectum prætorio dedit, eius officio 396. miniſtros deputauit. C. I. *de officio Præfecti prætorio Africæ,* t. 27. l. 2. G. Et: *Ab ea (auxiliante Deo) ſeptem prouinciæ cum ſuis iudicibus diſponantur: quarum Tingitana, quæ proconſularis antea vocabatur, Carthago, & Byzantium; ac Tripolis rectores habeant conſulares: reliqua vero, id eſt, Numidia, & Mauritania, & Sardinia, à præſidibus cum Deo auxilio gubernentur. Et in officio qui-*

 dem

dem tuæ magnitudinis, nec non pro tempore viri magnifici præfecti prætorio Africæ, trecentos nonaginta ſex viros, per diuerſa ſcrinia & officia militare decernimus. In officijs vero conſularium ac præſidum quinquaginta homines per ſingula officia eſſe ſancimus.

Quæ vero emolumenta ſiue magnificentia tua, ſiue conſulares, & præſides, & quod vnuſquiſque ex officio eorum de publico conſequi debeat, notitia ſubter annexa declarat.

Magiſtratus ſubditis cōmodati.

Optamus ergo vt omnes iudices noſtri ſecundum voluntatem, & timorem Dei, & noſtram electionem atq; ordinationem ſic ſuas adminiſtrationes gubernare ſtudeant, vt nullus eorum aut cupiditati ſit deditus, aut violentias aliquas vel ipſe inferat, vel iudicibus aut officijs eorum, aut quibuſcunq; alijs collatoribus inferre permittat. Licet enim per oēs prouincias noſtras (Deo iuuāte) feſtinemus, vt illaſos habeāt collatores: maxime tamen tributarijs diœceſeos Africanæ conſulimus, qui poſt tantorum temporum captiuitatem meruerunt (Deo iuuante) per nos lumen libertatis aſpicere. Ergo iubemus omnes violentias, & omnem auaritiam ceſſare, & iuſtitiam, atque veritatem circa omnes noſtros tributarios reſeruari. Sic enim & Deus placabitur, & ipſi poſſunt celerius, ſicut collatores alij noſtræ Reipublicæ, releuari atque florere.

Pincerna.

§. 2. Imperatoris aula adminiſtros magnos habet Principes. Prima eſt Pincernæ, ὁ ἐπὶ τοῦ κεράσματος, magna & gratioſa apud Reges dignitas. Fide enim magna opus eſt, vt in quorum manu vita ſit Principis. Nehemias eo officio fungebatur apud Artaxerxem, apud Conſtantinopolitanos Pincerna maior erat Curopalate, & nunc qui inter ſeptem electores Rex Bohemiæ excellit, eſt Pincerna Imperatoris.

Domeſtici varij.

§. 3. Domeſtici varij, vt domeſticus menſæ, Scholarum, murorum, &c. Præpoſitus menſæ non minore dignitate.

In Romano Imperio Marchio Brandeburgenſis Archicamerarius eſt, de quo ſic habet Bulla aurea t. 25. de offic. Princ. Sollen. curijs Imperatorum. *Deinde Marchio Brandeburgenſis, Archicamerarius, accedat ſuper equo, habens argenteas pelues, cum aqua in manibus, ponderis duodecim Marcharum argenti, & pulchrum manutergium, & deſcendens ab equo, dabit aquam imperatori, vel Regi Romanorum manibus abluendis.* Camerarius in Francia, quem Camerlanum & Camerlingum appellare ſolent, qui tanto in honore fuêre, vt Regum etiam affines, & cognati in ea dignitate fuerint. Sub Ludouico Pio Bernardus Reginæ frater hoc munus adminiſtrauit.

Camerariorum dignitas.

In eodem Imperio Palatinus Archidapifer eſt. Saxoniæ elector enſem fert, quod olim præſtitit ἀρχισπαθάριος qui nudo capite, proximus conſanguineis Imperatoris ferebat enſem. vt appareret, hoc voluiſſe maiores, eos oportere eſſe circa principem, qui & ipſi principes ſint.

§. 4. Palatij ſiue aulæ permulti ſunt alij magiſtratus, qui omnes vno nomine Palatini appellantur: Minores ita dicebantur, vt memoriales, agentes in rebus, apparitores, obſequium dicebatur totum apparitorum agmen, quod tutelæ pariter & honori erat. Quia vero in aula crebra eſt mentio Scholæ, Scholaſticorum, de illis nonnihil agendum cenſeo.

Obſequium quid.

Scholaſtici quidem quaſi eruditioni & Philoſophiæ vacantes dici ſolent, Serapionem Hieronymus teſtatur ob elegantiam ingenij Scholaſticum eſſe dictum, Saluianus Scholaſticos & diſcretos coniungit, Aug. de Dial. proprie & primitus dictos Scholaſticos eos ait, qui adhuc in Scholis ſunt, omnes tamen, qui in literis viuunt, hoc nomen vſurpare.

At Scholæ & Scholaſtici in Republicâ aliam plane ſignificationem habebant: Scholaſtici Præfectis Prætorio, Prouinciarumque Præſidibus in Concilio aderant.

Scholaſtici in Conſilio Præſidum erant.

Scholæ ordinum militantium fuêre, ita dictæ per antiphraſin, quod minime occioſæ ſint, vt multi arbitrantur, ego re vera ob ocio dictas arbitror, exercitatio enim armorum non erat tanta, vt videri poſſent, non eſſe ocioſæ. Magnam partem in ocio miles agit. Schola Vegetio centuria eſt. l. 2. c. 21.

Scholarum oua

Non fuiſſe autem nimios Scholarum militarium labores, ſatis ipſæ leges indicant. Nam vndecim Scholarum militia facilior fuit, quam eorum, qui ſub excelſis Magiſtris militum tolerabant militiam, & quidem duæ Scholæ inermes militabant, quæ erant Silentiariorum, & agentium in rebus, cœteræ armatæ, & quaſi in militia prætoriâ, hoc eſt, abundanti, molli, ocioſa, quæ magis in pompâ, quam periculis cernitur. Hinc duæ Scholæ Candidatorum, Seniorum, & Iuniorum, quos poſterior ætas Oſtenſionales vocauit, quod ad oſtentationem Maieſtatis proceritate, & formâ commendari regnantibus aſtarent. Varius tamen diuerſo tempore Scholarum numerus fuit.

Oſtenſionales.

Huc pertinent Ducenarij, & Centenarij, quæ legionum dignitates ſunt, ſed ad officia Palatina translatæ. Centum & ducentis cohortalibus præerant. Ducena & Cētena ipſa dignitas dicebatur, Paulus Samoſatenus Ducenarius potius, quam Epiſcopus dici voluit. Erant illi in Schola agentium in rebus; Procuratores Ducenarios primus Auguſtus inſtituit. Diol. 53. qui tributa colligebant, ita dicti, quod ducenta Seſtertia in cenſu haberent. Qui autem ordinem regebat Primicærius dicebatur, Primicærius aulæ ὁ τάττων τοὺς ἐν αὐλῇ πάντας, *ordinat omnes in aula.*

§. 5. Erant & hæc officia in aula regia præcipua Protoueſtiarius præerat Veſtiario quod interius erat, cimeliaque pretioſa ſeruabat, at protoueſtiarites ærarij præſes erat, magna eius dignitas, & comiti largitionum non impar. Sub eo erat Veſtiarius, & qui in triremi Imperatoria dicebatur Aueſtiarius.

Protoueſtiarius.

Magnus Scutarius ſtrator eſt Regis, equum aſcendenti, & diſcedenti baltheum, enſemque, olim etiam ſcutum porrigebat.

Scutarius. Strator.

Protallogator, qui præerat equis ad curſum publicum deſtinatis, ſubeſt magno primicerio.

Protallogator.

Λογαριαστὴς omnium aulicorum gerebat curam, ne cui ſtipendium deeſſet.

Λογαριαστὴς.

Sacellarius eleemoſynis præerat. Zont. t. 3. p. 76. ſed exigebat tamen, & ſupplicia decernebat. Eunuchi fere erant & potentes.

Sacellarius.

Magnus hoſpitij magiſter ſub ſe habet octo menſæ ſtructores & prægustatores.

Magnus Magiſter hoſpitij.

Præpoſitus Hoſpitij animaduertit in eos, qui delinquunt in aulico miniſterio, vel vbi Rex agit.

Præpoſitus hoſpitij.

Proceres alij in palatio verſabantur, & codicillis fiebant, honore & titulis ſine labore & emolumento gaudebant. Caſsiod. l. 6. Var.

Aulis purgandis præeſt apud Gallos Magiſtratus, quem Regem Ribaldorum dixêre Ribaldi homines validi, σακκοφόροι, baiuli, quales olim

Rex Ribaldorum.

Aegy-

Aegyptij, itaque Ita vagabundos, atque errabundos, vappas, & nebulones appellarunt; omne igitur hoc genus Saburræ Rex ille aula abigebat, ne tanquam muſcæ Regijs epulis inhæreſcerent, palatiumque fœdarent.

Multitudo in veteri Aula.

§. 6. Culpa veterum aularum ordinaria erat nimia hominū multitudo. Apparitores quadringentos Proconſul Africæ & Legati eius habuère. Arcad & Honor. Cod. 12. tit. 56. *Apparitiens tua & legatorum quadringentos cenſuimus deputandos, de hu duntaxat, quos eſſe ſibi detractos Reipubl. membra non queruntur.*

Comes orientis ſexcentos Theod. & Arcad. *In officio Comitis Orientis non amplius quam ſexcentis apparitores habeantur, quos quidem publicis neceſſitatibus novimus abunde ſuppetere.*

§. 7. Franci multi moderatiores fuerunt, centum nobiles, quibus menſtrui aurei centum, centum alij illis additi ſunt.

Quicquid Aulici acquirūt, peculium Caſtrenſe cenſetur.

Omnium Palatinorum priuilegium eſt, à Conſtantino datum, vt quod acquiſierint, quaſi peculium caſtrenſe habeant. *Omnes (inquit c. 12. t. 31.) Palatinos quos edicti noſtri tam dudum certa priuilegia ſuperfundunt, tam ſi quam, dum in palatio noſtro morantur, vel parſimonia propria quaſierint, vel donu noſtru fuerint conſecuti: vt Caſtrenſe peculium habere pracipimus. Quid enim tam ex Caſtris eſt, quam quod nobis conſcijs ac prope ſub conſpectibus noſtris acquiritur? Sed nec alieni ſunt à puluere, & labore Caſtrorum, qui ſigna noſtra comitantur: qui praſto ſunt ſemper actibus: quos intentos & eruditos ſtudijs, itinerum prolixitas, & expeditionum difficultas exercet. Ideoq; Palatini noſtri, qui priuilegijs edicti vti potuerunt, peculia ſua pracipua retineant, qua dum in Palatio noſtro conſtituti ſunt, aut labore (vt dictum eſt) proprio, aut donatione noſtra quaſierint. PP. X. Kal. Iun. Conſtantino A. VI. & Conſtantio Caſ. Coſſ.*

Denique erat & Tribunus rerum nitentium, qui id muneris habebat, vt palatium, & publica curarentur omnia, ac niterent.

CAPVT XVII.

Comitum conſideratio.

§. 1. COmites Zaſius, Rulandus, Cluuerius à Germanis initium habuiſſe ſine cauſa commenti ſunt: nam comites proconſulum, deinde imperatorum erant. idque ante notos Germanorum mores & inſtituta.

Comites, qui Principem comitabantur.

Comitum dignitas nunc in immenſum creuit, olim ita dicebantur, quod Principem comitarentur. Ipſa aula Principis Comitatus dicebatur; nec aliud erat, quam mitti ad Principem, ſi quis diceretur mitti ad Comitatum. Soc. hiſt. Ecc. l. 2. c. 23. Ammian. l. 28. ſacrum Comitatum vocat Symmachus l. 2. c. 8. l. 9. c. 8. Comitatenſes Legiones aut Vexillationes inde dictæ ſunt. L. nemo. c. de re militari. Comes etiam dicebatur, qui Comitatum ordinabat.

Comitum dignitas, magnu & paruis communis.

§. 2. Comitum dignitas partim in magnis nūc Principibus, partim in viliſsimis hominibus, partim mediocribus. Magni Principes ſunt Comes Palatinus Rheni elector, Comes Flandriæ, Tirolis; Viles quidam, qui Codicillis Cæſarum Comitatus ſeu Palatinatus honore donati, vagabundi diſcurſant, & titulo honoris ſeſe iactant, multi tamen viri honeſti & militares ea dignitate inſigniuntur. Fuere quidem illi vere Comites quandoque Imperatoris, ſed nunc cum tantam dignitatem præferant, Comites ex ſola conſuetudine appellari non debent.

Quamuis ex ea conſuetudine initium nominis ſit & origo. Adrianus enim Senatum in aulam tranſtulit, optimatum lectiſsimis in cohortem amicorum adſcitis, qui Comitatus Cæſaris dicebatur. Spartian. in Adriano. Poſtea honoris titulus datus alijs etiam eſt, vt profeſſoribus, qui viginti annos publice legerunt. Nunc vero cum ſint in Germania Pfaltzgrauij, Landgrauij, Marckgrauij, Burgrauij, hoc eſt, Comites Palatij, Limitum, Burgurum, id eſt, arcium, aut oppidorum, errores illi Comitum Palatinorum duntaxat nomen vſurpant,

Origo Comitum.

Comes autem Palatinus ita dicitur à Palatio; *non à Regione Capellatiana, qua à Palas nomen habet, cui praeſt Comes Palatinus, qua patrio nomine dicta eſt Pfaltzia,* vt putat doctiſsimus Petrus Gregorius Toloſ. l. 6. Syntagm. c. 8. Vere enim Comes Palatinus à Palatio Cæſaris atque ab ea, quam habet in eo dignitatem, appellatur. Nam primo Archidapifer eſt, quod officium eſt Palatinum, deinde vacante imperio, eſt vnius partis Vicarius Tertio Iudex in cauſis, quibus Imperator impetitur, quæ eſt eximia dignitas. Ita eſt in aurea Bulla t. 5. de iure Comitis Palatini Rheni & Ducis Saxoniæ. *Quoties inſuper, vt pramittitur, ſacrum vacare contiget Imperium, Illuſtris Comes Palatinus Rheni, ſacri Imperij Archidapifer, ad manus futuri Regis Romanorum, in partibus Rheni & Sueuia, & in iure Franconico, ratione Principatus ſeu Comitatus Palatini priuilegij, eſſe debet prouiſor imperij, cum poteſtate iudicia exercendi, ad beneficia Eccleſiaſtica praſentandi, recolligendi reditus; & prouentus; & inueſtiendi de feudis, iuramenta fidelitatis, vice & nomine ſacri imperij, recipiendi, qua tamen per Regem Romanorum, poſtea electum, ſuo tempore omnia innouari, & de nouo ſibi iuramenta ipſa praſtari debebunt, feudis principum duntaxat exceptis, & illis, qua Fanbulehen vulgariter appellantur, quorum inueſtituram & collationem ſoli Imperatori, vel Regi Romanorum ſpecialiter reſeruamus. Ipſe tamen Comes Palatinus omne genus alienationis, ſeu obligationis rerum imperialium, huiuſmodi prouiſionis tempore expreſſe ſibi nouerit interdictū. Et eodem iure prouiſionis illuſtrem Ducē Saxonia ſacri imperij archimareſchallum frui volumus, illis locis, vbi Saxonica iura ſeruantur, ſub omnibus modis & cōditionibus ſicut prius eſt expreſſum. Et quāuis Imperator ſiue Rex Romanorum ſuper cauſis, quibus impetitus fuerit, habeat, ſicut ex conſuetudine introductum dicitur, coram Comite Palatino Rheni ſacri Imperij Archidapifero, Electore principe reſpondere: illud tamen iudicium Comes ipſe Palatinus non alibi, praterquam in Imperiali Curia, vbi Imperator, ſeu Romanorum Rex praſens extiterit, poterit exercere.* Florente Gallorum & Germanorum imperio vrbibus præerant Comites, qui Iudices, & quaſi Prætores erant, Beat. Rhen. lib. 2. rerum German. Cum autem vel ob merita, vel euentus bellorum interdum comitatuum adminiſtrationes perpetuæ fierent, & hæreditariæ, inde nati ſunt Comites & Marchiones, quorum nunc in imperio magna eſt multitudo, dignitas & poteſtas.

Electoris Palatini dignitas.

Eadem Electoris Saxonia poteſtas.

§. 3. Arcadius & Honorius Comites Proconſulibus æquatunt. *Eos qui (t. 12. t. 10.) tranquillitatis noſtra conſiſtorij dici Comites meruerunt, ſpectabilibus proconſulibus aquari generaliter decernimus Dat. III. Kal. Octob. C. P. Theodoro. V. C. Coſſ.* Hoc de Conſiſtorianis, de Comitibus rei militaris. t. 12. Honorius & Theodoſius adorandi Principis

Comites Conſulibus aquati.

cipis poteſtatem firmorunt: *Prepoſitos ac tribunos Scholarum, qui inquietudinis epulis adhibentur, & adorandi Principis facultatem antiquitus meruerint: (inter quos comites etiam ſacri ſtabuli, & curæ palatij numerantur) ſi primi ordinis Comitiuam cum Præpoſitura meruerunt, & caſu ad altiora non peruenerint, depoſito ſacramento inter eos, qui Comites Aegypti, vel Ponticæ diœceſeos fuerint (quorum par dignitas eſt) haberi præcipimus, alios qui honore Comitiuæ regimẽ fuerint nacti, abſolutos militiâ inter eos, qui Duces fuerint prouinciarum, numerari iubemus. Dat. 7 Kal. Apr. C.P. Lucio V. C. Coſſ.* Decuriones palatij poſt emenſum fideliter obſequium poterant inter Comites taxari. Cod. 12. *de Silentiarijs & Decurionibus. Decuriones noſtri palatij poſt emenſum fideliter obſequium, poſtque depoſita ſacramenta militia, electionem habeant, ſiue ex magiſtro officiorum, velut agentes dignitatem conſequi à noſtra Maieſtate maluerint: ſiue inter viros illuſtres Comites, domeſticorum: videlicet inter agentes taxari: vt tam in adoranda noſtra Serenitate, quam in ſalutandis adminiſtratoribus, & reliquis prædicti honoris priuilegijs, nec non noſtro conſiſtorio his honor omnifariam reſeruetur, Dat. Prid. Kal. Non. C.P Honorio X. & Theodoſio VI. AA. Conſſ.*

Medici facti comites. Hac dignitate donati etiam ſunt Archiatri Palatij, ita Honorius & Theodoſius. *Archiatros intra palatium militantes, ſi comitiua primi ordinis nobilitauerit gradus, inter vicarios taxari præcipimus, ſiue iam pridem depoſuerunt militiam, ſiue poſtea depoſuerint: ita vt inter Vicarios Duces, qui adminiſtrauerint, & eos qui comitiuam primi ordinis meruerint, nihil interſit niſi tepus, quo quis adminiſtrauerit, vel comitiua adeptus eſt inſignia, Dat. 12. Kal. Apr. C P. Lucio. V. Coſſ.*

Comes ſtabuli olim alias ſta potens. § 4 Comitem ſtabuli magnæ authoritatis fuiſſe conſtat; nam Valentinianus fratrem Valentem ea dignitate ornauit. In Germania ordinaria dignitas eſt inter mediocres. In Gallia inter ſummas, imò periculoſiſſimas. Conſtabularium vel coneſtabilem appellant voce corrupta. Olim, cum bellu erat, equitatus illi committebatur, poſtea totus exercitus, ius in milites omnes habebat, fratribus etiam Regis & Cognatis imperabat. Tum creuit auctoritas, cum officium factum eſt perpetuum. Huius itaque dignitas maxima eſt, cui Mareſchalli ceteri ſubſunt. Ideoque & Regem in poteſtate habet. Mareſchalci ſunt vice Coneſtabuli, & Magiſtri equitum, olim quatuor fuêre, poſtea diuidendæ potentiæ numerus auctus, vt octo eſſent. Magiſter peditum vicarius eſt proprie Coneſtabuli.

§. 5. Ducum, Comitumque à Carolo Magno non erat auctoritas ſingularis, erant inſtar præſidum Romanorum, quos Imperatores arbitrio ſuo vel amouebant, vel reponebant in locum dignitatis, quemadmodum amici Regum nunc talentum, nunc denarium valent, prout locum illis Rex aſsignarit.

Aliquem dignitatis gradum poſt Diocletiani tempora duces habuerunt, & prima eorum apud Ammianum mentio. In Francia proximi regibus fuere, V Valfridus, Strabo l. de reb. Eccl. c. 13 Sed præfecturæ potius, quam hæreditariæ ditioni præerant.

Pares conſanguinei, & fratres Regum dicebantur, poſtea duodecim ita vocati ſunt, alioqui & parentes ſic vocantur.

Ordo dignitatum olim ſcriptus. Refert Bullingerus legiſſe ſe in veteri Codice Regem duos Patricios; hunc quatuor Duces, Ducem quatuor Comites, illum quatuor Barones, Baronem quatuor Caſtellanos, huc quatuor Vaſallos habere oportere. Alio in Codice: Comitem præeſſe decem Marchionibus, Marchionem decem Baronibus, quod ſcriptum eſſe credo, ſeruatum arbitror nunquam. Marchiones à limitibus eſſe non dubito, Marc Germanis non eſt equus generoſus, ſed Maer equa eſt, & forte equus. Marck autem ſiue March, eſt limes.

Comes largitionum. §. 6. Comes rerum priuatarum, initio procurator Cæſaris, & deinde Comes rei Dominicæ, alius & ſub eo fuit Comes largitionum priuatarum. Poſtea de bonis caducis, de inceſtu, de violatoribus ſepulchrorum iudicauit. Comes ſacri patrimonij ab eo etiam diſtinctus fuit, ſub eo tamen fuiſſe videntur.

Poſtea idem officium, quod fuerat Comitis ſacrarum largitionum, datum eſt Protoueſtiario, qui omnia precioſa, atque adeo ipſum ærarium cuſtodiebat; id enim & poſtea additum eſt.

Barones dicti Patres. §. 7. Barones quidam putant Varones eſſe, hoc eſt, ſeruos militum lixas, qui ſtolidiſsimi hominum ſunt; Germani eos viros vocaſſe aiunt Barones, qui ſapientes veteribus. Nunc Germani eos Frenherrn appellant, non quod ſuperiorem non agnoſcant, ſed quod ſub ſummo tãtum Magiſtratu ſint: Dictionem Germanicam eſſe reor, rem ſumptam à Romanis: illi Senatores vocabant Patres, erat nomen dignitatis, vnde & Patricij. At priſcis Germanis & nunc quoque pater dicitur Vaar contractione ex Vader / nam Vatter recentius eſt. Baron igitur ſeu Varones quaſi patres dicti ſunt. Non ignoro alias eſſe aliorum de Baronibus ſententias. *Germanis vſitatum eſt, ex P. facere b, ex T. vero d.* Quidam eos à βαρεῖν, aut potius βαρύνειν dictos arbitrantur, quod grauitate & dignitate præſtent. alij ab arcibus, quas Græci poſteriores ex hebræo dixere βάρεις. A ברא, hoc eſt, creando qui deriuant, longius à recto abeunt. Quid enim Germanis & Gallis in mentem veniret Hebræo nomine, & quidem tam generali, nouam dignitatem inſignire? Si tamen ab Heber vſque nomen eſt quærendum, rectius dicemus Barones בריריגים Barionim, dictos, quaſi à בריר, electos, ſerenos, puros, hoc enim ſignificatu vſitatius vtuntur Hebræi. Sed eum inter Germanos, & Gallos ea dignitas ſit, malo ex eorum lingua, & quidem antiqua, quam exteris petere ſignificationem. Quibuſdam in vrbibus, vti in aurea Moguntia, quidam opificum Magiſtri, quorum cura eſt, operas peregrinos aduenientes curare & dirigere, Patres appellantur. Audire tamen & alios iuuat, Vaſſos eſſe eoſdem nonnulli putant, ſed oſtendit Petrus Greg. Toloſ. diuerſos eſſe, l. 6. Synt. c. 10. *Vaſſi qui dicti.* *Barones apud Germanos & Scotos dici idem quod Vaſſos Regios, teſtatur Hector Boethus. Et eo nomine contineri Blondus voluit. Eoque nomine aliqui putant Regni capitaneos dictos & magnates, omnes Duces, Comites, Marchiones. Et Otho Friſingenſis Guillelmum Marchionem de Montiſferato inter Italiæ Barones refert. Et antiquis quoque in Gallia, Barones, Comites dici placuit aliquando, vt pluribus docet Rhenatus Chopinus. Baldus autem hunc à Langbardis magnum Caſtellanum vocari notat, & in Gallia quoque Boerius, eumque eſſe qui infima, media, & ſumma coercitionis ius in arce quadã conceſſione Principis obtinuerit. Suſpicantur alij Baronem eum dici, qui Valuaſſor magnus & Capitaneus Regis in feudis dicitur, quem de plebe aliqua, vel de parte Princeps inueſtiuit. Alijs autem placuit quemlibet infra Comitem habentem aliquam dignitatem dici Baronem: Volu-* *Valuaſſor.*

tunt

runt enim digniorem eſſe Comitatum Baronia. Neq; vulgo probatur ſententia eorum, qui has dignitates confundunt, eo quod ſæpe vtraque nominentur in iure ſimul vt diuerſa. Quidam & ſupremam poſt Regiam poteſtatem Baronis, quod ad clientelaris iura pertinet; eoſq; Barones à Græco verbo βαρεῖν dictos autumant, quod grauitate, dignitateque cæteros Dominos Beneficiarios anteire debeant: eiuſq; rei teſtimonium ex Cicerone citant ad Atticum. Apud Patronum, & reliquos Barones te in maxima gratia poſui, &c. Vbi tamen alij Varones legunt. Alij Barones à forma ædificij clientelaris deducunt, quod domus vndiq; occluſa, & ſubſtructa turribus, Bareis à Paleſtinis dicantur teſte Rhodigino. Sed ſi ex alijs linguis noſtram interpretari liceat, mihi verior declinatio videtur ex Hebraico ſermone, vt Baro dicatur, veluti creatura noua, & creatio quæ non ſit nec Dux, nec Marchio, nec Comes, ſed nouum quid. Sic enim Hebræi dicunt, bara ברא *creauit, &* בריאה *figmentum, creaturam nouam, vel à barach* ברה *elegit, vt dicatur Baro, electus. Et apud Rabinos etiam* בדירן *Barion dicitur ſatelles, qui dicitur vulgo ſpatharius, ſpadacius.* Et c. 11. Vaſſos oſtendit maiores Principes dici, & Valuaſſores, & Valuaſinos. Verba eius. *Valuaſſores putant dictos, quod ad valuas ſtarent Dominorum: ſicut & apud Reges Hebræorum fiebat. Minores Valuaſſores, Valuaſinos quoq; dixerunt. Et iterum qui à minoribus Valuaſſoribus feudum accipiebant, dicebantur minimi Valuaſſores. Sic itaq; tres gradus Valuaſſorum, Maiorum, minorum & Minimorum. Eratq; libitum communi iure minoribus, auferre à minimis feudum pretio reſtituto, ſi illud illis vendidiſſent: non tamen licuit Mediolanenſi conſuetudine, quia eiuſdem iuris ſunt minimi ac maiores. Horum omnium reſpectu Seniores dicuntur Duces, Comites, Marchiones; qui à Rege feudum accipientes alijs dederint, quaſi primi Feudatarij ante maiores Valuaſſores. Ex voce hac, Seniores, deducta vox Seigneur. Valuaſſores etiam milites dicuntur Seniorum. Ita enim ſæpe Conradus I. in lege addita Franciſcis, & Longobardicis, titulo de beneficijs, & tert ii tributarijs vſurpat. Sic vſurpauit Pipinus in lege, quam de re intertiata hoc modo tulit: Vt nullus comparet Caballum, Bouem, Iumentum, vel aliā rem, niſi illum hominem cognoſcat, qui eum vendiderit, aut de quo pago eſt. aut vbi manet, & quis eſt eius Senior. Dicebant Franci Vaſallos & Vaſſos, vt extat tit. de Vaſſis Dominicis & Ammonius ait, Carolum Magnum ordinaſſe per totam Aquitaniam Comites, Abbateſq;, nec non alios quamplurimos, quos vulgo Vaſſos, inquit, vocant, ex gente Francorum. Et alibi tradit, Taßilonem Ducem Baioariorum veniſſe cum Primoribus gentis ſuæ, & more Franciſco in manus Regis, in Vaſſaticum manibus ſuis ſemetipſum commendaſſe: fidelitatemq; tam ipſi Regi Pipino, quam ipſis filijs Carolo, & Carlomanno iureiurando ſupra Corpus S. Dionyſij promiſiſſe, &c. Similiter & omnes primores ac maiores natu Baioarios. Quidam dicūt, appellatos Vaſallos à vas vadis, eo quod in forma fidelitatis obligationem iurauerint Domino, alij dicunt à nomine Frācico Vaßi, quod fortem ſignificat, Nempe quod Domini feuda delectis fortibus militibus concederent. Baſſalar lingua Turcica homines præcipui dicuntur, vt ſi liceat ita loqui, capita, qui propter Conſilium ſemper Principem comitantur: Sic Satrapæ & maiores dignitatis homines, Turcis etiam appellantur Baſſæ, quorum & alij alijs maiores. Sic Baſſæ à Baßis alijs pro dignitate honorantur.* Itaque forte & Βάσσαι quaſi Vaſsi dicti ſunt.

Vnde Barones dicti.

Valuaſſores.

Barones & Baros alij viros appellant, nimirum fortes, vt ſit nomen virtutis. ita Gloſſæ quædam. Picardi ſic maritos vocant. Varon Hiſpanis vir eximius dicitur. Quin libertatis notionem habet Germanica dictio Bar, ideo ſic etiam liberos, hoc eſt, filios appellatos nonnulli credunt. Baronagium Matthæus Paris in hiſt. Anglicana vocat conſilium, ſeu conſeſſum Franciæ.

CAPVT XVIII.

Romani Conſulatus conſideratio.

§. 1. IN ciuitate Romana primaria exactis Regibus fuit Conſulatus, quo quidem in Magiſtratu creando, ornandoque multa ſapientiſsime, aliqua minus prudenter inſtituta inuenio. Non quod ſapientiâ deficerentur, ſed quod metu, æmulatione, cupiditate recti metas tranſilirent.

Leges Romanorum ex contentione læſa, quietem impedierūt.

Primi Conſules pulſis Regibus.

§. 2. In Conſulibus creandis principiò integerrimè actum eſt; Duo à Præfecto vrbis ex commentarijs Seruij Tullij creati ſunt, anno vrbis conditæ ducenteſimo quadrageſimo quarto. L. Junius Brutus, & L. Tarquinus Collatinus, idque Comitijs Centuriatis.

Centuriata Comitia prætulit Seruius, ne in humilimorum manu eſſent Comitia. Nam cum eſſet maior pars pauperum, nihilominus in ditiſſimorum poteſtate erant Magiſtratus; Sex claſſes erant, prima erat ditiſsimorum, [illegible] era diuitum. Centuriæ erant centum & nonaginta tres, in prima claſſe erant Centuriæ 98. ſecundâ viginti; Duæ igitur illæ claſſes conſentientes Magiſtratus deſignabant. Cæteri Magiſtratus minores tributis Comitijs creabantur, in quibus cum plus valeret populus, Q. Fabius, & P. Decius turbam Forenſem quę miſta fuerat omnibus tribubus in quatuor vrbanas coniecit tribus. Atque ita ſemper in præcipuorum poteſtate fuêre Comitia, quod magnopere curandum eſt in liberâ Republica, ne improbi & egentes eum deſignent Conſulem, cui affligi & euerti Rempublicam expedit.

In comitijs Centuriatis, diuites præualebāt.

Tributorū Comitiorum vis, ad diuites tranſlata.

§. 3. Aetas Conſularis, annorum erat 42. nec niſi decem annorum ſpacio ordinarius ad eum reditus; quin & hoc ſeruatum, vt per gradus, & alios Magiſtratus bene geſtos ad ſummam dignitatem aditus fieret. Hæc tamen omnia quandoq; vel ambitione, vel neceſsitate Reipubl. mutata ſunt. Poſtea ætatis ratio neglecta, Honor. Puer ad Conſulatum euectus eſt.

Matura ætas Magiſtratuum ſit.

> Claudian. *Inter cunabula Conſul*
> *Proueheris poſito ſignans modo nomine faſtos,*
> *Donaturq; tibi, qui te produxerat annus.*
> *Ipſa Quirinali paruum te cinxit amictu*
> *Mater, & ad primas docuit reptare curules.*

§. 4. Conſulum magnus honos erat. Nam primo, ſella ei erat eburnea, plane regia. Hinc amplißima dignitas dicitur, omnibus dignitatibus anteponitur, & ipſis eſt Imperatoribus expetitus honos. Statius l. 4. Syluarum.

Signa honoris, ſella curulis.

> *Lucemque à Conſule ducit*
> *Omnis honor.*

Deinde toga prætexta. Ab imperatoribus ea dari ſolebat æuo poſteriori. Vopiſcus in Probo. *Te manet Capitolina palmata.* Valerianus ſcripſit ad Aurelianum. *Cape igitur tibi pro rebus geſtis tuis coronas murales quatuor, &c. togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, ſubarmalem profundam, ſellam eboratam: nam te Conſulem hodie deſigno, ſcripturus ad Senatum vt tibi deputet ſcipionem, deputet etiam faſces.*

Toga prætexta.

Imperatores Conſulibus vana reliquerũt, poteſtatem ademerunt. Conſulum annus erat.

Hæc in re illi largi, ſeruato Mœcenatis præcepto. *Conſulibus honorem ſeruate robur adimite.*

Tertio, Conſulum nomine annus inſcribebatur, quocirca interdum improborum nomina e faſtis abraſa: & merito queritur Claudianus.

Tra. cata per vrbes

Oſtentatur anni, titulumque effœminat anni.

Libanius eam deſcribit dignitatem, quæ diu poſt ſine poteſtate manſit. *Quid venerabilius eſſe poſſet, quam vniuerſum orbem terrarum Solis inſtar nominis appellatione continere, & omnium hominum in ore eſſe nomen, à parentibus poſitum, cuius memoria multas habeat neceſſitates, iudicia, nuptias, forum, portus, debita, venditiones, contrahentes, paciſcentes, litigantes, fidem per literas facientes, communicantes, diſſidentes, filiorum opulentorum natales.*

Priſcorum Conſulum poteſtas regia.

§. 5. Poteſtas Conſulum plane fuit regia. Liuius vere l. 2. *Libertatis autem originem inde magis, quia annuum imperium conſulare factum eſt, quam quod diminutũ quicquã ſit ex regia poteſtate, numeres. omnia iura, omnia inſignia primi conſules tenuere. id modo cautum eſt, ne ſi ambo faſces haberent, duplicatus terror videretur. Brutus prior concedente collega faſces habuit, qui non acrior vindex libertatis fuerat, quam deinde cuſtos fuit. Omnium primum auidum noua libertatis populum, ne poſtmodum flecti precibus aut donis regijs poſſet, iureiurando adegit, neminem Romæ paſſuros regnare.*

Summum Imperium Republicæ neceſſariũ.

Primum tamen poteſtatis faſtigium ad gerenda bella delatum eſt, Exemplo Laconum, apud quos Rex, & duo annui erant Imperatores. Hinc faſces, & Lictores; omnia regio more. Poſtea tempore Imperatorum vix vlla Conſulibus permiſſa bella ſunt. Extra ordinem fuit, quod Beliſarius Conſul factus bellum in Sicilia geſſit, Magiſtratumque in prouincia depoſuit. Quamuis iam non Magiſtratus, ſed vani honoris larua erat.

Duo pari poteſtate, ſe mutuo compeſcunt.

§. 6. Poteſtatem minuit primo additus ſocius pari poteſtate, vt ſi vnus improbus eſſet, aut ſeditioſus, à collega compeſceretur, cum alternis faſces haberent.

Deinde Imperium annuũ, vt modeſtius imperarent illis, quos aliquando Magiſtratus eſſent habituri. Quod nunc quoque multis vrbibus moris eſt, ſed alio, quam apud Romanos, & feliciore modo.

Verum cum ne ſic quidem quorundam imperioſa ſuperbia ſatis compeſceretur, poſtea conſtitutum, vt ex Senatus ſententia iudicarent, agerentque, quin etiam à Conſulibus ad populum conceſſa eſt prouocatio. Tandemque eo contentionis deuenerunt, vt Conſulum frangerent faſces, vt ad nomen non reſponderent Liuius l. 11. A. Virgino. T. Veturio Conſulibus.

Omnis poteſtas ſeipsã ſemper auget.

Tandem Tribuni illis oppoſiti. Hinc enim omnes illæ contentiones ciuitatis diuitæ. Hinc vincula Claudio minantur, Liu. l. 2 & l. 5. Tribunos militum in poteſtate Senatus eſſe iubent, & l. 7. Manlium dictatura ſe abdicare cogunt. l. 4. Populum in conſules concitant Atque inter hæc patrum plebiſque certamina, magnam partem ciuitas egit. Quia imperia inter ſe concertantia habuerunt.

Summam poteſtatem inermem eſſe voluerunt.

§. 7. Exercitum non niſi Senatuſconſulto, aut plebiſcito habere. Iulius Cæſar in decem annos Conſul, & Dictator renuntiatus eſt, quod cuncti facere, cum primum poteſtas fuit, vindicarunt. Auguſtus etiam, quemadmodum tribunitiæ poteſtatis eſſe cœpit, ita Proconſulare etiam Imperium habuit Dio ait: ἀνθύπατός τε ἀεὶ καὶ ἐσαεὶ καταδειχθεὶς, ὥστε μήτε ἐν τῇ εἰσόδῳ τῇ εἴσω τοῦ πωμηρίου καταθέσθαι τὴν ἀρχήν. *Proconſul creatus, hoc eſt, conſulari poteſtate ſemper in perpetuum, vt nec ingreſſu in Pomœrium poteſtatem deponeret.* Alioqui ingreſſus vrbem Imperium Procõſulare perdebat. Africano ſuperiori ob ingentia in Rempublicam merita perpetuum Conſulatum quidem plebs detulit, ſed ille maiore modeſtia recuſauit. Domitianus decem & ſeptem Conſulatus non ſine irriſione numerauit.

Auguſtus omnium poteſtates ad ſe traxit.

§. 8. Pecuniæ publicæ tractatio penes Conſulem erat, vnde & Cæſar Conſul aureos lateres ſuffuratus æneos auratos in eorum locum ſubſtituit. Hoc quidem magnum fuit, ſed poſtea ea cura alijs commiſſa eſt. Cæſar primo ingreſſu ærarium aperuit, & Tribuno vetanti mortem minatus eſt. Protulit vero aureorum laterum 26000. & 300000. in numerato: ſumma eſt 26. millionum.

Pecuniæ cuſtodia. nõ facile vni committenda.

§. 9. Conſuli ius erat ordinarium, Senatum cõſulere. Id adeo ſeruatum eſt, vt Imperator non niſi ſpeciali priuilegio, Senatum conuocandi poteſtatem haberet. Itaque Senatuſconſulto datum hoc legimus Veſpaſiano. *Vtique ei Senatum habere, relationem facere, remittere, Senatuſconſultum per relationem diſceſſionemque facere liceat, &c. Vtique cum ex voluntate, auctoritateve, iuſſu, mandatuve eius, præſenteve eo Senatus habetur omnium rerum ius perinde habeatur, ſeruetur, ac ſi è lege Senatus edictus eſſet, habereturq;*

Concilium conuocare licet ſupremo tantum Magiſtratui.

Solebat itaque hoc ius Principibus dari. Conſul autem ille referebat, qui eo menſe faſces habuit. Atque hoc ordinarium, ſolebant tamen Senatores interdum petere, vt ad Senatum referrent, ipſique de rebus vrgentibus perorare. Magnum tamen in conſule momentum fuiſſe conſtat ex Philipp 8. initio, alijſque.

Conſulatu iam exceſſo, alio nomine Magiſtratus creant.

§. 10. Creati ſunt Tribuni militares, conſulari poteſtate Anno vrbis 309. poſt Annum 396. eſſe deſierunt, nec eo tempore continuo, ſed pene alternatim cum Conſulibus Magiſtratum inierunt. Cauſa creandi Tribunos militares conſulari poteſtate, quia Conſules plebeios facere patres recuſarunt, Tribunos expetierunt. Maluerunt itaque Tribunos, qui ex plebe & patribus eſſent. & primo quidem ex patribus tres electi ſunt, *contenta plebe fuit, quod ſui habita ratio eſſet*; deinde quatuor ac tandem ſex partim patritij, partim plebei ſunt facti. Tandem octo Liu. l. 5. initio, miror autem quoſdam mendum putare eius loci, nec octo fuiſſe vnquam, cum id Liuius refutet. *Pace alibi parta Romani Veijque in armis erant, tanta ira odioque, vt victis finem adeſſe appareret. Comitia vtriuſque populi longè diuerſa ratione facta ſunt. Romani auxere tribunorum militum conſulari poteſtate numerum. octo, quot nunquam ante creati, M. Aemilius Mamercus iterum, L. Valerius Potitus tertium, Ap. Claudius Craſſus, M. Quintilius Varus, M. Iulius Tullus, M. Poſtumius, M. Furius Camillus, M. Poſtumius Albinus.*

Tribuni conſulari poteſtate octo.

Verum magna in eâ re fuit plebis moderatio, quod Annis 44. nemo è plebe creatus ſit Tribunus militum in caſtris, quamuis de Conſulibus contenderent, vt appareat nobilitatis ſuperbiam, non plebis maleuolentiam cauſam fuiſſe, vt Magiſtratus communicarentur infimis.

Annua adminiſtratio, parum vtilitatis habet.

§. 11. In hac Magiſtratus ſummi creatione, & adminiſtratione multa ſunt, quæ requiro. Nam re vera male veteri conſultum Reipublicæ fuit:

Fons

Fons mali, quod poteſtas annua ſemper nouas ſpes cupidis mutationum inijciens ad continendum populum parum auctoritatis, parum virium habuit. Id mihi Romani ipſi concedunt. Liuius lib. 2. *Liberi iam hinc populi Romani, res pace belloque geſtas, annuos Magiſtratus, Imperiaque legum potentiora, quam hominum peragam, qua libertas vt lætior eſſet, proximi Regis ſuperbia fecerat. nam priores ita regnârunt, vt haud immerito omnes deinceps conditores partium cœpta vrbis, quas nouas ipſi ſedes ab ſe aucta multitudini addiderunt, numerentur: neque ambigitur, quin Brutus idem, qui tantum gloriæ ſuperbo exacto Rege meruit, pesſimo publico id facturus fuerit, ſi libertatis immatura cupidine, priorum Regum alicui regnum extorſiſſent. Quid enim futurum fuit, ſi illa paſtorum, conuenarumque plebs transfuga ex ſuis populis, ſub tutela inuiolati templi aut libertate, aut certe impunitate adepta, ſublato regio metu, agitari cœpta eſſet tribunitijs procellis? & in aliena vrbe cum Patribus ſerere certamina, priuſquam pignora coniugum ac liberorum, caritaſq; ipſius ſoli, cui longo tempore aſſueſcitur, animos eorum conſociaſſet? diſſipatæ res nondum adultæ diſcordia forent: quas fouit tranquilla moderatio imperij, eoque nutriendo perduxit, vt bonam frugem libertatis maturis iam viribus ferre poſſent.* Fatetur ille ſane liberum populum illa creſcere non potuiſſe, quin Tarquinio tam ſæuo, tam ſuperbo Rege adhuc viuo Dictatorem eſſe voluerunt, metu belli Latini. Egregie id Liuius expoſuit lib. 2. *Creato* (is Lartius fuit) *Dictatore primum Romæ, poſtquam præferri ſecures viderunt, magnus plebem metus inceſſit, vt intentiores eſſent ad dicto parendum, neque enim vt in Conſulibus, qui pari poteſtate eſſent, alterius auxilium, neque prouocatio erat: neque vllum vſquam, niſi in cura parendi auxilium.* Paulo poſt Poſthumius Dictator cum Tarquinio depugnat. Deinde ſublatis Regibus geminata tyrannis, & plebis mox ſeditio coorta eſt. Liuius lib. 2. Appio Claudio, & P. Seruilio Conſulibus ea cœpit. Iam prope erat, vt ne Conſulum quidem maieſtas coerceret iras hominum. Et paulo poſt: *Sanire inde vtique Conſulum alter Pauseſque. ſed plebi creuerant animi, & longe alia, quam primo inſtituerant, via graſſabantur. Deſperato enim Conſulum, Senatuſq; auxilio, cum in ius duci debitorem vidiſſent, vndique conuolabant: neq; decretum exaudiri Conſulis præ ſtrepitu & clamore poterat. neq; cũ decreuiſſet, quiſquam obtemperabat, vi agebatur, metuſque omnis & periculum libertatis, cum in conſpectu Conſulis ſinguli à pluribus violarentur, in creditores à debitoribus verterat.* Tandem ſeceditur, & ne Sacramento tenerentur, occidere Conſules conſtituunt.

§. 12. Cauſa cur Conſulatus non ſit Magiſtratus idoneus, eſt multiplex; nam ambientium eſt, annuus eſt, imperitorum eſt, æmulorum, & in eos quos timet, quos multas ob cauſas offendere non poteſt.

Conſulatus infirmus Magiſtratus.

Fons primus infirmitatis eſt in eo Magiſtratu, quia etſi aliquando virtuti, conſtantiæ, integritati præmium eſt datus Conſulatus, ſæpius tamen blanditijs, & ambitioni ceſſit. Primo frequẽtiſſime datus eſt diſertis, Cicero de petitione Conſulatus *Nõ poteſt qui dignus habetur patronus Conſularium, indignus Conſulatu putari, præſidia itaque etiam per ſummam iniquitatem parabant, & priuatim fauorem.* Idem Cicero. *Deinde & amicorum multitudo, & genera appareant: habes enim ea, quæ noui non habuerunt, omneis publicanos, totum fere equeſtrem ordinem, multa præterea municipia, multos abs te defenſos homines, cuiuſq; ordinis, aliquot collegia: præterea ſtudio dicendi conciliatos plurimos adoleſcentulos, quotidianum amicorum aſſiduitatem, & frequentiam. Has cura vt teneas & commendando, & rogando, & omni ratione efficiendo, vt intelligant, & quid debent tua cauſa, referenda gratia, & qui volunt, obligandi tui tempus ſibi aliud nullum fore.* Monet deinde vt optimatibus, & nobilibus ſeſe commendet. Hinc videmus nullum adeo improbum, qui ob ſcelera ſpem conſequendi Conſulatus amiſerit. Admiranda ſunt, quæ de Antonio & Catilina, Galba & Caſſio ſcribit Cicero, & tamen Competitores erant Conſulatus. Tribus vt haberent, promiſſione, ſpe, munere eas inducebant. Hinc ſalutatores, deductores, aſſectatores, amici, qui omnia ad ambitionẽ candidati, nihil ad Reipublicæ ſalutẽ referebant. Hinc in populari petitione, & preſſatione, illæ illecebræ, & fuci, nomenclatio, blanditiæ, aſſiduitas, benignitas, rumor, ſpes; Hinc illa candidatorũ lex, ne committerent, vt dicere quis poſſet, ſe nõ eſſe rogatum, aut non valde, & diligenter rogatum. Promiſſiones honorificæ, & largæ, largitiones effuſiſſimæ hoc ſæpe effecerunt, vt Conſulem facerent, quem habere filium nemo bonus vellet. Hinc peſtes illæ Reipublicæ, Sequeſtres, Interpretes, Diuiſores. Cum igitur pecunia, & ſceleribus ad dignitatem venirent plurimi, non potuerũt illi cum dignitate, aut bono publico adminiſtrare Rempublicam, quam virtute obtinere non potuerunt. Cœcati itaque pecunia viros inſignes repulerunt.

In Conſule deſignando errores.

Q. Aelius Tubero quod lectulos punicanos hædinis pellibus ſtrauiſſet & pro argenteis vaſis ſamia expoſuiſſet, à Prætura repulſus eſt. Paulus Aemilius repulſis ſuis campum fatigauit, nec nobilitatis ſplendore, aut animi bonis efficere potuit, quo minus aduerſos haberet Quirites. Metellum eadem inuidia mœſtum è campo depulit. Summum vero populi Romani dedecus fuit, Vatinius in Prætura Prælatus Catoni.

Maius malum hac ex re ortum eſt, vt magiſtratus illi ſæpenumero egentibus conferrentur, qui in largitiones opes omnes effuderant. Quomodo ergo in his auctoritas, vigor, exiſtimatiõ eſſe potuit, qui niſi ex iniuria, venditis ſententijs, corruptiſque iudicijs, ex Prouincialium ſpolijs tantum rapinarum congeſſiſſent, quod ſibi, & iudicibus ſatis eſſet, mox depoſito Magiſtratu in nexum trahendi eſſent.

§. 13. Quod ſi boni, fortes, æqui, rerumque periti eſſent Conſules; omnem nihilominus vim Conſularis Imperij breuitas temporis eludebat. Nam hoc ipſum quod annuus tantum eſſet Magiſtratus, fortitudinem & fiduciam imperantis retundebat, & qui muiti parerent, vel offenſi eſſent, ſingulos dies in numerato habebant, deſignatus etiam Conſul ſæpe infeſtus, aut quamuis beneuolus, ſucceſſor tamen imminebat. Sed nihil æque oberat, quam imperitia eorum qui creabantur, nam in ſingulos annos nouum Rectorem deligebant, quod perinde eſt, ac ſi Princeps quiſpiam, aut ciuitas ſingulis annis nouum medicum, qui nullum vnquam ſanaſſet, ſibi deligerent, & eius artem vitæ ſuæ diſcrimine periclitarentur, quæ inſania maior etiam cenſeretur, ſi fauore aut muneribus capti imperito committerent ſanitatem. Quocirca pleræque vrbium liberarum in Germania Conſulatum quamuis mutent, in viris expertis tamen permanere permittunt. Optime

Sine auctoritate imperat, nec priuatus futurus.

cautum eſt legibus Coloniæ Agrippinæ, vt inter ſex maneat continuus Conſulatus, ita vt tertio quoque anno ad vnumquemque redeat. Quà ex re hoc commodi conſequuntur, vt nec vnius ſit nimia potentia, nec ab imperitis rerum gubernentur: in locum defuncti Conſulis Senatus conſulto exploratæ fidei Senatorem, virtutis, prudentiæ ſubſtituunt, ille ſuo anno cum collegâ vetere Magiſtratum init, à conſuetis itaque gubernantur, nemo ad Conſulatum aſpirat per ambitionem, quia vnicus aditus eſt, ſi Senatui prudentiam, vigilantiam, conſtantiam, iuſtitiam, in regendo dexteritatem approbarit.

Contra potentes, Conſulatum erat infirmus.

§. 14. Verum quod omnium cladium origo fuit, in Conſulatu Romano nullæ vires fuêre quibus potentium iniuriæ comprimerentur. Nam inprimis magnis ſimultatibus agitabantur, vt interdum patriam atque exercitum proderent. Sic actum ad Veios, vt teſtis eſt Liuius lib. 5. *Tribuni militum Conſulari poteſtate erant Sergius & Virginius, alteri alter inuiſus, infeſtuſque. Is cum pleraque Caſtella oppugnata, ſuperatas munitiones, vtrinque in vobis hoſtem numeraretur, in armis milites tenuit: ſi opus foret auxilio, collegam dictitans ad ſe miſſurum. Huius arrogantiam pertinacia alterius æquabat, qui ne quam opem ab inimico videretur petiſſe, vinci ab hoſte, quam vincere per ciuem maluit. Diu in medio cæſi milites, poſtremo, deſertis munitionibus perpauci in maiora Caſtra, pars maxima atque ipſe Sergius Romam pertenderunt, vbi cum omnem culpam in collegam inclinaret, acciri Virginium ex Caſtris, interea præeſſe Legatos placuit. Acta deinde in Senatu res eſt, certatumque inter Collegas maledictis: pauci Reipublicæ, huic atque illi, vt quoſque ſtudium priuatim aut gratia occupauerunt, adſunt.*

Non potuiſſe coerceri vllum Senatorem à Conſule, ſi quis modo animum obſiſtendi haberet, multa docent exempla. Nam factio Patriciorum pro commodis plebis nihil agi ſinebat, atque hoc agebatur, vt Conſul Dominatum nobilitatis firmaret. Si quis vero gratiam plebis captaret, næ ille facilem contra omnia Imperia patricia receptum habebat. Aderant deinde alia, quibus iuſtitia defendi, iniuriæ inhiberi non poterant, conſpiratio nobilitatis, agnationes, affinitates, aliorum in eandem dignitatem ſucceſſiones, ſpes reciprocæ diſsimulationis. Nec vnquam nobilis inuentus eſt Conſul, qui ita Magiſtratum gereret, vt æquabili Iuſtitiâ, & plebe defendendâ parium in ſe odia concitaret, neque enim deerant, qui clam ac palam inſidias, necemque machinarentur. Magis itaque laudo Veientes, qui tædio annuæ ambitionis, quæ diſcordiarum cauſa fuit, Regem creauerant.

Conſules infirmi plebi.

Sumptus cõſulatuũ, & aliorum.

§. 15. Nimij quoque in Conſulatu ſumptus facti, vnde ad inopiam multos vnius anni purpura redegit. Ne vero quiſquam immerito reprehendi terrarum Dominos arbitretur, audiat prudentiſsimum iudicem Lipſium. li. 2. de Magnit. Rom. cap. 11. *Capita impendiorum dicam, De quibus vniuerſè ſic Lactantius: Quid dicendum eſt de iis, qui populari leuitate ducti, vel Magnis vrbibus ſuffecturas opes, exhibendis muneribus impendunt? Item Ambroſius: Magiſtratus in theatris, mimis, & athletis, gladiatoribus, aliiſque huiuſmodi generibus hominum totum Patrimonium ſuum largitur, & prodigit, vt vnius horæ fauorem vulgi acquirat. Merito damnant Patres damnoſam hanc infamiam, & quæ priuatos homines bonis per ludum exuit, Principes ipſos attenuat, & delibat. Atque id diſcere cùm ex frequentia eorum potes, tum ex apparatu. Vnus Auguſtus feciſſe ludos ſe dicit, ſuo nomine quater & vicies; pro aliis Magiſtratibus, qui aut abeſſent, aut non ſufficerent, ter & vicies. Ego vix arbitror, vllos ex iſtis Principalibus ludis minoris quingenties, aut & millies ſeſtertio ſtetiſſe: quod Apparatus & Pompa facile perſuadebunt. Nam ecce in ipſo Theatro, Amphitheatro, aut Circo adornãdo qui ſæpe ſumptus? Cũ ſemper gratia aliqua, & illicium nouitatis in ipſa formâ quæreretur: Et Nero (pro exemplo) Theatrum totum, non Scænam eius tantum, auro illeuit & obtexit. Sed & quidquid illatum fuit, & omne inſtrumentum, ac choragium, aureum. Itemque vela quæ supernè contra ſolem obnubrabant, purpurea tota, & aureis ſtellis interſtincta. Ex quo & dies ille Aureus appellatus. Dio Caſsius hoc in Nerone. Et Plinius idipſum adſignificant: Nero Pompeij Theatrum operuit auro in vnum diem, quo Tiridati Regi Armeniæ oſtenderet. Quid Iulius Cæſar, ante Neronem, & nondum Princeps? Is primus in Aedilitate, munere Patris funebri, omni apparatu arena Argenteo vſus eſt: feraſque argenteis haſtis laceſſere, tum primum viſum. Mox, quod etiam in Municipiis æmulantur, C. Antonius ludos ſcæna argentea fecit. Poſtea conſulatus merum nomen fuit, ſed conſulum iſta vmbra plus ad irritandos animos, quam pacandos valuere, cum eo modo non dignitas ciuibus adderetur, ſed amiſſæ dignitatis memoria, non ſine opprobrio renouaretur. Idem in ſexuirorum creatione Senenſium tyrannus Pandulfus Petrucius eſt æmulatus*

Principes emittunt ciues.

Et deinde. *Sed dices Principum virorum modo hæc fuiſſe. Erras: De Milone hoc iam olim Cicero, tria patrimonia in has res effudiſſe, de Meſſala quodam Vopiſcus, cum Stomacho iſta narrat. Legat hunc locum Iunius Meſſala, quem ego libere culpare audeo, ille enim patrimonium ſuum ſcenicis dedit. hæredibus abnegauit, matris tunicam dedit mimæ, lacernam Patris mimo: & recte ſi aurea pallio aurato atque purpurato proſyrmate tragœdus vteretur. Iam quid lineas petitas Aegypto loquar, quid Tyro & Sidone tenuitate pellucidas micãtes purpura plumandi difficultate pernobiles? Donati ſunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri Canuſini, Africana opes in ſcœna non prius viſa. Et hæc quidem idcirco ego in literas miſi, vt futuros editores pudor taugeret, ne patrimonia proſcriptis legitimis hæredibus mimis & blateronibus deputarent.*

Omnium fuit ingens ſumptus; in morem enim abierat conuiuium conſulare, & triumphale. Plin. lib. 14. ca. 15. *Quid non & Cæſar dictator triumphi ſui cœna vini Falerni amphoras Chij cados in conuiuia diſtribuit. Idem Hiſpanienſi Triumpho Chiũ & Falernum dedit, Epulo vero in tertio Conſulatu ſuo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum, quo primum tempore quatuor generà vini appoſita conſtat. Poſtea ergo omnia alia in Nobilitatem venerunt, circiter ſeptingenteſimum vrbis annum.*

Hoc tamen amicorum gratulationi detur. Ludos dabant Conſules ſummo ſuo & publico dãno. Id vero ſuperat omnem furorem, quod etiam cum honor tantum eſſet; non etiam poteſtas Conſulatus, multi tamen iactura patrimonij emerent laruam demortui Magiſtratus. Ludorum impenſas qui neſcit, Romanæ antiquitatis ignarus eſt. Venationem exhibebant Conſules, Claud. l. 3. de Laud. Stilic.

Retibus, & clauſtris dilata morte tenenda,
Ducendaque fera, cupidas arcete ſagittas,
Conſulis in plauſum ſeruetis parcite monſtris.

Mag-

Io Comitijs empta Prouincia. & deinde umbra.

Magnarum res impenſarum, nec eius qui ad priuatam vitam rediturus erat: Dum itaque domi ſumptibus certatur, empta ſunt in Comitio ſpolia Prouinciarum, multo ardentius quam ferarum monſtra.

Tum virides pardos, & cætera collegit auſtri
Prodigia, immaneſq; ſimul Latonia dentes.

Neque ego ſine cauſa inſaniam ſumptuum reprehendo, nam eam Imperatores populares leniuerunt; Aurelianus ſumptu publico Conſulatum dedit, non daturus beneficium, ſi non ſumptum priuato perniciosſum ipſe ſufficeret. Alij deinde Imperatores prudentiores ſumptum contraxerunt, vt Alexander Seuerus. Nec defuit tamen cupidini ſua miſerrima ambitio, euerti ſumptibus multi tolerabilius duxere, quam Conſulatu carere. Leges ipſæ mecum ſentiunt. Valentin. & Marcianus vetuere. Cod. 12. t. 3. *Ordinem Conſulatus ad antiquam reduximus ſanctionem, vt ſellam noſtri honoris merito non rapiendi ſtudio populorum agmine ſectentur, ac lucrandi cupiditate depoſitâ venerabilem parentum habitum, & feliciſſima antiquitatis ornamenta conſpicentur. Hoc ergo exemplo etiam cæteros procedere Conſules volumus, nec expendere eos ſine effectu patimur. Ceſſante ergo iſta ſpargendi vtilitate ampliſſimi Conſules procedentes, deinceps abſtineant hoc errore perdendi, optimoque Conſilio operi neceſſario proficiat quod erat incompetenter proijciendum. Ad reſtaurationem itaq; aquaductuum huius ampliſſimæ vrbis centena pondo auri præſtentur per ſingulos Conſulatus: vt & Conſul patriæ ſe dediſſe nouerit, & data notum ſit manſura eſſe perpetuo. Dat. Aſporatio & Herculabio Coſſ.*

Non potuit ne quidem vetuſtas pati, *vt ablatâ bellandi, & pacificandi*, (vt Nouell. 105. loquitur Imperator) *poteſtate*, ſola largitate ſe Conſules exhaurirent. Spargere omnino nummos Marcianus vetuit; Iuſtinianus conceſſit, vt argentum ſpargerent, aurum vetuit. Verum audire leges expedit. *Quid autem oporteat ſpargere in ſeptem his proceſſionibus populo Conſulem, melius nos deſignamus, quam ſicut Marciani diuæ memoriæ conſtitutio dicit, illa quidem abnegauit omnino munificentiam, nos autem corrigimus eam cauſam, voluntate eius, qui Conſulatus habet honorem, diſponentes, ſiue enim nihil voluerit ſpargere, non cogimus, ſiue rurſus ad hoc venire voluerit; & ex argento muneribus honorare populum, nec hoc interdicimus, non tamen aurum ſpargere ſinimus, non minoris alicuius, non maioris omnino, non medij characteris aut ponderis. Sed argentum, ſicut prædiximus.*

Atque hæc de Conſulum officio, honore, & poteſtate dicta ſint, quam poteſtatem cum deficeret, dictatura fulciebant Romani, de qua ſuo loco dicam.

CAPVT XIX.

Magiſtratus Conſulatui ſimiles.

Tribuni militares.

§. 1. TRibuni militares omnino Conſulibus pares fuére, ideoque vocati Tribuni militares conſolari poteſtate. Eâdem abſolutâ poteſtate vſi ſunt Decemuiri legum ſcribundarum, quanquam illis maior poteſtas data eſt, quâ leges conſcriberent, & ferrent. Sed horum poteſtas tumultu abrogata eſt, quod cum æquiſſimas leges promulgarent, iniurioſiſſimè ciues tractarent, iniquiſſime iudicarent.

§. 2. Conſulibus pene par, poſtea ſuperior fuit Præfectus vrbis. Vetuſtus Romæ Magiſtratus, & à Regibus ipſis inſtitutus, nam cum Reges ad bellum proficiſcerentur, vrbi Præfectum conſtituerunt, idque poſtea durauit, niſi quod ſub Imperatoribus maior illis fuit poteſtas, & præſente Auguſto officio fungerentur. Tacitus lib. 6. annal. *Per idem tempus L. Piſo Pontifex, rarum in tantâ claritudine, fato obijt. Nullius ſeruilis ſententiæ ſponte auctor, & quoties neceſſitas ingrueret, ſapienter moderans. Patrem ei Cenſorium fuiſſe memoraui; ætas ad octogeſimum annum proceſſit. Decus triumphale in Thracia meruerat. Sed præcipua ex ea gloria, quod Præfectus vrbi recens continuam poteſtatem, & inſolentiâ parendi grauiorem, mire temperauit. Namque antea profectu domo Regibus, ac mox Magiſtratibus, ne vrbs ſine Imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac ſubitis moderaretur. Feruntque ab Romulo Dentium Romulium, poſt ab Tullo Hoſtilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impoſitos. Dein Conſules mandabant, duratque ſimulacrum quoties ob ferias Latinas præficitur, qui Conſulare munus vſurpet.*

Prafectus vices Regũ, & Conſulũ ſuſtinuit.

Cæterum Auguſtus bellis ciuilibus Cilnium Mæcenatem equeſtris ordinis cunctis apud Romam, atque Italiam præpoſuit. Mox rerum potitus ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, ſumſit è Conſularibus, qui coerceret ſeruitia; & quod ciuium audaciâ turbidum, niſi vim metuat; primuſque Meſſalla Coruinus eam poteſtatem, & paucos intra dies finem accepit, quaſi neſcius exercendi. Tum Taurus Statilius quamquam prouectâ ætate egregiè tolerauit. Dein Piſo viginti per annos pariter probatus, publico funere ex Decreto Senatus celebratus eſt.

§. 3. Liberâ Republicâ non fuit diuturnus Præfecti vrbis vſus; nam creatis Prætoribus; Imperium, cum abeſſent Conſules, ad eos deferebatur. Manſit tamen, cum Latinarum cauſa Conſules ab vrbe eſſent profecti. De Latinis ferijs Dionyſ. lib. 4. *Vt ſempiternum maneret id fœdus, Tarquinius propoſuit aſſignare commune fanum Romanorum, Latinorum, Hernicorum, Volſcorum, duntaxat in Societatem receptorum, quoad mercatum conuenientes, quotannis vna epularentur, fruerenturque ſacris communibus. Gratum id fuit omnibus: locus conuentui præſtitutus eſt in meditullio ferè harum gentium, mons altus Albanus imminens, vbi ſinguli annua feria celebrarent, & eo temporis ſpatio propter loci religionem legemque de hoc latam, ab omni temperarent omnes: ſacraq; communiter Ioui Latiali facerent, & vacarent epulis; conſtituto prius. quantum quiſque populus in ea ſacra præbere, quantamve portionem recipere debeat. Earum feriarum atque ſacrificij participes fuerunt tribus minus, 50. populi, quas noſtra quoq; ætate Romani agitant, Latinas vocatas: conferuntque in eas populi ſacrorum participes, quidam agnos, quidam caſeos, quidam lactis certum modum, quidam liba lactaria. Victima eſt taurus vnus communis omnium, de cuius viſceribus cuique populo ſua portio tribuitur. Sacrificatur autem pro omnibus, & Romani præſunt ſacrificio.*

Tanti vero erat illa ſuperſtitio, ſeu potius fœderis renouatio, vt Conſulibus ire in prouincias nefas ac ominoſum haberetur, niſi prius ferias Latinas in monte Albano indixiſſent. Liuius id frequenter monet. de Latinarum inſtaurationе Liuius lib. 32. & 37 & 41. Præfectus igitur vrbis Latinarum cauſa creatus dicebatur, & poteſtatem initio conſularem, & ante Conſules

Præfectus Latinarum cauſa, larua Magiſtratus.

Vice regiam habuit. Prætura deinde conſtituta, tantum Religionis cauſa Præfectus vrbis conſtitutus eſt, quod Tacitus vocat Simulachrum. Hinc eſt, quod Agell. l. 15. c. 8. memorat; an Præfectus vrbi Latinarum cauſa, habeat ius, cum Patribus, populove agendi. Olim habuit, at cum Simulachrum Magiſtratus erat, non habuit, imo ideo Simulachrum Magiſtratus erat, quia ius Senatus cogendi, populique Quiritium calandi negabatur. Magiſtratus erat primo quidem paucorum dierum, nam dies vnus erat à Tarquinio inſtitutus. Deinde plures. Dionyſ. lib. 6. *Supplicationes Senatus decreuit ob plebis in gratiam reditum, & ferijs Latinis diem tertium addidit, cum prius duo tantum fuerint, primus conſecratus à Rege Tarquinio, quo tempore deuicit Hetruriam: alter à populo additus quando Regibus pulſis libertatem adeptus eſt: tunc vero tertius acceſsit poſt reconciliatam plebem Patribus.*

Paucorum dierum Magiſtratus nō priuato, ſed proximo Magiſtratui mandandus.

Poſtea compoſitis diſsidijs ob Conſulatum plebis additus & quartus; itaque ſi Conſulum diſceſſum reditumve ſpectes, ſenos dies Præfecto illi imaginario tribues. Atque hanc quidem curam ſuperſtitionis merito omnes reprehendunt; Sed hoc etiam addo, quamuis legitima cauſa renouandæ amicitiæ, firmandique per conuiuiorum hilaritatem fœderis, Conſules abſuiſſent, non tamen expedire ſubitum, breuemque Magiſtratum. Tum quia nullis ſuffragijs, ſed Cōſulum voce nominabatur, tum quia non poterat in tam breui Imperio conſtare auctoritas: cauſa igitur ea Romanos mouit, vt vrbis gubernandæ curam Prætoribus delegarent: nam annuus erat Magiſtratus, & Conſuli proximus. Verum in eo erratum, quod nomen poſteà Magiſtratus Præfecto Latinarum cauſa tribuerunt, nam Simulachra mortua Magiſtratuum nomine dignitatum recenſere, inſignia illis aptare, non modo ridiculum eſt, ſed in veras etiam poteſtates contumelioſum, cum primum enim vis alicuius Imperij minui, aut Imperio animus impar obtingere cœperit, mox habent, cui id comparent, & neceſſariam Reipublicæ dignitatem in Simulachro irrident. Nec minus ridiculus dictator, Latinarum conſtituendarum cauſa, Q. Ogulnius cum M. Lætorio Planciano Magiſtro equitum, quam Præfectus vrbis earundem Latinarum.

Poteſtas Præfecti vrbis.

§. 4. Præfectus vrbi ab Auguſto conſtitutus eſt Conſilio Mæcenatis; nam Conſulibus honorem relinquere, poteſtatem adimere viſum eſt, cum tamen vrbem ἄναρχον relinquere non oporteret, nouus ille; & tunc ordinarius Magiſtratus eſt creatus. Fuit primus, ſeu Mæcenas auctor Conſilij, ſeu Agrippa, deinde Meſſala, Taurus, Piſo: Iudicabat ille cauſas, quibus prouocatio competebat, & res capitales, Patronorum, Libertorum, Seruorum, Dominorum querelas audiebat, de tutorum & curatorum criminibus cognoſcebat rem nummulariam, & argentariam iudicabat, catnis curam gerebat, quietem in populo procurabat, illicita collegia coercebat, ſpectaculorum diſciplinam curabat, ius habebat Italia, & vrbe interdicendi, in Inſulam deportandi. Dignitas eius par honori Præfecti Prætorio, & Magiſtro militum c. 12. t. 4. *Præfectum vrbi, & Præfectum Prætorio, & Magiſtros equitum, ac peditum, indiſcreta ducimus dignitatis vſq; adeo videlicet, vt cum priuatam ſeceſſerint vitam, eum locum velimus eſſe potiorem, qui alios promotionis tempore, & codicillorum adeptione præceſſerit.*

Verum officia eius nobis pandectarum, l. 1. t. 12. deſcribit. *Omnia omnino crimina præfectura vrbis ſibi vendicauit; nec tantum ea, quæ intra vrbem admittuntur: verum ea quoque quæ extra vrbem intra Italiam Epiſtola D. Seueri ad Fabium Cilonem Præfectum vrbi miſſa declaratur.*

Officia alia Præfecti vrbis.

Seruos qui ad ſtatuas confugerint, vel ſua pecunia emptos, vt manumittantur de Dominis querentes audiet.

Sed & Patronos egentes de ſuis libertis querentes audiet: maximè ſi ægros ſe eſſe dicant, deſideremq; à libertis exhiberi.

Relegandi deportandique in Inſulam, quam Imperator aſsignauerit, licentiam habet.

Initio eiuſdem Epiſtolæ ita ſcriptum eſt: cum vrbem noſtram fidei tuæ commiſerimus, quicquid igitur intra vrbem admittitur, ad Præfectum vrbi videtur pertinere.

Sed & ſi quid intra centeſimum milliarium admiſſum ſit, ad Præfectum vrbi pertinet.

Si vltra ipſum lapidem, egreſſum eſt Præfecti vrbi notionem.

Si quis ſeruum ſuum adulterium commiſiſſe dicat in vxorem ſuam, apud præfectum vrbi erit audiendus.

Sed & ex interdicto, quod vi aut clam, aut interdicto, vnde vi, audire poteſt.

Solent ad Præfecturam vrbis remitti etiam tutores ſiue curatores, qui male in tutela ſiue cura verſati, grauiore animaduerſione indigent, quam vt ſufficiat eis ſuſpectorum infamia: quos probatum fuerit, vel nummis datis tutelam occupaſſe, vel præmio accepto operam dediſſe, vt non idoneus tutor alicui daretur: vel conſulto circa edendum patrimonium quantitatem minuiſſe: vel euidenti fraude pupilli bona alienaſſe.

Quod autem dictum eſt, vt ſeruos de Dominis querentes præfectus audiat, ſic accipiemus: non accuſantes Dominos: (hoc enim nequaquam ſeruis permittendum eſt, niſi ex cauſis receptis) ſed verecundè expoſtulent: ſi ſæuitiam, ſi duritiam, ſi famem, qua eos premant: ſi obſcœnitatem, in qua eos compulerint vel compellant, apud Præfectum vrbis exponant, hoc quoq; officium Præfecto vrbi à D. Seuero datum eſt, vt mancipia tueatur, ne proſtituantur.

Præterea curare debebit Præfectus vrbi, vt nummularij probe ſe agant circa omne negotium ſuum: & temperent his, quæ ſunt prohibita.

Cum patronus contemnī ſe à liberto dixerit, vel contumelioſum ſibi libertum queratur, vel conuicium ſe ab eo paſſum, liberoſq; ſuos vel vxorem, vel quid huic ſimile obijcit: Præfectus vrbi adiri ſolet, & pro modo querelæ corrigere eum, aut comminari, aut fuſtibus caſtigare, aut vlterius procedere in pœna eius ſolet.

Nam & puniendi plerumq; ſunt liberti. Certè ſi ſe delatum à liberto, vel conſpiraſſe eum contra ſe cum inimicis doceat. etiam metalli pœna in eum ſtatui debet.

Cura carnis omnis vt iuſto pretio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet, & ideo forum ſuarium ſub ipſius cura eſt: ſed & cæterorum pecorum, ſiue armentorum, quæ ad huiuſmodi præbitionem ſpectant, ad ipſius curam pertinent.

Quies quoq; popularium & diſciplina ſpectaculorum ad Præfecti vrbi curam pertinere videtur. & ſane debet etiam diſpoſitos milites ſtationarios habere ad tuendam popularium quietem, & ad referendum ſibi, quid in vrbe agatur.

Et vrbe interdicere Præfectus vrbi, & quâ alia ſolitarum Regionum poteſt, & negotiatione, & profeſſione, & aduocationibus, & foro: & ad tempus, & in per-

in perpetuum interdicere poterit, & ſpectaculis, & ſi quem relegat ab Italia, ſummonere eum etiam à prouincia ſua.

Diuus Seuerus reſcripſit eos etiam, qui illicitum Collegium coiſſe dicuntur, apud Præfectum vrbis accuſandos.

Erat itaque Præfectura Vrbanus Magiſtratus, qui etiam ad centeſimum lapidem extra vrbem cognoſcebat, Dion. l. 52. vbi rectè pro πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων legit in com. ad Tacitum doctiſsimus Lipſius, πεντήκοντα καὶ ἑβδομήκοντα, quinquaginta, & ſeptuaginta ſtadia. Curæ videtur, initio, & crudâ adhuc ſeruitute procerû fuiſſe Imperatoribus, vt fidos, & rebus nouandis haudquaquam promptos deligerent, ita Agrippa, & Mœcenas Supinus, Placidus etiam Meſſala quem Euſebius in Chronico vult primum fuiſſe, & ſexto ſe die abdicaſſe, quod Magiſtratum illum eſſe inciuilem cauſaretur, eam ob cauſam omitti ab alijs eum puto. Tiberius Piſonem fecit, quod perpotando id meritus illi videretur. Ea commendatione ait Plin. lib. 14. credere L. Piſonem vrbis Romæ curæ ab eo delectum, quod biduo, duabuſque noctibus perpotationem continuaſſet apud ipſum Principem. Eadem Suet. cap. 42. Piſo Præfectus vrbi fuit annos 20. vel vt corrigit Lipſius decem. Eius ſucceſſor ebrius etiam fuit pene ſemper, Senec. 84. *L. Piſo vrbis cuſtos ebrius ex quo ſemel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuio exigebat, vſque in horam ſextam fere dormiebat. hoc erat eius matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſsime adminiſtrauit. Huic & D. Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam, cum multa in vrbe, & ſuſpecta relinqueret & inuiſa. Puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea Coſſum fecit vrbis Præfectum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino & madentem.*

Præfectus vrbis, oppoſitus Magiſtratibus alijs.

Poteſtas itaque Præfecti vrbis erat ſub Principe, quemadmodum Conſulis ſub Senatu, populoque, non annua, ſed ad nutum Principis, ſemper ſere longior annua. Honor tamen Conſulatus maior habetur, quamuis ſine robore. Non autem diſsimilem fuiſſe, quamuis in nonnullis differentem ex eo conſtat, quod Sidonius Præfectum Senatus dicit, Patres enim conſulebat, de illis iudicabat, eos tuebatur, Caſsiod. l. 6. Sidonius Præfecturam geſsit.

> *Capiens honorem*
> *Qui patrum ac plebis ſimul*
> *Vnus olim iura gubernat.*

Et Rutilius. *Si non diſplicuit regerem cum iura Quirini,*

> *Si colui Sanctos conſulúque Patres.*

Proximus Imperatori P. V.

Præfectus vrbi proximus Imperator habebatur. Statius:

> *Stat proxima ceruix*
> *Ponderis immenſi.*

Et Auſonius. *Aut Italum populos, Aquilonigenaſque Britannos.*

> *Præfecturarum titulo tenuêre ſecundo,*
> *Quique caput rerum Romam, populumque, patreſque,*
> *Tantum non primo rexit ſub nomine.*

Caſsiod. lib. 6. form. 4. *Ditioni tuæ non ſolum Roma commiſſa eſt, quamuis in illa contineantur vniuerſa, verum etiam centeſimam milliarium poteſtatem te protendere antiqua iura voluerunt. Tu etiam ex deſignatis lege Prouincijs ab appellatione cognoſcis. Supra omnes Conſulares ſententiam primum dicis, & in illa libertatis aula Reuerendus aſpiceris, in qua commiſſos habere primarios approbaris.* Hinc ſellam, faſces cæteraque ornamenta habuit.

§. 5. Interregum poteſtas eadem, quæ Regum, quæque Conſulum fuit, niſi quod extra ordinem dum Magiſtratus ordinarius crearetur, officio fungerentur. A Romuli morte cœpit. Dionyſ. lib. 2. *Sequenti anno nemo Romæ regnauit ad nouum interregum Magiſtratum delata adminiſtratione Reip. in modum hunc: Ducenti Patres Conſcripti, ex quibus Senatus Rege Romulo conſtitutus erat, diſtributi in decurias, Decemuiris ſorte committebant vrbis imperium. Hi non ſimul, ſed vnus poſt alium quinis diebus lictores habebat, cæteraque inſignia Regia, quæ ſemper manus tradebantur à primo deinceps vſque ad vltimum: tum Quinquedianus ille Magiſtratus migrabat ad ſequentem Decuriam, & inde rurſum ad aliam.* Crebra etiam interregna Conſulum tempore erant, impeditis Comitijs, aut vitio creatis Conſulibus. Quod ſi quiſpiam quærat, quid de Præfecto vrbis ſentiam, Reſpondeo melius, moderatiuſque eius quam Conſulum Imperium fuiſſe, quamuis omnino minus, & magis obnoxium alteri Magiſtratui. Prudentius Lacones Lycurgi inſtituto, Regem ſed conſulari poteſtate, & Præfecturali elegerunt. De illis Xenophon: Καὶ ἕδρας δὲ πάντες ὑπανίστανται βασιλεῖ πλὴν οὐχ ἔφοροι ἀπὸ τῶν ἐφορικῶν δίφρων. καὶ ὅρκους δ' ἀλλήλοις κατὰ μῆνα ποιοῦνται, ἔφοροι μὲν ὑπὲρ τῆς πόλεως βασιλεὺς δ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ. ὁ δὲ ὅρκος ἐστὶ τῷ μὲν βασιλεῖ, κατὰ τοὺς τῆς πόλεως κειμένους νόμους βασιλεύσειν, τῇ δὲ πόλει ἐμπεδορκοῦντος ἐκείνου ἀνυφέλικτον τὴν βασιλείαν παρέξειν. αὗται μὲν οὖν αἱ τιμαὶ οἴκοι ζῶντι βασιλεῖ δέδονται, οὐδέν τι πολὺ ὑπερφέρουσαι τῶν ἰδιωτικῶν. οὐ γὰρ ἐβουλήθη οὔτε τοῖς βασιλεῦσι τυραννικὸν φρόνημα παραστῆσαι, οὔτε τοῖς πολίταις φθόνον ἐμποιῆσαι τῆς δυνάμεως.

Interreges.

Præfecti vrbis apud Lacones.

Athenienſium quidem ſemper turbulentum fuit Imperium, quia infra Conſulum Romanorum poteſtatem omnis erat Magiſtratus, ideoque populi vitijs impar.

Athenienſium infirmi Magiſtratus, populus inſolens.

§. 6. Carthaginienſium Magiſtratus erat ſupremus Sufes, Liuius l. 30. Senatum itaque Suffetes, quod velut conſulare Imperium apud eos erat, vocauerunt. Ius dicunt. lib. 34. In alijs quoque vrbibus Pœnorum mutatione Magiſtratus ſummos Suffetes nominarunt. Liuius lib. 28. Gaditanis tribuit Suffetes; *Mago cum Gades repetiſſet, excluſus inde ad Cimbim (haud procul Gadibus is locus abeſt) claſſe appulſa, mittendis Legatis, querendoque, quod portæ ſibi ſocio atque amico clauſæ forent: purgantibus ijs multitudinis concurſu factum, infeſta ob direpta quædam à conſcendentibus naues militibus, ad colloquium Suffetes eorum, qui ſummus Pœnis Magiſtratus eſt, cum quæſtore elicuit, laceratoſque verberibus Cruci affigi iuſsit.*

Ego ita dictos arbitror, quaſi סופא, quod finem, extremitatem, angulum, Iſa. 43. Ioſue 22. ſignificat, eſt enim extremum faſtigium Magiſtratus, eodem modo Perſarum Sophim dictos non dubito: nec male à סף quod oram, ordinem, limen ſignificat, vnde Perſarum Sophias, vt multi efferût. Quod tamen ſi ab Hebræo ספה quod etiam, addere, vel abundare eſt, deduci placet, non equidem pugnaro.

§. 7. Πρυτανεία Athenienſium erat Magiſtratus, & quamuis plures eſſent πρυτάνεις, quam

Athenienſium πρυτανεῖα.

Conſules, eadem tamen pene erat poteſtas, hoc eſt, ſuprema, ſed dependens à populo. Demoſtheni πρυτανεύειν eſt regere, moderari. Nazianzenus Deum vocat τῆς ἀληθείας πρύτανιν, veritatis moderatorem. Πρυτανεῖον dictum volunt, quaſi τοῦ πυρὸς ταμιεῖον, quod ſiue ita eſt, ſiue Grammaticorum ſomnium eſt, conſtat in Prytaneo Prytanas epulari ſolitos, & ſummum honorem fuiſſe, ſi cui cibus in Prytaneo decerneretur. Cimon ob magnificentiam, hoſpitalitatemque domi quaſi πρυτανεῖον habuiſſe dicitur. Plutarch. in eius vita.

Luculli quoque domum ὅλως ἑστίαν, καὶ πρυτανεῖον ἑλληνικὸν fuiſſe confirmat idem Plutarchus. Sed ad Prytanas redeamus. Eiectis triginta tyrannis, decem conſtituti ſunt, à Thraſybulo; illis reprobatis, deinde quinquaginta alij Præpoſiti vrbi. Harpocration: πρυτάνεις πεντήκοντα ἄνδρες ἀπὸ μιᾶς φυλῆς, οἱ διοικοῦντες πάντα τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς πραττόμενα. *Prytanes quinquaginta viri ex vna tribu, qui omnia à Senatu decreta adminiſtrant.* Rhodiorum Magiſtratus etiam πρύτανις dicitur Liuio li. 42. quem tum ferebat Hegeſilus. Cyziceni etiam Prytaneum habuiſſe teſtatur idem lib. 41. vocatque penetrale vrbis; ſed tamen idem illius vſus, qui Athenis fuit, in eo enim quibus is honor datus fuit, veſcebantur, Perſeus in eo vnius menſæ vaſa aurea poſuit.

Athenienſium illa ratio regendæ Reipublicæ penitus inutilis fuit, vt oſtendit Xenophon. in eorum Politia, & Ariſtoteles lib. 2. Polit. cap. 12. *Solonem autem nonnulli quidem latorem legis fuiſſe bonum putant. Nam & paucorum dominatum ſuſtuliſſe, qui merus erat, atque immoderatus: & populum ſeruientem liberaſſe: Et populi libertatem, potentiamque patriam, atque antiquam conſtituiſſe, aptè collocatis atque inter ſe ordine permiſtis varijs Reipubl. adminiſtrandæ generibus. Senatum enim Areopagiticum, ad paucorum Principatum ſeu Oligarchiam pertinere: Magiſtratus electione creari, ad Optimatium Imperium, ſeu Ariſtocratiam: iudicia eſſe popularia. Videtur autem Solon illa quidem, quæ antè fuerant, non ſuſtuliſſe, Senatum & Magiſtratuum electionem: populi vero libertatem de integro conſtituiſſe; rerum iudicandarum omnibus ciuibus, ſi ſortiti eſſent, poteſtate facta. Quapropter etiam reprehendunt eum nonnulli. Alteram enim Reipub. partem diſſoluiſſe, atque eneruaſſe, ad iudicium, quod ſorti permittitur, omnium rerum auctoritate ac poteſtate delata. Poſteaquam enim hoc valuit, populo, tanquam tyranno, gratiæ cauſa largientes omnia atque indulgentes, Reipubl. ſtatum in eam, quæ nunc eſt, populi potentiam redegerunt. Et Senatum quidem Areopagiticum Ephialtes & Pericles mutilarunt, ac decurtarunt: iudicia autem mercenaria reddidit Pericles. Atque hoc ſane modo vnuſquiſque ex blandis populi ductoribus, populi maieſtatem augens, ad eum, qui nunc eſt, popularis potentiæ ſtatum promouit, & prouexit. Videtur autem hoc non ex Conſilio Solonis natum eſſe, ſed potius caſu eueniſſe. Nam quod populus Imperij & victoriæ naualis cauſa bello Perſico fuiſſet, maiores ſolito ſpiritus ſumſit, & blandos Oratores, quaſi ductores ac Magiſtros, cepit improbos ac turbulentos, pro bonis & moderatis adminiſtratoribus. Nam Solon quidem maximè neceſſariam populo poteſtatem tribuere videtur Magiſtratuum eligendorum; & rationum ab eis repoſcendarum. Si enim ne huius quidem rei poteſtas ſit penes populum, præterquam quod ſeruus ſit, etiam hoſtis ſit. Magiſtratus autem omnes ex illuſtribus & locupletibus ciuibus creauit, nempe ex ijs qui*

Athenienſiũ inutilis πολιτεία.

Solon in iudicibus legendis delirat.

quingenta medimna quotannis ex agris ſuis perciperent, & ex ijs, qui iugo aſtricti eſſent, qui Zeugitæ dicuntur, & ex equeſtri ordine, qui tertij cenſus, & tertiæ claſsis eſt. Quarta autem claſsis ciues, mercenarij & operarij ſunt, nullius Magiſtratus participes. Latores porro legum fuerunt Zaleucus Locris ad Occidentem incolentibus, quos Epizephyrios appellant Græci: & Charondas Catanæus ſuis ciuibus, & alijs Chalcidicis circum Italiam & Siciliam ciuitatibus.

Merito igitur in hiſce reprehenditur multitudo, res quæ efficiendæ rei, & ſeruandæ concordiæ inimica eſt, deinde de his omnibus iudicabant, qui ſorte delecti eſſent, quod erat Magiſtratum obijcere viliſsimi cuiuſq; arbitrio. Hoc itaque agendum erat, non vt bene adminiſtrarent, ſed populo ne diſplicerent.

Si igitur rem ſpectemus, multo melius conſtitutum Magiſtratum Carthaginenſium, quam Athenienſium reperiemus. Nam plura habet ſeſe tuendi contra hoſtes & ſeditiones adminicula. Et neſcio, an vlla Reſpublica eius cum libertate, & potentia diuturnitatem æquauerit. Ariſtoteles eam Rempublicam, lib. 2. Pol. cap. 11. deſcribit, hunc in modum. *Videntur autem etiam Carthaginenſes Reipub. adminiſtrandæ ratione vti recta ac præclara, & multis in rebus eximia atque egregia, ſi cum alijs comparetur: in non nullis autem Lacedæmoniorum Reipubl. conſimili, & pene gemina. Hæ enim tres Reipubl. adminiſtrandæ formæ, cum inter ſe quodammodo ſint ſimiles, tum alijs longe præſtant: Cretenſis, inquam, & Laconica, & tertia Carthaginenſis: multaque eorum, quæ apud Carthaginenſes conſtituta ſunt, præclare habent. Argumento autem eſt, hanc Rempubl. bene eſſe deſcriptam, quod cum populum habeat rerum compotem, maneat in deſcriptione & ordinatione Reipub. neque aut ſeditio vnquam in ea coorta ſit, memoratu quidem certe digna, aut tyrannus extiterit. Habet autem hæc Laconicæ Reipub. ſimilia: primum Sodalitiorum conuiuia, Phiditijs: deinde centum quatuor virûm Imperium Ephororum poteſtati: niſi quod centum & quatuor virûm imperium poteſtate illa melius eſt. Illi enim ex hominibus caſu & forte fortuna oblatis conſtant: Hi autem ad hoc Imperium eliguntur, vt quiſque virtute & dignitate præſtat. Poſtremo Reges & Senatum habet comparatione & proportione quadam Lacedæmoniorum Regibus & Senatui reſpondentes. Et vero ſatius eſt Reges, neque ex eodem perpetuo genere eſſe, neque ex quouis, & forte fortuna oblato, ſed ex aliquo præſtanti ſumi: neq; eos eligi qui ætate, ſed qui virtute antecellant. Nam magnarum rerum domini & compotes effecti, ſi ſint contempti, atq; abiecti, nulliuſq; precij, magna damna inferunt; & magna iam intulerunt Lacedæmoniorum ciuitati: Plurima igitur eorum, quæ reprehenſa ſunt propter declinationes à recta Republ. communia huic fuerunt cum alijs Reip. adminiſtrandæ formis, quas commemorauimus. Eorum autem, quæ optimatium principatū & politiam finem ſibi propoſitum habent, hæc quidem ad populi potentiam, illa vero ad paucorum dominatum magis declinant. Reges.n. cum Senatoribus poteſtatem habent aliud ad populum deferendi, aliud non deferendi: & ſi omnium vna ſit in aliqua re decernenda ſententia, id ratum eſt: ſin minus etiam penes populum arbitrium & poteſtas eſt. Quæ autem hi afferunt ad populum, non modo renunciant populo; vt audiat quæ fuerint à Principibus ciuitatis decreta, verum etiã cuiuis de populo contra ea, quæ afferuntur, dicere licet: quod non eſt in alijs Reip. adminiſtrandæ formis: Quod autem quinq; viri, qui ſunt multa-*

Carthaginenſium melior Reſpublica.

a Tyrijs illa eſſe, & Hebræis videntur.

tum

rum magnarumq; rerum compotes, atq; arbitri, & à ſe ipſi leguntur, & Centumuirûm Magiſtratum, qui ampliſsimus, eligunt: prætereaq; quod hi diutius gerunt Magiſtratum, quam cæteri (nam & defuncti Magiſtratu, & antequam ineant Magiſtratum, Reipubl. præſunt) hoc ad potentatum paucorum pertinet. Quod autem ſine mercede, & ſine ſortione ſiunt, hoc ad optimatium Principatum pertinere ſtatuendum eſt, & ſi quid tale aliud eſt. Tum litos & controuerſias omnes ab ijs, qui Magiſtratum gerunt, diſceptari, non alias ab alijs, quemadmodum Lacedæmone, hoc quoq; optimatium principatum attingit. Deflectit aūt maximè ab optimatium Principatu ad paucorum Potentatum Carthaginienſ. Reip. conſtitutio ex quadam cogitatione & opinione vulgi. Non enim ex virtute ſolum, verum etiam ex diuitijs eligi Magiſtratus putant oportere. Fieri enim non poſſe arbitrantur, vt ij, cui deſunt rei familiaris facultates, rectè fungatur Magiſtratu, & ocietur. Si igitur Magiſtratum ex diuitijs, & cenſu eligi, ad paucorum Potentatum pertinet: ex virtute vero, ad optimatium Principatum. Hæc tertia fuerit Reip. adminiſtrandæ ratio, ac deſcriptio, qua Carthaginienſes in ſua Rep. adminiſtranda vtuntur. In eligendis enim Magiſtratibus, ijsq; maximis, Regibus, ſcilicet, & imperatoribus, hæc duo ſpectant.

Regum quidem non eſt alibi mentio, ſed Suffetes eorum ita vocat Ariſt. quia cum Regio quaſi Imperio erant, quemadmodum Conſules Romæ Regium Imperium habere dicebantur.

§. 8. Lacedæmoniorum Rempub. præter Senatum, & Ephoriam, habuiſſe etiam Reges in confeſso eſt. Sed rex erat Conſulari poteſtate. Nam Spartanorum Reges fuiſſe poteſtate tenui, & acciſa, tum hiſtoriæ docent, tum cauſam Ariſtor. adducit. Καὶ διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν εἶναι λίαν μεγάλην, καὶ ἰσοτύραννον, δημαγωγεῖν αὐτοὺς ἠναγκάζοντο καὶ οἱ βασιλεῖς. *Quia vero hic Magiſtratus Ephorum magnus erat, & Regno non impar, ideo blandiri ipſis oportebat etiam Reges.* Nam Ephori omnium torum rationes ad ſe pertinere arbitrati, eas ab omnib. exigebant. Ephori erant quinque, præter eos erat Senatus, Rex quaſi Dux belli erat; Itaque Ephoros prudentia; probitateque inſignes elegiſſent, benè Remp. conſtituiſſent. Sed id non poterat fieri populi ſuffragijs corruptis. Ariſt. l. 2. c. 9. Polit. *At porro etiā ea, quæ ad Ephoriā pertinent, minimè benè ſe habent. Cum enim Imperium Ephororū ipſum poteſtatem habeat rerum maximarum, Ephori omnes de plebe creantur. Itaq; ſæpenumero homines valde pauperes, atque egentes inſperatò ad hanc poteſtatem prouehuntur, qui propter egeſtatem nummarij & venales erant. Cum autem ſæpe antea hoc declararint, tum vero etiam nuperrimè in virorum conuiuijs, quæ Andria appellabant. Corrupti enim pecunia nonnulli Ephori, quantum in eis fuit, totam ciuitatem perdiderunt.*

Lacedæmoniorum Reſpublica quomodo corupta.

Ex quo conſtat ex primò inſtituto prudentiùs ordinatam Rempubl. Lacedæmoniorum, quam Romanorum. Nam Senatum habebant more Romano, deinde Ephoros qui Conſulum quodammodo; Cenſorum, Iudicum; Quæſtorum poteſtate erant prædîti, denique Ducem belli, ſeu Regem, qui omnia foris adminiſtrabat. Itaque tanta mutatio non erat, quanta Romæ, nec ſeditionibus agitabantur, nec in periculo tyrannidis erant. Pulchre id oſtendit Ariſt. Δεῖ γὰρ τὴν πολιτείαν τὴν μέλλουσαν σῴζεσθαι, πάντα βούλεσθαι τὰ μέρη τῆς πόλεως, εἶναι καὶ διαμένειν ταὐτά. οἱ μὲν οὖν βασιλεῖς διὰ τὴν αὑτῶν τιμὴν οὕτως ἔχουσιν. οἱ δὲ καλοὶ κἀγαθοὶ διὰ τὴν γερουσίαν, ἆθλον γὰρ ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἀρετῆς ἐστιν, ὁ δὲ δῆμος, διὰ τὴν ἐφορείαν. *Oportet enim eam Reip. adminiſtrandæ formam, quæ ſit ſalua futura, velle omnes ciuitatis partes, & eſſe & manere eaſdem. Reges igitur propter honorem, quo ornati ſunt, ita animis affecti ſunt: honeſti autem & boni viri propter ſenatoriam dignitatem. Præmium enim virtutis hic Magiſtratus eſt. Populus vero propter Ephoriam.*

§. 9. Verum nihil ſimilius Romano Magiſtratui quam Cretenſis. Habebant illi Senatum, quem βουλὴν appellabant. Deinde decem erant ſumma poteſtate qui κόσμοι, res ordinarunt, dicti quemadmodū apud Carthaginenſes Suffetes, apud Romanos Conſules, aut Tribuni militares conſulari poteſtate. Deinde Regem habuerunt, qui bella gereret. at Regia poteſtate ſublata, quemadmodum & Romani κόσμοις in bello Ducibus vſi ſunt. Senatus vtiliſsimè regitur ex illis κόσμοις munere ſunt perfuncti. Denique Cretenſes iiſdem incommodis conflictati ſunt, quibus Romani. *Quam autem* (l. 2. c. 10.) *illud ad Reip. ſtatum vtile eſt, hic non eſt. Illic enim propterea quod electio ſit ex omnibus, populus, qui Imperij maximi ſit particeps, Remp. manere ſtudet. Hic autem non ex omnibus eliguntur Coſmi, ſed ex quibuſdam generibus: Senatores ex ijs, qui Coſmico munere functi ſunt; de quibus eadem quis dicere poſſit, ac de ijs, qui Lacedæmone creantur. Nam rationum inferendarum iudicio non teneri, & per totam vitam gerere Magiſtratum, maior eſt honos quam pro eorum dignitate: eumque non ex præſcripto iuris ſcripti imperare, ſed ſuo arbitratu Magiſtratum gerere, periculoſum eſt. Quod autem quieſcit populus, etiamſi huius Magiſtratus non ſit particeps, nullum eſt argumentum Reip. benè ordinatæ. Nam neque vlla Coſmis vt Ephoris quæſtus faciēdi ex Magiſtratu facultas datur, vt qui in Inſula longe abſint ab ijs, qui corrupturi ſint. Quam autē adhibent ad hoc erratum corrigendum ac ſeruandum medicinam, cum abſurda ſit, tum ne ciuilis quidem eſt, ſed potentiæ virius, ac paucorum, hoc eſt, dynaſtiæ, aut oligarchiæ conſentanea. Sæpenumero enim nonnulli, aut ex collegis, aut priuatis, coitione facta eos exturbant. Licet etiam ei dato tempus abdicare ſe Magiſtratu. Hæc igitur omnia præſtat fieri ex lege, quam ex hominum voluntate. non eſt enim tuta hæc regula. Omnium autem remediorum peſſimum eſt Magiſtratus huius ampliſſimi vacuitas, totiusq; Reip. ſtatus perturbatio, quam ſæpenumero potentes inducunt, cum iudicium ſubire aut pœnas dare nolunt. Ex quo intelligere licet, in hac reip. adminiſtrandæ deſcriptione, aliquid eſſe ciuilis Reip. adminiſtrationis, id eſt, politiæ, non tamen eſſe ciuilem Reip. adminiſtrationem, ſed potius potentatum, hoc eſt oligarchiam ſeu vnius potentiam, id eſt, dynaſtiam. Conſueuerunt autem populum & amicos ſuos diſtribuentes ac diſponentes, ſed vnius imperium totam Remp. ſubiungere, & ſeditionem excitare, & inter ſe digladiari, ac decertare.*

Cretenſium Reſpublica.

§. 10. Non etiam in liberis Rebuſpublicis ſunt Magiſtratus Conſulem repræſentantes, ſed alio atque alio modo. Venetiæ Ducem habent, ſed cui nec aula inſignis, nec poteſtas: vrbe enim exire, literas aperire, decernere augenda non poteſt, omnia pendent à Senatu, qui quadraginta Senatorum eſt, ex quibus Rex, qui Procuratores S. Marci dicuntur, primarij ſunt. Illi etiam perpetuum Imperium obtinent; ideo ſumma ſunt in auctoritate; etenim quod cito deſinit Imperium, etiam dum eſt, deſeritur. His alij iunguntur Magiſtratus, & maius Conſilium hos ferè conſtituit. Prudenter Ducem ſuum poteſtate priuant, quia ſic tyrannidem inuadere non poteſt.

Venetiarum prudentiſſima Reſpublica.

teſt, perpetuitas ſex Procuratorum etiam efficit, ne eorum inexperientia peccetur. Hoc periculoſum eſt, quod per conductos Duces bella gerunt, qui cum pecuniæ cauſa, non pro patria dimicent, lentè omnia geruntur. Princeps igitur loco Conſulum eſt, quamuis minore poteſtate, cæteri tanquam Senatus aſsident, & iudicant.

Genuenſium etiam accurata eſt Reſpublica.

§. 11. Genuenſium Reſpublica accuratius etiam omnibus proſpexit. Ducem eligit, non annuum, nec perpetuum, ſed ad bienniale Imperium, tanto tempore etiam octo gubernatores, quos illi iungunt, eorum potiuntur. Ducis officium ſimillimum conſulari muneri, Senatum cogit, ad eum refert, omnia per ipſum aguntur, multoque in vrbis regimine maioris eſt auctoritatis, quam Venetus. Etenim Veneto auctoritatem ademerunt, quia tempori addiderunt, Genuati multa permittunt, quia ob Imperij breuitatem tyrannidem occupare non poteſt. Duo vero gubernatores cum Duce in Palatio habitant per vices, ita vt bini tribus menſibus domo abſint, & anno vertente ſuas vices omnes obeant. Eligendi ratio magnam cautionem habet. *Tertio die Ianuarij, Conſilium Maius, & Minus congregantur. quibus is qui præcedentibus annis Dux fuit, non intereſt: elapſo enim biennio, in Calendis Ianuarijs domum ſeſe abdit, & tanquam priuatus aliquis tota vita Procurator tantum audit. Ex vtroque horum viginti octo Nobiles, ſinguli ſcilicet ex vnaquaque familia, eliguntur, electi in Palatij quodam loco includuntur, & vna cum illis Senatoribus, qui aut per ætatem, aut familiæ contumaciam ad Ducalem dignitatem non ſunt habiles, octodecim è ſuorum numero, non tamen plures vno ex vna familia, eligant: qui octodecim rurſus alios viginti octo eligunt; qui vna cum prædictis Senatoribus eos, quos Maiori Conſilio ad Ducalem dignitatem euehendos proponere volunt, legunt. Sed hic notandum eſt Maiori Conſilio plures quam quatuor proponi nõ poſſe: & in electione neceſſe eſt, vt viginti octo illi viri cum prædictis Senatoribus, in duas partes conſentiant. Hoc actu finito, priuſquam conclaui egrediantur, ijdem alios viginti octo, è ſingulis familijs vnum eligunt; qui ſimul de quatuor illis ſuffragia ferunt, & è ſua electione duas tertias remouere, & in locum eorum qui reprobati fuerint, vnum aut plures, qui tamen Senatores ſint, ſubſtituere poſſunt. Hoc peracto Conſilium ſiue Senatus conuocatur, & quatuor illi proponuntur: & qui plura ſuffragia tulerit, Princeps ſiue Dux creatur.*

Breuitatem imperij, in expertorum copia, non obſtare, quod [illegible] ...in [illegible] vix habent.

Neque tamen omnino gubernatio mutatur. Nam ex gubernatoribus procuratores, atque etiam ex ducibus fiunt; ſed eo modo, vt qui ſunt procuratores ex gubernatoribus biennio, qui ex ducibus tota vita procuratorum in collegio cenſeantur; quò fit vt magno ſemper virorum expertorum numero reſpublica abundet; cum primo in maiori, deinde in minori conſilio ſint, tandem gubernatores, & duces deſignentur, denique auctoritate procuratorum, qua omnia negotia tractantur vel biennio, vel in perpetuum fruguntur.

Heluetij. Rhæti, populares ſunt.

§. 12. Athenienſium Reſpublicæ maxime ſimilis eſt, Heluetorum & Rhætorum communitas, qui in Alpibus habitant, quorum maiores à nobilitate exagitati populare regimen induxerunt. Eorum hiſtoriæ ita habent. *Heluetij montani adeo populares ſunt, Vrij, inquam Suitenſes, Vndervaldi, Tugij, Glazenſes, Abbaticellani, vt non modo pueros vniuerſos, modo puberes, ſumma ſit Reip. poteſtas, verum etiam magiſtratus omnes, ac maxima quæq; imperia ſellularijs, & opificibus, tribuantur; ac ne mœnibus quidem, aut villis propugnaculis ciuitates muniantur. cæteri minus ſunt populares. Tametſi enim Bernates ac Tigurini ex opificibus, plerîſque ſenatum conſtituunt, maximos tamen in Rep. magiſtratus ex patritijs, aut certe ex ijs, qui generis antiquitate clariores ſunt, creare ſolent: quo fit vt hi ſtabiliores ſint, ac ſeditionibus, quam illi, minus opportuni; Rhætorum vero comitia, nimis illa quidem popularia, difficillime regantur, & commota vix placantur. Nam libertatis popularis hæc ſumma eſt, vt omnes omnibus æquari poſsint, nec aliter parere velint, quam ea conditione, vt viciſsim imperent ijs, quibus paruerunt, ac ne ſic quidem in officio contineri poſſunt, niſi valde neceſſariis iuſtaque præcipientibus, aut largitionibus, aut verborum illecebris demulceantur. Quum vero multi multis virtutibus, opibus ac nobilitate excellere nequeant: fere fit vt nobiles, locupletes, & virtute præſtantes, multitudo inuidia quadam, & animo maleuolentia ſuffuſo inſectetur: itum ſi quis generoſo, ac præſtanti animo plebis intemperanter libertate abutentis libidini frenos inijcere audeat, hunc multa, exilio, proſcriptione, morte denique damnare non dubitent, eoque magis ſi locuples ſit, vt imperium affectare videatur.* Quod ſtudium à corruptiſsima Athenienſium Republica prumanat.

Oſtraciſmus Rhætorum.

Conſulum itaque locum obtinent Satrapæ ſiue Amptmanni, qui in comitijs leguntur, non more Romano, ſcil. centuriatis, ſed χειροτονίᾳ Athenienſi, vt in viliſsimi cuiuſque arbitrio ſit patriæ magiſtratum dare Hinc tradit eadem hiſtoria pecunia, alijſque modis facile illecto conſule totam gentem duci. Hinc fit, vt cum magnates eorum admodum diuites non ſint, reges finitimi qui obtinere aliquid deſiderant, muneribus pugnent. Atque hæc de conſulibus, & magiſtratibus, qui conſulum legibus conſtituti ſunt, aut non multum conſulatui diſsimiles. Nec ignoro egregia alibi ſtatuta eſſe, ſed ad politices cognitionem iſta ſufficiunt.

CAPVT XX.

Dictaturæ & cenſuræ conſideratio.

§. 1. DIctator maius conſule habebat imperium, cenſor honorarius, & nonnullam quoque in Conſulem poteſtatem. Dictator nominatus eſt etiam magiſter populi Cauſa dicendi dictatorem erat magna Reipublicę neceſsitas. Cicer. l. 3. de Leg. *Aſt quando duellum grauius, diſcordiæque ciuium eſcunt, vnus ne amplius ſex menſes, niſi ſenatus creuerit, idem iuris quod conſules teneto, iſque aue ſiniſtra populi magiſter dictus eſto. Equitatum quicunque regat, habeto par ius cum eo, quicunq; erit iuris diſceptator.* Liuius l. 11. Dionyſ. l. 5. *Dum bello Latino, & domeſtica ſeditione reſpublica premeretur, viſum eſt, omnes magiſtratus imperium deponere. Vnum autem virum à ſenatu electum, & ſuffragijs populi probatum habere ſemeſtrem poteſtatem rerum omnium maiorem, quam ſit conſulum.* Liu. etiam lib. 4. *Quæ vbi tumultu maiore etiam, quã res erat, nunciãtur Romam, ſenatus extemplo (quod rebus trepidis vltimum conſilium erat) dictatorem dici iuſſit.* Inuiſus deinde dictator eſſe cœpit tribunis plebis, & populo. Queruntur Tribuni in ſe dictatorium fulmen intentari. Cum enim Tribuni intercesſionibus ſenatum vexarent, cum delectus eſſe non finerent, eoque telo contra nobiles acerrimo vterentur, oppoſitum eſt illis dictaturæ fulmen. Dictatoris iſta erant, Secures viginti quatuor proferebantur.

Dictator rebus dubijs lectus eſt.

Ius dictatoris.

tur Hoc primus Sulla fecit, vt eſt in Epitome Liuiana lib. 89. Decemuiri, cùm primum penes vnum eſſent faſces, altero anno prima die initi magiſtratus ſinguli cum duodenis faſcibus prodierunt, & centum viginti lictores forum impleuerunt, Liu. l. 3.

Imperium ſine prouocatione habuit. Nam à cæteris magiſtratibus ad ſenatum, ad Tribunos, ad populum erat prouocatio. Quo conſtituto conſulio Athenienſi ſimilis oriebatur: quam merito patres ſemper timuêre. Neque ea lege vlli nobili, aut viro bono Romæ manere licuiſſet. Dicebatur à conſule, interdum à ſenatu poſtulabatur nominatim quiſpiam ſpectatæ virtutis.

Magiſtrum equitum dicebat, qui iure Tribuni celerũ, & quo poſtea præfectus prætorio, vſus eſt. Cicero facit eum parem illi, qui iuris eſt diſceptator, hoc eſt, prætori. Quanquam magiſter equitum cum primum è plebe creatus eſt excuſauit ſe dictator, quod non eſſet maior ille magiſtratus Tribuno conſulari.

Hoc nihil, nec boni exempli, nec euentus fuit; quod Minutius magiſter equitum æquatus Fabio dictatori fuit. Et niſi Fabius, hoc eſt imperator patriæ amans, & contumeliarum patiẽs dictaturam geſsiſſet, forſan irremediabile vulnus Reſpublica accepiſſet. Nam Minutius in periculum exercitum deduxit, Fabius liberauit.

Optime inſtitutam dictaturam conſtat; nam centies Reſpublica ſi abſque dictatore fuiſſet, vel ſeditione, vel bello periſſet. Conſulum enim imperium, vt oſtendi, ſufficiens rebus gerendis, & ſeditionib. comprimendis non fuit. Fuere etiam dictatores vſque ad Syllam modeſtiſsimi. Nam Lartius deſignatis conſulibus dictaturam depoſuit, nemine ciuium à ſe occiſo, nec in exilium pulſo, nec grauius multato. ita Dionyſ. libro quinto. Eſt vero hoc admirabile, cum ex conſulatibus, & tribunitia poteſtate tam multi tumultus conciuerint, tyrannidem affectarint, nullum vnquam dictatorem, licet omnium poteſtas in vnum collata fuerit, ſe inciuiliter, aut crudeliter geſsiſſe. Ne tyrannidis quidem initium dediſſe. Sylla quidem eam tyrannice exercuit, ſed tamen ante dictaturam crudelior fuit. Ante dictaturam hæc egit quæ habet Epitome *Liuiana l.* 88. *Sylla Carbonem exercitu eius ad Cluſium, ad Fauentiam Fidentiamque caſo, Italia expulit: cùm Samnitibus, qui ſoli Italicorum populorum nondum arma depoſuerant, iuxta vrbem Romanam, ante portam Collinam debellauit; recuperataque Republica, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo homine vnquam fuit, inquinauit. Octo millia deditorum in villa publica trucidauit: tabulam proſcriptionis poſuit: vrbem ac totam Italiam cædibus repleuit: inter quas omnes Præneſtinos inermes concidi iuſsit: Marium ſenatoris ordinis virum cruribus brachiiſque fractis, auribus præſectis, & effoßis oculis necauit. C. Marius Præneſte obſeſſus à Lucretio Ofella, Syllanarum partium viro, cum per cuniculum captaret euadere, ſeptus ab exercitu, mortem ſibi conſciuit in ipſo cuniculo, cum ſentiret ſe euadere minime poſſe, cum Pontio Teleſino fugæ comite ſtricto vtrimque gladio concurrit: quem cum occidiſſet, ipſe ſaucius impetrauit à ſeruo, vt ſe occideret. Dictator vero* (inquit epit. libro 89.) *factus, quod nemo vnquam fecerat. cum faſcibus viginti quatuor proceßit, rebus nouis Reipublicæ ſtatum confirmauit, tribunorum plebis poteſtatem minuit, & omne ius legum ferendarum ademit. pontificum, augurumque collegium ampliauit, vt eſſent quindecim, ſenatum ex equeſtri ordine suppleuit. proſcriptorũ liberis ius petendorum honorum eripuit, & bona eorum vendidit: ex quibus plurima rapuit, redactum eſt ſeſtertium ter millies quingenties.*

Sylla ante dictaturam crudelis.

Nec Cæſaris dictatura perpetua tam immitis fuit, vt non præſtiterit eam manere, quam maiorem deinde crudelitatem experiri. Romam Sylla profecto ſi non cauſam & excuſationem habet, certe *prætextum habuit, vt omnia omittam. Epitome Liuiana* 87. *L. Damaſippus prætor ex voluntate C. Marij conſulis, cum ſenatum contraxiſſet, omnem, quæ in vrbe erat, nobilitatem trucidauit, ex cuius quidem numero Q. Mutius Scæuola pontifex maximus fugiens, in veſtibulo ædis Veſtæ occiſus eſt.*

In horum auctores quid mirum eſt Syllam exarſiſſe? Et ille tamen dictaturam depoſuit, quod Iulius non fecit, nec tutum erat, poſt tot commiſſa ſcelera legibus ſubeſſe.

§. 2. Prudenter itaque Iulius, cum iam ſine interitu videret abire magiſtratu ſe non poſſe, dictaturam retinuit. Auguſtus nomen dictatoris refugit, vim omnem retinuit, Suet. in Octauio c. 52. *Dictaturam magna vi offerente populo genu nixus deiecta ab humeris toga nudo pectore deprecatus eſt.*

Nec dictaturam modo, ſed initio etiam tribuniciam poteſtatem, cum alioqui tribunorum poteſtas à dictatore non tolleretur. Satis autem perfectæ Monarchiæ eſt dictatura perpetua cum tribunicia poteſtate. Dictator eſt δυοῖν ὑπάτοιν ... duorum Conſulum poteſtate præditus, μονάρχης πρόσκαιρος, ἀνυπεύθυνος, Monarcha temporarius, ſed poſtea perpetuus, qui corrigi à nullo poſsit, reddere rationem nemini teneatur.

§. 3. Comitiorum cauſa ſæpe dictator dictus eſt Liu. libro 8. & 25. atque alibi. Id neceſſarium fuit, ne per interregna, magiſtratuum cura deſtitueretur reſpublica. Nunquam enim committendum eſt vt aliquorum tanta ſit potentia, vt ordinarij magiſtratus creationem impedire poſsint; Prudenter itaque Veneti legem tulerũt, ne quiſquam magiſtratu prouinciali ante datum ſucceſſorem abiret, cum enim diſcordia ſenatus laboraret ille, qui grando conſilium dicitur, cuius eſt mandare magiſtratus, ſine rectoribus erant vrbes, & cum detrimento Reipublicæ iuſtitium.

Comitia magiſtratuum impediri non debet.

§. 4. Quæſitum crebro eſt, cur dictatura fuerit populo Romano ſalutaris, at decẽuiratus exitio? nam par in vtriſq; poteſtas ſine prouocatione, magis collecta, & ideo efficacior in dictatore. Quidam cauſã arbitrantur eſſe, quod maior fuerit decemuirorum poteſtas, nam conſules, tribuniique nulli erant ſub decemuiris, at dictatore conſtituto maieſtas magiſtratuum, etſi obedire dictatore cogerentur; nomenque manebat.

Verum eo quidem tempore, ſi rem ſpectemus, & circumſtantias, non decemuiratus, ſed Claudij ingenium tyrannidem inuaſit. Nam primo vt Liu. l. 3. *Regimen totius magiſtratus penes Appium erat fauore plebis, adeoque nouum ſibi ingenium induerat, vt plebicola repente omniſque auræ popularis captator euaderet pro truci ſæuoque inſectatore plebis. Decimo die ius populo ſinguli reddebant. eo die penes præfectum iuris faſces duodecim, Collegis nouem ſinguli accenſi apparebant, & vnica concordia inter ipſos, qui conſenſus priuatis interdum inutilis eſſet, ſumma aduerſus alios æquitas erat. Moderationis eorum argumentum exemplo vnius rei notaſſe ſatis erit. Cum ſine prouocatione creati eſſent*

Decemuirorũ æquitas ficta.

deſo-

defoſſo cadauere domi apud P. Sextium patriciæ gentis virum inuento prolatoque in concionem, re iuxta manifeſta atque atroci C. Iulius decemuir diem Sextio dixit, & accuſator ad populum extitit, cuius rei iudex legitimus erat; deceſſitque iure ſuo vt demptum de vi magiſtratus populi libertati adijceret, cum promptum hoc ius velut ex oraculo incorruptum pariter ab his ſummi infimiq; ferrent, tum legibus condendis opera dabatur: Ingentique hominum expectatione propoſitis, decem tabulis populum ad concionem aduocarunt. Et quod bonum, fauſtum felixque Reipublica, ipſis liberiſque eorum eſſet, ire & legere leges propoſitas iuſſere, ſe, quantum decem hominum ingenijs prouideri potuerit, omnibus ſummiſque iura æquaſſe, plus pollere multorum ingenia conſiliaq;. Verſarent in animis ſecum vnamquamque rem, agitarent deinde ſermonibus, atq; in medium, quid in quaque re plus, minuſue eſſet, conferrent, eas leges habiturum populum Romanum, quas conſenſus omnium non iuſſiſſe latas magis quam tuliſſe videri poſſet, cum ad rumores hominum, de vnoquoque legum capite edito ſatis correcta viderentur, centuriatis comitijs decē tabularum leges perlatæ ſunt, qui nunc quoque in hoc immenſo aliarum ſuper alias aceruatarum legum cumulo fons omnis publici, priuatique eſt iuris. Vulgatur deinde rumor, duas deeſſe tabulas quibus adiectis abſolui poſſe velut corpus omnis Romani iuris. Ea expectatio cum dies comitiorum appropinquaſſet, deſiderium creandi decemuiros iterum fecit. Iam plebi, præterquam quod Conſulum nomen haud ſecus quam regum peroſa erat, ne tribunitium quidem auxilium cedentibus inuicem appellatione decemuiris quærebat.

Aequitas in decantium. populum in officio tenet.

Ecce tibi decemuiros iam populares, ecce Demagogos, & via viſitata ad tyrannidem tendere. Captat auram popularem, quaſi commodis ſtudeat plebis, tanto artificio vt perſuadeat, nec patribus reddatur ſuſpectus; hæc enim tendere eo rebantur vt plebi præſidia ſua tollerentur, h. e. tribuni plebis. Deinde ius dicebant decimo die, ſummu conſenſu, ſumma æquitate, & apud vnū faſces erant, cæteri accenſo vno magiſtratum magis oſtendebant, quam gerebant. Populo cedebant, & plus quam tribuni adulabantur. Tabulas decem populo iudicandas proponunt. Hæc omnia ad ſalutem patriæ referri putantur, ſolus Claudius aliud meditabatur, vt ipſe refectus decemuir plus omnibus poſſet. Itaque iam ad ingenium redit. Poſtquam ait Liuius *Comitia decemuiris creandis in trinum nundinum indicta ſunt, tanta exarſit ambitio, vt primores quoque ciuitatis (metu credo, ne tanti poſſeſſio imperij vacuo ab ſe relicto loco, haud ſatis dignis pateret) prenſarent homines, honorem ſumma ope ab ſe impugnatum, ab ea plebe, cum qua contenderant, ſuppliciter petentes. Dimiſſa iam in diſcrimen dignitas, ea ætate, eiſque honoribus actis, ſtimulabat App. Claudium, neſcires virum inter decem viros, an inter candidatos numerares. propior interdum petendo, quam gerendo magiſtratui erat, criminari optimates, extollere candidatorum leuiſſimum quemq;, humilimumque; ipſe medius inter tribunitios Duellios, Iciliosque in foro volitare, per illos ſe plebi venditare: donec collegæ quoque, qui vnice illi dediti fuerant ad id tempus, coniecere in eum oculos, mirantes quid ſibi vellet: apparere nihil ſynceri eſſe: profecto haud gratuitam in tanta ſuperbia comitatem fore. nimium in ordinem ſeipſum cogere, & vulgari cū priuatis, nō tam properantis abire magiſtratu, quam viam ad continuandum magiſtratum quærentis eſſe.*

Artepatres, & plebem Claudius decepit.

Claudius populum ſibi demulcet.

Hæc acta Claudij, qui id egit, vt collegas haberet aſſeclas, & obnoxios; ea re ſolum errauit, quod cum tanta moliretur, patres, non plebem ſatis coleret. Hæc conſideranti planum eſt; non decemuiratum, ſed popularitatem quemadmodum Mario, Cæſari, Saturnino, Gracchis cauſam fuiſſe potentiæ, vt ſcilicet refici, vt claros viros repellere impares adſciſcere poſſet. Hæc Appius decemuir fecit, multo plus potuiſſet Dictator, aut Conſul, ſine periculo dictator equitum magiſtrum ſibi addere potuiſſet, acerrimum fortiſſimumque Tribunorum plebis, curare vt dictatura continuaretur, donec legibus libertatis æqualitas conſtituta eſſet. Nec minora Conſul moliri potuiſſet, vt cui poteſtas cum populo patribuſque agendi ſumma fuerat. In decemuiratu poterat multitudo collegarum obſiſtere, in dictatura omnia penes vnum erant. Cum enim conſulum nomen, non minus quam regum exoſum eſſet, & ſenatorum cœtum non aliter quam Tarquiniorum progeniem plebs oppreſſa deteſtaretur, nihil facilius conſuli, aut dictatori, quam ſummam potentiam adipiſci, ſenatum opprimere. Cum enim eſſet nobilitatis ſuperbum, aſperum, auarum in ciues imperium, ideoque odium plebis ingens, vt *negarent ſe illa ciuitate manſuros, in qua nullius boni participes eſſent*, in continuo omnes erant periculo, quicunq; enim Conſulum aut dictatorum ſe plebi ducem contra Patres præberet, is rerum potiri poterat. Neque eius potentiæ aliter ſenatus obſiſtere potuit, quam vel interficiendo, vel populum demerendo, vt ſenatum potius, quam vnum hominem commodorum ſuorum auctorem venerarentur, & amarent. Cæſar iuuenis plus potuit, quam totus ſenatus, & poſtea quam populus. Fallitur igitur Machiauellus, qui libro primo de Republic. Magnitudinem potentiæ tempus annuum, aliorum magiſtratuum ceſſationem cauſam inſolentiæ decemuirali putat fuiſſe. Dictatoris enim fuit æqua & maior, quia magis vnita potentia, tempus aliquando annuum, Camillus, Papirius, Fabius, Maximus longiorem ſemeſtri dictaturam habuerunt, & lege cautum eſſe vult Cicero, *Ne ius ne amplius ſex menſes, niſi ſenatus creuerit.* Cauſa igitur potentiæ fauor in Appiū, quo collegas pro arbitrio adſciuit, ſi enim vnus rem iudicaſſet, aut diſſenſiſſet, initio magiſtratus factum eſſet, quod tandem poſt acria certamina euenit.

Non decemuiratus, ſed ingenium Claudij nocuit.

Appiana tyrannidis cauſa, fauor populi.

§. 5. Cenſore opus eſt Reipublicæ, ſi à conſulibus, aut principibus hoc munus peragi non poteſt. Romæ initium cenſuræ Liuius deſcribit libro quarto. *Idem hic annus (nempe 310) cenſuræ initium fuit, rei à parua origine ortæ. quæ deinde tanto incremento aucta eſt, vt morum diſciplinæque Romanæ penes eā regimen, ſenatus equitumq; centuriæ decoris dedecoriſq; diſcrimen ſub ditione eius magiſtratus, publicorum ius, priuatorumque locorum, & vectigalia populi Romani ſub nutu atque arbitrio eſſent. Ortum autem initium rei eſt, quod in populo per multos annos incenſo, neque differri cenſus poterat, neq; conſulibus, cum tot populorum bella imminerent, operæ erat id negotium agere. Mentio illata ab ſenatu eſt rem operoſam, ac minime conſularem ſuo proprio Magiſtratu egere: cui ſcribarum miniſterium, cuſtodiaque & tabularum cura, cui arbitrium formulæ cenſendi ſubijceretur.*

Primarium opus cenſorum fuit cenſio, numerum enim ciuium, & facultates cenſebant. Vt vero labor cenſorum appareat, aliquot cenſus dabo. Liuius lib. tertio, & deinceps refert 124214. 132319. 262000. 275000. 278222. 221224. 317217. 251222.

Cenſuræ officium.

25:222. diminutio illa bellis, & colonijs deductis facta 270020.137108 occiſis multis bello punico ſecundo 265029. 143704. finito bello ſecundo punicu. 268308.269015.327022.324000.428342. 323000.823000.

Hinc conſequebatur, vt cũ ex cenſu claſſes cõſtituerẽtur, vt totam Rempublicam partirentur in ſua membra parteſque. De ſex claſsibus à Tullio conſtitutis nemo non ſcripſit, qui antiquitatẽ attigit. Poſtea diuiſio illa neglecta fuit Tert. de pallio capite quarto. *Enimvero iam dubium cẽſoria intentione Epiſcynie diſperſo, quantum denotaui paßim tas offert, libertinos in equeſtribus, ſubuerbuſtos in liberalibus, dedititios in ingenuis, rupices in vrbanis, Scurras in forenſibus, paganos in militaribus. Veſpillo, leno, laniſta, tecum veſtiuntur.*

Veſtium diuerſitas ſublata.

Epiſchynio pro ſupercilio vtitur, oſtendit veſtitum fuiſſe eundem, & poſtea in ſenatum Syri & Pœni venerunt; nec dignum videri poterat, cum Felices & Narciſsi adorarentur, etiam à conſulibus.

Quia vero etiam morum honeſtas in Republica requirebatur, ideo ſine ea cenſura ordines conſtitui non poterant. Itaque morum examen agebatur, & extant multa inſignia documenta cenſuræ, quæ hodie inter Chriſtianos aliquando deſiderantur. Liuius libro vigeſimo quarto. *Cenſores vacui ab operum locandorum cura propter inopiam ærarij, ad mores hominum aduerterunt, caſtigandaque vitia: quæ velut diutinis morbis ægra corpora ex ſeſe gignunt, nata bello erant. Primũ eos citauerunt, qui poſt Cannenſem pugnam Rempublicam deſeruiſſe, Italiaque exceßiſſe velle dicebantur, princeps eorum L. Cæcilius Metellus, qui quæſtor tum forte erat: iuſſis deinde eo, cæteriſque eiuſdem noxæ reis cauſam dicere, cum purgari nequiſſent, pronunciarunt; verba orationemque eos aduerſus Rempublicam habuiſſe, quo coniuratio deſerenda Italiæ cauſa fieret. Secundum eos citati nimis callidi exſoluendi iuriſiurandi interpretes: qui captiuorum ex iis, rere regreßi clam in caſtra Annibalis ſolutum, quod iurauerunt, redituros rebantur. His ſuperioribuſque illis equis adempti, qui publicum equum habebant: tribuque moti, ærarij omnes facti. Neque ſenatu modo aut equeſtri ordine regendo cura ſe cenſorum tenuit.*

Moribus et cenſura neceſſaria.

Ad cenſuram itaque pertinebat ex cenſu & moribus ſenatum legere. Abſoluto cenſu ſenatorum nomina legebantur, qui præteriti eſſent cẽſebantur indigni eo ordine, non tamen infames erant; nam fama interdum ſola notabantur, qui poſtea tamen non modo ad magiſtratum, ſed conſulatum, atque adeo cenſuram promouebantur, quæ res ſine dubio magnam labem intulit ciuitati, dedecori enim non erat improbis cẽſura quæ optimis viris obijci poterat.

Cenſuræ auctoritas minuta, cum immeritos perſtringit.

Indignos itaque ſenatu mouebant. Dio cenſuram plurimum poſſe; ἐκβαλεῖν δὲ ἔξω συγκλήτου τὸν ἀπρεπῶς ζῶντα καὶ προσγράψαι τὸν ἄριστον. *Pellere ſenatu indecore viuentem, & adſcribere optimum:* Imperatorum æuo id manſit. Trebell. in Valeriano. *Tu æſtimabis qui manere in curia debeant, &c.* excipit tamen præfectum vrbis; conſules ordinarios, ſacrorum regem, maximam virginum veſtalium, ſi tamẽ incorrupta permanſerit. Equum adimere, ſi macileſcitus equus, ſi parum nitidus, ſi eques non bonorum morum. Ouid. de Auguſto.

At memini vitamq; meam, moreſq; probabas,
Illo, quem dederas, prætereuntis equo. &
Carminaq; ediderant, cum te delicta notantem
Præterij toties irrequietus eques.

Tribu mouebant. magna erat ignominia, qua ſuffragij iure priuantur. Id vero ex moribus factum, ſi mali eſſent, nec cum tantum ſenatu mouebant, ſed tribu. & quidem integras tribus aliquando notabant.

Tribu mouent.

Aerarium faciebant. Apud Agellium lib. 4. cap. 12. *ærarium faciunt, qui agrum ſordeſcere permiſerit, qui vineam neglectus habuerit.* Plus erat facere ærarium, quam in Cæritum tabulas referri: Nam ærarium facere, erat nullum in vrbe; vel tribu ius relinquere, niſi vt pro capite ſuo æra conferret, non modo ille ſuffragio, ſed ſtipendio etiam ſpoliabatur, Cærites ciuitatem & omnia habebant, præter ſuffragij lationem.

Aerarium faciunt.

Tribus addebant. Primo quidem tres fuére; Rhamnenſis, Titienſis Luceres. Tullius quatuor eſſe voluit aliæ deinde additæ ante cenſures, ſed anno vrbis. 366. & 395. & 421. Magna erat illa poteſtas qua etiam aliorum magiſtratuum officia, & comitia in manu habebant, cum cenſura ſua, non modo ſenatum legerent, ſed conſules etiam, magiſtratuſque alios notare poſſent.

Ex ruſtica in vrbanam transferri ignominioſum erat.

Templa, vias, portus, aquarum ductus curabant, omniaque publica ædificia. Hæc omiſſa bello Punico ſecundo inopia ærarij; ſed ordinum magnificentia & liberalitate ſunt peracta; cum ante finem belli negarent ſe pecuniam accepturos.

Vectigalia elocabant. Continet hæc quoque oratio ad Valerianum, *Tu cenſibus modum pones, vectigalia firmabis, diuides ſtatum; reſpublicas recenſebis.*

Leges condebant. Treb. *Tibi legum condendarum auctoritas dabitur.* Leges ferri oportebat à magiſtratibus, non omnibus tamen, ſed maioribus, vt conſule, prætore, dictatore, cenſore, interrege, Decemuiris; Tribunis militaribus conſulari poteſtate, Tribunis plebis.

Luſtrum condebant, cœptum id à Seruio, de quo Liuius lib. 1. *Cenſu perfecto, quem maturauerat metu legis de incenſis latæ, cum vinculorum minis mortiſque edixit, vt omnes ciues Romani, equites pediteſque, in ſuis quiſque centurijs in campo Martio prima luce adeſſent. ibi inſtructum exercitum omnem ſue, oue, tauribus luſtrauit. idque conditum luſtrum appellatum, quia in cenſendo finis factus eſt.*

Luſtrũ condunt.

Cenſus aliquando actus, & luſtrum tamen conditum non eſt. Liuius l. 3. Ius cum populo, patribuſque agendi; id quod omnibus commune fuit maioribus magiſtratibus; etiam cenſores habuerunt.

Cognoſcebant etiam de moribus coniugum: Exigebat enim cenſor ſolemne iuramentum à maritis. Varr. l. 5. de lingua latina. *Tu ex animi tui ſententia vxorem habes?* ſi reſpondiſſet, non habere. Cenſoris cognitio de moribus erat. Nec pactum fieri poterat, ne de moribus cognoſceretur. Si vir & vxor mutuo accuſarent, neuter audiebatur. De matrimonio ſpreto etiam cognoſcebant. De fœnore agebant. In priuatos itaque maximum ius cenſori fuit.

§. 6. Nimium ius cenſorum in libera Republ. fuit. Quod oſtenderunt Marcus Liu. & C. Claudius apud Liuium l. 29. *Luſtrum, inquit, conditum ſerius, quia per prouincias dimiſerunt cenſores, vt ciuium Romanorum in exercitibus, quantus vbique eſſet, referretur numerus; cenſa cũ ijs 265. millia hominum condidit luſtrũ C. Claudius Nero. Duodecim*

Cenſorum fœda diſſenſio. *decim deinde coloniarum, quod nunquam antea factum erat, deferentibus cenſoribus, cenſum receperūt; vt quantum numero militum, quantum pecunia valerent, in publicis tabulis monumenta extarent. Equitum deinde cenſus agi captus eſt, & ambo forte cenſores equum publicum habebant. Cum ad Tribum Polliam ventum eſt, in qua M. Liuij nomen erat, & præco cunctaretur citare ipſum cenſorem; Cita, inquit Nero, M. Liuium, & ſiue ex reſidua & vetere ſimultate, ſiue intempeſtiua iactatione ſeueritatis inflatus; M. Liuium, quia populi iudicio eſſet condemnatus, equum vendere iuſsit. Item M. Liuius cum ad tribum Narnienſem, & nomen collegæ ventum eſt, vendere equum, C. Claudium iuſsit, duarum rerū cauſa: vnius, quod falſum aduerſus ſe teſtimonium dixiſſet. alterius quod ſincera fide ſecum in gratiam non rediſſet. Itaq; ibi fœdum certamen inquinandi famam alterius cum ſua famæ damno, factum eſt. Exitu cenſuræ cum in leges iuraſſet C. Claudius, & in ærarium aſcendiſſet, inter nomina eorum, quos ærarios relinquebat, dedit collegæ nomen. Deinde M. Liuius in ærarium venit, & præter Metiam tribum, quæ ſe nec condemnaſſet, neq; condemnatum conſulem aut cenſorem feciſſet: populum Romanum omnem quatuor & triginta tribus, ærarios reliquit: quod & innocentē ſe condemnaſſent, & condemnatum conſulem & cenſorem feciſſent: neq; infitiari poſſent, aut iudicio ſemel, aut comitijs bis ab ſe peccatum eſſe, inter quatuor & triginta tribus, & C. Claudium ærarium fore, quod ſi exemplum haberet bis eundem ærarium relinquendi C. Claudium nominatim ſe inter ærarios fuiſſe relicturum. Prauum certamen notarum inter cenſores, caſtigatio inconſtantiæ populi cenſoria grauitate temporum illorum digna. In inuidia cenſores cum eſſent, creſcendi ex his ratus eſſe occaſionem. C. Bebius tribunus plebis diem ad populum vtriq; dixit. Ea res conſenſu patrum diſcuſſa eſt; ne poſtea ea obnoxia populari auræ cenſura eſſet.*

Primo quidem fœda fuit inſectatio collegarum, & mutua infamatio. Deinde populi ſigillatio, de iniquo iudicio, quaſi vero ſuæ ipſæ cauſæ iudex idoneus eſſet. Denique exprobratio, quod honorem contuliſſent, quæ omnia ſeueræ ſtultitiæ plena fuēre; illud inſanum totum populum ærarium facere vna tribu excepta, improbis enim & infamibus ſolatium erat inter omnes latere.

Totum populum ærarium facere, & omnes ærarios tollere.

Iudicauit hoc ipſum populus Romanus cum annuam, & ſemeſtrem faceret, Aemilius Mamercus dictator eam minuit. Liu. l. 4. *Tum dictator nequicquam creatus eſſet, materia quærendæ bello gloriæ adempta, in pace aliquid operis edere, quod monumentum eſſet dictaturæ, cupiens, cenſuram minuere parat, ſeu nimiam poteſtatem ratus: ſeu non tam magnitudine honoris, quam diuturnitate offenſus. Concione itaq; aduocata, Remp. foris gerendam, ait, tutaq; omnia præſtanda, deos immortales ſuſcepiſſe: ſe, quod intra muros agendum eſſet, libertati pop. Rom. conſulturum. maximam autem eius cuſtodiam eſſe: ſi magna imperia diuturna non eſſent: & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non poſſet. Alios Magiſtratus annuos eſſe: quinquennalem cenſuram grauem eſſe: ijſdem per tot annos magna parte vitæ obnoxios viuere: ſed legem laturum, ne plus quam annua ac ſemeſtris cenſura eſſet.*

Cēſura moderatio, non admodum iniqua. Cum igitur tam multa inique conſtituerentur, tam multi in ærarios referrentur, non adeo fuit iniqua lex Clodij, qua vetuit quemquam mouere ſenatu, aut ignominia afficere, niſi apud Tribunos dicta cauſa accuſatus eſſet. Tum deſijt eſſe ſumma poteſtas; ſed Metellus conſul eam reſtituit, eratque tempore Dionis. Τιμητὰς, ait, ἀρχὴν πασῶν ἐπιτιμοτάτην, καὶ δυναμένην μέγα. *Cenſuram eſſe imperium ſanctiſsimum, & multum potens;* ſed vt iudicarent de moribus, non ſuo arbitrio ſæuirent.

Merito itaque Cicero in Piſonem. *Centum pene annos legem Aeliā, & Fuſiam tenueramus, quadringentos iudicium notionemq; cenſoriam, quas leges auſus eſt non nemo improbus, potuit quidem nemo vnquam conuellere, quam poteſtatem minuere, quo minus de moribus noſtris, quinto quoque anno iudicaretur nemo tam effuſe petulans conatus eſt.* *Sed pollere improbum.*

§. 7. Cenſoriam dignitatem geſſerunt etiam imperatorum plerique, Auguſtum ait Dio, ἐπιμελητὴν καὶ ἐπὶ τῶν τρόπων εἰς πενταετίαν χειροτονηθῆναι, *morum curatorem, cenſoremque in quinquennium eſſe electum.* Claudium idem Dio l. 5. Domitianum Suetonius cenſorem fuiſſe tradit. Traianus ſero cenſuram ſuſcepit, non fuga honoris, vel vt illi Plin. blanditur, quod beneficijs potius, quam remedijs ingenia experiri placeret, ſed conſcientia ſuæ vitæ; quamuis enim alij nequiores Traiano fuerint, & cenſuram acceperint, verecundior tamen Traianus extitit. *Traianus cur cenſuram recenſauit.*

Cenſura penes magiſtratum ſit. Hanc igitur cenſuræ rationem pleræque tenent reſpublicæ, vt iudicium de moribus penes magiſtratum ſit. Id quod etiam in Eccleſia fieri aſſolet, ſunt enim morum magiſtri ipſi Epiſcopi, atque antiſtites Eccleſiæ; cum enim finis principis ſit beata vita ſubditorum, ea vero ſine virtute eſſe non poſsit, eius maxime curam ipſe habeat oportet. Quid vero non efficeret poteſtas tam magna, tam ſeuera? Valerius libro ſecundo, capite nono, eam bellicis laudibus exæquat. *Caſtrenſis diſciplinæ tenaciſsimum vinculū & militaris rationis diligens obſeruatio admonent me, vt ad cenſuram pacis magiſtram cuſtodemque tranſgrediar. Nam vt opes popul. Roman. in tantam amplitudinem imperatorum virtutibus exceſſerunt: ita probitas & continentia cenſorio ſupercilio examinata eſt opus effectu par bellicis laudibus. Quid enim prodeſt foris eſſe ſtrenuum, ſi domi male viuitur? expugnentur licet vrbes: corripiantur gentes, regnis iniciantur manus, niſi foro & curia officium, ac verecundia ſua conſtiterit, partarum rerum æquatus cælo cumulus ſedem ſtabilem non habebit, ad rem igitur pertinet noſſe, atque adeo recordari acta cenſoriæ poteſtatis.* *Cenſura neceſſaria.*

Quod ſi cenſuræ vigor perdurauiſſet, nunquam magni imperatores metu egeſtatis patriam occupaſſent, mirati ſunt Romanorum poſteri veterum ſeueritatem: *Quid*, inquit Valerius, *de Fabricij Luſcini cenſura loquar? narrauit omnis ætas, & deinceps narrabit ab eo Cornelium Rufinum duobus conſulatibus, & dictura ſpecioſiſsime functum, quod decem pondo vaſa argentea comparaſſet; perinde ac malo exemplo luxurioſum, in ordine ſenatorio retentum non eſſe. Ipſa Medius fidius mihi litteræ ſeculi noſtri obſtupeſcere videntur, cum ad tantam ſeueritatem reuerendam miniſterium accommodare coguntur, ac verentur ne non noſtræ vrbis acta commemorare exiſtimentur. Vix enim credibile eſt intra idē pomorium decem pondo argenti & inuidioſum fuiſſe cenſum, & inopiam haberi contemptiſsimam.* *Seueritas priſca cenſura.*

Ne vero paucos putemus, plurimos notatos oſtendit idem Valerius. *Equeſtris quoque ordinis bona magnaque pars quadringenti iuuenes, cenſoriā notam patiente animo ſuſtinuerunt, quos V. Valerius, & P. Sempronius, quia in Sicilia ad murorum opus explicandum ire iuſsi, facere id neglexerant; equis publicis ſpoliatos, in numerum ærariorum retulerunt.*

In maledicentiam ſeueritas. Et deinceps. *Turpis etiam metus cenſores ſumma cum ſeueritate pœnam exegerunt. M. enim Attilius Regulus, & P. Furius Philus, L. Metellum quæſtorem, complureſque equites Romanos, qui post infeliciter commiſſam Cannenſem pugnam cum eo abituros ſe Italia iurauerant, direptis equis publicis, inter ærarios referendos iurauerunt, hoſque graui nota affecerunt, qui cum in poteſtatem Annibalis veniſſent, legati ab eo ad ſenatum miſſi de permutandis captiuis, neque impetraſſent, quod petebant, in vrbe manſerunt: Quia & Romano ſanguini fidem præſtare conueniens erat, & M. Attilius Regulus cenſor perfidiam notabat; cuius pater per ſummos cruciatus expirare, quam fallere Carthaginenſes ſatius eſſe duxerat. iam hæc cenſura ex foro in caſtra tranſcendit, quæ neq; timeri, neq; decipi voluit hoſtem.*

Duo egregia veteris Reipublicæ cenſoria monumenta. Nam plurimos notarunt cum Metello, de quibus Liuius lib. 22. Deinde notati graui ignominia ſunt affecti, qui ex caſtris redierant, de quibus eod. l. Liuius. *Cæterum proximis cenſoribus*

Cenſura violenta. *adeo omnibus notis ignominiiſq; confectos eſſe, vt quidam eorum mortem ſibi ipſi ex templo conſciuerint: cæteri non foro ſolum, omni deinde vita, ſed prope luce ac publico caruerunt.*

Qua quidē in re maior erat cenſorū, quā cōſulum poteſtas. Imo ipſos cōſules notare poterāt.

§. 8. Viget & olim viguit apud Venetos cenſura nobilium præſertim, qua magis quam bello Rempublicam illam conſeruatam conſtat. Apud Lucenſes grauis, & matura, meliorque quam olim Romæ cenſura exercetur.

Lucenſium cenſura. *Septimana illa proxima ante Paſcha, quæ ſancta dicitur, qui in hoc conſilio ſunt, certo quodam loco congregantur. Ex iis vnuſquiſq; ſchedulam, in qua nomen eius, quem ille pro homine flagitioſo, & ciuitate indigne habet, ſcriptū eſt, in arcam ad id præparatam immittit. Quo facto, ſchedulæ promuntur: ac ſi fortè alicuius nomen aliquoties iteratum legatur, res ad Maius Conſilium refertur, ibiq; rurſus ſuffragia ineuntur: quibus ſi damnetur, tanquam pro homine nefario & ciuitate indigno iudicatur, ſtatimq; exulare eo adhuc veſpere publica præconis voce iubetur. Proſcriptionis vero hic modus eſt, vt intrà trienniùm quinquaginta milliarib. ab vrbe abſit: eius ſi contrauenerit, capitis pœnam incurrit. Finito triennio ſi reuerſus vitam non emendarit, rurſus eodem modo in exilium pellitur.*

Huc etiam pertinet, quod Octouiri ibidem, qui diuerſoria & hoſpites obſeruant, fallaces & mendaces corrigunt: nam multarum vrbiū corruptelæ ex cauponarum incuria oriuntur, cum in ea loca fæx ciuitatum confluat, & vitia ſeſe primum intendunt illis in locis, vbi lucro ſunt eorum fautoribus. Apud Genuenſes munus cenſorum partim iis, quos cenſores appellant, partim Magiſtratui S. Georgij datum eſt.

§. 9. Addam pro coronide, Cenſores olim vnctos. Varro l. 5. de Lingua Latina. *Nunc primum de cenſoriis tabulis, vbi noctu in templum cenſura auſpicatur, atque de cœlo nunciatum erit: præconi ſic imperato, vt viros vocet. Quod bonum, fortunatum, felixq;*

Cenſores vncti. *ſalutareq; ſiet populo Romano Quiriti. Reique publicæ Quiritium, mihique collegæque meo, fidei, magiſtratuique noſtro. Omnes Quirites, pedites, armatos, priuatoſque curatores omnium Tribuum, ſi quis pro ſe prone altero dari curationem volet, voca inlicium huc ad me. Præco in templo primum vocat; poſtea de mœro item vocat. Vbi lucet, Cenſor, Scribæ, Magiſtratus, murrha vnguentiſq; vnguntur.*

Cenſores illā corrigunt, quorum nomine actionem prætor non dat. Bud. 6. polit. Lips. 4. Alexand ab Alex. li. 3. genial. c. 13. verum præ omnibus optimi, modeſtique Principis vita cenſura eſt, Pacatus de Theodoſio. Qui vitia corrigit, quibus eſt princeps obnoxius, ipſum ſi non punit, infamat tamen.

CAPVT XXI.

Magiſtratuum prouincialium ordo, officia.

§. 1. DE maioribus magiſtratibus vel extra vrbem imperantem, vt ſunt proconſules, proprætores, vel extra regnum, in quo ſedem

Prouinciarum magiſtratuum ſumma cautio habenda. rex conſtituit, vt Proreges, Magni Prætores, agendum eſt. Qua in re cum non modo diuerſæ Reipublicæ, ſed eædem etiam, atque adeo Romana crebro variarit, ſerio docendum eſt, & veterum ſapientium praxis producenda eſt, erroreſque, & euenta penſanda ſunt.

§. 2. Proconſules dicti, ſiue pro conſule, quibus Reip. cauſa magiſtratus finito anno continuabatur, quiq; vel è magiſtratu, vel priuatis in

Prorogatio imperij rara. prouincias mittebantur. Eadem ratione Proprætores, qui è prætura, vel in Prætorias prouincias mittebantur. Primum prorogatus magiſtratus eſt Publilio Philoni apud Liuium l. 8. *Publilio triumphus decretus, quod ſatis credebatur obſidione domitos hoſtes in fidem veniſſe. Duo ſingularia hæc ei viro primum contigere, prorogatio imperij, non ante in vllo facta, & acto honore triumphus.*

Factum hoc anno vrbis conditæ 428. in obſidione Palæpolitana. Ex priuato proconſul factus eſt Scipio. l. 26. Ordinarij conſules geſto magiſtratu ibant in prouinciam proximo anno, ſi vero ſequentibus annis id fieret, priuati ire dicebātur. Verum vtcunque mitterentur, opus erat magiſtratib. bonis, & fortibus. optime Nouell. 24. præf. *Nunquam ſane credidimus veteres Romanos ex paruis, adeoq; minutiſſimis principiis tam amplam conſtituere remp. & totum exinde terrarum orbem (pene diximus) ſibi adiungere & premere ac tueri imperio potuiſſe, niſi maioribus in prouincias magiſtratibus miſſis, pleno ea ro dignitatis ſibi comparaſſent, ſimulq; illis armorum iuxta ac legum poteſtatem feciſſent, neq; non ad vtrumq; accommodatos & idoneos habuiſſent, quos quidē prætores vocabant, appellatione illis ex eo indita, quod cæteris omnibus præirent & præponerentur permiſſa ſcilicet iis tam rei bellicæ adminiſtratione, quam legum præſcriptione. Vnde & ea loca, in quibus publicè Magiſtratus, vel ius reddere, vel habitare ſolebant, Prætoria appellare, & vt pleraq; in remp. leges ex viua prætorum voce inferrentur, conſtituerunt: Et multi prætores partim Siciliam, partim Sardiniam Inſulam, partim Hiſpaniam, partim terra mariq; alij aliud vel imperio adiecerunt, vel rexerunt.*

Sicilia prima prouinciarum. §. 3. Initiū prouinciarū Sicilia & Sardinia, poſtea duæ Hiſpaniæ, aliæq; ſucceſſerunt. Primū harum rectores cēturiatis comitiis cōſtituti ſunt, & dicti prætores, Cōſulibus deinde etiā cōmiſſæ ob bellū gerēdū. Prætores ſi prorogato imperio in prouincia māſiſſent, dicebātur proprætores. Verū poſtea rectius viſum eſt, vt qui præturam in vrbe geſsiſſent, ſub anni finem in prouincias proficiſcerentur. Horum quidem non minor poteſtas fuit, quam proconſulum, ſed tamen non duodecim, ſed ſex lictoribus duntaxat, vtebantur. Auguſtus vt ſenſim omnia ad ſe traheret, eos, qui nec cōſulatum, nec præturam in vrbe geſsiſſent, in prouinciam mittebat, & proprætores appellauit.

Belli gerendi ius, lege curiata dabatur. §. 4. Lege curiata mittebantur, quia ſine ea belli gerendi ius non habebant, itaque illa lex in pacata euntibus neceſſaria non erat. Verum ad ſumptus & ornamenta prouinciæ neceſſaria erat populi iuſſio. Nam vt viaticum in legatos, & cohortem, comitatumq; decerneretur, legis auxilio conſequebatur. Capitolinus in Alexandro argentum de publico datum teſtatur præſidibus.

Digitized by Google

Leges proficiſcendi erant: *primo, obſeruare autem proconſulem oportet, ne in hoſpitijs præbendis oneret prouinciam: vt imperator noſter cum patre Aufidio Seueriano reſcripſit. Nemo proconſulum ſtratores ſuos habere poteſt, ſed vice eorum militum miniſteria in prouincijs funguntur. Secundo, Proficiſci autem proconſulem melius quidem eſt ſine vxore, ſed & cum vxore poteſt, dummodo ſciat ſenatum, Cotta & Meſſala Coſſ. cenſuiſſe futurum, vt ſi quid vxores eorum, qui ad officia proficiſcuntur, deliquerint, ab ipſis ratio & vindicta exigatur. Tertio. Antequam vero fines prouinciæ decretæ ſibi proconſul ingreſſus ſit, edictum debet de aduentu ſuo mittere, continens commendationem aliquam ſui: ſi qua & familiaritas ſit cum prouincialibus, vel coniunctio, & maxime excuſantem ne publicè vel priuatim occurrant ei: eſſe enim congruens, vt vnuſquiſque in ſua patria eum exciperet.* Vide libro primo. ff. de offic. procon.

Ius cognoſcendi, & belli gerendi.

§. 5. Poteſtas itaque proconſulum erat, & imperium; Poteſtas erat cognoſcendi, iudicandique; imperium erat rerum bellicarum. Ius hyeme communiter, & in conuentibus dicebant, bellum æſtate gerebant. Belli cauſa proconſules miſſi ſunt, Primus in Africam, deinde in Aſiam, & Achaiam. Primum anno V. C. 605. ſtatutum, vt qui functi eſſent in vrbe conſulatu, poteſtate conſulari in prouincias irent. Non potuit ante aduentum legato mandare, niſi forte in itinere neceſſariam moram pateretur. Vlp. l. 4. de off. proconſ. *Poſt hæc ingreſſus prouinciam mandare iuriſdictionem legato ſuo debet: nec hoc ante facere, quam fuerit prouinciam ingreſſus. Eſt enim per quam abſurdum, antequam ipſe iuriſdictionem nanciſcatur, (nec enim prius ei competit, quam in eam prouinciam venerit) alij eam mandare, quam non habeat, ſed ſi & ante fecerit, credendum eſt, videri legatum habere iuriſdictionem, non exinde, ex quo mandata eſt, ſed ex quo prouinciam proconſul ingreſſus eſt.*

Quod limitat Papinian. libro primo. quæſt. *Aliquando mandare iuriſdictionem proconſul poteſt, etſi nondum in prouinciam peruenerit: quid enim ſi neceſſariam moram in itinere patiatur: maturiſſime autem legatus in prouinciam peruenturus ſit?*

Vectigalium curam habent.

Nec minus vectigalium illis cura, annonæque & nauium incumbebat. Itaque & frumenti numerum imperabant, idque vendebant, aut recondebant; vectigalia interdum imponebant, prætorium ipſi habebant. Quæ omnia nunc quidem concedi præſidibus non ſolent. Nam nimium ad exhauriendas prouincias abuſi poteſtate ſunt. Verum clariſſime hæc iura ipſa exponunt locis ante citatis. *Solent etiam cuſtodiarum cognitionem mandare legatis, ſic vt præaudiat cuſtodias ad ſe remittant, vt innocentem ipſe liberet, ſed hoc genus mandati extraordinarium eſt, nec enim poteſt quis gladij poteſtatem ſibi datam, vel cuius alterius coercitionis ad alium transferre, nec liberandi igitur reos ius, cum ac condemnare apud eum non poſſint. Sicut autem mandare iuriſdictionem, vel non mandare eſt in arbitrio proconſulis, ita adimere mandatam iuriſdictionem licet quidem proconſuli, non autem debet inconſulto principe hoc facere.*

Magiſtratibus etiam apud alienos eſt ſuus honos.

§. 6. Honos plane regius illius impendebatur; Bonis quidem tẽpla, ſtatuæ, dies feſti, legationes honorificæ ad ſenatum, eadem etiam impenſius malis, vti ne tantum, quantum poſſent, nocerent.

Honos proconſulis latius quam eius poteſtas ſeſe extendebat, ita ff. de officio procons. *Proconſul vbique quidem proconſularia inſignia habet, ſtatim atque vrbem egreſſus eſt: poteſtatem autem non exercet, niſi in ea prouincia ſola, quæ ei decreta eſt.*

Nonnulla tamen poteſtate vtebatur etiam extra ſuam prouinciam, ſed honoraria magis, quam imperiali. ita l. 2. ff. t. 16. *Omnes proconſules ſtatim, quam vrbem egreſſi fuerint, habent iuriſdictionem: ſed non contentioſam, ſed voluntariam: vt ecce manumitti apud eos poſſint tam liberi, quam ſerui, & adoptiones fieri. Apud legatum vero proconſulis nemo manumittere poteſt, quia non habet iuriſdictionem talem.*

Iuriſdictio voluntaria de plano eſt, contentioſa ex tribunali, vt Cuiac. & alij.

Prouincia Romanorũ non ad communia bonum, ſed paucorum vtilitatem inſtituta.

Verum quod præcipue ſpectabant, erat occaſio immenſos colligendi theſauros. Rapinis etenim & concuſſionibus ſocios vexabant, immunitates donabant, vendebantque. Strabo lib. 12. de Paphlag. [illegible] ἄλλως καὶ [illegible] βασιλέα, τὶ καὶ δυνάστας [illegible] *Poſtea alias diuiſiones Romanorum duces inſtituerunt, regeſque & dynaſtas conſtituentes, & vrbes quaſdam liberas, quaſdam dynaſtis ſubditas fecerunt, quaſdam ſub poteſtate populi Romani reliquerunt.* Hinc magnæ opes, aliæ ex muneribus vrbium, ne debita ſoluerent, ne in hyberna militem reciperent; aliaque de quibus alio loco actum eſt.

Sors in lectione rectorum vitanda.

§. 7. Errores in hoc genere plures ſupra memoraui; Nam quod ſorte legerentur, nemo prudens probare potuerit, ipſe Auguſtus cum in populi prouincias ſorte legiſſet proconſules, poſtea mutauit. Deinde nimium breue erat imperium; *Quid vobis inquit Apuleius cuditiſſimo proconſulum vitium? Quid cum annus breuibus, & feſtinantibus menſibus* dum eunt, & redeunt annus abſumitur. Quam ob cauſam multo aliter hodierno tẽpore magiſtratus mandantur, quod ipſe quoque Auguſtus fecit, vt nempe eius præfecti ad arbitrium permanerent, & mutarentur. Quod nunc quoque in Gallia alijſque ſeruatur regnis. Maximam vero perniciem attulit, quod legum ſubſidio deſtituti prouinciales, poſtquam omnibus iniurijs afflicti, exhauſtique eſſent, per ſpeciem iuris & legum damnabantur, quod ſi cauſam obtinerent rerum tamen minimam partem recuperabant, perpotabant magni illi rei;

Celeres imperantium, intendunt cupiditati.

at tu victrix prouincia ploras.

Recuperatorum difficile.

Nec victrici prouinciæ melior ſpes allucebat, damnatorum familiares, amici, participes, liberi, & nepotes iterum erant imperaturi. Vindices itaque imminebant, nec quicquam patroni proderant, vtpote qui alia in parte prædati præſidio egerent, qui vel connubiorum affinitate, vel rapinarum ſocietate iuncti eſſent.

Nobilium furib. parcebatur.

§. 8. Modus erat corrigendi leges Maieſtatis, peculatus, repetundarum. Sed leges illæ adeo in abuſum abierant, vt prouinciales eis ipſis, quæ pro eorum ſalutelatæ erant, affligerentur. Lex quidem maieſtatis & peculatus ſeuere exercebatur, de repetundis niſi in atrocibus & inimicos debili lente agebatur. Lex ergo ea ſociorum cauſa data eſt, & aliquando effectum habuit; de ea videri poteſt Petrus Gregor. in Syntagm. lib. 36. cap. 28. §. 15 & ſeq. *Iulius Cæſar repetundarum conuictos ordine mouit. Et quando Marius Priſcus, accuſatus fuit ab Afris lege Iulia repetundarum, quibus pro conſule præfuerat, placuit Senatui ſeptingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda. Mario autem vrbe & Italia interdictum. De Hoſtilio Firmino legato Marij, placuit quoque, quod ei ad turpiſſima miniſteria operam ſuam accommodaue-*

Magna furta ærario illata, 700000.

dauerat, ne in ſortitione prouinciæ eius ratio haberetur. Cornelius Gallus, vt author Ammianus Marcellinus Octauiano res tenente Romanæ procurator Aegypti, exhauſit ciuitatem plurimis interceptis, reuerſusq; cum furtorum arceſſeretur, & depopulata Prouincia metu nobilitatis acriter indignata, cui negotiũ ſpectandum dederat imperator ſtricto incubuit ferro, metu certe pœna capitalis, quam inde ſe ſubiturum putabat. C. Seruilius Glaucia legem Romæ tulit, quæ Latinis inerat ciuitatis aſſequendæ, in locum eius quem accuſando damnaſſent repetundarum. Vult etiam lex Iulia repetundarum, eum reum eſſe eius etiam, qui accepit, quo magis minusve ex officio ſuo faceret. Damnatus à populo Athenienſi quinquaginta talentis Demoſthenes, Orator, quod cum dixiſſet Harpalum ex Aſia ab Alexandro profugum, poſtea ab Harpalo calice & viginti talentis delinitus, deſtitiſſet à cœpto, vt ait Dinarchus contra Demoſthenem, Plutarchus, Iuſtinus, & Athenæus. Ea ratione qui ob accuſandum vel non accuſandum accipiunt, lege repetundarum tenentur. Et ſi in innocentium accuſationem coierint aliqui, qui ob denunciandum vel non denunciandum teſtimonium pecuniam acceperint, vel ob iudicem legendum, mittendumve: ob ſententiam in Senatu conſiliove publico dicendam. Aliud caput legis Iuliæ repetundarum ab Vlpiano notatur. Ne proconſul ante ſe de prouincia dimittat legatum ſuũ. Aliud caput, ne Senatores nauem maritimam habeant. Et nauem ædificare vel habere in ea prouincia, quam quis adminiſtrat, prohibetur Præſidi: nec aliud quicquam ibi emere. Lege repetundarum damnatos apud Græcos etiam legimus, teſte Xenophonte, in reddenda ratione præteriti temporis, prætores Phileſium, & Xanticlem, quod ex Gaulitica pecunia, quam ſeruandam acceperant, minas viginti ſuppilaſſent, & tantundem reddidiſſe iudicio.

Repetundarum vel, capitis reoſſebantur.

§. 9. Poſt annum quintum initi conſulatus aliquando primum in prouincias mittebantur, hinc factum, vt multi nunquam prouincias ſortirentur. Hoc factum ſub Tiberio, & deinceps crebro, vt nomen Conſulum ſenſim euileſceret, cum alios maiore loco eſſe cernerent.

§. 10. Prætores dicti initio, poſtea Proprætores, de quibus ante dixi. Cæterùm cùm multis modis variatum fuerit, Iuſtinianus ad antiquas leges reuocare conatus eſt. Idq; tum in alijs, tum in Prætore Piſidiæ, Thraciæ, Lycaoniæ, & maxime Paphlagoniæ, nouel. 29. c. 1, & c. 2. *Enim verò qui totius prouinciæ imperium tenet (appellatur autem tota prouincia, quemadmodum & ante, Paphlagonia) etſi in oberrando vrbes luſtrabit, nulla id factũ prohibebitur formula olim ſacra forte ad talium prohibitionem compoſita, ſed neq; vicarios in locum ſuum hinc inde per vrbes dimittens. Omnino enim hoc ipſum prohibemus: ſiquidem turpe eſt, vt quam diu ipſe in prouincia iuseddit, interim alteri quoq; vices ſuas contra legem committat. Sed ipſe omnia diſpenſabit, & publica tributa ſumma cum animi promptitudine profligabit, neq; plus, neq; minus exigens. Iuſtitia præterea conſeruan eam æquabilitatem retinẽs. ſimul prouidentiam adhibebit; vt ſi quid damni fiſcus acceperit, id corrigat: ſimul vrbes illæſas tam publicè quam priuatim conſeruet. Annonam quoq; quam vterq; Magiſtratus habebat ſurgentẽ in ſeptingentos viginti quinque aureos capiet, tũ adſeſſorem habebit, qui 72. feret aureos, & cohortem vnã ex ambabus compoſitã, procedentem vſq; ad centum virorum numerum, & quadringentos quadraginta ſeptem aureos, & tremiſſem percipientẽ è publico, cumq; gratis officium ſuſcipiat, gratis item hoc ipſum obeat. Nos enim in hac quoque parte ſubditos noſtros redimemus, & hi qui exconſuetudine per occaſionem ſuffragij (vt vocant) aliquid percipiunt dabimus ipſi, hoc enim tum illi per thronum tuum erogantes ex publicis eius Prouinciæ tributis: neq; patiemur, vt ſub ſpecie & velamento auctionis ſubditi noſtri in ſeruitutem adigantur.*

Præſes obit prouinciã.

Gratis officio fungatur.

§. 11. Præſidis nomen generale eſt, nam & Proconſul præſes erat, ita lib. 1. π. t. 18. *Præſidis nomen generale eſt: eoque & Proconſules & Legati Cæſaris, & omnes prouincias regentes, licet Senatores ſint, Præſides appellantur: Proconſulis appellatio ſpecialis eſt.*

Eius iura & poteſtas. 1. apud ſe adoptatio, emancipatio filij, manumiſsio ſerui. Vlp. l. 6. & π. de officio præſidis. 2. In homines ſuæ prouinciæ poteſtatem habet Paul. l. 3. Extra prouinciam priuatus eſt. 3. Maius imperium habet omnibus poſt principem, vt Proconſul. Vlp. l. 36. ad edictum. 4. De omnib. cauſis, quibus vel præfectus vrbi, vel præfectus prætorio, itemque conſules & prætores cæterique Romæ cognoſcunt, correctorum, & præſidum prouinciæ eſt notio. Hermogen. l. 2 iuris Epitomarum Recte itaq; Marcian. l. 3. Inſt. *omnia prouincialia deſideria, quæ Romæ varios iudices habent, ad officium præſidum pertinent.* Omnium itaque negociorum ratio ad præſidem pertinet; quod notandum eſt contra eos, qui præſidum minorem, quam proconſulum poteſtatem eſſe arbitrati ſunt. Plura eius officia, l. 1. π. t. 18 deſcribuntur. Vbi notandæ nonnullæ leges aureæ, nempe 12. *Sed licet is, qui Prouinciæ præeſt, omnium Romæ magiſtratuum vice & officio fungi debeat: non tamen ſpectandum eſt, quid Romæ factum eſt, quã quid fieri debet.* Et 13 *Congruit bono & graui præſidi curare, vt pacata atq; quieta prouincia ſit, quã regit, quod non difficile obtinebit, ſi ſollicite agat, vt malis hominibus prouincia careat, eosq; conquirat: nam & ſacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet: & prout quiſque deliquerit, in eũ animaduertere: receptoresq; eorum coercere, ſine quibus latro diutius latere non poteſt.* Et 18. *Plebiſcito continetur, vt ne quis præſidum, munus, donum caperet: niſi eſculentum, poculentumve, quod intra dies proximos prodigatur.*

Præſidum poteſtas.

Non exemplo alieno, ſed iuxta legib. præſes adminiſtrat.

§. 12. Agæ officium apud Turcas partim Præfecti Prætorio, partim Proconſulum muneri reſpondet. Nam militum Ianizerorum caput eſt, & iudex, & in bello primas obtinet. Alioqui Baſſæ & Beillerbegi, & Sangiarbegleri, varias functiones bello, & pace exercent. Verum cum illud imperium ſit tyrannicum, latrones fere, & fures regionibus immittit, quos deinde diuites mactare Turca, & expilare aſſolet. Id verò difficile, quod illi, per quos adminiſtratur imperium, & foris leones agant, & domi vulpes, ſumma eſt enim Baſſarum auctoritas apud Turcas; nam antiquitus rebus adhuc tenuibus, conſilijs adhibebantur, nunc & conſilia moderantur, & potentiſsimis præſunt regnis, eo periculoſius, quod Imperatores aſſueti delicijs, Reipub. attendere non magnopere ſoleant, niſi cum pericula bellorum, vel quod frequens eſt Ianizerorum ſeditio veternum excutit.

§. 13. Diœceta eſt, qui certas diœceſes adminiſtrat, ſed varia fuit Diœceſeon diſtinctio. Antiquitus enim prouinciæ partes vocabantur Diœceſes. Cicero l. 3. Epiſt. Ciliciensi prouinciæ ait fuiſſe tres Aſiaticas Diœceſes attributas. At poſterioribus imperij temporibus prouinciæ fuere partes Diœceſeon. Quinque Orientis diœceſes erant. Ea quæ propriæ orientis diœceſis dicebatur, quindecim prouincias complectebatur,

Prouincia, pars Diœceſeos.

Aſiana decem, Pontica ſex, Aegyptiaca ſex, Daca quinque. Occidentis quoque Diœceſes erant ſex. Italica, Illyricana, Africana, Gallicana, Hiſpanica, Britannica. Ex quo in Eccleſiæ vſum venit, vt Epiſcoporum diœceſes nominentur.

Proreges vbi multa regna. §. 14. Proreges nunc eadem poteſtate præditi ſunt, quorum multos habet Hiſpania, alijs regnis non ita vſitata dignitas, quia nec tam diſſita, nec tam multa regna per vicarios adminiſtrant. Viceregum & Proregum dignitas poteſtasque non eſt eadem, quæ erat Vicariorum, nam Vicarij ciuilem iuriſdictionem habebant, Vicereges vtramque. Vicarij Comitibus comparati ſunt 1. Cod. tit. 38. *In ciuilibus cauſis vicarios comitibus militum conuenit anteferri: in militaribus negotijs Comites vicarijs anteponi, quoties ſocietas in iudicando contigerit, priore loco Vicarius ponetur, Comes adiunctus accedat. Siquidem præfectura meritum cæteris dignitatibus antiſtet: & vicaria dignitas ipſo nomine eius ſe trahere iudicet portionem & ſacræ cognitionis habeat poteſtatem iudicationis noſtræ ſoleat repræſentare reuerentiam.*

Auguſtales tamen Vicarij, qui à Principe creabantur, Chlamydem, & carpentum habebant, tributa procurabant. Caſſiodorus libro nono variar. lection.

§. 15. Princeps Dalmariarum tribunalibus præſidet, cauſſasq; cognoſcit, non autem eſt prouinciarum præſes, proconſulari, aut alia poteſtate. De ipſo quoque Comite prouinciarum iudicabat, *Comiti quidem prouinciarum poteſtas data eſt, ſed tibi iudex ipſe commiſſus eſt*, inquit Caſſiodorus libr. 7.

§. 16. Pontici tractus Vicarius dicitur etiam Comes Ponticæ diœceſeos, qui vices agebat Præfecti Prætorij. *Vicarium*, inquit Iuſtinianus, *viſum eſt nobis imponere omnibus prouincijs Ponticæ diœceſeos, ita vt non ſolum impleat locum Præfecti Prætorio, ſed & glorioſiſſimi magiſtri officiorum, & glorioſiſſimorum Ducum, & magnificentiſſimorum Magiſtratuum, qui diuino patrimonio, & ærario, & domeſticis protectoribus præſunt.* *Conſulares ſub præfectis.* Erant illi Propræfecti & diœceſin aliquam vice Præfecti regebant. Imperium tamen à Principe habebant. Vicarius Præfecti prætorio ſeptem in prouincijs Italiæ ius dixit. Erant verò non modo Vicarij Prætorio, ſed etiam magiſtri militum. Apud Eutropium libro ſeptimo capite ſexto ſub Vicario Italiæ ſunt, Venetiarum, Aemyliæ, Flaminiæ, Liguriæ conſulares. Præſes alpium Cottiarum, & vtriuſque Rhætiæ.

Tetrarcharum nomen à Theſſalis Tetrarchæ Satraparum pene vices obierunt, & Vicariorum, quanquam noſtris Comitibus, & Baronibus ſunt ſimiliores. Nominis origo à Theſſalis: eorum enim regio in partes quatuor diuiſa fuit, quarum vnaquæque τετραρχία vocabatur; nomina earum Theſſaliotis, Phtotis, Pelasgiotis, Eſtiæotis. Hinc factum, vt qui parte aliqua imperarent, τετράρχαι vocarentur. Sic Antipas, & Philippus Tetrarchæ conſtituuntur ab Auguſto. Ioſephus libro decimoſeptimo capite decimo octauo. Gallogræciæ plures fuiſſe Tetrarchas, conſtat ex Hirtio de bello Alexand.

§. 17. Hoc imprimis ſapienter conſtitutum eſt, vt Conſulibus & Prætoribus deſignatis, antequam Magiſtratum inirent, prouinciæ decernerentur, quas deſignati vel inter ſe compararent, vel ſortirentur. Hac enim ratione antequam Magiſtratum inirent, nouerant quibus foris imperaturi eſſent; & prouinciales ex conſulatu vel præturâ de ſui quoque præſidis moribus iudicabant. Imperatorum tempore cum vnius arbitrio præſides mitterentur, id ſeruari non potuit.

Verum de hiſce ſatis dictum eſt. Hoc vnum repero, iterumq; repeto, Magiſtratus prouinciales crebro viſitandos, eorumque acta examinanda, alioqui ipſa poteſtate deteriores fore.

Proconſules ſub Auguſto. § 18. Proconſules Auguſti tempore alio modo etiam dicti, nam quos in prouincias pacatas, quarum curam vt Senatui commiſerat, cum imperio mittebat, etiam Proconſules vocabat. *Annuos præfecturos*, inquit Dio, *Auguſtus eſſe iuſſit, niſi quis multitudinis liberorum, aut nuptiarum ratione priuilegium haberet: vtque de communi Senatus conſilio mitterentur, neque gladio accincti, neq; militari habitu vtentes. Proconſules autem eos dici voluit, non modo duos iſtos Conſulares, ſed reliquos etiam Prætorios, aut qui Prætoriorum loco haberentur: vtque lictores vtrique tot, quot in vrbe permiſſum eſt legibus habere, adeſſent, vt imperij inſignia ſtatim atque extra pomerium veniſſent, adſumerent, & vſque ad reditum in vrbem ea ſeruarent.* Et poſtea: *Senatus autem, & ſeorſim quidem Conſularibus Africam atque Aſiam conceſſit: & Prætorijs reliquas prouincias adſcripſit. Vtriſque autem ex æquo interdixit, ne ante quintum annum à geſto in vrbe Magiſtratu prouincias ſortirentur: ita fiebat, vt etſi eorum numerus, quam prouinciarum erat maior, tamen ad omnes tandem imperium perueniret. Poſt Cæſaris autem Octauiani tempora, cum nonnulli eorum male geſſiſſent Magiſtratum ſuum, Imperatori iſtæ quoque prouinciæ adiectæ ſunt, ac ſic hic etiam ipſis quodammodo prouincias aſſignabat.* *Cautè Auguſtus poteſtatem proconſulum enerauit.* *Cæterum & Legatos, ſeu Aſſeſſores quoſdam ſibi adſciſcebant, quorum conſilio in adminiſtratione prouinciæ vterentur, vnicum quidem Prætorius, ex ſui aut inferioris ordinis hominibus, tres autem conſularis, ex eiuſdem dignitatis viris accipiebat eos qui ipſi Imperatori probarentur. Erat etiam hoc generaliter de omnium prouinciarum poteſtate conſtitutum, ne quem delectum militum agerent: ne pecuniam, præter eam, quæ conſtituta erat, exigerent, Senatus, Imperatoriue iuſſu: Cum Succeſſor miſſus eſſet, is vt ſtatim ex prouincia abiret, ac ne in redeundo domum tempus tereret, ſed intra tertium menſem Romam reuerteretur.*

Nimij ſumptus magiſtratuum erant. §. 19. Comitatus erat magnus & ſumptuoſus, & vehementer Reipublicæ grauis, erat Quæſtor, Legati, Tribuni, Centuriones, & præter officia militaria accenſi, lictores, totaq; cohors amicorum Alexander Seuerus, alijq; modum ſtatuerunt, nec enim aliam ob cauſſam tantos ſumptus in Magiſtratus Senatus decreuit, niſi vt publicæ opes eo modo in patricios effunderentur. Quamobrem modus merito conſtitutus eſt.

Sine iure cinguli. non benè miſſi in prouincias. §. 20. Quod Auguſtus Proconſules, ſine cingulo & iure militari in prouincias miſit, idque ſenſim intermiſſum eſt, nonnulla enim incommoda peperit, multoque magis cum in eadem prouinciâ duo Magiſtratus, rogatus & ſagatus erat: nec ſatis accurata ratio eos in officio continendi; quocirca Iuſtinianus vtramque poteſtatem coniunxit. Nouell. 21. capit. 1. *Hæc nos permouerunt, vt hunc quoque Magiſtratum, quemadmodum apud Piſidas fecimus, coadunatum redderemus, & noſtro oppoſito nomine prætoris ei appellationem indideremus. Volumus enim & hunc Prætorem Iuſtinianeum Lycaoniæ appellari, quomodo ſanè & Piſidiæ & aliorum.* *Iuſtinianus correxit.* *Deinde etiam vtramq; cohortē in vnā contrahimus, & cui ciuilis & cui*

cui militaris Magiſtratus præfuit, ac prætorianam illam appellamus, conſtituendam ex probatorijs: more ſolito ex ſacro libellorum ſcrinio, ex quo olim & Ducians eas ferebant procedentibus, menſuramque illius ad centum vſq; viroruin numerum extendimus, & vtriuſque Magiſtratus annonas illi adſignamus, ſed Aſſeſſori & reliquis.

Piſidiæ itaque rectorem, quæ & Præſidem & Prætorem appellauit proconſulari imperio præpoſuit; Eadem deinde animi inductione Lycaoniæ prætorem dedit, Nouell. 25. *in vnum contrahens duos Magiſtratus, & duos contemperans*, vt ipſe loquitur. Multis verò ſe locis id feciſſe profitetur Nouell. 26. idque ob diſſenſionem. Verba valde penſanda ſunt Regibus, quæ Iuſtinianum mouerunt. *Duos, inquit, ſane vicarios nomine ad longum murum ſedere omnes ſcimus, quorum alter militares cohortes regit (eſt enim magna vis militum eo in loco) alter Præfectus eſt negotijs ciuilibus. At cum ambo vices illic impleant, hic quidem glorioſiſſimorum Præfectorum, ille verò magnanimorum Magiſtrorum militia, nunquam tamen inter ſe conſentiunt. tametſi ſuas vnicuique annonas fiſcus ſeparatim ſuppeditat, & alia præbet ſalaria, nihilominus vnum hoc ſibi negotij perpetuo & indeſinenter ſumunt, vt contentiones inter ſe immortales exerceant. Recte igitur atque ordine viſum nobis eſt, hic quoque facere quod apud alias gentes, quanquam non ita eſſet vſus, non ita militaris cuſtodiæ indigentes fecimus: & vt non hic quidem ciuilibus negotijs præſit, ille vero inter milites & ſolos imperiter, vtrumq; officium in vnum contrahere, & præficere ei loco grauem aliquem & reuerentia dignum magiſtratum, qui ex æquo tam ciuilia illic negocia curet, quam de venuſto & decenti ordine militum ſolicitus ſit. Nam qui prouinciam moderatur, vt in alijs verſatur locis, vix illis ſufficiens.*

Duplex magiſtratus diſſenſione ſuſt.

Eadem lex dicta eſt de Prætore Siciliæ Nou. 104. *Habeto Sicilia Prætorem qui & res ciuiles tractet, & curam gerat militarium impenſa, Publica tamen tributa ad eius ſollicitudinem non pertinent.*

CAPVT XXII.

Iudicum in Republica ratio conſtituta.

Iudicis ſeruare in Republ. æquabilitatem.

§. 1. IVſtinianus nouella 82. Iudices alios cum magiſtratu, alios ſine magiſtratu eſſe ait. Multi ſine iudices legebantur, qui cum imperio non erant.

Iudiciorum æquitas Rempublicam præcipuè continet. ea neglecta, nec bellum quidem recte adminiſtrari poteſt. Quemadmodum ſine iuſtitiâ ſtare ciuitas non poteſt, ita nec iuſtitia ſine iudice; eſt iudex ius animarum: ὁ δικαστὴς εἶναι βούλεται οἷον δίκαιον ἔμψυχον. Eſt verò μεσίτης mediator, qui partes coniungit æqualitate Eſt διχαστής, qui lites ſecat, vt Ariſtoteles 5. Mor. cap. 7. *Iudicium alij definiunt eſſe iuris alieni obſcuri per legitimos tramites explicationem, alij iuſtitiæ adminiſtrationem in cauſa per iudicem cognita.* Vera definitio eſt: *Iudicium eſſe legitimam definitionem iudicis poteſtatem habentis, vt eius ſententia lis finem accipiat.* Iuriſdictio latiſſime patet. π. 2. t. 1. l. *Ius.* Eum qui iudicare iubet magiſtratum eſſe oportet. In iudice autem conſtituendo id ſeruandum eſt, quod in regulâ, normaque ædificiorum, vt quam rectiſſima, atque inflexibilis omnino ſumatur, ita iudicem regere oportet, qui nec ad iram; nec cupiditatem facile impellatur, perinde enim eſſet, ac ſi quis regulam incuruet, vt muro quadret.

Iuriſdictio late patet.

Iudex ſit immobilis.

§. 2. Multos de varijs litibus legendos iudices eſſe nos vſus Rerumpublicarum docet. Ariſtoteles lib. 4. polit. c. 16. ita cenſet. *Iudiciorum autem differentia tribus finibus continetur, ex quibus, de quibus, quomodo. Ex quibus, hoc eſt, vtrum ex omnibus, an ex quibuſdam iudices ſumantur: de quibus, quot ſint genera iudiciorum: quomodo, vtrum ſorte, an ſuffragio iudices fiant? Ac primum ſanè exponamus, quot ſint iudiciorum genera, vt ſit explicata iudiciorum partitio. Octo igitur ſunt iudiciorum genera, vnum eſt, quod ad repetendas rationes à magiſtratibus pertinet: alterum, quod ad delicta publica, eaque, quæ in perſonas publicas iniuſtè commiſſa ſunt: tertium, quod ad peccata in Reipublicæ ſtatum: quartum, de controuerſijs & magiſtratuum, & priuatorum, cùm ambigunt de multarum irrogationibus: quintum, de priuatis rerum ſignatarum contractibus, & præterea de cædibus, & de criminibus inter ſicarios, & de rebus peregrinis. Maleficiorum autem ad cædes pertinentium genera, ſiue apud eoſdem iudices res agatur, ſiue apud alios: alia ſunt ſponte & conſultò admiſſa, alia inconſultò atque inuitè: & alia conceduntur illa quidem, & de facto conſtat inter eos qui litigant, ſed de iure ambigitur. Quartum maleficium eſt, cum crimen ijs infertur, qui ob cædem non voluntariam exulabant, ab exſilio reuocatis, vt capitis cauſam dicerent: quale dicitur Athenis, eſſe etiam id iudicium, quod exercetur in Phreattone. Sed talia hæc in omni æternitate pauca eueniunt, eaque in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem eorum, quæ ad res peregrinorum pertinent, vnum genus eſt, quo peregrinus cum peregrino litigat, alterum, quo peregrinus cum ciue. Præter hæc omnia autem ſunt & iudicia de paruis contractibus, ab vna drachma vſque ad quinq;, & paulo amplius. Oportet enim etiam de his iudicari, neq; tamen cadunt in iudicum multitudinem.*

Iudicū varia lectio.

Octo iudiciorum genera.

De minimis etiam eſt iudicandum.

§. 3. Iudicum igitur ordinem exequi in animo eſt. Prætores hoc vnicè officio functi ſunt Romæ, quamuis enim Varro libr. 4. de lingua latina à præeundo dictos eſſe arbitretur, idque confirmet Iuſtinianus, quod *tàm in re bellica, quàm legum præſcriptione præirent*, functio tamen eorum Romæ intra iuris dicundi metas conſtitit; Conſules frequenter auocabantur, ne ius dicere poſcentibus poſſent, itaque prætor, iuriſdicundi causâ factus eſt Sp. Fur. Marci filius Camillus Anno ab V. C. 386. Eodem quo L. Sextius Primus de plebe Conſul, quamuis certamina inteſtina ſpectantibus, non tàm iuſtitiæ, quàm ambitioni Magiſtratus ille originem ſuam debere videatur.

Prætores primo iuris gratia creati.

Prætor primus, ambitione delectus.

Conceſſum eſt enim ab nobilitate plebi de Conſule plebeio, à plebe nobilitati de prætore vno, qui ius in vrbe diceret, ex patribus creando, verba Liuij ſunt lib. 6. & lib. 7. addit. *Annus hic erat inſignis noui hominis conſulatu, inſignis duobus magiſtratibus, prætura, & curuli ædilitate, hos ſibi patricij quæſiuere honores pro conceſſo plebi altero conſulatu. Plebes conſulatum L. Sextio, cuius lege partus erat, dedit: patres præturam Spur. Furio M. Filio Camillo, ædilitatem Cn. Quintio Capitolino, & Publio Cornelio Scipioni ſuarum gentium viris gratia campeſtri dederunt. L. Sextio Collega ex patribus datus Lucius AEmilius Mametcus.* Et paulò pòſt: *Cum de induſtria omnia, ne quid per plebeium conſulem ageretur, proferrentur: Silentium omnium rerum, ac iuſtitio ſimile otium fuit: niſi quod non patientibus tacitum tribunis, quod pro*

conſule vno plebeio tres patricios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos conſules tanquam ſedentes nobilitas ſibi ſumpſiſſet, prætorem quidem etiam iura redilentem, & Collegam conſulibus atq; iiſdem auſpicijs creatum: verecundia inde impoſita eſt Senatui ex patribus iubendi ædiles curules creari.

Alius deinde creatus, qui peregrinis ius diceret.

Primò vt alternis annis ex plebe fierent conuenerat: poſtea promiſcuum fuit. Additus deinde alter, qui peregrinis diceret, qui peregrinus, & minor prætor dictus eſt, vt prior Vrbanus & Maximus, electi centuriatis comitijs iuriſdictionem ſortiebantur. Poſt creſcente non magis vrbe, quam fraude & ſceleribus, quatuor creati ſunt Prætores. Liuius l. 20. & deinceps ſex creati ſunt, vt habet Liuius lib. 27. Tandem à Sulla additi quatuor, vt decem eſſent, & primi quidem duo priuata iudicia exercuerunt, cæteri publica; & ne mireris mores veterum, duo inter ſicarios ius dicebant, vnus de repetundis, alij de alijs quæſtionibus.

Tandẽ decẽ prætores.

Poſtea ſortiti ſunt prouincias.

§. 4. Quamuis autem dicendi iuris causâ creati eſſent, in bella tamen deinde ſunt miſſi. Sic apud Liuium lib. 23. duo mittuntur in Siciliam & Sardiniam. Id poſtea etiam vſus obtinuit, vt non minus prætores, quàm conſules prouincias ſortirentur. A tribunalibus igitur ad caſtra deducti ſunt Prætores.

Præfecti prætorio, à bellica dignitate ad tribunalia venimus.

§. 5. Contrarium in præfecto prætorio vſu venit. Principio quidem conſtituti ſunt, vt eſſent ἔπαρχοι αὐλῆς, *præfecti aulæ*, teſte Herodiano, vocanturque ὕπαρχοι & ἔπαρχοι τῶν δορυφόρων τοῦ στρατοῦ, τοῦ στρατοπέδου. Euſebius vocat τὸν καθ' ὅλου ὕπαρχον. Auguſtus duos conſtituit, qui prætorianis cohortibus præeſſent. At poſtea magna eorum fuit in iudicijs poteſtas, imò Conſtantinus Magnus, à bello ad tribunalia, & vectigalium eos curam reuocauit. Tanta porro fuit auctoritas iudicantis, vt ab eo appellatio non permitteretur, ita π. tit. 11. *Breuiter commemorare neceſſe eſt, vnde conſtituendi Præfectorum Prætorio officio origo manauerit. Ad vicem magiſtri equitum Præfectos Prætorio antiquitus inſtitutos eſſe à quibuſdam Scriptoribus traditum. Nam cum apud veteres dictatoribus ad tempus ſumma poteſtas crederetur, & magiſtros equitum ſibi eligerent, qui adſociati participales curæ ad militiæ gradum ſecundam poſt eos poteſtatem gererent, regimentis Reipub. ad Imperatores perpetuos translatis ad ſimilitudinem magiſtrorum equitũ Præfecti Prætorio à Principibus electi ſunt, data pleniore licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem. His cunabulis Præfectorum authoritas initiata in tãtum meruit augeri, vt appellari à Præfectis Prætorio non poßit. Nam cum ante quæſitum fuiſſet, an liceret à Præfectis Prætorio appellare, & iure liceret, & extarent exempla eorum, qui prouocauerant: poſtea publice ſententia principali lecta appellandi facultas interdicta eſt, credidit enim Princeps, eos qui ob ſingularem induſtriam, explorata eorũ fide, & grauitate ad eius officij magnitudinẽ adhibentur, non aliter iudicaturos eſſe pro ſapiẽtia ac luce dignitatis ſuæ, quam ipſe foret iudicaturus. Subnixi ſunt etiam alio priuilegio Præfecti Prætorio ne à ſententijs eorum minores ætate ab alijs magiſtratibus, niſi ab ipſis præfectis prætorio reſtitui poßint.* Nimium creuerat illa dignitas, vt omnia dirigeret vnus Præfectus, vt de Manlio Claudian.

A præfectis prætorio, nõ licuit appellare.

Nonte parte fui, ſed in omni corpore ſumpſit
Imperium, cunctaq; dedit tellure regendos
Rectores. Hiſpana tibi, Germanaq; Tethys
Paruit, & noſtro diducta Britannia mundo:
Diuerſoq; tuas coluerunt gurgite voces
Lentus Arar, Rhodanusq; celer, & diues Iberus.
O quoties doluit Rhenus, qua Barbarus ibat,
Quod te non geminis frueretur iudice ripis.
Vnius ſit cura viri, quodcunq; rubeſcit
Occaſu, quodcunq; dies deuexior ambit.
Tam celer aßiduos explenit rurſus honores.
Vna poteſtatum ſpatijs interfuit ætas,
Totq; gradus fati iuuenilibus intulit annis.

Præfecti prætorio nimia poteſtas.

Periculoſum hoc docuerunt *Maiores domus* in Francia; Seiani, Rufini, Stilicones, alij, ſed de iudicibus dicere pergamus. Poſt Prætorem & Conſulem in prouincijs ius dicebat legatus, in vrbe etiam ædiles, alijque, de quibus ordine dicemus, vbi hoc monendum eſt. Omnium iudiciorum perditiſſimam fuiſſe rationem, quod ad populum magiſtratus crimina publica deferebat, de quibus nequiſſimus quiſque ſententiam dicere ſolitus erat. Nuſquam iudicia turpiora; agrum inter Aricinos, & Ardeates controuerſum in ſuam rem vertit populus Romanus obnitente Senatu. Liuius lib. 4. ſic Galbam abſoluit miſericordia liberorum, qui in Luſitania multos contra fidem datam interemerat. Gabinius abſolutus eſt, quod filius eius humi iacens ab accuſatore contemptus eſt Claudium, qui claſſem amiſerat, imber liberauit. Q. Flauium Augurem iuſtius ſeruauit, cum enim iam à quatuordecim tribubus damnatus eſſet, exclamauit, *innocentem ſe perire*, ad quod accuſator violenter reſpondit; *ſuâ nihil intereſſe nocens, an innocens pereat, dummodo pereat*. qua atrocitate populus offenſus reo fauit. Sic Aemylius Scaurus abſolutus eſt, cum 120. in prouincia nominare non poſſet, quibus nihil abſtuliſſet. Scipio Aſiaticus iniuria damnatus eſt. Sed vt alia taceamus Coriolanum, Camillum, denique Ciceronem videmus populi temeritate afflictos.

Abuſiuiſſimus, prouocatio ad populum.

Populi Romani fœda iudicia.

§. 6. Romana Reſpubl. minime omnium in iudicijs ciuitati prouidere potuit. Idcircò creberrime iudiciorum rationes mutauit. Senatus ad annum vrbis 630. iudicia habuit, ad ſolos equites ea Gracchus tranſtulit, at anno 647. lege Seruiliá iterum communicata eſt iudicandi poteſtas Senatoribus, ita tamen, vt maior eſſet equitum numerus; poſtea enim Conſule Cæſare Anno 662. numerum equitum Senatorumque æquauit M. Liuius Druſus, vt vtriuſque ordinis trecenti eſſent, illæ leges eodem anno abrogatæ ſint. Cum equitum iudicia iniqua prouincias opprimerent, fortunaſq; præſidum in poteſtate haberent. C. Pompeio Strabone, & L. Porcio Catone Conſulibus, rogante Syluano conſtituti ſunt iudices 450. qui eo anno lites deciderunt; idque ex omni ordine etiam plebeio, Anno 663. Sylla iudicia integre Senatui reſtituit. Anno 673. Cotta iterum inter Senatores, equites, tribunos ærarios iudicia diſtribuit. Iulius Cæſar Conſul tribunos ærarios ſuſtulit. Pompeius ſecundùm Conſul iudices ex cenſu legendos ex Senatu, equeſtri ordine, Tribunis ærarijs cenſuit, legemque pertulit. His tribus decurijs contentus non fuit Antonius, ſed pro Tribunis ærarijs, centuriones, Anteſignanos, Alaudas, manipulares ſubſtituit; Auguſtus quartam decuriam addidit, ex ducenarijs, qui de rebus leuioribus iudicarent. Hæc tanta iudicum ſubitaque mutatio ſignum eſt, nullos non modo placuiſſe, ſed nec defendi quidem potuiſſe; Appianus refert, tempore L. Druſi corruptelam munerum inter crimina haberi deſijſſe, ita palàm frontem perfricuiſſe.

Semper alij homines, ſed ijdem mores.

§. 7. Iudex, aut arbiter, aut recuperator à

Præ-

Digitized by Google

Sortitio iudicum rectè inſtituta, ſed earum deprauata.

Prætore dabatur. Cum enim ante iudices ſelecti eſſent. Prætor ex delectis numerum, quem lex præſcribebat, ſorte educebat, tàm reus autem, quàm accuſator poterat, quos volebat, reijcere, in eorũ locum alios Prætor aut Iudex quæſtionis ſortiebatur. Actor ex 450 iudicibus 100. reus 150. edebat lege Seruiliâ. Quod ſi iudices ſe non excuſarent, in leges iurabant, & nomina eorũ excipiebantur, ne ſuppoſititij poſſent intrudi. Nimia erat in illa ſortitione libertas; quis enim dubitet, eum qui iniquam cauſſam fouet, non infeſtos modo, ſed omnes quibus cordi eſſe integritatem exiſtimat, reiecturum? Itaque c. 3. de Iudicijs, alijsq; legibus illa libido reijciendi frenata eſt. *Apertiſsimi iuris eſt, licere litigatoribus iudices delegatos, antequam lis inchoetur, recuſare. cum etiam ex generalibus formis ſublimiſsima tua ſede ſtatutum ſit, neceſſitatem imponi, iudice recuſato, partibus ad eligendos arbitros venire, & ſub audientia eorum ſua iura proponere. Licet enim ex imperiali numine iudex delegatus eſt: tamen quia ſine ſuſpicione omnes lites procedere nobis cordi eſt: liceat ei, qui ſuſpectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recuſare, vt ad alium curratur, libello recuſationis ei porrecto: cum poſt litem conteſtatam, neque appellari poſſe, ante definitiuam ſententiam iam ſtatuerimus, neq; recuſari poſſe ne lites in infinitum extendantur: eodem ſc. executore neceſſitatem partibus per ordinarium iudicem & omne eiuſde auxilium imponere, & arbitros eligere, & ad eos venire: & ſic litem apperere, quaſi arbitri fuerint ab imperiali culmine delegati. Quod ſi ab imperiali maieſtate iudex delegatus non ſit, ſed ab alio culmine obtinere cenſemus. Dat. V. Kal. May. Conſtant. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coſſ. 9.*

Lite conteſtata, non licet reijcere iudicem.

Arbitros admittere cogitur qui iudicem recuſat.

Ea de cauſa intra triduum arbitrum legere iubetur. Nunc hoc ſeruatur, vt lite conteſtata iudicem recuſare non liceat. Imò etiam cauſa, cur ſuſpectus ſit, iudicanda eſt. In iure itaque poſtea illa omnia mutata ſunt in melius, certumque ordinem, vt recuſare iudicem non ſit pro arbitrio reijcere, ſed legitimas cauſas aſferre, cur merito ſit ſuſpectus, quæ omnia ſine calumnia iuramento que ſunt facienda. Leues fateor ſæpe cauſſæ admittuntur, vt iudex recuſetur, non modo, quia facile plures habentur, ſed etiam quia hoc ipſo, quod reiectus eſt iudex, cenſetur inimicus. Si igitur eſt cognatus aduerſarij vſque ad ſeptimum gradum, reijci poteſt, quia ad eum vſque eſt ſucceſsio; poteſtque iudex credi in eum eſſe pronior, cui poteſt eſſe hæres, quæ cauſa valebit, etiam in remotiore gradu, ſi hæres eſſe poteſt: ſi affinis eſt pro ratione affinitatis merito reijcietur. Si domeſticus & familiaris eſt aduerſarij, non committet ſe illi pars altera. Non extendunt iura hoc ad Procuratores, vel Aduocatos alterius partis, quamuis iudici ſint familiariſsimi, non tamen ideo reijcere licet. Item dominus aduerſarij, patronuſque recuſari poteſt. Alia adduntur, vt ſi ſint in eodem Collegio Canonici, ex eadem patria, ſi iudex ſit aduerſarij ſubditus, aut vaſallus. Si iudex ſimilem habeat cauſam, ſi fuit Aduocatus, vel conſultor aduerſarij, ſi ſeſe ingeſsit, ſi fuit pro aduerſario fideiuſſor, ſi inimicitiæ præceſſerunt. Quin totum Conſiſtorium poteſt reijci, ſi is qui præeſt, imperare alijs poteſt, & ſuſpectus eſt. Alioqui ex integro collegio tantum ſuſpecti remouentur, non etiam alij. Naturalis autem iuris eſt remotio iudicis merito ſuſpecti, ſed vt initio monui, pœna recuſanti temere, imponitur. Optime in Syntagmate iuris lib 49. c. 4. Georg. Tolaſanus. *Debent inſuper iſtæ cauſſæ recuſationis edi in ſcripti, & libello comprehendi, vt cogitatè non temerè proponantur, imminente pœna temerè proponenti ex Conſtitutionibus etiam regijs, pro ſingulis cauſis temerarijs in curijs inferioribus 10 libratur on. In ſupremis 20. libra. Et ita cogunt vel pœnam luere, vel probare cauſas propoſitas, ideò debent decidendarum recuſationum cauſa iudices ſeu arbitros deligere litigantes intra certum præſcriptum à iudice recuſato terminum: vel ſi non conueniant de illis, iudex ex officio dat, coram quibus probatio fiat cauſarum, ſi illæ manifeſta, & omnino notoria non ſint, & iudex neget. Nam nullum iudicem ſortiri, vel ſubſortiri velle, in reo ſumma eſt diffidentia: in accuſatore calumnia argumentum. Omnino certe graue eſt iudicem recuſare temere. Et id multis ad damnationem plurimum adiumento fuit, quod Catonem, eum qui poſtea dictus eſt Vticenſis, iudicem in cauſa ſua reiecissent: etenim illi innocentes videri non potuerunt, imò ſatis de ſe confeſſi, qui adeò recti, religioſi iudicis, viriq; optimi ac integerrimi iudicium recuſaſſent. Neq; hodie recepta eſt Bartoli gloſſa: nec aliorum ſententia, ad l. apertiſſimi. C. de iudic. quæ ſtatuunt iure ciuili ſine cauſa ſuſpectum dictum iudicem recuſari poſſe: ſed ſequimur ius Pontificium, vt non prius iudex eſſe deſinat, quam cauſa fuerint ſuſpicionis probatá.*

Durum eſt habere iudicem, etiam eum, qui in iuſto recuſatoru.

Cur iudex reijciatur?

Cauſa reiecti iudicis, ab arbitris iudicatur.

§. 8. Optime in Republica conſtitutum videtur iudicium centumuirale. Ex tribubus 35. lecti ſunt 105. viri, qui numero rotundo dicti ſunt centumuiri, è ſingulis tribubus tres conſtituti ſunt, numerus & iuriſdictio poſtea aucta eſt, Plin. l. 6. Ep. 33. fuiſſe 80 teſtatur. Quatuor eorum erant conſilia. Iudicabant de cauſis ciuilibus. Cicero lib. 1. de Orat. Prætor vrbanus illis præſidebat, duæ haſtæ ponebantur, quatuor conſilia vnam eandemque cauſſam cognoſcebant. Plin. Epiſt. 21. l. 5. & c. 2.

Centumuiri.

§. 9. Triumuiri capitales tributis comitijs legebantur; quurum erat iudicare de vilibus, & abiectæ conditionis hominibus, de maleficis ſeruis nequam. Creati ſunt Curio Dentato Conſule, an. vrbis 465. Inter cætera etiam carcerum, & latomiarum curam habebant, deprehensâ Bacchanalium coniuratione: Triumuiris capitalibus mandatum eſt, vt vigilias diſponerent per vrbẽ, ſeruarentque, ne qui nocturni cœtus fierent: vtque ab incendijs caueretur. Liuius lib. 39. Iidem incuſantur à Senatu, quod aduenarum, & populi ſuperſtitionibus non reſiſtant. Liu. l. 25. *Incuſati grauiter à Senatu ædiles, triumuiriq; capitales, quod non prohiberent: cum emouere eam multitudinem è foro, ac diijcere apparatus ſacrorum conati eſſent; haud procul abfuit, quin violarentur. Vbi potentius iam eſſe id malum apparuit, quam vt minores per Magiſtratus ſedaretur. M. Aemilio Pr. vrbis negotium ab Senatu datum eſt, vt his religionibus populum liberaret. Is & in concione Senatuſconſultum recitauit, & dixit; vt quicunq; libros vaticinos precationesue, aut artem ſacrificandi conſcriptam haberet, eos libros omnes literaſq; ad ſe ante Calendas Aprilis deferret: neu quis in publico ſacroue loco nouo aut externo ritu ſacrificaret.* Videntur autem capitalium rerum executioni præfuiſſe; ita Sal. in Catil. & Plaut. Amphyt.

§. 10. Duumuiri Perduellionis à Tullo creati, & poſtea crebro extra ordinem, de perduellione iudicarunt. Labienus Tribunus plebis intermiſſum magiſtratum reſtituit. Quo ipſius facto, Cicero pro Rabirio ad accuſatoris inuidiam vtitur. *Porcia lex,* inquit, *libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit; ne de capite ciuium R. iniuſſu veſtro iudi-*

Duumuiri perduellionis. extra ordinem lecti.

iudicaretur: hic popularis à duumuiris, iniuſſu veſtro, non iudicari de ciue Romano, ſed indicta cauſſa ciuem Romanum capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui nō modo ſupplicijs inuſitatis, ſed etiam verborum inaudita crudelitate, violare libertatem huius populi, tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus eſt?

Magnæ auctoritatis viri, in magnis cauſis legendi.

Magnæ autem dignitatis viros præfuiſſe his iudicijs, ex iudicio Rabirij conſtat, nam duumuiri tum erant Iul. & L. Cæſares, à quibus damnatus ad populum prouocauit.

Quæſtores rerum capitalium.

§. 11. Quæſtores rerum capitalium à populo conſtituebantur, qui quæſtores, vel quæſitores parricidij nominabantur; Parricidæ enim dicebātur, quicunque hominem interemiſſent. Legis Numæ verba ſunt: *Si quis hominem liberum dolo ſciens morti duit, parricida eſto.*

De exilio iudicabant Quinqueuiri, vt Plinius teſtatur, erant illi ex optimis Senatoribus lecti. Poſtea ſtatutum eſt, vt ſorte legerentur, ita Hon. & Theodoſius. Quod tamen alijs deinde legibus mutatum eſt, cum ſors non facile in tanto negocio ſit admittenda.

Prætor populi.

§. 12. Prætor qui Conſtantinopoli dicebatur, πραίτωρ τῶν δήμων, quem ait Simocatta, τοῦ θέματος ἄρχοντα, iudicem thematis, tantum iudicandi partes habuit, quemadmodum etiam Iuridicus Alexandriæ. Iudicia porro Conſtantinopoli fieri ſolebant ad puteum ſacrum templi S. Sophiæ, vbi velum tendebatur. Plures fuiſſe τοῦ βήλου iudices auctor eſt in Alexio Nicetas. Alij putant iudices veli dictos, quod ad Imperatoris Cameram iudicarent. Velarij vero, qui aſsiſtebant, & loca tribunalium tutabantur.

Decemuiri ſtlitibus.

§. 13. Decemuiri Stlitibus iudicandis in iudicio centumuirali erant, haſtam centumuiralem cogebant. Donatus putat ex centumuiris non fuiſſe. Dio lib. 54. vocat τοὺς δέκα, τοὺς ἐπὶ τῶν δικαστηρίων, τῶν εἰς τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας κληρουμένων. Sueton. in Octauio ait inter alia conſtituiſſe Augu-

Centumuiri.

ſtum, *Vt centumuiralem haſtam, quam quæſtura functi conſueuerant legere, decemuiri cogerent.* Decemuirale itaque & centumuirale iudicium idē omnino fuit. Læuinus Torrentius in eum Suetonij locum. Pomponius libr. 11. *De origine iuris, decemuiros litibus iudicandis, qui haſtæ præeſſent. Centumuirali, eodem fermè tempore conſtitutos tradit, quo prætor peregrinus primum factus eſt; quoq; triumuiri monetales & capitales circa annum DXII. ab V. C. An igitur alios creauit Auguſtus? quod ego ſanè non exiſtimo. Iidem enim fuere, & quidem (ni fallor) ex corpore centumuirorum, quanquam alios conuocandi ius habebant. Auguſto enim priores fuiſſe, non ſolum Pomponij eminet auctoritas, ſed ipſa nominis ſcribendi ratio; cum hodieq; extent antiqua marmora, in quibus X. viri* STLITIBUS IUDICANDIS *ſcribitur: vt ſtlocum, & ſtlatum, & ſtritauum, dicebant veteres. Contigerat autem medio tempore, vt quæſtura functi eorum muneri præficerentur: quod Auguſtus abrogauit.*

Dio lib. 54. *Ideo prius abſente Auguſto decretum fuerat, vt XX. viri ex equitibus crearentur. Vnde nemo eorum in Senatum allectus erat nullo geſto magiſtratu, qui in Senatū aditu præbet. XX. illi viri ſunt ex XXVI viris, tres ſcilicet viri capitales, Tres viri monetales, Quatuorviri viatorum in vrbe curatores, vel Decemuiri litibus iudicandis quæ ſorte à Centumuiris iudicanda ſunt. Duo enim viarum extra vrbem Curatores, & Quatuor in Campaniam miſſi ſublati erant.*

Tranſcribenda hæc arbitratus ſum, quia eandem ferè iudiciorum rationem video Rebuſpublicis pleriſque placuiſſe. Decemuiri creabantur ſingulis annis. Quotannis viri viginti ſex creabātur, qui deinde munia ſua diſtribuebant, vt eſſent Triumuiri capitales, monetales, Quatuoruiri, curatores viarum, decemuiri Stlitibus iudicandis, duumuiri viarum extra vrbem, quatuoruiri in Campaniæ Præfecturas mittendi. Ex Senatu ſumebantur, & initium honorum erat; Auguſtus vigintiuiros creauit ſex poſterioribus omiſsis, & ex equitibus ſumpſit, vt Dio libr. 54. Sed tamen etiam ad Senatorum liberos reditum conſtat. Nam apud Tacitum ann. 3. Tiberius à patribus petit, vt Nero Germanici filius munere capeſſendi vigintiuiratus ſoluatur. Ad Principum igitur filios ea quoque functio pertinebat.

§. 14. Hoc quoque ſapientiſsime cautum eſt, vt iudices in prouincia rationem reddant. Iudices quinquaginta dies in prouincia maneant c. 1. tit. 49. *Nemo ex viris clariſsimis Præſidibus Prouinciarum vel conſularibus aut correctoribus, vel qui adminiſtrationis maioris inſulas meruerint, id eſt, viri ſpectabiles, Proconſules, aut Præfectus auguſtalis, aut Comes Orientis, aut cuiuslibet tractus vicarius, aut quicunq; Dux vel Comes cuiuslibet militis vel diuinarum Comes domorum, poſtquam ſibi ſucceſſum fuerit, audeat excedere de locis, quos rexiſſe noſcitur, antequam 50. dierum conſtitutus numerus finiatur. Sed per id tempus Præſides quidem & conſulares, nec non correctores in metropoli, ſpectabiles vero iudices tam ciuiles, quam militares in ciuitatibus adminiſtratæ diœceſeos illuſtrioribus publice, non domi, vel intra ſacroſanctos terminos, vel regiones aut potentes domos latitantes, ſed in celeberrimis locis ante omnium, quos nuper gubernauerant, ora verſentur: vt pateat omnibus facultas libera ſuper furtis aut criminibus querimoniam commouendi: ita vt ab omni defenſus iniuria prouiſione poſt eum adminiſtrantis, ac periculo officij, nec minus curialium & defenſoris ciuitatis, iuratoria tantum cautioni commiſſus, poſtquam fuerit in querimoniam deuocatus, pulſato volentibus (vt dictum eſt) pro legum ratione reſpondeat. Nec vllam ante præfinitum tempus de prouincia diſcedendi excuſationem ei tribuat, vel diuina vocis copia, vel codicilli alterius adminiſtrationis oblati, vel præceptis ampliſsima ſua ſedis, vt alterius prouinciæ moderatoris vices obtineat, aut præceptis præfata, vel alterius ciuilis vel militaris cuiuſcunq; poteſtatis, vt quācunq; ſollicitudine publicā gerat, aut exhibeatur, aut deducatur, aut poſtremo cuiuslibet artis aſtutia, cuiuſcunq; occaſionis excogitata calliditas excludatur, vt modis omnibus, quæ pro vniuerſarū prouinciarum ſalute ſancimus ſortiantur effectum. Quod ſi quis temeritate puniendа ſaluberrimam legem circumſcribendam vel violandam crediderit, licet & maieſtatis reus non immerito iudicetur, attamen 50. librarum auri multam publicis calculis inferre cogetur: Simili pœna plectendo eo, qui poſt eum adminiſtratione ſuſcepta minimè eum curauerit, honeſte retinendum, aut ſuper eius fuga protinus referendum.*

Iudices in prouincia rationem reddunt.

Lex repetundarum, facinora executionis.

Qui iudices eſſe nō poſſint.

§. 15. Iudicare prohibentur muti, ſurdi, impuberes; ſurdum & mutum Principem, cum per literas ſatis cauſam intelligere poſsit, & ſcripto ſententiam iudicare, non prohiberem iudicandi poteſtate, niſi cum quædam voce exponenda ſunt. Parentes noſtri iudicem abſque infamia eſſe voluerunt, itaque Senatu motum, niſi vel reſtitutum, vel elapſo tempore condemnationis iudicare vetuerunt, lib. cum prætor. §. penul. de iudic. P. Aurea lex Ciceronis eſt, *Hominibus turpi*

iudicio

iudicio damnatis in perpetuum, neq; vllum ad honorem, neque in curiam aditus eſt. Si quis igitur acceptâ pecuniâ teſtimonium dixit, vel denunciauit, vel iudicauit, vel iudicio ſuperſedit, vinxit aut non vinxit aliquem, huic portæ dignitatis clauduntur. l. Si quis precio, non vitæ commendatione ad honores venit. Poſtulatus criminis non poteſt eo anno honores adipiſci, niſi ſe purgauerit, non amittit tamen quos habet, quia inauditus damnari non debet. Vetiti ſunt olim mercatores, præſertim rerum vilium, quod ex parte probandum, ſed non in vniuerſum alibi oſtendi. Copioſi enim negociatores & honeſti cum laude regunt multas & magnas ciuitates.

Improbi præfecturas emunt.

§. 16. *Valde tamen lugendum eſſe*, docet Toloſ. l. 47. Syntag. c. 10. *eos, qui pecunias vſuris, fallacijs, circumuentionibusq; congregauerint, Rerump. & dignitatum mercari officia, ex quibus iterum lucro aſſueti miſera cum ſubditorum iactura negotientur. Quod ſi priſci Romani admiſiſſent non mirarentur tantopere, quod Varro ex Macellaria patris taberna ad conſulatum conſcenderit, & largitione ſordidiſſima duodecim faſces & dictaturam conſequutus fuerit. Quod Titius Aufidius partis exigua Aſia antea publicanus, poſtea proconſularem cum imperio dignitatem Aſia obtinuiſſet: & Pub. Rutilius, qui antea publicanis operam dederat in Sicilia: Siculis vniuerſis leges dederit conſul effectus.* Præcipua conditio iudicis eſt, vt ſit peritus cauſarum, de quib. iudicat, de quâ ſcientia dixi l. 4. Alia diuerſis legibus eſt agitata conditio, ne quis magiſtratum gereret, aut iudicaret in prouincia, in qua oriundus eſſet, de qua re ſunt leges Romanorum non cõſentaneæ Reip. ipſorum, cum Romæ iudicarent tantummodo Romani; aliquando idem viſum eſt Francis, vt legem de alienigenis iudicibus Philippus Pulcher, & Carolus V. tulerint. Dicitur & vſitatum eſſe in Caſtellæ regno; nam de vrbib. Italiæ ſupra dixi. Viros tamen bonos præferendos puto, alioqui & Reges peregrinos & Principes eaſdem ob cauſas adoptarent, quod in ſua Repub. Deus improbauit, qui vetat alium Regem conſtitui, qui non ſit frater.

Iudex cauſarum ſuarum ſit peritus.

Peregrinus iudex, non eſt probandus.

§. 17. Iudicum in Gallia rationem eruditiſſime deſcripſit Conſultiſſ. Toloſ. lib. 47. c. 33. in hunc mod. *In Gallia, quia diuerſum ſermonis idioma eſt, & diuerſus regenda Reip. modus, Rectoribus prouinciarum exemplo Romanorum omnino non vtimur, ex parte quamuis cum Romanis conſentiamus. In eas iuridictiones & poteſtates ex nutu & Principis voluntate diſtinguuntur. Sunt tempore belli maxime Rectores prouinciarum, quos dicimus, Gouuerneurs du pays: qualis Gubernator noſter Tectoſagum, alius Aquitania, Picardia, & ſimiles, qui pro Proconſ. exiſtunt. Quidam & Legati cum poteſtate regia Vicarij Regis, quos vocant etiam Vicroys, quorum poteſtas Præfectis Prætorianis comparari poteſt. Etſi non diffitear Rectores vel Gubernatores etiam vices Regis agere in militarib. cauſis, & in prouincijs ſibi commiſſis. Magna olim erat horum authoritas: concedebant enim veniam & abolitionem criminum, nundinas & mercatus nobilitabant, legitimabant ſeu reſtituebant natalibus, auocabant à iudicibus ordinarijs cauſas ad ſe. Quæ tamen omnia poſtea adempta, & reſtituta regia ſoli poteſtati, edicto Ludouici XII. Hodie Rector Delphinatus omnia officia concedit, pluraq; poteſt: exceptis Curia ſupremæ Parlamenti officijs, & indulgentijs ſeu venijs criminum. Falluntur qui putant vicarium generalem Regis, quem vocamus Lieutenant general pour ſa Maieſté, Proconſulibus ſimilem dici. Nam melius hic, qui vices agit in vniuerſis prouincijs Gallia-*

Galliarum varii iudices.

Locum tenens Generalis in Gallia.

rum, diceretur Magiſter militum, qualis ſub dictatore, vel Præfectus Prætorio ſub Impp. vel tempore priſcorum Regum Francorum, Meier vel Magiſter domus: ex cuius authoritate tota militaris opera regeretur, qui ſecundus poſt Regem in ea poteſtate, maior Proconſul & Gubernatoribus, Præſidibusue prouinciarum. Et certe hoc etiam munus vix conceditur, nec nõ concedi debet alij, quam Principis fratri, vel filio, vel ei qui deſignatus eſt ſucceſſor imperij. Periculum enim eſt, ne qui hac inueſtitur dignitate, allectus dominandi dulcedine, & quia iam omni manu militari armatum ſe videt, inuadat principatum eius, cuius vicariatum gerit: ſaltem ita olim contigit, quando Meieri & domus Franciæ maiores vſurparunt imperium. Eſt itaq; iſte Vicarius Regis generalis maior, qui etiã ſub ſe alios habet Galliæ Polemarchos, quos vocant Mareſchaux, ſyllabis prioribus Polemarchi deciſis. Subduntur & illi gubernatores prouinciarum, qui & habent alios ſub ſe, veluti Toparchas, id eſt certorum locorum gubernatores: qui interdum præter morem antequam Senarchijs & Bailliuis additi ſunt, & interdum tum ſeneſchallis; & gubernatores in ſeneſchallia adduntur, & regunt ſecundum Principis voluntatem. Verum ſenarchi ſunt legitimi Toparchæ, & antiquiores iſtis ſingularib. gubernatoribus additiis. Sunt enim ſenarchi veluti proprij & naturales locorum gubernatores, non tantum paludati, ſed etiam togati gubernatoribus adſcribendi. Vt etiam Philippus VI. cognomento Valeſius eos nominauerit in Conſtit. an 1344 Rectores prouinciarum: dum ait, tempore appellationum agitandarum in diebus ordinarijs ſua ſeneſchallia eos in Parlamento intereſſe debere, (vt, inquit, apparere poſſit de ipſorum geſtis, vita, & moribus, & quo modo per ipſos digne regantur prouinciæ eis tradita ſub eorum regimine, &c.) Militari namq; opera & iuriſdictione ſibi commiſſos regunt: duces nobilium tempore belli ſua Toparchia ſunt, & bannum & heribannum ſub illis ſolis pugnat ducibus. Et, ex Conſt. Henrici II. diei 9. Feb. 1547 art. 3. Si modo ipſi Toparchæ militia regenda & ducatui idonei ſint. Nam illis non idoneis ex nobilibus Toparchiæ eligitur vnus ex Rectoris prouinciæ decreto, ſi Rector ſit: ſin minus, per delegatum ea de cauſa per Principem in locum Seneſchalli qui ordines tempore militia Toparchiæ ducat. Eaq; de cauſa vidi aliquando conqueri Cadurci ſtrenuum certe toparchum ſeu Seneſcharchum, quod fuiſſet Præfectus ſingularis à Principe in ſua Toparchia Gubernator, tanquam putans ſibi id dedecori eſſe, cuius controuerſia cauſa etiam in varias ſcidit ciues ſententias & ſimultates; vt verear, ne quid inde grauius poſtea ortum fuerit. Senarchia vel Seneſcharchia, quam vulgari nomine ſeneſchalchiam & Bailliuiam dicimus, inde & Seneſchal & Bailliſ, pro Toparcha & Præfecto declinationem nominis habent ab vna ſignificatione, Siquidem Senarchia dicta videtur ex compoſitione nominis Latini & Græci ſenum ἀρχία, ſenum Principatus: Et Senarchus, ſiue Seneſarchus, qui huic concilio ſenum præfectus eſt. Vel ſi malimus integram compoſitionem dictionibus græcis conſtare, Cœnarchiam dicemus ex græco κοινὸν & ἀρχία, id eſt, communis Principatus, vt Perionius obſeruauit. & Cœnarchus Princeps eius Adminiſtrationis dicitur. Poteſt dici à German. idiomate Seneſcalcia, à verbo Seken & Schalb, indagatio & perquiſitio, ſeu cenſura hominis peſſimi, & veteratoris, quod in ea ſede de iudicijs agatur maxime virorum iniquorum. Quidam etiam dicunt vetus verbum Sen iuſtitiam ſignificare, & ſcalcum præfectum: atq; dicunt inde ſeneſcalcos iuſtitiæ præfectos, ſed diuinare id dicit Lupanus. Dicitur & Bailliua, quaſi βουλή, id eſt, conſilium. Noluit enim Princeps um-

Seneſarchi.

Bailliuia.

nipo

Sine pſocio dandi magiſtratus.

ſingula habent, nec alij omnium vlli. Conſiderauimus enim quia licet quæſtus immodicus imminuitur imperio, attamen noſtri ſubiecti incrementum maximum percipient, ſi indemnes à iudicibus conſeruentur: & imperium & fiſcus abundabit vtens ſubiectis locupletibus: & vno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit vbertas. An certe non omnibus manifeſtum eſt, quoniam qui aurum dat, & ita adminiſtrationem emit: non dat hoc ſolum quantum occaſione adinuentum eſt ſuffragiorum, ſed & aliud extrinſecus addit amplius occaſione commodi adminiſtrationem aut dantib. aut ſpondentibus? & ſic vno principio illicito dato plurimas neceſſe eſt manus circumire eum, qui donationem facit: & hoc non de ſuo fortè præbere, ſed mutuatum. & vt mutuare poſſit damnificatum & comparare apud ſe, quia conuenit eum tantum ex prouincia percipere, quantum liberet ei quidem debita ſortes & vſuras & damna pro ipſo mutuo: computabit autem & in medio expenſas largiores, iam & iudici, & qui circa ipſum ſunt conuenientes: & quædam etiam ſibimet recondet quæſtum in tempore ſequenti, in quo fortè non adminiſtrabit. Quapropter eius quod ab eo datum eſt, triplum, magis autem ſi oportet verius dici, decuplum erit, quod à ſubiectis noſtris exigitur: & ex hoc etiam fiſcus imminuitur.

Emptor officii in eo negociatur.

Nam ea quæ oportebat in fiſcum inferri eo quod adminiſtrationem habet puru vt eatem manibus hoc ad propriam vtilitatem redigens, qui adminiſtrationem habet & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipſius, quæ per ipſum agitur, nobis reputat: & quanta impie talia fiunt, ad heram furtorum merito relata occaſionem adminiſtrationes namq; habentes prouinciales ad hanc acceptionem reſpicientes multos reorum dimittunt, vendentes eis delictum: plurimos autem innoxiorum condemnant, vt noxijs præſtent, & hoc non ſolum in pecuniarijs cauſis agitur, ſed & in criminalib. vbi de anima eſt periculum, fugæq; fiunt ex prouincijs, & confluunt huc omnes ingemiſcentes, Sacerdotes & curiales & officiales & poſſeſſores, & populi & agricolæ iudicum furta merito, & iniuſtitias accuſantes, & hæc non fiunt ſola, ſed etiam ciuitatum ſeditiones, & publica turbæ plerunq; pecuniæ cauſa fiunt atq; ſedantur, & omnino vna quædam eſt hæc omnium occaſio malorum: & accipere ſuffragium à iudicibus totius nequitiæ eſt principium & terminum. Eſt quoq; hoc ſacrorum eloquiorum mirabile, & verum, quod auaritia omnium ſit mater malorum, maxime quando non priuatorum, ſed iudicum non inhæret animabus. Quis enim ſine periculo non furetur, quis non latrocinabitur ſine reatu ad adminiſtrationem reſpiciens? illum namq; videns omnia auro vendentem, & præſumens, quia quicquid egerit illicitum hoc pecuniis dando redimet, hinc homicidium & adulterium, & inuaſiones, & vulnera, & raptus virginum, & commerciorum confuſio, & contemptus legum & iudicum, omnib. hæc venalia propoſita eſſe putantib. tanquam aliquod vilium mancipiorum Sed neq; ſufficimus conſiderare & exponere, quanta ex ſuſito prouincialium iudicum fiunt peſſima: nullo eos præſumente cum fiducia redarguere. cum illi repetere ſe emiſſe ſingula pronuntient, & c. Hæc omnia apud nos cogitantes, & hic quoq; participem conſilij ſumentes eam, quæ à Deo data eſt nobis reuerendiſſimam coniugem, & tuæ celſitudini cauſam communicantes, & quædam etiam à tuo ſumentes conſilio, ad hanc ſacram venimus legem: per quam ſancimus, neq; proconſulariam vllam, neq; balteum vocatam vicariam, neq; comitem Orientis, neq; aliam quamlibet adminiſtrationem, neq; proconſularem, neq; præſidialem (quam conſularitias & correctiuas vocant) quarum expreſſim meminit ſubiecta huic S. legi noſtra deſcriptio, quaſq; ſolas ſub hac lege ducimus dare aliquod ſuffragium; neq; pro adminiſtratione quamlibet donationem, neq; iudici vlli, neq; horum qui circa adminiſtrationem ſunt alicui, neq; alteri per occaſionem patrocinij: ſed gratis ſumere quidem adminiſtrationes: pauca vero præbere occaſione eorum, quæ pro cingulis dantur, & chartis, nam ſubiecimus etiam deſcriptionem huic ſacræ noſtræ legi declarantem, quid competat vnamquamq; adminiſtrationem noſtram præbere in ſacro noſtro laterculo, aut in foro tuæ celſitudinis occaſione Codicillorum aut præceptorum, vnde & illud abbreuiatum eſt, ne præſtet illi maximum damnum.

§. 19. Lites triennio definiendas Iuſtinianus dixit. (cap. 3. titul 1. de iudicijs) *nobis viſum eſt, ne lites fiant pene immortales, & vitæ hominum modum excedant: (cum criminales quidem cauſas iam noſtra lex biennio concluſit: & pecuniariæ cauſæ frequentiores ſunt, & ſæpe ipſæ materiam criminib. creare noſcuntur) præſentem legem ſuper hoc per orbem terrarum nullis locorum vel temporum anguſtijs coarctandam ponere. Cenſemus itaq; omnes lites ſuper pecunijs quantæcunque quantitatis, ſiue ſuper conditionib. ſiue ſuper iure ciuitatum, ſiue priuatorum fuerint illatæ, ſiue ſuper poſſeſſione vel dominio, vel hypoteca, ſeu ſuper ſeruitutib. vel pro alijs quibuſdam cauſis, pro quibus hominib. inter ſe litigandum eſt (exceptis tantummodo cauſis, quæ ad ius fiſcale pertinent, vel quæ ad publicas reſpiciunt functiones) non vltra triennij metas poſt conteſtatam litem eſſe protrahendas: ſed omnes iudices, ſiue in hac alma vrbe, ſiue in prouincijs maiorem ſeu minorem peragant adminiſtrationem, ſiue in magiſtratib. poſiti, ſiue ex aula noſtra dati, vel à noſtris proceribus delegati, non eſſe eis concedendi in vlterius lites, quam triennij ſpatio extendere. Hoc enim iudicialis magis eſſe poteſtatis, nemo eſt qui ignoret. nam ſi ipſi noluerint, nullus tam audax inuenitur, qui poſſit inuito iudice litem protelare. Et ſi quidem pars actoris ceſſauerit, quatenus multiplici dilatatione reus fatigetur, & triennij meta poſt litem conteſtatam tam propè finem veniant, vt ſemeſtre tempus ei tantum ſuperſit: licentia erit iudici, per executores negotij actorem requirere, parte fugiente ex vna, parte actoris abſentiam incuſante, & edictis omni modo ſuis autos huiuſmodi quæſtionib. reſeratis, & ſi per tres vices fuerit hoc ſubſecutum, 10. dierum ſpatio per vnumquemq; iatroitum deſtinato, & ita nec pars actoris fuerit inuenta, & neq; per ſe, neq; per procuratorem inſtructum peruenerit: tunc iudicem negotij acta apud ſe confecta conſpicere cenſemus. Et ſi quidem nihil ſufficiens actitatum eſt: ex quo poſſit termino certo cauſæ fieri coniectura, volumus non ſolum partem fugientem ab obſeruatione iudicij relaxare, ſed etiam in omnes expenſas, quæ conſueto modo circa lites expenduntur, eum condemnare vera quantitate earum ſacramento fugientis manifeſtanda, & omni cautela, quam ſuper lite reus expoſuit, reddenda: quæ & ſi remanſerit viribus euacuabitur. Sin autem ex geſtis apud ſe habitis, parte actoris minime inuenta, poſſit inuenire viam, qua manifeſtum ei fiat, quid ſtatuendum ſit, etiam abſente actore, ſi eum meliorem cauſam habere perſpexerit: pro eo ferre ſententiam non moretur, & præſertim reum abſenti actori condemnare expenſis tantummodo litis, quas reus ſe legitime expendiſſe iurauerit; condemnatione excipiendus, quia hanc pœnam actori & meliorem cauſam habenti, propter ſolam abſentiam contumaciam imponimus, nullo penitus ei regreſſu ad eandem litem conſeruando. Sed actor contumax cadat omnino de lite; ſi reus abſoluatur. Sin vero aliqua condemnatio contra*

Nihil magis Europam affligit, quam litium immortalitas.

Nulla lis vltra triennium protrahenda.

Omnes exceptiones differentiis litis, excludenda.

reum

reum pro abſente actore perferatur, quam forſitan non ſufficientem ſibi putauerit actor fugitiuus: nullo modo iterum eandem litem reſuſcitare concedimus, & hac quidem pœna actori fiat impoſita. Sin autem reus abfuerit & ſimili eius proceſſerit requiſitio, quemadmodum pro perſona actoris diximus, etiam abſente eo eremodicium contrahatur: & iudex (ſecundum quod veteribus legibus cautum eſt) ex vna parte cum omni ſubtilitate cauſam requirat, & ſi obnoxius fuerit inuentus, etiam contra abſentem promere condemnationem non ceſſet, qua ad effectum perducatur, & per res & facultates fugientis victori ſatisfiat: ſiue ipſe iudex ex ſua iuriſdictione hoc facere poteſt, ſiue per relationem ad maiorem iudicem hoc referatur, & ex ea legitima via contra res contumacis aperiatur: nulla licentia ei vel alij perſonam eius ſolam prætendenti concedenda contradicendi, cum in poſſeßionem huiuſmodi ex cauſa actor mittitur, nec ſi reuerſus ipſe fuerit, & voluerit fideiuſſores dare, & poſſeßionem recuperare, audiatur, in huiuſmodi etenim caſibus omnem ei contradictionem excludimus. At nunc vbique gentium multo diutius viuunt lites. Itaque communi conſenſu tot iudices conſtituendi ſunt, vt omnes veteres ſemel abſoluantur, & nouæ cito decidantur, nunc enim multi litigant, quia litem ſuperſtitem relicturos ſe ſperant.

Iudicia examinanda ſunt. §. 20. Summa eſt, vt iudicatorum rerum examen inſtituatur, olim vſitatum fuit. diſcuſſores dicebantur. Illi pene nimiam poteſtatem habuerunt, & maximam peccandi licentiam. Mittebantur in prouincias, vt quocunque titulo res ad fiſcum pertinentes exigerent, tractarent, rationes conficerent. Ius quidem eſt, vt *Quotiens* cap. 10. t. 30. *in diſceptatione conſtiterit iniquè diſcußionem fuiſſe confectam, & fidem facti non poterit approbare diſcuſſor: ipſe in eodem titulo, & in eodem modo ad ſoluendum protinus vrgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorem. Dat. Prid. Id. Martij Valentiniano N. B. P. & Victore Conſ.* Sed

Diſcuſſor à ſolo Principe conſtituitur. tamen lege 4. eodem titulo, ſecuritatem omnibus dare poteſt; *Nemo fiat diſcuſſor aliter, quam ex iuſſione Principis ſpecialiter diſcuſſoris facientè mentionem, non præfectorum iuſſu, non ex præcepto alterius cuiuſquam iudicis, non ciuilium operum vel pecuniarum frumento comparando deſtinatarum, vel portuum, vel earum quæ impenduntur in aquæ ductuum murorumue conſtructionem, vel ad vias ſternendas, vel ad pontium & aggerum inſtructionem, ſed neque pecuniarum ad lauacra deſtinatarum, vel alio quocunque modo ad ciuilem rationem pertinentium. At Princeps ſiue ex ærario pecunias miſerit ad murorum vel alterius operis conſtructionem, ſiue ab alio relictas ciuitatibus pecunias inuenerit, ſemel vel etiam ſæpius, cum ei ſederit animo, mittat diſcuſſorem, qui opus admetiatur, & rationes patet exacte, & ad ſe referat; vt ſi certe ſumptus facti ſunt ijs, qui fecerunt ſacra ſecuritas conficiatur, qua freti nullam ij poſtea, vel hæredes eorum aut bonorum poſſeſſores quæſtionem patiantur. Valeat & ab diſcuſſore poſt rationum diſcußionem emiſſa ſecuritas, nec ſacra apocha, nec alia qualibet cautione indigens.* Diſcuſſori itaque plena fides habetur, quocirca à nullo præſide, ſed à ſolo Imperatore poterit legari.

Inſignia iudicum. §. 21. Iudicum, ſeu vt in Græco Imperio vocati ſunt τῶν δικαιοδοτῶν inſigne erat δικανίκιον, virga argentea inaurata, aut etiam ξύλον λεῖον, lignum læue & politum. Vetus conſuetudo, vt non modo σκηπτοῦχοι eſſent, βασιλῆες, ſed etiam δικασπόλοι, iudices, itaque & centumuiri poſitâ haſtâ iudicia exercebant.

CAPVT XXIII.

Aliarum Rerumpublicarum iudicia, Tribunalia.

Cameræ iudicium, vnde originẽ habeat. §. 1. IMperij Romani non locus modò, ſed leges etiam pleræque mutatæ ſunt, vt plurimum in melius, alia enim veterum tempora alios leges requirunt, vt ſupradictum de legibus. Anno Chriſti 1495. VVormatiæ conſtitutum eſt iudicium Cameræ Auguſtæ, quæ vice ſacrâ iudicaret, ita habet conſtitutio. Primo iudicium Cameræ inſtruitur iudice ſummo, qui Princeps ſit Eccleſiaſticus, vel Sæcularis, vel Comes, vel Baro. His adiungendi ſedecim iudices, qui poſtea etiam Aſſeſſores dicuntur, eligendi illi ex natione Germanica, ex ipſo Imperio, dimidia pars eorum docta, & Academicis honoribus ornata, dimidia ex Nobilitate ſit, moribus integris honeſtiſque, ſcientia præditi omnes. Eorum iudicio omnes cauſæ committuntur, ſi paria ſint ſuffragia, ſupremi iudicis ſententia prærogatiuam habet. Si abeſſe iudicem contigerit, ſuo loco Comitem, vel Baronem ex iudicibus ex conſenſu cæterorum conſtituet.

In locum Aſſeſſorum noui deliguntur in Principum conuentu. In locum iudicis à Cæſare datur Succeſſor, atque ad proxima Comitia, ſi longius abſit Cæſar, ipſi iudices ex ſeſe aliquem conſtituunt, qui vices teneat, donec in publico conuentu aliquis conſtituatur.

Reſtitutum Anno 1500. Verum aliquamdiu tribunal illud ceſſauit: Nam Anno 1500. iterum reſtitutum eſt, & decretum, vt Nurnbergæ haberetur. Hoc etiam decretum, vt Comiti Bernardo ab Eberſtein, alius Comes aut Baro adiungeretur, vt eſſet, qui in cauſis Principum abſente vel ægro iudice præeſſe poſſet. Simul ſtatutum, vt octo Aſſeſſorum & iudicis ſententia rata ſit. Quin & illud prudenter ad ſuſpiciones euitandas adiunctum, ne Aſſeſſores domi ſuæ procuratorem, oratorem, ſollicitatorem habeant, neque in horum conuictu vllus Aſſeſſor ſit.

Ne verò in electione eſſe querela poſſet; Anno 1507. Cæſar duos, ſex electores ſingulos, Circuli ſex conſtituerunt octo Aſſeſſores ita Comitijs Conſtantienſibus decretum, in quibus etiam noui electi ſunt Aſſeſſores.

Cameræ viſitatio inſtituta. His Carolus Quintus Anno 1521. VVormatiæ addidit duos, vt iam octodecim eſſent Aſſeſſores. Simul etiam viſitationem ſingulis annis conſtituit. Alia Anno 1523. addita ſunt. Deinde Anno 1527. abuſus ſubleti. Reformatio Anno 1532. confirmata, & emendata, ordo viſitationis conſtitutus. Simul inſtitutum, vt ſententiæ latæ examinentur, & iudices iudicentur. Viſitatio verò notiſsima fuit Anno 1533. in qua multi abuſus emendati, multa egregie conſtituta ſunt; Annis deinde ſequentibus ob religionum diſcordias plura incommoda exorta ſunt; de quibus Anno 1544. actum eſt, ſed diſſentientibus ordinibus iterum Annum 1546. ea res tenuit. Anno verò 1551. decem extraordinarios Aſſeſſores ad veteres lites terminandas lege additos, qui biennio, aut etiam triennio, ſi litium multitudo id requireret, iudicarent, in aliud biennium confirmarunt. Anno 1557. iterum extraordinarij ſedecim conſtituti ſunt Aſſeſſores. An-

Sine precio dandi magiſtratus.

cingula habent, nec alij omnium villi. Conſiderauimus enim quia licet quæſtus immodicus imminuitur imperio, attamen noſtris ſubiectis incrementum maximum percipient, ſi indemnes à iudicibus conſeruentur: & imperium & fiſcus abundabit vtens ſubiectis locupletibus: & vno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit vbertas. An certe non omnibus manifeſtum eſt, quoniam qui aurum dat, & ita adminiſtrationem emit, non dat hoc ſolum quantum occaſione adinuentum eſt ſuffragiorum, ſed & aliud extrinſecus addit amplius occaſione commodi adminiſtrationem aut dantib. aut ſpondentibus? & ſic vno principio illicito dato plurimas neceſſe eſt manus circumire eum, qui donationem facit: & hoc non de ſuo fortè præbere, ſed mutuatum. & vt mutuare poſſit damnificatum & computare apud ſe, quia conuenit eum tantum ex prouincia percipere, quantum liberet ei quidem debita ſortes & vſuras & damna pro ipſo mutuo: computabit autem & in medio expenſas largiores, iam & iudici, & qui circa ipſum ſunt conuenientes: & quendam etiam ſibimet recondet quæſtum in tempore ſequenti, in quo fortè non adminiſtrabit. Quapropter eius quod ab eo datum eſt, triplum, magis autem ſi oportet verius dici, decuplum erit, quod à ſubiectis noſtris exigitur: & ex hoc etiam fiſcus imminuitur. Nam ea quæ oportebat in fiſcum inferri eo quod adminiſtrationem habet puris vtentem manibus hoc ad propriam vtilitatem redigens, qui adminiſtrationem habet & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipſius, quæ per ipſum agitur, nobis reputat: & quanta impie talia fiunt, ad horum furtorum merito relata occaſionem? Adminiſtrationes namque habentes prouinciales ad hanc acceptionem reſpicientes multos reorum dimittunt, vendentes eis delictum: plurimos autem innoxiorum condemnant, vt noxijs præſtent, & hoc non ſolum in pecuniarijs cauſis agitur, ſed & in criminalib. vbi de anima eſt periculum, fugæque fiunt ex prouincijs, & confluunt huc omnes ingemiſcentes, Sacerdotes & curiales & officiales & poſſeſſores, & populi & agricolæ iudicum furta merito & iniuſtitias accuſantes, & hæc non fiunt ſola, ſed etiam ciuitatum ſeditiones, & publicæ turbæ plerunque, pecuniæ cauſa fiunt atque ſedantur, & omnino vna quædam eſt hæc omnium occaſio malorum: & accipere ſuffragium adminiſtrantibus totius nequitiæ eſt principium & terminus. Eſt quoque hoc ſacrorum eloquiorum mirabile, & verum, quod auaritia omnium ſit mater malorum, maxime quando non priuatorum, ſed iudicum non inhæret animabus. Quis enim ſine periculo non furetur, quis non latrocinabitur ſine reatu ad adminiſtrationem reſpiciens? illum namque videns omnia auro vendentem, & præſumens, quia quicquid egerit illicitum hoc pecunijs dando redimet, hinc homicidium & adulterium, & inuaſiones, & vulnera, & raptus virginum, & commerciorum confuſio, & contemptus legum & iudicum, omnib. hæc venalia propoſita eſſe putantib. tanquam aliquod vilium mancipiorum. Sed neque ſufficimus conſiderare & exponere, quanta ex furto prouincialium iudicum fiunt peſſima: nullo eos præſumente cum fiducia redarguere. cum illi repetere ſe emiſſe cingula pronuntient. &c. Hæc omnia apud nos cogitantes, & hic quoque participem conſilij ſumentes eam, quæ à Deo data eſt nobis reuerendiſſimam coniugem, & tuæ celſitudini cauſam communicantes, & quadam etiam a tuo ſumentes conſilio, ad hanc ſacram venimus legem: per quam ſancimus, neque proconſulatum vllam, neque hactenus vocatam vicariam, neque comitem Orientis, neque aliam quamlibet adminiſtrationem, neque proconſularem, neque præſidialem (quam conſularitias & correctinas vocant) quarum expreſſim meminit ſubiecta huic S. legi noſtra deſcriptio, quaſque ſolas ſub hac lege ducimus dare aliquod ſuffragium; neque pro adminiſtratione quamlibet donationem, neque iudici vlli, neque horum qui circa adminiſtrationem ſunt alicui, neque alteri per occaſionem patrocinij: ſed gratis ſumere quidem adminiſtrationes: pauca vero præbere occaſione eorum, quæ pro cingulis dantur, & chartis, nam ſubiecimus etiam deſcriptionem huic ſacræ noſtræ legi declarantem, quid competat vnamquamque adminiſtrationem noſtram præbere in ſacro noſtro laterculo, aut in foro tuæ celſitudinis occaſione Codicillorum aut præceptorum, vnde & illud abbreuiatum eſt, ne præſtet illi maximum damnum.

Emptor officij in eo negotiatur.

Quia omnium acceſſio malorum.

§. 19. Lites triennio definiendas Iuſtinianus dixit. (cap. 3. titul 1 de iudicijs) *nobis viſum eſt, ne lites fiant pene immortales, & vitæ hominum modum excedant: (cum criminales quidem cauſas iam noſtra lex biennio concluſit: & pecuniariæ cauſæ frequentiores ſunt, & ſæpe ipſæ materiam criminib. creare noſcuntur) præſentem legem ſuper hunc per orbem terrarum nullis locorum vel temporum anguſtijs coarctandam ponere. Cenſemus itaque, omnes lites ſuper pecunijs quantacunque quantitatis, ſiue ſuper conditionib. ſiue ſuper iure ciuitatum, ſiue priuatorum fuerint illata, ſiue ſuper poſſeſſione vel dominio, vel hypoteca, ſeu ſuper ſeruitutib. vel pro alijs quibuſdam cauſis, pro quibus hominib. inter ſe litigandum eſt: (exceptis tantummodo cauſis, quæ ad ius fiſcale pertinent, vel quæ ad publicas reſpiciunt functiones) non vltra triennij metas poſt conteſtatam litem eſſe protrahendas: ſed omnes iudices, ſiue in hac alma vrbe, ſiue in prouincijs maiorem ſeu minorem peragant adminiſtrationem, ſiue in magiſtratib. poſiti, ſiue ex aula noſtra dati, vel à noſtris proceribus delegati, non eſſe eis concedendi in vlterius lites, quam triennij ſpatio extendere. Hoc enim iudicialis magis eſſe poteſtatis, nemo eſt qui ignoret. nam ſi ipſi voluerint, nullus tam audax inuenitur, qui poſſit inuito iudice litem protelare. Et ſi quidem pars actoris ceſſauerit, quatenus multiplici dilatione reus fatigetur, & triennij meta poſt litem conteſtatam tam prope finem veniant, vt ſemeſtre tempus ei tantum ſuperſit: licentia erit iudici, per executores negotij actorem requirere, parte fugiente ex vna, parte actoris abſentiam incuſante, & iudicib. omni modo ſuas aures huiuſmodi quæſtionib. reſerantibus. Et ſi per tres vices fuerit hoc ſubſecutum, 10. dierum ſpatio per vnumquemque interuallum deſtinato, & ita nec pars actoris fuerit inuenta, & neque per ſe, neque per procuratorem inſtructum peruenerit: tunc iudicem negotij acta apud ſe confecta conſpicere cenſemus. Et ſi quidem nihil ſufficiens actuatum eſt: ex quo poſſit termino certa cauſæ fieri coniectura, volumus non ſolum partem fugientem ab obſeruatione iudicij relaxare, ſed etiam in omnes expenſas, quas conſueto modo circa lites expenduntur, eum condemnare vera quantitate earum ſacramento fugientis manifeſtanda, & omni cautela, quam ſuper lite reus expoſuit, reddenda: quæ & ſi remanſerit viribus euacuabitur. Sin autem ex geſtis apud ſe habitis, parte actoris minime inuenta, poſſit inuenire viam, qua manifeſtum ei fiat, quid ſtatuendum ſit, etiam abſente actore, ſi eum meliorem cauſam habere perſpexerit; pro eo ferre ſententiam non moretur, & præſente iam reum abſenti actori condemnare expenſis tantummodo litis, quas reus ſe legitime expendiſſe iurauerit; condemnatione excipienda, quia hanc pœnam actori & meliorem cauſam habenti, propter ſolam abſentiæ contumaciam imponimus, nullo penitus ei regreſſu ad eandem litem conſeruando. Sed actor contumax cadat omnino de lite, & reus abſoluatur. Sin vero aliqua condemnatio contra*

Nihil magis Europam affligit, quam litium immortalitas.

Nulla lis vltra triennium protrahenda.

Omnes exceptiones differentiam litis, excludendæ.

reum

Digitized by Google

reum pro abſente actore perſeratur , quam forſitan non ſufficientem ſibi putauerit actor fugitiuus ; nullo modo iterum eandem litem reſuſcitare concedimus, & hac quidem pœna actori fiat impoſita. Sin autem reus abfuerit & ſimilis eius proceſſerit requiſitio, quẽadmodum pro perſona actoris diximus, etiam abſento eo oremodicium contrahatur : & iudex (ſecundum quod veteribus legibus cautum eſt) ex vna parte cum omni ſubtilitate cauſam requirat, & ſi obnexius fuerit inuentus, etiam contra abſentem promore condemnationem non ceſſet, qua ad effectum perducatur, & per res & facultates fugientis victori ſatisfiat: ſiue ipſe iudex ex ſua iuriſdictione hoc facere poteſt, ſiue per relationem ad maiorem iudicem hoc referatur, & ex ea legitima via contra res contumacis aperiatur: nulla licentia ei vel alij perſonam eius ſolam prætendenti concedenda contradicendi, cum in poſſeſſionem huiuſmodi ex cauſa actor mittitur, nec ſi reuerſus ipſe fuerit, & voluerit fideiuſſores dare, & poſſeſſionem recuperare, audiatur, in huiuſmodi etenim caſibus omnẽ ei contradictionem excludimus. At nunc vbique gentium multo diutius viuunt lites. Itaque communi conſenſu tot iudices conſtituendi ſunt, vt omnes veteres ſemel abſoluantur, & nouæ cito decidantur, nunc enim multi litigant, quia litem ſuperſtitem relicturos ſe ſperant.

Iudicia examinanda ſunt. §. 20. Summa eſt, vt iudicatarum rerum examen inſtituatur, olim vſitatum fuit. diſcuſſores dicebantur: Illi pene nimiam poteſtatem habuerunt, & maximam peccandi licentiam. Mittebantur in prouincias, vt quocunque titulo res ad fiſcum pertinentes exigerent, tractarent, rationes conficerent. Ius quidem eſt, vt *Quotiens* cap. 10. t. 30. *in diſceptatione conſtiterit iniquè diſcuſſionem fuiſſe confectam, & fidem facti non poterit approbare diſcuſſor: ipſe in eodem titulo, & in eodem modo ad ſoluendum protinus vrgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorem. Dat. Prid. Id. Martij Valentiniano N. B. P. & Victore Conſ.* Sed tamen lege 4. eodem titulo, ſecuritatem omnibus dare poteſt; *Nemo fiat diſcuſſor alter, quam ex iuſſione Principis ſpecialiter diſcuſſoris faciente mentionem, non præfecti eorum iuſſu, non ex præcepto alterius cuiuſquam iudicis, non ciuilium operum vel pecuniarum frumento comparando deſtinatarum, vel portuum, vel eorum quæ impenduntur in aquæ ductum murorumue conſtructionem, vel ad vias ſternendas, vel ad pontium & aggerum inſtructionem, ſed neque pecuniarum ad lauacra deſtinatarum, vel alio quocunque modo ad ciuilem rationem pertinentium. At Princeps ſiue ex ærario pecunias miſerit ad muniorum vel alterius operis conſtructionem, ſiue ab alio relictas ciuitatibus pecunias inuenerit, ſemel vel etiam ſæpius, cum ei ſederit animo, mittat diſcuſſorem, qui opus admetiatur, & rationes putet exactè, & ad ſe referat; vt ſi certè ſumptus facti ſunt ijs, qui fecerunt ſacra ſecuritas conficiatur, quæ ſtatis nullam ij poſtea, vel hæredes eorum aut bonorum poſſeſſores quæſtionem patiantur. Valeat & ab diſcuſſore poſt rationum diſcuſſionem emiſſa ſecuritas, nec ſacra apocha, nec alia qualibet cautione indigens.* Diſcuſſori itaque plena fides habetur, quocirca à nullo præſide, ſed à ſolo Imperatore poterit legari.

Diſcuſſor à ſolo Principe conſtituitur.

Inſignia iudicum. §. 21. Iudicum, ſeu vt in Græco Imperio vocati ſunt τῶν δικαιοδοτῶν inſigne erat δικαιρίκιον, virga argentea inaurata, aut etiam ξύλον λεῖον, lignum læue & politum. Vetus conſuetudo, vt non modo σκηπτοῦχοι eſſent, βασιλεῖς, ſed etiam δικασπόλοι, iudices, itaque & centumuiri poſitâ haſtâ iudicia exercebant.

CAPVT XXIII.

Aliarum Rerumpublicarum iudicia, Tribunalia.

Cameræ iudicium, vnde originẽ habeat. §. 1. IMperij Romani non locus modò, ſed leges etiam pleræque mutatæ ſunt, vt plurimum in melius, alia enim veterum tempora alias leges requirunt, vt ſupra dictum de legibus. Anno Chriſti 1495. VVormatiæ conſtitutum eſt iudicium Cameræ Auguſtæ, quæ vice ſacrâ iudicaret, ita habet conſtitutio. Primo iudicium Cameræ inſtruitur iudice ſummo, qui Princeps ſit Eccleſiaſticus, vel Sæcularis, vel Comes, vel Baro. His adiungendi ſedecim iudices, qui poſtea etiam Aſſeſſores dicuntur, eligendi illi ex natione Germanica, ex ipſo Imperio, dimidia pars eorum docta, & Academicis honoribus ornata, dimidia ex Nobilitate ſit, moribus integris honeſtiſque, ſcientia præditi omnes. Eorum iudicio omnes cauſæ committuntur, ſi paria ſint ſuffragia, ſupremi iudicis ſententia prærogatiuam habet. Si abeſſe iudicem contigerit, ſuo loco Comitem, vel Baronem ex iudicibus ex conſenſu cæterorum conſtituet.

In locum Aſſeſſorum noui deliguntur in Principum conuentu. In locum iudicis à Cæſare datur Succeſſor, atque ad proxima Comitia, ſi longius abſit Cæſar, ipſi iudices ex ſeſe aliquem conſtituunt, qui vices teneat, donec in publico conuentu aliquis conſtituatur.

Reſtitutum Anno 1500. Verum aliquamdiu tribunal illud ceſſauit. Nam Anno 1500. iterum reſtitutum eſt, & decretum, vt Nurnbergæ haberetur. Hoc etiam decretum, vt Comiti Bernardo ab Eberſtein, alius Comes aut Baro adiungeretur, vt eſſet, qui in cauſis Principum abſente vel ægro iudice præeſſe poſſet. Simul ſtatutum, vt octo Aſſeſſorum & iudicis ſententia rata ſit. Quin & illud prudenter ad ſuſpiciones euitandas adiunctum, ne Aſſeſſores domi ſuæ procuratorem, oratorem, ſollicitatorem habeant, neque in horum conuictu vllus Aſſeſſor ſit.

Ne verò in electione eſſe querela poſſet; Anno 1507. Cæſar duos, ſex electores ſingulos, Circuli ſex conſtituerunt octo Aſſeſſores ita Comitijs Conſtantienſibus decretum, in quibus etiam noui electi ſunt Aſſeſſores.

Cameræ viſitatio iniuncta. His Carolus Quintus Anno 1521. VVormatiæ addidit duos, vt iam octodecim eſſent Aſſeſſores. Simul etiam viſitationem ſingulis annis conſtituit. Alia Anno 1523. addita ſunt. Deinde Anno 1527. abuſus ſublati. Reformatio Anno 1532. confirmata, & emendata, ordo viſitationis conſtitutus. Simul inſtitutum, vt ſententiæ latæ examinentur, & iudices iudicentur. Viſitatio verò notiſſima fuit Anno 1533. in qua multi abuſus emendati, multa egregie conſtituta ſunt; Annis deinde ſequentibus ob religionum diſcordias plura incommoda exorta ſunt; de quibus Anno 1544. actum eſt, ſed diſſentientibus ordinibus iterum Annum 1546. ea res tenuit. Anno verò 1551. decem extraordinarios Aſſeſſores ad veteres lites terminandas lege additos, qui biennio, aut etiam triennio, ſi litium multitudo id requireret, iudicarent, in aliud biennium confirmarunt. Anno 1557. iterum extraordinarij ſedecim conſtituti ſunt Aſſeſſores. An-

no 1566. multa grauamina ſublata, ob cauſarum vero multitudinem eodem anno viginti quatuor Aſſeſſoribus ordinarijs adiunguntur alij octodecim ordinarij, vt in vniuerſum quadraginta duo fuerint. Anno 1570. iterum ſex noui additi ſunt Aſſeſſores, idque in ſexennium, Cæſar etiam Comitem vel Baronem alium addendum cenſuit, vt tum fuerint 48. Aſſeſſores non annumerato Comite.

Iudicii numerus auctus.

Nec minor in rebus, & modo procedendi facta eſt in eo tribunali mutatio, ſingulis enim Comitijs, & viſitationibus ab experientia longa, vſuque iam eò res deuenit, vt addi nihil poſſe videatur, niſi quod vetuſtiſsimarum litium multitudo indeciſa maneat, & iudicatorum executio potentiâ partium impediatur. Contra quæ incommoda præclarè multa ſunt Anno 1600. conſtituta. Atque hæc de Magiſtratu iudiciali, qui eſt in Germania, vtitur in ſententijs edictis Auguſti nomine & ſigillo. Quod ſi quiſquam etiam Aduocatorum, Procuratorum, aliorumque officia, ordinem, legesque conſideret, neceſſario fatebitur in nullo vnquam regno tàm perfectam iudiciorum rationem fuiſſe. Sed vt dixi iudicatorum executio ſuſpenditur in potentibus.

Aſſeſſores iudici, ex vetuſtiſſimo more.

§. 2. Neque tamen hæc forma Iudicij imperialis, Aſſeſſorumque ſine priſco exemplo; Imo ne quidem Græcis deſiit. Ariſtoteles libro 2. Politicor. λαμβάνουσι δὲ καὶ παρέδρους ὅ τε ἄρχων, καὶ πολέμαρχος δύο ἑκάτεροι οὓς ἂν βούλωνται. *Capiunt & Aſſeſſores tàm Archon, quàm Polemarchus duos vterque quos volunt.* Getarum gens Barbarorum extrema, Regi ſuo Conſiliarium Aſſeſſoremque iudicandi adiungebant, quem ob dignitatem Θεὸν appellare conſueuerant, vt Strabo teſtatur. Dio in Auguſto vocat eos συνέδρους conſeſſores. Τὰ μὲν ἄλλα αὐτὸς μετὰ τῶν συνέδρων διεσκέψατο, καὶ ἐδίκαζεν ἐν τῷ παλατίῳ ἐπὶ βήματος προκαθήμενος. *Alia ipſe cum Conſeſſoribus diſceptabat, & in Palatio pro tribunali ſedens iudicabat.* Tiberius iudicantibus adiungere ſe ſolitus erat Conſiliarium, aſsidebatque miſtim, vel ex aduerſo, primori. Hinc celebritate nominis & honore apud poſteros vicerunt Imperatores ipſos. Vlpianus Aſſeſſor Alexandri, vt Eutrop. lib. 8. iuris primatum adhuc obtinet. Marcus Scæuola mente, & prudentia ius gentibus dixit, vt Capitol. Prudentiſsimè Commodus conſilio Feſcennini Nigri ſtatuit, vt qui in Prouincijs aſſediſſent, in ijſdem adminiſtrarent. Nam ante, quamuis Proconſulum & Legatorum eſſent Aſſeſſores, non tamen facilè ſuccedebant.

Dabantur olim quidem πάρεδροι τοῖς νεωτέροις, *Aſſeſſores iunioribus*; verum optime conſtitutum eſt, vt omnibus poſtea darentur. Ex peritiſsimis autem & probatiſsimis Aduocatorum ſumebantur. Cauſam reddit Caſsiod. Ep. 12. l. 8. *Decet tractatores habere doctiſſimos, quibus poteſt as ſubmitti-tur, Aduocationis te campus exercuit, te iudicij noſtri culmen elegit. Quando illius conſilio te vides ſociatum, qui noſtri Imperij tractat arcanum. Hinc te Comitiuæ domeſticorum illuſtratum honore decoramus.*

Iudices honorent eos, quorū prudentia illis neceſſaria eſt.

Neque tamen negandum eſt, multa in priſcis Aſſeſſoribus fuiſſe diuerſa ab illis, quæ nunc in vſu ſunt. Nam à Magiſtratibus, quibus aſsidebant, ſalaria capiebant. Cod. 1. t. 51. *Studiorum labor meretur, vt hi qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti, ſociari ſibi conſiliorum participes cupiunt, ſpe præmiorum, atque honorificentia ſua prouocent eos, quorum prudentiam ſibi putant eſſe neceſſariam, non metu terribili & neceſſitate incongrua libertati.*

Alexander tamen de publico ſalaria illis conſtituit; Aureum illud dictum crebro vſurpans, Ad Remp. illos promouendos, *qui per ſe Rempub. gerere poſſent, non per Aſſeſſores*, ita Spart. in Alexand. Seuero. Subſcribere libellis non potuère. Conſtantinus enim Aſſeſſorem ſubſcribentem exilio multat c. 1. t. de Aſſeſſoribus. Si qoid licitis honeſtisque lucris coaduoare potuerint, velut caſtrenſe peculium etiam poſt obitum patris vindicare poſſunt.

Summa autem in Aſſeſſore Iuriſprudentia requirebatur. Ideo enim Aſſeſſori imputatur imprudentia, non Magiſtratui, cui aſsidetur. l. 2. d. quod quiſque.

Aſſeſſori imputatur imprudentia.

§. 3. Iudiciorum apud Turcas eſt celeris & expedita potius, quàm conſtanter iuſta ratio. Iudicat de cauſis ſummus eorū Sacerdos Caldeleſcher, quem ferè ætate grauem & iuris pro captu Barbariæ, gnarum habent, ab hoc ad Mophti appellatio conceditur, qui etiam in dubijs Cadi ſētentiam exquirit. Verum cum paucas habeant leges, pleriſque in controuerſijs pro ſuo arbitratu affectuque iudicant. Nam raro in tàm Immani Imperio rectè iudicant. Nuſquam ſine muneribus prompta victoria; Thebis quidem ſtatuas iudicum ſine manibus collocabant, vt oſtenderetur ab accipiendis muneribus alienos eſſe oportere, verum in omnium partium litigantium loculis manus habent iudices Turcici, niſi cum maior metus à ſcelere reuocat. Quanto ſanctiores Romanæ leges qui non modo iudices, ſed & magiſtratus pauperes habent, ſed Remp. ditem, vt Saluian. l. 1. de gubernat. dei Cato ne miniſtros quidem à rege Deiotaro muneta accipere voluit. Vide & Comminæum l. 6. c. 2. de illis qui congiaria accipiunt. Hinc calamitoſa principi oritur oppreſsio pauperum. Imo totius Reip. qui eum pauperes affligunt, tantæ ſunt potentiæ, præſertim ſi conſpirent, vt ſine concuſſu Reip. non poſsint puniri. Quod ſi ad tempus fallunt, delatæ tamen pœnæ maiorum ſunt præſagia ſuppliciorum, vt rectè Tzetzes ad Heſiodum.

Iudicia apud Turcas corrupta.

§. 4. Britanniæ Iudicium publicum minus rectè conſtitutum putat Bellus Diſcurſu 23. *admirandum non eſt*, inquit, *quod ſolam Principis vtilitatem reſpiciant, ſubditorū vero bonū deſertum eſſe videatur, plenaq; ſint tricarū, ambiguitatum, ſibique contraria: fuerunt ſiquidem excogitata, ac ſancita à Normandis, quib. nulla gens magis litigioſa atq; in cōtrouerſijs machinandis & proferendis fallacior reperiri poteſt. Hæ leges in illis iudicijs inuiolabiliter ac rigide obſeruātur, & in Gymnaſiis Londini publicè idiomate Normanno prælegūtur, quo idiomate paucis ante annis litigia agitabantur, & omnes iudiciarij actus, & publica Scriptura conſcribebantur; quodque nouum videbitur, confertur gradus Doctoris in ea Facultate; vt in Italia alijſque ciuitatibus conferri ſolet gradus in Iure Ciuili & Canonico. Quod ſi temporis anguſtia concederet, poſſem diuerſitates quaſdam & verè notabiles abuſus, qui in forma iudiciorum frequentantur, referre, præſertim in ijs iudicijs, quæ Inqueſtæ dicuntur, in quibus tam ciuilibus quam criminalibus magna ſubſequuntur incommoda. Hoc iudicium conſtat ex 12. viris, qui à iudice congregantur, vt ab ijs ſētentiam ſuam exquirat, ſuper re, de qua controuertitur, & omnes conueniant neceſſe eſt, alias nequit iudex ad ſententiā procedere. Sed ne tædiū afferam, hoc totum argumentum poſtpono, addens tantum, in toto regno, atq; in omnibus conſultationibus regiam ſolam* volun-

Anglicana iudicia.

voluntatem attendi, cum Reges abſoluti domini ſint atq; Monarchæ. Quamobrem ne ſoli eſſe videantur in regimine, aut propter inertiam, & maiorem commoditatem, vel ob ſuperbiam, ac pompam, inſtar Turcici Imperij, induxere conſilium præcipuorum officialium, ac miniſtrorum, qui inſtar Baſſarum congregantur, & Principem vbique ſequentes habent ad hunc effectum & menſam, & proprium in aula diuerſorium, ac famulitia ſplendida, magnaque dignitate regios labores minuunt, ſiquidem ad eos confugiunt plerique ſubditi ac miniſtri publici, & principū quoq; Oratores. Adeo vt ij Principis aures, & perſona dici poſſint, cum per totum regnum potentiam exerceant, & imperium in miniſtros, quos magna authoritate tractant, illiq; viciſſim obedientiam præſtant, denique vt Rex, ita ipſi, quæcunq; libet, iubere, ac decernere queunt. In huiuſmodi conſilium, quod Regium dicitur, vt plurimum admittuntur tria, vel quatuor præcipua regni officia, hoc eſt, Cancellarius, Theſaurarius, & quem vocant Bronizellum (cuſtos priuati ſigilli) & Amiralius, præter præſtantiores Aulæ, domusq; Regiæ officiales, veluti Stuardum, qui ſimillimus eſt Magno Magiſtro in Gallia, & in aula Cæſarea Maior domus; omnes vt plurimum Dominos, nobilesq; & eximios viros.

Multi Itali, peregrinis iudicibus vtuntur.

§. 5. Italicæ ciuitates in tanta iudiciorum diuerſitate & lubrico cauſſarum, peregrinis quæſitoribus fortunas ſuas credere, quàm inter affinium, & cognatorum iudicum affectus iactari malunt. Ita iudicium in illis conſtitutum eſt, quod Rotam appellant, conſtat illud tribus Iuriſconſultis, qui magna ſint eruditione, magnaque integritatis & iuſtitiæ opinione, quorum patria ab vrbe, in qua iuri dicundo præficiuntur, quinquaginta milliaribus diſtet. Primus vocatur Poteſtas, eſtque eius officium, vt ſententiam ſuam de ciue ſcriptam conſilio tradat, cuius eſt vltima deciſio, ſententiæque vel approbatio, vel correctio. De peregrinis verò ſolus ille Iuriſconſultus decernit. Alter Iureconſultus de maleficijs quærit, & iudicat, quemadmodum olim prætor, qui inter Sicarios quæſtionem exercebat. Tertius eſt cauſarum ciuilium diſceptator, nec perpetua tamen ſua cuique functio, ſed ſpacio ſemeſtri inter ſe commutant vices. Genuenſes altero quoque anno ad ciuiles cauſas Iuriſconſultos quinque conducunt, qui ſint extranei, quique ex legibus ſcriptis ius dicant in Palatio, apud Ducem ipſum habitant. Verum quamuis iudices peregrini ſine affectibus cognationum ſint, durum eſt tamen Remp. ciuibus ſuis diffidere, nec ſine externo auxilio iuſtitiam poſſe tueri. Neque illud probauero. Cauſas peregrinorum iudici committere, cui nolis lites ciuium mandare. Cur de ciue non poteſt ſtatuere poteſtas, niſi conſilij interuentu atque approbatione, peregrinus vt vile caput vnius arbitrio vitam fortunaſque obnoxias habet? Atqui peregrinis ius celerius, ſollicitiusque dicendum eſt, cum eius innocentia minora defenſionis præſidia habeat, delicta verò nec deprecatores, nec facilem veniam obtineant. Diuina verò Miſericordia omnibus peculiari lege curam aduenarum commendat.

Peregrini melius habendi.

§. 6. *Difficilimum verò tribunalia rectè conſtituere, ac conſeruare, vel hoc ipſum docet, quòd ne apud Sinas quidem, vbi ſumma, vt eſt captus barbarorum, politica ratio tenetur, iudiciorum vitia vitari potuerunt. Carent, ait Scriptor de Sinis multis legibus: in iure dicundo animi ſui ſententiam ſequuntur: in ſuis Prouincijs nouas ferunt leges, vt libet, eaſq; plurimum ab aliorum legibus alienas. Poteſt enim quis vel ex eo coniicere, non optime hoc regnum adminiſtrari, quod non quiſquis ornate ſcribere didicit, idem etiam habeat legislatoris prudentiam. Taceo quod ſæpe lites in rem ſuam vertunt, ius violant, & quæ licet, rapiunt. Muneribus nihil crebrius, neq; vnquam res tam vulgata nundinatio quam gratia, & quanquam alteri non ignotum ſit alterius ſcelus, diſſimulant tamen inter ſe, quippe eorundem participes facinorum. Sed cum maxime latere ſtudent, produnt ſe maxime. Magna eſt in omnibus vrbibus Mandarinorum multitudo, at in regijs Pachini prope immenſa. Vt enim præteream Mandarinos bello præpoſitos, qui non magno ſunt loco; aliorum maior eſt hic quam vllius alibi numerus: nā præter eos, qui negotiorum cauſa aſſidue has vrbes celebrant, huius quidem vrbis aſſidui Mandarini ſunt plus bis mille quingenti. Hi omnes quotidie conſultoribus & litigatoribus dant operam: quis verò tantus ſit cauſarum concurſus, aut quæcunque libet in iudicio, nondum ſatis nobis compertum eſt. E præcipuis totius Regni Mandarinis, ſex in hac vrbe degunt, ſex pari numero conſilijs præſident, Supremus eſt, qui totius regni Mandarinos, vel euehit ad altiores magiſtratus, cū ita merentur, vel in ordinem redigit, atq; caſtigat, cū ſuo muneri deſunt, hunc Sinæ propter poteſtatis amplitudinem Mandarinum cæleſtem appellant. Is cauſas omnes promouendorum ad dignitates & abdicandorum refert ad Regem, qui de ſingulis ita ſtatuit, vt minimus etiam totius Regni Mandarinus ſuum honorem Regi acceptū referat. Alter Mandarinus curā gerit rituum omnium, tum humanorum, vt eorum qui in omnibus Regis negotijs adhibentur, in oratione noui regis & deſignatione Principis, in vtriuſq; nuptijs; tum diuinorum, vt qui vſurpantur in inferijs, & ſacrificijs, quæ Reges cælo & terræ facere mos eſt.*

Vitia iudiciorum in Sina.

§. 7. Tanto igitur impenſius in hanc curam Princeps incumbet, quanto difficilius eſt, Tribunalium integritatem ſartam, tectam, inuiolatamque ſeruare. Quod tamen vbi negligitur regnorum mutationes adducit. Regnum enim de gente in gentem transfertur propter iniuſtitiam. Iudices quoq; moneo, non meis verbis, ſed Epiſcopi, ſi non Auguſtini, vetuſti tamen & ſapientis. Ita ille (ſermon. 35. ad fratres in Eremo) *Rogatis à vobis, ô iudices, licet cum Fortunato Manichæorum presbytero longa diſputatione grauatus, ſermonem veſtra dilectione deuictus facere, Deo auxiliante non diſtulimus. Ecce enim nunc congregati eſtis in domo Epiſcopi, conueniſtis omnes in vnum, nō vt ſophiſmata audiatis, non vt Poetarum curioſitatem intelligatis, nō vt beatos vos eſſe prædicem, ſed ſolum vt, quid pro veſtra ſalutē neceſſarium fuerit, audiatis, & audientes operibus adimpleatis. Vos enim reputati eſtis ab hominibus duces populi, iudices terræ, Orphanorū patres, viduarū mariti, iuſtitiæ zelatores, Reip. amatores. Cauete ergo ne corrumpamini odio, amore, pretio, precibus, vel timore. Decet igitur iudices non ſolū, quæ diximus, adimplere, ſed cū Dei adiutorio calcare ſuperbiā, abominari luxuriā, abhorrere falſitatē, deſpicere auaritiā, quæ nouerca dicitur eſſe, & ſumma inimica iuſtitiæ. Ipſa enim eſt, quæ patrē neſcit, matrem ignorat, amicos perdit, & ſeipſā relinquit. Decet igitur iudices nō auaritiā, ſed largitatē ſectari, & amare paruulos, puſillis, & orphanis faciem ſerenā non ſolū verbo, ſed opere demonſtrare. Non enim auertere faciē debent à paupere, nec priores dedignētur conſeruare fideles, nec ceruicē erigere debent quoſdā deſpiciendo: ſcientes quod moritur pariter doctus, & indoctus. Decet igitur iudices gratiā, quam diuinitus receperūt, ſolicita mente cuſtodire, fidem oſtendere, zelum rectitudinis conſeruare. Decet etiam iudices clementiæ eſſe cultores, deteſtatores ſæuitiæ, cunctis benignos, ad*

iram tardos, ad miſericordiam feſtinos, in aduerſis firmos, in proſperis humiles, & cautos, & quibuſcunq; dignitatibus ſublimatos ſeipſos agnoſcant, & caueant, ne ſuos inferiores deſpiciant. Decet etiam iudices ſapientes eſſe, & in lege doctiſſimos, ne dicere valeant, tanquam legem ſanctam ignorantes, bonum malum, & malum bonum. Decet etiam iudices plus Deũ timere, quam alij homines, plus de ſalute animarum curare, quam corporis; plus honorem Dei, quam marſupia plena diligere. Sed væ vobis, ô iudices, væ vobis in æternum, & vltra, quia non eſt in vobis veritas, non miſericordia, non pietas, non iuſtitia, nec ſcientia Dei poteſt in vobis inueniri. Quid enim inter vos regnat? Auaritia, mendacium, clamor, apparentia, peruerſio ſacræ legis, dicentes malum bonum, bonum malum. Ecce acceptio perſonarum. Non eſt enim veritas in vobis. Diminutæ ſũt à vobis veritates. O patres pauperum, ô vere non patres, ſed prædones! Quare non patres? Quia vbiq; per vos opprimuntur, nec eſt qui miſereatur pupillis Dei: ſed ſi diues locutus fuerit, mox tacuiſtis, cauſas ſuas vſq; ad nubes perduxiſtis. O iudices, ſcientiam, & iuſtitiã mundi amantes, attendite, quid agitis. Nam ſcientia mundi pleni eſtis, & in ipſa moriemini. Quæ eſt enim ſcientia mundi, niſi theſaurum congregare, lucrum terrenum acquirere, decipere proximum, mentiri, iurare, iuſtitiam cautè peruertere, & ſimilia in cunctis agere? Iſta enim eſt ſapientia huius mundi. In iſtis ferè quaſi tota veſtra vita conſiſtit, & ideò attendite, qui iudicatis terrã, quod ſapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Sed dicitis, ô Epiſcope, hanc ſententiam non amamus, furtum non committimus, proximum non decipimus nec offendimus. Quare? Quia nihil aliud recipimus, niſi quantum nobis donare voluerit. Ego autem dico vobis, quod tantum feciſtis, quantum facere potuiſtis. Nõ plus vobis fuit datum, ideo non plus recepiſtis. Quantum potuiſtis, feciſtis. Leues cauſas magnas feciſtis. Nam etſi vi non rapuiſtis, & proximum in via non deprædati fuiſtis, latrones tamen eſſe poteſtis. Latro enim timet malũ, & vbi non poteſt, non facit, & tamen latro eſt. Deus enim cor interrogat, & non manum. Lupus enim frequenter venit ad ouile, & quærit rapere oues, quærit lacerare, quærit deuorare. Vigilant tamen Paſtores, latrant canes, & ſic lupus timendo fugit. Nunquid non tamen lupum non eſſe dicimus? abſit. Sic & vos facitis, quantum poteſtis; ſi plura poſſetis, plura faceretis. Eia igitur, ô iudices, attendite ne cum falſis iudicibus Suſannæ confundamini. Suſcitabit enim Dominus ſpiritum Daniel, & ponet ſpiritum eius & ſapientiam pueri ſui Danielis in mentem alicuius iuuenis, & ſicut fecit in Suſannæ iudicibus, confundet omnes falſos teſtes cum iudicibus, & tunc ſcient quid profuerit ſibi ſua ſcientia. Conſiderate ergo ô iudices terræ, quid per Oſeam ſeruum ſuum Deus loquatur. Ait enim: viſitabo populum meum, & iudices, & vias eorum, & cogitationes eorum reddam eis. O quã horrendum eſt incidere in manus Domini! O quanta viſio! O quanta miſeria malis erit in die nouiſſimo! Expellentur enim mali mercatores, falſi iudices de domo Domini, exulabunt à domo Dei, expellentur à paradiſo, & ibunt in locum vbi ſemper erit fletus & ſtridor dentium. Ideò attendite ad conſilium meum, aperite cordis portas. Surgite qui dormiſtis, legite Eſaiã Prophetam, ſequimini eum, non cras, ſed hodie, non tantũ hodie, ſed & nunc. Ait enim Propheta: Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominũ, & miſerebitur eius, quia miſericors eſt. Currite iudices, ne iuditemini ad patrẽ miſericordiæ, quærite veniam: reddite quod recepiſtis illicite. Quærite veniam, quoniã propè eſt omnibus inuocantibus eum in veritate. ipſe eſt, qui ſanat contritos corde & humiles ſpiritu, & corde tribulatos ſaluabit. Ambulate dum lucem habetis, dum dies eſt. Ecce ô iudices, veniet iam nox: quia venit iam mors, in quâ non erit licitum ambulare. Cogitate quid eſtis, quò ituri eſtis. Parentes enim veſtri prædicant mortui, ſepultura clamat, infernus vlulat, dæmones exſpectant, Sacerdotes prædicant, quid ſuperbis terra & cinis? O iudex, qui Deum non agnouiſti, dum iuxta tumulos patrum tuorum tranſis, ſcias quod mortui clamant. Terra es, & in terram ibis. Homines enim fuerunt ſicut & nos, diuitias poſſidẽdo. Vbi modo ipſi ſunt, ſic & nos erimus. Vbi ſuperbia eorum, vbi conſcientia, vbi cathedra magiſtralis, vbi honor diſcipulorum, vbi indumenta ſerico & pelle decorata? O cinis & puluis! O iudex quid es, & quid eris conſidera. Non ergo tardes conuerti ad Deum, & ne differas de die in diẽ. Subito enim veniet ira eius, quia iuxta eſt dies perditionis, & adeſſe quidem neceſſe eſt, & feſtinant tempora. Nemo ex vobis tamen deſperet, nemo diffidat de Dei miſericordia. Sed attẽdite, quia nulla culpa tàm magna eſt, quæ non habet veniam. Et ne aliquis deſperet, Mariam illam peccatricem, dominam luxuriæ, vanægloriæ matrem, ſororem Marthæ & Lazari in exemplum aſſumite, quæ poſtmodum Apoſtolorum Apoſtola meruit nuncupari. Adiuuet autem nos ipſe Deus, & homo, qui pro nobis naſci, & mori dignatus eſt, Amen. Hæc & his conſentanea noctu & interdiu iudices, ſi memori mente voluerent, minus litiũ, minus querelarum eſſet apud ſuperos, minus tormentorum apud inferos.

CAPVT XXIV.

Iudicum adminiſtri.

§. 1. ADuocatorum non idem initium, & deinceps officium fuit. Principio namq; quando iure conſertum manus ibant, amicos qui auctoritate, conſilioq; iuuarẽt, aduocare ſolebãt. Poſtea cum paruum hoc eſſet inter argutias præſidium, iuris & legum peritos aduocabant, quorum munus erat, de iure reſpondere. Non iudicabant ipſi, ſed conſulti de iure reſpõdebant, cauſas orabant, aderant magiſtratibus. Comes orientis quadraginta in foro ſuo habebat. Eorum dignitates incipiebant, cum officio decederent. Sidon. l. 1. ep. 2. *Aduocatorum more, quorum cum finiuntur actiones, tunc incipiunt dignitates.* Ex illis enim comites conſiſtoriani creabantur. c. de aduoc. diuerſ. iud. Alij ad ampliſsimas dignitates perueniebant, certe Romæ tam facile magiſtratũ conſequebantur defenſione reorum, & cauſis agendis, quam bellorum periculis, Scipionis Scriba prælatus eſt eius filio. Atque vtinam nunc quoque aduocatorum eſſet ſimnius delectus, & ſelectorum ad ſumma promotio. Vtinam pragmatici, tabulæ, vultures forenſes, voragines, vrbium peſtes, murices ſubſelliorum, latratores, fraudum architecti, qui omnia obſident, lites nectunt, iuſtitiam premunt, tandem aliquando coerceantur, & veris aduocatis honos magnus habeatur.

Aduocati primum amici fuerũt.

Multitudo aduocatorum.

Dignitates conſequebantur aduocati.

§. 2. Multa illis olim conceſſa ſunt, quæ ſtudia iuris decorant. Quæſita ab aduocatis ad inſtar Caſtrenſis peculij ſunt, id honori ſtudiorum datum, vt filij familias dominium ſibi vindicare queant c. 2. t. 7. De aduocatis diuerſorum iudiciorum.

Aduocatorum honos.

Nulla illis prouinciæ ſollicitudo poteſt iniungi, ita Theod. & Valent. idque conceſſum, licet multi eſſent: nam Aduocatio prætoriana 150. toga-

Digitized by Google

togatis finiebatur. Quin & Examen olim ſubibant, & nūc quoq; velut lex eſt: Nemini (c.2.t.7.)

Biennium illis tribuitur, cum ante eſſent annui, eodem t.8. Priuilegia aduocatorum, & patronorum fiſci multa ſunt. Quodque eſt mirabilius: Agentes in rebus etiam principum honoribus afficiebantur cod.12.t.22. Agentes.

Notarij, Procuratores.

§. 3. Aduocatis proximi fuere, Notarij, Procuratoreſque. In imperio Germanico ſtatutum eſt, ne vllus ad iudicium Cameræ notarius admittatur, niſi, aut à ſua Rep. teſtimonium habeat, vel à iudicio Cameræ examinetur. ann. 1500. Auguſtæ. eiſdem comitijs omnes reformari, & examinari iubentur. Procuratores vetantur eſſe aduocati, & è contrario. In comitijs Auguſt. ann. 1500. Eodem loco ſtatutum, vt Procuratores & Aduocati contenti ſint mercede ab aſſeſſoribus Cameræ conſtituta, ſi plus accepiſſent, partibus redderent; idque ſe facturos iureiurando aſſeuerarent. Procurator nemo ſuſcipitur, niſi bene examinetur. Procuratores fiſci vetantur priuatorum cauſas ſuſcipere, & è contrario

Iuramentum aduocatorum Spiræ propoſitum an. 1535. præcipuæ iuſtitiæ eſt Aduocati omnes ſententias, Protonotarij Cameræ cum nominibus iudicantium deſcribent in libro ad id deſignato.

Id ſane permirum inter tot iuramenta partium, aduocatorum, procuratorum adhuc litibus locum eſſe Procurator facit iuramentum calumniæ; Exiſtimare ſuam cauſam eſſe iuſtam, dilationem non neceſſariam, & periculoſam non petiturum. Grauius eſt iuramentum aduocati, vt vehementer mirer, quomodo tam docti ignorantia peccare poſſint.

Cauſa cur tot iuriſperiti damnentur. Scribarum dignitas.

§. 4. Scribas apud nos precioſos fecere multa certamina. Nec minor apud externos dignatio. Eſd. 4. 8. loco ſecundo ponitur Samplai Scriba. Apud Alex. Eumenes in dignatione erat. Romæ vices fuerūt ſcribæ, tanquā rem indignam refert Valerius lib. 4. c. 5. Ciceronem ſcribam Africani in petitione præturæ eius filio prælatum. Sed maior in reliqua Italia eorum æſtimatio, Scribam purpuratum, cum Porſena rege ſedentem occidit Mutius Scæuola; tanta ſimilitudine regis, vt regem ipſe putaret. Romæ digniores erant, qui conſilijs intererant, vt nunc cancellarij, & Secretarij, alij vulgares.

§. 5. Scribarum inſolentiam Cato retudit, ita Plutarc. ὅθεν εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν καταβὰς μεγάλην ἐποίησε μεταβολὴν τῶν περὶ τὸ ταμιεῖον ὑπηρετῶν καὶ γραμματέων, οἳ διὰ χειρὸς ἀεὶ τὰ δημόσια γράμματα καὶ τοὺς νόμους ἔχοντες εἶτα νέους ἄρχοντας παραλαμβάνοντες δι᾽ ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν ἀτεχνῶς, διδασκάλων ἑτέρων, καὶ παιδαγωγῶν δεομένους οὐχ ἵεντο ἐξουσίας χρῆναι, ἀλλ᾽ ἦσαν ἄρχοντες αὐτοί. *Cato inquit; quod erat quæſtorij muneris diligenter ediducit, quare quamprimum quæſturam iniit, miniſtros & Scribas quæſtorios reſinxit ac reformauit, qui cum præ manibus ſemper publica monumenta, & leges haberent, ſi in nouos magiſtratus incidiſſent, quorum imperitia & ignoratio doctoribus egeret, non eos magiſtratu vti ſinebant, ſed ipſi magiſtratus erant.*

Scribis vtendum, non parendum.

Valde conſiderandum & imitandum principi, nihil enim formularijs illis ſuperciliolius, auariuſque, cum in poteſtate habent principis imperitiam

Commentarienſes. Optio. Subadiuua.

Scribarum genus Commentarienſes, qui acta apud Fiſcum manu ſubnotant, quique cuſtodias annotatas habent. Quin & vinctos cuſtodiebant: adiutor Commentarienſium erat *Optio*, quod ad cætera quoque officia extenditur, quemadmodum & *Proximi* dicebantur ijdem, *adiutores*, & *ſubadiuua*.

Actuarij.

Actuarij non coram iudice contendentium, ſed contrahentium acta ſcribebant, militum etiam nomina in album referebant.

Formularij.

Diuerſi ab his erant Formularij, qui populo formulas actionum præibant. Spartianus in Geta ex formulario delectum aduocatum fiſci refert. Atque illi nunc ferè ſub cancellario ſtipendia merent.

CAPVT XXV.

Cancellariatus conſideratio.

Cancellaria olim gratiæ.

§. 1. CAncellariorum nunc honorificum munus, olim inter minora obſequia fuit. Κιγκλίδες Græcis ſunt θύραι δικτυωταὶ διαφανεῖς. *rediculata oſtia, & tranſparentia.* ita Polyb. appellat l. 5. Etymologicon vocat τὰ κάγκελλα. & Gloſſa κάσσεις οἱ ῥωμαῖοι τὰ δίκτυα λέγουσι, καὶ ὑποκορ. ὡς κάγκελλον. *Caſſes Romani vocant retia, & diminutiue Cancellum.* Et Scholiaſtes Ariſtophan. in Veſpaſ. κιγκλὶς ἡ θύρα τοῦ δικαστηρίου, ἣν καὶ καγκελλωτὴν καλοῦσι. *Cingulis eſt ianua prætorij, quam & cancellatam appellant.* Eam Codinus καγκελλοθύριον nominat. Cancellis itaque circumdatum erat tribunal, ne iudex & aſſeſſores premerentur à turba circumſtante, cumque perpetuo alij recederent, alij aduenirent oſtia cancellata erant, vt facile aperiri, claudique poſſent, viderique & interrogari, ſi qui admitti cuperent Intra eas ianuas qui ſtabant earumque curam gerebant, Cancellarij vocabantur. Ιτιν, inquit Gloſſa, Καγκελλάριοι οἱ ἐν ταῖς θύραις, δύο ὄντες μόνοι. *Cancellarij qui in ipſis ſtabant, qui duo ſoli erant.* Vile miniſterium fuiſſe conſtat ex Vopiſco. Qui ait à Numeriano præfectum *vrbi factum vnum ex cancellarijs, quo nec fœdius cogitari quippiam potuit, nec dici.* Quin etiam ſub imperatoribus Chriſtianis nondum magna dignitas erat. ita de illis edicunt Honorius & Theodoſ. *Nullus iudicum (c. 1. 51.) ad prouinciam ſibi commiſſam quemquam ſecum ducere audeat, cui domeſtici, vel cancellarij nomen imponat, nec profectum ad ſe vndecunque ſuſcipiat, ne ſamia nota cum bonorum publicatione plectatur. Periculo enim primatum officij, cancellarios ſub fide geſtorum ex eodem officio electos iudicibus applicari iubemus. ita vt poſt depoſitam adminiſtrationem nec viliſſiam deſerant, & prouincialibus præſentiam ſui exhibeant, quo volentibus ſit accuſandi eos facultas. Si enim idonea cauſa exegerit, ad detegenda iudicis flagitia, & quæſtionis eos ſubdi oportet. Dat. prid. Kal. Iul. Aſclepiodoro & Mariniano Coſſ.* 423.

Cancellarij, olim oſtiarij iudicum.

Cancellarij torqueri in iudices poterant.

Cancellarij dignitas ſenſim aucta.

Torqueri itaque in iudices cancellarij poterant, velut adminiſtri, ideoque plebeiæ conditionis erant. Munus eorum poſtea, dignitaſq; creuit, vt nimirum ipſa acta & ſecreta cuſtodirent. Caſſiod. l. 11. *Præfectus Prætorio tibi domeſticam militiam cancellorum decus attribuit, vt conſiſtorij noſtri ſecreta fideli integritate cuſtodias* & idem l. 11. epiſt. 6. *Reſpice quo nomine nuncuperis, Latere non poteſt, quod intra cancellos egeris. Tenes quippe lucidas fores, clauſtra patentia, feneſtratas ianuas.*

Cancellariorum ſumma dignitas.

§. 2. Verum non modo temporum ratio, ſed ipſa neceſsitas dignationem cancellarijs peperit, vt iam ſit aut ſummus aut ſummo proximus, honor cancellarij. Ita in Polonia magnus Cancellarius regi proximus eſt, & in Germania tres principes Electores Cancellarij ſunt, quorum

Leges proficiſcendi erant: *primo, obſeruare autem proconſulem oportet, ne in hoſpitijs præbendis oneret prouinciam: vt imperator noſter cum patre Aufidio Seueriano reſcripſit. Nemo proconſulum ſtratores ſuos habere poteſt, ſed vice eorum militum miniſteria in prouincijs funguntur.* Secundo, *Proficiſci autem proconſulem melius quidem eſt ſine vxore, ſed & cum vxore poteſt, dummodo ſciat ſenatum, Cotta & Meſſala Coſſ. cenſuiſſe futurum, vt ſi quid vxores eorum, qui ad officia proficiſcuntur, deliquerint, ab ipſis ratio & vindicta exigatur.* Tertio. *Antequam vero fines prouinciæ decretæ ſibi proconſul ingreſſus ſit, edictum debet de aduentu ſuo mittere, continens commendationem aliquam ſui: ſi qua & familiaritas ſit cum prouincialibus, vel coniunctio, & maxime excuſantis: ne publice vel priuatim occurrant ei: eſſe enim congruens, vt vnusquiſque in ſua patria eum excipiat.* Vide libro primo. ff. de offic. procons.

§. 5. Poteſtas itaque proconſulum erat, & imperium; Poteſtas erat cognoſcendi iuris dicendique; imperium erat rerum bellicarum. Ius itaque communiter, & in conuentibus dicebant, bellum æſtate gerebant. Belli cauſa proconſules miſſi ſunt, Primus in Africam, deinde in Aſiam, & Achaiam. Primum anno V. C. 605. ſtatutum, vt qui functi eſſent in vrbe conſulatu, poteſtate conſulari in prouincias irent. Non poterat ante aduentum legato mandare, niſi forte in itinere neceſſariam moram pateretur. Vlp. l. 4. de off. procons. *Poſt hæc ingreſſus prouinciam mandare iuriſdictionem legato ſuo debet: nec hoc ante facere, quam fuerit prouinciam ingreſſus. Eſt enim per quam abſurdum, antequam ipſe iuriſdictionem nanciſcatur, (nec enim prius ei competit, quam in eam prouinciam venerit) alij eam mandare, quam non habeat, ſed ſi & ante fecerit, credendum eſt, videri legatum habere iuriſdictionem, non exinde, ex quo mandata eſt, ſed ex quo prouinciam proconſul ingreſſus eſt.*

Ius cognoſcendi, & belli gerendi.

Quod limitat Papinian. libro primo. quæſt. *Aliquando mandare iuriſdictionem proconſul poteſt, etſi nondum in prouinciam peruenerit: quid enim ſi neceſſariam moram in itinere patiatur: maturiſſime autem legatus in prouinciam peruenturus ſit?*

Nec minus vectigalium illis cura, annonæque & nauium incumbebat. Itaque & frumenti numerum imperabant, idque vendebant, aut recondebant; vectigalia interdum imponebant, prætorium ipſi habebant. Quæ omnia nunc quidem concedi præſidibus non ſolent. Nam nimium ad exhauriendas prouincias abuſi poteſtate ſunt. Verum clariſſime hæc iura ipſa exponunt locis ante citatis. *Solent etiam cuſtodiarum cognitionem mandare legatis, ſic vt præaudiat cuſtodias ad ſe remittant, vt innocentem ipſe liberet, ſed hoc genus mandati extraordinarium eſt, nec enim poteſt quis gladij poteſtatem ſibi datam, vel cuius alterius coercitionis ad alium transferre, nec liberandi igitur reos ius, cum accuſari apud eum non poſſint. Sicut autem mandare iuriſdictionem, vel non mandare eſt in arbitrio proconſulis, ita adimere mandatam iuriſdictionem licet quidem proconſuli, non autem debet inconſulto principe hoc facere.*

Vectigalium curam habent.

§. 6. Honos plane regius illis impendebatur; Bonis quidem tēpla, ſtatuæ, dies feſti, legationes honorificæ ad ſenatum, eadem etiam impenſius malis, vti ne tantum, quantum poſſent, nocerent.

Magiſtratibus etiam apud alienos eſt ſuus honos.

Honos proconſulis latius quam eius poteſtas ſeſe extendebat, ita ff. de officio procons. *Proconſul vbique quidem proconſularia inſignia habet, ſtatim atque vrbem egreſſus eſt: poteſtatem autem non exercet, niſi in ea prouincia ſola, quæ ei decreta eſt.*

Nonnulla tamen poteſtate vtebatur etiam extra ſuam prouinciam, ſed honoraria magis, quam imperiali. ita l. 2. ff. t. 16. *Omnes proconſules ſtatim, quam vrbem egreſſi fuerint, habent iuriſdictionem: ſed non contentioſam, ſed voluntariam: vt ecce manumitti apud eos poſſunt tam liberi, quam ſerui, & adoptiones fieri. Apud legatum vero proconſulis nemo manumittere poteſt, quia non habet iuriſdictionem talem.*

Iuriſdictio voluntaria de plano eſt, contentioſa ex tribunali, vt Cuiac. & alij.

Verum quod præcipue ſpectabant, erat occaſio immenſos colligendi theſauros. Rapinis etenim & concuſſionibus ſocios vexabant, immunitates donabant, vendebantque, Strabo lib. 12. de Paphlag. [illegible] *Poſtea aliis diuiſiones Romanorum duces inſtituerunt, regeſque & dynaſtas conſtituentes, & vrbes quaſdam liberas, quaſdam dynaſtis ſubditas fecerunt, quaſdam ſub poteſtate populi Romani reliquerunt.* Hinc magnæ opes, alij ex muneribus vrbium, ne debita ſoluerent, ne in hyberna militem reciperent; aliaque de quibus alio loco actum eſt.

Prouincia Romanorū non ad commune bonum, ſed paucorum vtilitatem inſtituta.

§. 7. Errores in hoc genere plures ſupra memoraui; Nam quod ſorte legerentur, nemo prudens probare poterit, ipſe Auguſtus cum in populi prouincias ſorte legiſſet proconſules, poſtea mutauit. Deinde nimium breue erat imperium; *Quid vobis inquit Apuleius cum iſtis proconſulum vicibus? Quid cum annis breuibus, & feſtinantibus menſibus?* cum eunt, & redeunt annis abſumitur. Quam ob cauſam multo aliter hodierno tēpore magiſtratus mandantur, quod ipſe quoque Auguſtus fecit, vt nempe eius præfecti ad arbitrium permanerent, & mutarentur. Quod nunc quoque in Gallia alijſque ſeruatur regnis. Maximam vero perniciem attulit, quod legum ſubſidio deſtituti prouinciales, poſtquam omnibus iniurijs afflicti, exhauſtique eſſent, per ſpeciem iuris & legum damnabantur, quod ſi cauſam obtinerent rerum tamen minimam partem recuperabant, perpotabant magni illi rei;

Sors in legendis rectorum vitanda.

Celeres imperantium, intendunt cupiditates.

at tu victrix prouincia ploras.

Nec victrici prouinciæ melior ſpes allucebat, damnatorum familiares, amici, participes, liberi, & nepotes iterum erant imperaturi. Vindices itaque imminebant, nec quicquam patroni proderant, vtpote qui alia in parte prædati præſidio egerent, qui vel connubiorum affinitate, vel rapinarum ſocietate iuncti eſſent.

Recuperatio rerum difficilis.

§. 8. Modus erat corrigendi leges Maieſtatis, peculatus, repetundarum. Sed leges illæ adeo in abuſum abierant, vt prouinciales eis ipſis, quæ pro eorum ſalutela latæ erant, affligerentur. Lex quidem maieſtatis & peculatus ſeuere exercebatur, de repetundis niſi in atrocibus & inimico debili lente agebatur. Lex ergo ea ſociorum cauſa data eſt, & aliquando effectum habuit; de ea videri poteſt Petrus Gregor. in Syntagm. lib. 36. cap. 28. §. 15 & ſeq. *Iulius Cæſar repetundarum conuictos ordine mouit. Et quando Marius Priſcus, accuſatus fuit ab Afris lege Iulia repetundarum, quibus pro conſule præfuerat, placuit Senatui ſeptingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda. Mario autem vrbe & Italia interdictum. De Hoſtilio Firmino legato Marij, placuit quoque, quod et ad turpiſſima miniſteria operam ſuam accommodaue-*

Nobiliores fures ſub parcebantur.

Magna furta ærario illata. 700000.

dauerat, ne in ſortitione prouinciæ eius ratio haberetur. Cornelius Gallus, vt author Ammianus Marcellinus Octauiano res tenente Romanus procurator Aegypti, exhauſit ciuitatem plurimis interceptis, reuerſusq; cum furtorum arceſſeretur, & depopulata Prouincia metu nobilitatis acriter indignata, cui negotium ſpectandum dederat imperator ſtricto incubuit ferro, metu certe pœnæ capitalis, quam inde ſe ſubiturum putabat. C. Seruilius Glaucia legem Romæ tulit, qua *Repetundarum vel, capiundarum poſſibantur.* *Latium ius erat ciuitatis aſſequenda, in locum eius quem accuſando damnaſſent repetundarum. Vult etiam lex Iulia repetundarum, eum reum eſſe etiam, qui accepit, quo magis minusve ex officio ſuo faceret. Damnatus à populo Athenienſi quinquaginta talentis Demoſthenes, Orator, quod cum dixiſſet Harpalum ex Aſia ab Alexandro profugum, poſtea ab Harpalo calice & viginti talentis delinitus, deſtitiſſet à cœpto, vt ait Dinarchus contra Demoſthenem, Plutarchus, Iuſtinus, & Athenæus. Ea ratione qui ob accuſandum vel non accuſandum accipiunt, lege repetundarum tenentur. Et ſi in innocentium accuſationem coierint aliqui, qui ob denunciandum vel non denunciandum teſtimonium pecuniam acceperint, vel ob militem legendum, mittendumve: ob ſententiam in Senatu conſilio ve publico dicendam. Aliud caput legis Iuliæ repetundarum ab Vlpiano notatur. Si proconſul ante ſe de prouincia dimittat legatum ſuũ. Aliud caput, ne Senatores nauem maritimam habeant. Et nauem ædificare vel habere in ea prouincia, quam quis adminiſtrat, prohibetur Præſidi: nec aliud quicquam ibi emere. Lege repetundarum damnatos apud Græcos etiam legimus, teſte Xenophonte, in reddenda ratione præteriti temporis, prætores Phileſium, & Xanticlem, quod ex Gauletica pecunia, quam ſeruandam acceperant, minus viginti ſuppilaſſent, & tantundem reddidiſſe iudicio.*

§. 9. Poſt annum quintum initi conſulatus aliquando primum in prouincias mittebantur, hinc factum, vt multi nunquam prouincias ſortirentur. Hoc factum ſub Tiberio, & deinceps crebro, vt nomen Conſulum ſenſim cuileſceret, cum alios maiore loco eſſe cernerent.

§. 10. Prætores dicti initio, poſtea Proprætores, de quibus ante dixi. Cæterùm cùm multis modis variatum fuerit, Iuſtinianus ad antiquas leges reuocare conatus eſt. Idq; tum in alijs, tum in Prætore Piſidiæ, Thraciæ, Lycaoniæ, & maxime Paphlagoniæ, nouel. 29. c. 1, & c. 2. *Enim verò qui totius prouinciæ imperium tenet (appellatur autem tota prouincia, quemadmodum & ante, Paphlagonia) etsi in oberrando vrbes luſtrabit, nulla id factũ* *Præſes obit prouinciã.* *prohibet ia formula olim ſacra forte ad talium prohibitionem compoſita, ſed neq; vicarios in locum ſuum hinc inde per vrbes dimittens. Omnino enim hoc ipſum prohibemus: ſiquidem turpe eſt, vt quamdiu ipſe in prouincia ius reddit, interim alteri quoq; vices ſuas contra legem committat. Sed ipſe omnia diſpenſabit, & publica tributa ſumma cum animi promptitudine profligabit, neq; plus, neq; minus exigens. Iuſtitiæ præterea conſentaneam æquabilitatem retinẽs, ſimul prouidentiam adhibebit, vt ſi quid damni fiſcus acceperit, id corrigat: ſimul vrbes illæſas tam publicè quam priuatim conſeruet. Annonam quoq; quam vterq; Magiſtratus habebat ſurgentẽ in ſeptingentos viginti quinque aureos capiet, tũ adſeſſorem habebit, qui 72. ferat aureos, & cohortem vnã ex ambabus compoſitã, præcedentem vſq; ad centum virorum numerum, & quadringentos quadraginta ſeptem aureos, & tremiſſem percipientem à publico, cumq; gratis officium ſuſcipiat,* *Gratis officio fungatur.* *gratis item hoc ipſum obeat. Nos enim in hac quoque parte ſubditos noſtros redimemus, & his qui ex conſuetudine per occaſionem ſuffragij (vt vocant) aliquid percipiunt dabimus ipſi, hoc enim tum illis per thronum tuum erogantes ex publicis eius Prouinciæ tributis: neq; patiemur, vt ſub ſpecie & velamento auctionis ſubditi noſtri in ſeruitutem adigantur.*

§. 11. Præſidis nomen generale eſt, nam & Proconſul præſes erat, ita lib. 1. ff. t. 18. *Præſidis nomen generale eſt: eoque & Proconſules & Legati Cæſaris, & omnes prouincias regentes, licet Senatores ſint, Præſides appellantur: Proconſulis appellatio ſpecialis eſt.*

Præſidum poteſtas. Eius iura & poteſtas. 1. apud ſe adoptatio, emancipatio filij, manumiſsio ſerui. Vlp. l. 6. & ff. de officio præſidis. 2. In homines ſuæ prouinciæ poteſtatem habet Paul. l. 3. Extra prouinciam priuatus eſt. 3. Maius imperium habet omnibus poſt principem, vt Proconſul. Vlp. l. 36. ad edictum. 4. De omnib. cauſis, quibus vel præfectus vrbi, vel præfectus prætorio, itemque conſules & prætores cæterique Romæ cognoſcunt, correctorum, & præſidum prouinciæ eſt notio. Hermogen. l. 2. iuris Epitomarum Recte itaq; Marcian. l. 3. Inſt. *omnia prouincialia deſideria, quæ Romæ varios iudices habent, ad officium præſidum pertinent.* Omnium itaque negotiorum ratio ad præſidem pertinet; quod notandum eſt contra eos, qui præſidum minorem, quam proconſulum poteſtatem eſſe arbitrati ſunt. Plura eius officia, l. 1. ff. t. 18 deſcribuntur. Vbi notandæ nonnullæ leges aureæ, nempe 12. *Sed licet is, qui Prouinciæ præeſt, omnium Romæ magiſtratuum vice & officio fungi debeat: non tamen ſpectandum eſt, quid Romæ factum eſt, quã quid fieri debet.* Et 13 *Congruit bono & graui præſidi curare, vt pacata atq; quieta prouincia ſit, quã regit, quod non difficile obtinebit, ſi ſollicite agat, vt malis hominibus prouincia careat, eosq; conquirat: nam & ſacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet: & prout quiſque deliquerit, in eos animaduertere: receptoresq; eorum coercere, ſine quibus latro diutius latere non poteſt.* *Non exemplo alieno, ſed iure legib. præſes adminiſtret.* Et 18. *Plebiſcito continetur, vt ne quis præſidum, munus, donum caperet: niſi eſculentum, poculentumve, quod intra dies proximos prodigatur.*

§. 12. Agæ officium apud Turcas partim Præfecti Prætorio, partim Proconſulum muneri reſpondet. Nam militum Ianizerorum caput eſt, & iudex, & in bello primas obtinet. Alioqui Baſſæ & Billerbegi, & Sangiarbegleri, varias functiones bello, & pace exercent. Verum cum illud imperium ſit tyrannicum, latrones fere, & fures regionibus immittit, quos deinde diuites mactare Turca, & expilare aſſolet. Id verò difficile, quod illi, per quos adminiſtratur imperium, & foris leones agant, & domi vulpes, ſumma eſt enim Baſſarum auctoritas apud Turcas; nam antiquitus rebus adhuc tenuibus, conſilijs adhibebantur, nunc & conſilia moderantur, & potentiſsimis præſunt regnis, eo periculoſius, quod Imperatores aſſueti delicijs, Reipub. attendere non magnopere ſoleant, niſi cum pericula bellorum, vel quod frequens eſt Ianizerorum ſeditio veternum excutit.

§. 13. Diœceta eſt, qui certas diœceſes adminiſtrat, ſed varia fuit Diœceſeon diſtinctio. Antiquitus enim prouinciæ partes vocabantur Diœceſes. Cicero l. 3. Epiſt. Cilicienſi prouinciæ ait fuiſſe tres Aſiaticas Diœceſes attributas. At poſterioribus imperij temporibus prouinciæ fuere partes Diœceſeon. Quinque Orientis diœceſes erant. Ea quæ propriæ orientis diœceſis dicebatur, quindecim prouincias complectebatur, *Prouincia, pars Diœceſeos.*

Aſiana decem, Pontica ſex, Aegyptiaca ſex, Daca quinque. Occidentis quoque Diœceſes erant ſex. Italica, Illyricana, Africana, Gallicana, Hiſpanica, Britannica. Ex quo in Eccleſiæ vſum venit, vt Epiſcoporum diœceſes nominentur.

Proreges vbi multa regna.

§. 14. Proreges nunc eadem poteſtate præditi ſunt, quorum multos habet Hiſpania, alijs regnis non ita vſitata dignitas, quia nec tam diſſita, nec tam multa regna per vicarios adminiſtrant. Viceregum & Proregum dignitas poteſtasque non eſt eadem, quæ erat Vicariorum, nam Vicarij ciuilem iuriſdictionem habebant, Viceregęs vtramque. Vicarij Comitibus comparati ſunt t. Cod. tit. 38. *In ciuilibus cauſis vicarior comitibus militum conuenit anteferri: in militaribus negotijs Comites Vicarijs anteponi, quotiens ſocietas in iudicando contigerit, priore loco Vicarius ponetur, Comes adiunctus accedat. Siquidem præfectura meritum cæteris dignitatibus antiſtet: & vicaria dignitas ipſe nomine eius ſe trahere iudicet portionem & ſacra cognitionis habeat poteſtatem iudicationis noſtræ ſoleat repræſentare venerentiam.*

Auguſtales tamen Vicarij, qui à Principe creabantur, Chlamydem, & carpentum habebant, tributa procurabant. Caſſiodorus libro nono variar. lection.

§. 15. Princeps Dalmatiarum tribunalibus præſidet, cauſſasq; cognoſcit, non autem eſt prouinciarum præſes, proconſulari, aut alia poteſtate. De ipſo quoque Comite prouinciarum iudicabat, *Comiti quidem prouinciarum poteſtas data eſt, ſed tibi iudex ipſe commiſſus eſt*, inquit Caſſiodorus libr. 7.

§. 16. Pontici tractus Vicarius dicitur etiam Comes Ponticæ diœceſeos, qui vices agebat Præfecti Prætorij. *Vicarium*, inquit Iuſtinianus, *viſum eſt nobis imponere omnibus prouincijs Ponticæ diœceſeos, ita vt non ſolum impleat locum Præfecti Prætorio, ſed & glorioſiſſimi magiſtri officiorum, & glorioſiſſimorum Ducum, & magnificentiſſimorum Magiſtratuum, qui diuino patrimonio, & ærario, & domeſticis protectoribus præſunt.*

Conſulares ſub præfectis.

Erant illi Propræfecti & diœceſin aliquam vice Præfecti regebant. Imperium tamen à Principe habebant. Vicarius Præfecti prætorio ſeptem in prouincijs Italiæ ius dixit. Erant verò non modo Vicarij Prætorio, ſed etiam magiſtri militum. Apud Eutropium libro ſeptimo capite ſexto ſub Vicario Italiæ ſunt, Venetiarum, Aemyliæ, Flaminiæ, Liguriæ conſulares. Præſes alpium Cottiarum, & vtriuſque Rhætiæ.

Tetrarcharum nomen à Theſſalis.

Tetrarchæ Satraparum pene vices obierunt, & Vicariorum, quanquam noſtris Comitibus, & Baronibus ſunt ſimiliores. Nominis origo à Theſſalis: eorum enim regio in partes quatuor diuiſa fuit, quarum vnaquæque τετραρχία vocabatur; nomina earum Theſſaliotis, Phtiotis, Pelaſgiotis, Eſtiæotis. Hinc factum, vt qui parte aliqua imperarent, τετράρχαι vocarentur. Sic Antipas, & Philippus Tetrarchæ conſtituuntur ab Auguſto. Ioſephus libro decimoſeptimo capite decimo octauo. Gallogræciæ plures fuiſſe Tetrarchas, conſtat ex Hirtio de bello Alexand.

§. 17. Hoc imprimis ſapienter conſtitutum eſt, vt Conſulibus & Prætoribus deſignatis, antequam Magiſtratum inirent, prouinciæ decernerentur, quas deſignati vel inter ſe compararent, vel ſortirentur. Hac enim ratione antequam Magiſtratum inirent, nouerant quibus foris imperaturi eſſent, & prouinciales ex conſulatu vel præturâ de ſui quoque præſidis moribus iudicabant. Imperatorum tempore cum vnius arbitrio præſides mitterentur, id ſeruari non potuit.

Verum de hiſce ſatis dictum eſt. Hoc vnum repeto, iterumq; repeto, Magiſtratus prouinciales crebro viſitandos, eorumque acta examinanda, alioqui ipſa poteſtate deteriores fore.

Proconſules ſub Auguſto.

§ 18. Proconſules Auguſti tempore alio modo etiam dicti, nam quos in prouincias pacatas, quarum curam vt Senatus commiſerat, cum imperio mittebat, etiam Proconſules vocabat. *Annuas præfecturas*, inquit Dio, *Auguſtus eſſe iuſſit, niſi quis multitudinis liberorum, aut nuptiarum ratione priuilegium haberet: vtque de communi Senatus conſilio mitterentur, neque gladio accincti, neq; militari habitu vtentes. Proconſules autem eos dici voluit, non modo duos iſtos Conſulares, ſed reliquos etiam Prætorios, aut qui Prætoriorum loco haberentur: vtque lictores vtrique tot, quot in vrbe permiſſum eſt legibus habere, adeſſent, vt imperij inſignia ſtatim atque extra pomerium veniſſent, adſumerent, & vſque ad reditum in vrbem ea ſeruarent.* Et poſtea: *Senatus autem, & ſeorſim quidem Conſularibus Africam atque Aſiam conceſſit: & Prætorijs reliquas prouincias adſcripſit. Vtriſque autem ex æque interdixit, ne ante quintum annum à geſto in vrbe Magiſtratu prouincias ſortirentur: ita fiebat, vt etſi eorum numerus, quam prouinciarum erat maior, tamen ad omnes tandem imperium perueniret. Poſt Cæſaris autem Octauiani tempora, cum nonnulli eorum male geſſiſſent Magiſtratum ſuum, Imperatori iſtæ quoque prouinciæ adiectæ ſunt, ac ſic hic etiam ipſis quodammodo prouincias aſſignabat. Cæterum & Legatos, ſeu Aſſeſſores quoſdam ſibi adſciſcebant, quorum conſilio in adminiſtratione prouinciæ vterentur, vnicum quidem Prætorium, ex ſui aut inferioris ordinis hominibus, tres autem conſulares, ex eiuſdem dignitatis viris accipiebat eos, qui ipſi Imperatori probarentur. Erat etiam hoc generaliter de omnium prouinciarum poteſtate conſtitutum, ne quem delectum militum agerent: ne pecuniam, præter eam, quæ conſtituta erat, exigerent, Senatus, Imperatoriue iniuſſu: Cum Succeſſor miſſus eſſet, is vt ſtatim ex prouincia abiret, ac ne in redeundo domum tempus tereret, ſed intra tertium menſem Romam reuerteretur.*

Cautè Auguſtus poteſtatem proconſulum eneruat.

Nimij ſumptus magiſtratuum erant.

§. 19. Comitatus erat magnus & ſumptuoſus, & vehementer Reipublicæ grauis, erat Quæſtor, Legati, Tribuni, Centuriones, & præter officia militaria accenſi, lictores, totaq; cohors amicorum Alexander Seuerus, alijq; modum ſtatuerunt, nec enim aliam ob cauſſam tantos ſumptus in Magiſtratus Senatus decreuit, niſi vt publicæ opes eo modo in patricios effunderentur. Quamobrem modus merito conſtitutus eſt.

Sine iure cinguli, nudi bene miſſi in prouincias.

§. 20. Quod Auguſtus Proconſules, ſine cingulo & iure militari in prouincias miſit, idque ſenſim intermiſſum eſt; nonnulla enim incommoda peperit, multoque magis cum in eadem prouinciâ duo Magiſtratus, togatus & ſagatus erat: nec ſatis accurata ratio eos in officio continendi; quocirca Iuſtinianus vtramque poteſtatem coniunxit. Nouell. 2t. capit. 1. *Hæc nos permouerunt, vt hunc quoque Magiſtratum, quemadmodum apud Piſidas fecimus, coadunatum redderemus, & noſtro appoſito nomine prætoris et appellationem inderemus. Volumus enim & hunc Prætorem Iuſtinianeum Lycaoniæ appellari, quemodo ſanè & Piſidiæ & alterum. Deinde etiam vtramq; cohortē in vnā contrahimus, & cui ciuilis & cui*

Iuſtinianus correxit.

cui militaris Magiſtratus præfuit, ac prætorianam illam appellamus, conſtituendam ex probatorijs: more ſolito ex ſacro libellorum ſcrinio, ex quo olim & Ducians eas ferebant procedentibus, menſuramque illius ad centum vſq; virorum numerum extendimus, & vtriuſque Magiſtratus annonas illi adſignamus, ſed Aſſeſſori & reliquis.

Piſidiæ itaque rectorem, quæ & Præſidem & Prætorem appellauit proconſulari imperio præpoſuit; Eadem deinde animi inductione Lycaoniæ prætorem dedit, Nouell. 25. *in vnum contrahens duos Magiſtratus, & duos contemperans,* vt ipſe loquitur. Multis verò ſe locis id feciſſe profitetur Nouell. 26. idque ob diſſenſionem. Verba valde penſanda ſunt Regibus, quæ Iuſtinianum mouerunt. *Duos, inquit, ſane vicarios nomine ad longum murum ſedere omnes ſcimus, quorum alter militares cohortes regit (eſt enim magna vis militum ee in loco) alter præfectus eſt negotijs ciuilibus. At cum ambo vices illic impleant, hic quidem glorioſiſſimorum Præfectorum, ille verò magnanimorum Magiſtrorum militia, nunquam tamen inter ſe conſentiunt. tametſi ſuas vnicuique annonas fiſcus ſeparatim ſuppeditat, & alia præbet ſalaria, nihilominus vnum hoc ſibi negotij perpetuo & indeſinenter ſumunt, vt contentiones inter ſe immortales exerceant. Rectè igitur atque ordine viſum nobis eſt, hic quoque facere quod apud alias gentes, quanquam non ita eſſet, non ita militaris cuſtodia indigentes fecimus: & vt non hic quidem ciuilibus negotijs præſit, ille verò inter milites & ſoles imperitet, vtrumq; officium in vnum contrahere, & præficere ei loco grauem aliquem & reuerentia dignum magiſtratum, qui ex æquo tam ciuilia illic negocia curet, quam de venuſto & decenti ordine militum ſolicitus ſit. Nam qui prouinciam moderatur, in alijs verſatur locis, vix illis ſufficiens.*

Duplum magiſtratus actioné ſacit.

Eadem lex dicta eſt de Prætore Siciliæ Nou. 104. *Habeto Sicilia Prætorem qui & res ciuiles tractet, & curam gerat militaris impenſæ, Publica tamen tributa ad eius ſollicitudinem non pertinent.*

CAPVT XXII.

Iudicum in Republica ratio conſtituta.

Iudicis ſeruare in Repub æquitatem.

§. 1. IVſtinianus nouella 8?. Iudices alios cum magiſtratu, alios ſine magiſtratu eſſe ait. Multi ſane iudices legebantur, qui cum imperio non erant.

Iudiciorum æquitas Rempublicam præcipuè continet, eâ neglectâ, nec bellum quidem rectè adminiſtrari poteſt. Quemadmodum ſine iuſtitiâ ſtare ciuitas non poteſt, ita nec iuſtitia ſine iudice; eſt iudex ius animarum: ὁ δικαστὴς εἶναι βούλεται οἷον δίκαιον ἔμψυχον Eſt verò μεσίτης mediator, qui partes coniungit æqualitate Eſt διχαστὴς, qui lites ſecat, vt Ariſtoteles 5. Mor. cap. 7. *Iudicium alij definiunt eſſe iuris alieni obſcuri per legitimos tramites explicationem, alij iuſtitiæ adminiſtrationem in cauſa per iudicem cognita.* Vera definitio eſt: *Iudicium eſſe legitimam definitionem iudicis poteſtatem habentis, vt eius ſententiâ lis finem accipiat.* Iuriſdictio latiſsime patet. ff. 2. t. 1. l. *Ius.* Eum qui iudicare iubet magiſtratum eſſe oportet. In iudice autem conſtituendo id ſeruandum eſt, quod in regula, normaque ædificiorum, vt quam rectiſsima, atque inflexibilis omnino ſumatur, ita iudicem regere oportet, qui nec ad iram, nec cupiditatem facilè impellatur, perinde

Iuriſdictio latè patet.

enim eſſet, ac ſi quis regulam incuruet, vt muro quadret.

Iudex ſit immobilis.

§. 2. Multos de varijs litibus legendos iudices eſſe nos vſus Rerumpublicarum docet. Ariſtoteles lib. 4. polit. c. 16 ita cenſet. *Iudiciorum autem differentia tribus finibus continetur, ex quibus, de quibus, quomodo. Ex quibus, hoc eſt, vtrum ex omnibus, an ex quibuſdam iudices ſumantur: de quibus, quot ſint genera iudiciorum: quomodo, vtrum ſorte, an ſuffragio iudices fiant? At primum ſanè exponamus, quot ſint iudiciorum genera, vt ſit explicata iudiciorum partitio. Octo igitur ſunt iudiciorum genera, vnum eſt, quod ad repetendas rationes à magiſtratibus pertinet: alterum, quod ad delicta publica, eaque, quæ in perſonas publicas iniuſte commiſſa ſunt: tertium, quod ad peccata in Reipublicæ ſtatum: quartum, de controuerſiis & magiſtratuum, & priuatorum, cùm ambigunt de multarum irrogationibus: quintum, de priuatis rerum magnarum contractibus, & præterea de cædibus, & de criminibus interficarios, & de rebus peregrinis. Maleficiorum autem ad cædem pertinentium genera, ſiue apud eoſdem iudices res agatur, ſiue apud alios: alia ſunt ſponte & conſultò admiſſa, alia inconſultò atque inuitè: & alia conceduntur illa quidem, & de facto conſtat inter eos qui litigant, ſed de iure ambigitur. Quartum maleficium eſt, cuius crimen ijs infertur, qui ob cædem non voluntariam exulabant, ab exſulio reuocatis, vt capitis cauſam dicerent: quale dicitur Athenis, eſſe etiam id iudicium, quod exercetur in Phreattone. Sed talia hæc in omni æternitate pauca eueniunt, eaque in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem eorum, quæ ad res peregrinorum pertinent, vnum genus eſt, quo peregrinus cum peregrino litigat, alterum, quo peregrinus cum ciue. Præter hæc omnia autem ſunt & iudicia de paruis contractibus, ab vna drachma vſque ad quinq;, & paulo amplius. Oportet enim etiam de his iudicari, neq; tamen cadunt in iudicum multitudinem.*

Iudicii variæ lectio.

Octo iudiciorum genera.

De minimis etiam eſt iudicandum.

§. 3. Iudicum igitur ordinem exequi in animo eſt. Prætores hoc vnicè officio functi ſunt Romæ, quamuis enim Varro libr. 4. de lingua latina à præeundo dictos eſſe arbitretur, idque confirmet Iuſtinianus, quod *tàm in re bellica, quàm legum præſcriptione præirent,* functio tamen eorum Romæ intra iuris dicundi metas conſtitit; Conſules frequenter auocabantur, ne ius dicere poſcentibus poſſent, itaque prætor, iuriſdicundi causâ factus eſt Sp. Fur. Marci filius Camillus Anno ab V. C. 386. Eodem quo L. Sextius Primus de plebe Conſul, quamuis certamina inteſtina ſpectantibus, non tàm iuſtitiæ, quàm ambitioni Magiſtratus ille originem ſuam debere videatur.

Prætores, primo iuris gratia creati.

Prætor primus, ambitione delectus.

Conceſſum eſt enim ab nobilitate plebi de Conſule plebeio, à plebe nobilitati de prætore vno, qui ius in vrbe diceret, ex patribus creando, verba Liuij ſunt lib. 6. & lib. 7. addit. *Annus hic erat inſignis noui hominis conſulatu, inſignis duobus magiſtratibus, prætura, & curuli ædilitate, hos ſibi patricij quæſiuêre honores pro conceſſo plebi altero conſulatu. Plebes conſulatum L. Sextio, cuius lege partus erat, dedit: patres præturam Spur. Furio M. Filio Camillo, ædilitatem Cn. Quintio Capitolino, & Publio Cornelio Scipioni ſuarum gentium viris gratia campeſtri dederunt. L. Sextio Collega ex patribus datus Lucius AEmilius Mamercus.* Et paulò pòſt: *Cum de induſtria omnia, ne quid per plebeium conſulem ageretur, proferrentur: Silentium omnium rerum, ac iuſtitio ſimile otium fuit: niſi quod non patientibus tacitum tribunis, quod pro*

conſulo vno plebeio tres patricias magiſtratus curulibus ſellis prætextatos conſules tanquam ſedentes nobilitas ſibi ſumpſiſſet, prætorem quidem etiam iura reddentem, & Collegam conſulibus atq; iiſdem auſpicijs creatum: verecundia inde impoſita eſt Senatui ex patribus iubendi ædiles curules creari.

Alius deinde creatus, qui peregrinis ius diceret.

Primò vt alternis annis ex plebe fierent conuenerat: poſtea promiſcuum fuit. Additus deinde alter, qui peregrinis diceret, qui peregrinus, & minor prætor dictus eſt, vt prior Vrbanus & Maximus, electi centuriatis comitijs iuriſdictionem ſortiebantur. Poſt creſcente non magis vrbe, quam fraude & ſceleribus, quatuor creati ſunt Prætores. Liuius l. 20. & deinceps ſex creati ſunt, vt habet Liuius lib. 27. Tandem à Sulla additi quatuor, vt decem eſſent, & primi quidem duo priuata iudicia exercuerunt, cæteri publica; & ne mireris mores veterum, duo inter ſicarios ius dicunt, vnus de repetundis, alij de alijs quæſtionibus.

Tandē decē prætores.

§. 4. Quamuis autem dicendi iuris causâ creati eſſent, in bella tamen deinde ſunt miſsi. Sic apud Liuium lib. 23. duo mittuntur in Siciliam & Sardiniam. Id poſtea etiam vſus obtinuit, vt non minus prætores, quàm conſules prouincias ſortirentur. A tribunalibus igitur ad caſtra deducti ſunt Prætores.

Poſtea ſortiti ſunt prouincias.

§. 5. Contrarium in præfecto prætorio vſu venit. Principio quidem conſtituti ſunt, vt eſſent ἔπαρχοι αὐλῆς, *præfecti aulæ*, teſte Herodiano, vocanturque ὕπαρχοι & ἔπαρχοι τῶν δορυφόρων τοῦ ϛρατοῦ, τοῦ ϛρατοπέδου. Euſebius vocat τοὺς καθ' ὅλου ὑπάρχους. Auguſtus duos conſtituit, qui prætorianis cohortibus præeſſent. At poſtea magna eorum fuit in iudicijs poteſtas, imò Conſtantinus Magnus, à bello ad tribunalia, & vectigalium eos curam reuocauit. Tanta porro fuit auctoritas iudicantis, vt ab eo appellari non permitteretur, ita π. tit. 11. *Breuiter commemorare neceſſe eſt, vnde conſtituendi Præfectorum Prætorio officio origo manauerit. Ad vicem magiſtri equitum Præfectos Prætorio antiquitus inſtitutos eſſe à quibuſdam Scriptoribus traditum. Nam cum apud veteres dictatoribus ad tempus ſumma poteſtas crederetur, & magiſtros equitum ſibi eligerent, qui adſociati participales curæ ad militiæ gradum ſecundam poſt eas poteſtatem gererent, regimentis Reipub. ad Imperatores perpetuos translatis ad ſimilitudinem magiſtrorum equitū Præfecti Prætorio à Principibus electi ſunt, data pleniore licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem. His cunabulis Præfectorum authoritas initiata in tātum meruit augeri, vt appellari à Præfectis Prætorio non poſsit. Nam cum ante quæſitum fuiſſet, an liceret à Præfectis Prætorio appellare, & iure liceret, & extarent exempla eorum, qui prouocauerant: poſtea publice ſententia principali lecta appellandi facultas interdicta eſt, credidit enim Princeps, eos qui ob ſingularem induſtriam, explorata eorū fide, & grauitate ad eius officij magnitudinē adhibentur, non aliter iudicaturos eſſe pro ſapiētia ac luce dignitatis ſuæ, quam ipſe foret iudicaturus. Subuixi ſunt etiam alio priuilegio Præfecti Prætorio ne à ſententijs eorum minores ætate ab alijs magiſtratibus, niſi ab ipſis præfectis prætorio reſtitui poſsint.* Nimium creuerat illa dignitas, vt omnia dirigeret vnus Præfectus, vt de Manlio Claudian.

Præfecti prætorio, à bellica dignitate ad tribunalia veniunt.

A præfectis prætorio, nō licuit appellare.

Non te parte fui, ſed in omnī corpore ſumpſit
Imperium, cunctaq; dedit tellure regendos
Rectores. Hiſpana tibi, Germanaq; Tethys
Paruit, & noſtro diducta Britannia mundo:
Diuerſoq; tuas coluerunt gurgite voces
Lentus Arar, Rhodanuſq; celer, & diues Iberus.
O quoties doluit Rhenus, qua Barbarus ibat,
Quod te non geminis frueretur iudice ripis.
Vnius ſit cura viri, quodcunq; rubeſcit
Occaſu, quodcunq; dies deuexior ambit.
Tam celer aſsiduos expleuit curſus honores.
Vna poteſtatum ſpatijs interfuit ætas,
Totq; gradus fati iuuenilibus intulit annis.

Præfecti prætorio nimia poteſtas.

Periculoſum hoc docuerunt *Maiores domus* in Francia; Seiani, Rufini, Stilicones, alij, ſed de iudicibus dicere pergamus. Poſt Prætorem & Conſulem in prouincijs ius dicebat legatus, in vrbe etiam ædiles, alijque, de quibus ordine dicemus, vbi hoc monendum eſt. Omnium iudiciorum perditiſsimam fuiſſe rationem, quod ad populum magiſtratus crimina publica deferebat, de quibus nequiſsimus quiſque ſententiam dicere ſolitus erat. Nuſquam iudicia turpiora; agrum inter Aricinos, & Ardeates controuerſum in ſuam rem vertit populus Romanus obnitente Senatu. Liuius lib. 4. ſic Galbam abſoluit miſericordia liberorum, qui in Luſitania multos contra fidem datam interemerat. Gabinius abſolutus eſt, quod filius eius humi iacens ab accuſatore contemptus eſt Claudium, qui claſſem amiſerat, imber liberauit. Q. Flauium Augurem iuſtius ſeruauit, cum enim iam à quatuordecim tribubus damnatus eſſet, exclamauit, *innocentem ſe perire*, ad quod accuſator violenter reſpondit; *ſuâ nihil intereſſe nocens, an innocens pereat, dummodo pereat.* qua atrocitate populus offenſus reo fauit. Sic Aemylius Scaurus abſolutus eſt, cum 120. in prouincia nominare non poſſet, quibus nihil abſtuliſſet. Scipio Aſiaticus inuidia damnatus eſt. Sed vt alia taceamus Coriolanum, Camillum, denique Ciceronem videmus populi temeritate afflictos.

Abuſus iudiciorum, prouocatio ad populum.

Populi Romani fœda iudicia.

§. 6. Romana Reſpubl. minime omnium in iudicijs ciuitati prouidere potuit. Idcircò creberrime iudiciorum rationes mutauit. Senatus ad annum vrbis 630. iudicia habuit, ad ſolos equites ea Gracchus tranſtulit, at anno 647. lege Seruiliâ iterum communicata eſt iudicandi poteſtas Senatoribus, ita tamen, vt maior eſſet equitum numerus; poſtea enim Conſule Cæſare Anno 662. numerum equitum Senatorumque æquauit M. Liuius Druſus, vt vtriuſque ordinis trecenti eſſent, illæ leges eodem anno abrogatæ ſunt. Cum equitum iudicia iniqua prouincias opprimerent, fortunaſq; præſidum in poteſtate haberent. C. Pompeio Strabone, & L. Porcio Catone Conſulibus, rogante Syluano conſtituti ſunt iudices 450. qui eo anno lites deciderunt; idque ex omni ordine etiam plebeio, Anno 683. Sylla iudicia integre Senatui reſtituit. Anno 673. Cotta iterum inter Senatores, equites, tribunos ærarios iudicia diſtribuit. Iulius Cæſar Conſul tribunos ærarios ſuſtulit. Pompeius ſecundùm Conſul iudices ex cenſu legendos ex Senatu, equeſtri ordine, Tribunis ærarijs cenſuit, legemque pertulit. His tribus decurijs contentus non fuit Antonius, ſed pro Tribunis ærarijs, centuriones, Anteſignanos, Alaudas, manipulares ſubſtituit; Auguſtus quartam decuriam addidit, ex ducenarijs, qui de rebus leuioribus iudicarent. Hæc tanta iudicum ſubitaque mutatio ſignum eſt, nullus non modo placuiſſe, ſed nec defendi quidem potuiſſe; Appianus refert, tempore L. Druſi corruptelam munerum inter crimina haberi deſijſſe, ita palàm frontem perfricuiſſe.

Semper alij homines, ſed iidem mores.

§. 7. Iudex, aut arbiter, aut recuperator à

Præ-

Sortitio iudicum rectè inſtituta, ſed rerum deprauata.

Prætore dabatur. Cum enim ante iudices ſelecti eſſent, Prætor ex delectis numerum, quem lex præſcribebat, ſorte educebat, tàm reus autem, quàm accuſator poterat, quos volebat, reijcere, in eorū locum alios Prætor aut Iudex quæſtionis ſortiebatur. Actor ex 450 iudicibus 100. reus 150. edebat lege Seruilia. Quod ſi iudices ſe non excuſarent, in leges iurabant, & nomina eorū excipiebantur, ne ſuppoſititij poſſent intrudi. Nimia erat in illa ſortitione libertas; quis enim dubitet, eum qui iniquam cauſſam fouet, non infeſtos modo, ſed omnes quibus cordi eſſe integritatem exiſtimat, reiecturum? Itaque c. 3. de Iudicijs, alijsq; legibus illa libido reijciendi frenata eſt.

Lite conteſtata, non licet reijcere iudicem.

Apertiſſimi iuris eſt, licere litigatoribus iudices delegatos, antequam lis inchoetur, recuſare. cum etiam ex generalibus formis ſublimiſſima tua ſedis ſtatutum ſit, neceſſitatem imponi, iudice recuſato, partibus ad eligendos arbitros venire, & ſub audientia eorum ſua iura proponere. Licet enim ex imperiali numine iudex delegatus eſt: tamen quia ſine ſuſpicione omnes lites procedere nobis cordi eſt: liceat ei, qui ſuſpectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recuſare, vt ad alium curratur, libello recuſationis ei porrecto: cum poſt litem conteſtatam, neque appellari poſſe, ante definitiuam ſententiam iam ſtatuerimus, neq; recuſari poſſe ne lites in infinitum extendantur: eodem ſc. executore neceſſitatem partibus per ordinarium iudicem & omne ciuile auxilium imponere, & arbitros eligere, & ad eos venire: & ſic litem appetere, quaſi arbitri fuerint ab imperiali culmine delegati. Quod ſi ab imperiali maieſtate iudex delegatus non ſit, ſed ab alio culmine obtinere cenſemus. Dat. V. Kal. May. Conſtant. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coſſ. 9.

Arbitros admittere cogitur qui iudicem recuſat.

Ea de cauſa intra triduum arbitrum legere iubetur. Nunc hoc ſeruatur, vt lite conteſtata iudicem recuſare non liceat. Imò etiam cauſa, cur ſuſpectus ſit, iudicanda eſt. In iure itaque poſtea illa omnia mutata ſunt in melius, certumque ordinem, vt recuſare iudicem non ſit pro arbitrio reijcere, ſed legitimas cauſas adferre, cur merito ſit ſuſpectus, quæ omnia ſine calumnia infamiaque ſunt facienda. Leues fateor ſæpe cauſſæ admittuntur, vt iudex recuſetur, non modo, quia facile plures habentur, ſed etiam quia hoc ipſo, quod reiectus eſt iudex, cenſetur inimicus. Si igitur eſt cognatus aduerſarij vſque ad ſeptimum gradum, reijci poteſt, quia ad eum vſque eſt ſucceſſio; poteſtque iudex credi in eum eſſe pronior, cui poteſt eſſe hæres, quæ cauſa valebit, etiam in remotiore gradu, ſi hæres eſſe poteſt: ſi affinis eſt pro ratione affinitatis merito reijcietur.

Durum eſt habere iudicem, etiam eum, qui iniuſte reiecerit.

Cur iudex reijciatur?

Si domeſticus & familiaris eſt aduerſarij, non committet ſe illi pars altera. Non extendunt iura hoc ad Procuratores, vel Aduocatos alterius partis, quamuis iudici ſint familiariſſimi, non tamen ideo reijcere licet. Item dominus aduerſarij, patronuſque recuſari poteſt. Alia adduntur, vt ſi ſint in eodem Collegio Canonici, ex eadem patria, ſi iudex ſit aduerſarij ſubditus, aut vaſallus. Si iudex ſimilem habeat cauſam, ſi fuit Aduocatus, vel conſultor aduerſarij, ſi ſeſe ingeſsit, ſi fuit pro aduerſario fideiuſſor, ſi inimicitiæ præceſſerunt. Quin totum Conſiſtorium poteſt reijci, ſi is qui præeſt, imperare alijs poteſt, & ſuſpectus eſt. Alioqui ex integro collegio tantum ſuſpecti remouentur, non etiam alij. Naturalis autem iuris eſt remotio iudicis merito ſuſpecti, ſed vt initio monui, pœna recuſanti temere, imponitur. Optime in Syntagmate iuris lib 49. c. 4. Georg. Tolaſanus. *Debent inſuper iſta cauſſa recuſationis edi in ſcriptis, & libello comprehendi, vt cogitatè non temerè proponantur, imminente pœna temere proponenti ex Conſtitutionibus etiam regijs, pro ſingulis cauſis temerarijs in curijs interioribus 10 librarum. In ſupremis 20. libra. Et ita cogunt vel pœnam luere, vel probare cauſas propoſitas, ideò debent decidendarum recuſationum cauſa iudices ſeu arbitros deligere litigantes intra certum præſcriptum à iudice recuſato terminum: vel ſi non conueniant de illis, iudex ex officio dat, coram quibus probatio fiat cauſarum, ſi illa manifeſta, & omnino notoria non ſint, & iudex neget. Nam nullum iudicem ſortiri, vel ſubſortiri velle, in reo ſumma eſt diffidentia: in accuſatore calumniæ argumentum. Omnino certe graue eſt iudicem recuſare temere. Et id multis ad damnationem plurimum adiumento fuit, quod Catonem, eum qui poſtea dictus eſt Vticenſis, iudicem in cauſa ſua reiecíſſent: etenim illi innocentes videri non potuerunt, imò ſatis de ſe confeſſi, qui adeò recti, religioſi iudicis, viriq; optimi ac integerrimi iudicium recuſaſſent. Neq; hodie recepta eſt Bartoli gloſſa, nec aliorum ſententia, ad l. apertiſſimi. C. de iudic. qui ſtatuunt iure ciuili ſine cauſa ſuſpectum dictum iudicem recuſari poſſe: ſed ſequimur ius Pontificium, vt non prius iudex eſſe deſinat, quam cauſa fuerint ſufficienter probata.*

Cauſa reiecti iudicis, ab arbitris iudicatur.

§. 8. Optime in Republica conſtitutum videtur iudicium centumuirale. Ex tribubus 35. lecti ſunt 105. viri, qui numero rotundo dicti ſunt centumuiri, è ſingulis tribubus tres conſtituti ſunt, numerus & iuriſdictio poſtea aucta eſt, Plin. l. 6. Ep. 33. fuiſſe 180 teſtatur. Quatuor eorum erant conſilia. Iudicabant de cauſis ciuilibus. Cicero lib. 1. de Orat. Prætor vrbanus illis præſidebat, duæ haſtæ ponebantur, quatuor conſilia vnam eandemque cauſſam cognoſcebant. Plin. Epiſt. 21. l. 5. & c. 2.

Centumuiri.

§. 9. Triumuiri capitales tributis comitijs legebantur; quorum erat iudicare de vilibus, & abiectæ conditionis hominibus, de maleficis ſeruis nequam. Creati ſunt Curio Dentato Conſule, an. vrbis 465. Inter cætera etiam carcerum, & latomiarum curam habebant, deprehensâ Bacchanalium coniuratione: Triumuiris capitalibus mandatum eſt, vt vigilias diſponerent per vrbē, ſeruarentque, ne qui nocturni cœtus fierent: vtque ab incendijs caueretur. Liuius lib. 39. Iidem incuſantur à Senatu, quod aduenarum, & populi ſuperſtitionibus non reſiſtant. Liu. l. 25 *Incuſati grauiter à Senatu ædiles, triumuiriq; capitales, quod non prohiberent: cum emouere eam multitudinem è foro, ac disijcere apparatus ſacrorum conati eſſent; haud procul abfuit, quin violarentur. Vbi potentius iam eſſe id malum apparuit, quam vt minores per Magiſtratus ſedaretur. M. Aemilio Pr. vrbis negotium ab Senatu datum eſt, vt his religionibus populum liberaret. Is & in concione Senatuſconſultum recitauit, & dixit; vt quicunq; libros vaticinos precationeſue, aut artem ſacrificandi conſcriptam haberet, eos libros omnes literasq; ad ſe ante Calendas Apriles deferret: neu quis in publico ſacroue loco nouo aut externo ritu ſacrificaret.* Videntur autem capitalium rerum executioni præfuiſſe, ita Sal. in Catil. & Plaut. Amphyt.

§. 10. Duumuiri Perduellionis à Tullo creati, & poſtea crebro extra ordinem, de perduellione iudicarunt. Labienus Tribunus plebis intermiſſum magiſtratum reſtituit. Quo ipſius facto, Cicero pro Rabirio ad accuſatoris inuidiam vtitur. *Porcia lex,* inquit, *libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit; ne de capite ciuium R. iniuſſu veſtro*

Duumuiri perduellionis, extra ordinem lecti.

iudicaretur. his popularis à duumuiris, iniuſſu veſtro, non iudicari de ciue Romano, ſed indicta cauſſa ciuem Romanum capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui nō modo ſupplicijs inuſitatis, ſed etiam verborum inaudita crudelitate, violare libertatem huius populi, tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es?

Magnæ auctoritatis viri, in magnis cauſis legendi. Magnæ autem dignitatis viros præfuiſſe his iudicijs, ex iudicio Rabirij conſtat, nam duumuiri tum erant Iul. & L. Cæſares, à quibus damnatus ad populum prouocauit.

Quæſtores rerum capitalium. §. 11. Quæſtores rerum capitalium à populo conſtituebantur, qui quæſtores, vel quæſitores parricidij nominabantur; Parricidæ enim dicebâtur, quicunque hominem interemiſſent. Legis Numæ verba ſunt: *Si quis hominem liberum dolo ſciens morti duit, parricida eſto.*

De exilio iudicabant Quinqueuiri, vt Plinius teſtatur, erant illi ex optimis Senatoribus lecti. Poſtea ſtatutum eſt, vt ſorte legerentur, ita Hon. & Theodoſius. Quod tamen alijs deinde legibus mutatum eſt, cum ſors non facile in tanto negocio ſit admittenda.

Prætor populi. §. 12. Prætor qui Conſtantinopoli dicebatur, πραίτωρ τῶν δήμων, quem ait Simocatta, τὸ δημαγωγὸν ἀρχεῖον, iudicem thematis, tantum iudicandi partes habuit, quemadmodum etiam Iuridicus Alexandriæ. Iudicia porro Conſtantinopoli fieri ſolebant ad puteum ſacrum templi S. Sophiæ, vbi velum tendebatur. Plures fuiſſe ὑπὸ βῆλον iudices auctor eſt in Alexio Nicetas. Alij putant iudices veli dictos, quod ad Imperatoris Cameram iudicarent. Velarij vero, qui aſſiſtebant, & loca tribunalium tutabantur.

Decemuiri ſlitibus. §. 13. Decemuiri Sſlitibus iudicandis in iudicio centumuirali erant, haſtam centumuiralem cogebant. Donatus putat ex centumuiris non fuiſſe. Dio lib. 54. vocat τοὺς δέκα, τοὺς ἐπὶ τῶν δικαστηρίων, τῶν εἰς τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας κληρουμένων. Sueton. in Octauio ait inter alia conſtituiſſe Auguſtum, *Vt centumuiralem haſtam, quam quæſtura functi conſueuerant legere, decemuiri cogerent.* Decemuirale itaque & centumuirale iudicium idē omnino fuit. Læuinus Torrentius in eum Suetonij locum. Pomponius libr. 11. *De origine iuris, decemuiros litibus iudicandis, qui haſtæ præeſſent.* *Centumuirali, eodem fermè tempore conſtitutos tradit, quo prætor peregrinus primum factus eſt; quoq; triumuiri monetales & capitales circa annum DXII. ab V. C. An igitur alios creauit Auguſtus? quod ego ſanè non exiſtimo. ijdem enim fuere, & quidem (ni fallor) ex corpore centumuirorum, quanquam alios conuocandi ius habebant. Auguſto enim priores fuiſſe, non ſolum Pomponij eminet auctoritas, ſed ipſa nominis ſcribendi ratio; cum hodieq; extent antiqua marmora, in quibus X. viri* SLITIBVS IVDICANDIS *ſcribitur: vt ſtlocum, & ſtlatum, & ſtritauum, dicebant veteres. Contigerat autem medio tempore, vt quæſtura functi earum muneri præficerentur; quod Auguſtus abrogauit.*

Dio lib. 54. *Ideo prius abſente Auguſto decretum fuerat, vt XX. viri ex equitibus crearentur. Vnde nemo eorum in Senatum allectus erat nullo geſto magiſtratu, qui in Senatū aditu præbet. XX. illi viri ſūt ex XXVI. viris, tres ſcilicet viri capitales, Tres viri monetales, Quatuorviri viatorum in vrbe curatores, vel Decemuiri litibus iudicandis quæ forte à Centumuiris iudicanda ſunt. Duo enim viarum extra vrbem Curatores, & Quatuor in Campaniam miſſi ſublati erant.*

Tranſcribenda hæc arbitratus ſum, quia eandem ferè iudiciorum rationem video Rebuſpublicis pleriſque placuiſſe. Decemuiri creabantur ſingulis annis. Quotannis viri viginti ſex creabâtur, qui deinde munia ſua diſtribuebant, vt eſſent Triumuiri capitales, monetales, Quatuoruiri, curatores viarum, decemuiri Sſlitibus iudicandis, duumuiri viarum extra vrbem, quatuoruiri in Campaniæ Præfecturas mittendi. Ex Senatu ſumebantur, & initium honorum erat; Auguſtus vigintiuiros creauit ſex poſterioribus omiſsis, & ex equitibus ſumpſit, vt Dio libr. 54. Sed tamen etiam ad Senatorum liberos reditum conſtat. Nam apud Tacitum ann. 3. Tiberius à patribus petit, vt Nero Germanici filius munere capeſſendi vigintiuiratus ſoluatur. Ad Principum igitur filios ea quoque functio pertinebat.

§. 14. Hoc quoque ſapientiſsime cautum eſt, vt iudices in prouincia rationem reddant. Iudices quinquaginta dies in prouincia maneant c. 1. tit. 49. *Nemo ex viris clariſsimis Præſidibus Prouinciarum vel conſularibus aut correctoribus, vel qui adminiſtrationis maioris inſulas meruerint, id eſt, viri ſpectabiles, Proconſules, aut Præfectus auguſtalis, aut Comes Orientis, aut cuiuslibet tractus vicarius, aut quicunq; Dux vel Comes cuiuslibet militis vel diuinarum Comes domorum, poſtquam ſibi ſucceſſum fuerit, audeat excedere de locis, quos rexiſſe noſcitur, antequam 50. dierum conſtitutus numerus finiatur. Sed per id tempus Præſides quidem & conſulares, nec non correctores in metropoli, ſpectabiles vero iudices tam ciuiles, quam militares in ciuitatibus adminiſtratæ diœceſeos illuſtrioribus publice, non domi, vel intra ſacroſanctos terminos, vel regiones aut potentes domos latitantes, ſed in celeberrimis locis ante omnium, quos nuper gubernauerant, ora verſentur: vt pateat omnibus facultas libera ſuper furtis aut criminibus querimoniam commouendi: ita vt ab omni defenſus iniuria prouiſione poſt eum adminiſtrantis, ac periculo officij, nec minus curialium & defenſoris ciuitatis, iuratoria tantum cautioni commiſſus, poſtquam fuerit in querimoniam deuocatus, pulſare volentibus (vt dictum eſt) pro legum ratione reſpondeat. Nec vllam ante præfinitum tempus de prouincia diſcedendi excuſationem ei tribuat, vel diuinæ vocis copia, vel codicilli alterius adminiſtrationis oblati, vel præceptis ampliſsimæ tuæ ſedis, vt alterius prouinciæ moderatoris vices obtineat, aut præceptis præfata, vel alterius ciuilis vel militaris cuiuſcūq; poteſtatis, vt quācunq; ſollicitudine publicā gerat, aut exhibeatur, aut deducatur, aut poſtremo cuiuslibet artis aſtutia, cuiuſcunq; occaſionis excogitata calliditas excludatur, vt modis omnibus, quæ pro vniuerſarū prouinciarum ſalute ſancimus ſortiantur effectum. Quod ſi quis temeritate punienda ſaluberrimam legem circumſcribendam vel violandam crediderit, licet & maieſtatis reus non immerito iudicetur, attamen 50. librarum auri multam publicis calculis inferre cogetur: Simili pœna plectendo eo, qui poſt eum adminiſtratione ſuſcepta minimè eum curauerit, honeſte retinendum, aut ſuper eius fuga protinus referendum.*

Iudices in prouincia rationem reddunt.

Lex repetundarum, facilima executioni.

Qui iudices eſſe nō poſſunt. §. 15. Iudicare prohibentur muti, ſurdi, impuberes; ſurdum & mutum Principem, cum per literas ſatis cauſam intelligere poſsit, & ſcripto ſententiam iudicare, non prohiberem iudicandi poteſtate, niſi cum quædam voce exponenda ſunt. Parentes noſtri iudicem abſque infamia eſſe voluerunt, itaque Senatu motum, niſi vel reſtitutum, vel elapſo tempore condemnationis iudicare vetuerunt. lib. cum prætor. §. penul. de iudic. P. Aurea lex Ciceronis eſt, *Hominibus turpi iudicio*

iudicio damnatis in perpetuum , neq; vllum ad honorem, neque in curiam aditum eſt. Si quis igitur acceptâ pecuniâ teſtimonium dixit , vel denunciauit, vel iudicauit, vel iudicio ſuperſedit, vinxit aut non vinxit aliquem , huic portæ dignitatis clauduntur. l. Si quis precio, non vitæ commendatione ad honores venit . Poſtulatus criminis non poteſt eo anno honores adipiſci , niſi ſe purgauerit, non amittit tamen quos habet, quia inauditus damnari non debet . Vetiti ſunt olim mercatores, præſertim rerum vilium, quod ex parte probandum, ſed non in vniuerſum alibi oſtendi. Copioſi enim negociatores & honeſti cum laude regunt multas & magnas ciuitates.

Improbi præfecturas emunt.

§. 16. *Valde tamen lugendum eſſe*, docet Toloſ. l. 47. Syntag c. 10. *eos, qui pecunias vſuris, fallacijs, circumuentionibusq; congregauerint, Rerump. & dignitatum mercari officia, ex quibus iterum lucro aſſueti miſera cum ſubditorum iactura negotientur. Quod ſi priſci Romani admiſiſſent non mirarentur tantopere , quod Varro ex Macellaria patris taberna ad conſulatum conſcenderit, & largitione ſordidiſſima duodecim faſces & dictaturam conſequutus fuerit. Quod Titius Aufidius partu exigua Aſia antea publicanus, poſtea proconſularem cum imperio dignitatem Aſiæ obtinuiſſet: & Pub. Rutilius, qui antea publicanis operam dederat in Sicilia: Siculis vniuerſis leges dederis conſul effectus.* Præcipua conditio iudicis eſt, vt ſit peritus cauſarum, de quib. iudicat, de quâ ſcientia dixi l. 4 Alia diuerſis legibus eſt agitata conditio, ne quis magiſtratum gereret, aut iudicaret in prouincia, in qua oriundus eſſet, de qua re ſunt leges Romanorum non cõſentaneæ Reip. ipſorum, cum Romæ iudicarent tantummodo Romani; aliquando idem viſum eſt Francis, vt legem de alienigenis iudicibus Philippus Pulcher, & Carolus V. ferrent. Dicitur & vſitatum eſſe in Caſtellæ regno; nam de vrbib. Italiæ ſupra dixi. Viros tamen bonos prẹferendos puto, alioqui & Reges peregrinos & Principes eaſdem ob cauſas adoptarent , quod in ſua Repub. Deus improbauit , qui vetat alium Regem conſtitui, qui non ſit frater.

Iudex cauſarum ſuarum ſit peritus.

Peregrinus iudex, non eſt probandus.

§. 17. Iudicum in Gallia rationem eruditiſſime deſcripſit Conſultiſſ. Toloſ. lib. 47. c. 33. in hunc mod. *In Gallia, quia diuerſum ſermonis idioma eſt, & diuerſus regendæ Reip modus, Rectoribus prouinciarum exemplo Romanorum omnino non vtimur, ex parte quamuis cum Romanis conſentiamus. In ea iuriſdictiones & poteſtates ex vſu & Principis voluntate diſtinguuntur. Sunt tempore belli maxime Rectores prouinciarum, quos dicimus, Gouverneurs du pays: qualis Gubernator noſter Tectoſagum, alius Aquitaniæ, Picardiæ, & ſimiles, qui pro Proconſ. exiſtunt. Quidam & Legati cum poteſtate regia vicarij Regis, quos vocant etiam Viroys, quorum poteſtas Præfectis Prætorianis comparari poteſt. Etſi non diffitear Rectores vel Gubernatores etiam vices Regis agere in militarib. cauſis, & in prouincijs ſibi commiſſis. Magna olim erat horum authoritas: concedebant enim veniam & abolitionem criminum, nundinas & mercatus nobilitabant, legitimabant ſeu reſtituebant natalibus, auocabant à iudicibus ordinarijs cauſas ad ſe. Quæ tamen omnia poſtea adempta, & reſtituta regiæ ſoli poteſtati, edicto Ludouici XII. Hodie Rector Delphinatus omnia officia concedit, pluraq; poteſt: exceptis Curiæ ſupremæ Parlamenti officijs, & indulgentijs ſeu venijs criminum. Falluntur qui putant vicarium generalem Regis, quem vocamus Lieutenant general pour ſa Maieſté, Proconſulibus ſimilem dici. Nam melius hic, qui vices agit in vniuerſis prouincijs Galliarum, diceretur Magiſter militum, qualis ſub dictatore, vel Præfectus Prætorio ſub Impp. vel tempore priſcorum Regum Francorum, Meier vel Magiſter domus ex cuius authoritate tota militaris opera regeretur, qui ſecundus poſt Regem in ea poteſtate , maior Proconſul & Gubernatoribus , Præſidibusue prouinciarum. Et certe hoc etiam munus vix conceditur, nec nõ concedi debet alij, quam Principis fratri, vel filio, vel ei qui deſignatus eſt ſucceſſor imperij. Periculum enim eſt, ne qui hac inueſtiatur dignitate, allectus dominandi dulcedine, & quia iam omni manu militari armatum ſe videt, inuadat principatum eius, cuius vicariatum gerit: ſaltem ita olim contigit, quando Meieri & domus Franciæ maiores vſurparunt imperium. Eſt itaq; iſte Vicarius Regis generalis maior, qui etiã ſub ſe alios habet Galliæ Polemarchos , quos vocant Mareſchaux, ſyllabis prioribus Polemarchi deciſis. Subduntur & illi gubernatores prouinciarum, qui & habent alios ſub ſe, veluti Toparchas, id eſt certorum locorum gubernatores: qui interdum præter morem antequam Senarchijs & Baillinis additi ſunt, & interdũ cum ſeneſchallis; & gubernatores in ſeneſchallia adduntur, & regunt ſecundum Principis voluntatem. Verum ſenarchi ſunt legitimi Toparchæ, & antiquiores iſtis ſingularib. gubernatoribus addititiis. Sunt enim ſenarchi veluti proprij & naturales locorum gubernatores, non tantum paludati, ſed etiam togati gubernatoribus adſcribendi. Vt etiam Philippus VI. cognomento Valeſius eos nominauerit in Conſtit. an. 1344. Rectores prouinciarum: dum ait, tempore appellationum agitandarum in diebus ordinarijs ſuæ ſeneſchalliæ eos in Parlamento intereſſe debere, (vt, inquit, apparere poſſit ac ipſorum geſtis, vita, & moribus, & quo modo per ipſos digne regantur prouinciæ eis traditæ ſub eorum regimine, &c.) Militari namq; opera & iuriſdictione ſibi commiſſos regunt: duces nobilium tempore belli ſua Toparchia ſunt , & bannum & heribannum ſub illis ſoliti pugnat ducibus. Et, ex Conſt. Henrici II. die 19. Feb. 1547. art. 3. Si modo ipſi Toparchæ militia regenda & ducatus idonei ſint. Nam illis non idoneis ex nobilibus Toparchiæ eligitur vnus ex Rectoris prouinciæ decreto, ſi Rector ſit: ſin minus, per delegatum ea de cauſa per Principem in locum Seneſchalli qui ordines tempore militiæ Toparchiæ ducat. Eaq; de cauſa vidi aliquando conqueri Cadurci ſtrenuum certe toparchum ſeu Seneſcharchum, quod fuiſſet Præfectus ſingularis à Principe in ſua Toparchia Gubernator, tanquam putans ſibi id dedecori eſſe, cuius controuerſiæ cauſa etiam in varias ſcidit ciues ſententias & ſimultates; vt verear, ne quid inde grauius poſtea ortum fuerit. Senarchia vel Seneſcharchia, quam vulgari nomine ſeneſchalchiam & Baillinam dicimus, inde & Seneſchal & Bailliſ, pro Toparcha & Præfecto decimationem nominis habent ab vna ſignificatione, Siquidem Senarchia dicta videtur ex compoſitione nominis Latini & Græci ſenum ἀρχία, ſenum Principatus: Et Senarchus, ſiue Seneſarchus, qui huic concilio ſenum præfectus eſt. Vel ſi malimus integram compoſitionem dictionibus græcis conſtare , Cœnarchiam dicemus ex græco κοινὴ & ἀρχία, id eſt, communis Principatus, vt Perionius obſeruauit. & Cœnarchus Princeps eius Adminiſtrationis dicetur. Poteſt dici à German. idiomate Sneſcaalcia, à verbo Seken & Schalb, indagatio & perquiſitio, ſeu cenſura hominis peſſimi, & veteratoris, quod in ea ſede de iudicijs agatur maxime vitiorum iniquorum. Quidam etiam dicunt vetus verbum Sen iuſtitiam ſignificare, & ſcalcum præfectum: atq; dicunt inde ſeneſcalcos iuſtitiæ præfectos, ſed diminuere id dicit Lupanus. Dicitur & Baillina, quaſi βουλὴν, id eſt, conſilium. Noluit enim Princeps omnique*

Galliarum varii iudices.

Locum tenens Generalis in Gallia.

Seneſarchi.

Baillinia.

Digitized by Google

uiſo ciuitates præclaras ſolis Toparchis committere ſine conſilio prudentum virorum, qui eis aſſiderent, ſicuti & iuridico Alexandriæ, Seuerus, teſte Spart. in eius vita adiecit ordinem Decurionum. Præſides certè prouinciæ iuridici iſti non poſſunt dici, quia nec vni prouinciæ præficiuntur, & plures in eadem prouincia ſunt Seneſchalli: vt in Aquitania plures apud Tectoſages, plures & alibi ſimiliter. Sicuti nec poteſtas Præſidis illis conuenit: nam ab ijs prouocatur, à Præſidib. nequaquam. Extat & Conſtit. Car. VI. cognomine ij. anni Dom. 1388. qua prohibentur alia nomina quam vulgata, & præpoſiti. Sic enim ſtatuit (Nullam ſeneſchalliam, Balliuiam, aut alterius iudicaturæ regimen volumus gubernari, vel alio nomine præter quam Seneſchalli, Balliui, vel præpoſiti ſicut antiquitus fuerit conceſſum.) Itaq; prouincia diuiſa ſunt

Præpoſiti.

in Gallia, in has præfecturas etiam locorum, vt facilius res tum ciuiles tum militares regerentur: quemadmodum & Plin. l. 5. c. 9. refert Thebaidem in Aſia diuidi in præfecturas oppidorum, quas nomos dixerunt. Fidem facit, quod ſenarchorum inſtitutio primaria exigebat, vt per ſeipſos ſuum munus exequerentur, neque vicarijs vterentur, aut Subpræfectis, niſi ob grauem & neceſſariam abſentiam, ex Conſt. Car. VII. art. 86. In Conſt. Philip. Pulchri, 1302. Atq; iubetur Conſt. Car. VI. anni 1388. & alijs plurib. Con-

Subpræfecti.

ſtitut. vt ipſi ſint aſſidui, ſeu vt dicunt, reſidentes in præfectura: quemadmodum alijs ſtatus curijs principalibus & inferioribus neceſſitas aſſiduitatis & reſidentia impoſita eſt à Principe pendentibus diebus iuridicis, Senatoribus etiam & Præſidibus Senatus. Extatque Conſtitutio Franciſci I. Sur la reſidence des officiers, conſeilliers, Preſidens, Baillifs, &c. Et Cōſt. anni 1539. art. 129. Et Conſt. Car. VIII. art. 3. & 77. Car. VII. art. 2. Lud XII. ar. 23. & 25. Quinimo nec ex Principis conſilio poſſunt eſſe, vt abſint pendente præfectura, ex Conſt. Car. VI. an. 1388. Sunt ſenarchiæ iudices maiores & minores ſeu Subpræfecti aliquando, ſi tractus iuriſdictionis paolo latior ſit, & ſi populoſus locus ſit, vocant Lieutenans & ſieges de Seneſchaux. Sed Subpræfecti à Principe non à ſeneſcharcho inſtituuntur & præficiuntur nec delegati, ſed ordinarij iudices fiunt: ſub ditione tamen & poteſtate eiuſdem Seneſarchi. Et ideò iudicia eorum nomine ſeneſarchi proferuntur. & negotia eodem nomine expediuntur: quamuis ipſe per ſeipſum non iudicet. Nam iudices illi additi in hac parte operam præſtant, ipſe autem nomine & poteſtate regia iudicia authorat & tuetur, & executioni mandari iubet. Et ideo placuit Ludov. XII. art. 48. ſuæ conſtitutionis, ne alij Præfectura vel Subpræfectura regendæ iudiciorum Senarchiæ præficiantur, quam qui gradum Prolytatus ſeu licentiaturæ, vel doctoratus in aliqua famoſa vniuerſitate adepti fuerint. Prohibitum aliquando, ne iuridicus quis patriæ ſuæ fieret à Philip. Pulchro, & à Carolo V. vt olim in l. fi. de off. rect. prouin. C. apud Rom. ſunt & Conſtit.

Examinādi officiales.

Regum, quæ ſtatuunt de qualitate præficiendorum & de examine illorum, & aliorum officialium, vt conſtitutio Henr. II. an 1547 & 1548. Omitto etiam, forſan quia abijt in diſſuetudinem conſtitutionem vetantem mercari vel emere officia, cuiuſcunq; curiæ maioris vel minoris regis Caroli VIII art. 68. quæ publicata. ann. 1463. cui alia conſentit Lud. XII. art. 40. De quibus notio ſit, ſenarchis & curijs illorum, ſatis liquere arbitror ex Regum vulgaribus conſtitutionibus, eam eſſe rerum Domanij Regni, litium nobilium, dationis tutorum, vel curatorum, de conſeruatione vel cura ædium ſacrarum, vt ſarta tectáve ſint, vtq; priuilegiatorum criminum illorum examinatio, ſi agatur de læſa aut imminuta maieſtate, de fide publica violata, de vi armata, de feudorum adnouatione tradenda per vaſallos Regi, de executionibus obligationum factis virtute cuiuſq; ſigilli ſecundum conſuetudinem. Et proclamationes armorum faciunt: niſi in terris Baronum & aliorum habentium hanc iuriſdictionem. De pontium itinerum, murorum refectionibus ſtatuunt, ſi proprij Magiſtratus ſint negligentes: de ſacerdotiorum querimonia, dominij res, quæ olim prima actione ſeu in prima inſtantia in Parlamentis tractabātur, vt ait Imbertus l. 1. Inſt. Forenſ. §. porrò, nunc etiam pertractant. Cognoſcunt & de alijs quorum iuriſdictio illis conceſſa eſt, de quibus ſtylus & conſtitutiones ſatis admonent prædictorum regum, & Franciſ. V. 16. Apr. 1537. art. 3. 4. 5. 6. 7. &c. Seneſcharchi, antequam poſſeſſionem nanciſcantur præfecturæ, coguntur iurare in verba concepta ſacramenti hac de adminiſtratione conſtituti in curia ſuprema Parlamenti, ad quam ex eorum iudicibus prouocatio eſt, ſe iura Regis conſeruaturos & Domanij, ſuum cuique ſine diſcrimine perſonarum reddituros, dona muneráve, nec xenia, imo nec eduliá à ſibi commiſſis accepturos, neq; vxores, famulosve aut comites accipere paſſuros, non ſubditos oneraturos, idipſum ſuos iudices effecere curaturos. Et proinde dum ſtatis dieb. anni

Rationes redduntur.

cauſæ prouocationis ordinaria cuiuſq; ſenarchiæ agitantur in Parlamentis, ad quod ab illis prouocatio eſt, ſinguli Toparchæ in cauſis ſuæ Balliuiæ intereſſe auditorio debent, reddituri geſtorum, ſi opus ſit, rationem, & vt ibi triumuiros regios moneant & inſtruant de iurib. regijs & Domanij ſuæ ſenarchiæ, & de abuſibus officiariorum regiorum, vtque curent negotiorum geſtorum, & quæ appellatione agitantur ex ſua Toparchia acta præferri, aliaque ſimilia gerant, quæ præſcripſit Carolus VI. an. 1388. & Carol. VII. 1453. Senarchiæ aliquando non habuerunt officium perpetuum ſeu adminiſtrationem perpetuam, non iuridici illorum ſemper perpetui, vt neq; alij officiarij in Gallia, & ideò pendente adminiſtratione vel officio non licebat eis, vt liquet ex Conſtitutionibus prædictorum proxime Regum & aliorum, emere, contrahere, vel vxorem ducere, vel beneficium Eccleſiaſticum aſſequi ſine licentia Principis, pro ſe vel pro ſuis habere vel impetrare exemplo adminiſtrantium prouincias Romanorum vel officia prouincialia, non mutuo accipere ſupra viginti libras. Erantque conuentus illorum iuridici non, ſtati, vt nunc, ſed per Toparchiam in locis præſtantioribus indicti vocabant Aſſiſes, id eſt, Seſſiones: Vnde Sieges. Quare & exemplo Romanorum Magiſtratuum ex Conſtitutione Caroli Sexti poſt depoſitam adminiſtrationem ſenarchiæ & iudicaturæ per quinquaginta dies in Senarchia tenebantur reſidere, vt iuri ſtarent, & reſponderent coram Succeſſoribus, libellis, petitionibus, conqueſtionibus aduerſus illos propoſitis ſummarie, & de plano iudicandis. Cæterum

Quinquaginta manent in prouincia.

quemadmodum cognitiones Senarchorum Curiæ ſupremæ examini appellationis cauſſa ſubijciuntur: ſic & iudices quidam ordinarij ſunt, à quibus prouocatio ad Senarchiam defertur. Et nouit qualibet Senarchia ſuos ſibi hac de cauſa fines. Sunt & cum his in quibuſdam ciuitatibus vicarij, quos Viguerios Tholoſſæ & alibi dicimus, quorum iuriſdictio aliquando ſuppreſſa reuixit. Viguerius in quibuſdam cum Decurionibus & Seneſchallo concurrit, iudex tamen ordinarius eſt, minimarumq; cauſarum & minimorum criminum.

Non alij iudices conſtituti ſunt.

Vt ridicule lapſi ſint, qui putant Viguerios dici, quaſi Vergobretos. Erat enim Vergobretus maior & regia propemodum authoritatis apud Heduos, authore Iulio Cæſare, à quo maximè Viguerius. Arbitror autem, quantumuis dilatent philacterias Viguerij, Viguerios dictus eſſe, vel à nomine compoſito Vices gerentis, vt dicimus idiomate communi (Vichancelier, Viroy, Vigerand.) pro Vicecancellario, pro Vicario Regis, & pro

Viguerij. Vergobreti.

Vices gerente alicuius, Et Vigueriū pro Vicario accipiendū Seneſchalli: Sic me monet conſtitutio Philippi IV. dicti pulchri Anni 1302. dū ait (Volumus inſuper & ordinamus, quod nullus Seneſchallus, Baillivus aut iudex quicunq; habeat præpoſitū Viguerium ſeu iudicem, qui eidem cōſanguinitatis, affinitatis, vel naturæ vinculo teneatur, ne perſonæ prædictæ in cauſis, quæ ad ipſos per appellationes peruenire debeant, minus fideliter iudicent) Alicubi iſti Viguerij ſe dicunt exornatos cuſtodia arcium, vnde arcium loci dicuntur cuſtodes, Caſtellani & Sigilli interdum & Præpoſiti, Preuoſts. Et ideirco iuriſdictio illorum ſecundum definitam à Regibus, & Seneſchallis naturam diſtinguenda eſt. Cognoſcunt vt plerunq; de tutelis non nobilium, de ſuſpectis tutoribus & curatoribus, de annonæ profligatione, de abuſibus cauponū, hoſpitum, piſtorum, lanionum, Pharmacopolarum, propolarum, & negotiatorum intra vrbem ſeu ſuam iuriſdictionem, de pactionibus, & obligationibus ſub ſigilli certi rigore tranſactis, de alijs criminibus quoque iniuriarū, inuaſionum, niſi vel contraria prohibeat iuriſdictio, vel conſuetudo, quæ in poteſtate forenſi conſideranda alias mouit, ne transgrediantur terminos, quos Patres & maiores eorum poſuerunt, & obſeruarunt.

Locum tenentes Seneſchallorū.

Sunt & noſtris temporibus Senarchis additi Subpræfecti paludati, quos vocant Lieutenans de Seneſchaux de robbe courte, alicubi, & qui latronum graſſantium prehenſores & iudicia exequerentur: quales præpoſiti Mareſchalchorum vel ſubpræfecti ſunt, ſed dicti nomine Viceſeneſchalchorum, Viceſeneſchaux, propriè Latrunculatores. Sic enim variatione temporum mutauit non ita rerum, auxit, & minuit iuriſdictiones Præfectorum ex nutu & arbitrio Regis pro neceſſitate prouincialium. Et ita etiam Præfecti prouinciarum locu facti perpetui Senarchi, & iudices illorum togati aucti, & perpetua σύνεδρια *ſeu Concilia, eaque ſtata & iudicum officia cum titulo à Principe conceſſa ijs, qui pro Senarchis ipſis iudicarent, ſportulasq; reciperent, manu armata Senarchis conceſſa. Addita etiam prærogatiua iſtis conſilijs, iuriſdictiones rerum omnium ciuilium, exceptis domanialibus Principis de aquis, & nemoribus eiuſdem ſtatuendi diffinitiuè, ſine prouocatione ducentarum quinquaginta rum librarum Turonenſium, & quingentarum, quarum executionem non obſtante prouocatione, ſine præiudicio tamen illius poſſent proſequi, vt habetur in Conſtitutione Henrici Secundi menſis Martij 1551. vbi de origine illorum. Fuit aliquando & ſumma iuriſdictionis ampliata, cum primum nouus Magiſtratus creatus eſt, dictus Preſes Præſidialis: nōpe Magiſtratus in eo conſilio Toparchico, primus, qui propterea Præſidibus ſiue iudicibus introductis: nō quidem prouinciæ, hoc enim falſiſſimum eſt, & temere Præſidis prouinciæ nomen & purpuram quidam ſibi arrogant hoc falſo prætextu. Neque Rex eos nominat Præſides Prouinciæ, ſed Præſides & Præſidiales: tam etiam Præſidiales ſcilicet iudices & Conſiliarij dicuntur & dicebantur olim, qui præſidebant cæteris Seneſchalliæ ſedib. Nam ferè ſingula Seneſchallia habent duas vel plures eiuſdem Senarchis in diuerſis locis claſſes, ſed vna ſunt electa præ & ante alias ſedes, quæ alijs præſit, appellationes aliarum terminando: Vnde qui in illa ſede, quæ præcipua inter alias eſt, conſtituuntur, iudices præſidiales dicti ſunt, & in quantum de appellationibus iudicant ſedium inferiorum; Et ijdem quoque dicti ordinarij in quantum de ſibi ſubditis & ſua iuriſdictioni, in prima actione extra cauſſam edicti, quo prouocatio interdicitur iudicant. Quare ijdem iudices & ordinarij in cauſis extra edictum & Præſidiales & Superiores dicuntur in cauſis edicto permiſſis huic iuriſdictioni. Et proinde Præſes Præſidialis ſtatuitur illis, non vt prouinciæ præſideat, nam nec præſidiales ipſi iudices; neque Seneſchalli ipſi prouinciam habent, ſed partem prouinciæ, ſeu diœceſis: at potius, vt Præſidialibus præſit, & abſente Seneſchallo proſpiciat in curia ſibi commiſſa, vt probe ex iure omnia à iudicibus gerantur, præcedit hunc honore veluti ſuum Vicarium ipſe Senarchus. Præſes verò prouinciæ Romanorum nullum ſuperiorem habebat in ſua prouincia, & primus erat poſt Principem. Præſidere autem & iudici maiori hunc oportere ſatis nomen & officium iudicat, quamuis viderim has de re controuerſias, ſed hac iuſtior ſine affectu eſt ſententia. Neque etiam æquum eſt, vt qui caput conſtituitur conſilij, membrum quod ſubijcitur ſequatur: quamuis repugnet miſera Magiſtratuum quorundam ipſius ſeculi ambitio. Itaque auctâ curia nouo Magiſtratu, & quodammodo Senarcho rogato iuriſdictio Præſidialis creuit, in his quæ refert Rebuffus in primo tomo Conſtitutionum regiarum tit. 12. art. 11. Veruntamen quia poſtea imminuta maximè videbatur, Senatuum inde authoritas ad ſuam redijt originem ex edicto Caroli Noni Molinenſibus habito 1566. artic. 15. & Pariſijs menſe Martio 1568. & fuerunt, qui exiſtimarunt hoc minus, hancque nimiam iuriſdictionem ſuperfluam, vbi Parlamentorum tot nempe ſeptem adſunt ſupremæ Curiæ: Cum Magiſtratuum multiplicatio videatur litigandi occaſio, vt aiunt. Vix enim poſſunt aſſueſcere grauitati Senatorio, qui in ordinarijs & primis actionibus cognitur pragmaticis & vilioribus negotijs conſeneſcere. Ego tamen in his non immorabor, audiuit namque in Comitijs Aureliacenſibus, & Bleſenſibus, & alibi ſubditorum hac de re libellos, Princeps ſtatuet, vt opinor, quod è Republica, & ad ſalutem populi ſibi à Deo commiſſi videbitur, parcetque ærario, quod tot ſalarijs geminatorum officiorum penè exhauritur. Scit enim melius paucis bonis Rempublicam regi, quàm plurimis malis, quorum forſan maior pars potius proprio lucro quam Reipublicæ ſaluti ſtudet. Intelligit namque forum ita ſanctè; vt iuſtitiæ & Dei ſedem tractari oportere, vt non præda petenda ſit inde, vnde prædatores & latrones ſupplicium debitum Maleficijs accepturi ſunt. Sed hæc hactenus de Magiſtratibus prouincialibus Gallicis dicta ſunt. Omitto plura de Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Caſtellanis, & alijs Iuridicis Dominis locorum: quod tamen de illis dixerimus in feudis lib. 6. Syntagm. huius cap. 7. 8. 9. 10. 11.*

Præſes præſidialis.

Magiſtratuum multitudo occaſio litigandi.

9. 18. Sunt non diſsimilia Romanis licet variè diuerſa iudicia, & qui illis præſident. Hinc Baillivi, Caſtellani, Præpoſiti, auditores Caſtelleti, Curiæ Præſidiales, iudices & conſules mercatorum, inquiſitores, Maiores, Schabini, Secretarij mandatorum, Secretarij domus Franciæ, ſeu Cancellariæ. Aurea eſt conſtitutio nouellæ de iudicibus ſine ſuffragio creandis, quæ omnes Reſpublicas ita inſtruit, vt ſi quæpiam ſequatur de iuſtitia optimè ſibi proſpectura ſit. Quod multi optarunt, pauci perfecerunt. Sed Nouellam audiamus; Nouell. 8. Coll. 2. tit. 2. in præfat: *Cogitatio igitur nobis facta eſt, quod agentes omnia quæcunq; in noſtris prouincijs ſunt, vno actu communi ad meliora migraremus Hoc enim omnino eventurum credimus, ſi præſides gentium quicunq; ciuiles adminiſtrationes prouinciarum habent, puris procurémus eas manibus, & ab omni abſtinere acceptione: pro illis ſolis contentos eis, quæ à fiſco dantur, quod non aliter futurum fiet, niſi & ipſi cingula ſine mercede percipiant, nihil omnino dantes, nec occaſione ſuffragiorū, neq; ijs qui*

Egregia inſtitutio Præſidum.

tin-

Sine pretio dandi magiſtratus.

cingula habent, nec aliq omnium vili. Conſiderauimus enim quia licet quæſtus immodicus imminuatur imperio, attamen noſtri ſubiecti incrementum maximum percipient, ſi indemnes à iudicibus conſeruentur: & imperium & fiſcus abundabit vtens ſubiectis locupletibus: & vno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit vbertas. An certe non omnibus manifeſtum eſt, quoniam qui aurum dat, & ita adminiſtrationem emit: non dat hoc ſolum quantum occaſione adinuentum eſt ſuffragiorum, ſed & aliud extrinſecus addit amplem occaſione commodi adminiſtrationem aut dantib. aut ſpondentibus? & ſic vno principio illicito dato plurimas neceſſe eſt manus circumire eum, qui donationem facit: & hoc non de ſuo fortè præbere, ſed mutuatum, & vt mutuare poſſit damnificatum & computare apud ſe, quia conuenit eum tantum ex prouincia percipere, quantum liberet ei quidem debita ſortes & vſuras & damna pro ipſo mutuo: computabit autem & in medio expenſas largiares, iam & iudici, & qui circa ipſum ſunt conuenientes: & quendam etiam ſibimet recondet quæſtum in tempore ſequenti, in quo fortè non adminiſtrabit: Quapropter eius quod ab ea datum eſt, triplum, magis autem ſi oportet verius dici, decuplum erit, quod à ſubiectis noſtris exigitur: & ex hoc etiam fiſcus imminuitur. Nam ea quæ oportebat in fiſcum inferri eo quod

Emptor officii in eo negotiatur.

adminiſtrationem habet puta vt entem manibus hoc ad propriam vtilitatem redigens, qui adminiſtrationem habet & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipſius, quæ per ipſum agitur, nobis reputat: & quanta impie talia ſunt, ad horum furtorum merito relata occaſionem? adminiſtrationes namq; habentes prouinciales ad hanc acceptionem reſpicientes multos reorum dimittunt, vendentes eis delictum: plurimos autem innoxiorum condemnant, vt noxijs præſtent, & hoc non ſolum in pecuniarijs cauſis agitur, ſed & in criminalib. vbi de anima eſt periculum, fugæq; fiunt ex prouincijs, & confluunt huc omnes ingemiſcentes, Sacerdotes & curiales & officiales & poſſeſſores, & populi & agricolæ iudicum furta merito, & iniuſtitias accuſantes, & hæc non fiunt ſola, ſed etiam ciuitatum ſeditiones, & publicæ turbæ plerunq; pecuniæ cauſa fiunt atq; ſedantur, & omnino vna quadam eſt hæc omnium occaſio malorum: & accipere ſuffragium à iudicibus totius nequitiæ eſt principium & terminus. Eſt quoq; hoc ſacrorum eloquiorum mirabile, & verum, quod auaritia omnium ſit mater malorum, maxime quando non priuatorum, ſed iudicum non inhæret animabus.

Quia omnium acceptio malorum.

Quis enim ſine periculo non furetur, quis non latrocinabitur ſine reatu ad adminiſtrationem reſpiciens? illum namq; videns omnia auro vendentem, & præſumens, quia quicquid egerit illicitum hoc pecunias dando redimet, hinc homicidium & adulterium, & inuaſiones, & vulnera, & raptus virginum, & commerciorum confuſia, & contemptum legum & iudicum, omnib. hæc venalia propoſita eſſe putantib. tanquam aliquod vilium mancipiorum. Sed neq; ſufficimus conſiderare & exponere, quanta ex furto prouincialium iudicum fiunt peſſima: nullo eos præſumenta cum fiducia vadarguere. cum illi repente ſe emiſſe cingula pronuntient, & c. Hæc omnia apud nos cogitantes, & hic quoq; participem conſilij ſumentes eam, quæ à Deo data eſt nobis reuerendiſſimam coniugem, & tuæ celſitudini cauſam communicantes, & quadam etiam à tuo ſumentes conſilio, ad hanc ſacram venimus legem: per quam ſancimus, neq; proconſularium vllam, neq; hactenus vocatam vicariam, neq; comitem Orientis, neq; aliam quamlibet adminiſtrationem, neq; proconſularem, neq; præſidialem (quam conſularitias & correctinas vocant) quarum expreſſim meminit ſubiecta huic S. lex noſtra deſcriptio, quamq; ſolas ſub hac lege ducimus dare aliquod ſuffragium; neq; pro adminiſtratione quamlibet donationem, neq; iudici vlli, neq; horum qui circa adminiſtrationem ſunt alicui, neq; alteri per occaſionem patrocinij: ſed gratis ſumere quidem adminiſtrationes: pauca vero præbere occaſione eorum, quæ pro cingulis dantur, & chartis, nam ſubiecimus etiam deſcriptionem huic ſacræ noſtræ legi declarantem, quid competat vnamquamq; adminiſtrationem noſtram præbere in ſacro noſtro laterculo, aut in foro tuæ celſitudinis occaſione Codicillorum aut præceptorum, vnde & illud abbreuiatum eſt, ne præſtet illis maximum damnum.

§. 19. Lites triennio definiendas Iuſtinianus dixit. (cap. 3. titul. 1. de iudicijs) *nobis viſum eſt, ne lites fiant pene immortales, & vitæ hominum modum excedant: (cum criminales quidem cauſas iam noſtra lex biennio concluſit: & pecuniariæ cauſæ frequentiores ſunt, & ſæpe ipſæ materiam criminib. creare noſcuntur) præſentem legem ſi per hunc per orbem terrarum nullis locorum vel temporum anguſtijs coarctandam ponere. Cenſemus itaq; omnes lites ſuper pecunijs quantacunque quantitatis, ſiue ſuper conditionib. ſiue ſuper iure ciuitatum, ſiue priuatorum fuerint illatæ, ſiue ſuper poſſeſſione vel domino, vel hypoteca, ſeu ſuper ſeruitutib. vel pro alijs quibuſdam cauſis, pro quibus hominib. inter ſe litigandum eſt: (exceptis tantummodo cauſis, quæ ad ius fiſcale pertinent, vel quæ ad publicas reſpiciunt functiones) non vltra triennij metas poſt conteſtatam litem eſſe protrahendas: ſed omnes iudices, ſiue in hac alma vrbe, ſiue in prouincijs maiorem ſeu minorem peragant adminiſtrationem, ſiue in magiſtratib. poſiti, ſiue ex aula noſtra dati, vel à noſtris proceribus delegati, non eſſe eis concedendum vlterius lites, quam triennij ſpatio extendere. Hoc enim iudicialis magis eſſe poteſtatis, nemo eſt qui ignoret. nam ſi ipſi noluerint, nullus tam audax inuenitur, qui poſſit inuito iudice litem protelare. Et ſi quidem pars actoris ceſſauerit, quatenus multiplici dilatatione reus fatigetur, & triennij metæ poſt litem conteſtatam iam prope finem veniant, vt ſemeſtre tempus ei tantum ſuperſit: licentia erit iudici, per executores negotij actorem requirere, parte fugiente ex vna, parte actoris abſentiam incuſante, & iudicib. omni modo ſuas aures huiuſmodi quæſtionib. reſerantibus, & ſi per tres vices fuerit hoc ſubſecutum, 10. dierum ſpatio per vnumquenq; introitum deſtinato, & ita nec pars actoris fuerit inuenta, & neq; per ſe, neq; per procuratorem inſtructum peruenerit: tunc iudicem negotij acta apud ſe confecta conſpicere cenſemus. Et ſi quidem nihil ſufficiens actitatum eſt: ex quo poſſit termino certo cauſæ fieri coniectura, volumus non ſolum partem fugientem ab obſeruatione iudicij relaxare, ſed etiam in omnes expenſas, quæ conſueto modo circa lites expenduntur, eum condemnari, vera quantitate earum ſacramento fugientis manifeſtanda, & omni cautela, quam ſuper lite reus expoſuit, reddenda: quæ & ſi remanſerit viribus euacuabitur. Sin autem ex geſtis apud ſe habitis, parte actoris minime inuenta, poſſit inuenire viam, qua manifeſtum ei fiat, quid ſtatuendum ſit, etiam abſente actore, ſi eum meliorem cauſam habere perſpexerit, proferre ſententiam non moretur, & præſentem reum abſenti actori condemnare expenſis tantummodo litis, quas reus ſe legitime expendiſſe iurauerit; condemnationi exiplendus, quia hanc pœnam actori & meliorem cauſam habenti, propter ſolam abſentiæ contumaciam imponimus, nullo penitus ei regreſſu ad eandem litem conſeruando. Sed actor contumax caſſat omnino de lite, & item abſoluatur. Sin vere aliqua condemnatio contra*

Nihil magis Europam affligit, quam litium immortalitas.

Nulla lis vltra triennium protrahenda.

Omnes exceptiones differentiã litis excindenda.

reum

Digitized by Google

rcum pro abſente actore perforatur, quam forſitan non ſufficientem ſibi putauerit actor fugitiuus: nullo modo iterum eandem litem reſuſcitare concedimus, & hac quidem pœna actori fiat impoſita. Sin autem reus abfuerit & ſimilis eius proceſſerit requiſitio, quemadmodum pro perſona actoris diximus, etiam abſente eo eremodicium contrahatur: & iudex (ſecundum quod veteribus legibus cautum eſt) ex vna parte cum omni ſubtilitate cauſam requirat, & ſi obnexius fuerit inuentus, etiam contra abſentem proferre condemnationem non ceſſet, quæ ad effectum perducatur, & per res & facultates fugientis victori ſatisfiat: ſiue ipſe iudex ex ſua iuriſdictione hoc facere poteſt, ſiue per relationem ad maiorem iudicem hoc referatur, & ex eo legitima via contra res contumacis aperiatur: nulla licentia ei vel alij perſonam eius ſolam prætendenti concedenda contradicendi, cum in poſſeſſionem huiuſmodi ex cauſa actor mittitur, nec ſi reuerſus ipſe fuerit, & voluerit fideiuſſores dare, & poſſeſſionem recuperare, audiatur, in huiuſmodi etenim caſibus omnem et contradictionem excludimus. At nunc vbique gentium multo diutius viuunt lites. Itaque communi conſenſu tot iudices conſtituendi ſunt, vt omnes veteres ſemel abſoluantur, & nouæ cito decidantur, nunc enim multi litigant, quia litem ſuperſtitem relicturos ſe ſperant.

Iudicia examinanda ſunt.

§. 20. Summa eſt, vt iudicatarum rerum examen inſtituatur, olim vſitatum fuit. diſcuſſores dicebantur: Illi pene nimiam poteſtatem habuerunt, & maximam peccandi licentiam. Mittebantur in prouincias, vt quocunque titulo res ad fiſcum pertinentes exigerent, tractarent, rationes conficerent. Ius quidem eſt, vt *Quotiens* cap. 10. t. 30. *in diſceptatione conſtiterit inique diſcuſſionem fuiſſe confectam, & fidem facti non poterit approbare diſcuſſor: ipſe in eodem titulo, & in eodem modo ad ſoluendum protinus vrgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorem. Dat. Piſid. Id. Martij Valentiniano N. B. P. & Victore Conſ.* Sed tamen lege 4. eodem titulo, ſecuritatem omnibus dare poteſt; *Nemo fiat diſcuſſor alter, quam ex iuſſione Principis ſpecialiter diſcuſſoris facientem mentionem, non præfectorum iuſſu, non ex præcepto alterius cuiuſquam iudicis, non ciuilium operum vel pecuniarum frumento comparando deſtinatarum, vel portuum, vel eorum quæ impenduntur in aquæ ductus murorumue conſtructionem, vel ad vias ſternendas, vel ad pontium & aggerum inſtructionem, ſed neque pecuniarum ad lauacra deſtinatarum, vel alio quocunque modo ad ciuilem rationem pertinentium. At Princeps ſiue ex ærario pecunias miſerit ad mœnium vel alterius operis conſtructionem, ſiue ab alio relictas ciuitatibus pecunias inuenerit, ſemel vel etiam ſæpius, cum ei ſederit animo, mittat diſcuſſorem, qui opus admetiatur, & rationes putet exacte, & ad ſe referat; vt ſi certe ſumptus facti ſunt ijs, qui fecerunt ſacra ſecuritas conficiatur, qua freti nullam ij poſtea, vel hæredes eorum aut bonorum poſſeſſores quæſtionem patiantur. Valeat & ab diſcuſſore poſt rationum diſcuſſionem emiſſa ſecuritas, nec ſacra apocha, nec alia qualibet cautione indigens.* Diſcuſſori itaque plena fides habetur, quocirca à nullo præſide, ſed à ſolo Imperatore poterit legari.

Diſcuſſor à ſolo Principe conſtituitur.

Inſignia iudicum.

§. 21. Iudicum, ſeu vt in Græco Imperio vocati ſunt τῶν δικαιοδοτῶν inſigne erat ἀργύριον, virga argentea inaurata, aut etiam ξύλον λεῖον, lignum læue & politum. Vetus conſuetudo, vt non modo σκηπτοῦχοι eſſent, βασιλεῖς, ſed etiam δικάσπολοι, iudices, itaque & centumuiri poſita haſta iudicia exercebant.

CAPVT XXIII.

Aliarum Rerumpublicarum iudicia, Tribunalia.

Cameræ iudicium, vnde originem habeat.

§. 1. IMperij Romani non locus modò, ſed leges etiam pleręque mutatæ ſunt, vt plurimum in melius, alia enim veterum tempora alias leges requirunt, vt ſupradictum de legibus. Anno Chriſti 1495. VVormatiæ conſtitutum eſt iudicium Cameræ Auguſtæ, quæ vice ſacrâ iudicaret, ita habet conſtitutio. Primo iudicium Cameræ inſtruitur iudice ſummo, qui Princeps ſit Eccleſiaſticus, vel Sæcularis, vel Comes, vel Baro. His adiungendi ſedecim iudices, qui poſtea etiam Aſſeſſores dicuntur, eligendi illi ex natione Germanica, ex ipſo Imperio, dimidia pars eorum docta, & Academicis honoribus ornata, dimidia ex Nobilitate ſit, moribus integris honeſtisque, ſcientia præditi omnes. Eorum iudicio omnes cauſæ committuntur, ſi paria ſint ſuffragia, ſupremi iudicis ſententia prærogatiuam habet. Si abeſſe iudicem contigerit, ſuo loco Comitem, vel Baronem ex iudicibus ex conſenſu cæterorum conſtituet.

In locum Aſſeſſorum noui deliguntur in Principum conuentu. In locum iudicis à Cæſare datur Succeſſor, atque ad proxima Comitia, ſi longius abſit Cæſar, ipſi iudices ex ſeſe aliquem conſtituunt, qui vices teneat, donec in publico conuentu aliquis conſtituatur.

Reſtitutum Anno 1500.

Verum aliquamdiu tribunal illud ceſſauit. Nam Anno 1500. iterum reſtitutum eſt, & decretum, vt Nurnbergæ haberetur. Hoc etiam decretum, vt Comiti Bernardo ab Eberſtein, alius Comes aut Baro adiungeretur, vt eſſet, qui in cauſis Principum abſente vel ægro iudice præeſſe poſſet. Simul ſtatutum, vt octo Aſſeſſorum & iudicis ſententia rata ſit. Quin & illud prudenter ad ſuſpiciones euitandas adiunctum, ne Aſſeſſores domi ſuæ procuratorem, oratorem, ſollicitatorem habeant, neque in horum conuictu vllus Aſſeſſor ſit.

Ne verò in electione eſſe querela poſſet; Anno 1507. Cæſar duos, ſex electores ſingulos, Circuli ſex conſtituerunt octo Aſſeſſores ita Comitijs Conſtantienſibus decretum, in quibus etiam noui electi ſunt Aſſeſſores.

Cameræ viſitatio inſtituta.

His Carolus Quintus Anno 1521. VVormatiæ addidit duos, vt iam octodecim eſſent Aſſeſſores. Simul etiam viſitationem ſingulis annis conſtituit. Alia Anno 1523. addita ſunt. Deinde Anno 1527. abuſus ſublati. Reformatio Anno 1532. confirmata, & emendata, ordo viſitationis conſtituta. Simul inſtitutum, vt ſententiæ latæ examinentur, & iudices iudicentur. Viſitatio verò notiſſima fuit Anno 1533. in qua multi abuſus emendati, multa egregie conſtituta ſunt; Annis deinde ſequentibus ob religionum diſcordias plura incommoda exorta ſunt; de quibus Anno 1544. actum eſt, ſed diſſentientibus ordinibus iterum Annum 1546. ea res tenuit. Anno verò 1551. decem extraordinarios Aſſeſſores ad veteres lites terminandas lege additos, qui biennio, aut etiam triennio, ſi litium multitudo id requireret, iudicarent, in aliud biennium confirmarunt. Anno 1557. iterum extraordinarij ſedecim conſtituti ſunt Aſſeſſores. An-

no 1566. multa grauamina ſublata, ob cauſarum vero multitudinem eodem anno viginti quatuor Aſſeſſoribus ordinarijs adiunguntur alij octodecim ordinarij, vt in vniuerſum quadraginta duo fuerint. Anno 1570. iterum ſex noui additi ſunt Aſſeſſores, idque in ſexennium, Cæſar etiam Comitem vel Baronem alium addendum cenſuit, vt tum fuerint 48. Aſſeſſores non annumerato Comite.

Iudicii numerus auctus.

Nec minor in rebus, & modo procedendi facta eſt in eo tribunali mutatio, ſingulis enim Comitijs, & viſitationibus ab experientia longa, vſuque iam eò res deuenit, vt addi nihil poſſe videatur, niſi quod vetuſtiſsimarum litium multitudo indeciſa maneat, & iudicatorum executio potentiâ partium impediatur. Contra quæ incommoda præclarè multa ſunt Anno 1600. conſtituta. Atque hæc de Magiſtratu iudiciali, qui eſt in Germania, vtitur in ſententijs edictis Auguſti nomine & ſigillo. Quod ſi quiſquam etiam Aduocatorum, Procuratorum, aliorumque officia, ordinem, legesque conſideret, neceſſario fatebitur in nullo vnquam regno tam perfectam iudiciorum rationem fuiſſe. Sed vt dixi iudicatorum executio ſuſpenditur in potentibus.

Aſſeſſores iudicii, ex vetuſtiſſimo more.

§. 2. Neque tamen hæc forma Iudicij imperialis, Aſſeſſorumque ſine priſco exemplo; Imo ne quidem Græcis defuit. Ariſtoteles libro 2. Politicor. λαμβάνουσι δὲ καὶ παρέδρους ὅτε ἄρχων, καὶ πολέμαρχος δύο ἑκάτερος οὓς ἂν βούλωνται. *Capiunt & Aſſeſſores tàm Archon, quàm Polemarchus duos vterque quos volunt.* Getarum gens Barbarorum extrema, Regi ſuo Conſiliarium Aſſeſſoremque iudicandi adiungebant, quem ob dignitatem θεὸν appellare conſueuerant, vt Strabo teſtatur. Dio in Auguſto vocat eos συνέδρους conſeſſores. Τὰ μὲν ἄλλα αὐτὸς μετὰ τῶν συνέδρων διεσκέψατο, καὶ ἐδίκαζεν ἐν τῷ παλατίῳ ἐπὶ βήματος προκαθήμενος. *Alia ipſe cum Conſeſſoribus diſceptabat, & in Palatio pro tribunali ſedens iudicabat.* Tiberius iudicantibus adiungere ſe ſolitus erat Conſiliarium, aſsidebatque miſtim, vel ex aduerſo, primori. Hinc celebritate nominis & honore apud poſteros vicerunt Imperatores ipſos. Vlpianus Aſſeſſor Alexandri, vt Eutrop. lib. 8. iuris primatum adhuc obtinet. Marcus Scæuola mente, & prudentia ius gentibus dixit, vt Capitol. Prudentiſsimè Commodus conſilio Feſcennini Nigri ſtatuit, vt qui in Prouincijs aſſediſſent, in ijſdem adminiſtrarent. Nam ante, quamuis Proconſulum & Legatorum eſſent Aſſeſſores, non tamen facilè ſuccedebant.

Dabantur olim quidem πάρεδροι τοῖς νεωτέροις, *Aſſeſſores iunioribus*; verum optime conſtitutum eſt, vt omnibus poſtea darentur. Ex peritiſsimis autem & probatiſsimis Aduocatorum ſumebantur. Cauſam reddit Caſsiod. Ep. 12. l. 8. *Decet tractatores habere doctiſsimos, quibus poteſtas ſubmittitur, Aduocationis te campus exercuit, te iudicij noſtri culmen elegit. Quando illius conſilio te vides ſociatum, qui noſtri Imperij tractat arcanum. Hinc te Comitiua domeſticorum illuſtratum honore decoramus.*

Iudices honorent eos, quorũ prudentia illis neceſſaria eſt.

Neque tamen negandum eſt, multa in priſcis Aſſeſſoribus fuiſſe diuerſa ab illis, quæ nunc in vſu ſunt. Nam à Magiſtratibus, quibus aſsidebant, ſalaria capiebant. Cod. 1. t. 51. *Studiorum labor meretur, vt hi qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti, ſociari ſibi conſiliorum participes cupiunt, ſpe præmiorum, atque honorificentia ſua prouocent eos, quorum prudentiam ſibi putant eſſe neceſſariam, non metu terribili & neceſsitate incongrua libertati.*

Alexander tamen de publico ſalaria illis conſtituit; Aureum illud dictum crebro vſurpans, Ad Remp. illos promouendos, *qui per ſe Rempub. gerere poſſent, non per Aſſeſſores*, ita Spart. in Alexand. Seuero. Subſcribere libellis non potuêre. Conſtantinus enim Aſſeſſorem ſubſcribentem exilio multat c. 1. t. de Aſſeſſoribus. Si quid licitis honeſtisque lucris coadunare potuerint, velut caſtrenſe peculium etiam poſt obitum patris vindicare poſſunt.

Summa autem in Aſſeſſore Iuriſprudentis requirebatur. Ideo enim Aſſeſſori imputatur imprudentia, non Magiſtratui, cui aſsidetur. l. 2. d. quod quiſque.

Aſſeſſori imputatur imprudentia.

§. 3. Iudiciorum apud Turcas eſt celeris & expedita potius, quàm conſtanter iuſta ratio. Iudicat de cauſis ſummus eorũ Sacerdos Caldeleſcher, quem ferè ætate grauem & iuris pro captu Barbariæ, gnarum habent, ab hoc ad Mophti appellatio conceditur, qui etiam in dubijs Cadi ſententiam exquirit. Verum cum paucas habeant leges, pleriſque in controuerſijs pro ſuo arbitratu affectuque iudicant. Nam raro in tàm immani Imperio rectè iudicant. Nuſquam ſine muneribus prompta victoria; Thebis quidem ſtatuas iudicum ſine manibus collocabant, vt oſtenderetur ab accipiendis muneribus alienos eſſe oportere, verum in omnium partium litigantium loculis manus habent iudices Turcici, niſi cum maior metus à ſcelere reuocat. Quanto ſanctiores Romanæ leges qui non modo iudices, ſed & magiſtratus pauperes habent, ſed Remp. diuitem, vt Saluian. l. 1. de gubernat. dei Cato ne miniſtros quidem à rege Deiotaro munera accipere voluit. Vide & Comminæum l. 6. c. 2. de illis qui congiaria accipiunt. Hinc calamitoſa principi oritur oppreſsio pauperum. Imo totius Reip. qui cum pauperes affligunt, tantæ ſunt potentiæ, præſertim ſi conſpirent, vt ſine concuſſu Reip. non poſsint puniri. Quod ſi ad tempus fallunt, delatæ tamen pœnæ maiorum ſunt præſagia ſuppliciorum, vt rectè Tzetzes ad Heſiodum.

Iudicia apud Turcas corrupta.

§. 4. Britanniæ Iudicium publicum minus rectè conſtitutum putat Bellus Diſcurſu 25. *Admirandum non eſt*, inquit, *quod ſolam Principis vtilitatem reſpiciant, ſubditorũ vero bonũ deſertum eſſe videatur, plenaq; ſint tricarũ, ambiguitatum, ſibique contraria: fuerunt ſiquidem excogitata, ac ſancita à Normannis, quib. nulla gens magis litigioſa atq; in cõtrouerſijs machinandis & proferendis fallacior reperiri poteſt. Hæ leges in illis iudicijs inuiolabiliter & rigide obſeruãtur, & in Gymnaſiis Londini publicè idiomate Normanno prælegũtur, quo idiomate paucis ante annis litigia agitabantur, & omnes iudiciarij actus, & publicæ Scripturæ conſcribebantur; quodque nouum videbitur, confertur gradus Doctoris in ea Facultate, vt in Italia alijſque ciuitatibus conferri ſolet gradus in Iure Ciuili & Canonico. Quod ſi temporis anguſtia concederet, poſſem diuerſitates quaſdam & vero notabiles abuſus, qui in forma iudiciorum frequentantur, referre, præſertim in ijs iudicijs, quæ Inqueſta dicuntur, in quibus tam ciuilibus quam criminalibus magna ſubſequuntur incommoda. Hoc iudicium conſtat ex 12. viris, qui à iudice congregantur, vt ab ijs ſẽtentiam ſuam exquirat, ſuper re, de qua controuertitur, & omnes conueniant neceſſe eſt, alias nequit iudex ad ſententiã procedere. Sed ne tædiũ afferam, hoc totum argumentum poſtpono, addens tantum, in toto regno, atq; in omnibus conſultationibus regiam ſolam*

Anglicana iudicia.

volun-

voluntatem attendi, cum Reges abſoluti domini ſint atq; Monarchæ. Quamobrem ne ſoli eſſe videantur in regimine, aut propter inertiam, & maiorem commoditatem, vel ob ſuperbiam, ac pompam, inſtar Turcici Imperij, induxere conſilium præcipuorum officialium, ac miniſtrorum, qui inſtar Baſſarum congregantur, & Principem vbique ſequentes habent ad hunc effectum & menſam, & proprium in aula diuerſorium, ac famulitia ſplendida, magnaque dignitate regios labores minuunt, ſiquidem ad eos confugiunt plerique ſubditi ac miniſtri publici, & principū quoq; Oratores. Adeo vt ij Principis aures, & perſona dici poßint, cum per totum regnum potentiam exerceant, & imperium in miniſtros, quos magna authoritate tractant, illiq; viciſſim obedientiam præſtant, deniq; vt Rex, ita ipſi, quæcunq; libet, iubere, ac decernere queunt. In huiuſmodi conſilium, quod Regium dicitur, vt plurimum admittuntur tria, vel quatuor præcipua regni officia, hoc eſt, Cancellarius, Theſaurarius, & quem vocant Brouizellum (cuſtos priuati ſigilli) & Amiralius, præter præſtantiores Aulæ, domusq; Regiæ officiales, veluti Stuardum, qui ſimillimus eſt Magno Magiſtro in Gallia, & in aula Cæſarea Maior domus; omnes vt plurimum Dominos, nobilesq; & eximios viros.

Multi Itali, peregrinis iudicibus vtuntur. §. 5. Italicæ ciuitates in tanta iudiciorum diuerſitate & lubrico cauſſarum, peregrinis quæſitoribus fortunas ſuas credere, quàm inter affinium, & cognatorum iudicum affectus iactari malunt. Ita iudicium in illis conſtitutum eſt, quod Rotam appellant, conſtat illud tribus Iuriſconſultis, qui magna ſint eruditione, magnaque integritatis & iuſtitiæ opinione, quorum patria ab vrbe, in qua iuri dicundo præficiuntur, quinquaginta milliaribus diſtet. Primus vocatur Poteſtas, eſtque eius officium, vt ſententiam ſuam de ciue ſcriptam conſilio tradat, cuius eſt vltima deciſio, ſententiæque vel approbatio, vel correctio. De peregrinis verò ſolus ille Iuriſconſultus decernit. Alter Iureconſultus de maleficijs quærit, & iudicat, quemadmodum olim prætor, qui inter Sicarios quæſtionem exercebat. Tertius eſt cauſarum ciuilium diſceptator, nec perpetua tamen ſua cuique functio, ſed ſpacio ſemeſtri inter ſe commutant vices. Genuenſes altero quoque anno ad ciuiles cauſas Iuriſconſultos quinque conducunt, qui ſint extranei, quique ex legibus ſcriptis ius dicant in Palatio, apud Ducem ipſum habitant. Verum quamuis iudices peregrini ſine affectibus cognationum ſint, durum eſt tamen Remp. ciuibus ſuis diffidere, nec ſine externo auxilio iuſtitiam poſſe tueri. Neque illud probauero. Cauſas peregrinorum iudici committere, cui nolis lites ciuium man-*Peregrini mollius habendi.* dare. Cur de ciue non poteſt ſtatuere poteſtas, niſi conſilij interuentu atque approbatione, peregrinus vt vile caput vnius arbitrio vitam fortunaſque obnoxias habet? Atqui peregrinis ius celerius, ſollicitiusque dicendum eſt, cum eius innocentia minora defenſionis præſidia habeat, delicta verò nec deprecatores, nec facilem veniam obtineant. Diuina verò Miſericordia omnibus peculiari lege curam aduenarum commendat.

§. 6. *Difficillimum verò tribunalia recte conſtituere, ac conſeruare, vel hoc ipſum docet, quod ne apud Sinas quidem, vbi ſumma, vt eſt captus barbarorum, politiæ ratio tenetur, iudiciorum vitia vitari potuerunt. Carent, ait Scriptor de Sinis multis legibus: in iure dicundo animi ſui ſententiam ſequuntur: in ſuis Prouincijs nonas ferunt leges, vt libet, eaq; plurimum ab aliorum legibus alienas. Poteſt enim quis vel ex eo conijcere, non optime hoc regnum adminiſtrari, quod non quiſquis ornate ſcribere didicit, idem etiam habeat legulatoris prudentiam. Taceo quod ſæpe lites in rem ſuam vertunt, ius violant, & quæ licet, rapiunt.* *Vitia iudiciorum in Sina.* *Muneribus nihil crebrius, neq; cuiuſquam rei tam vulgata nundinatio quam gratiæ, & quanquam alteri non ignotum ſit alterius ſcelus, diſſimulant tamen inter ſe, quippe eorundem participes facinorum. Sed cum maxime latere ſtudent, produnt ſe maxime. Magna eſt in omnibus vrbibus Mandarinorum multitudo, at in regijs Pachini prope immenſa. Vt enim prætereant Mandarinos bello præpoſitos, qui non magno ſunt loco; aliorum maior eſt hic quam vbiuis alibi numerus: nā præter eos, qui negotiorum cauſâ aſsidue has vrbes celebrant, huius quidem vrbis aſsidui Mandarini ſunt plus bis mille quingenti. Hi omnes quotidie conſultoribus & litigatoribus dant operam: quis verò tantus ſit cauſarum concurſus, aut quæ cuiuslibet iudicio, nōdum ſatis nobis compertum eſt. E præcipuis totius Regni Mandarinis, ſex in hac vrbe degunt, ſex paribus numero conſilijs præſident, Supremus eſt, qui totius regni Mandarinos, vel euehit ad altiores magiſtratus, cū ita merentur, vel in ordinem redigit, atq; caſtigat, cū ſuo muneri deſunt, hunc Sinæ propter poteſtatis amplitudinem Mandarinum cæleſtem appellant. Is cauſas omnes promouendorum ad dignitates & abdicandorum refert ad Regem, qui de ſingulis ita ſtatuit, vt minimus etiam totius Regni Mandarinus ſuum honorem Regi acceptū referat. Alter Mandarinus curā gerit rituum omnium, tum humanorum, vt eorum qui in omnibus Regis negotijs adhibentur, in oratione noui regis & deſignatione Principis, in vtriusq; nuptijs; tum diuinorum, vt qui vſurpantur in inferijs, & ſacrificijs, quæ Reges cælo & terræ facere mos eſt.*

§. 7. Tanto igitur impenſius in hanc curam Princeps incumbet, quanto difficilius eſt, Tribunalium integritatem ſartam, tectam, inuiolatamque ſeruare. Quod tamen vbi negligitur regnorum mutationes adducit. Regnum enim de gente in gentem transfertur propter iniuſtitiam. Iudices quoq; moneo, non meis verbis, ſed Epiſcopi, ſi non Auguſtini, vetuſti tamen & ſapientis. Ita ille (ſermon. 35. ad fratres in Eremo) *Rogatus à vobis, ô iudices, licet cum Fortunato Manichæorum presbytero longa diſputatione grauatus, ſermonem veſtræ dilectioni debitum facere, Deo auxiliante non diſtulimus. Ecce enim nunc congregati eſtis in domo Epiſcopi, conueniſtis omnes in vnum, nō vt ſophiſmata audiatis, non vt Poetarum curioſitatem intelligatis, nō vt beatos vos eſſe prædicem, ſed ſolum vt, quid pro veſtra ſalute neceſſarium fuerit, audiatis, & audientes operibus adimpleatis. Vos enim reputati eſtis ab hominibus duces populi, iudices terræ, Orphanorū patres, viduarū mariti, iuſtitiæ zelatores, Reip. amatores. Cauete ergo ne corrumpamini odio, amore, precio, precibus, vel timore. Decet igitur iudices non ſolū, quæ diximus, adimplere, ſed cū Dei adiutorio calcare ſuperbiā, abominari luxuriā, abhorrere falſitatē, deſpicere auaritiā, quæ nouerca dicitur eſſe, & ſumma inimica iuſtitiæ. Ipſa enim eſt, quæ patre neſcit, matrem ignorat, amicos perdit, & ſeipsā relinquit. Decet igitur iudices nō auaritiā, ſed largitate ſectari, & amare paruulos, puſillos, & orphanis faciem ſerenā non ſolū verbo, ſed opere demonſtrare. Non enim auertere faciē debent à paupere, nec priores dedignētur conſeruare fideles, nec ceruicē erigere debent quoſdā deſpiciendo: ſcientes quod moritur pariter doctus, & indoctus. Decet igitur iudices gratiā, quam diuinitus receperunt, ſolicita mente cuſtodire, fidem oſtendere, zelum rectitudinis conſeruare. Decet etiam iudices clementiæ eſſe cultores, deteſtatores ſæuitiæ, cunctis benignos, ad*

itam tardos, ad miſericordiam feſtinos, id aduerſis firmos, in proſperis humiles, & cautos, & quibuſcunq; dignitatibus ſublimatos ſeipſos agnoſcant, & caueant, ne ſuos inferiores deſpiciant. Decet etiam iudices ſapientes eſſe, & in lege doctiſſimos, ne dicere valeant, tanquam legem ſanctam ignorantes, bonum malum, & malum bonum. Decet etiam iudices plus Deū timere, quam alij homines, plus de ſalute animarum curare, quam corporum; plus honorem Dei, quam marſupia plena diligere. Sed væ vobis, ô iudices, væ vobis in æternum, & vltra, quia non eſt in vobis veritas, non miſericordia, non pietas, non iuſtitia, nec ſcientia Dei poteſt in vobis inueniri. Quid enim inter vos regnat? Auaritia, mendacium, clamor, apparentia, peruerſio ſacralegis, dicentes malum bonum, bonum malum. Ecce acceptio perſonarum. Non eſt enim veritas in vobis. Diminutæ ſūt à vobis veritates. O patres pauperum, ô vere non patres, ſed prædones! Quare non patres? Quia vbiq; per vos opprimuntur, nec eſt qui miſereatur pupillis Dei: ſed ſi diues locutus fuerit, mox tacuiſtis, cauſas ſuas vſq; ad nubes perduxiſtis. O iudices, ſcientiam, & iuſtitiā mundi amantes, attendite, quid agitis. Nam ſcientia mundi pleni eſtis, & in ipſa moriemini. Quæ eſt enim ſcientia mundi, niſi theſaurum congregare, lucrum terrenum acquirere, decipere proximum, mentiri, iurare, iuſtitiam caute peruertere, & ſimilia in cunctis agere? Iſta enim eſt ſapientia huius mundi. In iſtis ferè quaſi tota veſtra vita conſiſtit, & ideò attendite, qui iudicatis terrā, quod ſapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Sed dicitis, ô Epiſcope, hanc ſententiam non amamus, furtum non committimus, proximum non decipimus nec offendimus. Quare? Quia nihil aliud recipimus, niſi quantum nobis donare voluerit. Ego autem dico vobis, quod tantum feciſtis, quantum facere potuiſtis. Nō plus vobis fuit datum, ideo non plus recepiſtis. Quantum potuiſtis, feciſtis. Leues cauſas magnas feciſtis. Nam etſi vi non rapuiſtis, & proximum in via non deprædati fuiſtis, latrones tamen eſſe poteſtis. Latro enim timet malū, & vbi non poteſt, non facit, & tamen latro eſt. Deus enim cor interrogat, & non manum. Lupus enim frequenter venit ad ouile, & quærit rapere oues, quærit lacerare, quærit deuorare. Vigilant tamen Paſtores, latrant canes, & ſic lupus timendo fugit. Nunquid non tamen lupum non eſſe dicimus? abſit. Sic & vos facitis, quantum poteſtis; ſi plura poſſetis, plura faceretis. Eia igitur, ô iudices, attendite ne cum falſis iudicibus Suſanna confundamini. Suſcitabit enim Dominus ſpiritum Daniel, & ponet ſpiritum eius & ſapientiam pueri ſui Danielis in mentem alicuius iuuenis, & ſicut fecit in Suſannæ iudicibus, confundet omnes falſos teſtes cum iudicibus, & tunc ſcient quid profuerit ſibi ſua ſcientia. Conſiderate ergo ô iudices terræ, quid per Oſeam ſeruum ſuum Deus loquatur. Ait enim: viſitabo populum meum, & iudices, & vias eorum, & cogitationes eorum reddam eis. O quā horrendum eſt incidere in manus Domini! O quanta vltio! O quanta miſeria malis erit in die nouiſſimo! Expellentur enim mali mercatores, falſi iudices de domo Domini, exulabunt à domo Dei, expellentur à paradiſo, & ibunt in locum vbi ſemper erit fletus & ſtridor dentium. Ideò attendite ad conſilium meum, aperite cordis portas. Surgite qui dormiſtis, legite Eſaiā Prophetam, ſequimini eum, non cras, ſed hodie, non tantū hodie, ſed & nunc. Ait enim Propheta: Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominū, & miſerebitur eius, quia miſericors eſt. Currite iudices, ne iudicemini ad patrē miſericordiæ, quærite veniam: reddite quod recepiſtis illicite. Quærite veniam, quoniā propè eſt omnibus inuocantibus eum in veritate. Ipſe eſt, qui ſanat contritos corde & humiles ſpiritu, & corde tribulatos ſaluabit. Ambulate dum lucem habetis, dum dies eſt. Ecce ô iudices, veniet iam nox: quia venit iam mors, in quā non erit licitum ambulare. Cogitate quid eſtis, quò ituri eſtis. Parentes enim veſtri prædicant mortui, ſepultura clamat, infernus vlulat, dæmones exſpectant, Sacerdotes prædicant, quid ſuperbis terra & cinis? O iudex, qui Deum non agnouiſti, dum iuxta tumulos patrum tuorum tranſis, ſcias quod mortui clamant. Terra es, & in terram ibis. Homines enim fuerunt ſicut & nos, diuitias poſſidēdo. Vbi modo ipſi ſunt, ſic & nos erimus. Vbi ſuperbia eorum, vbi conſcientia, vbi cathedra magiſtralis, vbi honor diſcipulorum, vbi indumenta ſerico & pelle decorata? O cinis & puluis! O iudex quid es, & quid eris conſidera. Non ergo tardes conuerti ad Deum, & ne differas de die in die. Subito enim veniet ira eius, quia iuxta eſt dies perditionis, & adeſſe quidem neceſſe eſt, & feſtinant tempora. Nemo ex vobis tamen deſperet, nemo diffidat de Dei miſericordia. Sed attēdite, quia nulla culpa tàm magna eſt, quæ non habet veniam. Et ne aliquis deſperet, Mariam illam peccatricem, dominam luxuriæ, vanæ gloriæ matrem, ſororem Marthæ & Lazari in exemplum aſſumite, quæ poſtmodum Apoſtolorum Apoſtola meruit nuncupari. Adiuuet autem nos ipſe Deus, & homo, qui pro nobis naſci, & mori dignatus eſt, Amen. Hæc & his conſentanea noctu & interdiu iudices, ſi memori mente voluerent, minus litiū, minus querelarum eſſet apud ſuperos, minus tormentorum apud inferos.

CAPVT XXIV.

Iudicum adminiſtri.

§. 1. ADuocatorum non idem initium, & deinceps officium fuit. Principio namq; *Aduocati primum amici fuerūt.* quando iure conſertum manus ibant, amicos qui auctoritate, conſilioq; iuuarēt, aduocare ſolebāt. Poſtea cum paruum hoc eſſet inter argutias præſidium, iuris & legum peritos aduocabant, quorum munus erat, de iure reſpondere. Non iudicabant ipſi, ſed conſulti de iure reſpōdebant, cauſas orabant, aderant magiſtratibus. Comes orientis quadraginta in foro ſuo habebat. Eorum *Multitudo aduocatorum.* dignitates incipiebant, cum officio decederent. Sidon. l. 1. ep. 2. *Aduocatorum mere, quorum tum finiuntur actiones, tunc incipiunt dignitates.* Ex illis enim comites conſiſtoriani creabantur. c. de aduoc. diuerſ. iud. Alij ad ampliſsimas dignitates perueniebant, certe Romę tam facile magiſtratū conſequebantur defenſione reorum, & cauſis agendis, quam bellorum periculis, Scipionis *Dignitates conſequebantur aduocati.* Scriba prælatus eſt eius filio. Atque vtinam nunc quoque aduocatorum eſſet ſummus delectus, & ſelectorum ad ſumma promotio. Vtinam pragmatici, rabulæ, vultures forenſes, voragines, vrbium peſtes, murices ſubſelliorum, latratores, fraudum architecti, qui omnia obſident, lites nectunt, iuſtitiam premunt, tandem aliquando coerceantur, & veris aduocatis honos magnus habeatur.

§. 2. Multa illis olim conceſſa ſunt, quæ ſtudia iuris decorant. Quæſita ab aduocatis ad inſtar *Aduocatorum honos.* Caſtrenſis peculij ſunt, id honori ſtudiorum datum, vt filij familias dominium ſibi vindicare queant c. 2. t. 7. De aduocatis diuerſorum iudiciorum.

Nulla illis prouinciæ ſollicitudo poteſt iniungi, ita Theod. & Valent. idque conceſſum, licet multi eſſent: nam Aduocatio prætoriana 150.

toga-

togatis finiebatur. Quin & Examen olim ſubibant, & nūc quoq; velut lex eſt: Nemini (c.2.t.7.)

Biennium illis tribuitur, cum ante eſſent annui, eodem t.8. Priuilegia aduocatorum, & patronorum fiſci multa ſunt. Quodque eſt mirabilius: Agentes in rebus etiam principum honoribus afficiebantur cod.12.t.22. Agentes.

Notarij, procuratores.

§. 3. Aduocatis proximi fuere, Notarij, Procuratoreſque. In imperio Germanico ſtatutum eſt, ne vllus ad iudicium Cameræ notarius admittatur, niſi, aut à ſua Rep. teſtimonium habeat, vel à iudicio Cameræ examinetur. ann 1500. Auguſtæ, eiſdem comitijs omnes reformari, & examinari iubentur. Procuratores vetantur eſſe aduocati, & è contrario. In comitijs Auguſt. ann. 1500. Eodem loco ſtatutum, vt Procuratores & Aduocati contenti ſint mercede ab aſſeſſoribus Cameræ conſtituta, ſi plus accepiſſent, partibus redderent; idque ſe facturos iureiurando aſſeuerarent. Procurator nemo ſuſcipitur, niſi bene examinetur. Procuratores fiſci vetantur priuatorum cauſas ſuſcipere, & è contrario

Iuramentum aduocatorum Spiræ propoſitum an. 1535. præcipuæ iuſtitiæ eſt Aduocati omnes ſententias, Protonotarij Cameræ cum nominibus iudicantium deſcribent in libro ad id deſignato.

Cauſa cur tot iuriſperiti damnentur.

Id ſane permirum inter tot iuramenta partium, aduocatorum, procuratorum adhuc litibus locum eſſe Procurator facit iuramentum calumniæ; Exiſtimate ſuam cauſam eſſe iuſtam, dilationem non neceſſariam, & periculoſam non petiturum. Grauius eſt iuramentum aduocati, vt vehementer mirer, quomodo tam docti ignorantia peccare poſſint.

Scribarum dignitas.

§. 4. Scribas apud nos precioſos fecere multa certamina. Nec minor apud externos dignatio. Eſd. 4. 8. loco ſecundo ponitur Sampſai Scriba. Apud Alex. Eumenes in dignatione erat. Romæ vices fuerūt ſcribæ, tanquā rem indignam refert Valerius lib. 4. c. 5. Ciceronem ſcribam Africani in petitione præturæ eius filio prælatum. Sed maior in reliqua Italia eorum æſtimatio, Scribam purpuratum, cum Porſena rege ſedentem occidit Mutius Scæuola; tanta ſimilitudine regis, vt regem ipſe putaret. Romæ digniores erant, qui conſilijs intererant, vt nunc cancellarij, & Secretarij, alij vulgares.

Scribis vtendum non parendum.

§. 5. Scribarum inſolentiam Cato retudit, ita Plutarc. ὅθεν εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν καταστὰς μεγάλην ἐποίησε μεταβολὴν τῶν περὶ τὸ ταμιεῖον ὑπηρετῶν καὶ γραμματέων, οἳ διὰ χειρὸς ἀεὶ τὰ δημόσια γράμματα καὶ τοὺς νόμους ἔχοντες εἶτα νέους ἄρχοντας παραλαμβάνοντες δι' ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν ἀτεχνῶς, διδασκάλων ἑτέρων, καὶ παιδαγωγῶν δεομένους οὐχ ὑφίεντο τῆς ἐξουσίας ἐκείνοις, ἀλλ' ἦσαν ἄρχοντες αὐτοί. *Cato inquit; quod erat quæſtorij muneris diligenter edidicit, quare quamprimum quæſturam iniit, miniſtros & Scribas quæſtorios refinxit ac reformauit, qui cum præ manibus ſemper publica monumenta, & leges haberent, ſi in nouos magiſtratus incidiſſent, quorum imperitia & ignoratio doctoribus egeret, non eos magiſtratu vti ſinebant, ſed ipſi magiſtratus erant.*

Valde conſiderandum & imitandum principi, nihil enim formularijs illis ſuperciliosius, auariuſque, cum in poteſtate habent principis imperitiam

Commentarienſes, Optio Subadiuua.

Scribarum genus Commentarienſes, qui acta apud Fiſcum manu ſubnotant, quique cuſtodias annotatas habent Quin & vinctos cuſtodiebant: adiutor Commentarienſium erat *Optio*, quod ad cætera quoque officia extenditur, quemadmodum & *Proximi* dicebantur ijdem, *adiutores*, & *ſubadiuua*.

Actuarij.

Actuarij non coram iudice contendentium, ſed contrahentium acta ſcribebant, militum etiam nomina in album referebant.

Formularij.

Diuerſi ab his erant Formularij, qui populo formulas actionum præibant. Spartianus in Geta ex formulario delectum aduocatum fiſci refert. Atque illi nunc ferè ſub cancellario ſtipendia merent.

CAPVT XXV.

Cancellariatus conſideratio.

Cancellata oſtia prætorij.

§. 1. Cancellariorum nunc honorificum munus, olim inter minora obſequia iuit. Κιγκλίδες Græcis ſunt θύραι δικτυωταὶ διαφανεῖς, *rediculata oſtia, & tranſparentia.* ita Polyb. appellat l. 15. Etymologicon vocat τὰ κάγκελλα. & Gloſſa κάσσεις οἱ ῥωμαῖοι τὰ δίκτυα λέγουσι, καὶ ὑποκοριστικῶς κάγκελλον. *Caſſes Romani vocant retia, & diminutiue Cancellum.* Et Scholiaſtes Ariſtophan. in Veſpaſ. κιγκλὶς ἡ θύρα τοῦ δικαστηρίου, ἣν καὶ καγκελλωτὴν λέγουσι. *Cingulis eſt ianua prætorij, quam & cancellatam appellant.* Eam Codinus καγκελλοθύριον nominat. Cancellis itaque circumdatum erat tribunal, ne iudex & aſſeſſores premerentur à turba circumſtante, cumque perpetuo alij recederent, alij aduenirent oſtia cancellata erant, vt facile aperiri, claudique poſſent, viderique & interrogari, ſi qui admitti cuperent Intra eas ianuas qui ſtabant earumque curam gerebant, Cancellarij vocabantur. ὅθεν, inquit Gloſſa, Καγκελλάριοι οἱ ἐν ταῖς θύραις δύο ἑστῶτες μόνοι *Cancellarij qui in ipſis ſtabant, qui duo ſoli erant.* Vile miniſterium fuiſſe conſtat ex Vopiſco. Qui ait à Numeriano præfectum *vrbi factum vnum ex cancellarijs, quo nec fœdius cogitari quippiam potuit, nec dici.* Quin etiam ſub imperatoribus Chriſtianis nondum magna dignitas erat. ita de illis edicunt Honorius & Theodoſ. *Nullus iudicum (c. 1. 51.) ad prouinciam ſibi commiſſam quemquam ſecum ducere audeat, cui domeſtici, vel cancellarij nomen imponat, nec profectum ad ſe vndecunque ſuſcipiat, ne famæ notâ cum bonorum publicatione plectatur. Periculo enim primatum officij, cancellarios ſub fide geſtorum ex eodem officio electos iudicibus applicari iubemus. ita vt poſt depoſitam adminiſtrationem nec militiam deſerant, & prouincialibus præſentiam ſui exhibeant, quo volentibus ſit accuſandi eos facultas. Si enim idonea cauſa exegerit, ad detegenda iudicum flagitia, & quæſtioni eos ſubdi oportet. Dat. prid. Kal. Iul. Aſclepiodoro & Mariniano Coſ. 423.*

Cancellarij olim oſtiarij iudicum.

Cancellarij torqueri in iudices poterant.

Torqueri itaque in iudices cancellarij poterant, velut adminiſtri, ideoque plebeiæ conditionis erant. Munus eorum poſtea, dignitaſq; creuit, vt nimirum ipſa acta & ſecreta cuſtodirent, Caſſiod. l. 11. *Præfectus Prætorio tibi domeſticam militiam cancellorum decus attribuit, vt conſiſtorij noſtri ſecreta fideli integritate cuſtodias* & idem l. 11. epiſt. 6. *Reſpice quo nomine nuncuperis, Latere non poteſt, quod intra cancellos egeris. Tenes quippe lucidas fores, clauſtra patentia, feneſtratas ianuas.*

Cancellarij dignitas ſenſim aucta.

Cancellariorum eximia dignitas.

§. 2. Verum non modo temporum ratio, ſed ipſa neceſsitas dignationem cancellarijs peperit, vt iam ſit aut ſummus aut ſummo proximus, honor cancellarij. Ita in Polonia magnus Cancellarius regi proximus eſt, & in Germania tres principes Electores Cancellarij ſunt, quorum

ea de cauſa peculiaris eſt dignitas. Prima Moguntini, qui eſt Archicancellarius per Germaniam; ſecuda Colonienſis, qui per Italiam: Tertia Treuirenſis, qui per Galliam & regnum Arelatenſe. Eſt tamen & alius Vicecancellarius nomine Moguntini Electoris, & alius Cancellarius aulæ Cæſareæ, quibus vti & apud cæteros regum præcipua negocia incumbunt. Neque priſcis temporibus Cancellarij magna dignitas erat in Gallia, verum quia ipſa rerum moles magnos viros ac fidos requirebat, factum eſt, vt talibus committeretur, qui ferédo eſſent. Tempore Caroli Magni penes Epiſcopos ea functio erat. in edicto Carolino iſta leguntur: *Gauzelmus notarius, Vice Rogerij Archiepiſcopi, ſummiq; cancellarij recognoui, indictione octaua, anno viceſimo octauo regnante Carolo rege glorioſo.* Poſt ad eam dignitaté

Cancellarijs honorem neceſſitas auxit.

ſæculares euecti ſunt, ex curia enim Parthenis duo, treſue lectiſsimi proponebantur, quorum vnus ſenatus auctoritate, ſuffragijſque Cancellarius creabatur, creſcente deinde regum potentia ius Cancellarij conſtituendi penes ipſos remanſit, quod minoris æſtimatum fuit, cum pro amanuenſi ipſo vterentur, nam Comiti ſtabuli Magiſtro equitum, Camerario litteras ſignandas tradebat; at poſtea iuris principatum tenuit, ſigillum regium tenet, edicta nomine regio ſcribit, ipſa diplomata examinat, ne quid contra bonum publicum, principiſq; dignitaté euulgetur, attendit. Budæus ad tit. de off. proconſ. Cancellariatus ſummum eſt hodie honorum faſtigium, vltra quod nihil ſperare licet, homini togato, quaſique quoddam ſumma quæq; ambientis animi ſolſtitium. Cuius ore facundi reges motibus noſtris eſſe ſolent, cuius oculis omnia circumſpiciuntur, euius auribus plenam ac iuſtam operam poſtulatoribus dare dicuntur.

Cancellario ſimile officium habuit λογοθέτης τῶν σεκρέτων, idemq; Secretarij munere fungebatur. Alius tamen ab eo qui dictus eſt *primus à ſecretis*, quem Procopius l. 2. perſic. vocat *τῶν ἀπορρήτων γραμματέα.*

Vicecancellarii.

Vicecancellarij in omnibus ſunt Galliæ Parlamentis, qui omnia, quæ ad ius attinent, exequuntur.

Myſtici.

Myſtici vocati ſunt ſecreti conſiliarij, & alij ſecretorum conſcij.

Libellorum præpoſitus, ſupplices libellos recipiebat.

Referendarij ſupplicum preces Imperatori offerebant. Iuſtinianus decreuit, vt cum decem eſſent, ad octonarium numerum redigerentur.

Scribæ vocati viri docti, & prudentes, non qui acta ſcriberent.

Scribarum extra iudicium variæ dignitatis officium fuit. Apud Hebræos ſummæ venerationis fuit. Inter primos principes Dauidis Scriba nominatur, 2. Regum 8.16. *Ioab autem filius Saruia erat ſuper exercitum.*

Et 4. Reg. 12. 10. Cum pótifice ærarij ſacri curam gerit. *Cumq; viderent nimiam pecuniam eſſe in Gazophylazio, aſcendebat Scriba regis & Pontifex, effundebantq;, & numerabant &c.* Scriba etiam cum Eliacimo filio Helciæ, qui erat præpoſitus domus, ad Rapſacem mittitur. 4. Reg. 18. *Vocaruntq; regem; egreſſus eſt autem ad eos Eliacim filius Helciæ præpoſitus domus, & Sobna Scriba, & Ioahe filius Aſaph à commentarijs.*

Et cap. 19. 2 *Et miſit Eliacim præpoſitum domus & Sobnam Scribam, & ſenes de ſacerdotibus opertos ſaccis, ad Iſaiam prophetam filium Amos.* Quin & Eſdras vir princeps, ſacerdos dicitur & Scriba. 2. Eſd. 8. 4. *Stetit autem Eſdras Scriba ſuper gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum.* & v. 2. *Attulit ergo Eſdras ſacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctiſque qui poterant intelligere in die prima menſis ſeptimi.* Creuit tamen ſemper Scribarum potentia; nam & militari dignitate ornabantur Ierem. 52. 25. *Et ſeptem viros de his qui videbant faciem regis, qui inuenti ſunt in ciuitate. & ſcribam principem militum qui probabat tyrones: & ſexaginta viros de populo terræ, qui inuenti ſunt in medio ciuitatis.* Atque hi adiutores & adminiſtri Cancellariorum ſunt.

CAPVT XXVI.

Aedilium magiſtratus & officia.

Aediles olim potentes.

§. 1. ÆDiles olim reges fuerunt, publicorum operum opulenti curatores; & Barbarorum quidem faſtus in pyramidum molibus, hortorum penſilium miraculis, ciuitatibuſque celeriter extruendis ſeſe iactauit; Eorum vero, qui ad humanitatem, politiamque exculti fuerunt, ædilitas vtilioribus, magiſque neceſſarijs in ædificationibus verſata eſt, vrbes enim extruxerunt, ampliarunt, muniuerunt, arces, pontes, vias, aquæductus, cloacas, & vel ex ſuperſtitione, vel pietate templa & dominica ſibi ſtruenda ſumpſerunt. Hinc immenſa illa opera ſubterranea Romæ contra tot vndarum eluuiones, incendia, & ruinas valida.

Aediles plebis.

§. 2. Aediles plebis Tribunorum erant adminiſtri, inter cætera tamen officia curam ædium ſacrarum, & ciuilium agebant, quod commune etiam fuit ædilibus Curulibus, vt templa, theatra, ſtadia, porticus, fora, ipſa mœnia, Baſilicaſque conſeruarent. Ludos facerent. Priuatorum aliquando ædium curam ſuſceperunt. Liu. l. 6. *Et Roma cum frequentia creſcere, tum tota ſimul exſurgere ædificijs, & Republica impenſas adiuuante, & ædilibus velut publicum exigentibus opus &c.*

Aediles inanes ſumptus fecere.

§. 3. Romana in ædilitate pernicioſum fuit, quod vtilibus relictis ſumptus in ludos facerent nimios. Hac enim ratione plebeculam ſibi demerebantur, & exempla profuſionum admodum multa paſsim inueniuntur. Itaque ſenſim ſub Imperatoribus cum à principe omnia penderent, ea inſania deſijt.

§. 4. Loco ædilium poſtea inſtitutus eſt curator operum publicorum. Erant vero Romæ plurima. Circus, mœnia, amphitheatrum Caſtrenſe, Campus Viminalis, Campus Martius, Portus, Thermæ, Aquæductus, horrea, ſtabula, curſus publicus, pontes, viæ, Baſilicæ, obeliſci, Bibliothecæ, Luci, ſtadia, Nymphæa, tabulæ, & ligna, Arcus, piſtrina, fora, ſenacula, columnæ, templa, ſacella. In prouincijs tertia redituum pars mœnibus & balneis ciuitatum impendebatur. Alius erat curator vrbium, pecuniam enim tractabat; & ad quæſtoriam dignitatem eius munus pertinebat.

§. 5. Ad ædiles pertinebat cura eorum, qui erant curatores Aluei Tiberini, & Cloacarum. Sub eiſdem erant quatuoruiri viarum curandarum, & Curatores viarum extra vrbem. Quique poſtea dictus eſt comes formarum, cuius erant aquæductus, quos formas vocabant, curare.

§. 6 Olim curæ cunctis erat, vt opera publica magnifica & ſupra priuatum modum eſſent. Omnes ad ea contribuere tenebantur, aliquan-

do excepti ſenatores, lib. 5. in Cod. Theodoſ. Curator non ſe tantum, ſed etiam hæredem obligabat, imo vt ſolida ficrent, de vitio intra quindecim annos tenebatur, nomen inſcribere, non niſi qui ſuis ſumptibus extrueret, vetitum; in publicis ædificijs priuato habitare non permiſſum. Nouum inchoari non debet niſi vetus abſolutum ſit. Itaque pecunia ad nouum legata, ad vetus reſtaurandum adhibere ædilis poteſt, modo ſit operum publicorum.

CAPVT XXVII.

Annonæ præfectos magna cura conſtituendos.

Præfectus annonæ magna dignitate.

§. 1. ANnonæ præfectus primus lectus eſt L. Minucius, qui Sp. Melium de regno conſilia molientem ſenatui detulit. ita Lio. l. 4. Pompei præfectura omnium fuit potentiſſima, maius enim imperium in prouincias habuit, quam illi, qui eas ſortito adminiſtrabant.

Officia præfecti annonæ.

Auguſtus præfecturam ipſe geſſit, ſenex iam Turranium ſibi ſubſtituit, deinceps ordinarius magiſtratus fuit; officium illius deſcribit Caſſiod. l. 6. Var. 18. *Tui ſtudij, vt ſacratiſſimæ vrbi præparetur Annona, vbique redundet panis copia. Per officinas piſtorum, cibosque diſcurris; penſum & munditiam panis exigis. Carpentum Præfecti vrbis multa glorificatione conſcendis. Tu illis in ſpectaculis conſpectiſſimus inueniris. Si querela panis, vt aſſolet, concitetur, tu promiſſor vbertatis ſeditiones ciuicas momentanea ſatisfactione diſſoluis. Non immerito Pompeius fertur copia quantitate prouiſa vſq; ad rerum perueniſſe faſtigia. Dignitati tuæ piſtorum iura famulata ſunt, quæ per diuerſas mundi partes poſſeſſione latiſſima tendebantur. Sicarij quoque reperti tuo deputari videntur examini. Triticeas quidem copias Præfectura prætoriana procurat, Præfectus Annonæ diſpenſat, panis pondere examinat.* Apparitoribus inſtructus erat, & canonem exigebat per eos, quos ab officio vocabant *compulſores*. Quantum cura frumentaria populum iuuerit, oſtendit bello, quod cum Porſena geſtum eſt, ciuitas. Liu. l. 2.

Cura annonæ vinculū ciuitatis.

Nõnquam ante tantus terror ſenatum inuaſit: adeo valida res tum Cluſiua erat, magnumq; Porſenæ nomen. nec hoſtes modo timebant, ſed ſuoſmet ipſi ciues, ne Romana plebs metu perculſa, receptis in vrbem regibus; vel cum ſeruitute pacem acciperet. Multa igitur blandimenta plebi per id tempus ab ſenatu data. annonæ imprimis habita cura; & ad frumentum comparandum miſſi, alij in Volſcos, alij Cumas. Salis quoque vendendi arbitrium, quia impenſo precio venibat, in publicum omni ſumptu ademptum priuatis: portorijs quoque & tributo plebe liberata, vt diuites conferrent, qui oneri ferendo eſſent; pauperes ſatis ſtipendij pendere, ſi liberos educarent. Itaq; hæc indulgentia patrum. aſperis poſtmodum rebus in obſidione ac fame, adeo concordem ciuitatem tenuit, vt regium nomen non ſummi magis quam infimi horrerent: nec quiſquam vnus malis artibus poſtea tam popularis eſſet, quam tum bene imperando vniuerſus ſenatus fuit.

Neque quærelæ crebrius, & murmura, atque adeo ſeditiones, quam ob frumenti inopiam, Suet. in oct. Sym. l. 2. epiſt. 6. Marcellin. l. 21. Primum cum alienis meſſibus Roma ſuam multitudinem, & inertiam ſuſtentauit. horreum Sicilia erat, acceſſus Sardinia, Africa, poſtremo Aegyptus Græcia, Macedoniaque aliquando in partem venere, cum meſſes Libycæ fallerent.

Victor horrea recenſet, & piſtrina in hunc modum. *In prima regione ad portam Capenam, horrea 13. piſtrina 20. In regione ſecunda ad Cælimontium horrea 23. piſtrina 12. In tertia regione horrea 18 piſtrina 12. In quarta regione horrea. 8. piſtrina 12. In quinta horrea 23 piſtrina 12. In ſexta horrea 18. piſtrina 20. In nona horrea 22 piſtrina 20. In decima horrea 48. piſtrina 20 In vndecima horrea 16 piſtrina 12. In duodecima horrea 26. piſtrina 20. In decima tertia horrea 26. piſtrina 20. In decima quarta horrea 21. piſtrina.* 22. Nec dubito plura aliquando fuiſſe, & notitia Imperij Romani id indicat. Hæc ſumma horreorum eſt.

§. 2. Horreorum duplex erat ſtructura; alia erant ſubterranea, vt Vitr. l. 5. c. 9. Fodiuntur & exinaniuntur, quam altiſſime ſtructiles cloacæ; cum tabulis, complentur ea loca carbonibus, deinde inſuper ſabulo eæ ambulationes ſternuntur, & exæquantur, vt ſint ſictæ. in his ſunt theſauri ciuitatis. Eo enim facile ſal importatur, frumenta publice, priuatimque expeditius congeruntur. Apud Philonem, non in hiſce ſpeluncis, ſed in cœnaculis frumentum aceruatur, eorum parietes amurca inungebantur, & ſolum ipſum. plures feneſtras ad Boream habebant, & illis retia præpanſa.

Comites horreorum.

Horreorum erant non modo curatores, ſed præpoſiti etiam & comites, magnoq; in honore erant; neque enim minoris eſt dignitatis annonam vrbis ſeruare, quam ærarium.

§. 3. Præfectura annonæ à Græcis originem habuit, Athenienſes vocant ὀψονόμους, & σιτώνας, Suidas appellat σιτοφύλακας, aitque fuiſſe quindecim in vrbe, quinque in Piræo. Aetoli ἀγορανόμον dicebant; vt eſt apud Plautum. Nunc principes, qui ſolidum imperium ſpectāt, magno animo inſtituunt, ne annona deſit, omnia enim quæ patiuntur, ad magiſtratus infamiam trahunt ſubditi. Venetus ſenatus curanda annona plebis amorem redimit, neque enim maiorem annonæ curam facile inuenias. E contrario Turcarum Imperator, cum latiſſimas habeat, fertiliſſimasque regiones, quę olim extera quoq; regna cibabant, perpetua fame populum ſubiectum caſtigat. Cum enim imperij duritia, & miniſtrorum rapacitate terram redigat in ſolitudinem, non niſi ignaue colitur; id enim quod ſibi neceſſarium eſt, tantum ſerunt: ſuperflua, aut quę in vſum reponi ſolent, aufert Canonicarius, & Satelles.

§. 4. Partem annonæ curare honorificum olim habebatur. *Magnus panetarius* dictus eſt, ſeu *Præpoſitus panis*, qui piſtores corrigere, pondera examinare; precium tritico ponere conſueuerat.

CAPVT XXVIII.

Tribunorum plebis conſideratio.

Tribunorū poteſtas, in impediendo conſiſtens.

§. 1. TRibunorum plebis ſacroſanctus erat magiſtratus. Ius conuocandi ſenatus habuére, impediendique quicquid obſtare commodis plebis iudicabant, præcipua enim eorum poteſtas erat in obſiſtendo, intercedebant enim & vetabant. Temporis deinde ſucceſſu cõtentionibus perpetuis ita Tribunorum vires inualuerunt, vt conſules in carceres duci iuberent, patriamque ſæpe in extremum diſcrimen conijcerent. Hanc ob cauſam Tribuniciam poteſtatem Auguſtus, alijque imperatores continuam retinuerunt;

Auguſti nõ Tribuni, ſed Tribunicia poteſtate. nuerint, vt imperij annos ex repetita poteſtate tribunicia numerarent. Quamquam autem magna incommoda, perpetuaq; diſsidia ex hac Tribunorum & nobilitatis concertatione naſcerentur, pertinax tamen populi ſtudium eos ſemper retinuit ac defendit. quin & leges imperatoriæ in ciuitatibus defenſores conſtituunt. & nunc quoque in plerisque liberarum vrbium verſantur, niſi vbi patriciorum potentia ſibi cuncta ſubiecit. Defenſorum officium quinquennale fuit, vti apud Romanos cenſorum.

Defenſores ciuitatum. §. 2. Poteſtas eorum varia. Primo, de rebus minoris momenti, & inter tenues iudicabant, vſque ad ſolidos quinquaginta. ita Imper. Valent. & Valens Senecæ defenſori, *Si quis de tenuioribus, ac minuſcularijs rebus interpellandum te eſſe crediderit, in minoribus cauſis, id eſt, vſque ad quinquaginta ſolidorum ſummam, acta iudicialia conficiat. ſcilic. vt ſi quando quis vel debitum iuſtum, vel ſeruum, qui per fugam fuerat elapſus, vel quod vltra delegationem dederat, poſtulauerit, vel quodlibet huiuſmodi, tua diſceptatione, reſtituas. Cæteras vero, quæ digna forenſi magnitudine videbuntur, ordinatio inſinuator ectori.*

§. 3. Ex decurionum ordine non eligebantur, ſed ex ciuibus; ijdem ad Probum. *Defenſores ciuitatum, non ex decurionum ſeu cohortalium corpore, ſed ex alijs idoneis perſonis huic officio deputentur.* Merito ſane; nam Decuriones in ciuitatibus erant inſtar Patriciorum Romæ, aduerſus quos cæteri ciues plebei defenſionem poſtulabant. Itaque ex aduerſariorum corpore non oportebat dari defenſores, ſed ex eis, quorum intererat, plebis commoda ſeruari ac defendi. Illuſtres tamen, & ſpectabiles viri magnis dignitatibus functi honorem capeſſere poterant, modo ex decurionibus non eſſent.

Nemo honorem illum fugere potuit. §. 4. Nemo honorem eum ſubterfugere potuit, non illuſtres, non milites. Nouell. 15. *Interim illud ſciendum eſt prius, vt nulli hominum ſit licentia defenſoris ordinationem declinare, ſed inuicem vniuerſi nobiliores ciuitatum habitatores hoc miniſterium eũ adimpleant. hoc enim & in prioribus temporib. valuiſſe, & in rep. geſtum didicimus. Nulli, nec ſi honoratus ſit magnificentiſſimorum illuſtrium dignitate, hoc declinare concedimus, nec ſi militiam habeat honeſtam: neq; ſi proferat priuilegium ſuum ex diuinis formis: vel ſi pragmatici ſint collati: ſed ſecundũ circulum habitatorib. ciuitatũ, quorum aliqua ratio eſt, hoc implentibus: & dum circulus expletur, rurſus reuertentibus ad ſolicitudinem, & ciuitatis prædictam curam miniſtrantibus: vt in vnaquaq; ciuitate defenſor, iudex potius quam defenſor eſſe videatur: decreto quidem cum iureiurando facto omnium poſſeſſorum in illa ciuitate conſiſtentium, ſed non in hac vrbe degentium. Iuſiurandum vero præbens, quod omnia ſecundum legem ac ius agat, & omnium communiter, confirmandus autem ſicut nunc ex præcepto glorioſiſſimorum noſtrorum præfectorum, in biennii vero adminiſtrans ſolo, & remouendus à cura non habente licentiam clariſſimo prouinciæ iudice remouendi eum: ſed ſi quid videntur agere non recte, nunciare ad glorioſiſſ. præfectos, vt inde ei fiat curæ priuatio, vnde etiam datur. Nulla exiſtente licentia adminiſtratori, aut ipſis defenſorib. vices agentes defenſorũ facere: ſed etiam hoc omnib. eã interdicimus modo. Sed neque proprias vices agentes per ciuitates clariſſimos iudices deſtinare, niſi ipſos defenſores, quos iudicum officium cõplere in ciuitatib. volumus: ipſos quoq; in omnib. diligentiam adhibere ciuitatib. in quibus ſunt.*

§. 5. Tanti putarunt leges eſſe tenuiorum defenſionem. ita Valent. Valens, Gratian. aaa. ad ſenatum. *Vtili ratione proſpectum eſt. vt innocens & quieta ruſticitas, peculiaris patrocinij, defenſoris locorum beneficio perfruatur, & apud eum in pecuniarijs cauſis litigandi habeat facultatem.* Plebi erant vice parentum. Gratian. Valen. Theod. AAA. *In defenſoribus vniuerſarum prouinciarum erit adminiſtrationis hæc forma, & tempus quinquennij ſpatij metiendum: ſc. vt inprimis parentis vicem plebi exhibeas: deſcriptionib. ruſticos vrbanoſque non patiaris affligi officialium inſolentia, & iudicum procacitati (ſalua reuerentia pudoris) occurras: ingrediendi, cum voles, ad iudicem liberam habens facultatem: ſuper exigendi damna, vel ſpolia plus petentium ab his, quos liberorum loco tueri debes, excindas: nec patiaris quicquam vltra delegationem ſolitam ab his exigi, quos certum eſt, niſi tali remedio, non poſſe reparari.* *Officia defenſorum.* itaque hoc vnicum remedium contra tot quæſtores, exactores, agentes in rebus pauperibus conſtitutum eſt. Ius prehenſionis habuerunt, Nouel. 5. c. 6. Hæc enim defenſioni neceſſaria eſt, quam ob cauſam & tribuni plebis eam ſortiti ſunt. Imo diſciplinam curabant. vt Valent. Theod. Arcad. AAA. *Per omnes regiones, in quib. fera & periculi ſui conſcia latronum feruet inſania, probatiſſimi quiq; & diſtrictiſſimi defenſores adſint diſciplinæ, & quotidianis actib. præſint. qui non ſinant crimina impunita coaleſcere, remoueant patrocinia, quo fauorem reis, & auxilium ſceleroſis impartiendo maturari ſcelera fecerunt.* ¶ Deprehenſos ad iudicem dirigunt. Arc. Hon. The. AAA. *Defenſores ciuitatum oblatos ſibi reos in ipſo latrocinio vel congreſſu violentiæ, aut perpetrato homicidio, aut ſtupro, vel raptu vel adulterio deprehenſos, & actis publicis ſibi traditos, expreſſo crimine cum his, à quib. fuerint accuſati, mox ſub idonea perſecutione ad iudicem dirigant.* *Poteſtas turbandæ ciuitatis, defenſoribus aufertur.*

§. 6. Ne tamen more Tribunorum præter officium ſæuirent, proſpectum fuit. *Defenſores nihil ſibi inſolenter, nihil indebitum vendicantes, nominis ſui tantum fungantur officio. Nullas infligant mulctas, ſeueriores non exerceant quæſtiones. Plebem vel decuriones ab omni improborum inſolentia, & temeritate tueantur: vt id tantum, quod eſſe dicuntur, eſſe non deſinant.* ¶ Præcipuè contra ſuſceptorum fraudes & rapinas officialium incumbebant. Honor. & Theod. *Defenſores ita præcipimus ordinari, vt ſacris orthodoxæ religionis imbuti myſterijs, reuerendiſſimorum epiſcoporum, nec non clericorum & honoratorum, ac poſſeſſorum & curialium decreto conſtituantur. de quorum ordinatione referendum eſt ad illuſtriſſimam prætorianam poteſtatem: vt literis eiuſdem magnifica ſedis eorum ſolidetur auctoritas. Quod ſi quid à qualibet perſona contra publicam diſciplinam in læſionem poſſeſſorum fieri cognouerint defenſores, referendi habeant poteſtatem ad illuſtres ac magnificos viros præfectos prætorijs, & illuſtres viros magiſtros equitum & peditum, magiſtros etiam officiorum, & comites tam ſacrarum largitionum, quam rerum priuatarum.* *Defenſores etiam conſenſu epiſcoporum conſtituunt.*

§. 7. Cum vero aliquando fieret, vt præuaricarentur, & pro defenſorib. hoſtes fierent, vel auaritia, vel potentioris metu, & affinitate, magna cura quæſiti ſunt idonei; adeo vt epiſcoporum etiam ſuffragijs ſtatuerentur. ita ijdem imperatores decreuerunt. *Iubemus cura ac ſolertia defenſorum, minime poſſeſſores maiorib. menſuris & ponderibus à ſuſceptorib. prægrauari: ſed eos deprehenſosq; ad iudicium dirigi cum ipſo commiſſæ fraudis iudicio.*

Illud

Illud etiam fieri permittimus, vt ſi prouincialibus noſtris conteſtari iniurias, ſeu læſiones ſuas cupientibus, actorum confectio à defenſoribus denegetur, licentia eis tribuatur querela propria libellum conſcriptum, eo tempore, quo fuerat conteſtandum, in frequentioribus ciuitatum locis proponendi conueniendiq́; ſcribas, tabularios, & cætera officia publica commonendi, per quæ libellum colligi oportebit, vtq́; tanquam ſupra memoratis perſonis ſub actorum confectione ingerendi, quorũ quæſtione fides poſſit inquiri, qua probata, in eos, quos geſtorum petitam confectionem negaſſe conſtiterit, vigor iudiciarius exeratur.

Defenſorib. ſublatis reſpubl peryt.

§.8. Denique ne more Tribunorum Remp. turbarent, ita eorum officia agitata ſunt, vt poteſtas tandem deſierit, & afflictis tenuibus Reſp. perierit. Defenſores etiam rerum Eccleſiaſticarum conſtituti ſunt, quos ἐκδίκους & ſyndicos dixerunt, quorum hodie in Rep. & Eccleſia magna eſt auctoritas. horum officium eſt, ἐκ πάσης τῆς ἀδικίας τὰ πράγματα ἐκδικῆται ἐλεύθερα, vt negotia, cauſas ab omni iniuſtitia liberent. Nunc perpetuum eſt munus ſyndicatus, olim erat περιοδικὸν πολίτευμα, in orbem rediens magiſtratus.

Syndici.

§. 9. Nulla re alia magis fatalis omnium Rerump. interitus quam hoc defenſorũ magiſtratu. Principio ne infirmiores à validiorib. opprimerentur reges populi crearunt, magno eos potentia & honore inſtruxerunt; Poſtquam illi beneficia in eius perniciem verterunt, ab optimatib. contra reges præſidia quæſierunt, cum illi quoq; nihilo regib. viderentur eſſe mitiores, è ſuo corpore tribunos fecere, vt quibus commune eſſet periculum, accuratior eſſet cura defendendi. ſed duplex in illis error; vel enim reguntur à multitudine potius, quam regunt; vel in gratiam potentium plebis libertatem opprimi ſinunt. Ita nuſquam tuta fides, niſi vbi mores boni. Tribunis plebis adiuncti ſunt Aediles plebis, quorum permiſſu iudicant, plusquam per legem liceat, poſsidentibus diem dicunt, contra luxum fœminarum leges ſtatuunt, fœneratores coercent, frumenti etiam curam habent.

Aediles plebis.

§. 10. Magiſtratus ſuos habebant municipia, & aliæ ciuitates, conſtabãt è curialib & principalibus, quamuis principales proprie dici ſolebant qui magiſtratu functi eſſent. Sub extrema imperij tempora conſules ſuos habuère. Priſcis ſæculis duumuiros vocarunt; quorum loco alij quinque viros maluerunt. Demarchos & ἄρχοντας græce ſerò appellarunt. Italicorum nonnulli dictatores, vel ędiles. ab his, niſi præſides, atque adeo ipſe imperator animaduerteret, grauiſsime reſp. affligebantur, nam è nobilitate ferè creabantur, & egenis erant infeſti. Hinc factum eſt, vt quemadmodum Romæ Tribuni, ita in vrbib. defenſores eligerentur, qui plebeculam tuerentur. Vt vero lector animaduertat, quanti referat defenſorum habere multitudinem, & ſincere defendi infirmos, quæque fuerit ſub imperio Iuſtinian. defenſorum conditio, legenda eſt Nouell. 15. *Niſi velociter reuocemus curam defenſorum, per competens officium: nec ipſam vlterius antiquorũ nominum habebimus veritatem. alijs ſiquidem alia ſunt ab antiquitate nomina ſignificatiua à parte rerũ: hoc autẽ defenſorum nomẽ prisè demonſtrat antiquitatem aliquos præpoſuiſſe rebus, quatenus ex omni eas iniuſtitia vindicarent liberas. Siquidem & propter hoc paterna voce, defenſores eos vocamus, quatenus eripiant à malis iniuſtitiam patientes. Nunc autem hoc defenſorum nomen valde conculcatum eſt in multis noſtra reip. partibus: Et ita contemptum, vt in iniuria quidem potius quam in qualibet iaceat honeſtate: ſiquidem ſiunt viri quidem obſcuri, decreta vero ſuper eis miſericordia magis quam electione inſciuntur, quibus enim non eſt victus & vita ſufficiens, iſti defenſorum emendicantes ordinationem ad hanc accedunt curam: & pro alea quodam luſu, iudicium ſubiacet voluntatibus. Deniq; remouet eos quando voluerint, aut nihil, aut parviſſimum delinquentes: & alios in illorum prouehunt officium, quaſi loci ſeruatores eos defenſorum facientes & hoc in anno frequẽter in pluribus hominibus agentes, vt & officiales, & ciuitatum iudices, & harum habitatores, in nouiſſimo contemptu defenſores habeant; Quæ vero aguntur ab eis, ad inſtar non actorum ſunt. ſi enim impetrauerint prouinciarum iudices, nequaquam præſumunt quædam geſta, monumentorum conficere apud ſemetipſos per omnia ſeruientes eis defenſores, & illorum nutibus intendentes ſolis. Si vero quædam conficiuntur, primum quidem etiam hæc venundant: deinde cum nullum habeant archiuum, in quo geſta apud ſe reponant, deperit quod conficitur, & nequaquam inueniet apud eos plurium temporum poni monumentũ vllum penitus: ſed ad hæredes eorum, aut alias ſucceſſiones hi monumentis agentes, geſta quærunt: & horum quæquidem inueniuntur nulla fide ſunt digna: alia vero pereunt, & in tantum cadunt, vt in ſimilitudine non actorum ſint. Nos igitur quoniam de iudicibus bene diſpoſuimus, & maiores poteſtates eorum ingentibus fecimus, & procul ab eis eſt inſpectio ciuitatum: propterea credimus oportere etiam de defenſoribus conſtituere. ſit enim ſic congruentia vtilis, ſi indicium ſumant officium, ciuitatum defenſores: & prouinciæ præſes videbitur quidem iudex iudicum potius eſſe, & hoc honeſtior, præcedentium apparere. quanto enim quilibet præeſt melioribus, tanto maior ipſe & honeſtior eſt.*

Defenſores iuſtitia vindices.

Defenſores præuaricantes.

§. 11. Eam ob cauſam in vtraque India prudentiſsime conſtituti ſunt à Regibus Hiſpaniarũ defenſores & Patroni Indorum, qui eos à militum, præfectorum, præſidumque rapacitate, & crudelitate tuerentur. Quam in cauſam Epiſcopi, & prælati vehementer, & ſerio incubuerunt.

CAPVT XXIX.

Quæſtorum & adminiſtratorum ingens cura.

Quæſtorum varia genera.

§. 1. QVæſtorum apud veteres fuère duo genera, Vrbani, & Prouinciales; Vrbani dicti ſunt, vel ærarij, vel parricidij, ſeu capitales. nos hoc locõ, non de criminum quæſitoribus, ſed de Aerarijs magiſtratibus agimus, qui patrimonium Reipub. tractant. Nulla in re maius eſt periculum, nuſquam facilior etiam viris conſtantibus lapſus. Sapientiſsime dixit Sapiens. *Beatus vir qui inuentus eſt ſine macula, & poſt aurum non abijt, nec ſperauit in pecunia theſauris. Quis eſt hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita ſua.* Magnam pecuniam, magna lucri occaſione, longo tempore accipere, expendere, ſine culpæ ſuſpicione arduum eſt; non vſurpare vnam ex mille artibus prædandi, quæ ſunt in promptu animi eſt integerrimi. Cum ea quæ vel lego facta, vel audio fieri, in nullo officiorum plures admitti fraudes, maiores aut frequentiores pœnas infligi animaduerto.

Lubrica eſt pecuniæ tractatio.

§. 2. Quæſtura anno viceſimo ſeptimo dabatur

Digitized by Google

Rex pauper ſibi eſt quæſtor.

tur, poſt dena ſtipendia. Initia alij ad Romulum, alij ad Tullium Hoſtilium referunt. Verum initia exigua vt in paupere regno fuiſſe neceſſe eſt. Sibi enim quæſtores eſſe poterant duo illi paſtores, cum

Vnus erat fratrum, maxima regna ſocus.

Valerius cum ærarium conſtituiſſet, duos quæſtores comitijs curiatis creauit, Sig. l. 2. de antiq. iure ciuium Romanor. Vide π. l. 1. t. 13. *de offic. Quæſtoris.*

Officia Quæſtorum.

§. 3. Quæſtorum officia erant omnia quaſi priuata, imperium enim nullum habebant, non vtebantur ſella curuli, non faſcibus & lictoribus, neminem ad dicendam cauſam citare, neminem prehendere illis licuit, à priuato quolibet in ius vocari poterant. Hoc ſolum commune cum magiſtratibus habebant, concionem vt conuocare poſſent. Dionyſ. l. 8.

Curæ quæſtorum committebatur ærarium, & vectigalia populi Romani, pecuniam publice priuatimque erogabant, in ærarium recondebant, in tabulas accepti, & expenſi referebant.

Legatos excipiebant, hoſpitium, & Lautia præbebant, munera commeatumque præſtabant, etiam veſtimenta, curabantque ne quid ipſis, comitibuſue deeſſet. Aegrotantium etiam curam ſuſcipiebant, & ſi morerentur, funus publico ſumptu faciebant. Senatuſconſulta etiam conſeruabant, ſed hoc ad eos munus ſero translatum eſt.

Duo quæſtoribus honorifica conceſſa fuère; Primum quod conſuli in bellum ituro ſigna militaria ex ærario depromebant; Alterũ quod triumphum petituros oportebat apud Quæſtores iureiurando aſſeuerare de hoſtium occiſorum numero, ciuiumque, vere ad ſenatum eſſe relatum.

Patricia dignitas fuit.

§. 4. Quæſtores primum creati ſunt ex patricijs, poſtea communicata plebi poteſtas. Liu. l. 4. inſigne memorat exemplum populi contemnentis tribunos ſuos, & nobiles eligentis. Doluere hac contumelia accenſi omnes tribuni; *Ante omnes Pompilius, Antiſtiusq́; Quidnam id rei eſſet?* (inquiunt) *non ſuis beneficijs, non patrum iniurijs, non denique vſurpandi libidine, cum liceat quod antea non licuerit, ſi non tribunum militarem, ne quæſtorem quidem quenquam ex plebe factum: non valuiſſe patris pro filio, fratris pro fratre preces, tribunorum plebis, poteſtatis ſacroſancta ad auxilium libertatis creatæ.*

Conſules comitati ſunt.

Poſtea creati quæſtores qui conſules in bellum comitarentur, quique neceſſaria exercitui præberent. Locus illi deſignatus quæſtorium dicebatur; apud Liu. l. 10. *A tergo caſtrorum decumana porta factus impetus; raq́; captum quæſtorium. Quæſtorq́; ibi L. Opimius Panſa occiſus.*

Quæſtorum in prouincia dignitas

§. 5. Proconſules, & Proprætores ſuos in prouincijs quæſtores habuere. Las etiam ſortiebantur quemadmodum ipſi conſules. Lictoribus illi ad maieſtatem imperij repræſentandam vſi ſunt. Toga etiam prætexta vtebantur, ius dicebant, recuperatores dabant, Prætores aliquando imperium illis mandabant; Alioqui proprium illorum munus erat pecuniam ex ærario acceptam, ſtipendia exercitibus, cohorti prætoriæ, legatis viatica dare. Pecuniam vectigalem exigere, atque in ærarium referre. Non eodem tempore ſemper cum Proconſulibus & Proprætoribus prouincias adibant. Hinc apparet, quanta abſtinentia, quanta integritate quæſtores præſertim Prouinciales eſſe oportuerit, qui cum tanta poteſtate fortunis ſociorum imminebant.

Comes ſacrarum largitionũ.

§. 6. Nomen quæſtorum poſtea mutarunt Imperatores, officium enim poteſtatemque quæſtoris comites ſacrarum largitionum tenuerunt. Huic enim cura theſaurorum principalium erat demandata, hæc ratio principi ad liberalitatẽ exercendam ſuppetebat. Ex theſauris enim omnes principis liberalitatem exſpectant, & principem decet opes ad liberalitatem, non ad auaritiam tenere. Arcad. & Honor. ſcribunt Limenio comiti ſacrarum largitionum c. 1. t. 32. *Breues etiam quadrimenſtruos ad officium palatinum noueriut dirigendos, aurumq́; exactum ad ſacras largitiones, ſine vlla dilatione eſſe mittendum.* Habebat ille plures comites per prouincias diſpoſitos, qui pecuniæ conquirendæ præerant. Nam comites metallorum, commerciorum, veſtiariorum, ita rationales ſummarum, theſaurorum præpoſiti, procuratores monetarum, procuratores Gynæciorum, (ita textrinas ſacras vocabant) item procuratores Baphiorum, & quicquid pecuniæ faciendæ opportunum erat, ad comitem largitionum pertinebat.

Officium comitis ſacrarum largitionum.

Monetæ cudendæ præerat; agebat enim vt vultis principis metallis vſualib. imprimeretur. Caſſ. l. 6. for. 7.

Hinc ſacra mandantur opes, orbisq́; tributa
Poſſeßi, quicquid fluuijs euoluitur auri,
Quicquid inte procul venas rimata ſequaces
Abdita pallentis fodit ſolertia Beßi.

Plures quæſtores eſſe conuenit, ne furta celari poſſint.

§. 7. Aliarum gentium non diſsimilis erat conſuetudo. Magiſtratus apud Athenienſ. erant Ταμίαι decem numero. Eorum officium deſcribit Harpoc. Παραλαμβάνουσι δ' οὗτοι τό τε ἄγαλμα τῆς ἀθηνᾶς, καὶ τὰς νίκας, καὶ τὸν ἄλλον κόσμον καὶ τὰ χρήματα ἐναντίον τῆς βουλῆς, εἰσὶ δὲ τινὲς καὶ τῶν τριηρῶν ταμίαι. *Accipiunt* (illi quæſtores) *ſtatuam Mineruæ & victorias, aliumq́; ornatum, & pecuniam in conſpectu ſenatus. ſunt autem & triremium quæſtores*; Hinc illæ Romanæ leges. Hinc aliarum gentium γαζοφύλακες ἐπιμεληταὶ τῶν θησαυρῶν, καὶ δημοσίων χρημάτων, θησαυρῶν προεστῶτες, ἐπιτροπεύοντες τοὺς θησαυρούς, ἔπαρχοι καταλόγων. Talis l. 2. Mach. c. 3. Heliodorus. ὁ ἐπὶ τῶν χρημάτων ὁ βασιλέως. *Qui erat præpoſitus Gazæ regis.* Nomen quæſtoris poſtea non exoleuit, etſi officium in alios translatum fuerit. Codinus ait ſuo tempore quæſtorem officium non habuiſſe, olim habuiſſe. Apud Menãdrũ de legat. Gaianus mittitur ad Perſas inter regios patres exiſtens, καὶ τὴν λεγομένην κοιαίστωρος οἰκείαν ἀρχήν. *& quæſtoris exercens imperium* An tum forte reſtitutum? an ἀρχὴ fuerit ſine functione, & nomen duntaxat dignitatis? Conſtat ſane comitem largitionum & quæſtorem eodem tempore fuiſſe. vt l. 12. cod. t. 6. *Qui ex quæſtura honore, aut officiali magiſterio, aut comitiua vtriuſque ærarij noſtri attonito ſplendore viguerunt, acclamatione excipiantur ſolita, nec prætereantur vt incogniti. Dat. 8. Kal. Iul. Theſſalonicæ Gratiano V. & Theodoſio I. AA. Coß.* ita decretum eſt à Gratian Valent Theod Auguſtis.

Quæſtorij quo modo dicti.

§. 8. Quæſturij erant, partem aliquam quæſturæ tractantes; λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ, qui latinis nominatur *rationalis ærarij militaris.* Zonar. T. 3. Deinde dicti *Theſaurienſes*, qui pecunias in ſingulis prouincijs aſſeruabãt, donec ſtato tempore ad comitẽ ſacrarum largitionum trãſmitterent; Eorum fidelitati præcipue proſpectum erat, quod ſatiſdare oporteret.

Tertio omnibus prouinciarum rectoribus id vnicè incumbebat, vt tributa curarent, tutoque

ad

ad comtem largitionum mitterentur, vt Nouell. 134. Imo ne aſyla quidem tueri quemquam poterant, vt eſt à Iuſtiniano decretum Nouell.17. *Publicorum vero tributorum exactiones etiam intra templa decenter fieri procurabis: quoniam fiſcalium ratio & militibus, & priuatis, ipſiſque templis, & cuncta Reipublicæ vtilis & neceſſaria eſt. Auxiliabuntur tibi etiam amabiles Deo Eccleſiarum defenſores & œconomi: nullum horum, qui fiſcaria tributa exigunt, abripientes exactioni, ſed neque permittentes violentum aut ſeditioſum aliquid pati exactionem inferentes, ſcientes quia ſi quid tale geſſerint, de ſuo ſatisfacere fiſco cogentur.*

Diœceta. Quarto, quia colligendis tributis præſidibus erant additi *Diœceta.* διοικηταὶ nominabantur, magnus autem Diœceta ad quem collecta vectigalia deferebant. Magnus Diœceta qui Conſtantinopoli verſabatur, videtur Quæſtor generalis fuiſſe, & forte comitis largitionum officium aliquando tenuit, aut eius vices.

Quinto. Quandoquidem fraudum finis nunquam erat, & fiſcus multos aſſertores habebat,
Diſcuſſores. conſtituti fuere & alij λογοθέται, quos diſcuſſores vocabant, qui rationum publicarum erant diſceptatores, inique grauatos ſubleuabant, modum vectigalium interdum definiebant, Theodoſiana de illis lex exſtat. l.2.c.de Iudæis.

Eadem de cauſa exactores; ſeu executores, quocunque iure miſſos omnia innouare præſidi oportebat. Ita ſtatuerunt Arcad. & Honor. AA. c.12.t.61. *Ne per diuiſas prouinciarum partes aut palatinus exactor accederet, aut illuſtrium virorum apparitor vagaretur, vel militaris terror inferret ſeruitudinem, hac lege ſancimus, vt omnes memorati intenti ſint ad prouinciæ rectorem, & cum eo agant: illo inſiſtente, diſponente, & agnoſcente, & ſuo periculo rem peragant, & impleant vniuerſa. Dat. 17. Kal. Iul. Mediol. Olybrio & Probino Coſs.*

Imo iudici quoque probare cauſam ſuam debet. ita ijdem ſtatuerunt. *Siue ex prætoriano officio, ſiue illuſtris comitiuæ ſacrarum largitionum, nec non*
Iudex de fraude quæſtorum cognoſcit. *& rei priuatæ noſtræ militia, vel ex quacunq; apparitione ad quamcunq; neceſſitatem profligandam quis fuerit deſtinatus, ſciat ſe intra anni metas debere collectis ratiocinijs ad proprium iudicem remeare, eiq; ſuã efficaciã oſtendere, & quid in eius inſtantia exactum fuerit, quidue in debitis habeatur, & penes quos reſederit, vel cuius culpa, aut qua cauſa in eadem prouincia fuerit derelictum. Quod ſi exacto ſpatio annis in eiſdem regionis viſceribus prædator inſidians, deprehenſus fuerit remorari: tunc abſolutus cingulo militiæ abijcietur, primoribus eius militiæ decem librarum auri multa propoſita, ſi redire diſſimulet: & per vices officiorum ligatus ferreis nexibus, cura prouincialis officij, ad debitum mittatur examen: nec ei liberum ſit, vt hoc ſe priuilegio aut occaſione defendat, quod ſibi aliud negotium, vel aliam neceſſitatem poſt iniunctam eſſe cauſetur, cum ijſdem licentiã auferamus in eadem prouincia continuare exactionem. Dat. 10. Kal. Oct. DN. Theo. A. VIII. & Pallã Coſs.*

Sexto. Eiſdem legibus obnoxij erant, qui mit-
Mittendarij, Canonicarij, Arcarij. tendarij, & canonicarij dicebantur. Arcarij quoq; non cuſtodiendis modo; ſed exigendis quoque tributis inſtituti fuere.

Magiſter. Septimo. Varietas negociorum etiam alium magiſtrum in hoc genere conſtituere coegit; erat ille *Magiſter cenſus*, apud illum profeſsiones, teſtamenta, donationes publicabantur. Cenſuales illi parebant. Eorum erat publicis actibus adeſſe, ea ſeruare, editores munerum apud eos pecunias, & præmia deponebant. Qui in re vero maxime occcupati fuerint cenſuales, ex Nou.17. cõſtat. *Coges autẽ publicos exactores in ſuis de ſuſceptis*
Agrorum magnitudinem cognoſcebant *manifeſta facere omnia in quibus ea dederunt, neutro quantitatem zygocephalorum, aut iugorum, aut iugalium, aut quolibet modo per regiones nuncupantur: & pro quibus hæc & qualibet prædijs exigantur, & datorum quantitatem, ſiue in ſpeciebus, ſiue in auro. Et interminaberis eis, & magnum damnum, & manus amputationem, ſi hoc quod præcipitur quidem ſemper, vſq; nunc autem non cuſtoditum eſt, non deinceps omnib. ſeruent modis. Si vero (vt aſſolet) declinationem inueniant aliquam, dicentes non poſſe iugorum poni quantitatem: maxime quidem eos malignari putãmus: ſed tamẽ nihil hinc lædatur fiſcus, nec collatores: fiſcus enim ſine præiudicio omnia ſua percipiat, & ſolenniter celebrata ſuſcepta percipiant ij, qui hæc exoluerint, nihil exigendi amplius. Cauſa vero in nullo lædatur, & ſecundum conſuetudinem quidem tributa ſoluantur ab eis, & inferantur fiſco. Nuntietur autem ad glorioſiſsimos noſtros præfectos de iſtis primitus cogendis cenſualib. nuncupatas expoſitiones ſubtiliter dare, vt ex hoc fiat cauſa diiudicatio: Et ſic interim ſecundum conſuetudinem quidem datis fiſcalibus incunctabiliter inferendis, quicquid in ijs quæ dubitantur, glorioſiſsimi noſtri præfecti iudicauerint, in ijs quæ controuerſa ſunt, hæc valere: neceſsitatem habentibus exactoribus, poſt cognitam veritatem ſuper his quæſtionibus, & in iuris de cætero quantitatem zygocephalorum, & aliorum omnium deſcribere, ſecundum quod à nobis iam ordinatum eſt.*

§ 9. Curialium officia non omnia diuerſa e-
rant: quamuis enim honoratiſsimi ciuitatum eſ- *Curiales tributa exigebant,*
ſent, ſenatuſque & nerui vrbium, exigendi tamen tributa onus ſuſtinere cogebantur, quin & crebro dum feſtinatur fiſci vtilitas pro debitoribus ſoluere cogebantur. Decuriones etiam vocabantur, adeo imperium nummis congregandis incubabat, vt omnes pene eſſent in magiſtratu quæſtores, aut eorum adiutores. Hanc ob cauſam omnes prædandi rimas ſectabantur, & veſtigabant Decuriones, vt ne damnum facerent. Vere
Saluianus lib.4. *Romana Reſpublica, vel iam mortua,* *Tributis mortua Reſpublicã.*
vel certe extremum agens ſpiritum, ea parte, quã adhuc viuere videtur, tributorum vinculis, quaſi prædonum manibus ſtrangulata moritur. Anaſtaſius Imperator vindices conſtituit, vt iniquas Decurionum exactiones inhiberet, & ipſi exigeret, ſed illi prædæ dulcedine illecti importunius graſſati ſunt, vt merito eos Iuſtinianus amouerit, Decurionum honos erat, non poſſe plebeiorum tormẽtis ſubijci. Si pecuniam publicam interuertiſſet; plumbatis vapulabant. Suſceptorem Decuriones ſuo periculo nominabant, qui tributa conquireret, pro quo ſatiſdare cogebantur, qui eum nominaſſent, aut conſenſiſſent. Ille non modo pecuniam, ſed frumenti quinquageſimam, hordei quadrageſimam, vini & lardi viceſimam in horreis recondebat. Verum quæ fuerit ratio Decurionum & Vindicum explicatur Nouell. 38.
Qui Rempublicam, olim nobis diſpoſuerunt, exiſtimauerunt oportere ſecundum Regiæ vrbis inſtar adunare in vnaquaque Ciuitate nobiles viros, & vnicuique Senatus dare curiam, per quam debuiſſent agi quæ publica ſunt, atque omnia fieri ſecundum ordinem. Sic itaque res floruit, ſic fuit clara, vt magna & populoſa domus curialium eſſent, multitudine quidem exiſtente curialium. Quod autem functionum videbatur eſſe onus, nulli omnino intolerabile exiſtebat: Nam quod in multitudinem diuiditur, onus inſenſibile propemodum facit eis, qui hoc ſuſtinent. Quando autem per partes quidem cœperunt ſe eximere
Abuſus per vindices inductus.

albé

albo Curiæ, & occaſiones inuenire per quas liberi hu efficerētur, ſic paulatim diminuta ſunt Curiæ innumeru excogitatis occaſionibus, per qua potuiſſent ſpecialia quidem bene habere, communia autem & publica diminui. Propterea ad paucos viros redacta ſunt functiones, & illis facultates commouerunt, & ciuitates ita diminuta ſunt, vt ſub iſtos perditos Conductores, quos Vindicos vocant, redacta Curia, contigerit Reſpublica plena quidem defectibus, plena vero omni iniuſtitia fieret. Hac nos ſæpe perſcrutantes, æſtimauimus oportere medelam rei adhibere, & quantum nos in hoc laboramus, tantū omnem adinuenerunt curiales artem aduerſus ea, quæ rectè iuſteque ſancita ſunt, & contra fiſcum. Dum enim vidiſſent compelli ſe omnimodo Curiæ ſeruare quartam partem, & hoc vix per noſtras leges impoſitum, cœperunt diſcerpere proprias facultates, quatenus minus idonei deficerent, & non quartam portionem, ſed omnem continuo paupertate ſuam Curiæ derelinquerent. Denique quoniam ipſis corporibus Curiam defraudare voluerunt, rem omniū turpiam adinuenerunt, à nuptijs legimis abſtinentes, vt eligerent magis ſine filijs, quam ſub lege deficere, aut generi ſuo vel Curiæ inutiles apparere. Dura fuit omnino Decurionum conditio, ita vt multi armatam ſequi militiam mallent, vt conſtat ex cap. 12. t. 34. Interdum latebant pertinaciter, ac tum bona eorum his qui ad duumviratus munera pertinebant, permittebantur; cum igitur tot modis ad Decurionatum cogerentur, conſtat eius adminiſtrationem perdifficilem fuiſſe.

Decurionū onera.

§. 10. Hodie commodius hiſce rebus prouiſum eſt, maxime vbi inter multos tractatio nummaria diuiditur; nam inter eos ſemper aliqui inueniuntur, qui fallere nolint, & propter eos alij, vel non poſſunt, vel non audent. In Regno Franciæ eſt Conſilium, quod vocant *Financiarum*, in quo Quæſtores, & Superintendentes; Eſt etiam curia auxiliorum, ſeu obiationum. Carolus Sextus Franciæ Rex vectigal vino, alijſque mercibus impoſuit, quod vt leuius ferrent, populi *auxilium* vocauit; illi præpoſuit duos Clericos, & duos Laicos notæ integritatis ac fidei; deinde ortis controuerſijs Epiſcopus Præſes, tres Conſiliarij cum Procuratore, & Aduocato generali adiuncti ſunt. Poſtea in alios translata ſunt iſta iudicia, auctus numerus Conſiliariorum, ac Præſidum, à Carolo Septimo, Ludouico Duodecimo, Henrico Secundo. Interim Magiſtri computorum, receptoreſque pecuniarum rationem reddere tenentur in camera, cuius Procurator de criminibus rationalium, & Theſaurentium cognoſcit.

Fures publici ſibi nō fidunt.

Conſilium Financiarum.

Rationes oprime Conſiliarys redduntur, quia omnes corrumpi nō poſſunt.

Recte etiam conſtitutum eſt, vt quatuor Theſaurarij generales Domanij peragrent Prouincias commiſſas, & de minoribus Theſaurarijs cognoſcant.

Nihil pernicioſius quam habere Theſaurarios partium caſualium, qui pecuniam pro officijs, & dignitatibus expenſam recipiant. Hoc iam felici initio ſuſtulit Ludouicus XIII.

Theſaurarij caſuales.

Nec præteriri debet, quod ærarij præſes, & quaſi ſupremus Quæſtor, ſeu Comes largitionum apud Francos vocatur Theſaurarius parcimoniæ; vt indicent nulla re magis creſcere Theſaurum Regium quam parcimonia, & frugalitate Principis. Illius munus eſt, Theſaurarijs belli ſtipendia ſoluenda mandare. Qui id per Commiſſarios, & ſolutores faciunt, quibus adiuncti ſunt Antigrapharij.

Theſaurarius parcimoniæ.

§. 11. ἀντιγραφέων ſeu Antigraphariorum vti nunc appellantur vetuſtiſsima eſt origo. Monet Ariſtoteles, vt pecuniæ publicæ præſentibus ciuibus tradantur, & Antigrapha conſcribantur, ne interuerti poſsint.

Publica pecunia, ſit publica cuſtodia.

Hi perpetuo adhærent Receptoribus, Theſaurarijs, Suſceptoribus, Peræquatoribus, vt fraudes impediant. Parum itaque à vetere Republica receſsit Gallia, & vbi mutauit, rectius ſtatuit. Primo quidem Theſaurarium habet, deinde de tributis non iudicat Præſes, aut Quæſtor, ſed Conſilium, cuius in hac cauſa ſemper eſt ſincerior ſententia. Deinde quatuor habet generales receptores indictarum contributionum, in ſingulis Electionibus duo ſunt Receptores, qui ad Generales pecuniam ſuæ Prouinciæ deferunt. Hi quoque iuuantur à Peræquatoribus, qui ex æquo bonoque per parœcias pro cuiuſque facultate tributa patiuntur, colliguntque. Quæ ſi omnia per viros integræ vitæ, & iniquitatis oſores adminiſtrentur, ingens pecunia, ſine ſubditorum moleſtia colligi poteſt.

Neque diſsimile eſt Belgij quæſtorium: Rem enim pecuniariam tractat Conſilium Financiarum, in quo Theſaurarius, & Receptor præcipuæ auctoritatis ſunt. Omnes publicos ſumptus illud Conſilium dirigit. Habetque annexam cameram rationum, in qua ſeptem Magiſtris rationum omnes alij, quibus pecunia commiſſa eſt, reddere rationem coguntur.

§. 12. Hiſpanis in varijs Regnis diuerſæ quæſturæ ſunt, in ipſo Palatio eſt Conſilium, quod vocant Haziendæ, in illud conueniunt per hebdomadam aliquoties, tres Quæſtores, quos vocant Cantadores, & à dignitate vocantur Maiores, quibus totidem Quæſtores minores adiunguntur, cum Secretario, Relatore, Conſiliarijs Cameræ. Materia deliberationum ſunt omnia vectigalia, debita, eorumque ſolutiones, hypothecæ, alienationes, recuperationes.

Hiſpanis Quæſtores.

Ab eiſdem Quæſtoribus adiunctis alijs quatuor Auditoribus, & vno Secretario controuerſiæ de pecunia deciduntur. Atque illud Conſilium dicitur Cantadoriæ.

Alios habent ijdem Officiales, cum in Conſilium conueniunt, quos vocant Cantadores de Cuentas in eo enim omnium Prouinciarum, Regnorumque reditus conſignantur, rationeſque dantur accepti, & expenſi.

Cantadoria.

§. 13. Genuenſium Quæſtores Rempublicam conſeruant, & augent, in hunc modum rationem deſcriptam inuenio. *Quo vero (Bell. T. 3.) ad erogandam Reipublica pecuniam ciues alacriores redderent, creditoribus, aſsignatis certis hypothecis & reditibus, è frumenti, vini, aut aliarum rerum vectigalibus. &c. cauebatur. Et hic quaſi Reipublica cum priuatis hominibus contractus, Compera dicebatur, additumque, vt qui centum libras mutuo dediſſent, in hac velut Societate vnum locum, qui ducentas, duos locos teneret, & ſic deinceps: adeo vt Comperæ, ſiue Societates eiuſmodi valde multiplicata fuerint, quarū alia dicebantur Capituli, alia S. Pauli, alia ſalis, &c. Harum vnaquaque ciuibus quibuſdam adminiſtrabatur, quorum erat operam dare, vt creditoribus rectè ſatisfieret, & rationes inter hos & Rempublicam iuſte ſeruarentur. Quum vero, vt fieri ſolet, è multitudine magna nata eſſet confuſio, decretum fuit, vt omnes in vnum corpus redigerentur, cui Compera ſiue Camera à D. Gregorio nomen indutum, eiuſque cura quibuſdam itidem Ciuibus commiſſa eſt: qui cum ſingulari induſtria & prudentia munus ſibi iniunctum adminiſtrarent, publica vero neceſsitates, magnos requirerent ſumptus, Locariorum (ſic enim ſupra diximus*

Genuenſiū Quæſtores, Reipublica ſunt Conſeruatores.

mus nomi eos, qui in hanc Societatem admittun-tur) u ... us valde creuit, adeo vt oppignorata ma-gna pub ... um redituum parte, Officij huius cura & negoti ... rum in modum aucta ſint, & oppida etiam & ter ... ria eius ditioni acceſſerint. Inde factum vt Soci ... hæc primum ab ipſa Republica, deinde à Pō-tifi ... Imperatoribus, & alijs ciuitatu dominis m ... priuilegia impetrarit, ſic vt quamuis hoc offi-ci ... ab ipſa Republica, & ijs qui palatium guber-... , dependeat, nihilominus tamen Vrbano Magi-... atui ſubiecta non ſit, ſed omnes etiam, qui partem ... liquam Reipublicæ capeſſunt, eius priuilegia inuio-lata ſe ſeruaturos promittere & iurare cogantur. Vt vero in alijs fere rebus principia valde tenuia ſunt, & contempta, temporu vero ſucceſſu paulatim ad perfe-ctionem contendunt. Ita in hoc quoque officio ſiue Ma-giſtratu accidit, cuius hodie multo melior & perfe-ctior eſt forma quam olim fuit. Quantum enim ad comparationem vtilitatu ſiue emolumenti à Locato-rio percipiendi attinet, non tam certum quid eſt præ-finitum, aut determinatum, vt olim, ſed pro ratione reditus, & ſumptuum, itemque ad conſeruationem earum rerum quarum cura Officio huic commiſſa eſt, & prout vectigalia fructuoſa fuerint vel minus, om-nia dirigun ur, quin etiam ipſa redituum percipien-dorum, quæ hodie in vſu ratio multo ſeuerior eſt, & ad conſcientiam accommodatior: præterquam quod, vt diximus hac ratione dominia aliquot, & territo-ria ei ſunt acquiſita, ad quorum faciliorem admini-ſtrationem nouas regulas & nouas leges condere opor-tuit. Huius quidem Officij ſiue Magiſtratus reſpectu Genuenſium ciuitas in duas quaſi communitates di-uidi poteſt: quarum prima Maior eſt, & ab ijs, qui in palatio ius dicunt, gubernatur, & integram fere ciui-tatem comprehendit. Altera parua eſt, cui Sangeorgi-anus Magiſtratus præeſt, & ad Locatorios ſiue redi-tuum participes ſpectat. Illa quidem multis mutatio-nibus obnoxia, & tyrannicum Imperium nonnunquā experta eſt; hæc vero libera ſemper & ad certos ciues adſtricta, ac proinde firma fuit.

§. 14. Olim viliores interdum pecuniam tra-ctabant, nec in hunc modum creſcere poterant. Rationales dicebantur, & actores crebro erant ſerui, aut liberti Cæſaris, qui rationes patrimonij tractabant, dicti & illi ſunt λογισταὶ & λογοθέται. Dicti & actores Dominici. Tertull. de Corona militis, Caſtrenſes miniſtros appellat. Biennium militabant, nec deinde ad idem officium redire poter. nt, t. de Caſtrenſianis & Miniſterianis cap. 12. *In officio ſpectabilitatis tuæ ſecundum formam diualium reſponſorum poſt completum tempus præfi-nitum, id eſt, biennium prioribus decedentibus inſe-quentes ad locum pro merito laborum ſtipendiorum-que ſuccedant, nec vllis licentia tribuatur his, qui im-pletum depoſuerint officium, denuo ad eandem mili-tiam, vel ſollicitudinem remeandi.*

Ad idem officium ... redire quibus vetitum.

Primiceriorum non in profanis modo, ſed in ſacris quoque frequens eſt mentio, ita dicti ſunt, quod cum in ſuo ordine eſſent Principes, primi in cera, ſeu in prima cera ſcriberentur. Suidas de-finit primum τῆς τάξεως τυχόντα, primum cuiuſ-que ordinis. Primiceriatus dignitas Senatorem efficit, Caſiod. lib. 6. c. 7. Allectis ex Conſulibus æquatur l. 19. c. Theodoſ. de Palatin. ſacr. largit. Magnus Primicerius dictus eſt Princeps Theba-rū. Erant igitur Primicerij Cubicilariorum, Pri-uatorum, Scriniorum, Notariorum, Deputato-rum, Auguſtalium, Singularium, id eſt, eorum, qui notis ſcribebant.

Primiceriatus.

Quæſtorum adiutores.

§. 15. Quæſtoris adiutores ſeu Boethi con-ſtituuntur viginti ſex, Nouella 35. *Viginti ſex ad-iutoribus Quæſtoris, quos Boethos dicunt Quæſtoris, li-ceat in ſuo loco alios ſubſtituere, idoneos tamen, & quos pro tempore Quæſtor elegerit, propoſitis ſacris Euangelijs. Hi autem qui fiunt in locum eorum qui ſuo loco ceſſerunt, centum ſolidis præſtitis fiant. Iſto-rum autem trium graduum viri, id eſt, Scrinij memo-riæ, & duorum qui proximi futuri ſunt, quamuis non ex viginti ſex adiutoribus, tamen licentiam habeant ſurrogare in locum ſuum. Habeant igitur ius ven-dendi militiam ſuam, & non vltra centum ſolidos, dummodo & is, qui ſubrogatur, electione Quæſtoris fiat. Prærogatiuam autem conſtitutio dat Theodoſio & Epicteto, & Quirillo, & Sabbatio, & Perigeno. Illo vi-delicet obſeruando, vt ſi quis ex viginti ſex Adiutori-bus defunctus fuerit, ad hæredes eius centum Solidi dentur, & electione Quæſtoris militent. Sin autem li-beri ſint defuncti, idem ius habeant, quamuis hære-des Parenti ſuo non exſtiterint. Dat. C. Beliſ.* Dele-gationes vocabant, quod in quaque Prouincia vel vrbe frumenti, auri, aliarum rerum debeba-tur. Delegatorium Epiſtola erat, quâ illa daban-tur, & interdum Ius conferebatur prædia inua-dendi. De Suſceptoribus vide titulum 70. l. 10. Codicis. *Suſceptores publicos abſque vlla mora au-rum cenſemus ſuſcipere, ne quis per hanc occaſionem ſumptus facere compellatur. Nam ſi ſoluere volens à ſuſcipiente fuerit contemptus, teſtibus adhibitis con-teſtationem debebit proponere. vt hoc probato, & ipſe ſecuritatem debitam commiſſi nexu liberatus, cum emolumentis accipiat, & qui ſuſcipere neglexerit, e-ius ponderis, quod debebatur duplum fiſci rationibus per vigorem officij Præſidis inferre cogatur. Quod au-tem Suſceptores iudice, cuius intereſt, negligente vio-lauerit, ex ipſius iudicis facultatibus ſarcietur. Dat. 14. Kal. Auguſt. Paulino & Iuliano Coſſ.*

Atque ita fiſco multis modis cauetur, ſed plures artes ſibimetipſis cauendi norunt Quæ-ſtores, qui raro pauperes ex officio, ſæpe di-uites ex prædâ diſcedunt. Vtinam tanta ſit cura pauperum, quanta eſt publicarum diuitiarum. Exempla priſca haudquaquam deſunt. Non e-nim memoria duntaxat, ſed etiam imitatione di-gniſsimum, quod magni etiam Principes ὀρφανοτρόφοι eſſe voluerint, Zonaras in Michaele Pa-phlagone refert fratrem eius fuiſſe ὀρφανοτρόφον, Idem Cedrenus.

§. 16. Exactorum fraudes multæ leges vetant, paucæ compeſcunt. Interim vtiles illæ, quæ prohibent, quicquam inſcio Rectore Prouinciæ agere. c. 12. t. 61. vt infra annum rationem reddāt. Denique vt nihil agant, quod ſibi commiſſum non eſt. Ita Arcad. Honor. (c. 12. t. 61.) *Quicunque ex palatio noſtro cuiuslibet tituli ad Prouincias com-meauerit, Compulſor, Exactor, Admonitor, Pe-titorve Præcepti, agens in rebus, vel Palatinus, vel Apparitor illuſtrium poteſtatum: hoc tantum po-teſtatis arripiat, quod mandatum curiæ ſuæ ſpecia-liter approbatur, ne quod iniunctum alteri fuerit, Collegij iure præſumat: nedum hoc ſibi inuicem mu-tui officij licentia partiuntur, agant cuncti, quod ſingulis credebatur. Dat. prid. Iul. Mediol. Olyb. & Probin. Coſſ. Siue ex Prætoriano Officio, ſiue illu-ſtris Comitiuæ ſacrarum largitionum, nec non & rei priuatæ noſtræ militiæ, vel ex quacunque apparitione ad quamcunque neceſſitatem profligandam quis fuerit deſtinatus, ſciat ſe intra anni metas debere collectis ratiocinijs ad proprium iudicem remeare, ei-que ſuam efficaciā oſtendere, & quid in eius inſtan-tia exactū fuerit, quidve in debitis habeatur, & penes quos reſederit, vel cuius culpa, aut qua cauſa in ea-*

Fraudibus Quæſtorum obuiā itum.

Omnimodo prædatoribus aulicis obuiam eundum.

dem Prouincia fuerit derelictum. Quod ſi exacto ſpatio anni in eius regionis viſceribus prædator inſidians, deprehenſus fuerit remorari: tunc abſolutus cingulo militiæ abiicietur, primoribus eius militiæ decem librarum auri multa propoſita ſi redire diſſimulent: & per vices officiorum ligatus ferreis nexibus, cura prouincialis officij, ad debitum mittatur examen: nec ei liberum ſit, vt hoc ſe priuilegio aut occaſione defendat, quod ſi aliud negotium, vel aliam neceſſitatem poſt iniunctam eſſe cauſetur, cum hiſdem licentiam auferamus, in eadem prouincia continuare exactionem. Dat. 10. Kal. Octob. D.N.Theod. A.VIII. & Palladio Coſſ.

In vſum reducendæ leges tituli 26. c. 12. *Si quis à ducenarijs, vel centenarijs, vel fiſci aduocatis læſum ſe eſſe cognoſcit, adire iudicia, & probare iniuriam non moretur: vt in eum qui conuictus fuerit, competenti ſeueritate vindicetur. Dat. Kaled. Nouemb. Treuir. Conſtant. A.IV. & Licinio V. Coſſ.*

Præter ſolennes & canonicas penſitationes, multa à prouincialibus indigniſſimè poſtulantur ab officialibus Scholaſticis non modo in ciuitatibus ſingulis, ſed etiam manſionibus, dum ipſis & animalibus eorundem alimonia ſine pretio miniſtrentur. Prouinciales itaque cuncti iudices tueantur, nec iniurias multas tranſire permittant. Dat. 3. Kalend. Iul. Leontio & Saluſtio Coſſ.

Quoties compulſor arguitur in deprædatione conuictus, etiam non conſulta clementia noſtra pœnam ſubeat legibus competentem. Dat. prid. Kalend. Ian. Stilicone & Aureliano Coſſ.

Curialibus & nauicularijs, omnibusq; corporibus ita ſubueniri volumus, vt nihil apparitoribus vniuerſorum iudicum liceat, quod ad prædam prouincialium pertinet.

Inſigne iuramentum Magiſtratuum.

§. 17. Abſoluo hanc de Magiſtratibus tractationem, & adijcio; Recte facturos ſi in ſingulos dies iuramentum ſuum cum vero ſeruandi propoſito repetant, & perpendant, quod Nouell. 8. tit. 3. proponitur. *Iuro ego per Deum Omnipotentem, & Filium eius vnigenitum, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & Spiritum Sanctum, & per ſanctam glorioſam Dei Genitricem & ſemper Virginem Mariam, & per quatuor Euangelia, quæ in manibus meis teneo, & per ſanctos Archangelos Michaelem & Gabrielem, puram conſcientiam germanumq; ſeruitium me ſeruaturum ſacratiſſimis noſtris Dominis Iuſtiniano & Theodoræ coniugi eius, occaſione traditæ mihi ab eorum pietate adminiſtrationis: & omnem laborem ac ſudorem cum fauore ſine dolo & ſine arte quacunque ſuſcipio in commiſſa mihi ab eis adminiſtratione de eorum Imperio atque Republica: & communicator ſum ſanctiſſimæ Dei Catholicæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ & nullo modo vel tempore aduerſabor ei: nec alium quemcunq; permitto, quantum poſſibilitatem habeo. Iuro quoque idem iuſiurandum, quod nulli penitus neq; dedi, neq; dabo occaſione datæ mihi cinguli, neq; occaſione patrocinij, neq; promiſi, neque profeſſus ſum de prouincia mittere, neq; mittam, neq; occaſione Dominici ſuffragij, neq; famoſiſſimis præfectis adminiſtrationem habentibus, neq; ijs qui circa eos ſunt, neq; alij hominum vlli: ſed ſicut ſine ſuffragio percepi cingulum, ſic etiam pure me exhibebo circa ſubiectos piiſſimorum noſtrorum Dominorum: contentus ijs quæ ſtatuta ſunt mihi de fiſco annonis. Et primum omne habebo ſtudium vt fiſcalia vigilanter inſpiciam: & indeuotos quidem & indigentes neceſſitate, cum omni exigam vehementia, nequaquam ſubtiliter natus, neque ob hoc lucrum ipſum omnino conſiderans, aut per gratiam vel odium exigens aliquem citra quam competit, aut concedam alicui. Deuotos autem paternè tractabo, & ſubiectos piiſſimorum noſtrorum Dominorum illæſos vndique quantum poſſibilitatem habeo, cuſtodiam. Et æquus in cauſis vtriq; parti, & publicis diſciplinis ago: nulliq; parti extra quam iuſtum eſt præſtabo: ſed exequar vniuerſa delicta, & omnem æquitatem ſeruabo ſecundum quod mihi viſum eſt iuſtum. & eos quidem qui innoxij ſunt, vndique innoxios illæſoſque conſeruabo: noxijs autem imponam ſupplicium ſecundum legem, & omnem iuſtitiam (ſicut iam dictum eſt) in publicis & priuatis contractibus ius ſeruabo: & ſi comperero fiſci iniuſtitiam pati, non ego ſolum hoc ago, ſed etiam ſemper mihi aſſidentem talem ſtudebo aſſumere & circa me omnes: Vt non ego purus quidem ſim, qui vero circa me ſunt: furentur & delinquant. Si quis autem inueniatur circa me talis: & quod ſit ab eo, me ſanare & eum expellere. Si vero non hæc omnia ita ſeruauero: recipiam hic & in futuro ſeculo in terribili iudicio magni Domini Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti: & habeam partem cum Iuda, & lepra Giezi, & tremore Cain: inſuper & pœnis quæ lege eorum pietatis continentur, ero ſubiectus.*

CAPVT XXX.

Miniſtri Magiſtratuum.

Acceſſorum officium.

Præcones.

§. 1. INter Miniſteria Magiſtratuum nominatiſſimus eſt accenſus, ab acciendo ita dictus; ſilentium faciebat, quod Illicium dicebatur, horam tertiam, meridiem, & nonam eſſe clamabat. Libertis id muneris fere committebatur. Honeſtior erat Præcone, hic in Concione, in Comitio, ſi quid recitandum erat, pronunciabat. Accenſus priuatos ad Magiſtratum acciebat. Omnes illi apparitores dicti, quemadmodum Miniſtri officiales Plures præconum decuriæ fuerunt. Viatorum munus erat prehendere, ligare: quod & Lictorum; hos à ligando alij, Tiro à Lino ſeu Licio dictos, quo tranſuerſo cincti erant. Statores ijdem dicebantur, nec alii fuiſſe videntur ab apparitoribus. Totum hoc genus in Prouinciis dicti Brutiani, quibus non militia imperatur, ſed ſeruilia opera, quod omnium primi ad Hannibalem defeciſſent.

Viatores. Lictores.

Interpretes.

Interpretes etiam Romani habuerunt, non modo cum Prouincias adminiſtrarent, in quibus diuerſa lingua vtebantur, ſed etiam in ipſa Italia, & quamuis Græci eſſent in Sicilia, atque Græcia. Hoc Imperii maieſtatem decere arbitrati ſunt, vt non modo faſces proferrent, ſed etiam linguam, vt totus orbis non modo Romani iuris, ſed idiomatis etiam eſſe videretur.

Cornicularii.

Cornicularii non Cornicines erant, ſed cornibus Secretarii præerant, atque prætorium cuſtodiebant, ex militibus veteranis ad hãc quaſi quietam, curioſam, honoratamque militiam aſſumebantur. Sym. l. 10. Epiſt. 56. Græca gloſſa interpretatur [illegible] & πρόμαχον, ſpectabilitatis inſignibus decorabantur.

Alia officia.

§. 2. Officia Minora aulica fuêre, quæ tamen & in vrbibus priuatorum ædibus viurpata inſcriptio vetus narratur habere. *Diophantus Tiberij Cæſaris ornator* Glabrarius: ijdem & Glabratores & Pumicatores dicebantur fœda conſuetudine depilandi corporis. Ornabant & Brambaricarii & Argentarii, qui auro, argento, ære inducebant, qui in auro, argento, ære cælabant. Nec vllum genus artificum erat, quod non ob noxium Imperatori, Collegia eorum corpora & ipſi corporati dicebantur; habebantque

Glabrarii. Brambaricarii.

Corpora. Corporati.

que Præfectos & Magiſtratus ſuos , quin ipſa viliſsima Præfectos habuere: calcis præpoſitura, *Præpoſitus calcis.* dignitas erat. Caſsiodor. Epiſt. 7. lib. 7. coctilis calx niuibus concolor, ſpongijs leuior. Te ad coctionem diſtributionemque calcis noſtra præponit auctoritas.

Nomenclator. Nomenclatores, vel Nomencalatores multitudo & ambitio genuit, cum candidatis ſingulorum ciuium nomina inſarcirent, ex quo & fartores dicti ſunt. Poſt lex ſcripta eſt, ne candidatis Nomenclator adeſſet.

Curſor. Curſores conſtituendi ſunt, vt certa cognitio omnium habeatur partium. Hemorodromi fuere, *Mandatores.* qui ingens ſpacium vno die tranſmitterent. Mandatores etiam poſterius vocati ſunt, qui mandata ad Præſides ferebant.

Tranſuectionum & Baſtagarum tota diſpoſitio, itemque nauigationes olim multo aliter conſtituta ſunt, in maximo Imperio, nunc fere per collybum, & mercatores facilius, celerius, minore ſumptu tranſuehuntur.

Stationarij. Curioſi. Stationarij & Curioſi per Prouincias conſtituti omnia ad Magiſtratum, tam iudicum, quam militiæ delicta referebant. Hoc etiam officium *Verhedarii. Frumentarii.* fuit eorum, qui dicuntur agentes in rebus, olim ijdem erant Verhedarij, & Frumentarij, πυροφόροι enim dicti ſunt. Sed & frumentariorum nomen pro exploratoribus vſurpatum eſt: Athenienſes ἀλέτρους vocabant, quod explorarent, quis domi frumentum moleret. Ερευνηταί itaque erant, hoc eſt, inueſtigatores omnium rerum, quas ad Principem referebant. Milites etiam fuere, & Saiones nominati; quorum vſus maxime neceſſarius eſt, ſed caute credendum, & in magnis præſidum delictis occulte, ne timore pœnæ rebel- *Agentes in rebus.* lent. Verum Agentium in rebus varia officia fuere, perfuncti laboribus ſuis, inter Conſulares numerabantur. Eorum Princeps litigantes ad Præfectum citabat. Tributa exigebat.

Stationarijs alijs vetatur carcerem habere. Conſtantinus Cod. 12. t. 58. *Omnes Stationarij neq; ſupra exactionem audeant, neque carcerem habeāt, neve quis perſonam, licet pro manifeſto crimine apud ſe habeat in cuſtodia ſciens, quod ſi quid tale fuerit commiſſum, capite puniendus eſt. P. P. Id. Maij Carthag. Conſtantino A. 4. C. Licinio 4. Coſſ.*

Numerarios & Tabularios valde legibus exercendos, prudentia Principum cenſuit. (Conſtant. c. 12. t. 50.) *Vorax & fraudulentum numerariorum propoſitum, qui diuerſis obſequijs Rectoribus obſequuntur, ita inhibendum eſt, vt antea ſanciuimus, & nunc itidem ſancimus conditionibus ſubdi tormentorum, & eculei atque lacerationibus ſubiacere. Dat. 14. Kalend. Iun. Optato & Paulino Coſſ.*

Eoſdem conſuetudine actuariorum abſtinuit lex & Hon. c. 12. t. 50. *Ne diutius ad cunctorum perniciem actuarij numerariorum conſortijs adiuuetur, illuſtris auctoritas tua cunctos ex numerarijs actuariorum præcipiat abſtinere, atq; ab eorum communione diſcedere, quod ſi hoc moniti cuſtodire neglexerint, hiſdem pœnis ſe quibus actuarios non dubitent ſubiacere. Datum 1. Kalend. Iun. Nicia Honorio A. 111. Et Eutychiano Coſſ.*

Apparitores deinde admodum honeſto loco fuere. Valent. & Valens immunes fecerunt, c. 12. t. 55. *Qui ſeſe in officijs Magiſtrorum equitum ac peditum militare monſtrauerint, ab omni nominationis iniuria excuſentur. Dat 13. Kalend. Octob. Aquil. A. C. C. 15. Kalend. Nouemb. Salerni Diuo Ioniano & Varroniano Coſſ.*

Et ordinis militaris. *Qui in officio Magiſtrorum equitum ac peditum militiam ſortiti ſunt, ordinis ſint militaris.*

Denique eos ſociant tribunis militaribus. *Numerarios virorum illuſtrium Magiſtrorum militum tam præſentalium, quam Orientalium, qui ordine & ſtipendijs militiæ fuerint decorati, exeuntes tribunis prætorianis paris militaris ſudoribus eorum beneficium deferentes ſociari præcipimus: ita videlicet, vt poſt completam militiam, ab omnibus indictionibus, tam militarium, quam ciuilium iudicum ſemper habeantur immunes. Principatus vero muuere functos tribunis vigilum militaribus aggregari volumus.*

CAPVT XXXI.

De Regno Sinenſi.

COronidis loco viſum fuit adiungere, quæ ex commentarijs P. Matthæi Riccij, & experientia ſcribit P. Nicolaus Trigautius Sinenſium inſtitutor, de Republica eorum, legibuſque, & Magiſtratibus; multa enim ſunt, quę principibus vſui eſſe poſsint. Sunt vero L. 1. c. 6. De expeditione Chriſtiana ad Sinas.

De hoc argumento non plura attingam, quam quæ ad huius Commentarii finem, omnino neceſſaria eſſe iudicauero; Si enim id pro dignitate *Adminiſtratio Reipub. Monarchia.* perſequi in animo eſſet, non niſi quam plurimis capitibus, aut etiam libris res tota clauderetur. Inprimis igitur in hoc regno ab omni temporum ſerie, ſola ea gubernatio ad Rempublicam gerendam probata eſt, quę in vnius Imperio Monarchicam ſuſtinet maieſtatem, Ariſtocratiæ porro vel Democratiæ, vel alterius cuiuslibet Policratiæ, vel ipſum nomen apud Sinas eſt inauditum. Olim quidem ſub vno Monarcha non pauciores erant inferiorum tituli, quam apud nos Ducum, Marchionum, Comitum atque cæterorum huiuſmodi. Verum ab annis proxime mille octingentis hi peculiarium Dominorum tituli poteſtaſque eſt omnino ſublata.

At licet ab omni memoria, ciuiles tumultus bellaque minimè defuerint, ſiue priuſquam hæc ratio mutaretur, ſiue ex quo mutata eſt, tametſi etiam hoc Imperium eſſet in varia Regna minora diuiſum, quod nunc in Iaponicis Inſulis eſſe audiuimus; nunquam tamen prius ab externis populis legitur vniuerſum eſſe ſubactum, quam Anno noſtræ Salutis 1206. cum è Tartaria Dux neſcio quis, Regnorum domitor, in hoc Regnum ſe ſe cum exercitu victore immiſiſſet.

Eum Ducem nonnulli è noſtris, nec leuibus, meo iudicio, coniecturis Tamerlanem, vel e Succeſſoribus eius aliquem fuiſſe arbitrantur. Eum enim Sinæ Tiemor appellant, eumque ſcribunt ſubacta primum Perſide ac Tartaria, ad Sinas ſibi adiungendas animum adieciſſe. Quiſquis is fuerit, Tartarum appellabo. Is immiſſo exercitu, breui ſibi Sinas omnes ſubegit, & acceptam tanti Regni Tyrannidem eius poſteri ad annum vſque 1368. propagarunt: quo tempore cum iam Tartarici Imperii vires deficere cœpiſſent, neque iam vltra Sinæ externum Imperium, & Barbarum ingenium ferrent, varijs in Prouinciis ſub diuerſis Ducibus iugum excuſſerunt.

Qui cæteros Duces, rebus præclare vel virtute, vel dolo geſtis ſuperauit, fuit vnus è familia Ciu, quem Sinæ poſtea Ham Vu, inſignem Ducem, aut armorum potius Diluuium appella-

Digitized by Google

runt. Is pellectis ad ſe auxiliaribus aliorum quorundam ſtrenuorum Ducum copijs, breui è gregario milite tantum viribus excreuit, vt non Tartaros ſolum, Regem, ac Duces, Imperiu exutos expulerit, ſed non minore fortuna reliquos etiam rebelles, toto regno ſuperarit, & vnus Sinenſe Imperium occuparit, quod etiam eius poſteri in hanc vſque diem feliciſsime propagarunt. Hinc ſuæ Monarchiæ magnæ claritatis nomen, vt ſupra dixi, Tamin indiderunt.

Imperium Sinenſe.

Sinenſe porro Imperium à parente in filios, vel ad propinquos Regios, more noſtro deriuatur. Duo ſolum treſue Reges antiquiſsimi regnum morituri, non filijs quos ad regendum ineptos iudicabant, ſed alijs, tametſi nullam haberent inter ſe ſanguinis neceſsitudinem, commendarunt. Accidit quoque non ſemel, vt is qui impotentius imperitabat, & ab impatiente iugi populo, faſcibus exueretur, & in eius locum eum, qui viribus ac virtute, populique gratia emineret, ſubrogarent, ac pro legitimo deinceps Rege venerarentur. Hoc verū in laude apud Sinas ponendum, quod compluſes honeſtam potius mortem eligere optant, quā in alterius Principis verba coniurare. Etenim apud Sinenſes Philoſophos celebre dictum. Matrona caſta duos neſcit Maritos: nec fidelis cliens duos Dominos.

Sineſes impatientes Tyrannidis.

Leges Reipublicæ nullæ antiquæ.

In hoc Imperio nullæ ſunt leges antiquę, quales apud nos duodecim tabularum, iuriſque Cæſarei, quibus perpetuo Reſpublica gubernetur. Sed qui primus è familia quapiam Regnum capit, is nouas pro arbitratu leges condit, quas ex eadem familia poſteri obſeruare coguntur, nec facile immutare permittuntur. Quapropter leges illæ, quæ hodie ab Sinis obſeruantur, non ſunt Humovuio antiquiores, omnes ille aut è veteribus acceptas, confirmauit, eum ſibi maxime ſcopum præfigens, qua ratione regno pacem, ſibi ac poſteris Imperium quam diutiſsime propagaret.

Rex Sinarum, cœli filius appellatur.

Ex eo quod huius Regni fines ita longe lateque proferantur, & ex ignoratione tranſmarini Orbis, arbitrantur Sinæ Regem ſuum orbi vniuerſo imperare, ideoque ſpecioſu illum nomine Cœli filium Thiencu dicunt, & hodie, vt olim ſemper, appellant, quia porro Cœlum ipſi pro ſupremo numine colunt, idem eſt Cœlu ac Dei filium nominare. Vulgo tamen non hoc nomine, ſed Hoam ſi appellatur, hoc eſt, ſupremum Imperatorem, aut Monarcham. Cæteri vero Reges longe inferiore titulo ab Sinis Guā appellantur.

Humouuij Imperatoris ſtatuta.

Humovuius ille quem dixi, non virtute ſolum bellica, ſed ingenio quoque & ſolertia, inſignis fuiſſe perhibetur: Id perſuadent ſtatuta legeſque compluſes, quibus Rempublicam Sinenſem ſtabiliuit. Ex ijs nobiliora quædam ſeligam, memor ſemper inſtitutæ breuitatis. Quod (vt ex annalium ſerie conſtat) omnes familiæ Regiæ, propinquorum regiorum, vel regni procerum factionibus Imperio exciderunt, propterea quod regni habenas magnam partem moderarentur. Statuit, ne quiſquam è regio ſanguine publicum deinceps munus attingeret, ſiue illud vrbanum eſſet, ſiue militare. Illis porro Ducibus, quorum auxilio regnum à Tartarorum Tyrannide liberaret, eorumque poſteris militaret, hæreditario iure attribuit præfecturas Ne vero regium genus ab omni publico munere reiectum ferret ſe impotentius, Regum filios, titulo Guam, ideſt, Regulorum appellatione inſigniuit, annuoſque cenſus ampliſsimos aſsignauit. Sed eos non in prædijs agriſue, ne clientes obtinerent, ſed in annuo ſtipendio, quod ex ærario regio ab Magiſtratibus penderetur, collocauit. Voluit etiam vt eos Magiſtratus pro Regulis, omnes venerarentur, ſed nemo illis ſubderetur. Regulorum deinceps filios ac Nepotes varijs titulis ita honeſtauit, vt paulatim decreſcerent, cum annuo cenſu, prout à Regio Trunco longius per ætatum gradus deſcendiſſent. Cum vero ad certas ætates peruениſſent, non amplius ijs ex ærario publico præberetur, quam quantum ad vitam commode tuendam, ſine vllo vel opificio, vel negotiatione eſſet ſatis. Prouidit etiam vt Regij ſanguinis puellæ pro dignitate ac Regij Trunci propinquitate collocarentur, & ſpecioſis plus minuſve titulis optimoque cenſu eumdem in modum dotarentur.

Immunitates Ducum, regnique liberatores.

Socijs porro Ducibus, regnique liberatoribus, annuos cenſus liberaliſsime & honorum titulos ſpecioſiſsime impertiuit, militares item præfecturas, aliaſque immunitates largitus eſt, ſed Vrbanis Magiſtratus non ſecus ferè ac reliqui ſubduntur. Ex ijs immunitatibus vna eſt primogenitorum apud noſtrates inaudita. In lamina ferrea ad inſtar pateræ exſculpta viſuntur præclara illa facinora, quæ à familiæ Capire ſub Humovuio Regi ad regni liberationem patrata ſunt In horum gratiam, delicti cuiuslibet impunitatem, & iam morte plectendi, impetrabit etiam tertio, ſi eam laminam Regi obtulerit; quâ viſâ Rex quoties condonat, in ea cælari iubet indicium quoddam, ex quo intelligatur quoties ea lamina veniam impetrarit. Id porro intelligendum eſt, excepta perduellione, eius enim conuicti omni mox dignitate ipſi totaque poſteritas in perpetuum exuuntur. Eius generis honores & cenſus, cum ea quam dixi temporis imminutione, Generi Regij ac ſoceri obtinent, & alij etiam nonnulli, qui de Sinenſi Republica, regione, ſtatu, inſigni facinore benemeriti fuiſſe reperiuntur.

Reipublicæ gubernatores ſoli Doctores, & Licentiati.

Ad regendam porro Rempublicam, totiuſque regni gubernacula, ſoli Doctores ac Licentiati in examinibus renunciati adſciſcuntur, nec eam ad rem ipſi gratia vel Magiſtratuum, vel ipſius etiam Regis indigent, omnia enim Reipublicæ munera ab explorata cuiuſque ſcientia, virtute, prudentia, ſolertiaque dependent, ſiue nunc primum gerere incipiant, ſiue iam alios geſſerint Magiſtratus. Id porro Humovuij leges ita pręcipiunt, & magnam partem obſeruantur, excepto eo, quod humana malitia à Gentilibus minime religioſis quotidie contra iura legeſque peccatur.

Magiſtratuum nomina.

Magiſtratus omnes, ſiue philoſophici, ſiue militaris fuerint Senatus, Sinenſi lingua Quonfu (Præſides dixeris) appellantur. Sed honoris ijdē non officij cauſa Lauye, vel Lauſie nuncupantur. Id Dominum ac parentem ſonat. Luſitani Magiſtratus illos, à mando fortaſſe, Mandarinos vocant, quo nomine iam etiam apud Europæos Sinici Magiſtratus intelliguntur.

Monarchica admixta Ariſtocratica.

Etſi dixerim initio; Monarchicam eſſe huius Regni adminiſtrandi rationem, tamen è dictis facile conſtat, & è dicendis conſtabit, Ariſtocraticæ non parum admiſceri. Quanquam enim omne; quod à Magiſtratibus ſtatuitur, neceſſe ſit, ab Rege libellis ei datis confirmari; nihil tamen vlla in re decernit prius; quam à Magiſtratibus ante ſolicitetur aut moueatur. Si porro pri-

priuatus quiſpiam Regi libellũ obtulerit (quod ideo pauci faciunt, quia omnes ab certo Magiſtratu excuti prius & approbari neceſſe eſt, quam ad Regem tranſmittantur) ſi Rex ſe velle præ ſe ferat prima conceſsione, ita ſere ſubſcribit; Excutiat hunc libellum tribunal, cuius intereſt, meque moneat, quid faciendum videatur. Indubitatum illud omnino haberi debet, quod ego ſtudioſe exploraui, ipſi Regi omnino non licere cuipiam pecuniarum munus largiri, aut Magiſtratum conferre, aut augere, niſi ab aliquo Magiſtratuum fuerit rogatus. Id porro non ita intelligendum, quaſi Rex priuata authoritate ijs, qui intra Palatij fines commorantur munera largiri non poſsit; facit enim id frequenter ex antiqua conſuetudine, ac velut lege, qua cuique licet è ſumptu domeſtico amicos cohoneſtare, ſed id inter beneficia publica minime ponitur. Siquidem Regis hæc dona non è publico, ſed ex priuato cenſu fiunt.

Vectigalium reditus.

Vectigalium reditus, atque tributorum, qui ſine dubio centum quinquaginta milliones, vt vulgus vocat, excedunt, in ſingulos annos, non in palatij ærarium inſeruntur, nec eos Regi expendere ſuo arbitratu licet; ſed omnia ſiue argentum, gentis moneta, ſiue oriza eiuſdem commeatus, in æraria & horrea publica toto Regno congeruntur. Ex ijs Regis, coniugum, filiorumque, ſumptus, nec non Regiorum Propinquorum, & Eunuchorum, & vniuerſi famulatus Regij, ſuppeditantur, Regio ſemper ſplendore & copia, nil tamen plus minuſve quam legibus præſcribitur. Inde Magiſtratuum Militumque ſtipendia, & cæterorum toto Regno curialium miniſtrorum ſoluuntur, quæ ſumma maior eſt, quam noſtrates ſibi perſuadere poſsint, hinc etiam ædificia publica, Regis Palatium & Regiorum Propinquorum. Vrbium muri, arciũ propugnacula, bellicus denique omnis apparatus inſtauratur; in hac Regni amplitudine vnquam deeſt, quod erigas aut inſtaures. Et quod incredibilius videtur, annis quibuſdam contingere ſolet, vt ne hac quidem tam ingens vectigalium ſummá ſumptum exæquet, ſed noua etiam tributa imponi neceſſe ſit.

Magiſtratuum ordines.

Verum ad Magiſtratuum ordines priuatim deſcendamus, quorum in vniuerſum duo eſſe genera reperio. Alterum eſt eorum, qui non ſolum in Regia Magiſtratus aulicos gerũt, ſed ex ea velut ex ſpecula Regnum moderantur vniuerſum. Alterum eſt Prouincialium Magiſtratuum, qui ſingulas vel Prouincias, vel vrbes gubernant. Vtriuſque ordinis quinque aut ſex volumina iuſtæ magnitudinis, toto regno venalia extant, & in vrbe Regia Pequinenſibus, menſibus ſingulis recuduntur, quod ex eorum ratione Typographica perfacile eſt. In his voluminibus aliud legitur nihil, præter nomina, patriam, & gradum eorum, qui toto Regno id temporis Magiſtratus gerunt. Toties porro recudi omnino neceſſe eſt, nam in tanta eorum multitudine, quotidianæ ſunt vices, nam alios mori, alios priuari, alios demitti ad inferiora munera, aliorum denique parentes diem ſuum obire contingit, ex quo poſtremo caſu fit, vt ad luctum triennem, domum neceſſario, abdicato quolibet extéplò Magiſtratu, reuertantur, de quo infra ſuo loco. Et ad eorum, qui deſunt, loca ſupplenda, nunquam non in Regia Pequinenſi permulti fortunam pręſtolantur. Ex hac tanta multitudine, ſolum eos Magiſtratus attingam, quos ad inſequentium librorum intelligentiam neceſſarios eſſe iudicabo. Militarem porro Senatum vniuerſum ſilentio inuoluam, ne præſcriptos inſtitutæ breuitatis fines excedam.

Voluminibus quinq, aut ſex continentur.

Officia Magiſtratuum ſex.

Dicam primum de Curialibus, deinde de Prouincialibus officijs. Curialibus ergo tribunalia primaria ſex numerantur. Primum Li Pu vocant, Pu enim Sinis idem eſt ac tribunal. Li Pu Magiſtratuum tribunal. Id ſupra cætera tribunalia eminet, ex eo, quod eius interſit, omnes omnino totius Regni Philoſophici ordinis Magiſtratus, qui potiores habentur, nominare, quæ nominatio prima Scriptionum præſtantia, cuius iudicium eſt penes hoc tribunal, definitur. Et ab humilioribus omnes officijs initium ſumentes, ad vnum omnes, paulatim per præſcriptos legibus honorum gradus aſcendunt. Siquidem in inferioribus virtutis ac iuſtitiæ ſpecimen dederint: cõtra ſi fecerint, vel ad humiliores Magiſtratus abijciuntur, vel omnino priuantur. Certum enim eſt, eum qui literarum gradus obtinuit, ad ipſam vſque ſenectutem continuo aſcenſu ad ſumma quæque aſpirare, neque vnquam niſi ſua culpa reijci à regenda Republica. Porro ſi eum reijci omnino ex culpa contigerit, vna cum Magiſtratu, ſpem quoque ad Rempublicam regendam redeundi deponit.

Primum tribunal.

Secundum Quæſturæ tribunal.

Alterum tribunal Ho Pu vocant, quod apud nos Ærarij aut Quæſturæ nuncupatur. Huius intereſt regia vectigalia exigere, ſtipendia perſoluere, ſumptus publicos facere, aliaque huiuſmodi.

Tertium Rituum tribunal.

Tertium Lypu vocant, nos rituum tribunal poſſumus appellare, ab hoc ſacrificia publica, fana, fanorumque ſacerdotes, Regia coniugia, Ludi litterarij examina, vt rite & ex ordine fiant, publice feſtiui dies, gratulationes certis temporibus & euentis communes, Regi exhibendæ, tituli bene meritis deferendi, Medici, Mathematicorum Collegia, Legationes excipiendæ, remittendæ, earum ritus, munera, literæque curantur. Indignum enim Rex arbitratur ſua maieſtate, per ſeipſum litteras cuipiam ſcribere, vel intra vel extra Regni fines.

Quartum militare tribunal.

Quartum tribunal Pimpu, id eſt, militare vocant. Huic omnes militares præfecturæ ſubſunt; nam & auferuntur ignauis, & ſtrenuis conferuntur, & pro facinorum magnitudine, dignitatis ab eo datur incrementum. Huius etiam intereſt, rei militaris examina curare, graduſque conferre.

Quintum ædificiorum tribunal.

Quintum Cumpu vocant, nos ædificiorum publicorum tribunal poſſumus appellare; Huius munus eſt huiuſmodi moles delineare, Palatia ſcilicet, vel Regis, vel Regiorum Propinquorum, aut Magiſtratuum; nauigia quoque confici curat, quæ in vſus publicos, aut claſſes neceſſaria ſunt; pontes item, Vrbiumque muros facit ac reficit, omnem denique calium curat apparatum.

Sextum criminum tribunal.

Sextum porrò, quod à repetendis criminum pœnis Himpu vocant, de criminibus inquirit ac iudicat. Publicæ quoque toto Regno Cuſtodiæ huic tribunali ſubduntur.

Omnia totius regni negotia ab his tribunalibus pendent; quapropter in vnaquaque Prouincia, & Ciuitate ſibi ſubiectos habent Magiſtratus atq; Notarios, à quibus de ſingulis magna fide admonentur; atq; ita non parum tanta negotiorũ mole diſtinentur; ſed multitudo, Collegiorumque illorum ordo leuius hoc onus facit. Nam inprimis vnus eſt totius tribunalis Præſes,

quem

Tribunalis cuiuslibet unus præſes. quem Ciam ciu vocant; is aſſeſſores habet duos, à dextris alterum, alterum à ſiniſtris; hi Cilam appellantur: horum trium dignitas in Vrbe Regia, regnoque vniuerſo inter ſupremas numeratur. Secundum hus tribunal quodlibet in varia eius officia diſtribuitur; quibus ſingulis plures præſunt Collegæ. Hic accedunt Nutarij, Curiales, apparitores, alijque famuli complures.

Prærer hæc tribunalia, aliud eſt toto regno & aula maximum, Colaos vocant, ij fere ſunt tres quatuorue, nonnunquam ſex; qui nihil peculiariter ſibi commiſſum habent, ſed Reipublicæ inuigilant vniuerſæ, & in omni negotio Regi ſunt à ſecretis. Hi quotidie in Regium Palatium admittuntur; & cum Rex hodie definiendis publicè regni negotijs (quæ olim ipſe eum his Colais definiebat) non interſit, in Palatio totos dies hærent; & libellis, ad Regem magno quotidie numero miſsis, pro arbitratu reſpondent. Cum hoc reſponſo ad Regem redeunt, à quo pro nutu approbantur, antiquãturve, aut immutantur. quod vltimum reſponſum Rex ſua manu libellis adſcribit, vt deinde quod iuſſerit, executioni mandetur.

Præter hos, quos dixi Magiſtratuum ordines, alioſque complures, quos attingere non licet, ideo quod à noſtratibus vix diſcrepent, alij duo ſunt ordines, noſtris fere inauditi.

Magiſtratus extraordinarius. Prior Choli, poſterior Zauli dicitur: in ſingulis ordinibus ſupra ſexaginta numerantur, ſelecti omnes Philoſophi, viri cordati ac prudentes, qui iam Regi ac regno fidem ſuam prius egregie probarunt. Hi duo ordines Curialibus & Prouincialibus ab Rege magni ponderis negotijs extra ordinem adhibentur, cum magna ſemper ac Regia poteſtate, quæ venerationem illis auctoritatemque conciliat: ſed præ reliquis peculiare illorum munus eſt, quale apud nos Syndicorum.

Quod in eo verſatur, vt libellis, quoties voluerint, Regem admoneant, ſicubi contra leges in vniuerſo Regno peccatur: qua in re non ſolum Magiſtratibus minime ve parcunt, etiamſi ſupremi fuerint, ſed ne cum ipſo quidem Rege, aut regia domo diſsimulant; hoc mihi munus non multum à Lacedæmonijs Ephoris diſcrepare videretur, ſi plus aliquid poſſent hi monitores quam loqui, aut potius ſcribere, & ſi non à Regis admoniti nutu dependere cogerentur. Verum hoc ſuo munere ita exacte funguntur, vt externis gentibus ſtupori eſſe poſsint & exemplo. Nullis enim vllo vnquam tempore Magiſtratibus, imò nec ipſi Regi (tanta eſt eorum libertas & integritas) parcunt. Et quanquam non raro ſtomachari Regem, & in eos atrociter etiam ſæuire contingat (plerumq; enim vbi acrior eſt doloris ſenſus, libellorum ſuorum aculeum figunt, Magiſtratuum maximorum ac Regis nullo delectu vitia carpentes) nunquam tamen à monendo carpendoque deſiſtunt, quam diu malo communi remedium opportunum minime adhibetur.

Hoc ipſum etiam reliquis Magiſtratibus per leges licet, nec Magiſtratibus ſolum, ſed priuato etiam cuique illorum, tamen quos ſupra memoraui, libelli plures fiunt, quoniam ex officio peculiari illud præſtant. Libellorum ad Regem tranſmiſſorum exemplaria, Regiaque reſponſa à compluribus excuduntur. Hinc fit vt quam celerrime per omnes regni angulos iudicia negotia pergentur. Nec deſunt qui hos deinde libellos in libros compingant: & ſi quid poſteritatis memoria dignum detur, in regni annales ſcribunt.

Paucis ab hinc Annis cum velle Rex, qui nunc imperat, natu ſecundum, ſibi & Reginæ clariſsimum filium, excluſo primogenito, contra leges in Principem inaugurari, tantus libellorum numerus conſcriptus fuit, quibus factum Regis reprehendebatur, vt furore incitatus Rex, ſupra centum vel officijs priuârit, vel humilioribus addixerit. Nec tamen hoc metu territi ſibi temperarunt, ſed die quadam omnes, qui tum aderant, Magiſtratus in vnum conſpirantes, ſe ſe in Regium palatium contulere, & munerum ſuorum inſignia deponentes miſerunt, qui Regem moneret, ſi in hoc negotio contra leges inſtare pergeret, ſe omni impoſterum Magiſtratu ſe ſe abdicare, priuatoſque domum repetere; ipſe regnum ſuum quibus vellet commendaret. quo audito Rex ab ea re vel inuitus abſtinuit.

Nuper etiam cum Colaorum maximus, minus legitime ſuo munere fungeretur, intra bimeſtre centum fere libellis ab his Regijs monitoribus eſt accuſatus, tametſi non neſcirent eum Regi gratioſum in paucis: nec diu poſt extinctus eſt, & quidem (vt fama eſt) præ doloris magnitudine.

Collegia varia. Præter hos in aula Magiſtratus, ſunt etiam ibidem non pauca Collegia in varios fines inſtituta, ſed omnium nobiliſsimum eſt, quod Han Lin Yuen appellatur; in illud non niſi ſelecti Doctores inductis ſupra examinibus adſciſcuntur.

Qui in regio illo Collegio verſãtur, nihil omnino publici muneris attingunt, & eos qui Rempublicam regunt, ſuperant dignitate. Vnde magno ſtudio ad illud Collegium aſpiratur. *Doctores Collegij Regij.* Horum munus eſt ſcriptiones regias componere, regni annales concinnare, leges ac ſtatuta ſcribere. Ex his Regum ac principum Magiſtri eliguntur.

Toti ſtudijs incumbunt, & in ipſo Collegio ſuos habent honorum gradus, quos ſcriptione conſequuntur. Inde ad grauiſsimas dignitates, non tamen extra curiam, aſſumuntur. Nemo ad Colai grauiſsimum munus eligitur, niſi ex hoc Collegio. Magnum etiam quæſtum faciunt ſcriptionibus, in amicorum gratiam condendis, huiuſmodi ſunt epitaphia, inſcriptiones, ac ſimilia; quæ omnes ab ijs certatim impetrare geſtiunt; quæque hoc ſolo nomine, quia ab illis proficiſcuntur, elegantiſsima habentur.

Examinibus demum Licentiatorum, & Doctorum, (à quibus pro Magiſtris habentur, & muneribus donantur) præſides ſunt & arbitri.

Nanquinũ olim ſedes regia, nunc Pequinum. Hi omnes Pequinenſis aulæ Magiſtratus, exceptis Colais; Nanquini quoque reperiuntur, ſed inferiores omnino ex Regis abſentia. Huius rei cauſam hanc fuiſſe ſcribunt. Humvus Regni ſedem Nanquini fixerat: Eo mortuo, è nepotibus eius vnus Yunlo dictus, qui in Borealibus prouincijs cum exercitu Regni fines à Tartaris recens pulſis cum Reguli dignitate tuebatur; is inquam, cum aduerteret, Humvui primogenitũ regni hæredem, parum induſtrium ac ſtrenuum, ſtatuit illi Regnum eripere, ſibi comparare; Cum itaque Boreales prouincias ſibi facile adiunxiſſet, Nanquinum venit cum exercitu, & quà vi, quà dolo, largitionibuſque reliquas ſibi prouincias aggregauit, & patruum Nanquino expulit: quo facto vniuerſum ſibi Regnum, nullo renitente ſubiecit. Et quoniam in Aquilonaribus prouincijs plus habebat virium ac fidei, & Tar-

Tartaros inde ad recuperandam Regni tyrannidē credibile erat erupturos, ijs in partibus conſidere ſtatuit; & quidem eâ in Vrbe, in qua Reges Tartari, cum Sinis imperitabant, morabantur. Eam vrbem ipſe Pequim, id eſt, Borealem curiam, ad ſimilitudinem auſtralis; quæ dicitur Nanquim nominauit. Eam mutarionem vri moderatius ferreot Nanquinenſes, eoſdem ijs Magiſtratus ac immunitates, quibus prius fruebantur, reliquit.

Adminiſtratio Prouinciarum, & vrbium.

Venio nunc ad publicam in prouincijs admioiſtrationem. Vrbes quæ curtalibus prouincijs, Pequinenſi ac Nanquinenſi ſunt attributæ, eodem, quo cæteræ prouinciarum reliquarum, Vrbes ordine gubernantur; ſed tamen appellationes ad ſuam cuiuſque curam diriguntur. Cæterum tredecim prouinciarum regimen pendet à Magiſtraru, quodam, quem Pucinſu, & ab altero, quem Naganzaſu vocant; prior de cauſis ciuilibus, poſterior de criminibus iudicat: horum ſedes eſt in prouinciæ Metropoli cum maximo apparatu. In vtroque porro tribunali, varij ſunt Collegæ, & ipſi quoque principes Magiſtratus, qui Tauli appellantur; hos ſæpe contingit extra Metropolim morari, ideo quod aliquot vrbibus præſint, eoſque deceat non procul à commiſſo ſibi munere abeſſe.

Prouinciæ in varias regiones diſtributa.

Prouinciæ omnes, vt ſupradixi, in varias Regiones diſtributæ ſunt, quas ipſi Fu appellant, Regionis cuiuſque proprius eſt gubernator, quem Ciſu vocant.

Regiones porro iterum in Ceu & Hien ſubdiuiſæ, ac ſi dicas, oppida nobiliora & vulgaria; nec ea minora noſtratibus vrbibus non maximis. Singulæ ſuū quoque habent præfectū illum Ciceu, hunc Cihien vocant; Ci enim apud Sinas gubernare innuit. Hi omnium vrbium ac regionū præfecti, ſuos habent Collegas, ac velut Aſſeſſores, numero quatuor, qui eos, velut auditores, ac iudices, in cognoſcendis ditionis ſuæ cauſis adiuuant.

Confutatur error circa Regionum ac vrbium appellationem.

Verum hic breuiter notandum arbitror, confutandumque errorem, qui in aliquos ſcriptores irrepſit. Nam ex eo quod Gubernator, eiuſq; curia nomen accipiant ab vrbis, in qua reſident, nomine; verbi gratia in vrbe Nanciam; ipſa Regio tota, eiuſque gubernator, & curia eodem nomine appellantur Nanciam Fu; arbitrati ſunt hinc aliqui, has apud Sinas ſolas vrbes eſſe, quæ Fu appellantur, reliquas Ceu & Hien oppida vel pagos haberi. Quod omnino falſiſsimum eſſe non è locorum duntaxat amplitudine & frequentia colligitur, ſed ex ipſo etiam publicę adminiſtrationis modo. Nam illa ipſa vrbs, in qua totius regionis præfectus commoratur; nomen etiam Hien obtinet, & proprium habet gubernatorem, quem Cihien vocant; ſuos item, inſtar reliquarum, Collegas & aſſeſſores. Ipſe vero Regionis præfectus in hac ſua ſede nihilo plus haber autoritatis, quam in reliquis ditioni ſuæ attributis. Id autem ius eſt primæ ad eum appellationis, cum cauſa ob Ciceu & Cihien iudicatæ, ad eum velut ſuperiorem in prima appellatione remittuntur. Secunda enim appellatio eaque in grauioribus cauſis duntaxat, ad Metropolis ſummos Magiſtratus Pucimſu & Naganzaſu, eorumque Collegas, pro ratione cauſæ remittuntur. Immo ipſæ quoque Metropoles ſuum habent Ciſu & Cihien, non minus quam eis ſubornatæ Regiones. Inter omnes vero Magiſtratus incredibilis eſt bene ordinatæ Reipublicæ Symmetria.

Alii duo Magiſtratus, aliis Magiſtratibus ſuperiores.

Quoniam vero omnis Reipublicæ adminiſtratio in Prouincijs, in Regiam Pequinenſem eſt referenda, ideo in qualibet prouincia; prærer hos Magiſtratus, alij ſunt duo dictis ſuperiores, ex vrbe Regia tranſmiſsi: Eorum alter in prouincia ſedem figit, & Tutam appellatur. Alter quot annis ab Vrbe Regia mittitur, & Cia Yuen nominatur. Prioris auctoritas, quia magna eſt in Magiſtratus omnes ac ſubditos, & quia rei bellicæ præeſt, & primaria Reipublicæ munera attingit, cum Proregibus noſtris poſſe videtur cōparari. Poſterioris dignitas eſt velut Cōmiſſarij ac Viſitatoris. Is tamen, quia ex Regis mandato totius prouinciæ cauſas reoidet, Vrbes Arceſque viſitat, de magiſtratibus omnibus inquirit, & aliquos etiam è non maximis plectit, & in ordinem redigit, de Reliquis Regem moner, quo quiſque modo ſuo munere perſungatur: & quia vnus ex omnibus Magiſtratibus in prouincijs capitales pœnas exequitur, ideo eum omnes merito venerantur ac metuunt.

Præter hos magiſtratus, alij quoque ſunt complures, qui varia in vrbibus; ac etiam pagis & oppidis munia exercent. Et præter hos complures militū Præfecti ac Duces, in toto Regno, ſed maxime in locis maritimis & conterminis, vbique excubant, pro muris, portis, pontibus, arcibus, ac ſi omnia bello arderent, cum pax vbique ſit altiſsima; nam & ſuos delectus babent, militumque luſtra & palæſtras propè quotidianas.

Nouem ordines Magiſtratuum totius regni. Stipendium Magiſtratus.

Omnes omnino totius Regni Magiſtratus ad nouem ordines reducuntur, ſiue philoſophicum ſpectes, ſiue militarem Senatum. Pro horum ordinum rarione ſtipendium ex ærario publico, cuique vel pecuniarum vel oriza ſingulis menſibus penditur. quod reuerà exiguum eſt; in tanta Magiſtratuum maieſtate; neque enim vllius ſtipēdium, vt è ſupremo fuerit ordine, ad mille aureos in annos ſingulos excreſcit. Et in hoc ſtipendio omnes qui eodem ordine cenſentur, ſunt plane plures, ſiue ij ſunt Philoſophici, ſiue militares; nam in re bellica ſupremus ordo par accipit ſtipendium cum ſupremo literatorum ordine. Id autem intelligas velim de ſtatuto cuique ordini per leges prouentu, nam quod extra ordinem lucris acquiritur, longe maius eſt; quam quod ſtipendio perſoluitur. Nihil autem de alijs ago; quæ cuique ſua induſtria, cupiditas, fortuna, largitioque ratione dignitatis parit, nam his ad magnas opes ferè perueniunt.

Ornamentum Pileo omnium Magiſtratuum.

Omnes quoque Magiſtratus; ſiue Philoſophici, ſiue Militares, infimi, iuxta ac ſummi, eodem pileo inſigniuntur; is eſt è velo nigro, & vtrimque duas velut alas haber, ferè ſupra aures, ouatæ figuræ; eæ ita pileo adhærent, vt tamen facile excidant: hoc aiunt modo ſe ad modeſtè rectaque incedendum cogi; & à capite leuiter inflectendo prohiberi, quod ſi fecerint, Magiſtratuum violanr maieſtatem. Idē eſt etiam veſtitus omnibus; eædem ocreæ, quarum eſt peculiaris figura & materia, è pelle nigra eleganti. Inſigne quoque Magiſtratuum omnium eſt cingulum quoddam ipſo corporis ambitu, & quatuor plus minus digitos latum; id inſigni opere, quà circularibus figuris, quà quadratis, exornatur. In pectore quoque & à tergo duos quadratos pannos opere phrygio eleganter intextos aſſuunt: Sed in his quadrangulis, aut cingulis magna eſt varietas, & pro varietate maieſtas. Ex his enim mox intelligitur à peritis, è quo

Veſtitus.

Inſigne Magiſtratuum cingulum.

Digitized by Google

ſint Senatu, Philoſophicone, an militari, & in eo quam quiſque obtineat dignitatem. Nam in pannis illis periſtromatum opere, quadrupedũ, aut volucrum, ac florum etiam figuræ effictæ viſuntur. Zonæ vero illæ Senatoriæ è materiæ dignitate, indicant maieſtatem. aliæ enim è tornaili ſtipite, è cornu aliæ, ex vnicornu quædam, vel è Calamba ligno inprimis odorifero, nonnullæ ex argento aurove, ſed omnium nobiliſſimæ è marmore quodam pellucido, cui Iaſpis nomen impoſuimus, ſed omnino Iaſpis non eſt, ac forte Sapphiro marmori ſimilius, ipſi Yu ce vocãt: ab Saracenis autem ab occaſu, è Regno Caſcar, negotiatoribus importatur, & ab Sinis habetur inprimis in pretio. Sed de eo erit infra aliquis dicendi locus. Internoſcuntur etiam apud Sinas Magiſtratus ex Vmbellis ad arcendum Solem expanſis, quibus tecti ſolent in publicum prodire: alias enim e cœruleo colore habent, alias è flauo; alijs binæ geſtantur ad pompam, alijs ternę, alijs non niſi vna vti licet. Diſtinguuntur etiã ex apparatu, quo in publicũ prodeunt: Nam infimi quique equitant, maximi geſtatoria ſella, in baiulorum humeris vehuntur, ſed & in baiulorum numero eſt maieſtas; alijs enim non niſi quaternis vti licet, alij etiam octo adhibere poſſunt.

Zona Senatoria.

Vmbellæ variæ Magiſtratuũ.

Magiſtratuũ diſtinctio ex apparatu publico.

Sunt etiam alia permulta dignitatis ornamenta Magiſtratuumque inſignia, vexilla, catenæ, thuribula, ſatellitium frequens, cuius clamoribus arcetur in vicis turba, & tanta eſt eorum veneratio, vt in vicis etiam frequentiſsimis nemo compareat, ſed ſecedant ad hos eiulatus omnes, idque pro Magiſtratuum dignitate maius minuſve factitatur.

Prius hoc de Reipublicæ Sinenſis adminiſtratione caput quàm claudam, operę pretium facturus videor, ſi nonnulla ſingulatim commemorauero, in quibus ab Europæis Sinæ diſcrepant. Atque inprimis illud admirabile videri poteſt: tametſi hoc Regnum & limitum amplitudine, & gentis frequentia, & commeatuum copia, omnique materia redundet, è qua nauigia cæteraque omnia bellica armamenta conflantur, quibus auxilijs facile vicina ſaltem regna ſibi aggregent; neque Rex tamen, neq; ſubditi de eo laborant, nec ijs in mentem venit: ſed ſuis contenti, aliena nec ambiunt quidem. qua in re mihi videntur longiſsime ab Europæis gentibus diſſidere, quas ſæpe videmus proprijs regnis exturbatas, dum ad aliena adſpirant, quæ inexpleta dominandi libidine omnia deuorant, nec à maioribus accepta norunt conſeruare, quod Sinæ multis annorum millibus potuere.

Memorabilia quædã quibus Sinæ ab Europæis diſcrepant.

Hinc ego quidem arbitror commento ſimillimum quod Scriptores noſtri non pauci de Sinis commemorant; eos ſub Imperij ſui exordia, non vicina ſolum ſibi Regna ſubiiciſſe, ſed etiam in Indiam vſque perueniſſe. Cum enim Sinarum annales à quater mille annis ad hæc tempora ſtudioſiſsime euoluerim, ne veſtigiũ quidem tantæ rei reperio, nec vnquam eos audio hanc imperij latitudinem oſtentantes: quin potius cum hoc ipſum à nonullis literatis ſæpe quęſierim, in eo conſpirant omnes, id nec vnquam fuiſſe, nec eſſe potuiſſe.

Error quorundam Scriptorũ

Hic error ſcriptorum (vt eorum authoritatem tueamur) inde potuit irrepere, quod nonnulla Sinicæ gentis in exteris locis veſtigia reperiantur, ad quæ eos ſua voluntate, non Regis authoritate nauigaſſe, credibile eſt, vt hodie in Philippinis Inſulis eſt cernere.

Error excuſantur.

Alterum quoque notatu digniſſimum, vniuerſum Regnum, vt ſupra dixi, à ſuis philoſophis adminiſtrari, & in ijs merum miſtumque Imperium reperiri. Hos, milites ac Duces omnes magna animi demiſſione ac ritu ſingulari venerantur, eiſque ſubijciuntur: & non raro contingit illos ab his non ſecus vapulare, quam apud nos pueri à Ludimagiſtro. Ab his etiam Philoſophis, omnia quæ ad rem bellicam, cui interſunt & pręſunt, gubernantur, eorumque conſilia ac ſententiæ plus auctoritatis apud Regem habent, quam cæterorum rei militaris Præfectorum, quos non niſi paucos, & raro in bellicas conſultationes admittere mos eſt. Hinc fit vt ex ijs qui altos ſpiritus alunt, nemo ad res bellicas animũ adiungat, & ad infimas potius philoſophici Senatus dignitates aſpiret, quam ad maximos in re bellica Magiſtratus: vident enim Philoſophos quæſtu, & hominum opinione, & veneratione longo præire interuallo. Sed quod in hac re admirabilius exteris videbitur, eſt, Philoſophos illos nobilitate animi, in Regem ac Rempublicam fide periculorum ac mortis in patriæ cauſa contemptu, palmam ſine dubio de illis ferre, qui rem bellicam ex proprio inſtituto profitẽtur. Id inde fortaſſe habet originẽ, quod ſtudijs litterarum hominis animus nobilitetur, aut ideo quod iam inde ab ipſis huius regni primordijs litteræ manſuetiores pluris ſemper fuerint, quam profeſſio militaris, apud gentem minime cupidam imperij proferendi.

Philoſophorum poteſtas, ac authoritas.

Philoſophorum amor in patriam & Regem.

Non minus adminiſtranda eſt Magiſtratuum inter ſe ſuperiorum ac inferiorum ſymmetria; ſiue prouincialium cum curialibus, & horum cũ ipſo Rege; quam ipſi non ſolum ad amuſsim parendi ſtudio, ſed externo quoque cultu profitentur. Viſitationes enim certis temporibus in morem inductas, ac donariorum officia nunquam intermittunt. Inferiores quoque ſuperioribus ſiue pro tribunali, ſiue alibi, vix niſi flexo poplite colloquuntur, verbis eos compellant honorificis. Idem præſtant ſubditi vrbium præfectis ac pręſidibus; tametſi conſtet, eos ante adeptum litterarij muneris gradum initoſque Magiſtratus, ex infima plebe eſſe progenitos.

Magiſtratuum Superiorũ ſymmetria.

Nemo etiam intra triennium dignitatem vllam gerit, niſi denuo à Rege confirmetur, ſed fere ad maiorem euehitur, verum non in eodem loco; quod ideo fit, ne quis amicitias facile contrahat, & à iuſtitiæ rigore auertatur, aut prouinciæ alicuius animos admodum ſibi concilíet, potiſsimum ſi ſummas geſſerit dignitates; cuius fauore fretus, res nouas moliatur, quod ſuperioribus ſæculis contigiſſe commemorant. Primaria quoq; Prouinciarũ, Regionũ ac Vrbium capita, quæ ſupra nominaui, Pucinſu, Naganzaſu, Ciſu, Ciceu, Cihien, & ſimiles Magiſtratus oportet tertio quoq; anno ſimul omnes in Regia Pequinẽſi aſsiſtere, Regiq; ſolẽnis clientelæ officia deferre. Eoq; ipſo tempore de Magiſtratibus toto regno per Prouincias ſparſis inquiritur; ſiue ij ſint, qui adeſſe coguntur, ſiue cæteri; idque ſummo rigore. Ex hoc examine deinde ſtatuitur, qui in Republica conſeruandi, qui amouendi, qui euehendi, qui deturbandi, qui etiam plectendi, nullo habitu ad perſonas reſpectu. A me quoque obſeruatum eſt, ne Regem quidẽ ipſum audere quicquam ex ijs mutare, quæ in hac publica diſquiſitione à nominatis iudicibus sũt cõſtituta. Qui porro plectuntur, nec infimi ſunt, nec pauci. Anno quidem noſtræ ſalutis 1607. in quem incidebat

Dignitatũ mutatio.

E Magiſtratus condemnati.

debat huiuſmodi diſquiſitio, quater mille Magiſtratus legimus condemnatos. Eorum enim ſeries io vnum volumen refertur, quod excuſum toto regno publicatur.

Magiſtratus damnato, ad quinq. claſſes rediguntur.

Damnati porro ad quinque claſſes rediguntur. Prima cupidos continet, qui largitionibus iura vendidere, qui è publico cenſu vel hominum priuatorum fortunis quicquã ſibi vſurparunt: hi ab officijs excluduntur, & omnibus Magiſtratuum inſignibus & immunitatibus in perpetuum exuuntur. In ſecundam claſſem conijciuntur ij, qui atrocius ab reis ſupplicia exigerunt: hi quoque ſuis dignitatibus, eorumque inſignibus aut priuilegijs exuti domum priuati remittuntur. Tertia claſsis numerat Seniores, & Valetudinarios, Remiſsiores etiam in pœnis exigendis, aut munere ſuo peragendo: his vſus inſignium & immunitatum, licet priuatis, per totam vitam permittitur. In quarta claſſe cenſentur præcipites, & parum conſiderati in ſententijs ferendis, quibuſque in publicorum munerum adminiſtratione ratio coonſiliumque defuerunt: hi ad humiliora munia deſtinantur, aut in ea loca remittuntur, vbi facilior eſſe Reipublicæ adminiſtratio iudicatur. Vltima claſſe comprehenduntur, qui ſe, aut ſuos, vniuerſamque familiam minus caute regunt; & indignam Magiſtratu viuendi rationem ducunt; hi & officijs, & immunitatibus in perpetuum priuantur.

Eadem decurialibus quoque Magiſtratibus, ſed quinto ſolum quoque anno, inſtituitur inquiſitio. Quæ ratio quoque cum rei bellicæ Præfectis eodem tempore ac ordine, nec diſsimili auſteritate obſeruatur.

Natus in prouincia, ad Magiſtratum aditum nullum habet. Domeſticus à domo exire non licet

Nemo in vniuerſo regno, ea in prouincia, io qua natus eſt, Magiſtratum gerit, niſi fuerit præfectura Militaris. id vero fit, ne priores, qui ius adminiſtrant; ſanguini & amicitiæ ſuccumbant; poſteriores vero vt amore patriæ incitati, fortius eam intueantur. Domino Magiſtratum gerente filiorum aut domeſticorum famulorum nemo domo egrediatur, ne largitiones procuret, ſed obſequium quodlibet externum à famulis Magiſtratui publice attributis, præſtatur: ipſe vero domo egreſſus; ſigillo fores munit, ſiue priuatas, ſiue publicas, in quibus iudicia exercentur; ne cui è domeſticis, ſe inſcio exitus pateat.

Aduenis nullus in regnum ingreſſus conceditur.

Aduenam etiam nullum intra regni fines viuere ſinunt, qui reditum in patriam meditetur, aut qui cum externis regnis quicquam commercij habere intelligatur. Quin etiam nulli omnino aduenæ in regni interiora permittũt aditũ. Cuius rei tametſi nullam legem viderim, qua id interdicatur, à multis tamen ſæculis conſuetudinem hanc metu quodam ſeu horrore erga exteras gentes, irrepſiſſe animaduerto. Id autem non de aduenis illis ſolum intelligi velim, quos longa terræ mariſve ſpatia Sinis ignotos reddiderint, aut de ijs, quibuſcum inimicitias exercent, ſed de amicis etiã ſuoq; regno vectigalibus: quales ſunt Coriæ contermini, & fere Sinarũ legibus vtentes. Talem ego nullum hactenus in regno vidi, præter mancipia quædam, quæ belli Dux neſcio quis, inde ſecum adduxerat; poſtquam annos eo in regno plures reſediſſet. Porro ſi quis externus clam in Sinarum regnum penetrarit, eum neque ſeruitute, neque morte plectunt; ſed reditum ei in patriam interdicunt; ne forte apud ſuos res nouas in Sinenſis Regni perniciem moliatur. Hinc ſeueriſsimis pœnis animaduertunt in eos, qui cum externis abſque Regis volũtate quicquam cõmercij habent. Et ſi neceſsitas poſtulat aliquem extra regni fines cum mandatis mitti, nemo fere eſt, qui adduci poſsit. Proficiſcentem vniuerſa familia, quaſi ad mortem raptum deplorat; redeuntem vero Magiſtratus aliquo dignitatis munere in præmium afficit.

Aduenis reditum in patriam interdictũ.

Arma nec foris geſtãt, nec domi habent.

Arma nemo geſtat in vrbibus, ne ipſi quidem milites, aut rei militaris Duces ac præfecti, nec etiam literati; niſi cum delectus aut palæſtras ſuas, aut in prœdia prodeunt: aliqui tamen nobiliores Magiſtratus cum armis comitantur. Sed neque domi ſuæ quiſquam arma habet, niſi forte ferrugineam aliquam ſicam, qua nonnunquam in itineribus vtuntur contra latrocinia. Vſque adeo armatos horrent & fugiunt. Inde nullæ apud eos factiones aut rixę, niſi quæ vnguium impreſſione aut capillitij laceratione dirimuntur: nulla iniurias plagis aut morte reprehendi libido eſt; ſed qui alterum fugit, & ab iniuria ferẽda abſtinet; is à prudentiæ fortitudiniſque laude commendatur.

Lex poſt obitum Regis.

Extincto Rege (ne factiones oriantur) nulli, excepto regni hærede; alij filio aut propinquo Regis in vrbe regia commorari: quin imo capitale eſt, per varias vrbes diuiſis, pedem efferre. Orræ inter illos lites ab vno è nobiliſsimis inter ipſos dirimuntur; à quo etiam gubernantur. Sed ſi quid eis negotij cum alio qui Regis propinquus non ſit, ortum fuerit, Magiſtratuum publicorum tribunalibus & pœnis, vt quiuis è plebe, ſubijciuntur.

CAPVT XXXII.

Catalogus Magiſtratuum, & officiorum imperij Romani, aliarumque Rerumpublicarum quarundam.

ACCENSI.
Accubitor cubiculi.
Accubitor fundæ.
Accubitorum duo Conſtantinopolitani.
Actuarij militares.
Actuarij.
Actuarius.
Actus quadratus.
Adiutor Magiſtri Officiorum.
Adiutores omnes domeſtici.
Admiſsionales.
Admiſsionum Magiſtri.
Adnumiaſtes magnus.
Adſcenſio.
Adſcriptitij.
Adſcriptiui.
Adſcriptiui milites.
Aſſcriptitij & Allecti Honorarijs oppoſiti.
Aſſeſſores & Conſiliarij.
Aduocatus fiſci.
Aediles.
Alithri.
Allogator.
Aliſitarchæ.
Angelraphorus.
Annonæ præfectus.
Annonæ diuiſor.
Antiſagittator Dux Sagittariorum.
Apparitores varij.
Apparitor.
Apparitores & Prætoriani milites.
Apparitores in exigendis vectigalibus.

Apboplistæ.

Aphopliſtæ.
Apocriſiarij.
Arcarij.
Archiatrorum Comes.
Archidiaconus.
Architecti ſtatuis euertendis deputati.
Archon magnus.
Archontes.
Aritbmetici.
Armigeri.
Auertarius.
Aueſtiarius.
Auguſta regina.
Auguſtus.
Aulici.
Aulici Scholares, Cæſareſque.
Auſcultatores.

BATVLVS, MAGNVS PAEDAGOGVS ESSE creditur.
Baphiorum procuratores.
Baracurius, Rex Iberorum.
Baſtargarum præpoſiti.
Beneficiarij.
Bicolytæ.
Bigiæ Drungarius magnus.
Blachemarum præfectus.
Breuiatores.

CABALLARIVS.
Cæſar.
Cæſariani Aulici.
Caligula primus dictus Dominus.
Camillus primus prætor.
Campidoctor.
Cancellarius.
Candidati principis.
Canonicarij.
Capitularij.
Caſtrenſes.
Cellarij.
Cenſitores.
Cenſitor.
Cenſuales.
Cenſus magiſter.
Centum viri.
Centuriones.
Chartularius magnus.
Chartularij ſacri cubiculi.
Chartularij ſpectabiles.
Clariſsimi præſides.
Clariſsimi.
Coactores tributorum.
Cognitor ſacer.
Cohortales.
Collectarij.
Comes Africæ.
Comes Britanniæ.
Comes Italiæ.
Comes Illyrici.
Comes Hiſpaniarum.
Comes Argentoratenſis.
Comes domeſticorum.
Comes domeſticorum equitum, & peditum.
Comes rerum priuatarum.
Comes ſacri patrimonij.
Comes ſacrarum largitionum.
Comes metallorum per Illyricum.
Comes domorum Principis ſub cubiculario.
Comes domeſticorum & excubitorum.
Comes & Magiſter equitum præſentialis.
Comes ſacri ſtabuli.
Comites conſiſtoriani.
Comites duo in Oriente.
Comites Scholarum.
Comites portus Romæ & Rauennæ.
Comites horreorum.
Comites illuſtres.
Comites & Rectores.
Comites ærarij, viri illuſtres.
Comites ſacræ veſtis.
Comites primi, ſecundi, tertij ordinis.
Commerciorum Comites quatuor.
Commiſſarij.
Conoſtaulus magnus.
Conſiliarij.
Conſtantinopoleos Imperator.
Conſul Philoſophorum.
Conſulares.
Correctores.
Correctores clariſsimi.
Cortelini.
Cortinarij.
Cornicularius.
Curator diuerſorum negotiorum.
Curator operum publicorum.
Curatores Vrbium.
Curatores Liberij & Cloacarum.
Curatores horreorum.
Curatores viarum & vicorum.
Curiales.
Curopalates.
Curopalatiſſa.
Cuſtodes ex Illyrico.

DALMATARVM PRINCEPS.
Decadarchæ.
Decani.
Decuriones.
Defenſores Ciuitatum.
Defenſor Orthodoxus.
Demoſthenes menſæ Regiæ præpoſitus.
Deſpotæ.
Diathrearij.
Diribitores.
Diſcuſſores.
Diſtributor obſoniorum.
Diſsignator conuiuij.
Di Zabulus Chaganus magnificus in excipiendis Romanorum Legatis.
Domeſtici ſtipatores.
Domeſticorum Comes nobiliſsimus.
Domeſticus menſæ.
Domeſtici Equites.
Domeſticus Scholarum.
Domeſticus Eccleſiæ.
Dorixenus Legatus.
Dromitutor.
Dromonarij.
Drungarii.
Drungarius.
Duumuiri nauales.
Ducenarii tributorum exactores.
Ducenarii procuratores.
Duces perpetui.
Duces præfecti militum.
Duces rei militaris duodecim.
Duumuiri Magiſtratus municipales.

ECCLESIARVM DEFENSOR.
Eparchus proximus à Papa.
Epiſcopi.

Equites vexilliferi.
Eræriarcha magnus.
Eunuchi ſacræ veſtis Comites.
Eunuchi Imperatorum.
Eunuchi Cubicularij.
Exactores.
Exactores vectigalium.
Exarchon Tribunus exeubitorum.
Exceptores.
Excubitores.

FILII IMPERATORVM.
Fiſci Comes exaduocatus dictus.
Forum Præfecti.
Frumentarij.

GALLIARVM PRAEFECTVS.
Germani cuſtodes Romanorum.
Germanus Prætor.

HELAGABALVS.
Heliogabalus.
Herarchus Coronatus.
Honorarij.
Honorius, qui refecit muros Romanos.
Hypatius Imperator.
Hyproſtrateguś.

IANVS CORONATVS.
Illarches primus centurionum.
Illuſtres.
Illuſtres illuſtriſsimi.
Imaginarij, & Imaginiferi.
Imperator Conſtantinopolitanus.
Imperatores Captiuorum.
Imperatores Germanici dicti.
Imperatores conſecrati.
Imperatores Maximi item Optimi.
Imperatorum Præceptores.
Imperatorum filij
Imperatrix dicta Domina, item Auguſta.
Inclyti.
Inſectores.
Inſtitutores Regij.
Interpres magnus.
Inuitatores.
Iudices rerum capitalium.
Iudices vectigalium ac tributorum.
Iudex caſtrorum.
Iulianus Auguſtus.
Iulius [illegible] primus Præfectus perpetuus.
Iuridicus.
Iuridicus Alexandrinus.
Iuſtinianus Triumphator.
Iuſtinus Thrax.
Iuuentutis Prætor.
Iuuentutis Princeps.

LAMPADARII.
Latinarum præfectus.
Legati.
Legati municipales.
Leo filius Conſtantini.
Libelli Præpoſitus.
Librarij.
Linificiorum Procuratores.
Logoriaſtes magnus.
Logotheta magnus.
Logotheta ſecretorum.
Logotheta militaris ærarij.

MAGISTER CENSVS.
Magiſter Epiſtolarum.
Magiſter Officiorum.
Magiſter peditum.
Magiſter ſcriniorum, memoriæ, Epiſtolarum, libellorum, &c.
Magiſter equitum Galliarum.
Magiſteriani.
Magiſtratus minores ordinarii.
Magiſtratus minores extra ordinem.
Magiſtratus municipales.
Magiſtratus maiores ordinarii.
Magiſtratus maiores extra ordinem.
Magiſtratus Prouinciales.
Magiſtri cenſus.
Magiſtri lineæ veſtis.
Magiſtri municipiorum loco Duum virorum.
Magiſtri officiorum.
Magiſtri priuatæ veſtis.
Mancipes curſus publici.
Mandator.
Megaloalogitæ.
Menſæ Præpoſitus.
Metallorum Procuratores.
Metaxarius.
Milites oſtenſionales.
Milites adſcriptitii.
Milites ordinarij.
Milites Imperatorem creantes.
Milites ſtationarij.
Miniſteriani ſacræ veſtis; Magiſtris officiorum ſubiecti.
Miniſtri à pugione.
Miniſtri Magiſtratuum.
Miniſtri linteis ſuccincti in Conuiuiis.
Miniſtri ad pedes.
Mittendarij.
Monocaballi.
Munuſculari.
Muſiuarii.

NOMARCHAE.
Notarii.
Numerarchæ.
Numerarii, Calculones Arithmetici.

OBSONIORVM EROGATOR.
Officiales Clariſsimorum.
Officiorum Princeps.
Optimates Miniſtri poteſtatum.

PAEDAGOGIANI PVERI.
Pagi Princeps.
Palatini.
Panum Erogator.
Pany perſebaſtus.
Paphlagones.
Pareuerhedi, Paraſredi, & Parippi.
Patricii.
Pecuarij.
Pocillator.
Porcinarii.
Portitores.
Præcones, & Oratores.
Præfecti ærarii.
Præfecti præt.
Præfecti limitis.
Præfectus Annonæ.
Præfectus Caſtrorum.
Præfectus frumenti diuidendi.
Præfectus Caniclei.
Præfectus Prætorius.
Præpoſitus Caſtri à Præfecto Caſtrorum.

Præpoſitus

præpoſitus horrei Rom.
Præpoſiti laborum.
præpoſitus Calcis.
præpoſitus menſæ Regiæ.
præpoſitus ſacri cubiculi.
præſentialis Magiſter equitum.
prætor populi.
Primates Regionum vrbis.
Primicerius aulæ.
Primicerius priuatorum.
Primicerius Notariorum.
Primicerius cubiculi.
Primicerius Domeſticorum.
Primicerius protectorum Tribunus.
Primicerij quatuor in corpore Decanorum.
Primicerius ſacri cubiculi.
Primicerius Singularium.
Primiurgius, Clauarius.
Prior palatij.
Proceres.
Procubitor cubiculi.
Procurator ad bona damnatorum.
Procuratores Baphiorum & Linificiorum.
procuratores Cæſaris.
procuratores Gynæciorum.
procuratores rei priuatæ.
propræcones.
proprætores.
proſecutores.
protallagator.
Protectores & Domeſtici.
Prolegati.
protocomes.
protocynegus.
protoierarcarius.
Protomæſtor.
protonotarij.
Proto papa.
Protoſpatarius.
Protoſebaſtus.
Protoſtator & Mareſchallus.
Protoſyncellus.
Protoueſtiarius, & Protoueſtiarites.
Pueri Momentarij.

QVADRUPLATORES.
Quæſtores.
Quæſtores parricidij.
Quæſitores.
Quincunx.
Quinquennij Magiſtratus.

REBOVCHI, PROXIMI à IVDICE SEcreti.
Rationales.
Rationalis ſummarum.
Rationalis rei priuatæ.
Rationalis vinorum.
Rationarius.
Rectores Prouinciarum & Diœceſis.
Referendarij.
Referendarij pro Chartularijs Eccleſiæ.
Regerendarius & Subſcribendarius.
Reges purpurati.
Reſponſales.
Rogatores.

SACELLARII.
Saccarij.
Satrapæ.
Scholares.
Scholarii.
Scholaſticus.
Scribæ ab actis.
Scrutatores Imperatorum.
Secretarij.
Securigeri.
Senatores clari & clariſsimi.
Senatus Romanus.
Seuiri militares.
Silentiarii.
Spatharius.
Spatharocubicularius.
Spatharocubicularii.
Spectabiles magiſtratus.
Speculatores milites.
Statores vel apparitores.
Stipatores.
Strategus.
Stratopedarches.
Stratopedarches monocaballorum.
Stratopedarches murtatorum Tzaconum, Tzangratorum.
Stratores Imperatorum.
Subſcribendarius.
Sultanus.
Superilluſtres.
Supplicantes.
Suſceptor.

TABELLIO EXCEPTOR ET SCRIBA Publicus.
Tabelliones.
Telonarij.
Teſſerarij.
Teſtis purpuratus.
Tetrarchæ.
Thraciarum conſulares.
Tribuni laticlauij.
Tribuni militum.
Tribuni notarij.
Tribuni plebis.
Tribunus primanus.
Tricaballi.
Triclinii aurei præfectus.
Triumphatores.
Triumuiri ad delectum, alij menſarij, alij ad tranſuectionem equitum.
Turmarii.
Turranius primus præfectus annonæ apud Romanos.
Tzangratores genus ſagittariorum.

VECTIGALIVM CONDVCTORES.
Vectigalium iudices.
Vectarii.
Veſtiarii præfectus.
Viarum curatores.
Viatores Tribunorum.
Vicarii Auguſtales dicti.
Vicarii præfecti.
Vicarii præfecturæ Galliarum.
Vicarii præfectorum.
Vicarii.
Vicarius Hiſpaniarum.
Vicarius Romæ.
Vicarij Tribuni.
Vicorum curatores.
Villicus vrbis.
Vindices.
Vini ſuſceptores.
Viri Epiſtolares.
Vir ſpectabilis Caſtrenſis.
Vnguentarii in officiis Imperatorum.
Vrbaniciani.
Vſurarii ſeu fœneratores.

Cap.

CAPVT XXXIII.

Legatos ex iuris probatiſſimis eſſe deligendos.

§. 1. De legatis etſi in prima editione mentionem crebro feci, non tamen ex inſtituto tractaui, cum quod eam materiem à multis occupatam viderem; tum vero, quod ea quæ de principum, optimatum, ſenatus, conſiliariorum virtutibus, vitijſque diſſerui, legatum ſatis inſtruere poſſe viderentur. Quicquid enim in omnibus laudabile eſt, id in legato vniuerſum relucere oportet. Ille enim Reipublicę ſuæ perſonam ſuſtinet, ille inter ignem & ſacrum, inter malleum & incudem verſatur. De illo princeps qui mittit, & in eius conſilio æmuli iudicant, cum cenſent, & explorant hoſtes, & amici. Vni principi ſeruire, & facere ſatis, diu, arduum eſt. Legatus ſuo principi ſeruire, alieno accõmodare ſe debet: placere etiam aliorum principum legatis. Nulla grauior, nulla periculoſior prouincia: Domino ſuo carus, hoſti, aut æmulo non exoſus eſſe debet. Quin ſecretarios, & domeſticos vereri neceſſe eſt. Hic ſummo omnium virtutum opus eſt præſidio: nec tamen nouarum, ſed quas expoſui: Ea cauſa hunc locum prætermiſeram, nunc vero quorundam rogatu, & rationibus adductus, ſtatui etiam hac de re ſermonem inſtituere: aliosque ſcriptores non ignubiles imitari. Platonem, Demetrium Phalereum, Diotimum, Cratetem, Iulium Ferrentium, Brunum, Octauianum, Bodinum, & Carol. m Scribanium.

Legati virtutes.

Legatorum antiquitas.

§. 2. Ad Belum & Ninum antiquitatem legatorum referunt. Verum vt antediluuiana tempora, & Chronologiæ lites omittam, certo ſtatuendum eſt, eodem quo, idiomatum confuſione, in varias orbis partes ſparſim humanum eſt genus anno, legatos negociorum, & fœderum cauſa miſſos eſſe. Vicinus etenim cum vicino loqui debuit, ſi quid in rem vtriuſque viſum fuiſſet ſtatuere, ſi controuerſum ius componere. Ea eſt enim gentium ratio, vt reſpublica cum vicina colloqui neceſſe habeat. Legationum enim mater eſt neceſsitas, vt veſtium; ornatus deinde & ſplendor additus eſt. Sunt quidem literæ muti legati, quique oculis duntaxat loquuntur, & mentem domini quaſi in ſpeculo exhibent, verum multa ſunt, quæ per eas confici non poſſunt. Non enim literæ continuo ad ea quæ ex altera parte proponuntur, reſpondere queunt. Deinde multa reticenda ſunt, vel proferenda legato, pro principis ad quam mittitur, vel affectu, vel conditione temporum rerumque; multa ſane aliter conſtituta legatus inuenit aliquando, quam rebantur illi, à quo miſſus eſt.

Literæ legati muti.

§. 3. Ingentem cum dexteritate prudentiam requit legatio; Eſt enim legatus publice miſſus vt publicum tractet negocium, nuncius, ſiue Apoſtolus. Quare non modo principis ſui perſonam, ſed totius Reipublicæ, adeoque ſenatus ipſius ſuſtinet. Græci ſummates ſemper viros legebant, quare πρεσβευτὰς, & πρέσβεις, quod ex γηρεσία ſumerentur appellabant. Eſt enim nomen illud non ætatis magis, quam dignitatis: ſic & Veneti legati ætatem apud imperatorem excuſarunt, & Scipio ſat annorum ſe habere profeſſus eſt, ſi populus Romanus ſe conſulem feciſſet. Oratores etiam dicuntur, & vulgo Ambaſſatures, quod nonnulli à Germanicu Ambacht, quod veteribus opus ſignificat, quaſi operatures, alij à Græco ἀναβαίζειν, loqui, procedere ad dicendum, vti ex faceto Athenienſium dicto conſtat: cum orator enim ingratus dictionem inchoaret à verbo illo: Ἀναβαίνετε *aſcendentibus.* Populus reſpondit: Καταβαίνετε *deſcendunto.* Purro dici ἀμβαίζειν pro ἀναβαίζειν etiam pueris notum eſt. Verum iſta omitto. Hoc moneo legatos bellicos hinc excludi. Erant illi legati conſiliarij, & proximæ dignitatis adiutores imperatoribus adiuncti, crebru illis gloria rerum geſtarum maiores. Cæſar l. 2. de bello ciuili, Imperatorem eorum fiduciaria vti opera profitetur. Vide Veget. l. 2. c. 9 Lipſium cummment. in 2. Taciti annal. Illis aliquando partem exercitus, aliquando totum, atque adeo prouinciam abeuntes proconſules committebant. Multo minus huc pertinet libera legatio: quę larua eſt legationis, ſæpè iniqua, ſocijs ſemper grauis: vt enim Senatorij viri in prouincijs eſſent honoratiores, tutiores, & facilius priuata negocia conficerent, libera illis legatio decernebatur, quod ea quando, vbi, & quamdiu vellent vti poſſent: licet annua fere eſſet. Lipſ. in Tacito, Alexand. ab Alexandro. Cuiac. 9. obſer. 29. & l. 14. π. de legat.

Quis legatus?

Legati bellici.

Libera legatio.

CAPVT XXXIV.

Principis eſt mittere, & recipere legatos.

§. 1. NOn tantum ſupremus & abſolutus princeps ad alium ſupremum mittere legatus & recipere poteſt: ſed etiam cum ſupremo poſſunt inferiores, atque adeo inter ſe legationibus agere. Res inter iureconſultos controuerſa, & ſcriptores politicos; ſane hoſpitio hoſtium legatos excipere, cum illis colloqui vetitum priuatis eſt antiquo iure. E contrario principes Germaniæ, Hanſaticæ ciuitates legationes mittunt, accipiuntque. vt Hiſtorici, Crantzius, & quotidianæ conſuetudines oſtendunt. Mihi facili diſtinctione res tranſigi poſſe omnino videtur.

Non ſolum ſupremum mittere legatos poteſt.

Legationes ad principes externos, quæ de cauſa publica totius imperij pertractent, præſertim ad æmulos, vel hoſtes, nemo principum mittere poteſt. Solius imperatoris maieſtati conuenit illa cura, capitis eſt, corpus tam vaſtum, tam multis membris compactum regere. non eſt vnius partis, omnium partium, & totius imperij, inconſultis collegis cauſam tractare. Merito ſuſpecta erit illa legatio, ſeu remiſſa, ſeu recepta. Quare memini principes Electores cum exteræ legationes aduenirent, quę de rebus imperij mãdata perferebant, rejicere illas ad imperatorem, aut comitia ſolitos. Quod de publica cauſa dicitur, etiam de priuatis ſingularum prouinciarum tractationibus accipiendum eſt, cum publicę rei præiudicium vehunt. Cum cauſa priuata detrimento eſt, reipublicæ. Cum vero res priuata agitur alicuius principis, ita vt imperii non interſit, licet comparata legatio ad totum priuata ſit; reſpectu tamen principis publica eſt, vt cum gratulantur alicui de victoria, de nuptiis tractant, pro ſubditorum negociatione priuilegia petunt, legatorum ius hoc omnino liberum eſt. Bodinus hoc negat, l. 1. de rep. 10. & ſcriptores aliter ſentientes accuſat; Verum imperator, & comitia imperialia iſta concedunt. Modo

In cauſa publica ſolus princeps legatos mittit.

 ſaluti

ſaluti publicæ, & ſupremæ maieſtati non præſcribatur. Qua quidem in actione, non res modo, ſed etiam ſuſpiciones vitandæ ſunt.

Occulta legationes etiam ſunt publica.

§. 2. Publice legati mittuntur, non ſemper palam: ſunt enim legationes nonnullæ vel ſoli principi, vel paucisſimis notæ; per negociatores aliquando, & religioſos res grauisſime occultisſimæ tranſiguntur. Publice tamen mittuntur, quia auctoritate principali. Ita & negocium publicum cenſetur, etſi ad ſolum principem pertineat, vt ſi de nuptijs agatur. Hinc palam eſt, duplex cenſeri genus legatorum. Primum quod maiore ſtrepitu, & pompâ non modo negocia peragit, ſed domini ſui etiam dignitatem ſplendore ciuili repræſentat. Aliud vero quod mandatum duntaxat exponit, & voluntatis nudæ interpres eſt, aliarum rerum omnino ſecurum: pari tamen auctoritate venit, ſed ſumptu mittentis & recipientis vitato, præcipue ne inani cærimoniarum ſuperſtitione cuius nec modus eſt, nec finis agendi occaſiones tardentur, aut elabantur. Hos ſiue agentes, ſiue ordinatos, deputatos Commiſſarios vocent, qui ſi publicum mandatum habent legati ſunt.

Varia legationes.

Legatorum illis munus, priuilegia, ſecuritas, debetur. Cærimoniarum vero immunitas conceditur. Qui hos legatos nominare verentur, nondum diuerſa legatorum genera diſtinguere norunt. Mandatum publice datum, & agendi poteſtas de re publica legatos efficit, ſeſsiones, præcedentiæ, comitum turba, & ſimilia nugamenta extra legationis eſſentiam ſunt. Et cum ſerio agitur, vana illa ſpernuntur. Subditi porro in neceſsitate legationem coguntur ſuſcipere, vt & militare, non eſt tamen conſultum ad rem arduam inuitos cogere. Veneti quidem imperant, quibus viſum eſt, legationes, ſed raro inuitis, & ſi quis non ſponte proficiſcatur, honori tamen reipub. tribuit, vt mentem celet, & alacritatem præ ſe ferat.

Legatus itaque in comitatu, ſumptu, veſtitu, cæteriſque ambitioſum ſplendorem vitabit, quin & ipſe princeps: nam fere ſuperbiæ deputatur apud peregrinos, & maleuolos, ſimultatumque & odiorum eſt mater. Memini legatos quorum aliqua erant vitia, aut veſtis conſpectior, perpetuò agnominum conuitio notatos: eouſque progreſſa dicacitate, vt multi nomina propria putarent, quæ in opprobrium conficta erant. Nec paucis id contingit, pauci poſticas ſannas effugiunt.

Benevole habendi legati.

§. 3. Recipiendi ſunt legati honorifice, & amanter, etiam hoſtium. Sunt enim angeli pacis, & ſequeſtri, conanturque ſine ſanguine fuſo genus humanum conciliare. Quod ſi bellum indictum veniant, audiendi tamen, nam forte aliquid ad bellum impediendum, aut minuendum adferent. Nam cum hoſtium iracundiæ moderatione, & virtute occurritur, colloquiaque miſcentur, multum profectum eſt. Superbe Romani Numantinorum legatos reiecerunt, audire enim eos, qui benigne victores egerant oportuit. Hannibal more ſuo legatos Romanorum arcuit, periculum itineris denunciando, & ſibi ocium non eſſe legatos audiendi cauſatus. Pericles Athenienſibus perſuaſit, vt Spartanorum legatum inauditum, & inhonoratum dimitterent, quod dolo malo ille fecit, quo iras bellumque magis accenderet.

§. 4. In vrbem recipiendi non ſunt, ſi aoimos ciuium aut donis, aut promisſis, miniſtrè poſſunt corrumpere, & metus eſt ne tentent. Tarquinij regis legati eâ causâ excludi debuêre, & inſigne eſt exemplum Ezechiæ Rapſacen excludentis. Multo minus in concionem admittendi: ſi ciere motus valent. Eadem ratio ſi animo explorandi veniunt; ſunt autem hoſtium & æmulorum principum legati, vt plurimum exploratores, & in aula habent, qui illis ſecretisſima referant. Exempla horum annorum plurima ferunt reges, & vicem mutuam reddunt. Cum tamen in caſtris, aut vrbibus periculoſe futuri putantur, cum res teneræ ſunt non admittunt. Romæ legatis hoſtium extra vrbem ſenatum crebro dabant. Reges vetuere venire Romam aliquando. Hannibalis legatos iuſſere ante noctem exire agro Romano. Noluere ſuæ ſollicitudinis & calamitatis habere ſpectatores. Quanquam minus periculi eſt in legato, cum occulti ſint innumeri ſpeculatores, & legato facile officij & honoris ſpecie cuſtodes apponantur: cum occultorum exploratorum ineuitabilis ſit calliditas.

Legati exploratores.

§. 5. Non ſolent audiri legati, cum vel debitum titulum negant, vel ſuis dominis indebitum arrogant. Rex Vngariæ legatos Vaiuodæ qui dominum ſuum regem Pannoniæ nominabant, abire iuſsit. Æmylius literas Perſei victi, & ſe tamen regem Macedoniæ vocantis aſpernatus eſt, nec legere quidem dignatus. Itaque conſultum non eſt ad eos mittere legatos, quibuſcum de titulo controuerſia eſt. Vtrinque enim aſperantur animi, & paci impedimenta ex ipſa pacis tractatione offeruntur. E contrario autem legati honorifice audiendi ſunt, non contemptim habendi. Curius indecore & ſordide ad rapa vocat, & ambitioſa paupertatis oſtentatiune Romanam maieſtatem ridendam expoſuit. Priuatim parſimonia, modeſtiaque laudatur, publice magnificentia exhibenda eſt. Ruſticana etiam iactatio fuit Artaxerxis, inter audiendum legatos manubria fabricantis. Barbare Indorum regulus comam pectebat, dum legati perorarent; ſunt illa hominum ſtolide ſuperbientium, & ſine fructu magna odia colligentium.

Honos legati.

§. 6. Legati ſummo aliquando honore afficiuntur, ſedendo, ſententiam dicendo, ſubſcribendo dominorum ſuorum locum aliquando tenent, aliquando cedere coguntur. Regi Romanorum tum alij, tum etiam Imperatoris legati cedunt. Ille enim ſupremus legatus, ſucceſſor, & filius Imperatoris cenſetur. Ita anno 1541. Ferdinandus Caroli. V. legatos antecesſit. In Synodis legati pontificis præſident. In conſesſibus imperij Electores præſentes ſolent abſentium legatis præponi; Merito ac iure. Imago enim dignitatis abſentis præſenti veritati cedit: Inuentum etiam illud eſt, ne abſentiam facile excuſent, ſi famulis collegarum cedere cogantur. Alia tamen alibi, & inter alios ratio.

CAPVT XXXV.

Legatum non facile decipiendum.

GVicciardinus polit. hypomn. 1. monet, Principem volentem eircũuenire aliũ, prius fallere legatum oportere. Caſſander meditatur bel-

bellum in Demetrium, vellet eum id minime ſuſpicari, vt imparatum opprimat: legatum proinde de pace, fœdere, affinitate mittit: atque ingens amicitiæ deſiderium oſtentat. Hic legatum nolunt eſſe conſcium intimi ſenſus domini ſui. Imo nolunt eum inquirere, verene, an ficte mandata dentur. Loquendum ei aiunt, quod loqui eum dominus iuſſerit, quid autem facere dominus velit, melius videri eum neſcire, vt ita ſerio magis ſimulationem exprimat. Ita fere plerique Politici pro ſapientia aſtum illum commendant. Mihi liceat rem ſuis momentis expendere. Vna cauſa legati fallendi eſt, ne parum ſerio fallat; At haud difficulter inueniet, qui magno ſtudio principis ſui moribus obſecutus, hiſtrioniam illam impenſius agat, aſtuque delectetur. Plura enim & maiora agit ſimulatio, quam veritas. Quin peritiore aſtu dolos tractabit; Quid porro ſi rem ipſam conſecerit, & ſimulando veras confecerit nuptias? An vero à mundo condito legatus miſſus eſt ſimulandi ignarus? Quamuis itaque nec principem, nec legatum falli honeſtum arbitrer, ſed veritatem probem & candorem. Si tamen fallere conſtitutum eſt legato, vtetur & fraudis, & ſimulationis non ignaro. Multa enim paſsim inter agendum occurrunt, quæ omnium conſcius facilius ad mentem domini conficiet, quam ignarus; & imprimis vt tempus extrahat, ne plus quam neceſſe eſt progrediatur: ne honorem domini ſui in periculum conijciat: non bene fraudem temperat, fraudis inſcius. Quin etiam legatum decipere arduum eſt: Si enim conſiliorum ſecretorum eſt particeps, ex alijs actis, conſultiſque, & familiarium literis de ſuæ legationis fide ipſe dubitabit. Et hoc in ſuam contumeliam ſe cælatum ſtomachabitur. Si à ſecretis conſilijs non eſt, non deerunt tamen coniecturæ, & in aula rarum ſilentium. Sane quandocunque cognouerit ſeſe deceptum, lentius aget, domino ſuo fidere deſinet, legationem ipſe damnabit, ſi tamen fidus permanebit; fallacia enim fidem ſublæſtam facit, & quem feſelliſti ad perfidiam impellis. Ne crediderís fidelem tibi fore eum, qui ſcit ſibi non credi. Accedit, quod illa ſimulatione non exteris modo princeps, ſed etiam ſuis ſuſpectum ſe reddit, fallaci enim, iure putant ſe non credere. Vtuntur tamen interdum eum in modum cæcis legatis, vel parum cautis, vel etiam ſacerdotibus & religioſis, qui magno conamine rem agunt, & fiducia, ſed ignari artium aulicarum, cum ab vtraque parte irridentur, ſuæ ſimplicitati tum primum animaduertunt illuſum. Ferunt hoc illi & ferre oportet; at alij magno animo viri, alta mente recondunt, ſibi non creditum, ludibrio ſe habitos. Ludouicus Trabantius cum ducem Brabantiæ dominum ſuum amicum regi Galliæ ſpopondiſſet, ille vero Anglo contra Francum ſe iungeret, fallaciam deteſtatus redire domum noluit, in Gallia mœrore contabuit. Hac ergo in re cum ſuos & hoſtes fallere principes inſtituunt, bis peccant. Nam & fraude vtuntur, quæ cum in omnibus turpis, tum vero principibus turpiſsima. Abſit vt dici de Chriſtiana aula debeat, quod Iſocrates Orat. de pace in ſuos profocutus eſt. Corrupti iam ſunt, inquit, & deprauati longo tempore ab aulicis principes, quorum omne artificium in decipiendo conſumitur. Deinde fraudes non recte tractat, cum ſuis diffidere ſeſe oſtendit.

Legatus cur non fallendus.

CAPVT XXXVI.

Securitatem Legato præſtandam.

§. 1. DE ſecuritate legatorum, optime omnium ſcripſit noſter Carolus Scribanius. Securitas eorum eſt publico gentium iure ſancta. Vbique gentium etiam inter barbaros ſunt inuiolabiles. Romæ ſi quis eos pulſaſſet, reus maieſtatis cenſebatur, illiſque quos miſerant, ad ſupplicium dedebatur: vt in eos ſuo arbitrio animaduerterent. Quod ſi læſorum illis humanitate parceretur, ciuitatem tamen non recipiebant Varro de ling. lat. Cuiac. l. 11. obſeruat. c. 5. Tanti priuilegij conciliatrix eſt neceſsitas, ne humani generis ſocietas interiret. Ipſa vero ſecuritas veniendi, etiam morandi, abeundique poteſtatem includit Imo & agendi Improbe ergo agunt, qui libertatem legatorum metu reſtringunt, aut muneribus corrumpunt. Omnibus illis modis iniurij fuerunt in legatos Romani Pontificis Arcadij Cæſaris adminiſtri, eademque Zeno & alij peccarunt, quod infandum eſt, apud Chriſtianos. Mira porro Heluetici belli acerbitas, cum mendicis, & puellis pro legatis vtereſitur, quod viri parum tuti eſſent.

Legati ſecuri.

§. 2. Cum hoſtium legatis, aliorumque denunciatur, ne veniant, aut fore vt pro hoſtibus & exploratoribus habeantur, aut ad præſcriptum tempus exire iubentur, ſi iuſta eſt, aut prudentibus apparet ratio tam dura decernendi, ius gentium non violatur. Si faſtu, & pacis, aut hoſtium odio, aut ingenti ſpe victoriæ barbara illa decreta ſuguntur: contra ius gentium eſt; omnem pacis, aut veniæ ſpem abſcindere, ne in colloquium quidem venire. Nam reſpublica etiam illa, quæ aliam ita læſit, vt iuſto bello petatur, ius habet legatos mittendi, deprecandi, paciſcendi, pro innocentibus ſuis, quorum pars maxima, intercedendi, nec in ſeruitutem, aut lanienam populum ſuum tradere tenetur, ſatisfactionem ſine interitu accipere humanitas, & gentium ius imperat. Coriolanus contra ius gentium egit, cum profeſsus eſt, ſe ſi legatos mitterent, pro hoſtibus habiturum. Et Syriæ rex in obſidione Samariæ, alijque eadem iniuſtitiâ, & crudelitate egerunt Athenienſes cum regum legatos reiecerunt, excuſari poſſunt, Baſilides Moſcouiæ dux legatorum alios clauo trabali per caput transfixos occidit, alios diſſectos membratim ſalitoſque domum remiſit. Olim exempla paris barbarici Fidenates dedere, & luere ſuo exitio.

Admittendi ſunt legati.

Quod ſi legati nihil mali in animo, nec mandatis habeant, ſed innocentes omnino pacis ſinceræ cauſa veniant, ſi tamen rerum & hominum is ſtatus eſt, vt ſi velint, ſeditionem, & proditionem moliri poſsint, merito vetantur aduenire, & ſi non pareant occidi poſſunt; nam ſua ſe temeritate præcipitant. Reſpublica enim illis credere non debet, ſed hoc agere, vt ſuo conſilio, & cautione, non hoſtium innocentia ſalua ſit. Velitne, an nolit nocere hoſtis, non diſputat ſenatus, ſed ſtatuit ita prouidere, ne cum maxime vellet, nocere poſsit. Legati itaque qui contra illam ſecuritatem Reip. veniunt, ius gentium violant.

Suſpecti non admittendi.

Legatus ſine accepta fide tutus eſt.

§. 3. Qui legatos negāt eſſe ſecuros, niſi præmiiſſo caduceatore veniendi poteſtatem impetrent, parum ius gentium intelligunt. Caduceator, aut tubicen iure gentium tutus eſt, non alio, quam quo legatus. Par vtriuſque ius. Maior etiam legati ſanctitas. Alioqui etiam caduceator præambulone indigeret. Totum vero ius gentium tollunt, qui legato ſecuritatem ex fide per caduceatorem petita & data conciliant: Eo enim modo quilibet ſecurus eſt: cum fides violari ſine ſcelere non poſsit. Legatus ſua ſanctitate, & totius mundi conſenſu eſt inuiolabilis, non vnius principis aut regis promiſſo inter media hoſtium tela venerabilis eſt, nec de tutela paciſcitur, ſed ipſe ſecum iura & leges defert, quarum violator, ne vlli quidem barbariæ tolerandus eſt.

Allegant conſuetudinem legatorum, qui ſolent præmittere, qui nuncient aduentum, petantque vt bona venia ſibi accedere liceat. Verum illa ipſa ratio legatorum ius aſſerit, ſi enim legati nuncius aut præcurſor iure gentium tutus eſt, quia legati famulus eſt, aut tabellio, quanto magis ipſe legatus? Cauſa vero iudicandi aduentus eſt, tum vt conſtet legatum eſſe, tum ciuilitas, & comitas, ne principi inopinato nouus hoſpes adueniat, de hoſpitio, alijſque proſpiciatur.

§. 4. Porro quæ de legatorum ſecuritate dicuntur, ad eos pertinent tantummodo, ad quos mittuntur, non alios; Si enim hoſtium legatos vel ad alios hoſtes, vel etiam amicos noſtros proficiſci deprehendamus, eos intercipere, detinere, occidere fas erit. Hoſtes enim ſunt, ſic Samnitum legatos ad Hetruſcos iter habentes Romani detinent, & ijdem Romani Carthaginienſium, Athenienſes Perſarum, Carolus V. Franciſci I. legatos ad Turcam tendentes intercepit. Atque ille perpetuus vſus gentium eſt, vt non legatos modo hoſtium, ſed literas etiam intercipiant.

§. 5. Delicto ius ſuum, immunitatemque legatus amittit. Non omne tamen eiuſmodi peccatum eſt, vt iure ſuo excidat. Nam priuata legati dedecora, ebrietas, ſcortatio, blaſphemia, legatum duntaxat infamant, & principi à quo mittuntur vitio vertuntur, ab illis ad quos mittuntur, ſolent diſsimulari. Crimina vero quæ alijs iniuriam adferunt, vt adulteria, cædes, furta, ſi ab ipſo, vel familia admittantur, quamuis concedant omnes eſſe impunia non oportere, de pœna tamen controuertunt. Multi cauſam ad principem à quo miſſus eſt, remittendam cenſent, non enim alter princeps iudex eſt legati, cum legatus ab eius ſceptro liber ſit, deinde graue ſit apud peregrinos, æmulos, & hoſtes ſubire iudicium. Mihi ſane non videtur ius gentium legato licentiam ſcelerum permittere, aut iniuriā affectis defenſionem auferre. Iudex legati non eſt princeps læſi? at nec princeps legati, eſt princeps læſi. Cauſa tamen eſt, cur meus princeps legatum puniat, non eſt cauſa cur ad exterum principem accuſaturus ableger.

Legatus vbi.

Legatus in loco delicti iudicatur, ego nullo meo merito ad extera tribunalia cogi non debeo. Iuris naturalis eſt, vt latro, fur, incendiarius, ab eo principe puniatur, cuius ſubditos vexauit. Latrocinia, furta, adulteria ex iure gentium pœnas habent conſtitutas: nulla enim gens tam barbara eſt, quæ non illis criminibus vltionem lege irrogarit: Legatus igitur ex iure gentium pœnam meretur: Ille vero cuius domum expilauit, vxorem violauit, nullo iure cogi poteſt, vt malefactorem, Byzantij aut alibi accuſet; nec enim itineris longitudo, nec ſumptuum modus, nec iudiciorum ratio illud permittit, iure merito igitur legatus iudicatur in loco, quo peccaſſe cognoſcitur. Quod ſi ſeditionem, tumultum, proditionem molitus ſit, iam ius gentium prior ipſe violauit, & iure punitur; ſtolidum enim eſſet, ad ſuum principem illum remittere, à quo facinorum non licentiam modo, ſed etiam mandata habuit, qui que præmia potius daturus eſt. Ius autem gentium legationi innoxiæ tantummodo patrocinatur.

Moderatio in culpa legati.

§. 6. Hæc quamuis rigido iure fieri poſsint: ſuaſerim tamen principi læſo moderationem, & quandam ſui iuris ceſsionem. Si priuatum legatus occidit, idque fatetur; rem compoſitione finiat, legati principem admoneat, eius iudicium exquirat, ad vicinos principes, aut academias cauſam remittat. Si res obſcura eſt, & examine indiget: à principe mittente petat commiſſarios qui quæſtioni interſint, aut alijs cognitionem deleget. Hoc enim modo princeps laudem iuſtitiæ, & moderationis etiam apud hoſtes conſequetur, ac proinde amorem, venerationem & auctoritatem. Nec vero iuris gentium violandi occaſio præbebitur, tum vero querelis anſa præcidetur, nunquam enim, aut raro legatus exteri principis in iudicando æquitatem agnoſcet: & vt ſe purget, iudices conabitur reddere ſuſpectos.

Quod ſi in principem aut Rempublicam coniuraſſe, aut aliud molitus dicatur: cum res occulta ſit, plerunque dimitti malim, quam inquiſitioni rem committere. Si res notoria ſit, ad gentium ſecuritatem pertinet, violatorem iuris illius non eſſe ſine ſupplicio.

Legatus per ſe ſecurus eſt.

§. 7. Si legatum noſtrum hoſtis occidit, non eſt ſcelere penſandum ſcelus. Non ignoro multos Iureconſultos in lib. Si conuenerit. ff. pro Soc. id licitum ducere, & vſurpare illud: Frangenti fidem, fides frangatur eidem. Nam ius, inquiunt, non violatur, ſed redditur. Verum prudentiores id quoque iniuſtum merito pronuntiant. Legatus enim iure gentium abſolute, & pro ſua perſona ſecurus, ſanctus, & inuiolabilis eſt, nec ius ſuum alieno ſcelere amittit. Nec alter princeps imitator eſſe peregrini facinoris debet, ſed innocentem tueri ac fouere. Quis enim legationem ſuſcipiat, ſi ab alio ſalutem ſuam pendere videat? Quid ſi princeps legato ſuo vel offenſus ſit, vel vitam eius contemnat? Principi quidem frangenti fidem, promiſſa fides iure frangitur, legato tamen frangi non debet, cui debetur ex iure gentium. Imo nec in captiuis locum illa res habet: Non enim ſi Hannibal quatuor captiuorum millia contra fidem datam trucidat, etiam Senatus Romæ Pœnos quibus data fides eſt, occidet. Fides enim ipſis captiuis data eſt, ne ad internecionem vſque pugnarent, & deſperatione vitæ ſuæ alios in exitium traherent. Imo ne obſides quidem occidi poſſunt, niſi volentes ſcientes eam legem ipſi ſibi dixerint.

Legatus detineri non poteſt.

§. 8. Si legatum noſtrum hoſtis detineat, plerique concedunt, poſſe & illius legatum detineri; vt noſter liberetur. Nec hoc tamen ſine cautio-

cautione concedendum eſt. Legato enim innocenti ſemper ius gentium patrocinatur, quicquid ipſo inuito eius peccet Reſpublica. Ipſe ſacroſanctus eſſe non deſinit, ob neceſſariam humani generis ſocietatem, contra quam exemplo alieno delinquere fas non eſt. Talem certè Scipio erga Carthaginienſes ſe præſtitit; cum enim Romanos illi occidiſſent, hic ne ſimulantes quidem legationem attigit, tanto victoria dignior, quanto iuris & æqui amantior. E contrario deteſtabilis fraus fuit ciuitatum Italicarum defectionem meditantium: nam ſimulata quarundam vrbium diſcordia, ad res componendas legatos ex vrbe petierunt, miſſi ſunt viri ſummi, eos detinuerunt, donec obſides ſuos recepiſſent. Verum duplicis paulo poſt fallaciæ grandes pœnas dederunt. Quid igitur faciendum legato? Primo nulla contumelia, nulla pœna, non verbere, non carcere vexandus eſt. Deinde ad tempus honorifico, legatus enim eſſe non deſinit, detineri poteſt, ſi forte & noſter remittatur. At vero ſi hoſtis eſt illa acerbitas, vt legati ſui periculo non moueatur, non eſt diu cum periculo valetudinis, & rei familiaris retinendus. Breuem & honoratam detentionem, cuius finis ſit legati noſtri liberatio, recuſare non debet, à longa captiuitate iure gentium immunis eſſe debet. Certe ſi legatus ab amico ad amicum miſſus ſit, & durante legatione bellum atrox exarſerit, rapinis, incendijs, cædibus, etiam magnatum, vrbium euerſione, omne amicitiæ vinculum ſit ruptum, data ſit etiam iuſta cauſa clades reponendi, non tamen legatus pœnas vllas pendet, ſed inter hoſtium tela, ignes immunis diſcedet, etiam honoratus. Ita à Carolo V. & Franciſco I. factum, vterque legatum dimiſit, munera obtulit, cum bello flagrarent omnia. Quamuis Francus Cæſaris munera non accepit, Cæſareus accepta remiſit. Principi itaque ſuaſerim, virtute, cuius eſt nobiliſsima victoria, hoſtem ſuperare, legatumque eius honoratum, & donatum remittere.

§. 9. Grauior quæſtio: An rebellium legatis ſit ex iure gentium rata ſecuritas? Plerique negant. Videntur & iura ciuilia obſtare. An enim ius gentium rebellione & periurio mereantur ſeditioſi? De iure non diſputo, conſilium autem do; vt ſi legatos mittant, audiantur, & innoxij principis benignitate dimittantur; nam in ſeditione, etſi ius nullum improbis acquiritur, præſtat tamen verbis, quam gladio tranquillitatem reduci, ne deſperatio vtrique parti æque periculoſa, alteram peſſum det. Deinde ſi rebelles factorum pœniteat, mittantque legatos ſupplices, etiamſi ſint ipſi nocentes legati, exiſtimo eos eſſe iure gentium immunes. Licet enim tanta, tamque atrocia poſsint eſſe delicta ſupplicum, vt venia danda non ſit; audienda eſt eorum legatio, & remittenda ſine maleficio. Atque ita conſtitutum, & vſitatum eſt iure gentium. Nam vt humanum eſt, ignoſcere peccatis, quorum tamen atrocitas aliquando ſine venia plectenda eſt. Ita principum eſt audire ſupplicantes, etiam cum venia neganda eſt, ne ſæuitia, non iuſtitia puniri videantur; idque ſemper locum habet in multitudine, in qua ſemper multi ſunt vel innocentes, vel certe veniabiliter nocentes.

Rebellium legati.

In his tamen ſolent alios adhibere deprecatores, interdum aut fœminas, aut innocentem mittere, quod etiam fecêre Romani, cum vetuiſſet venire legatos Coriolanus.

Legati cum munere ſuo funguntur domi in ius vocari non poſſunt l. 2. §. legatis l. 7. Lex Memmia ad omnes hoc priuilegium extendit, qui Reipublicæ cauſa abeſſent. Eorum enim nomina non recipiantur.

Legati etiam domi accuſari non poſſunt.

Quod ſi contra eos actum eſt aliquid, cum redeunt in integrum reſtituuntur. Ad inceptam tamen litem ante legationem, comparere coguntur, eamque continuare, ne cum magno aliorum detrimento iuſtitia differatur. Quin etiam in ius abſens vocari poteſt, ſi nouam litis cauſam dederit. Si vicini agrum occupari iuſſerit, ſi per ſuos cauſam querelæ dederit. Alioqui legationes, quæ multos ſæpe annos perſeuerant, ciuibus & vicinis periculoſæ eſſent; iniuriæ enim ſine remedio muſſandæ & tolerandæ eſſent in reditum legati. Quod ſine dubio graue eſt, & noxium Reipublicæ.

CAPVT XXXVII.

Inſtructio legatis data.

§. 1. MAndata quæ ſcripto tradi legatis ſolent, Inſtructiones appellant, his de inſtructionibus non loquor, verum generalem doctrinam pro legatis breui methodo adducam: quæ ex ciuili doctrina quam hactenus proſecutus ſum, ſumi poteſt. Ordinis tamen cauſa ſingulatim explicabo.

Aphoriſmus 1. *Pro legatis in magnis rebus ſummi in Repub. viri mittendi. Summi*, inquam, *prudentia, integritate, auctoritate.* Ratio in aperto eſt. Rempublicam enim ſuam repræſentant, & principem, ad cuius exiſtimationem plurimum facit, quam præſtantiſsimos habere miniſtros. Eos etiam principes & legati, conſiliarij verentur, ſuſpiciunt, & cedunt auctoritati. Virtutem enim etiam æmuli, ſi non amando, certe vel palam laudando, vel occultè inuidendo commendant. Quin & illi ad quos miſſa eſt legatio, magni ſe viri aduentu honoratos arbitrantur, principem etiam amare incipiunt, cuius miniſtrum venerantur.

Legati viri ſummi.

Aphoriſmus 2. *Virtutes in eo omnes requiruntur: præſertim quæ ad vitam ciuilem pertinent. Eas habere legatum in gradu Heroico neceſſe eſt.* Simulatio virtutis, & calliditas odio cunctis eſt: itaque qui eo nomine ſuſpecti ſunt, & male audiunt, mittendi non ſunt. Quippe qui Cretenſem, aut Cilicem mittit, videtur velle fallere: principiis ergo obſtat actionum, quarum ſuſpectus eſt miniſter. Porro, qui tali legato pulſantur, duo præſidia habent, vnum inuictum: hoc eſt: Nihil credere. alterum æquale. Tricas tricis, dolos dolis opponere.

Virtutes legati.

Aphoriſmus 3. *Legatorum eximiæ dotes, dignitasq; ad rem parum faciant, ſi inuiſi ſint principi ad quem legatur.* Qua in re grauiſsime ſæpe delinquitur, cũ proceres affectu aliquo legationẽ in aliquem non idoneum conferunt. Nam qui legationem excipit, merito ſe iraſci arbitratur, cum obtrudi ſibi, & honorificè habendum videt, cui ſe merito offenſum iudicat, quem ſuſpectum habet. Hoc honoris ſibi tribuendum putant: ne cum inimico agere, & tractare cogantur. Quin à priuatorum etiam prudentia

Accepti ſint.

Digitized by Google

abhorret, amicitiam conciliare, & tractare res hoſtium interuentu. Perinde illi faciunt, ac ſi metalla conferruminare teſta conentur. Hinc negociorum impedimenta, tarditaſque: hinc aditus difficiles, aliaque quæ maxime principi nocent.

Aphoriſmus 4. *Prudentiam in legato ſummam requiro, aſtutia male celata obeſſe ſolet, vt dixi.* Plurimi ſunt in aulis verſuti, callidi, tecti, alienorum ſenſuum ſcrutatores, omniũ rerum indagatores, diſſimulatores, obſcuri, aliud in lingua, aliud in mente eſt: aliud cum Tirio, aliud cum Caio loquuntur. Eos legationibus aptiſſimos cenſent, quod arte mentiri, fallere, tegere norint, ego inutiles iudico. Nam vitia illa venena ſunt pacis & amicitię, & nunquam diu celari poſſunt. Legato enim rex ipſe, magnates, & ex minoribus exploratores loquũtur. Non poteſt apud multos, longo tempore, tot machinis attritus fucus eundem tenere colorem, non poteſt longa fabula ſemper aliqua parte mendacium ſuum, ipſa loquitur: atque ita fidem perdit, quæ fundamentum eſt legationis, odium aut contemptum contrahit, quo fructus omnis excutitur: omnia eius acta redduntur ſuſpecta, vitia exaggerantur. Contra aſtum & dolos omnes ſeſe parant, vt eludant. Et ſane contra doloſos inuictum eſt præſidium, non credere. Hoc ergo genus hominum nec mutuam amicitiam principum tuetur, nec fallit æmulos: vim omnem fraus perdit, vbi non creditur. Princeps etiam eiuſmodi legatione auctoritatem perdit. Lupus de fœdere ineundo ad boues vulpeculam legabat, cui multa de ſinceritate prolocutæ reſponſum eſt. Quia te mentiri manifeſtum eſt, principi tuo credere non poſſumus. Quicquid enim legatus agit aut loquitur, principis iuſſu fieri putatur, aut approbatione. Perſpectum enim omnia illa ad principem vel à legato, vel ſocijs perſcribi tanquam placitura.

Verax ſit. Aphoriſmus 5. *Veritatem itaque legato commendatum volo*; nihil moratus eos qui legatum verbis iocoſe definiunt; *virum bonum, mentiendi peritum, paratumque pro ſua Republica mentiri.* Veritas fundamentum eſt Reipublicæ, & legatus ad mentiendum miſſus facile etiam ſuo principi mentietur. Nunc tot paſſim legati mittuntur, & reſident, tanto etiam ſumptu, quot nullo vnquam ſæculo fuerunt; exiguus tamen fructus eſt, offenſæ multæ inter principes, & legati plurimi vtrinque offendunt, ſeque perdunt, quis enim legatione fungatur, vt non accuſetur παραπρεσβείας; noti ſunt, qui adhuc recens de carcere exierunt. Cauſa eſt, quod ad decipiendum miſſi ſunt. Deus vero publicas fraudes deteſtatus, in earum adminiſtros ſupplicia vertit. Et ſane cum nullum mendacium ſit, quod non aliorum mendaciorum velo tegendum ſit, ne pateſcat, fieri non poteſt, vt legatus, vel cohærenter ſemper mentiatur, vel ex mente domini abſentis dolos temperet: atque ita neceſſe eſt, vt à domino ſuo verace, vel mentiente mentiens diſſentiat. Cum vero omnia domum ſcribere oporteat, arduum eſt, ita concinnè mentiri, vt omnia cum principis & conſiliariorum voluntatibus conſentiant.

Fidus legati. Aphoriſmus 6. *In legato primarium eſt bonum, fides*: quod alioqui etiam humani pectoris bonum ſanctiſſimum Romanus appellat. Eam vicinam Ioui in Capitolio antiquitas ſtatuit. Sane paucorum eſt fides firma, ſi abeſt ſpes præmij, aut ex diuerſo maius offertur præmium.

Παῦροι τοι πολλῶν πιστὸν ἔχουσι νόον.

Pauci è multis animum fidum habent. In legato fidem prorſus inuictam eſſe oportet. Nam regum colloquio, & muneribus, & tuto quidem ſæpe concutitur. Addo & minas, metumque calumniæ. Tot modis ne illiciatur, aut labefactetur, ſummum eſt diſcrimen. Præſertim cum in legati manu ſæpe fortuna principis ſita ſit.

Ea cauſa crebro maximi Imperatores pro legatis viros ſanctos, Epiſcopos, & ſacerdotes miſere. Ambroſius, Chryſoſtomus, Bernardus legationes obiere.

Aphoriſmus 7. *Generis nobilitatem in legato aliquando Liuius requirit, lib. 30 Quandoque & reges vilitate eorum offenſi ſunt.* Sed eam generoſa virtus & eruditio ſupplere poteſt. *Nobilitas legati.* Minus certo probandi Romani, qui legatos in quibus parum dignitatis videbatur, remittebant; nam mittentium dignitate æſtimanda eſt perſona legati, Auguſtus quod Libertini generis legatos mitti quoſdam intellexiſſet, illis in orcheſtrà locum eſſe noluit. Suet. cap. 44. Verum legati illi ciuitatum, & ſubditarum prouinciarum erant, quas monere eo modo Auguſtus potuit, ne indignos mitterent. Ludouicus XI. Galliæ rex tonſorem Oliuarium ad Burgundum miſit, petitum filio vxorem. Res pro contemptu accepta eſt, & parum abfuit, quin violaretur. Verum illæ artes erant procerum, nec regi ſuo, nec Burgundo fauentium. Poſſunt certe mitti chirurgi, etiam inſtitores, & mechanici, ſi in digniorem illos ſtatum fortuna extulit. Auguſtus ſane patre argentario natus, alijque Cæſares ex ignobili gente & ſtirpe, non debuère in aliena nobilitate faſtidioſe, rigideque æſtimanda eſſe operoſi.

Iuſtinianus ad Choſroem Perſarum regem medicum miſit, ſed qui alias regem curarat, ideoque carum. Ad Craſſum & Alexandrum eorum miſſi præceptores, qui pacem fecerunt, vrbes ſeruarunt.

Aphoriſmus 8. *Ita comitatem ſectetur, vt adulationem fugiat*; adulatio grata eſt, cum non aduertitur, at vero ſi princeps ſapiens eam notet, odioſiſſima, qui vanitatem, & ſtultitiam illi exprobrat, quiſque inos laudat. *Comis ſit, non adulator.* Id maxime in legato æmuli principis apparet, qui fere ideo laudat, vt decipiat. De laude adulatoria loquor, quædam enim debetur principi, & ſine nota inurbanitatis omitti non debet. Inſigne exemplum eſt, in vita Caroli V. Eum impenſe more gentis laudabat Gallicus orator, qui ante annum eum in Anglia acerbiſſime vituperarat: Cui magnanimus Imperator: ſi ante annum in Anglia minus me vituperaſſes, & nunc minus laudaſſes, vtrunque mihi gratum fuiſſet. Fidem itaque ille & gratiam perdidit: nec vtilius aliquid regi ſuo agere potuit, quam vt peteret ſucceſſorem. Quin ſuos principes crebro offendunt, nimis in alienorum laudes effuſi: apud quos alio ſe modo excuſare non ſolent, quam vituperando, ridendoque laudatos: nempe ſe orationem accommodaſſe affectibus vani principis, qui illis illecebris captandus ſit, nec iſta fieri principes ignorant, & per occultos amicos, quid legati ſcripſerint, intelligere poſſunt.

Contra adulatores alio loco egi, id ſolum moneo, nulli minus conuenire adulationem quã

legato,

legato, cum quia perſonam principis ſuſtinet, quem deijci, & in paraſitorum cenſum redigi nefas eſt: Tum vero quod fallere non poſsit, vtpote, qui ex animo nihil dicere exiſtimatur. adulatio enim niſi fallit, auctori nocet. Quæcunque ille in laudem principis dixit, tota aula celebrantur, non ſine additamento, ideoque in publicum efferuntur, & ad mittentem principem perferūtur. Timagoras accuſatus eſt, quod contra patria inſtituta Perſarum regem adoraſſet, Demacles decem talentis multatus, quod Alexandrum pro deo coluiſſet.

Cærimonia temperata.

§. 9. *Cærimonias ita temperet, ne nimius in illis videatur, ideoq; faſtidiatur*; Simulatoris enim, & hypocritæ eſt nimia illa elegantia geſtuum. Nunc pene legatorum cura inter præcipuas eſt, obſeruatio cærimoniarum, in eundo, ſedendo, alloquendo, viſendo. Nec mirum non minus ex inanibus illis, quam legatione male geſta periculum. Etiam ſi ſapientiſsime & fidiſsime, imo felicisſime rem ob quam miſſus erat, confecerit, ſi in cærimonia aliqua lapſus eſt, ſuo periculo docebit, quam arduum ſit eſſe legatum. Vetus hoc malum eſt: Orobazum Arſaces occidit, quod in colloquio Syllæ honoratiorem locum ceſsiſſet. ſed iſta omittam: omnes principes rogo, ne talium erratorum ſint vindices, ſeria curent, inania tranſmittant.

Ne officijs decipiatur.

Aphoriſmus 10. *Legati prudentia in eo verſatur, vt ne ingenti cærimoniarum, honorum, epularum, pomparum, verborum lenocinio capiatur, ne amoris & venerationis eſſe arbitretur, quæ ſunt fallacia, & irriſionis.* Memor eſto: ſimulationem veritate eſſe operoſiorem, Honorem ab irriſu, humanitatē à fraude diſcernere legato eſt arduū: nec hic æſtimanda magnitudo eorum, quæ deferuntur: nec rerum precia, comitas vera ſuæ ſinceritatis ſecura, paucis indiget. Vetus arte facili fit ſcalmus, pictus multo labore, vario colore perficitur. At quæ ſigna veri honoris, & quæ irriſionis iudicia? Prudenti ſe res prodet. ſi nimius honor eſt, falſus eſt. ſi princeps legatum non amat, nemo miniſtrorum de illo abſente bene loquitur, nemo niſi ficte honorat. Deprehendet per miniſtros ſuos, & aliorum procerum famulos. ipſe quoque debiti honoris cauſas non incurioſe meditabitur.

Superbiam fugiat.

Aphoriſmus 11. *Superbiam in primis vitabit, vitium in omnibus odioſum, at cum in legato cernitur, rerum agendarum rationem impedit: deinde principem infamat*, qualis enim princeps, qui ferre tam tumidum poteſt miniſtrum? Cur nobis tam veſanum miſère? An illi totius nationis ſunt mores? an non præſtat bellum cum talibus gerere, quam faſtum tolerare? Quin & illud conſideret: Omnem ſuperbiam ſtultitiæ affinem eſſe. Imo non minimam portionem ſtultitiæ eſſe, docet origo ſuperbiæ, quæ tribus maximis vitijs continetur, ignoratione ſui, aliorum, rerum humanarum. Rationem obſcurat, vt non modo nil bene iudicet, ſed vt etiam prauiſsime iudicium conturbet. De ſuis rebus nihil, de principis rebus omnia moderate narrat. Sed rariſsime. Nunquam vitia gentis apud quam habitat, culpare audeat. Vtrumque odioſum eſt, prius iactatione potentiæ, alterum exprobratione vitiorum; Verè dictum eſt:

Ἀλαζονείας οὔτις ἐκφεύγει δίκην.

Iactantia pœnam nemo effugit.

Prima pœna eſt, non credi thraſoni, altera odio habere.

Aphoriſmus 12. *In poſtulatis ſui principis proponendis ſit induſtrius, matureq; aduentum indicet.* Illyricorum legatis reſponſum datum non eſt, quod ſenatui ſe non indicaſſent. In exigendo reſponſo, nec profractus, vt Popilius Antiochum circumſcribens: nec faſtidioſus, vt Callicratides, qui à Spartiatis miſſus ad Cyrum pecuniam mutuo poſtulatum, infecta re abire maluit, quam ter colloquium poſcere. Iſtā tam præfracta agendi ratione neceſſario offēduntur principes. Quale enim Xenocratis ingenium, qui ante datum reſponſum, ſe cibos ſumpturum negabat? Fecerat id ante ſeruus Abrahami, verum iam illa proceſſerant, vt diuinitus omnia conſtituta agnoſcerēt.

Munera legatis data.

Aphoriſmus 13. *Quæſitum eſt, liceatne legato munera accipere?* Diſtinctione nonnulli vtuntur, munera humanitatis cauſa, non ad corruptionem oblata, accipi poſſe. Verum non eſt ille controuerſiæ ſtatus: Fixum enim ratumque eſt, nulli bono viro licitum eſſe, vel fidei, vel iuſtitiæ cauſa corrumpendæ, munera capere: itaque de legato monere nihil eſt neceſſe. De muneribus igitur quæ honoris cauſa dantur, & amicitiæ ſolius quæſtio eſt. Alij concedunt, alij negant: Veritatis media via eſt. Quandoque recuſanda ſunt, accipienda aliquando.

Munera ſuſpecta fugiat.

Aphoriſmus 14. *Quanquam humanitatis & honoris ſpecie munera offerantur, ſi tamen ſuſpicio ſit etiam aliud latere: vt nimirum illa velut arietes occulta machinatione ad luxandam fidem admoueantur, omnino reſpuenda ſunt.* Hac enim in re non peccatum modo, ſed etiam ſuſpiciones exitioſæ ſunt: alienum vero eſt à boni viri & prudentis officio tam improbas ſpes alere: ſane quem corrūpere ſe poſſe ſperant, velut improbum condemnant. nunquam itaque hic famam prodiget legatus, dum eam pecuniæ poſtponit. Semper etiam hoc in genere periculum eſt; ne à ſua republica puniatur, etſi non velut infidus, ne iure tamen ſuſpectum habeat. Suſpiciones illæ latiſsimæ patent, ſunt imprimis legati ipſius, deinde Reipublicæ, comitum, hoſpitum, æmulorum, eorum qui aliquando fieri poſſunt inimici, ac proinde calumniatores, contra quos omnes munera defendi aliquando debebunt. Optime Demoſthenes Philippi munera recuſauit, peſsime Aſchines accepit, Pelopidas dona regia Perſarum cum laude contempſit, Timagoras accepta morte luit.

Munera vitiata ne accipiat

Aphoriſmus 15. *Cum lege patriâ ſunt munera vetita, nunquam accipi debent.* Athenis, Corinthique ſeueris legibus cautum erat ne munera legatus acciperet. imitatur eas hodieque ſereniſsima Venetorum Reſpublica. Romani legatis ad ſe venientibus munera dabant: nec ſuos honorari donis vetuerunt; niſi cum ſuſpecta eſſent, vt cum à Pyrrho, Antiocho, Iugurtha offerrentur. Perrarum tamen eſt, vt legatorum fides exerte, & quaſi nūdinatione manifeſtâ oppugnetur, occultiore arte vtuntur, beneuolentiā; & virtutis in legato relucentis æſtimationē prætexūt, ille quatuor ex generibus argumentorū, quę vera dona, quæ ſuſpecta & ἄδωρα ſint, facile coniectabit. Ex vtriuſq; principis, ſuaq; perſona, ac donorum genere. Ex donantis perſona ſuſpicio oritur. Si æmulus, tenax, egens magnas largitiones facit. præter morem, legem, conſuetudinem, ſi alijs non dedit, aut minus dedit, ſi legatum ante non amauit, nec noui amoris anſam legatio ſecum vehit, ſi ſingularē gratiam illi defert, ſi generatim officia repoſcit, ſi emolumentum legatus adferre poteſt: ſi legatus nullam cauſam inſolitæ liberalitatis reddere ſe poſſe confidit, niſi viciſsitudi-

nis reddendæ. Deinde conſiderabit perſonam principis à quo miſſus eſt. An ille largus eſſe in legatos ſoleat, an id gratis & beneuolentia, an vero vt captet conſiliarios? Quod enim ille facit, id ab alijs fieri ſuſpicabitur. An gaudere ſoleat, ſi ſuos donis opulentos recipiat? An natura ſit ſuſpicioſus? Huc pertinet etiam mens & ſententia conſiliariorum, qui plerunque collegis inuident. Nulla autem res vicinior eſt calumniæ, quam cum miniſtri principum ſint alijs principibus, præſertim æmulis obnoxij. Quin etiá quę in pręſens probantur, temporum mutatione criminoſa redduntur. Barneueltij ſenis edita eſt apologia, qua dolenter queritur obijci ſibi munera ab Hiſpanis accepta, poſt factas inducias, cœteros, qui non minora acceperant, ne appellari quidem. Sed calamitas hunc reum fecerat, fortuna alios ſubleuauit. Itaque auro Hiſpanico ſulgidi, miſerum ob captum aurum damnabant. nam ruentem etiam fortuita, adeoq; veſtes, & arma, quæ tutelæ eſſe ſolent, fortius impellunt.

Ex ſua perſona mentem alienam colliget. Si enim nec grata, nec par eſt muneribus. Si alioqui ſuſpicione [illegible] aut tenacitatis laborat. Si digniores ſe neglectos aſpicit, ſi animaduertit ſe poſſe plurimum apud principem, aut alios ita exiſtimare. nam ſi corruptus parum poſſe putetur, non putant operæ precium ſceleris. Vidi quendam conſiliarium euerſum ea cauſa, quod cum princeps eius ad opulentam vrbem diuertiſſet, omnes quidē honorifice acceptieſſent, ſolus ille conuiuijs priuatis, donisque cultus non non palam tamen eſſet, & quaſi tutor ciuitatis electus, quod vulgatum in aulam, indignationē, ſuſpicionem, indagationem, & tandem exitium attulit.

Ad munera quod attinet, Duplicia ſuſpecta ſunt, Ingentia, & Perennia. Ingentia perfidiæ ſunt illectamenta, vel mercedes. Si aureorum centum millia dantur illi, qui ſcypho aureo contentus reddi potuit. Si penſio decem millium perennis illi conſtituitur, cui multus cenſus videtur eſſe, ſi ſors æquet decem millia. Auctoritamenta illa ſunt perfidiæ, & pactiones ſeruitutis. Non ſolent tam eſſe profuſi principes, vt centum millia dependãrũ ſi denis millibus deſungi poſsint, præſertim cum liberalitas erga vnum, à domeſticiſque, externiſque ex comparatione in exemplum trahatur. Omnium ſuſpectiſsima ſunt occulta. Sed legatorum difficilime occuli poſſunt. Nam vt amicorum nemo reſciat, certe conſiliarijs eius qui dedit nota ſunt. Memini cum vir magnus, ſed non inexpugnabilis auro, à principe ingens vas argenteum accepiſſet, idque vxori cuſtodiendum tradidiſſet, non ſine elogio donatoris: illa rem inconſultè prodidit. Nam ſcypho humi depoſito octennem filium applicuit, expertura an ſtaturam illius æquaret. Nec mora, puer de tanto ſcypho, & tanto patris amico ſe inter ſodales iactauit, intellectum ab æmulis, protractum eſt poculum, ille de dignitate detractus.

Aphoriſmus 16. *Si cauſa illa abſunt, munera poſſunt, & aliquando accipi debent: ne vel ipſa vel principes contemni videantur.* Solent etiam dari hoſtiū legatis, idque quaſi ornamentum videtur innexum iuri gentium: vt, quamuis ab hoſte veniant, & ad hoſtem redeant, non modo tuti ſint, ſed etiam honorati. Sequeſtri enim pacis ſunt: & quamuis pax non conficiatur, remuneratione tamen digna eſt pacis voluntas. Imo etiam ſi bellum veniant indictum: nam & illud communis eſt iuſtitiæ, & qui venit indictum bellum, ante pacis conditiones propoſuit. Vnum addam: Vidiſſe me regia munera ingentia, quę legatum hoſtem effecere, cum enim ille apud ſuos male de accepto auro audiret, vt eam ſuſpicionem amoliretur, regis vbique commodis obſtitit, alienationemque ſuam probris contumelijs iactandis probare principi ſuo conabatur. Tam lubrica res eſt, alieni miniſtri fidem tentare donis. *Aliquando poſſunt capi.*

Aphoriſmus 17. *Legati munus eſt, mandatum, ſiue inſtructionem, quam diligentiſſime relegere & meditari. Si quæſtionis aliquid oritur, interrogare. Si perplexam ſententiam continet, mentemque principis celat, legationem quo poteſt modo recuſet, ne ludibrio habeatur.* Si libera habet mandata, ſumma cura opus, vt mentem principis cognoſcat. Si certa, & definita, eorum limites egredi non oportebit. Non modo ne principem offendat, ſed multo magis, ne conſiliarios correxiſſe videatur; nam etſi princeps felice rerum euentu placatus, ratū, gratumque habebit, quod actum eſt melius foris, quam domi conſultatum: conſiliariorum tamen aliqui magis dolebunt, ſuarum ſententiarum correctione, quam damno publico, quod ex illis timebatur: inde enim ſibi dedecus, alteri incrementum augurantur. Pleriſque autem publicum bonum priuato vilius eſt. Volentibus non deerit occaſio calumniandi. Narrat Aelianus l. 6. Athenienſium legatos qui rem in Arcadia feliciter confecerant, ea ſolum cauſa occiſos, quod alia, quam iuſsi erant via, rediſſent. Raro itaque recedere à mandato licebit, quod enim communi in conſilio diu multumque deliberatum eſt, non ſine periculo vnus mutabit.

Aphoriſmus 18. *Nonnunquam tamen illa circūſtantiæ occurrunt, vt mens principis tenenda ſit, non habenda mandati ratio.* Principio quidem noua mandata, rebus agendis conſentanea ſunt expectanda: ſi res celeritate indiget, voluntati principis potius, quam verbo parēdum: atque hoc eſt, quod Athenienſes pro clauſula adijcere ſolebant, ſi quid aliud boni efficere poſſent, id agerent. Hoc nonnulli ad illud extendunt, quocunque res mandantis reddi poteſt melior. ſed anceps eſt. Nam principes ſæpè famæ, & alijs magis, quam vtilitati ſuæ ſeruiunt.

POLI-

POLITICORVM LIBER OCTAVVS.

DE POTENTIA REIPVBLICÆ.

CAPVT I.

Potentia humana definitio; eius imbecillitas.

Quid potentia?

POTENTIA *eſt ad ſua conſeruanda, & alteri obtinenda idonearum rerum facultas*, ita nobis orator Romanus potentiam deſcribit. Ras illa multis rebus conſtituitur, opibus, armis, viris, commeatu, vrbibus, arcibus, & prudentie his omnibus recte vtente.

Omnis potentia impotens.

§. 2. Omnis humana potentia comparatè dicitur. quicunque enim inferiorum collatione eſt potens, ille ſi maiorem aggredi velit, ſe ſentiet eſſe imbecillum: concurrant inter ſe arietes, & de imperio gregis decertat, at lupo tàm victor quà victus in prædem cedit; ille quoq; cum molli pecore ingluuiem ſatſerit, Leonis aut vrſi dente peribit: Septuaginta reges Adonibezec mutilos reptare ſub menſa ſua vidit: ſed paſſus eſt à potentiore, quod infirmioribus ipſe malum intulit. Meſſanam premunt Siculoſque, Pœni fortiores, ſed Romanum hoſtem potentiorem concitant, donec ablato mari, raptis inſulis tributa dederunt, deinde vrbem quoque & libertatem amiſerunt. Philippus Macedo non vetus ille, ſed quem Romeni vicerunt, Athenas tyrannico dominatu infeſtat, abuſus in nobilem vrbem potentia, ſed eam Romana vis, iam Carthaginis domitrix eliſit, vt Macedonia tanti imperij poſſeſsio modica fuerit.

Potentes, à potentioribus eliſi.

Vires ſuas victi agnoſcunt.

Nec fere illi, qui vicinis potentiores videbantur, vires ſuas agnoſcere potuerunt, donec eos ferociter graſſantes grandior aliquis monarchà compeſcuit. Fere enim illa omnia gentium fata fuerunt, vt dum potentiæ augendæ inſiſtunt, libertatem amittant. Auorum quoque tempore dum cunctæ ciuitates Italiæ bello ſe impetebant, cumque de potentia certarent, & ſuperbà Carrocia educerent, in paucorum poteſtatem conceſſerunt.

Magna potentia, non niſi in magna republ.

§. 3. Potentia magna non niſi in megna Republica eſſe poteſt. Maxime tamen regna crebro infirma ſunt, & mediocria potentiora. Quemadmodum enim non ſunt corpora validiſsima, quorum eſt procerior moles, ſed quæ ſymmetriam ac vigorem habent, ita quoque vaſta illà corpora terrarum, indole, ſitu, alijſque rebus, non ſpatijs æſtimanda ſunt. Hoc in magnis regnis potentiam vehementer infringit, cum vna pars debilitatur, aut rebellat; quemadmodum vnius membri dolor, non modo ſuo malo torquet artus, ſed animum quoque corporis rectorem deijcit, & cæterorũ officia membrorum corrũpit, ita quoque in hac veſtà mole prouinciæ vnius alienatio, tumultuſue, fidas quoque ciuitates commouet. Atque olim fieri audiuimus, & nõſtrò tempore experimũr vnius prouinciæ rebellione, quæ vix centeſima regni pars ſit, quietem omnium partium turbari, omnes ſumptus in vnam impendi.

Vaſta corpora, incommodis obnoxia.

§. 4. Sed quid eſt potens? quod non potens? Quis tanto nomine dignus, vt non modo potens, ſed etiam potentiſsimus? Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. כי־לא־ידעתי ספרות, non cognoui γραμματείας, vt 70. vel vt alij πραγματείας humanam & ſubdolam ſapientiam, quæ ſibi impetia moderari videtur, *introibo in potentias Domini*, quæ omnem potentiam fecerunt, *Annuntiabo mirabilia eius, potentiam & iuſtitiam Dei vſque in altiſsima.* Hæc eſt enim vera potentia, hominum eſt miſera potentia, quæ ex minimis momentis pendet.

Potentia humana eſt imbecillima.

Si exiguis finibus conſtringitur, tota in ſe collecta eſt, & cum in vicino bellum oritur, de tota ſalute, & de capite dimicat. ſi lata ditione populos ſubiectos babet, multis partibus vulneri patet, perpetuo labore, innumeris periculis intricatur, quæ enim regio addita, non ſecum noua pericula ducit? Multis imperas? at multis diſplices, multi oderunt; in te tuoſque, ſine quibus ſaluus eſſe non potes, multa licent multis. Demoſthenem dixiſſe ferunt: ſi duæ viæ paterent, altera ad inferos, ad ſolium altera, ſe eam eſſe electurum, quæ ducit ad inferos; credo ſincere non eſſe locutum; ſed tamen miſerrimam eorum embitionem eſſe oſtendit; qui per labores, pericula vulnera conſcendunt in cacumen lubricum, nutabundum, fulminibus ventiſque agitatum, vbi nec conſiſtere, nec inde diſcedere poſſunt, ſine conſpectiſsima, & in qua fortuna imperium exercere gaudet ruina. Quot enim oon modo reges, ſed populi etiam in celſo culmine ſteterunt; vt aliud non videantur habuiſſe emolumentum, quam vt longius audiretur

Ambitionũ malum.

Regifica ſonitus ruina?

Momentanea potentia.

Nam vt magna ſit potentia, certa non eſt diuturna. Thebanorum breuis fuit Epaminonda vincente in Lacedæmonios quaſi dominatus, de quo gloriantibus dicebat Cotys. Thebanorum potentiam eſſe inſtar torrentis qui cito exareſcit; Spartanorum fluuij perennis more perdurare. Vere de Thebanis dictum; de Spartanis ex comparatione magis, quam ex vero. Nam torrens ille quamuis perſeuerantior fuerit Bœotio, non diu tamen fluxit. Vidit Eurotas Spartam emergentem, periclitantem, dominentem; ſeruientem;

demum exciſam, & nunc myricas, vbi Sparta fuit.

Suprema deſcenſum exſpectant.

Regnorum veterum iam pridem nomina defierunt, & vbi retinentur, aliæ ſunt gentes, nulla eſt fixa potentia, migrant magna imperia In oriente cœpit monarchia, & in Nabuchodonoſore apicem tenuit, caput aureum deſiniit in pectus & brachia argentea, hæc ventre, & femoribus æreis excipiuntur, quæ deſinunt in tibias ferreas, & luteas. Dan. 2. interim non fortuna, ſed Deus rotat hunc orbem, in quo ſi quis ſuperiora tenet, neceſſario iam deſcendit, nulla eſt, aut breuis quies. Dum vero lentius tota regna mutantur, quot interea regum pereunt? quotus quiſque ſuo fato fungitur? & potens eſt, quem febris exurit? angina ſtrangulat? aqua intercutem ſuffocat? & vt breui dicam tot membrorum centuriæ, quot membra ſunt, exanimant? Zoruaſter potens videbatur, ſed ſpectante ſua potentia occiditur, Ninus eo victo ſagitta transfixus eſt, Cyrus de vtre Thomyris ſanguinem bibit. Xerxem Artabanus, Darium amici, Alexandrum domeſtici hoſtes, Antiochum conuiuatores occiderunt. Quin noſtro tempore, ſapientia, bello, quodque caput eſt, clementia magnus rex, Henricus IV. cùm collecto magno exercitu totam Europam terrore, aut ſpe impleſſet, ab homine fanatico inter ſtipatores ſuos trucidatur.

Maximorum ſubitus exitus.

Prudens vſus potentia.

§. 5. Cum igitur potentia omnis breuis ſit, cum inualida, parce vtendum ea eſt, non vt ſit diuturna, vt monebat Cato, ſed ne ſit breuiſſima. Aureum dictum Pertinacis eſt. *Sanctius eſt P.C. inopem Rempublicam obtinere, quam ad diuitiarum cumulum per diſcrimina, atq; dedecoris veſtigia peruenire.* Primum igitur potentiæ bonum eſt, moderatus vſus. Alterum ne maiora audeas viribus, & fortunam ſperes adiutricem, quod quamuis aliquando non male cedat, nunquam tamen ſine culpa temeritatis committitur. Denique ne ſine cauſa potentiam conſumas in eas res, quæ illam non augent, vt Cyrus cum diuideret Gynden in 365. riuos; tempuſque bellandi incilibus fodiendis abſumeret; vt Cæſar cum neglecta ſumma rei ad Maſsyliam exercitum atterit;

Quamuis Heſperium mundi properemus in axem
Maſsyliam delere vacat.

At ſane non vocabat, ſi illa occaſione Magnus vti potuiſſet. Hoc moneo, quia ſemper factum eſt; In ſe magna ruunt; Vide Romanam potentiam, poſtquam parem habere deſijt, in ſe diuiſa eſt Ilia Roma,

Potentia Roma in ſe corruit.

Qua nihil in terris complectitur altius æther,
Cuius nec ſpatium viſus, nec corda decorem,
Nec laudem vox vlla capit, qua luce metalli
Aemula vicinis faſtigia conſerit aſtris.
Armorum, legumq; parens, quæ fundit in omnes
Imperium, primiq; dedit cunabula iuris.
Hac eſt exiguis quæ finibus orta, tetendit
In Geminos axes, paruaq; à ſede profecta
Diſperſit cum Sole manus. hæc obuia fatis,
Innumeras vno gereret cum tempore pugnas,
Et Gallum terris proſterneret, æquore Pœnum,
Nunquam ſuccubuit damnis, & territa nullo
Vulnere, poſt Cannas maior Trebiaq; fremebat.

Illa tamen vires non in ventos, quod ſtultum eſt, ſed in ſua viſcera, quod immaniſſimum eſt, omnes abſumpſit, donec barbaris, Erulis, Alanis, Gothis, VVandalis, Longobardis ſeruitum iuit.

§. 6. Quam ſit infirmis innixa columnis humana potentia, vireſque attritæ, nullum certius eſt ſignum, quam quod non violenta manu, ſed exiguis momentis, leuique occaſione maxima ſemper imperia conciderunt. Quod vero ab occaſione mutabili dependet infirmum eſt. Romanum imperium à ſenatu in Cæſares Curio tranſtulit, nec illi cauſa belli alia, quam magnitudo æris alieni, inde tranſitum ad Auguſtum, quia Ciceronem aiebant dictitaſſe, *Puerum laudandum, & tollendum*; Eo verbo offenſus Octauianus à ſenatu ſe abalienauit; quod negaret *ſe commiſſurum, vt tolli poſſet*. Claudius deinde Imperator factus cum eum è latebris pauci milites protraxiſſent; atque ita fere ſanguinolenta tragœdia per orbem Romanum durauit, maxima prœlia vna voce, oſtentoue in alteram partem inclinant. Vix igitur videtur eſſe locus potentiæ, quæ occaſionibus tam multis eſſe deſinit potentia.

Minima momenta mutarunt regna maxima.

§. 7. Mihi illa omnia cogitanti in mentem venit, nihil eſſe in rebus humanis admirabilius, quam Dei prouidentiam occaſiones moderantem, nam ipſa potentia rerum humanarum cum maxima eſt, occaſione parua ſubuertitur. Hannibal in Italiam venit, exercitus à ſole, & meridie veniens perfractis alpibus facile vinci potuit ab Romanis, ſed omnes occaſiones intermiſſæ ſunt; nullius cura prohibitus eſt, ne tranſito flumine Italiam intraret, exercitumque recrearet. Omnes occaſiones Hannibal captat, diem frigidum, equitem nebula & virgultis occulit, demum etiam ad Cannas puluere, vento, ſole pugnauit. Ecce nihil iuuerat potentia, & exercitus, niſi occaſione veprium, nebularum, imbrium, frigoris, venti pulueris viciſſet. Iam ſumma in trepidatione Roma fuit, & vltimus dies, ſi Hannibal vti victoria voluiſſet, ſed occaſionem neglexit; nec ſuis Roma viribus, ſed hoſtis imprudentia ſeruata eſt. Multis formidabile Turcæ imperium videtur, ſed reuera occaſione ſola inualuit, & nunc quoque noſtra diſſenſione ſe tuetur. Mahometi occaſionem dedit Heraclius, cum Saraceniſco militi, cuius fida opera vſus erat, pro ſtipendio contumelias inferret, Saraceni deinde creuerunt, quos Turcomanni ſubegerunt; Tandem Ottomannorum familia Aſiam occupat, cum duo Andronici Auus, & nepos inter ſe decertarent, facile autem erat vincere diſcordes. Orchanem deinde eorundem Græcorum, & Cantacuzeni, & Palæologi diſsidia potentem fecerunt. Amurathi Palæologus Græciam tantum non in manum dedit, oderant Imperatorem ſuum Græci rebelles, ille, vt eos compeſceret, Amurathen aduocat, qui veniens ſeditionis vindex, imperium Græciæ obtinuit, pro auxiliatore raptor. Baiazethen Tamerlanes ſubegit, Calepinus cum ex fuga ſe collegiſſet, deſperatas res Ottaminidarum proceres Græcorum adiuuerunt, cum vno prælio imperium illud tolli potuiſſet, itaque mox Machometes Græcorum vires in ipſos conuertit; at Amurathe ſecundo regnante Græci illi primum patruum, deinde fratrem puerum aduerſarium inſtruunt. Tanta erat veſania, mollitieſque Conſtantinopolitanorum, vt barbaros armis, pecunia, viris inſtruere mallent, quam ipſi ſe armare. Hinc deinde cùm opibus abundarent, victi ſunt; quod eas in militem conſcribendum impendere nollent. Nobis iam hoſtis ille timetur, quia occaſionem, ſeditionibus, bellis ciuilibus, hæreſibus,

Dei prouidentia, occaſiones ſubminiſtrat.

Turcicum imperium occaſione diſſenſionis creuit.

Græcorum inſania.

Queruntur dudum Turcam in poſteris à multis geri.

bus, diffidentia præbemus. Nec deeſt illi animus, ſed à Perſis fatigatur. Nec quicquam promptius eſt, quam vt ab aliquo diſcordium in auxilium vocetur. Fecerunt id Græci, fecerunt Hungari, & excidio culpam luerunt; ante Alphonſus ſecundus, & Ludouicus Sfortia cõtra Gallos, & Venetos Baiazethen vocauerũt, quin Franciſci I. Franciæ regis, & Henrici 2. tempore claſſem eius diſcordiæ noſtræ in Liguſticum mare; prædaſque accerſiuerunt; Extat oratio Britannici apud Turcã imperatoris, qua eum hortatur cum ſua regina arma in Hiſpanum vertere. Tot ergo occaſionibus aduerſitatum expoſitum regnum potens dici non poteſt.

§. 8. Sed neque Turcicum regnum potens eſt, ſi bellum Vngaricum continuatum fuiſſet, facile mediocri apparatu regno pulſus fuiſſet. Haidones ſeſe contra eum tuentur in Pannonia, Coſacci in Polonia vltro arma inferunt; Arabes omnia infeſta habent; nec vlla re nunc in Europa ſubſiſtit, quam noſtra deſidia, qui occaſione non vtimur.

CAPVT II.

Potentiæ acquirendæ, & augendæ princeps ſtudere debet.

Omni conſilio potentia eſt augenda.

§. 1. IN rebus tam incertis & fluxis conſilio, & ratione eſt vtendum, quanquam enim nunquam Reſpublicæ intereant, niſi cum conſilia corrupta ſunt, poſſent tamen etiam bona cõſilia eſſe inualida, & carere ſucceſſibus. Sed vt dixi, nulla Reſpublica perijt niſi corruptis conſilijs; huius enim rei exemplum nondum inueni. Hinc ad principem, ſenatumque pertinet, de ſtabilienda, firmandaque & augenda potentia ſemper cogitare, idque agere; vt nulla dies ſit, qua non adijciatur aliquid virium Reipublicæ. Quãquam enim pleraque ex occaſionibus pendẽt, infirma tamen maxime percelluntur, quoque minus potes, hoc plura exigeris. Plaga quæ languidum deijcit, fortem excitat, quæque preces extorquet ab ignauo, ſuſcitat robur irati. Nihil rerum mortalium tam fluxum, quam potentia, ſed multis modis tenenda eſt, ne de manibus effluat, fluxa res ſanitas, quæ ſine torartuum humorumque legitima contemperatione, & integritate, aeris inſuper, ciborumque ſalubritate conſtare non poteſt, nec ideo tamen negligitur, ſed magna cura impendioque ſeruatur.

Non eſt exemplũ, vbi reſpub. bonis conſilijs vſa perierit.

Iuſta potentia.

§. 2. Potentiæ comparandæ ratio iuſta ineunda eſt; nam qui inferioribus iniuriam inferunt, deinde eorum viribus auctiores ditioni ſuę alios ſubiugant, iniuriam prurſus faciunt. Et potentiam fragili fundamento, hoc eſt iniuriæ ſuperſtruunt. Multa enim mala facit effrenis potentia, ideo facile corruit.

Neceſſaria eſt potentia.

§. 3. Cauſa cur paranda ſit potentia eſt in promptu, quia ſine illa patriam tueri non poſſumus, cum enim numerus cupidorum, atque improborum ſit maximus, iniquitatem ſine potentia perfringere Reſpubl. non poteſt. Prædæ igitur ſubditi erunt, omnium petulantiæ, rapacitati, violentiæ, crudelitati obnoxij, nec ipſi tuti principes, ſed contemptui erunt, & precario regnabunt; ius enim regni ſine potentia perinde habet, vt ſine anima corpus; & ſtatua eſt, non vira. Cum igitur imperium ſit inſtitutum ad omnes & ſingulos ab iniuria defendendos, & ſi læſi ſint, vindicandos; atque in integrum reſtituendos, ſocietatem ciuium conſeruandam; hunc finem princeps eneruis, & inualidus aſſequi nequaquam valet. Non ergo prudenter faciunt illi, qui ita ciuitatem inſtituunt, vt nec à vicinis principibus, nec piratis, & latronibus, niſi aliena potentia tuti eſſe poſſint. Iuſtitia ſane patronum fortem & antiſtitem inuictum deſiderat.

Iuſtitia ſine magna potentia non defenditur.

Exemplum comparandæ potentiæ ſit nobis rex ille ſecundum cor Dei, rex & propheta Dauid, cuius potentia in regno non maximo mihi pene maior omnium regum viribus videtur. Nam præter populum, magnum numerum militũ aluit, ita deſcribitur 1. Par. c. 27. *Filij autem Iſrael ſecundum numerum ſuum principes familiarum, tribuni & centuriones, & præfecti, qui miniſtrabant regi iuxta ſuas turmas, ingredientes & egredientes per ſingulos menſes in anno, 24 millibus ſinguli præerant. Prima turma in primo menſe Ieſbiam præerat filius Zabdiel, & ſub eo viginti quatuor millia. De filijs Pharu, princeps cunctorum principum in exercitu menſe primo. Secundi menſis habebat turmam Dudia Ahohites, & poſt ſe alter nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus viginti quatuor millium. Dux quoque turmæ tertiæ in menſe tertio erat Banaias filius Ioiada ſacerdos: & in diuiſione ſua viginti quatuor millia. Ipſe eſt Banaias fortiſſimus inter triginta, & ſuper triginta. Præerat autem turmæ ipſius Amizabal filius eius. Quartus menſe quarto, Aſahel frater Ioab: & Zabadias filius eius poſt eum, & in turma eius viginti quatuor millia. Quintus menſe quinto princeps Samaoth Iezerites: & in turma eius 24. millia. Sextus, menſe ſexto, Hira filius Acces Thecites: & in turma eius 24. millia. Septimus, menſe ſeptimo, Helles Phallonites de filijs Ephraim, & in turma eius 24. millia. Octauus, menſe octauo, Sobochai Huſathites de ſtirpe Zarai: & in turma eius 24. millia. Nonus, menſe nono, Abiezer Anathothites de filijs Iemini, & in turma eius 24. millia: Decimus, menſe decimo, Marai & ipſe Netophathites de ſtirpe Zarai: & in turma eius 24. millia. Vndecimus, menſe vndecimo, Banaias Pharathonites de filijs Ephraim, & in turma eius 24. millia. Duodecimus, menſe duodecimo, Holdai Netophathites de ſtirpe Gothoniel: & in turma eius 24. millia.*

Dauid 288000. ſatellitum habuit.

Dignitati, & præſidio exercitus eſt opus.

En tibi aulæ regiæ præſidium; præter ſatellites ordinarios, miniſtros, turbamque, viginti quatuor millia. Quorſum iſta cupia? 1. Dignitati regiæ aſſerendæ, quis enim rebellet, cum tot pręſidia in vrbibus, & in regia exercitum videret? 2. Vt à vicinis timeretur, erant enim viri fortiſſimi; *nam quemcunque virum fortem & induſtrium viderat, eum ſociabat ſibi.* 3. Vrbem regiam eo modo illuſtrem efficiebat. 4. amorem tribuum ſibi conciliabat. 5. armorum ſtudium fouebat, in illa enim regni luce, in conſpectu fortium Dauid ſeſe in illa acie, prætorianæ militiæ exercebant. Et mirum in modum ſtudium rei militaris accẽdebatur, cum de ornatu armorum, dexteritateque tribus concertarent. 6. Hac etiam occaſione in vrbe regia, vbi ſacerdotum, & virorum doctorum copia erat, in religione facilime inſtituebantur. Nec contra præceptum diuinum peccabat Dauid; nam opes, & ſatellitium ad tutelam ſubditorum, & compeſcendos populos, quos bello ſubiugarat, ſine Iſraelitarum damno collegerat. Sed quid ego de Dauide loquor? Ecce tibi Ioſaphat regem duarum tribuum, Iuda, & Beniamin, eius potentia deſcribitur in hunc modum. 2. Par. 7. 14. *Viri quoque bellatores & robuſti in Ieruſalem erant, quorum iſte numerus per domos. atque familias ſingulorum. In Iuda principes exercitus, Ednas dux,*

Exercitatio armorum.

Ioſaphati potentia.

Digitized by Google

dux, & cum eo robuſtiſſimi viri trecenta millia. Poſt hunc Iohanan princeps, & cum eo ducenta octoginta millia. Poſt iſtum quoque Amaſias filius Zechri conſecratus Domino, & cum eo ducenta millia virorum fortiũ. Hunc ſequebatur robuſtus ad prælia Eliada, & cum eo tenentium arcum, & clypeum ducenta millia. Poſt iſtum etiam Iozabat, & cũ eo centum octoginta millia expeditorum militum. Hi omnes erant ad manum regis, exceptis alijs, quos poſuerat in vrbibus muratis, in vniuerſo Iuda.

Quis non miretur in tanto illo regno vndecies centena & ſexaginta millia? Nec miles ille in præſidijs, ſed ad manum regis; nam per vices aderat aulæ, & ad ſubita negotia mittebatur. Diſertè enim excipit vrbium præſidiarios, eoſque in vrbibus, & in vniuerſo Iuda.

Numerat ciuitates, & ſingulis 500 præſidiarios impone.

Eodem capite v. 2. alij præſidiarij ſunt in captis vrbibus. *Conſtituitq; militum numeros in cunctis vrbibus Iuda, quæ erant vallatæ muris.*

Mihi hæc conſideranti incredibile pene videretur niſi Scriptura diceret; deinde parum eſſe, quod de magnitudine Romana dicitur. Hos enim milites ſine tyrannide rex alebat, nec tributis ſubditos exhauriebat, ſed omnium rerum abundantia eos implebat. Quin etiam *ædificauit in Iuda domos ad inſtar turrium, vrbeſque muratas.* Hanc tantam potentiam Deus vnico regno contulit, quod deinde vnius prouinciæ Syriæ fuit appendix, pars quota imperij Romani? Verum ille qui vere potens eſt, in tam paruulo regno tam magnam potentiam oſtendit. Tantum enim abfuit, vt tanto exercitu ærarium exinanierit, æs alienum contraxerit, oppida oppugnarit, iura, immunitatemque vendiderit, vt inſuper theſauros cumularit, nam v. 13. *Et multa opera parauit in vrbibus Iuda.* Hebræus: *& fuit ei multum opus,* καὶ τὰ ἔργα πολλὰ ἦν αὐτῷ. Vocat autem ædes בירבירת nam ſunt palatia, templa, ædificatio. Sic Eſdræ 8. 2. ἐν τῇ βάρει τῶν μήδων. & Daniel. c. 8. 2. *Erat in Suſis,* ἐν Βάρει, ſæpe etiam ciuitas dicitur, 1. Paralip. 19. Non enim eſt hominis בירה palatiũ itaque בירבירות perinde eſt ac ſi dicat, ædificauit Palatinas ædes, altas, turritas: volunt dici ab אבר, quod fortes ſint. Deinde vrbes muratas ὀχυρὰς, Hebr. משכנות theſaurorum, nam in munitis theſauri condebantur. Deinde milites illi non erãt barbari, aut imbelles, ſed גבורי חיל robuſtis viribus verſ. 14. & 16 & v. 17. ducenta millia arco & clypeo armatorũ. Verſ. 18. הלוצי צבא Accincti ſeu expediti ad militiam, quibus verbis milites fortes, exercitati bene armati deſignantur. Quid igitur ſi pugnandum ei contra Alexandrum Magnum, aut Romanos potentiſsimos fuiſſet? Sane paraut ſuperior fuiſſet; nam his omnibus potentior erãt, quod tanto milite munitus, erat tamen diues, Verſ. 7. *Factaque ſunt ei infinita diuitiæ & gloria.* Quin & filijs dedit dona multa argenti, & auri, & rerum preciuſarum, cum vrbibus munitis מצורות עיבשרי, *cum vrbibus munitionum.* Perſeueranter igitur præter vrbium præſidia alere potuit vndecies centena ſexaginta millia virorum fortium; idque fecit tempore pacis, dum opes colligit, quid igitur belli tempore? ſed tamen audito vicinas gentes inſurgere, *timuit, ieiunium prædicauit, oratione vicit,* 2. Paralip. cap. 20. Hoc eſt quod moneo regem tam potentem, non fiſum ſuæ potentiæ, ſed faciem ſuam poſuiſſe ad quærendum Deum, qui pro ipſo pugnauit, illi laborem legendorum per tres dies Spoliorum tantum reliquit. Timuit ne ſi Dominus non eſſet cum eo,

Summa potentia Ioſaphati.

Opes Romanæ tãtæ militem non ſufficiſſent.

Tanta potentia inuexus non eſt Ioſaphat.

omnis illa vis in ſe corrueret, quemadmodum factum eſt in caſtris hoſtilibus. Ita enim Scriptura. 2. Paralip. cap. 20. v. 22.

§. 4. De potentia id magnopere monendum, vt eius vſus ſit tempeſtiuus, nec exſpectetur donec imminuatur, vt ſi hoſtis infeſtet toto conatu repellatur. ſi rebellent improbi ciues in ipſo aggreſſu, dum conſilia in incerto nutant, compeſcantur. Grauiter olim in virium ſuarum æſtimatione errarunt Romani, bello Punico ſecundo, ſed magno animo errorem, quem multo ſanguine luerunt; tandem correxerunt. Rem bene Florus expendit. libro 2 cap. 6, *Interim reſpirare Romanus, & quaſi ab inferis emergere. Arma non erant, detracta ſunt templis, deerat iuuentus, in ſacramentum militia liberãta ſeruitia, egebat ærarium, opes ſuas libens ſenatus in medium protulit: nec præter quod in bullis, ſingulisque & annulis erat, quicquam ſibi auri reliquere. Eques ſecutus exemplum, imitatoque equitem tribus, denique vix ſuffecere tabulæ, vix ſcribarum manus, Læuino, Marcelloque Conſulibus, cum priuatæ opes in publicum deferrentur.*

Maturè eſt exerenda potentia.

Romani iidem vires exeruerunt.

Quid autem in eligendis Magiſtratibus, quæ centuriarum ſapientia, cum iuniores à ſenioribus conſiliũ de creandis Conſulibus petiuere? quippe aduerſus hoſtem toties victorem tam callidum, non virtute tantum, ſed ſuis etiam pugnare conſilijs oportebat. Prima redeuntis, & vt ſic dixerim, reuiuiſcentis imperij ſpes Fabius fuit: qui nouam de Annibale victoriam commentus eſt, non pugnare. Hinc illi cognomen nouum, & Reipubl. ſalutare cunctator. Hinc illud ex populo, vt imperij ſcutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranoſque ſaltus ſic macerauit Annibalem, vt qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello Duce etiam congredi auſus eſt, cominus venit, & pepulit è Campania ſua, & ab obſidione Nolæ vrbis excuſſit. Ausus & Sempronio Graccho duce per Lucaniam ſequi, & premere terga cedentis: quamuis tunc (ô pudor) manu ſeruili pugnaret. O horribilem in tot aduerſis fiduciam: ô ſingularem animum, ac ſpiritum populi Romani! tam arctis, afflictiſque rebus cum de Italia ſua dubitaret, auſus eſt tamen in diuerſa reſpicere, cumque hoſtes in iugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediamque iam de Italia Africam facerent, eodem tempore & hunc ſuſtinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, diuerſa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mãdata Marcello, nec diu reſtitit. Tota enim, in vna vrbe, inſula ſuperata eſt. Grande illud, & ante id tempus inuictum caput Syracuſa, quamuis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando ceſſerunt. Longe illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethuſa, quid, niſi hactenus profuere, vt pulchritudini victæ vrbis parceretur? Sardiniam Gracchus arripuit, nihil illi gentium feritas, inſanorumque (nam ſic vocantur) immanitas montium profuere. Sæuitum in vrbes, vrbemque vrbium Caralim, vt gens contumax, vileſque mortis deſiderio ſaltem patrij ſoli domaretur. In Hiſpaniam miſſi Cn. & Publ. Scipiones, pæne totam Pœnis eripuerant, ſed inſidijs Punicæ fraudis oppreſſi rurſus amiſerunt, magnis quidẽ illi prælijs, cũ Punicas opes cecidiſſent: ſed Punicæ inſidiæ alterũ ferro caſtra metantẽ, alterum cũ euaſiſſet in turrim, cinctum facibus oppreſſerunt. Igitur in vltionẽ patris, ac patrui miſſus cũ exercitu Scipio, cui tam grande de Africa nomen fata decreuerant, bellatricem illam, viris, armiſque nobilem Hiſpaniam, illam ſeminarium hoſtilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum, recuperauit, neſcias citius, an

Opibus ſe defendunt, ne eas hoſtis capiat.

Toties victi Romani, plures exercitus alunt.

faci-

facilius, quam velociter, quatuor anni fatentur: quam facile, vel vna ciuitas probat. eodem quippe, quo obſeſſa eſt, die, capta eſt: omenq; Africanæ victoriæ fuit, quod tam facile victa eſt Hiſpana Carthago. Certum eſt tamen ad profligandam prouinciam maxime profeciſſe ſingularem Ducis ſanctitatem: quippe, qui captiuos pueros, puellaſque præcipua pulchritudinis, barbaris reſtituerit, ne in conſpectum ſuum quidem paſſus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibaſſe ſaltem oculis, videretur. Hæc inter diuerſa terrarum populus Romanus: nec ideo tamen Italiæ viſceribus inhærentem ſummouere poterat Annibalem. Pleraque ad hoſtem defecerant: & dux acerrimus, contra Romanos Italicis quoque viribus vtebatur. Iam tamen eum pleriſque oppidis, & regionibus excuſſeramus. Iam Tarentum ad nos redierat, iam & Capua, ſedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cuius amiſſio tantum Pœno duci dolorem dedit, vt inde totis viribus in Romam conuerteretur. O populum dignum orbis imperio, dignum omnium fauore, & admiratione hominum, ac Deorum! Compulſus ad vltimos metus ab incepto non deſtitit; & de ſua vrbe ſollicitus, Capuam tamen non omiſit, ſed parte exercitus ſub Appio Conſule relicta, parte Flaccum in vrbem ſecuta, abſens ſimul, præſenſque pugnabat. Quid ergo miramur? mouentē caſtra à tertio lapide Annibalem, iterum ipſos deos, deos inquam, nec fateri pudebit, reſtitiſſe. Tanta enim ad ſingulos illius motus vis imbrium effuſa eſt, tanta ventorum violentia coorta, vt diuinitus hoſtem ſummoueri, non à cœlo, ſed ab vrbis ipſius mœnibus, & Capitolio videretur. Itaque fugit, ceſſit, & in vltimum Italiæ ſe recepit ſinum, cum vrbem tantum non adoratam reliquiſſet. Parua res dictu, ſed ad magnanimitatem populi Romani probandam ſatis efficax: quod illis ipſis, quibus obſidebatur diebus, ager, quem Annibal caſtris inſederat, venalis Romæ fuit: haſtæque ſubiectus inuenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari; ſubiecitque Argentarias vrbis tabernas, nec ſector inuentus eſt, vt ſcias etiam præſagia fatis fuiſſe. Nihil actum erat tanta virtute, tanto fauore etiam deorum. Siquidem ab Hiſpania Aſdrubal frater Annibalis cum exercitu nouo, nouis viribus, noua belli mole veniebat. Actum erat procul dubio, ſi vir ille ſe cum fratre iunxiſſet: ſed hunc quoque caſtrametantem Claudius Nero cū Liuio Salinatore debellat. Nero in vltimos Italiæ angulos ſummouerat Annibalem. Liuius in diuerſiſſimam partem, & ipſas naſcentis Italiæ fauces ſigna conuerterat. Tanto, id eſt, omni, qua longiſſima Italia, ſolo intericente, quo conſilio, qua celeritate, Conſules caſtra coniunxerint, inopinantemque hoſtem collatis ſignis compreſſerint, difficile dictu eſt. Certe Annibal re cognita, cum proiectum fratris caput ad ſua caſtra vidiſſet, Agnoſco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non ſine præſagio quodam fati imminentis, prima confeſſio. Verum nihil mirabilius quam hærente in Italia Hannibale mitti in Africam Scipionem.

Romani de ſe ſollicti, Capuanam obſidionem vrgent.

Hæc ille in laudibus Romanorum ſuorum, & multus, & verus. At vero ſi initio vel dimidiū curæ, ſumptuumque impendiſſent, facile erat illis Hannibalem profligare, imo Africam occupare. Capta Sagunto, amiſsis ad Ticinum, Trebiam, Thraſymenum, Cannas exercitibus, alienatis, captis, verſis contra Romanos vrbibus Italiæ, vaſtatis agris, incenſis villis, tum demum ſerio pugnant, exercitus in Africam mittunt. Nonne hoc oportuit initio feciſſe? Audito Saguntum obſideri, parare exercitum pro Hiſpania fortem, ad excipiendum Hannibalem fortiorem, ad Africam oppugnandam fortiſsimum; hoc rebus integris facile erat, acciſis arduum, ſed tamen factum eſt. Maior error Conſtantinopolitanorum imperatorum toto tempore potentiæ Turcicæ creſcentis, nunquam enim ſerio reſtiterunt, ſed corrigi tamen potuit circa tempora obſidionis Byzantinæ. Si enim vel decimam auri partem expendere Palæologus voluiſſet, exercitum ex regnis Chriſtianis Turcico parem efficere potuiſſet; ſed defoſſo incubabant auro, quo deinde non modo exuti ſunt, ſed multi etiam ad id indicandum tormentis conciſi. Nec minor error Chriſtianorum regum; ſex millia Græcorum militum, tria Venetorum, & Genuenſium erant, in portu naues ſeptem Genuenſium, tres Cretenſium, & aliquot ex Chio, claſsis Veneta ſpectatrix erat, & omnes principes Chriſtiani, qui deinde ſuæ negligentiæ magnas pœnas dederunt, amiſsis tot regnis. Tum vero ſi ſinguli reges, tres; ſinguli principes, vnam nauem; ſingulæ vrbes, duos milites auxilio miſiſſent, Græciam, Macedoniam, inſulas, Vngariam teneremus. Sed eodem in errore pergimus, nec tempeſtiue partem opum arcendo hoſti damus, mox omnia daturi. Quam lenta, acciſa, nec ſine duris conditionibus ſubſidia bello Hungarico ante annos aliquot decernebantur? (de illis qui clam cum Turca conſpirabant non ago.) Neque tamen nunc quiſquam dubitat, quin occupata Pannonia, immiſsiſque in Germaniam Heidonibus, cæteriſque Vngaris, omnes de omnibus fortunis & libertate dimicaturi ſimus.

Nimis lente in obſidione Sagunti.

Miſerrima auaritiæ pœna.

Semiſſumſ pugnare coguntur, qui integri noluit.

Si enim potentia neceſſaria modo pro limitaneis principibus non conficitur, illorum prouinciis occupatis, per raptas opes, & victas gentes nos opprimenr; nec illæ in nos mitiores erunt, ſed negati auxilij pœnas exigent, & quæ primum ſcutum erant Germanici imperij, incipient eſſe ſpinæ in lateribus noſtris. Hæc generatim de potentiæ neceſsitate, vſuque iuſto, & tempeſtiuo ſufficiant.

CAPVT III.

Potentia duplex: domeſtica, externa.

§. 1. DVplicem potentiam diſtinguunt politici, domeſticam, & externam. Domeſtica eſt contra ſeditiones, conſpirationes, rebelliones ciuium, quæ ſunt contra Rempublicam, principem, ſenatum, aut partis alicuius contra alteram partem. Externa contra vicinas Reſpublicas, aut reges ad vim propulſandam, aut inferendam.

Potentia duplex.

§. 2. Non poteſt eſſe firma potentia contra hoſtem externum, niſi ſit etiam contra internum. *Omne enim regnum in ſe diuiſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet.* Tantum enim valet contra hoſtem ciuitas vnita. Quocirca Romani, qui ſemper domi imbelles fuere, ſi periculum ingrueret, dictatore facto omnes in ordinem redigebant. Verum hac de re egi, cum de Monarchia, deque concordia tractarem.

§. 3. Domeſtica potentia difficilius acquiritur, ſeruaturque, quam externa. Quia multo facilius inuenias, qui hoſtem vincat, quam qui ciuem regat. Hoſtis enim robore, ſtratagemate, ira, vigilantia, fraude ſuperari poteſt, ciuis non niſi prudentia & virtute regitur.

Domeſtica potentia difficilior.

§. 4. Hinc nulla eſt potentia domeſtica, niſi timearis, & amaris. Timeri neceſſe eſt, quia amore ne-

Domeſtica potiſsima fundamentum amor, & timor.

re nemò officium faciet, ſi ipſe ſe magis amet; vnuſquiſque autem ſibi magis conciliatus eſt, quam alteri. Cum igitur le res dabit, vt ſuo periculo, ſumptu, labore tua proſperitas quærenda ſit, à ſe quiſque charitatem inchoabit, & principem poſtponet. Amari tamen neceſſe eſt. Si enim in periculo ſit princeps, ſenatus, reſpublica, nemo metuet; nec enim timemus eos, qui ſibi timent, & magnis in rerum difficultatibus verſantur: cum igitur per contemptum eſt ſublatus metus, ſi non fuerit amor, omnino deſerent, quem nec amant, nec metuunt, & ſi forte oderunt, perſequentur.

Sibi potentiam optare, damnabile.

§. 5. Mihi ſi vera libere proloqui neceſſe eſt; Videtur ſtultiſsima omnium cogitatio, qui potentiam ambiunt, nam ſi ad publicam tantummodo ſalutem, aut diuinam gloriam potentes eſſe cupiunt, vt bonos tueantur, improbos compeſcant, regium animum laudo; quia iuſtitiæ vitam impendit. *Omnis enim potentatus breuis vita.* Eccleſiaſtici cap. 10. v. 11. Pauci principum non Chriſtianorum à ſuis tuti fuerunt, pleriq; occiſi, nullus omnino, qui modo guſtarint imperium, qui non inſidias multas, conſpirationeſque pertulerit. Quod ego multis demonſtraui, nunc itaque de potentia acquirenda; augendaque pertractemus.

CAPVT IV.

Potentia in quibus conſiſtat, & de eius capite, quod eſt auctoritas.

§. 1. Vires Reipublicæ in pietate; & virtutibus conſiſtunt. Deinde in illis quæ virtutes conſequuntur in principatu. Quorum primum eſt auctoritas, ſeu fama & maieſtas, deinde amor ciuium. Tertio; opes, arma, viri, arces, vrbes; hæc enim prudentiſsimi regum ad præſidia ſubditorum inſtituerunt. Nunc de auctoritate agamus.

Auctoritas magnum adiumentū Reipublicæ.

§. 2. Auctoritas cum preſſe apud Romanos accipitur, eſt iudicium ſenatus; cum vel ob paucitatem ſenatorum, vel tribunitiam interceſsionem, aliamue ob cauſam ſenatuſconſultum fieri non poterat, Græcum nomen habere negant, nā αὐθεντία maius quiddam eſt, & αὐθέντης plus quā auctor. quandoquidem, & in iure ciuili, & in communi ſermone αὐθεντικὰ dicuntur ea, quæ non ſemiplenam auctoritatem habent; ſeu quæ à ſummo magiſtratu confirmata, & rata ſunt. nam reuera αὐθεντικὰ in iure, ſi non ſit ἐκ τῆς αὐτεξουσίας ex plena poteſtate, inanis eſt; perſcriptæ enim auctoritatis nulla hodie eſt, vt ita dicam, auctoritas.

Maieſtas principis vera.

Auctoritati affinis eſt maieſtas, non enim ſtricte de maieſtate agimus, quæ quinque capita amplectitur, his legum ferendarum, antiquandarum, belli & pacis, tributorum, monetarum, cōferendorum magiſtratuum. Sed auctoritatem & maieſtatem principis pro eius æſtimatione, fama, & vt nunc loquuntur, bona reputatione accipimus, quæ quidem contemptui opponitur, ſed tamen plura complectitur, amorem, famam, laudem, timorem, reuerentiam, & bona quibus iſta gignuntur. Eſt vero potentiſsimus ille princeps, qui ſubditos ſuos poteſtate paterna, alienos fama & exiſtimatione addictos habet.

Principi fama curanda.

§. 3. Famam etiam priuatus qui negligit crudelis eſt, princeps vero tam famæ quam ſalutis ſuæ cuſtos eſt. Vere in hanc ſententiam dictum; *Regnantis facultas tunc fit ditior, cum remittit, & acquirit theſauros fama, neglecta vtilitate pecuniæ.* Et Auguſtinus. *Qui fidens conſcientia ſua famam negligit, crudelis eſt.* Nā reuera Homicidij genus eſt, famam impetere, qui vero Reip. famam corrumpit, crimine maieſtatis tenetur. Famæ igitur ſollicitus ſis oportet, ſi principem agere delectat. *Non eſt laus culpanda, ſed propter eam operari,* inquit Hipponenſis antiſtes, at ego tibi, o princeps, hunc ſcrupulum eximā: Principi operandum eſt etiam propter laudem, non vt in re inani ſiſtat, quorſum enim tam magnus vmbrā captaret? ſed vt fama bona ad populi ſalutem vtatur. Si enim pecuniam conquirere, homines occidere ob publicum bonum poſſumus, cur non & in eum vſum famam quæret princeps? Ager laudando non fit melior, & vmbra corporis comes non facit illud tutius, ſed fama tamen ſæpe ſola principem tutum, & ſaluam Rempublicam efficit.

Princeps operibus famam, fama ſalutem ciuib quærat.

Plura opinione, quam re geruntur. Quid enim ſi de te tanta opinio, vt præſentia prælia diſsipes, vt inimicus laceſſere non audeat? vt ſolo terrore bella conficias? Cum Curiones, & populares regum & optimatum vitæ obtrectando Rempublicam labefactent, & euertant, cur tu eam tua laude non ſeruabis? Nec clam eſt principum famam odiorum flammis amburi, inuidentiæ nube obſcurari; ſemper enim ſunt, quos neceſſario princeps offendit, qui bene de eo, cui merito ſe iraſci putant, loqui non ſolent; Laborandum eſt itaque Principi, vt fama publica voculas priuatorum opprimat. Celerrime paratur, amiſſa non reaccenditur, ſemel firmata etiam contra vitia perdurat. Salomon opinione ſapientiæ regnum iam degener tenuit tamen, & ſi Roboam prima regnandi præcepta diſcere voluiſſet, filio quoque integrum tradidiſſet. Eſt fama virtutis comes, Dei beneficium, cuius reſpectu fere regna dantur, & auferuntur. Cura enim maieſtatis tam ad virtutem pertinet, quam politia, quæ ſine maieſtate eſſe non poteſt.

Fama neceſſitas.

§. 4. Amplitudinem igitur ſuam, celſitudinemq; quam Græci σεμνότητα vocare conſueuerunt, tueatur; & augeat princeps, vt reipſa ſit σεβαστός, hæc enim dignitas Reipublicæ ſine incolumitatis diſpendio non tollitur; niſi enim ſit animis obtemperantium inſita veneratio maieſtatis, & opinio principem ea dignum eſſe, iam opinione maius vulnus ciuitas accepit: mox enim perſonabunt illæ voces: *Num ſaluos facere nos poterit iſte?* ita nec ſaluum eum cupiunt, cum morte eius res ſuas meliores fore ſperent, nec pericula pro eo ſubeunt, cum ſe illi præferant. Omnibus modis ita ſit affabilis, vt tamen ſeruet dignitatem, modo ne ſit ſub dignitatis nomine tumor. Qui in illis eſt, qui per ſuas, alienaſque clades ad inanem gloriam graſſantur, de quibus alio dixi loco qui propter pauca lauri folia integras delere gentes non exhorreſcunt.

Dignitas coniuncta iſti ſaluti.

Dignitatis tuenda cura, eſt vicina ſuperbia.

§. 5. Famam autem potentiæ, quæ pene tam neceſſaria eſt, quam ipſa potentia, parabis illo, quem hoc libro tradam, modo, vt ſcilicet, quæ conquiris in publicum, ſint nota Conſcientia te quietum, virtus bonum, fama optima notum, venerabilemque faciet. Primum igitur eſt, vt vita ſit talis, qualem deſideras famam; quia vt velis aliam videri, aliam eſſe, difficile eſt in principe, qui eſt in conſpectu multorum, & ſi forte aliquando aliquos, nunquam omnes decipiet. Hinc nullius improbi diu bona fama fuit. Magnum frenum eſt male acturis fama, cum leges negligun-

Fama virtute paratur.

Digitized by Google

guntur. Pluris famam Alexander quam geſta ſua fecit, ſed tamen quam magnam, tam malam conſecutus eſt. Quid non fecit Auguſtus ad famam, ingenia ſui ſæculi omnibus modis fouit, cõponi tamẽ aliquid de ſe, niſi ſerio, & à præſtantiſsimis offendebatur, vt refert Tranq. ſed tamen quid effectum? Illa præſtantiſsimorum de Auguſto elogia perierunt. de vitijs eius & probris plura ſuperſunt. Ad principem itaque pertinet etiam hæc famæ pars, virtutem colere, famam non ambire, niſi qua ſalutaris eſt patriæ; tam enim inhoneſtum eſt virtutem gloriæ, quam voluptatum eſſe ſeruam, niſi per gloriam patriæ ſeruiat, aut Deo. Nec probo Themiſtoclem quem Miltiadis tropbæum excitabat, mallem id faceret amor ciuium, ſed quia procul ille erat à vano pectore, incitatur ad pericula à trunco, qui non poterat ab Athenis virtutum altricibus. Fugienda eſt etiam hæc ipſa ſubſtantia gloriæ, puſilli animi nota, qua ſe Traianus, non inter malos alioqui numeratus Imperator, contemptibilem fecit, priſcorum enim ædificijs vtcunque reſtauratis nomen inſcribebat ſuum, adeo vt non immerito herba parietaria magni Imperatoris iudicio dictus ſit. Hoc igitur famæ eſt fundamentum, quemadmodum & imperij, ſine famæ mercede virtutem ſequi, nec aliter famam, quam publicæ ſalutis inſtrumentum ſectari.

In fama quærenda errores.

Virtus ſine mercede colenda eſt.

§. 6. Hanc apud domeſticos, exteroſque exiſtimationem diuina prouidentia conciliat. Eſt enim donum Dei, vt omne genus potentiæ, ita hæc quoque pars, quæ in aliena opinione conſiſtit. Hac Deus ſeruum ſuum Abrahamum inter ferociſsimas, robuſtiſsimas gẽtes communijt; dicebat enim illi populus Heth. *Princeps Dei es apud nos.* Sic Iſraelem poſt cædem Sichimorum tutatus eſt, Gen 35. *Cumq; profecti eſſent, terror Dei inuaſit omnes per circuitu ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes.* Sic & Ioſue inualuit c. 5. 1. *Poſtquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Iordanem ad Occidentalem plagam, & cuncti reges Chanaan, qui propinqua poſſidebant magni maris loca, quod ſiccaſſet Dominus fluenta Iordanis coram filijs Iſrael, donec tranſirent, diſſolutum eſt cor eorum, & non remanſit in eis ſpiritus timentium introitum filiorum Iſrael.* Sic Ioſaphat tutus fuit, 2. Par. 20. 29. *Irruit autem pauor Domini ſuper vniuerſa regna terrarum, cum audiſſent, quod pugnaſſet Dominus contra inimicos Iſrael. Quieuitq; regnum Ioſaphat, & præbuit ei Deus pacem per circuitu.*

E cõtrario deſtituta Dei præſidio regna maxima, regeſque in perpetuo metu vixerunt; Vel Romanum imperium aſpice, domi inſidiæ, foris bella, miſerrimæ gentes Triballi, Thraces, aliæq; carpſerunt: nunc Turcicum imperium, Haidones, Coſacci, Arabes, Cilices, Piratæ deuaſtant. Babylonium imperium, atque adeo caput gẽtis, mundi miraculũ Babylonem aggreſsi ſunt Perſę, gens hactenus ſerua & ruſticana; Perſas iam in faſtigio politos deturbant Macedones gens fœda, & non niſi de contemptu nota, niſi quod Philippo rege, latrucinio, & fraude creuerat.

§. 7. Vt æſtimationem ſuam quoq; princeps tueatur, magnopere conferet, ita iudicare, ita leges ferre, ne quid retractet, qua in re Iuſtinianus, quantumcunque profuerit, ſibi magnopere obfuit, cum eius iuriſconſulti leges figerent, & refigerent. Deinde in publico ſemper grauiter & pro dignitate agat: valde enim ad auctoritatem confert, eum magnates, quos populus miratur, & ſuſpicit, tã humiliter principi ſeruiũt. Tertio, Raro vel in publico, vel in ſenatu, vel etiam in priuato cõſilio, niſi meditato loquatur; ita tamẽ vt ſuperbiæ, & ſtuporis opinionem non incurrat. Ne Pallantem ex nequiſsimo ſeruo ſuperbiſsimum dominum imitentur, qui nulli domeſticorum loqui dignabatur, nunquam domi quicquam niſi nutu, vel manu ſignificauit, vel ſi plura demonſtranda eſſent ſcripto, ne vocem ſociaret. Quarto. Si vultu non ſit venerabilis, id agat tamen vt ſemper ſerio ſit, nunquam in riſum facilis. Quinto. Vox grauis, iocus, niſi acutus, nullus, veſtis ſine cura, precioſa infra modum dignitatis. Inceſſus grauis, tardus; vectio cum auſtera dignitate, vt & in miniſtris ſit maturus omnium agendi modus, non inordinati diſcurſus. Sexto. Familiares intimos habeat paucos, quibuſdam iocetur, arcana promat, idque caute; nam plerique talium, vel indicant alijs, glorianturque de familiaritate principis, & inuidiam ſibi, principi imprudentiæ opinionem conciliant, maxime ſi boni non ſint, & rara eſt ea felicitas, vt bonos multos circum ſe habeant. Attalus Rex imagines ex longinquo ſpectandas dicebat; & ſane raritas admirationem parit, ſatietas familiaritatis minus verendos facit. Septimo. Magnopere caueat, quod pauci etiam boni principes cauerunt, ne ab vno, alteroue regi videatur. Hunc enim pro principe venerantur, principem pro ſtatua habent. Hinc odium omnium regum in illos reges, Seianum, Plautianum, & quos noſtro tempore potentiæ pœnas dediſſe videmus: quidquid enim adminiſtratur etiam recte, odioſum optimatibus eſt, quia auctor conſilij inuiſus eſt. Octauo. In legationibus quoque recipiendis ſplendida ſit modeſtia, vt videatur luxum fugere, dignitatem amare. Muliercularum eſt toto Theſauro lucere Auguſtus conſueta veſte, & habitatione contentus erat, Alexander Seuerus gemmas vendidit, quod diceret, in virtute, non decore imperium eſſe. Theſauros nullo modo legatis aduenis oſtentet: nam ſuperbiam interpretantur, & inuidiam concipiunt, ſi ingens ſit, ſi mediocris, contemnunt. Et principem ſtultum arbitrantur, qui parua magni æſtimet.

CAPVT V.

Diuitias Principi quærendas eſſe.

§. 1. AVarum principem, iam ſupra cum de liberalitate agerem, deteſtatus ſum, nunc quoque eum deteſtor: ſed tamen prouidum, & bene nummatum requiro; imo vnam ex primarijs principũm virtutibus eſſe affirmo, diuitiarum cumulandarum induſtriam; nec parum delinquunt, qui eam gubernationem inſtituunt, vt ærarium ſemper vacuum ſit. Hoc igitur nunc mihi oſtendendum eſt, pium, ac ſanctum id eſſe, principiſque & Reipublicæ officium, vt ſequentibus deinde diſputationibus de ratione colligendi opes tractare poſsim.

Principi honeſte opes quærendas.

§. 2. Initio hoc tanquam fixum, ratumque ſtatuo; Non probandos diuites, *qui deſiderijs vaſtantur, cupiditatibus diſsipantur, timoribus cruciantur, triſtitia contabeſcunt.* hæc enim hominum vitia ſunt, tam in paupere, quam mediocri, & diuite. Sed diuitias principi, & reipublicæ neceſſarias aſſero; Donum Dei ſunt, vt docet Auguſtinus, gratum cum datur priuatis, neceſſarium, cum principi. Itaque & illas propter ſupplementa

Diuitiæ publico neceſſariæ.

menta neceſsitatis, vt loquitur Augu. in Pſ. 66. deſiderabit princeps. Ad formicam mittitur piger, & tempeſtiui laboris admonetur, ne hyeme eſuriat, quo mittenda eſt reſpublica, ne ſe deſerat? Habentes pecuniam non peccant, ſed nimium amantes. Imo tanto tutius, & melius habentur, quanto minus amantur. Nec mihi apponant apoſtolicam comminationem. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem.* Pro me enim reſpondet Augu. l. 1. c. 10. de ciuit. *Profecto tu diuitijs cupiditatem reprehendit, non facultatem.* Nam quanquam priuati difficulter opes tenent, & non diligunt, Reſpublica tamen facilius vt inſtrumenta virtutis, & præſidia defenſionis vſurpare poteſt; *Neſcio,* inquit Augu. *quomodo cum ſuperflua, & terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita conſtringunt. Sed hoc ex eo eſt, quod pecuniæ priuatis ad ſua deſideria implenda petuntur, principi ad ſalutem Reipublicæ.*

Auaritia, non opes damnantur.

§. 3. Regum omnium ſapientiſsimos habemus ab orbe condito Dauidem, Salomonem, Ioſaphat, Ezechiam, Ioſiam. Opes Dauidis oſtendunt ea, quæ pro templo collecta ſunt. 1. Par. 22. 14. *Ecce ego in paupertate mea præparaui impenſas domus Domini auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: æris vero, & ferri non eſt pondus, vincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides præparaui ad vniuerſa impēdia.* De eius Theſauris multiplicibus. 1. Par. 27. 25. *Super theſauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. his autem theſauris, qui erant in vrbibus, & in vicis, & in turribus, præſidebat Ionathan filius Oziæ.* Ecce 1. theſauri regis, 2. in vrbibus, 3. in vicis, 4. in turribus. adde agros, & pecus. Ecce regem tot theſauros poſsidētem, nec auarum tamen, imo liberalem, manſuetum, qui canere coram Domino conſueuerat. *Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* Nam theſaurus egenis, pauperibus, toti populo ſeruabatur.

David & alij reges probati, theſauros collegerunt.

Liberalis David, & diues.

De Salomone fruſtra pauca dicūtur, quia multa paſsim habentur. 2. Reg. 10. 26. *Congregauitque Salomon currus & equites, & facti ſunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum.*

Et 2. Par. 9. dicitur fuiſſe ditior vniuerſis regibus, & præbuiſſe tantam copiam argenti in Ieruſalem quaſi lapidum.

De Ioſaphati diuitijs ſupra dixi, deque eius exercitu.

Ezechiæ diuitias Scriptura prædicat, 2. Par. 32. 27. *Fuit autem Ezechias diues, & inclytus valde, & theſauros ſibi plurimos congregauit argenti, & auri, & lapidis pretioſi, aromatum, & armorum vniuerſi generis, & vaſorum magni pretij. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præſepia omnium iumentorum, caulasq; pecorum, & vrbes ædificauit ſibi: habebat quoque greges ouium & armentorum innumerabiles, eo quod dediſſet ei* DOMINVS *ſubſtantiam multam nimis.*

Ezechias diues.

Ioſiæ quidem pietas, & zelus magis probatur in Scriptura, quam opes, diuitem tamen fuiſſe oſtendit potentia, qua omnes abominationes ſuſtulit de terra, atque ipſa excelſa, quod nemo regum hactenus fecerat. Et phaſe tale reſtituit, quale nunquam fuerat, in quo ipſe de ſubſtantia regis dedit triginta millia pecoris, & tria boum millia. Nec exiguum eſt ſignum potentiæ, quod Pharaoni Nechao contra Aſſyrios pergenti occurrit; nam ſine dubio Nechaonis exercitus, quem contra potentiſsimum regem ducebat, ingens erat, nec tamen eo ſe imparem Ioſias putabat, & forte viciſſet, niſi Dominus expeditionem improbaſſet. Tantos viros rerum male geſtarum accuſare dementiæ eſt, multumque aberrant, qui regium eſſe putant aurum dare, non ſeruare. Dandum eſt, & ſeruandum, vtrunque neceſſarium eſt. Sed cum ratione dari non poteſt, niſi ſeruetur. Quod ſi tamen hos arguere libeat, quid Ioſepho faciemus? qui immenſis redditibus regiam Pharaonis inſtruxit? nam & pecuniam accepit, & pecora, & agros, ac denique quintam annuarum frugum partem. Cur tanta opum abundantia regem inſtruxit? ſi ex arte regnandi non erant illæ diuitiæ? Ego vero arbitror, omnem Romanorum reditum publicum exiguam eſſe partem opum Pharaonicarum, ſi frugum omne genus ſpectetur. Nam primo in terra Geſſen virorum habitabant ſexcenta millia, illique Iſraelitæ erant, totidem fuerunt Aegyptij, vt in vniuerſum fuerint duodecies centena millia, totidem adde fœminas æui maturi, erunt vicies & quater centena millia, quem numerum ex pueris, & puellis teneræ ætatis, & ſeruitijs duplicabis, vt ſint in ſola Geſſen quadrageſies & octies cētena millia, cuius pars quinta fuerit minimum nouies cētena millia, quæ ex ſolius terræ Geſſen quinta parte Pharao alere potuit. Si enim tota terra toti populo ſufficit, ergo & pars quinta quotæ. Imo plurimum tritici efferebatur in vicina & longinqua regna. Si igitur tantus reditus ex ſola terra Geſſen, quantus ex tota Aegypto?

Ioſeph remp. publ. diuitem fecit.

Ioſias diues.

§. 4. Nec aliud ratio ſuadet; Tanti enim es, quantum habes, ſi opes deſunt, deerunt amici; nemo ſe facile ad infelicem parietem inclinat; multi enim congreſſum principum egentium, obæratorumque deuitant; quia ne à ſe pecuniæ mutuæ petantur formidant. Vere dixit Mucianus; Pecuniam eſſe neruum imperij, opus ſunt opes, ſine illis nihil fiet, quod eſt opus. Omnia venalia ſunt nummis, & Roma emptorem inuenit, vt Iugurtha prædixit. Si nummos habeas in hoſtium caſtris, conſilijſque amicos, ſi non ſinceros, at vtiles habebis; quid enim ſapientius illo dicto;

Omnia pecuniæ obediūt, etiam hoſtes.

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα κρατήσεις;

Argenteis haſtis pugna, & omnia vinces. Victoriæ itaque compendio ſe priuat, qui pecuniam non collegit. Nec te moueat vetuſtæ ſimplicitatis oratio:

Non cauponantes bellum, ſed bell gerantes.

Imo bellum redimentes; cur enim non potius vincam impenſis pecuniarum, quam ſanguinum? ſi aſinus auro onuſtus arcem capere poteſt, exercitum integrum ſeruabo. Sed nec bello tantum, ſed pace neceſſariæ ſunt diuitiæ; qui enim ſe principi applicant, multi honorari, plerique inaurari cupiunt. Donare igitur principem oportet, & quia multorum fida opera indiget, largiter donare. Liberalitatis autem ſolis eſt parſimonia

Pecunia omnis victoriam præſtat, quam ſanguine.

§. 5. Qui virtute ſola ſe dicunt fiti, & auro fidendum negant, ſpecioſa oratione vtuntur, ſed fallace. Non eſt virtus principis ſe facultatibus, Rempublicam præſidijs nudare. Auro fidendum non eſt, ſed vtendum; & quo vti poſsis, habendum eſt. Cum enim multorum obſequia, fideſque ſit principi neceſſaria, illique virtutem auro poſthabeant, muneribus tenendi ſunt. Atque hoc virtutis eſt, ſua quemque voluptate, tanquam eſca trahere ad officium præſtandum.

Virtus aurata, omnium potentiſſima eſt.

Circumfertur etiam, & cum adoleſcentulorum plauſu dictatur, vetus ſententia Cyri, & aliorum qui prudentiæ laude floruerunt. *Theſauros eſſe amicos;* ita enim & Alexander Dario reſpondit;

Digitized by Google

[illegible]

[illegible] ſine ſpe [illegible] pecunia parum [illegible] vllum è Macedonia [illegible] hinc illi [illegible] fuiſſe, [illegible] milites, tum largitio[illegible] & ſuas [illegible] rultum poſtu[illegible] impedimenta redime[illegible] imperat[illegible] Lumenem traderent hoſtibus? Idem quod [illegible] ſigna agitur, in foro, [illegible] quæritur [illegible] rarus defendit. Militi [illegible], principi pecunia in campum proferenda eſt, in tot populis vix vna fides, nummo mentes [illegible] ſunt; quod vt fieri poſſit, ætatio contulendum eſt. Quod ſi quis ſine ſpe pecuniarum amicus eſt, qui ſanè rarus eſt, ille tamen ditandus eſt; tum quia principi expedit, tam fidi animi virum eſſe quam potentiſſimum, tum quia tam generoſæ voluntatis pœna non debet eſſe paupertas. Theſauri itaque ſunt amici, ſed foſſodi ſunt, euchendi ſunt, ne melior apud principem conditio inimicorum eſſe videatur. At vbi amicos ditauero, ipſi mihi egenti ſuccurrent. *Iulianus nunquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautius apud dominos cuſtodiri exiſtimabat.* Verum hæc non niſi pueris perſuaderi poſſunt. Ego ſeria quæro. Nec Marcellino credo Iulianum laudanti, nec Conſtantinum agenti [illegible]. Non credam Iulianum pecuniæ non fuiſſe cupidum; vt quem ſciam ex perſecutione Chriſtianorum, confiſcationibuſque oculos ſtupaſſe, verbis, & factis interdum philoſophiam ſimulauit; alias Chriſtianis illudere ſolitus, cum de iniuria quererentur; *Chriſtum ſualiſſe paupertatem, beatos illâ fore.* Quod ſi Remp. qualis eſſe ſolet, conſtitutam conſideremus; non facile præſidium quæret ab amicis in periculo princeps, quibus in proſpera fortuna diuitias dedit. Nam ne tum quidem amicos niſi donando effecit, & nunc petendo, aut ſpoliando faciet inimicos. Multos etiam inueniet, qui mallent principem non eſſe, quam ſe eius cauſa pauperes eſſe. Caligula, Nero, largitionibus & luxu omnia prodegerunt, an ideo amicum inuenerunt? ſi de bonis & æquis principibus loquamur, vnius hactenus exemplum quæro, quem amici beneficij memores in integrum reſtituerint, niſi vel ſpes maioris emolumenti liberalitatem prolexit, vel timor maioris damni nummos extorſit. Ita igitur ſperandum in amicis, vt ſciat plus præſidij eſſe in illis, qui noua beneficia ſperant, quam in illis, à quibus gratiæ poſtulantur.

§ 6. Nec principi colligendarum opum duntaxat cura incumbit, ſed etiam illi ad quem ſucceſſio ſpectat, qui iure aliquo ad principatum venire poteſt. Cum enim pecuniæ obediant omnia, certum eſt nihil eſſe quod non obediat, excepta virtute. Omnia inquam pecuniæ obediunt, etiam pecunia accepta, illi quæ ſperatur,

Cupidi ſpe, vel retentidi ſunt, amici ditandi quia merentur.

Iulianus verbo liberalis, re parcus.

Principi pauperi in periculo ab amicis petere, ſtultum.

Acquirendo imperio, pecunia eſt neceſſaria.

[illegible]dens, [illegible] obediunt [illegible] [illegible]lia, etia[illegible] [illegible]retur. H[illegible] principatu[illegible] [illegible] [illegible]regnum [illegible] Eucyd[illegible] pecunia qua [illegible]nus [illegible] [illegible] Didius Iulianus [illegible] [illegible] quid [illegible] [illegible] commod[illegible] Tarquinij [illegible] Tarquinius Priſcus [illegible] [illegible] neglectis Anci filijs [illegible] aliud deinde in Rep. factu[illegible] iudicijs, pœnis oppreſſi[illegible]

Annua venali red. [illegible] campo.

Cauſa eſt, quia omnes [illegible] quam ſe ipſi principem quærunt. [illegible] ſe, à quo plurimum ſperant.

Virtus fama, decus, d[illegible]
Diuitijs parent, q[illegible]
Clarus erit, fortis, [illegible]
Et quicquid volet, ho[illegible]
Sperauit magna l[illegible]

Sic iudicant etiam prudentes; [illegible] in prin[illegible] fortuna rem fecit, & amicis beneficus fuit, [illegible] guſque, quid faciet in principatu? *Nam facile [illegible]gites, vt cuiq; homini res parata eſt, [illegible] ſunt, fires labant, itidem amici collabaſcunt, Res [illegible] cos inuenit.* Res ad regnum prouehit. Non h[illegible] dico, vt malis artibus [illegible] im[illegible] quærendum doceam. [illegible] quantam vim habeat [illegible] ad ſuum [illegible]endum [illegible] imperium tenetur, & [illegible] rerum ciuilium inſigni[illegible] L. 1. pol. c. 8. [illegible] arte[illegible] eſſe œcono[illegible], qui res [illegible] neceſſarias, & [illegible] communionem vtile[illegible] pediat. Addit [illegible]

[illegible]

Diuitiarum terminum nullum [illegible] *Eſt enim* [illegible] *Nullius enim vllius artis eſt inſtrumentum* [illegible] *titudine, nec magnitudine. Diuitiæ autem ſunt multitudo* [illegible] *& pob*[illegible]*rum.* [illegible] [illegible]bet, quoè [illegible] comparandæ ſunt.

§ 7. Nec modo principem ſine Rempub. [illegible] diuitem [illegible] contendo, ſed [illegible] que non quod diuites [illegible] ad gubernac[illegible] la adhibendos iudicè, hinc enim mala illa ſequuntur, quæ prudenter Gregor. Toloſan. [illegible] c. 1. §. 15. *Paucorum* [illegible] *re*[illegible] *ſuſtinet* [illegible] *dixit Plato* [illegible] *in qua magiſtratus à* [illegible] *æſtimatione* [illegible], *& in qua diuites dominantur* [illegible] *eſt reipub.* [illegible] *ſic quo magis pecuniæ & cenſui honores dant, eo magis vilis virtus efficitur, & aliorum exemplo magis cumulandis pecunijs quam bonis moribus intenti ſunt, & boni pauperes excluduntur. Inde*[illegible] *ſequitur*

 illius

[illegible] ſcribuntur, ſed quia honoris, gubernatio, [illegible] ſunt [illegible], etiam volunt.

CAPVT VI.

[illegible] conquirendarum.

§. 1. **C**[illegible] naturale acquirendi ſtudium, [illegible] principes interitantur, qui [illegible] avaritia, [illegible] [illegible]bantur, quam qui ad liberalitatem [illegible], etiam illi, qui libera[illegible] magnifici haberi deſiderant; nam tales im[illegible] exigunt, quæ non bene collocant, mi[illegible] tamen eſt, frequenter fieri, vt maximis im[illegible] pecuniæ deſint; de anguſtijs ærarij Roma[illegible] perpetuæ querelæ leguntur. Perſarum reges [illegible] montes aureos in bello contra Græcos pe[illegible] deficiebat, & qua vi ita te ſuperiores erant, [illegible] vincebantur, nunc quoque idem noſtro tempore accidiſſe videmus pecunioſiſsimis Hi[illegible], multæ occaſiones omiſſæ, mul[illegible] clades acceptæ, militum variæ ſeditiones ob [illegible] vel non ſoluta ſtipendia, cum tamen inter[illegible] Hollandiæ ordines plerumq; militem in [illegible] continuerint. In imperio quoq; Romano di[illegible] experientia, quod principes, non magnis finibus imperantes, collegiſſe theſauros, cum [illegible] interim quæ multis partibus latiora ſunt do[illegible], perpetua inopia conflictentur. Conſide[illegible] acta duorum inſignium in Germania præ[illegible], & Principum, Iulij VVirtzburgenſis, & Theodori Paderbornenſis, vterque arces, Acade[illegible], templa erexit, ærarium pecunia, apothecas [illegible] commeatu inſtruxit, oppignorata recuperauit, [illegible] auxit; vtriuſque enim Epiſcopatus incre[illegible] tanta ſunt, vt ex eo quod addiderunt, ali[illegible] Epiſcopatus poſſit. Cum interim alij, nec maio[illegible] ſplendore excedentes aulæ, nec preſsi bello, [illegible] opulentiores alieno ære grauarint. Mi[illegible] modum magnopere circa annum Christi 800. [illegible] imperio orientali regnante [illegible] tamen diuitijs fuiſſe, *quantas vix in toto imperio Romano aiunt valde florente. Romanus re[illegible] [illegible] totum aerarium, & ipſos aditus, viasq, [illegible] conſertim [illegible], inquit, in theſau[illegible] millia talentum auri. Non [illegible] pecu[illegible] nec [illegible] [illegible] auro et terra [illegible] [illegible], [illegible] repleta. Quin & [illegible] pretioſis plenas, [illegible] [illegible] proprie [illegible].* In quibus autem illa millia talentum [illegible] quid reddunt ipſos mille & ducentos milli[illegible] & [illegible] ducentos milliones ſi quis hunc rex [illegible], facile ſi vel velit, mundi imperium ob[illegible]. *[illegible] Romanum [illegible] circa an. 1200. Conſtanti[illegible] vidit, & narrat. In ea vidi, inquit, [illegible] res [illegible] inenarrabiles. Deferuntur enim in Principis palatio [illegible] tributa, quibus turres [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ita vt [illegible] [illegible].*

Pro nobili principum [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] imperio, quantum [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] *vt [illegible] perſoni [illegible] [illegible]* [illegible] conſideratione [illegible], conſeruent, [illegible] opum [illegible] quod [illegible]. Secundo [illegible] plures [illegible] ſed quia non [illegible] enim, ſi ſtatim [illegible], [illegible], [illegible] cum [illegible] ſumptu [illegible], cum Reſp. [illegible] ſubſidio egeat, [illegible] corpus copioſ[illegible], id [illegible] ſtudent, [illegible] ex vo[illegible], & [illegible] , & quidem multo [illegible] quam ſunt ex abſtinentia, & [illegible]. Nummus [illegible] in Belgio [illegible] bellionis [illegible], ac nunc [illegible] ex ſtuferis de 10. nummis, [illegible]; [illegible] agi, ſi 10 nummum retineant.

§. 2. Ratio augendi ærarii vel eſt honeſta, vel inhoneſta. Honeſta quoque triplex eſt; Honeſta & oneroſa ſubditis, vt tributa, Honeſta, & non oneroſa ſubditis, vt accurata acceptorum, & expenſorum ratio. Honeſta & vtilis ſubditis, vt leges ſumptuariæ, agricultura, mutuum. Improba quoque praxis & fraudulenta *[illegible]* triplex eſt. Alia enim aperte iniqua eſt, & publicum furtum, vt vſura, iniquæ oppreſsiones; alia non quidem iniqua eſt, ſed odioſa tamen, nec decet principem. Vt ſi legem feras, ne quis veſtem ſericam tuliſſe velit, deinde diſsimules, donec violari liberè lex incipiat, interea tranſgreſſores per Coryceos tibi annotatos mulctà punias. alia nec iniuſta, nec odioſa, ſed ſordida, & contemptum adducens: vt cum Veſpaſianus vectigal vrinarium collegit. Poſſunt quoque in honeſto tributo, alijſque aliqua [illegible], quæ iniuſtitiam adferunt, imo in illis quæ nec grauia, & vtilia ſunt, fieri quædam odioſa, & videri velut ſordida.

Honeſtiſsimus lucris quædam interuenisunt inhoneſta.

§. [illegible] Hinc generales regulæ principi ſeruandæ ſunt. 1. Nunquam per iniuriam à ſubditis teruncium exigendum, nam ad reſtitutionem tenetur & princeps, & conſiliarij auctores. 2 Cum iuſte exigitur pecunia, ſed odioſe, & cum infamia, & nota aliqua, non niſi neceſsitate eo modo vtendum eſt; plus enim odio nocetur, quam compendio proficitur. 3. Cum lucrum eſt ſordidum, mediocri neceſsitate, fit honeſtum. cur enim non vendas lotium vt ſubditus defendatur, ne pauper moriatur? 4. Inter honeſta genera ærarij ditandi, id primum amplectendum eſt, quod publice & priuatim conducit, vt eadem opera, princeps, & ſubditi diteſcant. 5. Secundo amplectendus ille modus, qui prodeſt Reip. & nulli priuato obeſt, qualis eſt ille de rationibus exigendis. 6 Vltimo denique veniendum ad hoc, vt etiam ſubditi grauentur, ne reſp. detrimentum patiatur. ita tamen vt omnes cognoſcant, non cognatis principis, aut eius voluptatibus, ſed vniuſcuiuſque commodis impendi. Grauiſsimas exactiones in Hollandia ſuaſit Barneueltius, cum diceret: *praſtat grauari patriam, quam amitti*, vt fatetur in Apologia, cum inter illa grauamina, & ex grauaminibus opes immenſas & ille, & alij collegerint. Sed nunc ſingula videamus.

Regulæ generales, exigendæ pecuniæ.

CAPVT VII.

Tributa legitime pendi, eorumq; modus.

§. 1. **A**Rgute veteres pecuniæ cuſtodem poſuere Saturnum, pigrum, tardum, moroſum,

[illegible] ad [illegible] tandi.

[illegible] quia annus magno vix ſemel ſuum recu[illegible] [illegible] vero quemadmodum omni [illegible] cio Mercurium, ille enim ſuperis pariter gratus [illegible], tapido velocior Euro cum plumaria in[illegible] duit, terras, maria, inferos ad ipſos excurrit, [illegible] [illegible] cælos ipſos ſcitatur, vndique congerit, quod [illegible] [illegible] Saturni recondat. [illegible] eſt [illegible] modi, ad omnem occaſionem tri[illegible] [illegible] [illegible], & cum virgula [illegible] diſcurrunt Mercurij de hoc [illegible] præſidio, non ex ſpoliatione Reipublicæ dictamus.

Commoda opera, communi impendio ſit.

§. 2. Tributa imperandi poteſtas Reipublicæ eſt conceſſa, hoc eſt illi, quæ ſuprema eſt. Romæ ſenatus ius monetæ cudendæ vſurpabat, [illegible] deque & inſcriptio erat, S. C. Hoc eſt, Senatus conſulto, commiſſa deinde res triumuiris monetalibus, nummum illi ſua auctoritate ſignabant, indicabantque hiſce elementis III. viri. A. A. A. F. F. Triumuiri auro, argento, ære flando, feriundo. Huic facultati olim erat additum hoc ius maieſtatis, nemo enim præter ſummum magiſtratum tributa, aut exactiones poteſt exigere. l. 3. c. noua Vectig. inſtit. non poſſe. Hoc iure [illegible] lim nequaquam ciuitatibus communicatum eſt. Nunc prope omnes principes, & liberæ ciuitates ea vtuntur Sed mihi non de iure, quod liquidum eſt, ſed de modo agendum.

Seruanda vectigalia iuſta.

§. 3. Vectigalia conſueta, mediocria, agri publici, tributa, non ſunt dimittenda, quamuis decuplo amplius annue conferant, quam in vias, pontes, magiſtratus, proemia virorum fortium inſumatur Nam vnius belli apparatus plus auferet, quam multorum pax annorum. Cicero ad Atticum vectigalium imminutionem queritur, portoria Italiæ ſublata, inſtantem campani agri diuiſionem, etiam viceſimam auferendam. Honorius, & Arcadius, Theodoſius, & Valentinianus, ne vectigalia minueretur, prouiderunt. Nero impetu iuuenili tentauit, ſed à prudentibus repreſſus eſt, Tac. l. 13. ann. dictitabant enim fore, vt vis imperij frangeretur; at illam cogitationem facile excuſſerunt liberti, qui ad prædam eum inflammarunt.

Iuſta cauſa vectigaliũ eſt, defenſio patriæ.

§. 4. Cauſa vectigalium debet eſſe iuſta, ita Nouell. 149 *Si quis illorum, ſcilicet magiſtratuum, aut in publicorum tributorum exactione negligentes ſe geſſerit, aut collatores noſtros damnis, contumelioſiſue oblaſiantibus inuoluerit, ſimul bonis excidet, ſimul ſũmo ſubijcietur ſupplicio. Etenim Deo auſpice, hoc vnũ nobis ſtudio eſt vt prouincia bonis legibus regãtur, tutoq; habitentur, atq; præſidiũ iuſtitia fruantur, & publica tributa citra querelã inferãtur. Impoſsibile enim eſt vt ſactis tributis non illatis alioqui Reſpublica conſeruetur. Militares namq; copiæ, aſsignato ſibi ſalariõ inde percepto, hoſtibus reſiſtut, & collatores à barbarorum incurſionibus & truculentia vindicant deniq; agros atq; ciuitates à latronũ aliaque modo incõpoſitam vitam ſectantium, vt & irruptionibus, agendis excubijs defendunt: ex illis etiam reliqua cohortes, ea quæ ipſis attributa ſunt, accipiunt: muri atque ciuitates itidem inſtaurantur: publicarum balnearum hinc calefactiones procedunt: poſtremo ſpectacula, aliaque omnia, quæ ad delectationem ſingulorum inuenta ſunt, ab iiſdem curantur: vt quæ ab illis contribuuntur, partim in ipſos, partim propter ipſos inſumantur & impendantur: nobis autem nihil præter iſtarum rerum curas habere [illegible], non tamen eius mercede vacuis; cum magnus ille Deus, & ſeruator noſter Ieſus Chriſtus magnitudine clementia ſua perinde propter hæc nos bonis remuneretur.*

Spectacula non eſt legitima cauſa.

Et Nouell. 16. at. de prouinciarum præſidibus [illegible]

[illegible] *[illegible] quod [illegible] ſubſidium [illegible] & modicũ quiddam [illegible] [illegible] etiam ſuffragio, quæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſucceſſu [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] publica [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] publicaria [illegible] militares [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] attribu[illegible] ſalaria, [illegible] & vrbes, [illegible] [illegible] [illegible] quæ [illegible] ſubdit[illegible] [illegible]tatem conſeruant.*

Princeps enim cum [illegible] ſideat corpori tanquam caput, ratione, & amore in accipiendis à cæteris membris annona vti debet; meminiſſe, ſe à membris portari, illis languentibus eſſe ſe caſurum.

Adrianus certe debita fiſci remiſit. *Spartian.*

Cato peculatus coercuit, vt in eius vita Plutarchus.

Tiberius 3. Aurum cum ſubditorum afflictione collectum, oblatum que ſibe [illegible] & venenatum eſſe reſpondit.

Maſiniſſa totam Numidiam [illegible] reddidit abundantiſsimam.

Philippus Perſei pater fructus regni agricultura auxit, & metallis effodiendis.

Contributionum acerbitate Angli Aquitaniam, Alphonſi heredes Neapolim amiſerunt.

Hybicas dicebat Antonio [illegible] vis duas collectas, da duas meſſes. *Plutarchus in Antonio.*

Non enim aliud conferre tenentur ſubditi, quam quod honeſtæ principis ſuſtentationi, & Reip. præſidio ſatis eſt. Nam magiſtratus [illegible] tum accipiunt, vt præſides, & defenſores [illegible] tiæ, nec enim voluntas ea eſt populi, nec prudentem eſſe poteſt, vt tantas opes nulla, vel [illegible] ſua vtilitate conferant. Recte autem monet & Theologiæ & iuris ſcientiſsimus Ioannes de [illegible] las de legib. tract. 14. diſp. 15. ſect. [illegible] Difficillimum eſſe iudicare de iuſtitia tributi. *Difficillimum autem eſt iudicare, iniuſtum eſſe tributum à legitimo principe ſubditis non exemptis, quia non poſſunt priuati omnes iudicare de cauſa, quæ principem mouit ad imponendum tributum: ſæpe enim eſt occulta, & iuſta: ſæpe etiam videri poteſt ceſſaſſe, quia temporalis erat, vel certe quia non mandatur executioni, prout ſtatutũ vel promiſſum erat, & nihilominus tributum non ſtatim eſt iniuſtum; vel quia alia cauſa exorta eſt: vel quia Princeps alijs actionibus, vel oneribus vexatus cogitur ceſſare ab vno opere, vt aliud magis vrgens efficiatur. Deinde ex defectu ſolius diſtributionis difficile eſt damnare tributum, tum quia vix conſtare poteſt de forma diſtribuendi, quando tributum in aliquã materia ſimpliciter imponitur, & accidentarium eſt ab illis, vel illa vendi [illegible] etiam; quia ſi quid maioris oneris redundet in quaſdam perſonas ex aliquo tributo, ſolet per alia compenſari, vt augendo pretium aliarum rerum. [illegible] ſola incertitudo cauſæ, & aliarum conditionum ad iuſtitiam tributi requiſitarum non ſatis eſt vt ceſſet obligatio ſoluendi tributum, quia ignotio horum non*

Difficile eſt [illegible] [illegible].

Iudicium de iuſtitia tributorum.

porta

abborret, amicitiam conciliare, & tractare res hoſtium interuentu. Perinde illi faciunt, ac ſi metalla conferruminare teſta conentur. Hinc negociorum impedimenta, tarditaſque: hinc aditus difficiles, aliaque quæ maxime principi nocent.

Aphoriſmus 4. *Prudentiam in legato ſummam requiro, aſtutia male celata obeſſe ſolet, vt dixi.* Plurimi ſunt in aulis verſuti, callidi, tecti, alienorum ſenſuum ſcrutatores, omniũ rerum indagatores, diſsimulatores, obſcuri, aliud in lingua, aliud in mente eſt: aliud cum Titio, aliud cum Caio loquuntur. Eos legationibus aptiſsimos cenſent, quod arte mentiri, fallere, tegere norint, ego inutiles iudico. Nam vitia illa venena ſunt pacis & amicitiæ, & nunquam diu celari poſſunt. Legato enim rex ipſe, magnates, & ex minoribus exploratores loquũtur. Non poteſt apud multos, longo tempore, tot machinis attritus fucus eundem tenere colorem, non poteſt longa fabula ſemper aliqua parte mendacium ſuum, ipſa loquitur: atque ita fidem perdit, quæ fundamentum eſt legationis, odium aut contemptum contrahit, quo fructus omnis excutitur: omnia eius acta redduntur ſuſpecta, vitia exaggerantur. Contra aſtum & dolos omnes ſeſe parant, vt eludant. Et ſane contra doloſos inuictum eſt præſidium, non credere. Hoc ergo genus hominum nec mutuam amicitiam principum tuetur, nec fallit æmulos: vim omnem fraus perdit, vbi non creditur. Princeps etiam eiuſmodi legatione auctoritatem perdit. Lupus de fœdere ineundo ad boues vulpeculam legabat, cui multa de ſinceritate prolocutæ reſponſum eſt. Quia te mentiri manifeſtum eſt, principi tuo credere non poſſumus. Quicquid enim legatus agit aut loquitur, principis iuſſu fieri putatur, aut approbatione. Perſpectum enim omnia illa ad principem vel à legato, vel ſocijs perſcribi tanquam placitura.

Verax ſit. Aphoriſmus 5. *Veritatem itaque legato commendatum volo*; nihil moratus eos qui legatum verbis iocoſe definiunt; *virum bonum, mentiendi peritum, paratumque pro ſua Republica mentiri.* Veritas fundamentum eſt Reipublicæ, & legatus ad mentiendum miſſus facile etiam ſuo principi mentietur. Nunc tot paſsim legati mittuntur, & reſident, tanto etiam ſumptu, quot nullo vnquam ſæculo fuerunt; exiguus tamen fructus eſt, offenſæ multæ inter principes, & legati plurimi vtrinque offendunt, ſeque perdunt, quis enim legatione fungatur, vt non accuſetur παραπρεσβείας; noti ſunt, qui adhuc recens de carcere exierunt. Cauſa eſt, quod ad decipiendum miſsi ſunt. Deus vero publicas fraudes deteſtatus, in earum adminiſtros ſupplicia vertit. Et ſane cum nullum mendacium ſit, quod non aliorum mendaciorum velo tegendum ſit, ne pateſcat, fieri non poteſt, vt legatus, vel cohærenter ſemper mentiatur, vel ex mente domini abſentis dolos temperet: atque ita neceſſe eſt, vt à domino ſuo verace, vel mentiente mentiens diſſentiat. Cum vero omnia domum ſcribere oporteat, arduum eſt, ita concinnè mentiri, vt omnia cum principis & conſiliariorum voluntatibus conſentiant.

Fides legati. Aphoriſmus 6. *In legato primarium eſt bonum, fides*: quod alioqui etiam humani pectoris bonum ſanctiſsimum Romanus appellat. Eam vicinam Ioui in Capitolio antiquitas ſtatuit. Sane paucorum eſt fides firma, ſi abeſt ſpes præmij, aut ex diuerſo maius offertur præmium.

Παῦροι τοι πολλῶν πιστὸν ἔχουσι νόον.

Pauci è multis animum fidum habent. In legato fidem prorſus inuictam eſſe oportet. Nam regum colloquio, & muneribus, & tuto quidem ſæpe concutitur. Addo & minas, metumque calumniæ. Tot modis ne illiciatur, aut labefactetur, ſummum eſt diſcrimen. Præſertim cum in legati manu ſæpe fortuna principis ſita ſit.

Ea cauſa crebro maximi Imperatores pro legatis viros ſanctos, Epiſcopos, & ſacerdotes miſere. Ambroſius, Chryſoſtomus, Bernardus legationes obiere.

Aphoriſmus 7. *Generis nobilitatem in legato aliquando Liuius requirit, lib. 30 Quandoque & reges vilitate eorum offenſi ſunt.* Sed eam generoſa virtus & eruditio ſupplere poteſt. Minus certo probandi Romani, qui legatos in quibus parum dignitatis videbatur, remittebant; nam mittentium dignitate æſtimanda eſt perſona legati. *Nobilitas legati.* Auguſtus quod Libertini generis legatos mitti quuidam intellexiſſet, illis in orcheſtrà locum eſſe noluit. Suet. cap. 44. Verum legati illi ciuitatum, & ſubditarum prouinciarum erant, quas monere eo modo Auguſtus potuit, ne indignos mitterent. Luduuicus XI. Galliæ rex tonſorem Oliuarium ad Burgundum miſit, petitum filio vxorem. Res pro contemptu accepta eſt, & parum abfuit, quin violaretur. Verum illæ artes erant procerum, nec regi ſuo, nec Burgundo fauentium. Poſſunt certe mitti chirurgi, etiam inſtitores, & mechanici, ſi in digniorem illos ſtatum fortuna extulit. Auguſtus ſane patre argentario natus, alijque Cæſares ex ignobili gente & ſtirpe, non debuère in aliena nobilitate faſtidioſe, rigideque æſtimanda eſſe operoſi.

Iuſtinianus ad Choſroem Perſarum regem medicum miſit, ſed qui alias regem curarat, ideoque carum. Ad Craſſum & Alexandrum eorum miſsi præceptores, qui pacem fecerunt, vrbes ſeruarunt.

Comis ſit, non adulator. Aphoriſmus 8. *Ita comitatem ſectetur, vt adulationem fugiat*; adulatio grata eſt, cum non aduertitur, at vero ſi princeps ſapiens eam notet, odioſiſsima, qui vanitatem, & ſtultitiam illi exprobrat, quiſque illis laudat. Id maxime in legato æmuli principis apparet, qui ſere ideo laudat, vt decipiat. De laude adulatoria loquor, quædam enim debetur principi, & ſine nota inurbanitatis omitti non debet. Inſigne exemplum eſt, in vita Caroli V. Eum impenſe more gentis laudabat Gallicus orator, qui ante annum eum in Anglia acerbiſsime vituperarat: Cui magnanimus Imperator: ſi ante annum in Anglia minus me vituperaſſes, & nunc minus laudaſſes, vtrunque mihi gratum fuiſſet. Fidem itaque ille & gratiam perdidit: nec vtilius aliquid regi ſuo agere potuit, quam vt peteret ſucceſſorem. Quin ſuos principes crebro offendunt, nimis in alienorum laudes effuſi: apud quos alio ſe modo excuſare non ſolent, quam vituperando, ridenduque laudatos: nempe ſe orationem accommodaſſe affectibus vani principis; qui illis illecebris captandus ſit, nec iſta fieri principes ignorant, & per occultos amicos, quid legati ſcripſerint, intelligere poſſunt.

Contra adulatores alio loco egi, id ſolum moneo, nulli minus conuenire adulationem quã

legato,

legato, cum quia perſonam principis ſuſtinet, quem deijci, & in paraſitorum cenſum redigi nefas eſt: Tum vero quod fallere non poſsit, vtpote, qui ex animo nihil dicere exiſtimatur. adulatio enim niſi fallit, auctori nocet. Quæcunque ille in laudem principis dixit, tota aula celebrantur, non ſine additamento, ideoque in publicum efferuntur, & ad mittentem principem perferũtur. Timagoras accuſatus eſt, quod contra patria inſtituta Perſarum regem adoraſſet, Demacles decem talentis multatus, quod Alexandrum pro deo coluiſſet.

Cæremonia temperata. §. 9. *Cærimonias ita temperet, ne nimius in illis videatur, ideoq; faſtidiatur*; Simulatoris enim, & hypocritæ eſt nimia illa elegantia geſtuum. Nunc pene legatorum cura inter præcipuas eſt, obſeruatio cærimoniarum, in eundo, ſedendo, alloquendo, viſendo. Nec mirum non minus ex inanibus illis, quam legatione male geſta periculum. Etiam ſi ſapientiſsime & fidiſsime, imo feliciſsime rem ob quam miſſus erat, confecerit, ſi in cærimonia aliqua lapſus eſt, ſuo periculo docebit, quam arduum ſit eſſe legatum. Vetus hoc malum eſt: Orobazum Arſaces occidit, quod in colloquio Syllæ honoratiorem locum ceſsiſſet. ſed iſta omittam: omnes principes rogo, ne talium erratorum ſint vindices, ſeria curent, inania tranſmittant.

Ne officijs decipiatur. Aphoriſmus 10. *Legati prudentia in eo verſatur, vt ne ingenti cærimoniarum, honorum, epularum, pomparum, verborum lenocinio capiatur, ne amoris & venerationis eſſe arbitretur, quæ ſunt fallaciæ, & irriſionis.* Memor eſto: ſimulationem viritate eſſe operoſiorem, Honorem ab irriſu, humanitatẽ à fraude diſcernere legato eſt arduũ: nec hic æſtimanda magnitudo eorum, quæ deferuntur: nec rerum precia, comitas vera ſuæ ſinceritatis ſecura, paucis indiget. Verus arte facili fit ſcalmus, pictus multo labore, vario colore perficitur. At quæ ſigna veri honoris, & quæ irriſionis iudicia? Prudenti ſe res prodet. ſi nimius honor eſt, falſus eſt. ſi princeps legatum non amat, nemo miniſtrorum de illo abſente bene loquitur, nemo niſi ficte honorat. Deprehendet per miniſtros ſuos, & aliorum procerum famulos. ipſe quoque debiti honoris cauſas non incurioſe meditabitur.

Superbiam fugiat. Aphoriſmus 11. *Superbiam in primis vitabit, vitium in omnibus odioſum, at cum in legato cernitur, rerum agendarum rationem impedit: deinde principem infamat*, qualis enim princeps, qui ferre tam tumidum poteſt miniſtrum? Cur nobis tam veſanum miſere? An illi totius nationis ſunt mores? an non præſtat bellum cum talibus gerere, quam ſaltum tolerare? Quin & illud conſideret: Omnem ſuperbiam ſtultitiæ affinem eſſe. Imo non minimam portionem ſtultitiæ eſſe, docet origo ſuperbiæ, quæ tribus maximis vitijs continetur, ignoratione ſui, aliorum, rerum humanarum. Rationem obſcurat, vt non modo nil bene iudicet, ſed vt etiam prauiſsime iudicium conturbet. De ſuis rebus nihil, de principis rebus omnia moderate narrat. Sed rariſsime. Nunquam vitia gentis apud quam habitat, culpare audeat. Vtrumque odioſum eſt, prius iactatione potentiæ, alterum exprobratione vitiorum; Verè dictum eſt:

Ἀλαζονείας οὔτις ἐκφεύγει δίκην.

Iactantiæ pœnam nemo effugit.

Prima pœna eſt, non credi thraſoni, altera odio habere.

Aphoriſmus 12. *In poſtulatis ſui principis proponendis ſit induſtrius, matureq; aduentum indicet.* Illyricorum legatis reſponſum datum non eſt, quod ſenatui ſe non indicaſſent. In exigendo reſponſo, nec profractus, vt Popilius Antiochum circumſcribens: nec faſtidiuſus, vt Callicratides, qui à Spartiatis miſſus ad Cyrum pecuniam mutuo poſtulatum, infecta re abire maluit, quam ter colloquium poſcere. Iſtâ tam præfracta agendi ratione neceſſario offẽduntur principes. Quale enim Xenocratis ingenium; qui ante datum reſponſum, ſe cibos ſumpturum negabat? Fecerat id ante ſeruus Abrahami, verum iam illa proceſſerant, vt diuinitus omnia conſtituta agnoſcerẽt.

Aphoriſmus 13. *Quæſitum eſt, liceatne legato munera accipere?* Diſtinctione nonnulli vtuntur, munera humanitatis cauſa, non ad corruptionem oblata, accipi poſſe. Verum non eſt ille controuerſiæ ſtatus: Fixum enim ratumque eſt, nulli bono viro licitum eſſe, vel fidei, vel iuſtitiæ cauſa corrumpendæ; munera capere: itaque de legato monere nihil eſt neceſſe. De muneribus igitur quæ honoris cauſa dantur, & amicitiæ ſolius quæſtio eſt. Alij concedunt, alij negant: Veritatis media via eſt. Quandoque recuſanda ſunt, accipienda aliquando. *Munera legatis data.*

Aphoriſmus 14. *Quanquam humanitatis & honoris ſpecie munera offerantur, ſi tamen ſuſpicio ſit etiam aliud latere: vt nimirum illa velut arietes occulta machinatione ad luxandam fidem admoueantur, omnino reſpuenda ſunt.* Hac enim in re non peccatum modo, ſed etiam ſuſpiciones exitioſæ ſunt: alienum vero eſt à boni viri & prudentis officio tam improbas ſpes alere: ſane quem corrũpere ſe poſſe ſperant, velut improbum condemnant nunquam itaque hic famam prodiget legatus, dum eam pecuniæ poſtponit. Semper etiam hoc in genere periculum eſt; ne à ſua republica puniatur, etſi non velut infidus, ne iure tamen ſuſpectum habeat. Suſpiciones illæ latiſsimæ patent, ſunt imprimis legati ipſius, deinde Reipublicæ, comitum, hoſpitum, æmulorum, eorum qui aliquando fieri poſſunt inimici, ac proinde calumniatores, contra quos omnes munera defendi aliquando debebunt. Optime Demoſthenes Philippi munera recuſauit, peſsime Aſchines accepit, Pelopidas dona regia Perſarum cum laude contempſit, Timagoras accepta morte luit. *Munera ſuſpecta fugiat.*

Aphoriſmus 15. *Cum lege patriâ ſunt munera vetita, nunquam accipi debent.* Athenis, Corinthique ſeueris legibus cautum erat ne munera legatus acciperet. imitatur eas hodieque ſereniſsima Venetorum Reſpublica. Romani legatis ad ſe venientibus munera dabant: nec ſuos honorati donis vetuerunt; niſi cum ſuſpecta eſſent, vt cum à Pyrrho, Antiocho, Iugurtha offerrentur. Perrarum tamen eſt, vt legatorum fides exerte, & quaſi nudatione manifeſtâ oppugnetur, occultiore arte vtuntur, beneuolentiã; & virtutis in legato relucentis æſtimationẽ prætexũt, ille quatuor ex generibus argumentorũ, quę vera dona, quæ ſuſpecta & ἄδωρα ſint, facile coniectabit. Ex vtriuſq; principis, ſuaq; perſona, ac donorum genere. Ex donantis perſona ſuſpicio oritur. Si æmulus, tenax, egens magnas largitiones facit. præter morem, legem, conſuetudinem, ſi alijs non dedit, aut minus dedit, ſi legatum ante non amauit, nec noui amoris anſam legatio ſecum vehit, ſi ſingularẽ gratiam illi defert, ſi generatim officia repoſcit, ſi emolumentum legatus adferre poteſt: ſi legatus nullam cauſam inſolitæ liberalitatis reddere ſe poſſe confidit, niſi vicisſitudi- *Munera vetita ne accipiat*

nis reddendæ. Deinde conſiderabit perſonam principis à quo miſſus eſt. An ille largus eſſe in legatos ſoleat, an id gratis & beneuolentia, an vero vt captet conſiliarios? Quod enim ille facit, id ab alijs fieri ſuſpicabitur. An gaudere ſoleat, ſi ſuos donis opulentos recipiat? An natura ſit ſuſpicioſus? Huc pertinet etiam mens & ſententia conſiliariorum, qui plerunque collegis inuident. Nulla autem res vicinior eſt calumniæ, quam cum miniſtri principum ſint alijs principibus, præſertim æmulis obnoxij. Quin etiã quę in pręſens probantur, temporum mutatione criminoſa redduntur. Barneueltij ſenis edita eſt apologia, qua dolenter queritur obijci ſibi munera ab Hiſpanis accepta, poſt factas inducias, cœteros, qui non minora acceperant, ne appellari quidem. Sed calamitas hunc reum fecerat, fortuna alios ſubleuauit. Itaque auro Hiſpanico ſulgidi, miſerum ob captum aurum damnabant. nam ruentem etiam fortuita, adeoq; veſtes, & arma, quæ tutelæ eſſe ſolent, fortius impellunt.

Ex ſua perſona mentem alienam colliget. Si enim nec grata, nec par eſt muneribus. Si alioqui ſuſpicione ἀπληστίας aut tenacitatis laborat. Si digniores ſe neglectos aſpicit, ſi animaduertit ſe poſſe plurimum apud principem, aut alios ita exiſtimare. nam ſi corruptus parum poſſe putetur, non putant operæ precium ſceleris. Vidi quendam conſiliarium euerſum ea cauſa, quod cum princeps eius ad opulentam vrbem diuertiſſet, omnes quidẽ honorifice accepti eſſent, ſolus ille conuiuijs priuatis, doniſque cultus non non palam tamen eſſet, & quaſi tutor ciuitatis electus, quod vulgatum in aulam, indignationẽ, ſuſpicionem, indagationem, & tandem exitium attulit.

Ad munera quod attinet, Duplicia ſuſpecta ſunt, Ingentia, & Perennia. Ingentia perfidiæ ſunt illectamenta, vel mercedes. Si aureorum centum millia dantur illi, qui ſcypho aureo contentus reddi potuit. Si penſio decem millium perennis illi conſtituitur, cui multus cenſus videtur eſſe, ſi ſors æquet decem millia. Auctoritamenta illa ſunt perfidiæ, & pactiones ſeruitutis. Non ſolent tam eſſe profuſi principes, vt centum millia dependãt, ſi de his millibus defungi poſſint, præſertim cum liberalitas erga vnum, à domeſticiſque, externiſque ex comparatione in exemplum trahatur. Omnium ſuſpectiſsima ſunt occulta. Sed legatorum difficilime occuli poſſunt. Nam vt amicorum nemo reſciat, certe conſiliatijs eius qui dedit nota ſunt. Memini cum vir magnus, ſed non inexpugnabilis auro, à principe ingens vas argenteum accepiſſet, idque vxori cuſtodiendum tradidiſſet, non ſine elogio donatoris: illa rem inconſultè prodidit. Nam ſcypho humi depoſito octennem filium applicuit, expertura an ſtaturam illius æquaret. Nec mora, puer de tanto ſcypho, & tanto patris amico ſe inter ſodales iactauit, intellectum ab æmulis, protractum eſt poculum, ille de dignitate detractus.

Aphoriſmus 16. *Si cauſa illa abſunt, munera poſſunt, & aliquando accipi debent: ne vel ipſa vel principes contemni videantur.* Solent etiam dari hoſtiũ legatis, idque quaſi ornamentum videtur innaxum iuri gentium: vt, quamuis ab hoſte veniant, & ad hoſtem redeant, non modo tuti ſint, ſed etiam honorati. Sequeſtri enim pacis ſunt: & quamuis pax non conficiatur, remuneratione tamen digna eſt pacis voluntas. Imo etiam ſi bellum veniant indictum: nam & illud communis eſt iuſtitiæ, & qui venit indictum bellum, ante pacis conditiones propoſuit. Vnum addam: Vidiſſe me regia munera ingentia, quę legatum hoſtem effecere, cum enim ille apud ſuos male de accepto auro audiret, vt eam ſuſpicionem amoliretur, regis vbique commodis obſtitit, alienationemque ſuam probris contumelijs iactandis probare principi ſuo conabatur. Tam lubrica res eſt, alieni miniſtri fidem tentare donis. *Aliquando poſſunt capi.*

Aphoriſmus 17. *Legati munus eſt, mandatum, ſiue inſtructionem, quam diligentiſſime relegere & meditari. Si quæſtionis aliquid oritur, interrogare. Si perplexam ſententiam continet, mentemque principis celat, legationem quo poteſt modo recuſet, ne ludibrio habeatur.* Si libera habet mandata, ſumma cura opus, vt mentem principis cognoſcat. Si certa, & definita, eorum limites egredi non oportebit. Non modo ne principem offendat, ſed multo magis, ne conſiliarios correxiſſe videatur; nam etſi princeps felice rerum euentu placatus, ratũ, gratumque habebit, quod actum eſt melius foris, quam domi conſultatum: conſiliariorum tamen aliqui magis dolebunt, ſuarum ſententiarum correctione, quam damno publico, quod ex illis timebatur: inde enim ſibi dedecus, alteri incrementum augurantur. Pleriſque autem publicum bonum priuato vilius eſt. Volentibus non deerit occaſio calumniandi. Narrat Aelianus l. 6. Athenienſium legatos qui rem in Arcadia feliciter confecerant, ea ſolum cauſa occiſos, quod alia, quam iuſſi erant via, rediſſent. Raro itaque recedere à mandato licebit, quod enim communi in conſilio diu multumque deliberatum eſt, non ſine periculo vnus mutabit.

Aphoriſmus 18. *Nonnunquam tamen illa circũſtantiæ occurrunt, vt mens principis tenenda ſit, non habenda mandati ratio.* Principio quidem noua mandata, rebus agendis conſentanea ſunt expectanda: ſi res celeritate indiget, voluntati principis potius, quam verbo parẽdum: atque hoc eſt, quod Athenienſes pro clauſula adijcere ſolebant, ſi quid aliud boni efficere poſſent, id agerent. Hoc nonnulli ad illud extendunt, quocunque res mandantis reddi poteſt melior. ſed anceps eſt. Nam principes ſæpè famæ, & alijs magis, quam vtilitati ſuæ ſeruiunt.

POLI-

POLITICORVM LIBER OCTAVVS.

DE POTENTIA REIPVBLICÆ.

CAPVT I.

Potentia humana definitio ; eius imbecillitas.

Quid potentia?

POTENTIA *eſt ad ſua conſeruanda, & alterius obtinenda idonearum rerum facultas*, ita nobis orator Romanus potentiam deſcribit. Res illa multis rebus conſtituitur, opibus, armis, viris, commeatu, vrbibus, arcibus, & prudentia his omnibus recte vtente.

Omnis potentia impotens.

§. 2. Omnis humana potentia comparatè dicitur. quicunque enim inferiorum collatione eſt potens, ille ſi maiorem aggredi velit, ſe ſentiet eſſe imbecillum: concurſant inter ſe arietes, & de imperio gregis decertat, at lupo tam victor quà victus in prædam cedit; ille quoq; cum molli pecore ingluuiem farſerit, Leonis aut vrſi dente peribit: Septuaginta reges Adonibezec mutilos reptare ſub menſa ſua vidit: ſed paſſus eſt à potentiore ; quod infirmioribus ipſe malum intulit. Meſſanam premunt Siculoſque, Pœni fortiores, ſed Romanum hoſtem potentiorem concitant, donec ablato mari, raptis inſulis tributa dederunt, deinde vrbem quoque & libertatem amiſerunt. Philippus Macedo non vetus ille, ſed quem Romani vicerunt, Athenas tyrannico dominatu infeſtat, abuſus in nobilem vrbem potentia, ſed eam Romana vis, iam Carthaginis domitrix eliſit, vt Macedonia tanti imperij poſſeſſio modica fuerit.

Potentes, à potentioribus eliſi.

Vires ſuas victi agnoſcunt.

Nec fere illi, qui vicinis potentiores videbantur, vires ſuas agnoſcere potuerunt, donec eos ferociter graſſantes grandior aliquis monarcha compeſcuit. Fere enim illa omnia gentium fata fuerunt, vt dum potentiæ augendæ inſiſtunt, libertatem amittant. Auorum quoque tempore dum cunctæ ciuitates Italiæ bello ſe impetebant, cumque de potentia certarent, & ſuperba Carrocia educerent, in paucorum poteſtatem conceſſerunt.

Magna potentia, non niſi in magna republ.

§. 3. Potentia magna non niſi in magna Republica eſſe poteſt. Maxima tamen regna crebro infirma ſunt, & mediocria potentiora. Quemadmodum enim non ſunt corpora validiſsima, quorum eſt procerior moles, ſed quæ ſymmetriam ac vigorem habent, ita quoque vaſta illa corpora terrarum, indole, ſitu, alijſque rebus, non ſpatijs æſtimanda ſunt. Hoc in magnis regnis potentiam vehementer infringit, cum vna pars debilitatur, aut rebellat; quemadmodum vnius membri dolor, non modo ſuo malo torquet artus, ſed animum quoque corporis rectorem deijcit, & cæterorũ officia membrorum corrũpit, ita quoque in hac vaſta mole prouinciæ vnius alienatio, tumultuſue, fidas quoque ciuitates commouet. Atque olim fieri audiuimus, & nõſtro tempore experimũr vnius prouinciæ rebellione, quæ vix centeſima regni pars ſit, quietem omnium partium turbari, omnes ſumptus in vnam impendi.

Vaſta corpora, incommodis obnoxia.

§. 4. Sed qnid eſt potens? quod non potens? Quis tanto nomine dignus, vt non modo potens, ſed etiam potentiſsimus? Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. כי לא ידעתי ספרות, non cognoui γραμματείας, vt 70. vel vt alij πραγματείας hnmanam & ſubdolam ſapientiam, quæ ſibi imperia moderari videtur, *introibo in potentias Domini*, quæ omnem potentiam fecerunt, *Annuntiabo mirabilia eius, potentiam & iuſtitiam Dei vſque in altiſsima.* Hæc eſt enim vera potentia, hominum eſt miſera potentia, quæ ex minimis momentis pendet.

Potentia humana eſt imbecillitas.

Si exiguis finibus conſtringitur, tota in ſe collecta eſt, & cum in vicino bellum oritur, de tota ſalute, & de capite dimicat. ſi lata ditione populos ſubiectos habet; multis partibus vulneri patet, perpetuo labore, innumeris periculis intricatur, quæ enim regio addita, non ſecum noua pericula ducit? Multis imperas? at multis diſplices, multi oderunt; in te tuoſque, ſine quibus ſaluus eſſe non potes, multa licent multis. Demoſthenem dixiſſe ferunt: ſi duæ viæ paterent, altera ad inferos, ad ſolium altera, ſe eam eſſe electurum, quæ ducit ad inferos; credo ſincere non eſſe locutum ; ſed tamen miſerrimam eorum ambitionem eſſe oſtendit ; qui per labores, pericula vulnera conſcendunt in cacumen lubricum, nutabundum, fulminibus ventiſque agitatum, vbi nec conſiſtere, nec inde diſcedere poſſunt, ſine conſpectiſsima, & in qua fortuna imperium exercere gaudet ruina. Quot enim non modo reges, ſed populi etiam in celſo culmine ſteterunt, vraliud non videantur habuiſſe emolumentum, quam vt longius audiretur

Ambitionũ malum.

Regifica ſonitus ruinæ?

Momentanea potentia.

Nam vt magna ſit potentia, certa non eſt diuturna. Thebanorum breuis fuit Epaminonda vincẽte in Lacedæmonios quaſi dominatus, de quo gloriantibus dicebat Cotys. Thebanorum potentiam eſſe inſtar torrentis qui cito exareſcit; Spartanorum fluuij perennis mnre perdurare. Vere de Thebanis dictum; de Spartanis ex comparatione magis, quam ex vero. Nam torrens ille quamuis perſeuerantior fuerit Bœotio, non diu tamen fluxit. Vidit Eurotas Spartam emergentem, periclitantem, dominantem ; ſeruientem;

de

demum exciſam, & nunc myricas, vbi Sparta fuit.

Suprema deſcenſum exſpectant.

Regnorum veterum iam pridem nomina defierunt, & vbi retinentur, aliæ ſunt gentes, nulla eſt fixa potentia, migrant magna imperia In oriente cœpit monarchia, & in Nabuchodonoſore apicem tenuit, caput aureum deſinit in pectus & brachia argentea, hæc ventre, & femoribus æreis excipiuntur, quæ deſinunt in tibias ferreas, & luteas. Dan. 2. interim non fortuna, ſed Deus rotat hunc orbem, in quo ſi quis ſuperiora tenet, neceſſario iam deſcendit, nulla eſt, aut breuis quies. Dum vero lentius tota regna mutantur, quot interea regum pereunt? quotus quiſque ſuo fato fungitur? & potens eſt, quem febris exurit? angina ſtrangulat? aqua intercutem ſuffocat? & vt breui dicam tot membrorum centuriæ, quot membra ſunt, exanimant? Zoroaſter potens videbatur, ſed ſpectante ſua potentia occiditur, Ninus eo viſo ſagitta transfixus eſt, Cyrus de vtre Thomyris ſanguinem bibit. Xerxem Artabanus, Darium amici, Alexandrum domeſtici hoſtes, Antiochum conuiuatores occiderunt. Quin noſtro tempore, ſapientia, bello, quodque caput eſt, clementia magnus rex, Henricus IV. cùm collecto magno exercitu totam Europam terrore, aut ſpe impleſſet, ab homine fanatico inter ſtipatores ſuos trucidatur.

Maximorum ſubitus exitus.

Prudens vſus potentiæ.

§. 5. Cum igitur potentia omnis breuis ſit, cum inualida, parce vtendum ea eſt, non vt ſit diuturna, vt monebat Cato, ſed ne ſit breuiſſima. Aureum dictum Pertinacis eſt. *Sanctius eſt P.C. inopem Rempublicam obtinere, quam ad diuitiarum cumulum per diſcrimina, atq; dedecoris veſtigia peruenire.* Primum igitur potentiæ bonum eſt, moderatus vſus. Alterum ne maiora audeas viribus, & fortunam ſperes adiutricem, quod quamuis aliquando non male cedat, nunquam tamen ſine culpa temeritatis committitur. Denique ne ſine cauſa potentiam conſumas in eas res, quæ illam non augent, vt Cyrus cum diuideret Gynden in 365. riuos; tempuſque bellandi incilibus fodiendis abſumeret; vt Cæſar cum neglecta ſumma rei ad Maſsyliam exercitum atterit;

Quamuis Heſperium mundi properemus in axem
Maſſyliam delere vacat.

At ſanc non vocabat, ſi illa occaſione Magnus vti potuiſſet. Hoc moneo, quia ſemper factum eſt; In ſe magna ruunt; Vide Romanam potentiam, poſtquam parem habere deſijt, in ſe diuiſa eſt Ilia Roma,

Potentia Roma in ſe corruit.

Qua nihil in terris complectitur altius æther,
Cuius nec ſpatium viſus, nec corda decorem,
Nec laudem vox vlla capit, quæ luce metalli
Aemula vicinis faſtigia conſerit aſtris.
Armorum, legumq; parens, quæ fundit in omnes
Imperium, primiq; dedit cunabula iuris.
Hæc eſt exiguis quæ finibus orta, tetendit
In Gemmos axes, paruaq; à ſede profecta
Diſperſit cum Sole manus. hæc obuia fatis,
Innumeris vno gereret cum tempore pugnas,
Et Gallum terris proſterneret, æquore Pœnum,
Nunquam ſuccubuit damnis, & territa nullo
Vulnere, poſt Cannas maior Trebiaq; fremebat.

Illa tamen vires non in ventos, quod ſtultum eſt, ſed in ſua viſcera; quod immaniſſimum eſt, omnes abſumpſit, donec barbaris, Erulis, Alanis, Gothis, VVandalis, Longobardis ſeruitum iuit.

§. 6. Quam ſit infirmis innixa columnis humana potentia, vireſque attritæ, nullum certius eſt ſignum, quam quod non violenta manu, ſed exiguis momentis, leuique occaſione maxima ſemper imperia conciderunt. Quod vero ab occaſione mutabili dependet infirmum eſt. Romanum imperium à ſenatu in Cæſares Curio tranſtulit, nec illi cauſa belli alia, quam magnitudo æris alieni, inde tranſitum ad Auguſtum, quia Ciceronem aiebant dictitaſſe, *Puerum laudandum, & tollendum*; Eo verbo offenſus Octauianus à ſenatu ſe abalienauit; quod negaret *ſe commiſſurum, vt tolli poſſet*. Claudius deinde Imperator factus cum eum è latebris pauci milites protraxiſſent; atque ita fere ſanguinolenta tragœdia per orbem Romanum durauit, maxima prœlia vna voce, oſtentoue in alteram partem inclinant. Vix igitur videtur eſſe locus potentiæ, quæ occaſionibus tam multis eſſe deſinit potentia.

Minima momenta mutarunt regna maxima.

§. 7. Mihi illa omnia cogitanti in mentem venit, nihil eſſe in rebus humanis admirabilius, quam Dei prouidentiam occaſiones moderantem, nam ipſa potentia rerum humanarum cum maxima eſt, occaſione parua ſubuertitur. Hannibal in Italiam venit, exercitus à ſole, & meridie veniens perfractis alpibus facile vinci potuit ab Romanis, ſed omnes occaſiones intermiſſæ ſunt; nullius cura prohibitus eſt, ne tranſito flumine Italiam intraret, exercitumque recrearet. Omnes occaſiones Hannibal captat, diem frigidum, equitem nebula & virgultis occulit, demum etiam ad Cannas puluere, vento, ſole pugnauit. Ecce nihil iuuerat potentia, & exercitus, niſi occaſione veprium, nebularum, imbrium, frigoris, venti pulueris viciſſet. Iam ſumma in trepidatione Roma fuit, & vltimus dies, ſi Hannibal vti victoria voluiſſet, ſed occaſionem neglexit; nec ſuis Roma viribus, ſed hoſtis imprudentia ſeruata eſt. Multis formidabile Turcæ imperium videtur, ſed reuera occaſione ſola inualuit, & nunc quoque noſtra diſſenſione ſe tuetur. Mahometi occaſionem dedit Heraclius, cum Saraceníco militi, cuius fida opera vſus erat, pro ſtipendio contumelias inferret, Saraceni deinde creuerunt, quos Turcomanni ſubegerunt; Tandem Ottomannorum familia Aſiam occupat, cum duo Andronici Auus, & nepos inter ſe decertarent, facile autem erat vincere diſcordes. Orchanem deinde eorundem Græcorum, & Cantacuzeni, & Palæologi diſsidia potentem fecerunt. Amurathi Palæologus Græciam tantum non in manum dedit; oderant Imperatorem ſuum Græci rebelles, ille, vt eos compeſceret, Amurathen aduocat, qui veniens ſeditionis vindex, imperium Græciæ obtinuit, pro auxiliatore raptor. Baiazethen Tamerlanes ſubegit, Calepinus cum ex fuga ſe collegiſſet, deſperatas res Ottaminidarum proceres Græcorum adiuuerunt, cum vno prælio imperium illud tolli potuiſſet, itaque mox Machometes Græcorum vires in ipſos conuertit; at Amurathe ſecundo regnante Græci illi primum patruum, deinde fratrem puerum aduerſarium inſtruunt. Tanta erat veſania, mollitieſque Conſtantinopolitanorum, vt barbaros armis, pecunia, viris inſtruere mallent; quam ipſi ſe armare. Hinc deinde cùm opibus abundarent, victi ſunt; quod eas in militem conſcribendum impendere nollent. Nobis iam hoſtis ille timetur, quia occaſionem, ſeditionibus, bellis ciuilibus, hæreſibus,

Dei prouidentia, occaſiones ſubminiſtrat.

Turcicum imperium occaſione diſſenſionis creuit.

Græcorum inſania.

Queruntur dudum Turcam in poſſeſſ à multis geri.

bus, diffidentia præbemus. Nec deeſt illi animus, ſed à Perſis fatigatur. Nec quicquam promptius eſt, quam vt ab aliquo diſcordium in auxilium vocetur. Fecerunt id Græci, fecerunt Hungari, & excidio culpam luerunt; ante Alphonſus ſecundus, & Ludouicus Sfortia cõtra Gallos, & Venetos Baiazethen vocauerũt, quin Franciſci I. Franciæ regis, & Henrici 2. tempore claſſem eius diſcordiæ noſtræ in Liguſticum mare; prædaſque accerſiuerunt; Extat oratio Britannici apud Turcã imperatoris, qua eum hortatur cum ſua regina arma in Hiſpanum vertere. Tot ergo occaſionibus aduerſitatum expoſitum regnum potens dici non poteſt.

§. 8. Sed neque Turcicum regnum potens eſt, ſi bellum Vngaricum continuatum fuiſſet, facile mediocri apparatu regno pulſus fuiſſet. Haidones ſeſe contra eum tuentur in Pannonia, Coſacci in Polonia vltro arma inferunt; Arabes omnia infeſta habent; nec vlla re nunc in Europa ſubſiſtit, quam noſtra deſidia, qui occaſione non vtimur.

CAPVT II.

Potentia acquirenda, & augenda princeps ſtudere debet.

Omni conſilio potentia eſt augenda.

§. 1. IN rebus tam incertis & fluxis conſilio, & ratione eſt vtendum, quanquam enim nunquam Reſpublicæ intereant, niſi cum conſilia corrupta ſunt, poſſent tamen etiam bona cõſilia eſſe inualida, & carere ſucceſſibus. Sed vt dixi, nulla Reſpublica perijt niſi corruptis conſilijs; huius enim rei exemplum nondum inueni. Hinc ad principem, ſenatumque pertinet, de ſtabilienda, firmandaque & augenda potentia ſemper cogitare, idque agere; vt nulla dies ſit, qua non adijciatur aliquid virium Reipublicæ. Quãquam enim pleraque ex occaſionibus pendẽt, infirma tamen maxime percelluntur, quoque minus potes, hoc plura exigeris. Plaga quæ languidum deijcit, fortem excitat, quæque preces extorquet ab ignauo, ſuſcitat robur irati. Nihil rerum mortalium tam fluxum, quam potentia, ſed multis modis tenenda eſt, ne de manibus effluat, fluxa res ſanitas, quæ ſine tot artuum humorumque legitima contemperatione, & integritate, aeris inſuper, ciborumque ſalubritate conſtare non poteſt, nec ideo tamen negligitur, ſed magna cura impendioque ſeruatur.

Non eſt exemplũ, vbi reſpub. bonis conſilijs vſa perierit.

Iuſta potentia.

§. 2. Potentiæ comparandæ ratio iuſta ineunda eſt; nam qui inferioribus iniuriam inferunt, deinde eorum viribus auctiores ditioni ſuę alios ſubiugant, iniuriam rurſus faciunt. Et potentiam fragili fundamento, hoc eſt iniuriæ ſuperſtruunt. Multa enim mala facit effrenis potentia, ideo facile corruit.

Neceſſaria eſt potentia.

§. 3. Cauſa cur paranda ſit potentia eſt in promptu, quia ſine illa patriam tueri non poſſumus, cum enim numerus cupidorum; atque improborum ſit maximus, iniquitatem ſine potentia perfringere Reſpubl. non poteſt. Prædæ igitur ſubditi erunt, omnium petulantiæ, rapacitati, violentiæ, crudelitati obnoxij, nec ipſi tuti principes, ſed contemptui erunt, & precario regnabunt; ius enim regni ſine potentia perinde habet, vt ſine anima corpus; & ſtatua eſt, non vita. Cum igitur imperium ſit inſtitutum ad omnes & ſingulos ab iniuria defendendos, & ſi læſi ſint, vindicandos; atque in integrum reſtituendos, ſocietatem ciuium conſeruandam; hunc finem princeps eneruis, & inualidus aſſequi nequaquam valet. Non ergo prudenter faciunt illi, qui ita ciuitatem inſtituunt, vt nec à vicinis principibus, nec piratis, & latronibus, niſi aliena potentia tuti eſſe poſſint. Iuſtitia ſane patronum fortem & antiſtitem inuictum deſiderat.

Iuſtitia ſine magna potentia non defenditur.

Exemplum comparandæ potentiæ ſit nobis rex ille ſecundum cor Dei, rex & propheta Dauid, cuius potentia in regno non maximo mihi pene maior omnium regum viribus videtur. Nam præter populum, magnum numerum militũ aluit, ita deſcribitur 1. Par. c. 2. 7. *Filij autem Iſrael ſecundum numerum ſuum principes familiarum, tribuni & centuriones, & præfecti, qui miniſtrabant regi iuxta ſuas turmas, ingredientes & egredientes per ſingulos menſes in anno, 24. millibus ſingulis præerant. Prima turma in primo menſe Ieſbiam præerat filius Zabdiel, & ſub eo viginti quatuor millia. De filijs Phares, princeps cunctorum principum in exercitu menſe primo. Secundi menſis habebat turmam Dudia Ahohites, & poſt ſe alter nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus viginti quatuor millium. Dux quoque turmæ tertiæ in menſe tertio erat Banaias filius Ioiada ſacerdos: & in diuiſione ſua viginti quatuor millia. Ipſe eſt Banaias fortiſſimus inter triginta, & ſuper triginta. Præerat autem turmæ ipſius Amizabal filius eius. Quartus menſe quarto, Aſahel frater Ioab: & Zabadias filius eius poſt eum, & in turma eius viginti quatuor millia. Quintus menſe quinto princeps Samaoth Iezerites: & in turma eius 24. millia. Sextus, menſe ſexto, Hira filius Acces Thecuites: & in turma eius 24. millia. Septimus, menſe ſeptimo, Helles Phallonites de filijs Ephraim, & in turma eius 24. millia. Octauus, menſe octauo, Sobochai Huſathites de ſtirpe Zarai: & in turma eius 24. millia. Nonus, menſe nono, Abiezer Anathothites de filijs Iemini, & in turma eius 24. millia: Decimus, menſe decimo, Marai & ipſe Netophathites de ſtirpe Zarai: & in turma eius 24. millia. Vndecimus, menſe vndecimo, Banaias Pharathonites de filijs Ephraim, & in turma eius 24. millia. Duodecimus, menſe duodecimo, Holdai Netophathites de ſtirpe Gothoniel: & in turma eius 24. millia.*

Dauid 288000. ſatellitum habuit.

En tibi aulæ regiæ præſidium; præter ſatellites ordinarios, miniſtros, turbamque, viginti quatuor millia. Quorſum iſta copia? 1. Dignitati regiæ aſſerendæ, quis enim rebellet, cum tot præſidia in vrbibus, & in regia exercitum videret? 2. Vt à vicinis timeretur, erant enim viri fortiſſimi; *nam quemcunque virum fortem & induſtrium viderat, eum ſociabat ſibi.* 3. Vrbem regiam eo modo illuſtrem efficiebat. 4. amorem tribuum ſibi conciliabat. 5. armorum ſtudium fouebat, in illa enim regni luce, in conſpectu fortium Dauid ſeſe in illa acie, prætorianæ militiæ exercebant. Et mirum in modum ſtudium rei militaris accẽdebatur, cum de ornatu armorum, dexteritateque tribus concertarent. 6. Hac etiam occaſione in vrbe regia, vbi ſacerdotum, & virorum doctorum copia erat, in religione facilime inſtituebantur. Nec contra præceptum diuinum peccabat Dauid; iam opes, & ſatellitium ad tutelam ſubditorum, & compeſcendos populos, quos bello ſubiugarat, ſine Iſraelitarum damno collegerat. Sed quid ego de Dauide loquor? Ecce tibi Ioſaphat regem duarum tribuum, Iuda, & Beniamin, eius potentia deſcribitur in hunc modum. 2. Par. 7. 14. *Viri quoque bellatores & robuſti in Ieruſalem erant, quorum iſte numerus per domos, atque familias ſingulorum. In Iuda principes exercitus, Ednas*

Dignitati, & præſidio, exercitus eſt opus.

Exercitatio armorum.

Ioſaphati potentia.

dux,

dux, & cum eo robuſtiſſimi viri trecenta millia. Poſt hunc Iohanan princeps, & cum eo ducenta octoginta millia. Poſt iſtum quoque Amaſias filius Zechri conſecratus Domino, & cum eo ducenta millia virorum fortiũ. Hunc ſequebatur robuſtus ad prælia Eliada, & cum eo tenentium arcum, & clypeum ducenta millia. Poſt illum etiam Iozabat, & cũ eo centum octoginta millia expeditorum militum. Hi omnes erant ad manum regis, exceptis alijs, quos poſuerat in vrbibus muratis, in vniuerſo Iuda.

Quis non miretur in tanto illo regno vndecies centena & ſexaginta millia? Nec miles ille in præſidijs, ſed ad manum regis; nam per vices aderat aulæ, & ad ſubita negotia mittebâtur. Differtè enim excipit vrbium præſidiarios, eoſque in vrbibus, & in vniuerſo Iuda.

Numera ciuitates, & ſingulis 500 præſidiarios impone.

Eodem capite v. 2. alij præſidiarij ſunt in captis vrbibus. *Conſtituitq; militum numeros in cunctis vrbibus Iuda, quæ erant vallatæ muris.*

Mihi hæc conſideranti incredibile pene videretur niſi Scriptura diceret; deinde parum eſſe, quod de magnitudine Romana dicitur. Hos enim milites ſine tyrannide rex alebat, nec tributis ſubditos exhauriebat, ſed omnium rerum abundantia eos implebat. Quin etiam *ædificauit in Iuda domos ad inſtar turrium, vrbeſque muratas.* Hanc tantam potentiam Deus vnico regno contulit, quod deinde vnius prouinciæ Syriæ fuit appendix, pars quota imperij Romani? Verum ille qui vere potens eſt, in tam paruulo regnō tam magnam potentiam oſtendit. Tantum enim abfuit, vt tanto exercitu ærarium exinanierit, æs alienum contraxerit, oppida oppugnarit, iura, immunitatemque vendiderit, vt inſuper theſauros cumularit, nam v. 13. *Et multa opera parauit in vrbibus Iuda.* Hebræus: *& fuit ei multum opus,* καὶ τὰ ἔργα πολλὰ ἐγένετο αὐτῷ. Vocat autem ædes בירניות, nam ſunt palatia, templa, ædificatio. Sic Eſdræ 8, 2. ἐν τῇ βάρει τῶν μήνων. & Daniel. c. 8. 2. *Erat in Suſis,* ἐν βάρει, ſæpe etiam ciuitas dicitur, 1. Paralip. 19. Non enim eſt hominis בירה palatiũ itaque בירניות ויבן perinde eſt ac ſi dicat, ædificauit Palatinas ædes, altas, turritas: volunt dici ab אבר, quod fortes ſint. Deinde vrbes muratas ὀχυρὰς, Hebr: משכנות theſaurorum, nam in munitis theſauri condebantur. Deinde milites illi non erât barbari, aut imbelles, ſed גבורי חיל robuſtis viribus verſ. 14. & 16 & v. 17. ducenta millia arcu & clypeo armatorũ. Verſ. 18. חלוצי צבא Accincti ſeu expediti ad militiam, quibus verbis milites fortes, exercitati bene armati deſignantur. Quid igitur ſi pugnandum ei contra Alexandrum Magnum, aut Romanos potentiſsimos fuiſſet? Sane par aut ſuperior fuiſſet; nam his omnibus potentior erât, quod tanto milite munitus, erat tamen diues, Verſ. 7. *Factæque ſunt ei infinitæ diuitiæ & gloria.* Quin & filijs dedit dona multa argenti, & auri, & rerum precioſarum, cum vrbibus munitis במצרות עם ערי, *cum vrbibus munitiorum.* Perſeueranter igitur præter vrbium præſidia alere potuit vndecies centena ſexaginta millia virorum fortium; idque fecit tempore pacis, dum opes colligit, quid igitur belli tempore? ſed tamen audito vicinas gentes inſurgere, *timuit, ieiunium prædicauit, oratione vicit,* 2. Paralip. cap. 20. Hoc eſt quod moneo regem tam potentem, non fiſum ſuæ potentiæ, ſed faciem ſuam poſuiſſe ad quærendum Deum, qui pro ipſo pugnauit, illi laborem legendorum per tres dies Spoliorum tantum reliquit. Timuit ne ſi Dominus non eſſet cum eo, omnis illa vis in ſe corrueret, quemadmodum factum eſt in caſtris hoſtilibus. Ita enim Scriptura. 2. Paralip. cap. 20. v. 22.

Summa potentia Ioſaphati.

Opes Romana tantas militem non ſuſfecisſent.

Tanta potentia contenta non eſt Ioſaphat.

§. 4. De potentia id magnopere monendum, vt eius vſus ſit tempeſtiuus, nec exſpectetur donec imminuatur, vt ſi hoſtis inſiſtet toto conatu repellatur. ſi rebellent improbi ciues in ipſo aggreſſu, dum conſilia in incerto nutant, compeſcantur. Grauiter olim in virium ſuarum æſtimatione errarunt Romani, bello Punico ſecundo, ſed magno animo errorem, quem multo ſanguine luerunt; tandem correxerunt. Rem bene Florus expendit. libro 2 cap. 6. *Interim reſpirare Romanus, & quaſi ab inferis emergere. Arma non erant, detracta ſunt templis, deerat iuuentus, in ſacramentum militia liberata ſeruitia, egebat ærarium, opes ſuas libens ſenatus in medium protulit: nec præter quod in bullis, cingulisque & annulis erat, quicquam ſibi auri reliquere. Eques ſecutus exemplum, imitataeque equitem tribus, denique vix ſuffecere tabulæ, vix ſcribarum manus, Læuino, Marcelloque Conſulibus, cum priuatæ opes in publicum deferrentur.*

Mature eſt exerenda potentia.

Romani ſidem vires exeruerunt.

Quid autem in eligendis Magiſtratibus, quæ centuriarum ſapientia, cum iuniores à ſenioribus conſiliũ de creandis Conſulibus petiuere? quippe aduerſus hoſtem toties victorem tam callidum, non virtute tantum, ſed ſuis etiam pugnare conſilijs oportebat. Prima redeuntis, & vt ſic dixerim, reuiuiſcentis imperij ſpes Fabius fuit: qui nouam de Annibale victoriam commentus eſt, non pugnare. Hinc illi cognomen nouum, & Reipubl. ſalutare cunctator. Hinc illud ex populo, vt imperij ſcutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranoſque ſaltus ſic macerauit Annibalem, vt qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello Duce etiam congredi auſus eſt, comminus venit, & pepulit è Campania ſua, & ab obſidione Nolæ vrbis excuſſit. Iu. & Sempronio Graccho duce per Lucaniam ſequi, & premere terga cedentis: quamuis tunc (ô pudor) manu ſeruili pugnaret. O horribilem in tot aduerſis fiduciam: ô ſingularem animum, ac ſpiritum populi Romani! tam arctis, afflictiſque rebus cum de Italia ſua dubitaret, auſus eſt tamen in diuerſa reſpicere, cumque hoſtes in iugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediamque iam de Italia Africam facerent, eodem tempore & hunc ſuſtinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, diuerſa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mãdata Marcello, nec diu reſtitit. Tota enim, vrbe in vna, inſula ſuperata eſt. Grande illud, & ante ad tẽpus inuictum caput Syracuſa, quamuis Archymedis ingenio defenderentur, aliquando ceſſerunt. Longe illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethuſa, quid, niſi hactenus profuere, vt pulchritudinis victæ vrbi parceretur? Sardiniam Gracchus arripuit, nihil illi gentium feritas, inſanorumque (nam ſic vocantur) immanitas montium profuere. Sæuitum in vrbes, vrbemque vrbium Caralim, vt gens contumax, vilisque mortis deſiderio ſaltem patrij ſoli domaretur. In Hiſpaniam miſſi Cn. & Publ. Scipiones, pæne totam Pœnis eripuerant, ſed inſidijs Punicæ fraudis oppreſſi rurſus amiſerunt, magnis quidẽ illi prælijs, cũ Punicas opes cecidiſſent: ſed Punicæ inſidiæ alterũ ferro caſtra metantẽ, alterum cũ euaſiſſet in turrim, cinctum facibus oppreſſerunt. Igitur in vltionẽ patris, ac patrui miſſus cũ exercitu Scipio, cui tam grande de Africa nomen fata decreuerant, bellatricem illam, viris, armiſque nobilem Hiſpaniam, illam ſeminarium hoſtilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum, recuperauit, neſcias citius, an

Opibus ſe defendunt, ne eas hoſtis capiat.

Toties victi Romani, plures exercitus alunt.

facilius, quam velociter, quatuor anni fatentur: quam facile, vel vna ciuitas probat. eodem quippe, quo obſeſſa eſt, die, capta eſt: omenq; Africanæ victoriæ fuit, quod tam facile victa eſt Hiſpana Carthago. Certum eſt tamen ad profligandam prouinciam maxime profeciſſe ſingularem Ducis ſanctitatem: quippe, qui captiuos pueros, puellaſque præcipuæ pulchritudinis, barbaris reſtituerit, ne in conſpectum ſuum quidem paſſus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibaſſe ſaltem oculis, videretur. Hæc inter diuerſa terrarum populus Romanus. nec ideo tamen Italiæ viſceribus inhærentem ſummonere poterat Annibalem. Pleraque ad hoſtem defecerant: & dux acerrimus, contra Romanos Italicis quoque viribus vtebatur. Iam tamen eum pleriſque oppidis, & regionibus excuſſeramus. Iam Tarentum ad nos redierat, iam & Capua, ſedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cuius amiſſio tantum Pœno duci dolorem dedit, vt inde totis viribus in Romam conuerteretur. O populum dignum orbis imperio, dignum omnium fauore, & admiratione hominum, ac Deorum! Compulſus ad vltimos metus ab incepto non deſtitit; & de ſua vrbe

Romani de ſe ſolliciti, Capuanam obſidionem vrgent. *ſollicitus, Capuam tamen non omiſit, ſed parte exercitus ſub Appio Conſule relicta, parte Flaccum in vrbem ſecuta, abſens ſimul, præſenſque pugnabat. Quid ergo miramur? mouenti caſtra à tertio lapide Annibalis, iterum ipſos deos, deos inquam, nec fateri pudebit, reſtitiſſe. Tanta enim ad ſingulos illius motus vis imbrium effuſa eſt, tanta ventorum violentia coorta, vt diuinitus hoſtem ſummoueri, non à cælo, ſed ab vrbis ipſius mœnibus, & Capitolio videretur. Itaque fugit, ceſſit, & in vltimum Italiæ ſe recepit ſinum, cum vrbem tantum non adoratam reliquiſſet. Parua res dictu, ſed ad magnanimitatem populi Romani probandam ſatis efficax: quod illis ipſis, quibus obſidebatur diebus, ager, quem Annibal caſtris inſederat, venalis Romæ fuit: haſtæque ſubiectus inuenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari; ſubiecitque Argentariis vrbis tabernas, nec ſector inuentus eſt, vt ſcias etiam præſagia fatis fuiſſe. Nihil actum erat tanta virtute, tanto fauore etiam deorum. Siquidem ab Hiſpania Aſdrubal frater Annibalis cum exercitu nouo, nouis viribus, noua belli mole veniebat. Actum erat procul dubio, ſi vir ille ſe cum fratre iunxiſſet: ſed hunc quoque caſtra metantem Claudius Nero cũ Liuio Salinatore debellat. Nero in vltimos Italiæ angulos ſummouerat Annibalem. Liuius in diuerſiſſimam partem, & ipſas naſcentis Italiæ fauces ſigna conuerterat. Tanto, id eſt, omni, qua longiſſima Italia, ſolo interiacente, quo conſilio, qua celeritate, Conſules caſtra coniunxerint, inopinantemque hoſtem collatis ſignis compreſſerint, difficile dictu eſt. Certe Annibal re cognita, cum proiectum fratris caput ad ſua caſtra vidiſſet, Agnoſco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non ſine præſagio quodam fati imminentis, prima confeſſio.* Verum nihil mirabilius quam hærente in Italia Hannibale mitti in Africam Scipionem.

Hæc ille in laudibus Romanorum ſuorum, & multus, & verus. At vero ſi initio vel dimidiũ curæ, ſumptuumque impendiſſent, facile erat illis Hannibalem profligare, imo Africam occupare. Capta Sagunto, amiſsis ad Ticinum, Trebiam, Thraſymenum, Cannas exercitibus, alienatis, captis, verſis contra Romanos vrbibus Italiæ, vaſtatis agris, incenſis villis, tum demum ſerio

Nimis lenti in obſidione Sagunti. pugnant, exercitus in Africam mittunt. Nonne hoc oportuit initio feciſſe? Audito Saguntum obſideri, parare exercitum pro Hiſpania fortem, ad excipiendum Hannibalem fortiorem, ad Africam oppugnandam fortiſsimum; hoc rebus integris facile erat, accifis arduum, ſed tamen factum eſt. Maior error Conſtantinopolitanorum imperatorum toto tempore potentiæ Turcicæ creſcentis, nunquam enim ſerio reſtiterunt, ſed corrigi tamen potuit circa tempora obſidionis Byzantinæ. Si enim vel decimam auri partem expendere Palæologus voluiſſet, exercitum

ex regnis Chriſtianis Turcico parem efficere potuiſſet; ſed defoſſo incubabant auro, quo deinde non modo exuti ſunt, ſed multi etiam ad id indicandum tormentis conciſi. Nec minor error Chriſtianorum regum; ſex millia Græcorum militum, tria Venetorum & Genuenſium erant, in portu naues ſeptem Genuenſium, tres Cretenſium, & aliquot ex Chio, claſsis Veneta ſpectatrix erat, & omnes principes Chriſtiani, qui deinde ſuæ negligentiæ magnas pœnas dederunt, amiſsis tot regnis. Tum vero ſi ſinguli reges, tres; ſinguli principes, vnam nauem; ſingulæ vrbes, duos milites auxilio miſiſſent, Græciam, Macedoniam, inſulas, Vngariam teneremus. Sed eodem in errore pergimus, nec tempeſtiue partem opum arcendo hoſti damus, mox omnia daturi. Quam lenta, accisa, nec ſine duris conditionibus ſubſidia bello Hungarico ante annos aliquot decernebantur? (de illis qui clam cum Turca conſpirabant non ago.) Neque tamen nunc quiſquam dubitat, quin occupata Pannonia, immiſsiſque in Germaniam Heidonibus, cæteriſque Vngaris, omnes de omnibus fortunis & libertate dimicaturi ſimus.

Miſerrima auaritiæ pœna.

Semiſſaneiſ pugnare coguntur, qui integro noluns.

Si enim potentia neceſſaria modo pro limitaneis principibus non conficitur, illorum prouinciis occupatis, per raptas opes, & victas gentes nos oppriment; nec illæ in nos mitiores erunt, ſed negati auxilij pœnas exigent, & quæ primum ſcutum erant Germanici imperij, incipient eſſe ſpinæ in lateribus noſtris. Hæc generatim de potentiæ neceſsitate, vſuque iuſto, & tempeſtiuo ſufficiant.

CAPVT III.

Potentia duplex: domeſtica, externa.

§. 1. DVplicem potentiam diſtinguunt politici, domeſticam, & externam. Domeſtica eſt contra ſeditiones, conſpirationes, rebelliones ciuium, quæ ſunt contra Rempublicam, principem, ſenatum, aut partis alicuius contra alteram partem. Externa contra vicinas Reſpublicas, aut reges ad vim propulſandam, aut inferendam.

Potentia duplex.

§. 2. Non poteſt eſſe firma potentia contra hoſtem externum, niſi ſit etiam contra internum. *Omne enim regnum in ſe diuiſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet.* Tantum enim valet contra hoſtem ciuitas vnita. Quocirca Romani, qui ſemper domi imbelles fuere, ſi periculum ingrueret, dictatore facto omnes in ordinem redigebant. Verum hac de re egi, cum de Monarchia, deque concordia tractarem.

§. 3. Domeſtica potentia difficilius acquiritur, ſeruaturque, quam externa. Quia multo facilius inuenias, qui hoſtem vincat, quam qui ciuem regat. Hoſtis enim robore, ſtratagemate, ira, vigilantia, fraude ſuperari poteſt, ciuis non niſi prudentia & virtute regitur.

Domeſtica potentia difficilior.

§. 4. Hinc nulla eſt potentia domeſtica, niſi timearis, & amaris. Timeri neceſſe eſt, quia amo-

Domeſtica potiſtia fundamentum amor, & timor.

re nemo officium faciet, ſi ipſe ſe magis amet; vnuſquiſque autem ſibi magis conciliatus eſt, quam alteri. Cum igitur ſe res dabit, vt ſuo periculo, ſumptu, labore tua proſperitas quærenda ſit, à ſe quiſque charitatem inchoabit, & principem poſtponet. Amari tamen neceſſe eſt. Si enim in periculo ſit princeps, ſenatus, reſpublica, nemo metuet; nec enim timemus eos, qui ſibi timent, & magnis in rerum difficultatibus verſantur: cum igitur per contemptum eſt ſublatus metus, ſi non fuerit amor, omnino deſerent, quem nec amant, nec metuunt, & ſi forte oderunt, perſequentur.

Sibi potentiam optare, damnabile.

§. 5. Mihi ſi vera libere proloqui neceſſe eſt; Videtur ſtultiſsima omnium cogitatio, qui potentiam ambiunt, nam ſi ad publicam tantummodo ſalutem, aut diuinam gloriam potentes eſſe cupiunt, vt bonos tueantur, improbos compeſcant, regium animum laudo; quia iuſtitiæ vitam impendit. *Omnis enim potentatus breuis vita.* Eccleſiaſtici cap. 10. v. 11. Pauci principum non Chriſtianorum à ſuis tuti fuerunt, pleriq; occiſi, nullus omnino, qui modo guſtarint imperium, qui non inſidias multas, conſpirationeſque pertulerit. Quod ego multis demonſtraui, nunc itaque de potentia acquirenda; augendaque pertractemus.

CAPVT IV.

Potentia in quibus conſiſtat, & de eius capite, quod eſt auctoritas.

§. 1. VIres Reipublicæ in pietate; & virtutibus conſiſtunt. Deinde in illis quæ virtutes conſequuntur in principatu. Quorum primum eſt auctoritas, ſeu fama & maieſtas deinde amor ciuium. Tertio; opes, arma, viri, arces, vrbes; hæc enim prudentiſsimi regum ad præſidia ſubditorum inſtituerunt. Nunc de auctoritate agamus.

Auctoritas magnum adiumentũ Republicæ.

§. 2. Auctoritas cum preſſe apud Romanos accipitur, eſt iudicium ſenatus; cum vel ob paucitatem ſenatorum, vel tribunitiam intercelsionem, aliamue ob cauſam ſenatuſconſultum fieri non poterat, Græcum nomen habere negant, nã αὐθεντία maius quiddam eſt, & αὐθέντης plus quã auctor. quandoquidem, & in iure ciuili, & in communi ſermone αὐθεντικὰ dicuntur ea, quæ non ſemiplenam auctoritatem habent; ſeu quæ à ſummo magiſtratu confirmata, & rata ſunt. nam reuera αὐθεντία in iure, ſi non ſit ἐκ τῆς αὐτεξουσίας ex plena poteſtate, inanis eſt: perſcriptæ enim auctoritatis nulla hodie eſt, vt ita dicam, auctoritas.

Maieſtas principis vera.

Auctoritati affinis eſt maieſtas, non enim ſtricte de maieſtate agimus, quæ quinque capita amplectitur, Ius legum ferendarum, antiquandarum, belli & pacis, tributorum, monetarum, cõferendorum magiſtratuum. Sed auctoritatem & maieſtatem principis pro eius æſtimatione, fama, & vt nunc loquuntur, bona reputatione accipimus, quæ quidem contemptui opponitur, ſed tamen plura complectitur, amorem, famam, laudem, timorem, reuerentiam, & bona quibus iſta gignuntur. Eſt vero potentiſsimus ille princeps, qui ſubditos ſuos poteſtate paterna, alienos fama & exiſtimatione addictos habet.

Principi fama curanda.

§. 3. Famam etiam priuatus qui negligit crudelis eſt, princeps vero tam famæ quam ſalutis ſuæ cuſtos eſt. Vere in hanc ſententiam dictum; *Regnantis facultas tunc fit ditior, cum remittit, & acquirit theſauros fama, neglecta vtilitate pecuniæ.* Et Auguſtinus. *Qui fidens conſcientiæ ſuæ famam negligit, crudelis eſt.* Nã reuera Homicidij genus eſt, famam impetere, qui vero Reip. famam corrumpit, crimine maieſtatis tenetur. Famæ igitur ſollicitus ſis oportet, ſi principem agere delectat. *Non eſt laus culpanda, ſed propter eam operari,* inquit Hipponenſis antiſtes, at ego tibi, ô princeps, hunc ſcrupulum eximã: Principi operandum eſt etiam propter laudem, non vt in re inani ſiſtat, quorſum enim tam magnus vmbrã captaret? ſed vt fama bona ad populi ſalutem vtatur. Si enim pecuniam conquirere, homines occidere ob publicum bonum poſſumus, cur non & in eum vſum famam quæreret princeps? Ager laudando non fit melior, & vmbra corporis comes non facit illud tutius, ſed fama tamen ſæpe ſola principem tutum, & ſaluam Rempublicam efficit.

Princeps operibus famam, fama ſalutem ciuiũ quærat.

Plura opinione, quam re geruntur. Quid enim ſi de te tanta opinio, vt præſentia prælia diſsipes, vt inimicus laceſſere non audiat? vt ſolo terrore bella conficias? Cum Curiones, & populares regum & optimatum vitæ obtrectando Rempublicam labefactent, & euertant, cur tu eam tua laude non ſeruabis? Nec clam eſt principum famam odiorum flammis amburi, inuidentiæ nube obſcurari; ſemper enim ſunt, quos neceſſario princeps offendit, qui bene de eo, cui merito ſe iraſci putant, loqui non ſolent; Laborandum eſt itaque Principi, vt fama publica voculas priuatorum opprimat. Celerriore paratur, amiſſa non reaccenditur, ſemel firmata etiam contra vitia perdurat. Salomon opinione ſapientiæ regnum iam degener tenuit tamen, & ſi Roboam prima regnandi præcepta diſcere voluiſſet, filio quoque integrum tradidiſſet. Eſt fama virtutis comes, Dei beneficium, cuius reſpectu fere regna dantur, & auferuntur. Cura enim maieſtatis tam ad virtutem pertinet, quam politia, quæ ſine maieſtate eſſe non poteſt.

Fama neceſſitas.

§. 4. Amplitudinem igitur ſuam, celſitudinemq; quam Græci σεμνότητα vocare conſueuerunt, tueatur; & augeat princeps, vt reipſa ſit σεβαστός, hæc enim dignitas Reipublicæ ſine incolumitatis diſpendio non tollitur; niſi enim ſit animis obtemperantium inſita veneratio maieſtatis, & opinio principem ea dignum eſſe, iam opinione maius vulnus ciuitas accepit: mox enim perſonabunt illæ voces: *Num ſaluos facere nos poterit iſte?* ita nec ſaluum eum cupiunt, cum morte eius res ſuas meliores fore ſperent, nec pericula pro eo ſubeunt, cum ſe illi præferant. Omnibus modis ita ſit affabilis, vt tamen ſeruet dignitatem, modo ne ſit ſub dignitatis nomine tumor. Qui in illis eſt, qui per ſuas, alienaſque clades ad inanem gloriam graſſantur, de quibus alio dixi loco qui propter pauca lauri folia integras delere gentes non exhorreſcunt.

Dignitas coniuncta eſt ſaluti.

Dignitatis tuenda cura, eſt vicina ſuperbia.

§. 5. Famam autem potentiæ, quæ pene tam neceſſaria eſt, quam ipſa potentia, parabis illo, quem hoc libro tradam, modo, vt ſcilicet, quæ conquiris in publicum, ſint nota Conſcientia te quietum, virtus bonum, fama optima notum, venerabilemque faciet. Primum igitur eſt, vt vita ſit talis, qualem deſideras famam; quia vt velis aliam videri, aliam eſſe, difficile eſt in principe, qui eſt in conſpectu multorum, & ſi forte aliquando aliquos, nunquam omnes decipiet. Hinc nullius improbi diu bona fama fuit. Magnum frenum eſt male acturis fama, cum leges negli-

Fama virtute paratur.

gun-

Digitized by Google

guntur. Pluris famam Alexander quam geſta ſua fecit, ſed tamen quam magnam, tam malam conſecutus eſt. Quid non fecit Auguſtus ad famam, ingenia ſui ſæculi omnibus modis fouit, cõponi tamẽ aliquid de ſe, niſi ſerio, & à præſtantiſsimis offendebatur, vt refert Tranq. ſed tamen quid effectum? Illa præſtantiſsimorum de Auguſto elogia perierunt. de vitijs eius & probris plura ſuperſunt. Ad principem itaque pertinet etiam hæc famæ pars, virtutem colere, famam non ambire, niſi qua ſalutaris eſt patriæ; tam enim inhoneſtum eſt virtutem gloriæ, quam voluptatum eſſe ſeruam, niſi per gloriam patriæ ſeruiat, aut Deo. Nec probo Themiſtoclem quem Miltiadis trophæum excitabat, mallem id faceret amor ciuium, ſed quia procul iſte erat à vano pectore, incitatur ad pericula à trunco, qui non poterat ab Athenis virtutum altricibus. Fugienda eſt etiam hæc ipſa ſubſtantia gloriæ, puſilli animi nota, qua ſe Traianus, non inter malos alioqui numeratus Imperator, contemptibilem fecit, priſcorum enim ædificijs vtcunque reſtauratis nomen inſcribebat ſuum, adeo vt non immerito herba parietaria magni Imperatoris iudicio dictus ſit. Hoc igitur famæ eſt fundamentum, quemadmodum & imperij, ſine famæ mercede virtutem ſequi, nec aliter famam, quam publicæ ſalutis inſtrumentum ſectari.

In fama quærenda errores.

Virtus ſine mercede colenda eſt.

§. 6. Hanc apud domeſticos, exteroſque exiſtimationem diuina prouidentia conciliat. Eſt enim donum Dei, vt omne genus potentiæ, ita hæc quoque pars, quæ in aliena opinione conſiſtit. Hac Deus ſeruum ſuum Abrahamum inter ferociſsimas, robuſtiſsimas gẽtes communijt; dicebat enim illi populus Heth. *Princeps Dei es apud nos.* Sic Iſraelem poſt cædem Sichimorum tutatus eſt, Gen 35. *Cumq; profecti eſſent, terror Dei inuaſit omnes per circuitu ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes.* Sic & Ioſue inualuit c.5.1. *Poſtquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Iordanem ad Occidentalem plagam, & cuncti reges Chanaan, qui propinqua poſsidebant magni maris loca, quod ſiccaſſet Dominus fluenta Iordanis coram filijs Iſrael, donec tranſirent, diſſolutum eſt cor eorum, & non remanſit in eis ſpiritus timentium introitum filiorum Iſrael.* Sic Ioſaphat tutus fuit, 2. Par. 20. 29. *Irruit autem pauor Domini ſuper vniuerſa regna terrarum, cum audiſſent, quod pugnaſſet Dominus contra inimicos Iſrael. Quieuitq; regnum Ioſaphat, & præbuit ei Deus pacem per circuitu.*

E cõtrario deſtituta Dei præſidio regna maxima, regeſque in perpetuo metu vixerunt; Vel Romanum imperium aſpice, domi inſidiæ, foris bella, miſerrimæ gentes Triballi, Thraces, aliæq; carpſerunt: nunc Turcicum imperium, Haidones, Coſacci, Arabes, Cilices, Piratæ deuaſtant: Babylonium imperium, atque adeo caput gẽtis, mundi miraculũ Babylonem aggreſsi ſunt Perſæ, gens hactenus ſerua & ruſticana; Perſas iam in faſtigio poſitos deturbant Macedones gens fœda, & non niſi de contemptu nota, niſi quod Philippo rege, latrocinio, & fraude creuerat.

§. 7. Vt æſtimationem ſuam quoq; princeps tueatur, magnopere confert, ita iudicare, ita leges ferre, ne quid retractet, qua in re Iuſtinianus, quantumcunque profuerit, ſibi magnoperè obfuit, cum eius iuriſconſulti leges figerent, & refigerent. Deinde in publico ſemper grauiter & pro dignitate agat: valde enim ad auctoritatem confert, eum magnates, quos populus miratur, & ſuſpicit, tã humiliter principi ſeruiũt. Tertio. Raro vel in publico, vel in ſenatu, vel etiam in priuato cõſilio, niſi meditato loquatur; ita tamẽ vt ſuperbiæ, & ſtuporis opinionem non incurrat. Ne Pallantem ex nequiſsimo ſeruo ſuperbiſsimum dominum imitentur, qui nulli domeſticorum loqui dignabatur, nunquam domi quicquam niſi nutu, vel manu ſignificauit, vel ſi plura demonſtranda eſſent ſcripto, ne vocem ſociaret. Quarto. Si vultu non ſit venerabilis, id agat tamen vt ſemper ſerio ſit, nunquam in riſum facilis. Quinto. Vox grauis, iocus, ni ſi acutus, nullus, veſtis ſine cura, precioſa infra modum dignitatis. Inceſſus grauis, tardus; vectio cum auſtera dignitate, vt & in miniſtris ſit maturus omnium agendi modus, non inordinati diſcurſus. Sexto. Familiares intimos habeat paucos, quibuſdam iocetur, arcana promat, idque caute; nam plerique talium, vel indicant alijs, glorianturque de familiaritate principis, & inuidiam ſibi, principi imprudentiæ opinionem conciliant, maxime ſi boni non ſint, & rara eſt ea felicitas, vt bonos multos circum ſe habeant. Attalus Rex imagines ex longinquo ſpectandas dicebat; & ſane raritas admirationem parit, ſatietas familiaritatis minus verendos facit. Septimo. Magnopere caueat, quod pauci etiam boni principes cauerunt, ne ab vno, alteroue regi videatur. Hunc enim pro principe venerantur, principem pro ſtatua habent. Hinc odium omnium regum in illos reges, Seianum, Plautianum, & quos noſtro tempore potentiæ pœnas dediſſe videmus: quidquid enim adminiſtratur etiam recte, odioſum optimatibus eſt; quia auctor conſilij inuiſus eſt. Octauo. In legationibus quoque recipiendis ſplendida ſit modeſtia, vt videatur luxum fugere, dignitatem amare. Mulierculatum eſt toto Theſauro lucere. Auguſtus conſueta veſte, & habitatione contentus erat, Alexander Seuerus gemmas vendidit, quod diceret, in virtute, non decore imperium eſſe. Theſauros nullo modo legatis aduenis oſtentet: nam ſuperbiam interpretantur, & inuidiam concipiunt, ſi ingens ſit, ſi mediocris, contemnunt. Et principem ſtultum arbitrantur, qui parua magni æſtimet.

CAPVT V.

Diuitias Principi quærendas eſſe.

§. 1. AVarum principem, iam ſupra cum de liberalitate agerem, deteſtatus ſum, nunc quoque eum deteſtor: ſed tamen prouidum, & bene nummatum requiro; imo vnam ex primarijs principũm virtutibus eſſe affirmo, diuitiarum cumulandarum induſtriam; nec parum delinquunt, qui eam gubernationem inſtituunt, vt ærarium ſemper vacuum ſit. Hoc igitur nunc mihi oſtendendum eſt, pium, ac ſanctum id eſſe, principiſque & Reipublicæ officium, vt ſequentibus deinde diſputationibus de ratione colligendi opes tractare poſsim.

Principi honeſte opes quærendas.

§. 2. Initio hoc tanquam fixum, ratumque ſtatuo; Non probandos diuites, *qui deſiderijs vaſtantur, cupiditatibus diſsipantur, timoribus cruciantur, triſtitia contabeſcunt.* hæc enim hominum vitia ſunt, tam in paupere, quam mediocri, & diuite. Sed diuitias principi, & reipublicæ neceſſarias aſſero; Donum Dei ſunt, vt docet Auguſtinus, gratum cum datur priuatis, neceſſarium, cum principi. Itaque & illas propter ſupple-

Diuitiæ publico neceſſariæ.

menta neceſsitatis, vt loquitur Augu. in Pſ. 66. deſiderabit princeps. Ad formicam mittitur piger, & tempeſtiui laboris admonetur, ne hyeme eſuriat, quo mittenda eſt reſpublica, ne ſe deſerat? Habentes pecuniam non peccant, ſed nimium amantes. Imo tanto tutius, & melius habentur, quanto minus amantur. Nec mihi apponant apoſtolicam comminationem. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem.* Pro me enim reſpondet Augu. l. 1. c. 10. de ciuit. *Profecto in diuitijs cupiditatem reprehendit, non facultatem.* Nam quanquam priuati difficulter opes tenent, & non diligunt, Reſpublica tamen facilius vt inſtrumenta virtutis, & præſidia defenſionis vſurpare poteſt; *Neſcio,* inquit Augu. *quomodo cum ſuperflua, & terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita conſtringunt. Sed hoc ex eo eſt, quod pecuniæ priuatis ad ſua deſideria implenda petuntur, principi ad ſalutem Reipublicæ.*

Auaritia, non opes damnantur.

Dauid & alij reges probati, theſauros collegerunt.

§. 3. Regum omnium ſapientiſsimos habemus ab orbe condito Dauidem, Salomonem, Ioſaphat, Ezechiam, Ioſiam. Opes Dauidis oſtendunt ea, quæ pro templo collecta ſunt. 1. Par. 22. 14. *Ecce ego in paupertate mea præparaui impenſas domus Domini auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: æris vero, & ferri non eſt pondus, vincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides præparaui ad vniuerſa impēdia.* De eius Theſauris multiplicibus. 1. Par. 27. 25. *Super theſauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. his autem theſauris, qui erant in vrbibus, & in vicis, & in turribus, præſidebat Ionathan filius Oziæ.* Ecce 1. theſauri regis, 2. in vrbibus, 3. in vicis, 4. in turribus. adde agros, & pecus. Ecce regem tot theſauros poſsidētem, nec auarum tamen, imo liberalem, manſuetum, qui canere coram Domino conſueuerat. *Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* Nam theſaurus egenis, pauperibus, toti populo ſeruabatur.

Liberalis Dauid, & diues.

De Salomone fruſtra pauca dicūtur, quia multa paſsim habentur. 2. Reg. 10. 16. *Congregauitque Salomon currus & equites, & facti ſunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum.*

Et 2. Par. 9. dicitur fuiſſe ditior vniuerſis regibus, & præbuiſſe tantam copiam argenti in Ieruſalem quaſi lapidum.

De Ioſaphati diuitijs ſupra dixi, deque eius exercitu.

Ezechias diues.

Ezechiæ diuitias Scriptura prædicat. 2. Par. 32. 27. *Fuit autem Ezechias diues, & inclytus valde, & theſauros ſibi plurimos congregauit argenti, & auri, & lapidis pretioſi, aromatum, & armorum vniuerſi generis, & vaſorum magni pretij. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præſepia omnium iumentorum, caulasq; pecorum, & vrbes ædificauit ſibi: habebat quoque greges ouium & armentorum innumerabiles, eo quod dediſſet ei* DOMINVS *ſubſtantiam multam nimis.*

Ioſiæ quidem pietas, & zelus magis probatur in Scriptura, quam opes. diuitem tamen fuiſſe oſtendit potentia, qua omnes abominationes ſuſtulit de terra, atque ipſa excelſa, quod nemo regum hactenus fecerat. Et phaſe tale reſtituit, quale nunquam fuerat, in quo ipſe de ſubſtantia regis dedit triginta millia pecoris, & tria boum millia. Nec exiguum eſt ſignum potentiæ, quod Pharaoni Necao contra Aſſyrios pergenti occurrit; nam ſine dubio Necaonis exercitus, quem contra potentiſsimum regem ducebat, ingens erat, nec tamen eo ſe imparem Ioſias putabat, & fortè viciſſet, niſi Dominus expeditionem improbaſſet. Tantos viros rerum male geſtarum accuſare dementiæ eſt, multumque aberrant, qui regium eſſe putant aurum dare, non ſeruare. Dandum eſt, & ſeruandum, vtrunque neceſſarium eſt. Sed cum ratione dari non poteſt, niſi ſeruetur. Quod ſi tamen hos arguere libeat, quid Ioſepho faciemus? qui immenſis redditibus regiam Pharaonis inſtruxit? nam & pecuniam accepit, & pecora, & agros, ac denique quintam annuarum frugum partem. Cur tanta opum abundantia regem inſtruxit? ſi ex arte regnandi non erant illæ diuitiæ? Ego vero arbitror, omnem Romanorum redituum publicum exiguam eſſe partem opum Pharaonicarum, ſi frugum omne genus ſpectetur. Nam primo in terra Geſſen virorum habitabant ſexcenta millia, illique Iſraelitæ erant, totidem fuerunt Aegyptij, vt in vniuerſum fuerint duodecies centena millia, totidem adde fœminas æui maturi, erunt vicies & quater centena millia, quem numerum ex pueris, & puellis teneræ ætatis, & ſeruitijs duplicabis, vt ſint in ſola Geſſen quadrageſies & octies cētena millia, cuius pars quinta fuerit minimum nouies cētena millia, quæ ex ſolius terræ Geſſen quinta parte Pharao alere potuit. Si enim tota terra toti populo ſufficit, ergo & pars quinta quintæ. Imo plurimum tritici efferebatur in vicina & longinqua regna. Si igitur tantus reditus ex ſola terra Geſſen, quantus ex tota Aegypto?

Iojeph rempubl. diuitem fecit.

Iosias diues.

§. 4. Nec aliud ratio ſuadet; Tanti enim es, quantum habes, ſi opes deſunt, deerunt amici; nemo ſe facile ad infelicem parietem inclinat; multi enim congreſſum principum egentium, obæratorumque deuitant; quia ne à ſe pecuniæ mutuæ petantur formidant. Vere dixit Mucianus; Pecuniam eſſe neruum imperij, opus ſunt opes, ſine illis nihil fiet, quod eſt opus. Omnia venalia ſunt nummis, & Roma emptorem inuenit, vt Iugurtha prædixit. Si nummos habeas in hoſtium caſtris, conſilijſque amicos, ſi non ſinceros, at vtiles habebis; quid enim ſapientius illo dicto;

Omnia pecuniæ obediunt, etiam hoſtes.

Α᾽ργυρέαις λόγχησι μάχȣ, καὶ πάντα κρατήσεις·

Argenteis haſtis pugna, & omnia vinces. Victoriæ itaque compendio ſe priuat, qui pecuniam non collegit. Nec te moueat vetuſtæ ſimplicitatis oratio:

Non cauponantes bellum, ſed belligerantes.

Imo bellum redimentes; cur enim non potius vincam impenſis pecuniarum, quam ſanguinum? ſi aſinus auro onuſtus arcem capere poteſt, exercitum integrum ſeruabo. Sed nec bello tantum, ſed pace neceſſariæ ſunt diuitiæ; qui enim ſe principi applicant, multi honorari, plerique inaurari cupiunt. Donare igitur principem oportet, & quia multorum fida opera indiget, largiter donare. Liberalitatis autem fons eſt parſimonia.

Pecunia omnia victoriam præſtat, quam ſanguine.

§. 5. Qui virtute ſola ſe dicunt niti, & auro fidendum negant, ſpecioſa oratione vtuntur, ſed fallace. Non eſt virtus principis ſe facultatibus, Rempublicam præſidijs nudare. Auro fidendum non eſt, ſed vtendum; & quo vti poſsis, habendum eſt. Cum enim multorum obſequia, fideſque ſit principi neceſſaria, illique virtutem auro poſthabeant, muneribus tenendi ſunt. Atque hoc virtutis eſt, ſua quemque voluptate, tanquam eſca trahere ad officium præſtandum.

Virtus aurata, omnium potentiſſima eſt.

Circumfertur etiam, & cum adoleſcentulorum plauſu dictatur, vetus ſententia Cyri, & aliorum qui prudentiæ laude floruerunt. *Theſauros eſſe amicos;* ita enim & Alexander Dario reſpondit;

[illegible]

[illegible] tritane. [illegible] omnes [illegible] ſine ſpe [illegible] pecunias parum [illegible] vſum è Macedonia [illegible] hinc illorum ſiſio fuiſſe, [illegible] milites, tum largitionis, & ſuas [illegible] miſſent, reditum poſtulantem. [illegible] impedimenta redimerent, [illegible] Lumenem traderent hoſtibus? Idem quod inter ſigna agitur, in foro, & curia quæritur. Inopem rarus defendit. Militi [illegible], principi pecunia in campum proferenda eſt, in tot populis vix vna fides, nummis mentes auctorandæ ſunt; quod vt fieri poſsit, ærario conſulendum eſt. Quod ſi quis ſine ſpe pecuniarum amicus eſt, qui ſane rarus eſt, ille tamen ditandus eſt; tum quia principi expedit, tam fidi animi virum eſſe quam potentiſsimum, tum quia tam generoſæ voluntatis pœna non debet eſſe paupertas. Theſauri itaque ſunt amici, ſed fouendi ſunt, euehendi ſunt, ne melior apud principem conditio inimicorum [illegible] videatur. At vbi amicos ditauero, ipſi mihi egenti ſuccurrent. *Iulianus nunquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautius apud dominos cuſtodiri exiſtimabat.* Verum hæc non niſi pueris perſuaderi poſſunt. Ego ſeria quæro. Nec Marcellino credo Iulianum laudanti, nec Conſtantinum agenti [illegible]. Non credam Iulianum pecuniæ non fuiſſe cupidum; vt quem ſciam ex perſecutione Chriſtianorum, confiſcationibuſque loculos ſtipaſſe, verbis, & factis interdum philoſophiam ſimulauit; alias Chriſtianis illudere ſolitus, cum de iniuria quererentur; *Chriſtum ſuaſiſſe paupertatem, beatos illà fore.* Quod ſi Remp. qualis eſſe ſolet, conſtitutam conſideremus; non facile præſidium quæret ab amicis in periculo princeps, quibus in proſpera fortuna diuitias dedit. Nam ne tum quidem amicos niſi donando effecit, & nunc petendo, aut ſpoliando faciet inimicos. Multos etiam inuenies, qui mallent principem non eſſe, quam ſe eius cauſa pauperes eſſe. Caligula, Nero, largitionibus & luxu omnia prodegerunt, an ideo amicum inuenerunt? Si de bonis & æquis principibus loquamur, vnius hactenus exemplum quæro, quem amici beneficij memores in integrum reſtituerint, niſi vel ſpes maioris emolumenti liberalitatem prolexit, vel timor maioris damni nummos extorſit. Ita igitur ſperandum in amicis, vt ſciat plus præſidij eſſe in illis, qui noua beneficia ſperant, quam in illis, à quibus gratiæ poſtulantur.

Cupidi ſu[illegible] vel recondi[illegible] ſunt, [illegible]

Iulianus verbo liberalis, re parcus.

Principi pauperi in periculo ab amicis petere, inutilum.

§ 6. Nec principi colligendarum opum duntaxat cura incumbit, ſed etiam illi ad quem ſucceſsio ſpectat, qui iure aliquo ad principatum venire poteſt. Cum enim pecuniæ obediant omnia, certum eſt nihil eſſe quod non obediat, excepta virtute. Omnia inquam pecuniæ obediunt, etiam pecunia accepta, illi quæ ſperatur,

Acquirendo imperio, pecunia eſt neceſſaria.

[illegible] dens, [illegible] obediat [illegible] ſtalia, etiam [illegible] retur. H[illegible] principem [illegible] [illegible] Thucydi[illegible] pecunia [illegible] peregrinus a[illegible] [illegible] Iulianus imp[illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] Tarquinij filios [illegible] Tarquinius Priſcus [illegible] vir neglectis Anci filijs [illegible] aliud deinde in Rep. factū, [illegible] iudicijs, pœnis oppreſſi [illegible]

Annua venalis erat [illegible] campo.

Cauſa eſt, quia omnes [illegible] Reip. principem quærunt. [illegible] ſe, à quo plurimum ſperant.

Virtus fama, decus, di[illegible]
Diuitijs parent, q[illegible]
Clarus erit, fort[illegible]
Et quicquid volet, ho[illegible]
Sperauit magna lau[illegible]

Sic iudicant etiam prudentes; [illegible] in princi[illegible] fortuna rem fecit, & amicis beneficus fuit, [illegible] guſque, quid faciet in principatu? *Nam fac[illegible] gites, vt cuiq; homini res parata eſt, ita firmi [illegible] ſunt, ſi res labant, itidem amici collabaſcunt, Res [illegible] cos inuenit.* Res ad regnum prouehit. Non h[illegible] dico, vt malis artibus, & largitionibus imperium quærendum doceam. [illegible] quantam tum habeat [illegible] adſus [illegible] imperium teneatur, & [illegible] rerum [illegible] inſigne [illegible] l.1. pol. c.8. Cum [illegible] necessarias, & [illegible] commodiorem vtileſque pedilat. Addit [illegible]

[illegible]

[illegible] Solon [illegible]

Diuitiarum [illegible] [illegible] vltimi [illegible] titudine, [illegible] titudo [illegible] & [illegible] rum. Plut[illegible] Reſp. [illegible] bet, quæ [illegible] compara[illegible] ſunt.

§. [illegible] Nec modo principem ſine Rempub. [illegible] diuitias debere [illegible] que, non [illegible] la adhibemus iudicē. [illegible] mala illa ſequuntur, quæ prudenter Gregor. Toloſ. [illegible] c.1. §.25. *Paucorum [illegible] reipubl. ſuffragatione, dixit Plato [illegible] in qua magiſtratus à cenſus æſtimatione ciuibus [illegible], & in qua diuites dominantur, pauperibus vero nulla eſt reipub. communio: ſic quo magis pecunia & cenſus honores dant, eo magis vilis virtus efficitur, & [illegible] exemplo magis cumulandis pecunijs quam bonis moribus, intenti ſunt, & boni pauperes [illegible]. Denique & ſequitur*

 illius

[illegible] manu [illegible] naufragi [illegible] est, [illegible] nationi [illegible] itaque [illegible] peritior [illegible] quamquam aduenient [illegible] deinceps breui [illegible] quas [illegible] alia [illegible] ſemper [illegible] eadem [illegible] Sequitur de [illegible] quod ſemper [illegible] facultati [illegible] reddunt [illegible] rones, prædatores [illegible] conſiderationes [illegible], & rempublicam [illegible] [illegible] velim; nam illi poſſunt [illegible] quia honoris, gubernatio [illegible] ſunt participes, etiam volunt.

CAPVT. VI.

[illegible] conquirendarum.

§. 1. Cum ſit naturale acquirendi ſtudium, fa[illegible] principes inueniantur, qui auaritia, & cupiditate [illegible]labantur, quam qui ad [illegible] propendeant, etiam illi, qui libera[illegible] magnifici haberi deſiderant; nam tales im[illegible]portunius exigunt, quæ non bene collocant, mi[illegible] tamen eſt, frequenter fieri, vt maximis im[illegible] pecuniæ deſint; de anguſtijs ærarij Roma[illegible] perpetuæ querelæ leguntur. Perſarum reges [illegible] montes aureos in bello contra Græcos pe[illegible] deficiebat, & qua vna re ſuperiores erant, [illegible] vna vincebantur, nunc quoque idem noſtro tempore accidiſſe videmus pecunioſiſsimis Hi[illegible] regibus, multæ occaſiones omiſſa, mul[illegible] clades acceptæ, militum variæ ſeditiones ob [illegible] vel non ſoluta ſtipendia, cum tamen inte[illegible] Hollandiæ ordines plerunq; militem in offi[illegible]cio continuerint. In imperio quoq; Romano di[illegible] experientia quoſdam principes, non mag[illegible] finibus imperantes, collegiſſe theſauros, cum [illegible] interim quæ multis partibus maiora ſunt do[illegible], perpetua inopia conflictentur. Conſide[illegible] acta duorum inſignium in Germania præ[illegible], & Principum, Iulij VVirtzburgenſis, & Theodori Paderbornenſis, vterque arces, Acade[illegible], templa erexit, ærarium pecunia, apothecas commeatu inſtruxit, oppignorata recuperauit, [illegible] fecit; vtriuſque enim Epiſcopatus incre[illegible] tanta ſunt, vt ex eo quod addiderunt, ali[illegible] Epiſcopatus poſſit. Cum interim alij, nec maio[illegible] ſplendore excedentes aulæ, nec preſsi bello, ditiones opulentiores alieno ære grauarint. Mi[illegible]randum magnopere circa annum Chriſti 800. [illegible] imperio orientali regnante Baſilio, [illegible] *quantas vix in [illegible] imperio Romano niſi valde florente. Zonaras re[illegible] totum ærarium, & ipſos aditus, viasq; [illegible] conſertim [illegible] ſtabulis, inquit, in theſau[illegible] millia [illegible] auri. [illegible] pecu[illegible] nec [illegible] poterat; auro & terra [illegible] fodere, [illegible] replentur. Quin & [illegible] lapillis [illegible] pretioſis plena, [illegible] quæ [illegible] propriè [illegible]. In quibus [illegible] illa millia talentum* [illegible] redduntque ſexcentos mille & ducentos milli[illegible] Mille & ducentos milliones ſi quis nunc [illegible] facile, ſi velit, mundi imperium ob[illegible]. *Beniamin Iudæus circa an. 1200. Conſtanti[illegible] nopolim vidit, & narrat. In ea vidi, inquit, vidi res [illegible] incredibiles. Deferuntur enim in Principis [illegible] quot annis tributa, quibus turres implerent con[illegible] veſte, & auro ita vt nullibi terrarum [illegible] pecunia ex [illegible] poſſit. [illegible]tur*

Principes [illegible] auari [illegible], [illegible] dedita.

Par nobile principum noſtro ſeculo.

Leo [illegible] Reg. [illegible]

Theſaurum [illegible] imperio, quantum [illegible] viuens.

[illegible] [illegible] magnitudinem, cum Reip. maximo præ[illegible] egeat, [illegible] corpus copioſo [illegible] [illegible] ſtudens, efficiuntque ex vo[illegible] racitate, & [illegible], & quidem multo [illegible] quam ſint ex abſtinentia, & parſimonia. Nummus decimus in Belgio rebellionis [illegible], ac nunc [illegible] ex fœderatis de 10. nummis, vere reſpondebunt; bene ſecum agi, ſi 10 nummum retineant.

§. 2. Ratio augendi ærarii vel eſt honeſta, vel inhoneſta. Honeſta quoque triplex eſt; Honeſta & oneroſa ſubditis, vt tributa. Honeſta, & non oneroſa ſubditis, vt accurata acceptorum, & expenſorum ratio. Honeſta & vtilis ſubditis; vt leges ſumptuariæ, agricultura, mutuum. Improba quoque praxis & fraudulenta *χρηματιστικὴ* triplex eſt. Alia enim aperte iniqua eſt, & publicum furtum, vt vſura, iniquæ oppreſsiones; alia non quidem iniqua eſt, ſed odioſa tamen, nec decet principem. Vt ſi legem feras, ne quis veſtem ſericam tuliſſe velit, deinde diſsimules, donec violari libere lex incipiat, interea tranſgreſſores per Conqueſtores tibi annotatos mulctes pœnis. alia nec iniuſta, nec odioſa, ſed ſordida, & contemptum adducens: vt cum Veſpaſianus vectigal vrinarium collegit. Polluit quoque in honeſto tributo, aliiſque aliqua interuenire, quæ iniuſtitiam adferunt, imo in illis quæ nec grauia, & vtilia ſunt, fieri quædam odioſa, & videri velut ſordida.

Honeſtiſsimis lucris quedam interueniunt inhoneſta.

: Hinc generales regulæ principi ſeruandæ ſunt. 1. Nunquam per iniuriam à ſubditis teruncium exigendum, nam ad reſtitutionem tenetur & princeps, & conſiliarij auctores 2 Cum iuſte exigitur pecunia, ſed odioſe, & cum infamia, & nota aliqua, non niſi neceſsitate eo modo vtendum eſt; plus enim odio nocetur, quam compendio proficitur. 3. Cum lucrum eſt ſordidum, mediocri neceſsitate, ſit honeſtum. cur enim non vendat lotium vt ſubditus defendatur, ne pauper moriatur? 4. Inter honeſta genera ærarij ditandi, id primum amplectendum eſt, quod publice & priuatim conducit, vt eadem opera, princeps, & ſubditi diteſcant. 5. Secundo amplectendus ille modus, qui prodeſt Reip. & nulli priuato obeſt, qualis eſt ille de rationibus exigendis. 6 Vltimo denique veniendum ad hoc, vt etiam ſubditi grauentur, ne reſp. detrimentum patiatur. ita tamen vt omnes cognoſcant, non cognatis principis, aut eius voluptatibus, ſed vniuſcuiuſque commodis impendi. Grauiſsimas exactiones in Hollandia ſuaſit Barneueltius, cum diceret: *præſtat grauari patriam, quam amitti*, vt fatetur in Apologia, cum inter illa grauamina, & ex grauaminibus opes immenſas & ille, & alij collegerint. Sed nunc ſingula videamus.

Regulæ generales, exigendæ pecuniæ.

CAPVT VII.

Tributa legitime pendi, eorumq; modus.

§. 1. ARgute veteres pecuniæ cuſtodem poſuere Saturnum, pigrum, tardum, moroſum,

[illegible] ſtum, qui annis magno vix ſemel tacitè [illegible] collectioni vero quemadmodum [illegible] Mercurialis; ille enim ſuperis pariter gratus [illegible], rapido velocior Euro [illegible] dit, terras, maria, [illegible] ad ipſos excurrit, [illegible] cœlos ipſos ſicitatur, vndique congerit, quod nunquam [illegible] Saturni recondere. [illegible] [illegible] modi, & omnem occaſionem [illegible] [illegible] veram [illegible], & cum virgula [illegible] Mercurij: de hoc igitur præſidio, non ex ipſolitione Reipublicæ [illegible].

Commune opera, communi compendio fit.

§. 2. Tributa imperandi poteſtas Reipublicæ eſt conceſſa, hoc eſt illi, quæ ſuprema eſt, Romæ ſenatus ius monetæ cudendæ vſurpabat, [illegible] & inſcriptio erat, S. C. Hoc eſt, Senatus conſulto, commiſſa deinde res triumuiris monetalibus, nummum illi ſua auctoritate ſignabant, indicabantque hiſce elementis III. viri A. A. A. F. F. Triumuiri auro, argento, ære flando, feriundo. Huic facultati olim erat additum hoc ius maieſtatis, nemo enim præter ſummum magiſtratum tributa, aut exactiones poteſt exigere. l. 3. c. noua Vectig. inſtit. non poſſe. Hoc ius [illegible] lim nequaquam ciuitatibus communicatum eſt. Nunc prope omnes principes, & liberæ ciuitates ea vtuntur Sed mihi non de iure, quod liquidum eſt, ſed de modo agendum.

Seruanda vectigalia iuſta.

§. 3. Vectigalia conſueta, mediocria, agri publici, tributa, non ſunt dimittenda, quamuis decuplo amplius annue conferant, quam in vias, pontes, magiſtratus, proemia virorum fortium inſumatur Nam vnius belli appatatus plus auferet, quam multorum pax annorum. Cicero ad Atticum vectigalium imminutionem queritur, portoria Italiæ ſublata, inſtantem campani agri diuiſionem, etiam viceſimam auferendam. Honorius, & Arcadius, Theodoſius, & Valentinianus, ne vectigalia minueretur, prouiderunt. Nero impetu iuuenili tentauit, ſed à prudentibus repreſſus eſt, Tac. l. 13. ann. dictitabant enim fore, vt vis imperij frangeretur; at illam cogitationem facile excuſſerunt liberti, qui ad prædam eum inflammarunt.

Iuſta cauſa vectigalium eſt, defenſio patriæ.

§. 4. Cauſa vectigalium debet eſſe iuſta, ita Nouell. 149 *Si quis illorum, ſcilicet magiſtratuum, aut in publicorum tributorum exactione negligentes ſe geſſerit, aut collatores noſtros damnis, contumelioſiſve oblationibus inuoluerit, ſimul bonis excidet, ſimul vltimo ſubycietur ſupplicio. Etenim Deo auſpice, hoc vnũ nobis ſtudio eſt vt prouinciæ bonis legibus regãtur, tutoq; habitentur, atq; præſidũ iuſtitia fruantur, & publica tributa citra querelã inferãtur. Impoſſibile enim eſt vt ſacris tributis non illatis alio quis Reſpublica conſeruetur. Militares namq; copiæ, aſſignato ſibi ſalario inde percepto, hoſtibus reſiſtũt, & collatores à barbarorum incurſionibus & truculentia vindicant denig; agros atq; ciuitates à latronũ alioque modo incõpoſitam vitam ſectantium, vt & irruptionibus, agendis excubijs defendunt: ex illis etiam reliquæ cohortes, ea quæ ipſis attributa ſunt, accipiunt: muri atque ciuitates itidem inſtaurantur: publicarum balnearum hinc calefactiones procedunt: poſtremo ſpectacula; aliaque omnia, quæ ad delectationem ſingulorum inuenta ſunt, ex yſdem curantur: vt quæ ab illis contribuuntur, partim in ipſos, partim [illegible] propter ipſos inſumantur & impendantur: nobis autem nihil præter iſtarum rerum curas habere [illegible], non tamen eis mercede vacuis; cum magnus ille Deus, & ſeruator noſter Ieſus Chriſtus magnanimitate clementia ſua permultis propter hæc nos bonis remuneretur.*

Spectacula non eſt legitima cauſa.

Ex Nouell. 161. [illegible] de prouinciarum præſidibus

[illegible] [illegible] *[illegible] pariter [illegible] ſit ſubditos [illegible] [illegible] medela quæ [illegible] [illegible] [illegible] ſucceſſu [illegible] [illegible] [illegible] ſeruat [illegible] [illegible] reliqui ordines attribuunt ſibi ſalarijs, reparatur [illegible] & vrbei, [illegible] [illegible] ſubditorum [illegible] tranquillitatem conſeruant.*

Princeps enim cum [illegible] ſideat corpori tanquam caput, ratione; & amore in accipiendis à cæteris membris annona vti debet; meminiſſe, ſe à membris portari, illis languentibus eſſe ſe caſurum.

Adrianus certe debita fiſci remiſit. *Spartian.*

Cato peculatus coercuit; vt in eius vita Plutarchus.

Tiberius 3. Aurum cum ſubditorum [illegible] collectum, oblatum [illegible] & venenatum eſſe reſpondit.

Maſiniſſa totam Numidiam ex inculta reddidit abundantiſſimam.

Philippus Perſei pater fructus regni agricultura auxit, & metallis effodiendis.

Contributionum acerbitate Angli Aquitaniam, Alphonſi heredes Neapolim amiſerunt.

Hybicas dicebat Antonio ſi vis duas collectas, da duas meſſes. *Plut. [illegible] in Antonio.*

Non enim aliud conferre tenentur ſubditi, quam quod honeſtæ principis ſuſtentationi, & Reip. præſidio ſatis eſt. Nam magiſtratus [illegible] tum accipiunt, vt præſides, & defenſores iuſtitiæ, nec enim voluntas ea eſt populi, nec prudenter eſſe poteſt, vt tantas opes nulla, vel exigua ſua vtilitate conferant. Recte autem monet & Theologiæ & iuris ſcientiſſimus Ioannes de Salas de legib. tract. 14. diſp. 13. ſect. [illegible] Difficillimum eſſe iudicare de iuſtitia tributi. *Difficillimum autem eſt iudicare, iniuſtum eſſe tributum à legitimo principe ſubditis impoſitum, quia non poſſunt priuati omnes iudicare de cauſa, quæ principem mouit ad imponendum tributum: ſæpe enim eſt occulta, & iuſta: ſæpe etiam videri poteſt ceſſaſſe, quia temporalis erat, vel certe quia non mandatur executioni, prout ſtatutum vel promiſſum erat, & nihilominus tributum non ſtatim eſt iniuſtum; vel quia alia cauſa exorta eſt: vel quia Princeps alijs actionibus, vel oneribus vexatus cogitur ceſſare ab vno opere, vt aliud magis vrgens efficiatur. Deinde ex defectu ſolius diſtributionis difficile eſt damnare tributum, tum quia vix conſtare poteſt de forma diſtribuendi, quando tributum in aliqua materia ſimpliciter imponitur, & accidentarium eſt aliis, vel illa vendi [illegible] etiam; quia ſiquid maioris oneris redundet in quaſdam perſonas ex aliquo tributo, ſolet per alia compenſari, vt augendo pretium aliarum rerum. [illegible] ſola incertitudo cauſæ, & aliarum conditionum ad [illegible] tributi requiſitarum non ſatis eſt [illegible] obligatio ſoluendi tributum, [illegible]*

Difficile eſt damnare [illegible].

Iudicium de iuſtitia tributorum.

porti

[illegible]

[illegible] potera[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est, & [illegible]or est [illegible] Cu[illegible] impio le[illegible] [illegible] [illegible]m fortun[illegible] [illegible] fecit, nam [illegible], atque ita [illegible]cimo demum [illegible] se voto exsoluit. itaque iniustum tributum [illegible] etiam ex modo perpetui, quod Antonio pendebatur ab Asia, cum ait. *Ne vrbib.* (Appian. l. 5. ciuil.) *agrus, pellamini, pecunia danda est in vsum militum. nec ea maxima, sed qua audita libenter acquiescatis. Dedistis hostibus nostris, Caßio & Bruto, in duob. annis tributa decem annorum: eu sufficerint & nobis, nisi quod danda sunt in vno anno.* Exemplo fuit C. Sulla, qui bello Mithridatico imperauit quinque annorum vectigalia, sed statim danda. Hic annorum proportio non seruatur, & necesse est pauperes omnibus [illegible]. Aurea sententia est Soarez l. 5. c. 16. [illegible] *imponatur, super rem immobilem, non debet excedere* [illegible] *considerandis fructibus eius, & laboribus, ac expensis, quæ circa illam fiunt: nam si in hos tributum sit nimis onerosum, plane erit iniustum. Si autem imponatur super res mobiles, quæ venduntur & emuntur, vel arte fiunt, obseruari debet, ne tales sint* [illegible] *res, vel tantum & non* [illegible] *tributum, vt redundet in magno* [illegible] *pauperum, & artificum, aut mercatorum, quam* [illegible] *iusta sunt* [illegible] *ad vitam & familiam* [illegible]

§. 6. Vectigal pro ratione census, facultatumque cuiusque exigatur. Alioqui necesse est pauperes deglubi, non tonderi, quod ne Tiberius [illegible] suorum crudelissimus, crudelium auarissimus voluit, nam radices excidunt tales, ne [illegible] olera. Hinc & Seruius apud Romanos censum instituit, vt est apud Liu. Florum, alios. Prima classis, centum millium æris, secunda 75000. tertia 50000. quarta 25000. quinta 11000. Minor census siue sexta classis reliquam turbam continebat. Equester census alius erat. Idem [illegible] apud Athenienses. Demosth. de muneribus. Cato auare censum egit. l. 39. quamquam quædam recte, vt ornamenta censeret. Nam id nunc quoque recte faciet, qui ornamenta, & vestem muliebrem potius censebit, quam agellos, & [illegible]; nam ad facultates & ista pertinent. Hic etiam habenda ratio rerum, quibus [illegible] imponitur, nam vectigalia, quæ rebus, quæ causa negociationis deferuntur, imposita sunt, extenduntur per iniuriam ad ea quæ [illegible] sunt, quod prohibetur l. vniuersi & l. communium. de vectig. Turca in speciem [illegible] tributum exigit, cum bellum in Christianos meditatur, a singulis ducatum, sed alio suos onere premit.

§. 7. Aerarium est bonorum publicorum [illegible]

[illegible] collectio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] publicum [illegible] [illegible] l. 5. Paulus [illegible] [illegible] [illegible] Aegypto [illegible] quare noster l. 5. [illegible] [illegible] ibid. 9. Quia [illegible] publica [illegible] lege iuste [illegible] est [illegible]

Qui dubitant, an ærarium [illegible] [illegible], nomine publici [illegible] sint. de ea tamen [illegible] editæ sunt quæstiones.

§. 8. Cum belli immanes & incerti sumptus [illegible] sunt, viros, equos, naues iniungi præstat, omnia enim hæc facilius tolerant, quam pecuniæ collationem. Angariam vocant hoc genus tributi, cum labor personarum, equorum, boum postulatur. Quia tamen in re cauendum, ne operæ publicæ tempore arationis, messis, vindemiæ, nundinarum exigantur, quod crebro faciunt ministri, vt pecuniam eliciant. Deinde ne procul vehere cogantur vina, frumenta, aliaque; qua praxi Verres vtebatur. & nunc non nesciunt principum mercuriales. v. g. debentur principi centum vini plaustra, æstimantur carissime, vinum non pecuniam tradere subditi volunt, at in longinqua vehere iubentur, tempore occupatissimo aut pluuio.

§. 9 Cauendum ne furta ministrorum interueniant: nusquam grauius delinquitur. Ducenta millia talentum Asiæ Antonius, & Dolabella imperarunt, alterum tantum accreuit auaritia, fraudibusque publicanorum. Hodie quoque cum in contributionem consentiunt, additamenta pro collectoribus nimis grandia adijciuntur. Quantus error in his rebus committatur, docent oculi; ministri enim plerique, qui rei pecuniariæ admouentur, quamuis instar siccis maris spongiarum tenues sint, & exsucci, instar boum quas vidit Pharao, deformes, & macie confectas, vt nunquam similes viderit in Aegypto, breui tamen impinguantur, quamuis ad incitas princeps redigatur. Arbitratur Lipsius principum æuo publicanos in Cæsarum prouinciis non fuisse, nimium enim fæuiebant, Iulius eorum iniurias, & iniuriosos ipsos sustulit, & permisit fructus colligere ab agricolis; & tributa induxit. Exēpla Verrina multa sunt, quæ hodie maiore exitio repetuntur.

§. 10. Maior etiam error est, cum oppignorantur vectigalia, aut proceribus donantur. Correxit eam rem Henricus 3. rex Castellæ. Historiam, quia hodie eadem executio necessaria est, sic habe ex Mariana l. 3. c. 7. *Id secutus Henricus eo nomine tertius Castellæ rex, cui excelsus animus fuit, maior ætate, prudentia, vectigalia à proceribus occupata, memorabili exemplo liberauit. Burgis, quæ vrbs in veteri Castella est,* [illegible] *obiectae, solitus erat. Accidit vt ad* [illegible] *sessus mora, fessus labore, nihil* [illegible] *paratum erat.* [illegible]

Petius opera. & commeatus quā nummos exigendi.

Fraude sæpe publicis interueniunt.

Proceres amore sanguinis reip. exugunt.

tum

tam pecuniam regiam, ſed fidem etiam conſumptam. Rex in præſenti dolore diſsimulato, oppignorato pallio, arietinas carnes emi iubet: ex ijs & capite cotur- nicibus prandiũ omnino paratur. Audit inter prandendum meliori conditione proceres agere, quotidie inter ſe lautiſsima conuiuia frequentare, omni alia cura ſolutos, certare luxu & ſplendore menſarum. Forte ea nocte apud Toletanum Archiepiſcopum Petrum Tenorium cœnabatur. adeſt inuoluto capite rex. omnia videt lætitia & delicijs redundare. peracta cœna pro ſe quemcunq; narrare, quantum redituum ex paternis oppidis, quantum ex regijs vectigalib. quotannis perciperet. Poſtera die rex vindictæ auidus, & certus fingit grauis ſe morbo implicitum teneri, ſuprema mandata velle dare, ea denuntiatione proceres feſtinus & pauidi, diuerſi in arcem conueniunt, ij exclusis famulis, vt erat iuſſum, admittuntur, conſiſtunt q; ad multam in cunctatione diem, moram cauſam mirantes. Rex tandem ad proceres ferro tectus, diſtricto enſe ingreditur. Cum pauſa facta eo aſpectu omnibus aſſediſſet, irato ſimilis toruo aſpectu rogat ex proceribus, quot ſinguli reges in prouincia vidiſſent, quibuſdam duos, alij tres aut quatuor, vt cuiuſq; erat ætas reſpondentibus. Equidem inquit, verum eſt quod dicitis, cum ego hac ætate viginti ubilominus in Caſtella reges nouerim? mirantibus dicti cauſam atq; ſuſpenſis animis quorſum res euaſura eſſet, exſpectantibus, Vos, inquit, omnes, vos, inquam, reges eſtis. regni arcibus & copijs occupatis mihi inane nomen, ſordes & egeſtatem reliquiſtis. an idonea cauſa videatur cur nos ludibrio habeatis? Sed ne amplius faciatis veſtris omnium capitibus ſanciam. Simul quæ ad ſupplicium poſtulabat, parata afferriq; iubet. Cõcitavoce lictores euocat, mitesq; ſexcentos, quos arcano paratos habebat. Alij attoniti metu, Toletanus Archiepiſcopus, vt erat magno animo, in genua procumbens lachrymis toto ore manantibus veniam precatur: idem eius exemplo cæteri faciunt. Mortis metu perfuſis & ſupplicibus veniam dat: neq; ex arce tamen ante vnum & alterum menſem dimitti placuit. Quo ſpacio arces & vectigalia regi tradere compulſi ſunt. ita ille ſupra annos animum gerens, curamque virilem. Nec minus turpe eſt in principis voluptates abſumi, quam in luxum procerum. Publicum eſt enim non principis patrimonium.

O quàm multis in hoc principibus eſt faciendum?

§. 11. Multorum eſt & prudentiſsimorum conſilium, vt vectigalia patriæ commodo inſtituantur, quod ea moderatione fieri poteſt, vt ſint magna, nec vllum tamen grauent, aut moleſtent. Si in merces communes, neceſſarias, vtiles, portoria nulla vel exigua ſtatuantur, in res inutiles, noxias, precioſas, ſine quibus hoc vitæ quodcumque eſt bene degitur multa & grauia, imo in ipſos artifices. Vere Bodin. l. 6. de rep. c. 2. *Vectigal Deo gratiſsimum, regi honeſtiſsimum, ſubditis vtiliſsimum, quod ijs rebus imponitur quæ ad mores corrumpendos faciunt.* Memini vidiſſe in locis, vbi cereuiſiæ vſus eſt, & vini raritas, tertiam vini partem Reip. pendi; quia vinum neceſſarium ciuibus ſuis eſſe negant. Graui itaque tributo eos, qui ſaccarum, aromata non neceſſaria, illecebroſas Indicarum delitiarum conditura vendunt, premere, eſt è re ciuitatis, nec minus dulciarios, cupediarios, vini peregrini caupones, cum moribus obſint plurimum exactionibus tenuare iuſtum eſt. Quin purpuræ, panno bombycino, ſericis ſegmentis, attalicis periſtromatis, auratis vaſis nunquam iniquum facile vectigal imponet Reſpublica, cum melius pecunia impendatur ad tuendam publicam ſalutem, quam ad deprauandos luxu mores. Sane Romani Arabicis mercibus, vnionibus, & margaritis ingentia vectigalia impoſuerunt. Hoc à Romanis præſtitum. Cicero in Verr. queritur ſocios ex Verris exportationibus perdidiſſe ſexaginta H.S (Lipſio 1500. Philippæi) idque ex viceſima portus tantum Syracuſani. En viceſimam in portorio. Apud Iuſtin. octaua datur, & octauarij vocantur, qui exigunt. in Quinct. & Symmacho quadrageſima. Optime Lipſius grauius vectigal ſoluiſſe quæ ad delicias magis & pompas inuectæ, quam vſum. Cæſar peregrinarum mercium vectigal inſtituit, credo ante fuiſſe, ſed portoria aucta à Cæſare. Hac mente fuit Alexander Seuerus, qui Bracchiorum, linteonum, citrariorum, pellionum, plauſtrariorum, argentariorum, aurificum & aliarum artium vectigal inſtituit; ſi inutilium, recte. Vtinam & Citharœdorum, & aliorum qui iuuentutem corrumpunt.

Salubris eſt pœna, cum luxus tributo acciditur.

§. 12. Omnibus etiam peregrinis mercibus non neceſſarijs, non tamen inutilibus, maiora vectigalia imponent; ſic enim pecunia in prouincia manebit, nempe panno Anglicano, pellibus ſarmaticis, vinis Vaſconicis, ſimilibuſque, nam ſi vera audire, & dicere volumus, quid eſt quod exteræ regiones Germaniæ adferunt, quo carere non poſsit, ſi forte piſces, & caſeos Hollandicos excipias, cur igitur tot milliones hinc auferunt peregrinarum mercium inſtitutores? Animoſum principem quæro, qui iſta tollat, aut parcum, qui inde diteſcat. Plin. l. 12. c. 1. Arabiam, Indiam, Seras millies HS. imperio auferre, (duos milliones & ſemis) idem l. 6. c. 23. eas merces centuplicato venire. Cauſæ plures, ſed primaria portorij magnitudo. Quid enim ſi centuplicato venibant, nonne ex illis ducenti quinquaginta milliones conficiebantur? Quod in iter quinquaginta milliones impenderent, ex duobus & medio centum lucrarentur, quid magni ſi Reipub. centum milliones conferant; non poteſt de hac re queri luxus eorum, qui illa ad oſtentationem centuplicato emunt, nec negotiatoribus labor improbus, qui ſtultorum vitijs alimenta peregrina miniſtrat. Per luxum in precia illa itum eſt,

§. 13. Cum autem tributa per harpyias, & hirudines populi crebro augeantur, cum labores populi, ſudoreſque in præmia vertant, in principem odia & execrationes concitent, cura adhibenda eſt, vt querelas ſuorum cognoſcat princeps; & rationem à procuratoribus exigat, minutatimque deſcribi curet, quid ſit à ſingulis impenſum. Quod ſi quis plus exegiſſe inuentus ſit, tanquam proditor principis puniatur. Quod non modo de magnitudine pecuniæ ac rerum intelligo, ſed etiam de moneta, quam aſperam, ad libellam cum faſtidio exigunt, nec communi precio, vt pauperes vix inuenire nummos, quos habent, furibus illis idoneos queant. Verum contra hos omnia regna clamant, & illi tamen diteſcunt. Itaque conſilium meum eſt, vt ad certos delectos à populo viros integræ fidei deferantur omnia, illique præſente magiſtratu Regi tradant.

Tributorum collectores, eorum oculis cuſtodiendi.

Hoc conſilium integrum Franciæ regnum probauit, vt refert Bodinus, ſe enim comitijs interfuiſſe apud Tectoſages, cum ſupplicaretur Henric. II. Galliarũ Regi, vt fraudatores, & æruſcatores remoueret: ſe integra fide, ad diem omnia tributa repræſentaturos, in eam etiam regni partem, quam rex deſignaret, delaturos; hoc regi, & populo expedire. Probauit conſilium rex, ſed fucatis argumentis à ſententia abductus, ærarium

& ſubdi-

& ſubditos coactoribus reliquit agitandos; nam non modo plus exigebant, ſed minus etiam reddebant, regi, & regno ex æquo infidi. Multo animoſius Richardus Britanniæ Rex, qui eos noxæ conuictos vltimo ſupplicio affecit. Antoninus Pius eam moderationem ſuis præcepit. *Procuratores enim ſuos modeſte ſuſcipere tributa iuſſit: excedentes modum, rationem factorum ſuorum reddere precepit: nec vnquam lætatus eſt lucro, quo prouincialis oppreſſus eſt. Contra procuratores ſuos conquerentes libenter audiuit.* Contrarium fecit pro ingenio ſuo Caligula. *Vectigalia noua atq; inaudita primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunoſque prætorianos exercuit, nullo rerum aut hominum genere omiſſo, cui non tributi aliquid imponeret. Pro eduliis, quæ tota vrbe venirent, certum ſtatumq; exigebatur. Pro litibus atq; iudiciis vbicunq; conceptis, quadrageſima ſummæ, de qua litigaretur, nec ſine pœna, ſi quis compoſuiſſe, vel donaſſe negotium conuinceretur. Ex gerulorum diurnis quæſtibus pars octaua, ex capturis proſtitutarum quantum quaq; vno concubitu mereret. Additumq; ad caput legis, vt tenerentur publico, & quæ meretricium, & quæ lenocinium feciſſent, nec nõ matrimonia obnoxia eſſent.* Ingens bellum dura & iniqua exactio dedit, de quo Tacitus l. 4. ann. *Tributum iis Druſus iuſſerat modicum, pro anguſtia rerum: vt in vſus militares, coria boum penderent. non intenta cuiuſquam cura, quæ firmitudo, quæ menſura: donec Olennius è primipilaribus, regendis Friſiis impoſitus, terga Vrorum delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoq; nationibus arduum apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces ſaltus, modica domi armenta ſunt. ac primo boues ipſos, mox agros, poſtremo corpora coniugum aut liberorum, ſeruitio tradebant. Hinc ira & queſtus. & poſtquam non ſubueniebat, remedium ex bello, rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olennius infenſos fuga præuenit, receptus caſtello cui nomen Flevum: & haud ſpernenda illic ciuium ſociorumq; manus litora Oceani præſidebat.* Nec minore fuit periculo Claudius, de quo Suet. Tranq. Clau. Cæſar: *Partem etiam cenſus omnes ordines conferre iuſſit, vt inſuper inquilinos priuatarum ædium atque inſularum penſionem annuam repræſentare fiſco. Exegitque ingenti faſtidio & acerbitate nummum aſperum, argentum puſtulatum, aurum obryzum, vt plerique omnem collationem palam recuſarent, conſenſu flagitantes, à debitoribus potius reuocanda præmia quæcunque cepiſſent.*

Ærarium multiplex, vt clarius conſtet, vario.

§. 14. Placet veterum Romanorum in prouidendis temporum difficultatibus ſapientia; Triplex illi ærarium habuerunt, primum quod & ſacrum dixerunt in æde Saturni, loco munitiſſimo, cuius auctorem laudant Valerium Publicolam, in eodem loco tabulæ, ſigna militaria, leges, & ſenatuſconſulta ſeruabantur, in hoc ærarium viceſimæ conferebantur, eratque ad extrema Reipubl. tempora reſeruatum, nam tempore Punici belli ſecundi apertum eſt, Fabio quintum, & Flacco quartum Coſſ. Deinde tempore ciuilis belli. Aeternum erat tantum bello Gallico deſtinatum App. l. 2. de bell. ciuilib. Tertium erat opulentiſſimum, in quo ciuium, ſociorum tributa, vectigalia, prædæ, cenſus populi, hoc Cæſar ſpoliauit, vt Lucanus refert.

Tunc conditus imo
Eruitur templo, multis intactus ab annis
Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, quem victi præda Philippi.
Quod tibi Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quod te Fabricius regi non vendidit auro,
Quicquid parcorum mores ſeruaſtis auorum.
Quod dites Aſiæ populi miſere tributum.
Victoriq; dedit Minoia Creta Metello:
Quod Cato longinqua vexit ſuper æquora Cypro.
Tunc orientis opes, captorumque vltima regum
Quæ Pompeianis prælata eſt gaza triumphis
Egeritur, triſti ſpoliantur templa ruina.

Sed nec ſanctiori ærario pepercit, cum pecunia egeret, & ſumma pericula inſtare non ignoraret; ſupererat enim Hiſpanica, Pharſalica, Africana pugna, & vltima ad Mundam prœlia. Recte omnino fecerint Reſpublicæ, ſi loco munito quem adire ſine procerum conſenſu, ne principi quidem liceret, theſaurum in vltimos caſus recondere nt.

Timor ſi- rumcautor, non negligentes facit.

Fruſtra itaque diſputatur à politicis recens natis, an expediat in Republica theſaurum aſſeruari. nam quemadmodum in familia multum prodeſt præſente pecunia tempeſtiue omnia cõparare, nec deeſſe occaſionibus, ita in Republica eſt neceſſe. Hac de cauſa Dauidis theſauros non arce modo, ſed in vrbibus, vicis & turribus legimus, Ezechiæ quoque, & aliorum: Pharaoni qui non nouerat Ioſeph, Hebræi ædificarunt vrbes משכנות tabernaculorum, ſeu theſaurorum; nam in quibus theſauri, in iiſdem erant & militum præſidia ſeu tentoria. Nam quod aiunt poſſe ab hoſte, vel ſeditioſis occupari opes publicas, & patriam ſuis diuitiis opprimi, dilutum eſt; Neque enim quiſquis ideo pecuniam negligit, quia furibus domus obnoxia eſt; Eo argumento conuincerent, non oppida, non arces, non portus muniendos, imo nec priuatim opes habendas, ne habeat hoſtis aut malus ciuis quo patriæ noceat. Vigilandum eſt, & cũ pericula inſtant, munienda vrbes theſaurorum, quæ fortes fidæque eſſe debent. Athenienſium conſilium non probo, qui Delphis theſaurum habebant, qui ſola ſuperſtitione tutus erat, quem hoſtis vel atheus vel facetus facile mutuo ab Apolline acciperet. Brenno, vel Dionyſio, aut certe Diagora opus erat. Nam commune ærarium Græciæ in Delo tenue erat, ſingulæ vrbes ſibi proſpiciebant.

Militare ærarium quod diu ſorbuit ſimul omnia.

Auguſtus prudentiſſime ſeorſum ærarium militare conſtituit; Suetonius c. 99. *Quicquid autem vbique militum eſſet, ad certam ſtipendiorum præmiorumque formulam aſtrinxit, definitis pro gradu cuiuſque, & temporibus militiæ & commodis miſſionum: ne aut ætate, aut inopia poſt miſſionem ſollicitari ad res nouas poſſent. Vtque perpetuo, ſine difficultate ſumptus ad tuendos eos, proſequendoſque ſuppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis conſtituit.*

Prudens conſilium, nam cæteræ expenſæ in magiſtratus, in opera, in munera ordinaria erant, & perpetua, bellum magnos, ſubitos, incertos ſumptus poſtulat, atque vt erat late patens imperium, diuerſis in partibus eodem tempore bellum gerebatur. Hoc ærarium primo conſtabat collatione Viceſimarum, quæ ex legatis, & hæreditatibus dabantur, niſi eſſent ſanguine iuncti, aut pauperes. Magnum hoc tributum ſuit in tam magno Imperio, ſed iniquum, quia alia vectigalia ſufficiebant alendo exercitui, ſed in ludos, ſaginam, populum, arenæ crudelitatem abſumebantur. Addita viceſima quinta mancipiorum, quod magnum etiam omnino, inter tot myriadas venalitiorum, & crebra mutatione, & precio, quæ optime conſiderat Lipſius l. 2. de magnitudin. Roman. addita his [illegible] centeſima rerum

vena-

venalium. Aerarij illa ſeparatio probanda eſt, ſed nouæ exactiones neceſſariæ non fuerunt. Perſarum Reges liquefactum aurum, & argentum fictilibus vaſis infundebant, Herod. l. 3. nec diuerſum ærarium habuerunt militiæ & pacis. Ne autem rationes conturbentur, atque vt maneat quod deſtinatum eſt ad extremos caſus integrum; expedit eſſe ſeparata quæ extra ordinem impendi debent.

Decima frugum.

§. 15. Romana vectigalia Lipſius docet fuiſſe è decumis, è paſtione, è portorijs. Primum frumenti decumam accipiebant. App. 1. ciuil. & cõſtat ex Verrinis. Hæc fere in victis populis & agris. De plantarijs & arboreris, quintam carpebant. De paſtione certo precio cõueniebant, nam publicanus agrum elocabat, & rationes conficiebat, ideo ager ſcripturarius, & vectigal illud ſcriptura dicebatur. Ex rebus inuehendis, aut euehẽdis, magnum compendium etiam conficiebatur; Hæc iuſta erant, ſi hoſtium victorum agris impoſita, & iuſto bello. Hiſpani inter hos & Afri, quin & Galli peſsima conditione fuêre, agri ipſorum cenſi grauius, & capita.

Quinta arborum.

Victis dura ſeruitus impoſita.

Capitatio grauis cenſus.

Capitationem vocabant, graue fuiſſe conſtat, Lampridius ait eos qui ſub Heliobalo decem aureos præſtiterant, ſub Alexandro tertiam aurei partem præſtitiſſe. Ex cenſu illo numerum capitum nouerant. Ioſephus in Aegypto 750. myriadas hominum ait, idque ex tributo, quod in capita ſinguli pendebant, liquere. Auguſtus illa omnia adomauit, & auxit. Veſpaſianus omnibus prouincijs tributa auxit, quibuſdam duplicauit; vt Suetonius ait. Hæc magnam partem iniquiſsima fuerunt, cum non modo tanta darentur; ſed acerbiſsime exigerentur.

§. 16. Principi igitur Chriſtiano agendum eſt, vt tributa tollat, partim moderetur, atque ad veterem rationem deducat. Seruij inſtituto tenue tributum erat, auxit Tarquinius, ſed iterum ad priſcam formam redactum eſt. Diu deinde obſeruatum, vt diuites cenſum, pauperes operas conferrent. Nunc in Germania tributa creſcunt, quia in magna diffidentia, ſe muniunt ſinguli: quod ſi eam pecuniam iunctis animis contra Turcam impenderent, quã ſe mutuo terrent; omnes duplo ſibi ampliores ditiones comparare poſſent. Itaque & ſubditi grauantur; nec tamen æraria implentur; cum ille vnus ſit finis tributorum, ne tempore belli pauperes grauentur.

Germania tributis grauatur.

Pœna negantis tributa.

§. 17. Cum vero legitime tributa exiguntur, negare illa iniuſtum eſt; itaque pœna à Seruio ſtatuta vincula, & mors, vt ait Liuius. Halicarnaſſæus, lege cautum fuiſſe, vt publicatis bonis verberati venderentur, ſi profeſsionem eluſiſſent, aut minoris bona ſua exiſtimari voluiſſent. Zonaras ait eos, qui ſe, aut bona ad cenſum non detuliſſent, ipſos à Conſulibus, bona à Cenſoribus venundata. Herodotus Perſas eadem cautela egiſſe teſtatur lib. 3. Darius enim tributa diſtinxit, & annua 14560. talenta Euboica corraſit, forte non magna ea ſumma exercitui alendo. ſed facile excuſantur qui iuſto bello victis gentibus tributa imponunt, ſic Ioatham Ammonitis imperauit centum talenta argenti, & tritici hordeique decem cororum millia.

§. 18. Tres conditiones ſunt tributi, vt iuſtum ſit. Poteſtas, cauſa, proportio. Horum ſi quippiam deſit, non obligabit tributum. Poteſtas eſt in Principe ſupremo, cauſa eſt neceſsitas publica; proportio vt tributum reſpondeat facultatibus. His poſitis conditionibus iudico cum noſtro Ioanne de Salas tract. 14. diſput. 15. ſect. 10. *Omnes obligari ad ſoluenda tributa, ita ſentiunt, quos ille citat, Gabriel. 4. diſt. 15. quæſt. 5. articulo 2. Antoninus 2. parte titul. 1. c. 13. Sylueſter verbo gabella. quæſtio. 8. Medina de reſtitut. quæſtio. 13 & ſequentibus Caſtro 1. de lege pœnali c. 10. verſus finem, Corduba in ſumma q. 95. Hoſtienſis 3. ſumma tit. 1. c. 13. de cenſibus, §. ex quibus cauſis. Panormitanus cum alijs in cap. innouamus de cenſibus. Couarruuias regul. peccatum parte 2. §. 5. nu. 5. vbi ideo obligat mercatores, vendentes, ementes, & tranſportantes merces ad ſe manifeſtandum & offerendum publicanis & exactoribus. Fundamentum eſt, quia tributum non eſt pœna, ſed verum debitum fundatum in virtute iuſtitiæ: quiſquis autem tenetur ſoluere debitum ſine vlla coactione, vel exactione, immo licet occultum ſit, tenetur manifeſtare creditori, vel ſoluere: vnde Matth. 17. reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; ſcilicet tributa, vt omnes intelligunt, & Rom. 13. omnibus debita cui tributum, tributum, &c. Item tributa ſunt velut ſtipendium iuſtum, quod Regi datur propter miniſterium, & expenſas neceſſarias ad defendendã & gubernandam Rempub. Dignus autem eſt mercenarius mercede ſua, nec alligandum os bovi triturantis: eadem rationem decimæ debentur, licet non petantur, quia ſunt iuſtum ſtipendium, & debita ſuſtentatio miniſtrorum: Rex autem eſt miniſter Dei pro Repub. Rom. 13.*

Ante ſententiam, omnes ad iuſtum tributum obligantur.

Non expectanda coactio.

Et ratio manifeſta conuincit. Princeps enim ius habet imperandi, ergo cum legitimum eſt imperium, parendum eſt; nam quod multi contendunt; tum demum, cum rigoroſe exigitur, ſoluendum, quia cum pœnas adiungant, videntur eſſe pœnales duntaxat, deinde alioqui conſcientijs magnus laqueus iniiceretur. Hæ, inquã, rationes nihil efficiunt; nã etiam ſi pœna cũ lege ponatur, nihilominus tamen conſcientiã obligat; abſurdum ſane foret, principẽ legitimũ, vectigalia iuſtã ad Reipub. neceſsitates eo adducere, vt non pareatur, niſi rigoroſe, armata manu rigidis minis exigat; Hoc eſt, principes nolle clementes eſſe, & comes. Bono principi nullus ſat magnus honor exhiberi poteſt, & tu eum pro te excubantem deſeres, nec niſi malo coactus adiuuabis? Deinde ſi legitime debes, nõ ergo expectãda eſt exactio rigoroſa. Vt enim ipſe rigoroſe exigat, tu efficis reſiſtendo, & velut malunt nomen non pateris expungi, niſi vi, aut iure agatur. Denique periculum in mora eſt, crebro, cum non ſuccurritur mature, alij qui prompti ſunt, offenduntur. Itaque auctores qui aliter ſentiunt, periculoſe, & forte ſeditioſe errant, ſi de iure quæratur; ſed credo potius eos, ita ſentire de tributis quæ paſſim ſine neceſsitate imponuntur, de quibus accuſari ſolent conſiliarij principum, populi hirundines, ſed vere damnantur ipſi principes.

A tributis eximere, nõ licet, ſine iuſta cauſa.

§. 19. A tributis iuſtis exemptio ſine iuſtã cauſã dari nullo modo debet. Nam id dupliciter fieri poteſt. Primo, vt princeps tributum illi remittat, quod cum ſine iuſta cauſa facit, partim prodigalitate, partim iniuſtitia delinquit, quia debito præſidio Rempublicam priuat, quod poſterius genus maxime locum in eo habet vectigali, quod non principi, ſed Reipublicæ impendendum eſt. Quod ſi vero certa ſumma toti Reipublicæ, vel ciuitati imperata ſit, princeps nõ poteſt aliquos eximere & in reliquos onus inclinare, etſi enim ſinguli parum detrimenti ſentiant, omnes tamen læduntur, immo omnibus contra ius ſumma imponitur; atque ex eo peccatum

mur-

Digitized by Google

Vnius onus, in alios inclinari non licet.

mortale oritur. Nam ſi quis per metum ab incolis alicuius ditionis centum aureos extorqueat, quamuis illa multitudo ſit, vt ſinguli tantum denarium pendant, iniuria tamen grauis eſt, & centum aureos reſtituere tenetur: Par eſt hic, quantum ad obligationem pertinet, ratio. Nam princeps quod vnus ſoluere tenetur, à cæteris exigit. Multum autem ſane refert, eiuſmodi exemptiones non concedi, quod ſi princeps quorundam importunitate vrgetur, ipſe vel obligationem ſuam oſtendat, vel de priuato patrimonio ſatisfaciat. Quod moneo propter quoſdam, qui principes ad colligenda tributa ſemper excitant, & cum ad rem ventum eſt, immunitatem ſuis prædijs impudentiſſime poſtulant. Quanquam & alio ſcelere huius criminis infamiam rediment, nam in tributis colligendis id agunt, vt ſemper aliquid pro honorario principis ſuperſit, quod deinde ipſis donatur, qui ex ſuis poſſeſſionibus vectigalia pependiſſe gloriantur.

Fraudes immunitatum.

§. 20. Nonmodo cauſam requirunt tributa, illa quæ publicæ rei cauſa dantur, ſed etiam ceſſante cauſa ceſſant, ni alia cauſa ſucceſſerit; nam quæ principi ad ſumptus, & pro laboribus dantur, libera manent. Damnabilis omnino eſt continuatio tributi, cum cauſa ceſſarit. Soarez noſter ita definit l.5 de leg. c.15 §.5.6 *Circa hanc conditionem eſt conſiderandum, ſi loquamur de tributis, quæ penduntur ipſi Regi ad ſuos ſumptus, & propter ſuos labores, & vigilias: talium tributorum iuſtitiam non pendere ex vſu: nam ſiue male, ſiue bene Rex poſtea expendat tales reditus, non erit iniuſtus accipiendo tributa, quia vere eſt Dominus illorum, & de illis poteſt libere diſpenſare, ſine iniuſtitia, dummodo ſuo muneri ſatisfaciat, gubernando & defendendo Rempublicam, ſicut tenetur. Alioqui ſi in hoc deficiat, iniuſtè accipiet, & retinebit hæc tributa, quæ præter officium dantur, & ſunt tanquam merces operis, quam iniuſte accipit, qui non laborat. Si vero loquamur de tributis impoſitis ad opera communia Republicæ, de his clarum eſt debere expendi in talia opera, alias committi fraudem & iniuſtitiam, quæ potius eſt in acceptatione & retentione illius, quam in impoſitione. Nam hæc potuit eſſe iuſta, ſi revera cauſa ſuberat; poſtea vero acceptio vel retentio ſit iniuſta ex defectu debiti vſus. Neceſſarium ergo eſt, vt tributum expendatur in opus, propter quod impoſitum eſt, nam illius tributi non ſit proprie Rex Dominus, ſed diſpenſator. Vnde ad ſummum poterit interdum, quando vera neceſſitas accurrerit, commutare illud in aliud opus, pertinens etiam ad communem regni, vel populi vtilitatem. Nam quoad hoc habet ſupremam poteſtatem, & adminiſtrationem. Ex quo vlterius infertur, tributum pendere (vt ſic dicam) à cauſa in fieri & conſeruari. Nam ſi cauſa neceſſaria ad iuſtitiam tituli, non poteſt plus durare tributum, quam cauſa. Quia ceſſante cauſa (vtique neceſſaria, & in ſuo genere adæquata) ceſſat effectus, cap. cum ceſſante, de Appellat. Quod ita fere explicat Gloſſa, citans varia iura in capite Poſt tranſlationem, de Renuntiat. verb. ceſſante, & notant Doctores in l. cum Pater, §. Dulciſſimis, ff. de leg. 2. Sed in præſenti, cauſa eſt neceſſaria ad iuſtitiam tributi, vt dictum eſt; ergo illa ceſſante, ceſſat iuſtitia, & conſequenter debet ceſſare tributum. Et confirmatur, quia ſi ceſſante cauſa tributum exigatur, iam plus exigitur, quam ſit neceſſarium; ergo in eo non ſeruatur æquitas, nec iuſtitia, quia, vt diximus, proportio inter quantitatem tributi, & exigentiam cauſæ eſt neceſſaria ad iuſtitiam tributi; ergo ſi cauſa ſit perpetua, tributum poterit eſſe perpetuum. Si autem ſit cauſa temporalis, tributum debet etiam eſſe temporale, ita vt illa ceſſante, hoc etiam ceſſet.*

Ceſſante cauſa, ceſſant tributa.

Princeps male gubernans, tributa accipere non poteſt.

Cauſa tamen iuſta eſt, ſi conſenſu ad ærarium augendum vtilia ſunt, eique inferuntur, nec alios in vſus expenduntur, ideoque expedit omnium in conſpectu inferri: Ita Ariſtoteles l.5. Polit. c.8. Vt ne igitur ærarium compiletur, pecunia publica tradatur præſentibus ciuibus omnibus: & rationum exempla diligenter cum exemplari cõparata, per curias & centurias & tribus diſtributa reponantur. Vt autem ſine quæſtu gerantur magiſtratus, ijs, quorum fides & induſtria in magiſtratu fuerit probata & ſpectata, honores oportet lege lata eſſe decretos. Iã vero in democratijs quidem, locupletibus parcendum eſt, non ſolum eorum fundis & prædijs, ſed etiam fructibus non diuidendis viritim atque ad alios transferendis: quod fit in nonnullis Reipub. adminiſtrandæ formis, neque tamen animaduertitur.

§. 21. Vltimum eſt, monere omnes, vt minimum tributorum accipiant: nam odio ſe grauant, mercimonia minuunt, agriculturam tollunt, precia rerum, præſertim prædiorum valde reddunt vilia. Et quamuis ſuada, & violentia armetur princeps, eſt tamen inexpugnabilis inopia. Imo libere clamat cum populo Rom. *Diabolus auferat noua vectigalia, & auctores cum eis.* Marcus Aurelius Antoninus cum vetuſta oppida diruta cerneret, raras incolas, remiſſis vectigalibus omnia reſtituit. Quis nunc principum quæſtor, qui non plus fiſco, quam iuſtitiæ fauent? Quam multi qui ærarium faciunt ſpoliarium & cruentarum prædarum receptaculum? Nunquam maius periculum, quam cum propter tributa tumultuatur ignobile vulgus. Romani Hannibale imminente tributa remiſerunt, nec niſi Senatus exemplo Rempublicam iuuerunt, cum tamen neceſſitas præ oculis eſſet, quanto magis ſi faſtum aulicorum ſuſtineri ſuis damnis intelligãt, vt Carolo Sexto Pariſienſis ciuitas obijcit? Achæi tributis omnia exhaurientem Lydi ſuſpenderunt. In gratiam vero eorum, qui nouos exigendi pecuniam, hoc eſt, prædandi modos principibus ſuggerunt, adſcribam ex Eraſmo ſane miſerabilem, ſeu hiſtoriam, ſeu fabulam. *Oſtenditur, inquit, Luteriæ in foro frumentario os cloacæ in qua ſepeliri ſe iuſſit quidam, quem ſero pœnituit mali Conſilij. Viderat Regem triſtem & ſollicitum: cauſa mœroris erat anguſtia rei pecuniariæ. Is quo Regem ſubleuaret, ſuaſit, vt ex minutis etiam rebus, quas ruſtici deferunt in vrbem, vnum aut alterum æreum nummulum exigeret, idque in biennium duntaxat. Et cum viderent, ex eo in vrbe frequentiſſima colligi pecuniam non modicam, ad hoc exemplum plures exactiones excogitatæ ſunt. Qui dederat Conſilium, cum videret, ſe non idem authoritatis habere in diſſuadendo, quod habuerat in ſuadendo, in maximos animi mœrores incidit, adeo, vt de ſalute quoq; ſua deſperaret, & vt de ſeipſo pœnas ſumeret inconſulti Cõſilij, ſimulq; moneret alios, ne ad eundum impingerent lapidem, teſtamento cauit, vt in ea cloaca ſepeliretur, in qua totius illius fori ſordes confluunt, in quo manet etiamnum in hunc vſque diem exactionis executio.*

Minuenda vbique tributa.

Modus oppida reſtituendi.

Contra hoſtem vix libenter conferunt, quanto minus pro luxu aulico.

Conſilij temerarij pœna.

Sed hæc parum mouent eos, quos auaritia obcæcauit, qui eo peruenerunt dementiæ, vt ſordidiſſimorum lucrorum ſint interdum adminiſtri, *Chryſargyrũ*, vt ait Cedrenus, *penſio fuit talis, vt, quiſque mendicus aut pauper, meretrix ſiue iam emerita, atque ſeruus itemq; libertus, inferrent in ærarium pro vrina & ſtercore, iumentorum etiam & canum:*

Chryſargyrum exigebant honeſti viri.

Digitized by Google

num: ſiue in agris, ſiue in oppidis habitarent. Et homines quidem vtriuſque ſexus numiſma argenteum; equus, mulus, bos tantundem, aſinus, & canis folles ſex.

Sed tamen hoc munus colligendi tributi ambibant, non aliter quam militarem præfecturam, aut ciuilem Magiſtratum, vt Euagrius ait. Foricarios vocant eiuſdem conductores iuriſconſulti. O quam nihil turpe putant, quibus opes imperant. Qui auaritia cœcati ſunt. Nunquam ſua Luſciniæ deeſt cantio, nunquam illis auri cupidis obtentum, quaſi præſidium regio quæratur. Principes ſua ſponte rapaces & auidi, & qui Magiſtris non egerent, plura tamen ſemper à nobis contra nos didicerunt. Verum cum omnia egerit Princeps, aliqua non omnia emendabit, multi in periculis apertis furandi, ad calliditatem, & impoſturas animum conuertent.

Non poſſunt rapacium artes omnes abſcindi.

Neceſſitas vectigalium l.1.§.in cauſa 20. π. de quæſtion. oſtenditur, ſine ſumptu ſuſtentari non poteſt ciuitas. Vide Bulenger. de vectigalibus populi Romani. Ciuitas ſine ærario fragilis eſt.

Aegyptus quintam partem, Gen.47. Sicilia decimam, Cicer. in Verrina, Indi quartam, Strabo l. 11. regibus pendebant. Babylon in diem argenti artabam. Herod. l. 1. Vide & Herodotum l. 3. Lipſius Gallias putat Cæſari dediſſe quatuor milliones, alij millionem. Hoc poſterius verius. nam frumenta, operas, militem, alia præſtabant. Eo eo tempore vnus millio pluris erat, quam nunc decem.

Tacit. l. 13. Senatus Neronem tributum remittere volentem prohibuit, ne imperium diſſolueretur.

Nicephorus ex fumo colligebat. vt Zonara ait, quod Καπνικὸν vocabat.

Ex vmbra datum reſtis Plinius l.12.

Michael Paphlago ex aere corraſit; Cedrenus ὑπὲρ ἀέρος vocat. & Chryſ. ἀὴρ ὤνιος ὑποβάλλεται Aer venalis eſt.

Erat & aliud dictum ἀλληλέγγυον, diultum pro pauperibus obligatio, Chartiaticum dicebatur, cum duos folles penderent officialibus pro chartis Nota eſt viceſima Auguſti; omnino tributum tolerabile, & quod ſuadeam; hæreditatis aut legati viceſimam partem dabant, qui nec proximi agnati, nec pauperes erant. Eiuſdem inuentum viceſimam quinta mancipiorum venalium; magnum omnino vectigal eo tempore cum haberent exercitus ſeruitiorum. Quadrageſimam omnes publicanos res debebant. Quintil. declam.359. Caligula quadrageſimam litium exegit. Sueton. Addita quinquageſima ferarum.

Auguſtus centeſimam rerum venalium inſtituit, Tiberius in ducenteſimam vertit, ſed deinde centeſimam reuocauit, Caligula Italiæ remiſit. Appianus in Syriacis ait Syros & Cilices cenſuum centeſimam ſoluiſſe.

Veſpaſiani fuit vectigal Vrinarium, à fullonibus qui lotio vtebantur, exactum, in angiportis erant amphoræ. Macrob. l. 3. Satur. c.17. Aliud fuit Foricarium.

De Chryſargyro dixi, controuerſiam amplius mouere, non eſt animus.

Ex legatis inter coniuges factis decima deducebatur. Alexander Seuerus artificum vectigal inſtituit: ſed maxima parte non neceſſariorum. Lamprid.

Caligula etiam matrimonia vectigalia eſſe Voluit. ſingulatim tamen non exprimitur, quid exegerit, quidam de illis intelligunt qui domi eſſent lenones vxorum. Lupanarium vectigal à Claudij tempore fuit.

A libertis in Italia octaua pars exacta in Triumuiratu, Dio. l. 10. ab ingenuis quadrans annui reditus. Iſaacus Comnenus vicis tributum indixit, Pertinax ex lacubus & fluminibus accepit. Erat & ſolarium, cum ædes in publico ſolo extructæ. Grauius erat Tertiæ, cum tertia pars ſolueretur ex agris. Tributum pro mortuis vt improbum, ita lucroſum fuit. Tributum ædilitiorum iniquum & graue fatetur Cicero l. 2. ad Q. fratrem. Siliquaticum mercibus omnibus impoſitum fuit. Videtur huc pertinere ſextarius, qui in Apulia, & Calabria pendebatur. Magnum tributum pro tironum præſtatione. Inquilini etiam duodecim drachmas in ærarium inferebant.

His adde omnia vectigalia, decumas, ſcripturas, capitationes, macelli reditus, ſalinas, ingens vis pecuniæ prodibit. Tot alia nomina quæ omiſi, vt breui tempore omnia ad ſe Reſpublica traxerit.

CAPVT VIII.

Munera perſonalia non minus vtilia tributo.

§. 1. **A**Liud genus tributi eſt, quod parum vſitatum, ſed tamen vtilius eſt collatione pecuniariâ. Nec admodum graue, ſi moderate adhibeatur Nam opere non difficili efficiût ſubditi, quod magno ſumptu per conductos agendum eſſet. Maxime vſitata ſunt opera. 1. Vt ad reſtauranda publica ædificia, arces, Xenodochia, Eccleſias, ad noua ædificanda cum opus eſt, materiam conuehant, quâ in re videndum, vt in plures diuidatur labor. 2. Vt vias, ripas, pontes reparent. 3. Suis quique in ciuitatibus mœnia reficiant. 4. Syluam cædant. 5. Syluam plantent. 6. Agrum communem, ſeu Reipublicæ colant. 7. Ad metalla adhiberi durum eſt, ſed nihil obſtat, ea quæ faciliora ſunt, imponere, vt terram, quæ in ſuperficie eſt, remouere.

Opera vtilia, ſi moderata.

Opera publica.

§. 2. Legitimæ etiam harum impoſitionum, cum operæ exiguntur, cauſæ requiruntur, vt ſint à legitimo principe, ex neceſſitate publicâ, ſine grauamine magno ſubditorum. Ius Regis oſtendit Samuel maximè his in rebus. 1. Reg. 8.11. *Hoc erit ius Regis qui imperaturus eſt vobis, filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietq́; ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum, & conſtituet ſibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum ſuorũ, & meſſores ſegetum, & fabros armorum & curruum ſuorum. Filias quoq; veſtras faciet ſibi vnguẽtarias, & focarias, & panificas, Agros quoq; veſtros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis. Sed & ſegetes veſtras, & vinearum reditus addecimabit, vt det Eunuchis & famulis ſuis. Seruos etiam veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere ſuo. Greges queq; veſtros addecimabit, voſq; eritis ei ſerui.* Olim iure, ſeu poteſtate illa abuſi ſunt plurimi. Et hoc ipſum ius iniquum eſſe ſupra oſtendi. Vſi ſunt, inquam, eâ operâ pleriq; regum tyrannice, nec, quod ſciam, quiſquã Pharaonem ſuperauit, niſi forte Romani, qui non modo filios Iſrael oppreſſerũt, ſed Aegyptios quoq;, nã & illi pyramidas extruere ſunt coacti. Sed ſtudioſe hoc actũ, vt res miraculi ſimilis appareret.

Operum duri exactores,

Pharao operibus afflixit.

Primo magnitudine ipſa, Pyramis fuit 80. iugerum, vt refert Herodotus, Plinius, & Theodorus aſſerunt *trecenta & ſexaginta hominum milla ad hoc opus deputata fuiſſe, perfeciſſeq́; annis viginti, ex ſaxis duriſſimis æternumque permanſuris*

Inſana crudelitas Pyramidum.

munito r, ita demum priuilegium ſimile contineat, ſi prioribus ſtatutis ſe ad huiuſmodi exceptionem docuerint pertinere. vt non ſingulis indulta perſonis, ſed ſui communione dignitati vel corpori huiuſmodi beneficia doceantur fuiſſe conceſſa, circa Rhetores atque Grammaticos eruditionis vtriuſque vetuſto more durante.

§. 4. Olim priuato ſumptu multi opera publica curabant, ideoque & nomen inſcribebant. Nota eſt hac in re magnificentia Periclis, & populi Athenienſis. Merito eum iura honorant, qui Rempublicam ipſam cohoneſtat. *Qui liberalitate, non neceſſitate debiti reditus ſuos interim ad opera ſiruenda conceßit, munificentia ſua fructum de inſcriptione nominis ſui operibus ſi qua fecerit, capere per iuridiam non prohibetur. Curatores operum cum redemptoribus negotium, Reſpub. autem cum his, quos efficiendo operi præſtituit. Quatenus ergo & quis, & cui obſtrictus eſt, æſtimatio præſidis prouincia eſt. Nec ois nomine, cuius liberalitate opus exſtructum eſt, eraſo, aliorum nomina inſcribantur, & propterea reuocentur ſimiles ciuium in patrias liberalitates, præſes prouinciæ auctoritatem ſuam interponat.* Quodque magis mirêre cohibenda aliquando illa liberalitas fuit, ita eodem loco. *Opus nouum priuato, etiam ſine principis auctoritate facere licet, præterquam ſi ad æmulationem alterius ciuitatis pertineat, vel materiam ſeditionis præbeat, vel circum theatrũ, vel amphitheatrum ſit. Publico vero ſumptu opus nouum ſine principis auctoritate fieri non licere, conſtitutionibus declaratur. Inſcribi autem nomen operi publico alterius, quam principis, aut eius, cuius pecunia id opus factum eſt, non licet.* Fuiſſe etiam in opera publica legatam pecuniam oſtendit ibidem lex, quæ mauult eam in tutelam eorum quę ſunt, conuerti. *Pecuniam, inquit, quæ in opera noua legata eſt, potius in tutelam eorum operum, quæ ſunt, conuertendam, quam ad inchoandum opus erogandam, Diuus Pius reſcripſit: ſcilicet, vt ſi ſatis operum ciuitas habeat, & non facile ad reficienda ea pecunia inueniatur. Si quis opus ab alio factum adornare marmoribus, vel alio modo ex voluntate populi facturum ſe pollicitus ſit, nominis proprij titulo ſcribendo, manentibus priorum titulis, qui ea opera feciſſent, id fieri debere ſenatus cenſuit, quod ſi priuati in opera, quæ publica pecunia fiant, aliquam de ſuo adiecerint ſummam, ita titulo inſcriptionis vti eos debere ijſdem mandatis cauetur, vt quantam ſummam contulerint in id opus ſcribant.* Hanc publici emolumenti rationem ſi princeps excitare poſſet, vt in turres, pontes, arces, aliaque ædificanda, tutanda honoris ergo priuati conferrent, magno ſumptu Reſpublica leuaretur; conſequetur vero illud, ſi parcus in tributis fuerit, ea ſuadendo tantum acceperit. Nunc magnæ opes, in opera illa impenduntur, & operæ plurimorum exiguntur. Multó vehementius animaduertendum, ne in venatione opera agricolarum vtatur; nam ſeque & iumenta fatigant, à nobilibus agricolæ duriter tractantur, principem execrantur. Qui autem poteſt principi placere recreatio, inter miſerorum gemitus, iratorum execrationes?

Laudandi, qui priuato ſumptu Rempublicam iuuăt.

Opera noua publica, ſine principis voluntate no fiăt.

Opera publica conſeruanda.

Nec venationibus vexandi.

§. 5. Interim exemptio concedi non poteſt, niſi bene merito, & dignitas non eximit, c. 8. t. 12. *Ad portus, aquæductus & murorum inſtaurationem ſine extructionem, omnes certatim ſacta operarum collatione inſtare debent, neque alius ab huiuſmodi conſortio dignitatis priuilegijs excuſari.* Merito omnes qui bonis communibus vtuntur, ad conſeruationem adiuuabunt. Hoc nunc agendum; nam olim ex fundis Reip. curabantur vt Arcad. & Honor. AA. ſanxerunt. c. 8. t. 12. *Ne ſplendidiſſime.* Milites tamen etiam finitis ſtipendijs eximuntur à Valent. Theodoſ. Arcadio. c. 10. t. 48. de excuſat. item illuſtres perſonæ, ſed tantum à ſordidis muneribus. Item ſtudioſi, maiores 55. annis, c. 10. t. 49. ſi cœcus pater, morbo auriculari, vel podagra conflictantes, t. 50. ibidem.

CAPVT IX.

Honeſta ad opes via, nec cuiquam moleſta, bona Oeconomia.

§. 1. REges, omneſque Principes ſatis ſunt diuites, ſi boni Oeconomi fuerint. Si parſimonia, ſed regali vtantur. Prudens dictum Chilonis apud Laertium l. 1. *Non poſſe præeſſe Reipublica, qui non præſit ſua domui recte.* Eſt enim domus maxime ſimilis ciuitati quæ gubernatur. Sed grauis mihi hic paratus aduerſarius Megalonymus Parophæus. Ille omnem Oeconomiam à generoſo Principe remouet; Quid tu nummularium ex Rege facis, vt inſtar Euclionis circumſpectet? amicos omnes offendat? Illum ad granaria, ad cellam vinariam, ad cœpas, & allia æſtimanda deduces? Sit libera mens Principis, ad maiora faſtigia rerum. Bella, pacem, fœdera, iuſtitiam adminiſtret, eſſe multa quæ ſibi pereant, gaudeat: humiliores ſublimitate ſua curas in alios conijciat. Sit diſcrimen inter Principem, & eius Procuratorem.

Oeconomia facilis ad opes via.

Oeconomia, an ſit contra dignitatem regiam.

§. 2. Plus mali illa adulatio, quam cogitari poßit, adfert Reipublicæ, & Principem euertit. Principem magni animi, & quod inde ſequitur liberalem eſſe volo. Ad liberalitatem autem pertinet, non vt temere profundat; ſed accipiat, à quibus oportet, loco, tempore, modo quo oportet, conſeruet, expendat, donet ſecundum rectam rationem. Hæc principem facere poſſe, niſi accuratam Oeconomiæ rationem habeat, dico neminem. Nam ſi negligens ſit rerum ſuarum hæc incommoda oriuntur, 1. Vt ipſi ad inopiam redacto, callidiſſimi furum nummos ad fœnus locent. 2. Deinde vt inſcius ditet hoſtes, eoſque infenſiſſimos efficiat. Caue enim credas eos, qui tua ſocordia abuſi, vario peculatu rem fecerunt, tibi vnquam bene precati, mortuum te vellent, quamdiu timent. Deinde priuatis laboribus principem non occupo. Sed oſtendo animaduertendi neceſſitatem. Inter tot oculos petentium, manus rapientium, linguas mentientium, principem velut aureum pecus conſtituis, & præcipis eum neſcire à quibus expiletur. Nec audio cum dicis Oeconomiæ viros bonos eſſe præponendos; Faciet enim eos ſocordia principis malos, magna lucra, maior impunitas, nihil moderabile ſuadent. Tertio Oeconomia principis facilis eſt, ea neglecta curas adaugет, &, quod indignum eſt principi, facit anxias. Qui enim affatim habet, vnde viuat, alijſque tribuat, iucunde ætatem tranſigit, cui in dies creſcit æs alienum mordacibus animum ſollicitudinibus ſubdere cogitur. Equidem permulta ſibi perire, ſi cognoſcit, nec indolet, nec iubet melius expendi, vix hominis nomine dignus eſt. Si ignorat, quid acceperit, quid habeat, quidcunque datum ſit, ſed tantum nouit panem quem edit, & quem dat paraſito depeculanti, non niſi titulo tenus princeps eſt, exteris riſui, ſubditis oneri, miniſtris quæſtui,

Princeps liberalis eſto, ſed iudicio.

Depeculatores timent, & oderunt principem.

Princeps ignarus rerum ſuarũ, miſer eſt.

& ſeruus eſt ſeruorum ſuorum, præda furum purpuratorum.

In eodem opere, diuerſi effectus.

§. 3. Cum igitur viderim, nouerimque homines, qui eadem vt videtur, agentes, & eadem curâ, diuerſiſsimo euentu res adminiſtrant ſuas, cœpi mecum, cur ita fieret, cogitare. Ad diuinâ quidem benedictionem rei familiaris augmenta, ad maledictionem detrimenta referre ex Scripturâ didici; quia tamen ordinaria miracula non ſunt, de medijs, & induſtria hominum tam contrarios effectus eſſe deprehendi. Caius & Titius Agriculturam, & pecuariam exercent; alter opes accumulat, alteri retro ſemper res labitur. Duo negotiantur, huic res creſcit, illi decreſcit; Duo habent rerum agendarum inſtrumenta, alter ordine collocata ſtatim depromit ad vſum, alter agendi tempus quærendo impendit. Nonnulli magno ſumptu ædes extruunt, quæ inutiles ſunt, quia ratio architecturæ neglecta eſt, alij minore expenſa domos ad omnes vſus idoneas concinnant, in quibus nullus angulus eſt, non accommodatiſsimus. Cauſa igitur eſt, quia alij arte quadam, ordine, & methodo negotia tractãt, alij temere, vt vt ſub manum veniunt, omnia tranſigunt. Qui canere organis diſcunt, magno labore vix leuem harmoniam efficiunt, inſtrumenta ipſa, quæ concinnare neſciunt, facile corrumpunt, ita priuati patrimonium, principes prouinciam ſuam, dum Oeconomicen neſciunt, aut contemnunt, magnis detrimentis afficiunt.

Noſcenda œconomia.

§. 4. Oeconomia quadruplex eſt, vt diſtinguit Ariſt. Oeconomicorum 2. Οἰκονομίαι τέσσαρές δὲ εἰσὶ ὡς ἐν τύπῳ διελέσθαι. τὰς γὰρ ἄλλας εἰς τοῦτο ἐμπιπτούσας εὑρήσομεν βασιλικὴ, σατραπικὴ, πολιτικὴ, ἰδιωτική. τούτων δὲ μεγίστη μὲν καὶ ἁπλουστάτη, ἡ βασιλική. ποικιλωτάτη δὲ καὶ ῥᾴστη, ἡ πολιτική. ἐλαχίστη δὲ καὶ ποικιλωτάτη, ἡ ἰδιωτική. ἐπικοινωνεῖν μὲν τὰ πολλὰ ἀλλήλαις ἀναγκαῖον ἐστι. ὅσα δὲ μάλιστα δι' αὐτῶν ἑκάστῃ συμβαίνει, ταῦτα ἐπισκεπτέον ἡμῖν ἐστι.

Quadruplex œconomia.

Sunt autem formæ adminiſtrationis domeſticæ, vt informatione quadam res diſtinguatur, quatuor: nam cæteras in iſtas incidere reperiemus: Regia, ſatrapica, ciuilis, priuata. Harum maxima & ſimpliciſsima eſt Regia. Varia autem præ cæteris ac facilima, ciuilis. At priuata, minima illa quidem eſt, ſed & ipſa admodum varia. Atque eſſe multa inter has communia neceſſe eſt: quæ autem per ſe in ſingulis eueniant, ea nobis ſunt conſideranda.

Regiam diuidit in nummariam, Ἐξαγώγιμα & εἰσαγώγιμα, & ἀναλώματα. de illis quæ importantur, & exportantur capite de tributis actum eſt, de ſumptibus iam dicetur. Quod ſi regium eſt, denarijs, & aureis modum ſtatuere, ſi omnibus rebus & reculis tributa imponere, ſi fraudare eum non poteſt, vel frixi ciceris emptor, ſi ſcrutatur vili vendentem ſcruta popello, cur contra dignitatem fuerit, ſic comparata tueri? rationem exigere? ſcire quò perueniant? Impoſtores igitur ſe produnt, qui regibus omnes ſinus, omnia prædandi vocabula ſuggerunt, centeſimas, quinquageſimas, quadrageſimas, viceſimas, decimas, quintas, columnaria, hoſtiaria, Chryſargyron, ſumarias, cumque tot curis collecta ita fuerint, regem attendere vetant, indignum eſſe dictitantes paruis rebus adeſſe Iouem; quaſi vero dignum ſit Iouem paruis rebus oſtiatim, & manipulatim corradendis adeſſe, ex omnibus cumeris ſua granaria, ex omnibus zonis gazophylacia ſua ſtipare, deinde ne Gryphis illis qui ſunt ἁρπακτικώτεροι γαλῶν, *furaciores felibus*, de ſito occaſio harpagandi, oculos claudere. Quid vero Ariſtoteles, nonne diſerte ponit τὰ ἀναλώματα, impendia, & ſumptus. Hi, niſi fallor, principem ſuum magnanimitatis ſpecie eo ducent, vt cum ratione inſaniat; nam ſtultiſsimo eum labore conſumunt, vt nempe omnes neruos ad colligendum intendat, collecta non ſeruet, quod perinde eſt ac ſi in dolium pertuſum labore improbo aquas infundat; quodque Danaidum apud inferos ſupplicium eſſe finxere poetæ, hoc iſti dignitatem interpretantur; ne quiſquam dubitare poſsit; hoc eos velle; vt princeps ſuo periculo, labore, odio emungat pecunia ſubiectos, quas ipſi deinde neſcio principe in ſua compendia vertant.

Paraſiti Regem volunt in congregando eſſe diligentem, in cuſtodiendo negligentē.

§. 5. Satrapica etiam ad Regem pertinent, hoc eſt, vt monet Ariſtoteles, quæ ἐκ τῆς γῆς, è terra naſcuntur, de quibus accuratiſsimam rationem ſubducet. Omnibus verò in vnum redactis, hæc ſumma eſt œconomiæ, ne plus impendatur, quam accipitur, hinc enim mutuæ pecuniæ, oppignorationes, & maieſtatis omnis decor diuitum faſtui addicitur. Sed parum eſt, non plus impendere, quam accipias, ſi nihil ex induſtria reponas quod ad incertos temporum caſus aſſumatur. Cum enim magnos reditus poſsideant, magnos quoque aceruare theſauros poſſunt, non imminuto principali ſplendore, ſed ordine conſtituto. Qui ſemel in vſum productus efficit, vt abſque vllo labore rationes conſtent. Multa in λόγῳ οἰκονομικῷ Xenophon de ordine, qui ſi adhibeatur, tam facile numeroſa palatij phalanx, quam parua domus regetur.

Summa œconomia.

Ad temporum incerta, multa reponenda ſunt.

Ordo accuratus.

§. 6. Primo laborandum eſt, vt miniſtri fideles habeantur, quod quidem in paucis conſequetur; nam in tot populis vix vna fides. Paucorum tamen fida pectora multorum rapacitati obſiſtere poterunt. Deinde ne vllus ſit otioſus, cuique ſua munia aſsignentur, cuius rationem plerique eodem die, plurimi eadem hebdomade reddere teneantur. Tertio purget aulam, & contrahat, ab inutilium turba hominum, qui nec proſunt Principi, nec eum muniunt, nec ſplendorem adaugent, penitus liberet. Fecerunt magni reges & principes, qui magnam, decoram, regiam aulam habere, quam populoſam maluerunt. Inutilem turbam iudico qualis eſt apud Turcarum Imperatorem. Primo enim ſartores aulici trecenti ſunt in aula, ſignum magni luxus in veſtitu. Item fabri ferrarij trecenti. Ianizari noui 500. arci purgandæ, miniſterijſque vilibus addicti. Quadringenti qui canes, & falcones curãnt, triginta luctatores; has aliaſque hominum quiſquilias ad numerum moderatum redigere poſſet. *Fecit hoc olim Antoninus Pius. Salaria* (inquit Iulius Capitolinus) *multis ſubtraxit, quos otioſos videbat accipere, dicens, nihil eſſe ſordidius, imò crudelius, quàm ſi Remp. arroderent, qui nihil in eã ſuo labore conferrẽt. Vnde etiam Meſomedi lyrico ſalarium imminuit. Rationes omnium prouincialium apprimè ſciuit, & vectigalium. Patrimonium priuatum in filiam contulit: ſed fructus Reipublicæ donauit: ſpecies imperatorias ſuperfluas & prædia vendidit: & in ſuis proprijs fundis vixit variè ac pro temporibus: nec vllas expeditiones obijt, niſi quod ad agros ſuos profectus eſt ad Campaniam, dicens, grauem eſſe prouincialibus Comitatum Principis etiam nimis parci.* Aureus ſermo, *Grauem eſſe Comitatum Principis, etiam nimis parci.* Nam Comitatus precioſus eſt, & de quo publice magnifica eſt ciuitas, in eo priuatim eſt tyrannis: Quod ſplẽdide effunditur, acerbiſsime exigitur: Alex-

Miniſtri fideles.

Officij rationem reddant.

Turba inutilis in aulâ Turcæ.

Inſigne œconomiæ exemplum.

Alexander Seuerus: *Malum dicebat eſſe Principem, qui ex viſceribus prouincialium homines non neceſſarios, nec vtiles Reipublicæ aleret.* Circumſpiciat Princeps aulam, quantumque hominum ad ocium & delicias ſuſtentat, tantum ſe Reipublicæ peſtem alere ſibi perſuadeat.

Auguſta parſimonia exemplum.

§. 7. Omni in re immodicos vitet ſumptus, vt in gemmis, ædificatione, ſimilibus. gemmas, vt capillos pueriles contemnat. *Egregiè Alexander Seuerus*, vt refert Lampridius, *Gemmarum quod fuit, vendidit, & aurum in ærarium contulit, dicens gemmas viris vſui non eſſe: matronas autem Regias contentas eſſe debere vno reticulo, atq; inauribus & baccato monili, & corona, cum qua ſacrificium facerent, & vnico pallio auro ſparſo, & cyclade quæ ſex vncijs auri plus non haberet. Prorſus cenſuram ſuis temporibus de proprijs moribus geſſit. Imitati ſunt enim magni viri, & vxorem eius matronæ prænobiles.*

Caligula è contrario nihil, quo prodigi ſolet pecunia, neglexit, itaque cum inueniſſet aureorum ducenties tricies centena millia, ea ante annum tertium dilapidauit, vt Dion in Caligula. Sunt autem ſexaginta ſex milliones noſtrorum aureorum, duplo enim maiores erant Romani, quod eo mirabilius erat, quia eo tempore rarior, & carior erat pecunia, pluſque vno aureo, quam nunc decem, efficiebatur, bouem enim aureo emere poterant. Sed & quidam ſtudioſe omnia perdebant, vt monſtrum illud, de quo Cornel. *Ipſe ſola perdendi cura, ſtabula aurigis extruere. Circum gladiatorum ferarumq; ſpectaculis opplere: tanquam in ſumma abundantia pecuniæ illudere. Quin & natalem Vitellij diem, Cæcinna ac Valens, editis tota vrbe vicatim gladiatoribus celebrauêre: ingenti paratu, & ante illum diem inſolito*

Prodigi Principes, odia omnium incurrunt.

Verum hoc fuit in quarta illa beſtiâ, hoc eſt, Romano imperio, vt comminueret, & reliqua pedibus conculcaret, quocirca ſemper fuit publica egeſtas, & virorum, & pecuniarum, exemplum cape. Vopiſcus in Probo *Genus autem ſpectaculi fuit tale. Arbores validæ per milites radicitus euulſæ connexu longe lateq; trabibus affixæ ſunt, terra deinde ſuperiecta, totusq; circus ad ſyluæ conſitus ſpeciem gratia noui viroris effronduit. Immiſſi deinde per omnes aditus ſtruthiones mille, mille cerui, mille apri, mille damæ, ibices, oues feræ, & cætera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt, vel inueniri. Immiſſi deinde populares, rapuit quiſq; quod voluit. Addidit alia die in amphitheatro vna miſſione centum iubatos leones, qui rugitibus ſuis tonitrua excitabant: qui omnes contificijs interempti ſunt, non magnum præbentes ſpectaculum cum occidebantur. Neq; enim erat beſtiarum impetus ille, qui eſſe ab eis egredientibus ſolet. Occiſi ſunt præterea multi qui diripere volebant ſagittis. Editi deinde centum leopardi Libyci, centum leænæ, & vrſi ſimul trecenti: quarum omnium ferarum magnum magis conſtat ſpectaculum fuiſſe quam gratum. Edita præterea gladiatorum paria trecenta, blemijs plerumq; prægrandibus, qui per triumphum erant ducti, plerumq; Germanis, & Sarmatis, nonnullis etiam latronibus Iſauris.* Verum de impenſis poſtea dicturus ſum, quæ in munera, & donationes factæ. Nunc alia videamus.

Rom. imperio veteri propria prodigalitas.

CAPVT X.

Mercaturam augendam.

§. 1. DE negociatione duplex mouetur quæſtio. Quidam enim mercaturam omnino prohiberi mallent in Republica. Vitia enim inuehit; alij tantum Rempublicam vetant negociari. Habent illi rationes ſuas; Egregium eſſe, non quærere externa, proprijs eſſe contentos. Cic. Brut. Deinde importatis rebus ad luxuriam pertinentibus, relangueſcunt animi, virtuſque remittitur. Cæſar. lib. 2. bell. Gallici. Conſtat autem πλοῦτον κακίας μᾶλλον, ἢ καλοκαγαθίας ὑπηρέτην εἶναι. *Opes vitiorum potius, quam virtutis eſſe administras.* Deinde ciuitatem mercatura facit egentiorem; quia ſumptuoſiorem. Ex Hiſpania & Peruuia ingens auri, & argenti vis adfertur, nec aliud tamen effectum eſt, quàm vt ex abundantia pecuniæ rerum precia creuerint, quam ob cauſſam poſtquam Indicum aurum ad nos peruenit, cenſuum antiquæ tabulæ, quæ frumentum, vinumque continebant ſoluendum, mutatæ ſunt. Deinde ante Conciniglia, Aniro, Xylo, Saodaracha, Sacchāro, cana fiſtula, margaritis, argento viuo non egebamus, iam ambitio legem fecit, vt illis delicijs & venenis impleri ciuitates oporteat. Pulchrè hac de quæſtione loquentem Danubianum agricolam inducit Gueuara lib. 3. c. 4. horologii, *Quod nullam in patria noſtra Rempublicam, nullam politiam eſſe dicitis; ſed brutorum nos inſtar ſylueſtrium viuere; non magis, quam ſuperiora illa, ratione vlla nititur. Nos enim in terra noſtra negociatores mendaces, & turbulentes, aut qui ex peregrinis locis inſtrumenta inuehunt vitiorum & luxuria, minimè ferebamus. Itaque cum in veſtitu honeſti eſſemus, & in victu ſobrietate gauderemus; commercijs multis minimè indigebamus. Quãquam autem non ſunt in patria noſtra mercatores Carthaginenſes, oleum Mauritania, negociatores Tyri, chalybs Cantabricus, aromata (& vnguenta) Aſiatica, aurum Hiſpanum. argentum Britannicum, electrum Sidonium, ſericum Damaſcenum, frumentum Siculum, vinum Creticum, purpura Arabica: tamen nec belluæ ſumus in terra iſta, nec omni prorſus Rep. caremus. Illa enim & id genus alia, magis vitiorum incentiua, quam virtutum ſtimuli ſunt hominibus.* Idem Gueuara l. 3. c. 28. M. Aureliũm inducit, grauiter exprobrantẽ viro nobili, quod relictis honoribus publicis, ad negociationes ſeſe plebeias abiecerit. *Mirari ſatis nequeo, Cincinnate, cur hoſtes, equitis Romani more deſieris oppugnare, & mercator, tanquam ex plebe factus ſis.* Ille quidẽ indecorũ arbitratur, ſed loquitur tamẽ de iniuſtâ negociatione, qua relictis extraneis nocetur domeſticis Ita enim ait: *Sic habeto Cincinnate, non damnari à me commercia & negociatores, non vituperari ementiũ vendentiumq; contractus: vt enim ſine equitibus benè geri bellum nequit, ita ſine mercatoribus nõ poteſt ſtare ciuitas. Verum non aliam inuenio deſertæ militia, & inſtitutæ mercaturæ cauſam, quam vt otioſè ſedens in foro rapias, quia per ſeruũ latrocinari in ſaltib. nequis. Emito ergo vili Cincinnate miſerrime, & pluris vendito; multa promittito, & pauca præſtato; menſura in accipiendo dandoq; diuerſa vtitor; nequis te decipiat, vigil, imò peruigil eſto; quod in huiuſmodi rebus ſolenne eſt ijs, qui mercaturam exercent. Ego vero iurans affirmo, iuſtiorem fore menſuram, quâ vitam tuam dimetientur, quam taberna tua vlnam.*

Negociationis incommoda ſunt, vt omnium verũ, quarum vſus, & abuſus eſſe poteſt.

Mercatura facit, vt multis egeamus, quæ ante ignota fuerunt.

Nobili ãt probroſa mercatura.

Fraus, & auaritia negociantium, reprehenditur.

§. 2. Negociationem legitimã, qualem diuinę, & humanæ leges permittunt omni ope conſeruandam, augendamq; cenſeo. Gen. 37. v. 23. Iſmaelitę ſine reprehenſione negociantur, *ferentes reſinam, ſtacten, aliaq; aromata in Ægyptum.* Quin & Gen. 34. 21. Iſraelitæ; *Viri illi pacifici ſunt, & volũt habitare nobiſcum, negocientur in terrâ, & exerceãt eam, quæ ſpacioſa, & lata cultoribus indiget.* Quamũis

Negociatores venuſti, fuere honorati.

Tyrij Principes, negociatores.

de culturâ accipi poſsit, Hebr. tamen verbum סחר negociationem ſignificat, erāt igitur & Patriarchæ סוחרים mercatores. Quin & Salomoni 3. Reg. 10.16 negociatores, & ſcruta vendentes aurum adſerunt. Et 2 Par. 1.16. Negociatores Regis dicuntur. Et 2. Eſd. 3.32. In porta gregis ædificant artifices & negociatores. Tyri à negociatores Principes erant, & inſtitores incluti terræ. Iſa. 23.8. ſed & Babylon negocioſa fuit, Iſ. 47.15. Ez. 17.4. in Chanaan vrbs negociatorum. Verum omnes Tyrus illa diues ſuperauit. Ez. 27.8. *Habitatores Sidonis & Aradij fuerunt remiges tui: ſapientes tui: Tyre facti ſunt gubernatores tui. Senes Giblij & prudentes eius habuerunt nautas ad miniſteriũ variæ ſupellectilis tuæ: omnes naues maris & nautæ earum fuerũt in populo negotiationis tuæ. Perſæ & Lydij & Libyes erãt in exercitu tuo viri bellatores tui: clypeum & galeã ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo. Filij Aradij cum exercitu tuo erant ſuper muros tuos in circuitu: ſed & Pygmæi qui erant in turribus tuis pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum: ipſi compleuerũt pulchritudinẽ tuam. Carthaginenſes negotiatores tui, à multitudine cunctarum diuitiarum, argento, ferro, ſtanno, plũboq; repleuerunt nũdinas tuas. Græcia, Thubal, & Moloch ipſi inſtitores tui: mãcipia, & vaſa ærea adduxerũt populo tuo. De domo Thogorma, equos & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum. Filij Dedan negociatores tui: inſulæ multæ negociatio manus tuæ: dentes eburneos & hebeninos cõmutarunt in pretio tuo. Syrus negociator tuus propter multitudinem operum tuorum, gemmam & purpurã, & ſcutulata, & byſſum, & ſericum, & chodchod propoſuerunt in mercatu tuo, Iuda & terra Iſrael ipſi inſtitores tui in frumento primo: balſamum, & mel & oleum, & reſinam propoſuerunt in nundinis tuis. Damaſc. negociator tuus in multitudine operum tuorum, in multitudine diuerſarum opum, in vino pingui, in lanis coloris optimi. Dan & Græcia & Moſel in nundinis tuis propoſuerunt ferrum fabrefactum, ſtacte & calamus in negociatione tua. Dedan inſtitores tui in tapetibus ad ſedendum. Arabia & vniuerſi Principes Cedar, ipſi negociatores manus tuæ: cum agnis & arietib. & hædis venerunt ad te negociatores tui. Venditores Saba & Reema, ipſi negotiatores tui: cum vniuerſis primis aromatib. & lapide precioſo, & auro, quod propoſuerunt in mercatu tuo. Haran, & Chene, & Eden, negociatores tui Saba: Aſſur & Chelmad venditores tui. Ipſi negociatores tui multifariam, inuolucris hyacinthi, & polymitorum, gazarumq; precioſarum, quæ obuolutæ & aſtrictæ erant funibus: cedros quoq; habebunt in negotiationibus tuis. Naues maris, Principes tui in negotiatione tua: & repleta es & glorificata nimis in corde maris.*

Tyrus negociatrix nobiliſsima.

Niniuite negociatores.

Quin & vaſtiſsima Niniue *plures fecit negociationes ſuas, quam ſunt ſtellæ cœli.* Itaque qui inclitas ciuitates & regna quærunt, negociationem augeant neceſſe eſt. Mores fateor per negociationes, & diuitias iacturam facere, verum non rerum, ſed hominum illa vitia ſunt; alioqui nec terræ fœcunditatem quærere oporteret; illa enim etiam fœcunda vitiorũ mater eſt; Deus tamen populo ſuo terrã præſtantiſsimam donauit, non ignarus ea liberalitate ad nequitiam plurimos eſſe abuſuros. Atque hęc ita refero quaſi certa ſit illorum ratio, qui negociationi mala illa tribuũt; qui tamen in ſententia haud leuiter errare videntur. Neque enim minus doli fraudumq; inuidiæ etiam, & liuoris plus in pauperum tugurijs inuenitur. Barbararum gentium, ad quas negociatores non commeabant, vitia haud leuiora fuerunt, neque hodie etiam minora reperiuntur. Nam imprimis longiſsime ab humanitate abierunt, legem naturalem peſſum dederunt, anthropophagiam, aliaque horrenda legibus ſanxerunt, & vti nunc in Braſilientibus alijſque Americæ populis apparet, & hiſtoriæ docent, pene obbrutuerunt, cum tamen odiorum, ſuperbiæ, libidinum non minus ſit inter eos, quam opulentiſsimos quoſque, tam enim ſub pannis illi, quam hi ſub ſerico mardeſcunt.

Sine negociatione, multi ſunt fraudulenti.

Negociatio, ex natura hominis fluens.

§. 3. Quæſtura, ſeu χρηματιστικὴ duplex eſt, alia eſt naturæ conſentiens, & ex ipsâ naturâ orta. Nam κτητικὴ, hoc eſt, facultas conquirendi eius, quod vitæ neceſſarium eſt nobis à natura inſita, quemadmodum omnibus animalibus, & appetitio & conquiſitio pabuli diuerſiſsimis modis innata eſt, inſtrumentaque data, quo ſe ſingula paſcant, vt 1. Pol. cap. 8 demonſtrat Ariſtot. Et beſtiæ quidem vnam rationem obtinendæ eius rei, quæ neceſſaria eſt, tenent, vt illam conſequantur, atque re ipſa apprehendant, vt bos fœnum, oſſa canis, ceruum leo. Hominibus vero altera data etiam ratio, vt cum vni ſupereſt, quod alteri deeſt, viciſsim permutent; quod quidem duobus modis fit; Primo, cum res rei ſuccedit, mutatur calceus pileo. Si Hiſpania vinum permutat tritico Polonico, ſimplex eſt illa commutatio. Secundo, cum res cum re non commutatur, ſed nummo; quod neceſsitate eſt inuentum, & iure gentium; cum enim res transferri non poſsint ſemper, factus eſt nummus, qui morali lege vim omnium rerum continet. Deinde raro fit, vt eodem numero ac valore alter habeat, quod alteri neceſſarium eſt, ita nummus illa omnia liquida facit; nec differt ab alijs rebus, quod aliarum rerum vſus ſit duplex vino enim ad ſitim reſtinguendam vtimur, & commutamus alijs mercibus; nummi verò omnis vſus in commutatione cernitur. Τὸ νόμισμα γὰρ στοιχεῖον, καὶ πέρας ἐστὶ τῆς ἀλλαγῆς. *Nomiſma enim elementum & finis eſt commutationis*, vt Ariſtot. lib 1. pol. cap. 9. Hinc conſtat artificialem quoque mercaturam à naturâ proxime eſſe; nam quemadmodum Polonus triticum ſerit, nonmodo, vt panem coquat, ſed etiam vt commutet cum nummo, illo vero alia vitæ præſidia conquirat, ita quoque negociator emptum in Hiſpaniâ vinum in Poloniam deuehit, vt nummo alia neceſſaria comparet, vterque operam impendit, vterque periculum ſubit, minus operæ, ſed plus periculi eſt in negociatore. Natura igitur & hanc vitæ tuendæ rationem docuit; Ego ſanè Abrahamum mercatorem fuiſſe nihil ambigo; habuit enim oues, & camelos, argentum, & aurum, quod fodiſſe eum non credo, cum peregrinaretur perpetuo, ſed ex commutatione pecorum, & venditione acquiſiuiſſe. Ad hoc ergo pecora aluit, vt venderet, familiam emeret, pecuniam cumularet.

ἀλλαγματῶν πεποιῶν ἀντιδόντων.

Nummus, morailter omnia precia continet.

Abrahamus negociator fuit.

Quod carius venit, ſi per melius eſt redditũ, vt fraus intercedat.

§. 4 Honeſta eſt igitur illa ratio, quemadmodum cum ex arte mechanicá, vel terræ laboribus victus quęritur, vel ex paſtu pecorũ, quę eſt mobilis & viua agricultura. Neque in eo opprobrium eſt, quod rem minore precio emptam carius diſtrahant, quamuis facta non ſit melior. Nam id fieri Reip. intereſt, ideoque res ordinarie ratione loci, temporis, aliarumque circumſtantiarum melior cenſetur, præcipue ratione impenſarum. Si nihil horum ſit, non erit legitima negociatio, vt cũ pecunia datur, & nihilo deterior accipitur, nec minus tamen precium augetur. Honeſtum eſt rem precio diſtrahere; id omnes etiam Reges faciunt, cum re quapiam abundant; Non minus honeſtum eſt rem emptam, & meliorem

rem factam maiore precio diuendere. Vt ſi pullos equorum educes, & care diuendas. Hoc autem eſt negociatorum; Honeſta igitur eorum ars eſt atque exercitatio.

Res precioſior cenſetur, etſi deterior ſit facta.

Melior autem res cenſeri debet, etſi aliquando facta ſit deterior. Nam ibi cuiuſque rei preciũ eſt, vbi vſus eſt; vinum Rhenanum in Suecia melius eſt morali æſtimatione, quamuis paſſum vectiones & mare deterius eſt, quàm in ſolo natiuo. Magno enim precio impenſa, & pericula vectiones æſtimantur. Nam reueravt neceſſe eſt facere ſumptum, qui quærit lucrum, ita merito accipit lucrum, qui fecit ſumptum. Eſt autem hoc verum lucrum; quia iuſtum; prudenter enim Iambus ille:

Τὸ κέρδος ἡγοῦ κέρδος, ἂν δίκαιον ᾖ

Lucrum putato lucrum, ſi iuſtum ſit.

Caſtra ſpe lucri pugnantur.

At dices lucri cupidine periclitari turpe eſt; nec magnum virum decet. Tu igitur mihi caſtra intuere, & ex triginta legionib. vnam cohortem deligeeurum, qui non lucri, & prædarum ſpe, quotidie mortalem veſtem induant; cur hos laudas, negociatores vituperas?

§. 5. Non igitur prudenter factum ab illis, qui negociatores ab Republ. remouerunt. Thebani quidem niſi negociatione decem annos abſtinuiſſent, ad gubernacula Reipubl. non admittebant, quod etiam Lacedæmoniorum morib. & legibus receptum fuit; ſed errore vtriuſque ciuitatis; Thebanos in conſilium de Republica vocare operæ precium non eſt,

Bœotum in craſſo iurares aëre natum.

qui vnius Epaminondæ virtute, torrentis inſtar breui inualuere & cum illo debere. Lacedæmonij initio ſolam bellicam virtutem profeſsi, & paupertatem, latronum auariſsimi euaſere; habuitq; illa ciuitas, vt nonnulla bona, ita plurima mala, vt non facile potenti aduerſario reſiſtere potuerint. Eſſe autem ad conſilium Reipublicæ, adminiſtrationemque admittendos mercatores demonſtro:

Inſtrumentum rem domeſticam conſtituendæ.

Primo ex naturâ rei, cum enim τῆς χρηματιστικῆς pars ſit, ἡ μεταβολική, & τῆς μεταβολικῆς μέγιστον ἡ ἐμπορία. *Conficiendarum opum maxima eſt ratio commutatio, & precipua pars commutationis eſt negociatio.* Conſequitur hoc præcipuum inſtrumentum eſſe rei domeſticæ conſtituendæ, adeoque Reip. quæ ex familijs bene conſtitutis naſcitur. Quod ſi quis iſta conſideret, videbit Venetias, Florentiam, Meſſanam, Noribergam, aliaque emporia, & maxime abundare, & Rempubl. optime conſtitutam habere. Olim tanto in honore fuerunt, vt etiã belli tempore eſſent inuiolabiles, imò noſtris temporibus, cũ inter Belgas & Iberos feruebat bellum, non tamen ablata eſt mercatura.

Secundo. Quo plures ſunt, & potentiores in vrbe negociatores; eo plura ſunt ſubſidia Reipub. multique modi ciuitatem conſeruandi. Nam variarum rerũ copiam ad omnes euentus habere vtiliſsimũ eſt. Lucrum habet, ſed lucrum indigẽtiæ auxilium eſt, vt monet Ariſt. Eth. 8. Lucrum, hoc eſt, cum emolumento Reipubl. ſine damno alterius, vel etiam cum lucro.

Profunt Reipublicæ, quia opes inuehunt.

Tertio. Vtiliores etiam ſunt Reipub. ſi præſideant negociatores diuites, & ſplendidi. Nam ita cenſuerunt Tyrij, Carthaginenſes, aliæque opulentiſsimæ Reſpublicæ. 2. Magna emolumenta adfert illorum induſtria; tum quia, variarum nationum ingenia, opes, conditioneſque norunt; tum quia facili negotio, moderatò precio, quæ ad Reipubl. tutelam pertinent, etiam arma, puluerem pyreum, tormenta bellica comparant. 3. Agendi etiam dexteritate, humanitateque pollent; nam quo veniunt, etiam eam inferunt, & inter cauſas, cur priſci Belgarum fuerint incultiores, Tacitus adfert, quod rari ad eos commigrent mercatores.

Emporia ſollicite curanda.

§. 6. Inter gentes humanas ac ciuiles, hoc eſt, quæ vere prudẽtiã, victu moderato vtuntur, quemadmodum omnes viuere neceſſe eſt, quod verum Dei cultum retinent, mercatura neceſſaria eſt. Quid enim nunc tuetur Rempubl. Chriſtianam, ac Regum dignitatem, niſi mercatorum induſtria? Sola Hiſpalis opes vnius regni, ſola Vlyſsipona magni regni opes confert. Vbi igitur negociatio, ibi & magnæ vrbes, vt Hiſpalis, Vlyſsipona, Londinum, Antuerpia, Hamburgũ, Lubeca, Amſtelodamum; quo fit vt hominum multitudine exundante, multi haberi, & conduci ad patriæ defenſionem poſsint. Quin ſi verum fateri volumus, ſine mercatoribus non modo bellum gerere, ſed nec aulam retinere Reges cõmode poſſunt. Gentes etiam exteras conciliant, dum grata atque opportuna inferunt; Tria ſunt quib. Luſitanu Regi Indiæ quæſitæ ſunt, Religio, bellum, negociatio. Religio caput fuit, reliquis Deus, vt inſtrumentis vti dignatus eſt. Interim nunc Indiarum cenſu ipſæ tenentur. Dixit Innocentius VIII. Hiſpanus ad gubernandum natos eſſe, vt hac in re nihil erroris cõmittant; itaque tot gentes in officio nunc continent. Verum publica illa laus eſt, poſt illud dictum forte errores priuatim commiſerunt, non conſilio publico, ſed cupiditatib. præfectorum. Ego vero eos ad negociandum natos puto; nam Principes, Marchiones, Nobiles tantâ decentia per alios negociantur, vt ſeruent dignitatem præ omnibus gentibus, & rem augeant. Imò cum omnia cum florente Romano imperio confero, aſſero illud regnũ magis negociationum opportunitatibus quam vi armorum conſiſtere. Roma quoque ſtare ſine negociatione non poterat, primarij ciues in orbe negotiabantur, & nunc eandem viam inſiſtunt Hiſpani.

Hiſpania, & Luſitania, auro indico defenduntur.

§. 7. Negociatores non modo ſinguli fouendi ſunt, ſed honeſtum quoque eſt more priſco Reges, Reſpub. nobiles, ſenatores, publice priuatimque negociari, & illorum nomine ſplendidos, & copioſos ciues. Hoc vſitatum fuiſſe priſcis, docet Sidon, Tyrus ante illos Niniue, Babylon, poſtea Carthago. Non æquant tamen Romanos, Martium populum, cuius dignitas ex cenſu, cenſus autem mercatorum maximus eſſe aſſolet. Romanam Rempubl. ſpectemus. Primas tenebat Senatus conſilium orbis terræ, Regum conſeſſus etiam hoſtili teſtimonio iudicatus; primo centum, deinde trecenti, tandem ſexcenti agẽte Liuio Druſo, tandem mille tempore ciuilis belli fuere; Auguſtus ad ſexcentos redegit. Capita erant imperij, & lumina prouinciarum, à cenſore legebantur, & quamuis ingentium vitiorum probris non vacarent, multis tamen virtutibus hæc compenſabantur, donec vitia vicere, & libertatem abſtulerunt. Secundo loco erat equeſter ordo, nobilis ſanè, & magnam partem è ſenatoribus: Ipſe etiam ſeminarium Senatorum, vt vocauit eum Alexander Imperator. At magna horum pars negociabatur. Craſſus cui ex diuitijs nomen Architectos & fabros ad quingentos in ſeruis habuit, quorum operam elocabat, in vrbe ruinis, vel incendijs obnoxiã. Collegium merca-

Regium conſeſſus Romanorũ ex negociatoribus erat.

torum Romæ inſtitutum fuiſſe, auctor eſt Liu. factum eſt Appio Claudo, & P. Seruilio Coſs. Erat Romæ potentiſsima ſocietas publicanorum, erant equites Romani, quia in prouincia auctoritate valebant, Cicer. ad Lent. ad Appium, ad Q. Fratrem iidem ipſi mercatores erant, & negociabantur per prouinciam. Quid Cæcina tanta dignitate, genere, ingenio, nonne ille Ciceroni ſcribit, l. 6. famil. Ep. 7. *De Aſiatico itinere, quanquam ſumma neceßitas premebat, vt imperaſti, feci.* Et Cic. Ep. Indicat eum quæſiſſe conſilium, *An in Sicilia ſubſidat, an ad reliquias Aſiatica negociationis proficiſcatur.* Aſiaticus negociator erat igitur Cæcina. Cuſpium etiam commendat Cic. Valerio qui maximis ſocietatis negocijs in Africâ præfuiſſet, l. 13. Ep. 6. Sed quid nos de Romanis dubitamus? Audeamus Ciceronem pro Fonteio. *Hoc pratore oppreſſam eſſe ære alieno Galliam A. quibus verſuras tantarum pecuniarum factas eſſe dicunt? à Gallis? nihil minus, à quib. igitur? à ciuibus Rom. qui negociantur in Gallia. Cur eorum verba non audimus? cur eorum tabula nulla proferuntur? Inſector vltro, atq. inſto accuſatori iudices: inſector, inquam, ac flagito teſtes. Plus ego in hac cauſa laboris, & opera conſumo in poſcendis teſtibus: quam cæteri defenſores in refutandis. Audacter hoc dico, iudices: non temerè confirmo. Referta Gallia negociatorum eſt, plena ciuium R. Nemo Gallorum ſine ciue R. quicquam negotij gerit: nummus in Gallia nullus ſine ciuium R. tabulis commouetur. Videte quo deſcendam iudices, quam longè videar à conſuetudine mea & cautione, ac diligentia diſcedere. Vna tabula proferantur, in quibus veſtigium ſit aliquod, quod ſignificet, pecuniam Fonteio datam: vnum ex toto negotiatorũ, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero teſte producant.* Hic primo loco negociatores, & Romanos quidem; quid in alijs prouincijs? An pauciora negotia Romanorum? Mithridates vno edicto 80000. ciuium R. inter quos præcipui equites, in Aſia occidit, nec occiſi tamen omnes; multos latebræ, multos amici texerunt; Plutarch. in Sulla, hominum 150. millia interfecta recenſet; Appianus etiam liberos eorum occiſos auctor eſt. Hi igitur negociabantur, & omnem quæſtum in ſua commoda vertebant, ideoque exoſi erant prouincialibus, Cic. orat. 7. in Verrem, Siculorum erga R. amorem magnopere commendat, quod non oderint publicanos; & negociatores; *Sic porro noſtros homines diligunt, vt his ſolis neq. publicanus, neq. negotiator odio ſit.* Quid his ſolis? omnibus alijs igitur odio erant, ideo vero odio, quia ſumma libertate pollebant, quia magiſtratus ciues habebant, eos quib. ſuffragio fauiſſent, quibus per amicos commendati erant, vt difficile eſſet contra R. ius obtinere. Hæc qui conſiderarit, inueniet, plus negotiationum, quam bellicæ rei in prouincijs fuiſſe. Quid eſt enim ſine ciue R. nihil negocij geri? nullum nummum commoueri? His in negotijs plebei equites, Senatores verſabantur, & quod omnium grauiſsimum erat, vſuras exercebant. De Seneca notum eſt. Verres de pecunia publica fœnerabatur. Pompeius magis fœnore, quam bello prouincias preſsit. Nec alio modo ingentes Romanorum diuitiæ conſiſtere potuerunt, quo modo enim ſine negociatione tot equitum & patriciorum luxus & ſplendor eſſet diuturnus?

Equites Romani, toto mundo negotiabantur.

Cæcina negotiator.

Nemo, ſine Roman. negociabatur.

Non modo negotiabantur, ſed vſuras quoq. exercebant Principes Romani.

§. 8. Noſtro tempore magnorum quoque Principum negociationes videamus. *Prima eſt in Luſitania, de qua Bellus 7. l. diſc. 12. Ex Indijs Orientalib. quotannis ingentes piperis aceruus aduehuntur, qui ſimul & cuncta aromata Regis eſſe ſolebant, conſueuerat enim certo pretio ea in Malacca, alijsq. inſulis coëmere, quorum pretium in domo Indiarum Vlyſsipone augetur adeo, vt quod aureis trib. emptum eſt, 40. diſtrahatur. Zinziberum, cinnamomum, maſtix, garyophylla, nuces muſcatæ ad ſummam 200. millium aureorum quolibet nauium appulſu apportantur. Ad ſullonicam Eudolij aduehuntur pro ſumma circiter 100000 aureorum, & quoniam ijs in Hiſpania haud ita pridè pro tingendis pannis vtitur, cariori, & eodem atq. aromata, diſtrahuntur pretio. Boraſſum, camphoram, ſandala, aloem, hebanum, condimenta & aromata alia ſingulis pro 40. millib. ducatorum afferuntur. Goſſypiorum varij generis maſſa à priuatis conducuntur ad precium 60. millium, ex quibus lucrum fit 80. pro quolibet centenario. Ambra, & muſcum affertur pro 20 millib. aureorum. Vnionum & gemmarum, & amethyſtorum & adamantum non mediocris copia affertur, ſed quanta neſcitur, quoniam à priuatis clam habentur, ne Regi vectigal quod eſt 5. procentenario, exſoluant. Ex China, Malacca, Maluio, Bengalla, Pegu, Lambaca, alijs illarum partium locis aduehuntur ſerica alba, fictilia porcellana, & recula multa delicatiſsima, quæ Vlyſsippone, Brincos appellantur, in magno numero. Adducuntur etiam vniones parua ex China, & delicioſiſsima, ac minutiſs. opificia, quæ Lubona 100. aureis, ſingula nonnunquam æſtimantur, & a Luſitanis tanquam ſuperiores veſtes feruntur, vt Itali presbyteri ornantur ſuis rochetis, & Dalmaticis. Afferuntur ex China cubilia quædam, menſa, cathedræ, ſcabella ex quodam ligno confecta nigro & ſplendido, vt hebanum, affabre elaborato & inaurato, aliaq. res pulcherrima: vnde intelligimus, Chinenſes populos eſſe delicijs affluentes acutiſsimiq. ingenij. Ex Perſia afferuntur operoſiſsima tapetia, ex ſerico, & auro, & lana optima elaborata. Naues autem quæ veniunt ex Indijs, ſaburræ vice gerunt, conchylia quædam parua, & alba, quæ in littoribus quibuſdam reperiuntur, mox Lisbona mercatorib. quibuſdam in regno negotiantib. venduntur.* Quantum lucri potuit parari, ſi rex fidos haberet miniſtros, & totum publicè lucrum ad ſeſe traheret? Quid de opulentiſs. Venetijs dicam? Nonne & ipſi & ciues & nobiles negotiantur? Sane negotiationi debet illa Reſpub. quod potentiſsimis Monarchis ſæpè reſtiterit; neruum enim domi habuit, pecuniam; quod ſi non obſtaret aliorum potentia, iam dudum magnum paraſſet imperium, ſed contra tam potentes aſſurgere difficile eſt. Ordines Hollandiæ mercaturam tanquam vitam, ac ſanguinem prouinciarum ſuarum tuentur, nec minore curâ Indicas nauigationes, quam patrios muros defendunt, quamuis magnis priuatorum damnis; ſi enim intermittant, nautæ aliò ſe conferent, ac emorientur, vt omnino deſinere ſit neceſſe. Germaniæ ciuitates, aut negotiantur, aut negotiantium ſociæ ſunt. Nam quod nonnullæ vſuras per Iudæos exercent, execrabile facinus eſt; Neſcio ſanè an vrbes vllæ rectius emporijs illis gubernentur, præſertim in quibus omnes ciues publici conſilij participes eſſe poſſunt.

Regum Luſitania negociationes.

Luſitanos reges ob infidelitatem miniſtrorũ negociari.

Venetia negociatione potentes.

Hollandi Indicas nauigationes tuentur.

§. 9. Nihil horum eſt, quod non honeſtiſsime fieri queat. ſi exhauſtum eſt ærarium, ſi inſuper contractum æs alienum, nonne honeſtius ex negotiatione quam vrina. alijſque rebus colligetur? Nec apud ſapientem quæſtio difficilis eſt; An honeſtius ſit ſubiectos tributis premere? an mercandi induſtriâ ſubuenire Reipublicæ, parcere pauperibus? *At quis fidus erit Principis inſtiter?* Quid hoc ad rem? Quis fidus eſt tributorum exactor?

Ærarium exhauſtum negociatione repletur.

Nemo

Publicani, & fæneratores potius negocientur.

Nemo hercule, nemo: Vel duo, vel nemo. Minor eſt cura negociandi, quam omnia particulatim colligendi. Tot legib. coercetur collectantium rapacitas, nec vlla vis ſatis obſtat cupiditatibus. Vtatur publicanis, quibus nunc vtitur. *Quid autem eſt peius publicano? Chryſoſt. quærit. Quid peius Publicano? dic mihi: alienarum calamitatum miniſter, & negociator eſt, alienos labores partitur, & cum ſudoris non ſit particeps, lucrum ex alieno labore percipit. Nihil enim aliud eſt Publicanus, quam violentia licenter ſæuiens, legitima offenſio, auaritia honeſto prætextu.* Nunc omnia negociantium ſcrinia, fiſceſque excutiuntur, vt de magnis opibus pars fiſco inferatur, eâdem operâ, etiam lucra poſſunt integra conquiri. Τελώνης, inquit Suidas, ἀλλοτρίων πραγμάτων μεριστὴς, πεπαρρησιασμένη βία, ἀνεπιτίμητος ἁρπαγὴ, ἀναίσχυντος πλεονεξία, πραγματεία λόγον μὴ ἔχουσα, ἀναιδὴς ἐμπορία. *Publicanus alienorum negociorum particeps eſt, ac diuiſor, libera ac licita violentia, rapina impunita, auaritia impudens, negociatio ratione carens, mercatura inuerecunda.* Hanc cum paulo verecundiore commutet, & Principis merces vehat. Hoc igitur vtere in mercibus, minus mali poterit in negociatione, quam in collectione, nã ibi ſola calliditate, hic etiam vi pollet, ibi cum Cretenſibus, hic cum Bœotis rem habet.

§. 10. Commerciorum finis eſt comparare neceſſaria, diſtrahere ſuperflua ſine fraude, doloque. Hoc per ſuos Princeps ſi faciat, non video cur dignitatem non ſeruet; omnia deſpicit negotiator, ſub Sole torrido, monſtra natantia, &

Negociator pericula contemnit.

Luctantem Icarijs fluctibus Africum,
Mercator metuens, otium & oppidi
Laudat rura ſui; mox reficit rates
Quaſſas indocilis pauperiem pati.

Regum quoque & Principum eſt pericula capeſſere pro patria, non timidorum mori. Stare in prima acie, inter tela verſari, obire excubias, fodere vallum, ambulare per pruinas, vitam fragilitati committere, quam mox hoſtilia roſtra incurſabunt, in tanta maieſtate ſummum decus cenſetur; de hoſtico militem alere, colonias ducere prouidi ducis eſt; Hoc in ſpeciem malus, at reuera ſapientius, rectiusque, ſi induſtria acquirat opes, regnum tueatur; ſi India, ſi Aſia ærarium auget. Salomonis ſanè naues ibant in Tharſis, nec ſine negotiatione regia merces referebant. *Quia ibat claſſis eius* 3. Reg. 10. 22 *per mare cum claſſe Hiram ſemel per tres annos in Tharſis, deferens inde aurum, & argentum, & dentes elephantorum, & ſimias, & pauos: magnificatus eſt ergo Rex Salomon ſuper omnes Reges terræ diuitijs & ſapientia.*

Opes augere negociatione honeſtius, quam bello.

Simiæ & paui, in negociatione Salomonis.

Aurum & argentum abſque dubio à claſsis præfecto emebatur, aduectis alijs mercibus; deinde dentes Elephantorum quorſum numerarentur, niſi magno numero aſſerrentur? nec video; cur tantam eboris copiam Rex conuehat, venditum igitur eſt ebur per inſtitores Regios, ſicut olim piper & aromata Indica in Luſitania: Simias etiam, & pauos, quid attineret nominare, ſi pro ſola regia curarentur, non autem pro vniuerſo regno, in quod diſtrahebantur? ſine vtilitate ludicra animalia allata non crediderо, ſed vt greges illi per opulentiſsima Aſiæ Emporia diſtraherentur. Quod ſi verò quidam arbitrantur ſordum eſſe ex negociationibus facultates augere, falluntur. Nam vbicunque non eſt ſordidum accipere à mercatoribus, ruſticis, olitoribus, pauperibus vectigalia; non eſt etiam ſordidum commutatione rerum lucrum facere, modò publicum bonum quæratur.

Aurum pro alijs mercib. Salomon accepit.

Magnanimitatem Theophili in ore ferunt; *Nauem onerariam cum mercibus vxoris allatam, cum priuatorum eximi imperaſſet, græco igne combuſsit; conuitijs, & maledictis Imperatricem inſectatur; Mercaturam eſſe priuatorum, eorum emolumenta non eſſe à Principibus eripienda, ſed permittenda tenuioris fortunæ hominibus.* Præclara in ſpeciem oratio, re ipſa euanida. Theophilum igitur conſideremus, & factum eius æſtimabimus. Curopalata vitam eius ſcripſit, illo ex fonte cæteri hauſerũt. 1. Iuſtitiam ſimulat. *Poſt Michaelis mortem filius eius Theophilus, qui ad virilem iam peruenerat ætatem, paternum excepit Imperiũ Octobri menſe, Indictione octaua, verbis, iuſtitiæ vehemens amator vocari ſtudens, legumq; ciuilium perfectus obſeruator; ſed reuera ſeipſum ab externis, quos cum nollent, cuſtodiens, ne fortè quis facinus in ſe aliquod auderet, hæc ſimulabat. Statim igitur à principio omnes, qui cum patre in Leonis necem conſpirauerant, è medio tollendos, & cæde afficiendos curauit. Quare edictum propoſuit, vt omnes quicunq; ab Imperatore beneficium aliquod accepiſſent; & inſuper quicumq; Imperatoriæ cuiuſcunq; dignitatis fuiſſent participes effecti, in Magnauram, aut Pentapyrgium cogerentur. Quod vt factum eſt, omnibus, vt iuſſerat, congregatis, quaſi antea feritatem, veluti in tenebris occultaſſet, miti ac ſubmiſſâ voce ad eos, qui ſimul coacti erant: Volebat (inquit) & in animo habebat parens meus, ô popule, vos qui ſibi auxilio fuiſſent; & pro obtinendo imperio propugnationem ſuſcepiſſent, multis beneficijs afficere, & alijs honoribus honeſtare: verum fato occupatus, me imperij ſucceſſorem, ne ingratus videretur ijs, qui de ſe bene meriti eſſent debitorem reliquit. Idcirco quilibet à multitudine ſeparatus, ſeipsũ apertè nobis oſtendat, vt nos cognitos amicos dignis eos præmijs remuneremur. His verbis decepti miſeri, & à mente deducti, ſinguli quicunq; Leonis cædi operam nauarant, ſeipſos indicabant.*

Theophilus imperator negociationem regiam damnat.

Theophilus non verè contempſit lucra.

Theophilus omnia ſimulat.

Simulatoris igitur hoc dictum fuit, & ſimulatoris auari, qui famam magnifici aucupabatur. Nam reuera Iconoclaſta fuit; & perſecutor acerrimus auariſsimuſque: ita habent Acta S. Ioannicij Anachoretæ. *Sceptra quidem Romanorum tenebat Theophilus: ille autem congerendo auro totus inhiabat, & ab eo ſuperabatur, & alioqui non ferens eſſe Chriſtianus, & ſe impiè gerens in diuinas imagines, & quomodo poteſtate, ita etiam Iconomachorum dogmate alios ſuperans, talem laqueum abſcondit omnibus Chriſtianis, Scribis & exactoribus omnem ſimul vicum occupat, volens facere duo, quæ ſunt peſſima, nempe & auaro ſuo gratificari animo tributorum exactionibus; & ſibi fieri manifeſtum vnumquemq;, qui doctrinam ſequebatur Orthodoxam, vt eos vi caperet, vt afficeret, vt vel inuitò adiungerentur hæreſi Iconomachorum.*

Theophilus negociationis oſor, rapinis fauit.

Nonne miraris tam rapacem exactorem capitationis, in negociatione tam eſſe ſeuerum? ſed vxori Theodoræ fœminæ eximiæ indignabatur. Non conſentiebat, nec mater eius Theoctiſta Iconoclaſmo, vt recenſet Curopalata, inde ira, & quauis ex cauſa, quæſita occaſio vindictæ. Narrat hiſtoriam de Benderi nouo Therſita Curopalata.

Odio vxoris orthodoxæ. Theophilus eius merces exuſsit.

Laudanda igitur Theodora heroina imperatrix magnæ virtutis, monſtri illius coniux, quæ ſeruitio virum enixa, qui omnia templa imaginibus ſpoliabat, omnes carceres Epiſcopis, Paſtoribus, Monachis complebat. Montes & ſpeluncæ plenæ erant interfectorum fame & ſiti; qui S.

Metho-

Methodium ſepulchro viuum clauſit, qui Ioannem Magum ipſe magicis delectatus Patriarcham Conſtantinopolitanum fecit. Crudelis igitur, & auarus, & ſub ipſa morte ſæuiens, in exemplum liberalitatis, & magnificentiæ produci non debuit. Hæc ideo monere oportuit, quod multi Scriptores ex vno aliquo ambitioſo dicto, vel etiam ſimulato de rebus ſerijs iudicant.

Nobiles mercatores eſſe leges vetant.

Maior anctoritas eſt in edicto Honor. & Theod. Cæſarum. *Nobiliores natalibus & honorum luce conſpicuos, & patrimonio ditiores, pernitioſum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios & negociatores facilius ſit emendi, vendendiq́; cōmercium.* Cod. l. 4. titul. 63. l. 3. Non ideo arcentur, quod illicita ſit mercatura, ſed quod difficilius in eadem ciuitate tenuiores cum illis contrahant, cuius rei nunc nullum eſt periculum. Mercatura autem poſtea conceſſa videtur nobilib. diuitibus, quique ſunt in Magiſtratu. Nam teſte Harmen. 2. tit. 5. §. 19. omnibus integrum eſſe commercia exercere. Certè olim vſitatum fuiſſe potentibus docet lex 1. tit. 63. l. 4. Cod. *Negociatores, ſi qui ad domum noſtram pertinent, potentiorum quoq́; homines neceſſitatem debitam penſionum, vt honeſtas poſtulat, agnoſcere moneantur: vt per cunctos qui emolumenta negociationibus captant, tolerabilis fiat agnoſcenda deuotionis affectio.*

Cauſa, quia cum illis difficilius contrahere poſſunt plebei.

Potentes negociari permittuntur legib.

Tempore Henricorum, & ſequentibus, magna pars nobilitatis Germanicæ ad latrocinia, & rapinas verſa erat, vt hiſtoriæ & adhuc diruta caſtella docent; cauſa tanti mali erat, nobilibus vel interdicta, vel probro data negociatio, & nunc quoque multi è nobilitate egere malunt, creditoresque fraudare quam negociari, cum tamen Hiſpaniæ, Italiæque magnates, quemadmodum & Belgici, commercia magno ſtudio, continuoque exerceant, idq́ue æmulatione Emporiorum, in quibus habitant; nam ſe contemptos eſſe vident, ſi penes ſe tantum genus, penes alios res ſit. Genus, & virtus, niſi cum re vilior alga eſt, opinione hominum, mala illa quidem, ſed quæ in gubernanda Republica plurimum momenti habeat.

Nobilitati negociari, quam prædari præſtat.

Non damnari mercaturam in viro nobili, & militari leges imperatoriæ manifeſtum faciunt. Nam militibus prohibetur, qui ſcilicet ſingulare Sacramentum habent, t. 35. c. 12. cauſa vero additur lib. 15. *Milites, qui à Repub. armantur & aluntur, ſolis debent vtilitatibus publicis occupari: nec agrorum cultus, & cuſtodia animalium, vel mercimoniorum quæſtui, ſed propria munijs inſudare militia, nullum prætereà ex militibus poſthac prædictis obſequijs vacare magnitudo tua patiatur. ſed frequentes in numero ſuo eſſe iubeat, vt armorum quotidiano exercitio ad bella ſe præparent. Quod ſi quis ex militaribus iudicibus vllos militum tam diuinis quàm regijs, vel priuatis domibus vel poſſeſſionibus, diuerſisq́; alijs obſequijs, contra interdictum ſerenitatis noſtræ crediderit deputandos: ſciat ſe ab eo, qui contra vetitum fecerit, & ab eo qui auſus accipere militem fuerit, per ſingulos milites ſingulas libras auri protinus exigendas.* Ecce pari loco mercimonia & agriculturam ponit, vtrumque prohibet, quia aluntur ab Republica, & quotidiano armorum exercitio ad bella parari debent.

Solis militibus, qui aluntur à rep. prohibetur negociatio.

Merces vetitæ.

§. 11. In mercibus varia prohibentur, hoc tempore omnia Turcis vendi prohibentur, quibus contra nos iuuari poſſunt, vt arma omnia, quæque ad arma pertinent. Olim etiam efferre aurum non licuit. Ita Grat. Valent. Theod. lib. t. 63. *Non ſolū Barbaris aurum minimè præbeatur, ſed etiam, ſi apud eos inuentum fuerit, ſubtili auferatur ingenio. Sed ſi vlterius aurum pro mancipijs vel quibuſcunq́; ſpeciebus ad Barbaricum fuerit translatum à mercatoribus, non iam damnis, ſed ſupplicijs ſubiungentur. Et ſi iudex repertum non vindicat, tegere vt conſcius criminoſa feſtinat.* Nunc in Sicilia & Hiſpania equi militares mitti prohibentur.

Merces noxia.

§. 12. Non permittantur inferri merces, quibus patria, & natiua viliora ſunt; itaque nec in Germania Creticum, aut Hiſpanicum vinum, niſi cum ingenti portorio permittent Principes, nec Anglicanum pannum, cum tantam veſtium varietatem texant ipſi Germani; Franci autem cum ſerici multum habeant, domeſticum facile diuendi patientur, externum portorijs grauabunt.

Princeps fautor negociatorum, cito dites erit.

§. 13. Mihi demum Princeps ille prudentiſſime facturus videtur, qui honeſtiſſimum quenque, ad negociationes excitabit potius, quam ociari ſinat, ſi eos, qui opes per negocia augent, ad munia publica vocet; ſi mercatoribus non modo immunitates, & priuilegia præſtet; ſed conſtanter etiam eorum ſecuritati conſulat. Si ſuos cum ad varia regna proficiſcuntur omnia cognoſcere iubeat, ſi peregrinis ius accurate, citoq; dicat, illis ſuos conſules, & magiſtratus, ſi multi ſunt, concedat, Si fraudes, Monopolia, aliaque quæ bono publico obſtant, diligenter impediat.

§. 14. Quæſitum etiam hoc ſæpè eſt, an clericos negociari fas ſit? Primo, non modo Clericis, ſed omnibus Chriſtianis negociatio illicita vetatur iure Canonum, & lege Diuina. Ita diſt. 83. cap. 11. *Ejciens Dominus vendentes & ementes de templo ſignificauit, quia homo mercator vix, aut nunquam poteſt Deo placere. Et ideo nullus Chriſtianus debet eſſe mercator, aut ſi voluerit eſſe, proijciatur de Eccleſia Dei; dicente Propheta. Quia non cognoui negociationes, introibo in potentias Domini, quemadmodum enim, qui ambulat inter duos inimicos, ambobus placere volens, & ſe commendare, ſine multiloquio eſſe non poteſt: (neceſſe eſt enim vt iſti male loquantur de illo, & illi male de iſto) ſic qui emit & vendit, ſine mendacio, & periurio eſſe non poteſt.* Et can. 13. *Quid eſt aliud negociatio, niſi quæ poſſint vilius comparari, carius velle diſtrahere? negociatores ergo illi abominabiles exiſtimātur, qui iuſtitiam Dei minime conſiderantes, per immoderatum pecuniæ ambitum polluuntur, merces ſuas plus periurijs onerando, quam pretijs. Tales eiecit Dominus de templo dicens: nolite facere domum patris mei, domum negociationis.*

Omnib iniuſta negociatio interdicitur.

Deinde diſſuadentur omnibus negociationes periculoſæ, de pœnit. diſt. 5. cā. 2. *Qualitas lucri negotiantē aut excuſat, aut arguit: quia eſt & honeſtus quæſtus, & turpis. Veruntamen pœnitenti vtilius eſt etiam diſpendia pati; quam periculis negotiationis obſtringi: quia difficile eſt inter ementis, vendentiſque commercium non interuenire peccatum.*

Negocia ſæcularia, & cupiditas clericis prohibentur.

Tertio, Clericis negociatio ſicut alia ſæcularia negocia prohibentur. Ita diſt. 88. c. 2. *Conſequens* & c. 8. *Inutile.* & c. 9. *Negociatorem clericum, & ex inope diuitem, ex ignobili glorioſum quaſi quandam peſtem fuge.* L. t. c. 10. *Fornicari omnibus ſemper non licet: negociari vero aliquando licet, aliquando non licet. Antequam enim Eccleſiaſticus quis ſit, licet ei negotiari: facto iam, nō licet.* Et q. 14. q. 4. *Clerici aut ab indignis quæſtibus nouerint abſtinendum, & ab omni cuiuslibet negociationis ingenio, vel cu-*

pidi-

piditate ceſſandum , aut in quocunq; gradu ſint poſiti, ſi ceſſare noluerint, mox à clericalibus officijs abſtinere cogantur.

Clericus bono fine, & modo negociari & ſæcularia tractare poteſt.

Quarto, negociationibus temporis aliquid impendere clericus poteſt, ſi non cupiditate, ſed animo iuuandi miſeros id agat. Ita 88.c. *Decreuit ſancta Synodus nullum deinceps clericum aut poſſeſſiones conducere, aut negotijs ſæcularibus ſe miſcere, niſi propter curam pupillorum & orphanorum ac viduarum, aut ſi forte Epiſcopus ciuitatis Eccleſiaſticarum rerum ſollicitudinem habere præcipiat. Vbi liquido patet, quia alia ſunt negocia ſæcularia, alia Eccleſiaſtica. Nonne Moyſes in ſæculo erat, cum crebro tabernaculum intraret & exiret, qui intus contemplatione raptus foris infirmantium negotijs vrgebatur.* Et c.7. *Epiſcopus gubernationem viduarum, & pupillorum, ac peregrinorum non per ſeipſum , ſed per Archypresbyterum, aut per Archidiaconum agat.*

Si vidua negotietur, aut pupillus?

Quemadmodum ſuperiori libro de Clericorum dominio ſæculari & cauſis audiendis diximus, ita quoque de negociatione ratiocinandum eſt; nec hac in parte periculum eſt, qui enim ad pauperes ſubleuandos negocijs ſe implicat, cum res naturâ ſit indifferens, ex bono fine ſancta efficitur; nec facile fraudem faciet, aut mentietur, quem pietas, non auaritia ad commercia adduxit.

Clericus pauper honeſtius negotiatur, quam alios grauat mendicando.

Quinto, ſi in pupillorum, & pauperum causâ negociatio permittitur, multo magis in ſuâ cauſa, ſi inops eſt, præſtat negociari, quam mendicatione alios grauare. Hinc apparet Platonem cum vrbes longius a portubus remouendas arbitratur, ne turba ingruat incondita , vitijſque deformentur, ἀεροβατίζειν, & ideas ſeparatas, Chimerasque , & Outopias condere. Non ſe hominum ſtudijs, affectibuſque accommodare, & docere id quod in vſu eſſe poteſt.

Platonis puerile conſilium.

Cur enim ſi portu opportuno ſit ciuitas, vt onerariæ ſubire pontes, & in mediam vrbem inuehi poſsint, eam in montem ſubducam, vt magno labore exonerari naues, magno ſumptu aduehi merces oporteat? Hoc merito in magiſtro ſuo reprehendit Ariſtoteles; opportunitas enim rerum humanarum non eſt negligenda. Ego verò vitioſiorem talem vrbem, quæ à portu abeſt longiuſcule; quam eam , quæ in ſinum onuſtas opibus claſſes admittit , fore exiſtimo. Nam illa remotior ingenti copiâ nautarum, cymbarum, baiulorum, agaſonum, iumétorum, aurigarum indiget, qui magnis vitijs vrbem inficiunt, & primo aditu excipiunt appellentes. Mihi hoc ſanè ad arcendam mercaturam tale conſilium videtur, quale eſſet, ſi quis Ringauianis noſtris, qui fœlices Rheno colles incolunt , ſuadere conaretur, vt in vicinos montes migrarent, eoque vina ſua adueherent, ne facili exterorum appulſu mores vitiarentur; ſed hæc non ſunt eius qui Remp. inſtituere velit, ſed metaphyſica ſpeculantis. Ego factum probo imperatoris, qui ſuo tempore habitus eſt optimus. Nam prouincias quatuor conſulares ante rexerat, vita moderatus , diſciplinæ militaris peritiſsimus, quem non honore modo, ſed veneratione quoque dignisſimum iudicarunt. cuius deſignati fama barbari metu virtutis ſpectatæ & fiducia iuſtitiæ quam in eo eſſe notant, ſe vltro illi dediderunt, qui in periculo extremo nihil niſi imperatoriè dixit, aut egit, quem prætorianorum iniuria cæſum populus Senatuſque adeò ægrè tulit, vt furentib. ſimilis diſcurreret, tumultu, luctuque omnia compleret, hæc ſunt de illo Herodianus atque alij. Pertinax ille eſt, qui priuatus Grammaticem docuit, ordines duxit, & habitus eſt parcior, quæ & necis cauſa illi fuit. De illo refert Iulius Capitolinus. *Tam parcus autem, & tam lucri cupidus fuit, vt apud vada Sabatia, mercaturas exercuerit Imperator per homines ſuos, non aliter quam priuatus ſolebat.* Hæc Capitolinus, parum ſincere, nam manifeſtus eſt falli, cum ait : nec multum tamen amatus eſt. Quomodo enim non multum amatus, quem Senatus populusque ita Imperatorem factum lætatus eſt, vt de nullo omnino tam ſincerum gaudium fuerit? quem tantum luxerunt , quantum nulla mater filium? ipſe Capitolinus ait populum eius mortem indigniſsime tuliſſe ; milites quidem eum & aulici odio habuerunt, & cauſa odij iniquiſsima ; quia rapinas & libidines eorum compeſcebat. Denique Seuerus Succeſſor nomen Pertinacis aſciuit, vt boni Principis mores æmulaturus videretur. non facturus , niſi carus fuiſſet Pertinax. De auaritia eum non excuſo: ipſe ſe, cum recuſaret imperium, purgauit. *Adhæc quicunq; enormibus Tyrannorum atq; immenſis largitionibus inſueuerunt, ij, ſi frugalius paulo aut continentius ex pecunia inopia agere inſtituas, non tam id moderatæ cuidam diſpenſationi prudentiæq; attribuunt, quam auaritiam continuo tibi , & ſordes exprobrant . neq; cogitant neminem poſſe magna cuivis dilargiri, qui ſe à vi atq; à rapinis abſtineat. Qui autem rectè ac pro cuiuſq; dignitate diſpenſat, non modo nihil cuiquam iniuſte eripit, ſed & cæteros frugi eſſe docet & parcere parto.* Et hanc ad normâ facta eius fuerunt. *Vectigalia,* inquit Herodianus, *quoq; omnia quæ ad contrahendas pecunias tyranni excogitauerant, in fluuiorum ripis, in vrbium portibus, perq; vias & itinera, penitus remiſit, atq; in antiquam libertatem reuocauit; multaq; item ad idem exemplum facturus videbatur. Nam & delatores vrbe exegerat, & vbi inuenirentur puniri imperauerat, cauens, ne cui iniuria fieret, aut de vanis criminibus periculum conflaretur.*

Vrbs à portu remotior magna hominum ſæce indiget.

Pertinax inſignis imperator.

Pertinax defenſus.

Frugalitas Pertinacis odioſa militis.

Pertinax negociationem exercet, vectigalia iniqua tollit.

Egregium factum ſi rectè perpendatur, omnia dilapidauerat Commodus, decies HS. Pertinax inuenit; hoc eſt vix 30. millia; donatiua tamen erogare, Remp. regere , aulam conſtitui oportuit, inter hæc tamen vectigalia tyrannica abrogat, legitimos opum quærendarum modos exquirit, inter eos & mercaturam habet, quam priuatus exercuit, nec illi vitio datum eſt, quod poſt tot bella confecta feliciter , prouinciaſque adminiſtratas Senator ſummæ dignitatis iam ſexaginarius negociaretur, populo venerabilis & Senatui, Imperatoribus, & exercitui carus erat. dignus qui ex negociatore fieret Imperator. Quę Hiſtoria ſatis oſtendit, quod ſupra dixi. Martium illum populum impenſius etiam Mercurium , quam Gradiuum patrem ſtirpis, vt putabant, auctorem coluiſſe.

Senatui & populo, venerabilis mercator.

Hinc opes illæ Craſsi, quibus exercitum alere poſſet. Plinius tamen Craſſo ditiores libertos fuiſſe meminit. L. Domitius militibus promittit quaterna iugera, quæ pro militum numero erant quadraginta octo millia. Plin. l. 18. ſex Dominos Africæ ſemiſſem poſſediſſe. Non igitur milites duntaxat Romani , ſed & Aratores & Mercatores, & vtrumque inter arma.

Collegia bene inſtituta, vincula ſunt , & firmamenta Democratiæ. Ideo ea Solon inſtituit & roborauit. Nam opes parant , conſilium habent, inter ſe fœdere quodam occulto deuinciuntur , ordine omnia peragunt, ideoque velut quædam legiones aut cohortes ſunt , non turba,

iuri-

iurium ſuorum, & priuilegiorum ſunt tenaciſsima; vnde & vſus rerum & prudentia naſcitur tribunis & turbonibus non obnoxia. Nec obſunt Monarchiæ: cum à rege priuilegia habeant, noua ſemper petere vſus exigat, firmari antiqua ſit neceſſe: ſint inter eos, qui regis nomine præſint, omniaque referant: Certum etiam ſit tempus, quo relegi, & de integro probari ſtatuta, & iura oporteat. Iuriſdictio, & caſtigatio aliqua concedi ſolet l. fin. c. de iuriſd. Vide Gaill. l. 2. obſ. 2. Hippolyt. ſingular. 560. num. 2.

Ad negociationem ergò magnopere pertinet collegiorum & ſodalitiorum conſeruatio, cum plurium hominum qui eadem agunt, & profitentur conſociatio inſtituitur, quod etiam vnum corpus appellant. Vide l. 4. in princ. ff. de colleg. multa Bodin. l. 3. polit. c. 7. Vide & cod. l. 11. inſtitutum Numæ fuit. Plutarch. in vita eius. Dionyſ. l. 2. Solonis etiam ea cura fuit. Plutarch.

CAPVT XI.

Agriculturam ante omnia curandam, & ornandam.

Artium omnium fundamentum eſt agricultura.

§. 1. AGricultura inter omnes artes primatum obtinet, nam Protoplaſtus in Paradiſo ad hortum colendum poſitus eſt, & Noe vir agricola poſt catacly ſmum cœpit *exercere terram, & plantauit vineam.* Cauſa eſt, quia agricultura artium omnium eſt fundamentum. Πρῶτον μὲν οὖν, inquit Ariſtotel. l. 7. c. 8. Polit. ὑπάρχειν δεῖ τροφὴν, ἔπειτα τέχνας. *Primum ſuppeditari oportet alimentum, deinde artes.* Et explicatius de ea differit l. 1. Oeconomiæ c. 2. *Hoc autem eſt, vt pronisſum ſit, qualem illam eſſe conueniat. Facultatum vero ea cura prima eſt; quæ naturam ſequitur Natura autem ordine prior eſt agricultura, ſecundumq́; locum obtinent, quæcunq́; à terra proferunt aliquid, qualis eſt metallorum ars, & ſi qua alia eiuſmodi eſt, Maximè ſanè agricultura iuſta eſt: non enim pendet ab hominibus, vel volentibus, vt quorum ſunt caupona, & qui mercede operas dant, vel nolentibus, qualis tota res bellica eſt. Maximè præterea naturalis eſt, Naturaliter enim à matre cunctis nutrimentum ſuppeditatur, itaq́; & hominibus à terra. Ad hac plurimum confert agricultura fortitudini.*

Agriculturo naturalis.

Hæc igitur pars omni in genere curanda eſt Reipubl. ſiue agrum vberem habeat, ſiue minime, nam & ſterilis cultu fit vtilis, & ſuis amatur, ideoque Vlyſſes, qui prudens fingitur Ithacen aſperam, & ſaxoſam diligebat. Hæc itaque conſectanda eſt; Quia maxime naturalis eſt, & iuſta. Ariſt. 1. Pol. c. 10. *Quare ea pecuniæ quærendæ ratio, natura conſentanea omnibus eſt, quæ eſt à fructibus & animalibus. Cum ſit autem ea duplex, quemadmodum diximus, & altera quidem ſit cauponaria, altera ad rem familiarem tuendam pertinens; & hæc quidem neceſſaria ſit, & laudetur: illa autem, quæ in permutatione nummi conſiſtit, merito vituperetur (non enim natura conſentanea eſt, ſed in ea alter ab altero lucrum aucupatur) optima ratione omnibus in odio eſt ratio fœneratrix, quod ab ipſo nummo quæſtus fiat, & non ad quam rem paratus eſt vſurpetur. Permutationis enim gratia natus eſt: fœnus autem eum auget & multiplicat. Vnde etiam apud Græcos hoc nomen reperit (τόκος enim à pariendo, quod illi dicunt τίκτειν manauit.)* Quod etiam Turcica Barbaries cenſuit, quanquam enim Ottomanni agricolis vitam reddunt non vitalem, de quo errore

Cauponariam, & fœneratoriam Ariſtoteles reijcit.

poſt dicam. Agriculturam tamen magni faciunt, vt conſtat ex conſuetudine, qua receptum eſt, vt Imperatores ex horto viuant, ita narrat Leonicenus. Turc. hiſt. l. 1. c. 20. *Eſt quoq́; in Imperatoris palatio hortus maximus & amœniſsimus, cuius qui curam gerunt, Boſtangieler, hoc eſt hortulani vocantur, ſuntq́; eorum 200. iuuenes à 15. anno vſq́; ad viceſimum. Horum eſt officium paſtinando, & irrigando hortum colere & inundare. Stipendio in dies donantur trium vel quatuor aſprorum, & veſtitu annuo. Qui primum fructum, vbi maturauerit, præfecto obtulerit Imperatori exhibendum, is mille aſpris donatur. Hortulanorum Præfectus Boſtangi Baſcia vocatur, cuius ſtipendium eſt 200. aſprorum ſingulos dies. Hic reliquis Eunuchis dignitate minimè æquè pollet, ſed ſolummodo ſeruus eſt Imperatoris. Fructus qui ex horto iſto colliguntur, ab Hortulanorum Præfecto venduntur, pecunia ea Imperatori offertur, nec in alium vſum adhibetur, quam vt cibaria pro ipſius Imperatoris menſa inde coemantur. Lucrum enim è fructibus terra acceptum, honeſtum & diuinum iudicat Imperator, quippe quòd non ex ſubditorum grauaminibus, ſed ex diuina benedictione colligatur, ideoq́; vetat ex ea pecunia, quæ ex vectigalibus, decimis & exactionibus conquiritur, cibaria pro ſua menſa comparari.*

Ottomanni agriculturam magni

Turca menſa ex venditis fructibus.

§. 2. Omnes qui prudenter Remp. inſtituerunt, aut gubernarunt, agriculturæ primas dederunt. Atque ab illis incipiam, quorum eſt in ruto gloria, Ioſephus ex agricolatione ditauit Pharaonem; Dauid ipſe eius rei ſummam curam habuit: Poſtquam enim Scriptura opes eius & potentiam recenſuit, curam quoque rei ruſticæ deſcribit 1. Paralipp. 27. 26. *Operi autem ruſtico, & agricolis, qui exercebant terram, præerat Ezri filius Chelub: vinearumq́; cultoribus, Semeias Romathites: cellis autem vinarijs Zabdias Aphonites. Nam ſuper oliueta & ficeta, quæ erant in campeſtribus, Balanam Gederites: ſuper apothecas autem olei, Ioas. Porro armentis quæ paſcebantur in Saron, præpoſitus fuit Setbrai Saronites: & ſuper boues in vallib. Saphat filius Adli: ſuper camelos verò Vbil Iſmaelites: & ſuper aſinos, Iadias Meranathites: ſuper oues quoque Iaziz. Agareus. Omnes hi Principes ſubſtantiæ Regis Dauid.*

Dauid agriculturæ deditus.

Nec minus ſtudioſus fuiſſe agriculturæ videtur Ioſias, qui populo in epulum dedit minoris pecoris 30000. boum tria millia de Regis ſubſtantia. Principes templi dederunt pecorum duo millia ſexcenta, boues trecentos. Deinde Chonenias & cæteri fratres eius dederunt Leuitis quinque millia pecorum, boues quingentos. De Ezechia dubitare fas non eſt. 2. Paral. 32. 28. *Apothecas quoq́; frumenti, vini, & olei, & præſepia omnium iumentorum, caulaſq́; pecorum, & vrbes ſex ædificauit ſibi, habebat quippe greges ouium, & armentorum innumerabiles, eò quòd dediſſet ei Dominus ſubſtantiam multam nimis.*

Ioſias.

Ezechias.

Ozias etiam inter belli curas agriculturæ deditus fuit, 2. Par. 26. 10. *Exſtruxit etiam turres in ſolitudine, & effodit ciſternas plurimas, eò quod haberet multa pecora tam in campeſtribus, quam in Eremi vaſtitate, Vineas quoq́; habuit, & vinitores in montibus, & in carmelo; erat quippe homo agriculturæ deditus.*

Egregium planè regem & optimis conferendum, niſi familiari potentibus ſuperbia lapſus, dum Sacerdotio inhiat, regno excidiſſet. Romani quoque ab initio agricolæ fuerunt; nam agri colendi, & militandi leges illis Romulus præſcripſit. Hinc conſulares & Triumphales agricolæ, Cicerones, Fabij, Marci, Dentati, Catones, Serrani;

Romani agricolæ.

rani, quin etiam ex Imperatoribus Diocletianus, atque alij.

Annus 50. auaritia aduerſus, agricultura commendans.

§. 3. Deus ipſe populo ſuo terram diuidi imperauit, leges conſtituit, ne poſſeſsiones miſcerentur, annum quinquageſimum, quo ad dominos priſtinos redirent, ſanctum inſtituit, ne pauci latifundia occuparent, pauperesque pellerent. In paucas enim particulas agrum diuidi expedit, vt melius colatur. Laudabilem conſuetudinem Aphytæorum refert Ariſtoteles l. 6. Polit. ca. 4. *Nunc autem in Aphytæorum lege hæc omnia dirigere nos oportet. Eſt enim ad id, quod dicimus, vtilis. Nam illi, quamuis & multi ſint, & agrum anguſtum habeant, omnes tamen ſunt agricolæ, non enim cenſentur tota poſſeſsiones, neque fundos integros in cenſum referunt, ſed in tot particulas diuidunt, vt etiam pauperes cenſibus diuites ſuperare poſſint. Secundum eam multitudinem quæ ex agricolis conſtat, populus ille eſt optimus, in quo ſunt paſtores, & qui ex re pecuaria vitam tolerant.*

Diuidi agros expedit.

Hæc etiam ratio fuit legum Agrariarum apud Romanos, quia contendebant, publicos agros viritim diuidendos eſſe, tum vt neceſsitatibus ciuium ſuccurreretur, tum vt agri diligentius excolerentur. Lycurgus etiam omnibus agros diuiſit, vt laborum quiſque & fructuum terræ particeps eſſet; eandem rationem ſecuti ſunt Athenienſes. Veteranis ſuis Romani in ſubſidium vitæ agros dabant, quia occaſione ad ſeditionem vſi multi, & ad militem concitandum Cæſar, cum quereretur negari terras, *quas noſter veteranus aret*, cum tamen Pompeius magnus Piratis victis dederit.

An melius fient Piratæ Magni coloni?

Bellorum præmia agri.

Hinc & victos agris diſcedere iuſſerunt. Innumera exempla ſunt, de Gallis Cicero pro Fonteio teſtatur. *Huic Prouinciæ, quæ ex hoc genere varietate conſtaret, M. Fonteius: (vt dixi) præfuit: qui erant hoſtes, ſubegit, qui proximi fuerant, eos ex ijs agris, quibus erant multati, decedere coegit: ceteris, qui idcirco magnis ſæpe erant bellis ſuperati, vt ſemper populo Romano parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum à populo Romano gerebantur, magnas pecunias ad eorum ſtipendium, maximum frumenti numerum ad Hiſpanienſe bellum tolerandum.*

Coloniæ deducebantur diuiſis agris. Solos Thracas, & Theſpienſes agriculturæ oſores nouimus. De Thracibus narrat Herodotus: *Ocioſum eſſe, laudabile apud eos fuiſſe, contemptiſsimum eſſe cultorem agrorum.* Sed barbaros & latrones fuiſſe conſtat, nec Rempublicam habuiſſe, ſed cædibus & rapinis vixiſſe.

Pœna negligentis Coloni.

§. 4. Reſpublica primum, agrorum, vinearum culturam præter fructum, quem magno fœnore reddit terra, etiam præmio, pœnaque promouebit. *Romanorum ſi quis agrum ſordeſcere ſinit, ærarius fit.* Gellius l. 4. cap. 12. Suadeam ſane ſingulis annis bis inſpici agros, hortos, vineta, ſedulis cultoribus laudem, interdum partis tributi remiſsionem dari, ocioſos argui, agrum bonum, ſed negligenter cultum magis grauari.

Agri deſerti ſemel ſuſcepti non renunciandi.

Valentinianus & Valens prudenter, qui ita ſtatuerunt c. 11. t. 58. l. 3. *Quicunq; deſerta prædia meruerint ſub certa immunitate, ad poſſeſsionem impetratorum, non prius ſinantur accedere, quam vel ſi dotis fidejuſſoribus idoneis periculo curialium datis, vel fundis patrimonij ſui maxime vtilibus obligatis, idonea cautione firmauerint ſuſceptam à ſe poſſeſsionem nullo detrimento publico relinquendam.*

Hoc poſterius diffidentia genuit; nam olim ſat erat colonum eſſe, cum publice agricolis faueretur; ita magna in gloria erat agrum bene coluiſſe; familiam magnam alere regium. Abraham, cæterique Patriarchæ, & diues ille Iobus patientiæ exemplum, exercitus paſtoritios, & egregie fortes habuerunt.

Agrorum cura Romanis ingens.

Magni igitur honoris ea res fuit: Eumolphus Petronianus *per Numidiam tam magnam familiam ſparſam habuiſſe dicitur*, ex more Romanorum, vt capere Carthaginem poſſet. cur ſparſa? nonne ad agriculturam, & paſtiones? Arabant vtique Romani, paſcebant, fœnerabantur, negociabantur. Et his artibus bellum ſuſtentabant.

Noui agri quærendi.

§. 5. Nouos agros, ſeu noualia inſtitui, vepribus exciſis, ſiccatis paludibus, interdum exciſis ſyluis, deductis riuis, & incilibus. Hoc olim facile erat, cum ſpacioſa terra delectum ſui paucis habitatoribus præberet, nunc arduum optimis occupatis in ſterili ſudare ſolo. Verum hortor Principem, vt circumſpiciat, quid negligatur, quid coli poſsit?

Palæſtina nunc miſerrimam partem populi non habet.

Nam ignauia cultorum & deſuetudine multa fertilia terrarum inculta & horrida iacent. Quid cultius Aegypto, ſed tamen Auguſtus purgatis Nili foſsis, *quæ oblimata erant feraciorem illam fecit, vt annonam Roma certiorem haberet.* Veteranis etiam non ſemper agri culti aſsignabantur; ita queruntur ſeditioſi Tiberiano tempore, Vligines paludum nomine agrorum aſsignari. Sic deſertos agros cum immunitate aſsignabit, vt fecit Conſtantinus cap. 11. t. 58. l. 1. *Cum diuus Aurelianus parens noſter ciuitatum ordines pro deſertis poſſeſsionibus iuſſerit conueniri, & pro his fundis, qui inuenire Dominos non potuerunt, quos præceperamus earundem poſſeſsionum triennij immunitate percepta de ſolennibus ſatisfacere: ſeruato hoc tenore præcipimus, vt ſi conſtiterit ad ſuſcipiendas eaſdem poſſeſsiones, ordines minus idoneos eſſe, earundem agrorum onera, poſſeſsionibus & territorijs diuidantur accepta.*

§. 6. Hoc inprimis ipſe Princeps faciat, vt exemplo Oziæ ciſternas fodiat in deſerto, turres ædificet, greges alat, agros colat. Inſigne exemplum eſt Pertinax inter raros Principes. Ita de illo Herodianus: *Poſtremo nondum bimeſtri imperio expleto, quum quidem ille iam non dubium ſuæ probitatis ſpecimen dediſſet, vniuerſis in optimam ſpem erectis, inuidit repente mala ſors, quæ omnia funditus euertit, ſic vt egregij illi conatus vehementer omnibus profuturi, in medio quaſi curſu prolaberentur. Nam primum quidem quicquid in Italia, aut alibi inculti gentium ſoli, etiamque ſub Regibus vacaret, id totum occupantibus, & colentibus adiudicauit, decemque annorum immunitatem ac perpetuam dominij libertatem agricolis conceſsit.*

Ratio colendo ſoli.

Aurea lex eſt Valent. Theod. Arcad. 6. 11. t. 58. l. 8. *Qui agros Domino ceſſante deſertos, vel longe poſitos, vel in finitimis, ad priuatum pariter publicumq; compendium excolere feſtinat: voluntati ſuæ noſtrum nouerit adeſſe reſponſum: ita tamen, vt ſi vacanti ac deſtituto ſolo nouus cultor inſederit, ac vetus dominus intra biennium eadem ad ſuum ius voluerit reuocare, reſtitutis primitus, quæ expenſa cõſtiterit, facultatem loci proprij conſequatur. Nam ſi biennij fuerit tempus emenſum, omni poſſeſsionis & domicilij carebit iure, qui ſiluit.* Tanta cura colendis agris boni, & prudentes Imperatores inſtiterunt.

Germania olim infæcunda, inculta, nunc terrarum eſt cultiſſima.

§. 7. Quantum referat Agriculturæ ſtudioſos eſſe, docet noſtra Germania. quæ olim aſpera cultu, nec vrbes, nec panem habebat, pulribus vtebantur; conſulantur Cæſar, Tacitus, Strabo l. 7.

Ab Iſtro irrigari deſertas regiones ſcribit Procopius, Sueui hoc laudi ſibi ducebant, longiſsime vacare regiones circumquaque, itaque ſexcenta milliaria Cæſaris tempore ſine cultore ſqualebant. Cæſar lib. 4. bell. Gall. nunc verò cultiſsima tot vrbibus eſt, vt nulli regioni cedat. Neque dici poteſt optima quæque eſſe occupata; nam & olim ita videbatur, cum ſaltus vnus eſſet Germaniæ nunc quoque quod de herbis dixerunt nonnulli; optimas calcari, de Germania quoque vſurpare poſſumus; *optimas glebas calcari*, non coli. Vidi priuatos, vidi Nobiles, Prælatos, alioſque, qui repurgatis collib. vites plantarunt, aut fruges ſeuerunt, paſcua lata effecerunt. Quantas opes Reipublicæ parare poſſet Princeps, ſi vel coli ſuo ſumptu, vel colendos priuatis pro decimis aſsignaret?

Adhuc tota fertilitas Germaniæ nondum tentata eſt.

Quis vero Principum eſt, qui non aliquot millia iugeru in mediocri ditione colligere poſſit? Det libertatem ſubditis, vt ſi opportunis locis culturæ idoneum locum occuparint, dictâ Reipublicæ penſione annua ſibi retineant, atque ad hæredes tranſmittant. Veteres Germani agriculturæ non ſtuduerunt, Strabo libro 7. *Sueuorum natio, vt ſuperius dixi, partim intra, partim extra, ſyluam (Herciniam) habitat, Getarum conterminâ genti. Sueuorum quidem gens ampliſsima, è Rheno ſiquidem vſq; ad Albim peruenit flumium, eorum portio etiam trans Albim loca depaſcitur, quemadmodum Eamondori, Lancoſargi; nunc autem iſti trãs flumium infugam compulſi excederunt. Commune autem eſt omnibus, qui hunc tractum incolunt, vt aliò facilè migrent, & propter victus tenuitatem, & propter agrorum ignauiam colendorum, & propter inopiam pecuniarum. Cumq; in tugurijs habitent, in diẽ habent ſuppellectilem, plurimamq; è pecoribus trahunt alimoniam Sicut & Nomades, eorumq; inſtar domeſtica in carru tollentes inſtrumenta, quocunq; fors tulit & optimo, ſuu cum armentis conuertuntur. Sunt autem & alij Germaniæ populi indigentia magna laborantes, Cheruſci, Chatti, Gamabrini, Chattuarij, ad Oceanum præterea pertingentes Sugambri, Chaubi, Bructeri, Cimbri, Chauci, Chaulei, Campſiani, cæteriq; quamplurimi.*

Vbi incultus ager eſt, ibi non eſt cara patria.

Singulis annis etiam agros mutabant, quod magnæ negligentiæ cauſſam dabat, ita Iulius l.6. *Agriculturæ non ſtudent (Germani) maiorq; pars victus eorum in lacte, caſeo, carne conſiſtit. Neq; quiſquam agri modum certum, aut fines habet proprios: Sed magiſtratus ac Principes in annos ſingulos gentibus cognationibusq; hominum, qui vnà coierunt, quantum eis, & quo loco viſum eſt, attribuunt agri, atque anno pòſt aliò tranſire cogunt. Ciuitatibus maxima laus eſt, quam latiſsimas circum ſe vaſtatis finibus ſolitudines habere. Hoc proprium virtutis exiſtimatur, expulſos agris finitimos cedere, neq; quemquam propè audere conſiſtere* Contraria cultis populis tenenda eſt ratio, vt agri vndique colendi quærantur.

Vaſtati agri lau barbarorum vrbium.

§. 8. Quid fecerit priorum induſtria facile conſpicimus, & fruimur Cæſar libr. 3. de Belgis noſtris ita loquitur: *Vbi Oceano, inquit, appropinquat (Rhenus) in plures diffluit partes, multis, ingentibusq; inſulis effectis: quarum pars magna à feris barbarisq; nationibus incolitur, ex quibus ſunt, qui piſcibus, atq; ouis auium viuere exiſtimantur.* At nunc toto orbe terrarum locum cultiorem an inuenire poſsis? Cultura hoc fecit. Olim tota ditio Fuldenſis ſaltus erat, iam nulli Germaniæ parti, excepta Rhenana & Iſtriana, cedit.

Belga olim fera natio.

Victus olim in Belgio Germaniaque miſerrimus, nec alius eſſe poſſe putabatur; Tac. de German. *In omni domo nudi ac ſordidi in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt: ſua quemque mater vberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegãtur. Dominum ac ſeruum nullis educationis delicijs agnoſcas. Inter eadem pecora, in eadem humo degunt. Eſt tegmen omnibus. ſagum, fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertum, cetera intecti totos dies iuxta focum atq; ignem agunt. Peucinorum, Venedorumque, & Fennorum nationes Germanis, an Sarmatis adſcribam dubito: quamquam Peucini, quos quidam Baſtarnos vocant, ſermone, cultu, ſede, ac domicilijs, vt Germani agunt, ſordes omnium ac torpor, Procerum connubijs mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur.* Et mox: *Fennis mira feritas, fœda paupertas, non arma, non equi, non penates: victui herba, veſtitui, pelles, cubile humus.*

Victus & ſordes Germanorum veterum.

Domus vix vllæ, ſpecus, & antra fuerunt. Tacitus. *Suam quiſq; domum ſpatio circumdat ſiue aduerſus caſus ignis remedium, ſiue inſcitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos, aut tegularum vſus: materia ad omnia vtuntur informi, & citra ſpeciem aut delectationem. Quædam loca diligentius illinunt, terra ita pura, ac ſplendente, vt picturam, ac lineamenta colorum imitetur. Solent & ſubterraneos ſpecus aperire, eoſq; multo inſuper fimo onerare, ſuffragium hyemi, & receptaculum frugibus.*

Domus germanorum.

Et Seneca: *Germani, inquit, errant incertis ſedibus; ſunt apud eos perpetuæ hyemes. ſolum infœcundũ, nullæ ædes, venationibus viuunt: vbicunq; nox feſſos laboribus deprehendit, cubant ſub frondibus, aut in ſpeluncis foueisve: non habent domos, ſed caſas folijs & culmis contectas. incolæ circumaguntur chorizantium more in congelato mari, victitantes carne ferina, gens nuda, & pellibus ſolum ferarum veſtita, & proptereà vilis deſpectaq; ab omnibus.*

Germani deſpecti.

Manſerunt hæc vſque ad Chriſtiana tempora, Carolum, Bonifacium, donec cultura oſtenderet, omne ſolum eſſe fertile. Hæc idcircò attuli, vt dicamus adhuc loca ſupereſſe culturæ. Nam quemadmodum olim infrugifera loca illa putabantur, quæ nunc cultiſsima, fertiliſsimaq; ſunt; ita nunc quoque inſignes agri ſunt, quos aratra nondum violarunt; paludes ſunt, quas ſiccari poſſe multorum induſtria docuit.

§. 9. Agros non modo tempeſtas, & bellum, ſed maxime onera ciuica faciunt ſteriles, quibuſdam in locis depaſcuntur eos greges ceruorum, in alijs miles amicus, ſed concuſſor, in plurimis & tributa. Ita vt colere non libeat. Imò ipſi tributorum magnitudine compulſi ſterilitatẽ mentiuntur, vt exactores euitent; ita factum colligimus ex lege Grat. Valent. Theod. aaa. c.11.t.57. *Quiſquis vitem ſucciderit, aut feracium ramorum fœtus vitiauerit, quo declinet fidem cenſuum & mentiatur callida paupertatis ingenium: mox detectus competenti indignationi ſubijciatur illo videlicet oui-tante calumniam, qui forte deregitur. Laboraſſe pro copia, ac pro reparandis agrorum fœtibus, non ſterilitatem aut inopiam procuraſſe. Datum Prid. Non. Ian. Conſtantinop. Eucherio & Syagrio Coſſ.*

Tributa faciunt agros ſteriles.

Timore tributorum ſterilitatem efficiunt.

Quæ enim cura fuerit agrorum, ſi melior putatur ſterilitas, quam crudelitas lauernionum; malo, ſed ſpecioſo iure graſſantium? Hinc leg. Qui grauatos, & l. Peręquatores, benigne ſuccurritur miſeris. Bellis ciuilibus magna etiam cura agricolarum habita, ſed poſteriora tempora omnia in peius vertére.

§. 10. Reuocanda lex antiqua de pace agricolarum, quam Cyro tribuit Xenophon libr 5. *Cumque cogitaſſet fore vt qui ad ſe defecerant, quoniam eſſent Babyloni finitimi, malo afficerentur, niſi*

Bello agricola immuni.

ipſe

ipſe adeſſet ſemper: Ita vt quoſcunq́; ex hoſtibus miſſos faciebat, ijs iuſſit Aſſyriæ dicerent, & ipſe caduceatorem ad eum hæc dicturum miſit, ſe paratum eſſe ſinere agricolas terram colere, nullaq́; iniuria afficere. Sic etiam ille vellet agrum colere agricolas eorum, qui ad ſe defecerant. Quanquam tu, inquit, ſi etiam poſſis prohibere, paucos quoſdam prohibeas: (parum enim eſt agri eorum, qui ad me defecerunt) at ego multam tibi regionem coli permittam. Quod autem ad perceptionem fructus attinet, ſiquidem bellum fuerit, ille fructum percipiet, qui ſuperior fuerit: Sin pax erit, perſpicuum eſt te percepturum. Quod ſi aut ex militibus meis arma inferant tibi, aut ex tuis mihi, de ijs vtriq́; pro virili vltionem capiemus. Hæc vbi caduceatori iuſſiſſet, eum miſit. At Aſſyrij his omnibus auditis ſuadebant Regi, vt hæc concederet, & quam minimum belli relinqueret. Et Aſſyrius ſiue à ſuis perſuaſus, ſiue quod ipſe ita vellet, hæc conceſſit: ac fœdera percuſſa ſunt, vt terram colentibus pax eſſet, armatis vero bellum.

Hoc quoque conſilio, ſaltem publico, imitati ſunt Belgæ; multi enim agricolarum, qui in finibus erant, partis vtriuſque protectionem habuerunt, ſed conſilio publico; nam vtroque à milite damna paſsi ſunt. Quin iam ante Cyrum ea humanitate vſi ſunt reges, Nabuzardan Præfectus Babylonij Regis vinitores & agricolas reliquit, Indorum etiam eam fuiſſe conſuetudinem auctor eſt Arianus l. 5. de reb. Alexandri Diodor. Sic. lib. 2. c. 10. Sunt enim tam victori quam victo neceſſaria opera agricolarum. Hoc igitur genus hominum, nunc omnium primo prædis obijcitur. Quocirca ad belli rumurem annonæ caritas creſcit. Agricolæ neceſsitate compulſi, ipſi quoque belligerantur, aut ad latrocinia ſeſe conuertunt.

Defendere agricolas, eſt paſcere ciuitatem.

§. 11. Magnæ quoque fuerit prudentiæ agricolas immunes conſeruare ab aulicorum, nobilium, potentium, rabularum iniurijs, illæ enim efficiunt, vt nec agrum colant diligenter, nec de augendâ re cogitent, vt ille dum

Nec ſpes libertatis erat, nec curà peculi.

Nec igitur dominos plures ſentiant in villulis ſuis, nec rure in vrbem extrahantur. Eorum etiam ſimplicitati conſulatur, dum ingratis vrbibus neceſſaria inſeruint, ita conſtituerunt Clemens V. & Pius V. qui vectigalia exigi ab agricolis annonam importantibus vetuit. Hinc illa præclara; ne bouem aratorem pignori accipere liceat, ne pro repreſſalijs liceat agricolas moleſtari. Olim potentes vrbani onera in ruſticos deriuabant, quod vetuit Imperator Conſtantinus c. 11. tit. 57. *Quoniam tabulary ciuitatum per colluſionem potentiorum ſarcinam ad inferiores transferunt: iubemus, vt quiſquis grauatum ſe probauerit, ſuam tantum priſtinam poſſeſsionem cognoſcat. Datum 15. Kal. Febr. Romæ Conſtantino A. III. & Licinio Coſ.*

A militum etiam moleſtia vindicantur c. 11. t. 60. *Prata prouincialium noſtrorum, & præcipuè rei priuatæ noſtræ, perniçioſum vel periculoſum eſt militum moleſtia fatigari. ideoq́; lege ad ampliſsimam præfecturam promulgata, cenſemus, ne hoc deinceps vſurpetur. Super qua re vniuerſos quorum intereſt conuenire tua magnificentia non moretur, neq́; permittat poſſeſſores vel colonos pratorum gratia qualibet importunitate vexari. Dat. Non. Sept. Honorio X. & Theodoſ VI. AA. Coſ.*

§. 12. Sua vnumquemque non aliena colere valde expedit. Apud Romanos toties definitus eſt agri modus, quem vltra tenere nemo poſſet, ſemper tamen leges illæ violatæ, etiam ab ipſis legiſlatoribus; nam inde fit, vt opprimantur agricolæ, hinc poſtea pulſis agricolis ergaſtula omnium poſſeſsiones occupabant, inductaque in nobilem terram ſeruituti ſterilitas ſecuta, qualis nunc apud Turcas eſt. Tanta enim eſt in vaſtis terrarum fertilium ſpacijs ſterilitas, inopia colentium, vt bellum domi ſuſtinere nullo modò poſsit eorum Imperator. Quia enim Turcorum ſubditis perſuaſum eſt, omnia ſua eſſe propria Imperatoris, atque ille hoc iure vtitur, hinc agriculturâ deſtituitur terra, ideoque hominibus, hoc eſt, fundamento virium. Nam primo Europæi tyrannice habentur, & in maximâ deſperatione verſantur, nec ad rebellionem tyrannidi tantæ concitandum, quicquam deeſt, præter occaſionem; Imperium igitur hoc incultum eſt, & vaſtum, ſolitarium, debile. Prouerbio dicitur, vbi Ottomanni caballus figit pedem, *ibi nunquam herbas enaſci*. Cuius cauſſæ multæ ſunt, ſed præcipua, quod vel illi è fundis auferuntur, vel fundi ab ipſis, pro regnantium arbitrio.

§. 13. Agricultura ſimplicior eſt, & facilior paſtio; Facilimam vitam paſtores ducunt. Ariſtoteles Polit. lib. 1. c. 8. *Victus enim ab animantibus cicuribus ſine labore eis contingit & ceſſantibus. Cùm porrò neceſſe ſit pecoribus locum mutare propter paſcua, ipſi quoq́; vnà ſequi coguntur, veluti viua agriculturæ operam dantes. Alij ex venatione viuunt: Sed alij ex alia, exempli gratia Hi ex latrocinio, illi ex piſcatu, quicunq́; lacus, & paludes, & flumes, aut mare piſcationi opportunum accolunt: alij ex aucupio, aut præda ferarum beſtiarum. Pleriq́; autem homines è terra viuunt, & ex fructibus manſuetis* Hæc maximè curæ fuit Orientalibus, & regia planè, nunc contemptiſsima eſt; ſed Princeps addet dignitatem, ſiquidem facile, & ſine iniuria diteſcere cupiat.

§. 14. Quieti ruſticanæ conuenit, & ad ſecuritatem pertinet, vt in villis pagisque ſuos habeant iudices; nam multa inde commoda oriuntur; non coguntur in vrbes, non auocantur à labore, facilius litem componunt, breuiori compendio ius dicitur. Nec imperitia obijci poteſt, habent illi lites non intricatas, & leges paucas, ex quibus ſententiam dicunt, quod ſi res difficilior agitetur ad vicinas vrbes conſilij cauſâ mittitur. Iuſtum verò eſt, vt mercatorum cauſæ mercatoribus, ita ruſticorum ruſticis committi, & fabrorum fabris, modo à perito dirigantur, ne à communi iure recedant. Nam reuera multi nunc *διαιτηταὶ* concutiunt miſeros, auctoritate, minis magiſtratuum terrent. Id olim præſides, publicani, eorum familia, milites cum apertè in pacato ſolo prædari non poſſent, in more habebant, vt per calumniam opprimerent. Hæc cauſa olim Varianæ cladis, cum imperium eorum Germani accepiſſent, ſed mores ferre non poſſent; præcipuè verò in cauſidicos ſæuierunt; vnius linguam exciſam manu tenens Germanus *Eia vipera*, inquit, *etiam nunc ſibila.*

Ruſticanis domi ius dici debet.

Concuſſiones ruſticorum impediendæ.

§. 15. Optanda quidem eſſet omnium agrorum fœcunditas, ſed quia eam Deus dare iuſtâ cauſa noluit, arandus eſt & ager exſuccus. omnis Reſpublica ſibi talem deligeret, qualem lib. 7. cap. 5. Politic. deſcribit Ariſtoteles: *Similiter autem & de agri natura ſe res habet. Nam quod ad illud attinet; qualis eſſe debeat, nimirum omnes eum laudauerint, qui ſit rerum omnium copia refertus atque inſtructus, ſuique ipſe bonis contentus: talis autem ſit neceſſe eſt, qui ſit omnium rerum ferax. Omnibus*

Magnus, & fertilis ager optandus, ſed qui habetur arandus eſt.

enim rebus abundare, & nulla egere, hoc eſt, ſuis ipſum bonis contentum eſſe, omniumq; rerum copia refertum atq; inſtructum eſſe: multitudine autem, & magnitudine talis, vt qui in eo habitent, poſſint viuere ab omni opere vacantes liberaliter ſimul & temperanter.

Miſcendi agri fertiles, & infœcundi.

Sed rarus eiuſmodi eſt ager, *non omnis fert omnia tellus*, quædam valde pauca. Itaque iura, quæ agriculturam conſtituerunt, miſceri agros iuſſere, vt qui infœcundum faſtidiret, fertili priuaretur, ita de publicis agris leges; *Quiſquis* (c. 11. tit. 58.) *conductor fuerit inuentus poſſeſſor fundi fertilis, qui ex publico vel templorum iure deſcendit, huic ager iungatur inutilior, quod ſi contra id reluctandum exiſtimauerit, alius poſſeſſor ſit: eadem præſtatione quæratur: vel ſi voluntarius, qui ſit conductor non inuenimus, tunc ad poſſeſſores antiquos, id eſt, decuriones vel quoslibet alios loca iuris prædicti adiunctis inutilibus reuertantur, idoneis fideiuſſoribus præſtitis.*

Limitanei agri, omnino liberi fuere.

§. 16. Quin & illud ſagax antiquitas prouidit, vt muniro, & colere limites poſſet, ne inculti iacerent agri, ſed ſi eos milites colere vellent, immunes eſſe iuſſerunt, ita Theod & Valens AA. c. 11. t. 59. *Agros limitaneos vniuerſos cum paludibus omniq; iure quos ex priſca diſpoſitione limitanei milites ab omni munere vacuos ipſi curare pro ſuo compendio atq; arare conſueuerant: & ſi in præſenti coluntur, ab his firmiter ac ſine vllo concuſſionis grauamine detineri: & ſi ab alijs poſſidentur (cuiuslibet ſpacij temporis præſcriptione ceſſante) ab vniuerſis detentoribus vindicandos, eiſdem militibus ſine vllo prorſus (ſicut antiquitus ſtatutum eſt) collationis onere volumus adſignari: in hos etiam contra eos, qui præceptionibus noſtris obuiam venire tentauerint, proſcriptionis pœna valitura. Nam ſi quis fortè (quod minimè audere debuerat) emptionis titulo, memoratis iuris poſſideat prædia: competens ei actio contra venditorem intacta ſeruabitur.*

Milites veterani, noui coloni.

Imitare animoſe Princeps, firmabis opes, & regnum; Ecce gentium Domini per militem agros limitaneos, hoſtium excurſibus obnoxios colebant, nec tum pudebat Veteranos arationis, qui pro extremo præmio agros exſpectabant, qui nouerant maximos Imperatores poſt trabeam, ad ſtiuam triumphalem rediſſe. Denique hoc age, vt vbique tuus ager, tuum pecus videatur. Miror Romanam induſtriam. Auguſti imperio, C. Aſinio Gallo, C. Marcio Cenſorino Coſs. C. Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento edixit, Plinius lib. 33. cap. 10. Quantuis multa ciuili bello perdidiſſet, tamen relinquere ſeruorum 4116. iuga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris, ducenta quinquaginta millia, in numerato ſexcenties decies quinquies centena Philippicorum millia, computatione Lipſiana. Hæc priuatus, & bellum paſſus. Cur non Princeps, ſi omnes occaſiones inquirat, idem poterit?

Iuga boum tria millia.

Ad Agriculturam refero piſcinas, ſaltus, omniaque quæ terra & aqua proueniunt. Quorum fructus ſi Princeps ſequatur, nihil opus fuerit, quotidie noua vectigalia, noua tributa imponere. Terra ipſa latis fœcunda fuerit ad dignitatem tuendam, hoſtemque arcendum. Quod ſi Turca, qui tantum terræ deſertæ & fertilis poſſidet, vel milleſimam aliquam partem in Græcia, in Aſia, Palæſtina feriò colendam ſuſciperet, facile tantos greges, quantos Ioſaphat, Ezechias, Ioſias, in ſumptum exercitus alere poſſet, ſed noluit Deus tantæ ſæuitiæ addere prudentiam politicam, ne viribus ſuis totum orbem occuparet.

Turca ſi fertiles agros coleret, orbem totum occupare poſſet.

CAPVT XII.

Principi foſſilium rerum precia conquirenda eſſe.

§. 1. GErmanis noſtris *argentum, & aurum propitij, an irati Dij negauerint*, dubitat Tacitus; ſane nunc quam plurimum auri, argenti, gemmarum poſſident Multi etiam laborem improbum, τῶν μεταλλευτῶν, metalla exquirentium valde reprehendunt, *aurum irrepertum*, aiunt, *melius ſitum*, dolent cum

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Plinius libro trigeſimo idem ſtudium, quod docet, inſectatur, *Metalla nunc, ipſaque opes, & rerum precia dicentur, tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitijs foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi delicijs gemmas, & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædeſque Perſequimur omnes eius fibras, viuimusq; ſuper excauatam, mirantes dehiſcere aliquando, aut intremiſcere illam, ceu verò non hac etiam indignatione ſacræ parentis exprimi poſſit. Imus in viſcera eius, & in ſede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilique, qua quà calcatur. Inter hæc minimum remediorum gratia ſcrutamur. Quoto enim cuique fodiendi cauſſa medicina eſt? Quanquam & hæc ſumma ſui parte tribuit, vt minime parca, facilisque in omnibus quæ proſunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demerſit, illa quæ non naſcuntur: vt repente inens & inane euolans reputet, quæ deinde futura ſit finis, ſeculis omnibus exhauriendi eam, quouſq; penetret auaritia. Quam innocens, quam beata, imò verò & delicata eſſet vita, ſi nihil aliud, quàm ſupra terras, concupiſceret, breuiterque, niſi quod ſecum eſt! Eruitur aurum & chryſocolla iuxtà, vt pretioſior videatur nomen ex auro cuſtodiens. Parum enim erat vnam vitæ inueniſſe peſtem, niſi in precio eſſet, aut etiam ſanies. Quærebat argentum auaritia: boni conſuluit interim inueniſſe minium, rubentiq; terra excogitauit vſum. Heu prodigioſa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Acceſſit ars picturæ, & aurum argentumque cælando cariùs fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obſcœnitates libere. Abiecta deinde ſunt hæc & ſordere cœpere: & auri argentique nimium fuit. Murrhina & cryſtallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere, quod poſſet ſtatim totum perire. Nec hoc fuit ſatis, turba gemmarum potamus, & Smaragdis teximus calices: ac temulentiæ cauſa tenere Indiam iuuat: & aurum iam acceſſio eſt.*

Metalla ſcrutari opus eſt principi.

Opum abuſus eſt, ſed non niſi opibus defendi Reſpubl. poteſt.

§. 2. Hæc omnia auaritiæ ſunt conuitia, non facultatum, vt initio dixi; Deus enim hæc quoque donauit in vſum humani generis, quod abundare, & ſplendere voluit; nec alio modo ſubterraneæ diuitiæ vituperantur, quam ea, quæ foras ipſa producit, vinum, & fruges, animalium deliciæ, formarum venuſtas, his enim omnibus ſtultitia abutitur. Metallorum itaq; opes ſapiens Princeps inquiret, & ea Rempublicam iuuabit. *Aurum per bella quærere, nefas eſt, per maria, periculum; per falſitates opprobrium, in ſuâ verò natura, iuſtitia*, vt monet Caſsiodorus. Ratio triplex eius inueniendi. Apud nos, inquit Plinius libro 30. cap. 4. tribus modis; *Fluminum ramentis,*

Vitia vituperantur, non facultates.

Tribus modis aurum quæritur.

vt

vt in Tago Hiſpania, Pado Italia, Hebro Thracia, Pactolo Aſia, Gange India; alio modo ſcrobibus puteorum effoditur, aut ruina montium. In fluminibus licet præſtantiſsimum dicatur, & abſolutiſsimum curſu ipſo trituque perpolitum, non tamen iam amplius inuenitur, aut potius non quæritur.

Cum verò ex metallis, gemmis, marmoribus, omnibus metallicis, & ſanie metallorum ingentes vtilitates oriantur, non ſunt negligendæ, ſed tanquam Reipublicę data beneficia cum gratiarum actione vſurpanda. Quod ſi iam olim venæ comparuerint, inueſtigandæ porrò; de nouis quoque ſedulo cogitandum. Neque exiſtimandum ita, Deum diſpenſaſſe, vt veteres omnia eruerint; Immenſę diuitię latent abditæ ſub montium molibus, aliæ profundis, aliæ penè in propatulo. Tanta eſt eorum varietas, vt certare videatur cum illis, quæ enaſcuntur. In ſummâ tellure Principatu Neronis in Dalmatiâ inuentum eſt aurum, ſingulis diebus, etiam quinquaginta libras fundens, cum iam inuentum in ſummo ceſpite, ait Plinius.

Aurum in ſummo ceſpite.

§. 3. Statuendum omninò plurimas eſſe paſſim venas metallorum per Europam, & Aſiam, quæ negliguntur, cuius ſignum eſt fluuiorum arenæ aureæ, quæ indicant vicinas ripas abundare auro. Neque vllum Principem arbitror eſſe, qui non eas diuitias habeat, ſed deeſſe induſtriam ſcrutandi. non affirmo vbique aurum eſſe, ſed ſpeciem aliquam metallicarum, ſeu foſsilium rerum. Aurum, argentum, electrum, æs, ferrum, ſtannum, plumbum, argentum viuum, ſandaracham, minium, cadmiam, alumen, ſulphur, bitumen, terram Samiam, Eretriam, Eliam, Selinuſiam, Pignitidem, Ampelitidem, Cimoliam, Sardam, Vmbricam, tot lapidum genera. Nam quotidie noua huiuſmodi inueniuntur, quod ſignum eſt eſſe. Priſcis temporibus nihil horum erât in hac noſtra Septentrionali Europa, nunc pluribus locis plurima ſunt; quia olim aliæ erant curæ mortalium, nunc illa quæruntur. Tacitus; Argentum negat eſſe in Germania, at nunc inuenitur, & hoc, & aurum.

Omnibus in terris aliqua metallica inueſſe.

Nulla pars Germaniæ eſt, in qua non aliqua effodiantur; In Comitatu Tirolenſi, Buhemia, Saxonia, Pannonia, Tranſyluaniâ, Polonia, Haſſia, Eiflia, dotes illę ſunt. Imò in ipſâ Norvvegiâ ſub frigore arctoo propè Kingaricham argenti venæ ſunt, & in Suundhalangio cupri abundantia; In Suecia qooque montes auri, argenti, æris, plumbi numerantur, ſub gradu 62. Ipſa Britannia ſtannum argenti propè æmulum gignit. Electrum mittit Boruſsia, Gemmas Herciniæ ſaltus. Cauſſa cur minus in hoc genere elaboretur, eſt vel mutatio dominorum, & gubernantium, vel bella, vel ſanè ſumptuum magnitudo; hinc priuatorum vix opus eſt, olim publicani conducebant, plures ſimul, & diuites. Rarus iam in Hiſpania foſſor auri eſt, quia noua Hiſpania, & Peruuia, fertilior eſt; negare tamen non poſſumus in Hiſpania metallicos eſſe montes, cum Scriptura, & experientia id oſtenderit; propè Carthaginem nouam quadraginta non minus hominum millia perpetuo in opere verſata ſunt, vt auctor eſt Polybius; quis credat vicinos montes aurum non habere? aut Carthaginenſes penitus exhauſtos?

Locis borridis metalla non deſunt.

Cur minor metallis ſit cura.

Nullum tamen Principem plures metallorum fodinas habere arbitror, quam Turcarum Imperatorem, qui cum tamen ſit auri ſitientiſsimus, eo bono non vtitur, & penuriâ peritorum, & Dei prouidentia, ne tantis opibus contra reliquias Chriſtianorum inſtruatur. Deuteron. 8. 9. Deus promittit terram cuius lapides ferrum ſunt, & de montibus eius metalla fodiuntur. Copiam magnam indicat, cum dicit אבניה ברזל *lapides eius ferrum*; quaſi ferri ſit ea copia, quæ lapidum, & hoc mirum cum ſit, eadem eſt ratio argenti, vt ſupra dixi. Aeris quoque multitudinem ſignificat, cum ait תחצב excides, quaſi inſtar ſaxorum æs excidatur de montibus. Auri verò abundantiam fuiſſe oſtendit Deut. 1. 1. *Hæc ſunt verba, quæ locutus eſt Moyſes ad omnem Iſrael trans Iordanem, in ſolitudine campeſtri, contra mare rubrum inter Pharan, & Tophel, & Laban & Haſeroth, vbi auri eſt plurimum.* Vbi noſter, & Chaldęus ודי זהב vertunt abundantiam, ſeu ſufficientiam auri, LXX. καὶ καταχρύσεα, vel vt alij, καὶ κατὰ χρύσεα ad aurifodinas, ſiue quis verè intelligat eſſe ſufficientiam auri, ſiue autem loci nomen, parum effecerit contra id quod dixi, nam ſi nomen eſt loco, inditum eſt ab auri copia, ſiue Scriptura dicit aurum eſſe plurimum, conuincimus metallorum eſſe multitudinem. Eſt in eo tractu vrbs, de qua Geneſ. 36. verſic. 39. מי - זהב aquę aureæ, quanquam poteſt eſſe nomen fœminæ. Et 33. v. 25. *Ferrum & æs calceamentum eius* dicitur ſeu ὑπόδημα, quod interpretantur æris & ferri fodinas, quaſi dicat, ferrum & æs calcatio tua, hoc eſt, ſub pedibus tuis vbique fodinæ ferri, & æris, hinc Sarepta Sidoniorum a שרף conflando dicta eſt.

Paleſtina metallis diues.

Sed ad καταχρύσεα redeamus, de quibus Chriſtianus Adrichomius ita habet in Theatro terræ Sanctæ de Pharam Numer. 16. *Aurifodina Hebraicè Dizahab; Græcè catachryſea dicta; vbi auri eſt plurimum. Sunt autem montes aurifertiles in deſerto, itinere vndecim dierum de Oreb, iuxta quos Moyſes Deuteronomium ſcripſiſſe perhibetur: Sed & metalli æris, quod noſtro tempore corruit, monteſq́; venarum auri plenos olim fuiſſe vicinos exiſtimant. Deuteronom.* 1. Hieronym. in loc. Hebr. & Epiſt. ad Fabiolam manſ. 42.

De Arabia quoque conſtat auri ditiſsimam eſſe *Auri quoq́;*, ait Adrichomius in Manaſſe, Numer. 12. *& argenti venis ac glebis vſque adeo ſcatet, vt omnis pene gentis huius ſuppellex, alia auro, alia argento ſplendeat. Vendunt & aurum finitimis triplo æris precio, argentum duplo, ac quondam, vt Ezechiel nos docet in Tyri mercatibus præſtantiſsimas aromatum, auri & pretioſorum lapidum merces preponere ſolebant, quæ hinc in vniuerſum mundum auehebantur. Precioſiſsimarum ſiquidem ac ſelectiſsimarum gemmarum, ſardonichum videlicet, adamantū, margaritarum, baccarum, aliorumq́; diuerſi coloris ac clarè ſplendentium lapidum felicis huius Arabia terra admodum ferax eſt. Nec terra tantum, ſed & quod adiacet ei, mare huiuſmodi lapidibus affluit. Nam hic oſtrea ſeu conchylia capiuntur, in quibus margaritæ naſcuntur, & matureſcunt. quæ quòd nullæ duæ indiſcretæ reperiantur, etiam vniones dicuntur. Quarum tam nobilis natura eſt, vt nullo æquari precio poſsit. Vnde de Cleopatra Aegypti Regina legitur, quòd hic inuentam margaritam ducentis & quinquaginta aureorum millibus redemerit.*

Arabia auro abundans.

Nunc tamen nec magna cura eſt opes illas emendi, nec poteſtas; nam latrocinijs, vaſtitate, timore tyrannidis omnia plena ſunt.

§. 4. Omni generi metallicarum rerum conuenit, vt adminiſtrentur quidem per homines idoneos, ſed laborum maxima pars à damna-

Metalla per damnatos eruenda.

tis ad opera perficiatur. Ita olim ſapienter à Romanis alijſque factum, nec peccatum eſt, niſi iniqua iudicis olim ſententia, qua Chriſtiani Epiſcopi, Sacerdotes, laici fideles ad metalla pro pietate damnabantur. Qui iure merito ita per flagitia meriti ſunt, huic pœnę ſubijciendi ſunt, & crebro mortis pœnam, in hanc commutari fas eſt. Aegyptij vt Pyramidum, deductionum Niliacarum barbara opera per damnatos, & captiuos effecerunt, ſic quoq; ad aurum eſtodiendum improbos deſtinabant. Diodorus libro 1. *Quorum Reges omnes criminis damnatos, item ex hoſtibus captos, ſiue qui Regem offendiſſet, ipſum & totam cognationem interdum, auro effodiendo deputabant: ſimul & facinorum pœnam ſumentes, ſimul & quæſtum vberem ex eorum labore capientes.*

Cauendum ne innocentes addicantur.

Non ignoro innocentes plurimos magna tyrannide attritos omnia dira ſubijſſe, ſed moneo Principem, vt vere reos verè innocentes, vel ad totam vitã velut pœnæ ſeruos, vel pro delictorũ menſurâ ad certum tempus in tenebras iſtas ableget, mirum enim eſt, quantũ exercitatio illa modeſtiam adiuuet, vbi omnis laſsitudo exigunda eſt è corpore. Nec difficilis cuſtodia, tum quia in ſpeluncis continentur, tum quia totum hoc genus ferratile eſt. Quid enim? Proſint Reipublicæ pœnæ eorum, quorum ſcelera obſuerunt. Nunc in carcere multi multos annos continentur publico ſumptu, truncantur auribus, publicè flagellantur, exilio multantur, interim cum vitæ ciuiliter degendæ copia denegetur, ad furta, latrociniaque iterum accinguntur. Nuſquam enim ob infamiam poſſunt conſiſtere. His tamen interponi alij tum præfecti, tum mercede conducti debent, vt fugiendi occaſio deſit. Multas miſerorum centurias hodie carceres continent, qui tam atrocia non admiſerunt, vt morte puniendi ſint.

Varia generu metallicorum.

§. 5. Hanc ad induſtriam omnia cætera, vt Chryſtallinas, vitriarias, lapidarias, aliaſque officinas reuoco, ſalinas enim aliaque nominare ſuperfluum eſt, cum iam acidularum quoque vſus lucrum adferre cœperit, & precio bibatur vnda. Salinas Ancus Marcius Romæ primum inſtituit; qui & ſex modiorum milla in congiario dedit populo. Plinius libro 30. c.7. Olim res rara difficiliſque, nunc in promptu. Sed tamen nuſquam quod meminerim ea copia, quæ in Italia, vbi Tarentinus lacus æſtiuis Solibus ſiccatur, & totus in ſalem abit.

CAPVT XIII.

Parſimoniam ſummum vectigal eſſe.

Parcè, & iudicio donandum.

§. 1. DE liberalitate Principis vbi differui, parſimoniam etiam commendaui, quæ eſt fons, & firmamentum liberalitatis. Eadem de re dicendum fuit, vbi de Oeconomia actum eſt. Nunc verò de eã agendum Parſimonia, quæ τῇ χρηματιστικῇ neceſſaria eſt, & munera iudicio, & moderate donat. Multi enim Principes largitionibus quibuſdam, quæ curâ, œconomiâ, agricolatione corraſerunt, omnia profundunt. Hos velim iſta ſecum perpendere: & recta ratione cuncta diſpenſare.

Largitiones accendunt, non minuunt [illegible] tiam.

§. 2. Hominum naturam accipiendi, habendique auidam conſiderent, atque id certo ſtatuant, nunquam futurum, vt dona auaritiæ ſatisfaciant. Oraculum eſt Ariſtotelis lib. 2. Pol. cap. 7. *Præterea inexplebile quiddam eſt hominum improbitas. At primum ſatis habent duos obulos duntaxat accipere: vbi autem hoc patrium & auitum fuerit, ſemper eo amplius deſiderant, donec in immenſum progreßi fuerint. Infinita enim & immenſa eſt cupiditatis natura: ad quam explēdam pleriq; homines omne ſtudium atque adeò omnes vitæ rationes conferunt.*

Prodigus plurimos dando offendit.

§. 3. Nullum quidem Principem ſatis videri liberalem aſſentatoribus, ſed nullum æque offendere, atque eum qui prodigus eſt, qui vt aiunt, clauſis dat oculis, nec merita accipientium, nec dignitatem põderat. Nam qui indignus eſt beneficio, etiam ingratus eſt. Et digniores qui paria, aut minora acceperunt, iniuria ſe affectos putant.

Ingentia promiſſa Galbæ.

§. 4. Prodigos plerumque male periſſe. Galba aulicis & prætorianis ingentia promiſit, ſeque & plures perdidit. Prudenter Plutarchus, *Promiſitq; eius rei gratia aulicis, & prætorijs (vt vocant) militibus viritim denarios ſepties mille, ijs qui in prouincijs militabãt, MCCL. quam pecuniam niſi pluribus quam Nero maleficijs totum humanum genus affeciſſet, nullo modo comparare poterat. Ea promiſſio primum Neronem, mox Galbam perdidit: quorum alterum ſpe accipiendi prodiderunt, alterum quod non pendebat, necauerunt: at poſtea quærentes cum qui tantundem daret, priuſquam voto potirentur, inter defectiones & proditiones perierunt ipſi.*

Improborum mulctis, bonos ditet.

§. 5. Si quid liberaliter donare velit, id potius eripiat iniquis, indignis, verbi gratia, Iudæis, fœneratoribus, ſimilibuſque Chriſtianis, multas improbis extortas det benè meritis, ſic enim non modo præmia, ſed pœnæ etiam erunt, & exempla colendæ virtutis. Præclare Galba, vt refert Plutarchus: *Munera, quæ Nero ſcenicis, & Xyſticis dederat exigi ſeuere, decimâ tantum ijs parte relictâ, iuſſit.* Hoc ſi in pleriſque Neronianis largitionibus feciſſet, pecuniam magno exercitu alendo colligere poterat.

Salomon prodigus, & exactor.

§. 6. Dixi multos Principum hac in parte delinquere; nec mirum: Salomon ipſe, Regum ditiſſimus, *qui præbuit argentum ſicut lapides in Ieruſalem*; poſtquam iam ſenex deprauatus eſt per mulieres, hac ſola re prouinciam afflixit. Habebat Reginas ſeptingentas, & concubinas trecentas; quas largitiones fuiſſe dicemus, vt ſeptingentas Reginas ornaret? aula, reditu annuo inſtrueret? templa illis extrueret? Hinc merito illæ querelæ, 3. Reg. 12. 4. *Pater tuus duriſſimum iugum poſuit ſuper nos.* Nam ad ſeptingentas Reginarum luxuriantium aulas nullæ opes ſatis eſſe potuerunt, itaque quæ peſsime impendit, iniurioſe extorſit; ſolent aurum iſta ſe mutuo comitari, malè partum eſſe, & male expendi.

Romani flagitioſiſſime pecuniam profuderunt.

§. 7. Hoc quoque in Romana Republica factum. Nam vt cætera politice conſtituta fuerint, certè flagitioſiſsime opes tanti imperij ſunt expenſæ. Agit hac de re Iuſtus libro ſecundo de magnitudine Romana, cap. 10. & ſequentibus. Diuidit ſumptus in neceſſarios, & arbitrarios Neceſſarij in militem, & magiſtratus. Piſoni centies octogeſies in Macedoniam eunti datum nomine Valarij. Centies HS. ſunt 250000. Philippicorum. Populo prius minore precio, deinde lege Clodiana gratis frumentum eſt datum, ex quo magna labes in Republica. Accipientium fuere aliquando 320000. Ex AEgypto ſingulis annis ducenties centena millia modiorum frumenti aduehebant; ex Africa duplum; ſexcenties igitur centena millia modiorum; in ſingulos dies centum ſexaginta quatuor mil-

lia

lia trecenti octoginta tres. Hi tanti ſumptus, quibus poterant maximi exercitus ali, in plebem ſubroſtrariam improbam, ſeditioſam, vt plurimum impendebantur, poterantque eo vel ſex decies centena millia ſuſtentari; Aurelianus & porcinam carnem diſtribuit, vt ait Vopiſcus, Seuerus oleum.

Largitiones deinde ſingulæ fuerunt, non admirandæ, ſed ſtupendæ, vt ait Lipſius. Suetonius refert, militibus Cæſarem ſingula interdum mancipia, & prædia viritim dediſſe. De mancipijs non miror vndecies centena millia. Tſpaſ illud interfecit, plures in ſeruitutem redegit. De prædijs multum eſt, ſed tamen ocioſorum bona ſuis attribuit; ſic in Senatum liberalis fuit. Suetonius: *Parte magnâ, Senatus gratuito, aut leui fœnore, obſtrictis ex reliqua quoque ordinum genere vel inuitatos, vel ſponte ad ſe commeantes, vberrima congiario proſequebatur.*

Largitiones ex iniuria.

Et *non minore ſtudio Reges atque prouincias per orbem terrarum illiciebat: alijs captiuorum millia dono offerens; alijs quò vellent, & quoties vellent, auxilia ſubmittens; ſuperq; Italiæ, Galliarumq; & Hiſpaniæ, Aſiæ quoq; & Græciæ potentiſſimas vrbes, præcipuis operibus exornans.*

Hæc ex præda, in Gallia enim fana, *templaq; Deûm donis referta, expilauit, vrbes diripuit, ſæpius ob prædam, quam ob delictum.*

Hinc L. Paulo Coſ. 1500. talenta data; id eſt, nongenta millia Philippicorum. Plus Curioni, vt refert Appianus; is ſexcenties HS. accepit, id eſt, Quindecies centena millia Philippicorum. In milites præter ſtipendia impendit bello ciuili quindecim milliones, vt probat Lipſius. Populo frumentanti denos frumenti modios, totidem olei libras, trecenos nummos, & centenos pro morâ; Erant autem in eo tempore, qui è publico paſcebantur trecenta viginti millia. Auguſtus vno donatiuo cum aduerſus Antonium arma paraſſet, iamque de ſumma rerum ageretur, centum quinquaginta milliones promiſit, vt computat Lipſius. Aliorum Imperatorum plures largitiones fuêre. Donationes illæ totum imperium euertebant, & integrarum nationum opes ad alios transferebant.

Similibus bellis, largitiones crenerunt.

Fuit imperium Romanum horribili illa beſtia, quæ eſt quarta apud Danielem, præfiguratum, illa dicitur *comedens, & comminuens, & reliqua pedibus conculcans.* Quod poſtremum ad ludos pertinet, abſumebat, comedebat, rapiendo vectigalia colligendo, colonias deducendo. Pedibus conculcabat; dum per laſciuiam, & luxum perdebat. In ludos ſcenicos, in circenſes, in gladiatores tanta pecunia impendebatur, qua defendi totum imperium poſſet.

Sumptus inutiles.

In ſcena quis apparatus? in Agamemnone 600. muli; Nero theatrum Pompei in vnum diem auro operuit, Cæſar apparatum ſcenæ fecit argenteum in funere patris, & nondum tunc Cæſar erat. Docet & Plinius libro trigeſimo tertio, paſsim in municipijs & colonijs fuiſſe ſcenas argenteas. Heliogabalus teſte Lampridio Circenſes exhibuit in Euripis vino plenis, & miror cum in meraco naues decurrerent, an vnius anni vinum ſuffecerit tanto furori. Adde deinde pleno fluitantia vela theatro, & Arabes nimbis Romæ inaduiſſe ſuis. Quin & miſſilia ſparſa, omnium rerum per omnes dies, ſingula quotidie millia auium, cuiuſque generis multiplex penus, teſſeræ, frumentariæ, veſtis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia iumenta, atque etiam manſuetæ feræ, nouiſsime naues, inſulæ, agri. His donationibus tàm cæcis, tàm noxijs, ne Oceanus quidem ſufficere poſſe videtur, & munera hæc capiebat improbiſsimus quiſque.

Sumptus etiam maximi imperij in ſolos gladiatores effundebantur, ducenta, aut trecenta millia fuiſſe arbitratur Lipſius. Ego plura omninò, ſi iungamus beſtiarios, & beſtias; & hæc propriè munera nominabant. Nunc cauſſam Romani ærarij toties exhauſti conſideremus. Primò emendi gladiatores plerique, deinde ſaginandi, 3. exercendi, 4. cuſtodiendi, 5. nobiliter armandi. Beſtiarum venationi, cuſtodiæ eſcis, centum millionum hominum alimenta deputo, Gordianus feras lybicas centum, vrſos vno die mille dedit, alij alia, Seuerus è naui ſolutili quadringentas feras. Statuamus enim decem millia ferarum ſemper alita, abſumunt illæ tantum quantum triginta millia hominum; ſingulis annis capta quina millia putemus; quod hominum millia in leonum, vrſorum, tigrium venatione occupata cenſebimus? non quæro, quot perierint, cum vel vnum leonem capere ſit arduum. Sed operoſius & periculoſius erat venationis opus, quod ſagittis, & venabulis feræ conficiendæ, non erant, ſed viuæ foſſis & retib. capiendæ, in naues imponendæ, per longa ſpacia Romam mittendæ, additis curatoribus, animalibusque manſuetis, quibus veſcerentur, vt in beſtiarum captiuam, alimentiſque expenſæ tantæ videantur factæ, quæ integro exercitui ſufficerent. Hinc publica ærarij paupertas, & ſæpius integrarum nationum opes exhauſtæ, ipſæ venditæ, ſed pecuniæ in largitiones, & munera effuſa.

In bellijs capiendis, alendis magna impenſa.

Parſimonia itaque non eget: Xenocrates Alexandri legatos afferentes quinquaginta talenta in academia tenui cœnula excepit, deinde cum rogarent altera die cui numerari pecuniam iuberet? Quid? ait ille, Ex cœnula heſterna non intellexiſtis me pecunia non egere.

Velociſsime ærarium implet parſimonia. Antonius pius inutiles homines abegit, idem fecit Alexander Seuerus, vt Lampridis, & Capitolinus teſtantur. Sequitur igitur Heliogabalus nihil melius eſſe, quam vt ſibi hæres iuſte eſſet.

CAPVT XIV.

Potentiam legibus ſumptuarijs mirabiliter augeri.

§. 1. Leges ſumptuarias appello, quibus ſumptuum moderatio præſcribitur; Quas ad tria capita reuoco, aliæ enim conuiuiorum modeſtiam præcipiunt, quas Cato cibarias appellabat, aliæ veſtium precia moderantur; aliæ ædificationes & familiam regunt. His legibus non modo parſimoniæ vtiliſsimam partem, ſed ſalutem etiam Reipublicæ contineri arbitror. Si enim ſibi ſuiſque Princeps leges figat, eaſque ſequatur ſubditi, neceſſe eſt ex omnium parſimonia, & frugalitate, publice vbertatem, diuitiaſque naſci, minus contentionum, ſcelerumque eſſe, quæ ex prodigalitate plurima oriuntur, dum per iniuriam quæritur, quod per laſciuiam effundatur. Legibus deinde illis pax, & tranquillitas, ordinum diſtinctio, decorumque conſeruatur, & maleſuada paupertas auertitur. Nam reuera ſumptu nimium plerique prodeunt, & ſeſe ipſi in extremam neceſsitatem conijciunt. Magnæ olim prouidentiæ fuit, cum ſumptus definirent;

Sumptuaria leges variæ.

Publica vbertas ex parſimonia naſcitur.

rent. Numa alioqui ſuperſtitioſiſsimus legem tulit: *Vino rogum ne ſpargito*; ne ſumptu Dij potius, quam animo colerentur. Cum enim ſemper luxuria agnoſceret, nec modum inueniret, legum repagulis opus fuit, quibus intra metas, atque orbitam continerentur.

Inter querelas de paupertate, creſcit luxuria.

§. 2. Humani generis maleuolentiſsimas querelas optimo iure miraremur, niſi iam viſitatæ eſſent. Quicquid ita meritis aduerſi euenit, tempora Magiſtratus, Deum aliquando, demum omnia potius quàm ſua quiſque vitia accuſat; ſi rubigo ſegetem exuſsit, ſi prata aruerunt, ſi pruina pampinos decuſsit, ſi miles pecora auertit, ſi tributa Princeps indixit, omnia querulosis, acerbis, triſtibus, & interdum ſeditioſis vocibus reſonant. Tempora eſſe grauia, omnia accidi, vitam vix eſſe vitabilem, ciuem nullum poſſe emergere, agricolas premi vndique, & vndique exhauriri, nobilitatem prope interitum eſſe.

Quibus tamen in terris tàm crebræ querimoniæ dictitantur, qui deprimi ſe, & exhauriri clamant? Illi ipſi, qui ſuorum damnorum cauſſam ipſi adferunt. Res ipſa loquitur, exempla centena hac ipſa hora oſtendam. Agricola, cuius auus inemptis dapibus menſam priuatam, conuiuia, nuptias inſtruebat, non iam bubula, agnina, vitulina, anſerina, gallinaceâ contentus eſt, piſces peregrinos, exotica vina, fructus Italicos, Hiſpanicos, aromatum omnium conditur as, adulteriaque congerit, & ruſtica corda, inſueta deliciarum, aratrum cum ipſa gleba abſumere docet.

Cauſa paupertatis.

Ciues qui manu victum quæritant, conuiuijs indulgent, nihil rerum precioſarum, quas in diuitum, & nobilium menſis viderunt, omittunt, nuptiali conuiuio æs alienum contrahunt, de quo liberi iam grandes fœnus exſoluere coguntur. De veſtibus quid dicam? Vicanorum filij opificesque, qui omnia ſua bona ſecum portant, diuitum nobiliumque habitum imitantur, & ſuperant.

Hæc autem magnam partem praua æmulatione faciunt, vt diuites videantur. Non adhuc inſaniam iſtam, vt meretur accuſare audeo, & quærere, cur ſimulanda opulentia ad egeſtatem properent, cum frugalitate rem parate poſsint? Nondum hoc ago, ſed impudentiam iſtorum retundo, qui de ſuis temporibus detrahunt, cum magna ſint ipſi labes temporum. Ruſticus, ciuis, ſartor, faber, queritur ob temporum difficultatem emergere ſe non poſſe. Idem tamen veſtitur vt nobilis, conuiuatur vt diues, ædificat vt Princeps, familiam alit quaſi Magiſtratus, neque animaduertit cauſſam eſſe paupertatis ex moribus acceptam.

Laudas præteritos, præſentes deſpicis, imò execraris annos, cauſſas paupertatis enumeras; ſed ruſticus ſericatus, annulatus, in domo picta, ad phaſianos, turdos, perdices, ad vina precioſa, ad teſtudinem & muſicam aulicam, forte & ebrius, querelas deponis. Non audio, niſi mores immutari, nulla tempora tàm felicia ſunt, vt talem faciant beatum, ne ipſa quidem felicitas ſeruare te poſſet. Reuerendiſsimus Princeps meus IOANNES SCHVVICKARDVS S. Sedis Moguntinæ Archiepiſcopus, Anno 1615. leges ſumptuarias edidit, cauſſasque præfatur; *Se iam aliquot annorum experientia didiciſſe, ſubditos ſuos in ſuperiori, & inferiori diœceſi, in oppidis, & pagis, præcipue in conuiuijs Baptiſmalibus, agapis patrinorum & nuptiali-*

Leges ſumptuaria Moguntinæ.

bus, expenſis magnis ſe grauari ea in re, nullum vllo poſtremas tenere, eos qui re tenui ſunt opulentiores æmulari, inde multos interdum ita premi, & ære alieno grauari, vt emergere non poſsint, nec debita obſequia Magiſtratus præſtare.

Ita plane eſt; certant inter ſe ſumptu, omnes vincuntur, grauiſsimè læditur, ſi quis ſuperauit; deinde deſperatis ſuis rebus, nec patriæ fidei ſunt, nec Magiſtratibus obſequuntur. Vetera ſunt illa vitia, & niſi ſeuera manus rectoris obſiſtat, excutiuntur. Sammonicus Seuerus de lege Fannia, eadem penè recenſet. *Fannia lex, inquit, ingenti omnium ordinum conſenſu peruenit ad populum, neque eam Prætores aut tribuni, vt pleraſque alias, ſed ex omni bonorum conſilio & ſententia ipſi Coſs. pertulêre, cum Reſpublica ex luxuria conuiuiorum maiora quam credi poteſt detrimenta pateretur. Siquidem eo res redierunt, vt gula illecti pleriq; ingenui pueri, pudicitiam, & libertatem ſuam venditarent, pleriq; ex plebe Romana vino madidi in Comitium venirent, & ebrij de Republica ſalute conſulerent.* Hæc Sammonicus.

Luxus Romanorum.

Noſtri etiam Principis lex omnibus plaudentibus lata eſt. Gaudebant frugales patresfamilias ſine dedecore & obloquijs apiciorum poſſe ſe eſſe ſobrios, & frugales, nec modo periculum profuſionis lege excuſſum, ſed neceſsitatem etiam parſimoniæ indictam. Nec tamen deſunt, qui contra tendant, in luxuria duntaxat diuites, in iuuanda Republica pauperes.

§. 3. Leges Moguntinæ ſumptum definientes, in numero conuiuarum, ferculorumque, in tempore, & muneribus deſcribendis conſiſtunt, quædam verò conuiuia prorſus tollunt. De his ita edicitur.

I. *In ſponſaliorum contractu, in pagis nullum conuiuium inſtituatur, qui verò contractus definiendo adfuerũt, tenuis illis ex pane, & vino refectio tribuatur. In vrbibus tamen, ſi opulentiores ſint ſponſus & ſponſa, ſumptu vtriuſque familiæ, conuiuæ decem, aut duodecim vocari poſſunt, ita tamen, vt vltra tres horas conuiuium non extendatur, pœna tranſgreſſoribus, decem libræ denariorum,* articulo quarto, §. tertio.

Sponſaliorum conuiuia ſublata.

II. Conuiuæ nuptiales ciuibus, & opificibus quinquaginta, Academicis, illis qui à conſilio, aut in iudicijs ſunt, quemadmodum & opulentis negociatoribus ſeptuaginta quatuor; Conſiliarijs aulicis, & iudicij aulici Aſſeſſoribus nonaginta quatuor permittuntur. articul. 4. §. 4. & 5. Muſta in ſingulas perſonas, quæ ſuperant numerum dicta eſt, quatuor libræ denariorum. In pagis verò etiam ditioribus quadraginta tantum, cæteris triginta permittuntur.

Numerus conuiuarum nuptialium.

III. Omnibus in hac lege diſpenſandi poteſtas aufertur, itaque à ſolo Principe illa peti debet, aut ipſo abſente ab eius locum tenente. §. 7. art. 4.

IV. Ratio ferculorum hunc in modum in baptiſmali conuiuio definitur. Primo. Qui primario aut mediocri loco ſunt, mittere puerperæ primo die baptiſmatis poterunt ientaculum, hoc eſt vini amphoram, & duos albos, aut tantundem ſimulaginei panis, idque vbi in vſu ſunt ientacula. Vbi moris non eſt ea ſumere, duas amphoras vini, & duos albos mittere licet, non tamen id licet opificibus, & mercenarijs; multa decem libræ denariorum tranſgreſſori irrogatur. artic. 3. §. 7.

Munuſcula baptiſmalia.

V. Si quiſpiam poſt Baptiſmum obſtetricẽ, aut alias quæ puerperio interfuerunt, inuitare volu-

Refectio poſt baptiſmum.

Voluerit, nihil illis niſi iuſculum cum carne, aſſaturâ, caſeo apponet, non liba, aliaue. Multa 6. libræ denariorum. Nec mulieres ſupra duos batzios in refectionem impendent.

Fercu'a nuptiarum

VI. Nuptiarum fercula iſta ſunt; Ciues, & opifices, quatuor tantum fercula proponent. Primo. Iuſculum, cum carne lixa, vel gallinâ. 2. Olus cum carne lixa, vel petaſone, vel farciminibus, pro ratione temporis. 3. Piſces. 4. Aſſatura, cui addi poterunt, vel grundelli, vel cancri, vel coagulum, vnum ex his, non plura; Medij ſtatus hominibus altera aſſatura permittitur, vt Academicis, diuitibus mercatoribus At Conſiliarijs & aulici iudicij Aſſeſſoribus, bina alia fercula. multa 10. libræ denariorum. Quod ſi magnæ dignitatis quiſpiam adſit, in ſola illius menſa pluſculum honoris ergo apponi poteſt. Ita tamen vt picta eduliorum ſimulachra penitus tollantur. artic. 4. §. 19.

VII. Baptiſmo finito nullum virorum conuiuium eſt. artic. 3. §. 10.

Ebrietas vitanda.

VIII. Tempus quoque definitum eſt, in pagis ſurgendum circa horam ſecundam à menſâ, in vrbibus horâ quartâ, aut quinta. non quod vrbicis plus indulgeatur, ſed quod tardiùs conſidere ſoleant. Omnes verò honeſte, compoſitè redire domum iubentur.

IX. Altera die iterum, ſed vndecimâ horâ conueniri poterit, ſed in pagis hora quarta pomeridiana, vt tamen omnia hora octaua finiantur. Interim nec pueri, nec alij non inuitati de familia adducantur, nec quidquam foras mittatur.

Munera patrinorum.

X. Munerum hæc ratio eſt. Ciues & opifices patrinis non niſi medium Philippicum; Academici, & ditiores integrum, vel florenum aureum, Conſiliarij aulici ducatum donare poterunt alia munuſcula penitùs omittantur, ſub pœna decem librarum denariorum. Si quis auratos, argenteoſque ſcyphos dederit, quadringentis libris denariorum multabitur.

Munera obſtetricis & æditui. Donaria patrinorum.

Obſtetrici honorarij loco duos albos, & æditui tantundem offerent. Diuites 4½ donare poterunt.

XI. Donaria ſeu ſtrenæ inter patrinos, octauam floreni partem non excedent, liba, cætera dulciaria omninò tolluntur, pœna 5. libr. denar.

XII. In confirmatione quoque munus non excedet tres Batzios, ſi libellum precum donare maluerint, is precium quinque, aut ſex batziorum non excedet, idque tantummodo primarijs concedetur.

XIII. In nuptijs nec induſia niſi parentibus; nec ſudaria niſi paranympho, proximiſque agnatis donentur. pœna 5. libr.

Munera nuptialia.

XIV. Conuiuæ precium ſtatutum non excedent, nec Adoleſcentes, & Virgines medium philippicum.

Par Coniugum mediocrium dalerum imperialem.

Digniores florenum aureum.

Prælati è ſecundario clero, & ſæculares in honoratis officijs ducatum. Qui plus dederit, 10. libris denariorum multabitur

XV. Valde opulentis permittitur, vt pro memoria ſcyphum argenteum donent, verum id ſolis parentibus, fratribus, & ſororibus, nulli alteri, ſub pœna 50. librarum denariorum.

Nuptiæ liberæ.

XVI. Liberæ nuptiæ, quibus nihil ſoluitur, penitus abrogantur; ſi tamen ex primarijs Conſiliarijs quiſpiam eas velit vſurpare, quinquaginta aut ſexaginta conuiuas tantum adhibebit, nec in publica domo, ſed priuata prandium inſtruet, nec munera, niſi à parentibus, fratribus, & proximis agnatis accipiet, qui ſecus fecerit, centum libris multabitur.

Officialium merces.

XVII. Inuitatori vbi ſex menſæ ſunt, floreni duo, vbi plures menſæ, floreni tres, nulla alia munuſcula dabuntur.

Muſicis duo floreni, qui ſi plus poſcant, decem florenis multa dicitur. Adoleſcentibus inſignia ne dentur, ſub pœna octo florenorum. Coco vbi ſex menſæ, quinque floreni, vbi decem, ſeptem floreni, lotricibus 3. alb. Verſanti veru 2. alb amplius petenti multa 4. librarum denariorum conſtituta eſt. Si orator, muſicus, cocus en precio ſeruire nolit, toto anno ad nuptias non adhibebitur, ſi in illis côtumacia appareat, etiam iure ciuium priuari poterunt, & vrbe proſcribi. Aedituo iuſculum cum particula carnis, & duabus vini amphoris donabitur. Eadem cibaria cum vna vini amphora tubicini, qui in turri excubat, dabuntur. Qui nuptiale vinum cellæ inferunt, præter ordinariam mercedem nihil accipient, vnam tantum amphoram donari illis licet; Vigilibus quoque non niſi duæ vini amphoræ, & duo panes dabuntur.

Sponſorum munera.

Denique inter ſponſum & ſponſam donaria, ſudaria, aliaque prohibentur precioſa. Ciues itaque & opifices, quinque: mediocres, octo: maioris dignitatis homines, decem florenos non excedent. Delinquentibus multa quadraginta libræ denar. dicta eſt.

§. 4. Atque illæ leges ſunt nuptiarum, quas ad alia conuiuia quoque extendi operæ precium fuerit. Atque ita maiores fecère.

Nam primo parſimoniam ciborum communium præſcripſerunt, precioſos & exoticos damnarunt. *Extant cenſoriæ leges*, inquit Plinius libro trigeſimo ſexto capite primo, *glandia in cœnis gliresq; & alia dictu minora apponi vetantes*. Et libro octauo capite quinquageſimo ſeptimo, *Mures cœnis ademptos*, ait, *quos cenſoria leges*, (Princeps M. Scaurus in conſulatu) *non alio modo cœnis ademere, quam conchylia, & ex alio orbe aduectas aues*. Quid autem? Vetuere tanquam delicias, quæ nunc velut ruſticani cibi faſtidio ſunt. Plinius libro octauo capite quinquageſimo primo de ſuibus agens. *Neque ex alio animali numeroſior materia ganeæ: quinquaginta prope ſapores, cum cæteris ſinguli. Hinc Cenſoriarum legum pagina, interdictaque cœnis abdomina, glandia, teſticuli, vulua, ſincipita, verrina, vt tamen Publij Mimorum Poetæ cœna poſtquã ſeruitutem exuerat, nulla memoretur ſine abdomine, etiam vocabulo ſuminis ab eo impoſito. Placuere autem & feri ſues. Iam Catonis Cenſorij orationes aprugnum exprobrãt callum. In tres tamen partes diuiſo, media ponebatur lumbus aprugnus appellatâ. Solidum aprum Romanorum primus in epulis appoſuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis Conſulatu legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei eſt. Et hoc Annales notarunt, horum ſcilicet ad emendationem morum quibus notata quidem cœna ſed in principio, bini terniq; pariter manduntur apri.*

Veterum temperantia.

Apri inde…

Gallinæ altiles vetitæ.

De Gallinis idem narrat libro decimo cap. quinquageſimo. *Gallinas ſaginare Deliaci cœpere: vnde peſtis exorta; opimas aues & ſuopte corpora vnctas deuorandi. Hoc primum antiquis cœnarum interdictis exceptum inuenio, iam lege C. Fannij Coſſ. XI. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volu-*

rum

crum poneretur, præter vnam gallinam, quæ non eſſet altilis. quod deinde caput tranſlatum, per omnes leges ambulauit. inuentumque diuerticulum eſt, in fraude earum gallinaceos quoque paſcendi lacte madidis cibis multò ita gratiores approbantur.

La parſimonia, Romanis regnantibus indicta eſt.

An hoc perſuadebis noſtro ſæculo poſt bellum Punicum, cum Italia, Sicilia, Hiſpania, Græcia, magna pars Aſiæ ſeruiret Romanis, tantam fuiſſe parſimoniam, vt ſancirent lege, *ne quid volucrum præter vnã Gallinam poneretur, quæ non eſſet altilis*? O dignos rerum dominos, qui latiſsime imperantes ne ruſticorum quidem noſtrorum delicias guſtauerunt. Legem fuiſſe obſeruatam idem oſtendit; *quia hoc caput per omnes leges ambulauit, quia gallinacei in locum earum ſubiecti ſunt.*

Quantum in diem inſumi liceret.

Quod Fanniæ legis mentionem facit Plinius, addita eſt illa legi Orchiæ, quæ numerum conuiuarum præſcripſit; Fannia enim ſumptus moderatur. Nam ludis Romanis, plebeis, & Saturnalibus, & quibuſdam alijs diebus in ſingulos dies centenos æris inſumi conceſsit, decemque alijs in ſingulis menſibus tricenos; cæteris autem omnibus diebus denos. Lex illa ingenti fauore omnium ordinum excepta eſt quia igitur aſſes centum permiſit, centuſsis vocata eſt à Lucilio.

Quantum verò lex permiſit, cum decem, aut centum aſſes permiſit? Minima res as eſt, *non aſſis te facio*, eſt in Prouerbio contemnentium. Minimus itaque nummus as eſt, cum de pecuniariâ re agitur numeratâ; Epicurus gloriabatur ſe aſſe non toto paſci. Metrodorum, qui nondum tantum profecerat, toto. Seneca Epiſtola decima octaua. Comedit autem, vt ipſe gloriatur, panem duntaxat, ὕδατι καὶ ἄρτῳ χρώμενος, *aqua & pane vtens*, Seneca indicat panem hordeaceum fuiſſe. *Non enim iucunda res eſt aqua, & polenta aut fruſtum hordeacei panis.* Epicurus μάζαν vocat, quam Plinius polentam. Fuiſſe hanc magnam parſimoniam oſtendit idem Seneca. Liberaliora ſunt alimenta carceris, ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſte paſcit, qui occiſurus eſt. Alimenta carceris erat libra farris in ſingulos dies.

Epicuri parſimonia.

Exiguum autem erat, vt eſt apud Saluſtium, *mortem prohibebat, ſed vires tamen eo ſeneſcebant.* Seneca: *exultabis dupundio ſatur.* Duos igitur aſſes ad ſatiandum pane ventrem impendebant. Hinc apparet ſeueritas legis Fanniæ, quæ die feſto non niſi centum aſſes permittit conuiuijs apponi, quæ ſumma incredibilis videtur; nam centum aſſes dalerum imperialem minus quinta eius parte efficiunt; faciunt enim nouandecim circiter batzios.

Conuiuia Romana.

Hoc precio die toto, duob. in cibum & potũ, tribus in condituram, non modo ciues, ſed Principes Senatus in ſummis Feſtis contenti eſſe iubebantur. Eo modo conuiuia reſtringere non poſſumus, ſed tamen quid factum ſit, noſſe expedit. Non ignoro eo tempore magnam fuiſſe rerum vtilitatem, ſed tamen quacunque æſtimatione magna eſt parſimonia, & ſeuera lex. Quinque enim conuiuas patriſamilias demus, vt ille ſextus ſit, vxor ſeptima, in panem quatuordecim aſſes computo, vt quiſque dupundio ſatur ſit, in vinum, quod illo tempore rarum erat, pulſis per bella vinitoribus, viginti octo aſſes, iã aſſes quadraginta duos habes. Nec minus tamen poteſt; Nam qui parciſsime hordeaceo pane ſaturabantur, aſſem inſumebant, & Seneca dupundium, hoc eſt duos aſſes requirit in conuiuio, vbi panis feſto concolor, è polline nitidus requirebatur, minus conſumi non potuit; Vinum etiam facile in duplum panis precium ſuperabat, nec ignorabant Romulidæ ebrietatem, ad Comitia enim ebrij veniebant Quirites, & ſuffragia dabant, qua ex re etiam concludo ebrietatem eo tempore admodum probroſam non fuiſſe, cum publica eſſet, & comitio ſe ingereret. Pro reliquo apparatu ſunt quinquaginta octo aſſes, quorum viginti nouem in prandij reliquum apparatum, totidem in cœnam impendendi.

Vitia cum inualuerint, probroſa non ſunt.

Quid verò decem aſſes vno die? Non ſunt duo batzij noſtrates. Quod ſi nunc ſimilis aliqua lex in vſu eſſet, quot millium cenſus annuos adferret? Neque tamen adeo ſeueram & aſtrictam probo, quia non facile obſeruatur.

Didius legem Fanniam ampliauit, vt ea Italici omnes tenerentur, deinde ſanxit, vt non modo qui prandia cœnaſue maiore ſumptu feciſſent, ſed etiam illi, qui ad eas vocati eſſent, pœnis legis tenerentur.

Licinius Craſſus, qui dictus eſt diues, ſumptuariam & ipſe legem tulit, non admodum diuerſam à Fannia. Hoc ab ea differt, quod Kalendis, Nonis, nundinis Romanis, cuique in dies ſingulos triginta duntaxat aſſes, edundi cauſſa conſumere liceret: cæteris verò diebus, qui excepti non eſſent, ne amplius apponeretur, quam carnis aridæ pondo tria, & ſalſamentorum pondo. Ea verò quæ ex terra, vite, arboreue nata eſſent promiſcuè largita eſt. Hæc ſummo ſtudio, conſenſuque recepta eſt, ſed mox à Sulla dictatore laxata, qui Kalendis, Idibus, nonis, ludis, & feſtis ſeſtertios tricenos in cœnam, cæteris diebus non amplius ternos. Secutus eſt Antius, ſed legi eius obſtinatio luxuriæ reſtitit.

Hinc apparet priſca temperantia.

Auguſtus corruptis moribus vtcunque luxuriam compeſcere aggreſſus eſt. Nam profeſtis diebus ducenti, Feſtis, vt Calendis, Nonis, Idibus, trecenti nuptijs & repotijs ſeſtertij mille permittuntur. Vide de hiſce Macrobium libr. 3. Saturn. cap. 17. Agell. libr. 2. cap. 24.

Poſt iſta luxuria inualuit, paupertas & interitus omnium ſecutus eſt, donec ablatum eſt ſceptrum, & ſobrietatem docuit neceſsitas. Id quod nobis quoque continget, niſi legibus perdendi licentia comprimatur. Nam ſi ea, quæ priuatorum menſis apponuntur ſpectemus, Metelli Pontificis cœnam facile æquabunt, de qua vt ſumptuoſa Macrob. libr. 3. Saturn. cap. 13.

Veſtium luxus.

§. 5. Altera pars legum ſumptuariarum eſt, vt veſtium luxus tollatur, qui nunc tantus eſt, vt diſcrimen ordinum omnium tollat, omnia miſceat. Ne verò paruam inſaniam putemus, aut paruum Reipublicæ detrimentum, vidi mercede laborantes & opifices toto anno ſedulos, genium ſuum defraudantes, vt nobiliter veſtiri poſſent. Iam pagus maiore ſumptu veſtitur, quam olim magna ciuitas. Dixi hac de re libro ſexto nonnihil, verum nunc Principem fortem requiro, qui paterne ſubditis prouideat, ne ſumptu excedant. Nam in parerga & veſtium ornatum multi milliones impenduntur, qui in res vtiles conferri poſſunt.

Superbia in veſtitu omnes pudet.

Duobus modis hoc conſequi Princeps poterit; Primo, ſi ipſe modeſte veſtiatur, & precia, varietatemque colorum, aliarumque rerum diſplicere demonſtret; cum enim aulici omnes placere Principi velint, multi etiam adulentur, abſque vllo præcepto aulam compoſitam, grauem, ſine veſtium inſolentia videbit, hac compoſita, ſi Nobiles alijque negociorum cauſſa eo veniant

pri-

primò verebuntur, cum animaduerterent, ſe omnibus cultiores, deinde in facetias, & irriſus aulicorum incurrent. Eſt enim viliſsima veſtium ſuperbia; quia muliebris, & in paruis rebus occupatam mentem oſtendit.

Veſtium luxus, creſcit æmulatione.

Hinc ſi adoleſcentem, aut virum curioſe & ſtudioſe componentem inopinus deprehendas, erubeſcunt; quaſi aliquid turpe commiſerint, & indecore virilem animum abiecerint, non minus, quam ſi nucibus ludere, aut equitare in arundine longâ inueniantur. Principem Satrapæ, & Prætores imitabuntur, & quos excedere ex ſubditis animaduertent, contemptu vindicabunt. Quis verò non erubeſcet cultior eſſe domino ſuo? Quis precioſis gemmis & annulis digitos grauatus in conuiuio ſplendere audebit, cum præſidis puras manus intelliget? Quanti verò hoc ſit, nemo ignorare poteſt, nunc enim opificum, mercenariorum, ruſticorum digitis tantum auri teritur, quantum ad magnos exercitus alendos ſatis eſt. Et hac in re æmulatio eſt pernicioſiſsima, celerrimeque malum in omnes tranſuolat.

Veſtium exceſſus, puniatur multa.

Altera ratio eſt facilis, & lucroſa; vt Princeps cuilibet ordini veſtium materiam, modumque præſcribat, legemque pœna graui ſanciat. Primo quidem, vt in legem committentes, pœnâ pecuniaria teneantur. Deinde, vt ſi cui ius annuli, aut byſsinæ veſtis tribuatur, certa pecuniæ ſumma eam poteſtatem redimat.

Vtrumque æquum eſt; nemo enim in legem committet; niſi diuitiarum ſuarum iactator, quo ipſo contemnetur ornatus, & fugietur à prudentibus. Duorum hinc commodorum alterutrum habebit. Vel vt ſuperbia iuuet ærarium, vel obedientia opulentet ciuitatem. Sit ſanè ciuitas, quæ centum animarum millia contineat, omnes precioſius, quàm pro ſtatu amiciuntur, & quidem in cunis, & inter vagitus faſtus exultat. In ſingulas perſonas decem florenos, quos præter honeſtatem impendunt, computo; nec minoris luxus ille conſtat, quamquam enim aliqui non delinquant, plerique tamen maiores ſummas perdunt, & centenos millenoſque nonnulli dilapidant; Ecce, ſi legibus ciuitas illa regeretur, iam millione integro ditior eſſet. Legibus igitur ſumptuarijs diſciplinam Princeps ſanciat.

Ingens reditus, eſt parſimonia.

§. 6. Imperatorum Romanorum magna fuit in vetandis precioſis veſtibus ſeueritas. Nam primo Valent. Valens, & Gratianus contexere eas priuatis vſibus noluerunt, cap. 11. tit. 8. *Auratas aut ſericas paragaudas auro intextas viriles priuatis vſibus contexere conficereque prohibemus, & in gynæciarÿs tantum noſtris fieri præcipimus.*

Aurata, & ſerica veſtes vetita.

Hinc tantum viriles ponit, nam Codex Theodoſianus etiam muliebres vetuit, quas, Iuſtinianus indulſit. Sed deinde mitigarunt eandem legem, ſeu potius aſperarunt, Gratianus, Valentin. Theodoſius cum Principis miniſtris eas veſtes conceſſerunt; nam conceſsio alios inuitauit, ita lex habet. *Nemo auratas habeat, aut in tunicis, aut in lineis paragaudas, niſi hi tantummodo, quibus hoc propter imperiale miniſterium conceſſum eſt. non enim leui animaduerſione plectetur quiſquis vetito ſe, & indebito non abdicauerit indumento.*

Ex aula, ad alios manauit luxus.

Theodoſius vetuit purpuram, vt ſoli Principi debitam, & ſerica omnia. *Temperent vniuerſi cuiuſcunque ſint ſexus, dignitatis, artis, profeſsionis, & generis, ab huiuſmodi ſpeciei poſſeſsione; quæ ſoli Principi eiuſque domui dedicatur: nec pallia tunicaſque domi quis ſericas contexat aut faciat. Quæ tinctæ conchylio, quæ nullius alterius permixtione contexta ſunt proferantur ex ædibus: tradanturque tunica aut pallia ex omni parte textura cruore infecta conchylij. Nulla ſtamina ſubtexantur tincta conchylio, nec eiuſdem infectionis arguto pectine ſolidanda fila decurrant: reddenda ærario holobera, veſtimenta virilia protinus offerantur. Nec eſt, vt quiſquam de abiurato precio conqueratur: quia ſufficit calcata legis impunitas. Ne quis verò nunc huiuſmodi ſuppreſsione in laqueos nouæ conſtitutionis incurrat; alioqui ad ſimilitudinem læſæ maieſtatis periculum ſuſtinebit.*

Purpura ærario reddenda.

Purpura, ſub pœna capitis vetita.

Hic purpuræ priuatis interdicitur, & pœna grauis, nempe periculum ad ſimilitudinem læſæ maieſtatis. Deinde reddenda eſt ſacris theſauris precio non recepto. Eodem titulo & nundinæ purpuræ prohibentur, & Tyriorum ſeu Phœnicum officinas explorare iubet Theodoſius & Valent.

Quod verò fucare purpuram vetat, id æquum eſt; nam magnis precijs fraudantur emptores. Vetuêre Theodoſius, Arc. Honorius, Vellera adulterino colore fucata, in ſpeciem ſacri muricis intingere. Si igitur ſimilem Principi veſtem gerere crimen Maieſtatis erat, legibus & morte vindicatum, cur non ſuis modeſtiam Princeps præſcribat, vt æris alieni; paupertatis, turbarum, æmulationum cauſam abſcindat?

§. 7. Neque nouis opus eſt legibus, iam ante decreta ſunt, quæ ſeruari oportuit, modo animus, & vigor à Magiſtratu legibus contra vitia indatur.

Leges præclara de veſtitu.

Multis in Comitijs Imperatorum & Principum actitatum eſt de re veſtiaria, iam ante annos centũ & quinquaginta, ſed contra edicta omnia ſemper luxus increuit. Teſtis ipſe Principum Senatus. Anno milleſimo quingenteſimo Maximiliano Auguſto ita decretum eſt. *Cum Comitÿs præteritis de veſtium ſuperuacuo luxu, precÿſque multifariam tractatum ſit; præſertim in conuentu Friburgenſi, legeſque & conſtitutiones factæ necdum tamen publicatæ fuerint, has nunc per nos, & ordines imperÿ noſtri iterum renouauimus, & acceptauimus, quaſdam earum etiam vberius declarauimus, auximus, emendauimus, vt ſequentia indicant.*

Ordinamus, iubemus, ſtatuimus, volumus, omnibus & ſingulis Principibus, Electoribus, Ducibus, alÿſque Magiſtratibus, cuiuſcunque dignitatis, generis, ſtatuſque ſint ſub pœna noſtræ indignationis, & pœna ſerio mandantes, vt ipſi, & eorum quilibet, ſubditis & ad ſe pertinentibus, hanc Imperÿ noſtri conſtitutionem, & infra ſcriptam legem de veſtium ſuperuacuis precÿs poſt mediam quadrageſimam, Dominicâ Lætare proxima; imperent obſeruare, atque in vſum conſtantem deducere. Quod ſi Electorum, Principum, aut Magiſtratuum quiſpiam, in negocio pœnâve huius cauſſa lentus, & indiligens fuerit; tum regius Fiſcalis poſtquam Electores; Principes; Magiſtratus ea ſuper cauſſa monuerit, poteſtatem habebit violatores citandi, puniendique, nec interloquendi, aut impediendi ius erit Magiſtratibus, quibus legis transgreſſores ſubiecti ſunt. Nos quoque tanquam auctores legis, hanc conſtitutionem in aulâ noſtra, & prouincÿs hæreditarÿs inchoabimus primi, firmiterque ſeruari curabimus.

Leges verò iſtæ ſunt.

Principio itaque iudicamus, ordinamus, inſtituimus, volumus id quod & in Comitÿs Friburgenſibus decretum ac ſancitum eſt. vt vulgus ruſticorum, & operarÿ tàm in oppidis, quàm alibi in pagis pannum ne induant, cuius vlna dimidium excedat florenum: Præterea quoddis genus auri, argenti, gemmarum;

Digitized by Google

Egregia leges, ſed nunc plus ſartori datur, quã talis veſtis valeat.

rum, holoſerici, ſerici veſtiũ acu pictæ omnibus, ſeu eorum vxoribus, ſeu liberis interdicimus. Hoc tamen decreto Principes, Prælatos, Comites, Dominos, Nobiles, vna cum Satrapis aut Officialibus ſuis exemptos volumus: quin eos annuè pro conſuetudine, vti & alios ſuos famulos, veſtire ius faſq; eſto.

Item opifices cum famulis & alijs quibuſcunque mercenarijs vtantur pro caligis aut vittis panno, cuius vlna quadrantes florenũ tres non exſuperet. Pro togis & pallijs, panno patrio, cuius vlna dimidium florenum non excedat, contenti erunt. Neque aurum, argentũ, vniones, ſericum, holoſericum, veſtem vndulatam aut acupictam geſtabunt. De opificibus, fœminis, liberis eorum, quod attinet ad veſtitum, idem eſto iudicium.

Sericum.

Item Equites, aurum, argentum, ſericum, immò nec pectorale, nec vllum auro, argentoq; intextum habeant, nec veſtes ſuas ſerico diſcriminent.

Item omnibus & ſingulis induſia plicata, pectoralia auro & argento diſtincta, argenteas & aureas quoque vittas prohibemus, exceptis Principibus, Magnatibus, Comitibus, Dominis & Nobilibus, quos hoc decreto ſolutos volumus. Verum vnuſquiſq; pro ſtatu ſuo mediocritatem ſiue modeſtiam diliget, luxumque ſuperfluum deuitabit. Et inprimis Nobiles, qui nomen equitis aurati Doctorisve non ſunt ſortiti, vniones, vel unium ſuis indusijs pectoralibus, ne obtexant. Nobilibus tamen Equitis aurati, aut Doctoris titulo inſignitis, binas argenti vncias, nec vltra metris præferre concedimus.

Item ciuibus in oppidis, qui nobiles, Equites, aut Doctores non ſunt, vſum auri, vnionum, holoſerici, purpuræ, precioſarumque pellium ſuffulturæ prohibemus, thoraces tamen ſericos holoſericosque vel pannum Damaſcenum in veſtem indulgemus. Similiter vxorum filiorumq; veſtes holoſerico ſericoq;, non tamen aureis & argenteis ſegmentis inſigniro liceat. Porro filiabus eorum virginibus, ſpiris, gemmis, & vnionibus varijs, ne ſit interdictum, hac tamen lege, vt modeſtiæ mediocritatiſque leges non tranſgrediantur.

Item Nobiles nondum Equites auratis aut Doctoris titulo inaugurati, nec aurum, nec vniones palàm gerant, nec diuerſi coloris veſtitum, nec nimiopere acu elaboratum, hunc tamen ſi curare eſt animus, ne quid nimis.

Item Nobiles, Equites aurati, Doctores veſte attalica abſtineant, huiuſmodi tamen thoracibus ijs etiam vtendi copiam facimus.

Anno 1530. regnante CAROLO V. Sic ſtatutum:

DE IMMODICO VESTIVM ſplendore.

CVm honeſtum, decens, & æquum ſit, quemlibet, cuiuſcunq; ordinis ac generis ſit, pro ſtatu, dignitate, fortunis & opibus ſuis conuenienter veſtitu ac habitu vti, ad eiuſque ſtatum facilius ac certius internoſcendum, placuit cum Electoribus, Principibus, Statibus de ſequente veſtium Ordinatione conferre, conuenire, concludere, idquod ſub animaduerſione pœnaq; adiuncta omnimodis obſeruatum volumus.

DE RVSTICANIS RVRI VEL IN PAgis degentibus.

ET primo quidem ſancimus, ordinamus, decernimus, ne vulgus ruſticorum, operariorum, mercenariorum, in pagis aut rure degentium, non exterum, ſed patrium intra Germaniam textum & huiuſmodi vſitatum (excipe Londinenſem, Mechlinienſem, Lyrenſem) pannum in veſtem adhibeant. Tunica non talares, non rugoſæ ſint, ſed ſuras tenus porrigantur, nec niſi ſex plicas habeant. Fœmoralia tamen e Londinenſi, Mechlinienſi, Lyrenſi panno commoda fuerint, quin goſſypinum thoracem abſq; laxioribus manicis turare licebit, ita vt ſemper feneſtratis, confectisque veſtibus abſtineatur.

Præterea decernimus, ne aurum, argentum, gemmas, ſericum, acu picta collaria interulis aſſuta geſtent, ſeu aureo ſiue ſerico filo elaborata, nec plicata, criſtas, faſcias ſericas, calceos feneſtratos, pileos Doctorales, ſed galeros ac vittas.

Similiter vxoribus ac liberis nihil amplius vltroneusue indultum, quibus & omnia collaria, mamillaria, calanticas, aureis fimbrijs prætextas, aurea, argentea, byſſina cingula, coralla, omne aurum, argentum, gemmas, byſſum interdicimus, filiabus ſolummodo ac virginibus crinale ſericum conceſſum eſto.

Similiter vxores ſummum è Londinenſi tela amiculum non alia, thenones verò ex agninis, caprinis, & id genus viliorũ nota ac pretij pellibus ſubdititijs, ſine tegmentis & fimbrijs conficere & geſtare poſſint.

DE CIVIBVS ET INCOLIS Ciuitatum.

ITem cum in ciuitatibus & oppidis triplex potiſſimum ciuiũ ſit & incolarum genus, videlicet vulgares ciues & opifices, mercatores & negociatores, & alij Senatorij, ac Patricij ordinis aut honeſtiorũ familia ac proſapia, ſuo cenſu redditibus & ſucco viuentes. Statuimus, ordinamus, decernimus, ne plebs opifices, mercatores, auro, argento, gemmis, holoſerico, bombycino, oculatis, feneſtratis, diſſectis, aut ſegmentatis veſtibus vtantur, nec pileo Doctorali, nec Martium, aut id genus precioſis animalium pellibus habitum ſuffulciant, mediocri, decentiq; cultu, viuerra vulpium, agnorum, & id genus parabilioribus contenti.

Eadẽ vxorum ac liberorum ratio Illis tamen annulus aureus ſex duntaxat florenorũ ſine gemma, collare byſſo prætextum, calantica, aureola fimbria paruula, digitos lata duos, damaſcenum, aut ſericum amiculum, cingulum non vltra decem florenos tantummodo argenteis non deauratis bullis diſtinctum permittitur. Virgines crinale holoſericum argento non auro illuſum præferant, licet.

Item opificum tyronibus ac famulis iam rude donatis vſum auri, argenti, byſſi, criſtæ aut pulmæ veſtimenti feneſtrati vſum interdicimus, nec alio ſe habitu ferant, quam proxime de opificibus & mechanicis, in vrbanis eſt commemoratum.

Quod ſi verò quis ex opificum tribu & numero in Senatum adlegeretur, non alio, quam deinceps dicetur, mercatorum cultu vti licebit.

DE MERCATORIBVS, ET NEgotiatoribus.

MErcatores, Negociatores vrbici, holoſericas, damaſcenas ſericas, byſſinasve togas ne induuntor. Aurum, argentum gemmas, aurea, argentea capillaria vitanto, toga vndulata, Bombycini thoraces (non holoſerici, non murico tincti) non ſegmentati, annuli item aurei permittuntur.

Tela 2. flor pretio ſuperante ne vtuntor. Martium, muris aranei, aut id genus nobilioribus ac rarioribus pellibus vnà cum vxoribus abſtinento.

Vxorum item, par in veſte cultus, nec ſupra duas holoſerici byſſi, ſerici, damaſceni vlnas in quoduis veſtimentum impendant, fimbrias ſupernè attexero non veticum.

Item

Digitized by Google

Item vetitum illis cingulum 20. florenorum precium excedens.

Item fimbria aut ſinus, in peplo aut calantica 5. digitos lata.

Item holoſericum byſſinumq́; amiculum, cum ſpintere ſeu fibula aurea, 10. flor. excedens.

CIVES VRBANI, QVI SENATORII, PATRICIJ ordinis, aut præcipuæ familiæ, reditibus ſuis ac cenſibus viuunt.

Omnes hi eo prorſus veſtitu, ac cultu ſint, quo ſupra eſt de mercatoribus & negociatoribus indicatum, præterquam quod togas vndulatas tribus vlnis ſerici prætextas, ſimiliter pelles martium (non tamen ſelectiores) vti & holoſericos & byſſinos thoraces, (non murice tinctos) byſſina crinalia geſtare poſſint.

Aureos itidem annulos non tamen 30. 40. florenorum precium ſuperantes, ijs permittimus.

Vxores eorum non diſsimili mercatorum mulieribus ſint habitu, prætorquam quod 4. vlnas holoſerici, aut byſſi, non oſtro tincta diſtinguendis ac variandis veſtibus liceat impendere. Torquem item aureum 30. 40. 50. flor. cingulumque 30. flor. concedimus.

NOBILES.

Nobilibus porro holoſericum, aut ſericũ conchyliatum interdicimus, ſummum Damaſcenatela, aut huiuſmodi byſſus conceditur, quas ſex non amplius vlnis vermiculare poſſint. Similiter annulos aureos, diſcriminalia, torquem non maiora, quam 200. flor. precio, quem tamen tænia obuoluant aut diſtinguant, pro vetere more ac conſuetudine ijs præferre liceat.

Qui Principis alicuius Aulæ Præfectus, Cancellarius, Mariſchallus, Conſiliarius, Ignobilis tamen fuerit, non diſpari ab Nobilibus cultu vti poterit.

Equites tamen aurati eximuntur, quibus torquem publicum abſq; tænia gerendi ius faſq; eſto; at ne torques 400 florenor. precium excedat.

Pelles muris aranei, & id genus ijs non prohibemus.

Nobilium coniuges 4. tunicas byſſinas ſibi curare poſſint, ijsq́; palam vti, vnam nempe holoſericam, tres reliquas e panno damaſceno, aut id genus byſſo, nec plures quatuor. Attamen abſq; gemmis, argento, auro. Quod ſi eas ſegmentis ac fimbrijs inſignire placuerit, licebit id quidem gemmis, aut argento ſuperne, nec ſupra latitudinem quadrantis vlnæ.

Equitis aurati coniux hanc fimbriam, auro, ſuperne tamen, & eadem latitudine attexere poterit. Et verò ſi quibus numerus maior veſtium, quam modo commemorauimus fuerit, eumq́; filiabus ac liberis ſeruent, non erit vetitum.

Vittas aureas aut pileos, quorum ſpira & ornamenta 40 florenos ne ſuperent, vſurpent, licebit.

Nobilis item fœmina, torques fibulas, ſpintheres, mondia & id genus ornamenta muliebria, quæ omnia (exceptis annulis) 200. flor. ne excedant, geſtare poterit.

Item ſegmenta & cingula aurea 40. florenis, ne ſint maiora.

DE DOCTORIBVS.

Doctores eorumq; Vxores poterunt ornatam veſtem, annulos aureos, & alia pro ſtatu ſuo inſignia præferre.

DE COMITIBVS ET BARONIBUS.

Comites ac Barones veſte Attalica ne vtantur, ſed ſolum holoſerico, oſtro, aliaq; byſſo, & ſerico, nec auro illuſis, niſi ſint Equites aurati.

Torques 500. flor. gerere liceat.

Ædificationes. §. 8. Vltima ſumptuariæ legis materia eſt in ædium exſtructione & familia, ædificare enim domos & multa corpora alere ἐς πενίαν ἀτραπὸς ἐστὶν ὁδός. Recta eſt ad paupertatem via. Valde prouidendum Principi, ne domorum ſplendore ac magnificentiâ ita certent ciues, vt ad egeſtatem redigantur. Cum enim incerti ſumptus ædificationis ſint, nunquam tàm exactè rationes ducuntur, vt non deſtinatis maiores impenſæ ſint faciendæ. Eſtque hoc ſuperbe ædificantium ſolenne erratum, vt ædes relinquere, & migrare cogantur. Expedit itaque vt ratio conſtet publicis ædibus, ne dum ample, & magnifice habitent, patrimonia, & commeatum ſibi coarctent.

§ 9. Huic quoque errori, vel morbo, ſi ſanitatis leges præſcribi poſſunt, iſtæ ſeruandæ ſunt. 1. Vt Princeps & Reſpublica ſibi temperet. Curiam, aulam, omniaque habeat infra maieſtatem, ne ciuium æmulationem accendant. *Ædificia omnia infra maieſtatem.*

1. Opera noxia, temporaria, inutilia omittant. Talia ſunt, Theatra, Circi, Pyramides Coloſſi, horti penſiles, arcus triumphales, & quicquid talium barbarus faſtus adinuenit. Hac ſanè in re Romani deliquerunt, Theatrum Scauri, quid iuuit, de quo Plinius lib. 36. cap. 15. *Non patiemur duos Caios, vel duos Nerones, ne hac quidem gloria famæ ſinis: docebimusque etiam inſaniam eorum victam priuatis operibus M. Scauri, cuius neſcio, an Ædilitas maxime proſtrauerit mores ciuiles, maiusque ſit Sylla malum, tanta priuigni potentia, quam proſcriptio tot millium. Hic fecit in Ædilitate ſua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verùm etiam æternitatis deſtinatione Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem CCCLX. columnarum, in ea ciuitate, quæ ſex Hymettias non tulerat ſine probro ciuis ampliſſimi. Ima pars ſcenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam poſtea genere luxuria. Summa tabulis inauratis columnæ, vt diximus: ima duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipſa cepit hominum LXXX. millia, cum Pompeij amphitheatri toties multiplicata vrbe, tantoque maiore populo, ſufficiat large XL. millia. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veſte, tabulis pictis, cæteroue choragio fuit, vt in Tuſculanum villam reportatis, quæ ſuperfuerant quotidiani vſus delicijs, incenſa villa ab iratis ſeruis concremaretur ad H·S millies.* *Theatrum Scauri.*

Quid Curionis; niſi vt ciues faceret penſiles? Quid pons Heliogabali? omnia illa perdendis opibus fuerunt. Nonne ſi ea pecunia in munitionem impenſa fuiſſet, fieri inuicta Roma poterat?

3. Vtilia opera, vt munitiones, molendina, aquæductus, portus, nauigabiles fluuiorum alueos, iudicio, & pro ſumptu faciet. Talia ſunt, quæ Q. Marcius Rex fecit, quæ eodem loco Plinius recenſet. *Is iuſſus à Senatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, nouam à nomine ſuo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ ſuæ tempus adduxit. Agrippa verò in Ædilitate ſua, adiecta virgine aqua, cæteris corriuatis atq; emendatis, lacus ſeptingentos fecit: præterea ſalientes 105. caſtella centum triginta complura etiam cultu magnifica: operibus iis ſigna trecenta ærea, aut marmorea impoſuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo ſpatio. Adijcit ipſe in Ædilitatis ſuæ commemoratione, & ludos vnde ſexaginta diebus factos, & gratuita præbita balnea centum ſeptuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes* *Opera immenſi ſumptus, ſed vtilia.*

aquarum ductm nouiſſimum impendium operis inchoati à Caio Cæſare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, vt in omnes vrbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus ſeſtertiûm ter millies. Quod ſi quis diligentius æſtimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, villis, ſpatioque aduenientis, extructos arcus, montes perfoſſos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum. Eiuſdem Claudij inter maxime memoranda equidem duxerim, quamuis deſtitutum ſucceſſoris odio, montem perfoſſum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons, egereretur in vertice machinis, aut ſilex cæderetur, omniaq; intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, niſi ab ijs, qui videre, neque humano ſermone enarrari poſſunt. Nam portus Oſtienſis opus prætereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus ſecluſum tot pontes tantis impendijs factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipſa marmora in lapicidinis creſcere author eſt Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritiſſimus. exemptores quoque affirmant compleri ſponte illa montium hulcera. Quæ ſi vera ſunt, ſpes eſt nunquam defuturam luxuriam.

Celſitudo ædificiorum. 4. Aedium priuatarum certus ſit modus. Auguſtus ædificandi ambitionem coercuit; cum enim nimium attollerent, vt periculum ruinæ ſtruerent, aerem interciperent, lucem excluderent, ſeptuagintâ pedes definiuit, teſte Strabone; Nero etiam idem fecit; Traianus ſexaginta permiſit.

Ædificandi inſania quo creſcit. 5. Sumptum ædificiorum in rebus inutilibus, quę nec ad firmitatem, nec commoditatem facit, omnino prohibeat. Nam finem inſania ædificandi nullum habet, Marci Lepidi domus pulcherrima fuit, at intra annos triginta quinque centeſima non fuit. Ita Plinius libro trigeſimo ſextu capite decimo quinto. *Computet in hac æſtimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaq; certantes centum domos, poſteaque eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem victas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici poteſt, vt mores aliquid ipſo homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus vicerunt.*

Sumptuoſâ ſunt marmora, ſculptura, pictura. Hac lege tria præcipue inhibentur, marmora peregrina, ſculpturæ, picturæ.

De marmore haud vana eſt Plinij querela libro trigeſimo ſexto capite primo. *Cædimus montes, trahimusque nulla alia, quam deliciarum, cauſſa, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpes ab Annibale exuperatas, & poſtea à Cimbris: nunc ipſa cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Euehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: nauesque marmorum cauſſa fiunt, ac per fluctus ſæuiſſimam rerum naturæ partem, huc illucque portantur iuga montium, maiore etiamnum veſania, quam cum ad frigidos potus vas petitur; in nubila, cæloque proxima rupes cauantur, vt bibatur glacie. Secum quiſque cogitet, quæ pretia horum audiat, quas vehi trahique moles videat.*

Scaurus trecentas ſexaginta columnas marmoreas ad theatrum menſtruum contulit, ſed ex rapina paterna prouinciarum, & tabulis Sullanis. Lucullus marmori dedit nomen ad memoriam vanitatis, & fuere ex illis duodequadragenum pedum. Videmus celerem viriorum triumphum. Lucius Craſſus Orator primus peregrini marmoris columnas habuit, ſed Hymetticas, & ſenas tantum, nec longiores duodenum pedum, nec ſine opprobrio, nam idcirco Brutus eum Venerem Palatinam appellabat.

Multo magis cauendum, ne materiam ſuperet opus, ſeu ſculpturæ, picturæ, incruſtaturæ, inaurationes vetandæ, quorſum enim tanti ſumptus, & curæ? cur lutum auro politur? Aut quid Regijs palatijs amplius tribui poteſt, quam vt marmore, ære, ebore, electro, argento, auro adornentur? Merito tantum faſtum priuatorum obnoxium faciet ſeruituti, vt legatos, aut peregrinos excipere cogatur, atque vt alibi de foco, & tegulis, ita hic de auro tributum detur.

Familiæ multitudo. Familiæ exercitus priſci habuerunt, multosque ad ſolitudinem redegerunt comitatus. Nunc quoque prouidendum, ne illi, quorum ſtatus mediocris eſt, familiam inutilem domi alant. C. Cæcilius Claudius Iſidorus quatuor millia, centum & ſedecim ſeruos habuit, ſed pleroſque vtiles, alij plures ſine cauſa, Romæ tanta erat ea in re ſtudium, vt hac re priuati, & Reſpublica extrema paſſa ſit. Seruile bellum ex gregibus mancipiorum, conflatum eſt; Roma in perpetuo periculo fuit.

Periculum Romæ, à ſeruis. *In Senatu dicta eſt aliquando ſententia*, inquit Seneca libro 1. de clement. capite vigeſimo tertio, *vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret. deinde apparuit, quantum periculum foret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent.* Demetrius Pompeianus libertus, quem non puduit locupletiorem eſſe Pompeio, magnam familiam habuit, Seneca libro de Tranquillitate animi capite nono. *Numerus illi quotidie ſeruorum, velut Imperatori exercitus referebatur: cui iamdudum diuitiæ eſſe debuerant, duo vicarij, & cella laxior.*

Pompa ſeruorum. De pompa Demetrij narrat Plutarchus in Catone Vticenſi. *Hic Antiochiam ibat, & videt extra portam in vtroque viæ margine, compoſitè ſtantes, viros, iuuenes, pueros, cum diſcrimine ætatum in feſto omnes habitu & veſte: Magiſtratus præterea Candidatos, Sacerdotes etiam ipſos, coronatos. Cato ſtomachari, & putare ſui honoris cauſſa factum, & ſuccenſere ijs, quos præmiſerat, tamquam indicaſſent. Itaque propior, deſcendit vehiculo, & ſuos idem facere ac pedibus ire iuſſit: tanquam ſalutandus & pompa illa deducendus. At ecce ſenex quidam, corona & virga inſignis (deſignator is erat) ne ſalute quidem dicta rogauit, Vbi Demetrium reliquiſſent? & quando venturus? Demetrius is erat Pompeij libertus, & multum apud illum poterat, in quem omnes mortales tunc oculos habebant conuerſos. Itaq; hic comites Catonis & indignari, & riſu emori: Cato nihil aliud prolocutus, quam, O miſeram ciuitatem! in eam ingredi.*

Seruorum multitudo, clientium, miniſtrorum ſcopulus eſt nobilitatis, & Principum. Quanquam exteræ nationes fere gloriolæ illius appetentiores, vt Turcæ; quo enim quæque gens magis barbara eſt, eo pluribus imperitare domi gaudet. Atque hæc de legibus ſumptuarijs.

CAPVT XV.

Alia honeſtas & ſubditis vtiles rationes, quibus opes Reipublicæ firmantur.

§. 1. Opes

§. 1. OPes Reipublicæ neceſſarias docui, illæ honeſtè vel cum ciuium incommodis, vel abſque eorum detrimento, vel denique cum vtilitate eorum congregantur; de poſtremo modo ago, & rationes alias nonnullas, per ſe ſingulas quidem non magnæ rei, ſed plures ſimul validas, vberesque adſeram.

Mancipiorum vſus, malè deſijt multis Europæ locis.

§. 2. Ad opes congregandas plurimum conducit mancipiorum emptio, & legitimus, humanitateque temperatus vſus. Paulus hortatur ſeruos, *vt obediant dominis ſuis, non ad oculum ſeruientes.* Nec contra Chriſtianam manſuetudinem eſt, ſeruorum opera vti; Abraham ſane mancipia plurima habuit, alij ſancti, quorum ſeruis etiam vtilior fuit illa ſubiectio, quam periculoſa libertas. Quin de ſeruitijs æquiſsimæ ſunt leges Moſis Exod. 21. verſicul. 2. & ſequenti, & Leuit. 25. verſiculo 6. & 42. & 44. Si enim iure occidi poſſunt, igitur, & ſeruitio mancipari.

Seruorum vſus licitus.

Deinde iura ciuilia, vſuſque perpetuus Chriſtianorum hoc conteſtatur, nec Paulus Oneſimum manumitti iubet, ſed Philemoni reſtituit. Seruitus enim aliud non eſt, quam in aliena eſſe poteſtate, cuius conſilio & voluntate regatur, vt operas ei præſtet, nec proprium quicquam poſſideat, niſi domino concedente. Seruitus eſſe autem debet ex iuſta cauſa, æqua, clemens, ſecundum illud axioma:

Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

Multis vtile eſt, ſeruire.

Vtile verò hoc eſt in communi; nam cum multi ſint natura, neglectu inſtitutionis, efficacia ſeductionis improbi, atque in vitijs contumaces, plane vtile eſt illis ſeruitutem ſeruire, qui ferre non poſſunt libertatem; Quot myriades vagabundorum, & erronum Rempublicam grauant, & cum eſt occaſio, produnt? nonne præſtabat moderatis dominis eos ſeruire? laboribus exerceri? peculium colligere, vindicta prætoris manumiſsionem exſpectare; ſi frugi non ſunt, regantur δεσποτικῷ imperio; ſi prudentes & moderati, qualis Abrahami ſeruus, libertatem adipiſcantur; nam duram iſtam & crudam ſeruitutem veterum, qui ius vitæ & necis in miſeros vſurpabant, qui ægros, aut ſenes domo eijciebant, ad beſtias vendebant, iamdudum iura Chriſtiana ſuſtulerunt. Iuſta igitur eſt, & legitima ratio, nec quemquam in Republicâ grauat, niſi eum, qui merito ſeruus eſt, imò hoſtibus quoque timorem incutit, dum metu ſeruitutis bella fugiunt.

Vtilitates porrò quæ inde naſcuntur plures ſunt.

Seruorum manu, opera celeriter perficit.

1. Opera magna publicè & priuatim celerrimè fieri poſſunt, quid enim non faceret ſuis operis Clodius, aut quingentis fabris Craſſus diues? Cauſa eſt, quia obnoxij ſunt, vrgeri, cogi, flagellari poſſunt, quâ tamen in re iuſtitiæ & clementiæ habenda eſt ratio. Nec alio modo vrbes olim grandesque ſubſtructiones, niſi ſeruili manu factæ; ita filij Iſrael ædificarunt Pharaoni Pithom, & Rhameſſes, vrbes tabernaculorum Qui liberi ſunt pro arbitrio veniunt, abeunt, potant, negligunt.

2. Minore ſumptu omnia conficiunt; operæ conductæ precioſæ ſunt, tardius opus aggrediuntur, lautius viuunt. Itaque dimidium precij lucratur ille, qui ſeruis vtitur. Nullam illis mercedem pendit, & vilius quàm liberos paſcit.

Mancipiorum vtilitas.

3. In metallis, foſsis, aquæductibus, muris fundandis, lignis cædendis; agris colendis, etiam priuati multa per ſeruos commode efficere poſſunt, expeditque Principem ſeruos publicos habere, aut diuites eſſe quoſdam, qui priuatis operas ſeruorum elocent.

4. Emolumenta plurima inde conſequi, docet nos Pharao, qui poſt tot clades adhuc vtile præponens honeſto. *Quare dimiſimus Iſraelem, vt non ſeruiret nobis?* Turcæ quanta ſæuitia inſtant, vt Chriſtiana mancipia abducant?

Cur non illorum ſeruitio nos vicifsim vtimur? De iuſtis, & manſuetis ſeruitijs ſemper loquor. Cur nobis id non liceat, aut commodet, cum Italos & Hiſpanos ex mancipijs diuitias congregare videamus?

5. Quam multi ſeruorum ingenioſi ſint, & ad magnas artes, ad regendam Rempublicam, in neceſsitate, ad militiam, præterita ſæcula docuerunt. Manlius Antiochus, Taberius, Eros alijque docti fuêre. Alij in omni artificiorum genere exercitari, quin etiam inſtitui poſſunt; vt heris ſint vtiles, & carius diuendantur.

Artifices honorati.

§. 3. Artium omnium mechanicarum, quæ neceſſariæ aut vtiles ſunt, cultura. Quod Reſpublica efficiet, ſi honoratos fecerit artifices, ſi priuilegia conferat; idque imitatione veterum legum. Ita enim Conſtantinus ad Maximum cod. 10. titul. 64. *Artifices artium breui ſubdito comprehenſarum, per ſingulas ciuitates morantes ab vniuerſis muneribus vacare præcipimus: ſiquidem in diſcendis artibus otium ſit accommodandum: quo magis cupiant, & ipſi peritiores fieri, & ſuos filios erudire.*

Artifices, qui immunitatem habent.

Ex notitiâ autem ſic eos recenſet. *Architecti, medici, pictores, ſtatuarij, marmorarij, lecticarij, ſeu arcarij, clauicarij, quadrigarij, vel quadratarij, quos Græco vocabulo πηκτας appellant ſtructores, id eſt, ædificatores, ſculptores ligni, muſearij, deauratores, albini quos Græci κονδάτα appellant, argentarij, barbaricarij, diatretarij, ærarij, fuſores, ſignarij, fabricarij, bracharij, paſticarij, atque libratores, figuli, qui Græcè dicuntur κεραμεῖς, aurifices, vitriarij, plumbarij, ſpecularij, eborarij, pelliones, fullones, carpentarij, ſculptores, dealbatores, cuſores, trigarij, cyſiarij, bracteary, id eſt, πεταλόυργοι.*

Conſtantius, & Conſtans eaſdem immunitates confirmant (eodem titulo) *Mechanicos, Geometras, & Architectos, qui diuiſiones partium omnium, inciſionesque, ſeruant, menſuraſque, & inſtitutis opera fabricantibus ſtringunt, & eos, qui aquarum ductus, & inuentos modos docili libratione oſtendunt, in par ſtudium docendi atque diſcendi noſtro ſermone compellimus. Itaque immunitatibus gaudeant, & ſuſcipiant docendos, qui docere ſufficiunt.*

Ariſtoteles eos quidem repellit à Republicâ, ſed iniuria; cum exercitatio prudentiaque illis ſit, cum præſidia ad vitæ neceſſaria habeant. Hodie enim hæc eſt eorum ratio, vt non frangant laboribus corpora, ſed firment, quæcumque ſunt in vrbibus honeſtiſsimæ artificum tribus; atque hoc ad veterum normam, & Rempublicam ſacram inſtitutum eſt. In Iſraeliticâ enim Republica artifices Deus ipſe honorauit. Ex. 31. *Ecce vocaui ex nomine Beſeleel Vri filij Hur de tribu Iuda, & impleui eum ſpiritu Dei, ſapientia, & intelligentia, & ſcientia in omni opere, ad excogitandum quid quid fabrefieri poteſt ex auro, & argento, & ære, marmore, & gemmis, & diuerſitate lignorum. Dedique ei ſocium Ooliab filium Achiſamech de tribu Dan. Et in corde omnis eruditi poſui ſapientiam, vt faciant cuncta quæ præcepi tibi, tabernaculum fœderis & arcam teſtimonij, & propitiatorium quod ſuper eam eſt, & cuncta vaſa tabernaculi, menſamque &*

In Iſraëlitica Repub. artifices honorati.

dignos iudicat, quibus Deus ipſe inſpiret.

vaſa eius, candelabrum puriſſimum cum vaſis ſuis, & altaria thymiamatis & holocauſti, & omnia vaſa eorum, labrum cum baſi ſua veſtes ſanctas in miniſterio Aaron Sacerdoti eius & filijs eius, &c.

Hoc initio artium poſito, magna ſemper fuit dignitas artificum, ſed & opes; hoc ipſum calamitatum tempus oſtendit, nam cum Ioachin Rege Babylonius abduxit Principes, fortes, & artifices, & ſolum pauperes reliquit. 4. Reg. 24. 14. *Et tranſtulit omnem Ieruſalem, & vniuerſos Principes, & omnes fortes exercitus, decem millia in captiuitatem, & omnem artificem & incluſorem: nihilque relictum eſt, exceptis pauperibus populi terræ. Tranſtulit quoque Ioachin in Babylonem: & matrem regis & vxores regis, & Eunuchos eius, & iudices terræ duxit in captiuitatem de Ieruſalem in Babylonem. Et omnes viros robuſtos, ſeptem millia, & artifices, & incluſores mille, omnes viros fortes & bellatores: duxitq; eos Rex Babylonis captiuos in Babylonem. Et conſtituit Mathaniam patruum eius pro eo: impoſuitque nomen ei Sedeciam.*

Artifices Iſraelitæ inter præcipuos.

Inter diuites igitur & Principes erant incluſores, & artifices, adeò vt dicatur totam Ieruſalem tranſtuliſſe, quia primarios in captiuitatem adduxit. Incluſorem vocant Hebræi המסגר LXX. συγκλείοντα, quidam ianitorem, alij cuſtodem, alij ſtringentem enſes, alij peritos caſtra metandi. Eadem habentur Ierem. c. 24. 1. & 29. 2. Sed malo Ingenioſum artificem ita vocari, qui iaciat במסגרות artificioſas iuncturas ædium, columnarum, inſtrumentorum, ita nonnulli fabrum metallicum interpretantur. Qui verò eos vocant magnos, vel magni æſtimatos, vt R. Dauid in l. Radicum, quanquam à סגור quod eſt aurum obrizum, purum, ſeu במרסס fuſum, deducere videantur, eodem tamen modo accipiunt; nam hi tales magno in precio erant, quapropter & R. Dauid in Comm. Sapientes & Conſiliarios vocat: nec mirum ita Beſeleelem Deus appellat. Quod hic factum videmus, id Iſaias iã ante prædixit, fore *vt auferat Deus ſapientem de architectis* cap. 3. v. 3. Salomon etiam hæc æſtimauit, 3. Reg. 7. 14. *Miſit quoque Rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris viduæ de tribu Nephtali patre Tyrio, artificem ærarium, & plenum ſapientia & intelligentia, & doctrina, ad faciendum omne opus ex ære.*

Incluſor quis ſit

Salomon architectos magni fecit.

Othonielis nobiliſsimi & fortiſsimi viri nepotes ex filio Saraia, ex nepote Ioab artifices fuêre. *Nam fuit ille pater vallis artificum, ibi enim artifices erant*, 1. Paralip. 4. verſ. 14. vbi Hebræus ſimpliciter, *quia artifices erant*, & LXX. *ὅτι, quod artifices erant.* Eſ. 2. 3. 33 *artifices quoq; ædificant Ieruſalem.* Nec minus Romæ æſtimati ſunt; nam & ad Magiſtratum admiſsi ſunt, & ius ciuiũ, quod ſummum erat, victa factione patriciorum occuparunt. Romulus in curias, ſeu fratrias diſtribuit ciues, Numa Pompilius, vt Plutarchus ait, vt odioſum diſcrimen nationum tolleret, artium diuiſionem, artificumque & architectorum ſodalitates & collegia inſtituit.

Artificum ſocietates Romæ.

Maxima verò ſubſidia Reipublicæ conferunt artifices; nam negociatores alliciunt, ocium fugiunt, opes important, in bello vtiles ſunt.

Quod ſi eorum induſtria honoretur, multo magis florebunt. cum enim ſint compendioſæ rerum agendarum rationes, quæ in artibus valent; minore curâ & labore Rempublicam iuuabunt. [illegible] Primum igitur eſt, vt artes honoratæ ſint; alterum quod inde ſequitur, vt quædam ita honorifice habeantur, vt eas quoque diuites, & nobiles ſectitent. Plato artes deſeri, ait duas ob cauſſas; diuitias, & nimiam paupertatem, diuites enim ocio & luxu diffluunt, pauperes inſtrumenta, & materiam non habent.

Artes diuitijs & paupertate intercidunt.

Nec deerunt, modo Princeps velit. In oriente paſtoritia vita honeſtiſsima, & regia habebatur, agricultura, nemorum, vitiumque plantatio magnæ dignationis, nunc equeſtris exercitatio, & venatio nobilitatem fere detinet. Accedere tamen & aliæ poſſunt. Imprimis quæ liberales ſunt, vt picturæ, ſculpturæ, architectonica, ſclopetorum, arcuum, bipennium, enſium politura, omnia quæ ad aquarum medicarum diſtillationes pertinent, herbarumque curas; ſi enim irrito conatu tàm multa in Alchymiam opera impenditur, cur non potius certo euentu in res vtiles impendentur? Denique quicquid ad gemmarum, auri, argenti polituram pertinet, opulentis conuenit. De liberalibus ſupra dixi.

Artes nobilium.

Ad pauperes, & mediocres, qui cenſibus ſuis annuis viuere nequeunt, quod attinet, repeto legem quam alias dixi. Omnes examinandos, qua arte victum quærant, ocio locum non dandum. Pueros continuo ad leniora artificia adhibendos, ita vt nemo vacet, vagabundos coercendos, quibus verò non facultas, ſed voluntas laborandi deeſt, ad opus cogendos; quod ſi fiat, decuplo minor erit pauperum numerus, quorum aliqui etſi debiles ſint, nonnulla tamen ſellularia officia præſtare poterunt. Cæteri non difficulter eleemoſynis ſuſtentabuntur, qui verè pauperes ſunt. Poteritque id obſeruari, quod olim populo Iſraelitico dictum eſt, *non erit inter vos mendicus.* Nunquam vero opus deerit, ſi Princeps agros colat, noualia inſtituat. Quid fieri poſſit, docent ea, quæ fiunt. Belgæ lanificia tractant, pannos, lineos, laneos, aulæaque contexunt; quibus Germaniam, Galliam, Hiſpaniam, Africam, Aſiam, Indiam vtramque veſtiunt, cur non Imitantur, & hoc, & alia Germaniæ Principes? hinc lanam coemunt, auehunt, reuehunt, & portoriorum, vecturæque ſumptus conduplicant. Hoc demum in Republicâ magnum eſt incommodum, quod cum arte facta ab externis emuntur, omnia maiore precio veneunt, ciuitaſque exhauritur. Deinde artificum copiæ facile admiranda inueniunt, quale fuit Curionis illud inuentum, cum penſile theatrum fecit. Plinius lib. 36. cap. 15. *Theatra duo iuxta fecit ampliſsima è ligno, cardinum ſingulorum verſatili ſuſpenſa libramento: in quibus vtrumq; antemeridiano ludorum ſpectaculo edito inter ſeſe auerſis; ne inuicem obſtreperent ſcenæ, & repente circumactis, vt contra ſtarent, poſtremo iam die deſcendentibus tabulis, & cornibus inter ſe coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, ipſum magis auctoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quiſq; in hoc primum? inuentorem an inuentum? artificem an authorem? auſum aliquem hoc excogitare, an ſuſcipere? parere, an iubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infidà inſtabilique ſede. En hic eſt ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio in machina pendens; & ad periculum ſuum plaudens. Quæ vilitas animarum iſta! aut quæ querela de Cannis! quantum mali potuit accidere!*

Artiũ multitudo pecuniam attrahit, & retinet.

Artifices varia excogitant.

Hos in caſtra ducas, ſi oppidum machinis defendendum ſit, quid non efficient? In res vtiles ingenia exerant.

At-

Digitized by Google

Artes non ſunt ſordidæ.

Artium mechanicarum contemptus ex ſuperbia Græcorum Philoſophorum, & Oratorum orta eſt. Et nunc quoque contumelioſæ habentur à multis, tanquam ſordidæ, cum tamen prima fuerint generis humani poſt agricu turam exercitamenta. Mihi magis Indorum placet induſtria , qui ſingulos ſingulas artes exercere permiſerunt, ſed Philoſophis plures ob honorem ſapientiæ, vnde colligimus Philoſophiam Indicam non ocioſarùm argutiarum fuiſſe ſectatricem, ſed ſapientiam communi & ciuili vitæ conſulentem.

Nobilitas ijs rebus data.

§. 5. Honeſta quoque fuit, & vtilis ratio colligendæ in neceſsitate pecuniæ, quam Sabellicus libr. 6. & 7. ait Venetos ſecutos. Nam publice edixerunt, fore, vt qui Rempublicam pecunia iuuiſſent, ex illis triginta in numerum Senatorum adlegerentur, maneretque ea rata dignitas eorum poſteris, cæteris finito bello ſingulis annis quinque nummûm millia diuiderentur. Certatim dederunt opulenti, & ex æmulatione creuit ærarium. Factum id prudenter ab Republica, nec inter veteres & nouas familias æmulatio vlla publica eſt. Id cur non Reges imitentur? Certe Hiſpaniarum Rex aliquot ante annos dum ditiſsimos Italorum nobilitat , magna bellorum ſubſidia comparauit, honos vero nobilitatis in copioſos, ingenioſos, negocioſos conferendus eſt, ne ſi in egeſtatem recidant, ordini ſint opprobrio. Nulla hic Reipublicæ, nulla priuatis infertur iniuria. Quod ſi nobilitas tantum virtutis eſſe debere obijciatur; Facilis reſponſio, Eos qui pecunia patriam adiuuant, non inferiores eſſe alijs, qui fumoſas imagines iactant; nec enim ſolius pecuniæ ſed virtutis etiam ratio habetur. Magno verò illos eſſe animo, vel hoc diſcimus, quod magnas pecunias minoris, quam mediocrem honorem æſtiment. Hoc ſuaſerim illis Principibus, quibus nobilitas ſubiecta eſt, & vbi illa quoque negociatur; Quod ſi multitudine nouorum vetus vileſcat, minus id mali eſt, quandoquidem per virtutem recuperare dignitatem poteſt. In Gallia id quoque factum , & immunitatem magnâ ſumma redimebant; id olim quoq; factum, cum ius ciuitatis Romanæ integris nationibus datum, aut venditum. Ingens imperij tanti acceſsio. Actorum 22. verſicul. 28. *ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου ταύτην τὴν πολιτείαν ἐκτησάμην. Ego magnâ ſummâ ciuitatem illam conſecutus ſum:* Si multa millia ciuitate donabãt, ſed id magnâ ſumma, multa millia magnarum ſummarum quantam pecuniam effecerint, non eſt dubium. Sic & iure ciuium mediocri aliquâ pecuniâ poterit Princeps, aliaque largiri, quæ honorifica ſunt , nec aliorum tamen commodis, vel libertati præiudicant.

Diuites iuuãtes Rempub. merito nobilitantur.

Romani ciuitatem precio dabant.

Nec diſsimile huic eſt, quod Bizantij in neceſsitate fecerunt, cum enim lex eſſet. Ne quis iure ciuium frueretur , niſi vtroque parente ciue natus; edixerunt ; ſi quis Reipublicæ triginta libras conferret; quamuis alterutro parente tantum ciue natus, ciuis eo, quo qui optimo, iure haberetur.

Non grauat ſuos, decepit tamen hoſtem.

§. 6. Tamerlani illud barbaræ callidítatis fuit, in vrbem quam obſidere meditabatur, mercatores cum precioſis pellibus mittebat , iubebatque facili precio diſtrahere , vt emerentur; deinde cum vrbem occupaſſet, pelles quas commode abſcondere non poterant, recepit. Honeſta ratio: ſic enim ex hoſtium pecuniâ exercitum alebat, & merces deinde recipiebat, alijs vendendas. Ita Haimo Armenus.

§. 7. Edouardus Quartus Britanniæ Rex, amicos rogauit, vt ſponte ſibi pecunias conferrent, ad expenſas militiæ, ſe ex facto ſingulorum beneuolentiam æſtimaturum; quare ipſa contributio nominata eſt beneuolentia. Idem Henricus Septimus imitatus eſt. Polydorus libr. 26. & 27. Si magnâ incumbat neceſsitas, eſt recta ratio, ſed animaduertendum , vt viciſsim illis benefaciat , alioqui nihil durius , quam Principis priuatæ apud amicos preces; ſi enim negent aut parce donent , paratam ſibi cladem putant. Si quis aut nolit, aut non poſsit dare, inimicus Principis efficitur; quia grauiter ſibi offenſum arbitratur.

Hæc ratio grauis eſt, niſi ſit ſpes compenſationis.

§. 8. Antoninus Philoſophus, vt pecuniam conficeret, omnia vaſa aurea, argentea, murrina, cryſtallina, gemmas, omnem vno verbo ſuppellectilem, vxoriſque ornamenta publice vendidit, vt pecuniam conflaret. Non diſsimile eſt illud Epheſiorum, qui vt lib. 2. Oeconom. refert Ariſtoteles, cum pecuniâ egerent, lege ſanxerunt, ne aurum ferrent mulieres, deinde vt ciuitati mutuum darent. Quidam hæc ſordida putant, ego magnificum arbitror; nam ornatum externum contemnere regium eſt; deinde ſubditis parcitur, & nobilium, potentiumque animi ad Rempublicam adiuuandam inflammantur , quis enim è gemmâ diuite bibet, ſi Principis fictilem ſuppellectilem intueatur? Venetis parum illa res ex ſententia ceſsit, cum ciuibus extorquere pecuniam vellent. Nam edixerunt , vt quicquid auri, argentiue cælati eſſet, id ad duumuiros deferrent , vt nummi cuderentur ; decimæ partis lucra reciperent , qui non tuliſſent, eorum bona venderentur ; ſed cum recuſarent , captis pignoribus & carceribus coacti ſunt. Id factum bello contra Iulium 2. Bemb. libro 7. & 10. hiſt. Venetæ. Hoc quidem minus durum , ſi fides erat; nam magnum lucrum promittebatur, nec poterant negare Reipublicæ, ſi ſatisdare poterat. Sed illi bellum & belli cauſſas execrati, ſuſpectamque fidem Senatus habentes, rerum ſuarum tenaces erant. Poteſt tamen eo modo Princeps vti, nec inter odioſa cenſendus eſt, ſi cautum ſit de ſumma & lucro. Non enim decet vllum ſibi tantum placere, vt periclitante Principe non niſi ex auro bibere velit, cum præſertim lucrum ex beneficio liceat expectare.

Inſtrumenta delicarũ ſunt reijcienda.

CAPVT XVI.

Modi pecuniæ colligendæ ab Ariſtotele libr. 2. Oeconom. recenſiti, aliique ſimiles.

§. 1. Dignum arbitratur Ariſtoteles cognoſcere , quomodo veteres pecuniam confecerint, cuius ego narrationem ordine, vt ab illo propoſitur, proſequi decreui; Quædam improbandæ ſunt, quædam, ſed paucæ laude dignæ, nonnullas iuſtas facit neceſsitas.

Cypſelus.

Cypſelus Corinthius cũ votum feciſſet Ioui: Si ciuitate illa potitus fuiſſet, Corinthiorum ſe dedicaturum facultates vniuerſas : iuſſit cenſum deſcribi: illis autem profeſsis decimam bonorum partem abſtulit à ſingulis, de reliquis iuſsit eos negotiari & rẽ facere. Anno q; vertente fecit idem. Euenit itaque vt annis decem & ipſe haberet omnia bona Corinthiorum, eaque conſecraret , & Corinthij interea quærerent,

Mali voti executio humana.

pararentq́, alia. Improborum votum non oportebat explere, ſecundum tamen erat, vt humaniter exequeretur. Iulius ſimili modo cum iuraſſet ſe piratas crucifixurum, prius occidit.

Lygdamis. *§. 2. Lygdamis Naxius, quibuſdam in exilium actis, cum facultates illorum nemo vellet, niſi admodum paruo, emere, vendidit ea ipſis exulibus. Ea etiam quæ vt dona Dijs conſecrarentur in officinis, non prorſus elaborata iacebant, vendebat tam exulibus quam alijs, permittens vt emtoris nomen in vnoquoque perſcriberetur.*

Cauſa cur paruo emere vellent, erat, quia incerta videbatur poſſeſsio per tyrannidem addicta, & odioſa in vulgus; Exules mediocri precio redimere, quam omnia perdere malebant; ſi iuſtè expulit, non fuit iniquus in venditione, quâ etiam illud effecit, vt inter ſe exules committerentur, dum alterius bona alius emit.

Byzantij. *§. 3. Byzantij in pecuniæ penuria publicos lucus & loca ſacra vendiderunt. Fructuoſa quidem ad certum tempus, ſed infructuoſa ad proprietatem perpetuam. Itemq́, ea, quæ ſodalitates poſsidebant, & quæ ad ſacra gentilitia pertinebant, cum alia, tum agris priuatis ſita. Nam hæc magno emebant ij, quorum reliqua erat poſſeſsio. Sodalitijs autẽ tradebãt publica alia, quæ erant circum gymnaſium, aut forum, aut portũ, nec non forenſia loca, vbi aliquid vendebatur. Præterea ſalinas maris, & ſalis mercaturam. Item vbi quæſtum faciebant præſtigiarum artifices, vates, & qui medicamenta vendebant, & huius generis alij: conſtitueruntq́, vt tertiam partem quæſtus penderent. Iam permutandæ pecuniæ menſam tantummodo vnam elocarunt. Neq́, licebat alio nummo, vel de altero emere, vel alteri vendere quicquam. Quod ſi quis feciſſet, pecunia ea multabatur. Cum autem apud illos lex eſſet: Non habendum pro ciue, qui non vtroq́, parente ciue natus fuiſſet: egentes pecunia ſcitum fecerunt. Qui altero tantum parente ciue natus eſſet, ſi perſoluiſſet duodecim millia nummûm, pro ciue habendum. In caritate verò annonæ cum pecuniæ inopia laborarent, deduxerunt nauigia ex ponto. Quod cum mercatores iniquo animo ferrent, vſuras perſoluerunt eis decimas. Qui emebant autem tunc, ab eis vltra precium ipſum illas decimas exigebant. Cum autem ex incolis quidã fœnore collocaſſent pecunias, oppoſitis bonis, neq́, eſſet vnde illa perſoluerentur, ſcitum fecerunt: vt qui tertiam partem debiti ſeu pecuniæ mutuæ, tributi nomine conferret, bona illa tanquam propria retineret.*

Multa in hac Byzantiorum χρηματοποιΐᾳ ſunt notatu digna, nonnulla forte in neceſsitate imitanda. Primo vendiderunt τὰ τεμένη, hoc eſt, omnia loca Dijs conſecrata, vt ſunt luci, areæ, templa, ſacella. Secundo, Loca fructuoſa, vt lucos, agros vendiderunt ad certum tempus; Infructuoſa, vt areas, ſacella in perpetuum; alioqui emptorem non inuenirent; quis enim infructuoſa emeret? vt fructuoſa redderet, iterum dimiſſurus? Tertio vendiderunt τὰ θιασωτικά, hoc eſt, loca quæ ad ſacros conuentus pertinebant, ſeu ad ſodalitates, θιασῶται enim dicuntur, qui religionis ergo ſocietatem inierunt, vt Bacchici, Eleuſinij, alij θιασωτικὰ, quæ ad hos pertinent, præſertim domus, & loci conuiuales. Erant autem vel πατριωτικὰ ſacra, vel vt quidam legunt φρατριωτικά; Tum verò τὰ ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς in agris priuatis ſita. Vocantur domus ipſæ Polluci libro 6. φιλητήρια, ſpeluncæ, luſtra, in quibus perpotabant. Erant eiuſmodi multa in hortis priuatis, & agris, quæ tamen ſodalitiorum erant, non eorum in quorum poſſeſsionibus inueniebantur, idcirco Domini magno emebant, vt agros liberos haberent. Quarto ſodalitijs alia dabant, quæ publicè fructuoſa non erant. Quinto ſalinas vendebant. Sexto. Cum opus eſſet permutatione pecuniarum, vnicum ſolum conſtituerunt, vt certo precio id faceret, nempe monetam magno exponeret, vili precio reciperet. Quæ res fuit manifeſto iniuſta, præſertim cum alio nummo vti non poſſent. Vno itaque denario aureos permutare facile fuit. Nec minus iniuſta lex illa de fœnore, quæ omnia ex mala Reipublicæ adminiſtratione initium habuerunt.

§. 4. Hippias Athenienſis eminentia in ſuperioribus partibus ædium, & proiecta in publicas vias, itemque ſcalarum gradus, & præmunita veſtibula, & ianuas quæ aperiendæ extrorſum vertebantur vendidit. Emebant igitur hæc illis prædiorum Domini, & ita copioſa pecunia collecta eſt. Hippias.

Iure hæc fieri poterant, ſi proiecturæ, & gradus contra legem erant; nam cum publicum occuparent, & contra leges eſſet priuatis ædificationibus vias impeditiores facere, iure ſibi Reſpublica occupare potuit: Hippæ in eo calliditas eminuit, quod diſsimulatam legis tranſgreſsionem iuſtitiæ ſummo prætextu puniuit; nam Domini ædium hæc magno redimere cogebantur, niſi totius ædificij immutatione, & deformatione maiores ſumptus facere vellent. Quod ait, καὶ θύρας τὰς ἀνοιγομένας ἔξω, ianuas quæ extrorſum aperiuntur, fuit hoc & olim vetitum apud Romanos. Neque enim hoc cuiquam facile, Imò ne triumphalibus quidem domibus concedebatur, ſed quorum cum inſigni laude triumphus eſſet. Plinius libro 36. capit. 35 *Subit verò cogitatio, quota portio harum fuerint area illa, quæ inuictis Imperatoribus decernebant publicè exædificandas domos: ſummuſque illarum honos erat, ſicut in L. Valerio Publicola, qui primus Conſul fuit cum L. Bruto, poſt tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem Magiſtratu Sabinos deuicerat, adijci decreto, vt domus eorum fores extra aperirentur, & ianua in publicum reijceretur. Hoc erat clariſsimum inſigne inter triumphales quoq́, domus.*

Periculoſe autem Hippias, & odioſe; nam malitioſæ, & aſtutæ tyrannidis hoc eſſe videbatur. Προφράγματα, vel vt alia lectio habet περιφράγματα, (quamuis προφράγματα malo, ſunt enim loca ante ſcenam, vel ſeptum, & hoc loco tutamina ædium, & ſepta in publicum extenſa) vendebat, quæ niſi redimerentur, vt dixi, omnino pereundum erat domibus.

§. 5. Nummum autem, qui tunc Athenis vſurpabatur, improbum eſſe iuſſit, & precio conſtituto ad ſe pecuniam omnem deferri imperauit. Cumq́, conuenirent, qui alio ſigno vellent cudere, idem illud argentum elocauit. Hippias.

Hic mera fraus, & impoſtura tyranni, vt fraude pecuniam colligeret, deinde reprobatam ante, denuò approbaret. Multæ nunc quoque in moneta cudenda & recudenda fraudes verſantur, ſed ferè aliquo iuſtitiæ prætextu.

§. 6. Præterea, qui triremis aut tribus Magiſtri, aut ludis ſuppeditare impenſas, aut in aliud eiuſmodi munus publicum ſumtus facere deberent, conſtituta ſumma mediocri, ex his iuſſit eum, qui illam pendere voluiſſet, inter perfunctos ſuo munere perſcribi. Hippias.

De triremibus, & neceſſarijs male conſtitutum eſt, de ludis conuiuijs, alijſque ordine & rectè. Si enim in ludos impendendæ mille drachmæ, ſexcentas publico dari præſtabat, & ludos omitti. Magna hic occaſio imitandi, vt Principes

cipes noſtri omnes ſumptus, qui inanibus pompis impenduntur, ad vera, & vtilia conuertant; nec ille ſtulte, licet auare, qui cum coronas ſtatuas, & vana meditarentur, cauam manum oſtendit, inque ea collocare voluit.

Hippias. §. 7. *Sacerdoti (τῇ ἱερείᾳ) etiam Mineruæ, quæ in arce conſecrata erat, præcepit de vnoquoque mortuo afferri hordei ſextarios duos, & totidem tritici, & obulum vnum, id eſt, duos aſſes, ac tantundem ab ijs qui ſobole eſſent aucti.*

Interpres vertit χοίνικας ſextarios duos, rectius noſter Villalpandus apparatu in Ezechielem ex Fannio oſtendit χοίνικα continere quatuor ſextarios,

*Q*ui (ſextarius) *quater aſſumptus graio fit nomine chœnix.*

Arbitratur verò quinque pondo panis contineri.

Magna contributio efficitur in populoſa ciuitate, ſed tyrannica, & ſordida, mortuos & naſcentes cenſere. Non diſsimilis tamen capitationi Romanæ, quæ efficiebat, ne multi gauderent ſibi filios naſci, quod aliquæ vrbes fecere.

Athenienſes. §. 8. *Athenienſes in Potidea, indigentes pecunia ad bellum, iuſſerunt profiteri cunctos, cenſum bonorum non ſimul vniuerſorum, in tribu ſua ſingulos, ſed ita vt quoque loco quidque poſſideretur, vt pauperes æſtimationem ſubijcere poſſent. Si quis verò prorſus nihil poſſideret, eius capitis æſtimatio erat minarum duarum. Hinc igitur tributum, quod exigebatur à ſingulis integrum conferebatur.* Hac in re nihil iniqui actum, fraudi non vere profitentium obuiam itum eſt.

Antiſſæi. §. 9. *Antiſſæis cum pecuniæ inopia premeretur ciuitas ipſius, & morem haberent, vt Dionyſia ſeu Bacchinalia ſplendide celebrarent (quibus magnos ſumptus faciebant de totius anni apparatu, cum in alia, tum victimas pretioſas) quod ille feſtus dies tunc inſtaret, perſuaſit eis, vt votum nuncuparent, ſe proximo anno reddituros Libero duplicia: & quæ parata habebant, vt venderent vniuerſa ſimul. Atque ita pecunia non modica ad præſentem ipſis vſum collecta fuerunt.* Rectè ille, & quod idolo promittebatur, id quoque in cauſſa Dei fieri poteſt, in neceſsitate enim publica templorum ornamenta auelli, & vendi poſſunt, Idolorum vero debent. Monet Sanctus Maternus Imperatores, vt omnium templorum ornamenta dæmonibus ſacrata in Reipublicæ vſum conuertant.

Lampſaceni. §. 10. *Lampſaceni cum aduentus exſpectaretur triremium multarum, & venirent polenta ſex modij denarijs quatuor, iuſſerunt in foro verſantes vendere eos ſex denarijs. Et ad olei congium, qui veniret denarijs quatuor, adijcere tres obolos, ſeu aſſes ſex. Idemq; facere de vino & cæteris. Priuati igitur pretium accipiebant antiquum, quod autem ſuperabat, id ciuitas retinens, copiam ita pecuniarum comparauit.*

Ingens hoc vectigal fuit, nec imitabile; nam omnium rerum venalium tertiam partem accipiebant. Quanquam autem venditoribus ruinam non inferebant, ciuibus tamen, & ijs qui in triremibus erant, damna augebantur.

Heracleotæ. §. 11. *Heracleotæ, cum naues ablegarent quadraginta aduerſus tyrannos in Boſphoro, neque pecunia abundarent, coemerunt de negotiatoribus & frumentum, & oleum, & vinum, & res alias venales vniuerſas. Atque conſtituto tempore quo pretium perſolueretur, & opportunum erat negotiatoribus, non ad heminam merces diſtrahi, ſed venire ſimul vniuerſas, & ipſi cum perſoluerent per opportunitatem, non ſtipendia deuehebant, ſed res venales in onerarijs nauibus, & vnum quæſtorem ſingulis nauibus præficiebant. Cumque iam in terram hoſtium ventum eſſet, emebant ab his omnia milites, & argentum collectum fuit, ſtipendiumque dederunt ductores. Et ita accidit, vt idem argentum daretur, donec domum redierunt.*

Iuſta illa fuit negotiatio, ſi ad conſtitutum mercatoribus ſoluerunt, ex negociatione exercitum aluerunt, donec omnino diſſoluere poſſent; Nam quod negotiatoribus difficile erat, ſcilicet κοτυλίζειν; hoc eſt minutatim diuendere, Reſpublica fecit.

§. 12. *Lacedæmonij, cum Samij ab ipſis peterent, vt pecunias ſibi conferrent recuperaturis patriam, ſcitum fecerunt: Vno die debere & dominos, & familiam, & iumenta ieiunare, & quantum inſumpſiſſet, ſi non ieiunaretur, quiſque tantum tribuere Samijs.* Lacedæmonij.

Exiguum, ſed iuſtum hoc erat ſubſidium, quo oſtenderunt facile poſſe defendi Rempublicam, ſi quiſque iuuare paratus ſit. Nec dubito, ſi milleſima pars earum quæ per luxuriam pereunt rerum, in bellum Turcicum impendatur, poſſe biennio Pannonias cum Græcia, Thracijſque recipi.

§. 13. *Carthaginenſes, cum militum apud ipſos externorum multitudo creſceret, non habebant vnde eis debita ſtipendia perſoluerent. Præconium igitur factum eſt: ſi quis ciuium, incolarumve ius haberet prehendendi, vel ciuitatē, vel priuatum quempiā, ſiue vellet prehendere, vt profiteretur. Profitentibus autē permultis, ita nauigia contendentia in pontum comprehendebant, probabilem aliquam cauſam prætendentes, tempore quidem præfinito, quo de his cauſam dicturos ſe eſſe affirmarēt. Copia vero tunc magna pecuniæ cum extitiſſet, & milites illos dimiſerunt, & de comprehenſione diſceptarunt. Et quibus comprehenſione eſſet facta iniuria, ijs de vectigalibus ſuis ſatisfaciebat ciuitas.* Carthaginenſes.

Libycum facinus & fraus Punica, quæ tamen excuſari poteſt, neceſsitate. 1. Milites mercenarij peregrini, & multi, niſi ſtipendia acciperent, vrbem adeoq; portum diripuiſſent. 2. Naues comprehendebant, ἐσύλων expilabāt, vt eſt in Græco, non more prędonum, ſed adductis teſtibus, ſcriptoque quantum quiſque abſtuliſſet, imo apud Rempublicam depoſito. 3. Dati deinde ſunt iudices ſeu recuperatores, & quibus iniuſte res ablata eſt, ex ærarij reditibus reſtituta eſt, ſenſim, ſcilicet, dato in præſens fœnore.

§. 14. *Cyziceni, ſeditione orta apud ipſos, & plebe ſuperiore, oppreſſiſque ac captis diuitibus, cum deberetur militibus pecunia, ſcitum fecerunt: Ne capti interficerentur, ſed pecunijs exactis vt exularent.* Cyziceni.

Hic quoque miſericordia, ſi iuſte diuites occidere ciuitas potuit, interuenit.

§. 15. *Chij, cum eſſet lex apud ipſos: vt debita publice perſcriberentur: indigentes pecunia ſcitum fecerunt: vt debitores ipſi quidem mutuas pecunias numerarent ciuitati, ciuitas vero creditoribus, vt fœnus ex vectigalibus penderet, donec ſors perſoluendo æquaretur.* Iniuria debitoribus illata eſt, quia damno ſuo ſoluere cogebantur. Fœneratores merito ſic puniebantur; nam iure ſortem ipſam auferre licuit. Chij.

§. 16 *Mauſolus Cariæ tyrannus, petente per legatos rege Perſarum, vt tributa penderet, conuocatis in illa terra opulentiſsimis, oſtendit eis: Regem petere tributa, ſe autem neququam abundare pecunia. Ibi tum ſubornati quidam ſtatim polliciti ſunt, ſe eſſe collaturos, & ſummam indicarunt. Hoc facto opulentiores partim pudore, partim metu, & plura ſunt polliciti, &* Mauſolus.

contribuerunt. Nihil hic iniquum, ſi vere tributum exigebatur, nec armatis precibus agebatur, ſi denique ſoluendo Mauſolus non erat.

Mauſolus. §. 17. *Rurſus pecunia indigens Mylaſſenſibus conuocatis demonſtrauit oratione ſua. Eam ciuitatem principem regni, ex qua ortus eſſet ipſe, non eſſe mœnibus ſeptam, Regem autem Perſarum exercitum aduerſus illam adducere. Iuſsit igitur Mylaſſenſes, quantum poſſet quiſque pecuniæ conferre, plurimum affirmans, vt quæ tunc contribuiſſent, cæteras ipſos ſuas facultates eſſe conſeruaturos. Collatis autem copijs magnis ipſe quidem retinuit pecunias: mœnia vero extrui illo tempore Deum velle negauit.* Iam exerte impoſtorem agit, idque efficit, vt nemo illi inpoſterum, quamuis in veris periculis conſtituto quicquam crederet.

Condalus. §. 18. *Condalus Mauſoli præfectus, ſi quando iter per regionem ſuam facienti ſibi afferret aliquis donum, aut porci, aut vituli, iuſsit perſcripto nomine eius qui donaſſet, & die, domum abduci, & ali donec reuerteretur. Ac vbi tempus ſatis longum abijſſe videbatur, repetit quod ille aluerat, ſubductis fructus quoque rationibus.* Simile domino mancipium. τῶν ἐπιχωρτίων λογισάμενος. hoc eſt, fructus rationem computans, ſi ouis peperiſſet, ſi tonſa eſſet, hæc omnia exigebat. Sed ille impoſtorem, & hiſtrionem egit, vt ex ſequentibus patet.

Condalus. §. 19. *Arborum item eminentium aut procidentium in regias vias vendebat fructus. Militum quoq; ſi qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denaria vendebat. Atq; hinc ſimul argentum accipiebat, ſimul non fallebant eum duces iudicio temporis, quo aliquis ex militibus eſſet mortuus.* Ex inferis ipſis, & Plutone ille nummos colligeret.

Condalus. §. 20. Facetum eſt, quod de Lycijs iudicauit, poſſe eos per iocum nummis emungi: ita rem narrat Ariſtoteles. *Lycios etiam cernens capillis geſtandis delectari, literas eſſe dixit allatas regias, quibus capilli ad crines iuberentur. Mandata igitur ſe habere à Mauſolo, vt illi tonderentur. Atque promiſit, ſi certam ſummam in capita contribuere vellent, ex Græcia capillos afferendos ſe eſſe curaturum. At illi libenter præbuerunt quod poſtulabat, collectaque eſt de magna multitudine pecunia copioſa.*

Interpres vertit προκομια vel προσκομία, crines, quod ſenſum aut nullum, aut obſcurum habet. Græce ait Ariſtoteles, eos geſtaſſe τρίχωμα, hoc eſt, comatos fuiſſe, deinde dixiſſe Condalum, oportere ὑποσεῖλαι εἰς προσκόμια vel προκόμια, quid ſit autem κόμας ὑποσεῖλαι εἰς τὰ προκόμια, an ſit dimittere ad antias, vel quo mittendæ, non eſt valde difficile conijcere, cum ait oportere illos ἀποκεῖραι, tonderi: capilli igitur abſciſsi mittebantur ad προκόμια, an προκομεῖα, loca vbi dedicabantur, nam hac in re ſuperſtitionem ingentem fuiſſe nemo ignorat. In locum horum promittit è Græcia adſcititias comas pro Lyciorum comis deferendas, mittendi ergo illorum capilli aliquo erant; quo autem mitterentur niſi ad loca aliqua vbi conſecrari Deis ſolebant?

Ariſtoteles. §. 21. Improbe etiam Ariſtoteles Rhodius, de quo Ariſtoteles ita narrat. *Ariſtoteles Rhodius Phocææ principatum obtinens, in pecuniarum inopia cernens duas eſſe Phocæenſium factiones, verba vni illarum occulte fecit, indicans ſibi dare altero pecunias, vt rem ad ipſos inclinet: ſeſe vero ab ipſis accipere malle, & adminiſtrationem ciuitatis eis tradere. Quibus auditis ſtatim tantum iſti pecuniæ dederunt, quantum iuſſerat. At hic alteri factioni rurſum oſtendit quæ accepiſſet ab alteris. Hi vero dederunt ne ipſi quidem minus. Atq; ita accepta pecunia ab vtriſque gratiam inter eos reconciliauit.*

Non pauci hoc imitantur, & olim Romanus arbiter fecit.

§. 22. Idem Rhodius *cum animaduerteret antea inter ciues multas eſſe controuerſias, & magnas in ijs propter bellum iniurias, iudicio conſtituto edixit: ſi qui lege non egiſſent intra tempus præſcriptum, non amplius de prioribus criminibus iudicia ijs daturum iri. Tunc itaq; complurium cauſarum atque litium collationem, & prouocationes multis propoſitis, ad ſe referens, & ab vtriſque per diuerſos aliquid accipiens, non parum pecuniæ contraxit.* Ariſtoteles. Altera fraus & nimium quoque vſitata, cur enim tanta vehementia agitur, vt cauſæ ad certa tribunalia trahantur, niſi quia & commoda attrahuntur.

§. 23. *Clazomenij in penuria annonæ cum pecunia deficerentur, ſcitum fecerunt: Vt qui oleum haberent, commodarent hoc Reipublicæ cum fœnore. Exiſtit autem hic fructus in regione illorum copioſus. Cum igitur ita commodaretur oleum, conductis nauigijs euehendum illud in ea loca curarunt, in quibus fora exercebantur, vnde frumentum ipſis adueniit, pignore dato olei pretio.* Clazomenij. Legitima fuit illa negociatio, commutatio olei pro frumento. ſed quod imperet oleum habentibus, vt mutuum dent Reipublicæ, iniquum eſt.

§. 24. Alterum fuit multo ingenioſius. *Militibus* (inquit) *cum deberent ſtipendij nomine quadraginta & octoginta ſeſtertia, neq; poſſent diſſoluere, annis ſingulis fœnus pendebant ducibus ſeſtertia nonaginta & ſex. Quia vero hoc pacto de ſorte nihil decedebat, & ſumptus facere fruſtra ipſi pergebant, percuſſerunt nummum ferreum ad argenti rationem, ſeſtertiorum quadringentorum octoginta. Hanc deinde pecuniam dabant opulentiſsimis in ciuitate, pro eo atq; conſentaneum erat cuiq;, & tantundem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur priuati quod in cotidianos vſus impenderent, & debito liberata fuit ciuitas. Deinde ex vectigalibus & fœnus pendebant illis, & diuidendo ſemper pro parte ſua cuiq; diſtribuebant, nummoſque ferreos recipiebant.* Clazomenij. Ariſtoteles ait debuiſſe viginti talenta, tuliſſe autem φόρον τέτταρα τάλαντα; Ferrea autem pecunia non minus negociari poterant ciues quam argentea, cum iuſſu Magiſtratus valeret, Senatus nummos ipſos cum argenteis permutaret, donec intra annum quintum omnes reciperet.

Multi in neceſsitate hanc rationem ſecuti ſunt; Enicus Lupides vt refert ex Nebuſſ. Tolboſanus l. 3. c. 6. num. 26. Enicus. *Sic Enicus Lupides, comes Tondillanus, dux inſignis, in bello Granatenſi Almæ vrbi præfectus, in ſumma rei pecuniariæ deſperatione, dum expectaret pecunias à Rege Ferdinando, & regina Iſabella, ex charta pannicea fecit ſchedulas ſua manu propria, atque ſubſcriptione ſignatas, quaſdam vocans aureos, argenteos nummos, æreos aſſes, ſemiſſes, trientes, quadrantes, hiſque inter ſe emptiones & commercia facta ſunt, pollicitus ſe daturum pro illis fictitijs, veras pecunias, poſt receptionem.*

Et num. 27. *Idipsũ feciſſe tradit Sabellus, Dominicum Michaelem, Ducẽ Venetorum, cum procul abeſſet domo claſſe Tyrum obſidens, in expeditione Aſiatica: cum enim pecuniæ defectu ſtipendium reddi nequiret remigibus & ſocijs naualibus, & ex loro pecuniam publica forma ſignauit, quam pro aurea & argentea certis diſtinctam characteribus, in ſtipendium naualibus numerauit turmis, pollicitus fore, vt mox domi pro alutinis, aurei & argentei pari numero habentibus repræſentarentur nummi. Quod & factum eſt.*

Hæc ratio pecuniæ cum non precio metalli,

ſed

ſed ſolâ æſtimatione, quæ ex fide, quæ conſtituenti habetur, rata habeatur, non eſt vſurpanda, ſi omnia in dubio ſint, nam eo caſu, deſperationem inijcit, multo minus ſi fides non habeatur; nam eludi ſe putant. Itaque ſi Mauſolus, aut Condalus è loro, vel plumbo nummos cudat, nemo eos accipiet. Pecunia enim illa proprie non eſt, ſed teſſera potius dandæ pecuniæ veræ, vel chirographum, quod nihili facimus, ſi vel ab impoſtore, vel ab egeno detur.

Selybriani.

§. 25. *Selybriani in pecuniarum inopia, cum lex eſſet: Ne frumentum exportaretur famis tempore, vetere illis frumento reliquo, ſcitum fecerunt: Tradere priuatos debere frumenta ſua Reipublicæ precio conſtituto, ſic, vt quiſque retineret victum ſibi vnius anni. Poſtea euehendi poteſtatem fecerunt volentibus conſtituto precio, quod æquum videbatur.*

Fames iam erat, itaque cum efferre non liceret, iure quodam videbantur poſſe petere, vt Reipublicæ venderetur quod ſupererat neceſsitati: ipſa deinde Reſpublica euehebat, cariuſque vendebat, quod iniquum erat, accipiebat enim res priuatorum, & illis negotiabatur, adempta illis opportunitate lucrandi.

Abydeni.

§. 26. *Abydeni, quod terra ipſorum per ſeditionem inculta eſſet, neque quicquam amplius impendentibus incolis, propterea, quod alia adhuc deberentur, ſcitum fecerunt. Qui pecuniam mutuam dediſſet agricolis, vt opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primum debere, & cæteros ea demum, quæ reliqua fuiſſent.*

Laudandum agriculturæ ſtudium, in quo dominis præponuntur, qui ſumptum colentibus ſubminiſtrant.

Epheſii.

§. 27. *Epheſij cum pecunia indigerent, tulerunt legem: Non liceret vt mulieres aurum geſtarent, quicquid eo tempore auri haberent, id vt commendarent ciuitati. Conſtituta etiam argenti ſumma quæ numeraretur, permiſerunt vt in templi columnis, nomen eius qui argentum illud numeraſſet, tanquam eius, qui illam conſecraſſet, præſcriberetur.*

Hoc æquum erat, patriæ enim commodare debebant potius, quam ornamenta ſua nimium amando, & patriam, & ipſa amittere. Illud ſane prudens de nomine columnis inſcribendo, in quo nullius iniuria præſidium patriæ comparabatur: niſi forte iam ante aliorum nomina inſcripta fuerint.

Dionyſius.

§. 28. Dionyſij variæ fraudandi, colligendique pecuniam artes fuerunt: recenſet hos Ariſtoteles. *Dionyſius Syracuſis cumulare pecunias volens, concione aduocata dixit: Viſam ſibi Cererem eſſe iubentem, mundum muliebrem in ſuum fanum deferri. At ſe quidem hoc de ſuarum mulierum mundo feciſſe. Poſtulare igitur, vt idem fieret ab alijs quoque, ne Dea iraſceretur. Qui non feciſſet, eum ſacrilegij reum fore pronuntiauit. Cumque omnes quæ habebant, attuliſſent, & Deæ reſpectu, & ipſius, re diu ita facta abſtulit mundum, tanquam commodatum ab ipſa Dea.*

Hæc quidem fœda, & indigna rege impoſtura fuit, abutens miſerarum ſuperſtitione ad lucrum.

Dionyſius.

§. 29 At quod ſequitur ad muliebrem φιλοκαλίαν caſtigandam, non inimitabile fuit inuentum, ſi abſit ſuperſtitio. *Vbi vero,* inquit Ariſtot. *temporis aliquid præteriiſſet; & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Vt quæ aurum geſtare vellet, ea in templo, quod tanti eſſet, dedicaret.*

Dionyſius.

§. 30. *Ædificaturus triremes ſciebat pecunia ſibi opus fore. Concione igitur aduocata, prodi quandam vrbem dixit, & ad eam rem ſibi pecunia opus eſſe. Poſtulauitque, vt ſinguli ciues conferrent aureos duos. Hanc pecuniam illi contulerunt. Spatio autem interpoſito dierum duum triumve, quaſi fruſtrata res ipſum eſſet collaudatis ciuibus, id reſtituit vnicuique quod contulerat. Quo facto voluntates illorum ſibi reconciliauit. Poſtea ſimili ſpe eſſe recepturos, rurſum contulerunt. Dionyſius autem, quod tunc acceperat, retinuit ad triremium ædificationem.*

Sic in paruis fidem præſtruunt, vt in magnis fallant.

§. 31. *Cum non abundaret argento, nummum percuſſit ex ſtanno, aduocataque concione, copioſa oratione nummum eum commendauit. Syracuſij vero, quamuis inuiti, illum ſcito ſuo approbauerunt, & vnuſquiſque prætulit ſe habere argentum, non ſtannum.* *Dionyſius.*

Cum ſtanneos nummos nec ipſe poſtea, nec alij reciperent, neceſſe fuit priuatos hoc damno aſfici præter ius, perinde enim erat ac ſi commutaret χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. aurea æreis, centena ſeptenis.

§. 32. Illud etiam vaſti fraudatoris, ciuibus ſuis illudentis. *Rurſum in pecuniæ inopia poſtulauit à ciuibus, vt ſibi contribuerent. Quibus negantibus ſe habere protulit vtenſilia ſua; & venalia, quaſi per inopiam hoc faceret, propoſuit. Hæc cum Syracuſi emerent, quid quiſque emiſſet perſcribebatur. Perſoluto autem pretio, referre ad ſe vtenſile iuſſit, quod emiſſet, vnumquemque.* *Dionyſius.*

§. 33. Quin & illud tyrannicum: *Syracuſij propter crebra tributa deſierant pecudes alere. Ibi Dionyſius ſatis ſibi collatum eſſe affirmauit ad tantum vſum, quiq; poſthac paraſſent pecudes eos fore immunes. Cum multi autem multas pecudes immunitatis ſpe paraſſent; nactus opportunitatem, quid quiſque haberet, æſtimari iuſſit; & impoſuit tributum ſeu penſionem. Ibi tum Syracuſij ægre ferentes ſe eſſe deceptos, pecudes iugulare, & vendere. Cum autem ad hæc Dionyſius edicto definiiſſet iugulandarum pecudum indies numerum, illi mactantes ſacrificare. Tunc Dionyſius vetuit mactari pecudem fœminam.* *Dionyſius.*

§. 34. Crudele vero illud, quod tamen imitatores inuenit. *Rurſum in pecuniæ inopia profeſsione apud ſeſe deſcribi iuſſit pecunias familiarum, quæcunque eſſent et ha parentibus. Quo facto ipſe pecunijs abuſus fuit, donec ſinguli in ſuam tutelam veniſſent.* *Dionyſius.*

§. 35. Et quod Rhegij fecit. *Rhegio occupato, aduocata concione dixit. Quod diripere vrbem ipſorum iure poſſet, ſed velle ſe, ſi modo auferat impenſas factas in id bellum, & pro ſingulis capitibus tres minas, eos miſſos facere. Tunc Rhegini quicquid occultauerant, id protulerunt in conſpectum. Et cum egeni quoq; pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis ſumpſiſſent, ita illam ſummam perſoluerunt. At Dionyſius hac accepta, nihilominus & omnes ſub corona vendidit, & ſuppellectilem, quam occultatam protulerant, abſtulit vniuerſam.* *Dionyſius.*

Hic fur, & fœdifragus fuit. Sed auaritiæ nihil ſanctum eſt;

§. 36. *Mutuo ſumpſerat pecuniam à ciuibus quam redderet. Cumq; illi repeterent, iuſſit afferre ad ſe argentum, quantum poſsideret vnuſquiſq; propoſita pœna mortis, niſi facerent. Allato autem argento, percuſsit nummum, ita vt denarius vnus æſtimaretur, duobus, eoque, quod debebatur, quodq; attulerant ad ſe, perſoluit.* *Dionyſius.*

§. 37. *Cum nauibus centum in Tyrrheniam nauigaſſet; abſtulit ex fano Leucotheæ & auri argen-* *Dionyſius.*

tiq;

Digitized by Google

tiq; plurimum, & non parũ ornamentorum cæterorum. Quod non ſugeret autem ipſum habere multa, nautas quoq; præconium fieri iuſſit: Vt dimidium eorũ quæ quiſq; abſtuliſſet, ad ſe referretur, alterum dimidium retinere poſſe eum qui abſtuliſſet. Qui non retuliſſet, ei mortis pœnam propoſuit. Arbitrati autem nautæ, ſi dimidium retuliſſent, tuto ſe retenturos eſſe reliqua, illud retulerunt. At Dionyſius his acceptis, rurſus dimidium referre eos iuſſit.

Hæc tam iſte tyrannus, non modo potentia, ſed mendacio, & fraudibus vſus, ad emungendam pecuniam.

Mendæi.

§. 38. *Mendæi fructibus quos redderent portus & alia vectigalia, vtebantur ad ciuitatis adminiſtrationem. ſed quod ex ſolo & ædificijs perciperetur, id non exigebant, ac nomina tantum occupantium perſcribebant. Qui quoties ciuitati pecunia opus erat, perſoluebant quantum debebatur. Lucrum faciebant igitur ex tempore præterito, abuſi illis pecunijs ſine fœnore.*

Iuſtiſsima illa ratio fuit; nã qui occupabant illa ædificia pecunia vti poterant, atq; ita diteſcere; ſi enim ſpacio viginti annorum non opus eſſet pecunia, nihil ſoluebant; nec tum quidem quantum debebant, ſed quanto opus habebat ciuitas. Nec damnum inde ſentiebat Reſpublica, tanto enim carius bona illa conducebant, cum viderent ſe ex fructibus non perſolutis lucrari poſſe. Ne tamen decoquerent, ſingulis annis omnia perſcribebantur.

Mendæi.

§. 39. *Iidem bello aduerſus Olynthios cum pecunia indigerent, & copia mancipiorum abundarent, ſcitum fecerunt: Vt vnuſquiſq; tantum duo retineret, marem & fœminam, & reliqua venderet vniuerſa vt haberent priuati pecuniam, quam ciuitati mutuo darent.*

Magna dubio procul pecunia collecta eſt; ex numeroſis, & caris mancipijs. Cauſa tamen edicti, ne bello occupatis Mendæis manciplorum multitudo periculoſa eſſet, & vrbem, quod alibi fecerunt, alibi tentarunt, eiectis dominis occuparent; deinde vt ſumptus ad onera belli ſuſtinenda ſupereſſet.

Calliſtratus.

§. 40. *Calliſtratus veniente in Macedonia portorio plerunque ducentis octoginta ſeſtertijs, perfecit vt perciperetur bis tantum. Nam cum animaduertiſſet opulentiores illud ſemper redimere, quod fideiuſſores oporteret. Talentinos de illis ducentis octoginta conſtitui, per præconem edixit: poteſtatem fieri emendi quicunq; vellet, & conſtituendi fideiuſſores partis tertiæ, & quantacunq; ſumma perſuadendo habere aliquis poſſet.*

Hoc crebro vſurpandum principi cenſeo, vt varijs res elocentur, nam revera ſæpe perſuadetur minoris commodi res eſſe, quæ ſummam ingentem conferre poſſunt.

Timotheus.

§. 41. *Timotheus Athenienſis bellum gerens cum Olynthijs, in pecuniæ inopia æreum nummum percuſſit, & militibus diſtribuit. Quibus hoc ægre ferentibus, oſtendit à mercatoribus omnia & in foro venales eodem nummo ipſis venditum iri. Mercatoribus autem oſtendit, quos nummos æreos accepiſſent, iiſdem rurſus eos emere & illa in regione venalia, & prædam actam debere. Et ſi quid æris ſuperfuiſſet, id ad ſe referre, proq; eo accipere argentum.*

Eaſdem conficiendæ pecuniæ praxes ſupra vidimus. Hic tantum difficultas ex ea emergens tollitur. Ex quo patet, non valere eam rationem, niſi pecunia acceptetur, & ſpes ſit eam recipi poſſe.

Timotheus.

§. 42. *Ad Corcyram autem bellum gerens, & laborans inopia, militibuſq; flagitantibus ſtipendium, & recuſantibus imperiis ipſius, & minitantibus ſe eſſe ad hoſtes tranſituros, aduocata concione illorum, dixit: Impedientibus tempeſtatibus argentum ad ſe non potuiſſe deportari: Nam tanta ſe copia abundare, vt trimeſtre iam ante tempus perſolutum ſtipendium dono eis dare velit. Milites autem rati, nequaquam illum tantam facturum fuiſſe iacturam, niſi revera pecuniam expectaret ad ſe eſſe peruenturam, ita de ſtipendijs acquieuerunt, donec Timotheus ea, quæ voluit gerendo, expediuit.*

An donarit deinde non explicat Ariſtoteles, certe milites crediderunt, & periculoſum fuit non dare Arma tenenti omnia dat, qui iuſta negat.

§. 43. Præclara eius ratio in oppugnatione Sami: *Cum Samum oppugnaret, fructus, & quicquid in agris erat, ipſis Samijs vendebat, vnde copia pecuniæ ad ſtipendia militibus perſoluenda ſuppetebat. Poſtquam vero multis aduentantibus neceſſariorum penuria eſſe cœpit in caſtris, edicto vetuit vendi frumenti farinam, & menſura minorem modijs VI. & humida omnia menſura minore congijs decem. Centuriones igitur, & qui ordines ducebant, ementes copioſe omnia, ita militibus ſuis diſtribuebant. Aduentantes vero, ipſi ſuum ſibi victum apportabant, & diſcedentes ſi quid reliquum erat, diuendebant, vt iam victus copia abundarent milites.* Timotheus.

Primum laude dignum, quod cum fame eos expugnare non poſſet, vltro fruges vendiderit, quas care emerent, timore annonæ, cum ager ob bellum incultus iaceret; Claris ducibus exemplum, vt quæ ex hoſtibus capta ipſis vſui eſſe non poſſunt, etiã hoſtibus reuendi poſſe vt militi ſtipendia comparentur. Deinde cum illi qui ad caſtra aduentabant, nonniſi in vnum alterumque diem comparare cibaria vellent, nec tamen coemere poſſent pauca, ſecũ attulerunt, & paulo plura quam opus eſſent, quæ diſcedentes donabant, aut vili in caſtris vendebant; nec ſic tamen mercatores & inſtitores auertebantur à caſtris; cum multa ſimul ſine κολλυσμῷ minuta diuiſione diuenderent.

§. 44. *Didoles Perſa, militibus quos habebat victum quotidianum ſuppeditare ille quidem poterat ex hoſtium terra ſed pecunia, quam penderet, ei non erat. Cumq; dies veniſſet ſolutionis, tale quiddam comminiſcitur. Aduocata concione militum, non eſſe ſe pecuniarum inopem dixit, ſed habere pecunias quodam in loco, quem etiam indicauit. Et caſtris motis illuc perrexit. Deinde vbi appropinquauit regioni illi, in locum ipſum proceſſit, deq; fanis, quæ ibi erant, abſtulit, quicquid vaſorum argenteorum reperit. Mox onuſtis mulis, quaſi illi nihil niſi argentum portarent, cum eminentia in vaſa oſtentarent, ita fecere iter. Hoc cernentes milites, & arbitrati quicquid portaretur à mulis id eſſe argentum vniuerſum, animum habuerunt bonum, tanquam ſtipendium accepturi. At ille Amiſum perueniens, ibiq; ſignari argentum oportere dixit. Erat autem via Amiſum vſque complurium dierum, & difficilis propter frigus. Toto igitur illo tempore abuſus eſt exercitu, cum nihil niſi victum preberet. Idem opifices in caſtris, & caupones, & permutantes aliquid penes ſe habebat omnes, neq; licebat horum quicquam alteri exercere vlli.* Didales.

Stratagema duce magno non indignum, ſi tamen bona fide ex ærario regio poſtea diſſoluit.

§. 45 Chabrias Athenienſis Tao Regi Aegyptiorum varios modos conficiendæ pecuniæ tradidit, ita recẽſet Ariſtoteles: *Chabrias Athenienſis,* Chabrias.

ſi, tum Taos Rex Aegyptiorum educeret exercitum, & pecunia deficeretur, ſuaſit vt demonſtraret vtriuſque ſexus ſacerdotibus ſibi, propter ſumptus belli, numerum ipſorum diminuere neceſſe eſſe. His illi auditis, & quiſque ſacrorum adminiſtrationem volentes eſſe ſuam, ita ſinguli pecunias Regi dare. Hac cum accepiſſet, ſuaſit Chabrias Regi, vt inſuper iuberet: ſacerdotes quos ſumptus eatenus feciſſent in ſacra & ſeſe, eorum deinceps, vt decimam tantum partem impenderent, & ſibi reliquum darent mutuo, donec bellum aduerſus Regem Perſarum finiretur. De vnaquaque, etiam colonia ſuaſit, vt imperaret certam pecuniam tributi nomine, itemque de ſingulis corporibus. Item de frumento quod veniret, vt exigerentur vltra pretium tã ab emptore quam venditore, de ſingulis artabis aſſes bini, nec non de nauigijs & officinis, & alijs quicquid negotij gereretur & fieret quaſtus, quaſtus illius pars decima. Iamque copijs extra terram edicturo regi ſuaſit, vt iuberet quod quiſque argenti aut auri non ſignati haberet, id ad ſe afferret. Cumque eſſet allatum, ſuaſit item: Rex eo vt vteretur. Et eos qui mutuo dediſſent, commendaret Nauarchis, qui debita perſoluerent ex tributis.

Melius Iphicrates.

§. 46. Melius Iphicrates Athenienſis Coty ſuaſit, *vt imperaret omnibus ſuæ ditioni ſubiectis, vt cognoſcerent ſinguli ſoli partem exemptã regi XVIII. modijs. Hoc facto magna frumenti copia fuit collecta. Qua in ea loca, vbi fora agebantur, exportata, abundans pecunia eſt confecta.*

Ex agricultura itaque belli ſumptus tolerauit, quod ſi ante in pace audiuiſſet Iphicrates, frumentorum, & pecuniarum aceruos in vſus belli paraſſet.

Cotys.

§. 47. Perfidiæ plenum illud Cotyos Thracis. *Petebat is mutuo ab Perinthiis ad contrahendos milites. Eam Perinthij dare nolebant. Petijt igitur ex ipſorum ciuibus aliquod ſaltem ad ſe mitterent, qui certis locis præſidio eſſent, vt militibus ea tunc cuſtodientibus alibi vti poſſet. Id Perinthij cito fecerunt, rati illa ita loca in ſua poteſtate fore. At Cotys eos qui ad ſe miſſi fuerant, captos detinuit, iuſſitque, ad ſe mitti mutuo petitam pecuniam, & ita recipere ſuos ciues.*

Mentor.

§. 48. *Mentor filius comprehenſo Hermia, occupatis etiam ijs locis quæ ille tenuerat, procuratores conſtitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus ſecuris, & ſi quid dudum abſconderant aut depoſuerant apud externos, id rurſum habentibus apud ſe, & ipſos comprehendit, & quicquid habebant penes ſe, id abſtulit vniuerſum.*

Memno.

§. 49. *Memno Rhodius Lampſaco potitus in penuria pecuniæ magnam ſummam pecuniæ præſcripſit, quam opulentiſſimi perſoluerent, eamque recepturos ipſos eſſe oſtendit ex aliorum ciuium tributo. Cum vero etiam cæteri contribuiſſent, iuſſit illum quoque ſummam mutuo ſibi dari ad tempus, idque præfiniuit, quo ea pecunia reſtitueretur. Rurſum pecuniam genti contribuere eos iuſſit, & ex vectigalibus quod dediſſent recipere. Illi, qui celeriter ſe recepturos ſperarent, contribuerunt. Iamque aderat tempus vt vectigalia perciperentur, at Memno ſibi pecuniis tunc quoque opus eſſe oſtendit, ſeque poſtea eſſe accepta redditurum cum fœnere. Quos in exercitu etiam habebat, ijs detraxit frumentum & ſtipendium dierum ſex, per annum pollicitus ijs diebus ipſos neque vigilias neque itinera obituros, neque inſumpturos quicquam, ita illum exemptis illis.*

§. 50. *Superiore tempore etiam cum metiretur frumentum militibus, ſecunda poſt nouam lunam die, primo quidem ille menſe dies præterijt tres, ſequento vero quinque, & hoc modo proceſſit donec ad triginta perueniret.* Hoc imitati noſtro tempore ſunt, qui menſem militarem fecerunt, quinque aut ſeptem hebdomadum.

Charidemus.

§. 51. *Charidemus Orita, tenens loca quadam Aeolidos, cum exercitum contra ſe adduceret Artabaſſus, pecunia deficiebatur, quæ militibus numeraretur. Ac primum contribuebant nonnihil. Mox non habere ſe quicquam amplius aiebant. At Charidemus, quem locum eſſe opulentiſſimum arbitrabatur, ex eo iuſſit incolas, ſi quid nummorum haberent, aut ſi quæ vaſa pretioſa, alio ablegare. Adducturumque ſe eſſe deductores. Ipſumque hoc agere erat manifeſtum.*

Itaque illis fidem habentibus, non longe eductos extra vrbem excuſſit, ſi quid haberent. & quam multis opus erat ea abſtulit, ipſoſque eundem in locum reduxit. Per præconem etiam edixit: Ne quis in illa vrbe ſuæ ditioni ſubiecta, arma haberet domi ſuæ: Quique habuiſſet, eum argentum debere perſoluere, cuius ſumma fuit pronuntiata. Sed ſtatim negligere ipſe, neque reſpectum ad hæc habere. Illi vero homines præconium iſtud temere factum eſſe rati, retinebant ea quæ prius quiſque habuerat loco ſuo. At Charidemus de improuiſo excuſſis domibus, ab ijs, apud quos armorum aliquid reperiſſet, multam conſtitutam exegit.

Prius rapina fuerat, alterum fraudulentia; nec enim lex ferenda eſt, vt multa trangreſſoribus ponatur. Noſtri principes quotidie ſic pecuniam copioſam colligere poſſunt. Nam leges eorum fere negliguntur. Itaque ſi clam notentur, qui leges ſumptuarias prandiorum, aut veſtium violant, cumque omnia tuta putat pœnæ exigantur, magno commodo ærarium augebitur. Verum non eſt boni principis leges tanquam laqueos, & tendiculas ponere ſubditis.

Philoxenus.

§. 52. *Philoxenus quiſpiam Macedo ſatrapes in Caria in pecunia inopia, oſtendit ſe Dionyſia celebraturum eſſe. Et Cariæ incolarum opulentiſſimos deſcripſit, qui choros inſtruerent, imperatis ijs quæ appararetur. Ac cernens eos grauari, ſubornauit quoſdã qui ſciſcitarentur, quid dare vellent, vt muneris vacationem haberent. At hi plus etiam ſe daturos eſſe, quam impenſuri viderentur promittere, ne interpellarentur; & abducerentur à ſuis negotijs. Ibi ille acceptis quæ iſti dabant, deſcripſit alios, donec etiam ab his accepit quæ voluit; & ita accipiebat aliquid à ſingulis.*

Turpe quidem hoc lucrum, ſed tamen magnum, & alia in parte vſitatum, cum ad militiam vocantur, qui omnibus illam modis vitare cupiunt ideoque vacationem quouis precio redimunt.

Euæſus.

§. 53. Crudelitati etiam auaritiam & ludibria adiecit Euæſus. Syrus ſatrapes in Aegypto, *cum enim ſenſiſſet præfectos prouincijs ab ſe velle deſciſcere, accerſitos in regiam ipſos ſuſpendit vniuerſos. Iuſſitque dici familiaribus eorum & propinquis, aſſeruari illos. Singuli itaque laborabant pro ſuis, & redimere cupiebant pecunia captos. Atque ipſe pactus de vnoquoque, & acceptis de quibus conueniſſet, ſingulis mortuum reſtituit.*

Cleomenes.

§. 54. *Cleomenes Alexandrinus ſatrapes in Aegypto, cum fames alijs in locis eſſet magna, in Aegypto autem mediocris, præcluſit exportandi frumenta licentiam. Prouincijs autem præfecti negare ſe poſſe tributa pendere, ſi non liceret exportari frumenta. Tum ille vt exportare liceret conceſſit, ſed vectigal impoſuit frumento magnum. Itaque eueniebat, vt cum frumenti exportaretur non multum, magnum vectigal acciperetur, & eriperetur præfectis id quod prætenderant.*

Cum

Cum fames premeret Aegyptum, iure euectionem frumenti vetuit, ſed cum tributum negaretur, inuenit rationem, quæ efficeret, ne negandi prætextus eſſet, & tamen parum frumenti eueheretur.

Cleomenes. §. 55. Ridiculum quod de Crocodilis definiuit. *Cum quodam tempore eam prouinciam nauigio tranſiret, in qua Deus habetur Crocodilus, correptus fuit à Crocodilo vnus ex pueris ipſius. Tum ſacerdotibus conuocatis: ſe, qui prior affectus eſſet iniuria, autores illius Crocodilos, velle vlciſci oſtendit. Et mandata dedit vt illi caperentur. At ſacerdotes, ne Deus ipſorum deſpicerentur, aurum quantum potuerunt colligere, ei tradiderunt.*

Cleomenes. §. 56. At maleuolum quod deinde fecit. *Dederat huic mandata Alexander Rex, vt conderet vrbem ad Pharum, vtque eo transferret forum rerum venalium Canobo. Ibi ipſe nauigio acceſſit Canobum, & oſtendit ſacerdotibus eo in loco ac locupletibus, ideo ſe aduenisse vt traduceret eos alio. At ſacerdotes & ciues collatas pecunias ipſi dederunt, vt forum apud ſe ſibi relinqueret. Quibus acceptis tunc ille quidem abijt. Poſtea vero omnibus ad ædificandum præparatis, nauigio iterum Canobum acceſſit, pecuniaſq; ab ipſis ingentes multitudine poſtulauit. Nam hoc iam intereſſe, vt ibi ſit forum & non illic. Cumque ſe nullo modo tantum perſoluere poſſe affirmarent, tum traduxit ipſos.*

Cleomenes. §. 57. Ingenioſe tamen negotiatorem infidum circumuenit. *Ablegato quodam ad emptionem quampiam, cum ſenſiſſet, eum nactum eſſe vilia, & velle expenſum ferre quod pluris eſſet, dixit neceſſarijs illius, audiſſe ſe, quod ipſorum amicus merces emiſſet ſupra modum magno pretio, itaque ſe non eſſe aſſenſurum. Simulque inertiam eius ſimulata iracundia inſectari. At illi his auditis, non debere aiebant ipſum fidem ijs habere, qui contra abſentem aliquid dicerent donec reuerſus hic rationem redderet coram ipſo. Qui poſtquam redierat, narrauerunt ei, quæ ex Cleomene cognouerant. At ipſe ſuis ſimul atque Cleomeni volens demonſtrare omnia, retulit de precio quod mercando expenderat.*

Cleomenes. §. 58. Simile & illud. *Cum frumentum veniret in illa regione denarijs decem, accerſitis ijs qui vendendo frumento faciebant quæſtum, percunctatus eſt quantum à ſe accipere vellent. Qui cum dixiſſent: minoris ipſi ſe eſſe daturos quam cæteris mercatoribus, iuſſit quidem ſibi tradi tanti frumentum quanti alijs, ipſe vero pretium ſtatuit frumenti denarios 32. & tanti vendebat.*

Cleomenes. §. 59. *Conuocatis ſacerdotibus dixit: Perquam inæquales ſumptus in ea regione in ſacrificia impendi, itaq; & fanorum, & ſacerdotum, numerum diminui oportere. At ſacerdotes cum priuatas ſuas, tum publicas ſacras pecunias illi dare, exiſtimantes reuera eum iſtud facturum eſſe, quod vellet ſuum quiſq; fanum ſaluum eſſe, & ipſe ſacerdos permanere.*

Antimenes. §. 60. *Antimenes Rhodius curatione ei lata viarum circum Babylona ab Alexandro, pecuniæ copiam ita conficit. Lex erat in Babylonia regione antiqua: Decimam pendi de ijs, quæ importarentur, debere. Ea nemo iam dudum vtebatur. At ille tempus obſeruauit, quo aduentus Satraparum omnium expectebatur, itemq; militum, nec non legatorum haud paucorum, præterea artificum accerſitorum & alios adducentium, quiq; priuato nomine peregrinarentur, quo tempore & munera multa ſolerent afferri. Tunc igitur decimam exegit ſecundum legem quæ extabat.*

Antimenes. §. 61. *Rurſum laborans inopia, iuſſit mancipiorum, quæ erant in caſtris, nomina præſcripta à volentibus, quanti videretur, æſtimari: Et de ſingulis anno vnoquoque perſoluere denarios octo. Quod ſi cuius mancipium aufugiſſet, precium illius reſtitutum iri promiſit. Multorum igitur mancipiorum perſcriptis nominibus, non parum argenti conflatum fuit. Si vero aufugiſſet aliquod, iuſſit ſatrapam in cuius loca perueniſſet, vel reducendum illud in caſtra, vel precium Domino perſoluendum curare.*

§. 62. *Ophellus Corinthius, conſtituto procuratore prouinciæ Athridiſidos cum prouincijs præfecti illius loci ipſum accederent, & multo plura ſe tributuros pollicerentur, & peterent, vt procuratorem conſtitutum remoueret: interrogauit eos, poſſent ne facere promiſſum? Qui cum poſſe ſe affirmarent, non ille quidem loco mouit procuratorem tributa vero, quæ æſtimatione ipſi ſua ſubiecerant, exigi iuſſit. Neq; igitur conſtituto abs ſe honorem detrahere videbatur, neq; præfectum maiora tributa imponere quam ipſi conſtituiſſent, cum ad ſeſe multiplex pecunia perueniret.* Ophelus.

§. 63. *Pythocles Athenienſis, Athenienſibus conſilium dedit, vt plumbum Tyrium reſpublica a priuatis ad ſe reciperet, eo pretio quo veniebat, nimirum duobus denarijs, vt ciuitas deinde illud venderet conſtituto precio denariorum ſex.* Pythocles.

Ad monopolium vetitum fraus illa pertinet; neque enim negotiari eo modo Rempublicam oportet, vt priuati emere cogantur

§. 64. *Chabria coactis ad naues centum viginti quantum ſatis eſſet hominum, cum tamen non pluribus quā ſexaginta opus eſſet, iuſſit vt reliqui ij, qui in ſexaginta nauibus eſſent, duorū menſium ſtipendium ſoluerent, aut nauigare ipſos. At hi cupientes remanere apud ſua, dederunt quod imperauerat. Antimenes ea quæ condi ſolebant propter vias regias à ſatrapis compleri iubebat ſecundum regionis illius legem. Quoties autem inopia laborabat vel exercitus vel alia multitudo, abſq; Rege, aliquo abs ſe miſſo vendebat ea quæ condita erant.* Chabria.

§. 65. Cleomenes vno menſe milites defraudabat. *Accedente luna noua cum ſtipendium eſſet dandum militibus, acceſſit de induſtria nauigio. Et deinde abeunte menſe diſcedens nauigio ſtipendium perſoluebat. Poſtea ſequente menſe differebat ſolutionē vſq; ad alteram nouam lunam. Milites autem quod paulò ante ſtipendium accepiſſent, quieti erant: itaq; ille vnum in anno menſem prætériens, vnius menſis ſtipendium militibus ſubtrahebat.* Cleomenes.

§. 66. Stabellius *cum deberet militibus ſtipendium, conuocatis ductoribus, ſibi priuatis nihil prorſus opus eſſe dixit: & quoties indigeat militibus, ſi illorum cuiq; argentum dederit, ita ad conducendum externum militem eos poſſe ablegari. Et ea ſtipendia, quæ militibus perſoluere cogatur, ſe eis libentius eſſe daturum. Iuſſit igitur dimittere ſuos vnumquemq;, ita vt manipulatim ex illa regione diſcedant. Ductores cum ea ex re lucri aliquid ſe facturos eſſe arbitrarentur, milites ita quemadmodū Stabellius præceperat dimiſerunt. Modico autem interpoſito tempore, congregatis ipſis: neq; tibicinis abſq; cætu Muſico, neq; ductoris abſque militibus vſum eſſe dixit, iuſſitque eos regione illa excedere.*

§. 67. *Dionyſius circum fana obiens, ſicubi cerneret propoſitam menſulam auream aut argenteam, Boni euentus, cum infundere iuſſiſſet, præcepit illam auferri. Quæ ſimulacra autem erant eiuſmodi, vt extēſa manu præferrent paterā, eam adimere iuſſit, quod diceret ſe accipere. Pallia etiam aurea & coronas de ſimulacris detrahebat, dicebatq; eis ſe & leniora & melius odorata dare velle, atq; ita illis pallium linteum, & coronas violaceas circumdabat.* Dionyſius.

CA-

CAPVT XVII.

Modi iniquè congerendi pecunias.

In pecunia quarenda iniquitas.

§. 1. OMnia quæ hactenus dicta ſunt de opibus colligendis,eo pertinent, vt æqua comprobentur,iniqua repudientur, nam ex iniquitate diteſcere maximum eſt malum. Nihil vero adeo ſanctum eſt , quod improbitas non violet. Omnis induſtria quæ in negotio tam lubrico verſatur, facile titubat, atque ex iuſta iniuſta efficitur. Sunt enim in tributis vt oſtendi, multa iniquiſsima, vt in Chryſargyro, vt in vectigali leonum, in Caligulæ proſtibulis. Nec ſufficit priora ſuſtuliſſe , niſi à nouis imponendis abſtineas. Anaſtaſius quidem Chryſargyron ſuſtulit, ſed χρυσοτέλειαν induxit, tributum priore multo grauius, Nicephorus l.16.c.40.41.

Nummum inflare, vetus malum.

Nunc itaque modos alios,quibus opprimuntur in Republica,pauperes diuiteſque,recenſebimus.

§. 2. Prima ratio præter iam dictas eſt in moneta publica minuenda,augendaque. Non veteri illa fraude, quæ patebat: ſed noua, & ſubtiliore. Quis enim Hippiam imitatur , aut Leuconem, de quo recenſet Polyœnus l. 6. ſtratagematum; Eum iuſsiſſe vt quilibet adferret nummos aliâ formâ excudendos, cum attuliſſent recudit, & nouam monetam duplici precio eſſe iuſsit , ſibi itaque dimidium retinuit. Damno vero ciues affecit,quia apud exteros non niſi conſueto precio accipiebantur , nec diuturna eſſe potuit, tam aberrans à communi æſtimatione conſtitutio.

Nunc ſubtiliora moneta ſunt furta.

Romanæ Reipublicæ neceſsitas extorſit, vt aliquando fere dimidia, aliquando plane dimidia parte ciues priuarentur. Plinius l.33.3.

Hæc talia nemo nunc tentat, & fruſtra eſſet; non enim inter tot monetarios ſigni tantummodo,ſed ponderis, & bonitatis rationem ducunt. Opus igitur artificioſa fraude permiſcendis variè metallis.

Argentum purum quoque colligunt , opera etiam Iudæorum, idque permiſcent , vt interdum dimidio maius precium efficiant. Hinc tot nummi adulterini,nummulique , qui paſsim vetantur,& obtruduntur. Romanos tamen imitatos Caſtellæ Reges, ait noſter Mariana l. de ponderibus & menſuris c.22. *Et quidem tanta varietatis cauſam inueniebam inopiam ærarij extitiſſe, nam ea ſupplenda Reges ſæpe pondus & bonitatem monetæ minuerunt valore antiquo retento.quod iniquum eſt,neque niſi aſperrimis Reipublicæ temporibus vſurpandum:præſertim cum commercia impediantur moneta adulterata,neque diuturna reſpiratio ſit,ſed breuiſsima noua pecunia valore, cum pondere aut bonitate breui etiam imminuto.Quod omnibus temporibus,& apud omnes gentes contigiſſe obſeruamus.*

Neceſſitas artes veteres repetere docuit.

Verum vt de noſtratibus loquar monetis,continuas fraudes multæ leges latæ non tam impediunt, quam malas oſtendunt. Nec aliud fortaſſe efficiunt,quam vt quorundam magnatum ἀδόκιμα τέχνια (*improbata artificiola*) liberrime perſtringere liceat. De his leges comitiorum Anno 1442. Francofurti. Anno 1512. Auguſtæ. Anno 1500. ibidem. Anno 1512. Coloniæ, Anno 1511. VVormatiæ, Anno 1524. Nurnbergæ, Anno 1526. Spiræ; Anno 1529. ibidem. Anno 1530. Auguſtæ Anno 1532. Ratisbonæ ibidem 155. & 1559. & 1566.& 1582. Anno 1570. Spiræ, & 1570. Hæc fere notatu digna ſunt:

Ratio monetæ in imperio.

1. In aurea bulla Regi Bohemiæ & electoribus ius monetæ cudendæ concedi.

2. Anno 1442. Fredericus III. Francofurti iuſsit auream monetam vnius ponderis tantum cudi. Argenteam iubet recte cudi; pœnaſq; imponit aliter facientibus, aut eos recipientibus.

3. Anno 1500. conſtitutum eſt, vt Nurnbergæ certa , & conſtans monetæ ratio inſtituatur, interea omnes officinæ ceſſent.

4. Anno 1512. ſtatutum, vt finitimi conſimilem monetam cudant.

5. Cum in cudendis Batzijs magnæ fraudes committantur, & mali bonis miſceantur, Anno 1524. Noribergæ ſtatutum, ne ante conſtitutam monetæ rationem noui cudantur.

6. Anno 1551. multa recte Auguſtæ conſtituta ſunt,& precia nummorum definita.

7. Ne, qui ius monetæ habent, officinas alijs committant.

8. Sub pœna viuicomburij monetæ adulteratio prohibetur.

9. Poſt varias dilationes tandem Anno 1559. à Ferdinando ratio nummi conſtituta eſt, qua omnes fraudes cauentur,ſed in vſu hodieque manent, vt iam pœnis tantum opus ſit ad ſubtilia furta inhibenda.

Vſura pernicies.

§. 3. Huic affinis eſt fraus, & improbitas vſurariorum. Antiquum hoc Reipublicæ malum fuit, & nunc ſummum eſt, liberrime ſub nomine lucri ceſſantis,damni emergentis, & collybiſtices pallio graſſatur.

Statuendum autem eſt, omnem vſuram, cum

Nummus gignit per fœnora nummum

Cenſus non eſt vſura.

Eſſe illicitam. Non tamen vſuram eſſe emptionem cenſus; nam ius pecuniæ in aliam transfertur, & ius annui reditus accipitur. Mutuum autem eſt , cum ius repetendæ ſummæ remanet apud mutuo dantem; cuius cauſa quicquid exigitur, furtum eſt. Poteſt tamen exigi, cum ex beneuola conceſsione alteri facta damnum emergit, verum damnum, cuique alia ratione occurri non poteſt. Vel ſi lucrum verum , legitimum, quodque facturus erat, ceſſet. Nemo enim alterius commoda cum ſuo detrimento curare tenetur, manetque hic æqualitas, & iuſtitia, quæ non vult mihi eſſe fraudi , quod alteri lucroſum eſt.

Iudæi fœneris adminiſtri.

§. 4. Vſura omnino vetita eſt Exod.22. Deut. 25. Leuit. 25.3. Pſal.15.5. Ezech.18.17. Iure canonico 14.q.3.& q.4. *Si quis Clericus vſura*, nec in ſola pecunia conſiſtens, ſed omni in re, 14.qu.3. *plus tamen*, in ipſa etiam negotiatione 14.q.3. *Canonum*, ſiue per ſe, ſiue per alium fœneretur, ne ſe minus turpes eſſe putent, qui per Iudæos fœnus exercent. Omnibus denique prohibentur. Clericus vſurarius, nec ad ordines admittendus 33. diſt. *Maritum*, & 46. diſt. *Seditionarios*. & 47. per totum. Si ordines habeat, eſt deponendus. 47. diſt. Epiſcopus & ſeq. Imo ad vſuram accipere niſi tempore neceſsitatis crimine non vacat, 83. diſt. *erret*. 24.q.3. *non inferenda*. 36.qu.1. *qui*. Denique qui vſuras accepit, non vere pœnitet , niſi vſuras reſtituat. Hæreticus iudicatur, qui id negat. cap. *conſuit.c.ſuper.*

Iure ciuili prohibetur.

§. 5. Ciuilibus legibus etiam prohibentur, de quo videndus doctiſsimus Gregorius Toloſanus in Syntagmate iuris vniuerſi, alijque de quo mihi diſputandum non arbitror. Neque enim vſuras nunc multi defendunt, ſed plures exercent. Quemadmodum inter tot millia furum , & peculatorum vix vllum inuenias qui factum probet,

Sed meliora probant, deteriora ſequuntur.

Vſurarium quam fur. grauius puniuntur.

Mihi itaq; monendus princeps, vt eas tollat. Cauſa prima eſt eius officium, nam impedire debet latrocinia, rapinas, ſurta, calumnias, tribunalium iniurias, ergo & ſurta vſurarum. Romani fœneratorem grauius, quam furem puniebant, nam hunc in duplum, illum in quadruplum condemnabant. Ex hac igitur cauſa iuſte pecuniam colliget princeps, ſi enim Iudæos, & Iudaizantes in quadruplum condemnet, non poterit illis deeſſe pecunia. Vitia temporum cum diuitem facient.

Hinc conſtat eos principes & ciuitates, qui Iudæos ita tuentur, aut vſurarios Chriſtianos, & ſinunt opprimi ſubditos, vt Iudæi ad ipſos habeant faciles aditus, ſintque rei nummariæ procuratores, graui crimine ſe obſtringere. Imo ad damna eorum neglectu contracta teneri. Hæc igitur officij obligatio ex natura principatus oritur, ſed in Germania multo magis. Nam omnibus Magiſtratibus mandatum eſt, vt fœneratores eſſe non ſinant. Anno 1500. in comitijs Auguſtanis ita conſenſu omnium Statuum edixit Maximilianus. §. de vſurarijs contractibus.

Nemini principum licet tolerare fœneratores.

Poſtquam etiam per contractus fœnebres, alioſque periculoſos, & indecentes, quos hactenus, vt intelleximus, Chriſtiani & Iudæi exercent, prouincijs, populiſque magna damna illata ſunt. Statuimus, ordinamus, & volumus omnibus imperij ſtatibus ſerio mandantes, vt eiuſmodi fœnebres, & periculoſos contractus in eorum ducatibus, prouincijs, dominijs, territorijs, & vbique ſub conuenienti pœnâ prohibeant, etiam violatores ſerio puniant: Per hæc etiam Eccleſiaſticis, & ſæcularibus iudicibus, arbitris, iudiciorum conſeſſibus, vt ſi eiuſmodi fœnebres, & inconuenientes & periculoſi contractus ad eos deferantur, eos indignos, irritos, minimeque obligatorios eſſe decernant, & declarent, neque vllam executionem permittant, aut adiuuent.

Nec excuſatio adduci poteſt, anno 1530. eiſdem verbis omnia repetuntur, & criminis enormitas demonſtratur. & additur.

Poſtquam intelleximus in ſacro imperio multiplices fœnebres contractus, non modo immoderatos, ſed etiam Chriſtianæ religioni contrarios, contra diuinas, ciuileſque leges agitatos, atque etiamnum agitari. Vt cum octingenti floreni mutuo dantur, in literis cenſus ponitur ſumma mille florenorum, atque ita plus, quam quinque de centum pendunt; alij ob exigui temporis dilationem immoderatum intereſſe accipiunt, ſummam augent, commutantque contractum.

Vſuræ contra leges inualeſcunt.

Hæc tum conſtituta, anno 1532. & 1548. renouata, non ſatis virium habuêre tantæ iniutiæ remouendæ: nam anno 1576. manet eadem querela: *Non eſſe leges obſeruatas, plebem longo tempore iniquis vſurarum contractibus, & negociationibus contra diuinas, Cæſareaſq; leges, & ſpecialiter ad contemptum ordinis politici, multis modis ad extremam egeſtatem redactam, anguſtiatam, coactam.*

Eadem quoque anno 1577. iterum inculcantur, vt nemo ſe magiſtratus excuſare poſſit.

Alterum malum eſt ex paupertate nata ſeditio, & principum infirmitas, quamuis enim firma, ſucculentaque ſint corpora, ſi pedes arthritide, aliaue ratione infirmentur, ſtare non poſſumus: ita Reſpublica, cum populus vſuris oppreſſus iacet, infirma eſt. Cum populus in ſacrum montem receſſit, infirma fuit Reſpublica, ſi vel exiguum hoſtem habuiſſet, de imperio actum erat. At receſſionis cauſa erat, quod vſurariorum rapinis populus exhauriretur, & pars ciuitatis partem premeret. Plura exempla obuia ſunt, nec hodiernis deſtituimur. Rem breuiter attingam, magiſtratus eam ſuo momento ponderet. In imperio Romano ſunt vrbes liberæ, & principes. Liberæ vrbes non tantum ab iniurijs vſurariorum affliguntur, ſed ita habent affectos ciues, vt niſi imperatorem timerent, Iudæos, vſurarioſque Chriſtianos, & quos ex magnatibus eorum patronos arbitrantur, vt eijcerent, vel etiam, ſi auctor eſſet, vita priuarent. Et quanquam nec ordine, nec iure vllo id populus faceret, occaſionem tamen magiſtratus dediſſe cenſeretur, non compeſcendo vſuras, imo executionem contra iura diuina, humana, contra tot leges comitiorum imperialium, vrgendo. Nec tuti principes, quos norunt à Iudæis protectionis cauſa pecuniam accipere, præſertim vero illi, quorum quæſtores familiares illis vſurarijs eſſe vident.

Oppreſſo populo, infirma eſt ciuitas.

Si nō timerētur imperator, ciuitates liberæ Iudæos cum vſurarijs magnatibus pellerent.

§. 6. Cum vſuræ approbantur, id fit ratione alicuius legitimi contractus, non autem ratione mutui, cum permittuntur, id fit ad maiora mala euitanda. Ita Toloſanus libro 22. capite tertio. §. 20. *Cæterum in omni iure inuenimus, & aliquando vſuras permiſſas in certis rebus, & cauſis, & perſonis, & modis negociandi. Non tamen idcirco approbatas dicere oportet, ſicuti Deus ob duram ceruicem Iudæorum illis permiſit repudium, ſed non approbauit. Tanta enim hominum eſt improbitas, vt omnino à nomothetа tam bene emendari vel purgari non poſſit, vt ſcoria aliquid perpetuo non remaneat: aut, ſi omnino tollere velit, in peius vitium non degeneret: in quo diſcrimine peius malum euitandum eſt, & fugiendum. Hoc modo in vſuris, ſi vetantur omnino, facit diuitum peſſima auaritia & crudelitas ſeu immiſericordia, vt malint potius arca nummos rubigini committere, quam iuuare gratis indigentes: vel ſi mutuent gratis, ita truculenter repetunt, vt omni inquietudine debitores infeſtent. Proinde & modus quidam fœnerandi permiſſus propter pertinaciam creditorum, & adiuuandam inopiam debitorum. Conſideramus itaque in vſurarum permiſſione, res, perſonas, & taxationem. Res in quibus permitti dicuntur vſuræ, comprehenduntur his verſibus:*

Vſura nomine, interdum legitimi contractus dicuntur.

Cur permittantur vſuræ.

Feuda, fideiuſſor, pro dote, ſtipendia cleri,
Venditio fructus, cui velles iure nocere.
Vendens ſub dubio, precium poſt tempora ſoluens;
Pœna, nec in fraudem, lex commiſſoria, gratis
Dans, ſocij, pompa, plus ſorte modis datur iſtis.

Quæ omnia late explicantur & probantur à gloſſa, & Henricho Bohic, in cap. conqueſtus de vſuris, Ioanne Fabro, Angelo de Clauaſio, Baldo, Fulgoſio, & Iaſone Hoſtienſi, Chaſſaneo. Iſti tamen caſus non proprie pertinent ad mutuum, & ideo neque ad vſuram illam illicitam pecuniæ ex mutuo, ſed vel ad iuſtam negociationem rationemque eius quod intereſt, vel ad pœnam, ſeu ad moram plectendam debitorum alio modo quam ex mutuo.

§. 7 Remedia tanto, veteri, communi, & pernicioſo malo dudum quæſita, legibuſque conſtituta, ſed potentia vſurariorum, digladiationes aliorum, bella, & diſcordiæ principum, atque nobilium quorundam, & optimatum egeſtas contra leges obtinuit. Sed tamen opponendæ leges, & pœnæ. Primo vſurarios patria pellendo. hæc efficaciſſima ratio eſt. Tabularum duodecim legibus cautum eſt, *ne vſura niſi vnciaria*, hoc eſt centeſima pars, ſolueretur vt ait Tacitus, poſtea res ad ducenteſimam, ſemiunciariam, redijt.

Remedia contra vſuras.

Vnus modus, vt Vſurarij pellantur.

Poſtea

Poſtea tota vetita eſt, & multis ſenatuſconſultis itum obuiam. Maxima habita eſt centeſima, quod ſingulis calendis centeſima pars ſummæ capitalis daretur, hoc eſt centum menſibus totum, quod ſi ἀνατοκισμὸς fieret, vt vſuræ non ſolutæ in ſortem computarentur, multo citius ſumma capitalis recipiatur. Sed res eſt, quæ moderationem vix capit, exſcindendum eſt malum, itaque Iudæos aut expellendos eſſe cenſeo, aut alijs rebus occupandos, nec permittendum, vt minimum fœnus accipiant. Sed ego pellendos arbitror Iudæos, nec me mouet, quod multi principes eos retinent, quia multi iuſtiſsime pepulerunt. Itaque illis qui retinent non facio iniuriam; quia qui retinendos cenſent, eos, qui dimiſerunt, non oſtendunt.

Vſura vſuræ.

Iudæi pellendi, aut labore occupandi.

Rationes ſunt multæ & graues.

Peſtis Reip. pellenda.

1. Tanquam venenum, & peſtes è viſceribus Reipublicæ eijci, depellique debent, quorum vnum eſt, atque vnicum ſtudium, ex furtis, rapinis, fraudibus, impoſturis viuere, quique nullam rationem honeſte viuendi habent, vel habere poſſunt, manente illo reipublicæ ſtatu. At Iudæi tales ſunt; eliminandi igitur è Republica. Maior propoſitio veriſsima eſt, nec ab vllo negatur, niſi cum maius periculum oritur ex eorum exilio, vt ſi multitudine, potentiaque valeant, vt ſeditionem aut bellum mouere poſsint. Hic vero periculum illud adeo non eſt, vt maxima gloria futurus ſit princeps, quicunque Iudæos expulerit, in oculis ac manibus eum populus ferret. Aſſumptionem docet experientia. Nam imprimis tam acerbo Chriſtianos odio perſequuntur, vt quacunque in re poſſunt illis detrimento ſint. Deinde licitum ſibi arbitrantur, omni genere fraudum circumuenire Chriſtianos, & quamuis aliquando proſint, hoc tamen eo faciunt, vt grauius noceant, quemadmodum & damnati ſpiritus, commoda quædam in ſpeciem miſerrimis hominibus offerunt, vt in vera exitia præcipitẽt. Tertio. Honeſte viuendi, vel ex licito lucrum faciendi in Germania illis poteſtas negatur. Non agros, non vineas colunt, non artes exercent, non negociantur, quid igitur ſupereſt niſi fraudes? Hinc in omnem fraudandi occaſionem ſunt intenti, & vt inquit Ioannes Pfefferkorn, *Omnia ſcrutantur, & quaſi canes lucrum ex qualibet re odorantur*, modos & praxeis exponit, qui illis vſus eſt, Ioannes Pfefferkorn, qui non modo vidit, ſed etiam exercuit.

Iudæo non eſt credendum.

2. Qui ſua improbitate omnibus ſunt odio ſummo, etiam principes ſuos protectores faciunt inuiſos, ſi eorum contractibus patrocinium præſtant, eijciendi ſunt. Tales autem eſſe Iudæos omnium ætatum experientia docuit. Nec hodierna exempla diuerſa ſunt nobiliſsimarum ciuitatum, quæ in Iudæos inſurrexerũt. Nec magiſtratus tutus fuit, niſi metu Cęſaris, quo per bella ciuilia, aliaſq; occaſiones ſublato ſut in prę ſentiſsimo periculo, non modo fortunarum, ſed etiam vitæ Iudæi. Quin magiſtratui dura neceſsitas, vel eos deſerendi contra pacta conuenta, vel contra omnia odia defendendi incumbit. Publicos itaque vſurarios, ſi ſapit, mature fugabit, bona eorũ quæ ex vſuris conſtant, veris dominis reſtituet, cætera ſibi tanquam fiſci retinebit. Furtum enim redhibitione, & conſiſcatione punitur.

Protectores Iudæorum inuiſi.

3. Cauſa porro, cur tanto detrimento Reipublicæ peſtis illa retineatur, triplex eſſe poteſt. 1. Principum, & ærarij vtilitas, quia vectigalibus onerantur. 2. Commodum ſubditorum, quia mutua pecunia egent. 3. Ipſorum Iudæorum, vt ad veram religionem conuertantur.

At omni in cauſa falluntur principes. Primo enim ſi abeſſent Iudæi & fœneratores, plus præſidij conſerre poſſent ciues, nunc enim & hoc quod Iudęi conſerunt, de iniuria ciuium eſt quos dolo, fraudeque exhauriunt, & præterea, ipſos Iudæos alere, & locupletare coguntur. Quę enim ciuitas eſt, quæ non libenter id quod Iudæi fiſco pendunt, in duplum repræſentura ſit, ſi magiſtratus Iudæos expellat? Non pertinet igitur ad vtilitatem publicam callidos illos fures alere, vt cum decem aureos contulerint, mille, & mille quidem modis ſurentur. Hic igitur error politiæ eſt ingens, ad publicorum fœneratorum rapinas, hoc eſt, hebdomadarios, menſtruos, annuos cenſus conniuere, atque hac ratione ſubditis extorquere fortunas, vt eæ in ius fœneratorum abeant, ærarium aliqua portione aſpergatur. Abeant inquam vniuerſa, vt olim Romæ; & veriſsimum eſt, quod monet Gregorius Toloſanus, *ita diuitum immiſericordiam ſæuire, fœnus fœnori, & lucrum lucro inijci, vt ſi ex arbitrio fœneratorum res ageretur, breui futurum, vt omnes facultates, patrimonia, atque ipſa perſonæ in ditionem ipſorum venirent*. Hinc viri prudentes ſua commoda non æſtimantes, imo vere de illis iudicantes, in fœneratores ſeueri fuerunt. Tabulas eorum combuſsit Agis dux Athenienſis. Alexand. ab Alex. l. 1. genial. dierum. ô vtinam nunc multos ei ſimiles habeamus. Seuerior Gallia, quæ olim Iudæos regni finibus exterminauit, & fœneratorum immanium furaces dextras detruncauit. Cato omnes vſurarios Sardinia expulit, Liuius l. 32. Ego ſane ſententiam eorum Iuriſconſultorum, qui vſurarios criminaliter puniendos cenſent, improbare nullo modo poſſum; ita Molin. de vſur. num. 156. alijque. Nollem eorum conditionem eſſe meliorem, quam furis manifeſti, eadem eſt iniuria, niſi quod hæc ſpeciem iuris induit. Veneſicus latrone grauius punitur, & cur artificioſi fures retinentur? Nec ſatis eſt omnes vſurarios, eorumque adiutores infames eſſe, nam infamiam bene diuitijs compenſari putant; Iam

Patrocinia Iudæorum.

Prudentiũ ſeueritas in fœneratores laudata.

Plurimus auro Venit honos.

Per populum, & famam nummos congerunt, & *ſibi plaudunt*, cum eos *contemplantur in arca.*

Non igitur ærario conſulunt, ne illi quidem; qui minore ſub cenſu pecunias accipiunt, deinde maiore apud Iudæos ponunt. Dicuntur enim eſſe Chriſtiani quorũ Iudæi ſint inſtitores, & propolæ vſurarum. Legitimo cenſu & cautione accipiunt à Chriſtianis pecunias, in ſingulos annos quinque pro centum, Iudæis deinde eandem elocant, & accipiunt octo, vel decem, illi vero etiam lucellum ſuum ſibi vindicant, vt ſæpe 15. aut 20. in centum dentur. Nec tamen ſic infamiã fugiunt, nam Iudæi palam, clareque fatentur, Chriſtianorum eſſe pecunias, & ſe vſurarum tantum eſſe adminiſtros. Non conſulunt illi ærario ſuo, quia ciuitates opprimunt, odia colligunt, cũ tamen honeſta negociatione plus lucri facere poſſent. Nec diſsimilis ratio eſt eorum ab ea, quę fuit Tiberij imperatoris; Præſides ille egentes, callidos, auaros, rapaces conſtituebat, quos deinde ſpolijs prouincialium opimos trucidebat, & ſpolia fiſco inſerebat, qua quidem in re initio tanquam iuſtus, & ſeuerus imperator diu latuit, verum cum animaduerſa fraude, omnia ad Tiberium redire cernerent, dixerunt; Eum præſidibus velut ſpongijs vti: quos aridos pro-

Aerarium exhauſto ciuitatis vacuatur.

Tiberianæ artes volua.

um-

uincierum opibus immitteret, plenos exprimeret. Sic noſtræ Germaniæ nonnulli Iudæos Lauerniones, harpacticoſque percuſſores libere graſſari ſinunt, ac deinde illos ipſos exprimunt, vt ærarium iniuſtis opibus ſtipent.

Fœnebri pecunia pauperes non iuuantur.

Altera ratio vt pauperum neceſsitatibus conſulant, non modo falſa eſt, ſed plane contraria. Pauperes enim bonis omnibus, quæ reliqua ſunt, euertuntur. Nec affirmare dubito ſingulis annis in Germania aliquot millia ciuium fœnore exhauriri, maiuſque id malum eſſe, quam ſi ſingulis annis inſignis aliqua ciuitas euerteretur. Nunc enim ſenſim tanquam per febrim erogantur. Lucullus ex Aſia ſuſtulit, quia videbat ferriliſsimam prnuinciam ad paucos redigendam. Quomodo igitur ſubditis vtilis eſt, quo inducitur

Sceleri proclinis egeſtas:

Pluſquam centum millia Iudæorum in Germania omni fraudum genere vexant Chriſtianos, in his fere nemo eſt, qui non aliquem ad incitas reducat, quod ſi aliquis id non facit, multi tamen plures affligunt, centum ergo millia ab his circumueniuntur, quomodo ergo pauperibus per Iudæos conſulitur?

Quomodo Othoni vtilis fuit vſura depenſa, cum publicè fateretur, *ſe niſi principem ſtare non poſſe*. Nihil referre an in acie ab hoſte, an in foro ſub creditoribus caderet.

Verum non æquabat veterum ſæuities Immanitatem, qua hodie medulla Chriſtianorum exſugitur. Hinc illæ querelę multorum. Ideo Iudæos fœnerari, quia nullus offert munera principibus, vt hoc ſcelus vetent. Iul. Clar. recep. ſent. l. 5. §. vſur. num. 7. Videatur & Couar. l. 3 c. 1. nu. 8. Hæc etiam ſententia eſt canonum exhauriri facultates Chriſtianorum per vſuras Iudæorum.

Vſura Iudæos reddunt obſtinatos.

Tertia cauſa fuit, vt conuerti ad fidem poſſint. Verum hac ratione obſtinatiſsimi redduntur. Cuius cauſæ tres ſunt.

Prima. Quod humanum genus diſiungit, bella liteſque excitat, eſt odium, hoc inter Chriſtianos & Iudæos durat perpetuo, quia cauſa nõ tollitur; Cauſa odij Iudæis eſt, quia Chriſtum ſupra omnia oderũt, illique in dies ſingulos maledicũt; deinde quia ſe vidẽt Chriſtianis eſſe odio. Naturale autem eſt inimicos odiſſe, nouis autem quotid.e facibus ignis ille accenditur, cum ſcommatis, ſannis, conuitijs à Chriſtianis excipiuntur, dihexanturque. Nec Chriſtianorum odia ceſſant, cum enim quotidie eos ante oculos vident inſultantes, pauperum ſpolijs lautos, ſuis inhiantes, non magis amare poſſunt, quam agnus lupum, aut columba accipitrem, itaque nec de conuerſione illorum Chriſtiani loquuntur, nec Iudæi audire ſuſtinent. ſi alijs laboribus agitentur; & ipſi ad mentem redibunt, & miſericordia Chriſtiani eos proſequentur.

Vſura cauſa odiorum inter Chriſtianos.

Capiunt videri nequam Chriſtianis.

Altera cauſa eſt, quod nunc permiſſu, aut conniuentia principum fœnerandi, decipiendique, & rapiendi crimina habent impunia, imo quo maiore ſunt odio, & opinione nequitiæ apud Chriſtianos, hoc magis apud ſuos gloriantur. Quemadmodum miles ille gratiſsimus eſt Imperatori, & commilitonibus, qui plurimum nocet hoſti; Hinc eſt atrociſsimum illud, quod de Ieroſolymis captis hiſtoriæ referunt, emiſſe Iudæos à victoribus mancipia Chriſtiana non ad vſum, & obſequium, ſed vt in illis torquendis, & longa morte necandis crudeliſsima ſe voluptate oblectarent. Hinc eorum in Chriſtianos pueros immanis atrocitas, cum anno 1236. Fuldæ, anno 1380. Haſlæ Sueuorum, anno 1429. Rauesbergæ, anno 1475. Tridenti, alias alibi innocuos pueros multis, minutiſque vulneribus conciderunt, vt oſtenderent, odium non eſſe noſtrorum vitorũ, quæ eorum ſceleribus vincuntur, ſed generis, ſed religionis. Hæc quamuis non tolerentur à Chriſtianis principibus; non alia tamen puniuntur, cum longa fame, & pudenda tabe non modo pauperes, ſed nobiles etiam familias occidunt. Chriſtianum ſaltem fama, ignominia, ſeparatio, excommunicatio à ſcelere publico reuocant. Iudæos hæc omnia ad audendum incitant, & crimina fœnerandi, quia ſibi apud improbos gloriæ eſſe vident, etiam in conſpectu eſſe gaudent.

Iudæi lenta morte multas familias enecant.

Reſtitutionis neceſſitas, obſtinationem Iudæorum firmat.

Tertia cauſa eſt omnium grauiſsima; qua ſublata magna eorum multitudo Chriſtiana ſacra ſuſciperet; Nempe reſtitutio male partorum. Neque baptiſmus aut religio alienarum rerum detentionem admittit. Zachæus conuerſus *ſi quid aliquem defraudaui reddo quadruplum*, inquit. Dura igitur cõditio Iudęis videtur, theſauros quos vel magna parte, vel vniuerſos per iniuriã congeſſerunt, dimittere. Si licitis operis omnia lucrarẽtur, ſuſcepta religione res ſibi ſuas retinerẽt, & ſolum eſſet exuenda perfidia, nũc opes abijciendæ ſunt, propter quas multi à fide, & pietate deficiunt. Hic ergo remora eſt, quæ magnam partem detinet, hæc igitur qui permittunt, pluribus eos vinculis perfidiæ, & contumaciæ illigant. Nam ne reſtituant ablata concedere Eccleſia non poteſt, quia Dei pręceptum eſt. Vere Alexander 3. Epiſcopo Panormitano, in appen. Conc. Later. 3. par. 16. §. de vſuris c. 1. *Super eo quod à nobis tua diſcretio poſtulauit, vtrum poſſit in recipienda pecunia ad vſuram, fieri diſpenſatio, vt pauperes qui in Saracenorũ captiuitate tenentur, per eandem poſsint pecuniam liberari: præſentibus tibi literis duximus reſpondendum, quod cum vſurarum crimen vtriuſque teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper hoc diſpenſationem aliquam non vidimus admittendam, quia cum ſcriptura ſacra prohibeat, vel pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendum eſt, ne quis in redimenda vita captiui vſurarum crimine inuoluatur.*

Vſura reſtituenda.

Eodem modo Concilium Baſileenſ. ſeſs. 19. quod tamen bona incerti Domini, cum ignorat bona fide Iudæus, cui ſint reſtituenda, in conuerſionis fauorem illi permittit *Si quis eorum ad fidẽ Catholicam conuerti voluerit, bona ſua quæcunque habet mobilia & immobilia ei intacta illæſaque permaneant. Quod ſi huiuſmodi bona ex vſura, aut illicito quæſtu fuerint acquiſita, ac notæ ſint perſonæ, quibus foret de iure reſtitutio facienda, (quia non dimittitur, niſi reſtituatur ablatum) illis reſtitui omnino oportet. His vero perſonis non extantibus, quia talia per manus Eccleſiæ in pios eſſent vſus conuertẽda, hæc ſancta ſynodus vicem gerens vniuerſalis Eccleſiæ, in fauorem concedit ſuſcepti baptiſmatis tanquam in pium vſum apud ipſos remanere debere, ſub pœna diuini anathematis tam eccleſiaſticis quam ſecularibus interdicens, vt nullam ſuper his, quouis quæſito colore, moleſtiam inferant, aut inferri patiantur, ſed magnum ſe feciſſe lucrum exiſtiment, dum tales Chriſto lucrati fuerint. Et quoniam, vt ſcriptum eſt, qui habuerit ſubſtantiam mundi huius, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in ipſo? Si ipſi conuerſionis tempore inopes aut indigentes fuerint, per viſcera miſericordiæ Dei noſtri omnes tam eccleſiaſticos quam ſeculares hæc ſancta ſynodus exhortatur, vt ipſis conuerſis manus porrigant adiutrices: ipſi quoque diœceſani non ſolum*

Bona incerti Domini, conuerſis permiſſa.

Chri-

Chriſtianos ad ſubueniendum illis exhortentur; ſed tam de reditibus Eccleſiarum, prout poterunt, quam de his quæ ad pauperum vſum per ipſos conuertenda deuoluuntur, huiuſmodi neophytos ſuſtentare non negligant, ipſoſque à detractationibus, contumelijs, paterna affectione defendant. Et quoniam per gratiam baptiſmi ciues ſanctorum & domeſtici Dei efficiuntur, longeq; dignum ſit regenerari ſpiritu, quam naſci carne, hac edictali lege ſtatuimus, vt ciuitatum & locorum, in quibus ſacro baptiſmate regenerantur, priuilegijs, libertatibus & immunitatibus gaudeant, quæ ratione dumtaxat natiuitatis & originis alij conſequuntur. Curent inſuper ſacerdotes baptizantes, & hi qui de ſacro fonte ſuſcipiũt, tam ante baptiſmum, quam poſt, illos in articulis fidei, ac legis nouæ præceptis, catholicæq; Eccleſiæ ritibus diligenter inſtruere.

Nemo cogere poteſt vlt um ad ſoluendas vſuras.

§. 8. Quid porro hac in praxi canones ſancti conſtituant in gratiam magnatum, & eorum qui illis à conſilijs ſunt, adiungam. 1. Nullus poteſt ſine ſcelere cogere quempiam vt vſuras perſoluat. ratio naturalis eſt; quia quod meum eſt, nulla legitima cauſa data, non teneor tradere alteri. Lex Eccleſiaſtica eſt: (in appen. Later. 3. par. 16. c. 4.) *Debitores* (inquit Alexan. 3.) *autem ad ſoluendas vſuras, in quibus ſe obligauerant, cogi non debent, niſi eas iuramento ſoluere teneantur. Si vero de ipſarum ſolutione iuramentum fecerint, cogendi ſunt Domino reddere iuramentum, vt à creditoribus abſoluantur: & cum vſuræ ſolutæ fuerint, creditores ad eas reſtituendas Eccleſiaſticâ, ſi neceſſe fuerit, cogendi ſunt ſeueritate.*

Nulla excuſatio eſt, ne vſuræ reſtituantur.

Et c. 15 *Cum ſicut tu aſſeris, manifeſtos vſurarios, ſcil. qui in illo deceſſerunt peccato, communione altaris & Eccleſiaſtica, iuxta decretum noſtrum nuper in Concilio promulgatum, præceperis ſepultura priuandos, donec reddant quæ tam prauè receperint: quidam eorum dicunt ad ſoluendas perceptas vſuras, proprias non ſuffìcere facultates: Alij vero promittunt ſe partes vſurarum quas habent præ manibus, reddituros: ſed alias quas extorſerunt vſuras, cum de his poſſeſſiones comparatæ ſunt, & eorum filijs vel parentibus traditis, ſe non poſſe reddere profitentur. Alij vero ad excuſandas excuſationes in peccatis, imprudenter affirmant, illas duntaxat vſuras reſtituendas quæ ſunt poſt interdictum noſtrum receptæ, nec aliquos ad ſoluendas vſuras, quas ante interdictum receperant, debere compelli. Super his diſcretioni tuæ reſpondemus, quod ſiue ante, ſiue poſt interdictum noſtrum vſuras receperint, cogendi ſunt ſub pœna quam ſtatuimus in Concilio, eas his, à quibus extorſerint, vel eorum hæredibus reſtituere: vel his non ſuperſtitibus, pauperibus erogare, dummodo in facultatibus habeant, vnde ipſas reſtituere poſſint, cum iuxta verbum Beati Auguſtini, non remittatur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Eos autem qui non habent in facultatibus, de quibus vſuras valeant reſtituere, non debent pœna illa mulctari, cum eos notæ paupertas excuſet. Poſſeſſiones vero quæ de vſuris comparatæ ſunt, vendi debent, & ipſa pretia his à quibus vſuræ extortæ ſunt, reſtitui, vt ſic non ſolum à pœna iſta, ſed etiam à peccato, quod per vſurarum extorſiones incurrerunt, poſſint liberari.*

Et hæc curare principum eſt. nã ideo gladiũ portant.

Et c. 6. ad VVintonienſem Epiſcopum. *Super eo quod nos conſulere voluiſti, vtrum clericus ſit cogendus vſuras creditori ſoluere, prudentiæ tuæ taliter reſpondemus, quod cum periculoſum ſit omnibus Dei fidelibus vſuras recipere: ad earum ſolutionem nullus Chriſtianus eſt cogendus, niſi iuramento vel fide eas ſoluere teneatur: ſed potius creditores ab vſurarum exactione, Eccleſiaſtica debent coerceri ſententia.*

Denique prolixius ad Archiepiſcopum Cantuarienſem. *Ad noſtram noueris audientiam perueniſſe, quod cum Petrus de Vrſiton tempore guerræ, quæ fuit inter chariſſimum filium noſtrum Henricum illuſtrem regem Anglorum, & filios eius, quibuſdam hominibus pro tuitione regni Francorum, pecuniam certa ſumma permutaſſet, ab eis quaſdam poſſeſſiones & reditus recepit in pignus. Ipſos etiam ſibi iuramenti religione adſtrinxit, quod ei ſuper poſſeſſionibus & reditibus illis donec ſibi mutuatam ſoluerent pecuniam, nullam moleſtiam vel grauamen inferrent. Licet autem de poſſeſſionibus illis & reditibus præfatus Petrus nondum ſortem ſuam ſicut aſſerit, deductis expenſis, receperit: quia tamen tu frater Archiepiſcope propter hoc eum vinculo excommunicationis adſtrinxiſti, exinde cogimur literas noſtras vobis deſtinare, præſertim cum ipſe ſicut aſſerit, forte velit eſſe contentus. Inde eſt quod fraternitati tuæ conſulenti &c. quatenus percepta à præfato P. ſufficienti cautione, quod exinde mandato veſtro debeat parere, ipſum contradictione & appellatione ceſſante, à ſententia quâ tenetur, authoritate noſtra penitus abſoluas: & deinde debitores qui ſibi prædictas poſſeſſiones & reditus contra iuramentum ſuum ſubtraxiſſe dicuntur, ſi ita eſt, Eccleſiaſtica cenſura compellas, vt poſſeſſiones illas & reditus eidem Petro dicto, appellatione ceſſante, reſtituant: nec ſibi de cætero contra iuramentum moleſtias inferant, donec ei pecunia ſoluatur. Quia non eſt tutum cuilibet, ſed periculoſum potius religionem infringere iuramenti. Cum autem prædicto P. pecuniam ſuam, ſicut iurauerunt, perſoluerint, vos ipſum ad reſtituendum quicquid eum nouis deductis expenſis, vltra ſortem recepiſſe conſtiterit, ſtudioſè monere curetis & diligenter inducere: & ſi commonitus id non fecerit, ipſum remoto appellationis obſtaculo, in eandem excommunicationis ſententiam reducatis: quia ſicut periculoſum eſt debitoribus ſuũ infringere iuramentum, ita non minus periculoſum eſt creditoribus, retinere quod pro vſuris receperunt, cum ſit vſurarum crimen deteſtabile plurimum & horrendum, & vtriuſque teſtamenti pagina condemnatum.*

Vſura ſoluenda cum iuſiurandũ interceſſit, ſed vſurarius cogendus vt reddat.

Has pœnas conuenire in magiſtratus & Reſpublicas, quæ vſuras reddere compellunt, certiſsimum eſt. Quin etiam ipſi magiſtratus ad reſtitutionem tenentur. Qui enim contra legem meâ dat alteri, aliumue quo minus reddere compellatur, potentia defendit, ad compenſationem damni tenetur. Hoc autem mandatum eſt principibus, vt grauari non ſinant Chriſtianos, legibus ciuilibus, & totius Eccleſiæ iuſſu. Concil. Lateran. ſub Innocentio III c. 67. *Quanto amplius Chriſtiana religio ab exactione compeſcitur vſurarum, tanto grauius ſuper his Iudæorũ perfidia moleſcit, ita quod breui tempore Chriſtianorum exhauriunt facultates. Volentes igitur in hac parte proſpicere Chriſtianis, ne à Iudæis immaniter aggrauentur, ſynodali decreto ſtatuimus, vt ſi de cætero quocunq; prætextu Iudæi à Chriſtianis graues, & immoderatas vſuras extorſerint, Chriſtianorum eis participium ſubtrahatur, donec de immoderato grauamine ſatisfecerint competenter. Chriſtiani quoque, ſi opus fuerit, per cenſuram eccleſiaſticam, appellatione poſtpoſita, compellantur ab eorum commercijs abſtinere.*

Principibus autem iniungimus, vt propter hoc non ſint Chriſtianis infeſti, ſed potius à tanto grauamine Iudæos ſtudeant cohibere.

Ac eadem pœna Iudæos decernimus compellendos ad ſatisfaciendum eccleſiis pro decimis, & oblationibus debitis, quas à Chriſtianis de domibus, & poſſeſſionibus alijs percipere conſueuerant, antequam ad Iudæos quocunq; titulo deueniſſent, vt ſic eccleſiæ conſeruentur indemnes.

dignos iudicat, quibus Deus ipſe inſpiret. *vaſa eius, candelabrum puriſſimum cum vaſis ſuis, & altaria thymiamatis & holocauſti, & omnia vaſa eorum, labrum cum baſi ſua veſtes ſanctas in miniſterio Aaron Sacerdoti eius & filijs eius, &c.*

Hoc initio artium poſito, magna ſemper fuit dignitas artificum, ſed & opes; hoc ipſum calamitatum tempus oſtendit, nam cum Ioachin Rege Babylonius abduxit Principes, fortes, & artifices, & ſolum pauperes reliquit. 4. Reg. 24. 14. *Et tranſtulit omnem Ieruſalem, & vniuerſos Principes, & omnes fortes exercitus, decem millia in captiuitatem & omnem artificem & incluſorem: nihilque relictum eſt, exceptis pauperibus populi terræ. Tranſtulit quoque Ioachin in Babylonem: & matrem regis & vxores regis, & Eunuchos eius, & iudices terræ duxit in captiuitatem de Ieruſalem in Babylonem. Et omnes viros robuſtos, ſeptem millia, & artifices, & incluſores mille, omnes viros fortes & bellatores: duxitq; eos Rex Babylonis captiuos in Babylonem. Et conſtituit Mathaniam patruum eius pro eo: impoſuitque nomen ei Sedeciam.* *Artifices Iſraelitæ inter præcipuos.*

Inter diuites igitur & Principes erant incluſores, & artifices, adeò vt dicatur totam Ieruſalem tranſtuliſſe, quia primarios in captiuitatem adduxit. Incluſorem vocant Hebræi המסגר LXX. *συγκλείοντα*, quidam ianitorem, alij cuſtodem, alij ſtringeotem enſes, alij peritos caſtra metandi. Eadem habentur Ierem. c. 24. 1. & 29. 2. Sed malo Ingenioſum artificem ita vocari, qui faciat במסגרות artificioſas iuncturas ædium, columnarum, inſtrumentorum, ita nonnulli fabrum metallicum interpretantur. Qui verò eos vocant magnos, vel magni æſtimatos, vt R. Dauid in l. Radicum, quaoquam à סגר quod eſt aurum obrizum, purum, ſeu מוסגר fuſum, deducere videantur, eodem tamen modo accipiunt; nam hi tales magno in precio erant, quapropter & R. Dauid in Comm. Sapientes & Conſiliarios vocat: nec mirum ita Beſeleelem Deus appellat. Quod hic factum videmus, id Iſaias iâ ante prædixit, fore *vt auferat Deus ſapientem de architectis* cap. 3. v. 3. Salomon etiam hæc æſtimauit, 3. Reg. 7. 14. *Miſit quoque Rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris viduæ de tribu Nephtali patre Tyrio, artificem ærarium, & plenum ſapientia & intelligentia, & doctrina, ad faciendum omne opus ex ære.* *Incluſor quis ſit* *Salomon architectos magni fecit.*

Othonielis nobiliſſimi & fortiſſimi viri nepotes ex filio Saraia, ex nepote Ioab artifices fuêre. *Nam fuit ille pater vallis artificum, ibi enim artifices erant*, 1. Paralip. 4. verſ. 14. vbi Hebræus ſimpliciter, *quia artifices erant*, & LXX. *ὅτι, quod artifices erant*. Eſ. 2. 3. 33 *artifices quoq; ædificant Ieruſalem*. Nec minus Romæ æſtimati ſunt; nam & ad Magiſtratum admiſſi ſunt, & ius ciuiū, quod ſummum erat, victa factione patriciorum occuparunt. Romulus in curias, ſeu fratrias diſtribuit ciues, Numa Pompilius, vt Plutarchus ait, vt odioſum diſcrimen nationum tolleret, artium diuiſionem, artificumque & architectorum ſodalitates, & collegia inſtituit. *Artificum ſocietates Romæ.*

Maxima verò ſubſidia Reipublicæ conferunt artifices, nam negociatores alliciunt, ocium fugiunt, opes important, in bello vtiles ſunt.

Quod ſi eorum induſtria honoretur, multo magis florebunt. cum enim ſint compendioſæ rerum agendarum rationes, quæ in artibus valent; minore curâ & labore Rempublicam iuuabunt. Primum igitur eſt, vt artes honoratæ ſint; alterum quod inde ſequitur, vt quædam ita honeſtè habeantur, vt eas quoque diuites, & nobiles ſactitent. Plato artes deſeri, ait duas ob cauſſas; diuitias, & nimiam paupertatem, diuites enim ocio & luxu diffluunt, pauperes inſtrumenta, & materiam non habent. *Artes diuitijs & paupertate intercidunt.*

Nec deerunt, modo Princeps velit. In oriente paſtoritia vita honeſtiſſima, & regia habebatur, agricultura, nemorum, vitiumque plantatio magnæ dignationis, nunc equeſtris exercitatio, & venatio nobilitatem fere detinet. Accedere tamen & aliæ poſſunt. Imprimis quæ liberales ſunt, vt picturæ, ſculpturæ, architectonica, ſclopetorum, arcuum, bipennium, enſium politura, omnia quæ ad aquarum medicarum diſtillationes pertinent, herbarumque curas; ſi enim irrito conatu tàm multa in Alchymiam opera impenditur, cur non potius certo euentu in res vtiles impendentur? Denique quicquid ad gemmarum, auri, argenti polituram pertinet, opulentis conuenit. De liberalibus ſupra dixi. *Artes nobilium.*

Ad pauperes, & mediocres, qui cenſibus ſuis annuis viuere nequeunt, quod attinet, repeto legem quam alias dixi. Omnes examinandos, qua arte victum quærant, ocio locum non dandum. Pueros continuo ad leuiora artificia adhibendos, ita vt nemo vacet, vagabundos coercendos, quibus verò non facultas, ſed voluntas laborandi deeſt, ad opus cogendos; quod ſi fiat, decuplo minor erit pauperum numerus, quorum aliqui etſi debiles ſint, nonnulla tamen ſellularia officia præſtare poterunt. Cæteri non difficulter eleemoſynis ſuſtentabuntur, qui verè pauperes ſunt. Poteritque id obſeruari, quod olim populo Iſraelitico dictum eſt, *non erit inter vos mendicus*. Nunquam vero opus deerit, ſi Princeps agros colat, noualia inſtituat. Quid fieri poſſit, docent ea, quæ fiunt. Belgæ lanificia tractant, pannos, lineos, laneos, aulæaque contexunt; quibus Germaniam, Galliam, Hiſpaniam, Africam, Aſiam, Indiam vtramque veſtiunt, cur non imitantur, & hoc, & alia Germaniæ Principes? hinc lanam coemunt, auehunt, reuehunt, & portoriorum, vecturæque ſumptus conduplicant. Hoc demum in Republicâ magnum eſt incommodum, quod cum arte facta ab externis emuntur, omnia maiore precio veneunt, ciuitaſque exhauritur. Deinde artificum copiæ facile admiranda inueniunt, quale fuit Curionis illud inuentum, cum penſile theatrum fecit. Plinius libr. 36. cap. 15. *Theatra duo iuxta fecit ampliſſima è ligno, cardinum ſingulorum verſatili ſuſpenſa libramente: in quibus vtrumq; antemeridiano ludorum ſpectaculo edito inter ſeſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcenæ, & repente circumactis, vt contra ſtarent poſtremo iam die deſcendentibus tabulis, & cornibus inter ſe coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, ipſum magis auberatum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quiſq; in hoc primum? inuentorem an inuentum? artificem an authorem? auſum aliquem hoc excogitare, an ſuſcipere? parere, an iubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infidâ inſtabilique ſede. En hic eſt ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura exteris mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio in machina pendens, & ad periculum ſuum plaudens. Quæ vilitas animarum iſta! aut quæ querela de Cannis! quantum mali potuit accidere!* *Artiū multitudo pecuniam attrahit, & retinet.* *Artifices varia excogitant.*

Hos in caſtra ducas, ſi oppidum machinis defendendum ſit, quid non efficient? In res vtiles ingenia exerant.

Ar-

Artes non ſunt ſordidæ.

Artium mechanicarum contemptus ex ſuperbia Græcorum Philoſophorum, & Oratorum orta eſt. Et nunc quoque contumelioſæ habentur à multis, tanquam ſordidæ, cum tamen prima fuerint generis humani poſt agricul turam exercitamenta. Mihi magis Indorum placet induſtria, qui ſingulos ſingulas artes exercere permiſerunt, ſed Philoſophis plures ob honorem ſapientiæ, vnde colligimus Philoſophiam Indicam non ocioſarum argutiarum fuiſſe ſectatricem, ſed ſapientiam communi & ciuili vitæ conſulentem.

Nobilitas ditibus data.

§. 5. Honeſta quoque fuit, & vtilis ratio colligendæ in neceſsitate pecuniæ, quam Sabellicus libr. 6. & 7. ait Venetos ſecutos. Nam publice edixerunt, fore, vt qui Rempublicam pecunia iuuiſſent, ex illis triginta in numerum Senatorum adlegerentur, maneretque ea rata dignitas eorum poſteris, cæteris finito bello ſingulis annis quinque nummûm millia diuiderentur. Certatim dederunt opulenti, & ex æmulatione creuit ærarium. Factum id prudenter ab Republica, nec inter veteres & nouas familias æmulatio vlla publica eſt. Id cur non Reges imitentur? Certe Hiſpaniarum Rex aliquot ante annos dum ditiſsimos Italorum nobilitat, magna bellorum ſubſidia comparauit, honos vero nobilitatis in copioſos, ingenioſos, negocioſus conferendus eſt, ne ſi in egeſtatem recidant, ordini ſint opprobrio. Nulla hic Reipublicæ, nulla priuatis infertur iniuria. Quod ſi nobilitas tantum virtutis eſſe debere objiciatur, Facilis reſponſio, Eos qui pecunia patriam adiuuant, non inferiores eſſe alijs, qui fumoſas imagines iactant; nec enim ſolius pecuniæ ſed virtutis etiam ratio habetur. Magno verò illos eſſe animo, vel hinc diſcimus, quod magnas pecunias minoris, quam mediocrem honorem æſtiment. Hoc ſuaſerim illis Principibus, quibus nobilitas ſubiecta eſt, & vbi illa quoque negociatur; Quod ſi multitudine nouorum vetus vileſcat, minus id mali eſt, quandoquidem per virtutem recuperare dignitatem poteſt. In Gallia id quoque factum, & immunitatem magnâ ſumma redimebant; id olim quoq; factum, cum ius ciuitatis Romanæ integris nationibus datum, aut venditum. Ingens imperij tanti acceſsio. Actorum 22. verſicul. 26. ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου ταύτην τὴν πολιτείαν ἐκτησάμην. *Ego magnâ ſummâ ciuilitatem illam conſecutus ſum:* Si multa millia ciuitate donabât, ſed id magnâ ſumma, multa millia magnarum ſummarum quantam pecuniam effecerint, non eſt dubium. Sic & iure ciuium mediocri aliquâ pecuniâ poterit Princeps, aliaque largiri, quæ honorifica ſunt, nec aliorum tamen commodis, vel libertati præiudicant.

Diuites iuuãtes Rempub. merito nobilitantur.

Romani ciuitatem precio dabant.

Nec diſsimile huic eſt, quod Bizantij in neceſsitate fecerunt, cum enim lex eſſet. Ne quis iure ciuium frueretur, niſi vtroque parente ciue natus; edixerunt; ſi quis Reipublicæ triginta libras conferret; quamuis alterutro parente tantum ciue natus, ciuis eo, quo qui optimo, iure haberetur.

Non grauat ſuos, decepit tamen hoſtem.

§. 6. Tamerlani illud barbaræ calliditatis fuit, in vrbem quam obſidere meditabatur, mercatores cum precioſis pellibus mittebat, iubebatque facili precio diſtrahere, vt emerentur; deinde cum vrbem occupaſſet, pelles quas commode abſcondere non poterant, recepit. Honeſta ratio: ſic enim ex hoſtium pecuniâ exercitum alebat, & merces deinde recipiebat, alijs vendendas. Ita Haimo Armenus.

Hæc ratio grauis eſt, niſi ſit ſpes compenſationis.

§. 7. Edouardus Quartus Britanniæ Rex, amicos rogauit, vt ſponte ſibi pecunias conferrent, ad expenſas militiæ, ſe ex facto ſingulorum beneuolentiam æſtimaturum; quare ipſa contributio nominata eſt beneuolentia. Idem Henricus Septimus imitatus eſt. Polydorus libr. 26. & 27. Si magna incumbat neceſsitas, eſt recta ratio, ſed animaduertendum, vt viciſsim illis benefaciat, alioqui nihil durius, quam Principis priuatæ apud amicos preces; ſi enim negent aut parce donent, paratam ſibi cladem putant. Si quis aut nolit, aut non poſsit dare, inimicus Principis efficitur; quia grauiter ſibi offenſum arbitratur.

Inſtrumenta deliciarũ ſunt vendenda.

§. 8. Antoninus Philoſophus, vt pecuniam conficeret, omnia vaſa aurea, argentea, murrina, cryſtallina, gemmas, omnem vno verbo ſuppellectilem, vxoriſque ornamenta publice vendidit, vt pecuniam conflaret. Non diſsimile eſt illud Epheſiorum, qui vt lib. 2. Oeconom. refert Ariſtoteles, cum pecuniâ egerent, lege ſanxerunt, ne aurum ferrent mulieres, deinde vt ciuitati mutuum darent. Quidam hæc ſordida putant, ego magnificum arbitror; nam ornatum externum contemnere regium eſt; deinde ſubditis parcitur, & nobilium, potentiumque animi ad Rempublicam adiuuandam inflammantur, quis enim è gemmâ diuite bibet, ſi Principis fictilem ſuppellectilem intueatur? Venetis parum illa res ex ſententia ceſsit, cum ciuibus extorquere pecuniam vellent. Nam edixerunt, vt quicquid auri, argentiue cælati eſſet, id ad duumuiros deferrent, vt nummi cuderentur; decimæ partis lucra reciperent, qui non tuliſſent, eorum bona venderentur; ſed cum recuſarent, captis pignoribus & carceribus coacti ſunt. Id factum bello contra Iulium 2. Bemb. libro 7. & 10. hiſt. Venetæ. Hoc quidem minus durum, ſi fides erat; nam magnum lucrum promittebatur, nec poterant negare Reipublicæ, ſi ſatisdare poterat. Sed illi bellum & belli cauſſas execrati, ſuſpectamque fidem Senatus habentes, rerum ſuarum tenaces erant. Poteſt tamen eo modo Princeps vti, nec inter odioſa cenſendus eſt, ſi cautum ſit de ſumma & lucro. Non enim decet vllum ſibi tantum placere, vt periclitante Principe non niſi ex auro bibere velit, cum præſertim lucrum ex beneficio liceat expectare.

CAPVT XVI.

Modi pecuniæ colligendæ ab Ariſtotele libr. 2. Oeconom. recenſiti, alijque ſimiles.

§. 1. Dignum arbitratur Ariſtoteles cognoſcere, quomodo veteres pecuniam confecerint, cuius ego narrationem ordine, vt ab illo proponitur, proſequi decreui; Quædam improbandæ ſunt, quædam, ſed paucæ laude dignæ, nonnullas iuſtas facit neceſsitas.

Cypſelus.

Mali voti executio humana.

Cypſelus Corinthius cũ votum feciſſet Ioui: Si ciuitate illa potitus fuiſſet, Corinthiorum ſe dedicaturum facultates vniuerſas; iuſsit cenſum deſcribi: illis autem profeſsis decimam bonorum partem abſtulit à ſingulis, de reliquis iuſsit eos negotiari & rẽ facere. Anno q; vertente fecit idem. Euenit itaque vt annis decem & ipſe haberet omnia bona Corinthiorum, eaque conſecraret, & Corinthij interea quærerent,

Digitized by Google

pararentq́; alia. Improborum votum non oportebat explere, ſecundum tamen erat, vt humaniter exequeretur. Iulius ſimili modo cum iuraſſet ſe piratas crucifixurum, prius occidit.

Lygdamis. §. 2. *Lygdamis Naxius, quibuſdam in exilium actis, cum facultates illorum nemo vellet, niſi admodum paruo, emere, vendidit ea ipſis exulibus. Ea etiam quæ vt dona Dijs conſecrarentur in officinis, non prorſus elaborata iacebant, vendebat tam exulibus quam alijs, permittens vt emptoris nomen in vnoquoque perſcriberetur.*

Cauſa cur paruo emere vellent, erat, quia incerta videbatur poſſeſsio per tyrannidem addicta, & odioſa in vulgus; Exules mediocri precio redimere, quam omnia perdere malebant; ſi iuſtè expulit, non fuit iniquus in venditione, quâ etiam illud effecit, vt inter ſe exules committerentur, dum alterius bona alius emit.

Byzantij. §. 3. *Byzantij in pecuniæ penuria publicos lucos & loca ſacra vendiderunt. Fructuoſa quidem ad certum tempus, ſed infructuoſa ad proprietatem perpetuam. Itemq́; ea, quæ ſodalitates poſſidebant, & quæ ad ſacra gentilitia pertinebant, cum alia, tũ in agris priuatis ſita. Nam hæc magno emebant ij, quorum reliqua erat poſſeſsio. Sodalitijs autẽ tradebãt publica alia, quæ erant circum gymnaſium, aut forum, aut portũ, nec non forenſia loca, vbi aliquid vendebatur. Præterea ſalinas maris, & ſalis mercaturam. Item vbi quæſtum faciebant præſtigiarum artifices, vates, & qui medicamenta vendebant, & huius generis alij: conſtitueruntq́; vt tertiam partem quæſtus penderent. Iam permutandæ pecuniæ menſam tantummodo vnam locarunt. Neq́; licebat alio nummo, vel de altero emere, vel alteri vendere quicquam. Quod ſi quis feciſſet, pecunia ea multabatur. Cum autem apud illos lex eſſet: Non habendum pro ciue, qui non vtroq́; parente ciue natus fuiſſet: egentes pecuniæ ſcitum fecerunt. Qui altero tantum parente ciue natus eſſet, ſi perſoluiſſet duodecim millia nummûm, pro ciue habendum. In caritate verò annonæ cum pecuniæ inopia laborarent, deduxerunt nauigia ex ponto. Quod cum mercatores iniquo animo ferrent, vſuras perſoluerunt eis decimas. Qui emebant autem tunc, ab eis vltra precium ipſum illas decimas exigebant. Cum autem ex incolis quidã fœnore collocaſſent pecunias, oppoſitis bonis, neq́; eſſet vnde illæ perſoluerentur, ſcitum fecerunt: vt qui tertiam partem debiti ſeu pecuniæ mutuæ, tributi nomine conferret, bona illa tanquam propria retineret.*

Multa in hac Byzantiorum χρηματοποιίᾳ ſunt notatu digna, nonnulla forte in neceſsitate imitanda. Primo vendiderunt τὰ τεμένη, hoc eſt, omnia loca Dijs conſecrata, vt ſunt luci, areæ, templa, ſacella. Secundo, Loca fructuoſa, vt lucos, agros vendiderunt ad certum tempus; Infructuoſa, vt areas, ſacella in perpetuum; alioqui emptorem non inuenirent; quis enim infructuoſa emeret? vt fructuoſa redderet, iterum dimiſſurus? Tertio vendiderunt τὰ θιασωτικά, hoc eſt, loca quæ ad ſacros conuentus pertinebant, ſeu ad ſodalitates, θιασῶται enim dicuntur, qui religionis ergo ſocietatem inierunt, vt Bacchici, Eleuſinij, alij θιασωτικά, quæ ad hos pertinent, præſertim domus, & loci conuiuales. Erant autem vel πατρωτικὰ ſacra, vel vt quidam legunt φρατριωτικά; Tum verò τὰ ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς in agris priuatis ſita. Vocantur domus ipſæ Polluci libro 6. φωλητήρια, ſpeluncæ, luſtra, in quibus perpotabant. Erant eiuſmodi multa in hortis priuatis, & agris, quæ tamen ſodalitiorum erant, non eorum in quorum poſſeſsionibus inueniebantur, idcirco Domini magno emebant, vt agros liberos haberent. Quarto ſodalitijs alia dabant, quæ publicè fructuoſa non erant. Quinto ſalinas vendebant. Sexto. Cum opus eſſet permutatione pecuniarum, vnicum ſolum conſtituerunt, vt certo precio id faceret, nempe monetam magno exponeret, vili precio reciperet. Quæ res fuit manifeſto iniuſta, præſertim cum alio nummo vti non poſſent. Vno itaque denario aureos permutare facile fuit. Nec minus iniuſta lex illa de fœnore, quæ omnia ex mala Reipublicæ adminiſtratione initium habuerunt.

§. 4. *Hippias Athenienſis eminentia in ſuperioribus partibus ædium, & proiectus in publicas vias, itemque ſcalarum gradus, & præmunita veſtibula, & ianuas quæ aperiendæ extrorſum vertebantur vendidit. Emebant igitur hæc illi prædiorum Domini, & ita copioſa pecunia collecta eſt.* Hippias.

Iure hæc fieri poterant, ſi proiecturæ, & gradus contra legem erant; nam cum publicum occuparent, & contra leges eſſet priuatis ædificationibus vias impeditiores facere, iure ſibi Reſpublica occupare potuit: Hippæ in eo calliditas eminuit, quod diſsimulatam legis tranſgreſsionem iuſtitiæ ſummo prætextu puniuit; nam Domini ædium hæc magno redimere cogebantur, niſi totius ædificij immutatione, & deformatione maiores ſumptus facere vellent. Quod ait, καὶ θύρας τὰς ἀνοιγομένας ἔξω, ianuas quæ extrorſum aperiuntur, fuit hoc & olim vetitum apud Romanos. Neque enim hoc cuiquam facile, imò ne triumphalibus quidem domibus concedebatur, ſed quorum cum inſigni laude triumphus eſſet. Plinius libro 36. capit. 35 *Subit verò cogitatio, quota portio harum fuerint area illa, quæ inuictis Imperatoribus decernebant publicè ex ædificandas domos: ſummusque illarum honos erat, ſicut in L. Valerio Publicola, qui primus Conſul fuit cum L. Bruto, poſt tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem Magiſtratu Sabinos deuicerat, adijci decreto, vt domus eorum fores extra aperirentur, & ianua in publicum rejiceretur. Hoc erat clariſſimum inſigne inter triumphales quoq́; domus.*

Periculoſe autem Hippias, & odioſe; nam malitioſæ, & aſtutæ tyrannidis hoc eſſe videbatur. Προφράγματα, vel vt alia lectio habet περιφράγματα, (quamuis προφράγματα malo, ſunt enim loca ante ſcenam, vel ſeptum, & hoc loco tutamina ædium, & ſepta in publicum extenſa) vendebat, quæ niſi redimerentur, vt dixi, omnino pereundum erat domibus.

§. 5. *Nummum autem, qui tunc Athenis vſurpabatur, improbum eſſe iuſſit, & precio conſtituto ad ſe pecuniam omnem deferri imperauit. Cumq́; conuenirent, qui alio ſigno vellent cudere, idem illud argentum elocauit.* Hippias.

Hic mera fraus, & impoſtura tyranni, vt fraude pecuniam colligeret, deinde reprobatam ante, denuò approbaret. Multæ nunc quoque in moneta cudenda & recudenda fraudes verſantur, ſed ferè aliquo iuſtitiæ prætextu.

§. 6. *Præterea, qui triremis aut tribus Magiſtri, aut ludis ſuppeditare impenſas, aut in aliud iſtiuſmodi munus publicum ſumtus facere deberent, conſtituta ſumma mediocri, ex his iuſſit eum, qui illam pendere voluiſſet, inter perfunctos ſuo munere perſcribi.* Hippias.

De triremibus, & neceſſarijs male conſtitutum eſt, de ludis conuiuijs, alijſque ordine & rectè. Si enim in ludos impendendæ mille drachmæ, ſexcentas publico dari præſtabat, & ludos omitti. Magna hic occaſio imitandi, vt Prin-

gipes noſtri omnes ſumptus, qui inanibus pompis impenduntur, ad vera, & vtilia conuertant; nec ille ſtulte, licet auare, qui cum coronas ſtatuas, & vana meditarentur, cauam manum oſtendit, inque ea colſocare voluit.

Hippias. §. 7. *Sacerdoti (τῇ ἱερείᾳ) etiam Mineruæ, quæ in arce conſecrata erat, præcepit de vnoquoque mortuo afferri hordei ſextarios duos, & totidem tritici, & obulum vnum, id eſt, duos aſſes, ac tantundem ab ijs qui ſobole eſſent aucti.*

Interpres vertit χοίνικας ſextarios duos, rectius noſter Villalpandus apparatu in Ezechielem ex Fannio oſtendat χοίνικα continere quatuor ſextarios,

Qui (ſextarius) *quater aſſumptus graio ſit*
nomine chœnix.

Arbitratur verò quinque pondo panis contineri.

Magna contributio efficitur in populoſa ciuitate, ſed tyrannica, & ſordida, mortuos & naſcentes cenſere. Non diſsimilis tamen capitationi Romanæ, quæ efficiebat, ne multi gauderent ſibi filios naſci, quod aliquæ vrbes fecere.

Athenienſes. §. 8. *Athenienſes in Potidea, indigentes pecunia ad bellum, iuſſerunt profiteri cunctos, cenſum bonorum non ſimul vniuerſorum, in tribu ſua ſingulos, ſed ita vt quoque loco quidque poſſideretur, vt pauperes æſtimationem ſubijcere poſſent. Si quis verò prorſus nihil poſſideret, eius capitis æſtimatio erat minarum duarum. Hinc igitur tributum, quod exigebatur à ſingulis integrum conferebatur.* Hac in re nihil iniqui actum, fraudi non vere profitentium obuiam itum eſt.

Antiſſæi. §. 9. *Antiſſæi cum pecuniæ inopia premeretur ciuitas ipſius, & morem haberent, vt Dionyſia ſeu Bachinalia ſplendide celebrarent (quibus magnos ſumptus faciebant de totius anni apparatu, cum in alia, tũ victimas pretioſas) quod ille feſtus dies tunc inſtaret, perſuaſit eis, vt votũ nuncuparent, ſe proximo anno reddituros Libero duplicia: & quæ parata habebant, vt venderent vniuerſa ſimul. Atque ita pecuniæ non modica ad præſentem ipſis vſum collecta fuerunt.* Rectè ille, & quod idolo promittebatur, id quoque in cauſſa Dei fieri poteſt, in neceſsitate enim publica templorum ornamenta auelli, & vendi poſſunt, Idolorum vero debent. Monet Sanctus Maternus Imperatores, vt omnium templorum ornamenta dæmonibus ſacrata in Reipublicæ vſum conuertant.

Lampſaceni. §. 10. *Lampſaceni cum aduentus expectaretur triremium multarum, & venirent polentæ ſex modij denarijs quatuor, iuſſerunt in foro verſantes vendere eos ſex denarijs. Et ad olei congium, qui veniret denarijs quatuor, adijcere tres obolos, ſeu aſſes ſex. Idemq; facere de vino & cæteris. Priuati igitur pretium accipiebant antiquum, quod autem ſuperabat, id ciuitas retinens, copiam ita pecuniarum comparauit.*

Ingens hoc vectigal fuit, nec imitabile; nam omnium rerum venalium tertiam partem accipiebant. Quanquam autem venditoribus ruinam non inferebant, ciuibus tamen, & ijs qui in triremibus erant, damna augebantur.

Heracleotæ. §. 11. *Heracleotæ, cum naues ablegarent quadraginta aduerſus tyrannos in Boſphoro, neque pecunia abundarent, coemerunt de negotiatoribus & frumentum, & oleum, & vinum, & res alias venales vniuerſas. Atque conſtituto tempore quo pretium perſolueretur, & opportunum erat negotiatoribus, non ad heminam merces diſtrahi, ſed venire ſimul vniuerſas, & ipſi cum perſoluerent per opportunitatem, non ſtipendia deuehebant, ſed res venales in onerarijs nauibus, & vnum quæſtorem ſingulis nauibus præficiebant. Cumque iam in terram hoſtium ventum eſſet, emebant ab his omnia milites, & argentum collectum fuit, ſtipendiumque dederunt ductores. Et ita accidit, vt idem argentum daretur, donec domum redierunt.*

Iuſta illa fuit negotiatio, ſi ad conſtitutum mercatoribus ſoluerunt, ex negociatione exercitum aluerunt, donec omnino diſſoluere poſſent; Nam quod negotiatoribus difficile erat, ſcilicet κοτυλίζειν; hoc eſt minutatim diuendere, Reſpublica fecit.

Lacedæmonij. §. 12. *Lacedæmonij, cum Samij ab ipſis peterent, vt pecunias ſibi conferrent recuperaturis patriam, ſcitum fecerunt: Vno die debere & dominos, & familiam, & iumenta ieiunare, & quantum inſumpſiſſet, ſi non ieiunaretur, quiſque tantum tribuere Samijs.*

Exiguum, ſed iuſtum hoc erat ſubſidium, quo oſtenderunt facile poſſe defendi Rempublicam, ſi quiſque iuuare paratus ſit. Nec dubito, ſi milleſima pars earum quæ per luxuriam pereunt rerum, in bellum Turcicum impendatur, poſſe biennio Pannonias cum Græcia, Thracijſque recipi.

Carthaginenſes. §. 13. *Carthaginenſes, cum militum apud ipſos exterorum multitudo creſceret, non habebant vnde eis debita ſtipendia perſoluerent. Præconium igitur factum eſt: ſi quis ciuium, incolarumve ius haberet prehendendi, vel ciuitatẽ, vel priuatum quempiã, ſiue vellet prehendere, vt profiteretur. Profitentibus autẽ permultis, ita nauigia contendentia in pontum comprehendebant, probabilem aliquam cauſam prætendentes, tempore quidem præfinito, quo de his cauſam dicturos ſe eſſe affirmarẽt. Copia vero tunc magna pecuniæ cum extitiſſet, & milites illos dimiſerunt, & de comprehenſione diſceptarunt. Et quibus comprehenſione eſſet facta iniuria, ijs de vectigalibus ſuis ſatisfaciebat ciuitas.*

Libycum facinus & fraus Punica, quæ tamen excuſari poteſt, neceſsitate. 1. Milites mercenarij peregrini, & multi, niſi ſtipendia acciperent, vrbem adeoq; portum diripuiſſent. 2. Naues comprehendebant, *ἐσύλων* expilabãt, vt eſt in Græco, non more prędonum, ſed adductis teſtibus, ſcriptoque quantum quiſque abſtuliſſet, imo apud Rempublicam depoſito. 3. Dati deinde ſunt iudices ſeu recuperatores, & quibus iniuſte res ablata eſt, ex ærarij reditibus reſtituta eſt, ſenſim, ſcilicet, dato in præſens fœnore.

Cyziceni. §. 14. *Cyziceni, ſeditione orta apud ipſos, & plebe ſuperiore, oppreſsiſque ac captis diuitibus, cum deberent militibus pecuniã, ſcitum fecerũt: Ne capti interficerentur, ſed pecunijs exacti vt exularent.*

Hic quoque miſericordia, ſi iuſte diuites occidere ciuitas potuit, interuenit.

Chij. §. 15. *Chij, cum eſſet lex apud ipſos: vt debita publice perſcriberentur: indigentes pecunia ſcitum fecerunt: vt debitores ipſi quidem mutuas pecunias numerarent ciuitati, ciuitas vero creditoribus, vt fœnus ex vectigalibus penderet, donec ſors perſoluendo acquiretur.* Iniuria debitoribus illata eſt, quia damno ſuo ſoluere cogebantur. Fœneratores merito ſic puniebantur; nam iure ſortem ipſam auferre licuit.

Mauſolus. §. 16. *Mauſolus Cariæ tyrannus, petente per legatos rege Perſarum, vt tributa penderet, conuocatis in illa terra opulentiſsimis, oſtendit eis: Regem petere tributa, ſe autem nequaquam abundare pecunia. Ibi tum ſubornati quidam ſtatim polliciti ſunt, ſe eſſe collaturos, & ſummam indicarunt. Hoc facto opulentiores partim pudore, partim metu, & plura ſunt polliciti, &*

contribuerunt. Nihil hic iniquum, ſi vere tributum exigebatur, nec armatis precibus agebatur, ſi denique ſoluendo Mauſolus non erat.

Mauſolus. §. 17. *Rurſus pecunia indigens Mylaſſenſibus conuocatis demonſtrauit oratione ſua. Eam ciuitatem principem regni, ex qua ortus eſſet ipſe, non eſſe muris ſeptam, Regem autem Perſarum exercitum aduerſus illam adducere. Iuſſit igitur Mylaſſenſes, quantum poſſet quiſque pecuniæ conferre, plurimum affirmans, iis quæ tunc contribuiſſent, cæteras ipſos ſuas facultates eſſe conſeruaturos. Collatis autem copijs magnis ipſe quidem retinuit pecunias: mœnia vero extrui illo tempore Deum velle negauit.* Iam exerte impoſtorem agit, idque efficit, vt nemo illi in poſterum, quamuis in veris periculis conſtituto quicquam crederet.

Condalus. §. 18. *Condalus Mauſoli præfectus, ſi quando iter per regionem ſuam facienti ſibi afferret aliquis donum, aut porci, aut vituli, iuſſit perſcripto nomine eius qui donaſſet, & die, domum abduci, & ali donec reuerteretur. At vbi tempus ſatis longum abiiſſe videbatur, repetit quod ille aluerat, ſubductis fructus quoque rationibus.* Simile domino mancipium. τὴν ἐπιχειρητικὴν λογισάμενος, hoc eſt, fructus rationem computans, ſi ouis peperiſſet, ſi tonſa eſſet, hæc omnia exigebat. Sed ille impoſtorem, & hiſtrionem egit, vt ex ſequentibus patet.

Condalus. §. 19. *Arborum item eminentium aut procidentium in regias vias vendebat fructus. Militum quoque, ſi qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denario vendebat. Atque huic ſimul argentum accipiebat, ſimul non fallebant eum duces indicio temporis, quo aliquis ex militibus eſſet mortuus.* Ex inferis ipſis, & Plutone ille nummos colligeret.

Condalus. §. 20. Facetum eſt, quod de Lycijs iudicauit, poſſe eos per iocum nummis emungi: ita rem narrat Ariſtoteles. *Lycios etiam cernens capillis geſtandis delectari, literas eſſe dixit allatas regias, quibus capilli ad crines ſubcerentur. Mandata igitur ſe habere à Mauſolo, vt illi tonderentur. Atque promiſit, ſi certam ſummam in capita contribuere vellent, ex Græcia capillos afferendos ſe eſſe curaturum. At illi libenter præbuerunt quod poſtulabat, collectaque eſt de magna multitudine pecunia copioſa.*

Interpres vertit προκομία vel προσκομία, crines, quod ſenſum aut nullum, aut obſcurum habet. Græce ait Ariſtoteles, eos geſtaſſe τρίχωμα, hoc eſt, comatos fuiſſe, deinde dixiſſe Condalum, oportere ὑποστέλλειν εἰς προσκόμια vel προκόμια, quid ſit autem κόμας ὑποστέλλειν εἰς τὰ προκόμια, an ſit dimittere ad antias, vel quo mittendæ, non eſt valde difficile conijcere, cum ait oportere illos ἀποκεῖραι, tonderi: capilli igitur abſciſſi mittebantur ad προκόμια, an προκομεῖα, loca vbi dedicabantur, nam hac in re ſuperſtitionem ingentem fuiſſe nemo ignorat. In locum horum promittit è Græcia adſcititias comas pro Lyciorum comis deſerendas, mittendi ergo illorum capilli aliquo erant; quo autem mitterentur niſi ad loca aliqua vbi conſecrari Deis ſolebant?

Ariſtoteles. §. 21. Improbe etiam Ariſtoteles Rhodius, de quo Ariſtoteles ita narrat. *Ariſtoteles Rhodius Phocæa principatum obtinens, in pecuniarum inopia cernens duas eſſe Phocaenſium factiones, verba vni illarum occulte fecit, indicans ſibi dare altero pecunias, vt rem ad ipſos inclinet: ſeſe vero ab ipſis accipere malle, & adminiſtrationem ciuitatis eis tradere. Quibus auditis ſtatim tantum iſti pecuniæ dederunt, quantum iuſſerat. At hic alteri factioni rurſum oſtendit quæ accepiſſet ab alteris. Hi vero dederunt ne ipſi quidem minus. Atque ita accepta pecunia ab vtriſque gratiam inter eos reconciliauit.*

Non pauci hoc imitantur, & olim Romanus arbiter fecit.

§. 22. Idem Rhodius *cum animaduerteret autem inter ciues multas eſſe controuerſias, & magnas in iis propter bellum iniurias, iudicio conſtituto edixit: ſi qui lege non egiſſent intra tempus præſcriptum, non amplius de prioribus criminibus iudicia iis daturum iri. Tunc itaque compluribus cauſarum atque litium collationem, & prouocationes multis propoſitis, ad ſe referens, & ab vtriſque per diuerſos aliquid accipiens, non parum pecuniæ contraxit.* Altera fraus & nimium quoque vſitata, cur enim tanta vehementia agitur, vt cauſæ ad certa tribunalia trahantur, niſi quia & commoda attrahuntur. Ariſtoteles.

§. 23. *Clazomenij in penuria annonæ cum pecunia deficerentur, ſcitum fecerunt: Vt qui oleum haberent, commodarent hoc Reipublicæ cum fœnore. Exiſtit autem hic fructus in regione illorum copioſus. Cum igitur ita commodaretur oleum, conductis nauigiis euehendum illud in ea loca curarunt, in quibus fora exercebantur, vnde frumentum ipſis aduenit, pignore dato olei pretio.* Legitima fuit illa negociatio, commutatio olei pro frumento. ſed quod imperet oleum habentibus, vt mutuum dent Reipublicæ, iniquum eſt. Clazomenij.

§. 24. Alterum fuit multo ingenioſius. *Militibus* (inquit) *cum deberent ſtipendij nomine quadraginta & octoginta ſeſtertia, neque poſſent diſſoluere, annis ſingulis fœnus pendebant ducibus ſeſtertia nonaginta & ſex. Quia vero hoc pacto de ſorte nihil decedebat, & ſumptus facere fruſtra ipſi pergebant, percuſſerunt nummum ferreum ad argenti rationem, ſeſtertiorum quadringentorum octoginta. Hanc deinde pecuniam dabant opulentiſſimis in ciuitate, pro eo atque conſentaneum erat cuique, & tantundem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur priuati quod in cotidianos vſus impenderent, & debito liberata fuit ciuitas. Deinde ex vectigalibus & fœnus pendebant illis, & diuidendo ſemper pro parte ſua cuique diſtribuebant, nummoſque ferreos recipiebant.* Ariſtoteles ait debuiſſe viginti talenta, tuliſſe autem φόρον τέτταρα τάλαντα; Ferrea autem pecunia non minus negociari poterant ciues quam argentea, cum iuſſu Magiſtratus valeret, Senatus nummos ipſos cum argenteis permutaret, donec intra annum quintum omnes reciperet. Clazomenij.

Multi in neceſſitate hanc rationem ſecuti ſunt; Enicus Lupides vt refert ex Nebuſſ. Toloſanus l. 3. c. 6. num. 26. *Sic Enicus Lupides, comes Tendillanus, dux inſignis, in bello Granatenſi Almæ vrbi præfectus, in ſumma rei pecuniariæ deſperatione, dum expectaret pecunias à Rege Ferdinando, & regina Iſabella, ex charta pannicea fecit ſchedulas ſua manu propria, atque ſubſcriptione ſignatas, quaſdam vocans aureos, argenteos nummos, æreos aſſes, ſemiſſes, trientes, quadrantes, hiſque inter ſe emptiones & commercia facta ſunt, pollicitus ſe daturum pro illis fictitiis, varias pecunias, poſt receptionem.* Enicus.

Et num. 27. *Idipſum feciſſe tradit Sabellus, Dominicum Michaelem, Ducem Venetorum, cum procul abeſſet domo claſſe Tyrum obſidens, in expeditione Aſiatica: cum enim pecuniæ defectu ſtipendium reddi nequiret remigibus & ſocijs naualibus, & ex loro pecuniam publica forma ſignauit, quam pro aurea & argentea certis diſtinctam characteribus, in ſtipendium naualibus numerauit turmis, pollicitus fore, vt mox domi pro alutinis, aurei & argentei pari numero habentibus repræſentarentur nummi. Quod & factum eſt.*

Hæc ratio pecuniæ cum non precio metalli,

ſed

ſed ſolâ æſtimatione, quæ ex fide, quæ conſtituenti habetur, rata habeatur, non eſt vſurpanda, ſi omnia in dubio ſint, nam eo caſu, deſperationem inijcit, multo minus ſi fides non habeatur; nam eludi ſe putant. Itaque ſi Mauſolus, aut Condalus è loro, vel plumbo nummos cudat, nemo eos accipiet. Pecunia enim illa proprie non eſt, ſed teſſera potius dandæ pecuniæ veræ, vel chirographum, quod nihili facimus, ſi vel ab impoſtore, vel ab egeno detur.

Selybriani.

§. 25. *Selybriani in pecuniarum inopia, cum lex eſſet: Ne frumentum exportaretur famis tempore, vetere illis frumento reliquo, ſcitum fecerunt: Tradere priuatos debere frumenta ſua Reipublicæ precio conſtituto, ſic, vt quiſque retineret victum ſibi vnius anni. Poſtea euehendi poteſtatem fecerunt volenti conſtituto precio, quod æquum videbatur.*

Fames iam erat, itaque cum efferre non liceret, iure quodam videbantur poſſe petere, vt Reipublicæ venderetur quod ſupererat neceſſitati: ipſa deinde Reſpublica euehebat, cariuſque vendebat, quod iniquum erat, accipiebat enim res priuatorum, & illis negotiabatur, adempta illis opportunitate lucrandi.

Abydeni.

§. 26. *Abydeni, quod terra ipſorum per ſeditionem inculta eſſet, neque quicquam amplius impendentibus incolis, propterea, quod alia adhuc deberentur, ſcitum fecerunt. Qui pecuniam mutuam dediſſet agricolis, vt opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primum debere, & cæteros ea demum, quæ reliqua fuiſſent.*

Laudandum agriculturæ ſtudium, in quo dominis præponuntur, qui ſumptum colentibus ſubminiſtrant.

Epheſii.

§. 27. *Epheſij cum pecunia indigerent, tulerunt legem: Non liceret vt mulieres aurum geſtarent, quicquid eo tempore auri haberent, id vt commendarent ciuitati. Conſtituta etiam argenti ſumma quæ numeraretur, permiſerunt vt in templi columnis, nomen eius qui argentum illud numeraſſet, tanquam eius, qui illam conſecraſſet, præſcriberetur.*

Hoc æquum erat, patriæ enim commodare debebant potius, quam ornamenta ſua nimium amando, & patriam, & ipſa amittere. Illud ſane prudens de nomine columnis inſcribendo, in quo nullius iniuria præſidium patriæ comparabatur: niſi forte iam ante aliorum nomina inſcripta fuerunt.

Dionyſius.

§. 28. Dionyſij variæ fraudandi, colligendique pecuniam artes fuerunt recenſet hos Ariſtoteles. *Dionyſius Syracuſis cumulare pecunias volens, concione aduocata dixit: Viſam ſibi Cererem eſſe iubentem, mundum muliebrem in ſuum fanum deferri. At ſe quidem hoc de ſuarum mulierum mundo feciſſe. Poſtulare igitur, vt idem fieret ab alijs quoque, ne Dea iraſceretur. Qui non feciſſet, eum ſacrilegij reum fore pronuntiauit. Cumque omnes quæ habebant, attuliſſent, & Deæ reſpectu, & ipſius, re diu ita facta abſtulit mundum, tanquam commodatum ab ipſa Dea.*

Hæc quidem fœda, & indigna rege impoſtura fuit, abutens miſerarum ſuperſtitione ad lucrum.

Dionyſius.

§. 29. At quod ſequitur ad muliebrem φιλοκαλίαν caſtigandam, non inimitabile fuit inuentum, ſi abſit ſuperſtitio. *Vbi vero,* inquit Ariſtot. *temporis aliquid prætereijſſet; & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Vt quæ aurum geſtare vellet, ea in templo, quod tanti eſſet, dedicaret.*

Dionyſius.

§. 30. *Aedificaturus triremes ſciebat pecunia ſibi opus fore. Concione igitur aduocata, prodi quandam vrbem dixit, & ad eam rem ſibi pecunia opus eſſe. Poſtulauitque, vt ſinguli ciues conferrent aureos duos. Hanc pecuniam illi contulerunt. Spatio autem interpoſito dierum duum triumve, quaſi fruſtrata res ipſum eſſet collaudatis ciuibus, id reſtituit vnicuique quod contulerat. Quo facto voluntates illorum ſibi reconciliauit. Poſtea ſimili ſpe eſſe recepturos, rurſum contulerunt. Dionyſius autem, quod tunc acceperat, retinuit ad triremium ædificationem.*

Sic in paruis fidem præſtruunt, vt in magnis fallant.

Dionyſius.

§. 31. *Cum non abundaret argento, nummum percuſſit ex ſtanno, aduocataque concione, copioſa oratione nummum eum commendauit. Syracuſij vero, quamuis inuiti, illum ſcito ſuo approbauerunt, & vnuſquiſque prætulit ſe habere argentum, non ſtanneum.*

Cum ſtanneos nummos nec ipſe poſtea, nec alij reciperent, neceſſe fuit priuatos hoc damno affici præter ius, perinde enim erat ac ſi commutaret χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. aurea æreis, centena ſeptenis.

Dionyſius.

§. 32. Illud etiam vafri fraudatoris, ciuibus ſuis illudentis. *Rurſum in pecuniæ inopia poſtulauit à ciuibus, vt ſibi contribuerent. Quibus negantibus ſe habere protulit vtenſilia ſua, & venalia, quaſi per inopiam hoc faceret, propoſuit. Hæc cum Syracuſij emerent, quid quiſque emiſſet perſcribebatur. Perſoluto autem pretio, referre ad ſe vtenſile iuſſit, quod emiſſet, vnumquemque.*

Dionyſius.

§. 33. Quin & illud tyrannicum: *Syracuſij propter crebra tributa, deſierant pecudes alere. Ibi Dionyſius ſatis ſibi collatum eſſe affirmauit ad tantum vſum, quique poſthac paraſſent pecudes eos fore immunes. Cum multi autem multas pecudes immunitatis ſpe paraſſent, nactus opportunitatem, quid quiſque haberet, æſtimari iuſſit; & impoſuit tributum ſeu penſionem. Ibi tum Syracuſij ægre ferentes ſe eſſe deceptos, pecudes iugulare, & vendere. Cum autem ad hæc Dionyſius edicto definiſſet iugulandarum pecudum indies numerum, illi mactantes ſacrificare. Tunc Dionyſius vetuit mactari pecudem fœmininam.*

Dionyſius.

§. 34. Crudele vero illud, quod tamen imitatores inuenit. *Rurſum in pecuniæ inopia profeſſione apud ſeſe deſcribi iuſſit pecunias familiarum, quæcunque eſſent orbæ parentibus. Quo facto ipſe pecunijs abuſus fuit, donec ſinguli in ſuam tutelam veniſſent.*

Dionyſius.

§. 35. Et quod Rhegij fecit. *Rhegio occupato, aduocata concione dixit. Quod diripere vrbem ipſorum iure poſſet, ſed velle ſe, ſi modo auferat impenſas factas in id bellum, & pro ſingulis capitibus tres minas, eos miſſos facere. Tunc Rhegini quicquid occultauerant, id protulerunt in conſpectum. Et cum egeni quoque, pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis ſumpſiſſent, ita illam ſummam perſoluerunt. At Dionyſius hac accepta, nihilominus & omnes ſub corona vendidit, & ſuppellectilem, quam occultatam protulerant, abſtulit vniuerſam.*

Hic fur, & fœdifragus fuit. Sed auaritiæ nihil ſanctum eſt.

Dionyſius.

§. 36. *Mutuo ſumpſerat pecuniam à ciuibus quam redderet. Cumque illi repeterent, iuſſit afferri ad ſe argentum, quantum poſſideret vnuſquiſque, propoſita pœna mortis, niſi facerent. Allato autem argento, percuſſit nummum, ita vt denarius vnus æſtimaretur, duobus, eoque, quod debebatur, quodque attulerant ad ſe, perſoluit.*

Dionyſius.

§. 37. *Cum nauibus centum in Tyrrheniam nauigaſſet; abſtulit ex fano Leucotheæ & auri argen-*

tis

tiq; plurimum, & non parũ ornamentorum cæterarum. Quod non fugeret autem ipſum habere multa, nautas quoq; præconium fieri iuſsit: Vt dimidium eorũ quæ quiſq; abſtuliſſet, ad ſe referretur, alterum dimidium retinere poſſe eum qui abſtuliſſet. Qui non retuliſſet, ei mortis pœnam propoſuit. Arbitrati autem nautæ, ſi dimidium retuliſſent, tuta ſe retenturos eſſe reliqua, illud retulerunt. At Dionyſius his acceptis, rurſus dimidium referre eas iuſsit.

Hæc tam iſte tyrannus, non modo potentia, ſed mendacio, & fraudibus vſus, ad emungendam pecuniam.

Mendæi. §. 38. *Mendæi fructibus quos redderent portus & alia vectigalia, vtebantur ad ciuitatis adminiſtrationem. ſed quod ex ſolo & ædificijs perciperetur, id non exigebant, at nomina tantum occupantium perſcribebant. Qui quoties ciuitati pecunia opus erat, per ſoluebant quantum debebatur. Lucrum faciebant igitur ex tempore præterito, abuſi illis pecunijs ſine fœnore.*

Iuſtiſsima illa ratio fuit; nã qui occupabant illa ædificia pecunia vti poterant, atq; ita ditescere; ſi enim ſpacio viginti annorum non opus eſſet pecunia, nihil ſoluebant; nec tum quidem quantum debebant, ſed quanto opus habebat ciuitas. Nec damnum inde ſentiebat Reſpublica, tanto enim carius bona illa conducebant, cum viderent ſe ex fructibus non perſolutis lucrari poſſe. Ne tamen decoquerent, ſingulis annis omnia perſcribebantur.

Mendæi. §. 39. *Iidem bello aduerſus Olynthios cum pecunia indigerent, & copia mancipiorum abundarent, ſcitum fecerunt: Vt vnuſquiſq; tantum duo retineret, marem & fœminam, & reliqua venderet vniuerſa vt haberent priuati pecuniam, quam ciuitati mutuo darent.*

Magna dubio procul pecunia collecta eſt; ex numeroſis, & caris mancipijs. Cauſa tamen edicti, ne bello occupatis Mendæis mancipiorum multitudo periculoſa eſſet, & vrbem, quod alibi fecerunt, alibi tentarunt, eiectis dominis occuparent; deinde vt ſumptus ad onera belli ſuſtinenda ſupereſſet.

Calliſtratus. §. 40. *Calliſtratus veniente in Macedonia portoria plerunque ducentis octoginta ſeſtertijs, perfecit vt perciperetur bis tantum. Nam cum animaduertiſſet opulentiores illud ſemper redimere, quod fideiuſſores oporteret. Talentinos de illis ducentis octoginta conſtituit, per præconem edixit: poteſtatem fieri emendi quicunq; vellet, & conſtituendi fideiuſſores partis tertiæ, & quantacunq; ſumma perſuadendo habere aliquis poſſet.*

Hoc crebro vſurpandum principi cenſeo, vt varijs res elocentur, nam revera ſæpe perſuadetur minoris commodi res eſſe, quæ ſummam ingentem conferre poſſunt.

Timotheus. §. 41. *Timotheus Athenienſis bellum gerens cum Olynthijs, in pecuniæ inopia æreum nummum percuſsit, & militibus diſtribuit. Quibus hoc ægre ferentibus, oſtendit à mercatoribus omnia & in foro venales eodem nummo ipſis venditum iri. Mercatoribus autem oſtendit, quos nummos æreos accepiſſent, iiſdem rurſus eos emere & illa in regione venalia, & prædam actam debere. Et ſi quid æris ſuperfuiſſet, id ad ſe referre, proq; eo accipere argentum.*

Eaſdem conficiendæ pecuniæ praxes ſupra vidimus. Hic tantum difficultas ex ea emergens tollitur. Ex quo patet, non valere eam rationem, niſi pecunia acceptetur, & ſpes ſit eam recipi poſſe.

Timotheus. §. 42. *Ad Corcyram autem bellum gerens, & laborans inopia, militibuſq; flagitantibus ſtipendium, & recuſantibus imperiũ ipſius, & minitantibus ſe eſſe ad hoſtes tranſituros, aduocata concione illorum, dixit: Impedientibus tempeſtatibus argentum ad ſe non potuiſſe deportari: Nam tanta ſe copia abundare, vt trimeſtre iam ante tempus perſolutum ſtipendium dono eis dare velit. Milites autem rati, nequaquam illum tantam facturum fuiſſe iacturam, niſi revera pecuniam expectaret ad ſe eſſe peruenturam, ita de ſtipendijs acquieuerunt, donec Timotheus ea, quæ voluit gerendo, expediuit.*

An donarit deinde non explicat Ariſtoteles, certe milites crediderunt, & periculoſum fuit non dare Arma tenenti omnia dat, qui iuſta negat.

§. 43. Præclara eius ratio in oppugnatione Sami: *Cum Samum oppugnaret, fructus, & quicquid in agris erat, ipſis Samijs vendebat, vnde copia pecuniæ ad ſtipendia militibus perſoluenda ſuppetebat. Poſtquam vero multis aduenientibus neceſſariorum penuria eſſe cœpit in caſtris, edicto vetuit vendi frumenti ſarinam, & menſuram minorem modijs VI. & humida omnia menſura minore congijs decem. Centuriones igitur, & qui ordines ducebant, ementes copioſa omnia, ita militibus ſuis diſtribuebant. Aduenientes vero, ipſi ſuum ſibi victum apportabant, & diſcedentes ſi quid reliquum erat, diuendebant, vt tam victus copia abundarent milites.* Timotheus.

Primum laude dignum, quod cum fame eos expugnare non poſſet, vltro fruges vendiderit, quas caræ emerent, timore annonæ, cum ager ob bellum incultus iaceret; Claris ducibus exemplum, vt quæ ex hoſtibus capta ipſis vſui eſſe non poſſunt, etiã hoſtibus reuendi poſſe vt militi ſtipendia comparentur. Deinde cum illi qui ad caſtra aduentabant, nonniſi in vnum alterumque diem comparare cibaria vellent, nec tamen coemere poſſent pauca, ſecũ attulerunt, & paulo plura quam opus eſſent, quæ diſcedentes donabant, aut vili in caſtris vendebant; nec ſic tamen mercatores & inſtitores auertebantur à caſtris; cum multa ſimul ſine κολλυβισμῷ minuta diuiſione diuenderent.

§. 44. *Didales Perſa, militibus quos habebat victum quotidianum ſuppeditare ille quidem poterat ex hoſtium terra ſed pecunia, quam penderet, ei non erat. Cumq; dies veniſſet ſolutionis, tale quiddam comminiſcitur. Aduocata concione militum, non eſſe ſe pecuniarum inopem dixit, ſed habere pecunias quodam in loco, quem etiam indicauit. Et caſtris motis illuc perrexit. Deinde vbi appropinquavit regioni illi, in locum ipſum proceſsit, deq; fanis, quæ ibi erant, abſtulit, quicquid vaſorum argenteorum reperit. Mox onuſtis mulis, quaſi illi nihil niſi argentum portarent, cum eminentia his vaſa oſtentarent, ita facere iter. Hoc cernentes milites, & arbitrati quicquid portaretur à mulis id eſſe argentum vniverſum, animum habuerunt bonum, tanquam ſtipendium accepturi. At ille Amiſum peruenire, ibiq; ſignari argentum oportere dixit. Erat autem via Amiſum vſque complurium dierum, & difficilis propter frigus. Toto igitur illo tempore abuſus eſt exercitu, cum nihil niſi victum præberet. Idem opificos in caſtris, & caupones, & permutantes aliquid penes ſe habebat omnes, neq; licebat horum quicquam alteri exercere vlli.* Didales.

Stratagema duce magno non indignum, ſi tamen bona fide ex ærario regio poſtea diſſoluit.

§. 45 Chabrias Athenienſis Tao Regi Ægyptiorum varios modos conficiendæ pecuniæ tradidit, ita recẽſet Ariſtoteles: *Chabrias Athenienſis,* Chabrias.

Digitized by Google

ſis, cum Taos Rex Aegyptiorum educeret exercitum, & pecunia deficeretur, ſuaſit vt demonſtraret vtriuſq; ſexus ſacerdotibus ſibi, propter ſumptum belli, numerum ipſorum diminuere neceſſe eſſe. His illi auditis, & quiq; ſacrorum adminiſtrationem volentes eſſe ſuam, ita ſinguli pecunias Regi dare. Hæc cum accepiſſet, ſuaſit Chabrias Regi, vt inſuper iuberet: ſacerdotes quos ſumptum eatenus feciſſent in ſacra & ſeſe, eorum deinceps, vt decimam tantum partem impenderent, & ſibi reliquum darent mutuo, donec bellum aduerſus Regem Perſarum finiretur. De vnaquaq; etiam colonia ſuaſit, vt imperaret certam pecuniam tributi nomine, itemq; de ſingulis corporibus. Item de frumento quod veniret, vt exigerentur vltra pretium tã ab emptore quam venditore, de ſingulis artabis aſſes bini, nec non de nauigijs & officinis, & alijs quicquid negotij gereretur & fieret quæſtus, quæſtus illius pars decima. Iamq; copiis extra terram edicturo regi ſuaſit, vt iuberet quod quiſq; argenti aut auri non ſignati haberet, id ad ſe afferret. Cumq; eſſet allatum, ſuaſit item: Rex eo vt vteretur. Et eos qui mutuo dediſſent, commendaret Nauarchis, qui debita perſoluerent ex tributis.

Melius Iphicrates. §. 46. Melius Iphicrates Athenienſis Coty ſuaſit, vt imperaret omnibus ſuæ ditioni ſubiectis, vt cognoſcerent ſinguli ſoli partem exemptã regi XVIII. modijs. Hoc facto magna frumenti copia fuit collecta. Qua in ea loca, vbi fora agebantur, exportata, abundans pecunia eſt confecta.

Ex agricultura itaque belli ſumptus tolerauit, quod frantre in pace audiſſet Iphicrates, frumentorum, & pecuniarum aceruos in vſus belli paraſſet.

Cotys. §. 47. Perfidiæ plenum illud Cotyos Thracis. Petebat is mutuo ab Perinthiis ad contrahendos milites. Eam Perinthij dare nolebant. Petijt igitur ex ipſorum ciuibus aliquod ſaltem ad ſe mitterent, qui certis locis præſidio eſſent, vt militibus ea tunc cuſtodientibus alibi vti poſſet. Id Perinthij cito fecerunt, rati illa ita loca in ſua poteſtate fore. At Cotys eos qui ad ſe miſſi fuerant captos detinuit, iuſſitq; ad ſe mitti mutuo petitam pecuniam, & ita recipere ſuos ciues.

Mentor. §. 48. Mentor filius comprehenſo Hermia, occupatis etiam ijs locis quæ ille tenuerat, procuratores conſtitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus ſecuris, & ſi quid dudum abſconderant aut depoſuerant apud externos, id rurſum habentibus apud ſe, & ipſos comprehendit, & quicquid habebant penes ſe, id abſtulit vniuerſum.

Memno. §. 49. Memno Rhodius Lampſaco potitus in penuria pecunia magnam ſummam pecuniæ præſcripſit, quam opulentiſſimi perſoluerent, eamq; recepturos ipſos eſſe oſtendit ex aliorum ciuium tributo. Cum vero etiam cæteri contribuiſſent, iuſſit illum quoq; ſummam mutuo ſibi dari ad tempus, idq; præfiniuit, quo eã pecunia reſtitueretur. Rurſum pecuniã gens contribuere eos iuſſit, & ex vectigalibus quod dediſſent recipere. Illi, qui celeriter ſe recepturos ſperarent, contribuerunt. Iamq; aderat tempus vt vectigalia perciperentur, at Memno ſibi pecuniã tunc quoq; opus eſſe oſtendit, ſeq; poſtea eſſe accepta redditurũ cum fœnere. Quos in exercitũ etiam habebat, ijs detraxit frumentum & ſtipendium dierum ſex, per annum ſollicitus ijs diebus ipſos neq; vigilias neq; itinera obituros, neq; inſumpturos quicquam, ſumptum exemptis illis.

§. 50. Superiore tempore etiam cum metiretur frumentum militibus, ſecunda poſt nouam lunam die, primo quidem ille menſe dies præterijt tres, ſequente vero quinq; & hoc modo proceſsit donec ad triginta perueniret. Hoc imitati noſtro tempore ſunt, qui menſem militarem fecerunt, quinque aut ſeptem hebdomadum.

Charidemus. §. 51. Charidemus Orita, tenens loca quædam Aeolidos, cum exercitum contra ſe adduceret Artabaſus, pecunia deficiebatur, quæ militibus numeraretur. Ac primum contribuebant nonnihil. Mox non habere ſe quicquam amplius aiebant. At Charidemus, quem locum eſſe opulentiſſimum arbitrabatur, ex eo iuſſit incolas, ſi quid nummorum haberent, aut ſi quæ vaſa pretioſa, alio ablegare. Adducturumq; ſe eſſe deductores. Ipſumque hoc agere erat manifeſtum.

Itaque illis fidem habentibus, non longe eductos extra vrbem excuſsit, ſi quid haberent. & quam multis opus erat ea abſtulit, ipſoſque eundem in locum reduxit. Per præconem etiam edixit: Ne quis in illa vrbe ſuæ ditioni ſubiecta, arma haberet domi ſuæ: Quiq; habuiſſet, eum argentum debere perſoluere, cuius ſumma fuit pronunciata. Sed ſtatim negligere ipſe, neque reſpectum ad hæc habere. Illi vero homines præconium iſtud temere factum eſſe rati, retinebant ea quæ primum quiſque habuerat loco ſuo. At Charidemus de improuiſo excuſsis domibus, ab ijs, apud quos armorum aliquid reperiſſet, multam conſtitutam exegit.

Prius rapina fuerat, alterum fraudulentia; nec enim lex ferenda eſt, vt multa trangreſſoribus ponatur. Noſtri principes quotidie ſic pecuniam copioſam colligere poſſunt. Nam leges eorum fere negliguntur. Itaque ſi clam notentur, qui leges ſumptuarias prandiorum, aut veſtium violant, cumque omnia tuta putat pœnæ exigantur, magno commodo ærarium augebitur. Verum non eſt boni principis leges tanquam laqueos, & tendiculas ponere ſubditis.

§. 52. Philoxenus quiſpiam Macedo ſatrapes in Caria in pecuniæ inopia, oſtendit ſe Dionyſia celebraturum eſſe. Et Cariæ incolarum opulentiſſimos deſcripſit, qui choros inſtruerent, imperatis ijs quæ pararentur. Ac cernens eos grauari, ſubornauit quoſdã qui ſciſcitarentur, quid dare vellent, vt muneris vacationem haberent. Ac hi plus etiam ſe daturos eſſe, quam impenſuri viderentur promittere, ne interpellarentur; & abducerentur à ſuis negotijs. Ibi ille acceptis quæ iſti dabant, deſcripſit alios, donec etiam ab his accepit quæ voluit; & ita accipiebat aliquid à ſingulis. Philoxenus.

Turpe quidem hoc lucrum, ſed tamen magnum, & alia in parte vſitatum, cum ad militiam vocantur, qui omnibus illam modis vitare cupiunt ideoque vacationem quouis precio redimunt.

§. 53. Crudelitati etiam auaritiam & ludibria adiecit Euæſus. Syrus ſatrapes in Aegypto, cum enim ſenſiſſet præfectos prouincijs ab ſe velle deſciſcere, accerſitos in regiam ipſos ſuſpendit vniuerſos. Iuſsitque dici familiaribus eorum & propinquis, aſſeruari illos. Singuli itaque laborabant pro ſuis, & redimere cupiebant pecunia captos. Atque ipſe pactus de vnoquoque, & acceptis de quibus conueniſſet, ſingulis mortuum reſtituit. Euæſus.

§. 54. Cleomenes Alexandrinus ſatrapes in Aegypto, cum fames alijs in locis eſſet magna, in Aegypto autem mediocris, præcluſit exportandi frumenta licentiam. Prouincijs autem præfecti negare ſe poſſe tributa pendere, ſi non liceret exportari frumenta. Tum ille vt exportare liceret conceſsit, ſed vectigal impoſuit frumento magnum. Itaque eueniebat, vt cum frumenti exportaretur non multum, magnum vectigal acciperetur, & eriperetur præfectis id quod prætenderant. Cleomenes.

Cum

Cum fames premeret Aegyptum, inte euectionem frumenti vetuit, ſed cum tributum negaretur, inuenit rationem, quæ efficeret, ne negandi prætextus eſſet, & tamen parum frumenti eueheretur.

Cleomenes. §. 55. Ridiculum quod de Crocodilis definiuit. *Cum quodam tempore eam prouinciam nauigio tranſiret, in qua Deus habetur Crocodilus, correptus fuit à Crocodilo vnus ex pueris ipſius. Tum ſacerdotibus conuocatis: ſe, qui prior affectus eſſet iniuria, autores illius Crocodilos, velle vlciſci oſtendit. Et mandata dedit vt illi caperentur. At ſacerdotes, ne Deus ipſorum deſpicerentur, aurum quantum potuerunt colligere, ei tradiderunt.*

Cleomenes. §. 56. At maleuolum quod deinde fecit. *Dederat huic mandata Alexander Rex, vt conderet vrbem ad Pharum, vtque eo transferret forum rerum venalium Canobo. Ibi ipſe nauigio acceſſit Canobum, & oſtendit ſacerdotibus eo in loco ac locupletibus, ideo ſe aduenisſe vt traduceret eos alio. At ſacerdotes & ciues collatas pecunias ipſi dederunt, vt forum apud ſe ſibi relinqueret. Quibus acceptis tunc ille quidem abijt. Poſtea vero omnibus ad ædificandum præparatis, nauigio iterum Canobum acceſſit, pecuniaſque ab ipſis ingentes multitudine poſtulauit. Nam hoc iam intereſſe, vt ibi ſit forum & non illic. Cumque ſe nullo modo tantum perſoluere poſſe affirmarent, tum traduxit ipſos.*

Cleomenes. §. 57. Ingenioſe tamen negotiatorem infidum circumuenit. *Ablegato quodam ad emptionem quampiam, cum ſenſiſſet, eum nactum eſſe vilia, & velle expenſum ferre quod pluris eſſet, dixit neceſſarijs illius, audiſſe ſe, quod ipſorum amicus merces emiſſet ſupra modum magno pretio, itaque ſe non eſſe aſſenſurum. Simulque inertiam eius ſimulata ira vndique inſectari. At illi his auditis, non debere aiebant ipſum fidem ijs habere, qui contra abſentem aliquid dicerent donec reuerſus hic rationem redderet coram ipſe. Qui poſtquam redierat, narrauerunt ei, quæ ex Cleomene cognouerant. At ipſe ſuis ſimul atque Cleomeni volens demonſtrare omnia, retulit de precio quod mercando expenderat.*

Cleomenes. §. 58. Simile & illud. *Cum frumentum veniret in illa regione denarijs decem, accerſitis ijs qui vendendo frumento faciebant quæſtum, percunctatus eſt quantum à ſe accipere vellent. Qui cum dixiſſent: minoris ipſi ſe eſſe daturos quam cæteris mercatoribus, iuſſit quidem ſibi tradi tanti frumentum quanti alijs, ipſe vero pretium ſtatuit frumenti denarios 32. & tanti vendebat.*

Cleomenes. §. 59. *Conuocatis ſacerdotibus dixit: Perquam inæquales ſumptus in ea regione in ſacrificia impendi, itaq; & fanorum, & ſacerdotum, numerum diminui oportere. At ſacerdotes cum priuatas ſuas, tum publicas ſacras pecunias illi dare, exiſtimantes reuera eum iſtud facturum eſſe, quod vellet ſuum quiſq; fanum ſaluum eſſe, & ipſe ſacerdos permanere.*

Antimenes. §. 60. *Antimenes Rhodius curatione ei lata viarum circum Babylona ab Alexandro, pecuniæ copiam ita confecit. Lex erat in Babylonia regione antiqua: Decimam pendi de ijs, quæ importarentur, debere. Ea nemo iam dudum vtebatur. At ille tempus obſeruauit, quo aduentus Satraparum omnium exſpectebatur, itemq; militum, nec non legatorum haud paucorum, præterea artificum accerſitorum & alios adducentium, quiq; priuato nomine peregrinarentur, quo tempore & munera multa ſolerent afferri. Tunc igitur decimam exegit ſecundum legem quæ extabat.*

Antimenes. §. 61. *Rurſum laborans inopia, iuſſit mancipiorum, quæ erant in caſtris, nomina præſcripta à volentibus, quanti videretur, æſtimari: Et de ſingulis annis vnoquoque perſoluere denarios octo. Quod ſi cuius mancipium aufugiſſet, precium illius reſtitutum iri promiſit. Multorum igitur mancipiorum perſcriptis nominibus, non parum argenti conflatum fuit. Si vero aufugiſſet aliquod, iuſſit ſatrapam in cuius loca perueniſſet, vel reducendum illud in caſtra, vel precium Domino perſoluendum curare.*

§. 62. *Ophellus Corinthius, conſtituto procuratore prouinciæ Athridiſides cum prouincijs præfecti illius loci ipſum accederent, & multa plura ſe tributuros pollicerentur, & peterent, vt procuratorem conſtitutum remoueret: interrogauit eos, poſſent ne facere promiſſum? Qui cum poſſe ſe affirmarent, non ille quidem loco mouit procuratorem tributa vero, quæ æſtimatione ipſi ſua ſubiecerant, exigi iuſſit. Neq; igitur conſtituto abs ſe honorem detrahere videbatur, neq; præfectum maiora tributa imponere quam ipſi conſtituiſſent, cum ad ſeſe multiplex pecunia perueniret.* Ophellus.

§. 63. *Pythocles Athenienſis, Athenienſibus conſilium dedit, vt plumbum Tyrium reſpublica à priuatis ad ſe reciperet, eo pretio quo venibat, nimirum duobus denarijs, vt ciuitas deinde illud venderet conſtituto precio denariorum ſex.* Pythocles.

Ad monopolium vetitum fraus illa pertinet; neque enim negotiari eo modo Rempublicam oportet, vt priuati emere cogantur

§. 64. *Chabria coactis ad naues centum viginti quantum ſatis eſſet hominum, cum tamen non pluribus quã ſexaginta opus eſſet, iuſſit vt reliqui ijs, qui in ſexaginta nauibus eſſent, duorũ menſium ſtipendium ſoluerent, aut nauigare ipſos. At hi cupiẽtes remanere apud ſua, dederunt quod imperauerat. Antimenes ea quæ condi ſolebant propter vias regias à ſatrapis compleri iubebat ſecundum regionis illius legem. Quoties autem inopia laborabat vel exercitus vel alia multitudo, abſq; Rege, aliquo abs ſe miſſo vendebat ea quæ condita erant.* Chabria.

§. 65. Cleomenes vno menſe milites defraudabat. *Accedente luna noua cum ſtipendium eſſet dandum militibus, acceſſit de induſtria nauigio. Et deinde abeunte menſe diſcedens nauigio ſtipendium perſoluebat. Poſtea ſequente menſe differebat ſolutionẽ vſq; ad alteram nouam lunam. Milites autem quod paulò ante ſtipendium accepiſſent, quieti erant: itaq; ille vnum in anno menſem prætereius, vnius menſis ſtipendium militibus ſubtrahebat.* Cleomenes.

§. 66. Stabellius *cum deberet militibus ſtipendium, conuocatis ductoribus, ſibi priuatis nihil prorſus opus eſſe dixit: & quoties indigeat militibus, ſi illorum cuiq; argentum dederit, ita ad conducendum externum militem eos poſſe ablegari. Et ea ſtipendia, quæ militibus perſoluere cogatur, ſe eis libentius eſſe daturum. Iuſſit igitur dimittere ſuos vnumquemq;, ita vt manipulatim ex illa regione diſcedant. Ductores cum ea ex re lucri aliquid ſe facturos eſſe arbitrarentur, milites ita quemadmodũ Stabellius præceperat dimiſerunt. Modico autem interpoſito tempore, congregatis ipſis: neq; tibicinum abſq; cœtu Muſico, neq; ductoris abſque militibus vſum eſſe dixit, iuſſitque eos regione illa excedere.*

§. 67. *Dionyſius circum fana obiens, ſicubi cerneret propoſitam menſulam auream aut argenteam, Boni eventus, cum infundere iuſſiſſet, præcepit illam auferri. Quæ ſimulacra autem erant eiuſmodi, vt extenſa manu præferrent paterã, eam adimere iuſſit, quod diceret ſe accipere. Pallia etiam aurea & coronas de ſimulacris detrahebat, dicebatq; eis ſe & leuiora & melius odorata dare velle, atq; ita illis pallium linteum, & coronas violaceas circumdabat.* Dionyſius.

CA-

CAPVT XVII.

Modi iniquè congerendi pecunias.

In pecunia quærenda iniquitas.

§. 1. OMnia quæ hactenus dicta ſunt de opibus colligendis, eo pertinent, vt æqua comprobentur, iniqua repudientur, nam ex iniquitate diteſcere maximum eſt malum. Nihil vero adeo ſanctum eſt, quod improbitas non violet. Omnis induſtria quæ in negotio tam lubrico verſatur, facile titubat, atque ex iuſta iniuſta efficitur. Sunt enim in tributis vt oſtendi, multa iniquiſsima, vt in Chryſargyro, vt in vectigali leonum, in Caligulæ proſtibulis. Nec ſufficit priora ſuſtuliſſe, niſi à nouis imponendis abſtineas. Anaſtaſius quidem Chryſargyron ſuſtulit, ſed χρυσοτέλειαν induxit, tributum priore multo grauius, Nicephorus l. 16 c. 40. 41.

Nummum inflare, vetus malum.

Nunc itaque modos alios, quibus opprimuntur in Republica paoperes diuiteſque, recenſebimus.

§. 2. Prima ratio præter iam dictas eſt in moneta publica minuenda, augendaque. Non veteri illa fraude, quæ patebat: ſed noua, & ſubtiliore. Quis enim Hippiam imitatur, aut Leuconem, de quo recenſet Polyænus l. 6. ſtratagematum; Eum iuſsiſſe vt quilibet adferret nummos alia formâ excudendos, cum attuliſſent recudit, & nouam monetam duplici precio eſſe iuſsit, ſibi itaque dimidium retinuit. Damno vero ciues affecit, quia apud exteros non niſi conſueto precio accipiebantur, nec diuturna eſſe potuit, tam aberrans à communi æſtimatione conſtitutio.

Nunc ſubtiliora moneta ſunt furta.

Romanæ Reipublicæ neceſsitas extorſit, vt aliquando fere dimidia, aliquando plane dimidia parte ciues priuarentur. Plinius l. 33. 3.

Hæc talia nemo nunc tentat, & fruſtra eſſet; non enim inter tot monetarios ſigni tantummodo, ſed ponderis, & bonitatis rationem ducunt. Opus igitur artificioſa fraude permiſcendis variè metallis.

Argentum purum quoque colligunt, opera etiam Iudæorum, idque permiſcent, vt interdum dimidio maius precium efficiant. Hinc tot nummi adulterini, nummulique, qui paſsim vetantur, & obtruduntur. Romanos tamen imitatos Caſtellæ Reges, ait noſter Mariana l. de ponderibus & menſuris c. 22. *Et quidem tanta varietatis cauſam inueniebam inopiam ærary extitiſſe, nam ea ſupplenda Reges ſæpe pondus & bonitatem monetæ minuerunt valore antiquo retento. quod iniquum eſt, neque niſi aſperrimis Reipublicæ temporibus vſurpandum: præſertim cum commercia impediantur moneta adulterata, neque diuturna reſpiratio ſit, ſed breuiſsima noua pecuniæ valore, cum pondere aut bonitate breui etiam imminuto. Quod omnibus temporibus, & apud omnes gentes contigiſſe obſeruamus.*

Neceſsitas artes veteres repetere docuit.

Verum vt de noſtratibus loquar monetis, continuas fraudes multæ leges latæ non tam impediunt, quam malas oſtendunt. Nec aliud fortaſſe efficiunt, quam vt quorundam magnatum ἀδοκιμα τέχνια (*improbata artificiola*) liberrime perſtringere liceat. De his leges comitiorum Anno 1442. Francofurti. Anno 1512. Auguſtæ. Anno 1500. ibidem. Anno 1512. Coloniæ, Anno 1511. VVormatiæ, Anno 1524. Nurnbergæ, Anno 1526. Spiræ, Anno 1529. ibidem. Anno 1530. Auguſtæ Anno 1532. Ratisbonæ ibidem 155.. & 1559. & 1566. & 1582. Anno 1570. Spiræ, & 1570. Hæc fere notatu digna ſunt.

Ratio monetæ in Imperio.

1. In aurea bulla Regi Bohemiæ & electoribus ius monetæ cudendæ concedi.

2. Anno 1442. Fredericus III Francoſurti iuſſit auream monetam vnius ponderis tantum cudi. Argenteam iubet recte cudi; pœnaſq; impōnit aliter facientibus, aut eos recipientibus.

3. Anno 1500. conſtitutum eſt, vt Nurnbergæ certa, & conſtans monetæ ratio inſtituatur, interea omnes officinæ ceſſent.

4. Anno 1511. ſtatutum, vt finitimi conſimilem monetam cudant.

5. Cum in cudendis Batzijs magnæ fraudes committantur, & mali bonis miſceantur, Anno 1524. Noribergæ ſtatutum, ne ante conſtitutam monetæ rationem noui cudantur.

6. Anno 1551. multa recte Auguſtæ conſtituta ſunt, & precia nummorum definita.

7. Ne, qui ius monetæ habent, officinas alijs committant.

8. Sub pœna viuicomburij monetæ adulteratio prohibetur.

9. Poſt varias dilationes tandem Anno 1559. à Ferdinando ratio nummi conſtituta eſt, qua omnes fraudes cauentur, ſed in vſu hodieque manent, vt iam pœnis tantum opus ſit ad ſubtilia furta inhibenda.

Vſura perniciés.

§. 3. Huic affinis eſt fraus, & improbitas vſurariorum. Antiquum hoc Reipublicæ malum fuit, & nunc ſummum eſt, liberrime ſub nomine lucri ceſſantis, damni emergentis, & collybiſtices pallio graſſatur.

Statuendum autem eſt, omnem Vſuram, cum

Nummus gignit per fænora nummum

Eſſe illicitam. Non tamen vſuram eſſe emptionem cenſus; nam ius pecuniæ in aliam transfertur, & ius annui reditus accipitur. Mutuum autem eſt, cum ius repetendæ ſummæ remanet apud mutuo dantem; cuius cauſa quicquid exigitur, furtum eſt. Poteſt tamen exigi, cum ex beneuola conceſsione alteri facta damnum emergit, verum damnum, cuique alia ratione occurri non poteſt. Vel ſi lucrum verum, legitimum, quodque facturus erat, ceſſet. Nemo enim alterius commoda cum ſuo detrimento curare tenetur, manetque hic æqualitas, & iuſtitia, quæ non vult mihi eſſe fraudi, quod alteri lucroſum eſt.

Cenſus non eſt vſura.

§. 4. Vſura omnino vetita eſt Exod. 22. Deut. 25. Leuit. 25. 3. Pſal. 15. 5: Ezech. 18. 17. Iure canonico 14. q. 3. & q. 4. *Si quis Clericus vſura*, nec in ſola pecunia conſiſtens, ſed omni in re, 14. qu. 3. *putant*; in ipſa etiam negotiatione 14. q. 3. *Canonum*, ſiue per ſe, ſiue per alium fœneretur, ne ſe minus turpes eſſe putent, qui per Iudæos fœnus exercent. Omnibus denique prohibentur. Clericus vſuratius, nec ad ordines admittendus 33. diſt. *Marinum*, & 46. diſt. *Seditionarios*. & 47. per totum. Si ordines habeat, eſt deponendus. 47. diſt. Epiſcopus & ſeq. Imo ad vſuram accipere niſi tempore neceſsitatis crimine non vacat, 83. diſt. *erret*. 24. q. 3. *non inferenda*. 26. qu. 1. *qui*. Denique qui vſuras accepit, non vere pœnitet, niſi vſuras reſtituat. Hæreticus iudicatur, qui id negat. cap. *conſuit. c. ſuper.*

Iudæi fœnerum adminiſtri.

§. 5. Ciuilibus legibus etiam probibentur, de quo videndus doctiſsimus Gregorius Toloſanus in Syntagmate iuris vniuerſi, alijque de quo mihi diſputandum non arbitror. Neque enim vſuras nunc multi defendunt, ſed plures exercent. Quemadmodum inter tot millia furum, & peculatorum vix vllum inuenias qui factum probet,

Iure ciuili probibetur.

Poſtea tota vetita eſt, & multis ſenatuſconſultis ſtum obuiam. Maxima habita eſt cēteſima, quod ſingulis calendis centeſima pars ſummæ capitalis datetur, hoc eſt centum menſibus totum, quod ſi ἀνατοκισμὸς fieret, vt vſuræ non ſolutæ in ſortem computatentur, multo citius ſumma capitalis recipiatur. Sed res eſt, quæ moderationem vix capit, exſcindendum eſt malum, itaque Iudæos aut expellendos eſſe cenſeo, aut alijs rebus occupandos, nec permittendum, vt minimum fœnus accipiant. Sed ego pellendos arbitror Iudæos, nec me mouet, quod multi principes eos retinent, quia multi iuſtiſsime pepulerunt. Itaque illis qui retinent non facio iniuriam; quia qui retinendos cenſent, eos, qui dimiſerunt, non offendunt.

Vſura vſuræ.

Iudæi pellendi, aut labore occupandi.

Rationes ſunt multæ & graues.

Peſtis Reip. pellenda.

1. Tanquam venenum, & peſtes è viſceribus Reipublicæ eijci, depellique debent, quorum vnum eſt, atque vnicum ſtudium, ex furtis, rapinis, fraudibus, impoſturis viuere, quique nullam rationem honeſte viuendi habent, vel habere poſſunt, manente illo reipublicæ ſtatu. Ac Iudæi tales ſunt; eliminandi igitur è Republica. Maior propoſitio veriſsima eſt, nec ab vllo negatur, niſi cum maius periculum oritur ex eorum exilio, vt ſi multitudine, potentiaque valeant, vt ſeditionem aut bellum mouere poſsint. Hic vero periculum illud adeo non eſt, vt maxima gloria futurus ſit princeps, quicunque Iudæos expulerit, in oculis ac manibus eum populus ferret. Aſſumptionem docet experientia. Nam imprimis tam acerbo Chriſtianos odio perſequuntur, vt quacunque in re poſſunt illis detrimento ſint. Deinde licitum ſibi arbitrantur, omni genere fraudum circumuenire Chriſtianos, & quamuis aliquando proſint, hoc tamen eo faciunt, vt grauius noceant, quemadmodum & damnati ſpiritus, commoda quædam in ſpeciem miſerrimis hominibus offerunt, vt in vera exitia præcipitēt. Tertio. Honeſte viuendi, vel ex licito lucrum faciendi in Germania illis poteſtas negatur. Non agros, non vineas colunt, non artes exercent, non negociantur, quid igitur ſupereſt niſi fraudes? Hinc in omnem fraudandi occaſionem ſunt intenti, & vt inquit Ioannes Pfefferkorn, *Omnia ſcrutantur, & quaſi canes lutrum ex qualibet re odorantur*, modos & praxeis exponit, qui illis vſus eſt, Ioannes Pfefferkorn, qui non modo vidit, ſed etiam exercuit.

Iudæo non eſt credendum.

Protectores Iudæorum inuiſi.

2. Qui ſua improbitate omnibus ſunt odio ſummo, etiam principes ſuos protectores faciunt inuiſos, ſi eorum contractibus patrocinium præſtant, eijciendi ſunt. Tales autem eſſe Iudæos omnium ætatum experientia docuit. Nec hodierna exempla diuerſa ſunt nobiliſsimarum ciuitatum, quæ in Iudæos inſurrexerūt. Nec magiſtratus tutus fuit, niſi metu Cæſaris, quo per bella ciuilia, aliaſq; occaſiones ſublato ſiit in præſentiſsimo periculo, non modo fortunarum, ſed etiam vitæ Iudæi. Quin magiſtratui dura neceſsitas, vel eos deſerendi contra pacta conuenta, vel contra omnia odia defendendi incumbit. Publicos itaque vſurarios, ſi ſapit, mature fugabit, bona eorū quæ ex vſuris conſtant, veris dominis reſtituet, cætera ſibi tanquam fiſci retinebit. Furtum enim redhibitione, & confiſcatione punitur.

3. Cauſa porro, cur tanto detrimento Reipublicæ peſtis illa retineatur, triplex eſſe poteſt. 1. Principum, & ærarij vtilitas, quia vectigalibus onerantur. 2. Commodum ſubditorum, quia mutua pecunia egent. 3. Ipſorum Iudæorum, vt ad veram religionem conuertantur.

Patrocinia Iudæorum.

At omni in cauſa falluntur principes. Primo enim ſi abeſſent Iudæi & fœneratores, plus præſidij conferre poſſent ciues, nunc enim & hoc quod Iudęi conferunt, de iniuria ciuium eſt quos dolo, fraudeque exhauriunt, & præterea, ipſos Iudæos alere, & locupletare coguntur. Quę enim ciuitas eſt, quæ non libenter id quod Iudæi fiſco pendunt, in duplum repræſentura ſit, ſi magiſtratus Iudæos expellat? Non pertinet igitur ad vtilitatem publicam callidos illos fures alere, vt cum decem aureos contulerint, mille, & mille quidem modis furentur. Hic igitur error politiæ eſt ingens, ad publicorum fœneratorum rapinas, hoc eſt, hebdomadarios, menſtruos, annuos cenſus conniuere, atque hac ratione ſubditis extorquere fortunas, vt eæ in ius fœneratorum abeant, ærarium aliqua portione aſpergatur. Abeant inquam vniuerſa, vt olim Romæ; & veriſsimum eſt, quod monet Gregorius Toloſanus, *ita diuitum immiſericordiam ſæuire, fœnus fœnori, & lucrum lucro nijci, vt ſi ex arbitrio fœneratorum res ageretur, breui futurum, vt omnes facultates, patrimonia, atque ipſa perſonæ in ditionem ipſorum venirent.* Hinc viri prudentes ſua commoda non æſtumantes, imo vere de illis iudicantes, in fœneratores ſeueri fuerunt. Tabulas eorum combuſsit Agis dux Athenienſis. Alexand. ab Alex. l. 1. genial. dierum. ô vtinam nunc multos ei ſimiles habeamus. Seuerior Gallia, quæ olim Iudæos regni finibus exterminauit, & fœneratorum immanium furaces dextras detruncauit. Cato omnes vſurarios Sardinia expulit, Liuius l. 32. Ego ſane ſententiam eorum Iuriſconſultorum, qui vſurarios criminaliter puniendos cenſent, improbare nullo modo poſſum; ita Molin. de vſur. num. 156. alijque. Nollem eorum conditionem eſſe meliorem, quam furis manifeſti, eadem eſt iniuria, niſi quod hæc ſpeciem iuris induit. Venenarius latrone grauius punitur, & cur artificioſi fures retinentur? Nec ſatis eſt omnes vſurarios, eorumque adiutores infames eſſe, nam infamiam bene diuitijs compenſari putant; Iam

Prudentiſſ. ſententia in fœneratores ſancita.

Plurimus auro Venit honos.

Per populum, & famam nummos congerunt, & *ſibi plaudunt*, cum eos *contemplantur in arca.*

Non igitur ærario conſulunt, ne illi quidem; qui minore ſub cenſu pecunias accipiunt, deinde maiore apud Iudæos ponunt. Dicuntur enim eſſe Chriſtiani quorū Iudæi ſint inſtitores, & propolæ vſurarum. Legitimo cenſu & cautione accipiunt à Chriſtianis pecunias, in ſingulos annos quinque pro centum, Iudæis deinde eandem elocant, & accipiunt octo, vel decem, illi vero etiam lucellum ſuum ſibi vindicant, vt ſæpe 15. aut 20. in centum dentur. Nec tamen ſic infamiā fugiunt, nam Iudæi palam, clareque fatentur, Chriſtianorum eſſe pecunias, & ſe vſurarum tantum eſſe adminiſtros. Non conſulunt illi ærario ſuo, quia ciuitates opprimunt, odia colligunt, cū tamen honeſta negociatione plus lucri facere poſſent. Nec diſsimilis ratio eſt eorum ab ea, quę fuit Tiberij imperatoris; Præſides ille egentes, callidos, auaros, rapaces conſtituebat, quos deinde ſpolijs prouincialium opimos trucidebat, & ſpolia fiſco inferebat, qua quidem in re initio tanquam iuſtus, & ſeuerus imperator diu latuit, verum cum animaduerſa fraude, omnia ad Tiberium redire cernerent, dixerunt; Eum præſidibus velut ſpongijs vti; quos aridos pro-

Aerarium exhauſta ciuitate vacuatur.

Tiberianæ artes veluti.

uincierum opibus immitteret, plenos exprimeret. Sic noſtræ Germaniæ nonnulli Iudæos Lauerniones, harpacticoſque percuſſores libere graſſari ſinunt, ac deinde illos ipſos exprimunt, vt ærarium iniuſtis opibus ſtipent.

Fœnebri pecunia pauperes non iuuantur.

Altera ratio vt pauperum neceſsitatibus conſulant, non modo falſa eſt, ſed plane contraria. Pauperes enim bonis omnibus, quæ reſidua ſunt, euertuntur. Nec affirmare dubito ſingulis annis in Germania aliquot millia ciuium fœnore exhauriri, maiuſque id malum eſſe, quam ſi ſingulis annis inſignis aliqua ciuitas euerteretur. Nunc enim ſenſim tanquam per febrim erogantur. Lucullus ex Aſia ſuſtulit, quia videbat fertiliſsimam prouinciam ad paucos redigendam. Quomodo igitur ſubditis vtilis eſt, quo inducitur

Sceleri precium egeſtas:

Pluſquam centum millia Iudæorum in Germania omni fraudum genere vexant Chriſtianos, in his fere nemo eſt, qui non aliquem ad incitas reducat, quod ſi aliquis id non facit, multi tamen plures affligunt, centum ergo millia ab his circumueniuntur, quomodo ergo pauperibus per Iudæos conſulitur?

Quomodo Othoni vtilis fuit vſura depenſa, cum publicè fateretur, *ſe niſi principem ſtare non poſſe.* Nihil referre an in acie ab hoſte, an in foro ſub creditoribus caderet.

Verum non æquabat veterum ſæuities immanitatem, qua hodie medulla Chriſtianorum exſugitur. Hinc illæ querelę multorum. Ideo Iudæos fœnerati, quia nullus offert munera principibus, vt hoc ſcelus vetent. Iul. Clar. recep. ſent. l. 5. §. vſur. num. 7. Videatur & Couar. l. 3 c. t. nu. 8. Hæc etiam ſententia eſt canonum exhauriri facultates Chriſtianorum per vſuras Iudæorum.

Vſura Iudæos reddunt obſtinatos.

Tertia cauſa fuit, vt conuerti ad fidem poſſint. Verum hac ratione obſtinatiſsimi redduntur. Cuius cauſæ tres ſunt.

Prima. Quod humanum genus diſiungit, bellaliteſque excitat, eſt odium, hoc inter Chriſtianos & Iudæos durat perpetuo, quia cauſa nō tollitur; Cauſa odij Iudæis eſt, quia Chriſtum ſupra omnia oderūt, illique in dies ſingulos maledicūt; deinde quia ſe vidēt Chriſtianis eſſe odio. Naturale autem eſt inimicos odiſſe, nouis autem quotidie facibus ignis ille accenditur, cum ſcommatis ſannis, conuitijs à Chriſtianis excipiuntur, dihexanturque. Nec Chriſtianorum odia ceſſant, cum enim quotidie eos ante oculos vident inſultantes, pauperum ſpolijs lautos, ſuis inhiantes, non magis amare poſſunt, quam agnus lupum, aut columba accipitrem, itaque nec de conuerſione illorum Chriſtiani loquuntur, nec Iudæi audire ſuſtinent. ſi alijs laboribus agitentur; & ipſi ad mentem redibunt, & miſericordia Chriſtiani eos proſequentur.

Vſura cauſa odiorum inter Chriſtianos.

Capiunt videri nequam Chriſtianis.

Altera cauſa eſt, quod nunc permiſſu, aut conniuentia principum fœnerandi, decipiendique, & rapiendi crimina habent impunita, imo quo maiore ſunt odio, & opinione nequitiæ apud Chriſtianos, hoc magis apud ſuos gloriantur. Quemadmodum miles ille gratiſsimus eſt Imperatori, & commilitonibus, qui plurimum nocet hoſti; Hinc eſt atrociſsimum illud, quod de Ieroſolymis captis hiſtoriæ referunt, emiſſe Iudæos à victoribus mancipia Chriſtiana non ad vſum, & obſequium, ſed vt in illis torquendis, & longa morte necandis crudeliſsima ſe voluptate oblectarent. Hinc eorum in Chriſtianos pueros immanis atrocitas, cum anno 1236. Fuldæ, anno 1380. Hallæ Sueuorum, anno 1429 Rauesbergæ, anno 1475. Tridenti, alias alibi innocuos pueros multis, minutiſque vulneribus conciderunt, vt oſtenderent, odium non eſſe noſtrorum vitiorū, quæ eorum ſceleribus vincuntur, ſed generis, ſed religionis. Hæc quamuis non tolerentur à Chriſtianis principibus; non alia tamen puniuntur, cum longa fame, & pudenda tabe non modo pauperes, ſed nobiles etiam familias occidunt. Chriſtianum ſaltem fama, ignominia, ſeparatio, excommunicatio à ſcelere publico reuocant. Iudæos hæc omnia ad audendum incitant, & crimina fœnerandi, quia ſibi apud improbos gloriæ eſſe vident, etiam in conſpectu eſſe gaudent.

Iudæi lenta morte multas familias enecant.

Reſtitutionis neceſſitas, obſtinationem Iudæorum firmat.

Tertia cauſa eſt omnium grauiſsima; qua ſublata magna eorum multitudo Chriſtiana ſacra ſuſciperet; Nempe reſtitutio male partorum. Neque baptiſmus aut religio alienarum rerum detentionem admittit. Zachæus conuerſus *ſi quid aliquem defraudaui reddo quadruplum*, inquit. Dura igitur cōditio Iudæis videtur, theſauros quos vel magna parte, vel vniuerſos per iniuriā congeſſerunt, dimittere. Si licitis operis omnia lucrarētur, ſuſcepta religione res ſibi ſuas retinerēt, & ſolum eſſet exuenda perfidia, nūc opes abijciendæ ſunt, propter quas multi à fide, & pietate deficiunt. Hic ergo remora eſt, quæ magnam partem detinet, hæc igitur qui permittunt, pluribus eos vinculis perfidiæ, & contumaciæ illigant. Nam ne reſtituant ablata concedere Eccleſia non poteſt, quia Dei pręceptum eſt. Vere Alexander 3. Epiſcupo Panormitano, in appen. Conc. Later. 3. par. 16. §. de vſuris c. 1. *Super eo quod à nobis tua diſcretio poſtulauit, vtrum poſsit in recipienda pecunia ad vſuram, fieri diſpenſatio, vt pauperes qui in Sarracenorū captiuitate tenentur, per eandem poſsint pecuniam liberari: præſentibus tibi literis duximus reſpondendum, quod cum vſurarum crimen vtriuſq; teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper hoc diſpenſationem aliquam non videmus admittendam, quia cum ſcriptura ſacra prohibeat, vel pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendum eſt, ne quis in redimenda vita captiui vſurarum crimine inuoluatur.*

Vſura reſtituenda.

Eodem modo Concilium Baſileenſ. ſeſs. 19. quod tamen bona incerti Domini, cum ignorat bona fide Iudæus, cui ſint reſtituenda, in conuerſionis fauorem illi permittit *Si quis eorum ad fidē Catholicam conuerti voluerit, bona ſua quæcunque habet mobilia & immobilia e intacta illæſaque permaneant. Quod ſi huiuſmodi bona ex vſura, aut illicito quæſtu fuerint acquiſita, ac nota ſint perſonæ, quibus foret de iure reſtitutio facienda, (quia non dimittitur, niſi reſtituatur ablatum) illis reſtitui omnino oportet. His vero perſonis non extantibus, quia talia per manus Eccleſiæ in pios eſſent vſus conuertēda, hæc ſancta ſynodus vicem gerens vniuerſalis Eccleſiæ, in fauorem concedit ſuſcepti baptiſmatis tanquam in pium vſum apud ipſos remanere debere, ſub pœna diuini anathematis tam eccleſiaſticis quam ſecularibus interdicens, vt nullam ſuper his, quouis quæſita colore, moleſtiam inferant, aut inferri patiantur, ſed magnum ſe feciſſe lucrum exiſtiment, dum tales Chriſto lucrati fuerint. Et quoniam, vt ſcriptum eſt, qui habuerit ſubſtantiam mundi huius, & viderit fratrem ſuum neceſsitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in ipſo? Si ipſi cōuerſionis tempore inopes aut indigentes fuerint, per viſcera miſericordiæ Dei noſtri omnes tam eccleſiaſticos quam ſeculares hæc ſancta ſynodus exhortatur, vt ipſis conuerſis manus porrigant adiutrices: ipſi quoque diœceſani non ſolum*

Bona incerti Domini, conuerſis permiſſa.

Chriſtianos ad ſubueniendum illis exhortentur, ſed rum de reditibus Eccleſiarum, prout poterunt, quam de his quæ ad pauperum vſus per ipſos conuertenda deuoluuntur, huiuſmodi neophytos ſuſtentare non negligant, ipſoſque à detractationibus, contumelijs, paterna affectione defendant. Et quoniam per gratiam baptiſmi ciues ſanctorum & domeſtici Dei efficiuntur, longeq́; dignius ſit regenerari ſpiritu, quam naſci carne, hac edictali lege ſtatuimus, vt ciuitatum & locorum, in quibus ſacro baptiſmate regenerantur, priuilegijs, libertatibus & immunitatibus gaudeant, quæ ratione duntaxat natiuitatis & originis alij conſequuntur. Curent inſuper ſacerdotes baptizantes, & hi qui de ſacro fonte ſuſcipiũt, tam ante baptiſmum, quam poſt, illos in articulis fidei, ac legis nouæ præceptis, catholicæq; Eccleſiæ ritibus diligenter inſtruere.

Nemo cogere poteſt vllum, ad ſoluendas vſuras.

§. 8. Quid porro hac in praxi canones ſancti conſtituant in gratiam magnatum, & eorum qui illis à conſilijs ſunt, adiungam. 1. Nullus poteſt ſine ſcelere cogere quempiam vt vſuras perſoluat, ratio naturalis eſt; quia quod meum eſt, nulla legitima cauſa datu, non teneor tradere alteri. Lex Eccleſiaſtica eſt: (in appen. Later. 3. par. 16. c. 4.) *Debitores* (inquit Alexan. 3.) *autem ad ſoluendas vſuras, in quibus ſe obligauerant, cogi non debent, niſi eas iuramento ſoluere teneantur. Si vero de ipſarum ſolutione iuramentum fecerint, cogendi ſunt Domino reddere iuramentum, vt à creditoribus abſoluantur: & cum vſuræ ſolutæ fuerint, creditores ad eas reſtituendas Eccleſiaſticâ, ſi neceſſe fuerit, cogendi ſunt ſeueritate.*

Nulla excuſatio eſt, ne vſuræ reſtituantur.

Et c. 15 *Cum ſicut tu aſſeris, manifeſtos vſurarios, ſcil. qui in illo deceſſerunt peccato, communione altaris & Eccleſiaſtica, iuxta decretum noſtrum nuper in Concilio promulgatum, præceperis ſepultura priuandos, donec reddant quætam prauè receperint: quidam eorum dicunt ad ſoluendas perceptas vſuras, proprias non ſufficere facultates: alij vero promittunt ſe partes vſurarum quas habent præ manibus, reddituros: ſed alias quas extorſerunt vſuras, cum de his poſſeſſiones comparatæ ſunt, & eorum filijs vel parentibus traditæ, ſe non poſſe reddere profitentur. Alij vero ad excuſandas excuſationes in peccatis, imprudenter aſſumant, illas duntaxat vſuras reſtituendas quæ ſunt poſt interdictum noſtrum receptæ, nec aliquos ad ſoluendas vſuras, quas ante interdictum receperant, debere compelli. Super his diſcretioni tuæ reſpondemus, quod ſiue ante, ſiue poſt interdictum noſtrum vſuras receperint, cogendi ſunt ſub pœna quam ſtatuimus in Concilio, eas his, à quibus extorſerint, vel eorum hæredibus reſtituere: vel his non ſuperſtitibus, pauperibus erogare, dummodo in facultatibus habeant, vnde ipſas reſtituere poſſint, cum iuxta verbum Beati Auguſtini, non remittatur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Hi autem qui non habent in facultatibus, de quibus vſuras valeant reſtituere, non debent pœna illa mulctari, cum eos nota paupertas excuſet. Poſſeſſiones vero quæ de vſuris comparatæ ſunt, vendi debent, & ipſa precia his à quibus vſuræ extortæ ſunt, reſtitui, vt ſic non ſolum à pœna iſta, ſed etiam à peccato, quod per vſurarum extorſiones incurrerunt, poſſint liberari.*

Et hæc curare principum eſt, nã ideo gladiũ portant.

Et c. 6. ad VVintonienſem Epiſcopum. *Super eo quod nos conſulere voluiſti, vtrum clericus ſit cogẽdus vſuras creditori ſoluere, prudentiæ tuæ taliter reſpondemus, quod cum periculoſum ſit omnibus Dei fidelibus vſuras recipere: ad earum ſolutionem nullus Chriſtianus eſt cogendus, niſi iuramento vel fide eas ſoluere teneatur: ſed potius creditores ab vſurarum exactione, Eccleſiaſtica debent coerceri ſententia.*

Denique prolixius ad Archiepiſcopum Cantuarienſem. *Ad noſtram noueris audientiam perueniſſe, quod cum Petrus de Vrſiton tempore guerræ, quæ fuit inter chariſſimum filium noſtrum Henricum illuſtrem regem Anglorum, & filios eius, quibuſdam hominibus pro tuitione regni Francorum, pecuniam certa ſumma permutaſſet, ab eis quaſdam poſſeſſiones & reditus recepit in pignus. Ipſos etiam ſibi iuramenti religione adſtrinxit, quod ei ſuper poſſeſſionibus & reditibus illis donec ſibi mutuatam ſoluerent pecuniam, nullam moleſtiam vel grauamen inferrent. Licet autem de poſſeſſionibus illis & reditibus præfatus Petrus nondum ſortem ſuam ſicut aſſerit, deductis expenſis, receperit: quia tamen tu frater Archiepiſcope propter hoc eum vinculo excommunicationis adſtrinxiſti, exinde cogimur literas noſtras vobis deſtinare, præſertim cum ipſe ſicut aſſerit, forte velit eſſe contentus. Inde eſt quod fraternitati tuæ conſulenti &c. quatenus percepta à præfato P. ſufficienti cautione, quod exinde mandato veſtro debeat parere, ipſum contradictione & appellatione ceſſante, à ſententia qua tenetur, authoritate noſtra penitus abſoluas: & deinde debitores qui ſibi prædictas poſſeſſiones & reditus contra iuramentum ſuum ſubtraxiſſe dicuntur, ſi ita eſt, Eccleſiaſtica cenſura compellas, vt poſſeſſiones illas & reditus eidem Petro dicto, appellatione ceſſante, reſtituant: nec ſibi de cætero contra iuramentum moleſtias inferant, donec ei pecunia ſoluatur. Quia non eſt tutum cuilibet, ſed periculoſum potius religionem infringere iuramenti. Cum autem prædicto P. pecuniam ſuam, ſicut iurauerunt, perſoluerint, vos ipſum ad reſtituendum quicquid eum nouit deductis expenſis, vltra ſortem recepiſſe conſtiterit, ſtudioſè monere curetis & diligenter inducere: & ſi commonitus id non fecerit, ipſum remoto appellationis obſtaculo, in eandem excommunicationis ſententiam reducatis: quia ſicut periculoſum eſt debitoribus ſuũ infringere iuramentum, ita non minus periculoſum eſt creditoribus, retinere quod pro vſuris receperunt, cum ſit vſurarum crimen deteſtabile plurimum & horrendum, & vtriuſque teſtamenti pagina condemnatum.*

Vſura ſoluenda cum iuſiurandũ interceſſit, ſed vſurarius cogendus vt reddat.

Has pœnas conuenire in magiſtratus & Reſpublicas, quæ vſuras reddere compellunt, certiſsimum eſt. Quinetiam ipſi magiſtratus ad reſtitutionem tenentur. Qui enim contra legem meã dat alteri, aliumue quo minus reddere compellatur, potentia defendit, ad compenſationem damni tenetur. Hoc autem mandatum eſt principibus, vt grauari non ſinant Chriſtianos, legibus ciuilibus, & totius Eccleſiæ iuſſu. Concil. Lateran. ſub Innocentio III c. 67. *Quanto amplius Chriſtiana religio ab exactione compeſcitur vſurarum, tanto grauius ſuper his Iudæorũ perfidia inoleſcit, ita quod breui tempore Chriſtianorum exhauriunt facultates. Volentes igitur in hac parte proſpicere Chriſtianis, ne à Iudæis immaniter aggrauentur, ſynodali decreto ſtatuimus, vt ſi de cætero quocunq; prætextu Iudæi à Chriſtianis graues, & immoderatas vſuras extorſerint, Chriſtianorum eis participium ſubtrahatur, donec de immoderato grauamine ſatisfecerint competenter. Chriſtiani quoque, ſi opus fuerit, per cenſuram eccleſiaſticam, appellatione poſtpoſita, compellantur ab eorum commercijs abſtinere.*

Principibus autem iniungimus, vt propter hoc non ſint Chriſtianis infeſti, ſed potius à tanto grauamine Iudæos ſtudeant cohibere.

Ac eadem pœna Iudæos decernimus compellendos ad ſatisfaciendum eccleſiis pro decimis, & oblationibus debitis, quæ à Chriſtianis de domibus, & poſſeſſionibus alijs percipere conſueuerant, antequam ad Iudæos quocunq; titulo deueniſſent, vt ſic eccleſiæ conſeruentur indemnes.

Hoc mandatum etiam in Conſilio Viennenſi ſub Clemente 4. repeditur. *Adijcientes vt ſi de cætera quocunque prætextu Iudæi à Chriſtianis graues ſeu immoderatas vſuras extorſerint, Chriſtianorum eis participatio ſubtrahatur, donec de immoderato grauamine ſatisfecerint competenter. Vnde Chriſtiani, ſi opus fuerit, per cenſuram Eccleſiaſticam compellantur, ab eorum commercijs abſtinere. Principibus autem iniungimus, vt propter hoc non ſint Chriſtianis infeſti, ſed potius à tanto grauamine Iudæos ſtudeant cohibere. Si vero Sacramentum altaris ante domos eorum deferri contigerit, ipſi Iudæi audito ſonitu præuio, intra domos ſuas ſe recipiant, & feneſtras ac oſtia ſua claudant, hoc etiam in quolibet die Paraſceues per Prælatos Eccleſiæ facere compellantur. Ne præſumant de fide Catholica cum ſimplicibus diſputare, nec filios & vxores Iudæorum ad fidem Chriſtianam venientium inuitos audeant detinere. Nec Chriſtianos ad Iudaiſmum alliciant, aut aliquo auſu temerario circumcidant, nec Chriſtianos infirmos viſitent, vel circa ipſos exerceant opera medicinæ. Synagogam nouam non erigant, & ſi quas erexerint, eas remoueant aut deponant. Vetuſtam, ſi opus fuerit, reficiant, non ampliorem, precioſiorem, ſeu etiam altiorem. Carnes in Quadrageſima quando Chriſtiani à carnibus abſtinent & ieiunant, apertè vel publicè non deportent. Præcipimus autem Epiſcopis, vt ad hæc omnia obſeruanda in ſingulis articulis Iudæos per abſtractionem communionis Chriſtianorum compellant. Ipſos quoque principes ac iudices eorundem diſtrictius admonemus, ne Iudæis Statuta noſtra ſeruare nolentibus aliquis protectionis ſeu defenſionis fauorem impendant, ſed ſi aliqua eis à Prælatis Eccleſiaſticis iniungantur, ea fideliter exequantur; alioquin introitum Eccleſiæ & communionem diuinorum officiorum ſibi nouerint interdictam. Volumus etiam & ſub pœna excommunicationis præcipimus, vt Dominus electus Saltzburgenſ. eiuſque Suffraganei nec non & Epiſcopus Pragenſis has conſtitutiones noſtras ſigillo noſtro ſigillatas habeant, eaſque ſingulis annis in Synodis Epiſcopalibus & in prouinciali Concilio faciant recitari, & diligentius obſeruari, & ea quæ tangunt laicos, faciant per parochiales Eccleſias ſuarum diœceſium publicari.*

Verum omnia iſta, & minutatim perſecutus eſt, Ioan. 22. in Conc. Rauen. 4 Rubr. 15. *Vſurarum voraginem vtriuſque teſtamenti pagina reprobatam, in noſtra prouincia reprimere cupientes; denunciamus, ſeu declaramus, hoc ſacro approbante Concilio, omnes vſurarios manifeſtos, donec de vſuris, prout patiuntur facultates eorum, plenariè ſatisfecerint,* *Pœna vſurariorum.* *vel de ſatisfaciendo pro ſuarum viribus facultatum, idoneam præſtent cautionem, fore communione altaris, & Eccleſiaſtica ſepultura priuatos; eorumque oblationes recipi non debere, nec ipſas abſolui poſſe: teſtamenta quoque ipſorum non valere, ſed eſſe irrita ipſo iure. Omnes etiam, qui huiuſmodi vſurarijs communionem altaris, ac corpus Chriſti tradiderint; aut* *Pœna iuuātium vſurarios.* *eos ad Eccleſiaſticam admiſerint ſepulturam, donec ad arbitrium Ordinarij loci ſatisfecerint, ab officij ſui executione decernimus ſeu declaramus eſſe ſuſpenſos. Adijcientes, vt pœna huiuſmodi ſubiaceant omnes, qui tales vſurarios abſoluerint, aut ad communionem altaris admiſerint, ſiue teſtamentis, aut ſepulturæ interfuerint eorundem. Tabelliones quoque de mutuis & contractibus vſurarijs, vel in fraudem vſurarum initis, inſtrumenta conficientes, vel recipientes ſcienter, quibus vſurarij pœnis, ſubiaceant, ipſo facto. Cæterum in recipienda ab vſurarijs pœnitentibus, de vſuris reſtituendis, cautione prædicta, hanc haberi volumus, & obſeruari cautelam, vt ante omnia per confeſſionem vſurarij, vel per librum, vel libros rationum eius, aut per teſtes, ſiue inſtrumentum, vel aliquo alio modo fiat certa, & manifeſta, ſi poterit, receptarum quantitas vſurarum, non earum tantum, quæ ab incertis, verum etiam quæ ſunt à certis vniuerſitatibus & perſonis extortæ. Si vero id non ſit poſſibile, arbitretur, & moderetur quantitatem huiuſmodi, is, qui ex vigore præſentis conſtitutionis recepturus fuerit cautionem huiuſmodi, ſecundum rectam conſcientiam, ex fama, ſeu vicinorum teſtimonijs, aut ex coniecturis alijs veriſimilibus informandam. Vbi vero per poſtas libri vſurarij non apparuerit, per petentem ſibi vſuras reſtitui de vſuris ſolutis, ſi petens habuerit inſtrumenta originalia vel exemplaria ſumpta de originalibus communis ciuitatis, vel loci illius, in quo contractum fuerit debitum mutui recepti ab vſurario, aut alterius obligationis cum illo contractæ, vel cum alio pro eodem, & inſtrumentum ſolutionis, ſeu liberationis, vel confeſſionis, ſolutio vſurarum præſumatur & iudicetur: & ipſo mutuo, vel obligatione à die contracti debiti ſeu obligationis, vſque ad diem inſtrumenti confecti ſolutionis, & ab illo extorſiſſe vſuras, tot denarios pro libra ſingulis menſibus, quod declarare voluerit Diœceſanus Epiſcopus, aut eius Vicarius, vel Pœnitentiarius, ſi ipſe vſurarius in dicta cautione non declarauit, & dixit quot denarios accipiebat pro libra ſingulis menſibus. Quando autem ſolutionis inſtrumentum, aut ſcriptura non apparuerit, tunc iudicetur, vſurarius per ſex menſes vſurarum extorſiſſe ab illo, ex illo mutuo, ſeu obligatione ſecundum rationem & taxationem prædictam, pro menſe quolibet: dummodo appareat per poſtas libri, vel alio modo legitimo mutuum, vel obligationem fuiſſe contractam: Quo facto, permittat ſolemniter, & iuret vſurarius, ei, qui, vt permittitur, hanc receperit cautionem curiæ Ordinarij loci, vbi vſurarius fuerit, omnium quorum intereſt, vel intererit nomine, quod ipſe, per ſe ipſum, ſi poterit, vel alium, ſeu alios, & in præſentia Vicarij ordinarij prædicti, vel eius pœnitentiarij, vel alterius de curiæ licentia, ſine difficultate qualibet, de vſuris à ſe receptis, & à patre ſuo, cæteriſque perſonis, quorum hæreditas ad ipſum peruenerit, & de alijs male ablatis, & illicitè acquiſitis per vſurariam prauitatem, vſque in quantitatem æſtimatam, & etiam maiorem, ſi de maiore conſtiterit, ſatisfaciet eis, à quibus eas ipſe, vel illi receperunt, aut eorum hæredibus, ſi poterunt reperiri: & reſiduum, de quo, cui reſtitui debeat, non conſtabit, Ordinario, vel Vicario, ſeu Pœnitentiario ipſius Ordinarij liberè aſſignabit, pauperibus erogandum, iuxta Ordinarij arbitrium, ſine ſtrepitu iudicij, & figura. Et quod nihil dicet, vel allegabit, vel faciet per ſe, ſiue per alium, propter quod ipſius curiæ proceſſus, ſententiæ, vel præcepta impediantur, aut quomodolibet retardentur circa ipſarum vſurarum, & illicitè acquiſitorum modo prædicta reſtitutionem: ſpecialiter pacta ſe, & ſuos hæredes, & bona obligans ad prædicta, & renuncians expreſſè, ſpecialiter & generaliter omnibus exceptionibus, iuribus & defenſionibus, ſecundum libitum, & expreſſionem recipientis huiuſmodi cautionem. Sed pro his attendendis, & reſtitutione, & aſſignatione; vt præmittitur, faciendis; obliget omnia bona ſua, illa ſe conſtituens precario nomine dictæ curiæ poſſidere: omnimodam licentiam concedens, & liberam poteſtatem ipſi Curiæ, & recipienti cautionem prædictam, pro ea, apprehendendi, diſtrahendi, & alienandi de ipſius bonis liberè, ac impunè, auctoritate propria, & contradictione non obſtante cuiuſquam, quicquid & quantum, & vbi voluerit ipſa Curia, vſque ad integram*

reſti-

reſtitutionem, & ſatiſfactionem prædictorum. Et eorum occaſione renunciet etiam vſuris, & ſibi promiſſa remittat, ac iuramenta ſibi pro eis ſoluendis, vel non recipiendis, ſeu repetendis præſtita, relaxet, reddat, aut ſaltem reddere promittat: & iuret, quod libros, & quaternos rationum ſuarum, & inſtrumenta vſuraria, quæ habebit, vel habere poterit; abſque dolo vel fraude, diminutione, ſiue ſubtractione, Ordinario, vel eius Vicario, ſeu certo nuncio dabit, & conſignabit per ſe vel alios, pro eodem. Aſſignet etiam pecuniam quam habet, vel faciat depoſitum, ſi poterit, ad arbitrium Ordinarij, ſeu Vicarij, vel Pœnitentiarij ipſius: quod quidem in cautione ipſa venire cenſemus.

Damnet etiam hæredes ſuos futuros, ſub pœna hæreditatis admittendæ, ad eadem facienda: ipſi hæredes, ſi præſentes fuerint, eadem ſe facturos ſub pœna, & ſub religione promittant, & iurent: Det præterea, ſi poterit, pignora, vel ſaltem fideiuſſores idoneos, qui ad prædicta eodem modo, & ſub eiſdem pœnis, & tenoribus obligent principaliter ſe, & ſua, conſtituentes ſe principales debitores in prædictis, renunciantes epiſtola D. Hadriani, beneficio nouarum conſtitutionum de fideiuſſoribus, & omni alij defenſioni, & iuri, ad arbitriũ recipientis cautionem eandem, ex pacto ſpeciali: præſtantes ſimile iuramentum. Hæc autem præcipimus fieri coram ſacerdote parochiali, & teſtibus fide dignis, ac notario publico, de Ordinarij, vel Vicarij, aut Pœnitentiarij ipſius mandato, qui recipiat prædictas promiſſionem, & obligationem, renunciationẽ & cautionem, & cætera ſupradicta, de his conficiens inſtrumentum. Deniq; cautionem ipſam per ſingulas ordinariorum Diœceſes, vbi Ordinarius, vel Vicarius, præſens non adeſſet, recipiat Rector parochialis Eccleſiæ, in qua Vſurarius habitabat, vel notarius publicus in ſacerdotis defectum: qui infra menſem teneatur hæc denunciare loci Ordinario vel eius Vicario. In ciuitate vero nullus omnino abſq; ordinarij, vel Vicarij, ſeu Pœnitentiarij ipſius licentia ſpeciali, niſi forte parochialis ſacerdos, vbi non poterit requiri adhuc cura Ordinarij, ſuperueniente ſubito caſu mortis, de illa recipienda ſe intromittere præſumat: alioquin pœnam X libr. Rauenn. incurrat, abſq; ſatiſfactione debita minime relaxandam: illos namq; quoad prædicta, declaramus vſurarios manifeſtos, de quibus per parochiam, quam inhabitauerint, vel vbi morerentur, fama fuerit extorſiſſe vſuras, vel ipſorum confeſſione, aut per idonea argumenta, ſeu alio modo legitimo apparebit. Conſtitutionem quoq; præſentem, omnes parochialium Eccleſiarum Rectores; etiam ſi collegiatæ fuerint, habeant, legant, & intelligant: vſurariorum pœnas prædictas frequentius in ſuis Eccleſijs publicantes, & ſuas cautius enitantes, ſi Diuinam, & noſtram effugere cupiunt vltionem.

Multa etiam de hiſce ſunt in Germania conſtituta Concil. Salisburgenſe ſub Euerardo Epiſcopo tempore Martini 5. eodem ſtatuit, atque inſigne ſtatutum D. Pilgrini Epiſcopi renouat. Vſurarij, poſtquam à ſuis rectoribus trina monitione fuerint nominatim moniti, ſi infra menſem non deſtiterint, eo ipſo excommunicationis ſententiam incurrunt. Et Eccleſiarum Rectores & Prælati tenentur ſuos ſubditos, manifeſtos vſurarios monere & inducere, vt infra menſem ab huiuſmodi prauitate deſiſtant, & de perceptis ſatisfaciant cum effectu: quod ſi non fecerint, eos excommunicatos denuntient, certificantes nihilominus eos quod ſi in hoc peccato deceſſerint, Eccleſiaſtica ſepultura carebunt. Quos ſi Rectores ſcienter ſepelierint; ſimiliter ipſo facto excommunicationis ſententia ſunt ligati. Et manifeſti vſurarij dicuntur, de quibus eſt publica vox & fama; & certa ſunt indicia & argumenta; quod pecunias mutuant ad vſuras, eaſq; recipiunt, vel fructus rei pignoratæ ex pacto, vel alias ſibi vſurpant, nec computant in ſortem pecuniæ mutuatæ.

Prælati tenentur monere vſurarios.

Nouam etiam fœnerandi rationem refert, & damnat. Vſurarios actus diuina & humana lege ſatis nouimus exprobratos, & contra exercentes vſuras nouiſſima, conſtitutio Lugdunenſ. Concil. pœnas ſtatuit exquiſitas, quibus addendum aliquid nõ videmus. Sed quia nouo quæſito fœnerandi colore, nonnulli ſub titulo venditionis exercent vſuras, emendo pignus pro Quantitate, quæ mutuo petitur, & vendendo eodem redemptionis tempore pro Quantitate adaucta numero vſurarum; huic fraudi ſic prauidimus obuiandum: quod conſtitutio ſanctæ recordationis Greger. Papæ X. contra vſurarios edita in Conc. Lugdun. in ſingulis Cathedralib. & collegiatis Eccleſiis, vna cum præſentibus conſtitutionib. noſtris publicetur, ſtatim lecto Euangelio ſemel in an. in Quadrageſima publicè coram populo; & tunc fœneratores huiuſmodi & alios, qui contra tenorem huiuſmodi Concil. Lugdun. exercent vſuras & retinentes eos in domibus proprijs excommunicati nominatim publicè nuncientur. Quod ſi Eccleſiarum Prælati in huius publicatione, quam per ſe ipſos & alios facere debent, negligentes fuerint, vel remiſſi; & indicto tempore publicatio ipſa non fiat; eos æterni mittimus iudicis vltioni. Et ſi vſurarius diem clauſit extremum, qui occultè vſuras exercuit, & trium, aut duorum teſtium fide dignorum teſtimonio conſtiterit, exercuiſſe vſuras; niſi pro eo ſatisfactum fuerit de receptis vſuris, nullus ipſum recipiat ad Eccleſiaſticam ſepulturam. Alioqui ſi contra factum fuerit, præter pœnam latam in Lugdun. Concil. contra tales volumus vt locus ſeu Eccleſia, in cuius cœmeterio de voluntate Prælati ſeu Capituli ſepulta fuerint corpora talium, ipſo facto Eccleſiaſtico ſubiaceant interdicto, quamdiu eadem corpora per eos non fuerint exhumata.

§. 9. Mihi quoque hoc leges agere videntur, vt omnino Iudæi pellantur; nam primo qui eorum perfidiam fouent excummunicantur ex Conc. Tolet. 4 & Meldenſi c. 58. Tanta eſt quorundam cupiditas, vt quidam [illegible] appetentes, iuxta quod ait Apoſtolus, etiam à [illegible] errauerint. Multi quippe hucusq; ex ſacerdotib. atq; laicis accipientes à Iudæis munera perfidiam eorum patrocinio ſuo fouebant; qui non immeritò ex corpore Antichriſti eſſe noſcuntur, quia contra Chriſtum faciunt. Quicunq; igitur deinceps Epiſcopus, ſiue Clericus, ſiue ſecularis illis contra fidem Chriſtianam ſuffragium vel munere, vel fauore præſtiterit, vt profanus & ſacrilegus anathema affectus, ab Eccleſia Catholica & regno Dei efficiatur extraneus: quia dignum eſt, vt à corpore Chriſti ſeparetur; qui inimicis Chriſti patronus effectus. At vero qui eorum vſuras adiuuat, defendit, ex illis partem capit, alios ad ſoluendum compellit, ille fouet perfidiam, ſi non aliam, certe hanc qua ſibi perſuadent, fœnerari licitum eſſe. Quod enim tam largiter à ſuprema auctoritate concedi animaduerterunt, cur ſibi illicitum arbitrentur? Deinde Chriſtianum ſeruire Iudæis vetant leges ita Greg. l. 7. ep. 13. & 114. & in Conc. Meld c. 56. Greg. Papa Theodorico & Theodeberto Regibus Francorum; & Brunechildæ Reginæ: Mirati ſumus, quod in regno veſtro Iudæos Chriſtiana mancipia poſſidere permittitis. Quid enim ſunt omnes Chriſtiani niſi membra Chriſti? Et poſt pauca: in hoc vos amplius petimus Dei cultores demonſtretis, quod fideles eius ab inimicis eius abſoluitis. Item idem ad Fortunatum Epiſcopum: Chriſtiana inquit, mancipia, quæ à Iudæis adducuntur, aut poſſidentur, aut mandatorib. contradantur, aut certè Chriſtianis emtorib.

Fauorem præſtans Iudæis excommunicatur.

Chriſtiani Iudæis ſeruire non debent.

Digitized by Google

torib. intra diem quadrageſimum venundentur, & tranſacto hoc dierum numero, nec apud eos quolibet modo remaneant. Si autem quædam ex iiſdem mancipiis talem ægritudinem fortaſsis incurrerint, vt intra ſtatutos dies vendi non valeant, adhibenda ſolicitudo eſt, vt dum ſaluti fuerint priſtinæ reſtituta, ſimiliter modis omnibus diſtrahantur, & inde fraudis tollatur cuncta occaſio, ne Chriſtiana mancipia in domo Iudæi habitare ſinantur.

Chriſtiana itaque mancipia à Iudæis empta libera fiant. Ita *Conſtantinus Flauius Imperator Auguſtus: Si quis Iudæorum Chriſtianum ſeruum, vel cuiuslibet alterius ſectæ emerit & circumciderit, à Iudæi ipſius poteſtate ſublatus, in libertate permaneat.*

Theodoſius & Valentinianus Augusti: Iudæis vel paganis cauſa agendi, vel militandi licentiam denegamus, quibus Chriſtianæ legis nolumus ſeruire perſonas, ne occaſione Domini ſectam venerandæ religionis immutent. Omnes igitur perſonas erroris infauſti iubemus excludi, niſi his emẽdatio matura ſubueniat.

Item iidem Imperatores Auguſti: Hac victura in omne æuum lege ſancimus, neminem Iudæum ad honores, & dignitates accedere, nulli adminiſtrationem patere ciuilis obſequii, nec defenſoris ſaltem fungi officio. Nec fas quippe credimus, vt ſupernæ Maieſtatis & Romanis legibus inimici, ſub ſpecie cuiuslibet officii Chriſtianos, vel etiam ſacerdotes, ſub quacunque occaſione, iniuriis audeant fatigare, vel legis noſtræ aliquos aut condemnare, aut adiudicare præſumant: nec carcerali cuſtodiæ præſint, ne Chriſtiani (vt fieri aſſolet) nonnunquam abſtruſi, cuſtodum odiis alterum carcerem patiantur. Nullam denuo audeant ſtruere ſynagogam: nam ſi fecerint, nouerint hanc fabricam Eccleſiæ Catholicæ profuturam, & quinquaginta pondera auri authores fabricæ eſſe mulctandos, ruinas tantum ſynagogarum ſuarum permiſſa licentia reparandi. Quicunq; Iudæus ſeruum ſeu ingenuum, inuitum vel ſuaſione plectanda ex cultu Chriſtianæ religionis in nefandam ſectam ritumue traduxerit, amiſsis facultatibus, capite puniatur, iuſtiſsima pœna ſanguinis deſtinatus [illegible] fidem alterius expugnauit peruerſa doctrina. Quicunque ex his ad honores irrepſit, habeatur, vt ante, conditionis extremæ, ne videamur hominibus execrandis contumelioſum immunitatis beneficium præſtitiſſe.

Childebertus Rex Francorum, Iudæis à cœna Domini vſque in primum Paſcha per plateas aut forum, quaſi inſultationis cauſa deambulandi licentia denegetur.

Eodem in Concilio Meldæ & iſta renouantur. *Priſcus Eccleſiæ Lugdunenſis Epiſcopus, Arebemius Senonicæ, Remedius Bituricæ, & ſanctus Stagrius Heduorum Epiſcopus, cum cæteris pluribus ſtatuta Eccleſiaſtica renouantes, ita definierunt: Ne Iudæi Chriſtiano populo Iudices deputentur, aut telonarii eſſe permittantur, per quod illis (quod Deus auertat) Chriſtiani videantur eſſe ſubiecti. Vt Iudæis à cœna Domini vſque primum Paſcha, ſecundum decretum bonæ recordationis Domini Childeberti Regis, per plateas, aut forum quaſi inſultationis cauſa, deambulãdi licentia denegetur. Et vt reuerentiam cunctis ſacerdotibus Domini & clericis impendant, nec ante ſacerdotis conſenſum, niſi ordinati habere præſumant. Quod ſi facere fortaſſe præſumpſerint, à iudicibus locorum, prout perſona fuerit, diſtringantur. Et vt nullus Chriſtianus Iudæorum conuiuiis participare præſumat. Quod ſi facere quicunque (quod nefas eſt dici) clericus, aut ſæcularis præſumpſerit, ab omnium Chriſtianorum conſortio ſe nouerit coercendum, quiſquis eorum impietatibus fuerit inquinatus. Et licet, quid de*

Iudæi iudices ne ſint.

Chriſtianis, qui aut captiuitatis incurſu, aut quibuſcunque fraudibus Iudæorum ſeruitio implicantur, debeat cuſtodiri, non ſolum canonicis, ſed & legum beneficiis iam pridem fuerit conſtitutum, tamen quia nunc ita quorundam querela exorta eſt, quoſdam Iudæos per ciuitates, aut municipia conſiſtentes, in tantam inſolentiam & proteruiam prorupiſſe, vt nec reclamantes Chriſtianos liceat, vel ad pretium de eorum poſſe ſeruitute abſolui: idcirco præſenti Concilio, Deo authore, ſancimus, vt nullus Chriſtianus Iudæos deinceps debeat deſeruire, ſed datis pro quolibet mancipio duodecim ſolidis ipſum mancipium quicunque Chriſtianus, ſeu ad ingenuitatem, ſiue ad ſeruitium licentiam habeat redimendi. Quia nefas eſt, vt quos Chriſtus Dominus ſãguinis ſui effuſione redemit, perſecutorum vinculis permaneant irretiti. Quod ſi acquieſcere his quæ ſtatuimus, quicunque Iudæus voluerit, quamdiu ad pecuniam conſtitutam venire diſtulerit, liceat mancipio ipſi cum Chriſtianis, vbicunque voluerit, habitare. Illud etiam ſpecialiter ſancientes, quod ſi quis Iudæus Chriſtianum mancipium ad ritum Iudaicum conuictus fuerit perſuaſiſſe, & ipſo mancipio careat, & legali damnatione plectatur.

Tertio Iudæorum familiaritas & conuiuia vetantur. ita in eodem Concilio recenſentur veterum dicta. *Sanctus Alchimus antiſtes Eccleſiæ Viennenſis Epiſcopus, & ſanctus Apollinaris Eccleſiæ Valentinæ, & ſanctus Gregorius Lingonicæ Eccleſiæ Epiſcopus, & ſanctus Viuentiolus Eccleſiæ Lugdunenſis Epiſcopus, cum aliis viginti Epiſcopis in nomine Domini congregatis, ita ſanxerunt. Si ſuperioris loci clericus, hæretici cuiuſcunq; conuiuio interfuerit, anni ſpatio in Eccleſia pacem non habebit: Quod iuniores clerici ſi præſumpſerint, vapulabunt. A Iudæorum conuiuiis etiam laicos conſtitutio noſtra prohibuit: nec cum vllo clerico noſtro panem comedat, quiſquis Iudæorum conuiuiis fuerit inquinatus.*

Chriſtiani, qui Iudæorum conuiuiis interſunt, excommunicantur.

Idem cauetur Concilio Baſileenſi ſeſs. 19. *Sacros inſuper Canones renouãtes, præcipimus tam diœceſanis, quam poteſtatibus ſæcularibus, vt modis omnibus prohibeant, ne Iudæi, aut alii infideles aut Chriſtianos, aut Chriſtianas in familiares, ſeu ſeruientes, aut filiorum ſuorum nutrices habeant, ac ne Chriſtiani cum ipſis in eorum feſtiuitatibus, nuptiis, & conuiuiis, aut balneis, ſeu nimia conuerſatione communicent, aut medicos, vel matrimoniorum proxenetas, ſeu aliorum contractuum mediatores de publico conſtitutos aſſumant, nec aliis publicis præponant officiis, aut ad gradus quoſcunque ſcholaſticos admittant, nec eis locentur prædia vel alii reditus eccleſiaſtici. Prohibeantur etiam, libros eccleſiaſticos, calices, cruces, & alia Eccleſiarum ornamenta, ſub pœna perditionis rei emere, aut pignori ſub pœna amiſsionis pecuniæ mutuatæ accipere. Sub grauibus quoque pœnis cogantur aliquem deferre habitum, per quem à Chriſtianis euidenter diſcerni poſsint. Quorum vt euitetur nimia conuerſatio, in aliquibus ciuitatum & oppidorum locis, à Chriſtianorum cohabitatione ſeparati habitare compellantur, & ab eccleſiis longius quantum fieri poteſt. Nec diebus Dominicis, aliis ſolemnibus feſtiuitatibus apothecas tenere apertas, vel in publico laborare præſumant.* Et Viennenſi ſub Clemente 4. eadem ſtatuuntur.

Quarto. Veſtitus illis ſingularis præſcribitur, & habitatio, vt conſtet ad Rempublicam non pertinere. Concil. Saliſb. *Non ambigui iuris, & Hebraicam gẽtem à fidelium Crucifixi populo, aliquo diſcretionis extrinſecæ ſignaculo debere eſſe ſeparatam. Vnde, ſanctæ memoriæ Guido Titulo S. Laurentii in Lucina presbyter Cardinalis, in hanc noſtram Prouinciam à ſacroſancta Apoſtolica Sede Legatus*

Veſtitus Iudæorum.

proni-

prouidè decreuit, ſtatuendo, vt Iudæi in publicum ſe exhibentes, pileum deferre debeant cornutum: non portantes pœna pecuniaria præcipimus mulctâ puniri. Nos autem volentes prædicti legati bonam intentionem, quantum in nobis eſt, effectui mancipare, omnibus ſecularibus poteſtatibus, cuiuſcunq; conditionis & præeminentiæ exiſtant, quocunq; nomine cenſeantur, ſiue communitates, ſiue ſingulares Reipubl. Præſidentes exiſtant, ſub excommunicationis ſententia præcipimus, & diſtrictè iniungimus, vt per ſe, vel per alios ſuos familiares, quemcunq; Iudæum pileum talem in publico non deferentem, pecuniaria pœna, iuxta eorum arbitratum taxanda, quacunq; conditione prouocatione, vel excuſatione, & friuola non obſtante, protinus puniant.

Non poteſt eſſe ambigui iuris, quia iam ante in Lateran. ſub Innocent. 3. c. 68. decretum fuit. *In nonnullis prouincijs à Chriſtianis Iudæos ſeu Saracenos habitus diſtinguit diuerſitas: ſed in quibuſdam ſic quædam inoleuit confuſio, vt nulla differentia diſcernantur. Vnde contigit interdum, quod per errorem Chriſtiani Iudæorum, ſeu Saracenorum, & Iudæi, ſeu Saraceni Chriſtianorum mulieribus commiſceantur.*

Et Viennenſe ſub Clem 4. *Item cum in tantum inſolentia Iudæorum excreuerint, vt per eos in quamplurimis Chriſtianis iam dicatur ſuffici puritas Catholicæ ſanctitatis, non tam noua cudentes quam Summi Pontificis ſtatuta vetera renouantes, diſtrictè præcipimus, vt Iudæi, qui diſcerni debent in habitu à Chriſtianis, cornutum pileum, quem quidam in iſtis partibus conſueuerunt deferre & ſua temeritate deponere præſumpſerunt, reſumant, vt à Chriſtianis euidenter diſcerni valeant, ſicut olim in generali Concilio extitit definitum.*

Viennenſe quidem cornutum pileum, Rauennas ſecundum Rubr. 23. rotam crocei coloris in ſuperioribus pannis geſtandam viris, & idem ſignum mulieribus in capite. Paulus IV. Iudæos in vna parte ciuitatis recluſit, quibus ne vſuram exercerent, vetuit. Crocei coloris pileum, quo à reliquis internoſci poſſent, ipſos ferre voluit. ita in vita eius.

Intermittere nequaquam poſſum, quin ſaluberrima ſtatuta Concil. 1. Mediolan. ſub ſanctiſſimo viro Carolo Borromæo de Iudæis proponam.

Fugienda familiaritas Iudæorum.

Vt quantum poſſumus, Iudæis corrumpendi Chriſtianorum mores, & eis bona per fraudem auferendi occaſionem adimamus, ipſoſque ad viam ſalutis traducere ſtudentes, ex ſacrorum etiam canonum decretis edicimus.

Vt Iudæi ſemper, & quocunq; iter faciant, viri pileum ſeu birretum crocei coloris, mulieres impoſitum reliquo capitis integumento pannum eiuſdem coloris ferant.

Ne Chriſtiani ad conuiuia; nuptias, vel dies feſtos, & ſynagogas Iudæorum accedant; aut cum eis ludant, vel quod deteſtabilius eſt, choreas cum Iudæis agant.

Ne Iudæis Chriſtiani in famulatu eſſe poſſint.

Ne Chriſtiani, ſi in diem, vel horam, Iudæis operas ſuas locauerint, apud illos cibum capiant.

Ne Chriſtianæ mulieres, Iudæorum nutrices in eorum domibus eſſe vllo pacto poſſint. Ne vero extra eorum domos, niſi cum neceſſitas, Ordinario probanda, poſtularit.

Ne Chriſtiani Iudæos medendi cauſa ad ſe accerſant.

Ne in coniungendis inter ſe matrimonijs eorum opera vtantur.

Ne Chriſtianæ mulieres Iudæos fuci, pigmentorum aut ordinandi ſe cauſa adhibeant.

Agros, prædia eccleſiaſtica iudæis locari; veſtes, vaſa aliaue ſacra, vel ad vſum Eccleſiæ deſtinata, vendi, aut pignori dari non liceat.

Ne in ædibus, quæ Eccleſiæ vicinæ ſint, Iudæi habitent. Et ſi qui in eis nunc habitant, intra certum tempus omnino migrare cogantur.

Ne Chriſtiani cum Iudæis in diebus feſtis, emptionis, venditionis, vel alio nomine contrahere audeant.

Ne tribus ante Paſcha diebus Iudæi in publicum prodeant; neq; quidquam palam, vel ſecreto in contemptionem Chriſtianæ religionis facere audeant.

Ne dignitatem, vel publicum officium, quod ad Chriſtianos pertinere aliquo modo poſſit, Iudæi obtineant.

Hæc, & reliqua, quæ de Chriſtianorum cum Iudæis conſuetudine ſacris canonibus conſtituuntur, curent Epiſcopi, & principes, ac magiſtratus, pro ſuo quiſq; auctoritatis munere, pœnis contra Chriſtianos, & Iudæos acrioribus conſtitutis, vt inuiolata ſeruentur.

Vehementer etiam à principibus petimus, vt in ſingulis ciuitatibus certum locum conſtituant, vbi Iudæi ſeparatim à Chriſtianis habitatum conueniant. Et ſi quas proprias ædes Iudæi in ciuitate habent; intra ſex menſes, eas verè, non autem ſimulatò contractu, Chriſtianis vendi iubeant.

Illud præterea pro ſua pietate principes ſtatuerè debebunt: vt Iudæi quibuſuis contractibus, & negotijs, quæ cum Chriſtianis habuerint in libris ſuis conſcribendis, literis, & lingua vulgari noſtra, non autem ſermone aut characteribus Hebræis vtantur. Si ſecus fecerint ſeuerè puniantur: nullumq; inde ius eis eſſe poſſit agendi, vel excipiendi.

Omni deniq; diligentia illos in eo eniti æquum erit, vt fraudulentam & inſidioſam Iudæorum cum Chriſtianis contrahendi rationem, & eorum facultatibus inhiantem auaritiam comprimant, & coerceant.

Monemus vero Epiſcopos, vt ab hominibus pijs, ac peritis linguæ Hebraicæ, & rituum Iudæorum, vel; ſi huiuſmodi non reperiantur, ab alijs doctis, ac bonis viris curent, fidem ac doctrinam Chriſtianam Iudæis prædicandam.

Ad eas conciones Iudæi omnes iuſſi conueniant; ſed pueri, ac puellæ ſeorſum à parentibus, atq; illis maioribus natu concionatorem audiant: qui ipſos familiariter inſtituat; & interrogantibus benignè ſatisfaciat.

In quo ſignum aliquod conuerſionis cognitum fuerit, is ab alijs ſeparetur: & in domum aliquam catechumenorum ad id paratam, deducatur; vbi diligentius omnia, quæ ſcire Chriſtianum oporteat, doceatur.

Catechumeni ne baptizentur; niſi prius diligenter inſtructi, & examinati fuerint, præſertim ſi grandiores ſint.

Baptizati cura alicuius probi viri, ſaltem per annum committantur, qui vitam illorum ijs rationibus regat ac moderetur.

Vt diebus feſtis Miſſam, conciones, ac veſperas obeant.

Alijs diebus aliquo artificio, quo victum quærerè poſſint, vtantur.

Ne cum Iudæis vllam omnino conſuetudinem habeant.

Neue cum Chriſtianis, quorum vita flagitioſa ſit.

Curet Epiſcopus, vt Iudæus, qui ad fidem ſe conuerterit, omnia bona ſua habeat: ac ſi filiusfamilias ſit; legitima & quæcunq; alia bonorum pars, ei iure debita

bita, à patre etiam viuente, detur. Vel ſi mulier fuerit, et dos à marito reſtituatur, vel à patre conſtituatur, vnde illi poſſit ex præſcripto conſtitutionis Pauli III. ſummi Pontificis: præſertim in ijs, quæ ille ſtatuit de ijs facultatibus, quæ ex vſuris comparatæ ſunt.

Quinto etiam magiſtratibus prohibentur, quod ſignum eſt, alienos eſſe eos omnino à republica, ita Lateran. ſub Innocent. 3. c. 69. *Cum ſit nimis abſurdum, vt Chriſti blaſphemus, in Chriſtianos vim poteſtatis exerceat, quod ſuper hoc Toletanum Concilium prouidè ſtatuit: nos propter tranſgreſſorum audaciam in hoc capitulo innouamus, prohibentes ne Iudæi officijs publicis præferantur, quoniam ſub tali prætextu Chriſtianis plurimum ſunt infeſti.*

Si quis autem officium eis tale commiſerit, per prouinciale Concilium (quod ſingulis præcipimus annis celebrari) monitione præmiſſa, diſtrictione qua conuenit compeſcatur. Officiali vero huiuſmodi, tamdiu Chriſtianorum communio in commercijs, & alijs denegetur, donec in vſus pauperum Chriſtianorum ſecundum prouidentiam diœceſani Epiſcopi conuertatur, quicquid fuerit adeptus à Chriſtianis occaſione officij ſic ſuſcepti: & officium cum pudore dimittat, quod irreuerenter aſſumpſit: Hoc idem extendimus ad paganos.

Cum igitur veſtis, habitatio, omniaque eo collata ſint, vt Chriſtiani cum Iudæis non agant; idque intereſſe Reipublicæ, & Eccleſiæ omnes iudicent, melius hoc obtineri non poteſt, quam vt omnino pellantur; venenatæ beſtiæ nunquam ſine periculo domi ſunt, etſi non ſemper venenum exerant, id enim non faciunt, vel quia timent, vel quia torpent. Iudæis obnoxium eſſe, cum illis familiariter verſari, conuiuari, in aula principum, conſulum, ſenatorum eos verſari ſine magno publicæ ſalutis, decori, iuſtitiæ, morum detrimento non credo.

CAPVT XVIII.

Alio modo eos qui mutuo egent, adiuuandos.

Liberalitatē impedit debitorum perfidia.

§. 1. IN magna multitudine diuitum, & beneficorum non deeſſet, qui mutuam pecuniam liberaliter offerret egentibus, ſed negligentia, & ſublata fides facit omnes timidos.

Si quis mutuum dederit, fit pro proprio perditum;
Quum iam repetas, inimicum amicum beneficio inuenis.

Nihil promptius, quam ex beneficio inimicos facere.

Nam maxima pars, morem hunc homines habet:
Quod ſibi voluit, dum id impetrant, boni ſunt; ſed id vbi iam penes ſe habent,
Ex bonis peſſimi, ac fraudulentiſſimi ſunt. Plaut. Trin. Quorundam pertinacia, perfidia, ingratitudo debitorum facit, vt omnes, quos opprimit inopia, luant. Creditor interdum eſt moleſtus, & onerolus, præcox, & ſæuus, quod lege prohibetur. Sæpius tamen debitor delicatus, & fraudator, fere enim humaniter poſtulant, quod debetur, qui vero debent quantumcunque molliter appelles, quamcunque dilationem præſtes, indignantur; ſi tenues ſint; tyrannum proclamant, ſi magnates quaſi ſuo iure minantur; neque præſertim hac in re quicquam tam fontem beneſaciendi occludit, quam beneficiorum abuſus. Nec caueri ſatis poteſt, nec ſolet, quamuis ſit hypotheca, iudicesque; hoc tamen graue eſt, conſerta manu repetere, quod amico dederis! Hæc igitur ſerio conſtituenda ſunt magiſtratui, & liquida debita celeriter, & de plano iudicanda, & debitor contumax puniendus eſt.

Iure repetere, quod amico datum ſit, graue eſt.

§. 2. Princeps, aut ciuitas quæque ſuis ciuibus ex ærario mutuum det, condicta die quo reddendum eſt, acceptaque hypotheca. Hoc ſine inuidia, & odio exigitur, nec ſinit debitorem ſpe iudiciorum eſſe negligentem, & obligat eos, qui indigent. Multi principes ea ex re magnam laudem conſecuti ſunt, & firmiſsimo præſidio maieſtatis, hoc eſt, amore ſe munierunt.

Mons pietatis.

§. 3. Perpetuum eſt viuacrum remedium, mons, quem vocant, pietatis. Itaque & hoc imprimis curæ fuit, Carolo Archiepiſcopo Mediolan. in Concil. 1. *Epiſcopi omnem curam & operam ſuam conſerant ad erigenda & inſtituenda ex auctoritate Summi Pontificis loca pia, quæ Montes pietatis appellantur, in ſingulis ciuitatibus, & inſignioribus oppidis; vnde mutuas pecunias pauperes poſſint accipere. Eaque & quæ iam conſtituta ſunt, ſtudioſe & fideliter adminiſtranda curent Principes aut, & magiſtratus obſecramus, vt ea in re Epiſcoporum ſtudium & diligentiam omni ope adiuuent. Nec in eo quidquam præter ſortem, niſi pro miniſtris, & alijs neceſſarijs ſumptibus, idque ex Summi Pontificis auctoritate accipiatur.*

Ortam de montibus diſputationem Leo X. finiuit. Eius edictū ita habet. *Leo Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei ad perpetuam rei memoriam, ſacro approbante Concilio. Inter multiplices noſtræ ſolicitudinis curas, illam imprimis ſuſcipere pro noſtro paſtorali officio debemus, vt quæ ſalubria, & laudabilia, ac Catholicæ fidei conſona, & bonis moribus conformia noſtro tempore non ſolum enucleentur, verumetiam ad poſteros propagentur: & quæ materiam ſcandali præbere poſſent, penitus ſuccidantur, & radicitus extirpentur, nec pullulare vſquam ſinantur, eum in agro Dominico & vinea Domini Sabbaoth dumtaxat cenſeri permittendo, quibus fidelium mentes paſci ſpiritualiter poſſint, eradicatis zizanijs & oleaſtri ſterilitate ſucciſa. Sane cum olim inter nonnullos dilectos filios S. Theologiæ Magiſtros, ac I.V. Doctores, controuerſiam quandam non ſine populorum ſcandalo & murmuratione exortam & nuper hiſdiebus innouatam eſſe compererimus circa pauperum releuationem, in mutuis eis publica auctoritate faciendis, qui Montes Pietatis vulgo appellantur, quiq; in multis Italiæ ciuitatibus ad ſubueniendum per huiuſmodi mutuum pauperum inopiæ, ne vſurarum voragine deglutiantur, à ciuitatum magiſtratibus & alijs Chriſti fidelibus ſunt inſtituti, atque à ſanctis viris diuini verbi præconibus, & laudati, & perſuaſi, ac à nonnullis etiam ſummis Pontificibus prædeceſſoribus noſtris probati & confirmati ſint, ne præfati montes à Chriſtiano dogmate diſſonantes, vel non vtraq; parte diuerſimode ſentiente atque prædicante. Nonnullis tum magiſtris & doctoribus dicentibus eos montes non eſſe licitos, in quibus aliquid vltra ſortem pro libra, decurſo certo tempore per miniſtros huius montis ab ipſis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, & propterea ab vſurarum crimine iniuſtitiane, ſeu ab aliqua certi ſpecie mali mundos non euadere, cū Dominus noſter, Luca Euāgeliſta atteſtante, aperto nos præcepto obſtrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam vltra ſortē ſperare debeamus. Ea enim propria eſt vſurarum interpretatio, quando videlicet ex vſu rei, quæ non germinat, nullo labore, nullo ſumptu, nulloue periculo lucrum fœtuq; conquiri ſtudetur. Addebant etiam ijdem magiſtri & doctores, in his montibus neque*

De monte pietatis controuerſia.

com-

Digitized by Google

commutatiua neque diſtributiua iuſtitia fieri ſatis, cum tamen iuſtitia terminos contractus huiuſmodi excedere debeat; ſi debeant approbari: idq; præterea probare nitebantur, quia impenſa pro huiuſmodi montium conſeruatione à pluribus, vt aiunt, debita à ſolis pauperibus, quibus mutuum datur, extorqueantur: pluraque interdum vltra neceſſarias & moderatas impenſas, non abſque ſpecie mali ac incentiuo delinquendi, quibuſdam alijs perſonis, vt inferre videntur, exhibeantur. Alijs vero pluribus magiſtris & doctoribus contra aſſerentibus, & in multis Italiæ Gymnaſijs verbo & ſcripto conclamantibus pro tanto bono, tamque Reipublicæ pernecesſario, modo ratione mutui nihil petatur, neque ſperetur: pro indemnitate tamen eorundem montium, impenſarum videlicet miniſtrorum eorundem ac rerum omnium ad illorum neceſſariam conſeruationem pertinentium, abſque montium huiuſmodi lucro, idque moderatum & neceſſarium ab his, qui ex huiuſmodi mutuo commodum ſuſcipiunt, licite vltra ſortem exigi & capi poſſe non nihil licere, cum regula iuris habeat, quod qui commodum ſentit, onus quoq; ſentire debeat, præſertim ſi Apoſtolica accedat auctoritas. Quam quidem ſententiam à felic. record. Paulo II. Sixto IV. Innocentio VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Rom. Pontificibus prædeceſſoribus noſtris probatam, à ſanctis quoq; ac Deo deuotis, & in magna ob ſanctitatis opinionem exiſtimatione habitis, euangelicæ veritatis prædicatoribus prædicatam eſſe oſtenditur. Nos ſuper hoc, prout nobis eſt ex alto conceſſum, opportune prouidere volentes, alterius quidem partis, iuſtitiæ zelum, ne vorago aperiretur vſurarum, alterius pietatis & veritatis amore, vt pauperibus ſubueniretur: vtriuſque vero partis ſtudium commendantes, cum hæc ad pacem, & tranquillitatem totius Reipublicæ Chriſtianæ ſpectare videantur, ſacro approbante Concilio declaramus & definimus, montes pietatis antedictos per Reſpublicas inſtitutos, & auctoritate Sedis Apoſtolicæ hactenus probatos & confirmatos, in quibus pro eorum impenſis & indemnitate aliquid moderatum ad ſolas miniſtrorum impenſas, & aliarum rerum ad illorum conſeruationem, vt præfertur, pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra ſortem abſque lucro eorundem montium recipitur, neq; ſpeciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præſtare, neq; vllo pacto improbari, quinimo meritorium eſſe, ac laudari & probari debere tale mutuum & minime vſurarium putari, liceréque illorum pietatem & miſericordiam populis prædicare, etiam cum indulgentijs à ſancta Sede Apoſtolica eam ob cauſam conceſſis: ac deinceps alios etiam ſimiles montes cum Apoſtolicæ Sedis approbatione erigi poſſe: multo tamen perfectius, multoque ſanctius fore, ſi omnino tales montes gratuiti conſtituerentur, hoc eſt, ſi illos erigentes, aliquos cenſus aſſignarent, quibus ſi non omni, ſaltem vel media ex parte huiuſmodi montium miniſtrorum ſoluantur impēſa, vt ad leniorem æris ſoluendi portionem medio hoc pauperes grauari contingat, ad quos, cum huiuſmodi cenſus aſſignatione, pro impenſarum ſupportatione erigendos, Chriſti fideles maioribus indulgentijs inuitandos eſſe decernimus. Omnes autem religioſos & eccleſiaſticas, ac ſæculares perſonas, qui contra præſentis declarationis & ſanctionis formam de cætero prædicare verbo vel ſcriptis auſi fuerint, excommunicationis latæ ſententiæ pœnam, priuilegio quocumque non obſtante, incurrere volumus: non obſtantibus præmiſſis, ac conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis, cæteriſque contrarijs quibuſcumque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ declarationis, definitionis, decreti & excommunicationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius, ſe nouerit incurſurum.

Impenſa in miniſtros licita.

In montibus igitur illis, hoc neceſſarium eſt; 1. vt mutuum detur omnino gratis. 2. vt ratione miniſtrorum aliquid detur, qui operas gratuitas non impendunt. 3. Domus etiam conſtituenda eſt, pignora aſſeruanda, quod ſine aliquo ſumptu non poteſt fieri. 4. Sumptus illi æquandi ſunt, vt pauperes non magis grauentur quam diuites. 5. Nihil in his vſurarium eſt, nam ſi quis mutuum dat, teſtes, notarium adhibet, pignus inſpici, aut adduci iubet, nec æquum eius ſumptu qui dedit mutuum iſta fieri. 6. Conandum tamen vt montes omnino gratis conſtituantur, ſic enim omnis cauſa ſuſpicionis tolletur. Hoc autem duorum modorum alterutro fieri poteſt; vel vtroque. Primo, vt cenſus ematur annuus, quo ſumptus neceſſarij tolerentur. Secundo, vt magni viri, fidi, diuites, ſcribarum, numeratorum, cuſtodum officia gratis præſtent. Nec in re tam pia labor infra vllius dignitatem eſt. Si enim in Italia, & Hiſpania, & nunc quoque in Gallia, & Germania, viri nobiles, & ſenatorij eleemoſynas pro pauperibus petitum eunt, nec eſt contra exiſtimationem eorum eſſe pauperum legatos, ſed plus quam vlla purpura amplitudinem eorum exornat, quin & ad magnam Chriſti cedit gloriam, pauperum ſuorum vicarios & procuratores eſſe purpuratos, & diuites huius ſeculi altum non ſapere, ſed timere; nec paupertatem in Domini ſui vita omnium ſceptris antepoſitam, opprobrioſam putare. Si reges & principes pauperibus miniſtrant; cur non & pauperum ſcribam, & atrienſem agat diues; Quod vni ex minimis iſtis faciunt; Chriſto faciunt. omne officium Chriſto exhibitum, ſupra omnem dignitatem eſt, & omnino regium eſt, quia Deo ſerue, regnare eſt.

CAPVT XIX.

Alia quoque rationes cogendæ pecuniæ, vſitata, & damnata.

§. 1. SVetonius de Nerone iſta refert. *Verum vt ſpes fefellit, deſtitutus atque ita iam exhauſtus & egens, vt ſtipendia quoq; militum & commoda veteranorum protrahi ac deferri neceſſe eſſet, calumnijs, rapiniſque intendit animum. Ante omnia inſtituit vt è libertorum defunctorum bonis pro ſemiſſe dodrans cogeretur ei, qui ſine probabili cauſa eo nomine eſſent, quo fuiſſent illæ familiæ, quas ipſe contingeret.*

Hæreditates libertorum.

Erat hoc ingens prædæ augmentum; nam cum ante ſemiſſem, hoc eſt, mediam partem hæreditatis vindicaret fiſcus, Nero dodrantem, hoc eſt, nouem vncias ex duodecim, ſeu tres quartas accepit. ſi hæreditas erat duodecim millium, nouem imperator, tria hæres adibat.

§. 2. *Vt ingratorum in principem teſtamenta ad fiſcum pertinerent: ac ne impune eſſet ſtudioſis viris, qui ſcripſiſſent vel dictaſſent ea.*

Hæreditates ingratorum.

Ingens ſub latrone principe vorago. Omnium præſertim locupletum teſtamentis inſcribebatur princeps, quod magnum erat. deinde non parua illi portio aſsignanda, ne priuatis poſtponeretur. Tertio teſtamenta primipilarium, etiam qui ſub Tiberio teſtamenta feciſſent, vt ingrata reſcidit, ita Suet. c. 38. Erant autem diuites primi-

primipilares, quorum hæreditates ille rapiebat. Ex quo patet, eos ingratos eſſe vocatos, quibus ipſe oon eſſer hæres.

§. 3. Occidere eos à quibus dictus hæres. Hoc Cai inuentum Suet. *Quo metu iniecto, quum iam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palam heres nuncuparetur, deriſores vocabat, quod poſt nuncupationem viuere perſeuerarent, & multis venenatas matteas miſit.*

Iura ciuiū iterato vedimi iuſſit.

§. 4. Iura ciuibus tollere, cogere ita iterum redimant. Suet. *Negabat iure ciuitatem Romanam vſurpare eos, quorum maiores ſibi poſteriſque eam impetraſſent, niſi filij eſſent. Neque enim intelligi debere poſteros vltra hunc gradum. Prolataque diuorum Iulij & Augusti diplomata, vt vetera & obſoleta deflebat.*

Plus in eo lucri fuit, quam quiſquam etiam rerum Romanarum gnarus intelligere queat; nam hoc in cenſu, erat Romanorum pars non maxima, certe ingens, & multarum myriadum quæ donatione, aut emptione, non ortu eam habebant. magna autem ſumma emebatur præſertim ſub illo prædone, & ab alijs, qui iam ea fruebantur; nec tutum erat non iterato emere, quod poſsidebant, ne vitam ipſam perderent.

Reuocare editos cenſus.

§. 5. *Arguebat & perperam editos cenſus, quibus poſtea quacunque de cauſa quicquam incrementi acceſsiſſet. Teſtamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberij neque illum, neque ſe heredem reliquiſſent, vt ingrata reſcidit: item cæterorum vt irrita & vana, quoſcunque quis diceret hæredo Cæſare mori deſtinaſſe.*

Cur vero illud? Quia multis multa acceſſerunt, fraudem vero in edito cenſu feciſſe, aut morte, aut exilio, vel libertatis amiſsione, certè publicatione puniebatur; conſidera in tanta multitudine decem millibus hominum aliquid acceſsiſſe, tot igitur patrimonia monſtri illius vna calumnia, ſed exquiſitiſsima calumnia deuorauit.

Sententias vendere.

§. 6. Cognitio relata ad lucrum. Suet. *Cognoſcebat autem de talibus cauſis, taxato prius precio, non aimpatiens, ſuper XL. reos quondam ex diuerſis criminibus vna ſententia condemnauit, gloriatuſque eſt expergefacta ſomno Cæſonia, quantum egiſſet dum ea meridiaret.*

Quadraginta enim hæreditates vno elogio adeptus eſt, & vt videtur luculentas; nam diuitibus tum calumniæ ſtruebantur; deinde credibile eſt ſplendidos fuiſſe reos, quib. iudicandis ipſe Caligula ſederet.

Emptiones iniquas inſtituere.

§. 7. Cogere vt res viles immenſo emant. Suet. *Auctione propoſita, reliquias omnium ſpectaculorum ſubiecit & venditauit: exquirens per ſe pretia, & vſq; eo extendens vt quidam immenſo coacti quadam emere ac bonis exuti, venas ſibi inciderent. Nota res eſt, Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante, monitum à Caio præconem ne prætorium virum crebro capitis motu nutantem ſibi præteriret nec licendi finem factum quoad 13. gladiatores H-S. nouagies ignoranti adducerentur.*

Omnes fraudes mercatorias vſitare.

§. 8. Omnes fraudes venditioni admiſcere. Suet. *In Gallia quoque, cum damnatarum ſororum ornamenta & ſupellectilem, & ſeruos atq; etiam liberos immenſis pretijs vendidiſſet, inuitatus lucro, quicquid inſtrumenti veteris aulæ erat, ab vrbe repetijt, comprehenſis ad deportandum meritorijs quoq; vehiculis, & piſtrinenſibus iumentis, adeo vt panis Romæ ſæpe deficeret, & legatorum pleriq;, quod occurrere abſentes ad vadimonium non poſſent, cauſa caderent. Cui inſtrumento diſtrahendo nihil non fraudis ac lenocinij adhibuit: modo auaritiæ ſingulos increpans, & quod non puderet eos locupletiores eſſe quam ſe: modo pœnitentiam ſimulans quod principalium rerum priuatis copiam faceret.*

Litium partem ad ſe trahere.

§. 6. Litium ſummas deſalcare. Suet. *Pro litibus atq; iudicijs vbicunq; conceptis, quadrageſima ſumma de qua litigaretur, nec ſine pœna, ſi quis compoſuiſſe vel donaſſe negotium conuinceretur, deſalcabat.*

Quanta illa præda omnium in tanto imperio litium? fuere illa tempora litibus refertiſsima, inter maximos & ditiſsimos, vt ſummam omnium rerum litigioſarum magno regno æqualem fuiſſe non immerito putem. Imo nunc quoque ita eſſe puto, quadrageſimam ergo alicuius regni partem ea lege rapiebat.

Lucra turpia.

§. 10. Omnia lucra turpia ſequi. *Ex gerulorum diurnis quæſtibus pars octaua, ex capturis proſtitutarum quantum quaq; vno concubitu mereret. Additumq; ad caput legis, vt tenerentur publico, & quæ meretricium, quæue lenocinium feciſſent, nec non & matrimonia obnoxia eſſent.*

Parua dictu res, ſed ob gerulorum multitudinem toto imperio magnum vectigal. De capturis dicere pudor vetat. nec dubitare tamen quiſquam debet, in cæca gentilitate, in tanta morum corruptione ſub Auguſto, Tiberio, Caligula potuiſſe ex ſceleratorum libidinibus multas legiones ali. Corinthi in ſolo Veneris templo quatuor ſcortorum millia merebant. Sed præſtat hanc Camerinam immotam eſſe.

Ignaros legis multare.

§. 11. Hæc indicere, nec proponere, vt ignorantia legis peccetur Suet. *Huiuſmodi vectigalibus indictis, neq; propoſitis cum per ignorantiam ſcripturæ multa commiſſa fierent, tandem flagitante populo Romano propoſuit quidem legem, ſed & minutiſſimis literis & anguſtiſsimo loco, vti ne cui deſcribere liceret.*

Hæc indicta ſunt, nec tamen propoſita, executionem tamen fuiſſe præſentem, & pœnis committentibus in legem, oſtendit efflagitatio.

§. 12. Lupanar domeſticum erigere. Suet. *Ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in palatio conſtituit: diſtinctiſq; & inſtructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ ingenuique ſtarent. Miſit circum fora baſilicas nomenclatores ad inuitandos in libidinem iuuenes ſenesq;: præbita aduenientibus pecunia fœnebri, appoſitiq; qui nomina palam ſubnotarent, quaſi adiuuantium Cæſaris reditus.*

Alea & periuriis lucrabatur.

§. 13. Alea ludere, peierate. *Ac ne luſu quidem aleæ compendium ſpernens, plus mendacio atq; etiam periurio lucrabatur.*

Rapere.

§. 14. Locupletes confiſcare. *Et quondam proximo luſori, demandata vice ſua, progreſſus in atrium domus, cum prætereuntes duos equites Romanos locupletes ſine mora corripi confiſcariq; iuſsiſſet, exultans redijt, glorians que nunquam ſe proſperiore alea vſum.*

Stipem cogere.

§. 15. Stipem cogere. *Filia vero nata, paupertatem, nec iam imperatoria modo, ſed & patria conquerens onera, collationes in alimoniam atq; dotem puellæ recepit. Edixit & ſtrenas ineunte anno ſe recepturum: ſtetitque in veſtibulo ædium Calend. Ianuarijs ad captandas ſtipes, quas plenis ante eum manibus ac ſinu omnis generis turba fundebat.*

§. 16. Delectus acerbiſsimos agere; id quoque fecit Caligula, & vſitatum erat, eos adoleſcentes ad nomina adigere, qui vacationem magno eſſent empturi. Neque eas artes

nunc

nunc ignorant illi, qui ruſticanos in arma cogunt.

Omnia delicta facere maieſtatis. §. 17. Neronis illa lex quantas rapinas effecit. Tum inquit Sueton. vt lege maieſtatis facta dictaque omnia, quibus modo delator non deeſſet, tenerentur. Suet. cap. 32.

Immane quam lex illa barbara, nam & vita priuabantur ob omnia dicta, non modo facta, & quod auarus, & egens tyrannus quærebat, bona fiſco credebant.

Aurum coronarium. §. 18. *Reuocauit & præmia coronarum, quæ vnquam ſibi in certaminibus ciuitates detuliſſent.*

Itaque quod ſemel amice datum erat, quaſi debitum, iterum reuocat. De coronis, & auro coronario Lipſius eruditiſsime l. 2. de magnitudine Romana c. 9. primo ducibus victoribus honoris cauſa datum eſt, deinde ſeuere exactum, & varijs collatum occaſionibus, non ad ſolum triumphũ conſtat ex eodem Lipſio; nam Sullano funeri bis mille collatæ fuerunt. Neroni autem in certaminibus theatricis magni precij coronas omnes vrbes miſerant. Has repetit, vel aurum earum.

§. 19. Per calumniam ſpoliare officinas mercatorum. Suet. *Et cum interdixiſſet vſum Amethyſtini ac Tyrij coloris, ſubmiſiſſetq; qui nundinarum die pauculas vncias venderet, præcluſit cunctos negotiatores.*

Quantum hoc ſpolium fuerit, is cogitare poterit qui Romanas nundinas æſtimauerit.

§. 20. Ob vnum delictum bonis exuere diuites. *Quin etiam inter canendum animaduerſam matronam è ſpectaculis, vetita purpura cultam, demonſtraſſe procuratoribus ſuis creditur, detractamq; illico non veſte modo, ſed & bonis exuit.*

§. 21. Omnes magiſtratus intermedios ad rapinas impellere. Suet. *Nulli delegauit officium, vt non adijceret, ſcis quid mihi opus ſit: &, hoc agamus, ne quis quicquam habeat.*

§. 22. Suet. *Vltimo templis compluribus dona detraxit ſimulacraque ex auro vel argento fabricata conflauit, in his penatium deorum, quæ mox Galba reſtituit.*

Mendicare. §. 23. A ſocijs emendicare pecunias: ita Iulius in Hiſpania. Suet. c. 54. *Abſtinentiam neque in imperijs, neq; in magiſtratibus præſtitit. Vt enim quidam monumentis ſuis teſtati ſunt, in Hiſpania à proconſule, & à ſocijs pecunias accepit emendicatas in auxilium æris alieni.*

Diripere oppida. §. 24. Sine cauſa oppida diripere. Suet. in Iulio. *Et Luſitanorum quædam oppida, quamquam nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, diripuit hoſtiliter. In Gallia fana templaq; deûm donis referta expilauit: vrbes diruit ſæpius ob prædam quam ob delictum: vnde factum vt auro abundaret, ternisq; millibus nummum in libras promercale, per Italiam prouinciasq; diuenderet.*

Furari. §. 25. Furari. Suet. in Iulio. *In primo conſulatu tria millia pondo auri furatus è capitolio tantundem inaurati æris repoſuit.*

Vendere res alienas. §. 26. Vendere aliena. Suet. *Societates ac regna pretio dedit: vt qui vni Ptolomæo prope ſex millia talentorum ſuo Pompeijq; nomine abſtulerit.*

§. 27. Sine prætextu rapere. Suet. *Poſtea vero euidentiſſimis rapinis ac ſacrilegijs, & onera bellorum ciuilium & triumphorum ac munerum ſuſtinuit impendia.*

Non ſoluere. §. 28. Creditoribus non ſoluere. ita Vitellius: vt narrat Dio Nicæus. *Deinde cum tanta militum manu conſcenderet in Capitolium, quem nemo ante videre poterat in foro propter multitudinem creditorum: poſtremo coli ab omnibus quem ne amplexari quidem libenter voluerat quiſquam: tenere non poterant quin riderent. Cum autem ij qui ei proficiſcẽti in Germaniam grandem pecuniam crediderant, inſtarent, eumq; vix datis fideiuſſoribus dimitterent, tunc nõ modo non ridebant, ſed etiam eum miſericordia permoti occultabant. At Vitellius requiſitus poſtea creditoribus dicebat ſe reddidiſſe ſalutem pro credita pecunia, repoſcebatq; tabulas contractuum. Crebro veniebat in theatra, vt ad ſe plebis animos alliceret. Cœnabat familiariter vna cum optimatibus, vt eos ſibi maiorẽ in modum deuinciret. Sæpe mentionem faciebat veterum ſodalium, eosq; habebat in honore. Neq; enim turpe aut indignum ſe putabat, ſi aliquem ex ijs agnoſcere videretur: quod pleriq; faciunt, qui elati maximis & inſperatis honoribus oderunt eos à quibus ſe intelligunt humiles antea & abiectos cognitos fuiſſe.*

§. 29. Amicos hoſtium proſcribere. ita Seuer. Cum enim Albinum ſuperaſſet, militum & ducum eius amicos proſcripſit, *tantumq; pecuniæ filijs reliquit, quantum nemo alius.*

§. 30. Militem ipſum habere vectigalem. Tac. modum innuit. *Namq; gregarius miles, vt tributum annuum pendebat. Pars manipuli, pars per commeatum, aut in ipſis caſtris vaga, dum mercedem centurioni exſolueret, neq; modum oneris quiſquam, neq; genus quæſtus penſi habebat. Per latrocinia & raptus, aut ſeruilibus miniſterijs, militare otium redimebat. Tum locupletiſſimus quiſq; miles, labore ac ſæuitia fatigari, donec vacationem emeret. Vbi ſumptibus exhauſtus, ſocordia inſuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo, in manipulum redibat. Ac rurſus alius atq; alius, eadem egeſtate ac licentia corrupti ad ſeditionem & diſcordias, & ad extremum, bella ciuilia ruebant.* *Milites emunxere.*

§. 31. Pactum cum Piratis ſocietatemque habere. ita ſolet Prorex Algeriæ.

§. 32. Occidere eos, qui magiſtratus geſſerunt. Turcarum imperator hoc in more habet. Præcipua eius ſunt ex confiſcationibus & donatiuis. ita Theſaur. polit. de Turcarum imperio. *Etſi autem ordinarij in Turcico imperio reditus eam quam diximus ſummam non excedunt, credi tamen vix poteſt, quanquã extra ordinem Principis ærario accedat, præcipuè ex confiſcationibus & donatiuis. Baſſæ enim alijque miniſtri Turcici ſubditorum ſanguinem & fortunas tanquam hirũdines exſugunt, & theſauros accumulant inæſtimabiles: qui tandem vt plurimum, fiſco Principis cedunt. Ibrahimus Baſſa Alcairo ſexagies centena aureorũ millia, id eſt, ſex milliones auexiſſe fertur. multo maiorem ſummã ſibi acquiſiuerat Mahumetes Vezir. Ochialis præter alias immenſas diuitias tria mancipiorũ millia habebat. Selymi II. ſoror Sultana quolibet die percipiebat bis mille & quingentos zechinos ſiue coronatos; captitq; ad peregrinorũ cõmoditatẽ Aquæductũ ab Alcairo Mechã vſq; perducere. Opus profecto incredibile. Sultano facile eſt cauſã aliquã inuenire cuiq; pro libitu vitã cũ fortunis auferẽdi. Iã & Donaria magna ſunt & immenſa. Nullus enim legatus eũ adire auſit ſine dono. Nemo munus aliquod aut dignitatẽ conſequi poteſt, niſi pecunia interueniẽte. Nullus à prouincia cui præfuit, aut ab expeditione quã fecit, vacuis manib. in tanti Principis conſpectũ venit. nec vero tanto Principi tituli iſti a donãtur, aut tirunci. Moldauia, Valachia, Tranſyluania, Vaiuodæ Principatus ſuos donatiuis redimunt & ſeruant. Et Moldauia quidem & Valachia Principes ſæpiſſime mutãtur. Dantur enim ij Principatus plus offerẽtibus: qui vt promiſſa exoluãt, non tondent ſed deglubũt populos, & prouincias ad inopiam redigunt. Vidimus nihilominus ſuperiori tempore bello Perſico Turcarum exhauſta æraria, & theſauros prope omnes conſumptos. Proximis annis & Conſtantinopoli & in vniuerſo* *Turcarum tributum præcipuo. in adminiſtros.*

imperio Turcico auri precium ſupra quam credi poteſt, auctum fuit, ita vt aureus nummus duplo plus quam prius valuerit. Ipſa inſuper auri & argenti materia ſic fuit adulterata, vt Ianizari occaſione hinc arrepta, ignem Conſtantinopolitanæ vrbi iniecerint, & ingentem non ciuibus ſolum, ſed ipſi etiam Sultano incuſſerint pauorem. Tunc quidem Sultani nomine à mercatoribus Alepienſibus 60. aureorum millia mutuo erant petita.

Honores vendere. §. 33. Honores & ſententias vendere. ita Veſpaſianus Suet. cap. 16. *Sola eſt in qua merito culpetur, pecuniæ cupiditas. Non enim contentus omiſſa ſub Galba vectigalia reuocaſſe, noua & grauia addidiſſe, auxiſſe tributa prouincijs, nonnullis & duplicaſſe, negotiationes quoque vel priuato pudendas propalam exercuit, coemendo quædam tantum vt pluris poſtea diſtraheret. Nec candidatis quidem honores reiſue tam innoxijs, quam nocentibus abſolutiones venditare cunctatus eſt.*

§. 34. Diuitum poſſeſsiones vendere. Dio in Caligula. *ibi publicum crimen fuit diuitem eſſe: atq; horum poſſeſsiones cum venderet ipſe, inde multo maiorem pecuniam redegit, quod omnes cogebantur pluris, quam res eſſent, emere.*

CAPVT XX.

Nobilitatis defenſio principem potentem facit.

§. 1. MVltum eſt olim, & nunc agitata quæſtio, An potenti principi expediat, nullum ſub ſe habere principem potentem; nobiles & plebeios indiſtinctos, ita vt ſola nobilitas ſit honoratum eſſe à rege. An vero natæ nobilitatis ratio ducenda? Nec verbo duntaxat diſputatur, ſed re ita geritur, vt diſſenſio regnantium oſtendit. Vt alia taceamus, in Europa pleraque per nobilitatem aguntur, ſeruaturque præſertim in Germania matrimoniorum ſeria diſtinctio. At è contrario Turcarum imperator omnes etiam ſupremos Baſſas tanquam mancipia habet; nec vlla nobilitas agnoſcitur, niſi gratum eſſe Domino, quæ propria eſt felicitas ſerui, cum enim totus ſit Domini, & vſu, & poſſeſsione, nulla re alia, quam eius beneuolentia niti poteſt. Hæc igitur adminiſtratio multis placuit; & tutum eſt viſum, poſt principem omnes eſſe ſeruos, aut pares, nullum cenſeri nobilem, quod etiam apud Sinas obtinet. Si non ſint nobiles, nullum fieri; ſi ſint, eos ſenſim in ordinem redigere. De iſthoc igitur negocio meam quoque ſententiam proponam, vt quid in his imperandi varietatibus ſequendum ſit, manifeſtum reddatur.

De nobilitate diu diſputatum.

Nobilitas Turcarum, ſeruitus eſt.

Haud magni animi eſt Princeps, cui ignobiles & ſeruiles tantum aſsiſtunt, nec probato ingenio, cui ruditas & ſtupor miniſtros conciliat.

Nobilitas virtutis eſt. §. 2. Non ignoro nullam Appietatem, aut Lentulitatem virtuti anteponendam, nobilitatem eſſe ſolam atque vnicam virtutem: *Omnes pari ſorte naſcimur, ſola virtute diſtinguimur*, vt monet Minut. *Qui genus iactat ſuum; aliena laudat.* Quod optimum eſt idem nobiliſsimum; imo recte Eurip. πολλοὶ γὰρ ὄντες εὐγενεῖς, εἰσὶν κακοί. *Multi nobiles ſunt improbi:* Quare & optime Nazianzenus.

Κακὸς δ' ἀκούων, δυσχέραινε· μηδὲ δυσγενής,
γένος γὰρ εἰσὶν οἱ πάλαι σεσηπότες.

Si improbus audias; non, ſi ignobilis, erubeſce, Genus enim quod putatur, ſunt illi, qui olim putruerunt; forte qui fures, adulteri, latrones fuerunt. οὐδὲ ἵππον ταχὺν ποιοῦτο ἐκ τῶν ταχυτάτων φῦναι. *Neque equum pernicem facit, ex pernitiſsimis ortum eſſe.*

Aureum itaque præceptum Agapeti eſt. ἐπὶ προγόνων εὐγενείᾳ, μηδεὶς ἀλαζονευέσθω, πηλὸν γὰρ ἔχουσι πάντες τοῦ γένους προπάτορα. καὶ οἱ ἐν πορφύρᾳ καὶ βύσσῳ καυχώμενοι, καὶ οἱ ἐν πενίᾳ καὶ νόσῳ τρυχόμενοι. καὶ οἱ διαδήματα περικείμενοι, καὶ οἱ διὰ δώματα προσήμενοι. μὴ τοίνυν εἰς πηλὸν γένους καυχώμεθα, ἀλλ' ἐπὶ χρηστότητι σεμνυνώμεθα τρόπων. *Maiorum nobilitate ne quis inſolentius ſe efferat. Omnes enim limum habent generis auctorem, tam qui purpura & byſſo magnifice & glorioſe veſtiuntur, quam qui egeſtate & morbis atteruntur: tam ij, quibus diademata ſunt impoſita, quam qui ante domos poſiti verſantur cuſtodiæ cauſa. Ne igitur nos de luteo genere iactemus, ſed morum innocentia probitateq; nos venerabiles præſtemus & commendemus.*

Omnium genus eſt lutum.

Et ſane nobilitatem virtus prætulit fumoſis imaginibus Carolus magnus, vnde fere antiquiſſima eſt Germaniæ nobilitas, antepoſuit.

Henricus Mutius l. 8. de rebus Germaniæ, Auentinus l. 4. ann Boicorum, Cæſarem referunt Pariſienſes ſcholas ingreſſum, & cognito pauperes magnos progreſſus in ſtudijs facere, nobiles marcere ignauia, illos ad dextram collocaſſe, Epiſcopatus, dignitateſque ciuiles, promiſiſſe, nobiles neglexiſſe, Regio ſane facinore. quorſum enim rudis & iners nobilitas, prudentia, labore, vigore opus eſt.

Quanti itaque ſit nobilitas non diſputo, ſed hoc quod ad rem pertinet; An expediat nobilitatem iuuari, ad dignitates prouchi, plebeis neglectis, an vero premenda ſit, & plebei tollendi in altum, atque omnia adæquanda.

§. 3. In Republica Turcica tantum ſunt diſtinctiones officiorum, cætera ſeruilia, adeo vt ipſæ imperatoris concubinæ non cenſeantur liberæ, & præcipuum robur ſit penes infimos. In Romano imperio præter officia ſunt dignitates hæreditariæ vel electiuæ.

Nobilitas imperij Romani.

Ordo nobilitatis eſt; dux, comes, baro, nobilis. Nobilitatis, inquam, non dignitatis, nec officiorum. Nam imperatorum nobilitas intra ducis eſſe poteſt, deinde dignitas electorum, archiducum, nō ſola nobilitate definitur. Comitum quoque dignitas diuerſa eſt, alij comites ſimpliciter; alij Marchiones, alij Landgrauij nuncupantur. Ex nobilibus genere atque etiam alijs equites aurati fiunt, cum in prælio ſe fortiter geſſerunt: tum enim dignitatem illam conſequuntur. Ex his Barones fiunt, virtutum, & potentiæ reſpectu; Qui primo prælio ſe heroicè geſsit, creatur nobilis; qui altero tribunus militaris, ex tertio baro. Deinde Comes, Marchio, Lantgrauius, Dux. Rex. Quod vero aiunt, nobilem oportere eſſe diuitē, equitem etiam ditiorem, tribunum militarem vero debere poſſe ſuo ſtipendio turmam 50. nobilium educere, Baronem oportere iuriſdictionē infimam, mediam, & baſſam, ac quatuor nobilium caſtra, comitem Marchionem tres Baronias, Landgrauium quatuor baronias in vno ducatu. Vicecomitem, ſeu principem comitem quinque comitatus, ducem oportere habere quatuor comitatus principales, & cuilibet adiunctum comitatum, aut baroniam, id ſane non obſeruatur. Rex coronatur ſi quatuor ducatus habeat coniunctos, & in vnoquoq; quatuor ciuitates, in quas nemo alius habeat ius vllum, in his vrbibus Archiepiſcopum vnum, & ſub quatuor Archiepiſcopis, prouincias Epiſcopales quadraginta. Verum

iſtæ

iſta nec firmo iure, nec conſuetudine recepta ſunt. Inter hos non eſt nobilitatis paritas, Imperator eſt enim fons nobilitatis c. de decuri. L. Imperatores, & ducum genus maius eſt comitum. Eſt igitur nobilitas quaſi noſcibilitas, nimis arcte à Græcis dicta εὐγένεια, quod bene nati ſint; nam nobilis eſſe poteſt, qui virtute primordia ſtirpi ſuæ dedit, qui honores geſsit, qui ſine adminiſtratione per honorarios codicillos illam conſecutus eſt. Nec enim in poſteris eſt ſolummodo, ſed crebro in prima radice melior; nam poſteri interdum, nihil à maioribus, quam imagines habent, virtutum, & rerum inanes; quorum nobilitas poetæ veteri vilior alga eſt.

Imperator ex ſtirpe ignobili, nobiles facit.

§. 4. Agendum hoc eſt Regibus & principibus, vt minores principes, regulos, comites, nobiles habeant, quorum opera domi, militiæque perpetua vtantur; hoc eſt enim firmum Reipub præſidium; cum inter Regium apicem, & ancillæ filium, quæ ſedet ad molam, non eſt medius quiſquam, magnus hiatus eſt hoſti opportunus. Rationes meæ ſunt, vt in his eſſe poſſunt, validæ.

Nobilitas fouenda, & augenda eſt.

Prima ratio. Rerumpublicarum recte conditarum omnium ea forma fuit, vt nobilitati eſſet ſua dignitas. At in Republica verſanti, deque ea diſputanti magnum hoc momentum eſſe oportet; non enim Platonicam, aut Idealem ciuitatem inſtituo, ſed qualis eſſe poteſt, & ſolet.

Reſpublica bene inſtituta nobilitatem coluerunt.

Certenum. 1. 16. lego ex tècenti ſeruitute nobiliſsimos principes קריאים *vocatos*, & Deut. 1. 15. nobiles ידעים *notos*, itaque hinc ſtatim nobilitas in eadem gente, domoque. Samuel. 1. Reg. 9. 6. vocatur vir נכבד honorabilis, grauis. Sic Pſalmo 149. 8. Iob. 14. 21. Prouerb. 31. 23. Iſa. 3. 5. & 5. 13. & 34. 12. Ierem. 39. 6. quin & Ioſeph nobilis decurio laudatur Mar. 15. 43. εὐσχήμων βουλευτής. Verum de nomine ne laboremus. Quoties audimus principes Iſrael, viros nobiles & optimates intelligere oportet. Erant & principes Aegypti magna dignitate, pariq; modo Perſarum & ante eos Medorum. De Romana Republ. clarius eſt, qui ſero in Monarchiam deſijt. Nabuchodonoſor annos ſeptem beſtia vitam agens tandem reſtitutus eſt regno. Optimates mei, inquit, & magiſtratus requiſierunt me, Dan. 4. Serui illi non erant ingenio, qui annos ſeptem amiſſo rege omnia gubernarunt. De Medorum Monarchia clariſsime conſtat ex Dan. cap. 6 v. 12. & v. 15. præcipue v. 7.

Europa nobilitas.

Macedonum regnum multos, & magnos principes, nobileſque habuit. Nec ſere aliter in Græcia libertatis amantiſsima regione; Athenis vt refert Plutarchus in Theſeo ea diſtinctio fuit, nobiles enim εὐπατρίδας nominauit, & Magiſtratuum gerendorum curam demandauit. Nobilitas Germaniæ vnicum Cæſaris eſt fulcrum, & ſi concordia eſſet, ex ea aliquot millia equitum ſelectiſsimorum celeriter habere poſſet. Eoque res deuenit, vt ſine nobilitate nihil etiam principes poſsint. In Gallia bella gerunt, Rempublicam adminiſtrant, in Hiſpania eorum ſunt etiam præcipuæ in tam vaſto imperio partes, creuitq; mirandum in modum nobilitas tot ducum, comitum, præfectorum, nauarchorum officijs aucta, vt niſi noui nobilitate donati in ſubſidium veniſſent, antiqua nobilitas tantis negocijs impar fuiſſet.

Britanniæ regnum etiam nobilitatis labore, curaque ſtetit, ſed præcipue Poloniæ, vbi nobilitas populoſiſsima eſt, & magnæ in Republica eminentiæ. Venetos fouere nobilitatem non eſt mirū, Ariſtocratiam enim habent. Nulla nauigatio ſine nobilium comitatu permiſſa. *Lege Venetorum*, inquit Gregor. Toloſ. l. 4. cap. 2. §. 13. *etiam ab antiquo adhuc vſque tempora ſeruatum, vt Galeatria ſeu triremis cuiuſque nauarcha, octo nobilium pauperum filios, ad quamcunq; partem proficiſcatur, cum ſeptuaginta nummorum aureorum ſtipendio ſecum ducat. Illiſque victui neceſſaria, qualia nobiles habere debent, impertiatur: ſimul vt aromatum libras quatuor mille ſine nauali alicuius ſolutione & gratuito, ſingulis importare permittat. Veruntamen per ſenatus ſuffragia, hi nobiles de multis pauperibus ſupplicibus deliguntur.*

Magnum eſt hoc nobilitatis priuilegium, quare hoc magis mihi mirum videtur apud eos nobiles eſſe pauperes, tanta diteſcendi occaſione.

Hæc cum ita ſint, defendenda, augendaque eſt omni modo nobilitas, nec ferendi politici, qui aliud ſuggerunt, boni enim viri eſt, eum ſtatum Reipublicæ, qui eſt, tueri, & ſi non eſſet, ſuadere.

Quod omnes bona Reſpub. tuentur, bonum eſt.

Secunda ratio. Ex contrario ſi mores Rerumpublicarum turbatarum, aut pereuntium aſpiciamus, ijs odioſam nobilitatem animaduertemus, qui tyrannidem vnius, vel conluſionem multorum moliuntur inducere. Eminentes ſpicas tollere vetus eſt ſcitum tyrannidis. Nec Turcæ maior cura eſt, quam vt in occupatis regionibus nobilitatem exſcindat. Romæ quoque qui libera Republica ſeditiones mouerunt, id inſtitutum habuerunt, vt nobilitatem opprimerent. Poſtquam vero lege regia ad vnius arbitriū res illa recidit, nemo in ſenatum crudelior fuit illis, qui tyranni importuniſsimi extiterunt. Adeo vt quoſdam impetus cœperit vniuerſi ſenatus delendi. Cauſa cur tyrannus oderit, princeps legitimus amet nobilitatem, eſt duplex, ex diuerſo vtriuſque propoſito. Tyrannus metui vult, alios eſſe ſeruos æquum arbitratur, iuxta illud; *memento tibi omnia, & in omnes licere.* huic præcipue obſiſtit nobilitas, quam ideo timet, & veretur. Neque enim generoſæ mentes, & militares ſeruiliter ſubijci patiuntur; neque poteſt tam impudens eſſe tyrannus, vt de ſceleribus apud graues, prudentes, magnates non erubeſcat. Cum autem eſſe nolit, quos vel timeat, vel erubeſcat, nobilitatem è medio ſublatam cupit. Princeps vero, quia iuris & æqui ſeruator eſſe decreuit, nobiles viros amat, tanquam fidiſsimos iuſtitiæ aduocatos, in conſpectu Pœtorum, Thraſearum, Corbulonum, Senecarum gubernationem ponit; Deinde ipſo principatu honorificentius eſſe ducit, adminiſtrationem ſuam tantorum virorum teſtimonio, atque approbatione firmari. Hinc magnifica, & regia illa edictorum præfatio. De principum agnatorum, nobilitatis, & conſiliariorum noſtrorum iudicio ſtatuimus &c. Nero Senecam occidit, ne vitam turpem magiſtri verecundia oneraret. Magna auctoritas viri boni & magni apud animum deploratum. Famam humani generis præſentem, & poſthumam contemnere Nero potuit, conſcientiam ſuam ſupprimere, adulationes vitiorum omnium audire didicerat, vni Senecæ erubuit.

Tyrannis ex ſa nobilitas.

Perditiſſimi tyranni magnates venerentur.

Ratio tertia. Bello nobilitas neceſſaria eſt; ſine ea nec fides, nec fortitudo nec prudentia bellica præſtatur. Non nego aliquos eſſe qui bello pepererint ſibi nobilitatem, ſed nego diuturnum id eſſe; Reſpublica autem ita inſtituenda eſt, vt inter magnorum, mediocrium, infimorum,

Leges in omnium ſunt, non vero in raro contingentibus.

magna, & mediocria vitia conſiſtat, nec vnius caſu pereat, quemadmodum factum eſt Thebis mortuo Epaminonda.

Fidem ſupra omnes gentes patriæ præſtiterunt Romani, idque tribunorum, primipilarium, equitum, hoc eſt, nobilium, præſidio. Seruiles dexteræ haud facile toto periculo pro Domino pugnant. 1. Non acquiritur illis quicquam, niſi forte tolerabilior ſeruitus. 2. Crebro etiam duriorem Dominum experiuntur, cum victoria ſuperbiens, eos quorum vulneribus vicit, acerbius & contumelioſius tractat. 3 Qui ſeruiliter educati ſunt, nec nominis, nec generis bonum æſtimant, facile igitur metu vel precio vincuntur. Itaque hac in re vel maxime Turcæ errant, omnes enim metu, nemo ſpe, aut caritate Domini pericula ſubit. At vero vbi nobilitatis decus in dignatione eſt, accipiendæ, conſeruandæ, augendæ proſapiæ cupiditate in mortem ruunt. Documentum huius rei præbet, quotidiana nobilitatis vitioſa illa quidem, ſed ad id quod propoſui oſtendendum, apta pugnacitas ſi nobilem mendacem, infidelem Domino ſuo, nebulonem, imbellem, timidum, fugacem appelles, ſine mora ad duellum prouocant, gladio litem ſecant, prouocatum tergiuerſari turpe ducunt. Vnde hoc tantum famæ, honoriſque deſiderium? Ex auita inſtitutione, vitæ militaris diſciplina, in qua ſummum flagitium eſt perfidia, & timiditas. Hinc illi in acie ſtare; ordines deſerere, læſis non ſuccurrere contra honorem ſuum arbitrantur, maiorque eſt decoris, & fidei, quam vitæ cura.

Seruorum infida, & infirma manus.

Furtis, ad docijs ſlagris aſſueti ſerui, non facile in periculo ſunt conſtantes.

Fidem igitur nobilitas ſeruat, ac proinde fortis eſt; nam duo illa in bello ſemper ſibi mutuo hærent; nemo rebus in arduis, inter volantia pila fidem ſeruat, niſi fortis, & nemo fortiter pugnat, ſupraque pericula fertur, niſi cui conſtitutum eſt, fidem, & iuſiurandum nec morte propoſita violare.

Fides, & fortitudo in nobilitate.

His igitur rudimentis inſtituta nobilitas prudentiam militarem etiam præ cæteris excolit, eſt enim hoc eius quaſi opificium, quo Reipublicæ nauat operam. Nec aliud ſentiunt qui noſtro ſæculo cautiſsime gerere bella cenſentur Hollandiæ ſtatus, bello enim nobiles, barones, comites, præficiunt, cum tamen conſilium domeſticum & togatum hominum plebeorum habeatur.

Ratio quarta. Qui ſubito, nulla ſpe nobilitatis permanentis ad dignitates perueniunt, facile inſolentia efferuntur, & impotenter in omnibus ſe gerunt, opes tanquam ſemel data occaſione colligunt cupidiſsime; nec vlli ditiores libertis fuere. Craſſus diues habitus eſt. *Ex eadem gente*, inquit, *Plin. l. 33. c. 10. M. Craſſus negabat locupletem eſſe, niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſit. In agris ſuis ſeſtertium CIↃ CIↃ poſſedit, Quiritium poſt Syllam ditiſsimus. Nec fuit ſatis, niſi totum Parthorum eſuriſſet aurum: atq; vt nomen quidem optimum occupauerit (iuuat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem) multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores, pariterq; tres Claudij principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum.* Ecce ditiſsimi Romanorum ſerui, vnde niſi ex rapinis? Multi tales fuêre, ſed hoc peculiare ſub vno Claudio tres fuiſſe, & hoc agente Claudio. De Rufino, Eutropio, alijs non eſt opus quicquã agere. Hodierna tempora nobis ignobilium cenſus per adminiſtrationem Reipublicæ auctos oſtendunt. Quæ res vt intelligatur, proponam

Serui inſolentes, & auari.

verba Politici noſtri temporis famoſiſsimi Ioannis Barneueltij Statuum aduocati. Is in Apologia ita ſcribit. *Ex his quinq; regijs legationibus & tractatibus accidit, vt prædicti Reges ſtatibus vniuerſis plus ducenties & quinquagies centena millia librarum ſuppeditarint; quarum ſolutione confœderatæ prouinciæ (me potiſsimum an. nitente) abſolutæ ſunt, obligationeſq; cum oppignoratis ciuitatibus atq; arcibus reſtituta.*

Ignobiles quomodo cenſum augeant.

Et: *Cum adirem officium meum, & ſummis laboribus ac difficultatibus Domini Status Hollandiæ & Friſiæ Occid. conſtare vix poterãt decies octies centena fl. millia annue, pro generalitate ad belli onera ſuſtinenda: at in præſens ſoluunt plus minus bis & quadragies centena millia librarum. Sed hic notandum eſt, quod grauamina belli in his 32. annis, quibus in officio fui, tanta tamq; enormia fuerint, vt neceſſe vobis ſit in præſens amplius pro oneribus ſolius Hollandiæ & Friſiæ occid. comparare, quam anno 1586. potuerit colligi tam pro oneribus generalitatis quam pro Hollandia & Friſia orientali in particulari, videl. plus quam duos milliones fl. in annos ſingulos. Qui nihilominus præter antedicta 42. centum millia librarum è Patria prouentibus deducuntur & ſoluuntur. Et quã uis expediat magis grauare Patriam quam amittere: ſapienter tamen ac prouide animaduertere oportet (quemadmodum Collegia ſummi & Prouincialis Concilij & Rationem præfecti anno 1604. ſcripto docuerunt) dum vltra prouentus excreſcunt onera, Prouincias neceſſario tandem ad extremam delabi ruinam. Et ſi poſtremis decem annis pares ſumptus faciendi fuiſſent, cum ijs qui annis decem præcedentibus facti ſunt: facile ſolius Hollandiæ & Friſiæ occid. onera hoc tempore circa quatuor milliones florenorum annuatim abſumpſiſſent Cui malo (alijs multis præmiſſis aeque ac incognitis periculis ac moleſtijs præteritis,) inducciarum confectio medicinam adhibuit.*

In his ergo patriæ difficultatibus, tantoque ære alieno, an exiſtimas eius rectoribus opes eſſe imminutas? Vide quid ille narret.

1. Tantum ſe bonorum habuiſſe ab vxore, vt facile ſe alere poſſet.

2. Ex praxi ſua quatuor millia annuatim initio accepiſſe.

3. Hæreditatibus accepiſſe 400 iugera Hollandica, duo millia flor annoa.

4. Iugera quadringenta ſiccatis paludibus lucri feciſſe.

5. In ſocietatem Indicam paulo amplius quingentis millibus contuliſſe.

6. Poſſeſsiones coemiſſe. Animaduerte dum onera patriæ creſcunt, celerrima diuitiarum incrementa. Sed in illo tolerabilia iſta fuerunt; aduerte quæ ſequuntur *Quod ſi modo complacitum vobis fuerit in ſubditorum veſtrorum bona inquirere, eaque cenſere. id ego quidem facile patiar. Compertum namq; habeo, quod ij, qui in Generali cenſu anno 1599. bona ſua vniuerſa non pluris quam quinquaginta aut ſexaginta millium florenorum æſtimabant, nunc ſeſe duplo me opulentiores eſſe iactare audeant; qui ijdem tamen eodem anno, deteriore affectu ijs me annumerarunt, quibus ſumma contributio per ſoluenda; & ducentis florenorum millibus cenſuerunt.*

Ecce vide quid faciunt ignobiles, in extrema patriæ neceſsitate, quantas opes cumulent, vt mirum non ſit pacem odiſſe, quibus bellum tam felix eſt.

Primo Barneueltij bona Anno 1599. æſtimata ſunt 200000. aliorum quorundam 50000. aut 60000. at illi nunc duplum poſſident, nempe 400000. Barneueltij bona fuêre anno 1599. ducenta

ducenta millia: inique vt ipſe queritur æſtimata. Interea ſibi parauit multa, vt anno 1618. haberet. præter agros quingenta millia. At alij qui ann. 1599. habebant 50000. vel 60000. decem & ſeptem annorum ſpacio tantum compendij fecerunt, vt duplo ditiores eſſent Barneueltio. Hoc eſt, haberet mille ſexcenta iugera, auri millionem, &c. nam plura habuit Barneueltius, quam agros, & aurum Indicum. Ecce non vni, ſed aliquot talibus tantas opes contulit patria, hoc gubernando conſequuntur. Atque hæc eſt præclara illa libertas patriæ, quæ exhaurit ciues, implet agentes in rebus, & pro rebus. Quia enim occaſionem mercatores patriæ acceperunt, negotiati ſunt, poſtea alibi caute victuri.

Quinta ratio. Quemadmodum cæterarum in ciuitate artium, ita patriæ defendendæ ab hoſte, gubernandæ domi, componendæ quædam debet eſſe profeſsio, certumque genus hominum; quod in tam præclara exercitatione verſetur, hoc eſt, nobilium, qui ad bella, & regnandi diſciplinam erudiantur. Hanc fuiſſe perpetuam nobilitatis exercitationem omnia monumenta nos docent.

Nobiles olim dicti milites. Hinc enim nomen Germanicum, vt vocentur nobiles Vom Adel, de aquila, quod victrices aquilas, Romanaque ſigna ſequantur, & Knaben von Schild/ à Scuto nomen habent, quin præcedentibus ſeculis ſimpliciter milites vocabantur. Militia porro duplex, armata, & pacatior, quæ immunitates, & priuilegia habentium fuit. Ne vero pacis tempore bellicæ exercitationes intermitterent, varijs ludis belli ſimulacra ciebant, haſtiludia, ſeu torneamenta vocabant, quæ propter pericula crebro vetita ſunt, ſi exercitationem ſine ſanguine habeant, prodeſſe & excitare viriles animos poſſunt. Dici nec poteſt, nec credi, quantum res illa nobilitatem iuuerit, cum præſertim honeſtiſsimæ leges certantium ponerentur. Excludebantur enim vno verbo nobiles improbi.

Haſtiludiorum leges. 1. Chriſtianæ religionis hoſtes, aut præuaricatores & apoſtatæ. 2. Qui reus maieſtatis fuiſſet. 3. Qui virginem conſtupraſſet, aut viduam, & adulteri. 4. Periuri Chirographorum, pactorumque inficiatores, proditores, deſertores militiæ, auctores fugæ in prœlio. 5. Iniurioſi in ſubditos, oppreſſores, homicidæ 6. Sacrilegi. 7. Viduarum & pupillorum ſpoliatores. 8. Latrones, Piratæ, Sicarij. 9. Auctores nouorum vectigalium. 10. Qui Reipublicæ detrimento fuiſſent. 11. Fœneratores, mercatores, opifices. 12. Qui nobiles à proauo non fuiſſent. Qui aliquo iſtorum vitiorum notati eſſent, ad ludicra prœlia non admittebantur, & magnum erat audaciæ, iactantiæ, cupiditatum frenum, illique inter nobiles quodammodo infames erant; hinc ignominia notati, Schelmen dicebantur. Et ordinem amittebant. Quàm autem ad defenſionem patriæ faciat, eiuſmodi diuites, prudenteſque complures eſſe, quibus ingentia ad bellum indoles, domeſticis præceptis, hortamentis; exemplis, æqualium ſtudijs ad iuſtitiam, fortitudinemque prouehatur, tum ſolum apparet, cum ad ſubitos impetus in promptu miles eſt.

Nobilitas ad ſubitos impetus parata.

Opus eſt bello nobilitate. Sexta ratio. In bello ſumma eſt opus auctoritate; cuius cauſa eſt prima, quia difficillima præcipiuntur, tenere locum in acie datum, quamuis certo mors incubet, conſcendere vallum contra tela hoſtium, ire in mortem. Altera, quia magnâ opus eſt auctoritate, vt imperetur armatis. Tribuni vero, centurioneſque nobiles plus auctoritatis habent, tum quia claro ſanguine, tum quia tota familia in dignitatibus, & cum Imperio domi verſatur, ab illis etiam plura ſperantur, vt felicibus, qui vero conſerui ſunt, qui omnes ex eadem cella, vel ergaſtulo prodierunt, contumacius parent æqualibus, vel etiam in pace ſubiectis. Hanc ob cauſam nobiles duces, & centuriones fere conquirunt. Scitum eſt illud, tempore Claudij. Narciſſus Claudij libertus, quem Roma venerabatur, Senatus pauebat, cum ad milites tumultuantes mitteretur, iam in concionem aſcendenti acclamatum eſt; io *Saturnalia*, tanto plus libertatis erat in caſtris, quam in curiâ.

Germana tota nobilitas ab imperio, & quidem bellico profecta eſt, ab aquila nomen habet. der Adel/ von Adel/ adelingi: milites olim fuerunt, ſed nobiles, Clypeoque inſignes. Eorum duplex eſt genus; alij ſoli cæſari, alij principibus quorum habitant in territorio ſubiecti ſunt. Sueuica, Franconica, Rhenana nobilitas ſummam habet libertatem, alijs locis tales perpauci. Sueuia anno 1269. mortuis hæredibus ad imperium venit, nec exinde fuerunt duces Sueuiæ, ideo nec ſubiecta nobilitas. Non diſsimili modo in orientali Francia, tractuque Rheni mutatione Dominorum, quodque multæ eſſent ſub imperatoribus prouinciæ, libertas illa parta eſt. Francones ducem olim ſæcularem habuerunt, translato ad Epiſcopatum VVirtzburgenſem ducatu. nobilitatem Cæſari ſoli alunt manſiſſe obnoxiam. Quanquam multorum ſingulari Cæſarum donatione & priuilegio immunitas nititur: & ſua ſint iura præſulibus.

In vno corpore non debet corpuſculo ſalus Reipublicæ. Septima ratio. Cum in Republica poſt principem nemo eſt in dignitate, aut æſtimatione, in vno corpuſculo tota Reſpublica periclitatur; id autem contra rectam rationem eſt. Perſicum imperium iam feneſcens nobilitatem corruptam habuit, omnes ſeruos, omnes adulatores, quocirca occiſo Dario, & quidem à ſuis, nemo reſtitit; Macedonicum vero, quod multos Alexandros haberet, diu ſtetit, & multos Reges habuit, quorum ſinguli potentes fuerũt, & niſi inter ſe commiſsi vires attriuiſſent, ſinguli æquare Alexandrum potuiſſent. Ipſe Machiauellus nobilitatis inimicus, fatetur occiſo Turcarum imperatore, nullum ſupereſſe timendum. Et res ipſa docuit; capto Baiazete à Tamerlano, nemo Turcarum de imperio reſtituendo ſpem concepit; nam Calepinum Baiazetæ filium, cum profugiſſet Hadrianopolim, non Turcæ, ſed Græcorum proceres infenſi Palæologo Imperatori ſuo armis, pecuniâ, milite inſtruxerunt & imperium in exitium patriæ, opprobriumque deſperanti dederunt. Erat tamen eo tempore aliqua cura nobilitatis quæ nunc, cum omnes pariter ſeruiunt, nulla eſt. Sed quia veteres hiſtoriæ multum auctoritatis habent, geſta Philippi Macedonis, & Alexandri magni Politicus perpendat. Philippus nobilitatem coluit, & ornauit, inde comitati filium ſunt in Aſiam, & Philippum tamen prætulerunt; nam cum nobilitatem ſuam Alexander reieciſſet, Perſiſque & victis gentibus ſe applicuiſſet, multis periculis iactatus eſt, deque eius morte principes & tota nobilitas lætata eſt; nec dubium eſt, ſi diutius illis moribus vixiſſet, deferendum, aut occidendum fuiſſe. Quanquam potior hiſtoriarum auctoritas Baby-

Turca occiſo, nemo reſiſtit.

lonio veneno periſſe tradat, & conſtet matrem eius, filium, & totam familiam ab eius principibus interfectam, quia iam viuos eos irritauerat.

Octaua ratio. Machiauellus regnum ait facilius teneri, in quo omnes ſeruiunt. Sed regnum in quo Principum eſt multitudo, facilius occupari. Verum eius diſcurſum proponere, & examinare oportet, miſcet enim vera falſis, & tandem omnino fallit. c. 4. in principe. *Admiratione qui duci poſſet perſpectis difficultatibus, quæ haberi videntur, quo nuper partum imperium retineatur, Vnde ortum habuerit, Alexandrum Aſia paucis annis potitum eſſe, vixque illo occupato diem obiiſſe: vnde merito videri poterat, totum illud imperium ad defectionem fuiſſe prolapſurum, cum tamen eius ſucceſſores ſibi illud conſeruarint? Nec vlla alia difficultate ad illud tuendum laborarunt, quam quæ inter ipſoſmet præcipua eorum ambitione orta fuit. Reſpondeo principatus, quorum memoria adhuc extat, duplici, eaque diuerſa ratione adminiſtratos inueniri: aut vnius principis arbitratu, cuius gratia & permiſſu reliqui omnes, qui conditione ſunt ſerui, ad regni procurationem veluti adminiſtri adhibiti fuerunt; aut principis & procerum conſilio, qui non gratia, ſed ſanguinis vetuſtate, illum gradum obtinent. Huiuſmodi proceres ditiones habent, & qui ſibi ſubiiciuntur, populos, qui eos vt dominos agnoſcunt, & quodam naturali erga eos afficiuntur amore. Qui vnius principis ductu, ſeruorumque miniſterio reguntur principatus, illis princeps præeſt maiori cum auctoritate. Nemo enim in tota prouincia eſt, qui præter illum ſuperiorem alium cognoſcat, & ſi alij morem gerit, id tanquam adminiſtro, adſcriptoque facit, nec ſunt illi vllo peculiari amore affecti. Horum duorum regni procurandi generum exempla in hæc noſtra tempora inciderunt. Turca & Galliarum Rex: Turcæ tota imperij ſumma poteſtas, vnius principis nutu regitur, cæteri conditione ſerui: atque in præfecturas diſtributo regno, diuerſos allegat adminiſtratores, & pro animi ſui voluntate abrogat, ſubrogatque. Verum Galliarum Rex poſitus eſt in medio antiquæ multitudinis dominorum, quos agnoſcunt populi eius ſubiecti, & beneuolentia complectuntur: retinent ſuam authoritatem, quam ab eis Rex ſine periculo auferre non poteſt: Quocirca vtrumque eius generis ſtatum, quo animo reputat, is Turcæ imperium occupaturus difficultates offendet: ſed eo deuicto, nulla eſt difficultas, quomodo retineatur. Difficultatem cauſa, quo minus Turcæ imperium occupari poſſit, in eo vertitur, quod qui illud occupare molitur, haud poteſt à principibus illius regni euocari, nec in ſpem adduci, eorum, qui illum circumſtant, defectione, inceptum facilius effectui reddere, quod ex his, quas attigi ſuperius rationes proficiſci videtur. Nam cum omnes ſint eius mancipia, eique deuincti, multo difficilius corrumpi poſſunt: & ſi quidem corrumperentur, parum tamen inde vtilitatis ſperari poſſet, cum ipſi ex allatis ſuperius rationibus populos ſecum tractare non poſſint. Quapropter Turcarum Imperatori bellum illaturo cogitandum eſt, collectum ſe illum inuenturum, & magis proprijs viribus, quam aliorum ſtudijs, & ſeditionibus ſuperandum, eo autem debellato, acieque fuſa, ſic vt exercitum reficere nequeat, nihil eſt, quod præter principis ſtirpem, ſit præterea timendum: qua extincta, nemo eſt (cæteris apud populos fide & auctoritate carentibus) de quo quicquam timeat reliqui. Et quemadmodum ante partam victoriam nullam in eis ſibi aſciſcendis poterat victor ſpem collocare, ita ſecundum illam, non eſt quod amplius de illis reformidet. Hinc contrarium accidit in regnorum (vti Galliarum eſt) procuratore. Facilius enim tibi aſciſcet aliquem ex primarijs regij patebit in illa acceſſus: ij enim nunquam non inueniuntur, qui animo offenſi res nouas moliri ſtudeant. Hi ob eas, quas ſupra diximus, rationes, ad illud regnum viam tibi aperire, atque victoriam expeditiorem reddere poſſunt, ad quam poſtea tuendam difficultates tam adſunt pene infinitæ, non modo cum eis, qui tibi fuerunt auxilio, verum & cum illis, quos oppreſſiſti. Non ſatis habes principis ſanguinem extinxiſſe, ſuperſunt etiam primatij illi, qui nouarum ſtatus conuerſionum authores ſeſe conſtituunt, quibus cum ſufficere non poſſis, nec extinguere, illud, quandocunque ſeſe occaſio obtulerit, amittis. Nunc ſi ſpectes quo in genere adminiſtrationum fuerit illud Darij regnum, Turcæ admodum ſimile inuenies. Hac de cauſa Alexandrum oportuit in illud totum impetum facere, eumque caſtris exuere. A qua victoria mortuo iam Dario, ſecurum illud imperium, ex his, quas ſupra collegimus cauſis, ad eum conceſſit. Succeſſores vero eius, ſi concordes fuiſſent, plane otioſi eo frui plane poterant: nam nihil tumultus in eo ſubortum eſt, quam quod ipſimet inter ſe excitarunt. Verum qui inſtar Galliæ regni ſic conſtituti ſunt dominatus, fieri non poteſt, vt tam pacate poſſideantur. Hinc crebræ Hiſpaniarum, Galliarum & Græciæ à Romanis defectiones, quod frequentiores eſſent in illis principum ditiones, quarum memoria quamdiu viguit, de earum poſſeſſione Romani ſemper incerti fuerunt. At potentia & diuturnitate imperij deleta earum recordatione, ſecurum ius poſſidendi ſecuri habuerunt. Atque deinde ſecundum quam quiſque illorum ſibi in partis prouincijs peperiſſet authoritatem (etiam inter ſe bellum gerentes) illarum quoque partem ſecum trahere potuerunt: idque propterea, quod veteris principis ſublata ſtirpe, quam Romanos agnoſcebant neminem.*

Turca imperium ſemel occupatum, non facile amittitur.

Regnum igitur in quo præter Regem ſunt omnes ſerui, oppreſſum ſemel ab hoſte, non poteſt in ſe libertatem vindicare. quod fatetur Machiauellus, at Reſpublica ita inſtituenda eſt, in qua habeat fortuna recurſum. Quod vero ait difficilius occupari, in eo fallitur.

Regna in quibus multi principes, difficilius capiuntur.

Hæc enim iam olim experientia refutauit. Nam regiones in quibus multi principes fuere, non modo difficilius alieni imperij iugum retinent, ſed etiam recipiunt. Romani Gallias per multos annos oppugnarunt, & particulatim, nunc hac, nunc illa parte capta, cum reliquijs bella geſſerunt; at Antiocho victo celerrime præcipuam regni partem occuparunt, & trans Taurum regnare iuſſerunt. Idem quoque in Græcia contigit, nunc Aetoli, nunc Macedones, alias quoque ſub Nabide ſuo Lacedæmon reſtitit, in Aſia victo Antiocho, ſerui eius, domini poſt terga ſequentis ierunt, ſerui degeneres. Neque multum referre putant cui ſeruiant, imo mutationem dominorum optant, mitigationemque ſeruitutis ſperant. Turcarum etiam vires victo ſæpe imperatore, non tamen Græciam niſi longo tempore occuparunt, quod principes, etſi non ſatis, multum tamen reſtiterent. Nonne idem in Vngaria videmus, cuius maiore parte Turcis prodita, & ſubacta iam olim, reliqua tamen portio principum, & nobilium virtute reſiſtit, imo & libertatem tuetur, hos tolle, cæteri nil magnæ laudis agentes, pacti agellos ſuos, & ædiculas magni illius imperij acceſſio fient.

Serui transeunt ad barbarum.

Hungarica nobilitas regnum tuetur.

Quanquam vero modis omnibus eos tyrannus tentauerit, nunquam tamen vicit.

At facile eſt vnum aliquem principem in ſuas partes allicere, quod non eſt in monarchia expeditum. Hoc igitur ſentit, vbi nobiles ſunt & principes, facilius proditiones eſſe & rebelliones.

Mihi vero ſecus videtur, niſi Rex in tyran-

num

Serui crebrius proditores, quam Nobiles.

num mutetur. Nam hominem ſeruili ingenio, auarum, nullo vinculo principi ſuo iunctum ad illa facinora impelli poſſe ratio oſtendit, & exempla docuerunt. Quis pecunia Pyrrhum vendidit? quis Darium vulnerauit? Quis tot imperatores perdidit, nonne vt plurimum ſeruuli? Taceo eos qui cruda adhuc ſeruitute ciuitatis ab vltimis Romanorum occiſi ſunt. Imperiorum proditores ſunt, Eutropij, Rufini, Stilicones, Andragathij, omnes ſerui, & e ſeruis, aut barbaris ſordidiſsimis.

Heu! heu! quam breuibus pereunt ingentia cauſis,
Imperium tanto quæſitum ſanguine, tanto
Seruatum, quod mille ducum peperere labores,
Quod tantis Romana manus contexuit annis,
Proditor vnus iners anguſto tempore vertit.

Principes mutare Remp. cum periculo vix cupiunt.

Proditus eſt Priamus, proditus Agamemnon, ſed à vili adultero, Pompeius magnus ab Eunucho, Roma à Curione, eadem ante à puella, Aſſuerus ab Eunuchis, Proditores fuere Phryno, & Philocrates Lenones, Eurybatus prodidit Regem Perſarum, nam pecuniam ab eo acceptam Cyro tradidit. Vulpinam induere animorum ſordidorum eſt, non principum; nam multas habent ſerui cauſas infidelitatis, principes vero paucas. Quod ſi exempla perpendamus, principes, vrbes, regna fere a ſordidis, & obæratis prodita intelligemus.

Rebellare & tumultuari non facile poſſunt, qui ſunt omnino obnoxij dominis, vbi imperium eſt deſpoticum; quia deſunt vires, nulla eſt eorum auctoritas, hoc itaque ſola ex cauſa periculum creari poteſt illi regi, qui multos habet & potentes principes. Verum ſi pericula periculis, præſidia præſidijs comparare libet, præferendam principum & nobilium multitudinem intelligemus. Imperator, aut Rex vnus eſt, eius ſalus, ſecuritas, potentia in aliorũ animo, viribuſque conſiſtit, eſtque ſemper in aliorum poteſtate; ſi principes ex genere lectos non habet, eſt in poteſtate infimorum, quorum armis cingitur, qui facile mouentur, & ſpectant res nouas, quibus ibi fas, vbi maxima merces. Si principes habet, nihil audent infimi; facilius autem inſidiæ principum

Rex ſemper eſt in aliena manu, vel principum, vel infimorum.

cauentur, quam infimorum, hinc videmus, quamuis fuerint varij in Gallia motus, regum tamen parricidas fuiſſe homines viles, nec à principib. ſubornatos. Deniq; caueri poſſunt inſidiæ, ſi moderate, ſi æquabiliter regantur, ſi non vni omnia committantur, qua de re alibi actum.

Nobilitas educanda, & virtute formanda.

Nona ratio. Vltimo non omnem nobilitatem, ſed gnauam, integram, incorruptam ad ſocietatem imperij adſciſcendam cenſeo. Atque hoc eſſe firmamentum imperij, quodque aduerſum antiquum nobilitatis malum, ſuperbiam, & iniurias plurimum valet. Nam re vera vt arbores ætate deficiunt, ita quædam familiæ longo æuo. nec vigorem, nec puritatem retinent, nec præter inſignia quicquam habent. leues, marcidi, ſtupidi de fortibus & magnis crebro naſcuntur. Ea facies erat Romanæ nobilitatis cum Marius perorabat. Saluſt. in Iugurtha. *Bellum me gerere cum Iugurtha iuſsiſtis: quam rem nobilitas ægerrime tulit. Quæſo, reputate cum animis veſtris; num id mutari melius ſit, ſi quem ex illo globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis, hominem veteris proſapiæ, ac multarum imaginum; & nullius ſtipendij; ſcilicet, vt in tanta re ignarus omnium trepidet, feſtinet, ſumat aliquem ex populo monitorem officij ſui. ita plerumque euenit, vt, quem apud vos imperare iuſsiſtis, is ſibi imperatorem alium quærat. At ego ſcio, Quirites, qui poſtquam conſules facti ſunt, acta maiorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperint, homines præpoſteri. Nam gerere, quam fieri, tempore poſterius, re, atque vſu prius eſt. Comparate nunc, Quirites, cum illorum ſuperbia me hominem nouum. Quæ illi audire, & legere ſolent, eorum partem vidi, alia egomet geſsi. quæ illi literis, illa ego militando didici. Nunc vos exiſtimate, facta, an dicta pluris ſint. Contemnunt nouitatẽ meam, ego illorum ignauiam. Mihi fortuna, illis probra obiectantur. quanquam ego naturam vnam, & communem omnium exiſtumo, ſed fortiſsimum quemq; generoſiſsimum eſſe. ac ſi iam ex patribus Albini, aut Beſtiæ quæri poſſet, me ne, an illos ex ſe gigni maluerint: quid reſponſuros creditis, niſi, ſeſe liberos quam optumos voluiſſe? Quod ſi iure deſpiciunt me; faciant idẽ maioribus ſuis, quibus vti mihi, ex virtute nobilitas cœpit; inuident honori meo: ergo inuideant labori, innocentiæ periculis etiam meis: quoniam per hæc illum cepi. Verum homines corrupti ſuperbia, ita ætatem agunt, quaſi honores veſtros contemnant: ita hos petunt, quaſi honeſtè vixerint. næ illi falſi ſunt, qui diuerſas res pariter expectant, ignauiæ voluptatem, & præmia virtutis. Atque etiam cum apud vos, aut in Senatu verba faciunt, pleriq; oratione maiores ſuos extollunt, eorum fortia facta memorando clariores eſſe putant: quod contra eſt. nam quanto vita illorum præclarior, tanto horum ſocordia flagitioſior. & profecto ita ſe res habet maiorum gloria poſteris lumen eſt; neq; bona, neq; mala eorum in occulto patitur. Huiuſce rei ego inopiam patior, Quirites. Verum id quod multo præclarius eſt, meamet facta mihi dicere licet. nunc videte, quam iniqui ſint. quod ex aliena virtute ſibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt: ſcilicet, quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas eſt: quam certe peperiſſe melius eſt, quam acceptam corrupiſſe. Equidem non ignoro, ſi iam mihi reſpondere velint, abunde illis facundam, & compoſitam orationem fore. Sed in maximo veſtro beneficio, cum omnibus locis me, voſque maledictis lacerent, non placuit reticere: ne quis modeſtiam in conſcientiam duceret. Nam me quidem, ex animi ſententia nulla oratio lædere poteſt quippe veram, neceſſe eſt bene prædicet: falſam vita, moreſque mei ſuperant. Sed quoniam veſtra conſilia accuſantur, qui mihi ſummum honorem & maximum negotium impoſuiſtis: etiam atque etiam reputate, num id pœnitendum ſit. Non poſſum, fidei cauſa, imagines, neque triumphos, aut conſulatus maiorum meorum oſtentare: at, ſi res poſtulet, haſtas, vexillum, phaleras, alia dona militaria, præterea cicatrices aduerſo corpore. hæ ſunt imagines, hæc nobilitas, non hæreditate relicta, vt illa illis, ſed quæ ego plurimis meis laboribus & periculis quæſiui. Non ſunt compoſita verba mea: parum id facio: ipſa ſe virtus ſatis oſtendit: illis artificio opus eſt, vt turpia facta oratione tegãt. neq; literas Græcas didici. parum placebat eas diſcere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. at illa multo optumã Reipub. doctus ſum, hoſtes ferire, præſidia agitare, nihil metuere, niſi turpem famam, hyemem, & æſtatem iuxta pati, humi requieſcere eodem tempore inopiam & laborem tolerare. his ego præceptis milites hortabor: neque illos arte colam, me opulenter; neque gloriam meam laborem illorum faciam. hoc eſt vtile; hoc ciuile imperium. namque cum tute per mollitiem agas, exercitum ſupplicio cogere, hoc eſt, dominum, non imperatorem eſſe. hæc, atque talia maiores veſtri faciundo, ſeque remque publicam celebrauere. quis nobilitas freta, ipſa diſsimilis moribus, nos illorum æmulos, contemnit; & omnes honores, non ex merito, ſed quaſi debitos, à vobis repetit. cæterum homines ſuperbiſsimi procul errant. Maiores eorum omnia, quæ li-*

cebat illis relinquere, diuitias, imagines, memoriam ſui præclaram: virtutem non reliquere; neque poterant: ea ſola neque datur dono, neque accipitur. Sordidum me, & incultis moribus aiunt; quia parum ſcitè conuiuium exorno, neque hiſtrionem vllum, neque pluris pretij coquum, quam villicum, habeo. quæ mihi lubet confiteri, Quirites. Nam & ex parente meo, & alijs ſanctis viris ita accepi munditias mulieribus, viris laborem conuenire, omnibuſque bonis oportere plus gloriæ, quam diuitiarum eſſe; arma, non ſuppellectilem, decori eſſe. Quin ergo, quod iuuat, quod carum æſtumant, id ſemper faciant: ament, potent: vbi adoleſcentiam habuere: ibi ſenectutem agant, in conuiuijs, dediti ventri, & turpiſſimæ parti corporis: ſudorem, puluerem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis iucundiora ſunt. Verum non ita eſt, nam vbi ſe flagitijs dedecorauere turpiſſimi viri, bonorum præmia ereptum eunt. ita iniuſtiſſima luxuria, & ignauia, peſſumæ artes, illis, qui coluere eas, nihil officiunt, Reipublicæ innoxiæ cladi ſunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia poſcebant, reſpondi; pauca de Republica loquar.

Quâ nobilitate vtendum.

§. 5. Hanc nobilitatem non probo. nam improba eſt; ſed Marianæ noſtri conſilium ſequendum ſtatuo. *Erit quidem,* inquit ille l. 4 c. 4. *me auctore, Principi tuenda nobilitas, & aliquid poſteris dandum ob præclara maiorum merita: ita tamen, ſi ad natalium ſplendorem mores haud diſſimiles, induſtriam, virtutemque ipſi adiecerint. Ignaua nobilitate nihil turpius: qui maiorum gloria tumidi opes hæreditate ſuſceptas in nequitia & leuitate conſumunt: confiſique auorum laude, ignauia ipſi atque ſocordia marceſcunt, præmia virtutum vitijs adipiſci contendentes, virorum fortium locum per nobilitatis fucum ſegnitia & inertia occupare. dupliciter adeo repellendi à Principe geminoque probro fœdi, quod & ſe turpitudine contaminent, & generis claritatem turpitudine maculent. quo enim clariores aui extitere, eo maiori odio digni ſunt, qui ſplendorem nobilitatis libidine & impuritate obſcurant. Ac præſertim tanta temeritate & amentia plerique ex eo numero ſunt, vt nominibus inaniſſimis ſuperbientes, obſcuro loco natos, quamuis induſtrios, fortes & ſtrenuos, ita præ ſe contemnunt, vt homines eſſe non putent. multiſque honoribus affecti maiora expetunt: omniaque præmia virtuti debita, & nobilitati ſuæ deberi contendunt malis artibus ambitioſi, vecordeſque. Sunt præterea non pauca diuitibus concedenda, quoniam magnum Principi præſidium eſt à pecunioſis hominibus, ad omnem Reipublicæ partem conſtitutum. multaque mouere poſſunt, niſi ſint Principes beneficio conſtricti. ſed ita demum in pretio habeantur, ſi bonis artibus ſtudeant, ſi pecunias opeſque ad honeſtatis ſtudium conferant. Si diuites quamuis omni virtute vacui, præmijs & honoribus augentur, auaritia, inſolentia, ignauia in populo ſancietur: ſoloſque beatos credent, quorum erit ingens cenſus, amplæ poſſeſſiones: egeni in ſordibus perpetuo iacebunt nulla emergendi ſpe: Vnde deſperatione concepta, concitati in diuites impetum facient. rixæ, contumelia, latrocinia exiſtent. Reſp. in contrarias partes diſtracta funditus peribit. Si igitur princeps ſuæ dignitati & ſaluti publicæ ſeruiri cupit, non opes ingentes, ſi virtute nudatæ ſint, reſpiciat, non generis nobilitatem fouebit, ſi fuerit honeſtatis luce deſtituta: ſed potius virtutem amplectetur & induſtriam, vbicumque erit: retentaque ſtatuendi libertate nullius hominis inanem fremitum timebit: ad nullius offenſionem mouebitur: nullus erit tantis opibus nixus, vel tanta nobilitate clarus, qui leges imperanti imponat, tantumque ſibi ſumat, vt ab ſtudio ordinandæ virtutis abducere Principem audeat.*

Non tamen illuſtres familias etiam deſides princeps abijciet, ſed omni ratione ad virtutem excitabit, & quemadmodum veterum vrbium, ita quoque familiarum conſeruationem, & augmenta cordi habebit.

Excitanda nobilitas.

Vtetur vero ea præcipue ratione, quam Plato maximi fecit, vt, ſcilicet, pacatis familijs bellicolas miſceat; eſt nobilis familia in oppidis, aut arcibus deliciarum ſectatrix, diues tamen, & quieta, ex illa vxorem quærat nobili nauarcho, tribuno, viro forti, & feroci, addet affinibus animum & ſecum in labores, & dulce decus victoriarum trahet. Iuuenem nobilem domi deliteſcentem, aut pompis aulicis occupatum, ſocero tradat militari, ſic enim vnius virtus & generum & nepotes excitabit.

Nouos nobiles creabit.

Deinde princeps nobiles circum ſe nullos habeat, nullos æſtimare ſe iudicabit, niſi quos prudentia, temperantia, labor delectet. Quod autem caput eſt, magno delectu virtutis, prudentiæ, opum, in ſingulos annos bene meritos nobilitabit, Reipublicæque adhibebit. Duo hinc conſequetur, primum vt nobiles, deinde vt idoneos magiſtratus habeat.

Nouos homines, ſeu recens creatos nobiles multi veterum ſæpè irrident, quos contra Cicero l. 3. Ep. diſputat, oſtenditque poſſe eſſe εὐγένειαν ſine nobilitate, & nobilitatem ſine εὐγενείᾳ quod etiam Eurypides egregie expreſſit.

ὁ μὲν γὰρ ἐσθλὸς εὐγενὴς ἐμοί γ' ἀνήρ·
ὁ δ' οὐ δίκαιος, κἂν ἀμείνονος πατρὸς
Ζηνὸς πεφύκει δυσγενὴς εἶναι δοκεῖ.

Vir bonus nobilis mihi videtur, qui ni iuſtus eſt, etſi patre nobiliore natus ſit, quam ipſe ſit Iupiter, ignobilem duco.

Agnoſcant illos licet nouos, quia & ipſorum maiores noui fuerunt, & horum poſteri antiqui ſtemmatis dicentur. Prudenter Seneca Ep. 44. *Si quid aliud eſt in Philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemma nō inſpicit. Omnes ſi ad primam originem reuocentur, à dijs ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te perduxit induſtria: at me hercule multis quatuordecim ſunt clauſa. Non omnes curia admittit: caſtra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, faſtidioſè legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles, nec reijcit quemquam philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleantes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? Omnes hi maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris à nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt. nullius non origo vltra memoriam iacet. Plato ait: Neminem regem non ex ſeruis eſſe oriundum, neminem non ſeruum ex regibus. Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem bene à natura compoſitus. Hoc vnum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu vſq; in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit noſtrum eſt. Animus facit nobilem: cui ex quacunque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed Liber-*

tinum

tinum: potes hoc conſequi, vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquit, ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris.

Omnis nobilitas aliquando noua.

Totam nobilitatem ſi ſpectemus pauci vltra ducentos, pauciores vltra trecentos, pauciſsimi quadringentos extendunt inſignia. Quotus enim quiſque nobilium in actis & hiſtorijs ante eos annos celeber inuenitur? Ridendæ igitur Arcadum Lunulæ, ſi eas ad antiquitatis iactationem in calceamentis ferebant, tanquam eſſent luna vetuſtiores, laudandæ, ſi pro ſymbolo mutationum.

Inſignem vtilitatem nouorum promotio Reipublicæ adducit: cum enim vetus nobilitas illos partim contemnat, partim eorum incrementis inuideat, duo neceſſario noui ſpectare debent, vt ſint extra contemptum, dein extra inuidiam. Extra contemptum erunt; ſi rebus magnis, honeſtis, laborioſis, ſumptuoſis fidelem, gnauamque operam principi exhibeant, illique accepti ſint; quemadmodum Daniel & ſocij eius in regia Chaldæorum. Hæc tamen faces inuidiæ inflammant. Ita in aula Darij factum, Dan. 6. 1. *Placuit Dario, & conſtituit ſuper regnum Satrapas centum & viginti, vt eſſent in toto regno ſuo; Et ſuper eos principes tres, ex quibus Daniel vnus erat: vt Satrapæ illis redderent rationem & rex non ſuſtineret moleſtiam. Igitur Daniel ſuperabat omnes principes & ſatrapas, quia ſpiritus amplior erat in illo. Porro Rex cogitabat conſtituere eum ſuper omne regnum: vnde principes & ſatrapæ quærebant occaſionem vt inuenirent Danieli ex latere regis: nullamq; cauſam & ſuſpicionem reperire potuerunt, eo quod fidelis eſſet, & omnis culpa & ſuſpicio non inueniretur in eo.*

Noui nobiles cur gnaui ſint.

Hæret rectis ſucceſsibus inuidia, magis verò cum obſtrui ſuis luminibus alij animaduertunt. Inuidiam vero effugient, aut minuent, modeſte, ciuiliterque viuendo: itaque nec faſtu, nec ſumptu prodibunt. Veteres nobiles horum virtus exſtimulabit, vt Themiſtoclem Miltiadæ trophæum, vt eadem via ad fauorem principis per benefacta tendant. Deinde alios ex eadem familia alijſque excitabunt, vt ſe quoque audeant tollere humo. Nec vilior nobilitatis erit æſtimatio, deligentur enim tales, qui ornamento ſint Reipublicæ, non quorum nobilitas Cicadæ ſiot, aut prætextæ, ſed qui eruditionem, prudentiam, agendi dexteritatem, magnanimitatem ad gubernationem adferant. quibus non nobilitas velamen vitiorum, & ignauiæ, ſed cos, & calcar induſtriæ eſt. Succreſcet itaque noua nubilitas veteris æmula ipſa mox futura vetus, decreſcet & vt remediorum præſtantiſsima cum putruerunt nocentiſsima venena fiunt, ſic generoſitas ſtirpis cum in degeneres mores eſt currupta, Rempublicam grauiter inficit.

Nobilitas fuit exilij cauſa.

Vitia illa ſerio corriget princeps, præſertim ſi iniurias inferant, nam ferendo augeſcunt, quo facto vel nobilitas Rempublicam turbabit metu iudiciorum. vt Rhodi factum eſt, vel populus inſurget, vt factum in Heluetia, vt ante annos centum in multis Germaniæ locis factum eſt. Idem factum anno 1514. in Vngaria; Genuenſes anno 1505. nobilitatem eiecerunt. Nobilium Polonicorum tyrannidem Caſimirus Rex opportune correxit, populo iam in conſpirationem propenſo. Cromer. l. 6 de geſtis Polonorum.

§. 6. Porro vt nobilis quiſpiam cenſeatur vt eximius ſit à plebeiâ conditione: Cuius multi ſunt gradus. Ius nobilitandi habet omnis maieſtas ſuprema. Nam ciuium ordines diſponere, præmia donare virtuti, eximere à communi ſorte viros dignos, in eius eſt manu. Alijs quibuſdam aut priuilegio, aut vſu illa data eſt poteſtas. Homines multorum ſtemmatum, ſed abſque virtute, prudentia, ſcientia degeneres quidem ſunt, nobiles tamen cenſentur, idque opinione, & iure communi, quod non examinat omnia particularia.

Quod ſi princeps hominem nulla virtute, ſed ſola gratia, & fauore, aut propter diuitias nobilitet, eum nobilem non fieri arbitratur Arumæus. Verum cum experientia doceat, multos nobiles, virtute, prudentiaque inferiores eſſe plebeis, & nobilitas ſit dignitas iure ciuili conſtituta, eam ratam eſſe arbitror. etiam indigno collatam: Abuti quidem principem ſua poteſtate, dum virorum fortium præmia indignis largitur: non tamen priuati eſſe iudicium principis accuſare, vel irritum reddere. Quemadmodum ergo munus donatioque, & prætura, aliaque indignis à principe collata non retractanda, ita etiam nobilitas. Si enim præſidem indignum agnoſcere populus debet, quia princeps eum conſtituit, cur non etiam exemptum habere, quē princeps exemit? Feudum ſi indignus accipit, illud in poſteros tranſmittit, cur non nobilitatem? & eius effectus; priuilegia, honorem, immunitatem à varijs oneribus quibus obnoxia plebes eſt? Par eſt ratio ſi ob flagitium nobilitas donatur. Si ideo quia noua vectigalia inuenit, innocentes calumniatus eſt, iuſſu principis cædem fecit, eius voluptatibus lenocinatus eſt. Quãuis enim grauiſsimè princeps delinquat, qui vitiorum eſt remunerator, quorum à Deo conſtitutus eſt vltor. Quamuis Tiberium omnes deteſtentur, qui præfecturam vrbis voluit eſſe præmium ebrietatis, beneficium tamen principis etiam imprudentis immotum eſt. Si enim merita accipientium expendantur, forte pauci ſunt digni, & fere digniores prætereuntur: minus enim adulantur. Fruetur igitur ille nobilitate ſua ad ignominiam ſuam generiſque ſempiternam, & exemptus erit à plebe, ſed fœdus, famoſus, & principis opprobrium. Nec mirum videri illud debet, ſcorta mercedes ſibi datas ob flagitia, ſecura retinent. Et concubinas multi principum nobilitarunt, manentque hodie nobiles familiæ, quarum nobilitas de ſtupro cœpit. Nec mirum, regia ſtirps Iſraelitarum de inceſtu prouenit. Nobilitatem exercitio vilium artium amitti aiunt. piſtores, fabros, lignarios, popinarios, caupones, nummularios, tibicines, citharædos, mercatores, nobiles manere negant. Leges quidem vetant artificia ſeruilia, ludicraque, verum iam pleræque exoleuerunt. aliæ iſtis operam dantem non tam priuant nubilitate, quam indecora nobilibus demonſtrant. Quod ſi ad ea quempiam neceſsitas adigat, non video cur nobilis eſſe deſinat; ſi genus eſt, & virtus. Nolo eũ; qui iſta difficultate conflictatur, interea nobilitatem iactare, ſi emergat, ius ſuum dignitatemque tueatur, & oſtendat. Dauid ſane nobilis erat; ouium domi cuſtos, in aula citharædus Saulis. Caupones viros graues, ſenatoriosq; vidi, & ipſos nobilitatos, negociari multos nobiles alibi docui. Vtinam nobiles ignaui, ebrioſi, blaſphemi, agricolarum oppreſſores, ſcortatores, adulteri, iniqui nobilitatem perderent. Vtinam nobilitatem ſellularijs artibus potius, quam rapinis tuerentur.

CA-

CAPVT XXI.

Potentiam commeatibus in vſum comportatis ſtabilem eſſe.

Fames, omnia infirma facit.

§. 1. DE viris, armis, aliiſque dicendum, ſed hæc ad librum de bello melius conferam, nunc de reliquis agamus, inter quæ primarium eſt, vt horreis, & annonæ princeps proſpiciat. Omnem potentiam domat fames, multas vrbes & regna hoſti tradidit inopia. ſed nec in pace vllum firmius præſidium principi, quam commeatus, nec quicquam periculoſius fame, ſi eam ſedare princeps non poteſt. Sine ferru vincitur, qui frumenta, aliaque cibaria tempori non præparat. Imo in pace periclitatur, ieiunus miles nulli vtilis eſt, ieiunus ciuis nulla maieſtatis reuerentia tenetur.

In fame ſi liberalis ſit princeps, potens efficitur.

§. 2. Horrea igitur publica frumenti, vini & olei apothecas Reſpublica inſtituet, quod facere poterit non magnis impendiis, ſi agros publicos habeat, ſi in vilitate annonæ triticum coemat, quod fecit Ioſephus in Aegypto. Potens eſt ad alliciendam plebem frumētaria largitio, Melius eo modo ad regnum tendebat, pane dato Romanum Imperium ad ſe tracturus, niſi optimates obſtitiſſent. Parum ſibi princeps conſulit, qui eam occaſionem negligit. Quantum Romæ frumenti conditum fuerit dictu incredibile eſt. Pulchrè, & eruditè hac de re Lipſius in admirandis l. 2. c. 10. *Frumentatio igitur vetus Romæ, & ab ipſo etiam Senatu ille in rebus & annona arcta, quaſi benignus pater, miſertus plebis, frumentum aliquando diuiſit, non tamen nullo ſed modico ære. Acceſſere Tribuni ſtatim, & hoc tam populare ſibi vindicarunt, variis Frumentariis legibus latis. Vltimus in hac re Clodius Annonariam legem tulit, vt frumentum, quod antea populo ſemiſſe æris ac trientibus in ſingulos modios dabatur,* GRATIS *daretur. Ita Aſconius: atq; hæc origo deinde continuatio gratuiti frumenti fuit. Senatus quidē ſtatim coniuratione Catilinæ, largitione hac tali vſus erat, auctore ipſo Catone: ſed neſcio an ſine vllo pretio. In Plutarcho hoc ſic narratum, ſed verba quæ penſitanda ſunt. Ait, C. Cæſarem in pratura res nouas tentaſſe, populo ſuſpenſo & mobili, ob Catilinarias illas turbas. Cato igitur, vt præueniret* ἔπεισε τὴν βουλὴν ἀναλαβεῖν τὸν ἄπορον καὶ ἀνέμηλον ὄχλον εἰς τὸ σιτηρέσιον. ἀνάλωμα δ' ἦν ἐνιαύσιον χιλίων καὶ διακοσίων καὶ πεντήκοντα ταλάντων. *Suaſit Senatui aſſumere egenum & indiuiſum populum ad frumentationem, & ſi ſumptus eſſet mille ducentorum quinquaginta talentorum. Id ſit trecenties H S. more Romano; noſtro, ſeptingenta quinquaginta millia Philippicorum. Vides igitur impendium in hanc rem, quod illo anno fuit.*

Et *deinceps manſit ſub Imperatoribus niſi quod per ciuilia bella numerus accipientium cū in immenſum creuiſſet, Iulius Cæſar recidit. de quo Suetonius: Ex viginti trecentiſq; millibus accipientium frumentum è publico, ad centum quinquaginta retraxit: aut ſi Dionem audis, ad centum ſexaginta: qui a dicit ad mediam partem redactos. Paruum diſcrimen ſed Auguſtus deinde auxit, & ducenta millia fecit. an & Tiberius? etſi ille minime popularis: tamen recenſet in Senatu (apud Tacitum) quibus è prouinciis, & quanto maiorem quam Auguſtus, rei frumentariæ copiam aduectaret. Ergo & iu plures, niſi fallor diſtribuendum.*

Sed hoc genus iam ſupra improbaui, hic tantum oſtendere volui ad populi colligendam gratiam, hoc fuiſſe ſemper vſurpatum. Nec poteſt quiſquam, niſi de annona proſpectum ſit, tutò bellum gerere. Cæſar Auguſtus, & Antonius tanto potentiores Pompeio ob famem populi periclitati ſunt. Rem narrat Dio. *Tum Romanos, (quia Sardinia occupabatur, vexabaturque maritima regio) res frumentaria defecit. Quamobrem quum ingens fames eſſet, eaque grauiter affligeretur, hortabantur Cæſarem & Antonium ad pacem cum Sexto faciendam, ob eamq; rem multum clamorem profundebant. Sed vt nihil proficere ſe intelligunt, celeriter ad eos interficiendos comenduot Quare animaduerſa Cæſar, etſi iam ſuos vulneratos habebat, tamen veſtem diſcidit, ſupplexque eorum fidem obteſtari & miſericordiam implorare cœpit: Antonius maiore vi adhibita reſtitit. Tandem vero legatos de pace ad Sextum mittere coacti ſunt.*

Nec tamen in poſterum proſpectum fuit vrbi, nam & poſtea ſub finem vitæ Auguſti tanta fames fuit, vt Cæſar ipſe famulorum turbam dimittere cogeretur, & maior ſub Claudio, quamuis illa Claudiana fuit vniuerſalis.

Itaque omnibus in locis opportunis inſtituenda ſunt arma contra famē, vt vaſtatis agris, aut impedito cultu, ex recondita annona ſubditi viuant. Si enim fame laborat regnum, facile captū fuerit. Ideoque omnia fortia, caduca ſunt. Quocirca ſi boreale frumentum ab Batauia auertere Hiſpanus poſſet, facile ditiones illas ſubigeret, & ſi non omnē, ſaltem difficilem illis commeatum redderet. Nullum enim regnum firmum eſt, in quo non naſcitur ea frugum copia, quæ ſufficiat incolis alendis. Hanc ob cauſam Romanæ vires domi ſemper imbecillæ fuerunt, ſi quis enim mare infeſtum haberet, ſi Africam, aut Aegyptum in ditionem poteſtatemque redegiſſet, fame pereundum erat vrbi æternę, norant internum illud malum Romani principes, & ipſa fatetur apud Claudianum.

Exitium iam Roma timens & feſſa negatis
Frugibus, ad rapidi limen tendebat olympi,
Non ſolito vultu, nec qualis iura Britannis
Diuidit, aut trepidos ſubmittit faſcibus Indos.
Vox tenuis, tardique gradus oculique iacentes,
Interius fugere genæ, ieiuna lacertos
Exedit macies humeris vix ſuſtinet ægris
Squalentem clypeum, laxato caſſide prodit
Canitiem, plenamque trahit rubiginis haſtam.
Attigit vt tandem cælum, genibuſque tonantis
Procubuit, tales orditur mœſta querelas:
Si mea manſuris meruerunt mœnia naſci
Iupiter, Auguriis, ſiſtant immota Sibillæ
Carmina, Tarpeias ſi necdum deſpicis arces
Aduenio ſupplex, non vt proculcet Araxem
Conſul ouans, noſtraeque premant Pharetrata ſecures.
Suſa, nec vt rubris aquilas figamus arenis.
Hæc nobis, hæc ante dabas, nunc pabula tantum.
Roma precor, miſerere tua, pater optime, gentis.
Extremam defende famem, ſatiauimus iram,
Si qua ſuit lugenda Getis, & flenda Sueuis
Hauſimus. ipſa meos horreret Parthia caſus,
Quid referam morbive luem, tumuloſque repletos
Stragibus, & crebras corrupto ſidere mortes?
An fluuium, per tecta vagum, ſummiſq; minantem
Collibus? ingentes vexi ſubmerſa carinas.
Remorumque ſonos, & Pyrrhæ ſæcula ſenſi.
Heu mihi quo latius vires, vrbiſq; poteſtas
Decidit? in qualem paulatim fluximus vmbram?
Armatæ quondam populis patrumq; vigebam

Conſi-

Conſilijs, domui terras, homineſq́; reuinxi
Legibus, ad ſolem victrix vtrumque cucurri.
Poſtquam iura ferox in ſe communia Cæſar
Tranſtulit, elapſi mores, deſuetaq; priſcis
Artibus in gremium pacis ſeruile receſsi.
Tot mihi pro meritis Libyam, Nilumq; dedere
Vt Dominam plebem, Bellatoremq; ſouatum
Claſsibus æſtiuis alerent, geminoque viciſsim
Litore diuerſi complerent horrea venti.
Stabat certa ſalus Memphis ſi forte negaſſet,
Penſabam Pharium Getulis Meſsibus annum,
Frugiferas certatio rates, laſeq; videbam
Punica Niliacis concurrere Carbaſa velis.
Cum ſubijt, par Roma mihi, diuiſaque ſumpſit
Aequales aurora togas, Aegyptia rura
In partem ceſſere nouam. ſpes vnica nobis
Reſtabat Lybia, quæ vix ægreque fouebant
Solo ducta Notho nunquam ſecura futuri.
Semper inops ventique fidem poſcebat, & anni.
Hanc quoque nunc Gildo rapuit ſub fine cadentis
Autumni, paulo uictimur cærula voto,
Puppis ſi qua venit, ſi quid fortaſſe potenti
Vel pudor extorſit Domino vel præda reliquit.
Paſcimur arbitrio Mauri, nec debita reddi,
Sed ſua concedi iactat, gaudetq; diurnos,
Vt famulæ præbere cibos, vitamq;, famemq;
Librat Barbarico faſtu, vulgique ſuperbit
Fletibus & tanta ſuſpendit fata ruina.
Romuleas vendit ſegetes & poſsidet arua
Vulneribus quæſita meis,

Vnaquæque igitur Reſpub. vires ſuas ex commeatu & annona æſtimabit, quem domi habet, qui naſcitur, quique foris aduehitur, an is impediri poſsit? Hinc Venetæ Reipublicæ id maxime neceſſarium eſt, vt in multos annos annonam reconditam habeant; Nam omnis ora maritima, inſulæque ita expoſitæ ſunt armis Turcicis, vt facile ſi non occupari, & ſub ditionem redigi, ſaltẽ vaſtari, vri, ſpoliari poſsint; ideoq; ex illis belli tempore nõ poſsit haberi annona, & ſi vel maxime abundarent, nauigatio tamen facile intercludi poteſt, aut, quod ſatis eſt ad famem, periculula reddi, nam ad timorem periculi negotiatores ſe continent, & mercium precia creſcunt periculis. Vrbs ipſorum populoſiſsima ex ſubiectis ſibi regionibus ali non poteſt; ſed cibum ex finitimorum agro aduectum abſumit; negociatione autem opes Reipublicæ, & ſingulorum ciuium conſtant, quâ ſublatâ vel imminuta, neceſſe eſt multitudinem minui, vrbem deſeri, opificum enim collegia à mercatoribus aluntur, quorum ſi lucra ceſſent, operum Mechanicorum induſtria nullo emptore, concidet. Hinc eſt, quod niſi & publice, & priuatim in aliquot annos de annona vrbi prouiſum ſit, quantacunque pecunia militeque; aut claſſe polleat, non poſsit eſſe potens. Parare tamen potentiam valet, ſi, cum opibus valeat, publicis granarijs in biennium frumenta recondita habeat, Senatores iubeat ſingulos habere pro familia in triennium; eodemque modo ditiores ciuium, opifices in biennium, vel annum.

Eadem difficultate Belgicæ ditiones premuntur, ſi in vnum fœdus coeant Danus, & Iber; ſi Polonus offendatur, ſi Suecus Hiſpana cum gente connubia ſociet, tantam populoſarum vrbium multitudinem vnde alent? Rhenum hoſtis obſidet, trans Moſam aduerſa ſunt, ab arcto pabis aduenit; nonne multæ rationes ſunt, quibus illa, quæ videtur potentia; niſi multo ante prouiderint, conteri poſsit? Et populus ille nauticus par eſſet Romano, qui dixit

Nunc inhonorus, egens, perfert miſerabile pacis
Supplicium, nulloque palam circumdatus hoſte,
Obſeſsi diſcrimen habet, per ſingula lethum
Impendet momenta mihi, dubitandaque pauci
Præſcribunt alimenta dies, heu proſpera fata,
Quid mihi ſeptenos montes, turbamque dediſtis,
Quæ paruo non poſſet ali? fœlicior eſſem
Anguſtis opibus, mallem tolerare Sabinos,
Et Veios. breuior duxi ſecurius æuum.
Ipſa nocet moles. Vtinam remeare liceret
Ad veteres fines, & mœnſa pauperis Anci.
Sufficerent Etruſca mihi campanaque culta
Et Quintij, Curijque ſeges, patriaq; petenti.
Ruſticus inferret proprias dictator ariſtas.

CAPVT XXII.

Potentia præcipua in ciuitatibus firmis, & populoſis.

§. 1. NVlla Reſpublica cenſenda potens, niſi alta habeat, & firma vrbium propugnacula. Hodie quidem habendas muniendaſque vrbes, & oppida nemo eſt, qui ambigat, ſed de modo rationeque tantum ambigitur. Nam olim deriſa Spartanorum iactantia fuit, quod mœnia ſua virtutem iuuentutis dicerent. *Si ſcuto ſcutum hæreret, denſuſq; viro vir.* Magnus & pernicioſus error, vel Spartanorum iudicio, qui mœnibus vrbem poſtea cinxerunt, deinde ipſi iudicarunt eas vrbes eſſe potentes, quæ mœnibus, turribus, foſsiſque præcinctæ eſſent. Athenas enim æmulam ciuitatem muris nudauerunt; ita enim ſuadente Lyſandro Ephori iudicarunt faciendum, ſicque exarmatam triginta tyrannis preſſerunt. Arci præſidium impoſuerunt, & Pyræo. Cur mœnia nobiliſsimæ vrbis diruere, niſi vt vires eneruarent? Huius eiuſdem iudicij inſigne monumentum; ſed plenum inuidiæ, & iniquitatis Sparta parum generoſa, parumque grata dedit, vt auctor eſt Probus in Themiſt. & Plutarch. Diodorus Sicul. l. 11. Front. l. c. 1. Cum enim victo Xerxe ad Salaminem, cuius victoriæ prima gloria & principatus penes Athenienſes fuit; redeuntes in patriam mœnia reficerent, imo potius domicilia deiecta reſtituerent, Spartani inuidia gloriæ, & metu futuræ potentiæ, legatos miſerunt; qui docerent contra omnium Græcorum ſalutem fore, ſi mœnia extruerent; ſi enim Perſæ redirent & vrbes occuparent, ex ijs facile poſſe Peloponneſum totamque infeſtari Græciam; & obtinuiſſent, niſi Themiſtocles conſilio & arte conatus occultorum hoſtium eluſiſſet. Hoc dictum volui propter adoleſcentulos; quibus illud oraculum Enthuſiaſticon eſt in ore.

ἀσπὶς δ᾽ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.

Scutum firmet ſcutum, galea galeam, virum vir. Quod veluti veteres irriſerunt, ita nunc etiam noxium eſt; nam murum illum hodierno tempore pauca tormenta diſijcerent. Qui igitur parua manu, nullo periculo, magnas opes defendere in animo habet, vrbes ſibi munitas, omni genere commeatus, & belli inſtructiſsimas ædificabit. Cui enim vrbium propugnacula nulla ſunt, is perpetuo in periculo iactatur, minuſque quam feræ in ſiluis, & volucres ſibi proſpiciunt;

quæ

Reſpublica potens. vrbes habeat, oportet. Spartani vrbem ſuam minuerunt. Athenas nudauerunt.

quæ tutelæ prolis tutiſsima ſyluarum, & rupium deligunt.

Vrbium vetuſtas.

§. 2. Vrbium ædificandarum cura vetuſtiſſima fuit, nam primam exſtruxit Cain, & de nomine filij Henochiam dixit. ſecuta eſt poſt diluuium Babel, (tempora enim Antediluuiana in obſcuro ſunt) plurimæ deinceps ædificatæ ſunt, vt conſtat ex Abrahami hiſtoria, qui annos nondum trecentos à diluuio natus eſt, quo tempore non vrbes modo, ſed vrbium excidia, gentium longinqua bella & regum ſeruitia fuerunt, Xen. 13. In Ghanamitide vrbes firmæ & ad cœlum vſque muratæ, quæ maxime filios Iſrael terrebant, conditæ erant tempore Moſis. Dauid deinde ciuitates ædificauit, & muniuit, Salomon etiam longinquas, vt Palmyram in deſerto, & Ioſaphat quamuis in exercitu præter vrbium præſidia numeraret vndecies centena, & ſexaginta millia fortiſsimorum militum, vrbes tamen muratas in Iuda ædificauit. Si noſtra tempora reſpiciamus, vrbibus exſtructis Hiſpanus nouum orbem tenet. Colonias enim plurimas maximasque ducit, habet vrbes populoſiſsimas, paucisſimis tamen, ſi Orientalem Indiam ſpectes, in tam vaſto ſpacio munitionibus nauigationum principatum tuetur.

Vrbes Germaniæ.

§. 3. Ciuitatum cura, & tutela, populi multitudinem, artes, opes, aliaque, quibus potentia creſcit, & firmatur, principi confert, & quod caput, amorem patriæ defendendæ. Olim in Germania, & Britannia oppida non erant. *Oppidum vocant Britanni, cum ſyluas impeditas foſſa, valloq; munierunt.* Strabo lib. 4. ait eos *exſtructis tugurijs in nemoribus* cum armentis ſtabulari. Itaque nulla tum fuit Germanorum potentia, niſi cum vno aliquo impetu in prœlium ferrentur, & ſi retunderentur, quieſcebant, domi cum quærerentur inter ſyluas, & paludes latuêre.

Eadem de cauſa VVandalis, Gothis, Hunnis tranſeuntibus extrema omnia paſsi ſunt. Tranſlato ad nos imperio, tum opum copia, & potentia efflorescere cœpit. Auctor Germanus ita de hoc ſtatu loquitur. *Habeo autem perſuaſiſsimum ea ætate (Cæſaris) non ciuitates extitiſſe, vix villas ac pagos retuliſſe. Dum enim Argentinenſium literas antiquitate etiam modeſta præditas, perlegimus, videmus eam vrbem vix tantum ſpatij in receſſu habuiſſe Othonum temporibus, quantum oppidum ignobile. Eadem ratio de Moguntia, Vuormatia, Spira, Norembergavulgatur, quæ tamen Henricorum temporibus incrementa ſumpſerint. Traianus, vt Dion Pruſienſis auctor Græcus teſtatur, duas copioſiſsimas vrbes Daciæ, quæ & hodie Danubio adiacent, exorſus eſt, ac facile inducor illas primas Danubij ciuitates extitiſſe. Inde Conſtantini ac Iuliani temporibus, vt annales fide digni afferunt, à ducibus Sueuiæ oppida temere munita ſunt, quæ nunc imperio parent, in quorum numero Rauenſpurg. Vlma, & alia. Inde Attila vniuerſa Germaniæ deſtructor, Baſileam, Vuormatiam, Argentinam, Ratiſponam, Nurembergam, Iuuauiam, Coloniam, Iuliacum & alia oppida penitus deſtruxit. Quæ partim à S. Ruperto Epiſcopo auſpicijs Theodonis Bauariæ duci & aliorum Epiſcoporum reſtituebantur. Pipinus inde atque Carolus Magnus ciuitates in tantum auxerunt, tot Epiſcopatibus præditas effecerunt, quemadmodũ ante eos Dagobertus. Maior itaque pars totius Germaniæ à Francorum Regibus, ſub quorum imperio erat, atq; à Caroli progenie Germaniæ incrementum & initium ſumpſit, vt priuatim de qualibet ciuitate, dum mentio erit, copioſius exequemur. Tempore etiam tranſlationis Imperij ad nos, ciuitates Germaniæ copioſiores redditæ ſunt.*

Nunc vero tot, tamque munitis, & opulentis vrbibus abundat, vt nulli penitus regioni cedat, omnes omnino vincat, non modo Aſiam & Africam; ſed reliquam etiam Europam; Neque enim vel Hiſpania, vel Italia numero magnarum & opulentarum vrbium nobiſcum certauerit. Quamuis enim Vlyſsyponam, Venetias, Pariſios nulla ciuitas Germaniæ vincat, multitudine tamen ſuperant cæteras. Nullum enim regnum vrbes habet, quas pari magnitudine, opibus, firmitate hiſce opponat: Sunt vero Antvverpia, Inſulæ, Gandauum, Colonia Agrippina, Dordracum, Amſtelodamum, Brema, Hamburgum, Lubeca, Dantiſcum, Noriberga, Auguſta, Vienna, Baſilea, Argentoratum, multas hiſce maiores eſſe noui, vt Louanium, Luneburgum, Brunſuicum, Brandeburgum, Erfurtum, Pragam, multas pares; verum illis quindecim quas primo loco nominaui totidem in vllo regno pares inueniri nego.

Germania vrbibus cunctas gentes ſuperat.

§. 4. In condendis ornandiſque ciuitatibus habenda ſemper ſunt ea præ oculis, quæ l. 7. Polit. monet Ariſtoteles, in condendis, & ordinandis, inquam. Hodie paucæ conduntur, tum quia multæ ſunt, tum quia opportuna loca occupata ſunt, vt iam præcipua cura eſſe debeat vrbium conſeruandarum. Agri, fluminum, portuum opportunitas quærenda eſt.

Quales vrbes, vrbiumque loca.

Vti igitur eiuſmodi occaſiones animaduertit princeps eam vrbem priuilegijs & beneficijs proſequetur, vt breui euadat in magnam vrbem. ita creuit noſtro tempore Inſularũ inclyta ciuitas, ita portu ſuo creſcere poteſt Dunckerka. ita Grauelinga. ita Goa in India, ſic pollet creſcere Confluentia, duorum fluminum negotiatorum affluxu opulenta, ſic noſtra Moguntia ſuperiorum, inferiorumque commercijs opportuna, Gallicis etiam, & Tranſrhenanis diuitijs plena, vino & frugibus abundans. His, inquam, opera vtiliter impenditur. nam quæ commoditatibus quæ locorum propriæ ſunt deſtituuntur, fruſtra ſumptus abſumunt, Hanouia iam dudum creſcere deſijt à mœno ſeiuncta, & qui primi eam ædificarunt damno ſuo temeritatem luerunt, celeriter creuit Franckentalia, nunc tamen ſiſtit, à Rheno ſeiuncta, & vbi VVormatia Spiraque negociandi auxerint induſtriam inter eas intercepta creſcendi ſpem amittet.

Loci opportunitas quærenda.

§. 5. Eas vrbes commodo ſitu ædificatas facile iudicabimus, quæ ſæpius aduerſa paſſæ refloruerunt, locus enim rapit animos, & ſuis vtilitatibus detinet. Fertilem inprimis locum requiro, quia paupertas ſeditionis eſt ſcaturigo, & ſuo populo fertilem terram Deus dare voluit. Stulte Dinocrates Architectus in monte Atho Alexandriam meditabatur, cui recte Alexander: *Vnde cibum habere poteris?* Quod ad plagas cœli attinet in Germania exigua huius rei habita ratio eſt. Quamuis Moguntia noſtra orientem, & aquilonem ſpectet, agri, fluminum, fontium, montium habita ratio eſt.

Montes vrbibus non ſunt opportuni.

§. 6. Duo illa difficulter obtineri poſſunt, vt facilis ſit in aliena egreſsio, difficilis vero aditus hoſti. olim multæ erant in montibus poſitæ ciuitates, facilis erat deſcenſus, difficilis ingreſſus; Verum quia ratio belli mutata eſt, atque etiam annonæ; nec firmæ ſunt quæ in montibus, & commeatui, omnibuſque rebus parum opportunæ, itaque nunc quoque arces in Rheni & Moſellæ collibus poſitas magna parte deſertas

vide-

Digitized by Google

videmus. Iam vero quod nonnulli aiunt pericu-loſas eſſe ciuitatum munitiones, quod hoſtes ea capta tuti ſint, id iam ſupra in pecuniaria re confutatum eſt. Virtute enim & prudentia defendi ciuitas debet. Quis enim dubitat Alexandro vnam Tyrum plus reſtitiſſe, quam totum Darij regnum? Eadem ciuitas Nabuchodonoſori portas clauſit, & victorem gentium detinuit, ita Ezech 29.18. *Fili hominis Nabuchodonoſor Rex Babylonis ſeruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna aduerſus Tyrum: omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus eſt: & merces non eſt reddita ei, neque exercitui eius de Tyro, pro ſeruitute, qua ſeruiuit mihi aduerſus eam.*

Vrbs vna, regni inſtar.

Facilius igitur totam Aegyptum, hoc eſt, centurias vrbium cepit, quam Tyrum, quia facilius eſt mercedem accipere, quam laborando mereri. ſic patrum memoria plus reſtitit Ottomannis vna, ſed fida Vienna, quam dimidia Vngariæ pars, quam tota Peloponneſus.

Vrbes magnæ iuſto imperio regenda.

§. 7. Opulentas vrbes vbi rem pararunt facile rebellare aiunt, ſatietatem enim, & diuitias ſequi libertatis & honoris deſiderium. Verum huic malo remedium feret, iuſtum & lene principis imperium, fidorum ad magiſtratum electio, eorundem per honores, & beneficia obligatio. Neque hoc negligendum, vt qui auctores eſſe poſſent motuum, alijs in locis poſſeſſiones obtineant, quarum amittẽdarum timore gratiam principis omnibus anteferant. Priuilegia quoque ea concedet, quæ, ſi mereatur ciuitas, continuo auferre poſſit. Aquiſgranum nobilis vrbs, & regia ſedes immunitatem vectigalium à Carolo magno accepit, ingens beneficium ſi ciues ſpectes, ſed viciſsim arcta obligatio ne imperatorem offendãt, qui vno verbo, vna ſcheda fortunas euertere poſſet, itaque ciues eiuſmodi nullos Manlios, nullos Clodios aut Curiones, ne Brutos quidem audient. Sic nobile Emporium Francofurtum ius nundinarum tuetur, quod beneficio imperatorum tenet, magnum eſt, quodque vnicum vrbem conſeruat, ſed idem tamen eam imperio fidam vrbem efficit: vno enim edicto ſpoliari eo poteſt. Nulla in vrbe Europæ maiores diuitiæ ſunt, quam Vlyſsiponæ, quæ eſt totius orbis Emporium, portu, ædibus, numero hominum inſigne. ſed nullum defectionis periculum, quia vno edicto merces eorum per omnes vrbes regias, portuſque diuiſæ conſiſcari poſſunt. Hanc etiam ob cauſam rebellionem Antonij deteſtati ſunt, quod viderent ſe domeſtico bello impeditos facile Indias eſſe amiſſuros.

Magiſtratus velim, in alijs locis poſſeſſiones habeant.

Vrbium priuilegia, quæ vno verbo poſſunt tolli.

CAPVT XXIII.

Arces ad potentiam conſeruandam vtiles, & neceſſarias eſſe.

§. 1. DE arcibus exſtruendis politici variant, imo nonnulli eas diruunt, quas alij exſtruxerunt. Machiauellus incertus eſt. Hoc enim eſt eius conſilium c. 20. in principe. *Conſuetudo inualuerat apud principes, vt quo tutius principatum obtinerent, arces erigerent, quæ tanquam habenis & frenis cõpeſcerent illos, qui in ſe aliquid molirentur: atq; ad ſe repentinum quemq; impetum ſœuitum haberent, quo ſe reciperent, perfugium. Equidem conſilium hoc, quod tam peruetuſtum & vſitatum ſit, improbatum nolim. Nihilo ſecius ætate noſtra vidimus Nicolaum Vitellium duas, quæ Tiphernis erant arces, vt ditionem illam retineret, diruiſſe. Guidus Vbaldus Metaurenſium Princeps in principatum, vnde à Valentino fuerat eiectus, reſtitutus, omnes illius Prouinciæ arces, funditus euertit. Illis enim ſic euerſis, exiſtimauit difficilius prouinciam illam iterum amitti poſſe. Bentiuoli, Boxoniam recuperatam cum rediiſſent, eadem conſilia ſunt ſecuti. Ex temporum itaq; conditione arces ſunt, vel non ſunt vſui, quæ autem in parte quid boni inde ad te redit, in altera maxime lædunt. Hoc ſane ſic examinari licet.*

An arces vtiles.

§. 2. Vrbibus liberis arces inutiles eſſe iudico, ſed omnem ſumptum, qui arci ſeparatim impendendus eſt, mœnibus, foſsis, propugnaculis dandum eſſe, itaque & Romani capitolium æquare ſolo, & Athenienſes arcem Mineruæ diruere debuerunt, nam opportunum eſt, improbis ciuibus, ac mancipijs eas occupare, hoſti tradere. Pacis tempore etiam cuſtodiendæ ſunt, bello flagrante miſerum eſt ſolatium ciuibus, relictis ędibus in arcem confugere, quam tamen diu tueri non poſſunt, multitudine ſe impediente, & defectu commeatus, periculoque morborum in multitudine conferta. Hinc arces demoliuntur tanquã ergaſtula, & ſeruitutis firmamenta, cum primum ad libertatem aſpirant, Simon Maccabæus arcem, quã triginta annos Gręci inſederant, deiecit. Arces itaq; exoſæ ciuitatibus ſunt, tanquam compedes libertatis, quam diu manent, ſub ictu ſe poſitos ciues arbitrantur; & quanquã non noceat, formidabilis eſt tamen cuſtodia. Romam tamen arx ſeruauit, ſed magno animo erant illi qui mori maluerunt. Meſſenij quoque victi à Lacedœmonijs in arce montis Ithomes ſe viginti annos defenderunt, Pauſan. in Meſſeniacis.

Arces liberarum vrbium inutiles.

§. 3. Qui ſuo imperio prouinciam aliquam bello adiecerunt, arcibus in officio populum continere debent. Ea nunc omnes ratione vtuntur toto mundo, & ſi contrarium quiſpiam ſuadere inſtituat, id agere videbitur, vt cum ratione inſaniat, & ſi verum dicendum eſt, inſanit. Machiauellus igitur cum arces inutiles & noxias proclamat, hoc agit, vt exotica ſapientia principem ſuũ imperio exuat. Iam millies Hiſpani Occidentales Indias, Luſitani orientales amiſiſſent, ſi abſque arcibus fuiſſent. Paucæ enim arces frenum tot populis iniiciunt. Verum tota res intelligetur, ſi Machiauelli ſapientiam perpendamus, lib. 2. de Rep. c. 24. ſic ratiocinatur. *Mirum forte cuipiam videatur cum victi, debellatiq; Latij populi, toties rebellãrent: cur populus Romanus, ad eos in officio continendos compeſcendoſq; non arces aliquas, aut Priuerni, aut in alijs eorum ciuitatibus conſtruxerit: ſecus enim certo fecerũt, quam Florentini noſtri faciendũ putent, qui exiſtimant ipſas, cæteraſq; ciuitates, arcibus cõpeſcendas eſſe. Equidẽ ſi populus Rom. noſtris hominibus ſimilis fuiſſet, perinde feciſſet, vt noſtri. Sed quia in eo alia virtus, alia potẽtia, & aliud de reb. iudicium inerat, idcirco aliter faciendũ putauit: nec libera exiſtente Republica vnquam vel ad vrbes compeſcendas, vel ad prouincias defendendas, arces aliquas extruxit: ex ijs tamen, quas conditas ab alijs occuparunt, aliquas conſeruauit. Quæ cum ita ſint, ac longe aliter ſentire videantur noſtri temporis principes: idcirco non ab re facturum putaui, ſi quærerem hoc loco, vtiles ne an inutiles, ſint auctoribus ſuis, tantæ moles.*

Prouincia occupata arcibus tenenda ſunt.

Reſpondeo vehementer eos falli, qui Romanis arces negant, totum enim imperium arcium præſidijs tenuerunt, quam rem vt antiquarijs miram, ita politicis veram eſſe facile probabo. Obſeruandum eſt, quoſdam à Romanis victos in vrbem receptos, Flor. lib. 1. cap. 1. *Sic pax facta cum Tatio, fœduſque percuſſum. Secutaque res mira*

Romani arcibus imperium tenuerunt.

dictu, vt relictis ſedibus ſuis nouam in vrbem hoſtes demigrarent, & cum generis ſuis auitas opes pro dote ſociarent.

Et c.3. *Albanos adſciuit; itaq; hoſte victo, ruptionem fœderis Metium Suffetium religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtrahit: Albamque ipſam quamuis parentem, æmulam tamen, diruit, quum prius omnes opes vrbis ipſamq; populum Romam tranſtuliſſet, prorſus, vt conſanguinea ciuitas non periiſſe, ſed in ſuum corpus rediiſſe rurſus videretur.*

Coloniæ, & arces, firmamenta imperij.

Alios funditus deleuère, alios vendidere, alios in deditionem accepére, vt vel ita eneruarent, ne rebellare poſſent, vel præſidijs continerent, quæ duplicia Coloniarum, & arcium. Hæc prout belli cauſa, obſtinatio, vel obſequia obſeſſorum. Faliſci ſe ſua ſponte dediderunt, cremati ſuo igne Fidenates, rapti, funditus deletique Veientes, Sabini, & qua Nar ambit multum hominum agrique captum, vrbes Samnitum ita deletæ vt Samnium in Samnio quærerctur. ſed de arcibus mihi dicendum eſt.

Primum genus erant coloniæ, cum locis opportunis oppida antiqua munirent, vel noua conſtruerent, quas gentes rebellaturæ omnium primum oppugnabant, magnarum inſtar arcium erant initio, poſtea in magnas vrbes excreuerunt, deſcribit hunc morem Lipſius l.2.conſt.c.23. *Vnum tibi inſtar omnium exactionum rapinarumque ſit, de Colonijs Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmius, ita nihil in ſubditos cogitari potuit triſtius. Deducebantur paſſim legiones cohorteſq; veterana in agros & oppida: miſeriq; prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur, idq; nihil auſi, nihil meriti: ſed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectè gurges quidam calamitatum omnium apparet. Miſerum eſt nummis ſpoliari: quid etiam agris tectiſq;? Graue iſtis pelli: quid tota patria, quid templis ariſq;? Diſtrahebantur ecce aliquot millia hominum, liberi à parentibus, domini à familiaribus; vxores à viris; & in varias terras, vt cuique ſors ſua fuit, ſpargebantur: alij in ſitientes Afros, vt poeta in hac ipſa re ait. Pars Scythiam aut toto diuiſos orbe Britannos. Solus Octauianus Cæſar in ſola Italia duodetriginta colonias collocauit; in prouincijs quot libuit Nec alias res magis, vt ego ſcio, exitio fuit Gallis, nobis, Hiſpaniſq;.* Coloniæ oppida erant ciuium Romanorum, aut Latinorum deductorũ.

Coloniarum cauſa.

Cauſæ Coloniarum à Sigonio illæ referuntur; vt priores populi coercerentur, qui prius inhabitabant, militaris ergo erat alter populus, qui vt in munitionem inducebatur. 2. Vt hoſtes vicini repellerentur. 3. Plebs vrbana exhauriretur. 4. Stirps tamen Romana augeretur. 5. Seditiones tollerentur. 6. Veterani præmia acciperent. Colonis igitur ex primo inſtituto, nam poſtea etiam alio modo actum eſt, cum victis gentibus, & vicinis hoſtibus res erat. Sic Coloni in Vbios deducti contra Gallos impacatos, & Germanos in perpetuis excubijs erant. Verum de arcibus proprie dictis agendum, eas complures fuiſſe affirmo.

Nempe caſtra, vide & arces noſtræ, ſeu caſtella nomen habent, nam Citadellæ Italis dicũtur, quod inſtar paruarum vrbecularum ſint, quales initio Coloniæ fere erant. Sed de caſtris ago, quæ affirmo arces fuiſſe, arces temporarias, & interdum perpetuas, ſed arces appello munitiones militares, ſiue ex ſaxo, ſiue ex ceſpite & materia, nam nunc quoque ceſpititiæ arces magis probantur. Quod de Gallis ſuis docet Nicolaus Bellus torũ Polit. T. 1. *Quod ad munitiones attinet: Non eſt alia regio, in qua earũ maior numerus ſit, quod ex pluribus cauſis fit. Vnde eſt, quod cũ regnum in plura dominia & Principatus diuiſum erat, nempe Burgundiam, Britanniam, Andegauenſem Ducatum, Normanniam: vnuſquiſq; ſuos fines munierit. Creuit numerus munitionum bellis Anglorum, qui magna Franciæ parte imperarunt. Situs & natura locorum, fortificationi opportunorum, nec minus diligentia & aptitudo populi ad has res, reddit faciliorem munitionem locorum. Non alia natio eſt magis induſtria in muniendo, & quæ laboribus & ſumptibus minus parcat. Nec Francia minus fortis eſt intus, quam in extremis finibus. Bellouacum, Treca, Aurelia, Andegauũ, Biturigum ciuitas, quæ vernacule Bourges dicitur, Limogia, San, Florum, Carcaſſona, Sueſſionum, nec cedunt fortitudine Calete, Perona, Narbona, & alijs locis limitaneis. Aptaque eſt vnaquæque huius regni pars, vt reliquo regno pro limite ſit.* Hoc quoque in Belgio, & Germania probatur. Tales arces erant Romanorum, neque enim de materia arcium diſputamus, ſed de fine & modo Arces igitur Romanas videamus.

Caſtra Romanorum.

Primo quidem omnia caſtra Romanorum etiam ad vnius noctis quietem inſtar arcium erant, locus ad proſpectum, aquationes, pabulationes eligebatur aptiſsimus, vallo & foſſa cingebatur, ordine ſummo omnia diſtincta erant, vt eruditiſsime Lipſius expenit: ſed his caſtris ſimilia erant illa, quæ in finibus perpetua erant. Deinde erant copiæ perpetuæ in tutelam imperij ab Auguſto conſtitutæ. Tacit. ann. 1. *Legiones, prouincias, claſſes, cuncta inter ſe connexa,* in limitaneis enim præcipua pars militum.

Tertio. In Hiſpania legiones 3. In Gallia ad Rhenum 7. In Africa 2. In Aegypto 2. In Syria ad Euphraten 4. In Moeſia ad Danubium 2. In Dalmatia 2. erant Auguſti tempore. Sed poſtea in Aegypto tres, vna Alexandriæ, teſte Strabone, item nouem cohortes, tres in vrbe, tres ad Syenem, tres alijs locis. Beryti etiam duæ legiones, quia clauſtrum maris. Fuiſſe etiam ſociorum cohortes conſtat, auxilia, alas, equites. In Rhœtia, Iudæa, alijs ſolæ cohortes, Lugduni in Gallia corhors 18. *Foro tulij ligurum cohors, vetus loci auxilium.* In Gallia 1200. milites, ait Agrippa apud Ioſephum, Poſtea in Britannia legiones tres à Claudio locatæ, duæ in Cappadocia à Veſpaſiano, duæ in Dacia à Traiano. Quin Romæ dena millia, aut nouena, & deinde plura fuere Prætorianorum ad Principes tutelam, & ſubitos caſus. Illis, inquit Lipſius, caſtra Prętoria fuère, ad portam Viminalem; vt arctius, & in diſciplina haberentur, ſecreti à ciuibus, & vrbe. Prætet hos erant Vrbanæ, & vigilum cohortes tres, Dio 4. Lipſius arbitratur quatuordecim cohortes.

Romæ caſtra arcis inſtar.

§. 4. Hæc omnia dum mecum perpendo, ſimul, quod negare ſolent, arces Romanorum aſtruo. Caſtra Prætorianorum foſſa, valloq; cincta erant, eodem modo ad Rhenum omnia; Nec quicquam à noſtris caſtellis diſcrepabant, niſi quod maius præſidium erat. Munitio, qualis iam in noſtris extemporaneis caſtris eſſe ſolet, qualem maximus belli ducum Ambroſius ad Rhenum fecit, imo fortiora erant illa vetera Romanorum hyberna; fortiora, inquam, ſi tempora ſpectes, cum enim tormentis carerent, manibus conſcendere, & reuellere vallus, aggeres, & loricam planare oportebat, tunc itaque tutiores erant in illis ſuis caſtris, quam nunc in arcibus. Quamuis enim paruo labore ſierent, facile tamen defendeban-

Munitiones Hybernorum fortes.

Arces tam ex ceſpite, quam ſaxo.

Digitized by Google

debantur. Seianus Romæ caſtra inſtituit, valloque muniuit. Tacit. an. 4. *Vim præfecturæ modicam antea, intendit, diſperſas per vrbem cohortes vna in caſtra conducendo, vt ſimul imperia acciperent, numeroque & robore, & viſu inter ſe, fiducia ipſis, in cæteros metus diderctur. Prætendebat laſciuire militem diductum; ſi quid ſubitum ingruat, maiore auxilio pariter ſubueniri, & ſeuerius acturos, ſi vallum ſtatuatur procul vrbis illecebris.*

Nunc quoque ſalus arces malo.

Quanquam igitur arces non putentur habuiſſe, non eſt tamen dubium caſtra ipſa arcium inſtar fuiſſe. Arcem enim definio propugnaculum populis coercendis, hoſtibus arcendis ædificatum; ab arcendo itaque arces dictæ, hinc & nomen caſtrorum multa oppida retinuerunt. ſed Machiauellum porro audiamus.

Arces cauſa ſecuritatis, inde tyrannia, hinc odium, & tandem rebellio naſcitur.

Cuius diſputationis hoc principium eſto, quod arces extrui ſoleant, vel ad arcendos hoſtes, vel ad ſubditos compeſcendos, & in officio continendos. Ego vero pronuntio, ad priorem vſum neceſſarias non eſſe ad poſteriorem inutiles, & noxias exiſtere. Ad compeſcendos ſubditos noxias arces exiſtimo, quoniã rebellionum periculum, quod metuitur, oriri ſoleat ex odio ſubditorum aduerſus dominos concepto: odere autem principes dominoſque ſuos ſubditi propter acceptas iniurias: principes iniurijs afficere ſolent ſubditos, eoſque male tractare tunc maxime, cum ſe illos pro arbitrio dominari, eos domare, ac compeſcere, pro animi libidine poſſe ſperant. Id vero tunc potiſſimum cogitant, ſperantque, cum in medio illorum ingenti mole extructas habuerint arces munitiſſimas: quod aduerſus eas, neminem quicquam auſurum credant. Quæ cum ita ſint, non inutiles modo ſunt arces huiuſmodi ad continendos in officio ſubditos: ſed etiam noxiæ, cum ijs, plus quam conueniant, confidentes principes, ſubditos male tractandi plectendique occaſionem arripiant, eoque odium illorum aduerſus ſeſe concitant, ex quo rebelliones, cædes, & infinita mala dependent. Argumentum Machiauelli ſic breui concludi poteſt. Arces ſunt cauſa vt princeps ſecurus imperet, ex ſecuritate ſequitur tyrannis, quia dure & contumelioſe tractentur ſubditi, inde odium, & rebellio, non igitur faciendæ arces.

Machiauellus principem ſecurũ eſſe vetat.

Quis vero hunc conſiliarium princeps audiet? Ne tyrannus fias potens eſſe noli? Imo vero vt potens ſis labora, vt tueri bonos, malos euertere queas. ſecuritas principi quæritur ex arce, ex opibus, ab exercitu, quæ omnia non minus facere animos, quã arces poſſunt. Naſci ex arcibus ſecuritatem credo; Ideo ædificandas cenſeo, vt princeps ſui ſecurus, iuſtitiam intrepidus adminiſtret, vt hoſtem & ciuem animo hoſtili, deſperatione victoriæ à rebellione deterreat. Alioqui ſi ſecuritas fugienda eſt, miles dimittatur, ſine corporis cuſtodibus ſolus princeps incedat, inuitet ad parricidium improbos, quod nullo periculo patrabunt. Ex æquo autem inuitant hoſtem, princeps ſine ſtipatoribus, & prouincia ſine munitionum præſidijs. Ego è contrario concludo. Principi hoc agẽdum eſt, vt vere ſit princeps, vt ſui ſecurus imperata facere cogat, vt noua molientibus ſpem præcidat; arcibus muniendis propoſitum hoc præcipue tenere poteſt, arces igitur muniendæ ſunt.

Timidus, & ſollicitus princeps, facile ſæuit.

Quin & illud non recte ſuadetur, ne princeps ſecuritatem quærat, ſed vt in metu agat vitam, ac ſollicitudine, quo mitius agat: nam reuera nihil crudelius principe timido, omnia paneſcit, omnia aduerſa credit, & ſuſpicionibus indulget; itaque calamitoſa eſt optimatibus timiditas principis, multoque plures metu, quam ſecuritate crudeles fuere. Auguſtus dum metuit ſæuiſſimus extitit, & ſi primis vicennalibus mortuus eſſet, inter odioſiſsimos principum fuiſſet, at vbi iam rerum potitus pericula diſcuſsit, manſuetudinem induit. maneat hoc alta mente repoſtum. *Si timidus eſt, & crudelis eſt.* Si timet, ſæuit. Exemplum magnum Claudius. Ne igitur timeat, & ſæuiat, ſecuritati arces ædificet. Pergit Machiauellus.

§. 5. Sed neque cum bella ingruunt, tantam vim habent arces, quantam illis attribuere homines ſolent. Duo enim ſoli ſunt modi, ſubditos per vim in officio cõtinẽdi, compeſcendique. Alter vt in promptu habeas exercitum egregium, vt populus Romanus habebat, quo motos liceat componere ſtatim. Alter vt rebelles plane deleas extirpeſque, ne amplius deſiuere, aut arma aduerſus te capere queant. Nam ſi bona illorum diripias: ſpoliatis arma ſuperſunt. Si arma quoque ademeris: furor arma miniſtrat. Si ducibus interemptis, cæteris vitæ vſum concedas: renaſcentur ſubinde alij duces, veluti Hydræ Lerneæ capita. Si arces habueris, tempore pacis audaciorem iniquioremque te erga ſubditos efficient: bello adueniente, cum ab hoſtibus, tum ſubditis tuis oppugnabuntur: nec fieri poterit, vt vtrique reſiſtas.

Arces tutæ, ſumptuum compendia ſunt.

Scio nihil tyranno firmum eſſe, quem ſubditi, exterique oderunt, quos ipſi ſæuitiæ adminiſtri deteſtantur;

Duo iſti modi, diuitum ſunt, potentum, & crudelium. Nam habere ſemper in promptu egregium exercitum, non eſt niſi principis potentiſsimi, deinde exercitus perpetui magnis ſtipendijs alendi ſunt, quæ cum ſubditis extorquentur, tum demum arma capiunt, aut quocunque gentium confugiunt, & prouinciæ cultura deſeritur. Deinde exercitus, quam facile tumultuetur, centum mortes imperatorum demonſtrant. Tertio plus ad continendos hoſtes duo millia in arcibus, quam dena millia in aperto valent. Arces itaque ſumptuum compendia ſunt. Quod vero ait hoſtibus non admodum nocere arces, falſum eſt, nam arcem firmam, milite, & commeatu inſtructam, nemo niſi ad tædia longæ obſidionis inſtructus aggreditur. Interim ſubſidia comparari poſſunt, dum contra ſaxa, ceſpites, & vimineos textus depugnat hoſtis, vireſque & opes effundit. Verum callidiſsimi Imperatoris arces pauluſum ſpectemus. Illo anno quo Britannos Cæſar ſollicitauit, ob ſiccitates frugum inopia fuit, diuerſis in locis legiones collocare coactus eſt. Vna in Morinos ducta, altera in Neruios. Tertia in Heduos. Quarta in Remos. Tres in Belgiam, vnam in Eburones, & 5. cohortes. Ipſe interea, quoad legiones collocatas, munitaque hyberna cognouiſſet, in Gallia morari conſtituit. Quam vero munita caſtra cenſent tribuni, & primorum ordinum centuriones, *Quantaſuis magnas copias, etiam Germanorum ſuſtineri poſſe munitis hybernis. Rem eſſe teſtimonio, quod primum hoſtium impetum, multis vltro vulneribus illatis, fortiſsime ſuſtinuerint. re frumentaria non premi.* Non poſſumus hic negare totidem caſtella, ſeu arces, quot ſunt caſtra legionum. Non egreditur Galliam Cæſar niſi audito hyberna eſſe munita. Munitio ea fuit, vt Centuriones & Tribuni iudicarent contra quaſuis copias poſſe defendi, & ſua caſtra multos dies contra plurima millia Cicero defendit, quamuis hoſtes teſtudines, turreſque agerent, & tribus horis decem millia paſſuum muniendo perfecerint, quamuis ſeptimo die caſtra incenderint, iacto intra vallum igne. ſed tota ſpes in muniendo, & reſiſtendo fuit. Cæ-

Arcem inſtructam, nemo facile aggreditur.

Iulij Cæſaris arces.

Munitio caſtrorum.

Ciceronis caſtra.

ſar ita ſcribit. *Hoſtes poſtero die* (l. 5.) *poſtquam ex nocturno fremitu, vigilijsq; de profectione eorum ſenſerunt, collocatis inſidijs bipartito in ſyluâ opportuno atq; occulto loco à millibus paſſuum circiter duobus Romanorum aduentum expectabant. Et cum ſe maior pars agminis in magnam conuallem demiſiſſet: ex vtraq; parte eius vallis ſubito ſeſe oſtenderunt, nouiſſimos premere, & primos prohibere aſcenſu, atque iniquiſſimo noſtris loco prælium committere cœperunt.*

Perpetuo caſtra facta.

Quod niſi firma caſtra habuiſſent, vna die omnes legiones deleri poterant; Multo ſane prudentius feciſſent initio Romani, quod poſtea facere ſunt coacti, vt ſtatiua, hyberna, atque etiam æſtiua certis locis communirent. Hinc trans Danubium Traianus caſtella poſuit, & pontem fecit, vt ſuccurri poſſet ſi oppugnarentur. Quin & Decebalus victus iubetur diruere propugnacula.

Hoc ſolum loco quæri poteſt, vtrum ſit conſultius, temporaria caſtra, an perpetua habere? At nemo prudens dubitare poteſt perpetua eſſe vtiliora. 1. Firmiora ſunt, longo opere munita. 2. Non opus eſt ſingulis annis laborem iterare. 3. Exercitus victus, aut fugatus refugium habet; Hinc legiones, de quarum diſtributione dixi ſupra, cohorteſque ſuis in munitionibus æſtatem agebant. Quæ Alexandriæ erat legio ordinaria, ſua ſeorſum caſtra munita, quaſi arcem habuit, cohors etiam, quæ Ieroſolymis erat, ſua caſtra habebat, quid hoc aliud erat, quam arx quædam continendæ ciuitati.

Herodes ipſe non contra diſciplinam Romanorum, tribus arcibus vrbem populoſam, & ſibi infeſtam continuit. Nec aliter fortiſsimi regum fecere, Dauid enim Sionem muniuit, & ex ea ſecutus populum rexit, cui præter Cerethi, & Phelethi legiones ſemper 24. millia lectiſsimorum militum præſidio fuerunt, vt ſacra Scriptura teſtatur. l. 1. Par. c. 17. Verum noſtra tempora ſpectemus, de quibus hunc in modum Machiauellus *Quod ſi vnquam inutiles fuere arces ad compeſcendos ſubditos: noſtra profecto ætate, non inutiles tantum, ſed etiam pernicioſa ſunt propter bellicarum machinarum vſum, quarum impetum neque arces, neq; vlla loca exigua ſuſtinere poſſunt: quod ad illas ſuſtinendas ſubinde retrocedere oporteat: & ruinas murorum ab ijs factas, nouis foßis intrinſecus aggeribuſque compenſare. Hæc cum ita ſe habeant, expende porro, num per huiuſmodi arces compeſcendus ſit populus, qui iam ante ditionis tuæ fuerit, an qui nuper imperio tuo ſit adiectus? Certe enim ſi principatum à maioribus acceptum poßideas: arces ad ſubditos in officio continendos, non prodérunt: propter cauſas iam explicatas: cum audaciorem te, & poſteros tuos efficiant, ad inferendas populo iniurias: ac proinde exponant te illorum odio: nec poſſint te poſtmodum defendere: propter haſce ergo cauſas, & ne vel ipſe, vel eius hæredes, occaſionem habeant tyrannidem exercendi, ſed populi ſibi beneuolentiam conciliare conentur, ſapiens princeps arces nunquam extruere debet.* Hæc ratio ſuperioris repetitionem habet, additq; hoc tempore arces inutiles, quod machinarum impetũ diu ſuſtinere non poſsint. Hoc argumentum ſi vim habet, nulla omnino munitione vtendum fuerit; nec more Romanorum vallanda caſtra, nõ enim diu tormentis poſſunt reſiſtere. Verũ plane diuerſum ſentiunt Reges & principes, nec non fortiſsimi ducum noſtri temporis, quos ego nequaquam robore animi, & prudentia veteribus cædere exiſtimo. Nam primo arces multæ natura loci munitæ, arte etiam adiutæ, ſi militem

Arces quædam inexpugnabiles.

gnauum habeant, ſunt inexpugnabiles, quæ flumina, portus, vias tutas præſtant. Deinde quæ hoſti aliquando cedunt, tamen morando ſpaciũ colligendi militis præbent, aduerſarios ſumptu, labore exhauriunt, auctoritatemque minuunt: dum in rupem, aut paludem vnam interdum regnorum theſauri impenduntur. Quod ſi ſine munitionibus omnia plana inueniat hoſtis, ſi vna ſit victoria potitus, eaque vtatur, ac varijs locis munitiones excitet, perpetuæ ſeruitutis frenum imponit: inermem enim prouinciam inuenit; Albertum Brandeburgicum ferro, rapinis, incendijſque graſſantem, quid ab inferiore Germania prohibuit, niſi arx Confluentibus oppoſita: cum eam nec tranſire auderet, & oppugnare, ſuis rationibus alienum putaret. Quod Sfortiæ poſteri Mediolanum perdiderunt, non arx in cauſa fuit, ſed mores, odium populi, potentia Gallorum. Quod ſi arcem non habuiſſet, multo citius imperium amiſiſſet, & nunc multos annos arx illa, & aliæ tutela ſunt illius ducatus. Melius omnium gentium conſtitutis Franci regnum ſuum arcibus muniuerunt. Vere itaque Nicolaus Bellus T. 1. rerum Polit. de Francia. *Quod attinet ad munitiones: Non alia eſt regio, in qua earum maior numerus ſit, quod ex pluribus cauſis fit. Vna eſt, quod cum regnum in plura dominia & principatus diuiſum erat, nempe Burgundiam, Britanniam, Aurelianenſem Ducatum, Normanniam: vnuſquiſq; ſuos fines muniuerit. Crebrior numerus munitionum bellis Anglorum, qui magnæ Franciæ parti imperarunt. Situs & natura locorum, fortificationi opportunorum, nec minus diligentia & aptitudo populi ad has res, reddit faciliorem locorum munitionem.*

Arces quæ vincuntur, hoſtem morantur.

§. 6. Quod vero addit Machiauellus, ad rem nihil facit. *Huc accedit,* inquit, *quod arces facile amittantur vel fraude eorum, qui illis præficiuntur, vel hoſtium vi, vel fame, & longa obſidione: Quod ſi amiſſam quampiam vrbem, arcis ope, quæ ſola in fide permanſerit, recuperare velis: exercitu nihilominus opus habes, perinde, ac ſi arcem non haberes, & quidem tãto maiori, quanto veriſimilius eſt, ciues magis infenſos tibi eſſe ob iniurias ex arce acceptas, quã fuiſſent futuri ſi arce caruiſſes. Experientia ipſa docuit Mediolanẽſem arcẽ, neq; Sfortianis, neq; Gallis tẽpore belli, quicquã profuiſſe, pacis tempore vehementer nocuiſſe: quod vtriq; tanti operis mole confidentes, non cogitarint de humaniori aliqua ratione conſeruandi illius principatus.* Iam enim ſupra ſimile argumentum de ærario confutaui, ſi enim timore furum, non eſt ſeponendus theſaurus, nec patrifamilias ſuadenda eſt œconomiæ ratio; at miſerum eſt ſpoliari, miſerrimum nihil eſſe, quo ſpolieris; miſerrimum dico in principe, in Republica; non enim ſolitarios, & votiuæ paupertatis alumnos, ſed Rempub. inſtruo, cui opus ſunt opes, arces, aliaq; neceſſaria ſunt, quibus improbos terreat, compeſcat. Arciũ præfecti transfugere poſſunt, & arces tradere, ſed multo facilius caſtra non munita, oppida, & pagos, ideoque nec caſtra, nec arces ſine fide hominum proſunt. Extorquet aliquando haſtam militi fortior hoſtis, & proprio gladio proſtratum iugulat, non tamen ideo non eſt armandus exercitus. *At Guido Vbaldus Frederici Vrbini ducis filius, rei militaris peritiſſimus, poſtquam imperio pulſus fuiſſet à Cæſare Borgia Alexandri VI. filio, idemq; imperium poſtmodum ex caſu quodam recuperaſſet: omnes arces atq; propugnacula illius demolitus eſt. Nam quia beneuolos ſubditos habebat, ad eos compeſcendos ijs opus non habebat: aduerſus hoſtes illas ſine exercitu defendere ſe non poſſe videbat.*

Non facile arces diruendæ. ſpe beneuolentiæ.

Non

Digitized by Google

Non nego aliquando conuenire, vt arces deijciantur, ſi videlicet, tanta ſit beneuolentia ſubditorum, vt ijs compeſcendis neceſſariæ non ſint, ſi deſit alendo præſidio pecunia; ſi defendi non poſſint. Nec ea de re diſputamus, magnos belli duces nouimus oppida, pagoſque, fruges, aliaque omnia flammis abſumpſiſſe, quæ tueri non poterant, ne hoſti prodeſſe poſſent. Guido Vbaldus non diu deinde principatum tenuit, experientia docuit, populi fauorem aura citius commutari; quos principes cupidiſsime adſciſcunt, velociſsime odiſſe incipiunt, cum præter expectationem, tributa, vectigalia operaſque imperari vident.

De Genuenſium arce non recte philoſophatur, quamuis enim illa vrbs teneri non potuit, non tamen ideo, omnes arces deijciendæ ſunt. Alioqui nec mœnibus cingendæ vrbes, cum Babylonem, & Niniuen prodigioſa mœnia non defenderint; nam aliæ cauſæ pereundi erant. Sed Machiauellum ex verbis eius & hiſtoria reuincamus. *Id vero,* inquit, *& recentiſsimum, & euidentiſsimum exemplum eſt, ad demonſtrandum, inutilem eſſe arcium ſtructuram, vtinam earundem vtilem: quod Genuæ accidit ante paucos annos. Nouimus enim poſtquam ea vrbs, anno ſalutis M. D. VI. à Ludouico Galliæ Rege defeciſſet: iſque cum magno exercitu ad eam recuperandam in Italiam veniſſet: recuperata vrbe, condidiſſe Regem ingentis molis arcem, quantã nullam eo tempore fuiſſe conſtat: Nã & loci natura, & arte inexpugnabilis videbatur: Godefa promontorio ſuper mari eminenti, inſidebat. vt illic portus vniuerſus, telis feriri poſſet, & magna etiam vrbis pars. Nihilominus tamen, cum deinde anno Domini M. D. XII. Galli omnes Italia pellerentur, Genua quoq; arcem nihil formidans, ad Octauianum Fregoſium defecit, qui illam obſidione cingens, ſedecim menſium ſpatio, fame coactam, ad deditionem compulit. Poſtquam eam Fregoſius occupaſſet, omnium conſilijs qui ſuadebant, vt illam tanquam refugium quoddam reſeruaret, contemptis, funditus diruendam curauit: exiſtimauitque populi beneuolentiam, virtuteniq; ſuam, melius fore fundamentum imperij eius, quo etiamnum potitur, quam vllas arces aut propugnacula.*

Mihi vero exinde firmiſsime probari videtur magna arcium vtilitas. Nam cum Galli Italis exoſi morbis, fame, & innumeris calamitatibus affecti tota Heſperia pellerentur, non mirum, quod ciues quoq; Genuenſes diu liberi, & principes Italiæ in libertatem conſenſére, quod primi non fuerint, arx effecit. Neque hoc parui æſtimari debet, nam menſes ſedecim arcem & portum Galli tenuerunt, ſi interea firmum exercitum confeciſſent, obſidionem ſoluere poterant, adde fame coactam eſſe ſe dedere; Quod ſi igitur de commeatu eius ſatis proſpectum fuiſſet, duorum triumve annorum obſidione opus fuiſſet, quo tempore & Franci parare ſubſidia poterant, & fatigari obſidentes, & animi populorum mutari. Verum progreditur Machiauellus. *Eadem eſt ratio earum arcium quoque, quas condere ſolent in vrbibus Reſpub. nuper occupatis, ad ciues illos in officio continendos. Idemq; ſi ex adducto iam Genuenſium exemplo, minus ſit manifeſtum, ex Florentinorum, Piſanorumque acie notius euadet. Nam cum Piſas toties rebellantes Florentini vidiſſent: exiſtimarunt conſtructa arce ſe illos compeſcere poſſe: parum animaduertentes eam vrbem, quæ libera eſſe conſueuiſſet, & Florentinorum nomini ſemper infeſta fuiſſet, non poſſe alia ratione in officio contineri, quam ſi Romanorum more, eam aut in ſocietatem ſuam recepiſſent, aut plane deſtruxiſſent. Ad quid arces illis profuerint ad inſtitutum finem, ex Caroli Galliæ Regis aduentu apparuit, cui ſtatim traditæ ſunt, ſiue præfectorum deſidia, ſiue maioris mali metu. Si illas Florentini prius non condidiſſent, neq; illis tantum tribuiſſent, vt per illas conſeruaſſe vrbem putarent: de alio vtique modo cogitaſſent, quo vrbis imperio non tam facile à Rege ſpoliari potuiſſent.*

Nihil hic quoque contra arces concluditur; Piſæ & Florentiæ diu æmulæ ciuitates fuerunt, tandem Piſæ ſuccubuerunt, ſed quia nec præſidio ſatis firmo, nec arce tenebantur, cum occaſio data eſt, rebellarunt. Arce deinde eas continuerunt, donec aduentu Caroli Regis, cui omnia cedebant, cum arx parum firmo, infido, & languido præſidio defenderetur, maluerunt præfecti ſe Regis gratiæ tradere, quam ſine cauſa periclitari, ſi Florentini arcem firmaſſent, valido præſidio & commeatu impoſito, Piſanorum infeſtos animis mitigaſſent, vt vicinos & cognatos, quam longinquos dominos mallent, diu exercitum Caroli ſuſtinere potuiſſent, & atterere, ne ſucceſſus alios haberet.

Reliqui modi difficiles erant, Piſas transferre Florentiam, aut delere omnino. Maluerunt enim alteri vrbi imperare, quam nullam eſſe; Non excuſo Florentinos, ſi imperandi ſuperbia, aut auaritia peccarunt, contra magna odia, nulla potentia durat, arces tamen & exercitus aliquamdiu obſiſtit. ſi arcem Piſis non extruxiſſent, iam ante aduentum Caroli Piſani excuſſo iugo, Florentiam excurſionibus, deprædationibuſque vexaſſent.

§. 7. Quod autem per arces ſint vrbes recuperatæ concedit, ſed reſpondet in hunc modum. *Quod ſi quis nobis obijciat, aut olim Tarentum: aut ætate noſtra Brixam, per arcem recuperatam, poſtquam incolæ defeciſſent: Reſpondeo ad recuperandum Tarentum arcem nequaquam ſuffeciſſe: quod ad id occupandum Q. Fabius Conſul cum maximo exercitu miſſus fuerit: cum quo procul dubio id expugnare potuiſſet: etſi nullam arcem illic habuiſſent. Quid igitur arx populo Romano profuit, ſi nihilominus exercitu conſulari indigebat, ad vrbem recuperandam? Capuæ nullam arcem habebant Romani, eandem tamen vrbem, exercitus virtute recuperarunt. In Brixienſis vrbis rebellione, nouum ac rarum quiddam accidit. Nam raro euenire ſolet, vt deficiente vrbe, qui in arce ſunt, in fide permaneant, niſi vicinum habeant exercitum: cuius opem implorare queant. Deficientibus Brixianis, erat Foiſſeus princeps Bononiæ cum exercitu Regio: eaque re per celeres nuntios cognita, ſtatim ſe itineri accinxit: ac tertio die eo perueniens, arcis auxilio opem recuperauit. Ergo neque Brixia per ſolam arcem recuperari potuit. ſed exercitu Regio opus habuit: nec ſi ea ſola recuperari potuiſſet.*

Reſpondeo arcem plurimum profuiſſe. Et ſi enim non ſine exercitu, facile tamen recipi ciuitas potuit, cui arx occaſionem dedit. Quantum in arcibus momentum ſit, Belgicæ diſcordiæ oſtenderunt. Quin & Brixiam arcis auxilio receptam fatetur. Quod ipſa ratio bellorum docet; quantum enim à ducibus periculorum, ac laborum impenditur, vt dum vrbem obſident, vnam turrim, vnum propugnaculum hoſtibus eripiãt? Et cum hoc obtinuerunt, operæ ſe precium feciſſe arbitrantur. Cum Ieroſolymæ obſiderentur, (fuit autem illa nobiliſsima inter omnes à mundo condito obſidio) Titus primum cepit murum exteriorem, deinde ſecundum, denique tertium, idque per interualla temporum, & no-

Arx Genuenſis, Gallo vtilis fuit.

Cur Florentini Piſas amiſerint.

Piſana arcis vtilitas.

Tarentum, facilius per arcem receptum eſt.

Qui mirum obtinuiſſe opera prætium eſt, quanti eſt arcem tenere?

uas ſuorum ſtrages; quarto Antoniam arcem ab Herode extructam; quinto templum, quod arcis firmitatem, & ſitum habebat, deniq; montem Sion munitionem plane regiam. Quod ſi Romani mature ſibi proſpexiſſent, atque vnam earum arcium occupaſſent, antequam pellerentur, facile vrbem obtinuiſſent. Prudentius itaque Græcorum Reges, quod arcem tenuerunt.

§. 8. Sed neque arcium omnem modum probo, ſed eas tantum triplices. Primo quæ ſeparatę ſunt ab vrbibus, aut vrbeculas adiunctas habent, quibus tamen in officio continendis non ſunt extructæ. Illarum finis eſt fluminum, portuum, limitum, viarumque tutela: quam ob cauſam eas vtiles reddit locorum opportunitas Hinc vtilis arx Hermenſteiniana Rheno ac Moſellæ Confluentibus impoſita. Eodem modo in Rheni diuortio arx quam Schenckianam appellant, illam enim proprie arcem dici, quod hoſtem arceat, iam ſupra oſtendi. SECVNDO. Magnis vrbibus coercendis & defendendis conduntur arces, quarum triplex eſt modus. Quædam enim vrbem ferire poſſunt, & commeatum auertere, vt illa Genuatum, quam Rex Franciæ extruxit. Atque hæ maximæ probandæ ſunt, quia duarum rerum metu animos ciuium ſtringunt, iaculationis & eruptionis in vrbem, & impediendi commeatus. Aliæ alterutrius tantum incommodi timore valent, vt Pragenſis, Lutzenburgenſis, quæ verberando vrbes, & inuadendo nocere poſſunt. Quæ in portubus ſunt, fere ad inuectiones tutandas, aut impediendas ſeruiunt, talis eſt munitio Africana Rachiana, quam forti ſtratagemate ante annos aliquot Hiſpani in ſuam ditionem redegerunt, quamque diu ſummis viribus Aethiopes obſederunt.

Tertium genus arcium eſt, quod principes, nobileſque extruere ſolent, quod munitionis nomine non venit, ſed habitatio eſt paulo honeſtior, & contra ſubitos impetus munita. Harum in Germania, Galliaque eſt innumerabilis multitudo, olim muniriſsimæ multæ erant, rupibus impoſitæ, nunc pleræque deſertæ ſunt.

De arcibus contra hoſtes multo grauius errat. *Illa arces autem, quæ ad propulſandos exteros hoſtes extruuntur, & ad populi imperijque tui defenſionem: ne illæ quidem ſunt neceſſariæ: Et ſi viris fortibus ac ſtrenuis militibus abundes, non modo neceſſariæ non ſunt, ſed prorſus inutiles. Nā ſine exercitu nihil proſunt. egregius exercitus abſq; arcibus te defendere poteſt. Id experientia ipſa ſatis intellexerunt, quicunq; vel in politicis, vel bellicis artibus excelluerunt, veluti Romani, Spartaniq;, quorum illi nullas arces vnquam ædificarunt: hi ne mœnia quidem circa vrbes ab ſeſe occupatas, habere volebant: ſolam militum virtutem, propugnacula eſſe credebant. Quo factum vt Spartanus quidam interrogatus, num Athenienſis vrbs pulchris mœnibus inſtructa videretur? reſpondit, perinde ac ſi à mulieribus habitaretur. Et ergo principi, qui bonum habet exercitum, prodeſſe queunt ſolummodo arces aliquæ in finibus imperij, locis præſertim maritimis poſita, ad ſuſtinendos hoſtes per dies aliquot, donec exercitus inſtituantur: ſed neque hæ quidem ei neceſſariæ exiſtunt. Si careat forti exercitu, arces in finibus imperij aut nil proſunt, aut etiam nocent. Nam facile amittuntur: & vbi hoſtis illas occupauerit, aduerſus te ijs vtetur. Quod ſi quis tam fortes munitaſque arces eſſe concedat, vt occupari nequeant pergit tamen nihilominus hoſtis, hiſce poſt ſe relictis: quod potentiſſimi exercitus, hoſtium fines inuadant excurrantque nulla habita ratione vel vrbium, vel arcium munitiſſimarum, quas à tergo relinquant. Et conſtat hoc ita ſe habere, cum veteribus, tum nouis exemplis: Franciſcus Maria ante paucos annos Vrbinum inuaſit, nec quicquam curauit, quod poſt ſe decem vrbes infeſtas ſibi omnes reliquiſſet. Quicunq; ergo princeps potentem exercitum habet, facile carere poteſt arcibus: qui eo caret, non debet arces extruere, ſed vrbem in qua habitat, quam maxime poteſt, communire, & ciues armis inſtruere: vt aduentantium hoſtium impetum aliquandiu ſaltem poſſit ſuſtinere, donec vel cum eo paciſcatur, vel exteros in auxilium aduocare queat. Quæcunque præterea ædificantur arces, ac propugnacula, pacis tempore nimijs ſumptibus aggrauant cum principes, tum ſubditos: tempore belli nil proſunt. Vt igitur cæteris in rebus ſumma prudentia ſenatus populi Romani omnia adminiſtrabat, ita hic quoque ſapienter fecit, quod victos debellatoſque Latinos, ac Priuernates, non arcibus quibuſdam compeſcendos exiſtimauit, ſed alia commodiori, ac virtuti magis conſentanea ratione, in officio continendos.*

Arces, hoſti aut impediunt, aut remorantur.

Hæc iam ſupra refutaui, nec me Lacedæmonij mouent, cum omnium gentium iudicio ἀγροίκως, hoc eſt, ſtolida ſimplicitate egerint, vt ne quidem vrbem muro cinxerint. Quo quidem nihil ſtolidius eſſet. Nam ſi locus apertus ſit ad omnem iniuriam, magnis copijs, magno labore, & periculo excubandum eſt. Quocunque loco Romani etiam in pacato caſtra muniebant, quæ enim ſapientia eſt, exhaurire ciuem vigilijs, cum parui obiectu muri tantum laborem poſsis lucrari?

At muri Athenienſium erant perinde ac ſi à mulieribus habitarentur. Verum hoc ſkomma Laconis fuit, & eius, qui muratas Athenas metuit. Nos nouimus viros fortiſsimos mœnia fortiſsima condidiſſe, atque defendiſſe, arces etiam in Europa, Indiaque noſtro tempore inſigni virtute defenſas, & ſi Romanas vires laudamus, certe noſtra tempora admirari conuenit; maius eſt enim militum robur, contra tormenta ferrea, quam contra ſagittas euntium.

Obijciunt Poloniam & Angliam carere munitionibus. At præſtaret forte illa regna ab alijs multis exempla accipere, quā dare. Polonia à Turcis, Tartaris, Moſkouitis, Suecis, quoties impune inuaditur? Quot hominum millia abducuntur? ſi opportunis locis eſſnet munitiones, & præſidia, ſi occupati tranſitus facile hoſtium ſubiti impetus retunderentur. Anglia mari præcingitur, eam intraſſe, eſt viciſſe.

CAPVT XXIV.

Fœdera ad potentiam facere plurimum.

Fœdus eſt Rerumpublicarum mutuæ amicitiæ, & in re quapiam ſocietatis pactio. Nullum regnum eſt ſine æmulo, ideo nec eſſe debet ſine fœderato, vti nec priuatus ſine amico. Fœdus pangere eſt ſupremæ maieſtatis, & eius conceſſu principum; inuita illā eſt conſpiratio Ad ſolum principem publica defenſio pertinet. Ita Beſold. l. 2. pol. c. 5. de fœderum iure, §. 12.

Fœdera quæ ineuntur inter eos, qui diuerſos fines habent, & vnum ambiunt, breuia ſunt. Duo riuales ſi fœdere inito facile tertium excludunt, verò illo eiecto in ſe vertuntur.

§. 1. Fœ-

Fœderum neceſſitas.

§. 1. Fœdera intelligo pacta conuenta, quo ſe ſe plures mutua obligatione deuinciunt, *συμμαχίας*, & ſocietatem ineunt, vt eoſdem amicos, & hoſtes iudicent. Qua re nihil ad potentiam eſt efficacius. Plus enim fœderibus ſociorum, quam bellis proficitur, & Romani ſociorum copijs non pauciora quam ſuis auſpicijs geſſerunt.

Fœdera iureiurando ſanciuntur, & publice.

§. 2. Fœdera externorum principum domi ſecuritatem conſtituunt, adferuntque auctoritatem. Magni enim quiſque principem facit, quem ambiunt reges, & magnates, ad quem ſplendidæ legatiooes crebro ventitant.

§. 3. Fœderum ſanctiſsima debet eſſe pactio. Nam iuramento ſanciuntur, & publice. Iuriſiuraodi cum execratione formæ multæ paſſim apud hiſtoricos inueniuntur. Deinde quia publice fides data magis obligat quam quæuis priuata promiſsio. ſi enim nemo fidem ſeruaret, regibus tamen illa ſeruanda eſſet. Nihil vero magis obeſſe regno poteſt, quam violatio fœderum, hinc nemo Turcis amicus eſt, quia fœdera ſola vtilitate metitur.

Fœdus niſi omnib. fœderatis ſit vtile, breue eſt.

§. 4. Cum plures in vnum fœdus conueniunt, oportet, vt vtrique vtile ſit, aut neceſſarium: alioqui diuturnum non eſt. Imo ex querelis ſociorum oriuntur bella grauiſsima, vt cum Rhodij inhonoratam militiam, & ſocietatem cum Romanis fuiſſe queruntur. Nam fere omnes ſuam ſpectant vtilitatem. Quæ res adeo præualet ſæpe honeſtati, vt fœderati fœderatis obſiſtant. Fugato Xerxe cum claſsis Græciæ victrix ſtaret in ancoris, ſubijt Themiſtoclem improba, & digna exilio cogitatio, vt ſociorum claſſem incenderet, quo illi exuti potentia maritima Athenienſium in poteſtate eſſent, quod cum Ariſtides vtile, ſed non honeſtum aſſereret, populus Athenienſis vetuit; Et merito, nam tanto odio ſe onerasset, vt nulla par potentia cogitari poſſet, qua euaderent.

Improba Themiſtoclis cogitatio.

Vtiliſsimum fœdus actitatum eſt inter Venetos & Hiſpanum anno 1571. ſetius conuentum eſt, quàm conueniebat; nam capta Nicoſia erit. Venetorum omnino intererat fœdus properari, & auxilia celeriter decerni, nam Venetus non niſi fœdere defendi potuit, & eo victo tota Italia in periculo futura erat, ſed tamen poſtea irritum fuit, ex cauſis priuatis, quod Veneti mercaturam intercidere, ac proinde ſe ad paupertatem redigi viderent. Itaque ſemper aduigilandum eſt, vt cum eo paciſcaris, quem ſubita neceſsitas non cogat, cum hoſte paciſci; nam cum maximi ſumptus eſſent facti, Veneti commerciorum damnis affecti, pacem cum Turca detrimentoſam fecerunt.

Fœdus Venetum irritum.

Inter Ariſtocraticos, & Democraticos, Monarchas que non ſunt firma fœdera.

§. 5. Fœdera inter diuerſos admodum firma non ſunt. Vt inter reſpublicas, & principes; Diuerſa enim ſtudia ſunt, & diu nemo regum in vrbem Romanam admiſſus eſt, quanquam enim reges fœderatos haberet populus Romanus; eos tamen præcipue preſsit.

Hinc neque Veneti cum vllo rege firmum fœdus obtinent, neque admodum optare videntur, & proximo bello ab Hollandis magis, quam ab vllo aliu principe deſerti ſunt. Nec Hollandi principum fœderibus fidunt. Vere id ſenſit, qui hiſce diebus Belgis adulatus eſt, hiſtoricus aliorum mendaciſsimus. Regum ſocietates, *quibus magna ex parte libertatem debemus, magna odia ſequentur, & Gallica, Britannicaque auxilia, ceſſante concordia, ceſſabunt: Sociæ ad Orientem vrbes, ne factioſis Belgarum imperijs accedant, mox in libertatem ſe reſtituent, quam cum retinere ſua imbecillitate non poſſint, feræ ad Septentrionem gentis ſe ſubmittent. Germaniæ Principes Auſtraica imperia noua patientia ſimulabunt. Turcæ P. C. præter ſola in Mediterraneo commercia, Nobiles Venetiæ, quæ hiſce bellis florem noſtri ſanguinis prodegerunt, ſolas gazas aperient.*

Ariſtocratia ſuſpecta regum familiaritas, & è contrario.

Cauſa mihi huius rei videtur; Quod Democraticæ, aut Ariſtocraticæ Reipublicæ nolint ſuos magiſtratus regum ſplendorem admirari, aut appetere. Summum enim periculum eſt, ne illi, qui tanto ambitu annua imperia affectant, vt etiam tota patrimonia effundant, ne illi, inquam, ad perpetuas dictaturas & regiam ſtabilitatem omni conatu tendant. Exiſtimo vix tres Romanorum fuiſſe, qui ſi potuiſſent, quod Cæſar, quod Pompeius, quod Auguſtus, non feciſſent. Nec minus regibus eſt ſuſpecta ſuorum principum, cum liberæ Reipublicæ ſenatoribus familiaritas. Libertatem enim illi obtinent, plerunq; minus potentes, cum principes ſint multis modis obnoxij, ex eorum itaque legibus conſuetudineque poſſunt conſilia ſuæ libertatis capeſſere. Verum omnibus conſideratis plus eſt in Republica periculi. Qui enim Reipublicæ præſunt, vt Venetijs, vt in Hollandia, vt in Griſonibus Alpinis, vt in Heluetia, à regibus facile munera capiunt, & operas ſuas illis venditare ſolent. Vbi enim nũc Fabricios inuenias? Et palàm nunc in Hollandia, & Alpibus *περὶ δωροδοκίας* iudicia agitantur. Nam inter pares Reipublicæ ſenatores ambitio magis accenditur, dum ſibi ſuccedunt, dum auras populares captant, dum facta, & leges reſcindunt; hinc cura opum & potentia; hæc à regibus præſtatur, dum ad eorum commoda, ſua conſilia dirigunt, aut aliorum impediunt.

Optimates facile regũ auro inescantur.

Nec poſſunt Reſpublicæ regios miniſtros ſibi tam facile auro deuincire. Quia priuati id non faciunt, quia ſuperat eorum facultatem; nec ipſe ſenatus commode poteſt, quia rationes reddentiæ ſunt; ideoque largitiones illæ clam eſſe non poſſunt, quapropter & periculoſiſsimæ ſunt.

Connubia Regum, pax populorum.

§. 6. Multum vero maximam, & potentiam, & auctoritatem, quæ fundamentum eſt potentiæ, adferunt honorata potentium connubia. Quapropter principi ſoceri generique quærendi ſunt potentes, aut ad res gerendas opportuni. Et ita heri videmus: odia regia finiuntur amoribus; & gentibus ſaluti fuit pronuba. Profecto nulla re, bella felicius, quam nuptijs finiuntur.

Cum finis connubiorũ peruerſus eſt, maiora bella naſcuntur.

Verum cauendum ne occaſione nuptiarum bella naſcantur. Quod fieri aſſolet, cum non fide conciliantur. Tale regnum nobis Daniel. 2. 43. deſcribitur. *Quod autem ferrum vidiſti miſtum teſta ex luto, commiſcebuntur quidem humano ſemine, ſed non adhærebunt ſibi, ſicut ferrum non poteſt miſceri teſta.* Cauſa ex rei natura petenda eſt; Nec calore, nec frigore miſcere poſſunt teſtis metalla Teſtæ calore coguntur, & in lapideam duritiem firmantur, frigore molliuntur; metalla frigore concreſcunt, calore ſoluuntur, & liqueſcunt; quod igitur vni prodeſt, alteri obeſt. Metalla inter ſe facile coaleſcunt, quia ſimul fluunt calefacta, & ſimul frigefacta durantur. Hæc regum conditio ſpectanda eſt, vt nuptiarum fœdera pacem prouinciarum efficiant. Hinc igitur quærenda ratio cur non cohæreant animi regum affinitatibus colligati. Daniel Chaldaice ita loquitur. regum fore מערב בחסף טינא miſtum

 in

in teſta luti; ערב eſt ſpondere, pignorare, negociari, miſcere; miſcebuntur igitur in illo regno per modum mercium coniugia, vt non amore coniugali, ſed regnandi vtilitate fœdera contrahãtur, miſcebuntur etiam ſemine humano, ſed vt inquit Chaldæus: ולא להון דבקין דנא עם דנא *ſed non ad exiſtendum conglutinatos alterum ad alterum.* καὶ οὐκ ἔσονται προσκολλώμενοι οὗτος μετὰ τούτου. vt Septuaginta vertunt. Quid igitur in his præcipue conſiderandum eſt?

Finis matrimonij.

§. 7. Primum in hiſce matrimonijs ſpectandum eſt, vt finis matrimonij ſit verus, coniunctio maritalis, ſobolis ſusceptio, educatio, mutua auxilia coniugum, amorque perpetuus. Qui enim hoc ſancto fœdere, quod Deus inſtituit, peruerſe ad fraudes vtuntur, maiora inde ſibi mala adſciſcunt. Hoc modo Saul filiã Dauidi promiſit. 1. Reg. 18. 15. *Vidit itaq; Saul quod prudens eſſet nimis, & cæpit cauere eum, omnis autem Iſrael & Iuda diligebat Dauid; ipſe enim ingrediebatur ante eos. Dixitq; Saul ad Dauid. Ecce filia mea maior Merob, ipſam dabo tibi vxorem, tantummodo eſto vir fortis, & prœliare bella Domini. Saul autem reputabat, dicens. Non ſit manus mea in eo, ſed ſit ſuper eum manus Philiſthinorum.*

Non adhæſerunt ſibi, nam & Saul perſecutus eſt generum, & alteri filiam collocauit, & altera filia marito fidelior, quam impio patri fuit. Non potuit igitur hos matrimonium conciliare, cum nihil aliud quam mortem Dauidis quæreret, ideo dos data centum præputia Philiſtinorum. Similis fraus Antiochi de quo Daniel ca. 11. 17. *Et ponet faciem ſuam vt veniat ad tenendum vniuerſum regnum eius, & recta faciet cum eo, & filiam fœminarum dabit ei, vt euertat illud, & non ſtabit, nec illius erit.* Cum Aegyptij regis tutores inſidias Antiochi cauerent, Cleopatram illi deſpondit, pacẽ ſimulauit, Cœloſyriam, Iudæam, Samariam, Phœnicem, dotis nomine illi dedit. Non tamen illa omnino dimiſit; nam Ioſephus ait: *tributa vtrique regi depenſa fuiſſe.* Filiæ mandarat, vt maritum, quo poſſet modo interimeret, ſed illa mariti magis, quam patris partes fouit. Polybius cui forte animus regis parricidialis ignotus fuit, aliam cauſam nuptiarum putat; vt nempe Ptolomæum affinitate deuinciret, ne pugnaturo contra Romanos obſiſteret. Hæc omnia ingentium calamitatum initia fuère, dum ius patris in filia, ius soceri, ac denique generis humani ſocietatem violat, in omne genus hominum ſceleratiſsimus.

Patritij cõnubia miſcuerunt, ne plebs magiſtratum peteret, plebei vt aditus ad magiſtratum pateret.

§. 8. Non poſſunt concordiam ſtabilire matrimonia, quum vnuſquiſque diuerſum propoſitum habet, quamuis ex propoſito non pugnent. Tandem eo venietur vt rumpantur illa fœdera. Prima Reipublicæ ſeditio de matrimonijs fuit, & miſto patricio plebeoque ſanguine occaſio fuit nata petendi magiſtratus plebi, donec omnia ad plebẽ, & quod inde ſequi ſolet, ad vnum deuoluta ſunt. Poſtea in triumuiratu idem eſt tentatum, Antonius duxit Octauiam, ſororem Augusti, Auguſtus Claudiam priuignam Antonij, ſed potentior regnandi libido, omnia illa vincula diſrupit, & orientem, atque occidentem inter ſe commiſit. Poſtea Seuerus Caracallæ & Getæ filijs regnum ſtabilire Plautiani affinitate voluit, ſed nuptiæ vtrique parti exitio fuerunt. Tentatum idem in Stilicone, alijſq;, ſed irrito conatu. Quia Auguſtis nuptijs ille ad transferendum imperium vtebatur. Non poterant conglutinari, quia ſupra modum impius Stilico, & perfidus omnia alia potius, quam Imperij ſalutem quærebat. Hinc nuptiæ in diſpari cultu religionis, diuturnæ & vtiles diu eſſe non poſſunt.

In diſpari cultu, non ſunt diuturna.

§. 6. Fœdera ſiue nuptiarum, ſiue alia quæcunque cum longinquis inita, nec admodum iuuant, & vicinos offendunt. Si enim quiſpiam principem Romanorum ſtante republica filiam Antiochi, aut Ptolomæi regum fœderatorum duxiſſet, nec adiuuari à Socero potuiſſet, & cæteris ciuibus exoſus omnino ad nullam adminiſtrationem admiſſus fuiſſet. Ita nunc quoque principibus cauendum, ne potentium matrimonijs videantur noui aliquid moliri, VVilhelmo Iuliæ duci noxia fuerunt, cum Franco fœdera, pactaque ſponſalia. Ratio eſt propalam nota. Cum enim vicini principes negliguntur, & exterorum matrimoniorum ſplendor accerſitur, ſimultas ſuſpicioque naſcitur, quæ potentiam recens auctam ſemper comitatur. Domi itaque inter ſuos odia, alienationes, diffidentiam habet in promptu, auxilia longinqua.

Cætera quæ ad potentiam faciunt, cum bellica ſint, de eis ſuo dicam loco.

POLI-

POLITICORVM LIBER NONVS.

DE INTERNIS REIPVBLICÆ MALIS.

CAPVT I.

Damna Rerumpublicarum multa, & grauia eſſe, & quæ ad Politicum præcipuè pertineant.

Multa cladium genera humanum genus exercent.

QVEMADMODVM IN HVMANO corpore tot ſunt morborum cohortes, quot artus, & membra; ita quoque in magno Reipublicæ, Regnorumque ſyſtemate innumeræ ſunt calamitatum, per eundique ſpecies, integras aliquando nationes peſtilentia depopulatur, quemadmodum Gallieni tempore illa, quæ totum orbem obiuit. Peſtem antecedere, aut ſequi fames ſolet, quæ ipſa quandoque gentium reliquias depaſcitur. Solum ipſum peccatis hominum irritatur, & concutitur, anno CHRISTI 366. totus ſere orbis terræ motu violatus eſt. His adde diluuia, incendiaque, & quicquid alicui obtigit mali, quod omnibus iure timeatur. Quædam ab inualidis euerſæ ſunt vrbes. Plin. l. 8. c. 29. *Nec minus clara documenta exitij ſunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro author eſt, à cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum, à talpis in Theſſalia: ab ranis ciuitatem in Gallia puiſam, ab locuſtis in Africa: ex Gyaro Cycladum Inſula incolas à muribus fugatos: in Italia Amyclas à ſerpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas late deſerta regio eſt, à ſcorpionibus & ſolpugis gente ſublata: & à ſcolopendris abactos Thrarienſes author eſt Theophraſtus.* Horum malorum grauitatem quamuis ſapiens Princeps, induſtria, humanitate, liberalitate temperare, ac leuare poſsit, non tamen ad Politices conſiderationem veniunt, cum auerti, gubernarique nulla ratione niſi precibus, & emendatione morum valeant.

Nihil tam infirmum, quod non aliquando validum.

§. 2. Cæterum damna Reipu. circa quæ prudentia Principis verſatur, duplicia ſunt; vel enim ex ipſa ciuitate naſcuntur, & in viſceribus hærent vt in homine febris, vt hydrops, vt peſtis. Vel aliunde inferuntur, vt grando, fulmen, ſagittæ. Interna mala ſunt odia, contemptus, factiones, proditiones, ſeditiones, rebelliones. Externa, bellum. Quanquam autem ex illis quæ docui diſcordiarum cauſæ, & ſeditionum antcuerti, atque excludi poſsint, viſum eſt tamen ſingularibus libris diſputare de ſeditione & bello, ne quicquam, quod ad perfectam Reipublicæ gubernationem pertinet, deeſſe videatur.

CAPVT II.

Seditionem grauiſsimum malum eſſe.

Seditio graue malum, quia magnum cauſam ſæpe violatur.

§. 1. SEDITIONEM quaſi ſeitionem, ſeu ſeceſsionem dicimus, cũ pars reip. contra partem, aut contra Principem inſurgit: Græci στάσιν appellant. Grande malum, belloque calamitoſius. Vnius enim corporis membra, quæ niſi conſenſu ſalua eſſe non poſſunt, inter ſe colliduntur, mutuoque preſſu ſeſe interimunt. Maiora ſane in ſeditione ſcelera, quam bello committuntur. Itaque omnium ſapientium iudicio nihil eſt bello ciuili deteſtabilius, cuius cauſæ variæ ſunt; ſed illa præcipua, quod odia ciuilia ſunt acerrima; magnis enim agitata cauſis videntur, & cum inualuere à furore parum abſunt; palam ſane furere dicimus eos, qui in ſua membra ſæuiunt. Itaque cognatæ acies, cum in partibus ſunt fratres, & parentes, infeſtius concurrunt. Hinc odiorum ardentiſsima fuiſſe fraterna, etiam fabulæ tradiderũt, hinc cœnæ Thyeſtææ, & Thebanorum rogorum in contraria tendentes fumi; hinc Turcicorum fratrũ iam quaſi ex lege mortes. Cum hoſte externo de libertate, de gloria, de opibus certatur, cum ciue de vita. Conſulatur hiſtoriæ Romanæ vetuſtas, hoſtes victos in vrbem receperunt, ſub iugum miſerunt, in ſeruitutem vendiderunt, & cum ſæuierunt, ſecuri aut gladio percuſſerunt, at in ciuili bello lucro deputabat victus, ſi ſine tormentis & contumelijs mori liceret. Hoſtium ducibus regibuſque ſæpenumero pepercerunt, ſuos imperatores excruciatos occiderunt, mortuos omni ludibriorum genere deuexarunt. Nullum quod memini exemplum horribilius mundo dedit furor ciuilis eo, quod in Andronico. Deſcribit hiſtoriam Nicetas l. 1. *Itaque in Anema caſtellum* (Andronicus captus) *duabus grauibus catenis cum ferreis ſeris ſuperbo collo iniectis, & compedibus oneratus, vt captiuos tractari mos eſt, conijcitur, eoque habitu ad Iſaacium perducto contumelioſis verbis inſultatur, alapæ impinguntur, nates pulſantur, barba vellitur, dentes excutiuntur, capilli euelluntur, publice omnibus ludibrio expoſitus, etiam à mulieribus pugnis caditur, ijs præſertim quarum maritos aut occiderat, aut excæcauerat. Deinde præciſa dextra in idem caſtellum reducitur ſine cibo, ſine potu, ſine vllo cuiuſquam officio. poſt aliquot dies altero oculo effoſſo, ſcabioſo camelo impoſitus, per forum triumphi ſpecie traducitur, calua glabra inſtar aridæ quercus, & ouo nudior, & breui tunicula tectus, ſpectaculum miſerabile, quod riuos lacrymarum elicere queat ex oculis non inhumanis. Sed ſtolidiſsimi & petulantiſsimi vrbis incolæ,*

Odiorum ciuilium atrocitas.

Ciuilia odia humanitatis iura violant.

Fortunæ turba fuit; non Principis.

cola, præſertim ſartores, coriarij, opifices, & circumforanea ſordidaque turba, muſcarum inſtar verno tempore, ad mulctras, & pinguia cymbia conuolantium, nulla ratione habita, quod is nudiuſtertius Imperator, regio diademate ornatus, ab omnibus laudatus, celebratus, adoratus eſſet, quodque ſanctiſſimo iureiurando fidem & beneuolentiam ſuam erga illum teſtati eſſent, efferatis animus ſine vlla ratione ruentes, nihil mali prætermiſerunt, quo Andronicum per nefas non afficerent. Alij claues in caput eius impegerunt, alij ſtercore nares eius fœdarunt, alij ſpongias excrementis hominum & pecudum fœdatas in faciem eius expreſſerunt, alij verbis obſcœnis parentes eius inſectati ſunt. Erant & qui verubus latera eius pungerent, impudentiores quidam lapidibus coniectis rabidum canem eum appellabant. Scortum quoddam impudens, ollam feruentis aquæ plenam è culina raptam, in faciem eius effudit. Nemo denique erat qui malefaceret Andronico. Ita ignominioſe in theatrum ridiculo triumpho perductum, ac miſero illo Camelo detractum iuxta duas columellas quibus ſuperne lapis incumbit prope æneam lupam & hyenam, quæ inflexu ceruicibus quaſi altera in alteram impetum factura, concitata aſtant, pedibus ſuſpendunt fune alligatum. Tot mala perpeſſus, & alia ſexcenta, quæ prætermiſimus, tamen generoſo adhuc animo illata mala tolerabat, ac mente integra ad affluentem turbam, & iacentem conuerſus, nihil dicebat aliud, niſi, Domine miſerere: & quid calamum contritum infringitis? Cæterum dementiſſima populi turba, ne tunc quidem afflictiſſimo pepercit Andronico poſtquam pedibus ſuſpenſus fuit, ſed direpta vincula, veſtita eius vexauit, & quidam homo nefarius longum enſem per fauces eius vſque ad inteſtina adegit. Duo vero latini generis, enſes, ambabus annixi manibus in nates eius adegerunt, vt periculum facerent vter eſſet acutior, illius dexteritate gloriati. Poſt tot ærumnas & clades ægre vitam abrupit, dextera cum dolore ad os admota, vt multi putarent, eum calidum ex ea ſanguinem, ob recentem plagam adhuc deſtillantem, exſugere.

Crudelia militum iudicia.

§. 2. Quin & illud ciuilium bellorum crudelitatem multis modis oſtendit, quod omnia victis ſolatia auferuntur, metu, odioque victoris; in bellis externis crudelitatis aciem obtundit vtilitas ſeruitutis, malunt enim ex hoſtibus habere ſeruos, agrorum cultores, operumque obnoxios curatores, quam calcare cadauera: itaque quibus miſericordia non indulget vitam, eos auaritia ſeruando ſeruos facit: bella ciuilia ſeruitutem neſciunt. Perſas & Getas ad Cyathos ſtatuunt, Aethiopas faciunt Atrienſes, Alemanni equites currum anteambulant, ciuis capti nullum cenſetur officium, ſola morte ſecurum reddit victorem. Ne hoſtibus quidem peregre venditur, quia quamdiu viuit non creditur quieturus. Hinc Marius ciuili ſanguine cruentus, hinc vindicta Syllana, quæ pernicioſior fuit, quam ſi ſcelera impunita relinquerentur. Luc l. 2.

Barbarus ſeruitute, ciuis morte luit.

Exceſſit medicina modum nimiumq; ſecuta eſt,
Qua morbi duxere manus: periere nocentes;
Sed cum iam ſoli poſſent ſupereſſe nocentes,
Tunc data libertas odijs, reſolutaq; legum
Frenis ira ruit.

Ira ciuilis, nec legem, nec modum, nouit.

§. 3. Nobilitati & virtuti parcere ſæpe hoſtes ſolent; Cauſa duplex; vel enim miſerantur rerum humanarum communem ſortem, eoſque quos à ſumma fortuna ad infimam recidiſſe intelligunt, mitius habendos arbitrantur. Nabuchonodoſor quidem victos reges menſæ ſuæ adhibuit, captiuorum nobilium filios Danielem & ſocios ad honores prouexit. Alexander Porum victum regnare iuſsit; Darij filias matremque conſolatus, non inferius ſua dignitate matrimonium ſperare iuſsit. Romani quas gentes bello infeſtiſſimas habuerunt, eaſdem deinde ſocios fideliſſimos experti ſunt. Sen. l. 2. de ira. cap. 34. hac re ad vincendam iram hortatur, ſed in hoſte valere ſolet, non in ciue. *Quos populus Romanus fideliores habet ſocios, quam quos habuit pertinaciſſimos hoſtes? quod hodie eſſet imperium, niſi ſalubris prouidentia victos permiſcuiſſet victoribus? Iraſcetur aliquis, tu contra beneficijs prouoca. cadit ſtatim ſimultas, ab altera parte deſerta. niſi par, non pugnatur; ſi vtrinque certabitur, ille eſt melior, qui prior pedem retulit: victus eſt qui vicit. percuſſit te, recede referiendo enim, & occaſionem ſæpius feriendi dabis, & excuſationem. non poteris reuelli, cum voles. Nunquid velit quiſquam tã grauiter hoſtem ferire, vt relinquat manum in vulnere, & ſe ab ictu reuocare non poſſit? atqui tale iratelum eſt, vix retrahitur.* Altera cauſa eſt, quod virtutem hoſtium multi reueriti, vitam donarunt illis, à quibus maximas clades acceperunt. Ciuilium bellorum rabies his bonis accenditur, nemo inimicior nobilibus, & diuitibus cenſetur, quam victus ciuis: illis proſcriptio præcipue intentatur, diuitiæ ad cædem ciuium incitamento ſunt. Virtutem in ſeditione tanquam veneficia perſequuntur. Catulos, Cicerones, Antonios, Catones ſeditio perſequitur; Clodij & Curiones ſecuritate fruuntur. Cauſa vero eſt, quod vbi inimicitiæ, odiaque animum occuparunt, vbi mutuis damnis mentes exaſperatæ ſunt, nihil facile creditur, diciturue, niſi quod ad augendas inimicitias efficax eſt: quos enim ciues inimicos ſuos putant, etiam iniurioſos, ideoque iniquos & impios arbitrantur: cum hac opinione iungitur altera, nempe nullam eſſe peſtem efficaciorem ad nocendum, quam ſit familiaris inimicus; itaque quicquid in ciue bonum apparet, inſtrumentum ad nocendum ſibi eſſe ſuſpicantur.

Ciuile bellum irreconciliabile.

In bello externo virtus, in ciuili vitia honorantur.

§. 4. Diſciplina militaris peſſum datur: quippe in vtraque acie noti, conſanguinei, præmia corruptelæ, fraus vtrinque impunita. Ciuium & ruſticorum fides in omni genere contractuum fluxa: ſi enim ſoluere æs alienum non libeat, ſi negare depoſitum, in aduerſa caſtra migrabit, vbi ſecurus erit. Cauſa tanta mali eſt, quia militem regere, victoriam temperare duces nequeunt, obnoxij teterrimo cuique, ita canunt Cæſareani milites.

Bellum ciuile, omnem diſciplinam recipit.

—— Rhenum mihi Cæſar in vndis
Dux erat, hic ſocius, facinus quos inquinat, æquat.

Auguſtum miles C. Antonius non audiebat, poſtquam ſenatum contempſit. Parendum eſt illis per quos vicit. *Cæſar à me pecuniam? cur potius quam ego ab illo? an ille ſine me vicit? at ne potuit quidem. Ego ad illum belli ciuilis cauſam attuli: ego leges pernicioſas rogaui: ego arma contra conſules imperatoreſque populi Roman. contra ſenatum populumque Rom. contra Deos patrios, araſque & focos, contra patriam tuli: num ſibi ſoli vicit? quorum facinus eſt commune, cur non ſit eorum præda communis? tu poſtulabas.* Auguſtus Antonio Ciceronem, Antonius Auguſto auunculum donare coactus eſt, quia alter ſine altero non vicit. Quin & Lepidus Triumuirorum poſtremus fratrem Liuium hoſtibus donauit. Solimannus in ciuili bello filiorum, alterius qui profugerat mortem precio emit, cum vitam pecunia emere tantum impera-

Victoria ciuilis, miſera.

torem

torem vix decuiſſet. Neque mirum ſuos donare, contra omnes affectus, parentum, filiorum, fratrum ſeditio fortis eſt. Huc ſpectat illa nobilis de duobus inimicis fabula, quorum alter in prora, alter in puppi ſedebat, cumque ob tempeſtatem nauis conuelleretur, intellecto ex nauarcho proram primo mergendam, gaudebat ille qui in puppi conſidebat, quod interitum inimici conſpecturus eſſet.

Prudentis imperatoris aiunt, diſcordiam hoſtium curare.

§. 5. Denique finis bellorum & ſeditionum eſt exitium per tyrannidem, vel externum hoſtem. Nulla pene tam parua natio eſt, quæ ab hoſte vincatur, niſi tumultu & factionibus ſeipſam atterat. Exemplis non eſt opus, totus orbis exemplum eſt, adeo vt callidi bellatores diſcordiam hoſtium inprimis exeptent. Nec ſeditione bellatores euadunt, quæ res fere tumultuum authores fefellit: qui enim conciliandæ ſeditioni acerrimus eſt, bello eſt inutilis. Pugnare pauci, conſpirare quilibet poteſt. In contentione timidiſsimus præualet, in prælio fortis. Atque hæc cauſa eſt, cur ſeditio, cum datum eſt initium, celerrime creſcat; quia ab viliſsimis & nequiſsimis hominibus intenduntur lites, cum autem adeſt verus hoſtis, cuncti defugiunt. Quod ſi externo hoſte vires attritæ non abſumuntur, victoria ciuilis tamen finito iam bello viuentibus inimicitijs crudelius graſſatur. Cum Mariani non modo victoriam, ſed etiam ſalutem deſperarent, cuncta ſuis alieniſque cædibus impleuerunt. *Vrbem deinde Sylla* (inquit Auguſtinus libro tertio de ciuitate capite vigeſimo octauo) *victor intrauit, qui in via publica, non iam bello, ſed ipſa pace ſæuiente, ſeptem millia pedicum vndecunque inermia, non pugnando, ſed iubendo proſtrauerat. In vrbe autem tota quem vellet, Syllanum quiſque feriebat. Vnde tot funera numerari omnino non poterant, donec Sylla ſuggereretur; ſinendos eſſe aliquos viuere, vt eſſent quibus poſſent imperare, qui vicerant. Tunc iam cohibita qua hac atque hac paſsim furibunda ferebatur licentia iugulandi, tabula illa cum magna gratulatione poſita eſt, quæ hominum ex vtroque ordine ſplendido, equeſtri ſcilicet atque ſenatorio, occidendorum ac proſcribendorum ad duo millia continebat: contriſtabat numerus, ſed conſolabatur modus. Nec quia tot cadebant, tantum erat mæroris quantum lætitia, quia cæteri non timebant. Sed in quibuſdam eorum qui mori iuſsi erant, etiam ipſa licet crudelis cæterorum ſecuritas, genera mortium exquiſita congemuit. Quendam enim ſine ferro laniantium manus diripuerunt: immanius homines hominem viuum, quam beſtiæ ſolent, diſcerpsere, cadauer abiectum. Alius oculis effoſsis, & particulatim membris amputatis, in tantis cruciatibus diu viuere, vel potius diu mori coactus eſt. Subhaſtatæ ſunt etiam tanquam villæ quædam nobiles ciuitates. Vna vero, velut vnus reus duci iuberetur, ſic tota iuſſa eſt trucidari. Hæc facta ſunt in pace poſt bellum, non vt acceleraretur obtinenda victoria, ſed ne contemneretur obtenta. Pax cum bello de crudelitate certauit, & vicit. Illud enim proſtrauit armatos, iſta nudatos. Bellum erat, vt qui feriebatur, ſi poſſet, feriret, pax autem non vt qui euaſerat, viueret, ſed vt moriens non repugnaret.* Magnum itaque malum eſt ſeditio, & quod dolendum, etiam frequens, & viſitatum.

Sediticſi, non ſunt fortes.

Pax, bello ciuili finito, ſæuit.

CAPVT III.

Seditiones eſſe frequentiſsimas.

Quiſcunq; ſiniuntur, ſe-

§. 1. TAm graue malum etiam frequens eſt. Cauſa eſt, quia querulum eſt genus humanum, & quia facile peſsimo cuique eſt murmurare. Populum Iſrael ex Aegypto de fornace ferrea, de domo ſeruitutis DEVS eduxit, per tot & tanta miracula, vt Pharao ipſe obſtupeſceret, & tamen intra ſpatium menſium quindecim decies contra DEVM ſeditionem mouit. Numerorum decimo quarto, vigeſimo ſecundo. *Attamen omnes homines qui viderunt maieſtatem meam, & ſigna quæ feci in Aegypto, & in ſolitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ.* Mirum videri poſſet, vel vnam ſeditionem eſſe potuiſſe. Nulla erat Magiſtratus iniuria, *Tu ſcis*, inquit Moſes, *quod ne aſellum quidem cuiuſquam acceperim*, nulla indigentia, veſtes non atterebantur, quotidianum erat mannæ miraculum, mare rubrum ceſſerat, hoſteſque hauſerat, aquæ in dulcedinem verſæ, nouæ productæ, inter hæc miranda contra DEVM murmurant, Moſen ducem, & Aaronem perſequuntur, non beneficijs mitigati, non plagis territi. DEO teſte quadraginta annorum fuit illa ſeditio. *Hodie ſi vocem* DOMINI *audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto; vbi tentauerunt me Patres veſtri, probauerunt, & viderunt opera mea, quadraginta annis proximus fui generationi huic & dixi, ſemper hi errant corde, ipſi vero non cognouerunt vias meas.* Illa igitur à DEO dilecta & electa Reſpublica, populus ille, cui benedixit DOMINVS in ipſa ſua liberatione, in exitu de Aegypto, de populo Barbaro, in ipſa pompa & traductione triumphali præſente DEO decies ſeditionem intra quindecim menſes mouit, & crebrius per annos quadraginta. Quid de gentium populis iudicabimus? Fuere & illis ſui tumultus & exitia. Atque vt ne longe à Palæſtina recedam, eo ipſo tempore, quo filij Iſrael in deſerto errarunt, finitimi reges inter ſe bella geſſerunt, Sehon Amorrhæus regnum Moabitarum obtinuit ab Arnon vſque Iaboc. Chananæorum reges quorum poſſeſsio Iſraelitis aſsignata fuerat, inter ſe concurrerunt, vt iam fractis viribus electo populo obijcerentur. Si enim Adonibezec ſeptuaginta reges ſubegerat, qui ſub menſa eius amputatis manuum & pedum extremis micas colligebant, quis dubitare poteſt reges eos plurimos cognatos fuiſſe, cum in medio Chananæorum habitaret? Quis etiam dubitare poteſt, reges illos bello & ſeditione victos, & internecione multorum? cum vero poſt mortem Ioſue ea contigerit clades crudeliſsimo tyranno, omnino conſtat eo tempore, quo Iſraelitæ ſub Moſe & Ioſue fuerunt, tanta bella in Palæſtina iam peritura fuiſſe. Vide lib. Iud. capit. primo, ſexto. Nunc quoque dum iſta ſcribo, ante fores Turcorum depugnant Chriſtiani. Ne vnquam negare poſsint ſe perire velle.

Quiſcunq; ſiniuntur, ſeruientis iuſtitiam accuſat.

Populus electus, annos quadraginta murmurat.

Chananæi inter ſe bella geſſerunt ciuilia.

Etiam imminente periculo tumultuantur.

§. 2. Porro ex vna eademque potentiſsima & notiſsima Republica Romana, ſi inſigniores ſeditiones collegero, exemplum humanæ malitiæ; quæ nec imperium, nec libertatem ferre poteſt, clariſsimum demonſtrauero, omnibuſque regibus inſigne documentum dedero, vt ſint ad ſedandas diſcordias, tollendoſque tumultus egregie cauti, inſtructique. Contentiones igitur dimicationeſque, vnius vrbis in ſe diuturnæ perpendamus, atque vt ab exordio omnia grauiora accerſamus.

Summa ars principis, ſeditiones cauere.

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Hac indole ciuitas adoleuit, quam illi fratrum ingenia indiderunt. Nec Romuli felicior exitus, *Patrum manib. diſcerptum*, aiunt, *ob aſpertum ingeni.*

Romanum imperium deinde fragile ob ſeditiones

genium plebs credidit, & Patribus infenſa fuit. Contentio deinde inter veteres Romanos, & Sabinos fuit, quanam ex factione reges eligerentur, eaque annum perdurauit, quo & interregnum fuit, donec plebs indignata fremeret: *Multiplicatam ſeruitutem, centum pro vno dominos factos.* verba Liuij ſunt. *nec vltra regem niſi ab ipſis creatum videbantur paſſuri, cum ſenſiſſent ea moueri Patres, offerendum vltro rati, quod amiſſuri erant, ita gratiam ineunt, &c.* Seditio itaque tum inchoata fuit, ſed prudentia patrum diſcuſſa eſt. Numæ imperio nulla ſeditio memoratur, Tullo regnante Fidenæ colonia Romana defecit. Metius Suffetius proditionem molitus eſt. nec quieta, nec turbulenta deinde pleraque fuere vſque ad Tarquinium, qui ſollicitato ſenatu Seruium ſocerum regno expulit & occidit. Nam & Tarquinium Priſcum filij Anci occidi curarunt, licet fructum ſceleris, hoc eſt regnum non obtinuerint. Quod populus nihil mouerit, cauſa erat immanis ſeruitus. & cum rem perpendo non felicior videtur fuiſſe eo tempore ſtatus Romanæ plebis, quam ſub Pharaone fuerit filiorum Iſrael in Aegypto, & inter bonos tamen reges à Liuio, Floro, cæteriſque numeratur. De illo Liuius. *Maiore animo pacis opera inchoata, quam quanta mole geſſerat bellum: vt non quietior populus domi eſſet, quam militiæ fuiſſet nam & muro lapideo, cuius exordium operis Sabino bello turbatum erat, vrbem quam nondum muniuerat, cingere parat: & infima vrbis loca circa forum, aliaſque interiectas collibus conualles, quia ex planis locis haud facile euehebāt aquas, cloacis e faſtigio in Tiberim ductis ſiccat: & aream ad ædem in Capitolio Iouis, quam vouerat bello Sabino, iam præſagiente animo, futuram olim amplitudine loci occupat fundamentis.* Hæc Liuius laudi patriæ ſeruiens. Qua vero tyrannide id actitatum ſit, docet Plinius libro trigeſimo octauo capite decimo quinto. *Non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt. cum id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret, eſſetque labor incertum longior an periculoſior, paſſim conſcita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum antea poſteaque remedium inuenit ille rex, vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora ſpectanda ciuibus ſimul & feris, volucribuſque laceranda.*

Regno, & interregno, populus ſeruiit.

Sub regibus quis populi ſtatus.

Tædio laborum mori malunt.

Atque hæc cauſa eſt, cur plebs quieuerit oppreſſa regio metu. Sequitur Tarquinius Superbus, quem rebellione concita vrbe eiecerunt ob filium adulterum tumultuati, quem tamen legibus forte punire non erat difficile. Verum occaſio, ira læſorum, alienatio à rege ſuperbo, ſeditionem vno impetu mouit, vrſit, perfecitque, quod auſi fuerunt. Pulſis regibus, quamuis magnus ab illis metus, hoſteſque diuerſi imminerent, non tamen abſque ſeditione ætas agitabatur, Bruti progenies cum nobilibus adoleſcentibus in patriam conſpirauit, Tarquinioſque reducere conati ſunt. Valerius in ſuſpicionem regni affectati venit, nec niſi domo deiecta, quam inchoauerat, faſcibuſque populo ſubmiſſis tutus fuit. Et quidem timida fuit ab Anno V. C. 244. ad Annum 257 quies domi, ſpoſtea continuæ ſeditiones, aut ſeditionum conſilia fuere. Anno poſt reges exactos decimo ſexto poſt mortem Tarquinij altero, ingens Romæ diſcordia exorta eſt Liuius libro ſecundo *Sed & Volſcum bellum imminebat, & ciuitas ipſa ſecum diſcors inteſtino inter patres plebemque flagrabat odio, maxime propter nexos ob æs alienum. Fremebant ſe foris pro libertate & imperio dimicantes, domi à ciuibus captos & oppreſſos eſſe: tutioremque in bello quam in pace inter hoſtes, quam inter ciues libertatem plebis eſſe: inuidiamque eam ſua ſponte gliſcentem inſigni vnius calamitas accendit. Magno natu quidam cum omnium malorum ſuorum inſignibus ſe in forum proiecit. Obſita erat ſqualore veſtis, fœdior corporis habitus pallore ac macie perempti, ad hoc promiſſa barba, & capilli efferauerant ſpeciem oris: noſcitabatur tamen in tanta deformitate, & ordines duxiſſe aiebant, aliaque militiæ decora vulgo miſerantes eum iactabant, ipſe teſtes honeſtarum aliquot locis pugnarum cicatrices aduerſo pectore oſtentabat. Sciſcitantibus vnde ille habitus? vnde deformitas? cum circumfuſa turba eſſet prope in concionis modum: Sabino bello, ait, ſe militantem, quia propter populationes agri non fructu modo caruerit, ſed villa incenſa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributum iniquo ſuo tempore imperatum, æs alienum feciſſe, id cumulatum vſuris primo ſe agro paterno auitoque exuiſſe, deinde fortunis alijs, poſtremo velut tabem ad corpus ductum ſe ab creditore non in ſeruitium, ſed in ergaſtulum, & carnificinam conie ctum eſſe, inde oſtentare tergum fœdum recentibus veſtigijs verberum. Ad hæc viſa auditaque, clamor ingens oritur. non iam foro ſe tumultus continet, ſed paſſim totam vrbem peruadit, nexu vincti ſoluti que ſe vndique in publicum proripiunt, implorant Quiritium fidem. nullo loco deeſt ſeditionis voluntarius comes, multis paſſim agminibus per omnes vias cum clamore in forum curritur. Magno cum periculo ſuo, qui forte patrum in foro erant, in eam turbam inciderunt, nec temperatum manibus foret, ni propere Conſules P. Seruilius, & Ap. Claudius ad comprimendam ſeditionem interueniſſent At in eos multitudo verſa, oſtentare vincula ſua deformitatemque aliam, hæc ſe meritos dicere exprobrantes quiſque ſuam alius alibi militiam. Poſtulare multo minaciter magis quam ſuppliciter, vt ſenatum vocarent: curiamque ipſi futuri arbitri moderatoreſque publici conſilij circumſiſtunt. Pauci admodum Patrum, quos caſus obtulerat, contracti ad conſules, cæteros metus non curia modo, ſed etiam foro arcebat. nec agi quidquam per infrequentiam poterat ſenatus. Tum vero eludi atque extrahi ſe multitudo putare: & patrum qui abeſſent, non caſu, non metu, ſed impedienda rei cauſa abeſſe, & conſules ipſos tergiuerſari, nec dubie ludibrio eſſe miſerias ſuas. Iam prope erat, vt ne conſulum quidem maieſtas coerceret iras hominum, cum incerti morando, an veniendo plus periculi contraherent, tandem in ſenatum veniunt, frequentique tandem curia, non modo inter patres, ſed ne inter conſules quidem ipſos ſatis conueniebat.*

Ciues Romani iniuriores apud hoſtes quam ciues.

Diſcordia plebis, etiam ſenatum in partes diuidit.

Erant vero tot nexi, vt bona pars exercitus inde conficeretur. Creuere autem adeo diſcordiæ, vt Sabini non fiducia virium, ſed contemptu litigantium ciuium arma caperent. Plebs enim nocturnos cœtus celebrare in Eſquilinis, in Auentino conuenire. Tandem aperte reſiſtere, & in ſacrum montem ſecedere, factum hoc Anno 260. quo Tribunos plebis crearunt, ſeminarium perpetuum diſcordiarum, donec primum à ciuibus, deinde à Barbaris oppreſſi ſunt.

Anno deinde 262. Coriolanum expulerunt, qui poſt duos annos patriæ bellum intulit. Nec longa in medio mora. Anno 267. victis Volſcis Sp. Caſſius agraria lege & reddenda pecunia pro Siculo frumento regnum affectans, perduellionis

In ſeditioſos hoſtes inuadit.

Regum metus, ſeditionem coercens.

Digitized by Google

nis reus occiditur. Non tamen deſijt ſeditio plebis, quæ externum anno ſequenti bellum exciuit, & eo finita eſt. ſed recruduit mox poſt victoriam, vt monet Liuius. acerrima vero fuit ſeditio Anno 271. eo vero inſaniæ venit exercitus, vt cum equites hoſtem venientem fugaſſent, pedites inſequi noluerint, & iniuſſu conſulis mœſti, & ab equite nouatam operam execrantes in caſtra redierunt; nec tamen anno 273. à tumultu ceſſatum, impediti delectus, donec Conſilio Appij Tribunos inter ſe commiſerunt. ſtatum vrbis eo tempore Italici populi veriſsime deſcribunt. Liuius libro ſecundo. *Aeternas opes eſſe Romanas, niſi inter ſemet ipſos ſeditionibus ſæuiant. id vnum venenum, eam labem ciuitatibus opulentis repertam, vt magna imperia mortalia eſſent. diu ſuſtentatum id malum, partim patrum conſilijs, partim patientia plebis iam ad extrema veniſſe, duas ciuitates ex vna factas: ſuos cuique parti magiſtratus, ſuas leges eſſe. primum in delectibus ſæuire ſolitos, eoſdem in bello tamen paruiſſe ducibus, qualicunque vrbis ſtatu, manente diſciplina militari, ſiſti potuiſſe: iam non parendi magiſtratibus morem, in caſtra quoque Romanum militem ſequi: proximo bello in ipſa acie, in ipſo certamine, conſenſu exercitus traditam vltro victoriam victis Aequis: ſigna deſerta: imperatorem in acie relictum, iniuſſu in caſtra reditum; profecto ſi inſtetur ſuo milite vinci Romam poſſe, nihil aliud opus eſſe, quam indici, oſtendique bellum; cætera ſua ſponte fata & Deos geſturos.* Quis vllam horam ſine ſeditione Romam dicat fuiſſe, cum tali ſtatu contra ſe fureret? cum vinci mallet, omniaque perdere, quam patricio duce vincere?

Seditiones Romam perdunt.

Nec alia ratione niſi dolo factum, vt pugnare vellent cum crederent id nolle duces. Perſeuerauit illa ordinum alienatio, certaminaque, donec Anno 280. Tribunus domi occiſus cæteros timore afflixit. ſed tamen maius odium concitauit, de conſulibus tollendis cogitationem ſuſcipiunt. Liuius libro ſecundo. *Dicere actum eſſe, tum primum tributis comitijs creati Tribuni ſunt: numero etiam additos tres, perinde ac duo ante fuerint, Piſo auctor eſt nominat quoque Tribunos Cn. Siccium, L. Numitorium, M. Duellium, Sp. Icilium, L. Mecilium. Volſcorum, Aequique inter ſeditionem Romanam & bellum coortum, vaſtauerant agros, vt ſi qua ſeceſſio plebis fieret, ad ſe receptum haberet. Compoſitis deinde rebus caſtra retro mouere. Ap. Claudius in Volſcos miſſus. Quintio Aequi prouinciæ euenit. Eadem in militia ſæuitia Appij qua domi eo liberior, quod ſine tribunitijs vinculis erat. Odiſſe plebem plus quam paterno odio, quod ſe victum videbat ab ea: & ſe vnico conſule electo aduerſus Tribunitiam poteſtatem perlatam legem eſſe, quam minore conatu, nequaquam tanta patrum ſpe, priores impedierint Conſules. Hac ira indignatioque ferocem animum ad vexandum ſæuo imperio exercitum ſtimulabat. nec vlla vi domari poterat, tantum certamen animis imbiberant. Segniter, otioſe, negligenter, contumaciter omnia gerere, nec pudor, nec metus coercebat. ſi citius agi vellet agmen, tardius ſedulo incedere. Si adhortator operis adeſſet, omnes ſua ſponte motam remittere induſtriam. præſenti vultus demittere, tacite prætereuntem execrari: vt inuictus ille odio plebeio animus interdum moueretur, omni nequicquam acerbitate prompta, nihil iam cum militibus agere: à centurionibus corruptum exercitum dicere, tribunos plebis cauillans interdum, & Volerones vocare. Nihil eorum Volſci neſciebant: inſtabantque eo magis ſperantes idem certamen animorum aduerſus Appium habiturum exercitum Romanum, quod aduerſus Fabium Coſ. habuiſſet. Cæterum multo Appio quam Fabio violentior fuit non enim vincere tantum noluit, vt Fabianus exercitus, ſed vinci voluit productus in aciem, turpi fuga petit caſtra, nec ante reſtitit, quam ſigna inferentem Volſcum munimentis vidit, fœdamque extremi agminis cædem. tum expreſſa vis ad pugnandum, vt victor iam à vallo ſubmoueretur hoſtis: ſatis tamen apparet, capi tantum caſtra militem Romanum noluiſſe. alij gaudere ſua clade atque ignominia. Quibus nihil infractus ferox Appij animus, cum inſuper ſæuire vellet, concionemque aduocaret, conueniunt ad eum legati, tribunique monentes, ne vtique experiri vellet imperium, cuius vis omnis in conſenſu obedientium eſſet. negare vulgo milites ſe ad concionem ituros paſſimque exaudiri voces poſtulantium, vt caſtra ex Volſco agro mouerentur: hoſtem victorem paulo ante prope in portis ac vallo fuiſſe, ingentiſque mali, non ſuſpicionem modo, ſed apertam ſpeciem obuerſari ante oculos. Victus tandem. (quando quidem nihil præter tempus noxæ lucrarentur) remiſſa concione iter in ſequentem diem pronunciari cum iuſſiſſet, prima luce claſſico ſignum profectionis dedit. Cum maxime agmen è caſtris explicaretur, Volſci, vt eodem ſigno excitati, nouiſſimos adoriuntur. à quibus perlatus ad primos tumultus, eo pauore, ſignaque & ordines turbauit, vt neque imperia exaudiri, neque inſtrui acies poſſent. nemo vllius niſi fugæ memor: ita effuſo agmine per ſtragem corporum armorumque euaſere, vt prius hoſtis deſiſteret ſequi, quam Romanus fugere.* Anno v. c. 282. hoc contigit.

Odio ducum pugnant, & vincunt.

Conſul plebem magis, quam hoſtem odit.

Odio ducis fugit exercitus.

Manente diſcordia 284. vltima vis timebatur, Comitijs deinde conſularibus plebs intereſſe noluit, ſemper ſollicita, ſemper infeſta.

Anno 286. agrariæ legis iterata certamina, & Volſcus ager Coloniæ Antium deducendæ datus, ſed pleriſque faſtidiebant. Quietem nonnullam ingentia pericula attulere, quibus defuncti Anno 291. omnia recrudueré mala domeſtica, vt Conſul reuocandus fuerit: nam abſentia Conſulum actionibus ſuis tempus tribuni quæſiuere. Magis aſperata Anno ſequenti pugna, Conſules delectum habent, ſi quem comprehenderent Tribuni mitti iubebant. Pulſus metu iudicij Cæſo, & mox pro vno mille Cæſones, ſed qui arte toto anno eludunt Tribunos.

Tres cauſæ ſeditionum ... ſeditionum.

Hactenus diſſenſiones, at vero Anno 295. cum Capitolium duce Herdonio manus ſeruilis occupaſſet, rebus in extremo diſcrimine conſtitutis, Tribuni ab armis populum auocant. *Vim vltimam apparebat futuram, ſpectaculoque ſeditionem Romanam hoſtibus fore: nec lex tamen ferri, nec ire in Capitolium Conſul potuit; nox certamina cœpta oppreſſit, tribuni ceſſere nocti, timentes conſulum arma. Amotis inde ſeditionis Auctoribus, patres circumire plebem, inſerenteſque ſe in circulos, ſermones tempori aptos ſerere: admonere, vt viderent in quod diſcrimen Rempublicam adducerent: non inter patres ac plebem certamen eſſe, ſed ſimul patres, plebemque arcem vrbis, templa Deorum, penates publicos priuatoſque hoſtibus dedi.* Quam mirum ciues Romanos tam pertinaci diſcordia cœcatos, vt cum Tuſculanorum dictator Manlius auxilio veniret, ipſi tamen ſuo periculo non mouerentur; rogandique eſſent vt contra mancipia ſua ſe defendere vellent. Id vero quod Tribuni etiam tum reclamant, omnem furorem ſuperat. Merito itaque L. Quintius Cincinnatus conſul Anno inſequenti Tribunos hoſtes Herdonio deteriores eſſe affirmauit. Sed tamen illi dele-

Seditioſa plebs, contra ſua mancipia arma ſumere recuſat.

ctum impedire conantur, & plebs eoſdem Tribunos reficit.

Anno 295. Quintius Cincinnatus dictator auctis hoſtibus pericula externa diſcuſsit, plebs Tribunos eoſdem quintum refecit. Itaq; Anno 296. ad extremas contentiones deueniſſent, niſi Aequi, Sabinique exitia maiora intuliſſent. Aequorum nocturno impetu Corbione præſidium amiſſum erat, Sabini agros Romanos populabantur, nec militare tamen ciues voluerunt, niſi extorſiſſent, vt decem Tribunos creare liceret. Durauit hæc pertinacia in annum 302. cum miſsi legati in Græciam, & decemviri conſtituti, quorum opera leges ſcriberentur Sed ne ſic quidem niſi vnius anni Alcedonia fuerunt, Claudij libidine, & datis pro ſeruitute contra libertatem vindicijs plebs offenſa in Auentinum è caſtris, deinde in ſacrum montem aſcēdit; Decemviros abdicant, Conſules & Tribunos reſtituunt. Decemviros ad rogum poſcunt, maior ſeditio hactenus non fuit; armati enim erant. Satiata ſupplicio patrum plebs non nihil quieuit, nec concordia tamen fuit; nam quieta plebe iuniores patrum ab iniuria non ceſſare. Liuius ita deſcribit. *Inde Geganius Macrinus, & C. Iulius Coſſ. facti conciones Tribunorum aduerſus nobilium iuuentutem ortas, ſine inſectatione poteſtatis eius conſeruata maieſtate patrum ſedauere plebem decreto ad bellum Volſcorum & Aequorum delectu ſuſtinendo rem ab ſeditionibus continuere: Vrbano quoq; otio foris omnia tranquilla eſſe affirmantes, per diſcordias ciuiles externos tollere animos, cura pacis concordia quoque inteſtina cauſa fuit. ſed alter ſemper ordo grauis alterius modeſtia erat. quieſcenti plebi ab iunioribus patrum iniuria fieri cœpta. Vbi Tribuni auxilio humilioribus eſſent, in primis parum poterant: deinde ne ipſi quidem inuiolati erant, vtique poſtremis menſibus, cum & per coitiones potentiorum iniuria fieret, & vis poteſtatis omnis aliquando poſteriore anni parte languidior eſſet: iamque plebs in Tribunatu aliquid ponere ſpei, ſi ſimiles Icilio Tribunos haberet: nomine tantum ſe biennio habuiſſe. Seniores contra Patrum, & nimis feroces credere iuuenes eſſe, ita malle, ſi modus excedendus eſſet, ſuis quam aduerſarijs ſupereſſe animos. adeo moderatio tuendæ libertatis, dum æquari velle ſimulando, ita ſe quiſque extollit, vt deprimat alium, in difficili eſt, cauendoque ne metuant homines, metuendos vltro ſe efficiunt: & iniuriam à nobis repulſam, tanquam aut facere aut pati ſe neceſſe ſit, iniungimus alijs. T. Quintius Capitolinus quartum, & Agrippa Furius Coſſ. inde facti, nec ſeditionem domi, nec foris bellum acceperunt, ſed imminebat vtrumque. Iam non vltra diſcordia ciuium reprimi poterat, & tribunis, & plebe incitata in patres, cum dies alicui nobilium dicta nouis ſemper certaminibus conciones turbaret: Ad quarum primum ſtrepitum velut ſigno accepto arma cepere Aequi & Volſci.* facta hæc anno 306. manitque, vti tum Cincinnatus dicebat, *diſcordia ordinum, venenum ciuitatis, dum nec nobis imperij, nec vobis libertatis eſt modus.* Anno 308. noua ſeditionis flamma exarſit; nam Canuleius legem tulit, de connubio patrum & plebis, & ſentim mentio illata, vt alterum è plebe conſulem facere liceret, & rogatio perlata eſt. Quod tam graue viſum eſt patribus, vt tria bella eodem tempore oriri lætis animis audirent, plus enim felices plebi ſeditiones, & ſeditionum authores honoratos oderant, quam bella externa; veriſsimeque dixerunt: *plus belli concitari domi, quam foris.*

Noua remedia ſeditionis quæſita.

Cum duæ ſunt Reip. partes, non manet æquilibrium.

Bellum externum, compauatione ſeditionis, lenius.

Tandem Anno 309. Tribuni militares poteſtate conſulari poſt acerba certamina creantur, cumq; pacatior Reſp. videretur, ſubito Sp. Mœlius regnum affectat, & largitione frumentaria populum ſubleuat, is à Seruilio Ahala occiditur, anno 314. Seruilius in exilium pellitur. Cum autem à plebe ſe contemni Tribuni & plebis principes cernerent, multa in annos ſequentes mouerunt, maxime anno 329. ſed irrito conatu; nam quod anno 330. actum eſt contra Sempronium, quamuis malo animo, inter ſeditiones non numero Poſt duos deinde annos, cum quæſtorum numerus duplicandus eſſet, ortum certamen, vt aliqui ex plebe crearentur, quod cum obtinuiſſent & plebei præteriti fuiſſent, repulſâ accenſi Tribuni furere cœpere. Anno 334. ſeruitia in vrbem coniurauerant, ſed deprehenſi pœnas dederunt.

Tribuni plebis in pace contempti, ſemper res nouas mouent.

Anno 336. iterum in extremum periculum deuentum eſt, ob leges agrarias, quod Patres traductis in ſuam partem Tribunis quibuſdam diſcuſſerunt eos Tribunos collegæ ad populum velut commodorum proditores accuſauere. His omnibus itaque annis vel ſeditio fuit, vel parabatur.

Anno 339. Seditio Romæ incepta, in caſtra peruenit, in quibus Tribunus militum ab exercitu lapidibus obrutus eſt. offenſa ex voce T. Poſthumij: *Malum militibus meis ni ſi quieuerint.*

Annum 34 . ſeditionis plenum peſtilentia modeſtum fecit.

Anno 344. exarſere ſtudia patrum & plebis, quod tres quæſtores plebei creati eſſent, qua ſpes plebis erecta, metus patribus iniectus eſt. Liu. l. 4.

Hinc conſtat animo alios in alios ſemper infeſtos fuiſſe.

Anno 347. cum præda capta Anxuris diuiſa eſſet exercitui, cum ſtipendium decretum, maior fuit inter plebem ſenatumque caritas, quam vllo vnquam ante tempore, cum tamen eodem anno iactaſſent Tribuni: *Maximum bellum patribus cum plebe eſſe.* Eam de induſtriâ vexandam militiâ, trucidandamque hoſtibus obijci Cum vero ſtipendia decreta. *Nihil,* inquit Liu. l. 4. *acceptum vnquam à plebe tanto gaudio traditur, concurſum itaque ad Curiam eſſe, prenſataſque exeuntium manus, & patres verè appellato: effectum eſſe fatentibus, vt nemo pro tam munifica patria, donec quicquam virium ſupereſſet, corpori aut ſanguini ſuo parceret: cum commoditas iuuaret, remſ familiarem ſaltem acquieſcere eo tempore quo corpus addictum atque operatum Reip. eſſet.* Tribuni tamen obganniunt, ſed ſpernuntur.

Beneficia patrū Tribunos extenuant.

Verum mox cum ad Veios tabernacula facerent hybernaturi, Tribuni plebis inſurrexere, ſed fruſtra; cum enim clades ad eoſdem Veios eſſet accepta, magna iterum concordia ordinum nouus miles miſſus, cum equites ſe ſuis equis ſtipendia facturos promitterent, deinde pedites operam offerrent. Dum autem pecuniæ ab inuictis conferuntur, iterum Tribuni occaſionem nacti diſcordias moliuntur: Liu. l. 5. *Vnum bellum annuum iam tertium trahi, & conſulto male geri, vt diutius gerant, in quatuor deinde bella vno delectu exercitus ſcriptos, & pueros quoq; ac ſenes extractos. Iam non æſtatis, nec hyemis diſcrimen eſſe, ne vlla quies vnquam miſeræ plebi ſit: quæ nunc etiam vectigalis ad vltimum facta ſit, vt cum confecta labore, vulneribus, poſtremo ætate corpora retulerint, incultaque omnia diutino dominorum deſiderio domi inuenerint, tributum ex afflicta re familiari pendant, æraq; militaria velut fœnore accepta multiplicia Reip. reddant.*

Vetuſtiſſima cauſa diſcordiæ, tributum.

Noua deinde diſcordia ob Tribunos plebis, & ma-

& maior ob Tribunos militares; nam anno 353. [illegible] dari tributum Tribuni plebis vetarent, [illegible] vt ex plebe Tribuni militares crearentur, vrgerent; vrbem, & pene caſtra ſeditionibus impleuerunt. Vnus Tribunus è plebe creatus, deinde vnus patricius, quo factum, vt an. 355. patres tanquam amiſſuri ſummum imperium omnes conniterentur, & impetrarent. Tandem anno ſequenti conuentum, vt maior pars ex plebe crearentur.

Virria plebeiorum ſordida in contentum.

Captis Veijs an. 358. iterum ingens ſeditio fuit; Veios ducendam coloniam dictitantes, agroſque petentes. Fœdior erat hæc cæteris ſeditionibus. Anno 360. Conſules creati, omniaque acta ſumma acerbitate, maiuſque bellum domi, quam foris fuit. Et Camillus tandem an. 362. exulatum iuit. Secuta deinde clades Allienſis vrbiſque incendium, arcis obſidio. Nec ingenium ipſo vrbis excidio mutarunt, omnibus enim viribus actum, vt Veios migrarent.

Anno deinde 368. cum ad extrema ventum eſſet, & ſenatus quaſi in acie contra plebem ſtaret, Manlius coniectus eſt in carcerem, liberatus tamen, at cum regnum affectaſſe diceretur, de ſaxo deiectus eſt.

Anno 373. iterum ſeditio ob nexos, quam ſolum hoſtis prope mœnia compeſcuit, & iam oppreſſi videbantur, nec poſſe vllo modo ſe opponere patrib. plebeij.

In ſeditione ſine ſummo magiſtratu quinque ciuitas.

An. 376. ex paruæ re ingens ortum certamen; quinque annos nullus factus eſt magiſtratus curulis, interceſsione Tribunorum impeditis Comitijs. Seditio itaque illa quinquennalis fuit. Tandem Camillo dictatore, & Manlio, alijſque nequicquā obſtantibus L. Sextius primus de plebe conſul factus eſt. Liu. l. 6. *Dictatori* (Camillo) *conſenſu patrum, plebiſque triumphus decretus Vix dum perfunctum eum bello atrocior domi ſeditio excepit, & per ingentia certamina Dictator Senatuſq; victus, vt rogationes Tribunitiæ acciperentur: & Comitia conſulum aduerſa nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus Conſul factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit, quia patricij ſe auctores futuros negabant, prope ad ſeceſſionem plebis res, terribileſq; alias minas ciuilium certaminum venit: cum tamen per Dictatorem conditionibus ſedatæ diſcordiæ ſunt, conceſſumq; ab nobilitate plebi de conſule plebeio: à plebe nobilitati de prætore vno, qui ius in vrbe diceret, ex patribus creando* Quies deinde aliquādiu, donec an. 397. C. Marcius Rutilus, de plebe dictator, Magiſtrum equitum de plebe dixit.

Conſul à plebe prætor à patricijs.

Anno 399. tanta contentio fuit, vt dicat Liu. *Aliquoties fruſtra in campum deſcenſum, multoſque per ſeditiones actos comitiales dies: poſtremo victa perſeuerantia Coſ. plebis eo dolor erupit, vt Tribunos actum eſſe de libertate vociferantes, relinquendumq; non campum iam ſolum, ſed etiam vrbem captam atq; oppreſſam regno patriciorum, mœſta plebs ſequeretur.*

Militaris ſeditio, ciues etiam inficiens.

Anno tamen 401. inclinati in concordiam animi, nec magnus in vrbe motus, vſq; ad ann. 411. cum milites qui Capuæ fuerant, conſpiratione ſua ſere exercitum totum infecerunt.

Ne vero ſingula perſequar, in compendium cuncta mittam. Ab an. 412. ad 432. Latini, & Campani rebellarunt, atque ex ſuo corpore alterum legi conſulē iuſſerunt. Priuernates quoq; rebellarunt, nec facile tot annos abſq; ſeditione inuenies, ſed erant cauſæ ingentes, bella aſperrima, idcircoque plurimos dictatores annis illis crearunt. [illegible]ia tamen illa bella ſubditorum erant deſciſcentium, rectè ſeditiones, & rebelliones nominari poſſunt.

Anno 419. erupit ingens factionum coitionumque terror, non Romæ modo, ſed Capuę etiam, alijſque locis, adeo vt Caius Mœnius dictator quæſtionibus deſignatus ſit, finis tamen fuit vt quæſtio, potentia factionis, aduerſus quam comparata erat, opprimeretur. Longiuſculam deinde pacem excepit grandior ſeditio, de ea pauca referuntur, quia hiſtoria interijt, contigit an. 467. de illa Sigonius in faſtis ita ſcribit. *Adijcit Zonaras ſeditionem hoc tempore lege de nouis tabulis à tribunis plebis promulgata, & à creditoribus impedita excitatam eſſe, neque ante compoſitam quam hoſtes vrbem inuaſerint. de eadem autem re ſic ſcribit Auguſtinus libro tertio, de Ciuitate* DEI *poſt graues & longas Romanorum ſeditiones ad vltimum plebs in Ianiculum hoſtili direptione ſeceſſit. Cuius mali tam dira calamitas fuit, vt eius rei cauſa dictator crearetur Hortenſius ſit, qui plebe reuocata in eodem magiſtratu expirauit, quod nulli dictatori ante contigerat.* Notandum eſt, quod vt poſt graues & longas ſeditiones, ne vnius anni duntaxat motum arbitremur.

Grauis ſeditio, ob nouas tabulas.

Ad annum 512. vſque Tarentinorum, Pyrrhi, Carthaginiſque, Ligurum, Sardorum bella domeſticas ſeditiones minuerunt, quanquam magis ſcriptores ſeditionibus; quam ſeditiones Romanis defuiſſe putem. Signa ſane multa ſunt, atque euidentia. Quid quod nec Hannibale Italiam vaſtante ſincera Romæ pax fuit? Liuius libro vigeſimo ſecundo. *In eius interregno comitia habita, magno certamine patrum ac plebis: C. Terentium Varronem, ſui generis hominem, plebi inſectatione principum popularibuſq; artibus conciliatum, ab Q. Fabij opibus & dictatorio imperio concuſſo, aliena inuidia ſplendentem, vulgus etiam extrahere ad conſulatum nitebatur. patres ſumma ope obſtabant, ne ſe inſectando ſibi æquari aſſueſcerent homines. Bæbius Herennius Tribunus plebis, cognatus C. Terentij criminando non ſenatum modo, ſed etiam augures, quod dictatorem prohibuiſſent comitia perficere, per inuidiam eorum fauorem candidato ſuo conciliabat. Ab hominibus nobilibus per multos annos bellum quærentibus, Annibalem in Italiam adductum, ab iiſdem cum debellari poſſit, fraude id bellum trahi.* Nec poſtea certamina deficere, cum comitia Tribuni impedirent, ne Fuluius dictator deſignaretur conſul, octauo poſt pugnam Cannenſem anno Coloniæ duodecim, auxilia, militem, pecuniam negauere, quo tantus pauor animis hominum iniectus eſt, vt plerique de imperio actum eſſe dicerent.

Cum Hannibal eſt in Italia Romæ ſeditionibus certatur.

Marcellum Tribunus accuſat, & totam nobilitatem. Liuius libro vigeſimo ſeptimo. *Fraude eorum & cunctatione fieri, vt Annibal decimum iam annum Italiam prouinciam habeat, diutius ibi quam Carthagine vixerit. habere fructum imperij prorogati Marcello populum Romanum. bis caſum exercitum eius, æſtiua Venuſia ſub tectis agere.* Hæc anno decimo belli Punici, vt appareat quam nulla fuerit in ciuitate concordia, niſi ſi quam crudeliſsimi hoſtis metus efficeret.

Inde eſt quod ſub idem tempus Liuius plenus iræ contra Aſdrubalem ducit. *Memoriæ proditum eſt*, Liuius lib. vigeſimo ſeptimo. *plenū adhuc iræ in ciues M. Liuium ad bellum proficiſcentem monenti Q. Fabio, ne priuſquā genus hoſtium cognoſceret, temere manum conſereret, reſpondiſſe: vbi primum hoſtium agmen conſpexiſſet, pugnaturum. cum quereretur quæ cauſa feſtinandi eſſet: Aut ex hoſte egregiam gloriam inquit, aut ex ciuibus victis gaudium, meritū certe, etſi non honeſtum capiam.* Quid non turba-

Conſuli perinde erant ciues, ac hoſtes prælio cadentes.

dictu, vt relictis ſedibus ſuis nouam in vrbem hoſtes demigrarent, & cum generis ſuis auitas opes pro dote facerent.

Et c.2. *Albanos adſciuit; itaq; hoſte victo, raptionem fœderis Metium Suffetium religatum inter duos currus, permotibus equis diſtraxit. Albamque ipſam quamuis parentem, æmulam tamen, diruit, quum prius omnes opes vrbis ipſiúmq; populum Romam tranſtuliſſet, prorſus, vt conſanguinea ciuitas non periſſe, ſed in ſuum corpus redyſſe rurſus videretur.*

Coloniæ, & arces, firmamenta imperij.

Alios funditus deleuêre, alios vendidere, alios in deditionem accepêre, vt vel ita eneruarent, ne rebellare poſſent, vel præſidijs continerent, quæ duplicia Coloniarum, & arcium. Hæc prout belli cauſa, obſtinatio, vel obſequia obſeſſorum. Faliſci ſe ſua ſponte dediderunt, cremati ſuo igne Fidenates, rapti, funditus deletique Veientes, Sabini, & qua Nar ambit multum hominum agrique captum, vrbes Samnitum ita deletæ vt Samnium in Samnio quæreretur. ſed de arcibus nihil dicendum eſt.

Primum genus erant coloniæ, cum locis opportunis oppida antiqua munirent, vel noua conſtruerent, quas gentes rebellaturæ omnium primum oppugnabant, magnarum inſtar arcium erant initio, poſtea in magnas vrbes excreuerunt, deſcribit hunc morem Lipſius l.2.conſt.c.23. *Vnum tibi inſtar omnium exactionum rapinarumque ſit, de Colonijs Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmius, ita nihil in ſubditos cogitari potuit triſtius. Deducebantur paſſim legiones cohorteſq; veteranæ in agros & oppida: miſeriq; prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur, idq; nihil auſi, nihil meriti: ſed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profecto gurges quidam calamitatum omnium apparet. Miſerum eſt nummis ſpoliari: quid etiam agris tectiſq;? Graue iſtis pelli: quid tota patria, quid templis ariſq;? Diſtrahebantur ecce aliquot millia hominum, liberi à parentibus, domini à familiaribus; vxores à viris; & in varias terras, vt cuique ſors ſua fuit, ſpargebantur: alij in ſitientes Afros, vt poeta in hac ipſa re ait. Pars Scythiam aut toto diuiſos orbe Britannos. Solus Octauianus Cæſar in ſola Italia duodetriginta colonias collocauit; in prouincijs quot libuit Nec aliat res magis, vt ego ſcio, exitio fuit Gallis, nobis, Hiſpaniſq;.*

Coloniarum cauſa.

Coloniæ oppida erant ciuium Romanorum, aut Latinorum deductorũ. Cauſæ Coloniarum à Sigonio illæ referuntur; vt priores populi coercerentur, qui prius inhabitabant, militaris ergo erat alter populus, qui vt in munitionem inducebatur. 2. Vt hoſtes vicini repellerentur. 3. Plebs vrbana exhauriretur. 4. Stirps tamen Romana augeretur. 5. Seditiones tollerentur. 6. Veterani prœmia acciperent. Colonis igitur ex primo inſtituto, nam poſtea etiam alio modo actum eſt, cum victis gentibus, & vicinis hoſtibus res erat. Sic Coloni in Vbios deducti contra Gallos impacatos, & Germanos in perpetuis excubijs erant. Verum de arcibus proprie dictis agendum, eas complures fuiſſe affirmo.

Arces iam ex ceſpite, quam ſaxo.

Nempe caſtra, vide & arces noſtræ, ſeu caſtella nomen habent, nam Citadellæ Italis dicũtur, quod inſtar paruarum vrbecularum ſint, quales initio Coloniæ fere erant. Sed de caſtris ago, quæ affirmo arces fuiſſe, arces temporarias, & interdum perpetuas, ſed arces appello munitiones militares, ſiue ex ſaxo, ſiue ex ceſpite & materia, nam nunc quoque ceſpititiæ arces magis probantur. Quod de Gallis ſuis docet Nicolaus Bellus torũ Polit. T.1. *Quod ad munitiones attinet: Non eſt alia regio, in qua earũ maior numerus ſit, quod ex pluribus cauſis fit. Vnū eſt, quod cũ regnum in plura dominia & Principatus diuiſum erat, nempe Burgundiam, Britanniam, Andegauenſem Ducatum, Normanniam: vnuſquiſq; ſuos fines muniuerit. Creuit numerus munitionum bellis Anglorum, qui magna Franciæ parte imperarunt. Situs & natura locorum, fortificationi opportunorum, nec minus diligentia & aptitudo populi ad has res, reddit faciliorem munitionem locorum. Non alia natio eſt magis induſtria in muniendo, & quæ laboribus & ſumptibus minus parcat. Nec Francia minus fortis eſt intus, quam in extremis finibus. Bellouacum, Treca, Aurelia, Andegauũ, Biturigum ciuitas, quæ vernacule Bourges dicitur, Lemogia, San, Florum, Carcaſſona, Sueßionum, nec cedunt fortitudine Caleto, Perona, Narbona, & alijs locis limitaneis. Aptaque eſt vnaquæque huius regni pars, vt reliquo regno pro limite ſit.* Hoc quoque in Belgio, & Germania probatur. Tales arces erant Romanorum, neque enim de materia arcium diſputamus, ſed de fine & modo Arces igitur Romanas videamus.

Caſtra Romanorum.

Primo quidem omnia caſtra Romanorum etiam ad vnius noctis quietem inſtar arcium erant, locus ad proſpectum, aquationes, pabulationes eligebatur aptiſsimus, vallo & foſſa cingebatur, ordine ſummo omnia diſtincta erant, vt eruditiſsime Lipſius exponit: ſed his caſtris ſimilia erant illa, quæ in finibus perpetua erant. Deinde erant copiæ perpetuæ in tutelam imperij ab Auguſto conſtitutæ. Tacit.ann.1. *Legiones, prouincias, claſſes, cuncta inter ſe connexa,* in limitaneis enim præcipua pars militum.

Tertio. In Hiſpania legiones 3. In Gallia ad Rhenum 7. In Africa 2. In Aegypto 2. In Syria ad Euphraten 4. In Moeſia ad Danubium 2. In Dalmatia 2. erant Auguſti tempore. Sed poſtea in Aegypto tres, vna Alexandriæ, teſte Strabone, item nouem cohortes, tres in vrbe, tres ad Syenem, tres alijs locis. Beryti etiam duæ legiones, quia clauſtrum maris. Fuiſſe etiam ſociorum cohortes conſtat, auxilia, alas, equites. In Rhætia, Iudæa, alijs ſolæ cohortes, Lugduni in Gallia corhors 18. *Foro Iulij ligurum cohors, vetus loci auxilium.* In Gallia 1200. milites, ait Agrippa apud Ioſephum, Poſtea in Britannia legiones tres à Claudio locatæ, duæ in Cappadocia à Veſpaſiano, duæ in Dacia à Traiano.

Roma caſtra arcis inſtar.

Quin Romæ dena millia, aut nouena, & deinde plura fuere Prætorianorum ad Principes tutelam, & ſubitos caſus. Illis, inquit Lipſius, caſtra Prætoria fuêre, ad portam Viminalem; vt arctius, & in diſciplina haberentur, ſecreti à ciuibus, & vrbe. Præter hos erant Vrbanæ, & vigilum cohortes tres, Dio 4. Lipſius arbitratur quatuordecim cohortes.

§. 4. Hæc omnia dum mecum perpendo, ſimul, quod negare ſolent, arces Romanorum aſtruo. Caſtra Prætorianorum foſſa, valloq; cincta erant, eodem modo ad Rhenum omnia; Nec quicquam à noſtris caſtellis diſcrepabant, niſi quod maius præſidium erat. Munitio, qualis iam in noſtris extemporaneis caſtris eſſe ſolet, qualem maximus belli ducum Ambroſius ad Rhenum fecit, imo fortiora erant illa vetera Romanorum hyberna; fortiora, inquam, ſi tempora ſpectes, cum enim tormentis carerent, manibus conſcendere, & reuellere vallos, aggeres, & loricam planare oportebat, tunc itaque tutiores erant in illis ſuis caſtris, quam nunc in arcibus. Quamuis enim paruo labore fierent, facile tamen defendeban-

Munitiones Hybernorum fortes.

debantur. Seianus Romæ caſtra inſtituit, valloque muniuit. Tacit. an. 4. *Vim præfecturæ modicam antea, intendit, diſperſas per vrbem cohortes vna in caſtra conducendo, vt ſimul imperia acciperent, numeroque, & robore, & viſu inter ſe, fiducia ipſis, in cæteros metus dideretur. Prætendebat laſciuire militem diductum: ſi quid ſubitum ingruat, maiore auxilio pariter ſubueniri, & ſeuerius acturos, ſi vallum ſtatuatur procul vrbis illecebris.*

Nunc quoque tales arces malæ.

Quanquam igitur arces non putentur habuiſſe, non eſt tamen dubium caſtra ipſa arcium inſtar fuiſſe. Arcem enim definio propugnaculum populis coercendis, hoſtibus arcendis ædificatum; ab arcendo itaque arces dictæ, hinc & nomen caſtrorum multa oppida retinuerunt. Sed Machiauellum porro audiamus.

Arces conſa ſecuritatis, inde iniuria, hinc odium, & tandem rebellio naſcitur.

Cuius diſputationis hoc principium eſto, quod arces extrui ſoleant, vel ad arcendos hoſtes, vel ad ſubditos compeſcendos, & in officio continendos. Ego vero pronuntio, ad priorem vſum neceſſarias non eſſe ad poſteriorem inutiles, & noxias exiſtere. Ad compeſcendos ſubditos noxias arces exiſtimo, quoniã rebellionis periculum, quod metuitur, oriri ſoleat ex odio ſubditorum aduerſus dominos concepto: odere autem principes dominosque ſuos ſubditi propter acceptas iniurias: principes iniurijs afficere ſolent ſubditos, eoſque male tractare tunc maxime, cum ſe illos pro arbitrio dominari, eos domare, ac compeſcere, pro animi libidine poſſe ſperant. Id vero tunc potiſſimum cogitant, ſperantque, cum in medio illorum ingenti mole extructas habuerint arces munitiſſimas: quod aduerſus eas, neminem quicquam auſurum credant. Quæ cum ita ſint, non inutiles modo ſunt arces huiuſmodi ad continendos in officio ſubditos: ſed etiam noxiæ, cum ijs, plus quam conueniant, confidentes principes, ſubditos male tractandi plectendique occaſionem arripiant, eoque odium illorum aduerſus ſeſe concitant, ex quo rebelliones, cædes, & infinita mala dependent. Argumentum Machiauelli ſic breui concludi poteſt. Arces ſunt cauſa: vt princeps ſecurus imperet, ex ſecuritate ſequitur tyrannis, qua dure & contumelioſe tractentur ſubditi, inde odium, & rebellio, non igitur faciendæ arces.

Machiauellus principem ſecurũ eſſe vetat.

Quis vero hunc conſiliarium princeps audiet? Ne tyrannus fias potens eſſe noli? Imo vero vt potens ſis labora, vt tueri bonos, malos euertere queas. Securitas principi quæritur ex arce, ex opibus, ab exercitu, quæ omnia non minus facere animos, quã arces poſſunt. Naſci ex arcibus ſecuritatem credo; Ideo ædificandas cenſeo, vt princeps ſui ſecurus, iuſtitiam intrepidus adminiſtret, vt hoſtem & ciuem animo hoſtili, deſperatione victoriæ à rebellione deterreat. Alioqui ſi ſecuritas fugienda eſt, miles dimittatur, ſine corporis cuſtodibus ſolus princeps incedat, inuitet ad parricidium improbos, quod nullo periculo patrabunt. Ex æquo autem inuitant hoſtem, princeps ſine ſtipatoribus, & prouincia ſine munitionum præſidijs. Ego è contrario concludo. Principi hoc agẽdum eſt, vt vere ſit princeps, vt ſui ſecurus imperata facere cogat, vt noua molientibus ſpem præcidat; arcibus muniendis propoſitum hoc præcipue tenere poteſt, arces igitur muniendæ ſunt.

Timidus, & ſollicitus princeps, facile ſæuit.

Quin & illud non recte ſuadetur, ne princeps ſecuritatem quærat, ſed vt in metu agat vitam, ac ſollicitudine, quo mitius agat: nam reuera nihil crudelius principe timido, omnia pateſcit, omnia aduerſa credit, & ſuſpicionibus indulget; itaque calamitoſa eſt optimatibus timiditas principis, multoque plures metu, quam ſecuritate crudeles fuere. Auguſtus dum metuit ſæuiſſimus extitit, & ſi primis vicennalibus mortuus eſſet, inter odioſiſſimos principum fuiſſet, at vbi iam rerum potitus pericula diſcuſſit, manſuetudinem induit. maneat hoc alta mente repoſtum. *Si timidus eſt, & crudelis eſt.* Si timet, ſæuit. Exemplum magnum Claudius. Ne igitur timeat, & ſæuiat, ſecuritati arces ædificet. Pergit Machiauellus.

§. 5. Sed neque cum bella ingruunt, tantam vim habent arces, quantam illis attribuere homines ſolent. Duo enim ſoli ſunt modi, ſubditos per vim in officio cõtinẽdi, compeſcendique. Alter vt in promptu habeas exercitum egregium, vt populus Romanus habebat, quo motos liceat componere fluctus. Alter vt rebelles plane deleas extirpeſque, ne amplius deficere, aut arma aduerſus te capere queant. Nam ſi bona illorum diripias: ſpoliatis arma ſuperſunt. Si arma quoque ademeris: furor arma miniſtrat. Si ducibus interemptis, cæteris vita vſum concedas renaſcentur ſubinde alij duces, veluti Hydræ Lernææ capita. Si arces habueris, tempore pacis audaciorem iniquioremque te erga ſubditos efficient: bello adueniente, cum ab hoſtibus, tum ſubditis tuis oppugnabuntur: nec fieri poterit, vt vtrique reſiſtat.

Arces tuta, ſumptuum compendia ſunt.

Scio nihil tyranno firmum eſſe, quem ſubditi, exterique oderunt, quos ipſi ſæuitiæ adminiſtri deteſtantur;

Duo illi modi, diuitum ſunt, potentum, & crudelium. Nam habere ſemper in promptu egregium exercitum, non eſt niſi principis potentiſſimi, deinde exercitus perpetui magnis ſtipendijs alendi ſunt, quæ cum ſubditis extorquentur, tum demum arma capiunt, aut quocunque gentium confugiunt, & prouinciæ cultura deſeritur. Deinde exercitus, quam facile tumultuetur, centum mortes imperatorum demonſtrant. Tertio plus ad continendos hoſtes duo millia in arcibus, quam dena millia in aperto valent. Arces itaque ſumptuum compendia ſunt. Quod vero ait hoſtibus non admodum nocere arces, falſum eſt,

Arcem inſtructam, nemo facile aggreditur.

nam arcem firmam, milite, & commeatu inſtructam, nemo niſi ad tædia longæ obſidionis inſtructus aggreditur. Interim ſubſidia comparari poſſunt, dum contra ſaxa, ceſpites, & vimineos textus depugnat hoſtis, vireſque & opes effundit. Verum calidiſſimi Imperatoris arces paululum ſpectemus.

Iulij Cæſaris arces.

Illo anno quo Britannos Cæſar ſollicitauit, ob ſiccitates frugum inopia fuit, diuerſis in locis legiones collocare coactus eſt. Vna in Morinos ducta, altera in Neruios. Tertia in Heduos. Quarta in Remos. Tres in Belgiam, vnam in Eburones, & 5. cohortes. Ipſe interea, quoad legiones collocatas, munitaque hyberna cognouiſſet, in Gallia morari conſtituit. Quam vero munita caſtra cenſent tribuni, & primorum ordinum centuriones,

Munitio caſtrorum.

Quantaſuis magnas copias, etiam Germanorum ſuſtineri poſſe munitis hybernis. Rem eſſe teſtimonio, quod primum hoſtium impetum, multis vltro vulneribus illatis, fortiſſime ſuſtinuerint: re frumentaria non premi. Non poſſumus hic negare totidem caſtella, ſeu arces, quot ſunt caſtra legionum. Non egreditur Galliam Cæſar niſi audito hyberna eſſe munita. Munitio ea fuit, vt Centuriones & Tribuni iudicarent contra quaſuis copias poſſe defendi, & ſua caſtra

Ciceronis caſtra.

multos dies contra plurima millia Cicero defendit, quamuis hoſtes teſtudines, turreſque agerent, & tribus horis decem millia paſſuum muniendo perfecerint, quamuis ſeptimo die caſtra incenderint, iacto intra vallum igne. Sed tota ſpes in muniendo, & reſiſtendo fuit. Cæ-

ſar ita ſcribit. *Hoſtes poſtero die (l. 5.) poſtquam ex nocturno fremitu, vigilijſq; de profectione eorum ſenſerunt, collocatis inſidijs bipartito in ſyluis opportuno atq; occulto loco à millibus paſſuum circiter duobus Romanorum aduentum expectabant. Et cum ſe maior pars agminis in magnam conuallem demiſiſſet: ex vtraq; parte eius vallis ſubito ſeſe oſtenderunt, nouiſſimos premere, & primos prohibere aſcenſu, atque iniquiſſimo noſtris loco prælium committere cœperunt.*

Perpetua caſtra facta.

Quod niſi firma caſtra habuiſſent, vna die omnes legiones deleri poterant; Multo ſane prudentius feciſſent initio Romani, quod poſtea facere ſunt coacti, vt ſtatiua, hyberna, atque etiam æſtiua certis locis communirent. Hinc trans Danubium Traianus caſtella poſuit, & pontem fecit, vt ſuccurri poſſet ſi oppugnarentur. Quin & Decebalus victus iubetur diruere propugnacula.

Hoc ſolum loco quæri poteſt, vtrum ſit conſultius, temporaria caſtra, an perpetua habere? At nemo prudens dubitare poteſt perpetua eſſe vtiliora. 1. Firmiora ſunt, longo opere munita. 2. Non opus eſt ſingulis annis laborem iterare. 3. Exercitus victus, aut fugatus refugium habet; Hinc legiones, de quarum diſtributione dixi ſupra, cohorteſque ſuis in munitionibus ætatem agebant. Quæ Alexandriæ erat legio ordinaria, ſua ſeorſum caſtra munita, quaſi arcem habuit, cohors etiam, quæ Ieroſolymis erat, ſua caſtra habebat, quid hoc aliud erat, quam arx quædam continendæ ciuitati.

Herodes ipſe non contra diſciplinam Romanorum, tribus arcibus vrbem populoſam, & ſibi infeſtam continuit. Nec aliter fortiſsimi regum fecere, Dauid enim Sionem muniuit, & ex ea ſecutus populum rexit, cui præter Cerethi, & Phelethi legiones ſemper 24. millia lectiſsimorum militum præſidio fuerunt, vt ſacra Scriptura teſtatur. l. 1. Par. c. 27. Verum noſtra tempora ſpectemus, de quibus hunc in modum Machiauellus *Quod ſi vnquam inutiles fuere arces ad compeſcendos ſubditos: noſtra profectò ætate, non inutiles tantum, ſed etiam pernicioſa ſunt propter bellicarum machinarum vſum, quarum impetum neque arces, neq; vlla loca exigua ſuſtinere poſſunt: quod ad illas ſuſtinendas ſubinde retrocedere oporteat: & ruinas murorum ab ijs factas, nouis foſsis intrinſecus aggeribuſque compenſare. Hæc cum ita ſe habeant, expende porro, num per huiuſmodi arces compeſcendus ſit populus, qui iam ante ditionis tuæ fuerit, an qui nuper imperio tuo ſit adiectus? Certe enim ſi principatum à maioribus acceptum poſſideas: arces ad ſubditos in officio continendos, non proderunt: propter cauſas iam explicatas cum audaciorem te, & poſteros tuos efficiant, ad inferendas populo iniurias: ac proinde exponant te illorum odio: nec poſſint te poſtmodum defendere: propter haſce ergo cauſas, & ne vel ipſe, vel eius hæredes, occaſionem habeant tyrannidem exercendi, ſed populi ſibi beneuolentiam conciliare conentur, ſapiens princeps arces nunquam extruere debet.* Hæc ratio ſuperioris repetitionem habet, additq; hoc tempore arces inutiles, quod machinarum impetũ diu ſuſtinere non poſsint. Hoc argumentum ſi vim habet, nulla omnino munitione vtendum fuerit; nec more Romanorum vallanda caſtra, nõ enim diu tormentis poſſunt reſiſtere. Verũ plane diuerſum ſentiunt Reges & principes, nec non fortiſsimi ducum noſtri temporis, quos ego nequaquam robore animi, & prudentia veteribus cædere exiſtimo. Nam primo arces multæ natura loci munitæ, arte etiam adiutæ, ſi militem

Arces quædam inexpugnabiles.

gnauum habeant, ſunt inexpugnabiles, quæ flumina, portus, vias tutas præſtant. Deinde quæ hoſti aliquando cedunt, tamen morando ſpaciũ colligendi militis præbent, aduerſarius ſumptu, labore exhauriunt, auctoritatemque minuunt: dum in rupem, aut paludem vnam interdum regnorum theſauri impenduntur. Quod ſi ſine munitionibus omnia plana inueniat hoſtis, ſi vna ſit victoria potitus, eaque vtatur, ac varijs locis munitiones excitet, perpetuæ ſeruitutis frenum imponit: inermem enim prouinciam inuenit. Albertum Brandeburgicum ferro, rapinis, incendijſque graſſantem, quid ab inferiore Germania prohibuit, niſi arx Confluentibus oppoſita: cum eam nec tranſire auderet, & oppugnare, ſuis rationibus alienum putaret. Quod Sfortiæ poſteri Mediolanum perdiderunt, non arx in cauſa fuit, ſed mores, odium populi, potentia Gallorum. Quod ſi arcem non habuiſſet, multo citius imperium amiſiſſet, & nunc multos annos arx illa, & aliæ tutela ſunt illius ducatus. Melius omnium gentium conſtitutis Franci regnum ſuum arcibus muniuerunt. Vere itaque Nicolaus Bellus T. 1. rerum Polit. de Francia. *Quod attinet ad munitiones: Non alia eſt regio, in qua earum maior numerus ſit, quod ex pluribus cauſis fit. Vna eſt, quod cum regnum in plura dominia & principatus diuiſum erat, nempe Burgundiam, Britanniam, Andegauenſem Ducatum, Normanniam: vnuſquiſq; ſuos fines muniuerit. Cicat numerum munitionum bellum Anglorum, qui magnæ Franciæ parti imperarunt. Situs & natura locorum, fortificationi opportunorum, nec minus diligentia & aptitudo populi ad has res, reddit faciliorem locorum munitionem.*

Arces quæ vincuntur, hoſtem morantur.

§. 6. Quod vero addit Machiauellus, ad rem nihil facit. *Huc accedit*, inquit, *quod arces facile amittantur vel fraude eorum, qui illis præficiuntur, vel hoſtium vi, vel fame, & longa obſidione. Quod ſi amiſſam quampiam vrbem, arcis ope, qua ſola in fide permanſerit, recuperare velis: exercitu nihilominus opus habes, perinde, ac ſi arcem non haberes, & quidem tãto maiori, quanto veriſimilius eſt, ciues magis infenſos tibi eſſe ob iniurias ex arce acceptas, quã fuiſſent futuri ſi arce caruiſſes. Experientia ipſa docuit Mediolanẽſem arcẽ, neq; Sfortianis, neq; Gallis tẽpore belli, quicquã profuiſſe, pacis tempore vehementer nocuiſſe: quod vtriq; tanti operis moli confidentes, non cogitarint de humaniori aliqua ratione conſeruandi illius principatus.* Iam enim ſupra ſimile argumentum de ærario confutaui, ſi enim timore furum, non eſt ſeponendus theſaurus, nec patrifamilias ſuadenda eſt œconomiæ ratio; at miſerum eſt ſpoliari, miſerrimum nihil eſſe, quo ſpolieris; miſerrimum dico in principe, in Republica; non enim ſolitarios, & votiuæ paupertatis alumnos, ſed Rempub. inſtruo, cui opus ſunt opes, arces, aliaq; neceſſaria ſunt, quibus improbos terreat, compeſcat. Arciũ præfecti transfugere poſſunt, & arces tradere, ſed multo facilius caſtra non munita, oppida, & pagos, ideoque nec caſtra, nec arces ſine fide hominum proſunt. Extorquet aliquando haſtam militi fortior hoſtis, & proprio gladio proſtratum iugulat, non tamen ideo non eſt armandus exercitus. *At Guido Vbaldus Frederici Vrbini ducis filius, rei militaris peritiſſimus, poſtquam imperio pulſus fuiſſet à Cæſare Borgia Alexandri VI. filio, idemq; Imperium poſtmodum ex caſu quodam recuperaſſet: omnes arces atq; propugnacula illius demolitus eſt. Nam quia beneuolos ſubditos habebat, ad eos compeſcendos ijs opus non habebat: aduerſus hoſtes illas ſine exercitu defendere ſe non poſſe videbat.*

Non facilè arces diruendæ, ſpe beneuolentiæ.

Non

Non nego aliquando conuenire, vt arces deijciantur, ſi videlicet, tanta ſit beneuolentia ſubditorum, vt ijs compeſcendis neceſſariæ non ſint, ſi deſit alendo præſidio pecunia; ſi defendi non poſſint. Nec ea de re diſputamus, magnos belli duces nouimus oppida, pagoſque, fruges, aliaque omnia flammis abſumpſiſſe, quæ tueri non poterant, ne hoſti prodeſſe poſſent. Guido Vbaldus non diu deinde principatum tenuit, experientia docuit. populi fauorem aura citius commutari; quos principes cupidiſsime adſciſcunt, velociſsime odiſſe incipiunt, cum præter expectationem, tributa, vectigalia operaſque imperari vident.

De Genuenſium arce non rectè philoſophatur, quamuis enim illa vrbs teneri non potuit, non tamen ideo, omnes arces deijciendæ ſunt. Alioqui nec mœnibus cingendæ vrbes, cum Babylonem, & Niniuen prodiginſa mœnia non defenderint; nam aliæ cauſæ percundi crant. Sed Machiauelſum ex verbis eius & hiſtoria reuincamus. *Id vero, inquit, & recentiſſimum, & euidentiſſimum exemplum eſt, ad demonſtrandum, inutilem eſſe arcium ſtructuram, ruinam earundem vtilem: quod Genuæ accidit ante paucos annos. Nouimus enim poſtquam ea vrbs, anno ſalutis M. D. VI. à Ludouico Galliæ Rege defeciſſet: iſque cum magno exercitu ad eam recuperandam in Italiam veniſſet: recuperata vrbe, condidiſſe Regem ingentis molis arcem, quantâ nullam eo tempore fuiſſe conſtat: Nã & loci natura, & arte inexpugnabilis videbatur: Gondefa promontorio ſuper mari eminenti, inſidebat. vt illic portus vmiuerſus, telis feriri poſſet, & magna etiam vrbis pars. Nihilominus tamen, cum deinde anno Domini M. D. XII. Galli omnes Italia pellerentur, Genua quoq; arcem nihil formidans, ad Octauianum Fregoſium defecit, qui illam obſidione cingens, ſedecim menſium ſpatio, fame coactam, ad deditionem compulit. Poſtquam eam Fregoſius occupaſſet, omnium conſilijs qui ſuadebant, vt illam tanquam refugium quoddam ſeruaret, contemptis, funditus diruendam curauit: exiſtimauitque populi beneuolentiam, virtutemq; ſuam, melius fore fundamentum imperij eius, quo ottanuum potitur, quam vllas arces aut propugnacula.*

Arx Genuenſis, Gallo vtilis fuit.

Mihi vero exinde firmiſsime probari videtur magna arcium vtilitas. Nam cum Galli Italis exoſi morbis, fame, & innumeris calamitatibus afſecti tota Heſperia pellerentur, non mirum, quod ciues quoq; Genueoſes diu liberi, & principes Italiæ in libertatem conſenſere, quod primi non fuerint, arx effecit. Neque hoc parui æſtimari debet, nam menſes ſedecim arcem & portum Galli tenuerunt, ſi interea firmum exercitum confeciſſent, obſidionem ſoluere poterant, adde fame coactam eſſe ſe dedere; Quod ſi igitur de commeatu eius ſatis proſpectum fuiſſet, duorum triumve annorum obſidione opus fuiſſet, quo tempore & Franci parare ſubſidia poterant, & fatigari obſidentes, & animi populorum mutari. Verum progreditur Machiauellus. *Eadem eſt ratio earum arcium quoque, quas condere ſolent in vrbibus Reſpub. nuper occupatis, ad ciues illos in officio continendos. Id enim ſi ex adducto tam Genuenſium exemplo, minus ſit manifeſtum, ex Florentinorum, Piſanorumque arce notius euadet. Nam cum Piſas toties rebellantes Florentini vidiſſent: exiſtimarunt conſtructa arce ſe illos compeſcere poſſe: parum animaduertentes eam vrbem, quæ libera eſſe conſueuiſſet, & Florentinorum nomini ſemper infeſta fuiſſet, non poſſe aliaratione in officio contineri, quam ſi Romanorum more, eam aut in ſocietatem ſuam recepiſſent, aut plane deſtruxiſſent. Ad quid artes illis profuerint ad inſtitutum finem, ex Caroli Galliæ Regis aduentu apparuit, cui ſtatim tradita ſunt, ſine præfectorum deſidia, ſine maioris mali metu. Si illas Florentini prius non condidiſſent, neq; illis tantum tribuiſſent, vt per illas conſeruari vrbem putarent: de alio vtique modo cogitaſſent, quo vrbis imperio non tam facile à Rege ſpoliari potuiſſent.*

Cur Florentini Piſas amiſerint.

Nihil hic quoque contra arces concluditur; Piſæ & Florentiæ diu æmulæ ciuitates fuerunt, tandem Piſæ ſuccubuerunt, ſed quia nec præſidio ſatis firmo, nec arce tenebantur, cum occaſio data eſt, rebellarunt. Arce deinde eas continuerunt, donec aduentu Caroli Regis, cui omnia cedebant, cum arx parum firmo, infido, & languido præſidio defenderetur, maluerunt præfecti ſe Regis gratiæ tradere, quam ſine cauſa periclitari, ſi Florentini arcem firmaſſent, valido præſidio & commeatu impoſito, Piſanorum infeſtos animis mitigaſſent, vt vicinos & cognatos, quam longinquos dominos mallent, diu exercitum Caroli ſuſtinere potuiſſent, & atterere, ne ſucceſſus alios haberet.

Piſana arcis vtilitas.

Reliqui modi difficiles erant, Piſas transferre Florentiam, aut delere omnino. Maluerunt enim alteri vrbi imperare, quam nullam eſſe; Non excuſo Florentinos, ſi imperandi ſuperbia, aut auaritia peccarunt, contra magna odia, nulla potentia durat, arces tamen & exercitus aliquamdiu obſiſtũt. ſi arcem Piſis non extruxiſſent, iam ante aduentum Caroli Piſani excuſſo iugo, Florentiam excurſionibus, deprædationibuſque vexaſſent.

§. 7. Quod autem per arces ſint vrbes recuperatæ concedit, ſed reſpondet in hunc modum. *Quod ſi quis nobis obijciat, aut olim Tarentum: aut ætate noſtra Brixam, per arcem recuperatam, poſtquam incolæ defeciſſent: Reſpondeo ad recuperandum Tarentum arcem nequaquam ſuffeciſſe: quod ad id occupandum Q. Fabius Conſul cum maximo exercitu miſſus fuerit: cumque procul dubio id expugnare potuiſſet: etſi nullam arcem illic habuiſſent. Quid igitur arx populo Romano profuit, ſi nihilominus exercitu conſulari indigebat, ad vrbem recuperandam? Capuæ nullam arcem habebant Romani, eandem tamen vrbem, exercitus virtute recuperarunt. In Brixienſis vrbis rebellione, nouum ac rarum quiddam accidit. Nam raro euenire ſolet, vt deficiente vrbe, qui in arce ſunt, in fide permaneant, niſi vicinum habeant exercitum: cuius opem implorare queant. Deficientibus Brixianis, erat Foiſſeus princeps Bononiæ cum exercitu Regio: eaque re per celeres nuntios cognita, ſtatim ſe itineri accinxit: ac tertio die eo perueniens, arcis auxilio opem recuperauit. Ergo neque Brixia per ſolam arcem recuperari potuit. ſed exercitu Regio opus habuit: nec ſi ea ſola recuperari potuiſſet.*

Tarentum, facilius per arcem receptum eſt.

Reſpondeo arcem plurimum profuiſſe. Etſi enim non ſine exercitu, facile tamen recipi ciuitas potuit, cui arx occaſionem dedit. Quantum in arcibus momentum ſit, Belgicæ diſcordiæ oſtenderunt. Quin & Brixiam arcis auxilio receptam fatetur. Quod ipſa ratio bellorum docet; quantum enim à ducibus periculorum, ac laborum impenditur, vt dum vrbem obſident, vnam turrim, vnum propugnaculum hoſtibus eripiãt? Et cum hoc obtinuerunt, operæ ſe precium feciſſe arbitrantur. Cum Ieroſolymæ obſiderentur, (fuit autem illa nobiliſsima inter omnes à mundo condito obſidio) Titus primum cepit murum exteriorem, deinde ſecundum, denique tertium, idque per interualla temporum, & no-

 uas

Si turrim obtinuiſſe opera pretium eſt, quanti eſt arcem tenere!

uas ſuorum ſtrages; quarto Antoniam arcem ab Herode extructam; quinto templum, quod arcis firmitatem, & ſitum habebat, deniq; montem Sion munitionem planè regiam. Quod ſi Romani mature ſibi proſpexiſſent, atque vnam earum arcium occupaſſent, antequam pellerentur, facile vrbem obtinuiſſent. Prudentius itaque Græcorum Reges, quod arcem tenuerunt.

§. 8. Sed neque arcium omnem modum probo, ſed eas tantum triplices. Primo quæ ſeparatę ſunt ab vrbibus, aut vrbeculas adiunctas habent, quibus tamen in officio continendis non ſunt extructæ. Illarum finis eſt fluminum, portuum, limitum, viarumque tutela: quam ob cauſam eas vtiles reddit locorum opportunitas. Hinc vtilis arx Hermenſteiniana Rheno ac Moſellæ Confluentibus impoſita. Eodem modo in Rheni diuortio arx quam Schenckianam appellant, illam enim propriè arcem dici, quod hoſtem arceat, iam ſupra oſtendi. SECVNDO. Magnis vrbibus coercendis & defendendis conduntur arces, quarum triplex eſt modus. Quædam enim vrbem ferire poſſunt, & commeatum auertere, vt illa Genuatum, quam Rex Franciæ extruxit. Atque hæ maximæ probandæ ſunt, quia duarum rerum metu animos ciuium ſtringunt, iaculationis & eruptionis in vrbem, & impediendi commeatus. Aliæ alterutrius tantum incommodi timore valent, vt Pragenſis, Lutzenburgenſis, quæ verberando vrbes, & inuadendo nocere poſſunt. Quæ in portubus ſunt, fere ad inuectiones tutandas, aut impediendas ſeruiunt, talis eſt munitio Africana Rachiana, quam forti ſtratagemate ante annos aliquot Hiſpani in ſuam ditionem redegerunt, quamque diu ſummis viribus Aethiopes obſederunt.

Tertium genus arcium eſt, quod principes, nobileſque extruere ſolent, quod munitionis nomine non venit, ſed habitatio eſt paulo honeſtior, & contra ſubitos impetus munita. Harum in Germania, Galliaque eſt innumerabilis multitudo, olim munitiſsimæ multæ erant, rupibus impoſitæ, nunc pleræque deſertæ ſunt.

De arcibus contra hoſtes multo grauius errat. *Illa arces autem, quæ ad propulſandos exteros hoſtes extruuntur, & ad populi Imperijque sui defenſionem: ne illæ quidem ſunt neceſſariæ: Et ſi viris fortibus ac ſtrenuis militibus abundet, non modo neceſſariæ non ſunt, ſed prorſus inutiles. Nã ſine exercitu nihil proſunt: egregius exercitus abſq; arcibus te defendere poteſt. Id experientia ipſa ſatis intellexerunt, quicunq; vel in politicis, vel bellicis artibus excelluerunt, veluti Romani, Spartaniq;, quorum illi nullas arces vnquam ædificarunt: hi ne mœnia quidem circa vrbes ab ſeſe occupatas, habere volebant: ſolam militum virtutem, propugnacula eſſe credebant. Quo factum vt Spartanus quidam interrogatus, num Athenienſis vrbs pulchris mœnibus inſtructa videretur? reſpondit, perinde ac ſi à mulieribus habitaretur. Ei ergo principi, qui bonum habet exercitum, prodeſſe queunt ſolummodo arces aliquæ in finibus imperij, locis præſertim maritimis poſitæ, ad ſuſtinendos hoſtes per dies aliquot, donec exercitus inſtruatur: ſed neque hæ quidem ei neceſſariæ exiſtunt. Si careat forti exercitu, arces in finibus imperij aut nil proſunt, aut etiam nocent. Nam facile amittuntur: & vbi hoſtis illas occupauerit, aduerſus te ijs vtetur. Quod ſi quis tam fortes munitáſque arces eſſe concedas, vt occupari nequeant: perget tamen nihilominus hoſtis, hiſce poſt ſe relictis: quod potentiſſimi exercitus, hoſtium fines inuadant excurrantque nulla habita ratione vel vrbium, vel arcium munitiſſimarum, quas à tergo relinquant. Et conſtat hoc ita ſe habere, cum veteribus, tum nouis exemplis: Franciſcus Maria ante paucos annos Vrbinum inuaſit, nec quicquam curauit, quod poſt ſe decem vrbes infeſtas ſibi omnes reliquiſſet. Quicunq; ergo princeps potentem exercitum habet, facile carere poteſt arcibus: qui eo caret, non debet arces extruere, ſed vrbem in qua habitat, quam maxime poteſt, communire, & ciues armis inſtruere: vt aduentantium hoſtium impetum aliquandiu ſaltem poſſit ſuſtinere, donec vel cum eo paciſcatur, vel exteros in auxilium aduocare queat. Quæcunque præterea ædificantur arces, ac propugnacula, pacis tempore nimijs ſumptibus aggrauant cum principes, tum ſubditos: tempore belli nil proſunt. Vt igitur cæteris in rebus ſumma prudentia ſenatus populi Romani omnia adminiſtrabat, ita hic quoque ſapienter fecit, quod victos debellatoſque Latinos, ac Priuernates, non arcibus quibuſdam compeſcendos exiſtimauit, ſed alia commodiori, ac virtuti magis conſentanea ratione, in officio continendos.*

Arces, hoſtes aut impediunt, aut remorantur.

Hæc iam ſupra refutaui, nec me Lacedæmonij mouent, cum omnium gentium iudicio ἀγροίκως, hoc eſt, ſtolida ſimplicitate egerint, vt ne quidem vrbem muro cinxerint. Quo quidem nihil ſtolidius eſſet. Nam ſi locus apertus ſit ad omnem iniuriam, magnis copijs, magno labore, & periculo excubandum eſt. Quocunque loco Romani etiam in pacato caſtra muniebant, quæ enim ſapientia eſt, exhaurire ciuem vigilijs, cum parui obiectu muri tantum laborem poſsis lucrari?

At muri Athenienſium erant perinde ac ſi à mulieribus habitarentur. Verum hoc ſcomma Laconis fuit, & eius, qui muratas Athenas metuit. Nos nouimus viros fortiſsimos mœnia fortiſsima condidiſſe, atque defendiſſe, arces etiam in Europa, Indiaque noſtro tempore inſigni virtute defenſas, & ſi Romanas vires laudamus, certe noſtra tempora admirari conuenit; maius eſt enim militum robur, contra tormenta ferrea, quam contra ſagittas euntium.

Obijciunt Poloniam & Angliam carere munitionibus. At præſtaret forte illa regna ab alijs multis exempla accipere, quã dare. Polonia à Turcis, Tartaris, Moſcouitis, Suecis, quoties impune inuaditur? Quot hominum millia abducuntur? ſi opportunis locis eſſnet munitiones, & pręſidia, ſi occupati tranſitus facile hoſtium ſubiti impetus retunderentur. Anglia mari præcingitur, eam intraſſe, eſt viciſſe.

CAPVT XXIV.

Fœdera ad potentiam facere plurimum.

Fœdus eſt Rerumpublicarum mutuæ amicitiæ, & in re quapiam ſocietatis pactio. Nullum regnum eſt ſine æmulo, ideo nec eſſe debet ſine fœderato, vti nec priuatus ſine amico. Fœdus pangere eſt ſupremæ maieſtatis; & eius conceſſu principum; iniuſta illã eſt conſpiratio. Ad ſolum principem publica defenſio pertinet. Ita Beſold. l. 2. pol. c. 5. de fœderum iure, §. 12.

Fœdera quæ ineuntur inter eos, qui diuerſos fines habent, & vnum ambiunt, breuia ſunt. Duo riuales ſi fœdere inito facile tertium excludunt, verò illo eiecto in ſe vertuntur.

§. 1. Fœ-

Fœderum neceſſitas.

§. 1. Fœdera intelligo pacta conuenta, quo ſe plures mutua obligatione deuinciunt, *συμμαχίας*, & ſocietatem ineunt, vt eoſdem amicos, & hoſtes iudicent. Qua re nihil ad potentiam eſt efficacius. Plus enim fœderibus ſociorum, quam bellis proficitur, & Romani ſociorum copijs non pauciora quam ſuis auſpicijs geſſerunt.

Fœdera iureiurando ſanciuntur, & publice.

§. 2. Fœdera externorum principum domi ſecuritatem conſtituunt, adferuntque auctoritatem. Magni enim quiſque principem facit, quem ambiunt reges, & magnates, ad quem ſplendidæ legationes crebro ventitant.

§. 3. Fœderum ſanctiſsima debet eſſe pactio. Nam iuramento ſanciuntur, & publice. Iuriſiurandi cum execratione formæ multæ paſſim apud hiſtoricos inueniuntur. Deinde quia publice fides data magis obligat quam quæuis priuata promiſsio. ſi enim nemo fidem ſeruaret, regibus tamen illa ſeruanda eſſet. Nihil vero magis obeſſe regno poteſt, quam violatio fœderum, hinc nemo Turcis amicus eſt, quia fœdera ſola vtilitate metitur.

Fœdus niſi omnib. fœderatis ſit vtile, breue eſt.

§. 4. Cum plures in vnum fœdus conueniunt, oportet, vt vtrique vtile ſit, aut neceſſarium: alioqui diuturnum non eſt. Imo ex querelis ſociorum oriuntur bella grauiſsima, vt cum Rhodij inhonoratam militiam, & ſocietatem cum Romanis fuiſſe queruntur. Nam fere omnes ſuam ſpectant vtilitatem. Quæ res adeo præualet ſæpe honeſtati, vt fœderati fœderatis obſiſtant. Fugato Xerxe cum claſsis Græciæ victrix ſtaret in ancoris, ſubijt Themiſtoclem improba, & digna exilio cogitatio, vt ſociorum claſſem incenderet, quo illi exuti potentia maritima Athenienſium in poteſtate eſſent, quod cum Ariſtides vtile, ſed non honeſtum aſſereret, populus Athenienſis vetuit; Et merito, nam tanto odio ſe onerasset, vt nulla par potentia cogitari poſſet, qua euaderent.

Improba Themiſtoclis cogitatio.

Vtiliſsimum fœdus actitatum eſt inter Venetos & Hiſpanum anno 1571. ſerius conuentum eſt, quàm conueniebat; nam capta Nicoſia erat. Venetorum omnino intererat fœdus properari, & auxilia celeriter decerni, nam Venetus non niſi fœdere defendi poterat, & eo victo tota Italia in periculo futura erat, ſed tamen poſtea irritum fuit, ex cauſis priuatis, quod Veneti mercaturam intercidere, ac proinde ſe ad paupertatem redigi viderent. Itaque ſemper aduigilandum eſt, vt cum eo paciſcaris, quem ſubita neceſsitas non cogat, cum hoſte paciſci; nam cum maximi ſumptus eſſent facti, Veneti commerciorum damnis affecti, pacem cum Turca detrimentoſam fecerunt.

Fœdus Venetum irritum.

Inter Ariſtocraticos, & Democraticos, Monarchas que non ſunt firma fœdera.

§. 5. Fœdera inter diuerſos admodum firma non ſunt. Vt inter reſpublicas, & principes; Diuerſa enim ſtudia ſunt, & diu nemo regum in vrbem Romanam admiſſus eſt, quanquam enim reges fœderatos haberet populus Romanus, eos tamen præcipue preſsit.

Hinc neque Veneti cum vllo rege firmum fœdus obtinent, neque admodum optare videntur, & proximo bello ab Hollandis magis, quam ab vllo alio principe deſerti ſunt. Nec Hollandi principum fœderibus fidunt. Vere id ſenſit, qui hiſce diebus Belgis adulatus eſt, hiſtoricus alioquin mendaciſsimus. Regum ſocietates, *quibus magna ex parte libertatem debemus, magna odia ſequentur, & Gallica, Britannicaque auxilia, ceſſante concordia, ceſſabunt: Sociæ ad Orientem vrbes, ne factioſis Belgarum imperijs accedant, mox in libertatem ſe reſtituent, quam cum retinere ſua imbecillitate non poſſint, fera ad Septentrionem genti ſe ſubmittent. Germaniæ Principes Auſtriaca imperia nouâ patientia ſimulabunt. Turcæ P.C. præter ſola in Mediterraneo commercia, Nobiles Venetiæ, quæ hiſce bellis florem noſtri ſanguinis prodegerunt, ſolas gazas aperient.*

Cauſa mihi huiusrei videtur; Quod Democraticæ, aut Ariſtocraticæ Reipublicæ nolint ſuos magiſtratus regum ſplendorem admirari, aut appetere. Summum enim periculum eſt, ne illi, qui tanto ambitu annua imperia affectant, vt etiam tota patrimonia effundant, ne illi, inquam, ad perpetuas dictaturas & regiam ſtabilitatem omni conatu tendant. Exiſtimo vix tres Romanorum fuiſſe, qui ſi potuiſſent, quod Cæſar, quod Pompeius, quod Auguſtus, non feciſſent. Nec minus regibus eſt ſuſpecta ſuorum principum, cum liberæ Reipublicæ ſenatoribus familiaritas Libertatem enim illi obtinent, plerunq; minus potentes, cum principes ſint multis modis obnoxij, ex eorum itaque legibus conſuetudineque poſſunt conſilia ſuæ libertatis capeſſere. Verum omnibus conſideratis plus eſt in Republica periculi. Qui enim Reipublicæ præſunt, vt Venetijs, vt in Hollandia, vt in Griſonibus Alpinis, vt in Heluetia, à regibus facile munera capiunt, & operas ſuas illis venditare ſolent. Vbi enim nũc Fabricios inuenias? Et palam nunc in Hollandia, & Alpibus περὶ δωροδοκίας iudicia agitantur. Nam inter pares Reipublicæ ſenatores ambitio magis accenditur, dum ſibi ſuccedunt, dum auras populares captant, dum facta, & leges reſcindunt; hinc cura opum & potentia; hæc à regibus præſtatur, dum ad eorum commoda, ſua conſilia dirigunt, aut aliorum impediunt.

Ariſtocratia ſuſpecta regum familiaritas, & è contrario.

Optimates facile regũ auro inescantur.

Nec poſſunt Reſpublicæ regios miniſtros ſibi tam facile auro deuincire. Quia priuati id non faciunt, quia ſuperat eorum facultatem; nec ipſe ſenatus commode poteſt, quia rationes reddendæ ſunt; ideoque largitiones illæ clam eſſe non poſſunt, quapropter & periculoſiſsimæ ſunt.

§. 6. Multo vero maximam, & potentiam, & auctoritatem, quæ fundamentum eſt potentiæ, adferunt honorata potentium connubia. Quapropter principi ſoceri generique quærendi ſunt potentes, aut ad res gerendas opportuni. Et ita heri videmus: odia regia finiuntur amoribus; & gentibus ſaluti fuit pronuba. Profecto nulla re bella felicius, quam nuptijs finiuntur.

Connubia Regum, pax populorum.

Verum cauendum ne occaſione nuptiarum bella naſcantur. Quod fieri aſſolet, cum non fide conciliantur. Tale regnum nobis Daniel. 2. 43. deſcribitur. *Quod autem ferrum vidiſti mistum teſta ex luto, commiſcebuntur quidem humano ſemine, ſed non adhærebunt ſibi, ſicut ferrum non poteſt miſceri teſta.* Cauſa ex rei natura petenda eſt; Nec calore, nec frigore miſcere poſſunt teſtis metalla Teſtæ calore coguntur, & in lapideam duritiem firmantur, frigore molliuntur; metalla frigore concreſcunt, calore ſoluuntur, & liqueſcunt; quod igitur vni prodeſt, alteri obeſt. Metalla inter ſe facile coaleſcunt, quia ſimul fluunt calefacta, & ſimul frigefacta durantur. Hæc regum conditio ſpectanda eſt, vt nuptiarum fœdera pacem prouinciarum efficiant. Hinc igitur quærenda ratio cur non cohæreant animi regum affinitatibus colligati, Daniel Chaldaice ita loquitur. regum fore מערב בחסף טינא mistum

Cum finis connubiorũ peruerſus eſt, maiora bella naſcuntur.

in teſta luti; ערב eſt ſpondere, pignorare, negociari, miſcere; miſcebuntur igitur in illo regno per modum mercium coniugia, vt non amore coniugali, ſed regnandi vtilitate fœdera contrahũtur, miſcebuntur etiam ſemine humano, ſed vt inquit Chaldæus: ולא להון רבקין דנא עם דנא *ſed non ad exiſtendum conglutinatos alterum ad alterum.* καὶ οὐκ ἔσονται προσκολλώμενοι οὗτος μετὰ τούτου. vt Septuaginta vertunt. Quid igitur in his præcipue conſiderandum eſt?

Finis matrimonij.

§. 7. Primum in hiſce matrimonijs ſpectandum eſt, vt finis matrimonij ſit verus, coniunctio maritalis, ſobolis ſuſceptio, educatio, mutua auxilia coniugum, amorque perpetuus. Qui enim hoc ſancto fœdere, quod Deus inſtituit, peruerſe ad fraudes vtuntur, maiora inde ſibi mala adſciſcunt. Hoc modo Saul filiã Dauidi promiſit. 1. Reg. 18. 15. *Vidit itaq; Saul quod prudens eſſet nimis, & cœpit cauere eum, omnis autem Iſraël & Iuda diligebat Dauid; ipſe enim ingrediebatur ante eos. Dixitq; Saul ad Dauid. Ecce filia mea maior Merob, ipſam dabo tibi vxorem, tantummodo eſto vir fortis, & prœliare bella Domini. Saul autem reputabat, dicens. Non ſit manus mea in eo, ſed ſit ſuper eum manus Philiſtinorum.*

Non adhæſerunt ſibi, nam & Saul perſecutus eſt generum, & alteri filiam collocauit, & altera filia marito fidelior, quam impio patri fuit. Non potuit igitur hos matrimonium conciliare, cum nihil aliud quam mortem Dauidis quæreret, ideo dos data centum præputia Philiſtinorum. Similis fraus Antiochi de quo Daniel ca. 11. 17. *Et ponet faciem ſuam vt veniat ad tenendum vniuerſum regnum eius, & recta faciet cum eo, & filiam fœminarum dabit ei, vt euertat illud, & non ſtabit, nec illius erit.* Cum Aegyptij regis tutores inſidias Antiochi cauerent, Cleopatram illi deſpondit, pacẽ ſimulauit, Cœloſyriam, Iudæam, Samariam, Phœnicem, dotis nomine illi dedit. Non tamen illa omnino dimiſit; nam Ioſephus ait: *tributa vtrique regi depenſa fuiſſe.* Filiæ mandarat, vt maritum, quo poſſet modo interimeret, ſed illa mariti magis, quam patris partes fouit. Polybius cui forte animus regis parricidialis ignotus fuit, aliam cauſam nuptiarum putat; vt nempe Ptolomæum affinitate deuinciret, ne pugnaturo contra Romanos obſiſteret. Hæc omnia ingentium calamitatum initia fuêre, dum ius patris in filia, ius ſoceri, ac denique generis humani ſocietatem violat, in omne genus hominum ſceleratiſsimus.

Patricij & connubia miſcuerunt, ne plebs magiſtratum peteret. plebei vt aditus ad magiſtratum pateret.

§. 8. Non poſſunt concordiam ſtabilire matrimonia, quum vnuſquiſque diuerſum propoſitum habet, quamuis ex propoſito non pugnent. Tandem eo venietur vt rumpantur illa fœdera. Prima Reipublicæ ſeditio de matrimonijs fuit, & miſto patricio plebeoque ſanguine occaſio fuit nata petendi magiſtratus plebi, donec omnia ad plebẽ, & quod inde ſequi ſolet, ad vnum deuoluta ſunt. Poſtea in triumuiratu idem eſt tentatum, Antonius duxit Octauiam, ſororem Auguſti, Auguſtus Claudiam priuignam Antonij, ſed potentior regnandi libido, omnia illa vincula diſrupit, & orientem, atque occidentem inter ſe commiſit. Poſtea Seuerus Caracallæ & Getæ filijs regnum ſtabilire Plautiani affinitate voluit, ſed nuptiæ vtrique parti exitio fuerunt. Tentatum idem in Stilicone, alijſq;, ſed irrito conatu. Quia Auguſtis nuptijs ille ad transferendum imperium vtebatur. Non poterant conglutinari, quia ſupra modum impius Stilico, & perfidus omnia alia potius, quam Imperij ſalutem quærebat. Hinc nuptiæ in diſpari cultu religionis, diuturnæ & vtiles diu eſſe non poſſunt.

In diſpari cultu, non ſunt diuturna.

§. 6. Fœdera ſiue nuptiarum, ſiue alia quæcunque cum longinquis inita, nec admodum iuuant, & vicinos offendunt. Si enim quiſpiam principem Romanorum ſtante republica filiam Antiochi, aut Ptolomæi regum fœderatorum duxiſſet, nec adiuuari à Socero potuiſſet, & cæteris ciuibus exoſus omnino ad nullam adminiſtrationem admiſſus fuiſſet. Ita nunc quoque principibus cauendum, ne potentium matrimonijs videantur noui aliquid moliri, VVilhelmo Iuliæ duci noxia fuerunt, cum Franco fœdera, pactaque ſponſalia. Ratio eſt propalam nota. Cum enim vicini principes negliguntur, & exterorum matrimoniorum ſplendor accerſitur, ſimultas ſuſpicioque naſcitur, quæ potentiam recens auctam ſemper comitatur. Domi itaque inter ſuos odia, alienationes, diſſidentiam habet in promptu, auxilia longinqua.

Cætera quæ ad potentiam faciunt,
cum bellica ſint, de eis ſuo
dicam loco.

POLI-

POLITICORVM
LIBER NONVS.
DE INTERNIS REIPVBLICÆ MALIS.

CAPVT I.

Damna Rerumpublicarum multa, & grauia eſſe, & quæ ad Politicum præcipuè pertineant.

Multa cladium genera humanum genus exercens.

QVEMADMODVM IN HVMAno corpore tot ſunt morborum cohortes, quot artus, & membra; ita quoque in magno Reipublicæ, Regnorumque ſyſtemate innumeræ ſunt calamitatum, pereundique ſpecies, integras aliquando nationes peſtilentia depopulatur, quemadmodum Gallieni tempore illa, quæ totum orbem obiuit. Peſtem antecedere, aut ſequi fames ſolet, quæ ipſa quandoque gentium reliquias depaſcitur. Solum ipſum peccatis hominum irritatur, & concutitur, anno CHRISTI 366. totus ferè orbis terræ motu violatus eſt. His adde diluuia, incendiaque, & quicquid alicui obtigit mali, quod omnibus iure timeatur.

Nihil tam infirmum, quod non aliquando validum.

Quædam ab inualidis euerſæ ſunt vrbes. Plin. l. 8. c. 29. *Nec minus clara documenta exitij ſunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro author eſt, à cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum, à talpis in Theſſalia: ab ranis ciuitatem in Gallia pulſam, ab locuſtis in Africa: ex Gyaro Cycladum Inſula incolas à muribus fugatos: in Italia Amyclas à ſerpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas latè deſerta regio eſt, à ſcorpionibus & ſolpugis gente ſublata: & à ſcolopendris abactos Trerienſes author eſt Theophraſtus.* Horum malorum grauitatem quamuis ſapiens Princeps, induſtria, humanitate, liberalitate temperare, ac leuare poſſit, non tamen ad Politices conſiderationem veniunt, cum auerti, gubernarique nulla ratione niſi precibus, & emendatione morum valeant.

§. 2. Cæterum damna Reipu. circa quæ prudentia Principis verſatur, duplicia ſunt; vel enim ex ipſa ciuitate naſcuntur, & in viſceribus hærent vt in homine febris, vt hydrops, vt peſtis. Vel aliunde inferuntur, vt grando, fulmen, ſagittæ. Interna mala ſunt odia, contemptus, factiones, proditiones, ſeditiones, rebelliones. Externa, bellum. Quanquam autem ex illis quæ docui diſcordiarum cauſæ, & ſeditionum anteuerti, atque excludi poſſint, viſum eſt tamen ſingolaribus libris diſputare de ſeditione & bello, ne quicquam, quod ad perfectam Reipublicæ gubernationem pertinet, deeſſe videatur.

CAPVT II.

Seditionem grauiſſimum malum eſſe.

Seditio graue malum, quia magnam cauſam habere videtur.

§. 1. SEDITIONEM quaſi ſeitionem, ſeu ſeceſſionem dicimus, cũ pars reip. contra partem, aut contra Principem inſurgit: Græci στάσιν appellant. Grande malum, belloque calamitoſius. Vnius enim corporis membra, quæ niſi conſenſu ſalua eſſe non poſſunt, inter ſe colliduntur, mutuoque preſſu ſeſe interimunt. Maiora ſane in ſeditione ſcelera, quam bello committuntur. Itaque omnium ſapientium iudicio nihil eſt bello ciuili deteſtabilius, cuius cauſæ variæ ſunt; ſed illa præcipua, quod odia ciuilia ſunt acerrima; magnis enim agitata cauſis videntur, & cum inualuere à furore parum abſunt; palam ſane furere dicimus eos, qui in ſua membra ſæuiunt.

Odiorum ciuilium atrocitas.

Itaque cognatæ acies, cum in partibus ſunt fratres, & parentes, infeſtius concurrunt. Hinc odiorum ardentiſsima fuiſſe fraterna, etiam fabulæ tradiderũt, hinc cœnæ Thyeſteæ, & Thebanorum rogorum in contraria tendentes fumi; hinc Turcicorum fratrũ iam quaſi ex lege mortes. Cum hoſte externo de libertate, de gloria, de opibus certatur, cum ciue de vita. Conſulatur hiſtoriæ Romanæ vetuſtas, hoſtes victos in vrbem receperunt, ſub iugum miſerunt, in ſeruitutem vendiderunt, & cum ſæuierunt, ſecuri aut gladio percuſſerunt, at in ciuili bello lucro deputabat victus, ſi ſine tormentis & contumelijs mori liceret. Hoſtium ducibus regibuſque ſæpenumero pepercerunt, ſuos imperatores excruciatos occiderunt, mortuos omni ludibriorum genere deuexarunt.

Ciuilia ſtudia humanitatis iura violant.

Nullum quod memini exemplum horribilius mundo dedit furor ciuilis eo quod in Andronico. Deſcribit hiſtoriam Nicetas l. 1. *Itaque in Auetna caſtellum* (Andronicus captus) *duabus grauibus catenis cum ferreis ſeru ſuperbo collo iniectis, & compedibus oneratus, vt captiuos tractari mos eſt, conijcitur, eoque habitu ad Iſaacium perducto contumelioſis verbis inſultatur, alapæ impinguntur, nates pulſantur, barba vellitur, dentes excutiuntur, capilli euelluntur, publice omnibus ludibrio expoſitus, etiam à mulieribus pugnis cæditur, ijs præſertim quarum maritos aut occiderat, aut excæcauerat. Deinde præciſa dextra in idem caſtellum reducitur ſine cibo, ſine potu, ſine vllo cuiuſquam officio. poſt aliquot dies altero oculo effoſſo, ſcabioſo camelo impoſitus, per forum triumphi ſpecie traducitur, calua glabra inſtar aridæ quercus, & ouo nudiore, & breui tunicula tectus, ſpectaculum miſerabile, quod riuos lacrymarum elicere queat ex oculis non inhumanis. Sed ſtolidiſsimi & petulantiſsimi vrbis incolæ,*

Fortunæ turba fuit, non Principis.

cola, præſertim ſartores, coriarij, opifices, & circumforanea ſordidaque turba, muſcarum inſtar verno tempore, ad mulctras, & pinguia cymbia conuolantium, nulla ratione habita, quod is nudiuſtertius Imperator, regio diademate ornatus, ab omnibus laudatus, celebratus, adoratus eſſet, quodque ſanctiſſimo iureiurando fidem & beneuolentiam ſuam erga illum teſtati eſſent, efferatis animis ſine vlla ratione ruentes, nihil mali prætermiſerunt, quo Andronicum per nefas non afficerent. Alij claues in caput eius impegerunt, alij ſtercore nares eius fœdarunt, alij ſpongias excrementis hominum & pecudum fœdatas in faciem eius expreſſerunt, alij verbis obſcœnis parentes eius inſectati ſunt. Erant & qui verubus latera eius pungerent, impudentiores quidam lapidibus coniectis rabidum canem eum appellabant. Scortum quoddam impudens, ollam feruentis aquæ plenam è culina raptam, in faciem eius effudit. Nemo denique erat qui non maleſaceret Andronico. Ita ignominioſe in theatrum ridiculo triumpho perductum, ac miſero illo Camelo detractum iuxta duas columellas quibus ſuperne lapis incumbit prope æneam lupam & hyenam quæ inflexis ceruicibus quaſi altera in alteram impetum factura, concitatæ aſtant, pedibus ſuſpendunt fune alligatu. Tot mala perpeſſus, & alia ſexcenta, quæ prætermiſimus, tamen generoſo adhuc animo illata mala tolerabat, ac mente integra ad affluentem turbam, & iacentem conuerſus, nihil dicebat aliud, niſi, Domine miſerere: & quid calamum contritum infringitis? Cæterum dementiſſima populi turba, ne tunc quidem afflictiſſimo pepercit Andronico poſtquam pedibus ſuſpenſus fuit, ſed direpta vincula, veſtita eius vexauit, & quidam homo nefarius longum enſem per fauces eius vſque ad inteſtina adegit. *Crudelia militum indicia.* *Duo vero latini generis, enſes, ambabus annixi manibus in nates eius adegerunt, vt periculum facerent vter eſſet acutior, ictus dexteritate gloriati. Poſt tot ærumnas & clades ægre vitam abrupit, dextera cum dolore ad os admota, vt multi putarent, eum calidum ex ea ſanguinem, ob recentem plagam adhuc deſtillantem, exſugere.*

§. 2. Quin & illud ciuilium bellorum crudelitatem multis modis oſtendit, quod omnia victis ſolatia auferuntur, metu, odioque victoris; in bellis externis crudelitatis aciem obtundit vtilitas ſeruitutis, malunt enim ex hoſtibus habere ſeruos, agrorum cultores, operumque obnoxios curatores, quam calcare cadauera: itaque quibus miſericordia non indulget vitam, eos auaritia ſeruando ſeruos facit: bella ciuilia ſerui-
Barbarus ſeruitute, ciuis morte luit. tutem neſciunt. Perſas & Getas ad Cyathos ſtatuunt. Aethiopas faciunt Atrienſes, Alemanni equites currum anteambulant, ciuis capti nullum cenſetur officium, ſola morte ſecurum reddit victorem. Ne hoſtibus quidem peregre venditur, quia quamdiu viuit non creditur quieturus. Hinc Marius ciuili ſanguine cruentus, hinc vindicta Syllana, quæ perniciolior fuit, quam ſi ſcelera impunita relinquerentur. Luc l. 2.

Ira ciuilis, nec legem, nec modum, nouit.

Exceſſit medicina modum nimiumq; ſecuta eſt,
Qua morbi duxere manus: periere nocentes;
Sed cum iam ſoli poſſent ſupereſſe nocentes,
Tunc data libertas odijs, reſolutaq; legum
Frena ruerunt.

§. 3. Nobilitati & virtuti parcere ſæpe hoſtes ſolent; Cauſa duplex; vel enim miſerantur rerum humanarum communem ſortem, eoſque quos à ſumma fortuna ad infimam recidiſſe intelligunt, mitius habendos arbitrantur. Nabuchonodoſor quidem victos reges menſæ ſuæ adhibuit, captiuorum nobilium filios Danielem & ſocios ad honores prouexit. Alexander Porum victum regnare iuſsit; Darij filias matremque conſolatus, non inferius ſua dignitate matrimonium ſperare iuſsit. Romani quas gentes bello
Ciuile bellum ira conciliabile. infeſtiſsimas habuerunt, eaſdem deinde ſocios fideliſsimos experti ſunt. Sen. l. 12. de ira. cap. 34. hac re ad vincendam iram hortatur, ſed in hoſte valere ſolet, non in ciue. *Quos populus Romanus fideliores habet ſocios, quam quos habuit pertinaciſſimos hoſtes? quod hodie eſſet imperium, niſi ſalubris prouidentia victos permiſcuiſſet victoribus! Iraſcetur aliquis, tu contra beneficijs prouoca. cadit ſtatim ſimultas, ab altera parte deſerta. niſi par, non pugnat; ſi vtrinque certabitur, ille eſt melior, qui prior pedem retulit: victus eſt qui vicit. percuſſit te, recede referiendo enim, & occaſionem ſæpius feriendi dabis, & excuſationem. non poteris reuelli, cum voles. Nunquid velit quiſquam tã grauiter hoſtem ferire, vt relinquat manum in vulnere, & ſe ab ictu reuocare non poſſit? atqui tale ira telum eſt, vix retrahitur.* Altera cauſa eſt, quod virtutem hoſtium multi reueriti, vitam donarunt illis, à quibus maximas clades acceperunt. Ciuilium bellorum rabies his bonis accenditur, nemo inimicior nobilibus, & diuitibus cenſetur, quam victus ciuis: illis proſcriptio præcipue intentatur, diuitiæ ad cædem ciuium incitamento ſunt. Virtutem in ſeditione tan-
In bello externo virtus, in ciuili vitia honorantur. quam veneficia perſequuntur. Catulos, Cicerones, Antonios, Catones ſeditio perſequitur; Clodij & Curiones ſecuritate fruuntur. Cauſa vero eſt, quod vbi inimicitiæ, odiaque animum occuparunt, vbi mutuis damnis mentes exaſperatæ ſunt, nihil facile creditur, diciturue, niſi quod ad augendas inimicitias efficax eſt: quos enim ciues inimicos ſuos putant, etiam iniurioſos, ideoque iniquos & impios arbitrantur: cum hac opinione iungitur altera, nempe nullam eſſe peſtem efficaciorem ad nocendum, quam ſit familiaris inimicus; itaque quicquid in ciue bonum apparet, inſtrumentum ad nocendum ſibi eſſe ſuſpicantur.

§. 4. Diſciplina militaris peſſum datur;
Bellum ciuile, omnem diſciplinam reſcindit. quippe in vtraque acie noti, conſanguinei, præmia corruptelæ, fraus vtrinque impunita. Ciuium & ruſticorum fides in omni genere contractuum fluxa: ſi enim ſoluere æs alienum non libeat, ſi negare depoſitum, in aduerſa caſtra migrabit, vbi ſecurus erit. Cauſa tanta mali eſt, quia militem regere, victoriam temperare duces nequeunt, obnoxij teterrimo cuique, ita canunt Cæſareani milites.

——— Rheni mihi Cæſar in vndis
Dux erat, hic ſocius, facinus quos inquinat, æquat.

Victoria ciuilis miſera. Auguſtum miles C. Antonius non audiebat, poſtquam ſenatum contempſit. Parendum eſt illis per quos vicit. *Cæſar à me pecuniam! cur potius quam ego ab illo? an ille ſine me vicit? at ne potuit quidem. Ego ad illum belli ciuilis cauſam attuli: ego leges pernicioſas rogaui: ego arma contra conſules imperatoreſque populi Roman. contra ſenatum populumque Rom. contra Deos patrios, araſque & focos, contra patriam tuli: num ſibi ſoli vicit? quorum facinus eſt commune, cur non ſit eorum præda communis? tu poſtulabas.* Auguſtus Antonio Ciceronem, Antonius Auguſto auunculum donare coactus eſt, quia alter ſine altero non vicit. Quin & Lepidus Triumuirorum poſtremus fratrem Liuium hoſtibus donauit. Solimannus in ciuili bello filiorum, alterius qui profugerat mortem precio emit, cum vitam pecunia emere tantum impera-

torem

Digitized by Google

torem vix decuiſſet. Neque mirum ſuos donare, contra omnes affectus, parentum, filiorum, fratrum ſeditio fortis eſt. Huc ſpectat illa nobilis de duobus inimicis fabula, quorum alter in prora, alter in puppi ſedebat, cumque ob tempeſtatem nauis conuelleretur, intellecto ex nauarcho proram primam mergendam, gaudebat ille qui in puppi conſidebat, quod interitum inimici conſpecturus eſſet.

§. 5. Denique finis bellorum & ſeditionum eſt exitium per tyrannidem, vel externum hoſtem. Nulla pene tam parua natio eſt, quæ ab hoſte vincatur, niſi tumultu & factionibus ſeipſam atterat. Exemplis non eſt opus, totus orbis exemplum eſt, adeo vt callidi bellatores diſcordiam hoſtium inprimis exceptent. Nec ſeditione bellatores euadunt, quæ res fere tumultuum authores fefellit: qui enim conciliandæ ſeditioni acerrimus eſt, bello eſt inutilis. Pugnare pauci, conſpirare quilibet poteſt. In contentione timidiſsimus præualet, in prælio fortis. Atque hæc cauſa eſt, cur ſeditio, cum datum eſt initium, celerrime creſcat; quia ab viliſsimis & nequiſsimis hominibus intenduntur lites, cum autem adeſt verus hoſtis, cuncti diffugiunt. Quod ſi extremo hoſte vires attritæ non abſumuntur, victoria ciuilis tamen finito iam bello viuentibus inimicitijs crudelius graſſatur. Cum Mariani non modo victoriam, ſed etiam ſalutem deſperarent, cuncta ſuis alieniſque cædibus impleuerunt. *Vrbem deinde Sylla* (inquit Auguſtinus libro tertio de ciuitate capite vigeſimooctauo) *victor intrauit, qui in via publica, non iam bello, ſed ipſa pace ſæuiente, ſeptem millia peditum vndecumque inermia, non pugnando, ſed iubendo proſtrauerat. In vrbe autem tota quem vellet, Syllanus quiſque feriebat. Vnde tot funera numerari omnino non poterant, donec Syllæ ſuggereretur; ſinendos eſſe aliquos viuere, vt eſſent quibus poſſent imperare, qui vicerant. Tunc iam cohibita qua hac atque hac paſsim furibunda ferebatur licentia iugulandi, tabula illa cum magna gratulatione poſita eſt, quæ hominum ex vtroque ordine ſplendido, equeſtri ſcilicet atque ſenatorio, occidendorum ac proſcribendorum ad duo millia continebat: contriſtabat numerus, ſed conſolabatur modus. Nec quia tot cadebant, tantum erat mœroris quantum lætitiæ, quia cæteri non timebant. Sed in quibuſdam eorum qui mori iuſſi erant, etiam ipſa in ceteris crudelis cæterorum ſecuritas, genera mortium exquiſita congemuit. Quendam enim ſine ferro laniantium manus diripuerunt: immanius homines hominem viuum, quam beſtiæ ſolent, diſcerpsêre, cadauer abiectum. Alius oculis effoßis, & particulatim membris amputatis, in tantis cruciatibus diu viuere, vel potius diu mori coactus eſt. Subhaſtatæ ſunt etiam tanquam villæ quædam nobiles ciuitates. Vna vero, velut vnus reus duci iuberetur, ſic tota iuſſa eſt trucidari. Hæc facta ſunt in pace poſt bellum, non vt acceleraretur obtinenda victoria, ſed ne contemneretur obtenta. Pax cum bello de crudelitate certauit, & vicit. Illud enim proſtrauit armatos, iſta nudatos. Bellum erat, vt qui feriebatur, ſi poſſet, feriret, pax autem non vt qui euaſerat, viueret, ſed vt moriens non repugnaret.* Magnum itaque malum eſt ſeditio, & quod dolendum, etiam frequens, & vſitatum.

Prudentis imperatoris munt, diſcordiam hoſtium curare.

Seditioſi, non ſunt fortes.

Pax bello ciuili finito, ſæuis.

CAPVT III.

Seditiones eſſe frequentiſsimas.

Quieuug. ſ... nitur, ſe...

§. 1. Tam graue malum etiam frequens eſt. Cauſa eſt, quia querulum eſt genus humanum, & quia facile peſsimo cuique eſt murmurare. Populum Iſrael ex Aegypto de fornace ferrea, de domo ſeruitutis DEVS eduxit, per tot & tanta miracula, vt Pharao ipſe obſtupeſceret, & tamen intra ſpatium menſium quindecim decies contra DEVM ſeditionem mouit. Numerorum decimo quarto, vigeſimo ſecundo. *Attamen omnes homines qui viderunt maieſtatem meam, & ſigna quæ feci in Aegypto, & in ſolitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ.* Mirum videri poſſet, vel vnam ſeditionem eſſe potuiſſe. Nulla erat Magiſtratus iniuria, *Tu ſcis,* inquit Moſes, *quod ne aſellum quidem cuiuſquam acceperim,* nulla indigentia, veſtes non atterebantur, quotidianum erat mannæ miraculum, mare rubrum ceſſerat, hoſteſque hauſerat, aquæ in dulcedinem verſæ, nouæ productæ, inter hæc miranda contra DEVM murmurant, Moſen ducem, & Aaronem perſequuntur, non beneficijs mitigati, non plagis territi. DEO teſte quadraginta annorum fuit illa ſeditio. *Hodie ſi vocem* DOMINI *audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto; vbi tentauerunt me Patres veſtri, probauerunt, & viderunt opera mea, quadraginta annis proximus fui generationi huic & dixi, ſemper hi errant corde, ipſi vero non cognouerunt vias meas.* Illa igitur à DEO dilecta & electa Reſpublica, populus ille, cui benedixit DOMINVS in ipſa ſua liberatione, in exitu de Aegypto, de populo Barbaro, in ipſa pompa & traductione triumphali præſente DEO decies ſeditionem intra quindecim menſes mouit, & crebrius per annos quadraginta. Quid de gentium populis iudicabimus? Fuere & illis ſui tumultus & exitia. Atque vt ne longe à Palæſtina recedam, eo ipſo tempore, quo filij Iſrael in deſerto errarunt, finitimi reges inter ſe bella geſſerunt, Sehon Amorrhæus regnum Moabitarum obtinuit ab Arnon vſque Iaboc. Chananæorum reges quorum poſſeſsio Iſraelitis aſsignata fuerat, inter ſe concurrerunt, vt iam fractis viribus electo populo obijcerentur. Si enim Adonibezec ſeptuaginta reges ſubegerat, qui ſub menſa eius amputatis manuum & pedum extremis micas colligebant, quis dubitare poteſt reges eos plurimos cognatos fuiſſe, cum in medio Chananæorum habitaret? Quis etiam dubitare poteſt, reges illos bello & ſeditione victos, & internecione multorum? cum vero poſt mortem Ioſue ea contigerit clades crudeliſsimo tyranno, omnino conſtat eo tempore, quo Iſraelitæ ſub Moſe & Ioſue fuerunt, tanta bella in Palæſtina iam peritura fuiſſe. Vide lib. Iud. capit. primo, ſexto. Nunc quoque dum iſta ſcribo, ante fores Turcorum depugnant Chriſtiani. Ne vnquam negare poſsint ſe perire velle.

...vientis in... ſtriam ... cu, at.

Populus electus annos quadraginta murmurat.

Chananæi inter ſe bella geſſerunt ſimiliter.

Etiam imminente periculo tumultuantur.

§. 2. Porro ex vna eademque potentiſsima & notiſsima Republica Romana, ſi inſigniores ſeditiones collegero, exemplum humanæ malitiæ, quæ nec imperium, nec libertatem ferre poteſt, clariſsimum demonſtrauero, omnibuſque regibus inſigne documentum dedero, vt ſint ad ſedandas diſcordias, tollendoſque tumultus egregie cauti, inſtructique. Contentiones igitur dimicationeſque, vnius vrbis in ſe diuiſæ perpendamus, atque vt ab exordio omnia grauiora accerſamus

Summa ars principis, ſeditiones cauere.

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Hac indole ciuitas adoleuit, quam illi fratrum ingenia indiderunt. Nec Romuli felicior exitus, *Patrum manib. diſcerptum,* aiunt, *ob aſperius ingeni.*

Romanum imperium domi fragile ob ſeditiones

genium plebs credidit, & Patribus infenſa fuit. Contentio deinde inter veteres Romanos, & Sabinos fuit, quanam ex factione reges eligerentur, eaque annum perdurauit, quo & interregnum fuit, donec plebs indignata fremeret: *Multiplicatam ſeruitutem, centum pro vno dominos factos.* verba Liuij ſunt. *nec vltra regem niſi ab ipſis creatum videbantur paſſuri, cum ſenſiſſent ea mouere Patres, offerendum vltro rati, quod amiſſuri erant, ita gratiam ineunt, &c.* Seditio itaque tum inchoata fuit, ſed prudentia patrum diſcuſſa eſt. Numæ imperio nulla ſeditio memoratur, Tullo regnante Fidenæ colonia Romana defecit. Metius Suffetius proditionem molitus eſt. nec quieta, nec turbulenta deinde pleraque fuere vſque ad Tarquinium, qui ſollicitato ſenatu Seruium ſocerum regno expulit & occidit. Nam & Tarquinium Priſcum filij Anci occidi curarunt, licet fructum ſceleris, hoc eſt regnum non obtinuerint. Quod populus nihil mouerit, cauſa erat immanis ſeruitus. & cum rem perpendo non felicior videtur fuiſſe eo tempore ſtatus Romanæ plebis, quam ſub Pharaone fuerit filiorum Iſrael in Aegvpto, & inter bonos tamen reges à Liuio, Floro, cæteriſque numeratur. De illo Liuius. *Maiore animo pacis opera inchoata, quam quanta mole geſſerat bellum: vt non quietior populus domi eſſet, quam militiæ fuiſſet nam & muro lapideo, cuius exordium operis Sabino bello turbatum erat, vrbem quam nondum munierat, cingere parat: & infima vrbis loca circa forum, aliaſque interiectas collibus conualles, quia ex planis locis haud facile euehebāt aquas, cloacis e faſtigio in Tiberim ductis ſiccat: & aream ad ædem in Capitolio Iouis, quam vouerat bello Sabino, iam præſagiente animo, futuram olim amplitudine loci occupat fundamentis.* Hæc Liuius laudi patriæ ſeruiens. Qua vero tyrannide id actitatū ſit, docet Plinius libro trigeſimo octauo capite decimo quinto. *Non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt. cum id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret, eſſetque labor incertum longior an periculoſior, paſſim conſcita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum antea poſteaque remedium inuenit ille rex, vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora ſpectanda ciuibus ſimul & feris, volucribuſque laceranda.*

Regno, & interregno, populus ſeruiuit.

Sub regibus quis populi ſtatus.

Tædio laborum mori maluunt.

Atque hæc cauſa eſt, cur plebs quieuerit oppreſſa regio metu. Sequitur Tarquinius Superbus, quem rebellione concita vrbe eiecerunt ob filium adulterum tumultuati, quem tamen legibus forte punire non erat difficile. Verum occaſio, ira læſorum, alienatio à rege ſuperbo, ſeditionem vno impetu mouit, vrſit, perfecitque, quod auſi fuerunt. Pulſis regibus, quamuis magnus ab illis metus, hoſteſque diuerſi imminerent, non tamen abſque ſeditione ætas agitabatur, Bruti progenies cum nobilibus adoleſcentibus in patriam conſpirauit, Tarquinioſque reducere conati ſunt. Valerius in ſuſpicionem regni affectati venit, nec niſi domo deiecta, quam inchoauerat, faſcibuſque populo ſubmiſsis tutus fuit. Et quidem timida fuit ab Anno V. C. 244. ad Annum 257 quies domi: poſtea continuæ ſeditiones, aut ſeditionum conſilia fuere. Anno poſt reges exactos decimo ſexto, poſt mortem Tarquinij altero, ingens Romæ diſcordia exorta eſt Liuius libro ſecundo *Sed & Volſcum bellum imminebat, & ciuitas ipſa ſecum diſcors inteſtino inter patres plebemque flagrabat odio, maxime propter nexos ob æs alienum. Fremebant ſe foris pro libertate & imperio dimicantes, domi à ciuibus captos & oppreſſos eſſe: tutioremque in bello quam in pace inter hoſtes, quam inter ciues libertatem plebis eſſe. inuidiamque eam ſua ſponte gliſcentem inſignis vnius calamitas accendit. Magno natu quidam cum omnium malorum ſuorum inſignibus ſe in forum proiecit. Obſita erat ſqualore veſtis, fœdior corporis habitus pallore ac macie peremptis, ad hoc promiſſa barba, & capilli efferauerant ſpeciem oris: noſcitabatur tamen in tanta deformitate, & ordines duxiſſe aiebant, aliaque militiæ decora vulgo miſerantes eum iactabant, ipſe teſtes honeſtarum aliquot locis pugnarum cicatrices aduerſo pectore oſtentabat. Sciſcitantibus vnde ille habitus? vnde deformitas? cum circumfuſa turba eſſet prope in concionis modum: Sabino bello, ait, ſe militantem, quia propter populationes agri non fructu modo caruerit, ſed villa incenſa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributum iniquo ſuo tempore imperatum, æs alienum feciſſe, id cumulatum vſuris primo ſe agro paterno auitoque exuiſſe, deinde fortunis alijs, poſtremo velut tabem ad corpus ductum ſe ab creditore non in ſeruitium, ſed in ergaſtulum, & carnificinam coniectum eſſe, inde oſtentare tergum fœdum recentibus veſtigijs verberum. Ad hæc viſa auditaque, clamor ingens oritur. non iam foro ſe tumultus continet, ſed paſſim totam vrbem peruadit, nexi vincti ſolutique ſe vndique in publicum proripiunt, implorant Quiritium fidem. nullo loco deeſt ſeditionis voluntarius comes, multis paſſim agminibus per omnes vias cum clamore in forum curritur. Magno cum periculo ſuo, qui forte patrum in foro erant, in eam turbam inciderunt, nec temperatum manibus foret, ni propere Conſules P. Seruilius, & Ap. Claudius ad comprimendam ſeditionem interueniſſent. At in eos multitudo verſa oſtentare vincula ſua deformitatemque aliam, hæc ſe meritos dicere exprobrantes ſuam quiſque alius alibi militiam. poſtulare multo minaciter magis quam ſuppliciter, vt ſenatum vocarent: curiamque ipſi futuri arbitri moderatoreſque publici conſilij circumſiſtunt. Pauci admodum Patrum, quos caſus obtulerat, contracti ad conſules, cæteros metus non curia modo, ſed etiam foro arcebat. nec agi quidquam per infrequentiam poterat ſenatus. Tum vero eludi atque extrahi ſe multitudo putare: & patrum qui abeſſent, non caſu, non metu, ſed impedienda rei cauſa abeſſe, & conſules ipſos tergiuerſari, nec dubie ludibrio eſſe miſerias ſuas. Iam prope erat, vt ne conſulum quidem maieſtas coerceret iras hominum. cum incerti morando, an veniendo plus periculi contraherent, tandem in ſenatum veniunt, frequentique tandem curia, non modo inter patres, ſed ne inter conſules quidem ipſos ſatis conueniebat.*

Ciues Romani inimicos ipſos magis quam hoſtes.

Diſcordia plebis, etiam ſenatum in partes diuidit.

Erant vero tot nexi, vt bona pars exercitus inde conficeretur. Creuere autem adeo diſcordiæ, vt Sabini non fiducia virium, ſed contemptu litigantium ciuium arma caperent. Plebs enim nocturnos cœtus celebrare in Eſquilinis, in Auentino conuenire. Tandem aperte reſiſtere, & in ſacrum montem ſecedere, factum hoc Anno 260. quo Tribunos plebis crearunt, ſeminarium perpetuum diſcordiarum, donec primum à ciuibus, deinde à Barbaris oppreſsi ſunt.

Anno deinde 262. Coriolanum expulerunt, qui poſt duos annos patriæ bellum intulit. Nec longa in medio mora. Anno 267. victis Volſcis Sp. Caſsius agraria lege & reddenda pecunia pro Siculo frumento regnum affectans, perduellionis

In ſeditioſos, hoſtes inuadit.

nis reus occiditur. Non tamen deſijt ſeditio plebis, quæ externum anno ſequenti bellum exciuit, & eo finita eſt. ſed recruduit mox poſt victoriam, vt monet Liuius. acerrima vero fuit ſeditio Anno 271. eo vero inſaniæ venit exercitus, vt cum equites hoſtem venientem fugaſſent, pedites inſequi noluerint, & iniuſſu conſulis mœſti, & ab equite nouatam operam execrantes in caſtra redierunt; nec tamen anno 273. à tumultu ceſſatum, impediti delectus, donec Conſilio Appij Tribunos inter ſe commiſerunt. ſtatum vrbis eo tempore Italici populi veriſsime deſcribunt. Liuius libro ſecundo. *Aeternas opes eſſe Romanas, niſi inter ſemet ipſos ſeditionibus ſæuiant. id vnum venenum, eam labem ciuitatibus opulentis repertam, vt magna imperia mortalia eſſent. diu ſuſtentatum id malum, partim patrum conſilijs, partim patientia plebis iam ad extrema veniſſe, duas ciuitates ex vna factas: ſuos cuique parti magiſtratus, ſuas leges eſſe. primum in delectibus ſæuire ſolitos, eoſdem in bello tamen paruiſſe ducibus, qualicunque vrbis ſtatu, manente diſciplina militari, ſiſti potuiſſe: iam non parendi magiſtratibus morem, in caſtra quoque Romanum militem ſequi: proximo bello in ipſa acie, in ipſo certamine, conſenſu exercitus traditam vltro victoriam victis Aequis: ſigna deſerta: imperatorem in acie relictum, iniuſſu in caſtra reditum; profecto ſi inſtetur ſuo milite vinci Romam poſſe, nihil aliud opus eſſe, quam indici, oſtendique bellum; cætera ſua ſponte fata & Deos geſturos.* Quis vllam horam ſine ſeditione Romam dicat fuiſſe, cum tali ſtatu contra ſe fureret? cum vinci mallet, omniaque perdere, quam patricio duce vincere?

Seditiones Romam perdunt.

Nec alia ratione niſi dolo factum, vt pugnare vellent cum crederent id nolle duces. Perſeuerauit illa ordinum alienatio, certaminaque, donec Anno 280. Tribunus domi occiſus cæteros timore afflixit. ſed tamen maius odium concitauit, de conſulibus tollendis cogitationem ſuſcipiunt. Liuius libro ſecundo. *Dicere actum eſſe, tum primum tributis comitijs creati Tribuni ſunt: numero etiam additos tres, perinde ac duo ante fuerint, Piſo auctor eſt. nominat quoque Tribunos Cn. Siccium, L. Numitorium, M. Duellium, Sp. Icilium, L. Mecilium. Volſcorum, Aequique inter ſeditionem Romanam & bellum, coortum, vaſtauerant agros, vt ſi qua ſeceßio plebis fieret, ad ſe receptum haberet. Compoſitis deinde rebus caſtra retro mouere. Ap. Claudius in Volſcos miſſus. Quintio Aequi prouincia euenit. Eadem in militia ſæuitia Appij quæ domi eo liberior, quod ſine tribunitijs vinculis erat. Odiſſe plebem plus quam paterno odio, quod ſe victum videbat ab ea: & ſe vnico conſule electo aduerſus Tribunitiam poteſtatem perlatam legem eſſe, quam minore conatu, nequaquam tanta patrum ſpe, priores impedierint Conſules, Hæc ira indignatioque ferocem animum ad vexandum ſæuo imperio exercitum ſtimulabat. nec vlla vi domari poterat, tantum certamen animis imbiberant. Segniter, otioſe, negligenter, contumaciter omnia gerere, nec pudor, nec metus coercebat. ſi citius agi vellet agmen, tardius ſedulo incedere. Si adhortator operis adeſſet, omnes ſua ſponte motam remittere induſtriam. præſenti vultus demittere, tacite prætereuntem execrari: vt inuictum ille odio plebeio animus interdum moueretur, omni nequicquam acerbitate prompta, nihil iam cum militibus agere: à centurionibus corruptum exercitum dicere, tribunos plebis cauillans interdum, & Volerones vocare. Nihil eorum Volſci neſciebant: inſtabantque eo magis ſperantes idem certamen animorum aduerſus Appium habiturum exercitum Romanum, quod aduerſus Fabium Coſ. habuiſſet. Cæterum multo Appio quam Fabio violentior fuit. non enim vincere tantum noluit, vt Fabianus exercitus, ſed vinci voluit productus in aciem, turpi fuga petit caſtra, nec ante reſtitit, quam ſigna inferentem Volſcum munimentis vidit, fœdamque extremi agminis cædem. tum expreſſa vis ad pugnandum, vt victor iam à vallo ſubmoueretur hoſtis: ſatis tamen apparet, capi tantum caſtra militem Romanum noluiſſe. alij gaudere ſua clade atque ignominia. Quibus nihil infractus ferox Appij animus, cum inſuper ſæuire vellet, concionemque aduocaret, concurrunt ad eum legati, tribunique monentes, ne vtique experiri vellet imperium, cuius vis omnis in conſenſu obedientium eſſet. negare vulgo milites ſe ad concionem ituros paßimque exaudiri voces poſtulantium, vt caſtra ex Volſco agro moueantur: hoſtem victorem paulo ante prope in portis ac vallo fuiſſe, ingentiſque mali, non ſuſpiſionem modo, ſed apertam ſpeciem obuerſari ante oculos. Victus tandem. (quandoquidem nihil præter tempus noxæ lucrarentur) remiſſa concione iter in ſequentem diem pronunciari cum iuſſiſſet, prima luce claſſico ſignum profectionis dedit. Cum maxime agmen è caſtris explicaretur, Volſci, vt eodem ſigno excitati, nouiſſimos adoriuntur. à quibus perlatus ad primos tumultus, eo pauore, ſignaque & ordines turbauit, vt neque imperia exaudiri, neque inſtrui acies poſſent. nemo vllius niſi fugæ memor: ita effuſo agmine per ſtragem corporum armorumque euaſere, vt prius hoſtis deſiſteret ſequi, quam Romanus fugere.* Anno v. c. 282. hoc contigit.

Odio ducis fugit exercitus.

Manente diſcordia 284. vltima vis timebatur, Comitijs deinde conſularibus plebs intereſſe noluit, ſemper ſollicita, ſemper infeſta.

Anno 286. agrariæ legis iterata certamina, & Volſcus ager Coloniæ Antium deducendæ datus, ſed plerique faſtidiebant. Quietem nonnullam ingentia pericula attulere, quibus defuncti Anno 291. omnia recrudere mala domeſtica, vt Conſul reuocandus fuerit: nam abſentia Conſulum actionibus ſuis tempus Tribuni quæſiuere. Magis aſperata Anno ſequenti pugna, Conſules delectum habent, ſi quem comprehenderent Tribuni mitti iubebant. Pulſus metu iudicij Cæſo, & mox pro vno mille Cæſones, ſed qui arte toto anno eludunt Tribunos.

Tres cauſæ ſeditionum [illegible]

Hactenus diſſenſiones, at vero Anno 295. cum Capitolium duce Herdonio manus ſeruilis occupaſſet, rebus in extremo diſcrimine conſtitutis, Tribuni ab armis populum auocant. *Vim vltimam apparebat futuram, ſpectaculoque ſeditionem Romanam hoſtibus fore: nec lex tamen ferri, nec ire in Capitolium Conſul potuit; nox certamina cœpta oppreßit, tribuni ceſſere nocti, timentes conſulum arma. Amotis inde ſeditionis Auctoribus, patres circumire plebem, inſerenteſque ſe in circulos, ſermones tempori aptos ſerere: admonere, vt viderent in quod diſcrimen Rempublicam adducerent: non inter patres ac plebem certamen eſſe, ſed ſimul patres, plebemque arcem vrbis, templa Deorum, penates publicos priuatoſque, hoſtibus dedi.* Quam mirum ciues Romanos tam pertinaci diſcordia cœcatos, vt cum Tuſculanorum dictator Manlius auxilio veniret, ipſi tamen ſuo periculo non mouerentur; rogandique eſſent vt contra mancipia ſua ſe defendere vellent. Id vero quod Tribuni etiam tum reclamant, omnem furorem ſuperat. Merito itaque L. Quintius Cincinnatus conſul Anno inſequenti Tribunos hoſtes Herdonio deteriores eſſe affirmauit. Sed tamen illi dele-

Seditioſi plebe, contra ſua mancipia arma ſumere recuſant.

& maior ob Tribunos militares; nam anno 353. cum dari tributum Tribuni plebis vetarent, tum vt ex plebe Tribuni militares crearentur, vicerunt; vrbem, & pene caſtra ſeditionibus impleuerunt. Vnus Tribunus è plebe creatus, deinde vnus patricius, quo factum, vt an. 355. patres tanquam amiſſuri ſummum imperium omnes connitterentur, & impetrarent. Tandem anno ſequenti conuentum, vt maior pars ex plebe crearentur.

Vriaplebaxorum ſeditio in comitium.

Captis Veijs an. 358. iterum ingens ſeditio fuit; Veios ducendam coloniam dictitantes, agroſque petentes. Fœdior erat hæc cæteris ſeditionibus. Anno 360. Conſules creati, omniaque acta ſumma acerbitate, maiuſque bellum domi, quam foris fuit. Et Camillus tandem an. 362. exulatum iuit. Secuta deinde clades Allienſis vrbiſque incendium, arcis obſidio. Nec ingenium ipſo vrbis excidio mutarunt, omnibus enim viribus actum, vt Veios migrarent.

Anno deinde 368. cum ad extrema ventum eſſet, & ſenatus quaſi in acie contra plebem ſtaret, Manlius coniectus eſt in carcerem, liberatus tamen, at cum regnum affectaſſe diceretur, de ſaxo deiectus eſt.

Anno 373. iterum ſeditio ob nexos, quam ſolum hoſtis prope mœnia compeſcuit, & iam oppreſſi videbantur, nec poſſe vllo modo ſe opponere patrib. plebei.

In ſeditione ſine ſummo magiſtratu manet comitia.

An. 376. ex parua re ingens ortum certamen; quinque annos nullus factus eſt magiſtratus curulis, interceſſione Tribunorum impeditis Comitijs. Seditio itaque illa quinquennalis fuit. Tandem Camillo dictatore, & Manlio, alijſque nequicquã obſtantibus L. Sextius primus de plebe conſul factus eſt. Liu. l. 6. *Dictatori* (Camillo) *conſenſu patrum, plebiſque triumphus decretus Vix dum perfunctum eum bello atrocior domi ſeditio excepit, & per ingentia certamina Dictator Senatuſq; victus, vt rogationes Tribunitia acciperentur: & Comitia conſulum aduerſa nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus Conſul factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit, quia patricij ſe auctores futuros negabant, prope ad ſeceſſionem plebis res, terribileſq; alias minas ciuilium certaminum venit: cum tamen per Dictatorem conditionibus ſedatæ diſcordia ſunt, conceſſumq; ab nobilitate plebi de conſule plebeio: à plebe nobilitati de prætore vno; qui ius in vrbe diceret, ex patribus creando* Quies deinde aliquãdiu, donec an. 397. C. Marcius Rutilus, de plebe dictator, Magiſtrum equitum de plebe dixit.

Cõſul à plebe, prætor è patricijs.

Anno 399. tanta contentio fuit, vt dicat Liu. *Aliquoties fruſtra in campum deſcenſum, multoſque per ſeditiones actos comitiales dies: poſtremo victa perſeuerantia Coſ. plebis eo dolor erupit, vt Tribunos actum eſſe de libertate vociferantes, relinquendumq; non campum iam ſolum, ſed etiam vrbem captam atq; oppreſſam regno patriciorum, mœſta plebs ſequeretur.*

Militaris ſeditio, timor ... infi... ...

Anno tamen 401. inclinati in concordiam animi, nec magnus in vrbe motus, vſq; ad ann. 411. cum milites qui Capuæ fuerant, conſpiratione ſua ſere exercitum totum infecerunt.

Ne vero ſingula perſequar, in compendium cuncta mittam. Ab an. 411. ad 432. Latini, & Campani rebellarunt, atque ex ſuo corpore alterum legi conſulẽ iuſſerunt. Priuernates quoq; rebellarunt, nec facile tot annos abſq; ſeditione inuenies, ſed erant cauſæ ingentes, bella aſperrima, idque plurimos dictatores annis illis crearunt. Quia tamen illa bella ſubditorum erant deſciſcentium, rectè ſeditiones, & rebelliones nominari poſſunt.

Anno 429. erupit ingens factionum coitionumque terror, non Romæ modo, ſed Capuę etiam, alijſque locis, adeo vt Caius Mœnius dictator quæſtionibus deſignatus ſit, finis tamen fuit vt quæſtio, potentia factionis, aduerſus quam comparata erat, opprimeretur. Longiuſculam deinde pacem excepit grandior ſeditio, de ea pauca referuntur, quia hiſtoria interijt, contigit an. 467. de illã Sigonius in faſtis ita ſcribit. *Adijcit Zonaras ſeditionem hoc tempore lege de nouis tabulis à tribunis plebis promulgata, & à creditoribus impedita excitatam eſſe, neque ante compoſitam quam hoſtes vrbem inuaſerint. de eadem autem re ſic ſcribit Auguſtinus libro tertio, de Ciuitate* DEI *poſt graues & longas Romanorum ſeditiones ad vltimum plebe in Ianiculum hoſtili direptione ſeceſſit. Cuius mali tam dira calamitas fuit, vt eius rei cauſa dictator creatus Hortenſius ſit, qui plebe reuocata in eodem magiſtratu expirauit, quod nulli dictatori ante contigerat.* Notandum eſt, quod ait poſt graues & longas ſeditiones, ne vnius anni duntaxat motum arbitremur.

Grauis ſeditio, ob nouas tabulas.

Ad annum 512. vſque Tarentinorum, Pyrrhi, Carthaginiſque, Ligurum, Sardorum bella domeſticas ſeditiones minuerunt, quanquam magis ſcriptores ſeditionibus; quam ſeditiones Romanis defuiſſe putem. Signa ſane multa ſunt, atque euidentia. Quid quod nec Hannibale Italiam vaſtante ſincera Romæ pax fuit? Liuius libro vigeſimo ſecundo. *In eius interregno comitia habita, magno certamine patrum ac plebis: C. Terentium Varronem, ſui generis hominem, plebs inſectatione principum popularibuſq; artibus conciliatum, ab Q. Fabij opibus & dictatorio imperio concuſſis, aliena inuidia ſplendentem, vulgus etiam extrahere ad conſulatum nitebatur. patres ſumma ope obſtabant, ne ſe inſectando ſibi æquari aſſueſcerent homines. Bæbius Herennius Tribunus plebis, cognatus C. Terentij criminando non ſenatum modo, ſed etiam augures, quod dictatorem prohibuiſſent comitia perficere, per inuidiam eorum fauorem candidato ſuo conciliabat. Ab hominibus nobilibus per multos annos bellum quærentibus, Annibalem in Italiam adductum, ab ijſdem cum debellari poſſit, fraude id bellum trahi.* Nec poſtea certamina deficere, cum comitia Tribuni impedirent, ne Fuluius dictator deſignaretur conſul; octauo poſt pugnam Cannenſem anno Coloniæ duodecim, auxilia, militem, pecuniam negauere, quo tantus pauor animis hominum iniectus eſt, vt plerique de imperio actum eſſe dicerent.

Cum Hannibal eſt in Italia Romæ ſeditionibus certabatur.

Marcellum Tribunus accuſat, & totam nobilitatem. Liuius libro vigeſimo ſeptimo. *Fraude eorum & cunctatione fieri, vt Annibal decimum iam annum Italiam prouinciam habeat, diutius ibi quam Carthagine vixerit. habere fructum imperij prorogati Marcello populum Romanum. bis caſum exercitum eius, æſtiua Venuſiæ ſub tectis agere.* Hæc anno decimo belli Punici, vt appareat quam nulla fuerit in ciuitate concordia, niſi ſi quam crudeliſſimi hoſtis metus efficeret.

Inde eſt quod ſub idem tempus Liuius plenus iræ contra Aſdrubalem ducit. *Memoriæ proditum eſt*, Liuius lib. vigeſimo ſeptimo. *plenũ adhuc iræ in ciues M. Liuium ad bellum proficiſcentem monenti Q. Fabio, ne prius quã genus hoſtium cognoſceret, temere manum conſereret, reſpondiſſe: vbi primum hoſtium agmen conſpexiſſet, pugnaturum. cum quæreretur quæ cauſa feſtinandi eſſet: Aut ex hoſte egregiam gloriam inquit, aut ex ciuibus victis gaudium, meritũ certe, etſi non honeſtum capiam.* Quid non turba-

Conſuli perinde erant ciues, an hoſtes prælio caderent.

rum animus ille daret, cui ciues militeſque pari cum hoſtibus loco erant ſimo deteriore, ex hoſtibus ex ciuibus cæſis lætitiam capturus erat. Quãuis enim Hannibal ſeditiones compreſsit, non tamen caritate mutua ciues deuinxit; anno ſane 549. pulſo iam Italia Pœno nobiles inimicitiæ M. Liuij & C. Claudij in cenſura apparuere. Vt vero nihil mutatos videas Tribunos, lege quæ anno 552. contra bellum Macedonicum declamant, vide apud Liuium libro trigeſimo primo. *Bæbius Tribunus plebis viam antiquam criminandi patres ingreſſus: incuſauerat bella ex bellis ſeri, ne pace vnquam frui plebs poſſet.* Cuius etiam ſignum eſt, quod Scipio Africanus vexationes Tribunicias exilio vitauit, Aſiaticus eius frater tantæ ſummę damnatus eſt, quanta non eſt in eius bonis inuenta; cum in ea publice poſſidenda quæſtores prætor miſiſſet. ſecuta deinde ſolita certamina, & Bacchanaliorum coniurationes corruptioneſq; de quibus Liu. l. 39.

Clarorum virorum exilia, ex ſeditione.

In delectibus quoque fuiſſe eaſdem difficultates conſtat, quod A. Poſthumium & Albinum ſeuere delectus habentes Tribuni in carcerem coniecerunt, quod vacationem pro cognatis impetrare non valerent. Atque hæc eſt illa ætas, de qua Florus l. 3. cap. 12. *Cuius ætatis ſuperiores centum anni, ſancti, pij, & vt diximus, aurei, ſine flagitio, ſine ſcelere, dum ſincera adhuc & innoxia paſtoritiæ illius ſectæ integritas, dumq; Pœnorum hoſtium imminens metus diſciplinam veterem continebat.* At poſteriori centum à Carthaginis excidio ad Cæſarem domeſticis cladibus miſeri, & erubeſcendi fuerunt. Quod tamen de annis præteritis dixi, ſic intelligendum, non defuiſſe ſociorum defectiones, proditiones, diſſidia, ſed maiore cura tenente animos, diſcordias in curia & vrbe languiſſe. Nam in Hiſpania contra ſubditos per viginti annos res geſta, contraque Ligures & Alpinas gentes, Illyricoſque. Quin & Macedoniam ſubditam Andriſſus eripuit, & Alexander aliam eius partem deinde occupauit. Anno deinde 606. diſcordia ob Scipionis conſulatum fuit, qui in Africam profectus Carthaginem deleuit. deinde Numantiam, quæ certa ob rebelliones ſubditorum orta bella ſunt.

Anni poſteriores, etiam deteriores fuere.

Anno 618. Eunus & Cleon in Sicilia ſeruile bellum geſſerunt, nec ſine ingenti damno Reipubl. nam quatuor prætorum caſtra, Manlij, Lentuli, Piſonis, Hypſæi ceperunt. Quę porro maior ſeditio & infeſtior, quam cum in dominos ſerui inſurgunt?

Bella ciuilia, & ſeruilia.

Anno 620. ſeditio cæpit, quæ cauſas dedit ſequentium malorum, quibus Reſp. tandem omnino perijt. Epitom. lib. 58. *Tib. Sempronius Gracchus Tribunus plebis, cum agrariam legem ferret aduerſus voluntatem ſenatus, & equeſtris ordinis, ne quis ex publico agro plus quam decem iugera poſſideret, in eum furorem exarſit, vt M. Octauio collegæ cauſam diuerſæ partis defendenti, poteſtatem lege lata abrogaret: ſeq; & fratrem Caium & Ap. Claudium Socerum Triumuiros ad diuidendum agrum crearet. Promulgauit & aliam legem agrariam, qua ſibi latius agrum patefaceret, vt ijdem Triumuiri iudicarent qua publicus ager, qua priuatus eſſet. deinde cum minus agri eſſet, quam quod diuidi poſſet, ſine offenſa etiam plebis (quoniam eos ad cupiditatem amplum modum ſperandi incitauerat) legem ſe promulgaturum oſtendit; vt ijs qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia, quæ Regis Attali fuiſſet, diuideretur. Hæredem autem Populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus commotus grauiter ſenatus, ante omnes T. Annius conſul, qui cum in ſenatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum, delatuſque plebi, rurſus in eum pro roſtris concionatus eſt. Cum iterum Tribunus plebis creari vellet Gracchus auctore P. Cornelio Naſica in Capitolio ab optimatibus occiſus eſt, ictus primum fragmentis ſubſelliorum, & inter alios, qui in eadem ſeditione occiſi erant, inſepultus in flumen proiectus.*

Agraria leges, tandem Remp. perdiderunt.

Hac accepta clade ſequentes anni funeſti fuerunt, Romæ omnia quæſtionibus contra Gracchi ſectatores erant atrocia, in Sicilia crudelitate ſeruiorum. Secutum deinde Ariſtonicianum bellum deſciſcente magna parte Aſiæ, vt externo inteſtinoque malo Reſpublica conflictaretur.

Anno 623. Carbo cum rogationem ferret, vt eundem Tribunum quoties vellet reficere populus poſſet, à Scipione victus perferre non potuit. ſed anno inſequenti omnes ſeditiones Triumuiris agri diuidundi concitantibus, acrius exarſerunt, Scipio diſſuaſor altera die mortuus eſt inuentus, in parricidium nemo inquiſiuit. Durante autem ſeditione Gracchiana M. Fuluius alias leges pernicioſas tulit, & Italicos ad petendam ciuitatem incitauit. Hinc anno 628. Fregellæ dirutæ, anno 632. C. Sempronius Gracchus occiſus eſt, caput occiſi auro redemptum eſt.

Anno 642. Iugurtha bellum parat, Hiſpania citerior rebellat. Manſere inter hæc odia populi & ſenatus, quæ paulo poſt in Cæpionem bello Cimbrico victum effuderunt. ſeditionem enim fuiſſe Cicero docet libro ſecundo de Oratore, in ea fuiſſe vim, fugam, lapidationem, crudelitatem Tribuniciam, in qua M. Aemylius princeps ciuitatis & Senatus, lapide percuſſus eſt.

Sanæ ſeditiones, in ipſis iudiciys.

Anno 650 in ſummo belli Cimbrici metu per ſeditionem Marius quartum conſul deſignatur, qui nullum aliud creſcendi initium, niſi ex inſectatione nobilitatis habuit, itaq; totis præcedentibus conſulatibus certamina durauerunt. Vix Marius de Cimbris triumphauit, cum ingens ſeditio erupit, ea ſic narratur à Liuij Epitomatore. l. 69. *Cn. Apuleius adiuuante Caio Mario & per milites occiſo A. Nonio competitore, Tribunus plebis per vim creatus non minus violenter Tribunatum, quàm petierat, geſſit. & cum legem Agrariam per vim tuliſſet, Metello Numidico eò, quod in eam non iurauerat, diem dixit. qui cum à bonis ciuibus defenderetur, ne cauſa malorum certaminum eſſet, in voluntarium exilium Rhodum profectus eſt, ibiq; legendo & audiendo magnis curis vacabat. Profecto C. Marius ſeditionis auctor, qui ſextum conſulatum per tribus ſparſa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Apuleius, Saturninus Tribunus plebis C. Memmium candidatum conſulatus, quem maxime aduerſarium actionibus ſuis timebat, interemit. quibus rebus concitato Senatu in eius cauſam, & C. Marius homo mutabilis, & varij conſilij, ingenijq;, qui ſemper ſecundam fortunam tranſierat, cum eum tueri nimme poſſet, oppreſſus armis cum Glaucia Prætore, & alijs eiuſdem furoris ſocijs, à Rabirio quodã interfectus eſt. Q. Cæcilius Metellus ab exilio ingẽti totius fauore ciuitatis reductus eſt. M. Aquilius Proconſul in Sicilia bellum ſeruile conciuium confecit.* Eodem tempore Athenio fugitiuus in Sicilia bellum geſsit. Inter hæc certatum eſt Romæ, donec anno 658. Italicum bellum incepit. Ingens vero diſcordia fuit quod equites iudicarent, & viros innocentes damnarent. *P. Rutilius*, inquit Epitom. 70. *vir ſumma innocentia, quoniam legatus C. Mucij*

Tandem in cædes, & lacrimas, ſeditio exit.

Pr-

Innocentia per iudices oppreſſa. *Proconſulis Apublis autorum iniurijs Aſiam defenderat, inuiſus equeſtri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exilium miſſus eſt. C. Geminius contra Thraces infeliciter pugnauit, Senatus cum impotentiam equeſtris ordinis in iudicijs exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit, vt ad ſe iudicia transferrentur, ſuſtinente cauſam eius M. Liuio Druſo Tribuno plebis: qui vt vires ſibi adquireret, pernicioſa ſpe largitionis plebem concitauit.* Hæc Romæ in Mutium. Alian dies feſtos illi inſtituerunt, quos Mutia appellarunt. Anno 662. Druſiana ſeditio, quæ ſociale bellum traxit, excitata eſt. Epit. 71. *M. Liuius Druſus Tribunus plebis, vt maioribus viribus Senatus cauſam ſuſceptā tueretur, ſocios, & Italicos populos ſpe ciuitatis Romanæ ſollicitauit: iiſq; adiuuantibus per vim legibus agrarijs frumentarijsque latis, iudiciariam quoq; pertulit, vt æqua parte iudicia penes Senatum & equeſtrem ordinem eſſent. Cū deinde promiſſa ſocijs ciuitas præſtari nō poſſet; irati Italici defectionem agitare cœperunt.* De illo ſcribit Epit. 72. *Italici populi defecerunt, Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani initio belli à Picentib. moto. Q. Seruilius proconſul in oppido Aſculo cum omnib. ciuibus, Romanis, qui in eo oppido erant, occiſus eſt: Saga populus ſumpſit, Seruius Galba à Lucanis comprehenſus, vnius fœminæ opera, ad quā diuertebatur, captiuitate exceptus eſt: Aeſernia & Alba Colonia ab Italicis obſeſſa ſunt.*

Sociale bellum maximum omnium. Fuit vero periculoſiſſimum bellum illud, & grauiſſimum, cladibus vtrinque magnis acceptis, datiſque, quo finito ciuile crudelius ſucceſſit, quo nihil in Romana hiſtoria notius eſt.

Nec ſolum inter ſocios illa parricidia fuere. Fimbria Valerium Flaccum imperatorem occidit, interim Aſia Mithridati vaſtanda obijcitur.

Bellum ciuile Sylla & Marij. Anno 669. Sulla Marianas partes premit, multi pereunt, anno inſequenti Italiam ingreſſus eſt, anno 671. dictatura illa cruenta fuit, quâ

—— periere nocentes
Sed cum iam poſſent ſoli ſupereſſe nocentes.

Regnum deinde Sullæ fuit, Nolam & Volaterras recepit, Mytilenas euertit, legiones 47. in captos agros diuiſit.

Anno 673. bellum Sertorianum in Hiſpania geſtum eſt, quod ex Syllanæ proſcriptionis reliquijs fuit, quo duces Romani victi ſunt.

Nec finis partium, cùm Sylla ſe dictaturâ abdicauit, Lepidus eius inimicus Conſul eo mortuo acta reſcindere, exules reducere tentauit, ſed victus eſt. Recruduit etiam Sylla mortuo ſeditio. Saluſtius Tribunum ſic querentem inducit. *Sylla mortuo, manent diſſidia.* *Nam ſpem fruſtra fuiſſe intellexiſtis Sylla mortuo, qui ſceleſtum impoſuerat ſeruitium. finem mali credebatis; ortus eſt longe ſæuior Catulus, tumultus interceſſit Bruto & Aemylio Conſulibus; deinde C. Curio ad exitium vſq; inſontis Tribuni dominatus eſt. Lucullus ſuperiore anno quantis animis ierit in L. Quinctium, vidiſtis.*

Anno 676. Lepidus cum exercitu patriæ infeſtus venit, ſed à Catulo & Pompeio Italia pulſus eſt. & Catulum tamen magis quam Lepidum populus Romanus oderat. Anno 678. Hic ſtatus erat quem deſcribit Saluſtius. *Conſules* (ita Cotta ait) *nos feciſtis Quirites domi belliq; impeditiſſima Republ. namq; imperatores Hiſpaniæ ſtipendium, milites, arma, frumentum poſcunt, & ad res cogit, quoniam defectione ſociorum, & Sertorij per montes fuga, neque manu certare poſſunt, neq; vtilia parare. exercitus in Aſia Ciliciaque ob nimias opes Mithridatis aluntur. Macedonia plena hoſtibus eſt, nec minus Italiæ maritima, & prouinciarum, cum interim vectigalia parua, & bellis incerta vix partem ſumptuum ſuſtinent,* *Status Romani imperij.* *ita claſſe qua commeatus vehebantur minore quam ante nauigamus, hæc ſi dolo aut ſocordia noſtra contracta ſunt, agite vti libet, & ita ſupplicium ſumite; ſin fortuna communis aſperior eſt, quare indigna vobis, nobiſque incep tis.*

Anno 680. Spartaci bellum cœpit, quo quidem anno Sertorius occiſus belli hæredem reliquit Marcum. His confectis bellis anno 683. Pompeius Magnus, & Craſſus Diues conſules tribunitiam poteſtatem integre reſtituerunt, & ſuam potentiam ſtabiliuerunt. Res vero eo deuenit, vt anno 687. per diſsidia & ambitionem nonnulli coniurarent, Piſo, Catilina, Antonius Pætus, quo tempore inter Lucullum & Pompeium apud exercitum Mithridatici belli magna diſſenſio fuit.

Catilinæ coniuratio. Verum coniuratio Catilinæ anno 690. Cicerone Conſule detecta eſt. Anno ſequenti coniurati victi ſunt. Semina tamen inter optimates belli manſere.

Anno 693. inter tres principes Pompeium, Craſſum, Cæſarem facta eſt coitio; nam cum inter ſe eſſent inimici, & potentes, Pompeium odiſſet populus, Cæſarem Senatus, Craſſum plerique, ipſi amicos pariter & inimicos eluſerunt. Suetonius illa ſcribit in Iulio. *Triuum principum coniuratio.* *Cæſar omnibus officijs Pompeium affectatus eſt, offenſum patribus, quod Mithridate rege victo cunctantius confirmarentur acta ſua, Pompeioq; M. Craſſum reconciliauit, veterem inimicum ex conſulatu, quem ſumma diſcordia ſimul geſſerant; ac ſocietatem cum vtroq; iniit, ne quid ageretur in Rep. quod diſplicuiſſet vlli è tribus. Iuliam in conſulatu Pompeio dedit Calpurniam Piſonis conſulis futuri ipſe duxit.*

Cæſar Conſul agrarias leges tulit, Clodium ad plebem traduxit, Bibulum collegam domi continere ſe coegit. Clodius iam plebeius Tribunus plebis factus Ciceronem expulit, poſt cuius reditum Clodium Milo occidit. Populus Romanus Ptolomæum ſine cauſa proſcripſit. Anno 701. candidati conſulatus armati & contentioſi comitia impediebant. Tum Pompeius Conſul factus vix ſeditionem compreſsit.

Legem deinde tulit, vt Cæſaris abſentis ratio haberetur, quam infringere Anno ſequenti Marcellus eſt conatus, quæ contentiones deinde magis annis ſequentibus inualuerunt, cum per occaſionem belli Parthici duæ legiones à Cæſare abducerentur, donec ciuile bellum Anno 704. incepit, quo bello Pompeius Italia pulſus, eius legati in Hiſpania victi; Pompeius in Pharſalia cæſus, ab Aegyptio occiſus, Pompeiani in Africa victi, & tandem

Vltima funeſtâ concurrunt prælia Mundâ.

Cæſar vero Anno 710. occiſus, Mutinenſia, Philippenſia, Peruſina, Sicula bella reliquit & cædes Triumuirorum. Donec ad Actium victo Antonio rem Romanam vnus Auguſtus obtineret. Atque hic ſtatus Romanæ Reipublicæ per annos amplius ſeptingentos fuit, quæ continuis diſſenſionibus agitata ſenatum plebemque exercuit. Et domi plura mala, quam foris dedit. Hæc ſi principes co[illegible]rent, cauſaſque ſeditionum expendant, ad [illegible]ſedandas, impediendaſue magna ſubſidia comparabunt.

CAPVT IV.

Seditiones, & coniurationes tempore Monarchiæ.

Principum prima cura eſt ſeditiones vitare, quæ omnia bona noſtra impedit.

§. 1. SEditiones oſtendi grauiſsimum eſſe & frequentiſsimum Reipublicæ malum, quod tam in Ariſtocratia, quam Democratia Romana apparuit, vt vero magis principem ad ſuam, imperijque tutelam, vitandaſque ſeditiones excitem, in Monarchia Romana hoc quoque oſtendere mihi conſtitutum eſt, hiſce enim lectis ad cauſam tantorum malorum remediaq́;, & exitus, prudens & amans, patriæ ſuæ princeps facilius attendet.

Inter mille enim ſeditiones nulla eſt, quæ non ſingulari aliquo principem documento faciat cautiorem, prudentiorem, modeſtiorem. Cauſæ enim ſingularum facile apparent. Auguſtum igitur principem ſpectemus, qui primos duodecim annos perpetuo bello ciuili, aut metu tranſegit, poſt victoriam Actiacam, Aegyptiamque, multas ſeditiones, coniurationeſque pertulit. Suetonius capite decimonono. *Tumultus poſt hæc ac etiam rerum nouarum initia, coniurationeſq; complures priuſquam inualeſcerent, indicio detectas compreſſit, & alias alio tempore: Lepidi iuuenis, deinde Varronis Murænæ, & Fannij Cepionis, max M. Egnatij, exin Plautij Ruſi, Luciique Pauli progeneri ſui, ac præter has L. Audraſij falſarum tabularum rei, ac neque ætate, neque corpore integri, Themaſini Epicadi ex gente Parthica Hybrida, ad extremum Telephi mulieris ſerui nomenclatoris. Nam ne viliſsima quidem ſortis hominum conſpiratione & periculo caruit. Andraſius atque Epicadus Iuliam filiam & Agrippam nepotem ex inſulis quibus continebantur, rapere ad extremum Telephus quaſi debita ſibi fato dominatione, & ipſum & ſenatum aggredi deſtinauerant. Quin etiam quondam iuxta cubiculum eius lixa quidam ex Illyrico exercitu, ianitoribus deceptis noctu deprehenſus eſt, cultro venatorio cinctus: impoſne mentis, an ſimulata dementia, incertum. Nihil enim exprimi quæſtione potuit.* Ecce præter bella extera, & ciuilia, quot hoſtibus vita regnantis appetita eſt?

Auguſtus ſeditionibus agitatus eſt.

Nec paucas rebelliones ſuſtinuit. idem capite vigeſimo primo. *Neque celebrius aut perfidioſius rebellantes grauiore vnquam multauit pœna, quam vt captiuos ſub lege venundaret, ne in vicina regione ſeruirent, neue intra triceſimum annum liberarentur.* Quanto vero in metu vixerit, Dio docet; In ſenatum enim veniens ſub veſte thoracem gerebat. Idem Dio capite decimo ſeptimo. *Cæſari multi inſidias fecerunt atque in primis Cneus Cornelius Pompei Magni ex filia nepos: quos cum vellet occidere, propterea quod morte eorum non magis ſe ſecurum eſſe intelligebat: neq; liberare, ne ob eam rem cæteros contra ſe incitaret: adeo in magnam dubitationem venit, vt dies nocteſque cura angeretur.* Quoniam autem de bono principe, ſcriptorum quidem iudicio, agimus, apponam quæ de eo Plinius libro ſeptimo, capite 45. refert. *In Diuo quoque Auguſto quem vniuerſa mortalitas in hac cenſura nuncupat, ſi diligenter æſtimentur cuncta, magna ſortis humanæ reperiuntur volumina. Repulſa in Magiſterio apud auunculum, & contra petitionem eius prælatus Lepidus: proſcriptionis inuidia, collegium in Triumuiratu peſsimorum ciuium, nec æqua ſaltem portione, ſed prægraui Antonio: Philippenſi prælio mor[illegible]ga, & triduo in palude latebra ægroti: & (vt fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua ſubter cutē fuſa turgida latera: naufragia Sicula, & alia ibi quoq; in ſpelunca occultatio. tā in naualı fuga vrgente hoſtium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Peruſina contentionis: ſollicitudo Martis Actiaci. Pannonici belli ruina & terror, tot ſeditiones militum, tot ancipites morbi corporis, ſuſpecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio; toties petita inſidijs vita, incuſata liberorū mortes, luctuſq; non tantum orbitate triſtes: Adulteriū filiæ & conſilia patricida palā facta: contumelioſus priuigni Neronis ſeceſſus: aliud neptis adulterium: iuncta deinde tot mala; inopia ſtipendij, rebellio Illyrici, ſeruitiorum delectus, iuuentutis penuria: peſtilentia vrbis: fames ſitiſq; Italiæ, deſtinatio expirandi, & quatriduo inedia maior pars mortis in corpus recepta: iuxta hæc Variana clades, & Maieſtatis eius fœda ſugillatio, abdicatio Poſthumi Agrippæ poſt adoptionem, deſideriū poſt relegationem, inde ſuſpicio in Fabium, arcanorūq; proditionem: Hinc vxoris & Tiberij cogitationes ſuprema eius cura. In ſumma, Deus ille, cœlumq; neſcio adeptus magis, an meritus hærede hoſtis ſui filio exceſſit.* Similia Sen. de breuit. vitæ cap. 5. vbi indicat ad ſenectutem manſiſſe illa terriculamenta, *nondum horum effugerat inſidias, filia, & tot nobiles iuuenes adulterio, velut ſacramento adacti, iam infractam ætatem territabant: poſtquam & iterum timenda cum Antonio mulier.*

Auguſti miſeriæ.

Tiberium non exiguæ procellæ mirum in modum exagitarunt. Primo eius ingreſſum Gallicæ legiones turbarunt, cum Germanicum imperatorem dicerent, & filium eius Caligulam detinerent. Eo viuo vitia Tiberius continuit, Dio. Tandem Germanicus, & Druſus tollitur, cum ſeditiones in Pannonia, & Germania ſedatæ eſſent. Interim Libo Druſus nouarum rerum ex parte conuictus occiditur, Clemens Agrippæ ſeruus ſeditionem mouet. Bellum in Africa & defectio. Piſo & Sentius præſes Syriæ diſſentiūt, pugnātq; ciuili bello. Tota deinde vita Tiberij carnificina fuit, donec æger à Macrone ſuffocaretur. Caligulam breui tēmpore regnante tumultus ſuſtulit.

Tiberius vexatus.

Claudium plures ſeditiones proditioneſq; vexarunt. Suet. cap. 13. *Nec tamen expers inſidiarum vſquequaq; permanſit, ſed & à ſingulis & per factionē, & deniq; ciuili bello infeſtatus eſt. E plebe homo nocte media iuxta cubiculum eius cum pugione deprehenſus eſt: reperti & equeſtris ordinis duo in publico cum dolone ac venatorio cultro præſtolantes: alter vt egreſſum theatro, alter vt ſacrificantem apud Martis ædem adoriretur. conſpirauerant autem ad res nouas Gallus Aſinius & Statilius Coruinus, Pollionis ac Meſſalæ oratorum nepotes, aſſumptis libertis ipſius atq; ſeruis. Bellum ciuile mouit Furius, Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus: verum intra quintam diem oppreſſus, & legionibus quæ ſacramentum mutauerant in pœnitentiam religione conuerſis, poſtquam denuntiato ad nouum imperatorem itinere, caſu quodam ac diuinitus, neque aquila ornari, neq; ſigna conuelli moueriq; potuerunt.* Et c. 35. Timor eius ingenium Romanorum oſtendit. *Sed nihil æque quam timidus ac diffidens fuit primis imperij diebus, quanquam (vt diximus) iactator ciuitatis, neq; conuiuia inire auſus eſt, niſi vt ſpeculatores cum lanceis circumſtarent, militesq; vice miniſtrorum fungerentur: neq; ægrū quenquā viſitauit, niſi explorato prius cubiculo, culcitriſq; & ſtragulis prætentatis & excuſſis. reliquo autem tempore ſalutatoribus ſcrutatores ſemper appoſuit, & quidem omnibus, & acerbiſsimos. Sero enim ac vix remiſit, ne fœminæ prætextatique pueri ac puellæ contrectarentur, & ne cuiuis comiti aut librario calamaria aut graphiaria theca adimerentur. Motu ciuili cum eum Camillus non dubitans etiam citra bellū poſſe terreri, contumelioſa & minaci & contumaci epiſtola cedere imperio iuberet, vitāq; otioſam in priuata re agere, dubitauit, adhibitis principibus viris, an obtemperaret.* c. 36. *Quaſdam inſidias temere delatas adeo expauit, vt deponere imperium tentauerit. Quodam*

Claudij inſidiæ.

Digitized by Google

dam (vt ſupra retuli) cum ferro circa ſacrificantem ſe depenſo, ſenatum per præcones propere conuocauit, lacbrymiſque & vociferatione miſeratus eſt conditionem ſuam, cui nihil tuti vſquam eſſet: ac diu publico abſtinuit. Meſſalina quoque amorem flagrantiſſimum, non tam indignitate contumeliarum, quam periculi metu abiecit, cum adulteri filio adquiri imperium credidiſſet. Quo tempore fœdum in modum trepidus ad caſtra confugit, nihil tota via quam eſſetne ſibi ſaluum imperium quæritans.

Nero quoque multis ſeditionibus agitatus, tandem hoſtis iudicatus ſua ſe manu peremit. Prima ſeditio Puteoſis exarſit. Tac.l.13. Deinde grauior in Britannia, ob ſpolia auaritiamque præſidum, alia ob Octauiam, Tac.13. Demum multis coniurationibus pene inter vindictam occiſus eſt. Confuſus deinde orbis, dum Galba, Vindex, Nymphidius imperium affectant, dum Otho, Piſo, Viteſlius omnia contra patriam moliuntur, donec ad imperium euectus eſt Veſpaſianus.

Veſpaſianus inſidias paſſus.

Veſpaſianum inter initia victorem turbæ exceperunt, Mucianus æmulus, Sabinus imperij affectator, Allienus & Marcellus coniuratione facta inſidias ſtruunt. Bataui duce Ciuili deficiunt, præſidia Romana eijciunt, caſtella euertunt. Piſo in Africa occiditur, atque inde oritur tumultus. In Gallia vero Treuiri, Lingoneſque deficiunt, tota Gallia nutant, Legiones ad defectionem inclinant, & Gallis iurant. Bellum quoque in Iudæa prouincia dudum pacata ciuile cenſendum eſt.

Titus.

Titum vix vlla breui tempore imperantem, populoque charum ſeditio afflixit, cauendus illi frater fuit, à quo etiam dicitur interfectus. Domitianus ſemper pauidus, à coniuratis occiditur.

Nerua.

Nerua ſuo anno pacem nullam vidit, initio gratias agere coactus eſt viris fortibus, qui Domitianum interfecerãt, quibus apprime fauebat, ſed cum eos milites contra iuſſum imperatoris occidiſſent, interfectoribus amicorum gratias agere coactus eſt, ideoque deiecto animo fuit, vt ſortem ſuã lacrymis ipſe proſequeretur, ideoq; Traianum Cæſarem dixit, addiditque πολλά δάκρυα [Greek partly illegible]. *Luant lacrymas meas Danai.* Nihil enim imperio ſuo egit, quam vt fleret infelicitatem, coniuratos eluderet, Traianum adoptaret.

Traianus.

Traianus inter optimos principes nominatus initia pacata habuit, niſi quod contra deficientes Dacos ſæpius pugnandum fuit, ſed finis omnino miſerabilis fuit, deficientibus enim populis, ſeditionemque mouentibus in Syria, Aegypto, Cypro, Iudæis, atque in Græcos immaniter ſæuientibus, toto imperio præſertim in oriente turbato, morbo non vno moritur.

Adrianus.

Adrianus ſtatim vt adeptus eſt principatum, inſidiatores occidit, Celſum, Nigrinum, Lucium, quod inſidias in venatione tetendiſſe illi dicerentur. Moriturus quoque, ex ſuſpicione ſæuus fuit, & ad extremum etiam mortis auidus, inſidiarum metuens.

Antonini.

Antoninorum tempore quietior reſp. fuit, Philoſophum tamen tum Caſsius, tum alij exagitarunt, donec veneno interijt.

Commodus.

Verum hanc qualemcunque quietem, Commodi flagitia ſeditioneſque compenſarunt. Eum tollere conatus eſt Perennis, Quadratus conſpirauit, Maternus eum ſpoliat, tandem à fidiſsimis occiditur.

Pertinax.

Secutus Pertinax, qui à ſocio proditus, per ſeditionem occiditur. Mox Iulianus, ne deeſſet diſcordiarum cauſa, imperium pecunia emit, Niger eligitur imperator Seuerus vtrumq; de medio tollit. Is quanquam victor ciuilium bellorum, nequaquam abſque cladibus & ſeditionibus regnum adminiſtrauit; Niger, Albinus, Plautianus, Britanniæ, Saturninus, demum filij omnia, qua bellis, qua dolis turbulenta & funeſtra reddiderunt. Imperium reliquit diſcordibus fratribus, quorum alter Caracalla, alterum Getam mox occidit, & ipſe merito ſuo, ſed magna clade Reip. à Macrino occiſus eſt. Macrinus ab Halagabalo, hic à ſeditioſo exercitu, Alexander Ouinij defectionem ſeuiter ferens, à Maximino, adeoque exercitu proditur.

Multi imperatores ſeditione perelli.

Maximinus grauiſsimas ſeditiones paſſus, ab Afris, Tito, Gordiano, Maximo, Balbino, demum à ſuis militibus cum cruciatu, & ludibrio interficitur. Milites quoque Maximum & Balbinum trucidant. Mox ſenatus Marcianum & Seuerum Haſtilianum Gordiano ſubſtituit, Gordianum Philippus, hunc Decius occidit, itaque eo tempore plures fuerunt continuæque & ſanguinariæ ſeditiones. Decium cum Valens exercuiſſet, Gallus prodidit barbaris. Gallum & Voluſianum milites obtruncant, & quem elegerant Aemilianum poſt trium menſium imperium interficiunt.

Seditiones toto orbe.

Non melior aut quietior Reſp. ſub Valeriano, miſerrima ſub Gallieno, quo in triginta acies diuiſum vnum corpus contra ſemetipſum pugnauit. Tyranni fuere, Trebellio auctore; Cyriades, Poſthumus ſenior, & iunior, Lollianus, Victorinus ſenior & iunior. Marius, Ingenuus, Regillianus, Aureolus, Marianus vterque, Quietus, Odenatus, Herodes, Mœonius, Baliſta, Valentes duo, Piſo, Aemylianus, Saturninus, duo Tetrici, Trebellianus, Herennianus, Timolaus, Celſus, Zenobia, Victoria ſeu Victorina, Titus, Cenſorinus. Tantis motibus publice agitatum imperium; nam vrbium quarundam ſeditiones vt mala priuata omitto. Excepit hæc Claudius qui defectione Aegyptiorum in diſcrimen omnium rerum deuenit. Quintillum tyrannum occidit, Victorinus tandem, & Aurelius victor in partibus fuere. Aurelianus modeſtior videbatur, ſed cum eſſet in ſenatores ſæuus, maximis diſcordijs conflictatus eſt.

Seditiones variæ.

Ab eo deſciuerunt Palmyreni & radicitus exciſi ſunt, magno omnium dolore, quod cauſas rebellandi graues habuiſſent. Eodem imperante Firmus, Quintillus Claudij frater, alij perduelles per Reip. viſcera trucidati ſunt, Alexandrini rebellarunt, & ne quid mali deeſſet, bellum Monetariorum exortum eſt, quorum ad ſeptena millia cæſa ſunt. Mihi aliquando in mentem venit admirari quomodo viuere inter continua mala homines potuerint. Occiſo per intimos Aureliano Tacitus fit imperator, & non multo poſt necatur, deinde Prob. & Florianus, quorum hic celeriter occiditur; alter Saturnini familiaris ſui rebellione, Britanniarum ſeditione, Lydij latronis furijs, Ptoſemaidis in Thebaide tumultu, Francorum in Sicilia & captis Syracuſis tyrannide, gladiatorum Romanorum audacia, Proculi & Bunoſi apud Agrippinam proditione vexatus, ab exercitu trucidatur. Hinc Carus exiguo tempore, inde Numerianus arripit imperium. Contra hos Diocletianus pugnat, alia ſtat parte Carinus, qui Iulianum Imperatorem obtruncauerat, & non niſi poſt multa prœlia occubuit. Diocletianus ſeditionum, & rebellionum anxius multitudine, Maximinianum adſciſcit. Interim varij tumultus, ſed tres primarij, Carauſij in Britannia, Iuliani in Africa, Achillei in Aegypto. Quod autem pacandæ tutandæque

Reip. conſtitutum fuit, vt plures Cæſares dicerentur, id exitio pene fuit. Nunquam fœdius lacerata eſt Reſp. quam tetrum Galeriorum, Conſtantij, Maxentij, Licinij, Alexandri, Conſtantini inter ſe bellis, & niſi in moderatum & religioſum imperatorem lacera membra imperij recidiſſent, à quo fouerentur, finis haud dubie fuiſſet tantæ moli, tam grauiter concuſſæ.

Sub Conſtantino urbis reſpiranat.

§. 2. Inquietum itaque, turbulentum, diuiſum in ſemet deſæuiens fuit imperium vſque ad Conſtantinum & Chriſtiana tempora. At neque deinceps omnino pacatum, Conſtantinus omnium ſeditionum & bellorum ciuilium victor authoritate ſua, & pietate paulum improbos coercuit, vt reſpirare omnes poſſent. Sed filiorum eius tempore in mores rediit, Conſtans fratrem Conſtantinum interficit, Dalmatius Cæſar perimitur, aliique viri clari & bene meriti. Magnentius per iocum imperator dicitur, Conſtans interficitur. Nec vna ſeditio, nec ſimplex malum, Veterannio in Illyrico tyrannidem occupat, Syluanus in Gallia, quæ tota tumultuatur, Nepotianus Romæ Auguſtalia inſignia circumdat. Palmam inter hos obtinet Iulianus, qui mortuo Conſtantio imperium quod arripuerat dilatare ſatagens, pene prodidit. Tum quidem ſub Iouiano, & initijs Valentiniani metu externi hoſtis pax à ſeditione fuit; at cum Valens impie regnaret, ſummam cladem Procopius attulit. ſecuta deinde Theodoſij & Gratiani temporibus, Maximi & Eugenij ingentia bella, ſub Theodoſij liberis Arcadio & Honorio, inter barbarorum arma erant, Stilico, Rufinus, Eutropius, Gaines, Tarbigildes, Gildo, Alaricus, deinde mortuo Arcadio, Attalus, Heraclianus, Ioannes Subſcriptor, Caſtinus, Bonifacius, Britanniæ & Hiſpaniæ ſeditiones, defectioneſque. ſub Valentiniano iuniore Aetius, Maximus; qui vero deinde conſecuti ſunt Imperatores, ſuorum ludibria, & mancipia fuerunt. Maximus, Auitus, Maiorianus, Seuerus, Anthemius, qui Ricimeris mancipia fuerunt; perieruntque ferro, venenoque, cum vix imperij dulcedinem guſtaſſent. itaque reliquiæ occidentalis imperij in annos pene imperatorem mutarunt. Qui enim ſecuti ſunt, Olybrius, Glycerius, Nepos. Auguſtulus, partim Aſparis & Ardaburij, partim aliorum arbitrio ſolio impoſiti, ſolioque deiecti ſunt, dum interea tamen Reſpublica principum debilium ambitione atteritur, quamuis enim adhoſtem vincendum eſſent impares, ſeditiones tamen domi excitabant grauiſsimas. Hæc igitur Romani Imperij facies, hæc diſcordiarum conſtantia, & ſeditionum theatrum, principes omnes conſiliariosque monere debet, vt operam dent, quo omnia tumultuum odiorumque ſemina tollantur.

CAPVT V.

Conſtantinopolitanum imperium ſeditione, rebellioneq́ agitatum eſſe.

Græcorum imperium, ſeditionibus ſeditionibus agitatum.

§. 1. PRincipium à Leone Magno ducam, is enim deſinente iam ſeu ruente occidentis imperio orientem rexit, Aſparem & Ardaburium inter initia poſt compreſſam ſeditionem interfecit. Zeno deinde cum omnia turbaſſet à Baſiliſco pellitur, nec inulta proditio fuit, Baſiliſcus cum familia captus fame perire cogitur. Zeno rediens ab exilio ad imperium, illuſtrium cædibus fœdatus ipſe tandem viuus ſepelitur. Anaſtaſium magnæ ſeditiones exceperunt. Longinum acuerbarium [illegible] de vita periclitatus eſt. Logotheta eius, & præfectus vix populi manus, ne diſcerperentur, effugerunt. Iuſtinus cum arte imperium accepiſſet, Amantium Eunuchum, Theocritianum, Andream cubicularium inſidiatores habuit, Vitalianum de [illegible] imperatori imperantem Conſtantinopolitani occiderunt. Nobile fuit Iuſtiniani imperium, ſed tamen multis bellis ciuilibus agitatum. Gilimer defecit, & Africam traxit. Samaritani etiam tetra bella mouerunt. Conſtantinopoli grauis ſeditio exorta eſt. Recenſet Ammianus. *Hypatius Pompeius & Probus genere conſobrini, Anaſtaſij imperatoris nepotes, quod imperium ſibi ſinguli indigna ambitione exoptarunt, Idibus Ianuarij complerisq́ nobilium coniuratis, cum ijsq́ ſeditioſorum turba armis, donisq́ ministratis illecta, delere inuadere tentauerunt: atq́ per quinq́ integros dies vrbem regiam rapinis, ferro, igneq́ per ſceleratos ciues ſuos certo interrege percurrentes beſtiali impietate ipſi ſe fideles Reſp. in palatio noſtro diſsimulantes, depopulati ſunt. Quinta vero huius nefandi ſceleris die dum de foro Hypatius ſceleratorum comitantium manibus torque redimitus aureo, & Pompeius Comes ſua veſte loricatus ad inuadendum tenendumq́ aſcendunt palatium: vterq́ eorum ante fores palatij captus eſt: ſtatimq́ piiſsimi principis noſtri nutu catenatus, trucidatus pœnas luit, & ante imperium perdidit quam haberet, innumeris paſsim trucidatis in Circo populus, & tyrannorum ſocijs contrito proſcriptis.* Poſtea vero cum Orientem Barbari, Galliam Franci occuparent, Artabanes cum Arſace aliique in Iuſtinianum coniurant, quamuis idem Artabanes nuper Guntharidem tyrannum in Africa occiderat. Merito hæc paſſus eſt Iuſtinianus mutatus in peius, adeo vt diſcordias domeſticas & vrbanas quæreret. Euagrius l. 4. *De alio item Iuſtiniani facto mihi dicendum eſt: quod quidem ſiue ex natura vitio, ſiue ex formidine & timore ortum ſit, non habeo dicere, eius tamen generis fuit, vt omnem beluinam inhumanitatem longe ſuperaret. Duxit autem initium ab ea ſeditione populari, quam Nica, hoc eſt, Vince, vocant. Placuit Iuſtiniano ita vehementer in alteram factionem eorum, qui Praſini dicuntur, propendere, vt impune poſſent ipſo meridie aduerſarios, in ciuitate trucidare, & non modo non pœnas metuerent, verum etiam dignarentur honoribus: adeo inde multi homicidæ extiterent. Licebat enim illis in ædes alienas irrumpere, theſauros diripere in illis reconditos, hominibus ſuam ipſorum ſalutem ac vitam vendere, & ſi quis Magiſtratus illos cohibere moliretur, ſuo ipſius capiti creauit periculum. Vnde certè vir quidam qui geſsit in Oriente Magiſtratum, quoniam nonnullos eorum qui nobis ſtudebant, neruis coercere voluit quo modeſtiores efficerentur: per mediam vrbem circumductus fuit neruis grauiter caſus. Callinicus porro præfectus Ciliciæ, cum duo Cilices Paulus & Fauſtinus homicidæ vterq́ in eum impetum facerent, occidereq́ in animo haberent: quoniam pœna ex legibus conſtituta eos multauit, in crucem actus eſt, hocq́ ſupplicio prorecta conſcientia & legum obſeruatione affectus. Inde factum eſt, vt qui alterius erant factionis, cum domicilijs ſuis fugiſſent, & à nemine vſquam exciperentur hoſpitio, ſed velut ſcelerati exagitarentur, tendere inſidias viatoribus, compilare, cædes facere cœperint, vſq́ eo vt omnia loca nece immatura direptione & reliquis id genus maleficijs redundarent. Interdum animo in contrariam ſententiam mutato, eius generis homines*

Iuſtinianus

Cruenta ſeditio Conſtantinopoli.

Iuſtiniani iniuſtitia.

nes interfecit, permiſitq; legum poteſtati etiam eos quos antepaſſus eſſet more barbarorum in ciuitatibus impia ſcelera conſciſcere. Sed ad iſta ſingillatim proſequenda mihi nec tempus ſuppetit, nec facultas dicendi. Ea cauſa Euagrius ait, cum omnia omnino turba ac tumultu compleuiſſet, ad ſupplicia apud inferos luenda raptum. Nicephorus pœnituiſſe ait; contra ſenem mota eſt ſeditio, cuius & Belizarius conſcius fuiſſe dicitur. Iuſtinus imperium diſcors primum pacare conatus, Alexãdrinam ſeditionem initio compeſcuit. Narſetem dignitate priuat, Marcianæ iraſcitur, omniaque ſibi infida reddit, incantationibus tandem magicis affligitur. Tiberius collega & ſuſceptor Iuſtini optimus princeps, prima coronationis die inſidias à Iuſtiniano Iuſtini nepote paſſus eſt, Sophia deinde maiore periculo eundem pene circumuenit. Secutus Mauricius quem milites occiderunt, Phocas etiam pœnas parricidij dedit, iterata conſpiratione, & Heraclius ex Africa nouus Imperator Phocam interimit, & concremat. Eo regnante per Aſiam & Aegyptum Africam vſque Perſæ venerunt, Carthaginemque occuparunt, cum interim Caianus, alijque barbari non quieſcerent. Victo Perſa Saraceni Syriam finitimaque occupant. Hunc ſecuti, Conſtantinus quatuor menſium, & Heracleonus trimeſtri ſpatio deijciuntur, & Conſtans imperat, contra quem mox Valentinianus patricius tyrannidem molitur. Dum autem in Orthodoxos ſæuit in diſcrimen ſe conijcit maximum, Africam amittit, Armenia deficit, adeo vero exoſus ſuis euaſit, vt in Sicilia degens in balneo ſuffocaretur. Conſtantinus Pogonatus initia cruenta habuit fratrum naribus abſciſsis, Mizizium rebellantem occidit, omniaque intuta expertus eſt. Iuſtinianus vexatum imperium accipiens ſtatim Sabbatij prætoris Armeniæ defectione agitatus eſt; Ingens odium contemptumque ſui contraxit, in eum proceres conſpirant, & abſciſsis naribus & lingua in Cherſoneſum relegatur. Leontius imperium arripit, qui prodita Lazica à Sergio naribus mutilatus Abimaro traditur. Is Iuſtiniani exulis inſidijs circũuentus, cu Leontio in pompa ducitur, & Iuſtiniani pedibus calcatur. Iuſtinianus enim horrenda crudelitate in omnes ſæuit, vt Rauennates, Cherſoneſes, Boſphoranos proceres. Philippicus Imperator eligitur, qui Iuſtinianum cum Tiberio obtruncat. Philippicum coniurati excœcatũ regno pellunt, Artemius deinde à Theodoſio pellitur, is Leoni cedit. Leoni coniurationẽ inter ipſa initia paſſus eſt, atque ita imperauit vt Italia ab eo deſciuerit; Eccleſiam & imperiũ ſcinderet, inde bella ciuilia & à Græcorũ iugo Italiæ libertas, propter Iconoclaſtiã Oriens ſeditionibus iactatur. Grauius illa omnia ſæuierunt Imperio Copronymi; principio enim in vitæ præſentiſsimo fuit periculo, Artabaſdus imperator ſalutatus eſt, filij eius partim occiſi, partim in monaſteria detruſi, omnibus hominibus ſanæ mentis Regem tetrum deteſtantibus; inde ciuile bellum luctuoſum, in quo Copronymus victor crudelitatis exempla edidit, ſed manſit in victorem odium, hinc Bulgarorum ſeditiones, & tandem miſerrima mors deſperantem aufert.

Iuſtinus.

Nouum ſchiſma imperij.

Iconoclaſta cauſa multarum ſeditionum.

Irene.

Secuta ſunt tempora Irenes & Conſtantini non modo ſeditioſa, ſed etiam in proprium ſanguinem ſæua. Initio enim coniuratum contra Irenen, illa Conſtantinum in odinem redigit, exercitus illum reſtituit, & imperium mulieri abrogat, ſed ea mox reponitur in ſolium, Armeniacarum legionum ſeditiones comprimit, & tandem oppreſsis inimicis, filium per milites excœcat, itemque affines. Stauratius deinde ſeditionem mouens morbo interijt, complices occiduntur, Aetius tyrannidem molitur. At Nicephorus dolo circumuentis ſatellitibus Irenem exilio multat, quamuis iuſiurando affirmarat, ſe non facturum. Nec regno per ſcelus porro diu fruitur Nicephorus. Nam Bulgarorum ſeditione excitatus, cum exercitu internecione deletur. Eius filius Stauratius mox à Michaele Rangabe imperio exuitur. Michaelem Leo pellit, Leonem Michael Balbus, inde aliæ ſeditiones præſertim Euphemij, qui Siciliæ proditionem Amyræ Africano promiſit. Theophili imperium vtcunque pacatum, ſed cruentum fuit, adeo vt iam moriturus Theophobum occiderit, addito elogio, *iam neq; ego ero Theophilus, neq; tu Theophobus.* Michael Theophili filius in matrem improbus, à Baſilio interficitur, illi inſidiantur Sabbatius & Georgius. Leo deinde ſequitur, qui contra rebelles Bulgaros fidem Turcarum implorat, inde conſecutæ cædes variæ, etiam in templo. Leoni Conſtantini filius ſuccedit. Samonæ dolis detectis Alexander Conſtantini tutor occiditur. Pupilli imperiũ Cõſtantinus domeſticus occupare nititur, ſed in pugna lapſus equo decollatur. Deinde diſcordiæ ducum contra Pazinacas exercitum affligunt. At [illegible]tu imperiũ affectabant, præcipue Leo Phocas, qui [illegible] imperatoris pædagogus euerat: [illegible] deinde Romanus, ſed generum ille in ordinem redegit, qui tamen multis moliſtionibus fatigatur, [illegible] Bardæ & ſociorum, deinde Myſtici, Mieetæ, Pſeudo-Conſtantini. Denique qui in pupillum tam perfidioſus fuerat, à ſuis pulſus eſt. Romanus alter conſpirationes reprimit, ſed paulo poſt mortuus Nicephoro Phocæ reliquit imperium, quem cogunt alij id ſuſcipere: ciuitas autem ea de cauſa tumultuata eſt, & ille quoad vixit ſummo odio fuit, ſemperque occaſio vindictæ quæſita, donec eam Theophane vxor, & Zimiſces peregerunt. Zimiſcen Eunuchus veneno tollit, cum prius vix Phocæ & Leonis ſeditionem repreſsiſſet. Baſilius Porphyrogenitus Imperium deinde accipit, Bardas deficit, & fit Imperator, pugna inter Scelerum & Petrum Spadonem, prodit exercitum Conto Stephanus, Xiphias & Nicephorus ſeditioſi, opprimuntur, Frater Baſilij Conſtantinus ſequitur [illegible] & crudelitate priuis Reipu. ſine vlla re memorabili, niſi quod Naupacti vrbis ſeditionem crudeliter vltus eſt. Romanus Argyrolus delirus prope ſenex domeſticis malis laborauit, & riſui magis vulgi quam ſeditionibus eſt agitatus; Zoe vxor in balneo eum ſuffocat; & ad imperium promouet adulterum, qui eam mox in ordinem redigit, tum Antiochenorum ſeditio, cladeſque, multæ defectiones, graſſationeſque. Sicilia amiſſa Zoe Ioannem mariti fratrem è medio tollere fruſtra nititur, ſed maritum tamẽ publico abſtinere cogit, & Michaelem Calaphatem adoprat; ille in viros illuſtres crudelis Zoen expellit, ſed populi tumultu reuocare cogitur, atque tandem excœcatur. Zoe & Theodora reſtitutæ in integrum. Zoe Cõſtantinum Monomachum reducit, illiq; nubit. Monomachus vxorius Georgiũ Maniacen hoſtem fortem experitur, deinde Theophili, Erotici, Orphanotrophi, Leonis Tornicij, Apleſpharis, Romani Boilæ inſidijs petitur. Theodora imperatrix Michaelem Stratioticum deſignat imperatorem, vno anno ille re-

Tutores & ſ.y ſeditionem mouent.

regnauit, ſeuerus in milites fuit, inde orta ſeditio. Theodoſius eius auctor relegatur, decies Orientales varijs acti iniurijs imperium affectant, Bryennius excœcatur, Iſaacius Commenus tandem imperium occupat. Hic cum omnibus exoſus eſſet, imperium deponit, & Conſtantinum Ducam deſignat, cum inſidiatores mergere ſtatuerant, ſed caſu euaſit.

Tres liberos cum Eudocia Conſtantinus Ducas reliquit, quæ Diogenem Romanum vt contra Perſas Imperatorem haberet, maritum ſibi eſſe voluit. ille ad tempus fœminæ dominationem fert, deinde fortiter bella gerens ab Andronico deſeritur, Ioannes tandem eum oppugnat, oriturque ciuile bellum omnium grauiſſimum, quo captus exoculatuſque vitam mœrore finiuit. Nicephorus deinde Eunuchus ſub Michaele Duca adminiſtrat omnia. Ioannes proinde Imperator ſalutatur, Neſtor deficit, Nicephorus Bryennius ſeditionem excitat, quo profligato tandem Botoniates imperator creatur, quem contra Barangi motum cient, Nicephorus Baſilius ſeditionem periculoſiorem meditatur, maximam Conſtantinus Ducas, item in ſuſpicionem venit Logotheta. Tandem Commeni ad imperium aſpirant, Alexius imperator proclamatur, & proditione Byzantium occupat, & diripit, & plures quam alij hoſtes ſibi quæſiuit, redeuntem Conſtantinopolim, d[illegible], patrum, popularium inſidiæ exceperunt. Deinceps vero Vmbertopolus, Ariebes. Nicephorus, Ancmas cum militiæ ducibus. Vxor imperatoris cum aditum ad eum cunctis intercludere conaretur, Aulici, Pſeudo Alexius, Cilix vitam illi vix vitabilem reddiderunt. Alexio ſuccedit Calo Ioannes inuita matre, qui conſpirationes contra ſe initas pacauit, matremque & ſororem reconciliauit. Fratres etiam aduerſos ſenſit, imo filius eius Iſaacius ad Sultanum defecit, Trapezunte vexatur à Tyranno & domi. Secutus Manuel Commenus, qui contra Chriſtianos plus quam contra barbaros valuit. Nobilis enim fuit artibus, quibus Germanorum expeditionem fruſtratus eſt, omnibus enim modis Conradi exercitum afflixit, contra Rogerium bella geſsit, Corcyrenſes expugnat, qua in obſidione inter Græcos Venetoſque cruenta eſt orta ſeditio. Inter ipſum & duces ſimultates, & ſi fieri potuiſſet bella fuiſſent. Alexius puer improbitate miniſtrorum ſuorum perijt. Præcipue illi inſidiatur Andronicus, nec vnus mali modus, Maria Cæſariſſa coniurat in Protoſebaſtum, qui imperium adminiſtrabat, populū ad arma concitat, certamen cruentum oritur, Poſt aperte imperium appetit Andronicus, contra eum claſſem inſtruit Protoſebaſtus, ſed ab eo omnes principes deſciſcunt, Andronicus habenas imperij rapit, eum affligit Ioannes Commenus. Primæ Andronici in Imperatorem inſidiæ in caſſum ceciderunt, alteræ ſucceſſerunt.

Omnes in vnum conſpirant.

Andronicus ab Iſaacio Commeno & Siculorum rege vexatus, inter omnes imperatores triſtiſsimum exitum habuit. Iſaacius Angelus bella ciuilia geſsit, Siculum, Cyprium, contra Blacchos deſciſcentes, contra Branam. à quo Byzantium obſeſſus eſt. à fratre Alexio captus & excœcatus eſt. Nec is diurna gaudia perduellionis tulit. Seditio Pſeudo-Alexij Cilicis & Iſaacij Commeni, Blachorum, Aſanis eum exanimauit. Alexius Angelus nihil præter ſeditiones & timores expertus eſt. Sub Alexio Commeno magnæ diſcordiæ ob Euchariſtiam Græcos tenent. Præter hæc Ioannes Commenus Craſſus ſeditionem concitat, alij multi ſeditioni inſurgunt. Alexius Angelus Iſaacij filius Venetis comes venit Conſtantinopolim oppugnatum, vrbs obſidetur, incendio deformatur, Alexius exulatum abit. Alexij Duce breuis fuit tyrannis fugit Ducas qui & Murzuflus dictus eſt. verum in cineribus vrbis noua oritur inter Laſcarem & Theodorum Ducam contentio. Tandem rerum Flandr. potiuntur, Theodorus Laſcaris tamen Nicea imperator ſalutatur, & Conſtantinopolim reuerſurus videbatur, ſed ſocer eius Alexius eum per Turcis impediuit, ne recuperaret gener imperium, quod ipſe tenere non potuiſſet. Alexius tamen collectis copijs Trapezuntinum imperium condidit, cui Cappadociam & Colchidem adiecit, Theſſaliam accipit Michael Angelus, hanc poſtea Michael Palæologus occupauit, neque enim deerant inter ipſa membra lacera ſeditiones & bella. Palæologus Conſtantinopolim recuperauit, regnauitque familia Palæologorum Michaelis, duorum Andronicorum, Manuelis, Ioannis, Conſtantini, idque in magno metu, belliſque Turcarum, & mediocri concordia. ſi tamen vicinorum præſidio muniti fuiſſent, haud difficulter Turcam ſuſtinuiſſent.

Pereuntes eſſe concordes non curant.

Ecce tibi quam eſt difficile hominem regere, quam in ſe magnatum. Tota itaque cura principis eo vertenda eſt, vt ſeditionem caueat, vnde bella maxima oriuntur. Quis enim tutum ſe arbitrabitur, cum has carnificinas intuetur?

CAPVT VI.

Aliarum Rerumpublicarum ſeditiones.

§.16. VIx vlla tam Romanis ſeditionibus mota eſt ciuitas, quam Louanienſis; omnia enim ſimilia ſunt, cauſæ, modi, effectus, quia ſcilicet eadem hominum vitia affectuſque. Iuſtus Lipſius eas recitat, l.2.c.10.11.13. Adnoto, inquit, primos motus fuiſſe Anno ∞ CCC.XL. cum plerique nobilium (ij ad hoc tempus Rempubl. ſoli rexerant) in obſidione Tornaci eſſent, Anglo regi hanc operam gratificantes. Sed dum, inquam abſunt: plebs ſuum tempus rata Rempubl. inuadit: & cum alia mutat, tum in primis exules quoſdam ſui corporis, ſuperiore anno legibus pulſos, reducit. Patricij cum rediſſent, querelæ, iurgia, arma: & pugnatum atrociter in foro medio, ſed vicerunt Patricij, manu clientium ſubnixi, & longa armorum tractatione ſuperiores: Fuga tamen maior quam cædes fuit. niſi quod in victoria ſæuitum, & abſtracti ædibus ſuis atque etiam ſacris, qui in eas fugerant, gladio, carcere, exilio pœnas dederūt. Quies deinde per vicennium, ſed infida: quippe animis exulceratis, & plebeiorum non occulto fremitu: qui in motum tubaſq; iterum erupit à principio, vnde non timebatur. Petrus Couterellus Prætor erat Anno ∞ CCCLX. qui homo etſi nobilis, & è Patricijs, tamen prauitate ingenij vel ambitu, iam à prima Prætura (nouennium tenuerat) omnem anſam laceſcendi aut lędendi Patres quęrebat. Oblata eſt, aut arripuit, anno iſ dicto, iſtam: Ciuis quidā piſces venales in vrbem carro aducehens, cum is in luto hæſiſſet, equum ſubito paſcuis eductum, ſubiunxit, & carrum extraxit: ſtatim-

Omnium vrbium annales reuolue, inuenies ſatrorta.

timque equum bona fide & illæſum reduxit Couterellus hominem vt furti reum, in carcerem conijcit: Scabini appellantur, cognoſcunt, inſontem pronunciant. & cum Prætor non remitteret, iuriſdictione ei interdicunt, quod contra leges ciuem in vinclis haberet. Prætor illico Bruxellam, ad Principem, qui tunc VVenceslaus erat Ioannæ maritus, gente Bohemus, frater Caroli Quarti Imperatoris: quem produnt cæſo matris vtero in lucem veniſſe. Hunc neque pace, neque bello optimum, certe non feliciſſimum fuiſſe licet dicere: & Louanienſibus cauſa non eſt cur valde ament. Ad rem. aures iſte Prætori credulas præbuit, potentiam Patriciorum calumnianti, & reprimendam à principe bono ſuo aſſerenti. Neque fautores talium deeſſe in aula poterant: inter quos Sconouorſtius quidam, vir præpotens, ſed animi aut conſilij parum rectus. Is palam dicere cornua Patricijs (verba eius ſunt) minuenda, qui nimium iam ferocirent. Poſſe id Principem ſine ſua opera aut inuidia, plebe efferri permiſſa. Princeps in aperto ſententiam non tulit: huc tamen Couterellus facile vidit, non iniquis auribus animiſque ſe auditum. Itaque alacer domum redit, ad ſuos refert, & factioſiſſimo cuique faces ſubdit. Iam in eo erat vt ſeditio erumperet: neque neſcire Patres poterant, ſed remiſsius egebant, ſiue mitigare bonitate parentes, ſiue fatali, vt ſolet, ignauia. Aderat fortè per hos dies Gerardus Vorſelarius, vir & miles nobilis cum ſelecta equitum ala qui operam ſuam Patribus vltro obtulit, & ſuaſit vti: illi dimiſerunt. At non incepta ſua Couterellus, qui die quodam Senatus habendi, ſuos conuenire ſenſim in forum iubet: idque cum armis. Adſunt & iam turba eſt, atque ipſe concionabundus excitat, & ſuperbiam Patrum, & dura imperia incukat. Hos eſſe qui ſoli Rempublicam occupent, qui honores, qui pecuniam, ſua faciant, qui tot fortiſsimis viris imperent vt ſeruis. An excidiſſent ante paucos annos, tot innocentes ſui corporis, gladio, laqueo, exilio puniti, ob liberiores quaſdam voces & facta? Eadem manere ipſos niſi viri ſint: ſed eſſent, & quem timerent? In manu, inquit, veſtra eſt, finem malis facere: audete tantum, multi in paucos, parati in improuidos; læſi in laceſſentes; Deus homineſq; fauebunt. Ipſum Principem, diuina benignitate, mitem animi habemus, & æquo eo laturum, ſi quid illi patiantur vos faciatis. Iniurias veſtras in oculis habete, Libertatem in ore, & hæc teſſera eſto: ite, iſtam aſſerite, illas propulſate. Dixerat, & loquente adhuc eo fremitus, clamor, minæ, & ad curiam verſi manus & voces intentant: Prodirent ciuium oppreſſores, ærarij prædones, pœnas daturi ſcelerum, aut iniuriarum. Et iam ſe quiſque hortari, & vim parant. Curia clauſa erat, & trepidi Patres, neque ad reſiſtendum pares. cum Couterellus prouolat, & quaſi benignitate deditionem ſuadet, & nihil vltra mali paſſuros adfirmat. Prudentiam eſſe, credere huic tempeſtati. Cedunt & ſe dedunt. At ſtatim irruit, manus & vincla inijcit, & in Arcem captiui deducuntur.

Tum armaria & archiuia Senatus frangunt autreſerant, armamentarium pariter cumpilant, dilacerant, aut vſui ſuo quod erat, tollunt. Extant nomina & numerus captorum, paulo minus ducentis: interque eos equites viginti quinque: reliqui in proximas vrbes dilapſi, aut in prædijs villiſque ſuis latebant. Couterellus ſedato tumultu, & vt forma aliqua Reipublicæ eſſet, nouum ſenatum legit, mixtum è plebe & Patricijs, nam & ex illis molles aut ignauos quoſdam reperit conſilijs ſuis opportunos, quique communem iniuriam præſenti honore mutarent. Tum ad captiuos ſubmittit, qui periculum à plebe denuntient; ipſos quoſdam è plebe, qui turbidis vocibus circum arcem, ad cædem eos depoſcant. Ita illi trepidi Couterello ſupplices fiunt: & denique grandi pecunia, ſeorſim quiſque pacti, dimittuntur. in Leucis VVenceslaus erat, dum hæc geruntur, caſu an conſilio longinquus: ſed adeunt ſtatim exſules, & facta docent, & remedium atque vltionem expoſcunt. Cum frigore audiuntur, etſi nobilitas pleraque faueret, & è conſiliarijs quibus æqui honeſtique cura aliqua eſſet. Venit & ipſe Couterellus qui auro multos ſuos fecerat: & res dilata eſt, dum Princeps rediret. Quod factum ſequenti anno, & interea imperium Couterellus continuauit. Iam Bruxellam VVenceslaus venerat, atque ibi agminatim nobiles adeunt, orant, vrgent, rem peſsimi exempli vindicare, neve ſeditioni aut licentiæ campum aperiret. Inſtant ſeorſim & Bruxellenſes, ac pro ſocia vrbe acriter nituntur. Denique perpellunt vt conductis in vnum copijs, Louanium moueret: venitque Baucum. Dum ibi eſt, ſtatim Couterelliani, quibus aduerſus Principem nec vis; nec animus erat, ad eum veniunt, & imperata facturos ſpondent. Ita Princeps admiſſus exules reducit, ſed in turbatores iram aut vindictam non oſtendit. Ipſum Couterellum, caput malorum, Prætura dumtaxat abdicatum, in nouo Senatu Scabinum creat; & eius inſtituto Senatum ipſum mixtim e Patribus & plebe legit, ſeminariū deinde turbarum. Amor pacis & concordiæ prætexebatur: ſed prudentioribus eo facto apparuit, non imprudente, certe non illibente principe priora illa adminiſtrata. Ita quies vrbi, ſed parum certa aut longa, reſtituta: nam plebs exultare, & illis vt victis inſultare; ipſe Couterellus dominationem exercere, & augere, donec tædio præſentium, & futurorum etiam metu; Patricij plerique ſponte vrbe cedunt. Lætum id Couterello fuit, & iam libere agere; amotis æmulis, ſeque in ſequentem annum conſulem, cum Geldulpho Kogga textore deſignat. Et quia præſidium in auro expertus eſſe ſciebat, vndique illud quærere; nec domi tantum, ſed apud exteros; fide ciuitatis publica, corrogare, nam ſigillum in eius manu erat. Eoque opum & potentiæ venit, vt Henrico Dynaſtæ Hooghſtratano filiam ſuam cum grandi dote elocaret, & quantam iſte popoſciſſet. Sed inuidia etiam comitata, & crebræ apud Principem querelæ, neque gener aut Sconouorſtius excuſare ſatis, aut tueri poterant: eoque ventum & iterum caſtra ad vrbem moueret. Fiunt & iterum eadem, illi Principem admittunt: iſte vtramque partem in pacem iuramento adigit, & obſides etiam capit; è Patricijs duodecim, è plebe quadraginta. Couterello conſulatus manſit, & in communione honorum nihil mutatum. Tamen ipſe, conſcientia terrente, & quia alieniorem iam principem ſenſerat, ſponte, rebus collectis, vna cum aliquot factioſorum antesignanis, aufugit in agrum Leodicenſem. Ibi cum infeſta itinera haberet & mercatores Louanio Germaniam petentes, ſiſteret, aut in vincla daret, pecuniæ extorquendæ: iram VVenceslai ſerio mouit, qui ipſum ac viginti quinque textorum proſcripſit. Nec ſic quidem

quie-

quieuit, ſed conatus vrbem irrumpere, & ſuam facere, ſubſidio clam conſpiratorum, ſucceſſum non habuit, & ſupplicium de illis ſumptum. Ita rebus deſperatis, ad preces verſus, & Hooghſtratani, maxime opera, veniam exilij impetrauit, redijtque Louanium Anno ∞ CCCLXIX. vbi vitam ingloriam, & in publica execratione, finiuit. Mireris vel auſum talia, tam magno animo, vel deſiſſe tam vili, cap. 11. Iam exitialis ſeditio narranda eſt, ait, quæ nouem annis poſteſterior, ab illo fonte manauit, V.Venceſlaus, vt dixi, honores cum plebe communicauerat, & ſic aliquot annis habuerat: donec bello Iuliacenſi infauſto, ipſe captus, & multa nobilitas cæſa, etiam Louanienſium, eſſet. Hoc igitur bello cum Patricij fidem & animū approbaſſent, plebs tarda aut refractaria fuiſſet, nec niſi ſexaginta Sagittarios dediſſet. Princeps è cuſtodia reuerſus Louanium, illis honorem priſtinum & Magiſtratum reſtituit, tantum, quod duo deinceps Senatores è plebe eſſent. plebs ægre tulit, ſed tulit ſexennium, ad comitia vſque Anni ∞ CCCLXXVIII. quibus ipſis, cum ex formula dicta Senatus creatus eſſet, ſed Patres inter ſe diſcordes palam agerent, plebs diu occaſioni intenta, arripuit, & ipſo Magdalenæ ſacro die, regionatim, tres quatuorve textores, tota vrbe diſcurrentes, clamore, & peluiū ſonitu, ad arma, ad arma, reliquos concitauerunt. Concurritur & ſtatim capta curia Conſules cum Scabinis in vincla dantur: VValterus Leidanus textor, Præfectus vrbis dictus. Placuit mox, Gandenſium exemplo, albos Galeros, ſiue caputia, inſigne factionis aſſumi: factumque eſt, & adeo proni in res nouas turbidaſque tum ferebantur, vt Patriciorum non pauci denegarint, & idem inſigne capiti, animo factionem induerunt. Interea VVenceſlaus è Francia redux (eo ierat) iſta edoctus, Louanium venit: ordinemque Senatus, iterum plebi placandæ, mutauit, & dimidiam partem admiſit. Mireris inconſtantiam: & magis ſi non tempori ſolum, ſed pecuniæ hæc data, ſcribentibus credas: quam è publico aliquam multam ſane accepit. Cæterum ciues iure iurando adegit pacate inter ſe agere, & vt membra vnius corporis decere: quod tamen Patriciorum quidam abnuerunt, & patria carere, quam ſubijci iniurijs aut contumelijs plebis elegerunt. Ita Areſchoti, aut Namuri, pleriq; horū agentes, hanc infeſtabant, & in agris aut vijs deprehenſam abducebant, redimias poſcebant. Contra iſti, prædijs illorum ignem inijcere, item quos poſſent capere; & quoſdam gladio carnificis ſubiecere. Denique in ipſa vrbe, qui reliqui Patriciorum eſſent ſuſpecti agere, aut ſuſpectantes: vtique poſt cædem VValtheri Leidani, qui inter capita Galeritorum erat. Is forte Bruxellam miſſus, Reipublicæ gratia, noctu à cœna reuertens interfectus eſt, inſidijs vt putatur Ioannis Calſterij, & Guilielmi VVilrei, Patriciorum, qui tunc in eâ vrbe verſabantur. Re perlata, turbatum Louanium, plebs minari & fremere, optimates timere: atque hi, vt inſontes inſcioſque ſe oſtenderent, Legatos ad Ioannam mittere (nam maritus in Gallia etiam aberat) qui peterent inquiri in authores cædis, & vindicari. Illa tardante, plebs ludibrium rata, aut ex compacto geſti arma corripit, & in forum venit. vocitur & in curiam Patres: quorum aliqui venere, quidam triſte & ferale ominantes mutato habitu vrbe profugêre. Statim appoſita Senatui cuſtodia: & ſeditioſi furioſo animo ad fores prouolant, & adſiſtunt: pars etiam, nemine prohibente ingreſſa. Ibi auditæ voces, Cedo nobis illum, & illum ſtatim, ſtatim. Atq. ij qui intromiſſi ad nomen ſingulos capiebant, & præcipites è feneſtris (horreo dicere) datos, plebs inferne lanceis ſpiculiſque exceptos laniabat. Periere hac rabie ad ſeptendecim: addituſque vnus è plebe, quod is Piatuotium, miſertus veteris patroni, ſcamnis abditum, velle contegere. Hæc facta XVI. Kalend. Decemb. & qui Patrum reliqui domi reperti ſunt, in cuſtodiam dati. Poſt factum frigus, & mox pœnitentia aut metus ſubijt. Nam quomodo Principem hæc laturum? qui breui rediturus, pœnas de ſontibus inſontibuſque caperet.

Itaque deprecatores parant Lev venſes, Tillemontanos, Dieſthemienſes, Liranos, Bruxellenſes, Eburones quoq; & Tungros: & citius, ecce, opinione VVenceſlaus Bruxellam venit. Arma & machinas ille parabat, vltioni intentus. Cum legati à prædictis ciuitatibus adſunt, & veniam ſuppliciter petunt, expiationem cædis, quam vellet, offerentes. Tandem diu deliberato, præſcriptum vt quatuordecim è plebe præcipui auctores, in Cyprum relegarentur, agnatis cæſorum, certa pecuniæ ſumma daretur. Mitis tranſactio, & intra magnitudinem noxæ omnibus viſa: tum illud turpe, quod ipſis relegatis pecunia in viaticum quaſi legatis à Republ. attribueretur. Itaque non fuit animis placandis. Nam Patriciorum iuuentus fremebat, ſanguinem parentum vænalem non habere, nec modica iſta pecunia redimendum. Iamque vicinis locis aut arcibus occupatis, bellum in ſuos ipſi ciues gerebant, & prædas vndique agebant.

Nec ceſſare etiam plebeij, quin vim & maleficia reponere, vel augere; & denique longius ire, & contra Principem fœdera occulta cum Gandenſibus (qui arma in Comitem, tunc habebant, & tota pœnè Flandria dominabantur) ferire. Denique poſt mutuas vtrimque cædes, doctus tandem VVenceſlaus fruſtra & temere plebi indultum, arma cepit, vrbemque aſſedit. Illi repugnant, propugnacula erigunt, & auxilia à Gandenſibus à ſe impetres expectant. Sed cum ea falleret, & ipſi à Ludouico comite ac Francis premerentur: decurſum iterum ad preces, quas Arnoldus Hornanus, Leodicenſis Antiſtes, ipſa in caſtra veniens, ad Principem tulit, & veniam certis legibus impetrauit. Pauci pœna affecti, plures indignatione aut metu, patriam mutarunt, & præſertim lanifices, qui in Angliam fuerunt. *cap. 13. ſic habet:* Nec dum finis, à lanarijs ad lanios imus: atque ex iſto etiam corpore fuere, qui Rempubl. turbarent. Paulus Loenkenus, ex infima plebe lanius, poſt cædem Caroli Audacis, & dum de matrimonio Mariæ cum Maximiliano deliberatur, partem ſe Reipubl. fecit, & plebem ſuam. Rumores diſſipat, falſo expectari Maximilianum, illudere ſic Senatores: & melius tutiuſque ipſos imperium habere & exercere. Concitat deinde dictam populi fœcem, capit & abducit ex improuiſo quoſdam è Senatu, & gladio ſubiecturus erat, niſi lictor publicus ſe ſubduxiſſet. Iam & Academiæ primores ſe miſcuerunt, & auctoritate ſua tumultum ſedarunt. Superuenit paulò poſt ipſa Maria, vt auſpicia capeſſeret de more principatus: neque ſeditioſi admiſerunt aut agnouerunt, niſi noua iura & immunitates extorſiſſent.

Quin etiam eùm illa, ad compeſcendum, Sagittarios ipſius vrbis (honeſtiores populi) armaſſet, iſti & Sagittariorum quoſdam impetu facto ceperunt, & quatuor forte obuios Senatorum. Nec niſi ægre ſedari à Paullo ipſo potuère, quin ita eos mulctarent. Tum & in arcem, vbi diuerſabatur Maria, incurrunt, & adigunt tot malis trepidam virginem, antecta condonare, & alia pro arbitrio ſuo ſancire. Iam vt ſpecies etiam publicè noui popularis imperij eſſet, additi Paullo, cuſtodiæ cauſa, viginti Satellites, & menſtruum ex ærario ſtipendium. Atque ex eadem deinde publica pecunia laſciuiebant, potabant, conuiuia velut ad ſocietatem & fidem ſtabiliendam, agitabant. Sed agitantibus, opinione maturius Maximilianus aduenit: quo propinquo, minui potentia Paulli cœpit, & ſtipatores à Senatu adempti. Tamen ipſe Maximilianus præſens; nihil etiam pro principe agere, neque vlcus hoc tangere, niſi compos nuptiarum decreuit. Ergo iterum poſt abitum inſoleſcere Paulliani, ſtipatores repoſcere, & res miſcere. Sed eductus de tota re & periculo denique Maximilianus, Engilbertum Naſſouium, Brabantiæ Seneſchallum, cum equitatu Louanium præmiſit, ipſe mox ſecuturus.

Diffugiunt ad Solem nebulæ & nebulones, Paullus in Zelandiam, atque ibi agnitus capite luit. Pleraque horum & certe initia abſente Ludouico Pinnoccio Prætore geſta, (is in Germaniã inter legatos ierat) qui vt vir erat, animo promptus, manu ſtrenuus, oppreſsiſſet, aut quidem repreſsiſſet: DEO & fato aliter viſum. Sed vt finiam, hæc quoque ſeditio vrbem; minuit, multis non e plebe ſolum, ſed optimatium in agros aut prædia ſua dilapſis, atque illic ſedem locantibus, tædio tot turbarum. Videtis cauſas & tempora quibus florentiſsima olim vrbs defloruit, & ex veteri gloria & copia non niſi vmbram iſtam habet.

Nobilitas, opes, & factiones cauſa ſeditionis.

Primum per abſentiam nobilitatis Ariſtocraticæ, quæ, vt Romani Patricij, imperabat, exorta eſt; vt & Romanæ ſeditiones, quod multi nobiles bello ceciderant, cæteri iniquo ciues imperio premebant, quod factum quoque Louanij fuit; alioqui nobilitas ſulla innocens inuiſa non eſſet.

Deinde exules reducti Hinc cædes & fuga, & inſolens victoria nobilitatis, ciuium exaſperatrix. recrudui deinde in carcerem coniecto ruſtico, vt olim Romani, facinore Claudij contra libertatem in ſeruitutem vindicias dantis; ſed hic iuſtior cauſa penes nobilitatem. Facta pace regnat Coutercllus, Nobilitas cæſis ſuis bellum parat. Tandem finiuntur obſidione, & pœna, qua facultatem ſæuiendi amiſerunt.

CAPVT VII.

Oſmanidarum ſeditiones.

Vide annales Leunclauij Turcicos.

§. 1. DE imperio Turcico ſæpenumero feci mentionem, eoſque monui errare, qui ob communem omnium ſeruitutem, illud ſeditione, ac tumultibus vacare contendunt. Quos hiſtoria refutat ipſa rerum Turcicarum, & natura Monarchiæ, quæ cum ſit ſæua atque aſpera, etiam in perpetuo metu periculoq; verſetur neceſſe eſt. Anno ab incarnatione 1328. mortuo Oſmane, filius eius Vrchan, præfecturas principibus ſuis eripuit, eamque, quæ nunc eſt, ſeruitutem induxit; magnis deinde malis conflictati ſunt, Nam contra Gilderunem Principes cõſpirarunt, Aegyptiumq; inuocarunt. Quo idem etiam à Tartaris auxiliaribus deſertus, in Temiris poteſtatem venit, & in ferreã caueam coniectus, proceris eius dignitatibus reſtituti. Soleimanem deinde exercuit frater eius Muſa, quem exercitus imperatorem dixere. Eo extincto inter Mahometem & Muſam bellũ fuit, à Duce ſuo deſertus Muſa, & fratrem fugiens à miniſtro obtruncatus eſt. Interim dum fratres in ſe bella cient, Caramaniæ præfectus defeciuit, & arma infeſta intulit Mahometis, ſed pace facta cum Caramano, maiorem ſeditionem Muſtapha concitauit, ac deinde Torlaces iterumq; Muſtapha, quibus facillimum fuit homines rudes ad ſeſe allicere. Murates deinde per Duſmen Muſtapham deſciſcentibus fere proceribus omnibus imperio non tantũ deiectus eſt, ſed Muſtapha illo ſuſpenſo, frater victoris, alius Muſtapha, nouas turbas exorſus eſt. Et ne quidquam malorum deeſſet, VValachus defecit. Inter hæc etiam Ibrahimus, Caramanus rebellauit, quem in gratiam accipere coactus eſt. Machometes ſine multis ſeditionibus imperauit, eo mortuo Ianizari Conſtantinopolim diripuerunt. Baiazetes ac Zemes fratres depugnarunt, Victorem inuaſit Aegyptius, non ſine procerum conſpiratione. Sed horum & aliorum victor à Chalane Caliſa, homine ſolitario & ſanctitatem mentito, agitatus eſt; ille enim ſimulatione ſanctitatis facile populos digna, indigna paſſos ad ſeditionem pellexit, quo vix dum extincto Selimus in patrem arma ſumpſit, coniurantibuſque Ianizaris ſenex imperium deponere coactus eſt. Ille & Achmeten fratrem occidit, & magno metu regnauit, Solimannum deinde Ibrahimes regno deijcere cogitauit, qui eo vſque miſeriarum venit, vt orto inter filios diſſidio, magnis promiſsis impetrarit, vt ab hoſpite Techman Selymus filius cum nepote interficeretur, quo nihil in patre & auo turpius cogitari potuit. Dragutes etiam iam ſeni rebellauit; nihil itaque facilius, quam in eo regno in quo ſubditi opprimuntur, proceres in metu ſunt, inſignem ſeditionem concitare, quod videmus hominum viliſsimos facere potuiſſe.

Turcarum imperium, cognato ſanguine, ſæpe cruentum eſt.

CAPVT VIII.

Seditionum, & tumultuum cauſæ, ex parte Rectorum.

§. 1. CRebras eſſe in Repub. perturbationes, motuſque damna quotidiana oſtendũt, cauſas inueſtigare animus eſt, vt caueantur, & ſi forte cautio adhibita nulla fuerit, remoueantur. Cauſæ vero vel ſunt ex vitio principum, & optimarum, vel populorum, vel vtrorumque, ſi enim vnquam vlla in re vtraque pars rea eſt, id fit in tumultibus, & bellis ciuilibus, ibi enim

Seditionis cauſa, ſiue Rectorũ & populi delicta ſunt.

Reuera muros intra peccatur, & extra.

Signum ruituræ Reipublicæ, cum vitia manifeſta magiſtratus ignorat, aut diſſimulat. Cum homines quos omnes impios iudicant, ipſi tanquam probos in precio habent.

Cauſæ vero tot ſunt, quot vitia: quamuis enim crudelitate, auaritia, ſuperbia, homines præcipue ad rebellandum impellantur, crebro tamen aliæ quoque cauſæ fuerunt, metus, libido, luxus, aliaque. Quemadmodum enim omne malum corporis, ſi ingraueſcat, vitæ euertendæ idoneum

Ad ſeditionem, ſufficit omne vitiũ ſi creſcat.

neum eſt, ita quicquid in Reipub. corpore odiū, inuidiam, contemptum aliorum inducit, diſcordiam, factiones, tumultus, bella ciuilia parare aſſueuit. Amici principum ſæpius eos perdunt, quam hoſtes.

Nam importunitas, & inhumanitas, omni ætati moleſta eſt.

§. 2. Prima ac potentiſsima rebellandi cauſa eſt, Magiſtratuum crudelitas. Nam cum homini vita nihil ſit carius, contra Sanguinarios & crudeles quo poſſunt modo ſe tuentur: In leones, lupos, vrſos, ſerpentes, ſemper arma gerimus, & aliorum nos præſidio munimus, eorum enim rabiem in nos ſemper armatam eſſe nouimus. Non alia mens eſt totius regni, cum regem eſſe crudelem animaduertunt; clemētia reges facit Deos, crudelitas facit dæmones. Vetera exempla ſunt, impia & ſæua Mezentij acta. vnde

Surgit furijs Hetruria iuſtis.

Terribilis multis caueto multos, terribiles proximis, caueto proximos.

Et capite de crudelitate id ſatis oſtendi. Nam crudeles à proximis maxime timentur; Alexander Phereus cuius celebris ſæuitia fuit, ab vxoris fratribus dormiens, ipſa prælucente eſt interfectus.

Auguſtum pluribus ſeditionibus agitatum nouimus, ſed cum eius crudelitatem cogitamus, miramur euaſiſſe, Suet. c. 27. *Triumviratum Reipub. conſtituendæ per decem annos adminiſtrauit, in qua reſtitit quidem aliquamdiu collegis, ne qua fieret proſcriptio, ſed inceptam vtroque acerbius exercuit. Namque illis in multorum ſæpe perſonam per gratiā, & preces exorabilibus, ſolus magnopere contendit, ne cui parceretur: proſcripſitque etiam C. Toranium tutorem ſuum, eundemque collegam patris ſui Octauij in ædilitate. Iunius Saturninus hoc amplius tradit. Quum peracta proſcriptione M. Lepidus in Senatu excuſaſſet præterita, & ſpem clementiæ in poſterū feciſſet, quoniam ſatis pœnarum exactum eſſet, hunc è diuerſo profeſſum, ita modum ſe proſcribendi ſtatuiſſe, vt omnia ſibi reliquerit libera: in cuius tamen pertinaciæ pœnitentiam poſtea T. Iunium Philopœmenē, quod patronum ſuum proſcriptum celaſſe olim diceretur, equeſtri dignitate decorauit. In eadem hac poteſtate multiplici flagrauit inuidia. Nam & Pinarium equitem Romanum cum concionante ſe admiſſa turba paganorum apud milites, ſubſcribere quædam animaduertiſſet, curioſum ac ſpeculatorem ratus, coram ſe cōfodi imperauit. Et Tedium Afrum Coſ. deſignatum, quia factum quoddam ſuum maligno ſermone carpſiſſet, tantis perterruit minis, vt is ſe præcipitauit. Et Quintum Gallium Prætorem in officio ſalutationis, tabellas duplices veſte tectas tenentem, ſuſpicatus gladiū occulere, nec quicquā ſtatim, ne aliud inueniretur auſus inquirere, paulo poſt per centuriones & milites raptum è tribunali, ſeruilem in modum torſit: ac fatentem nihil, iuſsit occidi, prius oculis eius ſua manu effoſsis: quem tamen ſcribit colloquio petito inſidiatum ſibi, coniectumque à ſe in cuſtodiā, deinde vrbe interdicta dimiſſum, naufragio vel latronum inſidijs periſſe. Tribuniciam poteſtatem perpetuam recepit: in qua ſemel atque iterum per ſingula luſtra collegam ſibi cooptauit. Recepit & morum legumque regimen æquè perpetuum: quo iure, quanquam ſine cenſuræ honore, cenſum tamen populi ter egit, primum ac tertium cum collega, medium ſolus.*

Immane eſt quantum odium crudelitatis opinio adferat. Iuſtinianum ſecundum Philippicus ſummo omnium gaudio occidit, quod Cherſonenſes penitus delere ſtatuerat, cl. ſſem etiam ad infantes occidendos miſerat, ciuium aliquem quoties truncatum naſum emungeret, trucidari iuberet. Diac. l. 19. Dioniſij crudelitatem maiore immanitate, atque iniuſtitia Locrenſes vindicarunt, vxorem enim eius proſtitutam cum filiabus, acubus intra digitorum vngues compunctas occiderunt, oſſa contuderunt, qui carnem non guſtarent, execrati ſunt. Aelia. lib. 9. Verum hac de re ſat actum cap. de crudelitate.

Auaritia imperantiū & miniſtrorum turbat Rempub.

§. 3. Nec minus efficax & multo frequentior eſt cauſa ſeditionum, auaritia imperantium. Notauit hoc Ariſtoteles l. 5. Politic. cap. 3. τούτων δὲ ὕβρις μὲν καὶ κέρδος, τίνα ἔχει δύναμιν, καὶ πῶς αἰτία, χεδόν ἐστι φανερόν· ὑβριζόντων τε γὰρ τῶν ἐν ταῖς καὶ πλεονεκτούντων στασιάζουσι, καὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ πρὸς τὰς πολιτείας τὰς διδούσας τὴν ἐξουσίαν.

Harum autem rerum contumelia & lucrum quam vim habeant, & quomodo ſint ſeditionum cauſa, propemodum apparet. Nam cum ij, qui Magiſtratus gerunt, contumelioſi ſunt in priuatos, & plura atque ampliora omnia per iniuriam & auaritiam ſibi ſumunt, ſeditionem concitant illi tum inter ſe, tum in eas Repub adminiſtrandæ formas, quæ hanc licentiam præbent ac permittunt.

Quod ſi omnia in Romana Republ. perpendas, pleraſque ſeditiones ex auaritia nobilitatis ortas inuenies: hinc enim & Tribuni plebis inuenti, vt contra fœneratorum iniurias adeſſent infirmioribus. hinc leges agrariæ toties tentatæ, cum plebs gentium victrix inopia contabeſceret, nobilitas latifundia poſsideret.

Nimium multi ſunt hodie Cleones, qui
τὴν χεῖρ' ἐν αἰτωλοῖς, τὸν δὲ νοῦν ἐν κλωπιδῶν

Manus habent in Aetolis. ſeu prætorio, mentem in Clopidum prouincia, ſeu furtis.

habent. Caligula omnes commouit cum ſibi teſtamenta legari cogeret, pro edulijs pretium ſtatueret. Galba ob auaritiæ opinionem, ab exercitu proditus eſt. Eadem de cauſa Didius Iulianus deſertus, atque in Palatio occiſus eſt. Mauricium eam ob cauſam ſui prodiderunt, dum auari principis cuſtodiam negligunt, & Phocam Parricidam eadem de cauſa ſuſtulerunt. Conſtantinus ob eaſdem ſordes & rapacitatem in Sicilia à ſuis interfectus eſt, rapinæ eius à Saracenis in Africam auerſæ ſunt. Perſa Macedonum rex fraudans ſtipendio militibus, deſertus, cum auro captus, & à Paulo Aemylio in Triumphum ductus eſt. Heraclius etiam dum Saracenos ſtipendio priuat, Orientis imperium perdidit.

Tributa, fontes querelarum.

§. 4. Ad auaritiam pertinent iniquæ tributorum exactiones, quæ raro principes ditant, crebro illis ſunt exitio, officialibus lucro. Darius, qui primum tributa Perſici regni ordinauit καπηλος ſeu caupo dictus, mores quinque currupit, & odio genti fuit. Lydi Achæum Regēm in tributis exigendis auarum pedibus ſuſpenderunt, ita vt caput Pactolo emergeretur, vt ſic aurifera aquâ eius ſitim explerent. Libera voce Tiberio Battus Dalmata exprobrauit, belli cauſam Romanos dare, qui non canes ſed lupos pecoris cuſtodes mitterent. Quod ſi præſentia ſpectemus, Tributorum exactio bellum in Belgio peperit, aut occaſionem dedit. Itaque magnopere cauendum, ne ſupra modum, aut morem grauentur, cum enim ſpoliari ſe ſentiunt, grauiter inſurgunt. Quamuis enim ſint extraordinariæ neceſsitates, vt cogatur interdum princeps pro vtilitate publica indictiones, & ſuperindictiones imponere, populus tamen ita affectus eſt, vt quod pro ſalute fit, dari alijs interpretetur. Acerbiſsimæ vero ſeditiones ſunt, quæ negato tributo oriuntur, & miniſtros præcipuè impetunt. Sic populi Iſraelitici furor in Aduramum, qui erat ſupra tributa, ſingulariter ſæuijt, eumque lapidauit.

Tutiſsimè itaq; rex faciet, ſi tributa parua, per partes, conſentientibus ſtatibus demonſtrata rei ſummariæ neceſsitate exigat; ordinaria conſeruet, noua haud facile imperet. Tempore Caroli Sexti noua vectigalia pene regem & regnum euerterunt, plebs enim tumultuata obtinuit, vt ea abolerentur, occiſis primum e magiſtratu clariſsimis viris. Eadem de cauſa tota Flandria Galli expulſi ſunt, cum initium Brugenſes dediſſent. Plebs quidem humiliter ſeruit, & quamdiu conſueta imperantur, quieſcit, cum inuſitatis modis ſe ſpoliari intelligit, ad arma vertitur.

Non mirum eſt tumultuari ſubditos, cum iudices latrocinantur.

§. 5. Iniuſtitia, vel quæ reuera legibus & iuri obſiſtit, vel quam iniuſtitiam arbitrantur illi, qui deteriore conditione viuunt. Nam cum omnes ius, hoc eſt æquum poſtulent, idque prætendant, non tamen veram æquitatem agnoſcunt. Qui enim aliqua in re ſunt æquales, in omnibus pares eſſe, & hac ratione iuſtitiam, hoc eſt, ipſam æquitatem violant. Populus optimates cum pariter liberi ſunt, non tamen etiam par honor plebeio & nobili debetur; illa enim κατ᾽ ἀριθμὸν ἰσότης, non eſt ἰσότης κατ᾽ ἀναλογίαν. Rurſum qui aliqua in re ſuperiores ſunt, nulla in re parem ferre volunt, idque iuſtum exiſtimant. Vt cum nobiles oneribus ciuilibus exempti ſunt, æquum cenſent creditoribus non ſoluere, ad iudicium citationes non comparere, nulli honorem exhibere, minorum ſeruitia exigere.

Cum igitur ius ſibi negari, aut inique dici animaduertunt, ad vim conuertuntur. Magnus imperator Iulius Cæſar nunquam maius periculum adiit, quam cum iudex inter Cleopatram & fratrem lectus, indulgens amori reginæ, contra fratrem iniquam ſententiam pronunciaſſet, tum enim in ſeditionem & pene rabiem verſi Aegyptij vno animo in eum conſurrexerint, adeo vt nadus flumini ſe committere ſit coactus, atque ita ad ſuos euaſerit, nec minus tamen eius veſtimenta Alexandrini per ludibrium circumtulerunt. Regnum enim propter iniuſtitiam de gente in gentem transferri nos ſacræ literæ docent.

Qui malum metuunt, anteuertere ſolent.

§. 6 Magnum etiam ad ſeditionem incitamentum eſt metus; cum enim peccarunt, & legum timent vindictam, vel cum innocentes proſpiciunt iniurias, malunt anteuertere. ita Aurelianus à ſuis pœnam partim merentibus, partim ab innocuis trucidatus eſt. *Incidit autem,* inquit Flauius Vopiſ. *vt ſe res fataliter agunt, vt Mneſtheum quendam, quem pro notario ſecretorum habuerat, libertum, vt quidam dicunt, ſuum infenſiorem ſibi redderet, quod neſcio quid de quodam ſuſpicatus eſſet: Mneſtheus, qui ſciret Aurelianum neq; fruſtra minari ſolere, neq; ſi minaretur ignoſcere, breue nominũ conſcripſit mixtis ij. quibus Aurelianus vere iraſcebatur, cum ijs de quibus nihil aſperum cogitabat, addito etiam ſuo nomine, quo magis fidem faceret ingeſtæ ſollicitudinis: ac breue legit ſingulis, quorum nomina continebat: addens, diſpoſuiſſe Aurelianum eos omnes occidere: illos vero debere ſua vita, ſi viri ſunt, ſubuenire. Hi cum exarſiſſent timore, qui merebantur offenſam, dolorem miſcentes beneficijs atq; officijs, quibus Aurelianus videbatur ingratus, in ſupradicto loco iter facientem principem ſubito adorti interemerunt.* Recte itaq; Ariſtot. l. 5. c. 3. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι. *Propter metum autem tumultuantur, qui iniuria affecerunt, ne pœnas dent, aut qui iniuriam paſſuros ſuſpicantur, malunt enim præoccupare.* Ita Rhodij metu iudiciorum contra plebem conſpirarunt. Metus enim vehemens, cum ignoſcentiæ deſperationem facit, omnium affectuum eſt fortiſsimus. Vide Heroinam illam.

Memet ſuper ipſa dediſſem.
Quid metus moritura?

Fortunam ex aliena poteſtate pendere, miſerum eſt.

Quorum vita, fortunæ, fama in aliena eſt poteſtate, ſæpius cogitant, quid poſsit dominus, quam quid facere debeat; quod ſi ita ſibi conſcij ſint, vt iudicent, non poſſe tantum; ſed iure etiam poſſe, & debere dominum aſperius agere, iamque promptum videant ad cruciamenta, & exitia apparatu, omnia tentabunt vt euadant; quod ſi multi timent, nulla vis imperij tanta eſt, quæ premente metu poſsit eſſe diuturna. Hinc celeris & inconſulta rebellio, & quidem multorum, quia nemo illi fidus eſt, quem timet. Athenæ cum Alcibiadem ob rem in Sicilia male geſtam, ad tribunal citant, ciuitatem euerterunt; ille enim deſperans veniam cladis acceptæ, ab infenſa plebe ſe conſecuturum, cum eos qui optime meriti fuerant, extrema paſſos videret, hoſtibus ſalutem quam ciuibus credere maluit. Lacedæmonem enim profectus auctor fuit, vt Syracuſanis Gylippus auxilio mitteretur, bellum in Atticã inſtauraretur, Chijs, Lesbijs alijs, qui ab Athenienſibus deſciuerant ſuppetiæ ferrentur, ipſe in Ioniam nauigans in alienandis ciuitatibus ab Athenienſibus felix fuit. Verum nec apud Spartanos fides fuit, contumelia iniuriaque ſua Alcibiadem patriæ reconciliarunt, cum enim Ephori ducibus imperaſſent vt Alcibiadem occiderent, iterum Lacedæmonios in odium adduxit, tum apud vrbes, tum apud Tiſſaphernam Perſam, deinde Mindarum, & Pharnabazum ingenti prælio vicit, & imperium maris, Spartanis ereptum Athenienſibus tradidit. à quibus cum iterum in ordinem redactus eſſet, patriam videre captam exul coactus eſt.

Deſperatio omnia ſolum rapit.

§. 7. Timori affinis eſt ſpes, Nam & qui aduerſis conflictantur, meliora, & quibus proſpere res cedunt, optima ſperant. Sic multo tempore imperium Romanum venijt, cum ſpe impletos militares animos ad facinus ſeditioſi impellerent. ijdem quoque ſpe fruſtrati principes deſtituerent. De Veſpaſiano refert Dio. *Neque tamen Alexandrinis gratus erat, cui adeo grauiter infenſi erant, vt ei priuatim publiceque illuderent atque maledicerent. In cauſa erat, quod quum ſperauiſſent ſe ab eo, quem primi omnium imperatorem fecerant, magnum aliquod munus accepturos, non ſolum nihil eis largitus eſt, ſed etiam ab ijs pecuniam exegit, atq; tam multam collegit nullo genere tributi omiſſo, vt ne mendicis quidem pepercerit, ac de diuinis humaniſque rebus pecuniam fecerit. Multa enim vectigalia quæ iam ſolui deſierant, renouauit, auxitque multa ex ijs, quæ obtinebant, idque in cæteris prouincijs ſubditis imperio Romano, ac poſtea in vrbe fecit. Hanc ob cauſam Alexandrini multa conuitia in eum iactabant, dicebantque præter cetera: enim ſex obolos exigere.* Spes itaque AEgyptios concitat, & deſtituta furit norunt hoc illi, qui noua moliuntur, nihil ad ſeditionem magis impellere, quàm ſpe meliorum animos inflare. Ita Cyrus Perſas induxit, vt à Medis deficerent. Antiochus ſimili modo cum Cypſela obſideret, nobiles Cypſalenſes, quos in caſtris habebat, torquibus, argenteiſque armis oſtentabat, itaque eorum cognati ad eum defecerunt, & quod conſecutum eſt, vrbẽ tradiderunt. Crudelis eſt me-

Scelera maiore ſcelere defendunt.

tus, & mali facinoris conſcientia. Bagoas metu crudelitatis Ochum regem Perſarum occidit. Arſamen filium in regnum extulit, & eodem modo ne iſte paternam cædem vlciſceretur, interfecit, & ad Darium Imperium tranſtulit. Itaq; non magis Senatui quam Reipubl. M. Duellius Tribunus plebis conſuluit, cum damnatis decem viris, omnibuſque timentibus edixit; Ne eo anno cui diem dicere liceret: at ſpes acrior, quia actuoſos facit, metus torpidos.

§. 8. Multas ſeditiones excitauit Magnatum & principum licentia in fœminas: nam & bella externa inde orta; regia coniux & externi thalami, & rapinæ pactarum plurium bellorum cauſa fuerunt. Sed de ſeditionibus agimus. Liuius l. 4. Apud Ardeates ortam ait ciuilem diſcordiam, inter plebem & optimates, ob nuptias virginis cuiuſdam plebei quidem generis, ſed formæ maxime notæ, quam iuuenes duo plebeius alter, alter nobilis expetierint, fretus ille tutoribus, hic vero & matris, quæ quam ſplendidiſſimis iungi puellam volebat nuptijs, & optimatium ſtudio. Cum igitur intra parietes peragi negotium nequiſſet, ventum in ius eſt, poſtulatu audito matris, tutorumque, ſecundum parentis arbitrium Magiſtratus ius dant nuptiarum. Sed vis potentior fuit. nam tutores de iniuria decreti inter ſuæ partis homines in foro concionati, manu facta virginem è domo matris rapiunt, aduerſus quos infeſtior coorta optimatium acies accenſum iniuria iuuenem ſequitur. fit prœlium atrox. pulſa plebs armata ex vrbe profecta colle quodam capto in agros optimatium ferro ignique excurſiones facit, vrbemque ipſam obſidere parat. nec vlla abeſt belli clades. Parum parti vtrique armorum, in vrbe bellique viſum eſt eſſe, ſed & optimates Romanos ad auxilium vrbis adeſſe, plebs ad expugnandam ſecum Ardeam Volſcos exciuere.

Infanda libido.

Roderici Hiſpaniæ regis libido adeo ad vltionem inflammauit Iulianum Tingitanum, cuius filiam contumelia affecerat, vt Mamolinū Saracenum in Hiſpanias euocaret. Vnius itaq; intemperantia primo rebellionem, deinde bellum ac ſeruitutem multorum ſæculorum nobiliſsimis regnis attulit.

Reges quoque Romanos pepulit populus, aliter pudicitiam vlciſci ſe poſſe deſperant. Decemviros quoque hac ratione vlti ſunt. Pandolphus Tyrannus ob filiam Bellantij abductam conſpiratione cognatorum oppreſſus eſt.

Ariſtoteles quoque inter paruas cauſas, ſed frequentes hanc recenſet. Sane in populo Dei vnius tribus interitu fere libido expiata eſt. Regū potentiſsimus Xerxes dum fratris vxorem, familiamque infanda libidine inceſtat, fratremq; amiciſsimum trucidat, ab Artabano patruo interficitur. At nihil fœdius quam inter Artaxerxem & Darium filium de concubina certamen. Amabat Artaxerxes Aſpaſiam, Darium regem creat; moris erat vt die inaugurationis filio à parte donum petenti quod vellet, negari non liceret; Darius impudens & ingratus Aſpaſiam, petit; Artaxerxes iuxta leges donat, & paulò poſt, cupidine victus eripit. Darius patri necem machinatur, deprehenſus capite luit. Quemadmodum vero vetuſtiſsimæ bellorum cauſæ ſunt, virginum, matronarumque raptus, ita quoque integras Reſpublicas procerum riualitates turbauerunt.

Ambitio, rebellionum

§. 9. Honorum cupido & ambitio vix ab vlla abſunt rebellione; plurimarum autem cauſæ ſunt ſolæ. Clara res Ariſtoteli videtur l. 5. c. 3. δῆλον καὶ ἡ τιμὴ καὶ τί δύναται, καὶ πῶς αἰτία στάσεως· καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀτιμαζόμενοι, καὶ ἄλλους ὁρῶντες τιμωμένους στασιάζουσι, ταῦτα δὲ ἀδίκως μὲν γίνεται, ὅταν παρὰ τὴν ἀξίαν ἢ τιμῶνταί τινες, ἢ ἀτιμάζωνται. δικαίως δὲ ὅταν κατὰ τὴν ἀξίαν. *Clarum eſt quid honor poſſit, & quomodo cauſa ſit ſeditionis, qui enim ſine honore ſunt, videntes alios honorari, tumultuantur. id iure aliquando, iniuria nonnunquam contingit.* Dominandi ſane libido, vt bellorum, ita ſeditionum fax eſt.

plerumque comes, ſæpe cauſa.

Romæ grauis erat Senatus plebi, & plebs Senatui, iuniores patrum plebi inſultabant, ſeniores nimis feroces credebant ſuos iuuenes: malebant tamen ſi modus excedendus eſſet, ſuis quam aduerſarijs ſupereſſe animos. Primo æquari volunt, deinde ne libertatem & æqualitatem amittant, alios deijcere, alijs imperare volunt, itaque iniuriam repellere vt alijs inferant. Quæ res omnia conturbat. Neque enim tutos ſe putant, niſi alios qui iure pares ſunt, ita proſtrauerint, vt reſurgere nequeant. Boni etiam principes hoc modo perierunt, ſed mutati. Pauſanias modeſtiæ, & temperantis animi in victoria exemplar, ſecundis rebus elatus, pacem Perſicam adornabat, nuptias regias pactus, vt ipſe rex Græciæ fieret, quocirca cum in templum fugiſſet muro incluſus eſt, ibique fame perijt. cum mater eius Alcithea in obſtructione primum lapidem poſuiſſet.

In Romana ciuitate ſpe dominationis plurimæ ſeditiones concitatæ ſunt. ſiue ſacra ſpectes, ſiue profana in hoc genere plurima inuenies; Reges Iſraelitarum pene omnes ab inſidiatoribus occiſi ſunt, & reges Iudæorum quoque coniurationes pertulerunt. Sennacherib filij, alijque alios: ad regnum enim cædibus venientes, eodem fere modo deijciuntur. Hoc itaque agunt, vt nemo ſibi par, nemo ſuperior ſit, & vt aliquorum ſiot domini incerto euentu innumeros occidunt.

Vni fere credunt principes, & ab vno perduntur.

§. 10. Reipub. euerſiones vt plurimum eueniunt, cum vnius nimia potentia alitur, & firmatur, de quo ſæpius actum, ſed malum eſt quod tenaciſſime hæret. Vnius excellentia libertati populorum, & regum maieſtati ex æquo noxia eſt; Prudenter Ariſtoteles: *Propter excellentiam porro ſeditio oritur, cum aliquis vnus, aut plures, ampliores opes, maioremque potentiam obtinent, quam fert ciuitas, aut Reipub. adminiſtrationis potentia, ex talibus enim rebus monarchia, aut dynaſtia naſci ſolet. Quocirca in nonnullis locis præſtantiores viros per teſtam ad certum tempus relegare ſolent, quod Græci dicunt* ὀστρακίζειν, *vt Argis, & Athenis. Atqui præſtat ab initio prouidere, ne viri tam excellentes in ciuitate poſſint exiſtere, quam malo ex patientia & negligentia nato poſterius mederi.*

Hinc Roma trium principum conſpiratione, tribus dominis communis facta. Hinc oligarchiæ, coniurationes, cæteræque peſtes. Si vero vnius apud principem omnia poſſit, inuidiam ferre non valet; Si pauci rerum potiantur, inter ſe conuenire nequeunt, potiuſque principem produnt quam conſeruant; quia ab aliorum amicitia & ſocietate principem auertunt. Denique ex tot millibus, de quorum potentia prouinciæ queſtæ ſunt, vix decem moderate vſi ſunt potentia. ſed eam in plebis, nobilitatis, principis, ac ſuam poſtremo perniciem verterunt. Cauſa vero eſt, quia nec in populi, aut procerum, nec in regis voluntate ſpem habent.

§. 11. Par eſt error imperantium cum magnos

viros

Contumelia potentibus facta, vindictam inuenit.

viros contumelia afficiunt. Illi enim cum potentes ſint, magnoſque ſpiritus gerunt, inſueti contumeliæ, non facile amittunt vltionis occaſionem. Isboſeth dum Abnero obijcit regiæ concubinæ amplexus, magni animi virum & regni ſtabilimentum offendit, vt continuo deſciſceret ad Dauidem. & Dauid quoque dum Ioabum in ordinem redigere nititur, ſubſtituto in eius locum Amaſa, qui niſi dolo cecidiſſet, non immerito timendus erat Ioabo. Coriolanus ignominiam iudicij excidio patriæ vindicaſſet, niſi preces matris obſtitiſſent. Hippiam Athenienſes ita meritum eiecerunt, ſed redeuntem cum centum peditum, decem equitum millibus horruerunt, quem tamen vndecim millibus inſtructus Miltiades vicit, in quem tamen ingratiſsimi fuêre, ingentique pecunia multatum in carcere mori coegerunt. Quod ſi ille ad Perſas profugere voluiſſet, paruis viribus Athenas euertere potuiſſet; quid enim non faceret, ſi centena dena millia haberet contra vndecim millia, qui vndecim millibus centena dena millia deuicit? ſtulta itaque ciuitas, quæ in viros claros ſemper iniqua, & maleuola, ſuis ſe præſidijs deſtituebat. Baldilus Gallus quod iniuſtè à Childerico vapulaſſet regem ipſum & coniugem prægnantem interemit, & Colas pædagogus tres diſcipulos ad Galeatij Sfortiæ necem incitauit, quod plagas quas puer ab eo præceptore acceperat, rependiſſet. Andreas Lamponianus Galeatium Sfortiam occidit, quod ſibi non fauiſſet contra Epiſcopum Comenſem. Integræ Reſp. aliquando in hoc genere delinquunt. Matho cum exercitu multatus exilio Carthaginem profectus, ingratam patriam obſedit, nec niſi precibus mitigatus eſt. Vir magnus patriam occupare & perdere, quam cum tot fortibus ciuibus aduerſam fortunam innocens luere maluit.

Duobus vero modis in his peccatur, cum nimios honores princeps admittit, vel alios proceres contemnit, illo faſtu Cæſar amiciſsimos fidiſsimoſque quondam milites abalienauit, & principes in ſui exitium armauit. Suet. in Iulio. c. 76 & ſeqq. *Prægrauant tamen cætera facta dictaq; eius, vt & abuſus dominatione, & iure cæſus exiſtimetur. Non enim honores modo nimios recepit, vt continuum conſulatum, perpetuam dictaturam, præfecturamque morum, inſuper prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ, ſtatuam inter reges, ſuggeſtum in orcheſtra, ſed & ampliora humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt: ſedem auream in curia, & pro tribunali thenſam, & ferculum Circenſi pompa, templa, aras, ſimulacra iuxta Deos, puluinar, flaminem, lupercos, appellationem menſis è ſuo nomine, ac nonnullos honores ad libidinem cepit, & dedit. Tertium & quartum conſulatum titulo tenus geſsit, contentus dictaturæ poteſtate decreta cum conſulatibus ſimul: atque vtroq; anno binos conſules ſubſtituit ſibi inter nouiſsimos menſes, ita vt medio tempore comitia nulla habuerit præter tribunorum & ædilium plebis: præfectoſq; pro prætoribus conſtituerit, qui præſente ſe res vrbanas adminiſtrarent. Pridie autè Calend. Ian. repentina Coſ. morte ceſſantem honorem in paucas horas petenti dedit. Eadem licentia ſpreto patrio more, Magiſtratus in plures annos ordinauit. Decem prætorijs viris conſularia ornamenta tribuit. ciuitate donatos, & quoſdam è Semibarbaris Gallis recepit in curiã. Præterea monetæ publiciſq; vectigalibus peculiares, ſeruos præpoſuit. Triumq; legionũ quas Alexandriæ relinquebat curam Rufini liberti ſui filio, ſui exoleto demandauit.*

Principum ſuperbia, nauſea ciuiũ.

Cap. 77. Nec minoris impotentiæ voces propalam edebat, vt T. Ampius ſcribit, nihil amplius Remp. eſſe, appellationem modo ſine corpore & ſpecie. Sullam neſciſſe literas, qui dictaturam depoſuerit; debere homines conſideratius iam loqui ſecum, ac pro legibus habere quæ dicat. Eoq; arrogantiæ eſt progreſſus, vt aruſpice triſtia, & ſine corde exta ſacro quodam pronunciante, futura diceret lætiora quum vellet, nec pro oſtento ducendum, ſi pecudi cor defuiſſet.

78. Verum præcipuam & inexpiabilem ſibi inuidiam hinc maxime mouit. Adeuntes ſe cum plurimis honorificentiſsimiſq; decretis vniuerſos P. C ſedens pro æde Veneris genitricis excepit. Quidam putant retentum à Cornelio Balbo, quum conaretur aſſurgere: alij ne conatum quidem omnino, ſed etiam admonentem C. Trebatium vt aſſurgeret, minus familiari vultu reſpexiſſe. Idq; factum eius tanto intolerabilius eſt viſum, quod ipſe triumphanti, & ſubſellia tribunicia prætereuehenti ſibi vnum è collegio Pontium Aquilam non aſſurrexiſſe adeo indignatus ſit, vt proclamauerit: Repete ergo à me Aquila Remp. tribunus: & nec deſtiterit per continuos dies quicquam cuiquã niſi ſub exceptione polliceri, ſi tamen per Pontium Aquilã licuerit.

79. Adiecit ad tam inſignem deſpecti Senatus contumeliam, multo arrogantius factum. Nam quum ſacrificio Latinarum reuertente eo inter immodicas ac nouas populi acclamationes, quidam è turba ſtatuæ eius coronam lauream, candida faſcia præligatam impoſuiſſet, & tribuni plebis Epidius Marullus Cæſetiuſque Flauus coronæ faſciam detrahi, hominemque duci in vincula iuſſiſſent, dolens ſeu parum proſperè motam regni mentionem, ſiue (vt ferebat) ereptam ſibi gloriam recuſandi, tribunos grauiter increpitos poteſtate priuauit, neq; ex eo infamiam affectati etiam regij nominis diſcutere voluit. quanquam & plebi Regem ſe ſalutanti, Cæſarem ſe, non Regem eſſe reſponderit: & Lupercalibus pro roſtris à Coſ. Antonio ad motum ſæpius capiti ſuo diadema repulerit, atq; in Capitolium Ioui Opt. Max. miſerit. Quin etiam varia fama percrebuit migraturum Alexandriam, vel Ilium, tranſlatis ſimul opibus imperij, exhauſtaq; Italia, delectibus, & procuratione vrbis amicis permiſſa. Proximo autem Senatu percrebuit fama L. Cottam XV. virûm ſententiam dicturum, vt quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos, niſi à rege non poſſe vinci, Cæſar Rex appellaretur.

Hæc in noua & cruda ſeruitute intolerandâ videbantur, poſtea virtutes haberi cœperunt. Neque ſane finis eſſet, ſi exempla virorum fortium enarrem, qui contemptu ſui indignantes ciuicos motus excitarunt. Coriolanus, Beliſarius, Narſes, alij teſtimonio ſunt. Victor quidem Piſanus cum à Veneto Senatu in vincula coniectus, à plebe liberatus, moneretur ab inſigni viro, vt iniuriam vindicaret, colaphum illi impegit, adiunxitque vocem maiorem omnibus geſtis; An ego patriæ decreta vnquam contempſerim? Verum tanta virtus rara eſt, quod ſi alibi ſit, non tamen eſſe eam confidere patria poteſt, aut debet; quia & mutari facile poteſt.

§. 12. Propter minas multi principum euerſi ſunt, vt ſupra de Aureliano docui. minari itaque Magiſtratus non facile debet, niſi vt delictũ vitari poſsit certiſsimo enim ſe periculo exponit. Si enim necem alicui minetur princeps, ille vel de fugienda, vel facienda cogitat, idque agit vt princeps potius quam ipſe pereat. Ad metum hoc pertinere non dubito. Quia tamen metum potentiſsimum & violentiſsimum comminationes efficiunt, facillimeque efferuntur in vulgus, & augentur, omnino eſt minis abſtinen-

Minæ perdunt vindictæ locum.

nendum. Tutius eſt nocentem occidiſſe, quam mortem minari. Minæ enim vel ſunt potentis, & quas euadere nequeas; & ſic præmaturæ ſunt; vel imbecilli, & ſic vanæ ſunt, vtroque modo executionem faciunt difficiliorem. Minantis, ſi potens eſt, inuidioſa eſt atrocitas, ſi infirmus, nulla eſt auctoritas. Qui minatur inimicum admonet, non nocet. Facillimum namq; illi eſt tibi irrogare malum, quod alteri minatus es. Addo etiam illud. Illum cui malum minatus es videri iuſtam habere cauſam, vt ſe tueatur, & velut bello indicto ſeſe ad defenſionem paret. Quam vox imprudens fuit imperatoris Romani, qui tribunus tum erat militari poteſtate; *Malum militibus meis niſi quieſcant!* Hoc enim verbo inflammati, cædem fecerunt. Qui enim minatur affectu & ira videtur efferri, atque iudicare cum nondum cognouerit.

Oppoſiti Magiſtratus in Rep.

§. 13. Cauendi oppoſiti in Republ. Magiſtratus. Itaque inſcitiſsime fecerunt Romani, cum tribunos plebis dederunt, perpetuum ſeminarium omnium ſeditionum, multo ſapientius cõſulem alterum de plebe creaſſent. Nam tribuni plebis primo eus adegerunt, vt tribunos militum conſulari poteſtate eligere cogerentur, deinde matrimonia, tertio alterum conſulatum, tandem vtrumque, denique cenſuram, dictaturã, omnia exturſerunt. Contigit itaque Romanis, vt per Δημαγωγοὺς & tribunos ſuos interirent, quod narrat Ariſt. pluribus eueniſſe l. 5. c. 5. *Democratia igitur mutantur maximè propter leuem tribunorum petulantiam. Nam partim locupletes calumnijs onerantes, eos coire & conſpirare faciunt, (conciliat enim & coniungit vel inimiciſſimos communis metus) partim communiter multitudinem in eos incitantes. Atque hoc in multis quis ita euenire videat. Nam etiam in commutata democratia eſt, exorientibus in ea improbis populi ductoribus. Nobiles enim coierunt, & Rhodi: ſtipendia enim militibus populares concionatores præbebant, & Triremium præfectis iſta perſoluere vetabãt. Illi autem propter iudicia in ſe grauia, (quæ qui ex lege nõ nauigarent, erant ſubituri,) metu coacti ſunt, coitione facta populi potentiã euertere. Heracleæ quoq; opes populi fracta & diſsipata ſunt, ſtatim poſt coloniam eo ab Athenienſibus miſſam, culpa popularium & leuium populi ductorum. Cum enim nobiles ab ijs iniuria afficerentur, exire è ciuitate coacti ſunt; deinde qui eiecti fuerant in vnum conducti & contracti copijs, in ciuitatem, ab exilio reuerſi, Democratiam ſuſtulerunt. Similiter & quæ Megaris erat democratia, diſſoluta & conuulſa eſt, nam populi ductores vt bona priuatorũ publicare poſſent, multos nobiles è ciuitate exterminarunt, vſq; eo, donec magnũ exulum numerum fecerunt. Illi autem in ciuitatem ab exilio reuerti cupientes, ſignis collatis populum ſuperarunt, & oligarchiam ex Democratia fecerunt. Idẽ porro & Cumis accidit: quæ in vrbe democratiã Traſymachum funditus delenit. Atq; in alijs fere ciuitatibus, ſi quis animaduertere & conſiderare velit, rerũp. conuerſiones, & mutationes hoc eodem modo fieri videre poſſit, Interdũ enim vt à populo gratiam ineant, nobilibus iniuriam inferentes, eos ad conſenſiones & coitiones faciendas impellunt, dum aut eorũ bona legibus agrarijs populo diuidunt, bonorumq; æquationem inducunt, aut vectigalia functionibus muneris publicorum exhauriunt, interdum falſis criminibus in iudicium adducentes, & inuidiam aduocantes, vt diuitiis fortunas & facultates rei familiaris publicare poſſint. Priſcis quoq; tẽporibus eiuſdem populi ductores fierent, & imperatores democratiam in tyrãnide vertebant; ſere enim plerique tyranni antiqui ex populi ductoribus facti ſunt.*

§. 14. Imperia etiam plurimi perdiderunt, cum exteros in ciuitatem adſciuerunt. Ariſt. l. 5. c. 3. *Ad ſeditionem excitandam valet etiam id, quod non eſt eiuſdem gentis & generis, donec conſenſerit & conſpirarit. Quemadmodum enim non ex qualibet & fortuito oblata multitudine fit ciuitas, ſic neq; quouis tempore. Quapropter qui inquilinos aut aduenas in ciuitatem receperunt, ij fere omnes, aut certe plurimi, ſeditionibus conflictati ſunt. Exempli cauſa cum Troezenijs Achiui Sybarim incoluerunt: deinde Achiui numero aucti Troezenios eiecerunt. Vnde ſcelus Sybariticum natum eſt. Et Thurijs cum Sybaritæ populos vna ſecum habitantes, & in ciuitatem receptos iniuſtè læderent, & maiorem agri tanquam ſui partem, ſuperioraq; adeo omnia ſibi aſſumerent, exacti ſunt. Et cũ Byzantij aduenas ſibi inſidiari comperiſſent, & manifeſte quaſi in ipſo furto deprehendiſſent, eos prælio cõmiſſo ſuperatos exterminarunt. Et Antiſſæi Chiorum exules in ciuitatem receptos cum eos res nouas moliri ſenſiſſent, ſignis collatis eiecerunt. Et Zanclæi cum Samios in ciuitatem ſuam recepiſſent, ipſi ab eis victi & expulſi ſunt. Et Apolloniatæ qui in ponto Euxino habitant, cum aduenas quoſdam inuitaſſent, ſeditionẽ inter ſe concitarunt. Et Syracuſani poſt tyrannos exactos, peregrinis & mercenarijs militibus ciuibus factis, diſsenſerunt ac diſcordarunt inter ſe, & prælium commiſerunt. Et Amphipolitæ Chalcidenſium colonis receptis ab his eiecti ſunt eorum pleriq;.*

Externa diſſidunt, imperium amittunt

Prudenter itaque Romani Gallos, qui Alpes innoxij tranſierant, recedere iuſſerunt, Cauſam Galli agunt *Se ſuperante (Liu. l. 39.) in Gallia multitudine coactos inopia agri, & egeſtate, ad quærendã ſedem Alpes tranſgreſſos, quæ inculta per ſolitudines viderent, ibi ſine vllius iniuria conſediſſe, oppidum quoque ædificare cœpiſſe: quod indicio eſſet, nec agro, nec vrbi illi vim allaturos veniſſe nuper M. Claudium ad ſe nuncium miſiſſe: bellum ſe cum ijs, ni dederentur, geſturum, ſe certam, etſi non ſpecioſam pacem, quam incerta belli præoptantes, dediſſe ſe prius in fidẽ, quam in poteſtatem populi Romani. Poſt paucos dies iuſſos & agro & vrbe decedere, ſeſe tacitos abire quo terrarum poſſent, in animo habuiſſe. Arma deinde ſibi ac poſtremo omnia alia quæ ferrent agerentque adempta orare ſe S. P. Q. R. ne in ſe innoxios deditos acerbius, quam in hoſtes ſæuiret.* Populus Romanus arma reddidit, abire iuſſit.

Gentes diverſæ in vnum miſcendæ.

Non facile gentes inter ſe coaleſcunt, niſi matrimonio, veſtitu, lingua, paulatim ſimiles reddantur. Bebryces admiſerunt in ciuitatem Phocenſes, qui cum armis opibuſque florerent, hoſpitibus illi inuidere cœperunt, eoſque tollere de medio cogitabant, quo cognito Phocenſes inſigni ſtratagemate victos Bebryces occiderunt, & vrbem ſoli poſſederunt. Vtinã id illi feciſſent, qui primum barbaros in imperium vocarunt, agroſque dederunt, qui deinde Turcas Europæ immiſerunt. Et nunc quoq; dum hæc ſcribo, quid aliud agunt illi, qui comparatis vndique exterorum auxilijs, Ferdinando Imperatori rebellant, idque in conſpectu Turcorum, amico etiam & Vaſallo Turcorum adiuto, quam vt in Germaniæ poſſeſsionem tyrannum inducant? Sed eas principum diſcordias peccata peccantium efficiunt: & eædem tamen principum ſeruitute, vel exitio ſopiuntur.

§. 15. Arma populo data ad defenſionem, niſi caute Reſpubl. adminiſtretur, facile eam euertunt. Ideoque illa non omnibus, ſed nonnullis & ſelectis permittenda ſunt. Rebelles Aquenſium cum armati eſſent, Senatum eiecerunt. Id multis olim imperij ciuitatibus contigit: quia

& ru-

& ruſtici quandoque arma ceperunt. Reducenda itaque nouella 85 t. de armis: *Magnum Deum & Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, & eius auxilium ſemper inuocantes, ſtudemus omnes ſubiectos noſtros, quorum regimen credidit nobis Deus, illaſos & ſine calumnia cuſtodire & inhibere bella, qua per ſuam conſiderationem ſuſcipientes aduerſus alterutras operantur dolores, duplex ex hoc contra ſe ſupplicium inferentes, tam quod ſibimet inferunt, quam quod ex legibus veſaniam eorum punientibus patiuntur.*

Arma cautiſſime permittenda.

Cap. 1. Volentes igitur huiuſmodi motibus homines liberare, proſpeximus armiſfactura, opus nullum priuatum operari, ſolos autem illos arma facere, qui in publicis deputati ſunt armiſficatarijs, aut qui dicuntur fabricenſes, eos autem, qui operantur arma nulli vendere priuato, ſed neque qui in numeris conſtituti ſunt arma factores, quos etiam deputatos appellant, qui de fiſco annonas accipiunt, permittimus operari aut alicui vendere arma ſed ſolum diligentiam habere armorum militum in numero conſtitutorum, in quibus militant. Si vero nouum aliquid faciunt, hoc auferri ab eis & in ſacro noſtro inferri armamento adijciendum ibi repoſitis publicis armis.

Cap. 2. Hoc autem obſeruare volumus & eos, qui in ordinibus balliſtariorum ſunt, quos per diuerſas ſtatuimus ciuitates, ordinantes eas & arma facere facientes, vt ipſi ſola publica arma in armamentis publicis vniuſcuiuſque ciuitatis recondita corrigant, atq; renouent. Si qui vera vni aliquid armorum inſtruxerint, hoc ſimiliter & ipſis inter publica arma præſtent, & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoq; cuſtodiant, qui in Balliſtarijs deputati ſunt, periculo patrum, ciuitatum, ſub quibus & ipſos balliſtarias ſtatuimus, & publicarum armamentorum diligentiam atque cuſtodiam conſtituimus: quatenus ſi qui viſi fuerint aut deputati, aut fabricenſes vendentes arma, prouideant per loca iudices, eas ſupplicijs ſubdere, inſuper etiam arma ab ijs, qui ea comparant, ſine pretio auferre, & publico vindicare.

Cap. 3. Hanc igitur gubernante nos Deo cogitationem, per præſentem ſancimus legem, in nulla ciuitate aut prouincia noſtra reipublicæ habere licentiam priuatos, aut alium quempiam arma facere, aut vendere, aut quolibet mercari modo: ſed ſolos eos, qui inter fabricenſes referuntur, hæc inſtruere & deferre ad ſacrum noſtrum armamentum. & hoc à tua celſitudine, & qui poſt te ſuſceperint cingulum, cuſtodiri ſancimus, deputantibus nobis aliquos chartularios, qui ſub tua celſitudine in ſcrinio ſunt conſtituti fabricenſium, periculo quinque inter eos priorum bonam opinionem habentes & oportunos, qui in hac feliciſſima ciuitate, & alijs ciuitatibus noſtræ Reipublicæ arma faciunt, requirentes, prohibeant priuatos, aut etiam alios quoſdam, extra eos qui deputati ſunt inter fabricenſes, armiſfactura agere cauſam, & in quibuſcunque comperierint locis, aliquos priuatos hoc audentes, hæc offerre, & fiſci applicare armamento. Si autem inter operarios priuatos, opifices oportunos inuenire potuerunt, hos ſi voluerint in militia ſtatuere, & in deſcriptione nomina eorum facere, & deſtinare nobis deſcriptionem artificum, vt per ſacrum noſtrum reſcriptum in illis ſtatuantur locis, in quibus ſunt publicæ fabricæ, quatenus illi operantes arma & de fiſco annonas accipiant. hoc enim facto & ſubtiliter obſeruato à prædictis perſonis, licentia penitus nulli dabitur, neque ciuitates inhabitantibus priuatis, neque villas incolentibus ruſticis armis vti aduerſus alterutras, neceſque præſumere, & ex hoc plurimos homines occidi, publicas vero perire functiones, dum terræ cultores vitam amittere metuentes, fuga propter timorem vtuntur; oportet ergo eos qui diriguntur à tua celſitudine ex memorato fabricenſium ſcrinio ad prohibendos priuatos armorum factores, confeſſionem accipere etiam per loca iudicum & ſubiectorum eis officiorum, & ciuitatum defenſores & patres, quia nihil valebunt de cætero horum, quæ à nobis prohibita ſunt, aliquid agere, ſed quæ per præſentē ſancita ſunt legem cuſtodient, pœnam & in pecunijs & in ipſum formidantes caput. Sancimus enim magnæ quidem Alexandriæ iudicem negligentem, quæ à nobis ſancita ſunt, viginti auri librarum exſoluere pœnam, & cingulo cadere, & huius officium ſimiliter auri librarum viginti, dare pœnam, & capitale ſubire ſupplicium: aliarum vero prouinciarum iudices damnum decem librarum auri ſuſtinere, ſimiliter autem caſus cinguli ſubiacere & eorum officia. Defenſores autem & patres ciuitatum, trium librarum auri multari pœna & in capite ſuſtinere periculum, ſi quod tale factum comperientes non punierint, aut hoc agere volentibus non nuntient, ſed latere permiſerint.

Cadere ex armorum conceſſu prouiſione.

Cap. 4. Vt autem palam fiant, quæ à nobis prohibita ſunt à priuatis & alijs quibuſdam, extra eos qui in ſacris noſtris fabricenſibus referuntur, fieri aut priuatis vendi arma: & hoc per præſentem legem ſignificari curauimus. Prohibemus enim priuatos fabricari & emere arcus & ſagittas, & ſpathas, & enſes quæ vocare conſueuerunt ſemiſpathia, & quæ vocantur Zaba ſiue lorica, & contos & quolibet modo vel figura factas lanceas, & quæ apud Iſauros nominantur monocopia, & appellatas ſitinnos ſeu miſſilia, inſuper & aſpidas ſiue ſcuta, & galeas ſeu caſſides; non enim iſta alicuidam inſtruere ſinimus, præter eos qui deputati ſunt in ſacris noſtris fabricenſibus, ſolos autem fieri & vendi à priuatis, & priuatis vendi permittimus cultellos minores, quibus nullus in prælijs vtitur. Præſentem igitur legem generalem tua celſitudo, in hac propinat regia ciuitate, nec non & per alias ciuitates noſtræ Rei publicæ, vt omnes agnoſcentes quæ placuerunt nobis, hæc obſeruent.

Actum denique de regno eſt, cum quæ ſcelera ſunt, à callidis remedia vocantur, & neceſſaria putantur, vt Antonius Leua iactare ſolebat.

Qui verò exercendi ſunt, melius publicis armis exercentur, vt factum apud Romanos.

CAPVT IX.

Seditionum cauſa ex ſubditis.

Seditiones internæ morbi ſunt.

§. 1. SEDITIONVM origo, quemadmodum morborum ex conſtitutione corporis, ita ex imperij amplitudine, diuerſiſq; partibus oritur. Aug. vere l. 19. de ciu. c. 7. *Quamuis deſunt hoſtes, tamen ipſa imperij latitudo peperit peioris generis bella, ſocialia ſcilicet & ciuilia quibus miſerabilius quatitur genus humanum, ſiue cum belligeratur vt aliquando conquieſcant, ſiue cum timetur, ne rurſus exſurgant.* Oriuntur igitur diſcordiæ populi crebro nulla cauſa, nequitia tantum & laſciuia populi, & eorum qui populum ducunt. Huiuſcemodi fuere ſeditiones populi iſraelitici in deſerto, contra Moſem & Aaronem, contraque Deum ipſum infeſtæ. Quid enim æquius benigniuſque Moſè, quid magis propitium quam Deus, qui quotidianis miraculis beneficijſque rebellium ingratitudinem obruebat? Nulla etiam ſeditionis cauſa in Samuele fuit, & conſurgentes tamen eum abiecerunt, regemque petierunt. Quid mouit furioſos vt Abſolonem, deinde Sebam duces ſecuti impia arma Dauidi inferrent? Alia cogitare non poſſum, quam felicia

Seditiones ſæpe nulla ex cauſa.

bella ſancti regis, gentiumque vicinarum prædas, indeque luxum, qui plurimos merſerit. Hinc Abſolon populi vitijs magis idoneus quam Dauid, & Seba omnia permiſſurus, vt qui eſſet vir Belial, & teterrimo cuique obnoxius, fautorque.

Ad hoc genus reuoco ſtultiſſima ludicra, ob quæ ſeditiones frequentes motæ ſunt. Hiſtriones & Pantomimi à Nerone ex Italia pulſi ſunt, quod eorum cauſa variæ factiones orirentur, adeo vt ad contentiones fautorum militem theatro aſsidere oporteret. ita Suet. male Nerua reſtituit, bene Traianus iterum abſtulit.

Deus ſæpe ob peccata populorum, etiam cum eſt optimus princeps non tamen Rempublicam ſeruat.

Sine cauſa etiam & occaſione in Leonem tertium Romani, in Vitalem Michaelem Veneti, quod reducta claſſe peſtis vrbem inuaſiſſet cau ſati; In ſuos Magiſtratus, & Neapalionem legatum Bononienſes. itaque crebro exiſtunt, quarum nulla in rectoribus cauſa, nec cauſæ prætextus vllus.

Seditionis cauſa, mutua inuidia, & prætextus in principem amor.

§. 2. Belli quidem Sebani cauſa fuit factio, & inuidia, quod tribus Iuda non præſentibus alijs regem reduxiſſet. *Quare* (inquiunt 2. Reg. c. 19.) *te furati ſunt fratres noſtri viri Iuda, & traduxerunt regem, & domum eius Iordanem, omneſque viros Dauid cum eo.* Et. *Decem partibus ego maior ſum apud regem, magiſque ad me pertinet Dauid quam ad te, cur feciſti mihi iniuriam, & non mihi nunciatum eſt priori, vt reducerem regem meum? Durius autem reſponderunt viri Iuda filijs Iſrael.* Quid hic aliud quam merus amor in regem? & vide tamen mutabile ingenium populi. c. 20. *F. Bochri cecinit buccina, dixitq; non eſt nobis pars in Dauid neque hereditas in filio Iſai, reuertere in tabernacula tua Iſrael: ſeparatuſque eſt omnis Iſrael a Dauid, ſecutuſque eſt Seba filium Bochri.* Tam facile animos mutat inuidia contentioſa. Pars contempta ſe mox applicat non nobili alicui & forti duci, ſed Sebæ filio Bochri viro Belial. Inuidebant itaque Tribui Iuda, cui regnum perpetuum promiſſum fuit, felicitatem; & vnius hominis contagione inſaniunt; nam illo cæſo omnes conquieſcunt. Malignum ſane vulgus, limis ſemper oculis procerum felicitatem intuetur, & cum poteſt, aduerſatur. Aerugo illa Remp. exſugit quam frangere & ſternere nemo poteſt. deinde exſanguem hoſtibus ſuis dilaniandam contradit.

Talis erat illa nobilis in Anglia ſeditio ruſticorum: non enim tam oppreſſos ſe querebantur, quam non eſſe pares nobilibus. Anno 1381. Cantij iugum omne detrectabant, nobiles de medio tollendos dicebant. Ab eodem Adamo omnes ſine diſcrimine natos, pares omnes eſſe. itaque arreptis armis multos è magiſtratibus nobilibuſq; factio interemit, bona eorum diripuit, regem ad iniquas conditiones adegit, donec tandem auctores puniti ſunt. Huiuſcemodi fuere conuentus Athenienſium, cum viros claros, & optime meritos exilio multarent.

Dilapidatores, remp. turbant.

§. 3. Cauſa ſeditionum etiam eſſe ſolet, cum potentes patrimonia abſumpſerunt: Cauſam eam ſapientiſſime notauit Ariſt. l. 5. Pol. c. 6. *Fiunt & oligarchia conuerſiones etiam, cum pauci potentes qui Remp moderantur, rem ſuam familiarem conſumſerunt, intemperanter viuendo. Etenim tales homines rebus nouis ſtudent, & aut ipſi tyrannidem occupant aut alium tyrannum parant: quemadmodum Hipparinus Dionyſium Syracuſis, & Amphipoli quidam cui nomen erat Cleobino, Chalcidenſium inquilinos in vrbem adduxit: eoſq; cum veniſſent locupletibus infenſes reddit, atq; in eos incitauit. Et in Aeginat, qui negotium illud, quod ad Chareten attinebat, geſſit, Reipub. adminiſtranda formam mutare conatus eſt propter talè cauſam. Interdum igitur aliquid mouere & nouare conantur: interdum pecuniam publicam furantur, ex quo aut inter ſe diſſident & diſcordant, aut qui his Remp depeculantibus aduerſantur & repugnant: quod Apolloniæ accidit, eam dico quæ eſt in Ponto.* Hæc priſca exempla noua memorare nihil attinet, quibus res mala, aut nulla domi, ſpes multo aſperior, ſeditioſi ſunt. Foris ſubſidia viuendi quærunt. Omnino ita fieri aſſolet, communi interitu ſua mala ſopire conantur. rebus turbatis alacres ſunt, quia aliqua ſpes affulget, in pace illis turbæ ſunt. hinc tumultum & incerta pericula malunt, quam certa domus ſuæ mala. Certum itaque eſſe ſtatuas Magiſtratus, tot eſſe in Republ. hoſtes, quot ſunt qui nequitia & libidine rem decoxerunt. Iulio regia pecunia opus erat, vt nihil haberet, omnia enim in largitiones effuderat. Catilinæ ſunt, & Cethegi, quibus ex luxu probra paupertatis ad facinus ſunt incitamento. Demades Athenienſium orator ante opulentiſſimus, tandem pauper ciuitate pulſus eſt, ſepties falſi accuſatus. At nihil opus eſt externa quærere, Curionem, Milonem, ceteroſque miſeros & turbatores. præſertim Iulium Cæſarem & Antonium Triumvirum hiſtoriæ exhibent.

§. 4. Euertitur etiam Reſpubl. cum paulatim eo vſque res deuenit, vt poteſtas magiſtratus imminuatur, & potentiores ſint illi quos parere leges iubent. Illi enim non parent dicto, niſi animo collibitum eſt. Hinc Romanum Imperium infirmum redditur, cum duo treſve principes ſunt imperatori, cui ſi ſe opponant ſine dubio magnas difficultates inferrent Reipubl. cauſa eſt, quia poteſtas ſine viribus contemnitur. Sic teſte Ariſtotele mutata eſt Reſpubl. Thebanorum, quod plures meliores, fortioreſque eſſent, qui non admitterentur ad Reipubl. adminiſtrationem. Idem Megarenſibus euenit, Syracuſijs, Rhodijſque. Nec aliud perdidit imperium Conſtantinopolitanum quam principes ab imperatore diſsidentes, tanta potentia vt eos in concordiam redigere non poſſet: Hac enim ratione contingit, vt ea ſit potentia diuitum, quæ vigorem magiſtratus prorſus tollit. Eodemque modo in magno imperio, principum. Athenienſium quidem Remp. magiſtratus ſortito electi, & plebei perdiderunt. Turpe eſt enim eos eligi vt præſint alijs, quos cognatos, parentes, filios nemo præ pudore nominare auderet. Hinc viri nobiles, & magno animo præditi, contemptu vilium præſidum, qui & vulgo ridentur, facile conſpirare, & in ſe transferre poteſtatem valent.

Magni viri, extra magiſtratum non relinquendi.

Diuerſæ gentes facile tumultuantur.

§. 5. Diſsimilitudo etiam facile ſeditiones concire poteſt, vt cum ſub vno rege ſunt diuerſæ nationes, quarum alias aliæ ferre nequeunt. Quod Clazomenis & Athenis factum memorat Ariſtoteles. Noſtro etiam tempore frequenter vidimus exercitus ex varijs nationibus collectos inter ſe tumultuari Vidimus & vrbes clariſsimas exterorum admiſſorum ſeditionibus agitari. Aquiſgranum præcipuè; Belgæ inquilini, qui errorum & rebellionis cauſa, patria exceſſerant, exercitati iam malis ciuilibus, turbauere, pulſis Catholicis. Idem VVeſaliæ & Bremæ fecère in ordinem redactis Lutheranis. Olim ma-

lus

ſtis ex hac re periculum fuit, cum coloniæ deducerentur interdum ex diuerſis gentibus, maxime ſi miſcerentur antiquis ciuibus. Crebro itaque legimus initium cædis in colonijs factum. Plus autem ad diſcordiam valet regionum, quam nationum diuerſitas.

Eidem in populo ſunt fontes malorum qui in rectoribus.

§ 6. Quod ſi rem ipſam ſpectemus, eadem ex populo cauſa ſeditionum oritur, quæ ex rectoribus, cum vt in hominibus eiuſdem naturæ, ſic vitiorum quoque ſit affinitas. De Roma ſua fatetur Florus l. 3 c. 12. *Quæ enim res alia furores ciuiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit. mox Aſiatica Pergameni regis hæreditas. illæ opes atq; diuitiæ afflixere ſeculi mores. merſamque vitijs ſuis quaſi ſentina Remp. peſſum dedere. Vnde enim populus Romanus à Tribunis agros, & cibaria flagitaret, niſi per famem quam luxu fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima, & ſecunda, & illa tertia Appuleiana ſeditio. Vnde regnare iudicarijs legibus iuſſus à Senatu eques, niſi ex auaritia, vt vectigalia Reipub. atque ipſa iudicia in quæſtu haberentur. Hinc rurſus & promiſſa ciuitas Latio, & per hoc arma ſociorum. Quid autem bella ſeruilia? vnde nobis ex abundantia familiarum? Vnde gladiatorij aduerſus dominos ſuos exercitus, niſi ad conciliandum plebis fauorem effuſa largitio, cum ſpectaculis indulget, ſupplicia quondam hoſtium artem facit? Iam vt ſpecioſiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab ijſdem diuitijs incitatus. Atqui inde Mariana, inde Syllana tempeſtas. Aut magnificus apparatus conuiuiorum & ſumptuoſa largitio, nonne ab opulentia, paritura mox egeſtatem? Hæc Catilinam hoſtem patriæ ſuæ impegit. Denique illa ipſa principatus & dominandi cupido, vnde niſi ex nimijs opibus venit? Atqui hæc Cæſarem & Pompeium, furialibus in exitium Reip. facibus armauit. Hos igitur omnes populi Romani domeſticos motus ſeparatos ab externis, iuſtiſque bellis ex ordine proſequemur.*

Adiuuant hæc omnia magiſque intenduntur, cum in populo graſſantur, tum quia vulgantur in plurimos, tum quia populus haud facile vitijs reſiſtit, plus in eo eſt animi quam conſilij, inſtabilis eſt, & ſententias, vt tempeſtates aura commutat. Mutuum & mutationum cupidus eſt, quia multi in eo ſunt agentes, multi nouarum rerum appetentes. Quemadmodum enim nautis fame ac ſiti laborantibus quælibet terra grata eſt, ita pauperibus, inquietis, afflictis omnis mutatio melius aliquid allatura videtur. Oraculum eſt Plutonis in Axioch. *Populus ingratus eſt, rerum facile faſtidioſus, inſtabilis, crudelis, inuidus, ineruditus, vtpote ex plebis colluuie, & violentis impoſtoribus collectus. Id honeſtum putat quod à pleriſque laudatur.*

§. 7. Maximum eſt, & pene incurabile ſeditionis genus, quod ex ſuperſtitione oritur. Ratio enim eius ex intimo oritur animo, & ad omnia fanda, infanda propellit, neque ceſſat quamdiu mentes obſident ſuperſtitiones. Libet hoc loco admonere quod vir clariſsimus, noſtri ſæculi magnum decus, Iuſtus Lipſius facit, l. aduerſus Dialogiſtam. Verba eius ſunt. Serio ergo vos Principes moneo, cauete. A nulla re maius periculum imperijs & ſceptris, quam ab innouata, aut inſidioſe ſimulata religione. Hi enim tales commouent animos plebis maxime & per ſpeciem pietatis impellunt quo volunt. Exempla dabo? Ecce hæc pauca. Eunus (Flor. 3. c. 19. & Diod. Sicul. in Fragm. olim in Sicilia fuit conditione ſeruus: qui fanatico furore ſimulato, dùm Syriæ Deæ comas iactat, ad libertatem & arma ſeruos quaſi numinum imperio, concitauit. & LX. amplius millium exercitu coacto, palam Regem ſe ferens, Siciliam totam ſubegerat, niſi ægre, coercuiſſent Romana arma. Quid Pſeudopropheta ille Aegyptius ſub Claudio? qui in Iudæa (Ioſeph. 2. belli Iud. c. 12.) per hanc ipſam ſpeciem pietatis ad triginta M. hominum ſibi adiunxit, cum ijs Hieroſolyma petijt, arcem illam & ſedem regni habiturus: niſi à Floro præſide qui obuiam egreſſus, acie victus cæſuſque eſſet. Haud diſsimile Marici illius factum ſub Vitellio: qui (Tac. 2. hiſt.) aſſertor Galliarum & Deus (id ſibi nomen indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Aeduorum pagos trahebat, maiora & ipſe auſurus, cum fanatica multitudo delecto milite oppreſſa vel diſiecta eſt? Quid Elmaheli in Africa? is (vt refert Ioh. Leo l. 2.) mira ſanctimoniæ opinione conciliata gente, bellum ſuo & Maroccenſium regi (Abrahamus tunc erat) palam intulit, acie vicit, regno & vita ſpoliauit.

Innouatores periculoſi in omni ſtatu.

Exemplis doctum. Euni.

Pſeudopropheta Aegyptij.

Marici.

Elmahelis.

Nec diſsimilis fraudis & fati in eadem Africa (idem Leo l. 3.) impius alius (Chemen Mennal vocant) qui rituum & religionis vanitate illectum populum in Regem Feſſæ concitauit, pendere tributum vetuit; denique per aperta eo adegit, vt pacto ſibi traderet Timeſinæ regnum. Apud Turcas ipſos (vt referunt annales Tur.) nonne aliquoties res motæ hoc prætextu? fuit Schæcoculis quidam ſimulatæ ſanctimoniæ vir, & hoc fine in ſolitudinibus plerumque agitans: cui ipſe Princeps Turcarum Baiazites munuſcula annua mittere in ſpeluncam veneratione pietatis ſolebat. Is vbi maturum viſum, poſt ſeptem annos prodit, ſectam nouam proſeminat, fautores, aſſeclaſque reperit. Cum ijs vrbes aliquot Aſiæ inuadit & diripit, ipſum Baſſam Anatoliæ iuſto prælio vincit. Imo paulò poſt Corcutem quoque Biazetis filium, & mox Ali Baſſam cum robuſtis veteribuſque copijs aduentantem. Quid multa? in diſcrimen ſummum rem Turcicam adduxerat: cum viſum ei deflectere in Perſarum fines, quorum Rex eiuſdem illius ſectæ. Nam hæc eſt Sophilariorum ſecta, quæ præcipua cauſa etiam nunc inter vtramque iſtam gentem belli. Sed cum in via Caruanam quandam Perſicam (agmen vitantium ita vocant) milites eius inuaſiſſent ac diripuiſſent, pleriſque viatorum cæſis: ita ægre Iſmael Sophi Perſarum id tulit, vt ipſum, præfectoſque eius omnes, illicò trucidandos ſatellitibus ſuis obijceret: reliqua multitudine in ſeruitutem adiudicata & diuiſa. Hæc iuſta Nemeſis nebulonem illum aſſecuta eſt. In eadem Aſia iam nuper Suleimanno Principe (vt referunt Annal. Turc.) quidam Calender Zelebis inſurrexit ad res nouandas, tectus hoc ipſo pietatis velo. Is cum aliquo Deruiſiorum numero Sangiacos plures fudit, & Anatoliam totam vocauit ad arma. Sed enim miſſu auſpicijſque Suleimannis, Ibrahimes Baſſa, ancipiti prælio ipſum, factionemque deleuit. Quid in Creta inſula (veniendum ad ridenda eſt) Iudæus quidam (vt Socrat. Eccl. hiſt. 7. c. 37.) Theodoſ. Imperatore, quam ſceleſte & periculoſe genti ſuæ impoſuit? Finxit ſe nouum Moſem adeſſe, cælitus miſſum, vt eriperet eos è diutina ſeruitute. Oppidatim ergo circumit, hortatur opes, amicos relinquere; ſe ſequi in terram illam promiſsionis, & addebat (veteris illius Moſis exemplo) per ipſum mare ſe eos traducturum. Credunt, conueniunt, immenſa multitudo, omnis ætas, omnis ſexus ad pro-

Chemini.

Schæcoculis ann. Chriſti M. I϶. IX.

An. M. I϶. XXVI. Calenderis.

Iudæi Cretenſis.

promontorium, illo duce properant, itur in beatam terram. Ipſe inſilire iubet, quod factum inſana confidentia à plurimis: qui ſtatim merſi, paucis eorum ſcaphis piſcatorijs exceptis. Caput ipſum ſceleris nuſquam comparuit, ſiue homo, ſiue humana ſpecie Genius malus fuit. Denique noſtro aut patrum æuo nonne talia monſtra? *Ioann. Leidani.* Ioan. Leidenſ. ille nobilis, vibex & macula ſuæ vrbis. Qui opificio ſartor, regna & ſceptra ſomniauit: & adeptus capta Monaſterio vrbe, niſi potente exercitu Principes imperij obſediſſent, recepiſſent, ipſum & aſſeclas condignis ſupplicijs affeciſſent, vt iure hæc concludam Liuiano (l.39.) dicto, nihil in ſpeciem fallacius, quam praua religio eſt, vbi Deorum numen prætenditur ſceleribus. Quod ſi tu inſanias religionum & ſuperſtitionum quæras, noſtri ſæculi hiſtorias lege, intelliges nihil eſſe ad tumultum, cædes, tormenta efficacius.

§. 8. Solent etiam collegia & ſocietates crebro eſſe ſemina diſcordiarum, cum non vt membra tantius Reip. ſed propriæ quædam ciuitates magnæ ciuitati inſertæ plus poteſtatis ſibi arrogant, quam bono communi expedit. Hinc *ἑταιρεῖαι* & conuentus in legibus imperij prohibentur, eaque occaſione interdum contra Chriſtianorum eccleſias perſecutio ſæuijt. Auguſtus vt autor eſt Sueton. omnia collegia præter antiqua abrogauit. Omnia ſcil. præter antiqua. Nam illa permanſerunt à Numa conſtituta, vt Plutarch. auctor eſt Diſtributi erant artifices varij, vti nunc in vrbibus contingere ſolet. Lex omnibus communis erat. *Vt ſodalibus qui coeundi ius haberent, poteſtas eſſet, pactionem quam vellent, ſibi ferre: dum ne quid ex publica lege corrumperet.* Hæc lex maxime tenenda eſt, omniaque illicita cenſenda, quæ auctoritate magiſtratus non coaluerint, ideo diſſoluenda vt Martian. conſtituit: cum vero quocunque modo ſuſpecta etiam alia redduntur, continuo ſunt veranda, vt factum eſt in Italia collegijs philoſophorum Pythagoreorum, in quos tamen olim barbare ſæuitum eſt, exuſtis cum ſcholis ſuis publico iudicio philoſophis: niſi forte magi plerique erant. Quod quidem mihi veriſimile videtur.

Legibus ergo regenda collegia, vt publico bono ſeruiant, aut ſi quid priuatim contra bonum publicum agitur, ſeruanda lex Martiani Iuriſ. 47. t. 22. *Mandatis principalibus præcipitur præſidibus prouinciarum, ne patiantur eſſe collegia, ſodalitiaue; neue milites collegia in caſtris habeant, ſed permittitur tenuioribus ſtipem menſtruam conferre, dum tamen ſemel in menſe coeant, ne ſub prætextu huiuſmodi illicitum collegium coeat: quod non tantum in vrbe, ſed & in Italia & prouincijs locum habere D. quoq; Seuerus reſcripſit. Sed religionis cauſa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat cõtra Senatusconſultum, quo illicita collegia arcentur. Non licet autem amplius quam vnum collegium licitum habere, vt eſt conſtitutum, & à Diuis fratribus, & ſi quis in duobus fuerit, reſcriptum eſt, eligere eum oportere, in quo magis eſſe velit, accepturum ex eo collegio à quo recedit, id quod ei competit ex ratione qua communis fuit.* Statutum eſt de pœna. *Quiſquis illicitum collegium vſurpauerit, ea pœna tenetur, qua tenentur qui hominibus armatis loca publica, vel templa occupaſſe iudicati ſunt.* De collegijs ſpecialiter non conceſsis lex eſt; *Collegia ſi quæ fuerint illicita mandatis & conſtitutionibus, & Senatusconſultis, diſſoluuntur; Sed permittitur eis cum diſſoluuntur, pecunias communes, ſi quas habent, diuidere, pecuniamq; inter ſe partiri. In ſumma autem niſi ex Senatusconſulti auctoritate, vel Cæſaris, collegium, vel quodcunque tale corpus coierit, contra Senatusconſultum, & mandata, & conſtitutiones collegium celebrant.*

§. 9. Bellum in Græcia funeſtius nullum fuit Peloponeſiaco, ciuile erat, inter victores Perſarum certabatur, annos 27. durauit, vrbes multæ exciſæ, omnes cædibus funeſtatæ, agri flamma, ferroque vaſtati, de Athenis excidendis deliberatum. At quæ belli cauſa? Megarenſes Lucum incenderant, ea re moti Athenienſes portu ſuo, & Attica Megarenſibus interdixerunt, Illi negotium ad Spartiatas referunt, Spartiatæ legem abrogari volunt. Pericles non magni momenti cauſam eſſe confitetur, ſed agi libertatem, tentari patientiam Athenarum. Si enim nunc imperium accipiant, tolerandum deinceps eſſe. Idque non modo vt orator maximus, ſed etiam vt fidus conſiliarius perſuaſit. Nam reuera omnium libertati imminebant Lacedæmonij, & cæteræ ciuitates imperium appetebant, quare & omnes perdiderunt. *Peloponeſiaci belli, cauſa leuis.*

§. 10. Seditio leuiſsima Othonis tempore nota eſt, ex incommoda armorum diſtributione. Tacit. l. 1. hiſt. recenſet in hunc modum. *Paruo initio vnde nihil timebatur, ſub Othone orta ſeditio prope vrbi excidio fuit. Septimam decimam cohortem colonia Hoſtienſi, in vrbem acciri Otho iuſſerat. Armandæ eius cura Vario Criſpino Tribuno è prætorianis data. Is quo magis vacuus, quietis caſtris, iuſſa exequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari aperto armamentario iubet. Tempus in ſuſpicionem, cauſa in crimen, affectatio quietis in tumultum eualuit. Et viſa inter temulentos arma cupidinem ſui mouere. Fremit miles, & Tribunos centurionesq; proditionis arguit, tanquam familia ſenatorum ad perniciem Othonis armarentur. Pars ignari & vino graues, peſſimus quisq; in occaſionem prædarum, vulgus, vt mos eſt, cuiuſque motus noui cupidum, & obſequia meliorum nox abſtulerat. Reſiſtentem ſeditioni tribunum, & ſeueriſſimum centurionem obtruncant rapta arma, nudati gladij, inſidentes equis vrbem ac Palatium petunt. Erat Othoni celebre conuiuium, timet ipſe & timetur à conuiuis. Dilabitur magiſtratus & ſenes fœmina per tenebras, & diuerſa vrbis itinera incertas latebras petunt. Militum impetus ne foribus quidem Palatii coërcitus, quo minus conuiuium irrumperēt oſtendi ſibi Othonem expoſtulantes. Vulnerato Iulio Martiale Tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto Legionis, dum ruentibus obſiſtunt, vndique arma & minæ, modo in Centuriones Tribunosq;, modo in Senatum vniuerſum lymphatis cæco pauore animis, & quia neminem vnum deſtinare ira poterāt, licentiam in omnes poſcentibus: donec Otho contra decus imperij thoro inſiſtens, precibus & lacrymis ægre cohibuit. Redieruntq; in caſtra inuiti.* Fecit id Otho in ſeditione Romanæ vrbi periculoſiſsima, caſtra ſeditioſorum poſt primum tumultum ingreditur, milites blanda oratione mitigat aut perſtringit, neque in plures quam duos (qui perditi & temulenti) animaduerti iuſsit: atque ſeueritatis modus grate acceptus, compoſitique ad præſens milites, qui coerceri non poterant.

§. 11. Inconſulta principum liberalitas etiam diſcordiarum crebro dat cauſam, cum enim alicui donatur, quod alter ſuum eſſe contendit, lites eo vſque creſcunt, vt ne donatur quidem ſopire eas poſsit. Ita factum in Belgio an. 1007. Balduinus Barbatus comes Flandriæ, poſt multa obſequia in Henricum II. Imperatorem,

Digitized by Google

rem & conciliarum fauorem, dono ab illo obtinuit VVallachriam cum alijs Zelandiæ inſulis, & materiam ſimul diſcordiæ, rixarum & bellorum inter Flandros & Hollandos, quæ tam aſpera & diuturna fuere, vt ſpatio quadringentorum annorum per interualla durauerint, Hollandis ius ſuum à liberalem donationem, ad Ludouicum Cæſarem, Ludouici Pij filium, referentibus. Flandris verò à recentiore Henrici donatione nullatenus cedentibus.

Cum capite, oculisq; non credit corpus, malè reſq; geritur.

§. 12. Mihi quoque difficile videtur libertatem cuſtodire, vbi dux eſt vnus quidē, ſed cui parua, & quaſi precaria poteſtas, quem dum honoris cauſa eligunt, quaſi ſuſpectum cuſtodiunt, vt nec ipſi, nec dux tutus videatur. Marinus Faletrus à Venetis dux electus, delere ſenatum ſtatuit, & niſi per conſceios detecta res fuiſſet, flagitium perpetraſſet. Quod etiam Biamontis Teupoli perfidia inſtituerat facere, factaque magna cæde tandem victus eſt. Egnat. l. 4. Hinc conſultum eſt, vel nullum ducem, vel talem eligere, qui per cuſtodias & ætatem nihil poſsit, nam leges parum fortes continendæ ambitioni, animi hominum parum ſunt ſtabiles.

§. 5. Mira de inanibus contentio, ſeditionum & belli cauſa eſt. Caſparus Colinius iuſtam belli cauſam iudicauit, quod Hiſpano legato dignior, quam Franco apud Maximilianum datus eſſet. Maior inter Britannum & Hiſpanum controuerſia, quæ anno 1598. feria impediuit negocia. Similis inter Florentinum, & Ferrarienſem pugna. Occaſiones belli contra Turcam gerendi illis nugis aliquando ſunt elapſæ.

CAPVT X.

De ſeditionibus ex Religione vberius diſputatum, & Republicæ ac religionis ſtatus anno 1617.

§. 1. MAGNA pars bellorum, calamitatumque, & ſeditionum, aut ab religione eſt, aut prætextu religionis; quapropter pluribus eadē re agendum: quod quamuis l. de pace Germaniæ, & coronide Iubilorum egerim, eadem tamen ſibi hic liber depoſcit. Nullius enim rei tam auidos fore poſteros exiſtimo, quam vt cognoſcant, quid celebratiſsimo ſæculo noſtro actum ſit, ſi quis vberiora deſiderat, Iubilum Iubilorum conſulat.

Deum verum eligere neſciunt, & Athei ſiunt.

§. 2. Duplex eſt omnino genus hominum quod negocia religionis iudicat; Quidam multitudinem ac varietatem opinionum, crebramque mutationem conſiderantes, omnem penitus religionem contemnunt, libros tamen eriſticos, & certamina comparant, ac legunt, vt alienis litibus animos paſcant. Horum expertus ſannas, & irriſiones Sibrandus Lubbertus, ſeſe vlciſcitur, atq; ita eos deſcribit præf. contra Fauſtum Socinum. *Maxima pars hominum ſiniſtrè iudicat de laboribus & curis, quas doctores in explicanda & defendenda doctrina Chriſtiana ponunt.*

Politicorum de religione ſenſus.

Multi enim Religionem tanquam inanes fabulas, & terriculamenta ad hominum animos percellendos excogitata rident, & ſubſannant: hi putant omnes contentiones de dogmatis Chriſtianæ doctrinæ tantum eſſe logomachias, & quia ipſi in corde ſuo omnem Religionem rident, eamq; nullum alium ob finem prætendunt, quam vt emergant; ſuis animis metiuntur aliorum animos, indignanturq;, & fremunt, cum vident aliquem eſſe, qui ipſorum cupiditati ſubſeruire, iudicioq; applaudere recuſat. Hi homines mundana gloria inflati conqueruntur communem tranquillitatem diuerſitate religionis perturbari; cum tamen ipſi ſæpè tam petulanti ingenio ſint, vt verſutos homines ſupponant, qui noua dogmata cudant; vt dum pij doctores ſe illis opponunt, ipſi ſe his ſpectaculis oblectent, & doctrinam, quam oderunt, & fouere videri volunt, populo exoſam reddant; accidit etiam, vt cum omnia ſurſum & deorſum voluere in animo habeant, certamina in doctrina concitent; vel eos, qui ea mouent, foueant, impediantq; ne lites in doctrina motæ legitimo iudicio componantur, aut decidantur, & quod omnium miſerrimum eſt, cum ſint dogmatum doctrinæ Chriſtianæ imperiti, ſummum de illis iudicium ſibi arrogant, perinde ac ſi cæcus de coloribus rectè iudicare poſſit: qui paulo moderatiores ſunt, delectantur quidem doctrinæ puritate, ſed non putant eam tanti momenti eſſe, vt propter eam tantas contentiones, tantaq; certamina ſubire debeamus.

Irriſores verò taminum de religione impij.

§. 3. Hi quidem impij ſunt, & Deo abominati, quos לצים illuſores, vocat Pſ. 1. 1. Propheta Dauid. Sunt illi omnibus hæreticis peſtilentiores; nam hæretici in vnum errorem, aut plures impellunt, hi verò omnem fidem, omnemque errorem ſpernunt, & planè in Atheiſmum abeunt, itaq; χλευασταὶ ſunt, *reprehenſores, irriſores*, vt Aquila Ponticus vertit, ſunt παραβάται *trangreſſores*, vt quinta & ſexta editio: ἐμπαῖκται, *impoſtores*, vt Symmach. R. Dauid לצים ait *eſſe homines aſtutos in ſcientia ad malum, & verſutos, & loquentes mala ſupra filios hominum, & dantes opprobrium & malum ſupra filios hominum.* Hanc ob cauſam vetus Bibliorum interpres vertit, peſtilentes, cum dixit: *Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Ita & 72. interpretes καὶ ἐν καθέδρᾳ λοιμῶν, *& in cathedra peſtilentiarum*; Imo & Symmach. Prou. 20. 1. λοιμὸς ὁ οἶνος, *peſtis eſt vinum.* Et Prou. 9. Vbi noſter לץ vertit, *illuſor*, & 72. κακός, Simmach. ait κἂν λοιμὸς ᾖς, *& ſi peſtilentia ſis.* Voluit tot modis S. S. irriſores compeſcere, vt certo conſtaret nihil eſſe præſertim in cauſa religionis peſtilentius irriſione & contēptu. Omnia enim naturæ iura illi violant, & celerrime venena ſpargunt, magiſque veritati, quam vlli hæretici, obſiſtunt. Cuius duplex cauſa eſt.

Religio facile videtur, quia difficulter intelligitur.

§. 4 Prior rerum, quæ credendæ proponuntur difficultas, & ſannis rudium obnoxia profunditas. Iudæos olim & Chriſtianos ſubſannabant gentiles, cum de innocente protoplaſtorum nuditate, de fraude ſerpentis, de orbis diluuio narrarent, quæ omnia ſarcaſmis, & blaſphemis dicterijs eludebant. Quando ſerpentes loqui deſiiſſent? quo cultro coſtam Adamo Deus exciſiſſet? Hinc pari modo fabulas ſuas credi, aut hæc non credi volebant. In noſtra religione quam multa contra ſanctiſsimam Trinitatem, Incarnationem, Crucem DOMINI impiè iocati ſunt irriſores? Altera cauſa eſt, quia omnis vera religio leges, & cærimonias habet aliquas, quibus animi demiſsio, & patientia grauiter & religioſe exercetur, quæque libertati, & ſuperbiæ humanæ, quæ ſuæ dignitatis eſt retinentiſsima, repugnare videntur. Huiuſcemodi erat apud Iudæos circumciſio, ob quam ludibrio gentibus erant, verpi, apellæ, recutiti per contumeliam, vocitabantur, hinc apud Ariſtophanem cum multa in ſenem conuitia dixiſſet ſeruulus, ea claudit quaſi coronide, & iurat ſe exiſtimare ἀπεψωλημένον εἶναι, *circumciſum eſſe.* Plura ſunt apud Chriſtianos, vt baptizari, iungi, confiteri, ſanctorum pedes lauare, aliaque, quæ vt nobis ſunt

Vera religio, cærimonias habet modeſtia inditas.

Irriſio, venenum pietatis.

Dei

Dei virtus, ita illuſoribus ſunt ſtultitia. Magnam autem vim habent amarulenta dicta, & ioci ad animos frangendos, hinc multi Iudæorum, quos pudebat ſignaculi fœderis, preputia adducebant, vt quocunque modo ſe impijs infidelium ſacetijs ſubducerent.

Irriſores illi cothurni. Inter hos etiam numero illos, qui certam religionem profitentur, ſed tantum ſui commodi gratia, alia verò religionem, à quà capitaliſsime conſortes ſuos deferre norunt, interdum infeſtiſsimè perſequuntur, interdum vero tanquam veram agnoſcunt, ita olim Bucerus, alij fecere.

Anno 1617. irriſiones innaluerunt. §. 5. Exempla τῆς χλευαστικῆς κενῆς *impoſtura irriſoria*, annus 1617. dedit innumera, omnium enim concionum iubilariarum argumenta ad irriſionem pertinent Catholicorum, quibus tamen tota martyrum Eccleſia, cum Sanctis patribus contumelia afficitur. Sed de illa vituperandi, laudandique eandem religionem inconſtantia, accipe lector duo inſignia documenta, Abrahamum Scultetum Haidelbergenſem, & Matthiam Hoe ab Hoeneg Dreſdenſem concionatorem. Abraham in Epiſtola ad illuſtriſsimam Loyſam Iulianam, Illuſtriſsimi Friderici quarti viduam,

Caſtia irriſorum Matthias Hoe, & Abraham Scultetus. inter principes Euangelicos numerat, ſereniſsimum Chriſtianum Daniæ regem. Illuſtriſsimum Ioannem Georgium Saxoniæ Electorem, item Illuſtriſsimos Ioannem Caſimirum, & Ioannem Erneſtum Saxoniæ duces, item Braunſchuicenſes, VVirtenbergenſes, alioſq; principes, qui Lutherani ſunt, nec in ſuis ditionibus ipſum Scultetum ferrent. At in concione ſua enumerat multos principes, qui illam fidem, quam Danus, Saxo, alij profitentur, ditionibus ſuis eiecerunt, Lutheranos prædicantes proſcripſerunt, ideoq; DEVM laudat, & Lutheranis inſultat.

Eadem penitus impoſtura Matthias Hoe, & principi ſuo, & adiutoribus imponit. Nam in epiſtola ſua ad Ioannem Georgium Illuſtriſs. Saxoniæ Electorem p. 2. ita latur, Ja Ew. Churf.

Hoe laudat Palatinum iubilum. Gn haben vnzweifelt mit ihrem Chriſt. löblichſten Exempel viel andern Potentaten/vnd fürnehme Euangeliſche Stände vnd auſſerhalb deß Römiſchen Reichs angereitzet/daß in vnderſchiedenen Königreichen/Chur-vnd Fürſtenthümben/Landen vnd Herꝛſchafften/ die Euangeliſchen eben vmb die Zeit/ ihr Jubelfeſt auch außgeſchrieben/ vnd mit groſſer Andacht gehalten haben. Dann ſo viel man mit der Zeit Nachrichtung zu kommen/ſo iſt dergleichen geſchehen/in den beyden Königreichen Dennenmarck vnd Schweden/dergleichen iſt geſchehen in der Chur-Pfaltz/vnd Brandenburg.

Ecce Palatinum & Brandeburgicum iubilum vocat Euangelicum, & quod magna deuotione ſit peractum. Itane Matthia, tu quoque Caluinizas? Tibi iubilæum Caluinianum videtur Euangelicum, & deuotum? Si ita eſt, verum igitur eſt; ſi Euangelicum, ſi deuotum, veſtrum igitur eſt falſum. An tu es ex occultis illis Caluinianis, quos Saxones pertimeſcunt?

Nullo modo, inquies odi Caluiniſtas ego [illegible], nam in tertia concione, pag. 15. inter fanaticos ſtatuit Sacramétarios, verba mea ſunt. Hieher gehören inſonderheit die Sacramentirer/ Zwinglianer/vnd Calviniſten. Dieſes Geſchmeiß/ ihr meine geliebte im Herren/ hat in Warheit groſſe Zerrüttung vnd Verwürrung/hat ein groſſes Geſtenck in die Hochzeit Gottes gemacht/vnd der reinen Göttlichen Lehr ſich böſtlich muthwillig vnd halßſtärrig widerſetzet.

Huc etiam pertinent præcipuè Sacramentarij Zvvingliani, & Caluiniſta. Hæc colluuies, cariſsimi mei in Domino, magnam profectò conturbationem, & confuſionem, magnum etiam fœtorem in nuptias Dei intulit, & ſe puræ doctrinæ malitioſe, petulanter, contumaciterque oppoſuit.

Hoe laudat, & culpat Caluinianos. Hæc tu quidem dicis, & in eadem approbas omnia quæcunque Lutherus in Zvvinglianos dixit. Sed impoſtorum, & irriſorum te probant verba eodem ore callida & friga iubilant Caluiniſtæ, eos tu in aula velut politicus piè facere profiteris, in templo condemnas. Si in Palatinatu & Brandeburgica prouincia malitioſe, petulanter, contumaciter puræ doctrinæ obſiſtunt, non igitur piè in tanto malo iubilare poſſunt: ſupremus eſt gradus malitiæ de malitia gloriari. Hi ſunt igitur לצים peſtes, irriſores, quorum alius eſt in palatio, alius in templo ſermo.

Zelotæ homines ſunt, perieuloſiſſimæ ſuperſtitionis. Artes mollium Caluinianorum. §. 6. Alterum eſt genus hominum vehemens, aſperum, zeloticum, opinionum ſuarum perditè amans, propagandæ religionis, ad quam impegit, auidus. Huius generis ſunt fere hodie Lutherani, qui vbiquitatem tuentur, Caluiniani, quos Rigidos vocāt, eos enim alij fere Zelotas appellant. Sed tamen tales etiam nobis depingit molles in Belgio Sibrandus Epiſtola ad Eccleſiam, quæ eſt Londini, p. 2. *Sunt etiam arrogantes & ſuperbi homines, qui omnia vanagloria, & inani faſtu honoreque metiuntur, cum vident doctis laudi duci, ſi quid noui in alijs diſciplinis inueniant; etiam ſibi laudabile fore putant, ſi quid in ſacra Theologia innouare poſſint. Hi quia vera Theologia imperiti ſunt, deſperant ſe Orthodoxa doctrina explicatione aut defenſione decus & nomen parare poſſe: quia tamen vana gloria turgent, & laudis cupiditate ardent, omnia perturbant, vt innoteſcant; maluntque turbandis eccleſijs inclareſcere, quā in vera Orthodoxaque Religione ſine gloria conſeneſcere. Cum animaduertūt doctos viros ſibi præferri, indignantur: & cum illos neq; ſcientia, neque pietate, neque eruditione, neque eloquentia, neque agendi dexteritate, neque vlla honeſta arte ſuperare poſſunt, conuertunt ſe ad artes malas, inſinuant ſe Aulæ, vt quos virtute vincere nequeunt, ope auxilioq; Aulicorum opprimant: & quod omnium fœdiſsimum eſt, ſimulant orthodoxam religionem, præ ſe ferunt ſtudium defendendæ doctrinæ ſanæ, iurant in confeſsiones, & Catecheſes receptas, hoc ipſum iuſiurandum propria manus ſubſignatione teſtantur: & tamen omnibus viribus ſanam doctrinam eamque publice receptam oppugnant, prauam & nouam ſuis diſcipulis callide inculcant, Orthodoxes Paſtores & Doctores per calumniam deferunt, concitant in illos Magiſtratus ciuiles, pellunt illos ſuis ſedibus, & in illorum locum errorum ſuorum (quos ſeminauerunt) alumnos ſubſtituunt.*

Inter hos igitur religio iactatur, vtraque enim pars pijs, & orthodoxis imminet, zelotæ iurgijs, calumnijs, bello premunt, irriſores in ſinum gaudent, de euentu ſecuri.

Pleriq; principes ſequuntur. §. 7. Religionis & politicæ gubernationis magnam eſſe affinitatem libris de pace Germaniæ oſtendi. Alia enim aliam trahit, & crebro commutat, omnes religione ducuntur, ſed in Germania, principum apud multos, quam Dei venerabilior eſt præſcriptio Hinc ſæpius in pleriſque Germaniæ partibus mutata eſt religio, etiam in liberis quibuſdam imperij ciuitatibus, quæ tamen, quod ex vnius voluntate non pendeant, reliquis perſeuerantiores eſſe ſolent in propoſito. Brema, VVeſalia, aliæque nonnullæ vrbes, cum auide Lutheriſmum hauſiſſent, breui eum faſti-

dio,

Libera ciuitates lentius mutarunt religionem.

dio, non ſine regiminis concuſsione, & magnatum exilijs eiecerunt; aliæ è contrario cum initio Zvvinglianiſmum profeſſæ eſſent, vt Memminga, Lindauium, Argentoratum, Orlamunda ad Lutheriſmum deinde inclinarunt. Verùm hæc alias, & alibi. Vt verò quaſi in ſynopſi ſtatũ principum quoad religionem videas, ſic habeto omnes Reges & principes Europæ, ſi Turcam excipias, vel antiquam fidem profiteri, vel Lutheranam, vel quam vocant reformatam, cuius primipili Caroliſtadius, Zvvinglius, Caluinus fuêre. Reges & principes Euangelicos in hunc modum recenſet Abraham Sculetus in epiſt. ad Illuſtriſs. viduam Loyſam Iulianam.

Miſcentur hic Lutheranis, & Caluiniani, de quo vide Hoe Trew-hertzige Warnung/ *contra Scultetum.*

§. 8. Haidelbergæ 11. Nouemb. ann. 1617. quo tempore in viuis erant, regnumque retinebant ſequentes Euangelici Reges, Electores, Principes Magnates.

Iacobus Magnæ Rex Britanniæ.
Chriſtianus 4 Rex Daniæ.
Guſtauus Adolphus, Rex Sueciæ.
Fridericus 5 Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ, Elector.
Ioannes Georgius, Dux Saxoniæ, Elector.
Ioannes Sigiſmundus, Marchio Brandenburg. Elect.
Archiepiſcopi Magdeburgenſis & Bremenſis.
Ioannes Comes Palatinus Rheni, Dux Bipontinus.
Ioannes Caſimirus, Dux Saxoniæ.
Ioannes Erneſtus, Dux Saxoniæ.
Georgius VVilhelmus Marchio Brandeburgenſis, Dux Iuliæ, Cliuiæ, Bergiæ, Boruſsiæ, &c.
Ioannes Georgius Marchio Brandenburg. Dux Boruſsiæ, Sileſiæ, &c.
Ioachimus Erneſtus, Marchio Brandenburg. & Anſpacenſis.
Chriſtianus, Marchio Brandenburg. & Colmbacenſ.
Fridericus Vlricus Dux Brunſvvicenſis.
Ioannes Albertus, ipſiusque Dominus frater Duces Mechelburgenſes.
Ioannes Fridericus, Ludouicus Fridericus, Fridericus Achilles, Magnus } Duces VVirtêbergenſes & Deckenſes, Comites Mompelgardenſes.
Duces Holſatiæ, Pomeraniæ, Luneburgi & Lauburgi.
Mauritius, Ludouicus, Philippus } Landgrauij Haſsiæ.
Georgius Fridericus, Marchio Badenſis.
Ioannes Georgius, Chriſtianus, Auguſtus, Ludouicus, Rudolphus, } Principes Anhaldini.
Heinricus VVêceslaus, Carolus VVenceslaus } Ducês Môſterbergenſes & Olsnicenſes.
Ioannes Chriſtianus, Georgius Rudolphus } Duces Sileſiæ, Berg. & Ligni.
Dn. Mauritius, Princeps Orangienſis.
D. VVilhelmus, Comes Naſſauienſ. Gubernator Friſiæ.

IN GALLIA RELIGIONIS REFORmatæ lumina & columina, erant præcipuè.

Heinricus, Dux Bullionæus, ſupremus Mareſchalcus, duorum filiorum parens, quorum alter Fridericus Princeps Sedanenſis, alter Henricus Vice Comes Turaine.
Heinricus Dux Thours & Tremoille, vnà cum fratre Domino de Soubize.
Dux de Sully, & filius ipſius Marchio de Roſny.
Dux de Deſdiguiers.
Marchio de Candale, Ducis de Eſpernon natu maior filius.
Comes de la Suſe.
Comes de Ruſsy.
Dominus Vidame de Chantres.
Dn Philippus de Pleſsis Mornay.
D. de la Force. multiq; alij proceres, vt in numerum non veniant nobiles magno numero.

PER VNGARIAM ET TRANSYLVAniam Eccleſiarum Reformatarum Nutricij.

Gabriel Bethlen Princeps Tranſſyluaniæ, partium Regni Vngariæ Dominus, Siculorum Comes.
Stephanus Bethlen, Capitaneus Huſztienſis, Præfectus Marmoroſſæ.
Franciſcus Redoi Comes Comitatus Bichorienſ. Capitaneus Varadien.
Franciſcus, Georgius, Gabriel } Perini Comites Abauj varienſes,
Stephanus Tôrôk Comes Hunyadienſis, Hæres & Capitaneus Papenſis.
Georgius Rakoci Comes Saroſienſis, Capitaneus Onodienſis, eius Frater.
Sigiſmundus Rakoci.
Franciſcus Battyani Comes Comitatus Sopronienſ.
Nicolaus, Georgius } Zerini Comites Szaladienſ.
Paulus Nadazdi Comes Caſtriferrei.
Thomas Nadazdi.
Stanislaus Turzo de Bethlen falua, Comes Scepuſieoſis.
Emericus Turzo Comes Aruenſis.
Petrus de Reua Comes Turocienſis.
Stephani Illyeshazi vidua cum filio Comite Tricinienſi.
Petrus Forgats de Gimes Lib. B.
Nicolaus Forgats de Gimes Lib. B. Capitaneus Sethenienſis.
Michael Karoli Lib. Baro.
Stephanus Nyari Lib. B.
Stephanus Tôkôli Lib. B. in Keſzmarck.
Thomas Szetzi Lib B. & filius Georgius Szetzi.
Sigiſmundus Præpoſtvani Lib B.
Ioannes, Stephanus } Liſtius Lib. B.
Nicolaus Botskai Lib. B. in Kôuerd.
Franciſcus Banffi à Loſlonez Lib. B.
Stephanus Kakoni Lib. B.
Dauid Zolyomi L. B. in Szekelyhida.
Franciſci Pacror Vidua.
Sigiſmundus, Paulus } Mariaſi.
Andreas Kapi.
Stephanus Korlat Capitaneus Szenderôuienſis.
Ioannes Bakos in Ozgyan.
Ladislaus Barkoci Vice Comes Comitatus Zemlenienſ.
Stephanus Pethnehazi Comes Szarandienſ. Capitaneus in Zenô.
VVolfgangus Kamuti.
Caſpar Perô Capitaneus Geſztellen.
Balthaſar Kouats Capitaneus Galanſienſ.
Thomas Oknai Capitaneus Szodenienſis.

Et alij quamplurimi nobiles Vrbium, Ciuitatumque ciues ſpectatiſsimi Orthodoxi.

POLONIAE IN REGNO EVANGELICAE Veritati ſeſe aſſeclas profitebantur.

Dn. Raphael, Comes Leſno, Caſtellanus Biſlickenſ. Comites Oſtrorodij, Domini Lataſcij.
Dn. Firleij, Sienekij, Vrotoſcij, Goraiſcij, Sbanſcij, Przyemſcij, Orzechorij, Goluchouij, Rheij, Sieniutæ, Bronieuij, Dunikonij, Potokij, & innumeri alij.

IN LITHVANIA CVRSVI EVANGELIJ calcaria admouebant, omni laude cumulatiſsimi Principes.

Dn. Ianuſius & Chriſtophorus Radziuilij. Nam alioqui adiutabilem Eccleſiæ Euangelicæ nauabant operam.

In Bohemia D. VVenceslaus de Budouuitz.
In Moravia Dn. Carolus de Zeroren.
In Silesia Dn. Georgius de Schônaich.
} Barones.

§. 9. In his tamen magnopere obſeruandum eſt, principes illos, prouincialque partim eſſe Lutheranas, partim reformatas vt vocant. Deinde ſubditos Reformatorum magnam partem Lutheranos, atque exiſtimare ſe magna in perſecutione verſari, & hactenus quidem liberationẽ ab Euangelicis Lutheranis fruſtra exſpectarunt, nunc ſpem ſuam damnare coguntur, & ſenſim frenum recipiunt: de eorum irritâ ſpe teſtântur Saxones motiua tz. cur non ſit pax ineunda cum Caluinianis: *Exiguam Proteſtantes inituri eſſent gratiam, imo execrationes potius, & gemitus aduerſum ſe excitaturi apud eos, qui inter Caluinianos habitant, & à ſtatibus Auguſtanæ confeſsionis breui ſeſe liberandos, & Caluiniſmum abolendum eſſe confidunt, ſerioq; exſpectant, ſiquidem iſti auditione perciperent, eos cum Caluiniſtis eandem iam tibiam inflare, & quinq;, quod dicitur, eſſe parta concedere. Quo facto, ſane turbis & motibus haud exiguis in Eccleſia Dei apud Chriſtianos infirmos anſa, cauſaque praberetur.*

§. 10. Catholicam Religionem colebant ac tutabantur, & verum conſtantiæ Iubilæum celebrabant hi principes.

IN GERMANIA, EX DOMO Auſtriaca.

Matthias Imperator Auguſtus.
Ferdinandus Rex Bohemiæ, Hungariæ.
Maximilianus Archidux Auſtriæ, Ordinis Teutonici magnus Magiſter.
Albertus Archidux Auſtriæ, Dux Brabantiæ, &c.
Leopoldus Archidux Auſtriæ, Epiſcopus Argentor. & Paſſauienſis.
Carolus Archidux Auſtriæ, Epiſcopus Brixienſis, Vratislauienſis.
Ioannes Svvickardus Archiepiſcopus Moguntinus Elector &c.
Ferdinandus Archiepiſcopus Colonien. Elector &c. Dux Bauariæ &c.
Lotharius Archiepiſcopus Treuirenſ. Elect. &c.
VVilhelmus Senior Bauariæ Dux, Comes Palat. &c.
Maximilianus Dux Bauariæ, Comes Palatinus, &c.
Albertus Dux Bauariæ, Comes Palatinus.
VVolffgangus, VVilhelmus, Dux Bauariæ Neoburgenſ. Iuliacenſ. &c.
Emmanuel Philibertus Saubaudiæ Dux.
Henricus Lotharingiæ, &c. Franciſcus Lotharing. &c.

Epiſcopi in Germania plurimi.

Marcus Archiepiſcopus Salisburgenſis Romanæ ſedis Legatus.
Ioannes Godefridus Bambergenſ. & Herbipolenſis, Franciæ Orientalis Dux.
Philippus Chriſtophorus Spirenſ. Supremus Cameræ Auguſtæ Iudex.
Rd. Curienſis.
Georgius Godefridus VVormatienſis.
Theodorus Paderbornenſis.
Iacobus Conſtantienſis.
Henricus Auguſtanus.
Guilhelmus Baſilienſis.

Alios Principes, Comites, Barones, Magnates omitto, vti & ciuitates liberas, ac Reſpublicas in Germania, Heluetiaque.

In Italia.

Paulus Quintus primæ Sedis, & Eccleſiæ omnium matris Pontifex, cum ſtatu Eccleſiaſtico quem vocant. Deinde regnum Neapolitanum cum Sicilia, Sardinia, Corſica, Liguria. Magnus in his ducum, comitum, nobilium numerus.

His ſi nobiles diteſque Venetias adiungamus, regna earum, & inſulas, tantum Romani ſanguinis virorumque Illuſtrium exercitum producemus, vt dimidiam aduerſariorum partem ex vna Republ. ſimus adæquaturi.

Quid vero ſi Hetruriam, & magnum ducem Florentiæ filioſque, & iam inſitam domui Auſtriacæ familiam, recenſeam? quorum inſignis in fide & religione tuenda pietas illuſtris eſt, quorum claſsibus Ottomanicæ vires acciduntur.

In Gallia plerique Catholici ſunt: mihi ab amico hæc nomina ſunt miſſa.

Le Roy.
Monſieur le frere du Roy.
Monſieur le Prince de Condé prince du Sang.
Monſieur le Conte de Soiſſon prince du Sang.

Autres Princes.

Monſieur De Guiſe.
Monſieur Du-Maine.
Monſieur De-Neuers.
Monſieur De Longueuille.
Monſieur De
Monſieur le cheualier De
} Vendoſme.
Monſieur De Sainct Paul.
Monſieur De-Nemours.
Monſieur le Prince D'Auuergne.
Monſieur D'elbœnf.
Monſieur le Prince De Iinuille.
Monſieur De Cheureuſe.
Monſieur le Conte D'Arcour.
Monſieur D'Alles.
Monſieur De Lauragne.
Monſieur le Duc de Retelois.
Monſieur le Duc de Froeſac.

DVCS.

Monſieur le Duc D'eſpernon.
Monſieur Duc de Engoleſme.
Monſieur le Duc de Monbayoy.
Monſieur De Candelle Duc D'Alon.
Monſieur le Duc de Mommorancy.
Monſieur De la Vallette coronel general de France.
Monſieur le Grand, Eſcuyer de France.
Monſieur le Duc de Ventadour.
Monſieur le Duc De Raićts.
Monſieur le Duc De Rones.
Monſieur le Duc D'vzez.

MARESCHAVX DE FRANCE.

Monſieur le Mareſchal de Rognelaure.
Monſieur le Mareſchal de Bruſſac.
Monſieur le Mareſchal de Boiſ-Daulphin.
Monſieur le Mareſchal de Souuray.
Monſieur le Mareſchal de Vitry.
Monſieur le Mareſchal de Tamines.
Monſieur le Mareſchal de la Chatre.

MARQVIS.

Monſieur le Marquis de Rouillac.
Monſieur le Marquis de Mirebeau.
Monſieur le Marquis de Mortemard.
Monſieur le Marquis de Trans.
Monſieur le Marquis de Caniſy.
Monſieur le Marquis de Vieuille.
Monſieur le Marquis de Villaine.
Monſieur le Marquis de Ruffec.
Monſieur le Marquis de Tamine.
Monſieur le Marquis de Sable.
Monſieur le Marquis de la-Verdun.
Monſieur le Marquis D'Eternel.
Monſieur le Marquis de Beueron.
Monſieur le Marquis de Cuure.
Monſieur le Sainct, Chaumont.
Monſieur le Marquis de Mouy.
Monſieur le Marquis de Ville-roy.
Monſieur le Marquis de Cortaubau.
Monſieur le Marquis de Villars.
Monſieur le Marquis D'Oraiſon.
Monſieur le Marquis de Marigny.
Monſieur le Marquis de Portes.
Monſieur le Marquis D'Allegre.
Monſieur le Marquis D'Eſtin.
Monſieur le Marquis de Rauel.
Monſieur le Marquis Domteſoit.
Monſieur le Marquis Dalluy.
Monſieur le Marquis de Sidul.
Monſieur le Marquis de Fimarcon.
Monſieur le Marquis de Mirepoix.
Monſieur le Marquis de Timbrune.
Monſieur le Marquis D'Araigny.
Monſieur le Marquis de Breſieulx.
Monſieur le Marquis de Ceſſac.
Monſieur le Marquis de Gimolz.

CONTES.

Le Conte de la Roche foucault.
Le Conte de Sainct dignan.
Le Conte de Gramont.
Le Conte du Lude.
Le Conte de Luzun.
Le Conte de Torigny.
Le Conte de Termes.
Le Conte de Grampe.
Le Conte de la Marque.
Le Conte Chombere.
Le Conte de Treme.
Le Conte de Sanſerre.
Le Conte de la Voute.
Le Conte de Curſon.
Le Conte de Carton.
Le Conte de Mauleurier.
Le Conte de Cars.
Le Conte de Tonnerre.
Le Conte de Cremail.
Le Conte de Suſſe.
Le Conte de Grignan.
Le Conte de Vertu.
Le Conte de Breme.
Le Conte de Pegnillem.
Le Conte de Tornon.
Le Conte de L'Eſtrange.
Le Conte de la Vedan.
Le Conte de Fraſque.
Le Conte de Mauret.
Le Conte de la Roche Guion.
Le Conte de Carſſes.
Le Conte de Criſſe.
Le Conte de Granſay.
Le Conte de Maille.
Le Conte De Maran.
Le Conte D'Aubigon.
Le Conte de Sanzay.
Le Conte de Chantel.
Le Conte de Chaſteau-Vilain.
Le Conte de Chaſteau-neuf.
Le Conte de Monranel.
Le Conte D'Ax.
Le Conte de Chiuerny.

VISCONTES.

Le Viſconte Duza.
Le Viſconte de Pompadour.
Le Viſconte de Brigul.
Le Viſconte de Poulignac.
Le Viſconte D'Ambeterre.
Le Viſconte de Pomy.
Le Viſconte de Foncande.
Le Viſconte de L'Arboult.
Le Viſconte de Sainct-Girons.
Le Viſconte de Bordes.
Le Viſconte de Poiſe.
Le Viſconte de Cere.
Le Viſconte de Chanemy.
Le Viſconte de Clere.
Le Viſconte de Marcoſſy.
Le Viſconte de Dune.

LES CARDINAVLX.

Monſieur le Cardinal de Guiſe.
Monſieur le Cardinal de la Roche-foucault.
Monſieur le Cardinal de Sourdis.
Monſieur le Cardinal du Perron.
Monſieur le Cardinal de Rautz Eueſque de Paris.
Monſieur le Cardinal de Vernul Eueſque de Metz.
Monſieur le Duc ſe' Ioyeuſe fils de Monſieur de Guiſe Abbé de Feccan & coadiuteur de l'Archeueſque de Narbonne.

EVESQVES.

Monſient l'Archeueſque de Tholouſe fils de Monſieur D'eſpernon.
Monſieur l'Eueſque D'agde fils de Monſieur le Conte D'auuergne.

Monſieur l' Eueſque de Landeue fils de Monſieur de Dantadoue

Monſieur l' Eueſque de Cammaige fils de Monſieur le Mareſchal de Souuray.

Monſieur l' Eueſque Du-mans fils de Monſieur le Mareſchal de la Verdun.

Monſieur l' Eueſque de Vimers fils du Conte de Suze, nepueu de Monſieur Dumaine.

Monſieur l' Eueſque de Marſeille frere de Monſieur de Sainct Luc.

Plus quarante cheualiers du Sainct Eſprit.

Plus pluſieurs Seigneurs de qualité portants tiltres de Lieutenant du Roy, dans toutes les prouinces de France, que ie ne vous ſaurois nombrer; Cóme Meſsieurs de Goudrin, De Cregny, De Pralin, Baſſompierre, Dorlame, D'alincourt, Montauban, qui eſt prince de Guinemie, de Bordeille, d'Ambleuilie, de Montpeſſart, Denis frere de Monſieur Dumaine, Deliaucourt premier eſcuyer de du Roy, Dandelot de Sainct-geran, De Sainct-luc; Et plus de quatre mille ſil y falloit mettre le tout.

Plus tous les Parlemens de France qui ſont tous Catholiques: Comme; le Parlement de Paris, Parlement de Tholouſe, Parlement de Rouans, Parlement de Bourdeaux, Parlement de Raines en Bretaigne, Parlement de Dijon, Parlement D'aix, Parlement de Grenoble, Sens.

Quod ſi etiam è Gallia ad occidentem procedere animus eſt, & ſpectare magna trans Pyrenæos regna, regna nunc duplici matrimonio Franciæ confœderata, plurimos antiquæ religionis cultores inueniemus. Primo Philippum Tertium Catholicum regem, Tres eius filios, duas filias. Deinde potentiſsimos principes, quorum Catalogum eo modo, quo mihi ab homine doctiſsimo, & amiciſsimo tranſmiſſus eſt, hic tibi lector lubens reddam.

Relatio Titulorum Hiſpaniæ, quanti vniuſcuiusq́; reditus annui, & vbi quiſque ſuum habeat Statum.

DVx Fiaræ, Marchio Berlangæ, Comes de *Haro*, domus *de los fiets*, Infantes de Lara ſeptem filiarum Dominus, Comeſtabuli Caſtiliæ & magnus Iuris præſes, Caput domus *de los Velaſcos*, Domus originaria illi eſt in Burgos, ſtatus in Caſtilia vetere, ſyluis Biſcaiæ & Soriæ, Reditus annui 80 m. Ducatos.

Dux Medinæ *de Rio ſeco* (fluuij torridi) comes Modicæ & Melgaræ Vicecomes de Eſterlin, Almerante (Thalaſsiarchus) Caſtiliæ hic ſanguine regio natus eſt patre Don Fridrico Magiſtro S. Iacobi, qui filius regis Alfonſi XI. fuit & frater nothus regis Petri crudelis cognomine, Caput familiæ de los Henriques, Domus huic Valliſoleti, ſtatus in prouincia de Campos, in Cataluniæ, & Seuilia, Reditus funt 100. m. duc.

Dux Albanus & Hueſcæ marchio Soriæ, comes Saluaterræ, vicecomes de Saldires, Dominus de Valde Cornera (vallis cornicum) Caput domus de Toledo. Domus originaria eſt Salamancæ, Status in Caſtilia vetere, & regno Granatenſi, & finibus Portugaliæ, Reditus ille habet 80. m. duc.

Dux de Infantado, marchio Zenetæ & Santilanæ, dominus (*del Real de Mancanares*) regalium (quæ ex pomis & eo ſpectantibus) Caput domus *de los* Mendoças, Domus in Guadalaiara, Status in regno Toletano & ſaltubus Caſtilię veteris & prouincia de *Alaua*, Reditus 80. m. ducat.

Dux Alcalæ *de los ganzales*, marchio Tarilæ, Comes de Burno & de Villamartin, Adelantado maior Andaluziæ, Caput domus de Riberas, Domus origo illi Seuiliæ eſt, Status in eodem regno, Reditus 150. m. duc.

Dux de Albuquerque, comes Budinæ, caput familiæ de los Cuebas, habet ſuum Statum in Albuquerque, Domum in Eſtramadura & Caſtilia vetere, 40. m. ducat.

Dux Eſcalonæ, marchio Villenæ & Moyæ, Comes S. Stephani, Caput familiæ de los Pachecos, Domus illi Toletæ, Status in regno Murciæ, habet annuatim 130. m. duc.

Dux Oſſuniæ, marchio de *Penafiel*. Comes Vrenna, Caput domus de los Gitones, Habet domum aut ſedem ſuam in Penafiel, Statum in regno Seuiliæ, In annum 100 m. duc.

Dux de Arcos, marchio de Lara, comes Marchenæ, caput familiæ de los ponces de Leon, Domus ipſius in Seuilia, Status ibidem, In annum 80. m. duc.

Dux de Baiar, marchio de Gibraleen, Comes de Benalcacar, caput de los Zunegas de Sotomaiore, Domus in Seuilia, Status ibidem & Caſtilia vetere, 70. m. ducatos annuos.

Dux Gandiæ, marchio de Lombaij, Caput de los Borias, domus Valentiæ, Status in eodem regno, 60. m. ducat.

Dux Selæ, comes de Cabra y de Vaena, caput de los Cordouas & de Aquilar; Domus illius eſt Corduæ & Granatæ, Statum habet in eodem regno Granatenſi, 70. m. ducati annui.

Dux Medinæ cœli, marchio *de Cogolludo*, comes de *Puerto* de *Sancta Maria*, Caput familiæ de los Cordas, Domum habet Medinę cœli, Statum in regno Toletano, 50 m. duc. *Portus S. Maria.*

Dux de Medina cidoma, marchio de Sanct. Luca de Barrameda, comes *de Niebla* (nebulæ vel vaporis,) caput de los Guzmanes, Domum habet in Seuilia & in portu de S. Lucar, Statum in regno Seuiliæ ducatos annuos 130. m.

Dux Maquedæ, marchio de Elche, Caput familiæ de los Cardenas, ſtatum habet in regno Toletano & Valentiæ per annum 40. m. duc.

Dux de Nagera, comes de Treuino de Valencia, & Don Iuan, Caput domus de Manriquez de Lara, domum habet in Nugera, ſtatum in prouincia de la Riola, 50. m. duc.

Dux Feria, marchio Cafræ, caput de los Figuerroas, Statum refert in Eſtramaduran, domum in Cafra, 50. m. duc.

Dux Cardonæ & de Segorue, marchio de Comares, dominus in Lucena, Alcayde de los Donzoles, ſanguine iunctus regibus Aragonię & de la Cerda, Domum habet Valenciæ & Cardenæ & Barcelonæ Statum in regnis Valenciæ, Catalauniæ & Cordouæ, reditus annuos habet 100. m. duc.

Dux Somæ, marchio de Palamos, Almiranta Neapolitanus ex domo de Cordoua, domum habet in Belbuche, 40. m. duc.

Dux de Villahermoſa (καλλιπόλ...) comes de Ribagorcæ, ex familia & ſanguine regum Aragoniæ, Domum habet Saragoçæ, Statum in regnis Aragoniæ & Valentiæ, annuos 25. m. ducat.

Dux Paſtranæ, Princeps de Euoli caput domus de Silua regni Portugaliæ, vnde in Caſtiliam venit Ruy Gomez de Silua, Domum habet Madriti & Paſtranæ 50. m. Ducat.

Dux

Dux de Francauila, Princeps de Melito, ex domo de los Mendoças, Domum Toleti, Statum in eodem regno, & numerat in annos 40. Ducatorum millia.

Marchiones maiores.

Marchio de Aſtorgæ, Comes de Traſtamaræ, Dominus domus de *las Villalobos*, caput de los Ozorios, domum habet in Aſtorga, ſtatum in regno de Leon, & prouincia de Campos habet 50. m. ducat.

Marchio de Aguilar Comes de Caſtaneda, ex domo de los Manriques de Lara, habet domum Originariam in Carrien & Aguilar de Campos, Statum in montibus & prouincia de Campos, Reditus 40. m. duc.

Marchio de Denia, Comes de Lerma, Caput de los Roias, Domus illius in Denia & Valencia, Status in regno eodem & in Caſtilia veteri, Reditus 25. m duc.

Marchio de Mendeiar Comes de Tendilla, ex domo Mendocæ, Domum habet in Mondeiar, Statum in Alcarria, Reditus 36. m. duc.

Marchio de Nauarres, Magiſter de Monteſa, Principalis & caput domus de los Borias, habet domum in Valentia, Statum ibidem, Reditus 20. m. duc.

Marchio de Pliego, Dominus domus de Aguilar & de Cordua, Domum ibidem habet Corduæ, Statum in prædicto regno in reditibus habet 50. m. ducat.

Marchio de Sarria, Comes de Lemos, de Caſtro & de Villalua dominus de vlloa, Caput Domus de Caſtro, domum habet in Lemos & Sarriæ, ſtatum in regno Galiciæ, Redit. 80. m. duc.

Marchio de los Veles Adelantado de Murcia, ex domo de los Faiardes, domum habet in los velez, Statum in regno Murciæ, In reditibus 60. m. duc.

Marchio de S. Cruce ex domo de Bacan creatus Iudex cum ſumma auctoritate die 23. Ianuarij Anno 1584 domum habet Granadæ Annuos 36 mille ducat.

Marchio de Villafranca, ex domo de Toledo habet annuè 30. m ducat.

Marchio de Volade, ex domo de Auila Toledo, domum habet Auilæ & velade de renta 20. millia ducatorum.

Marchiones minores.

Marchio de Aianounte, ex domo de los Sunegas, domus illius Originaria eſt Seuiliæ, ſtatus in eodem regno, & ſunt inredit. 26. m. Ducat.

Marchio de Altamira, ex domo de los Roias, domus in Altamira, reditus 12. m. ducat. habet.

Marchio de Viana, ex domo de los Pimenteles, domus Valliſoleti, ſtatus in regno Galiciæ, 14. mille ducatos.

Marchio de Camarata & de Sabroſo, Comes de Rula, Adelantado de Caçorla, ex domo de los Cobos & Mendoçæ, domus Valliſoleti ſtatus in Catalunia, ducati illi annui 50. m.

Marchio de Cortes, ex domo de Toledo, domus illius originaria in Cortes, ſtatus in regno Nauarræ. 16. m. ducat.

Marchin de Monte maior, ex domo de ſilua, domus in monte maiore, reditus 15. m. ducat.

Marchio de la Guarda de ſancta Eugenia, Caput domus de los Mexias, domus illius Salamanticæ, ſtatus in regno de Iaen, reditus 40. m. ducat.

Marchio de montes claros, ex domo de los Mendoças, domus in Gadalaiara, 16. m. ducat.

Marchio de las Nauas, caput de los Auilas, domus in ciuitate Auila, ſtatus in finitimo illius tractu, annue 16. m. duc.

Marchio de Poſſa, ex caſa de Rolas, domus Valliſoleti Pozæ & Madriti, ſtatus in Caſtilia antiqua, 20. m. ducat.

Marchio de Eſtigra, ex domo de los Centuriones de Genua, domus illius in Eſtipa, ſtatus in regno Seuiliæ 25. m. duc.

Marchio de Ibara, ex domo de los Pimenteles, domus Valliſoleti, ſtatus in Caſtilia antiqua 16. mille ducat.

Marchio de Villamanrique, Caput de los Portocareros, domus illius Seuiliæ, ſtatus in Eſtremadura, 16. m. duc.

Marchio de Villanueua del Ris, Caput de los Henriquez, domus eſt Seuiliæ ſita annuè duc. 25. m.

Marchio de la Drada ex domo de la Cueua, domus ſita in la Drada, ſtatus in regno Toletano, annue habet 10. m.

Marchio de Cauete, ex domo Mendoçæ, domus in Cueua, ſtatus in ipſius tractu & finibus, annuè 15. m. ducat.

Marchio de Fromiſta ex domo de Benauides & Henriquez, domus in Fromiſta, ſtatus in Prouincia de Campos & Caſtilia vetere, annue habet ducat. 10. m.

Marchio de Falces, Caput de los Peraltas, domus illius in Vrbe, ſtatus in Regno Nauarræ, 8. mille ducatos.

Marchio del valle, ex domo de los Corteſes, domus Seuiliæ, ſtatus in Hiſpania noua 50. m. ducat.

Marchio de Ardales Comes Leuæ, Caput de Guzman, domus in ciuitate de Meiaga, ſtatus in regno Seuiliæ ducat. 16. m.

Marchio Alcalæ de la Alameda, ex domo de Portocareros, domum habet Seuiliæ, ducat. m. quolibet anno.

Marchio de Alcauizos, ex domo de Henriquez, domum in Alcauiſes, ſtatum in ipſius tractu habet 16. m. ducat.

Marchi de Auilafuente, ex domo de Zuniga, domus in Raltanas, ſtatum in Caſtilia vetere, Reditus 12. m. duc.

Marchio de Pioxa, ex domo VVolla, domus Valliſoleti, & 12. m. duc.

Marchio de Villamanrique, ex domo de Suniga, domus eſt Seuiliæ, ſtatus in eodem regno, 16. m. duc.

Marchio de Aunon, ex domo de Herrera, domus Madriti, ſtatus in Alcarria, 25 m duc.

Marchio Molinæ, in eadem domum habet, in reditibus. 6. m. duc.

Marchio de Cerraluo, ex domo de Caſtro, domus in Ciudadradrigo, ſtatus in eiuſdem finibus aut ditione, 8. m. duc. habet.

Comites Primæ Claſſis.

Comes de Benauente, Caput domus de los Pimenteles, domum Valliſoleti habet, ſtatum in regione de Campos, Prouentus illius 100. m. duc.

Comes Albæ de Liſta, ex domo de los Henriquez, domum refert Samorram, ſtatum in Caſtiliam veterem, prouentus 40. m. duc.

Comes Mirandæ, Caput domus Aucunnæ & de los Auellanedas, domum refert in Penaran-

narandam, ſtatum in Caſtiliam veterem, prouentus 35 m duc.

Comeſtabuli regni Nauarræ, ex domo de Toleto domum in Pamplona, ſtatum in Axuel regni Nauarræ, prooentus in 25. m. ducatis habet.

Comites ſecundæ Claſſis.

Comes Salinarum & de Ribadeo, ex domo de Auellanda, & Mendoçæ, ſedes ſtirpis in Purgos, ſtatus in Biſcaia & eius montibus, hic ob ſortia maiorum ſuorum facta regi Caſtiliæ in expugnanda vrbe Toletana, priuilegium habet prãdendi ſimul cum rege Caſtiliæ diebus Paſchæ & Natiuitatis, illique cedunt veſtes regiæ. Item equus & patera, quibus Rex ijs diebus vtitur, habet ducat. 20. millia.

Comes de Aguilar, Caput de los Arellanos, ſedem habet in ciuitate Domanda, ſtatum in la Rioſa, & ditione de Horria, de renta 15. m. duc.

Comes de Aranda, ex domo de los Vrreas, Dominus de Almormo, ſedem aut domum familiæ ſeu gentilitiam Arandæ habet, ſtatum in Aragonia, De renta habet 16. m. duc.

Comes de Alcaudeta ex domo de Cordua, ſedem gentilitiam Alcaudetæ habet, & in annua numerat ducat. 8. m.

Comes de Aytona, ex domo de Moncada, ſedem Barcelonæ habet originariam, ſtatum in Catalaunia, 14. m duc.

Comes de Altamira, ex domo de Moſcoſo ſedem habet in Altamira, de renta 8. m. duc.

Comes de Buiendia, Dominus de Duennas ex domo de los Acueñas, ſedem habet in Duennas, ſtatum in terra de Campos, numerat annuè 20. m. ducat.

Comes de Ayllon, ex domo de los Ayllones & de Cordoua, ſedem habet in Ayllon, de renta 8. m. duc.

Comes de Belchite, ex domo de Texat, domum Caragoçæ, ſtatum in Aragonia, habet de renta 10. m. ducat.

Comes de Caſtellar, Caput de los Sapauedra, ſedem Seuiliæ, ſtatum in eodem regno, de renta 14. m. duc.

Comes de Caſtro, ex domo de los Mendoças, & Manriquez, domum in Caſtro habet, & annuè duc. 10. mil.

Comes de Chrachon, Caput de los Bouadillas, ſedem habet Madriti, ſtatum in regno Toletano, habet annuè 40. m. duc.

Comes de Ciſuentes, Caput de los ſiluas, domum habet Toleti, ſtatum in eodem regno Toletan. 25. m. duc.

Comes de Comua, ex domo de Mendoça, domum habet in Guadalaiara, in redit. duc. 20. m.

Comes de Fuenſalida, Caput de los Ayalas, dnmum Toleti, ſtatum in eiuſdem regno, in reditib. habet ducat. 20. m.

Comes de Canimo, domum ibid. in Canimo habet 6. m. duc.

Comes de Gelues, caput domus de Portugal, domum Seuiliæ & ſtatum in regno Seuiliæ, annuè habet 22. mille ducat.

Comes de Gomira, ex domo de Ayala, domum Gomiræ habet, annuè 16. m. duc.

Comes de Oliuares, ex domo de los Guzmanes, domum Seuiliæ habet, ſtatum in eodem regno, de renta 40. m. ducat.

Comes de Corentayna, Caput domus de los Corellas, domum habet Valenciæ, ſtatum in eodem regno Valentiæ 14. m. duc.

Comes de Fuentes in Aragonia, Caput domus de Heredra, ſtatum in d. regno habet, domum Saragoçæ, 10. m. ducat.

Comes de Medellin, ex domo de los Porteramros, domum habet in Medellin, ſtatum in Extremadura, 35. m. ducat.

Comes de Monte agudo, marchio de Almaçan ex domo de los Mendoças, domum in Almaçan, ſtatum in Aragoniæ regno habet, annuè 18. mille ducat.

Comes de Montorrey, ex domo de Azeuedo; domum Salamançæ habet, ſtatum in regno Galiciæ, de renta 18. m. ducat.

Comes de Oropela, & de la de leytoſa (delectabili) Dominus de Segulla, ex domo de Toleto, domum habet in Talauera, ſtatum in regno Toletano, 35. m. de renta.

Comes de Iſerno, ex domo de los Manriquez, domum habet Valliſoleti, ſtatum in Caſtilia veteri, de renta 20. m. ducat.

Comes de Onanto, Caput de los Gueuaras, domum habet in Onanto, ſtatum in prouincia de Alaua, de reota 10. m ducat.

Comes de Morata, ex domo Lunæ, domum Maratæ habet, ſtatum in Aragonia, In reditibus, 12. mille ducatos.

Comes de Orgaz, ex domo Mendoçana, domum in Orgaz habet, & annuè 12. m. duc.

Comes de la Puebla, ex domo de Cardinas; domum habet Clerenæ, ſtatum in Extremadura & regno Granatæ, 18. m duc.

Comes de Pliego, ex domo de los Carrillos & Mendoçana; domum habet Gradalaiaræ & in Pliego, ſtatum in Saltubus de Cuenca, 12. m. duc.

Comes de Puno ex roſtro, Caput de los Arras, domum Madriti habet, ſtatum in regno Toletano, de renta 20. mille ducatos.

Comes de Paredes, ex domo de los Manriquez, domum in Paredes habet, ſtatum in prouincia de Campos, 14. m. duc.

Comes de Riuadetura, ex domo de Auellaneda, domum habet Valliſoleti, ſtatum in regno Galiciæ, 10. m. duc annuè.

Comes de Saſtago, ex domo de Alagnn, domum Saragoçæ, ſtatum Aragoniæ, habet in reditibus 18. m. ducat.

Comes S. Stephani, Caput de los Benauedes, domum habet Vbedæ, ſtatum in regno Aragoniæ, de renta 15. m. duc.

Comes de Gelues, ex domo de la Cerda, domum in Gelue habet, & annuè 8. m. duc.

Comes de Baraias, Caput de los Sapates, domum Madriti, ſtatum in regno Toletano habet 12. mille ducat. de renta.

Comes de la Puebla de Montaluan, ex domo de los Girones & Pachecos, domum Pueblæ de Motaluan habet, ſtatum in Extremadura, & in reditus 20. mille ducat.

Comes de Baylen, ex domo de los Ponces de Leon, domum habet in Baylen, ſtatum in regno de Iaen, & 16. m. ducat.

Comes de Nieua, ex domo Valaſcorum, domum in Nieua habet, ſtatum in Rioia, ex reditu annuo numerat 12. m. duc.

Comes Saluæterræ, ex domo de los Ayalas, domum in Saluaterra habet, ſtatum in prouincia de Campos, ex annuo redit. 10. m. duc.

Comes de Luna, ſtatum habet in Leon, & ibidem domum, & 20. m. duc.

Comes

Comes de la Guerra, ex domo de los Carrillos de renta 60.m.duc.

Comes Vcedæ de domo de Mexias, domum Auillæ habet, & ex reditu annuo numerat 20.m. duc.

Comes de Fuenſaldana, domum Valliſoleti habet, ſtatum in Caſtilia veteri, 8. mille ducat. ex cenſu annuo.

Comes Lodoſæ, ex domo...... domum in regno Nauarræ habet, vna cum ſtatu, in cenſu habet 8.mille duc.

Comes de ſancta Gadea, Adelantado Caſtiliæ, ex domo de los Padillas & Acunas, domum habet in ſancta Gadea, cenſus 20.m.duc.

Comes Almenaræ, ex domo de los Proxitas, domum Valentiæ habet, ſtatum in eodem regno. Cenſus 8.m.duc.

Comes Oliuæ, Caput familiæ ſiue domus de los centellos, domum Valenciæ, ſtatum in eiuſdem regno habet 18.m.duc.

Comes Albaydæ, caput familiæ, ſiue princeps de los de Lapellido de Milan, domum habet Albaydæ, ſtatum in regno Valentiæ, Cenſus illius 10.m.duc.

Comes Eldæ, Princeps familiæ ſuæ, domus de los Colomas, ſtatum in regno Valenciæ, domum Eldæ, habet 8.m.duc.

ViceComites.

Vice Comes Peraltæ, in cenſum habet annue 6. mille ducat.

Vice Comes de Guebuli, in cenſum 8.m.duc.

Vice Comes de Chelua in cenſum habet 6. m. duc.

Almirantes ſeu Thalaſſiarchi.

Almiranta Caſtiliæ in cenſum habet 40. m.duc.

Almiranta Aragoniæ, in cenſum 80.m.duc.

Almiranta Valenciæ, in cenſum 10.m.duc.

Adelantados.

Adelantado Caragoçæ 12.m.duc.

Adelantado Galiciæ 8.m.duc.

Adelantado Canariæ 10.m.duc.

Adelantado Caſtiliæ 12.m.duc.

Priores Sanſti Ioannis.

Prior S. Ioannis Regnorum Caſtiliæ & Leonis, Cenſu 100.m.duc.

Prior S. Ioannis Catalauniæ 14.m.duc.

Prior S. Ioannis Valentiæ 7.m.duc.

Prior S. Ioannis Aragoniæ, in reditus annuos habet 6.m.duc.

Princeps de Aſcoli, caput de los Leyuas, domum habet in ciuitate S. Dominici, ſtatum in Prouincia de la Rioia, & in Ducatu Regni Neapolitani, cenſus 50.m.duc.

Magiſtri.

Magiſter S. Iacobi, qui ipſemet Rex eſt, annuè habet 200.m.duc.

Magiſter Calatrauæ habet 100.m.duc.

Magiſter Alcantaræ 100.duc.

Hos tres Magiſtratus ſua Regia Maieſtas ſibi vendicat.

Archiepiſcopi.

Toletanus 200.m.duc.

Seuiliæ 100.m.duc.

S.Iacobi 60.m.duc.

Granatenſis 50. m.duc.

Saragocæ 50.m duc.

Valenciæ 60.m.duc.annue.

Tarragonæ 20.m.duc.

Burgenſis 40.m.duc.

Epiſcopi.

De Leon 16.m duc.

De Vbredo 12.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei ſub Archiepiſcopatu Toletano.

De Cinguença 40 m.duc.

De Cuenca 56.m.duc.

De Cordoua 40 m.duc.

De Segouia 20.m.duc.

De Palença 30.m.duc.

De Hozma 20.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus S. Iacobi.

Placentiæ 40.m.duc.annue.

Salamancæ 20.m.duc.

Coriæ 25.m duc.

Aſtorgæ 20.m.duc.

Badaiozæ 20.m.duc.

De Gudaemdrigo 14.m.duc.

Orenſes 8.m.duc.

De Iuy 7.m.duc.

De Mondonedo 7.m.duc.

Samoræ 15.m.duc.

De Lugo 6.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Saragoceni.

Pampelonæ 16.m.duc.

Calahorræ 16.m.duc.

Hueſcæ 12 m.duc.

Balbaſtri 8.m.duc.

Tarraçonæ 16.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Seuilia.

De Cadis 14.m.duc.

De Iaen 30.m.duc.

Auilæ 20 m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Valencia.

Cartagenæ 12.m.duc.

Orgueſæ 8.m.duc.

Segorbæ 8.m.duc.

De Albarazen 6.m.duc.

Maioricæ.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Granatenſis.

Malagæ 30.m.duc.

Almeriæ 13.m.duc.

De Guadiæ 12.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Tarragonenſis.

Gironæ 10.m.duc.annue.

Leridæ 10.m.duc.annue.

De Vrgel 8.m duc.annue.

Eluæ 7.m.duc.annue.

De Vrque 6 m.duc.annue.

Barcelonenſis 8.m.duc. annue.

De Cerduna 4.m.duc.annue.

Tortoſanus 12.m.duc.annue.

Quod ſi Indiarum quoque regna animo obire placeat, nationes, populoſque potentes, duplo maiorem numerum, quam ſit eorum, qui in varias ſectas ſparſi ſunt, conficiemus. Tot Prætorum, Gubernatorum, Nauarchorum nomina re-

cenſenda forent, vt tædium & inuidiam facturum me putem.

Sed nunc Boream reuiſamus, atque illam viris, armiſque, & quod caput eſt, eruditâ generoſitate nobilem Poloniam ingrediamur; In qua primum animo pio, fortique, & rebus geſtis exercito, Rex Sigiſmundus, & patriæ virtutis æmulator Vladiſlaus filius, occurrunt, Cæteraque proles regia.

Sequuntur Principes & Domini Aulæ Sereniſſ. Archiducis Alberti.

Princeps de Oranges, obijt conſtantiſsimus in fide Catholica Anno DOMINI 1618. die 20. Febr.
Dux de Arſchot Comes de Arenberg, Eques velleris aurei.
Dux de Chimay Comes de Beaumont, Dominus de Aueſnes & Comes de Zeneghem.
Eques de Arenberg.
Dux de Croy Marchio de Hauré, Comes de Fontenoy velleris au. eques.
Baro de Feneſtranges frater ducis de Croy.
Princeps de Ligne, velleris aurei eques Gubernator & Capitaneus Arteſiæ Comitatus.
Marchio de Robays filius iſtius.
Comes de Egmont, velleris aurei eques, gubernator & Capitaneus generalis Comitatus Namurci.
Princeps de Gaure filius illius.
Fridericus Comes de Berge, Comes de Boexmer, Eques velleris aurei, Gubernator & Capitaneus generalis Geldriæ, Ducatus & Comitatus Zutphanienſis.
Comes Henricus de Bergen, Dominus de Steuensvvert frater illius.
Comes de Berlaymont & de Lalaing Eques velleris aurei Gubernator & Capitaneus generalis Ducatus Luxenburgenſis, & Comitatus de Chiny.
Comes de Champlite Eques velleris aurei Vice-Capitaneus Generalis Burgundiæ & Charlois.
Marchio de VVarambon Eques Vel. aur.
Baro de Balançon frater illius.
Marchio de Marney, Comes de Pontevault Eques &c.
Comes de Solre, Eques aur. velleris.
Comes de Hoocbſtraeten.
Comes de Boſſu.
Comes de Bucquoy Eques velleris aurei, locum tenens & Capitaneus generalis & magnus Prætor Hannoniæ & Comes de Hautequerſque.
Princeps de Barbançon.
Comes de Reuulx.
Comes de Meghen.
Marchio de Renty.
Marchio de Treſegnies.
Comes de Vertain.
Comes de Hennin Dux de Borneuillé.
Comes de Beaurieux.
Comes de Freſin.
Comes Sanctæ Aldegondæ Gubernator, & Capitaneus Ducatus Limburgenſis, de Faulquemont, Dalbein & Rodeleducq.
Comes de Noielles.
Comes de VVarſusé.
Comes de Middelburgh.
Comes de Enghien.
Comes de Falays.
Comes de Croix.
Comes de Lſterres.
Comes de VVilleruaI.
Comes de Bailleul.
Comes de Baſsigny Baro de Boextel.
Baro de Grimbergh.
Dominus de Bredam.
Dominus de Marie penes quem ſumma rei quæſtoriæ.
Dominus de Coppigny & hic quæſtor.
Marchio Spinola Capitaneus & Præfectus gubernator generalis Belgij nomine Regis Catholici & Archiducis.
Comes Anouer Archiducis aulæ & ſtabuli præfectus.
Marchio de Beluedere Præfectus generalis equitum.
Comes de Furſtenberg.
Marchio de Malaſpina, Ordinarius in Aula Sereniſsimi Archiducis.

Cum viro nobili, doctoq; è Polonia oriundo Abrahami Sculteti Catalogum oſtenderem, hunc in modum ille mihi reſcripſit: Verba enim, eius penere conſultum duxi.

Ex omnibus iſtis familijs, quas pro ſe Hæreſiarcha citat, nonnulli denegarunt, Principaliora tamen capita eorundem ſtemmatum Rom. Cathol. ab antiquo illatæ fidei tempore incorrupta permanſerunt, & hucuſque conſtanter perſeuerant: Nam de familia Leſniouiorum de Leſ. oo, & eorum ſtemmate, quam pro ſe citat, etiam hac tempeſtate tot exiſtunt feruentes Rom. Catholici, quot nec iſte qui citat, nec qui ab illo citatur, capillos in capitibus ſuis numerare valent.

Comites verò ab Oſtrorog (excepto citato) omnes Romam. Catholicæ religionis non ſolum aſſertores, verumetiam acerrimi propugnatores fide; ſapientia & potentia inſignes exiſtunt. Quorum caput, & princeps Palatinus Poſnanienſis recenti iudicio in publica diſputatione Lublini nouum Euangelium, & illius ſectatores grauiſsimo iudicio condemnauit.

De Fierleorum tam numeroſa proſapia, ſi duo ſolummodo funeſta noui Euangelij caligine offuſi, ad publici muneris officium in Religione aut Repub. erumpere nequeunt cum ſummo dolore ſuorum; non idcirco de vniuerſa familia, de qua tot Principes viri Palatini & Epiſcopi, tot cæteri potentes Senatores, omni tempore in Rom. Cath. fide floruerunt, & nunc florent, quot annalibus recenſentur, & quibus nunc Illuſtriſsimus & Reuerendiſsimus Epiſcopus Plocenſis paulò ante Vicecancellarius Regni, noui Euangelij aſſertores, & doctrina & potentia ita coercet, vt in tota Diæceſi ſua eis, non modu noui Euangelij Scholas, ſed ne os quidem aperire liceat.

Nicolaus autem Fierlei Senator Regni digniſsimus, publice in prædicta Lublinenſi diſputatione, ſeductores noui Euangelij authoritate, & prudentia ſua compreſsit.

Cæteri quos refert Hæreſiarcha ſui Euangelij erroribus irretitos, tales ſunt, vt in tam numeroſis Proſapiarum ſuarum familijs, & ordinibus, quæ Roman. Cath. Religionem ſemper ſunt profeſſæ, & iam profitentur; ne cernantur quidem.

Quod vero vnum & alterum Principum & Comitum Hæreſiarcha pro ſe adduxit; facile ea ipſa inopia conuincitur, quod ſatis exiguam copiam

piam ex innumero ferè Principum, Ducum, & Comitum numero recenſere potuit.

Nos autem pro adductis poſſumus Rom. Cathol. Religionis tot oculis illius turmatim obijcere, quot ille terris Euangelij ſui tenebris nunquam vidit, aut videre poterit.

In primis autem ſeſe offert Minor Polonia, in qua Marchionum de Mirou, Gonzagarum domus vniuerſa Rom. Cath. fidem ab antiquo tuetur & defendit.

Arauiæ Liptouiæque Comitum Komorouiorum familia tota.

Comitum à Teczyn peruetuſta proſapia tota quanta.

Comitum de VViſnicza Lubomirſciorum Gens vniuerſa.

Ipſe Palatinus & Caſtellanus Cracouienſis, Principes viri potentia & autoritate, cum omnibus Senatoribus Rom. Cath. Religionem profitentur & tuentur.

In maiori verò Polonia Comes de Zgorka Generalis Maioris Poloniæ.

Comes de Zgorka Stanislaus Carncouius, cum omnibus familiæ ſuæ ordinibus eandem religionem profitetur.

Palatinus Poſnaoienſis Comes ab Oſtrorog.

Comites à Tarnovv. Senatorum quoque omnes quotquot in eo Ducatu reperiuntur, omnes Roman. Cathol. Religionis ſeſe Aſſertores & propugnatores feruentiſsimos quotidiano experimento profitentur.

Ex Ducatu Maſuuiæ non expedit quempiam Principum, Senatorum aut nobilium recenſere, cum omnes & ſinguli adeo ab antiquo côplexam Romanam Eccleſiam foueant ac defendant, vt noui Euangelij ſeductoribus, non modo verbis influere callidis, ſed ne iter quidem illuc facere tutum experiamur.

Ex Magno Ducatu Lithuaniæ non negamus duos Radziuilios, ſæpius calcaria nouo Euangelio admouiſſe, ſed multo potentiores eiuſdem proſapiæ Duces, iiſdem admotis calcaribus ſcimus ita propuliſſe & concitaſſe, ſiud ipſum nouum Euangelium cum Aſſertoribus ſuis ad ipſos vſque inferos ablegando.

Ex eodem Ducatu, vt iam libenter admota calcaria remouerent, ſi poſſent, ne totius inquietudine, & noui Euangelij admotis calcaribus protruderentur & conculcarentur. Nam Radziuilius Dux, Palatinus VVilnenſis. Dux Radziuilius Palatinus Procenſis. Dux Radziuilius Adalbertus in Otyka & Nieſvvies. Dux Nicolaus Radziuilius non ſolum Rom Cathol. Religionis ab antiquo fuerunt, verum etiam auguſta templa permulta & magnificè dotata extruxerunt, Collegium quoque Societatis Ieſu dignum ſuo nomine & religione erexerunt.

In eodem Ducatu, Duces omnes de Iagellonia Regia familia.

Duces omnes à Magnorum Ducum Lithuaniæ ſtirpe originem trahentes noui Euangelii caliginem hucuſque etiam aſpicere dedignantur.

Comes Chotkievviez, Dux generalis copiarum, eiuſdem Magni Ducatus, tantopere nouum dogma peſtilentis Euangelij, quanto Patriæ hoſtem cum ampliſsimæ familiæ ſuæ potentia, & toto Senatorum ordine, quorum nemo in eo Ducatu nouo Euangelicus reperitur, perſequitur.

Ex Ducatu VVolyniæ & Ruſsiæ Dux de Oſtrog Ianuſsius, Dominus Cracouienſis.

Dux de Oſtrog Ianuſsius eiuſdem nominis Palatinus VVolyniæ.

Dux de Oſtrog Alexander Palatinus Braclauiæ.

Dux Georgius Zaslauiæ.

Duces Sanguski omnes.

Duces Czartoniſki in Czartori omnes.

Duces de VViſniovvice omnes.

Dux Conſtantinus in Iaroslavv.

Dux Ianuſsius in Iaroslavv.

Duces Koreticij omnes, de Korec.

Duces Koſzerſcij omnes.

Et reliquæ Ducum familiæ, trahentes originem à Magnis Ducibus Lithuaniæ, Ruſsiæ, Maſouiæ, Nalatiæ, VVolodimiriæ, quorum numerum recenſere, eſſet innumera folia otioſe replere: Rom. Cathol. fidem profitentur, & noui Euangelij inuectoribus, non minus quam Turcarum, Tartarorumque perfidis excurſionibus ſeſe reipſa opponunt, vna cum Regia Maieſtate, & vniuerſis ſenatorum dignitatumque ordinibus, pietate, ſtudio, armis, & ſi quando expedit, vita ipſa Roman. Religionem roborando & propugnando.

Neque nobiliſsimis Hungariæ, Bohemiæque regnis deſunt, quibus vetus Cathol. religio, pietaſque cordi ſit, qui magna conſtantia eam defenderunt: oſtendunt hoc ipſa comitia, & pro principibus ſuis impenſus labor, ſumptuſque, & inter clades ſeruata fides.

5. Hic igitur cum ſit ſtatus religionum, ſi defenſores attendas, non facile alia aliam vi & armis opprimere poterit, quod ſi Catholicos in parte premant arma & bella, non tamen victores diuturna frui pace valebunt, cum inter ſe acerbe diſsideant, nec deſint, quibus victoriæ ſocietas futura ſit grauis.

CAPVT XI.

Status Religionum Europaearum, ſi doctrinam & doctores ſpectes.

§. 1. DOctores, & antiſtites diſcrepantium ſectarum, quorum præcipuè nomina in Catalogo nundinarum vernarum anni 1618. inueni & ſcripta comparaui, (quanquam aliquorum haberi non potuerunt, vel quod nondum prodiſſent, vel quod eorum typographos puderet) illi ferè nominantur.

Argentoratenſes Academici.
Andreas Finnolot.
Anonymus entdeckt gegen Chriſtian Gottliebe.
Argentoratenſes Prædicantes.
Anonymus de Iubilæo.
Andreas Cramerus.
Abraham Schultetus.
Adrianus Smoutius.
Arminiani & Gomorriani in Hollandia.
Balthaſar Meiſnern.
Caſpar Holſtenius.
Caſpar Meliſſander.
Caſpar Finckius.
Chriſtophorus Schleupnerus.
Chriſtophorus Zieglern.
Conrad Dietrich.
Chriſtophorus Adolphi.
Chriſtophorus VValpurger.
Danici Prædicantes.
Daniel Angelocrator.

David

cniani,ſed plurimi qui religiones in vnam omnes conflare conſtituerunt.

Hæreſis ſumma,eſt omnium vnio.

§. 8. Fecerunt hoc olim Nouatiani, vt auctor eſt. hæreſ. 38. & Epiphan. hæreſ. 59. qui eadem ſe & Catholicos fide imbutos fatebant,ſed in doctrina tamen diſcrepare, culpabant & Catholicos Arianı tempore Valentis; *ac contendiſſe propter exiguam dogmatum ſubtilitatem.* Fuere & Rhetoriani, qui docebant omnes hæreſes recta via incedere,& docere veritatem;ita refert Philaſtrius in Catalog.& Auguſtinus hæreſ. 72. *mirabiturque poſſe cuiquam immenſum venire, vt ita iudicet.* Inualeſcit ſemper ea opinio,cum in multiplices labyrinthos errorum inciderit prouinciæ. Eo enim homines profani inducuntur, vt modo pacem Reip. teneant, non vereantur in vnum errorem conſpirare. Docuit illam pacem Zenonis ἑνωτικὸν πρὸς ... *pacificatorium,* ſeu *vniquum edictum,*quo voluit Eutychianos, Dioſcorianos,& Catholicos de ſua ſententia aliquid remittere, vt in vnam conſpirarent religionem, quæ res tamen maiores diſſenſiones peperit, quemadmodum nulla re magis ſe Lutherani infirmarunt, quam cum in vnum Concordiæ librum inſanabiles alioqui errores compegerunt.

ἑνωτικὸν Zenonis, diſſiſi Eccleſiæ.

Concordia liber,omnium errorum ſartago.

Non diſſimili ratione Ioannes Sturmius an. 1578 mediam viam inſtituit, nouam enim religionem ex Proteſtantium & Catholicorum ſententijs,iudicio virorum ſeptuaginta conflari volebat; qui omnium Theologorum in ſe iras concitauit. Refert doctiſſimus noſter Gaulterius tab. Chron.pag.380.col. 2. Ioannem Serranum miniſtrum Arauſicanum potenti cuidam Catholico Domino dixiſſe: *Suam religionem à Romana non niſi cærimonijs diſcrepare, ſuamq; paucas nimis cærimonias habere; Romanam nimis multas: neq; difficile eſſe vnam alteri conciliare: nempe illarum numero addendo, harum imminuto,* qua de re inchoatum librum morte præuentus,non abſoluit. Idem tentauit quidam *Chriſtianus Conſtans* ficti nominis conciliator, qui Romanam, & Caluinianam religionem,non duas eſſe religiones,ſed vnam aſſerit, ſi vere & Germane iudicandum ſit, vt in an. 1600.p 8:4.col. 1.multis exponit idem Gaulterius, qui ſi Parei Irenicon, & Lutheranorum Polemica vidiſſet, quæ omnia poſt eius tabulas Chronographicas edita ſunt, multo magis quam Auguſtinus de Rhetorianis admiraretur.

Hodie quoque, multi ſunt Rhetoriani.

Conſulite acta Belgarum.

§. 9. Cum igitur tot ſint hæreſes, eæque indies augeantur, augmento ſuo Reſpublicas in partes trahant, membra Europæ diuellant, alia alijs, vniuerſa Turcis obijciant: Agnoſcite ô reges & principes ſtatum religionis veſtræ, animabus veſtris,ſubditorumque ſaluti Reipublicæ & Politiæ proſpicate, ad vnam religionem redeundum eſt, vel enim ſuas quiſque opiniones obfirmate propugnabitis, atque ita tot erunt diſſidia, quot homines; vel cuique opinandi & docendi poteſtatem facietis, & ſic vno verbo Rempublicam euertetis, venient enim qui negabunt Magiſtratui quicquam eſſe iuris, qui omnia communia dicent, & efficaciam errorum lenocinante voluptate in mores inducent.

Nulla ſpes pacis, niſi in vna religione.

Hæc mutatio religionis, multis ſeditionibus, belliſque in Europam inducta eſt, ſtetit omnino ſanguine multo,quo potuit Africa, Aſia, India parari,ex eaque nunc quoque dum hæc ſcribo multis locis ciuilia bella graſſantur,pluribus apparantur, omnibus timentur. Heu poſteri negabitis?Inter tot fides an filius hominis veniens, inueniet fidem?

CAPVT XII.

Seditionum improuiſa, & ex paruis rebus origo.

§. 1. MOuet veriſsime Ariſtoteles l. 5. c. 4. Politic. γίγνονται μὲν οὖν αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν. *Oriuntur ſeditiones non de paruis rebus, ſed ex paruis, diſſident enim homines & ſeditiones excitant de rebus magnis.* In his tamen obſeruabis, tum cum parua res magnum incendium conflauit,id fere ortum ex corruptis moribus populi, vel inte parua oſtendi magnum contemptum,nequitiamque.

Ex parua ſcintilla, magnum incendium.

§. 2. Pulſus eſt Roma Tarquinius ob filij adulterium. Non parua res eſt vxorum pudicitia, ſed magna pro qua tanquam pro re ſacra maritum pugnare fas eſt,ſed inter gentilium & barbarorum regum libidines haud tanti æſtimata, vt Brutus & Collatinus, ſi hoc ſolum fuiſſet peccatum, commouere Romam Collatiamque non poſſent Erant vero exacerbati ſcelere, ſuperbia,tyrannide regis. Nam de eo Liuius l.1.*Conſcius deinde male quærendi regni ab ſe ipſo aduerſus ſe exemplum capi poſſe,armatis corpus circumſepſit: neque enim ad ius regni quidquam præter vim habebat:vt qui neque populi iuſſu, neque auctoribus patribus regnaret. Eo accedebat vt in charitate ciuium nihil ſpei reponeret, metu regnum tutandum eſſet. quem vt pluribus incuteret, cognitiones capitalium rerum ſine conſilijs per ſe ſolus exercebat.perque eam cauſam occidere, in exilium agere, bonis multare poterat.non ſuſpectos modo & inuiſos,ſed vnde nihil aliud quam prædam ſperare poſſet. Cum vero Capitolium,cloacam maximam aliaque exſtrueret oppreſſa plebis manibus magno in odio erat, quod occaſione duntaxat egebat.*

Tenuis eſt valitudo Reip. quæ leui occaſione moritur.

Ariſtoteles non diſsimilia narrat. Syracuſis tumultum exortum ob duorum flagitia, quorum alter adulterij, alter tetrioris criminis reus erat: Sed cum ſinguli ciuium partem ſibi adiungerent, ſeditionem,qua forma Reipub. mutata eſt, concitarunt. Verum corruptos tam magiſtratuum, quam populi mores,indicat ſeditio;his pro adulterio,illis pro παιδεραστίᾳ pugnantibus; in vitioſo enim populo cum peſsimus quiſque in tumultum ſit pronus, facillime ſeditio naſcitur.

§. 3. Hiſtiææ orta eſt ſeditio ob duorum fratrum in diuidunda hæreditate contentionem, vt teſtatur Ariſtoteles. Cum enim locupletior frater alteri iniuriam faceret,paternaſque opes detineret,alter frater pauper, pauperes ciues in auxilium vocauit,alter locupletes, ſactaque eſt pugna pauperum contra diuites, quæ nulla fuiſſet, ſi vel vmbra iuſtitiæ in tribunalibus apparuiſſet.

Seditio quomodo ſignū corruptæ Reip.

De ſeditionis Delphicæ hiſtoria conſtat, vtrimque fuiſſe ſpeciem. Mitilenorum enim ſeditio originem ex iuſtitiæ neglectu habuit. Timophanes duas filias opulentas reliquit ſuperſtites ,eas filijs ſuis popoſcit Doxander, fert repulſam , & Athenienſes concitat ad impium bellum.

§. 4. Parua etiam res erat quæ conſulatum plebi cōmunicauit, quod ſoror plebeio nupta, ab ſorore quæ in patriciam domum venerat, irriſa eſt: quia ad inſolitū lictoris ianuam percutientis ſonum expauit, quæ ſane irriſio ad ſeditionem nullas vires habuiſſet, ſi in pacata Reipub. tempora incidiſſet. At iam præceſſerant Trib. initio contentiones de conſulatu plebi communicando, quæ-

Romæ Plebeium conſul vnde.

quærebaturque auctor, qui intermiſſa certamina inſtauraret.

§. 5. Suetonius in Auguſto refert magni periculi ludicram cauſam. *Nam cum ſpectaculo ludorum gregarium militem in XIV. ordinibus ſedentem excitari per apparitorem iuſſiſſet, rumore ab obtrectatoribus dilato, quaſi eundem mox diſcruciatum necaſſet, minimum abfuit quin periret concurſu & indignatione turbæ militaris, ſaluti fuit, quod qui deſiderabatur repente comparuit incolumis, ac ſine iniuria.* Philippus Macedo quã parua in ſpeciẽ cauſa interijt, quod contumeliam adoleſcenti factam non vindicaret. ſed magno ex vitio erat, & errore gubernationis, quod rex bellis intentus, iuſti & honeſti negligens erat.

Ioco imperator electus.

§. 6. De Regilliano narrat Trebellius Pollio per iocum eſſe factum imperatorem. *Nam cum milites*, inquit, *cum eo quidam cœnarent, aſtitit Valerianus Tribunus qui diceret, Regiliani nomen vnde credimus dictum? Alius continuo, credimus quod à regno. Tũ is qui aderat ſcholaſticus cœpit quaſi grammaticaliter declinare & dicere, Rex regis, regi, Regillianus. Milites, vt eſt hominum genus ad promum ad ea quæ cogitãt, dixerunt, ergo poteſt rex eſſe? item alius, ergò poteſt nos regere? item alius, Deus tibi regis nomen impoſuit. Quid multa? his dictis, quum alia die mane proceſſiſſet, à principibus imperator eſt ſalutatus. Ita quod alijs vel audacia vel iudicium detulit, huic iocularis aſtutia.* Ridicula plane principis deſignatio, at ſi ſtatũ Reip. ſpectes, intelliges plane nihil eſſe mirum, de ſumma rerum tam leuiter actitatum; ludicra enim militibus res videbatur imperatorem facere & occidere: hoc tempus erat quo Gallieno imperante triginta tyranni orbem Romanum lacerarunt. Nec diſsimili olim leuitate Claudius protractus, in ſolium, pauens dum mortem expectat, collocatus eſt. & ante duo manipulares ſuſcepere transferendum imperium Romanum, & tranſtulerunt, vt auctor eſt Tacitus. Proculus ad aleã factus eſt imperator, cum enim decies exiſſet imperator, inclamauit vnus. Aue Auguſte, & reliqua turba ſimili væcordia imperatorem ſalutauit.

Ex ſcena rex.

§. 7. De Magnentio Zoſimus refert. *Magnentium quaſi rei neceſſariæ cauſa de menſa ſurgens, quum perexiguum ad tempus à conuiuis ſeceſſiſſet, eis ſe rurſus amictum ſtola regia quaſi in ſcena ſpectandum exhibuit. Ibi cum eum conuiuæ regem appellaſſent, ſimiliter omnes incolæ vrbis Auguſtoduni (quæ hæc in vrbe geſta ſunt) in eandem ſententiam venerunt. Et quoniam res fama tendebat vlterius, extra vrbem ruſtica quoq; plebs confluebat.* At ægra tum erat Reſp. & militi ex ſeditione lucrum, alioqui perſonatum regem irriſiſſet omnis vicinia. Nunc magnas ille clades dedit, magna potentia graſſatus.

§. 8. Innumera talia ſunt. Ludicro certamine ad caſtellum Taruiſium ſub Othone IV. cum Venetum vexillum laceratum eſt, ingens ſeditio concitatur. Florentiæ cum adoleſcentes Donatus & Cerchius aliorum equos turbant ad choreas, magnam ciuitas ex tumultu calamitatem accepit. Cauſæ vero iam præceſſerant. Nam Venetorum & Italorum animi exulcerati erant, & Florentinorum factiones quamlibet cauſam ſufficientem putabant, inimicos opprimendi. Hæc igitur indicia ſunt Reip. peſſime conſtitutæ, cum ad minimum impulſum concidunt, lubrico ſtetiſſe loco argumentum eſt. Pronæ enim ad lapſum ſunt, quæ ſubducto impedimento, aut addito in alteram partem quouis momento, ruunt.

CAPVT XIII.

Fortuita interdum ſeditionis cauſam præbere.

Fortuita ſeditionis cauſa.

§. 1. FOrtuita appello, quæ principum aut populi vitio non committuntur, nec natura ſua habent vllam rationem cur ſeditionem concitent. Deo ſua conſtat ratio, cur illa inferat, aut eſſe ſinat. Nihil æternæ prouidentiæ, quæ capillos capitis noſtri ante mundi conſtitutionem numerauit, fortuitum eſt. Nos caſu factum iudicamus, quia præter opinionem. Seditionum autem cauſæ fortuitæ ſunt calamitates, vt fames, incendia, eluuiones, aliaque quæ animos triſtes efficiunt, multoque odio imbuũt. Cum enim in Rep. malorum ſit maximus numerus, calamitatibus aſperantur, & ferociunt, vt agreſtes belluæ, non cicurantur. ſic irritati in magiſtratum aliosq; facile impetum faciunt, quamuis non læſerunt. Prudentes ſane principes id conabuntur, quod Fabius:

> *Hos mulcens queſtus Fabius deforme docebat*
> *Cladibus iraſci, vulgumque arcebat ab ira;*
> *Aduerſis etenim frangi non eſſe virorum.*

Clades iræ, hæc ſeditionum genus.

Hebræi in deſerto, ſi Pharao ſæuiat, ſi aqua deſit, ſi carnem exoptent, non precibus agunt, ſed contra Deum Moſemque murmurant, & cladibus iraſcuntur; boni aduerſis, vt ignibus aurum, probantur, mali vt paleæ exuruntur. Huius rei cauſa eſt, quod infelices cum impatienter mala ferant, iraſcantur, comparatione ſuæ fortunæ felicibus inuideant, triſtenturque. hinc facile cunctis, à quibus non adiuuantur, & præſertim magiſtratibus indignantur.

Caluinianorum in fame malitia.

§. 2 Inter cætera incommoda, vnde ſeditiones oriuntur, præcipuum eſt fames, cuius rei cauſa eſt, quod ea corporibus exinanitis humores commouet, maleuolos reddit, & biliosos. Narrat Lerius in hiſtor. Braſilicæ nauigationis, cum Caluiniana Eccleſia re male apud barbaros geſta, in reditu fame affligeretur, feroces, moroſos, iracundos factos. Verba eius ſunt pag. 325. *Antequam ſermoni huic finem imponam, id obiter obſeruare libet, quod in alijs quidem, maxime in me ipſo animaduerti, qui binas fames expertus ſum, eaſq; eiuſmodi, vt nullum vnquam horridiores euaſiſſe credã. Corporibus inedia debilitatis, & deficiente natura, ſenſibus alienatis, ſpiritibuſq; diſsipatis, non modo feroces, ſed & moroſi, & iracundi fiunt homines. Illa porro iracundia merito rabiei genus dici poteſt. Quo fit vt appoſite vernaculo noſtro ſermone is fame dicatur furere, qui fame premitur. Præterea quoniam experientia res omnes expreſsius edocet, video non ſine cauſa Deum, populo ſuo minantem famem, niſi ſuis pareat præceptis; diſerte exprimere futurum, vt viri illius qui fuerat mollis, & delicatus, valde malignus ſit oculus in fratrem ſuum, & in vxorem ſuam cariſsimam, atque in filios ſuos, adeo vt non det illis ex eis de carne filiorum ſuorum quam comedet. Nam præter ea quæ hiſt. Sacr: commemorauimus exempla de parentibus, qui ex liberis ſuis vnum comederunt, deque militibus quibuſdam, qui poſtquam cadauera eorũ, qui bello cæſi fuerant, deguſtaſſent, ſe decreuiſſe, ſi malum illud diutius perſtitiſſet, viuis manus afferre, affirmare poſſum non durãte illa nautica fame vix ac ne vix quidem pacate alij cum alijs colloqui potuiſſe, licet Dei timore cohiberemur, imo quin (quod Dominus condonet nobis) malignis oculis alij in alios fuerimus.* Hinc igitur amaritudo animorum, querelæ ac tumultus oriſitur. Ingens Claudio Imperatore fames in Romano

imperio fuit, inde Romæ tumultus recéſſet Dio, *frugum quoque egeſtas, & orta ex ea fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum queſtus, ſed iura reddentem Claudium circumueſere clamoribus turbidis, pulſumq; in extremam fori partem vrgebãt, donec militum globo infeſtos perrupit. Quindecim dierum alimenta vrbi non amplius ſuperfuiſſe conſtitit. Magnaq; Deum benignitate & modeſtia hiemis rebus extremis ſubuentum. At Hercule olim ex Italia regionibus longinquis in prouincias commeatus portabant, nec nunc infæcunditate laboratur, ſed Africam potius & Aegyptum exercemus, nauibuſq; & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt.* Hinc immanitas qua ſeſe mutuo vorarunt. Id factum in obſidione Ieroſolymitana, cum matres ipſę liberos coxerunt. Iam Cyri exercitus in Scythia in ſuos hoc modo ſæuiebat, & vt Herod. lib. 3. Cambyſis exercitus decimum quemque ſorte delectum comedit. Seditioſi milites Carthaginenſium ſola fame domiti ſunt, cum ante tamen captiuorum & ſeruorum corpora abſumpſiſſent. Sabel. Enn. 4. lib 9. factum hoc etiam Numantiæ, Sagunti, Caliguri, Tauromini, Romæ tempore Gothicæ obſidionis, & cum inclamarent; *pretium pone carni humanæ.* Eadem paſſa ſub Totila, Byzantini quoque & Placentini, Neuomantini, & Samanduini in obſidione Sinderouiana manus ſuas ipſi roſerunt. Anno 1315. in Polonia factum narrat Cromerus l. 11. Quid mirum igitur ſeditiones oriri ex fame, cum homines in beluas commutet? Altera cauſa eſt, cur ob famem tumultuentur, quia prouidentia principis mature colligi fruges, aut aliunde aduehi poſſe arbitrantur. Itaque Octauius & Antonius, multique alij ob famem periclitati ſunt. Improbi vero ciues ea occaſione ad inuadendam Rempub. abuſi ſunt, vt Sp. Melius, alijque. Prudenter itaque Tiberius, alijque principes annonæ curam in ſe ſuſceperunt, ne quid per miniſtros negligeretur.

Fames nimia beluinos efficit.

Nunquam maiore in periculo fuit Senatus vniuerſus, quam cum Pompeium nollet præfici claſſi contra Piratas, plebs enim tanta iracundia exarſit, vt ad delendum Senatum properaret. cauſa erat quod Piratarum potentia impedita nauigatio famem peperiſſet. Dio in Pompeio.

Victo principe, ſubditi facile rebellant.

§. 3. Bellicæ clades etiam domeſticas ſeditiones commouent, vel timore, vel contemptu. Cũ in caſtris Mithridatis nunciatum eſt, duces eius à Lucullo cæſos eſſe, tantus derepente terror exercitum inceſſit, vt relicto rege caſtra egrederentur, ſublataque imperij reuerentia ex alieno raperent, quantum quis polleret, regis ipſius pretioſam ſupellectilem diriperent, præfectum occiderent, vt eius pretioſam veſtem acciperent.

Propter contemptum timenda ſemper eſt ſeditio principi. ſi clades bello accepta nuncietur, ſi grauis ſit periculoſa, & reparatu difficilis. Principem enim periculo conſtitutum, afflictumque infra ſe putant. Si vero ante oderant, vehementer exultant, iugumque excutiunt. Vrbe à Gallis incenſa, contemptu eius Latini alijque bellum mouent. Poſt cladem Cannenſem ſociæ ciuitates defecerunt, ſublata principis auctoritate & metu, odia liberrime prorumpunt, & cum ex aduerſa parte ſperant, eo inclinant. Facit huc quod Herodotus refert l. 2. de Apriæ Aegyptiorum rege à Cyrenenſibus victo. *Qui aduerſus Cyrenæos Apries exercitu miſſo magnam cladem accepiſſet, id ei imputantes Aegyptij rebellauerant, opinati ſe ab illo in apertam perniciem fuiſſe demiſſos, vt his internecione deletis ipſe cæteris Aegyptijs imperitaret ſecurius. Hæc perquam grauiter ferentes tum ij qui redierant, tum eorum qui interierant amici, ingenue deſciuerunt. Id vbi reſciuit Apries, mittit ad eos verbis ſedandos Amaſin; Qui cum perueniſſet, reprehendenſque diſſuaderet, ne talia facerent, quidam Aegyptiorum et à tergo ſtans galeam circumdat, eaque circumdata, inquit ſe illam ob regnum impoſuiſſe. Neque hoc eo inuito factum fuit, vt oſtendit. nam ſimulatque ab ijs qui deſciuerant, Aegyptijs declaratus eſt rex, ſeſe apparabat tanquam aduerſus Aprien moturus. His cognitis Apries mittit ad Amaſin ex ijs, qui ſecum erant Aegyptijs, ſpectatum quendam hominem nomine Patarbemin, iuſſum vt ad ſe viuum Amaſin perduceret. Hic vbi peruenit, Amaſin ad ſe vocat. Amaſis (ſedebat autem in equo ad ſuos cohortandos inſolenter) ſtolide iubet hunc ad ſe adducere Aprien, & cum Patarbemis eum rogaret, vt regem adiret, accitus; reſpondit ſe iam dudum dare operam vt id ageret: nec de ſeipſo Aprien eſſe queſturum, ſe enim illi praſto futurum, & alios adducturum Patarbemis non ignarus propoſiti illius, tum ex oratione, tum ex apparatu quem videbat, ſtatuit ſua diligentia eſſe, quam celerrime regem rerum quæ agerentur facere certiorem. Huic redeunti, quod Amaſin non adduceret, nullo verbo edito Apries ira percitus, præcidi aures naſumque iuſſit. Id intuentes cæteri Aegyptij, qui cum eo hactenus ſenſerant, virum inter eos probatiſſimum. ita fœde indigneque affectum, ne tantiſper quidem differentes ad cæteros tranſierunt, ſeſeq; Amaſi tradunt. His quoque auditis Apries, armatis auxiliarijs (habebat autem circa ſe auxiliariorum ex Ionibus & Caribus triginta millia) in Aegyptios tendit. Erat autem ei regia in vrbe Sai ingens ac ſpectatu digna. Itaque vtrique aduerſus alteros Apriani & Amaſiani in Memphi vrbe conſtiterunt, tentaturi pugnæ diſcrimen.*

Clades cauſa ſeditionis.

CAPVT XIV.

Ordo, & via ſeditionum concitandarum.

Malorum fraudes, principibus cognoſcenda ſunt.

§. 1. ARtem concitandæ ſeditionis docere, cum tanta improbitas magiſterio non egeat, hominis inſani arbitror, quæ autem hiſtoriæ ſuppeditant, quæque noſcenda ſunt principibus proponere in medium politici; ſic enim ſigna ſeditionis, & prognoſtica indubia cognoſcet & cum eo tendi ſentiet, mature occurret. Cum igitur vel populus ipſe, vel optimates, vel vnus aliquis è turba ea agit, quæ multitudini vel optimatibus odium præſentis ſtatus incutiunt, vel oſtendunt, non eſt res ſeditione procul. Quæ plerumque non creditur, niſi cum ſæuire cœpit. Et quidem cum populus ipſe ad tumultum propendet, non poteſt eſſe clam machinatio, verba enim libera & inconſiderata, cum attentione, & applauſu audita in proceres, aut principem indicant alienos populi animos, aliquid auſuros ſi auctorem ſint nacti. Cum Mimus illa repetere iubetur, *Magne, miſeria noſtra tu es*, quis dubitet iam fauorem à Pompeio in Cæſarem translatum, & occaſione data Pompeium deſerendum, at cum priuatus quiſpiam, aut procerum res nouas molitur, ſecreta conſilia agitat, nec cognoſcitur proditio, niſi cum omnia comparata, atque ordinata ſunt.

Populi ſeditio, multa ſigna habet.

§. 2. Qui igitur populum proceresve ad ſeditionem commouere conantur, id faciunt, vt in odium magiſtratum inducant. Deinde quia odiũ cum ſpes & metus abeſt, elangueſcit, nihil enim

magno-

Digitized by Google

magnopere præter conuitia audet, metum pœnatum demunt, metum vero, ſi quieſcant multorum incommodorum injiciunt. Denique ſpem rerum meliorum adferunt, animos leues inanibus implent. Interdum etiam pecunias proditionis prœmia repræſentant.

Odium quo modo excitent.

§.3 Odium magiſtratus conciliant, vera narrando, calumniando. Calumniarum duplex genus eſt, vel artificioſe falſa confingunt, vel illa quæ vera ſunt ſupra modum adaugent.

Periculoſiſsima eſt ſeditio cum ex veris naſcitur malis, nunquam enim niſi alterutrius partis exitio finitur, aut mutatione Reipub. Scriptura exemplum exhibet, 3. Reg. c. 12. Queruntur enim vere: *pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis: tu itaque nunc immunue paululum de imperio patris tui, & de iugo grauiſſime quod impoſuit nobis, & ſeruiemus tibi.* Nec diffitetur Roboam. *Pater meus aggrauauit iugum veſtrum.* Factum id à ſene, cum ſumptus in ſeptingentas regioas, & trecentas concubinas immodici fierent. Hic itaque facile Ieroboam decem tribus abduxit, & vt defectio ſanguine ſanciretur, lapidibus obruitur Aduram, quæſtor Roboami. Et reuera vt plurimum ex vero principio, veriſque malis ſeditiones oriuntur, vt illa quæ de cauſis ſeditionum docui, demonſtrauit. Nam vel reges improbe & tyrannice graſſantur, vel ſubditi inique bonis regibus obſiſtunt.

Vltio ſemper augetur.

Hoc vero peſſimum eſt, quod cum ſeditio in principio ſanari poſsit, paruo tempore, dũ mali vitãdi vel vlciſcendi nõ eſt modus, iniuria augetur. Atque ita dum vtraq; pars non ratione, ſed ira vltionem expedit, grauius ſemper infert malum, quam patitur. Quod ideo fieri ſolet, quod ciuilis iniuriæ vindicta duas res præſtare videtur, nempe ſolatium ei, qui iniuriam accepit, & in reliquum ſecuritatem. Primum ſemper præſtat iratis, non alterum. Primum quidem quia dulce eſt reddere. In ira eſt enim miſtio doloris; & voluptatis. Excuſatum ſe putat qui dolorem regerit, etſi maiorem quam accepit. Vere & philoſophice Hom. illud.

ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν, ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,
καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι,
ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο,
ἀνδρῶν ἐν ςήθεσσιν ἀέξεται ἠΰτε καπνός.

At contentio & ira à Deis, hominibus pereat,
Quæ ſapientem etiam excandeſcere cogit,
Quæ multo dulcior eſt melle ſtillante,
Virorum in pectoribus fumi inſtar creſcens.

Iniurias igitur non æquali pondere penſant, ſed dolorem dolori, vt quaſi legem talionis æquauerint, pro offenſa maiorem ingerunt. vt qui pilam exceptam repercutiunt, fortius repellunt, impetu venientis adiuti, adeo hoc viſum multis, vt vindictam morte bene quæri putent.

Dij me etſi perdunt, tamen adiutum eſſe expetunt,
Quod priuſquam intereo, ſpacium vlciſcendi dabunt.

Malum igitur hoc dulce eſt, & vſu augetur, & quamuis *verbum inhumanum eſt vltio;* res tamen maxime appetitur, & ſupra modũ excreſcit. Hinc non barbarorũ modo populorũ, ſed cultiſsimorum mos eſt vlciſci, adeo nõ diſtant ab illis quos procul omnis iuris humani ſocietate proxima beluis vitia efferarunt. Inter leges & Magiſtratus ſui quiſque doloris vindex eſt, & aſsiduæ ſcelerum cautelæ refellunt, dum vltio crimen nõ tantum imitatur, ſed exſuperat, dum omnes quos læſerunt, & à quibus læduntur, oderunt. Alterum vero, hoc eſt, ſecuritatem raro adfert, quia victus raro quieſcit. Et vidimus in orbem iuiſſe cædes, donec ad exteros poteſtas delata ſit.

Improuiſæ ſeditiones infeſtæ ſunt.

§. 4. Interdum opus eſt arte ſumma, & induſtria, vt præuideri defectio poſsit. Iones qui Aſiam habitabant à Dario ſubito defecerunt, contractis in Græcia & Athenis præcipue auxilijs, Sardes incenderunt. Cauſam defectionis dedit, Darij ſecurum, vt videbatur, ſed iniuſtum conſilium; Iones in Phœniciam transferre, Phœnices in Ioniam cogitarat, vt ſic Græcos à Græcorum conſuetudine & συμμαχίᾳ diuelleret, & in medio aliam gẽtem neutri amicam collocaret. Hoc Iſtiæus Græcus cum in Perſide intellexiſſet, raſo nuncij capiti literas inuſsit, quibus rem indicat Ariſtagoræ Græcorum duci, ille raſo iterum nuncij capite, cum literas legiſſet, atrox bellum quaſi pro aris & focis molitur. Hanc ſeditionem alia ratione præuidere non poterat, quam ſuſpicando propoſitum ſuum tacitum non fore. & Ariſtagoras quidem interfectus, Iſtiæus in crucem actus, gentium tamen migrationem perficere Darius non potuit.

Calumnia inſtar nouacula, concordes animos diſcindit.

§. 5. Calumnias aperte ferunt, vt quietos ſollicitent, Seditioneſq; concitent. Exemplum datum à Tarquinio Superbo in concilio Latinorum: In Aureliano cum ſcriba ſcedulam oſtenderet, cui nomina morti deſtinatorum inſcripta diceret. Manifeſta etiam calumnia patrem circumuenit. Abſolon 2. Reg. 15. *Videntur mihi ſermones tui boni & iuſti, ſed non eſt qui te audiat, conſtitutus à rege.* Dicebatq; Abſolon. *Quis me conſtituat iudicem ſuper terram, vt ad me veniat omnis qui habet negotium, & iuſte iudicem.* Cum tamen à Dauide iuſtitię ſumma ratio duceretur. Ita Valerius ob ædes exſtructas in ſuſpicionem regni affectati venit, nec diluere niſi demolitione calumniam potuit. Aulus Albinus ob ſuſpiciones falſas, quas ſparſerant inimici, lapidatus eſt ab exercitu. Val. l. 9. c. 8. Nimium ſunt iſta iam noſtris temporibus vſitata, quibus omnia principum acta ac dicta in peius accipiuntur. Olim exemplũ eorum qui reges inſectabantur, & ſeditionẽ mouebant, Therſiten propoſuit Hom. Hoſtes quoque cum verbis calumniari non poſſent, reipſa viris fortibus obtrectarunt. Coriolanus plebeiorum agros vaſtabat, patriciorum intactos relinquebat, vt diſcordias notas accenderet. Hannibal quoque Fabij Maximi agris abſtinuit, vt eum ſuſpectum redderet, ſed is calumniæ vim ægro publicato eliſit, non fecerunt iſta Romani ſine exemplo. Lacones Periclis agros intactos reliquerunt, vt ei inuidiam ſuſpicionemque proditionis crearent. Sed ille Reipubl. dono eos dedit, qua re magnam laudem conſecutus, fidem magis populo Athenienſi approbauit.

Calumniæ genus eſt, exaggeratio vitiorũ.

§. 6. Aliud genus calumniarum eſt, cum omnia in maius attolluntur, quæ vitioſa ſunt, aut videntur, & quæ bona, in deterius accipiuntur. Id adeo Romæ in Tribunis plebis manifeſtum euadit, vt alio documento non ſit opus. Nihil vnquam tam plauſibile ab Senatu Romano factum, quam cum militi ſtipendia decreuit, nihil tanto gaudio acceptũ: concurrunt, laudant, manus prẽſant, verẽ patres appellatos aiunt. Quid Tribuni? Soli communis ordinum lætitiæ, concordiæque expertes *negare tam id* (Liuius l. 4.) *lætum patribus vniuerſis, nec proſperum fore quam ipſi crederent, conſilium ſpecie prima melius fuiſſe, quã vſu apparitũrum. Vnde enim eam pecuniam confici poſſe, niſi tributo populo indicto? ex alieno igitur alijs largi-*

turos. neque id etiamſi cæteri ferant, paſſuros eos, quibus iam emerita ſtipendia eſſent, meliore conditione alios militare, quam ipſi militaſſent: Et eoſdem in ſtipendia impenſas feciſſe, & in alterum facere.

Cum vero etiam in Veienſi obſidione hyemandum audirent, omnia adaugent, atque in peius detorquent. *Hoc illud* (Liuius l.5.) *eſſe dictitantes, quod æra militibus ſint conſtituta. nec ſe feſelliſſe, id donum inimicorum veneno illitum fore. Veniſſe libertatem plebis: remotam in perpetuum, & ablegatam ab vrbe & ab Republica iuuentutem: iam ne hyemi quidem aut tempori anni cedere, ac domos & res inuiſere ſuas. Quam putarent continuatæ militiæ cauſam eſſe? nullam profecto aliam inuenturos, quam ne quid per frequentiam iuuenum eorum, in quibus vires omnes plebis eſſent, agi de commodis eorum poſſet. Vexari præterea & ſubigi multo acrius, quam Veientes. Quippe illos hyemem ſub tectis ſuis agere, egregijs muris, ſituque naturali vrbem tutantes. militem Romanum in opere ac labore, niuibus pruinisque obrutum ſub pellibus durare, ne hyemis quidem ſpatio, qua omnium bellorum terra marique ſit quies, arma deponentem. Hoc neque reges, neque ante tribunitiam poteſtatem creatam ſuperbos illos conſules, neque triſte dictatoris imperium, neque importunos decemviros iniunxiſſe ſeruitutis, vt perennem militiam facerent, quod tribuni militum in plebe Romana regnum exercent, quidnam illi conſules dictatoresve facturi eſſent, qui proconſularem imaginem tam ſæuam ac trucem fecerunt? Sed id accidere haud immerito. non fuiſſe ne in octo quidem tribunis militum locum vlli plebeio. Antea trina loca cum contentione ſumma patricios explere ſolitos: nunc iam octoiuges ad imperia obtinenda ire: & ne in turba quidem hærere plebeium quenquam: qui, ſi nihil aliud, admoneat collegas, liberos, & ciues eorum, non ſeruos militare, quos hyeme ſaltem in domos ac tecta reduci oporteat, & aliquo tempore anni parentes liberoſque ac coniuges inuiſere, & vſurpare libertatem, & creare magiſtratus.* Quid potuit turpius eſſe, quam ciues ita contra ciuium concordiam inſanire? ſed factum, nec à patribus diſsimulatum eſt. Horum enim calumniatorum naturam natiuis coloribus nobis Appius depingit: *Si vnquam dubitatum eſt, Quirites, vtrum tribuni plebis veſtra, an ſua cauſa ſeditionum ſemper auctores fuerint, id ego hoc anno deſiſſe dubitari certum habeo, & cum lætor tandem longi erroris vobis finem factum eſſe, tum quod ſecundis potiſsimum veſtris rebus hic error eſt ſublatus, & vobis, & propter vos, Reſpub. gratulor. An eſt quiſquam qui dubitet, nullis iniurijs veſtris, ſi quæ forte aliquando fuerunt, vnquam æquè quã munere patrum in plebem, cum æra militantibus conſtituta ſunt, tribunos plebis offenſos ac concitatos eſſe? Quid illos aliud, aut tunc timuiſſe creditis, aut hodie turbare velle, niſi concordiam ordinum? quam diſſoluendæ maxime tribunitiæ poteſtatis reantur eſſe. Sic Hercule, tanquam artifices improbi, opus quærunt: qui & ſemper ægri aliquid eſſe in Republ. volunt, vt ſit ad cuius curationem à vobis adhibeantur. Verumenim defenditis, an impugnatis plebem? vtrum militantium aduerſarij eſtis? an cauſam agitis? niſi forte hoc dicitis. Quicquid patres faciunt, diſplicet: ſiue illud pro plebe, ſiue contra plebem eſt. Et quemadmodum ſeruis ſuis vetant domini quicquã rei cum alienis hominibus eſſe, pariterq; in ijs beneficio ac maleficio abſtineri, æquum cenſent: ſic vos interdicitis patribus commercio plebis: ne nos comitate ac munificentia noſtra prouocemus plebem, nec plebs nobis dicto audiens atque obediens ſit. Quanto tandem, ſi quicquam in vobis eſſet non dico ciuilis, ſed humani, fauere vos magis: & quantum in vobis eſſet, indulgere potius comitati patrum atq; obſequio plebis oportuit? quaſi perpetua cõcordia ſit, quis non ſpondere auſit, maximum hoc imperium inter finitimos breui futurum eſſe?* Hos tanquã peſtes è Republica eliminandos eſſe nemo dubitat: Cauſa vero eſt; quia optimi principes habent etiam multa emendanda, multa peccant eorum adminiſtri, plura peccare videntur, nonnulla ipſi principes; quæ ſi omnia colligantur, exaggerentur, ſiniſtro animo intelligantur, maleuolæ linguæ veneno inficiantur, neceſſe eſt Remp. concidere.

§. 7. Calumniæ quidem ad odium concitandum efficaces, verum interdum iiſdem metum efficiunt, vt in morte Aureliani. Soſis Syracuſanus hac arte contra Dionem inſidias, tumultumque machinatus eſt. Sanguine fœdatus, & voce lamentabili ſe in multitudinem dedit, *ea ſe paſſum à Dione aſſerens, ea omnia omnibus exſpectanda*, & ſeditio tum quidem compoſita eſt, auctor poſtea Athenis pœnas dedit. In eundem metum iam olim populum Athenienſem Piſiſtratus coniecerat, vt enim Megaclem & diuites opprimeret, in concione grauiter in eum eſt inuectus, altero die vulneribus affectus venit, queſtus ſe ab optimatibus tam iniurioſe & contumelioſe tractatum. Populus irâ, metuque agitatus, cum omnium corporibus eam imminere ſæuitiam crederet, trecentos Piſiſtrato ſatellites dedit, ad vitæ tutelam, quibus ille tyrãnidem occupauit. Eodem metu Dionyſ. ſatellites impetrauit, & inuaſit. Cum enim metus efficaciſsimus ſit affectus, quique ſollicitos, ſuſpicioſoſque faciat, facile illo ad ſeditionem vtuntur. *Omnia principus impedire, via eſt ad ſeditionem.*

§. 8. Omnibus in rebus aduerſantur, ne quocunque modo aduerſa pars fortior reddatur. Herodianus de Antonino Caracalla, & Geta id oſtendit. *Sed gliſcebat in dies odium atq; diſcordia. Nã ſiue duces ac magiſtratus aliqui eligerẽtur, vterque amico ſuo potiſsimum ſuffragabatur: ſiue ius dicerent, ſemper diuerſa ſentiebant, magno interdum illorum periculo, cuius res agebatur. Pluris enim ſtudium ſuum, quam ius aut æquum faciebant; etiam in ludis ipſis diuerſarum ſemper factionum. Nihil præterea inſidiarum omittebant. coquos identidem & pincernas conati ad veneficia impellere.* Hoc pene perpetuum fuit Tribunorum Romanorum opus, delectus, magiſtratus iudicia inhibere.

§. 9. Sceleratius agunt, qui Rempub. & exercitum in diſcrimen adducunt, vt odioſos efficiant magiſtratus, atque euertant, qua fraude Philippus Gordianum Iuniorem, vt auctor eſt Capitolinus, imperio vitaque exuit. *Verum artibus Philippi primum naues frumentariæ ſunt auerſæ: deinde in ea loca deducti ſunt milites, in quibus annona haberi non poſſet Hinc Gordiano infeſtos milites ſtatim reddidit; non intelligentes artibus Philippi iuuenem eſſe deceptum. ſed Philippus etiã addidit, vt rumorem per milites ſpargeret, adoleſcentem eſſe Gordianum, imperium non poſſe regere: melius eſſe illum imperare, qui militem gubernaret, qui Rempublicam ſciret. Corrupit præterea etiam principes, effectumque vt palã Philippus ad Imperium poſceretur.* Eodẽ modo Stilico barbaris pepercit, vt filiũ ad Imperiũ eueheret. *Rempublicam in diſcrimen coniiciunt, vt odioſos reddant reges.*

§. 10. Cum hominem prudentem, gnauum, acrem, hoc agere cernunt, vt inclareſcat, ſumptu prodire, clientes ducere; cum id non prodigalitate faciat, aut vecordiã, certo ſtatuere debet magiſtratus maius aliquid his cœptis ſtrui. Ita Cæſar egit: Plutarch. in Cęſare *Ad hæc cœnarũ & mẽſæ, & in ſũma reliquo vitæ ſplendore colligebat paulatim in* *Cum viri magni id agunt vt inclareſcant.*

Republ. opes: quas initio eius breui exiſtimantes deficientibus ſumptibus euaniturας fore, ſecuri inclareſcere illum in Repub permiſere: ſero autē vbi euaſiſſem iam ingentes & prauálida, atq; apertè in rerum mutationem ſenſerunt eas erumpere, animaduertunt nullum cenſendum eſſe rei alicuius paruum exordium, quod non illico grande reddat continuatio, quodque ex eo quod contemnatur, aſſequitur ne impediatur. Itaq; ille, qui primus ſuſpectam habuiſſe & timuiſſe eius in Repub. gerenda, ſicut in mari ſerenitatem & latentē, ſub humanitate, blanditijsq; conſiderauit acrimoniā, Cicero, dicebat in alijs eius cœptis & actionibus conſiderare ſe omnibus ingenium tyrannicum: ſed cum comam eius, inquit, ita videam compoſitam accuratè, ipſumq; vno digito caput ſcabentem, contra non videtur iſte mihi tantum mali animo concepturus, vt Romanam Rempub euertat Hæc quoque veterum ars fuit, Manlius debitores liberauerat, & fauorem iactura opum coemerat, quas occupata Repub. ſe recepturum cogitabat, Spurius lege agrariā populum adſciuit, Melius largitione; egregij omnes animi, & imperio non indigni, ſed futuri forte reges lectiſsimi, ſi abſque ſcelere ad ſceptra venire potuiſſent.

Largitio, via ſpecax ad regnum.

§. 11. Præter ſpes ingentes etiam nummos ſpargunt. Herodianus in Elagabulo. *Dabat item furtim pecunias mater, quas ille inter milites clanculum diuideret, vt eorum beneuolentiam etiam pecunia pingere (hanc enim illi potiſsimum ſpectant) haberet auctoratam.* Multi Romanorum vt in ſeditione primas tenerent, parteſque premerent aduerſas, patrimonia effuderunt. M. Liuius Druſus Tribunus plebis, Senatui iudicia, equitibus curiam, agros plebi. Latinis ciuitatem promiſit, adeo vt diceret, *nihil ſe ad largitionem cuiquam reliqui feciſſe, præter cœlum atque cœnum.* Agrippa etiam in ſuſpicionem venit, quod populo multa largiretur, Romam ornaret, oleum & ſalem omnibus daret. Seianus muneribus ciuium, & præcipuè militum animos tentauit. De illis qui pecuniā eiues, hoſteſque ſuperarant, longa eſt, nec neceſſaria diſputatio, pecuniæ homines dant omnia. Seleucus cum centum talenta in caput Theodoti, qui Sardium theſauro præerat, pronunciaſſet, iam omnia plena ſuſpicionibus eſſent, ipſe Theodotus arcem illi aperuit. Cum enim videret pecuniam fide valentiorem eſſe inter ſuos, aduerteretque inter bella ciuilia ſe tutum non eſſe, maluit ipſe & totum theſaurum, & ſe ipſum tradere, quam honeſtè mori, & fidem ſuo principi probare.

§. 12. Pacis ſtudium præ ſe ferre ſolent, vt mollius omnia accipiantur. Tacit. *Paucis poſt Kalend. Ian. diebus Pompeij Propinqui procuratoris, è Belgica litteræ afferuntur, ſuperioris Germaniæ legiones, ruptâ ſacramenti reuerentiâ, imperatorem alium flagitare, & Senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere, quo ſeditio mollius acciperetur.* Vidimus Galliarum, Belgij, Boemiæ rebelliones, nihil mollius, nihil pictius, aut fucatius dici vel agi potuit; reges ſe ſuos amare, obtemperare omnibus, contra occultos hoſtes agere, regiam maieſtatem omnibus velle defenſam, *pro Rege, & lege:* inſcribebant vexillis. At neq; Cæſar aliud quam Reip. ſalutem, neque aliud Pompeius præferebat. Et merito militibus exprobrat Cato.

Pompeiana fuiſtis
Non Romana manus.

§. 13. Impudens quoque multorum audacia ſe ad concitandas gentes extulit, dum gratioſæ & claræ familiæ ſeſe inſerunt. Smerdes Cyri filium ſe finxit, fratrem Cambyſis quem ille interfecerat, & odio Cambyſis, qui crudeliſsimè imperauit cupidè acceptus eſt: donec deprehensâ fraude à ſeptem magnatibus interfectus eſt. Herod. lib. 1.

Magnis ſe [illegible] ſe inſerunt.

Eodem modo à ciuitatibus adiutus eſt, quem Antiochi Epiphanis filium eſſe finxerunt, qui adeo increuit, vt Demetrium Soterem occiderit, & niſi fortunæ benignitate corruptus, intemperantius egiſſet, diu obtinere regnum potuiſſet Simile genus fraudis Archelaus, Andriſcus, Anarhates, Alexander, Herophilus, Chamaces, falſi Nerones, Scriboniani, Commodi, Frederici, Henrici, Richardi. Verum non facile illis creditur, niſi iam mutatio ametur, itaque ea pericula incumbunt, cum odio eſt præſens Reipubl. ſtatus: Hic quoque curandum, ne potentiā inualeſcant, ſic enim magis opinionem firmant, & quibus lucro ille error eſt, eum etiam ſcientes volentes tutantur, atque defendunt.

§ 14. Quædam Reſp. ita inſtitutæ ſunt, vt motus ciuiles facilè non capiant, vt Chinenſes; Neque enim populus mouere ſe facilè poteſt, oppreſſus gubernatorum ingenti poteſtate; neque ipſi qui præſunt Mandarini; nam è vulgo ſunt, deinde manu militari carent. Tertio miniſtros habent à Rege attributos, magiſtratus militares ſubſunt ciuilibus. deſcribit hæc in Theſauro Indico Iarricus noſter T. 2 libr. 2. *Tertium quod ex hac Republica forma naſcitur bonum, quod bella ciuilia, ac motus inteſtini, qui hinc inde inſurgunt, penitus hac præſecentur, ac tollantur. Regij quippe filij, ac fratres, regno inhiando nullos excitare queunt. nam quamuis lautè habeantur, loco tamen quo relegantur, propoſitâ capitis pœnâ, pedem efferre nefas, niſi Regis impetratâ, quam nunquam ille dabit, facultate. Nulli adhac rebus præſunt, ſed Mandarinis ſolis commiſſum imperium, nec hi motus aliquos excitare facilè eſt. nam qui perpetui ſunt, & militares, Togatis ſubditi ſunt, atque hi non niſi trienne habent imperium. Quoniam verò doctrina plerunq; ac virtute ad hoc honorum culmen pertingunt; cum plebei ac viles plerique ſunt, idcirco amicorum, conſanguineorumve nisi ope nequeunt: &, ſi fortè affines inſtarent, aut animos ſuggererent elatiores, incaſſum id foret. Semper enim in extero ſolo Mandarini conſtituuntur. Porrò ita à ſe inuicem diſtincti ſunt, vt, qui rebus bellicis præſunt, politicis ciuilibusq; ſe non immiſceant; qui verò Rempublicam curant, nullam regij ærarij curam habeant; Præfecti autem ærarij, de rebus tum vrbanis, tum bellicis non laborent. Denique quod Magiſtratibus alios ſibi adſciſcere miniſtros non liceat; quam quos REX attribuit; hinc nulla motuum occultorum, aut bellorum ciuilium excitandorum, anſa cuiquam datur.* Veruntamen ea ratio, vt in Chinā iam probata, longā pace laudatur, ita in Europeis, Aſiaticis, & Africanis regnis omninò eſt inutilis, imò valde pernicioſa. Nam hâc formâ Reipublicæ conſtituta nemo, vir alicuius ingenij & prudentiæ ſe ad militiam confert, hinc viribus ſuis nequaquam tuti ſunt. Documento eſt, quod Iapones, quorum opes centeſimam partem Chinenſium non adæquant, collectis centum quinquaginta hominum millibus regnum aggreſsi ſunt, & quamuis accepta clade repulſi ſunt, nemo tamen non videt, quanto in contemptu ſint Chinenſes, ſi rem militarem ſpectes, quod inſulæ illius Dominus claſſe tantum regnum aggredi auſus eſt, & obtinere ſe poſſe putauit. Quæ ſpes non minus ſtolida eſſet & improba, quam ſi Britanniæ Rex virib. inſularum ſuarū

Chinenſis Reipublicæ quies.

totam Europam ſub vno rege concordem in ſuam poteſtatem redigere ſe poſſe cõſideret. Imbelles ergo Chinenſes facit forma Reipublicæ, & ſi vnus aliquis acri vir ingenio proximorum regum auxilio rebellaret, facile Chinam occuparet, vel diuelleret. Non itaque ea Reſpublica magnopere laudanda eſt, quæ eſt ſeruorum & quaſi fœminarum, certè imbellium, ideò bellatricibus gentibus obnoxiorum.

China in periculo.

§. 15. Aliæ ſunt vel ſuis legibus, vel populi conſuetudine ita inſtitutæ Reſpublicæ, vt facili momento ſurſum deorſum feratur, vt Aegyptiorum regnum. Populi ergo ingenium cognoſcẽdum: quidam namque ita affecti ſunt, vt abſque ſeditione agere non poſsint, nec velint. Trebellius Pollio de Aegyptijs teſtatur. *Et hoc familiare eſt populo Aegyptiorum, vt vel furioſi ac dementes de leuibus quibusq; ad ſumma Reipublicæ pericula perducantur. Sæpe illi ob neglectas ſalutationes, locũ in balneis non conceſſum, carnem & olera ſequeſtrata, calceamenta ſeruilia, & cætera talia, vſq; ad ſummum Reipublicæ periculum, eo ſeditionis, ita vt armarentur contra eos exercitus, peruenerunt. Familiari ergo furore, quum quodam die cuiuſdam ſeruus curatoris, qui Alexandriam tunc regebat, militariter ob hoc cæſus eſſet, quod crepidas ſuas meliores, quam militis eſſe diceret, collecta multitudo ad domum Aemiliani ducis anceps fuit, atque eum omni ſeditionum inſtrumento & furore perſecuta eſt, ictus eſt lapidibus, petitus eſt ferro: nec defuit vllum ſeditionis telum. Quare coactus Aemilianus ſumpſit imperium, quum ſciret ſibi vndecunque pereundum. Interim Iudæi, qui circum Cyrenem habitabant, Andrea quodam duce, Romanos, pariter atque Græcos concidunt, veſcuntur eorum carnibus, inteſtinis ſe redimiunt, tum oblinuntur eorum ſanguine, & pellibus induuntur. Multos à vertice ferro diſcidêre medios, multos obiecêre beſtijs, multos etiam certare inter ſe coëgerunt, ita vt interierint hominum ad ducenta viginti millia. Præterea in Aegypto Cyproque Artemione duce Cypriorum cædes conſimilis facta eſt, vbi deſiderata ſunt hominum ducenta quadraginta millia. Ex quo fit vt Iudæo in Cyprum venire non liceat. Quod ſi forte vi tempeſtatis in inſulam appulerit, interficitur, ſed Iudæi & ab alijs, & maxime à Lucio, quem Traianus miſerat, ſubacti ſunt.* Sui igitur populi naturam, & mores noſſe Principem oportet.

Genius populorum quorundam ſeditioſus.

Crudeles ſeditiones.

CAPVT XV.

Remedia contra ſeditiones, & bella ciuilia.

Remedia ſeditionum duplicia.

§. 1. REmedia omninò duplicia ſunt, alia enim ſunt procathartica, quæ cauſas amoliuntur, & præſeruant; alia quæ rebus agitatis in medio feruore adhibentur. Prioris generis ſunt, ea quæ de recta inſtitutione iam dicta ſunt; ſi enim illa ſeruentur, nec oriri facile tumultus, & parua opera ſedari poterit. Si enim auctoritatem, potentiamque tueatur Princeps, ſi ſaluti ſubditorum conſulat, facile quietam Rempublicam legibus temperabit. Huc pertinet ſeditioſorum, cauſarumque tumultuandi enumeratio, vt earum conſideratione, prudens Magiſtratus ſuam vrbem reddat immunem illis malis, quibus alias vidit periiſſe. Verum quandoquidem vel ex natura deprauata populi, vel quorundam vitijs etiam ſanctiſsimis, iuſtiſsimisque Magiſtratibus inſidiæ ſtruuntur, de illis cauendis, & pace reuocanda agendum eſt.

§. 2. Primum ac tutiſsimum remedium eſt, initijs occurrere; hic enim planè,

Initijs obſta.

Serò medicina paratur,
Cum mala per longas inualuere moras.

Primi motus remedijs modicis conſidunt, cum impetum fecere, cuncta deuaſtant. Et conſtat facilius eſſe excludere pernicioſa, quàm regere; & non admittere, quam admiſſa moderari; admiſſa tamen initio cum parua ſunt, & necdum ſe in quieta poſſeſsione poſuerunt, facile ſe recidi patiuntur. Cauſa cur initio facile corrigantur omnia, eſt; quia plures non corripuit contagio; deinde pauci, qui auctores ſunt, omnia timide adminiſtrant, multi cauſſas ignorant, & per vecordiam ſe adiungunt. Vt in causâ S. Pauli, cum Epheſina ciuitas impleta eſt confuſione, & plures neſcirent, quâ ex causâ conueniſſent, & clamant tamen duas horas; *Magna Diana Epheſiorum.* Quã facile tantos motus compeſcit ſcriba? Act. 19. 35. *Viri Epheſij, quis enim eſt hominum, qui neſciat Epheſiorum ciuitatem cultricem eſſe Magnæ Dianæ, Iouisq; prolis? Cum ergò his contradici non poſsit, oportet vos ſedatos eſſe, & nihil temere agere. Adduxiſtis enim homines iſtos, neque ſacrilegos, neque blaſphemantes Deam veſtram. Quod ſi Demetrius, & qui cum eo ſunt artifices, habent aduerſus aliquem cauſam, conuentus forenſes aguntur, & Proconſules ſunt, accuſent inuicem. Si quid autem alterius rei quæritis: in legitima Eccleſia poterit abſolui.* Niſi principio occurriſſet magiſtratus, ad cædes & rapinas deuentum eſſet, tum verò metus quæſtionum & iudiciorum in plura mala eos præcipitaſſent. Pleraſque ſeditiones initio oppreſſas hiſtoriæ docent, cum enim in ſingulos Imperatores, Regeſq; multæ conſpirationes initæ, inſidiæque ſtructæ fuerint non tamen niſi vltimis è medio ſublati ſunt, plurimas itaque ſuppreſſerunt. Verbo periculoſiſsimam ſeditionem Spartani ſedauerunt. Parthenij ſignum ſtatuerant, vt lutum in medio foro proijcerent, ad tumultum incheandum, Ephori re cognita, per præconem pronunciari iuſſerunt. Qui lutum tollere vultis è foro diſcedite, atque ita ſeditio diſsipata eſt. Polyæn. libr. 4. Si lutum tollere cœpiſſent, internecione Magiſtratuum, ac Reipub. tumultus ille graſſatus fuiſſet.

Seditio initijs ferè eſt inualida.

§. 3. Omnibus quidem tumultibus ſtatim medendum eſt; non autem mox impetu occurrendum, quia cum obſiſtitur malo, quod vinci non poteſt, irritatur & longius graſſatur. Cum populus in motu & furore eſt, curanda ſunt quæ ſedant, molliterque interrogandi, ita in ſeceſsione Romana factum. Nec aliud in ſingulis conſilium Cæſarem iam legionibus ſubnixum, magiſtratibus emptis ſecurum, populo gratum, Pompei, & Craſsi conſpiratione validum irritare non oportebat, ſed permittendę illi vires, quas detrahere non poterant. Tiberius cautè, & ſenſim Seianum aggreditur. Nicolaus Vtranus contra Coſmum Mediceum iam roboratum quicquam agi vetat. Itaque ſeditio cum magna cauſa feruet, vel cum per moram roborata eſt, non machinis, ſed cuniculis eſt oppugnanda. Pulchrè Seneca. *Medicum aiunt, cum Regis filiam curare deberet, & nõ ſine ferro poſſet, dum tumentem mammam leniter fouet, ſcalpellum ſpongiâ tectum induxiſſe. repugnaſſet puella remedio palam admoto: eadem quia non exſpectauit, dolorem tulit, quia clam non niſi decepta ſanatur.* Id in ſeditione cruda agendum, cum magnas tumultuãdi cauſas habent, aut habere ſibi videntur. Plebis enim primus impetus cauendus eſt, mox

Interdum cedendum eſt neceſſitati.

Cuniculis oppugnanda valida ſeditio.

vbi

vbi ille conſedit, metu ſinguli diffugiunt, nemo alteri fidit, omnes de ſalute ſolliciti ſunt.

Nihil in ſeditione periculoſius quam dare tempus ſe confirmandi.

§. 4. Hac tamen in re nihil pernicioſius, quam tarditate & negligentia dare tempus conſilia conferendi, ſeſe firmandi, auxilia contrahendi, & quod ad ſpem veniæ frangendam plurimum facit, & quieti ac paci impedimento eſt, peccandi; quo enim longius progrediuntur, eo grauius delinquunt, quia ſua tutandi cauſa plus alijs nocent. Hac etiam lentitudine, dum pro aris & focis digladiantur, audaces redduntur, & periculorum contemptores, atque omnino militares, quapropter non niſi magnis impenſis, bellisque ad officium cogi poſſunt. Cæſar monuit, pericuſoſa & magna gerenda eſſe, de illis non conſultandum, quod de ſeditionibus maxime dicendum eſt. Hic ſane locum habet illud: *Impetum, quo velocior eſt, eo valentiorem eſſe.* Hinc in Capitolio, in foro, in ipſo concurſu populi cœſi ſunt à Romanis ſeditioſi: nec contra vim iudicia ſedeʀunt, ſed ſtrictum eſt ferrum.

Spes danda venia ſeditioſis.

§. 5 Nunquam rebellantibus deſperatio inijcienda eſt; *qui ſperat nihil, deſperat nihil;* audet omnia; potiora omnia putat, quã cum ludibrio, & inimicorum inſultatione perire, ſemper periculoſa eſt deſperatio, poſtquam enim ſalutem deſpondit, exitij ſolatia quærit, comitesque mortis. Eo igitur modo ſeueritate vtendum eſt, vt non vana ſpes reſipiſcentibus oſtendatur. Tam atrocibus bellis Romana Reſpublica eſt iactata, quia victi in miſericordia victoris nihil repoſitum habuerunt præſidij. Reparant bellum in Africa, in Hiſpania, in Pharſalia, in Sicilia, quia trahere per infelicia bella animam maluerunt, quam ouium ritu mactari. Mariana & Syllana tempora recordabantur. Benignitate conſpirationem vicit Alexander Seuerus. Narrat facetam hiſtoriam Lampridius: *Quum quidam Quintius Camillus Senator antiqua familia delicatiſſimus rebellare voluiſſet, tyrannidem affectans, eiq; nuntiatum eſſet, ac ſtatim probatum, ad palatium eum rogauit: eiq; gratias egit, quod curam Reip. quæ recuſantibus bonis imponeretur, ſponte reciperet: deinde ad Senatum proceſſit, & timentem ac tanta conſcientiæ tabe confectum, participem imperij appellauit, in palatium recepit, conuiuio adhibuit, ornamentis imperialibus & melioribus quam ipſe vtebatur, affecit. Et quum expeditio barbarica eſſet nuntiata, vel ipſum, ſi vellet ire, vel vt ſecum proficiſceretur hortatus eſt. Et quum ipſe pedes iter faceret, illum inuitauit ad laborem, quem poſt quinq; millia cunctantem equo ſedere iuſſit: quumq; poſt duas menſiones equo etiam fatigatus eſſet, carpento impoſuit. Hoc quoq; ſeu timore, ſeu vere reſpuentem, quin etiam ad imperium abdicantem, & mori paratum dimiſit: commendatumq; militibus, à quibus Alexander vnicè amabatur, tutum ad villas ſuas ire præcepit, in quibus diu vixit.* Pari modo Athenarum tyrannus ſeditioſos amicos reuocauit. Piſiſtratus cum amici ab eo receſſiſſent, cum ſtragulis ad eos venit, mirantibus dixit; ſe ideo venire, vt ſi perſuaderet, reduceret eos, ſin autem; cum illis maneret. Rectius omnino Seuerus, quam ſi in hominem delicatiſſimum, & laboris ignarum ſæuiſſet. Pericula enim & metus additis aliorum conſilijs exemplisque ignauos quoque excitat. Otho mollis erat, & perditus delicijs, fortiter tamen pugnat, & ſua manu mortem peragit, non fortiter quidem, ſed obſtinatè tamen, oſtendensque quid porro agere poſſet tam paratus mori. Sardanapalus etiam, luxuriæ exemplum, regiæ ardentis flammam non expauit. Ad deſperationem itaque redigendi non ſunt, etiam inermes; ſpoliatis arma ſuperſunt, & ſi illa deſint furor arma miniſtrabit, quod ſi furor deferbuerit, in vltionem alii accendentur. Campani ciuis oratio hoc ſatis oſtendit Liu. l. 26. Vbium Virium ſic loquentem inducit. *Quid vos, inquit, eam deditionem fore cenſetis, qua quondam, vt aduerſus Samnites, auxilium impetraremus, nos noſtraq; omnia Romanis dedidimus? Iam è memoria exceſſit, quo tempore, & in qua fortuna à populo Romano defecerimus? Iam quemadmodum in defectione præſidium, quod poterat emitti, per cruciatum & ad contumeliam necauerimus? quoties in obſidentes, quam inimicè eruperimus? caſtra oppugnauerimus? Annibalem vocauerimus ad opprimendos eos? hoc quod recentiſſimum eſt, ad oppugnandam Romam hinc eum miſerimus? Age contra, quæ illi infeſtè in nos fecerint repetite, vt ex eo quid ſperetis, habeatis. Cum hoſtis alienigena in Italia eſſet, & Annibal hoſtis, & cuncta bella ardeʀent omiſsis omnibus, omiſſo ipſo Annibale, ambos COSS. & duos conſulares exercitus ad Capuam oppugnandam miſerunt. alterum annum circumuallatos incluſosq; nos fame macerant, & ipſi nobiſcum vltima pericula, grauiſsimos labores perpeſsi: circa vallum ac foſſas ſæpe trucidati, & propè ad extremum caſtris exuti. Sed omitto hæc. Vetus atq; vſitata res eſt, in oppugnanda hoſtium vrbe labores ac pericula pati. Illud iræ atque odij execrabilis indicium eſt. Annibal ingentibus copijs peditum equitumq; caſtra oppugnauit, & ex parte cepit: tanto periculo nihil moti ſunt ab obſidione. Profectus trans Vulturnum peruſſit Calenum agrum: nihil tanta ſociorum clade auocati ſunt. ad ipſam vrbem Romam infeſta ſigna ferri iuſſit: eam quoque tempeſtatem imminentem ſpreuerũt. tranſgreſſus Anienem, tria millia paſſuum ab vrbe caſtra poſuit: poſtremò ad mœnia ipſa & ad portas acceſſit: Romam ſe ademturum eis, niſi omitterent Capuam oſtendit: & non omiſerunt. Feras beſtias cæco impetu rabie concitatas, ſi ad cubilia & catulos earum ire pergas ad opem ſuis ferendam auertas. Romanos Roma circumſeſſa, coniuges, liberi, quorum ploratus hic quoque prope exaudiebantur: aræ, foci, Deûm delubra, ſepulchra maiorum temerata ac violata à Capua non auerterunt. tanta auiditas ſupplicij expetendi, tanta ſanguinis noſtri hauriendi eſt ſitis. Nec iniuriam forſitan. Nos quoque idem feciſſemus, ſi data fortuna eſſet. Itaque quando aliter Dijs immortalibus viſum eſt, cum mortem ne recuſare quidem debeam, cruciatus contumeliasq; quas ſperat hoſtis, dum liber, dum mei potens ſum effugere morte præterquam honeſta, etiam leni poſſum: non videbo Ap. Claudium & Q. Fuluium, victoria inſolenti ſubnixos: neque vinctus per vrbem Romam triumphi ſpectaculum trahar: vt deinde in carcere aut ad palum deligatus, lacerato virgis tergo, ceruicem ſecuri Romanæ ſubijciam: nec diruti incendique patriam videbo: nec rapi ad ſtuprum matres Campanas, virginesq; & ingenuos pueros. Albam, vnde ipſi oriundi erant, à fundamentis proruerunt, ne ſtirpis, ne memoria originum ſuarum extaret: nedum eos Capuæ parſuros credam cui infeſtiores quam Carthagini ſunt. Itaq; quibus veſtrum ante fato cedere, quam hæc tot & tam acerba videant, in animo eſt: ijs apud me hodie epulæ inſtructa parataq; ſunt.* Eum comitati 27. Senatores poſt epulas venenum ſumpſerunt. Quantum Roma lucrari potuit, ſi mitius bella geſſiſſet? Ideò tàm diu rebellarunt, quia cruciatus timuerunt.

Sæuitia victoris facit ſeditiones magnas ex paruis.

Humanitas quoſdam vicit.

Deſperatio fortes facit.

Fortuita multum adferunt momenti.

§. 6. Porrò quemadmodum aliquando ex fortuitis ſeditio oritur, ita quandoque ſedatur.

Monſieur l' Eueſque de Landeue fils de Monſieur de Dantadoue

Monſieur l' Eueſque de Cammaige fils de Monſieur le Mareſchal de Souuray.

Monſieur l' Eueſque Du-mans fils de Monſieur le Mareſchal de la Verdun.

Monſieur l' Eueſque de Vimers fils du Conte de Suze, nepueu de Monſieur Dumaine.

Monſieur l' Eoeſque de Marſeille frere de Monſieur de Sainct Luc.

Plus quarante cheualiers du Sainct Eſprit.

Plus pluſieurs Seigneurs de qualité portants tiltres de Lieutenant du Roy, dans toutes les prouinces de France, que ie ne vous ſaurois nombrer; Cōme Meſsieurs de Goudrin, De Cregny, De Pralin, Baſſompierre, Dorlanie, D'alincourt, Montauban, qui eſt prince de Gninemie, de Bordeille, d'Ambleuille, de Montpellart, Denis frere de Monſieur Dumaine, Deliaucourt premier eſcuyer de du Roy, Dandelot de Sainct-geran, De Sainct-luc; Et plus de quatre mille ſil y failloit mettre le tout.

Plus tous les Parlemens de France qui ſont tous Catholiques: Comme; le Parlement de Paris, Parlement de Tholouſe, Parlement de Rouans, Parlement de Bourdeaux, Parlement de Raines en Bretaigne, Parlement de Dijon, Parlement D'aix, Parlement de Grenoble, Sens.

Quod ſi etiam è Gallia ad occidentem procedere animus eſt, & ſpectare magna trans Pyrenæos regna, regna nunc duplici matrimonio Franciæ confœderata, plurimos antiquæ religionis cultores inueniemus. Primo Philippum Tertium Catholicum regem, Tres eius filios, duas filias. Deinde potentiſsimos principes, quorum Catalogum eo modo, quo mihi ab homine doctiſsimo, & amiciſsimo tranſmiſſus eſt, hic tibi lector lubens reddam.

Relatio Titulorum Hiſpaniæ, quanti vniuſcuiusq; reditus annus, & vbi quisque ſuum habeat Statum.

DVx Fiaræ, Marchio Berlangæ, Comes de *Haro*, domus *de los ſiete*, Infantes de Lara ſeptem filiarum Dominus, Comeſtabuli Caſtiliæ & magnus Iuris præſes, Caput domus *de los Velaſcos*, Domus originaria illi eſt in Burgos, Status in Caſtilia vetere, ſylutis Biſcatæ & Soriæ, Reditus annui 80 m. Ducatos.

Dux Medinæ *de Rio ſeco* (fluuij torridi) comes Modicæ & Melgaræ Vicecomes de Eſterlin, Almerante (Thalaſsiarchus) Caſtiliæ hic ſanguine regio natus eſt patre Don Fadrico Magiſtro S. Iacobi, qui filius regis Alfonſi XI. fuit & frater nothus regis Petri crudelis cognomine, Caput familiæ de los Henriques, Domus huic Vallioleti, ſtatus in prouincia de Campos, in Catalunia, & Seuilia, Reditus fuit 100. m. duc.

Dux Albanus & Hueſcæ marchio Soriæ, comes Saluaterræ, vicecomes de Saldires, Dominus de Valde Cornera (vallis cornicum) Caput domus de Toledo Domus originaria eſt Salamancæ, Status in Caſtilia vetere, & regno Granatenſi, & finibus Portugaliæ, Reditus ille habet 80. m. duc.

Dux de Infantado, marchio Zenetæ & Santilanæ, dominus (*del Real de Mancanares*) regalium (quæ ex pomis & eo ſpectantibus) Caput domus *de los* Mendoças, Domus in Guadalaiara, Status in regno Toletano & ſiltubus Caſtiliæ veteris & prouincia de *Alaua*, Reditus 80. m. ducat.

Dux Alcalæ *de los ganzales*, marchio Tariſæ, Comes de Burno & de Villamartin, Adelantado maior Andaluziæ, Caput domus de Riberas, Domus origo illi Seuiliæ eſt, Status in eodem regno, Reditus 150. m duc.

Dux de Albuquerque, comes Budinæ, caput familiæ de los Cuebas, habet ſuum Statum in Albuquerque, Domum in Eſtramadura & Caſtilia vetere, 40. m. ducat.

Dux Eſcalonæ, marchio Villenæ & Moyæ, Comes S. Stephani, Caput familiæ de los Pachecos, Domus illi Toletæ, Status in regno Murciæ, habet annuatim 130. m duc.

Dux Olluniæ, marchio de *Penafiel*. Comes Vrenna, Caput domus de los Girones, Habet domum aut ſedem ſuam in Penafiel, Statum in regno Seuiliæ, In annum 100 m. duc.

Dux de Arcos, marchio de Lara, comes Marchenæ, caput familiæ de los ponces de Leon, Domus ipſius in Seuilia, Status ibidem, In annum 80. m. duc.

Dux de Baiar, marchio de Gibraleen, Comes de Benalcacar, caput de los Zunegas de Sotomaiore, Domus in Seuilia, Status ibidem & Caſtilia vetere, 70. m. ducatos annuos.

Dux Gandiæ, marchio de Lombaij, Caput de los Borias, domus Valentiæ, Status in eodem regno, 60. m. ducat.

Dux Seſæ, comes de Cabra y de Vaena. caput de los Cordouas & de Aquilar; Domus illius eſt Corduæ & Granatæ, Statum habet in eodem regno Granatenſi, 70. m. ducati annui.

Dux Medinæ cœli, marchio *de Cogolludo*, comes de *Puerto de Sancta Maria*, Caput familiæ de los Cordas, Domum habet Medinæ cœli, Statum in regno Toletano, 50 m duc. *Portus S. Mariæ.*

Dux de Medina ſidonia, marchio de Sanct. Luca de Barrameda, comes *de Niebla* (nebulæ vel vapores,) caput de los Guzmanes, Domum habet in Seuilia & in portu de S. Lucar, Statum in regno Seuiliæ ducatos annuos 130. m.

Dux Maquedæ, marchio de Elche, Caput familiæ de los Cardenas, ſtatum habet in regno Toletano & Valentiæ per annum 40. m. duc.

Dux de Nagera, comes de Treuino de Valencia, & Don Iuan, Caput domus de Manriquez de Lara, domum habet in Nagera, ſtatum in prouincia de la Rioja, 50. m. duc.

Dux Feria, marchio Cafræ, caput de los Figueroas, Statum refert in Eſtramaduram, domum in Cafra, 50. m duc.

Dux Cardonæ & de Segorue, marchio de Comares, dominus in Lucena, Alcayde de los Donzoles, ſanguine iunctus regibus Aragoniæ & de la Cerda, Domum habet Valenciæ & Cardonæ & Barcelonæ Statum in regnis Valenciæ, Catalauniæ & Cordouæ, reditus annos habet 110. m duc.

Dux Somæ, marchio de Palamos, Almiranta Neapolitanus ex domo de Cordoua, domum habet in Belbuche, 40. m. duc.

Dux de Villahermoſa (καλοπόλ@-:) comes de Ribagorcæ, ex familia & ſanguine regum Aragoniæ, Domum habet Saragoçæ, Statum in regnis Aragoniæ & Valentiæ, annuos 25. m. ducat.

Dux Paſtranæ, Princeps de Euoli caput domus de Silua regni Portugaliæ, vnde in Caſtiliam venit Ruy Gemez de Silua, Domum habet Madriti & Paſtranæ 50. m. Ducat.

Dux

Dux de Francauila, Princeps de Melito, ex domo de los Mendoças, Domum Toleti, Statum in eodem regno, & numerat in annos 40. Ducatorum millia.

Marchiones maiores.

Marchio de Aſtorgæ, Comes de Traſtamaræ, Dominus domus de *los Villalobos*, caput de los Ozorios, domum habet in Aſtorga, ſtatum in regno de Leon, & prouincia de Campos habet 50. m. ducat.

Marchio de Aguilar Comes de Caſtaneda, ex domo de los Manriques de Lara, habet domum Originariam in Carrien & Aguilar de Campos, Statum in montibus & prouincia de Campos, Reditus 40. m. duc.

Marchio de Denia, Comes de Lermæ, Caput de los Roias, Domus illius in Denra & Valencia, Status in regno eodem & in Caſtilia veteri, Reditus 25. m due.

Marchio de Mendeiar Comes de Tendilla, ex domo Mendocæ, Domum habet in Mondeiar, Statum in Alcarria, Reditus 36. m. duc.

Marchio de Nauarres, Magiſter de Monteſa, Principalis & caput domus de los Borias, habet domum in Valentia, Statum ibidem, Reditus 20. m. duc.

Marchio de Pliego, Dominus domus de Aguilar & de Cordua, Domum ibidem habet Corduæ, Statum in prædicto regno in reditibus habet 50. m. ducat.

Marchio de Sarria, Comes de Lemos, de Caſtro & de Villalua dominus de vlloa, Caput Domus de Caſtro, domum habet in Lemos & Sarriæ, ſtatum in regno Galiciæ, Redit. 80. m. duc.

Marchio de los Veles Adelantado de Murcia, ex domo de los Faiardes, domum habet in los velez, Statum in regno Murciæ, In reditibus 60. m. duc.

Marchio de S. Cruce ex domo de Bacan creatus Iudex cum ſumma auctoritate die 23. Ianuarij Anno 1584 domum habet Granadæ Annuos 36 mille ducat.

Marchio de Villafranca, ex domo de Toledo habet annuè 30. m ducat.

Marchio de Volade, ex domo de Auila Toledo, domum habet Auilæ & velade de renta 20. millia ducatorum.

Marchiones minores.

Marchio de Aianounte, ex domo de los Sunegas, domus illius Originaria eſt Seulliæ, ſtatus in eodem regno, & ſunt in redit. 26. m. Ducat.

Marchio de Altamira, ex domo de los Roias, domus in Altamira, reditus 12. m ducat. habet.

Marchio de Viana, ex domo de los Pimentales, domus Valliſoleti, ſtatus in regno Galiciæ, 14. mille ducatos.

Marchio de Camarata & de Sabroſo, Comes de Rula. Adelantado de Caçorla, ex domo de los Cobos & Mendoçæ, domus Valliſoleti ſtatus in Catalunia, ducati illi annui 50. m.

Marchio de Cortes, ex domo de Toledo, domus illius originaria in Cortes, ſtatus in regno Nauarræ. 16. m. ducat.

Marchio de Monte maior, ex domo de ſilua, domus in monte maiore, reditus 15. m. ducat.

Marchio de la Guarda de ſancta Eugenia, Caput domus de los Mexias, domus illius Salamanticæ, ſtatus in regno de Iaen, reditus 40. m. ducat.

Marchio de montes claros, ex domo de los Mendoças, domus in Gadalaiara, 16. m. ducat.

Marchio de las Nauas, caput de los Auilas, domus in ciuitate Auila, ſtatus in finitimo illius tractu, annue 16. m. duc.

Marchio de Poſſa, ex caſa de Rolas, domus Valliſoleti Pozæ & Madriti, ſtatus in Caſtilia antiqua, 20. m. ducat.

Marchio de Eſtigra, ex domo de los Centuriones de Genua, domus illius in Eſtipa, ſtatus in regno Seuiliæ 25. m. duc.

Marchio de Ibara, ex domo de los Pimenteles, domus Valliſoleti, ſtatus in Caſtilia antiqua 16. mille ducat.

Marchio de Villamanrique, Caput de los Portocareros, domus illius Seuiliæ, ſtatus in Eſtremadura, 16. m. duc.

Marchio de Villanueua del Ris, Caput de los Henriquez, domus eſt Seuiliæ ſita annuè duc. 25. m.

Marchio de la Drada ex domo de la Cueua, domus ſita in la Drada, ſtatus in regno Toletano, annue habet 10. m.

Marchio de Cauete, ex domo Mendoçæ, domus in Cueua, ſtatus in ipſius tractu & finibus, annuè 15. m. ducat.

Marchio de Fromiſta ex domo de Benauides & Henriquez, domus in Fromiſta, ſtatus in Prouincia de Campos & Caſtilia vetere, annue habet ducat. 10. m.

Marchio de Falces, Caput de los Peraltas, domus illius in Vrbe, ſtatus in Regno Nauarræ, 8. mille ducatos.

Marchio del valle, ex domo de los Corteſes, domus Seuiliæ, ſtatus in Hiſpania noua 50. m. ducat.

Marchio de Ardales Comes Leuæ, Caput de Guzman, domus in ciuitate de Melaga, ſtatus in regno Seuiliæ ducat. 16. m.

Marchio Alcalæ de la Alameda, ex domo de Portocareros, domum habet Seuiliæ, ducat. m. quolibet anno.

Marchio de Alcauizos, ex domo de Henriquez, domum in Alcauiſes, ſtatum in ipſius tractu habet 16. m. ducat.

Marchi de Auilafuente, ex domo de Zuniga, domus in Raltanas, ſtatum in Caſtilia vetere, Reditus 12. m. duc.

Marchio de Pioxa, ex domo VVolla, domus Valliſoleti, & 12. m. duc.

Marchio de Villamanrique, ex domo de Suniga, domus eſt Seuiliæ, ſtatus in eodem regno, 16. m. duc.

Marchio de Aunon, ex domo de Herrera, domus Madriti, ſtatus in Alcarria, 15 m duc.

Marchio Molinæ, in eadem domum habet, in reditibus. 6. m. duc.

Marchio de Cerraluo, ex domo de Caſtro. domus in Ciudadradrigo, ſtatus in eiuſdem finibus aut ditione, 8. m. duc. habet.

Comites Primæ Claſſis.

Comes de Benauente, Caput domus de los Pimenteles, domum Valliſoleti habet, ſtatum in regione de Campos, Prouentus illius 100. m. duc.

Comes Albæ de Liſta, ex domo de los Henriquez, domum refert Samorram, ſtatum in Caſtiliam veterem, prouentus 40. m. duc.

Comes Mirandæ, Caput domus Aucunnæ & de los Auellanedas, domum refert in Pena-

narandam, ſtatum in Caſtiliam veterem, prouentus 35 m duc.

Conneſtabuli regni Nauarræ, ex domo de Toleto domum in Pamplona, ſtatum in Axuel regni Nauarræ, pronentus in 25. m. ducatis habet.

Comites ſecunda Claſsis.

Comes Salinarum & de Ribadeo, ex domo de Auellanda, & Mendoçæ, ſedes ſtirpis in Purgos, ſtatus in Biſcaia & eius montibus, hic ob fortia maiorum ſuorum facta regi Caſtiliæ in expugnanda vrbe Toletana, priuilegium habet prãdendi ſimul cum rege Caſtiliæ diebus Paſchæ & Natiuitatis, illique cedunt veſtes regiæ. Item equus & patera, quibus Rex ijs diebus vtitur, habet ducat. 20. millia.

Comes de Aguilar, Caput de los Arellanos, ſedem habet in ciuitate Domanda, ſtatum in la Rioſa, & ditione de Horria, de renta 15. m. duc.

Comes de Aranda, ex domo de los Vrreas, Dominus de Almormo, ſedem aut domum familiæ ſeu gentilitiam Arandæ habet, ſtatum in Aragonia, De renta habet 16. m. duc.

Comes de Alcaudeta ex domo de Cordua, ſedem gentilitiam Alcaudetæ habet, & in annua numerat ducat. 8. m.

Comes de Aytona, ex domo de Moncada, ſedem Barcelonæ habet originariam, ſtatum in Catalaunia, 14. m duc.

Comes de Altamira, ex domo de Moſcoſo ſedem habet in Altamira, de renta 8. m. duc.

Comes de Buiendia, Dominus de Duennas ex domo de los Acuenas, ſedem habet in Duennas, ſtatum in terra de Campos, numerat annuè 20. m ducat.

Comes de Ayllon, ex domo de los Ayllones & de Cordoua, ſedem habet in Ayllon, de renta 8. m. duc.

Comes de Belchite, ex domo de Texat, domum Caragoçæ, ſtatum in Aragonia, habet de renta 10. m. ducat.

Comes de Caſtellar, Caput de los Sapauedra, ſedem Seuiliæ, ſtatum in eodem regno, de renta 14. m. duc.

Comes de Caſtro, ex domo de los Mendoças, & Manriquez, domum in Caſtro habet, & annuè duc. 10. mil.

Comes de Chrachon, Caput de los Bouadillas, ſedem habet Madriti, ſtatum in regno Toletano, habet annuè 40. m. duc.

Comes de Ciſuentes, Caput de los ſiluas, domum habet Toleti, ſtatum in eodem regno Toletan. 25. m. duc.

Comes de Comua, ex domo de Mendoça, domum habet in Guadalaiara, in redit. duc. 20. m.

Comes de Fuenſalida, Caput de los Ayalas, domum Toleti, ſtatum in eiuſdem regno, in reditib. habet ducat. 20. m.

Comes de Canimo, domum ibid. in Canimo habet 6. m. duc.

Comes de Gelues, caput domus de Portugal, domum Seuiliæ & ſtatum in regno Seuiliæ, annuè habet 22. mille ducat.

Comes de Gomira, ex domo de Ayala, domum Gomiræ habet, annuè 16. m. duc.

Comes de Oliuares, ex domo de los Guzmanes, domum Seuiliæ habet, ſtatum in eodem regno, de renta 40. m. ducat.

Comes de Corentayna, Caput domus de los Corellas, domum habet Valenciæ, ſtatum in eodem regno Valentiæ 14. m. duc.

Comes de Fuentes in Aragonia, Caput domus de Heredra, ſtatum in d. regno habet, domum Saragoçæ, 10. m. ducat.

Comes de Medellin, ex domo de los Porteramros, domum habet in Medellin, ſtatum in Extremadura, 35. m. ducat.

Comes de Monte agudo, marchlo de Almaçan ex domo de los Mendoças, domum in Almaçan, ſtatum in Aragoniæ regno habet, annuè 18. mille ducat.

Comes de Montorrey, ex domo de Azeuelo, domum Salamançæ habet, ſtatum in regno Galiciæ, de renta 18. m. ducat.

Comes de Oropeſa, & de la de leytoſa (delectabili) Dominus de Segulla, ex domo de Toleto, domum habet in Talauera, ſtatum in regno Toletano, 35. m. de renta.

Comes de Iſerno, ex domo de los Manriquez, domum habet Valliſoleti, ſtatum in Caſtilia veteri, de renta 20. m. ducat.

Comes de Onanto, Caput de los Gueuaras, domum habet in Onanto, ſtatum in prouincia de Alaua, de renta 10. m. ducat.

Comes de Morata, ex domo Lunæ, domum Maratæ habet, ſtatum in Aragonia, In reditibus, 12. mille ducatos.

Comes de Orgaz, ex domo Mendoçana, domum in Orgaz habet, & annuè 12. m. duc.

Comes de la Puebla, ex domo de Cardinas, domum habet Clerenæ, ſtatum in Extremadura & regno Granatæ, 18. m duc.

Comes de Pliego, ex domo de los Carrillos & Mendoçana, domum habet Gradalaiaræ & in Pliego, ſtatum in Saltubus de Cuenca, 12. m. duc.

Comes de Puno ex roſtro, Caput de los Arras, domum Madriti habet, ſtatum in regno Toletano, de renta 20. mille ducatos.

Comes de Paredes, ex domo de los Manriquez, domum in Paredes habet, ſtatum in prouincia de Campos, 14. m. duc.

Comes de Riuadetura, ex domo de Auellaneda, domum habet Valliſoleti, ſtatum in regno Galiciæ, 10. m. duc annuè.

Comes de Saſtago, ex domo de Alagnn, domum Saragoçæ, ſtatum Aragoniæ, habet in reditibus 18. m. ducat.

Comes S. Stephani, Caput de los Benauedes, domum habet Vbedæ, ſtatum in regno Aragoniæ, de renta 15. m. duc.

Comes de Gelues, ex domo de la Cerda, domum in Gelue habet, & annue 8. m. duc.

Comes de Baraias, Caput de los Sapates, domum Madriti, ſtatum in regno Toletano habet 12. mille ducat de renta.

Comes de la Puebla de Montaluan, ex domo de los Gitones & Pachecos, domum Pueblæ de Montaluan habet, ſtatum in Extremadura, & in reditus 20. mille ducat.

Comes de Baylen, ex domo de los Ponces de Leon, domum habet in Baylen, ſtatum in regno de Iaen, & 16. m. ducat.

Comes de Nieua, ex domo Valaſcorum, domum in Nieua habet, ſtatum in Rioia, ex reditu annuo numerat 12. m. duc.

Comes Saluæterræ, ex domo de los Ayalas, domum in Saluaterra habet, ſtatum in prouincia de Campos, ex annuo redit. 10. m. duc.

Comes de Luna, ſtatum habet in Leon, & ibidem domum, & 20. m. duc.

Comes

Comes de la Guerra, ex domo de los Carrilos de renta 60.m.duc.

Comes Vcedæ de domo de Mexias, domum Auillæ habet, & ex reditu annuo numerat 10.m. duc.

Comes de Fuenſaldana, domum Valliſoleti habet, ſtatum in Caſtilia veteri, 8. mille ducat. ex cenſu annuo.

Comes Lodoſæ, ex domo ...... domum in regno Nauarræ habet, vna cum ſtatu, in cenſu habet 8.mille duc.

Comes de ſancta Gadea, Adelantado Caſtiliæ, ex domo de los Padillas & Acunas, domum habet in ſancta Gadea, cenſus 20.m.duc.

Comes Almenaræ, ex domo de los Proxitas, domum Valentiæ habet, ſtatum in eodem regno. Cenſus 8.m.duc.

Comes Oliuæ, Caput familiæ ſiue domus de los centellos, domum Valenciæ, ſtatum in eiuſdem regno habet 18.m.duc.

Comes Albaydæ, caput familiæ, ſiue princeps de los de Lapellido de Milan, domum habet Albaydæ, ſtatum in regno Valentiæ, Cenſus illius 10.m.duc.

Comes Eldæ, Princeps familiæ ſuæ, domus de los Colomas, ſtatum in regno Valenciæ, domum Eldæ, habet 8.m.duc.

Vice Comites.

Vice Comes Peraltæ, in cenſum habet annue 6. mille ducat.

Vice Comes de Guebuli, in cenſum 8.m.duc.

Vice Comes de Chelua in cenſum habet 6. m. duc.

Almirantes ſeu Thalaſſiarchi.

Almiranta Caſtiliæ in cenſum habet 40. m.duc.

Almiranta Aragoniæ, in cenſum 80.m.duc.

Almiranta Valenciæ, in cenſum 10.m.duc.

Adelantados.

Adelantado Caragoçæ 12.m.duc.

Adelantado Galiciæ 8.m.duc.

Adelantado Cananæ 10.m.duc.

Adelantado Caſtiliæ 12.m.duc.

Priores Sancti Ioannis.

Prior S. Ioannis Regnorum Caſtiliæ & Leonis, Cenſu 100.m.duc.

Prior S.Ioannis Catalauniæ 14.m.duc.

Prior S. Ioannis Valentiæ 7.m.duc.

Prior S. Ioannis Aragoniæ, in reditus annuos habet 6.m.duc.

Princeps de Aſcoli, caput de los Leyuas, domum habet in ciuitate S. Dominici, ſtatum in Prouincia de la Rioia, & in Ducatu Regni Neapolitani, cenſus 50.m.duc.

Magiſtri.

Magiſter S. Iacobi, qui ipſemet Rex eſt, annue habet 200.m.duc.

Magiſter Calatrauæ habet 100.m.duc.

Magiſter Alcantaræ 100.duc.

Hos tres Magiſtratus ſua Regia Maieſtas ſibi vendicat.

Archiepiſcopi.

Toletanus 200.m.duc.

Seuiliæ 100.m.duc.

S.Iacobi 60.m.duc.

Granatenſis 50.m.duc.

Saragocæ 50.m duc.

Valenciæ 60.m.duc.annue.

Tarragonæ 20.m.duc.

Burgenſis 40.m.duc.

Epiſcopi.

De Leon 16.m duc.

De Vbredo 12.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei ſub Archiepiſcopatu Toletano.

De Cinguença 40 m.duc.

De Cuenca 36.m.duc.

De Cordoua 40 m.duc.

De Segouia 20.m.duc.

De Palença 30.m.duc.

De Hozma 20.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus S. Iacobi.

Placentiæ 40.m.duc.annue.

Salamancæ 20.m.duc.

Coriæ 25.m duc.

Aſtorgæ 20.m.duc.

Badaiazæ 20.m.duc.

De Gudaemdrigo 14.m.duc.

Orenſis 8. m.duc.

De Iuy 7.m.duc.

De Mondonedo 7.m.duc.

Samoræ 16.m.duc.

De Lugo 6.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Saragoceni.

Pampelonæ 16.m.duc.

Calahorræ 16.m.duc.

Hueſcæ 12.m.duc.

Balbaſtri 8.m.duc.

Tarraçonæ 16.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Seuilia.

De Cadis 14.m.duc.

De Iaen 30.m.duc.

Auilæ 20 m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Valencia.

Cartagenæ 12.m. duc.

Origuelæ 8. m.duc.

Secorbæ 8.m. duc.

De Albarazen 8.m.duc.

Maioricæ.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Granatenſis.

Malagæ 30.m.duc.

Almeriæ 13.m.duc.

De Guadiæ 12.m.duc.

Epiſcopi ſuffraganei Archiepiſcopatus Tarragonenſis.

Gironæ 10.m.duc.annue.

Lerida 10.m.duc.annue.

De Vrgel 8.m duc.annue.

Eluæ 7.m.duc.annue.

De Vrque 6.m.duc.annue.

Barcelonenſis 8.m.duc. annue.

De Cerduna 4.m.duc.annue.

Tortoſanus 12.m.duc.annue.

Quod ſi Indiarum quoque regna animo obiıre placeat, nationes, populoſque potentes, duplo maiorem numerum, quam ſit eorum, qui in varias ſectas ſparſi ſunt, conficiemus. Tot Prætorum, Gubernatorum, Nauarchorum nomina re-

cenſenda forent, vt tædium & inuidiam ſactu- rum me putem.

Sed nunc Boream reuiſamus,atque illam vi- ris,armiſque,& quod caput eſt, erudità genero- ſitate nobilem Poloniam ingrediamur; In qua primum animo pio,fortique,& rebus geſtis ex- ercito, Rex Sigiſmundus, & patriæ virtutis æ- mulator Vladislaus filius, occurrunt, Cæteraque proles regia.

Sequuntur Principes & Domini Aulæ Se- reniſſ. Archiducis Alberti.

Princeps de Oranges, obijt conſtantiſsimus in fide Catholica Anno DOMINI 1618. die 20. Febr.

Dux de Arſchot Comes de Arenberg, Eques velleris aurei.

Dux de Chimay Comes de Beaumont, Dominus de Aueſnes & Comes de Zeneghem.

Eques de Arenberg.

Dux de Croy Marchio de Hauré, Comes de Fontenoy velleris au. eques.

Baro de Feneſtranges frater ducis de Croy.

Princeps de Ligne, velleris aurei eques Gubernator & Capitaneus Arteſiæ Comitatus.

Marchio de Robays filius iſtius.

Comes de Egmont, velleris aurei eques, gubernator & Capitaneus generalis Comitatus Namurci.

Princeps de Gaure filius illius.

Fridericus Comes de Berge, Comes de Boexmer, Eques velleris aurei, Gubernator & Capitaneus generalis Geldriæ, Ducatus & Comitatus Zuiphanienſis.

Comes Henricus de Bergen, Dominus de Steensvvert frater illius.

Comes de Berlaymont & de Lalaing Eques velleris aurei Gubernator & Capitaneus generalis Ducatus Luxenburgenſis, & Comitatus de Chiny.

Comes de Champlite Eques velleris aurei Vice-Capitaneus Generalis Burgundiæ & Charlois.

Marchio de VVarambon Eques Vel. aur.

Baro de Balançon frater illius.

Marchio de Marney, Comes de Pontevault Eques &c.

Comes de Solre, Eques aur. velleris.

Comes de Hoochſtraeten.

Comes de Boſſu.

Comes de Bucquoy Eques velleris aurei, locum tenens & Capitaneus generalis & magnus Prætor Hannoniæ & Comes de Hautaquerſque.

Princeps de Barbançon.

Comes de Reuulx.

Comes de Megben.

Marchio de Renty.

Marchio de Treſegnies.

Comes de Vertain.

Comes de Hennin Dux de Borneuillé.

Comes de Beaurteux.

Comes de Freſin.

Comes Sanctæ Aldegondæ Gubernator, & Capitaneus Ducatus Limburgenſis, de Faulquemont, Dalhem & Rodeleducq.

Comes de Noielles.

Comes de VVarfuſé.

Comes de Middelburgh.

Comes de Enghien.

Comes de Falays.

Comes de Croix.

Comes de Lierres.

Comes de VVillerual.

Comes de Bailleul.

Comes de Balsigny Baro de Boextel.

Baro de Grimbergh.

Dominus de Bredam.

Dominus de Marie penes quem ſumma rei quæſtoriæ.

Dominus de Coppigny & hic quæſtor.

Marchio Spinola Capitaneus & Præfectus gubernator generalis Belgij nomine Regis Catholici & Archiducis.

Comes Anouer Archiducis aulæ & ſtabuli præfectus.

Marchio de Beluedere Præfectus generalis equitum.

Comes de Furſtenberg.

Marchio de Malaſpina, Ordinarius in Aula Sereniſsimi Archiducis.

Cum viro nobili, doctoq, è Polonia oriundo Abrahami Sculteti Catalogum oſtenderem, hunc in modum ille mihi reſcripſit: Verba enim eius ponere conſultum duxi.

Ex omnibus iſtis familijs, quas pro ſe Hæreſiarcha citat, nonnulli denegarunt, Principaliora tamen capita eorundem ſtemmatum Rom. Cathol. ab antiquo illatæ fidei tempore incorrupta permanſerunt, & hucuſque conſtanter perſeuerant: Nam de familia Leſniouiorum de Leſoo, & eorum ſtemmare, quam pro ſe citat, etiam hac tempeſtate tot exiſtunt feruentes Rom. Catholici, quot nec iſte qui citat, nec qui ab illo citatur, capillos in capitibus ſuis numerare valent.

Comites verò ab Oſtrorog (excepto citato) omnes Romam. Catholicæ religionis non ſolum aſſertores, verumetiam acerrimi propugnatores fide; ſapientia & potentia inſignes exiſtunt. Quorum caput, & princeps Palatinus Poſnanienſis recenti iudicio in publica diſputatione Lublini nouum Euangelium, & illius ſectatores grauiſsimo iudicio condemnauit.

De Fierleorum tam numeroſa proſapia, ſi duo ſolummodo funeſta noui Euangelij caligine offuſi, ad publici muneris officium in Religione aut Repub. erumpere nequeunt cum ſummo dolore ſuorum; non idcirco de vniuerſa familia, de qua tot Principes viri Palatini & Epiſcopi, tot cæteri potentes Senatores, omni tempore in Rom. Catb. fide floruerunt, & nunc florent, quot annalibus recenſentur, & quibus nunc Illuſtriſsimus & Reuerendiſsimus Epiſcopus Plocenſis, paulò ante Vicecancellarius Regni, noui Euangelij aſſertores, & doctrina & potentia ita coercet, vt in tota Diæceſi ſua eis, non modo noui Euangelij Scholas, ſed ne os quidem aperire liceat.

Nicolaus autem Fierlei Senator Regni digniſsimus, publice in prædicta Lublinenſi diſputatione, ſeductores noui Euangelij authoritate, & prudentia ſua compreſsit.

Cæteri quos refert Hæreſiarcha ſui Euangelij erroribus irretitos, tales ſunt, vt in tam numeroſis Proſapiarum ſuarum familijs, & ordinibus, quæ Roman. Cath. Religionem ſemper ſunt profeſſæ, & iam profitentur; ne cernantur quidem.

Quod vero vnum & alterum Principum & Comitum Hæreſiarcha pro ſe adduxit; facile ea ipſa inopia conuincitur, quod ſatis exiguam copiam

plam ex innumero ferè Principum, Ducum, & Comitum numero recenſere potuit.

Nos autem pro adductis poſſumus Rom. Cathol. Religionis tot oculis illius turmatim obijcere, quot ille terris Euangelij ſui tenebris nunquam vidit, aut videre poterit.

In primis autem ſeſe offert Minor Polonia, in qua Marchionum de Miroa, Gonzagarum domus vniuerſa Rom. Cath. fidem ab antiquo tuetur & defendit.

Arauiæ Liptouiæque Comitum Komoroniorum familia tota.

Comitum à Teczyn peruetuſta proſapia tota quanta.

Comitum de VVilnicza Lubomirſciorum Gens vniuerſa.

Ipſe Palatinus & Caſtellanus Cracouienſis, Principes viri potentia & autoritate, cum omnibus Senatoribus Rom. Cath. Religionem profitentur & tuentur.

In maiori verò Polonia Comes de Zgorka Generalis Maioris Poloniæ.

Comes de Zgorka Stanislaus Carncouius, cum omnibus familiæ ſuæ ordinibus eandem religionem profitetur.

Palatinus Poſnanienſis Comes ab Oſtrorog.

Comites à Tarnovv. Senatorum quoque omnes quotquot in eo Ducatu reperiuntur, omnes Roman. Cathol. Religionis ſeſe Aſſertores & propugnatores feruentiſsimos quotidano experimento profitentur.

Ex Ducatu Maſouiæ non expedit quempiam Principum, Senatorum aut nobilium recenſere, cum omnes & ſinguli adeo ab antiquo cõplexam Romanam Eccleſiam foueant ac defendant, vt noui Euangelij ſeductoribus, non modo verbis influere callidis, ſed ne iter quidem illuc facere tutum experiamur.

Ex Magno Ducatu Lithuaniæ non negamus duos Radziuilios, ſæpius calcaria nouo Euangelio aduouiſſe, ſed multo potentiores eiuſdem proſapiæ Duces, iiſdem admotis calcaribus ſcimus ita propuliſſe & conculaſſe, illud ipſum nouum Euangelium cum Aſſertoribus ſuis ad ipſos vſque inferos ablegando.

Ex eodem Ducatu, vt iam libenter admota calcaria remouerent, ſi poſſent, ne totius inquietudine, & noui Euangelij admotis calcaribus protruderentur & conculcarentur. Nam Radziuilius Dux, Palatinus VVilnenſis. Dux Radziuilius Palatinus Procenſis. Dux Radziuilius Adalbertus in Otyka & Nieſvvies. Dux Nicolaus Radziuilius non ſolum Rom Cathol. Religionis ab antiquo fuerunt, verum etiam auguſta templa permulta & magnificè dotata extruxerunt, Collegium quoque Societatis Ieſu dignum ſuo nomine & religione erexerunt.

In eodem Ducatu, Duces omnes de Iagellonia Regia familia.

Duces omnes à Magnorum Ducum Lithuaniæ ſtirpe originem trahentes noui Euangelii caliginem hucuſque etiam aſpicere dedignantur.

Comes Chotkievviez, Dux generalis copiarum, eiuſdem Magni Ducatus, tantopere nouum dogma peſtilentis Euangelij, quanto Patriæ hoſtem cum ampliſsimæ familiæ ſuæ potentia, & toto Senatorum ordine, quorum nemo in eo Ducatu nouo Euangelicus reperitur, perſequitur.

Ex Ducatu VVotyniæ & Ruſsiæ Dux de Oſtrog Ianuſsius, Dominus Cracouienſis.

Dux de Oſtrog Ianuſsius eiuſdem nominis Palatinus VVolyniæ.

Dux de Oſtrog Alexander Palatinus Bracslauiæ.

Dux Georgius Zaslauiæ.

Duces Sanguſki omnes.

Duces Czartoriſki in Czartorij omnes.

Duces de VViſnovvice omnes.

Dux Conſtantinus in Iaroslavv.

Dux Ianuſsius in Iaroslavv.

Duces Koreticij omnes, de Kurec.

Duces Koſzerſcij omnes.

Et reliquæ Ducum familiæ, trahentes originem à Magnis Ducibus Lithuaniæ, Ruſsiæ, Maſouiæ, Nalatiæ, VVolodimiriæ, quorum numerum recenſere, eſſet innumera folia otioſe replere: Rom. Cathol. fidem profitentur, & noui Euangelij inuectoribus, non minus quam Turcarum, Tartarorumque perfidis excurſionibus ſeſe reipſa opponunt, vna cum Regia Maieſtate, & vniuerſis ſenatorum dignitatumque ordinibus, pietate, ſtudio, armis, & ſi quando expedit, vita ipſa Roman. Religionem roborando & propugnando.

Neque nobiliſsimis Hungariæ, Bohemiæque regnis deſunt, quibus vetus Catbol. religio, pietaſque cordi ſit, qui magna conſtantia eam defenderunt: oſtendunt hoc ipſa comitia, & pro principibus ſuis impenſus labor, ſumptuſque, & inter clades ſeruata fides.

5. Hic igitur cum ſit ſtatus religionum, ſi defenſores attendas, non facile alia aliam vi & armis opprimere poterit, quod ſi Catholicos in parte premant arma & bella, non tamen victores diuturna frui pace valebunt, cum inter ſe acerbe diſsideant, nec deſint, quibus victoriæ ſocietas futura ſit grauis.

CAPVT XI.

Status Religionum Europæarum, ſi doctrinam & doctores ſpectes.

§. 1. DOctores, & antiſtites diſcrepantium ſectarum, quorum præcipuè nomina in Catalogu nundinarum vernarum anni 1618. inueni & ſcripta comparaui, (quanquam aliquorum haberi non potuerunt, vel quod nondum prodiſſent, vel quod eorum typographos puderet) illi ferè nominantur.

Argentoratenſes Academici.
Andreas Finnolot.
Anonymus vnbekant gegen Chriſtian Gottliebe.
Argentoratenſes Prædicantes.
Anonymus de Iubilæo.
Andreas Cramerus.
Abraham Schultetus.
Adrianus Smontius.
Arminiani & Gomorriani in Hollandia.
Balthaſar Meiſnern.
Caſpar Holſtenius.
Caſpar Meliſſander.
Caſpar Finckius.
Chriſtophorus Schleupnerus.
Chriſtophorus Zieglern.
Conrad Dietrich.
Chriſtophorus Adolphi.
Chriſtophorus VValpurger.
Danici Prædicantes.
Daniel Angelocrator.

David

Dau'd Pareus.
Eberhardus Lautterbach.
Aegidius Strauch.
Fridericus Helbachius.
Friderich Franck.
Fridericus Balduinus.
Georgius Engelman.
Georgius Zeaman.
Gaudentius de Iubilantibus.
Guilielmus Barret Anglus.
Heildelbergenſes Academici.
Hartmannus Braun.
Henricus Altingos.
Henricus Eckardus.
Henricus Horffner.
Henricus Hirtzvvigius.
Iacobus Martini.
Ioannes Giſenius.
Ioannes Simonius.
Ioannes Grocius.
Ioannes Tarnouius.
Ioannes Affelmannus.
Ioannes Staden.
Ioannes Schröder.
Ioannes Heinrich Hiemern.
Ioannes Schneider.
Ioannes Pandocheus.
Ioannes Salmuth.
Ioannes Ioachim Beutherus.
Ioannes Michael Beutherus.
Ioannes Leibius.
Ioannes Georgius Siegwart.
Ioannes Roffenſis contra Robert. Bellarminum.
Ioannes Schreiter Annæberg.
Ioannes Scharpius.
Maximilianus Rittern.
Martinus Rober.
Matthias Hoe von Hoheneck.
Matthias Haffenreffern.
Melchior Schærerus.
Michael Mulingus.
Mercatus Popiſticus autoris.

M. M. D.

Nicolaus Hartkopfius.
Nicolaus Martini.
Nicolaus Pomeranus.
Nicolaus Greuinchouius.
Paulus Laurentij.
Polycarpus Leyſer.
14. Predig diuerſorum vom Jubelfäſt.
Roſthockienſes Academici.
Robertus Sariſburienſis.
Sibrandus Lubberti.
Sigiſmundus Euenius.
Simon Gediccus.
Scholaſtici Neuhuſianij.
Tubingenſes Academici.
Thomas VVeinrichius.
Thomę Tuki Angli index ſidei & religionis.
Vincenz Schmucken.
VVilhelmus Alardus.
VVittebergenſes Profeſſores & Doctores.
VVirtenburgenſes Prædicantes.
VVolfgangus Frantzius. Et
Alii quos fama obſcura recondit.

Catholici huius temporis doctores nominare multitudo vetat; ipſæ Academiæ, & collegia tum Canonicorum, tum Religioſorum multas paginas implerent.

§. 2. Ad doctrinam quod attinet, ea omnibus Catholicis vna eſt, quæ Cõcilio Tridentino, & alijs in Synodis explicata eſt, ab hac vbi receſſeris, ingentem turbam omnium ſectarum conſpicies, quarum vnaquæque certiſsimam veritatem, exploratiſsimam ſanctitatem ſibi vendicat, audaciſsimè alios condemnat. Quia igitur poſtera ætas narrabitur de varietate, abſurditate, blaſphemijs hæreſeon, breuiter de illorum auctoritatibus, ſententijſque dicendum eſt.

Errantium nunquam eſt vna via.

Catalogum variarum hæreſeon olim S. Auguſtin Philaſtrius & ante hos Epiphanius contexuerunt, noſtro autem tempore, Lindanus, Prateolus, Sanderus, & compeodio noſter in tabula Chronographica Iacobus Gualterus qui nouas veteribus compoſuit.

§. 3. Primus nouitatem orſus eſt, & ambitioni, ac libidini libertatem quæſiuit Martinus Lutherus, cui occaſionem indulgentiarum proclamatio cauſam vero interna mala, quæ re quietas ſemper mouerunt, auaritia, illiciti amores, inquieti ingenij ſuperbia dedit. Sed cum non haberet omnia conſtituta, & non modo vera falſis, ſed & falſa repugnent, non potuit opus illud vnquam aptè contexere, & concinnare, quin alia atque alia deſtrueret, vt ſi quis magnum ædificium ſine hypodigmate fabricetur, neceſſe habet multa diruere, quia manus conſilio velociores fuerunt. Hinc inter ipſa initia non modo conciones, & ſcripta, ſed menſarum etiam hilaritudines, & Eutrapeliæ, de quibus integros libros Lutherani ſcripſerunt, nouarum hæreſeun fœcundæ fuerunt. Et ſanè vt ipſe Lutherus, & Matthias Hoe conc. 3. Iubil. fatetur, triginta fanaticos Sp. ipſe expertus eſt, quemadmodum ingens illa

Hæreſiarcha aliam cauſam habent, aliam prætendunt.

Hæreſes, multa mutare coguntur.

ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fœtus enixa iacebat.

Fatetur hoc vel ingenuè, vel neceſsitate veri adactus Ioan. Giſenius Gieſſenus profeſſor, theſi 7. *Quamuis vero in primis ſcriptis, quedam, quæ pontificijs manſiſſe fauent, propugnauit, in ſequentibus tamen ea abiecit & improbauit. Succeſſiue enim aſsidua Oratione, Meditatione, & Tentatione in veritatem eſt introductus, & impietates pontificias agnoſcere & ſolidè refutare didicit. Exponit id ipſe in præfat. To. 1. ſeu Lat. Ante omnia, inquiens, oro pium Lectorem, & oro propter ipſum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, vt iſta legat cum iudicio, imo cum multa miſeratione: Et ſciat, me fuiſſe aliquando Monachum, & Papiſtam inſaniſsimum cum iſtam cauſam aggreſſus ſum.* Et paulo poſt: *Ita inuenies in iſtis meis ſcriptis prioribus, quam multa, & magna humilimè conceſſerim Papæ, quæ poſterioribus, & iſtis temporibus pro ſumma blaſphemia, & abominatione habeo, & execror. Dabis ergo hunc errorem, pie Lector, vel (vt ipſi calumniantur) antilogiam temporis, &c.*

Varietatum fœcunda hæreſis.

Lutherus, rerum ſuarum ignarus.

Cum igitur inter initia non dei ſpiritu, non gratia cœleſti loqueretur, ſibi contradixit. Nam ſi Deus verbum poſuiſſet in ore eius, nihil abominandum, nihil contra manifeſtam veritatem tam certo affirmaſſet: Errant quidem ſancti, & docti interdum, ſed eum, qui totam Eccleſiam, atque antiquitatem damnaret, nouum ſe Eliam profiteretur, in cunctis erraſſe, omnia permutaſſe non oportebat.

§. 4. Porrò qui fidem à Luthero prædicatam immutarunt, alij à Luthero penitus defecerunt, eumque condemnatunt, alij ſub famoſo, & apud

Lutherani nominis multa ſecta fuerunt.

apud Germanos gratioſo nomine ſectiunculas fecerunt.

Infeſtiſsimus illi fuit eius promotor Andreas à Bodenſtein, Carolſtadius qui emptus eſt vt clientem ei pugnaret, quemadmodum hiſtoriam narrant multi iubilantes, in primis concione 3. Matthias Hoe pag. 116. Huic Sacramentariam, & Anabaptiſticam hæreſim tribuunt Lutherani, vt Eraſmus Alberus *de maledicta Carolſtadianorum doctrina*, Melanchthon in comm. ad Coloſſ. ait, *eum Pædobaptiſmum negaſſe.* Alij Zvvinglio Anabaptiſmum acceptum referunt, quod is libro de baptiſmo ſcribat: *Velle ſe pueris baptiſmum non conferri*: quin & Balthaſar Pacimontanus quem plerique parentem Anabaptiſtarum eſſe affirmant ſcripto Zvvinglij Pædobaptiſmum improbantis ſe tuebatur. Sed de auctore mali non eſt magnopere laborandum, malo auertendo rationes quærendæ ſunt. Thomas Muntzerus, & Nicolaus Storckius illius tragœdia primas tenuere.

Carolſtadius Luthero oppoſitus.

Zvvinglius. Balthaſar Pacimontanus. Thomas Muntzerus. Nicolaus Stork Anabaptiſmus.

Primus igitur Lutheriſmi ramus, ſed ab arbore reuulſus eſt Anabaptiſmus, in plurimas ille ſectas diuiſus eſt: Filium Dei negant ex virgine carnem ſumpſiſſe, promiſcuos concubitus probant, imperant, magiſtratum non agnoſcunt, externis laruis opinionem innocentiæ quærunt, ſomnijs indulgent, magiæ ſtudent; interim putant eos poſſe, qui ſectam eorum non ſequuntur, multa cum cæteris communia, multa peculiaria habent. Eorum dux fuit Chriſtophorus Schaplerus qui ruſticos in bella concitauit. Huic affinis Campanus etiam hoc addidit, vt perſonarum in Trinitate diſtinctionem negaret. Ad hos pertinere arbitror, Scripturanos, Paulinos, Batemburgicos, Paſtoricidas, Sanguinarios, Aegydianos, Dæmoniacos, Sabbatarios, communia habentes, etiam vxores. Condormientes, Eiulantes, quorum ſunt tot ſectæ, quot capita. Alia parte obſtetricante Carolſtadio, patiente Zvvinglio, adiuuante Oecolampadio natus eſt Sacramentariſmus, quem Zvvinglianiſmum & Caluiniſmum nuncupare ſolent Lutherani, quem præcipue deteſtantur

Chriſtophorus Schaplerus. Campan.

Oecolampadius.

Zvvinglius Berengarij errores imitatus eſt, ſed plures addit, eum Carolſtadius & Oecolampadius adiuuerunt. Peccatum originale, & gratiæ neceſsitatem cum Pelagianis reiecit. At Neſtorianiſmum illi Lutherani omnes obijciunt. Zvvinglium ſecutus eſt Caluinus, additis multis erroribus, vt fidem non eſſe vnam, non eſſe ſine incredulitate, implicitam nullam eſſe, ſcripturam incertam eſſe, intellectu facilem, fidem non poſſe amitti, Deum ad mala & peccata prædeſtinaſſe, in diuina eſſentia eſſe realem diſtinctionem, Trinitatem non eſſe adorandam, Chriſtum ſecundum humanam naturam fuiſſe ignorantem, officium mediatoris refugiſſe, deſperaſſe, pœnas damnati hominis ſuſtinuiſſe, nihil ſibi meruiſſe gloriam piorum ante diem extremum non dari; Eccleſiam poſſe deficere. Quidam Lutherani trecentos & plures errores Caluinianorum enarrant: Faſciculus Ekkardi, & Cramerus, alijque.

Errores Caluiniani.

§. 5. Hæreſis ſacramentaria in multas eſt diuiſa ſectas, vt monuit Lutherus: Hinc enim orti Buceriani & Melanchthonici in perpetuis cõciliationibus verſati, quamuis peculiares errores defenderint. Martyr quoque ſingularem ſententiam docuit. Caſtellio religionem quam quiſque vellet, permittebat. Canticum canticorum e canone tollebat, quod impudicam cantionem eſſe diceret.

Buceriani, Melanchthonici.

Caſtellio.

Laſco baptiſmum penitus reiecit. Valentinus gentilis Alcoranum cum nouo teſtamento miſcuit. Ludouicus Alemannus negauit corpus Chriſti etiam fide percipi. Petrus Richerius negauit Chriſtum in humanâ carne adorandum, tandem cenſuit ſolum patrem adorandum eſſe. Sunt & alij quos vocant, Significatiuos, Tropiſtas, Energicos, Artiſabonarios, Adeſſenarios, Metamorphiſtas, Iſcariotitas, Metaphoriſtas, Antipuritanos, Pſeudoſtenicos, Arminianos, Sibrandianos, Vorſtianos, Venatorianos, horum errores maximè poſteriorum varios, pernicioſos eriſtica ſcripta Belgarum oſtendunt.

Laſco.

Variæ hæreſes.

§. 6. Atque hi ſunt, qui omnino ſe Luthero oppoſuêre, nec tamen pauciores ſub eius nomine inter ſe acria bella gerunt, contra ſe mutuo fulminant, partes ſuere, Rigidi & molles; horum caput Melanchthon, VVittebergenſes, & fere Academici. Illorum Illyricus Flaccus, horum errores etiam ad exilia, & proſcriptiones incruduere. Deinde inualuere Brentiani ſeu craſsiores Vbiquitarij. Eodem tempore maxime in Boroſſia Oſiandrini, qui eſſentiali Dei iuſtitiâ nos iuſtificari docuerunt. Huic ſe ita oppoſuit Stancarus, vt humanitati ſoli vim iuſtificandi tribueret, diuinitatem negaret, hac in parte Arianus. Vtrunque Andreas Muſculus Vbiquiſta inſignis oppugnauit, vtrique enim naturæ diuinæ & humanæ iuſtificationem tribuit, & vt vehementius faceret, diuinam naturam in cruce mortuam dixit. Tubingenſes in parte adhæſerunt Oſiandro, vt dicerent, iuſtitiam Dei eſſentialem imputari nobis. Magna lite deinde Saxoniam diſtraxerunt Nicolaus Ambsdorffius, & Mansfeldici, dum operibus bonis Maioriſtis, Antinomiſ, liberi arbitrij defenſoribus, Adiaphoriſtis, Stancarianis ſeſe obiecerunt, eoſque habitâ Synodo damnarunt. Errores in varijs partibus, Chytræus, Functius, Paſtillarij, Interimiſtæ, Antidiaphoriſtæ, Lutheropapiſtæ, Lutherozvvingliani, Heshuſiani, Hutitæ, varijs opinionibus inſtaurarunt, & ita multiplicarunt, vt vix in vllis ſit conſenſus.

Vide Synodum Mansfeldicam. Lutherani Rigidi & molles.

Brentiani.

Oſiandrini. Stancariani.

And Muſculus.

Mansfeldici.

Iactata eſt circa annum Domini 1580. concordia Bergenſis, & annis ſequentibus in eam coniuratum eſt à pleriſque, ſed eo fine, vt mox Lutherani plerique ab ea deficerent, & à Lutheranis pleræque prouinciæ.

Concordiæ liber, interitus eſt Lutheriſmi.

§. 7. Qui vero contra Lutheranos, Caluinianos, Anabaptiſtas manifeſtè pugnant, ſunt Oſtorodiani, ſiue mauis Sociniani, Chriſti meriti, redemptionis, & diuinæ iuſtitiæ negatores, Ariani per Poloniam, Hungariam, Tranſsyluaniam. Seruetiani, qui Sabellianiſmum, Eutychianiſmum, Anabaptiſmum miſcent. Effrontes, qui frontem donec ſanguinem elicerent, radebant, oleo eam perungentes ſe Chriſtianos ſine baptiſmo eſſe iactabant, Spiritum ſanctum motum quendam eſſe dicebant, ideoque ſine idololatriæ crimine non poſſe adorari. Ochiniſtæ qui polygamiam admittunt. Noui Sabelliani, Bacularij & quorum maxima turba eſt, Epicuræi, Athei, Nibertini. Hic ſtatus eſt propugnantiſsimarum in Europâ religionum, populus magnam partem controuerſiarum vel non curat, vel ſane ignorat. Doctiores in partibus ſunt partim alienis, partim ſuis fere enim altercandi vehementiâ veritatem amittunt, & in hæreſin aliquam impingunt. Multi ſunt, & varij commatis Lutherani, multi Caluiniani, & forte non pauciores Anabaptiſtæ, Socinia-

Oſtorodiani.

Europa hæreſes ad Atheiſmum inclinant.

cianiſ; ſed plurimi qui religiones in vnam omnes conflare conſtituerunt.

Hæreſis ſumma eſt omnium chaos.

§. 8. Fecerunt hoc olim Nouatiani, vt auctor eſt. hæreſ. 38. & Epiphan. hæreſ. 59. qui eadem ſe & Catholicos fide imbutos fatebant, ſed in doctrina tamen diſcrepare, culpabant & Catholicos Arianis tempore Valentis; *eos contendunt propter exiguam dogmatum ſubtilitatem.* Fuere & Rhetoriani, qui docebant omnes hæreſes recta via incedere, & docere veritatem; ita refert Philaſtrius in Catalog. & Auguſtinus hæreſ. 72. *mirabatque poſſe cuiquam in mentem venire, vt ita iudicet.* Inualeſcit ſemper ea opinio cum in multiplices labyrinthos errorum incidunt prouinciæ. Eo enim homines profani inducuntur, vt modo pacem Reip. teneant, non verentur in vnum errorem conſpirare. Docuit illam pacem Zenonis ἑνωτικὸν πρόσταγμα, *pacificatorium, ſeu vnitiuum edictum,* quo voluit Eutychianos, Dioſcorianos, & Catholicos de ſua ſententia aliquid remittere, vt in vnam conſpirarent religionem, quæ res tamen maiores diſſenſiones peperit, quemadmodum nulla re magis ſe Lutherani infirmarunt, quam cum in vnum Concordiæ librum inſanabiles alioqui errores compegerunt. Non diſsimili ratione Ioannes Sturmius an. 1578 mediam viam inſtituit, nouam enim religionem ex Proteſtantium & Catholicorum ſententijs, iudicio virorum ſeptuaginta conflari volebat: qui omnium Theologorum in ſe iras concitauit. Refert doctiſsimus noſter Gaulterius tab. Chron. pag. 380. col. 1. Ioannem Serranum miniſtrum Arauſicanum potenti cuidam Catholico Domino dixiſſe: *Suam religionem à Romana non niſi cærimonijs diſcrepare, ſuamq; paucas nimis cærimonias habere; Romanam nimis multas: neq; difficile eſſe vnam alteri conciliare: nempe illarum numero adaucto, harum imminuto,* qua de re inchoatum librum morte præuentus, non abſoluit. Idem tentauit quidam *Chriſtianus Conſtans* ficti nominis conciliator, qui Romanam, & Caluinianam religionem, non duas eſſe religiones, ſed vnam aſſerit, ſi vere & Germane iudicandum ſit, vt in an. 1600. p. 8 4. col. 1. multis exponit idem Gaulterius, qui ſi Parei Irenicon, & Lutheranorum Polemica vidiſſet, quæ omnia poſt eius tabulas Chronographicas edita ſunt, multo magis quam Auguſtinus de Rhetorianis admiraretur.

Ἑνωτικὸν Zenonis, diuiſit Eccleſias.

Concordia liber, omnium errorum cartauus.

Hodie quoque, multi ſunt Rhetoriani.

Conſulite acta Belgarum.

§. 9. Cum igitur tot ſint hæreſes, eæque indies augeantur, augmento ſuo Reſpublicas in partes trahant, membra Europæ diuellant, alia alijs, vniuerſa Turcis obijciant: Agnoſcite ô reges & principes ſtatum religionis veſtræ, animabus veſtris, ſubditorumque ſaluti Reipublicæ & Politiæ proſpicite, ad vnam religionem redeundum eſt, vel enim ſuas quiſque opiniones obfirmate propugnabitis, atque ita tot erunt diſsidia, quot homines; vel cuique opinandi & docendi poteſtatem facietis, & ſic vno verbo Rempublicam euertetis, venient enim qui negabunt Magiſtratui quicquam eſſe iuris, qui omnia communia dicent, & efficaciam errorum lenocinante voluptate in mores inducent.

Nulla ſpes pacis, niſi in vna religione.

Hæc mutatio religionis, multis ſeditionibus, belliſque in Europam inducta eſt, ſtetit omnino ſanguine multo, quo potuit Africa, Aſia, India parari, ex eaque nunc quoque dum hæc ſcribo multis locis ciuilia bella graſſantur, pluribus apparantur, omnibus timentur. Eheu poſteri negabitis? Inter tot fides an filius hominis veniens, inueniet fidem?

CAPVT XII.

Seditionum improuiſa, & ex paruis rebus, origo.

§. 1. MOnet veriſsime Ariſtoteles l. 5. c. 4. Politic. γίγνονται μὲν οὖν αἱ στάσεις, οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν. *Oriuntur ſeditiones non de paruis rebus, ſed ex paruis, diſsident enim homines & ſeditiones excitant de rebus magnis.* In his tamen obſeruabis, tum cum parua res magnum incendium conflauit, id ferè ortum ex corruptis moribus populi, vel in re parua oſtendi magnum contemptum, nequitiamque.

Ex parua ſcintilla, magnum incendium.

§. 2. Pulſus eſt Roma Tarquinius ob filij adulterium. Non parua res eſt vxorum pudicitia, ſed magna pro qua tanquam pro re ſacra maritum pugnare fas eſt, ſed inter gentilium & barbarorum regum libidines haud tanti æſtimata, vt Brutus & Collatinus, ſi hoc ſolum fuiſſet peccatum, commouere Romam Collatiamque non poſſent. Erant vero exacerbati ſcelere, ſuperbia, tyrannide regis. Nam de eo Liuius l. 1. *Conſcius deinde male quærendi regni ab ſe ipſe aduerſus ſe exemplum capi poſſe, armatis corpus circumſepſit: neque enim ad ius regni quidquam præter vim habebat: vt qui neque populi iuſſu, neque auctoribus patribus regnaret. Eo accedebat vt in charitate ciuium nihil ſpei reponenti, metu regnum tutandum eſſet. quem vt pluribus incuteret, cognitiones capitalium rerum ſine conſilijs per ſe ſolus exercebat, perque eam cauſam occidere, in exilium agere, bonis mulctare poterat. non ſuſpectos modo & inuiſos, ſed vnde nihil aliud quam prædam ſperare poſſet. Cum vero Capitolium, cloacam maximam aliaque extrueret oppreſſa plebis manibus magno in odio erat, quod occaſione duntaxat egebat.*

Tenuis eſt valetudo Reip. quæ leui occaſione moritur.

Ariſtoteles non diſsimilia narrat. Syracuſis tumultum exortum ob duorum flagitia, quorum alter adulterij, alter ſtuprioris criminis reus erat: Sed cum ſinguli ciuium partem ſibi adiungerent, ſeditionem, qua forma Reipub. mutata eſt, concitarunt. Verum corruptos tam magiſtratuum, quam populi mores, indicat ſeditio; his pro adulterio, illis pro παιδεραστίᾳ pugnantibus; in vitioſo enim populo cum peſsimus quiſque in tumultum ſit pronus, faciliime ſeditio naſcitur.

§. 3. Hiſtiææ orta eſt ſeditio ob duorum fratrum in diuidunda hæreditate contentionem, vt teſtatur Ariſtoteles. Cum enim locupletior frater alteri iniuriam faceret, paternaſque opes detineret, alter frater pauper, pauperes ciues in auxilium vocauit, alter locupletes, factaque eſt pugna pauperum contra diuites, quæ nulla fuiſſet, ſi vel vmbra iuſtitiæ in tribunalibus apparuiſſet.

Seditio quomodo ſignũ corruptæ Reip.

De ſeditionis Delphicæ hiſtoria conſtat, vtrimque fuiſſe ſpeciem. Mitilenorum enim ſeditio originem ex iuſtitiæ neglectu habuit. Timophanes duas filias opulentas reliquit ſuperſtites, eas filijs ſuis popoſcit Doxander, fert repulſam, & Athenienſes concitat ad impium bellum.

§. 4. Parua etiam res erat quæ conſulatum plebi cõmunicauit, quod ſoror plebeio nupta, ab ſorore quæ in patriciam domum venerat, irriſa eſt: quia ad inſolitũ lictoris ianuam percutientis ſonum expauit, quæ ſanè irriſio ad ſeditionem nullas vires habuiſſet, ſi in pacata Reipub. tempora incidiſſet. At iam præceſſerant Tribunitiæ contentiones de conſulatu plebi communicando,

Romæ Plebeium conſul vnde.

quærebaturque auctor, qui intermiſſa certamina inſtauraret.

§. 5. Suetonius in Auguſto refert magni periculi ludicram cauſam. *Nam cum ſpectaculo ludorum gregarium militem in XIV. ordinibus ſedentem excitari per apparitorem iuſſiſſet, rumore ab obtrectatoribus dilato, quaſi eundem mox diſcruciatum necaſſet, minimum abfuit quin periret concurſu & indignatione turbæ militaris, ſaluti fuit, quod qui deſiderabatur repente comparuit incolumis, ac ſine iniuria.* Philippus Macedo quã parua in ſpeciẽ cauſa interijt, quod contumeliam adoleſcenti factam non vindicaret. ſed magno ex vitio erat, & errore gubernationis, quod rex bellis intentus, iuſti & honeſti negligens erat.

Ioco imperator electus. §. 6. De Regilliano narrat Trebellius Pollio per iocum eſſe factum imperatorem *Nam cum milites*, inquit, *cum eo quidam cœnarent, aſtitit Valerianus Tribunus qui diceret, Regiliani nomen vnde credimus dictum? Alius continuo, credimus quod à regno. Tũ is qui aderat ſcholaſticus cœpit quaſi grammaticaliter declinare & dicere, Rex regis, regi, Regillianus. Milites, vt eſt hominum genus ad promptum ad ea quæ cogitãt, dixerunt, ergo poteſt rex eſſe? item alius, ergò poteſt nos regere? item alius, Deus tibi regis nomen impoſuit. Quid multa? his dictis, quum alia die mane proceſſiſſet, à principibus imperator eſt ſalutatus. Ita quod alijs vel audacia vel iudicium detulit, huic ſocularis aſtutia.* Ridicula plane principis deſignatio, at ſi ſtatũ Reip. ſpectes, intelliges plane nihil eſſe mirum, de ſumma rerum tam leuiter actitatum; ludicra enim militibus res videbatur imperatorem facere & occidere: hoc tempus erat quo Gallieno imperante triginta tyranni orbem Romanum lacerarunt. Nec diſsimili olim leuitate Claudius protractus, in ſolium, pauens dum mortem expectat, collocatus eſt. & ante duo manipulares ſuſcepere transferendum imperium Romanum, & tranſtulerunt, vt auctor eſt Tacitus. Proculus ad aleã factus eſt imperator, cum enim decies exiſſet imperator, inclamauit vnus, Aue Auguſte, & reliqua turba ſimili væcordia imperatorem ſalutauit.

Ex ſcena rex. §. 7. De Magnentio Zoſimus refert. *Magnentius quaſi rei neceſſariæ cauſa de menſa ſurgens, quum perexiguum ad tempus à conuiuis receſſiſſet, eũ ſe rurſus amictum ſtola regia quaſi in ſcena ſpectandum exhibuit. Ibi cum eum conuiuæ regem appellaſſent, ſimiliter omnes incolæ vrbis Auguſtoduni (quia hæc in vrbe geſta ſunt) in eandem ſententiam venerunt. Et quoniam rei fama tendebat vlterius, extra vrbem ruſtica quoq; plebs confluebat.* At ægra tum erat Reſp. & militi ex ſeditione lucrum, alioqui perſonatum regem irriſiſſet omnis vicinia. Nunc magnas ille clades dedit, magna potentia graſſatus.

§. 8. Innumera talia ſunt. Ludicro certamine ad caſtellum Taruiſium ſub Othone IV. cum Venetum vexillum laceratum eſt, ingens ſeditio concitatur. Florentiæ cum adoleſcentes Donatus & Cerchius aliorum equos turbant ad choreas, magnam ciuitas ex tumultu calamitatem accepit. Cauſæ vero iam præceſſerant. Nam Venetorum & Italorum animi exulcerati erant, & Florentinorum factiones quamlibet cauſam ſufficientem putabant, inimicos opprimendi. Hæc igitur indicia ſunt Reip. peſsime conſtitutæ, cum ad minimum impulſum concidunt, lubrico ſtetiſſe loco argumentum eſt. Pronæ enim ad lapſum ſunt, quæ ſubducto impedimento, aut addito in alteram partem quouis momento, ruunt.

CAPVT XIII.

Fortuita interdum ſeditionis cauſam præbere.

Fortuita ſeditionis cauſa. §. 1. FOrtuita appello, quæ principum aut populi vitio non committuntur, nec natura ſua habent vllam rationem cur ſeditionem concitent. Deo ſua conſtat ratio, cur illa inferat, aut eſſe ſinat. Nihil æternæ prouidentiæ, quæ capillos capitis noſtri ante mundi conſtitutionem numerauit, fortuitum eſt. Nos caſu factum iudicamus, quia præter opinionem. Seditionum autem cauſæ fortuitæ ſunt calamitates, vt fames, incendia, eluuiones, aliaque quæ animos triſtes efficiunt, multoque odio imbuũt. Cum enim in Rep. malorum ſit maximus numerus, calamitatibus aſperantur, & ferociunt, vt agreſtes belluæ, non cicurantur. ſic irritati in magiſtratum alioſq; facile impetum faciunt, quamuis non læſerunt. Prudentes ſane principes id conabuntur, quod Fabius:

Hos mulcens queſtus Fabius deforme docebat
Cladibus iraſci, vulgumque arcebat ab ira;
Aduerſis etenim frangi non eſſe virorum.

Clades irritant improbos. Hebræi in deſerto, ſi Pharao ſæuiat, ſi aqua deſit, ſi carnem exoptent, non precibus agunt, ſed contra Deum Moſemque murmurant, & cladibus iraſcuntur; boni aduerſis, vt ignibus aurum, probantur, mali vt paleæ exuruntur. Huius rei cauſa eſt, quod infelices cum impatienter mala ferant, iraſcantur, comparatione ſuæ fortunæ felicibus inuideant, triſtenturque. hinc facile cunctis, à quibus non adiuuantur, & præſertim magiſtratibus indignantur.

§. 2. Inter cætera incommoda, vnde ſeditiones oriuntur, præcipuum eſt fames, cuius rei cauſa eſt, quod ea corporibus exinanitis humores commouet, maleuolos reddit, & bilioſos. Narrat Lerius in hiſtor. Braſilicæ nauigationis, cum Caluiniana Eccleſia re male apud barbaros geſta, in reditu fame affligeretur, feroces, moroſos, iracundos factos. Verba eius ſunt pag. 325. *Antequam ſermoni huic finem imponam, id obiter obſeruare libet,* *Caluinianorum in fame moleſtia.* *quod in alijs quidem, maxime in me ipſo animaduerti, qui binas fames expertus ſum, eaſq; eiuſmodi, vt nullum vnquam horridiores euaſiſſe credã. Corporibus inedia debilitatis, & deficiente natura, ſenſibus alienatis, ſpiritibuſq; diſsipatis, non modo feroces, ſed & moroſi, & iracundi fiunt homines. Illa porro iracundia merito rabiei genus dici poteſt. Quo fit vt apposite vernaculo noſtro ſermone is fame duci ac furere, qui fame premitur. Præterea quoniam experientia res omnes expreſſius edocet, video non ſine cauſa Deum, populo ſuo minantem famem, niſi ſuis pareat præceptis; diſerte exprimere futurum, vt viri illius qui fuerat mollis, & delicatus, valde malignus ſit oculus in fratrem ſuum, & in vxorem ſuam cariſsimam, atque in filios ſuos, adeo vt non det illis ex eis de carne filiorum ſuorum quam comedet. Nam præter ea quæ hiſt. Sacr: commemorauimus exempla de parentibus, qui ex liberis ſuis vnum comederunt, deque militibus quibuſdam, qui poſtquam cadauera eorũ, qui bello vſi fuerant, deguſtaſſent, ſe decreuiſſe, ſi malum illud diutius perſtitiſſet, viuis manus afferre, affirmare poſſum non durãte illa nautica fame vix ac ne vix quidem pacate alij cum alijs colloqui potuiſſe, licet Dei timore cohiberemur, imo quin (quod Dominus condonet nobis) maligni oculis alij in alios fuerimus.* Hinc igitur amaritudo animorum, querelæ ac tumultus oriſitur. Ingens Claudio Imperatore fames in Romano

magnopere præter conuitia audet, metum pœnarum demunt, metum vero, ſi quieſcant multorum incommodorum inijciunt. Denique ſpem rerum meliorum adferunt, animos leues inanibus implent. Interdum etiam pecunias proditionis præmia repræſentant.

Odium quomodo excitetur.

§.3 Odium magiſtratus conciliant, vera narrando, calumniando. Calumniarum duplex genus eſt, vel artificioſe falſa confingunt, vel illa quæ vera ſunt ſupra modum adaugent.

Periculoſiſsima eſt ſeditio cum ex veris naſcitur malis, nunquam enim niſi alterutrius partis exitio finitur, aut mutatione Reipub. Scriptura exemplum exhibet, 3.Reg.c.12. Queruntur enim vere: *pater tuus duriſsimum iugum impoſuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui, & de iugo grauiſsimo quod impoſuit nobis, & ſeruiemus tibi.* Nec diffitetur Roboam. *Pater meus aggrauauit iugum veſtrum.* Factum id à ſene, cum ſumptus in ſeptingentas reginas, & trecentas concubinas immodici fierent. Hic itaque facile Ieroboam decem tribus abduxit, & vt defectio ſanguine ſanciretur, lapidibus obruitur Aduram, quæſtor Roboami. Et reuera vt plurimum ex vero principio, veriſque malis ſeditiones oriuntur, vt illa quæ de cauſis ſeditionum docui, demonſtrauit. Nam vel reges improbe & tyrannice graſſantur, vel ſubditi inique bonis regibus obſiſtunt.

Vltio ſemper augetur.

Hoc vero peſsimum eſt, quod cum ſeditio in principio ſanari poſsit, paruo tempore, dũ mali vitãdi vel vlciſcendi nõ eſt modus, iniuria augetur. Atque ita dum vtraq; pars non ratione, ſed ira vltionem expedit, grauius ſemper infert malum, quam patitur. Quod ideo fieri ſolet, quod ciuilis iniuriæ vindicta duas res præſtare videtur, nempe ſolatium ei, qui iniuriam accepit, & in reliquum ſecuritatem. Primum ſemper præſtat iratis, non alterum. Primum quidem quia dulce eſt reddere. In ira eſt enim miſtio doloris; & voluptatis. Excuſatum ſe putat qui dolorem regerit, etſi maiorem quam accepit. Vere & philoſophice Hom. illud.

ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν, ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,
καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι.
ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο,
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται ἠΰτε καπνός.

At contentio & ira à Deis, hominibus pereat,
Qua ſapientem etiam excandeſcere cogit,
Qua multa dulcior eſt melle ſtillante,
Virorum in pectoribus fumi inſtar creſcens.

Iniurias igitur non æquali pondere penſant, ſed dolorem dolori, vt quaſi legem talionis æquauerint, pro offenſa maiorem ingerunt. vt qui pilam exceptam repercutiunt, fortius repellunt, impetu venientis adiuti, adeo hoc viſum multis, vt vindictam morte bene quæri putent.

Dij me etſi perdunt, tamen adiutum eſſe expetunt,
Quod priuſquam interee, ſpacium vlciſcendi dabunt.

Malum igitur hoc dulce eſt, & vſu augetur, & quamuis *verbum inhumanum eſt vltio*; res tamen maxime appetitur, & ſupra modũ excreſcit. Hinc non barbarorũ modo populorũ, ſed cultiſsimorum mos eſt vlciſci, adeo nõ diſtant ab illis quos procul omnis iuris humani ſocietate proxima beluis vitia efferarunt. Inter leges & Magiſtratus ſui quiſque doloris vindex eſt, & aſsiduæ ſcelerum cautelæ refellunt, dum vltio crimen nõ tantum imitatur, ſed exſuperat, dum omnes quos læſerunt, & à quibus læduntur, oderunt. Alterum vero, hoc eſt, ſecuritatem raro adfert, quia victus raro quieſcit. Et vidimus in orbem iuiſſe cædes, donec ad exteros poteſtas delata ſit.

Improuiſæ ſeditiones infeſtæ ſunt.

§. 4. Interdum opus eſt arte ſumma, & induſtria, vt præuideri defectio poſsit. Iones qui Aſiam habitabant à Dario ſubito defecerunt, contractis in Græcia & Athenis præcipue auxilijs, Sardes incenderunt. Cauſam defectionis dedit, Darij ſecurum, vt videbatur, ſed iniuſtum conſilium; Iones in Phœniciam transferre, Phœnices in Ioniam cogitarat, vt ſic Græcos à Græcorum conſuetudine & συμμαχία diuelleret, & in medio aliam gẽtem neutri amicam collocaret. Hoc Iſtiæus Græcus cum in Perſide intellexiſſet, raſo nuncij capiti literas inuſsit, quibus rem indicat Ariſtagoræ Græcorum duci, ille raſo iterum nuncij capite, cum literas legiſſet, atrox bellum quaſi pro aris & focis molitur. Hanc ſeditionem alia ratione præuidere non poterat, quam ſuſpicando propoſitum ſuum tacitum non fore. & Ariſtagoras quidem interfectus, Iſtiæus in crucem actus, gentium tamen migrationem perficere Darius non potuit.

Calumnia inſtar nouacula, concordes animos diſcindit.

§. 5. Calumnias aperte ferunt, vt quietos ſollicirent, Seditioneſq; concitent. Exemplum datum à Tarquinio Superbo in concilio Latinorum: In Aureliano cum ſcriba ſcedulam oſtenderet, cui nomina morti deſtinatorum inſcripta diceret. Manifeſta etiam calumnia patrem circumuenit. Abſolon 2.Reg.15. *Videntur mihi ſermones tui boni & iuſti, ſed non eſt qui te audiat, conſtitutus à rege.* Dicebatq; Abſolon. *Quis me conſtituat iudicem ſuper terram, vt ad me veniat omnis qui habet negotium, & iuſte iudicem.* Cum tamen à Dauide iuſtitię ſumma ratio duceretur. Ita Valerius ob ædes extructas in ſuſpicionem regni affectati venit, nec diluere niſi demolitione calumniam potuit. Aulus Albinus ob ſuſpiciones falſas, quas ſparſerant inimici, lapidatus eſt ab exercitu. Val. l. 9. c.8. Nimium ſunt iſta iam noſtris temporibus vſitata, quibus omnia principum acta ac dicta in peius accipiuntur. Olim exemplũ eorum qui reges inſectabantur, & ſeditionẽ mouebant, Therſiten propoſuit Hom. Hoſtes quoque cum verbis calumniari non poſſent, reipſa viris fortibus obtrectarunt. Coriolanus plebeiorum agros vaſtabat, patriciorum intactos relinquebat, vt diſcordias notas accenderet. Hannibal quoque Fabij Maximi agris abſtinuit, vt eum ſuſpectum redderet, ſed is calumniæ vim ægro publicato eliſit, non fecerunt iſta Romani ſine exemplo. Lacones Periclis agros intactos reliquerunt, vt ei inuidiam ſuſpicionemque proditionis crearent. Sed ille Reipubl. dono eos dedit, qua re magnam laudem conſecutus, fidem magis populo Athenienſi approbauit.

Calumniæ genus eſt, exaggeratio vitiorũ.

§. 6. Aliud genus calumniarum eſt, cum omnia in maius attolluntur, quæ vitioſa ſunt, aut videntur, & quæ bona, in deterius accipiuntur. Id adeo Romæ in Tribunis plebis manifeſtum euadit, vt alio documento non ſit opus. Nihil vnquam tam plauſibile ab Senatu Romano factum, quam cum militi ſtipendia decreuit, nihil tanto gaudio acceptũ: concurrunt, laudant, manus prẽſant, verẽ patres appellatos aiunt. Quid Tribuni? Soli communis ordinum lætitiæ, concordiæque expertes *negare tam id* (Liuius l. 4.) *lætum patribus vniuerſis, nec proſperum fore quam ipſi crederent, conſilium ſpecie prima melius fuiſſe, quã vſu appariturum. Vnde enim eam pecuniam confici poſſe, niſi tributo populo indicto? ex alieno igitur alijs largi-*

turos. neque id etiamſi cæteri ferant, paſſuros eos, quibus iam emerita ſtipendia eſſent, meliore conditione alios militare, quam ipſi militaſſent: Et eoſdem in ſtipendia impenſas feciſſe, & in aliorum facere.

Cum vero etiam in Veienſi obſidione hyemandum audirent, omnia adaugent, atque in peius detorquent. *Hoc illud* (Liuius l. 5.) *eſſe dictitantes, quod æra militibus ſint conſtituta. nec ſe feſelliſſe, id donum inimicorum veneno illitum fore. Veniſſe libertatem plebis: remotam in perpetuum, & ablegatam ab vrbe & ab Republica iuuentutem: iam ne hyemi quidem aut tempori anni cedere, ac domos & res inuiſere ſuas. Quam putarent continuata militia cauſam eſſe? nullam profecto aliam inuenturos, quam ne quid per frequentiam iuuenum eorum, in quibus vires omnes plebis eſſent, agi de commodis eorum poſſet. Vexari præterea & ſubigi multo acrius, quam Veientes. Quippe illos hyemem ſub tectis ſuis agere, egregijs muris, ſituque naturali vrbem tutantes. militem Romanum in opere ac labore, niuibus pruinisque obrutum ſub pellibus durare, ne hyemis quidem ſpatio, qua omnium bellorum terra marique ſit quies, arma deponentem. Hoc neque reges, neque ante tribunitiam poteſtatem creatam ſuperbos illos conſules, neque triſte dictatoris imperium, neque importunos decemviros iniunxiſſe ſeruitutis, vt perennem militiam facerent, quod tribuni militum in plebe Romana regnum exercent, quidnam illi conſules dictatoresve facturi eſſent, qui proconſularem imaginem tam ſæuam ac trucem fecerunt? Sed id accidere haud immerito. non fuiſſe ne in octo quidem tribunis militum locum vlli plebeio. Antea trina loca cum contentione ſumma patricios explere ſolitos: nunc iam octoiuges ad imperia obtinenda ire: & ne in turba quidem hærere plebeium quenquam: qui, ſi nihil aliud, admoneat collegas, liberos, & ciues eorum, non ſeruos militare, quos hyeme ſaltem in domos ac tecta reduci oporteat, & aliquo tempore anni parentes liberosque ac coniuges inuiſere, & vſurpare libertatem, & creare magiſtratus.* Quid potuit turpius eſſe, quam ciues ita contra ciuium concordiam inſanire? ſed factum, nec à patribus diſsimulatum eſt. Horum enim calumniatorum naturam natiuis coloribus nobis Appius depingit: *Si vnquam dubitatum eſt, Quirites, vtrum tribuni plebis veſtra, an ſua cauſa ſeditionum ſemper auctores fuerint, id ego hoc anno deſiſſe dubitari certum habeo, & cum lætor tandem longi erroris vobis finem factum eſſe, tum quod ſecundis potiſsimum veſtris rebus hic error eſt ſublatus, & vobis, & propter vos, Reſpub. gratulor. An eſt quiſquam qui dubitet, nullis iniurijs veſtris, ſi quæ forte aliquando fuerunt, vnquam æquè quàm munere patrum in plebem, cum æra militantibus conſtituta ſunt, tribunos plebis offenſos ac concitatos eſſe? Quid illos aliud, aut tunc timuiſſe creditis, aut hodie turbare velle, niſi concordiam ordinum? quam diſſoluendæ maxime tribunitiæ poteſtatis rentur eſſe. Sic Hercule, tanquam artifices improbi, opus quærunt: qui & ſemper ægri aliquid eſſe in Republ. volunt, vt ſit ad cuius curationem à vobis adhibeantur. Vtrum enim defenditis, an impugnatis plebem? vtrum militantium aduerſarij eſtis, an cauſam agitis? niſi forte hoc dicitis. Quicquid patres faciunt, diſplicet: ſiue illud pro plebe, ſiue contra plebem eſt. Et quemadmodum ſeruis ſuis vetant domini quicquā rei cum alienis hominibus eſſe, pariterq; in iis beneficio ac maleficio abſtineri, æquum cenſent: ſic vos interdicitis patribus commercio plebis: ne nos comitate ac munificentia noſtra prouocemus plebem, nec plebs nobis dicto audiens atque obediens ſit. Quanto tandem, ſi quicquam in vobis eſſet non dico ciuium, ſed humani, fauere vos magis: & quantum in vobis eſſet, indulgere potius comitati patrum atq; obſequio plebis oportuit? quæ ſi perpetua concordia ſit, quis non ſpondere auſit, maximum hoc imperium inter finitimos breui futurum eſſe?* Hos tanquā peſtes è Republica eliminandos eſſe nemo dubitat. Cauſa vero eſt; quia optimi principes habent etiam multa emendanda, multa peccant eorum adminiſtri, plura peccare videntur, nonnulla ipſi principes; quæ ſi omnia colligantur, exaggerentur, ſiniſtro animo intelligantur, maleuolæ linguæ veneno inficiantur, neceſſe eſt Remp. concidere.

§. 7. Calumniæ quidem ad odium concitandum efficaces, verum interdum iiſdem metum efficiunt, vt in morte Aureliani. Solis Syracuſanus hac arte contra Dionem inſidias, tumultumque machinatus eſt. Sanguine fœdatus, & voce lamentabili ſe in multitudinem dedit, *ea ſe paſſum à Dione aſſerens, ea omnia omnibus exſpectanda,* & ſeditiotum quidem compoſita eſt, auctor poſtea Athenis pœnas dedit. In eundem metum iam olim populum Athenienſem Piſiſtratus coniecerat, vt enim Megaclem & diuites opprimeret, in concione grauiter in eum eſt inuectus, altero die vulneribus affectus venit, quæſtus ſe ab optimatibus tam iniurioſe & contumelioſe tractatum. Populus irâ, metuque agitatus, cum omnium corporibus eam imminere ſæuitiam crederet, trecentos Piſiſtrato ſatellites dedit, ad vitæ tutelam, quibus ille tyrānidem occupauit. Eodem metu Dionyſ. ſatellites impetrauit, & inuaſit. Cum enim metus efficacisſimus ſit affectus, quique ſollicitos, ſuſpicioſoſque faciat, facile illo ad ſeditionem vtuntur. *Omnia principes impedire, via eſt ad ſeditionem.*

§. 8. Omnibus in rebus aduerſantur, ne quocunque modo aduerſa pars fortior reddatur. Herodianus de Antonino Caracalla, & Geta id oſtendit. *Sed gliſcebat in dies odium atq; diſcordia. Nā ſiue duces ac magiſtratus aliqui eligerentur, vterque amico ſuo potiſſimum ſuffragabatur: ſiue ius dicerent, ſemper diuerſa ſentiebant, magno interdum illorum periculo, cuius res agebatur. Pluris enim ſtudium ſuum, quam ius aut æquum faciebant; etiam in ludis ipſis diuerſarum ſemper factionum. Nihil præterea inſidiarum omittebant. coquos identidem & pincernas conati ad veneficia impellere.* Hoc pene perpetuum fuit Tribunorum Romanorum opus, delectus, magiſtratus iudicia inhibere.

§. 9. Scelerarius agunt, qui Rempub. & exercitum in diſcrimen adducunt, vt odioſos efficiant magiſtratus, atque euertant, qua fraude Philippus Gordianum Iuniorem, vt auctor eſt Capitolinus, imperio vitaque exuit. *Verum artibus Philippi primum naues frumentariæ ſunt auerſa: deinde in ea loca deducti ſunt milites, in quibus annona haberi non poſſet. Hinc Gordiano infeſtos milites ſtatim reddidit; non intelligentes artibus Philippi iuuenem eſſe deceptum. ſed Philippus etiā addidit, vt rumorem per milites ſpargeret, adoleſcentem eſſe Gordianum, imperium non poſſe regere: melius eſſe illum imperare, qui militem gubernaret, qui Rempublicam ſciret. Corrupit præterea etiam principes, effecitque vt palā Philippus ad Imperium poſceretur.* Eodē modo Stilico barbaris pepercit, vt filiū ad Imperiū eueheret. *Rempublicam in diſcrimen adducunt, vt odioſos reddant reges.*

§. 10. Cum hominem prudentem, gnauum, acrem, hoc agere cernunt, vt inclareſcat, ſumptu prodire, clientes ducere; cum id non prodigalitate faciat, aut vecordia, certo ſtatuere debet magiſtratus maius aliquid his cœptis ſtrui. Ita Cæſar egit: Plutarch. in Cæſare. *Ad hæc cœnarū & mēſa, & in ſūma reliquo vitæ ſplendore colligebat paulatim in* *Cum viri magni id agunt vt inclareſcant*

Republ. opes: quas inuidi eum breui exiſtimantes deficientibus ſumptibus euaniduas fore, ſecuri inclareſcere illum in Repub permiſere: ſero autē vbi euaſiſſent iam ingentes & prævalida, atq; apertè in rerum mutationem ſenſerunt eas erumpere, animaduertunt nullum cenſendum eſſe cei alicuius paruum exordium, quod non illico grande reddat continuatio, quodque ex eo quod contemnatur, aſſequitur ne impediatur. Itaq; ille, qui primus ſuſpectam habuiſſe & timuiſſe eius in Repub.gerenda, ſicut in mari ſerenitatem & latentē, ſub humanitate, blanditiaq; conſiderauit acrimoniā, Cicero, dicebat in alijs eius captis & actionibus conſiderare ſe omnibus ingenium tyrannicum: ſed cum comam eius, inquit, ita videam compoſitam accuratè, ipſumq; vno digito caput ſcabentem, contra non videtur iſte mihi tantum mali animo conceptum, vt Romanam Rempub. euertat Hæc quoque veterum ars fuit, Manlius debitores liberauerat, & fauorem iactura opum coemerat. quas occupata Repub. ſe recepturum cogitabat, Spurius lege agrariā populum adſciuit, Melius largitione; egregij omnes animi, & imperio non indigni, ſed futuri forte reges lectiſsimi, ſi abſque ſcelere ad ſceptra venire potuiſſent.

Largitio, via efficax ad regnum.

§. 11. Præter ſpes ingentes etiam nummos ſpargunt. Herodianus in Elagabulo. *Dabat item furtim pecunias mater, quas illo inter milites clanculum diuideret, vt eorum beneuolentiam etiam pecunia pignore (hanc enim illi potiſſimum ſpectant) haberet auctioratam.* Multi Romanorum vt in ſeditione primas tenerent, parteſque premerent aduerſas, patrimonia effuderunt. M. Liuius Druſus Tribunus plebis, Senatui iudicia, equitibus ciuitatem, agros plebi, Latinis ciuitatem promiſit, adeo vt diceret, *nihil ſe ad largitionem cuiquam reliquiſſe, præter cœlum atque cœnum* Agrippa etiam in ſuſpicionem venit, quod populo multa largiretur, Romam ornaret, oleum & ſalem omnibus daret. Seianus muneribus ciuium, & præcipuè militum animos tentauit. De illis qui pecunia ciues, hoſteſque ſuperarant, longa eſt, nec neceſſaria diſputatio, pecuniæ homines dant omnia. Seleucus cum centum talenta in caput Theodoti, qui Sardium theſauro præerat, pronunciaſſet, iam omnia plena ſuſpicionibus eſſent, ipſe Theodotus arcem illi aperuit. Cum enim videret pecuniam fide valentiorem eſſe inter ſuos, aduerteretque inter bella ciuilia ſe tutum non eſſe, maluit ipſe & totum theſaurum, & ſe ipſum tradere, quam honeſtè mori, & fidem ſuo principi probare.

§. 12. Pacis ſtudium præ ſe ferre ſolent, vt mollius omnia accipiantur. Tacit. *Paucis poſt Kalend. Ian. diebus Pompeij Propinqui procuratoris, è Belgica litteræ afferuntur, ſuperioris Germaniæ legiones, rupta ſacramenti reuerentiâ, imperatorem alium flagitare, & Senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere, quo ſeditio mollius acciperetur* Vidimus Galliarum, Belgij, Boemiæ rebelliones, nihil mollius, nihil pictius, aut fucatius dici vel agi potuit; reges ſe ſuos amare, obtemperare omnibus, contra occultos hoſtes agere, regiam maieſtatem omnibus velle defenſam, *pro Rege, & lege* inſcribebant vexillis. At neq; Cæſar aliud quam Reip. ſalutem, neque aliud Pompeius præferebat. Et merito militibus exprobrat Cato.

Pompeiana fuiſti
Non Romana manus.

§. 13. Impudens quoque multorum audacia ſe ad concitandas gentes extulit, dum gratioſæ & claræ familiæ ſeſe inſerunt. Smerdes Cyri filium ſe finxit, fratrem Cambyſis quem ille interfecerat, & odio Cambyſis, qui crudeliſsimè imperauit cupidè acceptus eſt: donec deprehensa fraude à ſeptem magnatibus interfectus eſt. Herod. lib. 1.

Magus ſe [illegible] ſe inſerunt.

Eodem modo à ciuitatibus adiutus eſt, quem Antiochi Epiphanis filium eſſe finxerunt, qui adeo increuit, vt Demetrium Soterem occiderit, & niſi fortunæ benignitate corruptus, intemperantius egiſſet, diu obtinere regnum potuiſſet. Simile genus fraudis Archelaus, Andriſcus, Anarhares, Alexander, Herophilus, Chamaces, falſi Nerones, Scriboniani, Commodi, Frederici, Henrici, Richardi. Verum non facile illis creditur, niſi iam mutatio ametur, itaque ea pericula incumbunt, cum odio eſt præſens Reipubl. ſtatus: Hic quoque curandum, ne potentiâ inualeſcant, ſic enim magis opinionem firmant, & quibus lucro ille error eſt, eum etiam ſcientes volentes tutantur, atque defendunt.

§. 14. Quædam Reſp. ita inſtitutæ ſunt, vt motus ciuiles facilè non capiant, vt Chinenſes; Neque enim populus mouere ſe facilè poteſt, oppreſſus gubernatorum ingenti poteſtate; neque ipſi qui præſunt Mandarini; nam è vulgo ſunt, deinde manu militari carent. Tertio miniſtros habent à Rege attributos, magiſtratus militares ſubſunt ciuilibus. deſcribit hæc in Theſauro Indico Iarricus noſter T. 2. libr. 2. *Tertium quod ex hac Republica forma naſcitur bonum, quod bella ciuilia, ac motus inteſtinus, qui hinc inde inſurgent, penitus hac præſecentur, ac tollantur. Regij quippe filij, ac fratres, regno inhiando nullos excitare queunt. nam quamuis lautè habeantur, loco tamen quo relegantur, propoſitâ capitis pœnâ, pedem efferre nefas, niſi Regis impetratâ, quam nunquam ille dabit, facultate. Nullis adhac rebus præſunt, ſed Mandarinis ſolis commiſſum imperium, nec his motus aliquos excitare facilè eſt. nam qui perpetui ſunt, & militares, Togatis ſubditi ſunt, atque hi non niſi triennio habent imperium. Quoniam verò doctrina plerumq; ac virtute ad hoc honorum culmen pertingunt; cum plebei ac viles plerique ſint, idcirco amicorum, conſanguineorumve niti ope nequeunt: &, ſi forte affines inſtarent, aut animos ſuggererent elatiores, incaſſum id foret. Semper enim in extero ſolo Mandarini conſtituuntur. Porrò ita à ſe inuicem diſtincti ſunt, vt, qui rebus bellicis præſunt, politicis ciuilibusq; ſe non immiſceant; qui verò Rempublicam curant, nullam regij ærarij curam habeant; Præfecti autem ærarij, de rebus tum vrbanis, tum bellicis non laborent. Denique quod Magiſtratibus alios ſibi adſiſcere miniſtros non liceat, quam quos REX attribuit; hinc nulla motuum occultorum, aut bellorum ciuilium excitandorum, anſa cuiquam datur.* Veruntamen ea ratio, vt in China iam probata, longa pace laudatur, ita in Europeis, Aſiaticis, & Africanis regnis omninò eſt inutilis, imò valde pernicioſa. Nam hac forma Reipublicæ conſtituta nemo, vir alicuius ingenij & prudentiæ ſe ad militiam confert, hinc viribus ſuis nequaquam tuti ſunt. Documento eſt, quod Iapones, quorum opes centeſimam partem Chinenſium non adæquant, collectis centum quinquaginta hominum millibus regnum aggreſſi ſunt, & quamuis accepta clade repulſi ſunt, nemo tamen non videt, quanto in contemptu ſint Chinenſes, ſi rem militarem ſpectes, quod inſulæ illius Dominus claſſe tantum regnum aggredi auſus eſt, & obtinere ſe poſſe putauit. Quæ ſpes non minus ſtolida eſſet & improba, quam ſi Britanniæ Rex virib. inſularum ſuarū

Chinenſis Respublica quieta.

totam Europam ſub vno rege concordem in ſuam poteſtatem redigere ſe poſſe cõſideret. Imbelles ergo Chinenſes facit forma Reipublicæ, & ſi vnus aliquis acri vir ingenio proximorum regum auxilio rebellaret, facile Chinam occuparet, vel diuelleret. Non itaque ea Reſpublica magnopere laudanda eſt, quæ eſt ſeruorum & quaſi fœminarum, certè imbellium, ideò bellatricibus gentibus obnoxiorum.

China in periculo.

§. 15. Aliæ ſunt vel ſuis legibus, vel populi conſuetudine ita inſtitutæ Reſpublicæ, vt facili momento ſurſum deorſum ferantur, vt Aegyptiorum regnum. Populi ergo ingenium cognoſcẽdum: quidam namque ita affecti ſunt, vt abſque ſeditione agere non poſsint, nec velint. Trebellius Pollio de Aegyptijs teſtatur. *Et hoc familiare eſt populo Aegyptiorum, vt vel furioſi ac dementes de leuibus quibusq; ad ſumma Reipublicæ pericula perducantur. Sæpe illi ob neglectas ſalutationes, locũ in balneis non conceſſum, carnem & olera ſequeſtrata, calceamenta ſeruilia, & cætera talia, vſq; ad ſummum Reipublicæ periculum, eo ſeditionis, ita vt armarentur contra eos exercitus, peruenerunt. Familiari ergo ſurore, quum quodam die cuiuſdam ſeruus curatoris, qui Alexandriam tunc regebat, militariter ob hoc cæſus eſſet, quod crepidas ſuas meliores, quam militis eſſe diceret, collecta multitudo ad domum Aemiliani ducis anceps fuit, atque eum omni ſeditionum inſtrumento & furore perſecuta eſt, ictus eſt lapidibus petitus eſt ferro: nec defuit vllum ſeditionis telum. Quare coactus Aemilianus ſumpſit imperium, quum ſciret ſibi vndecunque pereundum. Interim Iudæi, qui circum Cyrenem habitabant, Andrea quodam duce, Romanos, pariter atque Græcos concidunt, veſcuntur eorum carnibus, inteſtinis ſe redimiunt, tum obliniuntur eorum ſanguine, & pellibus induuntur. Multos à vertice ferru diſſcidêre medios, multos obtrivêre beſtijs, multos etiam certare inter ſe coëgerunt, ita vt interierint hominum ad ducenta viginti millia. Præterea in Aegypto Cyproque Artemione duce Cypriorum cædes conſimilis facta eſt, vbi deſiderata ſunt hominum ducenta quadraginta millia. Ex quo fit vt Iudæo in Cyprum venire non liceat. Quod ſi forte vi tempeſtatis in inſulam appulerit, interficitur, ſed Iudæi & ab alijs, & maxime à Lucio, quem Traianus miſerat, ſubacti ſunt.* Sui igitur populi naturam, & mores noſſe Principem oportet.

Genius populorum quorundam ſeditioſus.

Crudeles ſeditiones.

CAPVT XV.

Remedia contra ſeditiones, & bella ciuilia.

Remedia ſeditionum duplicia.

§. 1. REmedia omninò duplicia ſunt, alia enim ſunt procatharctica, quæ cauſas amoliuntur, & præſeruant; alia quæ rebus agitatis in medio feruore adhibentur. Prioris generis ſunt, ea quæ de recta inſtitutione iam dicta ſunt; ſi enim illa ſeruentur, nec oriri facile tumultus, & parua opera ſedari poterit. Si enim auctoritatem, potentiamque tueatur Princeps, ſi ſaluti ſubditorum conſulat, facile quietam Rempublicam legibus temperabit. Huc pertinet ſeditionum, cauſarumque tumultuandi enumeratio, vt earum conſideratione, prudens Magiſtratus ſuam vrbem reddat immunem illis malis, quibus alias vidit periſſe. Verum quandoquidem vel ex natura deprauata populi, vel quorundam vitijs etiam ſanctiſsimis, iuſtiſsimisque Magiſtratibus inſidiæ ſtruuntur, de illis cauendis, & pace reuocanda agendum eſt.

§. 2. Primum ac tutiſsimum remedium eſt, initijs occurrere; hic enim planè,

Initijs obſta.

Serò medicina paratur,
Cum mala per longas conualuêre moras.

Primi motus remedijs modicis conſidunt, cum impetum fecere, cuncta deuaſtant. Et conſtat facilius eſſe excludere pernicioſa, quàm regere; & non admittere, quam admiſſa moderari; admiſſa tamen initio cum parua ſunt, & necdum ſe in quieta poſſeſsione poſuerunt, facile ſe recidi patiuntur. Cauſa cur initio facile corrigantur omnia, eſt; quia plures non corripuit contagio; deinde pauci, qui auctores ſunt, omnia timide adminiſtrant, multi cauſſas ignorant, & per vecordiam ſe adiungunt. Vt in causâ S. Pauli, cum Epheſina ciuitas impleta eſt confuſione, & plures neſcirent, quâ ex causâ conueniſſent, & clamant tamen duas horas; *Magna Diana Epheſiorum.* Quã facile tantos motus compeſcit ſcriba? Act. 19. 35. *Viri Epheſij, quis enim eſt hominum, qui neſciat Epheſiorum ciuitatem cultricem eſſe Magnæ Dianæ, Iouisq; prolis? Cum ergò his contradici non poſsit, oportet vos ſedatos eſſe, & nihil temerè agere. Adduxiſtis enim homines iſtos, neque ſacrilegos, neque blaſphemantes Deam veſtram. Quod ſi Demetrius, & qui cum eo ſunt artifices, habent aduerſus aliquem cauſam, conuentus forenſes aguntur, & Proconſules ſunt, accuſent inuicem. Si quid autem alterius rei quæritis: in legitima Eccleſia poterit abſolui.* Niſi principio occurriſſet magiſtratus, ad cædes & rapinas deuentum eſſet, tum verò metus quæſtionum & iudiciorum in plura mala eos præcipitaſſent. Plerasque ſeditiones initio oppreſſas hiſtoriæ docent, cum enim in ſingulos Imperatores, Regesq; multæ conſpirationes initæ, inſidiæque ſtructæ fuerint non tamen niſi vltimis è medio ſublati ſunt, plurimas itaque ſuppreſſerunt. Verbo periculoſiſsimam ſeditionem Spartani ſedarunt. Parthenij ſignum ſtatuerant, vt lutum in medio foro proijcerent, ad tumultum inchoandum, Ephori re cognita, per præconem pronunciari iuſſerunt. Qui lutum tollere vultis è foro diſcedite. atque ita ſeditio diſsipata eſt. Polyæn. libr. 4. Si lutum tollere cœpiſſent, internecione Magiſtratuum, ac Reipub. tumultus ille graſſatus fuiſſet.

Seditio initijs ferè eſt inualida.

§. 3. Omnibus quidem tumultibus ſtatim medendum eſt; non autem mox impetu occurrendum, quia cum obſiſtitur malo, quod vinci non poteſt, irritatur & longius graſſatur. Cum populus in motu & furore eſt, curanda ſunt quæ ſedant, molliterque interrogandi. ita in ſeceſsione Romana factum. Nec aliud in ſingulis conſilium Cæſarem iam legionibus ſubnixum, magiſtratibus emptis ſecurum, populo gratum, Pompei, & Craſsi conſpiratione validum irritare non oportebat, ſed permittendæ illi vires, quas detrahere non poterant. Tiberius cautè, & ſenſim Seianum aggreditur. Nicolaus Vzanus contra Coſmum Mediceum iam roboratum quicquam agi vetat. Itaque ſeditio cum magna cauſa feruet, vel cum per moram roborata eſt, non machinis, ſed cuniculis eſt oppugnanda. Pulchrè Seneca. *Medicum aiunt, cum Regis filiam curare deberet, & nõ ſine ferro poſſet, dum tumentem mammam leniter fouet, ſcalpellum ſpongiâ tectum induxiſſe: repugnaſſet puella remedio palam admoto: eadem quia non exſpectauit, dolorem tulit, quia clam non niſi decepta ſanatur.* Id in ſeditione cruda agendum, cum magnas tumultuãdi cauſas habent, aut habere ſibi videntur. Plebis enim primus impetus cauendus eſt, mox

Interdum cedendum eſt neceſſitati.

Cuniculis oppugnanda valida ſeditio.

vbi

vbi ille conſedit, metu ſinguli diffugiunt, nemo alteri fidit, omnes de ſalute ſolliciti ſunt.

Nihil in ſeditione periculoſius quam dare tempus ſe confirmandi.

§. 4. Hac tamen in re nihil pernicioſius, quam tarditate & negligentia dare tempus conſilia conferendi, ſeſe firmandi, auxilia contrahendi, & quod ad ſpem veniæ frangendam plurimum facit, & quieti ac paci impedimento eſt, peccandi; quo enim longius progrediuntur, eo grauius delinquunt, quia ſua tutandi cauſa plus alijs nocent. Hac etiam lentitudine, dum pro aris & focis digladiantur, audaces redduntur, & periculorum contemptores, atque omnino militares, quapropter non niſi magnis impenſis, belliſque ad officium cogi poſſunt. Cæſar monuit, periculoſa & magna gerenda eſſe, de illis non conſultandum, quod de ſeditionibus maximè dicendum eſt. Hic ſane locum habet illud: *Impetum, quo velocior eſt, eo valentiorem eſſe.* Hinc in Capitolio, in foro, in ipſo concurſu populi occiſi ſunt à Romanis ſeditioſi: nec contra vim iudicia ſedebant, ſed ſtrictum eſt ferrum.

Spes danda veniæ ſeditioſis.

§. 5. Nunquam rebellantibus deſperatio inijcienda eſt; *qui ſperat nihil, deſperat nihil;* audet omnia; potiora omnia putat, quàm cum ludibrio, & inimicorum inſultatione perire, ſemper periculoſa eſt deſperatio, poſtquam enim ſalutem deſpondit, exitij ſolatia quærit, comitesque mortis. Eo igitur modo ſeueritate vtendum eſt, vt non vana ſpes reſipiſcentibus oſtendatur. Tam atrocibus bellis Romana Reſpublica eſt iactata, quia victi in miſericordia victoris nihil repoſitum habuerunt præſidij. Reparant bellum in Africa, in Hiſpania, in Pharſalia, in Sicilia, quia trahere per infelicia bella animam maluerunt, quam ouium ritu mactari. Mariana & Syllana tempora recordabantur.

Sæuitia victoris facit ſeditiones magnas ex paruis.

Benignitate conſpirationem vicit Alexander Seuerus. Narrat facetam hiſtoriam Lampridius: *Quum quidam Quintius Camillus Senator antiqua familia delicatiſſimus rebellare voluiſſet, tyrannidem affectans, eique nuntiatum eſſet, ac ſtatim probatum, ad palatium eum rogauit, eique gratias egit, quod curam Reip. quæ recuſantibus bonis imponeretur, ſponte reciperet: deinde ad Senatum proceſſit, & timentem ac tanta conſcientia labe confectum, participem imperij appellauit, in palatium recepit, conuiuio adhibuit, ornamentis imperialibus & melioribus quam ipſe vtebatur, affecit. Et quum expeditio barbarica eſſet nuntiata, vel ipſum, ſi vellet ire, vel vt ſecum proficiſceretur hortatus eſt. Et quum ipſe pedes iter faceret, illum inuitauit ad laborem, quem poſt quinque millia cunctantem equo ſedere iuſſit: quumque poſt duas manſiones equo etiam fatigatus eſſet, carpento impoſuit. Hoc quoque ſeu timore, ſeu vere reſpuentem, quum etiam ad imperium abdicantem, & mori paratum dimiſit: commendatumque militibus, à quibus Alexander vnicè amabatur, tutum ad villas ſuas ire præcepit, in quibus diu vixit.* Pari modo Athenarum tyrannus ſeditioſos amicos reuocauit. Piſiſtratus cum amici ab eo receſſiſſent, cum ſtragulis ad eos venit, mirantibus dixit; ſe ideò venire, vt ſi perſuaderet, reduceret eos, ſin autem; cum illis maneret.

Humanitas quoſdam vicit.

Rectius omninò Seuerus, quam ſi in hominem delicatiſsimum, & laboris ignarum ſæuijſſet. Pericula enim & metus additis aliorum conſilijs exemplisque ignauos quoque excitat; Otho mollis erat, & perditus delicijs, fortiter tamen pugnat, & ſua manu mortem peragit, non fortiter quidem, ſed obſtinatè tamen, oſtendensque quid porro agere poſſet tam paratus mori. Sardanapalus etiam, luxuriæ exemplum, regiæ ardentis flammam non expauit. Ad deſperationem itaque redigendi non ſunt, etiam inermes, ſpoliatis arma ſuperſunt, & ſi illa deſint furor arma miniſtrabit, quod ſi furor deferbuerit, in vltionem alii accendentur. Campani ciuis oratio hoc ſatis oſtendit Liu. l. 26. Vibium Virrium ſic loquentem inducit. *Quid vos, inquit, eam deditionem fore cenſetis, qua quondam, vt aduerſus Samnites, auxilium impetraremus, nos noſtraque omnia Romanis dedidimus? Iam è memoria exceſsit, quo tempore, & in qua fortuna à populo Romano defecerimus? Iam quemadmodum in defectione præſidium, quod poterat emitti, per cruciatum & ad contumeliam necauerimus? quoties in obſidentes, quàm inimicè eruperimus? caſtra oppugnauerimus? Annibalem vocauerimus ad opprimendos eos? hoc quod recentiſſimum eſt, ad oppugnandam Romam hinc eum miſerimus? Age contra, quæ illi infeſte in nos fecerint repetite, vt ex eo quid ſperetis, habeatis. Cum hoſtis alienigena in Italia eſſet, & Annibal hoſtis, & cuncta bello arderent omiſsis omnibus, omiſſo ipſo Annibale; ambos COSS. & duos conſulares exercitus ad Capuam oppugnandam miſerunt. alterum annum circumuallatos incluſosque nos fame macerant, & ipſi nobiſcum vltima pericula, grauiſſimos labores perpeſsi: circa vallum ac foſſas ſæpe trucidati, & propè ad extremum caſtris exuti. Sed omitto hæc. Vetus atque vſitata res eſt, in oppugnanda hoſtium vrbe labores ac pericula pati. Illud iræ atque odij execrabilis indicium eſt. Annibal ingentibus copijs peditum equitumque caſtra oppugnauit, & ex parte cepit: tanto periculo nihil moti ſunt ab obſidione. Profectus trans Vulturnum peruſſit Calenum agrum: nihil tanta ſociorum clade auocati ſunt. ad ipſam vrbem Romam infeſta ſigna ferri iuſſit: eam quoque tempeſtatem imminentem ſpreuerunt. tranſgreſſus Anienem, tria millia paſſuum ab vrbe caſtra poſuit: poſtremo ad mœnia ipſa & ad portas acceſsit: Romam ſe adempturum eis, niſi omitterent Capuam oſtendit: & non omiſerunt. Feras beſtias cæco impetu rabie concitatas, ſi ad cubilia & catulos earum ire pergas ad opem ſuis ferendam auertas. Romanos Roma circumſeſſa, coniuges, liberi, quorum ploratus hic quoque prope exaudiebantur, aræ, foci, Deum delubra, ſepulchra maiorum temerata ac violata à Capua non auerterunt. tanta auiditas ſupplicij expetendi, tanta ſanguinis noſtri hauriendi eſt ſitis. Nec iniuriam forſitan. Nos quoque idem feciſſemus, ſi data fortuna eſſet. Itaque quando aliter Dijs immortalibus viſum eſt, cum mortem ne recuſare quidem debeam, cruciatus contumeliasque, quas ſperat hoſtis, dum liber, dum mei potens ſum effugere morte prӕterquam honeſta, etiam leni poſſum: non videbo Ap. Claudium & Q. Fuluium, victoria inſolenti ſubnixos: neque vinctus per vrbem Romam triumphi ſpectaculum trahar: vt deinde in carcere aut ad palum deligatus, lacerato virgis tergo, ceruicem ſecuri Romanæ ſubijciam: nec dirui incendique patriam videbo: nec rapi ad ſtuprum matres Campanas, virginesque & ingenuos pueros. Albam, vnde ipſi oriundi erant, à fundamentis proruerunt, ne ſtirpis, ne memoria originum ſuarum extaret: nedum eos Capuæ parſuros credam cui infeſtiores quam Carthagini ſunt. Itaque quibus veſtrum ante fato cedere, quam hæc tot & tam acerba videant, in animo eſt: ijs apud me hodie epulæ inſtructæ parateque ſunt.* Eum comitati 27. Senatores poſt epulas venenum ſumpſerunt. Quantum Roma lucrari potuit, ſi mitius bella geſsiſſet? Ideò tàm diu rebellarunt, quia cruciatus timuerunt.

Deſperatio fortes facit.

§. 6. Porrò quemadmodum aliquando ex fortuitis ſeditio oritur, ita quandoque ſedatur.

Fortuita multum adferunt momenti.

Exemplum exhibent annales Taciti. *Noctem minacem, & in ſcelus erupturam fors leniuit. Nam luna claro repentè cœlo viſa langueſcere. Id miles rationis ignarus omen præſentium accepit, ac ſuis laboribus defectionem ſideris aſſimulans, proſperéq; ceſſura quæ pergerent, ſi fulgor & claritudo Deæ redderetur. Igitur ære ſonoro, tubarum cornuumq; concentu ſtrepere, prout ſplendidior obſcuriorue ſæuire, aut mærere, & poſtquam ortæ nubes offecere viſui, creditumque conditam tenebris, vt ſunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes, ſibi æternum laborem portendi, ſua facinora auerſari Deos lamentantur.* Hæc ſi verum interpretem, aut dextrum ſortiuntur, maximam in rudi vulgo mutationem efficiunt, ſi malignum, magis efferare conſueuerunt.

Officijs demereri eos, qui auctores ſeditionum eſſe poſſunt.

§. 7. Vtatum eſt auctores ſeditionum, ſi tolli non poſſint, demereri donis, & ſpe veniæ mitigare. Si enim veniam ſperent, ſi legitima via, id ſe conſecuturos confidant, facilè retrorium vela dabunt, & Reipublicæ conciliabuntur. Si verò illi concitatos deſtituant, omnia mox tranquillabuntur; Vento enim poſito, placidum ſtagnat mare. Nec contra auctoritatem Principis eſt, vnius improbi ſalute publicam pacem firmare, ciuilia bella tollere, & vt multi boni ſeruentur, nonnulli etiam improbi ſeruentur. Nemo facilius huic vulneri medetur, quam is qui fecit. Neque tamen id eo modo, quo Sophiſta dicebat fieri velim. Cum enim lex eſſet, *vt qui ſeditionem mouiſſet, moreretur, qui ſedaſſet, præmium ferret*, eamque ipſe concitator ſedaſſet, quæſitum eſt de præmio. Reſpondit Sophiſta. *Vtrum prius eſt, mouere ſeditionem, an ſedare?* Cum reſponſum eſſet, *mouere*. *Moriatur igitur*, inquit, *primum, deinde, ſi fieri poteſt, præmium ferat.* Abſit à Republica, fraus publica, qua humani generis ſocietas omninò diſſoluitur. Meminerit multo pulchrius eſſe ac laudabilius, ex hoſte amicum facere, quam hoſtem occidere. Cimonem populus in exilium pepulit, ſed vrgente Reipublicæ neceſſitate vt reuocaretur, egit. Gracchus ne Scipio in carcerem duceretur inhibuit, cum antea inimiciſſimi vixiſſent.

Fraus in ſupplicijs, improba eſt.

Verum hoc loco monendus ille, qui læſus eſt, vt reuera non ficte reconciliationem proponat, & tueatur. Perfide Antigonus promiſſis perſuaſum morte puniuit. Leucon quoque vindictam diſſimulit, ſed grauiter exercuit. Trierarchi nonnulli proditionem moliebantur, eos quieſcere iuſſit, ne ſi hoſtis viciſſet, ipſis calumnia ſtrui videretur, eorū interim familiares dignitatibus & præfecturis ornabat. finito bello omnes interfecit. Agathocles in conuiuio ſuſpectos omnes, ad quingentos occidit, cum ipſe ante in conuiuio tibia ceciniſſet, & ſaltaſſet. Polyæn. libr. 5.

Inter ſeditioſos diſcordia ſerenda.

§. 8. Si auctores vel proſperis elati, vel metu ſuppliciorum ad officium reduci nequeant, inter ipſos diſcordiæ & diffidentiæ occaſiones quæſitæ, ſeditioſos exarmant. Nimis hoc vſitatum eſt, hoſtium duces reddere ſuſpectos. At validum eſt præſidium, maximè, cum tumultuantes plurium vel optimatum, vel populi imperio reguntur. Quam facile legati Tarquiniorum nobiles adoleſcentes, ipſos etiam Brutos ad Reges inclinarunt? *Regem eſſe hominem*, Liu. lib. 1. *à quo impetres vbi ius, vbi iniuria opus ſit: eſſe gratiæ locum, eſſe beneficio; & iraſci & ignoſcere poſſe: inter amicum atq; inimicum diſcrimen noſſe. Leges rem ſurdam & inexorabilem eſſe, ſalubriorem, melioremq; inopi quam potenti: nihil laxamenti nec veniæ habere, ſi modum exceſſeris. Periculoſum eſſe, in tot humanis erroribus ſola innocentia viuere.*

Seditioſi inter ſe committi.

Hoc verò in ſeditione, quàm in bello multas ob cauſſas promptius eſt. Ecce quantum facimus, non agere, vt ſaltem æquis conditionibus Reges ſuperinducantur, ſed cum è diuerſo præmium eſt, omnia prodere. Ecce illi eo potiſſimum anno patriam liberatam, patrem liberatorem, conſulatum ortum ex domo Iunia, patres, plebem, induxerunt in animum, vt ſuperbo quondam Regi, tum infeſto exuli proderent. Facient idem aliarum gentium rebelles, ſi preciū ſit operæ, ſi non facient, at mutuo ſibi ſuſpecti reddi poſſunt; cùm alij contra alios ſimultates alunt, cum inimicitias priuatas exercent. Cum ad honores alij veniunt per ambitum, alij reijciuntur, nec merita penſantur, ſed opes, aut affinitates. Hinc offenſæ & inclinatio multorum ad Reges.

§. 9. Cum aliquid ſubditi à Magiſtratu petunt natura non iniquum, nec improbum; ita concedendum eſt, vt non vi, aut metu coactus videatur, aut eſt ſane cedendum; præſtat enim exire ictum, quam ſauciari. Senatus Romanus cum populo poteſtatem creandi tribunos militares conceſſiſſet, omnes Patricij creati ſunt: nec tam in executione, quàm iure tuendo plebis ſe acrimonia exeruit. Quod ſi Rex aut Senatus cum vnum aliquem largitione vti videt, ſuo populum beneficio allicere velit, etiam conatum aliorum irritum reddet. Multo enim plura plures, & de publico dare poſſunt, quam priuati. Xenophon gregali obmurmuranti equum conceſſit, & in montem pedes excurrit. Indignati commilitones, atque periculo animati, Xenophontem hortati ſunt, vt ad ducis munia ſeſe ſeruaret, obtrectatorem execrati ſunt.

Seditione vix vnquā melior ſtatus efficitur.

§. 10. Crebro nouarum rerum cupidis obijciendum eſt; non eſſe, quos rebus ipſi præficiunt alijs meliores: hoc ſi commodè & opportunè fiat, omnibus ſeditionibus facilè frenum poteſt imponere. Cum enim ſeditionem tæterrimi concitent, haud facilè imperio digni poſſunt iudicari. Inſigne exemplum eſt apud Liuium libr. 6. *Inde Capuam flectit iter, luxuriantem longa felicitate, atque indulgentia fortunæ. Maximè tamen inter corrupta omnia, licentia plebis ſine modo libertatem exercentis, Senatum & ſibi & plebi obnexum Pacuuius Calauius fecerat, nobilis idem ac popularis homo, cæterū malis artibus nactus opes. Is cum eo forte anno, quo res male geſta ad Thraſymenum eſt, in ſummo Magiſtratu eſſet, iam diu infeſtam Senatui plebem ratus per occaſionem nouandi res, magnum auſuram facinus, vt ſi in ea loca Annibal cum victore exercitu veniſſet, trucidato Senatu traderet Capuam Pœnis, improbus homo, ſed non ad extremum perditus, cum mallet incolumi, quam euerſa Republica dominari, nullam autem incolumem eſſe orbatam publico conſilio crederet, rationem iniit, qua & Senatum ſeruaret, & obnexium ſibi ac plebi faceret. Vocato Senatu, cum ſibi defectionis ab Romanis conſilium placiturum nullo modo, niſi neceſſarium eſſet, præfatus fuiſſet: quippe qui liberos ex Appij Claudij filia haberet, filiamque Romam nuptum Liuio dediſſet: Cæterum maiorem multo rem magisq; timendam inſtare: non enim per defectionem ad tollendum ex ciuitate Senatum plebem ſpectare: ſed per cædem Senatus vacuam Rempublicam tradere Annibali ac Pœnis velle, eo ſe periculo poſſe liberare eos, ſi ſe permittant ſibi, & certaminum in Republica obliti credant. Cum omnes victi metu permitterent, claudam in curia vos, inquit, & tanquam & ipſe cogitati facinoris particeps, approban-*

Inſignis prudentia Senatus ſeruandi.

probando conſilia, quibus nequicquam aduerſarer, viam ſaluti veſtræ inueniam, in hoc fidem quam vultis ipſi, accipite. Fide data egreſſus, claudi curiam iubet, præſidiumque in veſtibulo reliquit, ne quis adire curiam iniuſſu ſuo, neue inde egredi poſſit. Tunc vocato ad concionem populo: Quod ſæpè, inquit, optaſtis Campani, vt ſupplicij ſumendi vobis ex improbo ac deteſtabili Senatu poteſtas eſſet, eam nunc non per tumultum expugnantes domos ſingulorum, quas præſidijs clientium ſeruorumq́; tuentur, cum ſummo veſtro periculo, ſed tutam habetis ac liberam. Clauſos omnes in curiâ accipite, ſolos, inermes: ne quicquam raptim, aut fortè temerè egeritis, de ſingulorum capite vobis ius ſententiæ dicendæ faciam, vt quas quiſque meritus eſt, pœnas pendat. Sed ante omnia ita vos iræ indulgere oportet, vt potiorem iræ ſalutem, atque vtilitatem veſtram habeatis. Etenim hos (vt opinor) odiſtis Senatores, non Senatum omnino non habere non vultis. quippe aut Rex, quod abominandum, aut quod vnum liberæ ciuitatis conſilium eſt, Senatus habendus eſt. Itaque duæ res ſimul agendæ ſunt vobis, vt & veterem Senatum tollatis, & nouum cooptetis. Citari ſingulos Senatores iubebo, de quorum capite vos conſulam: quod de quoque cenſueritis fiet. Sed prius in eius locum virum fortem ac ſtrenuum nouum Senatorem cooptabitis; quam de noxio ſupplicium ſumatur. Inde conſedit, & nominibus in vrnam coniectis citari, quod primum ſorte nomen excidit, ipſumque è curia produci iuſſit. Vbi auditum eſt nomen, malum & improbum pro ſe quiſque clamare, & ſupplicio dignum. Tunc Pacuuius: video quæ ſententia de hoc ſit data, eijcitur pro malo atque improbo, bonum ſenatorem & iuſtum eligite. Primo ſilentium erat, inopia potioris ſubijciendi; deinde cum aliquis omiſſa verecundia quempiam nominaſſet, multo maior extemplo clamor oriebatur, cum alij negarent noſſe, alij nunc probra, nunc humilitatem ſordidamque inopiam, & pudendæ artis, aut quæſtus genus obijcerent. hoc multo magis in ſecundo ac tertio Senatore factum eſt, vt ipſius pœnitere homines appareret; quem autem in eius ſubſtituerent locum; deeſſe, quia nec eoſdem nominari attinebat, nihil aliud quam ad audienda probra nominatos; & multo humiliores, obſcurioreſque cæteri erant eis, qui primis memoriæ occurrebant.

Et ſane inter tot omnium gentium ſeditiones motuſque, hoc maxime notandum eſt, rariſsime meliorem fuiſſe Reipublicæ conſtitutionem. Qui enim contra magiſtratus, ciueſque inſurgunt, ſi vincuntur, manet antiqua Reipublicæ forma, ſi vincunt, cum deteriores ſint victis, peius illam adminiſtrant. Hæc eſt ordinaria ſeditioſorum clades, atque liberrime ad omnem hiſtoriam appello. oraculum dicet, quiſquis euentus conſiderarit.

CAPVT XVI.

Variæ rationes coercendarum ſeditionum, à diuerſis vſurpata.

§. 1. SImul iungere varias rationes quibus ſeditionibus occurrerunt viri Principes, & quaſi in Satyram infercire viſum eſt, non quod probandæ vſurpandæque ſint omnes; quædam enim dolo malo, periurio, crudelitate omnia miſcent, ſed quod ad eum modum ſine ſcelere tamen pro ſalute publicâ, ſimilia imitatione effingere liceat.

Fortes mili-tis, agrorum *Pompeius*, vt refert Front. l. 2. c. 11. *Cum ſuſpectos haberet Caſtinenſes, & vereretur, ne præſidium non reciperent, petijt ab eis, vt agros interim apud ſe reficit paterentur: fortiſsimus deinde, habitu languentium miſſis, ciuitatem occupauit, continuitque.* Moderatè quidem quod non occiderit; ſimulatè & fraudulenter, quod fortes pro ægris miſerit.

Simulate & fraudulenter Cæſar, qui ſeditioſos exauctorauit, deinde auctoribus cæſis exauctoratos recepit. Improbè penitus & fide Punicâ Hanno, Quatuor millia ob non ſoluta ſtipendia tumultuari aggreſſa; primò promiſsis fefellit, deinde Romanis prodidit. Nam dilationis iniuriam liberalitate compenſaturum pollicitus; ad quietem, ad obſequium eos reduxit, quo facto ad prædam dimiſit; ſimulque per procuratorem ſpecie transfugæ Octacilio indicauit; Gallos exituros prædatum; ab illo poſitis inſidijs omnes trucidati ſunt; & Hanno ſeditionis periculo, & ſtipendij ſolutione liberatus, ſed maiore ſcelere perfidiæ obſtrictus fuit. *Auctores ... disiunctos cædere.* *Hoſti tradere.*

Pari perfidia Caſſander Nicanorem alienum à ſe, cum Munichiæ Præfectus eſſet, circumuenit. Multo crudelior Lyſimachus, quia contra innocentes & miſeros ſæuijt. Antariatæ ſexcenti impedimentis exuti erant, eos vtpote exacerbatos ſeditionem moturos ſuſpicabatur, itaque per fraudem eductos omnes interfecit. Iure cæſi videri poſſunt à Pinatio Ennenſes, qui defectionem iam moliebantur: cum enim claues repeterent; conuenire in theatrum, & deliberare iuſsit, vbi cum in ſententia præſtarent, interfici iuſsit. Nec crudelitatis accuſari Spartani poſſunt, cum inſidiatorem in inſidias ſine fraude & mendacio mitterent. *Specie ... ſimulandi ... cædere.*

Ephoris inſidias Sinadon ſtruxerat, illi eum in Lacunicam quandam regionem miſerunt, quaſi arcani negocij cauſa, vbi ab equitibus ad hoc præmiſsis tuttus conſcios indicauit, quos ſtatim Ephori interfecerunt. Polyæn. l. 2. Antigonus cum tria millia defeciſſent, Leonidam illis ſimulato transfugio miſit, qui primo ſuaſit, ne cui alteri ſe iungerent, deinde eos ipſos prodidit. *Negocij prætextu demittere.*

§. 2. Cum Macedones crebro contra Alexandrum tumultuarentur, Perſæ eum amarent, hos extulit, duces illis Perſas dedit, & ſupplementa Perſica. Diod. Sicul. lib. 17. compeſcuit ille apertam violentiam illâ tranſitione ad Perſas, non tamen odia immania quibus deinde oppreſſus venenum bibit. *Alios in æmulationem ...*

§. 3. Iulius Cæſar felici temeritate ſeditionem diſcuſsit, quod tantum fieri poteſt, ſi magnæ auctoritatis eſt, in quem fremunt. Idem fecit & Cæſaris gener Pompeius: magni is vir animi, cum milites minarentur, ſe pecuniam, quæ in triumpho ferretur, direpturos, ſuadentibuſque amicis, vt eam ipſe potius illis diuideret, reſpondit: moriturum ſe potiùs, quam licentiæ militari ſuccubiturum caſtigatiſque graui oratione militibus, faſces laureatos obiecit, vt ab eorum inciperent direptione. Hi pro ſua id ſalute egerunt, pro aliena Antigonus: ſeditionem enim militum contra Antipatrū arte ſedabat, ſtipendia poſcebant, ſed ab egeno, iamq; parum aberat, quin eū lapidarent, Antigonus per pontē concionaturo ſimilis proceſsit, & cedebāt de via, & ſequebātur audituri quid vellet Interim dum longa oratione defendit Antipatrum, ille euaſit. Polyæn lib. 4. *Audacia diſcutere.* *Orando militem detinere.*

§. 4. Inſigne Amilcaris erat contra transfugas, & ſeditionem molientes ſtratagema, præcipuè quia malitia Punica carebat Cum Galli frequētes ab eo ad Romanos deficerent, ille fidiſ-

ſimos

ſimos ſuos iuſsit ſimulare transfugium, & Romanos, qui eos exceptum venirent, occidere: Itaque nec alij profugerunt, nec Romani profugos exceperunt.

Pecuniam ... accipere.

§. 5. Ciuiliter etiam Eumenes; nam accipiendo mutuam ab æmulis pecuniam, ſalutem ſuam defendit; illi enim ne pecunias amitterent, magna eum fide tuebantur. Eo modo in Germania in ſocietatem belli quædam ciuitates pertractæ ſunt, ne id quod iam expenderant, amitterent. Leucon eodem ſe modo ſeruauit, ſed mendaciũ addidit. Inſidijs enim appetitus à mercatoribus pecunias mutuas accepit, cauſatus proditione ſibi dedi hoſtes, illis acceptis inſidias faſſus eſt, eoſque cuſtodes corporis accepit, inſidiatores vicit.

... literis fallere.

§. 6. Impoſtorum magis videtur, quàm Principum fictis literis tanquam falſaria manu ſeditionibus, tum ciuicis, tum caſtrenſibus obuiam ire, ſed tamen & hoc vſurpauere multi. Solent enim duces ipſi falſa conſilia, inſidias, proditiones, perfugia, panicos terrores fingere, vt miles ad omnia paratus ſit, vt omnium cogitationes pernoſcat. Cum literæ in caſtris Eumenis de vita eius iactæ eſſent, gratias egit, *quod nemo ſceleris pretium appetiuiſſet, adiecitq; ſe literas experiundi gratia ſparſiſſe. Cæterum Antigonum non ſic vincere velle, vt in ſe peßimum exemplum ſtatuat.*

... Alexandri fallacia, quo animos ab... alienauit.

Miror Alexandrum Magnum, tantam animi fortitudinem profeſſum, ad tam vilia ſe abiecisſe, vt omnium ſuorum, qui literas in Macedoniam ſcripſiſſent, arcana rimaretur. Cum enim in Hircania conſtitutus, monuiſſet, vt cum Legatis, quos in Macedoniam mittebat, literas ad ſuos ſcriberent, ex itinere eas reuocari curauit, legitque, & quos contra ſe aliquid ſcripſiſſe inuenit, cum eis inimicitias geſsit. Periculoſa omninò res, & quæ coegit Regem eſſe crudelem. Polyæn. lib. 4. Curtius, alij.

Mutato habitu classis.

§. 7. Ingenioſe Iphicrates claſſem hoſtili habitu inſtruxit, & cum acciperetur à ſuſpectis effuſo ſtudio, ciuitatem diripuit, alieno habitu & ſuos, & hoſtes Datanes fefellit, nam cũ ſtrui ſibi inſidias ſciret, in prælio alieno habitu pugnauit, atque ita latere & notare inſidiatores potuit.

... explorare.

§. 8. Nefaria ſunt, quæ tyranni in hoc genere fecerunt. Auguſtus matronarum adulterijs polluebatur, quem tamen fœdius excuſabant eius amici, quod cum multis inſidijs peteretur, ſecreta virorum per illa flagitia exquireret. Crudelior hoc in genere Dionyſius: nam muſicã fœminas, & meretrices conſcripſit, & ijs iotis quid amatores de tyrannide dixiſſent, inquirit, periculoſe locutos deinde occidit.

Scortis ... quære.

Mortem aut periculum ſimulare.

§. 9. Mortuum etiam, & ægrum ſe aliquando finxit, vt voluntates hominum exploraret. Dionyſius famã ſanè ſparſit ſe à militibus occiſum, deinde qui ea ex re gaudium ſenſerant, interfecit. Idem quoque fecit, cum in extremo ſe verſari periculo diuulgaſſet; multis enim lætantibus egreſſus cum ſatellitio, eos interfeci mandauit. Arte etiam ludicra, audito circumforaneo vera pericula deuitauit, & ſeditionem molitos exterruit. Quidam Syracuſis artem ſe noſſe profeſſus eſt, qua inſidiatores noſcerentur, caueren tur, admiſſus ad Dionyſium, *ſi inquit, dixeris te prænoſſe inſidiatores*: Dionyſius magnis Doctori datis præmijs, admirabilem artem inſidias fugiendi didiciſſe iactauit, & tutior ea re fuit. Verum hæc impoſtura hominis veſani fuit; idem enim ille, qui Dionyſium tale ſecretum docuit, etiam alijs indicauit; neque enim verisſimile eſt à Dionyſio proditum, quo tacito duntaxat, eſſe tutior potuit.

Ficta ... occultam ... ſtratam inſidiatorum.

Milites, ſpecie captiuorum mittere.

§. 10. Ad impediendam ſeditionem crebro profuit eam diſsimulare, aut oſtendere ſe ipſis fidum. Fredericus intellecto Samminiatenſes ad rebellionem ſpectare, ſignificat, theſauros & captiuos apud eos collocare velle, loco theſauri miſit arma tecta, pro captiuis milites fortes vinctos, qui occupatum oppidũ in Frederici ditionem redegerunt. Sic Eumenes cum ab Antigene & Theumate Ducibus Argyraſpidum negligeretur, neque enim ad eius tabernaculum veniebant, ne hoc malum ad alios manaret, ſomnio duplici ſe monitum dicebat, vt Alexandro tabernaculum erigeretur, omniaque in eo agerentur, ita obtinuit, vt etiam æmuli venire cogerentur. Polyæn. libro 4.

Religionem obtendere.

Diſſimulare ſeditionem, & transfugia.

Apud motos etiam, & potentes prodeſt diſſimulare. Cautè Antipater priore Naxiorum exercitu, (qui audita morte Alexandri ad infeſtandum imperium eius confluxerant) diſsimulans ſe ſcire, qua mente veniſſent, gratias his egit, quod ad auxilium ferendum Alexandro aduerſus Lacedæmonios conueniſſent: adiecitque id ſe regi ſcripturum. Cæterùm ipſos, quia ſibi opera eorum in prælio tam non eſſet neceſſaria, abirent domos, hortatus eſt: & hac aſſecuratione periculũ, quod ex nouitate imminebat, diſcuſsit. Front. l. c. 11. hoc maximè locum habet, cum alij in periculo ſunt, ne exemplo deficientium tumultuetur. Ageſilaus noctu curabat auferri ſcuta fugientium, ne conſtaret militibus tantam eſſe perfidiam, multitudinemque transfugarum.

Diuidere turbulentos.

§. 11. Quanquam in hoſtium diſcordia multum ſit momenti, non tamen facile tentandi ſunt; nam facile ſyncretizant. Itaque potius agendum, vt ſeparentur, vti fecit Dionyſius, cum veteranos priuare ſtipendio vellet, ſeditio concitata eſt; at ille profeſſus eſt ſenioribus ſe in cuſtodiendis munitionibus vſurum, tumultum in præſens compoſuit; deinde verò poſtquam in præſidia diuiſit, diſtractis ſtipendia ademit.

Populos luxu frangere.

§. 12. Improba quoque ratio ſeditionum impediendarum eſt, populos in luxum frangere, quod multi regum fecere. Vbi Xerxes iuſsit Babylonios delicijs vacare, arma ponere, Crœſus Lydos, Phalaris Leontinos, eodem vinculo voluptatum continendos eſſe putauit, atque ſecura eſt, nam eo vitæ genere corruptis moribus multi ſua dilapidant, ideoque res nouas moliri coguntur. Accedit quod imbelles fiant, & pauperes, vt nec opera, nec pecunia Principem iuuare valeant.

Sanctorum auxilio compeſcere.

§. 13. Seditio compoſita interuentu Sanctorum & Religioſorum virorum ſæpe fuit. VValachrienſes cum ope D. VVillibrordi nobilem & miraculoſam victoriam obtinuiſſent, contra Robertum Iuniorem Balduini filium, Flandriæ Comitem, tum dein ciuili ac inteſtino bello (cauſſa non exprimitur) in partes factionum ſciſſi, mutuo in ſe ſæuierunt, vt primates Inſulæ nobiliores occiderint, libera nulli intrandi vel exeundi copia fuerit, nulli ſacras ædes aut ſacrificia, etiam ipſo die Paraſceues adeundi facultas ſine armorum apparatu, cætu contribulium & ſatellitum manu. Nec finis aut modus tanti furoris & diſsidiæ fuit, priuſquam, poſt multa ſuorum funera communi conſilio & Legatione Ygumenus Thiofridus Philo chriſtus (verba Victoris ſunt) accitus Eſternaco, ciuium animos miraculis, pre-

Abbas Eſternacenſis.

cibus,

In vita S. Villibrordi cap. 36.

cibus, & auctoritate componeret, & magno laborè pacem repararet. Ita R. D. Efternacenſis Abbas, cuius Floris Epitaphij Sanctorum Noſter P. Ioannes Roberti poſt annos ferè DL. Luxenburgi Anno 1619. primum edidit, & doctiſsimis ſuis Notis illuſtrauit; ac prædictam Hiſtoriam copioſiſsime deſcriptam vitæ Thiofridi ſubnexuit, quæ digna, vt ab VValachrienſibus Hæreticis & Catholicis legatur, in confuſionem perfidiæ, aut fidei confirmationem. Quod in Chriſtianis religio, in Gentibus aliquando ſuperſtitio potuit. Cum Aegyptij odio crudelitatis Perſicæ deſeciſſent; Darius cum veniſſet eo tempore, quo Apin lugebant mortuum, promulgauit, ſe centum auri talenta daturum, qui nouum Apin inueniſſet; illi mirati Reges pietatem ad obedientiam redierunt. Polyæn. lib. 7.

Proditore deprehenſo fides eius loco ponere in acie.

§. 14. Proditionibus occurrendum; vt ſuſpecti alliciantur precio & ſpe ampliore. Sic Marcellus Battenum Nolanum, ad Pœnos inclinantem, & popularium animos ſollicitantem, ad ſe traduxit. Maximæ induſtriæ eſt, proditionem in ſuum commodum vertere. Proditioni pariter & ſeditioni, ſic Arſames ipſe ſeditioſus obuiam ijt Præfectus equitum in conflictu ſe tranſiturum ſpoponderat: Arſames noctu de eo habita quæſtione inuenit facinus; itaque alium eius veſtibus induit, militesque fidiſsimos equitum armis munitos, cum daretur ab hoſte ſignum, tranſire, & terga eorum cædere iuſsit, quo ſtratagemate inſignem victoriam conſecutus eſt Polyæn. l. 7.

Præcipuum eſt odium proditoris inculcare animis. Antigonus & Cæſar proditionem amabant, proditores oderant. Philippus prodituros amabat, eos cum iam prodiderant, maximè oderat. imò & prodituros oderat, ſed amare ſimulabat. Lyſimachus Andragathum Amphipolis proditorem magnificè donauit, poſtea verò eum cruciatu necauit, in hos enim præcipue conuenit, vt

Nulla illos tellus, nulla æquora poſſint
Accipere.
Quis neq; apud Danaos vſquam locus, inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.

CAPVT XVII.

Pax publica non à Catholicis, ſed à ſectarijs ſeditionibus turbata eſt.

Diffidentia plena querelis eſt.

§. 1. DE ſeditionibus patriæ componendis plurimis agere, & inſtitutum & temporum acerbitas cogit. Tantam eſſe in Imperio turbationem, tantam Principum diffidentiam, tantam erga Cæſaream Maieſtatem ſimultatem, quanta etiam exulceratiſsimis temporibus non fuit, docent Comitia atque conuentus publici, quorum omnium penè exordia de diſcordia, contentione, litibus, diffidentia querelas habent, tractatores autem hactenus remedia quærunt. Mirum autem exteris nationibus apparet, & poſteri vix credent; Iam annos nonaginta inter Collegas Principes, Cognatosque in conſpectu Cæſarum pacis amantiſsimorum, de pace tractari, animorum abalienationem tamen & minuta bella durare præſertim cum vtrique parti ex æquo bellum futurum ſit exitiale, ac luctuoſum, cum nemo ad Comitia illa veniat, niſi qui pacis ſe cupidiſsimum profiteatur. Cauſſam tanti mali inquiro, nam vt in medicina nouiſſe cauſſam morbi eſt neceſſarium ad remedia, ſic cognoſcendus eſt, in hoc vaſto corpore Auguſtiſsimi imperij incluſus noxius quidam humor, varijs locis, & diuerſo effectu temperatam artuum, ac membrorum harmoniam conſenſionemque conturbans, alia præter naturam inflammat, alia tabefacit, alia artuſione diuellit; dumque ſingula tentat, omnia pariter infeſtat. Hoc malum, qua parte ſitum regnet, aperiam.

Cauſſas diſcordiarum, eſſe prædicantes.

Sic igitur ſtatuo Omnium diſcordiarum, odiorum, bellorum ciuilium, rebellionis in Romano Imperio cauſſas eſſe prædicantes Lutheranos & Caluinianos, quocunque nomine appellentur, quacunque in ſecta viuant, nec innocentes Anabaptiſtæ, ſed quia ſemel audacia eorum fracta eſt, nunc deeſt vis, & arma malitiæ; itaque nunc vulpina ſe tegunt, donec leoninam adipiſcantur, atque ad rem agendam inoleſcant. Rationes, quæſo vt lector ita aſpiciat atque perpendat, ne ex occupato iudicio ſententiam proferat.

Diſſoluere conantur auctoritatem imperij.

§. 2. Ratio prima. Ad imperium conſeruandum, pacemque tuendam neceſſaria eſt auctoritas Imperantis, omnibus arcibus, quin & armis illa firmior eſt aduerſum rebelliones & contemptum; Maieſtas, imperij eſt tutela, eius omnem vim reſoluerunt, quantum in ipſis fuit, prædicantes nouatores, eoque rem deducere conati ſunt, vt nec admiratio, nec metus eſſet, ſummæ poteſtatis, quibus duobus auctoritas, quæ eſt imperiorum fulcrum, continetur, neruos igitur Imperij concidere aggreſsi ſunt, vnde ſpe impunitatis pacem rupit audacia, & illecebra illa multos ſenſim traxit, vt iam auctoritatem in ſe traherent. οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ. οὐδ᾽ ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρόν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας. *Non enim ita nati ſunt, vt pudori obſequantur, ſed vt metui, nec vt praui abſtineant ob turpitudinem, ſed ob ſupplicia & pœnam.* Quo modo autem oſtendam Nouatores aciem auctoritatis Auguſtæ hebetaſſe? Maieſtatem detraxiſſe? contemptu viliſsimi cuiuſque fœdaſſe? id quidem haud operoſum fuerit: in Tomis Lutheri integræ ſunt in Principes inuectiuæ, etiam à Catholicis collectæ. Mihi non eſt mens illa omnia referre, imò vix aliqua, quia nondum ex animis omnium eſt abolita Lutheri auctoritas, & pluſquam oportet, legitimæ poteſtatis æſtimatio languet. Vno alterоue exemplo docuiſſe ſufficit. Libello de bello contra Turcas. *Cæſarem* negat *caput eſſe Reipublicæ Chriſtianæ, & defenſorem Euangelij, aut fidei. Oportere ſane Eccleſiam alium habere defenſorem, quam ſint Imperator & Reges, eos namque eſſe peſſimos hoſtes Chriſtianiſmi & fidei.* Libello, *de poteſtate ſeculari, Principes,* ait, *vt plurimum eſſe vel præcipuos morones, vel deterrimos nebulones.* Ne autem hæc ſolius Lutheri feruori tribuamus, Ecce hominem formidoloſiſsimum Philippum. Epiſt. ad D. Burchardum Mithobium. *Etſi ſæpè magno cum dolore expertus ſum, admodum eſſe inconſtantes τῶν ἀρχόντων animos,* de ſuis loquitur, quorum diligentiam in direptionibus Monaſteriorum etiam taxat. *Plerig, Principes etiam ante hoc tempus, multo fuerunt in diripiendis Monaſterijs diligentiores, quam in conſtituendis παροικίαις & Scholis. Sed exſpectemus venientem annum, qui fortaſsis excutiet noſtris herοibus veterum, ludos, voluptates, amores, rixas: Haſtenus alij ſæuierunt in Eccleſias, alij ſen-*

Lutherus Imperatorem & Principes traducit.

xerunt

xerunt corruptelas doctrina, certarunt obſcenis libellis, finxerunt inſulſos dialogos, oblectarunt ſe venereis voluptatibus, neglexerunt Eccleſias, & Scholas, certarunt ambitione, nunc nemeſis attrahit non contemnendum hoſtem. Epiſtola verò ad Milichium. *Vrbes, ait, ab ignauis Principibus deſertas, & proditas eſſe.* Quid Caluiniſtæ cenſeant de Principibus Imperij, atque ipſo Imperatore, ſatis oſtendi, iam ſæpius, nempe *Imperium eſſe beſtiam Apocalypticam, ſanctorum interfectricem, Imperium nimium admirari, illud Auguſtum vocare, eſſe adorare Diabolum, ſeu Draconem.*

Hæc autem doctrina euertendo imperio inuenta eſt. Itaque Prædicantes imperium euertere moliuntur: cum autem ſine ſonitu orbis iſte inuerti non poſsit, cum ſine diſſolutione tantum corpus tranſferri nequeat, neceſſe eſt tantam ruinam plurimas & violentiſsimas concuſsiones antecedere.

Nouatores vires imperij acciderunt.

§. 3. Ratio ſecunda. Quorum artibus potentia Imperij acceditur, atque infirmatur, illi tumultuum, atque ſeditionum cauſam præbent. Quid enim ſine viribus ira? quid magni nominis vmbra? Non poteſt ſtare illud Imperium, quod ſola opinione multitudinis, & vetuſtatis æſtimatione nititur, neceſſe eſt adſit potentia, opes, arma, conſilia, fœdera, alioquin luxatam baſi ſuâ columnam, qui primus impellere auſus fuerit, euertet. Nouatorum autem inſidioſis atque etiam apertis machinationibus, apparatibus, pugnis, potentia imperij afflicta eſt, & quod necdum cecidit, Imperatoribus ſuis, Catholicis Principibus, & nonnullis tum Principibus Proteſtantibus, tum liberis Rebuſpublicis debet, nulli prædicanti acceptam refert incolumitatem. Quid? Illi miſeri imperium turbarent? Quaſi non periculum ſit fortiſsimis etiam ab inualido. Non opus eſt ad magnas fraudes magno animo, ſed malo. Turbatis rebus victor Sinon incendia miſcet. Quod leones & vrſi, huc etiam viperæ poſſunt & cantharides. Virium imbecillitatem penſat acrimonia veneni. Hac in culpâ eſſe prædicantes probo.

Nam primo conati ſunt opes, belli neruos, pacis ornamenta, atque arma auertere, atterere, perſundare.

Quomodo tributa imperij minuerunt prædicantes.

Plurimarum enim Eccleſiarum prædia poſſeſſiones, ornamenta in alios vſus conuerterunt, & teſte Melanchthone *in diripiendis Monaſterijs ſunt diligentes.* Opes autem illæ Imperio ſunt ereptæ, quia fidelibus imperij ſubditis, ſine Iure, ſine legitimo proceſſu, iuſsi migrare veteres coloni, Monaſteria, Canonicatus, Prælaturæ, Epiſcopatus præda Principum ſæcularium fuere, nomina & loca, & cenſum dicent, ad quorum aulas annuæ rationes de ſpolio Domini referuntur. Duplex hinc imperio damnum ortum eſt, neque enim ſubſidia pecuniaria à ſpoliatis miſſa ſunt, & cœteri, qui exemplo ſpoliatorum terrebantur, pendentibus in ancipiti, atque ex vicinitatis affectu fortunis, ad tuendam Rempublicam in quâ ſe opprimi videbant, conſortio Collegarum deſtituti, erant imbecilliores. Multum itaque hac ratione potentiæ priſtinæ deceſſit conſilio prædicantium, quos tamen ſua fefellit cupiditas, ipſi enim ſeſe, cum viderent pronis auribus à Principibus audiri, à populo coli non dubitabant in dignitates deiectorum Prælatorum recipiendos, & è mendicabulis circumforaneisque Poetaſtris lautos fore, verum falſi ſunt, cum ad rem ventum eſt, præualuit fiſcus, ipſi tenui portiuncula aſperſi ſunt, ne oblatrarent, non vt ſatiarentur. Hac igitur concuſsione tributa imperij & vectigalia ſunt imminuta, hoc eſt ornamenta pacis, & ſubſidia belli. Nec enim quies imperij ſine armis, nec arma ſine ſtipendijs, nec ſtipendia ſine tributis haberi queunt. Quæ verò ratio tributorum erit, ſi miſſis, qui aliorum poſſeſsiones ad ſe tranſtulerunt, non ſit voluntas conferendi, ſpoliati à [illegible] & [illegible], infauſti ominis diuis protegantur?

Magna impenſa in lites.

Deinde, In tot Comitia & diætas quæ iam annos nonaginta multiplicantur, in lites & contentiones, in mutuas velitationes tantum ſumptus impenſum eſt, quantum bello Turcico ſufficeret. Appello ad ipſas Principum rationes, atque in itinera, legatos, comitia factas impenſas.

Tertiò Accenſum eſt auctore Luthero, actore Muntzero bellum ruſticorum, in quo arces, Monaſteria, Eccleſiæ ſubuerſæ ſunt, poſtremo ruſtici contumaces internecione deleti, hæc inter damna, ſi quis referre non didicit, neſcit ille agros, & agricolas ærarij fundum eſſe.

Quarto. Lutherus atque aſſeclæ inteſtina bella concitarunt, in ea expenſæ factæ; & ſanguis fuſus, quo potuit cū Hungariâ & Thraciâ, etiam ipſa Conſtantinopolis parari. Nempe poſt varias clades, tota pene Germania non Catholica in Cæſarem conſpirauit, 80000. peditum, 10000. equitum in caſtris rebellium memorant fuiſſe præter oppidorum præſidia, & reliquum apparatum. Quid deinde alia minora, vt vaſtationem Brandeburgicam, bella Colonienſia, Alſatica, cætera enarrem? omnium illorum initia à Nouatoribus, dum vetera extorquere orthodoxis conantur, concitata ſunt. Nec tamen hic conſiſtit inquieta, & pacis impatiens nouitas, quoties pecunia, viriſq; adiutum Belgium? quoties contra ſuos Reges confirmati in Galliâ Hugonottæ? pinguent adhuc Germanorum cadaueribus Franci atque Belgici agri. Quis miretur exhauriri potentiam ac vires imperij ſecum depugnātis? totieſq; ſanguinem mittentis? Quis miretur nec animum eſſe, nec opes contra Turcas, cum domi omnia inſumantur? Inſpice vel ſtatum præſentem, quotidianis ſumptibus exhauriri Germaniam eſt neceſſe. Ecce enim ſigna, pares Aquilas, & pila minantia pilis, in occaſionem intenti aduerſarij, ſubitis expeditionibus Catholicos aliquādo terruerunt, tandem inter ſe conſpirarunt, fœdera cum exteris inierunt. Itaq; Catholicos vt ſancta, & rebus, quæ ſuperſunt, tuendis neceſſariâ confœderatione probante Cæſare ſe mutuo deuincirent, impulerunt. Vtrinque motus igitur, inde bellum, hinc defenſio paratur. confertur etiam in pace pecunia, duces belli eliguntur, centurionibus in futura bella ſtipendia dantur, annona, atque armatura conquiritur, gratulandum eſſet felicitati Germanicæ, ſi ſic in hoſtem ſeſe armaret, nunc timore vicinorum qui ad claſsicum ſuorum prædicantium, bella volunt atq; arma fremunt, & Sacerdotales togas militi promittunt, ſumptus illi expendendi ſunt In ſe igitur mole ſuâ ruit imperium, & ſibi componitur, ideoq; aduerſum externos inualidum, atq; effuſis in domeſtica certamina viribus ab imbelli, ni caueatur, vincendum. Quæ autem tanti mali origo? vnde tàm diuturna ſimultas, aliquando bellans, ſemper minax, nunquam bene cogitans? Ab illis, qui Catholicorum bonis incubant, quibus nimium eſt, quod Epiſcopi viuunt, qui aſſueti Eccleſiæ direptionibus, ea

Quæ vires imperij exhauriant.

Origo vnionis Catholicæ.

reptum

Digitized by Google

reptum ſibi putant, quod negatur. Valuit olim imperium Germaniæ non ſuâ tantum Maieſtate & robore, ſed vicinorum etiam amore & fœderibus, hæc adiumenta præcidere, & Sociorum auxilijs nos omninò nudare nouatores inſtituerunt. Validiſsima auxiliorum contra Ottomannos ſemper præbuit fida Italia, atque Hiſpania, quæ regna Turcicas inducias, & pacem dedignátur, è Belgio promptam manum, quamque Turcæ præcipue formidant, legimus, nec de Franciâ dubitandum eſt, cum amicitiam Reges affinitate ſanxerint. Quid hic Nouatores? *Pontifex eſt beſtia, Florentinus, Mantuanus, Hiſpanus cum Babylonicâ meretrice ſcortantur, tu Britanne incende Italiam, occide, carnes deuora.* Quid verò? Pontifici, Italiæ Principibus, Ibero dum partim corpora ſua pro imperio opponunt, partim ſuo ſtipendio militem alunt, pecuñias conferunt, vota faciunt, vos inſidias ſtruitis? Accuſant Caluinianos Lutherani de inclinatione ad Turcam, monent ſuos Principes vt potius Catholicis adhæreant, quam Zvvinglianis, quod Papa pro Imperio bella gerat, Caluiniani ſubſidia Cæſari negent, & *ſub pectore geſtent Antichriſtum Orientem,* vt probant libro de Syncretiſmo ſeu falsa pace. Quis igitur pacem turbat, an qui fidiſsimos ſocios in amicitiâ continendos dicit? An is qui nec ipſe in bellum conferre cogitat, & propugnatoribus imperij toto mundo hoſtem quærit?

Vicinos omnes offendunt

Vide præfationẽ Pleſſæi, in ſuo myſterio.

§. 4. Ratio tertia. Pacis violatæ rei ſunt, qui iniuria alienas poſſeſsiones occupare docuerunt, aut ſi iuris aliquid, & æquitatis in illa vſurpatione prætendunt, nullo iudicio, nullo ordine poſſeſsionem adierunt, qui iudiciorum ſententiam fugiunt, vi, aut dolo poſsidere & perſeuerare ſuadent. Hæc ſunt prædicantium ſtudia, hi conatus ab ipſis incunabulis. Et de Zvvinglianis quidem palàm eſt, in ipſis Comitijs Auguſtanis, exercitus, fœdera exterarum gentium, Epiſcopatuum diuiſiones iactabant, vt eſt in Epiſtol. Melanchthonis ad Philippum Haſsiæ Principem. Verum quid opus meâ probatione? Inſpiciantur acta Cameræ Spirenſis ſupplicationes, iuris conteſtationes, appellationes, lites pendentes, lites inueteratæ queruntur iniuriâ Miniſtrorum ſibi erepta per vim, & dolum, qui iuris remedia experiri volunt, actores ſunt, & fuerunt Catholici, de repetundis poſtulant aduerſarios, recuperatores dat Cæſar; non igitur dubium eſt, quin initium litis dederint, qui poſſeſsionem bonæ fidei, poſſeſſorem pacificæ, & indubitatæ hæreditatis, fundis auitis exturbarunt. At iniuſti erant poſſeſſores Catholici, vendicanda igitur dominia, & ad nos deferenda erant. De iure poſterius videro, ſi ius appellant, ex iure, conſertum manus veniant, iure res decidatur, ne ſolida vi vadant. Cur autem iniuſti poſſeſſores, qui ex Caroli Magni, Henrici, aliorumque piorum Imperatorum, Principumque donatione, fundatione, legibus erant poſſeſſores? Communis erat legum Imperatoriarum interpretatio, communis intellectus municipalium, communis vſus, & praxis iuris, & tribunalium deciſiones, ſecundum hoc ius legitimi poſſeſſores erant, quiete & ſine interpellatione dominia rerum ſuarum occupantes, conſilio nouatorum, ius aut iuris interpretatio immutata eſt, & mutati animi Principum; nouâ religione vetus Reipublicæ deſijt forma. Confiſcatione, multâ, exilio, rapinâ, nouâ, eaque iniquiſsimâ lege itum in eos, quos vſitata legum & diuturna præſidia tuebantur. Tot Epiſcopatus, Abbatias, Collegia, Monaſteria, Hoſpitalia, Scholas rapuit priuatus fiſcus, nam ipſis rapinarum miniſtris, vt canibus venaticis ad acuendam ſagacitatem exiguæ particulæ de præda diuidebantur. Quis bellum mouit, an is qui leges, Magiſtratumque inuocabat, dum pelleretur? an verò qui veterem colonum ſine lege deturbabat? Antiquis omnia dominis eripis, quia opinionem nouam antiquis legibus, moribusque pugnantem non amplectebantur, & violatæ pacis illos accuſas? *Fierent Euangelici,* dices, *& res ſuas ſibi tenerent.* Neſcio an mutatione fidei tueri poſſeſsiones poſſent. Hoc ſcio, nullâ lege priſcâ cautum eſſe, non niſi ijs, qui ſe dicunt Euangelicos, poſſeſsiones eſſe tutas, & ſartas tectas. Hæc igitur lex noua, quæ aduerſatur omnibus veteribus iuribus, moribus, priuilegijs, cauſſa diſcordiarum fuit.

Initium dederunt turbis, qui poſſeſſores ſpoliarunt.

Noua lex rapina.

§. 5. Quarta ratio. Cauſſam ſeditionum ac tumultuum illi dederunt, quos violatæ pacis legitimus Magiſtratus damnauit, quibus coercendis conuentus indicti, latæ leges, inſtituta iudicia, non illi ad quorum lachrymas, preceſque hæc data ſunt, quorum ſubleuandis calamitatibus, mitigandis exilijs, hæc præſidia comparata ſunt. Mea tu me poſſeſsione; tuâ lege pepuliſti, bonis, annuiſque cenſibus exuiſti, ſama etiam multaſti, ad pedes Cæſaris iaceo, nobile iudicis officium, auxilium legum imploro. Quid reſtat, niſi vt tuo iuſſu me Cæſar tanquam publicæ violatorem pacis duci iubeat? Veteri lege, & fide poſsidebam; nulla lege pulſus ſum; hoc queror Cæſari, & ecce ſeditioſus audio. Quid igitur Cæſar atque ipſum imperium Romanum? Me Pandectæ, Codex, Nouellæ tuentur, me Aurea Bulla Caroli IV. data Anno 1356. Me Friderici tertij Anno 1442. Reformatio, me Maximiliani Primi facta An. 1500. declaratio defendit.

Damnati ſunt iniuriarum aduerſarij.

Te verò Carolus V. VVormatiæ Anno 1521. Auguſtæ, Anno 1521. & 1530. Spiræ Anno 1526. & 1529. & Anno 1542. & Anno 1544. atque innumeris alijs locis diſcordiarum auctorem indicat; Iudicium Cameræ firmat, explicationes & ſpolia vetat. Concilium Generale quæritur, & à cunctis exſpectatur, interim ante Concilium pulſus, nec poſt Concilium reſtituor, ſpoliatus antequam reus, in pœna, in exilio ſententiam Concilij exſpecto, ad quod tu quoque appellaſti, liceat hæc mecum mihi dolere, quid inſultas iacenti, & violatæ pacis in me culpam conferre conaris? Ad Concilium adire noluiſti, merito, quia ſine iure poſſediſti. Ad Colloquium VVormatienſe Anno 1557. inuitatus tuorum diſcordia & odio mutuo victus diſceſsiſti, interim de præda mea vtraque pars, etſi ſibi aduerſa viuit, An ego cauſſa diſcordiæ, quia non continuo emortuus ſum?

§. 6. Ratio quinta. Acta ipſa ſpectemus. Poſtquam multa Catholicorum bona occuparunt, Anno 1541. ne bellum oriretur, Catholici actiones quas contra inuaſores habebant, ſuſpendere coacti ſunt, vt eſt in Ratisbonenſi Decreto conſtitutum, ſed ea lege, vt iam ſiſterent manus Euangelicorum, nec noua ſpolia agitarent. Sed quis ſiſtat ad alia properantes noua ſemper ſiti? Quid enim Principes ab illis Harpyis non didicerunt? Lucrum ex omni occaſione odorati prædicantes, ita pennas nobis incidere ſuadebant, ne poſſent renaſci, omnes ſinus, omnia prædandi vo-

Variè ſpoliati Catholici.

cabula ſunt inuenta. Nam interea Epiſcopatus Magdeburgenſis, Bremenſis, Halberſtadenſis, Verdenſis, Oſnaburgenſis, Mindenſis, Lubecenſis, Vltraiectenſis, Caminus, Svverinus, Gedanenſis, Brandeburgenſis, Ratzenbergenſis, Sleulcenſis, Hamelburgenſis, Libusſenſis, erepti, Monaſteria item & celebria & parua. Nec aliud reſtabat, niſi vt omnia cum puluiſculo auferrent. Pulſi Sacerdotes, vaſtata templa, contra pacta conuenta, Cæſarisq; mandata Spiræ Anno 544. edita. Itaq; Cæſar edixit, *ſe Commiſſarios deputaturum ob iuriſdictiones & bona Eccleſiaſtica inuaſa.* Certè à nobis inuaſa non erant, ſed à pacis violatoribus. Secuta eſt deinde clades Germaniæ, cum aperte contra Cæſarem rebellarent, nos ſanè Saxoniam, & Haſsiam non armauimus. Nos neque reuiſiones Cameræ impedimus, neque poteſtatem Cæſaris in dubium vocamus, quod vltimis comitijs factitatum à legatis Correſpondentium. Quâ de re videantur ab ipſis edita acta, & auctor qui de Turbato imperij ſtatu ſcripſit.

§. 7. Ratio Sexta. Quorum conſilio bellum factum eſt Cæſari; inſidiæ, proditiones, illi pacem violarunt, at feciſſe hoc nouatores Anno 1544. 1545. 1546. & ſequentes docent.

Sleidan l. 17. Auctores ſunt diſ cordiarum, qui legitimo Magiſtratui bellum indixerunt.

Merito igitur etiam Catholici pro ſe bellum gerunt. Si enim Lantgrauius rectè Cæſari dixit Anno 1546. *Francofurti nihil aliud actum eſſe inter proteſtantes, niſi, quomodo & in religione ſuâ permanere, & vim iniuſtam depellere poſſent.* quis dubitet Cæſari neceſſario bellum fuiſſe gerendum, vt à tot ſubditis vim iniuſtam depelleret? Quis neget Catholicis iuſtam bellandi cauſam datam, cum ſe exui bonis contra Cæſaris edicta & leges, priuari exercitio antiquæ religionis experirentur?

Nonne quidam Principes Cæſari cognomen Maieſtatis Auguſtæ negabant? Alioqui cum eo belligerari non licere putabant? Sleidan. lib. 17. Quaſi vero vbi auctoritatis nomen ademeris, tum pugnare contra Magiſtratum liceat. Eodem tempore & Regem Galliæ in Cæſarem concitabant, & Heluetios, ſed à Gallo eluſi, ab Heluetijs reiecti ſunt.

Verum nec me opus eſt bellorum culpam in aduerſarios conferre, nec decet Nouatores ipſos negare, cum confeſsi rei cauſſa agenda non ſit. Virichus VVirtenburgicus Cæſaris miſericordiam implorat, atque petit, *vt propter Chriſtum ſibi condonet,* neque in ſuâ innocentia præſidium ponit, ſed quod *Cæſaris habeat exploratam clementiam, quâ ſoleat in ſupplices vti, nimirum eius rei non vnum extare documentum, & quidem ante paucos annos, editum in quoſdam ex ordine Principum, qui fortè non paulò maiorem, quam ipſe cauſam offenſionis ei præbuerint.* Et legati eius. Illum profiteri culpam palàm, & dolere vehementer ob admiſſum facinus. Sleid. l. 18. Venit & Halam Fredericus Palatinus *veniam petitum.* Paulo pôſt veniunt ad Cæſarem *legati Vlmenſes, & cum ſupplices facti culpam agnoſcerent, ac deprecarentur, reconciliati fuerunt.* At Memmingenſes, Bibracêſes, Rauesburgij, Campodunenſes, Iſnenſes legati, *partim ſuo errore, partim aliorum culpâ factum aiunt, quod in Cæſarem deliquerint.* Quin & Argentinenſes, & alij veniam petunt, quos legati Cæſaris accuſant Vlmæ Ann. 1547. *Non ipſos modo rebellaſſe, verum alios etiam vt idem facerent, impuliſſe & violatis legibus atq; iure omnia conturbaſſe per Germaniam.* Neq; Lantgrauius Cæſari ſupplex id negat. Habemus ergo auctores tumultuum iam ſuo iudicio accuſatos. Cauſa autem omnium malorum eſt diſsidium religionis, de quo Imperator An. 1547. rectè dixit. *Niſi componatur, pax omnino conſiſtere non poteſt.* Inde ſecutum eſt vt ius *non adminiſtretur. Ad infamiam autem, & detrimentum Germaniæ pertinere, quod per aliquod tempus nullum ius dictum ſit,* merito cenſet Imperator. Quis autem iniuſtitiæ auctor, niſi qui cauſſæ diffidebat, niſi qui ſonante claſsico ſilere leges coegit?

§. 8. Ratio ſexta. Pacis violatæ reus eſt, qui obſtat ne ius dicatur, ne iuſtitia vindicem, aut executorem habere queat. Quantum verò laboratum eſt à ſectarijs miniſtris, vt omnia tribunalia, niſi quæ ipſi erigerent è medio tollerent? initio Ao. 1521. Lutherus ius Canonicum exuſsit, quaſi omni metu iudiciorum liber eſſet, ſi membranas exuſsiſſet, deinde ne contra ipſos Camera Imperialis pronunciaret enixiſsimè poſtularunt, reuiſiones impedieruot, qua arte ſententias pleraſque eluſerunt. Ad aulam Cæſaris cum eſt prouocatum, negant eius iuriſdictionem, mandari cauſas Principatuum, & Comitatuum ordinibus imperij volunt. Ad comitia cum ventum eſt, nolunt valere maiora ſuffragia, ſed quæ ſibi tribuunt, ſaniora. Quorum illa? Paucorum qui ſe Correſpondentes appellant Quid igitur faciendû miſeris Catholicis, ſi eos inuadat quiſpiã ex Caluinianis? ad Cameram confugiat? Reuiſio petetur, nec dabitur. Ad tribunal Cæſaris? Sine ordinum conſenſu negabunt Cæſarem decernere poſſe. Sententiam retractabunt, vt in Aquenſi negocio actum eſſe inuictiſsimus Imperator Matthias pronunciat. Ad comitia imperij venerabilem Illuſtriſsimorum Principum Senatum prouocas? Standum erit, non maiore ſuffragiorum parte, ſed minore, aut minima. Quid ſi illa minima, quæ ſaniorem ſe eſſe vult, omnia Caluiniano more iudicet? Catholicos eſſe Antichriſtianos, exurendos, deuorandos, & nos Pleſſæo contradat, qui noſtris ſupplicijs præ gaudio immoriatur? Quid ſi hoc contra ius gentium clamet eſſe pars maior, quod ſanius eſſe putat pars minor? Mirum ſi abſque rubore hæc proponere potuerunt.

Obſtans ne ius dicatur.

Credetis hoc poſteri, fuiſſe homines in Imperio Romano tàm legibus fundato, tàm dignitatibus ordinato, qui omnibus legibus, & iudicijs eximi voluerint, & omnium Principum, atque adeò ipſius Auguſti iuriſdictionem inaudita oligarchia ad ſeſe trahere? Nemo habet quod tali ſtatu ſperet, ſi inter correſpondentes non eſt, nemo quod metuat, ſi factionis ſuæ homines habiturus eſt iudices. Quod ſi porrò hæc ſuo curſu properent, quid erit tandem hoc ſacroſanctum Imperium, niſi grande latrocinium? Vbi enim cóculcatæ ſunt leges, ſublata iudicia, victa Magiſtratuum auctoritas, quid ius fas erit impoſterum, niſi omnia acta ſuperioris! tituli fortioris! Fas enim cenſebitur, quod ipſe fecit, qui vicit.

CAPVT XVIII.

Pacem ciuilem in Romano Imperio obtineri vix poſſe, quamdiu Prædicantes pacem Eccleſiaſticam turbant.

§. 1. DE vera pace ſermo eſt, hanc in Germania patria cariſsima, inter vnius Imperij diuerſa membra, tutam, diuturnam, ſine ſuſpicionibus & offenſionibus, ſine animi exſpectatio-

ſtatione belli, vix eſſe poſſe exiſtimo, niſi Miniſtrorum, præcipue Caluinianorum, importuna, ac furioſa rabies coerceatur, & ad modum calumniandi, ac omnia turbandi, redigatur. Sic illi namque pacem Eccleſiaſticam turbant, vt ciuilem pacem è medio tollant. Cui rei probandæ multæ ſunt, & grauiſsimæ rationes.

Ex natura religionis.

§. 2. Ratio prima. Vera religio pietasq; acres habet ſtimulos, cruciatuum etiam, & mortis victrix, cùm diuina gratia adiuuatur, ac regitur. Vehemens etiam res eſt, & timiditate ſua præceps ſuperſtitio, quæ cum inualuit, hæreſin, & magiam gignit, ſemper inquieta, & ſi obſiſtatur, atrox. *Omnes* (inquit Tullius act. 6. in Verrem) *religione mouentur: & Deos patrios, quos à maioribus acceperunt, colendos ſibi diligenter, & retinendos eſſe arbitrantur.* Omnes omnino, non modo quos vero, & ſoli colendo Deo vera pietas coniungit; ſed & illi, quos error obnoxios detinet, & falſorum numinum ſimulachris faſcinat, quos opinionum ſuarum amor, ne veritatem aſpiciant, occæcat. Cauſa eſt, quia omnes ſalutem temporariam, vel æternam, plerique vtramque in religionis controuerſiâ agi arbitrantur. Itaque videmus iniectâ religione, leuiſsimo momento concitari Vulgus, & cadem commotas iam ſeditiones cõponi. Fremunt populi cum nouam ſibi religionem imponi vident, vt nuper Berlini. Chriſtum ſibi eripi, in dæmonis ſe poteſtatem tradi, æternis ignibus ſe mancipari credunt, quoties religionem immutari vident: niſi vbi iam mutationibus, & cauponationibus aſſueuerunt, & fidem inter adiaphora habent, de Principum ſuorum voluntate pendentem. Hac populorum inclinatione, & perſuaſione Zelotica abutuntur prædicantes, atque hoc agunt, vt omnes in ſuam opinionem traducant, primo blanditijs, deinde edictis generalibus, mutatione exercitij, & rituum Eccleſiaſticorum. Quantum egerunt in Palatinatu Lutherani, vt Catholicos pellerent? Quam pulchro ſtratagemate Lutheranos eiecerunt Caluiniani? Quanta ira ab exilio reduces Lutherani Caluinianos proſcripſerunt? Quam ſolerter de proſcriptoribus ſuis ſe proſcripti Caluiniani tandem vindicarunt? Atque hæc non ſola diſputatione, ſed Illuſtriſs. Principum auctoritate, & poteſtate transacta ſunt. Quæ in his turbis vel Lutheranorum erga Fredericum, & Caſimirum, vel Caluinianorum erga Ludouicum fiducia, caritasque eſſe potuit? Nonne animarum ſuarum hoſtes arbitrantur Principes, per quos veris ſe Doctoribus ſpoliari, falſis ac ſeductoribus addici perſuaſiſsimum habent? Videantur Supplicationes Heidelbergenſium ciuium ad Caſimirum Adminiſtratorem. Fierine poteſt, vt Caluiniani, quos pepulit Ludouicus Elector, amare eum potuerint, potentem & ſecurum eſſe voluerint? Cuius imperio, & viribus ſe, & veritatem opprimi clamitabant, cuius morte ſibi redire ſalutem perſuaſum habebant? Miniſtri hinc inde, tàm Lutherani, quàm Caluiniani in ſuam quiſque opinionem ſubditos impellebant, de ſumma ſalute, de vita & morte æterna dimicationem inſtitutam vociferabantur. Oderant apertè conſiliarios, & prædicantes aduerſarios, quorum inſtinctu Principes religionem immutabant. An Principem amarent, ſiue quo nihil illi poterant? Principem amarent, qui alienis cupiditatibus ſalutem ſubditorum, & quidem æternam donaret? Cum igitur in annos, & in dies mutationem religionis Prædicantium curioſitas, vanitasque affectet, fieri non poteſt, quin tot ſint cauſſæ abalienationis, diſcordiæ, diffidentiæ, quot ſunt mutationes attentatæ. Mutauit Lutherus Religionem, mutatam iterū interpolarūt Melanchthon, Flaccus Illyricus, Oſiander, Maior, Vbiquiſtæ, omnes cum turbis, & conuulſione partium Imperij.

Ex præpoſtero zelo prædicantium.

§. 3. Ratio ſecunda. Ex illo irrequieto & præpoſtero zelo Miniſtrorum noui Euangelij, oritur lucta grauis, & contentiones perpetuæ. Quod enim in Orthodoxis laudabilis efficit caritas, vt omnes venire ad veritatis cognitionem exoptent, hoc conatur in tribunitijs turbonibus corrupta prauitas, vt contagione ſui omnes afficiant. Quod cum vt alia nequeunt, lenibus remedijs contemptis, exilia, confiſcationes, proſcriptiones, tormenta meditantur. Fieri hoc queruntur liberi nouem Arminij in præfat. ad ordines Hollandiæ. Exemplo ſit nobis, ſecta illa, quæ manſuetudinem, innocentiamque, plusquam humano artificio mentitur. Quam eſt rem libidine, quam barbara crudelitate tyrannidem exercuit? Quam clare demonſtrauit, quæ rabies ſub manſuetæ pecudis vellere deliteſceret? Quid ſimile Arianorum, aut Circumcellionum inſignita crudelitas patrauit? Et illa tamen hæreſis vnius oppidi fiducia, orbis terrarum imperium, miſsis quaquauerſum legatis, non ſperare tantum auſa eſt, quod ad Germanicæ nationis dedecus nimium eſt, ſed attentauit. Mihi ſanè non tam admirabile, viſum eſt portentum illud Anabaptiſticum, cum flagitia illa conſciuit, habuit enim hæreticos, habuit tyrannos, quos imitaretur, quam cum tanto ardore in ſectæ ſuæ propagationem incumberet. Habet hoc omnis error, vt fœcundus ſit, omnis hæreticus ſuæ opinionis eſt importunus propagator, nec facile ceſſant, niſi vicerint. Omnes eo tendunt, vt dominentur corpori, à quo ſunt abſciſsi. Odia ſua maledictis, & cum poſſunt, gladio promouent. Ecce tibi in Imperio, Caluinianos molles, Rigidos, Socinianos, Anabaptiſtas diuerſarum ſuperſtitionum, Lutheranos puros, Lutheranos interpolatos, Vbiquiſtas, Maioriſtas, Oſiandrinos, Flaccianos, omnes ſuæ ſectæ zelotas, nemo ex illis eſt, qui non omne Imperium ſub leges ſuæ hæreſeos ire peruelit, qui non id quantum poteſt perficere conetur. Quæ igitur pax eſſe poteſt, tot ſectis inuicē de capite, de fortunis, animaque ipſa quotidie dimicantibus? Moderatio igitur prædicantibus præſcribenda eſt, & ne quid noui monſtri pariant, atque educant, præcauendum. Quanquam quid illis præſcribas? Quid leges pones? Anno 1530. Confeſsio Auguſtæ oblata eſt Carolo V. Imperatori, multa eius tum erant exemplaria edita, at illa confeſsio quoties mutata, imò quoties conuentum Principes, & ciuitates, ne mutaretur, egerunt, at nihil actum, plus potuit vnus Melanchthon, quam vniuerſum corpus Proteſtantium. Itaque nunc illam nemo integram tenet.

Vnam imperij partem tollunt.

§. 4. Ratio tertia. Poterunt forte regna extera ſine turbis aliquandiu ſuſtinere religionum diuerſitatem, at manente hac Miniſtrorum præcipue Caluinianorum proteruia, in Romano Imperio ordinum inter ſe connexio, ſocietasque ciuilis ſine metu periculi, ſine ſuſpicione durare non poteſt. Nam prædicantes omnino, prætextu religionis Imperium tollere è medio conantur.

Imperium Romanum non minus eſt in Eccleſia, quam Eccleſia in Imperio, & ſi verum fateri

teri volumus, Imperium in Germania eſt per Eccleſiam, primaria membra Imperij ſuam dignitatem habent, quia ſunt Eccleſiaſtici: Tres Cancellariatus Imperij, atque Electoratus, ſunt Eccleſiarum. Itaque pax Eccleſiæ pax eſt Imperij. Qui igitur ſtatum Eccleſiaſticum auferre ex Imperio conantur prædicantes, Imperium euertunt. At negant Caluiniſtæ Puritani Epiſcopos poſſe Principes eſſe, nec noſtris modo Epiſcopis regimen ſuarum prouinciarum ereptum eunt, ſed Anglis etiam indignantur, quod politicas dignitates in aula Regia obtineant. Tollunt igitur Imperij pacem, qui ex tot Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, qui Principes Imperij ſunt iure antiquiſſimo, neminem Principem agnoſcunt. Suos hortantur, vt ſedes Collegarum tanquam vacantes inuadant, hoc ſuæ religionis non infimum caput aſſerunt. Hoc ſanè pacem Ciuilem non turbat modo, ſed omnino è medio tollit. Hinc cum volent, eâdem arte Imperatorem ipſum aggredientur, ſi enim qui eum eligunt, qui Comitia indicunt, non ſunt Electores, non igitur electio legitima eſt. Hæc cum ita ſint, dubium non eſt, quin ea doctrina omninò ex finibus Imperij eliminanda ſit, quæ occaſione pietatis, Imperij omnia membra bello internecino committere elaborat.

Dices forte: Principes diuerſæ, à noſtra, religionis, alitèr ſentire. Merito ſenè; non credunt illi ſuis, mendaces ſæpe experti? at ego non conſidero, quid Principum generoſus animus, & prudentia præſtet, ſed quid ſuſurrones, ſiue vt Lutherani dicunt, in hiſtoria mutatæ religionis in Palatinatu, *ſerpentes*, in aurem illis ſibilent. Quid enim ſi quandoque Principem nanciſcantur, cuius iuuentuti imponant? Pax firme non eſt, vbi tot machinis ingenium Principis, & bonitas, qua ſola nititur, oppugnatur.

Ex mutatione iurium Eccleſiaſticorum.

§. 5. Ratio quarta. Non poteſt eſſe imperturbate Reſpublica, vbi contrarijs voluntatibus, & legibus adminiſtratur, at tale Imperium efficit prædicantum intemperies. Bellum erit perpetuum ſpiritale, quomodo igitur eſſe poteſt pax temporalis, ſi eam quoque ſpiritale bellum affligit? Nempe leges Eccleſiæ ad concionem, ad myſteriorum celebrationem, ad proceſſionem, preceſque, & ieiunia vocabunt? Qui faciet hic Princeps, ſi prædicantem πάρεδρον audiat? Nempe ad curiam, venationem, viarum refectionem, cædenda ligna, aliaque coget, quibus à templo penitus auocetur. Hic cui Domino parebit conſcientiæ oppreſſorum? Si enim Principis auctoritatem ſubditus negligat, iam pax interibit politica, ſi legem Eccleſiæ poſtponat edicto Principis, labeſcet conſcientia. Rem exemplo declaremus. Sit Princeps Caluinianus, Superintendens Lutheranus. Hic Anathematiſmos, ille exilia, carceres, gladium intentet, vterque partes populi trahat, ſciſſo ſtudia in contraria vulgo, pacem ciuilem penitus intercidere neceſſe eſt. Princeps doctrinam Lutheranam impiam, hæreſin Diabolicam, Superintendentem turbulentum veritatis hoſtem; omnibus viribus perſequendum, exterminandum, excidendum, Superintendens iuſſa Principis tyrannica, facta crudelia pronunciabit, exterorum Principum Lutheranorum opem ſerio exſpectabit: curia & Eccleſiæ collidentur, ad Lutheranos impellet ὑπερφρονεῖν(?), ad Caluinienos coget Prætoris edictum. Princeps contemptum ſui non feret, ne prætor quidem, tanto Principe ſæuior, quanta eius ira ignobilior. Quid hic ſupereſt, niſi vt arma expediant, hi pro aulâ, illi pro templo. Si Principi pareant, quia iuſſa religio eſt, non Dei, ſed purpuræ cultus, qui exprimitur ab inuitis. Quæ vero pax eſt, ſi cogi te ſentias, vt opinioni Principis vitam, atque ſalutem impendas? Itaque illic non eſt animorum conſenſio, & gemitus oppreſſorum, execratio atque odium victoris, atque in vltionem intenti animi occulta machinatio.

§. 6. Ratio quinta Belli Prædicantici quotidiane exempla cernimus. Eſt etenim ea Imperij Romani conſtitutio, ea iurium, & iuriſdictionum permiſtio, quæ Eccleſiaſtici & Politici ſtatus ſummam concordiam exigit, quæque facile turbulentorum hominum machinationibus conuellatur. Diuiſa ſunt inter diuerſos, & ſæpè æmulos iura, ita cum vna eſt religio, vix imperturbata pax conſiſtat, nunc verò quum iura communia, & priuilegia in diuerſas religiones ſparguntur, quæ tribunalium concuſſiones, quæ peſtes iuſtitiæ prouincias letali contagio inuadunt? Quoties illa Germaniæ probra videre cogimur? Hic iuriſdictionem ciuilem habet, ille Eccleſiaſticā, alius vtramque prætendit, Lutheranus Lutheranum, Caluiniſta ſuæ communionis miniſtrum obtrudit, interdum alternis vicibus hoc agunt. Hinc violentæ immiſſiones, minaces concuſſiones, & cum de maioribus agitur prælaturis, cruenta bella. Hic conſenſio animorum eſſe nulla poteſt, nulla confœderatio, cum ſæuo & ſeuero ſupercilio, prædicantes pacem omnem, imò ceſſionem aliquam, & ad mitiora conſilia inclinationem, quaſi conſcientiæ aduerſam abrumpendam cenſeant. Inter hæc miſerrimi populi, omnium ancipites, ex concertatione dominantium, ambiguam fidem, ſalutemque ſuſpenſam gerunt.

Ex poteſtate quam Principibus tribuunt Caluiniſtæ.

§. 7. Ratio ſexta. Pacem ciuilem, atque Eccleſiaſticam inſeparabili nexu, & ſocietate miniſtri Caluiniani ita deuinciunt, vt ſeparari, ſi eorum arbitrio res agatur, nullo pacto queant: Reges enim illi, & Principes auctoritate ac poteſtate Pontificiâ inſigniunt, vt potentiæ Politicæ ſeruiat ſpiritalis, & ſpiritalem fulciat Politica. Nam rerum ſpiritalium iudicandarum & gerendarum facultate Principatum donant, & Eccleſiaſticam iuriſdictionem armant ſæculi legibus, exercituque; vt veniant geminâ vi formidabiles. Pareus præfat. in Oſeam, cum omnia Epiſcoporum officia, poteſtatemque in Illuſtriſſimum Haſſiæ Principem contuliſſet, hiſce eum verbis animat, excitatque: *Macte Heros* DIVINE, *age opus Domini, quod agis, fidenter*. Hoc eſt: Pelle Lutheranos, ſubſtitue Caluiniſtas: hoc enim tum Princeps ille, & ſeriò quidem, agebat. Hac poteſtate agendum Principibus ſuis iudicant Caluiniani, hac duplicata vi, & templi, & curiæ, & ſi obſiſtatur, caſtrorum. Non igitur ciuilem pacem ſeruare poſſunt, qui ciuilem poteſtatem ad rerum commutationem impellunt, atque eò adigunt, vt præcipuos ſubditos functionibus, reditibusq; exuant, poſſeſſione deijciant, in exilium ire iubeant. Quæ enim inter violentiam propellentium, & gemitū, querelaſque migrantium poteſt eſſe pax? At bellum non mouerunt Marpurgenſes. Prudentes ſanè, infirmiores ſe eſſe non ignorabant. Mouerunt autem Berlinenſes, ſeu ſubito furore, ſeu quod victoriam ſperarent: Et Marpurgenſes aliquando mouebunt, ſi verum eſt, quod Conſiliarij Saxonici referunt. Omnes Lutheranos, qui

ſub

ſub Caluiniſtis agunt, ſeriò exſpectare, vt à ſtatibus Confeſsionis Auguſtanæ liberentur. Motiua 12. Verba ſunt eorum. *Exiguam proteſtantes imitari eſſent gratiam, imo execrationes potius, & gemitus aduerſum ſe excitaturi apud eos, qui inter Caluinianos habitant, & à ſtatibus Auguſtana Confeſsionis breui ſeſe liberandos, & Caluiniſmum abolendum eſſe confidunt, ſerioq; exſpectant, ſiquidem iſti auditione perciperent, eos cum Caluiniſtis eandem iam tibiam inflare, & quinque quod dicitur, eſſe paria, concedere: quo facto ſane turbis, & motibus haud exiguis in Eccleſia Dei apud Chriſtianos anſa, cauſaque præberetur.* Exſpectāt igitur ſeriò Lutherani, qui inter Caluiniſtas habitant, liberationem, & quidem à ſtatibus Auguſtanæ Confeſsionis, quæ liberatio, ſine pacis violatione fieri non poteſt, *exſpectant ſeriò abolitionem Caluiniſmi*, quę abolitio, an ſine bello fieri poſsit Principum Conſiliarijs diſcutiendum relinquo. Contra Status Auguſtanæ Confeſsionis gemerent, execrarentur eos, ſi pacem inirent cùm Caluiniſtis, ergo nunc Caluiniſtas execrantur, & contra eos gemunt. Propter quod enim vnumquodque eſt tale, illud eſt magis tale, Lutherani inter Caluiniſtas habitantes, execrantur ſtatus Lutheranos propter Caluiniſtas, ergo magis execrantur Caluiniſtas. Denique pax inter Lutheranos & Caluiniſtas, *turbis & motibus haud exiguis anſam cauſamq; daret.* Cur autem? Quia Lutherani ſcil. per eam pacem, ſpe, & exſpectatione ſuâ exciderent, ideoque à ſe ipſis conſilium, auxiliumque peterent. Huc prouecta res eſt, vt ſi ſibi prædicantes relinquantur, ne pacis quidem mentio, ſine belli periculo fieri poſſit. Quid porrò facturós putemus eos, qui execrantur Principes ſuos, & liberari ab illis exſpectant, ſi occaſionem nanciſcantur? Neque ego crediderim Saxonicos Conſiliarios hæc temere, & coniecturâ dicere de Lutheranis inter Caluiniſtas habitantibus, ſed habere rem ex occultis fœderibus, &, vt nunc loqui amant, correſpondentijs exploratam. Hæc Lutherani. Quid porrò his cognitis machinari Caluinianos ſuſpicemur? Miniſtros Caluinianos tàm vigilantes, tàm acres iniuriarum vindices? tàm cautos pericula præuertendi? tam celeres occupare facinora? tàm in fallendis Lutheranis exercitatos? Hoc nimirum, vt exſpectantes, & exſpectationem omnem aboleant, id verò quamprimum, ne ſuàm ſecuritatem morentur, ne ſit ſpacium ſuccurrendi confœderatis. Quin idcircò omnia atrocius exequentur, ne in periculis principum ſuorum lenti eſſe videantur.

§. 8. Ratio ſeptima. Qui hodie Reſpublicas, quas vocant Euangelicas, maximè Zvvinglianas, obſident Miniſtri, ex inſtituto odia, & contemptum Imperij, excitare enituntur, quæ duo adeò ſunt efficaces ad euertendam Rempublicam cauſſæ, vt niſi Deus ordinis & Magiſtratuum cōditor, ac cuſtos, conatus improbos ac nefarios reprimeret, iam dudum in Germaniâ nullam Imperij ſpeciem haberemus. De Anabaptiſtis clarius elucet, quam vt doceri oporteat; gladium enim omnibus Magiſtratibus, quem illi non fruſtrà portant, extorquere conantur. De Caluiniſtis demonſtro. Illi odium, & contemptum Imperio conciliare conantur, atque illud omninò euertere, qui hæc conſequentia verbis, ſcriptis, & cum poſſunt, ACTIBVS docent.

1. *Draconem, ſeu Dæmonem, dediſſe Imperio virtutem & poteſtatem ſuam magnam.*

2. *Eccleſiam ab Imperio affligi neceſſariò.*

3. *In Imperio habitare plenitudinem Diaboliſmi.*

4. *Imperium quod nunc eſt, eſſe beſtiam ſepticipitem, Apocal. 13. 3.*

5. *Admirari beſtiam, eſſe, Imperij ſucceſſum, & felicitatem admirari, Auguſtum, ſanctum, ſacroſanctum, immortale prædicantes.*

6. *Draconem ornamenta ſua affingere Imperio.*

7. *Admirari nimium Maieſtatem, & felicitatem Imperij Romani eſſe dæmonem adorare.*

8. *Pontificem dum imperium tenetur, retinere homines in cultu prioris beſtiæ Apocalyptica.*

9. *Adorare beſtiam nihil aliud eſſe, quam velle Imperium ſacroſanctum, Auguſtum, & Venerabile eſſe, vti olim ſub gentilibus fuit.*

At verò hæc docent Caluiniani, Graſerus in plagà regiâ Benedictus Aretius in 13. Apoc. &c.

Ex inſtituto igitur Imperium Romanum euertere conantur.

Non igitur, niſi turbones illi, & Gracchi coerceantur, poteſt eſſe ſtabilis in Imperio Romano pax. Minor propoſitio ex eorum ſcriptis patet, loca citaui libello *de incremento hæreſeon*, quò lectorem remitto. Maiorem ſi quis neget, non dubito, quin eum omnes aut inſanum, aut ſummè impudentem iudicaturi ſint. Nec tamen alio modo probare neceſſe eſt, quàm experientia. Nam ſi doctrina illa non eſt contumelioſa in Cęſares Auguſtos, ſi non eſt ſeditioſa, & paci, atque concordiæ inimicisſima, age conuerſo nomine de alijs Rebuſpublicis illa narret quiſpiam. Dicat *Draconem* ſeu *dæmonem dediſſe poteſtatem ſuam magnam Tigurinis, Bernatibus, Britanno, Bullionio, Batauis, ab illis neceſſario affligi Eccleſiam. In illis habitare plenitudinem diaboliſmi. Admirari beſtiam eſſe ſucceſſus, & felicitatem illorum admirari*, hæc, atq; alia, Tiguri, Bernæ, Londini, Sedani, Hagæ-Comitis concionetur, atque typis euulget, nonne in illum toto mundo concita tormenta ruent? Nonne in illum hominem velut peſtiferam Reipubl. facem Oceanum ipſum ruptis aggeribus effundere conarentur? Vix mihi ſecurus videor, qui docendi causâ exemplis hiſce vtor, quanquam quæ mea hic culpa eſt? Dicunt hæc contra Imperium Caluiniſtæ, aio ſeditioſa eſſe dicta, quia ſi in Heluetios, Batauos, Britannos dicerentur, ſeditioſa eſſe cenſerentur: ergo ſunt etiam ſeditioſa, cum dicuntur contra Imperatores, Electores, Principeſque Imperij. Tollenda igitur illa doctrina, ſi pax quæritur ciuilis, & Eccleſiaſtica. Non tolerandi illi, qui his dictis oſtendunt, res ſuas niſi ruinâ imperij ſaluas eſſe non poſſe.

§. 9. Ratio octaua. Quem tandem Imperatorem, aut quem omnino Principem ferre poſſent huiuſmodi belua? Cuius ille profeſsionis, aut fidei eſſe poterit? Sed finio, & concludo. Pacem Reipub. Germanicæ, pacem nationis imperantis ciuilem non poſſe conſiſtere niſi turbatoribus illis miniſtris frenum iniÿciatur, aut ſi quæ conſtituatur eam fore breuem, intutam, infidam, plenam ſuſpicionibus, odijs, inimicitijs, quæque à bello haud multum abſit, cum ſit perpetua quædam belli exſpectatio, atque præparatio. Eâ ſolum causâ, quod Miniſtri Caluiniani, non contenti præſentibus, nec legum, & iuris communis patientes in omnem occaſionem intenti, aduigilent; vt res ſuas augeant, Lutheranos circumueniant, Catholicos exurant, ac deuorent.

Sſſ 3   CA-

CAPVT XIX.

Experientia docet, religionum diſſidia, pacem Reſpublicæ turbare.

Aegyptij cur tot nomina Deos habuerunt?

§. 1. NOn paruo duntaxat, ſed ſtulto etiã conſilio, triſtiſsimo euentu, Reges Aegyptiorum varia Deorum, & opinionum monſtra induxerant, vt perpetuo diſsidio, & pugnis inter ſe dimicantes, conſpirare nunquã poſſent. Diod, Sicul. l. 12. Prauum planè, & tyrannicum, ſubditorum ſanguine, & quaſi gladiatorijs ſpectaculis ſceptrum ſtabilire velle, & regiæ Maieſtatis cauſa, quæ ſaluti & incolumitati omnium inſtituta eſt, vitam populi ſalutemq; euerti. Verè erant illi Δημοβόροι βασιλεῖς, *Reges populi voratores*, quorum diadema ſine ſanguine ſuorum ſtare non poterat. Imò & miſeræ gentes, quę ne conſpirarent, pugnare cogebantur. Tot cadauera raptabantur, ne fatalis faſcia concideret. Stultum etiam fuiſſe conſilium, & de vertiginoſo Spiritu, quem Dominus miſcuit Aegypto, cum ex natura rei conſtat, tum euentu Illi quidem vtramq; factionem crudeli calliditate regibus obnoxiã reddere ſtudebant, ſed vtriſq; reges exoſos fecerunt, & cum perpetuis inter ſe factionibus diſsiderent, eo rudimento contra Reges inuiſos conſpirare didicerunt. Rex enim cum omnium voluntati obſequi non poſsit, neceſſe eſt, vt alteram partem offendat: quod ſi modo hanc, modo illam foueat, victricem deprimat, victam ſubleuet, vt ſemper, & vires, & animus pugnantibus ſuppetat quis dubitare poteſt, quin vtraq; ſe læſam arbitretur, & regem non iuſtitia, ſed libidine, ſubiectorum fata librare iudicent? Itaque nullo in regno fuere frequentiores, & fœdiores regum lanienæ, donec ipſa Aegyptus in duo regna aduerſa eſt diuiſa, & facillimo ſemper negocio ſubacta eſt, quanquam omnibus regnis natura loci, multitudine bellatorum, commeatuum abundantia præſtaret. Plus vna Tyrus reſtitit, quam tota Aegyptus, nam Ezech. 26. 18. Aegyptus datur pro mercede exercitui Nabuchodonoſoris, pro labore quem ad Tyrum exantlauit. Deinde facilè à Perſis, Græcis, Romanis ſubacti atque exhauſti ſunt, nam Aegyptum intraſſe, viciſſe erat. Hic conatus eſt Stentorum huius æui, ſemper aliquid moliri, ſemper alteri parti nocere.

Diſsidiis Aegyptus perijt.

§. 2. Multo ſapientius in ſuo, quem ad boni Principis exemplum ſcripſit, Cyro, iudicauit Xenophon, l. 8. pæd. ἐλογίζετο ὡς εἰ πάντες οἱ κοινῶνες θεοσεβεῖς εἶεν, ἧττον ἂν αὐτοὺς ἐθέλειν περὶ τε ἀλλήλους ἀνόσιον τι ποιεῖν, καὶ περὶ αὑτόν. *Exiſtimabat Cyrus, ſi omnes familiares pij eſſent, minus eos aut inter ſe aliquid impium patraturos, aut in ipſum.* Sapienter profectò, & politicè, imò etiam ſanctè, ſi de vero Deo loqui illi datum eſſet. Quid enim ſi Deũ laudi atque nefandi vindicem putet, ac metuat, non facile manus abſtinebit iniuria? At quomodo ciuibus ſuis aut regibus parcent, ſi eos impios iudicent, & patronos impiorũ, contra quos bella non iuſta modo, & licita, ſed iuſſa etiam & ſancta arbitrantur?

Religio mutata ſemper imperia ſtrauit.

§. 3 Et ne ſingula perſequar, Orientem, & Occidentem primo religio, deinde orta ex diſputationibus bella ſepararunt, & quod in Germania imperium habemus, de fidei prærogatiua, deficientibus Græcis, accepimus, à Caroli Magni tempore vix hæreſis aliqua robuſtior fuit, quæ non bella excitarit. Quas clades dedit Henricorum temporibus hæreſis Simoniana? deinde Albigenſes, cæterique, & proauorum memoria Huſsitæ? nonne magis etiam eccleſiam afflixerunt? De noſtris malis ſilere præſtat, quam verbis renouare dolorem, Agreſtium accenſus furor, & ſuo ſanguine exſtinctus. Principum in Cæſarem bellum, & pœna *ciuitatum liberarum*, vt inquit Melanchthon, *à ſuis Principibus deſertæ & proditæ*. Brandeburgica vaſtitas, Bella Argentinenſia, Colonienſia, Belgica, Francica, Hugonoticæ crudelitates, Anglicanæ lanienæ, & Scoticæ, Suecica rebellio. Tranſyluanicæ vaſtationes, Vngaricæ clades, & quas primo loco nominaſſe oportuit, Zvvinglianæ in Helueticis acies. Alia exſpectare non poſſumus, maxime cum Pareus in c. 13. Epiſt. ad Roman. & Braumbomus lib. 10. Florum Flaminiorum, neget cum Papa & Papiſtis eſſe poſſe fœdus, bellum æternum à Deo iuſſum.

CAPVT XX.

Concordia religionum, Principi commendata.

§. 1. EA de re l. 2. partim egi, partim hic agendum. ibi concordiam ſuaſi, hic de ſeditionibus ex diſcordia natis verè ſolideq; ſedandis tracto, quæ etiam de pace Germaniæ ſuaſi. Caritati contrarium eſt odium, atque auerſio à proximo, ex quo aliæ peſtes, & flagitio oriuntur, nempè *diſcordia, contentio, bellum, rixa, ſeditio, ſchiſma*, quæ pacem omninò è medio tollunt, & cum vrbem inuaſerunt, malitia ſua bonitatem pacis oſtendunt *Quid in noſtrâ doctrinâ præſtantiſſimum eſt? Pax, addam etiam vtiliſſimum. Contra verò quid turpiſſimum, & pernicioſiſſimum? voluntatum diſiunctio.* Gregor. Nazianzen. de moderatione in diſputationibus habenda.

Aduerſa paci.

Sunt ex eodem fonte illa omnia, odio ſcilicet: diſcordia voluntatum, contentio verborum, cætera rerum pugnæ ſunt.

Diſcordia quid.

§. 2. Diſcordia graue omninò vitium eſt, ea enim diſſenſio eſt voluntatis à voluntate proximi circa bonum diuinum, vel proximi, quod velle & optare illi tenemur Actus odij, & quidem primarius, cum quiſpiam id quod proximus optimâ voluntate amplectitur, quodque ei velle, vel etiam tribuere & procurare tenetur, id malitioſè, quantum in ſe eſt, ſi opere non poteſt, voluntate oppugnat: itaq; Apoſtolus (Gal 5. 20.) diſſenſiones inter *manifeſta opera carnis*, quæ regno cœlorum excludunt, recenſet. *Quoniam qui in diſcordiâ fuerit inuentus, abdicatur à Patre, exhæredatur à filio, nihilominus à ſancto Spiritu alienus efficitur. Reſpuit enim munus oblatum, qui data legis contempſerit bonum, nec poterit ad hæreditatem Domini peruenire, qui teſtamentum noluerit obſeruare, nec poteſt concordiam habere cum Chriſto, qui diſcors voluerit eſſe cum Chriſtiano. Contumaciæ enim crimẽ eſt, quod iubetur contemnere, quod præcipitur nolle, quod imperatum eſt declinare. Quid tibi commune cum diſcordia Chriſtiane? Quid ſimultates amas, quod auctori pacis placere non potuit? Quid exerces inimicitias, quas euadere nec potuit ille, qui primus inuenit?*

Pax naturalis.

§. 3. Verum concordiam maximè nobis commendat, & diſſenſiones arguit, ſi ratio taceat, ipſa natura. *Nihil enim eſt quã hoc genus* (humanum) *tam diſcordioſum vitio, tàm ſociale naturâ. Neque commodius contra vitium diſcordiæ, vel cauendum ne exiſteret, vel ſanandum cũ extitiſſet, natura loqueretur humana: quã recordationem illius parentis, quem*

pro-

propterea Deus creare voluit vnum de quo multitudo propagaretur, vt hac admonitione etiam in multis concors vnitas ſeruaretur.

Ex animo odijs imbuto, atq; æſtuante, ebullientis diſcordiæ ſpuma quædam, & peſtifer halitus eſt contentio, cum is qui diſcors eſt ad oppugnandam veritatem cum proximo altercatur. Contra veritatem, inquam, nam quæ pro veritate ſuſcipitur dimicatio, ſi modeſtè & inſtruendi ſtudio comitata ſit, non modo laudabilis eſt, ſed ſæpenumero neceſſaria, vel ne iuſtitia opprimatur, vel ne religio indefenſa deſeratur. Nullum vitium hodie vulgatius, nullum maiore in laude, & apud aduerſarios noſtros in precio. Quid enim innumeri libelli famoſi? quid picturæ? quid alia, niſi de contentione & oppugnatione veritatis? Quid aliud agunt, quam vt de religione altercando, nomen etiam Chriſtianitatis amittant? Quis enim ex illis eſt, qui loquatur cum diuinis Scripturis ſine contentione pacatus, non inani ac puerili animoſitate ſtudens alterum vincere? cuius in corde pax vincit? Sed de contentionibus hæreticorum ſatis dictum libro: *De Vnione Euangelicorum*, & altero, qui eſt, *de Syncretiſmo*.

Diſcordia, & contentio cum inualuerint, bella, rixas, ſeditiones, ſchiſmata pariunt. Bella cum inter Principes & Reſpublicas pugna eſt, cum inter priuatos rixa, inter ciues ſeditio, in Eccleſia Schiſma, quod ferè ſemper in hæreſin deſinit. Quæ omnia vtinam explicanda ſermone eſſent. Vtinam eſſet ea temporum noſtrorum felicitas, vt e libris potius mala eſſe diſceremus, quam facto ipſo ſentiremus.

Principis circa Religionem officia. §.4. Principis vel prima cura eſt ſacra tueri, religionem augere; non tamen vt ſit controuerſiarum iudex, ſed agnitæ & probatæ veritatis patronus: nec enim in templo poſſe debet, quod in prætorio, nec fidei ſubditorum dominari, ſed perfidiam perſequi. Qui enim ſic Principem ſuũ informant, vt nec ipſe religioni ſit certæ deditus, nec aliorum curam ſuſcipiat, Epicuræum, aut Diagoræum aliquem Reipublicæ imponunt, in quo primum nunquam id quod ſibi proponunt, conſequentur, vt hominem Atheum vel amet, vel ſuſcipiat populus. Deinde pacem, de qua agimus, omnino perturbabit hæc, quam permittet Princeps, licentia. *Princeps politicus omnia incerta facit.* Incerta enim omnia, ſacras cærimonias, & quicquid certiſsimum eſſe debebat, faciet Principis Politiciſmus. Equidem merito miſeros iudicamus populos, quos intra vnius hominis ætatem, ter, quaterque in varias ſectas ſuorum dominorum imperia traxere. Dum Principis errores partim ſpõte, partim inductione, & minis vulgus amplectitur. Sunt enim illi neceſſario ſine religione, quos ſola Principũ mouet auctoritas, vel impellit potẽtia. Multo tamen eſt deterior illorum conditio, quos Machiauelli inſtitutis premit contemptor diuum tyrannus. Princeps hæreticus ex errore ſuo diuexat ſubiectos, Machiauellicus ex rationibus lucri, vel diſpendij, hos auaritia, ambitio: illos ſuperſtitio gubernat, nemo ſuæ religionis ſecurus eſſe poteſt, quæ ex tot caſibus dependet, plus tamen eſt in Machiauellico Principatu mutabilitatis. Superſtitionis enim & hæreſeon ferè tenaciores sũt, *In principe atheo, ſumma mutabilitas.* cum verò ad emolumenta ſua & dignitatẽ, populi religionem ſui referunt, neceſſe eſt, ſi ſtatus, aut ratio vtilitatis mutetur, Religionis etiã mutationem ſequi. Si enim politicus imperet Lutheranæ plebi, & ſit ipſe non fide, ſed commodi ſui cauſâ ſubiectis concors, quia expedit Principem Lutheranorum, videri Lutheranum eſſe: nemo non intelligit mutata ratione vtilitatis, mutaturum non fidem, quam nullam habet, ſed ſimulationem fidei, quæ ſolà vtilitate mouetur. Huic tali affer ſpem maioris dignitatis ac potentiæ, ſubito non Caluiniſta modo, & atheus, ſed Turca etiam euadet. Non poteſt ſub tali Principe eſſe pax vel Reipublicæ, vel Eccleſiæ, cui ad ſuam vtilitatẽ omnia referenti nemo fidem habere poteſt. Cui cũ expediet, formas omnes religionum induet, imò in ſuæ etiã religionis cõſortes ſæuiet. Nec modo varietatis, & inconſtantiæ periculo obnoxij ſunt populi, cum vera vtilitas Principem aliò detorſerit, ſed etiam cum falſa eius ſpecies oblata fuerit. Publico igitur peſſimo ſemper Principes irreligioſi regnum tenuerunt, & ſeipſi, Deo ſtultam faciente ſapientiam huius mundi, ſubuerterunt. Merito ſanè: quibus quæſtui ſunt animæ ſuorum, quibus ludibrio eſt Deus. Perfidioſi ſunt, & nefarij tales, etiam in humana ſocietate, nam ἀκύρων γιγνομένων τῶν συνθηκῶν ἀναιρεῖται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων. *irritis pactis tollitur inter homines mutuus vſus.* Ariſt.l.1.Rhet.c.15. At illi hæc omnia tollunt, cum numen eſſe negant, nempe

Οἷσιν οὔτε βωμὸς οὔτε πίστις, οὔθ' ὅρκος μένει:

Quibus nec ara, nec fides, nec iuſiurandum firmum eſt.

Ariſtoph. in Acharn. *Qui omnia recta, & honeſta negligunt, dummodo potentiam conſequantur.* Nunquam illos cauſa deficiet, cur veterem ſimulationem abiurent, nouam ſimulent, non erit difficile latebras periurio quærere, cum iam didicerint cupiditatibus ſuis, fraudibusque, iuſti & honeſti ſpeciem imponere. Oportet igitur Principem religioſum eſſe, verum de Deo ſenſum tenere, verum Deo cultum exhibere & gentem ſibi commiſſam non armis modo tueri, iuſtitia componere, clementia fouere, ſed religione etiam, quod ſummum eſt humani pectoris bonum inſtruere ac confirmare.

Cur enim non colant Principes, quum norint regnum à Deo ſibi datum? ab eodem cum voluerit, auferri poſſe? A Deo enim *Regna in manu Dei.*

Condita pergunt

Ordine quæq; ſuo rerumq; à Principe curſu

Fixa manent.

§.5. Idem eſt Deus magnorum imperiorum, & mapalium arbiter, tàm facili nutu marmorea palatia, quam humiles caſas euertit. Eodem à filo pendent fortia & infirma, lapſura ſi manum remiſerit is, qui montes ponderat in ſtaterà. Hinc inopinato plerunque, & improuiſo exitu regna concidunt, quia prouidentiam Numinis ſpernunt. Magnas res à minimis pendere voluit rerum creator, ne quiſpiam ſua magnitudine elatus parua negligeret, multo minus eum à quo magna ſunt, & parua. Colendus ergo Principibus ille, per quem regnant & viuunt. Solius igitur Dei conſilio, non humanis artibus ô Principes dominatio veſtra nititur, nec cautio, nec timor negociosus ad rem facit.

Multi ad fatum venere ſuum

Dum fata timent.

Humana prudentia ad ea ſeruanda non ſufficit.

Multos in ſumma pericula miſit,

Venturi timor ipſe mali.

Monet Principes ipſe Deus: *Nunc autem dicit Dominus: Abſit hoc à me: ſed quicunq; glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* (1. Regum c.2.30.) Quam nobilis

[illegible] Deum? quàm Ierobo̲amus ignobilis? Videmus itaq; *omnia proſperè euenire volentibus Deum, aduerſa ſpernentibus*, pijs enim etiam ipſæ calamitates conuertuntur in bonum, impijs proſpera ſua cauſæ ſunt miſeriarum.

Tolluntur enim in altum
Vt lapſu grauiore ruant:

§.6. Non modo neceſſum eſt Principem eſſe religioſum, & ad colendum Numen exemplo, edictiſque ciues ſuos inducere, verum decorum imperio, ac planè regium. *Δεῖ γὰρ τὸ ἄριστον ὑπὸ τοῦ ἀρίστου τιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἡγεμονοῦν ὑπὸ τοῦ ἡγεμονευομένου. Optimum, Numen ſcilicet, ab optimo & præſtantiſſimo quod in rebus creatu eſt, at eum qui gubernat, ab illis qui gubernantur honorari oportet.* Sunt autem Reges & Principes optima pars mundi, per quos etiamſi mali ſint, plurima tamen mala præpediuntur, qui humani generis ſocietatem, atq; incolumitatem tuentur, proximi ſunt Deo, quapropter & dij vocantur, & merito Dij, ſi per eos diuina Maieſtas vindicatur. Quod ſi verò etiam ciuium ſalus, & Reipubl. tranquillitas curæ eſt, vt eſſe debet, & vel præcipuè debet, non poteſt non in eam incumbere Chriſtianus Princeps, at illa ſine religione, non modo nulla eſſe poteſt, ſed ne deſiderari quidem, vſq; adeò vt etiam impij negatores, populos feroces & rudes, religionis metu continendos eſſe cenſuerint; ſine religione & metu Deorum enim non putabant ſibi iura ſua fore ſalua. Quid igitur regi pio & Eccleſiæ nutricio faciendum, ratio docebit.

Finis imperij ſalus atque adeò religio.

§.7. Accedit quod ſi religio abſit, vita hominum ſtultitiâ, ſcelere, immanitate compleatur, (Lact. de ira cap.8.) è mundo tollatur promiſſorum veritas, iuramentorum ſanctitas, omnis pactionum & commerciorum fides, quæ impietas, atque audacia in ipſos tandem Mezentios, atque Numinis contemptores inſurgit. Nam religio & timor Dei ſolus eſt, qui cuſtodit hominum inter ſe ſocietatem. (Lactantius de irâ c.12.) Aurea ſententia eſt Mecœnatis ad Auguſtum, ſi à ſuperſtitione ad veram religionem traducatur. *Τὸ μὲν θεῖον πάντῃ πάντως αὐτός τε σέβου κατὰ τὰ πάτρια, καὶ τοὺς ἄλλους τιμᾶν ἀνάγκαζε· τοὺς δὲ ξενίζοντάς τι περὶ αὐτὸ καὶ κόλαζε μὴ μόνον τῶν θεῶν ἕνεκα, ὧν ὁ καταφρονήσας, οὐδ' ἄλλου ἄν τινος προτιμήσειεν, ἀλλ' ὅτι καὶ καινὰ δαιμόνια οἱ τοιοῦτοι ἀντεισφέροντες, πολλοὺς ἀναπείθουσιν ἀλλοτριονομεῖν. Κἀκ τούτου καὶ συνωμοσίαι, καὶ συστάσεις, ἑταιρεῖαί τε γίγνονται, ἅπερ ἥκιστα μοναρχίᾳ συμφέρει. Diuinum Numen omni modo atq; omni tempore ſecundum ritus patrios cole, atq; ad eius cultum alios compelle, eos verò qui circa illud aliquid innouant, odio habe & coerce, non Deorum ſolum cauſâ, quos qui contemnit, nihil aliud magni fecerit. Sed quia noua quædā dæmonia introducentes, multos impellunt ad rerum mutationem. Vnde coniurationes, ſeditiones, conciliabula exiſtunt, res profectò minimè conducibiles Monarchiæ.* Hæc ſi homo voluptarius, & impius de vero veri Dei cultu pronunciaret, conſilium tum prudens, tum ſanctum daret. Vera enim religione in rebus humanis nihil præſtantius, ideò ſumma cura eam defendi oportet.

Mutata religione Monarchia tollitur, & alia imperia.

§.8. Quantum odio ſint athei, ſemperq; fuerint, non exteris modo, & vicinis, ſed ſubditis etiam familiaribus, qui tyrannidis participes ſunt, & vetera, & recentia nos multa docent. Tota Ierobo̲ami familia à Baaſa Rege deleta eſt, Baaſæ omne genus à Zambri, hic deſperato regno, & vita, ſeipſe cum palatio exuſsit, inſtante victore Amri, cuius familia penitus exciſa eſt, Iehu etiam, quamuis ad quartam generationem poſteritas eius regnarit, in Zacharia tandem punitus eſt, Sellum à Manahemo occiſus, Phaceia filius Manahemi à Phacee, hic ab Oſee interfectus, ille vltimus Regum Iſrael fuit. Ecce tibi omnes Reges non Perſarum, aut Scytharum, ſed Iſraelis à Iuda diuiſi, ad vnum omnes impij, omnes vel occiſi, vel poſteritate deleta pœnas dederunt. Habuerunt præfectos, & ſubditos infideles, quia Deo fidem omnes violarant. Hæc ſatis Principi, plura ſi quis volet, conſulat eos, quorum hac de re Commentarij extant.

Mouere hæc merito Principem magnoperè debent maximè quod hæreſis res inquieta eſt, & concionatores eius adminiſtri turbulenti veritatis hoſtes, horum ſuperſtitio perpetuò augetur, donec in omnia fœda exeat, adeò vt ſeipſam ferre nequeat, hinc olim & iſta monſtra errorum, hinc Circumcelliones in ſanguinem ſuum ſæui, hinc noſtri temporis Libertini & Anabaptiſtæ, verum de hiſce libello, *de hæreſeon incremento* ſatis à me actum eſt.

Neq; excuſant Principes effuſæ in Reipublicæ gubernationem, & iuſtitiam adminiſtrandam occupationes, cum regiminis legitimi caput, ſit pietas, moreſq; ciuium, quibus ſi quaſi ſecundarijs animum adijciant, eoſq; Doctores qui nouitate aliqua placere malunt, quam veritate ædificare, importunè foueant, aut diſsimulent, quaſi non magna Reipub. detrimenta, magnis ſe calamitatibus inuoluunt, ſic Conſtantinus Princeps bonus, Imperio, & poſteris incautè nocuit, ſic multi noſtro tempore ſerpentes alunt, quibus mox integræ prouinciæ letaliter venenatæ occidant. Nonne vnus Peucerus cum duobus Saxonici Electoris Confeſſarijs inſcio Principe penè totam Saxoniam Caluiniſmo repleuerat? Nonne vnus nuper Crellius eam eandem ferè ſanguine ciuium, & nobilium profuderat?

Cura religionis imprimis habenda.

CAPVT XXI.

Diſcordiarum ſuarum incommoda, ipſos Sectarios ſentire.

§.1. DE illis ita canit is, qui vel flagitio concordiam ſuadere ſtuduit.

Non mihi ſi centum linguæ ſint, oraq; centum
Schiſmatis infandos valeam memorare dolores.

Meritò igitur perorat:

Nulla ſalus bello, pacem depoſcimus omnes.

Equidem cum omnis ira acerbior, intimo odio, & corde concepta, atque ex ea natum, actumque bellum tætrum ſit, atque nocens, tum verò illud de religione diſsidium pertinaciſſimum, & furioſiſsimum eſſe conſueuit, quod homines præcipuè audacia, ſcelere, atque immanitate planè efferos reddere iam dudum cernimus; nam omnia facinora religioni deputant; & quod in capitalibus bellis gentiles olim barbarum iudicarint, hoc in litibus ſuis hæretici putant eſſe ſanctum; præuaricator habetur, quiſquis non ſit, pro transfuga eſt, ſi moderationem pacemque ſuadere quiſpiam audeat. Hinc

Aeterna ſemper odia Caluiniſtæ agunt;
Nec captus vnquam cedit ex animis furor;
Sed arma felix retinet, infelix parat.
Nihil relinquit bella, tam vaſtus ager
Hinc ſqualet armis, ſubdita tectus face
Altus ſepultas obruit gentes cinis.

Sed belli Euangelici incommoda narrantem audiamus Syncretiſtam.

Incommoda diſcordiæ Euangelicorum.

Incom-

Diſcordijs hæreticorum, creſcit Eccleſia.

Incommodum primum. *Papiſtæ funeſtis Euangelicorum diſsidijs abſterrentur à doctrina Euangelicorum, ceu hæretica, Satanica, ſeditioſa.* Fortè eſt illud, hæreſeos in omnia graſſantis, & oportunum frenum, magnum Eccleſiæ Catholicæ emolumentum, quæ etſi æternæ veritatis reuelatione illuſtretur, nec fidei ſuæ firmamenta eſſe iudicet errores percuntium, æſtimatione tamen alienæ diſcordiæ, ſuam ſibi conſenſionem gratulatur, & cognitis aberrantium bellis, ſuorum pacem auidius amplectitur, arctius cuſtodit, ſeuerius exigit. Non nititur veſtris malis cauſſæ noſtræ bonitas, ſed clareſcit tamen, & comprobatur. Cauſam Euangelicorum probare non poſſumus, quam ſemper Euangelicorum pars aliqua, ſæpenumero præcipua, & numeroſior execratur. Agnoſcimus ô magne concertationum furioſarum iudex, & arbiter Deus, tuam in nos beneuolentiam, qui eâ fidei ſoliditate Eccleſiam fundaſti, *vt aduerſus illam inferi non modo præualere non poſſint*, verum etiam portas illas in ſe mutuo collidi permiſiſti, & duritiam frangere, vt minore impetu, molliore concuſſu Eccleſiæ muros verberent. Ita eſt, ô increata, Creatrix ſapientia, fluctum aduerſo fluctu retundis, vt domito furore Petreiæ ratis latera ſic incurrant, vt ſimul euehant. Nec timenda hæreſis in vnum Syncretiſmum omnis coniurata, quia Eccleſiæ ſuæ victoriam cœleſte oraculum addixit.

Hæreſes mutuo conflictu ſe rerunt.

Satanicam doctrinam tuam à nobis haberi doles? Vnde igitur iræ tantæ, calumniæ, execrationes, cædes, laniénæ, ſi non ab orco? Quid verò Luthero facies, *qui vos Diabolos incarnatos eſſe?* Quid Albero, *qui obſeſſos à dæmone?* Quid veſtris Doctoribus, qui ſe mutuo *Atheiſmi, Turciſmi, Manichaiſmi, Borboriſmi reos peragunt?* Redite in gratiam, & veſtram in animis noſtris exiſtimationem recuperate. De domo veſtra opprobria extuliſtis, quod dicimus domi ſemper auditis.

Caluiniſtæ factioſi.

Seditionum ſuſpectos iam vos olim Lutherani fecerunt, qui veſtros Principes, te teſte accuſarunt. *Quod cum Turca aduerſus imperium non diſſimulanter colludant.* Epiſt. dedic. ad controuerſiam Euchariſticã. Sed de turbato imperij ſtatu agere non eſt meum, præſertim cùm Lutheranis tu gladium mineris. Malo igitur Lutherum, quem tu *Euangelij vindicem, & Dei ſeruum* appellas, tibi teſtem ferre, eius tibi teſtimonium recipiendum eſt, cum teſtem ipſe laudaueris: Iam ſenex Anno ſcil. 61. ſic teſtatus eſt. *Ego qui alterum pedem iam in ſepulchro habeo, hoc teſtimonium, atq; gloriationem hanc ad tribunal Domini ac liberatoris mei Ieſu Chriſti perferam; quod Fanaticos, & hoſtes Sacramenti Caroloſtadium, Zvvinglium, Oecolampadium, Stenckfeldium, eorumq; diſcipulo Tigurs, aut vbicunque tandem ſint loci toto pectore damnarim atq; vitarim.*

§. 2. Incommodum ſecundum. *Quid Iudæis ſcandalum poſuit niſi ipſa?*

Hæreſes Iudæos auertit à fide.

Iam olim infelicibus Iudæis, & gentilibus offenſionem exitioſam variarum hæreſeon colluuies attulit, earum ſpurcities Chriſtianum nomen vniuerſum ab incunabulis religionis mundo exoſum reddidit, Nicolaitarum, Menandrianorum, Carpocratianorum, Marcionitarum, Montaniſtarum, Manichæorum turpitudines, paradoxa, veneficia, parricidia, Enthuſiaſmi omnibus imputabantur, quique innocentiam ſuam Deo probarant, alieni ſceleris odio, apud homines flagrabant, manent illa, reuiuiſcunt in nouis ſectarijs ſcandala, ſemperque vt facto, ita exemplo peccatur. Obdurantur Iudæi non veſtra magis diſſenſione, quam abſurditate dogmatum. Deum vnum eſſe illi vtcunque agnoſcunt, illi Deo perpetuò ingeminant; *Quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius*; cùm verò à vobis audiunt eum ad flagitia eſſe *decretorẽ, procuratorem, motorem, impulſorem, coaltorem*, mox Lutheranis credũt dicentibus: *Deum illum eſſe ſanguinarium Moloch, ipſiſsimumq; Diabolum.* Iterum cùm audiunt; *vos omnibus in ſceleribus, iuſtos, ſanctos, Deo caros eſſe*, beſtias vos eſſe ſuſpicãtur. Credunt Arminio, Bertio, cæteris veſtris Doctoribus, *Caluiniſmum rigidum ob paradoxa ſua apud omnes gentes infamem eſſe.* Hinc igitur à vobis ſcandala ſunt, non tam diſſenſionis in errore, quam ipſius erroris. Non enim qui in tanto opinionũ flagitio non conſentitis, illi offenduntur, verum omninò indignantur, hominem inueniri vel tàm amẽtem qui iſta credat, vel tàm audacẽ, qui proferre non reformidet. In principio aberrare nõ oportuit, ſera eſt in exitio quærela, τὸ πραχθὲν οὐκ ἀνατίθεσθαι, *quod factum eſt, corrigi non poteſt*, tàm diuerſa ſectatos in vnum errorem aberrare vos non poſſe cognoſcunt, in tenebris palabundi diſcurritis, & quomodo in vnum ſcopulum poteſtis impingere? Non igitur diuerſitate peccati, ſolum ſed ipſa abſurditate, grauitate, immanitate ſcelerum ſcandalum Iudæis ponitis.

§. 3. Incommodum tertium. *Quid Turcarum, & Tartarorum Acinaces aduerſus Chriſtianum orbem exacuit, & adusq; Germaniæ, & Italiæ limina pertraxit, niſi inde quidem horribilis Papiſtarũ Idolomania, hinc verò Euangelicorum, tùm peccata alia, tùm fatales rixæ, atq; conflictus, quibus caritas fraterna conculcata, pax inteſtina conturbata, Erynnis furialis attracta, animi omnium ordinum diſſociati, & exulcerati, conſilia ſalutaria diſſipata, afflictiſsima demũ Eccleſia domi foriſq; prodita hoſtibus ſunt?*

Hæreſes Turcis proſunt.

Cauſam Turcicarum virium, & victoriarum contra Imperium obtentarum geminam adducit. *Papiſtarum,* vt vocat, *Idolomaniam, & Euangelicorum ſcelera ac furias.* De prima negamus: nullius Idolomaniæ nobis conſcij ſumus, idola non modo deteſtamur, verum magnis periculis, aſſiduo labore eam ex vtraq; India, Africa, Sinis, Iaponia exterminare conamur. De alterâ cum ipſi fateamini, non eſt noſtrum inficiari, cur enim verba pro reis confeſsis, atque ſuo ipſius iudicio conuictis faciam? Habent domeſticum, & continua munitione vellicantem teſtem, conſcientiam. Cõtra eam dicere nec mei inſtituti eſt, nec ipſi ſupprimere, nec ſilẽtium imponere illi poſſunt. Et ſi tortor ille domeſticus aliquando ceſſet, non tamen Lutherani conquieſcere eos permittunt. *Ex quibus*, (vt ipſe Pareus queritur præfation. in controuerſiam Euchariſticam) *nuper aulicus quidam Stentor publico ſcripto non erubuit auctor eſſe, vt in comitijs potius ſeſe Papiſtis, quam orthodoxis Caluiniſtis coniungeret, duabus allatis rationibus, vna Theologicâ. Quod Lutherani cum Papiſtis in pluribus conſentiant, quam cum Caluinianis, quos vocat: Altera ciuili, quod cum Papa pro tuendo imperio Romano vires conferat: Principes verò Caluinianos cum Turca aduerſus imperium non diſsimulanter colludant: quarum poſterior quidem longè aliter quàm meo calamo refutari meretur.*

Se reoſfatentur Caluiniſtæ.

Lutherani, Caluiniſtas Turciſmo accuſant.

Quas ad rei tàm grauis, tàm periculoſæ probationem rationes adferant Lutherani, mihi curæ eſſe non debet, memini tamen legere me reſponſum Principum Germanorum, ad legationem Segurianam; *Innotuiſſe iam non Chriſtia-*

nis

nis tantum, ſed & ipſi Turcarum imperatori auſus veſtrorum, quos eiſ in perniciem Chriſtianorum omnium furere cupiat aduerſus Hiſpanum, non poſſet tamen res æquitate clamante probare. Reſponſio Proteſtantium ad legationem Segurij. Et paulò poſt ijdem Principes: *Et vidiſtis* (inquiunt) *ne vnquam ex Caluiniſtis vnum, qui enſem ſtrinxerit pro Chriſtiana Republica, vel in nauali illa claſſe, quam Romanus Pontifex, Hiſpanus, & Veneti compararunt aduer. in Turcam: vel cum Melita à Dracute oppugnabatur? Quin verò contra potius peruelarum ad Mauros excitandos, vt in Hiſpaniam traycerent: atq; ad Turcas impellendos, ne Chriſtiana Reſpublica conquieſceret ac denique, ad Reges varijs artibus obtruncandos.* Et paulo poſt: *Vnde autem aduerſus Turcam præſidia comparabimus, ſi Pontificij nobis deſint, qui ſemper hac in re nobis affuêre, &c. A Caluinianis autem quid expectandum ſit, & N. dixit, & facile intelligunt omnes, aut eos irritare Turcas aduerſus Chriſtianos, &c.* Hæc Principum iudicia quo fundamento nitantur, non eſt meum inquirere, ſcio vitanda præluſtria.

Sæuum præluſtri fulmen ab arce venit.

Interim quid miniſtri Caluiniani ſentiant ſine fraude, ſine noxa, in medium proferre mihi quoque integrum eſſe debet. FRADERICVS BRAVNBUM. ſin prolegom. Florum Flaminiorum, cum dixiſſet p. 15. *Etiam Sultanica arma iam nunc ab Eccleſia faceſſitura*, mox ſubiungit. *Præparemus nos ad bellum, non tam Turcicum, Hungaria ſiquidem potietur Sultanus: quæ tamen ex prouincijs Romanis nunquam fuit ditionis Conſtantinopolitanæ, aut Babylonicæ, aut Arabicæ, quam ad inſtans bellum Romanum, & expeditionem omnium acerrimam.*

Hoc Selymus velit, & magno mercentur Ottomanni. O Salus Germaniæ, quam ſtas in lubrico, quam graui odio impeteris? Quæ monſtra ſinu tuo complecteris? quas viperas educis? Turca Græciam tenet, Tranſyluaniam eneruauit, Vngariæ partem magnam oppreſsit, Auſtriam pulſat, & Stiriam, Marchionatui Brandeburgico imminet, & Propheta PHAFHOFFENSIS in hoſtem tam atrocem, tam inquietum, tam ingenio callidum, alieni appetentiſsimum, Chriſtiano nomini infeſtiſsimum, in omnem occaſionem nocendi intentiſsimum, fœderibus; vt aſtragulis ludentem, qui nihil turpe ſibi ducit, quod lucroſum eſt, in eum, inquam hoſtem, armari nos vetat, in Pontificem, Epiſcopos, Principes, Regeſque Catholicos, & ipſum Imperatorem ſubditos irritat: quis neſciat

Quid ſtruat his cœptis, quem ſi fortuna ſequetur,

In ſeſe mutuo vires, arma, ſanguinemque infumènt Germani, vt attritis, ſparſis, diſcordibus, ſemiſaucijs victor, & exultabundus iugum Turcis imponat, opesq;, vxores, & liberos, atque adeo eam, quæ ſupereſt, fidem, ſine pugna & labore auferat. Doleo iſta dicenda fuiſſe, nec tacendum tamen fuit, vt orthodoxis manifeſtum fiat, de Caluinianis, quid Lutherani ſentiant.

Offendunt infirmos

§. 4. Incommodum quartum. Offenſiones infirmorum. Ego verò etiam addo grauiſsimos lapſus horribiles exitus fortiſsimorum, quos vel Zvvingliana crudelitas in aciem rapuit moriturum, vel Lutheranis licentia fregit in voluptates. *Hinc enim ſcandala, & praui mores, luxus, auaritia, ſcortatio, contentio, ebrietas, id genus vitia cum ſummo Chriſtiani nominis dedecore paſsim graſſantur*, vt ipſe aduerſarius queritur procemio ins. Cor Him, vt idem agnoſcit eodem loco, *Doctorum ambitio, auditorum leuitas, profaniſsima vita, ſecuritas, contemptus Dei, contemptus omnis ordinis, Epicurea profanitas.*

§. 5. Incommodum quintum. *Tot prouinciarum, & fidelium Doctorum, & confeſſorum condemnationes exilia, carceres, perſecutiones, cædes denique, & ſepulchrorum vaſtationes.*

Perſequitur tandem & apprehendit Nemeſis ſuperbum, ſuis exemplis perit haereſis, crudeles in nos fuerunt Lutherani, immaniores Caluiniani, illi enim ſæuitiam poculis temperabant, hi verò ebrietate, & libidine iras exacuunt. Sed nūc in ſeſe mutuò ruunt, eaq; in ſe mutuò dicunt ac faciunt, quæ nos dicere, & facere pudor, & Chriſtiana caritas prohibet. *Hæretici in ſe mutuo ſæui.* Lutherum initio, & deinceps fidiſsimus quiſq; deſeruit, Caroſtad. Oecolampadius, Crucigerus, Melanchthon, alij. Zvvinglius bello ciuili, quod ſuaſerat, occidit. Caluinum morborū turmæ vitæ intemperantia effecta deſperantem oppreſſerunt, aucta deinde diſcordia Lutherani opprimūtur, Palatinatu Bipontinatu, Haſsia, Aſcania, Heluetia, Rhetia, Hollandia, Selandia, Friſia, multis Germaniæ comitatibus pelluntur, nunc etiam Brandeburgici frenum momorderunt, ſenſimq; ſe intelligent nullum niſi Caluiniani commatis habere concionatorem. Nec verò Lutherano hoſte contenti ſunt. Caluiniani, ciuilia bella, quamdiu vixerūt, hoſtiliſsime, perfidioſiſsimeque exercuerunt. Nonne acies, illius nationis adhuc pugnātes ſpectamus? Audite eos qui etiamnum in caſtris illis merent, Arminij, qui dux alterius partis fuit, liberos Orphanos nouē, præfatione ad curatores Academiæ Lugduno Batauicæ, *Deus bone*, inquiunt, *quo non vſq; prorumpimus, qui in eadem ipſa Chriſtiana religione alij ab alijs diuerſam ſententiā ſequimur, calamis nocentius, quam ferro inter nos decernimus, neq; intra diſsidia, odia, atq; æternas inimicitias ſe noſtra lites coercent, a religionis noſtræ cultu alij alios arcemus, alij alijs ſalutem abiudicamus, imò vero vſq; ad reſtes, atq; exquiſitiſsima ſubinde vſq; ſupplicia, annuentibus nobis cæco zelo Magiſtratibus odia noſtra promouemus: eſtq; huius rei nimis recens adhuc memoria, quam vt eam refricare opus ſit: Zelo ſcilicet* CHRISTI, *quoties eorum ſanguinem fudimus, qui toti ipſimet Chriſto ſtuduerunt, pietati & ſaluti incubuerunt, innocentiſsime ſemper vixerunt, q; nemini q; nocuerunt, etiam ne ſanguis aliorum funderetur, ſuum pro illis Chriſtum effuderit.*

Hæc Caluiniſtarum ſunt inter ſeſe certamina, eadem tota Britannia tument, & maius orditentur aliquod nefas, niſi Regia potentia comprimerentur. in Hollandia enim tanto impetu feruntur, vt vix Illuſtriſs. D. D. Ordinum edictis cohiberi poſsint, vt teſtis eſt Coryphæus primariæ factionis Petrus Bertius in hyperaſpiſte. Hic pro Arminio ſtat, ille pro Gomaro, huic ſanctus eſt Caluinus, illi Borborita, & Manichæus. Pro opinione ſua laborant omnes, pro veritate integra nemo, nam & qui vera defendunt, ne hoc illis ſolidum ſit bonum, multa admiſcent falſa. Hæc inter ſe Caluiniani; quid fiet Lutheranis?

§. 6. Incommodum ſextum. *Cruenti Theologi (Lutherani) tragicis libellis, non atramento, ſed ſanguine ſcriptis, eos qui à Catholicis in Gallia occiſi ſunt,* Diaboli martyres, *traduxerunt, non Theologorum ſtylo, ſed carnificum gladio refutandos; ideò Catholicos in eos inflammarunt.* *Catholicos alij in alios armant.* Incommodum illud tale eſt, vt multa ſecum commoda perpendenti conferat. Nam primo, Lutheranos ſuæ ſententiæ approbatores habent Catholici, cum

enim

enim in Hugonottis multorum cedium, & ſacrilegiorum reos, incendiarios, crudeles tortores orthodoxorum, lege agi Magiſtratus imperaſſet, mox homines in ſceleribus flagitijsque obfirmati, ne cæteri, quorum ad ſuas cupiditates vſui ſibi fore videbatur audacia, ſuppliciorum metu à maleficijs deterrerentur, Martyrum elogio eos, quorum capitaliora erant facinora, decorabant, cumque Lutheranorum arma concire, & allicere in Gallias, quaſi Martyrum, & confeſſorum cauſſam defenſura tentarent, Lutherani publicis ſcriptis, & Concionibus eos non quidem Martyres eſſe negarunt, ſed *Diaboli Martyres* eſſe comprobarunt. Quo in iudicio Catholicos abſoluerunt, & Caluinianos condemnarunt.

Ea cauſſa quando Caluinianos pios, & ſanctos Chriſti Martyres per adulationem Lutherani quidam appellarunt, ab ijs conuitio reiecti ſunt. De Oſiandro Epiſtola ad Gallic. Eccl. huncin modum queritur Danæus pag. 12. *Nam quos hic adulandi vobis ſtudio pios & ſanctos, & Chriſti Martyres appellat, tum ipſe, tum ſocij quidam in publico ſuggeſtu Diaboli Martyres contumelioſiſſime vocant.* Et paulò pòſt: *Imò verò, fratres, hæc eſt iam crudelis illorum hominum erga nos caritas, & veſtrarum ſuppliciorum commiſeratio, vt cum nuper nos omnes, noſtraſq; Eccleſias, in noua quadam noui diſcordiæ formula atrociſſimo anathemate aſſent, & propterea ab aliquot Illuſtriſſ. Germaniæ Principibus, & plerisq; bonis viris Germanis* (id eſt Caluiniſſantibus) *de ea tollenda admonerentur, quod hac ratione Pontificiorū gladios in noſtras Eccleſias acuerent, ipſi ridicule, imò etiam crudeliter reſponderent, & iocarentur, ſe per accidens tantum noſtrorum ſuppliciorū cauſas eſſe.* Deniq; addit, *hunc eſſe affectum, hanc caritatem, hunc amorem ſincerum Oſiandri, vt ſæuiſſimarum perſecutionum, & flammarum in vos incendia excitare non vereatur.* Hæc igitur de Martyribus Gallicis eſt ſententia Lutheranorum.

Lutherani vocant Caluiniſtas Martyres Diaboli.

Deinde quia cauſſa, non pœna facit Martyrem, cauſſas pœnarum inquirere operæ precium eſt, vt conſtet de nomine, ſi enim dixero cauſſam, cur quiſq; occiſus ſit, appellationis arbitrium lectori deferam, vt ipſe ſtatuat; *Diabolíne, an Chriſti martyres cenſendi ſint.*

Heluetij crudele bellum conſanguineis cum inferrent, acie cum ipſo Laniſta Zvvinglio ceciderc, non vt Martyres, ſed alieni iuris inuaſores. Anno 1562. quæ iam ante conceperant, & Geneuæ, alijsque locis ediderant ſcelera, communi conſilio aggreſſi ſunt, vt toto regno templa ſpoliarent, eaque perpetrarent vbique, quorum aliquot locis exempla reliquerunt. Initium ſæuiendi in Aquitania fuit, latè vagatus furor, Pariſijs cum gladijs in obuios quoſque temerè iniurij, homines nefarij volitarūt, Sacerdotes paſſim ad ipſas aras mactabantur, templa ſanguine fluebant, ſtatuæ Sanctorum non odio idololatriæ, quæ nulla erat, ſed auaritia, quæ ingens erat, confringebantur, oſſa Franciſci II. Franciæ Regis exurebantur, ne dubitare quis poſſet quo animo in viuum fuiſſent, qui ſic in mortuum ſæuirent. Quid vero non auderent, quos Pictaui viderunt oſſa S. Hilarij veteri tumulo eruta exurere, quos nec Irenæi, nec celeberrimi Antiſtitis Martini reliquiæ fugerunt? Impijs flammas ſacra pignora depaſcentes Lugdunenſes, & Turones ingenti mœrore conſpexere. Quid referam, quam Aurelia ab illis pertulit crudelitatem? non ſexui, non ſenui parcitum, idque toto quo velut procella incumbebant regno, ſenes cum ludibrio, & tormentis enecti, teneræ ætas cum turribus quas præſidio quærebant incenſa, ad Martyrum oſſa prodenda homines tormentis adacti, mutatæ in bombardas campanæ, baptiſteria in cloacas verſa, putei de Catholicis repleti, ventres, viriliaque exciſa, hæc & omnia crudelitatis Caluinianæ theatro digna, cum facerent, cum multo plura tentarent, ipſi repreſſi, & cæſi martyrologia Caluiniana, & falſos valde nefaſtos ſignant. Hæc martyria ſunt Caluiniſtica.

Quales martyres Hugonottæ.

Cur verò Lutheranis ſuccenſeant Caluiniani de Martyrum ſuorum appellatione, cauſæ nihil eſt, ipſe Bertius Caluiniſta Martyres illos non agnoſcit, verba eius ſunt in Hyperaſpiſte pag. 172. & 173. *Nec verò minoris illa* (Confeſſio Auguſtana) *Germaniæ veſtræ ſtetit, quam iſta, quæ licet multo Belgarum ſanguine dicatur eſſe firmata, nulla tamen hactenus Procerum noſtrorum authoritate eſt in Rempublicam, aut in Eccleſias introducta.* Primo quidem, ait, *dici firmatam*, non eſſe firmatam, illique opponit Confeſſionem Auguſtanam, at paginis ſequentibus Confeſſionis Belgicæ articulos ad Manichæos refert, qui illum vigorem olim experti ſunt.

Confeſſio Belgica.

CAPVT XXII.

Poſſe pacem Religionis conſtitui in Germania.

§. 1. NOn intelligo pacem illam, quæ Syncretiſmis, contentione, diffidentiâ, inſidijs plena, bellādi opportunitatem exſpectat, ſed veram Germanamque, quæ idem de Deo, & cultu illius ſentiat. Magnum fateor eſt illa, & arduum bonum, imò rarum, ſed tamen bonum, quod adipiſci poſſumus.

Pax rarum ſed magnū bonum.

Difficile bonum eſt in tanta diſſentientium contumacia, in tam magna diuerſa cupientium audacia, ſed quia donum eſt diuini Numinis, ſperare licet, fore, vt aliquando etiam apud indignos, immenſa illa miſericordia pacem tot modis agitatam iubeat conſiſtere. Natura enim noſtra cum ad amicitiam mutuam pacemque facta ſit, cum etiam bello pax petatur, fine ſuo fruſtraretur humana ſocietas, ſi nulla eſſet via conſequendi pacem.

A ſolo Deo ſperanda.

Quinetiam ad conſenſionem, & pacem nos Scripturæ nequicquam hortarentur, ſi vel natura, vel noſtro vitio litibus mancipati eſſemus. Cum Dominus aſſerit (Ioan. 14. 27.) *pacem relinquere ſe nobis, pacem ſuam ſe dare nobis*, & (16. 33) id egiſſe *vt in ipſo pacem habeamus.* Cum toties Apoſtolus pacem nobis Deus promittat & optet, (Rom. 1. 7. & 2. 10. 1. Corinth. 13. 2. Cor. 1. 2. Gal. 13. Epheſ. 1. 2. Philip. 1. 2. 2. Theſ. 1. 2. cum toties inquam pax promittatur, quis credat ſolam Germaniam jam centum penè annos pacis exortem, ad priſtinam pacem non habere regreſſum?

§. 2. Ad concordiam conciliandam plurimum etiam indoles, atque natura Germanicæ nationis valet: ſunt enim Germani, tùm ſuapte natura, tùm inſtitutione, atque vſu comes ac benigni, à litibus, ac bellis abhorrentes, & inſtar tranquilli maris, niſi ventorum flabris concitentur, quieti. Itaque & maximas diſcordias ſine ſanguine ſopiuerunt frequenter, & vt plurimum odia cum armis ponunt. Quamuis autem hæreſes cum inualuerint, & poteſtatibus ſe ſæcularibus armarint, vt Ariana, Monotheletica, ferè atrociter ſæuiant, mitior tamen fuit in ſua viſcera

Germanorum indoles, pacis idonea.

Ger-

Germania, Galliam duntaxat, aut Britanniam, imò Belgium ſpectemus, plus ſanguinis Catholici dedit, plus Martyrum cœlo dedit anno vno, quam integro penè ſæculo Germania; quanquam in rebellione contra Carolum Cæſarem, & furore agreſtium crudelis fuit; ſed non prætendebatur cauſis illis ſola religio. Ciuilia erant odia, ab hæreticis quidem turbonibus prædicantibus concitata, non tamen ad hæreſis propagationem à cunctis exercita. Cur ergo de patria noſtra deſperemus, quæ præcipuè pacis eſt alumna?

§. 3. In magnam etiam ſpem nos erigunt recentia exempla conuerſarum in Germania prouinciarum: cum enim videmus Bauariam, Franconiam, Stiriam, Magnos circa Rhenum tractus, optimam Belgij partem, in libertatē filiorum Dei, de tenebris errorum eſſe ereptam, cum per Gallias in ſingulos annos multa millia in poſſeſsione antiquæ Religionis reduci, ac collocari videamus, cur cæteros in eandē vnitatem conſenſuros non putemus? Pacem creſcere quotidie cernimus, & de integro eius augmento ſpem abijciemus? Aurora tam rutilat lucis plenæ prænuncia, cur de claro die fiduciam deponamus?

§. 4. Idem penè ſenſus eſt errantium, qui ignoratione, ſpe, metu, aliove affectu, hæreticos ſequuntur, non quod veritatem apud eos conſiſtere arbitrentur, ſed quod id, quod ſemel arripuerunt, dimittere, iudicent eſſe leuitatis, & inconſtantiæ. Exiſtimant illi ad veterem maiorum noſtrorum, atque Apoſtolicam fidem poſtliminio ſeſe redituros, neque finem errandi fore, donec in viam, quâ cælos primæua Eccleſia conſcendit, regrediantur.

Hæreſes deficiunt. Itaque experientia docemur, nunc pauciſsimos Catholicorum etiam minis, exilijs, bonorum confiſcatione, ad deſerendam veterem pietatem vix impelli, cum principio tumultus, vnâ concione Epicuræâ, vel tribunicia greges populorum ad Lutheraniſmum, aut Caluiniſmum præcipitarentur. Graſſabantur hæreſes, donec agnoſcerentur, nunc vires perdidere, elanguit impetus, orbem ſuum peregerunt, nunc retro labuntur. Lutheraniſmum aſpice.

Lutheraniſmi deſectio. Primò. Quis nunc ex opinione Lutheranus eſt, qua fuit Confeſsio Auguſtana? omnes ab ea receſsiſſe iurati aſſerunt Caluiniſtæ. Sed hæc nulla faciamus. Quis eſt omninò Lutheranus? An Vbiquitarij? An Synergiſtæ? an Oſiandriniſ? an Flacciani? ſed neq; hæc diſcrimina inquiro. Quæro vires Lutheranorum. Nemo illis accedit, multi ab illis abeunt. Vnicum duntaxat Electoratum habent, & ipſum vehementer Caluiniſmo interpolatum, adeo quidem, vt non in Academias modo, & conſilium Principis, ſed in ipſa conſcientiæ arcana ſe inſinuarint energemata Zvvingliana, Confeſſarij enim Electoris ipſo teſte, fuere Caluiniſtæ. (*Acta Peuceri*) Amiſerunt autem Palatinatum Rhenanum, & Bauaricum, Bipontinatum, Haſsiam, Heluetiæ coetus, Rhetiæq;. Hollandiæ, Selandiæ, Friſiæ, Angliæ Eccleſias, in Polonia, Lithuania, Suecia, pleraq; in Hungaria, & Boemia indies imminuuntur. Amiſerunt Belgij partem Catholicam, Bauariam, Stiriam, Troppaniam, Franconiam, in Electoratibus Catholicis luculentas conditiones deſerere coacti ſunt. De Brandeburgicis, & Pruſſis laborant. Ciuitates Lutheranæ quædam exercitium Caluinianum iam admiſerunt, vt Hamburgum, &c. aliæ ſenſim eò delabuntur; in anguſtum itaque illi coguntur, ac breui in alia omnia tranſibunt. Cum verò nemo ex illis niſi coacti Caluiniſmum amplectatur, aut certè pauciſsimi, ſperandum multo maximam partem ad veritatis cognitionem poſſe traduci. Sic & olim fuit, curriculum ſuum hæreſes tenuêre, deinde conciderūt, atque exſpirarunt. Simoniani, Nicolaitæ, Cherinthiani, Ebionitæ, Menādriani, Baſilidiani, Carpocrat. Caiani, Marcionitæ, Valentiniani, Archontici, alijque, intra duo prima ſæcula ferè interiêre, Montaniſtæ, Manichæi, Nouatiani, Donatiſtæ diutius ſæuierunt, omnium grauiſsime Ariani, & nunc quoque rediuiui Iconoclaſtæ. Verum diſtinguenda ſunt tempora quibus floruerunt, ab ijs, quibus latenter creuerunt, aut decreſcentes latuerunt, furor & tempeſtas omnium cito exſæuiet, reliquiæ diutius vixêre.

Cauſſa, cur hæreſes non diu perſeuerant. §. 5. Cauſſa eſt ex ipſo hæreſeos ingenio, ac natura ſumenda. Principio namque Scripturarum adſcititijs ornamentis decorata, & ſtibio quodam veritatis dealbata, cum ſeſe mundo nouitatis auido, veterum faſtidioſo proſtituit, facilè animos virtutis ignaros, imagine boni allicit: plures enim lenocinia, quam veritas trahit. Cum verò defluente fuco, ablatis ornamentis, ſua in cute apparet, veluti ſcortum exoletum, ac morbidum, amatores ſuos longe fugat, ac repellit.

Quanti, quamque multi olim Thaidis fores pulſabant amatores? Nunc vero quam multi decrepitam deſerunt, atque aliò amores transferunt? Quam magno ſtudio, quam exquiſitis blanditijs paucos retinet? Ad interitum igitur hæreſis illa vergit, & iam dudum interijſſet, niſi nouitate aliqua ſubinde curioſos animos percelleret, hinc Oſiander, Maior, Haccus, Concordibergenſes noua quædam pigmenta vetulæ ac rugoſæ addidere, nomina etiam mutarunt, vt nouitate aliquā tenerent, quos veritate conuincere non poterant. *Nouitate valent hæreſes, apud curioſos.* Cum igitur omnium hæreſeon quædam ſenecta appareat, non longè à pace abſumus. Quod verò nonnulli creſcere Caluiniſmum arbitrantur, quia callidis aulicorum conſilijs præcones quoſdam Sectæ illius Lutheranorum cathedris imponunt, & Principum quorundam bonitati illudunt, valde aberrant à vero, odia enim, & execrationes importunitate ſua concitant, & deſides populos ad ſpem, deſideriumq; libertatis erigunt. Itaque & Conſiliarij Saxones, eos, qui ſub dominis Caluiniſtis degunt, Lutheranos, *ſerio ſe liberandos à Lutheranis* ſperare, atque *exſpectare* confirmant, in. ô *omnes, qui inter Caluinianos habitant, Lutherani Caluiniſmum abolendum eſſe confidunt*, vt ijdem Conſiliarij, Motiua 12. Finem ergò Caluiniſmi inſtare putant, non imperiti modò, ſed exercitati & prudentes Conſiliarij. Cum igitur Hiſpaniam, Italiam, Gallias, Germaniam ab Arianis, Pelagianis, Priſcillianiſtis, Albigenſibus, cæteriſque hæreſibus quondam latè regnantibus perpurgatas eſſe manifeſtum ſit, populoſque ad vnitatem rediſſe; id nunc quoque poſt centum pene annorum ſpacium, poſt horrendas blaſphemias, & cruenta bella ſperare de bonitate diuina meritò debemus.

§. 6. Neque id aduerſarios noſtros negaturos eſſe arbitror; certè fidei ſuæ ſi conſequenter agunt, id etiam credere debebūt. Lutherani enim *à ſtatibus Auguſtanæ Confeſsionis breui ſe liberandos, & Caluiniſmum abolendum eſſe confidunt, ſerioq; exſpectant*; vt aiunt Saxoniæ Conſiliarij Motiuo 12. Ijdem Pontificem interiturum arbitrantur: ſibi igitur ſublatis hoſtibus ſuam pacem fingunt,

Digitized by Google

ac ſpe iam deuorarunt: Caluiniani eadem ſentiunt, & tam Lutheranis, quàm Catholicis ſuam ſe pacem putant poſſe imponere, imò verò inter tot hæreſes vnionem, & Synodum nonnulli fieri poſſe non deſperant, cur non igitur pij, & fideles tandem veram pacem exſpectent?

Rectè quidem pax ſperatur, etiam ab inimicis pacis, non tamen poteſt eſſe pax in malo, non conſenſio in errore, in quo etſi aliquando aliqui conſpirent, non tamen diuturna, nec omnium, imò nec multorum illa pax eſſe poteſt. Nulla enim falſitas tam latet, vt non aliquando pateſcat; nullum mendacium vel ſemper, vel omnibus tegitur, nihil tam probabiliter fucatum eſt, vt cunctis imponat, tandem impoſtura, cum ſecura eſt, deprehenditur.

CAPVT XXIII.

Non poſſe eſſe pacem in miſtione Religionis, & politica quadam moderatione.

Politicorum pacificationes.

§.1. PAcis & concordiæ ſtudium, viros interdum prudentes, & Reipublicæ amantes adducit, vt turpem etiam, ac periculoſam pacem diſcordiæ præponãt, quodq; vident in politicis vtiliter fieri, id etiam religioni accommodandum cenſeant. Dum poſitis armis per inducias de pace legationes agitantur, primo congreſſu ferè illa petuntur, quæ vtraque pars ſummo iure poſtulare ſe arbitratur, ſæpè etiam iniqua poſcunt, vt æquum obtineant. Agendo tamen, cedendo, concedendo, deprecando, eo deueniunt, vt pacem conficiant, cum videlicet id, quod conuentum eſt, vtraq; pars iuſtum, vel tolerabile iudicat, aut ſanè tale, quod bello ſit anteponendum. Eadem in arbitrarijs iudicijs, & priuatis conuentionibus ratio tenetur, & neſcio an vlla ſine tali moderatione pacificatio conſtituta ſit. Hunc ad modum exigunt religionis conſenſionem atque vnitatem. *Concedatur hoc Lutheranis, illud Caluinianis, aliud Anabaptiſtis, & ipſi viciſſim tum Catholicis, tum alijs multa concedant, rigidum quæſtionum examen intermittatur, ſit pax in diebus noſtris.*

§.2. Poſſe ſic in concordiam mundum reduci: ſic remiſſione qualitatum elementa contraria in firma ac ſolida corpora contemperari, ſic ex ſonis diſparibus iucundiſſimam effici harmoniam, nec quicquam animalibus in paſtum cedere niſi à natiuo rigore deflexum, atque alienæ naturæ attemperatum. Si vtrinque duris dura colliſdas, omnia frangi, lenitate, & indulgentiâ plus proficì apud obfirmatos. Plura conceſſuros, ſi à te factum ſit principium. Summum ius eſſe ſummam iniuriam, extrema omnia etiam in bonis periculoſa eſſe.

Quales ſint moderatores.

§.3. Hæc atque alia dicuntur vel à maleuolis inſidiatoribus, vel à ſimplicibus, vel tenuiter in pietate inſtructis, & ciuilis prudentiæ opinione turgidis, quos ſi Theologi ſequantur Marcionis Pontici exemplo vniuerſum Chriſtianiſmum breui tempore abolebunt. Marcion ex omnibus, quæ in qualibet hæreſi fœda, crudelia, delira, atque impia erant, ſelegit, atque ex tot malis monſtrum vnum conflauit. Quod ſi nunc in vnum omnia miſceamus, tanto deteſtabilius, ac pernicioſius erit monſtro Marcionico, quanto tætriores, ac peſtilentiores hæreſes ſunt, ex quibus venenũ hoc componetur, quod enim in quaque hæreſi capitaliſſimum erit, & virulentiſſimum, id in hoc σωρὸν φαρμάκων totam ſaniem ſuam effundet, eritque hoc malum malorum ſummum, de malorũ omnium medulla ſublimatum. Rem ipſam videamus. Concedendum Caluinianis: *Deum nos ad peccata deſtinare, incitare, impellere, cogere.* Concedenda Lutheranis *Vbiquitas.* Concedendum Oſiandrinis *nos eſſentiali Dei iuſtitia iuſtos.* Concedẽdus Mennoniſtis *Anabaptiſmus.* iiſdem concedendæ ſcortationes, & in cœtibus nocturnis *adulteria*, concedenda Libertinis *flagitia*, & dicendum. *Non ego, ſed Deus fecit.* Pauca nominaui, infinita eſſe, illi ipſi fatentur. Ex hiſce quæ moderatio, quæ religio conficietur?

Marcionis hæreſis.

Cur miſtio religionum fieri non poſſit.

Rectè Muſonius apud Strab. Serm. 7. *Improbos non poſſe alere concordiam. Lignum curuum non recto, nec ligno aliter curuo conuenit*, neque lux tenebris conuenit, ſed quantum lucis accedit, tãtum abſcedit tenebrarum. Pax illa igitur eſſe non poteſt, nec moderatio illa, quę nos à moderatore omniũ rerum abducit. Verã Religionem tenemus, ſine ſcelere eam inquinare erroribus alienis non poſſumus. An ego mẽtiar, vt Caluinianus aliquis, aut Oſiandrinus, de meo mendacio diſcat verum loqui? Deum ego auctorẽ peccati adorabo, Chriſtum Vbiquitarium confitebor, precium ſanguinis eius cum Socinianis abiurabo, decem articulos negabo, ne illi de purgatorio, indulgentijs, & aqua benedicta ſuo more nugari pergant? Totum Chriſtum negabo, cum Vorſtio & Oſiandro, vt dimidium Chriſtum de eorum benignitate poſſideam, quem totum cum haberem, illis prodidero? Neque hic tenenda eſt illa, quę in fœderibus Regum pangendis ratio ſeruatur, ibi de iure ſuo remittere, fundo cedere, bello parta dimittere, humanitatis eſt, & nimia in iure ſuo retinendo firmitas peruicaciæ deputatur. At de religione quando controuertitur, non eſt in poteſtate litigantium de victoria paciſci, veritatis enim cauſſa agitur, & eius veritatis, de qua ſummæ, atq; increatæ veritatis æternum decretum habemus. Quicquid de illa veritate mutaris, ſacrilegiũ eſt. Quicquid addideris, abominatio eſt. *Conteſtor enim omni audienti verba Prophetiæ libri huius: Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illũ plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate ſancta, & de his quæ ſcripta sũt in libro iſto.* Hæc de vniuerſâ doctrinæ Chriſtianæ Oeconomia, & credendi normâ tàm accipienda ſunt, quàm de Apocalypſi Ioannis, quando quidẽ eâdem auctoritate dictata ſunt. Spiritum ſanctũ corrigit, quiſquis illa commutat, diuinam ſapientiam negat, quiſquis humano ingenio ſupremi iudicis ſententiam moderatur.

Non eſt in noſtra poteſtate, fidem mutare.

§.4. Quicunque igitur verè Chriſtianus, & dogmatum ſacrorum à Deo rationem repetit, non de ſuo fabricatur, ſatis intelligit, minimam à veritate cæleſti declinationem, ſi voluntaria ſit, in mortem eſſe lapſum, cum Deum erroris arguat, qui doctrinam ab ipſo traditam ſuo magiſterio moderari præſumit.

Nec tamen ſic paci conſulitur errantium, ſi errãtibus indulges, ſed animus additur, vt maiora moliantur, auium proſecuti, fidentius ad exitium properent. Vna meta eſt veritas, ad eam errando non peruenitur, vnus finis credentium, ſalus æterna, ad eam negando Deum conſentiendo erroribus, non pertingitur. In barathrum

Inutilis eſt miſtio religionum.

Digitized by Google

incides, ſi de vertice rectæ doctrinæ moueri te ſines, in decliui ſtare non poteris, ſi in ſummu nõ ſteteſti. Nihil Deo credis, ſi in vno fallacem arbitraris, nulla tibi credendi ſupereſt ratio, ſi auctoritatem reuelantis vel repudiaſti, vel exitiali hæreticorum paci condonaſti, non eſt illa pax, ſed cum perfidia, ſacrilegio, impietate, cum ipſo inferno pactio. Simulata religio duplex eſt impietas, nam & impius eſt, & pietatem ſimulat.

§. 5. Duplici igitur malo laborat, ideoq; eſt incurabilis, qui fuco tegit impietatem. Sed & hoc loco experientia docuit, quàm conſilium illud miſcendæ religionis inutile ſit. Notæ ſunt in Belgio fœderato prædicantium concertationes. Illis ſequeſtrem, & pacificatorem ſe interpoſuit Grotius vir doctus, Politicus, Iurecõſultus, ſed quid Bogermannus Prædicans? pacificatorem Grotium oppugnat. Bogermannum Caſpar Barlæus, *in Bogermanno Ἐλεγχομένῳ*. Tota quæſtio verſatur in eo quod Sibrandus, & Bogermannus ordines Hollandiæ, qui tolerantiam mutuam diſſidentibus imperarunt, LAESAE PIETATIS accuſant. Quà verò in re pietatem læſerint, Sibrandus exponit. *Ordines Hollandica*, ſcribit, *ab homine indocto, & ſtupido decipi velle, pati illos Eccleſias diſtrahi, & perturbari, omnes eos eiectis Epiſcopis, politicam poteſtatem, ad ſe transtuliſſe, tergiuerſantibus patrocinari, hæreſiarcham publico ſtipendio alere, hæreſes Socini in Eccleſias introducere velle, & ſimilia multa, quæ audacter ille, & intrepide effutiuit.* Hæc Sibrandus: at Bogermannus tantum abeſt, vt illa improbet, vt potius Paroxyſmum Apoſtolicum eſſe definiat.

Non igitur fieri poteſt, vt Rigidi conſentiant in vllam moderationem, aut miſtionem. Nec ſanè fieri poteſt. Cur igitur homines Politici ſuâ prudentia legem æternam moderandam cenſent? quia ſine lege eſſe ſeſe arbitrantur, ideo ſcita ſua effatis anteferunt creatoris, quia fide non valent, quâ ſola æſtimatur Maieſtas eius, qui offenditur.

Petrus Apoſtolus vocat *Sectas perditionis* (2. Pet. 2.) quis adeò demens igitur, vt Sectis illis communicet? atque inde ſalutem exſpectet, vnde non niſi exitium hauriri poteſt? Sunt hæretici (de verè hæreticis loquor, non errantibus, & hæreticorum Sectatoribus incautis) *falſi Prophetæ, lupi rapaces, Pſeudochriſti, fures, & latrones.* Matth. 7. & 24. Ioannis 10. Sunt *Pſeudo-apoſtoli, operarij ſubdoli, homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, blaſphemi, ſceleſti, ſine affectione.* 2. Corinth. 11. 2. Timoth. 1. 3. Sunt *Pſeudoprophetæ, Magiſtri mendaces, ſerui corruptionis, indocti & inſtabiles.* 1. Petri 2. *Antichriſti & Seductores.* 1. Ioannis 2. Tales manent, etiamſi vnum alterumvè errorem abijciant, ſi in cæteris manent pertinaces. Non poteſt cum illis iniri ſocietas à CATHOLICIS, niſi tantorum ſcelerum conſortium amplectantur. Illa inquam ſocietas, quæ in moderatione religionis quæritur, quâ ſcilicet veritas falſitati iubetur attemperari.

§. 6. Potius itaque S. Cyprianum audiemus Ep. ad Corn. quæ eſt 55. *Declinent fortiter, & euitent dilectiſſimi fratres noſtri verba, & Colloquia eorum, quorum ſermo vt cancer ſerpit.* Nec colloquia modo, in quamcunque probandi erroris illorum occaſionem, ſed alia quoq; per quæ trahi in communionem hæreſeos ſolent. *Nulla*, inquit, *cum talibus commercia, nulla conuiuia, nulla Colloquia miſceantur, ſimúsq; ab illis tam ſeparati, quàm ſunt illi ab Eccleſia profugi*, hæc vitent, cum periculum eſt contagij, quærant, ſi ſpes eſt alios conuertendi. *Magnus Antonius*, vt teſtatur in eius vita Magnus Athanaſius, *Manichæis aut alijs hæreticis nunquam amica verba largitus eſt, denuncians eorum amicitiã, atq; ſermones perditionem eſſe animæ. Sed Arianos deteſtabatur, vt omnibus diceret: Ne iuxta quidem eos eſſe accedendum. Et ipſe Antonius iam moriturus, hæreticorum, inquit, & ſchiſmaticorum venena vitate, meumq; circa eos odium ſectamini. Scitis ipſi quod nullus mihi pacificus ſermo cum ipſis vnquam fuerit.* Nos ſi vitare illa non poſſumus, & interdum non debemus, id ſerio agamus, ne noſtra conuerſatio illos in erroribus confirmet, dum eos putant à nobis vel probari, vel tolerabiles iudicari.

CAPVT XXIV.

Non poſſe ſeditiones ex religionibus ortas Syncretiſmo tolli, ex natura fineq; eius docetur.

§. 1. DIſſenſionibus annorum nonaginta, odijs per multas iniurias aſperatis, bello, dictorum, factorumque acerbitate funeſto, bello Euangelico pacem ex Synodo Generali quærunt Caluiniani: ſed quoniam fida pax, alumna veritatis, inimica ſimulationis, inſcia fraudum, hæreſes, fucum, doloſque execratur, & fugit, ijdem ſinceræ concordiæ ſpei deiecti, pediſſequas eius, inducias aſſectantur, falſæ pacis imagines architectantur, Syncretiſmos moliuntur. Quamobrem cum de *Vnione & Synodo euangelicorum* lib. ſingulari tractarim, nunc de Syncretiſmo agere conſtitui. Eſt verò *Syncretiſmus* falſa, ſimulata, inſidioſa pax, odiorum callida diſsimulatrix, in occaſionem vltionis intenta malitia, ignis ſuppoſitus cineri doloſo, periculum ingenioſè tectum, inimicitiæ oſtentatione officij blandientes, vmbra fœderum, diſcipula Machiauelli, filia Epicuri, peſtis humanæ ſocietatis, mors pietatis. Hoc monſtrum tot Lutheranorum libris, colloquijs, Principumque imperijs confoſſum, atque conciſum; iterum obſtetricante Sapientia Heidelbergenſi, edidit partu infelice Pareus. De illo diſcurſum potius, quam iudicium meum proponere eſt animus, cauſam ergo examino, ſententiam illi, ad quos pertinet, Reſpublicæ, & Principes ferent. *Pro pace inſidias molitur Pareus. Vide lib. de falſa pace.*

§ 2. Quod ſi quis eorum qui diſcurſum meum lecturi ſunt, fortè miretur, cur ego Societatis IESV, & ſacrorum ſtudiorum alumnus, quorum omne curriculum, omnes partes officij pacem efflagitant, pace vigent, bello debilitantur, ac franguntur, qualicunque paci minus æquus eſſe videar? Eum ego, ſemper pacis ſuaſor, & auctor, quæſo oroque, vt ſine offenſione inſtituti mei rationem audiat, auditamque expendat, qua in cenſura, nec amici beneuolentiam imploro, nec inimici iudicium ſubire recuſo, ſatis æquitate ſua hæc cauſa conſiſtit. Intelligent omnes non me paci, ſed bello tæterrimo, quod ſub nomine pacis latitat, non inducijs, verum Syncretiſmis, inſidiarum & bellorum ſeminarijs aduerſari. Pacem veneror, inducias quaſi pacis quaſdam præambulas, & dum illæ ſuæ pacis inſignia, oleam præferentes, toto animo excipio, atq; amplector; Eaſdem verò ſi veræ pacis exutijs indutæ bellum occultent, ſi tectam paciferà fronde feralem haſtam inijciant, vt inſidiam ſimulationẽ, venenum concordiæ, peſtem ſinceritatis, dedecus ac labem Germanicæ, hoc eſt, Imperantis *Pacificorũ eſt inſidias amoliri.*

natio-

nationis, ſhominos. Incertum bonum pax eſt, etiam cum ſeriò petitur, & ſincere datur, cum pacificentium, mutuo amore animi fœderantur non literis tantum, & iureiurando fides obſtringitur, *quoniam corda eorum cum quibus eam tenere volumus, ignoramus.* Si igitur in verâ amicitiâ nemo ſecurus eſt, quantò nobis cura fugiendus eſt *Syncretiſmus*, qui re, & nomine, fraudem includit. Qui hoc ipſo, quod *Syncretiſmus eſt*, ſimulati ad tempus amoris, & futuri odij profeſsionem habet expreſſam? *Syncretiſmus* enim cum aſtutiſsimè pacem fingit, hoc agit, vt hoſtem, quẽ palàm ſternere non poteſt, occultis inſidijs euertat. Rectè de hiſce vir Sanctiſsimus, & Doctiſsimus iudicauit Auguſt. libr. 19. c. 5. de Ciuit. Dei. *Nullæ ſunt*, inquit, *occultiores inſidiæ, quam quæ latent in ſimulatione officij, aut in aliquo neceßitudinis nomine. Nam eum, qui palam eſt aduerſarius, facile cauendo vitare poßis. Hoc vero occultum, inteſtinum ac domeſticum malum non ſolum exiſtit, verum etiam opprimit, antequam proſpicere atq; explorare potueris. Propter quod etiam diuina vox illa. Et inimici hominis, domeſtici eius, cum magno dolore cordis auditur: quia etſi quiſq; tam fortis ſit, vt æquo animo proferat; vel tam vigilans, vt prouido conſilio caueat, quæ aduerſus eum moliatur amicitia ſimulata: eorum tamen hominum perfidorum malo, cum eos eſſe peßimos experitur, ſi ipſe bonus eſt, grauiter excrucietur neceſſe eſt: ſiue ſemper mali fuerint, & ſe bonos finxerint, ſiue in iſtam malitiam ex bonitate mutati ſint. Si ergo domus commune perfugium in his malis humani generis tuta eſt, quid ciuitas, quæ quanto maior eſt, tanto forum eius litibus & ciuilibus & criminalibus plenius, etiamſi quieſcant non ſolum turbulentæ, verum etiam ſæpius & cruentæ ſeditiones, ac bella ciuilia: à quorum euentibus ſunt aliquando liberæ ciuitates, à periculis nunquam.*

Omnium itaque incolumitati conſulo, dum paucorum fraudes detego, nec claſsicum cano, ſed *Syncretiſmum* diſſuadeo, ſuſpiciones, ſimulationesque amoueo, vt veræ pacis impedimenta. Quia aliter animorum coniunctio concordiaque iniri non poteſt. Suaderi quidem poteſt credulis, imperari debilioribus, exprimi ſubſcriptio à metuentibus, ſignari pactio cum inuitis, pax ſine armorum beneuolentia mutua, & conſenſione eſſe non poteſt. Quod ſi meus diſcurſus ſuſpectus eſt Lutheranis, qui ſunt Auguſtanæ Confeſsionis, conſcientias ipſi ſuas, quas ego appello, inſpiciant, conſulantque. An Pareus ad decus, augmentumque Confeſsionis Auguſtanæ, & Lutheranæ religionis, an verò propagationem Caluiniſmi exitium Lutheraniſmi, *Syncretiſmum* proponat, obtrudat, vrgeat?

Iniurius eſt in principes Proteſtantes.

§. 3. Quanti verò Imperij, & Reipublicæ interſit, fraudulentiſsimorum hominum artes eliminari, atque obteri, quis eſt, qui ignoret? Quis adeò ignarus eſt, non dico Germanicæ generoſitatis, & ſinceritatis, ſed in voluerium rerũ humanarum, vt non miretur fuiſſe hominem, qui eo impudentiæ peruenerit, vt rem turpiſsimam, inſidioſiſsimam, periculoſiſsimam Sereniſsimis, Illuſtriſsimis Regibus, Principibus, Ampliſsimis Rebuspublicis non dubitarit offerre? Tantæ leuitatis, perfidiæ, fraudulentiæ vatem, librum bene magnum edere? animium pauca fœderum & amicitiarum irritamenta noui Machiauelli paſſim cum inanit? Parum ne perfidiæ peperit, atq; in horas parit tam multiplex fides? Adeone mundum ſuis vitijs deſtitui, vetus, & veterator Theologus putas, vt ipſe fallendi Doctor, ſyncretizandi artifex, fraudum exempla ab infami gente, in noſtri ſeculi mores deducẽda arbitreris? Quid vetera quid aliena ſcelera, mundo, quaſi recentibus perire non poſsit, obtrudis? ſed demus obtinuiſſe te quẽ ſuaſiſti, Syncretiſmum. Dubiumne eſt, quantum dedecoris in Germaniæ Principibus, ſi infida & vulpina tua pacificatione illigati ſe ſinant, hæſurum ſit? Iubes, eos συγκρητίζειν, ſyncretiſſare. Te igitur ſi audient, erunt

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.

Si quis eos viderit, vetus verbum vſurpabit. ὁ κρὴς πρὸς τὸν κρῆτα. aut: πρὸς κρῆτα κρητίζοντας. aut certè: ὁ κρὴς πρὸς αἰγινήτην, aut clarius: ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα. Tune vetera, & iam penè intermortuæ ſordidiſsimæ, & fallaciſsimæ gentis opprobria in Teutonicos Proceres transferre paras? Adeone viles illæ tibi ſunt, in quibus eſt Germana conſtantia, grauitasque, Romana Maieſtas, ac ius Imperij Auguſti, vt Cretenſibus aſsimilare non verearis, συγκεκρητισμένους enim, hoc eſt, Concretiſſatos, hoc eſt, fraudulẽtia, & odiorum plena pace conglutinatos eſſe deſideras, vt cum ad Comitia conuenerint. pereat illud ex formula fiduciæ: *Inter bonos benè agier.* Suprema tum lex ſit concretizantium: *Cum vulpe vulpinarier.* Rideant nos exteræ nationes, dicantque. *Ecce Cretenſis cum Cretenſi, Cretenſis cum Aegineta.* Verum dicta exterorum contemnamus: quis enim ſupereſſe poterit, in re tam flagitioſa pudor? Anne poterit vel ſic eſſe pax? quid lenocinia verborum, quid frontium mendacia proderunt Syncretiſmum profeſsis? amicitiam enim in ſpeciem ſimulare ſe fatentur, vt occaſionem exſpectent, qua abſque ſuo periculo concretiſſatis incommodent. Videre vellem ipſos Principes, aut ſaltem legatorum vultus ad gratiam compoſitos, audire mollia verba eorum, quorum ſcopus eſt, pacem oſtentare vultu, animis odia reponere. Qui enim ſyncretiſſat verborum tenus amicus eſt, ore blandiendi artificia moderatur, Νοῷ δὲ κακὰ βυσσοδομεύει, *mente intima ſtruit malum.* Vicerit tamen & hic Pareus: omnes Germanicæ ſinceritatis venas impleuerit Cretenſi ſanguine Caluiniſmus, naturamque Circæo Pharmaco immutarit, vt iam ſint non Germani, fidi, generoſi, ſed potius Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Quæ fœdera, quæ commercia cum Regibus populisque exteris ſperare poterunt? Quis cum illis ſermonem miſcere ſuſtinebit? quis lagatos vel mittere, vel excipere, quorum fraudulentiam, aperta fronte, Syncretiſmi titulos oſtendat? Quis tàm ſtultus vt illis credat, qui profeſſa fraude, contra domeſticos, inſidias machinantur?

Omnia fœdera ſuſpecta facit.

§. 4. Hæc fugite, ô Reges, ô Principes, ô Reſpublicæ, quæ de Euangelio nominari gaudetis, non eſt ſanguinis veſtri, non dignitatis, ſed neque vtilitatis, patriã noſtram, Cretenſiũ, & Oxydracarum fraudibus imbuere, quod ni maturè caueritis, periculũ eſt ne nõ modo fides veſtra, ſed & fidelitas in dubium vocetur, ne omnia promiſſa, ſcripta, iuramenta quaſi fraudulẽtæ ſimulationis artificia, nõ veri & conſtantis animi indicia, Collegæ veſtri, & exteri Principes aſpernentur. Imò iamdudum ſuſurros audio multorũ, qui ſæpius cogitant, quid aliquando ſtatuere & facere, de conſilio Cretenſium miniſtrorum poſsitis, quam quid officij veſtri ſit. Timent illi, ne eos, quos toties orantes, de Syncretiſmo & fraudibus auditis,

aliquando prebetis. Quod quamquam alienum eſſe à veſtro ingenio exiſtimant, ſuo tamen periculo experiri non neceſſarium eſſe ducunt. Verum de hiſce deinceps ſpeciatim agemus.

§. 5. Syncretiſmi notionem naturamque hactenus expoſui, in eorum tamen gratiam qui vberiorem explanationem deſiderant, exemplo rem vniuerſam declarabo. Illud nobis Hollandia omnibus Syncretyſmi numeris abſolutum dedit, eoque planius & perfectius, quod Syncretiſmus ille non Caluinianorum fuit, & Lutheranorum, qui è diametro pugnant, ſed in gente Caluiniana, Rigidos inter, & Molles coaluit. Res hunc in modum geſta eſt. Atrox initio, Caluiniſmi in Belgium inducti, inter Reformatores diſsidium fuit, vicêre tum Rigidiores, ſed in Armenio ſocijſque reuahêre Molles, & Anno 1606. in Synodo Gorcomiana Cathechiſmi Palatiniani, & Confeſsionis Belgicæ cenſuram obtinuerunt, eoq; rem labore, & ordinum fauore deduxerunt, vt alios penè depreſſerint. Poſt multa colloquia, ſcriptaque iuſsi ſunt vtrique ſententiam ſuam de concordia ineunda proferre, atque in medium conſulere. Mollium, qui ſe ex libelli editi titulo Remonſtrantes vocitant, hoc conſilium fuit.

Syncretiſmus Hollanderum.

Primo, *Caritatem, & beneuolentiam mutuam colendam.*

Media ad pacem.

Secundo, *Conuitijs, & condemnationibus ſuperſedendum.*

Tertio, *Synodo controuerſias decidendas.*

Quarto, *ſibi ſuæ ſententiæ defenſionem, & ordinationes miniſtrorum, qui ſecum ſentirent, permittendas. Ad hæc ſe paratos eſſe.*

Rigidi verò qui ex alio ſcripto ſe nominant Contra Remonſtrantes, ita cenſuêre.

Primo, *Exacerbationibus, & diſsidijs ſolâ Synodo nationali occurri poſſe.*

Secundo, *Synodo, in annum viceſimum, dilatione, offendicula tanta eſſe nata.*

Tertio, *Synodo, vtrinq; litigantes, ſemet ſubmittere oportere, omnes, qui Eccleſiarum Reformatarum eſſe, & dici miniſtri velint.*

Quarto, *Si Synodus haberi nequeat, exterarum Academiarum iudicio ſtandum.*

Quinto, *Alia montium pacis bonâ conſcientiâ ſeligere ſe non poſſe, ſi ipſi aliam tenearent, cæteros tamen paſtores non conſenſuros, auditores etiam à ſe diſceſſuros.*

Sexto, *Non eſſe vtriq; parti edicendum, ne ea de re doceant, diſputentve, hoc enim interdicto veritatem oppreſſum iri.*

Septimo, *Non tamen vtriq; parti permittendum, vt liberè doctrinam ſuam proponat, id enim futurum cum ingenti ſcandalo, & offenſione, ſi vna in vrbe hoc, in alia alio modo, imò in vno eodemq; templo, inq; eadem cathedra, ante meridiem quidem ſic, poſt meridiè verò contra doceatur. Hinc ſecuturas noxias confuſiones, ſcandala, ſchiſmata ad Eccleſiarum vaſtationem.*

Octauo, *Itaq; aduerſarijs Remonſtrantibus ſeu Mollibus edicendum, vt de quinq; articulis controuerſis ſententiam intra ſe contineant, neq; eam pro concione, aut alioqui ſcribendo proponant, vel vrgeant ſiue publicè, ſiue priuatim: nec ſententiam Rigidorum ſeu Contra-Remonſtrantium cum his articulis pugnantem inſectentur, vel refutent.*

Mollibus ſilentium indici volunt Rigidi.

Nono, *Mandandum tamen Contra-Remonſtrantibus, vt contra Molles, ſeu Remonſtrantes moderatè diſputent, eosq; oppugnent.*

Decimo, *interea neminem ordinandum, qui cum Remonſtrantibus ſentiat.*

§. 6. Ordines tandem pro pace Eccleſiarum ſtatuum [illegible] [illegible] decretum fecerunt. *Quo vtriq; ad Synodum futuram parcius eſſe iubent, ſuperè ad ſobrietatem [illegible] tolerare, & pati,* vno verbo Inducias agere, *eodem tempore omnes eſſe, Remonſtrantes Religionis ſuæ cauſa nullam moleſtiam pati.* Vetant etiam horrida Rigidorum ſcita doceri; vt, *Aliquos à Deo ad damnationem creatos eſſe. Neceſsitatem peccandi alicui impoſitam. Aliquos à Deo inuitari ad ſalutem, quibus ſalutem dare omnino non decreuerit, &c.*

Ordinum decretum fauens Mollibus.

Ecce tibi lector poſt tot annorum acerrimas diſputationes, ſcriptiones, anathematiſmos, fulminationes, digladiationes, à Magiſtratu [illegible] inter duas vnius Caluiniſmi acies Syncretiſmus, nunc quæ conſecuta ſunt, videamus, ita tamen vt leges Syncretiſmi à Rigidis latas ſimul expendamus.

§. 7. Primo, Synodum præcipuè vrgent, quia multitudine ſuperaturos ſperant, quos Remonſtrantes eloquentiâ, induſtria, & fauore Magiſtratus vincunt.

Secundo, Iniquiſsima lex à Rigidis proponitur, vt Mollibus non publicè, non priuatim liceat doctrinam ſuam proponere, non libris, non concionibus ſententiam ſuam defendere, vel alios oppugnare, nullum è ſuo grege ordinare. Negant Rigidi, *Molles amplius tolerandos eſſe, plus ſatis diu tolerates. Iniquum eſſe aſſerunt, quod nobilium pote ſtatem,* (ordinum) *tutelam aduerſus omnem cenſuram Eccleſiaſticam implorent.*

Rigidi ſunt duri in Molles.

Tertio, Syncretiſmi vera illa facies eſt: Silentium imponunt Mollibus, accuſare æquum cenſent, vocem reſpondentis interclusam volunt. Haud ſtultè ſapiunt, facilis victoria, ſi cum muto decertes, ſi quæ omnium gentium diuino ſemper iure conceſſa eſt, accuſatis defenſio denegetur. Quomodo enim tot calumnijs debilitata, tot odijs agitata veritas æquitate iudicum recreabitur, & conſiſtet, ſi inaudita, atque indefenſa damnabitur? Barbarum omninò facinus, nec Lugdunenſibus, nec Scythicis cognitum aris, vt veluti reus pereat, cui negatum eſt innocentiæ patrocinium.

Quarto, Ordinatio Mollium vetatur, aſtutiſſimo conſilio, duo commoda paucis verbis ſectæ ſuæ procurant. Nam & ſtudia Mollium, ſpe honoris, & fructus ſublata, imminuuntur, & ad paucitatem eos redigi negata ſucceſsione neceſſum eſt. Sed edictum ordinum de mutua tolerantia & moderatione cauſam Remonſtrantium ſeu Mollium fecit meliorem, vt dixi. An verò edicto Rigidorum durities flecti poſſet? Ea de re ita ſcribit Nicolaus Greuinchouius vnus è ſex diſputatoribus delectis, Epiſt. dedic. diſputationis de duabus quæſtionibus. *Sed, vt eadem purpura, inquit, homines delectat, tauros offendit; ſic edictum aliorum quidem animos conuertit ad conſilia pacis, alios autem ad pugnam irritauit; aliq; exacerbati magis [illegible] edictum hoc quibuſdam velut tantum nomine ſuſpectum, adeoq; exoſum fuiſſe, quod ab illuſtribus ordinibus, non a Synodo promulgatum eſſet, aliq; [illegible] quam Rex magnæ Britanniæ ſuaſerat, literis [illegible], neque auctoritate publicâ, neque moderatione vlla ſe[illegible] cudas, ſed Theologicis deciſionibus & Synodalibus anathematiſmis, in alteram partem fulminandis [illegible] dicebant. Itaq; nihil minus ab eo tempore tumultuatum eſt, quam antea, nec ab illuſtribus [illegible] ſeditionum in Synoniſtas, & Eccleſiæ [illegible] quam ab infenſiſsimis, & [illegible] hoſtibus? Teſtis hic ipſa Eccleſia (Roterodamenſis) Veſtra, cui ſeruio in Domino & vos ampliſsimi D. D. teſtes eſtis oculati, quanto conatu, quanta ſectarum ſuſpicionum*

Edictum ordinum auerſum Rigidis.

puli-

Quid Rigidi egerint.

putidarum calumniarum, & falſiſſimarum criminationum mole, hoc vnum egerunt, vt auerſis auditorum animis, conciones nobis rariores, & templa deſerta facerent. Pergit deinde artes eorum exponere, *tribunitijs declamationibus populum turbandi. Presbyteros rurales idiotas dementandi, iudices atrocitate ſuſpicionum occupandi, quadratos & ſimplices rurales presbyteros auribus ducendi.* Hæc ille pluribus. Eo tandem res deuenit, vt omni ordinum decreto contempto liberè volitarent Rigidi. Digna memoratu eſt hiſtoria, quam ibidem Greuinchouius recenſet, referam eius verbis. *Meminit me*, inquit, *in vicina Eccleſia audita concione quam virulentiſſima, amicam ſuper ea collationem cū ipſo eccleſiæ eius miniſtro, S. Grutero à presbytero petijſſe. Sed poſt multas acerbiſſimas contumelias tandem quid? Reſponſum peremptorium: ſi Turca vel Iudæus eſſem, poſſe me ac debere ad colloquium admitti, Hæreticum vero iſtis nequiorem, non audiendum, ſed vitandum eſſe ex mandato Pauli.* Hęc poſt ſuaue colloquium, hæc poſt decretum Syncretiſmum, ſed an hic finis? an mediocri clade contenta eſt ingens ira? efferа rabies? Ecce aliud ſtratagema proprium ac naturale Syncretiſmo. Dum in ordinum conſpectu placide diſceptant, dum odia vultu, fraudes blandiloquentia tegunt, dum ſingulis penè periodis fratres appellant, dum ſpectatiſsime ſyncretizant, dum aſtutiſsimè amicitiam fingunt, ijdem inimiciſsimè atq; infenſiſſimè ſocios & fratres oppugnant, quia namque Ordines in Remonſtrantes ſeu Molles videbant eſſe æquiores, quam vt Rigidorum cupiditati irisq; obtemperaturi, & indefenſos illos damnaturi viderentur, dura illa Rigidorum natio, neſcia cedere, tenax propoſitum vrgere, perniciem illis aliunde extremam machinatur, inimicum Remonſtrantibus externum validiſsimum, & feruentiſsimum parat, qui in fratrum exitia ordines Hollandiæ oratione accendat, auctoritate permoueat, potentiâ penè compellat. Hiſtoriam ex Remonſtrantium ſupplice libello refero. *Præterea*, inquiunt, *quum nemo neſciat, quid nuper titulo Regis magnæ Britanniæ ſcriptum ſit ad præpotentes ordines generales de pio & fideli quondam ſeruo Ieſu Chriſti* D. IACOBO ARMINIO, *qui quidē ipſe in illis literis (haud dubie materia ſcribēdi falſo à maleuolis ſubminiſtrata ex hiſce regionibus, quod quidē, cum venia inclytæ ipſius Maieſtatis, liceat ſumma cum ſubmiſſione & debita reuerentia ergà ipſum dicere, abuſivè factum eſſe) dehoneſtatur cognomine inimici Dei, ipſius vero diſcipuli, titulo ſectariorum, peſtium, hæreticorum, imò atheorum ſectariorum, quorum hæreſin expediat tempeſtiuè, & in ipſa herba opprimi atq; euelli: quibus verbis Remonſtrantes ſe quoq; tangi & lædi iudicant, quum tamen non magis Arminiani ſint, quam Caluiniſtæ, aut Lutherani: ipſi enim ſe Chriſtianos eſſe profitentur, miniſtros Eccleſiæ Reformatæ, minime infectos hæreſi, aut ſecta, nedum (quod horribile dictu eſt) athea ſecta, ſed in fundamento doctrinæ & fidei conſentientes cum Eccleſijs magnæ Britanniæ, fidos patriæ ciues, humiles, ſubditos, Ill. DD. VV. humillimos ſeruos Sacræ Regiæ Maieſtatis, pro cuius ſalute, diuturna vita, incolumitate, & felici gubernatione ipſi Dominum Deum, Regem Regum ardenter orant: Viſum eſt Remonſtrantibus ſumma cum demiſſione Ill. DD. Veſtras rogare atque obteſtari, vt placeat Remonſtrantibus concedere, vt cum bona Ill. DD. Veſtrarum venia (vtpote quibus optime perſpecta eſt in hac parte Remonſtrantium innocentia) liceat ipſis viam aliquam tutam atque honeſtam ingredi defendendi ſui, & dictam iam Regiam Maieſtatē humiliter admodum ac demiſſe commonefaciendi, tum de piæ memoria D. Arminio, quem confidunt non hoſtem Dei, ſed amicum fuiſſe & eſſe: tum de ſe, vt quos velint à criminibus grauiſſimis neque vlli Chriſtiano homini tolerandis, coram toto mundo purgatos eſſe atq; liberatos.*

Blande loquuntur Rigidi, & tiam exitium ſtruunt Mollibus.

Rigidi, iudicant Molles nequiores Turcis, & Iudæis.

§. 8. Spectaculum ipſis vndis ac littoribus aſperum, Remonſtrantibus verò inopinum, ac luctuoſum, in patriá, coram patrio magiſtratu, Theologi delecti, Eccleſiarum præſides, de fide, religione, caritate, ſanctitate, mutua tolerantia diſceptant, ſeſe mutuo fraternis verbis inſtruunt, conſilia pacis ſuo magiſtratui ſcribunt, ad Synodum ſe offerunt, eius iudicio ſtaturos compromittunt, & dum hæc ſpecioſa in Hollandia populo hianti oſtentant, eoſdem in Britannia crudeliſsimè reos peragunt, *ſectarios, peſtes, hæreticos, atheos ſectarios, criminibus grauiſſimis, neq; vlli homini Chriſtiano tolerandis obnoxios* aſſeuerant, *tempeſtiue, & in ipſa herba opprimendos, atque euellendos* cenſent, tanto artificio, vt Rex crediderit, tanto affectu, vt celeriter ſententiam dictauerit, Magiſtratum alienum ad opprimendos, euellendoſque epiſtola hortatus ſit. Iudicij euentus, ſententiæ Regiæ ſeueritas, legatio transmarina, quæ fuerit accuſatorum aſtutia atque atrocitas, oſtendit.

Rigidorum atrocitas.

Fortaſſe tàm atrocis, tàm perfidæ accuſationis ad transmarinum tribunal delatæ, auctores non ſunt Contra-Remonſtrantes, nec Rigidi funeſtam ſententiam, cum domeſtica obſtitit æquitas, ex Inſula deuocarunt.

Vellem igitur ſe ipſi purgarent, aut qui ſolus poteſt, Serenisſimus Rex ſuſpicione eos exſolueret. Nam accuſatores nominando certos, cæteros, ſi non communione criminis approbati, ſaltem facinore perpetrati immunes oſtendet. Verum accuſaſſe eos in confeſſo eſt. Qui enim fratres ſuos *inde tonſos perire* voluerunt, *qui ſilentium impoſuerunt, qui intolerabiles, Turcis & Iudæis nequiores iudicarunt*, & quidem contra publicum magiſtratus edictum, quid mirum, *ſi deſenſori fidei*, quod ordines leniores viderentur, rem aſperius retulerunt? Deinde articulos Remonſtrantium illos, de quibus controuerſia eſt, nemo niſi Rigidus Caluiniſta condemnat, ſoli igitur illi accuſarūt, qui ſoli cauſſam accuſationis habuerūt. Tertio, Regem prudentiſsimum ad incerti, aut ignoti accuſatoris delationem, in cauſâ grauiſsimâ ſeueriſsimè iudicaſſe, nec nos ſuſpicari debemus, nec laudatores eius concedent. Quis igitur accuſauit? nonne Rigidorum Primares, qui Molles familiariſsime noſſent, qui certa, teſtata, viſa referre poſſent? Illi, inquam, qui colloсurionis exitium præſagiebant, qui vinci ſeſe ratione & Ordinum iudicio ſentiebant.

Rigidi accuſatores Mollium.

§. 9. Exemplum Syncretiſmi produxi, quod vel rudiſsimum quemque doceat. Quid vel in ipsâ Cretâ magis Creticum fingi poteſt, quàm præſtiterūt nobis Rigidi in Hollandia? domi fraterne diſputant, falſæ beneuolentiæ indices in amore ſimulato dant voces ſanctas de ſanctuario Scripturarum depromptas, pacis leges componunt, iuſſu ordinum inducias ſuſcipiunt. Interim externi Regis auctoritate, potentiâ, in perniciem ſociorum & fratrum abutuntur. Sperabant Regiæ gratiæ reos, quos vincere non poterant, donandos, neque auſuros negare Ordines quid ad promerendam amicitiam fœderati Regis, tàm ardenter id expoſcentis, paucorum famam, & vitam impenderent. Non ignorabant fœderatorum

Improbitas Rigidorum.

rum prouinciarum clauem teneri à Britanno, ſine eius auxilio intutas eſſe nauigationes. Zelandiam, & Hollandiam grauibus oppignorationibus illi obſtrictas, vrbes Anglicano præſidio inſeſſas, Anglos in Belgio eſſe complures, nec Belgarum paucos Regiam Maieſtatem præferre Ordinum ſuorum mediocritati. Omnibus hiſce gratiæ, potentiæ, auctoritatis, viciniratis, ſpeciei, timoris præſidijs contra fratrum ſuorum, quibus concerrſati erant, ſalutem vtendum ſibi Rigidi arbitrati ſunt.

Monitio ad Lutheranos.

Vide Theſes pag. 7. Remonſtrantis.

§. 10. Aliam Syncretiſmi conditionem exſpectare, alia fœdera ſperare nolite Lutherani, aut ſi alia, multis modis deteriora. Nam articuli de quibus controuertunt, tàm veſtri ſunt, quàm Molluum. Docent enim illi: Primo, *Reprobationem non ſine intuitu peccati factam.* Secundo, *Chriſtum pro omnibus, & ſingulis mortuum eſſe.* Tertio, *ita gratiam dari, vt tamen Spiritui ſancto multi reſiſtere poßint* Quarto, *an fides, & iuſtitia amitti poßint*, demonſtrari ex Scriptura poſtulant, dubitare enim ſe ingenuè profitentur, aliam litem ſibi cum fratribus ſuis eſſe pernegant. Ob euſdem articulos eadem contra vos iudicia ſuſtinere debebitis. *ſilentium vobis indicent, tolerandos eſſe negabunt; Turcis & Iudæis nequiores* declamabunt. Vtcunque verò blandientur Theologi, & fronte mentientur caritatem; verbis, & amplexu ſimulabunt fraternitatem, veniet tamen à blandientibus excitata tempeſtas & procella regijs viribus armata vos feriet, *ſectarij, peſtes, hæretici, athei ſectarij, criminibus grauißimis, nulli homini Chriſtiano tolerandis obnoxij* eritis, ſimul atque illi fortiores euaſerint, ideò *tempeſtiuè, atq; adeò in ipſa herbâ opprimendi atq; euellendi,* ne fruticare poſsitis. Tanto porrò crudelius inſurgent quo plures illis veſtri debellandi cauſſæ ſunt, tanto cupidius quo maius victoriæ precium eſt, quo in luculentiores opes, ſucceſsio, quod ſperatur, neque enim in vobis illa cauſabuntur errata, quæ in Remonſtrantibus tàm longinquo iudicio perſequuntur, tàm crudeliter vlciſcuntur, quæ vix Aulici Britanniæ, nedum rurales idiotæ, ſeu quadrati, vt eos vocat Greuinchouius, intelligunt, in vobis maiorem ſæuiendi habere rationem ſe arbitrantur, monſtroſam nempe vbiquitatem omnium fidei articulorum debellatricem, Impanationem, *ubiquitarian*, Oſiandriſmum, Flaccianiſmum, cætera hæreſeon ab orco excitatarum horrenda atque nefaria portenta. Longè tùm erunt fraterna nomina, cum vos deteriores illis vocabimini, qui nunc *Turcis & Iudæis nequiores* iudicantur. Nec queri poteritis; qui enim Syncretiſmum admittit, in pactum deducit fraudes, dolere de euentu non debet, qui fallendi conditionem in conſilium attulit. *Quis miſerebitur incantatoris à ſerpente percuſſi?* Cui mors inexſpectata eſt, qui ora leonis licenter oberrat? Prælongas fugite Balenas, quæ ora Sirenum præferunt in Batauis, ſed caudam Scorpionum habent in Britannia: ſi vos allicit vnius, alteriusvé ſubdola fictio, deterreant exempla acerbiſsimarum perſecutionum, quas illi qui patum ſibi cauerunt ſubito coacti. Atque hoc exemplum eſto Syncretiſmi Caluiniani.

CAPVT XXV.

Scopum Syncretiſmi primarium eſſe, vt violata religionis pace, Catholici mactentur.

Finis, exitium omnium Catholicorum.

§. 1. INfame eſt nomen Syncretiſmi, res multo tætrior, periculum in omnes intenditur. finis crudeliſsimus eſt, atque indigniſsimus. Exitium enim Pontifici Romano, Imperatori Auguſto, Regibus, Principibus, Rebuſpublicis Catholicis, totique nomini orthodoxo, per hoc nefariæ conſpirationis conſilium paratur, per veterum exempla ſcelerum, per famoſas parœmijs fraudes in noſtrum ſanguinem graſſatur ſitientiſsima Catholici ſanguinis, & Catholicæ pecuniæ ſacerrima ſitis. *Pacem & vnionem Euangelicorum, Synodumq; generalem* ſanguinariæ conſpirationi prætexuit, vt latrocinio ſuo ſpeciem honeſti inderet, Euangelicos omnes conuocat, vt ad prædam obtinendā adiutores ſe profiteantur. Veſtibulum ſplēdidum efficit, vt latenter, & tuto per ſubſtructionem operoſè fucatam, in carceres, latomias, libitinas, rogos abripiat. Blānda oratio; *Vnio & Synodus Euangelicorum.* Populare ſtudium pacis, & liber *deſiderijs pacificorum dedicatus*, ſed per hæc ſpecioſa, per hanc chryſocollam itur in vulnera, & ſanguinem, in bella ciuilia, in theatra ſæuæ ſuperſtitionis, in amphiteatra Caluiniſticæ crudelitatis. Migrat enim tandem, ſerius, ocyus in naturam ſuam Caluiniſmus, & mendacia affectatæ manſuetudinis horrore ſuppliciorum prodit, atq; infamat. Quid igitur Syncretiſmu, & pacificationibus molitur aduerſarius? Quis tantæ turpitudinis finis? Ipſum audiamus?

§. 2. Capite 12. Iubet *pio Syncretiſmo aduerſus communem hoſtem Antichriſtum ſtudia, conſiliaque coniungi* Capite 17. hoc ardentius agit, cui & titulum hunc præſcribit: Quod dum Synodus & concordia plena concilietur, interim pio Syncretiſmo, mutuaque tolerantiā coire, & contra Papatum ſimul ſtare debeant Euangelici.

Hoſtem igitur Romanis ex toto orbe Sileſius ille Hannibal iam moriturus inquirit, hoſtem Romanis, hoc eſt, Pontifici, eius defenſoribus, amicis, clientibus, vndique auxilia circumſpicit, etiam infida, & dubia, noſque eadem opera cautionis admonet, ne bellum denunciatum eſſe neſciamus, quod tam notus fecialis indixit. Tria in hoc bello Principibus, eorumque conſiliarijs conſideranda propono.

Primum eſt, Antichriſti & Papatus nomine non Pontificem modo, ſed omnes Clericos, Laicoſque Catholicæ, & priſcæ religionis ab illo laniſta deſignari. Secundum eſt, agere illum non de ſua modo defenſione, ſed Catholicorum offenſione, & armis vltrò inferendis. Tertium eſt, Bellum ab eo ſuaderi, omnium, quæ vnquam humanum genus concuſſerunt, crudeliſsimum.

In omnes omnino Catholicos bellum parat.

§. 3. Primum in confeſſo eſt. Papatum regnum Pontificium eſſe definiunt omnes, *Antichriſti carnes eſſe clerum, oſſa Reges, Principesq; ſeculares* oſtendere conatur in plaga Regia fol. 54. Graſerus. eadē penè Pouellus in theſibus de Antichriſto, omnium infeſtiſsime Benedictus Aretius in Apocal. 13. 15. *Nomen beſtiæ eſt eſſe filium Romanæ Eccleſiæ ſeu Catholicum, ſeu Romanæ Eccleſiæ membrum.* Beſtiæ autem duæ ab Apoſtolo Ioanne deſcribuntur, quarū maximam, atq; immaniſsimā, Imperatorem ſeu Imperium, ſecundariam verò,

primæ

primæ adminiſtram, Pontificem interpretantur. Latiſsimè igitor hoc bellum ſæuier contra Reges, & Regum primogenitos, qui in ſolijs eorum ſedent, vſque ad primogenitos, ancillarum in piſtrino molentium, omnes enim Caluiniano pacificatori, cum irritari occeperit, Antichriſtiani ſunt. In omnes, inquam, barbara immanitas graſſabitur, ſed primo in eos quos viciſſe lucroſiſsimum fuerit, in Imperatorem, Reges Chriſtianiſsimos & Catholicos, qui primogeniti ſunt Eccleſiæ filij, & in tam diuino corpore membra nobiliſsima. Nec ad inuidiam hæc dico; nulla poteſt tantæ atrocitati oratio par inueniri, nec reprehenſionem curant, qui ita docent, qui laudi ſibi ingenioſam ſæuitiem ducunt. Parum eſt illis viſum generatim omnes in tormenta, mortemque depoſcere, ne quiſquam ſuæ dignitatis, aut generis rationem habitum iri confidat; Cæſarem atque Imperij Principes nominatim lanienæ deſtinat Aretius Caluiniſta in Apoc. 13. 7. *Poſt acceptam*, inquit, *Chriſti doctrinam, mox impij hypocritæ titulum Eccleſiæ ad ſe rapuerunt, & vera Chriſti mandata perſecuti ſunt, quam cauſſam adhuc ſtrenue defendunt, ſcilicet imperij ſucceſſores.* Et: *Quam latè enim Romanum nomen patet, tam latè pij* (id eſt, Caluiniſtæ) *perſecutiones patiuntur.* Cum hæc ſcriberet, nondum in Imperium tanta vi Caluiniſmus inualerat. Et in verſum 1. *Admirari beſtiam, eſt imperij ſucceſſum, & felicitatem admirari, Auguſtum, ſanctum, ſacroſanctum, immortale illud prædicantes.* Et: *Draco enim Diabolus eſt, qui ſua ornamenta affingit imperio.*

Speciatim mortis deſtinant imperatorem, & Principes.

Multò verò maledicentius in plaga regia Graſerus: *Imperium* vocat *plenitudinem diaboliſmi.* Idem ipſe cum fol. 55. omnes Catholicos vocaſſet *beſtialitas*, deinde fol. 207. *Catholicos*, ait, *omnes cum meretrice magnâ ſcortari, & reges eſſe ſcortatores*, adiungitque: *In hoc ordine* REGVM SCORTANTIVM HISPANVM & HISPANIAM tenere primas.

Neque diſsimulat iſta Pareus, nec poteſt; contra Papatum enim, & quos contumeliæ cauſa vocat Papiſtas, ſtare iubet omnes ſectas, neque adeo ſtolidus eſt vt neſciat, Baſilicam Petri multorum Regum, & populorum præſidio fulciri, eorum vitam, potentiamque obſtare, quo minus opimam prædam Sacerdotiorum Romanenſium in ſua præmia vertat, ſcit non niſi per fidelium Regum latera communem omnium Regum orthodoxorum in Chriſto Patrem poſſe peti: Prætoriam D. Petri nauem ſcit vniuerſæ Chriſtianitatis victrice claſſi præcingi, nec niſi illa diſiecta expugnari ac lacerari poſſe.

§. 4. Præcipuè verò dedi noxæ optaret, quos c. 29. mentitur *dolo & armis prouincias ſuas ſub iugum Antichriſti iterum cogere.* Qui verò illi? *Cum vos*, inquit, *documento ſunt, Francia orientalis, Auſtria, Stiria, Carinthia, Vngaria, Troppauia, Donavverda*, hac de iniuria expoſtulationem æquiſsimam ſuo loco adferam, nunc ſatis eſt oſtendere, quibus bellum Pareus indicat, nempe Imperatori, Domui Auſtriacæ, Principibus Bauaris, Duci Franciæ Orientalis. *Hi*, ait, *coniunctis votis, conſilijs*, ACTIBVS *fortiter, & temperius obuiandum.* Hæc præcipuè quidem ad Reges, Principes, aliosque ſeculares pertinent, de quibus cum probarim, de Eccleſiaſticis quos acerbius oderunt, dicere nihil eſt neceſſe. De his contentus ero proferre calumnioſiſsimam Caluini opinionem Epiſt. 2. *De Chriſtiani hominis officio in Sacerdot &c. Apud integros* (Caluiniſtas) *ſanè & incorruptos iudices, non ita difficile fuerit palam facere, totam illam Romanenſis opulentiæ congeriem, ab ipſâ ſupremâ ſede, ad minimam vſq; Capellaniam, vt vocant, ex impoſturis, furtis, rapinis, ſacrilegijs, peſſimiſq; artibus conflatam eſſe, & cuius nullam particulam attingere poſsis, quin multorum conſcientiæ re ſcelerum obſtringas.* Quomodo impoſtores, fures, raptores, ſacrilegi, malarum artium vſurpatores, multorum ſcelerum conſcientia obſtricti, ſint tractandi, iura docent, & leges, quas ad improborum audaciam frenandam conſtitutas, cum vicerint, ad innocentiam orthodoxorum oppugnandam vniuerſas conuertent. Quid enim victores non attentabunt, qui cum multa necdum habeant, & quæ corraſere, nondum ſecurè poſsideant, bellum tamen in regnâ diſsita, ita Principes alieni iuris, in Cæſarem ipſum decerni vellent. Qui cum ad Neccarum vino & ira incaluere, moleſte ferunt, ſi in Francia orientali, Auſtria, Stiria, Vngaria, Troppauia, vrbe Donavverdana, veritas antiqua, in quam primo regiones illæ baptizatæ ſunt, contra nutum eorum, ditionemque doceatur. Dixi & probaui omnibus illam belli calamitatem cladem que denunciari, nunc alterum oſtendam, non hoc eum agere, vt quocunque modo parta tueatur, & defendat, ſed imperium augeat, infeſta arma inferat, occidat ſpolia detrahat.

Certos Germaniæ Principes accuſat.

§. 5. Primo enim, hoc praxis Gebennenſis, Heluetia, Gallicana, Belgica, Britannica & quam nunc ſubit Brandeburgica ditio, demonſtrant: Deinde bellum perfidiæ ſuæ propagandæ imaginibus frangendis, cæremonijs Catholicis abrogandis ſuſcipiendum putat, at qui tanta molitur, non ſufficit illi ſola defenſio, inferendum eſt illi bellum, non ſuſtinendum modò Sed præſtat tartaream ciuilis belli turbam audire ſua verba tonantem. In Rom 13. dub. Propoſitio. 7. *Chriſtiani Reges & Principes debent reſiſtere tyrannidi Pontificia, etiam gladio, & vi eam impediendo, frangendo, idola tollendo, & Eccleſiam ſua libertati reſtituendo.* Nemo non intelligit bellum hic offenſiuum mandari, aut ſi quis dubitat, ſane tres quas ſubiungit rationes, omnem ſcrupulum eximere merito debent.

Bellum offenſiuum cogitat.

Ratio prima. *Principes debent eſſe terrori operibus malis, vltores ad iram ijs, qui malè agunt; At opera peſsima ſunt Antichriſti, coercenda, igitur gladio eius malitia.* Quis vero dicat Principi ſolam contra maleficia defenſionem mandari? Quis negat Magiſtratus eſſe munus, latrones, fures, maleficos ſollicitè inquirere ac veſtigare, è latibulis protrahere, legibus in eoſdem conuictos, & iudicatos agere? Quis vero non videt illa ratione, in Pontificem, Cæſarem, omnes ſtatus Catholicos Caluinianis non modo ius, & gladium dari, ſed mandari etiam vltionem? Execranda profectò hæreſis, quæ non modo in Collegas Principes, qui antiqua in Patrum religione perſtitere, permittit bellorum & rapinarum licentiam, ſed crudelitatem etiam præcipit. Crudelior eſt etiam altera ratio: *Quia hoc illis mandatur.* Apocal 18. 6. *reddite ei, ſicut & ipſa reddidit vobis, & duplicate ei duplum ſecundum opera eius: in poculo, quo propinauit propinate ei duplum Ergo regnum Papæ deſtruere debent.* Iuſtum ſanè mandatum, ſed contra Antichriſtum, & eius adiutores, quos contra à Deo dirigitur; impiû & crudele, cum in Sacerdotes, & Chriſtianos Reges ob perſeuerantiam in veteri pietate ſupplicia maleficorum transferuntur. Quid autem fieri velit ratione tertia copioſius exequitur. *Quia prædicitur futurum*, inquit, *vt Re-*

Principes ait debere Pontificem oppugnare.

ges & Principes Chriſtiani odio proſequantur meretricem, & ſolam reddant eam, & nudam, & carnes eius comedant, & ipſam igni exurant, at prædicto habet vim præcepti, vt hoc faciant. Iniurias, calumnias, ſacrilegia aduerſariorum in hiſce Scripturæ deprauandis verbis, & alibi expoſui, nunc hoc ſolum volo, iudicio eorum, bellum quod machinantur, non eſſe defenſiuum, ſed offenſiuum. Hinc Fredericus Braubomus Caluiniſta, libr. 10. Florum Flammiorum c. 5. toto probare conatur; *Mandatum diuinum de Pontifice euertendo omnes Reges Chriſtianos habere, imo omnes Caluiniſtas. Talo,* inquit, *quale priuatum Ehud habuit, nos publicum habemus.* Hinc bellica Graſeri oratio in plagâ regiâ. Hinc Pleſſæi claſsicum ad Regem Britanniæ, in quo magna vociferatione flagitat; *Vt Rex Italiam petat, vltore gladio Pontificem tranſfigat, venationem orbi exhibeat, eum in ponte Miluio calcet, peſſum det, exturbet, auerno inſtar molæ demergat.* Magno hoc affectu petit vir mitiſsimus, qui & ipſe adeſſe, pugnare, gladios generoſo tepentes ſanguine lambere deſiderat. *Ego,* (inquit, *in præfatione ad myſterium iniquitatis ſuæ) inter principia prælia miſceam, inter triumphos, præcinente Angelo,* CECIDIT *illud congeminem, ſancta huic lætitia totus immergar, æterna contiguus immoriar rapius.* Crudelitatem militis veterani de ſanguine Catholicorum incraſſati taceo, lætitiam ſæuam animi in cruore cæſorum demerſi, & tam geſtientem ex carnificina lætitiam, vt vitam lætantis incidat, non arguo, quia Caluiniſticæ pietatis eſt, non in ſpe filiorum Dei gloriari, non de conſolatione cœleſti gaudere, non in ſanctam lætitiam diuinæ dilectionis immergi, ſed de cruore cæſorum ſupremum lætitiaram apicem figere, ſanguini Catholicorum immergi, & de alieno vulnere, ac tormentis tantâ voluptate liqueſcere, vt crudelitati ſuæ immoriatur. Hoc votum eſt militis, hoc omnium Miniſtrorum Caluinianorum, qui Martium illum pullum ſanguine aluerunt. Duo iam ſatis explicui; nempe bellum in omnes decretum, deinde bellum tale, quo vltro vis inferatur, non quo ſolum illata reprimatur. Supereſt tertium, ſcilicet, bellum, ſi Parei auſpicijs geratur, omnium, quæ hactenus orbis terrarum ſubijt, fore immaniſsimum, tæterrimum, atque hanc truculentiam proprium finem eſſe Syncretiſmi.

Pleſſæus regem Britanniæ, ad bellum Italicum excitat.

Pleſſæi crudelitas.

Bellum fore crudeliſſimum.

§. 6. Crudelitatem, Pleſſæi lætitia & voluptas clarius; quam verba mea demonſtrare poteſt. Multos audiuimus fuiſſe, & ſæuos tyrannos, qui è ſanguine, & doloribus alienis voluptatem ceperint, ſupplicia cupide ſpectarint, nullum tam beluino atque effero ingenio meminimus, cui miſerorum cruciatus tantam lætitiæ vim obtulerint, vt mori coegerint, nullum carnificem qui ex tormentis alieno corpori adhibitis tantum lætitiæ cœperit, vt in eo poſſet voluptas torquendi, quod in altero dolores, lacerationeque corporis efficiebat, vt ſæuientis gaudij immenſitas, tanto autem cruciatus magnitudo animam exigeret, ſolus Pleſſæus profitetur lætitiæ illi carnificum ſe totum immerſum, atque immoriturum. Nos exercitum Pleſſæorum cogitemus, Ductores Pareos, cætera dicere animus cohorreſcit, non diſcurrere de eo mens eſt, quod nulla hactenus carnificum ingenia inuenerunt.

Cur ſæui Caluiniſtæ?

§. 7. Quæres fortaſſe quam ſæuitiæ cauſſam prætendant Caluiniſtæ? Plerique iram, odium, omnes falſam opinionem, nonnulli eam quam percipiunt ex alieno cruciatu delectationem, quod crudelitati eſt proprium Catholicos, quos illi Papiſtas appellant, Antichriſtianos eſſe opinantur, alij ita certo hoc ſibi perſuadent, vt etiam periurio aſſerant, ſic Pouellus in theſib. de Antichriſto, alij dubitant, vt Sereniſsimus Angliæ Rex, ſed tamen quia id opinantur, idcirco omnium hominum ſpurciſsimos, tæterrimos, ſæuiſſimos eſſe iudicant, de ſanguine Sanctorum ebrios, idololatras, Baaliticos, Beſtialitas eſſe clamant. *Sub operoſis illis laruis* (Catholicorum) *inquit, in plagâ regiâ* Graſerus, *nihil aliud quam crudeles homicidas, ſceleratos, veneficos, impuros ſcortatores, fureſque, & latrones tegi & occultari,* Grauis accuſatio, *nihil aliud latere nihil humanitatis, nihil veritatis.* Cum igitur tam ſceleratas laruas nos iam dudum iudicarint, omnibus ſupplicijs vexandos, omnibus contumelijs lacerandos ex eo præiudicio conſtituunt. Antichriſtum omnia ſæuitiæ genera in pios experturum ſacræ literæ nos docent. *Erit enim tunc tribulatio, qualis non fuit ab initio, quo gentes eſſe ceperunt,* ipſi Pontificem Antichriſtum, Catholicos Antichriſtianos ſatellites cenſent, & adminiſtros, ea cauſa omnem quam ſcriptura Antichriſto tribuit, crudelitatem nobis imputant, eamque, quam ab vllis tyrannis exercita fuerit, maiorem. Quod vero Apoc. 18. dicatur, *Reddite illi duplũ,* ſic interpretantur, vt dicant ſibi à DEO imperatũ, vt duplo aſperiora tormenta nobis admoueant, quã ea ſint, quibus ſanctos Antichriſtus excarnificauit. Verba Parei, etſi immaniora ſint, quam Pleſſæi voluptas audiamus. *Nec præcipitur iniuſtitia, cum duplum ei reddendum præcipitur: ſed nullum vltionis genus aduerſus Papam iniuſtum, aut nimium eſſe ſignificatur, duplum eſſe intelligitur non eius pœna, quam ſit meritus, ſed eorum malorum, quæ ipſe prius inflixerit pijs, & quibus Eccleſiam affecit.* Quam Emphaticè. *Nullum genus vltionis?* Nec in ſolam Pontificis perſonam ſupplicia decernuntur, Regum & Principum victore Pleſſæo erit eadem ſors, multi namque illorum plus multo Caluiniſtis, quam Pontifex obluere. Præſertim illi, quorum piâ cura, vita, monitione, prouinciæ quædam ad priſtinæ fidei cognitionem, verumque Dei cultum ſunt reductæ. Hæc nobis exſpectanda ſunt, ſi Syncretiſmus eueniat, & Deus moderari genus humanum deſinat. Carnificinæ præſidebit Pareus miniſter orcinus, in duplum, durus pœnarum arbiter ſupplicia exaggerabit, ne minus duplo dependant, ſtudioſus, & gnarus torturæ cauebit; nam vt excedant, tortoribus, ſi libebit, per Pareum licebit; Quia *nullum vltionis genus, nimium* *aut iniuſtum.* Aderit *totus ſancta lætitia immerſus Pleſſæus.* Inueniet Pareus, quod Phalaris mirabitur, quod Buſiris obſtupeſcet, quod nondum auſus eſt, vel nondum potuit Caluiniſmus, dictabit non plebeis modo corporibus, ſed Regum & Principum Maieſtati, Epiſcoporum ſanctitati adhibenda ſupplicia, & tanto carnificinæ Magiſterio grauiter vſus, Catholicos tormentis, Pleſſæanum exercitum, lætitia de tormentis Catholicorum conceptâ, exſtinguet.

Vt viſi ſint certa negant, Lar- uas nos, nõ homines putant.

Sæuitia Parei.

> *Sæuior es triſti Buſiride, ſæuior illo,*
> *Qui falſum lento torruit igne bouem.*
> *Quiq; bouem Siculo fertur donaſſe tyranno,*
> *Et dicti artes conciliaſſe ſuas.*

Nihil ad votum pacis Chriſtianæ, & Syncretiſmi molitiones Hetruſcus ille tyrannus, de quo canere pueri ſolent:

> *Mortua quin etiam iungebat corpora viuis*
> *Componens manibusq; manus atq; oribus ora,*

Com-

Complexu miſero longè ſic morte iuuabat.

Hæc in nos duplabit Caluiniſta. Quæ tum facies orbis, quis locus excipiet timidos, quot pœnæ ſuperandæ fortibus? qui gemitus? qui ſonitus plagarum? qui nidores ignium in vulneribus ſtridentium?

Quis prodere tanta relatu
Funera, quis cædes poſſet deflere nefandas?
Quid tale immanes vnquam geſsiſſe feruntur,
Vel Scithis, Iſthmiaca pinu, vel rupe profunda,
Sciron, vel Phalaris tauro, vel carcere Sylla?
Vel gladijs Batavi, vel glirebus Hugonotta?
O mites Diomedis equi, Buſiridis ara
Clementes iam Cinna pius, iam in Spartace lenis
Pareo collatus eris.

Nec poſſe credi Calviniſtis, pacem offerentibus.

Quantus dolor erit, qui letale gaudium Calviniano parere queat? Cuius etſi forte manus nondum Catholico ſanguine maduerunt, calamum certe quo ſcribit, ſanguine noſtro tinxit, & fauces noſtra morte cruentauit. Hæc conſilia ſunt tribunorum noſtri temporis, hæc Theologorum ſcita: *Vincere cauſa nõ poſſumus, occidamus. Præceptum diuinum, quale habuit Ehud Iudex priuatum aduerſus Moabitarum Regem, habemus nos publicum.* Quale hoc præceptum? *occide; virtus, an dolus quis in hoſte requiret?* Poteſtne igitur eſſe pax tibi ô Paree cum illis, quos te iubet Deus occidere? ſi lex à ſummo Domino iuſſa eſt, qua cædes noſtra vobis demandatur, vosq; ita eſſe iudicatis, fœdus omne, ſpemque concordiæ in æternum abrumpitis.

Tecum, inquies, pacem faciam, ſed contra legem Dei venire non poſſum, is iuſsit, vt te occidam. Mandatum habeo publicum tui occidendi, priuatæ pacificationes, fœdera, iuramenta irrita facit imperium ſupremi Imperatoris. Iam te ſatis intelligunt noſtri Principes, quorum potentiam ſ. animosque idcirco arctiſsimo fœdere diuina bonitas deuinxit, in ſui defenſionem, ne carptim ſinguli turbonum iſtorum inſidijs perirent. Ab illis verò religionis pacem exſpectare, quibus caput eſt omnis ſanctitatis, aduerſarios primo quoque tempore occidere, ſtultum eſt, ab ijs inquam, qui non modo fœdera gentibus vſitata, ſed turpia etiam, & Syncretiſmorum fallacias in mundum inducunt: ſcilicet

Tanta malo erat Romanam exſcindere gentem.

CAPVT XXVI.

Secundarium Syncretiſmi ſcopum eſſe duplicem, euerſionem Lutheranorum, & ſeruitutem Principum Caluinianorum.

Pugnam vertent in Lutheranos.

§. 1. PONTIFICE cum defenſoribus occiſo, poſtquam carnes eius deuorarint, multos exuſſerint, cadaueribus Tiberinum alueum obſtruxerint, Syllana tempora reduxerint, quibus *in ſignum ſuprimum exſcidere, in corpora ſummi*, tum vertent in commilitiones Lutheranos ferrum, & Cadmæâ pugnâ Romanis manibus parentabunt. Si enim Papa ſimplex, ſimplicesque Papiſtæ tam graue conficiendi atrociter, quid meritos dicent *duplices Papas, duplices q; Papiſtas*? Lutheranos enim hoc appellare nomine Caluiniani ſolent, *vt libro de illorum vnione probaui.* Deinde, cauſas eaſdem bellandi contra ipſos habebunt, quæ eos ad Syncretiſmum, & certationem aduerſum Catholicos impulerunt. Principes ſuos dicent *oportere tyrannidi Lutheranæ reſiſtere, etiam gladio, & vi eam impediendo, idola frangendo*, nam & Lutheranos idolis patrocinari Pareus exiſtimat, in Rom. 1. dub. 18. Tertio, Lutherani Caluiniſtas bello perſequendos cenſent, quis autem credat de hoſtibus ſuis benignius conſulturos eſſe Caluinianos, quos de ſe non niſi crudeliſsimè cogitaſſe ſunt experti? Ioachimus VVeſtphalus, *quoſcunq; Caluiniſtis fauere compertum fuerit, toto orbe exterminandos clamitat: gloriatur ſe ſcripſiſſe: Caluinianos gladio potius Magiſtratus, quam libris eſſe refutandos: Auctor eſt* ... *non modo profeſſoribus Zvvinglianæ doctrinæ, ſed etiam approbatoribus interdicant aqua & igni Magiſtratus*, ita Caluin. vlt. admon. ad VVeſtphalum. Hanc partem leuiter nunc ordinis causa attingo, ipſos Lutheranos cauſam ſuam agentes ſuo loco producam, inter omnes enim cauſſas hæc præcipua eſt: De Lutheranorum itaque ſententia rationes nouemdecim cauſam explicabunt. Ne tamen turbones Caluiniſtæ ſe ita regere, atque opprimere putent poſſe animi ſui propoſitum, vt non emanet in vulgus, atque innoteſcat, paucis cum illis agam, atque ita leniter, vt offendi, ita verè, vt reſpondere non valeant.

Lutherani, gladio agendum in Caluiniſtas cenſent.

§. 2. Agite, pax eſto, coaleſcat Syncretiſmus; conſulere Lutheranis vultis, ſcindi fraternitatem nefas eſſe ducitis. In omne æuum nobis occiſis, pacificè cum illis viuere pollicemini. Si ſcientes volentes non fallitis. Agite, hoc vnum pro Lutheranis omnibus orator orò, quæſoque; Sinite illos vel ad vnum menſem in Marchionatu Electorali ſuum tenere locum, non vt ſemper maneant precor, nimium hoc eſt, ſpacium fugæ aliquod, & exiguã temporis vſuram poſtulo, pignus illud veſtræ humanitatis, & Syncretiſmi habeant, ne pellite, quos tam coniunctos vobis peroptatis. Hoc ſi impetro, moderationis veſtræ laudator exſiſtam, ſi negabitur, quid Lutherani ſperare poſsint, non video. Fundos & hæreditates illis cedetis, quos tam præpropere, ita auide pellere cœpiſtis, vt veſtra importunitate miſeros in furorem egeritis? quibus nec precariam ad tempus poſſeſsionem indulſiſtis. Si potentia ſeculari premere illos pergitis, quid victi exſpectent, cum adhuc, ſtante fato, tam dira patiantur? cum adhuc lenocinantibus Syncretiſmi blanditijs exilia, proſcriptiones, carceres ſentiant?

Lutheranos à Caluiniſtis tutos non eſſe.

§. 3. Quid autem, ſi ex Pareo planum facio Lutheranos non modo tutos eſſe non poſſe, viuis Caluinianis, ſed nec ipſos quidem Reges & Principes Caluinianos, niſi ſeruitutem ſeruiant, Miniſtrorum ſuorum fraudes, atque violentiam declinare poſſe? Tanta eſt Zvvingliani energematis prauitas, vt in ſua viſcera ferrum conuertat, cum materia crudelitatis in exteros intentata ſubtrahitur. Pareus in Rom. 13. ita docet Prop. 2. *Subditi non priuati, ſed in Magiſtratu inferiore conſtituti, aduerſus ſuperiorem Magiſtratum ſe, & Rempublicam, & Eccleſiam, ſeu veram religionem etiam armis defendere iure poſſunt. His poſitis conditionibus.*

Documenta ad perniciem Principum.

I. *Cum ſuperior Magiſtratus degenerat in tyrannum.*

II. *Aut ad manifeſtam idololatriam, atq; blaſphemias, ipſos, vel ſubditos alios vi vult cogere.*

III. *Cum ipſis atrox infertur iniuria.*

IV. *Si aliter incolumes fortunis, vita, & conſcientia eſſe non poſſint.*

V. *Ne prætextu religionis, aut iuſtitiæ ſua quærant.*

VI. *Seruata ſemper vtriuſque & moderamine inculpatæ tutelæ iuxta leges.* Ex hiſce conficere ſibi rationes ſuas poſſunt Principes Lutherani & Caluiniani.

Cauſa Caluiniſtica. occidendi reges.

Primò. Si Caluinianum Conſiſtorium me iudicet Tyrannum, armare in me Prætorem, cum libebit, licere arbitrabitur. Tyrannum verò dicet, ſi Vbiquitarios rigidos, & ſæuos veritatis hoſtes feram, ac foueam. Si Caluinianos exterminem.

Secundo. Quanta licentia ſtuum illud decretum ſanciet, licere Satrapæ Eccleſiam ſuam contra Magiſtratum maiorem defendere? An ſi Eccleſiolam VVittebergæ, aut Lipſiæ Caluiniſtæ congregauerint, eam armis conſul, aut Satrapas contra Electorem tueri iure bono poterit? Quam latè pateat illud: Eccleſiam defendo, Religionem veram tueor; nemo ignorat, niſi qui adeo in Europa peregrinus eſt, vt neſciat, quam multis religionibus vera fides iactetur. Si Magiſtratui inferiori aduerſus ſuperiorem in ea cauſa datus eſt gladius, à Crellio occidi potuiſſe olim Saxoniæ Principem concedant neceſſe eſt.

Tertio. *Si ad manifeſtam blaſphemiam velit cogere.* Nempe impanationem, Vbiquitatem, ſi quis Lutherice docet, ſi ſubſcribere articulis illis, aut cedere deteſtatione iubet, de ſententia Parei, occidi Princeps ille à Prætore ſuo poteſt.

Quarto. *Si atrox inferatur iniuria* Atrox ſanè iniuria eſt, pro pane cœleſti, pro ſalutari Euchariſtiâ, ſubditis in Eccleſia dare *Excrementum, cuius ipſum Diabolum apud inferos pudere debeat,* hoc facere Lutheranos ait Beza: *vide defenſionem Phorczhaimenſium pag.* 205. Ergo iudicat Principes, qui ditionibus ſuis panes, offasque Zvvinglianas excludunt, cœnam Lutheranam imperio, & armis tuentur, atrocem iniuriam inferre.

Quinto. *Si aliter conſcientiâ incolumes non poſſint* Quando verò ſe homines ſanctiſsima conſcientiâ incolumes eſſe dicent? quando fortunis, & vita? Si optima illis fide miniſteria ſua Lutherani cedant, ſi omnia deſerant, ſi ſuarum rerum occupatoribus graues non ſint; ſi libere docere, reprehendere aduerſarios, cogere concilia, armare conſiſtoria conceſſum fuerit Nunquam ego dubitaui, quin ipſe Pareus id nunquam ſibi ipſe probarit, quod nos credere poſtulat. Prætorem quempiam Zvvinglianiſmo dementatum, ſi ſeſe putet viuo ſuo Principe conſcientia incolumem eſſe non poſſe, ius ac poteſtatem vitæ ac necis in Dominum ſuum adeptum eſſe.

Ingens periculum Princip. Lutherano. à Caluiniſtis.

Quid enim ſi conſcientia eius tam cauteriata eſt, quam tergum Caluini? quid ſi fanatica eſt? quid ſi impia? quid ſi Caluiniana? Adeone vitâ Principis Lutherani de conſcientia Caluiniani ſubditi pendebit? Quod ſi ille conſcientiam lædi ſuam profiteatur, quod Sacramenta ritu Gebennenſi non dentur? quod conciones ſuaues quæ ſcelerati Deo tranſſcribunt non audiat? Quod liberos ſuos erudire ſacris Gebennenſibus, atque initiare prohibeatur? An is incolumitatem conſcientiæ, periculo Principis; ſanctitatem, ſanguine Magiſtratus; ſecuritatem, morte imperantium ſibi parabit? Hæc Magiſtratibus conſideranda relinquo; ad alia progredior. Quinque rationes probandæ propoſitioni ſuæ producit, quibus exceptionem de tuenda inculpata defenſione euertit.

Cur ſuperior ſubditis

Et ſi Ratio I. *Quia ſuperior Magiſtratus eſt ſubiectus legibus diuinis & ſuæ Reipublicæ. Eſſet enim manifeſta impietas, & ſcelus, Magiſtratum quantumlibet ſublimem ſe velle eximere legibus, quod patet, quia Rex iubetur legere Deuteronomium, ſeu legem diuinam.* Deut. 17. Ioſ. 1. 8. *Ergo Deus vult Regem legibus diuinis ſubiectum eſſe. Et lex DEI non modo tyrannidem prohibet, ſed etiam iubet legitimè eam coercere:* Qui ſanguinem hominis effuderit, &c. Item *Imperator in Codice teſtatur,* ſe contra iura nolle, vt ſua decreta in iudicijs locum habeant, ſed debere irrita fieri, ſi fortè cognoſcantur à iuſtitia diſcedere. Et libro 4. C. de leg. prin. Adeò *Digna vox eſt Maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe Principem profiteri. Ergo etiam ſuperiores Magiſtratus tyrannos, ac latrocinia coerceri debent ab ordinaria poteſtate: quæ eſt in qualibet Politia vel Magiſtratus inferior, vel conſenſus populi.*

Magiſtratus, ſuperiorem occidere.

II. *Quia inferiorum Magiſtratuum non minus, quam ſuperiorum officium eſt defendere vitam, & ſalutem ſubditorum contra iniurias atroces, & vim iniuſtam latronum, & tyrannorum ſiue externorum ſiue domeſticorum: quod probatur: quia etiam de ipſis dicitur:* Eſt miniſter Dei tibi in bonum: non eſt terrori bonis operibus, ſed malis: Gladium non geſtat fruſtra: eſt vltor ad iram Dei, qui quod malum eſt, facit. *Ergo cum ſuperior Magiſtratus; quod malum eſt facit & atrocibus iniurijs in ſubditos, aut blaſphemijs in Deum, inferior debet eſſe vltor ad iram, &c. Item, quià ideò inferiores Magiſtratus adduntur ſuperioribus: tum vt ſint ſocij gubernationis, tum etiam vt horum moderentur immenſam licentiam. Ergo cum iſtam frenant, vtuntur authoritate & gladio per legitimam vocationem ſibi diuinitus tradito.*

III. *Quorum eſt conſtituere Magiſtratus, eorum etiam eſt enormiter graſſantes coercere, aut tollere, niſi deſiſtant graſſari contra Deum, & contra Rempublicam. Conſtituuntur autem vel per populi conſenſum, vel per Senatum, vel per electores, vel per alios Magiſtratus. Ergò hi rectè faciunt, cum coercent, aut tollunt graſſatores.*

IV. *A ſimili: Magiſtratus furioſus rectè amouetur authoritate publicâ: vt Nabuchodonoſor in furioſam beſtiam conuerſus ab hominum conſortio fuit abiectus, Daniel 4. 31. At furioſo ſimilis eſt graſſator, & tyrannus atrox.*

V. *Idem exempla laudata confirmant tam ſacra, quàm profana. In hiſtoria Iudicum ſæpe legitur Iſraelita per ſuos iudices Deo approbante inſurrexiſſe aduerſus Vicinos tyrannos; à quibus crudeliter tractabantur. Ezechias Rex pius ab Aſſyrio tyranno defecit, cumq; bello ab eo peteretur, armis ſe contra eum defendit 2. Reg. 18. Nec refert, quod hi fuerunt tyranni externi: Domeſtici enim tyranni ab externis nihil differunt, imò magis ſunt reprimendi, quia peiores & nocentiores. Sic populus reſtitit Sauli Regi ſtulido & ſæuo Ionathan filium trucidare volenti 1. Sam. 14. 15. Ahikam defendit Ieremiam Prophetam contra Regem Ioiakim interficere eum volentem, Ierem. 26. 24. Athaliam tyrannam ſuſtulerunt Centuriones & Principes 2. Reg. 11. Maccabæi contra tyrannos Macedonicos ſe & Rempub. armis tutati ſunt. Thraſybulus 30. tyrannos Athenis eiecit. Romani conſenſu publico expulerunt Reges flagitioſè regnantes: ſæpe conſules ſe abdicare Magiſtratu coegerunt. Neronem & Maximinum tyrannos hoſtes iudicauerunt & ſuſtulerunt. Electores VVenceslaum ignauum & luxurioſum imperio abdicauerunt, ſuffecto in eius locum Roberto Elect. Palatino aulæ cathedralis huius oppidi conditore Anno 1400.*

Denique Traianus laudatur apud Dionem, quòd præfecto prætorio gladium tradens dixit ... pro

Digitized by Google

pro me vtere, ſi iuſta imperauero, contra me ſi iniuſta.

Facilitanſa Caluiniſtis, in Lutheranorũ Principum mortes.

§. 5. Quomodo improborum ſceleri, atque audaciæ ad ſecuritatem Principum tollendam rationes tam præclaræ ianuam aperiant, quia res ipſa docet, dicere amplius non debeo. Quid enim? *Princeps Reipublicæ ſuæ legibus ſubiectus eſt?* ſit ſanè, non iam hoc diſputo. An etiam ea lege vt pœnas dare Reipublicæ debeat? Vt in eum ſimul ac deliquerit lege agi debeat? Ita tu quidem ſentis, *Quia*, inquit, *lex Dei iubet tyrannidem legitime coerceri, qui ſanguinem hominis effuderit, &c. ergo coerceri debet ſuperior Magiſtratus ab inferiori.* Si igitur princeps Lutheranũs aliquo delicto, quod pœna capitali ſancitur, obnoxius eſt, vigore legis diuinæ eum occidendum Pareus iudicat. Eo enim pertinet illud: *Qui ſanguinem hominis fuderit, eius quoq; ſanguinem fundendum, homicidium enim aliter expiari non poſſe, niſi per eius ſanguinem, qui alterius ſanguinem fuderit*: Et quemadmodum Principis munus eſt latrocinia, blaſphemias, adulteria, multoque magis hæreſes atque idololatriam vi, & gladio etiam, ſi opus ſit, compeſcere, ſic Parei conſilio, proceres Caluiniani in Principes Lutheranos gladio animaduertent, ſi vbiquitatem tueri & defendere, ſi idola ſeu imagines in templo ſtatuere, ſi Cyclopicam viſcerationem exercere, ſi credere quod Molles in Belgio, atque ita *ſectarij, hæretici, athei ſectarij, tempeſtiue in ipſa herba opprimendi videantur.* Nunquam deerit ita ſentientibus, in ſuos Principes actio, nunquam tantæ audaciæ, conatus efficiendi.

Caluiniſmus in Principes eſt atrox.

§. 6. Quid verò ſecunda ratio, quid Principi Lutherano permittit in Caluiniſmum? Imò quid non in Principem permittit Caluiniſmo? *Cum ſuperior Magiſtratus agit quod malum eſt*, inquit, *inferior debet vltor eſſe ad iram.* At vero ſi ad conſiſtoriale tribunal miniſterij Zvvingliani Princeps Lutheranus vel Caluinianus ſiſtatur, difficile fuerit ſub iniquo iudice cauſam tenere. *Malum agis*; dicent Lutherano, *Miniſtros Caluinianos proſcribis, turbulentos veritatis hoſtes, Vbiquitarios euehis, veteres hæreſes ab orco reuocas, Deum panaceum adoras. Cyclopicam facis, Deum tuum dentibus laceras.* I lictor, caput obnubito, intra vel extra pomerium verberato, arbori infelici ſuſpendito. Caue vllum ſupplicium nimium, vel multum ſuſpiceris, duplices enim ſunt Papiſtæ.

Prætores Caluinianorum ſuorum principum carnifices.

Addere etiam non veretur *inferiores Magiſtratus additos, vt ſuperioris immenſam licentiam moderentur, ergo cum iſtam frenant, vtuntur auctoritate, & gladio per legitimam vocationem ſibi tradito.* Hæc ſi vera ſunt, non adiutores modo ſunt illi Principum ſed Principes Principum, imò Principum carnifices. Quid enim de Parei Muſæo egrediens Satrapas Principi ſuo iurabit? *Eſſe videlicet ſocium ſe gubernationis, moderatorem eius licentiæ, gladio ſe contra eum, ſi deliquerit, vſurum.*

Quid verò Principi concedit in minores iſtos tyrannulos? an illi vt Tribuni plebis inuiolabiles ſunt, & ſancti? Imperare non poſſunt Principi; rapere in carceres, occidere? Exempti igitur illi ſunt Principis imperio, qui Principis non modo auctoritatem, ſed vitam in manu habent. At dices; Hoc ita eſſe, *ſi ſe Princeps ſcelere obſtrinxerit. Si quod malum eſt, egerit.* Nec illi tam ameotes ſunt, vt bonis factis, vt virtuti ſupplicia conſtituenda profiteantur, nec me neceſſe eſt, quamuis illi hoc ſæpè fecerint, tantam illorum proteruiam accuſare. Hoc aſſero, hoc confirmo: In illa regiâ Prætorum, conſulum, Satraparum poteſtate, vitam Lutherani Principis vnius aſsis æſtimandam non eſſe. Eum namque, quod malum eſt, agere, iam dudum decreuerunt, hoſtem iudicarunt, *dum horribilium hæreſeon defenſorem, atq; Patronum, veritatis perſecutorem eſſe dixerunt.* Idem iuris ſibi ex ratione tertia arrogabunt; *Lutheranos enim enormiter graſſari contra Deum, & Rempublicam, cum occidere libitum fuerit, cauſabuntur.* Nec modo Lutheranos gladijs minutorum regulorum cenſura conſiſtorij obijciet, verum nec Caluiniſtis ipſis parcet.

Exemplum dedit Gulhelmus Ameſius Rigidioris Puritaniſmi aſſertor; librum eius contra Epiſcopos Angliæ non vidi, quæ ex eo citat Nicolaus Greuinchouius in præf. aſcribam.

Elogium Epiſcoporum Angliæ.

Reliqui verò (qui ſcil. Puritiani Rigidi non ſunt, ſed Anglopapiſtæ, vt ſunt Epiſcopi Britanniæ) *inſignes aleatores, potatores ſtrenui, religionis officia ſusq; deq; habentes, verſati inſtitores Papiſtarum ambitionibus prauis corrupti, iuratores impij, homines demq; vani, iniuſti, turpes, & omnes filij Belial. Et hi non Duces tantum agunt militiæ, ſed & caſtra implent penè ſoli: ſimpliciores enim quos à ſe habent ex ingenuis Marianos ſæpe faciunt mulos; dum eorum abutuntur operam ad ligna militibus, calonum inſtar ſubminiſtranda: Euclionibus autem illis, qui Puritaniſmo pertinaciter adhuc obluctantur, & pectus & caput helleboro purgandum: leges verò illæ, quarum gratia, & vi miniſtri aliquot bonis & ſedibus ſuis pulſi, &c. quæcunq; ſint, in eandem reprehenſionem incurrunt, cum Athenienſium ſcitis, de quibus Xenophon conqueſtus eſt,* ἐδόντο τοὺς πονηροὺς ἄμεινον πράττειν ἢ τοὺς χρηστούς: *Neq; vt ſcias, iſta ſunt vetera maiorum ſcita aut conſulta, &c. Canones quidam in legum fraudem dolo malo confecti, à Parlamentario Senatu damnati, verè ſontici, quos deniq; aduerſus miniſtros inuiti, & non ſine pudore, & in alios culpæ tralatione exercent autores ipſi, ſi truces quoſdam & ſauos excipiat, qui omninò depuduiſſe videntur: Pleraq; porrò iſtarum conſtitutionum de induſtria ſancita, ad quietos terræ turbandos & illaqueandos: quod vel inde liquet, quod putidas quaſdam Papiſtarum reliquias, non retinuerunt tantum, ſed omni ratione munitas & denſis anathematis ex ipſo facto circumuallatis dederunt, eas corruptelas firmare ſatagentes maximè, quas omnes penè bonos auerſari nouerant, adeò vt iam palam fecerint, non ignorare ſe vitia ſua, ſed amare, ſubiantes præda deſmophylakes, armati omnipotente Vulcano, paſcuum optimum depaſcentes, quod reliquum paſcuorum, conculcantes pedibus ſuis, pecudes morbo affectas impetentes cornibus ſuis, eouſq; vt diſperſerint in lectas feras: per diſpares Eccleſiarum & Eccleſiaſticorum in iurisdictione gradus, ſceleratam ſcalam Antichriſti conſcendentes, Antichriſtiano acti ſpiritu, dum id ſibimet arrogant, vt Paſtorum habeantur Paſtores, quos dubium Catones; an Dracones iure dixeris: adeoq; vel è medio tollendum ementitum hunc Epiſcoporum ordinem, vel denuò Papam reuocandum ab orco. Hæc ille quaſi de plauſtro conijciens in eum ordinem, quem ipſa Maieſtas Regia ſanctum veneratur, quem Proteree Regni ſuſpiciunt.*

§. 7. Audiſti Ameſium, qui in *Epiſcopis, adeoq; per eorum latus in rege ipſo laceſſendo prima maledicentiæ ſuæ rudimenta poſuit.*

An hic dubitat Epiſcopos illos eſſe atheos, conſceleratiſsimosque? *An malum agere*, non eſt iſta facere, quæ ſcribit Ameſius? An Rex innocens non modo iſtorum defenſor; ſed reſtaurator;

colla-

collator, auctor, ornator? An iſti iſta ſine rege vel poſſunt, vel audent? Quid igitur hunc, ſi iure inferioris Magiſtratus vteretur, facturum putamus? Confecta eſt ratio. *Epiſcopi illi quod malum eſt agunt, rex eos conſtituit, veneratur, tuetur, adiuuat, in Regem igitur aduertendum eſt gladio diuinitus mihi tradito.* Quis enim ſceleratam ſcalam Antichriſti in Scotiâ cum iaceret, erexit, in Angliâ cum nutaret, regiæ potentiæ & auctoritatis obiectu fulcit, niſi Sereniſſimus Rex Iacobus? *Quod malum eſt agit*, dicit Ameſius. *Eum igitur Satrapas eſt vltor ad iram*, ſubdit Pareus.

Caluiniſtæ Lutheranos putant furioſos.

Furioſos pelli iubet. At furioſos eſſe Lutheranos putant Caluiniſtæ.

Nec furioſo ſuo tumultu efficiet VVeſtphalus, &c. inquit Caluinus in adm. vlt. ibid. *Phrenetico impetu inſurgere, præfractam eſſe hominis intemperiem.* Iacobum Andreæ, & Oſiandrum *furore*, ex profeſſo demonſtrare conantur Heidelbergenſes Conſolatores, *Magiſtratum atrociſſimâ contumeliâ per laterapiè docentium affici*, in programmate apologiæ exiſtimat Grynæus: Omnia itaque in Magiſtratum referent, quæ delirauerint Prædicantes, eoque morbo, qui inſputari ſolet, Magiſtratum Lutheranorum impeti clamabunt. Nihil enim ſanctum, nihil immune eſt, quo non perrumpat ſuperſtitionis impulſa malis audacia.

Pareus exemplis ſancit ſupplicia Principum.

§. 8. Hactenus rationes audiuimus, Exempla videamus *In hiſtoria Iudicum ſæpè leguntur Iſraelitæ per ſuos iudices Deo approbante inſurrexiſſe aduerſus vicinos tyrãnos, à quibus crudeliter tractabantur, ergo Magiſtratus minor poteſt occidere maiorem, quia tyranni domeſtici magis ſunt reprimendi, quia peiores & nocentiores.* Audire videor Conſiſtorij Latrocinantis effatum. Vnus iudex occidit regem Iſraelitas crudeliter tractantem, vnus Satrapas occidat Principem Lutheranum, Caluinianas cæremonias exterminantem.

Ezechias rebellauit Aſſyrio Regi, Minor ergo Magiſtratus pugnare poteſt contra maiorem, ſi is *ſceleratam ſcalam Antichriſti ſuſtentet, & Antichriſtiano actus ſpiritu*, id ſibimet arroget, *vt paſtorum paſtor*, hoc eſt, *caput Eccleſiæ habeatur.*

Centuriones occiderunt Athaliam, Prætor ergo Principem occidere iure poteſt: Thraſybulus 30. tyrannos eiecit, Romani Reges expulerunt, conſules ſe abdicare coegerunt. Neronem, & Maximinum ſuſtulerunt, cur non igitur Caluiniani Lutheranos Principes, *Vbiquitarios, criminibus grauiſſimis, nulli Chriſtiano homini tolerandis obnoxios, medios diuidentatque* in illorum patrimonia, ditionemque pios, & ſuæ mentis dominatores immittent?

VVenceſlaus ob ignauiam exutus imperio. Minor ergo magiſtratus maiori abrogare imperium poterit. Quid igitur? ſi Princeps Caluinianus parum acriter Lutheraniſmum expugnet? ſi clementiora edicta pro Lutheranis euulget? ſi in cauſam ſectariorum, hoc eſt, mollium, vt Ordines faciunt, videatur eſſe propenſior? ſi Regia monitio lentitudinem non excitarit? Par ſcilicet periculum illi imminet, quod Papæ, quod Lutherano, duplici Papiſtæ, quod Epiſcopis Angliæ *ſceleratam Antichriſti ſcalam conſcendentibus, vt ſint Paſtores paſtorum.*

Caluiniſta non poteſt permittere religionem Lutheranam.

Verum quid opus eſt pluribus? Teſtimonium Parei in auctorem ipſum produco. Negat ille Lutheranos tolerandos. *Magiſtratum Chriſtianum*, inquit, in Roman 13. *non debet confuſionem in religione permittere, ſed ſolam veram religionem tueri atq; defendere.* At ſolus Caluiniſmus rigidus ex mente Parei eſt vera religio, eam ergo ſolam tueri debet atque defendere. Et Prop. 4. *Principes Chriſtiani debent edictis, & pœnis impedire blaſphemias, hæreſes, idola, ſacrilegia, &c. Quia bonum & ſalutem ſubditorum impediunt, ideo iure Papatum exterminant. Quia ſunt opera mala, debent ergo illis eſſe terrori.* Nolo diffidat hic Princeps Lutheranus, niſi Pareus dicat, Lutheranorum eſſe blaſphemias, hæreſes, idola, ſacrilegia. C. enim 28. *Paradoxa, & dogmata longe horribiliora & ſabſiora ex ipſorum libris colligi poſſe, quam ſint illa, quæ Caluiniſtis exprobrant. Appellatos à ſuis Lutheranos, Marcionitas, Manichæos, Neſtorianos, Eutychianos, Capernaitas, Creophagos, Vbiquitarios, Flaccianos.* Nonne Marcionitæ blaſphemi? Manichæi pluſquam hæretici? Capernaitæ, & Creophagi, idololatræ, ſiue vt Zvvingliani vocare conſueuerunt ἀρτολάτραι, nonne Flacciani ſacrilegi? & vel maxime Neſtoriani, & Eutychiani? imò nonne omnes illi hæc omnia? Pœnis ergo eos coercere Princeps debet. Hoc igitur cum primum facultas erit, efficient. Quiſquis enim conſiſtorio obſtiterit, gladio cadet.

Seditioſi multos habent defenſores, quia multi proſunt turbæ.

§. 9. Hæc adeò clara ſunt, vt negare Pareus non poſſit, adeò turbulenta & ſeditioſa, vt defendere non tentarit. Inuentus eſt tamen homo lingua Germanus, animo Cretenſis, qui non modo periculoſa illa propugnet, ſed etiam, quod moris eſt deſperatæ malitiæ, me vltro accuſet. Nomen ſuum ſubticuis, mores prodidit, & quamuis alios petit, me tamen inſequitur. Tuum lector iudicium eſt.

Widerlegung contra Freidlich & Ungerſtriff.

Non poteſt inter tot diſſidentes concordia eſſe.

Primò. Pareus Irenici p. 316. ita loquitur. *Id verò eſt, de quo non nos modo laboramus, ſed procul dubio pij & cordati omnes in hoc negocio potiſſimum laborandum eſſe intelligunt, vt omnium quotquot ſunt, intra vel extra Imperium Romanum, Euangelicorum Ordinum atq; Theologorum, pia veraq; coitione tandem aliquando facta horribile ſchiſma, atq; exitialis diſcordia tollatur, curſus Euangelij Euangelicorum culpa diutius non impediatur, ſed vbiq; locorum tantò expeditius promoueatur, calumnia Papiſtarum de* BELLO *quinti* EVANGELII *(quaſibus chartas ſuas famoſas integroſq; libros complent) ipſa veritate retundantur: demiq; tyrannidi Anti-Chriſti Romani, cuius potentia hactenus nulla re magis, quam noſtra diſcordia creuit, indieſq; creſcit in imperio Romano, vbi videmus modò hanc, modò illam ciuitatem, ditionem, prouinciam dolo & armis, nullo habito diſcrimine, Lutherani an Caluiniani ibi fuerint, ſub iugum eius iterum cogi (cuius rei Francia Orientalis, Auſtria, Stiria, Carinthia, Vngaria, Troppauia, Donavverda, &c. documento omnibus eſſe poſſunt) coniunctis votis, conſilijs, actibuſq; tantò fortius atq; temporius obuiari queat.*

Caluiniſtæ, primi deſinant pellere Lutheranos.

Pareus, ludibrio habet Lutheranos.

§. 10. Hic ego queſtus ſum primo. Pareum Lutheranos pro fungis habere, vt qui nominando paucas regiones, quæ ad veterem fidem redierunt, non exiſtimaret illis in mentem venire poſſe, tot Principatuum, qui ad Caluiniſmum ex Lutheraniſmo defecerunt.

Contra hiſtoriam, accuſat optimos Principes Pareus.

Secundo. *Quod dolis & armis ſub tyrannidem Antichriſti coactas eſſe dicit.*; criminationem eſſe probaui, & ante me probauit contra Vizinger P. Schererus noſter. Hic reſpondet Anonymus: *An abſq; dolis & armis mutatio illa facta ſit, ex hiſtoria colligendum.* At vero iam hiſtoria docuit, nec Iulium in Francia Orientali, nec cæteros Principes dolis, aut armis vſos eſſe. Inſignis defenſio. Pareus, *dolis & armis prouincias ait ſub iugum coactas*, Parei Hyperaſpiſtes ait; *conſulendas hiſtorias.*

riam, vt ſciatur; an Pareus mentiatur. Ego ſi apertè loqui vellem, mentiri dicerem: Sed malo male ominatis parcere verbis.

Euertere Catholicos ſtatuunt.

Tertio, dixi has tribunicias eſſe conciones, & ſeditioſas. Reſpondet ille, cui quidlibet dicere eſt reſpondere. *Irenici mentem non eſſe Catholicorum molimina deſcribere, ſed monere vnonis hanc eſſe cauſam, vt ne Catholici illis bellum quinti Euangelij obyciant, non vt vlli ſtatum noceatur.*

Protrahenda eſt in apertum tàm contorte loquens aſtutia. Verba Parei & de quinti Euangelij bello queruntur, & deinde bellum intentant Catholicis. *Denique*, inquit, *tyrannidi Antichriſti Romani, &c. coniunctis votis, conſilijs, actibus tanto fortius, & temporum obuiari queat.*

Obuiare tyrannidi, quid ſit Pareo.

Sic obuiare tyranoidi, non eſt duntaxat ſermonibus de bello quinti Euangelij obſiſtere, ſed alia quædam agere. Francia Orientalis reformata eſt, hoc Pontificiæ tyrannidos exemplum Pareus ſtatuit, hanc ſub iugum coactam queritur, huic tyrannidi per Iulium Epiſcopum optimum exercitæ obuiandum docet. Itane impediendus fuit? & pax religionis violanda? Quid tu hoc Lutheranis ſuades? Regnum Sueciæ, Palatinatus, Marchionatus, Electoratus, Landgrauiatus, aliæque ditiones à Lutheraniſmo defecerunt, & non ibunt obuiam Lutherani? Caluiniſmum ſeptuplo Papiſmo deteriorem recipient?

Belli tuba Pareus.

Quarto. Dixi; *coniunctis votis, conſilijs, actibus*, ſeditioſum eſſe, & ſi Principes Parei conſilium ſequantur, breui Germaniã ſanguine inundaturã.

Reſpondet defenſor. Coniunctis votis, conſilijs, & actibus Eccleſiaſticis concionum, diſputationum, ſcriptionum Theologicarum, addit: Manifeſtum eſt itaq;, verbum *Actibus, ab vtroq; calũniatore, ſicut etiã a Contzeu Ieſuita Moguntino, omnino contra Chriſtianã ſinceritatẽ ad politicos, rebelleſq; actus torqueri, &c.* Non torquentur eo, ſed recto tramite ſcrũtur. Nam primo. *Votis, conſilijs, actibus*, ſeu, mit Rabt und That/ hanc ſignificationem habet, vt vota & conſilia præcedant & facta ſequantur. Deinde conciones, ſcriptioneſq; ſunt conſilia, potius, quàm actus; alij igitur actus quærendi. Tertio non Theologorũ modo, ſed omnium coitionem requirit. Ordinum autem Euangelicorum actus non ſunt conciones, diſputationes, ſcriptiones; ſed bella, etiam, & bellorum minæ. Quarto. Pareus non hic de concordia Euangelicorum, ſed ſyncretiſmo, vti cœpit à c. 12. tract. Ita enim ait. *Quod dum Synodus & concordia plena conciliatur, interim pio Syncretiſmo mutuaq; tolerantia coire, & contra Papatum ſimul ſtare debeant Euãgelici*; Ad Syncretiſmum vero non concionibus, diſputationibus, ſcriptionibus, ſed diſſimulatione & ſilentio opus eſt. Nam his actibus Syncretiſmus impeditur, non conciliatur. Quinto Conſilijs obuiandum tyrannidi ait. Quorum verò Conſilijs? Non modo Theologorum, ſed etiam ordinum, Conſilia verò ordinum Euangelicorum non videntur eſſe de ſolis Theologorum contentionibus, ſed fœderibus, ſumptu, bello inuadendo &c. Intra paucos annos Principum confœderatorum plures conuentus fuere, varia conſilia agitata, vt obuiam iretur Pontificijs; Nunc quæro, an eorum conſiliorum obiecta fuerint actus, ſeu media ad finem exquiſita? ſi reſpondeat Pareus *actus eſſe*; quæram qualeſnam actus? an ibi diſputatum, aut conſtitutum ſit de concionibus, ſcriptionibus, diſputationibus Theologorum duntaxat, an verò etiam alijs de rebus? Etian res eas etiam complexus ſit Pareus, cum dixit; *Conſilijs, actibus*? De ſolis actibus Eccleſiaſticis inter eos tractatum eſſe, etſi tàm impudens eſſe poſsit Pareus, vt dicat; non tamen id ſinent agnati, ne contra omnium ordinum conſcientiam mentiens, fiat intellabilis. Actus verò ordinum non Eccleſiaſticos Euangelicorum Pareus approbauit, & hoc loco intellexit, *qui fœdus Principum* tanquam ſanctum commendat. Deinde motiua quart an negant Saxonici coniunctionem cum Caluinianis faciendam, *vt Papiſtis fortius reſiſti poſſit*. Idq; probãt 2. Par. 19. 2. Et Par. queritur reſpõſione ad motiu. 16. *Lutheranos ſuos Principes à conſortio Caluiniſtarum non modo dehortari, ſed palam editis ſcriptis conſulere, in comitijs, & tractatibus publicis Papiſtarum familiaritatem ſectandam, Orthodoxorum vero* (Caluiniſtarum) *Principum conuerſationem vitandam eis eſſe.* Hos ille oppugnat; & vult in comitijs & tractatibus publicis adhærere Caluinianis Lutheranos, & ſine dubio in decretis conſentire, & quæ viſa ſunt exequi, Actus igitur ad omnia illa extendit. Et ſi conſilium eius ſequantur Principes, breui natabit Europa ſanguine. Nec enim intra verba lis illa conſiſtet aut libellos.

Pareus in præf. de Eucharistia. Coniunctis viribus. & armis pugnare, illoquit.

§. 11. Alter locus eſt in Oſeam, vbi Illuſtriſs. Landgrauium Haſsiæ pellentem Lutheranos ſic alloquitur. *Macte heros diuine, age opus Domini, quod agis fidenter*. Hic ego nec contra Landgrauiũ Illuſtriſsimum, nec pro Lutheranis quicquam dixi. Tantum monui cohortationem illam veteli adulatoris Irenico non eſſe conſentaneam. Quid enim tu pacem, tu Syncretiſmum, tu Tolerantiã ſuades? Lutheranis blandiris, & Principem eos omnibus officijs exuentem canonizas? vt pulſis Lutheranis, ſit & heros? & heros diuinus? & agat opus Domini? dextrè pulſi ſunt, ſed ne tumultus oriretur. Reſpondent; *in illa reformatione tria duntaxat puncta fuiſſe*. Tria nominantur, ſed in illis tribus, & per illa tria Caluiniſmus inductus eſt, pulſus Lutheraniſmus.

Lutheranos pellere fideliter, eſt opus Domini.

Tria illa ſunt omnia.

Deinde aiunt tres quatuorue Theologos cum gratia dimiſſos. Audio; *tres quatuorue*. Vbi igitur tot miniſtrorum centuriæ, qui ante erant Lutherani? Quo in angulo Prædicans Lutheranus, niſi recepto Caluiniſmo latere permiſſus eſt? Vbi exercitium Lutheranum? Quid opus verbis? res ipſa, hoc eſt, templa, & vrbes clamant.

§. 12. Tertius locus eſt in Com. ad Rom. 13. 1. Vbi docet *ſubditis nõ priuatis licere armis ſe defendere contra magiſtratum*. Hic primo reſpondet tenebris abditus defenſor *Quãuis hic error eſſet, non debere toti corpori Caluiniſmi imputari*; quod verũ eſt, niſi toto corpore defendatur. Secũdo, *has an. 1604. in Scholis dictata eſſe, cũ nondum eſſent in imperio illæ commotiones.* Ita ſit ſanè Non erant, ſed ex illis ortæ ſunt. Etiã in pace verba ſeditionum periculoſa ſunt. Tertio ait, *hanc defenſionẽ contra Papæ tyrannide permitti tantum, non trahendam ad ſtatus imperij.* Hoc verò contra Pareum eſt; *nam in Francia, in Bauaria, in Auſtria, dolo & armis coactas prouincias calumniatur, & tyrannidi Pontificiæ obuiandum*; quæ tamen ſi tyrannis fuiſſet, per imperij Principes fuiſſet exercita; ideò illis reſiſtendũ fuiſſet, Satrapas igitur Catholicorũ in ſuos Principes concitat. Quãuis igitur nominetur Antichriſtus Romanus ſolus, omnes tamẽ Põtificis amici, & cliẽtes intelligũtur, quos Antichriſti ſatellites, calũnioſe, ſeditioſeq; appellare ſolẽt. Quarto affirmat Principes reformatæ religionis nõ velle ex alienis ditionibus religionem Papiſticam exigi, cũ de illis ratio ipſis non incumbat. Reſpondeo, Hoc ferueat, & cauſſa diſſenſionũ ſublata fuerit.

Ex Scholis Caluinianis, imperij commotiones ortæ.

Reſpondetur libera ciuitates in quas ſenſim migrant Caluiniſtæ.

Actus ordinum confœderatorum, non ſunt tantum Eccleſiaſtici.

Propter conciones non eſt inſtituta vnio Euangelicorũ.

Vota, conſilia, actus quid ſint docet Bohemia.

Vuu §. 13. Quar-

Digitized by Google

§. 13. Quartus locus eſt. Chriſtiani Reges & Principes debent reſiſtere tyrannidi Pontificiæ etiam gladio, & vi eam impediendo & frangendo, idola tollendo, & Eccleſiam libertati ſuæ reſtituendo,

Hic clarè & plenis tubis claſsicum cani veriſſime affirmaui, Eodem modo cum dixit: *Principes eſſe debere terrori operibus malis.*

Hanc pugnam Parei defenſor reſtringit ad terras ſubditas, non enim Hiſpanus in Polonia, aut Francus in Germania terrori eſt malis operibus; alioqui horribiles orirentur confuſiones.

Bellum in exteros vrget Pareus.

Optima ac ſaluberrima interpretatio, ſed contraria Pareo Ille enim monet, *vt coniunctis votis, conſilijs, actibus obuiam eant tyrannidi Antichriſti, qua dolis & armis Franciam, Bauariam, Styriam ſub iugũ cogit*, ergo in Principes exteros gladiũ ſtringere docet. Deinde ratione tertia dicit. Quia prædicitur futurum, & Reges & Principes Chriſtiani odio perſequantur meretricem, & ſolam reddant eam & nudam, & carnes eius comedant, & ipſam igne exurant. At prædictio habet vim præcepti vt hoc faciant.

An vbi opus eſt egredi in aliena, ad illam viſcerationem.

Iudicat igitur omnibus Regibus præceptum eſſe, vt Papam mactent, deuorentque, igitur omnibus in Papam ius datum eſſe cenſet, & Papam omnium gladijs quaſi proſcriptum obijcit. Ideò & Pleſſæus ad iter Italicum hortatur Sereniſſimum Angliæ Regem. Falſa eſt igitur, & impoſtoria illa defenſio, quam Pareus nunquam admittet; potiùs ipſe tremula manu tentabit enſẽ, & ſine grãdi vulnere imbelle telum mittet. *Sicut Ehud mandatum habuit in Regẽ ſuum, ita omnes Principes habere ait in Papam*; ſi in Papam, ergo in carnes eius, hoc eſt, Eccleſiaſticos, & oſſa, hoc eſt, ſæculares Papiſtas Principes, Duces, Reges Cæſares, ſi enim in Papam datum eſt plenum ius ſæuiendi, ſi iuſtũ bellum, ſi mandatum cœlitus prælium, ergo in omnes qui Papæ defenſionem ſuſcipiunt, qui feſtinantibus ad illam viſcerationem obſiſtunt. Si enim tibi à Deo imperatur cædes in Regem, etiam mandatur bellum in eius militem. Adeo latè patet illaterum confuſio, vt nemo prædicantum dubitet, quemlibet eſſe Papæ, & eius propugnatorum legitimum carnificem.

An expoſtulandũ, dũ Pontifex ventas Heidelbergam mactandus.

Bellum in Papam decretum, omnes Catholicos inuoluit.

Tanta verò inſania eſt defenſoris, vt excuſari Pareum putet ea re, qua maxime accuſatur. *De noſtris Principibus* (Euangelicis) *nullo verbo ſit mentio, ſed in theſi de Chriſtianis Regibus, Principibus, Magiſtratibus, inter quos ſane Cæſar Hiſpanus, & omnes Papiſticæ ciuitates imperiales ſunt, qui omnes non minus quam alij parati eſſent, in ſuis ditionibus Papæ reſiſtere, ſi ſcirent eſſe Antichriſtum.* Itaque iuſtum arbitratur omnes reſiſtere Papæ, quem putant in omnium ditionibus graſſari. Nec in ſuis tantum ditionibus; nam Aod Regem Eglon in regio cœnaculo occidit, *tale mandatum habere omnes Principes* ait Pareus, itaque debent etiam cũ Pleſſæo petere Italiam, atq; in ipſo Laterano Pontificem confodere. Si Cæſar, ſi Hiſpanus, ſi Archiduces, ſi Bauarus, ſi Lotharingus obſtabit, per eorum latera cædendus erit. Imò multi ex illis in religione vera promouenda, erroribusq; extirpãdis ſunt ipſis Pontificibus non indiligentiores.

Pontifex nõ niſi per latera Catholicorũ principum, confodi poteſt.

§. 14. Locus quintus *Nec præcipitur iniuſtitiæ cum duplum ei reddendum præcipitur: ſed nullum vltionis genus aduerſus Papam iniuſtum aut nimium eſſe poſſe ſignificatur. Et duplum intelligitur non eius pœnæ, quam ſit meritus, ſed eorum malorum, quæ ipſe prius inflixit pijs, & quibus Eccleſiam affecit.*

Hanc crudelitatem ad omnes Catholicos Papæ defenſores pertinere dixi. Defenſor negat; *ſed tantum ad Babylonem, hoc eſt, Romanam Eccleſiam, & Papam caput eius Eccleſiæ.* Ac primo quidẽ nimium eſt, *in Romanam Eccleſiam*, hoc eſt, in Romanæ Eccleſiæ membra tantum licere. Si nomine Romanæ Eccleſiæ tantum eius vrbis Epiſcopatũ intelligit, minus late patet crudelitas eius, quam totam Romanam Eccleſiam; hoc eſt, omnes Catholicos. Sed oſtendendum eſt ad omnem Eccleſiam, quæ ſub Romana eſt, pertinere immanitatem ſanguinarij ſenis. *Imperatur* (inquit in Apocalyp.) *hic vindicta non priuata priuatis, ſed publica Regibus & Principibus pijs, quibus Dominus Deus hoc dabit in corda ipſorum & quorum opera vti volet ad euertendam Babylonem: Ad hos proinde & ad copias eorum militares iſta hortationis pars præcipue pertinet, & modus exponitur, quo illud dederit Deus in corda eorum, quia videlicet expreſſo mandato hanc eis vindictam imperauit.*

Iudicio Parei, Deus expreſſo mãdato regibus vindictam imperauit.

Expreſſe ergo Reges & Principes Euangelici mandatum de vindicta ſumenda acceperunt. Non de ſola Roma; nam multi ſunt magis iuncti Papæ, multi plus damnorum nouatoribus intulerunt, quam Romani. Sanè deterior erit conditio ſocietatis noſtræ, omnium religioſorum, ac inprimis Eccleſiarum collegiatarum, quam ciuium Romanorum; itaq; generale, hoc eſt, Caluiniſmi præceptũ, & contra omnes Catholicos, Babylon verò Caluinianis, quanquam inter ſe, & à ſeipſis diſsidentibus, eſt nõ ſingularis Eccleſia, quæ Romæ eſt, & in regione ſuburbicaria; ſed totus toto orbe diffuſus Papatus. Ita Pareus in Com. in 17. Apoc. v. 4. cũ interpretatur illa verba *Exite ex ea populus meus* Omnes enim Sectarij vrgent, vt non modo ex vrbe, ſed etiã ex Papatu exeant. Et inprimis Pareus. *Monet, ait, omnes fideles, non modo qui intra vrbis mœnia, ſed intra iuriſdictionis Romana pomœria ſunt.* Et deinde: *Quoties igitur quærunt Papiſtæ, vbi fuerit Eccleſia ante Lutherum, ſi Papatus non fuit: quæramus nos viciſsim, vbi fuerit Eccleſia Dei tempore captiuitatis Babylonicæ, ſi Babylon non fuit Fuit, inquam, illa in Babylone, ſed captiuitate oppreſſa: Ita hæc fuit in Papatu captiua, oppreſſa.*

Quo quis R. Eccleſiæ iunctior, eo grauius affligetur. Babylon, Caluiniſtis eſt Papatus.

Exite ex ea) *Totus populus iubebatur exire Babylone primum corde, fugiendo idola & abominationes eius: poſt annos LXX. etiam corpore, redeundo in Iudæam ſub Cyro. Vtergo egreſſus ex Babylone noua, etiam nobis imperatur, vt tum corde idola & abominationes eius fugiamus ac deteſtemur: tũ etiam corporibus, quantum datur, Roma excedamus, iugo Babylonicæ tyrannidis excuſſo, vigore mandati: Exite ab ea.*

§. 15. Parei igitur ſententiã Babylon eſt Papatus. Igitur cum reddere Babyloni duplum iubentur, cum eam exurere, carnes manducare, de Vniuerſo Papatu intelligũt. Non de Papatu in abſtracto, ergo de Papiſtis in concreto, de illis Papatũ qui ignibus vſtulari. in cibum victoris aſſari, enſe diuidi, cruore ſuo arentia carnificum guttura rigare poteſt. Falſum eſt igitur, Pareum non intelligendum de Papiſtis, Epiſcopis, Principibus, Cæſare; omnes vnum iugulum optat habere, vt citò ſine periculo ferientis cadant, quãuis forte viuaces eſſe cupiat, vt extendenda per ſæuitiem morte, crudeli voluptate fruatur. Omnes enim membra meretricis eſſe iudicat, qui meretricem Papatum eſſe fingit Verum Pareo ſuccurrit Graſer. quem ò frontem. ò durũ os, excuſare conatur Hyperaſpiſtes Parei. *Negat Cæſarem, & Principes Catholicos ſæculares dici à Graſero oſſa Antichriſti, & Clerũ dici carnem; quiq; hoc Graſero imponunt, eſſe calumniatores.* Imò Graſerum con-

Quos deuorare cupiat Pareus.

Google

Graſeri impia doctrina palliari non poteſt.

contrarium docere: nempè Robuſtos ab Antichriſto prodendos, ex Dan. 8. 24. habetur: *Et perdet robuſtos, & populum Sanctorum.* Hic mihi probandum eſt ex ſententia Graſeri, oſſa eſſe ſæculares, carnem verò Clerum.

Primo fol. 54. *Adhuc ergo exiſtimo: Eum (Danielem) hoc toto loco (c. 8. 24.) magis ad biſidam illam Antichriſti familiam reſpexiſſe, cuius hiſtoriam explicabimus.*

Secundo explicat his verbis. *Audi ergo Radix* עצם *ghazam, à qua vox hæc deſcendit, ſignificat Robore præditum fuit. Quod de huiuſmodi robore tibi intelligendum, quod ſoliditatis ſuæ vim in ſe habet & citra alterius adminiculum ſubſiſtit. Vnde nomen* עצם *ghezem, Os oſſis, ſic dictum Hebræis, quod ſolū in corpore ſua ſoliditate ſubſiſtat, & reliquas partes ſuſtentet. Latinis hinc ſuum priſcum Oſſum videntur habuiſſe. Rabini etiam prædicamentum Subſtantiæ* עצם *ghezem appellant, vt vocem* עצומים *ghezúmim aliquis ex hac ſignificatione, Subſtantiales, Eſſentiales, aut ſaltem Oſſeos interpretari poſſet. Sic igitur ratiocinabar, per hos* עצומים *Seculares indicari, quatenus illi in quarta Beſtia pedibus ſunt de plantario Ferri, & ſub regno Antichriſti ſuo proprio robore ſubſiſtunt, ſed ita, vt hoc oſſeum robur Beſtiæ vſibus eatenus commodent, vt ſtatum ſimul ſpiritualem, tanquam ſucculentam Papæ carnem, ſuſtentent:*

Sæculares oſſa Papatus, ſpirituales caro.

Tertio, Antichriſti vires omnes in his oſſibus eſſe putat. *Is ſanè,* inquit, *eodē verſu de Regis huius regno mirabiliter coaleſcente ſic loquitur* ולא בכחו *עצם בכחו. Conſolideſcet quidem potentia eius, ſed non ipſius proprio robore. Hanc phraſin tu alias nuſquam in Canone vſurpatam inuenies. Propheta autem noſter hoc loco alterum priori non minus Antichriſti myſterium per eam deſignat: quod ipſius regno ita proprium eſt, & peculiare, vt extra illud nec Antiocho (quodcunq; interim de typo fiat) proprie, nec cuiquam alteri mundano regno queat applicari. Dic enim tu mihi, de quo regno, Rege, aut Imperio vere dici potuerit, quod eius potentia non proprijs ſed alienis, & quaſi mutuaticijs viribus conſtiterit.*

Papa regnū, ſæcularium potentia vt oſſibus nititur.

Quarto: Ait, *ſæculares vnum conſilium habere, viresq; & potentiam beſtiæ tradere.*

Quinto. Hoc malis artibus Papam conſecutum. Verba eius ſunt. *Hoc Daniel in allegatis verbis explicat, dicens: Mirabiliter corrumpendo perdet, & proſperos in eo ſucceſſus habebit: hæc enim propria vis eſt verbi* הצליח *hatzliach, quod noſter hic ita interpretatur. Deus enim dedit in cor eorum, vt exequantur ſententiam eius, & vt conſentiant, denique regnum ſuum Beſtiæ Apocal. 17. 17. hæc nempe tantorum ſucceſſuum cauſa erit. Alias verborum Prophetæ hic ſenſus eſt. Tam occultum, ſubtile, & efficax corrumpendi artificium callebit, vt miris præſtigijs & ipſos* Robuſtos, *quos nulla vi ſuperare potuiſſet, quaſi de gradu deijciat: Et ipſum præterea* Populum Sanctorum, *qui eius fraudem obſeruare, alijſque indicare, & ſic populi Dei libertatem tueri debebant, decipiat.*

Sexto. *Robuſtos,* ait, *opponi carnoſæ mollitiei.* folio 55. *Si hos Robuſtos à militari fortitudine, quatenus illa ſub virtute cenſetur, commendare voluiſſet, voce* גבורים *geburim ei fuiſſet vtendum, cuius hæc propria ſignificatio eſt. Sin huius exceſſum in eadem gente voluiſſet perſtringere tyrannicam nempè ferociam, voce* עריצים *gharitzim, vſus eſſet, cuius hæc valdè euidens notio eſt. Nunc verò omiſsis illis, quorum reſpiciendorum nulla ſatis prægnans cauſa ſupererat, huiuſmodi voce vtitur, per quam ſimpliciter illud brutum robur indicatur, cuius reſpectu gens hæc compariſon ſuorum (Locuſtarum) carnoſa mollitiei opponitur. Cumque Daniel in eodem verſu radice hac verbaliter de externa potentia nerui vtatur, ecquid haſitamus, aut quam nobis obſcuritatem imaginamur?*

Robuſti carnoſæ mollitiei oppoſiti.

Denique hos Robuſtos, Babylonis artus, & membra vocat. fol. 56. *Eſt profectò, & quidem haud contemnendum, cum tamen fermè oblitus eram: Quod videlicet Propheta noſter cap. 19. 18. in hiſtoria ruinæ Babylonis inter eiuſdem rudera, hos robuſtos, hos etiam Equos, Equorumque Seſſores, ceu Beſtiæ truncata artus & membra, deprehendit ſic loquens. Adeſte aues cæli & congregamini ad Cœnam magnam Dei, vt edatis carnes Regum, & carnes* Tribunorum, *& carnes* Robuſtorum, *& carnes* Equorum, *eorumque, qui ipſis* Inſident. *Hæc ſunt principalia membra, ex quibus Beſtia regnum conſtitit, in quæ etiam tandem reſoluitur. Inter quæ Robuſtorum illa mentio tanto plus admirationis habet, quod eorum per vniuerſum Prophetiæ contextum antehac nuſquam ſub hac nomenclatura meminit. Capite quidem 6. 15. mentio fit potentum, ſed illos ibi* δυνατὺς *vocat, cum hic voce* ἰσχυρούς *vtatur, per quam Septuaginta apud Danielem Hebræum reddunt.*

Reges Catholicos artus Babylonis vocat Graſerus.

§. 16. Nunc te per ipſam iuſtitiam, lector, rogo, iudicare digneris. An calumniator ſit, qui Graſeri ſententia dixerit; Principes ſæculares vocari, Babylonis oſſa, artus, membra, membra principalia beſtiæ, ex quibus regnum eius conſtat, in quæ etiam reſoluitur? Quid hinc Cæſari, Regibus Hiſpaniarum & Galliarum, cæteriſque Catholicis intentet Pareus, nemo non intelligit, niſi qui ignorat, Babylonem non poſſe exuri, & vorari, niſi oſſa, artus, membra eius truncentur, aſſentur, Cyclopico ore mandantur. Ecce tibi certamen inter duos ſocios, quorum alter contumelioſiſsime, diriſsimeque Principes Catholicos proſcindit, alter impudentiſsime negat eū dixiſſe, quæ omnium oculis paret eſſe dicta.

Exitium [illegible]

Hinc patet Babylonem ſecundum Graſerum, & Pareum eſſe etiam in Germania, quia principalia eius membra in Germania eſſe finguntur, & Anonymum calumniatorem fruſtra aliorsū torquere verba Parei, & Graſeri. Locus. 7. *Reges decem cum agno pugnant, qui tamen meretricem exurent, non igitur hoc de ſuis Principibus dicere poſſunt Caluiniani,* niſi fateantur eos beſtiæ dediſſe potentiam ſuam. Nam rectene fecerint apud Caluiniſtas dubium, vt conſtat ex poſtrema quæſtione Par. in cap. 17. Apocal. Sanè Aretius refert illos puniuiſſe mulierem, à Deo flexos in ſui obſequium, ſic Atila dicebat ſe flagellum Dei, ſic Alexander diuinitus vocatus in Aſiam, &c. An igitur ſuos volunt Principes eſſe, ſicut vnum ex illis? Nicolaus Collado in ſua methodo in Apocalypſin hos Reges minimè conuerſos, & recto animo feciſſe arbitratur. Deinde ipſe totum Papatum intelligit.

Extrema impudentia eſt manifeſta negare.

Suos Principes infamant.

§. 17. Verum quid opus eſt noſtro contra aduerſarios labore? Chriſtophorus Iungnitius Profeſſor Heidelbergenſi: omnia illa ſatis refutat, qui etſi veritatem nondum attigit, falſitatem tamen redarguit. Qui non concedet Imperatores Chriſtianos, & Reges pugnare cum agno, & beſtias eſſe. Ex his concludo cum Caluiniam ipſi doceant, Reges illos impios eſſe, non eſſe me accuſandum, ſi idem dicam, quod Ioannes clarè aſſerit, & ipſi confitentur.

Moderatiores ſuorum collegarum procaciam meritò caſtigant. Aretium, nullo modo defendi poteſt.

Omnia, quæ in nocte opaca larua illa tenebrarum defenſatrix proponit, tolerari poſſunt, quæ

verò in Aretij excuſationem adfert, nec ipſi Aretio placere poſſunt. Ille enim Bernæ reſidens inimicus Orthodoxiæ, perduellis imperij, ea dixit, & ſcripſit, quæ Heluetij imperio fœderati improbauere.

Quia exprimit Diaboli truculentiam in Principes.

Primo in c. 13. Apocal. v. 1. *Beſtia autem rectè dicitur, propter Diabolum, qui truculentia omnem ſuperat beſtiam, cuius mores in Romano imperio adhuc probe exprimuntur, vt rectè à lupa ſe ortos & nutritos ipſimet fateantur. Beſtia igitur eſt Romanum imperium, quemadmodum Babylonicum, Perſicum & Macedonicum in Daniele. Aſcendit autem ex mari, hoc eſt, gentium omnium confuſione, nam ex alijs imperijs commixtum natum eſt Romanum. Vt enim mare commune eſt omnium aquarum receptaculum, & ſordium quadam ſentina: ſic in Romanum omnium nationum vitia congeſta ſunt, vt maru dominium adepti facilè Romani alias nationes debellarint.* Notabis adhuc *in imperio Diaboli mores probe exprimuntur.*

Secundo: *Habet capita ſeptem, hoc eſt, conſilio & prudentia ſingulariter pollet: caput enim domicilium eſt rationis, & ſeptenarius numerus perfectionis & abſolutionis eſt.*

Diabolus ornat imperium.

Tertio: *Nunc Spiritum agentem in hac beſtia exprimit, propoſitis eiſdem ornamentis, quibus beſtiam hanc exornant. Draco indubie eſt Diabolus. Is igitur dat beſtiæ, hoc eſt Romano imperio ſua quadam ornamenta. Ac diligenter obſeruandum eſt, Draconem non condere beſtiam, ſed ortam ſaltem exornat donarijs ſuis, quod eo facit, ne Diabolum putemus Autorem imperiorum. Sed ſciamus eorundem eſſe corruptorem: Magiſtratus enim à Deo eſt, vitia autem magiſtratuum à Dracone illi profiſciſcuntur.*

Mirari potentiam imperij. est colere Diabolum.

Quarto: *Stultitiam mortalium deſcribit, qui fortunam imperij admirantes, illud plusquam par eſt, extollunt & adorant, tota terra admirata poſt beſtiam, hoc eſt, in beſtiæ admirationem eſt rapta tota quanta quanta eſt. Admirationis cauſa pendet ex ſuperiori fortuna, quod mirabiliter curata eſt plaga ſua lethalis.*

Quinto: *Illud eſt imperij ſucceſſum & felicitatem admirari, auguſtum, ſanctum, ſacroſanctum, immortale illud prædicantes.*

Sexto: *Adorarunt Draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ, hoc eſt, Diabolum in illius perſona colunt & adorant: Draco enim Diabolus eſt, qui ſua ornamenta affingit imperio. Vide quid ſit colere Diabolum, hoc eſt, admirari nimium maieſtatem & felicitatem imperij Romani.*

[illegible] omniũ [illegible] hoſtes hære.

Septimo: *Poſt receptam autem Chriſti doctrinam, mox impij hypocritæ titulum Eccleſiæ ad ſe rapuerunt, & vera Chriſti mandata perſecuti ſunt, quam cauſam adhuc hodie ſtrenue defendunt ſedæ imperij poſſeſſores.*

Quid ſuperest niſi arma in perſecutores.

Octauo: *Datur beſtiæ poteſtas debellandi & vincendi Sanctos, hoc eſt, vt hypocritarum conditio ſemper melioris loci ſit, quam piorum, id omnium temporum hiſtoria teſtantur, vt hodie luce clarius verum eſſe deprehendatur. Quam late enim Romanum nomen patet, tam late pij perſecutiones patiuntur, in omnibus tribubus, linguis & gentibus.*

Nono: verſ. 8. Et adorabant eam.

Reformati imperij mores deſcribit, beſtia enim tum adorari volet, q. d. blaſphemia illa non deſinet, vſq; ad finem mundi, vt adorata eſt curata illius plaga, ſic adorabitur data ei poteſtate debellandi Sanctos Dei. Itaq; eadem manet impietas ex eorum rerum ſucceſſu, admirantur enim homines Principum ſucceſſum, hinc in eorum partes tranſeunt.

Calumnia eſt, non adoratur imperator.

Decimo: *Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum fides noſtra. Conſolemur igitur nos his mundi pœnis, ne fingamus nobis peculiarem fortunam. Hæc vocatio eſt noſtra per ærumnas & afflictiones ingredi in regnum Dei, imprimis ſub hac imperij Romani ſenecta. Porrò imperij præſides aliam fidem requirunt à ſuis, & commendant in comitijs magiſtratuum, quæ nihil ad Sanctos Dei, de quibus hic loquitur Ioannes.*

Vndecimo. *Deinde cogit (Pontifex) etiam homines adorare priorem beſtiam, hoc eſt, Romani imperij titulum, & nomen non minus vult haberi ſacroſanctum, quam olim ſub Imperatoribus. Auguſtum erat & venerabile nomen Imperij: ſub Papis manſit Romana Eccleſia, & Catholica & adoranda, quaſi qui neget, hæreticus ſit oportet.*

Duodecimo *Pontifex retinet imperij nomen vmbratile.*

Ita & illi, qui aquilam implumem, aliaque infanda finxerunt.

Septem capita ſunt ſeptem electores.

Tertiodecimo in c. 17. 13. *Draconem habere ſeptem capita ait, quia ad plenum ſibi prudens videtur aſtutus, & callidus: Caput enim prudentiæ & rationis eſt ſedes. Infra ſeptem colles ei tribuuntur, vnde non malo Papæ nomen eſt, quia alias ſeptem capita, hoc eſt, regna tenuit Et ſeptemuiratum Romani imperij ſuo iudicio ſubiecit.* Quibus verbis non obſcure Draconis ſeptem capitibus, ſeptem electores quaſi alterius beſtiæ; hoc eſt, Papæ capita deſignari oſtendit. A Flacco Illyrico maledicentiam illam in Principes ſumpſit. Ille in c. 12. v. 3. ita commentatur. *Aliqui hoc applicant potius ad Romam & eius imperium: quia illa ſuit extructa ſuper ſeptem colles. Habuit etiam ſub ſe ſeptem præcipua mundi regna, Africanum, Aegyptium, Aſiaticum, Græcum, Germanicum, Hiſpanicum, Italicum: pluſ & tres tituli in temporibus, ac etiamnum habuit; & habet adhuc aliquo modo totidem regna ſub ſe: habet etiam ſeptem præcipuos Principes. Omnino videtur hic Spiritus Domini reſpexiſſe ad Prophetiam Daniel. 7. vbi etiam quarta beſtia, nempe Imperium Romanum cum decem cornibus, hoc eſt regnis, aut poteſtatibus pingitur: vt non poſſit eſſe dubium, hic ſub nomine Draconis, pingi etiam ipſam mundi potentiam, ipſi contra Chriſtum, eiusq; Eccleſiam ſæuientem.*

Hæc illi rotundo & blaſphemo ore contra imperium edifſerunt.

Caluiniani non poſſunt aliam religionem ferre.

9. 18. Altera Parei Propoſitio, *Chriſtianos Principes oportere publicum mandatu, & pœnis, idololatrias, hæreſes, &c. impedire.* Item non permittendam in religione mixtionem, aut colutionem, ſed ſolam veram religionem tueri. Hanc dico eſſe enſem, quo & Catholici & Lutherani iugulentur, quia eo Caluiniani abutuntur. Nam blaſphemias vocant, quæ pietas eſt, hæreſin putant priſcam fidem. Quod ſi dubitas, lege Parei defenſorem, ſacrificium Miſſæ, ſimiliaque idololatriam vocat: Tu lector conſiſtorium Caluinianum ingredere; non ages cauſam pro vllo veterum Sanctorum tàm accurate, quin atro calculo damnatus abſcedat. Quem enim tutum putas. Ignatium Martyrem? ſacrificiũ Miſſæ agnouit Epiſt. ad Smyrnæ ita Theod. Dial. 3. & ad Rom. Martialis, Cyprianus, Auguſt. in eadem culpa ſunt: hic verò & pro matre defuncta Miſſam fecit. Iuſtinum, Irenæum? illi veritatem corporis Chriſti in Euchariſtia docuerunt. Chryſoſtomum? Ille liberum arbitrium aſſeruit. Hieronym. Ille virginitatem matrimonio prætulit. Baſil. Magn? At ille Monachorũ Patriarcha eſt. Pontifices Romanos triginta tres martyres? at illi de alijs Epiſcopis iudicarunt. Athanaſium, aut Hilarium? Sanctos illi inuocarunt. Gregorium Nyſſenum, Nazianzenum, aut Magnum? At reliquias illi venerati ſunt. Ephræmum, Cyrillum, Ambroſium? Solam fidem

fidem iuſtificare negarũt. Et quid pluribus? omnes hi Sancti, & alij omnia illa fecerunt, quæ vocant opera mali miniſtri Caluiniani; omnibus igitur illis parata pœna; iam dicta ſententia eſt. Nullam enim ob cauſam in nos ſæuiunt, quæ non ſit nobis cum Sanctis communis.

In principem male agentem, permittit vindictam.

Locus octauus. *Cum ſuperior Magiſtratus degenerat in tyrannum, inferiori coercitionem concedit.* Sed tyrannidem pro ſuis affectibus interpretantur Caluiniani; eo modo quo ille dixerat. *Si male agant.* Huius rei iam fructum carpunt, qui Pareo obſecuti ſunt. Imò multas cauſas adfert contra Principes, vt nunquam poſsit deeſſe cauſa eos deijciendi. Si eorum impediat cupiditates, mox audiet. *In tyranno ceſſat relatio Magiſtratus.* At ſi quis Catholicus Princeps ditiones ſuas reformet, mox audit tyrannus, legatur ſeditioſiſsimus Vtzingeri contra Iulium Principem Herbipolenſem libellus. Itaque ille ex Parei ſententia nomen, & poteſtatem amiſit, cum, ſuos ad veram religionem adduceret, à ſuis igitur Satrapis occidi, eius miniſtri præcipitari potuerunt.

In Catholicos Principes ſemper arma parata ſunt.

Cætera exempla quæ Pareus adfert, eò ſeruiunt, vt nulli Principi Catholico ſecuro eſſe liceat, vt in libro de pace docui, quia omnes Principes Catholici ſunt ſcortatores cum meretrice magna, ſunt illius ſcorti membra & artus, ſunt perſecutores, ſunt illi tales, quales depinxit Aretius.

Synopſis doctrinæ ſectariæ, de Principibus.

Cum igitur Pareus, Aretius, Graſerus, alij doceant

1. Imperium eſſe à Diabolo ornatum.
2. Mirari & adorare beſtiam, adorare Diabolum, eſſe imperium mirari nimium, auguſtum vocare, &c.
3. In imperio eſſe perſecutiones quam latè patet.
4. Diaboli mores hodie in imperio probe exprimi.
5. In imperio ſingularem adhuc regnare hypocriſin.
6. Draconem eſſe Spiritum agentem in beſtia.
7. Draconem inſpirare ingenium malignum Imperio.
8 Spiritum malignum eſſe σύνεργον, & efficaciter regnare in Imperio.
9. Stultos eſſe, qui Imperij ſucceſſum admirantur.
10. Triplicem impietatem eſſe in Imperio Romano, rem ipſam loqui.
11. Cauſam hypocritarum ſtrenue defendere Imperij poſſeſſores.
12. Adhuc reformati imperij beſtiam adorari velle.
13. Manere impietatem ex Principum ſucceſſu, ideò ad eorum partes tranſire homines.
14. Beſtiæ huius, id eſt, imperij cultores, ab æterno vaſa iræ eſſe.
15. Cum Lutheranos in Catholicos reformatores Principes concitent.
16. Cum conuerſos ad priſcam martyrum fidem, tyrannide Antichriſti ſub iugum coactos mentiuntur.
17. Cum id dolis & armis Principum Catholicorum factum dicant.
18. Suos Principes hortentur, vt votis, conſilijs, actibus obuiam illis reformationibus eant.
19. Cum actus illi non ſint tantum conciones, & ſcriptiones prædicantium, ſed conſultationes, tractatusque conuentuum, & comitiorum & decretorum executiones.
20 Cum caput actuum & conſiliorum Pareanorum ſit Syncretiſmus contra Papatum.
21. Cum in illis conſilijs de concionibus minima ſit cogitatio.
22. Cum doleat Pareus Lutheranos adhærere Catholicis.
23. Cum pellere Lutheranos, vocent opus Domini.
24. Cum ſubditis magiſtratibus det arma, vt ſint terrori Domino maiori.
25. Cum omnibus Principibus mandatum dicat, vt exurant Babylonem, hoc eſt, Papatum, carnes eius comedant.
26. Cum hoc mandato iurisdictionem in Papam, & Papæ aſſeclas, velut Antichriſti, ſeu Babylonis membra datam aſſeueret.
27. Cum omnes Catholicos blaſphemos, idololatraſque iudicet, & ſuis magiſtratibus publice mandatum affirmet, vt reſiſtant eorum operibus malis Cum hæc inquam doceant.
28. Ex his conſequitur, Catholicos ſeu Eccleſiaſticos, ſeu Principes ſæculares vel vnam horam ſecuros non eſſe, ſi Parei conſilium placeat Principibus Euangelicis. Imò neq; Lutheranos, ſi illi, qui ſe reformatos appellant, zelum Pareanum induant. Neque reformatos, ſi ſcalam ſceleratam Antichriſti erigant, vt Regem Angliæ facere clamant Puritani. Neque Arminianos, ſi aduocatos, & Syndicos in cuſtodiam compingant Gommariani. Hæc ſumma eſt, perijt non modo fiducia, ſed etiam mentio pacis, ſi latrocinantium Theologorum furiæ animos Principum occupent.

CAPVT XXVII.

Exemplis Patrum, Catholicorum, Lutheranorum non probari Syncretiſmum.

§. 1. QVin etiam in nos cauſa conſpirandi illa traditur, quia id fieri poſſe videtur exemplo multorum, qui deinde reconciliati ſunt. Cur non igitur Euangelicorum, qui ſic vocantur, controuerſię concretizari, vel tolli poterunt? *S. Cyprianus & Stephanus, S. Baſilius Magnus & Euſebius Cæſarienſis, S. Hieronymus & Auguſtinus, S. Hieronymus & Rufinus, S. Hieronymus & Ioannes Epiſcopus Hiereſolymitanus, S Epiphanius & Chryſoſtomus, Orthodoxi & Nouatiani, Catholici inter ſeſe, Lutherani reliqui, & Concordibergenſes diſſenſerunt, nec tamen pacem ruperunt, ſed reconciliationem admiſerunt, quidni igitur & nos Euangelici?* Hæc ſumma capitis 15.

§. 2. Eſt quidem argumentum hoc ab exemplis petitum, non inuſitatum in Rhetoricis amplificationibus, ſed in diſputationibus infirmum, & niſi ſint omnia paria, ac ſimilia, vitioſum, captioſumque.

Exemplis non probatur Syncretiſmus.

Hoc vero loco cum omnia ſint planè contraria, tàm res, quam perſonæ, ſtultum & ridiculũ. Nunquam fateor tam felix Eccleſia fuit, vt omnes in omnibus penitus conſentirent, ſed neq; id aliquando futurum ſperare audemus, niſi tum cũ *Deus erit omnia in omnibus*, cũ errore ſublato increatam veritatem cœleſti lumine intuebimur. De genere tamen diſſenſionis, de animo contraria docentium, grauitate quæſtionis, obſcuritate rei iudicium conſtituendum, item ſi quid in concilijs definitũ, ſi quid in Eccleſia ſemper creditũ; neq; enim omnis diſſenſio facit hæreſin, neq; ex diſcordia orthodoxorũ æſtimanda ſunt diſſidia,

atque odia hæreticorum. Singula exempla retractemus.

Cypriani, & Stephani diſſenſio.

§. 3. Cyprianus & Stephanus Romanus Pontifex de Baptiſmo hæreticorum diſſenſere. Cyprianus eum reiecit, Stephan. approbauit. Error Cypriani fuit, veritas penes Stephanum. Errori Cyprianus adiecit commotiunculam, nam ad Pompeium Sabratenſem Epiſcopum de Stephano iracundius ſcripſit. Auguſtin. de ea Epiſtola dolet, excuſare Cyprianum ſe poſſe negat, Epiſt. ad Pompeianum, & libr. 5. c. 25. contra Donatiſtas, de Baptiſmo. Errauit autem in illa quæſtione, quæ *nondum eliquatiſſima perſpectione diſcuſſa erat*, vide Auguſt. l. 3. contra Donatiſtas c. 3. Errauit igitur Cyprian. & eius auctoritate impulſum concilium non tamen diuerſum ſentientes damnauit. *Supereſt*, inquit, *vt de hac ipſa re ſinguli, quid ſentiamus, proferamus: neminem iudicantes, aut a iure communionis aliquem, ſi diuerſum ſenſerit, amouentes.* Interim Stephanus excommunicationem minatus eſt Africanis, niſi errorem correxiſſent. Paruerunt autem errantes rectè ſentientibus, vt conſtat ex Auguſtino l. 3. cap. 1. contra Creſconium, nam & in Catholica fide mortuus eſt Cyprian. & Epiſcopi contrario decreto priorem ſententiam reſciderunt, vt auctor eſt Hieronymus cõtra Luciferianos, vide & Auguſtin. Epiſt. 48. Quin & Aſiatici plerique in concordiam redierunt. Conſuli poteſt Tom. 2. Baronius.

Quorſum igitur hoc adducitur? mutent errores, & palinodiam canant Zvvingliani, non erunt in recipiendis Lutherani difficiles, ſi modo ſincere agere arbitrentur. Si errare perſeuerent, non minus hæretici, quàm illi rebaptizatores iudicabuntur. Quæ verò eſt vnius erroris ad innumerabiles hæreſes proportio? At cur de mutata à Cypriano ſententia nihil eſt ſcriptum? Quia mox Anno 259. Valerianus perſecutionem intendit, cùm in annum 258. controuerſia incidiſſet, itaque actiones Eccleſiaſticas violentia tyranni ſuppreſſit.

Baſilij & Euſebij diſſenſio.

§. 4. *Inter Baſilium*, inquit, *& Euſebium Cæſarienſem graui exorto diſſidio, & inimicitijs flagrantibus adeò, vt ille Eccleſiâ desertâ in pontum ſecederet.* Mala fide & calumnioſa exaggeratione geſta ſanctorum Pareus commemorat. Res ita habet. Defuncto Hermogene à Cæſarienſibus adhuc Catechumenus in Epiſcopum electus eſt Euſebius, nam Baſilius, ne eligeretur, ſeſe ſubduxerat, mox electores ſuffragij ſui pœnituit, ſed Euſebius, ne alium crearent Epiſcopum, obſtitit, & conſtantia periculum, quod Iulianus intentabat, facile diſcuſſit. Interim Monachi, qui ſub cura Baſilij agebant improbare electionem Euſebij, ea cauſa ſuſpectum Baſilium Euſebius habuit, & præter eius meritum eundem preſſit, Baſilius autem vt Monachi quieſcerent, neue ſui cauſſa Eccleſia ſcinderetur, in ſolitudinem ſeceſſit, non odio flagrante, nec inimicitijs, ſed pacis & quietis amore, quæ ex Gregor. Nazianzeni ad Euſebium Epiſtola colligimus. Hæc acta Anno 362. Anno verò 366. certatim officijs, Euſebius vltro deprecatrices, & euocatrices ad Baſilium literas miſit, & Baſilius remiſſa iniuria Cæſaream rediit. Non igitur hoc loco dogmatum pugna; ſed in Baſilio virtus, modeſtia, prudentia, in Euſebio ſuſpicio, ſimultas, & tandem ſeria pœnitentia, humilitaſque ſpectatur. Quid hæc ad condemnationum fulmina? ad exilia, & tormenta, quibus in ſeſe Euangelici ſæuiunt? Ad acerrima de capitibus fidei, & ſalute certamina?

Hieronymi & Auguſtini controuerſia.

D. Hieronymus etiam & Auguſtinus de loco D. Pauli Gal. 2. v. 11. diſputarunt, nec ſine verborũ acrimonia, ſed quid inde conficies? an ideò omnium hæreſeon fieri oportere Syncretiſmum?

Hieronymus & Ioannes Hieroſolymitanus.

§. 5. Controuerſia inter Hieronymum & Ioannem leuior erat, quam Ioannis vel imprudentia, vel malitia deinde fecit grauiorem. Pelagio enim fauere putabatur, vt habet Aug. Ep. 252. In ſuſpicionem etiam venit, quaſi auctor fuiſſet direptionis in Bethlehem factæ, vt clarum eſt ex Epiſt. Innocentij ad eum ſcripta. Verum cauſa cum dubia ſit, nec Hieronymus, nec Innocentius eum abſolutè damnarint, cum morte plenam rei cognitionem anteuerterit, non eſt tanto poſt tempore ad tribunal, dictionemq́ue cauſæ reuocandus, multò minus ex vnius Epiſcopi, qui multos orthodoxos offendit, ſeque ſuſpectum reddidit, facto, omnium religionum inducenda confuſio.

Hieronymus, & Rufinus pugnant.

Quod ad Hieronymum attinet & Rufinum, fateor rem ſimillimam eſſe illis, quæ nunc inter Euangelicos controuertuntur. Hieronymi quidẽ innocentia teſtata eſt ſatis, & Apolog. 2. extat iuramentum calumniæ *Teſtor Mediatorem Ieſum inuitum me, & repugnantem in hac verba deſcendere, & niſi in prouocares ſemper taciturnum fuiſſe. Denique noli accuſare, & ego ceſſabo defendere. Quæ eſt enim audientium ædificatio, duos ſenes inter ſe propter hæreticos digladiari, præſertim cum ambo Catholicos ſe videri velint. Omittamus hæreticorum patrocinium, & nulla inter nos erit contentio.*

Rufinus hæreticorum patronus, & hæreticus.

Rufinus autem more hæreticorum ſanis admonitionibus non reſtitit modo, ſed etiam obduruit, iudicium Anaſtaſij Papæ recuſauit, Pelagij fuiſſe præcurſorem conſtat ex Aug. lib. 2. contra Pelagium c. 2. de illo Cœleſtius in Concilio Carthaginenſi ſic profitetur. *S. Presbyter Romæ qui manſit cum Sancto Pammachio, id dixit. Ego audiui illum dicentem, quod tradux peccati non ſit.* Itaque Cœleſtius non Pelagium, ſed Rufinum tàm nefariæ hæreſis auctorem citat, ſed hæc à morte eius omnia patuerunt, quanquam & viuus ab Anaſtaſio damnatus, à nullo deinceps abſolutus eſt. Hoc exemplum, ſi quicquam efficit, eò valet, vt ſignificet hæreticos inter & Catholicos in cauſa religionis pacem eſſe non poſſe, non autem hæreſes contrarias in vnam poſſe conflari.

§. 6. Diſſenſio Chryſoſtomi & Epiphanij Epiſcoporum, facti erat, & fori, non religionis & dogmatum. De Origeniſtarum damnatione agebatur, eos continuò quaſi ſufficienter auditos, & cognitos, damnandos cenſuit Epiphanius, Chryſoſtomus iterum audiendos iudicauit, idcirco Epiphanius in Patriarchio habitare, & Chryſoſtomo communicare, apud quem hęretici diuerſarentur, noluit, Chryſoſtomus ſibi cum illis licitam communionem exiſtimauit, quos nondum auditos, damnatoſque arbitrabatur, hinc diſſenſio, cum in altero odium hæreſis, in altero cura iuridicialis proceſſus, & ordinis præualeret. De mutuis Prophetijs, quod ſcilicet Epiphanius dixerit Chryſoſtomo, *Tu non morieris Epiſcopus*, ille Epiphanio. *Tu non morieris in patriâ*, figmentum Baronius exiſtimat, nam Epiphanius anno ſequenti mortuus eſt domi ſuæ, quanquã Chryſoſtomus diuerſa exilia expertus militum importunitate exſtinctus ſit. Iterũ repeto, quod faſtidioſum videri poſſet quidem, ſed cauſſę tamen eſt neceſſarium, nihil hanc diſſentiunculam facere ad omnium, qui ſe vocant Euangelicos, faciendum Syncretiſmum.

§. 7. De Orthodoxis & Nouatianis mendácium

cium eſt illis, qui in hiſtoria verſati ſunt, luculentum. Conſtat non ea, qua oportebat illos ſeueritate coercitos, quod de Chriſto rectè contra Arianos ſentirent, id eo factum, vt anno 326. Conſtantinus pro eis dederit reſcriptum: *Nouatianos*, inquit, *non comperimus prædamnatos, vt eis, quæ petiuerint, crederemus minime largienda.* Verùm vt Euſeb. de vita Conſt. l. 3. c. 61. & 62. poſtea id cóperit Magnus Imperator. Nam primo eos loco inter hæreticos recenſet, & in Concil. Conſt. damnati ſunt, vehementer inſectatus eos eſt Chryſoſtomus, Roma pepulit Innocentius, & anno 413. Theodoſius edictis proſcripſit, & *deportatione*, vt verba legis habent, *damnauit*. An nunc tolerati Lutheranos pauliſper aues, vt deinde id agas, quod factum eſt Nouatianis?

Deniq; de Catholicorum diſſenſionibus hoc vniuerſe ſtatuendum eſt, eũ qui pertinaciter cõtra fidem Catholicam tuetur errorem, non eſſe Catholicum. Si error eſt ex eorum genere, quorum neutra pars damnata eſt, diſſenſio non tollit fraternitatem, nec ſcindit vnitatem. Verùm de his ſuo dicam loco.

Concludo argumentationem Syllogiſmo Antiſtropho. *Nulla vnquam hæreſes conſpiratione, & tentato Syncretiſmo fidem Catholicam opprimere potuerunt, nec ergo Euangelica poterunt. Nulla Syncretizatio eſſe potuit diuturna, nec ergo Euangelicorum.*

CAPVT XXVIII.

Lutheranos improbare Syncretiſmum, Catholicos ad toleranda mala paratos eſſe oportere.

§. 1. MVlta ſunt Lutheranorum contra Syncretiſmum cum Zvvinglianis, ſcripta, & decreta. Inter ea præcipue vnum ſibi aduerſarius oppugnandum ſuſcepit, quod eſt Concionatorum, & Conſiliariorum Saxonicorum, quós ille *Stentores aulicos* per contumeliam vocat. Principibus ſuis auctores illi ſunt, ne cum Caluiniſtis contra Pontificem, Imperatorem, Reges, Principesq́ue Catholicos conſpirent, *ſed impetratores potius, & Catholicis ſe iungant*, atque in eam rem rationes nouemdecim, quas motiuas vocant breuiter, & ſapienter ſunt complexi. De eorum conſilio in hæc verba ringitur Pareus, cap. 19.

Lutherani iungi Catholicis, quam Caluiniſtis malunt.

Verum enim verò remotam aliam inſidioſam iuxta & peſtilentem, per Principum quorundam aulas ſerpere compertum eſt. Circumferuntur enim, quædam MOTIVAE *ſub hoc titulo:* Motiuen vnd Vrſachen / warumb man mit den Calviniſten in Religions Sachen nicht kan oder ſoll wider die Papiſten fur einen Mann ſtehen / *hoc eſt, rationes propter quas Principes Lutherani cum Caluiniſtis in negocio religionis contra Papiſtas ſimul ſtare nec poſſint, nec debeant. Hæc, inquam, peſtilens remora non dubium, quin laudatiſſimorum Principum, & ciuitatum animos varie diſtrahat, & pacis conſilia interturbet. Res ergo poſtulat breuiter etiam diſpicere, ſintne motiua ſiu rationes illæ vera, & ita ſolida, vt Euangelicis Eccleſijs turbas mouere, pacemq; interuertere debeant. Sunt autem rationes nouemdecim; quas retento motiuarum vocabulo referam ordine; quidq; orthodoxi ad ſingulas reſpondeant, apertè ac placidè ſine vllo ſtomacho ſubijciam.*

Eius rationes 19.

Quæ Conſiliarios illos præcipuè mouerint, rationes, ipſe etiam oſtendit Epiſt. dedicatoriâ ad Controuerſias Euchariſticas, in quâ apud Polonos adoleſcentes ipſe ſenex Lutheranos in hunc modum accuſat. *Quicquid vero de Lutheranis hic dicitur, de noſtris in Germania aduerſarijs Vbiquitarijs rigidis, ſæuis ac turbulentis veritatis hoſtibus eſt dictum, qui nullas pacis conditiones, niſi ſalua ſua Vbiquitate & Maieſtate recipiunt, qui Orthodoxos tanquam hæreticos ipſis Turcis deteriores traducunt & damnant, quiq; palam profitentur, ad Papiſtas potius tranſeundum, quam cum orthodoxis, quos Caluinianos vocant, fraternitatem colendam eſſe. Ex quibus nuper aulicus quidam Stentor publico ſcripto non erubuit Principi ſuo conſulere eſſe, vt in comitijs potius ſeſe Papiſtis, quam Orthodoxis Caluiniſtis coniungeret, duabus allatis rationibus, vna Theologica: quod Lutherani cum Papiſtis in pluribus conſentiant, quam cum Caluinianis, quos vocat: altera ciuili, quod Papa pro tuendo imperio Romano vires conferat, Principes verò Caluiniani cum Turca aduerſus imperium non diſsimulanter colludant: quarum poſterior quidem longè aliter quam calamo meo refutari meretur: prior ſi vera eſt, ipſa veritas facta eſt mendacium: niſi forte ſicut inter conſenſûs capita numerat geniculationem in nomine Ieſu (quam orthodoxi adiaphoram habent) ita iiſdem annumeret templorum ſtatuas, organa, caſulas Phrygianas, & ſtolas, togas diſſinentes, cæſariem calamiſtratam, choreas, encœnia, & id genus plurima, quæ pariter ſunt his communia & illis. Si conſilium probum eſt, quid ſcripſit Lutherus, Papatum eſſe ex Diabolo.* Daß das Bapſtumb vom Teuffel geſtifftet ſey? *quid clamat Apoſtolus: Exite ex ea populo mi?*

Accuſat Pareus Lutheranos.

Caluiniſtæ Turcis adſtrictis.

§. 2. Binas, quas retuli rationes in nouemdecim deinde partiti ſunt, cum viſum eſt ſingulatim omnia exponere. Neque enim vel Principes adeo ſunt leues, vel publicæ ſalutis, & decori negligentes, neque conſiliarijs vtuntur adeò vel imperitis, vel Caluiniana pecuniâ, pollicitisq́ue in perfidiam deprauatis, vt opes, libertatem, vitam, ſubditorum ſalutem pro Caluinianorum dominatione in diſcrimen adducant. Multo minus adeo ſtolidi, vt Caluinianis miniſtris ſe regendos permittant.

Quæ cum Principes ſine formidine, & ſimulatione profiteantur, periculum nullum eſt, ne in ſuos Collegas pro nutu ſanguinarij Caluinaſtri velint eſſe crudeles. Quis enim Germanici ſanguinis, & animi Princeps, ad carnificinam Catholicorum turpiſsimo Syncretiſmo auctorari ſuſtineat? Quis huic laniſtæ operam carcerariam locare? Quid enim vel ad odium improbitatis ſuæ immanius, vel ad maiorum ſuorum contumeliam facere poſſent indignius, quam ſi vicinos, quietos, amicos, cognatos Principes, trucidare, deuorare feſtinent, ob eius religionis cultum, in quo omnes, à quibus ipſi nobilitatem, opes, imperium accepère, & nati & mortui ſunt? An adeò ferum eſſe quenquam, vt contaminare ſe velit viuentium cædibus, quorum aliud non eſt delictum, quam maiorum ſuorum, de quorum nobilitate generoſus eſt? de quorum hæreditate potens eſt, an in eos eâdem crudelitate vteretur; qui in alienis cruciatibus oſtendit; quid patres ſuos meritos eſſe iudicet? Tu me illuſtriſsime Princeps occides? occiſum deuorabis? de gaudio tormentorum meorum moriére? quia de religione auorum, atque atauorum tuorum non receſsi? quia altari ſeruio quod maiores tui fundauerunt? quia id credo, quod vt crederem illi cauſam dederunt? quia id non damno, in quod illi doctores, & academias ſuas iurare voluerunt? Ecce meus ſanguis in tuã inuidiã, in familiæ tuæ dedecus fluit. Vt igitur vel in me animum beni-

Cur Principes, ſint in Catholicos immites.

gnitorem accipias, vel pœne vniuerſam familiam tuam, atque antiquitatem accenſeas, neceſſe eſt.

Liberæ ciuitates, non occident Catholicos.

§. 3. De liberis imperij ciuitatibus, ſine quarum neruo mouere bellum Prædicantium furor non poteſt, minus etiam formidandum cenſeo. A contentione, & ſanguine abhorrent, negotiationibus, & arcium exercitationibus florent, bello creſcere non poſſunt, illo enim priuatorum fortunas imminui, commercia ſiſti experiuntur, nec ſpes eſt Rempublicam proferre pomœria ſua poſſe, inter potentiorum imperia, ditionemque incluſa.

Crudelitas Caluiniſtarum.

§. 4. Quis igitur ad vocem furiæ tribuniciæ, ſonitum buccinâ dabit? quis efficiet, vt ciuili bello in ſe Europa colliſâ, reliquias fortunarum, & lacera membra Mahometiſtis in prædam vertat? Conatus ille eſt Parei, qui tam atrociter de nobis conſulit, vt REMORAM INSIDIOSAM IVXTA AC PESTILENTEM cenſeat, quâ cædes noſtra differtur. Cui nimium eſt, quod Pontifex, Cæſar, Reges, Principes Catholici viuunt. Certe cui remora inſidioſa, & peſtilens videtur, eidem mortis acceleratio, tuta, ſalutaris, religioſa ſit, oportet. Manſuetudinem Caluini ac Bezæ agnoſcunt, nec miror aulici Prædicantis ſæuitiam, de quo *Hiſtoria mutata in Palatinatu religionis narrat*, (de quinta mutatione loquor) dixiſſe eum in Gynæceo, *Se, ſi Cæſar eſſet, omnibus Lutheranis Prædicantibus caput amputaturum eſſe.*

Catholicos ad martyrium potius, quam bellum paratos eſſe oportere.

Si cauſam tamen aliquando obtineat pars deterior, ſi Miniſtri Euangelici, de cauterio ſui Patriarchæ ardentes in agmine armatorum volitent, ſi quos ſanguine ſcripſerunt libros Martyrum cruore oblinant, ſi conſiſtant aduerſum nos caſtra Caluino Lutherana, *adiutor noſter in cœlo, non timebit cor noſtrum*, mortem, quam naturæ debemus, religioni impendemus, vitam quam tenere non poſſumus, Chriſto reddemus, non eſt miſerum, ne acerbum quidem pro Chriſto mori. Miſeriores illi quorum crudelitatem ſubibimus. Teſtem innocentiæ noſtræ habebimus eundem, quem fortunarum inuaſorem, vitæ ereptorem, militem Lutheranum, qui quamuis infame officium præſtet Caluiniſtis, negare tamen non poterit, *Diaboli ſe ſquamis* militare. Ne ignorare quidem grande bonum eſſe, quod tàm infeſtè *Diaboli corporati* (ſic Lutherus in Symp. vocat Zvvinglianos,) oderunt, iamque atrociter perſequuntur, omnes igitur certamini & martyrio paremur, caſuri feliciter, ſi hoſtili conatui reſponderit, permiſſu æternæ prouidentiæ, ſucceſſus. Caſuri, inquam feliciter, quibus omnipotentem Deus manum ſupponet, vt ipſa mors vitæ nos inſerat, propter quam *Filium Vnigenitum exaltauit Deus, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.* Hanc ad omnes temporum viciſsitudines piam mortis, beatitudiniſque meditationem, ſi adferamus, nec aduerſariorum minas metuemus, nec ad quotidianas bellorum narrationes, & ſemeſtres hiſtorias, quas eorum ſalſarij mendaciſsime conſcribunt, trepidabimus. Neq; conſolatione, quam viri prudentes adferunt, quique in Republica verſantur, nimium erigemur. Sunt enim neque infimæ notæ homines, neque in rebus imperij parum exercitati, qui conſpirationem illam, etſi feliciſsime conficiatur, timendam negent. *Deum æquiſsimæ Catholicorum cauſæ non defuturum, iuſtitia eum eſſe vindicem, non deeſſe legitimo Magiſtratui efficacia ad iuſtitiam contra improbitatem atq; audaciã media*, ſcire ſe vbi aduerſarios calceus premat, communem eſſe illis, & nobis, quâ cadere poſsint, mortalitatem; ferratas acies ſtare luteis pedibus, tenui cardine moles ingentes verſari, ſecuturum & de noſtro vulnere ſanguinem.

Conſolatio Politicorũ.

§. 5. Quorum conſilia hactenus quidem probare ſoleo, vt humana auxilia, & induſtriam, quandoquidem diuina dona ſunt, ſignificem non eſſe aſpernanda, potiorem tamen Chriſtianæ perfectionis, conſtantiæ, gloriæ viam lubens demonſtrem, horterque vt patiendo potius, quàm fortiter agendo, oppetendo mortem, quam cædendo hoſtem, ac cœleſti in capitolio lubentius triumphos petant. Hoc animo ſi bellum exſpectemus, alterutrum conſequemur, vt vel moriendo in veterum martyrum fide, & communione lauream eandem conſequamur, quâ illi æternum coronati lætantur, vel ſi iuſtæ cauſæ victoriam Deus conceſſerit, ſi conſpirationem magnus ille conſiliorum ponderator, magnus bellorum arbiter inhibuerit, in auita religione, ſine tumultu nouatorum, & inimicorum inſectatione viuamus. O felicem animæ Chriſtianæ ſortem, cui vita longior ad felicitatem eſt via, mors compendium, quæ niſi ſuâ ſponte perire non poteſt.

CAPVT XXIX.

Ciuilem vnionem quorundam Principum, non eſſe pro Syncretiſmo in Religione adducendam.

§. 1. SYncretiſmum etiam ducunt *ex vnione ciuili principum. Si inter eos pax eſt, cur non ſit etiam Religionum Syncretiſmus?* Cur ſe mutuo Theologi perſequuntur? Laudatiſsimæ ciuitates, incluti Barones, Illuſtres Comites, Illuſtriſsimi & Sereniſsimi Principes, vnionis & ſanctæ pacis conſilia inierunt, quid igitur prædicantes depugnamus?

Religio, humanis pactionibus non debet temperari.

Principio quidem ad iura & fœdera humanarum pactionum curam pietatis, cærimoniasq; accommodari, & de pace vel inimicitijs regnorum pendere Religionis ſacrorumque & fidei concordiam atque diſſenſionem, nemo niſi atheus & Epicuræus dixerit. Quid enim? Tu legibus fœderum vel coactorum, vel turpium, certè ſemper inſtabilium, immenſi numinis cultum temperabis? Si ſeſe Princeps tuus Ottomannus iunxerit, tu quoque tolerandam Mahometis culturam cenſebis? omninò facies, toleras enim eos, quos Iudæis & Turcis, cum ex animo loqueris, deteriores arbitraris. Quid Belgis ſuadebis, ſi fortè ſtatus generales, cum Indis & Chinis idololatris fœdus inierint? An Calecuti menſam Caluiniſticam ſtatui cenſebis æquum, & erigi patieris? Amſtelrodami aram Deo Calecutano? *Non conueniunt nobiſcum in fundamento*, inquies, at iam nec vos conuenire ſupra docui. Maneat tamen ciuiles pacificationes religionum, & fidei arbitras eſſe debere, nec credendi rationem ab Eccleſiâ, ſed à palatijs, caſtriſque diſcendam, quid futurum exiſtimas, ſi principum amicitiam vel ſimultas diſſoluat, vel iniuriæ ruperint? an tum quoque pacem religionis pediſſequam, pactorum ciuilium interitu violatam iudicabis? An tubæ ſonus, fulmina templorum, & damnationes cathedrarum ſimul conciet? & in arma viros vocabit? Si murum aries percuſſerit, mox hæreticus erit, qui ante frater? Hæc impia, Epicurea, Machiauellica, Satanica ſunt decreta.

§. 2. Sed tamen qualis illa Principum ſeu vnio,

nio, ſeu liga, ſeu correſpondentia? An in id conſentiunt, vt patriæ incolumitatem, imperij dignitatem aſſerant, ſupremi Magiſtratus auctoritatem tueantur? in belli Turcici neceſsitates ſumptum atque arma neceſſaria conferant? vt iudicia habeantur? rerum iudicatarum executiones, audacia atque fraudibus hominum improborum non impediantur? Hæc ſi propoſita habent, non opus erat pace nouâ, cum omnes omninò Princeps Imperij & iure fidelitatis Cæſari ad hæc præſtanda obligentur, & Collegis id ſuis promiſerint prima dominiorum ſuorum aditione Sed aliud quippiam ſpectarunt, nemo non videt, quam neceſſaria fuerit, orthodoxorum inter ſe, & cum Regnis, Dinaſtijsque Catholicis ad ſui inculpatam tutelam vnio, atque confœderatio.

Qui Principes correſpondentes.

§. 3. Qui verò illi Principes? quot inter eos Lutherani? Et quomodo eſſe poſſunt Lutherani in pace religionis cum illis, à quibus pelli Lutheranos indies experiũtur? Imò cũ vnione illa defectio à Lutheraniſmo incepit, concepta de non offendẽdo Caluiniſmo diplomata ſunt, & Lutheranorum, ſub nomine demiſsionis, inſtitutæ cautæ proſcriptiones, tũ cũ fœdera illa iacerentur, adeo vt nemini dubium eſſe poſsit, quorum fiducia Principes hucvſque Lutherani Caluiniſmum in ditiones ſuas inducant. Bellum igitur atque exitium Lutheraniſmo pax illa ciuilis, ſiue Correſpondentia peperit, oſtentatur miſeris populis pax, atque defenſio contra Papatum, oſtentantur Eccleſiarum nobilium opes, & dignitates, oſtentantur de alieno præmia, vt dum propenſo hiatu noſtris rebus inhiant Prædicantes Lutherani, ſuis nidulis inopinatò excutiantur. Quanta erat Vnionis illius apud Euangelicos cum primo gliſceret exſpectatio? quæ chartæ, quæ picturæ ad terrorem Catholicorum nobis ingerebantur? annum vnum alterumve negabant poſſe rem Catholicam ſtare, diſtributos Epiſcopatus, donatas prælaturas, Monaſteria deſcripta eſſe aſſerebant; iam titulos nouos ſibi Prædicantes fingebant, cum ecce ſubito dimidiùs penè concidit Lutheraniſmus; atque ex duobus Electoratibus alterum amittit. Necdum conijcere poteſtis, necdum videre atque ſentire vos ô Reliquiæ Lutheranorum, veſtram ſalutem his pactionibus peti, veſtram quietem Caluiniſticis artibus turbari? Roma fœderi prætenditur, & capitur Berlinum, opes & vires contra Papam Romanum vos conferre putabatis, & veſtris præſidijs Papatum Saxonicum, vt Caluiniſtæ vocant, circumſidetis atque oppugnatis.

Finis Correſpondentia.

Laudat ciuitates, Barones, comites, duces fœderis, & ſanctæ vnionis conſortes, ſed laudat Caluiniſta, cum imperium ſuum amplificatum cernit, eadem arte omnes in plaudes Gebennenſes attracturum ſperat.

Ad vniuerſos Lutheranos hæc pertinent, magis tamen ciuitatibus liberis ſunt metuenda, ſed malo de ea re ſenatoris in Republica nobili ad Syndicum alterius ciuitatis perſcriptam ſententiam ponere, quam meam.

EPISTOLA SENATORIS N. Reipub. N. ad N. Syndicum N. ciuitatis. N.

Vrbibus imperialibus, datum conſilium

§. 4. Petis à me Clariſsime & Conſultiſsime Domine, amantiſsime compater, vt ciuibus meis auctor eſſe velim, quo cum principibus correſpondentibus ſe aduerſus Papiſtas vniant. Ego hic valde hæreo, valdeque miror, te id tuis ſuaſiſſe. Nam multa video & grauia, quæ me valde deterrent. Vel enim vincemur vel vincemus, vel certè æquo marte vtrinque attriti pacem componemus. Si victi fuerimus, quis non videt quale Væ victis proponatur? Si pax facienda eſt poſt cladem, cur non potius eam retinemus? Ego vero ſentio nos ſine clade victores eſſe non poſſe, imo victoria ipſa nos interituros. De ſingulis meam conſiderationem audi.

Incommoda Syncretiſmi.

Bellum parandum eſt, ſi fœdus inimus, toto in illo negotio directio eſt penes principes, comites, nobiles, illi delectus agent, nos pecuniam, vel pro noſtra parte, vel mutuam pro alijs conferemus, in noſtro territorio alendus miles, de ærario noſtro danda ſtipendia, de noſtro granario commeatus, ſcis enim vnde hæc peti ſoleant.

Secundu, Itinera intuta erunt, negociationes interciſæ, agri deſerti, ſi etiam Princeps N. vel mille equites pabulatum in nos mittat, vna hebdomade pauperes efficiet, hinc domi inopia, foris timor, artium mechanicarum cõtemptus, fames ciuiumne tumultum concitet periculum eſt.

Tertio. Quod ſi etiam Cæſarea Maieſtas arma ponere iuberet & contumaces proſcriberet, non per Germaniam modo vniuerſam, ſed per Galliam, Italiam, Belgium, merces ciuiu noſtrorum fiſco cederent, perſonæ caperentur, atque exitium timendum eſſet extremum, atque adeo ſeditiones etiam internæ.

Quarto. Cum bellum geretur, cum nos nobiles, Barones, Comites non ſimus, tota non modo adminiſtratio erit penes alios, nos loco ruſticorum habebimur, ſed etiam erunt noſtræ vrbes in illorum poteſtate, arma tenentibus omnia danda erunt, poteruntque nos, ſi velint ad quælibet ſibi concedenda cogere, eo exercitu, quem noſtra pecunia collegerunt. Reſpondebis, id eos non facturos, qui fœderum, & æquitatis ſint amantes. Non facient fortaſſe, ſed timeo tamen ne faciant, deinde non eſt noſtrum committere, vt aliena potius benignitate & miſericordia precariam libertatem teneamus, quam vt eam noſtra prudentia, conſilijſque, & Cæſareorum beneficiorum antiqua lege defendamus. Non eſt ſenatoris fideliter patriæ conſulentis, id agere, vt cum vicinus princeps velit, poſsit vrbem ſubijcere. Libertatem ex alieno arbitrio nutuque ſuſpendere, non domeſticis conſilijs, præſidijſque firmare. Ego ne liberam quidem ciuitatem iudico, cuius fortunam vicinus potentior ex cingulo gerit. Certe durante bello, quod noſtro ſumptu geretur, vnus centurio nobilis plus poterit, quam ſenatus, populuſque noſter.

Quinto Si bellum trahetur, quomodo in annos quinque vel ſex vaſtatis agris, vexatis ciuibus, exhauſto ærario, ſublatis commercijs ſumptum ſuſtentabimus, qui nunc ne vna quidem hyberna ferre poſſumus? Nonne ciuibus noſtris animus concidit, ſi nundinas Francofurtenſes minus lucroſas fuiſſe audiant? quid futurum cenſes ſi omnia tollantur?

Sexto. Si vincemur, quod tam timere ſapiens debet, quam ſperare victoriam, omnium quidem aduerſo marte victorum miſera erit conditio, ciuitatum miſerrima. Principes enim habent in aduerſa parte cognatos, affines, amicos, deprecatures, conciliabunt cum victoribus nuptias, cauſam belli in conſiliarios conijcient, ignoſcetur huius adoleſcentiæ, illius ſenectuti, alterius meritis, nonnullorum maioribus. Ciuitates verò quæ

quæ vnius Cæſaris beneficio ſunt liberæ, quis tuebitur? Libertas ſolo verbo minuetur, ſumptus repetentur, noui Magiſtratus inſtituentur, multa exigetur, ipſi principes reconciliati executores conſtituentur, nos, inquam, in prædam à victore carpetemur.

Septimo vincemus, inquies, hoc ſi oraculum eſſet, non hominis coniectura, mouere fortaſſe ad prælium militem poſſet, ſed tamen ad bellum ineundum vrbis N. Senatorem inducere non debet. Victoriam enim timendam arbitror. Primo quia nihil commodi, deinde quia extrema pericula adducet. Quid porro vtilitatis noſtra vrbs inde capiet, ſi princeps N. principem N. vicerit, eiecerit, ditionem eius occuparit? noſti me loqui de illis, quorum in confinio habitamus. An præfectura nos aliqua aſperget, vt ex magna fortuna reliquiæ aliquæ ad nos defluxiſſe videantur? Primum, ſi hoc faciat, non tamen fructus annuus ſumptum compenſabit, quem fecimus. Deinde. Vix facier, tot centuriones, nobiles, barones, comites, principes, per quos vicit, circumſtabunt, vt nos ruſtici, vel ſi mauis, nobiles ciuitatenſes ne aditum quidem ſimus habituri. Nos certo ſumptu ſpem incertam ememus? Periculum quidem quantum nos eriam victores adeamus, quem latet? Nam periculum voco, quia victores, erimus in poteſtate potentioris, qui nunc ante bellum liberi ſumus. Noſti non modo nos commercijs ex regionibus diuorum principum, ſed ex eorum agris, paſcuis, ſyluis ali, pedem non poſſe foras ponere, quin ſimus in alterutrius territorio, noſtra tamen libertas tuta eſt, quia Eccleſiaſticus ille pacificus eſt, nec ſinet alterum acceſsione noſtræ vrbis fieri potentiorem. Ita illorum ſimultas, eſt noſtra ſecuritas, ſi noſtra opera Eccleſiaſticum ſecularis expulerit, nos cum volet, etiam ſub iugum mittit. Et erit, mihi crede, tempus cum volet. Olim querebatur Melanchthon Epiſt. ad Milichium, *Vrbes ab ignauis principibus & deſertas & proditas eſſe*, ſperabatque, *adeo modeſtiores fore, & rectiora conſilia ineunda pacis quaſituras eſſe.* Prodere & deſerere potuerunt infelices, an non volent, cum facultas erit, dominari felicibus?

Principes vrbium deſertores, & proditores iudicio Melanchthonis.

Octauo, Exempla me terrent, nam cum nos, & pleræque vrbes Lutheri doctrinam profiteantur, principes Caluinianam, non eſt dubium, quin ſibi viciſſe, & exercitum Gebennenſe inducere velint, atque ita inter medios, potenteſque Caluiniſtas pauculę erimus ſparſę vrbes Lutheranicæ, primum itaque ſenſim noſtri ciues, & adoleſcentes vicinitate, & commercio Caluiniſmi amorem imbibent, Syndici, Secretarii, & nonnulli Senatorum Zvvinglianiſmo fauebunt, neque enim nunc deſunt, qui Caluiniſtis ſeſe vendirent, & ſententias vendāt, tum vero etiam exercitij petent, & interceſſuribus magnis extorquebunt, videmus id nuper in celebri emporio effectum, vt etiam exteris ciuitas pateat, & exteris Caluiniſtis. Deinde lites inter vicinos oriri ſolent, quis infirmiori ius dicet, aut iuſtam ſententiam facto exequetur? Tertio. Nunc hoc ipſo tempore, cum noſtro auxilio egent, cum pecunias noſtras prenſant, cum aduerſarios pertimeſcunt, an nobis quicquam indulgent? cogita, non Coloniam: quam quia Catholica eſt, affligendam putârunt, ſed noſtræ, hoc eſt Lutheranæ fidei ciuitates, nonne adductis, è Gallia, è Belgio exteris, illas alijs ciuitatibus premere atq; vrgere ceperunt, vide noua oppida ad Menum, & Rhenum vetuſtiſsimis exhauriendis condita, vt in ſuos fundos negociationes, opes, vitam veterum vrbium transferant. Tu dubitas eos id facturos, cum ſe poſſe videbunt, cum videas conari cum non poſſunt? Non cupient credo poſsidere opulentas vrbes, quas nunc transferre tanto ſumptu, & inuidia ſatagunt. Non facient, inquies; malo cauere ne poſsint, quam expectare miſericordiam eorum cum poterunt. Protocolla actorum teries, in Republica tua peregrinus non es, perpende quid fecerint, facilius quid facturi ſint ex regulis prudentiæ iudicabis.

Summa hæc eſt; belli moles nobis erit ſuſtentanda, exitus incertus, calamitas certiſsima, ſi vincimur, præda erimus victoris, *prodemur*, vt olim eſſe factum Philippus, *ab ignauis Principibus*. Si vincimus, acceſsio ad prędam erimus potentioribus. Cum ergo in hac confœderatione nobis vel exitium vel ſeruitus proponatur, vtrumque grande malum, ſed eo miſerabilius, quod noſtra pecunia emendum proponatur, antiqua præferimus, libertatem noſtram fide erga Cæſarem, quiete erga pares, humanitate erga vicinos tuebimur. Vale & ita tuis ciuibus conſilia impertire, ne dubijs temporibus fides tua erga Rempublicam vacillaſſe videatur. Ego quod meæ ſententiæ eſt, dixi. Hæc ille, atque has cauſas eſſe ſuſpicor, cur pleræque ciuitates ab imaginario illo fœdere receſſerint, aut occaſionem honeſtæ diſceſsionis exſpectent. Verum talia, à meo inſtituto etſi non omnino aliena: non tamen mihi ad conſiderandum propoſita, lubens prætermitto.

CAPVT XXX.

Ad pacem eſſe neceſſarium, petulantiam ingeniorum coercere.

§. 1. QVod Oceano ventus eſt, hoc Eccleſiæ leuium ingeniorum inconſtantia, fons hæreſeon, mare quietum flabra concitant, & naufragijs infamant, ignem accenſum auget in immenſum ventorum afflatus, & extinguentium labores reddit inutiles. *Hæreſes dictæ ſunt Græca voce, ex interpretatione electionis, quâ quis ſiue ad inſtituendas, ſiue ad ſuſcipiendas eas vtitur.* Tertullian. libr. aduerſ. hæreticos cap. 5. ſuo igitur arbitrio quod inducant, eligunt. Hinc *inferunt Ariſtotelem, qui illis dialecticam inſtituit, artificem ſtruendi, & deſtruendi verſipellem, in ſententijs coactam, in coniecturis duram, in argumentis operariam contentionum, moleſtam etiam ſibi ipſi, omnia retractantem, ne quid omnino tractauerit.* Hinc *illæ fabulæ, & genealogiæ indeterminabiles, & quæſtiones infructuoſæ, & ſermones ſerpentes velut cancer, à quibus nos Apoſtolus refrenans, nominatim Philoſophiā teſtatur caueri oportere.* Coloſſ. 2. Hinc illa ſimplicitatis, qua dominus quæritur, abiectio. Hinc nouitij fati aſſertores, quique Stoicum, & Platonicum, & Epicureum Chriſtianiſmum inducunt. Tam grande malum auertere, principum eſt. Hoc ſi tollatur, iam hæreſes eſſe deſinent. *Nobis enim curioſitate opus non eſt poſt Chriſtum IESVM, nec inquiſitione poſt Euangelium, cui cum credimus, nihil deſideramus vltra credere. Hoc enim prius credimus, non eſſe quod vltra credere debeamus.* Tertull. aduerſus hæreſ. Itaque iam olim querebatur Tertullianus *Philoſophos eſſe Patriarchas hæreticorum, ex ſemine philoſophorum nouitiolam paraturam eſſe, ex eorum ingenijs hæreſes animari.* Totum hoc malum eſt de curioſitate, &

Mala leuium ingeniorum.

Sophiſtica tollenda.

A peruerſa philoſophia, eſt periculum fidei.

ſcien-

ſcientiæ oſtentatione, dum ſuarum inuentionum malunt eſſe Magiſtri, quam diſcipuli veritatis, omnia mouent, & nihil tenent, pleni quæſtionum nouarum, inanes fidei. Hinc ſeries contentionum, exortus nouitatum, enormitas flagitioſarum ſententiarum, crudelitas ciuilium bellorum. *Cum enim nihil per aliquod ingenium ita aſtruatur, quin ita acre ingenium è contra inueniat,* neceſſe eſt perpetuum fieri certamen de gloria memoriæ, ſolertiæ acuminis, vt ſit iam religio, pugna ingeniorum, non ſincera colendi Numinis deuotio.

§. 2. Toleranda exercitatio, ſi in puerilibus rudimentis deſudaret, circa dialectices ſpineta angeretur; aut in phyſicis luderet, aut de Matheſi admirationem ſui ſtrueret: at nunc cum animarum periculo gloriam ingenij quærere, in conſortium contentionis Rempublicam trahere, puluerem Scholaſticum ciuium ſanguine miſcere, vt impium eſt, atque crudele, ita noſtræ ætati vſitatiſsimum.

Ingenia regenda.

§. 3. *At magno eſt ingenio, & perſpicaci, dignum quem ſequantur multi.* Vtinam bono potius animo, quam magno ingenio, ſi non eſt vtrumque, vt & bona ſit voluntas, & perſpicax intellectus: Si ingenium eſt celere, vide ne ſit verſatile, callidum, & inconſtans. Si velox, dirigatur ad virtutem, qui velociter currit, facile præcipitat. Si acutum, ergo debile, acuta facile franguntur. Et eſt quoddam acumen fallax, odioſum, ſophiſticum, inimicum ſapientiæ, infeſtum religioni. *Quædam* (inquit Auguſt. Epiſt. 1. ad Macedonium) *acutiſſima, & excellentiſſima ingenia in tanto maiori errant, quanto confidentius, tanquam ſuis viribus concurrunt, nec ſimpliciter, nec veraciter Deum, vt viam ſibi oſtenderet, petierunt.* Magna illa ſi indulgeant ſibi, iam tument, & ſana eſſe deſinunt, & quod ſemel temere dixere, ſemper defendunt, donec ſuo ſe tandem labore conſumant.

§. 4. At libertatem prophetandi ſibi concedi, fas, & ius putant: Hoc Vorſtius, hoc Socinus, hoc cæteræ peſtes allegant. Et eo allegant, non vt homines ad religionem inſtruant, ſed turbent. Sunt illi apud Clem. Strom. 1. Ζηλωταὶ τεχνυδρίων, ἐριδάντες, καὶ ἱμαντιλικτὰς, *Zelotæ paruularum artium, contentioſi, & litium flexuoſarum ſartores.* Libertas illa ſemper plus appetit, quam licet, indomita itaque licentia refrænanda eſt, alioqui nihil de fide præter nomen retinebitur.

Nimia licentia, cauſa hæreſeon.

Exempla enarrare nihil attinet, noſtra ætas monſtruoſarum hæreſeon mater, exemplum eſt. Libertate indebita vſus initio Lutherus, explicationem ſcripturæ, hoc eſt, fidei inſtrumenta nouauit, non mille Cypriani, non mille Auguſtini, non mille alij, vel ſanctitatis auctoritate, vel eruditionis claritudine, hominem ſuæ imaginationis pertinacem à nouando reuocabant. Interpolare ſcripturas, nouo intellectu eas capere, monſtroſa dogmata mundo obtrudere. Cur non liceat idem Zvvinglio, quod laudi datum eſt Luthero? Vbi ſemel iacta eſt alea, vbi tranſierunt Rubiconem; matri Eccleſiæ nefarium bellum inferentes, ſua quiſque in ſcripturarum explanationibus auctoritate nititur, ſuo ingenio ſapit, non tenetur iudicio totius Eccleſiæ; quam oppugnatum venit, non reueretur antiquitatem, quam Antichriſto tranſcribit. Liber igitur, & ſui iuris eſt, ſoli ſibi credit; ſolus ipſe ſibi, ſuæ religionis eſt auctor. Atque fieri cernimus, vt in ſingulos annos noui Magiſtri exiſtant, quia ſuo arbitrio ſinguli docent. Nec reprehendi poſſunt illi, qui à primis hæreticis diſceſſerunt, ab illis qui deſerti ſunt, nam illi matricem, & originalem fidei, Eccleſiam reliquerunt. Si caſtrorum transfugæ ſacramentum militare timori poſthabuerunt, quid mirum, ſi nec hoſtibus ſunt fidi, à quibus perfidiæ præmia ſe accepiſſe meminerunt? Itaque quotidiana transfugia ad nouas hæreſes, aut veteres interpolatas, & nouo ſchemate in orcheſtram productas ſentiunt, quia nouis inuentis inclareſcere mundi vanitas amat. Nec finis vllus eſt nouandi, innouandi, fucandi, quia fingendi licentia non modo impunitatem habet, ſed etiam gloriam, & ſi turbas trahat, ingens lucrum.

Neceſſe eſt crebras hæreſes, vbi ſua quiſque auctoritate nititur.

§. 5. Teſtes produco non quidem graues, ſed cum in ſuam ignominiam nemo mentiatur, in hac cauſa duntaxat fidos. Sunt illi ex Conciliabulo Iſlebiano prædicantes, qui in præfatione ad confeſsionem Mansfeldicam queruntur. *In ſuas Eccleſias multas, & varias paſsim corruptelas doctrinæ Chriſtianæ, & hæreticorum ſectas de improuiſo partim inſidioſe irrepere, partim audacter atque violenter irrumpere, diabolum excitare vndequaque ſuperborum hominum, atque fanaticorum ingenia, qui inficiant gregem Dei peſtilentiſsimis erroribus, atque dogmatibus falſis, quibus tam corpora noſtra, quam animæ in æternum exitium præcipites agantur.* Et vaticinantur nõ vanè: *Si ſuccedat hoc negotium Satanæ, multo peius futurum de Eccleſia, quam vnquam fuit antea, ſicut pulchre, & euidenter nos Chriſtus docet in parabola, Lucæ vndecimo. Quod autem quotidie cumulantur fanaticorum hominum opiniones & ſectæ, negant eſſe mirandum tantopere,* atque octo cauſas adferunt, ex quibus hæc ſecundo loco poſita eſt.

Quales Lutheranorũ Eccleſiæ.

Secundo, inquiunt, *neceſſe eſt creſcere ſectas, quia omnes fere principes, & Magiſtratus officium ſuum in hac re negligunt, ſed petulantiam ingeniorum confirmant, quod cuilibet, pro ſuo arbitratu quamlibet falſam opinionem fingendi licentiam permittunt.* Hinc factum aiunt, *vt iam res eo redierit, vt multi hoc tempore turpitudini, atq; ignominia loco habeant, voce vel ſcriptu opponere ſe falſis fratribus, & ſectarum auctoribus, imo etiamſi qui adhuc ſuperſint ſinceri doctores, necdum infecti fanaticarum opinionum veneno, tamen ſunt languidi, meticuloſi, & animo paulo abiectiori, quam vt veritatis cauſa periculum incurrere velint.*

Cur ſectæ augeantur.

Ita illi, vera querela, ſed inani, imo & ſtulta. Vera quidem: Inualuerunt enim illi, quos contra Synodum collegerant, Anabaptiſtæ, & Seruetiani, Stanaariani, Antinomi, Svencofeldiani, Sacramentarij, Oſiandrici, Defenſores liberi arbitrij, Aſſertores operum ad ſalutem, Adiaphoriſtæ, inter eos etiã poſuerunt Ieſuitas, noua iniuria, cum illorum religio ſit veterum patrum, non fanaticorum noua opinio. Multo plures nominare de ſuis poterant, vt Flaccianos, Vbiquitarios, alia monſtra, additi deinceps alii ſunt, ex pandora Concordibergenſi. Scinduntur itaque & variant, quia à ſe ſinguli dependent, ſibi ſoli de ſuo quiſque Spiritus inſtinctu eſt authenticus.

§. 6. Inanis querela eſt, quia principes, & Magiſtratus hominum non Catholicorum, fanaticorum ingeniorum petulantiam vel caſtigando, vel ne opus caſtigatione ſit, inhibendo profeſsionem ſuam ipſi eliderent. omnem licentiam interpretandi ſcripturas permiſere ſibi Patriarchæ Lutheranorum, nunc principes contra æmulos inclamant, Magiſtratus accuſant, quod fanaticos non coerceant, cum dubitat Magiſtratus vtri fanatici

Digitized by Google

natici cenſendi ſint? Reciproca eſt illa accuſatio, Mansfeldicos non fanaticos modo, ſed phreneticos, & furioſos Sacramentarij, & Oſiandrini appellant. Verum ſint ſane, vt vere ſunt, Anabaptiſtæ, Seruetiani, Antinomi, cæteri fanatici, quid docebit, aut quid vetabit Magiſtratus? Nempe ne quilibet ſuo arbitratu licentiam fingendi quamlibet falſam opinionem habeat. Iuſtum imperium, lex æquiſsima. Verum ad quam normam exiget opiniones illas Magiſtratus? Verſantur enim in ſcripturarum interpretatione; quid cum mente ſcripturæ conſentiat, quid ab ea ſit alienum, non eſt Magiſtratus iudicare. Aut ſi ad eius tribunal quoque cauſæ religionis pertinent, quis dabit omnes Magiſtratus in vnam interpretationem conſentientes? Landem opinionem ratam facient prætor Haidelbergenſis, & Tubingenſis? Quicquid delirant male ſana ingenia, de limpidiſsimis ſcripturæ fontibus hauſtum magna animoſitate iactant. Quid hic faciet officium principis? Aliam interpretationem imperet? quam vero? quæ ſit, vel in Tomis Lutheri, vel Chartis Caluini. Quid hic fanaticum ingenium?

Hæretici ſuo arbitrio. ſcripturas interpretantur.

Non ego Caluinum, nec magnum curo Lutherum.
Verus vterq; placet; falſus vterque iacet.

Et cur eum ego curem, cum maiores ille non curarit? Mihi leges ponat, qui ſuo me exemplo docuit, nulla lege conſtringi liberam prophetandi, hoc eſt ſcripturas interpretandi, poteſtatem? Intra ſuam me ille orbitam coerceat, qui

Auia perfidiæ peragrat loca, nullius ante
Trita ſolo?

§. 7. Inanis igitur hæc eſt querela; nam qui noua fingunt, quod didicerunt à maioribus, faciunt. Quod niſi facerent, hæretici non eſſent. Itaque & ſtulta eſt hæc querela Nauem enim Cõſiliarij iſti perforant, in qua nauigant, ſeque mergere occipiunt, ne *συνπλέοντες*, qui in eadem ſunt naui, euadant. Nouatores ſunt & ipſi, & quidem imprimis coercendi. Quæ enim portenta, & quo exitura, niſi iniecta armata manu Magiſtratus obſiſtat, naſcentur? Docent illi cap. de bonis operibus ex Luthero, pag. 194. *Lubrica eſt oratio, & vana, ſic pronunciare; Fidem quidem operibus, & meritis niti non debere, ſed tamen neceſſe eſſe, habere bona opera, tanquam neceſſaria ad ſalutem. Hoc totum nihil eſt. Si enim ſunt neceſſaria ad ſalutem, ſalus ſine ipſis venire non poteſt, & ergo non ſola fide ſaluamur: Sed hoc falſum eſt, & ab vniuerſa ſcriptura diſſentit.* Pergunt deinde monſtris operam dare. *Non eſſe bonum, cum dicitur. Bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem, Imo nec cauſam conſeruantem, nec conditionem ſine qua non.* Quod ſi bona opera ne quidem eſt conditio ſine qua non, quis dubitat, quin ſalutem ſibi, ſuiſque polliceatur, etſi nullum vnquam opus bonum cogitarint? Quis non videat, oportere principes, ſi in prouincijs ſuis boni & honeſti diſcrimen amant, monſtra illa non iam ingeniorum, ſed deliriorum profligare? Verum hæc omitto. Hoc, quod Cato ſtudioſe magiſtratum admonere ſolitus erat, vt delinquentes in Republica grauiter caſtigarent, ſentiens nihil pernicioſius in Republica eſſe, quam Licentiam, quam adeo non ferendam in ciuitate putauit, vt iudicaret Magiſtratum lapidandum, qui coercere poſſet, non tamen faceret. Hoc, inquam, ſi vſpiam valere debet, in licentia docendi, ſcribendi, pingendi præcipuè locum habere videtur: cum maiore interdum pernicie mala doceantur, quam fiant. Quid faciat licentia, tot millia errorum oſtendunt, & errorum in Republica peſtilentiſſimorum. Exemplum è finitimo petam. Lex eſt, quæ libellos famoſos capitis propoſita pœna prohibet: Eius legis Francofurti in nundinis adeo nulla habetur ratio, vt paſsim per compita, & naues, homines nequã, talium libellorũ venditores volitent: Et vt reliqua taceam, famoſæ picturæ ad me allatæ ſunt proximis nundinis quindecim (nec illæ tamen ſolæ fuere,) quibus principum, & ſtatuum Catholicorum fama, imo ipſius Imperatoris Auguſtiſsimi traducitur. Nempe in illis, Pontifex cum dæmone, Cardinales cum Morione pinguntur, omnis Epiſcoporum ornatus in lebete decoquitur, Imperator, & Reges Principeſque humiliſtrati Babylonicam meretricem adorant, Parmenſis Princeps poſt mortem in theatrum producitur, Induciæ Belgicæ cum Regis Catholici effigie ridentur, Griphus Aquiſgranum, Duram, VVeſaliam ſubigit, Mulhemium euertit, Induciæ moriuntur ante diem, Hiſpani, & Archidux ridetur, Spinola ſepticipitem beſtiã Apocalypticam inequitat, terribilis prouincijs Iuliacentibus imminet, Coloniæ turris Babylonica ædificatur, Sereniſsimus Dux Neoburgicus proſtratus diabolum in pontifice adorat, omnia quæ odium, inuidiam, contemptum Catholicorum parere valent, per varias Chartas afferuntur, nullius niſi Hollandorum, & fœderatorum nomen intactum manet. Iudicium de Imperio Romano, de mundo vniuerſo damnata Chartæ euulgant, à Chartis maledicis nemo eſt immunis, quia iam audaciæ, maledicentiæ, improbitati præmium eſt, licentia allicitur, Calumniatores precio emuntur, & gaudent illi, qui leones præferunt humili læſiſſe veneno, occultos morſus figere, quia ſi odia profiteantur, & ingenue ſint inimici, maiore potentia victi, & vindictam perderent, & fidem Hæc igitur pugnax audacia, nouatrix curioſitas, infamatrix impudentia frenanda eſt, ſi pacis ſpeciem aliquam inducere, imo ſi de pace tractationem aggredi volumus.

Mansfeldici, negant bona opera eſſe conditionem ſine qua non ſalutis.

Licentia coercenda.

Libelli, & picturæ famoſæ nundinarum.

CAPVT XXXI.

Arbitros affectibus liberos, in pacis tractatione eligendos eſſe.

§. 1. PRopius paci accedimus, quam vtinam comprehendamus, de pacificatoribus agendum eſt, videmus enim in ciuilibus contentionibus, aut de bellis externis interponi pacis auctores, qui neutri parti ſint addicti. Et ſane pacis tractatio melius per alienos tranſigitur. Cum enim iræ, atque odij paſsionibus liberi ſint, quas inter eos, qui mutua bella geſſerunt, damna, iniuriæque exaſperarunt, ſola ratione, atque æquitate rem æſtimant, in concordiam proni, quia diſcordiæ cauſſas procul habent. Nimium ſane ſæpe euentus docuit, pacificos ſermones, & fœderum contrahendorum ergo inſtitutos congreſſus, atrocioris belli initia feciſſe; & ſpem pacis irritam, acuiſſe odia; quod maxime fieri conſueuit, cum ad pacem faciendam, qui hoſtiles adhuc animos gerunt, in mutua colloquia veniunt, ibi enim omnia ſuſpecta ſunt; leue verbum, facilis geſtus, ordo conſidendi pacem turbat, ſuſpicioſum animal homo cuncta in deterius rapit, cum animum hoſtilem eſſe præſumit, ipſe aſpectus, atque collocutio inimici ægrum animum percellit, & necdum ſopitos ſuſcitat ignes. Per internun-

Ad pacem ſolent adhiberi mediatores.

Cur ad pacem faciendam opus ſit internuncijs.

nuncios itaque agere de pace politici præcipiunt, aut arbitris cum plena poteſtate negocium committere. Ad arbitros autem in cauſa religionis perpetuo contra hæreticos à Catholicis appellatum eſt, hoc niſi fiat, finem controuerſiarum nullum video. Qui vero vel arbitros recuſant, vel iudicium, de cauſa ſua diffidunt. Se quidem iudice victor eſt, qui iudicem nullum admittit, verum ita vincere, & in ſua cauſa iudicem eſſe, omnium iudicio, eſt cauſa cadere.

§. 2. *Quos vero arbitros, quos iudices nominas?* Quos ſine verecundia reijcere non poteris. Quos ſi reieceris, victum te conſcientia arguet, Iudices ἀδωροδόκους, qui neutrius partis beneficia vel habeant, vel ſperent, Iudices quos ſupra metus, & affectiones humanas Deus collocauit, Iudices cauſæ gnaros, & æquitatis tenaciſsimos,

Quales arbitri.

Fortes & tenaces propoſiti viros,
Quos non ardor ciuium praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolida.

Tales, inquam, pro iuſtitia, pro religione alacres mori, contra quos ſi exceperis, cauſam prodideris.

Quinam igitur ſeu arbitri, ſeu iudices tanti, & tales?

§. 3. Sunt Collegia SS. Patrũ, Concilia Confeſſorum, & Martyrum priſcorum. Quos de religione præclare meritos, pietati ſuæ immortuos, pro veritate vel ſuprema ſupplicia paſſos, vel ad patiendum profero paratos, quorum fuit tam diuina in docendo ſinceritas, vt nec totius mundi precio veritatem celare, nec fidem ſuam diſsimulare voluerint, quorum fuit metus expers conſtantia, vt nullis minis, nulla rerum iactura, nulla tormentorum atrocitate propoſita à falſitate exagitanda, atque eliminanda adduci potuerint. Hos teſtes adeo ſanctos, iudices tam incorruptos qui recuſat, ſuo iam iudicio ſe condemnatum profitetur. Hoc igitur ſtatuo; iudices illos nec actori, nec reo eſſe recuſandos.

Aduerſarij, de ſuis nominare arbitros non debent.

§. 4. Alterum etiam dabunt ipſi mihi aduerſarij. Non poſſe ſe quempiã nominare, cuius iudicio ſtare velint. Aut ſane ſi ita volũt, age dum, id quod velle ſe aſſerũt, fiat, nominẽt, cuius iudicio ſtare audeãt, nominẽt, ſed aliũ, non ſe ipſe quiſq;.

In ſacra ſcriptura legimus. *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam*, Geneſ. 15. 6. Roman. 4. 3. Galat. 3, 6. Huius interpretatio varia eſt. Quidã ſic interpretatur *Imputatũ eſt illi opus, ſeu ei credere ad iuſtitiã, quod Deus ita acceptauit, quaſi totam legẽ impleſſet.* Ita Bertius, alij. Quidã; *imputatum eſt illi Chriſti meritum ad iuſtitiam*, alij: *Imputata eſt illi Dei eſſentialis iuſtitia ad iuſtitiã*, alij; *imputatus eſt illi habitus fidei ad iuſtitiã*, alij; *Imputata eſt illi ſola fides ad iuſtitiam, ita vt nulla operum merita in iuſtificationem venerint*, alij; *Imputata eſt illi fides ad iuſtitiam, vt ne opera quidem fuerint conditio ſine quã non.* Atque hi interpretes ita inter ſe diſſentiunt, vt ſe mutuo tanquam hæreticos Atheos, Socinianos, Antichriſtianos infeſtent.

Arbitris opus eſſe.

Omnes ſcripturam, ſcripturæque ſenſum verbaque, & Analogiam fidei à ſe ſe ſtare aſſerunt, alios non intelligere ſenſum Spiritus ſancti aut deprauare. Necdum paci datum eſt initium. Iudicem nemo admittit, niſi hominem quem ſuæ ſectæ nouit obligatum, auctoratum ſuis erroribus, niſi igitur ætatem in litibus conterere volunt, arbitros quærant ſine affectibus ſincere iudicaturos.

§. 5. Procedat Epiſcopus Hipponenſis & Paulum exponat, & diſſentientes conciliet; *Quæ fides, niſi quam definiuit alio loco Apoſtolus pleniſsime dicẽs: Neque circumciſio aliquid valet, neq; præputium, ſed fides quæ per dilectionẽ operatur?* Veniat ille, & doceat, *fidem non ſolam eſſe iuſtitiã, ſed fundamentum, atque initium iuſtificandi, à fide incipit homo*, inquit, *ſed quia & dæmones credunt, neceſſe eſt addere ſpem & caritatẽ*, Serm. 16 de verbis Apoſtoli, & Serm. 22. de verbis Apoſtoli, *Domus Dei credendo fundatur, ſperando erigitur, diligendo perficitur.* Veniat Auguſtini Magiſter Ambroſius Serm. 29. in Pſal. 118. *Fides principium Chriſtiani, plenitudo iuſtitiæ eſt.* Veniat ex Aegypto Cyrillus, l. 4. in Ioan. c. 9. *Ianua, & via in vitam fides erit.*

Idem amplius oſtenditur.

Fidem perire non poſſe, iuſtitiam nullis ſceleribus interire docent Caluiniani, negant Lutherani. Quid de ſcripturis digladiantur, quas alij negant, alij euertunt, neutri credunt? Priſcos audiant, audiant à ſanctis Martyribus ſententiam, diſcant à verere Eccleſia veritatem. Videant ſe errare Caluiniſtæ, longe abire à ſenſu verbi, legant contra ſe, *Orthodoxum conſenſum Eccleſiæ in hac doctrina*, à Petro Bertio Caluiniſtarum diſertiſsimo productum l. de Sanctorum perſeuerantia, &c. pagin. 89. Ibiq; Ignatium, Irenæum, Clementem, Alexandrinum, Origenem, Tertullianum, Theodoretum, Cyprianum, Athanaſium, Baſilium, Gregorium Nazianzenum, Ambroſium, Chryſoſtomum, Hieronymum, Auguſtinum, Proſperum Aquitanum, Gregorium, Bernardum, Acta Scholæ Pariſienſis Anno 1354. Addit his teſtes etiam hæreticos. Hæc contra ſuos rigidos Hollandos, & Bremenſes Bertius mollior Caluiniſta, qui ſi eãdem ratione cætera doctrinæ capita examinet, interpretationes nouitias ad veterum ſententias exigat, recta via ad orthodoxam fidem incedet.

§. 6. Hæc ſi conſiderent, facile perperam iudicata reſcindent, & ſuas interpretationes habebunt ſuſpectas, *ſi enim intelligant hanc Eccleſiæ Chriſti perpetuam fuiſſe doctrinam, neq; tam infeliciter vnquam cum ea actum, quin ſemper iſta in ea locũ habuerit*, (verba ſunt Bertij) quæ poterit eſſe tam arrogantia pertinax, vt iudicet totam hactenus Eccleſiam, ſcripturam ſine vera intelligentia legiſſe, ſe vero ſolos ea donatos ſcientia, quæ hactenus orbi incognita fuerit?

Chriſtum reijcit qui à iudicio veteris Eccleſiæ recedit.

§. 7. Hanc igitur dirigimus præſcriptionem: *Si Ieſus Chriſtus Apoſtolos miſit ad prædicandum, alios non eſſe recipiendos prædicatores, quã quos Chriſtus inſtituit, quia nec alius patrẽ nouit, niſi filius, & cui filius reuelauit, nec alijs videtur reuelaſſe* (ſcripturę interpretationẽ) *quam Apoſtolis, quos miſit ad prædicandum, vtiq; quod illis reuelauit. Quid autem prædicauerint, id eſt, quid illis Chriſtus reuelauerit, & hic præſcribam non aliter probari debere, niſi per eaſdem Eccleſias, quas ipſi Apoſtoli cõdiderunt, ipſi eis prædicando, tam viua, quod aiunt voce, quam per Epiſtolas poſtea. Si hæc ita ſunt, conſtat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Eccleſiis Apoſtolicis matricibus, & originalibus fidei conſpiret, veritati deputandam, id ſine dubio tenentem, quod Eccleſia ab Apoſtolis, Apoſtoli à Chriſto, Chriſtus à Deo ſuſcepit: reliquam vero omnem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ ſapiat contra veritatem Eccleſiarum, & Apoſtolorum, & Chriſti, & Dei.* Hæc Tert. de præſcript. aduerſus hæreticos cap. 21. Qui igitur aliam verborum Dominicorum, & prædicationis Apoſtolicæ ſententiam, interpretationi matricum & originalium Eccleſiarum con-

trariam ſuperinducet, doctrinam de mendacio præiudicatam adducit. Qui Eccleſias illas arbitras ſuæ interpretationis recuſat, veritatem Apoſtolorum, & Chriſti & Dei repudiat.

Calumnia hæreticorum.

§. 8. *Nos vero ad Dei iudiciũ appellamus,* inquiunt, *humana arbitria non moramur, immota veritas eſt, quæ canonicis ſcripturis continetur, eam nos amplectimur, iudicia hominum ſæpe ſunt inique fauentium, ſæpe maligne inuidentium, ſæpe deceptorum, ſemper mutabilium, nunquam infallibilium. Dei tribunal appellamus Dei verbum ſequimur, nefas eſt, ſententia numinis deſerta, quaſi dubia, veritatem à creatura petere, poſt Dei enunciatum, quo infallibiliter verum eſt, quo immutabiliter bonum eſt, arbitrium ad humanum tribunal deferre ſacrilegium eſt. Ibi enim frequenter veritatem, vel affectus, vel ignoratio opprimit, & innocentiam deſtitutam imperioſa damnat nequitia. In ius vocare Deum, plus quam ſacrilegium eſt. Non igitur de noſtris interpretationibus iudicare debet Eccleſia.*

Non iudicamus de lege diuina, ſed de interpretationibus humanis.

Iure optimo illa dicuntur, ſed magna iniuria eſt, cum in nos retorquentur, quaſi tam barbaræ quiſquam inſaniæ ſit, vt neſciat, Deum immutabiliter bonum, & verum eſſe, hominum iudicia vel ignoratinne fallacia, vel improbitate iniurioſa eſſe. Et ſi hac quidem in re dubium eſſe potuiſſet, id atrocitsima illorum calumnia exemiſſet.

Quis enim à cœleſti tribunali, ad hominum cenſuras appellauit? quis effata Dei ad trutinam creatæ intelligentiæ examinauit? Non agitur de veritate diuinæ legis, de qua qui dubitat, infidelis, qui examinat ſacrilegus eſt. Illa ſine controuerſia nobis eſt ſancta, ſine examinatione probata: Hominum cogitationes in iudicium adducimus, quid illi de lege diuina doceant, exquirimus, non legis, ſed factorum, & dictorum iudices.

Quis ſtatus controuerſiæ.

§. 9 Grauis eſt aduerſariorum accuſatio, ſed quæ multum habeat contumeliæ, nihil rationis, quæ etiam indecora cenſetur in ipſorum conuenticulis, ab Orthodoxis vero ita confutata atque conuicta, vt perditæ cauſæ indicium ſit, ad veterum præſidiorum ruinas confugere & exoletas nugas recantare. Status noſtræ cauſæ eſt.

Non ille: *Vtrum ſcriptura vera ſit?* Sed, *vtrum quod Nouatores dicunt, id etiam dixerit ſcriptura. Vtrum id ſcriptura dicat, quod eam dixiſſe ante annos centum nemo credidit? An nullam Eccleſiam olim Spiritus ſanctus reſpexerit, vt in eam, quam Nouatores iactant, veritatem duceret? An Chriſtus interim, dum apoſtataret Lutherus, & Caluinus, voluerit Eccleſias omnes ſcripturas aliter intelligere, aliter credere?* Interdum alia pro fide fideles mori, quam ipſe per ſe, & Apoſtolos, prædicaſſet, & ſcripſiſſet? *An in ſcripturæ interpretatione tot, & tanta, tam diuerſis locis, & linguis varia Eccleſia, tam ætati Apoſtolorum vicina, tot martyrum ſanguine veritatem teſtata, non modo errauerint, ſed in vnam etiam fidem, in eandem ſcripturæ intellectionem errauerint? Error vero tam diu regnauerit? An apud Nouatores interpretatio ſcripturæ tam varians, lectio tam multiplex, verſiones tot capitum diſcrepantes in vnam veritatem conſpirent; & ex quo angulo inter tam vaſtas tenebras lumen veritatis emicet.*

Quis adeo iuris, & moris ignarus eſt, vt neſciat apud Iudicem cum diſceptatio inſtituitur, non examinari legum æquitatem, nec hoc agi, vt leges euertantur, ſed vt ex legum præſcripto controuerſiæ decidantur?

In foro, de ſenſu legis agitur.

Multis, & annoſis litibus Germania laborat, & atteritur, atque innumeroſa legum congerie nunquam deeſt iniquitati ad euertendam iuſtitiam prætextus, raro etiam iuſtæ cauſæ celer exitus, & indemnis victoria. Atqui in hac tanta iudiciorum difficultate, tarditate, varietate, quis eſt qui leges accuſet? ius vſitatum aboleri ſuadeat? omnes ſe lege tuentur, totum iuris apparatum in rem ſuam venire contendunt. Nec priuati modo, & qui iure in vrbem extrahuntur, ſed multo etiam magis rerum domini, qui iuriſconſultorum, & conſiliariorum agminibus obſidentur. Pluribus illi litibus implicantur, quo melioribus aduerſum lites inſtructi ſunt. Hæc vero tanta ira, tanta certaminum violentia, tanta ingeniorum calliditate peraguntur, vt in bella, & cædes frequenter exeant ciuiles de iure concertationes. De iure Ditionum Iuliſcenſium lis ingens hodierna die pendet, libri vtrinque editi ſunt. Tres nobiliſsimi principes in ſolidum ſinguli hæreditatem vindicant, in ſolidum cæteros excludunt. Quid faciendum hoc loco ſit prudens nemo dubitat, cauendum eſt bellum, neque enim eo lis ſopietur, quandoquidem qui prælio ſuccubuerit non iure ſe, verum viribus, aut ſtratagemate ſuperatum dicet.

Quomodo finiantur lites ciuiles.

Litium vero finis eſſe non poteſt, niſi legitimi iudicis auctoritate decernatur, quid iubeant leges. Mentem tot legum, & conſtitutionum, ille explicando ſententiam ſuam, oſtendet, controuerſiam, quam legum multitudo intricauit, ſuo iudicio dirimet.

Legi addenda eſt ſententia iudicis.

Eius arbitrium qui recuſarint, ſuæ cauſa diffidunt, & vana eſt vtrinque legum iactatio, ſi anima legis, hoc eſt, cognitoris ſententia fugitur. Eodem eſt, ſed pleniore iure noſtræ diſceptationis conditio. Legem Dei immutabilem, verbum æternæ veritatis, ſententiam Domini nuſquam ſecum pugnantem in medio ponimus.

Eam ſecundum nos pronunciare ſinguli dicimus, aduerſarios eadem damnatos aſſerimus, in eodem clamore iam annos prope centum perſiſtimus. Singulis annis noui exſurgunt competitores, & ſibi intelligentiam ſcripturarum, & veritatis vindicias arrogant, vt toties nobis fidei poſſeſsio vindicanda ſit, quoties noua concuſsione tartareus prædo, immiſſis fanaticis ingenijs, eam aut turbat, aut inuadit. Hinc non eſt difficile noſſe, à quo ſtet ſcripturæ vera intellectio. Ab illo ſcilicet, qui non modo, inani voce contendit, ſe mentem ſcripturæ tenere, ſed etiam iure conſertum manus venit. Nec modo dicit; mea eſt veritas. ſed in iudicem etiam compromittit. Imo iam olim iudicatum eſſe demonſtrat. Si fundum à vicino poſtules, ac dicas.

Nemo ſibi iudex.

Lege meus eſt, quem tu poſſides, fundus. Ille vero reſpondeat: *Haud quaquam, lex enim, quam produxiſti, fundum tibi non addicit, ſed eum mihi confirmat, aut ſane, ſi ita tibi videtur, iudicio experiamur. Ambula in ius. Tu vero pergas, legem ſolus intelligo, lege meus eſt fundus, iudicem repudio, tu fundo cedito.* Quis re ferret in fundis, in agellis, in ſtillicidijs, tam importune iniurioſum? In ſalutis negotio tamen, In ſumma rerum hoc valere deſideras, vt tibi iudicium in omnes interpretes ſumas, tua interpretatio ſit ἀνυπεύθυνος, & omnis cenſuræ expers. Inſuper etiam calumniaris innocentes, quos cum vides à tuis delirijs ad veteres Eccleſiæ patres, & iudices appellare, fingis infando mendacio. *Nos diuinam veritatem humanis arbitrijs ſubij-*

ſubijcere, Deum in ius vocare. Ego vero ita concludo.

§. 10. Cum de ſcripturæ diuinæ interpretatione controuertitur, bonæ conſcientiæ eſt, ad veteres patres, & concilia appellare, profeſſæ autem nequitiæ eſt, ſibi ſoli inniti. Cum autem nec Caluiniſtas iudices admittant Lutherani, & Caluiniſtæ indignos iudicio cenſeant Lutheranos: non poteſt hæc cauſa, niſi ad veteres patres referri, ex antiquorum ſcriptorum monumentis cognoſci, ex conciliorum Eccleſiæ præiudicijs definiri. Quis enim iudicabit? Indignos Lutheranos iudicat Ioann. Franciſcus Aſtalpis contra Poucheniũ pro Ioanne Palmerio, pag. 263. *Neq; enim etiamſi puſillanimis fuerit, & meticuloſus Melanchthon, neque ſi ſententiam mutarit, neque ſi qui ipſius Collega, atque diſcipuli iſtis Vbiquitarijs in VVittembergenſi Scholâ aliquandiu reſtiterunt (ne hoc nouo dogmate Eccleſias Saxonicas infamarent) ideo nulla ſunt iſtorum inter ſe pugna, & rixa, qui indigni redduntur, vt de pace inter Eccleſias Germanicas ſanciendâ ſoli deliberent, vel de aliorum diſſenſionibus ſoli iudicium ſibi & damnationem arrogent. Quomodo enim qui ſuas contentiones compeſcere nequeunt, aliorum diſſidijs medebuntur? Quomodo, qui tanta inter ſe animoſitate, aſperitateque conuitiorum confiictantur? ad alios de rebus grauioribus diſſentientes, ad concordiam adducendos, nedum damnandos fuerint idonei? Quibus ſingulis haud immerito, immo opportuniſſime vulgatum illud prouerbium obijci poteſt; Medice cura teipſum: &, Tolle prius trabem ex oculo tuo, hypocrita, quam ex alieno oculo feſtucam euellere coneris.* Quod ſi iure merito Palmerius, *ob turpes ingratitudinis notas indignos* cenſet Lutheranos, *qui ſoli pro tribunali ſedeant, vt ad omnes iudicandos*, vt ipſe Palmerius ait, & probat Aſtaſpis.

Lutherani non poſſunt eſſe iudices Caluiniſtarum.

Iure enim infames, & paterna hæreditatis indigni, pronunciantur, inquit, *qui ſe erga parentes tam ingratos exhibuerint, vt vel atrocem, & indecentem illis contumeliam ingeſſerint, vel contra eos calumniatores exſtiterint, vel eos denique publico iudicio infamarint*, ita Nouell. Iuſtin. 115. §. Iuſtas. At Lutherani, inquit, pagin. 270. *ſunt merito inter ingratos, & infames recenſendi quilla indignitates ſuis præceptoribus* (Melanchthoni & alijs) *irrogant. Parentum autem loco præceptores, atque doctores (præſertim Theologos, qui nos ſpiritualiter in Chriſto generant) colendos, non modo verbum Dei docet, ſed profanorum Philoſophia.* Si Lutherani ob contemptum Melanchthonis iudicio Caluiniſtarum ſunt infames, nec ad iudicium admittendi, quid in vniuerſum omnibus Nouatoribus fiet, qui non vnius homuncionis meticuloſi, & verſipellis contemptu deliquerunt, ſed totam antiquitatem, Eccleſiarum Magiſtros, orbis Epiſcopos, martyrum exercitus, omnium præceptores, voce, ſcriptis, conciliabulis, iudicijſque infamant? Verum hæc omitto, vnde me illorum importunitas abduxit, redeo, iterumque moneo; peſtilentiſsimam eſſe impoſturam, diabolicam calumniam, quâ imperitorum animas in naſſa ſua detinent, cum nos idcirco, quia de ſcripturæ interpretatione ad priſcos Eccleſiæ Magiſtros appellamus, criminantur, *à verbo Dei ad hominum iudicia confugere, ſcripturas humano arbitrio iudicandas ſubijcere* Nos enim, ſi quis vnum iota aut vnum apicem de verbis Domini demutarit, mutilarit, ſi ad illa addiderit, anathema ei dicimus. De intellectu duntaxat inquirimus. Dixit Dominus: *Hoc eſt corpus meum.* Nos, quod dixit ipſe, hoc intelligimus, hoc credimus. Nempe *hoc eſſe Chriſti corpus* Caluiniani, *Hoc, quod corpus ſuum*, dixit Dominus, negant *eſſe corpus CHRISTI, figuram, ſiue ſymbolum corporis* aſſerunt. Nos dicimus, *eſſe corpus, quod pro nobis traditum, & ſanguinem pro nobis effuſum*: Figuras & ſymbola ſcimus non eſſe precia noſtræ redemptionis. Illi pergunt, ac perſeuerant figuras Domini teſtamento affingere. Quis finis contendendi? Audiamus iudices corruptos, de cauſa nota, de reis non notis ſincere pronunciantes, iudices, inquam, non qui cognoſcere, & pronunciare ſtudeant, Verene Dominus dixerit. *Hoc eſt corpus meum:* In hoc enim ſe nobiſcum ſentire proteſtantur. Sed id quod controuerſum eſt, definiant: Nos, an illi veriſsima Domini verba rectè intelligamus? Quod ſi ſtare aliorum iudicio recuſant, id ingenue faciant, calumnia abſtineant. Non enim nos verbum Dei iudicamus, ſed eorum verſiones, interpretationes, deprauationes, delirationes ad veteris Eccleſiæ tribunalia citamos, hic gradum figimus, hic vincimus; quia vadimonium deſerunt, quia calumnia congreſſum fugiunt, & examen errorum ſuorum reſpuunt, conſcientiæ ſuæ teſtimonio conuicti.

Lutherani infames ob ingratitudinem.

Calumnia Nouatorũ.

CAPVT XXXII.

Interim, dum de pace tractatur, mendacia, & calumnias Prædicantium eſſe coercendas.

§. 1. Res omnino neceſſaria, & digna principum curis eſt, calumniantium coercitio. Neque enim ſolum paci reducendæ venena illa linguarum obſiſtunt, ſed pacis tractationem inchoatam etiam abrumpunt, nec raro pacem ipſam bene compoſitam, confirmatamque peſſundant. Merito itaque Anno 1613. in comitijs Ratiſbonenſibus Principes, ac ſtatus Orthodoxi inſanam conuitiandi, calumniandique licentiam, qua cauſam deſperatam prædicantium natio tuetur, inter cætera grauamina Cæſareæ Maieſtati propoſuerunt. Poſtquam enim confeſsionem Auguſtanam annihilari ſenſim, & tanta religionum diuerſitate penitus tandem deperdi demonſtraſſent, atque omnes videri in religionis Catholicæ perniciem conſpiraſſe;

Tandem ſubiungunt: *Ipſam calumniandi, & criminandi licentiam adeo in ſuggeſtu alterius partis iam inualuiſſe, vt nec Romanum Pontifice, longe melius de ipſis, & vniuerſo Imperio, vel proximo Hungarici belli tempore promeritum, conuitijs proſcindere dubitent. De Catholicis Principibus quid fiat, & quomodo non ipſi ſolũ, ſed & Auguſtanam confeſsionis profeſſi ſtatus alij, pacifice cum Catholicis viuere cupientes traducantur paſsim, famoſiſq; libellis dehoneſtentur, operæ precium non eſſe, vt prolixe demonſtretur. Sperare tamen Cæſarem aliquando, de legitimis & licentiam iſtam compeſcendi, & concordiam in imperio conſeruandi medijs cogitaturum, &c.* Hæc principes noſtri, neque ignorant iſta ipſi calumniarum artifices, cum iiſdem verbis ſuæ hiſtoriæ inſerere audeant. Vtinam principum alterius religionis ſit tanta poteſtas, vt θηριώδη ac fera pectora metu legum continere, ac domare poſsint, ſed rumpunt illi omnia legum iura, ac nexus, inuidiâ, odio, iraque incenſi volitant, nec aliud tamen conſequuntur, quam vt maleuolentiam animis inſitam mundo patefaciant, & ſuæ Reipublicæ exitio ſint. Signum enim perituræ ciuita-

Prædicantes eſſe calumniatores.

Perdita ciuitas, in qua valent calumnia.

uitatis eſſe calumniandi licentiam ſacræ literæ nos docent. Ieremiæ. 6. v. 6. *Hæc eſt ciuitas viſitationis calumnia in medio eius.* Ezechielis decimo octauo. vigeſimo ſecundo. *Qui calumniatus eſt, & vim fecit fratri ſuo, Ecce mortuus eſt in iniquitate ſuâ.* Amos vero capite trigeſimo nono. *Auditum facite in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti: & dicite; Congregamini ſuper montes Samariæ, & videte inſanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetralibus eius. Et neſcierunt facere rectũ, dicit Dominus, theſaurizantes iniquitatem, & rapinas in ædibus ſuis. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tribulabitur, & circuietur terra, & detrahetur ex eâ fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ.* Salus enim Reipublicæ illius depoſita, ac complorata eſt, nõ modo cum vitia libere regnant, ſed innocentiam etiam impune vexant, virtutemque opprimunt, in quâ tantum à recto degeneratum eſt, vt malum dicatur bonum, & bonum malum. Hoc verò vnicum eſt Miniſterij noueuangelici ſtudium, vt cum veritate non poſsint, aduerſam partem calumniando, imperitos teneant, ſciunt calumniæ morſum eſſe immedicabilem, & cum fidem non mereatur, opinionem tamen, qua pars maxima ducitur, gignere. Quanquam autem falſum eſt, quod veteri dicto iactatur.

> Νικᾷ γὰρ ἀεὶ διαβολὴ τὰ κρείττονα
>
> *Vincit ſemper calumnia præſtantiora.*

Sæpe enim veritas vincit: alterum tamen verum eſt:

> Οὐδὲν διαβολῆς ἐστὶν ἐπιπονώτερον.
>
> *Nihil calumnia eſt intolerabilius.*

Soli calumniis valent prædicantes.

Gladius quidem ſecat, teſte Democrito, *ſed calumnia ſeparat amicos.* Sed fruſtra illos appello, habent illi, vt aſpis in lingua virus, vnicamque ſpem victoriæ, & ſi verum audire poſſunt, omnem nouitatis ſucceſſum, omne hæreſeos incrementum mendacijs ſuis debent. Hæc igitur arma de manibus extorqueri ſibi non ſinent, niſi eorum principes, & Magiſtratus veræ, & ſinceræ pacis amantes, vi, & metu illos in orbitam modeſtiæ reducant. Quod niſi inprimis curent, non modo in eorum ditionibus pyrus ſuper pyrum, ficus ſuper ficum conſeneſcet, verum etiam omnem fidem, ac ſpem pacis amittent. Nam qui calumniatur, eum, de cuius famâ detrahit, odioſum reddit, & ſe quoque cunctis inuiſum. Quod Baſiliſcus attingit, occidit, & venenat, quem calumniator perimit, etiam cæteris execrabilem facit. Nos pacem, Synodum, fœdera, amicitiam quærimus, ſed in tanta licentia, & impunitate fingendi, in tanta calumniarum atrocitate, agere cum prædicantibus non poſſumus. Nihil fidei, nihil humanitatis, multo minus religionis eſſe poteſt in delatoribus, ac ſycophantis profeſsis. Ecce enim tot annos ſimul diſputamus, & in ſingulos annos, noua, horrenda, inuſitata de nobis flagitia comminiſcuntur, hiſce chartas, picturas, libros, aures populorum adimplent. Quæ eſt conſcientia, tam operoſe alienam innocentiam traducens? Quæ religio, quam opus eſt, tam infandis mendacijs fulciri? Catholici eos merito deteſtantur, cum non modo ſupra fidem, ſed etiam ſupra modum calumniari animaduertunt. Exemplis rem declarabo. In Polonia nefanda & fœda de quibuſdam ſocietatis noſtræ presbyteris finxerunt, ſcripto euulgarunt, eos in oculos ciuitatis Cracouienſis examinatos, atque ſupremo ſupplicio affectos. Eadem crimina, & publice eſſe expiata Antvverpiæ de alijs aſſeruerunt. Mendacia manifeſtaria

Exempla calumniarum.

Sereniſsimus Poloniæ Rex, Epiſcopus & Gubernator Cracouienſis, Senatus & Epiſcopus Antvverpianus teſtimonio refutauit. Alia de Vienna, Stiria, Bauaria mentiuntur, innocentiam Principes & Reſpublicæ publicis elogijs apud exteros tuentur. Nam illis in locis vbi crimina facta, & furca, rota, rogis, in omnium conſpectu punita dicuntur, nihil opus eſt defenſione, cum tot hominum millia hæreticam mentiendi libidinem agnoſcant, ipſamque pariter ac hæreſin deteſtentur. Minora & quotidiana prætermitto, de hiſce maioribus argumentum duco. Qui tam multa, tam falſa ſpargere non verentur, nihil cum illis, vel in Politia, vel religione agi poteſt, cum omnis familiaritas, omnis collocutio, non minus periculi habeat, quam ſi cum ſcorpio, vipera, regulo conuerſeris. Non ignoro illorum excuſationem: *defendendæ religionis, & aduerſarios vincendi cauſa iſta ſe fingere.* At religio ſi vera eſt, propria integritate, non alienæ pietatis obtrectatione niti debet. Scio aliter eos cauſam tenere non poſſe, verum præſtat eam perdere, quam per tanta flagitia vincere. Anno 1613. inſtituta eſt Durlaci inter Catholicos, & aduerſarios diſputatio. Miniſtri ſolita ſibi μεγαληγορίᾳ & confidentiloquentia, quædam ſuæ opinionis capita ex ſola, clara ſcriptura probaturos iactabant. Ad rem cum ventum eſt, gloſſemata, & argutiolas loco ſolius claræ ſcripturæ adferebant. Hiſtoria Latine, & Gallice edita eſt. Quid vero hiſtoricus Euangelicus? contra duorum Illuſtriſsimorum conſcientiam, & teſtimonia, contra ipſorum prædicantium programmata, & theſes, rem geſtam mentitur his verbis. Merc. Gallob. Tom. nono. libro quarto. *Sub initium Iulij Colloquium inter Proteſtãtes, & Pontificios Durlaci inſtitutum fuit, quo Lotharingici etiam ducis frater, cum duobus Ieſuitis, vt Colloquio intereſſet, profectus fuerat. At vero cum Ieſuitæ antiquum obtinentes, veterem ſuam cantilenam recantarent, & Papam iudicem eligendum, exq; patribus, & quidem in lingua Gallica diſputandum contenderent. Proteſtantes vero ad ſacram ſcripturam prouocantes, ex ea ſola, & quidem Latina lingua, more ſolito diſputationem peragendam ducerent; Ieſuitæ conditionem illam accipere nolentes, eo quo aduenerant itinere, redierunt, & ad ſuos re infecta abierunt.* Hæc Gothardus Artus homo tam proſtitutæ impudentiæ, vt poſtquam principes teſtati ſunt, atque ipſi inſuper prædicantes ſcriptis prodiderunt aliter rem habere; non Ieſuitas modo, ſed ipſum Sereniſsimum Vadimontium etiam probationem dogmatum ex ſola ſcriptura; vt promiſſum erat, poſtulaſſe, Prædicantes, id ſe non poſſe faſſos eſſe, ipſe tamen mendacia tot Lutheranorum & Caluinianorum ſcriptis, etiam Parei oratione detecta, nondum deleuerit. Non poteſt cum talibus eſſe de pace tractatio, qui mox vt victi fuerint, nebulonem aliquem, ad mendacia venditum, in promptu habent, cuius calamo hiſtoriæ veritatem euertant; qui iurare auſit; meridie non liquere. Sed deſino iam illa mirari, cũ tæterrimas poſt homines natos in Reuerendiſs atque Illuſtriſs. Cardinalem Bellarminũ calumnias legi, nihil olim ſimile auſa eſt impietas, nihil tale paſſa innocentia, apicem Euangelici archiſycophantæ attigerunt, omnes veteres delatores, calumniatores, conuitiatores, maledicos, detractores vicére, nunc in calumnia Bellarminiana ſeipſi vicerunt. Niſi igitur tales à congreſsibus arceantur, aut principum legibus;

Cum calumniatoribus agi non poteſt.

Vide Thomam VVigeinum.

pœnis

pœniſque conſtringantur, pax non eſſe poteſt. Conſtituamus enim colloquium in aliquâ vrbiũ Rhenenſium indictum, quid animi Catholicis eſſe poteſt, cum ſciant Gedanenſem calumniatorem paratum, vt publico mendacio quamuis celebrem veritatem oppugnet? cum timere debeant, ne interea, dum ipſi orationi, lectioni, doctrinæ, diſputationi incûbunt, totâ Germaniâ chartę volitent, quibus mortui, & à diabolo flammis cincti per aera ferri, atq; ingenti eiulatu complere vrbes, exanimare audientes, dicantur? Hæc enim cum ſine exemplo de plenitudine diaboliſmi contra Bellarminum finxerint, non facile erunt in nos mitiores, vt quos exemplum illud fecit eruditiores, impunitas audaciores, exercitatio promptiores.

Nunquam tanta calũnia fuere.

§. 2. Sed ne famâ nimium moueamur, quam tamen qui negligit, crudelis eſt. Quid? quod ne quidẽ ſine ſummo periculo inter eos viuere poſſumus? non minore ſane, quam Romæ olim tempore Tiberij, Claudij, Domitiani inter delatores viuebatur. Ad vnius enim, alteriuſue calumnioſum mendaciũ, ſi vires ſint penes aduerſã partem, ſine defenſione pereundum eſt. Docet illud Hiſtoria, quam idem, mendaciorum propola narrat. Tom. 10. l. 3. *Cũ Monaſterij interea,* inquit, *Ieſuitas comœdiam egiſſe fama percrebuiſſet de Mauritio perdito, repræſentantes nimirũm in theatro perſonam ipſius inter pugnandum, cum Spinola jubnô, quaſi euaneſcentis, dum ſcilicet ſub menſa ſeſe occultaret, atq; ita periculum imminens effugeret, militibus eius, à Spinola militibus, plane exploſis, & tandem fugatis: Hac occaſione moti Naſſonici, Comœdiam in Tragœdiam paulo poſt converterunt. Septem enim ſtatim equitum confœderatorum turmæ, cum non exiguo peditatu, requiſitum eum in vicinia anhelantes, loca varia perreptarunt, & vbi non reperiſſent Mauritium, quicquid apprehendere bonorum poterant, ſcrinn, capſuliſq; ex vſu omnibus ſecum abſtulerunt, colonis amiſſa ſua bona fruſtra lugentibus.* Hæc idem ille Artus. Comœdia illa nunquam ſcripta, nunquam acta, nunquam viſa eſt, neque vllus tam effrons nebulo extitit, qui à ſe ſpectatam dicere auderet. *Sed fama percrebuit*: falſa illa fuit. Sed malum velox, & quod vires acquiſiuit eundo, fama orta à prædicantibus, aut eorum ſatellitibus, certe ab illis qui & Catholicos oderunt, & nimium Catholicorum opes amarunt, qui etiam d · miſerorum expilatione rationem Deo reddent. Verum non eſt huius temporis iſta queri, id proxime factum eſt comitijs Ratisbonenſibus à ſtatibus Catholicis. Nunc hoc aſſeuero, impunitâ Miniſtrorum licentia pacem nos ſperare non poſſe. Iniqua certè pacis conditio: Si Miniſtrum bilioſum atque irritabilem paululum commôris, continuo te de Mauritio Comœdiam feciſſe mentietur, eam ipſe artifex, vt in Tragœdiam conuertat, ſeptem turmas equitum cum peditatu adducet, vicinas regiones, innoxios incolas prædabitur. Ecce quid tibi mali eſt ex vna linguâ? Quæ vipera, quis Baſiliſcus, diuturnâ graſſatione tantũ vaſtitatis attulit, quãtam vna lingua calumniatoris, & verbis paucis & falſis, & abiens? Recte olim dictum? Οὐδὲν θηρίον κακουργότερον τῆς διαβολῆς, *nulla belua nocentior eſt, quam calumnia.* Deus bone, quid vniuerſo Catholico nomine fiet, ſi Principes armati credant Miniſtris ſuis de noſtro ſanguine mentientibus? ſi quod miniſtri volunt, illi poterunt? ſi Orthodoxorum fortunæ, vitaque dependeat à re, omnium rerum peſſimâ, linguâ prædicanticâ?

Effectus calumniarum prædicanticarum.

§. 3. Nec priuatos tantum calumniæ tangunt, in reges & principes eadem audacia conſurgunt, nec *Catholicos modo, ſed eos etiam, qui cum Catholicis pacifice viuere cupiunt.* Suprà calumnias, & conuitia, libelloſq; famoſos citaui: In illis, aquila fingitur implumis, & Cæſar dormiens, Pontifex Antichriſtus, & omnes Eccleſiaſtici, Catholicique principes Antichriſtiani, Rex Hiſpaniarum grypho comparatur, Spinola beſtiæ Apocalypticæ ſepticipiti inequitat, nemo Catholicorum, nemo ex Catholicorum amicis eſt immunis. Non ignoro Hollandiæ Status iſta vetuiſſe, ſed rabies Miniſtrorum nititur in vetitum, Dei mandatum calumniam prohibentis, ſpreuerunt, non mirum ſi Magiſtratum contemnant. Quæ enim non ſit vilis auctoritas illis, qui æternam Maieſtatem veluti facinora non imputantem irrident? Itaque omni lege poſtpoſitâ, non mòdò nundinas maledicentiâ, atque famoſis libellis, picturiſque inceſtant, ſed quæ in ſingulas Hebdomadas typis excudunt noua, ad Catholicorum principum, contumeliam detorquent, vt eſt in diario 52. anni 1615. Vbi Rex Hiſpaniarum, atque eius legatus ſuſpectus redditur, quaſi conſpirationis Sommerſetanæ conſcij, & in diario Anni 1616. die 22. refertur, In Auſtria ceptam eſſe religionis perſecutionem, quo Cæſar, velut perſecutor traducitur, in cæteris ea eſt narrationis ſeries, & malignitas, vt cauſa Catholicorum ſuſpicionibus, & contemptu grauetur. Quapropter ſi pacem quęrunt, perpetuam bellorum materiem, & diſcordiarum ſeminarium de medio tollant, prædicantium maledicentiam ſcilicet, aut ſaltem ita frenent, ne ea, quâ hactenus, libertate graſſetur.

CAPVT XXXIII.

Colloquia rectè inſtituta, ad pacem conducere.

§. 1. NOn eſt tot collocutionibus conſtituta pax, inquies, quid igitur ad diſputationes nos vocas? quid aliud inde conſequetur, quam exacerbationes, atque vt quælibet pars ſe victricem prædicet? Non ignoro multas diſputationes maiorum diſcordiarum cauſas fuiſſe, ignẽ gladio foſſum, & exaſperatos mutuâ agitatione crabrones, quin libro *de Synode, & Vnione Euangelicorum*, non poſſe eos per mutua colloquia in concordiam redire argumentis euidentibus demonſtraui, nunc id ſolum oſtendam, colloquia inter orthodoxos, & errantes inſtituta, paci nonnihil proficere, neque enim ſufficere affirmo, ſed omnia ad pacem præſidia conquiro, non modo quibus eam tenere, ſed etiam quibus appropinquare ad pacem nos poſſe confido.

Colloquia quid paci conferant.

Primo quidem, Actorum 6. 9. Libertini, Cyrenenſes, Alexandrini, Cilices & Aſiatici *diſputabant cum Stephano, nec poterant reſiſtere ſapientiæ, & ſpiritui qui loquebatur*, erant igitur continuæ cum infidelibus diſputationes, quibus Eccleſia creuit, error defecit.

Deinde cap. 9. 22. *Paulus multo magis conualeſcebat, & confundebat Iudæos, qui habitabant Damaſci, affirmans, quoniam hic eſt Chriſtus.* Conſuetudinem eam fuiſſe docemur Actor. cap. 17. verſu 2. & 18. Theſſalonicæ enim & Athenis; imo in ipſo Areopagitico conſeſſu *diſputat Paulus.* Idem Corinthi *ingreſſus Synagogã, cũ fiducia loquebatur per tres menſes, diſputãs & ſuadẽs de regno Dei.*

Diſputationes Pauli.

Actor.19.8.& v.9. *Quotidie diſputat in ſchola tyranni cuiuſdam*, non modo cum diſcipulis, ſed illis qui accedebant docendi. Imo Paulus captiuus coram Felice, & Druſillâ *diſputat de iuſtitia & caſtitate, & futuro iudicio, ita vt Felicem iudicem ſuum tremefactum aſpiciat.* Romæ etiam *in ſuo conducto toto biennio diſputat*, & in libertatem fidei turbas, ipſe captiuus aſſerit, *verbum enim Dei non eſt alligatum.*

§. 2. Nec conſuetudinem ſuam Eccleſia in poſterum deſeruit. Vt vetera omittam, quoties tempore Auguſtini in Africâ habita ſunt colloquia? Ipſe Auguſtinus non ſcriptis modo, ſed collatis ſermonibus contra hæreticos diſputauit.

Diſputationes Auguſtini.

Eodem tempore (inquit Retr.lib.1) *presbyterij mei contra Fortunatum quendam Manichæorum presbyterum diſputaui, qui plurimum temporis apud Hipponem vixerat, ſeduxeratque tam multos, vt propter illos ibi eum delectaret habitare. Quæ diſputatio nobis altercantibus excepta eſt à notarijs, veluti geſta conficerentur, nam & diem habet, & conſulem.* Exitus fuit, quem idem narrat Auguſtinus. *Conſequenti die tandem confeſſus eſt* (Fortunatus) *nihil aduerſus nos inuenire quod diceret, nec ſane Catholicus factus eſt, ſed tamen ab Hippone diſceſſit.* Cum Donatiſtis etiam tres dies contulit, quorum longam diſputationem in arctum redegit, & vocauit *breuiculum collationum.* Cum Fortunio etiam Donatiſtarum Epiſcopo collationem non modo ſuaſit, ſed modum etiam, rationemque præſcribit Epiſt.163.ad Eleutherium, & Glorium.

Colloquium cum Paſcentio.

Colloquium etiam cum Paſcentio comite hæreſeos Arianæ inſtituere, ſed eâ conditione, vt à notarijs verba diſſerentium exciperentur, conſenſit, ſed comes poſtquam conditionem reſpuit, merito Auguſtinus initio colloquium recuſauit, comes enim volebat, vt diceretur, nolebat, vt teneretur, victus tamen caritate ſuſcepit.

Collatio cum Donatiſtis.

De nobiliſsimâ verò diſputatione ita ſcribit in Auguſtini vita Poſsidius capit.13. *Et de his omnibus pro pace Eccleſiæ geſtis, Auguſtino Dominus & hic palmam dedit, & apud ſe iuſtitiæ coronam reſeruauit: ac magis, magiſque, iuuante Chriſto, de die in diem augebatur, & multiplicabatur pacis vnitas, & Eccleſiæ Dei fraternitas.* Et id maxime factum eſt per collationem, *quæ ab vniuerſis Epiſcopis Catholicis apud Carthaginem cum eiſdem Donatiſtarum Epiſcopis poſtmodum facta eſt, adiuuante glorioſiſsimo, & religioſiſsimo Imperatore Honorio, propter quod perficiendum etiam à ſuo latere tribunum, & notarium Marcellinum, ad Africam iudicem miſerat. In qua controuerſia illi omnimodis confutati, atque de errore à Catholicis conuicti, ſententia cognitoris notati ſunt, & poſt eorum appellationem pyſsimi regis reſponſo, iuſte inter hæreticos damnati ſunt. Ex qua ratione ſolito amplius eorum Epiſcopi cum ſuis clericis, & plebibus communicauerunt, & pacem tenentes Catholicam, multas eorum perſecutiones, vſque ad membrorum amputationem, & internecionem pertulerunt.*

Diſputatio Auguſtini cum Emerito, cum Maximo.

§. 3. Cum deinde poſt celeberrimam illam collationem non deeſſent, qui dicerent, non permiſſos fuiſſe eoſdem Epiſcopos apud poteſtatem, quæ cauſam audiuit, dicere omnia pro ſuis partibus, poſtea in Cæſarienſi, Mauritaniæ ciuitate Emerito lectæ præcipuo defenſori ſilentium impoſuit. Maximum etiam cum Gothis in Africam venientem conuicit, cum Pelagianis frequentiſsime diſputauit, adeo vt vel ex eo ſæculo de cæteris conjectura fieri poſsit, neque mei inſtituti eſt, rem tot iam ſæculis in Eccleſia vſurpatam, exemplis demonſtrare: verum oſtendere, quantum aberrent, qui huiuſcemodi collationes in vniuerſum condemnant, quia ſæpe clamoribus, & iurgijs veritatis inquiſitio magis impeditur, quam promouetur. Quod tum ferè fieri contingit, cum impudenti ambitione victoria quæritur, non rerum intelligentia, cum videri, non diſcere interlocutores volunt.

Cur verò diſputationes exactæ, atque ad normam dialecticam perfectæ ſint neceſſariæ, ratio eſt, quia multi pertinaciter reſiſtunt agnitæ veritati, nec niſi manifeſtè conuicti cedunt. Rectè ſanctiſsimus, & in eriſticis ſcriptis, collationibuſque exercitatiſsimus præſul Auguſtinus libro 2. de Ciuitate Dei capite 1. *Si rationi perſpicuæ veritatis infirmus humanæ conſuetudinis ſenſus non auderet obſiſtere, ſed doctrinæ ſalubri languorem ſuum tanquam medicinæ ſubderet, donec diuino adiutorio fide pietatis impetrante ſanaretur, non multo ſermone opus eſſet ad conuincendum quemlibet vanæ opinionis errorem, his qui rectè ſentiunt, & ſenſa verbis ſufficientibus explicant. Nunc vero quoniam ille maior eſt, & tetrior inſipientium morbus animorum, quo irrationabiles motus ſuos, etiam poſt rationem plenè redditam, quanta homini ab homine debetur, ſiue nimia cæcitate, qua nec aperta cernuntur, ſiue obſtinatiſsima peruicacia, qua & ea quæ cernuntur, non feruntur, tanquam ipſam rationem, veritatemque defendunt, fit neceſsitas copioſius dicendi plerumque res claras, velut eas non ſpectantibus intuendas, ſed quodammodo tangendas palpantibus, & conniuentibus offeramus.* Hac cauſa ſerio atque ἀναντιρρήτως irrefragabiliter conuincendi ſunt aduerſarij, vt procaciam ſuam, & impudentiam cogantur ipſimet intueri.

Diſputationes adhibendæ pertinacibus.

Qui fructus colloquiorum.

Deinde quamuis rarò conuertantur ſectarij, qui de colloquijs gloriam aucupantur, minus tamen animoſe defendunt illa, de quibus dubitare incipiunt. Tertiò, Ipſa agitatione cognoſcuntur penitus intima errorum, diſcordiæ, & pugnæ ſectarum, & vel præcipue calumniæ, quas contra abſentes Catholicos confingere in more habent. Quarto, Detegitur eorum contumacia. Quis enim eorum à primo diſputatore, vſque ad Pleſſæum in regia, vſque ad Hailbronnerum in Neoburgica, manus veritati, & gloriam Deo ſic dedit, vt non puduerit eum conuinci diſputantem potius, quam placuerit à veritate melius doctum eſſe? nonne rem bene inductam ad diſcutiendum, vel inconditus peruicaciæ clamor explodit? vel ſi clamori contra veritatem negata eſt prærogatiua, ſimulatio morbi deſeruit? Res plane puerilis, adeo ſubitaneum, adeoque ſæuum morbum fingere, vt dena, vel vicena in alieno libro loca non poſsis oſtendere, quæ alias exſcripſeris, & perpenderis? Et tamen ſic duo nobiliſsima noſtri temporis colloquia finiuerunt: Pleſſæus in Gallia ductor Cataphractorum, Iacobus Hailbronnerus in Germania Papa Lutheranorum, vterque enim ſimulatione morbi ignominiam publicam præcidere, quam ſua vitia audire, & diſcere veritatem maluit.

CAPVT XXXIV.

Scriptiones de controuerſiis inſtitutas, etſi eriſtica ſint, ad pacem tamen vtiles eſſe.

§. 1. SCribentium atque contendentium multitudo efficit, vt multi prudentiores in con-

controuerſiam vocent: An omnino expediat de rebus fidei libros ſcribere? Verùm non ſunt audiendi illi, qui hac de re dubitãt, nedum qui ſcriptiones in vniuerſum abolendas cenſent. Adeo quidem vt Catholicorum pro fide ſcriptiones inhibere, ſit perinde atque fidem prodere. Certe Apoſtolus Paulus pleraſque Epiſtolas contra ſectarios conſcripſit, de iuſtificatione, lege, prædeſtinatione ad Romanos, & Galatas, de varijs Pſeudo apoſtolorum erratis ad Corinthios, Philippenſes etiam admonet, vt caueant *canes, malos operarios*. Coloſſenſes, *ne quis eos decipiat in ſublimitate ſermonis, aut per inanem philoſophiam*. Theſſalonicenſes inſtruit contra eos, qui dixerunt *inſtare diem* extremum, Epiſt. ad Hebræos tota eſt in oppugnatione Iudaizantium. Controuerſias etiam tractant Ioannes, Iacobus, Petrus in ſuis Catholicis: adeo vt qui morem receptum de controuerſijs ſcribendi culpare audent, ijdem de Apoſtolis ac Spiritu S. ſibi iudicium ſumant. Veterum libri qui de multis pauci ad manus noſtras venerunt, inſpiciantur, magnam partem eriſtici ſunt, & hæreſes inſequuntur, nõ opus eſt hoc docere, paginæ ipſæ clamant, ſi cui graue auctores adire, cõſulat indices Tertulliani, Cypriani, Athanaſij, Hilarij, Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini, aliorũ. Factum igitur hoc ſemper in Eccleſiâ, vt hæreſes clã ſerpentes, aut acerbe graſſantes omni cura tollerẽtur, quod quia facilimè ſcriptionibus fieri poteſt, illæ vſurpandæ ſunt, cũ facilime in aliorũ cognitionem veniant, meditatè concinnentur, & teneri diutiſsime poſsint, præſertim cum ipſa colloquia ſcribi per notarios ſoleant, vt non modo præſentes inſtruantur, ſed longe diſsiti pacatiſsime intereſſe diſputationi, & de [illegible] iudicare poſsint.

Scribẽdi [illegible] pro defendenda ſunt.

Apoſtoli contra hæreticos ſcripſerunt.

Idem fecere Patres.

§. 2. Quidni Catholici in hoc ſedulo incumbant, ne deſit ſua veritati defenſio, cum ſectatiorum cruenta præla, & in ſcribendo rabies tantam imperitorum hominum ſtragem dederit? Conuitijs, Epigrammatis, famoſis libellis omnia miſcent aduerſarij, de Pontifice, Cæſare, cunctis principibus Catholicis atrocia, & infamia ſparguntur. An nos ad hæc omnia tacere conuenit? An noſtro ſilentio cauſam bonam prodere, calumnias aduerſariorum ſecuras reddere, & currentibus ſpe impunitatis calcar addere non cauebimus? Non quidem omnibus reſpondendum iudico. Vere Auguſtinus l. 2. de Ciuit. Dei. cap. 1. *Et tamen quis diſceptandi finis erit & loquendi modus, ſi reſpondendum eſſe reſpondentibus ſemper exiſtimemus.*

Non omnibus reſpondendum ſemper.

Nam vel qui non poſſunt intelligere quod dicitur, vel tam duri ſunt aduerſitate mentis, vt etiamſi intellexerint, non obediant, reſpondent vt ſcriptum eſt, & loquuntur iniquitatem, atq; infatigabiliter vani ſunt. Quorum dicta contraria ſi toties velimus refellere, quoties obnixâ fronte, ſtatuerunt non curare quid dicant, dum quocunque modo noſtris diſputationibus contradicant, quam ſit infinitum, & ærumnoſum, & infructuoſum, vides. Non igitur omnibus reſponderi neceſſe eſt, ſemper tamen aliquibus occurrendum, ne victrix imperitia de veritate triumphet.

§. 3. Quantum verò illorum malitiæ Catholicorum obſtent ſcriptiones, odia atque leges aduerſariorum ſatis oſtendunt. Quæ enim in Bellarminum, in ſocietatem vniuerſam non comminiſcuntur? quæ omnia eo pertinent, vt cum exoſos fecerint eos, qui Euangelium enunciant, ipſam etiam veritatem contemptibilem efficiant. Nunc verò etiam furentius iraſcuntur, cum indies ſe clarius cognoſci, ac confutari ſentiunt, tot enim famoſos libellos, & picturas in ſingulas nundinas protrudunt, vt nuper Hollandiæ proceres publico edicto homines nefarios coercere debuerint; nam illic ferè enormium conuitiorum, atque maleficarum chartarum eſt officina, vel quod talibus ibi plures delectentur, vel quod iſtic maior ſit quam alijs prouincijs ſcelerum licentia. Vel denique, quod multis primoribus putent non diſplicere, nec abnuunt operam lucri cupiditate ad omnia parati artifices.

§. 4. Alij ſcriptiones quidem neceſſarias iudicant, verum moderatas, & familiares, itaque nec hæreticos vocari ſuſtinent eos, quibus iam olim anathema dictum eſt; nec aſperius verbum admittunt.

Moderationem quidem, & humanitatem tum in cæteris, tum in ſacris diſputationibus maxime ad rem facere, iudico, & vbique adhibendam eſſe, ita tamen vt res ſuo momento, & grauitate ponderentur, ne hæreſes tolerentur, ne velut res leues, aut Philoſophicæ controuerſiæ æſtimentur. Si enim illa opinio inualuerit, mox conſequetur omnium Religionum commiſtio. Non igitur conuincendi ſunt duntaxat errores; ſed etiam diſcernendi, nec probo paſtorem, ſi eum lupum occidentem viderit, non audeat eum ſuo nomine appellare. Quod ſi lupus molli lanâ tectus cauſas ingrediatur, proditor eſt ouium, qui non monet ſub agninâ pelle exitium latere. Ignauus eſt miles, qui vocare hoſtem formidat, à quo iugulum peti videt. Itaque ad exemplum ſanctorum Apoſtolorum, & inter eos, Ioannis, qui de pectore dominico pleniſsime caritatem hauſit, detegendi, nominandi, fugiendi, deteſtandi ſunt hæretici, nec aue illis dicendum, de hæreticis loquor non iſtis, qui per imperitiam, vel infirmitatem alieni erroris affeclæ ſunt, & id, quo primâ fraude illigati ſunt, non abijciunt, quia nondum aliud, quod melius teneant, acceperunt. His nõ modo humanitas, comitaſque, ſed etiam miſericordia impendenda, quia difficilime verum inuenitur à quærentibus, & innumeræ cauſæ ſunt, vt non quæratur.

Scriptiones moderata, ſed aperta, & ſine diſſimulatione ſint.

At verò Tertullian. colloquia cum hæreticis improbat, & ſcriptiones: alij multi pernicioſa colloquia & ſcriptiones inutiles dixêre. Reſpondeo, colloquia ſi libera, moderata, in forma ſyllogiſticâ tranſacta, ſine tergiuerſatione, addito etiam iudicio, quod arbitri præſentes pronuncient, vtilia eſſe. ſcriptiones etiam ad eam amuſſim exigendæ ſunt, vrgendique ſectarij, vt pede collato de ſententia Catholicorum diſputent, nõ ſua ſomnia, & quos ipſi ſibi fingunt aduerſarios; oppugnent. Itaque ad pacem etiam faciunt ſcripta iſta belgica, & iam multa millia ad Catholicam redire, communione ſcriptorum, quibus colloquendi occaſio defuit.

CAPVT XXXV.

Certiſſimam & compendioſam ad pacem viam eſſe generale Concilium, oſtenditur ex ſcriptu ra.

§. 1. ADIVMENTA pacis; & ea, ſine quibus componi pax non poteſt, hactenus produxi, omnia ad concordiam honeſtam, firmam, ac ſalutarem referens, nunc ad illud venio; quod ſolum ad pacem ſufficit, quod frequenter

tumultuanti orbi pacem intulit, quod niſi ignorantes, & extremè rudes, aut inflexibiliter contumaces, præfractè reſpuentes, in litibus, & exitio reliquit, nempe totius orbis Chriſtiani Generale Concilium. Ita nos ſacræ literæ edocent, cum ſignificant errare illud non poſſe, & vocem Concilij, vocem eſſe Spiritus ſancti. Nam Act. 15. *Viſū eſt Spiritu ſancto, & nobis*, inquiunt primi Concilij patres, neque enim ita illorum conſtitutionibus Spiritus ſanctus adfuit, vt poſteriorum Eccleſias desereret, nec minus ſequentia tempora, quam prima ope ſancti Spiritus eguerunt. Si igitur vt in ſcripturis eſt infallibilis veritas, ita etiam in Concilijs legitime congregatis, ſi generalia ſint, certe qui ſcripturis credit, is quoque Concilij canonibus fidem adhibeat, eſt neceſſe, cum ſcripturæ in Concilijs veritatis auctoritatem, & veritatem auctoritatis commendent. Occurrere ſolent: *Hanc Apoſtolorum fuiſſe Synodum, ideoq; Spiritu ſancto duce ad normam veritatis, ſine erroris ſuſpicione directam in poſteris certitudinem, & gubernandæ Eccleſiæ conſtantiam eſſe labefactatam.* Maligni ſunt huiuſcemodi æſtimatores diuinæ bonitatis, quæ cum Eccleſiâ ſua *manet vſque ad conſummationem ſæculi*, quæ fruſtra iuberet audire doctores, & paſtores, ſi ſimul omnes aliquando errare poſſunt. Qui cum gratiam Dei ad annos quadraginta, aut quinquaginta extendunt, intra breuiſsimum ſpacium conſtringunt. Qui iam pridem Eccleſiam deſijſſe ſomniant. Si enim docentium firmitas tollitur, ſi nihil definire poteſt, nulla eſt igitur auctoritas, quæ vel hæreſin damnare queat, vel confirmare orthodoxos. Contra omne iudicium exceptionem quærit improbitas, vt cum omnem iudicantis ſententiam incertam fecerit, ſine metu damnationis volitet, & impune graſſetur.

§. 2. Deinde, *ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam verò Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem paſtores, & doctores, ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti, &c. vt iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitiâ hominum, in aſtutia ad circumuentionem erroris. Veritatem autem facientes in caritate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus compactum, & connexum, per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem, in menſuram vniuſcuiuſq; membri, augmentum corporis facit, in ædificationem ſui, in caritate.* Epheſ. 4. 11 &c.

Verba illa Spiritus S. ita clarè, atque neruosè Eccleſiæ auctoritatem in decernẽdis controuerſijs aſſeuerant, vt illa conſideranti, luce meridiana manifeſtius appareat, contra hæreſes eſſe dictata.

Semper Deus Eccleſiam tuetur.

Nam Dei caritatem in omnes diuitem, & prouidentiam in Eccleſiæ gubernatione, & defenſione ſuaſiſsimam deſcribit. *Dedit enim Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas, Paſtores, Doctores*, non ad paucorum annorum vſuram, vt eos cæteris ætatibus ſubtraheret, ſed ad perpetui temporis firmitatem, *ad conſummationem ſanctorum*, non eorum modo qui Apoſtolicis temporibus domino famulabantur, ſed eorum etiam quos extremorum ſæculorum tentationes, & pericula exceptura eſſent, & tempus diſerte apponit, *In opus miniſterij*, quod ſcilicet ſtante mundo non ceſſabit. *In ædificationem corporis Chriſti*, Corpus Chriſti Eccleſia eſt, hoc omnibus ſæculis ædificatur, ſupremam manum imponet Deus, cum cœli ardentes diſſoluentur, & terra, & opera, quæ in ea ſunt, exurentur. Poteſtas igitur, atque auctoritas ad illum vſque diem perſeueret, oportet, quia miniſterij opus peragitur ſine ceſſatione, quod ſine auctoritate interquieſceret. Aedificatio etiamnum perdurat. Scientia igitur, & induſtria architecti requiritur. Non igitur in Apoſtolis deſijt ædificantium labor, & poteſtas, cum ædificatio ad eandem regulam exigatur in poſteris. In hunc autem finem ædificant, *vt occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.* Vt ſcilicet καταντήσωμεν perueniamus *in vnitatem fidei*, quid fieri non poteſt, ſi nulla nunc auctoritas, quæ vnitatem tueatur, ſi veteres illi Religionis ſuæ certos habebant auctores, noſtra fides incertis nititur conjecturis.

Sublata auctoritate proponentis, fides perit.

Quomodo *occurremus in virum perfectum*, hoc eſt agnitione Dei, & caritate creſcemus, vt perfectam & ſtabilem fidei ætatem conſequamur, vt more virorum conſtantes ſimus, & immutabiles, ſi nulla eſt in Eccleſiæ iudicio certitudo, quâ fiducia noſtra nitatur? Quomodo veniemus *in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti*, ſi plenitudo Chriſti tollitur à nobis? Loquitur enim Apoſtolus de Chriſto, vt in nobis adoleſcit, vt in Eccleſia plenitudinem conſequitur. Menſura igitur ætatis ſeu ſtaturæ (ἡλικία) Chriſti duplex eſt, prima qua ipſe adultus, plenitudinem corporis, humano more incrementa ſumentis eſt aſſecutus: Altera menſura plenitudinis eſt, qua Eccleſia creſcit, donec corpus illud myſticum plenum ſit, atque perfectum, in eam nos menſuram creſcere oportet, & nobis creſcentibus augeri corpus Chriſti, donec πλήρωμα plenitudinem, cõſummationem, atque omnibus numeris abſolutam perfectionem induat. Hac cauſa dati nobis doctores, & Epiſcopi animarum noſtrarum, in quorum vniuerſo corpore, ſi non eſt certa veritas, perijt corpus Chriſti, propoſitum ſuum Dominus tenere non potuit, abſciſſum eſt enim à capite ſuo corpus, ne plenitudinem ſuam aſſequi poſſet. Singula hincinde membra emoriuntur, atque à corpore auelluntur. Verum vniuerſi corporis vita ex Dei promiſsione, & cuſtodia fidei perennis eſt. Vniuerſa igitur Eccleſia nunquam à Chriſto ſeparabitur, nec in letales errores incidet; eſt igitur in illa auctoritas infallibilis. Quam qui concedunt, in Concilio generali eſſe etiam dabunt. Vbi enim conſtans illa veritas inuenietur, niſi in Concilio legitimè congregato, quandoquidem in pontifice eam non admittunt? Quid vero futurum eſt, cum *in virum perfectum* excreuerimus? *Vt iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitiâ hominum, in aſtutiâ ad circumuentionem erroris.* Quod ſi nulla nunc eſt in Eccleſia auctoritas iudicandi, quam certam Deus eſſe voluit, neceſſe eſt omnes in multis rebus fluctuare, & circumferri; nam etſi Concilia omnia generalia, cum Pontificibus Romanis definiant, hanc vel illam ſcripturam, modo hoc vel illo intelligendam, cum non minus errare potuerint, quam ſinguli homines, nihil eorum definitio certi adferet, ſed perpetua ἐποχῇ fluctuabit Eccleſia.

Si in Eccleſia eſt auctoritas infallibilis, illa eſt in Concilio.

§. 3. Quam vero explicatè illam perpetuam in Eccleſia vitam veritatis, vegetationem fidei, incrementum caritatis, indiſſociabilem cum Chriſto coniunctionem nobis Dei Spiritus tradit? *Veritatem autem facientes, in caritate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus, ex quo to-*

tum

tum corpus compactum, & connexum per omnem iun-ctaram ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſuram vniuſcuiuſq; membri, augmentum corpo-ris facit, in ædificationem ſui in caritate. Quomodo *in illo per omnia creſcemus*, ſi illo excidit aliquando tota Eccleſia, doctrix errorum, aliena veritatis? Quomodo creſcemus *per omnia*, ſi in nullo Eccleſiæ commeatu certus eſt cibus? ſi omne pabulum, quodcunque, etiam iudicio Chriſtianæ vniuerſitatis ſalutare, poteſt eſſe virulentum, & letale? Si denique Eccleſia eſt corpus compactum
Quale corpus Eccleſiæ. συναρμολογούμενον καὶ συνβιβαζόμενον concinne, & articulate coagmentatum per omnem iuncturam ſeu διὰ πάσης ἁφῆς per omnem contractum, non modo vt arcte domino capiti iungatur ſponſa Eccleſia, ſed nominatim διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, ſubminiſtrationis, nam Chriſtus quaſi anima, vitali operatione in omnes artus, ac membra virtutem, ac gratiam diffundit, hoc eſt enim κατ' ἐνέργειαν, ex vi quâ Chriſtus intus operatur. Si natura ſua ex illa ſuppeditatione alimenti & virium, vnumquodque membrum creſcit; & totum corpus auget, ſi facit ædificationem ſui in caritate, quam facere non poteſt, niſi cum reliquo corpore cohæreat, nec reliquum corpus, niſi ex capite ſuo compactum, & connexum, contactus ſubminiſtrationis habere poteſt: certe conficitur perpetuo Eccleſiam ſic Chriſto cohærere, ideoque à fide nunquam poſſe recedere, ac proinde habere in decretis fidei infallibilem veritatem. Neque minus nunc habere auctoritatis Generale concilium, quam illud, in quo cum Apoſtolis præſedit paſtor Eccleſiæ Petrus. Nuſquam enim alibi auctoritas inuenitur. Quod ſi illa Eccleſia, certâ doctrinam habuit, noſtra dubiam, non eſt noſtra Eccleſia cum illa, *vnum corpus, vnus ſpiritus.* Non viuit ex Chriſto, ſed cadauer eſt Eccleſiæ. Omnis enim Eccleſia, cuius incerta eſt auctoritas, Chriſto inſita non eſt.

§. 4. Audio, leuiore tamen, quam ſolebat murmure obloquentem hæreticum.

Primo. Infallibilem ſe auctoritatem in Eccleſia agnoſcere, ſed quæ ſit ſcripturæ, qua Eccleſia vtitur, non Eccleſiæ. Deinde Eccleſiam eſſe quandam occultam; de qua Apoſtolus loquatur.

Non modo ſcripturam, ſed etiam Eccleſiam eſſe auctoritatem. Non dicuntur hæc priſtina grandiloquentia nunc à pleriſque, nec ἀκριβῶς more ſolito profetunt, quandoquidem nuper, & Dodracenſes Caluiniſtæ contra Tectandrum, negarunt *ſcripturam ſufficientem eſſe*, & Durlacenſes myſtæ ſponte confeſſi ſunt, *non poſſe ex ſcriptura ſe fidem ſuam oſtendere.* Præcipue vero, quia nonnulli, de quibus alio loco à me actum eſt, concedunt, *ſacros ſcriptores interdum ſcientes volentes à veritate receſſiſſe.* Quæ ſi vera ſunt, neceſſe eſt, vt nihil liqueat, ſed præſtet ἐπέχειν, & conſenſionem more Academico continere, quâ temere rebus ignotis, atq; incertis conſenſum præbere. Sed hæc omitto, quamuis refutandis erroribus ſufficiant. Hoc quæro: Quis auctoritate infallibili in ſcripturarum explicatione iudicium ferre poſſit? Si nemo eſt, *iam ergo corpus hoc ex capite ſuo compactum, & connexum non eſt*, nec κατ' ἐνέργειαν, vt loquitur Apoſtolus, vegetabilem vim ſpiritualis gratiæ Eccleſiæ Chriſtus impertit. Nec quicquam certi in multis fidei articulis habebitur: Ex primarijs, & capitalibus fidei Caluiniſticæ ſcitis eſt: *Fidem, & iuſtitiã in omnibus ſceleribus permanere.* Negant hoc Lutherani, dubitant molles Caluiniſtæ, Bertius, & doctiores Hollandi, imo ita dubitando loquuntur, vt contrarium ſentire ſe oſtendant. Non decidit illorum iudicio rem ſcriptura, quia vtrinque eam in ſuam rem citare ſolent. Nec euidens ſententiæ ſuæ explicatrix eſt ſcriptura, cur enim huius rei, quam citaui, euidentiam ſcriptura Lutheranis, & mollibus Caluiniſtis non allucet? Deinde ſcripturæ interpretationem ſe concedere illi aiunt: *Quis noſtrum vnquam ſcripturarum interpretationem ſuſtulit? Certe nemo. Nos enim omnes libenter fatemur, ſcripturas interpretatione egere,* ita VVittackerus, imo expreſſe adiungit: *Eos qui grammaticum ſcripturæ ſenſum intelligunt, debere tamen audire ſcripturæ explicationem, vt melius intelligant.* Hæc interpretatio in articulis controuerſis cum iis occurrit, quâ auctoritate tolletur? nulla, niſi Eccleſiæ, quæ nos docuit, ſcripturas nobis datas eſſe. Eccleſia autem nobis mentem per Chriſti vicarium, & Generale Concilium, quod ſacram illam Rempublicam repræſentat, aperire ſolet. Sine cuius teſtimonio, etſi ſcripturæ veritas certiſsima ſit, nobis tamen eſt incognita, vnde enim cognoſcis hanc ſcripturam eſſe diuinam, quod Sinæ, & Canibales ignorant, niſi quia te ita docuit Eccleſia? illi autem etiamſi ſua linguâ Biblia legerent, diuinam tamen vocem eſſe non certò ſcirent. Faceſſat igitur hypocriſis, quâ laudando verbum Dei, à verbo Dei receditur, & omnibus hæreſibus latibulum paratur. Quid enim ſi Apocalypſin primipili Caluiniſtarum, negant eſſe ſcripturam, & cum illis Lutherani? concedunt autem poſteri Caluiniani? Quæ ſcriptura dicit: *Apocalypſis eſt liber diuinus?* At hoc credendum eſt, igitur firmâ auctoritate, falli, & fallere neſcia proponendum eſt. Quod enim ex auctoritate creditur, non niſi ex veracitate referentis credibile ſit, quicquid autem ab incertæ fidei auctore proficiſcitur, audienti non immerito ſuſpectum videri poteſt. Si igitur Eccleſia ſcripturarum vſurpatrix, & commendatrix, in proponendis illis aberrat, cui certum eſſe poteſt, bonæ fidei eſſe literas, quas exhibet? Si igitur Eccleſia fallitur, falſa eſt ſcriptura, quæ illi perpetuæ infallibilitatis encomium tribuit, nec ſcripturæ credere teneor, cuius auctoritatem non niſi Eccleſiâ teſtatrice cognoui.

§. 5. Alterum ærumnoſum, & tenebroſum *Eccleſiæ inuiſibili tribuunt auctoritatem.*
effugiũ, quo ſe in opacam noctem recondere fruſtra laborant. *Non errare Eccleſiã inuiſibilem* aiunt. At vero Apoſtolus de ea Eccleſia ſermonem inſtituit, in *quâ Apoſtoli, Euangeliſtæ, paſtores, doctores audiuntur*, ad quam acceſſus eſt. Cui adhærentes non fluctuemus, nec circumferamur. Hæc igitur reſponſio in refutatam fallaciam recidit. Si enim aſpectabilis Eccleſia non eſt, iudicium illa facere nnn poteſt, nec eius audiri decretum, quæ an omnino ſit ignoratur. Deinde quam ridiculum eſt, ſi in re tam graui riſus eſſe poteſt, Eccleſiam, illam cui Biblia ſacra nobis tradenti fidem habemus, nec de fallacia ſuſpicamur, inuiſibilem eſſe? Vnde donatricem agnoſcis, ſi cum donaret inuiſibilis erat? Apoſtolus de illa loquitur, quæ mentes gentilium obtinuit, cuius nutricij reges, quæ in monte poſita latere non poteſt. Quam mirantur gentes, etiam quæ non ſequuntur. *Hoc factum eſt,* (inquit Auguſtinus libro de vtilitate credendi) *diuinâ prouidentiâ per Prophetarum vaticinia, per humanitatem, doctrinamq; Chriſti, per Apoſtolorum itinera, per martyrum contumelias, cruces, ſanguinem, mortes: per Sanctorum prædicabilem vitam, atque in his vniuerſis dignã rebus tantis, atque*

viro

virtutibus pro temporum opportunitate miracula. Cum igitur tantum auxilium Dei, tantum profectum, fructumque videamus: dubitabimus nos eius Eccleſiæ condere gremio, quæ vſque ad confeſsionem generis humani ab Apoſtolica ſede, per ſucceſsiones Epiſcoporum, fruſtra hæreticis circumlatrantibus, & partim plebis ipſius iudicio, partim conciliorum grauitate, partim etiam miraculorum Maieſtate damnatis culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare vel ſumma profecto impietatis eſt, vel præcipitis arrogantiæ. Nam ſi nulla certo ad ſapientiam, ſalutemque animis via eſt, niſi cum eos rationi præcolit fides, quid eſt aliud ingratum eſſe opi, atque auxilio diuino, quam tanto labore prædita auctoritati velle reſiſtere? Et ſi vnaquaque diſciplina, quanquam vilis & facilis, vt percipi poſsit, doctorem aut Magiſtrū requirit: Quid temeritatis ſuperbiæ plenius? quam diuinorum ſacramentorum libros, & ab interpretibus ſuis nolle cognoſcere, & incognitos velle damnare? Merito cognoſcere non volent, ſi omnes ſimul interpretes fallere poſſunt, nec certum eſt fundamentum, ſi extra illud in arena tota ædificatio conſtrui poteſt.

CAPVT XXXVI.

Morem Eccleſiæ eſſe, vt contra hæreſes concilia colligat, atque ita ſentire Sanctos Patres.

Conciliorum auctoritas, & vſus.

§. 1. NECESSARIO eſſe aliquam in Eccleſia auctoritatem, viuam, & clare, diſtincteque inter partes iudicantem oſtendi, eum iudicem pontificem agnoſcunt Catholici, ſiue in Concilio Generali iudicet, ſiue etiam ſine concilio, quod nunc non diſputo, cum enim hæretici pontificem oderint, atque in eum multis modis exacerbati ſint, illum fruſtra iudicem nominare nolo, continuo enim Apoſtolos petent. Itaque Concilium generale propono, cuius ſi non eſt infallibilis auctoritas, prorſus nulla eſt, quæ interpretationes ſcripturæ nobis certas efficiat, vnde conſequi oſtendi tenebras, ac dubitationes religioni Chriſtianæ penitus induci, & poſſeſsionem fidei miris iactari modis, multoque maiorem confuſionem oriri, quam in ἀταξίᾳ imperiorum, cum legum æquitas callidorum hominum verſutia agitatur, & iudiciorum ſinceritas, ac metus ſublatus eſt. Ingens eſt autem in Eccleſia Conciliorum etiam prouincialium auctoritas, ſemperque vſus inualuit, vt ad mores recte formandos, hæreſes infringendas, Epiſcoporum cœtus colligerētur. Exordium petunt à facto Chriſti Domini, qui conuocatos Apoſtolos de ſumma fidei interrogauit; *Quem dicunt homines eſſe filium hominis? Et quem vos me eſſe dicitis?* Apoſtoli etiam Act. 1. & 6. & 15. Concilio collecto Eccleſiam gubernarunt, errores euellerunt.

Officium conciliorum.

Finis enim Conciliorum eſt fidei, & morum conſeruatio: *Ipſa Catholica Chriſti Eccleſia ſedula & cauta depoſitorum dogmatum cuſtos, nihil in his vnquam permutat, nihil minuit, nihil addit, nō amputat neceſſaria, non apponit ſuperflua, non amittit ſua, non vſurpat aliena. Sed omni induſtria hoc vnum ſtudet, vt vetera fideliter, ſapienterque tractando, ſi qua ſunt illa antiquitus informata, & inchoata, accuret, ac poliat: ſi qua iam expreſſa, & enucleata conſolidet, & firmet: ſi qua iam confirmata, & definita, cuſtodiat. Denique quid vnquam aliud Conciliorum decretis cauſa eſt, niſi vt quod ante ſimpliciter credebatur, hoc idem poſtea diligentius crederetur? Quod antea lentius prædicaretur, hoc idem poſtea inſtantius prædicaretur: Quod ante ſecurius credebatur, hoc poſtea ſollicitius excoleretur. Hoc inquam ſemper, neq; quidquam præterea hæreticorum nouitatibus excitata, Conciliorum ſuorum decretis, Catholica perfecit Eccleſia, niſi vt quod prius à maioribus ſola traditione ſuſceperat, hoc deinde poſteris per ſcripturæ Chirographum conſignaret, magnam rerum ſummam paucis literis comprehendendo, & plerumque propter intelligentiæ lucem, non nouum fidei ſenſum nouæ appellationis proprietate ſignando.*

Vſus Conciliorum perpetuus.

§. 2. Fuit ea igitur Epiſcoporum ſollicitudo poſt Apoſtolos, vt quoniam perſecutionis acerbitate præpediti Concilium generale facere non licuit, frequentes tamen in vnum conuenirent. Itaque Victor Papa Anno 198. imperante Seuero, Concilium indixit, & eodem fere tempore Ponticum, Gallicum, Oſroenum, Aſiaticum celebrata ſunt. Anno 217. Africanum ab Agrippino Carthaginenſi indictum. Anno 242. Labeſitanum, Fabiano Pontifice, item Anno 249. Arabicum. Anno 253. Romanum ſede vacante, & Carthaginenſe primum ſub Cornelio Anno. 254. Deinde eodem Pontifice 1. & 2. Romanum, item Italicum, & alterum Carthaginenſe. Stephano vero Papa Eccleſiam moderante habitum eſt Concilium, quod dictum Africanum primum, item Iconienſe, Synadenſe, & tria Carthaginenſia, ſub Papa Dionyſio Romæ, Antiochena duo. Sub Marcellino, Cirtenſe, Sinueſſanum. Sub Marcello Eliberitanum, & duo Donatiſtarum Carthagine habita. Sub Melchiade, Romanum. Sub Silueſtro Arelatenſe primum, Ancyranum, Neocæſareenſe, Romanum, Alexandrina duo, Laodicenum, & alterum Romanum, ac denique Nicænum generale. Quis non admiretur illo tempore, quo furor gentilis exerte, & palam ſæuiebat, hæreſes vndique pullulabant, tantum animi fuiſſe fortibus illis Eccleſiæ heroibus, vt veluti in ſumma pace cœtus Epiſcoporum cogerent, fidei normam exponerent, hæreticos exſcinderent? Non ignoro plures Synodos intra tempus illud fuiſſe, de illis loquor, quarum vel omnia, vel aliqua ſuperſunt acta, nec tacere libuit etiam conciliabula damnata, & hæreticorum, nam illa ipſa nobis Eccleſiæ conſuetudinem præpoſtera æmulatione demonſtrant. Sequentium temporum meminiſſe nihil opus eſt, ea habuerunt Generalia 17. prouincialium centurias, vt merito hoc amplecti auxilium debeat Eccleſia, quo ſemper vſa eſt, & ea felicitate, vt hæreſes damnatæ ita interierint, vt earum memoria nunc nulla pene niſi in Catholicorum libris, quibus refutantur, ſuperſit. Libet hic attendere, quæ in capite 13. Tertulliani contra Pſychicos doctiſſimus Pammelius commentatur.

Etiam in perſecutione concilia habita.

Verba Tertulliani ſunt. *Aguntur præcepta per Græcias illas certis in locis concilia ex vniuerſis Eccleſiis, per quæ & altiora quæque in commune tractantur, & ipſa repræſentatio* totius nominis Chriſtiani magna veneratione celebratur. Verba ex commentario Pameliano iſta ſunt. *Atque adeo facit locus magnopere pro Conciliorum auctoritate. Quā confirmare ſolemus imprimis ſcripturis iiſdem, quibus Eccleſiæ auctoritatem, Matthæi 28. ac Lucæ 21. item illa Matth. 28. Vbi duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Deinde pro eodem facit, quod in Apoſtolorum Concilio Hieroſolymitano, Act. 15 disertis verbis Iacobus in hac verba reſcripſerit: viſum eſt Spiritui ſācto & nobis. Quod ipſum tanti facit Beatus Irenæus libro tertio, capitu*

Pamelius ſynodorum vſum demonſtrat.

duo-

duodecimo.vt ex illius Synodi verbis vnicum DEVM probet aduerſus Marcionem. Si quis vero primas poſt CHRISTVM Synodos noſſe deſideret,ad tēpora vſq; Tertulliani;inueniet imprimis Apoſtolorum Hieroſolymis celebratas, Act.1.in electione Matthiæ, Act.2. in Pentecoſte, Act.6.in electione 7.Diaconorum, Act.15. iam citatam,denique & illam de qua Galat.2.quum Petrus in Apoſtolatum eſt ordinatus circumciſionis, Paulus vero inter Gentes. Quibus adde Concilium in quo Apoſtolorum Canones, & Conſtitutiones Apoſtolica,poſtea à Beato Clemente Romano recenſita, ſunt edita. Item illud in quo electus fuit in Epiſcopum Hieroſolymorum Iacobus frater Domini,iuxta quod ſcribit Clemens Alexandrinus 6. Hipotypoſeon,citatus ab Euſebio libro ſecundo, capite primo. Deinde habes Actor.13. Antiochenam,vbi ſegregati ſunt à ſe mutuo BB.Paulus & Barnabas,ac Epheſinam, ad quam Paulus vocauit omnes Presbyteros, & Epiſcopos Epheſiorum,ac quantum apparet,totius Aſia, Actor.20.Videtur his adijcienda Corinthiaca, in qua (iuxta quod Beatus Auguſtinus aſſerit Epiſt. ad Caſulanum)iuxta promiſſum ſuum,quod dixerat 1. Corinth. 2. Cætera quum venero diſponam, de ritu Eucharistia multa ſtatuit Paulus. Quum autem Can. 37. Apoſtol.ſtatuatur,vti de religionis dogmatis,& Eccleſiaſticorum controuerſijs ſingulis annis bis conuentus Epiſcoporum habeantur;non dubium quin in ſingulis prouincijs iam inde frequentes Synodi ſint celebrata; quarum ſtatuta Romana, iam olim miſſa per Damaſum Papam ad Aurelium Carthaginenſem Epiſcopum ex Epiſtola eiuſdem conſtat, quam ſuis Conciliorum Canonibus præfixit B. Iſidorus Hiſpalenſis, qua dicit ſe nullum prædeceſſorum ſuorum à B.Petro prætermiſiſſe, de quorum ſtatutis aliquid non inſeruit. An alludat ad Decretales Epiſtolas Romanorum Pontificum, quæ plerumque in Concilijs Romanis ſcripta ſunt, etſi nobis ita videatur, Lectori tamen liberum relinquimus iudicium;eundem remittentes ad libros Franciſci Turriani,quos pro earum auctoritate conſcripſit.

Præteriri tamen non poſſunt Concilia Romana, ſub Clemente(quod dicit Anacl. Epiſt.1. Alexandro 1. Sixto 1. & Teleſphoro; quippe qui eorundem ſuis in Decretalibus meminerint. Certe ſub Victore de Paſchatis die penè infinita enumerat Euſeb.hiſt. lib.5.capite 20. ſeu 22. poſtque eum Niceph. libro quarto. capite 30. & nominatim Romanum præſide Victore ac Galliarum ſub Beato Irenæo in Occidente; item Cæſarea Paleſtina, Ponti per Oſroënum, & Corinthium ſiue Achaicum;quibus addere licet Alexandrinum, cuius ipſe Victor meminit Decret.1. & Aſiæ illud, in quo Nicephorus libro quarto, capite vltimo. ſcribit etiam Aſianos (qui ſuis in Synodis contrarium definierant) Victori Papæ ceſſiſſe, & idem Decretum publicaſſe Atque hæc mihi videntur Concilia, quæ hic Auctor per Græcias actis commemorat. Facit præterea Euſebius eiuſdem libro capite 23. mentionem,& poſt eum Nicephorus,ex Apollinaris libro primo aduerſus Montanum) Aſia plurimorum conuentuum, in quibus Montanus, cum ſuis aſſeclis communione depulſus fuit.

§.3. Quamuis autem Pontificem merito audire debeant, cum qui eius Cathedram deſerit in Eccleſia non ſit, cum Romana fides ſit Apoſtolica,cum ſit matrix Eccleſia,& principalis, & Cathedra Petri; cum ab ea ſit vnitas ſacerdotalis exorta, cum ad illam perfidia non poſſit habere acceſſum, qui enim cum illo, cum Eccleſia Catholica communicat, qui cum illo non communicat, cum illa communicare non poteſt.

Ipſius etiam contemptus ſchiſmatum, & hæreſeon eſt initium.Has,inquam, ob cauſas; quas ex Cypriano refero, cum merito Paſtorem ſuum audire oporteret errantes,malo tamen Concilium illis proponere, ſi forte eo lecto, vel audito odium nominis minus obſtet fidei addiſcendæ.

Omnes porro SS. Patres, & ipſa Concilia huius rei teſtes ſunt,Concilia enim omnia Generalia ſibi iudicium infallibile tribuerunt, etiam Nicænum aliaque,quæ à Nouatoribus recipiuntur,quorum ſi incerta fuit auctoritas, culpa etiam,atque error perniciolus fuit. Verum auctoritates SS. Patrum Bellarminus libro ſecundo, capite tertio.Qui eâ de re conſuli poterit.

CAPVT XXXVII.

Commodiſſimam ad pacem viam eſſe Concilium ipſos ſectarios ſentire.

§.1. LIBENTER hoc argumentandi genere vtor,tum quia ad confirmandos Catholicos valet nonnihil, tum quia ad conuincendos aduerſarios valet plurimum.Bona certe cauſa eſt, quam in ſuum detrimentum cogitur aduerſarius promouere.Prompta victoria quæ de caſtris hoſticis vltro offertur. Summus ipſorum Imperator id concedit, quod iam probauimus: licet alterâ manu reuocet, quod prima donauit. *Nos certo libenter concedimus,*(inquit lib 4.inſtit.capit.9 §.13.) *ſi quo de dogmate incidat diſceptatio, nullum eſſe,nec melius,nec certius remedium, quam ſi verorum Epiſcoporum Synodus conueniat, vbi controuerſum dogma excutiatur. Multo enim plus ponderis habebit eiuſmodi definitio, in quam communiter Eccleſiarum paſtores, inuocato CHRISTI Spiritu conſenſerint, quam ſi quiſque ſeorſum domi conceptam populo traderet,vel pauci homines priuatim eam conficerent. Deinde vbi collecti in vnum ſunt Epiſcopi, commodius in commune deliberant, quid ſibi,& quâ forma docendum ſit,ne diuerſitas offendiculum pariat. Tertio,hanc rationem præſcribit Paulus in dijudicandis doctrinis. Nam cum ſingulis Eccleſijs attribuat dijudicationem,oſtendit quis in grauioribus cauſis ſit ordo agendi: nempe vt Eccleſiæ inter ſe communem cognitionem ſuſcipiant. Atque ita nos ipſe pietatis ſenſus inſtituit, vt ſi quis turbet Eccleſiam dogmate inuſitato,atque eo res perueniat, vt ſit periculum à grauiore diſſidio, conueniant primum Eccleſiæ: quæſtionem propoſitam examinent, demum iuſtâ diſcuſſione habita,definitionem ex ſcriptura ſumptam,proferant,quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obſtruat improbis, & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Ario coacta eſt Nicæna Synodus, quæ ſua auctoritate & ſceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem reſtituit Eccleſiis quas vexauerat,& æternam CHRISTI diuinitatem contra ſacrilegum eos aſſeruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius, & Macedonius, ſimili remedio eorum inſaniæ occurſum eſt per Conſtantinopolitanam Synodum. Epheſino Concilio profligata eſt Neſtorij impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Eccleſia ratio conſeruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat.* Hactenus Caluinus.Subiungit deinde: *Sed meminerimus non omnibus ſæculis, vel locis habere Athanaſios, Baſilios, Cyrillos,& ſimiles veræ doctrinæ vindices, quos tunc* DOMINVS *excitauit. Imo cogitemus quid Epheſi ſecunda Synodo acciderit:vbi Eutychiana hæreſis obtinuit:ſancta memoriæ vir Flauianus, in exilium eiectus cum aliquod pijs viris,&c. At non erat illic Eccleſia.Fateor. Hoc autē perpetuum eſſe nego, vt vera ſit;* & cer-

Caluinus ita eſſe docet.

Caluinus negat Eccleſia certitudinem.

Digitized by Google

ſit, & certa ſcriptura interpretatio, quæ Concilij ſuffragijs fuerit recepta.

§. 2. Præter rationem omnino, & Concilium ſtatuit, & erroris remedium eſſe concedit, definitionem ex ſcriptura proferant, dubitationem in plebe tollant, improbis os obſtruant, nec certam tamen de ſcriptura interpretationem teneant: liceatque Arrio, & cæteris liberrime omnibus obniti, quandoquidem nulla eſt in aſſeuerantibus certitudo, & errare poſſunt non minus vniuerſi, quam ſinguli. Verum hoc quod largitur accipiamus. Nullum eſſe nec certius, nec melius remedium, quam ſit Concilium. Quantum verò erret, cum id remedium *quo nec melius, nec certius* agnoſcit, incertum facit, id remittamus alium in locum.

Pareus concilium ſuadet. §. 3. Deinde locuples mihi teſtis eſt is, quo cum mihi negocium eſt, Pareus, qui Principum Lutheranorum, quos odit, propoſitum laudat in petendo generali Concilio, quique de *Synodo Euangelicorum, & Vnione librum pacificum* ſcripſit, nam Synodo putat poſſe tolli controuerſias, quæ inter Lutheranos, & Caluinianos multæ ſunt, & magnæ, adeoque perdite Synodum amat, vt Synodi laruam Syncretiſmum, interea dum illa cogatur, ambabus vlnis amplectatur. Rem itaque confectam habemus. Verum quia omnibus omnium regnorum negocijs miſceri ſolent Hollandi, iniuriam illis fecero, niſi etiam huc aduocaro. *Hollandi Concilium optant.* Conſilium itaque Remonſtrantium, quod iuſſi ſunt explicare, his eſt verbis comprehenſum.

Secundum hoc Apoſtolicum conſilium (mutuæ tolerantiæ) *nobiles, potentes domini, oſtendimus in ſtatu controuerſiæ, quem hic exhibemus ad ſingula capita controuerſa, quæ ratione (noſtro quidem iudicio) pax in Eccleſia Dei, per mutuam concordiam coli poſſet. Ad quam rem humiliter rogamus, animos veſtros mature intendatis: quandoquidem commodius remedium, quam vt alij alios tolerent, excogitare non poſſumus. Saltem hoc tempore, & donec animi tam plus æquo turbati, & forte nimis à ſe alieni, paulatim ſedati, & inter ſe mutuo connexi, per colloquium verbale, in libero, præiudicijs vacuo, Synodali, Eccleſiaſtico cætu, veſtrarum nobilium, poteſtatum auctoritate, præſidio, iudicio, & moderamine ſuo tempore celebrando, totum negotium exactius perpendatur, & examinetur, & nos omnes in vnam ſententiam perducamur, aut ſi opus eſt, iudicetur, vtra ſententia veritati ſacræ ſcripturæ, & ædificationi, quæ ſecundum pietatem, propinquior ſit, vt poſtea ordo inſtituatur. &c.*

Multo verò amplius Concilium vrgent Contra-Remonſtrantes.

Eorum verba ſunt. *Poſt longas ac maturas deliberationes expenſis omnibus modis poſſibilibus & conſuetis, non potuimus in timore Domini deprehendere, commodiorem vllam viam poſſe deligi, aut in manus ſumi, per quam difficultates iſtæ penitus componi cum dexteritate poſſint, quam vt primo quoque tempore ex authoritate Illuſtriſſ. & Pot. DD. ordinum Generalium euocetur, & celebretur Synodus nationalis, in qua controuerſiæ plenè aperiantur, examinentur, & ex verbo Dei dijudicentur: atq; in qua porro talis mutuæ tolerantiæ, & conuerſationis ordo de communi ſententia ſanciatur, vt per eam tandē aliquando Generalis aliqua ratio pacis & concordiæ ſtabiliatur, & exorituris porro diſſidijs, exacerbationibus, offendiculis, ſchiſmatis, ſimilibusq; difficultatibus, tēpeſtiue occurratur. Eſt autem modus iſte, iam olim inde ab ipſis Apoſtolorum temporibus perpetuo vſurpatus, nobiſque* *Eccleſia per Concilia ſeruata.* *à Spiritu S. ipſo exhibitus, & indicatus, vt conuenientiſſimus, maximeque ad eam rem accōmodatus, prout apparet ex Actis Apoſtolicis cap. 15. Etiam poſt Apoſtolorum tempora conſeruatæ ſunt hoc modo Eccleſiæ Chriſtianæ durantibus, multis, grauiſſimiſque perſequutionibus. Quorum exempla poſtea quoque omnes pij Magiſtratus Eccleſiæque Chriſtianæ in ſimilibus difficultatibus magna cum ædificatione & vſu Eccleſiarum quouis tempore ſecuti ſunt, atque illud etiam vtiliſſimum deprehenderunt, quemadmodū id ex ſ?o, & ſerie hiſtoria Eccleſiaſtica probari poteſt. Contra vero, quotieſcunq; alia via prolata ſunt, ſiue ambiguæ, & ancipitis tolerantiæ, ſiue iudicij ex vtraq; parte ſilentij, ſiue controuerſiarum in doctrina ſubortarum, ſopiendarum: deprehenſum eſt ſemper per experientiam, non potuiſſe eo modo tolli difficultates, ſed poſt huiuſmodi incruſtationem ſemper poſtea iterum lites erupiſſe cum maiore inquietatione, & damno Eccleſiarum.* *Alios modos non eſſe vtiles.* *Si Eccleſiis harum regionum liberum permiſſumq; fuiſſet iſtiuſmodi Conuentum nationalem debitis temporibus habere, non ita facile potuiſſent in Eccleſiis iſtiuſmodi difficultates oriri, neque hucuſque diffundi, aut capere incrementum. ſed potuiſſent nullo negotio vel præcaueri, & præuenīri iſto modo, vel ſi fuiſſent exorta, protinus ſopiri, atque è medio tolli. Non deprehenderetur vbique in Eccleſiis, & regimine ipſarum tanquam quotidiè ἀταξίας*, diſſolutionis ac difficultatis. Non tam parum profeciſſet in hiſce regionibus reformata religio, neque tantum quotidie damni pateretur, prout pij omnes cum ſummo dolore, & mœrore animi coguntur videre.* ** Inordinationis.* *Quapropter nullâ ex re tantam iacturam in hiſce regionibus patiuntur reformatæ Eccleſiæ, atque dilatione Synodi Nationalis, quæ iam vltra annum quoque vigeſimum differtur: cum maximâ, neque vllis verbis exprimenda iactura reformatæ religionis, & Eccleſiarum in hiſce regionibus, neque exigua cum debilitatione ſtatus iſtius Reipublicæ, ad cuius conſeruationem plurimum refert, vt in doctrina reformatæ Religionis, & regimine Eccleſiarum in hiſce regionibus certus aliquis & generalis conſtituatur, ſeruetúrque tenor, quod quidem abſque ope huiuſmodi Synodorum Nationalium fieri non poteſt.* *Omiſſione Synodi, reſpubl. Hollandiæ patitur.* *Accedit; quod ea nunc ſit Eccleſiarum in hiſce regionibus conſtitutio, vt non ex ſolis illis quinque articulis à Remonſtrantibus exhibitis difficultates ortæ ſint, ſed quod inſuper quoque à varijs Eccleſiarum paſtoribus defendantur, & proponantur tum apertè prò ſuggeſtu, tum editis in lucem libris, & varia diuerſa noua dogmata, de præcipuis capitibus Religionis noſtræ Chriſtianæ, cuiuſmodi ſunt. De plena ſatiſfactione* IESV CHRISTI *pro noſtris peccatis. De iuſtificatione hominis coram* DEO. *De fide ſaluifica, de peccato originali, de certitudine ſalutis, de perfectione hominis in hac vita. Denique alijs compluribus, quæ nos cenſemus ex diametro pugnare cum verbo* DEI *& Catholica doctrina omnium Eccleſiarum reformatarum, quemadmodum videre illud eſt inter cætera ex edita typis declaratione Adolphi Venatoris Alcmariæ degentis. Adeo vt quinque iſtis articulis non contineantur, vel omnia vel præcipua capita de quibus hodie inter Eccleſiarum miniſtros in hiſce regionibus diſceptatur. Quapropter inprimis neceſſarium eſt, vt tempeſtiue ope nationalis Synodi iſtiuſmodi controuerſiæ tollantur, ſimileſque aliæ præcaueantur, vt ne earum cauſa Eccleſiæ communes harum regionum diſcerpantur, & ſchiſmate diuellantur.*

CA-

CAPVT XXXVIII.

Sectarios noſtri temporis Concilium Generale habere non poſſe.

§. I. NOn poſſe Synodum inter Caluiniſtas, & Lutheranos inſtitui, argumentis certiſsimis libro de vnione, & Synodo Euangelicorum demonſtraui cap. 8. & ſequentibus. Habeoq; conſentientes non modo Lutheranos omnes, ſed bonam etiã partem Caluinianorum, atq; ipſum adeo Pareum παλινῳδίαν recantantem, & ſeſe refutantem, qui faſſus *Spem Synodi procul eſſe*, pacemque Synodumque contulit in Cretenſium Aeginetarumque dolos. Docui etiam in Poſtcolloquio nullam Synodi fore vtilitatem, ſiue illã inter Caluinianos ſolos, ſiue Lutheranos inſtituatur, quia nulla eſt eius Synodi auctoritas niſi humana, ſemperq; quibus decreta diſplicuerint, negare poterunt; vera eſſe, clamare licebit: *Oracula Dei non eſſe hominum cenſuræ ſubijcienda.*

Synodus Non æternum durabit.

Suam interpretationem, & priuatum inſtinctum omnibus Caluinianis Concilijs anteponent, qui iam didicerunt à Caluino, tot veterum Synodorum centurias contemnere, & condemnare.

§. 2. Cur igitur Caluinianorum ſententias nunc pro Synodo, nunc contra Synodum produco? Cur ipſi nunc pro Synodo, nunc contra Synodũ loquuntur? Rationem ſuæ ſecum diſſenſionis exquirere oportebat, deinde cur eam ipſis domeſticam pugnam obijcerem, à me rogandum erat.

Nouatores Concilia & concedunt, & negant.

Nunc vtrumque dicam. Synodum repudiant, nam veterum Synodorum auctoritate ſe premi nolunt, intelligunt ſuas opiniones ſibi deſerendas, lucra contentioſarum concionum deſperanda, famæ naufragium ſubeundum; niſi priſca Concilia oppugnent. Si priſcas Synodos tuerentur, nec ingenio ſuo ſcripturas interuerterent, nec perfidia adulterarent, ſcripturæ enim lectionem, & intellectionem de iudicio grauiſsimo, de Senatu Eccleſiæ in Spiritu ſancto congregato acciperent; non de leuiſsimis opinionibus ſuis diſpungerent, & explicarent. *Fœcundam* vident eſſe *Scripturam, ad facultatem cuiuſq; naturæ, ſic ex Dei voluntate diſpoſitam, vt etiam hæreticis materiam ſubminiſtret, quã fœcunditate in ſui perniciem vti malunt, quam alieno magiſterio ad ſalutem duci.* Non eſt illa culpa Scripturæ, etſi enim materias ſubminiſtraſſe videtur hæreſibus, eædem tamen rectè intellectæ eaſdem reuincunt natas ex ſui deprauatione hæreſes.

Cum igitur in ſcripturarum diſputatione ſuo ingenio, ac iudicio ſolo nitantur, cum moribus ſuis conuenientem interpretationem vel à veteribus, & damnatiſsimis hæreſibus mutuentur, vel nouo energemate de proprio inſtinctu deforment, neceſſe eſt ab omnibus antiquis Eccleſijs diſſentire, ideoque auctoritatem, quã reuincuntur, odiſſe.

§. 3. Exemplum nobis ſint, qui recens in Hollandiã in arenã depugnarunt bellè compoſiti Caluiniani, rigidi & molles, nec vereare, cum audis molles rigidis compoſitos, ne mox ſine certamine ſponte ſuccumbant, mollitudo illa lenta eſt, & tenax, nec facile vulneri patet, rigoris violentiam dextrè excipit, & ruinæ pronam ipſo impetu frangi ſinit. Rigidorum eſt horribilis hæc ſententia, (*in formato controuerſiæ ſtatu*) quem ordinibus obtulerunt. *Quod ij qui ſemel verè credunt, etiamſi deliberato animo, in magna, atq; atrocia peccata prolabantur, tamen à Ieſu Chriſto ita conſeruari, & in poſterum conſeruatum iri, vt æterni decreti electionis, & ex eo ἀμεταθέτου & irreſiſtibilis potentia Dei, vt nunquam totaliter & finaliter poſſit amittere, ac proinde, tum extra omne diſcrimen, & METVM eſſe condemnationis, atq; hoc quidem vnicum eſſe fundamentum conſolationis filiorum Dei.* Hæc adeo ſpurca, atque impia, etiam Gnoſticis, & Carpocratiis pudenda, non dicerentur, niſi perperam ſcripturæ intelligerentur, niſi funditus non modo ſymbola, & doctrinæ per Apoſtolos CHRISTI comites traditæ euerterentur, ſed omnium Conciliorum decreta reijcerentur. Itaque omnino neceſſe eſt omnia euerti vetera, ſi hæc noua ſtabilienda ſunt.

Impia ſententia Caluinianorum.

Cur Concilia recipiant Caluiniani.

Neceſſe eſt igitur veteres Synodos, vt nouitias hæreſes teneant, fugere, ac reprobare, rurſum dum alia parte arctantur, ad ſpreta auxilia ſeſe referre coguntur. Itaque Caluinus libro quarto inſtitut. capite nono §. primo. *Antiqua Concilia ſe venerari ex animo profitetur*, atque vtinam, hoc: *ex animo*, diceret ex animo. Neque enim ex animo, ſed ex neceſsitate prima quatuor generalia amplectuntur, Nicænum, Conſtantinopolitanum primum, Epheſinum, Chalcedonenſe, propter Seruetum, & Antitrinitanos. Quintam vero Synodum, & ſextam coacti ſunt recipere, propter Lutheranos, Vbiquitarios, hoſtes ſtrenuos, qui naturarum in CHRISTO confuſionem faciunt. At ſua forte Concilia audient. Non audient. Exemplum ex eodem Belgio. Iudicium Profeſſorum Leidenſium contra Remonſtrantes obiecerunt Remonſtrantibus. Grauis eſt in Batauia auctoritas Lugduno Batauæ Academiæ. Sed quid Remonſtrantes? *Cur autem plus valeat Gommari iudicium contra nos, quam Arminij pro nobis? aut quid attinet tale iudicium hoc loco proferre? quod neque veritatem firmiter demonſtrare poteſt, neque vnitatem conſenſus cum Eccleſijs reformatis ingerere?* Nonne hunc murum contra omnia ſuorum conciliabula opponent; quibus illa non probabuntur; *Quid attinet eorum iudicia proferre? ſunt enim humana; nec veritatem firmiter oſtendere poſſunt, nec vnitatem conſenſus facere.* Et Deinde: *An fortaſſe in eo ſunt fratres, vt oſtendant, aliter de quibuſdam articulis in Academia Leidenſi definitum eſſe, quam nos nunc profitemur? Sed quid hoc ad rem?* Et paulo poſt. *Neque fas eſſet, vt vel homo, vel cœtus vllus nobis in hac cauſa præiudicaret.* Itaque ſi rem ſpectes nulla penitus Concilia audient. Ad omnia reſpondebunt. Quid attinet hæc proferre? *Sed quid hoc ad rem, ſi aliter definitum eſt in Concilijs noſtrorum? Nullus homo, nullus cœtus nobis præiudicare debet. Sufficit nobis conſcientias noſtras exoneraſſe, ad defenſionem veritatis, & libertatis in Eccleſia.* Inconſtanter itaque ſentiunt, & opiniones ſuas alternant. Concilia fugiunt vetera, qui illa ſi agnoſcant, damnatos ſe perſentiſcũt; eadem vſurpant contra nouas hæreſes, noua Concilia cupiunt ex ſuis, vt fratres ſuos aliter ſentientes affligant, noua ſuorum nolunt, quibus ipſorum cauſis præiudicetur. Vno verbo, cum ipſis obſiſtunt, vitioſa Concilia, ſi faueant, probata. Ex ſcriptura iam dudum regulam Lesbiam fecere, in ſua ſenſa eam detorquentes Concilia eodem impetu trahere peroptant. Hinc igitur fœdiſsima opinionum iactatio, hinc illa tam multa malè interpretari oportet eos, qui nolunt rectè intelligere.

Sectarij non ſua quidem audient.

Reſponſio ad omnia Concilia.

Reſponſio ad omnia Concilia.

§. 4. Quod vero eorum ſententias ad veritatem contra eos probandam adduco, auctorem ha-

hoc Apoſtolum, qui Athenienſes Idololatras ex ipſorum poetis ad fidem inſtruit, Actor. 17. probatque ex illis veritatem quam illimet recte dictorum auctores, aut non cognouerunt, aut in iniuſtitia detinuerunt. Et imitati Apoſtolum ſunt priſci Patres, Iuſtinus Martyr, Theophilus Antiochenus, Tatianus, Clemens Alexandrinus, Minutius Felix, B. Cyprianus, Arnobius, Lactantius, Origenes, Euſebius, Auguſtinus. Inprimis Tertullianus, qui eadem ratione hæreſes oppugnandas cenſet. *Hoc loco, inquit, licebit mihi argumenta, etiam ex alterius hæreticorum parte conquirere. Firmum eſt genus probationis, quod etiam ab aduerſario ſumitur, vt veritas, ab ipſis inimicis veritatis probetur.*

Verum hæc quoque exemplo Belgico comprobanda ſunt. Synodum ſerio à ſtatibus petiuerunt Contra-Remonſtrantes ſeu Rigidi, idem videtur Remonſtrantium ſeu Mollium fuiſſe deſiderium, vt in ſcripto de ratione pacis conciliandæ ordinibus exhibito tradunt. Verum cum ad rem ventum eſt, nullam Synodum ſe velle declarant, omnem ordinibus poteſtatem concedere. Et de re ſic ſcribit Caſpar Barlæus in *Bogermanno* ἐλεγχομένῳ. *Præſcindit ergo omnem tolerantiæ ſpem Bogermannus, niſi legitimo iudicio caueatur, hoc eſt, niſi tota hæc, quæ hactenus agitata fuit, & adhuc agitatur controuerſia, à Synodo fuerit definita. Sed qualis? exponam, quam Holl. Ord. conuocari, & celebrari permittant, cui de loco, & tempore, nec non de ſumptibus, & cœnarum impenſis proſpiciant; ad quam ex ſuis ſpectatorem vnum aut alterum delegent, qui rerum, quæ illic aguntur (ne de prodenda Hiſpano patria agi putent) conſcij ſint; denique, cuius decreta ſigillo ſuo ratiſſima habeant, & aduerſus refractarios quàm poſſunt citiſſime & ἐμμανεστέρως effecta dent. Reliqua Synodi & Theologorum ſint, oportet. Conuenient ad hanc à Claſſibus ſiue Magiſtratu Eccleſiaſtico deputati. Viri ad diſputandum & μετὰ ἀντιλεγόντας redarguendum maxime idonei, teſtimonium habentes, quod ſani ſint in doctrina, & omni ſuſpicionis labecula vacent, & verum ad hæc eccleſiaſticarum vſu ἐδιδάχθησαν τε καὶ τὰ σχήματα edocti. Sedebunt Patres. Præibit verbis Præſes aliquis, & longa oratione, Eccleſia cum tot errorum monſtris conflictantis, labores & dolores enarrabit, & Deo gratias aget affulſiſſe nunc illum ſolem, quo de ſalutari horum malorum remedio liceat ſolito more cogitare, & hæreticas aduerſariorum ſententias communibus ſuffragijs ſimul ac ſemel condemnare; hortabitur idem fratres ad moderationis Conſilia, ad ſerium Articulorum examen, ad iudicandum ſanctè & ſine προσωποληψίᾳ, & quæ plura ad formalitates faciunt. Citabuntur more Remonſtrantes, accuſabuntur ἑτεροδοξίας, quod priuata auctoritate, non conſulta Synodo auſi fuerint à receptis Catecheſeos, & Confeſſionis Belgicæ formulis recedere, & ſanorum verborum ſumma contradicere; quod ſi habeant, quo ſe defendere poſſint, iubebuntur breuiter illud & ſyllogiſticè proponere, vt ſi vera ſunt quæ dicunt, iudicio Synodi probentur, ſi falſa, ſpiritibus prophetarum ſe ſubijciant, & decretis illorum, niſi tanquam ethnici, & publicani haberi velint, morem gerant. Diſputabitur acriter, an ſcripturis & veritati, quæ in Eccleſijs, & prout in Eccleſijs docetur, contrauenîant articuli. Negabunt hi, affirmabunt illi. Tandemque, Remonſtrantibus exire iuſſis, & foris obambulare, deliberabitur, quid facto opus ſit, diſſentientibus vero opinionibus & Patrum ſententijs, mittentur calculi, collectiſque ſuffragijs decretum fiet in hunc fere modum. Decreuit & iudicauit Synodus, decernit & iudicat etiam hunc, quinque iſtos Remonſtrantium articulos, tum ratione ſui, tum ratione conſequentiarum orthodoxos non eſſe, ſed receptæ harum Eccleſiarum doctrinæ contradicere, ideoque in Doctoribus & Paſtoribus ferendos minime eſſe; qui vero Remonſtrantium altum de ijs ſilentium præſtare velint, neque quicquam ſe orthodoxæ ſententiam contradicturos ſanctè ſpondere, eorum omnium, vxoris, & liberorum ergo miſertum ſit: qui autem ſupradictos articulos mordicus tueri volent, eoſdem voce & ſcriptis profiteri, miniſterio abdicantur, eorumque hæreditatem accipito alter; ſed qui Eccleſiam hactenus editis in lucem libris oppugnarunt, eiuſque doctrinam blaſphemarunt, niſi velint παλινῳδεῖν, & ſuis ſuis culpam coram eadem Synodo humiliter deprecari, fulmine excommunicationis feriantur. Cum hoc decreto ibitur ad Ordines, eorumque ratificatio poſtulabitur, nō quod ita facere neceſſe ſit, ſed quod conducat, qui ſi probauerint moderatum illud Synodi decretum, audient patriæ Patres, Eccleſiæ nutritij, Conſtantini, Theodoſij, Chriſtianiſſimi principes, vt qui Bogermanni votis, Sibrandi exſpectationi, & tot piorum, quibus nunc macerantur, deſiderijs, ſatisfecerint: ſin abnuerint, ſibique eorum omnium iudicium deberi dixerint, ac ipſum Synodi decretum multum multiplicium nullitatis conuictum, reſciderint, redibunt ad antiquum patres, deſperata pax eſt, tolerandi ſpes nulla, nec habebuntur Ordines, qui haberi volunt, religionis amantes, oſores hæreſeon, ſed contra earum fautores, promotoreſque. Hæc Synodi iſtius, cuius legitimo iudicio controuerſias has tranſigi vult Bogermannus, ipſiſſima eſt Idea. Plato vocaret αὐτοσύνοδον. Barbari Philoſophi Synodeitatem. Verum qui hac Synodi & iudicij Eccleſiaſtici lege conſtringunt Ordines, nec ante tumultuandi finem facere in animum induxerunt, priuſquam de Remonſtrantium articulis triumphum reportauerint. Videant caueant, ne dum fragili quærunt illidere dentem, infringant ſolido, & nimium iuſtando rupturam faciant: Fit interdum, vt qui pacis conditiones legitimas detrectando, hoſtem profligatum vult, cauſa cadat, cum alteri quid concedendo ſeruari & ipſe potuiſſet. Sed hæc θεῶν ἐν γούνασι κεῖται. Dei in genibus ſunt poſita.*

Synodus. Dictum, factum. Contradicentes. Quod bonum & quod malum eſt. Perſonarum acceptione.

CAPVT XXXIX.

Amplius oſtenditur, Nouatores nec Synodum, nec pacem habere poſſe.

§. 1. SYnodum tentarunt tandem aliquando, ſed in qua nihil non modo ſecundum veteres, ſed ne quidem ſecundum eas quas dixerunt ipſi, actitatum eſt. Hunc autem certum Concilium non eſſe oſtendi cap. 36. coronidis.

Certum eſt ea prouidentia, & εὐταξίᾳ Rempublicam Eccleſiaſticam à Deo conſtitutam, vt in ea veritatis agnoſcendæ, errorumque deprehendendorum infallibilem normam collocarit, iudicemque litium ac controuerſiarum finiendarum dederit. Neque enim vllo modo Reipublicæ nomine digna eſt illa ciuitas, in qua ita de iure manum conſerunt incolæ, vt poſt multas expenſas, & longa litigia, de cauſa ſua maneant incerti. In qua nuſquam eſt, qui ita ſententiam pronunciet, vt altera pars victricem, altera ſe victam cognoſcere poſſit. At vero tales Reſpubl. ſunt omnes cætus Nouatorum, ſine normâ, ſine iudice veri. Non ſunt igitur Eccleſiæ CHRISTI.

Omnis Reſpublica bene conſtituta, poteſt litem finire.

Scripturam omnes iactarunt, ſed omnes pro ſe contra aduerſam partem vſurparunt. Etiam nunc fatentur Gommariſtæ ſeu Rigidi in Hollandia non poſſe rem ex ſcripturis ſolis componi. Non enim illa hactenus inter litigantes eo modo ſententiam dixit, vt vlla pars ſe cauſa cecidiſſe fateretur.

Nullus in Belgio ſe victum agno[illegible]

Super-

Dudlæus orator Britanniæ, Belgas oppugnat.

Supereſt vt Synodo concordiam ſanciant; Verum nec hanc viam eſſe tollendis controuerſijs, odijſque idoneam ipſi ſatis ſentiunt. Quanquam enim Dudlæus *Charlotteu* Regis Britanniæ apud ordines orator, Synodum nomine ſui regis ſuadeat, oſtendatque iudicem non eſſe, niſi Synodum, non perſuaſit tamen Arminianis.

Ego quidem in theſi oſtendi *Synodum* eſſe non poſſe, libro *de Synodo Euangelicorum, ſyncretiſmo, & pace Germaniæ*, ſperare tamen ſe fingunt Rigidi, idcirco ex *Germania, Britannia, Heluetia*, ſui commatis demagogos euocarunt, vt Arminianos obruerent.

Verum contra excipiunt *Arminiani* eſſe non poſſe, nec vtilem eſſe. Quorum ego ſententiam veriſſimam eſſe facile oſtendam, & multis rationibus demonſtrabo, & tu lector plures à noſtro *P. Maximiliano Sandæo petes.*

Vbi multa ſunt capita, nulli vni concessa eſt poteſtas inconcinna.

§ 2. *Prima ratio eſt*. Non habent, qui legitime Synodum conuocent, non ergo legitima Synodus eſſe poteſt. Niſi enim auctoritate, & poteſtate magiſtratus cœtus congregatus ſit, turba eſt, in qua nec ordo, nec iuriſdictio, nec auctoritas vlla eſſe poteſt. Clara igitur eſt conſequentia. Antecedens fatentur ipſæ Prouinciæ Belgicæ, neque enim Rex quiſpiam, neque Generales ſtatus indicere poſſunt Synodum, prouinciæ autem nolunt. non erit igitur Synodus. Non poteſt *Rex* vllus quia nullum agnoſcunt ordines. Non poſſunt ipſi *Ordines*: Nam ſingulæ prouinciæ eam libertatem religionis obtinent, vt penes ipſas, non penes generales ſtatus ius ſit ſtatuendi. Hoc probat ille qui eâ de re ſcripſit accuratè, & oratoris Britannici errorem demonſtrauit §. 51. *Quia ſecundum Libertatem & patria Prouinciarumque priuilegia nulla omnino prouincia alteri, aut omnes vni, in rebus Religionis leges ponere vlla poteſtate aut iure poſſunt, nec ſuffragijs inuicem opprimere, tametſi vel vnica ab alijs omnibus diſſentiret ſed neceſſe eſt ſingulas viritim, in id quod agitur liberè conſentire. Nemo enim (niſi in Belgicis rebus planè hoſpes ſit) neſcit, Prouinciarum quamlibet abſolutam habere iuriſdictionem; & vnam alteri non magis eſſe ſubditam, quam aut Imperatori aut regi cuicumque extraneo, idque in omnibus, ad quæ ex vi pacificationis ſeu poſtrema vnione, non obligantur. Qua ſane pacificatione nullatenus dominium ſuum & abſolutam iuriſdictionem abdicarunt; ſed quælibet ſuam retinuit, tam in gubernatione Reipublicæ, quam in iuſtitia adminiſtratione, ac ſpeciatim religionis curæ. Imo tantum abeſt vt per hæc pacta conuenta Prouincia ſuis Priuilegijs, & ex ijs conſequo abſoluto Dominio renunciarint, aut ſibi inuicem in reſpectiuis ſpecialibus ac particularibus priuilegijs, immunitatibus, exemptionibus, iuribus, ſtatutis, laudabilibus & probatis conſuetudinibus, alijſque iuribus præiudicare, aut impedimento eſſe voluerint: quin potius è contrario idcirco ſe coniunxerunt, vt ſe mutuo modis omnibus, quoad poſſent adiuuarent, ſtabilirent, atque defenderent contra omnes, quicunque ij forent, qui prædicta illarum priuilegia & iura de facto quomodolibet violare attentarent. Quo igitur fundamento nunc ſub prætextu religionis, (quod ipſum etiam olim ab Hiſpanis tentatum) alijs prouincijs autoritate ſua diminuitur? Qua ſpecie rationis ſeu æquitatis, poſt alias, prouinciarum potentiſſima Hollandia (quæ durante bello maiora reliquis granamina ſuſtinuit, eaſque magnis pecunijs collatis defendit) Dominationi aliorum ac veluti tutelis ſubijciatur, idq; ab ijs qui maximis ab ea commodis affecti ſunt? Rectè dictum à Lipſio, factiones vt plurimum ex ambitione pullulare; cum vnus alterum loco mouere eiuſque ſedem inuadere nititur. Deus nouit, & vniuſcuiuſque conſcientiæ relinquo, an non noſtra calamitas eodem ex fonte ducat originem.*

VVegenhael. pag 53.

Vide Emanuelem à Meteren lib 20 fol. 412 A & 423. B.

Videatur Articulus 1. vnionis Vltraiectinæ poſterioris.

Poſſi. lib. 6. cap. 9.

Prouincias autem nolle omnes, & ipſæ profitentur, cogi autem non poſſunt. Quia illorum libertati iuramento cautum eſt.

Dudlæus negat ad magiſtratum pertinere, agere de Synodo.

§. 3. Secunda ratio. Altera pars, ſcilicet Remonſtrantes, nimium tribuunt magiſtratui Quos accuſat Charleton, *ſæculari poteſtati hanc authoritatem deferre, dando Cæſari quod Cæſaris eſt, nimium in alteram partem declinare eſt. Et Deo auferre, quod eſt Dei.* Nam Remonſtrantes à Claſsibus, & fratribus ſuis Rigidis immitiſsime agitati ad auxilium Magiſtratus confugerunt, quod orator illis exprobrat. Magiſtratum igitur iudicem illi volunt, non Synodum, ideoque Synodus eſſe non poteſt, quæ ſine auctoritate futura eſt. Prius igitur ſtatuendum eſt: ſitne decidendi facultas penes Magiſtratum, an penes Synodum? Quæ controuerſia finiri inter eos non poteſt. Quia nec à Synodo, nec à Magiſtratu. Quia partes non ſunt iudices idonei. Ideo non poſſunt pro ſe iudicare contra aduerſarios, nec enim miniſtri Bataui ſunt tota Eccleſia: nec ordinum poteſtas eſt vniuerſalis in omnes miniſtros. Deinde tandem cauſa cadent prædicantes, & ius erit penes eos, qui plus poterunt. Rem enim contra famulum ſuum iudicauit Sereniſsimus Rex Britanniæ magnæ; vti patet ex *Summa conferentia* Anni 1603. in Camera Maieſtatis ſuæ peractæ, & à *VVilhelmo Barlouo* Theologiæ Doctore & Cheſtriæ decano editæ, & deinde Leidæ lingua Belgica excuſæ pagina 38. 30. cum enim contingeret *Raynoldum* mentionem facere inſtituendæ *Synodi*, in qua Epiſcopus cum Senioribus ſuis puncta controuerſa determinaret, quæ antea decidi non potuerant, commota Maieſtas Regia eſt, exiſtimans *illos Scoticam Senioritatem* (ſit venia verbo) *intendere aut id conari, quod tam cum Monarchia concordat* (vt ipſe Rex loquitur) *quam cum dæmone* DEVS. *Ibi*, inquit idem, *Petrus & Paulus, Thomas & Matthias conuenient, & ex arbitrio ſuo me & conſilium meum, omneſque proceſſus noſtros ſua ſubijcient cenſuræ. Ibi ſurget Petrus dicetque*, Ita erit: *& reſpondebit Paulus*, Non ita volumus, ſed hoc modo erit; *ac propterea quod antea dixi repeto*, Le Roy S'auiſera [Rex ipſe deliberabit] *Amabò vos exſpectate etiamnum ſeptem annos priuſquam tale quid à me petatis; & ſi tunc aſthmaticum me & præpinguem inueniatis & ventoſis tubis obturatum, fortaſſis audientiam dabo. Qui certus ſum, ſi vel iſte regendi modus inualuerit, mihi tunc obturatum iri.* Vnde etiam patet Regiam M. non ad Synodum confugiſſe, ſed ad Secretam ſuam cameram in Hampton Court.

Rex Britanniæ aliter ſentit, quã eius orator.

VVegenhael. pag. [illegible]

Hæc igitur lis cum vtrinque magnis conatibus litigetur ἄλυτ@ erit, & riſum hoſtibus, commiſerationem Catholicis exhibebit.

Synodi præparatoriæ, ne recte peragantur.

§. 4. Tertia ratio. Huc pertinet difficultas Synodorum Prouincialium, Geldriæ, Zutphaniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Vltraiecti, Friſiæ, Tranſiſulaniæ, Groningæ: Forſitan & ſpeciatim Amſtelodami: eorum miniſtri incentores, & approbatores fuere publicè factæ direptionis Arminianorum, quæ crudelitas operoſa diſputatione pallianda eſt, ne cæteris non probetur. At Synodi præparatoriæ impedient generalem omnium prouinciarum; primo quidem quia diuerſa ſentient: Deinde quia ipſæ Synodi inter ſe diuiſæ ſunt. Synodus prouincialis Hollandiæ

defi-

definire nihil poterit, quia Arminiani nihil niſi quod ipſi ſentiunt, rectum iudicant, Gommariſtæ nullum nihi Rigidum ablegabunt. Itaque altera pars contra alteram proteſtabitur, & tandem nemo tam ſtolide ſe aduerſariorum odijs exponet, vt ſe cum ſemiplena, hoc eſt, litigioſiſsima commiſsione ſine ſpe det in periculum.

VVeg 53.

Synodus hodierna ſine miraculo colligi non poteſt.

§. 5. Quarta ratio. Synodalis ille conſeſſus, & diſceptatio, contra ſententiam Caluinianorum ingens miraculum ſtatuit, ſine quo eſſe non poteſt. At Eccleſiæ conuentus, & diſputationes miraculis nequaquam nituntur. Cur enim non potius angelum cœlo poſcunt, quam Synodum moliuntur, quæ ſine miraculo eſſe nulla poteſt? Miraculum vero in eo eſt, quod homines ſibi infenſiſsimos, diuturnis, pertinacibuſque odijs exaſperatos, ira, pudore, æmulatione, mendacijs plenos, ſubita metamorphoſi, mites, placidoſque fore arbitrantur: Ecceum infeſtos præſentia incendat, armetque, hi mox vt ſe mutuo conſpexerint, omnia vitia exuturos opinantur. Quaſi vero Atreus, cum fratris aſpectu ſtupefactus hæſit, feritatem poſuerit, aut Thyeſtes regijs opibus non antepoſuerit ſilueſtres fugas, quia *videndus erat & frater.* Hoc igitur aſſero ſine manifeſto miraculo non fore, ſine ira, iurgio, odio, maledictis, contentione, inuidia, mendacijs diſputationem, ſi enim hactenus, vt de ſe mutuo teſtantur, omnia mendacijs impleuerunt, cur nunc ſubito vereantur fallere, quod hactenus didicerunt? Perinde igitur faciunt, ac ſi quis montanos latrones in teneram aliquam regionem immitteret, & data occaſione putaret continuo bonos colonos, viroſque eualuros.

Subita metamorphoſis, in multis fieri non ſolet.

Nulla fidei norma Belgis.

§. 6. Quinta ratio. Nulla eſt regula & norma, ad quam dirigere diſputationes fidemq; poſsint, temere igitur in vaſto controuerſiarum oceano fluigent, & quo opinionis alicuius impetus egerit, ferantur neceſſe eſt. Non eſt ſcriptura, non traditio, non Conciliorum, non Pattum, non Eccleſiæ auctoritas. De primo probandum eſt, nam de cæteris ſponte fatentur.

Scripturam non poſſe eſſe illorum normam, & iudicem tam facile patet, vt negare ipſi non poſsint; vt ſupra oſtenſum eſt in Dordracenſibus. Deinde ſcripturam ſinguli pro opinionis ſuæ analogia interpretantur, ex quo oritur, vt ea legenda anticipatas ſententias vnuſquiſque confirmet.

Scripturis vti non poſſunt.

§. 7. Sexta ratio. Eorum qui à prouincijs ad Synodum mittentur, duplex conditio fingi poteſt: Vel enim aduenient cum liberis mandatis, vt quod viſum eſt in Synodo ſtatuant. Aut ſane in ſuarum prouinciarum ſententiam iurati aduenient. Si libertas dabitur non tamen ipſi legati facile ſententiam mutabunt. Aut ſi mutent, non ideo ſua tranſgreſsione totam prouinciam ſuam trahent. Imo maior hac ex re diſcordia orietur. Fieri enim poteſt, vt Arminianarum vrbium legati pedibus in ſententiam Gommariſtarum tranſeant, & Gommariſticarum deputati Arminianas opiniones amplectantur: quod ſi fieret, diſſenſiones omnes in duplum augerentur. Variæque Rerumpublicarum motiones conſurgerent.

Siue mutent Synodales ſententiam, ſeu teneant, maior erit diſcordia.

§. 8. Septima ratio. Prouinciarum miniſtri, magiſtratus, populuſq;. quo iure viuet, durante Synodo? An omnia ſolita confidentiloquentia docebunt? an vero ex futuro iudicij decreto omnia pendebunt? Si docere pergent, vtrinque nihil iuuabit Synodalis definitio, cum ſit paucorum, & quos errare facillimum ſit. Si dubitare iubeantur, cœlum, & terram miſcebunt: cum hactenus tam confidenter, tam furioſe ſua dogmata propugnarint. Itaque ſi quid in fide mutarint illi, qui deputati fuerunt, ad ſuos nequaquam reditus permittetur.

Omnia Synodus inſtituta confundet.

§. 9. Octaua ratio. Palinodiam, & renocationem opinionum impediet magnopere, is qui in Republica eſt, honoris, & famæ reſpectus. Cum enim alij alios non modo vt hæreticos, ſed etiam vt infames, mendaces, calumniatoreſque traduxerint, non poſſunt redire in gratiam, niſi ſe tales fuiſſe agnoſcant. Quam rem illis perpetuo amici, inimici, atq; nati, & nati natorum exprobrabunt.

Palinodia, miniſtros reddet infames.

§. 10. Nona ratio. Ordo Synodi nullus omnino futurus eſt. Nam vel præſidebunt Magiſtratus, vel Prædicantes. Non magiſtratus: olim magiſtratum Prædicantes non agnoſcebant. Anno 1586. *Prædicantes multi,* inquit Olden-Barneuelt in Apologia, *iam ſtatus vltra non agnoſcebant. Poſtulabant (inſcijs ſtatibus) à comite Liceſtrio indictionem Synodi, quam nationalem appellabant.* Deinde orator Charleton id negat faciendum eſſe. Non prædicantes: nam eorum olim decretis obſtiterunt ſtatus, & diſsimulare tamen ſunt coacti. Ita pag. 7. Olden-Barneueltius. *Diuulgantur decreta prætenſæ Synodi Nationalis. Generales Status difficultatem fecere inijs approbandis ſine conſenſu Statuum reſpectiuarum prouinciarum, à quibus ipſi delegati, quo facto ſummam contraxerunt inuidiam, & offenderunt plurimum. Actum eſt contra illos ſcriptis, concionibus, publicis in templis concionibus. Status Hollandici nonnihil tempori ceſſere, bonum factum rati, ſi ad tempus decreta acceptarent: dummodo interea Status, Nobiles, & ciuitates ſuum quiſque ius retinerent Eccleſiæ miniſtros conſtituendi, amouendique.*

Prædicanti magiſtratibus infeſti.

Cedunt Status miniſtris, ſed ius tamen ſuû recuperant.

Quod ſi tamen conuenient: parine iure, & merito dicent ſuffragia? Quis pares numero, & odio conciliabit?

§. 11. Decima ratio. Quis numerus Synodalium conſtituetur? ſint ſane ducenti, ſi centenos Arminianos totidem Gommariſtis, paria componendo ex aduerſo loces: deinde æquale ſuffragiorum ius vtrique parti conſeras, centum opiniones alijs centum contrarias experiere. Si vni Sectæ plures attribuas, de iniquitate querentur cæteri: Impari enim numero qui erunt, ſe multitudine opprimi dicent: ſua ſuffragia etſi minora, tamen ſaniora eſſe iactabunt.

§. 12. Ratio vndecima. Multi ex deputatis ſententiam ſuam publicis ſcriptis explicuerunt, alios damnarunt: Non refutabunt illi ſua decreta: non enim erraſſe ſe duntaxat, fateri oportebit, quod humanum eſt, ſed mentitos etiam, quod eſt impoſtorum.

§. 13. Duodecima ratio. Reſpublicæ, & ciuitates plurimæ carcere, exilio, mulctis, aduerſæ religionis homines vexarunt: Amſtelodamenſes concurſu facto publice expilari Arminianos viderunt: His non ſufficit erroris agnitio, ſed neceſſaria eſt damnorum, & contumeliarum compenſatio, quam præſtare & luere oportebit prædicantes; quorum turbulentis concionibus patria concuſſa eſt.

Synodus acta publica reſcindet, exules reducet.

§. 14. Decima tertia ratio. Eccleſia eorum eſt inuiſibilis, omnes qui eam conſtituunt, inuiſibiles; Synodum igitur etiam inuiſibilem eſſe oportet. Qualis Eccleſia, talis Synodus. Quid enim ſi in ea Synodo ſpiritum Dei, fidemque nullus habeat? Eſſe igitur Synodus non poteſt: Quis

Eccleſia inuiſibilis, Synodus inuiſibilis erit.

enim conuocabit Eccleſiam, quam videre, audire, cognoſcere non poteſt? Synodus pars Eccleſiæ eſt; & quidem nobiliſsima pars, non formalis, ſed integralis, itaque totius reconditi, & inaſpectabilis, pars etiam aſpectabilis erit. Non igitur Synodus eorum Eccleſia dici poteſt.

§. 15. Decima quarta. Hinc conſequitur Concilij decreto nullius conſcientiam ſtringi, neſcitur enim an illa ſit pars Eccleſiæ inuiſibilis; atque adeo an ſit Eccleſiæ quam proferunt ſententia, an vero infidelium, atque Ethnicorum.

Sententia non obligat, niſi conſtet eſſe à vero iudice dictam.

Loca ex peregrinis augeſcent.

§. 16. Decima quinta ratio. Synodo impedimentum ex aduenarum multitudine, & varietate maximum obijcitur. Si enim ſuffragij iure Galli, Germani, atque Angli donandi ſunt, non poteſt id iudicio Arminianorum aliter fieri, quã vt ex vtraque parte pari numero ſententiarum partes iuuentur, quæ res non modo litem non ſedabit, ſed in pregrinas regiones etiam diſperget, Quanquam nunc quoque ſatis controuerſiarum habeat tam Gallia, quam Anglia.

§. 17. Decima ſexta ratio. Exterarum gentium Theologi, ſuorum cœtuum, Principum, ac Regum opinionibus obnoxij ſunt, nec aliter ſentire, aut loqui poterunt, quam illi à quibus mittuntur. Nec ſi aliter faciant, ab cœtibus & principibus ſuis recipientur vnquam. Si enim Auraicus princeps iam olim de his ordinab t, quid nunc reges facient? *De ordine*, inquit Barneuelt. *pag. 42. iam inde ab anno 74. quæſtiones in his prouincijs motæ ſunt: Aſſeuerantibus Domino meo Principe Auraico, piæ m. & Dominis Statibus, ſui muneris eſſe leges & ordinationes Eccleſiaſticas condere, vtpote penes quos legitima ſuperioritas reſideret, conformiter ritui in omnibus Regnis, Prouincijs, Rebuspublicis, Ciuitatibus, recepto, quæ Reformationem aduerſus Idololatriam, hæreſin & tyrannidem Papatus ſuſceperunt.*

Principum exterorum ſententias, ferunt peregrini.

Ex alijs igitur partibus non niſi rigidus Zvvinglianiſmus, aut Socinianiſmus, aut Lutheraniſmus erit exſpectandus. Cur enim non in ſubſidium Lutheranos, & Catholicos vocent Arminiani, ſi Gommariſtæ trahant Zvvinglianos?

§. 18. Decima ſeptima ratio. Ne locum quidem ex æquitate conſtituerunt, qui Synodum quærunt.

Locus Synodo non conuenit.

Dordracum nominarunt. Qua in re non paucã incommodè accident. Primo ciuitas illa remota eſt à Phriſijs, Tranſiſulanis, vt diſſicilius venturi ſint, & nonnihil tædio manſuri. Secundo, Inſula eſt; ideoque minus liber, & pro arbitrio diſceſſus. Tertio. Dordracum antiquam cum Hollandia, cui ſe crebro oppoſuit, æmulationem exercet, itaque nihil moderabile ea in vrbe poſſunt expectare, quos præter gentis odium commune, etiam religionis cauſa perſequuntur. Quarto. Nec tutos puto futuros; Nam quãuis tumultum populi nondum in Arminianos conciuerint Dordracenſes, nec more Ambſtelodamenſium miſeros diripuerint; non tamen defuerunt Miniſtri eorum, qui publicitus acerbiſſime contra eos ſcripſerunt, idque egerunt, vt Dordracenſium Arminiani latere, quam expilari maluerint. Quinto, Forte timorem nonnullis incutient priſcæ clades eluuionum, nam cum à continente auelleretur, centum millia perierunt, vnius id hominis maleficium fuit. Sexto. Vino probando ea ciuitas aptior eſt; quam cenſendis dogmatibus; ideoque τὸ [illegible] non autem τῶν [illegible] ibi collocarunt maiores, quod tamen ipſum non ſine lite tenuerunt, multis enim contra Geldros, & Tranſiſulanos contentionibus ius illud tenuerunt. Septimo. Suſpecta eſt etiam Brabantiæ, & Hiſpanorum vicinitas, quæ hiſce litigijs excitata, de bello Quinti & ſexti Euangelij claſsicum canet. Octauo. Dordracum plenum eſt Gallis, alijſque exteris, adeoque ciuitas magno ſtrepitu perſonat, non poterunt tuti eſſe Arminiani. Quod ſi inſidiæ nullæ ſtruuntur, cur non Leida, Harlemium, imo ipſa Haga conceditur.

Epapula viuo.

An hoc agitur vt captiui Hiſpanis tradantur?

§. 19. Decima octaua ratio. Nimia Synodi indicendæ contentio, magno prouinciarum aliter ſentientium præiudicio vrgetur; Cur enim legem Hollandorum pars, & Zelandorum præſcribunt? cur Magiſtratus Arminianos in ordinem redigunt? cur alias prouincias quaſi victas & ſeruas occultis molitionibus exarmant? deinde præſidijs premunt? Omnium horum cauſa eſt religio, pro cuius libertate ſe pugnaſſe putant Arminiani, & nunc grauiſsimas exactiones pendere, non vt conſcientijs conſulant, ſed vt abominatiſſimis Borboritarum, & Manichæorum inſanijs ſubſcribant. Sic igitur poſt tot contumelias etiam publico decreto Synodi condemnentur, cum ſit doctior, & honeſtior Hollandiæ, Belgicique pars, quis dubitare poterit, patientiam tam indigne læſam in furores abituram, inde arma in promptu fore?

Synodus a vna vrbe alijs ſubijcit.

§. 20. Decima nona ratio. Gommarianiſmus ſine armis induci non poteſt, ciuitates igitur præſidio firmandæ ſunt, vt Rigidorum opinionibus obſecundent, aut ſi credere nolint, obſidione cingendæ Atque hac ratione verſis in mutua viſcera gladijs, ſeminecem patriam tradent illis, quorum imperium fugiendo in miſerrimam ſeruitutem ſpecie libertatis deciderunt. Quæ enim facies illius patriæ futura eſt, in qua vnica ſecta dominatur, cæteri opprimuntur? Aut quomodo pro aris, & focis, pro religione pugnabunt, qui propter religionem ſeruire coguntur? Qui ea ſolum cauſa, quia Zvvinglianiſmo Rigido non credunt, cum infamiæ nota dignitate ſua deijciuntur? cum ex vinculis apud inimicos cauſam dicunt.

Nimia libertas, duplex eſt ſeruitus.

Nunc ſupereſt aliqua ſpes, ideo nondum extrema tentantur, quod ſi Synodalis violentia in deſperationem eos egerit, qui nolunt eſſe Borboritis, & Manichæis magis inſani, non poterunt ſe continere, quin quidlibet malint, quam ad horridas illas opiniones accedere. Quod ſi ſub idem tempus induciæ ſoluantur, qua concordia reſiſtere poterunt?

§. 21. Vigeſima ratio. Synodi decretum quale futurum ſit, iam ante prædixerunt Arminiani, & nunc præparatoria oſtendunt. Nempe quo damnentur Arminiani, probentur Gommariſtæ. Itaq; non opus eſt tam operoſa, tam ſumptuoſa conuocatione, cum iam ante Synodum executio ſynodalis ſententiæ vigeat. In hunc enim finem Arminiani in patria, & ad Tribunal magnæ Britanniæ accuſati ſunt, præſidia vrbibus Arminianis impoſita, Magiſtratus Arminiani in ordinem redacti, prædicantes coerciti, fugatique, templa reſtituta Gommariſtis. Quæ cum vehementer animos offendant, ſi illa eadem publica Synodi nationalis ſententia comprobentur, omnes qui cauſa cadent, experientur hac re Amſtelodamenſibus, alijſque rigidis dominationem quæri.

Exſpectata Synodus ſanit, quod faciet regnds.

Turbas igitur & tumultus ciebit Synodus; Eos enim qui iure æquales ſunt, & in ſpeciem hactenus æquales fuere, inæquales faciet; quod

in libero populo ſine magna commotione nunquam eſt factum, nunquam eſt futurum.

§. 22. Viceſima prima ratio. Vindicta à Rigidis quæreretur, qui enim grauiter ſe læſos arbitrantur, quique verentur, ne maioribus incommodis afficiantur, illi vbi potentiam, & auctoritatem nacti fuerint, ſæuius graſſantur; at vero Rigidi de ſummis nullium iniurijs iudicio queruntur, & integros libros conſcribunt; nemo itaque ſperare poteſt, in ira, quam iuſtiſsimam exiſtimant, tam lentos fore, vt non vtantur præſidio Synodi, qui ante Synodum hoſtilia omnia fecerunt. Coloniæ eſt impreſſa Epiſtola Hagenſis, quæ Hollandiæ ſtatum exponit. Initium eſt: Decimo quarto die Iunij è Phriſia ſecundo curſu huc appulit comes VVilhelmus.

Neque ſperari poteſt rigidos victores fore mitiores, quam fuerint molles, nam & natura ſunt ferociores, & ſectæ ſuæ decretis ad crudelitatem, quam etiam Deo tribuunt, incitantur, accedit dolor, & ira, quod iniuriam ſe paſſos arbitrantur. Denique illis, per quos vicerunt, hoc eſt, miniſtris rigidis obſequendum erit.

In multitudine nimius ſumptus, in paucitate nulla auctoritas.

§. 23. Viceſima ſecunda ratio. Ne ſumptuum quidem ratio Synodum permittit. Nam primo multos eſſe oportet, alioqui auctoritas aberit, cum enim omnes hactenus ſint æquales, pauculorum conciliabulum cæteris præiudicare non poterit. Deinde vocantur è Gallia, Anglia, Germania Coryphæi prædicantium, ſine illis enim parum firma decreta opinantur, impenſas igitur numeroſo hoſpitum exercitu creſcere eſt neceſſe. Tertio, non ſoli conuenient miniſtri, familiam vxoresq; trahant, oportet. Cur enim, cùm dono caſtitatis careant, ad Synodalem cœlibatum adigantur? Prima igitur ſeſsione ſancient de adducendis, aut retinendis familijs. Quarto, Diuturna erit Synodus, nam ſupra quinquaginta articulos controuerſos enumerant, cum autem hactenus ne vnum quidem decennio definierint, multos annos tam multis impendent. Sint igitur miniſtri Arminiani quingenti, totidem Gommariſtæ, exteri ducenti, in vniuerſum 1200. ſint octingenti politici, & legati Prouinciarum, nam & illi ſententiam dicent, ne miniſtri ſuperent. Verum malo pauciores ponere, ſint ſane trecenti. Vt totus numerus Synodalis ſit mille quingentorum, adde totidem vxores, famulos, & ancillas, filios, & filias, facile octona, vel nouena millia inuenies His de hoſpitio, victu, veſtitu, proſpiciendum eſt; verum ita numerum contrahamus, quatuor duntaxat millia miniſtri cum ſuis familijs efficiant. Sumptu tamen magno patriam grauabunt, faciliusq; erit dena peditum armatorum millia alere, quam miniſtrorum præſertim exterorum, & vxorum lautitias inſtruere. Militum victus facili commeatu, doctores illi ſericati, delicijs aſſueti, alias dapes expoſcunt. Nec decet Synodales, & omnium miniſtrorum primoſpilos nimia frugalitate caſtigari.

Sumptu in Synodum expendendo, exercitus ali poterit.

Sumptum vero illum grauem eſſe prouincijs fœderatis nemo dubitabit, qui penitius rationes eorum conſiderarit: omnia enim hactenus conturbata fuerunt. Docet hoc Apologia Barneueltij, qui refert, *cum ipſe ad officium aduocati vocaretur, Collegia Magni, & prouincialis conſilij, rationum præfectos, & Magiſtratum Hagæ eo fuiſſe erga Status animo, vt voce ac ſcriptis in dubium vocarent, eſſetne etiamnum Statuum Hollandiæ, & VVeſtphriſiæ reliqua tanta autoritas, vt conſilium, & contributionum impoſitarum executionem facere poſſent.* Pro mutuo accepto neceſſe fuiſſe quotannis duodecim penſionis loco, & duos pro proxeneticis pendere addit? Maiora multo erant reditibus grauamina. Quam vero maiora fuerint, docet idem pag. 14. *Ex quo tempore Rex Galliæ cum rege Britannico, ac porro cum Hiſpano atque Archiducibus pacem iniit, nouem poſtremis belli annis excreuerant debitorum & expenſarum grauamina, vt omne cenſuum ac contributionum pondus (tametſi non mediocriter adaucta eſſent) 26. millionibus florenorum excederent: vltimi etiam duo anni parua admodum gloria, magnoque cum detrimento decurrerant, quin & maioris periculi eſt abat metus (duabus interim expeditionibus hoſtium vigilanti ſtudio amolitis) eo, quod per idem tempus exterorum ſubſidia, & minus certa, & cum maiore patriæ onere coniuncta eſſent, quam antehac fuiſſent: & quod tantis grauaminibus incrementa ſumentibus, Status patriæ totius tandem ad deſperationem redigendus videretur: quemadmodum triennio ante Senatores, & calculorum præfecti monuerant.* Ecce tanta fuere grauamina, illa nunc in pace, aſsidentibus de Synodo conuocanda ciuitatibus aucta ſunt. Dum alterum libertati aliæ imminent, aliæ ſuam libertatem, religionemque ciuilibus armis protegere, & tueri conantur. Interim & illæ vrbes, quæ nunc militem legunt, ne in Synodum conuocandam conſentire cogantur, multo difficilius ad ſumptus præſtandos inducentur. Nam prædicantium contentiones multo patientius permittent, quam nummos pendant. Ne bellum prædicantium geratur, bellum in Republica geritur, nec deſunt tamen, qui putent, ciuitates pecuniam non collaturas, vt decertare poſsint prædicantes, cùm omnibus opibus eorum ſedare certamina conentur.

Hollandia ære alieno oppreſſa.

§. 24. Viceſima tertia ratio. Quædam ſunt vulnera, quæ ventum, auramque non ferunt, ita & hæc mala Reipublicæ patefacta medicinam reſpuunt. Synodus vera illa non modo faciet notoria, ſed etiam ſummo iure, & publice nota. Quo facto pudor nequitiæ amittitur. Recte hoc agnouit calidiſsimus ſenex Oldenbarneueltius, qui ſemper diſcordias illas celare conatus eſt. *Ex animo*, inquit pag. 27. Apol. *doleo ob orta inter Remonſtrantes & Contraremonſtrantes diſſidia. Semper & omnibus modis laboraui, ne illa emanarent, aut in publicum erumperent. Procuraui primum, vt præſidentibus diuerſis Eccleſiaſticis perſonis, cauſa Arminij intra priuatos parietes examinaretur: quem infinem negotium in domo Domini de Noortvvijck p. m. tanquam Senioris Curatoris vniuerſitatis Leydenſis, habitum deſeruijt, & deinde negotium inſtitutum in ſummo Conſilio inter Gommarum & Arminium Præſidibus Miniſtris diuerſarum Eccleſiarum vtriuſque partis. Ego neutram opinionum acceptaui, aut reſpui: cum intellexerim (conformiter ad ſapientem admodum inſtructionem & iteratum ſcriptum Regis Angliæ) vtramque opinionum ſine præiudicio veritatis, in Chriſtiana charitate & vnione tolerari poſſe. Cauebo etiam, ne, qui harum tragœdiarum autores ſint, indicem. Sed malum potiſsimum ex Synodali quodam Decreto prorupiſſe arbitror, quo Leydenſibus Theologiæ profeſſoribus, & omnibus Prædicantibus præceptum fuit, vt cum timore Dei aduerterent ad ea, quæ confeſſione Batauica & Catechiſmo Heydelbergenſi contenta ſunt: & ſicubi quippiam dubitarent, id ſinguli annotatum ſuum ad Claſſes tranſmitterent. Cuius decreti cauſam dederant omnes priores Eccleſiaſticæ differentiæ & controuerſiæ, quæ cum Caſpare Coolhues, H. Herbarts, Taco* Sybrandts,

Diſcordia, dum celantur, ſanabiles ſunt.

Synandis, Cornelio VViggers, & alijs pluribus de intellectu, ſenſu, & varia interpretatione quorundam punctorum in ſupradictis duobus ſcriptis contentorum (præſertim Prædeſtinationis Diuinæ) originem traxerant: & quod propterea anno 1597. V. Ampl. Pot. intellexerant, Confeſsionem in Synodali congregatione reuidendam & corrigendam. Nam poſtquam Commiſſarij veſtri vos de prædicto Synodali Decreto iam certiores feciſſent, iudicaſtis, non expedire, vt dubia Profeſſorum, & Prædicantium reſpectiuè eorum claſsibus traderentur; metuentes, ne ſic inter Theologantes ingens diſſenſionis flamma ſuſcitaretur. Ex quo manifeſtiſsimum, & ordines, & Barneueltium hoc egiſſe, vt tegerent illa probra, nunc igitur aperiri profundius, & oſtentari alienum eſt ab vtilitate publica.

§. 25. Viceſima quarta ratio. Nec modo controuerſiæ, & errores, ſed ſcelera ipſa miniſtrorum per ora hominum traducentur, exemplo ſint Greuinckhouius, & Adrianus Smoutius, qui vel ſunt tales, quales ſe mutuo deſcribunt; hoc eſt omnium bipedum nequiſsimi; vel non ſunt tales: & ſic neceſſe eſt omnium calumniatorum eſſe peſsimos. Quem verò in Synodū vocare poterimus, de quo non atrociora dicantur? Quid aliud erit illa Synodus, quam τῶν κηρυκτῶν ἀγορά, hoc eſt, eorum hominum, quorum pudere prouinciam merito debeat.

Nunquam eſt Synodi vtilitas, cum ante conſtat de finitio.

§. 26. Viceſima quinta ratio. Dubius eſt Synodicæ diſputationis euentus, aut certus. Si certo prædefinitum eſt, quod definiendum eſt, ſi præitum eſt iudicum ſententijs, fruſtra orbis Caluinianus in ſe commouetur. Si incertum; cur non timent, ne contra Rigidos, Amſtelodamenſes atque excellentiſsimum Auraicæ Principem ſententia feratur? Quod ſi fiat, quis non animaduertat, auctoritatem eius deiectum iri: & virum magnanimum contumeliam minime laturum.

Poſt Synodum, bella redintegrantur.

§. 27. Viceſima ſexta ratio. Peracta feliciter Synodo mox contra iudicia, ſcriptiones, famoſi libelli, & in rem, & in perſonas proferentur. Omnes in ea aliquid, multi multa, nonnulli omnia improbabunt. Iracundia partium ſic accendetur. Si voces liberæ ſupprimantur, ex occulto virulentius mordebunt. Exempla ſunt in Germania, quæ poſt colloquia omnia Lutheranorū inter ſe, & eorundem cum Caluinianis nouo paroxyſmo tentata eſt, & bellum redintegrauit.

§. 28. Viceſima ſeptima ratio. Norma diſputandi ex eorum legibus ſunt biblia, nulla vero ſunt authentica, niſi hebræa in vetere, græca in nouo teſtamento. Cæteræ verſiones auctoritatem humanam habent, vt illi ſentiunt. Sola igitur Hebræa & Græca lingua in illa Synodo vſurpanda eſt, omniaque ad illam normam examinanda. At vnde inter illos tot Hebræi & Græci? Tot, inquā, doctiſsimi, quibus certo conſtet, ſe illas linguas ita percallere, vt interpretandi errorem à ſe abeſſe ſciant?

Hebrææ, & Græca lingua imperitia, Synodum impediet.

§. 29. Viceſima octaua ratio. Statuamus tamen in natione Belgica tot Hebraice, Græceque doctiſsimos eſſe, quis tamen nobis & alijs perſuadebit, veros eſſe ignoti textus interpretes? Quicquid enim agetur, eorum verba non erunt nobis authentica.

Ita blaſphemant illi.

§. 30. Viceſima nona ratio. Quin nonnulli eorum vt Caluinus, vt Vorſtius, in ipſis biblijs hebræis errores & mendacia inuenerunt. Adeo vt hoc fundamento ſubruto, tota moles caſura ſit.

§. 31. Trigeſima ratio. Venient ex Gallia, vt Scharpius, qui neget, Magiſtratuum leges ad conſcientias pertinere. Venient ex Anglia, qui Epiſcopos reducant, hoc eſt, vt Puritani iudicant, ſceleratam Antichriſti ſcalam extruant. Hæc portenta dicent Belgæ.

§. 32. Trigeſima prima ratio. Si Synodales iuramento, quo ſuis opinionibus obligati ſunt, placet ſolui; idem ius tribuendum eſt omnibus miniſtris, alioqui Synodo obtemperare non tenebuntur. Timendum vero, ne ea res ad multos, atque adeo Magiſtratus etiam perueniat.

§. 33. Trigeſima ſecunda ratio. Quanquam ſtatus Generales, principeſque in Synodo conſtituenda adlaborent, nihil tamen vnquam inuitis prædicantibus conficietur. Inuitis canibus venari difficile eſſe noſtrates rectè dicūt. At inuitis omnibus Arminianis, hoc eſt, dimidia parte ſed, doctiore parte Synodus inſtituitur; inuiti veniēt, ideoq; tardi omnia molientur, vt in re imperfecta diſcedant. Et quā hoc facile eſt. De conditionibus & legibus diſputabunt, excipient, proteſtabuntur. Si ad quæſtiones reſponſio quæratur dilationes iterum, iterumque poſtulabunt, valetudinem alij, occupationes nonnulli prætendent, multi propter nuptias dicent ſe non poſſe diſputare, vt factum refert Greuinckhouius. Summa eſt, non poteſt eſſe Synodus, vbi dimidia pars non vult eſſe Synodum, violentia fortaſsis adhibebitur, & adeſſe cogentur. Vim depellere nequibunt, ſed inutilis ea fuerit præſentia, num ad diſputandum reſpondendumque adigi non poterunt, niſi volentes, niſi alacres. Synodus ergo eſſe non poteſt, nec ex ea concordia.

CAPVT XL.

Formam Concilij ad pacem faciendam collecti, oportere ſumi ex vetere Eccleſiæ conſuetudine.

Cur vetera Concilia ſequenda.

§. 1. CONcilium ad pacem inchoandam ac ſtabiliendam vnde eſſe docui, nec aduerſarij repugnant. Non poſſe etiam Concilium hæreticorum colligi, & cum vtilitate haberi libro alio demonſtraui, & ſi parum firma mea argumenta arbitrantur: Ecce, ceſſent verba & ſcribentium diſcurſus, rem ipſam dent. *hic Rhodus eſt hic ſaltent.* Synodum Caluinolutheranam, aut Rigidomollem colligant, & ἔργῳ ἐκείνῳ me experientiá refutent. Quod ſi non poſſunt Generalem, at Nationalem ſaltem. Dum fecerint, fieri poſſe negabimus, nec immerito, quia velle ſe dicunt, & hanc commodiſsimam viam fatentur, alias vias reijciunt, vt ſupra ex ſcripto Hollandorū oſtendi. Si igitur opus eſt Concilio, nec ex nouitijs doctoribus colligi poteſt, quid dubitamus Concilia vetera, eorumque formam & auctoritatē adſciſcere, ne tanta vtilitate, quam vtrinque fatemur, ne ipſa pace priuemur? Tantumne in animo cuiuſquam ſanctæ & orthodoxæ antiquitatis odium parere potuit hæreſis, vt ne remedia quidem, & beneficia ab illa accipere conſentiat? An ignoramus ægrorum deſperatiſsimos eſſe eos, qui aduerſum remedia ſunt contumaces? & ſincere medentium manus arbitrantur inimicas? Abſit à Chriſtiano pectore ea durities, vt pacem nolit, abſit ea cæcitas, vt ineundæ pacis aditum ſibi ipſi præcludat.

Manhim Hoc docet, non poſſe Concilium iniri cum Caluiniſtis.

Dordrechtana, contra omnes Synodi leges fuit.

§. 2 Quid igitur? an mihi per has ambages Concilium Tridentinum ſuadebis? Vellem equidem, ſed vereor vt perſuadeam, non quo veritas

ritas teſtimonio ſuo deſtituta ſit, quam Concilium illud illuſtrauit, ſed quia odio perſonarum, veritatem ab illis non facile accipies, nondum enim vulnera, quæ Sycophantæ, Concilij calumniatores fecēre, ſanata ſunt. Itaque olim quidem iſtius tibi Concilij gratiam feci, forte ſponte illud ſi cognoueris, amplecteris.

Lenitas hæreſeon.

Mihi in hac religionum pugna & iactatione fieri videtur, quod in medicina: permulti namque faſtidio veterum remediorum, & inani ſpe meliorum agyrtas, & impoſtores circumforaneos cupidiſsime audiunt, interdum illis vitam, & ſanitatem, pollicitationibus inducti, committunt. Et dum noua pro veris admirantur, rei, & valetudinis iacturam faciunt, qui cum ſeſe proprio periculo, aliorum irriſu, alienæ temeritati in ſuo corpore experiundæ artis poteſtatem dediſſe ſentiuor, ad veteres ſe medicos, Hippocraticos & Galenianos referunt, probatis enim ſine diſcrimine vti malunt, quam de nouis iterum, atque incertis periclitari. Iam longo tempore à priſca animarum medela, à ſolito pabulo, clamoribus ſuis rerum nouarum nundinatores magnam hominum partem auocarunt. Alio Lutherus, alio Caluinus, & in parte Lutheri ſectæ multiplices, Oſiander, Maior, Flaccus, Vbiquitarij cæteri, Anomi, Anabaptiſtæ, nec vnius illi commatis, etſi omnes, mali, vocant. In parte verò Calu. Molles, & Rigidi, Libertini Anglopapiſtæ, Puritani. Omnes ſalutem, vitam, ſanitatem, & montes felicitatum, & quidem abſque labore promittunt, omnibus circumforaneis impudentiores, at falſos ſe, ſero homines creduli, & leues experiuntur, nec pleriſque ad reditum deeſt quicquam niſi vulnerum agnoſcendorum, & detegendorum pudor. Omnia indies mutari non vident tantum, ſed etiam palpant. Cur non igitur vetera conſulunt, aut ſaltem aſpicere dignantur? cur noua ſectantur, à ſuis auctoribus damnata?

Qualia Concilia.

§. 3. Concilium igitur generale ſit, qualia prima illa fuiſſe, etiam aduerſarij concedunt, & ſequentia fuiſſe nos docemus. Nempe in quo iudices, ſed ſedeant Orthodoxi, & quorum iam eſt fidei poſſeſsio, & contra eos, qui inuſitata dogmata inuehunt, longa præſcriptio, nouitas enim probari debet, non autem iudicare vetuſtatem, & iuris indubitati eſt, poſſeſſorem ſuo priuilegio frui, nec ad probationem adigi: quanquam & hoc præſtant Concilia, veteriſque fidei poſſeſsionem contra profanas nouitates aſſerunt. Cur enim in Nicæno ſedeat iudex Arius, in ſequentibus vero Eutyches, Neſtorius, alij? Cur hoc tempore Libertini, Ariani, Sociniani, Anabaptiſtæ, & quidē eodē iure, numero, & merito, dicendarum ſententiarum? An illi in Spiritu Sancto conuenient, qui Spiritum ſanctum tota inferorum panoplia oppugnant?

§. 4. Secundo. Sit in Concilio, nec pars Eccleſiæ, nec corpus ſine capite, ſed in ſenatu ſuo tota repræſentetur Eccleſia, nec vel pars contra totum conſpiret, vel abſque primariæ ſedis Antiſtite cauſa iudicetur, quod nefas eſſe olim agnouit Auguſtinus, & ad Melchiadem Pontificem perſcripſit.

§. 5. Tertio. Concilium definiat, non quid de nouo credendum, nec articulos definiat nouos, ſed veteres clarius explicet, ſcripturæ ſenſum tradat, & de quo dubitatur certum efficiat. Hoc enim munus illius eſt, nouitatibus ire obuiam, & vetera firmare.

§. 6. Quarto. In rebus quæ ad fidem pertinent, Concilium habeat ſuffragium, cui nemini reſiſtere liceat, adeoque extra Eccleſiam cenſeatur, qui ſuperbiens noluerit ſacerdotum obedire imperio.

§. 7. Quinto. Libera ſint, non infamata principum violentia, nec ſerua & obnoxia Magiſtratibus, vt non modo liberæ ſint ſententiæ, nec dicenda præſcribat ſæcularis poteſtas, ſed nec libertatis pœna vlla timeatur, nec tale moderamen penes principes ſit, vt caput rei ad ipſorum tandem arbitrium relabatur.

§. 8. Sexto. Reorum cauſæ prudenter, ſuauiter cum caritate, & ſinceritate cognoſcantur, nec vllo modo, cuius hæreſis nota eſt, iudex ſedeat, is enim ſententiam iudicandus excipere debet.

§. 9. Septimo. Omnium Conciliorum præcedentium Generalium, & approbatorum decreta tueatur.

§. 10. Octauo. Sanctæ conſuetudines precum, ieiuniorum, pœnitentiæ pro recepto more ſeruentur.

Alia Conciliorum ratio iniri non poteſt, ſi enim, vt in ſuo Concilio Pareus facit, omnes hæreſes ad iudicandum admittamus, non video quam Concilij ſpeciem teneamus, cum reos omnes in tribunali collocamus, nec iudicio auctoritatem, nec ſententijs veritatem permittamus.

CAPVT XLI.

Rationes eſſe graues, cur Catholici, non aduerſarij Concilium probent.

§. 1. APpellare eos ad Concilium liberum, pium, Generale iam frequenter audiuimus, reuera Concilium nolle multis ex rebus manifeſtum eſt, è contrario nobis Concilium eſt optabile.

Caluiniani, & cæteri ſectariorum in angulis loquaciſsimi, in luce publica, & cœtu vniuerſali neceſſario obmuteſcent, & lucem peroſi ſeſe in luſtra ſua abdent, neque enim defendere ſua valebunt, ſi aperte loquantur, neque ſolitis obſcuritatibus & ambiguis verborum labyrinthis errores inuoluere in tanto eruditorum cœtu facultas erit. Hactenus id ſtrenue egerunt, vt in colloquio VVormacienſi, atque alibi: adeo vt ipſi etiam Caluino intolerabilis viſa fuerit Buceri, & Melanchthonis in fallacibus articulis fingēdis vafrities. Quam inſigniter vero deceperint diſcipulos ſuos in Gallia Caluiniſtæ libro *de Synodo, & vnione Euangelicorum*, oſtendi: Primarius enim vir Baro Cleruantius in vno ſolo articulo ſuos, & Lutheranos diſſidere putabat, idque ipſe Pareus profitetur, quod quam luculentum ſit mendacium, docui priore libro. Quid igitur in Concilio ſpei habent, qui ne apud ſuos quidem initiatos, palam omnia idoli ſui myſteria pandere ſunt auſi? Iudicium vniuerſorum neceſſe eſt vt fugiant, qui diſcipulos doctrinæ ſuæ conſcios reformidant. Noſtra doctrina non modo totius orbis Chriſtiani clara in luce refulget, ſed veteri Eccleſiæ cognita fuit, ad Orientem atque Occidentem radios lucis ſuæ, explicat, & quia nihil habet pudendum, nulla parte ſui celatur.

Lucem fugiunt.

§. 2. Victoriam ſperare, aut Concilio Generali, pio, libero probare doctrinam ſuam illi non poterunt, qui nulli vnquam Concilio particulari ſatisfecerunt. Horridam ſententiam Caluiniſtæ rigidi ne ſuis quidem collegis, Symmiſtis, & fra-

Spem victoria in Concilio habent Catholici, non aduerſarij.

& fratribus perſuadent, multo minus Synodo Generali, pio, & libero fidem facient, mentem illam eſſe Spiritus ſancti, cum præiudicio fratrum ſuorum grauati cauſam dicturi ſint, atque examinandi, ſintne Manichæi, & Borboritæ? *harum enim non æquare modo, ſed ſuperare inſaniam* Rigidorum arbitrantur Molles. Par eſt ratio Lutheranarum partiũ, & particularium. Venient Vbiquitarij ſeorſum, alia parte Flacciani, deinde Maioriſtæ, & Oſiandrini, & ſuorum ciuium prædamnatione ignominiaque notati, ſuo conſpectu ſe damnatos intelligent. Neque enim videbunt ſecum facientem vllum Iudicem, niſi ex ſua paucitate Vbiquitarium, Flaccianum, Maioriſtam, Oſiandricum. Non diſsimulauit ſuorum ab omni orbe venientium diſſenſionem Landgrauius Haſsiæ anno 1546. Spiræ in congreſ-

Ibid. li. 13. ſu cum Carolo Cæſare. *Equidem*, inquit, *in Concilio non multum habeo poſitum ſpei. Sed prouinciæ Germaniæ conuentum arbitror futurum non inutilem: Nam ſententijs atque dogmate, nimium adhuc à nobis reliqui populi diſsident; In Germania vero ſic eſt comparatum, eoque res deuenit, vt mutari non poßit: Nihil ergo potius eſt, aut præſtabilius, quam vt liberam permittas in eâ religionem, ſic tamen vt pacem omnes colant.* Idem deinde apud Granuellanum repetit, plane ingenuè, vt decebat principem, fatetur *quoniam Itali, Galli, Hiſpani, tantopere à Germanorum dogmate diſsideant, Generalis, vel vt vocant, œcumenici Concilij non magnum vſum futurum eſſe.* Quis igitur nunc futurus eſt vſus in commodum alicuius ſectæ ſingularis, cum vnicuique ſectiunculæ non modo Catholica vniuerſitas & conſenſio conſtante veritate obliſtat, ſed decem aliæ potentiores; aut non multo inferiores ſectæ inimicißimè eam oppugnent?

Timent, ne reddere ablata cogantur prædo-nantes. §. 3. Concilium optamus, quia eius ſententia, non modo religionis antiquæ integritate reſtituendam arbitramur, ſed ablata etiam occaſione religionis, redhibenda, ſaltem ex parte, ſperamus. Auctores enim ſunt Catholici, repetundarum poſtulant aduerſarios, Concilio ſi cauſa definiatur, nihil difficultatem maiorem adferet, quam nullo iure parta, poſſeſſa, dilapidata reddere. Non igitur difficile eſt æſtimare, quinam iudicium reformident, qui in eo præſidium collocent: Et acta ſi legantur, inueniemus quorum calamitates executionem, & ius poſtularint, quorum rapacitates comperendinationem, & dilationem, ac tandem actionum intentatarum abolitionem, precibus, rationibus, minis, armis exegerint.

Quæ futura noſtra conditio ſi vincamur. §. 4. Faciamus ita eſſe vt ipſi volunt, ſit Concilium generale, pium, liberum, ſed Generalitate Gebennenſi, pietate Zvvingliana, libertate Libertina. Sit inquam Concilium ex Caluiniſtarum præfectis, qui cunctos Mitræ Gebennenſis labores & probra tolerarint. Sanctum ſit, quicquid hactenus in Caluino damnatum eſt. Ne hoc quidem Concilium vlla de cauſa, niſi veritatis amore, nobis eſt formidandum. Si enim vincant illi, ſi apud illos ſtet veritas, non eſt noſtra deterior futura conditio, quam illorum, multo verò melior, ſi vitæ commoda ſpectemus, quam quâ nunc vtimur. Nunc enim in timore & tremore ſeruimus Deo; perſeuerantiæ noſtræ incerti, in diuino tamen beneplacito certam ſpem collocamus, at vero ſi ad eos traducamur, omnis anxietas, dubitatio, triſtitia procul in mare creticum rapidis ſublata ventis abibit. Nos beatiſsimos, ſecuriſsimos, omnium poſt hanc vitam pœnarum immuniſsimos, fiducia noua præſtabit. Felices errore noſtro ad tempus degemus, quos nec leti metus, nec iudicij diuini, nec inferorum vel leuiter ſtringet. Quam multi quos nunc in officio metus continet, ruptis repagulis in omnia facinoroſa ruent? Atque vt vere ſe Caluinianos probent, inter rapinas, cædes, libidines exclamabunt. *Scio me iuſtum eſſe, iuſtitiam perdere non poſſe. Damnationis eſſe liberum. Nulla, nulla crimina me cœlo prohibent.*

Alij ſibi gratulabuntur, confeſsionis, ieiuniorum, cœlibatus, eleemoſynarũ, omniumq; operum ſe moleſtia immunes, cur enim bona opera, hoc eſt, peccata mortalia faciant? Quid deinde peccata timeant, cũ eorum & culpa & pœna tollatur, ſi corã Deo dicant in corde ſuo. *Iuſtus ſum, iuſtitiam amittere non poſſum.* Imo antequam hæc dicant. Iuſti effecti ſunt, quia ſemel crediderunt, quaſi ἀλεξιφαρμάκῳ impenetrabili communierunt animũ, vt omnia vitiorũ venena ſine noxâ combibere poſsint. Hanc doctrinam tam carni gratam, tam atheis blandam, tam omnibus vitijs illecebroſam, Concilium Caluiniſtice pium proponet, nos ſi Antichriſtiani ſumus, ſi omnibus flagitijs cooperti, vt ipſi nos apud imperitos rerum criminantur, eam promptiſsime amplecti conuenit; cur enim doctores tam blandientes noſtris cupiditatibus non audiremus? Si delicias quærimus, cur non per ipſas ſuauitates, & quidem ſine metu aberrandi in cœlum volamus? Quid nos detinet, quo minus hanc in ſectam concedamus? Hoc ſolum, quia aduerſa veritati, moribus exitioſa. Itaque nobis Concilium in vtramque partem optandum, nullam ob cauſam metuendum eſt: ſi vincimus, merito de fidei ſinceritate per diuinam in nobis virtutem inter has lites cuſtoditam, quam maximas, quam ſubmiſſiſsimas gratias agemus. Si vincimur, nullũ erit, vt ille clamabat: Væ victis. Quid enim victores imperabunt victis? Viuite ſecuri, laſciuite in roſa, perire vos non poſſe credite. Vtinam non multi ſint, qui hic vinci malint quam vincere, quandoquidem & nunc multi vincuntur illecebris, quia volunt.

Non igitur cauſa vlla eſt, cur Concilium Generale etiam purum putum Caluiniſticum metuamus. Decretum Synodale erit, non quale de Nicea, vel Epheſo auſteri patres, ſtigmata Chriſti corporibus ſuis deferentes, ediderunt, ſed quale de hortis Epicuri Ariſtippus aliquis ſupina ceruice, languidula voce dictaret. Quanquam non credo delicatulos illos & politulos ἐν μαργαριτῶν ἐπιδείξεσι tantum operæ ſumpturos vt nouos Canones conſcribant, ſed ea quæ iam ſcripta ſunt, approbaturos. Habent librum Ott. Caſmanni delicioſiſsimo titulo blandientem, inſcri- *Puluinar ſecuritatis Chriſtianæ.* bitur enim; PVLVINAR SECVRITATIS CHRISTIANÆ. Iure optimo ac merito. Omnibus enim Chriſtianis ſecuritatẽ beatitudinis ſupremam imperat, quam nulla opera bona iuuent; nulla facinora minuant. Hoc puluinari ſuffertos omnes de Concilio dimittent, nec dicent illud ſolitum: *ite in pace.* Sed; *Hoc puluinari dormite ſecuri.*

Inutile Concilium putant Sectarij. §. 5 Conciliũ prudenter deſiderare non poſſunt, qui eius nullam vtilitatem agnoſcũt, aut exiguam adeo ac dilutam, vt labori atque impendijs non reſpondeat. Quæſtionem hanc proponit Matthi-

as Hoc Electoralis archiprædicans aulicus, & inania concilia exiſtimat, nam *& ſcriptura præiudicium adferri, & Caluiniſtas nolle ſe ſententiæ Synodi ſubdere, aut decretis obligari, ſed eâdem, qua ante velle libertate docendi in munere ſuo fungi.* Hinc recte ſuo ſenſu argumentatur. Si igitur inſtrui, & doceri recuſant, quid opus Concilio? Plane ſi Concilium non minus errare poteſt, quam ſinguli, non deerit exceptio. Omnis enim auctoritas euanida eſt, ſi analogiæ fidei Caluinianæ non eſt attemperata. Nos vero Concilijs Generalibus auctoritatem infallibilem tribuimus, nobis igitur proficiunt.

Concilijs damnati ſunt ſectarij.

§. 6. Nobis omnia hactenus Concilia generalia recte, & ex animi ſententiâ ceſsere, nullo enim Concilio noſtra doctrina damnata eſt, omnibus in controuerſijs pro nobis iudicatum eſt, aduerſarij omnium Conciliorum præiudicio cauſam amiſerunt, non iniuriâ igitur toties icti in veteribus hæreſiarchis aciem illam iudiciorum euitare laborant, & veluti infames ſcopulos, vbi exuuias de maiorum ſuorum naufragio natare cernunt, Synodos exhorrent. Quicquid ergo de Concilijs cogendis prætexunt, inane eſt, neque enim aliud quam effugium, & corrumpendis populorum animis opportunitatem quærunt. Si enim nouum ex animo Concilium poſtulant, cur vetera contemnunt?

Abuſus & errores, non faciunt nos Concilium timere.

§. 7. Solent quidem audacter nobis illi obijcere, nos Concilium pium, & liberum refugere, ne errores noſtri, abuſus, & ſcandala pateſiant. Ita ſane homines acuti arbitrãtur, liberos ſe fore, ſi ante occupent accuſationẽ, & ſua mala in alios deriuent. Nam quod de erroribus calumniantur, nullius erroris nobis conſcij ſumus, nec modo ſecuri, ſed læti etiam ad hanc partem cauſæ accedimus, ſine ſanguine & puluere victores euaſuri. Quos enim illi velut errores nobis imputant, dogmata ſunt Martyrum ſanctorum, Epiſcoporum, qui olim in Eccleſijs floruerunt, Concilijs præſederunt, atque ipſorum Apoſtolorum, inter hos ergo reos ſtabimus, & de Magiſtris noſtris illis antiquiſsimis ſententiam audiemus. Imo coram paucis totus Chriſtianus orbis ſtabit reus, ſi ex aduerſariorum ſententia res agetur.

Pleroſque offendit, (inquit Caluinus de ſcandalis) *quod tot innfere mundum nobis aduerſum eſſe vident. Nec vero ſibi deſunt malæ cauſa patroni, qui rudes, & infirmos huiuſcemodi machina percellunt. Valde abſurdum eſſe, vt paucis hominibus habeatur fides, totum Chriſtianum fere orbem negligi. Præcipue autem ad nos proterendos ſacro Eccleſiæ titulo, quaſi malleo ſe muniunt.*

Caluinus totum mundum damnat.

Bene nouit Catholicos, ſic plane obijcimus, & dicere pergimus, nec exemplo quod contra nos adducit mouemur, cum ſe & ſuos familiæ Noe comparat. *Quantũ ad nos attinet,* (inquit:) *ſi vnus Noach cũctos ſæculi ſui homines ſua fide damnauit non eſt, quod magna incredulorum turba nos de gradu moueat.* At nõdum ſe Noah probauit, nondum arcam extruxit, ex qua totum Chriſtianum orbem incredulorum turbam diluuio deſtinet, etſi præſens turba Chriſtianorum, quæ nunc æuum non ex Caluini legibus agitat, toto illi exitio nata videtur. An & olim vita functos eodem Cataclyſmo inuoluit? Errores igitur quos calumniole, maleuolentiſsimeque nobis imponunt, totius mundi ſunt, quâ Chriſtianus eſt, vt ipſe noſter Nouus Noah edixit. Ego vero ne ipſis quidem erroribus & blaſphemijs Caluini tolerabile iudico. Sedere pro tribunali ſtigmatiam Caluinum, addere factis ſuis & verſibus infamem Bezam, ſtare ſordidatos Cyprianum, Auguſtinum, Baſilium, Nazianz. totamque optimatum veteris Eccleſiæ nationem, & iudicum Sodomiticorum ora tremere, ad palinodiam cogi, idololatriæ & grauium errorum damnari. Si tamen inuerſo rerum ſtatu iſta contingant, multo præſtabilius eſt, in ordine reorum innocentiſsimorum nos iacere, quam tam iniquorum iudiciorum eſſe conſortes. Non eſt igitur metuenda illa errorum noſtrorum in Concilio patefactio. Aduerſarij vero quo ſe vertant nihil habent. Niſi hoc contumaciæ latibulum: *Se vt olim Noah fide ſua gregem incredulorum Pontificiorum, Patrum, Martyrum damnare.* Etſi enim palam & exerte Martyres non damnent, cum tamen eorum fidem in nobis damnent, perſequantur ſcriptis, ferro, & igne, non poſt eorum iudicium eſſe mitius in Magiſtros, quam in diſcipulos.

De abuſibus & ſcandalis non eſt quod Concilium timeamus, cum nemo abuſus, & ſcandala probet, etiam illi qui ſcandalo ſunt omnino ſeueritatem Concilij in remouendis ſcandalis omnes orthodoxi imploramus, & à Concilio Tridentino, vbi eius obſeruatio in vigore eſt, omnia pene ſcandala ſublata ſunt. Plurimum poſſunt ſcandala; ſed apud rudes & infirmos, cæteri norunt prædictum eſſe à Chriſto, fore in Eccleſia ſcandala, ideo propter ſcandala ab Eccleſia non recedunt, quæ fore in Eccleſia didicerunt. Nullum igitur abuſum, nullum ſcandalum excuſamus. Si tamen grandia, & ex doctrina ipſa enata ſcandala videre deſideras, Caluiniſtas adi, inuenies doctrinæ ipſorum conſectaria eſſe axiomata Libertinorum, inuenies mores, quales erant Manichæorum, & Borboritarum, & teſte ipſo Caluino vix decimum quemque ſincerum. Pleroſque olim à veritate fidei doctores falſi auertebant exagitatis tragice cleri vitijs, & occaſionem dabat nonnullorum vita. Verum ſubito elapſa eſt è manibus illa accuſatio, cũ inter Caluinianos plura, maiora, atrociora ſcelera ex ipſa fide, ſine metu omittendæ iuſtitiæ, & incurrendæ dãnationis admitterentur. Itaque hæc conſiderans Caluinus librum de ſcandalis conſcripſit, in quo cauſam ſcelerum agit, & oſtendit Euangelio ſemper illa hætere. Quæ vero ſcandala ipſe in ſuis agnoſcat videamus. *Scandalorum molem oppoſitam,* Caluiniſmum ingreſſuris, ex ipſo auctore eius opponamus.

Scandala Caluiniſmi.

Primo *cum Euangelij profeſsio longe lateque in Germania regnaret, timuiſſe ſe ait triumphale hoc Euangelium, quod ad inſolentiam ſuos efferret.* Pergit deinde *Niſi profana licentia dominus maturè obuiam iuiſſet, morbus fuiſſet temporis ſucceſſu propemodum incurabilis. Nulla doctrina, nſſque monitionibus fuiſſet auctoritas. Mediocrem diſciplinam, qui nondum admittere ſuſtinuerant, iugum omne, non ſecus ac indomita bellua, violento impetu rupiſſent.* Sentit igitur Caluinus de Euangelio, & Euangelicis abiectiſsime ſcilicet, niſi metu, & pœnis conſtringantur, fore *indomitas beluas.* Ecce tibi: quæ facta Euangelicorum illi perſpecta cenſes, ex quibus is qui eos genuit, qui in ſanguinem ſuum clemens eſt, tam atrociter de futuris coniectat? Qualia erant hominum illa ſcelera, quæ niſi malis coacti deſeruiſſent, iam in belluarum indomitarum mores, ingeniumque migraſſent, & tu hic mihi Catholicorum ſcandala ingeres, quem ſolus gladij metus à beluis ſeparat? qui quod humanam naturam nondum per flagitia exuiſti, hoſti

de-

debes, & carnifici. Secundo fatetur Euangelio ſeditiones concitatas eſſe, *iuſtorum tamen in ſpeciem ſcandali cauſam eſſe, quod ſimul ac publicari cœpit Euangelij doctrina: velut aperta ſcaturigine, multorum erupit impietas, qui religioſi antea viſi fuerant.* Negat Euangelium cauſam eſſe, & credo. Sed doctrinam illam quam ſupra ex ipſo propoſui, cauſam eſſe quis negauerit? Quid mirum licentioſiſsimam eſſe vitam illorum, quibus peccantibus puluinar ſecuritatis ſubſternitur?

Scandala Caluiniſmo.

Deinde cum vere & ſeuere dixiſſet: *Sed hac plusquam ſacrilega impietas, Euangelio ad ſcelerum prætextum abuti.* Subiungit. *Loquor de artificio tam vulgari, quo ſe perfidi & nequam homines, ad fallendum, fraudandum, modiſque omnibus nocendum inſinuant.* De ſuis autem miniſtris loquitur, *qui miniſterij dignitatem extollunt plenis buccis,* ipſe vero vulgi miratur patientiam, *quod non eos luto & ſtercoribus mulieres, & pueri operiant.* Tales igitur iam tum Caluini ſupercilium ſocios prædicantes, tam incautè turpes ferre cogebatur. *Eorum nonnullos* autem *queritur, virtutum odio, ſuis peraq, & aliorum vitijs libenter indulgere.* Atque hæc ſcandala ex ipſis fontibus & primipilis Caluiniſmi, quid vero populus? Populus ille ſuorum concionatorum contemptor, an ille melior? Dic Caluine, dic amabo te.

Populus Caluinianus ſolos improbos amat.

Populus autem vt gratiam referat, eos amat ſolos, amplectitur, fouet: atque vt ſuis delictis patronos habeat, ſuo patrocinio tuetur. Parumne ſcandali eſt, vbi ſoli improbi doctores amantur à populo, vt vitijs patronos habeat? Sic ſane Sodomitæ & Gomorrhæi, ſic Lemnij, qui prouerbio locum fecerunt immanitate ſcelerum, nequitiæ doctores amplecterentur, ſi viuerent. Agnoſcere lector, cur doctores Catholicos oderit populus Caluinianus, quia ſolos amat ſcelerum patronos.

Facinorum Caluinianorum Catalogus.

Forte ſpeciatim heroica aut heroicis inſigniora facta prædicantica aues cognoſcere. Dabo ex Caluino. *Alij benigne hoſpitio excepti, vel furto onuſti clam abeunt, vel alijs modis hoſpites defraudant: vel ſollicitant ad ſtuprum ancillas ac interdum etiam vxores tentare audent. Alij ad captandum miri artifices, undates relinquunt, quibus aureos montes pollicebantur. Alij in mutuo fallunt: alij abnuunt depoſitum. Alij in ſocietate perfidi. Alij quam eleemoſynæ nomine pecuniam, à bonis frugique hominibus abſtulerunt, vel in ſcortationem conſumunt, vel in aleam, vel in profuſos alios luxus. Alij quod ad iuuandam eorum induſtriam, mutuo datum fuerat, audacter in otio beluantur.* Atque ad hæc flagitia nonnulli ſocias habent vxores. *Alij ſacroſanctum coniugij vinculum, deceptis vxoribus & abiectis liberis, violare non dubitant. Plura ſunt eiuſmodi facinorum exempla, quam quibus recitandis breuis Catalogus ſufficiat.* Plurima certo credo in illo Catalogo, quem accuratiſsimus cognitor Deus conſignauit, ſupra omnia tamen eſt, hoc tales à populo ſolos amari, in amplexu eſſe, foueri, patrocinio defendi, vt ſint viciſsim vitiorum patroni. Sed hoc tamen ipſum vincitur alio crimine: Cum enim hæc omnia fecerint, certiſsima, infallibiliſsima fiducia credunt, ſe iuſtos eſſe, non poſſe hac fide, & iuſtitiæ certitudine excidere, quod ego nec Sodomitas, nec Chananæos reliquos crediſſe credo: Nunc ite, & veteris Eccleſiæ ſcandala ſparſim colligite, accuſationem in Concilio meditamini.

Mutabilitas religionis:

§ 8. Quam tandem Concilio rationem reddent quotidianarum Euangelij cauponationum, & quaſi in tabula depictam inconſtantiam, quod nuper erat in Germania verbum Spiritus ſancti, nunc ſunt præſtigia ſatanæ, mutantur in diem in die ſacra, & pro voluntate principum eſt religio momentanea. Nihil ſe credere aiunt, niſi quod ſcripturis expreſſum eſt, & aliter atque aliter credunt in diem. Singuli ſuæ credulitatis ſunt auctores, ſuæ opinionis inuentores, ideoque inſtabiles. De Germanis Caluinus lib. de Scandalis. *Magnifice omnes Euangelium ſub vmbra iactabant,* (in Germania ante bellum) *Primas in multis locis tenebant ſcelerati hypocritæ.* An Saxonem, Haſſum, VVirtenbergicum intelligit? *Poſt cladem vero acceptam,* primo ad Danubium, deinde ad Albim; *quidam magni nominis principes protinus exanimati, nobiles, reſpublicæ, metu neſcio quo attonitæ, ſponte conciderunt.*

Accuſatio illa in Lantgrauium, VVirtenburgicum, Vlmenſes, Argentoratenſes, Francofurtenſes cuditur, aliaſque vrbes, *quas* Melanchthon *ab ignauis principibus proditas eſſe affirmat. Hic ſe plusquam effœminata mollities, imò perfida ignauia aperte prodidit. Impias & ſacrilegas à Chriſto defectiones intra biennium in natione vna plures vidimus, quam narrent omnium temporum, gentiumque hiſtoria.* At illæ laudabiles erant multorum, ad Catholicam regreſsiones, conuerſioneſque, ſecutæ ſunt deinde plures ad Caluiniſmum, atque alias ſectas defectiones. Si fallo, Vna non dicô Reſpublica, aut ciuitas, aut Eccleſiola oſtendatur, ſed vna anima, quæ cum primæua Auguſtana confeſsione in omnibus conueniat. Nullam dabunt. hæreſeon enim eſt nunquam ſtare, ſemper ruere, atque impetu frangi, diuidique in nouas ſectas, donec non modo omnis religio, ſed nomen etiam religionis euaneſcat.

§. 9. Aliquot controuerſiarum exempla l. de pace Germaniæ protuli, de multis pauca, teſtes etiam ex omni genere excitani, de vniuerſitate Chriſtianitatis paucos, ſed ex quibus de Orthodoxo conſenſu conſtet, imo ita multos, vt ſi quis plures ad Concilium Generale, ſanctiores ad Concilium pium, conſtantiores & doctiores ad Concilium liberum poſtulet, medico, non doctore opus habere videatur. Nondum autem cauſam tam bonam, tam euidenter victricem deſero, tam inuictam aduerſariorum iudicio iterumque, iterumque inculco, pudet illos ſuæ paucitatis, cum enim aduerſus illos ago, cum particula alicuius ſectæ ſeorſim ago; quid illa, verbi gratia, Vbiquitaria, vel Maioriſtica, vel Oſiandrica, vel Illyricana contra tot legionum centurias, quibus veritas pugnat, vincit, triumphat efficere queat? Quid enim præſidij in caſtris fugitiuorum eſſe poteſt, contra tot exercitus fortes, & bonæ cauſæ propugnatores? Quid obtendere poterit ſpuria nouitas, contra legitimi iuris & poſſeſsionis vetuſtatem? Scio veterem Patriarcharum tuorum, ô Nouator, reſponſionem. *Scriptura vos vincere.*

Quale Concilium electum.

Tanta multitudini pauci oppoſiti.

§. 10. At nihil efficit illa tergiuerſatio, nec effugit ſpeciem haberet, ſi in vnam interpretationem, poſſetis ad tempus aliquod conſpirare, nunc non rem modo, ſed vmbram etiam falſitas amiſit, poſtquam inſtabili rotatu probata mutauit, & noua condidit Dic enim amabo te, quo ingenio, inter tot opiniones legentium, vertentiũ, interpretantium, tu iſta intelligis? de qua ſecticula errorem tuum incruſtas? Reſpondebis quod Honoratus Auguſtino: *Cum legerem per me ipſe cognoui:* Non reſpondebo tibi, quod reſpondebat Auguſtinus Honorato. Sed quandoquidem

De interpretatione ſcripturæ.

dem tu ita vis, tuo de te iudicio fruere. Certe mihi iraſci non debes, ſi tibi ego non credo, ſi tot millibus te non præferam. Nam quod tu vno ex angulo clamas, id omnes ſectæ è diuerſo de ſe profitentur. Ita etiam olim fecerunt. Teſtis eſt Lyrinenſis *cap.37. libri de profanis hæreticorum nouitatibus. At ſi quis*, inquit, *interrogaret quempiam hæreticorum ſibi talia perſuadentem. Vnde probas? vnde doces, quod Eccleſia Catholica vniuerſalem & antiquam fidem dimittere debeat? ſtatim ille: Scriptum eſt enim. Et continuò mille teſtimonia, mille exempla, mille auctoritates parat, de lege, de Pſalmis, de Apoſtolis, de Prophetis, quibus nouo, & malo more interpretatis, ex arce Catholica in hæreſeos barathrum infelix anima præcipitetur.* Hoc igitur te gradu, quo ſecurus inſiſtis, facili conatu deijcio.

Vt enim te ſolum rectè ſcripturæ ſenſum percipere, cæteros omnes falli credã, aut ſane non refellam, quid de ipſa ſcriptura dices? *An cum nondũ legeres per te ipſo, cognouiſti ſacrum eſſe quod lecturus eras? aut cũ ſingula legeres, per ſingula, etiam quæ difficilia ſunt, tibi reuelabatur diuina eſſe in ſingulis, quæ legebas?* Nulla te auctoritas mouet, vt interpreteris Euangelia, ſola tua ſcientia niteris, verum tamen neceſſe eſt, vt te moueat aliqua auctoritas, vt librum hunc Euangelicum credas. *Ego vero Euangelio non crederem*, inquit Auguſtinus, *niſi me Catholica Eccleſiæ commoueret auctoritas. Quibus ergo obtemperaui dicentibus, credite Euangelio, cur eis non obtemperem, dicentibus; Nolite credere Manichæo?* Caluino *Si ad Eangelium te tenes, ego ad eos me teneam, quibus præcipientibus Euangelio credidi.*

Itaque ſolius traditionis titulo, deinde conſuetudinis patrocinio ſine vllo ſcripturæ inſtrumento, ſcripturæ initio creditur. *Quis igitur tantæ audaciæ eſt. vt præter id quod annunciatum eſt apud Eccleſiam, annunciet? aut tantæ leuitatis, vt præter id, quod ab Eccleſia accepit, accipiat?* Quanta profeſsio. *per me intellexi, meus verus eſt ſenſus, ita*

Arrogantia ſoli artorum antiquitatem damnantium.

inte tota vniuerſitatis, & antiquitatis conſenſio damnatur? Si enim verborum Apoſtoli dogmatum, rerum, ſententiarum nouitates, quæ ſunt vetuſtati, quæ ſunt antiquitati contraria accipiantur, neceſſe eſt, vt fides beatorum Patrum, aut tota aut certe magna ex parte violetur: neceſſe eſt, vt omnium ætatum fideles, omnes Sancti, omnes caſti, continentes, Virgines, omnes Clerici, Leuitæ & Sacerdotes, tot Confeſſorum millia, tanti Martyrum exercitus, tanta vrbium, tanta populorum celebritas, & multitudo, tot inſulæ, prouinciæ, Reges, Gentes, Regna, nationes, totus iam pene terrarum orbis, per Catholicam fidem, Chriſto capiti incorporatus tanto ſæculorum tractu ignoraſſe, erraſſe, blaſphemaſſe, neſciſſe quid crederet, pronuncietur. Vincentius Lyrinenſis *cap.33. de profanis hæreſeon nouitatibus.* Hæc ſuo ille tempore: additi deinde ſunt tot aliorum martyrum ad nouum Euangelium vſque exercitus, de quibus idem pronunciant, qui Tridentinum Concilium ob fidem illorum exercituum in Spiritu Sancto congregatum, condemnant. Quid dico condemnant? ignibus & viſceratione perſequuntur, quod vnus de Catholicis ſupereſt, nõ eſt de eorum clementia, ſed quia viribus deficiuntur. Quid vero mihi, ſi quis moderatius erret, reſpondebit? Quid cauſæ eſt cur non credis

Sanctis, non Nouatoribus credendum.

ſanctis? Si tam ſuperbus es, vt eos omnes erraſſe, te ſolum ſapere opineris, an etiam tam es ſtolidus, vt tibi me crediturum eſſe ſperes? Si aliorum te mouet auctoritas, iam hoc ipſo recedis à ſcopo, quod auctoritate duceris. Si tamen illa moueris, cur te noui, ſuſpecti, pauci mouent potius, quam veteres & multi, qui fidem ſuam tormentis, & morte approbarunt? Confeſsionem ſanguine conſignarunt. Vide quantæ ſit contumaciæ his non credere, quantæ immanitatis eorum diſcipulos velle deuorare, Antichriſtianos, beſtialitas appellare, non enim in nobis ſiſtunt cõuitia, ſed per ſæcula ſedecim, & multa Martyrum, ac Epiſcoporum millia ad Apoſtolicas vſque Eccleſias traiecta pertingunt. Moderate in re tam ardua age, quia cum tot ſanctorum millibus litigas; ſi pacem amas, pacifice loquere. Si Concilium quæris, id quod datur, amplectere. Si nos impoſtores, quia his credimus, diuinę maieſtatis iudicium reſ‹c›inde, ac tot Beatorum millia, quæ ſanctitate, doctrina, dignitate Eccleſiaſtica, miraculis claruêre, cœlo deiecta, impoſturæ damnata, orta deuoue, vbi tartarus tantum patet in præceps.

Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus olympum eſt.

Tu verò qui orthodoxus es, nouitates fuge. *Abſconditam poſt Chriſtum nobis ſapientiam annunciant, rem lachrymis dignam. Si enim triginta* (nonaginta) *his annis fides originem habuit, cum quadringenti,* (mille quingenti) *fere anni ab eo tempore, fluxerint, quo Chriſtus palam conſpectus eſt, inane tanto tempore fuit Euangelium, inanis etiam fides noſtra, & Martyres quidem fruſtra Martyrium ſubierunt, fruſtra etiam tales tantique Antiſtites populo præfuerunt.* Gregor. Nazianz. Epiſt. 2. ad Chelid.

CAPVT XLII.

Concilium Tridentinum ſuſcipiendum eſſe, vt pax Germaniæ reddatur.

§. 1. NOn difficile eſſet hoc perſuadere, modo abſit nomen Pontificis, & odium Catholicorum, nunc, prô dolor, de religione, inuidia, ira, auaritia, diſputat, tanta iniquitate, vt doctores in cœlum vehat, diſcipulos damnatione, exilio, carcere, gladio perſequatur. Hoc glaucoma alienationis animorum auferatur, iam Concilium non difficilius Germania, quam cæteræ Europæ partes, ſuſcipiet. Cur enim non ſuſcipiat, quod toties optauit? & quod meliore ſui parte tenet? Principes certè vt in Cõfeſsionis Auguſtanæ præfatione loquuntur, Concilium generale petunt. Verba eorum ſunt. *Cum etiam V. C. M. Electoribus, Principibus, & reliquis ſtatibus imperij non vna vice, ſed ſæpe clementer ſignificauerit, & in comitijs Spirenſibus, quæ anno Domini, &c. 26. habita ſunt, ex data & præſcripta forma veſtræ Cæſareæ inſtructionis, & commiſsionis recitari, & publice prælegi fecerit. Veſtram M. in hoc negotio Religionis ex cauſis certis, quæ veſtræ M. nomine allegata ſunt, non velle quicquam determinare, nec concludere poſſe, ſed apud Pontificem Romanum pro officio V. C. M. diligenter daturam operam, de congregando Concilio generali. Quemadmodum idem latius expoſitum ante annum, in publico proximo conuentu, qui Spiræ congregatus fuit. Vbi V. C. M. per Dominum Ferdinandum, Boemiæ, & Vngariæ Regem, amicum & dominum clementem noſtrum, deinde per oratorem & commiſſarios Cæſareos hæc inter cætera proponi fecit. Quod V. C. M. intellexiſſet, & expendiſſet Locumtenentis*

Germani Concilium petmeruut.

V. C. M. in Imperio, & præſidentis, & conſiliariorum in Regimine, & legatorum ab alijs ſtatibus, qui Ratisbonæ conuenerant, deliberationem de Concilio congregando. Et quod iudicaret V. C. M. vtile eſſe, vt congregaretur Concilium, & quia cauſa quæ tunc tractabantur inter V. C. M. & Roman. Pontificem, vicinæ eſſent concordiæ, & Chriſtianæ reconciliationi, non dubitaret V. C. M. quin Romanus Pontifex adduci poſſet, ad habendum generale Concilium. ideo ſignificabat ſe V. C. M. operam daturam, vt præfatus Pontifex Maximus vna cum Veſtra C. M. tale generale Concilium, primo quoque tempore emiſſis literis publicandum congregare conſentiret.

[In omnibus comitiis Concilium poſtulatum ab Anno 1520. ad 1530.]

In euentum ergo talem, quod in cauſa religionis, diſſenſiones inter nos, & partes amicè & in caritate non fuerint compoſitæ: nunc coram V. C. M. hic in omni obedientia nos offerimus, ex ſuperabundanti comparituros, & cauſam dicturos in tali generali, libero Concilio; De quo congregando in omnibus comitijs imperialibus, quæ quidem annis Imperij V. C. M. habita ſunt per electores, Principes, & reliquos ſtatus Imperij. ſemper concorditer actum, & congruentibus ſuffragijs concluſum eſt.

Ad cuius etiam Generalis Concilij conuentum, ſimul & ad V. C. M. in hac cauſa longe maxima, & grauiſsima iam ante etiam debito modo, & in forma iuris prouocauimus, & appellauimus. Cui appellationi ad V. C. M. ſimul & Concilium adhuc adheremus, neq; eam per hunc vel alium tractatum, (niſi cauſa inter nos & partes iuxta tenorem Cæſareæ proximæ citationis amicè in caritate compoſita, ſedata, & ad Chriſtianam concordiam reducta fuerit) deſerere intendimus, aut poſſumus. De quo hic etiam ſolenniter, & publicè proteſtamur.

[Tractatum eſt, vt Pontifex Concilium indiceret.]

§. 2. Verum eſt: nam Anno 1524. petitum eſt ſerio Concilium, actum cum legatis Pontificijs, qui tum Nurnbergæ præſentes erant, vt Cæſare conſentiente Concilium Pontifex indiceret, huc omnia deinceps ordinata ſunt, Spiræ anno 1526. & 1529 Auguſtæ 1530. Ratisbonæ 1532. & 1541. Spiræ 1542. & 1544. VVormatiæ 1545. Auguſtæ 1548 vbi etiam articulos quoſdam víque ad Synodum Generalem Imperator propoſuit, iterum Auguſtæ 1551. hæc acta ſunt, & vel Concilij ſententia eſt expectata, vel certe parum Germano candore actum eſt. Teſtis ipſe Imperator An. 1556, in receſſu Ratisbonenſi. Verba eius: *Cæſaream Maieſtatem ad ſtatuum Generalium ſubmiſſas preces & poſtulata, per varias tractationes obtinuiſſe atque impetraſſe, vt tandem Generale Concilium Tridenti vrbe Germanicæ nationis inſtitueretur, atque inchoaretur*. De eodem Concilio ſic idem Imperator Carolus V. *Generale Concilium cui ſe omnes ſtatus S. R. I. ſubiecerunt, abſque dubio piam & zeloſam diligentiam adhibebit, vt hac in cauſa multorum hominum conſcientijs, & Catholicæ Eccleſiæ paci, quantum neceſſitas poſtulat, conſulatur*. Cur igitur nunc homines male curioſi, pacis inimici, principes ac ſtatus, non à Concilio modo, ſed à priſtina etiam opinione, quam Concilio propoſuerunt, abducunt? in Caluiniſmos, Oſiandriſmos, Socinianiſmos conijciunt.

[Generali ſe Concilio ſubmiſerũt.]

[Pax ſine Concilio ... haberi non poteſt.]

§. 3. Pacem omnes Imperij conuentus, omnes diætæ, omnia comitia poſcunt, pacem, inquam, maxime vrbes, & principes, qui bello creſcere nec ſperant, nec volunt, pacem etiam prætendunt, qui non niſi turbatis rebus ſe tutos fore confidunt. At non niſi Concilij Tridentini approbatione atque acceptatione pacem politicam vel Eccleſiaſticam impetrare poterunt. Quoties iam poſt religionum notas varietates ciuilem pacem, & quietem, & quanto ſumptu exquirunt? at nondum impetrarunt, ſimultates, inimicitiæ in annos ſingulos inualeſcunt. Cum enim Concilij decreta ab externis nationibus magno plauſu atque approbatione ſint accepta, cum nobilior Germaniæ pars illa ſequatur, quæ poterit eſſe pax illis, quos à reliquo orbe Chriſtiano, atque à ſuis collegis ſolitaria, & contumax opinio diuidit? quæ ſe ſolos rectè ſentire, cæteros impios & blaſphemos idololatras eſſe arbitrantur? Idque eo magis, quod nec inter ipſos pax vlla, & conſenſio hactenus conſtitui poſſit?

§. 4. Anno 1557. Quatuor ad pacem viæ proponuntur in receſſu, ſeu decreto Imperij. *Generale Concilium, Nationale Concilium, Colloquium, Conuentus Imperij. Concilium nationale, & Imperij conuentum ad concordiam Religionis fatentur omnes principes ſenatuſconſulto ſuo inutilem eſſe. Conciliũ Generale ordinatiſsimam, & rectiſsimam viam ad pacem eſſe decernunt, eam antiquitus à Chriſtiana Eccleſia ad præſens tempus perueniſſe, eam ſine controuerſia optimam, vtiliſsimam, commodiſsimam, quâ vſa ſit in ſimilibus caſibus, & diſsidijs Eccleſia, & feliciter cauſas deciderit, omnis itaque cura incumbendum vt Concilium Generale colligi poſsit*. Interim colloquium proponunt, quia ſpem Concilij non habebant. At iam docuit experientia nullum colloquium paci ſufficiens eſſe, nec poteſt, nam colloquium conſtituunt, *quod conſultationem deliberationem, in quo omnis tractatio ſuſcepta ita ſe habeat, vt ſine obligatione, ſine præiudicio ſit, nec concluſionem, deciſionem, determinationem, aut definitionem contineat*. Cum igitur colloquio pax facta non ſit, nec fieri, vt iam res conſtitutæ ſunt, poſsit, neceſſarium eſt Concilium, & quidem illud quod iam orbis terrarum amplexus eſt. Aduerſarios eos habere non poſſe iam ſæpe docui. Et ex profeſſo probat Matthias Hoe aulæ Saxonicæ ſupremus Concionator. *Præterea ſi conſideremus, quid generale Concilium requirat, omnes fatebuntur & dicent, impoſsibile eſſe tale Concilium ſuſtitui*. Rationes adfert, quia Cæſarea auctoritate colligendum eſt, Cæſar id non faciet. Secundo non poſſe cogi Theologos ad Concilium ſumptus deeſſe. Nunquam igitur pacem obtinebunt ſolidam, ſed de erroribus in errores alios atque alios concedent, niſi Vniuerſitati ſeſe coniungant, pax domeſtica infirma eſt, ſi tota ciuitas ſeditionibus conflictatur.

[Via ad pacem.]

[Colloquia paci non ſufficiunt.]

§. 5. Imperium Romanum, vt ſupra docui, ſine Eccleſiaſtica pace conſiſtere non poteſt, eius leges ciuiles non modo nunc ſunt Conciliorum, & Pontificum Canonibus temperatæ, ſed olim fuêre, cum nondum Germanica natio imperaret, *Leges ſæculi ſacros Canon. ſequi non dedignantur*, in authent. Vt Clerici apud proprios Epiſcopos §. penul. coll. 6. Niſi igitur Concilium ſuſcipiatur, perennis erit legum Eccleſiaſticarum & nouarum ciuilium conflictus, vt alibi oſtendi, ac proinde nulla pax.

[Ex legibus imperij probatur.]

§. 6. Exemplo capitis ſui, omnes ſtatus imperij, velut membra ſalutarem Concilij doctrinam, & reformationem ſponte ac grato animo ſuſcipere conuenit. At Carolus, Ferdinandus, Maximilianus, Rudolphus, Matthias, & qui nunc Auguſtiſsimi Imperij moderamen tenet Ferdinandus conſtanter veteri, Rom. Eccleſiæ adhæſerunt, eius ſe aduocatos, & defenſores profitentur. Concilium poſtularunt, impetrarunt, interrupti reſtaurationem ac continuationem vrſerunt,

[Imperatores Concilium ſuſceperunt.]

ac promnuerunt, abſolutum ſuis ſubditis commendarunt. Decet quidem membra capiti eſſe conformia, ſubditos Magiſtratui obtemperare, ſed dicent illi: *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* At profectò tam ſancto elogio ſeditiosè & impiè vtuntur, non enim Imperatores illi Iudæi aut Gentiles fuére, nec contra Deum inſurgunt, vt imperent, quod Deus vetat. Quod ſi pro talibus eos habebant, cur populo Chriſtiano ſuis ſuffragijs tyrannos & perſecutores impoſuerunt? cur ipſi ſub ictu idololatræ principis ſtare maluerunt, quam de ſua fraternitate Orthodoxum eligere? Cur Imperatorem ipſi damnant, cuius religionem tota antiquitas approbauit? Verum hæc iam ſupra demonſtraui. Hoc vrgeo, vt planum faciam ſtabilem pacem eſſe non poſſe, vbi eſt tanta capitis, & membrorum ἀναρμοσία, & ἀκοινωνία, quæ olim bello Germaniam concuſſit, cum principes in ſupremum Magiſtratum turbones pſeudoeuāgelij concitarent, quod bellum vrbium cladibus, agrorum vaſtatione, principum vinculis, vt nobile, ita patriæ fuit lamentabile, ac perniciosum. Manent etiamnum qui ex Heluetia ac vicinis locis, *Imperatorem beſtiam Apocalypticam* vocant, *Imperium plenitudinem diaboliſmi*, imo publice proximis nundinis vendita eſt pictura, in qua Ambroſius Spinola Heros incomparabilis, Imperatorij, & Regij exercitus dux, ſepticipiti beſtiæ inequitat, hæc certe paci aduerſa ſunt. At vno ex fonte ſcaturiunt, quod Imperatoris religionem oderunt, cuius clementiæ, prudentiæ, iuſtitiæ ſeſe commiſerunt.

Ab Imperatore ſo[illegible] ſunt, qui Concilium non probant.

Graſerus, & alij.

§. 7. Caluiniſtarum & Lutheranorum prælia inter ſe iam nota ſunt. Caluiniſtæ ſe tuentur, quia nullo à Concilio damnati ſunt. Sturmius in Antipappo. pag. 197. ſcribit. *Papiſticam doctrinam velut erroneam non eſſe diffamandam, & repudiandam, quandoquidem nullum legitimum Conciliū generale hoc definiuit, nec Papiſtas cum doctrina ſua reiecit.* Sic & Caluiniſtæ in Orthodoxo conſenſu, præf. ſic Hoſpinianus, ſic Pareus in ſuo Irenico Itaque concionator Hoe hac in parte eos omnino ait *conſentire cum Papiſtis & Ieſuitis, qui aliud non poſſunt, quam Concilium, Concilium, Concilium clamare.* Pergit deinde aulicus ille Archiconcionator. *In quo igitur conſiſtit Concilij neceßitas? Nonne ex hoc ſequitur plus in Concilio quam ſcriptura poſitum eſſe? Concilij auctoritatem maiorem & ſpectabiliorem eſſe quam ſcripturæ? Nonne hoc eſt omnino cingulo tenus in papatum recidere?* Si Concilio opus eſt ad damnationem falſorum dogmatum, ecce tot iam Concilia dedi, quæ iſta damnarunt, cur igitur non obijciunt Caluiniſtæ? Nam de ſcriptura ſine alia auctoritate nunquam fanatici Spiritus conſentient. Noſtra religio nullo Concilio damnata, illorum multis, damnatam igitur deſerant: indemnatam, imo Concilijs approbatam, cum Cæſare capite ſuo ſequantur.

Sine Concilio, ſe negant damnari poſſe Caluiniſtæ.

§. 8. Quid porro faciendum ſit principibus, & Rebuſpublicis Germaniæ, vellem non à turbulentis veritatis hoſtibus, vel Impoſtoribus diſcant, & apoſtatis, ſed à priſcis Imperatoribus, qui facto, & voce præiuerunt, quos æmulari decet Germanos, quos in hac vltima mundi ætate ad Imperium DEVS euexit. Conſtantinus Niceni Concilij executionem auctoritate imperatoria ſuſcepit. Theodoſius Iunior Epheſini decreta tuitus eſt, Valentinianus & Martianus Chalcedonenſe defenderunt, nec orthodoxorum principum vllus operam ſuam deeſſe paſſus eſt, vbi ad ea quæ Concilijs conſtituta fuerunt, requiſita eſt. Aurea ſane verba ſunt in decreto Martiani Imperatoris. *Diſceßit iam profana contentio. Nam vere impius atque ſacrilegus eſt, qui poſt tot ſacerdotum ſententiam, opinioni ſuæ aliquid tractandum relinquit. Extrema quippe dementia eſt, in medio & perſpicuo die commentitium lumen quærere. Quiſquis enim poſt veritatem repertam, aliquid vlterius diſcutit, mendacium quærit.* Multo vero impenſius Tridentinum eſt defendendum, quia in illo & vetera Concilia inueniuntur, & piorum facta regum imitatione comprobantur.

Veteres Imperatores, Concilia ſuſceperunt.

§. 9. Hoc in Concilio factum eſt, quod neceſſarium ad omnia Concilia omnes iudicarunt, nempe vt à Chriſti vicario conuocetur, dicant ſententiam quibus ius eſt, ſecuritas & libertas omnibus concedatur. Itaque Regum, Principum, & Rerumpublicarum legati adfuere, & reges Concilium amplexi ſunt. Cur non facient pauci in Germania principes, quod cæteros magna conſtantiæ, ſinceritatis, religionis laude feciſſe ſciunt? cur non amicos & affines exteros principes malunt, quam ſuſpectos? Videmus quotidie animorum diſtractiones, occulta conſilia, confœderationes, ex intima erga principes Catholicos inuidia, & odio. Hinc nationum alienationes, & hæreditaria diſſidia, Itali, Hiſpani, Galli, à Germanis Lutheranis abalienantur, ipſi Germani perpetuis inuectiuis, calumnijs, famoſis libellis, contra nationes Catholicas incenduntur. Et tamen vt fragiles ſunt res humanæ & fluxæ, fieri poteſt, vt mutuo ſubſidio indigeant, & quos hoſtes eſſe præſumunt, ſupplices illis fieri oporteat. Cur non igitur veram & antiquam religionem patrum ſuorum Germani principes amplectantur, Concilio Tridentino explicatam, vt amorem & fœdera cum externis gentibus ineant, innouent, confirment? Cur ſubditos ſuos à factioſis tribunitijſque concionatoribus in odium aliorum regnorum concitari permittunt, quæ regna melius de principibus Germanis, quam prædicantes ipſi merentur? Rem ſpectate. Nouatores principum maiores omnes id fuiſſe contendunt, quod nos eſſe ipſi fingunt, Antichriſtianos, hoc eſt, omnium hominum ſceleſtiſſimos, atque hoc tam atroce crimine omnes Germaniæ familias infamant. Fidem, honorem, ius ſucceſsionis, famam familiarum illuſtrium Concilium defendit, cur maleuolis obtrectatoribus in veſtrum, & ſtirpis veſtræ opprobrium [illegible]enditis? veros dignitatis veſtræ & maiorum veſtrorum defenſores negligitis? Ecce Reges non minus Imperatore veſtro potentes, Imperatori deferunt tamen & æquo animo ſecundas tenent, aut tertias, *Sacroſanctum & Auguſtum Imperium*, cuius vos nobilia membra eſtis, venerati. At veſtri prædicantes, vt docui initio de Syncretiſmo, illud *Antichriſtianum, beſtiam Apocalypticam, plenitudinem diaboliſmi* nominare & ſcribere non verentur. Hos ergo veritatis ſimulatione, ingenuæ, & ingenitæ nobilitati veſtræ illudentes tandē agnoſcite, agnitos deſerite. An nondum agnouiſtis? nonne vos, & ſubditos veſtros non ſine turbinibus, pro arbitrio a[illegible]tant, ac iactant? nunc in Lutheri, nunc in Caluini caſtris, pecorū ritu cogunt, inde [illegible] in Vbiquitatis æquor immittunt? & H[illegible]ccianis ventis exponunt? nūc E[illegible] ferunt, nunc reſtituunt? nunc mollēſcere cū Hollandis, nunc rigeſcere cū Gebennenſibus adiguunt & tantum Conſtantes ſunt in mutabilitate ſua? Ad priſ[illegible] igitur æui v[illegible] redite, noua

Alia [illegible] Concilium ſuſceperunt.

Nouatores iniuſti principum ſunt contumelioſi. Concilium principes defendit.

enim finis non eſt, cum omnis nouitas veritate deſtituta celeriter alia nouitate tollatur.

Priuati non debent commune ius ſtatuere.

§. 10. Nono. Errorem ſuum, miror, ſi non omnes palpare queunt. Quid enim obſecro inconſultius, quam de re communi, hoc eſt, de religione omnium regnorum Chriſtianorum priuatas aliquot principum, & oppidorum leges conſcribere; ordinem Eccleſiaſticum conſtituere? Et de legibus municipalibus vnius partis ius vniuerſum inuertere? Recte Auguſtinus in Pſalm. 75. *Communis eſt veritas, non eſt mea, nec tua, non eſt illius, vel illius, omnibus communis eſt. Et nemo dicat, meum eſt, ne in parte ſua velit facere, quod in medio eſt omnibus.* Quid obſecro Auguſtæ Anno 1530. pauci ſubſcriptores Confeſsionis dicebant. *In noſtra parte eſt veritas, reliquus orbis inſanit, nos ſoli ſapimus. alij ὡς σκιαὶ ἀΐσσουσι. Nec illi modo, qui nūc viuunt, ſed ſæcula omnia veritatem ignorarunt.* Quomodo noui, pauci, dignum cenſent in ſuas leges migrare Chriſtianos omnes, deſerere probata, damnare ſalutaria? Cur non potius vniuerſitati cedat paucitas, ſubditi ſuis Magiſtratibus, oues paſtoribus?

Fidem ſuam ſæpè mutarunt.

§. 11. Confeſsio opponitur æmula Concilio, Auguſta Tridento, Philippus Melanchthon Pontifici. Vt Concilio credatis, Pontificem agnoſcatis hortor, & rogo, nam vt à confeſsione recedatis ducem habetis ipſum Confeſsionis auctorem Philippum Melanchthonem, & iam omnes pene receſsiſtis. Ipſe ſuum auctor damnauit & odit opus. Regulam quam mundo obtulit, ipſe infregit, quod ſeculbus ingenijs probauit, iam ſenior reſcidit. Vide Rol. Pontanum l. 3. de rebus memorabilibus Vide Epiſtolas Melanchthonis ad Fredericum Palatinum, vide lachrymas eius de ϛεροληψίᾳ.

Si Magiſter & faber Confeſsionis tanti ominis, vt vnus Lutheri Spiritum mentemque hauſiſſe videretur, ille nec precio, nec timore humano, nec ſpe illectus, confeſsionem deſeruit, necdum Concilij decreta audierat, & ſua decreta damnauit: *Non eſt diſcipulus ſupra Magiſtrum*, nolite tenere, quod is qui fecit, abiecit.

Caluiniſtæ igitur erimus, inquies, nam ad Caluinum ille tranſiuit.

Minime vero. Sequere mala damnantem, fuge deteriora ſequentem. Nam ad quos Caluiniſtas abibis? ille mollior fuit, itaque nec ſic quidem conſiſtes in maiore paucitate, in plurium offenſione verſaberis, propior tamen eris Concilio, quam ſic in Rigidorum αὐθαδείᾳ contumacia indureſcas. Ad Caluinianos defeciſſe Melanchthonem tum eius Epiſt. tum Ioachimus Mörlin lib. quem anno 1565. Andreas Petri Eisleb. excudit, edocet.

At de Philippo ſit vt volet. Nos confeſsionem opponimus Concilio. Verum nec illa certa eſt, nec veſtris omnibus placet, mutata decies. Nec ego hoc ſolus, nec Caluiniſtæ ſoli dicunt, ſed veſtrates ipſi. Andreas Muſculus *in pia & neceſſaria admonitione de craſsis & plus quam Papiſticis erroribus Maioris cauendis libr. 3. fol. 194. Auctores, inquit, confeſsionis tempori ſe accommodarunt, aut non ſatis conſiderate ſcripſerunt.* Quid igitur, meo iudicio nouitiam & hæreticam, cenſurâ Caluiniſtarum, facē quâ Galliæ conflagrent, Lutheranorum confeſsione tempori accommodatam inconſideratè ſcriptam confeſsionem præfertes Concilio Tridentino, cui teſtimonium perhibent omnium temporum Concilia, & Patres? Quid inde vero concludit Muſculus? *Ergo argumentum ab auctoritate Confeſsionis & Apologiæ ſumptum non valet.* Merito ſane; temporaria enim & inconſiderata confeſsio corrigi debet ad verba æternæ veritatis, ad Concilia conſideratiſsima, ad quindecim ſæculorum cōfeſsiones & martyria. Quid ad hæc Abdias confeſsionis aſſertor? *O miſeram confeſsionem noſtram, ſi hoc de ipſa vere afferri debet. Ea ratione quid aliud eſt, quam confeſsio inconſiderata & ad tempus accommodata, hoc modo deſinet authentica eſſe, hoc modo præclariſsima eſt aduerſarijs noſtris, nos ipſos cum noſtra confeſsione condemnandi occaſio data. Hoc modo ne ipſi nos de religione noſtrâ certi eſſe poſſumus, nec poſteritati certi aliquid relinquemus, hoc modo inſignia Lutheri & aliorum de Auguſtana confeſsione teſtimonia indigniſsime decidentur.*

Confeſsionis Auguſtanæ mutatio.

Hæc cum nunc facta videant, non eſt cur confeſsioni lubricæ & ancipiti adhæreant. Omnium ſæculorum Orthodoxum conſenſum, Concilio Tridentino explicatum, traditumque aſpernentur.

Confeſsio ambigua.

§. 12. Non poteſt Confeſsio Auguſtana eſſe ſalutaris, quæ velut cothurnus vtrique pedi conuenit, quæ non duabus, ſed viginti ſellis ſedet. Nam multis editionibus mutata, correcta, mutilata eſt, initio mutationis facto ab ipſo eius auctore, vt nunc quæratur, cuius editionis ſit, quiſque profeſſor.

Deinde quot hæreſes ſub illo pallio latitant? Caluiniſtæ ſibi eam vendicant, ſed *recte intellectam*, Vbiquitarij ſibi ſoli illam arrogant; ſed ſuo ſenſu explicatam, cæteri omnes tam diuerſa ſentientes, tam inimice diſsidentes. Probare nititur Pareus à nemine iam defendi talē, qualis à principio eſt propoſita. Si nemo talem defendit, cur ei mutatæ adhæret, cur non integre veritatē profitetur, qui falſitatis partem abiecit? Nonne vanam & mendacem arguit Melanchthonis, & collegarum eius de ſola ſcriptura inſtantiam, de infallibili veritate, & noua luce ampullationē, qui à confeſsione ſaltem ex parte diſceſsit? Decepti ſunt ordines Auguſtanæ confeſsionis hominum impiorum calliditate, in ipſa confeſsionis molitione, quia interpolata, mutata, deſerta eſt à poſteris confeſsio. Non igitur in confeſsione temporaria eſt æterna ſalus, in inſtantia ἐφημερινῇ, diaria, non eſt ſtabilitas fidei: ſed in illo Petra ſuper quā Chriſtus Eccleſiam ædificauit, in quam Confeſsio Auguſtana dum impegit, fracta eſt, atque in particulas diſsilijt, quas coniungere, & conferruminare illi, qui ſtatus Confeſsionis Auguſtanæ dicuntur, fruſtra tentarunt, non poteſt Spiritales nequitias connectere poteſtas ſæcularis, nec nimium creſcere Deus ſinit concordiam errantium, ne pariat auctoritatem errori.

§. 13. Poſtremo omnes, ad redeundum eo vnde temere diſceſſum eſt, mouere debet quam inexcuſabiliter perdunt, ſalus. *Qui vos audit me audit, dictum eſt, qui vos ſpernit me ſpernit.* Dicere hoc Tridētini poſſunt, ex perpetua ſucceſsione Epiſcopi, Apoſtolicæ Eccleſiæ coniuncti, ex traduce Apoſtolicarum Eccleſiarū fidem tradentes. Cyprianus Epiſtol. 9. l. 4. *Scire debes Epiſcopum eſſe in Eccleſia, & Eccleſiam in Epiſcopo. Et ſi qui cū Epiſcopo non ſunt, in Eccleſia non eſſe. Et fruſtra ſibi blandiri eos, qui pacem cum ſacerdotibus non habentes obrepunt. Cum Eccleſia, quæ Catholica vna eſt, ſciſſa non ſit, neque diuiſa, ſed ſit vtique connexa, & cohærentium ſibi inuicem ſacerdotum glutino copulata.* Fruſtrà ſalutem exſpectatis, dum ſponte vos à conſortio Eccleſiæ communis, & veteris, vnde

 ſalu-

ſalutaris doctrina ad nos deriuatur, ſeparatis. Quæ enim excuſatio deſerere, & damnare doctrinam tot ſanctorum, adhærere opinionibus illorum, qui eas ipſi damnarunt? *Patres Eccleſiæ fuerunt Apoſtoli, pro patribus nati ſunt illi filij, conſtituti Epiſcopi. Ipſa Eccleſia patres illos appellat. Ipſa illos genuit, & ipſa illos conſtituit in ſedibus patrum. Non ergo putetis eam deſertam, quia non videtis Petrum, non videtis Paulum, quia non videtis eos, per quos nata eſt. De prole Eccleſia veniſt paternitas, pro patribus eius nati ſunt ei filij, conſtituet eos principes ſuper omnem terram.* Principes explicandæ fidei, principes inſerendæ pietatis, principes erroris abolendi.

§. 14. Vtinam illuminet oculos mentis veſtræ, qui lucem habitat inacceſſam, & animos roboret, vt dicere veſtris nouatoribus audeatis, quod ſui temporis turbatoribus dixit Auguſtinus, de vtilitate credendi c. 14. Chriſtum ipſum quomodo apparere hominibus voluit, qui iſtis etiam vulgaribus oculis viſus eſſe prædicatur, ego non vidi. Quibus de illo crediderim, vt ad te iam tali fide præſtructus accedam, nullis me video credidiſſe niſi populorum atque gentium confirmatæ opinioni ac famæ admodum celeberrimæ: Hos autem populos Eccleſiæ Catholicæ myſteria vſque quaque occupaſſe. Cur non igitur apud eos potiſsimum diligentiſsime requiram, quid Chriſtus præceperit, quorum authoritate commotus, Chriſtum aliquid vtile præcepiſſe iam credidi? tune mihi melius expoſiturus es quid ille dixerit, quem fuiſſe aut eſſe non putarem, ſi abs te mihi hoc commendaretur eſſe credendum? Hoc ergo credidi, vt dixi, famæ celebritate, conſenſione, vetuſtate roborata. Vos & tam pauci, & tam pauci, & tam turbulenti, & tam noui, nemini dubium eſt, quin hic dignum authoritate proferatis. Quæ igitur iſta tanta dementia eſt? Illis crede Chriſto eſſe credendum & à nobis diſce, quid dixerit. Cur obſecro te? Nam ſi illi deficerent, nec me quicquam docere poſſent, multo facilius mihi perſuaderem, Chriſto non eſſe credendum, quam de illo cuiquam, niſi ab his, per quos ei credidiſſem, diſcendum. O ingentem confidentiam, vel potius ineptiam: ego te doceo quid CHRISTVS præceperit, cui credis. Quid ſi non ei crederem, num aliquid de illo me docere poſſe? ſed oportet inquit, vt credas. Num vobis eum commendantibus?

Non, inquit, nam nos illos, qui ei credunt, ratione ducimus. Cur igitur illi credam? Quia fama fundata eſt. Vtrum per vos, an per alios? Per alios, inquit. Illis ergo credam, vt tu me doceas? deberem fortaſſe, niſi me hoc illi præcipue monerent, vt omnino ad te non accederem. Dicunt enim pernicioſas vos habere doctrinas. Reſpondebis; mentiuntur. Quomodo igitur ijs de Chriſto credam, quem nolunt videre? Scripturis ait, crede. At ſcriptura omnis ſi noua & indubitata proferatur vel commendetur à paucis, nulla confirmante ratione, non ei, ſed illis, qui eam proferunt creditur. Quamobrem ſcripturas iſtas ſi vos profertis tam pauci & incogniti, non libet credere. Simul etiam contra promiſſum facitis, fidem potius imperando quam reddendo rationem. Rurſus ad multitudinem famamque reuocabis: Cohibe tandem pertinaciam: & neſcio quam indomitam propagandi nominis libidinem. & mone potius, vt huius multitudinis primates quæram, & quæram diligentiſsime, vt ab his potius de his literis aliquid diſcam, qui ſi non eſſent, diſcendum omnino eſſe neſcirem. Tu vero in latebras tuas redi, nec quicquam inſidiare nomine veritatis, quam conaris eis adimere, quibus authoritatem ipſe concedis.

CAPVT XLIII.

Exceptiones, contra Concilij auctoritatem, inanes eſſe.

§. 1. NOn deeſt tamen in re clara, & reo conuicto maximum melioris vitę impedimentum, excuſationis refugium. Cauſas habere ſe aiunt, cur ad auitam religionem redire non poſsint. Non eſt hoc ſolius hæreſeos, ſed commune humanæ prauitatis malum, libendo peccant, peccata negando abſcondunt. *Nemo*, inquit Seneca, *ſe auarum intelligit eſſe, nemo cupidum, cæci tamen ducem quærunt nos ſine duce erramus. dicimus, non ergo ambitioſus ſum, ſed nemo Romæ aliter poteſt viuere: Non ego ſumptuoſus, ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit, non eſt meum vitium quod iracundus ſum, adoleſcentia hoc facit. Quid quidem nos decipimus, non eſt extrinſecum malum noſtrum, intra nos eſt, in viſceribus noſtris ſedet, & ideo difficulter ad ſanitatem venimus, quia nos ægrotare neſcimus. Epiſt.* 60. Hæc vitia ſunt rerum humanarum, ſed maxime errantium, niſi enim vitia ſua amarent, non errarent. Imo ita fere errant, vt ſanctitati & veritati errorem imputent.

Prima itaque ſolet eſſe contra Concilium exceptio. Quia à Pontifice collectum eſt, cum id fieri debeat ab Imperatore. *Pontificis eſt Concilium colligere.*

Non eſt tamen illa legitima exceptio. Cur enim Germani, & Angli cum paucis nodum in ſcirpo quærunt, cum reliquus orbis Concilium veneretur? Ipſe imperator caput Imperij hoc egit, vt à Papa indiceretur atque continuaretur, ſi honore ſui principis tanguntur, ne eius ſollicitudinem Concilium quærentis aſpernentur. Cur Saxonicam confeſsionem Anno 1551. Concilio obtulerunt? *In qua*, aiunt, *ſe de concionatoribus ſuis non eſſe aliorum errorum, vel in doctrina, vel in Eccleſiæ gubernatione ſibi conſcios, attamen non dubitare eos tanta modeſtia, & pietate preditos, quin ſi teſtimonijs cœleſtis doctrinæ, & vere conſenſu Eccleſiæ Catholicæ admoniti fuerint, ædificationi, & tranquillitati Eccleſiæ haud quaquam ſint defuturi.*

§. 2. Spem principum ſuorum ne fallant ſubditi, & orthodoxum conſenſum ſuſpiciant eius Concilij quod vnitatem habet & conſenſionem veterum Eccleſiarum. Si vero repudiant Concilium, quia Papæ auctoritate eſt collectum, cur recipiunt Nicenum, quod non modo à Syluestro Papa collectum eſt, ſed ſuo etiam decreto definiuit, quis iure indicere Concilium poſsit? Athanaſij *Epiſtol. ad Felicem de infeſtationibus Arianorum* verba ſunt. *Scimus in Nicena magna Synodo trecentorum & octodecim Epiſcoporum, ab omnibus concorditer eſſe roboratum, non debere abſque Roman. Pontificis ſententia Concilia celebrari.* Inde & Socrates lib. 2. hiſtoriæ *Nullius roboris eſſe Concilia, quæ aliter celebrantur, quam regula Eccleſiaſtica iubeat, non oportere præter Romani Pontificis ſententiam Concilia celebrare.* Tantum igitur abeſt vt Pontificis auctoritas in celebratione Concilij interpoſita abſterrere debeat ſtatus Auguſtanæ Confeſsionis, vt potius ea cauſa promptiſsime ſuſcipi conueniat, cum ſine tali auctoritate Concilium ſit inualidum. Concilium enim ab eo colligendum eſt, qui Eccleſiæ præeſt, at imperatores non ſunt Eccleſiæ præſides, imo ſæpe ſue-

Nicena Synodus non valet abſque Romani Pontificis ſententia. Concilia celebrari.

runt

...unt perſecutores. Deinde mirari ſatis nequeo, quid rationis illi prætendant, qui imperatoris Caroli, Maximiliani, Ferdinandi, Rudolphi, Matthiæ auctoritate Concilia colligenda probare ſe dicunt, nam eorum doctores voce & ſcriptis hos Imperatores Antichriſtianos eſſe calumniantur, Decicornem beſtiam eſſe Imperatoré vel Imperium contendit Aretius Apoc. 13. 2. & 15. *Nomen beſtiæ eſt, eſſe filiũ Romanæ Eccleſiæ, ſeu Catholicum, ſeu Romanæ Eccleſiæ membrum.* Idem. *Draconem eſſe Diabolum qui ſua ornamenta affingit imperio.* Idem, *Beſtiam adorare, eſſe Imperatorem ſuperſtitioſe colere, & id eos etiam facere, qui inuictũ Imperatorem appellant.* Idem queritur verſ. 8. *homines mirari principum ſucceſſum, ideo in eorum partes tranſire.*

Hæretici, non poſſunt Imperatorum Concilium approbare.

Quomodo igitur Concilium auctoritate Imperatoria, hoc eſt, beſtiali, draconina, Antichriſtiana, perſecutoria, idololatrica, vt ipſi horrendum in modum Maieſtatem blaſphemando, fingere ſolent, pro Catholico & legitimo approbabunt? Quorſum igitur Imperatorem nobis obijciunt, cuius ſi auctoritatem in Synodi congregatione agnoſcunt, cur modeſtiam, prudentiam, fidem, religionem, zelum, quo in Concilij inchoatione, & continuatione Pontificem mouit, adiuuit, audiuit, ſententiam Concilij amplexus eſt, non ſequuntur? Secutus eſt ille in re maximi momenti Conſtantinum & alios pios Imperatores. Concilium quæritis Imperatoria auctoritate congregatum, quod dari non poteſt, cur quod auctoritate imperatoria defenſum, probatum, cultum eſt, non ſequimini? Denique & Pareus, & Archiconcionator Saxonicus auctoritate principali imperari Concilium poſſe ſentiunt, vt integrum non ſit illud quocunque modo recuſare, quia poteſtatem etiam coactiuam ad Synodum eſſe neceſſariam iudicarunt.

Imperator Concilium non poteſt colligere.

At qui Imperator coget Hiſpanos, Italos, Gallos, Anglos, Suecos, Polonos, alios? ſcilicet exteros, nec ſceptro ſuo obnoxios, ad itinerum pericula, expenſarum damna coget, quem vos adeo imbecillem putatis, vt paucos negociatores Mulhaimenſes, ab iniquo conatu, & inſano ſumptu faciendo cohibere non poſſit? quem in ædibus illis imperatorij vigoris prouocatricibus dormientem pinxiſtis, cuius aquilam ἄπτερον & inplumem contumelioſe formaſtis. Qui igitur huiuſmodi Concilium quærere ſeſe ſimulant, omne Concilium reiiciunt? Nonne initio Lutherus expreſſe docuit I. von Hauptarticulen Chriſtlichen Glaubens. *Papam teneri Generale Concilium inſtituere?* Quis eum credat ad hoc teneri, quod facere illi non licet? Si Concilium ab eo collectum irritum eſt, inualida auctoritate collectoris, quæ lex eum conſtringit vt incaſſum laboret? irridendo conatu mundum commoueat, quem vbi conuocauerit, præter expenſas nihil effecerit? Imo idcirco res tota peritura ſit, quia auctor Papa?

§. 3. De Luthero vero ſi quis parum ſollicitus ſit, is integri conuentus imperialis conſideret vnanimem ſententiam. An. 1524. ita eſt decretum Nurnbergæ.

Totum imperium das Pontifici poteſtatem Concilij colligendi.

Et ne bona pariter cum malis opprimantur, & demum definiri poſſit, quid hac in cauſa cuiq; faciendum ſit: Viſum eſt noſtro Locum-tenenti, oratori, atque etiam electoribus, principibus, prælatis, comitibus, & ſtatibus imperij hic præſentibus, tanquam ſumme neceſſarium, vt generale, liberum, vniuerſale Concilium totius Chriſtianitatis, quod per Pontificiam ſanctitatem cum noſtro conſenſu commodiſſime, ſi poſſibile eſt, fieri poteſt, opportuno loco nationis Germanicæ, vti decet, promulgetur, & conſcribatur. Quæ de re cum Pontificiæ ſanctitatis legatione hic actum eſt, quæ id ad referendum Pontificiæ ſanctitati, & fideliſſime promouendum acceptauit. Quorſum opus his imperij decretis ſi Papa colligere non debet Concilium, aut ſi id quod Papa collegit ex ſententia totius imperij, & poſtulatione, ideo irritum eſt, quia auctorem habet Papam? Quod ſi rectum eſt Imperij iudicium, facile videmus quam demens ſit prædicantium audacia, qui ſententiam Maieſtatis Auguſtæ, atque omnium Electorum ac Statuum tum præſentium, priuata obtrectatione & maleuolentia reſcindunt. Fuére autem præter Catholicos eo in Concilio, Ludouici Palatini, Frederici Saxonis, Ioachimi Brandeburgici Electorum legati, multorumque aliorum principum, quorum acta probauit, deinde, eorum qui miſere conſenſus. Sera igitur contra auctorem Concilij eſt exceptio, ſi auctorem ipſi elegerunt.

§. 4. Altera exceptio. Concilium Tridentinum non fuit liberum, nec Germanicæ nationis: nam Tridentinum eſt in Italia loco parum ſalubri, cuius Epiſcopus fuit Cardinalis.

Facile igitur ſe ab æſtu tuerentur prædicantes, præſertim cum imperator, & Iulius Pontifex, niſi impedimento prohibiti fuiſſent, eo ſe conferre parati eſſent. Cum tot hominum opulentorum, & principum fuerit idonea ſedes, maximè cum inter Italicos ſoles, & alpium frigora quaſi temperatâ aurâ tepeat. Nam frigus quod Tridento adſcribunt Coſmographi Itali & Hiſpani, minus eſt boreali algore, & ſi tamen Saxonicam Balticamque hiemem vinceret. Tridentinum gelu, ea de re queri Italos, Siculos, Hiſpanos, Francos oportebat, quos ex natiuo calore in rigentes plagas Germanorum diſcordiæ attraherent, nonne illi mitius cœlum, pauloque quietius orarent?

§. 5. Quod de libertate negata queruntur, iniquiſsimum eſt, & falſiſsimum, ſolum ad inuidiam Catholicis ficta formidine conciliandam. Nam ciuitas Germanicæ nationis eſt, Tridentum, ſub ditione Ferdinandi tum erat, & nunc quoque Auſtriacæ domus eſt. Quomodo igitur oppidum Cæſareum libertatem imminuit, quam Cæſares ipſi ſartam tectam ſeruabant? Nec Cardinalis obſtitit, imo nec potuit, cum non ipſe modo, ſed vniuerſum Concilium cum Pontifice & Imperatore omnibus Germanis cæteriſq; nationibus ſaluum conductum non ſemel, ſed iterum, iterumque ediceret? Tandem tota Eccleſia Chriſtiana nationi Germanicæ indulſit. Ita ſeſsione 13. 14 & 18. Atq; vt illi quibus Concilium ad manum non eſt, habeant, quo ſuorum prædicantium mendacia refutent, deſcribam ſaluum conductum, qui datus eſt ſeſsione 18.

SALVVS CONDVCTVS
conceſſus Germanicæ nationi.

In congregatione generali, die IV. Martij MDLXII.

SAcroſancta œcumenica, & generalis Tridentina Synodus in Spiritu ſancto legitime congregata, præſidentibus in ea eiſdem ſedis Apoſtolicæ legatis. Vniuerſis fidem facit, quod omnibus & ſingulis ſacerdotibus, Electoribus, Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Militaribus, Populari-

bus, & alijs quibuſcunque viris, cuiuſque ſtatus, & conditionis aut qualitatis exiſtant, Germanicæ prouinciæ, & nationis Ciuitatibus, ac alijs locis eiuſdem & omnibus alijs Eccleſiaſticis, & ſæcularibus præſertim Auguſtanæ Confeſsionis perſonis, qui aut quæ vna cum ipſis ad hoc generale Tridentinum Concilium venient, aut mittentur, aut profecturi ſunt, aut hucuſque venerunt, quocunque nomine cenſeantur, aut valeant nuncupari, tenore præſentium, publicam fidem & pleniſsimam, veriſsimamque ſecuritatem, quam ſaluum conductum appellant, libere ad hanc ciuitatem Tridentinam veniendi, ibidemque manendi, ſtandi, morandi, proponendi, loquendi vna cum ipſa Synodo de quibuſcunque negotijs tractandi, examinandi, diſcutiendi, & omnia quæcunque ipſis libuerit, ac articulos quoslibet tam ſcripto, quam verbo libere offerendi, propalandi, eoſque Scripturis ſacris & beatorum Patrum verbis, ſententijs & rationibus declarandi, aſtruendi, & perſuadendi, & ſi opus fuerit etiam ad obiecta Concilij generalis reſpondendi, & cum ijs, qui à Concilio delecti fuerint, diſputandi, aut caritatiue, abſque omni impedimento conferendi, opprobrijs, conuitijs ac contumelijs penitus remotis; & ſignanter, quod cauſæ controuerſæ, ſecundum ſacram ſcripturam, & Apoſtolorum traditiones, probata Concilia, & ſanctorum Patrum auctoritates in prædicto Concilio Tridentino tractentur; illo etiam addito, vt religionis prætextu, aut delictorum circa eam commiſſorum, aut committendorum, minimè puniantur, impertitur, ac omnino concedit; ſic etiam, vt propter illorum præſentiam, neque in itinere, aut quorumque locorum, eundo, manendo, aut redeundo, nec in ipſa ciuitate Tridentina, à diuinis officijs quouis modo ceſſetur. Et vt his peractis, vel non peractis, quandocunque ipſis libuerit, aut maiorum ſuorum mandato, & aſſenſu, ad propria reuerti optabunt, aut aliquis eorum optabit, mox abſque vlla renitentia & occaſione, aut mora, ſaluis rebus eorum & ſuorum pariter honore & perſonis vice verſa, poſſint iuxta beneplacitum libere & ſecure redire; de ſcientia tamen ab eadem Synodo deputandorum, vt tunc opportune eorum ſecuritati, abſque dolo, & fraude prouideatur. Vult etiam ſancta Synodus, in hac publica fide ſaluoque conductu, omnes quaſcunque clauſulas includi, ac contineri, ac pro incluſis haberi, quæ pro plena, efficaci, & ſufficienti ſecuritate in eundo, ſtando, & redeundo neceſſariæ & opportunæ fuerint. Illud etiam ad maiorem ſecuritatem, & pacis & conciliationis bonum, exprimens, quod, ſi quiſquam, aut illorum aliqui, ſiue in itinere, Tridentum veniendo, ſiue ibidem morando, aut redeundo, aliquod enorme quod abſit, egerint, aut commiſerint, quo poſſet huius fidei publicæ & aſſecurationis beneficium, eis côceſſum, annullari, aut caſſari, vult & concedit, vt in huiuſmodi facinore deprehenſi, ab ipſis dumtaxat, & non ab alijs condigna animaduerſione cum emenda ſufficiente, per partem ipſius ſynodi merito approbanda, & laudanda, mox puniantur, illorû aſſecurationis forma, conditionibus, & modis omnino manentibus illibatis. Pariformiter etiam vult, vt ſi quiſquam vel aliqui ex ipſa Synodo, ſiue in itinere, aut manendo, aut redeundo, aliquod enorme, quod abſit, egerint, aut commiſerint, quo poſſet huius fidei publicæ & aſſecurationis beneficium violari, aut quoquo modo tolli, in huiuſmodi facinore deprehenſi, ab ipſa Synodo dumtaxat, & non ab alijs condigna animaduerſione, & emenda ſufficiente per partem Dominorum Germanorum Auguſtanæ confeſsionis, tunc hic præſentium merito laudanda & approbanda, mox puniantur, præſenti aſſecurationis forma conditionibus, & modis omnino manentibus illibatis. Vult præterea ipſa Synodus, quod liceat ipſis Ambaſciatoribus, omnibus & ſingulis, toties, quotieſcunque opportunum fuerit ſeu neceſſarium ad auram capiendam exire de ciuitate Tridentina, & reuerti ad eandem, nec non nuntium, vel nuntios ſuos ad quæcunq; loca, pro ſuis neceſſarijs negotijs ordinâdis libere mittere, ſeu deſtinare, ac ipſos miſſos, ſeu deſtinatos, ſeu miſſum & deſtinatum ſuſcipere toties, quoties eis videbitur expedire; ita quod aliqui, vel aliquis per deputandos Concilij ſocientur, qui eorû ſecuritati prouideant, vel prouideat. Qui quidem ſaluus conductus & ſecuritas ſtare ac durare debeat à tempore, & per tempus, quo in ipſius Synodi, & ſuorum tuitionis curam ipſos ſuſcipi contigerit, & vſq; ad Tridentum perduci, ac toto tempore manſionis eorum ibidem, & rurſum poſt ſufficientem audientiam habitam, ſpatio viginti dierum præmiſſo, cum ipſi petierint, aut Concilium, habita huiuſmodi audientia, ipſis receſſum indixerit, à Tridento vſque in quem quiſque elegerit ſibi locum tutum, Deo fauente, reſtituet, dolo & fraude prorſus excluſis. Quæ quidem omnia pro Vniuerſis, & ſingulis Chriſti fidelibus, pro omnibus Principibus, tam Eccleſiaſticis quam ſæcularibus quibuſcunq;, atq; omnibus alijs Eccleſiaſticis, ac ſæcularibus perſonis, cuiuſcunque ſtatus & conditionis exiſtant, aut quocunq; nomine cenſeantur, inuiolabiliter obſeruanda eſſe promittit, & bona fide ſpondet. Inſuper, omni fraude, & dolo, excluſis, vera & bona fide promittit, ipſam Synodum nullam vel manifeſte vel occulte occaſionem quæſituram, aut aliqua auctoritate, potentia, iure, vel ſtatuto, priuilegio legum, vel canonum, aut quorumcunque Conciliorum, præſertim Conſtantienſis, & Senenſis, quacumque forma verborum expreſſa, in aliquod huius fidei publicæ & liberæ audientiæ, ipſis per ipſam Synodum conceſſæ præiudicium quouis modo vſuram, aut quemquam vti permiſſuram, quibus in hac parte pro hac vice derogat. Quod ſi ſancta Synodus, aut aliquis ex ea, vel ſuis cuiuſcumque conditionis vel ſtatus, præeminentiæ exiſtens præſcriptæ aſſecurationis, & ſalui conductus formam & modum in quocunque puncto vel clauſula violauerit, quod tamen auertere dignetur omnipotens, & ſufficiens emenda non fuerit mox ſubſequuta, ipſorum arbitrio merito approbanda, & laudanda, habeant ipſam Synodum, & habere poterunt, incidiſſe in omnes pœnas, quas iure diuino & humano, aut conſuetudine huiuſmodi ſaluorum conductuû violatores incurrere poſſunt, abſq; excuſatione, aut quauis in hac parte côtradictione.

§. 6. Maiorem libertatem vel in Concilio, vel republica datam nemo facile dixerit. Itaque dum timorem cauſantur, ſatis oſtendunt cauſæ ſe diffidere, lucem vereri, malle ſe in Germania ſimplices fallere, quam Eccleſiæ conſpectum ſubire. Cur enim locum & libertatem declinent, cum illum totum Imperium approbarit. In decreto Imperiali Anno 1548. Auguſtæ promulgato habetur, quo Lectorem remitto.

§. 7. Cur

§. 7. Cur hic vniuerſum imperium, nihil de loco, de libertate, & concionatore Concilij queritur? ſed illius ſententiæ ſeſe ſubijcit? Quis autem faſcinauit multos, vt nec veteri Eccleſiæ nec recenti Concilio, cui omnis antiquitas conſentit, crederent? Quis tam cito tranſtuit Germanorum conſtantiam, vt nec venirent ad Concilium, nec decreta eius tuerentur? Nempe illi qui à prima Eccleſia eos abſciderunt, nunc hoc agunt, ne cum reliqua Chriſtianitate coaleſcant, & ne hoc aliquando fiat, miſeros in plurimas ſectiunculas, & monſtroſa tam nomina, quam dogmata diuidunt.

§. 8. Tertia exceptio. *Soli Epiſcopi, Cardinales, Monachi ſententiam dixere, à iure ſuffragij Laici excluſi ſunt. Non igitur fuit Concilium legitimum.*

Nemo excluſus eſt, cui ius eſt veniendi, & ſententiam dicendi.

Omnibus poteſtas conſidendi data eſt, quibus iure competit.

Verba Pontificis Concilium indicentis iſta ſunt: *Omnes omnibus ex locis tam Venerabiles fratres noſtros Patriarchas, Archiepiſcopos, & dilectos filios Abbates, quam alios quoſcunque, quibus iure, aut priuilegijs in Concilijs generalibus reſidendi, & ſententias in eis dicendi permiſſa poteſtas eſt*, &c. Veteri religione ſtandum eſt, ac proinde veteri iure Concilia indicenda, & celebranda ſunt. Cum vero poteſtas detur vniuerſis veniendi, ſententiamque dicendi, quibus iure aut priuilegio conceſſum eſt, nemo queri poteſt ſe excluſum, niſi contra ius venire iuſtum eſſe quis iudicet.

Epiſcoporum eſt in Concilio iudicium.

Olim autem fuiſſe de fidei controuerſijs iudicium ſacerdotibus permiſſum clarius eſt, quam vt doceri oporteat. Quid enim clarius quam Nicenæ Synodi 318. Epiſcopos ſubſcripſiſſe, nullum Laicum? Aut igitur vnicum ex omnibus Concilijs, cui cum Epiſcopis Laici ſubſcripſerint, & ſententiam definitiuam dixerint, & de Tridentino querelas audiemus, aut ſi nõ poteſt, omnia vetera Concilia vnico nutu abijciat, ſeq; ad hoſtes omnium Conciliorum, hoc eſt totius Eccleſiæ, aperte & abſque inſidioſa ſimulatione conſciat. Scimus quibuſdam Imperatores ſubſcripſiſſe, ſed pium illi conſenſum ca re ſe ſectari ſunt proteſtati, non iudicandi ſibi partes arrogare.

§ 6. Quarta exceptio. *Prælati qui Concilio interfuere iureiurando Pontifici obligati fuerunt, non igitur liberas ſententias dixère.* Conſtituto hoc; quod verum eſſe fatentur omnes, legitimo iuramento Iudicum, Conſiliariorum, Senatorum, non tolli ſententiæ dicendæ libertatem, ſed firmari, diſquirendum eſt de iuramento Prælatorum in Concilio Tridentino, anne veritati obſtiterit? Potius profuiſſe docet Petrus Fonticonius oratione ad Germanos. Nam iureiurando *ad veritatem docendam, atq; acceptandam prout ſciuerint, & potuerint adacti ſunt.* Non autem obſtat quo minus libere veritatem inquiras, ſi id te facturum eſſe iuraueris. Alioqui principes ſubditis quos ſibi iuramento deuinciunt, libertatem eripere cenſerentur. Cum vero *iuramentum non ſit vinculum iniquitatis*, optime norunt omnes, ſe nullo iuramento teneri, vel ad mendacia defendẽda, vel opprimendam veritatem. Quid vero? an Principes imperij, quia iuramento obligati ſunt Imperatori, idcirco à veritatis confeſſione arcentur? Quis Theologorum Proteſtantium non multis, imo iniuſtis iuramentis obſtrictus eſt? Adiuratus & adiurans in ſuæ Academiæ hæreſes?

Iuſiurandum eorum qui in Concilio fuere, profuiſſe veritati.

§. 10. Quinta exceptio. *Concilij Tridentini definitiones, & canones non ſunt ſecundũ verbum Dei, merito igitur illos recuſamus, cur enim humanis nos ſubijciamus legibus? ſolus* CHRISTVS *ſententiam dicat, ſolum eius verbum audiatur.*

Non conſtat ſibi incertus error, in ſeipſum impingit, ſeque elidit tandem falſitas, dum vndique veritatis manifeſtationem fugit. Paulo ante Laicorum ſuffragia æquabant ſacerdotum decretis, nunc ſolum Chriſtum, hoc eſt, ſcripturam audire dignantur, atque vtinam audiant, ſic enim audirent etiam ſacerdotes, quos audiendos eſſe ſcriptura pronunciat. Quæ de ſcriptura ſola dicenda erant, varijs locis explicata ſunt. Si enim ſola ſcriptura ſufficit, quid opus Concilio? Nam in eo agendum eſt, de vero ſenſu, & interpretatione ſcripturæ. Nõ ignorabant ſcilicet principes Imperij de hac cauſa agi, cum Concilium petierunt. Nec dubitaſſe de veritate diuinorum eloquiorum, ſed interpretationum pacem quęſiſſe tanto labore conſtat.

§. 11 Sexta exceptio. *Scandala ſunt in Papatu, & mala ſæpe vita Paparum, non igitur legitimum Concilium.*

Non vtar communi, ſed vera, & quam Chriſtus quoque probauit, reſponſione, Luc. 18. nec viciſſim regeram tibi trabẽ inhærere, qui euellere de Papatu feſtucam laboras, quia non debeo vitia errantium componere peccatis Orthodoxorum, in qua eſt comparatio Catholici cum hæretico, maxime imputatitio, cui nullum facit ius ſuſtitiam excutit. Hæc itaque mittamus, ne nos cum Luthero docere cogamur, Euangelicos ſeptem diabolis in Euangelio obſeſſos eſſe, qui vnico ſolum antea vexabantur, ne cum Caluino queri, ex Caluiniſtis vix decimum quemque ſincerum eſſe, &c. Hoc vnicum atque vnice rogo. Ne illi accuſent innocentes, atque ex inuidia nominis, odioque communem cauſam faciant, ego nocentes non defendam. In Concilio multi docti, ſancti, atque vita integri fuere Cardinales, Epiſcopi, Sacerdotes, doctores, ſi de moribus iudices ex vero; non ex detractorum maledicentia. Quis ex tanto numero παρα' σιγματίζεται publiceque infamis inſtar Caluini & Bezæ? Ecce tantum Concilium in conſpectu eſt, recenſe ſubſcriptorum peccata, & probra, ſi accuſas, aut probate poſſe aſſere, ſi conſultiaris. *At parietibus tecta ſunt* Hoc tibi vnde notum ſit quæro, quod tam ſollicita cautione tectum eſt? Nam ſi abſque argumento accuſas calumniator es. Sint tamen & apud nos ſcandala, vt reuera ſunt; atque vtinam in auctorum exitio, atque damnatione ſiſterent. Non tamen deſinit Eccleſia eſſe, quamuis etiam intra ſepta ſuos malos teneat, nec Chriſtus non erat caput Eccleſiæ, quia erat & Iudæ, non amittit naturam triticum, quamuis ſit inter zizania. Epiſcopus non amittit dignitatem & officij poteſtatem, imo nec fidei veritatem, etſi non ſint *opera eius plene coram Deo ſuo*. Alioqui cur principes ſæculi peccando non excidunt ſedibus ſuis, ſi in ordinem redigitur Epiſcopus, vbi lapſus fuerit! Quod ſi decreta de reformatione legeris, facile animaduertes Concil. recta docere, monere, hortari, reprehendere, ſiue illa Pontificum, & Romanæ curiæ, ſiue regum & magnatum ſint. Nemo vel Simoniam, vel alia flagitia probauit, ſed vero iudicio omnes amputanda cenſuerunt, licet multorum malis impares ſint leges, quod ſolum illi neſciunt, qui humanum genus ignorant.

Scandala non deberi ab Eccleſiâ arceri.

§. 12. Septima exceptio. *Falſa eſt doctrina Conci-*

cily, ipſum igitur Concilium eſt repudiandum.

Iam ſupra demonſtraui Concilij decreta, atque dogmata ex veteri Eccleſia ad nos vſq; perpetua, & nuſquam interrupta ſerie perueniſſe.

Hoc ſane operæ precium fuerit, cognoſcere, quinam ſint, qui Concilium Tridentinum falſitatis acuſant, qui medijs in diſcordijs, & de religione contentionibus, quibus Germania concutitur, vniuerſalem Eccleſiam iudicant. Veſtris diſsidijs medelam à Concilio quæſitis arbitros elegiſtis, nunc iudicem, poſt quam cauſa cecidiſtis rei, calumniari iuuat. Germani ſuis diſsidijs agitati Chriſtianum orbem implorarunt, Concilium rogarunt, ægro membro vno totum concuſſum eſt corpus, vna pars Eccleſiam vniuerſam fatigat, & eius pro ſe laborem vltro contemnit, conſilium aſpernatur, imitata phreneticorum inſaniam, quorum furor primo contra medentium ſollicitudinem aſperatur. Pacem religionis habebat Italia, maiorum inſtitutis viuebat Anglia, vt ſeruaretur Vngaria Pontifex & Cæſar annitebatur, Gallia quieſcebat, nullus enim erat Caluinianus, Luſitania in Oriente, Hiſpania in Occidente fines imperij & Euãgelij propagabat, tanta bona turbauit, & ſpes maiores intercidit noua fides Germanorum, quæ poſtquam in ſe diuiſa & lacera, ferre amplius, quæ ipſa fecerat mala non poterat, ad vniuerſam Eccleſiam reſpexit, vt domeſticas factiones vniuerſitatis iudicio, & cõſenſione componeret, atque vtinam in eo, quod recte inſtitutum erat, perſeueraſſet. Sed iidem Curiones, tubæ ciuilis belli, reſtituendæ paci obſtiterunt, itaque contempto Concilio dati in reprobum ſenſum in ſe mutuo conuerſi amplius etiam furere cœperunt. Quid enim audacius, ſtolidiuſque, quam eos quos iudices omnes elegerunt, à reorum deſperatiſsimis damnari, & quorum iam cauſa proſtrata atque euicta extremo ſuffragio damnanda erat, eos iudicum præoccupare ſubſellia, & quæ ſibi mala timebant, in iudices conuertere? *Doctrina*, inquiunt, *Concily falſa eſt.* Falſa igitur doctrina illa quam Concilio Tridentino vetera Concilia, Patres, tradiderunt. Si non eſt igitur in toto orbe veritas, in qua Germaniæ factione demum illa domicilium habet? Pacis omnem ſpem abſcindit hæc accuſatio, nemo eſt Memnoniſta, nemo Zvenckfeldianus, nemo Vbiquitarius, Socinianus, Trinitarius, Sacramentarius, Flaccianus, Maioriſta, Anglopapiſta, Puritanus, qui non hac oratione omnia vetera, noua, maxima, minima Concilia irridere poſsit, atque eludere, ſi falſum id eſſe dicat, quod ſuæ opinioni eſt repugnans, ſuæ voluntati ingratum eſt, ſuæ gloriæ aut commodis aduerſum.

Cuius conſu indictum Concilium.

Hinc illa immanis in nouitijs religionibus, & celeberrima Schiſmatum atq; nouarum ſectarum propagatio, hinc æterna bella ſunt, in quæ dæmon eos præcipitat, qui remedia pacis contemnunt. Nam quæ pax in regno, quæ ciuium concordia, quæ familiæ poterit eſſe coniunctio, multaque officia, niſi aut Magiſtratus, aut paterfamilias finiendarum litium habeat poteſtatem? Quis ferre poterit eos, qui omnem iudicem, atque iudicium prorſus fugiunt? Qui enim Concilium contemnunt, quem iudicem tandem admittent? De illis recte Cyprianus libro primo. Epiſtol. 3. *Quales putas eos, qui ſacerdotum hoſtes, & contra Eccleſiam Catholicam rebelles, nec domini comminatione, nec futuri iudicy vltione terrentur? Neq; enim aliunde hæreſes obortæ ſunt, aut nata ſchiſmata, quam inde, quod ſacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Eccleſia ad tempus ſacerdos, & ad tempus Iudex* CHRISTI *vice cogitatur, cui ſi ſecundum magiſteria diuina obtemperaret fraternitas vniuerſa, nemo aduerſus collegium ſacerdotum quicquam moueret.* Itaque euidens eſt ſignum Schiſmatis, Concilij fuga atque obtrectatio.

§. 13. Octaua exceptio. *Concilia raro proſperos euentus habuere, non igitur Tridentinum eſt ſuſcipiendum.*

Cur Concilia ſæpe cauſa diſcordiarum.

Concilia legitimè inſtituta non ſua culpa, ſed hominum impiorum malitia, & calliditate interdum bella perſecutioneſque peperere. Chriſtus ipſe docendo, recte viuendo, miracula edendo inuidiam Iudæorum in ſeſe armauit. Leges iuſtæ & ſeruandæ Reipublicæ prudenter latæ, multis exitio ſunt, ipſa diſciplina, monitio, atque correctio tumidis, & aſperis ingenijs eſt detrimento. Nicenum Concilium quas dedit turbas, cum primum ſtylo, & voce, deinde armis munita hæreſis Ariana ſe de Orthodoxis vindicaret? Nemo in accuſationem legum vertitur, quia lege in maleficos agitur, nemo diſciplinam accuſat, quia ſæpe irritat feroces animos, vt in abrupta vitiorum licentioſius, atque deſperatius ruant, non ſunt hæc vitia rerum bonarum, & quarum cuſtodia ciuitatibus, & regnis neceſſaria eſt, ad frangendos improborum conatus ſemper retenta, ſed hominum impiorum, qui legibus contineri, & regi nolunt. Ita nec Concilium Tridentinum paci conſecratum, pacis ſtudioſiſsimum, (quod ad vnius nationis pacem conciliandam, & reliquæ Chriſtianitati coniungendam toto orbe conuenit Epiſcoporum atque doctorum multitudo, turbarum ſequentium cauſa fuit) verum illi, propter quorum turbulentos conatus Concilium congregari oportuit.

Fructus Concilij Trid.

Verum plura de fructu tam magni, ſanctique Concilij dicenda arbitror. Nam primo, Conſenſus Catholici orbis in eo paruit, non inter diuerſorum regnorum Theologos duntaxat, ſed cum primæua Eccleſia.

Deinde, Reformati mores cleri, & plebis, quæ reformatio etiam Germaniam magna parte illuſtrauit.

Tertio. Omnes hæreſes Concilij anathemate, quaſi fulmine ictæ deteriore conditione fuére, quam ante, ſenſim ad vetuſtatẽ, & interitum tendere inceperunt, Anno 1564. confirmata eſt Synodus, cum vltima ſeſsio inchoata fuiſſet Anno 1563. die. 3. Decembris, abſoluta die 4. Poſt illud tempus multo magis diuidi hæreſes, & interire mutuis anathematiſmis cœpere. Vſque adeo vt nunc vix vlla ciuitas in Germania inueniatur, quæ omnes eas hæreſes tueatur, in quas tum, cum inchoaretur Concilium, coniurarunt. Nemo iam confeſsionem Auguſtanam integram profitetur, dimidia pars Lutheranorum interea ad Caluiniſmum defecit, vel ad Catholicam vnitatem redijt, Caluiniſmus inter Catholicos propagari deſijt, ea qua ante pollebat potentia, quin & ipſe iam in pares factiones diuiſus ruinam minatur.

§. 14. Nona exceptio. *Qui in Concilio conſederunt, inimici ſunt, & aduerſæ factiones. non igitur audienda ſunt nobis, nec eſt æquum nos hoſtium ſtare iudicio.*

Concilium Tridentinum non eſt inimicum Germanis.

Vtinam vel Tridentinorum vos hoſtes non eſſetis, vel illos eſſe hoſtes veſtros non fingeretis. Quomodo enim hoſtes, qui toties ad concor-

cordiam inuitarunt? Qui veſtri cauſa ſumptum fecerunt, moleſtias peregrinationis ſuſtinuerunt? Errorum aduerſarios fuiſſe nullus dubito, cum ipſi, ne dubitare quis poſsit, eos damnarint. *Sed tamen hoſtile Concilium.* Sed obſecro quodnam amicum Concilium vocas? Si Caluinianus es, Lutherani ſunt tuô iudicio *turbulenti veritatis hoſtes.* Si mollis Caluiniſta, *Rigidi te quouis hæretico, Turca & Iudæo deteriorem iudicant.* Si Rigidus es, molles & Manichæum & Borboritam aſſeuerant. Si Maioriſta es, aut Flaccianus, aut Oſiandrinus, omnes habebis inimicos, qui tuæ factionis eſſe nolunt. Quale igitur Concilium eligis? an ex eo hominum genere, quod tibi addictum eſt, aut cui tu auctoratus es? Tali Concilio vinces, ſine certamine, ſine periculo, prudentiſsime enim iudices legiſti, neminem enim admittis, niſi qui te iam ante abſoluit, niſi cui eadem tecum eſt cauſa.

CAPVT XLIV.

Pacis ineundæ ratio.

Pax omnib. optata, ſed paucis quæſita.

§. 1. O Bona pax, ô ſincera pax, diſputationis meæ finis, Eccleſiæ felicitas, vbi te quæram? Me Vas electionis Paulus Rom. 14. 19. *iubet ſectari quæ pacis ſunt.* Petrus Eccleſiæ petra Epiſt. 1. cap. 3. v. 11. *inquirere pacem, & ſequi eam.* Et ipſe Deus *nō diſſenſionis eſt auctor, ſed pacis.* Sed quem de pace compellabo? Imo quem compellant iam dudum mecum Catholici omnes? Non Theologos aduerſæ partis; nam [illegible], æternum ſine fœdere bellum nobis indixerunt. Quid illis faciemus? quid ab illis expectabimus? nuper ex illorum cœtu vnus, Ioſephus Hallus Polemicen inchoauit, & primam eius partem, *Romam irreconciliabilem vocauit.* Vbi ait, *neceſſe eſſe ipſos & Romam diſconuenire,* Sect. 21. & Sect. 22. *Citius Romam nouam crearit Deus, quam reformarit veterem.* Non tamen à pace maledictis acerbimur, ſi à Theologis reijcimur, ad Politicorum moderationem, principum æquitatem confugiemus. Forte facilius pacem dabunt, qui nunc callido ſtratagemate inducti bellum gerunt.

Orthodoxi a-gendo ecca-torum præ-cedunt, ne verò audire loquntur.

Principum opus primarium eſt pax

§. 2. Nunc itaque vos, ô Reges, & Principes, quamcunque religionem à Romana, Catholica, vetere diuerſam fouetis, conuenio. Vos pacis arbitros, patronos, aduocatoſque ſupplex voco. Magnum eſt, fateor; & difficile, quod doleo. Sed magna tamen à magnatibus peti, fas eſt, & quæ natura ſunt difficilia, potentia largientis efficit facilia.

Ambulatoria voluntas reconciliabilis. Ex errandi proclinatione ſtudia vetita.

Sperandæ mihi pacis cauſa eſt, quæ & vobis danda; humani ingenij imbecillitas; quod vehementer quædam affectat, & eadem pernicitér relinquit. Quod abeunte die fixum, ratumq; habuit, redeunte damnat, & refigit. Hoc igitur indulgendum infirmitati, & vbi innocentiæ perſeuerantia non fuit, ſit pœnitentia: liceatq; eo redire, vt concedatur quod inconſultè negatum fuit; & abdicetur, quod incautè admiſſum eſt.

Multæ mutationes à ſtudiis, aliquas poſſe fieri non mi-rum.

Exempla in manu ſunt, & in archiuiorum veſtrorum actis, intra annos centum centies tentata pax, & inter nos, & veſtros; ſed & in partium veſtrarum varijs partibus. Quæ enim regio, quæ ciuitas tenet eam fidem, quam primam poſt egreſſum è noſtra Eccleſia recepit? Alij à Zvvinglio cœperunt, & ad Lutherum acceſſerunt; pleriqúe poſt multiplices in Lutheriſmo commutationes ad Caluinum diſceſſerunt.

§. 3. Ecce autem cum hæc ipſa ſcribo anno 1618. calendis nouembribus, noua pax, noua Synodus inter Gommariſtas, & Arminianos agitatur, hoc eſt, inter capitaliſsimos, quos Europa tenet, inimicos. Arminiani Gommariſtas, *Manichæos, Borboritasq;* eſſe proteſtantur, atque Dei loco ipſiſsimum Dæmonem adorare. Gommariſtæ nunc militari manu fortiores in Arminianos eadem linea procurrunt. *Turcis, Iudæis, omnibus hæreticis, atq; ipſis adeo Ieſuitis* aiunt *eſſe deteriores,* nec de pace tamen deſperant, quamuis pacem nunquam conſequentur, vtcunque inducias, & ſyncretiſmos comminiſcantur, quia vtrique partis ſtabilimento, hoc eſt, veritatis fundamento carent. Nec vnquam Deus errorum conſenſum permittit, quin imo ex eius natura plures diſſenſiones fluere.

Conſenſus errantium multiplicat errores.

Si tur inter tam infeſtas iras, inueterata odia, recentia vulnera pax ſperatur, & tentatur; cur non etiam inter nos & illos, qui in ſua opinione vehementes, ſed tamen inſtabiles ſunt? Bonus & miſericors Deus miſeratur errantes, forte dabit, vt illæ regiones, quæ ter, quater, quinquies, ſexieſq; ad aliam religionem mutatæ ſunt, aliquando nitentur ad veram. Quos dudum anfractus viarum in Labyrintho laſſarunt, inuenire aliquando verum exitum poſſunt.

§. 4. Infelix ſane error, qui alio errore, vt fluctus fluctu truditur, nunquam veritate eliditur. Confeſsio Auguſtana duodecies mutata eſt, vt eſt in Colloq. Hertsb. fol. 91. 92. In conuentu Naumburgenſi exemplar ſincerum fruſtra quæſitum eſt. In Altenburgenſi Theologi Ienenſes eam Cothurnum appellarunt. Omitto cætera. Si veſtri Theologi errarunt, in tot lectiones diuiſi ſunt, poſſunt etiam nunc errare, poſſunt damnata reſumere; & ad Catholicam fidē redire. Hoc facile futurum eſt, ſi vos o principes, patrum veſtrorum veſtigijs inſiſtere velitis, ad nutum enim principum videmus verti populorum opiniones, cum poteſtati ſe omnes, (quod nunc in religionis negocio verbum proprium infelicitas temporum fecit) accommodant.

Sich bequemen/ iſt religion mutare.

§. 5. Difficultates autem cauſæ ſunt innumeræ, quæ difficilem, non tamen impoſsibilem pacem reddunt. Nam primo hoc eſt ingenium erroris; vt ſtare diu nequeat, nec tamen prius ad veritatē redeant errantes; ſed diſsipentur; ſic Ariani, Macedoniani, in varias ſectas abierunt, donec ex omnibus Mahometiſmus conflatus eſt; & ille quoque in tam barbara gente, partes habet. Ita in Europa fieri videmus, omnes diſſentiunt, omnes Chriſtiani eſſe volunt, ſed quota pars ſana eſt? Cauſa eſt, quia cæcitate percutiuntur, qui veritatem reliquerunt. Cœci, ſi ambulare inceperint, maiora diuortia faciunt, quo progrediuntur longius. Cauſa cur in nouos errores veſtri doctores incidant non vna eſt; ſed præcipua tamen, quod non credant vera eſſe, quæ vobis tanquam oracula ſancti Spiritus diuendunt. Refert Matheſius Concil. 12. de vita Lutheri fol. 137. narratum ſibi ab Antonio Muſa; cum diceret: *ſe dolenter Luthero queſtum eſſe, quod ipſe ea credere non poſſet, quæ alijs prædicabat.* Reſpondiſſe autem Lutherum: *Benedictus ſit ergo Deus, cum idem alijs, quod mihi vſu veniat; adhuc enim mihi ſoli vſu venire credidi.* Quia igitur non credunt, quod credi ab alijs volunt, aliud, quod veriſimilius apparet mox eligunt, veritatem ipſam difficulter attingunt. Neque enim vniuerſa, quæ crediſſe videri volunt, ſimul reijciunt, ne victi videantur, & nouitatis laude delectantur, hinc tot in Belgio, & in Septentrione nouæ ſectæ. Hoc nihilominus

Facilius eſt aberrare, quam ſorſum ſanga-re.

Errori iuncta hypocriſis.

in malo bonum eſt, quod in particulas diſſecti ſeſe reſpiciant, & facilius veritatem amplectantur.

...cer ſe, quam à nobis diſſidunt miniſtri.

§. 6. Deinde video eos, qui multo grauius inter ſe, quam nobiſcum digladiantur, pacem moliri. Quid hodie vulgatius eſt, notiusque quam Syncretiſmus prædicatorum veſtrorum? Creditis eos inter ſe diſſentire? Audite Decanum & Theologos Tubingenſes an. 1588. tuba terribili inſonantes. *Secundo dicunt, errores Zvvinglianorum, & Caluiniſtarum, quos vocant, Pontificia idololatria longe horribiliores eſſe. Tertio dicunt, Zvvinglianos & Caluiniſtas abutentes doctrina, & profeſſione Euangelij plus damni dare, quam pontificios. 1. exemplo Pauli itaque* contra eos pugnandum, 2. *exemplo Lutheri optantis Zvvinglium manſiſſe Papiſtam, 3. poſt defectionem à Papiſtis, plus damni dediſſe, quam dare potuiſſet, ſi cum eis manſiſſet. 4. Caluiniſtas humanitate Lutheranorum abuti, & fraternitatem iactare, 5. Caluiniſtas nouos errores inducere Eccleſiæ intolerabiles*, eoſque recenſent.

Eiurant fidem ad nutum principum miniſtri.

ita diſput. Heydelb. de Syncretiſmo. Hæc cum dicant, & anno 1588. dixerint, interea nihilominus magna pars Lutheranorum ad Caluiniſmum migrauit, etiam ipſi miniſtri veſtri, quibus ad eiurandam fidem ſatis erat principum voluntas. Dicet quiſpiam hæc dici à Tubingenſibus Lutheranis: negari ab Heidelbergenſibus Caluinianis. Recte dicunt Lutherani non recte negant Caluiniani; quamuis enim initio dicant, ſe à Lutheranis *non niſi in vno eoque non toto articulo diſſentire*, hoc tamen in fine reuocant. *Quibus* (Tubingenſibus) *nos* QVAE *hoc loco, & quam* PORTENTOSA & INDIGNA *Theologis viciſſim obijcere poſſemus*? ita Heidelbergenſes.

Sperari igitur prudenter ex DEI miſericordia pax poteſt; ſed de modo, & initio agendum eſt. Ille quidem verus, & vſitatus eſt, quem libro de pace Germaniæ propoſui, vt Conciliorum priſcorum ſcripturas interpretantium ſententia ſtemus; ſed cum nullum dari concilium, quod omnes amplectantur, in tanta diſſentientium varietate poſsit, multa antecedant neceſſe eſt, rationeſque ineundæ, quas omnes ex recto iudicio comprobare debeant.

Ratio pacis prodiica.

§. 7. Ratio prima concordiæ eſt: Vt ſtatus quæſtionis & controuerſiæ recte formetur: quem magna pars diſputantium, & in pulpitis ſtentores veſtri corrumpunt. Non enim quæritur; an purum putum verbum Dei ſit docendum? an ex eo definiendum? An verbum Dei reijciendum? Itaq; calumnioſè Bucerus in lib. de concord. inter prima dandum cenſet; *vt verum Dei verbum vbiq; liberè praedicetur*, hoc enim iam olim dedimus.

De ſenſu verbi Dei, diſputa...

Hæc ergo controuerſia eſt. Conſtituto in medio Dei verbo, quod omnes ſacroſanctum dicimus, vtra pars verum, & genuinũ illius intellectũ habeat? Nec modo inter nos, & illos, ſed inter illorum ſectiunculas; veréne Lutherani, aut Caluiniani, & Arminiani, an Gommariſtæ verbum Dei interpretentur? Huius conſiderationis hæc eſt vtilitas; primo, quod ſaltem quibuſdam in rebus conueniant, qui pacem facturi ſunt, & communia principia habeant. Neque obſtat, quod illi magnam partem agnoſcunt ſolum verbum ſcriptum, nos ſcriptum & traditum, ſiue ἄγραφον. Hoc ipſum enim diſputabitur ex verbo ſcripto; An repugnet ei eſſe traditiones? An ſit traditio; libros illos, quos Eccleſia pro Dei verbo veneratur, eſſe canonicos? Nam Lutherus ipſe fatetur, pædobaptiſmum ex ſcriptura euidenter non probari. Ochinus ita argumentatus eſt. Quicquid in ſcriptura euidenter non eſt, non eſt credendum, damnatio polygamiæ non eſt euidenter damnata, ergo: atque ita ex illo principio, de ſolo verbo ſcripto, Polygamiam induxit.

De traditionibus, ex verbo ſcripto inducendis.

Neque iniquum aliquid poſtulo, cum hunc ſtatum proponendum pronuncio, & flagito. Omnes errantium centuriæ, vna voce ingeminant, *ſcripturam, verbum Dei, purum putum verbum Dei.* Et de ſenſu tamen diſputant. Non ignoro plurimas diſputationes eſſe inutiles, vt olim notauit Tertullianus; ſed ad æquitatem & concordiam aliquam reduci poſſe cunctos arbitror. ſi omnes de ſenſu ſcripturæ diſputemus, ijque Scopus vnicus proponatur.

Nulla tam mala cauſa eſt, quæ legem appellet.

Tu, ô princeps, credis ſcripturæ? Ego quoque credo, imo pro vno iota aut apice mori ſum paratus. Hac igitur in re conſenſus eſt. Verum hoc ex initio aliud tu, aliud ego deinceps credo. Quia aliud loquitur ſcriptura in meo ſenſu, aliud in tuo; & aliud forte in eorum opinione, quibus tu credis. Hinc igitur oritur altera quæſtio; Tune, & tui, an ego ſenſum verum habeam: propius igitur manus conferendæ ſunt.

Verus ſenſus, non priuato marte aſſerendus.

§ 8. Secunda ratio concordiæ, vt ſimul omnes Deum omnipotentem oremus, vt cum de ſenſu ſit controuerſia, ſuo Deus nos lumine dignetur, vt verum eruamus, in vero confirmemur. Deinde ex idiotiſmis ſcripturæ, analogia, collatione aliorum locorum, euidenti deductione, vſu veteris Eccleſiæ, Conciliorum, & Patrum de vero ſenſu diſceptemus. Multa commoda habet modus ille collationis, ſi inter humanos, & cum modeſtia fiat. Primo. Nemo nos apud ignotos, quaſi ſcripturæ contemptores ſimus, reddet odioſos. Secundo. Apparebit continuo detecto fuco morbus eorum, qui ad omnia, & nobis, & ſibi mutuo ſcripturas opponunt. Tertio. Minus erit contentionum, cum omnes in ſcripturæ inueſtigatione verſentur non in mutua pugna, in qua ad leuem tactum exardeſcunt, imo vt arthritici ad ſuſpicionem tactus exclamant. Quarto. Cum duplices ſint miniſtri, alij clamoſi, eriſtici, qui omnia ad opinionem ſuam anticipatam referunt, alij pacatiores, doctioreſque, horum commentarij magnam occaſionem, facultatemque præſtant, ſtentorum proteruiæ retundendæ. Quinto, Miniſtri non cogentur agere impotenter, & iracondè, quia ſcripturam interpretantur; nam in diſputatione eriſtica, niſi tota bile ſe proluant, cecidiſſe cauſa videntur, & patiens diſputator pro præuaricatore habetur. Sexto. Quamuis autem non vincatur euidenter, hoc tamen aduertet, ſcripturam à ſe non facere, verebitur etiam agmen multorum, & magnorum in altera parte. Nec me damnare poterit, quem ex ſuo principio non vicit.

Expoſitio ſcripturæ pacatior eſt.

Exemplo rem demonſtrabo. Prouerbiorum 16. dicitur. *Omnia propter ſemetipſum fecit Deus, impium quoque ad diem malum.* Hunc locum ita interpretantur Gommariſtæ in Belgio, & qui eos ſequuntur, rigidi, vt dicant *Deum creare impios, vt in eorum pœna ipſius iuſtitia reluceat.* Videantur Piſcatoris theſis 6. 7. 9. & diſput. contra Vorſtium. Theſes ſic habent.

Modus collationis ex ſcriptura.

1. Peccata fiunt Deo procurante, & fiunt eodem volente, imo omnino ſic volente. Sect. 17. Item 6. & 64. & paſsim.

2. Vult Deus iniquitatem fieri, etſi ea non delectatur: ſicut ægrotus amarum potum bi-

bere vult, etſi eo non delectatur. Et ſic dictum illud Pſal. 5. Non es Deus, qui delectetur iniquitate, &c. intelligi Sect. 95.

3. Voluit Deus, vt Iudas Chriſtum proderet, & vt Iudæi ipſum occiderent; quod tamen illis prohibuerat, Sect. 10. & 16. & 24.

4. Conſentaneum eſt voluntati Dei, quod iniuſtum eſt, hoc eſt præcepto illius contrarium. v. g. homicidium illud Iudæorum, & proditio Iudæ & c. Ibidem præſertim Sect. 16 & 4.

5. Omnia fiunt ex decreto Dei etiam ipſa peccata: & quidem ex decreto abſoluto, & ſpeciali Sect. 56. & 58. & 130.

6. Quia Deus iuſtitiam, & miſericordiam ſuam patefacere vult, ideo quoque vult, vt peccata fiant. Sect. 61.

7. Quia Deus procurat iſtam patefactionem iuſtitiæ, & miſericordiæ ſuæ, ideo etiam procurat ipſa peccata. Sect. 64.

8. Deus procurauit, vt Abſolon ſtupraret vxores patris ſui, vtque Simei regi ſuo malediceret & c. Ibidem, vti & Sect. 17.

9. Deus deſtinauit omnes homines ad peccata: idq; propterea, vt alios ex miſericordia ſeruaret, alios ex iuſtitia puniret, ac perderet. Sect. 89.

10. Quia Deus peccata permittere decreuit, ideo neceſſe eſt, vt illa fiant: quia ſecus fruſtra decreuiſſet permittere. Sect. 131.

11. Incredulitas Iudæorum (& ſimiliter omnium incredulorum) pendet à prædeſtinatione Dei. Idque Apoſtolus Rom. 9. diſertè docet. Sect 133

Hæc ſunt ex mente Zvvinglij, Caluini, Bezæ, Gommari, & aliorum. Ego alio modo interpretor, veriore & meliore. *Creauit Deus impios, non inſerendo illis impietatem, ſed homines, quos præuidit futuros impios, & eorum impietate*, quam non fecit, ſed præſciuit, vſurus eſt ad ſuam iuſtitiam oſtendendam. Creauit eum *iturum in diem malum*, non ordinauit, niſi ex præuiſa impœnitentia, in ſupplicium: Meam interpretationẽ ſic probo 1. Verba hebræa non indicant, Deum *ordinaſſe impium in diẽ malum*, aut feciſſe impiũ, & ſolus ille textus vobis eſt authenticus. וגם רשע ליום רעה *Etiam malum in diem malum*, velut alij. *Et malus, vel impius in die mala, decidet*, vel *peribit*, ſcil. cum enim dictioni רשע non ſit appoſitus articulus את tam poteſt eſſe nominandi, quàm accuſandi caſu prolata. Deinde 70. interpretes ſic exponunt, *οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐν ἡμέρᾳ κακῇ ὀλοῦνται. Impij vero in die mala peribunt.* non igitur verba illa Dei ordinationem abſolutam, & decretum damnandi ſine culpa ſignificant. 2 Niſi hanc interpretationem ſequimur, Deum faciemus iniuſtum; non poteſt enim ſine culpa præuiſa ad ſupplicium deſtinare, ſicut non poteſt ſine commiſſa culpa damnare Hoc igitur crudelitatis, non iuſtitiæ exercitium eſt. 3. Deus infinite bonus eſt, ergo abhorret infinite ab inferenda pœna iniuſta; ergo etiam à deſtinatione pœnæ. 4. Multo crudelius eſt, etiam procurare peccata. Eſſet enim Deus Tiberianus qualem nobis Hollandi deſcripſerunt. 5. Ita mecum interpretati ſunt Patres. Auguſtin. Ep. 106 ad Paulinum. *Quamuis peccata non fecerit, naturas tamen ipſas, quæ per ſe ipſas ſine dubio bona ſunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura eſſent vitia peccatorum, & in multis talia quibus eſſet æterna pœna reddenda, quis niſi Deus creauit?*

Deus non creat impium, ſed hominem.

Sine culpa nec damnat, nec punit Deus.

[illegible]

Et l. 2. contra calumnias Pelagianorum, c. 3 *Omnium quidem hominũ Deus creator eſt: ſed nemo ab eo creatus eſt, vt periret: quia alia eſt cauſa naſcendi, alia pereundi. Vt enim naſcatur homo, conditoris eſt beneficium, vt autem pereat, præuaricatoris eſt meritum.* In eandem ſententiam conueniunt veteres patrum, totaque illa Eccleſia, quæ Auguſtini ætate, & deinceps fuit 6. Sic etiam omnes Arminiani, quique in Germania, & Gallia mitius ſentiunt, imo in Britannia contra Caluinum interpretantur, qui omnino Caluini in hac interpretatione errorem condemnant. Multo vero ſeuerius Lutherani, qui illam interpretationem adeo impiam funeſtamque arbitrantur, vt integris voluminibus probent, Deum Caluiniſtarum eſſe ipſiſſimum cacodæmonem.

Hoc modo ſi à principio Geneſeos vſque ad finem Apocalypſeos ſcripturas ſcrutemur, & de vero ſenſu controuertamus, clariſſime apparebit, à nobis nullum iota, nullum apicem verbi diuini negari, mutilari, peruerti.

Hæc nobis facultas à nullo negari poteſt; qui modo veritatis amator ſit. Efficietur autem ex ea, vt quod ante contra legem videbatur, ſecundum legem, & mentem legislatoris inueniatur.

Interpretatio legis eſt eius anima.

§. 9. Tertia ratio concordiæ eſt, vt principes noſtram doctrinam à nobis, aut è noſtris libris, non à ſuis miniſtris, noſtris inimicis addiſcant. Nos enim coram omnium iudice, & calumniarum vindice Deo, totoque mundo, toto pectore proteſtamur, plurima, grauiſſimaq; dogmata nobis falſo imponi Probarunt hæc & alij. & poſtremo in ſua contra Pareum Antirheti Maximilianus Sandæus, & contra Iubilantes Andreas Fornerus Cur nobis errores, quos anathematizamus, affingunt? an errare nos cupiunt? an ſuos fallere? Hæc ratio concordiæ & neceſſaria eſt, & efficax; neceſſaria; quia in concilijs, in colloquijs; in iudicijs de religione ſtatur profeſſione eius, quocum controuerſia eſt. Hoc igitur, quod ego ſentio, oppugnandum eſt, non quod mihi per inſcitiam, vel calumniam aduerſarius imponit V. g. aiunt, nos negare ſolum redemptorem eſſe Ieſum Chriſtum; Nos omni aſſeueratione, etiam iureiurando conteſtamur, ſolũ Ieſum Chriſtum nos redemiſſe. Calumnia igitur illa ſopiatur, oportet, vt veritas audiatur. Efficaciſſima vero eſt hæc ratio; quia maxima pars controuerſiarum concidet; imo materies famoſarum concionum euaneſcet. Odium. n. nobis, ſi tantum vera de noſtra doctrina loquuntur, creare non poterunt. Ad veſtra igitur tribunalia ſtamus, Illuſtriſſimi principes, rogamuſque, vt, quod magnæ fortunæ eſt, & principalis officij, patrocinium veritati præſtetis; nec graue eſt, ſed æquiſſimum; quod poſtulamus. Vt nimirum pro tot accuſationibus, calumnijſque, quibus ad veſtras aures traducti ſumus, quotidieque traducimur, vitam, non vindictam, nõ talionem, ſed audientiam præbeatis. Si pacem amatis, ſi Chriſtianam caritatem tenetis, ſi naturæ legibus ducimini; audite, quid ſẽtiamus, quid damnemus. Audite, ſed à nobis, non ab inimicis noſtris Iudicis officium eſt diligenter cognoſcere. l. cum ij, § ſi prætor. de tranſ. in π. Deinde ne temere rumoribus moueatur, nec immeritos, & fama aduerſa notatos iudicet, ſed plena diſquiſitione indaget. Cur nos accuſant, vbi defenſio noſtra non auditur? Maledicunt veſtri miniſtri. non accuſant Aliud eſt enim maledicere, aliud accuſare, (Cicero pro M. Cœlio) *Accuſatio crimen deſiderat, rem vt definiat, hominem notet, argumento probet, teſte confirmet.* Si maledicimur, è contrario benedicemus; ſi accuſamur, defenſio audiatur. Violẽtiſſima enim calum-

Materia concionum hæreticarum ſunt calumniæ.

Si rei ſumus audiamur, vt legitimè damnemur.

Abſoluit iudex, quem audire formidat.

lum-

lumnia opprimimur; malitioſe namque nimium iniciter nos infamant, de erroribus, quos vel morte fugere parati ſumus.

Vbi nemo boneſtus eſſe putatur, ſine veracũ dea delinquitur.

§. 10. Quarta ratio concordiæ eſt, vt calumniarum de motibus ſit modus. Antiquum eſt Satanæ artificium optimos infamare, vt cum alij aperte ſint mali, alij ſicte boni, ſi eos quoq;, qui vere & ſincere virtutem colunt, criminum ſuſpectos faciat, nemo credatur eſſe bonus, ideoneceſſe poſſe, cum alioqui ſummum hoc ſit ſolatium malorum, bonos carpere. Cato quadragies quater cauſam dixit, & ſemper abſolutus eſt eſt Plin. l. 7. c. 27. Nunquam tam multa, tam fœda calumniarum genera audita ſunt, quã noſtro ſæculo, de Bellarmino, de Pontifice, de Societate noſtra. Si vera ſunt; iudicium date; Heidelbergam, Hagam comitatis, Londinum ibimus, compareat accuſator, crimen probet, noxæ nos ipſi dabimus. Neceſſaria eſt illa ad Concordiam, & efficax ratio. Nam inimici noſtri infamare nos conantur, ne audiamur; nam ſi audiamur, vicimus. Vbi Chriſtiana manſuetudo, vbi iuſtitia eſt? Si non modo vt Antichriſtianus ob religionem, ſed etiam vt adulter, fur, ſeditioſus, regicida traducor, & cum me offero iudicio, non audior? Si occidere vultis, damnate auditum, vt Reipublicæ, non calumniæ meum ſanguinem impendiſſe videamini. Quid iuſtitia naturalis poſtulet, videtis. Non doctrinam modo Catholicorum doctorum, ſed vitam infamant miniſtri veſtri, extra ordinem vero, & inſignite Societatis. Nullum crimen eſt, cuius nos reos non faciant; nullum ſupplicium, quod nimium eſſe cenſeant, nullum odium totius mundi, quod par ſit noſtræ malitiæ. Nunc Deum, hominesq; obteſtor, in ius vocate, crimen probate, liceat mori, ſi non iure, ſaltem ritu, & proceſſu damnatos. Inter tot maledicos, & conuiciatores quærimus accuſatorem, forum eius ſequemur, nullum erit in quo non ſit aliquod innocentiæ præſidium. Sunt Reges & Principes noſtrarum rerum conſcij, ſunt prælati, optimates, nobiles, Senatores, ciues, opifices, famuli, tot myriades ſtudioſorum adoleſcentum, & virorum, inter hos Lutherani, & Caluiniani, imo à religione Apoſtatæ. Si his omnibus ignota ſunt noſtra crimina, quibus ſunt tamen collegia peruia; vnde vobis cognita ſunt? Si his nota, ecce producite teſtes, litem conteſtamini, conuincite. Mihi aliquando in mentem venit ſuadere P. N. Generali, vt quoniam tot contra nos calumniæ indies naſcuntur, omnia Imperatorum, Regum, Principum, Præſulum, Rerumpublicarum, ciuitatum, curiarum diplomata, quæ de noſtra innocentia teſtimonium ferunt, in lucem edi curet, & ſane prudenter fecerit. Quæ enim erit frons tam ferrea, quod os tam durum, vt ſi videat mille Monarcharum, Principum, Rerumpublicarum aliorumque magnatum teſtimonia pro innocentia; & quidem eorum, qui nos familiariter norunt, qui in res noſtras, vitamque inquiſiuerunt, adhuc calumniari auſit? Verum iſta ſtatuat, cuius id muneris eſt. Nunc accuſari opto, è vinculis cauſam dicam, modo ad vincula è quibus cauſam dicam admittar. Non poteſt aliter pax fieri; niſi infamia demantur innocentibus. Cum enim ſciant, famam vita præſtantiorem eſſe, ne pugnare & differere cogantur per infamiam ſepultos volunt. Hoc vos, Illuſtriſſimi Principes, ideo facitius concedetis, quia vel Lutherani eſtis, vel Reformatam, vt vocant, doctrinam ſequimini, & ſi hanc; vel primo reformatam, vel nouiſsimè interpolatam. Si Lutherani; omnes Caluinianos miniſtros peſsimos calumniatorum exiſtimare debetis, ſi veſtris creditis. Si Reformati, idem de Lutheranis iudicandum eſt. Si igitur omnium veſtrorum eſt illa querela, meam quoque admittite.

Infamant grauiſſime, vt indigni auditione videamur.

Contra tot innocentia teſtimonia, audere detractor non debet.

Vincibri melius eſt, quã per calumniam.

Lutherani, & Caluiniani ...

... ſtri ... ſuo infamant.

§. 11. Sexta ratio concordiæ eſt, vt propria impedimenta remoueantur, propria voco, quæ in veſtris hærent partibus, & tamen remoueri facile poſſunt.

§. 12. Primum impedimentum eſt, Præiudiciorum ἀντίληψις. & ante occupatio, quæ ad ... na quæcunq; cohorreſcit Sed hoc tolli poteſt varietate & altercationibus diſſentientium, deinde mutationibus religionum; omnes certiſsimi erant maiores veſtri, ſed mutarunt tamen. Ipſi miniſtri veſtri occiſo Zvvinglio venerunt in Germaniam, victis Proteſtantibus Lutherani ſugerunt lo Heluetiam, & ſuos Lutheranos facti Caluiniani merito victos aſſeuerarunt. Nunc etiam vt quiſque principum in diuerſam religionem abit, turbam miniſtrorum trahit, retrahitque, & creditis eos eſſe Dei cultores, & non potius poteſtatis veſtræ aſſentatores? Quæ igitur eſt fiducia cauſæ toties deſertæ? cauſæ, cuius aſſertures in altera parte ſteterunt?

... eſt ... tur.

§. 13. Alterum impedimentum eſt iam olim ſublatum, nempe ſcandala vtrinq; data, ac ... Nam ante multos annos Bucerus in libr. de Concordia Chriſtiana, ſui Euangelij impedimenta recenſet, *impiam vitam Euangelicorum.* Si igitur Euangelicorum impietas nos ab eorum ſocietate & conſortio deterrere debet; non eſt, quod noſtra peccata magnopere illos à veteri fide arceat. Præſertim cum ad morum malitiam accedant nouarum hæreſeon inuentiones. *Iis omnibus accedit*, inquit Bucerus p. 65. *non exiguum eſſe eorum numerum, qui à cerimonijs Papiſticis receſſerunt & de Euangelica reformatione gloriantur, eo prætextu & iactantia multas malas, venenatas hæreſes, & ſectas, ſeditiones, & tumultus inceptarunt, hodieq; inceptant.*

... apud vos ex natura doctrinæ.

§. 14. Tertium impedimentum, ne nos ad vos accedamus, eſt; ne toti reliquo orbi Chriſtiano diſsimiles, & relicta vniuerſali Eccleſia, vni vnius anguli occultæ particulæ ſimiles ſimus; nobis vero objiciat Auguſtinus, quod Donatiſtis, qui in ſola ſua parte Eccleſiam manſiſſe gloriabãtur. Vos autem ô Principes, ſi veſtros auditis, ſolitariam fidem tenetis. Quis enim Lutheranam cum vicinis fidem communem habet? Quis rigidam cum parte Geneuẽſium tuetur? Omnes veſtri particulas faciunt, quia pacem cum parte non tenent, quia contra totum bella gerunt. Hoc igitur vobis incitamentum eſſe debet, vt toti corpori coniungamini, à quo diuulſi eſtis.

Vna particula non eſt Eccleſia.

§. 15. Quartum impedimentum recenſet Bucerus, timorem prælatorum Catholicorum, ne dignitatibus excidant. Quod grauiſsimum eſſe arbitratur. Verum hoc in vos retorquet ipſe, ô Principes, plures enim prælaturas vos poſsidetis; ideoque tam vos timere, quam Catholici poteſtis. Verum hoc quoque impedimentum neminem amplius remoratur. Noſtri Prælati non modo dignitates, ſed & ſanguinem pro fide pacis ei ſunt parati. Deinde quid magnopere m... ... det deficientibus à fide parentum? Si ... re id faciant, & potentes, non opes modo retinebunt, ſed hæreditarias facient etiam; vxor enim adijcietur; neque enim latin eſt, quid Alberto Brandeburgico Electori Moguntino ſuaſerit L...

Impedimentum bona Eccleſiaſtica ...

Lutherus. Canonicis etiam, Parochiſque noſtris ſua relinquetis, ſi ad vos venerint. Hoc igitur impedimentum à veſtris miniſtris remouendum eſt, quorum centurias ad Catholicos breui migrare videretis, ſi eſſet, vnde eas cum familia aleremus.

Hoc agit Satan per varias ſectas, ne vlla ſecta curetur, quæ eſt peſſima ſectarum.

Quintum impedimentum eſt ſalutis incuria, Magnum, & quo ſe homines occupati excuſant. Quia enim melius aliquid nondum apparet, in eo quod ſemel inſtituerunt iter, permanent. Non ſciētia boni, in quo ſũt, ſed ignoratione meliorũ.

Multa ſunt nihilominus, quæ miniſtros veſtros mouere poſſunt, vt ſeriam aliquando ſalutis ſuæ curam ſuſcipiant; atque de ea nobiſcum tractent. Primo. Cum animaduerterunt, ſe nullum habere fundamentum, cui inſiſtãt. Nam ſcriptura niti non poſſunt, niſi Hebraicè, Chaldaicè, Græcè doctiſsimi, cæteri authentica ſcriptura carent, vt ſupra, cum de ſcriptura agerem, docui. Secundo. Antiquitatem ſuam dubiam tuentur: nemo Lutherum, nemo Caluinum, nemo vllum in ſolidum ſequitur, ſinguli ſibi ſunt Magiſtri, hac ratione quando eos luctari cum dubitatione eſt neceſſe, patique cruciatus, & conſcientiarum lancinationes; magno quotidie tormento ad veritatem impelluntur, omnis fluctuatio vectores periculi admonet; & quomodo miniſtri certi ſint, quando Lutherus ipſe dubitauit; in colloq. Isleb. fol 96. §. 3. *Sæpe ſic mecum cogito; propemodum neſcio, quo loco ſim, & vtrum veritatem doceam, nec ne.*

Inanis fiducia ſemper fluctuat.

Miniſtri formidi mutationis imperiũ, languidi hete rodoxiæ ſuſpicionem timent.

Tertio. Duo ſunt, quæ maxime eos affligunt, & quaſi retorto collo ad veterem religionē trahunt, inter ſacrum enim & ſaxum conſtituti, non niſi ſingulariſsimo adiutorio poſſunt euadere. In ſingulas namque horas imperium mutandæ religionis exſpectant. Si vehementer Id, quod nunc ſentit princeps, tanquam Orthodoxum inculcēt, maiore infamia paulo poſt mutandum eſt. Si languide; præuaricationis arguentur. Hinc igitur cõfidentiloquentia, inde perpetuitatis deſperatio, duo pugnantiſsima mala animam vaſtant; vt vel idcirco ad religionem veterem, per annos mille ſexcentos conſtantiſsimam redire velle debeant. Denique niſi maturo conſilio, magno zelo, germana ſinceritate de vera religione cõſtituatur, initiumque conueniendi, audiendique fiat, in Turciſmum paulatim perfidia deſinet; inualeſcunt Arriani, Samoſateniani, Oſtorodiani ſiue Sociniani Chriſti meritum, diuinitatemque negant, aliaque docent, quæ cum Mahometanis eos facilius, quam nobiſcum conciliabunt. Quæ cogitatio quicquid incuriæ, acediæ, negligentiæ animis dubitantibus ineſt, facile excutiet.

Quia itaque *nos Eccleſia derelicta foras exire, & ad vos venire non poſſumus, vt vos magis ad Eccleſiã matrem, & ad noſtram fraternitatem reuertamini, quibus poſſumus hortamentis petimus & precamur.* Quod ſi non impetramus; hoc ſaltem date, vt cauſam noſtram audiatis. Eamque vel probetis, vel quid probandum ſit; intelligatis.

Chriſtum ſolum verum Deum, Dei filium, patremque eius, & Spiritum ſanctũ veneramur, ſcripturæ *αὐτοπιστίαν* auctoritatemque tenemus; de eius ſenſu cum veſtris controuertimus, nihil non orthodoxum docemus, inauditi damnari nõ poſſumus, nobile iudicis officium imploramus, cauſam dicere, quacunque conditione parati ſumus. Omnium reddere rationem & poſſumus, & volumus; tantum ne lingua veſtrorum miniſtrorũ, quæ eſt noſtra fornax quotidiana, præiudicio occupet animos, alioqui iuſte iudicaturos. Hæc Deum, hominesque conteſtamur, cauſam noſtram probaturi, ſi audiamur; indefenſi, ſed innocentes morituri, ſi negligamur.

CAPVT XLV.

Pœnæ ſeditioſorum & rebellionum graues conſtitutæ ſunt.

Varia ſeditionum genera.

§. 1. MVLTVM intereſt quomodo inſtitutę ſeditiones ſint; aliquando inter ſe ſubditi diſcordant, aliquando contra magiſtratũ inſurgunt, interdum intra verba, accuſationes, & conuitia conſiſtunt factiones, ad pugnas, & cædes interdum animi exardeſcunt. Magni etiam refert inter vrbanos, & agreſtes, an inter armatos ſeditio naſcatur. Armatorũ enim tumultus haud facile compe[illegible]tur ſine ferro. Rarę in caſtris Romanis ſeditiones fuere, magna. n. erat reuerentia iuris iurandi. Poſthumium conſulē infiſciantem, quas promiſerat prædas, lapidauit miles; ſub Appio Claudio vincere noluit. Poſterioribus ſęculis cũ poteſtas magiſtratuum creandorum in caſtra eſſet translata, etiam ſeditiones eo migarunt.

Seditionis pœna capitalis.

Seditio crimen maieſt.

§. 2. Seditionum pœna ordinariè capitalis fuit, niſi multitudini parcendũ miſericordia dictaret. Hoc Dio Caſsius de atroce intelligit. Si intra vociferationem, aut leuem militię querelam ſtetit, militiæ gradu deijcitur. Si miles vitem tenuiſſet, militiam mutabat. Et quidem vltimum ſupplicių ſeditionem mouēti decretum eſt, ēt illis qui appellant; non. n. appellationi defertur, ſed ſtatim, debitã pœnã reus plectitur. Cum. n. quatuor ſint genera criminũ maieſtatis. Primũ cum imperiũ ambitur, aut perſona principis impetitur, alterũ cũ proditio agitatur. Tertium cũ ſeditio inſtituitur. Quartum cũ alia leuiora contra principē attentantur, moras non permittunt mala. Interim omnia crimina maieſtatis, aut immediate, aut ſane mediate ad turbandã Remp. graſſantur. Hinc nullus in hac cauſa tormentis eximitur. Valent. Valens Gratian. ſtatuerunt cod. 9. t. 8. *Nullum omnino cui inconſultis ac neſcientibus nobis fidicularum tormenta inferuntur, militia vel generis aut dignitatis defenſione vti prohibeatur, excepta tãtum maieſtatis cauſa, in qua ſola omnib. æqua conditio eſt, Dat. 8. Id. Iul. Valētiano N. P. & Victore Conſ.* Sic Tiberius & Caius Gracchus concurſu hominũ occiſi ſunt. Eodem modo Carbo quaſi ab ipſa Republica interfectus eſt.

Omnes torquentur ipſo iure.

Domus deiecta.

§. 3. Domus etiam publicari aut deijci ſolent. Mælij domus deiecta eſt, & locus appellatur Æquimælium. Saturnini ēt ædes dirutę ſunt. Nec modo domus eorũ, qui ſeditionem concitarunt, ſed ēt in quibus vetitæ coitiones fuerunt, dirutæ ſunt. Interdũ monumēta ſcelerum ſtatuuntur, vt Aquiſgrani, & Francofurti factum vidimus.

Excommunicantur.

§. 4. Ius Canonicum, ſi moniti ad pacem redire nolunt, ſeditioſos excõmunicat d. 90. c. fin. *Perlatũ eſt ad ſedem Apoſtolicam, aliquos veſtrorum nocere fratrib. velle, & vt cadant, decertare: ſimiliter in ſacramētis, diſcrepare: & ob id contentiones, & æmulationes fieri inter vos: à quibus diſſenſionibus vos auertere, & in his omnibus cõcordare, & opem ferre vicissim mandamus. Nam ſi hoc agere cito neglexeritis, & vicisſim reconciliari non ſtudueritis; ab Apoſtolica ſede, & totius Eccleſiæ communione vos pelli non dubitetis.* Sacris initiari vetat d. 46. c. 8. *Seditionarios ſtatuimus nunquã ordinandos clericos, ſicut nec vſurarios, nec iniuriarũ ſuarum vltores.* Initiati honore priuantur c. Conſpirationum 11. q. 1.

Non ordinantur ſeditioſi.

§. 5. Grauitas pænę pro culpæ magnitudine, & perſonarum dignitate penſatur. Autores enim

ſeditionis,

Pœna ſeditioſorū furca, beſtiæ, deportatio in inſulam. ſeditionis, aut in furcam tolluntur, aut beſtijs obijciuntur, aut in inſulam deportantur iure veteri. In Germania in partes quadripartito ſecantur, & palpitantibus cor eximitur; Intelligenda iſta *Diſſectio.* ſunt de ſeditione vere attentata, & cum aliquo affectu, aut præparatione ad agendum; nec enim lubricum linguæ facile ad pœnam trahendū eſt. *Multa.* Iure.n.Roman. grauiſſima multa, non morte punitur, qui tentauit ſeditionem mouere. l.1. de ſeditioſis, *Spectaculorum priuatio.* ſpectaculis illi interdicebatur. Demetrius Cynicus à Veſpaſiano relegatus eſt in inſulam, quod de rep. parum cautè diſputaret. Diogenes quidam idem auſus virgis cæſus eſt. Crates Cynicus capite plexus, Dio in Veſp. Quod ſi ſæpius tentarint, gladio feriuntur. Calliſtrat. c. 28. ſolent. de pœnis, l. 48. tit 19 quamuis interdū [illegible], in- *Fuſtuariū.* terdum fuſtuario punirentur. Lex ita habet. *Solēt quidā, qui vulgo ſe iuuenes appellant, in quibuſdam ciuitatibus turbulentis ſe acclamationibus popularium accōmodare: qui ſi amplius nihil admiſerint, nec ante ſint à præſide admoniti, fuſtibus cæſi dimittuntur, aut* *Exilium.* *etiā ſpectaculis eis interdicitur. Quod ſi ita correcti, in iiſdē deprehendantur, exilio puniendi ſunt. nonnun-* *Mors.* *quā capite plectendi, ſc. cū ſæpius ſeditioſe, & turbulente ſe geſſerūt, & aliquoties adprehenſi, tractati clementius, in eadē temeritate propoſiti perſeuerauerint.*

Ne aliud apud Chriſtianos vſitatū fuit, anno 788. vt auctor eſt Sigebertus, Hardeneus, aliique nobiles ob ſeditionē, à Carolo Magno cæſi ſunt. Quin Pipinus Caroli filius in monaſterium quidem retruditur, ſed qui illi auctores in patrem conſpirandi fuerunt, ſupplicijs afficiuntur.

Sorte delectus ad mortem. § 6. Vbi à multitudine peccatum eſt, pars aliqua pœna inuoluitur, ita tamen vt metus ad omnes perueniat. Iulius Cæſar ita militem compoſuit, vt ſorte ad necem deligerentur aululi quiq; *Decimatio.* Macrinus quoque decimauit: ſic pœna ad paucos, metus ad omnes peruenit. Leontius præfectus cum Auriga per ſeditionem peteretur, qui crimen admiſerat, obuios quoſq; corripi & ſuſpen- *Obuiorum ſuſpenſio.* di iuſſit. Hoc ſane magnopere improbatur, cum incautiſſimi, quamuis non innocentes, forte maximas dant pœnas. Melior itaq; decimatio, vicerimatio, centeſimatio, & vſitatior, quia pauco ſanguine multum timorem adfert.

§. 7. Cum Æginetica cladis nuncius ſolus redux, omnes Athenienſes interijſſe narraret, multitudine viduarum, quarum mariti interierant, acubus fibuliſq; cōfixus eſt: Senatus Areopagiticus eo ve- *Veſtitu interdicere.* ſtium genere, quo tunc inductæ fuerūt, poſtea vti vetuit. Muliebrem ſed maleuolā ſeditionem ciuili pœna, & pro fragilitate ſexus, graui tamen proſecuti ſunt. Multitudini itaque parcendum eſt id quoq; lex indicat l. 48 ff. l. 38 *Transfuga ad hoſtes vel conſiliorum noſtrorum renunciatores, aut* *Rogus. Crux.* *viui exuruntur, aut furca ſuſpenduntur.* l. t: *Auctores ſeditionum aut tumultuum populo concitato pro qualitate dignitatis aut in furcam tolluntur, aut beſtijs obijciuntur, aut in inſulam deportantur.* Ad hanc legem reſpicit etiam Codex l. 9. t. 30 *Si quis contra euidentiſſimam iuſſionem, ſuſcipere plebem & aduerſus publicam diſciplinam defendere fortaſſe tentauerit: multam grauiſſimam ſuſtinebit.* l. t: *In nullis locis aut ciuitatibus tumultuoſis clamoribus cuiuſquā interpellatio contumelioſa procedat, nec ad ſolā cuiuſquā inuidiam petulantia verba iactentur: ſcituris his qui huiuſmodi voces emiſerint, mouerintq; tumultus, ſe quidem fructum ex his quæ poſtulant, nullatenus habituros, ſubdendos autem pœnis ijs, quas de ſeditionis & tumultus auctoribus vetuſtiſſima decreta ſanxerunt.*

Itaque ſeditionis participes moderatius, ſed auctores grauius puniendi ſunt. Cum auctores incerti ſunt, multitudo leuius punitur, ita C. Curius fecit, Front. l. 4. c. 1. *Curio Conſ. bello Dardanico,* *Stramenta deſecti ſecare.* *circa Dyrrachium cum ex quinq; legionibus vna, ſeditione facta, militiam detrectaſſet, ſecuturamq; ſe temeritatem ducis in expeditionem aſperam & inſidioſam negaſſet, quatuor legiones eduxit armatas, & conſiſtere omnibus, detectis armis velut in acie iuſſit, poſt hæc ſeditioſam legionem inermem procedere, diſcinctamq; in aſpectu armati exercitus, ſtramenta coegit ſecare: poſtero autē die ſimiliter foſſam diſcinctos milites facere, nullisq; precibus legionis ab eo impetrari potuit, ne ſigna eius ſubmitteret, nomenq; aboleret, milites autem in ſupplementum cæterarum legionum diſtribueret.*

§. 8. Maledici in principem aliquando tolerantur. Modeſtinus. *Perſona, ſc. in hoc crimine, ſpectā-* *Perſona vel cauſam maledictorum vel detractorum facit.* *da eſt, an potuerit facere, & an cogitauerit, & an ſanæ mentis fuerit: nec lubricum linguæ facile ad pœnam trahendum eſt. Quanquam enim temerari pœna digni ſint, vt inſani tamen, iſtis parcendum eſt, ſi non tale ſit delictum, quod vel ex ſcriptura legis deſcendat, vel ad exemplum iudicandum eſt.*

Theodo. Arcad. Honor AAA. edictum c. 9. t. 7. l. niſi in ū eſt. *Si quis modeſtiæ neſcius & pudoris ignarus, improbo petulātiq; maledicto nomina noſtra crediderit laceſſendo, ac temulentia turbulentus obtrectator temporū noſtrorū fuerit, eum pœnæ nolumus ſubiugari, neq; durum aliquid, neq; aſperum volumus ſuſtinere: quoniā ſi id ex leuitate proceſſerit cōtemnendum eſt ſi ex inſania, miſeratione digniſſimum eſt: ſi ab iniuria remittendū. Vnde integris omnibus, hoc ad noſtram ſententiam referatur, vt ex perſonis hominū dicta penſemus, & vtrum prætermitti an exquiri debeant, cenſeamus.* Quod ſi tamen exempli ſit perni- *Maledicta ſeditionum initia.* cioſi, vel ſane ſeditionum initia, ſpargant conuitia, inſania illa graui pœna coercenda eſt.

§. 9. Aliqui vero principum ſeuere eam quæſtionē exercuerunt. Laconianus Tiberij tēpore ob carmina in principē factitata in carcere ſtrangulatus eſt. Caligula multos interfici curauit, qui blādiendo dixerāt. *Iuuenis auguſta*, contēptum ſe ratus. Harum rerum ſi quis Catalogum exquirat, Vitæ Cæſarum dabunt, apud quos plurima verborum ſupplicia legimus.

§ 10 Iure merito maledici, conuitiatores, irri- *Verba interdum merito plectuntur.* ſoreſq; principum grauiter puniuntur, & quamuis pium ſit diuiniſque legibus conſentaneum offenſas iniuriaſq; remittere, nec verba exilijs aut tormentis plectere, graui etiam ſcelere ſe principes obſtringant, cū temere ob prolata verba, in corpora ſæuiunt. Interdū tamē punire licet, imo oportet. De hoc itaq negotio ita ſtatuēdum eſt.

Primo. Graue ſcelus eſſe principi maledicere de fama eius detrahere, occulta peccata prodere, vera augere, falſa aſfingere. ita diuina oracula: *Dijs nō maledices, & principi populi tui nō maledices.* Ex. 22. 9. & Num. 12. Maria ſoror Moſis lepra percutitur. *Qui iratus abijt, nubes quoq; receſſit quæ* *Diuinitus connicia punita.* *erat ſuper tabernaculū & ecce Maria apparuit cādēs lepra quaſi nix. Cumq; reſpexiſſet eā Aaron, & vidiſſet perfuſam leprâ, ait ad Moſen: obſecro Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatū, quod ſtulte cōmiſimus, ne fiat hæc quaſi mortua, & vt abortiuū quod proijcitur de vulua matris ſuæ. Ecce iam mediū carnis eius deuoratū eſt à lepra.* Peccati circumſtantiā & grauitatē perpende, Maria æmulatione & contentione muliebri tracto in cauſam Aarone, locuta eſt contra Moſen: *Nonne ſoli Moſi locutus eſt Dominus? nonne & nobis locutus eſt?* Vera dicebat Maria; illa.n. prophetis erat, & Aaron propheta; ſed Moſi vt maiori

ri honorem debebant. Maria tam ſeuerè punitur, vt medium carnis deuoret lepra. Quod Aaron pœnam euadat ſacerdotio debuit, noluit Deus enim eum publico dedecore afficere, vt Mariam, quod niſi Moſes pro ſorore preces fudiſſet, dubio procul leprâ celerrime conſumpta, morte pœnas luiſſet.

SECVNDO. Morte punire eos qui maledici in regea ſunt, licitum eſt. Canon Apoſt. 83. citatur: ὅστις ὑβρίσει βασιλέα, ἢ ἄρχοντα τιμωρίαν τινέτω, καὶ εἰ μὲν κληρικὸς καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω, *ſi quis contumelia affecerit regem, aut principem, pœnas luito, ſi quidem clericus, deponitor, ſi laicus, communione priuator.* Hic inquam Canon mortem non decernit, ſed depoſitionem & excommunicationem, ideo τιμωρίαν quidam non rectè vertunt ſupplicium.

Græcis lex erat vt maledici in vincula ducerentur, eo more ſeruato Næuium poetam Triumuiri in carcerem coniecerunt. Gel. 3. c. 3. Dio refert iniurias omnes in principem commiſſas, impietatis fuiſſe cẽſas. Paconius ob carmina in principem edita in carcere ſtrangulatus eſt. Itaq; neque ſimpliciter remittitur, ſed principis eſt æſtimatio, vt ille hominum *dicta penſet ex perſonis, an prætermitti, an exquiri debeat.* Certe ſemper maledicta in magiſtratum inter crimina Maieſtatis habita ſunt, & ſunt interdum admodum iniurioſa pariter & ſeditioſa. Cũ igitur magiſtratus, qui vicarius Dei eſt, ignominia afficitur, poteſt publicam iniuriã vindicare, cum ex maledictis incitamenta tumultuum oriuntur, ſuam famam negligere nõ poteſt, vt cui ſalus ſubditorum innititur. Cauſa eſt, quia Rempublicam grauiter lædit, dũ capiti auctoritatem detrahit, eumq; quem loco Dei omnes revereri oportet, contemptibilem facit aut exoſum. ſunt enim illa omnia ad ſeditiones & ſeceſſiones incitamenta.

Amici coniuratorum non puniendi.

§.11. In amicos coniuratorum & liberos ſæuire nõ licet. id enim diuina lege vetatur. Deut. 24. 16. & 4. Reg. 14. 6. *Cumque obtinuiſſet (Amaſias) regnũ, percuſſit ſeruos ſuos, qui interfecerant regem patrem ſuum: filios autem eorum qui occiderant, non occidit.*

In Perſide itaq; crudelis erat, & iniuſta conſuetudo, vt eorum liberi & vxores, adeoq; familiæ occiderentur, qui in regem aliquid moliti eſſent. Iuſtin. l. 10 Plutarchus in Artaxerxe. idem fecerũt reges Iſrael pleriq;, qui prædeceſſorum omnem familiam delebant, ne aliquis vltor exiſteret Eadem lex apud Macedonas fuit, vt narrat Curtius l. 6. Lex improba, & periculoſa; vnius enim delicto totam familiam perire, nulla æquitas ſinit. Periculum verò quantum inde regibus creatum ſit, quis conijcere nequit, cum pro vno percuſſore multi viri fortes periculum fugâ, cœde, proditione diſcutientes omnia molirentur. Hinc regum continuæ cœdes, nihil obſtante legis ſeueritate. Archelaus occidit Alcetam cum eius filio Alexandro, ipſe interfectus eſt ab adoleſcente, cui illuſerat; ſecuti ſunt Oreſtes, Archelaus, Pauſanias, quibus extinctis breuiſsimo interuallo, iterum ad Amyntam regnum delapſum eſt. Eius filius Alexander occiſus eſt ab Alorite, Alorites à Perdica. Denique huius legis occaſione occiſa eſt tota progenies Alexandri, Caſſander enim occidit Olympiadem Alexandri matrem, Roxanen Alexandri coniugem. cum filio eius Alexandro, Barſenem alteram vxorem cum filio Hercule Demades etiam orator ab Antipatro occiſus eſt, trucidato prius in amplexu filio Verum nihil effectum tanta ſæuitiã, Filius Antipater occidit

Mori amicorum periculoſa.

matrem, Alexander alter filius occidit fratrem Antipatrum, Demetrius Alexandrum. In eodem pene tempore Alexandri ſtirps ſublata eſt à Caſſandro, & Caſſandri ab æmulis, & vtrinque in fœminas ſæuitum.

Bona hæredibus ſeditioſorũ auferuntur.

Laudata eſt Mithridatis regis clementia, qui cum de Attilio inſidiatore ſuppliciũ & de coniuratis ſumpſiſſet, ſeruos, quod nõ ſponte, ſed infelice neceſſitate deliquiſſent, dimiſit. Hac de re extant leges Arcadij & Honorij mites & æquitati conſentaneæ. c. 9. 8. ad legem Iuliam Maieſtatis. *Quiſquis cum militibus vel priuatis vel barbaris ſceleſtam inierit factionem, aut factionis ipſius ſusceperit ſacramentũ, vel dederit, de nece etiam virorum illuſtrium, qui conſilijs & conſiſtorio noſtro interſunt, ſenatorum etiam (nam & ipſi pars corporis noſtri ſũt) vel cuiuslibet poſtremo qui nobis militat, cogitauerit: (eadẽ enim ſeueritate voluntatẽ ſceleris, qua effectũ, puniri iura voluerunt) ipſe quidem vtpote maieſtatis reus, gladio feriatur, bonis eius omnibus fiſco noſtro addictis Filij vero eius, quibus vitam imperatoria ſpecialiter lenitate concedimus, (paterno enim deberẽt perire ſupplicio, in quibus paterni, hoc eſt, hæreditarij criminis exempla metuuntur) à materna, vel auita omnium etiam proximorum hæreditate ac ſucceſſionẽ habeantur alieni, teſtamentis extraneorum nihil capiãt, ſint perpetuo egẽtes & pauperes, infamia eos paterna ſemper comitetur, ad nullos prorſus honores, ad nulla ſacramenta perueniant: ſint poſtremo tales, vt his perpetua egeſtate ſordentibus, ſit & mors ſolatium, & vita ſupplicium. Deniq; iubemus etiã eos notabiles eſſe ſine venia, qui pro talibus vnquam apud nos interuenire tentauerint. Ad filias ſane eorum, quotlibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris, ſiue teſtata, ſiue inteſtata deceſſerit, volumus peruenire, vt habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen hæredis. Mitior enim circa illas debet eſſe ſententia, quas pro infirmitate ſexus minus auſuras eſſe confidimus. Emancipationes quoq; quæ à prædictis ſiue in filios, poſt legem duntaxat latam, ſiue in filias fuerint collata, non valeant. Dotes, donationes, quarumlibet poſtremo rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude vel iure factas eſſe conſtiterit, quo primum memorati de ineunda factione ac ſocietate cogitauerint, nullius ſtatuimus eſſe momenti.*

Vxores ſane prædictorũ recuperata dote, ſi in ea conditione fuerint, vt quæ à viris titulo donationis acceperunt, filijs debeant reſeruare, tempore quo vſusfructus abſumitur, omnia ea fiſco noſtro ſe relicturas eſſe cognoſcãt, quæ iuxta legẽ filijs debebãtur, & Falcidia ex his etiã rebus, ſi tabulatim, non etiã filijs deputata videatur. Id quod de prædictis eorũq; filijs cauimus, etiam de ſatellitib. cõſcijs ac miniſtris filijsq; eorũ ſimili ſeueritate cẽſemus. ſane ſi quis ex his in exordio initæ factionis ſtudio veræ laudis accenſus ipſam prodiderat factionẽ, & præmio, & honore à nobis donabitur. is vero qui vſus fuerit factione, ſi vel ſero (incognita tamen adhuc) conſiliorũ arcana patefecerit, abſolutione tantũ ac venia dignus habebitur. In quibus multa ſpecialia ad auertẽdũ facinus cõſtituũtur.

§.12. Si quis principẽ & magiſtratum ſubordinatum violet, ſi proconſules, ſi vicarium principis, ſi filium deſignatum ſucceſſorem, idem crimẽ maieſtatis committitur. Nam cum dicitur hoc crimen committi, ſi quis magiſtratum populi Romani violet, nõ intelligitur de ſolis conſulib. vel Auguſto. Sane ſi quis apparitores verberet, capite puniri ſolet, quod tamen intelligendum eſt, cum muneris ſui functionem exercent. Alioqui ſane Maieſtatis rei non erant, qui ſe Ne-

tonis aut Cai ſatellitibus, præfectiſq; noctu graſſantibus opponebant, cum non ipſi ciues, ſed familiares principum ſeditiones, & turbas mouerent. Neq; ſacri Canones eos, vt clericorum percuſſores puniunt, qui noctu habitu ſæculari, aut etiam diſcurrentes reprimunt. Diſerte dictum eſt, ſi inferior magiſtratus officio fungatur, ſeditioſum, aut turbatorem videri, qui illi ſeſe opponit, non autem ſi alia agat; Meretrix Romæ abſoluta eſt, quæ Aedilem comneſſabundum excluſit, & vi irrumpere conatum lapidis ictu vulnerauit.

CAPVT XLVI.

Bonum ciuem interdum alteri, interdum neutri ſe parti adiungere.

Solon ciuem qui nullarum partiū eſt exulare iuget.

§. 1. SOLONIS lex à multis agitata eſt, quam Gellius recitat: *ſi ob diſcordiam diſſenſionemq; ſeditio atq; diſſenſio populi in duas partes fiet, & ob eam cauſam irritatis animis vtrimq; capeŕentur, pugnareturne: tũ quis in eo tempore, in eoq; caſu ciuilis diſcordia non alterutra parte ſe coniunxerit; ſed ſolitarius ſeparatusq; à communi malo ciuitatis ſeceſſerit, is domo patriâ, fortunisq; omnibus careto, exul extorrisq; eſto.* Alij plane cõtrarium ſentiunt, in ciuilibus bellis & ſeditione à turbis ſecedere.

§. 2. Mihi in re difficili, quæ tamen ſæpe vſu venit, diſtinctione vtendum videtur. Diſtinctione Perſonarum, & controuerſiarum, de quibus ſigillatim dicendum eſt.

§. 3. Aliquando ſeditiones concitantur, vt anceps ſit, quæ pars legitimam cauſam foueat. ſeceſſit populus, nexos liberat, ſed contra ius ac fœdera à patricijs concitatus. De Cæſaris & Pompei bello longa diſceptatio fuit. *Victrix cauſa Deis placuit, ſed victa Catoni.* Itaque magno ſe iudice quiſquam tuetur, & poſteri quoque Pompeiani fuerunt, etiam in regno Cæſarum.

Vadit adhuc magnus populis comitantibus exul.

Tam mala Pompei, quam proſpera mundus adoret.

Cum cauſa dubia eſt. à partibus abſtinendum.

Hac ergo in cõtrouerſia abeſſe à turbis conſultũ ſtatiſta fecit Põponius Atticus Ciceronis amicitia, quam cum vlla alia re, clarior. Ratio in promptu eſt. Cum enim bellum dubium eſt, non licet in illud nomen dare illi, qui liber eſt, niſi alterius partis cauſam putet eſſe iuſtam. Id multo minus in ſeditione, & bello ciuili permiſſum eſt, atrocius enim eſt ciues opprimere, quàm exteros. Recte igitur Atticus. Eadem pene in ſententia Iuſtus Lipſius cent. 2. ep. 24. Verum ille ſe non miſcere ait, nec tamen rem definit. l. 6. polit. c. 7. etiam diſtinctione vtitur. Itaque quamuis omne bellum eſt triſte, maximè ciuile, tamen neceſsitate aliquando gerendum eſt. Ciuile tamen magis fugiendum, quam externum, quia crudelius eſt. Hoc initio oſtendi, vt nunc teſtimonio Auguſtini conſignare iuuat, vt appareat quam rectè ſentiant, qui illud fugiunt dum poſſunt. Aug. l. 3 de ciuit. Dei c. 23: *Sed tam illa mala breuiter, quantum poſſumus, commemoremus: quæ quanto interiora, tanto miſeriora extiterunt diſcordia ciuiles, vel potius inciuiles: nec iam ſeditiones, ſed etiam ipſa bella vrbana, vbi tantus ſanguis effuſus eſt: vbi partium ſtudia, non contentionum diſſenſionibus, varijſque vocibus in alterutrum, ſed planè iam ferro armiſque ſæuiebant: bella ſocialia, bella ſeruilia, bella ciuilia quãtum Romanum cruorem fuderunt, quantam Italiæ vaſtationem deſertionemq; fecerunt? nam antea quam ſe aduerſus Romam ſociale Latium cõmoueret cuncta animalia humanis vſibus ſubdita, canes, equi, aſini, boues & quæq; alia pecora ſub hominum Dominio fuerunt, ſubito efferata, & domeſtica lenitatis oblita, relictis tectis, libera vagabantur & omnium non ſolum aliorũ, verum etiam dominorum auerſabantur acceſſum, non ſine exitio vel periculo audentium, ſi quis de proximo vrgeret. Quod quanti mali ſignum fuit: Quod ſi hoc ſignum fuit, quod tantum malum fuit quantum malum fuit illud, cuius hoc ſignum fuit? Hoc ſi noſtris temporibus accidiſſet, rabidiores eos quam illi ſua animalia pateremur.*

Civile bellum magis vitandum, quam externum.

Robora ... bellis.

Hæc tanta mala in cauſa dubia excitare aut adiuuare, nequaquam boni ciuis eſt. Tot corruerunt Mariano & Syllano bello, tot in pace, & tamen adhuc diſceptatur cuius cauſa iuſtior, Syllã optimates, Mariũ plebs defendit, crudelitatem in vtriuſq;, vtrique deteſtantur, funera ſuorum lugent.

A ... ab ... ſtinendum.

§. 4. Boni etiam viri eſt, à controuerſijs ciuilibus abſtinere, quamuis vnius partis iuſtam cauſã cernat, ſi altera pars iniquam tueatur, ſed quam ipſa probabiliter iuſtam exiſtimat, idq; ſi videat futurum, vt valde cruenta ſit victoria, & clades maior quam pro delicto, quod in bellis ciuilibus ordinarium eſt. Itaque licet Sulla iuſtam cauſam defenderit (ita enim eſſe ſtatuimus) boni tamen viri qui victoriam probabant, crudelitatem exhorruerunt. Non tenetur ille in caſtris Sullæ pugnare, nec victoriam cui tanta crudelitas eſt comes, & maius malum, quam bellum ipſum promouere. Cum enim Mariani ſe cauſam publicam bene agere arbitrarẽtur, non ſunt tanta cæde delendi, vt vix ſuperſint, quibus Sullani imperent.

Hoc quidem in negotio poteſt abſtinere, non tamen tenetur, quia cauſam legitimam adiuuare poteſt. Quod ſi in magiſtratu eſt, ſi magnum ad victoriam allaturus eſt momentum, ſi ad Marium crudeliter victoria vſurum animaduertit, iuſtæ cauſæ non debet auxilium ſubtrahere. Itaque Atticus ſi Pompeianas partes putabat eſſe Romanas & iuſtas, Pompeio ſe iungere debuit: ſi dubitabat neutri.

Cum cauſa certa eſt ... bellum gerendum eſt.

§. 5 Si altera pars aperte cauſam improbam tueatur, vel improbos, & [illegible] ones tuẽdo, vel bonos opprimendo, vt nec ipſi quidem ſine crimine agere ſe fateantur, boni viri eſt, integræ parti, & iuſtæ cauſæ ſe adiungere; & ſi à patria vocetur pugnare, quamuis triſtiſsimos, & crudeliſsimos victoriæ exitus videat futuros. Filij Iſrael vtũ bellũ decreuiſſent contra tribum Beniamin. Iudicum 20. *iubent tradi ſibi homines de Gabaa, qui hoc malum perpetrarunt, cumq; viciſſent occiderunt habitatores Iabes Galaad, quod non adfuiſſent bello Grandi enim iuramento ſe obſtrinxerant; cum eſſent in Maſpha, interfici eos qui defuiſſent.* Ciuilis belli cauſa erat, quod improbos ad ſupplicium dare nollẽt; ſub pœna mortis omnes ad bellum coacti ſunt. Ciues Iabes Galaad omnes interfecerunt. c. 21. 10. *Miſerunt itaq; decem millia viros robuſtiſſimos, & præceperunt eis, ite & percutite habitatores Iabes Galaad in ore gladij tã vxores, quam paruulos eorũ.*

Quin & Beniamitas omnes cum vxoribus, paruulis, fœminis & iumentis occiderunt. c. 20. Quamuis igitur victoria eſſet triſtiſsima, & niſi Deo iubente, qui ſcelera Beniamitarum puniri ſtatuerat, crudeliſsima, nemo tamen abeſſe à ciuili bello potuit, quia ceſſatores, & detrectatores eodem modo, quo reos puniuerunt. Qui porro per nequitiam atque iniuſtitiam, cauſam impiam volentes ſcienteſque tuentur, omnem victoriæ crudelitatem merito ſibi im[puta]bunt.

§ 6 Cum cauſæ ſeditionis vtrinque ſunt, vt Romana Republica v. 9. importunitas fœneratorum, & plebis contumacia nouas tabulas peten-

tis,

tis, quamuis conſtet, vnde ſtet iuſtitia, boni tamẽ viri eſt, quantũ fieri poteſt, neutri parti ſe iungere, ſed pacem ſectare, quæ quãdiu ſperatur, omnia præſidia eo cõferre: melior enim quouis bello, & quauis victoria pax eſt; cum ciuili bello victoria ſit bello miſerabilior. Si pax deſperata eſt, ad eos qui ius tuentur, accedendum eſt. Cùm verò ſeditionum cauſæ admodum exiguæ ſunt, quales ſupra quaſdam enumerauimus, non eſt neceſſe vt quis iuſtæ ſe cauſæ adiungat, modo nec iniuſtam tueatur. Quia hoc parua de cauſa ſeditionem ciere, & bellum ciuile inchoare, iniuſtum eſt. Tum verò ciuis potens ad concordiam partes adigere, pacemque efficere tenetur. & contra eos qui nolunt æquitati & concordiæ accedere, ſumere arma, ſi enim ob leuem cauſam viri honeſti exacerbati duellum tentent, mutuiſque vulneribus inhient, poteſt eos ad pacem princeps cogere, atque adeò patria, vt qui contumaciter reſiſtit, cauſã cecidiſſe iudicetur, iniquum eſt enim ob exiguas nugas patriam peſſum dare.

§. 7. Si rebellio ſit vnius partis contra principem, aut magiſtratum, aut proditio agitetur, magiſtratui ſeſe adiungere oportet, cumque omni ope, qua fieri poteſt, conſilio, auxilio, manu, pro ſe quiſque defendere. Proditor enim principis cenſetur, qui in neceſsitate illi non ſuccurrit: ſed eum deſerit, donec videat, quo res vergant, quod fecit Metius Suffetius Latinorum princeps, qui Tullum in media acie deſeruit. Hoc in caſu veriſſima eſt Solonis ſententia. Quis enim non omni ſupplicio dignum iudicet, qui Dauidem contra filium Abſalonem, vel Sebam non adiuuaret? Membra ſane operam defendendo capiti impendere neceſſe eſt. Omnes enim in defenſionem principis iurarunt, Hoc vero pro ſua quiſque facultate, ſtudio, contributione, pugnando, alijs modis, quibus vitæ Principis conſulatur.

§. 8. Quod ſi ſubditi contra magiſtratum inſurgant, multi contra paucos, ita vt vix ſpes vlla ſit melioris cauſæ victoriam fore. Imo ſi pars iuſta in Republica contra partem iniuſtam ita pugnet, vt ſe vix tueri poſſe videatur, magna oritur difficultas. Iniquæ parti ſe adiungere nemo poteſt; Parti integræ adhærere vitæ & fortunarum diſcrimen habet. Itaque fortioribus aſsiſtere non debent, qui eodem ſcelere inquinarentur, infirmioribus adeſſe nolunt.

Erigere partes debet, quæ ſperare ſe poſſit.

Hac in cauſa ita ſentio. Si aliquis eſt, qui ſua prudentiâ, robore, opibus, partem iuſtam erigere poteſt, ſpemque victoriæ conſequi, oportere eum ſeſe & ſua Reipublicæ liberandæ, conſtituendæque impendere. Sic fecit Ioiadas cum iam parem ſe fore ſperaret, ingenti periculo Athaliæ ſeſe oppoſuit, & Ioam in regnum euexit. Quamdiu vero nondum ſpes victoriæ apparet, conſilio, monitis, clandeſtinis conſilijs, & auxilijs iuſtitiam fouebit, donec ſpes ſit iuſtam cauſam eſſe triumphaturã. fecit hoc idem Ioiadas dum regiũ puerum clam educat, eiq; vires, & viros parat.

Quod ſi priuatus quiſpiam ſit, nec ad ſubleuandam Rempub. poſsit adferre aliquid momenti, non tenebitur nulla ſpe publici commodi fortunas, & vitam hoſtibus obijcere, quieſcet itaque & votis, occultiſque adiumentis oppreſſos fouebit. ſi enim ſe oppreſsis addat, ipſe quoque opprimetur, ope, & facultas adiuuandi eripietur; eritque hac ratione pars iuſta infirmior, iniuſta fortior. Ita factum a multis in regia vrbe Aquilgrani: ſed hoſti & rebelles per ſummum nefas magiſtratum exautorarunt, contra Cæſaris mandata tam ſuere contumaces, quam in magiſtratum iniurij. At viribus domeſticis externiſque longe ſuperabant eos, qui iuſtam cauſam ſequebantur, durauitque ſupra annos viginti grauis bonorum omnium oppreſsio, ſi quis liberam vocem mitteret, iam calumniæ, contumeliæ, carceres, exilia, proſcriptio ante oculos erant. Patientia tandem & occultis auxilijs quorundam, forti aliorum conſtantia recuperata Reſpubl. eſt, quod fieri non potuiſſet, ſi infirmiores & pauciores initio ſe armata manu fortioribus, pluribuſque oppoſuiſſent, in primo enim conflictu omnes trucidati fuiſſent.

§. 9. Cum ita res habet in Republica, vt bellum ciuile geratur; & de vnius partis iuſtitia conſtat, conſultum fere ſemper eſt illi parti ſe iungere. Qui enim medius eſt, vtramq; partem offendit, nam ab eo ſe lædi arbitrantur, ſe cum periculo rerum omnium propugnare Rempublicam, illos qui medios ſe tenent, nec labores pro bono cõmuni ſuſcipere, nec impenſas velle facere. hinc durante bello vtrique parti ſunt præda; nam vtraque acies ſubſidium ab illis poſtulat. vt à ciuibus, pro defenſione ciuitatis: poſt victoriam ſunt victimæ victoris. Pomponius Atticus Cæſare, & Pompeio pugnantibus quieuit, detrimenta tamẽ fortunæ ſenſit, quæ alij; At Pompeio victore, non meliore conditione futurus erat, quàm Cicero, quàm alij, qui in Pompeianis caſtris fuerunt. Cic. l. 11. ep. 6. ad Attic. *Me diſceſsiſſe ab armis nunquam pœnituit. tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus coniunctio, vt non nominatim, ſed generatim proſcriptio eſſet informata: vt iam omnium iudicio conſtitutum eſſet, omnium veſtrûm bona, prædã eſſe illius victoria. Veſtrum plane dico. nunquam enim de te ipſo, niſi crudeliſsime, cogitatum eſt. quare voluntatis me meæ nunquam pœnitebit: conſilij pœnitet.*

Qui neutri [illegible] ab vtraque vexantur.

[illegible] commune [illegible].

§. 10. Cum in clade ciuili pars victa eſt, præſtat tueri ſe reliquias, quam ſubito cedere. Itaque & Cato in Africa bellum reparauit; non ille quidem ad ſpem victoriæ, ſed vt alij cenſerũt, ad *ſpem compoſitionis.* Cic. l. 11. ep. 12. ad Atticum. *Sed vt video multo magis nobis laborandum eſt de Africa. quã quidem tu ſcribis confirmari quotidie magis ad conditionis ſpem, quam victoriæ.* Nam receiua Cæſaris victoriam mitigauit nouum bellum in Africa, & Hiſpania, ne ſe magis exoſum redderet. Nam quis Cæſaris animus fuerit, ſatis indicat Cœlius Cæſarianus ad Ciceronẽ Epiſt. 15. lib. 10. ad Atticum. *Si exiſtimas eandem rationem fore Cæſaris in dimittendis aduerſarijs & conditionibus ferendis, erras: nihil niſi atrox & ſæuum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus ſenatui exijt. His interceſsionibus planè incitatus eſt. non me hercule erit deprecationi locus. Quare ſi tibi tu, ſi filius vnicus, ſi domus, ſi ſpes tuæ reliquæ tibi charæ ſunt: ſi aliquid apud te nos, ſi vir optimus gener tuus valet: eorũm fortunam non debes velle conturbare, vt eam cauſam, in cuius victoria ſalus noſtra eſt, odiſſe, aut relinquere cogamur: aut impiam cupiditatem contra ſalutem tuam habeamus.*

Pariter mitigant victoriam.

Niſi Hiſpanienſe & Africanum bellum pertimuiſſet, illum victoria ſe exhibuiſſet, quem Cœlius depingit. Et ſane breui ſe eum exhibuit, ſuperbum omnibus & contumelioſum, nec deerat aliud quam ex ſuperbia, & ſuſpicione crudelitas.

§. 11. Cum eo vſque bella ciuilia exarſerunt, vt gentes barbaræ magno cum periculo in auxilium vocentur, viri boni eſſe puto, etiam iuſtam potius cauſam deſerere, quã eos adiuuare, qui barbaros aduocarunt. Iterum Cicero fecit, & cauſam reddit epiſtol. 7. lib. 11. ad Atticum. *Sed ex omni-*

Barbari in patriam [illegible] ſunt.

bus nihil magis tamen deſideratur, quam quod in Africam non itrim. Iudicio hoc ſum vſus, Non *eſſe barbaris auxilijs fallaciſſima gentis, remp. defendendam, præſertim contra exercitum ſæpè victorem. Non probant fortaſſe. multos enim viros bonos in Africam veniſſe audio, & ſcio fuiſſe antea. Valde hoc loco vrgeor. hic quoque opus eſt caſu, vt aliqui ſint ex eis, aut ſi poteſt, omnes qui ſalutem anteponant. Nam ſi perſeuerant, & obtinent, quid nobis futurum ſit vides.*

Qui igitur in auxilium Turcos vocarunt contra rebelles ſuos Græci imperatores Imperium merito perdiderunt. Præſtat ſane aliquam eſſe Rempublicam, etiam aduerſariorum, quam nullā eſſe. Interdum metus, interdum ambitio ad illa conſilia magnos viros impellit, Bonifacium metus, Rufinum, Stiliconē, alios Ambitio. Nec deſunt exempla noſtrorum, pars Hungariæ ſic perijt, & hoc malum multi ſenſerunt. Belgæ quidē rebelles bis in ſummo periculo ſeruitutis fuerunt; primo cum Alenzonium, deinde cum Lyceſtrium aduocaſſent, quorum hic Britannis, ille Francis prodere libertatem cœperat, qua cauſa ſe mox ſapientiores Politici in omnia verterunt, vt vtrunq; depellerent, Alenzonium armis, Lyceſtrium arte; cui niſi ceſsiſſent, arma ſenſurus erat. Verum non de quibuslibet exteris loquor, ſed Barbaris, quales Turcæ, Tartari, alijque ſunt, & his perfidia, impietate, immanitate pares. Nūc vero ad bella procedamus.

POLITICORVM
LIBER DECIMVS.
DE BELLO.

CAPVT I.

Togatum & Sacerdotem de bello diſputare conuenienter poſſe.

Militia ſpiritualis & externa.

MILITIA *eſt vita hominis ſuper terram*, quare ſic ergo laborare me iubet Apoſtolus ſicut bonū militē CHRISTI IESV, ſed nunquid militiam illam, quâ vita eripitur inuaſori, præcipit, cum ad nomen reſpōdere imperat & ſtare in procinctu? ſpiritualem militiā contra aereas poteſtates, tenebrarum horum edicit; *Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.* Rom. 13. 12. Quæ vocat 2. Cor 6. 7. arma iuſtitiæ à dextris, & à ſiniſtris. *Nam reuera ſecundum carnem ambulantes, non ſecundùm carnem militamus, arma enim militia noſtra non carnalia ſunt, ſed potentia Deo, ad deſtructionem munitionum* 2. Cor. 10. 4. Quid igitur cum armis carnalibus ſpiritualis? quid armis illis, quibus interficitur inimicus, ſi pro illis orandum eſt? ſi bene faciendum his, qui nos perſequuntur? Duo igitur de bello tractanti obijciuntur. Primū nō poſſe belli inexpertem ex vmbra dare præcepta certantibus. Alterum id minime decere ſacerdotem, & religioſum, vt cuius ſit munus, libros & templa tueri,

Bella viri, pacemq; gerant, queis bella gerenda,

§ 2. Ad hæc reſpondere, vt tam obtrectantium conuitio, quam beneuolorum quæſtioni ſatisfiat, in veſtibulo huius libri mihi propoſitum eſt.

Conſilia belli dare togatus poteſt.

Et quidem ſi obijcitur togatum de bello ſcribere alienum eſſe, atque abſurdum, ſi dicant; *Tune hæc audebis homo vmbraticus? qui ſerio nunquam caſtra videris, nunquam denique partem vllam bellici muneris attigeris.* Reſpōdit iam olim pro me maior inuidia, altior columnijs Iuſtus Lipſius l. 5. polit. cap 1. *Ego verò audebo, nec mei tamen ingenij aut virium fiducia, sed eorum a quibus iamdiu mutuor & ſumo. Quid enim hic meum? ordo aliquis & contextus fortaſſe, at verba ſenſusq; mihi praeeunt illi, quos in hac ipsâ re fidenter dicam, Annibal aliquis audire nihil abnuat, aut ipſe Cæſar. Nam quid ſapientes in ſuis rq, illos viros fugit? cur non his quoq; rectè in eorum & purum iudicium nō qui partim interfuerunt, imo & præfuerunt, bellis: partim in ſenatu & populo illo verſati ſunt, vbi aſſidua materies & agitatio harum rerum. Viderunt igitur, audierunt, & quod caput eſt, cum iudicio obſeruarunt, cauſas ipſas originesq; rerum, nec* προφάσεις *ſolùm euentuum, ſed* αἰτίας *ipſa. Alexander ille, in re quidem bellica verè Magnus, Homerum ſibi militiæ magiſtrum aſſumere, & aſſerere nihil verebatur: non meliori iure ergo mihi illos? Nam vates ille (eximius ſanè & ſupra hominem vates, ſed tamen vates:) quid niſi vnum bellum, & idipſum fabellis aſperſum decantauit? Noſtri iſti, (hiſtoricos me intelligere palam eſt) ab omni pœne aeuo bella, cōtinuatâ ſerie, & intemeratâ fide ſcripſerunt. Nec id tantum, ſed ſæpe in ipſa narratione, aut extra eam in concionibus, velut data opera ſaluberrima monita & conſilia miſcuerunt ad omnem rem Militarem. Quæ enim pars ſiue ars eſt, quam non ij cum exemplis ſubijciant, tum verbis etiam delibent? vt de exercitu, de caſtris, de Agminibus, de ſignorum collationibus, de Oppidorum oppugnationibus, de Commeatu, de Inſidijs faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quæ ſunt propria belli adminiſtrandi. In quibus cum tot iam annos verſer, & curioſo iſto mentis oculo quotidie vager per latos illos Hiſtoriarum campos: cur nō mihi etiam fas intelligere & iudicare aliquid in iſtis? Non enim vidiſti, inquiunt. Certè, ideoq; nec vſum aut tractationem armorum mihi vindico; ſententiam & iudicium tantum, eaq; ipſa aſtricta ſententia aliena. Ecce in circulis omnibus, atque etiam, ſi dijs placet in conuiuijs, ſunt qui exercitum ducunt; vbi caſtra locanda ſunt, ſciunt; quæ loca præſidijs occupanda; quādo cum hoſte manus conſerenda, quando quieſcendum ſit. Et hos nemo carpit. ego canicula & impudens, ſi verbum his de rebus faciam ex veterum mente? Iphicrates olim interrogatus,* τίς ὢν μέγα φρονεῖς; πότερον ἱππεὺς, ἢ τοξότης, ἢ πελταστὴς, ἢ πεζός; Οὐδεὶς ἔφη τούτων, ἀλλ' ὁ πᾶσι τούτοις ἐπιστάμενος ἐπιτάττειν: *Quis tu es qui tantos ſpiritus tibi ſumis? verum eques, an ſagittarius, an veles, an legionarius? nihil horum inquit: ſed qui his omnibus noui imperare. Aemulabor in parte, & dicam; non ego dux aut miles, ſed qui his in tempore conſulere aliquid poſsim & ſuadere. Itaq; pergam audacter, nec vacillanti pede in incepto, & ex veterum ſcriptorum velut hortis ſententiarum flores legam, & intexam in has capitum corollas.*

§. 3. Eadem hic quidem mea cauſſa eſt, eademq; defenſio. Cur enim in me exiguo reprehendatur, quod in illo viro magno laudatur? Et ſane nimium quantum à vera ſapientia ac ratione, abeunt, qui omnia experientiæ tribuunt, nihil ſtudio, diligētiæ, ingenio, cum ratio certiſsima dux, experientia etſi vtilis, nunquam tam o... bus

dum-

…meris ab …: & ſi … & … icem imperatorem …diamus; manet tamen illud, quod ipſi milites …tentur: *ſana ratio omnibus præfertur exemplis*: quanquam omnia mea clarorum virorū exemplis docere, & firmare conſtitui, vt quod deeſt auctori, ſuperſ … integritati doctrinæ. Quod eo minus nouū videri debet, quod omnes fere de bello libros à togatis, hiſtoriaſque ſcriptas legimus, qui etiā de ducibus, regumque bellicis conſilijs prudentiſsime iudicant, cum bella tamen illi non geſſerint; cum vero hunc in finem hiſtoriæ in Academijs explicentur lectiſsimæ iuuentuti, non vt hominum ſcelera, cœdeſq; annalibus conditas intelligant; ſed vt quid quaq; in re ſequendum fugiendumq; ſit, percipiant; nemo ſanè prudens iudicabit, ab officio hiſtorici alienū eſſe, de belli gerendi ratione diſſerere, qui præcipuas hiſtoriæ partes bella continere primo aſpectu didicerit. ſine hac igitur tractatione hiſtoria intelligi nullo modo poteſt: nec recte eruditior iuuentus inſtrui; cur mihi igitur, quem vocatio mea, atq; adeo propēſio animi, ſtudiorumq. amor iuuentutis commodis iam olim conſecrauit, deuinctumq; tenet, vitio quiſpiam vertat, ſi ex fideli hiſtoria optima pacis & belli præcepta iuuentuti propono? Quæ ſi mala erunt, iā irrita eſſe iubeo, ſi bona, laudare etiam inimici debebunt. Hiſtoriam itaq; bellicam ordine digeſtam, norma rationis, adminiculis exemplorū compoſitā, firmatamque dabo, nō meo ingenio, ſed regum, ducumque magnorum inſtitutis abſolutam.

Sana ratio præſtat exemplis.

§. 4. Altera pars obiectionis dilutior etiam euadit; quamuis primo aſpectu abſurdū videatur, de armis tractare Sacerdotem. Mihi vero è contrario videtur bono fine, iuſtis de cauſis ſacerdotes poſſe ac debere interdum belli eſſe duceptatores Moſes ſacerdos erat, & bellator eximius, nec minus Ioſua miniſter Moſis quanquā ſacerdos non eſſet, pietatem tamen & cuncta belli decora cōiunxit. Phinees Eleazari ſummi …ontificis filius, belli dux contra Madianitas à Moſe conſtituitur. Machabæi Pontifices magna bella geſſerunt, & cur mihi de bello loqui non liceat? Clericis quidē belligerare vetitū eſt legibus Canonicis, monet tamen D. Bernardus Eugenium bella nō eius manu, ſed tamē auctoritate gerēda.

Sacerdotes …eris teſtamenti bellatores.

Bellis intereſſe Clerici interdum poſſunt. Nam militem fide, & pietate erudire, eorum licentiæ obſiſtere poſſunt ac debent, ſolari vulneratos, morientibus ſacramenta exhibere. Et hac quidem de re nemo ſanus dubitat.

Alia quoque præſtare poſſunt, vt ad fortiter pugnandum militem adhortentur, etiam crucem præferant, magnoque animo eſſe iubeant Maiol. l.5.cap.49. Deus olim tubas eſſe in caſtris voluit, quibus clangerent ſacerdotes, victoriamque bellatoribus conficerent. Num. 10. 9. *Si exieritis ad bellum de terra veſtra contra hoſtes, qui dimicant aduerſum vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio veſtri coram Domino Deo veſtro, vt eruamini de manibus inimicorum veſtrorum.* Ideo quoque Balaam vocat clangorem victoriæ regis qui erat in taberna…lis Iſrael. Sacerdos nouæ legis ſi in periculo belli …onſti…tus pro neceſſaria defenſione occidat inuaſorem, non redditur irregularis quā in cauſā melior eſt eius conditio, quam mil…tis, miles enim ſponte nomen dedit vt publica auctoritate occidat hoſtem, Clericus priuata ſe defendit contra inuaſorem.

§. 5. Sed neque bellum ad…o … vetitum eſt Clericis, vt … grauinecesſitat… … magna vtilitate pugnare non valeant. Si patria ſit in periculo, ſi ſperetur pax vniuerſalis Eccleſiæ. Ban. 2.2.q.40.art. . Henriquez.l.14.c.13. Omnes etiam concedunt Pontificis conceſſione pugnare Clericos poſſe. Epiſcopus ſane bellum indicere, ſi id neceſſarium ſit ad recuperandas vel defendendas Eccleſias ſuas, poteſt: itaque delectus habebit, militem coget, fœderibus principum, auxilijſque ſe muniet, ita Henriquez, Caietanus, Syluester, & ante hos S Bernardus, S. Leo Papa.

…ricipugnare ab- …uando poſſunt

Nimium igitur iniqui ſunt in nos iudices, qui vt facile nobis calicem extorqueant accincti gladijs nos inuadunt, & ſola breuiarij armatura content… nos eſſe iubent, quaſi vero nobis pro legitimis noſtris, aris, & templis pugnare non liceat, cum in Domini familia duo gladij fuerint.

§. 6. Docet recte S. Thomas 2. 2.q.… art.2. Non licere Clericis pugnare, quia bella valde repugnant officijs Clericorum. Executione ordinum illi priuantur, cap. Clerici, & cap Quicunque 13. q. 8. iubentur retrudi in monaſterio Quia tamen lex illa naturalis non eſt, nec diuina, ſed Eccleſiaſtica duntaxat, non modo tolli à legis latore poteſt, ſed interdum re ipſa tollitur eius obligatio cum alia lex grauior obligat. Si enim Reſpublica ſit in graui diſcrimine, poſsitque ſeruari, ſi in milites Clerici cooptentur, naturæ ius eſt, vt ipſi quoque manu pugnent; iuris enim naturalis obligatio requirit, vt ſuam quiſque Rempublicam tueatur. Quod ſi in bello offenſiuo Reſpublica eſt in grauiſsima neceſsitate, poterit & in eo clericus manu ſua pugnare. De bello defenſiuo concors eſt ſententia in ſumma neceſsitate, vel maxima vtilitate licitum eſſe. De offenſiuo negant, verum contingere poteſt, vt offenſiuum ſit æquè neceſſarium, in bello enim crebro occupare & præuertere oporteret.

Ius naturæ interdum, Clericos pugnare cogit.

§ 7. Quæcunque initio de cauſis, cur politica tractanda ſuſceperim, præfatus ſum, eadem hic quoque locum ſuum habent. Nam ducem, Legatos, Tribunos, Centuriones omni prud…iā politicā adniti debent, vt exercitum regant, homines feroces, & arma tenentes, idque in magnis periculis, ex quibus facile motus, diſſenſioneſque oriuntur; dum proſpera ſibi, aduerſa ducibus imputant. Summæ igitur artis eſt militem regere quod ſi recte fiat, hoſtem facile eſt vincere. Hæc igitur eo fine & modo tractaturus ſum, vt legendis hiſtorijs, bellisque, iuuentus fructum capiat, & cum matura adoleuerit ætas, bella etiam neceſſaria gerere poſsint, fauere conatui debet etiam maleuolus, ſucceſſum præſtare ipſe non poſſum.

Bene militem regere, eſt hoſtem vincere.

Omnes plurimum Lipſio debemus, qui intelligendis hiſtorijs, facem hiſtoricam, *non ex ſuperbia, ſed ex propoſito appellatam accēdit, id eſt, … vt mores Romanos, publicos, priuatoſq; proferrem, (alibi & Græcos) atq; eos ita illuſtrem, vt ſimul loca ſcriptorum veterum, qui alludunt vel tangunt. Hoc tum diffuſum, imò & confuſum ſit (negare non poſſum) placuit excerpere primū ex omni cumulo quidquid ad militiam facit, & id iunctum proponere, & ſerie aliqua ac cohæſione rerum. ideò quia ad militiā; quia ea nō creberrime ſed aſsiduè in hiſtoria occurrit, & omnem in ea paginam, vt ſic dicam, facit. Vt enim vita noſtra publica eſt, ſic ſcriptio: illa ab auo in annum, turba & bella: ergo & annales quæ annum repræſentant. Atque ego ſciens & gnarus aio, nihil eſſe, quod magis ſiſtat aut remoretur iuuentutem … militia priſca ignorantia: cui malo ante omnia … mur & hanc caliginem noſtra face (pro copia quidem ingenij) iam depulſum.*

Hæc tractatio ad hiſtoriam neceſſaria eſt.

Mihi quoque propoſitum eſt, non modo intelligendis veterum geſtis, ſed imitatione quoque exprimendis iuuentutem exercere. Conſilia enim de illis rebus dantur, quæ ſunt faciendæ. Hoc enim pertinet ad bonum publicum, cui imprimis milites ſeruiunt.

§. 8. Denique cum de bello omnium Politicorum, Iuriſconſultorum, Theologorum, Scholaſticorum, Canoniſtarum lucubrationes exſtent, cum multæ quæſtiones ad tribunalia, & conſcientiam pertinentes explicandæ ſint, manifeſtum eſt, hanc à me partem negligi non oportere ſiue Theologicas, ſiue Politicas tractationes ſpectes. His vero adiungere non[illegible] polemica conſilia magnorum ducum, mihi non laborioſum, iuuentuti vero gratiſsimum & fructuoſiſsimum fuerit. Neque tamen huc iudicio ad bellū gerendum eos adhibendos, qui diſceptare & perorare de bellis ſolent; ipſi enim in acie forte omnium ſuarum præceptionum obliti terga darent hoſti: ſed vtatur milite exercitato Reſpublica, qui exequi, non iudicare ducū dicta norit, ducibus autem, qui & hæc legerint, eiſque vti, vel hoſtem vtentem eludere queant. In prœlijs enim, itineribus, obſidionibus præter opinionem varia eueniunt, quæ ſubitam prudentiam exigunt, tum vero exercitatus & legendo, & belligerando Imperator ad ſubita Conſilia expeditus erit, hæc enim omnia eo pertinent, vt in periculo Conſilium ſit, & inopinatis caſibus explicent ſe duces, aut hoſtes implicent; Magni enim Imperatoris eſt prudentiâ non ſanguine vincere. Hoc enim ſupra omnes triumphos eſt bono ſtratagemate hoſtem decepiſſe.

De bello diſputādi, qui pugnare nō poſſunt

Addam etiam illud; Exemplo aduerſarij me prouocatum. Machiauellus cùm de bello ſcripſerit, nun tamen mil tare auſus fuit, etſi eum hortatus fuerit Vrbinas. Cardan. de vtilitate ex aduerſ. l. 3.

CAPVT II.

Belli definitio & deteſtatio.

Bellum eſt ferociſſima bellua.

§. 1. SEntiunt facilius bellum integræ ciuitates, quam pauci definiunt. Eſt vero bellum vt definit Lipſius, *vis & a ma in principem aut populum alienum.* Sine dubio intelligit vim illatam à ſummo Principe, vel Republica, ſi enim à parte vel à paucis inferatur nullo publico Conſilio, latrocinia ſunt potius quam bella. Hebræi להם & מלחמה & מלחמה הלם quod eſt comedere, deuurare. Eſt enim ὁ πό[illegible] δημοβόρος *bellum vorax popul*. Hinc diuinus Spiritus in ſcriptura os tribuit gladio, & perire dicuntur in ore gladij. Deuteronom. 32. 42. *Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes.* Bellum igitur horrenda bellua eſt, quæ innumeris ſagittis ſugit cruorem morientium, & gladijs carnem ſecat, ac viſcerationibus pertuſum ventrem farcire conatur, nunquam autem etiam temulenta ſatiatur.

Summus honos ex ſanguine hominum.

§. 2. Belli innumera mala ſunt, nullum grauius, quam quod tam magna decora & triumphi de hominum cæde petuntur. ferarum mutuos laniatus, venationeſque cernimus ſed paſta ceſſat crudelitas, homini occidiſſe hominem glorioſum eſt. Et ſatis cauſæ videtur eſſe vt tam ſacrum animal interficiatur, ſi victoris nomen acquiratur occiſori. Quot enim gentes nulla ſua culpa, ſed crudeliſsima ambitione perierunt? non inficior, eos qui iuſtorum bellorum adminiſtri fuerunt, quique pro patria vulnera acceperunt, [illegible]tis prœmijs decorandos; verum hanc humani generis calamitatem deploro, quod pro folijs lauri nationes integræ concidantur, quodque cupidine triumphandi bella ferantur, & maior ſit gloria multos hominum occidiſſe, quam multos ſeruaſſe. Alexandrum, Cæſarem, Machometem, Tamberlanum admiramur, & ſummæ laudis habetur multos malos, & multos innocentes ſine diſcrimine occidiſſe: quo titulo Nemeæum Leonem, Hydram Lernæam, Aprum Caledonium laudare poſsis. Fœda eſt profeſsio Cæſaris, vndecies, nonaginta duo hominum millia à ſe occiſa; & de bello ciuili nondum loquitur. Pompeius in delubro Mineruæ inſcripſit; à ſe vicies ſemel centena, octoginta millia [illegible] fugata, occiſa, in deditionem accepta. Quid eſt hoc, ô DEVS meus, vt in ſocietate humana inter erudita etiam ingenia faſtigium laudis teneat, multos occidiſſe? Nec velari prætextu iuſtitiæ tanta poteſt immanitas, in ea gloria fuerunt etiam, qui iniuſta bella geſſerunt. Fruſtra hæc querimur. Bella cum nato mundo fuerunt, & bellantes decretoria dies inueniet. Duobus fratribus anguſtus erat mundus, in quo Caino videbatur Abel flore beatior; ſecuta ſunt bella Gigantum, & diſcordes in vnum gurgitem cataclyſmus incluſit, poſt diluuium primo tamen [illegible] gubernauit Noe, & filij eius, donec diuiſa terra eſt, regnauitque Nemrod in campo Sennaar. Quin etiam bella grauia fuerunt, Noacho, Semo, Iapetu, ac Chamo viuentibus. Nec pacem conſeruare inter poſteros pro ſui, aui, patrisque [illegible] rūt. Bella iſta narrantur Gen. 14. quæ contigerunt annos 344. poſt diluuium quo tempore, Noe, Sem, Arphaxad, Sale, Heber, Phaleg, Reu, Sarug, Nachor vitam agebant, vt mirum fuerit, tam cito extitiſſe tyrannidas. Nam hoc prælium quod Moſes recenſet, primum non fuit, iam enim annos duodecim reges illi ſeruierant Chodorlahomor regi Elamitarum, victi igitur bello fuerant ante annos duodecim, & vſitata iam erant bella, cuius rei indiciū eſt, quod Chodorlahomor fœderatos habet reges, & cum regnet in Elymaide longo ſpacio à Chananæis, eos tamen ſeruitio premit. Quin & crudelia bella fuerunt Gen. 14. 5. *Igitur quartodecimo anno venit Chodorlahomor, & reges qui erant cum eo: percuſſeruntque Raphaim in Aſtarothcarnaim, & Zuzim cum eis, & Emim in Saue Cariathaim & Chorræos in montibus Seir, vſque ad Campeſtria Pharan, quæ eſt in ſolitudine.* Hac diſciplina, ac ſerie bella ad noſtra vſque tempora continuata ſunt.

Bella [illegible] qua

Bello virtus [illegible]

§. 3. Bellorum etiam iuſtiſsimorum malum eſt commune, quod in illis diſciplina iaceat, v[illegible] inualeſcant. Cum enim in bello maximi labores, cōtinua ſint pericula, voluptatum & omnium [illegible]tiorum dulcedine ſtolidos militum animos detinent, ne caſtra deſerantur. Hinc mores nu[illegible] æquè corrumpit, atq; militia, quippe in quâ pleraq; impune committuntur. Feros itaque, & omnium malorum cupidos bellum efficit. [illegible]æ enim in Repub. & bene conſtituta ciuitate flagitia cenſentur, in caſtris ludi ſunt. Quæ namque facies malorum in captis ciuitatibus abeſſe [illegible] ita multo ſunt miſerabiliores, qui victor[illegible] ſceleribus ingentibus contaminant, quam [illegible] quos trucidant. Fere n. maiora ſcelera commi[illegible]tur dum ciuitas capitur, quā ea ſunt, quibus [illegible]retur capi. Tanę impietatis indubium [illegible] eſt, quod in præſenti periculo, inter ſtrages [illegible]

entium de ſalute cogitationem ſetiam non ſuſcipiunt. Mortem in labris habent, experiunturque, quod ille ait

Κοινὸς ἐνυάλιος, καὶ τὸν κτανέοντα κατέκτα.

Mors communis eſt, occidentem occidit.

Atque illud eſt, quod duratum malis animum, gratiæq; diuinæ contumacem oſtendit, non conſtanter mori, ſed vitijs ſuis immori. Nullo periculo moueri ad pœnitentiam, malis ipſis indureſcere. Cauſa eſt, quia tantorum certaminum finis ſunt diuitiæ.

Mors ſine præparatione ſubitur.

Vſque adeo ſolus ferrum, mortemq; timere
Auri neſcis amor; pereunt diſcrimine nullo
Amiſſæ leges, & pars viliſsima rerum
Certamen mouiſti opes.

Religio bello perit.

§. 4. Hinc nec Ethnicos à Deorum ſuorum delubris ſuperſtitio, nec Chriſtianos à ſacris ædibus violandis religio deterruit.

Laudatur Fabij humanitas, quod cum Tarentum euertiſſet, in Deos non ſæuiret, ſed diceret. *Relinquere ſe Tarentinis Deos iratos.* Laudatur ergo Fabius, quod ſimulachrorum deprædatione abſtinuiſſe maluit, quam multa grandiaq; auferre. Veteres quidem etiam in templis deorū nequiores erant. *Ipſa, vt dixi Troia* (ait Auguſt l. 1. de Ciuit. c. 4.) *mater Romani populi ſacratis in locis deorum ſuorum munire non potuit ciues ſuos ab ignibus ferroq; Græcorum, eoſdem ipſos Deos colentium: quin etiam Iunonis aſylo*

Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Vlyſſes.
Prædam aſſeruabant; huc vndiq; Troia gaza
Incenſis erepta adytis, menſæq; Deorum
Crateresq; auro ſolidi, captiuaq; veſtis
Congeritur. Pueri & pauidæ longo ordine matres
Stant circum.

Electus eſt videlicet locus tantæ deæ ſacratus, non vnde captiuos non liceret educere, ſed vbi captiuos liberet includere.

Non quidem ſcelus erat, idola illa, & Lupanaria exſcindere, verum immane ſacrilegium; cum videmus à Chriſtianis, ne quidem templis Chriſtianorum, ſacriſque parci. Athenæ illæ omnium literarum & humanitatis inuentrices, non iuſtitia, aut pietate bella geſsiſſe, ſed opum cauſa, illi qui auxilium petiuerunt, teſtantur. Aegeſtenſes ideo inſigni ſtratagemate Athenienſes eluſerunt, pecunia enim auxilia comparaturi, à vicinis accepto mutuo, fana, & ædes ornauerunt, & falſa diuitiarum opinione auxilia habuerunt.

Incertus belli fructus, certus labor.

§. 5. Principi bellum ſemper timendum eſt, quamuis hoſtes imbecilles ſint, minimeque pares: Nam incerta eſt Belli alea. Diogenes Cynicus Philippo exprobrabat: ſtultitiæ ſe illius ſpectatorē eſſe, qui tam multa poſsidens omnia in diſcrimē mitteret, idq; nulla neceſsitate. Quid enim cogitari magis inſanum poteſt, quam tot regnorum dominū ad incertū iaculum ſcopi inſtar propoſitum eſſe. Omnia incerta ſunt in hominū vita; ſed bello nihil incertius. Hora vna opes, decoraq; parta, & ſperata euertit. Quod verū grauiſsimū eſt in bello peccare bis non licet: quin & illud ordinarium eſt, vt quorum principum eſt labor, eorum non ſit fructus. Alij triumphant, & aiunt;

Qui ſanguine fuſo Hanc patriam peperere.

Bellum amici grauius faciunt.

Id vero in bello omnium grauiſsimum eſt Duci; aut Reipublicæ, quod à ſuis militibus, & Tribunis frequenter bonis exuuntur, atque in magnas calamitates incidunt. Sunt enim ex illis plurimi; quibus lucroſum eſt bellum duci, quod ignauia & negligentia ſua facile conſequuntur. Finierant bellum contra Romanos Pœni, pax atque fœdera inita erant, cum ſubito miles exauthorandus Mathonem Spendiumque duces creat, be[illegible]m Carthaginenſibus intulit multo periculoſius, quam id quod aduerſus Romanos geſtum erat. Idem ante auorum ætatem in Italia pacatis rebus contigit, militum enim turmæ oppida, atque arces occuparunt ac diripuerunt. Quin & Franciſcus Sfortia bellator inclytus Mediolanum, pro quo pugnarat, occupauit. eodem modo milites plerique in Italia eo tempore affecti erant, licet ducatum non acceperint. Propriæ vires tam principi, quam [illegible]enæ ſunt timendæ.

Propriæ vires periculoſæ.

Bellantium varia pericula.

§. 6. [illegible] laudem victores quam optarunt, conſequuntur. Nihil tam capax eſt malignitatis, & ſermonum quam bellum. Damna ſemper eueniunt, & ob damna ſemper principes culpantur; ideo hinc ſeditiones facile oriuntur, quibus princeps impar eſt, cum foris hoſtes, domi tumultuantes inſurgunt; quorum hi principi vires ſubducunt, illi frangunt. Prudentiſsime itaque Martianus dicere ſolebat. *Imperatori arma capienda non eſſe, quamdiu colere pacem liceret.* Cum enim in imperio etiam moderato arduum ſit, vel modicæ paucorum expectationi ſatisfacere, quomodo fieri poteſt, vt per miuriola bellorum omnibus placeat vnus, paucis vtilis, multis nocēs, omnibus grauis? Hæc ex natura belli oriuntur. Nemo ſecurè fortunis fruitur, omnibus omni hora mors imminet, & inimicus enſem, iam iam hæſurum iugulo rotat. Principem itaque requiro pacis cuſtodem. *Pax eſt bonum ab omnibus laudatum, ſed quod pauci cuſtodiunt,* vt ait Nazianz.

Clariſsimi triumphi, æmulis multati ſunt.

Experientia docet, eos, qui ſpectatiſsimè triumpharunt, victrice inuidia oppreſſos. Camillus direptis Veijs albis equis triumphans, deos æmulare viſus eſt. verum expertus eſt quicquid communem ſortem excedit, inuidiæ aliorū eſſe obnoxium: ſuperioribus enim omnes inuident, niſi admodum boni ſint. Inuident etiam amicis, & illis qui proſunt. Saul ſalutem [illegible] datam gauiſus eſt, ſed gloriæ vſq; adeo inuidit, vt vinci maluiſſe videatur quam cum duci [illegible] laude vincere. Cæca enim inuidia eſt, nec quicquam aliud ſcit, quam detrectare virtutes, corrumpere honores, ac præmia laborū. Quid igitur laudem ſpectes, cum aliquando ſenatum, populumq; videas obtrectare victori. imo quo maior apparet gloria, eo malignius eleuare, obloqui, lites nectere, exilia decernere. Hæc ſuadeo, nec tamen vt ſuſpicor, perſuadeo. Ingens enim dulcedo gloriæ, facilius contemnenda dicitur, quā contemnitur.

Finis belli non eſt in poteſtate incipientis.

§. 7. Facile incipitur, difficillime ſedatur. Syluam ſcintilla è ſilice excuſſa accendit, eandē nulla vis reſtinguere poteſt. cum per denſa arborum flamma victrix exultat. Ob interceptum canem Scotos & Pictos inter primum rixa, deinde cædes exortæ ſunt, tandem Rege Crathynto decertatum eſt iuſto prælio. Hector Boeth. l. 6. Scot. hiſtor. Vnius piſcis cauſa, qui cuidā Teleſtagoræ donatus erat, afflicti multis cladibus ſunt Naxij; ſtupris, cædibusq; ſæuitū, donec ex nimia libertate in ſeruitutem reciderent. Athen. l. 8. c. 7. & Ariſt. de Rep. Nax: Eam ob cauſam nec politicè, nec ciuiliter fecit Archelaus Macedonum rex, cū multam genti Thracum indixit Talentum, quod canem eius à via forte oberrantem dijs immolaſſent, voraſſentque. [illegible]am exigua cauſa ingens penè bellum conflauerant: modeſtius Thraces, qui in præſens rem diſsimularunt.

Pacis mentio etiam [illegible] ſuſpic.

§. 8. Quicunque i[illegible]tur pacem principi ſuadent, modo ne ſub pacis nomine grauis bellum lateat; etiam

etiam inter tubas audiendi ſunt. Nec Hanno mihi diſplicet, qui poſt Cannenſem victoriam cum annulis allatis equitum occiſorum numerum nũcios admetiri videret, legatorum de pace mittendorum auctor fuit, cuius conſilium, ſi eo tempore Carthago audiſſet, Romæ forte ſuperſuiſſet. Mala igitur multa conſequuntur certa, ſed bonum, quod quæritur, eſt incertum. Oroſius l. 1. *Quid aliud bella dicenda ſunt, quam vergentia in alterutrum mala? mala ſcil. huiuſmodi, quæ fuerũt, vel quæ nunc ſunt, vt quanta ſunt, aut manifeſta peccata ſunt, aut occulta puniciones peccat*[illegible] Proclus in Com. in Alcibiad. ὁ δ᾽ ἄρης [illegible] ἀπὸ δὲ [illegible] ἀπὸ τῆς ἀρᾶς [illegible] ... *Ares (i. mars) ab* [illegible] *&* [illegible] *auferendo dicitur, vel ab* ἀρᾶ *Execratione, & damno, vel per contrarium, vt loquuntur molliter, ab* ἄρσαι *quod eſt cõcinnare, nam vis effectrix res concinnat & ordinat.* Fallor an & hinc arma Latinis dicta? Aliorſum itaq; finis belli cadit, quam putarũt. Carthago pacem noluit, prælijs victrix, bello victa, excidio ſuperbiam luit. Nec diſsimilis Romæ victricis fuit ruina, alia tempora felices comprehenderunt, & oppreſſerunt.

Imperium dilatando perdunt.

Multa propoſitis aliena euenerunt, Auguſtus Iſtrũ & Euphraten terminos imperij ſtatuit, ſed fruſtra. *Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellũ, & coniurato deſcẽdit Dacus ab Iſtro.* Euphrates quidem Aſiam fertilem, & mollem mundat, Dacus & gentes Transdanubianæ Pannonicas, Thracias, Græciam, Italiam inuadunt, Tranſrhenanæ Gallias, Italiam, Hiſpanias, ipſamque Africam cum gelido ſuo Boote commutant. Hiſtoria caſus veteres nos docuit, nos poſteros docebimus.

Ten ante Geticis nuper delere tyrannum
Italiam patrio veniens iuratus ab Iſtro
Has arces æquare ſolo.

Laborioſa victoria nationes deſatiunt.

Gẽtes omnes, teſte Capitolino, ab Illyrici limite vſq; Galliam conſpirauerant, vt Marcomanni, Nariſci, Hermunduri, & Quadi, Sueui, Sarmatæ, Laringes, & Buri alij, cũ Victoriatis Solibes, Sicobótes, Rhoxolani, Baſternæ, Alaui, Peucini, Coſtobncij. Magno igitur ſuo labore gentes aſperrimas vicit; at ſine fructu: Cauſa, diuerſitas hoſtiũ, & ſuorum: Multum ſane refert quibuſnã hoſtibus res agatur. Eudamidas Spartanus hortantibus, vt memor victoriarum contra Perſas obtentarum, contra Macedones pugnaret, reſpondit. *Ignoras idem eſſe iſtud, ac ſi victor mille ouium, pugnet cum quinquaginta lupis.* Plutarchus in Apophth.

§. 9 Bellum etiam fugiendum, quia comes eius eſt, ingens omnium paupertas, ærarium exhauritur, ſubditi ſpoliantur, militibus male parta, male dilabũtur, vaſtitate & incendijs viuendi adminicula abſumũtur. Raro victor eſt beatior, victus ſemper eſt pauperior. Paupertas vero illa maleſuada eſt, & ſcelerũ concitatrix, dum latrocinijs recuperare tẽdunt, quod belli calamitatibus perditum eſt. *Pereunt bello pauperes,* vt recte dicebat Antiſtheni defenſor bellorum: ſed recte quoque reſpondit Antiſthenes, *Plures fieri pauperes.*

Paupertas à bello.

§. 10. Nec modo bellum ipſum, ſed metus etiã belli paupertarem & famem præmittit. *Non vllus aratro dignus honor, fugiunt coloni, ſqualent arua, ciuitates deſeruntur.* Neque imaginentur bellaturi multa damna ſe illaturos, pauca paſſuros; ſieri enim ſolet, vt illi, qui multa inferunt alijs, multa & ipſi patiantur, cum defendere ſe difficile ſit, nocere facilimum.

Præter illa damna etiam labor additur, quo conficiuntur ciues.

Egregio commento Phocion Athenienſes à ſtudio belli contra Thebanos abduxit; cum enim nec quicquam diſſuaſiſſet, ſed contra eius orationem eſſet bellum decretum, & Phocion ipſe dux conſtitutus: Agite Phocion ſumptis quinque dierum cibarijs me ſequimini; quod cum ſenes detrectarent, ſtudium belli remiſſum eſt.

Pax bello quæritur.

§. 11. Quod ſi quippiam accidat, vt bellum ſuſcipiendum videatur, id ſecum Reſp. perpendat: finito bello nihil melius quam pacem ſe conſecuturam. At vero iam pax eſt, quæ ciuiliter agẽdo, & parua diſsimulando damna, retineri poteſt. Sane aurea ſententia eſt Senecæ. *Felicior eſt pax nunquam laceſſita, quam multo reparata ſanguine.* Intra paucos annos in Europa bella, & pacem vidimus, poſtquam omnes feſsi cladibus ſunt, pace reſpirant. Egregium hac de re eſt S. Augu. iudicium l. 4. de ciuit. c. 15. *Felicitas eſt maior vicinum habere concordem, quam ſubiugare bellantem.* Annos quadringentos cum vicinis Roma belligerauit, clades intulit, & accepit, interea tot ciues cæſi, vulneratique, agri vaſtati ducenties, prædę abactę; quis ita ab omni ratione alienus eſt, qui non iudicet Romam beatiorem futuram fuiſſe, ſi continuis bellis ciues non attriuiſſet? ſi concorditer cum vicinis vixiſſet? Athenienſes non niſi pullati pacem optabant, & nunc etiam principes cum exhauſta ærariá, & ſaucios è prœlio vident, ad pacem animum applicant. Prudentiſsime Gueuara l. 3. c. 15. horol. *Tam ſtolidus nemo eſt, & rudis, qui non feliciorem pronunciet eum, qui linteolo ad detergendum vultus ſudorem vtitur, quam qui ad exſiccandum capitis ſanguinem idem ſcindit.* Itaq; qui bellum non neceſſarium pro pace gerit, perinde facit, atque ille, qui cicatricem integræ cuti præponit; cum nunquam cicatrix niſi collata vulneri placeat.

Pax ſecundum naturam, bellum contra naturam eſt.

§. 12. Quid vero ſi naturam ipſam ſpectemus. Beluis vires & rabiem pro virtute natura inſeuit, ius homini dedit, magnumq; illud etiam latronum pectoribus inſculpſit; *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Quid in mutuas lanienas ruimus? nullum animal in ſuum genus ſæuit. Iuuenalis Satyra 15.

Sed iam ſerpentum maior concordia: parcit
Cognatis maculis ſimilis fera. quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam: ſæuis inter ſe conuenit vrſis:
Aſt homini ferrum lethale incude nefandâ
Produxiſſe parum eſt, cum raſtra, & ſarcula tantũ
Aſſueti coquere, & marris, ac vomere laſſi
Neſcierint primi gladios excudere fabri.
Aſpicimus populos, quorum non ſufficit iræ,
Occidiſſe aliquem: ſed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus eſſe cibi.

Quid vero bellis agitur? Subditis licentia ſcelerum datur, hòmines trucidantur, inſontes ſpoliãtur. Hæcq; ſine iuſtitia vt plurimum. *quid enim milites habebunt, ſi ſuum quiſq; habuerit?* Sen. de benef. 4. Principes igitur ſi boni eſſe, & haberi volunt, id agant, vt non hoſtes attrahant, ſed vt improbos repellant. Plato optime Spartiatis Lydos præpoſuit, qui opere ruſtico duratas manus haberent, cum Spartiatæ torquendis haſtis brachia eneruata traherent. Natura igitur quæ ſocietatem, eadem pacem nos docuit, & amicitiam cum omnibus, quibuſcum eſſe poteſt. Sine amico enim viſceratio leonis, & lupi, vita eſt. Hoc ipſa

nos docet antiquitas, horrore quodam contra naturam bellatorem perfundens. Tertul. de pallio. *Cur iſtas nō ſpectas? vel illos item habitus, qui no uitate veſtitus religionem mentiuntur, cum ob cultum, omnia candidatum, & ob notam vitæ, & priui legium galeri, Cereri initiantur, cum ob diuerſam a ſtionem tenebrica viſtu, & tetrici ſuper caput vellere in Bellona montes fugantur.* Et aduerſus gentes; *Hodie iſthic Bellonæ ſacratus ſanguis de femore proſciſſo in parmulam exceptus ſuis datur ſignatis.* Quid aliud tetrica vellera, in montes fuga, ſanguinis epotatio ſignificat, quam eos qui belli magis gaudeant, ab hominibus migraſſe in beluinam verſos naturam?

Bello boni plus patiūtur.

§. 13. Denique hoc in bello deteſtabiliſsimum eſt; quod non modo vbi bellum ingruit innocentes ac noxij iuxta cadunt, ſed boni plus etiam patiuntur. Cum enim mali parui vitā, minoris cōſcientiam æſtiment, in omnia iniuriarum genera proni ſunt; at boni cum iniuriam nec inferre, nec rapere velint, damna ſua muſſare, & perferre coguntur. Quod ſi mali malis concurrant, paruum detrimentum videri quibuſdam ſolet; ſed errant illi quoq;, quanquam enim in cæde improborū non magna cenſeantur; hoc tamen ipſum damnoſum eſt, improbum alienā furiā, & ipſum furentem cadere, qui incruentā morte ſublatus ſaluari poterat. Magnum precium eſt animæ Chriſtianæ, quæ dum inter cædes proijcit vitam temporariam, ſæpe deſperat æternam. Hinc fit vt etiam boni niſi cum neceſſe eſt, hoſtem non occidant. Ego plane auream ſententiam hominis Ethnici iudico Tac. hiſt. 1. *Aequè apud bonos miſerum eſt occidere, quam perire.*

Commoda bellorum.

§. 14. Commoda tamen & prædæ ex bellis oriuntur. ita eſt, imo ex victoria, & quidem incruentā & felice; alioqui carè emitur præda multo ſanguine. Verum commoda vocemus ſeruituti ſubditam prouinciam, militumque è præda diuitias. commoda tamen non ſunt, niſi collata detrimentis, ſeruos mauis habere vicinos, quam latrones & piratas ſed præſtabat habere amicos. Nec felicior es aliena infelicitate, niſi neceſſario illos infelices feciſti. Vere Oroſius. *Quam feliciter Roma vincit, tam infeliciter, quidquid extra Romam eſt, vincitur.* Bene hanc rotam comparat modiolis hauſtorijs Gueuara, niſi enim illi qui aſcenderunt euacuentur, non poſſunt alij pleni aſcendere. Magna itaq; aliena eſt infelicitas, ex quā tanta emolumenta naſcuntur, vt vitæ periculis bene emi credantur. Nec ſic tamen felix eſt victor, Roma orbis diuitias partim bello, partim præſidū auaritiā rapuit, ſed preſſa exuuijs deuicti mundi perijt. Natura inter Draconem & Elephantem inimicitias poſuit, Draco deuicti Elephantis ſanguinem tanta auiditate bibit, vt aut rumpatur, aut hoſtis cadentis mole obteratur. Id fieri ſolet cum prædarum multitudine ſitientum animi militum ſubito implentur, atque ita ſarciuntur, vt fortunā ſuam concoquere nullo modo queant, imo nec fortiter amplius agere, nec viuere.

Felicitas bellorum ex aliena infelicitate,

Multorum periculum ducis ſolius gloria.

§. 15. Accedit ad hanc crudelem vanitatem in bella raptantem, aliud plane quod inique comparatum eſt, & merito deterrere à bello omnes oportebat. Ducis enim ſolius pene decora ſunt, ſolius nomen principis trophæis inſcribitur; male Græcos feciſſe ait Curtius l. 8. quod trophæis regum duntaxat nomina inſcripſerint. Principem igitur ſcabies illa infeſtet, quid tu, ô miles, poſt victoriam ſperas? iacent tot millia commilitonum, & illi quidem cum laude, ſed tamen ſine nomine vulgus; multo maior pars oberrat, egens, mutilato corpore, & triumpho ſuo cum ignominia ſuperſtes. Imperator per vrbem vehitur curru ſublimis, captat plauſus, conſpici deſiderat, at Romanus quiq, ſapiens Cicero, qui iſta deſiderauit, inania ipſa delectamenta iudicat, & pene puerorum. Orat. in Piſon. Quod ſi maxima iudicantur, certe militum non ſunt. Milites hodie pene leguntur maximam partem ex infima plebe, aluntur vt victimæ, nec ſane liberaliter, reguntur duriſsimè, & ad bellum tamen aſpirant. Olim ſacramenti fugiendi cauſa in ergaſtulis latitabant, pollices ſibi præſcindebant, alias effugiendi occaſiones quærebant. Nunc ſponte accurrunt, quos deſperatio, aut cupido licentiæ domi manere nō ſinit. Hinc aliud etiam & triſte malum naſcitur, vt bella optent, ingrata ſit quies. Maleuolæ ſuſpicionis eſt carmen Philemonis Comici, ſed in bello verum.

Militum miſera ſors.

Οὔτε γὰρ ἰατρὸς οὐδὲ εἷς, ἂν ἐπισκοπῇς,
Τοὺς αὐτὸς αὑτοῦ βούλεθ' ὑγιαίνειν φίλους.
Οὔτε στρατιώτης τὴν πόλιν ὁρᾶν ἄνευ κακοῦ.

Neque enim medicus vllus, ſi benè rem conſideres amicos ſuos bene valere peroptat, nec miles ſuam ſine malo ciuitatem videre. Cupido porro belli eos tenet, quia aliam vitæ honeſtè degendæ artem non didicerunt. Hinc Italorum prouerbio iactatur? *Bellum fures ſerere, quos pax gladio demetat, & laqueo.* Nā reuera otio, luxuriæ, crudelitati omnino dediti, ad latrocinia, furtaq; vertuntur. Horū malorum cauſa eſt, noſtræ militiæ corruptio, olim ea erat diſciplina militiæ, vt arma ponere vehementer miles optaret, vacationem maximi loco beneficij acciperet, ad agros redirent, etiam conſulares, & triumphales, atque adeo bene ſecum veterani putabant agi, ſi abſoluti, ſtipendijs agri darentur: nunc multi omnia in arte militari collocant, itaque arma retinent, ac ſi cum bello vita quoque abrumpenda ſit. Nihil magis cauendum eſt regibus, quam ne his de ſuſcipiendo bello conſiliarijs vtantur. animos enim illorum tumultu & vana ſpe implent, non alio fine, quam vt neceſsitate vrgente, rebus ipſi admoueantur. Id ſane contingit, vt vbi diuturna militia eſt, pauci Tribuni ac manipulares maximis imperijs ſint potentiores. Prætoriani milites Romæ, pars quota, non dico totius imperij, ſed vnius vrbis, quoties imperatores fecerunt, & factos occiderunt? Itaque cum bellum eſt, res domi incertæ ſunt, foris afflictæ.

Olim pax à militiæ poſt militiam pax.

Caput III.

Bellum eſſe licitum.

Bellum licitum.

§. 1. VEtus illa diſputatio eſt, non quidem an omnino gerere bellū liceat ſed an Chriſtianis licitum ſit? ita enim Iulianus Apoſtata per deriſum exprobrabat, *alapam danti dandam & alteram maxillam, non igitur bello vindicandum.* Manichæi etiam omnino bellum vetabant, quos refutat S. Auguſtinus libr. 22. contra Fauſtū Manichæum c. 74. *Nec bella per Moyſen geſta miretur aut horreat, quia & in illis diuina ſecutus imperia, non ſæuiens, ſed obediens fuit: nec Deus cum iubebat iſta, ſæuiebat, ſed digna dignis retribuebat, dignoſque terrebat. Quid. n. culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri, vt domentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidorum eſt, non religioſorum: nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt quæ in bello iure culpantur,*

Manichæi negabant bellum licitum.

culpantur, quæ plerumque vt etiam iure puniantur aduerſus violentiam reſiſtentium, ſiue Deo, ſiue aliquo legitimo imperio iubente,gerenda ipſa bella ſuſcipiuntur à bonis,cum in eo rerum humanarum ordine inueniuntur,vbi eos,vel iubere tale aliquid,vel in talibus obedire iuſtè ordo ipſe conſtringit. Alioquin Ioannes, cum ad eum baptizandi milites venirent,dicentes: Et nos quid faciemus? reſponderet eis; arma abijcite, militiam iſtam deſerite,neminem percutite, vulnerate,proſternite. Sed quia ſciebat eos,cum hæc militando facerent,non eſſe homicidas, ſed miniſtros legis, & non vltores iniuriarum ſuarum, ſed ſalutis publicæ defenſores:reſpondit eis; Neminem concuſſeritis,nulli calumniam feceritis: ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum. Sed quia Manichæi Ioannem apertè blaſphemare conſueuerunt, Ipſum Dominum IESVM CHRISTVM audiant,hoc ſtipendium iubentē reddi Cæſari, quod Ioannes dicit debere ſufficere militi. Reddite,inquit,Cæſari,quæ Cæſaris ſunt,& Deo quæ Dei ſunt. Ad hoc enim tributa præſtantur,vt propter bella neceſſaria militi ſtipendiū præbeatur. Merito & illius Centurionis dicentis, Et ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus,habens ſub me milites: & dico huic vade,& vadit:& alij veni,& venit:& ſeruo meo fac hoc,& facit:fidem laudauit,non illius militiæ deſertionem imperauit.

VVicleffus eiuſdem erroris inſimulatur à Thoma VValdenſi; Cornelius Agrippa archimagus in eadem opinione fuit. Et Eraſmus. Lutherus affectu & impotentia iracundiæ rem iudicauit. contra Turcas geri bellum vetuit,quod eſſet ipſe flagellum Dei,contra Pontificem & Catholicos iuſsit,& vt bellaretur,effecit.

Deus bella licitum approbauit,vt Sancti geſſerunt.

§.2. Bellum natura ſua non eſſe illicitum, neq; à Deo vetitum,tota vetus ſcriptura docet. Abraham Gen,17.bello vicit Reges victores, Moſes, & Ioſue Chananæam belli iure occuparunt, quāuis enim eam terram illis donaſſet Deus, armis tamen obtineri voluit. Imo belli leges quoque dictauit. Num.10.9. Si exieritis ad bellum de terra veſtra contra hoſtes, qui dimicant aduerſum vos, clangetis vlulantibus tubis,& erit recordatio veſtri coram Domino Deo veſtro,vt eruamini de manibus inimicorum veſtrorum. Et capit. 21.14. citatur liber bellorum Domini,quę ſine dubio ſunt geſta probātē Domino. & Deuter.20.1. Si exieris ad bellum cōtra hoſtes tuos,& videris equitatus & currus,& maiorem quam tu habeas aduerſarij exercitus multitudinem,non timebis eos: quia Dominus Deus tuus tecū eſt: qui eduxit te de terra Aegypti. Appropinquante autē iam prælio ſtabit ſacerdos ante aciem, & ſic loquetur ad populum. Audi Iſrael, vos hodie contra inimicos veſtros pugnam committitis, non pertimeſcat cor veſtrum,nolite metuere,nolite cedere,nec formidetis eos: Quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt,& pro vobis cōtra aduerſarios dimicabit,vt eruat vos de periculo. Duces quoque per ſingulas turmas audiente exercitu proclamabunt: Quis eſt homo qui ædificauit domum nouam,&c. & poſt pauca. Cumq; filuerint duces exercitus,& finem loquendi fecerint, vnuſquiſq; ſuos ad bellandum cuneos præparabit. Si quando acceſſeris ad expugnandam ciuitatem,offeres ei primum pacē. ſi receperit, & aperuerit tibi portas; cunctus populus,qui in ea eſt ſaluabitur,& ſeruiet tibi ſub tributo. Sin autem fœdus inire noluerit,& cœperit contra te bellum,oppugnabis eam. Cumq; tradiderit Dominus Deus illam in manu tua, percuties omne quod in ea generis maſculini eſt,in ore gladij abſque mulieribus & infantibus, iumentis & cæteris,quæ in ciuitate ſunt. Omnem prædam exercitui diuides,& comedes de ſpolijs hoſtium tuorum,quæ Dominus Deus tuus dederit tibi,&c. Libri quoq; Ioſue, Iudicum, Regum, Paralipomenon, Machabæorum pleni ſunt hiſtoria bellorum. Et Hebr.11 Apoſtolus ait. Sanctos per fidem viciſſe regna,fortes fuiſſe in bello. Ioannes quoque Baptiſta, non vetuit militare, nec Chriſtus,nec Petrus centuriones ſacramento ſoluerunt. Bellandi enim licentiam à Deo datam agnouerunt. Centurionis ſane preces, & eleemoſynæ aſcenderunt ante Deum, & habuit ille quoque milites timentes Deum. Fuēre quoque olim in bellis Chriſtiani milites. Legio fulminatrix notiſsima eſt, quæ imbre impetrato exercitum ſeruauit,& Thebæorum, quæ martyrium ſæpius decimata pertulit. Tertullian. apolog. cap.42. Chriſtianos cum gentibus vna militare tradit. Quid vero Ipſe ſentiat, non omnino liquet,conſtat enim ſui temporis militiam ſub Ethnicis imperatoribus, idololatriæ connexam improbaſſe. L. de corona militis, capit.11. Etenim vt ipſam coronam coronæ militaris aggrediar, puto prius conquirendum, an in totum Chriſtianis militia conueniat. Quale eſt alioquin de accidentibus retractare, cum à præcedentibus culpa ſit? Credimuſne humanū ſacramentum diuino ſuperduci licere? & in alium Dominum, reſpondere poſt Chriſtum,& eierare patrem,ac matrem,& omnem proximum, quos & lex honorari & poſt Deum diligi præcepit? Hos & Euangelium ſolo Chriſto pluris non faciens,ſic quoq; honorabit. Licebit in gladio conuerſari Domino pronunciante:gladio periturum,qui gladio fuerit vſus? Et prælio operabitur filius pacis,cui nec litigare conueniet? Et vincula,& carcerem,& tormenta, ſupplicia adminiſtrabit, nec ſuarum vltor iniuriarum? iam & ſtationes,aut alijs magis faciet quā Chriſto? aut & dominico die quando nec Chriſto? Et excubabit pro templis quibus renunciauit? & cœnabit illic vbi Apoſtolo non placet? Et quos interdiu exorciſmis fugauit, noctibus defenſabit, incumbens & requieſcens ſuper lunchio, quo perfoſſum eſt latus Chriſti? Vexillum quoque portabit æmulum Chriſti? & ſignum poſtulabit à principe,qui iam à Deo accepit? Mortuus etiam tuba inquietabitur æneatoris, qui excitari à tuba Angeli expectat? Et cremabitur ex diſciplina Caſtrenſi Chriſtianus, cui cremare non licuit,cui Chriſtus merita ignis indulſit? Quanta alia in delictis circumſpici poſſunt Caſtrenſium munium, tranſgreſſioni interpretanda? Ipſum de caſtris lucis in caſtra tenebrarum nomen deferre, tranſgreſſio eſt. Plane ſi quos militia præuentos fides poſterior inuenit,alia conditio eſt, vt illorum quos Ioannes admittebat ad lauacrum; vt centurionum fideliſſimorum, quem Chriſtus probat,& quē Petrus Catechizat: dum tamē ſuſcepta fide atq; ſignata aut deſerendū ſtatim ſit,vt multis actum, aut omnibus modis cauillandum, ne quid aduerſus Deum committatur,quæ nec ex militia committantur; aut nouiſſime perpetiendum pro Deo,quod æque fides pagana cōdixit. Nec.n. delictorū impunitatem, vt martyriorū immunitatē militia promittet. Nuſquā Chriſtianus aliud eſt. Vnū Euangeliū & idem Ieſus: negaturus omnem negatorē,& cōfeſſurus omnem confeſſorem Dei; & ſaluā facturus animā pro nomine eius amiſſam,perditurus autem de contrario aduerſus nomen eius lucri habitam. Apud hunc tam miles eſt paganus fidelis; quam paganus eſt, miles infidelis. Non admittit ſtatus fidei allegationem neceſſitatis. Nulla eſt neceſſitas delinquendi,quibus vna eſt neceſſitas non delinquendi. Nam & ad ſacrificandū, & directo negandum,neceſſitate quis premitur tormētorū ſiue pœnarū: tamen nec illi neceſſitati diſciplina conniuet: quia potior eſt neceſſitas timendæ negationis & obeundi martyrij, quam euadendæ paſſionis & implendi officij. Cæterum ſubuertit totam ſub-

Chriſtus bella probauit.

ſtantiam

ſtantiam ſacramenti cauſa in eiuſmodi, vt etiam voluntarijs delicti fibulam laxet. Nam & voluntas poterit neceſsitas contendi, habens, ſcilicet, vnde cogatur. Vel ipſe hac praſtruxerim & cateras officialium coronarum cauſas, quibus familiariſsima iſta ducatio, neceſsitatis: cum idcirco aut officio fugienda ſint, ne in delicta incidamus, aut & martyria toleranda ſint, vt officia rumpamus. De prima ſpecie quaſtionis etiam militia ipſius illicita, plura non faciunt, vt ſecunda reddatur. Niſi omni ope expulere militiam, fruſtra iam de corona militari prouocarim. Puta denique licere militiam vſque ad cauſam corona.

Eadem ſentit de idololatria c. 19. *At nunc de iſto quaritur, an fidelis ad militiam conuerti poſsit, & an militia ad fidem admitti etiam caligata vel inferior quaque, cui non ſit neceſsitas immolationum vel capitalium iudiciorum. Non conuenit ſacramento diuino & humano, ſigno Chriſti & ſigno Diaboli, castris lucis & caſtris tenebrarum: non poteſt vna anima duobus deberi, Deo & Caſari. Et virgam portauit Moyſes, fibulam & Aaron: cingitur loro & Ioannes; agmen agit & Ieſus Naue. bellauit & populus, ſi placet ludere. Quomodo autem bellauit, imo quomodo etiam in pace militabit, ſine gladio; quem Dominus abſtulit? Nam & ſi adierant milites ad Ioannem, & formam obſeruationis acceperant, ſic etiam centurio crediderat; omnem poſtea militem Dominus in Petro exarmando diſcinxit, nullum habitum licitum eſt apud nos illicito actui adſcriptum.*

Doctiſsimus Pammelius Tertullianum arbitratur militiam non penitus, ſed quia ſine idololatria vix erat, reieciſſe, non enim commilitones Chriſtianos, ſed coronæ impoſitionem reprehēdit. Verum fuerit ille error etiam Tertulliani. Nobis certa ratione conſtat militiam ex ſe legitimam, & honeſtam, periculoſam tamen, & vt plurimum corruptricem morum. Nihil Centurioni, cuius fidei nulla par fides erat in Iſrael, militia nocuit. In ſanctis Eccleſia recenſet Alexandrum, Theodorum, Mercurium, Florianū, Quirinum, Victorem, Ferreolum, Romanum, Iulianum, Modeſtinū, Georgium, Exuperiū, Anaſtaſium, Gallicanum, Marcellū, Carolum Magnū, Arſacium, Ludouicum Regem, Vitalem, Vrſum, Longinum, Marcellum, Nicoſtratum. Deinde legiones integras, aut cohortes, vt Achatij, Mauritij, Gereonis, Caſtuli, Cyrionis, Gregorij, & Mauri, Theodoſij, Calliſtrati, aliorumque, qui ita milites fuēre, vt tamen inſigni laude pietatis, & martyrij floruerint.

Ius natura contra beſtias defenſionem permittit.

§ 3 Si quis ſerio atq; ex animo omne bellum improbet, eum ego non hæreticum modo, ſed Reipub. etiam proditorem eſſe iudico; quorum primum ad Theologos, alterum ad Magiſtratū pertinet. Cū enim belluæ omnes infirma ſua norint, & qua ratione hoſti ire obuiam poſsint, cū nos quoq; aduerſus Leones, & Tygres armemur, natura quoque nobis inſeuerit defendendi vitā, hoſteſque repellendi quendam impetum, ſine quo vita degi non poteſt. negari non poteſt, quin aduerſum latronem, furem, adulterum, ſit iuſta defenſio. Neq; fides, neq; vlla lex diuina naturale ius ſuſtulit. Sed defenſionem vt contra ſerpētem, cōtra ſcorpium, contra alias beluas, ita contra impios latrones permiſit: Peiores enim illi ſunt, qui malitia & cupiditate, quam qui natura ad iniuriam feruntur. Si igitur Dauidi contra Vrſum & Leonem inſurgere licuit, eoſque diſcerpere, cur non etiam funda Goliati frontem pertundat, cum illi velut canis mortuus maledicat agminibus Dei viuentis? Quod ſi cuique priuato contra iniuſtam vim repugnandi poteſtas datur, multo magis principi id conuenit, cuius officium eſt ſubditorum confeſsio. Quis parens non affligit anguem filio inſidiantem? Quis paſtor non eruit ouem de ore lupi? & Princeps ciuitatem non defendet, cui hoſtis barbarus, in fortunas, in corpora, auaritia, libidine crudelitate graſſaturus imminet? Bella igitur ſunt ſuſpicienda, vt ſine iniuria in pace viuamus. Non modo honeſtum eſt, ſed etiam neceſſarium, cum vi vis illata defenditur; hanc legem beluis natura, mos gentibus, ratio prudentibus, neceſsitas omnibus impoſuit.

Reſpublica inermis prada eſt.

§ 4. In Republ. igitur & belli, & pacis ratio conſtare debet. *Oportet*, ait Ariſt. l. 7. cap. 14. *negotia quidem & bella gerere poſſe; ſed magis agitare pacem, atque otiari poſſe, & rerum quidem neceſſariarum, & vtilium, ſed magis honeſtarum habere facultatem agendi.* Cætera itaque in principe diſsimulari poſſunt; ſed ducem eſſe imperatoria eſt virtus. Nulla Reſpub. perſeuerare poteſt, niſi quæ militarem artem excolit. Nam cum magna cupiditate ad aliena rapienda feruntur homines, vbi obſtaculum non vident, eo ruunt. Si igitur princeps bellicoſus non eſt; aut duces ignauos habet, hoc ipſo bellū expectet. Impetum enim facient, vt Danitæ in Laiſam, alij in alios.

Manſuetudo Chriſtiana bello non repugnat.

§. 5. Vbi igitur mandata ſaluatoris de altera maxilla porrigenda? Matth. 5. vbi lex Apoſtoli Rom. 12. *Non vos defendentes, ſed date locum ira.* & Matth. 26. *Conuerte gladium tuum in locum ſuum.* Nonne Deus ipſe dixit; *Mihi vindictam, & ego retribuam?* Si igitur vltio prohibetur, ſi iniuriarum patiētia imperatur, non poteſt à Chriſtiano bellū geri. Reſpondeo Hiſce olim Gentiles abuſos eſſe, vt dicerent: Chriſtianam fidem Reipublicæ pernicioſam eſſe. Ita vir Illuſtris Venuſianus apud Marcellinum, vt eſt in Epiſt. 4. Aug. *Tum deinde quod eius pradicatio, atq; doctrina Reip. moribus nulla ex parte conueniat: vt pote ſicut à multis dicitur, cuius hoc conſtet praceptum, vt nulli malum pro malo reddere debeamus, & percutienti aliam prabere maxillam, & pallium dare perſiſtēti tunicam tollere, & cum eo qui nos angariare voluerit, ire debere ſpatio itineris duplicato: qua omnia Reipublica moribus aſſerit eſſe contraria: Nam quis tolli ſibi ab hoſte aliquid patiatur, vel Romana prouincia depradatori non mala velit belli iure reponere: & catera qua dici ad rem poſſe, intelligat venerabilitas tua.* Reſpondet S. Auguſt. Epiſt. 5 Primo quidē; Reipubl. vtilem eſſe clementiam, quā inimicis ignoſcitur, ſic enim ex parua & inopi magnā eſſe factam, & opulentam, quod ciues accepta iniuria ignoſcere, quam perſequi maluerūt. Ciceronem quoque Cæſari adulatum dixiſſe, eum nihil obliuiſci, niſi iniurias ſolere. Secundo. Vincendum in bono malum cum ad pœnitentiam deducitur victus, non viribus ſæuientis, ſed beneuolentia patientis. Itaque faciendum, cum videtur ei profuturum, propter quem fit, idque eo animo faciendum, etſi alius exitus ſequatur. Tertio. Curādum, ne vindictæ cupiditate auferatur patientia, quæ melior eſt omni eo, quod inuito poteſt auferre inimicus. Quarto. *Illa pracepta magis ad praparationem cordis, qua intus eſt, pertinere, quā ad opus, quod in aperto fit, vt teneatur in ſecreto animi patientia cum beneuolentia, in manifeſto autem id fiat, quod eis videtur prodeſſe poſſe, quibus bene velle debemus.* Addit nec Chriſtum præbuiſſe alterā, nec Paulum, ſed inſuper increpuiſſe iniquum iudicem. Sunt ergo iſta præcepta patientiæ ſemper in

Digitized by Google

cordis præparatione retinenda, ipſaque beneuolentia, ne reddatur malum pro malo, ſemper in voluntate complenda. Ne verò putes Auguſtinū ſophiſtice beneuolentiam in voluntate, in opere verò crudelitatem probare. Clariſsimè oſtendit manente patientia, ſine cupiditate vindictæ, imo præparatione patiendi cum beneuolentiâ corrigi alios poſſe, & bella geri. *Agenda ſunt, inquit, autē multa etiam cum inuitis benigna quadam aſperitate plectendis, quorum potius vtilitati conſulendum eſt, quàm voluntati, quod in Principe ciuitatis luculentiſsime illorum litera laudauerunt. Nam in corripiēdo filio quam libet aſperè, nunquam profectò amor paternus amittitur. Fit tamen quod nolit, & doleat, qui etiam inuitus videtur dolore ſanandus. Ac per hoc ſi terrena iſta Reſpubl. præcepta Chriſtiana cuſtodiat, & ipſa bella ſine beneuolentia non gerantur, vt ad pietatis, iuſtitiæq́; pacatam ſocietatem victis facilius conſulatur. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur. Quoniam nihil eſt infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas, velut hoſtis interior roboratur.* Principem quidem aiunt omnia bona hoſtibus optare poſſe, præter bonā mentem: omnia enim bona, ſi mala mens ſit, inimica fiunt. Ego vel præcipuè bonam mentem optarim velim hoſtibus, ea enim ſi præditi ſint, amici erunt, niſi ſint iure hoſtes. Itaq; illa præcepta manſuetudinis Chriſtianæ, nec iudici manus ligant, ne in maleficos animaduertat, nec Principi, ne hoſtē perimat, ſed hoc monet ne publicè, nec priuatim, ira, odio, vltionis dulcedine ſæuiamus, aduerſa patiamur, & ſi patientia noſtra vtilis eſt inuaſori, eam corde, & opere teneamus, ſi noſtra patientiâ ad maiorem injuriā ille irritatur, corde beneuolentiam teneamus, opere medicinā aſperiorem admoueamus, quemadmodum pater tàm caſtigās, quàm indulgens amorem retinet. Suum cuiq; jus manet, cedere Chriſtianus in propria ſolet, in publica Princeps, interdum cedere conſueuit, interdum opponere omnes vires regni, cum illud neceſſarium iudicat. Nec mirum eſt hanc animi lenitatem requiri à nobis, cum nec ciuitas, nec caſtra conſiſtere poſsint, niſi multa multis condonent ciuibus & commilitonibus. Sed & in certamine atque ardore prælij ratio, non ira dominari debet; ita ipſi gentiles imperij Rectores decreuerunt. Senec. lib. 1. de ira. c. 11. *Quid enim eſt aliud, quod Barbaros tanto robuſtiores corporibus, tanto patientiores laborum comminuat, niſi ira infeſtiſsima ſibi? gladiatoria quoq; ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus eſt ira, cum idem perficiat ratio? an tu putas venatorem iraſci feris, vel cum & fugientes perſequitur, & trementes excipit? omnia ſine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorumque tot millia ſuperfuſa Alpibus ita ſuſtulit, vt tantæ cladis nuntium ad ſuos non nuncius, ſed fama pertulerit, niſi quod erat illis ira pro virtute? quæ vt aliquando perculit, ſtrauitq́; obuia, ita ſæpius ſibi exitio eſt. Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur, innutriunturq́; quorum vnica illis cura eſt, in alia negligentibus? Quid induratius ad omnem patientiam, vt quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouiſa ſint, non ſuffugia ad perpetuum cœli rigorem? Hos tamen Hiſpani, Galliq́; & Aſia, Syriaq́; molles bello viri, antequam legio viſatur, cædunt: ob nullam rem aliam, quàm ob iracundiam.* Eā ob cauſam id quoq; periculoſum eſt, pugnaturis potionē miſcere, quo mente quodammodo alienētur, ne pericula ſua ſentiant. Turcæ opio vtuntur, quod aſſuetis furorem aliquē concitat, quod tamen pernicioſum eſt, cum ad curandū, accipiendumq; imperium minus idonei ſint, quos rabies, non ratio ducit. Bellum ergò geret Princeps animoſus; cum latrone enim armis, nō decretis agendum eſt. Milites ſunt vrbium munimenta, & nerui regnorum, ſine arte militari quicquid acquiritur, ad hoſtem pertinet; quia defendi non poteſt. Cicero pro Murena id ſatis oſtendit. *Rei militaris virtus præſtat cæteris omnibus: hæc nomē populo Romano, hæc huic vrbi æternā gloriā peperit: hæc orbem terrarū parēre huic imperio coegit: omnes vrbanæ res, omnia hæc præclara noſtra ſtudia, & hæc forenſis laus & induſtria latent in tutela ac præſidio bellicæ virtutis: ſimul atq; increpuit ſuſpicio tumultus, artes illicò noſtræ conticeſcunt, quod ſi ita eſt, cedet, opinor, forum caſtris, otium militiæ, ſtylus gladio, vmbra ſoli ſit deniq; ea in ciuitate ea prima res, propter quā ipſa ciuitas eſt omniū Princeps.* Quā cordi fuerit res militaris fortibus viris, & amantibus Reip. docet Dauid ipſe, qui triginta fortes, præter exercitus habuit. Oraculum diuinum eſt, niſi militiam colant Reges, regna interitura. *Auferam fortem, & virum bellatorem, iudicem Prophetam, & effœminati dominabuntur eis, & corruet populus.* Itaque cum Principes imbelles plures ſibi ſuccedunt, aut vnus effœminatus acres habet aduerſarios, diu ſtare Reſpubl. non poteſt. Signum etiam eſt peſsimè Rempubl. conſtitutam, ſi in ea ſit neglecta ratio militaris, vbi enim non ſunt bonæ leges, bona arma eſſe non poſſunt. Rei itaque militaris cura Principi neceſſaria eſt, omnis regio peragranda, montes, flumina, vrbes, portus conſiderandi; nam inermis inter armatos tutus eſſe non poteſt; inermem omnes infeſtant, armatum metuunt. Denique tenendum eſt: Regno non diadema aut ſceptrum, ſed ferrrum eſt tutelæ. Sceptrum inerme prædones inuitat. Tantam belli curam eſſe Plato iubebat, l. 7. de legibus, vt etiam à mulieribus arma tractari vellet.

Hostium vtilitati, ſeruiendum in bello.

Ratione, nō ira bellandum.

CAPVT IV.

Iuſtum bellum eſſe oportet, & ab eo, qui ius bellandi habet, indici.

§. 1. SAnctus Thom. 2. 2. q. 40. art. 1. Tres conditiones requirit, vt bellum ſit iuſtum. Prima eſt, vt ſit legitima Principis auctoritas; altera, vt iuſta ſit cauſa, quæ ad bellum impellit. Tertia vt iuſta ſit intentio. Quas ego quæſtiones ordine diſputabo.

§ 2. Cum Principum varia ſit poteſtas; alij ſuperiorem nullum habent, alij ita mittuntur à Regibus, vt prouincias gubernent, vt tamen rem bellicam non attingant, meritò quæritur in cuius poteſtate ſit bellum decernere?

Conſtat autem belli indicendi ius in ipſa Repub. quæ perfecta eſt, nec ab alio ſuperiore Magiſtratu ius accipit, reſidere. Reſpublica enim perfecta eſt, quæ ſibi ſufficiens eſt, ſeu αὐτάρκης, vt tueri ſe abſque aliena auctoritate poſsit; ad hoc autem neceſſarium eſt, vt arma inferre poſſit, cum alio modo ius obtinere non poteſt. Cum enim Romani impetuntur à Veientibus aſsiduis, & anniuerſarijs hoſtibus cum Faliſci, & Fidenates impetum faciunt, cum contra Samnites ſocij opem implorant, cum Tarentini aduenis inſultant, legatos violant, cum Picentes hoſtium ſocios domare placuit, opus erat, qui decerneret bellandum eſſe. Neque enim ferri iniuriæ illæ debuerunt, ac prorſus Reſpublica inuiteretur.

Perfecta Reſpublica bellum indicere poteſt.

Ius

Reſp. ſibi iudex eſt.

Ius autem belli in perfecta Rep. eſſe, ex eo docetur, quod læſa repetuodarum agere, ſatisfactionemque exigere, poteſt: Priuati iudicem adeunt, hic nemo iudex, niſi pars læſa, quæ ideò ſuperior eſt, quia qui iniuriam intulerunt, hoc ipſo obnoxij ſunt læſis, crimine enim ſuo effecerunt, vt iudicium ſubire debeant. Quemadmodũ enim priuatus cum in alieno territorio crimen admittit, iudici ſubditur, in cuius prouincia peccauit; ita quoque cum Reipub. damnum infertur, ipſa iniurioſos iudicare poteſt, itaq. in alios bellum decernit, & boni communis impedimenta remouet. Cùm autem bellum ſit actus τῆς ἐκδικούσης; iuſtitiæ vindicatricis, eoq; ad magiſtratum pertineat, conſtat omninò iudicem illius, qui iniuriam fecit, eſſe eum, qui paſſus eſt. Alioqui nullus iudex, nullum iuſtitiæ præſidium ille haberet.

Ius belli penes Reges ſere eſt.

§. 3. Reges ordinariè ius belligerendi habent; & Senatus ſiue ſummum conſilium. Interdum tamen eâ poteſtate regni legibus carent, & forte id expeditme velox Regũ indignatio, bella pœnitenda, & populo luenda ſuſcipiat. Reges, primi Romæ ex auctoritate ſenatus bellum ſuſcipiebant, poſtea eâdẽ poteſtate ſenatus vſus eſt, donec fatigati continuis laboribus res ad populum deuoluta. Inuitus .n. decreuit bellum ſuo periculo tolerandum. Spartiatæ qui peſsime Remp. ſuam teſte Ariſtotele, & Xenophonte inſtituerunt, quia ferè ad vnicã rem attenderunt; nempe bellu, Regibus ſuis ius inferendi belli cuicumque conceſſerunt, neq; vlli ius intercedendi, aut prohibendi fuit. Quæ res eos in magnas calamitates coniecit, dum ſolo vnius arbitrio bella concitant. Melius Romulus, Regesque conſecuti ad Patres, ad populum, aliquando retulerunt. Tarquinius Superbus ad ſe reuncauit omnia, itemque Iulius, & Auguſtus, quod vt iure facere viderentur, legem obtinuerunt, de qua Strabo lib. 15. quam vocant legem regiam, ſanè vt bellum tarons decernatur, præſtat requiri multorum conſenſum. Ego tamen leges eas ſic temperandas cenſeo, vt aliquando concedatur, aliquando negetur illud ius regi: concedatur in ſubitis caſibus, & cum periculum eſt in morâ, negetur cum tempus deliberandi ſine periculo dari poteſt.

Princeps qui ſub alio eſt, defend. ſe poteſt.

§. 4. Principes qui ſuperiorem agnoſcunt, itẽque Reſpubl. ab alio dependentes bellum defenſiuum ſuis auſpicijs, abſque ſupremi Magiſtratus licentia gerere poſſunt. Non enim minus iuris habet ſe, ciuesque ſuos defendendi, quam quiuis priuatus. at quiſque ſe contra inuaſorem armare, vim vi depellere poteſt.

§. 5. Princeps qui ſub alio Principe maiore eſt, vel Reſpub. quæ alij paret, bellum offenſiuum prior alteri ordinariè indicere non poteſt. Fieri hoc poteſt duobus modis, vel enim alteri Principi eiuſdem Reip. membro, vel extero bellum indicet: Principi qui eiuſdem Reip. ciuis eſt, non poteſt bellum indicere, quia vterq; iudicem habet, qui rem diſceptet. Quemadmodum igitur ciues, non vi & armata manu; ſed iure res repetunt, ita nobiles, comites duces oportet de controuerſijs audire ſupremum iudicem. Alioqui tota Reſpub. conturbaretur, & fortior opprimeret imbecilliorem. Martianus Iuriſconſ. reſpondit ad Legem Iul. maieſt. *Teneri maieſtatis lege; eum qui iniuſſu Principis bellum geſſerit, delectum habuerit, exercitum compararit.*

Inferiores bellum non geſſ. nec ſocio Principi.

§. 6. Neq. externo Principi inferre bellum poteſt Princeps, ſi ſupremus magiſtratus non conſentit, quamuis id facilius concedi poſsit. Nam ſi externus abſolutus eſt, nec vllum ſuperiorem agnoſcit, non poteſt eum ad ſui regis tribunal citare, quem ille non agnoſcit. ſi externus Princeps etiam dominum habet, apud eum accuſari, & per eum ad ſatisfaciendum poteſt cogi; quod ſi ille nolit, ne ſic quidem Princeps ſub alio conſtitutus, bello aduerſariũ ſine conſenſu Regis ſui petere poteſt. Ratio petenda eſt ex ipsâ membrorum Reip. inter ſe vnione & ordine, qui vetat membrũ aliquod abſq; conſenſu & voluntate totius moueri: Quanta enim damna, quamq; atrocia bella inde orirentur, ſi Princeps aliquis Galliæ; Principi Hiſpaniæ bellum inferret? nonnẽ continuo tota regna concuterentur? Carolus Audax bellum Gallo indixit, & totum commouit imperium. Magna pars bellorum ex priuatis litibus, & iniurijs ortum habuit. Deinde etiam regnis magnis periculoſum eſt, vnũ aliquem Principem exteros bello perſequi, militem habere, exercere arma; facilè in vicinos armatur, qui bellis aſſueuit.

Nec externo.

Extraordinaria poteſtas bellandi.

§. 7. Ordinariam poteſtatem negaui, extraordinariam concedo. Extraordinaria duplex. Prima quum illæ circumſtantiæ ſunt, vt, niſi anticipetur bellum, in magno ſint omnes periculo. Deinde cum longe abeſt Princeps ſuperior, & cauſa occaſioq; frequenter concurrunt, nec conſuli Rex poteſt, tum enim ius indicendi; & gerendi belli Inferioribus committere ſolet. Hæc poſterior ratio nullam difficultatem habet; ſic ea inferiorẽ enim arbitrium belli & pacis eſt, ex commiſsione ſuperioris. Hac ratione Prætores Iudiarum bellum gerere poſſunt, ſociosque defendere, communi lege & poteſtate officij, quod gerunt. De priore modo eſt difficultas; nam facultatem belli offenſiui negant Iuriſconſulti, & Theologi. Verum ego certum ſtatum excipio; nempe cum ea eſt rerum conditio, vt præuertendus ſit hoſtis: Abigunt prædam & cauſſam belli dant hoſtes Turcæ; Dux cui limes commiſſus, repetit res, irridetur, interim offertur inſignis occaſio alicuius vrbis occupandæ, quæ magnum momentum ad bellum adfert, quæque in hoſtium manens poteſtate, quia in ea arma ſunt, & opes; in magnum periculum adducere poteſt Chriſtianos. Hunc dico rectè facturum; ſi occaſione vtatur; nam ad ſui defenſionem neceſſaria hæc eſt offenſio, aut ſanè vtiliſsima. Ad inculpatæ tutelæ defenſionem priuatus etiam, dum in latrones incidit, cum videt alioqui pereundum, poteſt, ſi videt opportunum, anteuertere.

Contra internos hostes, in periculo bellum permittitur.

§. 8. Contra hoſtes internos multis Principibus, vrbibusq; data eſt poteſtas bellum gerere abſq; ſuperioris mandato, & ſcientia. Sunt n. illi ſubditi, quos coercere magiſtratus poteſt & debet: Primo quidem legibus & pœnis legum, quod ſi potentiores ſint; quam vt legibus teneri queant, bello ſunt domandi. Deinde quia plus eſt in his periculi, niſi celeriter compeſcantur, denique hac ratione hoſtis externus non irritatur, ſi ſuos Magiſtratus compeſcat ſubditos, ſed magis, ſi ſeditio inualeſcat. Magiſtratus autem particulares; ſi cum ſupremo conferantur. quaſi priuati cenſentur, ſi cum ſubditis Magiſtratus ſunt, ac gladium geſtant, non in omnes, ſed in eos qui ſubditi ſunt.

Vbi iure non habet iuſtitiam, vt agere licet.

§. 9. Si duo Principes inter ſe contendant, Rex v. iuſtitiam negligat, iniuriam paſſo nõ ſubueniat, ſed opprimi ſinat, multi putant, ne ſic

quidem bellũ poſſe ſuſcipi ab oppreſsis, ſed tolerandam eſſe iniuriam, quod abſq; dubio graue eſt; cum ſubditorum corpora & res vexantur, aguntur que, cum exul ſit omnibus bonis atq; adeo vita poſsit Princeps. Ego aliter ſentio; ſi atrocem iniuriam Principi, qui ſub Imperatore eſt, inferat Princeps externus, nec iuſtitiam adminiſtret Imperator, nec alius quiſpiam; poſſe bellũ offenſiuum geri. Ratio mihi quidem euidens videtur. Tunc licet gerere bellum offenſiuum, quãdo ſine eo non poteſt Princeps, aut pars Reipublicæ defendi; quæ gerit bellum. At ſine hoc bello Princeps aut pars Reipublicæ non poteſt defendi. Exemplum eſt in Iulio, Iuliano alijs, qui quidem belli gerendi poteſtatem habuerunt, ſed tamen ei, qui non habet, in ſimili fortaſſe res ipſa dat. Rhenum ſingulis annis Germani tranſibant, prouinciam infeſtam habebant, defendere tantum ſua paruum erat præſidium, nec pro dignitate imperij, nec pro ſubditorum incolumitate; ſemper enim antequam recederent, magnis damnis affectam relinquebant prouinciam; itaque Romani Rheno tranſito inuicem eorum tuguria vrebant, cæde & vinculis ſæuiebant. Valdè enim hoſtes inſoleſcunt, cum repelli ſe tantummodo vident, donec eſſe ſine periculo. Quemadmodum igitur priuatus cum ius negatur, poteſt alia compenſatione damnum ſarcire, ita quoque Princeps facere poteſt, imò meliore iure, quia populi defenſio illi incumbit.

Principes ſub uno Rege bellare non poſſunt. §. 10. Olim in Romano imperio tam vaſto, ac potenti, non licuit vlli Principi, aut Regi ſubdito contra alios bellum gerere, nedum præfectis & proconſulibus, contra Collegas, cumque id fieret; ciuile & nefarium bellum cenſebatur; at neque hoc tempore, vel in regno Galliæ, vel Hiſpaniæ permittitur; meritoque puniti ſunt in Occidente Pizarri; qui tumultus & ciuilia bella inceptarunt. Nunc verò in Germania ſæpè inter ſe bella Principes gerunt, & olim geſſerunt adeò vt contendant quidam licitum eſſe Principibus Germaniæ ſine conſenſu Cæſaris bellum indicere collegis. Qua de re ſic ſtatuo. Illam poteſtatem, ſi eſt data Principibus; perniciosam eſſe. Nam perinde eſt, ac ſi in corporis exiguis morbis, ante fomenta; & faciles medicorum operas ferrum, & ignis admoueatur. Deinde ius illud cõceſſum, exercitum, Principes & ciuitates exhaurit, dum contra vicinos omnes ſe muniunt. Signum verò eſt, Imperatorem ſatis potentem non eſſe, vt controuerſias decidere ac ſedare poſsit. Quanta verò damna inde exorta ſint, experientia docet, & explicat FERDINANDVS Imperator Anno 1564. in Comitijs VVormatienſibus. Verum de poteſtate belligerandi; quæ Principum eſſe putatur, contra collegas audire conſtitutiones imperij præſtat. Aurea bulla CAROLI

Principes Germaniæ, ius belli non habent. QVARTI: *Incendia, ſpolia, rapinas prohibet, quæ fieri ſolent poſt diffidationem, niſi tres dies ante in loco conſueto diffidati fuerit ſignificata*. eſt autem diffidatio amicitiæ renunciatio, diſceſsioque. FREDERICVS III. pari modo ſtatuit, Anno 1442. *ne quis damnum alteri inferat, niſi prius ad æquum iuſtum, & vſitatum ius citarit*, queritur verò Federicus ingentia damna huius legis violatione imperio allata. Clarior verò eſt Anno 1495. facta conſtitutio Maximiliani, ſeu terius imperij, nam fuere eo in loco Principum plurimi. Eas leges hic ponere libuit, vt intelligamus, quid Principibus imperij Germanici conceſſum ſit.

Lex prima ita habet.

MANDATVM DE PACE SERuanda.

Nulli licet bellum inferre alteri. *VT ab huius denunciationis tempore, nullus, cuiuſcunq; dignitatis, ſtatus aut conditionis tandem ſit, aduerſus alium hoſtilia exercere, bella mouere, alium ſpoliare, capere, inuadere, aut obſidere audeat: idq; nec per ſe, nec per alium ſuo nomine ſuppetias ferendo, vel vllam arcem, oppida, caſtella, munitiones, pagos, villas, territoria abſtrahẽdo, aut vi citra alterius conſenſum adimenda, incendijs, & ſimilibus nocendo. Neq; vllus hiſce tranſgreſſoribus conſilijs vel auxilijs adſit, domo excipiat, annona ſubleuet, toleretve. Quod ſi conuenire eos quis velit, id non niſi in ijs locis & iudicijs fiat, vbi cauſa, aut actiones, aut modo in camera ordinatione deciſa ſunt aut decidenda.*

ABOLITIO OMNIS HOSTILITATIS

QVamobrem omnem publicam hoſtilitatem per vniuerſum imperium regia poteſtate; & vi huius edicti ſuſtulimus.

POENA PACIS PERTVRBATORVM.

Proſcribitur Collegarum perturbator. *AC ſi quiſpiam cuiuſcunq; dignitatis aut ſtatus, contra vnum plurave præcedente articulo memorata egerit, vel ſaltem agere præſumpſerit, ipſo iure præter alias pœnas noſtro & imperiali banno ſubiacebit, quem & hoc ipſo noſtra & imperiali proſcriptione ſubicimus, ita vt vitam fortunaſq; illius omnibus & ſingulis communes faciamus, nec vllus temerarium quid eis ſibi vendicando ſit attentaturus. quin & omnes ſyngrapha, obligationes fœderaq; illius, quibus fretus, omnem ex parte illius vim & valorem deperdent. Feuda etiam, quanta illa ſint in proprietarium refundentur, illaq; nec tota, nec illorum partem quoad tranſgreſſor ſuperfuerit, vel illi, vel hæredibus conferre, vel fructuum participationem indulgere proprietarius teneatur.*

SI TRANSGRESSORES OCCVLTI, ET quiſpiam ſuſpectus ſit.

Suſpectus de damno illato purgare ſe debet. *QVod ſi etiam Electores, Principes, Prælati, Comites, Barones, Nobiles, Vrbes, aut alius quiuis cuiuſcunque Status dignitatis aut conditionis ſit, ſeu Eccleſiaſticus, ſeu Secularis, eorumq; ſubiecti & coniuncti aduerſus pacem hanc damni quid paſsi fuerint, nec tranſgreſſor manifeſtus, verũ in ſuſpicionem quis trahatur, accuſatores quoq; conniuere eum non contendant, non ex ſi ſola tamen delatione ſuſpicionem alant, indultum ſit læſis ſuſpecto diem indicere, purgationemq; iuramento firmatam exigere. Sin vero ſuſpectus vlla ratione purgationem recuſet, vel in diem condictum non compareat, damni reus habitus illati erit; ac pacis perturbatoris pœnis prædictis afficietur: attamen debebit Elector, Princeps, Prælatus, Comes, Baro Nobilis, ciuitaſq; alteri, ijſq, qui in Comitatu eius erunt, de conductu ſaluo prouidere vſque dum in tuto conſtituatur: & ſi litera quibus dies indictus & conductus tradi illi forſan nequeant, in duobus eas aut tribus locis, vbi negotia expediturus putabitur ſigillo & publicari oportebit. Etſi quidem contra mandatum hoc noſtrum ſpoliatus quis, læſus, aliove damno affectus eſſet, tum ij, qui poſt recens commiſſum facinus admoniti hac de re erunt, aut alia ratione experientur, omni vi, ſtudio & diligentia facinoroſos inſequantur; & tanquam ſibi illatum eſſet damnum perſequantur.*

PACIS PERTVRBATORES DOMO non recipiendi.

Non recipiendi. *NEq; vllus eiuſmodi trãſgreſſores domo recipiat, alimenta & auxilia in ijs, quæ ſuperiora ſunt. ſunt quin nec in proprijs iuriſdictionib. præbeat, verũ eos detineat, iuriſq; de cauſis illorum ad curiã, etiã niſi obijci reaccuſationem cognoſcat, nec eſt, quod vllã fiduciam, ſepari*

Non offert tranſgreſſo...

ſecuri-

ſecuritatem, priuilegium tales prætendant, cum horum omnium citra aduerſæ partis conſenſum nulla ratione capaces exiſtant, nam nos in omnibus, quæ conceßimus priuilegijs, & ſecuritatibus, pacis hanc perturbationem exceptam volumus.

De Pacis Pertvrbatorum tutela.

S*I forſan tranſgreſſores & pacis hi perturbatores, munimine, auxilio, alijsq; adiumentis & fauore tanto vterentur, vt iuſto aliquo exercitu, eoque in campum educendo opus foret; aut quiſpiam in generali hac pace comprehenſus cuiuſcunque ſtatus, dignitatis & conditionis ſit, Eccleſiaſticus, vel Secularis, vel non comprehenſus diffamatus, accuſatus aut damno quopiam affectus fuerit, vel etiam tranſgreſſores hoſce foueat & iuuet, id à læſis, cameræue iudicibus ad nos, noſtrumue legatum, & annuum Electorum, Principum, Statuumq; imperij conuentum deferatur, vbi læſo abſq; vlla mora ſuppetiæ decernentur, quod ſi contingat ob inuaſionem aut impreßionẽ quandam conuentum illum annuum expectari non poſſe, poteſtatem facimus tam cameræ noſtræ imperialis iudici noſtro nomine, tum Electoribus, Principibus & ſtatibus imperij commodũ & opportunum quempiam ſeligendi locum, quo tam nos quàm illi, ſeu noſtri illorumq; legati vt etiam deuenire valeamus, ac de re, vt dictum, ſtatuere, ſemper tamen Cameræ noſtræ iudicij vel ex officio, vel læſorum querelis & inſtantijs iure contra reos procedere liceat & eo incumbat.*

Si Personae Ecclesiasticae Contra hanc pacem quid moliantur.

Eccleſiaſticorum pœna, ſi pacẽ violant.

S*I in perſona Eccleſiaſtica, quod nunquam ſperabimus, aduerſus pacem hanc quid moliantur, à Prælatis quibus iudicij in illos immediata poteſtas ad læſorum inſtantiam & requiſitionem abſq; vlla tergiuerſatione damnorum in integrum quantum fieri poteſt reſtitutio vrgeatur, & rei ipſi grauiter mulctentur, & ſi negligentes, nec à reis pœnas exigant, vt rei ita & hi tanquam pacis violatores omni noſtra & Imperij gratia, ſaluo re ac protectione priuamus, nec vllum in aduerſis à nobis ſperent adiumentum, purgatio tamẽ ijs, vt & de ſecularibus dictũ, ſi ſuſpicio tantummodo ſit, nõ denegabitur. Quin & aduerſus pacem hanc, ſyngraphis & fœderibus vllis, durante pace, nemo tenebitur; ea namq; omnia vi, virtuteq; regia noſtræ præeminentia irrita facimus & declaramus. Id verò quantum ad reliqua ſyngrapharum talium & fœdera attinet, nihil penitus afficiet, nec publica hæc & vniuerſalis Imperij totius pax & quies in cæteris honeſtis & licitis debitorum obligationibus quidquam immutabit.*

Qvi Ob Pacis Pertvrbationem proſcribuntur.

Proſcripti non abſoluendi, niſi ſatisfaciãt.

Q*Vi vero ob hæc delicta proſcripti fuerint, abſq; læſorum conſenſu & voluntate minime à nobis abſoluentur, niſi ius cauſam illis adiudicaſſet. Hinc ergò omnibus & ſingulis præmemoratis vobis etiam regali poteſtate mandamus, vt ſecundum iuramenta, obligationes, quæ ſpeciatim nobis imperijcauſa facta, nec non obedientiam, quam nobis vt Romanorum Regi ſpopondiſtis, hanc præſcriptam pacem, noſtrumque mandatum cum omnibus punctis, articulis & ſummulis, quam conſtantiſsime ſeruetis, vt & omnibus noſtris gratia, priuilegiorum, iuriumq;, quæ vel à nobis & ſacro Imperio, vel ab alijs vobis obtigerũt, quis velit incurrere iacturã, quin & per Principatus, Comitatus dominia veſtra, & quicquid demum iuriſdictioni veſtræ ſubeſt, præcipimus, vt cum omnibus officialibus, & ſubditis veſtris cuiuſcunque etiam nominis illi ſint, conſtituatis hanc pacem conſeruare & promouere ſtudeatis, nec vlla ratione quicquam aduerſus illam moliamini, quo & pœnas in tranſgreſſores conſtitutas, & noſtram offenſam mereamini.*

Abolitio Omnivm Privilegiorvm, quæ aduerſus vniuerſalem hanc pacem eſſe poſſunt.

Nulla priuilegia, pacis turbatorem iuuentur.

S*Eponimus etiam & reijcimus omnia priuilegia, ſecuritates, conſuetudines, fœdera à nobis aut prædeceſſoribus noſtris indulta, quæ quoquo modo pacibus aduerſari poſſunt, quibuſcunque etiam verbis, clauſulis, intentionibus illa data ſint, quæ omnia ex regia auctoritate & poteſtate caſſa & irrita declaramus, nec vllum, cuiuſcunq; dignitatis, ſtatus aut conditionis ſit, per hæc priuilegia, conſuetudines & fœdera patrocinium quodnis prætendere vlla ratione volumus.*

Pax Haec Aliis Ivribvs nihil præiudicabit.

N*Eq; pax hæc & edictum noſtrum vniuerſali noſtro & Sacri Imperij iuri, alijſq; ordinationibus & mandatis ante hæc editis in vllum præiudicium, ſed incrementũ cedet, ac omnes omninò, iam primum à promulgatione eam conſeruare tenebũtur.*

Hæc clarius explicata ſunt An. 1500. Auguſtæ. An. vero 1512 Coloniæ Agrippinæ fœdus initum eſt inter Principes, & modus conſtitutus quo pacis violatores corrigi poſſent, & puniri; eadem eodem ordine An. 1521. à Carolo V repetita ſunt. Hæc conſequẽtibus annis firmata ſunt, An. 1522. Norибergæ. An. 1526. Spiræ. An. 1530. Auguſtæ. An. 1542 Spiræ, & eodem Anno Norибergæ. Anno 1544. Spiræ. Anno 1545. VVormatiæ. Anno 1566. & 1567. Ratiſbonæ. Anno 1548. Auguſtæ & ibidem 1551. & 1555. & 1559. An. 1564. VVormatiæ. Anno 1570 Spiræ. Alijs etiam in conuentibus iſta ſtatuta ſunt, at nequaquam ſeruata, vt queritur totum imperium Ferdinando Imperatore Anno 156.. Itaque ſemper contra leges peccatur, cum bellum offenſiuum, ſi vitari poteſt, ſuſcipitur, cum legibus obtinere cauſam liceat. Manet igitur id, quod olim quoque legibus cautum eſt, vt arma parare, pecuniã colligere, exercitũ ſcribere, alios inuadere ſit crimen Maieſtatis. Vide Paul. in l. amiſsione.

Veteres leges manent, ſed noui mores ſunt.

§. 11. Cum bellum ſine Principis auctoritate geritur, damna reſtaurare debebit, & ipſi & hæredes, qui intulerunt. Nam quamuis legitima cauſa erat, non tamen ius habuerunt tantis detrimentis alios afficiendi, ſic nec priuato licitum eſt, furem quamuis in flagitio deprehenſum punire, ſed magiſtratui tradendus eſt. Sua tamen recuperare poſſunt, ſine obligatione reſtituendi, licet non ſine peccato, niſi continuo perſecuti hoſtes, eos perdomeres. Deinde ſi hoſtes nocuerunt, damna ſua ſarcire prædã acceptã ſine auctoritate Principis non debent, ſi tamen id fecerint, reſtituere nõ tenẽtur, niſi hoſtes ſatisfaciãt.

Damna reſtituenda ſunt, cum ſine auctoritate bellum geſtum eſt.

§. 12. Tribuni, Centuriones, milites ſua auctoritate hoſtem aggredi non debent, nec incendijs & vaſtationibus graſſare, niſi à Principe facta ſit poteſtas, vel ſpecialis, aut communis, quà hoſti noceant, omni modo quo poſſunt. Grauiter itáque delinquũt, cum hoſtilibus agris, vicis, oppidis inuito duce ignẽ injiciunt: non enim ſunt iudices, ſed iuſtitiæ executores, nec plus illis licet, quàm permiſſum. Miles igitur, qui hoſtẽ, cui vitam dux conceſsit, occidit, homicida eſt, & qui vrbem incendit inuito Principe incendiarius eſt; & ad damni reſtaurationem obligatur: nec enim adminiſter iuſtitiæ vltra modum à Magiſtratu præſcriptum ſæuire poteſt. Olim ita imperia ſpe-

Vltra præſcriptum ſæuire non licet.

ſpectabantur, vt miles arma iniuſſu ducis mouere non poſſet. Lex Modeſtini eſt. *Qui in bello rem à duce prohibitam fecit, vel mandata non ſeruauit, capite punitur, etſi rem bene gesſerit.* Ea de cauſa Manlius & Poſthumius in ſuos fuère crudeles. Et vt eſt capitale, exercitum ſucceſſori non tradere, aut vi & inuito Magiſtratu retinere, ita quoque capitale eſt, inuito Magiſtratu pugnare. Egregie T. Manlius à Gallo prouocatus Dictatorem alloquitur. *Iniuſſu tuo Imperator extra ordinem non pugnauerim, non ſi certã victoriam videam: ſi tu permiſeris ero prouocatus.* Cauſa eſt, quæ iã ſupra expoſita eſt, & grandia incommoda ſequerentur, quilibet enim inimicum priuatum, quaſi hoſtem publicum conficere poſſet.

CAPVT V.

Cauſa iuſta, ob quas bellum ſuſcipi poteſt.

Bellum iniquum, eſt grauiſſimũ malum.

§. 1. NVllum grauius ſcelus eſſe poteſt, quam bella iniuſta indicere, indicta gerere. Si enim vnum homicidium, furtum, incendium, adulterium, diuina lege damnatur, quanti criminis reum eſſe arbitrabimur, qui tot hominum myriades trucidat, regna incendit, metit, nihil totis vrbibus intactum à libidine relinquit. Vetera recenſere nihil attinet, Anno 1599. regnum Peguanum latiſsimum populoſiſsimumque in ſolitudines redactum eſt, at rex eius tantum auri gemmarumque theſaurum habuit, vt Atacanius victor ex eo ſeptingentos Elephantos, totidem equos onerarit cætera neglexerit. De eo regno Boneſius ſcribit, & habetur tom. 3. Theſaur. rerum Indicarum.

Vaſtitas regnorum ex bello.

Exprimere nequeo, quem ſenſi dolorem, dum ripas illas fluminum conſitas arboribus feracibus, cum deſertas & incultas coram conſpexi, & delubra elegantia, aurataq; funditus euerſa. Deſertum & incultum regnum vniuerſum putes, & à nemine prorſus inhabitari; plateæ ac præſertim, quæ ad fana iter habent strat[ae] cadaueribusque, tum fame, tum ferro domeſtico, dum in mutuas ruunt cædes, tum etiam iuſſu Regio necatorum, & in profluentem, vix etiam cymbis meatibus ob cadauerum multitudinem nauigabilem abiectorum oppletæ ſordent vrbes, oppida, pagoſq; cum incolis omnibus dolores hic taceo, vt nullus hoc vnquam extitiſſe credatur tyrannus immanior. Eadem fortuna fuit regni Martananij florentiſsimi, quod per Sionitos etiam ad vaſtitatem redactum, vti idem Theſaurus teſtatur. Rex ſecum triginta millia retinebat, ducenta millia per montes & ſyluas metu mortis Attoniti vagabantur, omnis ager incultus & horridus erat Anno 1599. Tot malorum cauſam dedit, qui belli iniuſti conſilium dedit. Omnes igitur animæ ab eius animã repetentur, quæ perierunt, eidemque ſcelera militum, qui eas peremerunt, imputabuntur.

Iniuſtitia belli conſideranda.

§ 2. Cauſæ bellorum magna cura ponderandæ ſunt, vt prima quæſtio ſit, Iuſtene bellum apparetur, altera, an maius ex bello iuſto commodum, quam ex pace iniquã haberi poſsit. Prima per Theologos & Iuriſconſultos decidi poteſt; altera vſque ad fructum victoriæ incerta manet. Athenienſes de belli iuſtitia Philoſophos audire, & Oratores conſueuerunt. Si autem iniuſtè bellum ſuſcipiatur, quamuis victoria conſequatur, felix tamen diu eſſe non poteſt victor improbus.

οὐδεὶς ςρατεύσας ἀδίκως σῶος ἦλθε πάλιν.

Nemo belligerans iniuſtè ſaluus redit.

Iniqua victoria breuis eſt.

Aliquando ad tempus iniquitas præualet, ſed tandem grauius punitur, multa iniuſtè ſuſcepit, impotenter, ſuperbeque geſsit bella Alexander, verum ipſe cum matre, vxoribus, liberis, tota familia pœnas luit, quod factum non eſſet, ſi in Macedonia ſua reſediſſet, & milites, ac centuriones ad tantam potentiam non euexiſſet.

Magnam verò eſſe diligentiam in diſceptatione neceſſariam, vt conſtet belli iuſtitia, ipſa rerum magnitudo declarat; iudex enim ſedet in grauiſsima cauſa, quæ integri regni fortunas, vitamque multorum vno diſcrimine inuoluit

Iuſtitia belli ſeriò conſideranda eſt.

Regula iuris eſt, eaque legitima. *Probationes in criminalibus luce meridiana oportere clariores eſſe*: dubia enim cauſa, certa morte occũbere reum nulla æquitas patitur, quomodo igitur tot millia conciduntur, nec liquet, *cuius ſit iniuſta arma?* Iudex non niſi probata ſequi debet, & non niſi de quibus liquet iudicare. l. ill cuas. §. veritas de officio præſidis. ¶. Hoc ſi priuato reo ſeruatur, vbi de hæreditate, & agellis aut ſanè vnius vili capite agitur, quid in magnis faciendũ, integriſque populis cenſebimus? Quod ſi æquè valent cauſæ pro aduerſarijs & contra eos, iam bellum ſuſpendendum eſt, aut accuratius inquirendum ſeruandumque, quod monet in Syntag. Tholoſanus lib. 48 cap. 9 § 14.

In dubio reus abſoluitur.

Quare ſi æque probant reus & actor, & teſtes & alia probationes ſint æquipollentes, in dubium redit res, & in primum ſtatum, vnde reus abſoluitur: niſi fauorabiliorem, cauſam actor foueat. Pro rebus enim fauorabilibus, in dubijs iudicandũ eſt: vt pro libertate, in cauſa inofficioſi teſtamenti pro matrimonio, pro dote. In cauſis tamen criminalibus rarò concurſus probationũ accidit, in quibus reus ad probandum negatiuam non admittitur, quamdiu poteſt actor ſeu accuſator probare. Non enim contra probationes inducitur probatio Canonica. Obſeruatur tamen, vt ſi dum auditur reus in crimine, aliqua vt dicunt facta, vel caſus attenuantes vel reſtringentes delicti qualitatem allegauerit, fiat de ijs ſeorſim extractu probatio. Fit & ex officio iudicis, quando dubia vtrinq; probatio eſt, inquiſitio noua, vt de veritate habeatur certa notio.

Multo maior indagatio belligeraturo conuenit; neque enim valet hoc loco leuis, & perfunctoria cogitatio, non enim error niſi difficilis excuſat auctorem. Non ſolum autem per ſuos Conſiliarios, ſed per Academias, alios amicos, Principes que rem examinabit. Et ſi partium iura ſint obſcura, faciendum eſt reo, non actori.

Qui dubia cauſa bellum infert, iuſte repellitur.

§ 3. Si alicui Principi aut Reipublicæ bellum indicitur, cauſam perpendere oportet; quod ſi aduerſarius iuſtam cauſam obtinet, illi ſatisfaciendũ eſt, ſi omni diligentia adhibita manet cauſa dubia, offerre ſe ad exquiſitiorem diſcuſsionem poteſt, ſi bello petatur, defendere ſe poteſt; non enim quia dubium ius habet, ideò dimittere illud tenetur. Deinde qui dubio iure bellum infert, iniuriam facit, ideoq; iam iuſtum bellũ gerit ille, qui antea dubiam cauſam tuebatur.

§. 4. Hic quoq; manet ea ratio; In dubio meliorem eſſe cauſam poſsidentis. Hoc enim in omni cauſã valet. At maximè in cauſa criminali; de capite enim ſententia non fertur ex obſcuris; at qui bellum indicit, iam de capite iudicauit. Neque hic plus iuris eſt Principibus in Principes, quam ſubditis in ſubditos.

In diſſimili dubio non eſt melior cauſa poſſidentis.

§ 5. Poteſt tamen ille, qui non poſsidet, iudicem poſtulare, ac iure petere, vt quoniam cauſa vtriuſque dubia eſt, communiter iudicetur, & alteri, qui non poſsidet, pars detur, aut ſi res diuidi

uldi non poſsit, compenſatio, id verò locum habet, ſi veriſimilior ſit cauſa non poſsidentis, iam enim pares non ſunt, ideò nec melior conditio poſsidentis. Nec ius probabilius dimittere tenetur ille, qui non poſsidet, alioqui ſi tenuiſsimam dubitationem haberet poſsidens, probabiliſsimam alter, nihil agere poſſet, quod iniquum eſt. Quod ſi ea in cauſa, nihil dare poſſeſſor velit, iniuriam facit, ideoque bellò peti ab aduerſario poteſt.

§. 6. Nec milites, præſertim Tribunos & Centuriones aliqua inquiſitione recti, & æqui excipio. Si enim bellum eſt manifeſte iuſtū, militare omnes poſſunt; ſi iniuſtitia clara eſt, nemo nomen militiæ dare poteſt. Si dubia eſt cauſa, milites qui ſubditi ſunt, ſtipendijſque certis addicti, vaſalli, eaſtra dubia ſequi poſſunt. Ita Sanctus Auguſtinus lib. 22 c. 75. contra Fauſtum. *Si enim vir iuſtus forte ſub Rege ſacrilego militet, benè poteſt illo iubente bellare, cui quod iubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certū eſt, vel vtrum ſit certū non eſt, ita vt fortaſſe reum faciat Regē iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſeruitij.* Milites enim cum exequuntur ſententiam iudicis, tutiorem partem eligunt, cum ſui Principis ſententiam ſequuntur. Deniq. tenentur ſequi Principem milites, detrectando enim Sacramentum vires hoſtibus adderent, & Rempublicam proderent; at ſane in dubio patriæ potius quam inimicis fauere oportet. Denique moris non eſt inconditam multitudinem ad iudicium cauſæ aduocare. Alia ratio ducum eſt, qui, cum vt conſiliarij aduocantur, ſeriò de iuſtitia iudicare coguntur. Quod ſi militibus, & vaſallis conſtet Principem de iuſtitia cauſæ dubitare, militiæ nomen dare non debent, quia ſciunt bellum iniuſtum eſſe. Iniuſtum enim eſt de alterius vita iudicare, cum eſt cauſa dubia.

Miles de cauſa ſui Principis non iudicat.

§. 7. Milites qui ſubditi non ſunt, dubia cauſa militare non poſſunt. Quia bellum ad eos non pertinet, & ſponte rei dubiæ immiſcere ſe non poſſunt. Deinde ſine vlla neceſsitate exponunt ſe periculo iniuriam inferendi alteri Principi, at ceſſando periculum illud euitant. ordinariè tamen bonæ conſcientiæ milites hic non delinquunt. Nam qui bella gerunt cauſas ſpecioſiſsimas prætendunt, quæ planè neceſſariæ videantur. deinde cum Rex aut Princeps boni nominis eſt, merito præſumunt, eum iniuſta bella non ſuſcipere, cauſam accuratè examinaſſe, à prudentibus eam & integris viris comprobatam eſſe. Conradus Lancellotus leges prius fuiſſe, quam arma, at ponendis, aut non mouendis armis, leges fuiſſe factas credo. Poſt arma leges ita latæ ſunt.

CAPVT VI.

Cauſæ iuſtæ, ob quas bella moueri poſſunt.

Pia ſunt arma, cum in ſolis armis ſpes eſt.

§. 1. PRIMA eſt, eaque omnium iuſtiſsima, ſi bellum iniuſtum inferatur. Duobus autem modis iniuſtè infertur. Primo cum innocentibus, vt Moabitæ Iudæis indixerunt bella non iuſta, itemq; Antiochus, alijque quorum prô dolor, hiſtoria plena eſt. Altero modo, cum initio bellum fuit iuſtum, ſed non acceptata ſatisfactione redditur iniuſtum. v. g. Ottomanicam nauem contra fœdus capiunt Veneti, Turca bellū indicit, Veneti nauem, merces, epibatas, damna omnium reſtituunt, pro honore & auctoritate Imperatoris læſa ſatisfacturos eſſe promittunt, idque vel ad arbitrium ipſius, ſi æqua iubeat, vel arbitrorum, ſi eos dare velit. Quod ſi omninò bellum moueat, dediq; ſibi Rempublicam nobiliſsimam velit, merito omnibus viribus reſiſtent, quia peccatum tantum non eſt, vt crudeliſsimo hoſti tradere ſe debeant, & cum libertate etiam in religionem diſperdere.

Hæc cauſa adeò non modo iuſta eſt; ſed etiam neceſſaria; Tam enim Princeps qui Rempublicam non defendit, quam qui aliena inuadit, contra iuſtitiam peccat. Itaque aduerſum inferētem damnum non modo iuſta, ſed neceſſaria eſt defenſio. Hic audacter pronunció. Qui deſiderat pacem præparet bellum, Hic præcipuè locū habet illud Iſocr. οὐκ ἀθυμεῖν δεῖ τοὺς ὑπὲρ τῶν δικαίων κινδυνεύειν μέλλοντας, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τοὺς ὑβρίζοντας. *Non oportet deiecto animo eſſe eos, qui pro cauſa iuſta periclitaturi ſunt, ſed qui iniuriam inferūt.* Chilon inter Principem bonum & tyrannum hoc intereſſe dicebat, & ex eo eos agnoſci, de quo controuerterent. Tyrannum alieno incubare, Principem ſua defendere.

§. 2. Altera cauſa eſt rerum ablatarum detentio. Nam vt ciues, qui iudicem habent, cum aliquid ablatū eſt, id iure repetunt, aduerſarioque diem dicunt, ita Reſpubl. cū fruſtra repetitū res ſuas legatos miſit, bellum parat, & indicit. Varia porrò eſt cauſa repetendi res, tamque diuerſa; quàm in ciuitate. Nam vel furto, vel rapina ablata, vel non reddita, quæ depoſita erat, vel ius negatum ciuibus, vel hæreditas detenta.

Iuſtum bellum eſt, cum deprædationibus vicina fert, agitque hoſtis: tale cum Illyricis geſsit populus Romanus, & Gallis, & Barbaris deinceps gentibus. *Pro rebus enim quas ſimul habere nō poſſunt, infelici egeſtate depugnant, hanc pacem requirunt bella laborioſa, adipiſcitur glorioſa victoria.* Nā ideò magni, diuiteſque impetuntur: quercus enim ventus euertit, quia glandibus & frondibus oneratur, ſalices immunes ſunt. Sic tutiores diu Britanni fuerunt, quia vnciam auri in ea negabāt eſſe. Bellum etiam gerunt, cum ius ciuibus negatur, aut negociatores detinentur. Qualia inter Septentrionales multa priſcis temporibus fuerunt, & atrocia prælia. Cum inique hæreditas diuiditur, contra Iugurtham, qui cum Adherbale regni diuidendi jus adoptione acceperat, legatoſque, & Imperatores Romanos precio corruperat, eam ob cauſam bellum geſtum eſt, quia parricidium junxerat.

§. 3. In hiſce cauſis non modo magnitudo damni ſpectanda eſt, quæ interdum bello digna non eſt, ſed hoſtium propoſitum bella quærentium; qui, ſi primis iniurijs obuiam non eatur, ad ſecundas tertiasque erunt audaciores, ac tū majoribus damnis acceptis, animis tuorum debilitatis, cum fidentioribus depugnandum erit.

§. 4. Bellū etiā crebro vindictę cauſa ſumitur, cum quacunque in re hoſtis læſit; nec bellatur, vt res recipiantur, quippe quæ vel ablatæ non ſunt, vel abſumptæ; ſed vt improbi puniantur, atque hac ratione tutior ſit Reſpublica. Vltionem quidē præſtare ſibi nemo debet, ſed tamen Reſpub. injurias ſuas inultas ſine re non debet ſiue illæ à priuatis, ſiue ab alia Republica inferantur. Quia gladium habet in vltionem malefactorum, eo igitur cum ratione vti debet.

§. 5. Bellum etiam geri poteſt, cum religio impetitur, & Deus blaſphematur; duobus id fit modis. Primus ſi externi improbè viuunt. Deumque contumelijs afficiant, nec alijs tamen noce-

ant. Deinde cum dolo, fraude, vi in eadem peccata abducere alios conantur, atque id faciunt. Si ſibi tantum improbi ſunt, & blaſphemi, bellum contra eos gerere non licet eâ ſolum cauſâ. Quia Reſpub. non eſt alterius Reipub. iudex: peccata autem punire iudicis eſt. Dei tamen monitu [illegible] preſſo, & iuſſu inferre bellum poſſunt. Ita Ioſue Dei imperio Chananęos occidit, quia iam completæ erant iniquitates eorum: Moabitas & Idumæos non multo meliores non attigerunt, quia mandatum de puniendis illorum ſceleribus non habuerunt.

§. 6. Cum verò per vim aut fraudem [illegible] vitia inferre Reip. conantur, iuſtam etiam dant belli occaſionem, ita contra Antiochum, alioſque ad Idololatriam vi impellentes iuſtiſsima bella Maccabæi geſſerunt.

Fraudes bello vindicantur.

§. 7. Nec modò, cum vi & armata manu, ſed etiam cum fraude & blanditijs ſubditorum animos ad flagitia ſollicitant. Moabitæ & Madianitæ occupata per Moſen Baſanitide, regionibusq; vicinis cum bello ſe impares viderent, Iſraelitas hoſpitaliter, vt fratres ſuſceperunt, munera dederunt, filias hoſpitum curam habituras miſerũt, vt per ſpeciem amicitiæ, iungendorumque matrimoniorũ, illos ad ſcortationem adulteriaque, deinde amore meretricio labefactos ad idololatriam pellicerent, quo facto, vt Balaam coniectauerat, Deus offenſus illos aut penitus deleret, aut ſanè auxilio deſtitutos cœleſti, vincendos hoſtibus præberet. Et dolus ſucceſsit, Num 25. *Morabatur autem eo tempore Iſrael in Setim & fornicatus eſt populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad ſacrificia ſua: At illi comederunt & adorauerunt Deos earum. Initiatuſq; eſt Iſrael Beel-phegor: & iratus Dominus, ait ad Moyſen. Tolle cunctos Principes populi, & ſuſpende eos contra ſolem in patibulis: vt auertatur furor meus ab Iſrael: Dixitq; Moyſes ad iudices Iſrael, occidat vnuſquiſque proximos ſuos qui initiati ſunt Beel-phegor.* Pro hoc crimine c. 31. grauis vltio expetitur *Locutuſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicẽs: Vlciſcere prius filios Iſrael de Madianitis, & ſic colligeris ad populũ tuum: ſtatimq; Moyſes, Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui poſsint vltionem Domini expetere de Madianitis. mille viri de ſingulis tribubus eligantur ex Iſrael, qui mittantur ad bellum. Dederuntq; millenos de ſingulis tribubus, id eſt, duodecim millia expeditorum ad pugnam: quos miſit Moyſes cum Phinees filio Eleazari Sacerdotis, vaſaq; ſancta, & tubas ad clangendum tradidit ei. Cumq; pugnaſſent contra Madianitas atq; viciſſent, omnes mares occiderunt, & Reges eorum Eui & Recem & Sur, & Hur & Rebe, quinq; Principes gentis: Balaam quoq; filium Beor, interfecerunt gladio. Ceperuntq; mulieres eorum & paruulos, omnia; pecora & cunctam ſuppellectilem. quicquid habere potuerunt depopulati ſunt: tàm vrbes quàm viculos, & caſtella flamma conſumpſit. Et tulerũt prædam, & vniuerſa quæ ceperant tàm ex hominibus quàm ex iumentis, & adduxerunt ad Moyſen, & Eleazarum Sacerdotem, & ad omnem multitudinem filiorum Iſrael; reliqua autem vtenſilia portauerunt ad caſtra in campeſtribus Moab, iuxta Iordanẽ contra Iericho. Egreſsi ſunt autem Moyſes & Eleazar Sacerdos, & omnes Principes Synagogæ in occurſum eorum extra caſtra. Iratuſq; Moyſes Principibus exercitus, tribunis & centurionibus, qui venerant de bello, aut cur fœminas reſeruaſtis? Nonne illæ ſunt, quæ deceperunt filios Iſrael ad ſuggeſtionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Dominum ſuper peccato Phegor, vnde percuſſus eſt populus? Ergo cunctos interficite; quidquid eſt generis maſculini etiam in paruulis, & mulieres, quæ nouerunt viros in coitu, iugulate.* Bellum hoc ante Deus decreuit. Num. 25. 17. Locutuſque eſt Dominus ad Moyſen dicens: *Hoſtes vos ſentiant Madianitæ, & percutite eos: quia & ipſi hoſtiliter egerunt contra vos, & decepêre inſidijs per idolum Phegor, & Cozbi filiam Ducis Madian ſororem ſuam, quæ percuſſa eſt in die plagæ, pro ſacrilegio Phegor.*

§. 8. Nec modo iuſtum bellum eſſe neceſſe eſt, ſed vt rectè geratur, dolendum ſapienti dari cauſam iuſtam bellorum, qui enim cupide etiam iuſtam cauſam arripiunt, gaudentque datam occaſionem, aliud quiduis potius quam iuſtitiam quærunt: ita comparati erant ante ſecundum bellum Punicum tàm Romani, quam Pœni, hi enim cum pacem & bellum ferre ſe diceret legatus. Vtrum mallet dare iuſſerunt, & ille bellum non ſine terrore è ſinu effudit. Melius Auguſtus, qui, vt ſcribit Suet. c. 20. nulli genti ſine iuſtis, & neceſſarijs cauſis bellum intulit. Non enim augendo, ſed tuendo imperio inuigilabat. Ideò inferre bellum quietis noluit, & inferri doluit.

In ſocios hoſtium eſt bellum iuſtum.

§ 9. Iuſtum etiam bellũ eſt in eos, qui hoſtem in bello iniuſto adiuuerũt: ea cauſa Romani tum ſæpè, tum verò Picentes. & Salentinos, quia arma pro Tarentinis geſſerant, domuerunt. Contra Philippum Macedonem bellum decreuerunt, quod ſibi fœdere dominantem in Italia Annibalem ſociarat, quamuis & Athenarum preces eo impellerent. Aetolis quoque bellum illatum eſt, quod ab Antiocho ſtetiſſent, eadem cauſa & Hiſtri ſubiugati ſunt, quia Aetolos adiuuerãt. In eadẽ cauſa fuere Gallogræci, qui in caſtris Antiochi fuiſſe dicebantur; ſed cauſam belli non approbauit Senatus, quocirca & Manlio victori negatus eſt triumphus. Multæ itaque gentes Syriaci belli ruinam ſecutæ ſunt, ſecundi belli Macedonici contagio traxit Illyricos, & hæc quaſi catena dum omnes conſcios perſequitur, Romanus orbem ſibi ſubdidit, cauſas, præbentibus populis, aut exquirente Romano.

Verum ad hoc bellum; quo hoſtium σύμμαχοι, ſiue ſocij impetuntur, vt iuſtũ ſit, duo requiruntur. Primũ vt verè adiuuerint, nõ modo fauerint. Neq; enim ſi Spartani Athenienſiũ hoſtes ſunt, ideo quoq, ab eorũ amicitiâ recedere Thebanos oportet. Cum enim liberi ſint, amare poſſunt, quos Spartani oderunt. Hanc ob cauſam bellum Creticum iniuſtum fuit. *Creticum bellum, ſi vera fateri volumus,* inquit Flor. l. 3. c. 7. *nos fecimus, ſolâ vincendi nobilem inſulam cupiditate. Fauiſſe Mithridati videbatur, hoc placuit armis vindicare, & quod in quinis fuit, ſane in captiuos conſultum eſt, vt veneno ſe plerig; conficerent* Alterũ eſt, vt ſubditi hoſtium non fuerint, & cauſa belli ipſis clara non fuerit. Si enim dubia belli cauſa ex fœdere ſocios, arma, commeatus, præſtare debuerunt, cum innocentes iudicandi ſint, finito iam bello vexari non debent.

Sociorum iuſta cauſa defendenda.

§. 10. Non modò iuſtiſsima, ſed etiã ſpecioſiſſima cauſa bellandi eſt, cum ſocij defendũtur. Ita populus Romanus precibus Campaniæ motus, *non pro ſe, ſed quod ſpecioſius eſt, pro ſocijs Samnites inuadit.* Qua quidem in re hoc quoque animaduertendum eſt, vt ſociorum cauſa ſit iuſta.

Pulchrè D. Chryſoſt. in Pſal. 134. *Dextras à Deo habemus, vt & nobis ipſis, & alijs iniuria affectis opẽ feramus, vt ſcelera de medio auferamus, vt his quibus violentia; & detrimentum adfertur; poſſim*

ſimili

Digitized by Google

ſimus & refugium. Quomodo igitur eis venia dabitur, qui his armis non ad ſalutem, ſed ad aliorum perniciem vtuntur? Atque hoc eſt, quod lib. 4. de Rep. monet Cicero. *Nullum bellum ſuſcipi ab optima ciuitate, niſi pro ſalute vel fide.* Fides enim ſocijs præſtanda eſt, ne opprimi ſinantur. Qua in re videndum, ne ſociorum iniquas cauſas defendamus. Nonnulli v. militum adeò improbi ſunt, vt fuſq; deque ferant, iuſtane, an mala cauſa agatur. Ij ſis inferis, auctorati nummo, ſeruiunt; quibus haud temere Princeps vtetur, quia ſi ex aduerſo pecunia oſtendetur, mox transfugæ in hoſtilia caſtra migrabunt. Illis enim hoc in animo eſt:

Ibi fas, vbi maxima merces.

§ 11. Quamuis ita milites non æſtiment ſuis momentis, neque Principes, Iuſtitia tamen requirit, vt in bello iniuſto damna reſarciant Dux, & milites. In dubio, ordinariè Princeps, quia accuratius rem exquirere debuit, ſi non ſine ſua culpa dubitauit. Deinde conſiliarij, quorum ignorantia inexcuſabilis eſt. Milites id ſolum reſtituere debent, quo facti ſunt ditiores. Si quorum militum culpabilis fuit error, omnia, quæ abſtulerunt, reddere tenentur.

Calamitatibus bellicis verò ferè homines redduntur peiores. Fremunt enim in hoſtes, & ſpoliati ad prædas vertuntur: ideo cauſa & iuſta magna ſit oportet.

CAPVT VII.

Cauſæ belli quædam ſpecialius expoſitæ.

§. 1 OMnes cauſæ belli, vel ad defenſionem, vel damni reparationem, vel vltionem iniuriæ Deo hominibusque illatæ, tam pro Republ. propria, quam pro ſocijs referri poſſunt. quia tamen in his varia eſt ſpecies, grauitasq; iniuriarum: De quibuſdam cauſis, ex quibus ingentia bella ſunt orta, dicam. Legatorum iniuria, grauium bellorum cauſa fuit, eaque iuſtiſſima, quia eſt contra ius gentium. Si enim legatus tutus non ſit, pacis & reconciliationis ſpes abſcinditur. Tarentini legationem Romanam de læſis ciuib. ferentem querelam, fœde per obſcœnam turpemque dictu contumeliam violant. Flor. l. 4. c. 8. ſed victi magnis prælijs, nequicquã impiam cauſam tutante Pyrrho, flagitium ſeruitute luerunt. Simulque Picentes & Salentini in ditionem venerunt. Illyrij deinde legatos ſecuri tanquam victimas ciciderunt, ſed ſtrictæ poſt victoriã in Principum colla ſecures, legatorum manibus litauerũt. Corintho etiam exitium attulit, quod legati Romani, incertum an manu, certè oratione violati eſſent. Bellum grauiſſimum & funeſtiſſimum exitio gentis cum Ammonitis geſſit Rex Dauid. Cauſſa quod legatos amicitiæ & ſolatij cauſa, miſſos violauit Hanon 2. Reg. c. 10. 4. *Tulit itaq; Hanon ſeruos Dauid, raſitq; dimidiam partem barbæ eorum, & præſcidit veſtes eorum medias vſq; ad nates, & dimiſit eos.* Quod verò deteſtabilius erat, conduxerunt contra Dauidem auxilia Syrorum, bellumque intulerunt, nam præter eos, qui filios Ammon iuuabant, quorum erant 33000. Adarezer ingentem multitudinem adduxit, ex qua Dauid cecidit 700. currus, & 40000. equitum. Poſtquam autem vicit Rabbath filiorum Ammon valdè in victoria, Dei iuſſu tamen, ſeuerus fuit. 2. Reg. 12. 31. *Populum quoque eius adducens ſerrauit, & circumegit ſuper eos ferrea carpenta: diuiſitq; cultris, & traduxit in typo laterum: ſic fecit vniuerſis ciuitatibus filiorum Ammon: & reuerſus eſt Dauid & omnis exercitus in Ieruſalem.*

Ob legatos violatos iuſtum belli.

§. 2. Cauſſa cur Roma filia cum Alba matre pugnauit, nulla fuit legitima, at vterque populus, populus cognatus afflictus eſt, vt feſſi malorum, vt tres Horatios, & Curiatios diſcrimen publicum imponerent, quinque cecidêre, & ſextus innocentem ſororem pro ſe victimam dedit. *Cauſa* (belli) *dicatur*, inquit S. Auguſt. l. 3. c. 14. de ciu. Dei, *ſicut Troiæ adulterium dicebatur, nulla talis, nulla ſimilis inuenitur. Tantum vt reſides moueret, Tullus in arma viros, & iam deſueta triumphis agmina. Illo itaq; vitio tantum ſcelus perpetratum eſt, ſocialis belli, atq; cognati.* Turpe ſanè latrocinium exercitij tantum cauſa bellare.

Exercitij cauſa bellare iniquum.

§. 3. Quidam etiam nulla alia cauſa mouentur ad arma, quam hoſtium imbecillitate, & contemptu, alias quidem cauſas habent, vt velint, ſed vt audeant, fortuna hoſtium facit. Si Princeps imbecilla ſit ætate vel ingenio, ſi populus ab illo alienior. Si paſſa incendium aut bellum ciuitas, ita poſtquam Gallos cæſos fugatosque Camillus Italia decedere coegit, aut mori; cum Romanis maximas omnes gratias deberent, infeſtis animis vrbem miſeram aggreſſi ſunt, imprimis Latini cum ius imperij, & partem magiſtratuum poſcerent. Atq; hæc vna cauſa eſt, cur merito Imperium Romanis ſartum tectum manſerit, cum vicinos tam ingratos experirentur.

§. 4 Legati quidem ſacroſancti ſunt, & penitùs immunes, ita tamen vt præter legationis officium nihil agant, nec moliantur in eos, ad quos miſſi ſunt, & iuſſi abſcedere, confeſtim pareant. Mortem itaque meriti erant legati Tarquiniorum, cum ſuppellectilem Regiam auecturi per eam occaſionem vrbi proditores emebant. Liuius lib. 2. *Interim cum in Senatu viciſſet ſententia, quæ cenſebat reddenda bona, eamq; ipſam cauſam moræ in vrbe haberent legati, quod ſpacium ad vehicula comparanda à Conſulibus ſumpſiſſent, quibus Regum aſportarent res: omne id tempus cum coniuratis conſultando abſumunt.* Poterant in eos aduertere Romani, ſed ne magis irritarent, quos timebant, Tarquinios dimiſerunt. Adeo vero etiam Barbaris res illa curæ fuit, vt Galli cum Cluſinos bello peterent, ſeque faterentur nullum ius niſi in armis habere. Tamen quod Romani legati in prima acie viſi eſſent, vnusque hoſtium ducem transfodiſſet, eos ſibi dedi poſtularũt, quod cum non modo non impetraſſent, ſed etiam violatoribus iuris humani tribunatum militarem datum intellexiſſent, confeſtim Romani aduolarũt. Tanti pluris æſtimabant legatorum factum, quam ſuum; illi poſſeſſoribus per vim & iniuriam agrum extorquebant, legati pro ſocijs innocentibus, tres viri in acie pugnauerant, nulla alia culpa, niſi quod id in mandatis non habuerunt: hanc tamen culpam incendio, & penè internecione Roma luit. Cauendum itaque legato, ne hoſtilia machinetur, clandeſtina colloquia habeat, ne ſpeculatorem & exploratorem agere videatur.

Legati præter officium nihil moliantur.

§. 5. Crebro bellorum externorum cauſſæ, ſicut & ſeditionum fuerunt, mulierem raptus, impudicitiæ vindicatæ. Filij Iſrael præcipue Simeon & Leui ſororis Dinæ ſtuprum excidio Sichimorum vindicarunt, Fecerunt enim vna familia bellum integræ ciuitati, impium & periurum; nam & pacem fecerant; & Sacramento Circumciſionis

Raptus mulierum bellorum cauſa.

ciſionis ad fallendum abuſi ſunt. Iuſta quidem erat cauſſa belli, ſed poſt fœdus, iniuſtiſſimum bellum euaſit. Troianum bellum etiam ex adulterio natum eſt, & ex Hortatione Meſſeniacum, quod Græciam in partes diuiſit. Turnum quoq; in arma concitauit abducta Lauinia. Et Romana arma primum ob raptas ludis equeſtribus virgines, inter generos ſoceros que fuére. Iuſte bellum intulere Veientes, Cœninenſes, Sabini, ſed quia inſigni arrogantia gerebant bellum, Romanorum armis ceſſerunt.

CAPVT VIII.

Cauſæ bellorum iniqua.

Iniuſta plurimùm ſunt bella, vel iniuſtè geruntur.

§. 1. VT plurimùm vel iniqua bella geruntur, vel ſi iuſta ſunt, iniquè adminiſtrantur. Cùm inter duos populos furor belli exardeſcit, non niſi ab vna parte ſtat iuſtitia; ſiue quis iuſtam cauſam impugnet, ſiue iniuſtam propugnet, nunquam victoria facit innocentem. Nemo conſcientiam ſuam fallit, vt exitus eam ſoletur, quem cauſſa iniuſta reum tenet.

§. 2. Ego inter belli cauſſas iniuſtas primam pono, prauum quorundam prudentium iudiciũ, quo arbitrantur ſuam Rempublicam prudenter inſtitutam, egregieque moratam merito ſibi populos Barbaros ſeruituti ſubdere.

Homines natura non ſerui.

Diſtinguunt illi inter homines: vt alios dicant, ſeruos natura, natos ſcilicet ad parendum, alios verò natos ad imperandum. Ariſtoteles libr. 1. Polit. cap. 5. Καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε, τὰ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι, τὰ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν. *Et ſtatim ab ortu hac differentia, vt quædam ad imperandum, quædam ad parendum fuerint nata*, probat id in animalibus, ac tandem ad homines natura ſeruos ſic procedit. ἔτι δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει, τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον· καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δ' ἀρχόμενον. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων. ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεστᾶσιν, ὅσον ψυχὴ σώματος, καὶ ἄνθρωπος θηρίου. (διάκεινται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον, ὅσων ἐστὶν ἔργον ἡ τοῦ σώματος χρῆσις, καὶ τοῦτ' ἐστ' ἀπ' αὐτῶν βέλτιστον) οὗτοι μέν εἰσι φύσει δοῦλοι, οἷς βέλτιόν ἐστιν ἄρχεσθαι ταύτην τὴν ἀρχήν, εἴπερ καὶ τοῖς εἰρημένοις. ἔστι γὰρ φύσει δοῦλος ὁ δυνάμενος ἄλλου εἶναι διὸ καὶ ἄλλου ἐστί. *Præterea mas cum fœmina comparatus, melior eſt, hæc autem imperio parere debet. Eodem modo ſe res etiam habeat in omnibus hominibus neceſſe eſt. Quicunque igitur tanto cæteris hominibus ſunt inferiores ac deteriores, quanto animus corpori, & homo feræ præſtat (tales autem ſunt ij, quorum opus in vſu corporis poſitum eſt, quorumq; hoc vnum eſt, quod ab eis optimum proficiſci poteſt) hi ſunt ſerui natura, quibus melius eſt huic imperio parere: ſi quidem & ijs, quæ ſupra dicta ſunt. natura enim ſeruus eſt is, qui alterius eſſe poteſt. ideoq; & alterius eſt.*

Superbia & φιλαυτία, iniuſtæ cauſæ belli ſunt.

Hæc ſententia tum falſa, tum generi humano pernicioſa eſt. Hinc enim ſuperbiſſima Græcorum ſapientia ius putabat, Barbarorum nationes imperio ſubdere, iuſtumq; eſſe bellum, vt deteriores parerent melioribus; ſe ſe verò meliores iudicabant: cum tamen conſtet multas barbaras nationes innocentius, modeſtiusque vixiſſe Græcis. Verum magnum al quid præſtitiſſe ſe arbitrati ſunt, cum Lydos, Sarmatas, Scythas, Indos in poteſtatem redegerunt, & ſe vti ſapientes, ſtultorum vt putabant, Dominos fecerunt. Ac primum quidem nimium hoc arrogans eſt, tantum ſe extollere, tantum alios deprimere. Deinde primum videndum, an ille, qui in Barbaros ad ſeruiendum natos bellum ſuſcipit, vt legitime eos gubernet, ipſe quoque animum, domum, Rempublicam ex virtute regat, alioqui Barbaris nequior eſt. Tertio erudiendi potius ſunt, & monendi, quam debellandi Barbari, cur enim tibi ſeruiant, cur ius vitæ, necisque in eos habeas, quia callidior illis es?

Barbaræ gentes exculta ſunt.

Non autem eſſe naturæ illam, ſed inſtitutionis diuerſitatem Gentes omnes docuerunt. Romani initio Barbari ſuere, deinde Hiſpani, Galli, Germani, πάντα τὸ καλλιχόμ. nunc verò cultiſſimi nationum habentur, & in Africam, Aſiamque Barbaries migrauit.

§. 3. Fœminarum cauſa iniuſta etiam bella plurima geſta ſunt, etſi raptus abeſſet. Darius Perſa Iantiro Regi Scytharum intulit ob filiam matrimonio negatam, quod erat tyrannicum, cum ne ſubditum quidem cogere poſſet, vt inuitus filiam ſibi locaret. Vſitatum quidem fuit in vetuſta barbarie rapere coniuges, aut earum cauſa bellum inferre. Subtilior ars Procerum Francorum, qui Regem ad bellum contra Carolum Audacem incitabãt, vt neceſſitate coactus filiam alicui, eum ampliſſima dote Burgundiacarum ditionum nuptui daret. Antonius non quidem propter Cleopatram bellum geſsit, eius enim amoribus fruebatur, ſed fœminæ ambitione in bellum impulſus eſt.

Superſtitio cauſa bellorum.

§. 4. Ingentia bella ſæpè ex ſuperſtitione ſunt orta, quemadmodum de ſeditione ſupra dictum eſt. Propter Deos ſe bello ciuitates Ægyptiæ laceſſere ſolent. Alani olim & Armeni cum ad ludos conueniſſent orta de diuis diſputatio; vtri meliores haberent Deos? manſit in abeuntibus rabies illa, cum enim ſua cuique genti Numina ſacra, ritusque honeſtiſſimi viderentur, reuerſi domum, quo quiſque magis pius videri voluit, eo infeſtius bellum vſſit. Hæc enim eſt natura ſuperſtitionis, vt aliena irrideat. Omnes, (inquit Philo de vita Moſ. 2.) abhorrent ab externis ritibus, & tanto plus honoris putant ſuis accedere, quantum magis alienos proculcarint. Cuius rei fons ex inſita malitia, contumaciaque promanat, ſuos enim ritus propugnare honeſte non poſſunt, infanda enim & indigna multa continet, in alienis irridendis, cum æquè ſint abſurdi, eloquentes, & faceti eſſe poſſunt. Nũc vix vllum bellũ eſt, quod non religionis cauſſa geri dicatur.

§. 5. Leuiſſimas cauſas fuiſſe bellorum maximorum conſtat. καὶ φαύλη τις αἰτία πολλάκις παραπεσοῦσα πολλῶν πραγμάτων ἔδωκε μεταβολὰς, καὶ συμφορὰς ἀπέτεκεν ὑπερόγκους. *Et ſæpè incidens nullius momenti cauſa multarum rerum mutationes peperit, & calamitates ingentes attulit*, vt monet Nicet. in Man Commeno. Maximorum bellorum ſæpè tenuiſſima, contemptiſſimaque principia fuére. Cicero l. 2. de fin. *Fruſtra tanta conatum Xerxem fore dicit, ſi tantum mel ex Hymeto ſe ferre voluiſſe diceret.* Et tamen crebro non eſt maior cauſa, aut fructus cruentiſſimorum bellorum.

Cupido opũ cauſa belli.

§. 6. Pleraque bella iniuſta ex profunda opum, & honoris cupidine naſcuntur. Quod ſi aliæ cauſæ quoque ſunt iuſtæ, hæc tamen ſe comites iungunt. Opum quidem cupiditas in primis Romanis tectior fuit; in alijs gentibus conſpectior, & eum Perſæ per totam Græciam legatos mitterent, terram, & aquam in ſignum ſubiectionis petituri. Facit auaritia inquietos, & omnes terras ſuis annecti æquum cenſet. Xerxes cum ficus Atticas guſtaſſet, iurauit ſe terram occupaturum, quæ eum fructum ferret, non gula, ea re enim poterat, ſed auaritia, quia quamuis tantas opes

pes, tantamq; potentiam, quantã nemo alius ante habuerit, non tamen animũ præſentibus contentum habuit. Auaritia ſimul & luxuries Gallos ad Italiam inuadendam ſollicitauit; nam qui in ea fuerant cùm popularibus vinũ exhibuiſſent, eius dulcedine ad expeditionem omnes concitarunt, ſed pleriq; ſanguinem in terrã infelicitet qua ſitia effuderunt. Et quia aliena nimis cupidè appetiuerunt, ſua omnia, vitamque amiſerunt.

Eadem amœnitate, ac fœlicitate poſtea Longobardos eadem Italia inuitauit, in Pannonia enim cum eſſent, audito Italiam pomis dulcibus, ſucculenta carne, vino odorato abundare, temperato cœlo omnium rerum varietate frui, magnis agminibus eò contenderunt. Hiſpania verò duorum populorum auaritiam in ſe, & in ipſos mutuo armauit; etenim Hiſpani tum gens ſimplex latentes bene in profundo opes & diuitias ignorabant, deinde Romanis quærunt, ſed ea re inflammati Carthaginenſes contra Romanos arma mouent, quæ excidio Carthaginis quieuerunt, dum itaque Hiſpanico auro, & ſuffoſſionibus inhiant, mœnia ſua diruerunt: nam quidquid cauſæ prætenderint, certè

Aurum & purpura curis
Exercent hominum vitam, belloq; fatigant.

Nuſquam id clarius, quàm in bello, quod contra Græcos Galli geſſerunt. Brennus enim ſpe prædæ ſuos ad bellum hortabatur, cum enim ex captiuis audiſſet donaria Delphica non ex ſolido auro, ſed ex ferro auro obducta eſſe, iuſſit eos affirmare ex ſolido auro eſſe, atque ita auaritia ſuorum ad preliũ vſus eſt. Adeo hæc cauſa pugnãdi legitima viſa eſt, vt apud Pauſaniam Perſas dicerent, ſtultos eſſe, quod cum pauperibus diuites pugnarent. Præmium enim victoriæ, non iuſtitiam, ſed opes oppreſſorum putabant. Itaque hac in cauſa ſe adeò iniuſtos eſſe non negabant, vt Antigonos Rex cuidam Sophiſtæ librum de iuſtitia conſcriptum offerenti dicere non erubeſceret: *Deſipis, qui cum me videas armis alienas vrbes vexantem tamen apud me de iuſtitia diſſeris.* Ridebat iſta Antigonus, iniuſtitiam, & magna latrocinia profeſſus; at turpius populus Romanus ſine vllo prætextu Cyprios occupauit, & ne aliquid indignitati deeſſet tanto flagitio Dux Porcius Cato fuit. Florus l. 9. ita rem narrat: *Aderat fatum Inſularum: igitur & Cyprus recepta ſine bello. Inſulam veteribus diuitijs abundãtem, & ob hoc Veneri ſacram, Ptolomæus regebat: & diuitiarum tanta erat fama nec falſo, vt victor gentium populus, & donare regna conſuetus, Publio Clodio Tribuno duce, ſocij viuiq; Regis confiſcationem mandauerit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit: Ceterũ Porcius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinũ oſtiũ inuexit, quæ res latius ærarium populi Romani, quam vllus Triumphus impleuit.* Simili cupiditate, maiore vecordia in Parthos mouit Craſſus. Florus l. 3. c. 11. *Dum Gallos per Cæſarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem graue vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri poſſumus. Caret ſolatio clades. Aduerſis & dijs & hominibus cupiditas Conſulis Craſſi, dum Parthico inhiat auro, vndecim ſtrage legionum, & ipſius capite mulctata eſt: & Tribunus Plebis Metellus exeuntem ducem hoſtilibus diris deuouerat: & cum Zeugma trãſiſſet exercitus rapta ſubitò ſigna turbinibus hauſit Euphrates; & cum apud Nicephorium caſtra poſuiſſet, miſſi ab Orode Rege legati denunciauere percuſſorum cum Pompeio fœderum, cum Syllaq; meminiſſet. Regijs inhians ille theſauris, nihil ne imaginario quidem iure, ſed Seleucia ſe reſponſurum eſſe reſpondit.*

Ambitio belli cauſa creberrima.

§. 7. Auaritia quidem crebro cauſa belli, ſed pertinacior in eo eſt ambitio, & libido dominandi cum laude integræ victoriæ. Cur enim cum vitam pacti hoſtes omnia dedere parati ſunt; non accipiuntur preces, ſed inſtat exactor vindictæ, donec deſperatio veniæ miſeros eo adigit, vt res ſuas perdere, ſeque inſuper maline, quam crudeli ludibrio eſſe hoſtibus, nonne quia ſuperbia abſolutam victoriam cupiens auaritiæ præponderat? Hæc igitur bellandi cauſa, vt omnes hiſtoriæ oſtendunt. Luc. l. 1.

Tu cauſa malorum
Facta tribus dominis communis Roma, nec vnquam
In turbam miſſi feralia fœdera regni.
O male concordes, nimiaq; cupidine cæci,
Quid miſcere iuuat vires, orbemq; tenere,
In medio?

Quamuis enim ſuæ quæque ſapiunt ſcelerata in prælia cauſæ, Principatum tamen obtinet dominandi libido. Ninus id primus feciſſe dicitur. Auguſt. l. 4. de ciuit. cap. 6. *Iuſtinus qui Græcam, vel potius peregrinam, Trogum Pompeium ſecutus, nõ Latinè tantum ſicut ille, verum etiam breuiter ſcripſit hiſtoriam, Opus librorum ſuorum ſic incipit. Principio rerum, gentium nationumq; imperium penes Reges erat, quos ad faſtigium huius maieſtatis, non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat. Populi nullis legibus tenebantur; arbitria Principum pro legibus erant. Fines imperij tueri magis quam proferre mos erat. Intra ſuam cuiq; patriã regna finiebantur. Primus omnium Ninus Rex Aſſyriorum, veterem & quaſi auitum gentibus morem noua imperij cupiditate mutauit. Hic primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad reſiſtendum populos ad terminos vſq; Lybiæ perdomuit.* Et paulò poſt: *Ninus, inquit, magnitudinem quæſitæ dominationis continua poſſeſſione firmauit. Domitis igitur proximis cùm acceſſione virium fortior ad alios tranſiret, & proxima quæq; victoria inſtrumentum ſequentis eſſet, totius Orientis populos ſubegit.* Idem lib. 3. c. 14. *Quod vitium (exercitij cauſa & laudis amore pugnandi) Salluſtius magnũ tranſeunter attigit. Cũ enim laudans breuiter antiquiora commemoraſſet tempora; quando vita hominum ſine cupiditate agitabatur, & ſua cuiq; ſatis placebant. Poſtea verò, inquit, quam in Aſia Cyrus, in Græcia Lacedæmonij, atq; Athenienſes, cœpere vrbes atq; nationes ſubigere, libidinem dominandi cauſam belli habere, maximã gloriam in maximo imperio putare, & cætera quæ ipſe inſtituerat dicere. Mihi huc vſq; ſatis ſit eius verba poſuiſſe. Libido iſta dominandi magnis malis agitat & conterit genus humanum. Hac libidine Roma tunc victa Albam ſe viciſſe triumphabat, & ſui ſceleris laudem gloriam nominabat.*

Ninus vicinis bellum intulit.

Ira Regum, cauſa bellorum.

§. 8. Bella ob ſubitam, & iniquam Regum ferociam multa orbem contriuerunt. Seneca lib. 3. de ira c. 20. *Non enim Caij ſæuitiam, ſed iræ malum propoſitum eſt ſcribere, quæ non tantum viritim furit, ſed gentes totas lancinat, ſed vrbes, ſed flumina, & tuta ab omni ſenſu doloris remuerberat. Sicut Rex Perſarum, totius populi nares recidit in Syria: inde Rhinocolura loci nomen eſt. Pepercisse illum iudicas, quod non tota capita præcidit? nouo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid paſſi fuiſſent Aethiopes, qui ob longiſſimum vitæ ſpacium Macrobij appellantur, in hos enim, quia non ſupinis manibus exceperunt ſeruitutẽ, miſſiſq; legatis libera reſponſa dederant, quæ contumelioſa Reges vocant, Cambyſes fremebat: & non prouiſis commeatibus, nõ exploratis itineribus per inuia,*

tia, per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam: cui inter primum iter deerant neceſſaria, nec quicquam ſabonmſit abat ſterilis & inculta humanoq; ignota veſtigio regio. Suſtinebant famem primo tenerrima frondium, & cacumina arborum, tunc coria igne mollita, & quicquid neceſsitas cibum fecerat: poſtquam inter harenas radices quoq; & herbæ defecerant, apparuitq; inopi etiam animalium ſolitudo, decimumquemq; ſortiti, alimentum habuerunt fama ſæuius. Agebat adhuc ira Regem in ... ipſe partem exercitus amiſiſſet: donec timuit, ne & ipſe vocaretur ad ſortem, tũ demum ſignum receptui dedit. Seruabantur interim illi generoſæ aues, & inſtrumenta epularum camelis vehebantur: cum ſortirentur milites eius, quis male periret, quis peius viueret. Hic iratus fuit genti, & ignotæ & immeritæ, ſenſuræ tamen Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus feſtinaret ad bella, cuius maxima momẽta in occaſionibus ſunt, Gynden latè fuſum omnem vado tranſire tentauit: quod vix tutum eſt etiam, cum ſenſit æſtatem, & ad minimũ deductus eſt. Hac de re dixi cum de tyrannide, & crudelitate egi.

Ob miſeros receptos, bellum gerere non licet.

§. 9. Propter eos, qui ex hoſtibus profugerũt, receptos, bellum indicere, niſi ſint ipſi malorum auctores, iniquum puto, cur enim exciſa patria reliquias perſequantur? Iſraelitæ ſanè ſexcentis Beniamitis pepercere, imo vxores etiam dedere Iud. vltimo Fatetur furtum improbum odium Florus l. 2. c. 18. *Non temerè ſi fateri licet, vllius cauſa belli iniuſtior. Sed gentes ſocios & conſanguineos, Romanorum manibus elapſos exceperãt. Habita pro eis deprecatio nihil valuit, cum ſe ab omni bellorum contagione remouerent, in legitimi fœderis pretium iuſsi arma deponere. Hoc ſic à Barbaris acceptum, quaſi manus abſcinderentur. Itaq; ſtatim Megara viro fortiſsimo duce ad arma conuerſi, Pompeium prælio aggreſsi, Fœdus tamen maluerunt, cum debellare potuiſſent. Hoſtilium deinde Mancinum. Hunc quoq; aſsiduis cædibus ita ſubegerunt, vt ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quiſpiam ſuſtineret. Tamen cum hoc quoq; fœdus maluere, contenti armorum manubijs, cum ad internecionem potuiſſent.*

Omninò fateri licet, iniuria facta eſt Numantinis, non modo, quia initium belli ſine cauſa fuit, ſed etiam quia fœdera violata, quia pro clemẽtia crudelitas repenſa eſt. Nam dedere ſe volebant, ſi toleranda viris imperarentur, ſed cum Scipio veram vellet, & ſine exceptione victoriam, eo miſeriarum redacti ſunt, vt tentata pugna, eruptione, fuga ſe ipſi tandem peremerint. Concludam inſigni reſponſo barbaræ nationis. *Bellum ſi iuſtum non eſt, latrocinium eſt.* Scytharum legatus hoc liberè Alexandro. *Tu qui gloriaris ad latrones perſequendos te venire, omnium gentium quas adiiſti, latro es.*

CAPVT IX.

Si hoſtis ſatisfactionem offerat, mitius agendum eſt.

§. 1. DVPLEX eſt hoc loco diſputatio; nam quæritur, ſi hoſtis, qui iniuriam obtulit, dicat nolle factum, & iudicio æquo reparare damnum velit, an pars læſa cogatur eam acceptare ſatisfactionem, & bello abſtinere? Deinde ſi liberum ſit Principi vel acceptare ſatisfactionem, vel eos bello perſequi, quid ſuadendum illi ſit? ſiue quid expediat?

§. 2. In priore controuerſia non idem ſentiunt Doctores. Nonnulli enim oblata ſatisfactione, iubent abſtinere bello, cum nondum ſanguine fuſo ſacratum eſt, at ſi iam acies conflixerunt, ſi murum aries percuſſerit, alij putant contempta ſatisfactione bellandum, alij abſtinendum bello. Mihi magna diſtinctione vtendum videtur, atque his propoſitionibus res explicanda.

Ini-...

PROPOSITIO I. Iniuria infertur, vel cum fortunæ auferuntur, vel cum corporibus vis infertur, vel cum per calumniam fama & honos læditur, & interdum omnia iſta coniunguntur; Denique cum diuina maieſtas per ſacrilegia, crimen infidelitatis, vel hæreſeos læditur. De ſingulis dicendum eſt. Intelligo verò iſta publico, hoc eſt, totius Reipublicæ iudicio fieri.

Reſtitutione facta bellum ... ...

PROPOSITIO II. In his facillima compenſatio eſt, fortunarum ablatarum, & honoris. Pecunia enim pecoraque reſtitui poſſunt, aut æqua precia rependi. Honor recantatis conuitiis, & confeſſa calumnia etiam redintegrari videtur. Verum duo faciunt hanc rem difficiliorem. Primum eſt, quod non modo res ablatæ reſtituendæ ſunt, verum etiam detrimenta, quæ conſecuta ſunt, compenſanda, hoc enim quod in iudicio ciuili decernitur, vt ſumptus, damna, lucri, ceſſatio, omnia omninò ad æqualitatem rependantur, id etiam in bello requiritur. Alterum eſt, quod poſtquam omnia reſtituta ſunt, pœna nihilominus iniurianti, & quidem duplex infligenda ſit, nempè vt rependat iniuriam paſſo aliquid pro contumelia, quam intulit, cum res vi auferret, pro timore eius, pro ſollicitudine & moleſtia, quàm ſuſtinuit, dum re ſua careret: Eam ob cauſam Exod 22. 4. 7. 9. fur duplum cogitur reddere proximo Hoc autem facto, aliam quoque pœnam exigit Reſpublica ob bonum commune ſeruandum. Itaque poſtquam reddita ſunt furta, & recantata eſt calumnia, furtum furca, calumniam exilio, carcere, aliaue ratione plectit. Itaque Reſpub. quæ læſit, eo modo ſatisfacere ſecundum leges debet: Hoc enim iuris naturalis eſt, vt æqualitas inter eos conſtituatur, qui aliena iniuria facti ſunt inæquales. Neq; hæc alia lex eſt priuatorum & regnorum inter ſe. Nam vt in eodem regno vel ciuitate iuſtitiæ æqualitas ſeruanda eſt à iudice. ita in ſocietate humani generis, cuius membra ſunt regna, inter regna etiam æqualitas conſtituenda, vt ſi vnum alteri aliquid abſtulit per iniuriã, per iuſtitiam reſtituat. Hac tamen moderatione, & leni arbitrio. vt ſatisfactio recipiatur, non alia Reſpublica opprimatur: ſeruandæ enim leges, quæ in priuatis, in fauorem reſtituentis ſunt.

Difficilis ſatisfactio, vbi mors illata eſt.

PROPOSITIO III. In pudicitia violata, & vita ablata reſtitutio difficilima eſt. Nam cum adulteria, raptus, violentiaque, & cædes morte puniantur, non videtur alia ratio ſatisfaciendi, quàm vt Reſpublica, quæ iſta fecit, tota ſe morti offerat, & colla ſecuribus ſubmittat; omnes enim ſunt homicidæ, omnes adulteri, raptores, atque ſatisfactio nihil aliud videtur, quàm plena deditio ad liberum victoris arbitriũ. Exemplum eſt in ſacris literis, cùm enim Gabaonitæ vxorem Leuitæ libidinando occidiſſent, *miſerunt ad omnem Beniamitis miſerunt filij Iſrael ex ſtirpe Maſpath, qui dicerent, cur tantum nefas in vobis repertũ eſt? tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitium perpetrarunt, vt moriantur, & auferatur malũ de Iſrael.* Ecce dediti malefactores poſtulãt, quod cũ non fieret, omnes defenſores, hoc eſt, tota tribus Beniamin morti deſtinatur. Idem autem ius videtur

Rſepublica vna in alteram habere, quod omnes filij Iſrael in vnam tribum. Hinc dedi ſolent qui priuata auctoritate alienam Rempublicam læſerunt. Hæc quamuis requiri videatur ſatisfactio, non tamen exigi debet, vt omnes puniantur, neque ſi Rex alteri Regi nocuit, opus eſt, vt moriturus eam adeat, aut regnum tradat.

Ius gentium inter Reſp.

P R O P O S I T I O IV. Satisfactionis itaq; moderatio, vt iuſtitia ſeruetur, cum inter diuerſas Reſpublicas agitur, non ſecundum leges ſcriptas, ſed jus naturale, & ius gentium facienda eſt. In quo primum facilior redditur in fama & fortuna læſa, neq; enim ad flagra, neque ad furcam tradere quenquam eſt neceſſe, cum naturali jure pœna mortis non ſit illis delictis ſtatuta, imò ne omnium quidem gentium legibus futurum capitale ſit. Quando autem pudicitia violata eſt, quamuis raptus, & adulteria diuina lege mortis ſententiam acceperint, non tamen ne ſic quidem opus eſt, vt ſe ſe dedat ad gladium Reſpublica, judiciales enim ſunt illæ leges, & Hebræorum, non omnium gentium, & quamuis pars læſa poſſit pœnam mortis exigere, ſi habeat reum in poteſtate: non tenetur tamen Reſpublica rea ſe morti offerre. Alia ratio erat in Benjamitis, qui lege diuina tenebantur reos tradere, vel occidere. Potuiſſent n. alia ratione ſatisfacere alijs gentibus, ſi Channanitidi, vel Moabitidi injuria tanta fuiſſet irrogata. Dauid ſane adulterium, & homicidium commiſit, nec mori tamen iuſſus eſt, nec regno decedere. Abſoloni quoque cædem fraternam condonauit patet: Itaq; quamuis Rex aliquis auctoritate Senatus, iuſſu populi, omnium conſenſu, alium Regem aliquorum cæde, alijs ve modis læſerit, ſi vere ipſe, & popolus, ſenatoreſq; pœnitent, ſi omni modo ſatisfacere ſint parati, non debet ab illis exigi, vt omnes ſe dedant arbitrio læſorum, in mortem aut vincula, ſed contentus debet eſſe ille, qui læſus eſt pœna aliqua mitiore, propter multitudinem, & plurimos innocentes, imo vel ipſe judicare, vel ad arbitros rem remittere. Joab ſanè multitudini etiam in acie parcendum putauit. Huius rei cauſa eſt, quia bellum tum non eſt neceſſarium, non a. gerendum ſine neceſſitate. Vel n. tum pugnabit, vt damna ſua compenſet, vel vt vlciſcatur iniuriam, at damna opum & honoris redduntur, pudicitiæ & mortis irreparabilia ſunt: compenſatio fiat ex æquo & bono. Injuriam cum agnoſcunt, & ſatisfactionem offerunt conuenientem, ea acceptari debet, cum autem grauiſſima ſit pœna mortis & ſeruitutis, poſſitque minor exigi, iniuſte faciet, ſi ad tam graues conditiones totam Rempublicam redigere velit. Deinde iudex eſt in hac cauſa ob delictum alterius, ſed cum ſatisfactio offertur, tanquam cum parte agit, & licet adhuc iudicis partes ſuſtineat, audire tamen etiam tenetur tanquam pars, aut iudex partem. Maxime moueor, vt leniter agendum putem: quia alioqui nullus eſſet omnino bellandi finis, cum in hoſtis arma in arbitrium, nemo ſe facile committat, atque hæc de tota Republica.

§. 3. Quod ſi Rex læſus exigat, vt omnes ſe morti offerant, aut deditionem faciant, vt liberum vitæ, & necis arbitrium penes ipſum ſit, aut ſane, vt data vita ſe illi omnes ſubijciant, Reipublicæ formam immutent, id arbitror injuriantibus faciendum, ſi magna damna intulerunt, agros vaſtarunt, vrbes diripuerunt, hic enim æqualitas eſt compenſationis, in minoribus id non facient, vt ſi legatos irriſerunt, vt Ammonitæ quando Dauidis legatos cum ignominia remiſerunt, tantam ſatisfactionem puto non oportere fieri, & iniquè exigi. Dauidis victoria crudelis fuit, quia viri a bellum pararunt vt eum euerterent. Nam multi innocentes, omnes poſteri luere iſta cogerentur. Poterunt igitur portas occludere, ſe ſe tueri, vt cōtra tyrannum maiora delictis ſupplicia inferentem. Tota verò difficultas eſt in eo, quod cum [illegible]anis admiſit, quod morte dignum eſt, non poteſt ſeſe contra miniſtros juſtitiæ defendere, ſed latæ ſententiæ judicis ſuccumbere oportet: at hic Reſpublica rea eſt, Princeps læſus judex, ſententia fertur, cum bellum decernitur, denunciatur mors reo, cum bellum indicitur, mori igitur & ſeruire Reſpublica iniurioſa tenetur, & hanc ſententiam, quia iuſta eſt, poteſt Rex exequi qualiſcunque offeratur ſatisfactio. Verum hac in re diſſimilia ita multa ſunt, vt argumentum reddatur infirmum. Nam regis denunciantis bellum hoſtibus, & iudicis addicentis reum eſt, & eſſe debet diuerſa ſententia. Judicis n. mens eſt, vt reus propter delictum moriatur. Regis vero, vt vi hoſtem adigat ad ſatisfaciendum, pro damno, non autem Rex cui bellum indicit, eiuſque Principes & populus nocens moriatur, multo minus, vt omnes ſeruitutem ſeruiant, etiam innocentes: ſed vt ex æquo ſatisfiat injuriæ. Itaque quamuis mors decernatur illis, quibus bellum indicitur, ea tamen non abſolutè omnibus, ſed cum ea conditione, niſi ſatisfecerint. Deinde reorum magna eſt diuerſitas: Priuatus n. capite ſuo luit delictum, vxor, liberi, cognati immunes ſunt, ac mortem nocentium in Repub. conſequitur etiam interitus multorum innocentium, ſeruitusque: itaque poſſunt, primo deprecari veniam, diuinas, aliaque offerre, quæ ſalua vita & libertate ſua, & ſuorum poſſunt: ſi illa contemnantur, contra nimis duram ſententiam armis tueri ſe poſſunt. Quid enim dicemus ciuibus, qui ſic deliquerunt? Dicent illi. Peccauimus, pecunia ablata eſt, reſtituetur, conuitia jactata ſunt, dolemus factum, cædes facta eſt, omnes ſumus rei, quidam auctores, eos trademus: alia ratione faciemus ſatis. ſi jubet omnes mori, vxores viduas, liberos pupillos, patriam viris orbam relinquere, id grauius eſt, quam vt à moderato hoſte imperari debeat, ſi jubet ſeruire, hoc ipſum morte grauius eſt. Supplices ſumus, nec pœnam deprecamur, ſed pœnam rogamus, at circa mortem, & ſeruitutem. Quod ſi non impetramus jam mutata cauſa belli victoriam ſperare licet. Non licet contra tales bellum gerere, defendere illi ſe poſſunt. Fundamentum vero eſt, quod nemo lege naturali tenetur occidere, furem, aut homicidam, ſed alia poteſt eum pœna afficere, vt ante dixi, imo leges ferri in aliqua Republica poſſunt, ne homicida morte plectatur, præſertim ſi conſenſu tantum auxilioque peccauit. Non ergo ad hanc pœnam cogitur jure naturæ, nec etiam legibus hoſtilis Reipublicæ cui non ſubeſt. Nec iure gentium, id enim lenius eſt, parci enim ſolet plurimis etiā bello crudeliſsimo victis.

Mors integra Reſp. non debet inferri.

P R O P O S I T I O V. Cum iam bellum geritur, ſi labante acie hoſtili, veniam & ſatisfactionem offerunt, caritatis eſt parcere, non tamen ex iuſtitia id facere tenentur, iam enim malefactorem in ipſo actu deprehendit, nec niſi effugij cauſa preces prætendit. Si poſt aliquot prælia vtrinque facta adhuc ſatisfacturum pollicetur, audire, & acceptare Princeps tenetur, modo ne fallendi temporis cauſa, & doloſè, donec auxilia veniant,

niant,

niunt, id agatur. Ratio eſt; quia qui verè ſe offendiſſe dolet, & ad ſatisfactionem paratus eſt, iam incipit eſſe innocens, ac proinde ob cauſas, quas antea attuli, pro Republic. debet accipi ſatisfactio.

Venia hoſtibus facile danda

§. 4. Conſilium Principi læſo dederim, vt cum primùm ſe hoſtis erraſſe agnouerit, & pro magno delicto paruam ſatisfactionem obtulerit, eam accipiat, imò ita agat, vt ipſe ſuâ clementia pœnam mitiget, nihil aſperum, aut cōtumelioſum imponat, damno eorum, quorum intereſt, quā ad eius fieri poteſt, conſulat: potius tamen quàm bellum ſequatur ipſe de ſuo ſatisfaciat, ſubditoſque doceat, pro communi bono incommoda quædam toleranda eſſe. Sic enim bellum vitabit omnium periculoſiſſimum, quod eſt futurum cum deſperatis. Si enim extrema videant, acerrimè reſiſtent, pro vita & libertate pugnaturi: deinde omnes eorum miſerti, vt poterunt, ſuccurrent: eumque, qui eos ad tam graues neceſſitates adigit, execrabuntur. Quod ſi omnia deſint, in cuiuſcunque potentioris ditionem & ius ſe dabunt. Fidenates cum miſericordiam victoris deſperarent, igne ſe cremarunt, Saguntini ſe ipſi confecerunt, & plus operæ fuit in vna ciuitate, nec ea populoſa, quam in vaſtiſſimis Aſiæ regnis ſubiugandis. Cogitet & illud; eſſe multos innocentes, multos neceſſitate, multos leuitate pleroſque errore peccaſſe. Magnū cauſſæ diſcrimen faciat, qui enim aperte improbi, contra ius gentium crudeles fuerunt, grauius puniuntur.

CAPVT X.

Maturo & lento conſilio ad bella procedendum.

Primum conſilium in pugna, ne lædare

BELLVM indicturus omnia hoſtium tuorum vicinorum circumſpice, & ſi omnia tibi fauere aduerteris, temporum mutationes exhorreſce. Bellum facturus omnia tua prius communi, ne lædaris. Deinde vt vincas vide. Hannibal Gades oppugnaturus, in Africam tredecim Hiſpanorum millia mittit, & mille equites, vt eam tuerentur, ex vrbibus Africæ quatuor millia Carthagini cuſtodiendæ dimittit, ſimul obſides, ſimul milites habens. Lyſander Athenas obſeſſurus, omnes eo cōpulit, vt defectu commeatus premeret. Sed hoc anceps eſt: nam inſtiui poſſet illa multitudo, & caſtra caſtris opprimere.

Bello ardente omnia infirma ſunt.

§. 2. Conſilium itaque maturum adhibendum, nec bellum niſi ſummâ cura ſuſcipiendum, vt & iuſtitia cauſſæ, & vires expendantur. Iterum itaque iterumque ad conſilium veniatur: quid enim omnia proſunt, cum Reſpublica eſt bellicis difficultatibus implicita? Omnium parcitas in bella conſumitur, nec tantum accipi poteſt à pacatis, quantum in bella abſumitur. Vincenda conſilio iracundia. Dictum ſapiens eſt Nazianzeni:

Θυμὸν χαλίνου μὴ φρενῶν ἔξω πέσῃς

Animum frena, ſeu iram frena, ne mente excidas, malim ego huic loco accommodare;

Θυμὸν χαλίνου μὴ θρόνου ἔξω πέσῃς.

Iram frena, ne throno excidas. Rex & Conſiliarij ſub aurato tholo inter periſtromata de bello conſultantes in acie ſe verſari credant; atque eo animo ſint, quo illi, quorum aures circa ſtridens, emiſſa tormentis jacula: ſi conſulentium interdum quies vnius ſclopi globulo terreretur, multò ſedatius bella decernerent.

Conſiliarij quales in bellum.

Rectè Princeps Outopianus, cum magno numero Conſiliarij de bello conſultarent, jamque ſenatuſconſultum pro bello ſubſcribendum eſſet, clàm conſtituit, vt ex oppoſita ſenaculo turri per vitreas feneſtras in conclaue jacularentur milites, ſine vllo periculo eorum, qui adeſſent, ſed ingenti pauore, cum volitare ſpecularium fragmina viderent, omnes diffugere, tuta quærere; monebat Princeps, vt in periculo interriti conſiſterent, ſed fruſtra; vicit timor verecundiam, & ſolus in periculo, vt putabant, Princeps deſtituitur; ille ciuiliter timori ignoſcens: Nemo, inquit, bellum ſuadeat, niſi qui & ferre pericula poteſt. Me in periculo deſtituitis, verbo leones, re lepores. Hæc errata quotidie cernimus; & olim fuiſſe docet Thucyd. μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζοντες, μετὰ δέους δ' ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείποντες. *Dum ſecuri ſunt fortes ſententias pronunciant, dum in metu, in medio opere deficiunt.* Hac in re nihil periculoſius Principe, qui cum homo ſit, damna, contumeliaſque more humano, id eſt, ægro animo, & vt excelſæ mentis videatur, iracundo fert.

Conſulendum Principi, non adulandum.

Conſiliarius fidus ſententiam non pro affectu, ſed ſalute Principis dicet. Irato enim Principi Conſiliarius pacatus maximè neceſſarius eſt: nam conſilium dabit, quale pacatus Princeps ipſe probaret. Multi hac in re falluntur, cum ad gratiam occupandam, iræ Principis adulantur, quam mox Princeps ipſe poſiturus eſt. Non enim ſemper eædem ſunt voluntates Principum, vt monet Plinius, iratorum verò voluntates vaneſcunt celerrime. Memini me legere apud Eurypidem aurea verba in ſupplicibus:

Σφαλερὸν ἡγεμὼν θρασύς.

Lubrica res Princeps audax, ſeu jactator, cui ſi accedat ſubdolus adulator, qui in lubrico motum ciere norit, impetu præcipitabit omnia, & cum omnia defecerint, ad ſtultorum fiduciam refugient, quæ eſt, vt *fortunam ſibi ſpondeant.*

Conſilium igitur bellis tardum ac maturum requiro: vnicum conſilium multas ſuperat manus. Meminerint nullos prius ſentire mala belli, quam qui mouent. Optime ſuadet, & peruincit Iuriſconſultorum prudentiſſimus Petrus Gregorius Toloſanus, l. 11. cap. 2. §. de Republ. *Paucis momentis conſilium ciuitatem non minus, quàm fortuna efficit maxima. Scribit & Aimonius Burgundiones omnes, plus conſiliis quam armis tutaſſe ſuam Rempublicam. Saltem arma conſilio temperanda ſunt. Sunt enim quidam nimium præcipites, qui dum inferre pericula volunt, non cauent: cum tamen expendendum ſit, vim fortunæ Martemque communem & ancipitem: certa pro incertis non eſſe mutanda, & vt ait Salluſtius, omne bellum ſumi facile, cæterum ægerrimè deſinere: nec in eiuſdem poteſtate initium & finem eſſe. Incipere cuiuis vel ignauo licere, ſed non deponi, niſi cum victores velint: Princeps hac in conſultatione de bello ineundo, debet quoque conſultores ipſos perpendere, qui ſint, qui ſuadeant, quive diſſuadeant. Sunt in aula furiæ, faceſq; belli, nobiles, quibus in pace durius ſeruitium eſt, quo tempore coguntur probis legibus obtemperare, & à quibus in belli licentia ſe liberant: ſunt inquieti, qui neq; ipſi quieſcunt, nec alios quieſcere ſinunt:*

ſunt

ſunt exules, qui in eos, à quibus pulſi ſunt merito metu pœnarum cunctantem Principem in arma impellunt. Sunt qui pretextu publicæ cauſæ, vel ſe ipſos de inimicis vindicare, vel ditescere ſtipendiis, & ſumptibus Principum, & ex rapina in ſubditos cupiunt. Sunt plures qui de bello peragendo conſilium facile dant, ſed periculū poſtea ſubire detrectant. Sunt qui præſentia tantum reſpiciant, & iram excādeſcentem implere deſiderent, ſed mala publica & priuata non conſiderant: quæ omnia tamen prudens Princeps, vel Reipubl. gubernator, prius expendet, quam aggrediatur. Nempe bello inſtituto, vt ait Thucydides, Principes male audire, & culpari ob damna. Conſilium bellicum verò in his conſtituo, vt quantum iuuentus Marte feroci exuperat, tantum omnes prouidere atq; euoluere caſus oēs, Senatus eſſe ſui muneris arbitretur.

Quæ conſideranda ſunt bellaturo.

§. 3. Hæc vero conſideret. Primo. Quis hoſtis? an Pœnus? an Aſiaticus? an tantum impetu, an vero etiam dolis & prudentia valeat? ſtultus eſt, ſi quis mille arietibus contra quinquaginta lupos bellum adornat. Hæc merito conſideranda veniunt, ne temere quis ſuam, atque alienam fortunam ſpe, metuque verſet. Plus negotij Romanis tam prouide bellantibus, aliiſque is, qui non timebatur hoſtis nocuit. Andriſcus vltimæ ſortis homo, imaginarius Macedoniæ Rex Iuuentium prætorem cecidit, Numantini vna ciuitas annos quatuordecim reſtitit, & cæſis exercitibus Romanis, pudendis fœderibus eos affecit. Cretes Marcum Antonium vicerunt, cùm fiducia victoriæ plures catenas, quam arma in manibus haberet. Bello ſociali Rutilius, & Cœpio cæſi, fugati. Iulius Cæſar exercitu amiſſo in vrbem cruentus illatus eſt, tota Italia infeſtius, quam ab Hannibale ſpoliata. Bello ſeruili Euno duce Manilij, Lentuli, Piſonis, Hiſpæi, caſtra cæſa ſunt, altero vero, Athenione Rege, Seruilij & Luculli caſtra capta ſunt: quia minore conſilio contra hoſtē contemptū itum eſt. Spartacus quoq; & Socij, Clodij, Glabri caſtra diripuere, deinde alia caſtra: in Apennino Lentuli exercitū Spartacus cecidit, Caij Caſſij caſtra deleuit, quibus victoriis elatus, de inuadēda vrbe Romana deliberauit. Tandem vero totius imperij viribus contra Mirmillonem conſurgitur. Ante neglectum; & temere bellum id geſtum, donec periculo Conſilia excitarētur, pauca narraui, ſed neſcio an toto imperij tempore, ſi bellum Punicum ſecundum excipias, tanto dedecore victi ſint Romani, quam hiſce in parergis, & contemptis hoſtibus, quibus ſe Imperatores ſine maturo Conſilio obiecerunt, ſed cladibus didicerunt.

Βυλῆς γὰρ ὀρθῆς ὐδὲν ἀσφαλέστερον
Ἱερὸν ἀληθῶς ἐστιν ἡ συμβυλία.

Conſilio recto nihil tutius, ſacra reuera res eſt Conſilium. Sine eo ſacro dum bella aggrediuntur: cecinerunt illud ſtultorum. Non putabam: quod in bello capitale eſt. Deinde id quoq; penſandum: Neminem facilius opprimi eo, qui ſecurus eſt. Nihil in bello contemni debet. Nec vocandi ſunt timidi, qui cauti, ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, *Imperitia audaciam, ratio timorem affert.* Omnia ante bellum timenda proponas. Secundo: Ideo laudandi Spartiatæ, qui ducē ſi temere, & ſine conſilio viciſſet, morte multabant. Durius Carthaginenſes, ſi erraſſet, in crucem agebant: quod tamen in ſola temeritate excuſari ſupplicium poſſet. Nam temeritate ducis proditam patriam iudicabant, quamuis fortuna caſum auertiſſet. Omnia enim prouidenda ſunt, nec quidquam ſpernendum, cum paruis momentis agitentur caſus regnorum. Fama conſtant bella, & ea ſæpe conficiuntur.

Apud Romanos rei geſtæ ratio poſcebatur, ſed ſi quis ignorantia, aut caſu rem male geſſiſſet, nullo alio in periculo erat. Malitia pauci deliquerunt, Sergius & Virginius mutuo odio ad Veios magnæ cladi cauſam dederunt, Sergius à Virginio æmulo collega auxilium petere noluit, Sergio Virginius non rogatus ferre noluit. Tarde itaque conſulendum, qui eum multa præuideris, ab infinitis lædēris, vnde non putabas. Conſilia itaque præeant. Conſilio inito ſtudioſe aggrediendum bellum, nam

Ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βυλῇ
In manibus finis belli, verborum in conſilio.

CAPVT XI.

Bellum etiam iuſte gerendum eſſe.

PARVM eſt iuſta eſſe, neceſſariaq; bella niſi etiam iura belli ſeruētur: habent enim & arma ſuas, quamuis aduerſa legibus, leges. Primo quidem bellum ex iuſto aliquando iniuſtum atque execrabile redditur, cum per milites geritur, quos aduocaſſe in auxilium non oportuit. Deinde hinc fieri poteſt, vt iure merito vicini principes ac Reſpublicæ poſſint ac debeant eos, qui ante iniquam cauſam fouebant, adiuuare, & iudicare cauſam iſtam eſſe factam iuſtam alterius partis vitio.

Armorum etiam leges ſunt.

Si enim princeps Chriſtianus cum alio bellum gerat item Chriſtiano, milites vero Turcos, Tartaroſve, aut alios infideles, & Barbaros inducat, nō dubium quin grauiſſimè delinquat, quamuis iuſtam bellandi cauſam habeat. Ratio eſt firma; quamuis enim altera pars peccatit, atque ad ſatisfactionem obligetur; non tamen tenebitur ſe barbaris in poteſtatem tradere, quod ſummo nō modo corporum, ſed animorum detrimento fieri certum eſt. Neque poteſt vllus princeps aut Reſpublica ab vllo principe, aut Republica eam pœnam exigere, vt Turcæ portam aperiat, ſummo diſcrimini ſubditos committat. Poſſunt etiam Principes Chriſtiani obſiſtere, & contra eum, qui infideles, fœderum contemptores, publicos omnium Chriſtianorum hoſtes aduocauit, inſurgere. Non enim hoc modo iniquæ cauſæ patrocinabuntur, ſed commune periculum auertent, quod non modo illis, quos contra vocantur barbari, & vicinis principibus: ſed ipſis quoque qui vocarunt, in perniciem verti ſolet.

Barbara auxilia nō aduocāda.

Vſitatum eſt in ſeditionibus aduocare barbaros, & hac via Heruli, Alani, Gothi, Wandali, Longobardi imperiū inuaſerunt. Palæologus cōtra Marcum Craconicium Bulgariæ Principem, cuius fiducia proceres eius rebellarant, Amurathen vocauit, qui lætus occaſione primū pro Palæologo vicit, deinde Græciæ magnam partem ſibi ſubiecit. Bellum iuſtum geſſit Palæologus, ſed poſtquam barbaro & periuro milite vſus eſt, ſe, & regnum perdidit, & hoſtem validum Europæ immiſit, qui nunc Italiæ, Germaniæ, & Hiſpaniæ clauſtra pulſat. Hanc ob cauſam cauendum eſt, ne principes magni animi, & celſi eō per vicinorum iniurias redigantur, vt ad hoſtem ſeſe communem applicent. Ita Baiazetes dum victis Chriſtianis Palæologum ad extremā deſperationem adegit, ille inuocato Tamberlane liberatus eſt. Baiazetes parricidii, (nam minorem natu fratrem occiderat) & crudelita-

Turca nūc quoque noſtra diſſidijs inuitatur.

tis pœnas de[l]it, caueæ incluſus, & per ludibrium circumductus. Verum ad arma barbarorum reuertamur, 2. Paralipom. capit. 16. Aſa iubetur exercitum ex Syria conductum dimittere: quin & iam Ioſaphato cap. 19. dicitur: *impio præbes auxilium, & iis, qui oderunt dominum, amicitia iungeris?* Occurrunt tamen hoc loco, quæ ſubſidia illa tueantur. Nulla enim occurrit ratio, cur non omni genere militum vtamur, ſeu fideles ſint, ſeu infideles, cur enim cum equis, elephantis, canibus vtamur in hoſtes, non liceat vti milite infideli, cum ſint adminiſtri iuſtitiæ, nec in illis pietas, ſed obedientia requiratur? Maccabæi cum Romanis iniere fœdus, & Demetrium Ionathas adiuuit. Quin & 1. Regum 28. 29. Dauid ſe iunxit Achi Paleſtinorum Regi. Denique in pleriſque militum, qui Chriſtiani vocantur, haud magna eſt religionis, & pietatis cura. Si igitur pios quærimus, caſtra deſerenda ſunt.

Reſponſum in promptu eſt. Natura ita comparatum eſt, vt in ſui defenſionem quælibet auxilia homines exquirant: neque attendant ad pietatem, vel peccata adiuuantis: ideoque per ſe, & ex natura non eſt ſcelus vti milite improbo, vel infideli, ſed quia tot mala inde naſcuntur, vt omnino reddatur bellum illicitum. Quocirca princeps Chriſtianus ditione ſua per iniuriam pulſus, exul potius vitam innocentem agere debet, quam ad Turcam confugere, vt eius viribus reſtituatur. Nam ſubditos bellando conficiet in ſeruitutem, & cædes faciet, quod quidem licitum eſt: meriti enim ſunt, eo ipſo quod deſciuerunt. Id vero nullo modo caritati, ſed iuſtitiæ etiam legibuſque repugnat, vt eos ſubdat infidelibus vt diuendantur, ad Mahometiſmum cogantur, vt Chriſtianum orbem vna ditione ſubducta, faciat infirmiorem, Turcarum vires adiecta augeat, nec bonum quod inde expectat tanti eſt. Imperium enim precarium ſub Barbari faſtuoſo ſceptro tenebit, donec illi collibitum ſit. Quod ſi certum ſit barbaros infideles humaniter acturos, victoriaque ex mente principis vſuros, captam multitudinem non abducturos, exercitum deportaturos, nullum ius ſibi vendicaturos, vti eorum opera poterit, ſed hoc idem eſt, ac ſi barbaros infideles eſſe barbaros neges. Id factum hactenus nondum eſt, ideo fore, non eſt ſperandum. Nunquam itaque prudenter inducuntur in patriam, ſemper legitime repelluntur.

Exul agere nō debet, vt Turca viribus reſtituatur.

§. 2. Vt in ipſo bello iuſtitia ſeruetur, ea omnia damna inferre licet, quæ ad puniendos reos, ſatisfactionem & ſecuritatem Reipublicæ ſtabiliendam pertinent, cum vltra eas metas progreditur vindicta, iam bellum iniuſtum eſt. DOMINVS DEVS ſane crudelitatem præliorum abominatur. Achaz Rex Iuda Dominum offenderat, & manibus Regis Iſrael traditus eſt. 2. Paralipō. 28. *Occiditq; Phacee filius Romeliæ de Iuda centū viginti millia, in die vno, omnes viros bellatores, eo quod dereliquiſſent Dominum Deum patrum ſuorum. Ceperuntque filii Iſrael de fratribus ſuis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum, & infinitam prædam.* Sed quid propheta Obed in tanta lætitia? *Ea tempeſtate* (inquit Scriptura) *erat ibi propheta Domini, nomine Obed: qui egreſſus obuiam exercitui venienti in Samariam, dixit eis: Ecce iratus Dominus* DEVS *Patrum veſtrorum contra Iudam: tradidit eos in manibus veſtris, & occidiſtis eos atrociter, ita vt ad Cælum pertingeret crudelitas veſtra. Inſuper filios Iuda, & Ieruſalem vultis vobis ſubiicere in ſeruos & ancillas, quod nequaquam facto opus eſt. peccaſtis enim ſuper hoc* DOMINO DEO *veſtro: ſed audite conſilium meum, & reducite captiuos quos adduxiſtis de fratribus veſtris: quia magnus furor Domini imminet vobis. Steteruntque itaque viri de principibus filiorum Ephraim. Azarias filius Iohanan, Barachias filius Moſollamoth, Ezechias filius Sellum, & Amaſias filius Hadalai, contra eos qui veniebant de prælio & dixerunt eis, Non introducetis huc captiuos, ne peccemus Domino. Quare vultis adducere ſuper peccata noſtra, & vetera cumulare delicta? grande quippe peccatum eſt, & ira furoris Domini imminet ſuper Iſrael. Dimiſeruntque viri bellatores prædam & vniuerſa quæ ceperant coram principibus & omni multitudine. Steteruntque viri quos ſupra memorauimus: & apprehendentes captiuos, omneſque qui nudi erant veſtierūt de ſpoliis: cumq; veſtiſſent eos, & calceaſſent, & refeciſſent cibo ac potu, vnxiſſentque propter laborem, & adhibuiſſent eis curam, quicumque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore, impoſuerunt eos iumentis, & adduxerunt Iericho ciuitatem Palmarum ad fratres eorum, ipſique reuerſi ſunt in Samariam.* Hic exceſsit medicina modū, & vindicta menſurā delicti: ideo ingēs furor Domini imminebat, non quod iniuſtum initio eſſet, ſed quod in bello iuſto eſſet iniuſta atrocitas. Itaque etiam principibus dū iuſta bella ſuſcipiunt; cauenda eſt militum ſæuities, ne gens ad immania velox, in ipſa victoria Deum irritet.

Crudelitas præliorum vitanda.

§. 3. Compenſatio non eſt æſtimanda damnis hoſtium, ſed commodo victoris. Damna enim hoſtium ingentia eſſe ſolent. Quæcunque in prælio miles rapit, iure belli retinet, nec ad ſatisfactionem pertinent. Æqua plane lex eſt, vt quæ in prælio capta ſunt, iure capientium eſſe cenſeantur. Ad animandum enim militem neceſſaria eſt ducum libertas. Deuteronom. 20. Omnis præda diuidenda exercitui dicitur, hoc quidē hoſti detrahitur, ſed eſt merces militum, nam in bello iuſto, pars, quæ iniquam cauſam defendit, ſtipendia militum, & quicquid ſumptum eſt, reſtaurare cogitur, armatos interficere licitum eſt, vrbes poſsidere, aliaq; facere, quia omnia illa hoſtes faciunt, & conantur.

§. 4. Bellum etiam iniuſte geritur in quo occiduntur innocentes: quamuis alioqui cauſam habeat iuſtam. Duobus autem modis occidi innocens poteſt. primo is qui cognoſcitur eſſe innocēs, ille vt per ſe, & directe occidatur, ſine peccato fieri non poteſt. Exod. 23. *Inſontem & innocentem nō occides*: & Deut. 24. *Non occidentur filii pro parentibus.* Cauſa ex natura ſumitur, quia pœnam ſuſtinere non debet, qui eſt extra culpam, cauſa belli eſt iniuria, qui abeſt ab iniuria, belli expers eſſe debet, par autem eſt ratio ciuitatis ſubditæ, & externæ: nam ſi Theſſalonica deliquit, non tamen Theodoſius eadem pœna innoxios ac iuſtos, & ſeditioſos potuit, nec plus in exteros habet, quorum iudex factus eſt, non alia ratione, quam illorum noxa. Hinc Deuteronom. 20. paruulis & innocentibus parcendum DEVS pronūciat. Innocentes autē præſumuntur pueri, mulieres, clerici, niſi pugnarint, aut pugnātes inueniuntur. Innocentes etiam aliquando integræ exercitui partes eſſe poſſunt: quicunque enim principem ſuum iuſtam cauſam tueri arbitrantur, quamuis arma gerant, ſi modo ſit ignorantia inculpata, Innocentes cenſendi ſunt, ideoque occidi non poſſunt, quaſi legitime damnati, per ſe, & directe.

Innocenti parcendū.

§. 5. In-

Innocentes occiduntur quando poſſunt

§. 5. Innocentes tamen occiduntur per accidens, vt loquuntur Philoſophi. Huc vero vel ideo, quia præſumuntur nocentes, vt cum omnes qui ſunt militari ætate, poſt victoriam occiduntur, quia armis, conſiliis, auxiliis iuuiſſe iudicantur, nec miles cauſas audire ſingulorum & diiudicare poteſt. Hinc DEVS paruulis duntaxat parcit, & mulieribus; procul dubio ſi viri ęque innoſcentes eſſe cognoſcerentur, deteriore conditione non eſſent.

Deinde quamuis conſtaret multos eſſe innocentes, quia tamen ſine illorum cęde, bellum geri non poteſt, poſſunt occidi, cum n. tormentis verberatur ciuitas, eodem in periculo ſunt nocentes pariter & innocentes. Tertio. cum diripienda ciuitas datur, paſſim nullo diſcrimine obuij ſternuntur, & concedere tamen prædam totius vrbis imperator poteſt: quamuis præuideat multos innocentes eſſe perituros: imo ſi innocentes mœnibus imponant, ius ſuum perſequi poteſt. Factum eſt in obſidione Nicæę vbi crudelitas, heroicus animus, & ars certarunt. Vrbem obſidebat Andronicus, cum arietes machinasq; conuelli, incendi, diſſipari videret, crudele conſilium init, vt arieti matrem Iſaacij Angeli, qui tum Nicææ erat, imponeret, eoq; modo oppugnatores liberos redderet. Hiſtoriam narrat Nicetas in Andronico: *Quare Andronicus cū ſua conſilia ſucceſſu carere videret, inhumanum facinus molitur, à paucis ante vſurpatum, matrem Iſacij Angeli Euphroſinam, Bizantio accerſitam, nunc vt propugnaculum machinis apponit, nunc ea arieti impoſita mœnia ferit, vt eodem tempore & ſpectaculi nouitas, & iracundia immanitas à nullo ſcelere abhorrens, miſerationem: & muliercula tolerantia, non ipſo metu exanimata, in tanto tamque periculoſo impetu, admirationem haberet, ac tum primum viderent mortales, teneram mulierculam, defenſionis ergo ferro præpoſitam, ac mirabiliter inuerſo ordine, fragile corpus hominis firmiſſimis machinis adiunctum, vt qui ex ea pugnabāt, incolumes manerent. Tela vero e mœnibus æque ac prius, ſed tanta cautione eiiciebantur, vt illæſa nobili muliere, quaſi illa manibus & manibus iacula à ſe auerſa in hoſtium corda defigeret, hoſtes & ferirent, & terrerent. Immane iſtud facinus adeo nihil Andronico profuit, vt Nicæēſes facta nocturna eruptione, & machinas incenderent: & mulieri ſumma in vrbē attracta, eum tanquā Phineum ab Harpyis ſpoliatū, plorare ſinerent, non habentē quo famem iracūdiæ ſuæ expleret: Ita Nicaenſes ab ipſis hoſtibus laudē fortitudinis conſecuti, maiores animos conceperunt, atq; audacius pugnauerunt non mœnia tantū ſtrenue defendendo, & Andronicum dicteriis inceſſendo, vt lanium canem ſanguinarium, putre ſilicernium, malum immortale, hominum furiam, mulieroſum, Priapum Tithono, & Saturno annoſiorem: denique nullo turpiſſimæ rei vocabulo abſtinendo, ſed etiam relictis propugnaculis portis erūpendo.*

Fortis animus inter pericula.

§. 6. Hinc fit, vt interdum vtraque pars gerat bellum iuſtum, cum nocentis Reipublicæ pars aliqua innocens eſt, quæ ſe iuſte defendit, vt innocentem: altera eam vt nocentis Reipublicæ partem oppugnat. Hinc quiddam ſimile eſt in eo, qui ſecundū allegata & probata, ſed iniuſte damnatus eſt, qui & iuſte ſe defendere poteſt, & iuſte eum damnat iudex, quia ſecundum leges, iniuſte eſt damnatio, quia eſt innocentis.

§. 7. Innocentes tamen ſpoliare poſſunt, quia in bona poteſtatem maiorem Reſpublica, quam in vitam innocentis: propter commune commodum priuati bona poteſt auferre, vitam non poteſt. Leges tamen quæ poſitæ ſunt obſeruari debent, vt Anno 1570. artic. ſexageſimo nono. *aratrum nemo ſpoliet, nec molendinum, nec furnum, & quidquid vſui accommodatum eſt, ſiue amicorum ſit, ſiue hoſtium, abſque licentia, nihil horum deſtruat, frangatue: ne vinum, frumentum, farinam proteruia effundant, corrumpantue. Violatori mors pœna eſto. Eadem pœna vetatur, ne quis ſenes, ſacerdotes, concionatores, mulieres inermes occidat.*

Pœna autem quæ in bonorum, & libertatis amiſſione conſiſtit, ob magnas cauſas infligi innocentibus poteſt. Id vero omnibus bellis fieri ſolet: nam cum DEVS ſpolia permittit militibus, cum iubet ciuitatem ſeruire ſub tributo, pœna illa omnibus etiam poſteris imponitur. Damni vero illati cauſa eſt princeps, qui iniquam cauſā tuetur, tenetur vero ille innocē. ob ſua reſtituere.

Ingens obligatio iniuſta bella gerentis.

CAPVT XII.

Finem belli legitimum, & honeſtum eſſe oportere.

§. 1. FINEM belli bonum eſſe poſſe conſtat, quamuis bellum ipſum ſit iniuſtum ſceleratеque geratur: Poteſt etiam in bello iuſto finis eſſe malus: vtroque modo bellum malum eſt. Belli generatim finis eſt pax, nec quiſquam hoc negat, ſed in eo controuertunt, quia alteri alter pacem ſuam imponere nititur, commodam ſibi, moleſtam ſociis. Auguſtinus libro decimo nono de Ciuitate capite duodecimo, in plerisque bellis hunc finē notauit. *Quod enim mecum, inquit, quiſquis res humanas, naturamque communem vtcunq; intuetur, agnoſcit, ſicut nemo eſt qui gaudere nolit, ita nemo eſt qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipſi qui bella volunt, nihil aliud quam vincere volunt: ad glorioſam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Nam quid eſt aliud victoria, niſi ſubiectio repugnantium? Quod cum factum fuerit. pax erit. Pacis igitur intentione geruntur & bella. ab his etiam qui virtutem bellicam ſtudent exercere imperando, atq; pugnando. Nam & illi qui pacem, in qua ſunt, perturbari volunt, non pacem oderunt, ſed eam pro arbitrio ſuo cupiunt commutari. Non ergo vt ſit pax nolunt, ſed vt ea ſit, quam volunt.*

Nemo aliud ſentit, ſapientes pacis cauſa bellum gerunt, laborem ſpe ocij ſuſtentant. ita & recte dictum *εἰρήνης ὁ πόλεμος πρύτανις, pacis altor eſt bellum.* Itaque & Cicero bellum ita iubet ſuſcipi, vt nihil aliud quam pax quæſita eſſe videatur. Paci enim militari debet fortitudo debellandi.

§. 2. Bellum, cuius finis non eſt rectus, ſi alioqui iuſtum ſit, vt cum Romani ſpecie Græcos adiuuant, animo Macedoniæ imperium deſtinant, iuſtum quidem eſt, ſi cauſa Athenienſium iuſta ſit: virtuti tamen miſta cupiditas facit vt malum ſit, & male geratur. neque enim tam commoda ſociorum, quam regnum propoſitum eſt, auiditati Romanorū. Haud mediocriter hoc loco delinquunt etiam principes, Tribuni, & milites, qui quamuis iuſtam habeant bellandi cauſam, odio tamen ſuo obſequuntur, publica commoda negligunt.

Ac primo quidem peccant contra charitatem, cum meritas pœnas exigunt amore vindictæ, non Zelo iuſtitiæ: hinc crudelitas in corpora, incendia, contumeliæque naſcuntur, nec æſtimār hoc rudes animi, ſed ęmulatione mutua, vel cladibus exaſperatæ belligerantur.

Deinde quamuis peccent, non tamen damna reſtituere tenentur, quia merito immiſerunt, ſed modo non licito.

Tertio. qui in bello alioqui iuſto, mala intulit ſubditis principis, qui bellum iuſtum indixit, ad reſtitutionem tenebitur.

CAPVT XIII.

Bellum auxilio Dei, ſummaque pietate gerendum eſſe.

Dux belli iuſtus ſit.

§. 1. IMPIA vox eſt: *Ducem belli non poſſe eſſe iuſtum*: quod adeo multa occurrant, quæ ſuadeant, vel cogant iniuſtum eſſe. Bello namque indicto laxantur vitia ſubditis, & militi. Si diſciplinæ militaris diligens exactor ſis, ſi prædas ex pacato, iniuriaque prohibes, ſtipendiaq; ſoluenda ſunt, & ſine mora. ſi paululum indulges, ſi deeſt pecunia, non mediocres iniuriæ ſubditis inferentur. ſed quantas concipere ſolet licentia militaris. Hoc igitur in diſcrimine conſtituta eſt innocentia Ducis. Sed tamen ſi bellum neceſſariũ ſuſcepit, cum euentum præſtare non poſſit, omnia damna in auctorem redundant. Si compeſcere militem non poſſit, ne ſatis ſubditos tueri, conſcientia eum ſolabitur, ſi nihil omiſit, quo minus recte omnia adminiſtrentur.

§. 2. Non modo in bello iuſtitiam, ſed etiam in extremis periculis pietatem militum, & Ducis expoſco. Cum enim magna mortis pericula impendent mortaliter delinquunt, qui ſe ad ea non comparant: itaque bellum Chriſtianorum tale eſſe oportet, vt caſtra ſint Eccleſiæ non diſſimiles, ſunt enim caſtra cœtus euntium in mortem. Hinc bello ſint proſper, & ſingulis victoria à DEO petenda eſt. Cum in bello præter opinionem pleraque accidant, non vires modo conſiderandæ ſunt, ſed Numinis voluntas. Nuſquam minus quam in bello euentus reſpondet: vtrimque ferrũ & corpora, volitant inaſpectabiles plumbi glandes, & merito ridetur, ſi quis viſabundo ſimilis appareat. Bellum eſt eorum, qui ſani agonizant, ideoque à Deo petendum auxilium, & Deus præ oculis habendus: Vera enim eſt fortitudo, Deo nixa.

Exercitus ſit pius.

§. 3. Bella precibus ſuſtentata feliciſſima ceſſerunt: Moſes Exod. 17. pugnantibus Iſraelitis orat, & vincuntur Amalecitæ. *Fecit Ioſue vt locutus erat Moyſes & pugnauit contra Amalec: Moyſes autem & Aaron & Hur aſcenderunt ſuper verticem collis. Cumque leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael: ſin autem paulum remiſiſſet, ſuperabat Amalec. Manus autem Moyſi erant graues: ſumentes igitur lapidem poſuerunt ſubter eum, in quo ſedit: Aaron autem & Hur ſuſtentabant manus eius ex vtraque parte. Et factum eſt, vt manus ipſius non laſſarentur, vſque ad occaſum Solis. Fugauitque Ioſue Amalec, & populum eius in ore gladij.* Et numerorum capite 21. 2. *At Iſrael voto ſe Domino obligans, ait, ſi tradideris populum iſtum in manu mea, delebo vrbes eius. Exaudiuitque Dominus preces Iſrael, & tradidit Chananeum quem ille interfecit ſubuerſis vrbibus eius: & vocauit nomen loci illius Horma, id eſt, anathema.*

Quod ineuitabile eſt, ne timeris fugere.

Ioſue quoque Dominus apparuit, & eum confortauit, cui etiam Sol auſcultauit, ne occideret donec inimicos Domini perſecutus eſſet. Dauidem Ioſaphat, Ezechiam, cæteros pios reges Deus adiuuit, maxime Maccabæos, qui contra copias veteranorũ plurimas victorias obtinuerunt.

Sed obſeruandum eſt, eos tum facile exauditos, cum DEO conſulto bellum inchoarunt. Nam vt pro ſua quiſque libidine bella conciliet, & ad arbitrium ſuum DEVM trahere conetur, plus impudentiæ habet, quam pietatis. Si enim Conſilium à Deo petere dignatus non es, quomodo auxilium petis? Deus bellorum exordiis, progreſſibus finibuſque aſſiſtit moderator. Inter tot prœlia tam variis locis geſta, vbi pie fideliterque auxilia à Deo poſtulata ſunt, vix vllum inuenies, quo exauditæ non ſint preces militares. Paucos belli duces Narſeti pares Chriſtiani habuimus, multis prœliis hoſtes potentiſſimos vicit, potentia Dei, non fiducia exercitus victor ſemper extitit. At ille cum in pauperes largus, in ſupplices clemens eſſet, tanta pietate DEVM coluit, vt totas noctes in baſilicis verſaretur: itaque quod verum erat, omnes etiam credebant, magis eum orationibus, quam armis victoriam obtinere. Fortiores ſunt ſane aduerſum hoſtes preces quam ferrum, & quamuis ſtultitiam dicat Romanus hiſtoricus, *Sedendo, aut votis debellari poſſe credere*, vicit tamen Totilam Narſes, poſtquam inſomnem noctem precum continuatione tranſegit, & reſtes propemodum lachrymarum lacunas reliquit.

Bello auxilium petendum.

Itaque Totilam deuicit, Theodobertum Francum excepit, & eius Duces Bucellinum, & Amingum oppreſſit, Suitaldum Breutorum Regem, vt in pace proditorem ex alta trabe ſuſpendit: tantaque geſſit, quanta pauci veteriſ morum. CHRISTI enim præſentiam in omnibus expertus eſt periculis, merito que eius expectauit protectionem, cuius coluit religionem. Ipſe DEVS iuſtæ cauſæ præeſſe ſolet; *Noſter es, an aduerſariorum?* quæſiuit Ioſue Dux Iſraelitarum, & cuius ſit victoria reſponſo Angelus demonſtrat: *Nequaquam, ſed ſum princeps exercitus Domini, & nunc venio.* Hic princeps ſi adſit, non eſt apud eum vlla diſtantia. *vtrum in paucis auxilietur, an in pluribus* vt pie & fideliter dicit Aſa Rex Iudæ. DEVS vltro etiã Amaſiæ minatur: *Quod ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere, ſuperari te faciet Deus ab hoſtibus: Dei quippe eſt adiuuare, & in fugam conuertere.* De Cælo itaque dimicatur contra hoſtes, ſtellæ manentes in ordine, & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnant, cum in iuſta cauſa, cum humilitate à Deo quæritur victoria, quæ ſæpius fidem imperatorum, & ſanctorum virorum, quam robore militum quæritur. Sic Theodoſius Maximum & Eugenium deuicit, retorquente vento in hoſtes ſpicula. Mirum & extra omnem belli morem, quod Honorio imperante, centena aut ducentena millia cum Rhadagaiſo ceciderunt, nullo in Honorianis caſtris ne vulnerato quidem.

Prælia miranda.

Maſcbezil quinque millibus Gildonem fratrem, cæſis ſeptuaginta vel octuaginta millibus fudit, vix enim congreſſum ferre ſuſtinuit. Theodoſio iuniore regnante centum millia Perſarum panico pauore in Euphrate periere. Burgundionum tria millia baptizati; Deumque precati, dena millia Hunnorum ſtrauerunt.

Chriſtiani Antiochiæ obſeſſi centum millia Saracenorum conciderunt. Hiſpani quoque in vtraque India pauci ingentia regna vicerunt. Exempla obuia ſunt.

Hoc moueo in prœliis etiam Gentiles Deos ſuos maxime comprecatos eſſe. Hinc Romani non niſi auſpicato, & ſacris factis egrediebantur. Maxime orationibus Conſtantinus Orien-

s

talis,

talia, & Carolus Germanici fundator imperij, orationibus hoſtem Vicete. Conſtantinus noctea in oratione tranſigebat, Carolus per triduum ſupplicationes indixit.

CAPVT XIV.

Bellum parandum mature, & in pace.

Duces in pace bellum meditantur.

MATVRA omnia bello neceſſaria comparanda ſunt, diu apparandum eſt bellum, vt vincas celerius, longa enim belli præparatio celerem facit victoriã. Laudatus priſcis nobis laudandus, & imitandus eſt Philopœmenes Achæorum, qui cum pacis tempore iter faceret, in belli cogitatione fixus erat, quomodo collis, quem tranſibant, ſuperandus eſſet. Quantum diſtabat ille Vitellio, qui curis luxum obtendebat: *non parare arma, non alloquio, exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere, ſed vmbraculis hortorum abditus, vt ignaua animalia, quibus ſi cibum ſuggeras iacent, torpentque, præterita, inſtantia, futura pari obliuione demiſerat.*

Honor ſit viris bellicoſis.

§. 2. Prima itaque ac laudatiſſima præparatio ad bellum eſt, viros fortes & bellicoſos, magno in precio & honore habere, ciuiles dignitates illis credere. Ideo enim Roma ſeminarium optimorum ducum & bellatorum fuit, quia ciuiles honores bellicæ virtuti donabantur. Iuſtum enim cenſebat eos ſummo loco in patria potiri, qui ſumma pericula pro ea ſubiiſſent, illis bene vrbem credi tegendam, quorum ſanguine defenſa eſſet. Nobilitas etiam Europæ ea bellica virtute originem ducit, hinc enim mediæ ætatis ſcriptores eos milites appellant, & Germani Knaben vom Schildt / inde ſcutum & Galeam omnes inſignibus gentilitiis decorã geſtant. Dignitates etiam præcipuas in aulis obtinent. Hos ſi honoratos iuuentus videat, eodem ſtudio accendetur, malletque in caſtris vitam agere, quam domi molliter educari.

§. 3. Ob hanc vnam cauſam Græci ſuam Rempublicam grauiter afflixerunt, quia viros fortes & promptos Conſilio, inſtar Platanorum habebant, quos pacis tempore negligebant, orta tempeſtate ſub eorum vmbram trepidi refugiebant. Itaque facile vincebantur à Philippo rege, qui enim turmas optimorum, cautiſſimorum centurionum habuit. Pace igitur media belli cum Conſiliũ in Republica floreat, audiaturque; nemo qui idoneus patriæ defenſor, & ductor futurus eſt, ſuo honore careat, cum periculum abeſſe videtur.

Nicias in pace Athenis aiebat, ſe ſibi multos anteferre, bello ſe eſſe primarium. Oritur hac ex re aliud etiam, & quo occultius, eo periculoſius malum: cum enim viri celſi animi, & merita victoriarum laude tumentes, in pace contemptim habeantur: aut alio migrant, aut bellum optant & ſi poſſunt, perſuadent, quemadmodum medici egentes febres & vulnera: aut ad latrocinia, rapinaſque vertuntur.

§. 4. Cum de viris proſpectum eſt, arma etiam paranda ſunt, ſi enim arma multa, magnaque armamentaria paret, abſque viris, perinde facit atque is, qui variarum artium inſtrumenta comparat, artifices vero nullos habet, qui vti ſciant, Optima ratione olim magni reges armamentaria condiderunt, duo enim inde conſecuti ſunt commoda, primum vt arma contra hoſtes parata haberẽt, alterum ne paſſim vulgus armaretur, & contra ſe ſe, aut Rempublicam armis abuterentur, Romæ locis publicis arma cuſtodiebantur; nam Cicero pro C. Rabirio contra Saturninum ex ædificiis armamentariiſq; publicis arma Romano populo C. Mario conſule diſtribuente data ait. Vetitum autem fuit priuatis habere arma, emere, vendere.

Romanorum in hoc genere induſtriam, impendiaque Vegetius libro. 2. demonſtrat cap. 11. *Habet præterea legio fabros lignarios, inſtructores, Carpentarios, Ferrarios, pictoreſque, reliquoſque artifices ad hybernorum ædificia fabricanda, ad machinas, turres ligneas cæteraque quibus vel expugnantur aduerſariorum ciuitates, vel defenduntur propria, præparatos, qui arma qui vehicula cæteraque genera tormentorum, vel noua facerent, vel quaſſata repararent. Habebant etiam fabricas, ſcutarias, loricatas, arcuarias, in quibus ſagitta, miſſilia, caſſides, omniaque armorum genera formabantur, hæc enim erat cura præcipua, vt quicquid exercitui neceſſarium videbatur, nunquam deeſſet in caſtris, vſque eo, vt etiam cuniculatios haberent, qui ad morem Beſſorum ducto ſub terris cuniculo, muriſque intra fundamenta perfoſſis improuiſi emergerent ad vrbes hoſtium capiendas, horum iudex erat proprius præfectus fabrorũ.*

Habebant fabricas non modo in legionibus, ſed etiam in oppidis ac prouinciis, ita docet Vegetij doctiſſimus interpres Godeſchalcus Stewegius. *Neque ad fabricanda arma ſolummodo in legionibus iſta fabrica, ſed in oppidis fuere. Oppidatim certe Mithridatem illas inſtituiſſe teſtis Appianus de bello Mithridatico. Cæſar lib. 1. de bello ciuili. Frumentum ex finitimis regionibus atque omnibus caſtellis in vrbem conuexerant, armorum officinas in vrbe inſtituerant. Magnum fabricarum numerum ſub Principibus Romanum imperium habuit, idque prouinciatim, in quibus ad vſum reipublicæ à Fabricenſibus omne genus armorum fabricabatur. Recenſebo ex notitia imperij, vbi fabrica Orientis. Quinque ſcutaria & armorum Damaſci. Scutaria & armorum Antiochia, ſcutaria & armamenta Edeſſa, Haſtaria Irenopolitana Ciliciæ. Pontica vero tres. Clibanaria Cæſarea Cappadociæ, ſcutaria & armorum, Nicomedia. Aſiana vna ſcutaria ſcilicet & armorum, Sardis Lidiæ. Traciarum duæ ſcutaria & armorum Hadrianopoli. Hæmimontis ſcutaria & armorum Marcianopoli. Illyrici quatuor, Teſſalonicenſis, Naiſſatenſis, Ratiarenſis, Scutaria Horreamargenſis: At paulo maiore numero fabrica occidentis in eadem notitia at primam in Illyrico. Syrmienſis Scutorum, Baliſtarum & armorum, Acincenſis ſcutaria, Carnuntenſis ſcutaria, Lauriacenſis ſcutaria, Salonitana armorum. Mantuana loricaria, Cremonenſis ſcutaria, Ticinenſis arcuaria, Lucenſis Spatharia. In Galliis vero Argentoratenſis armorum omnium, Matiſconenſis Sagittaria, Auguſtodunenſis loricaria, Sueſſionenſis ſcutaria baliſtaria & Clibanaria, Remenſis Spatharia, Triberorũ ſcutaria, Triberorũ Baliſtaria, Ambiacẽſis Spatharia & Scutaria, ſi propagandũ Romanũ fuerat imperiũ, vel ſi limites antiqui tuendi, contra inuadẽtes habebat in diuerſis caſtellis ſuos milites limitaneos præſidiarios, & diuerſis quoq; in ſedibus ſparſas Romanorũ legiones, quarũ creſcente paulatim imperio ſenſim quoque creuiſſe videtur. Cæterum adeo numeroſo & ſparſo militi, vnde arma omnis generis ſuppeditata fuerint, iam diſcere a me potuiſti, ex fabricis nempe iſtis prouinciatim inſtitutis & quotieſcunq; nouis armis opus erat in expeditionibus, petebãtur ex illis ipſis fabricis, & ad caſtra vel loca deputata angariis trãſuehebãtur, quod me docuit conſtitutio Imperatoris Leõis*

Armamẽtaria occidentis.

& AnthemyC. de fabricenſibus. Nunc ab omnib. *priuatis non alia arma aut fabricari, aut vendi poterant præter cultellos breues, quos nemo in vſum belli adſumeret. Arcus vero, ſagittas, ſpathas, ſemiſpathas, loricas, contos, lanceas, ſcuta, galeas & cætera id generis arma bellica, nõ alibi quam publicis fabricis, & à fabris publicis, id eſt, qui annona publica ſuſtentabantur, fieri permiſit Imperator Iuſtinianus, cuius hac de re Nouella 85. de armis. Frequens admodum de corpore fabricenſium, & fabricenſium munere, priuilegiis &c. mentio in poſterioribus libris codicis, & ibi rubrica quoque de fabricenſibus.*

Id maxime ſummam induſtriam nihil vtilem omittentem ſignificat quod etiam vehicula publica ferendis ad caſtra armis deſtinata erant.

Nec hac contenti erant diligentia, cuſtodes etiam armorũ erant li. 49. π. t. 16. de re militari. *Si miles arma alienauit, armorum cuſtodi plerumque ea culpa imputatur, ſi arma militi commiſit non ſuo tempore.* Hinc apparet in caſtris cuſtodes fuiſſe armorum, ſi enim aliqui arma amitterent, ſi frangerentur, noua paranda erant, præterquam quod ſagittarum, pilorumque vis ingens conuehenda fuit, quæ in caſtris cuſtodiebantur. Nam lanceas, haſtas, clypeos, ſcuta, parmas, loricas ſuas quiſque aſſeruabat, nec pugnaturi à cuſtode petebant. Nec dubium in vrbibus armamentariorum fuiſſe cuſtodes. Merito ſane, tempore belli & pacis requiruntur vigiliæ, leges, arma, l. qui excubias & l. officium de re militari π.

§. 5. Curam armamentariorum fuiſſe piis Regibus ex ſacris literis conſtat. Cant. 4. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Hinc 3. Regum 14. 28. eſt *armamentarium ſcutariorum.* Quale vero fuerit, libro ſecũdo, Paralipom cap. 9. verſ. 19. oſtendit. *Trecenta quoque ſcuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur ſingula ſcuta; poſuitque ea Rex in armamẽtario, quod erat conſitum nemore.* Vocabatur domus Libani, cuius ſupellex aurea fuerat, & in eo palatio armamentarium. Ipſe Roboam primo triennio cum pacem haberet vrbes muniuit, & armamentaria fecit, libro ſecundo Paralipom. cap. 11. 12. verba ita habent, verſ. quinto. *Habitauit autem Roboam in Ieruſalem, & ædificauit ciuitates muratas in Iuda. Extruxitque Bethleem & Etam, & Thecue, Bethſur quoque, Socho & Odollam, nec non & Geth, & Mareſa, & Ziph, ſed & Aduram, & Lachis, & Azeca, Saraa quoque & Aialon, & Hebron, quæ erant in Iuda, & Beniamin ciuitates munitiſſimas. Cumque clauſiſſet eas muris, poſuit in eis principes, ciborumq; horrea, id eſt, olei & vini. Sed & in ſingulis vrbibus fecit armamentaria ſcutorum & haſtarum: firmauitque eas ſumma diligentia, & imperauit ſuper Iudam & Beniamin.*

Vbi tot aureo, nec reliqua aberant longe.

Nouæ diligentiæ cauſa erat, quia iam nouus hoſtis, & quidem potentior ortus erat, vrbeſque quæ tempore Salomonis in medullio regni erãt, factæ erant abſceſſu decem tribuum limitaneæ, reliqua etiam armamentaria decem tribuum ceſſerant Ieroboamo. Apud Iſaiam 22. 8. etiam mentio eſt armamentarij domus ſaltus. Exercitatio animos & fiduciam parit. Qui ſuos ignauos eſſe optat, ne inſurgãt, ille à vicinis tutus non eſt. hæc in pace ſunt curanda, vt ad obtemperandum aſueſcant. Militis virtus eſt vnica promptum obſequium, qui ad duella proniſunt, non fortes, ſed beſtiales ſunt.

CAPVT XV.

Arma quæ curanda.

FACTVRVS bellum princeps, præparare hæc præcipue debet: Fœdera, commeatus, arma, munitiones, pecuniam, militem. De ſingulis dicendum non eſt hoc capite, de fœderibus, cõmeatu, munitionibus, pecunia, dictum lib. 8. Pacis enim opera ſunt magis, quam belli.

§. 2. Plerique qui de bello ſcripſerunt, de armis & viris, ſeu terra ſeu mari bellaturis accurate omnia tractarunt. Hoc tamẽ modo, vt alij vetera, alij noua pauci cauſas & Conſilia veterum & nouorum oſtenderint. Mihi, quę de nouis & veteribus intellexi, breuiter proponere eſt animus.

A mamatarè parada.

§. 3. Arma ſũt quæcunque, neceſſitas ſuadet. Ferrum, plumbum, lignũ, & alia. Arma ſunt militis quaſi membra, nam belluis dedit naturalia, quia prudẽtiam negauit, homini dat extera, quibus vtatur, addita ratione.

φύσις κέρατα ταύροις
ὁπλὰς δ' ἔδωκεν ἵπποις
λέουσι χάσμ' ὀδόντων
τοῖς δ' ἀνδράσιν σίδηρον.

Natura cornua tauris, vngulas dedit equis, hiatum dentium Leoni, viris autem ferrũ, quo vincit tantos, domat equos, leones venatur, & demum quod difficillimum eſt, vincit & aliud ferrum. Magna itaq; copia armorũ paranda eſt in pace, quia facile habentur. cum neceſſitas vrget, etiam omnia accipienda, æs campanarum conflari poteſt, vt finito bello reddatur.

§. 4. Arma definio, inſtrumenta omnia bellorum, quibus ab hoſte defendimur, vt hoſtem offendimus. Ea ſunt itaque duplicia, vel enim iis nos tutamur, vt eſt ſcutum, galea, ocreæ, vel hoſtem lædimus, vt gladius, haſta, ſclopus: Hæc aliter quoque diuiduntur; vel enim corpori circumdantur, manibuſque ſingulorum tractantur, vel machinis aguntur, & violentius agunt, multorumque viribus indigent, vt aries, teſtudo tormenta maiora. Inter hæc media pono equos, elephantos, camelos, canes, porcos, ſerpentes, quibus velut armis nonnulli interdum vſi, ſunt vero arma animata, aut ſemiarma, & ſemimilites.

Arma defenſiua offenſiua.

§. 5. Arma defenſiua, ſeu tegumenta priora ſunt offenſiuis, Ducis enim laudati eſt, ſuos primum in tuto collocare, deinde hoſti nocere, ſi enim mutuis plagis concidantur, nullius eſt victoria. Fortior itaque eſt, qui munitior: Qui ſibi bene prouidit, vt incus ſonitum mallei non metuit. Dum clauum tenet nauarchus, tempeſtates ſpernit. Miles bene tectus fidenter inuadit hoſtem & arte intrepide vtitur: ars autem abſorbet omnes rerum difficultates: vt militari prouerbio iactant.

§. 8. Veterum regmen capitis fuit galea. Ea fuit velitum ex pelle lupina, aliave. Polybius: προσεπικοσμοῦνται δὲ καὶ λιτῷ περικεφαλαίῳ, ποτὲ λυκείαν, ἤ τι τῶν τοιούτων ἐπιτιθέμενοι, σκέπης ἅμα, καὶ σημασίας χάριν, ἵνα τοῖς κατὰ μέρος ἡγεμόσι προσκινδυνεύοντες, ἐμφανεῖς καὶ μὴ διάδηλοι γίνωνται. *Adornatur* (ita vertit Lipſius) *præterea & ſimplici tegmine capitis, atq; eſt cum lupinam, aut tale aliquid impoſuit, tutela ſimul, & ſigni cauſa, vt ductoribus ordinum, cum ſtrenue, vel aliter pugnauerint, poſſint innoteſcere.*

Galea capitis tegmen.

De galeæ materia Lipſius. Non ex ære, aut ferro, ſed lana, tomento, corio; caſſis de metallo.

tallo fuit. Galea à γαλῆν fele aut muſtella dicta, à fetis ſumebant, inde *ἰκτιδέη, κυνέη, ταυρείη, αἰγείη, muſtellina, canina, taurina, caprina*, apud Homerum & Virgilium eſt etiam Leonina, Æneid. 5 *tegmen torquens immane leonis*, Lipſius in Traiani columna adnotat hoc omnes eſſe habitu, cum pelle leonis, quæ caput, humeros, tergumq; tegat. Lupina eſt apud Propertium in eleganti carmine,

Et galea hirſutâ compta lupina iubâ.

Apud Statium Vrſina eſt;

Ille Lycaoniæ rictu caput aſperat Vrſæ.

Aliis placuit Vulpina. Thraces, Macedoneſque ſimiles habuere. Hoc vero eſt, de quo hæret auditor Lipſij, cum tutelæ & ſigni cauſa geſtarint, an nudo capiti, an alteri galeæ impoſuerint? Exiſtimat Lipſius nudo capiti velites impoſuiſſe, eos enim non tam caute & cuſtodite armatos: Ego magis etiamnum dubito: quamuis Leonina & Vrſina ſint tutelæ, non tamen video quomodo muſtelinæ, vel caprinæ, vel etiam vulpinæ pelliculæ ſagittas aut gladios morentur: multo magis reſiſtunt ea tomento galeri noſtrates, præcipue craſſi illi, quos Brunſuiceoſes appellare conſueuerunt.

Non ſola pelle capiti ornati erant.

Itaque illud quod λιτὸν vocat Polybius, vilem, nec operoſe factam galeam ſignificare, non autem ſimplicem fuiſſe pelliculam, ſed lino lana ve ſuffultam ad frangendos ictus, forte & duplicatæ pelles fuerunt. Agreſtium arma deſcribit Statius.

Tela rudes trunci, galea vacua ora Leonum.

Ipſe Lipſius galeas è corio, vel ſimili materia ait eſſe, ferro aliquo per lineas, aut circulos inducto, corium igitur aut duplicatum, aut alia materia ſuffultum fuit. Imo magis probo pelles fuiſſe impoſitas pileis, vel ex duplicatis, aut ſæpius dentatis pellibus fuiſſe. Nam Vegetius libro primo capite vigeſimo. Pileos vocat. *Vſque ad præſentem prope ætatem conſuetudo permanſit, vt omnes milites pileis, quos pannonicos vocabant, & ex pellibus vterentur: quod propterea ſeruabatur, ne grauis galea videretur in prælio homini, qui geſtabat aliquid ſemper in capite.* Graues ergo pilei aliqua proportione ad caſſidem.

Porro horribiles formas galeis impoſitas diſcimus ea Virgilio apud quem Turnus libr. 7. deſcribitur.

Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita iuba galea alta Chimeram
Suſtinet Aethnæos efflantem faucibus ignes.

Cimbri quoque eo habitu fuere: Plutarch. in Mario. Galeas equitum Cimbrorum & plumis & horrentium animalium formis inſignes fuiſſe ait Diodorus Siculus libro ſecundo: Reges Ægyptiorum, leonum, taurorum, draconum capita ſuo capite velut principatus inſignia geſtaſſe, quod Chriſtianis temporibus ſenſim deſiit, & contra hoſtem notum his terriculamentis vti velle puerile eſt. Hæc, vt dicam, ad inſignia familiarum venerunt: Hinc enim nobilium varietas, dum ſcutum & galeam exhibent.

Caſſis ærea.

§. 7. Caſſis ærea aut ferrea, interdum argentea & miſtis metallis fuit. Camillus fabricatus eſt galeas pleraſq; totas ferreas, & læues in ambitu, vt gladij aut laberentur in iis, aut frangerentur.

Ad latera erant bucculæ, quæ buccas, ſeu genas contegerent. Seruius cum diuitibus imperat æreas galeas, ſatis oſtenditur munimentorum æreorum prius, quam ferreorum vſum fuiſſe.

§. 8. Criſtæ ornamento, & terrori erant, Polybius ait: *ſuper hæc omnia adornantur apice plumeo, pennisque puniceis, aut nigris, rectis tribus, ad cubiti longitudinem, quæ cum in ſummo vertice aliis armis addiderint: vir duplo maior apparet, & pulchra ea ſpecies fit, hoſtique formidoloſa.* Pro ςεφάνῳ vertit Lipſius apicem, non enim de corona agit, quamuis aliquam coronæ ſimilitudinem habeat.

Conus Galea.

Summo autem galeæ infixus erat apex ille, ſeu plumea corona, Græcis & λόφος & φάλος dictus, quo & tubi erant, quibus immiſſæ criſtæ. Centuriones tranſuerſas & argentatas criſtas habuerunt, vt facilius agnoſcerentur, aliorum erectæ erant, & cum crebris pugnis ſauciatæ pendulæ, & diffuſæ.

Puniceæ digniorum erant, Turni criſtæ rubentes erant; Hannibalis niueæ, deinde etiam vſi pauonum picturatis pennis.

Tres autem criſtæ, plerumque erant, *triplici in: criſtata iuba galea alta erat*. Mezentius apud Virgilium criſta eſt hirſutus equina. Hinc in galeis & inſignibus nobilium aut criſtæ, aut alia ſigna, vt cornua, trabes, certi colores, nam alia quæ pro pennis geſtaſſe conſtat ex hiſtoria Pyrrhi, qui agnitus eſt τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι, καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασι, *criſta eximia, & hircinis cornibus.* Verum quod ad hæc omnia, atque adeo arma pertinet, varie mutarunt, & mutanda omnia fuerunt propter hoſtes, quia his atque aliis armis, arma vetera faciunt inutilia, & ad noua cogunt.

§. 9. Caſſis igitur ærea fuit, Polybius vocat περικεφαλαίαν χαλκῆν *Aere caput tecti, ſurgunt ſuper agmina criſtis.* Camillus fecit æreas, & ferreas, læues in ambitu contra immanes Gallorũ gladios. Loro ſub mento ligabant, facies nuda erat: nunc faciem multi tegunt, vt ſolum vulneri pateant, qua oculis proſpiciunt. Tales in Perſis Marcellinus notauit. Et 1. Reg. 17. 38. & 5. & 1. Maccab. 6. 35. galeis æreis vtuntur. Noſtri temperant nouo modo ferrum, vt glandes repellat.

Parma olim ſufficiens, nunc nullius momenti.

§. 10. Alterum tegmen corporis erat parma. ἡ δὲ πάρμη inquit Polybius, καὶ δύναμιν ἔχει τῇ κατασκευῇ καὶ μέγεθος ἀρκοῦν, καὶ πρὸς τ' ἀσφάλειαν. Parma & infirmitatem habet à ſtructura, & magnitudinem ſecuritati ſufficientem: Hæc Velitum fuit.

Firmitas parmæ non à materiâ, non enim ea metallo, ſed è corio, vel corio & ligno, idq; vel ſolido, vel texto vimine, vel aſſerculis commiſſis, deuinctiſque.

Forma parmæ rotunda. περιφερής: ita Polybius & Nonius: Iphicrates teſte Æmylio probo, pro parma peltas dedit, vnde Peltaſtę ſunt nominati.

Magnitudo parmæ.

Magnitudinem parmę ſcribit Polybius τρίπεδον ἔχει διάμετρον, nouem igitur in circuitu pedes inquit Lipſius, habes; at non eſt breuis illa parmula, & paruus Clypeus. Dubitat ille, an in nomine diametri intelligatur ipſa περιφέρεια. Tũ ſatis exigua eſſet parmula, vera enim diameter vnius pedis eſſet. Marius parmulas ſuſtolit, & ſubſtituit Brutanias, hoc eſt, ſcuta, quibus Brutij pugnare ſoliti: Sed fieri non poteſt, vt vnius pedis fuerint: quid enim hoc ad tutelam, ſeu ἀσφάλειαν vt recte ſibi ille obiicit. Stultum autem videtur, cum manum ſiniſtram parma occuparet, tam paruam feciſſe, vt pugnantem non defenderet, & tamen impediret. Parmam eſſe, quæ Græcis pelta

Pelta.

dicitur

dicitur, ait Plinius, eamque cetram etiam appellant, ſed vt breue vtrumque ſcutum erat, ita forma diuerſa, ſemiplenæ lunæ ſpeciem pelta habebat. Virgilius libro primo.

Ducit amazonidum lunatis agmina peltis.

Scutum Romanorum.

§. 11. Parmæ affine eſt ſcutum & clypeus. Scuti magnitudo duorum pedũ,& ſemis in latitudine, in longitudine quatuor: Maius vero palmum amplius habet.

E tabellis ſcutum.

Materia ſcuti ait Polybius ἐκ διπλοῦ σανιδώματος, *ex duplici coatabalatione.* Itaque conſtat duas tabulas taurino glutine, cũ linteo compactas. Sed addit Lipſius è mi[n]utis tabellis contextum: nam Varro à ſectura deducit, ſcutum dictum, vel vt ſecatum, quod minute conſectũ ſit tabellis. & Ammianus de Iuliano. *Cum apud Pariſios adhuc Cæſar Iulianus ſcutum quatiens in campo exerceretur, axiculis quis orbis erat compactus, in vanum excuſſis, anſa remanſerat ſola.* Ego hic, vt fateor, hæreo, optaremque ſcutum verus oſtẽdi. Nam operoſa eſt illa ex axiculis confectio, nec firmitudini accommoda: itaque cum tantus ſcutorũ eſſet vſus, parabiliora fuiſſe non dubito. Et primo quidem multo firmius & contumacius erat aduerſum ictus, ſi duæ tabulæ tranſuerſim conglutinarentur, quam ſi vna ſolum eſſet: ea enim ſecundum eam dimenſionem qua fiſſilis eſt facile transfigitur, at hic in diuerſa tendunt lineæ fiſſiles, quod in vnam recipitur tabellam, in altera tenetur, moramque patitur, aſſeri enim agglutinatus aſſer diuerſo ductu linearum, eum vincit, continetque ne rimis hiare, aut findi poſſit.

Quomodo fortius è duabus aut pluribus tabellis.

Deinde certum mihi eſt aſſerculos alios longitudinem, alios latitudinem æquare debuiſſe, non enim ex duobus tribusue longitudo confici potuit, quod ea parte, qua longitudo ligni abſcinditur, conglutinari non poſſint. Quomodo tabellis confectum ſit, haud ſatis capio, niſi longiuſculis inter ſe commiſſis, glutineque compactis, ex axiculo quaſi vinculo addito, ex Ammiano diſcimus. Ligna huic rei vtiliſſima nominat Plinius l. 16. c. 40. *frigidiſſima quæcunq; aquatica. leuiſſima autem, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditq; ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum: in quo ſunt genere, ficus, ſalix, tilia, betulla, ſambucus, populus vtraque. Leuiſſima ex his ficus & ſalix, ideoq; vtiliſſima.* Ex quibus etiam diſcimus illa ſcuta hodie penitus eſſe inutilia.

Ligna ſcutis apta.

Forma ſcuti duplex, quod planũ ſ[i]t, & quod imbricatum, quale nobis Lipſius exhibet.

§. 12. Præter tabellas interdum nihil additum: Germani apud Tacit. 2. ann. Nec ſcuta quidẽ ferro, neruoque firmata. ſed viminum textus: vel tenues, & colore fucatas tabulas eſſe. Verum Romani corio firmabant, & o[illegible]ucebant: tum ad firmitatem, tum quia corio defenderetur humor, quo contacto tabulæ ſalignæ ſoluerentur, gluten enim humoris impatiens eſt.

Crebro etiam tergora multiplicabant, leuia enim ſunt & lenta. Hinc texto ſeptemplice ſcuta firmabant priſci, etiam apud Troianos & Græcos. Hæc autem tum erãt arma, ob precium æris & ferri, quod vulgus militum comparare illis in locis non potuit. Sane in ſacris literis apud vetuſtiſſimos clypeos, & ſcuta ærea legimus.

Præter hæc erat ferreum munimentum, Polybius σιδήρωμα vocat, quod Suidas interpretatur σιδηροῦν περιφέρειαν τοῦ ῥωμαϊκοῦ θυρεοῦ. *Ferreum limbum, ſeu ambitum Romani clypei* Ferrum ſero additũ, Camillus enim auctor: qui tamen æream laminam addidit. Plutarch. in Cam. τοῖς θυρεοῖς κύκλῳ περιέλιξαι λεπίδα χαλκῆν, ὡς ξύλου καθ' αὑτὸ τὰς πληγὰς μὴ στέγοντος. *Scutis laminam ferream adaptauit in orbem, ligno ſolo ictus parum ſuſtinente.* Contra Gallorum magnos gladios, forti robore vibratos, ſolers Imperator adinuenit. Ambitus ille interdum argenteus, & auratus aliquando fuit. Sidonius *Clypeorum lucem in orbibus niueam, in vmbonibus fuluam*, ait. Hoc in magnis & potentibus.

Vmbo.

Vmbo eſt in medio clypeo protuberans ferrũ rotundum, græcis ἄμβων, quod prominentias montium, aliarumque rerum ſignificat, in veſtibus etiam vmbonem agnoſcit Tertullianus. ὀμφαλὸν ἀσπίδος græci interdum appellant. Polybius vocat σιδηροῦν κόγχον, atq; auertere ἰσχυρὰς πληγὰς, vehemẽtes ictus lapidum, ſariſſarum & vniuerſi violenti cuiuſque teli.

Vmbone hoſtes etiam protrudebant, Acilius vmbone obuios agit. Optime notauit & Lipſius alam, ipſumq; brachium interdum vmbonem vocari. Rotabant autem, atque ita quatiebant ſcutum, vt ad omnes ictus vmbonem opponerent.

Infirmitas ſcutorum.

§. 13. Parum erat in ſcuto leui, plus in maiore momenti. Nunc omnia illa impedimenta potius in bello eſſent, quam adiumenta. Sed veterum vſum videamus. Primo Gallorum ſcuta Romani contemnunt, non ferro, neruoue firmata, ſed viminum textus, vel tenues, vel colore ſucatas tabulas eſſe. Itaque ante ferrum additum à Camillo Romana quoque ſcuta infirma erant.

Deinde vmbo grauioribus ictibus obſiſtebat, reliquum ergo ſcutum his impar erat, & crebris ictibus fatiſcebat, ita & Aiax de ſuo dicit, *Nouus eſt ſucceſſor habendus.*

Tertio pilis & ſagittis ita interdum onerabatur, vt graue eſſet ferenti.

Quarto eius agitatio vehementer militem fatigabat. ita vt non minus ſiniſtra quam dextra laſſaretur.

Quinto ipſis in prælijs videmus crebro traiecta ſcuta, etiam cum ipſo viro, vt multæ hiſtoriæ oſtendunt.

Scuta noſtris militibus impedimẽta ſunt.

Quod ſi ergo ad bella noſtratia veniamus impedimenta fuerint non munimenta. Nam vt de bombardis taceam, ne mediocris quidẽ vllius ictum ſuſtinebunt: cum pilo iacto perforarentur & ſagitta: ne minoribus quidem reſiſtere poſſunt armorum viribus: contra ſcuta enim maiores noſtri ante bombardas inuentas, vſi ſunt triplici, potiſſimum armorum genere. Equitum lanceis quibus ſcuta hominemque auferebant. Grandibus gladijs, quos vtraq; manu vibrabant, quibus ſcuta obiecta findebant, & è manibus geſtãtis excutiebant. Denique bipennibus quarum violentiſſimi ictus ſcuta omnia inutilia fecerunt. Origo huius armaturæ à Germanis, Gothis, Longobardis, quorum vires magnæ ſcuta facile excutiebãt.

Ante bombardas ſcuta contuſa.

Scuta igitur nunc inutilia ſunt. olim frequenter etiam mutata ſunt. Ante Romulum Argolicis Clypeis vſi ſunt auctore Plutarcho. Romulus ſcuta inſtituit, credo quod in paſtoritio populo haud facile Clypei haberi poterant: hinc Seruius poſtea Clypeos repoſuit, ſed cenſum maiorem habentibus eos imperauit. Ad Veios Clypeis omiſſis ſcuta reperta ſunt, quæ cauſa ſit, non ſatis conijcio: an forte cum ſtipendia æqualia eſſent, pediti etiam arma æquanda duxerunt: ita Lipſius ſentit.

θυρεὸς Græcorum ſcutum erat, à ſimilitudine τῆς θύρας, ita vocatum, quod longitudo eius maior latitudine. Athen. 4. & 6.

§. 14. Cly-

§.14. Clypei Græcorum erant, ἀσπίδας vocabãt. εὐκύκλους vocat Homerus, quod rotundi eſſent.

Lorica ſola munimentũ. §.15. Loricæ priſcis variæ, & mirum tantæ curæ fuiſſe, cum bombardæ non eſſent. Titus apud Hegeſippum deſcribit lib. 3. c. 14. *Progredimur in bellum muniti vndique, tegitur galea caput, lorica pectus, totum clypeo corpus. Vbi feriat hoſtis Romanum militem, reperire non poteſt.* Nec auxeſis eſt. Claud. lib. 2. in Rufin.

Conuncta per artem
Flexilis inductis animatur lamina membris,
Horribiles viſu: credas ſimulachra moueri
Ferrea, cognatoq́; viros ſpirare metallo.

Nec poeta ſed hiſtoricus quoque Ammianus eodem modo loquitur. *Praxitelis manu polita crederes ſimulachra, non viros, quos laminarum circuli tenues apti corporibus, flexibus ambiebant, per omnia membra deducti, vt quocunque artus neceſsitas commouiſſet, veſtitus congrueret, iunctura coherenter aptatâ.*

Verum de Loricarum genere dicamus.

Lamina pectoralis. Plerique milites Romanũ priore æuo torũ corpus lorica non texerunt, ſed lamina pectus tantummodo. οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ προσλαβόντες χαλκοῦν πλάτος σπιθαμιαῖον πάντη πάντως, ὃ προστίθενται μὲν πρὸ τῶν στέρνων, καλοῦσι δὲ καρδιοφύλακα, τελείαν ἔχουσι τὴν καθόπλισιν. *Plerique capientes æream laminam, quæ ſit ſpithamæ, ſeu duodecim digitorum vndique, eam pectori apponunt: & vocant* καρδιοφύλακα *Laſiaris corditutum,* Lypſius *pectorale* vocat. Æream laminam dicit Polybius, Varro de crudo corio pectorali facta ait itemque alij. Sed credo deſiiſſe pelleas loricas, quod parum tutarentur, & vehementer calefacerent pugnantes.

Qui honeſtiores erant, fortioreſque, lorica pectus, ventrem, & alia deorſum tegebant, vt teſtatur Pauſanias l. 1. Vtramq; loricam ad latera fibulis connectebant, atque hæc vocabatur iuſta ac plena armatura. Erant illi à prima claſſe, ſupra decem mille drachmas cenſi, vt ait Polybius.

Lorica triplex. Loricæ illæ triplices, vel enim ex integra lamina erant, quales hodie pleræque ſunt, vel hamatæ, & catenulis contextæ, Græci θώρακας ἁλυσιδωτοὺς appellant.

Loricam conſertam hamis, auroque trilicẽ Virgilius appellat: Tertium genus erat ſquammatarum, λεπιδωτῶν ἢ φολιδωτῶν.

Rutilum thoraca indutus ahenu
Horrebat ſquamis.

Squamæ interdum catenulis coonexæ erant, interdum linteo, aliquando corio ſuperductæ.

Apud Suidam Parthorum equites, quos poſtea imitati ſunt Latini & Clibanarios vocant, ſic armantur. Lorica Parth. equitis eſt talis. Prior eius pars pectus & femora & manus extremas & crura tegit: poſterior, tergum & ceruicem & caput totum. Fibulæ vero ſunt ad latera, quibus vtramque partem iungunt, atque ita totum equitem ferreum dant videri. Prohibet vero nihil aut impedit ferrum membrorũ extenſiones ſiue contra-*Clibanarii Parthorum* ctiones: adeo curioſe factũ ſe climque eſt, ad naturam membrorum. Armant autem & equum ſimiliter ferro, totum quidem ceu ſq; ad vngulas: hoc ideo, quia nihil ijs arma proſunt propria, ſi equus interficiatur.

Robur hoc erat olim, & nunc eſt militiæ. Ammianus ferreas laminas vocat in modum tenuis plumæ. & Virgilius.

Spumantemq́; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.

Armaturam clarius deſcribit Ammian. lib. 16. *Incedebant,* inquit, *hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus atque criſtatus coruſco lumine radians, nitidis loricis indutus: ſparſique cataphracti equites (quos Clibanarios dictitant Perſæ) thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, vt Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti, vt quocunq́; artus neceſsitas commouiſſet, veſtitus congrueret, iunctura coherenter aptatâ.*

Quomodo illis obſiſteretur docet lib. 25. *Humanorumque vultuum ſimulacra ita capitibus diligenter aptata, vt imbracteatis corporibus ſolidis, ibi tantum incidentia tela poſsint hærere, qua per cauernas, minutas & orbibus oculorum adfixis, parcius viſitur, vel ſupremitati narium anguſti ſpiritus emittuntur.*

Magnatum ſquamæ fuerunt: nam habiles erant ferendo, & hoc ipſo quod aliquantum cederent, ictibus obſiſtebant. Hoc admirabilius quod ſquamas ex vngulis equorum, & aliorum animalium faciebant: deſcribit Pauſan. l. 1. *Thoraces vero ita faciunt. Multos equos quiſq; nutrit, vt ad bellum non modo vtantur, ſed & dijs patrijs ſuis immolent, colligentes vero vngulas eas purgantes & diſſecantes conficiunt ex ijs quiddam draconum ſquamis ſimile, aut ſi quis draconem non viderit, vidit autem nucis pineæ fructum viridẽ, is e nuce ſegmentis aut toralis ſi opus aſsimilarit, haud errarit. Has igitur ſquamulas perforantes, & neruis equinis aut bubulis conſuentes, loricas ad vſum habent, neque decore Græcanicis inferiores, neque infirmiores. Nam & cominus percuſſæ, & iactu petita, reſiſtunt & ſuſtinent.* *Pilis, enſibus que obſiſtebant.*

Lineos thoraces vetuſtiſsimi vſus fuiſſe Homerus oſtendit, apud quem Aiax eſt λινοθώρηξ & inter prima arma fuiſſe crediderim.

Linei thoraces adhuc in uſu. Hoc tempore interdum vtuntur. ſed parum ferro aut globis reſiſtunt, venantibus erant apti, dẽtes enim retundunt, aut frangũt. Loricæ hamatæ pene deficiunt, cum enim glande annuli rumpuntur, plura vulnera faciunt, inhærentque corporibus fruſta, nec educi facile poſſunt.

Laneos etiam ſubcoactos, ſeu coactiles thoraces habebant, acetum addiderunt, vt ferro reſiſterent, ſpongia etiam pectori regumentum erat. Sed ne pluuia grauarentur, pellibus inducebantur. Valde autem talia nunc quoque probantur, nam ſi lorica mediocri defendantur, qua vis glandis frangitur, hæc tomentis retinetur.

Tomenta cũ lorica vtilia ſunt. Interim hoc fere tempore in vſu ſunt ferreæ, fortes, graues, qualis illa apud Plutarchum in Demetrio, quæ telum baliſtarum repulit, nec niſi leuem ſtricturam accepit, quaſi à ſtylo ſtrictorio. Sed hæc valde rara fuerunt: Nam communem armaturam etiam gladij vincebant. Diod. ait ὅτι οὔτε θυρεὸς, οὔτε κράνος, οὔτε ὀστοῦν ὑπομένει τὴν πληγήν. *Neque ſcutum, neque galea, neque os ſuſtinet ictum:* nempe gladii Hiſpanienſis. Et Plutarchus in Perſe, Gladios Romanorum grauitate, & ictu per omnia arma ad corpora peruaſiſſe tradit. Jam vero nemo arma tollere dignaretur, quæ ne gladio quidem reſiſterent.

Ocreæ. §.16. Vegetius ferreas ocreas pedibus tribuit, vnam in dextro crure, quod in pugna ſtataria antecedit: at qui iaculis pugnabant, in ſiniſtro: Veteres tamen crus vtrunque tecti fuere.

§.17. Equites initio loricas non habuerunt, vt refert Polybius, id enim agebant vt facile equũ conſcenderent, cum ſtratores, ſeu ἀναβολεῖς non haberent. Id enim ſi uerè exactum. Vegetius lib. 1. cap. 18. *Non tantum autem à tyronibus, ſed etiam à ſtipendiariis militibus ſalitio equorum diſtricte eſt ſemper exacta. Quem vſum vſque ad hanc ætatem, licet iam cum diſsimulatione, perueniſſe manifeſtum eſt. Equi* *Lorica equitum.* *lignei hyeme ſub tecto, æſtate ponebantur in campo: ſuper*

ſuper hos iuniores primo inermes, dum conſuetudine proficerent, demum armati cogebantur aſcendere. Tantaque cura erat, vt non ſolum à dextris, ſed etiam à ſiniſtris (partibus) & inſilire & deſilire condiſcerent, euaginatos etiam gladios vel contos tenentes. Hoc enim aſsidua meditatione faciebant, ſcilicet, vt in tumultu prælij ſine mora aſcenderent, qui tam ſtudioſè exercebantur in pace.

Scuta equitum ex mero corio, quod non ſatis duratum pluuia redderetur inutile. Cetram appellabant, ſcutum loreum ſine ligno. Credo & ex alia materia, & interdum ex corio durato, cui aqua haud noceat. Sine dubio ridiculum foret, in noſtram militiam eo munimento procedere.

§.18. Pro coronide adiungam quæ Vegetius l. 1. cap. 20. de armis habet. *Locus exigit vt quo armorum genere, vel inſtruendi vel muniendi ſint tyrones, referre tentemus. ſed in hac parte antiqua conſuetudo penitus deleta eſt: nam licet exemplo Gothorum & Alanorum, Hunnorumque equitum arma profecerint, pedites (tamen) conſtat eſſe nudatos. Ab vrbe enim condita vſque ad tempus Diui Gratiani & cataphractis & galeis muniebatur pedeſtris exercitus. Sed cum campeſtris exercitatio interueniente negligentia, deſidiaque ceſſaret, grauia videri arma cœperunt, quæ raro vtique milites induebant. Itaque ab Imperatore poſtulant, primo cataphractas, deinde caſsides deponere: ſic detectis pectoribus & capitibus congreſsi contra Gothos milites noſtri multitudine ſagittariorum ſæpe deleti ſunt, nec poſt tot clades, quæ vſque ad tantarum vrbium excidia peruenerunt, cuiquam curæ fuit vel cataphractas vel galeas pedeſtribus reddere. Ita ſit, vt non de pugna, ſed de fuga cogitent, qui in acie nudi exponebantur ad vulnera. Quid enim pedes ſagittarius ſine cataphracta, ſine galea, qui cum arcu ſcutum tenere non poteſt, faciat? Quid ipſi Draconarij atque ſigniferi, qui ſiniſtra manu haſtas gubernāt, in prælio facient, quorum & capita eſſe nuda conſtat & pectora: ſed grauis pediti lorica videtur, & galea fortaſſe, raro meditanti arma, raro tractanti. Cæterum quotidianus vſus non laborat, etiam ſi onerosa geſtauerit. Sed illi qui laborem in portandis veteribus munimentis armorum ferre non poſſunt, detectis corporibus & vulnera ſuſtinere coguntur & mortes: & quod eſt grauius (& turpius) aut capi, aut certe fuga Rempublicam prodere. Sic dum exercitium laboremque declinant, cum maximo dedecore trucidantur, vt pecudes. Vnde enim apud antiquos Murus dicebatur pedeſtris exercitus: niſi quod pilata legiones præter ſcuta etiam cataphractis galeiſque fulgebant? vſque eo vt ſagittarij ſiniſtra brachij manicis munirentur. Pedites autem ſcutati præter cataphractas & galeas, etiam ferreas ocreas in dextris cruribus cogerentur accipere. Sic erant muniti illi, qui in prima acie pugnantes principes, in ſecunda haſtati, in tertia triarij vocabantur. Sed triarij genibus poſitis ſolebant intra ſcuta ſubſidere, ne ſtantes vulnerarentur venientibus telis: & cum neceſsitas poſtulaſſet, tanquam requieti vehementius hoſtes inuaderent, à quibus conſtat ſæpe factam eſſe victoriam, cum haſtati illi, & qui priores ſteterant, interiſſent. Erant autem apud veteres inter pedites qui dicebantur, leuis armatura, funditores & ferentarij: qui præcipue in cornibus locabantur, & à quibus pugnandi ſumebatur exordium: ſed hi & velociſsimi & exercitatiſsimi legebantur. Nec erant admodum multi qui cedentes, ſi prælij neceſsitas compuliſſet, inter principia legionum recipi ſolebant, ita acies immota conſiſteret. Vſque ad præſentem propè ætatem conſuetudo permanſit, vt omnes milites pileis, quos Pannonicos vocabant, ex pellibus vterentur: quod propterea ſeruabatur, ne grauis galea videretur in prælio homini, qui geſtabat aliquid ſemper in capite. Miſſilia autem quibus vtebatur pedeſtris exercitus, pila vocabantur, ferro ſubtili trigono præfixa, vnciarum nouem ſiue pedali, quæ in ſcuto fixa non poſſent abſcindi, & loricam ſcienter & fortiter directa facile perrumpunt. cuius generis apud nos iam rara ſunt tela. Barbari autem ſcutati pedites, his præcipue vtuntur. quas Bebras vocant, ac binas etiam & ternas in præliis portant. Sciendum præterea, cum miſsilibus agitur, ſiniſtros pedes in ante milites habere debere: ita enim vibrandis ſpiculis vehementior ictus eſt. Sed cum ad pila, vt vocant, venitur, & manu ad manum gladiis pugnatur, tunc dextros pedes in antè milites habere debent: vt & latera eorum ſubducantur ab hoſtibus, ne poſsint vulnus accipere, & proximior dextra ſit, quæ plagam poſsit inferre. Inſtruendos igitur ac protegendos omni arte pugnandi quocunque genere armorum conſtat eſſe tyrones. Neceſſe eſt enim ei dimicandi ſumat audaciā, qui munito capite vel pectore non timet vulnus.*

Exercitatio ceſſans exercitum perdidit.

Nudo capite & pectore deleti milites.

Pilei pannonici milit.

§.19. Neglectus eo tempore exercitus Romanus eſt. Nam Valens Gothos admiſit & eorum præſidio fiſus, militem ſuum deſpexit, nec omnino abſque cauſa, vt qui Imperatorum ſuorum nece clariores, quam victoria contra hoſtem ſolerent euadere. Gratianus autem Alanis errore eodem confidebat, ſuorum paſſus inſidias. Cataphractas vocat Vegetius pectoris munimentum, & loricam, omniaque quæ corpus καταφράττουσι ſepiunt ac muniunt. nudati hoc modo Gothorum impetu turbantur. indicat Paul. Diac. l. 12. & Oroſius. *Ad primum Gothorum impetum, perturbatæ ſunt Romanorum equitum turmæ, nudatoſque pedites deſeruēre, qui mox equitatu hoſtium ſepti, ac ſagittarum nubibus obruti.* Poſtea Thoracomacho ſe muniebant, de quo Steenvvechius ex notitia imperij. *Inter omnia, quæ aduerſum bellicum prouida poſteritatis cogitauit antiquitas, Thoracomachum quoque mirâ vtilitate ad leuamen corporis, armorum ponderi & aſperitati ſubiecit. hoc enim veſtimenti genus, quod de coactili ad menſuram & tutelam humani pectoris conficitur, de mollibus lanis timoris ſollicitudo, ſolertiâ magiſtra, compoſuit: vt hoc inducto primum, lorica vel clibanus, aut his ſimilia fragilitatem corporis, ponderis aſperitate non læderent: membra quoque veſtiens, inter armorum hyemiſque diſcrimen tali ſolatio adiuta labori ſufficiant. Sane ne idem Thoracomachus pluuiis verberatus ingraueſcente pondere adficiat veſtientem, de Libycis bene confectis pellibus ad inſtar eiuſdem Thoracomachi faciem conuenit ſuperinduere. Hoc igitur vt diximus, Thoracomacho induto, cui græca appellatio, ex cutione corporis nomen adſumpſit, ſocco etiam, hoc eſt, calceamentis, & ferratis ocreis indutis, ſuperpoſita galea & ſcuto vel gladio lateri aptato, arreptis lanceis in plenum, pedeſtrem ſubiturus pugnam, miles armabitur.*

Exercitus Romanus corruptus.

Thoracomachi.

Verum hoc etiam mutatum, nec diu in vſu fuit. nam contra vim haſtarū, maximè quibus tenue ferrum nihil potuit, deinde in pellium paratura ſumptus, & opera magna adhibenda fuit. Grauiſſimum vero, quod textu laneo inuoluti ſudore defluerēt, & in acie debilitarent geſtantem.

Arma ferrea & [illegible] haberi non poſſunt.

Hinc apparet omnia in eo poſita, vt leuia eſſent, vt impenetrabilia tegumenta, quæ duo ſi quis Imperator iungere poſſet, ne ille facile orbis terræ imperium obtineat.

Hinc tot mutationes armorum, & in hodiernum vſque diem. Primū ferrea, ſeu ærea tegmina, deinde lignea & coriacia, iterum ferrea, atque ærea, aliquando leuia, quādoq; grauia. Dio ait Macrinū ſquāmatos thoraces abſtuliſſe, & ſcuta quæ canalium, ſed imbricum inſtar erant, quo ad pugnam faceret expeditiores, ſed vt habiliores, ita quoque infirmiores, & magis obnoxios fecit.

CAPVT XVI.

Arma, quibus hoſtem lædimus cominus.

§.1. ARMA quibus hoſtem offendimus multiplicia ſunt. Neque enim res vlla eſt, qua non in hominum perniciem homines vti poſsint, & aliquando vſi ſunt. Non gladijs modo, & telis homines confectos, ſed puluinis quoque & roſis ſuffocatos legimus. tuba etiam, tympanoque pugnamus, & ſono hoſtem fugamus: Quin pars hoſtium de ſuo corpore præbet arma. 2. Reg. 2. 16. *Apprehenſo vnuſquiſque capite comparis ſui gladium defixit in latus contrarii.* Capilli itaque arma erant, vti & gladius. adeo vt minus ridiculum Theſei inſtitutum videatur, qui capillum radi voluit, ne anſam hoſtibus præberet: quod Alexander Magnus in barba iuſsit imitari ſuos. Thaſcorum, & Carthaginenſium fœminæ, capillos pro machinis nectendis, & nauium funibus dederunt. Polyæn. l. 8. Aquileienſes in neruos arcuum impéderunt: Fulgoſ. l. 7. c. 6.

Arma itaq; quibus hoſtem ferimus, opprimimuſque, ſunt quibus cominus, vel quibus eminus pugnamus. Illa quibus cominus res geritur, non ita mutata ſunt: alia valde diuerſa ſunt.

Enſis longus & pugio

§.2. Arma quibus hoſtis læditur cominus multiplicia ſunt. Enſes pleræque gentium habuerunt. Primum ſingularem, deinde duos geſtarunt, præter enſem oblongum paramenum, vel parazonium, ſiue pugionem, aliquando ad dextrum, quandoque ad ſiniſtrum latus: dextri meminit Polybius, ſiniſtri Joſephus lib. 3. de bello Judaico. Romani poſt bellum Punicum ſecundũ Hiſpanienſes gladios geſſerunt. Punctim eo potius, quam cæſim vtuntur. Nam cæſim pugnantes deriſere Romani, raro enim plaga mortifera eſt, & latus nudat. Interdum tamen & cæſim: Seneca de benef. *Galeam machærâ hiſpanica diuiſam ait.* Liuius l. 31. Poſtquam gladio Hiſpanienſi, detruncata corpora, brachijs abſciſsis, aut tota ceruice deſecta, & fœditatem aliam vulnerum viderunt. Nunc diuerſa genera gladiorum ad vtramq; pugnam habentur.

Gladius lõgus equiti.

Equiti gladius longus datus. Joſeph. l. 3. de bello. *Equitibus gladius eſt ad dextram oblongus, & contus item longus in manu. ſcutum ad latus equi tranſuerſum, & in pharetrâ portantur tria, aut plura iacula, cuſpide lata, & haſtis magnitudine non cedentia.* Galeas & loricas omnes habent, vti pedites.

§.3. Haſta alia grandis eſt, qua cominus pugnatur, alia vero iaculatoria: Strabo lib. 10. διττὴ γὰρ ἡ τῶν δοράτων χρῆσις, ἡ μὲν ἐκ χειρὸς, ἡ δ᾽ ὡς παλτοῖς. καθάπερ καὶ ὁ κόντος ἀμφοτέρας τὰς χρείας ἀποδίδωσι. καὶ γὰρ συστάδην χρῶνται, καὶ κοντοβολοῦντες. ὅπερ καὶ ἡ σάρισσα δύναται, καὶ ὁ ὑσσός.

* Noſtri his ſolis hodie vtuntur cominus, iacula cætera vnæ bombardæ abſtulerunt.

Secures.

Secures fuêre longiores, quibus noſtræ bipennes ſeu Hallabardæ ſucceſſerunt, huc referunt ſabbam, vel Tricutim ſiue Martiobarbulum, quibus ſcuta perfringebant, Vegetius lib. 1. cap. 17. *In Illyrico dudum duæ legiones fuerunt, quæ ſena millia militum habuerunt: quæ quod his telis ſcienter vtebantur & fortiter, Martiobarbuli vocabantur. Per hos longo tempore ſtrenuiſsimè conſtat omnia bella confecta: vſque eò, vt Diocletianus & Maximianus, cum ad imperium perueniſſent, pro merito virtutis hos Martiobarbulos, Iouianos, atque Herculianos cenſuerint appellandos, eoſque cunctis legionibus prætuliſſe docentur. Qui nos autem Martiobarbulos inſertos ſcutis portare conſueuerunt: quos ſi opportune milites iaciunt, prope ſagittariorum ſcutati imitari videntur officium. Nam hoſtes, equoſq; conſauciant, priuſquam non modo ad manum, ſed ad ictum miſsilium potuerit perueniri.*

Martiobarbuli.

Apud Leonem tamen Martiobarbuli ſunt iacula Turnebus à piſcibus barbulis dictos putat.

Ropala, & fuſtes.

§.4. Aclides teretes erant, & cum in hoſtem iactæ eſſent, funiculo reuocabantur: Cateiam vel Caiam etiam dictam putant.

§.5. Malleos etiam ferre conſueuerunt maxime equites, quorum loco, nunc latos gladios gerunt. Huc pertinent, & ῥόπαλα, cæſtuſque.

Laqueis etiam vſi ſunt, quemadmodum reti, ſeu reticulari laqueo retiarij. Tirij Macedones cũ turres ad oppugnationem promouerent: retibus illaqueabant, ſternebantq; Diod. l. 17. de Finnis, idem ait Olaus Magnus.

CAPVT XVII.

Arma quibus hoſtem lædimus eminus.

Pilum Romanorum

§.1. PILVM vſitatum Romanis iaculum, fuit cubitorum quatuor & ſemis, ſiue ſeptem pedum paulo minus vt Lipſius docet. Ferrum par ligno, ſed dimidia parte infixa, vel affixa ligno, ferrum aliquando quadratum, aliquando trigonum, craſsitudine digitali, Vegetius ait Scutatos pedites, & loricatos equites ſæpe tranſuerberare. Vis ei tanta etiam à Tibullo tribuitur, *vt lento perfregerit obuia pilo*: ferrum latum ei tribuit Virgilius. *Lato criſpans haſtilia ferro.*

Pilum.

Florus ingentia pila, gladiis comparat: circa mucronem hamata erant, ne extrahi poſſent. in ſcutis itaq; hærebant, eaq; grauabant, quod impedimentũ vt maius eſſet, Marius efficit, vt inflecterentur: Interdum duo ſcuta perforabant, & connectebant.

Pila alia erãt ab haſtis velitũ, has græci γρόσφους, illa ὑσσοὺς appellant. Velites etiam γροσφομάχους dixerunt Polybius ita deſcribit. *Telum pili lignum habet longitudine plerumque bicubitali, craſsitudine digitali Spiculũ vnius ſpithamæ palmi inquã maiore eò vſque attenuatum. & acutum, vt mox primum poſt iactum neceſſario flectatur, ſitque inhabile ad remittendum: alioqui commune fieret telum.*

Septena iacula.

Septena iacula quaternum pedum data ſunt ſingulis: Ligni longitudo trium pedum, ferrum palmi magni, ſiue dodrantalis paulo minus pede. facile itaque fuit ſeptenas haſtulas ferre manu.

Partim pilo, partim haſtæ velitari ſimilis eſt Sibuna, ſiue Sybina, Græcis Illyriſque vſitata, in venatib. potiſsimum vſi ſunt. Pilorum licet vis interdum exaggeretur, tamen conſtat ordinarie infirmam fuiſſe. *Nam plerumq; ex æquo & inferiore loco irrita cadebant.*

Liuius l. 7. *Præter virtutem locus quoque adiuuit, vt pila omnia, haſtaq;, non tanquam ex æquo miſſa, vana (quod plerumq; fit) caderent; ſed omnia librata ponderibus figerentur.* At noſtra tela quocunque ex loco efficacia ſunt.

Inutiles equitum haſtæ.

S. 2. Equitum haſtas veteres, & nouas nobis Polybius deſcribit. *Haſtæ etiam dupliciter inutiles iis erãt, quod & graciles faciebant ac tremulas, eoq; nec collimare recte poterant & ſcopum tangere: & priuſquam cuſpidem in aliquo defigerent, concuſſa ipſo motu equorum pleraq; frangebãtur. Addo quod ſine imâ cuſpide facta, ſolam plagam ictumq; primore parte dabant: eaque defracta reliquũ inutile, & inefficax iis erat. At vero ſcutũ habebant ex bouillo corio. vmbilicatis placẽtis ſimillimũ, quas in ſacrificiis ſolẽt apponere. quibus nec in pugna commode erat vti, quia firmitatẽ nõ haberẽt: & ab imbre corio*

ſoluto aut vitiato, inutilia & olim & nunc fiant prorſus. Idcirco improba eorum vſio cum eſſet, ſtatim aſſumpsêre Gratanicam paraturam armorum, in qua haſtarũ quidem prima cuſpidis plagam directam & validam eſſe cõtingit. quoniam ſtabile & immobile haſtile eſt: itemque ex tranſſumptione, ima cuſpidis vſum firmum at violentum. Eadem ratio in ſcutis. Nam & in aggreſsione & oppoſitione ſtabilia & firmiter tenſa manent, quod cum vidiſſent, imitati ſunt ſtatim.

Optime Lipſius, cum Brutus & Tarquinius per parmas vulnerati ciderent, non haſtas fortes, ſed parmas infirmas fuiſſe docet. Non igitur magni fuit veterum armatura, quum ipſi principes câ tuti non eſſent.

Lancea e-queſtam. §. 3. Haſtam longam habuiſſe equites conſtat, quibus concurrerent, vt noſtri lanceatij. Noſtri nũc eas firmant ad latera, vt toto põdere & impetu ictum perferant: tum quia ferrum etiam à poſteriore parte cuſpidatũ habebant, quẽ σαυρωτῆρα vocabant, putat Lipſius eo caruiſſe, quod ſi fuit, multo infirmior ictus inferebatur. Sed credo clauum, vncum aut ſimile quid fuiſſe, quo ad corpus ſedentis firmaretur haſta, σαυρωτῆρα autem liberum fuiſſe. Nam obnixi genibus poterant, vt Sylius ait.

σαυρωτήρ.

> *Suſtentata genu per campum pondera conti*
> *Sarmatici prona aduerſos vrgebat in hoſtes.*

Alia iacula, quæ tria aut quatuor in pharetra gerebant, infirma erant, & iacienti potius, quam cominus pugnanti idonea.

Cylindrorum etiam vſus & ſaxorum à Marcellino oſtenditur: *Nonnulli, inquit, ſcalas vehendo, aſcenſusque ex omni latere parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis, & columnarum fragmentis ac cylindris.*

Tribuli. §. 4. Tribulos Romani contra ſpargere ſoliti, Herod. l. 4. *Romani quotiens pedem conferebant, facile ſe aduerſarios ſuperabant: poſtea vero quã ab equitatu & camelorum multitudine premebantur, fugã ſimulatã tribulos, aliaque machinamenta ferrea acuminata proiiciebant, quæ ſub arenis latentia, neq; cuiquam conſpecta, perniciem equitibus, & camelorum inſeſſoribus adferebant, quippe illis calcatis equi, potiſsimum vero cameli (quoniam huic generi molliſsima ſunt vngula) ſuccadue claudicabant, excuſsis tergo inſeſſoribus.*

CAPVT XVIII.

Arma viua.

§. 1. EQuis bellatoribus vtimur, aliiſq; animalibus, tanquam inſtrumentis animatis: itaque & arma dici poſſunt: equidem ſiue bipalio, ſiue bubus terram euertat agricola, tam boues, quam ferrum inſtrumenta ſunt.

Equi curules, & currus. §. 2. Antiquiſſima priſcorum arma fuêre equi curules, currus ferrati, falcati. Quadrigæ eterum falcatæ olim ſummo timori erant. In ſacris litteris frequenter memorantur. Exod. 14. Pharao iungit ſexcentos currus electos. Deut. 11. 4. & 20. 1. Joſue 11. 4. & 17. 16. Ferrei currus. Jud. 1. 19. & 4. 13. nongentos habet Siſara. Et 1. Reg. 13. 5. Philiſtijm habent triginta millia curruum, & ſex millia equitũ. 3. Reg. 9. 19. muniuntur ciuitates curruum. Item 2. Par. 8. 6. & 9. 25. In illis robur & fiducia. Judith. 9.

Olim in curribus robur 6. Iſ. 31. 1. & 36. 9. & 37. 24. & 66. 15. quaſi turbo quadriga eius. Antiochus & Mithridates currib. ẽt vſi ſunt. Tandem euanuerunt, & nunc prorſus inutiles ſunt ad pugnam: Vegetius cauſam reddit l. 3. c. 24. *Quæ vt primo magnum intulêre terrorem, ita poſtmodũ fuêre deriſui. Nam difficile currus falcatus planum ſemper inuenit campum, & leui impedimento retinetur: vnoq; afflicto aut vulnerato equo decipitur. Sed maxime hoc Romanorum militũ arte perierunt. Vbi ad pugnam ventum eſt, repente toto campo Romani tribulos abiecerunt: in quos currentes quadrigæ cum incidiſſent,* *Nam inutiles.* *deletæ ſunt. Tribulus autem eſt quatuor palis confixum propugnaculũ, quod quomodo abieceris, tribus radijs ſtat, & erecto quarto infeſtum eſt.*

Erant & alij currus, ſeu currodrepani, qui duobus aut ſingulari equis trahebantur, quales exhibet nobis Vegetij interpres doctus, & diligens Godeſchalcus Steenvvechius.

Eſſedarios nobis Cæſar ad miraculum prope audaces, expeditoſque deſcribit. l. 4. *Genus hoc eſt* *Eſſedarii.* *ex eſſedis pugnæ: Primo per omnes partes perequitant, & tela coniiciunt: atq; ipſo terrore equorum, & ſtrepitu rotarum ordines plerumq; perturbãt, & cum ſe inter equitum turmas inſinuauere, & ex eſſedis deſiliunt, & pedites præliantur. Aurigæ interim paululum è prælio excedunt, atq; ita ſe collocant, vt ſi illi à multitudine hoſtiũ premãtur, expeditum ad ſuos regreſſum habeant. Ita mobilitatẽ equitum, ſtabilitatem peditum in prælijs præſtant, ac tandem vſu quotidiano & exercitatione efficiunt, vt in decliui ac præcipiti loco equos ſuſtinere, & breui moderari ac flectere, & per temonem percurrere, & in iugo inſiſtere, & inde ſe in currus citiſſimè recipere conſueuerint.*

Currus falcatos deſcribit nobis Curtius l. 4. *Ipſe ante ſe falcatos currus habebat, quos ſigno dato vniuerſos in hoſtem effudit: ruebãt laxatis habenis aurigæ, quo plures nondum ſatis prouiſo impetu præterirent. Alios ergo* *Falcati currus* *haſtæ multum vltra temonẽ eminentes alios ab vtroq; latere demiſſæ falces lacerauêre.* Iterum eod. lib. *Ducentæ falcatæ quadrigæ, vnicũ illarũ gentium auxilium, ſecutæ ſunt: ex ſummo temone haſtæ præfixæ ferro eminebant. Vtrimq; à iugo ternos direxerant gladios, & inter radios rotarum plura ſpicula eminebãt in aduerſum, aliæ deinde falces ſummis rotarum orbibus hærebãt, & aliæ in terrã demiſſæ quicquid obuiam concitatis equis fuiſſet amputaturæ.* Ipſe Alexander ordinibus ſolutis excipi iuſſit, Sylla palos fixit. Heluetii cũ Gallias occupare ſtatuiſſent, creuerũt ad iumentorum, carrorum maximũ numerum, per bieñium quam maximas meſſes fecerũt, fœdus cum vicinis ciuitatibus, deinde cũ egreſſuri eſſent, ſingulos triũ menſiũ molita cibaria habere iuſſerũt. Cæſar l. 1. belli Gallici.

Erant currus illi ad munimenta, vt ſuo loco dicam, & ſimul neceſſaria conuehenda.

§. 3. Elephantorum olim formidoloſa fuit in prælũ inductio. Pyrrhus primus in Italiam duxit.

§. 4. Elephantos etiã inutiles fecere Romani: & *Elephanti.* nunc fere noxij ſunt, quia facillime in ſuos vertũtur. olim cataphractos in currib. aduerſum beluas collocabãt, qui ſariſſas, hoc eſt, lõgos contos dirigebant. alij milites cataphractos, & vndiq; cuſpidibus eminentibus munitos, ne apprehendi poſſent à proboſcidé immittebant, alij funditores, & ſagittarios. Spacium inuadendi dabant, & circumdatas cum magiſtris capiebant. Baliſtis etiam curulibus eos oppugnabant. nunc contra eas tormẽta omnia valent, vt vix in prælium ducantur. Elephantos Hannibal 80. ante aciem poſuit, Scipio Numidas equites oppoſuit; cõmunes aũt hoſtes cenſentur, quia facile in amicos vertuntur: nulla vi vulnerari potuiſſe, falſo refert Caſſiod. lib. 10. c. 30. Leuiſſimo alioqui negotio repelluntur.

§. 5. Camelos equis & elephantis opponere cõ- *Cameli.* ſueuerunt. Camelos equitatui Crœſus oppoſuit, quorum nouitate equi conſternati, inſidentes præcipitarunt. Front. lib. 2. c. 4. Meminit & Camelorum in bellis Plin. lib. 7. c. 18. Haliattes Lydus, Co-

lophonij,

Colophonii, Cataſtabalenſes canibus in prælio vſi ſunt, quod etiam Magnetes in more habuerunt. Polięn. l. 7. Ælian. l. 14.

Canes. Philippus etiam Arbelios in denſa ſyluarum fugientes per canes venaticos cepit. Polięn. l. 4.

Sues. De generoſis beſtiis minime mirum eſt, Sues etiam in bellum adduxerunt; an mal propter conuiuia natum, & cui anima pro ſale fit. Nam grunnitum ſuis, atque adeo immundum pecus elephas abominatur ac horret. Ideo contra turrigeras bellůas interdum adhibitum eſt.

Megarenſes Elepantos Antigoni, porcis quos pice illenerant, auerterunt. Terrorem vſu alij ademerunt. omnia enim vſitata vileſcunt. Perſeus elephantos ligneos, ex quibus tuba ſtridebat, fieri curauit, vt equi illis aſſueſcere & contemnere diſcerent.

Statuæ. Non mirum eſt autem beſtiis vſos fuiſſe, qui ſtatuas etiam ad oppugnationem attulerunt. Nimium rude videtur, quod de Sardibus à Cyro captis dicitur: Nam qua mons præruptus erat, eo malos impoſitis armatis ſtatuis applicuit, alia de inde parte oppugnationem incepit, ſed cum obſeſſi ſtatuas viderent, iugum ab armatis occupatum exiſtimarunt, atque ita vrbem Cyrus inuaſit. Omne itaque quod in medio eſt, prudenti Imperatori arma pręſtat.

In beſtiis quoque artis eſt, naturas earum excitare, quo poſſunt modo. Nam cum arte careãt, arte aliena regendæ ſunt. Brachius cum feſſi equi calcaribus agi non poſſent, equas præmiſit, quas inſecuti ſunt. Fulg. l. 7. c. 4. Victoria vero in eo ſita erat, vt prior fauces montium occuparet.

CAPVT XIX.

Machinarum bellicarum conſideratio.

§. 1. QVon in prælis, actionibuſq; belli ſunt ſtratagemata, hoc in operibus ſũt machinæ, in his enim, & illis opus eſt ingenij, prudẽtiæ ſagacitatis, non virium aut ſumptuum. Machina itaq; opus eſt ingenioſè excogitatum, factumq; ad effectus, qui alias maiore ſumptu, ac viribus e- *Machina opus ingenij.* gerent: ita dictam putãt, ὅτι δεῖ μηχανεύεσθαι, quod non ab oſcitantibus, ſed animum attemque intẽdẽtibus fiat. Deut. 20. 20. Ex lignis felicib DEVS. vetuit machinas inſtruere quas vocat מצור q. muniãt, ſeu fortes efficiant obſidentes. 2. Par. 2. 26 15. Ozias Ieroſolymam machinis inſtruit. *Et fecit in Ieruſalem diuerſi generis machinas, quas in turrib. collocauit, & in angulis murorum, vt mitterent ſagittas & ſaxa grandia.* Septuaginta vocant μηχανὰς μεμηχανευμένας λογισμοῖς, *machinas ratiocinationibus artificis machinatas.* Hebræus vero clarius: חשבנות מחשבת חושב, hoc eſt, *machinas machinationem machinantis*: Eſt vero חשב intenta cura, artificioq; cogitare, omniaq; animo voluere. Inuentæ igitur antiquiſſimis temporibus ſunt machinæ, quotidieq; nouæ inueniuntur; ſed tamen ſi vera fateri volumus, machinæ machina- *Bombarda cæteras machinas fugerunt.* rum ſunt tormenta bellica, vis pulueris pyrei in tormentis, petartis, ſuffoſſionibus. Itaque nunc fere veterum machinæ quaſi attonitæ ceſſerunt.

§. 2. De antiquitate machinarum dubitant Philologi, arbitrantur tamen à Moſe venire, & priſcis illis. Statius Pylius, & Meſſeniis bello Troiano attribuit. Romani regum tempore illis vſi ſunt, vt docet Lypſius l. 3. poliorc. Pericli arietes tribuit l. 12. Diodorus.

Verum fuiſſe antiquas machinas docet Moſes Deu. 20, 20. vbi imprimis é ligno fiunt, & dicuntur מצור, quod obſidionẽ, munitionem, coarctationem ſignificat. Itaq; quidquid ad obſidendum, vexandoſque obſeſſos pertinet, מצור nominatur. Cum autem Moſis tempore, & quod præceſſit, fuerint vrbes muniſſimæ, & ad cœlum vſq; muratæ, vt Scriptura loquitur Deut. 1. 28. Eædemq; fuerint expugnatæ, vt conſtat ex bellis Regum Seon, Heſebon, Moab, & Palæſtinorum machinas fuiſſe conſtat, quis enim credat, dolabris tantum & ligonibus mœnia diſiectaſſe aut fame captas? machinis igitur vſi ſunt.

Deinde Ezech. 4. 2. & 21. 22. & 26. 18. meminit Machinarum tanquam ſuo tẽpore vſitatarum. Verba eius 4. 2. ſunt hæc. *Et ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones, & comportabis aggerem & dabis contra caſtra, & pones arietes in gyro.* Et 21. 22. *Ad dexteram eius facta eſt diuinatio ſuper Ieruſalem, vt ponat arietes, vt aperiat os in cæde, vt eleuet vocẽ in vlulatu, vt ponat arietes contra portas, vt comportet aggerem, vt ædificet munitiones.* Et 26. 8. *Filias tuas, quæ ſunt in agro, gladio interficiet: & circumdabit te munitionibus: & comportabit aggerem in gyro: & elevabit contra te clypeum.*

Arietes vocat כרים & 70. βελοστάσεις quod inde tela mitterentur. At c. 26. 8. Quod noſter vocat vineas. & arietes, in 70. eſt λόγχας, in Hebræo מחי קבלו, quod 70. καὶ λόγχας αὐτοῦ, & lanceas eius, dicitur autem etiã aries, Mechi, à delendo, quod omnia diſiiciat קבלו 70. vertunt ἐναντίον cõtra, noſter machinam interpretatus eſt, quod cõtra murum ponatur. Vtcumque accipiatur de tormentis intelligendum eſt. Kimchi interpretatur ictum tormenti ſui, alii baliſtam. Targum: רמחת בגוותי. *Et ictum tormentorum ſuorum.* Ha- *Arietes.* bebat itaque ſuas machinas Chaldæorũ monarchia, credo & Aſſyriorum, imo iam ante diluuium vſitatas crediderim. Atq; hoc quoq; obſeruatum eſt, eas gentes, quæ arte & ratione Rempub. inſtituerunt, fere machinis, barbaros vi inconſulta vti. Parthi cum Romani teſtitudinem feciſſent, ratiens feſſos, ab equis deſcenderunt, & occiſi ſunt. Dion. in Aug.

§. 3. Vegetius has machinas recenſet. Teſtudines, arietes, falces, vineas, pluteos; muſculos, turres. Vitruuius l. 10. c. 20. & 23.

Teſtitudo ſcutorum iunctorum eſt machina: Vſus Teſtitudinis, vt muro ſuccederent, eum ſub ruerent. Liu. l. 44. *Iuuenes quidã Romani, ludicro Circenſi ad vſum belli verſo, partem humillimam muri ceperunt.* Aſcendebant autem & duplicem triplicéq; teſtitudinem faciebant, baliſtæ & catapultæ non nocebant, ob vicinitatem. Primi ſuper capita ſcuta leuabant, ſequentes demittebant, poſtremi genibus nixi erant; hoc modo equitatum & ſagittarios repellebant. Dio in hunc modum deſcri- *Teſtudo ex ſcutis, & militibus.* bit. *Porro teſtudo talis eſt, & fit hoc modo. Impedimentis & leui armaturâ, & equite omni, in mediũ acceptis: grauis armaturæ pedites, illi qui oblongis, & in tubi dimidiati modum factis ſcutis vtuntur, in extremis partibus, tanquam in latericio opere, pro muro ponuntur, & reliquos omnes ipſi extra ſpectantes ambiunt. Cæteri qui latiora ſcuta gerunt, in medio denſi locantur, & ſcuta cum ſuper ſe, tum ſuper alios attollunt; vt in tota phalange non ſit aliud quam ſcuta cernere, & à telorum iactu omnes tutos eſſe, ob denſitatem inſtructionis. Adeo n. valide firmant, vt ſuper eum homines aliquot ingredi poſſint, imo etiam equi & currus agi, quoties in cauo & anguſto aliquo loco conſtipantur.* Quod equitem curruſque ſuſtinuerit, vix fieri potuit, niſi forte pilis humi fixis adiuuarent. Nunc quia ſcuta deſunt,

fieri

fieri teſtudo non poteſt, nec expedit eſſe, cum conferti tormentis diſijci poſſint: Equitem haſtis ſuſtinent vt ſuo loco dicturus ſum.

Teſtudo ex ligni materia.

Vegetius Teſtudinem: arietem, falcem, hunc in modum deſcribit l. 4. c. 14. *De materia, ac tabulatis teſtudo contexitur, qua ne exuratur incendio, corijs, vel cilicijs, centonibuſque veſtitur. Hec intrinſecus accipit trabem, quæ aut adunco præfigitur ferro, & falx vocatur, ab eo quod incuruo eſt, vt de muro extrahat lapides: aut certe ipſius caput veſtitur ferro, & appellatur aries, vel quod habet duriſsimam frontem, qua ſubruat muros: vel quod more arietum retrocedit, vt cum impetu vehementius feriat. Teſtudo autem in ſimilitudine vera teſtudinis vocabulũ ſumpſit: quia ſicut illa modo reducit, modo profert caput: ita machinamentum interdum reducit trabem; interdum exerit, vt fortius cadat.*

Teſtudo itaque generale nomen eſt, quod arietem & falcem continet: Carthaginenſium inuentum fuiſſe refert Vitruuius l. 10. c. 19. *Carthaginenſes*, inquit, *ad Gades oppugnandas caſtra poſuerunt: cũ autem caſtellũ ante cœpiſſent, id demoliri ſunt conati. Poſteaquam non habuerunt ad demolitionem ferramenta, ſumpſerunt tignum; idque manibus ſuſtinentes, capiteque eius ſummum murum continenter pulſantes, ſummos lapidum ordines deiiciebant, & ita gradatim ex ordine totam communitionem diſsipauerunt. Poſtea quidã faber Tyrus, nõe Pephaſmenos, hac ratione & inuẽtione inductus, malo ſtatuto, ex eo alterum tranſuerſum vti trutinam ſuſpendit, reducendo & impellendo vehementibus plagis deiecit Gaditanorum murum. Cetras autem chalcedonius de materia primum baſim ſubiectis rotis fecit, ſupraque compegit arrectariis, & iugis varas, & in his ſuſpendit Arietem, corijſque bubulis texit, vti tutiores eſſent, qui in ea machinatione ad pulſandum murum eſſent conlocati. Id quod ad cardos conatus habere, teſtudinem arietariam appellare cœpit.* Verum ante in Palæſtina fuit.

Teſtudinem Lipſius triplicem eſſe docet χελώνη χωστρὶς erat ad foſſas opplendas, vias æquandas. χελώνη ὄρυξ ad fodiẽdum comparata. arietaria, cui aries illigatus erat. Teſtudo dicitur à tardi grado proceſſu; magna enim moles erat, & firma contra ignes, catapultas, & ſaxa grandia.

De Ariete Lipſius l. 3. poliorc. d. t.

Duæ trabes Hagenoæ aſſeruantur, magna longitudine, ita vt facile à ducentis hominibus poſſint impelli: funiculi enim annexi ſunt.

Helepolis.

Maior teſtudo erat Helepolis, qua vſus Demetrius, qui Poliocretes dictus eſt, Marcellinus l. 23. *Teſtudo* ait. *compaginatur immanis, axibus roborata longiſsimis, ferreiſq; clauis aptata, & contegitur corijs bubulis, virgarumque recenti textura, atque limo aſpergũtur eius ſuprema, vt flammeos detractet & miſsiles caſus. Conſeruntur autem eius frontalibus triſulca cuſpides præacuta, ponderibus ferreis grauis, qualia nobis pictores oſtendũt fulmina, vel fictores, vt quicquid petierit, aculeis exſertis abrumpat. Hanc ita validã molem, palis, & funibus regens numeroſus intrinſecus miles languidiori murorum parti viribus admouet concitis: & niſi deſuper propugnantium valuerint vires, colliſis parietibus aditus patefacit ingentes.*

Vineæ.

§. 4. Vineæ ad ſubruenda mœnia, plutei ad depellendos propugnatores admouebantur. Veget. l. 4. c. 15. *Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari, barbaricoque vſu cauſias vocant. E lignis leuioribus machina colligatur, alta pedibus octo, lata pedibus ſeptem, longa pedibus ſexdecim. Huius tectum munitione duplici, tabulatis, cratibuſque contexitur. Latera quoque vimine ſæpiuntur, ne ſaxorum telorumque impetu penetrentur. Extrinſecus autem, ne immiſſo concremaretur incendio, crudis ac recentibus corijs, vel centonibus operitur: iſta cum plures facta fuerint, iunguntur in ordinem, ſub quibus ſubſidentes tuti ad ſubruenda murorum penetrant fundamenta.*

Plutei.

Plutei dicuntur qui ad ſimilitudinem abſidis contexuntur e vimine, & cilicijs, vel corijs proteguntur, ternisque rotulis, quarum vna in medio, duæ in capitibus apponuntur, in quamcunque partem volueris admouentur more carpenti: quos obſidentes aplicant muris: eorumque munitione protecti ſagittis, ſiue fundis, vel miſsilibus defenſores omnes de propugnaculis ciuitatis exturbant, vt ſcalis aſcendendi facilior præſtetur occaſio. Vites pergulas imitabantur crates & tabulæ erant, terra inſternebantur, & quandoque lateribus contra incendia. Dolabris porro fundamenta ſubruebant.

Muſculi.

§. 5. Muſculi minores erant. Veg. l. 4. c. 16. Cæſar l. 2. de bello ciuili. *Duæ trabes erant primum in ſolo æque lõga, diſtantes inter ſe pedes quatuor, conlocantur: inq; iis columella pedũ in altitudinẽ quinque defiguntur: has inter ſe capreolis molli faſtigio coniungunt, vbi tigna, quæ Muſculi tegendi cauſa ponunt, conlocentur. Ea ſuper tigna bipedalia iniiciunt, eaque laminis clauiſque religant. Ad extremum Muſculi tectum trabeſque extremas quadratas regulas, quatuor patentes digitos defigunt: quæ lateres qui ſuper Muſculos ſtruuntur, contineant. Ita faſtigiato atq; ordinatim ſtructo, vt trabes erãt in capreolis conlocata, lateribus lutoque Muſculus, vt ab igne, qui ex muro iaceretur, tutus eſſet, conteg itur. ſupra lateres coria inducuntur, ne canalibus aqua immiſſa lapides diluere poſſet. Coria autem ne rurſus igne ac lapidibus corrumpantur centonibus conteguntur.*

Turres.

§. 6. Turres ambulatoriæ maioris operis erant, Veget. l. 4. c. 17. Vide Lipſiũ polior c. dial. 4.

§. 7. Nunc omnia iſta inutilia ſunt, noſtra enim tormenta paucis ictibus penitus diſiicerent. olim vel eruptione facta incendebant, vel phalarica cui igniũ nutrimenta indiderunt, exurebãt.

Arietem catenis comprehendebant.

Poloinos opponebant.

Aries inutilis.

Murum altiorem faciebant, aut alium ducebant. Si inferior muro eſt, inutilis redditur. at obſidẽtes arte fallunt. *Conſtat*, inquit Vegetius l. 4. c. 19. *inefficax machinamentum reddi, ſi inueniatur inferius. Verum obſidentes eiuſmodi dolum adhibere conſueuerunt. Primo talem extruunt turrem, quæ propugnaculis ciuitatis videatur inferior. Deinde ſecreto aliam de tabulatis intrinſecus turriculam faciunt, & cum muris fuerit machina ſociata, ſubito funibus, trochleiſque de medio turricula illa producitur, de qua egredientes armati (quia altior inuenitur) ſtatim capiunt ciuitatem.*

Turricula in turri.

Rhodius artifex clam terram ſuffodit cuniculo accedente machina pondere ſuo, ſolo cedente, ſubſedit. Callias Helepolim intra murum traxit. Diognetus ſordium proiectu machinam impediuit. Malleolus Marcellino ſagitta eſt in modũ coli, ignibus fœta. *Malleoli autẽ*, inquit, *teli genus figurantur hac ſpecie. Sagitta eſt cannea, inter ſpiculum & arundinem multifida ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea ſtamina, concauatur: Ventre ſubtiliter & plurifariam patens, atque in alueo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimento, & ſic emiſſa lentius arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) ſi hæſerit vſquam, tenaciter cremat: aquiſque conſperſa acriores excitat æſtus incendiorum, nec remedio vllo quam ſuperiacto puluere conſopitur.*

Malleoli.

Sambuca.

Sambuca dicitur, Veget. l. 4. c. 21. *à ſimilitudine citharæ. Nam quemadmodũ in cithara chordæ ſunt, ita in trabe, quæ iuxta turrim ponitur, funes ſunt, qui pontem de ſuperiore parte trochleis laxant, vt aſcendat ad murũ ſtatimque de turri exeunt bellatores, & per eum tranſeuntes mœnia vrbis inuadunt.* Turri igitur iuncta eſt.

Exo-

Exoſtra pons qui de turri procēditur Veg. l. 4. c.21. *Tollenon dicitur*, Veg. l. 4. c. 21. *quoties vna trabes in terram præalta defigitur, cui in ſummo vertice alia tranſuerſa trabes longior dimenſa medietate cōnectitur, eo libramēto, vt ſi vnum caput depreſſeris, aliud erigatur. In vno ergo capite cratibus ſiue tabulatis contexitur machina, in qua pauci collocātur armati. Tunc per funes vno attracto depreſſoq; alio capite eleuati imponūtur in murū.*

Tollenon.

De baliſtis aliiſq; Veget. c.22. l. 4. *Aduerſum hæc obſeſſos defendere conſueuerunt baliſtæ, onagri, ſcorpiones, arcubaliſtæ, fuſtibali, ſagittarii, fundæ. Baliſta funibus, neruis (chordisq;) tēditur, quæ quāto prolixiora brachiola habuerit, hoc eſt, quanto maior fuerit, tanto ſpicula longius emittit: quæ ſi iuxta artem mechanicam temperetur, & ab exercitatis hominibus, qui menſuram eius ante collegerint, dirigatur, penetrat quodcunque percuſſerit. Onager autē dirigit lapides, ſed pro neruorum craſſitudine & magnitudine ſaxorum pondera iaculatur. Nam quāto amplior fuerit, tanto maiora ſaxa fulminis more contorquet. His duobus generibus nulla tormentorum ſpecies vehementior inuenitur. Scorpiones dicebant quas nūc manubaliſtas vocant: ideo ſic nuncupati, quod paruis ſubtilibusq; ſpiculis inferant mortem. Fuſtibalos, arcubaliſtas, & fundas deſcribere ſuperfluū puto quæ præſens vſus agnoſcit: ſaxis tamen grauioribus per onagrum deſtinatis, non ſolum equi eliguntur, & homines, ſed etiam hoſtium machinamenta franguntur.*

Baliſta. *Onager.* *Fuſtibali. Arcubaliſta.*

Catapulta haſtas, Baliſta ſaxa iaculabatur, ſed interdū vtrumq; telum eadem machina. Nō fuiſſe vim parem noſtris etiam minoribus tormentis docet Valerius de ſerpente Africano. *Telorum ictu perforari nequiuiſſe, ſed ad vltimum baliſtarum tormentis petitum, ſilicum crebris, & ponderoſis ictibus procubuiſſe.* Deinde ictus illi ligneas turres, coriaque non facile frangebant: noſtra tormenta omnia tranſeunt, Scorpiones minora tela iacebant, & vnius manu dirigebantur. Superſunt alia armorum genera, quæ quia obſidentibus fere propria ſunt, in aliud caput diſtuli.

Catapulta.

CAPVT XX.

Delectum magna cura habendum.

§.1. IVSTVS Lipſius l:5. polit. c.8. Militiæ noſtræ flagitia palā aſpernatur. Delectus formam apud nos vllam negat eſſe. *Emunt militem non legūt. Ad ſonitum tympani coeunt, ignoti inter ſe, ignorantesque purgamenta vrbium ſuarum, quibus ob egeſtatem & flagitia maxima peccandi neceſſitudo eſt, aſſueti latrociniis, bellorum inſolentes.* Ego ſane delectum militū noſtrorum meliorem eſſe optarem: ſed tamen olim quoque vitioſus erat, & crebro peſſimorū, certe inuitorum: neq; noſter adeo vitu perandus eſt. Veteres ergo videamus. Primū non erat volonum, ſed coactorum reſpōdere ad nomina. Qua ex re tot Romana ciuitas diſcordias experta eſt, cum acerrimū Tribunorum telū eſſet impedire delectus, quod interdū cum extremo patriæ periculo fecerunt. Quin etiam inſtar fugitiuorum mancipiorum ſtigmatis inuſti ſunt. Eodē modo notati ſunt & Fabricenſes, vt habet conſtitutio Arcadii & Honorii c. l. 11. Magna fuit omnium ſignatorum obligatio: Iulianus legem tulit, ne ante expleta ſtipendia ad monaſteria admitterētur. ſeruiles igitur milites & Fabricēſes erāt, quomodo igitur pro libertate pugnarent?

Veteris delectus incommoda.

Deinde cum inuiti ſacramento adigerētur, timidius pugnabant, domum reſpectabant. Volonum autē maior eſt alacritas. Docuit hoc quoq; Romana reſp. ſeu potius eius calamitates. Bello ſecundo Punico (Liuius l.22.) *octo millia ſeruorum empta ſūt, interrogati ſinguli: velletne militare*: magno vſui miles ille fuit, & merito inter Quirites recenſitus. Non iniucunda eſt hiſtoria quam recitat Liu. l. 24. *Legiones magna ex parte Volonum habebat* (Tib. Grachus) *qui iam alterum annū libertatem tacite quam poſtulare maluerant. ſenſerat tamen hybernis egredien murmur in agmine eſſe quærentiū, nunquā ne liberi militaturi eſſent? ſcripſeratq; ſenatui, non tam quid deſiderarent, quam quid meruiſſent, bona fortiq; opera eorum ſe ad eam diem vſum: neq; ad exemplum iuſti militis quicquā eis præter libertatem deeſſe. De eo permiſſū ipſi erat, faceret quod è Rep. duceret eſſe. Itaq; priuſquā cum hoſte manū conſereret, pronunciat, tempus veniſſe eius libertatis, quā diu ſperaſſent, potiūda. Poſtero die ſignis collatis dimicaturū puro ac patēti campo, vbi ſine vllo inſidiarū metu vera virtute geri res poſſet. Qui caput hoſtis retuliſſet, eū ſe extemplo liberū iuſſurum eſſe qui loco ceſſiſſet in eum ſeruili ſupplicio animaduerſurū. Suam cuiq; fortunam in manu eſſe, libertatis auctorem eis non ſe fore ſolū, ſed COS M. Marcellū eſſe, vniuerſos patres, qui conſulti ab ſe de libertate eorum ſibi permiſiſſent. Literas inde COS. ac S. C. recitauit. Ad quæ clamor cum ingenti aſſenſu eſt ſublatus, pugnam poſcebant, ſignumq; vt daret extemplo, ferociter inſtabant. Grachus prælio in poſterum diem pronunciato, concionem dimiſit. Milites læti, præcipue quibus merces nauata in vnum diem opera libertas futura erat: armis expediendis, quod reliquum diei fuit, conſumpſerunt. Poſtero die vbi ſigna cœperunt canere, primi omnium parati inſtructiq; ad prætorium conueniūt. ſole orto Gracchus in aciem copias eduxit. Nec hoſtes moram dimicandi fecerunt. Decem & ſeptem millia peditum erāt, maxima ex parte Brutii ac Lucani: equites M C C. inter quos pauci admodū Italici, cæteri Numidæ fere omnes, Maurique. Pugnatū eſt & acriter, & diu, quatuor horis neutro inclinata eſt pugna. nec alia magis Romanū impediebat res, quā capita hoſtium pretia libertatis facta. nā vt quiſq; hoſtem impigre occiderat, primū capita ægre inter turbam tumultumq; abſcindendo, tempus terebat. deinde occupata dextera tenendo caput fortiſſimus quiſq; pugnator eſſe deſierat: ſegnibus ac timidis tradita pugna erat. Quod vbi tribuni mil. Gracho nunciauerunt, neminem ſtantē iam vulnerari hoſtem, carnificari iacentes, & in dextris militum pro gladiis humana capita eſſe. ſignum dari propere iuſſit, proiicerent capita, inuaderentq; hoſtem claram ſatis & inſignem eſſe: nec dubiam libertatem futuram ſtrenuis viris. Tum redintegrata pugna eſt, & equites in hoſtē emiſſi.* Volones igitur, imo ſerui imperium ſeruarunt.

Volones præſtant inuitis.

Pro libertate pugnant.

§.2. Delectum Romanum hunc in modū Polybius exponit. *Cum vero Delectū habituri ſunt, Conſules publice diem prodicunt, qua die Romanos omnes adeſſe oporteat, quibus ætas ſit militaris. Faciunt hoc pene quotannis. Cum igitur dies adeſt, & militaris omnis iuuentus in vrbe, & mox in Capitolio congregata, tū diuidunt ſe iuniores Tribuni eo ordine quo à populo ab ſiue Imperatorib. ſunt facti, in quatuor partes. Quia numerū quatuor apud eos legiones totam & præcipuam copiorum diuiſionem faciunt. Et primos quidem deſignatos quatuor Primæ legioni dictæ attribuunt: tres proximos ſecundæ; quatuor alios Tertiæ, denique tres vltimos Quartæ. Seniorum vero Tribunorum duos quidem primos Primæ: tres alios Secundæ: duos ſequentes Tertiæ: denique tres vltimos Quartæ. Facta autem diuiſione Tribunorum eiuſmodi, vt omnes legiones iam pari numero habeant duces, tum ſedētes ſeiuncti, & ſeorſum Tribuni cuiuſque legionis, tribus ſortiuntur ſingillatim, & euocant vt in quamque ſors cecidit. Ex ea eligunt quatuor iuuenes ætate & promptitudine propemodum æquales. Quibus productis, primi electionem faciunt Primæ legionis Tribuni: ſecundi*

Dies delectus.

Tribus ſorſum vocata.

Legiones pares.

Secunda: tertij tertia, vltimi quarta. Iterumq́; quatuor productis primi electionem Secunda legionis Tribuni: & ſic deinceps; vltimus vero prima. Poſt hæc denuo quatuor productis, primi capiunt Tertia legionis Tribuni: vltimi vero Secunda. Atque ita ſemper electione alternante & in orbem eunte, ſit vt pares admodum capiantur in quamque legionem.

In Capitolio id agunt, quia opus erat ſanctitate loci eſſe tutos. Tribus ſortiuntur, ne vlla prætorita, aut onerata videretur. In tribu interdum ipſi milites ſorte lecti, quod Sacramentum deuectarent. Cum dux gratioſus, aut luctoſa malitia, vltro nomina dabant: Sic Liu. 10. & 42. Quales vero erant milites? quos in vincula duci iubebāt, l. 3. Liuius. *Cum collum torqueret*, l. 4. *dum acerbitas delectus in damno, & laceratione corporum inuiſa eſſet?* hoc eſt, quod aiunt inuitis canibus venari. Imo aliquando vendiderunt: Liuius l. 8. Valerius & Fabius conſules id egerūt. Tali milite nemo nūc hoſtē aggrederetur, aut primo impetu cęderetur.

Coacti pugnare milites Romani.

Serui vero illi non mali milites, ſed inter primos ſtrenui erant. Quid ſi Spartacus, aut Eunus contra Barbaros duxiſſent conſeruos, an pro re Romana plurimum valuiſſent? Si enim auxilia & opes habuiſſent, plus quam Romani omnes effeciſſent: Nūc vt cætera addeſſent omnia, ſumptus ſane deerat: de Philopœmene dixit Flaminius: *manus habet & crura, ſed ventrem non habent* magno n. & ſtrenuo viro ſumptus bellu deerat.

Spartacus ſi contra barbaros pu, naſſet boſtis ſuperaſſet Imperator

At improbi ſeliguntur Fateor etiam ad metalla fodienda, ſtruendoſque muros, improborum opera vtimur, ſuntque eorum peccata Reipub. lucroſa. Nec tamen nulla eſt improborum vtilitas cum bella gerunt: Primū enim vrbes fæce inutili, noxiaque purgantur: & remanet id quod eſt ſincerius. Deinde improbos inquietoſque, & ſcelerum compertos in acie occumbere conſultius eſt, quam bonos & quietos; frugiq; ciues, minore itaque malo reipublicæ cadunt mali remanent meliores, qui vrbes tueri, & ſeruare poſſunt. Neq; verum eſt ad diſciplinā erudiri eos non poſſe: quemadmodum enim homines inſigniter improbi ſunt nonnunquam optimi artifices, nautæ, negotiatores, ita & bellatores. Ordines ſeruare, pericula diſcutere, aduerſa ferre poſſunt. Metus ducis, & aſſuetudo audaces efficit, interdum etiam bello pietatem addiſcunt, cum bonos morum doctores ſortiti inter incerta pericula ſalutis admonentur.

Improbus homo ſæpe bonus miles.

§. 3. Quod ſi optio detur, voluntarios ſane mallem, & quibus res anguſta domi. Qui enim inuiti ad nomen reſpondent, qui in ergaſtulis latent, pollices ſibimet præcidunt, ne militare cogantur, domum ſemper reſpectant, vbi malunt copioſe & delicate viuere, quam inter belli labores periclitari, non placent. Hinc crebræ veteranorum demiſſione querelæ & tumultus. At voluntarij in ſolo bello ſpem habent. Potentiſſimi reges quibus ius cogendi erat, tamē voluntarios habere maluerunt. Xerxes magnus ille rex cum tot populos in bella cogeret, ne inuiti nomina darent, ſollicitus erat; nam meminerunt fatalem Perſis Græciam fuiſſe: vulpinam igitur induit, & dimiſit paſſim qui diuulgaret, principes Græciæ proditurosеſſe patriam, omnes ad ſpolia vocari, non pugnam.

Xerxes effecit, vt haberet voluntarios.

Delectuum acerbitas quanta vero illa fuit, cum Darius Oeobazo ſeni vnius è tribus liberis vacationem roganti, tres relicturum ſpopondit & occiſos in conſpectū patris abiecit. Herod. l. 4.

Crudelior etiam Xerxes in hoſpitem Lydum, qui è quinque vnum petiit ſenectæ ſuæ ſolatium cum diuiſum tyrannus: ad viam poſuit, vt inter partes tranſiens exercitus ferali luſtro inferis ſacraretur. Romæ ad honores aditus clauſi erant eis, qui non militaſſent, adeo ad militiam alliciendi fuerunt.

Xerxes crudelis in delectu.

§. 4. Quin interdum parum aberant à periculo conquiſitores, cum delectus inuitorum agerent. Liu. 21. Duos populos, ait delectus acerbitate conſternatos metum defectionis feciſſe. Mittebantur enim per agros Triumuiri, qui ad militiam cogerent Liu. 25. l. interdum Senatores vt ab Attio, & Legati, vt à Catone. Ciuilis ſane cum ad rebellionem Batauos inuitat, inter cauſas delectum adfert. *Inſtare delectum quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut ſupremum diuidantur.*

Conquiſitores.

§. 5. Hoc magnoperè ſtudendum, vt in ſingulos menſes ſupplementa mittantur: ſic enim paulatim dū pauca accipiuntur, maiore delectu veniunt: & immiſſi veteranis militarē artem addiſcunt. Ita Romani militiam tolerarunt: quotidie enim etiam victor exercitus efficitur minor: Nihil enim copiis vllis magis obeſt, quā tempus.

Supplementa.

§. 6. Prima ratio delectus eſt ex gente. *Rerum ordo depoſcit*, inquit. Veget. l. 1. c. 2. *vt ex quibus prouincijs vel regionibus Tyrones legendi ſint, prima parte tractetur. Conſtat quidem in omnibus locis & ignauos & ſtrenuos naſci. Sed tamen, & gens gentē præcedit in bello, & plaga cæli ad robur nō tantū corporum ſed etiā animorum plurimum valet. Quo loco ea, quæ doctiſſimis hominibus comprobata ſunt, non omittam. Omnes nationes, quæ vicinæ ſunt ſoli, nimio calore ſiccatas, amplius quidē ſapere, ſed minus habere ſanguinis dicunt. ac propterea conſtantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia metuant vulnera, qui ſe exiguum ſanguinē habere nouerunt. Contra Septentrionales populi remoti à Solis ardoribus, inconſultiores quidem, ſed tamē largo ſanguine redundantes, ſunt ad bella promptiſſimi. Tyrones igitur de temperatioribus legendi ſunt plagis, quibus & copia ſanguinis ſuppetat ad vulnerum mortiſq; contemptū, & non poſſit deeſſe prudentia, quæ & modeſtiā ſeruat in caſtris, & nō parum prodeſt in dimicatione & conſilus.*

Equidem non inficias itero, regionis naturam ad militem legendum idoneum: ſed parui tamen eſſe momenti docet ipſa hiſtoria. Quæ enim terræ olim barbaræ. & inidoneæ videbantur, nunc ſunt feraces virorum fortiſſimorum. Eos qui vicini ſunt, *ardoribus ſolis timidos putat, quia parum ſanguinis habent.* Neſcio quam vere Iſraelitæ viri fortiſſimi erant, & à calore ſolis ſicci. Carthaginenſes prudentiam audaciamque in prœlia attulēre, & Africo tamē ſole torrebantur, certe à ſole venientes & meridie, Romanos Italica hyeme vicerunt, etiam pugnā ſtatariā.

Genius loci aliquid ſed non multum ad ingenium facit.

Nam quod de ſanguinis copia philoſophatur Vegetius, neſcio an philoſophis ſit probaturus, qui fortitudinem audaciamque non multo in ſanguine collocant, ſed calore & ſpiritibus, nec vulnera metuunt tā propter ſanguinē, quem ſiſtere facile eſt, q̃ propter mutilationē, mortemque.

An exangues timidi?

Neque verum eſt Septentrionales prudentia & caſtrorum diſciplina deſtitui. olim ita fuit, cum barbari eſſent: at nunc conſtantiſſimi in acie, in caſtris modeſtiſſimi ſunt. Itaque in omni gente fortes eligendi. quos deinde diſciplina formet, & firmet. Nam quamuis illi qui terra fœcūda, & ad meridiem habitāt, facile emolliantur, multi tamen inter eos fortiſsimi fuerunt. De Enacimis, Chorræis, Zonzommæis diuina ſcriptura

teſta-

teſtatur. Nec verum dicit de omnib. Lucanus, quamuis de plurib.

> *Quicquid ad Eoos tractus mundiq; teporem*
> *Labitur, emollit gentes clementia cœli.*
> *Illic & laxas veſtes, & fluxa virorum*
> *Velamenta vides.*

Sed feritatem quidem exuunt, cultu autẽ & prudentia creſcunt. Romani quidem Syros contempſerunt. Scipio cum Antiochi varia arma eſſe, & nomina armatorum audiſſet: *cum eſſem*, inquit, *in Chalcide, hoſpes meus varias carnes propoſuit, cumque copiam mirarer, ſubiecit omnia eſſe domeſtica ſuis, ſed diuerſam condituram, ſic illorum armatura diuerſa eſt, ſed ipſi omnes Syri ſunt.*

At ſane bellum Iudaicum docuit, nullo modo contemnẽdos eſſe, ſi informẽtur. Longe n. lateq; dominati, & Græcos, Romanosq; fatigarunt.

Ciuicus & agreſtis miles legendus. §. 7. Quæri ſolet à multis ex vrbe, an ex agro legendus miles. Veget. l. 1. c. 3. ita definit. *Sequitur vtrum de agris, an de vrbib. vtilior tiro ſit, requiramus. De qua parte nunquã credo potuiſſe dubitari aptiorem armis ruſticã plebẽ, quæ ſub dio & in labore nutritur: ſolis patiens: vmbra negligens, balnearum neſcia: deliciarũ ignara: ſimplicis animi: paruo contenta, duratis ad omnem laborum tolerantiam membris: cui geſtare ferrum, foſſã ducere, onus ferre cõſuetudo de rure eſt. Interdũ tamen neceſſitas exigit, etiam vrbanos ad arma cõpelli: qui vbi nomen dedere militiæ, primum laborare decurrere, portare pondus, & ſolem pulueremque ferre condiſcant: parco victu vtantur & ruſtico. interdum ſub dio, interdum ſub papilionibus cõmorentur. Tunc demũ ad vſum erudiantur armorũ: & ſi longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi ſunt, procul q; habendi à ciuitatis illecebris: vt eo modo, & corporib. eorũ robur accedat, & animis. Nec inficiandũ eſt; poſt vrbẽ conditã, Romanos ex ciuitate profectos ſemper ad bellũ: ſed tunc nullis voluptatibus, nullis deliciis frangebantur. Sudorem curſu & campeſtri exercitio collectum nando iuuentus abluebat in Tyberi. Idem bellator, idem agricola, genera tantum mutabat armorũ. Quod vſq; adeo verum eſt, vt aratũ Quinctio Cincinnato (viro optimo) dictaturam conſtet oblatam. Ex agris ergo ſupplendum robur præcipue videtur exercitus. Neſcio enim quomodo minus mortem timet, qui minus deliciarum nouit in vita.* Mihi miles agreſtis placet: quia laboribus aptior eſt. Sunt tamẽ in vrbanis multa, quibus illi præſtãt ruſticanę iuuentuti, nã ingenio ſunt exactiore exercitatioreq; & ad omnia magis habiles, cũ itaq; minima pars militiæ robore, & viribus peragatur, omnia

In Vrbanis maior eſt dexteritas. vero ſumma egeãt induſtria, prudentia, dexteritate, ad eã vero facilius educẽtur Vrbani, malim eos legi. Nunc vero idem magis neceſſarium eſt, quia genus armorum, quod hoc tempore in vſu eſt, dexteritatem magis, quam vires exigit, non ſcuta, non vallos gerunt, non tot laboribus opprimũtur. *Habuit Roma milites ex agricolis lectos, eoſq; fortiſſimos viros, & milites ſtrenuiſſimos*, ait Plin. *minimeq; male cogitantes.* Sed & Cincinnatus Dictator à ſtiua, & Regulus pauperis agelli cultor adducitur pro ruſticana iuuentute. Verũ dum rem accuratius conſidero, video fuiſſe inſignes, ſed non ita multos imperatores, iden eiſdẽ crebro repetiti ſunt cõſulatus. At poſtea cũ nobiles imperarũt, plures fuerũt. Imo etiã priſcis temporibus multi diuites rẽ ſtrenue geſſerũt, Sullanis & Cæſarianis tẽporibus, ntq; eo, quod bellũ ſecundũ Punicũ ſubſequitur: innumerabiles viros fortiſſimos habuerunt: eoſq; ex vrbanis diuitibus & lautis.

Ætas militaris. §. 8. Ætatem veterem probat Veget. pubertatẽ ſc. incipientem quia celerius imbuitur: & perfectius diſcit, quæ à pueris imbibit, corpus exercitio aptius eſt: tempus habet vniuerſa diſcendi: Vix tamen minorem anno 17. legebant, niſi neceſſitas cogeret, nec maiorem annis quadraginta ſex tirocinio imbuebant. Delectum itaq; ſumma cura inſtitui par eſt, nec enim vnquam eſt exercitus infirmus, vbi bono delectu res acta eſt.

§. 9. Delectum duobus modis inſtituunt, vel enim omnem exercitum in vnum contrahunt, & vires vniuerſas oſtentant, vt hoſti terrorem incutiant, vel ſingulas legiones, & centuriones vt in certũ maneat, quãta ſit multitudo, ꝙ multò magis ꝓbandum eſt, quia ignorata plus ſollicitos habẽt hoſtes, & vires demonſtratæ hoſtẽ cautũ faciũt, vt ſe ad ſtratagema vel aliena auxilia cõuertat.

§. 10. Reſpubl. quæ ciues bellatores inſtruere deſiderat, eos à pueris ita formet. Modo ſeruet modũ; nã ita horridus miles inſtruẽdus eſt, vt nõ deſinat bonus eſſe ciuis, Spartani ſuos ad famis, ſitis, laborũ, dolorũ, verberũ patientiã educabãt, durabãtq;. Pręcipue inflãmabant cupiditate vincenti. Cicero 5. Tuſc. Adoleſcentium greges Lacedæmone, ipſi incredibili contentione certantes pugnis, calcib. vnguib. morſu denique vt exanimarentur prius, quã ſe victos faterentur. Seniores cõtentiones ſerebant, dimicationes ſuggerebãt. Verũ hoc modo odia, ciuileſq; contẽtiones incẽdebant, nec magnũ i ñ nec diuturnũ imperiũ obtinuerunt. Et nimiũ de nobilitate gloriabãtur. Superbe itaque magis, quam vtiliter Ageſilaus, cum ſocij quererentur ſuorum multos, Lacorũ paucos bellare, conſidere iuſſit, & per nomina opificiorũ euocauit plures, vbi apparuit ſocios pleroſq; opifices eſſe, Lacorũ nullos: ꝙ tum magni æſtimatum eſt: verum noſtra tẽpora docuerũt, è fabris fieri optimos omnium milites. *Spartanor. error in Republica.*

CAPVT XXI.

Delecti militis virtutes.

§. 8. MILITVM virtutes vel in corpore vel animo cernũtur. Prima militis virtus eſt in Deum pietas, fides & ſpes: hic enim miles veræ fortitudinis fundamentum habet. improbi male conſcij pauida conſcientia mortem contemnere non poſſunt: eſt n. ſemper timida nequitia. Itaq; militem nolim qualem deſcribit Lucanus. *Improbi milites non probandi, licet defectu meliorum accipi ſoleant.*

> *Populi quos deſpicit arctos*
> *Felices errore ſuo quos ille timorum*
> *Maximus haud vrget lethi metus: inde ruendi*
> *In ferrum mens prona viris, animæq; capaces*
> *Mortis & ignauum eſt reditura parcere vitæ.*

Nunquã ſuperſtitio firmum fundamentum habuit, idemq; impetus illis maior quam virorum, conſtantia minor quã fœminarũ fuit. Quamuis autẽ ſuperſtitio, ira, furor & ſimilia in illis poſſint; quæ poteſt & veritas, conſtãtia in his tn. eſſe non poteſt. Quocirca recte Tertullian. fortitudinem Chriſtianorum ex eo probat, quod tam parati ſint mori. Fieri n. nequit, vt prõpterea in mortis periculum ſe ſe coniiciat, qui male ſe moriturum arbitratur. Quare ille Gallorum error de reditura vita, nequaquam eos ita conſtantes effecit, vt contra Romana arma durarent, non ignoro militum pleroſque impios eſſe, ſed pugnant, aut ne vitam amittant, aut cupiditate alia, quę facile elãgueſcit accedente maiore metu. Improbos tamen legere nõ veto, cũ magna ſit raritas bonorũ. *Superſtitio ſolidam fortitudinem nõ præſtat.*

§. 2. Prudentiam in milite mediocrem deſidero, in duce ſummã. Vnius interdũ militis con-

ſilio pugna reſtituitur, vel ciuitas conſeruatur. *Prudentia militis.* Mali milites Eretrienſes, qui vt gladioli cor non habebant, quare faciles vinci Themiſtocles cognouit. Multa ex tempore militari prudentia facienda occurrunt, quæ imperium ducis dum longius abeſt, vel cuncta turbantur, præſens habere non poſſunt. Deinde niſi prudentia mediocris ſit, ad promotiones militares ſpem non habeat.

§. 3. *Delicijs ſint alieni de cubiculo ad aciem, de vmbra egrediens ad ſolem corpus aſſuetum tunica lorica onus non ſuſtinet: caput opertum linteo, galeam recuſat, mollem otio manum, durus exaſperat capulus, fortior autem miles, ex confragoſa venit.* ita Hier. ad Theod. monachum. Vegetius iubet durari ad tolerantiã membra, commorari ſub papilionibus aut Ione frigido, *Durus miles.* Ciborum deliciæ aberant, laridum, caſeus, poſca dabatur. Hunc in finem militi acetum diſtribui ſolitum fuit, vt eo aquæ ſaporem cruditatemque corrigerent: Solem etiam, & aeris iniurias militem ferre voluerunt. Adrianus tabernacula ex frondibus facta diruit, quod militem vellet eſſe ſolis & imbrium tolerã: ẽ: Fulg. l. 2. c. 2.

§. 4. Oportet & animoſos eſſe maximeque de victoria confidẽres, quod præcipue faciunt, cum *Animoſus* duces ſuos peritos, facileſque arbitrantur. Nihil æq; militem animat, atque bona de duce exiſtimatio, ſi putent ſingulari aliquo ſtratagemate aut prudentia ſuos ſeruaturum, hoſtes vero debellaturum. Fabius cum animos ſuorum contra Tuſcos erigeret, multaq; adferret argumenta victoriæ, vnum addebat ſupereſſe, quod non eſſet publice proponendum, ne innoteſceret: Milites itaq; cũ alioqui forti ſũt animo fiducia ducis omnia pericula libertime obeunt, qui ſi galeati ſint lepores, fruſtra ducis oratio trepidos conſolabitur: Pauidos enim mentio periculi percellit. Omnes animantes pauidæ ad pugnam ſunt inutiles: fruſtra ceruum hortabere, vt pugnet in canes, qui nec videre canem, nec latratum audire ſuſtines. Sed ad mentionem canis inhorreſcit.

§. 5. Audacia vero frequenter felicem exitum dedit: Maurus quidam corniculatius Cæſaris ex*Audax.*citauit quoſdam vigiles, & per medias Cæſaris copias præſidiũ Pompei induxit. Audax igitur miles eſto, ſed ducis prudẽtia, animoſitate vtatur.

§. 6. Fortes potius quam grandes, oculis vigilacibus erecta ceruice: Marius tironem exigit, qui ſenos pedes, aut quinos decemque vncias habet. Interim ſtatura quoque penſanda eſt, quia vires addit: Imperatorie plane pyrrus, *Tu grandes elige, ego exercitatione fortes reddam.* Et Brennus productis contemptiſſimis Græcorum, & cum fortiſſimis ſuorum componebat, atque ita *Tantos contra tantillos, vt pugnarent* hortabatur. Fortitudinem arte nonnulli probarunt.

Chabrias cum exercitum Tironum in prælium ducturus eſſet: edixit: vt qui ægri eſſent *Experimentum fortitudinis.* arma deponerent, timidi morbum ſimulant, eos ille ad præoccupanda loca quędam miſit, vt multitudine hoſtem terreret Polyęnus l. 3.

§. 7. Ipſa quoque docet experientia ignauos à ſtrenuis ſecreuit Theagenes Athenienſium dux, cum enim multi ordines ab eo peterent, ad Megaram datum m reſpondit. Clam vero equites præmiſit, eoſque hoſtium ſpecie contra agmen ſuum redire iuſſit. Tum vero quaſi ſolicitus ad pugnam hortatur, & quemque quo vellet loco conſiſtere permiſit; Tum in primam aciem fortes & alacres proſilient, timidi poſt principia ſtant Theagenes eo quo quemque inuenit loco, promouit: Et Iphicrates cum multos timidos ſequi vidiſſet, edixit, vt ſi quiſqiã aliquid reliquiſſet, rediret, quo bene inſtructus in hoſtem iret, cumque occaſione, multi vterentur, cæteros fidentiores reddidit, cum diceret; *viros fortes ſine mancipijs pugnaturos.*

§. 8. Velocitas agilitaſque vt fortitudinis eſt indicium, ita bello neceſſaria eſt. Velociorem Haſaele, de quo in quo ſcriptura eſt, nullum meminimus: & fortem tamen virum fuiſſe res ipſa *Velocitas militis.* oſtendit.

§. 9. Denique multitudo & turba vitetur: vires non habet, ſed põdus, magis impedimentum eſt, quam auxilium, manibus opus eſt, non nominibus. In maximis enim pugnis pauci ſunt qui hoſtem profligant, ſi ordines ſeruent, recenteſque *Multitudo vitanda.* mittantur, non poteſt vinci acies, niſi cuncti cædantur, aut nunc fere aliquo caſu fit, vt pauculis cæſis omnes vertantur in fugam.

§. 10. Multitudo noxia eſt. Xerxis exercitus flumina ſiccauit.

Credimus altos.

Defeciſſe amnes, epotaque flumina Medo.

Iuſtin. Trecẽta ſeptuaginta millia, alij quingentas Myriadas, id eſt, quinquagies cẽtena millia. Cteſias in Nini exercitu pedites decies ſepties cẽtena millia, equitum ducenta millia, currus paulo minus decem millibus, & ſexcentis memorat. Darius octingenta millia contra Scythas duxit. Se ipſa impedit, & hoſti obnoxia redditur. Si multitudo habetur, diuidatur in plures exercit⁹. *Ingens multitudo in plures exercitus diuidenda.*

§. 11. Milites idoneos Romani varia exercitatione parant: honores enim capere non licuit, niſi emeritis magna parte ſtipendiis, nec vxorem ducere ante dena ſtipendia.

§. 10. Caput in milite eſt obedientia: quæ in re grauiſſima eſt exercita, cũ iuſſo in mortẽ ſit eundũ. Itaq; coercendi, qui ducũ imperia interpretari, quam exequi malunt, qui regendo ſe ingerunt: Talis erat Romanus exercitus in Macedonia. Plutarch. in Galba. *Obedientia.* Plerique exercitum veluti corpus, nullo proprio impetu, ſed ducis tantum motibus cieri debere aſſerunt. Quapropter ferunt Æmilium Paulum, cum is exercitum in Macedonia accepiſſet, loquacitatis, & curioſitatis plenũ, & ſe curis muneribuſque imperatoriis ingerentem, præcepiſſe ei, vt vnuſquiſque et manum promptam, & acutum gladium præſtaret, ſibi reliqua curæ fore. Myronides edixit, vt Athenienſes exirent, cumque nondum omnes exiſſent, pugnam incepit, cunctationem interpretatus timorem. Ageſilaus Epheſi diuitibus equum & virum imperauit, atque ita pro ignauis ſtrenuos accepit.

CAPVT XXII.

Ducis boni officium & artes.

§. 1. DVx exercitui præcipue neceſſarius eſt; eſt enim exercitus ſine duce pendẽte, ſicut vaſta bellua ſine capite, ſicut Poliphemus, monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum. *Imperator neceſſarius* Quamobrem & Demades Alexandri exercitum Cyclopem appellauit, quod omnia adeſſent illi, prudentia deeſſet, qua moles illa regeretur.

Exercitus ſine duce turba eſt, corpus eſt ſine anima, remigum ordo ſine gubernatore. Summa, Tanti eſt exercitus, quanti gubernator. Exercitus ſine duce, Leo eſt ſine oculis, dux ſine exercitu fir-

ri firmo, caput ſine corpore. Cæſar cum in Hiſpaniam contra Petreium & Afranium Pompei legatus tenderet: *vado*, inquit, *ad exercitum ſine duce*, cum in Theſſaliam contra Pompeium, *vado ad ducem ſine exercitu*. Nam firmas legiones habebãt legati, Pompeius Tirones magnam partem. Duces bonos plus valere mediocri exercitu, quã bonus exercitus ſine duce. Scipio, Põpeius, Gracbus, Pelopidas, Epaminondas, aliiq; docuerunt; nam bonus dux celeriter militem format.

Libertas ducis.

§. 2. Duci bellorum magna eſt in re gerenda libertas permittenda: neq, puniendus ob rem male geſtam. Cum enim tantæ occurrãt in bello difficultates, tam ſubitę mutationes, vt humano cõſilio prouideri nequeant, in nouo periculo, noui conſilii libertas relinquenda eſt. Deinde quæ in eiſdẽ gerũtur caſtris, ſępe vtriq; parti ignota ſunt, tantum abeſt, vt hoſtium ſæpe machinationibus occurri poſſit. Brutus contra Octauium in ſuo cornu victor, Caſſius eſt victu, cum exercitum Bruti fugatũ putaret, manus ſibi attulit, quod niſi feciſſet, pari marte res Romanæ ſtare poterãt. Idẽ iam olim inter Æquos & Romanos contigit, Sẽpronio conſule, cum vtriq; ſe victus putarent. Cum igitur tantæ turbæ omnia confundant, non ſunt viri magnanimi aliis periculis grauandi, ſed in aduerſis potius adiuuandi.

Prudentia & ſagacitas duci:

§. 3. Prudens ſit in primis, à quo tot virorũ fortium, atq; adeo regni fortuna pendet. Ratio ducat agentem non fortuna, quæ tamen ſi inuitet occaſione, eam quoque prudentia moderetur. Periculo enim & negociis compertum eſt ingenium in bello plurimum poſſe, eam præſertim virtutem q̃ Græci ἀγχίνοιαν, ſagacitatem latini appellant.

Magni duces plura conſilio, quam vi perf ceruut. Carthaginenſes duces bella prauo conſilio rem gerentes, Val. l. 2. 7. etiam ſi proſpera fortuna ſubſecuta eſſet, cruci tamẽ ſuffigebantur: ꝙ bene geſſerant deorũ immortalium adiutorio: ꝙ male cõmiſerant, ipſorũ culpæ imputãtes. Haud magni momenti fortunã eſſe conſtat. Vix perit exercitus, niſi vbi in conſilio erratum. Melior eſt dux prouidus, quã audax. Et vere Cæſar.

Non eſt minus imperatoris ſuperare cõſilio, quam gladio.

Vegetus, alacer ſit.

§. 4. Vegetus, alacer, non magni nominis vmbra. Periculis itaq; excitetur, alioſq; animet: Talis L. Marcellus cum inopinato ſe hoſte circũdatum videret, in eos inuectus, etiam ſpolia opima tulit. Sempronius Tuditanus & C. Octauius Tribunus cum duodecim cõmilitonibus per hoſtiũ pręſidia tranſierunt. Vigor animi, & confidentia victoriã peperit. Et cũ Leonidę diceretur, nubes ſagittarum à Perſis faciẽdas, reſpondit, in vmbra ſe pugnaturum. Aliquando ipſe exemplo præeat quod maximi Imperatores fecere. Poſthumius poſt exhortationem cum milites quærerent: quid imperaret, vt ſe imitarentur iuſſit, & ſublato ſigno in hoſtem iuit, & vicit.

Innocens ſit.

§. 5. Innocens, neminem iniuriis afficiat, tantarum copiarum dux. omnes honeſti & decorię æmulatione excitet. ita Alexander Imperator, de quo hiſtoria eius teſtatur. *Quum igitur tãtus ac talis Imperator domi ac foris eſſet, iniit Parthicam expeditionem: quã tanta diſciplina, tanta reuerẽtia ſui egit, vt nõ milites ſed ſenatores tranſire dicerentur. Quacunq; iter legiones faciebãt, tribuni accincti, centuriones verecũdi, milites amabiles erant: ipſũ vero ob hac tot & tanta bona prouinciales, vt Deum ſuſcipiebant. Iam vero ipſi milites iuuenem Imperatorem ſic amabãt vt fratrem, vt filiũ, vt parentẽ: veſtiti honeſte, calceati etiã ad decorẽ, armati*

Alexandri Imperatoris exemplum.

nobiliter, equis etiã inſtructi, & ephippiis ac frenis decẽtibus prorſus, vt Romanam remp. intelligeret quicunque Alexandri vidiſſet exercitum. Elaborabat denique vt dignus illo nomine videretur. imo vt Macedonem illum vinceret: dicebatque inter Romanum Alexandrum & Macedonem multum intereſſe debere.

§. 6. Famã vndiq; non ad vanitatẽ honoris, ſed ad ſalutem aucupentur. Fama in bello validiſſima eſt, & pereunt, quos fama periſſe retulit. Nunquam res magis euẽtibus iactatur, ad caſum vnius caſtra vincuntur.

Pius.

§. 7. Pietatem in primis cordi habeat: Impio ne te, & fortunas tuas crede, Poſtremo enim tandem miſere periere, & exempla fuere. Etiam cum miles impius eſt, ducem pium requirit.

Diues.

§. 8. Diuites ordinare deligendi ſunt: nam nec prædæ ita inhiant, & opportuniores ad ſumptus ſufficiunt.

Curioſus in hoſtium cõſiliis.

§. 9. Res hoſtiũ perſpectas habeat: Epaminondas optimum dicebat ducem, qui quãuis res hoſtium certo cognoſcere non poſſet, ſaltem coniectura cognoſceret.

Temperans ſobrius.

§. 10. Exemplo temperantię ac laborum ſit exercitui. Imperatoris virtus magno exemplo eſſe ſolet. Cato vino quod remiges bibebant, cõtentus erat, Hannibal ſub crepuſculũ cibum capiebat, Æmylianus, Scipio, Alexander in itinere ambulans cibum capiebant. Maſiniſſa nonagenarius ſtans cibum capiebat.

Prudens ſeueritas.

§. 11. Seuerus ſit, & talis habeatur, vix credatur delictis ignoſcere. Talibus enim propere, diligẽterque parent, eos mirantur, & quamuis interdũ iraſcuntur, tamen colũt. Militum enim laſciuiæ, improbitas, manus ſanguine imbutæ, animus inhians rapinis, nõ niſi metu & ſeueritate cõpeſcit. Opinio n. ſeueritatis facit vt delicta caueantur, pœnæ ſint rarę, abſint animorũ exacerbationes.

Interim duo ſunt vitandi in hoc mari ſcopuli: Primus nimia ſæuities: ne ſupplicia & contumelias diſciplinam vocare videatur. Alter ne miles non ſit in arbitrio ducum, ſed duces militari violentia trahantur. Quorum primũ abruptas ſeditiones: alterum interitum acceſſit. Turcarum lege militari omne delictum morte punitur. Hoc quidem commodi inde habent, vt cæteri militum non facile tumultuentur, Ianizaros tamen ea ſeueritate continere non audent.

Comitas ducis.

§. 12. Seueritatem multa comitate reddet tolerabilẽ, imo amabilem, Si oportunę beneficentia vtatur, ſi verborum atrocitatem in decernendis pœnis vitet. Si ſaucios viſat, curetq;. Verum nulla maior vis eſt, quæ arctius eos iungit, quam commune periculum. Quapropter in prœlio commilitones, & fratres appellare milites conſueuerunt. Fidos n. ſola beneuolentia facit. Ita inſignis Imperator ille apud Tacit. l. 1. annal. *Vi[illegible] cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire ſaucios, facta ſingulorũ extollere, vulnera intuens, alium ſpe, aliũ gloria, cunctos colloquio & cura, ſibiq; & prœlio firmabat.*

Audaculi ſint.

§. 13. Minores duces, Tribunos, cẽturiones habeat, qui Impetu, & celeritate valeant, & ſi forte prudentia deſtituantur: Aliquos eſſe tales non omnes expedit, quędam enim ſubito, & periculo aliquorum diſcutienda ſunt, ad quæ audaces iſti prouolant. Eos ipſe tamen moderetur, vt nõ niſi ſuo tempore vires effundant; quemadmodum n. canes venatici generoſo impetu in hoſtem inſurgunt, ſed loris tenentur, dum momentum adeſt; ita hos magni facere, fouere, laudare, præmiis afficere oportet: nã maxima efficere ſolent, & alios

ad pæ-

ad pma decora excitare. Imo ſe quoq; talẽ exiſtimari non indigne ferat: nam miles ſęius eſt feruore ducis.

§. 14. Ne ducea muret: Eſt ſane quod in Romana militia reprehendã: Tribuni cum eſſent in legione qualibet ſeni, bini per duos menſes imperabant, itaq; ad eoſdẽ poſt ſex menſes redibat imperiũ. Polybius. *Vniuerſam lateris probationẽ duo Tribuni faciunt. Similiter aliam etiam caſtrenſem curã hi ſunt qui gerunt. Nam in binos & binos ſe diuidentes, ſemeſtris ſpatu duos menſes imperãt, & quot ea fors tangit, vniuerſa adminiſtrationi caſtrenſi iſti præſunt. Idem imperitandi modus Præfectorum in ſocios. Equites & Centuriones enim prima luce veniũt ad tentoria Tribunorũ, Tribuni ad Conſulis: atq; ille quidquid agendum Tribunis edicit: Tribuni equitibus Centurionibuſque: iſti vulgo militum, cum tempus cuiq; moris venit.*

Hoc quoq; malum ambitionis Romanę fuit. Hinc n. quæſita occaſio nocendi æmulis, placendi militibus, cum duo vel ſimul, vel alternis diebus, vel menſibus, imperiũ haberent. Hoc laudabile, q̃ mane quotidie ad Imperatorem Tribuni, ad Tribunos equites & Centuriones mandata accepturi veniebant. Imo milites ad centuriones vt Ioſeph. l. 4. de bello. Vix tñ fieri potuit, vt milites omnes ad centurionem. Sed accipiẽdum eos, qui ſub ſignani, velites veniſſe nõ puto. Sparſi illi per vallum erant. Imperator Tribunis tum ſignũ dat, & alia mandata. Cũ autem ſignum petit, imperatori ſimul numerũ militũ præſentiũ recenſet. ita Appian. l. 5. Et apud Sen. de animi tranq. c. 8. *Numerus ille quotidie ſeruorũ, vt imperatori exercitus referebatur, cui iam diuitiæ eſſe debuerãt duo vicarii, & cella laxior.* Id prudentiſsime conſtitutum eſſe, docent hodiernæ fraudes, q̃ cæca nomina principib. offerunt, quod adeo nunc in conſuetudinem abiit, vt pro induſtria habeatur, illo modo furari.

Error in agmine vitandus.

Summa omnium magiſtratuum eo tendebat, vt omnes ſine errore, & celeriter imperiũ acciperent. Liu. l. 44. *Vt ordine ac ſine tumultu omnia in agmine, ad nutum imperiumq; ducis fierent, prouidit. Vbi omnib. ſimul pronunciaretur quid fieret, neq; omnes exaudirẽt, incerto imperio accepto, alios ab ſe adiuciẽtes plus eo quod imperatũ ſit, alios minus facere. clamores deinde diſſonos oriri omnib. locis, & prius hoſtes quã milites q̃d pararetur ſcire. Placere igitur Tribunũ militum Primipilo legionis ſecretũ edere imperiũ illum & dein ſingulos proximo cuiq; in ordine Cẽturioni dicere q̃d opus facto ſit: ſiue à primis ſignis ad nouiſſimum agmen, ſiue ab extremis ad primos proferendum eſt.*

Nulla nota ſit infamis.

§. 15. Hoc quoq; cauendum, ne aliqua nota infames præficiat, quãuis egregii milites eſſe videantur. Quid mirum periiſſe Elagabalum, de quo Herodiã. *Quippe exercitibus ſaltatorẽ quendã præfecit, qui olim iuuenis publice in theatro operas dederat. Alium item [illegible] iuuẽtuti, alium ſenatui, alium & equeſtri ordini præpoſuit. Aurigis item & comœdiis mimorũq; hiſtrionibus, maxima imperii munia demandabant. Seruiſq; ſuis aut libertis (vt quiſq; turpitudine reliquos antecibat) procurationes tradebat prouinciarum.*

Nero quoq; per ſummam væcordiam ad exercitum libertũ miſit. Tac. 14. *Sed hoſtibus irriſui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat, mirabanturque, quod dux & exercitus tanti belli confector ſeruitiis obediret.*

Occaſio arripienda.

§. 16. Diligens ſit. & occaſionem arripiat, quãcunq; agendi vincendiq; Occaſione egregie vſus eſt Frãciſcus Carmiola Venetorum Dux: cũ enim vicina caſtra eſſent. & eques cum quodam hoſtium equite inimicitias haberet, & duello decernere vellent, conſtituto inter caſtra pugnæ loco: multis cõcurrentib. ad ſpectaculũ, Venetus robur ſuorum militũ in caſtris inſtruxit, & de repente hoſtes inopinato inuadens vicit, fugauitq;. Quantum vero etiam aduerſus ingenium valeat, id, quod addã, oſtendit. Cleomenes & Argiui caſtra finitima habebant, Rex omnia per præconem edicebat, eum imitabãtur Argiui. ita vt cum pranderet, quieſceret, ſuos educeret, illi quoq; eadem quaſi communi ſigno dato factitabant, at quodam die clam ſuis denunciauit, cum ſignum prãdii daretur, arma ſumerent, quo facto prandẽtibus ſuperuenit, & occidit. Tanti erat noſſe, quid ferret occaſio. Summo in timore erat Iphicrates Athenienſis, ſed cum exploraſſet Thraces, è collib. per quos ſolos ad caſtra via erat nocturnos ventuos, exercitũ clam ad viæ latera diſpoſuit, ignes per paucos in caſtris aluit. deinde multitudinem decurrentem lateribus aggreſſus occidit. Quam facile vir ingenioſus periculum ſummum in hoſtes conuertit. Et ex eorum conſilio victoriam quæſiuit.

CAPVT XXIII.

Princeps aut Rex magno bello ipſe interſit.

Magno bello princeps ipſe adſit.

§. 1. QVi regnum vnũ aliquod quamuis grãd. gubernant, ſi bellum oriatur à pari, vel potentiore, illi præeſſe, atq; omnia adminiſtrare regem ipſum conuenit. Plurimum n. momenti habet boni regis præſentia: meritoq; Antigonus gubernatori de hoſtium multitudine admonẽti dixit: *ἐμὲ δ' αὐτὸν παρόντα πρὸς πόσους ἀντιτάττεις, Me vero ipſum præſentem, quã multis antepones.* Auguſtus non modo ducis, ſed militis quoque officio functus eſt, atque in media dimicatione aquilifero ſuæ legionis grauiter ſaucio, aquilam humeris ſubiit, diuque portauit. Prima vtilitas inſignis regię pręſentię eſt, quod ſummũ ius pugnandi, pro occaſione mutandi omnia ſecum vehit; Vbi enim dux ſummus eſt, ibi occaſio præſens, vbi ille non eſt, multa aliunde petenda ſunt.

Periculoſa res ſub regibus magni duces.

§. 2. Duces ſuos alioqui ſe potentiores efficiet; cum exercitum in manu habeant, ſintq; exercitati, facile in ordinẽ redigere principem imbellem queunt. Oſtẽdunt hoc multorum ducũ, qui reges ſolio deiecerunt, exempla. Cum victoria enim non regibus, ſed adminiſtris attribuitur, periculoſum eſt regibus potentes, acres, & gratioſos habere duces belli.

Rex in prælio ſua fortunas ac conſulat.

§. 3. Interſit prælio, vbi de tota ſumma decernitur, in minoribus per duces ſuos belligeretur. *Heraclium admirabatur Sarbaras: quam audax, inquit, ad pugnã ſtat, & contra multitudinem ſolus decertat, & velut incus iacula renuit.* Quod in neceſſitate fieri poteſt, alias nunquam committendum, vt in vnius capite exercitus periclitetur. Auguſtus, prout viſum, bellis interfuit, aut per duces geſſit. Suet. tranq. Oct. Aug. *Externa bella duo omnino per ſe geſſit: Dalmaticum adoleſcẽs adhuc: & Antonio deuicto, Cantabricum. Dalmatico etiam vulnera excepit, vna acie dextrum genu lapide ictus altera autem & crus & vtrumq; brachium ruina pontis conſauciatus. Reliqua per legatos adminiſtrauit: vt tamen quibuſdam Pannonicis atque Germanicis, aut interueniret, aut non longe abeſſet, Rauennam, vel Mediolanum, vt Aquileiam vſq; ab vrbe progrediens.*

Imperator cum paucis non obeat exploratum.

Cum igitur raro prœliis, & ſine periculo intereſſe debeat, multo minus cum paucis ſe in viam dare, & explorare hoſtes conuenit, id

quod ſe-

quod fecit Theodoſius, cum equitibus comitatus hoſtes, ſed vt ſumma audacia ita ſummo periculo inuenit.

§. 4. Regem dubijs prœliorum caſibus, ſi quando in aciem deſcendat, eſſe neceſſe, vel igitur ſit aliquo in loco præſidio vallatus, vel vrbe vicinâ, ita factum eſt 2. Reg. 18. 2. *Dixitque rex ad populum: Egrediar & ego vobiſcum. Et reſpondit populus: non exibis: ſiue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: ſiue media pars ceciderit e nobis, non ſatis curabunt, quia tu vnus pro decem millibus computaris: melius eſt igitur, vt ſis nobis in vrbe præſidio.*

Temeritatem quoque Alexandri non immerito culpât ſcriptores, quod omnibus prœlijs intereſſe, ſua manu in prima acie pugnare conſueuerat. Nunc propter incerta tormentorum iacula, multo magis videndum eſt, ne ille ſaucietur, in quo eſt vniuerſorum periculum.Glorioſe magis quam prudenter dictum eſt.

Primus inire manu, poſtremus ponere pugnam.

Et βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής. *Rex bonus & fortis bellator.* Optandum id eſt, cum neceſſitas requirit, alioqui diſcrimina vt in cor ipſum, ita in regem, qui eſt cor prœlij, prouocanda non ſunt. Alijs in rebus æqualitatem teneat. Neſciatur dux an miles ſit, monſtret tolerare labores, non iubeat: hac in re cautus eſto. Specimen boni principis dedit Antonius Caracalla, ſed conſtantia eidem defuit: Ea tamen quæ de eo ſcribit Herodianus bono duci vſurpanda cenſeo: *Ipſe*, inquit, *vtique nullum non militiæ munus promptè obire: & ſiue quid fodiendum foret, primus fodere: ſiue pons flumini imponendus, aut extruendus agger, ſiue quod opus manuum faciendum, aut labor ſubeundus, primus omnia occupare tenuique menſa, ac ligneolis poculis, vaſiſque eſculentorum contentus eſſe, panemque etiam temerè factum comeſſe: quippe tritico quantum ſatis vni foret, ſua manu molito, maſſaque inde facta atq; in carbonibus, decocta, veſci ſolitus, omnia denique elegantiora aſpernari, & viliſſimis quibuſque ac vel pauperrimo gregarioque militi facilimis vti. Tum commilitonem, quam principem vocari ſe malle. ac plerumq; iter facere, perinde atq; ipſe pedibus ambulans, rarò; vehiculum conſcendere aut equum: ſibi ipſe portare arma: nonnunquam etiam ſigna militaria longiſſima, & multis aureis ornamentis prægrauia, ac ne robuſtiſſimis quidem militibus facilia, ipſe humeris ſubire.*

Boni ducis ſigna.

Traianus etiam pedibus ſemper cum militibus iter fecit, eaq; comitate conſecutus eſt, vt contra eum miles nunquam tumultuatus ſit, vt auctor eſt Dio. Mirifice enim miles ad opus accenditur, cum Imperatoris conſortio labores ſuos honorari cernit.

§. 5. Denique euitat incommoda quæ ex aliorum in bellis ducatu eueniunt. Quæ recte recenſet Machiauellus, ſed peſſime ac impie omnino definiuit. Verba illius deſcribam. lib. 1. cap. 30. *Si quis princeps huiuſmodi ſuſpicionum occaſiones euitare velit, ne pro beneficiis erga ſuos ingratus eſſe cogatur: eũ oportet ipſummet rebus gerendis intereſſe: quemadmodum primi Romanorum Imperatores olim & noſtra ætate Turca, cæterique inſignis virtute principes facere ſolent. Nam ſi præſentes ſint, & rem præclare feliciterq; gerãt: ad eos omnis laus atq; gloria pertinet: Si ipſi abſentes, per alios rem bene gerant: tunc quia videtur ſumma laudis penes eũ eſſe qui negotio interfuit, nõ putant ſe parta victoria ex animi arbitrio frui poſſe, niſi extinguant laudem illius, per quem res tam bene geſta eſt: atq; ea ratione iniuſti ingratiq; euadunt. Et quamuis ipſi ſibi videantur laudem lucrari eorum, quos hoc modo offendunt: tamen ſi quis rem diligenter expendat: comperiet illos plus amittere, quam lucrari. Quod etſi ita ſit tamen fieri non poteſt, quin in huiuſmodi errores incidant, quicunq; aut per imprudentiam, aut negligentiam domi otioſi manent, rerum adminiſtrationẽ aũt alijs ducibus ſuis demandãt: nec vlla ratio eſt, eos iuuandi, quo minus eo, quo natura ipſos ducit ferãtur. Qui vero dux militaris, re præclare geſta, euitare vult ſui principis ingratitudinẽ, duorũ alterum faciat oportet. Nam poſtquã victoriam obtinuit, aut ſtatim exercitus tradito alteri, ipſe in ſui principis clientelã ſupplex cõmittat oportet, ſibiq; in omni ſuperbia, atq; ambitione temperet: qua ſola ratione principis animum demulcere poterit, ne de illo quicquam ſuſpicari queat, ſed cauſam manifeſtam habeat illius præmio afficiendi non autem lædendi. Aut ſi facere non velit, ſciat tamen ingratũ principem ſe habiturum: vnicum habet præſidium ſe aduerſus ingratitudinem tuendi, ſi victoriam partam ſibi reſeruet forti animo, nec eam ad principem pertinere oſtendat. militum & præcipuorũ exercitus ducum animos vel ſibi cõcilıet, vel ſi quos nequit benigne conciliare, eos muniendi ſui cauſa è medio tollat cum vicinis populis amicitiã contrahat, loca municiora ſubinde occupet, præſidiiſq; confirmet. Hac n. ratione ingrato animo vicem rependere poterit. Hæ ſolæ ſunt rationes quibus bene meritus ciuis cauere poteſt ne ab ingrato domino opprimatur, ſed quia ita cõparatum eſt, vt homines neſciant eſſe vel plane boni, vel excellenter mali: itaq; nec poſt victoriã partã exercitũ ſtatim reddere nouerunt, nec modeſte atq; humiliter ſe gerere: nec excellẽti ac magnifica quadam malitia vti ſciunt: itaq; dubii inter duo extrema hærentes opprimuntur.*

Imperator res dirigat, non ipſi dirigatur.

Machiauelli improbum conſilium.

Primum Conſilium videtur quidem tutum, & eſt revera iuſtum, vt qui victoria potitus eſt, illi exercitum reddat, cuius auſpiciis militauit. Quod hodie tot ducum centuriæ faciunt, & fecerunt: ſed vt ſe ſe abijciant, & ne inuidioſi ſint, fiant miſeri non ſuadeo. Nam principi puſillanimitatem, inuidentiamque ſuã illã modeſtiã ementitã exprobrant, grauiuſque offendunt. Alterum Conſilium non eſt modo improbum, & ſeditioſum, ſed etiam temerarium: Illa enim excellens & magnifica malitia, vix vnquam finem bonum ſortitur, cum enim exercitus bene erga principem affectus ſit, cum viri nobiles, & militares ſacramenti religionem non continuo mutent, non poterit omnes transfugas vno momento efficere. Commeatus vero, & pecuniæ vnde ſuppetent? Itaque hodie raræ ſunt illæ ducum defectiones, vix enim in Republica bene conſtituta eſſe poſſunt, ſi ea, quæ ſupra monui, ſeruentur.

Dux electus, regi exercitum tradat.

§. 6. Nemo facile credat, quam cõciliet animos præſentia imperatoris. Tacit. in Galba. *Ire in caſtra placuit, honorificum id militibus fore, quorum fauorem, vt largitione, & ambitu male acquiri, ita per bonas artes haud ſpernendum.* Hoc modo maxime vnus eſt Imperator, nam cæteri ab ſummo Rege, & alijs dependent: conſiliaque alijs probare coguntur.

Vnus autem imperator eſt. Tres tribuni conſulari poteſtate, cum olim ad ſua quiſque Conſilia tenderet, occaſionem aperuerunt hoſti.

Cum paucis vero vnus Imperator tractat, ideoque res ſecretiores tenentur, ſeruaturq; omnium bonorum Conſiliorum fundamentum, ſilentium.

Quid fieri debeat, tractato cum multis, quid facturus ſis, cum pauciſſimis, vel potius ipſe tecũ. Cum ex Metello quæreretur, quid altera die facturus eſſet? Reſpondit: Tunicam ſe ſuam, ſi id eloqui poſſet, combuſturum,

§. 7. Tãti vero exiſtimarunt præſentiam ducis, vt interdum non modo imbelles, ſed etiam infantes in prælia adduxerint.

Reges infantes aliquando in aciem duxerunt.

Macedones infantem Regem in cunis in prima acie poſuerunt, & vicerunt Illyricos. Francos etiam

iam miſeratio Clotharij regis ſortes effecit, cum infantem ex vberibus matris pendentem viderunt præeuntem.

Perſarum Reges pugnæ intereſſe non ſolebant, quamuis Darius contra Alexandrum ſteterit. Nimium eſt, ſi nunc Dux ad ictus exponatur, cum in eo ſalus exercitus periclitetur, aut ſi capiatur expenſis regnum grauetur. Franciæ hoc ſub Franciſco contigit.

Anno 1381. Moſcus arcem Liuoniæ Neuhuſium trecentis millibus obſedit, præfectus arcis ſagitta cor Ducis traiecit, & totus exercitus fugatus eſt. Per Ducem Iuſtinianus, Carolus VI. Galliæ Rex, Hiſpaniarum Reges, & olim Auguſtus plurima bella confecerunt. Regis plura ſunt munia, quam vt circa Ducis labores debeat occupari, niſi cum magnum eſt periculum.

CAPVT XXIV.

Diſciplina belli commendata.

§.1. EA eſt morum, & exercitationis, laborisque. Morum ſumma cura maioribus fuit; & ſignanter de bello dictum eſt, Deuteronomij 23. 9. *Quando egreſſus fueris aduerſus hoſtes tuos in pugnam, cuſtodies te ab omni re malâ.* Id quidem etiam in pace faciendum eſſe nemo dubitat, ſed in bello præcipue; quod in eo ſit multiplex cauſa peccandi, & in extremo vitæ diſcrimine animus Deo parari debeat: ne ſi ceciderit corpus ſecunda etiam morte impius miles damnetur. Militem itaque lectum bonus imperator ſeuere, & conſtanter cõformabit ad virtutem, ad ſcientiam, fortitudinem militarem. Tenaciſſimum enim vinculum eſt diſciplina, ex ea omnes triumphi. Hæc adeo Romanis culta fuit, vt liberorum caritatem vicerint. *Diſciplina maiorum* (inquit Alexander apud Lampridium) *Rempublicam tenet, quæ ſi dilabitur, & nomen Romanorum, & Imperium amittemus.* Quicquid enim ſine ordine, & arte agitur debile eſt, perinde ſi arietis latere murum lædas, non capite.

Peccata in bello præcipue vitãda

Diſciplina imperium tenet.

§. 2. Antiquitus morum diſciplina fere in cibo, potu, alijs voluptatibus moderandis, furtiſque cauendis erat conſtituta. Cibum parabilem habebant, laridum, panem. Interdum dimidiati, interdum totius menſis cibaria ferre cogebantur. Turcæ hac in re adeo præſtant, vt ſi cætera adiungerent, efficerentur inuicti. Vino abſtinent; cum orizæ eſt copia, pane facile carent. Quod ſi oriza deſit puluere quem ex ſalita carne commolita ſecum ferunt, ſeſe ſuſtentant; in aquam enim calidam immittunt, pultemque inde corporibus roborandis efficacem conficiunt. Qui magis barbari ſunt, equorum ſanguine, & carne paſcuntur.

Turcorum abſtinentia.

§. 3. Potus erat Poſca, aqua aceto miſta. Vinum cum milites peterent, fortis imperator Nilum oſtendebat.

Signa.

§. 4. Ordinariis ſignis mouentur, non alijs niſi ad ſtratagema neceſſarium. Signa alia ſunt vocalia, alia ſemiuocalia, alia muta. Vocalis eſt teſſera, quã voce vulgant: ſemiuocalia ſunt tubæ, tympana, fiſtulæ: muta vexilla, dracones, labarum, aquilæ. Tubicines ad opera, vel ad ſolos milites, Cornicines cum ſigna mouentur.

§. 5. Iurabant pariter liberi, & ſerui, ſe nihil furto ablaturos è caſtris, ſi quid inuenirent, ad Tribunum allaturos. Lex ſeuera; *nemo pullum rapiat,* ne ſit veſtigium, vt pacato nocuiſſe putetur. Frontinus 4. Strat. cap. 3. Pomiferam arborem, quam metatio caſtrorum complexa erat, poſtera die intactis fructibus manſiſſe narrat. Formam iuramenti Agell. lib. 16. c. 4. habet. *Cum delectus, inquit, antiquitus fieret, & milites ſcriberentur, iureiurãdo eos Tribunus militaris adigebat in verba hæc: IN MAGISTRATV C. Lelij, C. F. Conſulis, L. Cornelij P. F. Conſulis in exercitu, decemque millia paſſuum prope, furtum non facies dolo malo, ſolus, neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies ſingulos, extraque haſtam, haſtile, ligna, pomum, pabulum, vtrem, follem, faculam. ſi quid ibi inueneris, ſuſtulerisve quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, vbi tu ad C. Lelium C. F. Conſulem, L. ue Cornelium P. F. Conſulem, ſiue quem ad vtrum eorum vis, erit, proferes aut profitebare in triduo proximo, quidquid inueneris, ſuſtulerisve, ſine dolo malo: aut domino ſuo, cuium id eſſe cenſebis, reddes, vti quoad rectum factum eſſe voles.*

[illegible]

Pœna furti erat fuſte percuti Polyb. Tiberius militem, qui Pauonem ſuſtulit, capite puniuit. Suet. c. 60. Peſcennius ob vnius gallinacei direptionem decem commanipulones qui raptum ab vno comederant, ſecuri percuti iuſſit. Spartian. in Peſcennio.

Sruturafurtoris pœna.

Verum multum eſt crebro indultum militi. Aureliani Epiſtola laudata eſt potius, quam ſeruata. *Si vis, inquit, tribunus eſſe, imò ſi vis viuere, manus militum contine: nemo pullum rapiat alienum, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum nemo exigat, annona ſua contentus ſit. De præda hoſtis, non de lacrymis prouincialium habeat: arma terſa ſint, ferramenta ſamiata, calceamẽta fortia: veſtis noua veſtem veterem excludat, ſtipendiũ in balteo, non in pompa habeat, torquem brachialem, & annulum apponat, equum ſagmarium ſuum defricet, captum animal ne vendat, mulum centuriatum communiter curet, alter alteri quaſi ſeruus obſequatur, à medicis gratis curentur, aruſpicibus nihil dent, in hoſpitiis caſte ſe gerant: qui litem fecerit, vapulet.*

§. 6. Modeſtia in cultu vt horridi potius, quam ornati videantur, Nam

——*Horridus miles armatur.*

Qui nimis ſpectãte veſtiuntur, ad opera militiæ ſegnes ſunt, pluuiam timent, cauent & veſtibus, & corpori. Veterem imperatorẽ hic imitabitur dux prudens. Chares cum ſordida tempeſtate videret milites ſegniter opus facere, quod veſtibus parcerent, iuſſit eas commutare inter ſe, & cum nemo alienorum veſtimentorum rationem duceret, celeriter opus abſolutum eſt.

Veſtitus militaris.

§. 7. Arma tamen culta & fortia. Ita Argyraſpides, & præcipuè hac in re luxus militaris, & non inutilis, ſic enim minus facile ea abijciebant.

§. 8. Ipſa caſtra munda quoque erant, aſpergi plateæ, & verri ſolebant.

Contra luem & contagionem erat illa mundities, quam iam vix vnquam obſeruant. Ideoque non diu caſtra ſine contagione ſunt.

§. 9. Libidinibus abſtineant, cum n. parui iudicii ſint, plerique voluptatibus franguntur. Caſtitati ciuium conſuluit Antigonus. Nam *cum filium ſuum,* Front. libr. 4. cap. 1. *diuertiſſe audiſſet in eam domum, cui tres filiæ inſignes ſpecie eſſent, audio, inquit, fili, anguſtè habitare te, pluribus dominis domum poſſidentibus, hoſpitium laxius accipe: iuſſoque commigrare edixit, ne quis minor quinquaginta annos natus, hoſpitio matrisfamilias vteretur.*

Caſtitas.

Qu. Metellus contubernalem filium habere noluit, ſed in ordine ſuo mereri. Idem quoque Rutilius fecit.

§. 10.

Romanorū propria exercitatio.

§. 10. Romanæ virtutis propria eſt exercitatio, quia illa nulla ingente maior. Ioſeph libro 3. belli. *Quod ſi quis alium Romanorum ordinem in militiâ inſpexerit videbit hoc grande imperium eos habere virtutis meritum, non fortunæ beneficium. Non enim initium illis armorum ipſum bellum eſt, nec ſolum cum vſus aut neceſſitas eſt, manus mouent, in pace feriati: ſed tanquam congeniti armis, nunquam pauſam Exercitij faciunt, nec exſpectant occaſiones. Meditationes autem illis ſine exercitia nihil à vero vſu fortitudinis & audaciæ abeunt, ſed quiſque quotidie miles omni alacritate tamquam à bello exercetur. Quo fit vt facillime & penè ſine laboris ſenſu pugnas tolerent. Neque enim vel confuſio eos conſueto ordine amouet, & diſſipat, vel metus reddit attonitos, vel labor fatigatos. Sequitur vero victoria eos, cum in hos pugnent, qui non pariter confirmati. Nec ſane errauerit qui dixerit, Exercitia eorum pugnas ſine ſanguine, Pugnas exercitia cum ſanguine eſſe.*

Hinc minimo exercitu maximas victorias obtinuerunt, quod etiam illi fecerunt, qui ſuos exercuerunt. Non itaque multitudinis, ſed ordinis & diſciplinæ eſt bellum. Xerxes multos ſe homines habere queſtus eſt, viros paucos, quod Thermopylæ oſtenderunt. Quis vero non miratur Cyrum primo quatuordecim: Alexandrum quadraginta millibus tantas res incepiſſe? Epaminoondas quatuor millibus ex quibus equites erant quadringenti, Lacedæmoniorum peditum viginti quatuor millia, equitum mille ſexcentos vicit. Græcorum quatuordecim millia cum Cyro minore profecti, centum millia barbarorū vicerunt, & per viam inuiam inuitis barbaris redierunt.

Omnes etiam duces exercebantur.

Toto die exercentur, omnia militum genera exercentur, etiam Veterani, Iuniores bis in die, Veterani ſemel. Ipſi Duces exercebantur. Silius libro. 8.

Ipſe inter medios ventura ingentia laudis
Signa dabat, vibrare ſudem, tranſmittere ſaltu
Murales foſſas, vndoſum frangere nando
Indutus thoraca vadum, ſpectacula tanta
Ante acies virtutis erant. ſæpe alite plantâ
Ilia perfoſſum & campi per aperta volantem
Ipſe pedes præuertit equum. ſæpe arduus idem
Caſtrorum ſpatium & ſaxo tranſmiſit & haſtâ.

Ageſilaus caſtra quotidie, ter quaterque circumduxit, vt ſcindendis lignis hoſti noceretur, militemque exerceret. Hoc de omni exercitiorum genere cenſendum, vt ſupra quoque monui.

Alexander ad Tyrum, cum implere foſſam, & vallum æquare vellet, primus ipſe corbem arenæ attulit. Imo ſic commilitones conciliabant, Liuius lib. 7. de Valerio. *Nō alius militi familiarior fuit, omnia inter infimos militum haud grauate munia obeundo in ludo præterea militari, cum velocitatis viriumque inter ſe æquales certamina ineunt, comiter facilis vincere ac vinci vultu eodem: nec quenquam aſpernari parem, qui ſe offerret. factis benignus pro re, dictis haud minus libertatis alienæ quam ſuæ dignitatis memor: & quo nihil popularius eſt, quibus artibus petierat magiſtratus, iiſdem gerebat.*

Exercitatio, conciliat imperatori militem.

Huc pertinet, quod Plutarchus ait pompeium in bello ciuili iam ſenem, & duodeſexaginta annos natum, peditem atque equitem, ſe inter ſuos aſſiduè exercuiſſe, Quod quidem nunc vſitatum non eſt, raro ſe ipſi milites exercent.

Pluuiâ ſub porticibus canna aut ſtramine rectis exercebantur, campidoctores, παιδοτρίβαι poſtea orti ſunt.

§. 11. Exercitia ad modum varia fuêre, & ſemper exigi ſolita, vt ſeruarē ordines. Veget. libro 1. capit. 11. Nihil *magis in itinere, vel in acie cuſtodiendum eſt, quam vt omnes milites incedendi ordinem ſeruent.*

Doctores campi.

Multum ab exercendi diligētia receſſum, nam Auguſti & Adriani præceptum fuit, vt ter in menſe ambulatum pedites & equites irent. Quamuis vnicum hoc genus erat exercitationis, conſtat tamen alias quoque rationes fuiſſe.

§. 12. Decurrere. Veget. lib. 1. cap. 9. *Ad curſum præcipue aſſuefaciendi ſunt iuniores, vt maiore impetu in hoſtem procurrant: vt loca opportuna celeriter, cum vſus aduenerit, occupent: vel aduerſariis idem facere volentibus, præoccupent: vt ad explorandum alacriter pergant, alacrius redeant: vt fugientium terga facilius comprehendant.*

Decurſio.

Liuius lib. 27. Legiones in armis ait quatuor millium ſpacio decurriſſe. Quinta quaque die decurrebant. Nero indicta decurſione prætorianis ſcutum ipſe prætulit.

§. 13. Decurrebant itaque armati & cum ſarcinis. Exercitium onerum ferendorum graue, & quod fortes redderet Tullius agnoſcit in 2. Tuſculanarum.

Onera ferre.

Noſtri exercitus primum vnde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre ſi quid ad vſum velit: ferre vallum. nam ſcutum, gladium, galeam, in onere noſtri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. arma enim, membra militis eſſe dicunt, quæ quidem ita geruntur aptè, vt ſi vſus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare poſſint. Virgilius quoque laborem itineris deſcribit.

Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Iniuſto ſub faſce viam dum carpit, & ante
Hoſti exſpectatum poſitis ſtat in ordine caſtris.

Inter onera erant ferre dimidiati menſis cibaria. Interdum integri menſis ferebant: Scipio Numantinus triginta dierum frumentum ferre coegit, Liuius Epitom. 57. Aliquando dierum 22. ita Cæſar. l. 2. belli Ciuil. *Frumenti copiam legionarii nonnullam habebant, quod dierum viginti duorum ab Ilerda frumentum iuſſi erant efferre, cetrati auxiliareſque nullam, quorum erant & facultates ad parandum exiguæ, & corpora inſueta ad onera portanda.*

Cibaria ferre optimum.

Alexander apud Lampridium mutauit, nam in manſionibus iuſſit accipere, in hoſtico more veteri dierum ſeptēdecim ferre cogebātur. Interdum frumentum tulerunt, interdum farinam, aliquando panem bucellatum. De frumento conſtat: nam idcirco molas quoque ferebant, vt frangerent. Liuius lib. 24. *Scipioni ait data ſcuta, galeas, haſtas, ſecures, ruta, falces, alueolos, molas*: Farinam quoque abſque dubio dum in caſtris hærerent, vel dum ad iter pararentur, parabant, neque enim in diem viuebant. Imo crediderim panes ordinarie, niſi feſtinato ad iter vocarentur, coxiſſe. Biſcoctum enim, quem buccellatum vocant, ſecum ferre ſolebant. Spart. in Peſcennio. Ammian. in Iuliano. Paxamaria Græci vocabant: ſaccis pelliceis, vel ferculis ferebant, quas Mulos Marianos vocitabant, cum vallis illigaſſent.

§. 14. Equitare in longum tempus, conſcendere, deſcendere. Nam quotieſcunque id iuſſit Imperator, faciendum erat.

Equo deſcendere.

§. 15. Pugnæ inſtar concurrere, maxime vt ordines ſeruare diſcerent. Ordinum ſeruandorum cura prima Romanis fuit: nam illis turbatis ſpes quoque victoriæ cedit. Nec denſari ita debent, vt locus pugnandi deſit, nec laxari vt perrumpi poſſint,

Pugna vmbratica.

Iacula, armature. ſatis indicat ad barbaros pellendos eſſe. In his ſemper exercebantur, ne conſuetudo deficeret. Claudian. de Honorii Conſul. lib. 4.

Prius agmina duris
Exerce ſtudiis, & ſaeuo praſtrue Marti,
Non bruma requies, non hybernacula ſegnes
Eneruent corpore manus.

Vide leges Theodoſ. Valentinian. l. duces. cap. du n. ſic. milit. iud. Omnia autem exuperat exercitatio.

Teſtudinā deſiccare, robuſtiora ſic ligna reddebantur. De teſtudine ſuo loco dictum eſt.

Exercitatio commendata. §. 25. Exercitatio maxime conuenit ei, qui pro patria pugnat, & cui bis errare non licet. *Athleta*, inquit Vegetius libr. 2. capit. 24. *venator, auriga, propter exiguam mercedem, vel certe plebis fauorum, quotidiana meditatione artes ſuas aut ſeruare, aut augere conſueſcunt, Militem (cuius eſt manibus ſeruanda Reſpublica) ſtudioſius oportet ſcientiā dimicandi, vſumq́; rei bellicæ iugibus exercitiis cuſtodire: cui contingit non tantum glorioſa victoria, ſed etiam amplior præda: quemque ad opes, ac dignitates ordo militiæ, & Imperatoris iudicium conſueuit euehere. Artifices ſcenici ab exercitiis non recedunt pro laude vulgi. Miles ſacramento lectus, ab exercitiis armorum, vel nouellus, vel iam vetuſtus ceſſare non debet, cui pugnandum eſt pro ſalute propria, & libertate communi: præſertim cum antiqua ſit prudenſque ſententia, Omnia in meditatione conſiſtere.*

Hinc factum vt exercitatio caſtrorū antiquior Romanis fuerit, quam charitas liberorum. l. Poſt liminium, §. filius ff. de captiuis.

Non aliunde robuſtius, quam diſciplina armatur exercitus. Pompeius, Traianus ea re maxime valuerunt. ſalutaris rigor vincit inanem ſpeciem clementiæ.

Hinc magni Imperatores præiuerunt. Marius in fodiendo laborandoque ipſe alacer communem operā præſtabat. Antonius in fodiendo, aggeribus, portubuſque conſtruendis primum ſe ſemper præbuit. Herod. l. 4.

Hinc etiam qui vmbraticis hiſce negligentes erant, puniebantur.

In exercitatione victus puniebatur. Qui in exercitatione negligentiores, pro frumento hordeum coguntur accipere. Vegetius libr. 1. capit. 13. *Ita autem ſuere apud maiores exercitii diſciplina ſeruata eſt, vt & doctores armorum duplicibus remunerarentur annonis: & milites qui parum in illa proluſione profecerant, pro frumento hordeum cogerentur accipere: nec ante eis in tritico redderetur annona, quam ſub præſentia præfecti legionis, tribunorum vel principum, experimentis datis, oſtendiſſent ſe omnia, quæ erant in militari arte, compleſſe.* Plutarchus in Mario, ſic laboribus duratos Romanos ait, vt nec ſudantem, nec ſuſpirantem quenquam cerneres: Idque in longa, & laborioſa pugna cum Cimbris. Hinc nomen habet, vt exercitus dicatur. Hippocrates vere. Ραθυμίη ὑγραίνει, καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα ποιέει, πόνος δὲ ξηραίνει, καὶ τὸ σῶμα ἰσχυρὸν ποιέει. *Deſidia humectat, & imbecillum facit corpus, labor ſiccat, & fortè reddit.* Magnus in caſtris & in itinere labor.

Ioſephus, *ferunt haſtā & ſcutum: præter iſta ſerram & corbem, rutrum & ſecurim, amplius lorum, falcem*

Valli. *& catenam. Denique ſeptenos, aut duodenos vallos*: Et valli quidem ob tormēta noſtratia inutiles ſunt, niſi quod equitem morari poſſunt. Cętera ſi quis reducere poſſet, næ ille facile orbis imperium occuparet. Quantum enim præſidium in eo eſt, vt vnius menſis cibaria miles humeris vehat? Quo nō penetraret ille exercitus, cui annona domi eſt.

Serui gregario militi vix vlli, vnum communem deni habebant, qui molam, qui alia ferret: nam cortinę & pelles tabernaculorum, alia neceſſaria erant. Habebant & iumenta nonnulla, multa enim inſtrumenta bellorum conuehenda ſunt.

§. 26. Admirari libet veterem in hac re diligentiam, cum noſtra negligentia comparatam. Octauius Auguſtus, vt Sext. Pompeium ſuperaret, tota hyeme copias exercuit. Suet. Tranq. Oct. Auguſt. *Donec nauibus ex integro fabricatis, ac XX. ſeruorum millibus manu miſſis & ad remum datis, portum Iulium apud Baias, immiſſo in Lucrinū & Auernum lacū mari, effecit. In quo cum hyeme tota copias exercuiſſet, Pompeium inter Mylas & Naulocum ſuperauit.* *Longa exercitationes.*

§. 27. Priſcus igitur exercitus, & quicunque eſt recte conſtitutus, non mera multitudo eſt. Hæc ſæpius noxia eſt. pluribus caſibus ſubiacet amplior multitudo. Vegetius lib. 3. cap. 1. *Itaque in leuioribus bellis vnam legionem, mixtis auxiliis, hoc eſt, decem millia peditum & duo millia equitum crediderunt poſſe ſufficere, quam manum prætores velut minores duces, ad expeditionem ſæpe ducebant. Quod ſi magna hoſtium copia diceretur, conſularis poteſtas cum viginti millibus peditum, & quatuor equitum, tanquam comes maior mittebatur, Quod infinita multitudo ex gentibus ferociſſimis rebellaſſet, tunc nimia neceſſitate cogente: duo Duces, & duo mittebantur exercitus cum eiuſmodi præcepto: prouideant, ne quid Reſpublica detrimenti capiat, Coſſ. alter, vel alter, ambove.* *Multitudo noxia.*

Denique cum in diuerſis regionibus, ī cōtra diuerſos hoſtes, à populo Romano annis prope omnibus pugnaretur, ideo ſufficiebant militum copiæ, quod vtilius iudicabant nō tam grandes exercitus habere, quam armis inſtructos, Illa tamē ratio eſt ſeruata, ne vnquam amplior multitudo ſociorum auxiliorumve eſſet in caſtris, quam ciuium Romanorum.

Auxiliares ne ſuperēt. Romanos. Legionum alia præſidia admiranda ſunt, vt merito Vegetius iudicet eſſe ciuitatem ſibi ſufficientem. *Legio non tantum*, inquit libr. 2. capit. 25. *militum numero, ſed etiam ferramentorum vincere conſueuit. Primum omnium inſtruitur iaculis, quæ nulla lorica, nulla poſſunt ſcuta ſufferre. Nam per ſingulas centurias, ſingulas carrobaliſtas habere conſueuit, quibus muli ad trahendum, ſingula contubernia ad armandum vel dirigendum, hoc eſt, vndecim homines deputantur. Nam hæ quanto maiores fuerint, tanto longius (ac fortius) tela iaculantur. Non ſolum autem caſtra defendunt, verum etiam in campo poſt aciem grauis armaturæ ponuntur. Ad quarum impetum, nec equites loricati, nec pedites ſcutati poſſunt obſtare. In vna autem legione quinquaginta quinque carrobaliſtæ eſſe ſolent. Item decem onagri, hoc eſt, ſinguli per ſingulas cohortes in carpentis bobus (duobus) portantur armati: vt ſi forte hoſtes ad oppugnandum venerint vallum, ſagittis & ſaxis poſſint caſtra defendi. Scaphas quoque de ſingulis trabibus excauatas, cum longiſſimis funibus, & interdum etiam ferreis catenis ſecum legio portat: quatenus contextis eiſdem (ſicut dicunt) monoxylis, ſuper tectis etiam tabulatis, flumina, quæ ſine pontibus vadari nequeūt, tam à peditibus, quam ab equitatu ſine periculo tranſeātur. Habet ferreos harpagones, quos lupos vocant, & falces ferreas confixas longiſſimis contis. Item ad foſſarum operā ciendæ bidentes, ligones, palos, raſtra, alueos, cophinos, quibus portetur terra. Habet quoque dolabras, ſecures, aſcias, ſerras, quibus materia ac pali dedolantur atque ſerrantur. Habet præterea artifices cum omnibus ferramentis, qui ad oppugnandas hoſtiū ciuitates teſtudines, muſculos, arietes, vineas (vt appellant) turres etiam ambulatorias faciant. Verum ne ſingula enumerando plura dicantur, vniuerſa quæ in* *Carrobaliſta in legione.* *Scapha.*

quoque belli genere neceſſaria eſſe creduntur, ſecum legio debet vbique portare, vt in quouis loco fixerit caſtra, armatam faciat ciuitatem.

CAPVT XXV.

Parato opus eſſe celeritate.

Cæſar celer rimus.

§. 1. CVm iam arma parata ſunt, & viri; ante omnia opus eſt celeriter hoſtem aggredi, famam ipſam antevenire. Dimidium enim victoriæ conſecutus, qui hoſtem imparatum inuenit. Ita magnus Imperator ſi quis alius Cæſar, cui & orator maximus teſtimoniũ dat, *hoc τέρας*, inquit, *incredibilis eſt celeritatis*. Et rationem Plutarchus oſtendit in Cæſare. *Quod autem videret cœptorum exordium & aggreſſionem non magnam manum requirere in præſtatia, ſed terrore potius audacia & temporis celeritate præcipiendam (quippe perculſurum citius inexſpectatum ſequam ſi cum apparatu ingrueret, impulſurum aduerſarios) imperauit Tribunis & Centurionibus, vt gladiis modo accincti relictis armis alii Ariminum amplam Galliæ vrbem, quã maxime fieri poſſet ſine ſanguine & tumultu occuparent.*

Multa prudentia bellica in paucis verbis. Primo ſubitam aggreſſionẽ non requirere magnam manum. Quia fere eſt contra inermes.

Athenienſes vrbem egreſſi, ſacra Mineruæ celebraturi, & armis ſub veſte celatis, de repente agrum Lacedæmoniorum vaſtarunt, onuſti præda ſine vulnere redierunt. Quia antequam armaſſent ſe hoſtes iam vicerant. Deinde conſtat celeritate percelli eos, ad quos perueniunt inexſpectati. Terrent enim improuiſa. Caracalla non bonus imperator, Parthos alioqui fortes, improuiſo dũ nuptias expectant, magna clade cecidit. Hinc ortum illud: *Semper nocuit differre paratis*. Et Cæſar in re militari celeritatem cũctis antecellere, docuit, & verbis, & exemplo. Itaq; proficiſcens incendia vetabat, ne hoſtem adeſſe cognoſcerent, & ne commeatus ſuis deeſſet. Itaq; ſi omnia recte perpendas omnia celeritate confecit, in Hiſpania Pompei legatos lentius vicit, quia ad Maſſiliam hæſerat, iracundia victus.

Quamuis Heſperium mundi properemus ad axem,
Maſſiliam delere vacat.

Celeritatis inſignia Exempla.

§. 2. Paratis ſi tardi ſint, maxima pars apparatuũ perit. Subitis ne apparatu quidẽ opus eſt, qa dormientibus ſuperuenire licet. Celeritate Ariſton Athenienſes, Æmilius Veientes, Aruns Hanibalem vicit. Inſignis fuit L. Martij in Hiſpania celeritas: Scipionibus enim in Hiſpania cæſis, [illegible] eadem nocte caſtra occupauit, nulla erat ſtatio, nullæ cuſtodiæ, itaque vt in ſua caſtra Romanus intrauit. Liuius l. 34. Sic Thraſybulus in tabernaculo ſuo, cuſtodiarũ negligentia interemptus eſt.

Laudem pleriſque viris Amage regina barbara præripuit, & quidem vxor regis ignaui: Cũ enim Gerſonitæ à Scytharum Rege opprimerentur, illa ſumptis ſecum 120. viris conſtituato itinere ad regiam profecta, ianitores, ac Regem cum amicis occidit, filiumque eius tuſte regnare iuſſit.

Minus itaque mirum eſt, Solonem vno quaſi impetu inanes armaſſe, matronas hoſtium cepiſſe, ciuitatem expugnaſſe. Hiſtoriam ita ſcribit Ælianus. *Inſigni ſtratagemate Solon Salamina cepit; In Coliade matronæ Atticæ Cereris feſtum celebrabant, lætitia & choreis, id per ſimulatum transfugam Salaminiis nunciat: interim iuuenes imberbes muliebrib. veſtibus indutos, & enſes habentes, ſub veſtibus loco fœminarum in litore choreas ductare iubet, ad quos veniũt Salaminii, & occiduntur, iuuenes cõſcenſis nauibus, Salaminã occupãt. Ælian lib.* 8. Iulius ſecundus pari celeritate ſubito Bononiam aggreſſus eſt, & armatus terrorem intulit, antequam vicini capere cõſilia poſſent: itaque Hiſpanum, Gallumque ſibi adiunxit, Venetus terrore ſuſpenſos tenuit. Victori omnes gratulati ſunt, qui forte victum oppreſſiſſent, aut cũctatorem deſeruiſſent.

CAPVT XXVI.

Militares Magiſtratus.

§. 1. MAgiſtratus militares duplices à Lipſio dicũtur, l. 2. de militia Romana Communes & proprii: Communes, Imperator & legati: Proprii Tribuni, & Centuriones, & equitum præfecti.

Imperator vel ſuis, vel alienis auſpiciis rem gerebat.

Imperatorem antea deſcripſimus: qui tamen apud Romanos duplex: vel enim ſuis auſpiciis militabat, cum Rex, Conſul, Dictator, Imperator eſſet, vel alienis ſi Proconſul, Proprætor, Conſularis, Legatus, Prætor. Non habuiſſe eos auſpicia teſtis eſt Cicero 1. de Nat. Deor. & 2. de Diuinat. Habebant tamẽ quædam auſpiciorum imitamẽta, vt facilis eſt in ſuperſtitione mutatio. Litato enim & auſpicato in prouincias proficiſcebantur: vnde Scipio apud Liuium 28. Auſpicia ſibi tribuit. Quamuis de illis ipſis auſpiciis forte loquitur, quæ in legionibus viſitata erant.

§. 2. Imperatoribus erant legati. Eorum inſtitutum erat, vt imperatori operâ & conſilio adeſſent: nam πρεσβευταὶ erant, & σύμβουλοι. *Legati.*

Aliquando eos Senatus, nonnunquam Conſul eos nominabat, ipſi Imperatores eos ſibi legebãt, ſed non abſque Senatuſconſulto, vt conſtat ex Cicerone in Vatinium.

§. 3. Munus legati erat, omnia, quę ad rem pertinere putabat, in medium conſulere. Cęſar lib. 3. belli Ciuil. Aliæ ſunt legati partes atque Imperatoris. Alter omnia agere ad præſcriptum, alter libere ad ſummam rerum conſulere debet.

Inſignia imperii habuerunt, Liuius lib. 29.

Duo vt plurimum fuere, interdum plures, prout Senatus cenſebat.

Principum æuo Conſulares legati exercitibus totis præerant. Prætorii ſingulis legionibus, qui & legati legionũ dicti ſunt, ὑποστράτηγοι & ὕπαρχοι, quaſi ſubprætores, & ſubpræfecti, qui iidem poſtea duces dicti ſunt.

§. 4. Poſt legatos ordinaria dignitas erat Tribunorũ. Erant in ſingulis legionibus ſeni, per vices Imperabant bini; ius reddebant in principiis, ſignum dabãt. Liuius l. 28. Tribunos & iura reddere in principiis ſinebant, & ſignum ab eis petebant. Penes eos erat cura vigiliarum, munitionum caſtrenſium, exercitiorum. *Tribuni.*

Non igitur vni cohorti, aut certæ parti imperabant, ſed toti legioni. Horat. *Quod mihi pareret legio Romana Tribuno.*

Initio à Regibus, deinde à populo creati ſunt. Primo quidem vt populus ſex nominaret, reliquos Imperator conſtitueret, quos Rufulos vocabant. Anno v. c. 444. conſtitutum eſt, vt ſeni deni in quatuor legiones à populo crearentur,

cæteri

cæteri octoni à conſulibus. Liuius libr. 9. Hinc doplices Tribuni Ruffuli, & comitiati, & hi io pretio præcipoo: Interdum conſulares Tribuni facti. Liuius libr. 42. Dno conſulares Tribuni militum cum eo miſſi. Et in magno periculo ſenatus vetat fieri Triboonm niſi qui magiſtratum geſſiſſet.

Tribunorũ bratus magiſtratus eſt noxius.

Tribuoi ſi recte officio fungetentur in ſenatum facile adſciſcebantur: Auguſtus ſenatorum liberis tribnnatum & præfecturam alarum dedit, & ius lati claui, qui ex eo vocati ſunt Tribuni Lariclauii, ſicut qni ex equitatibus Tribuni Augnſticlauij.

Nullo modo probandum, qnod ambitioſe in ſingulos annos mntabant Tribunos; nam cũ poſtea ſemeſtres Tribunatus facerẽt Imperatorũ liberti, inſaniæ ſimile fuit, ridet eos Iuuenal. Sat. 8.

Ille & militia multis largitur honorem.
Semeſtri vatum digitos circumligat auro.

§. 5. Erant & Tribuni cohortis, & alarum. Suet. in Claud. *Semeſtres militias ita ordinauit: vt poſt cohortem, alam, poſt alam Tribunatum legionis daret.*

Tribuni cohortis.

In Cæſare li. 2. belli ciuil. Tribuni cohortium nominãtur. In Probo, Vopiſcus vni Tribuno ſex cohortes tribuit, ſed optime Lipſius, Tribunatum in hiſce pro præfectura accipit.

Tribuni ius annulorum aureorum habuerunt Appian. *in Punic.*

Præfectus caſtrorum ſub Auguſto cæpit.

§. 6. Centuriones in quaque legione erant ſexaginta, hoc eſt, in ſingulis manipulis duo, duabus lectionibus creabantur, dignior habebatur qui primoa eligebatur. Centurioues ſibi optabant οὐραγοὺς ſeu optionea, qui eorum erant adiutores, Vicarij, ſuccenturiones: Qui prior electus erat dextræ centuriæ præerat, alter ſiniſtræ.

Centuriones.

Ita de hiſce Polybius interprete Lypſio. *Ex quoque autem dictorum Generum, exceptis natu minimis, eligunt Ordinum ductores, ſecundum virtutem, decem. Poſt iſtos altera electione iterum decem: atque hos omnes appellant ordinum ductores, Quorum is, qui primus electus eſt, etiam conſilii particeps fit. Iſti autem rurſus eligunt totidem Vragos quos dicunt ſiue Tergi duces. Poſt hac deinde vna cum Ordinum ductoribus diuidunt ætates ſingulas ſiue genera, quamque in decem partes exceptis Velitibus: & attribuunt cuique parti ex Viris iam electis duos duces. & duos Vragos. Reliquos autem Velites vt multitudo eſt, diuidunt æquabiliter in omnes partes. Atque harum quamque appellant ordinem, & Manipulum, & ſignum: ipſos autem duces, Centuriones & ordinum ductores. Qui etiam in quemque manipulum, ex reliquis eligunt duos, vigore corporis & animi præſtantes ſigniferos. Duos autem in quemque manipulum duces faciunt, merito, quia cum incertum ſit quid quiſque facere aut pati poſſit, nec res bellica excuſationem capiat, nunquam volunt manipulum ſine duce eſſe. Vtrumque igitur præſente, qui prior electus eſt, præeſt dextra parti manipuli: qui ſecundus, Siniſtra. Cum autem alter non adeſt, is qui relinquitur præeſt omnibus.*

Documenta militia.

§. 7. Inſignia ſunt hic documenta veræ militiæ & animis roborandis. Primum documentum. Eligunt ex virtute ἀριστίνδην non vt nunc aliquando, & labente imperio, ex fauore, pecunia, aliiſve Scæua apud Lucanum.

Ibi ſanguine multo
Promotus latiam longo gerit ordine vitem.

Vitem libello poſcebant, qui caſtra non viderant. Cnm Centurionatus per amicos impetrarentur cum

Præfectos Pelopeia facit Philomena tribunos.

Legionum robur, inquit Vegetius libr. 1. ca. 3. *per negligentiam ſuperiorum temporum, infractum eſt, cum virtutis præmia occuparet ambitio, & per gratiam promouerentur milites, qui promoueri conſueuerant per laborem. Deinde contubernalibus, completis ſtipẽdiis, per teſtimoniales ex more dimiſſis non ſunt alij ſubſtituti. Præterea neceſſe eſt, morbo aliquantos debilitari atque dimitti, aliquantos militiam deſerere, vel diuerſis caſibus interire. vt niſi annis ſingulis, imo ſingulis pene menſibus in decedentium locum iuniorum turba ſuccedat quamuis copioſus exhauriatur exercitus.*

Ordines non niſi virtuti dandi.

Et quamuis à ratione alienum nõ ſit ex cenſu fieri, & conſtet aliquando ab initio centuriones eſſe factos vt conſtat ex oratione Mœcenatis, id tamen rarum eſt; nec niſi iu fortiſſimis, & prudentiſſimis conueniens, qui abſque experientia militiæ rudimenta perceperunt credo in illis fuiſſe, qui paruuli caſtra ſecuti, inter ſigna reptarunt, omnemque ordinem & diſciplinam perceperunt.

Militia Magiſtratus inexpertos facimus.

Secundum. Conſules, & Tribuni ordinem aſſignabant, qui cum plures eſſent, eumque in exercitu res agеretur, non facile viris fortibus indignum præficere potuerunt.

Tertium documentum. Doplex erat lectio; vt magis virtutis ratio haberetur.

Quartum. Primus pilus ſumma in dignitate erat; nam primo ad Conſilium cum legatis, & tribunis vocabatur, ſed in rebus trepidis etiam primorum ordinum centuriones vocabantur. lta 1. bel. Gall. Cæſar & l. 5. Et ſine dubio ium etiam equitum præfecti, quorum maior erat dignitas, quam centurionum.

Quintum. Optiones dabant tribuni, ſed poſtea id conceſſum Centurionibus, vt ſcilicet fortes & fidos legerent.

Sextum. Vexillarios duos ſeligunt, grauia enim ſigna erant, vnum autem erat manipulis ſignum. Non erat ea dignitas aquiliferis, quæ nunc noſtris eſt vexiliferis: Nam aquilam primus pilus regebat, qui apud Dionyſium lib. 10. vocatur etiam præfectus legionis. *alio iterum prælio*, inquit *in quo præfectum legionis noſtra contigit cadere, & aquilam venire in hoſtium poteſtatem, ego pariter pugnans & aquilam ſeruaui, & præfectum eripui qui gratiam mihi auxilij eius referens, ducatum legionis ceſſit, & aquilam dedit.* Imo ipſe aquilam reuellebat & ſignifero dabat:

Vexilliferi.

Septimum. Cenſum equeſtrem conſequebantur qui primum pilum geſſiſſent.

Equitum præfecti.

§. 8. Equitum turmæ ſunt decem, in ſingulis tres ſunt præfecti, qui primus nominatur toti turmæ præeſt, cum abeſt, ſecundus præeſt, ita Polybius. *Equites ſimiliter in turmas diuiſerunt decem. Ex vnaquaque tres ſumunt futuros duces. Iſti ipſi tres adſumũt Vragos, ſiue tergi ductores. Qui igitur primus electus eſt, imperat toti turmæ: reliqui duo Decurionum locum tenent atque adeo omnes decuriones appellantur. Cum primus autem non adeſt ſecundus præfecti turmæ locum adſumit.*

§. 9. Socij pro tribunis duodecim præfectos habebant Polybius *Iunctis congregatiſque ſociis vna cum Romanis, horũ quidem ordinationem & gubernationem habent à conſulibus conſtitutis duces, qui Præfecti appellantur, duodecim numero.*

Sociorum præfecti.

A Conſulibus conſtituebantur, vt magis fidos ſeligerent, & beneficio obligatos tenerent.

Denique in contuberniis erant deni: qui
his præerat, Decanus appellabatur.

CAPVT XXVII.

Alij in militia Magiſtratus.

§ 1. APvd vetuſtiſſimos Orientis populos erat proxima regibus dignitas Magiſtri militum, qualis eſt Geneſ.26. qui in paruulis regnis erant, & præfecti prætorio, & caſtrorum magiſtratus. Habebat & Aſſyrius Holofernem militiæ ducem; Ioab erat ſuper exercitum Dauid, qui & plurimos duces habuit, vnũ in ſingulis tribubus. Ordinata n. ſemper in omni Republica fuit militia. Eoſdem enim ſumptus facit exercitus ordinatus, & inordinatus, imo bis maiores, ordinatio autem in magiſtratu, eorumque officiis cernebatur. Apud Romanos ſub Imperatoribus vt magiſtratus ciuiles, ita quoque militares paulatim mutati ſunt.

Duces militiæ in omni Repub.

Ameralius ἀμηράλιος ἡγεῖται, inquit Codinus, τοῦ ςόλου παντὸς imperat toti claſſi. Hæteriarches magnus transfugis ſuſcipiendis præeſt. Præfectus Legionum fere officium habuit, quod olim Legati, Vegetius lib. 2. cap. 9. *Proprius autem iudex erat præfectus legionis, habens comitiuam primi ordinis dignitatem, qui abſente legato, tanquam vicarius ipſius poteſtatem maximam retinebat. Tribuni vel centuriones, cæterique milites, eius præcepta ſeruabant. Vigiliarum ſiue profectionis teſſera ab eodem petebatur. Si miles crimen aliquod admiſiſſet, autoritate præfecti legionis deputabatur à tribuno ad pœnam, Arma omniũ militum, item equi, veſtes & annona, ad curam ipſius pertinebant. Diſciplina ius & ſeueritas, exercitatio non ſolum peditũ, ſed etiam equitum legionariorum, præcepto eius quotidie curabatur: Ipſe autem cuſtos diligens & ſobrius legionem ſibi creditam aſſiduis operibus ad omnem deuotionem, ad omnem formabat induſtriam: ſciens ad præfecti laudem ſubiectorum redundare virtutem.*

Ameralius vel Admiralius. *Præfectus legionum. Iudex legionis.*

Præfectus caſtrorum deinde additus eſt, de quo Vegetius libr. 2. cap. 10. *Erat etiam caſtrorum præfectus, licet inferior dignitate occupatus tamen non mediocribus cauſis ad quem caſtrorum poſitio, valli & foſſæ deſtinatio pertinebat. Tabernacula vel caſæ militũ, cum impedimentis omnibus, nutu ipſius curabantur. Præterea ægri cõtubernales & medici, à quibus curabãtur, expenſæ etiã ad eius induſtriam pertinebant: Vehicula, ſagmarij, nec non etiam ferramenta, quibus materies ſecatur vel ceditur, quibus aperiuntur foſſæ, contexitur vallum aquæ ductus. Item ligna vel ſtramina, arietes, onagri, baliſtæ, cæteraque genera tormentorum, ne deeſſent aliquando, procurabat. Is poſt longam probatamque militiam peritiſſimus omnium legebatur: vt recte doceret alios, quod ipſe cum laude feciſſet.*

Præfectus caſtrorum.

Tacit. an. 1. Maior erat eorum, quam Tribunorum dignitas, Stratopedarches magnus vniuerſo exercitui præfuit: vt cibum inſtrumentaque curaret. Cantacuz l. 1. c. 17. Stratopedarches τῶν μονοκαβάλλων qui illis præerat qui vno equo merebant.

Stratopedarches.

Stratopedarches Murtatorum, qui iaculatoribus ſtationariis. Stratopedarches τῶν ϑρράκων qui haſtatis; Stratopedarches τῶν τζαγγρατόρων qui ſagittariis præerat.

Præfectus fabrorum, omnes fabros, arma, vehicula, cuniculatios alioſque habuit.

Præfectus fabrorum.

§. 2. Magna dignitas erat Magiſtrorum militum, quorum in oriente erant quinque: Qui & Magiſtri armorum: in Occidente duo erant, aliquando vnus.

Magiſter militum.

In claſſe Drungarius ſoli duci parebat, Comitibus amiralio, Protocomiti, & inferioris notæ Drungariis imperabat.

Drũgarius.

Equitum magiſtratus olim dicti ἵππαρχοι, Leon. Conſt. 3. §. 43. qui & μεράρχας & ςρατηλάτας appellat.

Delectibus agendis aliquando creati triumuiri, L. 25. id bello punico ſecundo, cum magna eſſet militum inopia.

§. 3. Primipili erant alij, quorum magna erat dignitas, annonam exhibebant, Dionyſ. l. 9.

Comites rei militaris ducibus prouinciarum æquati ſunt. c. t. 12. de comitibus rei militaris.

Plures illi erant, interdum peditũ, interdum equitum turmæ præerant. Quidam magiſtris militum pares erant.

Primipili poſtrema ætate.

Comites ſcholarum, excubitorumq; ad palatina officia pertinebant:

Comites.

§. 4. Duces dicti limitum præfecti, & militum. Ex his Criſpus ducatus & imperia ludebat, quocirca eum Nero in mare mergendum curauit.

Ducibus & Comitibus poſtea maiores habiti ſunt Drungarii. Eſt autem Δροῦγγος τῶν ἐκ τριῶν μοιρῶν συγκείμενον ἄθροισμα. *Ex tribus Mœris ſeu partibus cœtus* Mœros autem ſeu μοῖρα tres Drungos cõtinebat aliquando. Nam variant nomina.

Duces.

Multa horum mentio eſt apud Mauricium, & Codinum, Diaconus l. 25. Drungarium vigiliæ nominat.

Præpoſiti Labari, vel λαβάρων dicebantur, qui illud ferebant per vices, quinquaginta erant, Euſeb. lib. 2. de vita Conſtantini. Clariſſimi erant, & conſulatibus pares Diac. l. 11.

Præpoſitus Labari.

Præpoſiti ſub Tribunis erant & certo militum numero præerant, Suet. in Othone.

Tribuni quoque prouinciarum erant, Caſſiod. 12. c. 34. Tribunus Maritimorum: Tribuni cohortum prætorianarum.

Aphopliſtæ homines priuatos exarmabant, ne cædes facerent, eos ſuſtulit Iuſtinianus Nouel. 15. Noſtri rubram virgam appellant. Magiſtratus poſt bella arcendis latrũculis neceſſarius.

Tribuni prouinciarum. *Aphopliſtæ.*

Latrunculatores iidem dici ſolent. His ſimiles Irenarchæ, qui cædes inhibebant.

Latrunculator.

Metatores, & Menſores locum caſtris idoneum capiebant.

Audax Heſperios veniam metator in agros.

Metatores. Menſores.

Iudex caſtrorum κριτὴς Φοσσάτου, deinde dictus eſt, inter milites iudicabat, quod olim Tribuni faciebant:

Campidoctores ἐκλοδιδάσκαλοι, ſinguli in legionibus erant: in geſtis Thebæorum,

§. 5. Inter milites, an inter Magiſtratus militares cenſendi ſint euocati, incertum videri poſſet, ſed dignitate centurionibus pares, ſtatu priuati erant. Milites erant ex omni genere præſtantiſſimi, qui ſtipendia abſoluerant, ſed in gratiam patriæ aut ducum ſponte militabant. Ita Dionyſ. *Erat in his*, inquit, *L. Siccius, qui cohortem ducebat virorum octingentorum, qui iam ſupra ætatem militarem erãt, nec in militia leges cadebãt (vti nec ipſe Siccius) honorantes tamẽ virum, & beneficiis pluribus ab eo affecti, euntem ad bellum noluerunt deſerere. Atque erat hæc manus exercitus totius, ſiue præliorum peritia ſiue in periculis conſtantia: longe princeps.*

ἐκλοδιδάσκαλοι Euocati.

Etiã ex ſociis ſumebantur, & magno numero. Quinctius tria millia collegit, & vocat Plutarchus ςόμωμα mucronem aciei. Hac parte valebant illi, qui beneficiarios multos habebant. Octauianus ex campanis patris ſui beneficiariis dena millia collegit, vt Appianus. Hos vt corporis cuſtodes ſub vno vexillo habuit. Tacitus vocat vexillum veteranorum.

Immu-

Imminuoes operum erant.niſi propulſandi hoſtis : multi ſpe ordioum ducendorum omnia dabant. Cæſar l. 1.ciuil.belli. Eos centurionibus æquare videtur. pollicetur quaterna in ſingulos iugera, pro rata parte centurionibus euocatiſq;.

Dio in Augulo, ait Eos ῥαβδοὺς φέρειν ὥσπερ οἱ ἑκατόνταρχοι. *ferre vites vt centuriones.*

§.6. Corrupta Republica omnia pene officia militaria in dedecus & queſtum abierunt. Itaque virtutis nulla ratio habita, ſed pecuniæ & vitiorum.

Quę eoim fuerit in caſtris diſciplina, quę ratio delect ſ demonſtrat Tacitus lib. 4. hiſtoriarū. *Iuſſu Vitellii, Batauorum iuuentus ad delectum vocabatur quem ſuapte natura grauem, onerabant miniſtri auaritia, ac luxu, ſenes aut inualidos conquerendo, quos pretio dimitterent, rurſus impuberes ſed forma conſpicuos (& eſt plériſque procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc inuidia, & compoſiti ſeditionis auctores, perpulere vt delectum abnuerent. Ciuilis primores gentes, & promptiſſimos vulgi, ſpecie epularum. ſacrū in nemus vocatos, vbi nocte ac lætitia incaluiſſe videt, à laude gloriaque gentis orſus, iniurias & raptus, & cætera ſeruitij mala enumerat. Neque enim ſocietatem vt olim, ſed tanquam mancipia haberi. Quando legatum grauis quidem comitatu & ſuperbo cum imperio, venire. tradi ſe præfectis centurionibuſque. quos vbi ſpoliis & ſanguine expleuerint, mutari exquirique nouos ſinus, & varia prædandi vocabula. Inſtare delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut ſupremum diuidantur. Nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quam prædam, & ſenes. attollerent tantum oculos, & inania legionum nomina ne paueſcerent. eſſe ſibi robur peditum equitumque : conſanguineos Germanos: Gallias idem cupientes: ne Romanis quidē ingratum id bellum, cuius ambiguam fortunam Veſpaſiano imputaturus: victoriæ rationem non reddi. Magno cum aſſenſu auditus barbaro ritu, & patriis execrationibus, vniuerſos adigit.*

CAPVT XXVIII.

Militem internum præſtare externo: nec tamen negligendum externum.

Hæc bella fere ex circumſtātiis pendent.

§.1. Difficillima non modo tractatu res, ſed etiam ipſo vſu. Auctores quidē video in diuerſum ire : quidam omnino ſuadent τὸ ξενικὸν peregrinum militem: alij domeſticum: Principes nunc hos nunc illos ſequuntur.

Contra externum militem hæc fere dicuntur.

Primo. Infidos eſſe, & maiore ea diuerſo mercede ius faſque exuere.

Secundo non parere, non iuberi, non regi, idque propinquo diſcrimine.

Vita militis externi.

Tertio, ſine pudore fugere, non fide, non affectu, in principem, aut patriam teneri, mercenarius enim eſt.

Quarto. Cauſam non habere, cur alienæ dominationi ſanguinem commodent. Epaminondas ſuos hortabatur, vt in Lacones ferrentur, aliorum his cæſis, nullam fore conſtantiam.

Quinto. Regionem cum veniunt auxilio externam arbitrari, ideoque cum poſſunt, eam populari, cui defendendæ conducti ſunt.

Sexto, Neque facile vtendum milite externo ſubſidiario, cum enim ab alio ſtipendia accipiant, non fore fideles illi, pro quo periclitantur, ſed à quo aluntur.

Septimo. Qui bella alieno auxilio gerit, eſt in manu illius à quo adiuuatur. Auxiliares Gothi orientem prædati ſunt, occidentem inuaſerunt. Saxones victis Pictis, & Scotis Britannias teouerunt.

Octauo. Mercenarius miles eſt inutilis, quia propter exiguum ſtipendium non exponit vitam. Deinde vel fortis eſt, vel ignauus : ſi fortis, timendus: ſi ignauus, eſt proditor. Denique domeſtico quod deſideris in regno manet, quod cætero vicinos efficit fortiores.

§.2. Mihi tamen multa hoc in genere conſideranda ſunt, & interdum cæteri milites domeſticis præponendi : neque id ſemper quærendum, quid optimum ſit abſolute: ſed quid fieri poſſit, quidque ſit conſideratis circumſtantiis amplectendum.

Optandum omnes eſſe fortes in Rep. ſed nō ſperādum.

§. 3. Itaque optandum quid eſt, vt quemadmodum in Republica Romana tempore Romuli, aliorumque Regum omnes ciues milites erant, ita quoque in regnis & vrbibus cura belli cum pacis artibus miſceatur, vt ſemper parati ſint omnes ciues ad ſuſtinendum, inferendumque bellum: eo finito contenti triumpho ad ciuiles artes reuertantur. Sic Attilius Regulus à Senatu petiit, vt ſibi prædiis curandis domum redire liceret, quod à colonis negligentius habita eſſent: aliique militum Romanorum cupidiſſime arma depoſuerunt.

Verum eam Rempublicam ſtabilem eſſe non puto: quia nulla in hunc vſque diem talis apparuit, quæ longo tempore perdurarit. Nam Romę quoque cum eſſent multa ciuium millia, pauci tamen qui in bella ſcriberentur, fuerunt: quid enim binæ aut quaternæ legiones ad ducenta, aut trecenta ciuium millia?

Potentes Monarchæ variis ex gentibus militem ſtatuunt.

§.4. Qui ampla, & diuerſarum nationum regna poſſident, non modo ex ſubditis militem cogere, verum ea alijs quoque gentibus conducere poſſunt. Nam quod hodie in pleriſque regnis fieri videmus, cauſa non eſt, cur reprehendamus, niſi euidens ratio aliud perſuadeat : nec enim probamus, quod Machiauellus putat, nullum Regnum, nullam Rempublicam, rei bellicæ habere legitimum ordinem aut peritiam. Cum igitur imperatori Romano bellum eſt in Turcas non modo Pannonico & Germano, ſed Italo quoque & Franco milite vtitur, id ad victoriam mirifice conducere arbitratus ex quaq; gente bellicoſos in caſtris exercere. Quin etiam inſtitutum Romanorum fuit, qui ex omnibus prouinciis delectum agebant, ſociorum etiam regum auxilia perpetua habuerunt. Raro autem ab illis tumultuum ſunt orta initia, ſed ſi quid fuit aduerſi à legionariis irrepit.

Romanorū auxiliarum tumultuatia.

Auxilia omnino reiicit Machiauell[illegible] in principe capit.12. Quia non ſit in illis be[illegible]olentia, magno conſtant: principem euertunt. Carthaginenſes ferè ab auxiliis oppreſſi ſunt, poſt bellum Punicum primum alios adiungit : *Philippus Macedo à Thebanis poſt Epaminondæ mortem creatus imperator, parta ex hoſtibus victoria eorum libertatem ſuſtulit, Mediolanenſes, mortuo Philippo principe decreuerunt ſtipendium contra Venetos Franciſco Sfortiæ, quē ad Carauagium deuictis hoſtibus adiunxit ſe illis, vt Mediolanenſes ſuos dominos opprimeret. Eius pater Sfortia cum Ioan. Neopolitanorum reginæ ſtipendia mereret, repente illam inermem deſeruit, ſic vt ne regnum amitteret, in Aragoniorum regis ſinum coacta fuerit ſe ſe conijcere. Si quis obiiciat, Venetorum atque Flo-*

rentinorũ imperium his armis retroactis Imperatoribus fuiſſe propugnatum, nec illud eorum præfecti in ſuam poteſtatem redegerint: reſpondeo Florentinos, ſuam quandã fortunam in ea re ſautricem habuiſſe. Quandoquidem ex eorum ductoribus, qui ſtrenui eſſent, & à quibus ſibi metuendum fuiſſet, nonnulli aduerſis præliis ſunt vſi, nõnullis ſuit repugnatum, reliquos ambitio alio deuoluerat: qui infeliciter bellum adminiſtrauit, is fuit Ioan. Acutius: cuius fides amiſſa victoria, cognoſci non potuit: at nemo non fatebitur, ſi victoriam reportaſſet, Florentinorũ rem ſuo arbitratu fuiſſe adminiſtraturum. Sfortia perpetuo Brachani ſunt aduerſati mutuo ſeſe obſeruantes. Franciſcum ambitio eorum in Galliam Ciſalpinam pertraxit: Brachius vero contra ſacerdotum Rempub. atque Neapolitanorum regnum ſe conuertit.

Verum ad id accedamus, quod nuper contigit. Imperiũ belli gerendi Florentini detulerunt Paulo Vitellio, viro inſigni prudentia, qui ex priuata fortunæ conditione, maximum ſibi nomen pepererat: is ſi Piſas expugnaſſet, nemo inficias fuiſſet iturus, Rempubl. Florentinorum eius imperium fuiſſe ſubituram. Nam ſi in hoſtium partes ſtipendia facturus tranſiiſſet, nullus erat euadendi locus: ſi vero eum retinuiſſent, illius iuſſa capeſſere cogebantur.

Venetorum ſi progreſſus examinentur, facillime quis intelliget, eos tutiſſime, ac feliciſſime, tunc ſe præſtitiſſe, cum ex Veneta gente collecti eorum exercitus, bella gerebant. Quinimo eis ſuis antequam ad terreſtres expeditiones ſua ſtudia conuerterent: quo quidem tempore patricia gentis & vrbanæ plebis inſtructi armis, fortiſſime ſe geſſerunt, At vbi primum terra bellum gerere cœperũt. hanc virtutem neglexerunt, moreſque Italicos ſunt ſequuti: atque in continenti augendi imperij initio, tum quod non ita longe Reipub. fines protuliſſent: tum etiam quod in magna eſſent exiſtimatione, non erat quod valde à ſuis præfectis foret ſibi timendum: at propagatis imperii finibus quod Carmignola exercitus imperator factus eſt, tunc eius erroris ſpecimen ceperunt. Nam cum illum acerrimum ducem cognouiſſent, poſtquam eius ductu, Mediolanenſium regulum verberaſſent. illum vero remiſſiorem in bello gerendo factũ cernerent, nullius amplius victoria eo ductore, ſe fore compotes ſunt rati. Quare ne quod partum fuerat totum periret, eum miſſum facere nec volebant, nec poterant. Vt tutos itaq; ab ſe aſſererent. eum interfecerunt. Declararunt deinde ſuarum copiarũ imperatorem Bartholomæum Bergomatem, Robertum Seuerinatem, Comitem item Petilianum, & id generis alios: quibus ducibus metuendum erat, ne detrimentum citius quam emolumentum ſuæ Reipublicæ importarent. Id quod in eo quod geſtum eſt ad Vailam bellum accidit: vbi vnico cum hoſtibus congreſſu id totum periit, quod CCC. annis tot laboribus fuerat quæſitum. His enim armis lenta duntaxat, fera ac exiguæ ſiunt rerum acceſſiones: at ſubita & repentina erumpunt iacturæ, & calamitates.

Vſum omnium culpare non eſt prudentis.

Verum cum videamus nunc vſum eſſe vbiq; militis [mer]cenarij, non eſt exiſtimandum in tanta cupiditate vincendi nullam Rempublicam id ſequi, quod conſultiſſimum eſt. Moderate tamen auxiliis exteris vtendum. Veneti ducem mari è ſuis præficiunt, ipſi militi mercenario terreſtri per ſuos ſtipendia ſoluunt, ſocios & conſilia duci adiungunt, ipſi è curia belli dirigunt, maximeque trahere ea cupiunt, vt ſumpto fatigent hoſtem, non facile in prœlii diſcrimen ſeſe coniiciant.

Auxilia à ſuſpecto.

Auxilia quæ dantur à potentiore, niſi fidus ille ſit, pernicioſa ſunt, vt ſi Turcam voces auxilio, quod fecere Græci: at ſi à fido & cognato, ſalutaria. Iulius Secundus Ferdinandum Hiſpanũ, Philippum nunc Ferdinandus aduocat, & contra Venetos vocauit, nec pedem terræ ſuæ per eum amiſit. Itaque vbi fides, DEI timor, commune commodum, amicitia, affinitas, & cognatio facile in communes vel inimicos, vel ſuſpectos, arma ſumunt. Tam enim intereſt Hiſpano Bohemiam, quam Italiam defendi.

In ſeditione externis vtũtur.

§ 5. Primo in ſeditione quidem & ciuili bello plerique extero milite vtuntur. Pompeius Afros barbaros adduxit, Cæſar Gallos, & Hiſpanos, Cæſares ſibi fidiſſimos ſenſere exteros. Nunc quoque in Belgio militant exteri, Germani, Galli, Angli, Scoti, Hyberni, Itali, Epirotæ. Heluetij, quoque præſidio multis exteris conducuntur. Neque eam ob cauſam tyrannidis accuſari principes debent: cum enim domeſtici factiones alunt: cum in ſalutem Principis violandam conſpirant, externo ſe tueri præſidio merito ac iure poſſunt. Nec modo id faciunt Reges, ſed ipſæ Reſpublicæ, quæ libertatem ciuiũ externo præſidio tueri ſe dicunt. Batavi Gallica, & Britannica præſidia ſuis ciuibus in officio continendis, per oppida nobilia diſponunt; nullo id modo facturi, niſi id contra motus internos, externaque bella conſultum arbitrarentur. Neque vero magni momenti ſunt, quæ à Machiauello aliiſque adferuntur. Infidum aiunt eſſe, πᾶν τὸ ξενικόν. omne exterum fluxæ fidei. Equidem fateor multa externæ perfidiæ exempla recenſeri, & Romanum imperium per Gothos, Alanos, alioſque, qui ſubſidio venerant, euerſum: Verum plura ſunt domeſticæ perfidiæ exempla. Vnus Sylla plus detrimenti attulit, quam Alarici tota barbaries infuſa vrbi. Imo non tã externa auxilia quam cum illis ducum perfidia.

Externorũ minora quam ciuiũ ſcelera.

Quocirca non ex omni gente auxilia accerſenda, ſed ex illa, cui iura, & fœdera publicè priuatimq; ſancta ſunt. Itaque nemo Chriſtianorũ principum Turcas, Tartaros Moſcouitas in auxilium vocat: ἄσπονδοι n. ſunt. & cùm periurio fefellerunt apprime læti. Conſtantinus in Græciam 10000. Turcarum vocauit; victores excedere recuſarunt, inde cauſæ multarum calamitatum fluxerunt. Hiero Syracuſanus cum mercenarios inſoleſcere videret, vt nec retinere, nec dimittere ſine periculo poſſet, vſus ſtratagemate omnes occidit. Crudele hoc & durum, ſed meruerant.

Externi fortes.

Secundo, Parẽt fere promptius, pugnant fortius externi, vt qui in ſola principis beneuolentia, & victoria ſpem ſalutis habent.

Tertio. pudor etiam externos à fuga retrahit, qui videri ignaui exteris, ſuiſque, ad quos in gloriis eſſet redeundum nollent.

Quarto. Neſcio an facilius inuenturus ſit, qui externi principis in alios dominationẽ aſſerere, quam ſui principis in ſemet poteſtate dimicare paratus ſit. Ita olim factum, exteri Romanam dominationem firmarunt. Romani cum potentia creuere, ſocios habuerunt, quos ſimul colligebant, vt ait Polybius. *Sub hoc ipſum tempus Conſules denuntiant magiſtratibus ſociarum in Italia ciuitatum, è quibus auxilia & commilitium habere volunt, ſignificantque iis, & numerum & diem, & locum in quem conuenire debeant quos legent. At vero ciuitates ſimilem facientes itam dicto delectum, itemque iuramentum adigentes, mittunt eos, Præfectum conſtituentes &c. Quæſtorem.* Romani ſane cum bello grauiſſimo Hãnibalis premerentur, auxilia mercede, hoc eſt, Volones cõduxerunt. Tõ. l. 2. Μεταστείλας δέ, inquit, ἀπὸ γὰρ ἐχηνέχθησαν θαλάττας, καὶ ἄλλοις τῶν σφῶν συμμάχων τινάς, ἐς Ῥωμαίους δὲ μισθοφόρ

ους

ὑπεροπλάσαντες, μέχρι πρὸς τέλος φέροντες ξενικόν. Deficientibus à Carthaginenſibus Gallos, & alios quoſdam ſociorum, Romani ſtipendio conduxerunt, non ante peregrinum militem ſoliti alere.

Quinto. Facilius prædantur exteri, qui minus affectu patriæ, & verecundia mouentur: petitius tamen ciues locorum, rerumque gnari. Contra auxiliarium militem itaq; quæ dicuntur, vana ſunt: Paruo enim negotio caueri poſſunt: etſi enim ab alio ſtipendia capiant, cum tamen ea tui cauſa accipiant, te magni quoque facient: cauendum autem ne auxilia petas ab ſuſpecto, ne victori frænum imponat. Itaque is fideliſſimus *σύμμαχος* eſt, cuius intereſt, te vincere maximeq; potentem eſſe.

§. 6. Valde cauendum eſt imperatori, ne plus quam ſui roboris in caſtris habeant. Expertus Scipio in Hiſpania, qui Celtiberos pecunia cōduxit, ſed cum eos hoſtis corrupiſſet alia pecunia, oppreſſus eſt.

CAPVT XXIX.

Ordinarios quoſdam milites alendos eſſe.

§. 1 ROmani initio, licet ordinē claſſium Seruius inſtituerit, militem tamen ordinariū non habuerunt, ſed cum patria defendenda, vel bellum gerendum eſſet, delectus agebant, at poſtea creſcente imperio legiones ordinarias, & ſtatas, atque adeo militem prætorianum pro tutela principis habebant. Idque iam olim Græci factitarunt, & ſuaſit Athenienſium orator. Demoſthenes enim quatuor perpetuo legiones alendas putabat orat. 4.

Romani ordinariū militem non habuerunt initio.

§. 2. Magna cura adhibenda eſt, vt copia ſit militis ordinarij: nam ordinarie ſubito bella conſurgunt. & diu durant, itaque opus eſt celeri remedio, & perſeuerante. Hinc tutam imperij molem conſpicatus Auguſtus, ordinarios milites conſtituit, ſeruatumq; hoc eſt à ſucceſſoribus.

Auguſtus militem perpetuum conſtituit. In Gallia miles ordinarius.

De perpetuo milite video variatum admodū in multis regnis, præſertim Franciæ. Gregor. Tolos. lib. de Republ. *Sunt multa alia quoq; armorum exterorum incōmoda, quæ conſiderans Carolus VII. Rex Franciæ pulſis regno Anglis, inſtituit ordinariam militiam quinquaginta millium peditum, qui ſtipendiis cōtinuis militari ſcientiæ nauarent operam, & ad omnē incurſum interim expeditius conuenirēt, dum alij interim, ſi maioribus viribus opus eſſet, cogerentur: verum latrociniis tales intenti, fuerunt à Ludouico II. ſublati, qui aſciuit in illorum locum ſibi laterales Heluetios. Rurſus tamen Franciſcus I. Rex memor periculorum, quibus expoſita fuerat Gallia ob auxiliares extraneos, anno 1534. Legiones reſtituit quinquaginta millium peditum: & cum illa poſtea penitus fere fuiſſent extincta, reſtituit eaſdem Henricus II. filius ſine tamen magna regni vtilitate propter indiſciplinatum ordinem.*

Non deſunt qui iudicant etiam non expedire principibus, vti in bello ſubditis, eo quod arma feroces efficiant ſubditos: & inde ad rebellandum facilius erigant criſtas. omnia enim ſibi cum robore enſis & armorum pollicentur, vt exempla adhuc extant in Gallia & Flandria.

§. 3. Ordinario militi tanquam pro omnium ocio ac quiete ſolicito honor habendus eſt. Hinc olim omnis nobilitas originem habuit. Sed ille alendus, qui præſidio ſit, quique bona diſciplina exerceatur, nec quieſcere, aut ociari ſinatur: nam mala inde orta, aliunde manarunt.

Ratio ordinarii militis.

Totum, inquam, malum ex neglecta diſciplina ortum eſt. Si enim diuerſis in locis, aliquot operi detenti, mediocri ſtipendio alerentur, facile tantum regnum tutarentur, imo inuictum redderent.

§. 4. Continendi certe in officio, alioqui principibus euadunt graues, & ſubditis intollerabiles, nam arma animos ad inferendam iniuriam faciunt: cum autē de vita periclitētur, omnia mereri ſe putant, ſi quicquam non extorſerunt, hoſtibus atrociores ſunt.

§. 5. Exercendi ſunt etiam pacis tēpore, alioqui ocio celerrime languefcunt: itaque præſidia hodierna non ſunt tirocinia militum, ſed corruptelæ.

Ageſilaus in Gymnaſio milites exercuit, & virtutis præmia propoſuit. Alex. ab Alex. libr. 1. capite 20. Philip. quoque Macedones exercuit diligenter, cum armis ſæpe trecenta ſtadia conficiebant, arma omnia, cum meatum, vaſa ad victum ferebant.

§. 6. Diuerſis in locis habendi ſunt: tum quia pluribus præſidio, & minus graues ſunt, tum vero ne conſpirare poſſint. Vires enim ſuas niſi coniuncti non vident. Cum agmen fecerunt, terribiles ſunt.

Præſidia diuerſis in locis.

§. 7. Conſilium etiam prudens eſt, diuerſa ex gente coniungere: ſic enim nec co[illegible]tia facile agitare, nec coniurare poſſunt.

§. 8. Conuenire tamen vna altera ve alia interdum ad oſtentandam virtutem, aut peritiam, mutuamque æmulationem conueniens eſt.

CAPVT XXX.

Romanorum militum diuiſio.

§. 1. ORdinum diuiſionem hunc in modum Polyb. deſcribit. *Tribuni vero Romacū ſacramento dixerunt diem, & locum cuique legioni denuntiantes in quem conueniant, idq; ſine armis, tunc quidem dimittunt. At ij, cum adfuerint die dicta, horū iuuenes & pauperes maxime Tribuni ſeligunt in velites: iſtis proximos, in Haſtatos: ætate florentiſſimos, in principes: ætate maximos, in Triarios. Tot n. & talia diſcrimina apud eos ſunt & appellationum; & ætatum, & armorum, in quaque legione. Diuidunt autem eu hunc modū vt maximi ætate, quos Triarios dicunt, ſint ſexcenti Principes mille ducenti, totidem Haſtati, reliqui, & ætate minimi velites. Quod ſi plures quatuor millibus ſint, pro rata diuidunt, exceptis Triariis quos habent ſemper numero eodem.*

Triarii, Principes Haſtati. Velites.

Cauſa cur eodem numero, quia magna dignitas, & tanta pericula Triariorū: ne igitur potiſſimam militis partem ſine opera in acie tenerent, noluerunt eam augeri, quamuis cæteri ordines augerentur.

Hue in loco tacitum non poſſum præterire id quod ait, legi *τῶν ἀνδρῶν τοὺς νεωτάτους, & πενιχροτάτους. εἰς τοὺς γροσφομάχους virorum maxime iuuenes, & pauperrimos in velites.*

Error militia Romana.

Hic ætatis ratio, & opum: putat Lipſius pauperes, ætate fortes, & vſu in triarios lectos eſſe. ſed in valde pauperibus, ſeu pauperrimis id negauero: & conſentit ipſe: A cenſu ſane legebantur, & id diu perdurauit: Romanis id obiicitur, *à cenſu equitem, à cenſu peditem legitis:* Liuius l. 37. itaq; magis hac in parte placent inſtituta Laconum, in quę virtutis ratio præcipue ducebatur. Romanæ

Reipub-

Reipublicæ id plurimum nocuit. Ex eaque cauſa ortæ difficultates delectuum, cum ad nomen reſpondere nollent, militiamque detrectarent.

Maxima parti vacatio non danda.

Quinetiam ſententię meę rationem habeo, & probatiorem maximi nominis Imperatorē. Ratio eſt: quia, quamuis eum ſtipendia darentur, humanum erat, ſextam claſſem feriari, niſi in magna neceſſitate & tumultu: magnus erat tamē ea tot in Republ. militiæ ſtudioſa, & inter hoſtes viuenti perpetuos, tantæ multitudini vacationē dari, præſertim cum Ipſa ius mandatorum magiſtratuum haberet. Quam multos in illis credibile eſt, viros fortes, gnauos, induſtrios, qui arma, Martemque fremebant? certe pauperum Romæ maximam multitudinem fuiſſe omnis hiſtoria teſtatur. At nunc pauperrimi velites fiunt primi, & leuiter armati obiciuntur hoſtibus. Hanc ob cauſam Marios, vt Saluſtius in Iugurtha ſcribit: *Milites ſcribere non more maiorum, neq; ex claſſibus, ſed vt libido cuiuſque erat, capite cenſos pleroſq;.*

Marius pauperes legit.

Ecce tibi Marium magnū, & periculoſiſſimis bellis imperatorem, morem legendi militem tot annis ambitione diuitum vſitatum immutat: & prætermiſſis diuitibus legit capite cenſos. Sunt vero illi, qui nullo, aut per quam exiguo ære cenſebantur, Agellius lib. 16. c. 9. Plutarchus id etiam refer[t ...] *[con]ſul declaratus ſplendide, ſtatim delectum habuit pr[æter ...]m, & morem, plurimos è pauperibus & ſeruili genere conſcribens: cum antea Duces hos tales non ſuſciperent, ſed arma quoque, vt aliud aliquid honeſtorum, non niſi honeſtis digniſque darent, cum quiſq; velut pignus rem familiarem opponere videretur.*

Libertinorum cohortes.

Addit libertos, & libertinos. Sociali bello ſeruatum illud, & factum fuiſſe operæ precium docet Macrobius, Saturn. c. 11. *Bello Sociali cohortium duodecim è libertis conſcriptarum opera memorabilis virtutis apparuit.*

Imo poſtea plerique pauperes ibant militatū, & rem, & nomen parabant. Quam rem ipſæ legiones indicant, quæ abſolutis ſtipendiis agros accipiebant, ne poſt labores exhauſtos inope ſenectute conſumerentur. Hoc igitur modo melius Reipublicæ conſultum eſt. Quam ob cauſam etiam voluntariorum delectus ſupra magis probaui.

Velites igitur, acceoſi, rorarij, non erāt ex cenſu hoc modo legendi. Quia fortiſſimi, & promptiſſimi futuri in prælio, ſic negligebantur.

Haſtati in primum haſtas iactabant.

§. 2. Haſtati ita dicti, quod antiquitus haſtis pugnabant, poſtea pilis & gladiis: grauis ea militia, nec magno vſu, cum enim duo pila, in vanum emiſſa, vel clypeis excepta eſſent, ſtatim ad gladios ventum eſt. Haſtati iuuenes erant, Liuius li. 8. vocat florem iuuenum pubeſcentium. at principes viri erant i robuſtiorem ætatem vocat Liniu[s ...]de colligas, diuites etſi titones inter velites n[on] fuiſſe.

Triarii raro pugnabant.

§ 3. Triarij dicti, quod in tertio ordine, ſeu acie ſubſiderēt, ſeu vt Varro loquitur, *extremis ſubſidiis deponerentur*, ætate graues erant, & fortitudine. Sedebant preſſo alter genu, Pilani olim dicti, numero erant ſexcenti, apud eos aquila, & Imperator, ſelecti & extraordinarij, atque etiam euocati. Video noſtris ducibus aliud placuiſſe: nam in prima acie, atque opportunis locis fortiſſimum quemque collocant, apud Romanos fortiſſimi raro pugnabant: nam interdum velites, ſæpe haſtati, ordinarie principes profligebāt hoſtem, ſummum periculum denunciabatur, cum res ad Triarios rediiſſet. Tutelæ igitur ſuæ magis hoc in ordine, quam bono publico diuit[e]s conſulebant, & pauperum & iuniorum pericula eſſe volebant. Hoc tamen commodi erat, vt rariſſime tota acies fugaretur, iunioribus enim cæſis aut fugientibus, perſiſtebant Triarij, robore & animis, qui ſi principio cladem accepiſſent, ſolo metu celeri diffugiſſent: Facilius eſt enim habere militem, qui fortiter pugnet, quam qui clade viſa non fugiat.

Legio.

Tota vero hæc multitudo apte compoſita legio Romanis dicebatur, in qua velites, haſtati, principes 1200. Triarij 600. Numerus vniuerſorum 4200. ſi maior eſſet legio, manebat ſtatus Triariorum numerus, cæteri proportione æquali augebantur, vt dictum eſt. Romuli legio trium millium fuit, velites non habuit ſeiunctos.

§. 4. Altera diuiſio eſt horum militum in manipulos, & cohortes. Polybius in hunc modum. *Poſt hec vna cum ordinum ductoribus diuidunt ætates ſingulas, ſiue genera, quamque in decem partes, exceptis Velitibus. Ipſos velites, vt multitudo eſt, æqualiter diſtribuunt in omnes partes. Atq; vnamquamque harum partium appellant ordinem & manipulum, & ſignum:* Manipuli ſunt triginta, quælibet genera ſuot in manipulos diuiſa.

Inde patres centum denos ſecreuit in orbes,
Romulus haſtatos inſtituitq; decem.
Et totidem princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora, legitimo quiq; merebat equo.

Manipulum.

Per hos æqualiter diſtributi erant Velites in ſingulis ordinibus quadringēti, in ſingulis manipulis quadraginta. Manipulus eſt hominum 120. centuria vero 60. Hoc in haſtatis & principibus; nam Triarij numero dimidiato ſunt. atque hoc ſine additis Velitibus, quos ſi adiungas in manipulis erunt 160. & in centuria 80.

Cohors.

Cohors conſtituitur ex tribus manipulis, vno haſtatorum, altero principum, tertio Triariorū addito manipulo Velitum, ſuntque homines 420. quaſi parua legio, omnia enim genera legionis habebat. Cohortes à ruſtica cohorte dictæ ſunt: eæ interdum ſeparatæ, & in præſidiis, vbi integram legionem reſidere neceſſe non erat σπεῖρας Græci appellant, & interdum ἴλας, quaſi dicas alas. Manipuli tamen initio ſine diſtinctione, ac proinde etiam cohortes fuere. Nam centum homines, quibus pertica manipulum fæni præferebant, manipulus dicebatur Ouid. 3. Faſt.

Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos,
Vnde maniplaris nomina miles habet.

Decem igitur in legione cohortes. Romulus trium millium legionē fecit, deinde adſcitis Sabinis duplicauit Scipio, Marius, aliique maiores fecerunt.

Equites trecenti, Socii.

Equitum trecenti erant diuiſi in decem turmas, quarum vnaquæque triginta continebat.

§. 5. Sociorum eundem numerum, ſi pedites conſideremus, habuerunt, equitum duplo maiorem. Illi vtrinque ad dexteram & ſiniſtram partem fuere. Ex ſexcentis Equitibus ſociorum tertiam partem extraordinarios vocabant, ἐπιλέκτους. De his Polybius: *Præfecti primum ex omnibus ſociis aptiſſimos eligunt ad propriū vſum Conſulum, tam equites, quam pedites, quos vocant extraordinarios. Id valet interpretatum, Electi. Multitudo autem omnis ſociorum eſt, peditum quidem par Romanis legionibus, vt plurimum: equitum dupla. Ex his accipiunt Equitum quidem in Extraordinarios partem admodum tertiam: peditum quintam. Reliquos diuidunt in duas partes, appellantque*

lautque alterum Dextrum, alterum Siniſtrum cornu. Extraordinariorum pars, qui dicti ablecti, ſemper cum Imperatore verſabantur. Prudenter factum primo, vt ſocios vtrimque diuiderent, ſecuritatis cauſa. Deinde tam ex pedite, quam equite ſeligerent extraordinarios, hoc eſt, promptiſſimum quemque, & aliquid auſurum, ex his ipſis ablectos, qui ſpecie honoris, quaſi obſides circa conſulem erant.

Extraordinarii.

Ablecti.

Poſtea multo maior ſociorum erat numerus, & tandem ex Italia, tandemque toto imperio ſcriptas videmus legiones. Cornua ſociorum, & alas appellant, etiam cum de pedite loquuntur.

CAPVT XXXI.

Ad victoriam equitem plus facere quam peditem.

Equitis interdũ ſummus, interdum nullus vſus.

§.1. GEneratim res illa conſideranda eſt: nam quibuſdam in bellis vix vſus eſt equitis, in aliis eques omnia conficit: cum vrbes in montanis obſidentur, aut ad flumina, & maria, cum operibus agitur, non eſt equitis magnus vſus. De bello igitur agimus, & prælio, quo affirmo eum, qui equitatu abundat, facile ſuperiorem euadere.

Cauſæ multæ ſunt. Prima qui equitatu præpollet, & ſuam & hoſtium ditionem in manu habet. Commeatus liberè conuehit, omnes hoſtium excurſiones, pabulationeſque inhibet, eumq; quaſi in laxâ cuſtodia tenet. Ottomanidę omnem ſpem regni in Timariothis repoſitam habent, qui eorũ eſt equitatus, maximeque hoſti nocere poteſt, cũ magno numero, cui nemo reſiſtere valet, in terrã inimicam irruat, & vno impetu iuſti belli cladem efficiat. Eodem Tartari, & olim Hunni plurimum valuerunt. Neque ad rem facit, quod in equitem graues ſumptus impẽdi aiunt: nam minorum potius peditum numerus legendus eſt, & impenſas celeritate belli compenſant. Minui etiam ſumptus poteſt, ſi ex hoſtico viuere conſueſcant, quod eſt facile illis, qui ſuperiores ſunt.

Equus, ex hoſtico, facile ali poteſt.

In oppugnationibus vrbium, aliiſque ſtatarijs prælijs, etiam deſcendere ab equis, & pedites pugnare ſolebant: quod nunc hac licentia militari haud facile dux aſſequetur. At in prælio cum procella equeſtris immittebatur, cito fugam hoſtis cupiebat. In ipſis prælijs cum equites cedere coguntur, pedites quaſi deſtituti ſolam fugam ſpectant.

CAPVT XXXII.

Caſtra compoſita more veterum.

§.1. CASTRORVM Romanorum ordinẽ pulcherrimum fuiſſe inter omnes conſtat, deſcribit eum accuratiſſime Lipſius lib. 5. de militia Romana, cuius hic eſt ſchematiſmus, in quo breuiter iſta noto.

1. Prętorium commodiſſimum locum aſpectui imperio obtinet, eſtque in medio ducum. Locum Imperatori capiunt quadratum, cuius latera ducentorum pedum.

Hic contubernales Imperatoris, impedimenta, aliaque metabantur. circa eum Quæſtor, legati, Tribuni:

2. Quæſtorium ad dextrum erat, longum ducentos, latum centum pedes.

3. Ad ſiniſtrum Prætorij legati conſtituti ſunt, iunctis tentorijs, cuius longitudo centum, latitudo quinquaginta pedum.

4. Tribuni & præfecti ſocium recta pone prætorium tendebant, ſinguli diſcretis tabernaculis vt omnes ſuam legionem in conſpectu haberent. Præfecti ſociorum ad latera Lipſius locat, & cauſas reddit probas, ſine interuallis tamen eſſe putat.

Euocati equites ad prȩfectos ſociorum, & pedites illis vicini. Extraordinarii equites, & pedites ante ſpatium ad vallum collocantur. Prudentiſſime hoc Lipſius. En cuſtodiam primarii Ducis, & Ducum, committere ſociis voluerunt: quid niſi vt fide ſic habitâ magis adſtringerent eorum fidem? ſed & cauſa occultior altera, quod præcipuos ſociorum circa ſe & in ore atque oculis habebant, ne quid clam conſulerent, aut innouarent? Etſi aũt iſti vndiq; cingũt Imperatorem & in cuſtodia habent; non tamen ita vt non ſit præſidium aliquod ciuile, ſi opus. Nã & Euocati vtrimq; ſunt, veterani milites: ſunt in cõtubernio eius centeni aliquot homines: adſident cum ſuis Quæſtor & Legati: p̃ſident Tribuni, ad quos ei ſemper receptus, & per eos in medias legiones. Conſideratio altera, quod loca hic magna & vacua. quare? vel quia decorè ibi, vel quia vtiliter. Decore, vt Forum vtrumque: vbi ſi quid litis aut iniuriæ, in propinquo qui ſoluant, aut vlciſcantur. vtiliter, vt Quintana illa magna: quia ſi opus inſtruere exercitum in caſtris, ibi & in Foro vtroq; facillimè fiat. Item ſi educendus: ſublatis Extraordinariis & in latus ſepoſitis, grande ſpatium ad ordinandum. Reliqua diſtributio clara eſt conſpectui, Velites Lipſius ad vallum collocat, cuius & hic podiſmus valde notandus, ſed non ad noſtraria caſtra. *Podiſmos appello*, inquit, *Pedaturas ſiue menſiones pedales*. Sed cum pes duplex ſit, ſimplex & magnus: vtriuſq; nobis vſus erit. illius in mẽſuris longitudinis aut latitudinis: huius in vtriuſque. Nam pes magnus Varroni eſt, qui aliis planus aut conſtratus, & vulgo noſtro Quadratus aut ſuperficialis. Qui à Pyrrho hãc rationem Romanos accepiſſe tradunt, errare mihi videntur: nã ante bellum ꝙ cum Pyrrho geſſerunt, caſtra, vallum, omniaq; lego. Id certum Perſas ſeu Parthos potius à Romanis multa mutuatos: adeo aũt excelluerũt, vt ſaccos vacuos ſecũ ferrent, quos in locis ſabuloſis arena plenos ꝓ vallo opponerẽt.

Caſtra noſtra bene diſpoſita.

§.2. Noſtrorum caſtra omnino melius diſponũtur, & ſummam locorum rationem habent, qui ea metantur. Bernardinus Mendoza parte 1. c. 36. tãtam inter legiones diſtantiam requirit, vt alii milites ſi neceſſe ſit, induci poſſint. Caſtra vero ita collocat, vt certo ſpacio vexilla diſtent, quo quiſq; ſuum facile inueniat, deinde maiora ſpacia facit à fronte & lateribus, quam fuerint apud veteres c. 36. Excubias octoginta pedes ſeparat à vexillo. Regẽ in medio collocat. Circuitores nunc quoq; ſunt certi, vtuntur tamen, & aliorũ opera: qui [illegible]nerales ſunt, & tota caſtra obeunt, lingu[illegible]nũ cognoſcere debent, quæ in excubiis verſantur.

Circuitores.

Magiſter machinarum prope Ducẽ habitat, atque illi qui machinis deſtinati ſunt. Forum ẽt rerũ venalium, nec procul à principe, nec Judice rerum capitalium abeſſe debet; ꝙ ibi multæ cõtrouerſiæ oriantur. Secundum nationes fere coniunguntur, ita vt ſingulæ nationes loca ſeparata teneãt. Equitatum idem diuidi iubet, vt cataphracti, & leues equites ſeiuncti ſint. facilè alioqui turbæ oriũtur.

Machinæ.

Forum.

Munitiones quas Mendoza deſcribit, nõ multum cedunt priſcis. primum enim foſſam deprimi iubet, cui conſentaneum eſt addi etiam ex terra egeſta vallum, interiorem foſſę partem cratib. munire iubet, quæ munitio veterib. vallis fortior eſt: nam

Munitio caſtrorum noſtrorum.

nam vallum manibus reſcindere poterant, currus nequaquam, deinde curribus tormenta imponi, oneraq; poſſunt, quæ ſunt offendendo & defendendo; miror q; eos qui omnia vetera mirantur, non intelligere curruum fortiores eſſe & commodiores munitiones, quam fuerint veteres, nō modo quia fortiores, ſed quia mobiles, & in itinere vtiles. Cuſtodiendus vero inter omnia maximè puluis pyreus, nec à bombardariis, qui fomite ſemper egent, ſed haſtatis, bipenniferiſque.

Porta, via. Portarum magna cura habetur, vt integris ordinibus milites egredi poſſint, viam etiam quæ ad aquationem ducit, latam eſſe oportet, ne euntes, redeunteſue ſibi obſtent. Si per caſtra amnis fluat, id magnopere vtile eſt, ſed tamen id agitur, vt loco inferiore, vel extra caſtra pecora adaquentur, ſuperior pars munda ad vſus militum ſeruetur. *Adaquatio.*

Excubiarum magna etiam ratio habetur, ſub veſperum ad Ducem veniunt, quorum hoc officii eſt, imo pleri que Chiliarchæ & Centuriones. Noctu ferè grauis armatura excubat, quia maior cuſtodia neceſſaria eſt.

Excubia. Apud prudentes & cordatos Imperatores ordo excubiarum valde ad ſecuritatem, & ſanitatē commodus eſt. Quarta pars caſtrorum vigilat, tres quieſcunt. ſi igitur vicena millia ſint in caſtris, quina millia excubant, quia autem inter eos ſunt cataphracti, & veterani, ad ſubitos impetus ſatis magna manus eſt. Nec vlli graue quarto die cæterorum quieti ſuo labore conſulere.

Procubitores. Veſperi Excubię deducuntur, ne hoſtis cognoſcat, quo loco procubitores conſiſtant. Triginta paſſus à foſſis valloque abeſſe ſolent excubiæ, ab his procubitores tanto ſpacio, vt in cōſpectu ſint.

Circumquaq; equitum Excubiæ funduntur, adeo vt nemo caſtra intrare aut exire clam poſſit. Teſſera procubitoribus non, niſi cum ſuis locis conſiſtunt, datur.

Via caſtrorū noſcenda. Quia vero caſtra non eodem modo ordinantur ſemper, ſed habetur ratio collium, fluminum, viarum, ſyluarum, alia ratione proſpectum eſt, ne erretur in viis, aut inueniendo prætorio, aliiſque locis opportunis, locatis enim per conturbenia cohortibus, Tribuni centuriones, decuriones cōtinuo animaduertunt, vt vias illas obeant, atque obſeruent, deinde milites alii, quod expeditiſſime peragitur, cum vexilla exponantur, nec ſit magna varietas caſtrorum.

Hoc magnopere agendum, vt non modo locus bonus pro caſtris, ſed optimus capiatur, nam eum ſi tu præterieris, hoſtis capiet, atq; ita illo inferior eris, vt cui occaſionem contra te dederis.

CAPVT XXXIII.

Caſtrorum munitiones neceſſariæ.

§. [illegible]OSTRIS Ducibus ſæpe viſū eſt indignū,

Caſtra fouere &
Fidere vallo.

Exercitus muniendus. Itaq; maximos exercitus ſine vllo munimine aperto interdū campo collocant: non ita Romani, de quib. Polybius. nam omnia inſtar oppidorum ordinata, & munita erant. Verba Polybii: *His ita conſtitutis, tota figura caſtrorum fit quadrata, æquilatera. Partes autem eius & in ſtrigarum ſectione, & in alio ordine, vrbi ſimilem locationem habent. Vallum vero ipſum abiungunt à tentoriis quaquauerſus pedes ducentos. Id vacuum multas & ſpectabiles vtilitates iis præbet. quoniam & ad egreſſus ingreſſusque copiarum conuenit (ſinguli enim iuxta ſtrigas ſuas in hoc vacuum exeunt, nec confuſi proterunt ſe & conculcant:) & pecudes adductas aut prædas ex hoſtico captas huc agunt ſeruntque & noctibus ſeruant. Præcipuum vero quod in nocturnis aſſultibus, neque ignis, neque telum ad eos peruenit, præter pauca: eaque ipſa innoxia fere ſiunt, tum ob interualli ſpatium, tum ob tentoria circumpoſita.*

Foſſæ vero ac valli ſtruendi duo latera incumbunt ſociis, ad quæ vtrumq; eorū cornu metatur: duo alia Romanis, cuique legioni vnum. Diuiſo autem latere vnoquoque per manipulos, curam partium Centuriones gerunt, iiſque aſſiſtunt: vniuerſi autem operis habent probationem duo Tribunorum. Omnia hîc munita vides, ducentos pedes abſunt à vallo, ipſum vallum & foſſa ſpatium habet, vt omnino tuti ſint.

§. 2. Duo latera ſocij, duo legiones faciebant, centuriones decempedis metiebantur. Tribuni circumeunt, nec abeūt donec totum opus ſit perfectum. Valli opus tale erat, foſſam exterius producebant. Tibullus, *Quo deceat tutam caſtris producere foſſam.*

Deprimebant autem eam, vt eſſet octo pedum lata, totidemque alta, vt ſi hoſtis inſiliret totus ſub terra eſſet, latitudo erat, vt nemo poſſet tranſilire. Cum maior vis metuebatur, latior & profundior efficiebatur. Veg. l. 3. c. 8. ita vt interdum eſſet pedum nouendecim, non tamen tum par altitudo. *Foſſa.*

Foſſæ additur interius vallum, quod è ſudibus & ceſpite, ſeu terra aggeſtitia, eius altitudo ternum aut quaternum pedum. Ceſpitis menſura, vt altus ſemiſſem, latus pedem, longus pedem, & ſemiſſem. *Vallum.*

Verum in periculo, & credo in hybernis multo altior agger, idque natura conſequebatur, ſi foſſa maior eſſet, ex ea enim agger creſcebat. lib. 3. belli ciu. *Erat eo loco foſſa pedum quindecim, & vallus contra hoſtem in altitudinem pedum decem, tantundemque eius valli agger in latitudinem patebat.* Vallus ramoſus, & acuminatus erat, ne facile poſſet reuelli, vel tranſiri. Itaque caſtra ponebantur, per modum mucronum præacutis ſudibus fixis. *Vallus.* Hanc firmandorū caſtrorum rationem hodie quoq; reſumi vtiliſſimum eſſet, aut parē aliā retinere: nam miles tuto conquieſcit, nec ad ſtrepitum turbatur, ſecurus loci munitione, quod plurimum ad robur & valetudinem prodeſt. Deinde cum facile caſtra defendi poſſint, liberum erit, etiam cum vicinus eſt hoſtis, aliò pro occaſione dimittere, vti facit apud Liuium Claudius Nero, qui relicto caſtris præſidio, longo itinere obuiam Aſdrubali vadit, vincit, redit in caſtra. Quod facere non poſſet, niſi ea munita. Tertio multo pauciores excubiis atteruntur milites. *Caſtra ſemper munienda.*

§. 3. Portæ in ſingulis lateribus ſingulæ, prætoria, quæ poſt prætorium, & tendebat in hoſtem, per quam educebatur exercitus in aciem. Deinde duæ principales, quia principijs reſpondebant. Denique decumana, quia ibi decimæ cohortes tendebant. Nec contenti hoc munimento, turres etiam addebant aliquādo. Hiſt. l. 8. bell. Gall. Portis fores altioreſq; turres impoſuit. Joſeph. l. 3. bell. Jud. per ambitū turres diſpoſitas ait; & Scipio ad Numātiam per ſingula iugera centenos pedes poſuit. Denique ſæpè duplex vallum, & duplex foſſa.

§. 4. Opera illa non erant difficilia, ob eorum, qui muniebant, multitudinē, latus vnum caſtrorū erat 2050. pedum, huic ſi legio integra muniendo conſtituatur, in vnum pedem duo milites erunt, ſi pauci immunes. Nam centuriones, equites, euocati, exauctorati, voluntarij munerum vocationem habuerunt. Verum horum in partem veniſſe *Multitudo munientium facilem efficiebat [illegible] rem.*

lixas,

lixas,calones,ſeruitia,& iuuiſſe non eſt dubiũ; cur enim ſeruos ſuos domini labore fatigati ocioſos ſinerent? Florus l.2.c.18. Seruilia vocat opera. Cæſar bello Alexandrino. *Cum more operis quotidiani magnam illam ſeruorum multitudinem, quæ aggerem portabat, militum eſſe crediſſet.* Trebonius ẽt l.2. bello ciuili ad ea opera ex prouincia homines euocat. Itaq; celeriter prædueebatur foſſa.

§.5. An vero rectius Lycurgus, qui rotunda, an alij, qui quadrata, aut quadrangula? Eum rotunda probaſſe ait Xenoph. de rep. Laced. *Dicam etiam quo pacto caſtrametandum eſſe Lycurgus cenſuerit. Nã quoniam quadrati agminis angulos inutiles eſſe duceret; in orbem caſtra ponebant, niſi aut monte tuti eſſent aut murum, aut fluuium poſt ſe haberent.* Cauſam reddit, quia anguli erãt inutiles. Verũ vt ſint quadrata vel quadrangula, commodius eſt ad defenſionem, ex vno n. angulo duo latera videri & defendi poſſũt, deinde ad omnem in ædificandi rationem cõmodior eſt quadrata figurã, quam rotunda vel oblõga. ſi tamen res vniuerſim conſideretur, nihil melius, quã ſitum loci perpendere, vt ſi fluuius, lacus, mons, vallis, murus, palus, ſylua, aut aliud eſt, quod naturale munimentum prætendit, eo in compendium laboris vtantur. ad flumina in longum extẽdi expedit, ob commoditatem aquandi.

Quadrata meliora.

§.6. In Romana militia munitio deſijt ob varias cauſas. prima fuit imperatorum indulgentia, cũ multos beneficio ſuo facerent immunes; hinc conſequebatur, vt illi qui munifices eſſent, magis premerentur, imo opprimerentur. Alterum genus militiæ dum per oppida diſpoſiti caſtrenſiũ laborum inſcii redderentur. Tacit. an.13. *Satis conſtitit fuiſſe in eo exercitu veteranos, qui non ſtationem, nõ vigilias iniſſent: vallum foſſamq; quaſi noua & mira viſerent: ſine galeis, ſine loricis, nitidi & quæſtuoſi, militiã per oppida expleta.* Vtraq; ex cauſa prætoriani ad ſummum ignauiæ deuenerunt: cum n. Didius Julianus eos in campum educere vellet, & exercere vicarios operum mercede conduxerunt. Improbius ẽt Ægyptii, qui cum foſſã & vallo caſtra munire iuberentur, ſuccłamabant: *vt id publico ſumptu faciendum locaretur.* Tertia cauſa fuit auaritia & ſæuitia centurionũ, qui cogebant emere remiſſionem munerũ. Tac. hiſt.1. *Flagitatum, vt vacationes præſtari centurionib. ſolitæ remitterentur. Namq; gregarius miles, vt tributum annuum pendebat. Pars manipuli, pars per commeatus, aut in ipſis caſtris vaga, dum mercedem centurioni exſolueret, neq; modum oneris quiſquam, neque genus quæſtus penſi habebat, per latrocinia & raptus, aut ſeruilibus miniſteriis, militare otium redimebant. Tum locupletiſſimus quiſque miles, labore ac ſæuitia fatigari, donec vacationem emeret. Vbi ſumptibus exhauſtus, ſocordia inſuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo, in manipulum redibat. ac rurſus alius atq; alius, eãdem egeſtate ac licentiã corrupti, ad ſeditionẽ & diſcordias, & ad extremũ bella ciuilia ruebãt.* Poſtea ex publico ſolutũ centurionibus, donec tandem caſtra munire deſierunt. Vegetii tempore, qui ſub Valentiniano iuniore vixit, iam deſierat ea ſcientia. *Huius rei*, inquit, *ſcientia prorſus intercidit, nemo enim iam diu ductis foſſis, fixiſq; ſudibus caſtra conſtituit.* Reuocatum tamen à multis per interualla.

Munitio in Romanis caſtris deſijt.

Munitio caſtrorum neglecta.

§.7. Caſtra munire l.1.c.21. & ſequentib. docet Vegetius: *Caſtrorum, inquit, quoq; munitionem debet tiro condiſcere: nihil enim, neq; tam ſalutare neque tam neceſſarium inuenitur in bello: quippe ſi rectè conſtituta ſunt caſtra, ita intra vallum ſecuri milites dies noctesque peragunt, etiam ſi hoſtis obſideat, quaſi muratam ciuitatem videantur ſecum vbiq; portare. ſed huius rei ſcientia prorſus intercidit: nemo enim iam diu ductis foſſis, præfixiſq; ſudibus caſtra conſtituit. ſic diurno vel nocturno interuentu equitum barbarorum, multos ſcimus frequenter afflictos. Non ſolum autem confidentes ſine caſtris iſta patiuntur, ſed cum in acie caſu aliquo cœperint cedere, munimenta caſtrorum, quò ſe recipiant, non habent, & more animalium multi cadunt. Nec prius moriendi finis fit, quã hoſtibus voluntas defuerit perſequendi.* Caſtra etiã inter ſumma pericula muniebant, Veget. l.1.c.25. *Sed facile eſt abſentib. aduerſariis caſtra munire: verum ſi hoſtis incumbat, tunc omnes equites, & media pars peditum, ad propulſandum impetum ordinantur in acie, reliqui poſt ipſos ductis foſſis muniunt caſtra: & per præconem indicatur, quæ centuria prima, quæ ſecunda, quæ tertia, donec opus omne impleuerit. poſt hoc à centurionibus foſſa inſpicitur, ac menſuratur: & vindicatur in eos, qui negligentius fuerint operati. Ad hunc ergo vſum inſtituendus eſt tiro, vt cum neceſſitas poſtulauerit, ſine perturbatione, & celeriter, & cautè poſſit caſtra munire.* Bello Africano pars aciei in campo ſtabat, alia opus faciebat. Bello Hiſpanienſi contra Afranium; tertia acies opus occulte faciens fefellit hoſtes.

§.8. Aliam & celerem muniendorum caſtrorũ rationem tradit Mendoza, p.1.ca.52. Trabeculas vertebris deuinxit, & breuiſſimo tempore; pegma quadratum, triginta pedes Geometricos altum, ſexaginta latum erexit, talia quatuor nõ modo tuendis, ſed etiam toto campo infeſtando ſufficiunt: ſi idoneis locis collocentur, compleri enim moſquetariis, alijſq; militibus poſſunt. Ligna non maiora requirit, q̃ vt collecta equis vel mulis vehi poſſint: ſuper ea nihilominùs ſpecula alta quinquaginta pedes collocari poteſt. Hoc celeriter fieri poteſt: addenda tamen alia: nam machinis facile illa pegmata deiici poſſunt.

§. 9. Muniendis caſtris, & cingendis hoſtibus quædam olim quaſi barbarica fuêre, quæ vtilitaté exiguam habuerunt, alia neceſſariæ tutelæ profuerunt. Vtile omnino opus fuit, quod Cæſar l.1. bell. Gall. fecit. *Cum vna enim legione quam ſecum habebat, militibuſque qui ex prouincia conuenerant, à lacu Lemano ad montem Iuram, millia paſſuum nouemdecim, murũ in altitudinem pedum ſedecim, foſſamque perduxit. Eo opere perfecto, præſidia diſponit, caſtella communit, quo facilius, ſi ſe inuito tranſire conarentur, prohibere poſſet.* Sic Heluetios terruit, vt conſilium & ſpem erumpẽdi abijcerent. Spacium erat quinq; milliariorum noſtratium, quod caſtellis munitum Cæſar inſedit. Verũ ſi Heluetij auſu illo territi non fuiſſent, non difficile fuerat murum aliqua in parte perrũpere & foſſam complere. Idem Cæſar non magno milite, cum Aleſiam obſideret, contra multa millia hominum, quæ in vrbe erant, & ducenta quadraginta millia peditum, & octo millia equitum; munitus vrbem cepit. Primo, in circuitu munitionem fecit, per vndecim millia paſſ[illegible] foſſam viginti pedũ. ab ea recedens quadringen[illegible] pedes alias munitiones fecit. *Ea erant, duæ, foſſæ quindecim pedes latæ, eadem altitudine: quarum interiorem aquã ex flumine deriuatã impleuit. poſt iſtas, aggerem & vallũ pedum duodecim exſtruxit: ſiue loricam pinnaſque adiecit, grandibus ceruis eminentibus, qui adſcenſum hoſtium tardarent. Et turres toto opere circumdedit; quæ pedes octoginta inter ſe diſtarent.* Contra eos qui auxilio obſeſſis veniebãt, alias munitiones ſimiles exſtruxit, quatuordecim millia paſſuum complexus: Barbarum & ad oſtentationem; quod Pompeiũ muro qui ducenta, & mille ſtadia habuit, claudere conatus eſt, q̃ circiter 150. milliarium ſpacium, noſtratium milliarium 37. Nec enim Magno oberat tantis machinationibus, & quam faciles perrumpere iſta poterat Pompeius militari manu?

Mira Cæſaris opera.

Ingentia caſtra.

Inutilis Cæſaris munitio.

Lucanus hunc in modum deſcribit:

Franguntur montes, planumq; per ardua Cæſar
Ducit opus, pandit foſſas, turritaq; ſummis
Diſponit caſtella iugis, magnoq; receſſu
Amplexus fines, ſaltus, nemoroſaq; teſqua,
Et ſyluas, vaſtáq; feras indagine claudit.
Non deſunt campi, non deſunt pabula Magno,
Caſtraq; Cæſareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot curſus illic exorta fatigant,
Illic merſa ſuos: operumq; vt ſumma reuiſat,
Defeſſus Cæſar, medijs intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Aſcribatq; Deis: fragili circumdata teſtâ
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi:
En quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
Aſſyriis quantum populos telluris Eoæ
Sufficit in regnum, ſubitum bellíq; tumultu
Raptum clauſit opus. quanti periere labores!

Melior Craſſi murus. Craſſus contra Spartacũ foſſam 300. ſtadiorum, latitudine & altitudine pedum quindecim ſtruxit, ſuper foſſam vero vallum ſtruxit, altitudinis, & firmitatis admirandæ. Plutarchus in Craſſo. Hæc ad munimenta pertinent, quæ nunc alia ratione fiunt, ob bellica tormenta, ſed in caſtris negliguntur.

Tentoria firma. §. 10. In caſtris ipſis erant tentoria, quæ firma fuiſſe videntur, quia vt ait Polybius, etiam tela arcebant. In hybernis & ſtatiuis forte ex tabulis, ſtipiobus, contextu ſepimenti, alioqui è corio erant, & funibus tendebantur, poterantq; hoc modu tela viribus defecta morari. Iſidorus tabulas & cortinas addit, cortinæ è lino facile reſiſtebant telis imbellibus, imo fortiter vibratis, maxime pendulæ, Pellibus ſane ſuperiora regebant. Tac. de Phriſiis. *Tributum iis Druſus modicum iuſſerat pro anguſtia rerum, vt in vſus caſtrenſes coria boum penderent.* Cæſaris milites in bello Africano, alij ex veſtimentis, arundinibus, ſtoreiſque tentoria faciebant. Beliſarius ex tabulis habet apud Procopium lib. 2. belli Perſici. Herodes apud Trebellium ſigillata tento-*Tentoria.* ria, & auratos papiliones. Ea vero erat magnitudo, vt omnes facile caperet, imo etiam aduenarũ aliqua multitudo recipi poſſet. Si plures legiones, caſtra ampliora erant, ſi duo conſules, ſinguli prætorium, ordinemque duplicato ſpacio tenebant, vt tradit Polybius. Caſtra maiora & minora in Cannenſi pugna legimus, iuſto interuallo diſtincta, ſine dubio iuſta de cauſa, quamuis explicata non ſit.

Concludo itaq; ſinguli thorace, galea, clypeo teguntur, vallo & præcincturis caſtrorum vniuerſi. Caſtra inermia ſunt, quæ immunita deinde pugnare coguntur ex hoſtium arbitrio.

CAPVT XXXIV.

Caſtrorum veterum leges & conſuetudines.

SVMMA eſt in caſtris diſciplina, ſummus ordo.

Ordo caſtrorum tenendus. 1. Duo manipuli curam habent loci, qui eſt ante Tribunos, ſumuntur ex haſtatis & principib. Locus ille eſt principia, vbi conuentus, omniaque tranſiguntur.

2. Tabernaculum Tribuni tres manipuli ſtatuunt. Vegetius l. 3. c. 8.

Excubiæ. 3. Ex his & binæ excubiæ, alia ante, alia poſt tentorium.

Apparitores. 4. Apparitorum loco illi erant: Alexander Seuerus apparitores nullos eſſe paſſus: Tribunis aut ducibus niſi milites, anteire noluit.

5. Triarij equitibus, vt dignioribus ciuium excubiam præbebant. Polybius. Equos curabant, obſeruabant. *Equites.*

6. Imperatori vnus in diem manipulus excubabat. *Excubiæ Imperatoris.*

7. Ad portas ſtationes erant, integræ namq; cohortes, & equitum turmæ excubabant. Interdum procul caſtris, & cohortes plures. Eas ſtationes agrarias vocabant. Plures ſane erant, & capitale erat ceſſiſſe niſi magnâ vi abriperentur. Ita Polybius, Suidas. Et Suetonius in Aug. Centuriones ſtatione deſerta, itidem vt manipulares capitali animaduerſione punijt. Caput erat teſſerarum cura diſtribuendo. *Stationes. Stationes agrariæ. A ſtatione ceſſiſſe capitale.*

8. Quanta cura ſit habenda teſſeræ Pamnenes docuit. Poſtquam enim cum paucis concluſus, euadere non poſſet, è caſtris hoſtium per transfugam teſſeram cognouit, eaque fiduciâ, per media caſtra ſuos duxit, multiſque hoſtium cætis euaſit.

9. Teſſerarum ratio vetus diuerſa à noſtra eſt, tabella ſignabatur, & ante tenebras referebatur: interdum vtilia mandata eo ordine nunciabantur, nunc tantum enunciantur ſigna, Tribuni à duce, teſſerarij à Tribunis accipiebant. *Teſſera magna.*

10. Manipulus ad prætorium noctu excubabat. tres vigiliæ deinde, ad quæſtorem vna, ad Tribunos binæ inſtituuntur noctu.

11. Velites vallum complent, paruæ quoque vigilibus teſſerulæ dantur.

12. Nihil ſeuerius circuitionibus. Equites circumibant noctu, interdum in periculo Tribuni, & ipſe Imperator. Vigiliæ aliquando ſine intermedio ſpacio conſtitutæ ſunt. poſtea circumierũt & centuriones. Tandem proprium officium fuit eorum qui circuitores vocati. Qui primus in Turma decurio erat, hoc munus obibat. *Circumitiones ſeueræ.*

His ſcripto deſignabat Tribunus, quotam vigiliam, & quot obire oporteret. Cum amicis circuit. delinquenti in nocturnis excubiis militi, aut circuitori, fuſtuarium pœna eſt.

13. Diligens cura excubiarum, tintinnabulis certo ordine, eodem tempore pulſatis exigitur. Alcybiades cum ſuorum negligentiam in excubijs timeret imperauit, vt cum ex arce lumen ipſe oſtenſurus eſſet, omnes lumina attollerent, pœnas daturum qui neglexiſſet, dum ergo ad hoc ſignum intenti vigilant, periculum vitarunt.

14. Paulus Æmilius vt diligentius peruigilarẽt, inermes excubare iuſſit. Plutarchus in Paulo.

15. Omnes aduenæ interrogandi, vt de exploratoribus conſtet.

16. Vigilia noſtra prima eſt à ſolis ortu ad meridiem: ſecunda ad occaſum: Tertia ad mediam noctem: quarta ad ortum, bis obeunt ordinarie eas magiſtri excubiarum, interdum duces, & quibus illi committunt.

17. Si noctu hoſtis inuadat, claſſicum canunt excubitores, & indicant vnde veniat: Excubitores ſe iungunt, & hoſtem expectant. In ducis deinde cuſtodia claſſicum canitur.

18. Crebra admonitione aſſuefaciendus exercitus, vt nulla re, nulla voce audita moueatur, niſi à ducibus, præfectiſque proficiſcatur. Id vero vel maxime noctu cauendum: quia illud tempus maxime terroribus obnoxium eſt.

CAPVT XXXV.

Iter militare.

§.1. VETERVM Iter militare duplex fuit, vt monet Polybius. E caſtris ſuis diſcedunt hunc in modum. *Cum primum ſignum datum eſt, tabernacula ſua detendunt, & ſarcinas componunt oẽs.* Sed nec detrahere, nec conſtituere cuiquam tabernaculum fas, priuſquã Tribunorũ & Imperatoris erigatur, deponaturue. Cum vero ſecundũ ſignũ ſonuit, imponunt ſarcinas iumentis. Cum tertium, procedere oportet primos & mouere tota caſtra. Ad primũ aũt agmen plerumq; ponũt Extraordinarios. his ſuccedit ſociorum cornu dextrum. Poſt iſtos ſequuntur iumenta prædictorũ. Horum agmini ſuccedit & conſequitur Romana prima legio, à tergo habens vaſa ſua & impedimenta: tum ſecunda legio, quã ſubſequuntur iumenta ſua, & ſociorum item impedimenta, qui ad tergum locati ſunt. Vltimum enim in agmine ſociorum cornu ſiniſtrũ. Equites porro interdũ à tergo ſunt, quiſq; ſuæ parti, interdum ad latera iumentis adequitant, continentes & coercẽtes ea, & ſecuritatem item prę̃ſtantes. Cũ aũt ſuſpicio à tergo eſt, reliqua quidem eodem modo atq; ordine manent, ipſi tantum Extraordinarij pro fronte tergum curant, eoq; traducuntur alternis aũt diebus altera legio, & alterum cornu præcedunt eademq; rurſus ſequuntur. Vt commodi ſcil. quod ex aquatione aut pabulatione integra & illibata eueuit æqualiter omnes participes fiant, mutantes ſemper ordinem, vt alternatim primi incedant. Vtuntur & alio genere agminis temporibus inturis, cum patentes habent locos. Ducunt.n. triplicem phalangem ſiue aciem æqui diſtantem, Haſtatorum principum, Triariorum, iumenta primorum manipulorũ omnibus præponentes; poſt autẽ primos manipulos, iumẽta ſecundorũ: poſt ſecundos, tertiorum: atque hoc modo ſemper alternatim iumenta collocantes. Ita agmine conſtituto, ſi quid hoſtile incidit, alias ad ſcutum inclinantes, alias ad haſtam, producunt manipulus ex iumentis & impedimentis in hoſtium aſpectum. Cæterum breui tempore armatorum corpus accipit pugnæ ordinẽ, niſi quod euoluere Haſtatos oporteat, & iumenta, ac ſubſequentem iis multitudinem habere conuenientem locum ad diſcrimẽ. Cum vero appropinquauerint vbi caſtra ponenda, præeunt Tribunus & Centurionum illi, qui ad hoc munus ſemper electi ſunt. Crebro iſta mutata, occaſione locorum, hoſtium, auxiliorum, Ioſeph l.5. belli Iud. progredientem in hoſtilem terram Titum præibant regia auxilia, & omnes ſociales copiæ: ac poſt eorum armatos ipſe Titus, cum alios ſelectos tum lancearios (ſiue ſpeculatores) habens. poſt ipſum equites legionum, qui machinas anteibant: & poſt has, vna cũ ſelectis Tribuni & cohortium præfecti ſecundum iſtos circa Aquilam ſigna, & ante eam Æneatores. poſt iſtos ipſa phalanx (ſiue legionum agmen) ſenum virorum ordinibus dilatata. ſeruitia antẽ & Calones cuiuſq; legionis retro eam, & ante ipſa iumenta. Vltimi vero omnium Mercenarij, eorumque cuſtodes, Vragi, ſiue agminis coactores.

Triplex agmen.

Exercitum in duas partes fere hodie diuidunt priorem vocant vſitato iam vocabulo, Auangardi, poſteriorem Retrogoardi, cum maior eſt multitudo addunt mediam, quam appellant Batailló: ita peditatus diuiditur, equites alio modo partiũtur periti duces. Quamuis autem eodẽ modo fere ſemper caſtra ponerent, tñ habuerũt, qui præirent, quia poſtea metatores dicti, Silius *Bolanas fuſis suga commoda quærere caſtris.* Noſtrorũ in itinere omnia melius conſtituta ſunt, maxime ob curruum multudinem.

Loco ignoto ducibus, transfugis, & interdum vinctis vtebantur: nota erat eos recta ducere: ſi conſentientia loquerentur.

Triplex agmen.

§.2. Itinerum, cum in propinquo eſt hoſtis, maiora ſunt, quam aciei, pericula. Hoc igitur agendum, vt profectio aciei ſit quam ſimillima. In acie omnes animis, corporeq; armati ſunt, locus cognitus, hoſtis ante oculos: contrariũ in itinere contingit, quocirca ita inſtituendum eſt, vt cautiſſime, omnia caueantur.

Primum igitur eſt Itinerarium omnium regionum, inquit Veg. l.3. c.6. Miſerandi olim Franci, qui contra Fredegundem ducebant, vt ne in proprio quidem regno vias explorarent: Fredegunda n. triplicem frondium ordinem exercitũ premiſit cum tintinabulis, vt hoſtis in ſyluam, & paſcentia iumenta incidere ſe arbitraretur, lux enim adhuc maligna erat. alio modo Græcus ſuos attentos eſſe coegit. Vigilantiam enim Diocles inſigni artificio excitauit: nam cum ſine ordine incederent, teſſeram ſæpe commutauit, itaque adeſſe hoſtem ſuſpicari, inſtructa acie proficiſcebantur.

Itinerariũ.

§.3. Ratio itineris fere eſt, quæ aliarum rerum bellicarum, vt aliud faciat; aliud hoſti facturus videatur. Ageſilaus cum Thebani in anguſtiis exercitum impedituri viderentur, ad mœnia Thebana duxit, illi ſolicitati abſcedũt, Ageſilaus nullo obſtante per anguſtias euadit. Egregie Pericles intra abruptos montes compulſus, cum duo exitus eſſent, ab altera parte foſſam ingentem duxit, velut hoſtes auerſurus, ad alteram militem egit, tanquam perrupturus, ad quam partem cum hoſtes vniuerſi conueniſſent, arbitrati eam foſſam non tranſitorũ: ipſe proiectis pontibus quos fecerat, foſſam quietus trãſiit. Summa eſt: neceſſe eſt hoſtem facienda neſcire. Alexander ſcalas in Oſſâ effecit, & cũ Theſſali anguſtias tenerent iſtac tranſcendit. Pompilius arena tritas vias obtinebat aut ſuffodiebat, nouas parabat.

Iter ignoretur.

§.4. Cum prouincia quępiam inuaditur, omni modo agendum, vt initio locus aliquis occupetur, & muniatur, vt in eo pedẽ firmare & ad alia ſe extendere poſſit: Hoc non modo vtile, ſed caput rei quodãmodo eſt. Nam in illum locum ægri, commeatus, prædæ deponi poſſunt: deinde ſi ſupplementa mittantur, habent quo ſe recipiant. Tertio hoſti damnum infertur, & auctoritas minuitur, putantque ſe captiuos dum munito aliquo loco ſe tuetur. Denique ſi prælio vincatur, tutum receptum habet. Ante annos quindecim cum ſubito Rhenum Ambroſius Spinola traieciſſet, cum nihil pacati haberet in ea prouinciâ, & Bercam hoſtis muniniſſet, quod obſidionem expectarent, Rhenum ponte iunxit: & munitiones temporarias excitauit, vt in omnia paratus eſſet, quæ res hoſti vt inopina, ita triſtiſſima fuit. Spinolæ vero cõmoda: nã tuto ſic à flumine recedens Lingam aliaſque vrbes celeriter occupauit, poſtea cum Bercam in poteſtate haberet, munitiones priores diruit, pontemque diſſoluit. Nec alia mente Comes Burquoius in Bohemia tan-

Non adeunda terra hoſtis niſi dereceptu, ſit proſpectum.

ra induſtria, & fortitudine Budevvicium tenuit, vt ſi maiore exercitu totam Bohemiam occupaſſet, haud maiorem gloriã conſecutus eſſet. Quin ipſe Spinola poſtquam Weſaliam occupauit. eã operibus præſidioque muniuit, plurimum in eo poſitum arbitratus, quod ſedem belli, Rheno Lupiæq; continendo commodam haberet. Curruũ vſus eſt in itinere & prælio, ſed vt iungantur, & valli inſtar ſint, per trabes & catenas necti ſolẽt, eis ſi bombardæ minores, quas vſus militaris fal conettas appellat, imponantur, hoſtem arcẽt, tutiſſime tergum & latera claudunt, à duobus equis trahi poſſunt. Vſus eſt magno commodo in Belgio Albanus, & Turcę ſemper vtuntur. id vtiliſſimum putarem, ſi plures eiuſmodi currus ſequerentur, & latera tegerent, quorum quiſque octona, vel dena tormenta veheret, quæ duplo maiora eſſent moſquettis, haberentque magiſtros eodem in curru, his enim nulla armatura reſiſteret, & multitudine hoſtem arcerent.

Curruum vſus.

Equites in initio.

§. 5. Equites ſi præeant magnam partem, ſunt veluti exploratores, ita tamen vt etiã in poſtremo agmine ſint nonnulli: Equites etiam initio collocat Vegetius, recto cõſilio, quia facile recipere, & agmini ſe iungere poſſunt.

§. 6. Interdum coguntur in itinere ṽt pugnẽt, cum euadere alio modo non poſſunt. Ageſilaus cum videret ſocios tergiuerſari per anguſtias profectus Lacones præire iuſſit, ſocios ſequi, eos hoſtis inuaſit, & fortiter pugnare coegit, dubia ſine dubio alea illa fuit; quid enim ſi locũ ſe hoſti iunxiſſent? Polyæn. l. 2. Eodem modo etiam ſanguinis ſociorum largus fecit Leucon. Heracleotis namque egredientibus è naui cum armatos oppoſuiſſet, eos qui erãt in ſubſidio, iuſſit occidere ſocios, niſi hoſtem egreſſu arcuiſſent. Cũ hoſtis inſequitur obſtruẽda arte via eſt, donec in tutum euadas. Pompeius omnes vias ad portum Brũduſinum ferentes obſtruxit, deinde diſpoſitis ſagittariis exercitum deduxit, ad naues, ſagittarij per itinera nota ſecuti ſcaphis adnauigarunt ad claſſem.

Via hoſti obſtruenda.

§ 7. Per æſtuoſam regionem iturus Iphicrates noctu proficiſcebatur, iuſſis militibus capere aquam in duos dies.

§. 8. Mihi omnia conſideranti militia hodierna accuratior videtur, & ad cauendum circumſpectior. Hæc enim ratio itineris ſeruatur. Qui expeditionẽ ſuſcipit, dum cũ exercitu proficiſcitur, alium colligere debet: ſi enim vincat, facile victoriam perſequetur, aut recens lectum militem dimittet; ſi vincatur, fœderatos, ſubditoſque in officiu continebit, & fructum prœlij victori eripiet: Nunc peculiaris magiſtratus; qui ductorum & curſorum atque eorum qui viam, lo[illegible]que circum explorant, curam gerit. Magiſter machinarũ tormenta, atque ad illa pertinentia ordinat, cui ſubſunt cunicularij, æquandis viis, vbi ita vſus eſt. Præpoſitus ſupremus commeatus curam habet, proprium eſt illi vexilium, vt inueniri facile queat. Iter ita vere ſuſcipiunt, vt exploratis viis, miſſiſq; præcurſoribus, procedat prius agmen, cui in periculo quædam tormenta campeſtria adduntur. Deinde tormenta ſequuntur hoc ordine. Antecedunt currus onuſti, palis, ſarculis, ligonibus, omnibuſque foſſorũ inſtrumentis. deinde minora maioraque tormenta ſequuntur, & pari modo fabrorum inſtrumenta. poſt quæ plumbũ, & puluis, funes, & horũ quaſi præſidia lancearij & bombardarij equites, quos claudunt currus, quibus globi vehuntur: Currus deinum Magiſtri machinarum, omniaque ad machinas pertinentia, & commeatus, & vt vocãt hoſpitale, ægrus etiã & ſaucios curribus deuehũt. Ducis deinde currus & impedimenta vehuntur. Deinde milites reliqui ordine, quo pericula & locorum ſitus requirit. Dux autem in medio collocatur, tum vt tutior ſit, tũ vt facilius ad omnes partes diſcurrere, & mandata mittere poſſit. Inter primos tamen aliquando ducem eſſe neceſſe eſt, vt narrat ſe vidiſſe Menduza: cum enim ſciret dux ſe quæri & hoſtem præ manibus eſſe, feſtinauit, & locum pugnæ idoneum delegit, & antequam vltima pars aduenisset ſeſe communiuit, atq; aciẽ diſpoſuit, vtcitq; Equitatus cum ſe diffudit, attendendũ an ſub pedibus tenebræ, an lux ſit? tenebrę sũt, profũda eſt acies, ſi lux, ſola frons eſt, ſi ex altiore loco conſpiciatur, facile de toto numero cõiecturã capit. Cũ in itinere viæ diuerſæ occurrunt, cuſtodiri ſolent, donec impedimenta tranſierint. ſi ſyluam tranſeant, eam præmiſſis ſclopetariis inſident, vt iter tutum ſit. Vix hodie flumina tranſire poſſunt, niſi ſtratagemate, & furtim, nam bombardis vti in flumine vix poſſunt. In montibus caſtra ponere conſultum non eſt, quia facile commeatus impeditur, in campo ferè amnis, aut ſylua, aut collis, aut palus commodo eſt. Prouerbium militare eſt. Nullam eſſe opportunitatem vbi eſt alia melior, præcipuaergo inquirenda eſt Locus caſtrorum metandorum eſt commodiſſimus, ad quem difficilis eſt acceſſus, facilis diſceſſus. Equitatum ita collocãt, vt non videãtur munitiones, donec opus perfectum ſit, ſi pagi intra caſtra ſunt, nõ oportet in ædibus habitare milites, facile n. clam inuadũtur, & incẽduntur. Verũ huic rei facile attenditur. Cura caſtrorũ ingens eſt, cum ea ingrediuntur, conſiſtunt primi agminis omnes in ordine, donec medium agmen ingrediatur, medium agmen conſiſtit donec impedimenta omnia intrarint, tum omnes ad corporis curam vertuntur, exceptis excubiis. Excubiæ diſponuntur, qua putatur, vel vi, vel dolo hoſti acceſſ' eſſe. ſi ad ſyluã vel dumeta caſtra ſunt, multi procubitores collocandi ſunt, vt remotiores moneant alios per ordinem, omnia Duci indicentur. Excubiarum hodie lex eſt vt conſiſtant, donec vi pellantur, non pugnent etſi fortiores, ſi impugnentur ſe tueantur, & ſuis omnia indicent, ſi inferiores ſe videant, ſeruatis ordinibus retrocedant.

Com… tus Hoſpita…

Medio Dux agmine.

Inter primos.

Equitum numerus cognoſcendus.

Cuſtodia viarum.

Tranſitus fluminum.

In monte non ponenda caſtra.

Pagi.

Caſtra ingreſſio.

Excubiæ.

Cum multis locis inuadere hoſtis poteſt, multæ forteſque excubiæ conſtitui debent. Hinc apparet, quam caſtra munita eſſe oporteat. Pabulatoribus præmitti ſolent equites, qui eos tueãtur. Cum periculum eſt, tertia pars exercitus excubat, & in extremo diſcrimine dimidia: inter ordinarias excubias, etiam extra ordinarias collocant; quas paruas vocant, & duplices procubitores ordinãt, vt vndiq; ſecuritati ſit proſpectum.

Pabulatores.

In periculo excubiæ.

Interdum prope hoſtium caſtra collocant equitum excubias, quas ob periculum vocãt perditas. Noctu emitti ſolent exploratores, illis teſſera nõ datur: ne ſi capiatur aliquis, Hoſti indicare cogatur; ſi noctu redeundum eſt, miles vnus præmittitur ad procubitores, qui excubitorum præfecto id indicat, redire exploratores. ille duci indicat, ingreſſuris in caſtra comes additur ex eis, qui teſſerã nouit, vt intromittantur. Idem ſeruari ſolet interdiu, cum redeunt peregre equites, ita vt maior ſit cura iam excubiarum, quam olim; &

Exploratores.

ſane

ſane dùm omnia conſidero, quæ quilibet inter militea notare poteſt, valde video prudentiam bellicam indies creuiſſe.

§. 9. Id magnopere notandum: Errare qui regionem aliquã ita fluminibus, ſyluis, montibus, aliiſque rebus munitam putant, vt hoſtis intrare nequeat. Moſes per ſerpentibus inuias arenas, ductu ibidum exercitum egit. Inuia loca tentant: Hannibal aceto fregit Alpes, nuper obſeſſa, & negata via in Bohemiam perruperunt. Bohemia noſtra itaque teſtis eſt, vno anno toties via adaperta eſt ad eam infeſtandam: Itaque venienti hoſti reſiſtendum eſt armis; cætera eum tranſmittunt.

§. 10. Tueri ſeſe oppoſitis ad tela captiuis olim frequens fuit. Æmilius Paulus, eum in Lucanos exercitum duceret, atque à Tarentina claſſe ſcorpionibus peteretur, latera ſuorum captiuis prætexuit. Idem ea Phrygia veniens Ageſilaus Lacon fecit.

CAPVT XXXVI.

Fluminum tranſitus.

§. 1. QVATVOR modis flumina tranſeunt exercitus. Ponte, naui, deducendo in riuos flumine, natatu. Nam ſi vado tranſire licet, noua arte nihil opus eſt. Tum ſolũmodo aduertendũ eſt, ne tenuem riuum noctu hoſtis obſtruaerit, vt intumeſcente vnda meabilis non ſit, quod in obſidione Oſtendana Batauí præſidiarij fecere. alterum periculum eſt, ſi murices proiiciant, qui facile turbata aqua fallunt.

§. 2. In fluminibus itaque grauis eſt moleſtia Veg. l. 3. c. 7. Difficile eſt, inquã, cum hoſtis eſt in propinquo; nam pontem facere maioris eſt laboris; Naues facile repelluntur, tormentis, fixis ſudibus, nando tranſire hodie via licet: quamuis Carolo 5. Albim quidam Hiſpani tranſnauerint. Verum occaſionem illis dedit pauor hoſtilis, ſi enim vel quini equites ad ripam fuiſſent, repellere venientes poterant.

Flumina diſſimulatione tranſeunt.

§. 3. Tota igitur ars in eo conſiſtit, vt alio tranſituros ſe ſimulent, alio tranſeant. Labienus in transgreſſu fluminis vno in loco remis ſtrepitum fecit, vt pertranſire videretur, dumque hoſtis ſeſe compararat, alio loco tranſiuit; id quoque fecit Sinan Baſſa an. 1594. cum enim pluribus locis ſe Danubium tranſiturum ſimulaſſet vno in loco tranſiit, remoto à caſtris Chriſtianorum, & ſimul partem impedimentorum illis eripuit. ſtolide omnino Tartari an. 1596. Danubium tranſierunt vna manu caudam equi tenẽtes, altera gladium, ſed cæſi ſunt cum tranſiſſent: periculoſum illud eſt; quia equi facile grauantur, & ſi periculum ſentiant, calcitrant.

Impetum fluminis ſiſtere.

§. 4. Impetum fluminis equis, vel elephantis ſiſtere ſolebant. Cæſar equites ſupra infraq; diſpoſuit, vt impetum fluminis frangeret 1. l. belli ciuilis. *Reliquas legiones expeditas educit, magnoq; numero iumentorum in flumine ſupra atq; infra conſtituto, tranſducit exercitum.* Hannibal in Pado elephantos diſpoſuit.

Glaciem hoſtium periculo probare.

§. 5. Glaciem tranſire caute oportet, paleam ſuper ipſam ſparge, aquam affunde vt cõcreſcat, ne in lubrico iumenta aut milites cadant: ſic Iulius Secundus Eridanum tranſiit. Tartari Iſtrum congelatum tranſire formidabant, itaq; boum multitudinem cum tabernaculis reliquerunt, & quaſi metuentes redierunt, Vngari qui ex altera parte erant armenta traduxerunt; quod vbi didiciſſent illi, cognito, exercitum trãſire poſſe ſecuti ſunt, & Vngariam vaſtarunt Fulgoſ. l. 7.

Curribus impoſiti currus.

§. 6. Datames curribus impoſuit currus, ad cantos vero tabulas affixit, ne nimium limo mergerentur, viros valentiſſimos cum iumentis tranare iuſſerat, qui eos traherent, atque hoc modo exercitum traduxit. Faciliori tamen modo rates compingi poſſunt. Ponti diſturbando incenſas naues immittere ſolent, cuius rei nunc eſt ſumma occaſio, egregie ad Antuerpiã ea arte vſi ſunt, nec duabus in caſtum cedentibus, deſierunt, Tertia ingens damnum dedit.

Neceſſitas artis eſt mater.

§. 7. Quia difficillimum eſt flumina tranſire, idcirco plurima in eo labore ſtratagemata inuẽta ſunt. Antophradates dum Piſidæ anguſtias incolæ cuſtodiunt, alio loco traiectionem molitur quo cum illi occurrunt, noctu occupatis anguſtiis exercitum traducit. Pompeius exercitum produxit, & reduxit ſæpius in caſtra, quo facto cum hoſtis ſe ludificari putaret, negligens factus eſt, & Pompeius ſubito impetu tranſiit. Alexander, Xenophon, alio loco traiectum ſimulantes, alio trãſiuerunt. Iucundo ſtratagemate Lacones per diſpoſitam Charthaginenſium claſſem Syracuſas nauigarunt: decem naues Punicas habebant captiuas, eas veluti victrices, primas agi, à latere innectis, ac puppe religatis aliis, qua ſpecie, deceptis Pœnis, tranſierunt. Operoſus tranſitus Sertorij fuit; nam vallum per modum lunæ cauæ duxit, materiaque compleuit, & incendit, ſicq; hoſtes exclusit, ſed opus fuit multa materia, ne deiectis ignibus hoſtis inuadat. nunc facilius arceri poſſunt, ob pericula pulueris nitrati incendendi. Idem quoque Pelopidas Thebanus fecit. Et inter duos montes Herculeius Sertorij legatus. Hanno clauſus locum eruptioni commodũ aggeſtis leuib⁹ materiis incẽdit, hoſte ad cæteros exitus auocato per flãmas exiuit, ora ſcutis, ac crura veſte militibus tectis. Q. Luctatius Catulus cũ fluminis ripam hoſtis occuparet nec tranſire poſſet, finxit ſe caſtra collocaturum, quod verum credentes Cimbri, ipſi quoque idem fecerunt, quibus lignatum ac pabulatum profectis tranſiit, & caſtra eorum infeſtauit: Cræſus cum Halim tranſire non poſſet, foſſam poſt tergum exercitus duxit, eo fluuium deriuauit.

Deriuare flumen.

§. 8. Neceſſitas multa ſæpe adinuenit: Metellus cũ naues ad tranſportandos in Siciliam elephantos deeſſent, iunxit dolia, & tabulamentis conſtrauit. Hannibal elephantum ſub aurem à milite vulnerari iuſſit, eumque fluuium tranare, quem vindictæ cupida bellua eſt inſecuta, reliquis idem audendi exemplum fecit. alioqui vi nulla poterant cogi elephantes vt tranſirent.

Dolia iungere.

§. 9. Hoc quidem generale eſt, vt qua non expectatur, irrumpant: verum egregia eſt hac arte & neceſſaria, induſtria Scipio apud Carthaginem irrupit ſecutus æſtum maris Deum ducem ſequi ſe ſignificãs. Ab aliis exemplum cape, vt flumina tranſeas, nam quicquid ſolo fit minus eſt eo quod per vndas tranſigitur. Marius per montem confragoſum milites in caſtellum immiſit. Tu per fortices tentabis. Ioſue poſitis inſidiis ad vrbẽ Hai, cũ fugerent milites, vrbem per eos qui in inſidiis collocati erant, occupauit. Id multis in oppidis Lucius Cornelius imitatus eſt in Sardinia. Cato in Lacetanis, Lucius Scipio in Sardinia. Hannibal ad Hymeran & Saguntũ. Himilco ad Agrigentũ. Viriatus ad Segobrigã. Barca ad Lilybæum, Scordiſci ad Heracleã. Alia pa...

Per inuia eundum.

claſſicum canunt, alia inuadunt; ſic Alcipiades Cyzicum, Pericles Peloponeſiorum Caſtellum, Thraſybulus Mileſios, Antiochus Epheſum occupauit. Omnia ad flumina portus, paludes, maiorem & neceſſitatem, & occaſionem præbent. Faſces alii de cannis & vlua fecerunt, vt illis arma imponerent equites, ipſi natando tranſibant. De cuppis Appianus l. 8. Sed magna lignorum ac nauigiorum penuria, quibus inter ſe iunctis pontem fabricarentur: nunciarunt quidam è fabris eſſe permultas in agris illis deſertis inanes cuppas forma rotunda, quibus incolæ quondam ad vinum importandum vtebantur eæ cum eſſent ad nauium ſimilitudinem concauæ, deinctæ mox inter ſe, ſe ſcapharum more innataturæ videbantur. Etenim iræ pellium vinculis inter ſe conſtrictæ ac viminibus inſuper iniectis, & puluere multo ſaburatæ, non poterant, quod vbi factum eſt, facile milites in vlteriorem ripam tranſgreſſi. Et Lucanus libr. 4.

Cuppis colligatis tranſeunt.

noua furta per æquor
Exquiſita fuge, neque enim de more carinas
Extendunt puppeſque leuant: ſed firma gerendis
Molibus inſolito contexunt robora ductu.
Namque ratem vacuæ ſuſtentant vndique cuppæ:
Quarum porrectis ſeries conſtricta catenis,
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.

Pontes etiam faciebant ex vtribus, ne interdum neceſſario in itinere exercitus fluuiorum (quod plerumque euenit) curſus impediat, remedium ad hanc rem, & compendio facile, & vſu præcipuum reperit ingenioſa neceſſitas, quod tali ratione componitur. *Vitulinis pellibus Arabica arte mollitis: eſt enim apud eos præcipua confectionis cura, propter aquam de puteis follibus hauriendam*: his igitur, vt dictum eſt, diligenter ſutis, vt res in magnitudinem trium ſemis pedum, ita vt cum iidem vtres ſpiritu inflati tumuerint, non extollant vterum, ſed æqualitate quadam plenitudo ipſa vtrium ſpatia plana perficiat, ex quorum lateribus, loris ſubter annexis, inuicem colligātur. Deſuper autem vna parte circulis extantibus, & ex altera immittuntur vncini. Et ita in formam pontis adſociata partib. explicatur integritas: Sed hoc idem opus obliquo fluuio, propter impetum meatus, facilius vſque ad alteram explicabitur ripam, quod fixis in vtraque ripa ferreis palis & funibus validis in medio quidē ſub ipſis vtribus, propter incedentium ſuſtinendum pondus, in marginibus autem firmitatis gratia deſuper extentis, tranſeundi per fluuium nouo quodam, & peregrino itineris apparatu: intra breue temporis ſpacium, præbebit liberam facultatem. Admonendi præterea ſumus, quod ſuper vtrium compaginationem cilicia ſunt incedentium ſubſternenda veſtigiis, ne lubrica pellium confectio inſiſtendi deneget firmitatem. In vtraque tamen ripa erunt manubaliſtæ diſpoſitæ, ne hoſtilis manus pontem operantibus impedimentum conſiſtat. Mithridatico bello ſic Cyzicum ſeruauit Lucullus Flor. l. 3. *Sed fiduciam, oppidanis reſiſtendi nuntiis fecit. Docens aduentare Lucullum, qui horribile dictu, per medias hoſtiū naues vtre ſuſpenſus, & pedibus ter adgubernans, videntibus procul, quaſi marina piſtrix euaſerat.* Quin & Caius Cæſar innix' vtribus ſæpè nūcios de ſe piquerat. Luſitanos ait Cæſar ſine vtrib' ad bellum nō ire, l. 1. bell. ciuil. & Liuius de Hiſpanis l. 30. qui etiam in vtres veſtimenta coniiciebant. Scutis alii vtebantur: Lycii ſub aquis per Xanthum nando clam in vrbem redibant. Bru-

Pontes ex vtribus.

tus eos tetibus excepit. Tutior modus eſt monoxyla facere ſeu lintres ex vno ligno: Cæſar in Britannia & Hiſpania vſus Liu. l. 30. Amm. l. 14. & 24. Scaphas etiam ſecum vehebant, ita Iulianus in Perſide, Ammianus l. 14. Semiramis ſolutiles naues habet, & camelis vexit. Diodor. l. 3. Monoxylis etiam pontem impoſuit Alexander Imperator, cum Rhenum tranſiret. Naues Cęſar contra Sextum Pompeium ex cratibus ſalignis fecit & pellibus boum. Maxime oriri ſolent in tranſitu prælia. Cæſar libr. 2. de bel. Gall. Acriter in eo loco pugnatum eſt hoſtes impeditos noſtri in flumine aggreſſi, magnum eorum numerum occiderunt. Per eorum corpora reliquos audaciſſime tranſire conantes multitudine telorum repulerunt. Primos qui tranſierant, equitatu circumuentos interfecerunt. Induſtria quoque fugabant hoſtem priſci. Diodorus libro 29. παρεσκευάσαντο δέρμασι πολλοῖς ... ἐμβάλλουσιν, εἰς τὴν λίμνην ἐπὶ δὲ τούτων ἐπικάθηνται ἢ πλείους τριῶν. δύο μὲν ἔχοντες ... πλάτας κωπηλατοῦσιν, εἷς δὲ φαρέτραν ... τοὺς προσπλέοντας ἐκ τοῦ πεδίου, ἢ βιάσασθαι τολμῶντας ἀμύνεται.

Faſcib. tranſeunt ſiligu lis termi.

Fortiter & iucunde Liburni cum vadoſa loca obſediſſent, capitibus tantū eminentibus, fidem hoſti fecerunt alti maris ac triremem, quæ eos inſequebatur, implicatam vado cœperunt. Portus & oſtia fluminum obſtrui ſolent. Tranſitum quocumque modo obſtruere didicerunt noſtrates. Hamburgi catenis Albim obſtruxit Waldemarus Dux Sleswicenſis. Ponte Dantiſci Stephanus Rex Poloniæ. Verum hic fluuij & loca circumſtantia conſideranda ſunt.

Egregium in mari ſtratagema.

CAPVT XXXVII.

Acies inſtituenda.

§. 1. ROMANA acies antiqua, vt mihi videtur ſane haud omnino commode inſtituta fuit Liuius libr. 8. bellum inter latinos & Romanos deſcribens, indicat initio pugnaſſe iuniores, & infirmiores. *Fuit enim ciuili maxime bello pugna ſimilis, adeo nihil apud Latinos diſſonum ab Romana Republica, præter animos erat.* Primos haſtatos in pugna ſtataria pugnaſſe vult Lipſius, atque ita factum eſt; nam leues milites præcurrebant: Velitum enim ratio non ducebatur. Cauſa cur non recte inſtitutam aciem putem, eſt; quia in prima acie fortiſſimi quique collocandi ſunt, vt primo impetu hoſtem ſternant aut terreant. Duo enim incommoda ſunt huius aciei, primum, quod ciuium iuniorum male armatorum clade bellum inchoatur, illi enim victi, retrocedebant, nec ſine clade vincebantur, nec ſine ſumma neceſſitate locum deſerere, & recipere ſe ſe poterant; cum deſerenti locum mors pœna eſſet. Alterum incōmodum, quod hoſti animus creſceret, cum velites haſtatoſque profligaſſet, eo fortius inſiſteret. Certò bello Latino, vbi vtrinque eædem acies, apparuit potuiſſe facile eos vinci, ſi fortes initio oppoſiti fuiſſent infirmis. Nam cum Manlius accenſos procurrere iuſſiſſet. Latini ſuſpicati, Triarios eſſe, eo quod poſt Triarios locati eſſent, ipſi quoque ſuos excitarunt, qui atroci pugna dum vincunt Romanos, pelluntque, fatigati ſunt, haſtis fractis aut hebetatis, in quos demum Triarios immiſit Manlius, viciſque. Quod ſi cum accenſis eos emiſiſſet,

Romana acies in parte vitioſa.

Romana acies non optima.

Multo ſanguine vincebant Romani.

miſiſſet, multos ciuium ſeruaſſet, quos conſque occidi, & vinci permiſit, dum hoſtis fatigatur, integri opportunus eſſet. Quanta vero cædes facta ſit, non falſo narrat Numiſius Latinorum Imperator, affirmans, *communem vero Martem belli, vtramque aciem pari cæde proſtrauiſſe, victoriaque nomen tantum penes Romanos eſſe, cæteram pro victis fortunã & illos gerere: funeſta duo Conſulum prætoria, alterum parricidio filii, alterum Conſulis deuoti cæde trucidatum exercitum omnem: cæſos haſtatos, Principeſque, ſtragem & ante ſigna, & poſt ſigna factã: Triarios postremò rem reſtituiſſe.*

Cauſa aciei Romanæ. Quod ſi initio totis viribus obnixi eſſent, iuuentutemque ſeruaſſent, Latini de bello reparando nequaquam cogitaſſent: ſed quod ſupra monui vilem populum habuere Proceres, nec exhauriri pauperum multitudinem per bella ægrè ferebant. Eodem modo nunc Turcus in vrbium expugnatione, & prælus agit, imbellem enim turbam hoſtibus lacerandam obiicit, donec feſſis cædendo Ianizaros immitat.

Græci optimos in prima acie collocarũt. Meam ſententiam etiam antiquitas probauit: Homerus in media acie infirmos collocat: in prima & extrema fortes, optimo conſilio, vt primo impetu frangatur hoſtis, vt medii incitentur à primis, cogantur ab vltimis & fugere nequeant. Homerum autem ex priſci temporis vſu loqui non eſt dubitandum, at ille fortes in principio ponit.

> Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισι καὶ ὄχεσφι,
> Πεζοὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς
> Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο· κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν.

Equites, & currus initio. *Equites quidem poſuit cum equis & curribus in principio. Pedites à tergo multos, & fortes murum belli, infirmos in medium coniecit.* Sane equites, & curruum agitatores belli præcipua pars erat. Deinde ita olim apud Romanos fuit, vt ditiſſimi, qui iidem optime erãt armati in prima acie verſarẽtur, pauperrimi in poſtremis. Lipſius l. 4. de militia Rom. dial. 2. *Nã de prima cũ cenſum & arma edidiſſet, ſubiunxit:* χώραν δὲ, κατεῖχεν ἐν τοῖς πολέμοις τὴν προαγωνιζομένην τῆς φάλαγγος ὅλης: *locũ vero in bello habuit primum, & ante reliquam totam copiam. Iterum de ſecunda* ἐκοσμεῖτο ἐν τοῖς ἀγῶσι μετὰ τοὺς προμάχους: *ordinabatur in acie poſt primos pugnatores. De tertia pariter,* χώρα, καὶ στάσις τούτων ἐν ταῖς μάχαις μετὰ τοὺς ἐφεστῶτας τοῖς προμάχοις: *locus horum & ſtatio in pugna iuxta eos, qui poſt Principes. De quarta denique;* στάσιν εἶχεν ἐν τοῖς ἀγῶσι τὴν ὑστάτην: *locũ in certaminibus vltimum habet. Quid ergo Quinta Dionyſii* τούτοις, inquit ἐξωτάξεως ἔταξε στρατεύεσθαι: *hos extra ordinem militare.* Eadem & totidẽ fere verbis, poſtea iterat in iudicio Coriolani. Quæ ego adduxi fuſius, vt ſemel de origine & ordine militiæ priſcæ conſter & quomodo is paulatim mutarit: Ergo Seruii inſtituto, ditiſſimi quique in prima acie, & hoc eſt, quod Varro Principes deducebat, & olim à principio gladiis pugnaſſe adſeuerabat. Sequebãtur ordine opum alii, & in extremo deniq; ii viliores & pauperes, & qui leuib. telis pugnabant. Sed quid iſti extra ordinem Quintiani? Accenſi ex Liu. & qui iuſtus etiam miles non erat. Olim hæc ita. ſed cum multa in eo ordine damnanda vſus & ratio docuiſſent, tempore mutarunt. Quæ enim ratio, optimos ditiſſimoſque omnes exponere periculis in prima acie obiectis? noluerunt, & Principes ſecundo loco ſtatuerunt. Mihi fas ſit cum veteribus ſentire, atque à Lipſio diſſentire: non quod probem ordinem Seruianum, ſed quod in prima acie fortiter pugnaturos, non autem morituros eſſe locandos putem. In fine autem ſubſidium firmum in omnes velim caſus reponi. Velites tamẽ ſagittarios, funditores illis adderem, ſed quos fortes illi in ſtataria pugna defendant. Poſteri Principes & haſtatos mutarunt, Vegetius libr. 2. c. 20. *In prima acie pugnantes Principes, in ſecunda haſtati.* Et lib. 1. cap. 15. *Prima acies principum, ſecunda haſtatorum.*

Cæſares mutarunt aciem. Lipſius hoc ſub Traiano aut Adriano cœpiſſe vult. Optime ſane, iam enim ex æquo & bono, nõ patritiorum libidine acies diſponebatur, ordo vero ille quem hiſtoria exhibet poſt Reges eiectos fuit. Nunc qualiter inſtituenda ſit acies, ſi pugna immineat, declaretur vnius legionis exemplo: quodſi vſus exegerit, transferri poſſit ad plures. Equites locantur in cornibus.

Ordo aciei veteris. Acies peditum à prima cohorte incipit ordinari in cornu dextro. Huic cohors ſecunda coniungitur. Tertia cohors in media acie collocatur. Huic annectitur Quarta. Quinta vero (cohors) ſiniſtrum excipit cornu. Sed ante ſigna, & circa ſigna, nec non etiam in prima acie dimicantes, Principes vocantur, hoc eſt, ordinarii, cæterique principales.

Pugnantiũ arma. Hæc erat grauis armatura, qui habebant caſſides, cataphractas, ocreas, ſcuta: gladios maiores, quos ſpathas vocãt, & alii minores, quos ſemiſpathas nominant plumbatas quinas poſitas in ſcutis, quas primo impetu iaciunt. Item bina miſſilia, vnum maius ferro triangulo, vnciarum nouem, haſtili pedum quinque (&) ſemis, quod pilum vocabant, nunc ſpiculum dicitur, ad cuius iactum exercebantur præcipue milites, quod arte & virtute directum, & ſcutatos pedites, & loricatos equites ſæpe tranſuerberabat: aliud minus, ferro triangulo vnciarum quinque, haſtili trium pedum (&) ſemis, quod tunc verriculum, nunc verutum dicitur. Prima acies principum: Secunda haſtatorum, armis talibus docetur inſtructa. Poſt hos erant ferentarii, & leuis armatura: quos nunc auxiliatores, & armaturas dicimus: ſcutati qui plumbatis, gladiis, & miſſilibus accincti, ſicut nunc prope omnes milites videntur armati. Erant item ſagittarii cum caſſidibus: cataphractis; & gladiis: ſagittis, & arcubus. Erant funditores, qui ad fundas, vel fuſtibalos lapides iaciebant. Erant tragularii, qui manubaliſtas, vel arcubaliſtas dirigebant ſagittas. Secunda acies humiliter armabatur: in qua conſiſtentes milites, haſtati vocabantur. Sed in ſecunda acie, dextro cornu, cohors ſexta ponebatur: cui iungebatur ſeptima. Octaua cohors mediam aciem tenebat, nona comitante. Decima cohors in ſecunda acie ſiniſtrum ſemper obtinebat cornu. Docet hoc Scipio inſignis Imperator, cui & Lipſius conſentit lib. 4. dial. 6. Scipio vſurpauit in Hiſpania, qui cum aliquot diebus obſeruaſſet, ſic ſtructam hoſtium aciem, vt optimi in medio eſſent, infirmiores in alis, ipſe contra inſtruxit, & auxilia in medio poſuit: ciues, & quod roboris erat, in alis. Denique quanti referat in prima acie fortes eſſe, duo ſummi Imperatores, Cæſar & Pompeius docuerunt. Cæſar in acie Pharſalica fortiſſimas legiones in principio conſtituit,

Cæſar fortes in prima acie. ita ipſe Cæſar ſuperius inſtitutum ſeruans, decimã legionem in dextro cornu, nonam in ſiniſtro collocauerat, tametſi erat Dyrrachinis prælliis vehementer attenuata, huic ſic iunxit octauam, vt pœne vnam è duabus efficeret, atque alteram alteri præſidio eſſe iuſ-

ſerat. Cohortes in acie habebat nonaginta, quæ ſumma erat XXII ∞. Siniſtro cornu Antonium, dextro P. Sullam, media acie Cn. Domitium præfecerat, ipſe contra Pompeium conſtitit. Simul his rebus animaduerſis quas demonſtrauimus, timens ne à multitudine equitum dextrum cornu circumueniretur, celeriter ex tertia acie ſingulas cohortes detraxit, atque ex his quartam inſtituit. Et Pompeius eodem modo lib. 3. bell. ciuil: Cæſar cum Pompeii caſtris appropinquaſſet, ad huoc modum aciem eius inſtructam animaduertit. Erant in ſiniſtro cornu legiones duæ, traditæ à Cæſare ex Senatuſconſulto initio diſſenſionis, quarum vna prima, altera tertia appellabatur, in eo loco ipſe erat Pompeius. Mediam aciem Scipio cum legionibus Syriacis tenebat. Ciliciensis legio coniuncta cum cohortibus Hiſpanis, quas traductas ab Afranio docuimus, in dextro cornu erant collocatæ. Has firmiſsimas ſe habere Pompeius exiſtimabat. Reliquas inter mediam cornuaque interiecerat, numeroque cohortes centum decem expleuerat, hæc erant millia quinquaginta quinque. Euocatorum circiter duo millia, quæ tota acie diſperſerat. Frontinus lib. 2. cap. ait Pompeium ſecundum virtutem cuiuſque in cornibus, & in medio legiones collocaſſe, ſpacia interpoſita tironibus ſuppleuiſſe. Fortiſsimos itaque primos eſſe voluit.

In legione centum ſimul pugnant. §. 2 Conſiderandum id, inprimis paucos eſſe, qui in magno prælio pugnent, in legione centum duntaxat ſimul, niſi quod cum primi haſtas ieciſſent, genua ſubmitterent, alii iacularentur. Id quod maxime faciendum cum hoſtis numero ſuperat, qui facile à paucis vinci poteſt, cum in locis anguſtis aut confragoſis res agitur. Quocirca paucos illos fortes eſſe oportet, vt cladem inferant. *Duplex acies.* Acies vero Romana tum à multis, tum vero à Lipſio accurate exhibetur. Acies vt Lipſius non varia admodum apud Romanos; & fuit fere aut Duplex, aut Triplex. Duplex cum tota acies in cornua duo ſecta, Dextrum ac læuum, Ea ſæpiſsime obtinuit in exercitu Conſulari; cum duæ legiones, & ſingulis ſua auxilia adiuncta. Hanc ſectionem certum eſt veterem eſſe, & aliis quoque gentibus vſurpatam. Polyænus quidē eam refert ad Pana auctorem. Διονύσου, inquit, στρατηγὸς ἦν ὁ Πάν, οὗτος πρῶτος τάξιν εὗρεν, ὀνόμασε φάλαγγα, κέρας ἔταξε δεξιὸν, καὶ λαιόν. ταύτῃ τοι ἄρα κερασφόρον τὸν Πᾶνα δημιουργοῦσι: *Dionyſii ſiue Bacchi Dux fuit in militia Pan. Is primum reperit ordinem, nominauit phalangem, cornu inſtituit dextrum & læuum. Ex quo cornutum etiam Pana vulgo definguat.* Exempla aliquot eius locationis apud Romanos quærere, & ponere, ſit ſtilicidiū de ſitula ſumere: ſea certa ſunt. Triplex eſt, cum præter cornua, alia etiā media exſurgit. Id quoque crebrum: non ſolum vbi plures legiones, ſed & cum duæ: iſtis ſcilicet in medio poſitis, ſociis ad vtrumque cornu. Res per ſe clara, & obuia exempla. *Quadruplex acies.* Sed eſt & alia ratio Duplicis Triplicisq; aciei: cum præter ſimplicem illam diuiſionem, à tergo etiam ſectio fit, & diſcrimen. Vt ſi quatuor legiones habeam, duas in fronte cum ſociis ſuis pono: totidem à tergo, velut in ſubſidiis ſuppono. Idem in duabus quoque factum, & aut Ala vtraq; ſociorum (ſiue cornu mauis) præpoſita, ſubiunctis legionibus, aut contra. In Liuio tem vide, pugna in Annibalem Marcelli: *Pugnatum amplius duabus horis eſt, cedere inde ab Romanis dextra Ala & Extraordinarii cœpere, quod vbi Marcellus vidit, duodeuiceſimam legionem in primam aciem inducit. Dum alii trepide cedunt, alii ſegniter ſubeunt, turbata tota acies eſt.* Iterum alio prælio idem Marcellus: *Dum pugna neutro inclinata ſtetit, prima legio et tertia, dextra Ala ſiniſtra ſubiit.* Sed & de legionibus ipſis ſic diſpoſitis, exempla. In Liuio: *Prætoris legiones in prima acie fuerunt,* Cornelius ſuas in ſubſidiis tenuit. Alibi: *In primam aciem ſuas legiones Sempronius induxit, in ſubſidiis locatæ P. Licinii legiones.* Et plura. Has autem ſecundarias aut tertiarias legiones ſiue copias, ſubſidia aut ſubſidiarias etiam vocabant. Idem Liuius: *Cedenti duodecima legioni, quæ in læuo cornu erat tertiam decimam legionem ex ſubſidiis in primam aciem firmamentum ducit.* Salluſtius: *ibi commutatis ordinibus, in dextro latere quod proximum hoſtibus erat, triplicibus ſubſidiis aciem inſtruxit.* Nec totæ ſēper legiones, ſed cohortes aliquot ſic ſubſtitutæ. Liuius: ſubſidiarias cohortes, quæ integræ ad longioris pugnæ caſus reſeruabantur, in primam aciem exemplo emiſit. Ad has poſituras Tibulli iſti verſus faciunt ad Meſſallam: *Quadrata acies.*

> *Seu ſit opus, quadratum acies conſiſtat in agmen,*
> *Rectus vt æquatis decurrat frontibus ordo.*
> *Seu libeat duplicem, ſeu iunctum cernere Martem,*
> *Dextraq; vt læuum teneat, dextramq; ſiniſtra*
> *Miles, ſitq; duplex gemini victoria caſus.*

Facit variam pugnæ faciem, vt appellat. Primo, Quadratam ſimplicem, fronte recta: Secundo, duplicem vtroque cornu: Tertio iunctam, quam vocabam Triplicem, alia ſcilicet ad duas iuncta. nam ſic fiebat quod hic dicitur, vt dextra ſua miles, qui in læuo eſt, ſiniſtram medii aſpiciat, ſiniſtra ſua, qui in dextro eiuſdem medii dextram. Inſpice, intelliges, ſed remoratur aut potius reuocat, quod ſequitur, ſitque duplex gemini victoria caſus. Ita enim nō duplex, ſed triplex è triplici acie victoria ſit & caſus. An iunctā igitur intelligit, ſubiunctam & duplicatam de qua diximus? vt acies aciei ſit ſuppoſita? Hoc opinor, & vtrobique ſane dextera ſua ſiniſtram appoſiti cornu aſpicit, & contra. Nec mihi diſpliceat etiam ſcribi: duplicē ſeiunctum cernere Martem, vt duas modo poſituras nominet, Quadratam ſimplicem, indiuiſam: & hanc abiunctam, in duo cornua: facili ita ſententia. Hæ præcipuæ ſunt & receptæ Romanis inſtructiones: quas tamē leuiter variabant promouendo aut retrahendo. Quid velim, exempla docebunt. Plerumque enim æqualiter vtroque cornu & ſimul concurrebant, quod Cato apud Feſtum dixit, *Recta fronte:* Tibullus in citatis verſibus, *æquatis frontibus.* Et de ea re Vegetius: *vna depugnatio eſt fronte longa, quadrato exercitu, ſicut etiam nunc & prope ſemper ſolet prælium fieri.*

Altera depugnatio obliqua, cum cornu ante cornu promouetur. Græci Tactici λοξὴ φάλαγξ, ἡ τὸ μὲν κέρας ἕτερον, ὁπότερον ἂν προσήκῃ, πλησίον τῶν πολεμίων ἔχουσα, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἀγῶνα ποιουμένη, τὸ δὲ ἕτερον ἐν ἀποστάσει ἀποσταλῆν ἔχουσα: *Obliqua phalanx, quæ alterum cornu, vtrumcunque prædictum fuerit, iuxta hoſtes magis admouet, & eo prælium facit, alterum autē abiungit.* Vegetius de hoc genere: *Secūda depugnatio eſt Obliqua, plurimū melior.* Huius talis eſt modus, cum inſtructæ acies ad congreſſum veniunt, tunc tu ſiniſtram alam tuam (cornu intelligit, & mox ita vocat) à dextra aduerſarii longius ſeparabis, ne vel miſſilia ad eam vel ſagittæ peruenī-

Peruenіant:dexteram autem alam tuã ſiniſtrę illius alæ iunge, & ibi primum incohoa prælium. Sed ipſe à Dextra modo committi vult præliũ, nõ æque à ſiniſtra, & damnat ideo, quod tuoc, inqit, quaſi mãcus eſt impetus, & aperti eum difficultate aggrediuntur hoſtes. Bene monet, pro armatura veteri. Nam ſi cornu ſiniſtrum tuum promoues aduerſus hoſtile dextrum, profectò latus nudum obiicis hoſti, qui miſſilibus aut ſagittis à ſiniſtro ſuo totò petet. Hoc eſt quod ait, apertos aggredi tunc hoſtem: quia ſcuta nempe in ſiniſtris. Qui aliam cauſam quæſiuit, & ad infirmitatẽ ſiniſtrarũ partium retulit, næ ille Vegetium aut rem non cepit. Pro bac ratione Cæſar in Arioniſtum pugnauit, & cum triplicem aciem inſtruxiſſet, tamen à dextro cornu (eius verba ſunt) quod eam partem hoſtium minime firmam eſſe animaduerterat, prælium commiſit. Tertium genus, cum in triplici acie, tertiam & mediam amouea ab hoſte, & cornua modo immittis. Seneca tangit: Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in anguſtum coarctatur, & aut in cornua ſinuata media parte curuatur, aut recta fronte explicatur. Scipio vſurpauit in Hiſpania, qui cũ aliquot diebus obſeruaſſet, ſic ſtructam hoſtium aciem, vt optimi in medio eſſent, infirmiores in alis: ipſe contra inſtruxit, & auxilia in medio poſuit: ciues & quod roboris erat, in alis. Vbi igitur (ait Liuius) iam incipiendæ pugnæ tempus erat, Hiſpanos (ea media acies erat) preſſo gradu incedere iubet, ipſe è dextro cornu nuntium ad Silanum & Martium mittit, vt cornu extenderent in ſiniſtra parte, quemadmodum ſe tendentem à dextra vidiſſent, & cum expeditis peditum equitumque prius pugnam conſererent, quam coire inter ſe mediæ acies poſſent. Ita diductis cornibus ſinus in medio erat, quia ſegnius Hiſpanorum ſigna incedebant. Hæc prouiſio & inſtructio certam victoriam dedit, cùm firmiſſimi cum infirmis concurrerent, & alij dum ſuum hoſtem expectant, in medio manent, otioſi denique aliena fuga, & clade conſternati. Quartum genus, huic aduerſum, cum ſcilicet ipſa media acies prominet & incurrit prima in hoſtem. Græci ἐπικαμπὴς, flexum dicũt, ſiue etiam κυρτὸν, gibberũ. Ælianus: Ἐπικαμπὴς ...ιν τὰ μέζω τοῖς πολεμίοις ..., τὰ δὲ κέρατα ἐκ τῶν ἐπιζωμερῶν ὀρθια ὑφ' ἑαυτὴν ἔχῃ τεταγμένα: *Flexa inſtructio dicitur, cum media hoſtibus incidunt, cornua autem retro recta habet collocata.* Hac Annibal in pugna Cannenſi ſeruiſſime eſt vſus: ſed cum ea quoque arte, vt cornua robuſtiſſima haberet, & integra ſeruaret, mediis deniq; pulſis, ſinu facto immitteret ea vtrimque legionibus, victoriæ ſuæ certam cauſam. Quam vtiliter talia noſtri duces meditentur & vſurpent? & paulatim credo facturos, vt ingenia & inſtitutionem quorundam video, qui ſuccreſcunt.

§.3. Hæc acies ergo in cornua diuidi ſolita fuit, cum eſſent duæ legiones, & auxilia, quæ cornua obtinebant extrema.

§.4. Aliquando duæ legiones in fronte cum ſociis, dum à tergo poſitæ, ita Liuius l.27.

§. 5. Aliquando eſt acies lunata cornibus prominentibus vtrimque, quibus illa Scipionis.

Hac in acie obliquatio probatur à Vegetio, vt ſiniſtrum cornu prius depugnet, ſic enim fortius inſurget, & minus apertum erit.

§.6. Huic aduerſa cum cornua aueſa ſunt, & media procurrunt.

Hannibal ita Romanos vicit ad Cannas, ſed cum ante equeſtri prælio viciſſet. L10. l.22. Sub equeſtris finẽ certaminis coorta eſt peditũ pugna. primo & viribus & animis cõſtabant ordines Gallis, Hiſpaniſque: tandem Romani diu ac ſæpe conſilio agitabant, qua fronte acieque denſa impellerent hoſtium cuneum nimis tenuem, eoq; paruum validum, à cæteris prominentem acie, impulſis deinde ac trepide referentibus pedem inſiſtere ac tenore vno per præceps pauore fugientium agmen in mediam primum aciem illati, poſtremo nullo reſiſtente ad ſubſidia Afrorum peruenerunt: qui vtrimque reductis alis conſtiterant, mediique Galli, Hiſpanique ſteterunt, aliquantum prominente acie: qui cuneus, vt pulſus æquauit frontem primum, deinde nitendo etiam ſinum in medio dedit, Afri circa jam cornua fecerant: irruentibusq; incaute in medium Romanis circumdedere alas: mox cornua extendẽdo, clauſere & ab tergo hoſtes. Hinc Romani defũcti nequicquam prælio vno, amiſſis Gallis Hiſpaniſque, quorum terga ceciderant etiam aduerſus Afros integram pugnam ineunt: non tantum eo inquam, quod incluſi aduerſus circumfuſos, ſed etiam quod feſſi cum recentibus ac vegetis pugnabant.

Cannenſis acies.

§. 7. Subſidiorum olim magna ratio fuit. Vegetius lib. 3.c.17. *Sed optima ratio eſt & ad victoriam plurimum confert, vt lectiſſimos de peditibus, & equitibus cum vicariis, comitibus, tribuniſque vacãtibus, habeat dux poſt aciem, (in ſubſidiis) preparatos, alios circa cornua, alios circa medium, & ſi ubi hoſtis vehementius inſiſtit, ne rũpatur acies, prouolent ſubito, & suppleant loca: additaq; virtute inimicorum audaciam frangant. Hoc primi Lacones inuenerunt: imitati ſunt Carthaginienſes: Romani poſtea vbique ſeruauerunt. Hac diſpoſitione nulla melior inuenitur. Nam directa acies hoc ſolum agere debet, ſi poteſt, vt hoſtem repellat, aut fundat. Si cuneus ſit agendus, aut forfex habere debes poſt aciem, de quibus cuneum aut forficem facias. Si ducenda ſit ſerra, item ex abundantibus ducetur: nam ſi de loco ſuo ordinarium militem transferre cœperis, vniuerſa turbabis. Si globus hoſtium ſeparatus, aut alam tuam, aut partem aliquam vrgere cœperit, niſi ſuperfluos habeas, quos contra globum poſſis opponere, ſiue pedites, ſiue equites de acie tuleris, dum alia vis defendere, alia periculoſius denudabis. Quod ſi bellatorum tibi copia non abundat, melius eſt aciem habere breuiorem, dummodo in ſubſidiis colloces plurimos. Nam circa medias partes campi, expeditis bene armatis debes habere lectiſſimos, de quibus cuneum facias, & ſtatim aciem hoſtium rumpas. Circa cornua autem, de contatis lariſatis ... equitibus ad hoc reſeruatis & leui armatura pedi..., alas hoſtium circumuenire te conuenit.* Galli initio impetus pluſquam viriles, deinde languentes, minus quam fœminarum habebant, quia ſine ordine & diſciplina totum in primo conatu contolere, quo deſtituti armis cecidere. Imo pleriq; hoſtium: bella impetu valida per moras euaneſcunt.

Cur Galli facile vincantur.

§.8. Aciei inſtruendæ ſumma cura eſſe debet, nam vt lapides temere congeſti aquam non continent, nec murũ efficiunt, ita nec viri fortiſſimi ſuſtinere impetum hoſtilem queũt, niſi optime ordinentur. Itaque prudentiſſimus Græcorum Neſtor aciẽ ordinat, Illiad. 4. Pyrrhus ea arte excelluit: Scipioni primas Hannibal tribuit. Hinc Reges dicti λαῶν κοσμήτορες ordinatores.

Ordo neceſſarius aciei.

§.9. Pòo-

Acies poſte rius inſtruenda.

§. 9. Priorem inſtrui aciem iubent. Quia plus animi videtur, & quia commodius potes. Ego cum caſtra munita ſunt, aut cum ad pugnam cogi nõ potes, aliter ſentio. Vt poſterior inſtruas, Nam hoſtilem ordinem vides, quod magnum eſt commodum, & ille armatus te expectare cogitur. Animos tuis addes, ſi putent te prudenter inſtruere, etiam quod hoſtis ſequatur, ſi lætus ſis: attendendum an aduerſarius celer, & temerarius ſit, tum enim facile vincentur, quod minus ille poteſt, qui prior in acie ſtat. Qui prior in acie conſiſtit, eum regredi facilè non poſſit, alium expectare cogitur. Haſdrubal cum ieiunum exercitum eduxiſſet: Scipio ſuis præcepit, vt quieſcerent, cibum caperent: hora ſeptima cum hoſtis inedia, ſiti, fatigatione caſtra repeteret, copias eduxit, & vicit.

§. 10. Multum refert, qua parte pugnam aggrediaris. Scipio cum in dextro cornu Hiſpanos, Hanno in ſiniſtro Africanos: cornu ſiniſtrum aggreſſus eſt, victisque Afris, Hiſpanos pro aliena dominatione pugnantes in deditionem accepit. Philippus cum Illyriorum frontem robuſtã, cornua infirma vidiſſet, ea aggreſſus, profligauit. Periculoſius Permenes Thebanus, qui cum in dextro Perſarum cornu fortiſſimos videret, ipſe in ſuo oppoſito ſiniſtro infirmos poſuit, & fugere iuſſit, dextro autem ſuo cornu inuaſit ſiniſtrum hoſtium, & victimam qui in ſuo ſiniſtro erant, juſſit in loca confragoſa ſe conferre. Qui autem ſecundo loco ſtruit aciem: eligit, qua parte oppugnet, & quos quibus opponat. Aciei itaque ratio conſtitui non poteſt, multo minus eadem ſemper ſpacia: ſed ex vſu, & eo quod hoſtis facit, aut commodo ſuo facere poteſt, diſponenda. Scipio cum videret Hannibali eſſe octoginta Elephantos, ordines raros conſtituit, & magnis interuallis, vt belluas exciperet ſine noxa, & fruſtrari poſſet. Sulla, cum curribus abundaret Archelaus, palos defixit, vt hærerent. Ordines laxos fecit, & per eos equites emiſit, qui aciem turbarunt.

§. 11. Interdum præſtat ordinare aciem primo loco, vt terror iniiciatur, ſed id locũ non habet, niſi contra inſuetos, ita Turcæ cum claſſe contra Ioannem Auſtriacum eſſent militaturi, perſuadebant ſibi, Chriſtianos mox vbi viderent claſſem, fugituros. alioqui optimum eſt videre, quid hoſtis agat, vt obſtacula ponas. Eodem modo Metellus Pius, cum æſtuante die Herculeius vallo eius militem admonuiſſet, ſuos ad ſextam vſque continuit, deinde fatigatos æſtu vicit.

CAPVT XXVIII.

Stratagemata pugnantium.

Stratagemata licita ſunt.

§. 1. QVi ea licita negant, nimium antiquè & ſuperbè ſapiunt. Vſus Stratagemate eſt Ioſue, Dauid, aliique non modo magni Imperatores, ſed viri etiam ſancti. Nimium ſimplices, qui cenſent, *οὐδεὶς ἀνὴρ ἄψυχος ἀξιοῖ λάθρᾳ κλέψαι τὸν ἐχθρόν. Nullus bonæ mentis clam hoſtem publicum occidere fas putat.* Improba potius quam magnifica vox eſt. *Nolo furari victoriam*: Sanctum eſt & magnificum hoc furtum, quo ciues ſeruantur, quo gloria vana pro ſalute publica contemnitur. Venator validus feras dolo capit: . optime Auguſtinus ſuper 4. Ioſue 9. 10. *Cum iuſte bellum ſuſcipitur, vt aperte pugnet quis, aut ex inſidiis nihil ad iuſtitiam intereſt.* Imo ſi bono dolo ſeu ſtratagemate quæri victoria poteſt, nõ eſt vi agendum, quia ſine cauſa periculum adiretur: Laudandaque eſt belli coſiſſimę ciuitatis induſtria, quę pro cruéta victoria Gallũ: pro ingenioſa, bouẽ immolari iuſſit. Quin & illud cogitandũ: paratiſſimo contra imbecilles nõ ſemper ſucceſſus eſſe, minima re victoriam conuerti. Exemplo eſt, quæ contingit, in Peruſina vrbe, pugna inter nobiles & æmulas familias Oddonum & Balionum, rem narrat Machiauellus lib. 3. de Repub. c. 14. Nam cum ea ciuitas ciuilibus diſcordiis laboraret, totaq; in duas factiones Oddonum & Balionum diuiſa eſſet, quorum hi potentiores facti, illos in exilium expulerant: Oddi exules amicorum opera exercitum collegerant, & nocte quadam Peruſiam ingreſſi, clanculum ad occupandum forũ contendebant, ſed quia ſingulæ plateæ catenis tranſuerſis pręmunitæ in ea vrbe, equitibus tranſitum impediunt, præcedebat eos quidam cum malleo ferreo, qui ſeras catenarum effringebat: iamque præfractæ erant catenæ omnes, præter eam ſolam, quæ ingreſſum in ipſum forum claudebat: quam cum idem frangere conaretur magno conatu, & quo minus ſatis attollere malleum poſſet, impediretur ab eis, qui ſequebantur à tergo, & iam ad arma conclamauerant: Retrocedite, inquit, ad eos (vt liberius videlicet effringere catenam poſſet) ſed hæc vox veluti Echo, à primis ad poſteriores, atque ab his ad alios emiſſa, ſenſim vſque ad vltimos peruenit: cauſaque fuit, vt vltimi, qui non intelligebant, qua de cauſa emiſſa eſſet, effugerent magno cum impetu: quos reliqui ſenſim ſecuti, inſtitutum deſeruerunt, & cauſa ipſi extiterunt interitus ſui: ex tam leui fortuitoque caſu commoti. Salua fide, & dignitate omnia ſtratagemata licita ſunt: omnia abominanda ſunt, quæ perfidiam habent. Pompeius Mithridatem in Armenia vicit iuſſo equitatu ſuo cedere, donec ad locum inſidiarum peruentum eſſet. Caſſius eodem modo in inſidias Parthum pertraxit, cum equitem oſtendiſſet à fronte, peditem occuluiſſet. Eodem modo Ventidius eos afflixit, vt excedere prouincia cogerentur. Sic Pharnabazum vicit & interfecit. Cæſar contra Afranium colles præoccupauit, Iuba Curionem in campum elicuit, & equitatum circumdatum fudit. Hannibal nunquam non inſidiis vſus eſt, Fuluio paucos milites per nebulam obiecit, & aduerſam caſtrorum partem inuaſit, contra Minutium in montibus pedites celauit, deleuiſſetque Minutium, ni Fabius ſuccurriſſet. Ad Trebiam inſigni arte Hannibal Sempronio ita impoſuit, ieiunum vt exercitum magno frigore fluminis tranſitu affligeret. Ad Traſymenum Romanos in montem euocauit, nec ante Flaminius inſidias ſenſit, quam à fronte, à latere, à tergo circumdatus eſt, & internecione deletus. Innũ caſtra inuaſit cum Romanos per ſexcentos equites tota nocte inquietos reddidiſſet. Ad Cannas ſexcentorũ transfugarũ ſimulatione Romanos afflixit, quod imitatur ſu Iapyges Licinius Coſſ. Cauendum ſedulo ne doli pareſcant. Quorſum n. profuit Semiramidi Elephantum ornatu camelos producere? ſi Indis id cognitum erat? Quid Fidenatibus, cum peditem cũ facibus in exercitum immitterent, cõmodi attulit, puerile ſtratagema? Doli non ſunt do-

Ingenioſa victoria melior cruenta.

Inſignis caſus belli.

Stratagemata caute agenda.

ſunt doli, niſi aſtu tractes. Sanè præcipua Principis eſt prudentia dolos maximè bellorum cauere. Gladium allio illitum, à magnete ſeparatum pingunt, & axioma adſcribunt: nec vi, nec dolo, quod Principis inuicti ſymbolum eſt.

Amicos habere in prouincia quã oppugnas.

§.2. Sunt autem alia belli, alia præliorum ſtratagemata, belli generalia quædam, ſemperque, cum fieri poteſt, tenenda. Populi Romani varia ſtratagemata fuerunt, quorum hoc primarium, vt non facilè bellum inirent, aut nouam prouinciam tentarent, niſi in eâ, aut vicinâ amicos haberent, quorum operâ vti poſſent. Campanos amicos contra Samnium defenderunt, fuitq; ea cauſa Samnitum delendorum: Tuſciam opera Camertinorum, Siciliam per Mamertinos occuparunt. In Macedoniam duxerunt Athenæ. In Aſiam Rhodij. In Syriam fratrum Iudæorum contentio. In Ægyptum regia ſoboles. Eadem ratione in vtraque India maximas regiones Hiſpanus occupauit, cum ſemper magno ſtudio, precio, ſpe, pararent aliquos, qui peregrina imperia præoptarent. Turca etiam dum aliis auxilium fert, omnes ſubuertit: etiam in media Europa fidos habet amicos.

Induciæ ſimulatæ.

§.3. Alia fraus eſt, vt mentio induciarum & pacis inducatur, donec vires paratiores ſint, aut vt hoſtium animi relangueſcant, & pacis dulcedine allecti, curam belli omittant.

§.4. Hoc quoque vſitatum eſt, belligerantes adjuuare, ita vt debiliori ſubſidia mittantur; donec vtraque pars debilitata victori ſeſe ſubmittat. Quæ enim non ſuo, ſed alieno adiutorio bellum ſuſtinet Reſpublica, in auxiliatoris ſui eſt poteſtate.

Multi fœderati in ſingulis vincuntur.

§.5. Nunquam magnopere timendum eſt bellum, cum multi contra vnum conſpirant, qui enim primos ferre impetus poteſt, facile ſuperabit omnes. Anno 1484. Italici in Venetos conſpirarunt, illi Ludouicum Mediolani Ducem muneribus ad ſe traduxerunt, & facilè omne periculum diſcuſſerunt. Sic cum Germani Principes contra Carolum Quintum conſpiraſſent, primo impetu profligatum eſt bellum.

§.6. Quidam munitis caſtris nocturnis tumultibus inſomnem hoſtem fatigauêre. Epaminondas tota nocte per paucos leuis armaturæ equites caſtra Lacedæmoniorum vexauit, altera die feſſos inuaſit. Epaminondas Orion veniens exercitum quieſcere juſſit, manè ipſos vigilia confectos vicit. Titus Quintius cum Volſcos caſtra oppugnaturos putaret, noctu cohortem in ſtatione reliquit, æneatoribus autem præcepit, vt vallum inſidentes equis circumirent, concinerentque: manè deinde feſſos aggreſſus fudit.

Superſtitio idonea ſtratagemata.

§.7. Superſtitione hoſtium multi ad ſua commoda vſi ſunt. Vnicum ſolum adferam hoc loco, quod inſignem ſuperſtitioſorum miſeriam mirifice oſtendit. Panarinus & Goniſpus Meſſenij equis pulchris, tunicis albis, purpureis lacernis, in caſtra Laconum profecti ab illis ſunt putati Caſtor & Pollux, multos occiderunt, & ſupperſtitioſi illuſerunt, atque inde ad ſuos incolumes redierunt.

§.8. Cum fuga ſimulatur, vel totius exercitus, vel partis, magna cura adhibenda, ne aliqui militũ arbitrentur veram fugã eſſe, trepidatioq; oriatur. Romani aliquando cum validũ hoſtem cernerẽt, vt inchoato prælio ad principia ſe reciperẽt velites, & haſtati juſſerunt, deinde inconſulto feruore ſequentes occiderunt. Hannibal boum cornibus faces & fœnum impoſuit, eosq; per ſyluas agens, cũ attoniti aduerterent noctu ai ignis diſcurſum Romani, ipſe aliâ via euaſit. Violentius etiam Hiſpani ſtratagemate Pœnos perculerunt, nam carrus accenſos bubus tractos in Amilcaris exercitum immiſerunt, ordinesque turbarunt.

§.9. Scipio cum videret in acie media Aſdrubalis eſſe robur exercitus, in ipſa acie hoc egit, vt otioſi illi eſſent, nam cornua celerius, mediam aciẽ tardius procedere juſſit, vt victis cornibus his quoque animus caderet. Juſtinianus Tiberij Imperatoris Præfectus, dum exſpectat, donec Perſæ pharetras exhauſiſſent, vicit, nam eum ad gladios ventum eſt, inferiores eos inuenit.

§.10. Optimum ſtratagema eſt, vt caueantur aduerſa ſtratagemata. Ignarus inſidiarum Archelaidas, ſuos tamen inſtructos ire juſſit, eſſe enim inſidias, & reuera erant, itaq; eos facilè diſſipauit. Alioqui & illi qui inciderunt, & qui ſubſidio veniunt, pari in periculo ſunt. Sertorius Pompei milites in inſidias conjecit, & legionem, quæ ſubſidio venerat, ipſo ſpectante trucidauit, dena millia occiſa ſunt. Aſtutè ſubſidia alio vertuntur, quod magis hoſtem terreat. Parmeno, cum videret Tyrios egreſſos, cedere Macedones, & premi non adjuuit illos, ſed vrbem inuaſit. Polyæn. l. 5.

§.11. Si quis inter montes & flumina aut hoſtiũ præſidia concluſus euadere ſe poſſe deſperat, omnia oſtendet, quaſi per auia euaſurus, interim omnia clam, quæ ad pontes, & tranandum flumen pertinent, peragat, atq; alia parte minatus, alia fugiat. Iphicrates errorem ſuum dexterrime correxit: cum n. Sicyonem pergens inſidias præteriiſſet, ex vrbe quidam proclamauit: Jam pœnas dabis: ſuſpicatus non eſſe inanes minas, alia via celeriter receſſit, & inſidiatores oppreſſit.

§.12. Inſigne etiam ſtratagema Titi Didij, qui cum ſciret legionem intercipiendam, ſimulauit ſe pugnare velle, productoq; exercitu hoſtem à cura legionis interceptæ auertit.

§.13. Cum caſtra caſtris oppoſita ſunt: multum proderit, ſi copias hoſtium diſtrahas, cui rei plurimum proderit, caſtra quam munitiſſima habere, vt multi hinc inde dimitti queant.

§.14. Spargere quædam ſubito ad animandos milites terrendosque hoſtes interdum ſolent. Vt ducem hoſtium occidiſſe: Quintius cum cerneret alterum cornu cedere, proclamauit, alterum viciſſe, atq; ita ſuis alacritatem, hoſtib. metum addidit. Vſitata illa via eſt, etiam hoſtes terrendi. Eduardus Anglus Philippum Pulchrum fraude ab oppugnãdo Belgio terruit, ſorori enim eius perſuaſit, Galliæ Principes conſpiraſſe, vt eum in acie desererent. Memnon Rhodius hoſtib. perſuaſit, ſeditione ſuum militẽ laborare, atq; ita in campos elicuit. Plus ſimulationis in Antigono Hieracẽ, victus recepto in tuta exercitu mortuum ſe ſimulauit, miſſi quaſi à militibus, qui corpus occiſi peterent, & deditionem facerent, ad quam acceptãdam cum quatuor millia miſſa eſſent, ea Antigonus interfecit. *Spargere famam.*

Mendacia abſint.

§.15. Indigna eſt Imperatori iſta mendaciolis nixa fraudulentia. Ingenij & prudentiæ ex naturæ conſideratione fuit ſtratagema Crœſi, qui camelis equos oppoſuit, quorum illi odorem ferre non poſſunt. Pyrrhus quoque elephantos equitatui è regione locauit, vt belluarum terrore, equos equitesque compleret.

§.16. Crudele & temerarium factum Sertorij, cui cum in prælio ducis cujuſdam mors nun-

ciare-

Abſit & crudelitas.

ciaretur, cum qui indicauerat, occidit, ne res emanaret, crudele, inquam, & temerarium: quia jam alii nouerant, neque ſoli Sertorio nuncius te‑tulerat. Ira itaque & terror inde natus auertere aciem poterat.

§.17. Luctatius Conſul, cum in ſequentib. Cimbris. flumen traiiciendum eſſet, pugnaturum eſſe ſe ſimulauit, caſtra munit, pabulatores emittit, deinde cum idem Cimbri facerent flumen quiete tranſiuit. Qui plures in acie habet, cautiſſime vt pugnet eſt monendus, quia cum is, qui infirmior eſt omnia tentet, monitione non eget, magnæ vires ſuperbiam, ſecuritatem, negligentiam, cladem gignunt. Infirmior itaq; hoſtis timendus eſt, quia inexſpectato ictu feriet. Multa autem præſidia ad ſtratagemata fortior habet, poteſt aciem extendere ſubito, poteſt multos in inſidiis ſeorſum ponere à latere, à tergo quaſi nouum agmen immittere, ad oppugnanda caſtra in medio æſtu pugnæ dimittere, hæc cum aliqua, aut omnia vſurpabit, non quaſi timens hoſtem, ſed vt cito, & paruo damno debellet.

Fortiori plus periculi eſt, quia infirmior ſtratagemate pugna.

§. 18. Continua in meditatione ſtratagematum verſetur Imperator, cum præliandum eſt, id enim optime agitur, quod hoſtis non exſpectat. Epaminondas cum expectationem equeſtris certaminis feciſſet, ingenti puluere concitato, ſubito in hoſtiũ inopinantium terga euaſit.

§.19. Cladem tegere, & diſſimulare prudenter, victoriæ nomen attulit. Titus Licinius ſuos humauit, hoſtes cum altero die multo plures ex ſuis cæſos viderent, continuo fugerunt, perfectam itaque victoriam cadauerum nocturna ſepultura attulit.

§.20. Interdum hoſtis fallitur, dum ſibi conſuli putat. Milites Eumenis impedimenta hoſtium diripturi cum magno periculo erant, quib. cum per ſuadere non poſſet, vt conſilium mutarent, hoſtes monuit, vt melius cuſtodirent.

§.21. Cum hoſtis imminens, ad aliquod, quod neceſsitas exigit cogere te conatur, nec euadere neceſſitatem potes: ſponte illud aggredere, & magno animo periculum ſubi, ſic enim ordinate, ſine turba, & metu facies, & hoſtem magnanimitatis & audaciæ opinione perterrefacies. Periculoſum eſt agros exurere, ſponte pro beneficio concede. Timotheus regionis partem hoſtib. permiſit, vetuitq; flamma aut ferro graſſari. Chares Athenienſis cum timeret, ne deſpectu paucitatis caſtra oppugnarentur, noctu clam multos emiſit, vt redeũtes mane, quâ hoſtes conſpicui eſſent: auxiliorum ſpeciem p̃berent. Ptolomæus cum prægreſſus cum exercitu, omni pecudũ generi carpẽta alligauit, & agi p equites juſſit, excitato puluere maximo ſpeciẽ ingentis exercitus p̃buit. Caius Marius, & Sulpitius Calones impoſitos jumentis inter pugnãdũ è monte apparere, & ſpeciem alterius exercitus præbere juſſit, qua re hoſtium aciem turbauit.

Ex neceſſitate virtutem.

§.22. Impetumne in hoſtem facere an ſuſtinere melius ſit? quæritur inter Duces. Decius hoſtem inuaſit, Fabius impetum ſuſtinuit, animoſior eſt miles, qui inuadit, prudentior, qui hoſtem excipit. Si ſpacia longiuſcula ſunt, p̃ſtat excipere, anhelus n. hoſtis aduenit. Si hoſtis timidior, inuadendus: Si audax ſuſtinendus, primo enim impetu fatigabitur. Verum nunc bombardæ vſum belli mutarunt. Qui, cum ad teli jactum ventum eſt, prior paratus eſt, damnum adfert, & aliquos nocituros occidit: ſed pendet id ex aliis, tum ex loco.

Interdũ inuadendus, interdum ſuſtinendus eſt hoſtis.

§.23. Locorum n. natura ſæpe plus prodeſt quã virtus pugnantium, aut veris Imperator. Locus ſane ad rem plurimum momenti habet, Marcus Curius Pyrrhum vicit, Phalangem ad anguſtias trahendo. Ferè id agunt, vt ex edito pugnent, ita Pompeius Mithridatem, Cæſar Pharnacem, Lucull. Mithridatem & Tigranem vicit. Themiſtocles Xerxem in anguſtijs vicit, paucis multos. Datames pauco milite multos ſemper vicit, quia nunquam acie conflixit, quin locorum anguſtijs clauſum hoſtem teneret. Ita Æmilius Probus. Sertorius Romanorum copias velitationibus attriuit. Hannibal ab vno latere vias prærupta objecit, & Marcellum vicit, ad Cannas, amne Volturno pro munimento vſus eſt. Hoc imitatus eſt Romanus Hannibal Cæſar, lib. 3. belli ciuil. Dextrum cornu eius riuus quidam impeditis ripis muniebat, quam ob cauſam cunctum Equitatum, ſagittarios, funditoresque omnes in ſiniſtro cornu objecerat.

Loci adiumenta.

§.24. Locum aptum multi arte fecerunt. Cleomenes Lacedæmonius planitiem arboribus impediuit, in qua cum Equitatu Hippiæ erat pugnaturus eamque inuiam equiti fecit. Xantippus Carthaginenſium exercitum equis & elephantis validũ in planitiem adduxit, Romanosque vicit. Clearchus hoſtium equitatum foueis excepit, derepẽte factis, Q. Sertorius ſcrobibus factis equitatum hoſtilem afflixit. Rotis curruũ humi depreſſis, catenis, vallo, muricib⁹ caſtra munienda ſunt, miles junctus ſit, Germani dum diuerſo loco caſtra metantur in Gallia à Gallijs cæſi ſunt. Ventum etiam ad Cannas Hannibal expectauit, & ea re vicit. Cimbri etiam in campo Caudio contra Marium eodem ſtratagemate pugnarunt. Cimbri quoque Solis auxilio vſi ſunt, vt repercuſſu radiorum oculos hoſtium perſtringerent, verum id parum præſidium. Luna quoque occidente Romani bello Pontico ſunt adjuti, cum enim illa à tergo Romanorum jam prope occaſum longas vmbras Romanorum jaceret, in eas errore magno Pontici tela conſumpsẽre. Eumenes cum equitatu valeret occupatione locorum hoc effecit, vt in plana ſeduceret hoſtẽ. Ita Hannibal, ſed cautè, vt vtrinq; equeſtrium p̃liorum rationem haberet. Nam etiã ſiniſtrum cornu Romanorum ſtratagemate vicit.

Locum parant idoneum.

Ventus adiuuat.

§.25. Quemadmodum igitur caſtra ad locorũ commoditatem, ſic aciem diſponendam judico. Solet autẽ diſtribui generatim in varias formas. 1. vt ſit oblõga. 2. lata. 3. Lunã referẽs aduerſam, lunatis aduerſis cornib. nam cætera ferè vſitata nõ ſunt, cum integra acie pugnatur. Extraordinaria tamen acies ſemper habenda eſt.

§.26 *Inſigne documentum eſt* Bernardi Mendozæ, p. 1. c. 44. *Vtile*, inquit, *ſtratagema in prælio habetur, ſi ex dextro latere agminis cohors aliqua lancearlorum, & bombardariorum educatur, etiam ſi quinta pars agminis ſit, quod feruente pugna à latere hoſtem impetat, ita vt ſi contra cohortem ſe vertat latus nudum præbeat agmini, ſi ſeſe agmini opponat, nudet latus cohortis, quod ſtratagema magno adiumento eſt ad victoriam, neſcio ſane an inter pedites vſitatum fuerit, mihi magno vſui fuit in equitatu, cum leuem armaturã ad hoc ordinarem, & animaduerti magno damno ſic hoſtem affectum, etiam ſi in vna cohorte tantum 25. fuerint, atq; plurima agmina diuino auxilio duxi, & milites inſignes victorias Regi noſtro Tuæ Maieſtatis Patri obtinui.* Huic conſilio lancearios cõmodiſſimos eſſe docet: Nam turma centum lãceariorum, aut centum & viginti, poteſt turmam quadringentorum & quingentorum bombardariorum

Subſidia educere.

riorum

riorum equitum diſſipare, ſi in turmulas minores ſe diuidant, & impetuoſe pluribus locis inuadant, nã bõbardę eo modo inutiles redduntur, nec expediri poſſunt. In ſubſidijs nõ modo conſtituunt noſtrates certos ordines: ſed habent ad vſum, etiam inter initia agmina aliqua, quæ vocant volatica, quæ interdum laceſſunt hoſtem, interdum ſubueniunt preſſis, decertant etiam, ſi aciem hoſtis prior ordinarit, donec acies alia ordinata ſit.

Volatica agmina.

CAPVT XXXIX.

Aliæ forma acierum.

Cunei, globi, forſices, turres, ſerra.

§. 1. OMnes fermè præſtãtes Imperatores: quia ſine opportunitate non pugnant, in acie ordinandâ noui aliquid inuenerunt. Hinc cunei, globi, forſices, turres, ſerræ. Cuneum vocant, cum trigona eſt acies, Veget. lib. 1. ca. 26. Græci ἔμβολον vocant, tempore Ammiani caput porcinum. Suidas ex Anglia interprete Lipſio. *Erat in forma aciei velut in roſtrum. Litteræ enim Δ aſſimilabatur. Et anterior pars quà in acutum deſinebat, tecta & denſa erat, quia ſcutis vndique muniebatur. Dixeris caput eos porci ſtructurâ eâ efformaſſe. Crura a. vtrinque ſecundum ordines & cohortes in profundum compoſita, & pleraque parte in obliquum extenſa, cohibant paulatim & diſiungebantur, donec in maximam latitudinem progreſſa deſinerent: ita vt medius locus vacuus relinqueretur, & terga militum nuda per ordinem conſpicerentur.* Franci & Romani vſi cũ perrumpere aciem volunt. At tum vtendum, cum neceſſario via facienda eſt: nã periculoſa omnino res eſt. Deinde tãtum cum ordines hoſtium rari ſunt, alioqui impingent ſolido. Tertio nunquam, cum pugnatur contra peritos, illis enim facile eſt, aut denſam aciem opponere, aut ordines ſoluere, vt in medio claudant. Cuneus aliquando de phalange macedonica, aliaque forma aciei dicitur, vt docet Lipſius.

Cuneus periculoſus.

§. 2. Cuneus inuerſus eſt forceps vel forfex: Cuneus eâ acie excipitur vel atteritur. Turris quæ dicitur, & laterculum, non differunt à prioribus. Cum identidem acceditur & receditur. Legio Polybiana habuit in fronte centum viros, in latere introrſum triginta quatuor, trio ij legionis dimidium. Olim tres pedes quaquaverſum miles habebat, vt arma commode tractare poſſet, idq; minimum. Polybius ita recenſet, ſed Vegetius libro tertio cap. 14. aliter. *Singuli autem armati in directum ternos pedes inter ſe occupare conſueuerunt, hoc eſt, in mille paſſib. mille ſexcenti ſexaginta ſex pedites ordinãtur in lõgum: vt nec acies interluceat, & ſpaciũ ſit arma tractãdi. Inter ordinem autẽ & ordinem à tergo in latum ſex pedes diſtare voluerunt, vt haberent pugnantes ſpacium accedendi & recedendi: vehementius enim cum ſaltu curſuque tela mittuntur. In his duobus Ordinibus, & ætate maturi, & vſu confidentes, & munitiet iam grauioribus armis collocantur. Hi enim ad vicem muri, nec cedere, nec ſequi alium cogendi ſunt, ne ordines turbent: ſed venientes aduerſarios excipere, & ſtando pugnandoque repellere vel fugare. Tertius ordo diſponitur de armaturis velociſſimis, de ſagittariis iuuenibus, de bonis iaculatoribus, quos antea ferentarios nominabant. Quartus item ordo conſtruitur de ſcutatis expeditiſſimis, de ſagittariis iunioribus, de his qui alacriter verutis martiobarbulis (quas plumbatas nominant) dimicant, qui dicebantur leuis armatura. Sciendum ergo eſt, ſtantibus duobus primis ordinibus, tertium, & quartum Ordinem ad prouocandum, cum miſſilibus, & ſagittis primo loco ſemper exire. Qui ſi hoſtes in fugam vertere potuerint, ipſi cum equitibus perſequuntur. Sin verò ab hoſtibus pulſi fuerint, redeunt ad primam & ſecundam aciem, & inter ipſas recipiunt ſe ad loca ſua. Prima autem & ſecunda acies cum ad ſpathas, & ad pila (vt dicitur) ventum fuerit, totum ſuſtinet bellum. In quinta acie ponebantur interdum carrobaliſtæ, manubaliſtarij, fundibulatores, funditores. Fundibulatores ſunt, qui fuſtibalis lapides iaciunt. Fuſtibalus fuſtis eſt longus pedibus quatuor, cui per medium ligatur funda de corio: & vtraque manu impulſus, propè ad inſtar onagri dirigat ſaxa. Funditores ſunt, qui fundis ex lino vel ſetis factis (has enim dicunt eſſe meliores) contorto circa caput brachio dirigunt ſaxa. Quibus deerant ſiue lapidibus manu iactis, ſiue miſſilibus in hoc ordine dimicabant, (quos accenſos, tanquam iuniores, & poſtea additos nominabant.) Sextus ordo poſt omnes à firmiſſimis, & ſcutatis, & omni genere armorum munitis bellatoribus tenebatur: quos antiqui Triarios appellabant. Hi, vt requieti, & integri acrius inuaderent hoſtes, poſt vltimas acies ſedere conſueuerãt. Si quid enim primis ordinibus accidiſſet, de horum viribus reparationis ſpes tota pendebat.* Et cap. 15. *Explanato autem qualiter debeant acies inſtrui, nunc podiſmum, menſuramque ipſius ordinationis exponam. In mille paſſibus campi, vna acies mille ſexcentos ſexaginta ſex ſuſcipit pedites: propterea, quia ſinguli pugnatores ternos occupãt pedes. Quod ſi ſex acies in mille paſſibus campi volueris ordinare, nouẽ millia nongenti nonaginta. Sex pedites ſunt neceſſarij. Si a. in ternos ordines hunc numerum volueris tendere, duo millia paſſuum comprehendes. Sed melius eſt plures acies facere, quam militem ſpargere. Senos autem pedes à tergo inter ſingulas acies in latum diximus interpatere debere: & ipſi bellatores ſtantes ſingulos obtinent pedes. Ideoq; ſi ſex acies ordinaueris, quadraginta duos pedes in latũ, & mille paſſus in lõgum decem millium hominũ tenebit exercitus. (Si autem in ternos ordinare volueris viginti vnum pedes in latum, & duo millia paſſuum, in longum, 10000. tenebit exercitus.) ad hanc rationem ſiue 20000 ſiue 30000. peditũ fuerint iuxta mẽſurã podiſmi, ſine aliqua dubitatione difficultatis poterũt ordinari, nec Dux fallitur, cum ſciat, qui locus quantos capere poſſit, armatos. Denique ſi anguſtior locus ſit, vel multitudo ſufficiat, inde etiam nouem, vel amplius acies ordinari, (conuenit) Magis enim expedit, vt conferti pugnẽt, quam lõgius ſeparati. Nam ſi nimiũ fuerit acies attenuata, citò ab aduerſariis facta impreſſione perrumpitur, & nullum poſtea poteſt eſſe remedium. Qui autem numeri in dextro cornu, qui in ſiniſtro, qui in medio debeant ordinari, vel iuxta dignitates eorum, ſeruatur ex more, vel certe pro qualitate hoſtium commutatur.*

Ordo legionum.

§. 3. Forma aciei, nunc ex oportunitate locorum ſtatuitur, & pro vt hoſtis ſuam inſtituit, habetur etiam ratio nationum, quarum aliæ ad alias formas magis affectæ ſunt, ideoque ſi ea fiat, pugnant peritius & fidentius. Cum lata frons eſt, [illegible] lunt tertia parte ſuperare, profunditatem, cum acies eſt profundior, quam latior, eandem proportionem requirunt, quod tamen ita intelligo, vt variari debeat, ſi hoſtium acies requirat, aut ſitus locorum. Latera vero incingũt alę bombardariorũ. Leuis armaturę equitatus, turmatim pugnat, ordines magis ſeruant cataphracti. Aciem corpori humano cõparat Mẽdoza, bombardarios ſimiles ait manibus, & pedibus, equitatum leuem cruribus & brachiis cataphractos, coxendicibus, legiones peditum pectori, ducem capiti, impedimenta ventri. Qui hoſtem aggreditur, dexteram manum profert, ſi luctandum omnibus ſimul viribus nititur. Cum lancearij, & equites bombardarij ſunt, hi acies obtinent, & paulò citius pugnam inceptant, quam lancearij: turbatos illi deijciunt.

Aciei forma pro nationibus diuerſa.

Hæc etiam in paucorum cõflictibus vſurpant. Lãceatios incommode jungi nonnulli putant, quod nihil eminus contingere queant: Sed iuncti equitibus longas bombardas gerentib. & peditibus, quos vocant, moſquetarijs vtiles ſunt. Itaq; nullo modo negligendi ſunt.

CAPVT XL.

Exempla acierum varia.

Varia acies pro opportunitate.

§. 1. CRASSVS contra Parthos quadratam fecit, vt ſingula latera duodecim cohortes tenerent, & ad quamque cohortem turma equitum. Verum id trepide, & ſtupenti ſimilis: Nam diuiſo equitatu omnes partes infirmas reddidit, cum Parthi equitatu præualerent.

§. 2. Triballi apud Stob. ſermon. 52. aliter diſponunt. Prima pars infirmos habet, qui laceſſant ad pugnam. Altera fortiſſimos: Tertia Equites: Quarta fœminas.

Artificioſa Xantippi acies fuit: auxiliaribus enim leuis armaturæ præcepit, vt hoſtem laceſſerẽt ac cederent, quem deinde fortiſſimi exciperent, dum inter hos fit prælium, à cornibus iterum illi erumperent.

Cyrus conſilio Crœſi in regnum Tomyris proceſſit, aliàs regnum perditurus. Herod. lib. 1. ibiq; nouam aciem inſtituit, qua & vicit.

§. 3. Quibus currus, & elephanti, in prima acie eos collocant. Nã hoſtium ordines facillimè turbant: & ſi in media acie ſunt, id quod obuium eſt, proterunt.

§. 4. Acies Vngarorum contra Turcas à Toroneo inſtituta, equites, & pedites permiſtos habuit, ne poſſet circumueniri: ordines enim ſic dilatauit, vt magnæ multitudini par eſſet.

Nunc probant aliam rationem, quæ vſitata eſt. Contra lunatam enim Turcæ aciem in tres partes diuidendus exercitus, vt duæ contra cornua pugnẽt, media acies ſtet immota, donec iungatur hoſtibus, & pugnet.

§. 5. Alexander ad Arbela aliam quoque aciem inſtituit. Front. lib. 2. c. 3. *Alexander ad Arbela, cum hoſtium multitudinem vereretur, virtuti autem ſuorum fideret, aciem in omnem partem ſpectantem ordinauit, vt circumuenti, vndiq; pugnare poſſent.*

Septem genera acierum.

§. 6. Vegetius plura genera proponit lib. 3. c. 20. *Depugnationum ſeptem ſunt genera vel modi, cum infeſta ex vtraque parte ſigna confligunt. Vna depugnatio eſt frõte longa quadrato exercitu, ſicut etiam nunc & propè ſemper ſolet prælium fieri: ſed hoc genus depugnationis periti armorũ non optimũ iudicant, quia cum in prolixo ſpatio tenditur acies, non æqualis ſemper campus occurrit, & cum in eius parte ſinus: aut curuatura ſit, in eo loco acies frequenter interrumpitur. Præterea ſi multitudine aduerſarius antecedit, à lateribus aut dextram, aut ſiniſtram alam circumuenit: in quo periculum magnum eſt, niſi ſupernumerarios habeas, qui procurrant, hoſtemq; ſuſtineant. Hoc genere ſolus debet confligere, qui & plures & fortes habuerit bellatores, vt ex vtroq; cornu hoſtem circumueniat, & quaſi in ſinum ſuũ concludat exercitus. Secunda depugnatio eſt obliqua, quæ plurimis melior: in qua ſi paucos ſtrenuos loco idoneo ordinaueris, etiamſi multitudine hoſtium & virtute turberis, tamen poteris reportare victoriam. Huius talis eſt modus: Cum inſtructæ acies ad congreſſum veniunt, tunc tu ſiniſtram alam tuam à dextrâ aduerſarij longius ſeparabis, ne vel miſſilia ad eam, vel ſagittæ perueniant: dextram autem alam tuam ſiniſtræ alæ illius iunge, & ibi primum inchoa prælium: ita vt cum equitibus optimis, & probatiſſimis peditibus ſiniſtram partem illius, ad quam te iunxeris aggrediaris atque circumeas, & detrudendo atque ſupercurrendo ad hoſtium terga peruenias. Quod ſi ſemel aduerſarios exinde pellere cœperis, accedentibus tuis indubitatam victoriam conſequeris, & pars exercitus tui, quam ab hoſte ſubmoueris, ſecura durabit. Ad ſimilitudinem autem A litteræ vel libellæ fabrilis, acies in hoc dimicandi genere conſtituitur. Quod ſi prior aduerſarius hoc fecerit, illos quos poſt aciem ſupernumerarios diximus debere poni, tàm equites, quàm pedites, ad ſiniſtrum tuum colliges cornu, & ſic aduerſario reſiſtes magnis viribus, ne arte pellaris. Tertia depugnatio eſt ſimilis ſecundæ: ſed in hac deterior, quod à ſiniſtro cornu tuo cum illius incipis dextro confligere. Nam quaſi mancus impetus eſt eorum, & aperte cum difficultate aggrediũtur hoſtes, qui in ſiniſtro dimicant cornu. Quod apertius (vt fit) explanabo. Si quando alam ſiniſtram longè habueris meliorem, tum ei fortiſſimos equites, peditesque coniunge, & in congreſſu ipſam primam applica ad alam hoſtium dextram, & quantum poteſt, aduerſarij dextram partem pellere & circumuenire feſtina. Tu autem aliam exercitus partem, in qua deteriores bellatores habere te noſti: à ſiniſtra illius longiſſimè ſepara, ne vel gladijs inuadatur, vel ad eam tela perueniant. In hoc (genere) cauendum eſt, ne inimicorum cuneis tranſverſa tua acies eludatur. Hoc autem modo, vno caſu vtiliter pugnabitur, ſi aduerſarius infirmius dextrum cornu habuerit, & tu longè fortius ſiniſtrum. Quarta depugnatio talis eſt: Cum ordinaueris aciem, ante quadringentos, vel quingentos paſſus, quam ad hoſtem peruenias, non ſperante, eo ſubitò ambas alas tuas incitare te conuenit: vt ex vtroque cornu improuiſo hoſtes vertas in fugam, & celerius victoriam conſequaris. Sed hoc genus certaminis, licet citò ſuperet ſi exercitatos fortiſſimosque produxerit, tamen periculoſum eſt: quia mediam aciem ſuam, qui ſic dimicat, nudare compellitur, & in duas partes exercitum ſeparare. Et ſi primo impetu victus non fuerit inimicus, habet (poſtea) occaſionem, qua inuadat & diuiſa cornua, & mediam aciem deſtitutam. Quinta depugnatio eſt quartæ ſimilis: ſed hoc vnum amplius habet, quòd leuem armaturam & ſagittarios ante mediam aciem ponit: vt illis reſiſtentibus, non poſſit irrumpi. Nam ſic de dextro cornu ſuo, illius ſiniſtrum: & de ſiniſtro cornu ſuo illius dextrum aggreditur. Quod ſi fugare potuerit, ſtatim vincit: ſin minus, media acies illius non laborat: quia à leui armatura, ſagittariiſque defenditur. Sexta depugnatio optima eſt, propè ſimilis ſecundæ: quà vtuntur, qui de numero ſuorum, & de virtute deſperant: Et ſi bene ordinauerint, quamuis cum paucioribus, ſæpe victoriam conſequuntur. Nam cum inſtructa acies ad hoſtem accedit, dextram alam tuam ſiniſtræ alæ hoſtium iunge, & ibi per equites probatiſſimos, & velociſſimos pedites incipe prælium. Reliquam autem partem exercitus tui, longiſſimè à dextra parte aduerſariorum remoue, & in directum porrige, quaſi veru. Nam cum partem ſiniſtram illius, & à lateribus, & à tergo cœperis cædere, ſine dubio vertes in fugam. Aduerſarius autem nec de dextrâ parte ſuâ, nec de media acie poteſt ſuis laborantibus ſubuenire, quia acies tua extenditur, & totam porrigit ad ſimilitudinem I. litteræ, longiſſimeque recedit ab hoſtibus. (Quo genere in itineribus ſæpe confligitur.) Septima depugnatio eſt, quæ loci beneficio adiuuat dimicantem. In hac quoque, & cum paucioribus, & cum minus fortibus poteris aduerſa-*

tium

vium ſuſtinere, hoc eſt ſi montem, aut mare, aut flumen, aut lacum, aut ciuitatem, aut paludes, aut abrupta in tu vna parte habeas, ex qua hoſtis non poſsit accedere, & reliquum exercitum tuum directa acie ordines. Sed in illa (ala) *quæ munitionē non habet, omnes equites & ferentarios ponas. Tum ſecurus pro tuo arbitrio, cum hoſte confligere: quia ab vna parte loci natura te munit, ab alia duplex prope ponitur equitatus, illud tamen obſeruandum eſt, quo nihil melius inuenitur, vt ſiue ſolo dextro cornu pugnare volueris, ibi fortiſsimos ponas: ſiue ſiniſtro, ibi ſtrenuiſsimos colloces: ſiue in medio cuneos facere volueris, per quos acies hoſtium rumpas, in cuneo exercitatiſsimos ordines bellatores. Victoria enim per paucos fieri conſueuit. Tantum eſt, vt electi à Duce ſapientiſsimo, in his locis, in quibus ratio & vtilitas poſtulat, ordinentur.*

§. 7. Aechelai & Sullæ acies à communi valde recedunt. Frontinus libr. 2. ca. 3. *Archelaus aduerſus L. Syllam, in fronte ad perturbandum hoſtem falcatas quadrigas locauit: in ſecunda acie phalangem Macedonicam: in tertia, Romanorū more, armatos auxiliares, mixtis fugitiuis Italicæ gentis, quorum pernicitati plurimum fidebat: leuem armaturam in vltimo ſtatuit. In vtroque deinde latere equitatum, cuius amplum numerum habebat: circumeundi hoſtis cauſa poſuit. Contra hæc Sylla foſſas amplæ latitudinis in vtroq; latere duxit, & capitibus earum caſtella communiuit: qua ratione, ne circumueniretur ab hoſte, & peditum numero, & maxime equitatu ſuperante, conſecutus eſt. Triplicē deinde peditum aciem ordinauit, relictis interuallis, per leuem armaturam, & equitatum, quem in nouiſsimo collocauerat, vt cum res exegiſſet emitteret enim: tum poſt ſignanis, qui in ſecunda acie erant, vt denſos numeroſosq; palos firme in terram defigerent: intraq; eos, appropinquantibus quadrigis, ante ſigna noſtram aciem recepit: tum demum ſublato vniuerſorum clamore velites & leuem armaturā ingerere tela iuſsit: quibus factis quadrigæ hoſtium aut implicitæ palis, aut exterritæ clamore teliſq; in ſuos conuerſæ ſunt, turbaueruntq; Macedonum inſtructuram: qua cedente cum Sylla ſtaret, & Archelaus equitem oppoſuiſſet, Romani equites ſubito emiſſi, auerterunt eos, conſummaruntque victoriam.*

CAPVT XLI.

Hortatio militaris, & reſponſa exercitus.

Signa conijcere in hoſtem.

§. 1. EXERCITVS conſternatus vel pudore, vel metu ad pugnandum impellitur. Pudore: vt cum Imperator ſignum in hoſtem conijcit: Quod Seruius Tullius adoleſcens ſub Tarquino fecit, imitati ſunt Furius Agrippa, T. Quintius Capitolinus, M. Furius Camillus, Saluius Pelignus. Vel cū Imperator in aciem primā præuolat, ſic Lucius, cum legiones Mithridatico exercitui cederant, ſtricto gladio in primā aciē emicuit, & dixit militibus, ſi quis quæreret, vbi Imperatorem reliquiſſent: reſponderent: In Bœotia. Iulius etiam ad Mundam in primam aciem pedes proſiliit, atque ita milites dum deſerere eum erubeſcunt, vicere.

Imperator in prima acie.

Metu fugientes tenuit Q. Fatius minatus neminem ſe caſtris recepturum niſi victorem. Scipio ad Numantiam, fugientes ſibi pro hoſte futuros. Idem M. Attilius, & Philippus Macedo fecerunt. Priſcus dictator, & Coſſus Cornelius ſigniferum cunctantem interfecerunt.

§. 2. Efficax eſt breuis in periculo adhortatio Iphicratees victoriam promiſit, ſi vbi ſignum dediſſet, vnum gradum proceſſiſſent, idq; dedit cū res in inclinatione eſſet, & vicit. Epaminondas quoque eodem exhortationis genere vſus eſt. Alexander ſuos videns inclinare: *adhuc ſemel, viri Macedones, adhuc ſemel accedamus:* atque ita hoſtem impulerunt. Cum itaque inclinatur acies, retine cedentes, ſi redeant, vicerunt. Cæſar ſane

Ipſe manu ſubicit gladios ac tela miniſtrat
Promouet ipſe acies impellit terga ſuorum
Verbere conuerſa ceſſantes excitat haſta.

§. 3. Plus eſt in timore exercitus periculi, qua quidem in re agendum eſt, vt inſigni aliqua fiducia excitetur, quod fere aliter fieri non poteſt, quam vt occultum ſubſidium, & ſtratagema eſſe arbitrentur. Fuluius nobilior contra Samnitas victores pugnaturis ſuis animum addit, cum diceret: *vnam hoſtium legionem à ſe pecunia corruptam ad proditionem*, imperauitque Tribunis, Centurionibus, & primis ordinibus, vt quod auri argentique haberent, conferrent ad repræſentandam proditoribus mercedem: Hinc alacritas & victoria. Hortari itaque non modo apertè, quod interdum eſt diffidentis, ſed per cuniculos oportet, vt animus creſcat. Lucullus edito ex loco viſo Tigranis exercitu: *Vicimus milites, vicimus*, inquit, Cataphractorum crura & femora gladiis figebat, haſtas gladiis concidebant.

Fiducia militis victoria eſt.

§. 4. Vtile eſt æmulationem excitare: Cæſar contra Ariouiſtum ſe cum decima legione pugnaturum dixit: Illa gratias de indicio agit, cæteri pudore accenſi ſunt ad prælium.

Æmulatio ad victoriam.

§. 5. M. Fabius & Cn. Manlius militem detrectantem prælium propter ſeditiones cunctatione accenderunt, cum hoſtium contumelias ferre non poſſent. L. Sulla operibus milites fatigauit, donec poſcerent prælium, pro exhortatione itaque labor fuit. Ageſilaus Lacedæmonius cum precioſiſsima milites Orchomeni depoſuiſſent, oppidanis præcepit, ne quicquam reciperent, vt exercitus ardentius pro rebus ſuis depugnaret, hic auaritia in prælium adegit. Terror hoſti vna voce interdum incutitur, animuſque excutitur. Leotychidas cum dubii eſſent Iones ſparſit famam. Perſas ad Platæas eſſe victos, quo pacto eos animauit.

Pan Bacchi Dux cum cauum montem in vicino eſſe intellexiſſet, noctu clamorem tolli iuſsit, qui repercuſſu duplicatus hoſti terrorē incuſsit. Ariſtomenes cum videt miſtas triremes, & aciem ancipitem iuſsit ſuos milites clamare: ſinite fugere: Hoſtes vere putantes ſuos fugere, fugerunt & ipſi.

Vna ſæpè vox hoſtem terret.

§. 6. Vſitatum olim fuit, vt hoſtium ſuperbia, iniquitateque expoſita ad prælium hortarentur; ita Fabius cum legati Carthagine conditiones iniquiſsimas ferrent, indignationis exercitum impleuit. Epaminondas pronunciauit Lacedæmoniis conſtitutum: *ſi viciſſent, omnes virilis ſexus occidere, vxores & liberos in ſeruitutem adducere, Thebas delere, tantuſq; erat ardor pugnantium, vt primo impetu aduerſarios fugarent.*

Nimium iam huius impoſturæ experimentum eſt, vt ſubditos contra principes cōmoueant omnia facta, atque inf[illegible]ta comminiſcantur. Verum horum apud imperitos vſus eſt, & ſi recte inſtituantur, tota res in deriſum abit. Quid enim facilius, quam vaniſsima eludere? Habet idem Frontinus libro 1. cap. 11. exempla multorum, qui omnia eluſerunt.

ad alterius voluntatem tempus & locum acceptare cogitur, quod eſt periculoſum, accipere ab hoſte conditiones pugnandi.

Carolus Quintus cum Germanis pugnare noluit, quod non dubitaret exercitum eorum, breui diſſipatum iri, nam in fœdere videbat ciuitates, quæ neruum ſuppeditabant, contemni, & merito queri, quare putabat à fœdere diſceſſuras quod ſecerunt.

§. 5. Neceſſitas pugnandi vrget, ſi loco cedendum eſt, propinquo hoſte. Qui enim ſublatis impedimentis proficiſci cogitur, ſi hoſtis ſequatur, vix ſine pugna euadit, hoſtis enim ſequitur, & loca ſibi opportuna occupando ad iniquam pugnam coget.

Pugnandum eſt, cum commeatus, aut ſtipendia defutura videntur. Multo magis ſi agrum hoſtis vaſtet. Alias haud eſt indecorum cum ſaluti neceſſarium eſt, mœnia tueri, nec in aciem procedere; Cum Spartam Thebani obſiderent, omnes exire ad pugnam auerent, motarus eſt Ageſilaus quod diceret: *Athenienſes etiam quandoque à Lacedæmoniis in vrbem fuiſſe concluſos.*

§. 6. Nec reprehendero, ſi ad tempus cedat, ſi enim fuga ſtratagematica, laudabilis eſt, quæ mox conuertitur in hoſtem ſecurum, cur non & illa, quæ ad hebdomadas aut menſes durat: Metellus cum alacrem vidiſſet hoſtem, exercitũ reduxit. Ageſilaus quoque, cùm cũ videret ordinem & vires Athenienſium, vt vincere non poſſet, receſſit. Polyęn. l. 2. Nec timendus contemptus, ſed amandus. Quicunq; enim hoſtem contemnit, ad pugnam imparatus eſt. Pugnandi auiditas in milite alenda eſt, prouidẽtia victoriæ duci conuenit.

Nec facile bellum in exercitatos ſumendum eſt: Crœſum bella contra Inſulanos molientem Bias dehortabatur, quod diceret, *Inſulanos magnũ numerum equorum contra eum parare.* Crœſus irridens, *vtinam*, inquit, *eos in continente capiam:* Tum Bias. Et illi optant Crœſum in mari capere: Tam enim difficile Crœſo prœlium maritimum, quã Inſularibus terreſtre.

§. 7. Non eſt pugnandum, ſi metus eſt amittendi regni: Dux Albanus cum Guiſio in regno Neapolitano pugnare noluit; nam Galli victi duntaxat exercitum, Hiſpani regnum perdidiſſent.

§. 8. Interdum tamen prælium ſuaſerim, ſi hoſtis tironum habet exercitum, qui vſu ſit melior, tu veteranum, ſi hoſtis timet.

Timor vtilis, modo ne animum ad fraudem conuertat.

Qui infirmior eſt, terreat, qui fortior, ſecurum reddat. Pars victoriæ eſt hoſtem terreri. Qui metuit, dimidius viuit: Suſpicio periculi tam prodeſt victoriæ quam ipſum periculum.

Leo rotarum ſtrepitu, galli cantu, igne terretur, fugit hoſtis ſi laruam timoris obieceris.

Qui veteranum & victorem exercitum habet vt Hannibal, vt Cæſar, facile ad prælium progredi poteſt, ſed ne hoſti ſolicitudinem ingerat Imperatoris eſt timere videri velle, Thraſonis timeri. Itaque par nunquam cum pare niſi commodo ſuo pugnabit. Timor vero qui hoſtem facit cautum demendus, qui fugacem incutiendus eſt.

CAPVT XLIV.

Hoſtem domi non expectandum, ſed in ſuo infeſtandum eſſe.

Siue regni periculo foris pugnetur.

§. 1. SI omnino bellum decretum ſit, vireſque pares aut maiores putétur, non eſt conſultũ exercitũ in pacato detinere, ſed protinus ducendus eſt in hoſtem, multa enim commoda eorum ſunt, qui foris pugnant.

Nam animus magnus, & fiducia virium in eo formidabilis eſt, qui vltro laceſſit.

Auctoritas maior eſt laceſſenti.

Deinde ad exiſtimationem autoritatemque, quæ bellantibus neceſſaria eſt, plurimum valet, tantum pollere, vt non modo tua defendere, ſed aliena etiam vindicare poſſis.

Pericula in hoſtiles tũ.

Tertio pericula propria in hoſtem ſic transferre potes. Nam ſi domi bellum geratur, intra viſcera hoſtis accipitur, omnia aguntur, feruntur, vruntur, miles amicus & hoſtilis ex æquo grauis eſt; hinc animi delecti, querelæ, ſeditiones, tumultus, quæ omnia traducto milite in hoſtem transferuntur.

Hinc videamus Romanum populum domi laborantem, nec Hiſpanias neglexiſſe, & in Africam belli terrorem tranſtuliſſe, atque hoc demum modo Annibalem ex Italia auocaſſe potius quam pepuliſſe. Neque dubium eſt, ſi Hiſpanias omiſiſſent Romani, quin Italiam ſuam defendere non potuerint, Carthaginenſes enim quietam Hiſpaniarum poſſeſſionem adepti, eius nationis viribus opibuſque facile Romanos vincere poterant.

§. 2. Exercitu veterano timenti, non eſt pugna permittenda. Quia certâ causâ ſe videt infirmiorem. Timidus ne ſit, an alacer, ipſi dicent, etiam inuiti. Pallor & tremor timentem produnt. Aſſenſu probabant, ſi manus extollerent, ſi clamorem ederent, ſcuta genibus illiderent, Luc. l. 1.

His cunctæ ſimul aſſenſere cohortes,
Elataſque alte, quæcunque ad bella vocaret
Promiſere manus: it tantus ad æthera clamor.

Diſcrimina vocum indicat Ammian. *Nemo poſt hac finita reticuit, ſed militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes (quod eſt proſperitatis iudicium plenum: nam contra quum haſtis clypei feriũtur, iræ documentum eſt & doloris) immane quo quantoque gaudio præter paucos Auguſti probauere iudicium.*

CAPVT XLV.

Non eſſe boni Imperatoris pugnandi neceſsitatem imponere.

INTER cætera perdendæ Reipublicæ documenta, etiam neceſsitatem pugnandi adferendam putat Machiauellus lib. 3. c. 12. Verba eius ſunt. *Oſtendimus alio loco quam vtilis ſit Neceſſitas ad humanas actiones expediendas: ſimulque monſtrauimus, neceſsitate coactos homines ſæpe res geſſiſſe, quibus ad gloriam ſingularem ſint euecti. Morales quoque Philoſophos prodidiſſe, linguam & manus, quamuis per ſe nobiliſsima ſint inſtrumenta: nunquam tamen res humanas ad eam, in qua nunc ſunt, perfectionem dignitatemq́; promouere ac producere potuiſſe: ni neceſſitas quædam ipſas coegiſſet. Quæ res antiquis Imperatoribus, cum ignota*

non eſſet, iique facile intelligerent, animos militum neceſſitate coactos, ad dimicandum fortes & obſtinatos fieri: in id maxime incumbebãt, vt ſuis neceſſitatem pugnæ, captata quauis occaſione, imponerent: hoſtibus vero eandem de induſtria adimerẽt. In quem vtique finem, perſæpe tranſitum hoſtibus per ea itinera aperuerunt, quæ cuſtodiri facile potuiſſet: & ſuis iter clauſerunt, quod facile potuiſſent aperire. Quicunque ergo cupit, ſiue ciues vrbis alicuius fortes, audaces, & obſtinatos ad ſui defenſionem efficere: ſiue alium exercitum fortem & pertinacem ad pugnandum in prælio reddere: is ſummo ſtudio in id incumbere debet, vt neceſſitatem huius rei ipſis imponat, aut certo, vt eorum animis perſuaſi ſint, talem ſibi neceſſitatem incumbere.

Periculi neceſſitas non ſuſcipienda.

Mala & periculoſa doctrina: ſummi periculi adeundi ſibi neceſſitatem imponere non eſt prudentis, neque boni viri. Qui vero id fecerunt vel temeratij fuerunt, vel ante neceſſitate premebantur: nec in nouam ipſi ſe neceſſitatem coniecerunt, ſed eam in quam coniecti erant, oſtenderunt. Quis enim adeo vęcors eſt, vt eo ſe demittat, vt ex hoſtium voluntate & arbitrio rem gerere cogatur, atque ad pugnam cogitur, is iam eſt in hoſtiũ poteſtate. Quis probari Iuliani temeritatem ſtolidũ conſilio ſibi & toti imperio noxio, naues exurentis vt miles captiuus fortius pugnaret? *Statimque* ait Ammianus lib. 23. *tranſgreſſus, pontem auelli præcepit, ne quis militum ab agminibus propriis, reuertendi fiducia remaneret.* Et deinde *Flumine læua relicto, in fauſtis ductoribus prauiis mediterraneas vias arripere cœpto propoſito gradu. & tanquã funeſta face Bellona ſubiectis ignibus exuri cunctas iuſſerat naues præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus diſpoſuit vehi carpentis: idque putabat vtiliter ordinaſſe, ne relicta claſſis vſui hoſtibus foret, aut certo vt ab expeditionis primordio factum eſt, armatorum fere, viginti millia in trahendis occuparentur iiſdem nauibus & regendis: Dein cum metuens ſibi quiſque muſſaret, monſtraretque perſpicua veritas quod repulſus forſitan ariditate vel altitudine montium ad aquas redire non poterit miles, tortique perfugæ aperta faterentur ſe feſelliſſe, concurſu maximo extingui iuſſa ſunt flamma. Et quoniam ignis auctus immaniter pleraque conſumpſit, duodecim tantummodo potuerunt intacta ſeruari, quæ vt poſſint cuſtodiri, diſcreta ſunt.*

Hæc ipſe exercitus, & Iulianus culparunt, mœſtitia enim pro fortitudine inceſſit omnes.

In hoc ergo periculum nemo prudens ſe conijcit, hoc potius agendum eſt cuique, vt ſuo commodo dimicare poſſit.

Quanto prudentius Hannibal cum Marcellum timeret, non coniecit ſe in neceſſitatem abſolutã, vt victo nihil niſi mors ſupereſſet, ſed aciem ita diſpoſuit, vt in loca munita poſſet habere receptum.

Addo & illud: victum te eſſe, ſi hoſtis callidus inpugnandi neceſſitate te conſtitutum putet, ſi enim non niſi ſuo commodo pugnare velit, ſine dubio vicit.

CAPVT XLVI.

Stratagemata obſidentium.

Inopinata obſidio felix.

§. 1. AD occupandas vrbes celeritas maximum momentum habet, nec enim obſeſſi parare neceſſaria poſſunt; & omnia trepide faciunt. Cato iter quatridui duobus diebus clam perfecit, & oppidum in Hiſpania firmum occupauit. Nulla ciuitas inopinato obſeſſa diu vim ſuſtinet, quia neceſſe eſt aliquid neceſſariorum deeſſe. Nulla tam infirma eſt quæ indifficulter vincatur, ſi ſtatum ſuum præuidit, ſi parauit vires, ſi obſtinauit repugnare. Sic tamen parati, nunquam ſecuri eſſe poſſunt.

Semper aliquid tentandũ eſt.

§. 2. Lucenſes ſane à Domitio Caluino nimium facile decepti ſunt, cum enim frequenter cum exercitu muros circumiret abſque oppugnatione, putarunt id cum exercitationis gratia facere, cumque non cauerent; ſubito mœnia occupauit: Semper itaque aliquid dux aget, quo in errorem eos inducat: & ſi non credent, varia tamen ſuſpicabuntur.

Varia bellorũ fraudes.

§. 3. Hannibal Romanorum habitu multos præmittẽs Latine ſcientes cepit vrbes. Antiochus ſic caſtellum Suendam in poteſtatem redegit: frumentatoribus enim occiſis milites ſuos eorum veſtibus induit, & cum frumento remiſit. Thymarcas Ætolus occiſi Charmadis chlamyde & galero vſus pro eo in Samiorum portum receptus eſt. Arcades caſtellum Meſſeniorum obſidebant, audito ventura alia præſidia; arma habitumque ſimilem illis ſumpſerunt, atque vt admiſſi omnia occuparunt.

Incendia eliciunt ciues.

Si incenderis aliqua in vicino, ciuesque ad reſtringuendum effundantur, ea in trepidatione vrbs capi poterit. Sic Cariæ vrbem luco & fano Dianæ incenſo Cimon Athenienſis occupauit. Nunc ideo ꝑ inuiſum, vt pars ad incendia pars ad arma concurrat.

Milites alieno habitu vrbi immittere iam olim fuit viitatum. Epaminondas in Arcadia cum die feſto mulieres circa vrbem vagarentur, muliebri veſte milites ſuos immiſcuit, qui ſub noctem recepti in vrbem occuparunt portas, ſuiſque aperuerunt.

Capere ſolent quoque vrbes militibus negotiatorum habitu miſſis, Ariſtippus Lacedæmonius ſic Tegeam occupauit, cum iumenta cum ſaccis frumentariis mitteret.

Thebani Sycionarum portum occuparunt clauſis in naui militibus, cum ſupra tabulata merces eſſent.

Mainius Diepam cepit per ſimulatos tranſfugas. Alanſonius egreſſum ſimulans, cum ſeruorum quidam crus ſe fregiſſe clamaret, equitesque ac pedites ſubſiſterent, regreſſu pene Antuerpiam occupauit, ſed ciuium viribus tandem pulſus exceſſit: Nimis propere rem tantam aggreſſus eſt.

Aues incendiorum adminiſtra.

Vrbem per aues domeſticas etiam incendunt de Haddingo narrat Ranzonius libro 4. cap. 2. *Quin & huiuſmodi dolo vrbs capi poterit: Si aues, quæ vrbi obſeſſæ familiares ac domeſticæ ſunt, inq; illius domibus nidificant, per aucupes capiantur, & pedibus pennisque iſtarum fungi vniti appendantur, & ſic dimittantur, Iſtæ enim ad domorum conſueta hoſpitia reuerſæ vrbem paſſim incendent. Cæterum incendium non ſolum ingentem vrbi cladem afferet: verum etiam oppidanos coget, vt ad reſtinguendum ignem vndique accurrentes, Stationes ſuas pro muris ac portis ſitis defendendis relinquant: quæ propugnatoribus ſuis deſtituta tum expugnari poterunt. Hoc artificio, Haddingus Grami Regis Daniæ filius, Dunam vrbem expugnauit. Cum enim ob altiſſima valla ac mœnia potire ipſa non poſſet diuerſi generis aues loci illius domicilis aſſuetas per aucupii peritos prehendi earumque pennis accenſos igne fungos ſuffigi curauit: quæ nidos ſuos repetentes incendio vrbem compleuere. Huius extinguendi*

gratia

gratia concurrentibus oppidanis: vacuas defenſoribus portas Haddingus expugnauit, ad eoque totam vrbem cepit.

Prodit u-ſitata. Hæc quæ ſine perfidia periurioque fiunt, vtique imitari in tempore poteſt Imperator. At per fraudes, periuriaque graſſari impium eſt, & deteſtabile. Et eiuſmodi tamen plura ſunt, quam iuſti ſtratagematis exempla.

Milo Tarentum pactus ſalutem prodidit, Soſiſtratus Marcello Syracuſas, Tarquinius patri Gabios, Eoncus Hannibali Tarentum, Mandro Pirata Epheſum Lyſimacho, Zopyrus Babylonem Cyro, hiſtoriæ gentilium habent infinita exempla.

Fame ad deditionem muniſsimę vrbes compulſæ ſunt, quæ aucta eſt ſtratagemate. Fabius tempore ſementis è Campania receſsit, vt plus frumenti in ſationes conferrent, deinde rediens ſata contriuit, ſic Antigonus quoque Athenienſes afflixit. Alii permiſere multos in vrbes obſidẽdas cõfugere, vt frumentum citius abſumeretur. Sic Alexander Leucadiam cepit.

Dolo malo per ſpeciem pacis Dionyſius Rheginos & Himeræos per famem domuit, pactus enim fœdus dataque pace, vi exercitui neceſſaria miniſtrent, exhauſto frumento eos ad deditionem coegit.

Phalaris argutiore nequitia loca quędam munita cepit: nam initus per ſimulationem pace, eum ad pignus, & fiduciam amicitiæ ſua apud eos frumenta collocaret, effecit, vt propria frumenta oppidani abſumerent, venderentque: Tyrannus autem data opera tectorum cameras aperiri iuſſerat, vt ſuum frumentum corrumperetur. itaque initio æſtatis obſedit, & mox cepit.

Nihil vrbes æquè conturbat, quã timor longæ obſidionis, neque enim ſere animus defendendi ſupereſt, niſi cum breui hoſtẽ abſceſſurũ, vel ſubſidia ventura ſperant. Hinc Clearchus Lacedæmonius cum ſciret Thrachas ſe ea ſpe tueri, quod obſidendi alimenta defore arbitrarentur captiuum in legatorum aſpectu occidi, & carnes eius per contubernia quaſi ad eſcam diſtribui iuſſit, quare aduerſa ſeſe dediderunt.

Cum firmiore pręſidio oppida tenentur, quã vt occupari queant, agendum eſt vt illa detrahantur, quod varie effici poteſt. Primo ſi timorẽ & deſperationem ſimulans diſcedas, ita vrbes in Africa per Maſiniſſam, & Numidas in poteſtatem Scipio redegit, ciues enim cum via in ſummo periculo præſidium accipiant, diſcrimine perfuncti, vt eo leuentur, optant.

Deinde ſi vnam vrbem multi ſocii defendunt, ſi eorum agros populetur exercitus, aut terrorem inferat, mox ad propria defendenda dilabuntur. Eo modo Delminium Scipio occupauit, ſimulata enim eius oppidi capiendi deſperatione, & ad alia ſe accingi, effecit, vt omnes qui conſenſu id propugnabant, euocarentur, & ipſe vacuam defenſoribus vrbem ingreſſus eſt. Eadem arte Illyriorum caput Pyrrhus cepit, & Rufinus Crotonam, niſi quod hic perfugæ periurio ſimul vſus eſt.

Fabius Maximus cum Etruſcis, Vmbris, Samnitibus, Gallis pugnaturus, Fulnium & Poſthumium iuſſit ire ad Sitium, ita ad ſua defendenda Vmbros & Etruſcos auocauit.

§.4 Obſidentium concordia tenenda, vitandæ ſuſpiciones.

Dominicus Michael Venetorum dux, cum in Tyri obſidione ſuſpectus eſſet, carinarũ tabulas ad Varimundum in caſtra miſit, vt ſe oſtenderet de nauigatione non cogitare.

§.5. Scitum quoq; eſt ſuum pro alieno ſubſidium inducere. Iphicrates cum intelligeret Corinthum noctu inducendum præſidium Laconicum ad portas eaſpectans cum vltimis ingreſſus eſt, eoſque cęcidit.

§.6. Si fruſtra vrbs obſideatur cautiſſime recedendum eſt.

Philippus cum fruſtra Cartas obſideret, nec facile tormenta reducere poſſet, iuſſit ea diſſolui, ſed eo ſono, quo ſolebant compingi, Carrenſes arbitrati muros verberandos acrius ſe muniebãt interim ille diſceſſit.

§. 7. Dura neceſſitas cum villæ proprię oppidaque incenduntur, ne iuuẽt hoſtem: Perſis id vſitatum fuit, Biturigibus id adeo perſuaſit Vercingetorix apud Cęſarem li. 1. vt vno die viginti amplius oppida exuſta fuerint. Idem apud Ammian. l. 24.

§.8. Nec minor querela cum infirmi dimittuntur, aliquando tamen neceſſario fit, Galli id faciunt, valetudine & ætate imbecilles exire iubẽt. Cæſar l. 7. itemq; l. 8. ſimul omnia impedimenta dimittunt.

§.9. Aquæ penuria multis in locis dedere ciuitates inuictas compulit, Ita Betulia in extremum diſcrimen venit, vnius fœminæ prudenti pietate ſeruata.

Puteos Scipio Hiſpanienſi bello fodit, vt teſert Appianus, ſed ſalſa aqua crebro repertaeſt, Aquas inuenire docet Vitruuius l. 8. c. 1. Caſſiodorus l. 3.

Miſerum eſt, ſed tamen vſitatum aquam ad menſuram dare. Ioſeph. lib. 3. belli id fecit.

§. 10. Munitiones præcipuum eſt præſidium. Muros non directos ſed anguloſos faciunt. Veg. lib. 4. c. 2. *Ambitũ muri directum veteres duci noluerũt, ne ad ictus arietum eſſet diſpoſitus, ſed ſinuoſis anfractibus, iactis fundamentis clauſere vrbes: crebrioresq́; turres in ipſis angulis ediderunt propterea: quia ſi quis ad murum tali ordinatione conſtructum, vel ſcalas vel machinas voluerit admouere, nõ ſolum à fronte, ſed etiam à lateribus, & prope à tergo, velut in ſinum circumcluſus opprimitur.*

Nunc munitiones & propugnacula procurrentia efficiunt, & longiore ſpacio feiungũt, quia tormenta attingunt facilius eos, qui intermedia occupare volent.

Munitiones olim inuictæ multæ, nunç vix vllæ. Natura, aut arte, vel vtroque munitio conſtat. Vegetius lib. 4. cap. 1. *Vrbes atque caſtella aut natura muniuntur aut manu: aut vtroque, quod firmius ducitur. Natura aut loco edito vel abrupto, circumfuſo mari ſiue paludibus, vel fluminibus. Manu, foſsis, ac muris. In illo naturali beneficio, tutiſsimum eligentis conſilium: in plano quæritur fundantis induſtria. Videmus antiquiſsimas ciuitates ita in campis patentibus conſtitutas, vt deficiente auxilio locorum, arte tamen & opere redderentur inuictæ.*

In obſidione vrbium fere hoc ſeruatur, vt omnes aditus & egreſſus claudantur, & præcipua ſit in caſtris firmitas; ſic enim interdum minore milite magnam multitudinem concludere poſſunt.

Per foſſas adire mœnia ſolent, quia nulla arma poſſunt hoſti reſiſtere, ſi tormentis in ſubeuntes detonet.

Cum muri verberantur continuo id faciunt, vt vno die plus deiiciant, quam duobus diebus

reparare poſſint. Noctu etiam interdum eiaculātur, vt munientes impediant.

Cum oppugnatur ciuitas; omnes in ordine conſiſtunt, vt ſi repellantur aliqui mature noui ſuccedant. Dato ſigno oppugnandi, minoribus tormentis tam diu verberantur ruinæ detecti muri, donec ad manus ventum ſit, cumque pauci ſimul pugnare poſſint, ſi præſidium animoſū eſt, vix capere vrbē, niſi fatigatione obſeſſorū valent.

Quod ad malleolos attinet, nihil eſt, ſi cum globis pyreis comparentur. In luſu latrunculorū, quocunque modo incipiatur, nunquam eodem modo finitur: Ita quoque in bello contingit & obſidione.

§. 11. Metu ſolo multa oppida capiuntur: Philippus ad Caſtellum Trioaſſum terram aggeri iuſſit, illi ſuffoſſos ſe cuniculis arbitrati, manus dederunt.

Pelopidas Thebanus Magnetum duo oppida obſidens, ab vno coronatos equites, captiuorum que habitu venire iuſſit, qui alterum captum affirmarent, itaque illud, quod obſidebat timore ſe falſo, alterum vero, ſe dedidit.

Metu ſolo etiam obſidio ſoluitur. Cato cum Vergetibus auxilia nec mittere poſſet, nec negare vellet militum tertiam partem naues aſcendere iuſſit, & cauſari ventū, redireque, ſola fama auxiliorum ſocios liberauit. Tynnichus Theodoſiam vrbem tubarum ſono liberauit, cum magnam claſſem aduentare hoſtis crediſſet.

§. 12. Vegetius libro quarto, cap. vigeſimo quarto; vſum cuniculorum magnum oſtendit. *Aliud genus oppugnationis eſt ſubterraneum, atque ſecretum, quod cuniculum vocant: à leporibus, qui cauernas ſub terris fodiunt, ibique conduntur. Adhibita ergo multitudine ad ſpeciem metallorum, in quibus auri argentique venas Beſſorum rimatur induſtria, magno labore terra defoditur, cauatoque ſpecu in exitium ciuitatis, inferna quæritur via. Quæ fraus duplicibus operatur inſidiis. Aut enim penetrat vrbem, & noctu non ſentientibus oppidanis egrediuntur per cuniculum, reſeratiſque portis ſuorum agmen ducunt, hoſteſque in ipſis domibus perimunt ignorantes: aut certe cum ad murorum fundamenta peruenerint, ſuffodiunt eorum maximam partem, & appoſitis ſiccioribus lignis ruinam muri tumultuario opere ſuſpendunt. Sarmenta inſuper iungunt, aliaque fomenta flammarum. Tunc præparatis bellatoribus ſubter ignis immittitur, combuſtiſque columnis ligneis atque tabulatis muro ſubito corruente irruptione aditus reſeratur.*

Cuniculi.

Galli ſcientiſſimi cuniculorum fuere, quod apud eos ærariæ ſectutæ ſint, Cæſar. l. 3.

Alexander cuniculis Gazam cepit: Fidenas & Veios ſic oppugnarunt Romani. Fiebant cuniculi, vt ad interiora clam peruenirent. Sic à Caſtris in arcem Fidenarum itum eſt. Liuius libro quarto. Cuniculi ad Veios acti magno labore ſtetere. Liuius libro quinto. *Inde ad Veios exercitus ductus, denſioraque caſtella facta: & à procurſationibus, quæ multa temere inter murum ac vallum fiebant, edicto ne quis iniuſſu pugnaret, ad opus milites traducti, operum fuit omnium longe maximum ac laborioſiſſimum cuniculus in arcem hoſtium agi captus, quod ne intermitteretur opus, neu ſub terra continuus labor eoſdem conficeret, in partes ſex munitorum numerum diuiſit, ſena hora in orbem operi attributa ſunt nocte ac die, nunquam ante omiſſum, quam in arcem viam facerent.*

Hoc fere ſeruatur, vt cum cunicularij erupturi eſſent, alibi minas oſtentarent, vt ad vana intenti vera pericula non ſentirent.

Interdum murum ſolum ſuffodiebant & trabibus fulciebant, quibus exuſtis concidebant mœnia. Noſtro tempore mœnia, turres, propugnacula ſuffoſſa in altum eiaculantur.

Interdum cuniculos ſimulant, cum effici non poſſunt. Carolus Neapolitanus Mutonianæ arcis præſidio impoſuit, cum enim cuniculus agere ſe ſimulaſſet, rudera aliunde aduehi curauit, & in conſpectu eorum proiici, illi ex muri fundamentis eſſe arbitrati ſeſe dediderūt. Fulgoſ. libro ſeptimo, capite quarto.

§. 13. Cuniculos contrariis foſſis inutiles reddunt: Interdum ſaxis & pice incenſa militem impediūt. Cæſar lib. ſeptimo belli Gallici. Trypho Alexandrinus in Apolloniæ obſidione vaſis æneis ſuſpenſis explorauit, qua hoſtes eſſent ingreſſuri, ſonant enim ad fodiendum ictus, eos vero aqua, ſtercoreque feruefacto occidit, Temiſcyrani vrſos & apum examina cuniculis immiſerunt. Cognouiſſe autem cuniculum viciſſe eſt. Æneum vas ſonat, ſi ſubterfodias, ſic faber ærarius in Barcæ obſidione agnouit cuniculum; pelues & tympana noſtra ſatis ſi piſum imponas loca illa indicant.

Cuniculi arte fieri.

§. 14. Cuniculis affinis fluminum in alia loca auerſio. Alexander, quod ante Semiramis fecerat, & de Cyro alij narrant, auerſo Euphrate Babylonem cepit, id ne aduerterēt agi hoſtes, Alexander aggerem ſtruxit, cuius cauſa terrā egeri Babylonij exiſtimarunt.

Flumina alio deriuare.

P. Seruilius Iſaurum auerſo flumine ad deditionem coëgit: Cæſar Cadurcorum ciuitatem fonte per cuniculos ſiccato, & fluminis vſu per ſagittarios intercepto.

Cliſtenes improbius, cum enim aquæ ductū Criſſeorum interſcidiſſet, affectis ſiti reſtituit, ſed vndam belleboro venenauit, eoſque profluuio ventris occidit.

§. 15. Aliæ ignibus & fumo circumfuſo captæ ſunt. Turca Famaguſtam occupauit, magnum aceruum tędæ accenſę cōgeſſerunt, quæ facillime ardet, & fumum peſtiferum fætidumq; exhalat, additi faſciculi, & tigna, dumque quatuor dies ardet, nec extingui poteſt, cuniculos interim agunt, & ad conditiones compellunt.

§. 16. Alexandrini Cuniculos quos Fredericus foderat ingreſſi milites eius occidunt. Puteos alij contra cuniculos fodiunt.

CAPVT XLVII.

Stratagemata obſeſſorum.

§. 1. DVAS obſidendi ſpecies Veg. l. 4. c. 7. recenſet. *Multa*, inquit, *defenſionum, oppugnationumq; ſunt genera, quæ locis cōpetentibus inſeremus. Nunc ſciendum eſt, obſidendi duas eſſe ſpecies. Vnam cum aduerſarius opportunis locis præſidijs ordinatis continuis inſultibus impugnat obſeſſos. Alteram cum vel aqua prohibet incluſos, vel deditionem ſperat à fame, quando omnes prohibuerit commeatus. Hoc enim cōſilio ipſe otioſus ac tutus fatigat inimicum. Ad quos caſus poſſeſſores, quamuis leui ſuſpicione pulſati omnem alimoniā victus intra muros debēt ſtudioſiſſime collocare, vt ipſis exuberet ſubſtantia, aduerſarios inopia cogat abſcedere. Non ſolum autem porcinum, ſed & omne animalium genus, quod incluſum ſeruari non poteſt deputari oportet ad lardum, vt adminiculo carnis frumenta ſufficiant. Aues autem cohortales, & ſine impenſa in ciuitatibus nutriuntur, & propter ægrotantes ſunt neceſſaria. Pabula equis ſunt præcipue cōgerenda, & quæ apportari nequiuerint exurenda. Vini,*

Cibaria, & par[illegible]

da, Vini, aceti, cæterarumq; frugum, vel pomorum conge rendæ ſunt copia, nihilque quod vſui proficiat, hoſtibus relinquendum. Nam vt hortorum cura in viridariis domorum vel areis exerceatur, vtilitatis & voluptatis ratio perſuadet. Parum autem proficit plurimum collegiſſe, niſi ab exordio dimẽſione ſalubri per idoneos procuratores erogatio temperetur: Nunquam periclitati ſunt fame, qui frugalitatem inter copiam ſeruare cœperũt. Imbellis quoq; ætas ac ſexus propter neceſſitatẽ victus portis frequẽter excluſa eſt, ne penuria premeret armatos, à quibus mœnia ſeruabantur.

Celeritas quoq; ad omnia vtilis eſt: quia vero in vrbibus vtcunq; firmis ſolent eſſe plures, quã excubiis occupentur, neceſſe eſt, vt omnem lapidẽ moueãt, opera noua magna extruant, omnia præparent. Nulla ætas, nullus ſexus à labore excipiatur.

Lacenæ bello Epirotico abſcedere à viris noluerunt, ſed pulchrum eſſe dicebant, Lacenis cũ viris viuere aut mori, itaq; foſſas ducebant, vulneratos fouebant, omniaq; ſeruitia pugnantibus exhibebant.

§. 2. Cum ciuitas oppugnatur, ad primos impetus eſt reſiſtendũ, ſic enim facile creſcit audacia obſeſſis, Veget. l. 4. c. 12.

Multis nunc opus eſt obſeſſis. puluere cæteriſq; ad machinas pertinẽtibus, de quib⁹ alio dixi loco.

Neceſſaria obſeſſis. §. 3. Quæ ſint obſeſſis paranda monet Veg. l. 4. c. 8. *Bitumen, ſulphur, picem liquidam, oleum, quod incendiarium vocant, ad exurendas hoſtium machinas conuenit præparare: ad arma facienda ferrum vtriuſq; temperatura & carbones ſeruantur in conditis: ligna quoque haſtilibus, ſagittiſque neceſſaria reponũtur. Saxa rotunda de fluuiis, quia pro ſoliditate grauiora ſunt, & aptiora mittentibus, diligentiſſime colliguntur: ex quib. muri replentur & turres. Minima fundis ſiue fuſtibalis vel manibus iacienda. Maiora per onagros diriguntur. Maxima vero pondere formaque volubili in propugnaculis digerũtur, vt dimiſſa per præceps non ſolum obruant ſubeuntes, ſed etiam machinamenta confringant. Rotæ quoq; de lignis viridibus ingentiſſimæ fabricãtur, vel interciſi ex validiſſimis arboribus cylindri, (quas taleas vocant) vt ſint volubiles leuigantur: quæ per pronum labentia ſubito impetu bellatores ſternunt, equoſque ſolent deterrere. Trabes quoque & tabulata, vel diuerſæ magnitudinis clauos ferreos eſſe oportet in promptu. Nam oppugnantium machinis per alias machinas conſueuit obſiſti, præcipue cũ ſubitis operibus addenda ſit muris vel propugnaculis altitudo, ne aduerſariorum mobiles turres ſupereminẽant, & ciuitatem capiant.*

§. 4. Ciuitates eruptionibus opportunis maxime ſeruari poſſunt, quæ cum non poſſunt paribus viribus fieri, arte iuuandæ ſunt: Plerunque enim obſeſſi aut numero, aut viribus inferiores ſunt. Cũ itaque erupturi ſunt, id agere oportet, vt minimè erupturi videantur, Romani cum Panormum tenerent, raros in muris defenſores oſtenderunt, & Aſdrubalem incaute ſubeuntem ceciderunt. Eadem arte Aſculani Pompeium fugarũt, & Popilium Lænatem Numãtini. Apolloniatæ à Philippo Macedonum rege obſeſſi, noctu præſidium Romanum intromiſerũt, & totũ diem ſequentẽ quieuerunt, ſecuris deinde hoſtibus noctu ſuperuenerunt. Liuius lib. 33.

Catarrhactæ nunc quoq; vſitatæ ſunt. §. 5. Catarrhactas ante portas ponere penſiles olim etiam vſitatum fuit. Veget. l. 4 c. 4. *Cauetur præterea, ne portæ ſubiectis ignibus exurantur. propter quod ſunt coriis & ferro tegendæ. Sed amplius prodeſt, quod inuenit antiquitas, vt ante portam addatur propugnaculũ, in cuius ingreſſu ponitur catarracta, quæ annulis ferreis ac funibus pẽdet; vt ſi hoſtes intrauerint demiſſa eadem extinguantur incluſi. Ita tamen ſupra portam murus eſt ordinandus, vt accipiat foramina, per quæ de ſuperiore parte effuſa aqua ſubiectum reſtinguat incendiũ.* Liuius de Salapianis. *Porta catarrhacta deiecta clauſerat, eam partim vectibus leuant: partim funibus ſubducunt in tantum altitudinis, vt ſubire recti poſſent. Vix dum ſatis patebat iter, cum perfugæ certatim ruunt per portam: & cũ ſexcenti ferme intraſſent, remiſſo fune, quo ſuſpẽſa erat catarrhacta magno ſonitu cecidit. Salapiani alii perfugas neglıgẽter ex itinere ſuſpẽſa humeris, vt inter pacatos, gerentes arma inuadũt: alii e turrib. portæ muriſque ſaxis, ſudibus, pilis abſterrent hoſtem.*

Facile obſeſſi quocunque loco, ſi primo quieſcant, deinde ſubita audacia erumpant, poſſunt liberari. Furius Conſul primo obſeſſus dum timere putatur, decumana porta erumpẽs hoſtem incautum cædit. Liuius libro tertio. & Cæſar (libro quinto, belli Gall.) cum adeo contemneretur, vt vallum manu ſcindere, foſſas complere inciperent, omnibus portis pedites equiteſque emiſit; & in fugam hoſtes dedit. Sic à Labieno Induciomarus fugatus, ſic in Africa Pompeiani. Marius etiam Cimbrorum petulantiam diu ſuſtinuit, donec milites aſſuefecit eos non timere.

Cum murus ruptus eſt, facilis eſt nihilominus defenſio, ſit modo animus. Pluribus modis ſe ſe defendunt; maxime armis, quocirca cum fortes ſunt propugnatores, parum eſt oſtium aperuiſſe, ſi ferro obſeptum eſt. Aliquando ſubito obturãt interualla ſaccis lana plenis, doliis terra aut fimo plenis, trabibus, ciſtis, ſportis terra plenis, palis ferreis, circumpoſito ſtramine vdo ac terra. Sarmenta proiiciunt & incendunt, mutites iaciunt; & loco muricum aſſeres plenos clauis, quibus ſe oppugnantes induant, machinam rotatilem dimittunt, & retrahunt, interdum catarrhactas erigunt. Optimum in vicino fodere, ne ex muro deſcendere in vrbem poſſint, & ad latera diſiecti muri propugnacula ædificare: omnia vero ante oppugnationem comparanda ſunt, vt in ſumma feſtinatione ſint in promptu. Lapides etiam omniſque generis ignea fomenta faciunt, qua in re mulieres ẽt. pueriq; auxiliu eſſe poſſunt. *Defenſores optimus murus.*

Conon obſeſſus duas celoces miſit, quæ curſum diuerſum tenerẽt, quæ veſperi, cum ad littus plurimi hoſtium acceſſiſſent, euaſerunt.

Hippodamas obſeſſus cum nuncium admittere non poſſet, ſtanti foris acclamauit, fœminam in æde Chalciœci ligatam ſibi moleſtam eſſe: Ea famis erat effigies, hoſtes etſi audirent, rem tamen non intellexerunt. Prodidit ſcotum Diognetum Naxium impetrata venia, vt fratribus bellatiorum aliquid mittere poſſet, placentæ laminam plumbeam indidit, cui inſcriptum erat, Mileſios vino ſepultos noctu inuaderent: Nuncio autem mandarat: diceret fratribus, vt ipſi placẽtã ederent. Harmoſtes Lacedæmonius cum bidui cibaria haberet, & præco Sparta miſſus ante mœnia dicere iuberetur, ab Athenienſibus obſidentibus, quæ in mandatis haberet: Dixit: Ephoros iubere magno animo vt eſſet, ſubſidio venturos; Reſpondit ille: Ne feſtinate, quinque menſium cibaria habemus, quo mendacio deluſi Athenienſes, cum hyems inſtaret obſidionem ſoluerũt: Polyæ. l. 2.

§. 6. Neque minor induſtria in oſtentando commeatus copia, ne hoſtis ſperet fame ciuitatem captum iri. Athenienſes & Romani triticum iactarunt. Caſilinates, cum Hannibal locum vbi vicinum; *Commeatus vbi abeſt, ſimulatur.*

bi vicinum, ne herbas peterent, exaraſſet, ſemen eo iecerunt, vt ad meſſem vſque frumentum habere viderentur. Reliquiæ Varianæ captiuos tota nocte circum horrea duxerunt.

Segebergenſes cū à Waldemaro obſiderētur, & frumento carerent, molariarū ſaxa exaſperabāt atq; agebant, vt hoſtes eos abūdare putarent.

Monaſterienſes anno 1535. ne deſtitui cibariis viderentur, arare ſuburbanum agrum ceperunt, quaſi ad meſſem toleraturi obſidionem. Alii horrea inania arctè cuſtodiri iuſſerunt.

Lucius Antonius crudelius egit, nam ſeruis carceres impleuit, & fame confecit, quod nollet in eos cibos impendere, nec dimittere, atque illa eſt Peruſina fames.

Franciſcus Barbarus Brixiam tēuit, donec Vicecomitum obſidio ſolueretur, quod mulos arena onuſtos inducens, ſpeciem frumenti allati præberet, atque ita multitudinem animabat.

§. 7. Famem diuriſſime ſuſtinuerunt multi. Petilini in fame parentes & liberos eiecerunt, coriis, foliis, omni animalium genere vitam tolerarent. Caſilinates eodem modo, & Numantini. Sed fortiores Cyziceni, qui captiuorum morte ad deditionem perpelli non potuerunt, vti nec Æginenſes, qui ſpectare pignorum ſupplicia maluerunt, quam à Romanis deficere. Cæſar ſibi conſilium eſſe dicebat, quod medicis, fame potius quam ferro vincendi.

§. 8. Commeatum inuehere variis artibus inſtituerunt. Caſilinum Primo dolia farina plena? Secundo Vulturno, deinde nuces ſparſere Romani, cum dolia excepta per catenam eſſent. Hircius Murinenſibus per Minturnum pecora miſit. Iucundum ſpectaculum inducendis in vrbem porcis, Agmen porcorū cum obſeſſi in vrbem inducere non poſſent, vno arrepto præcurrerunt, ad cuius grunitū tota cohors impetu ſequebatur.

CAPVT XLVIII.

Præſtat præliari quam fugere.

Fugere interdum licitum eſt, & quæ in fuga obſeruanda.

§. 1. FVGA aut ſtratagematica eſt, aut vera, de hac agimus, quæ duplex eſt, vel totius exercitus, vel partis. De toto genere rem paucis propoſitionibus explicabo.

Propoſitio I. Cum toti exercitui periculum imminet in bello iuſto, melius eſt heroica fortitudine præliari quam fugere, quia in fuga eſt magnum dedecus. Exemplo eſt Iudas Maccab. 1. c. 9. à v. 6. *Et viderunt multitudinem exercitus, quia multi ſunt & timuerunt valde: & multi ſubtraxerunt ſe de caſtris, & non manſerunt ex eis niſi octingenti viri. Et vidit Iudas, quod defluxit exercitus ſuus & bellum perurgebat eum, & confractus eſt corde: quia non habebat tempus congregandi eos, & diſſolutus eſt. Et dixit his, qui reſidui erant: Surgamus & eamus ad aduerſarios noſtros, ſi poterimus pugnare aduerſus eos. Et auertebant eum dicentes: Non poterimus, ſed liberemus animas noſtras modo, & reuertamur ad fratres noſtros, & tunc pugnabimus aduerſus eos, nos autē pauci ſumus. Et ait Iudas, Abſit iſtam rem facere vt fugiamus ab eis: & ſi appropiauit tempus noſtrum, moriamur in virtute propter fratres noſtros, & non inferamus crimen gloriæ noſtræ.* Fortiſſime Iudas, quem optime defendit vir doctus iuxta ac pius Nicolaus Serarius. *Sed quæritur, an rectè, tam paucos cum habuerit tātum in diſcrimen ſe coniecerit. Reſpondeo rectè cum heroicæ fortitudinis opus ediderit, ad quod rectè aggrediebatur, quia diuino auxilio à paucis magnas hoſtiū copias ſæpe fuſas ſciebat,*

Iudas cum paucis ſe dat in periculum.

neq; ipſe expertus fuerat. Hoſtilibus enim viribus vt obuiam irent, Abraham, Gedeon, Ionathas, Dauid, alij, quātos ipſi exercitus eduxerunt? Heroica fortitudo non communem tritamque fortitudinis viam, ſed arduam magis difficilioremq; Deo potius quā ſuo ipſius robori confidens ingreditur. Ideoque ſupra 2. Machab. vltim. verſ. 7. Machabæus autem ſemper cōfidebat cum omni ſpe, auxilium ſibi à Domino affuturū. Et ibidem verſ. 9. allocutus eſt eos de lege & prophetis, admonens etiā certamina quæ fecerunt prius, ſiue vt in græco adhuc ſonantius eſt, [Greek: illegible] *digens ipſis in memoriam etiam certamina illa grauiſsima, quæ perfecerant. Sibi ergo etiam ipſi eadē omnia hæc in memoriam reuocans, ſimulque magnifica illa quæ in lege & prophetis promiſſa ſunt, de quibus Deuteron. 28. & hoc libro ſupra capite tertio, verſ. decima octauo & decima nono. capitis 4. verſ. 8. ſicque in hoſtes heros fortiſſimus irruit.* Maluit Iudas mori in prælio, quam pugnam detrectaſſe videri, ne videretur de Deo parum ſperaſſe. Et gloria ipſius ad gloriam Dei quoque ſpectabat.

Propoſ. II. Hæc fortitudo quamuis laudatiſſima ſit, poterit tamen prudens imperator neg[illegible] pugnandi copiam, etiam copias infirmiores ſubducere, ne impar hoſti cōgrediatur. Minus enim reip. nocet, illa cautione, quam præcipiti prælio. Nec prudenter periculum ſubitur, cum victoriæ parua ſpes eſt. Faciendum itaque, quod [illegible]iebat Antigonus, qui inani gloriæ vtilitatem [illegible]ponebat: cedens enim dicebat: ſe victoriam retro poſitam quærere. Honeſtius quidem fit detrectando prælium, ſed ſi ſubduci poteſt ſine periclo exercitus, etiam in ipſo prælio fieri poteſt.

Hæc de vera fuga, nam ſimulata laudabilis eſt vt cum timorem ſimulauit Paulus Æmylius, donec Ligures caſtra adorti improuide cæſi ſūt. Fimbria adeo timere viſus eſt Mithridatis filio, vt equitibus intra anguſtias munimētorum progreſſis, ſex millia ſe occidenda præbuerint. Velius ac Aſdrubale petiuit, vt ſibi incolumi abire liceret, ea ſimulatione hoſtem ad ſecuritatē perduxit, & cecidit. Cæſar cū duabus legionibus auxilio Ciceroni veniens, metum ſimulans, militemque continens effecit, vt Galli ſecuri ad caſtra accederēt, itaque inordinatos occidit.

Egregium factum Ariſtidis Eleatę fuit: Dionyſius Cauloniā oppugnabat, Ariſtides duodecim triremibus ſubſidium oſtentabat, ſed cū Dionyſius quindecim opponeret, quaſi metuens receſſit, & noctu faces incendit, quas Dionyſiana claſſis ſequebatur: ille ſenſim alias faces ſubeo[illegible] magnis adaptatas in mare demiſit, ſeq; per obliquum ſubducens Cauloniam appulit Dionyſio faces ſequente.

Fuga artificioſa.

Si totus exercitus vere fugit, colligatur quam citiſſimè, firmetur, muniaturq;, & inſidiæ parentur hoſti. Si pars fugata eſt, altera vicit, Victoriā ſibi vindicet, omniaq; prouideat, vt inſidias ſtruere poſſit, Tunc enim opportunus eſt & ſecurus.

Solutis ordinibus nō eſt fugiendum.

Propoſ. III. Nunquam conuenit ſtatuere principem, vt diſſolutis ordinibus effuſa fuga exercitus ſe proripiat. Nā in pugna pauci, in fuga plerique omnes omnes pereunt. Nobilis fuit inter Campſonem & Selymum pugna: vtrinque cecidere, ſed fuga plures quam prælium abſtulit.

Propoſ. IV. Militi fugere non licet, quām diu ordines manent, aut ſignū, aut dux, aut centurio cōſiſtit, &c. ſi videat ſe in præſentiſſimo mortis periculo. Nam iureiurando id promiſit. Periurus igitur eſt, ſi fugit. Deinde bono publico fidem ob

ligauit,

ligauit: fuga Rempublicam prodit, pugnando & moriendo ſeruat.

Propoſ. V. Si ſigna capta ſint, ſi exercitus magna pars fugiat, nec in reſiſtendo ſpes vlla eſt, poteſt miles fugere. Quia nulla publica vtilitate moreretur, cum tamen vir fugiens iterum pugnare poſſit. ἀνὴρ ὁ φεύγων πάλιν μαχήσεται.

§. 2. Prouerbio dici ſolet, maiorem eſſe artem fugiendi quam pugnandi: verum ingenioſe fugere, atque alibi ſequi victoriam laudis eſt.

Fuga ſtratagematum non eſt ignauiæ, ſed induſtriæ, vt dixi.

Fuga expedita ne noceat hoſti.

Fugæ itaque conſilia, cum eam neceſſitas facit, ſalubria ſunt. Tryphon aurum ſparſit, vt milites morarentur. Sertorius & Viriatus ſpargi milites voluerunt, & in locum condictũ conuenire. Multi hoc modo ſeruantur: nam ſi hoſtis quoque ſpargat ſuos, cum periculo id faciet, & vbi milites contenerint, facile diſperſo nocere poterunt. Nunquam autem perſequutores ſparguntur, niſi victoriam amittere velint. Canonem Callicratides triremibus ſequebatur, cum vero ille diſtractam claſſem cerneret, ſublato ſigno perſequentes invaſit & vicit.

Afranius Cæſarem fugiens, cum euadere non poſſet, caſtra muniuit, id eum Cæſar faceret, & pabulatum miſiſſet, itineri ſe dedit. Magna dexteritas, eoque clarior, quod Cæſarem fefellit.

Antonius cum mane à Parthis infeſtaretur, vſque ad horam quintam moratus eſt, Parthi iam feſſi, cum manſurum ea die putarent, retroceſſerunt ad curanda corpora, ille iuſtum iter reliquo die ſine interpellatione confecit.

Philippus in Epiro victus inducias ſepeliendis mortuis petijt, & ſic euaſit, ſimulatione pietatis ad ſalutem viuentium abuſus.

Pœni claſſe victi ſimularunt in vado hærere ſe, omniaque fecerunt, quæ ſolent hærentes, Romani vadoſa loca rati flexerunt, & ſpacium fugientibus dederunt. Quod n. fugientibus ſaluberrimũ erat, hoſtes euitabant loca, per quæ ipſi fugiebant.

Aſtuta effugia.

Titus Vaſtus ſimulachrum in lecto depoſuit, & fugit, cuſtodib. ſimulachrum ſeruantibus. Polyb. lib. 8.

Nicon hoſtem fefellit, cum ſuam nauem eodem modo quo illi texiſſet.

Multi autem eo modo vſi ſunt, vt hoſtium inſignia veſteſq; ſibi adaptarent.

Demetrius Phalereus in currum ſtramine plenum ſe abdens euaſit. Miſerrimum, ſed in rebus peſſimis ſalubre effugium.

In via anguſta Idem cum hoſtes tergum inuaderent, omnes currus oppoſuit, & incendit, hoſteſque moratus eſt, donec euaderet. Polyæn. l. 4. Artemiſia duo ſigna habebat, Barbarum & Græcum, quorum alterum vt oportunum erat, ſuſtulit. Polyæn. lib. 8. Cum in periculo eſſet, ne à Græcis caperetur Perſica ſigna detrahi iuſſit, & in nauem Perſicam impreſſionem fecit, atque hac ratione in Cariam abnauigauit.

Ægyptus cum ſe quæri ſciret, atque adeo in naue eſſe inſidiatores; Nauclero diceret & Ægyptum quæreret, iam ſoluendum eſſe. Hoc audito inſidiatores in vrbem eum quæſitum irruunt, Ille reſecto fune nauigauit. Polyæn. l. 6.

Temiſtocles cum Joniam delatus eſſet: Nauclero ſe aperuit, minatus, niſi abnauigaret, dicturum ſe, pecunia conductum, vt ſe aueheret. Timore itaque calumniæ hoſtem patriæ in tutum auexit.

Diotimus cum decem nauibus velocioribus fugeret, viginti Lacedæmonias puppibus ictas aliquanto inuectus demergebat. Polyæn. libro primo. Eteonicus Lacon cum obſideretur ab Athenienſibus, & audiſſet, ſuos ad Arginuſas victos, quaſi læto nuncio ſacrificauit, coronatos nuncios ire iuſſit, itaque conſternati Athenienſes quieuerunt. Ille effugit, exercitumque deduxit. Tanti eſt mature nuncios mittere. Si prior Callicratides Athenienſium dux rem percepiſſet, vtroque loco debellatum fuiſſet, Errorem hoſtibus iniecit, atq; ita euaſit.

Braſidas alijque cum vallo includerẽtur, exſpectarunt, donec vere concluſus eſſet agger, atq; ita in anguſto à latere & tergo ſecuri pugnarunt.

§. 3. Hoſtes ne fugientes perſequantur, vario ſtratagemate effectum eſt. Crœſus flamma Cyrum à perſequendo retardauit: Polyænus libro ſeptimo, Mithridates fugiens cuiuſdam vrbis ſuppellectilem in publico poſuit, quæ perſequutores tardauit, adeo, ne mollent ducibus parere.

Froto Danorum rex victus ab Anglis, ſparſa pecunia victorem remoratus eſt. Galli currus ſerico aliuſque oneratos reliquere, & Cæſarianis de præda contendentibus cladem intulerunt. Antigonus ſic Gallos quoq; decepit olim: valde enim cladibus eſt obnoxia auaritia.

Magna dignus laude Comminius Atrebas, cum enim victus Julium fugeret, ad naues venit, quæ in ſicco ſtabant, ventus ſecundus erat, æſtus contrarius, itaque pandi vela iubet, quæ Julius ex longinquo ſpeculatus, cũ proſpero curſu abire Comminium arbitraretur, receſſit.

Iphicrates à tergo foſſam fecit, ne fugere milites poſſent: At credo potius ne à tergo poſſent circumueniri, nam parua manu contra magnam multitudinem pugnabat: foſſam enim tranſire adeo arduum non fuit.

§. 4. Tutela fugientium eſt, celare cladem. Artabazus cladem celauit, cum Theſſaliam tranſiret, Nonnulli hoſtem igne ludificati ſunt.

Ammianus Marcellinus cum fugere & latere non poſſet, equum, cui lumen impoſuit per planiciem ad dextram miſit, cum ſequentibus Perſis, ipſe ad læuam in montes cum ſuis euaſit.

Calliditatis etiam bellicæ fuit dare ſignum fugæ publicum, interim priuatim monere, vt agmẽ extremum ſubſiſtat.

Cum à Thracibus Philippus fugaretur, iuſſit ad ſignum fugæ extremum agmen conſiſtere, vt alij viam præoccuparent. In tenui ſpe audacia tutiſſima eſt.

Eumenes cum fugiens Gallos lectica portaretur in collem ſe poni iuſſit, illi inſidias ſuſpicati à perſequendo deſtiterunt.

§. 5. Ignobilis quorundam ſed callida tamen fuga eſt viſa. *Fuga ignobilis.*

Seleucus è Cilicia fugiens armigeri habitum ſumpſit, & officium hoc Amyctioni duci præſtitit. Nicolaus Picininus ſacco incluſus à Todeſchino ſatellite ferebatur per medios hoſtium, & rogantibus, reſpondebatur; panem ferri. Fulgoſ. libro ſeptimo c. 3.

Lachares fugiendo felix fuit, Thebis captis in cloaca delituit, Seſto cum mulieribus mortuum lugentibus egreſſus eſt; Athenis veſte ſeruili & faciem atratus, calathum ſterquilinio tectum ferens egreſſus eſt, Deinde equum conſcendit & iactis Daricis perſecutores moratus eſt. Boëmundus per Alexij inimici ditiones

tran-

tranſiens in loculo velut mortuum ſe ferri curauit.

§.6. Cum recedendum eſt ab hoſte quia fortior eſt, id primo agendum, ne timore putet fieri, ſed prudentia, alioqui milites fugiunt. Deinde omnia facienda ſunt, ne hoſtis diſcedere animaduertat. Hinc equites ſolent initio ponere, noctu ignes accendere, pugnam ſimulare. Qui vero tantum receſſit, vt ſyluam, montes, fluuium tranſierit, facile reliquum iter conficit; nam poſito præſidio morari hoſtem poteſt, donec ad locum deſtinatum venerit. Græci, qui cum Cyro minore in Perſidem profecti erant, cum hoſtis inſequeretur, atque adeo noctu recederet, longiuſque caſtra poneret, ne per tenebras inuaderentur, ipſi noctu profecti ſunt, adeoque prægreſſi, vt quarta primum die eos aſſecuti ſint Perſæ.

§.7. Finis autem fugæ, vt victoriam recipiant: cuius inſigne exemplum eſt Antigonus. Nemo facile inuentus eſt; qui victoriam [illegible] generoſe receperit, ſicut is, de quo dixi, Antigonus. Rem deſcribit Polyænus libro quarto. *Antigonus naues habebat centum & triginta, quibus præerat Nicanor. Hic aduerſus Polychoſti claſſem nauale prælium committebat, quam ducebat Clytus. In Helleſponto pugna conſerebatur. Nicanor ſuis ob imperitiam in aduerſos fluctus coactis, ſeptuaginta naues perdidit. Cum victoriam palam hoſtes in manibus haberent, ſub veſperam Antigonus aduenit, neque acceptam cladem metuit: ſed eos qui in reliquis eſſent ſexaginta nauibus, paratos & inſtructos ad pugnam naualem iterum ſub noctem eſſe iubet: & ex ſatellitibus fortiſſimum quemque ad nauigia conſtituit, ijsque dat præceptum, vt minentur, ſe mortem omnibus allaturos, qui non in pugnam prodiſſent. Et cum Byzantium in propinquo ſitam ciuitatem ſocietate & amicitia coniunctam haberet, inde confeſtim ad moderandos remos mitti imperat ſcutatos, & leuis armaturæ milites, milleque ſagittarios, qui in hoſtium naues ſoluentes iacula ſagittaſq; conijcerent. Hæc per vnam noctem adminiſtrata ſunt. Incipiente vero diluculo, cum infeſta pila ſpiculaque illi mitterent, hoſtes autem tum ſomno nondum ſoluti, tum recens excitati, ſine cautione vulnera acciperent: alij funes abrumpere, alij conſcenſorios aſſeres retrahere, alij anchoras leuare, breuiter omnes vociferationem ac tumultum ciere. Antigonus ſexaginta quoque nauibus ſignum dat, vt appellerent, cumque furore & impetu impreſſionem facerent. Sic ſtatim accidit vt alijs è littore iaculantibus, alijs naues infeſtas adducentibus, victores à victis ſuperarentur.* Huic par eſt illud Sertorij. *Cum in vrbe Caſtulone ſtatiua haberet Q. Sertorius ſub Didio prætore tribunus militum, atque per noctem Caſtulonenſes in vrbem Gyriſenos hoſtes accepiſſent, vna in Sertorianos inuehi, atq; eos occidere cœperunt. Sertorius exaudito clamore clam cum paucis ab vrbe egreſſus, haud longe à porta conſtitit, & fugientes ſuos colligere, atque in aciem ordinare cœpit. Cum autem iam ſatis magnam manum collectam videret, eadem porta, qua hoſtes intrarant, in vrbem regreſſus, hoſtes inuenit in diuerſa loca ſparſos, vni prædæ intentos: itaque paruo temporis ſpacio eos fudit, atque ipſorum arma induit. Inſtructa per hunc modum acie, ſub Gyriſenorum ſpecie, Gyriſſam contendit, vbi à nihil tale ſuſpicantibus, cum ſuos eſſe, qui redirent, arbitrarentur, portarum fores apertæ ſunt. Sic vrbem cepit, totamque diripuit, vt hoſtibus quod Caſtulone malum dederant, cumulate referret.* Fulg. l. 7. c. 4.

§.8. Ignes interdum alio dirigunt, qui nauigãt, ipſi ſine lucerna alio curſum tenent. Fridericus Marabotus Guelfus, cum fugeret Auriam, tamque euadere poſſe deſperaret, noctu ſuas triremes monuit, quo eſſet nauigaturus, lucernam deinde ſcuto appoſuit, quæ in littus eiecta eſt, quam hoſtis perſecutus copiam effugiendi dedit. Fug. lib. 7. cap. 4.

CAPVT XLIX.

Fugam hoſti non facile intercludendam.

§.1. PRVDENTER Scipio fugientibus viam muniendam dicebat, Themiſtocles etiam Xerxem de fuga admonuit, ne tantam barbariæ multitudinẽ inter viſcera Græciæ contineret. Eadem Alphonſo mens, qui fugienti pontem argenteum eſſe ſternendum cenſebat. Iphicrates etiam ſenſim ſecutus eſt fugientes, nec ad flumina vrgebat, ne deſperarent: Vrbe capta, cum in foro concurrerent, iuſſit aperiri portas, vt effuſi ſine periculo cæderentur. Cauſa eſt, quia neceſſitas cum peritos & fortes premit, omnia penetrat: durum telum, & raro victi ſunt, qui extrema neceſſitate pugnarunt. Deſperatio rabidos facit, qui nihil metuunt, aut vincunt, aut magna clade vincuntur. Monet illud Pontius Samnitum imperator, cum nec deditione noxiorum, nec vlla ratione Romanis ſatisfacere poſſent. Inſignis prudentia legatorum Romanorum, dum Thuſcis viam aperiunt. Liu. libro ſecundo. *Manlius quoq; ad reſtituendam aciem ſe ipſe coram offert, duorum conſulum cognita ora accendunt militum animos, ſimul & rarior iam erat hoſtium acies, dum, abundante multitudine freti, ſubtracta ſubſidia, mittunt ad caſtra oppugnanda. in quæ haud magno certamine impetu facto, dum prædæ magis quam pugnæ memores tererent tempus: triarij Romani, qui primam irruptionem ſuſtinere non potuerant, miſſis ad conſules nuncijs, quo loco res eſſent, conglobati ad prætorium redeunt, & ſua ſponte prælium ipſi renouant: & Manlius conſul in caſtra reuectus ad omnes portas milite oppoſito hoſtibus viam clauſerat, ea deſperatio Tuſcis rabiem magis quam audaciam accendit, nam cum incurſantes, quacunque exitum oſtenderet ſpes, vano aliquoties impetu iſſent: globus iuuenum vnus in ipſum conſulem inſignem armis inuadit, prima excepta à circumſtantibus tela: ſuſtineri deinde vis nequit. Conſul mortifero vulnere ictus cadit, fuſique circa omnes Tuſcis creſcit audacia. Romanos terror per tota caſtra trepidos agit, & ad extrema ventum foret, ni legati rapto conſulis corpore patefeciſſent vna porta hoſtibus viam, ea erumpunt, conſternatoque agmine abeuntes in victorem alterum incidunt conſulem, ibi iterum cæſi fuſique paſſim.*

Et lib. 4. cum Volſci circumuenti in orbem ſe voluerent, Meſſius eos adhortatus eduxit, ingentemque cladem attulit Romanis. *Hic præbituri, ait, vos telis hoſtium eſtis indefenſi, inulti? quid igitur arma habetis? aut quid vltro bellum intaliſtis? in otio tumultuoſi, in bello ſegnes? quid hic ſtantibus ſpei eſt? an Deum aliquem protecturum vos, rapturumque hinc putatis? ferro via facienda eſt. hac, qua me prægreſſum videritis, agite, qui viſuri domos, parentes, coniuges liberos eſtis, ite mecum: non murus, non vallum, ſed armati armatis obſtant: virtute pares, neceſſitate, quæ vltimum ac maximum telum eſt, ſuperiores eſtis. Hæc locutum exequentemque dicta, redintegrato clamore ſecuti, dant impreſſionem, qua Poſthumius Albus cohortes obiecerat: & mouerunt victorem, donec dictator pedem iam referentibus ſuis aduenit: eoque omne prælium verſum eſt. Vni vero Meſſio fortuna hoſtium innititur, multa vtrimque*

vulnera

Ne[illegible] ceſſitu[illegible] quam [illegible] hoſtem [illegible]

Sum[illegible] cum [illegible] periculum.

vulnera, multa paſsim cades eſt. Iam nec duces quidem Romani inerucnti pugnant. Vnus Poſtumius ictus ſaxo perfracto capite acie exceſsit. Non dictatorem, humerus vulneratus, non Fabium prope affixum, equo femur, non brachium abſciſſum conſulem ex tam ancipiti prælio ſubmouet. Meſsium impetus per ſtratos cade hoſtes cum globo fortiſsimorum iuuenum extulit ad caſtra Volſcorum, quæ nondum capta erant, eodem omnis acies inclinatur. Conſul effuſos ad vallum vſque perſecutus, ipſa caſtra vallumque aggreditur, eodem & dictator alia parte copias admouet: non ſegnior oppugnatio eſt, quam pugna fuerat. Conſulem ſignum quoque intra vallum iniecisse ferunt, quo milites acrius ſubirent: repetendoque ſigno primam e inpreſsionem factam. Si fugæ occaſionem præbuiſſent circumuentis ſine vulnere delere hoſtem potuiſſent, nunc grauius quam initio prælium renouatur. Nam vnus deſperatione itaque, rabidus & mortem cum cruciatu timens plus valet, quam tres, quibus nulla pugnandi neceſsitas incumbit.

§.2. Fugientibus ergo caute inſtandum eſt, ne ex neceſsitate reſiſtat, vt poſtea facilius fugiat, ratus non ad perniciem fugientibus inſtaturos victores, nam ancipiti malo oppreſſi memorabile tamen prælium edunt, ignauiam quoque neceſſitas acuit, & ſæpe deſperatio ſpei cauſa eſt. Curt. libro quarto, docuit. Exemplo ſuo animoſus miles Sempronius Gracchus in inſidias præcipitatus hoc agit, ne inulti cadant. Liuius l. 34. Non eſſe includendum hoſtem Romani etiam Senatus prudentia nos ſatis docuit, Gallos nauigia deſiderantes tranſuehendos & commeatibus iuuandos cenſuerunt. Gallis etiam per agrum Pomptinum data eſt fugiendi poteſtas. L. Martius Pœnis deſperatione repugnantibus cum eſſent circumuenti, fugæ ſpacium dedit, & fugientes ſine periculo concidit, ſic Cæſar Germanos, & Hannibal ad Traſymenum fecit. Antigonus Ætolos erūpentes fugere pmiſit, deinde auerſos cecidit. Sic Ageſilaus Thebanos emiſit, Xerxem Themiſtocles. Pyrrhi præceptum fuit, non eſſe fortiter inſtandum fugientibus, vt alias facilius fugerent. Libenter enim cupit commori qui ſe ſine dubio ſcit moriturum. Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem. Lucullum etiam ſuperauit eo modo Datames, de quo Front. l. 2. c. 7. *Datames dux Perſarum, aduerſus Autophradatem in Cappadocia, cum partem equitum ſuorum trāsfugere comperiſſet, ceteros omnes venire ſecum iuſsit aſſecutuſque transfugas collaudauit, quod eum alacriter præceſsiſſent, hortatuſque eſt etiam eos, vt fortiter hoſtem adorirentur: pudor transfugis attulit pœnitentiam: & conſilium ſuum (quia non putabant deprehenſum) mutauerunt.* Dum enim deſperat ob transfugia ſuorum vitam: victoriam adeptus eſt. Catonis ſane inſigne factum, cum enim Ambraciam Ætoli oppugnarent, lembo adirectus, voce, manu, geſtu, viſus eſt ſuorum naues aduenientes vocare, ab oppugnatione itaque Ætoli deſtiterunt. Lycurgi leges erant: hoſtes fugientes non occidere. Seruarunt itaque hoc optimi militum Spartiatæ, vt fugientem, quam reſiſtentem videre mallent.

CAPVT L.

Naualis belli ratio.

Claſſium dominare potentia.

§. 1. THEMISTOCLIS olim fuit, & deinde Pompeij Magni conſilium, vt Claſſium peculiaris ratio haberetur: *Omnia enim ab eo poſsideri, qui mare teneat.*

Hinc Romani claſſem magnam ſemper, aut potius habuerunt, Veget. lib. 5. c. 1. *Romanus autem populus pro decore & vtilitate magnitudinis ſuæ, non propter neceſsitatem tumultus alicuius claſſem parabat ex tempore: ſed ne quando neceſsitatem ſuſtineret, ſemper habuit preparatam. Nemo enim bello laceſſere, aut facere audet iniuriam ei regno, vel populo, quem expeditum & promptum ad reſiſtendum, vindicandumque cognoſcit. Apud Miſenum ergo & Rauennam ſingulæ legiones cum claſsibus ſtabant, ne longius à tutela vrbis abſcederent: & cum ratio poſtulaſſet ſine mora, ſine circuitu ad omnes mūdi partes nauigio peruenirent. Nam Miſenatium claſſis, Galliam, Hiſpanias, Mauritaniam, Aphricam, Aegytum, Sardiniam atque Siciliam habebat in proximo. Claſsis autem Rauennatium Epiron, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum Orientem, Cretam, Cyprum petere directa nauigatione conſueuerat.* Maris ergo dominium plurimum ad potentiam facit: Hiſpani aiunt, *Regnum ſine portu, eſſe ſicut furnum ſine igne.* Et ſane apparuit in Luſitaniæ haud magno regno, quomodo maris dominio Indias occuparint, hodieq; tueātur. Lipſius plures numerat claſſes, de magnitudine Romana l. 1. c. 5. Quatuor in mari, tres in fluminibus eſſe arbitratur. *Claſsis Romanorum.*

§. 2. Vegetius curam nauium faciendarum maximam requirit, quia maius eſt periculum nauem eſſe vitioſam, quam domum. *Ex cypreſſo ergo,* inquit lib. 5. c. 4. *& pinu domeſtica ſilueſtri larice, & abiete præcipue Liburna cōtexitur, vtilius æreis clauis quā ferreis configenda. Quamlibet enim grauis aliquanto videatur expenſa, tamen, quia amplius durat, lucrum probatur afferre. Nam ferreos claues tempore & humore celeriter rubigo conſumit: ærei autem etiam in fluctibus propriam ſubſtantiam ſeruant.* Materia cædenda à decima quinta luna vſq; ad vigeſimā tertiam: Poſt ſolſtitium æſtiuum ad Ianuarium vſque cædi poteſt. Naues variæ olim, maximæ ſenorum ordinū vel vltra remigum fuerunt, vt ait Veget. ſed de ordinario nauium modo loquitur. nam ab ea, qui vno remigum ordine tralutur, vſque ad quindecim & ſedecim remigum ordines peruentum eſt, ſed vſitatæ ſunt biremes, triremes, quadriremes: quæ tot habent ordines remorum, remigum & ſedilium in quolibet ordine. Romani quidem cum primo rem maritimam attingerent, difficilem putarunt, quinqueremium ædificationem. At poſtea Antonius, Auguſtuſque alta nauium propugnacula exſtruxerunt: Antonius vero etiam δεκήρεις decirem es, vt habet Dion. Alexāder Magnus duodecim ordines habuit, vt auctor eſt Plinius. Ptolomeus Philadelphus duas naues habuit ordinum triginta, vnam viginti, quatuor, tredecim, duas, duodecim, quatuordecim, vndecim ordinum: triginta hepteres, Hexeres quinque. quinqueremes decem & ſeptem. Magna fuit & oppidi inſtar nauis, Ptolomæi Philopatoris, quadraginta ordines habuit, longitudo eius ducentorum octoginta cubitorum altitudo triginta octo, nautæ erant in ea quadringenti, remigum quater mille, milites pene ter mille, roſtra ſeptem, gubernacula quatuor. Quæ tamen omnia magis ad oſtentationem quam ad vſum fuere. Tanta enim multitudo nec viuere commode, nec adminiſtrare officia potuit.

Cura nauiū faciendarū magna eſt habenda.

Nauium magnitudo.

Monſtroſæ naues.

§. 3. Plerique naues minores agileſq; magis probant, quia & minores vento aguntur, & tam facile in Syrtes non impingunt. Turcicæ naues in conflictu contra Auſtriacum innoxia tela emiſerunt, quod proræ earum multo altiores eſſent: Sed tamen ſi verum fateri volumus. Auguſtus contra

Magnarum nauiū vſus.

Sextum Pompeium, & Antonius altis nauium vſus eſt propugnaculis. Et victoriam Chriſtianis contra Turcas ſex magnæ Chriſtianorum naues, quæ ante Semilunam noſtræ claſſis hoſtilem claſſem lacerarunt, magna ex parte reportarunt. Præſagia tempeſtatum obſeruare, & obſequi illis omnino neceſſarium, plures enim claſſes tempeſtate, quam prælio perierunt: Cum omnia prouideris in media aqua ſiti pereundum eſt. Itaque & de aqua proſpiciendum eſt. In mari pugnaturus primus in aciem progredi poteris: nam & parati milites quieſcere cibumq; ſumere poterunt. Nec fatigantur vt in terreſtri prælio, non tñ pugnare ni ſi hoſtis accedat. Timotheus dux Athenienſium in hoſtem velociſſimas viginti naues eos ludificatum miſit, quæ hoſtes laſſarunt, laſſatos deinde ipſe cecidit.

§. 4. Nautici exercitus ingenti cura exercendi ſunt, vt remos ducere, clauum moderari, ancoras iacere, & reducere, funes collocare, vela pandere, contrahere, naues conuertere, obliquare vela, malum conſcendere è carcheſio ſpeculari conſueſcant. Denique vt ad omnia pericula ſint interriti: nam præter communia belli mala, æquora ipſa & belluæ ſatis ad terrorem faciunt. Deinde ventorum pugnæ, breuia, Euripi, vortices, æſtus, ſinus, promontoria, ſcopuli, ſyrtes & quæ ſpectantibus maxime grata eſt, quies maris, ſeu ipſa malacia. Noctu facilius ſibi omnia ignibus ſignificant. *Noctu ignes accendunt.* Ignem ſemper præfert prætoria & vice prætoria, ſed cum hæc adeſt, binos exhibet prætoria, hoc omnes imitantur, ne vicinitate impingant. Cum turbo exoritur, bis magno tormento ſignum datur, opus non eſſe, vt ſequantur naues prætoriam. Scripto autem conſignata habent mandata, quo in loco, ſi diſperſi ſint, conuenire oporteat. Si hoſtes noctu appareant, nauis quæ eos animaduertit, ſignum dat. *Teſſera duplex in claſſe.* Nauium etiam teſſera magna cura datur. Ad occaſum Solis ſimulque ortum naues omnes veniunt ſalutatum ducem in prætoria: accipiunt autem veſperi teſſeram, quod ſi tempeſtate impediantur, habet quiſque nauarchus ſcriptas totius hebdomadæ teſſeras, quas diſtribuunt. Nihil periculoſius eſt pugna maritima, nam ipſum mare inimicum eſt, naues facile perforantur & incenduntur, in naues inimicas inſiliendum eſt, ibique pugnandum. Naues ipſæ interdum inter ſe implicantur ſeque impediunt, & victa victricem trahit. Ordo naualis pugnæ fere eſt, vt prætoria ſit in medio, *Acies naualis.* illique iungantur maiores naues, alas obtineant minores, quod ita intelligo, niſi hoſtis firmiores habeat in lateribus: id magnopere curandum, vt fortes ſint illæ quæ primæ ventum excipiunt: nam fortiſſimæ poſſunt impreſſionem facere. Æquali ordine procedunt, quæ leuiores ſunt ita vela temperant, ne velocius ferantur, quam grauiores. Duobus modis maxime hoſtis læditur, tormentis & harpagonibus, quibus nauigia coniunguntur. Olim tormenta, quibus nauigia lacerarent, non habebant, concitatis roſtris in latera impingebant, nunc alia ratio eſt, nam qui celerrime dexterrimeque naues hoſtiles fulminant, qui malum, antennas aut gubernaculum tangere poſſunt, fere victores euadunt. Olim igne pugnabant quam maxime, Caſſius onerarias accenſas in hoſtium claſſem immiſit, & accendit Cneius Scipio amphoras pice & tæda plenas in naues hoſtium iaculabatur. Hannibal viperas. Contra bombardas minores ſe muniunt craſſis aſſeribus, & interdum duplici funium ſepimento, quorum diſtantia vnius pedis eſt. *Periculoſa in mari pugna.* Interim magnis incommodis conflictantur, ſiue dum iunctis & connexis nauibus depugnant, ſiue dum ignes aduerſariorum naui inijciunt, ſimul enim & ipſi periclitantur, ne ſimul exurantur. Imbellis omnis turba ad reparandas naues & curandos vulneratos adhibetur. Periculum ex eo augetur, quod cum ad manus ventum, vna nauis vnam, aut vnam duæ aggrediuntur, ſimul itaque tot acies, quot naues.

§. 5. Claſſis lentius eodem vento, etiam cum eædem naues ſunt, procedit, quam naues ſingulæ ſeorſum. *Claſſis tardior eſt, quam ſingulares naues.* Itaque cum eſt proficiſcendum, ad longius iter ſe præparabit Imperator, quam negotiator.

Signa pugnæ.

Cum maritimus conflictus habendus eſt, vexillum è prætoria proponitur: ſi aliunde nauis appareat, ea nauis quæ proxima eſt, vexillum ſuſpendit, ſi duæ duo, monetque præfectum claſſis.

Cum exploratoriæ naues iudicant à ſe videri quippiam, ſi velit præfectus eas progredi, meliuſque explorare, vexillum in prora ſuſpendit: *Naues exploratoriæ.* Et ſane in mari multa per vexilla demonſtrantur, quod longiſſime per æquor ſe viſus protendat, qui in campis, dumetis, alijſque rebus impeditur.

Cum alliſit nauis, aut hæret in Syrtibus, ter tormentum explodit, & è carcheſio quiſpiam vibrato vexillo auxilium poſtulat. *Syrtes.* Si hoſtilis nauis in claſſem ſpeculandi gratia irrepat, eiuſque rei ſit ſuſpicio, certi aut varij coloris vexillum, quale omnes naues habent è prætoria extollitur, quod cum ſpeculatoria nauis facere nequeat, mox deprehenditur: latere tamen poſſet, ſi ante de genere iſtorum vexillorum inſtructa fuiſſet.

§. 6. Claſſi multo plura deſunt, quam exercitui terreſtri; ita enim comparanda ſunt claſſium arma, vt terra etiam dimicare, & obſidere vrbes poſſint. *Multa ad claſſem requiruntur.* In claſſe Hiſpanica multa fuiſſe recenſet Ranzouius. *Hæc*, inquit, *claſſis* cap. 81. 1. *collecta fuit ex* 130. *nauibus*, *& pondera ſiue* (*quod dicunt*) *Laſtas vexit* 57868. *Claſſiarios milites* 19295. *Nautas ac Remiges* 8052. *Tormenta maiora* 2441. *Pilas ſiue glandes tormentarias* 123090. *Pulueris nitrati centenarios* 5175. *Plumbi centenarios* 1238. *Fomitum igniariorum centenarios* 1151. *Ingentem præterea copiam aquæ dulcis, patinarum ligncarum, lucernarum, maiorum ac minorum lampadum, Clauorum item & corij bubuli: lini ſtupæque magnam vim, ad nauium hiſcentium & perforatarum obſtructionem & inſtaurationem: nec non ſcuta, cerea complura, candelas ſebaceas: ſaccos longiuſculos. Inſuper aderant omnia ea, quæ ad tormenta grandiora promouenda faciunt, vt* 40. *muls. vehicula humiliora, rotæ aliaque id genus: ac inter cætera, quæ ſufficerent* 20. *currulibus illis maioribus tormentis, quas cartauuas appellant, in littus exponendis: quibuſcum vehebātur adhuc* 21. *alterius generis. quæ ab vſu, quem potiſſimum in campo aperto præſtant, dicuntur Campeſtres ſerpentina ſeu Colubrina, & quibus hæ onerentur* 3500. *globi. Iam vero quod ad arma minora attinet, iis abunde claſſis erat inſtructa. In promptu erant bombardæ manuariæ longiores* 7000. *furcatæ & ad capulum incuruatæ cum requiſitis ſuis* 1000. *Haſtilia oblonga* 10000. *Gæſa ac bipennes* 1000: *Haſtæ breuiores* 6000 *aliaq; complura prouide comparata, quibuſcum ſi res ferret, terreſtre prælium aduerſus hoſtem inire, oppidaque obſidere atque capi poſſent. Affuere ſimul* 700. *Cuniculari, ap-*

paratu

paratu ſuo, quo in cuniculis agendis vterentur, plus ſatis inſtructi.

Omnium autem perſonarum, quibus de commeatu proſpectum erat, cuius generis fuere ſtipendiarij milites andaculi, Sclopetarij, Medici, Chirurgi, Sacrificuli Monachi, Nobiles, & Miniſtri cæteri ſummi Claſsis præfecti, Iudices, Nautæ, Remiges, coqui & ſimiles ad claſsis apparatum neceſſarij fuerit numerus 30693. Ad horum ſuſtentationem ſemeſtrem hic commeatus habebatur. Panis bis cocti Centenarij 11000. Vini amphoræ 21255. Carnis ſalſæ centenarij 6000. Caſeorum centenarij 3433. Salſamentorum centenarij 8000. Oryzæ centenarij 3000. Fabarum ac Erviliorum centenarij 6320 Olei menſura, quas vocant Bath. 11398. Aceti eiuſdem menſuræ 13687. Fiſtulæ aquæ potabilis plenæ 118-0. Illud quoq; ab Hiſpanis quos Angli ceperunt, cognitum eſt, ſingulis diebus claſſi alenda 12000. ducatos fuiſſe impenſos, & magnam præterea auri & argenti vim in belli ſubſidium per naues prætorias aduectã: in ipſam autem claſſem ab hoſtili Anglica decies millies tormenta fuiſſe exonerata. In claſſe Danica apparatum nauis prætoriæ hunc tradit, *Bombardarij (c. 8 l. t.) periti tormentorũ maiorum onerandorum & diſplodendorum 100. Nautæ 500. Milites Claſſiarij 700. Integra & dimidiata cartauna 20. Serpentinæ ſeu Colubrinæ integræ 14. Serpentinæ dodrantales 14. Serpentinæ dimidiatæ 4. Falcones 15. Aenei pyroboli 2. Turrifragæ ſeu Phalaricæ murales 8. Arietes pyrij 8. Harpagones ſiue hamæ 8. Machina quas vocãt* Barſſen *68. Machinæ vncatæ 100. Pulueris nitrati pondera ſiue laſta 10. Præter plumbum, globulos, Elly binia ſiue fomites igniarios, magno numero. Commeatus in eandem nauem prætoriam fuit deſtinatus ad ſemeſtrem victum: Succidiæ 7400. Fruſta carnium bubularũ 3143. Carnium ouillarum quarta 6248. Anſeres fumo durati 6248. Butyri pondera, ſiue laſta 30 Halecum conditorum laſta 60. Aſellorum minorum laſta 60. Salparum ſiue Merlucarum vehicula 1480. Eſocis ſalſi laſta 4. Anguillæ ſalſæ laſta 4. Albulæ Marinæ 4000. Pectines ſeu paſſeres marini ſole ſiccati 8000. Aſellorum longorum faſces 8. Aſellorum maiorum ſiue capitonum faſces 8. Auenæ ab humano cibo preparatæ laſta 24½. Fruiliorum laſta 24. Panis laſta 402. Cereuiſiæ laſta 700. Salis Lunæburgenſis laſta 4. Salis groſſi peregrini laſta 10, Aceti laſta 4.*

Commeatus claſsis Hiſpanicæ.

Prætoria Danicæ claſsis.

Cum naues deſunt, vſitatum eſt, negotiatorum nauigia detinere, ſoluto vectionis precio. Quod Reges Hiſpaniarum Danæque ſolent, quam rẽ ita agendum, vt iuſtitia in omnibus ſeruetur.

Commeatus.

Commeatuum tamen cura prima ſit.

Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο
ἔπλετο, ἥ τ' ἐκέλευσεν ἕο μνήσασθαι ἀνάγκῃ
καὶ μάλα τειρόμενον, καὶ ἐνὶ φρεσὶ πένθος ἔχοντα.

Non eſt improbo ventre damnoſius aliud, qui neceſſario ſui memoriam exigit, etiamſi quis triſtis ſit & luctum mente voluat.

In exercitu id grauius malum eſt, quia ille ad vitioſos cibos & obſcenos impulſus, peſtilentiam aliosq; morbos contrahit, & quia languet, ſpiritus deficiunt, timidusq; efficitur.

Vt commeatus habeantur, commodum fuerit, non modo pecuniam imperare, quæ per manus Harpyiarum tranſiens acciditur, ſed frumentum, ſuccidiam, caſeos, butyrum, oleum, piſces, aliaque, libentius enim hæc inferunt ſubditi, & vtilius ſeruantur.

CAPVT LI.

Exploratoribus vtendum eſſe.

§. 1. HOſtium noſſe conſilia, ſua celare ſummum ad victoriam momentum habet. Nec quiſquam fere bello victus eſt, niſi qui propoſitum hoſtium ignorauit. Tomombeius fortiſſimum exercitum amiſit, & regno exutus eſt, eam ferè ob cauſam, quod omnia eius conſilia proderentur.

Nota ſint hoſtium conſilia.

Omnis ars ducis, ſi ſciat hoſtiũ, maxia eſt.

Hoſtium conſilia nouiſſe, eſt pene viciſſe. Fuluius nobilior hoſtes intelligit extremum agmen capturos, fortiſſimam legionem primo loco ire, impedimenta ſequi iubet, hoſtes inuitati occaſione ſarcinas diripiũt. At Fuluius legionis quinque cohortes ad dextram, quinque ad ſiniſtrã vię direxit, quæ hoſtem occupatum conciderunt. Idem non diſſimili modo Iphicrates fecit. Epaminondas nihil magis in Duce laudabile eſſe, quam noſſe hoſtium conſilia.

§. 2. Germanicus etiam in tumultu & cęde militari, apud Germanos exploratores habuit Tac. l. 1. ann. *Delecta longiore via, cætera adceleratur, etenim attulerant exploratores feſtam eam Germanis noctem, ac ſolennibus epulis ludicram.*

§. 3. Magni interdum Reges ſuo periculo varia loca adeunt, vt hoſtium apparatum cognoſcant. Saladinus Chriſtianorum apparatum audiens; Germaniam, Gallias & Hiſpaniam peragrauit. Egnat. li. 9. ca. 8. Prudentior hoc in genere Mennon, qui cum legato aliuni miſit, nempe citharœdum nobilem, ad quem multitudo confluebat. Polyæn. lib. 5.

§. 4. Multo minus proprij exercitus fatum eſt ignorandum, quod quandoq; exitio fuit. Interdum ſaue ignorant in eodem exercitu partium fortunam. Brutus victor erat, in ſuo cornu victus Caſſius; qui cum Brutum quoq; victum putaret, mortem ſibi conſciuit. Rex Galliæ cum Heluetios in Inſubria viciſſet, integri quidam Heluetiorum ordines ſuos victores putauerunt, & prope ob eum errorem totus exercitus interierat.

Fortuna proprij exercitus noſſe opus eſt.

Exploratores explorandi.

§. 5. Exploratores ſemper, ſed caute mittendi, ne intercepti, & torti conſilia tua indicent. Heraclides ſpecie transfugæ nauaIia Rhodiorum incendit.

§. 6. Omni modo & notis interdum ſtratagematia vtendum, vt exploratores noſcantur. Cum in exercitu Charetis exploratores eſſent, iuſſit vnumquemque proximum apprehendere, & interrogare ordinem, vexillum, manipulum, contubernium, ad quæ cum reſpondere non poſſent, deprehenſi ſunt. Theognis cum iuberet omnes ſuis armis indui, exploratores deprehendit, ſed cum inter lixas & negotiatores latent, illi quoque ſunt examinandi, nam ferè ab aliquo noſcuntur.

§. 7. Literarum occultę notę ſiue in baiuli corpore, ſiue alio modo ſcribantur, iam ferè deprehenduntur. Tutiſſimum eſt, antequam ſeiungantur de notis conuenire. Olim Carthaginenſia in tabella, quæ cera obducta erat, ſecreta Romanorũ perſcribebat in Patriam, & Demaratus Græcus de expeditione Xerxis monuit: Gellius 17. cap. 9. attonſis nouacula capillis inſcriptas vertici literas iiſdem renatis tectas ad amicos miſſas ait.

Literæ prò exploratoribus.

Scytala Laconica inſigni artificio fit, vterque lignum eiuſdem modi ac magnitudinis habet, charta oblonga inſtar lori circumligatur, deinde inſcribitur, eam qui accipit ſuo ligno circumligat, & reddet eandem literarum coniunctionem, quæ in priore ligno erat, nec hoſtis expiſcari poteſt vllum ſenſum, niſi magnitudinem lignorum cognouerit.

Callidiſſimus Regum Philippus literas Antipatro ſcripſit, Thracias rebellaſſe, veniret omiſſis omnibus, quas cum Athenienſes intercepiſſent, arcana Macedonum accepiſſe rati, & ſecuri claſſem abducunt. Philippi duces tranſeunt, nullo obſtante. Magna ſane occaſio hoſtis eludendi, ſi ficta imperia ad duces mittantur, quæ tamen cognoſcere, & diſtinguere vera à fictis non erit difficile, adiecto aliquo ſigno inter eos ſolos noto. Refert Mendoza in obſidione duob. datã chartã plumbo incluſam, quod deglutinerunt, chartam autem ita ſcriptam, vt ipſi ignorarent, nec tormẽtis affecti dicere poſſent, ſpecie autẽ transfugarũ ad hoſtem venerunt. Nec modo literas intercipiunt, ad ſocios mittunt, ſed hoſtium quoque ad hoſtes dirigunt, effingendo ſigillum & characteras, vt aliquo errore eos afficiant. Transfugis puniendis ſolent literas ſcribere, quæ intercipiantur, vt fidem abrogent apud hoſtes, & vt exploratores videantur. Conon relictus à ſociis transfugam miſit, qui indicaret eos fugere, illi cum inſidiantes præſenſiſſent, redierunt.

§.8. Ad explorationem, omnis nunciorum literarumq; ratio pertinet: Nunciorũ emittendorum & reddendarum literarum varios modos excogitauit neceſſitas. Pontius Cominus per Tarpeiam rupem ſe demiſit, & tranſnatato Tyberi Veios peruenit, deinde incolumis Capitolio ſe reddidit. Campanorum miles baltheo incluſam epiſtolam ad Pœnos attulit. Et vaginarum interiori parti includunt. Cleonymus miſſis per ſagittas literis captiuiſque perſuadet, ſe ad liberandam Rempublicam Troezeniorum venire, eaque ratione diſſidentibus ſuperuenit.

Cæſaris nuncius literas in caſtra iaculatus eſt, ſed timendum ne non aduertatur, itaq; melius per ſubornatos mittuntur, per eos, qui fœnum, ſtramen, poma, ſimiliaque caſtris inferunt. Per ignotos & viles facile deferuntur literæ. Ericus Sueciæ Rex Angliç reginam literis baculo incluſis ambiit, ſed eas intercepit Dani præfectus. Harpagus lepori inſeruit.

§.9. Explorandi inſignem rationem Scipio ſecutus eſt, nam cum Lælio ad Syphacem legato ſeruorum loco lectiſſimos tribunos & centuriones miſit, qui equum dimiſſum cõſectari per caſtra, omnia munimenta viderunt, & Scipioni facilem victoriam pepererunt. Carthaginenſes Hamilcarem ad Alexãdrum exulis ſpecie ire iuſſerunt, & eius ad ſe conſilia referre. Id quoque cum Romanis factum. Cato ex hoſtibus vnum exceptum tortumque interrogauit de hoſtium conſiliis; quod anceps eſt, cum pauci illa cognoſcere ſoleant.

Verum hac in re ſumma opus eſt ſagacitate, ſummaq; prudentia: Paulus Æmilius cum magnam auium multitudinem ſimul è ſylua euolare vidiſſet, eſſe ibi inſidias Hetruſcorum non vane arbitratus eſt. Quo etiã ſigno Tyamenus Horeſtis filius iugum ab hoſtibus infeſſum eſſe cognouit. Mihi omnium expeditiſſime Carthaginenſes ex longinquo ſignificaſſe videntur; Nam ſignum dare putarant, vt quid deeſſet, Carthagine videretur. Duas clepſydras æquali magnitudine fecerant, circulos etiam æqualiter conſtituerant, illis vero inſcripſerant varia, quibus egere aliquando poterant, verbi gratia, Machinis, auro, frumento, equite, pedite. Quod ſi igitur earum rerum aliquas peterent, cum ad circulum cui res illa inſcripta erat, aqua deſcẽdiſſet, ignem excitabant, quo viſo, inſpectaque ſua clepſydra ſubſidium mittebatur Carthagine. Hac in re duo diligenter obſeruanda erant; primo vt clepſydrarum vertendarum diligens ratio haberetur, Alterum, vt ignis certo modo locoq; fieret, ne ſi in vicino fortuitum aut hoſtile incendium eſſet, ſubſidia peti ſenatus putaret.

Cum per Columbas literæ mittuntur, cauendum, ne in hoſtem incidant, quod Sultano contingit, Ptolomaidem obſidentibus Chriſtianis. Cum ignibus ſignum datur, contrarij ignes excitandi ſunt, vt dubitent hoſtes, quorum illi ſint. Ita Platæenſes, cum à Lacedæmoniis obſiderentur, fecerunt. Mutandis ſignis maxime hoſtis fallitur. Arabes cum fumo interdiu, noctu ignes adeſſe hoſtes ſignificarent, id continuos dies fecerunt, ſed cum hoſtis adeſſet, conſulto ſigna omiſerunt, quod illis ſignum erat, hoſtes latere ſe arbitrati omnia ſecurius egerunt.

CAPVT LII.

Proditores quomodo tolerandi.

§.1. PRoditionem plerique amant, proditores oderunt.

Proditores eos appello, qui patriam, principem, exercitũ, ſecreta, aliave hoſti clam tradũt, aut in eorum perniciem, quibus fidelitatem debent, conſilia cum hoſtibus communicant. Itaque qui portas aperiunt, qui aliquid hoſti opportunum efficiunt, hoc nomine vocantur. Qui vero ab hoſte veniunt, ſeſe clam inſinuant, & fraude vtuntur, proditores non ſunt. Imo in bello iuſto ſtratagema eſt, non proditio. Tales ſunt qui ruſticano habitu aliiſque rebus occultè hoſtium loca ſubeunt, exploratores potius, quam proditores. *Proditor ex amicus eſt.*

§.2. Proditione ſimulata crebro vtuntur, vt in exitium pertrahant eos, quos ſolicitare norunt militum animos, itaque nec proditoribus quidem facile creditur. Alcibiades vſus perfuga Syracuſanis perſuaſit, vt vrbe exirent, quam mox ipſe cepit. Catanæ habebat exercitum, aſſeuerat perfuga Catanenſes velle Græcos opprimere, & poſſe, ſi à Syracuſanis ſubſidia habeant, illi vniuerſis viribus Catanam eunt, Syracuſas indefenſas cepit Alcibiades.

Nimium creduli Romani, qui cum ad Piſonem in turri obſeſſum liberandum irent, audita ex perfuga fama, quam callide Mago ſparſerat, Piſonem captum territi abſceſſerunt.

Guido Forojulij obſeſſus effecit, vt ciues nonnulli ſimulata proditione hoſtium quoſdam inducerent, in vrbem ipſe alia porta egreſſus, eos qui foris erant imparatos cecidit, deinde rediens eos, qui per vrbem palabundi intenti prædis erant, occidit aut cepit.

§.3. Fredericus Aragoniæ Rex, cum neſciret,

In inſidias deducere.

ſciret, quo loco Robertus Neapolitanus Siciliam inuaſurus eſſet, ciuibus quibuſdam Drepanitanis imperauit, vt illi perſuaderent, Drepanum obſideret, in quod forte ipſe præſidium impoſuit, & totam æſtatem ibi hærere coegit, atque eùam aduentante hyeme pacem facere.

Mettor Hermii victi ſigillo literas mittens ciuitates multas occupauit. Fredericus comes ferrari Varrucalenſi præfecto literas Sigiſmundi manum imitatus miſit: quæſiuitque ao præſidio egeret, quo annuente, ſuum miſit.

§.4. Varia ratione cauendum eſt, vt fides transfugis abrogetur: nam & transfugia inhibet, & hoſtis tua conſilia ignorabit, & proditores puniet. Hannibal fidem transfugis detraxit: cum enim ſciret in caſtris exploratores eſſe Romanorum, ſuos milites, qui transfugerant ad Romanos publice negauit transfugas vocandos, qui ſolertiſſimi milites hoſtium conſilia exciperent ſuo iuſſu. Creditum eſt Hannibali, & veri transfugæ pro exploratoribus habiti abſciſſis manibus remiſſi ſunt. Nec modo hoſtem, ſed proprium etiam militem celare & decipere boni Imperatoris eſt. M. Licinius Craſſus quærenti, quo tépore eſſet caſtra moturus, reſpondit Veteris ne tubam non exaudias? Pari conſilio Furius in locum iniquum coniectus ſpem vultu ſimulat, & agmen circumduxit, ſociosque periculo exemit. Cl. Neronis audax & tum quoque anceps facinus, qui Hannibalem tamdiu celauit, donec Aſdrubalem occidiſſet. Mithridates Pompeium præter eius caſtra vadens latuit. Hamilcar cum Siciliam peteret, tabellas dedit, non legendas niſi à prætoria aberrarent.

§. 5. Interim proditoribus quoque vti ad celanda Conſilia, atque in ſuum vſum connertere induſtriæ eſt ducis. *Ventidius*, inquit Frontinus l.1. c.1. *Parthico bello aduerſus Pacorum Regem, non ignarus Pharneum quendam, natione Cyrreſten, ex his, qui ſocii videbantur, omnia quæ apud ipſos agebantur, nunciare Parthis: perfidiam Barbari ad vtilitates ſuas conuertit. Nam quæ maxime fieri cupiebant, ea vereri ſe ne accideret: quæ timebat, ea vt euenirent optare ſe ſimulabat. Solicitus itaque ne Parthi ante tranſirent Euphratem, quam ſibi ſuperuenirent legiones, quas in Capadocia trans Taurum habebat, ſtudioſe cum proditore egit, vt ſolenni perfidia Parthis ſuaderet, per Zeugma traiicerent exercitum, qua & breuiſſimum iter eſt, & omiſſo alueo Euphrates decurrit. Namque ſi illac venirent, aſſeuerabat ſe opportunitate collium vſurum ad eludendos ſagittarios. Omnia autem vereri, ſi in patentes campos proceſſiſſent. Inducti hac affirmatione Barbari inferiore itinere per circuitum adduxerunt exercitum: dumque fuſiores ripas, & ob hoc operoſiores pontes iungunt, inſtrumentaque moliuntur, quadraginta amplius dies impenderunt: quo ſpacio Ventidius ad contrahendas eſt vſus copias: eiſque triduo antequam Parthus adueniret receptis, acie commiſſa, vicit Parthos, & interfecit.*

Proditor tantum occultandis conſilus fatetur.

Proditoro vtendum.

Nunquam deeſt illa occaſio, maxime cum inter vicinos bella ſunt, itaque aliud atque aliud inſtituere, vt hoſtes fallat, debet Imperator: nec dubium, quin relatum ſit, qui præmium ex diuerſo petunt. Prudens etiam T. Didii factum, *is paucitati ſuorum diffidens cum in aduentum earum legionum, quas expectabat, trahere bellum, & occurrere eu hoſtem reperiſſet, concione aduocata aptari iuſſit milites ad pugnam, ac de induſtria negligentius cuſtodiri captiuos: ex quibus pauci, qui profugere, nunciauerunt ſuis pugnam imminere. At illi ſuſpicione prælii ne deducerent vires, omiſerunt occurrere iis, quibus inſidiabantur: legiones tutiſſime, nullo excipiente ad Didium peruenerunt.* Front. lib.1. cap. 8.

CAPVT LIII.

Stipendia moderata & certa conſtituenda.

§.1. ROmani trecentos prope annos ſtipendiũ militi ſuo non dederunt, diuites enim in prælia mittebant, qui ſuo ſumptu militiam tolerabant. Nec mirum ita fuiſſe, nam Reges eorum cum domi eſſent, variis operibus eos mancipiorum inſtar atteriuere, vt in cloacis, viis, muris, fanis exſtruendis, adeo vt multi ſponte mortem obirent. Optabile erat tam miſere viuentibus bello oppetere, & pulchram per vulnera mortem adipſci.

Sine ſtipendio militia.

Iuſtus Lipſius libr. 5. de militia Romana, aliquid tributum militi etiam ante arbitratur. Probat ex Dionyſ. l. 5. & Liuio l.9. Sed publicum id fuiſſe putat in belli ſumptus. Addo interdum pro præmio militum hæc exigi, vel in neceſſitate à ciuibus conferri ſolere.

§.2. Poſtea cum nimium grauis eſſet militia, ſi de ſuo quiſque militaret, bello Veienſi ſtipendia conſtituta ſunt, quæ ὀψώνια vocantur, quod pro obſonio emendo darentur. Polybius. *ſtipendium pedites duos obolos accipiunt ſingulis diebus, ductores ordinum duplum, equites drachmam.* Ex calculo Iuſti Lipſii erant in menſem deni denarii, hoc eſt, Philippæus. Paruum nunc ſtipendium, eo tempore magnum, & quia nouum, etiam valde gratum in vulgus, ideo etiam diu manſit. Quod ſi rerum vilitatem ſpectemus, precium illud haud exiguum fuiſſe inueniemus.

Primo ſtipendia obſonia.

§. 3. Tale ſere ſtipendium apud Græcos erat, Lacedæmonii Daricum militi, duplum centurioni, quadruplum ductori ϛρατηγῷ promittunt. Xenoph. l.7. ἀναβάσεως. Athenienſes in diem ſoluebant, drachmam, quod largius erat: nam Daricus eſt viginti drachmarum.

Daricus Græcorum ſtipendium.

§. 4. Omnino agendum, vt quemadmodum olim frumentum, ita nũc panis detur. Olim ſane probroſum erat frumentum vendere, panem emere: At nunc cum nec frumentum detur, nec panis, pecunia facile abſumitur, tum ad rapinas vertuntur.

Cibus dandus nõ tantũ pecunia.

Militi Romano dabantur modii quaterni in menſem, ſeruorum hoc demenſum erat, qui tamen aliquando & quinque modios acceperunt. Senec. Ep.71. Equitibus triplum dabatur, hoc eſt, duodecim modii, vt ſeruos duos alere poſſent. Equites ſociorum modios octo, quia ſeruis paucioribus erant contenti, accipiebant.

Demẽſum militum.

§. 5. Interim aurea conſuetudo fuit, ad ſigna pecuniam deponere, ne facile abſumerent eas milites, atque vt ſigna non facile deſererent, de qua Veg. l.2.c. 20. *Illud vere ab antiquis diuinitus inſtitutũ eſt vt ex donatiuo quod milites conſequuntur dimidia pars ſequeſtraretur apud ſigna, & ibidem ipſis militibus ſeruaretur, ne per luxum aut inanium rerum comparationem à contubernalibus poſſit abſumi. Pleri que enim homines, & præcipue pauperes tantum erogãt quantum habere potuerint. Sepoſitio autem iſta pecuniæ primum ipſis contubernalibus docetur accommoda: (nam cum publica ſuſtententur annona ex omnibus donatiuis augetur eorum pro medietate caſtrenſe peculium) Miles deinde q. ſcit ſuos ſũptus apud ſigna depoſitos, de de-*

Pecuniã ad ſigna deponebant.

ferendo nihil cogitat, magis diligit ſigna, pro illis in acie fortius dimicat, more humani ingenii, vt pro illis habeat maximam curam, in quibus ſuam videt poſitam eſſe ſubſtantiam. Denique decem folles, hoc eſt, decem ſacci, per cohortes ſingulas ponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam ſaccus vndecimus, in quem tota legio aliquam particulam conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſa, vt ſi quis ex contubernalibus defeciſſet, de illo vndecimo ſacco ad ſepulturam ipſius promeretur expenſa. Hæc ratio apud ſigniferos (vt nunc dicunt) in cophino ſeruabatur. Et ideo ſigniferi non ſolum fideles, ſed etiam literati homines deligebantur, qui & ſeruare depoſita, & ſcirent ſingulis reddere rationem. Ingens ſæpe ad ſigna pecunia. Suet. in Domit. Geminari legionum caſtra prohibuit, nec plus mille nummos à quoquam ad ſigna deponi, quod L. Antonius apud duarum legionum hiberna, res nouas moliens, fiduciam cepiſſe ea depoſitorum ſumma videretur.

Legumina data. §. 6. Præter iſta dabant legumina, piſa, lentem, ſalem. Plutarchus in Craſſo, mali omnis rem putat, initio cum neceſſaria emerirentur, datam lentem & ſalem, quod iſta funebria haberentur. Caro Imperatori, inquit Syneſius τὸ δεῖπνον ἦν πίσινον ἔωλον ἔτνος, καὶ ἐν αὐτῷ τεμμάχια ἄττα ταρίχη κρεῶν ὑείων. *Cœna erat è piſis pridianum pulmentum, & in ipſa fruſtra aliquot ſalſa ſuillæ carnis.* Spartianus inter cibos caſtrenſes recenſet, Laridum, caſeum, poſcam.

Coctam carnem vendere Metellus vetuit; ipſi aſſabant aut elixabant. Hinc militum veru, & ollain ſupellectile, Panem milites ipſi coquebãt, inutili labore, cum facile à piſtoribus coquantur pro ingenti multitudine.

Sociorum ſtipendia. §. 7. Hinc ita dabantur, vt tamen de ſtipendio aliquid detraheretur, certum ſcilicet precium, ſociis vero donabãtur, credo eos minus ſtipendium à ſuis vrbibus accepiſſe.

§. 8. Actuarii cum militibus paciſcebantur, pecuniam annonamque mutuam dabant pro ſingulis ſolidis ſemiſſem accipere poterant, nec quicquam amplius in omne tempus dilatę ſolutionis l. quicunque c. de apochis publicis, l. iubemus ca. de erogatione.

Fruſtrati ſtipendiis militem varia arte ſolent. §. 9. Magnę ſeditiones ob ſtipendia non ſoluta in exercitibus frequenter exortæ ſunt. Multa etiam inuenta ad pacandum militem. Interdum arte mala vſi ſunt. Iphicrates cum ob ſtipendia milites concionem peteret, peritos linguæ Perſicæ, & eo habitu ſubornauit, qui dicerent, aduenire ſtipendia, ſe præmiſſos, ſic intermiſſa concio eſt. Demetrius cum ſtipendio careret, duplicem numerum militum conſcripſit, vt hoſtis citius victos ſtipẽdia ſoluere cogeret. Antigonus victor, cum ante cuique Gallo ſe aureum eſſe daturum promiſiſſet, illique pro pueris & mulieribus etiam flagitarent, quod dictum eſſet: Vnicuique Gallo: minarenturq; obſidibus mortem: Antigonus daturum dixit, iuſſitque venire qui acciperent: at illos detinuit, donec obſides redderentur, Polyæn. l. 4.

§. 10. Optimum cum fides eſt Reip. integra ex parabili materia, in neceſſitate nummos cudere: Perdicca ſtanneum numum cudit, & pro eo ſuæ regionis frumenta dedit. Veneti ad Tyrum pecunia ſcortea vſi ſunt, publicam fidem poſtea præſtante ſenatu. Cum externus miles eſt, & fides principis ſublecta, illa ratio magis exaſperat quam pacat exercitum.

CAPVT LIV.

Commeatus, & ſtipendiorum ratio.

§. 1. AD ſtipendia ſeu obſonia pertinet commeatus militaris, fruſtra enim omnia ſũt, ſi miles eſurit. Verum quia hic opus eſt immenſo ſumptu & cura, vt detur tempori, & ne corrumpatur commeatus, ſeparatim ea de re dicere malui. *Commeatus ante omnia comparandus.*

§. 2. Monarchæ alicuius potentia ex commeatuum multitudine & facilitate æſtimanda eſt. Arte bellica Turca pollet, atque hæc fere obſeruat. Primo vt ſemper copias paratas habeat. 2. Vt præuertat hoſtem. 3. Vt fœdera cum hoſtium vicinis feriat. 4. Vt ſenſim regionem occupet. 5. Vtiles expeditiones capiat. 6. Quod maxime obſtat regnantibus, vt fidem non ſeruet. Ea n. cauſa quos obſident ad extrema ſeſe defendunt. Qui de eius potentia ſcribunt, vires eius ſupra modũ attollunt. Ad bellicos apparatus quod attinet, aiunt, habet ſane ingentes ac pene incredibiles. Tormẽta habet innumera. E tota Hungaria quinque millia abduxit: quingẽta è Cypro; è Gulletto non multo pauciora. Tam immani magnitudine apud Turcas ſunt machinæ, vt ſtrepitu nõ ictu tantum muros demoliantur. Cum rege Hiſpaniarum nunquam totis viribus certaſſe conſtat, quamuis vires ex prælio metiri non oporteat. Ego vero hanc potentiam quadruplo maiorem fore affirmo, ſi commeatuum, hoc eſt, agriculturę rationem ducat, nunc enim ſæpe deſtituitur, cum tamen ex ſola AEgypto poſſit ducenta vel trecenta militum millia alere. Sed noluit Deus tam ſæuum Tyrannum omnibus rebus pollentem eſſe. Tam ſæuæ beluæ pabulum minuit. *Potentia in commeatu.*

§. 3. Huc igitur agendum, vt militum mendicitas prohibeatur, cibum habeant, cęteraque quibus humana natura doleat negatis. Sed paruo contenta ſint caſtra. Perſę pane & aqua & interdum naſturcio victitabant, nunc mendici cum pennam Galero affixerunt, inſolentiſſime delicias quærũt. Auidius Caſſius Imperator Laridum & Bucellatum tantum ferre permiſit. Volcatius in Auidio. Scipio, vt Appianus ait, frumentationes magna induſtria faciebat, locum circumdabat, quem demeſſurus erat, ipſe cum delectis turmis circum equitabat, qua ratione inſidiatores Afros eluſit. Annonam interdum à militibus Tribuni accipiebant, quod Theodoſ. vetuit. l. ſeptem. c. de erogatione annonæ militaris. Alexander capitali ſupplicio Tribunos affecit, qui id facerent, qui per ſtellaturas aliquid abſtuliſſent. Iuſtiniani quoq; lex eſt, ſecunda l. §. pro limitaneis c. de officio Præp. Africæ. *Parca ſint caſtra.* *Meſſem obeunt legiones.*

§. 4. Hoſtem fame vincere optimum Cæſar iudicauit. Corbulo dolabra: Quod n. ſudore effici poteſt, ad hoc ſanguine non eſt opus. Cæſar diligentiſſime ſemper egit, vt inopia hoſtẽ ad pugnam cogeret. Marius ſemper ſibi proſpexit, ne inopia commeatus ad pugnam inuitus cogi poſſet.

§. 5. Huc etiam refertur cura chirurgorum & vulnerariorum, vt quam plurimi ſint in caſtris, vt ægri foueantur. Cura ſanitatis magna habenda, quod arcte habitantes facillime peſtem vulgent, itaque aer, aqua, terra, frigora, calores, veſtes, exercitia omnia eo referenda, vt miles ſanus vegetuſque perſiſtat. *Sanitas curanda.*

§. 6 Bel-

§. 6. Belli ſumptus ſi quis conſiderare velit, quãuis in dies augeantur, ex Catalogo Ranzoui uno paradigma capere poterit. l. 1. c. 7. *Duci vnius legionis ad ſui ſuſtentationem ſingulis menſibus dati 400. flor. Pro comitatu ac miniſtris eiuſdem, qui ſunt: Satellitium octo prætorianorum, Equitatus totidem Equitum, Currus vnicus, tympaniſta, Tubicen, Concionator, Scriba, interpres, Eques emiſſarius, prauius, &c. dati 200 flor. Prætori militari 40. flor. Præfecto rerum capitalium 40. flor. Præfecto vigilum 40. flor. Deſignatori diuerſoriorũ 40. flor. Scribæ legionario 40. flor. Adminiſtratori iudicij 32. flor. Scribæ iudiciali 32. flor. Decem ductoribus ordinum 120. flor. Calonum & lixarum præfecto 8. flor. Carceris præfecto 12. flor. Sex lictoribus 48. flor. Carnifici 6. Summa 1068. flor. Hæc ſumma data fuit ſingulis menſibus duci ac adminiſtris vnius legionis, quæ conſtituit per integrum annum 12816. flor. Pecunia curſoria ſiue conductitia loco in ſingulas cohortes accepere capitanei 500. flor. in ſingulos milites 1. flor. 10. Batziones. Quod ad militum ſtipendia attinet, idem Imperator (quod & in Romani imperij decretis, de contributionibus vniuerſalibus faciendis obſeruatur), in ſingulos menſes conſtituit peditі 4. flor. Equiti vero 12. floren. Prærogatiua autem ſiue extraordinaria ſtipendia ac honoraria potius in ſingulos menſes ducibus ac præfectis ſingularum cohortium Equeſtrium, quas vulgo vexilla vocant, conſtituta ſunt. Ductori equitum 200. fl. Magiſtro equitũ 100. flor. Legato 32. flor. Signifero. 50. flor. Summa 382. flor. Porro duodenis equitibus aſſignatur veredus & quadriga: ex quibus illi ſimplex ſoluitur ſtipendium, huic duplex. Hinc igitur inſtituta ſupputatione colligere aliquo modo poſſumus, quanta ſumma pecuniæ ad menſtrua aut ad annua ſtipendia, magni aut*

Sumptus ingentes. *parui exercitus requiratur. Nam ponamus exempli loco, Regem quendam decreuiſſe bellum, ad quod gerendum conſcribere velit exercitum 46200. virorum, inter quos ſint 6000. Equites, 40200. pedites. quantum fere exercitum Rex vnus contra alterum veriſimiliter educit. Iã conſultat cum fide de ſumptibus menſtruis, atque annuis, quos ſtipendia tot militum aſſumant. Itaque ex modo poſitis numerationem huiuſmodi inſtituet.*

Pro peditatu 40200. *virorum.*

Numerus peditum conſtituit 134 cohortes, Cohors autem vna habet vulgato more 300. milites, inter quos plerumque ſunt 96. duplicarij nimirum 82. haſtati, qui loricati longis haſtilibus vtuntur, & 10. Sclopetarij antesigna-

Nunc ſtipendia aucta ſunt, ita multo maiores ſumptus. *ni, quos voco eos, qui bombardas grandiores, & horridioris ſoni furculis impoſitas diſplodunt. Quibus duplicarijs (quod & nomen innuit) bina ſtipendia competunt. Igitur ad alendam vnam cohortem, præter capitanei ac cæterorum præfectorum ſtipendia, ſingulis requiruntur menſib. 1584 flor. totius anni ſpatio 19008. flor. Hinc ad 134. cohortes pro menſtruis ſtipendijs numerabuntur 212256. flor. pro annuis 2547072. flor.*

Pro equitatu.

Equites 6000. cohortes ſiue vexilla conſtituunt 20. Singulas cohortes cõplent, 300. Equites: Hinc ita ratiocinabimur: Quoniam vni equiti ſoluuntur in ſingulos menſes 12. floreni, ideo cohors vna requirit in menſem vnum 3600. florenos, in integrum annum 43200. fl. Vniuerſus vero equitatus qui ex 20. conſtat cohortibus, ſibi ad ſingulos menſes vendicat 864000. flor. Ad annum integrum 1036800. floren. Tanta igitur pecunia ad gregarios Equites non conſideratis ducibus, Chiliarchis, Magiſtris, Centurionib. Decurionib. Menſorib. Annonæ Curatoribus, alijſq; munerum bellicorum adminiſtris, eſt conquirenda. Quod ſi iam inueſtigare libeat, quanta vis argenti ad totum exercitum requiratur: collectis ſtipendijs Equitatus ac peditatus modo quodã rudi delineatione poſitis, efficiũtur p menſe vnico 1076256. flor. pro anno integro 12915072. flor. Porro pro ducibus primarijs, & reliquis hor adminiſtris, in hunc fere modum ſtipendiorum calculus procedet. Peditatus 40200. efficit 8 legiones (ſingulis 5000. aſſignãdo) quarũ quælibet peculiare ſuũ caput ſiue ducem, ac cæteros ſuperiores præfectos habet, ad quos, vt ex ſuperioribus patet, menſtrui ſumptus ſunt colligendi 1068. flor. annui 12816. floren. Pro ſingulis vero ſingularum cohortium magiſtratibus ſi computẽtur menſtruorum ſtipendiorũ loco. 100. floreni: efficietur ſumptus, qui ad Duces ac Præfectos inferiores totius peditatus pertinet, menſtruus quidem 13400. flor. annuus vero 160800. floreni. His ſi addantur primariorum ducum ac præfectorum aliorum legionariorum, quæ modo poſita ſunt ſtipendia: exit ſumma quæ ad ſuperiores pariter ac inferiores peditum Magiſtratus requiritur, menſe vno 14468. flor. Anno integro 173616. flor. Nec minori forte ſumptu duces ac præfecti Equitatus ſeu 20. Cohortium Equeſtrium ali poſſunt. Itaque duplicata hac ſumma dabit ſtipendia omnium eorum, qui cum imperio ſunt in exercitu. 46200. hominum (ipſo tamẽ belli ſummo Imperatori non aſſumpto) vno menſe 28936. flor. anno integro 347232. flor.

His denique ſi adiecta fuerit prior ſũma, quæ ſtipẽdia militum, peditum ſimul ac equitum continet: emerget qualiſcunq; ſumma ſummarum, ſiue aggregatum totius pecuniæ, quæ alendo exercitui 46200. virorum eſt aſſignanda: in ſingulos quidem menſes 1105192. floren. In annum vertentem 13262304. floreni. flor. His tn. non includuntur ſumptus tormentorum, vehiculorum, quibus pontes nauales, Scalæ, arietes, aliaq; ad expeditionem & vrbium expugnationem neceſſaria promouentur: neque equorum hæc trahentium, pulueris nitrati, pilarum bombardicarum, explorationum: quarum ſumma à peritis rei bellicæ non minor æſtimatur, quam ea quæ ad totum exercitum alendum pertinent. Sin tamen in arctum quam maxime contrahantur rationes, tertiam illius, quam dixi, ſummæ partem ſuperabunt.

TABVLÆ STIPENDIORVM DECRETORUM exercitus contra Turcam conſcribendo.

Nunc ſubiiciemus illas tabulas, quæ anno proxime elapſo, cum de bello Turcico cõmunis inter ordines imperij *Anno 1594.* *in conuentu Ratiſbonenſi, inſtitueretur deliberatio, fuerunt cõpoſitæ. Primo propoſitum eſt, Turcis opponendũ eſſe exercitum 60000. virorum, Germanorum & Vngarorũ, inter quos ſint equites Germani vulgares 12000. Equites bombardis longioribus inſtructi, quos vocant Archibuſios 5000. Vngarici equites 12000. Germanorum peditum ſex legiones, quæ, ſingulis harum 4000. militib. ſeu 10. ſignis aſſignatis faciunt pedites 24000. Satellites denique Vngarici 7000. Iam pro ſtipendijs huius exercitus, & magiſtratuum illius, huiuſmodi inſtitutus eſt calculus. Primum ad mille equites Germanos vulgares (connumerata pecunia quæ in ducis, Magiſtri Equitum, Præfecti impedimentorum & decurionum ſuſtentationem, auctoramenta item & viaticum ſiue argentum, quo milites primum conducuntur, eſt expendenda) decreti ſunt in menſtruũ tẽpus 17000. flor. Ita 12000. equites ſingulis menſibus ſibi vendicant 204000. floren. Anno vertente 2448000. florenos. Porro 100. Equites bombardis oblongis armati neceſſario requirunt 1400. flor. menſtruos, qua ratione 500. huiuſmodi equiti aſſignandi ſunt 70000. floren. menſtrui. 840000. flor. annui. Tertio quoniã Vngaricis equitib. quini floreni ſingulis menſib. ſunt numerandi: Ideo mille equitibus, incluſo ſimul chiliarcha ad menſo & tibicinum ac ſatellitũ ſtipendijs duplicatis 6100. flor. mẽſtrui*

ſunt adſcribendi: Hinc in 12000. Equites huius generis numerandi. 73200. flor. mēſtrui 878400. flor. annui. Quarto ſi legionibus ſingulis vna cum duci demenſis aſſignentur in ſingulos menſes 30000. floren. ſex illæ legiones poſcent 18000. flor. menſtruos: 2160000. flor. annuos. Denique Vngarici ſatellitis menſtruum ſtipendium ſunt bini thaleri. Hinc coniunctum peculiariter calculo, ſi connumerentur ducum demenſa, Decurionū item Signiferorum & Tympaniſtarum ſtipendia duplicata, in copias 7000. ſatellitū deputandi fuerint 20620. flor. menſtrui 2247200. flor. annui. Iam vero ſumptus vniuerſi qui in totum exercitum, quinis illis militum generibus diſtinctum, ſunt erogandi, in vnum aggregatum colligātur, proueniet ſumma in ſingulos mēſes 547820. flor. in annum vertentem 6573840. flor. Præter hæc impenſas ſummo belli Imperatori, eius legato, Tribuno, ac ceteris ſummorum Magiſtratuum adminiſtris & præfectis atque ſpeculatoribus: præterea machinis aneis, & ad harum curam deſtinatis, aliisque rebus compluribus ad bellū neceſſariis, ſui quoque adſcribendi ſunt ſumptus: qui ſi quā parciſſime cōputentur, ſingulis mēſib. 10000. flor. anno integro 1200000. æquabunt. Neque tamen omnia quæ ad bellicorum tormentorum vſus pertinent, præcedenti calculo comprehenduntur. Sed præfecti ſolūmodo ac curatores iſtorum, & iumenta trahendis iſtis deſtinata. Sin omnia ſumptibus ſuis verè deſignantur, ceteras belli expenſas tertia parte aſſequentur.

§. 7. Commeatū hunc modo deſcribit. *In ſingulos equos dantur pabulo nocturno ſex libræ fœni: & nouenis Equis tantum auenæ, quantum vulgare illud vas, tōnam vocant, in quo haleces conduntur, capit. In ſingulos homines quotidie diſtribuuntur, Panis libra 2. Carnis libra $1\frac{1}{2}$. Halec vnum. Cereuiſiæ menſuræ 3. Per integram ſeptimanam Lardi libræ 2. Caſei totidem. Butyri totidem. Per totum menſem ſalis cyathus vnus. Hinc pro numero hominum inſtituenda foret annonæ ſupputatio, nam vt, quod diximus, exemplo clarum fiat: propoſita ſit quæſtio, quantum alimenti menſtrui requiratur in vnam militum cohortem, quæ vulgato more continet 300. capita. Hæc quæſtio per regulam proportionum, ſoluta, commeatus calculum huiuſmodi producit.*

Trecentis militibus pro victu menſtruo competunt: Panis libræ 18000. id eſt, 180. centenarij. Carnis libræ 13500. id eſt, 135. cent. Lardi libræ 2400. id eſt, 24. cent. Caſei libræ totidē. Butyri totidem, Halecæs 9000. Cereuiſiæ menſuræ 27000. id eſt, 306. amphoræ cum 72. menſuris. Salis Cyathi 300.

§. 8. Commeatus in claſſem ex eodem ſuprac. de belli naualis ratione recenſui. *Tabula Claſſis Daniæ 1567. fuerunt Suecidia 20854. Carnium bubularum fumo duratarum fruſta 6040. Carnium ouillarum infumatarū quarta 11560. Anſeres fumo durati 29000. Butyri laſta 104. cum $4\frac{1}{2}$. tonnis Halecum laſta $206\frac{1}{2}$. Aſellorum minorum laſta $206\frac{1}{2}$. Salparum ſiue merlucarum vehicula 5104. Eſocis ſalsi laſtæ 16. Anguillarum ſalitarum laſtæ 16. Albicæ marinæ 16000. Pectines ſeu paſſeres marini ſiccati 32000. Aſellorum longorum faſces 32. Aſellorum maiorum ſiue Capitonum faſces 32. Auena humano cibo præparata laſta 87. Eruiliorum laſta $81\frac{1}{2}$ Panū, cum bis coctis, laſta 1366. Cereuiſiæ laſta $4741\frac{1}{2}$. 10. Aceti laſta 10. Salis Luneburgenſis laſta viginti quatuor. Salis groſſi peregrini laſta 31.*

§. 9. Vnde vnanani quo opus ſit, intelligatur, legatur caput citatum de apparatu prætoriæ Danicæ.

§. 10. Hoc merito quæſitum, an agendum Regibus ſit, vt ſumptus belli minuantur, an vero augeantur. Ego quidem augeri mallem: ne ſi paruo ſumptu gerantur, facilius, ac promptius indicantur. Conſultum eſt humanæ naturę, vt ſine magno ſumptu occidi homo non poſſit, vt ſi non parcat humanitas homini, retrahat ſaltem auaritia.

CAPVT LV.

Miſſiones militum Romanorum non probandi principes.

§. 1. Legitima ſtipendia erant petentibus anni vigini, equitib. decem, intra illud tempus ſi quis militiæ ſe ſubduceret, aut mortis reus erat, aut cæſus vænibat: Ita Matienus deſertor exercitus virgis diu cæſus ſeſtertio nummo vænijt. Prætorianorum ſtipēdia reuocata ſunt ad annum decimum ſextum, nauticorum dilata in vigeſimū quintum. Hæc temporis longitudo, quæ multis viſa eſt ſtabiliſſe militiam Romanam, magno detrimento fuit. Nam odioſam eam quàm maxime efficiebat, multiſq; viris fortibus, vt ſe ab ea redimerent, occaſionem præbebat. Præterquam enim quod laborioſum erat & periculoſum, viginti ipſos annos aut viginti quinque varijs obijci hoſtibus, ne iuſtum quidem eſſe poterat tot centenis millibus domi in theatro ſedentibus, aut in agris ſuis ſecure agentibus, paucos perpetua militia affligi. Loquor de eis, qui nō volones, ſed coacti & ex lege nomina ſua dabāt. Illa inæqualitas Remp. male conſtitutam exhibebat. Quid enim ipſos viginti annos ad Rhenum vel Iſtrum ciues relegari, à ſuis abeſſe, dum interim domi aluntur in otio vrbani adoleſcentes? Verum neque vtile erat Reip. dum enim alij tanto tempore bellis detinentur, cæteros imbelles euadere neceſſe eſt. Viris itaque fortibus Reipubl. deſtituebatur. Imo cum multi vicenis aut tricenis plus intereſſent, ciuitates oppugnarent, velitationibus dimicarent, fame, peſte, fuga minuerentur, pauci omnino emeriti erant, quique ad vicena ſtipendia peruenirent. Multo minus ad vicena quina: cum in claſſe plurima morerentur. Illi autem etſi domum redirent, laboribus fracti, aut mutili pauperesque & rei domeſticæ ignari, parum pręſtare reip. poterāt. Hinc ab illis ſeditiones non raro. Suet. c. 49. *Quidquid autem vbiq; militum eſſet, ad certam ſtipendiorum præmiorumque formulam aſtrinxit definitis pro gradu cuiuſque & temporibus militia & commodis miſſionum. ne aut ætate, aut inopia poſt miſſionē ſollicitari ad res nouas poſſent. Vtq; perpetuo ac ſine difficultate ſumptus ad tuendos eos proſequendoſque ſuppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis conſtituit. Et quo celerius ac ſub manum annuntiari cognoſcique poſſit, quid in prouincia quaque gereretur, iuuenes primo modicis interuallis per militares vias, dehinc vehicula diſpoſuit. Commodius id viſum eſt, vt qui à loco eidem perferrent literas, interrogari quoq; ſi quid res exigerent, poſſent.* Quis dubitet peſſime conſultum vrbi & regno, in quo illi, qui vicenos annos militiam grauiſſimam tolerarunt, inopia periclitantur.

§. 2. Hinc commoda inuenta, vt in colonias ducerentur, & agri darentur, & ſimul pecunia: Verum graue eſt quoq; Reipub. milites quos viginti annos ſtipēdio aluiſſet, miſſos ditare. Statuamus enim in ſingulis annis 4000. Veterani tū mitti, ſingulis dati quina iugera, inſtrumētum ruſticum, ſeruulum, duplum in Centuriones, triplum

Tempus ſtipendiorum.

Multi Romani imbelles.

Seditiones ex diuturna militia.

Sumptus in commoda [illegible]

Miſsionum auaritia. plum io equites conficiuntur 25000. iugerum, quæ ſi multis annis doneotur, neceſſe eſt intra breue tempus omne ſolum ad milites redire. Nec vlla Reſp. poteſt ſine aliorum iojuria tantas largitiooes facere. Hoc adeo experieotia docuit, com eoim præmia illa repræſeotare Reſp. non poſſet, exaoctorabantur, & ſob vexillis tenebantur; omoium immooes præterquam pugnæ in hoſtem. Tiberius auarus imperator rariſſimas fecit miſſiooes, ex ſeoio mortem, ex morte compendium exſpectās. Hinc iuſta apud Tacitum querela: *quod tricena aut quadragena ſtipendia ſenes tolerent.* Nec poſſunt eſſe fortes, qui tam inoito doleoti que animo malitiam ſequuotur.

§. 3. Hinc factum, vt milites, cum ſe ſolos laburare, & ioſe vires imperij eſſe iotelligereot, cæteros vmbram tantum, ius oomio aodi Imperatoris ipſi arrogarint, atqoe ad ſe fere opes omnium rapuerint. Vode & illud: *Cole milites, cæteros contemne.*

Multo igitur æquius, tutiusq; Volones accipere, aut ſtipendiorum tempus mioοere.

CAPVT LVI.

Inducias interponi & ſeruari oportere.

§. 1. INduciæ pax eſt caſtrenſis, vt Varro definiit, & Gellius l. 1. c. 25. *Induciæ non ſunt pax: bellum n. manet, pax ceſſat, & inducias inde arbitramur dictas, quaſi inde vti iam. Pactum induciarum n. huiuſmodi eſt, vt in diem certum non pugnetur, nihilq; incommodi detur, ſed ex eo die poſtea vti iam omnia belli iure agantur, atq; Aurelius Opilius in 1. librorum, quos Muſarum inſcripſit, inducias definiuit, cum hoſtes inter ſe vtrinq; vtroq; alteri ad alteros, impune & ſine pugna ineunt, vt nomen factum videatur quaſi initus & introitus.* A pace differoot, quia pax perpetua cenſetur; Ioduciæ qoamuis loogæ certo tempore definitæ ſunt. Veientes à Rumulo ceotum aoriorum Impetrauerunt. poſtea quadraginta. Liuius lib. 2. Iſdigerdas qooque Perſa tutor Theodoſij Iunioris conſtitutus ioducias ceotum annorum pepigit. Niceph. lib. 14. cap. 1.

§. 2. Induciæ doloſæ oe fiant, vt neceſſitatem euadat alter qui io periculo eſt, ſed alia via ſalus quæratur. Lyſander perfide Thaſiorum eos, qui Athenienſibus fauerant, cum impunitatem promiſiſſet, occidit. Polyæn. l. 1.

Imprube Corcyræi, & more gentis, cum enim Argiui ſe iudicio popoli Athenienſis ſubmiſiſſeot, ita tamen vt fœdus initum fieret, ſi fregiſſent, Corcyræi fugam ſuaſerunt, qood timereot, ne nimis leniter popolus Athenieoſis iodicaret, itaque quaſi fœdifragi Corcyræis dediti, & omnes occiſi ſoot. Polyæo. lib. 6. Luculli ioſignis in Luſitanos perfidia fuit, cum velot amicos arma deponere perſuaſiſſet; tribus lucis coostitutos occidit. Non ſatis hooaſte factum à Solla, Archelao, Haſdrubale, dom per mendacia & ſimulationem indociarum euaduot.

§. 3. Fiaot ioſtis & æquis conditionibos. Cooditiones optimas propoſuit Amphipolitanis Braſidas Lacedæmonius: com enim videret vioci difficulter ciuitatem poſſe; Athenienſibus abeundi facultatem, Amphipolitanis, ſi com Lacedæmooijs ſocietatem inirent, libertatem promiſit, Polyæn. l. 1.

Virtute & æqualitate potius ad ioeunda pacta pacemque faciendam vtendum eſt. Scipio virtute Hiſpanos adduxit, reddita ſponſa & pecooia, quæ pro eius redemptione dabatur. Eodem modo Alexaoder qooque gentes ſibi integras adiunxit.

CAPVT LVII.

Præmia viris fortibus diſtribuenda.

§. 1. FEcêre hoc Romani, ſi vlli vſpiam hominum, Polybius. *Pulchre autem iuuenes excitant ac prouocant ad pericula ſubeunda. Cum enim occaſio ſe dat, & aliqui eorum fortiter aut animoſe fecerunt, conuocans Imperator in concionem omnes copias, & circumponens ſibi eos, qui auctores egregii facinoris. primum quidem laudes eorum edifferit, & ſuper hoc facto, & ſi quid aliud in omni vita geſſerunt, laude & memoria dignum. Poſt hæc quidem qui hoſtem percuſſerit, haſtam donat: qui vero deiecerit & ſpoliauerit, peditι quidem Phialam, equiti Phaleras, olim autem haſtam tantum. Iſta vero conſequitur, non qui iuſta acie aut vrbis expugnatione percuſſerit aut ſpoliauerit hoſtem, ſed qui in excurſione aut velitatione aut tali tempore, in quo nulla neceſſitas fuerit viritim periclitandi, qui tamen inquam ſe ſponte & vltro ſe dederint. Similiter & qui ciuem aut ſocium diſcaderit ac ſeruauerit, eum & Imperator donis honeſtat, & Tribuni cogunt ſeruatos (niſi id quidem vltro faciant) ſeruatorem ſuum coronare. Colit autem nunc, qui ſeruatus eſt, per omnem vitam, vt parentem, & omnia ei conferre ac deferre debet, vt ſi gnum iſſet. Hac tali incitatione porro non ſolum præſentes & coram audientes prouocant ad certamen & æmulationem in periculis, ſed & eos, qui domi hærent. Nam qui adepti eiuſmodi dona, præter gloriam in exercitu & domi etiam famam: cum redierint in patriam ludoſque pompaſque conſpicui ineunt, quoniam ſolis iis licet ornamenta hæc geſtare & imponere qui ab imperatore virtutis cauſa, donati ſunt. In ædibus vero conſpectiſſima earum parte, ponunt ſpolia, indicia & teſtimonia ſuæ virtutis. Itaque tali cura & diligentia cum circa præmia, tum circa pœnas in caſtris, merito etiam ſucceſſus militiæ felices & illuſtres apud eos exiſtunt.* Quod in *Præmia precium habent, & honorem.* omni Republica valet plurimum, præmium & pœna, id in militia pollet vniuerſa. Io his vero præmiis precium eſt & honos, Hæc autem oumerantur.

Laudatio. Primom præmiom. Laudatio publica, imperatoria, ſtantibus in circuitu Ducibos, Tribunis, Centurionibus, totoque exercitu, quæ ratio nunc in deſuetudinem abijt, neqoe enim Chriſtiani & cultiores æqoe ac ruſtica corda illis encomiis capiuntur. Cum ergo par eſſet periculum timido & forti, imo maius timido, ſemper maximom illis periculum eſt, qui maxime timent, Audacia pro muro. Hooos inſuper fortes incitabat.

Haſta: Secundom. Haſta pura. Polyb. γαῖσον vocat *Nævius* σιδηρον erat, *Ille vides pura iuuenis qui nititur haſta.* Cur aotem ſine ferro? quia hooris ergo, non pugnandi cauſa dabatur. Hoc præmium eius, qoi hoſtem deiecerat.

Phaleræ, phiala. Tertium. Qui deiecerit & ſpoliaoerit, pedes phiala, eqoes phaleris donabatur. Lipſius pro phiala χέλιον armillas legendom ſoſpicatur. Phaleræ & armillæ & torqoes interdum iungebantur. Fallor, an & olim iode dicti Enacim, ſeu Torquati?

Vexillum: Quartum. Vexilla. apud Suidam ὑφάσματα, quod textus etiam alios ſignificare poteſt. Apud Vopiſcum

Vopiſcũ in Aureliano vexilla quatuor bicolora donata leguntur. Auguſtus Agrippæ poſt victoriam nauualem cœruleum vexillum donauit. Tæniæ ſeu inſignia adhuc geſtantur à milite, & donantur honoris cauſa: quæ ſæpe mutatæ hoſtem fallunt.

Coronæ. Quintum, variæ coronæ. Ciuica, quæ dabatur ei, qui ciuem ſeruarat, hoſtem occiderat. Obſidionalis è gramine, cum exercitus obſidione liberatus. Muralis, qui murum, Caſtrenſis, qui caſtra hoſtium primus aſcenderat, quæ etiam vallaris dicta: Naualis, qui primum nauim hoſtium incendiſſet. Roſtrata, qui nauale aliquod magnum decus peperiſſe. Ciuica è quercu, obſidionalis è gramine, aliæ ex auro. Et aliæ aureæ crebro dabantur, ob alia facta. Interdum integris manipulis iſta data.

Boues. Quintum boues. Ita Scipio Lælium donat Corona aurea & triginta bubus.

§. 2. Valebant ea præmia non ſolum precio, & honore, quum dabantur, ſed in poſterum etiam vtilia. *Militia honeſtior.* Nam primo gradum faciebant ad honeſtiorem, lucroſioremq́; militiam. Quod nunc omnino ſeruatur, niſi vbi militia eſt corrupta. Præmia erant in promotionibus ingentia. Veget. l. 2. c. 21. Alexander certantibus præmia magna dedit, nempe Chiliarchias. Alex ab Alex. l. 1. c. 20.

In triumpho prælata. In triumpho præferebantur, & ſemper quidem. De Sicinio refert Valerius lib. 3. cap. 2. *Nouem triumphales imperatorum currus ſecutus, totius ciuitatis oculos in ſe numeroſa donorum pompa conuertit. Preferebantur enim aureæ coronæ octo: Ciuica XIV. murales tres. Obſidionalis vna: torques CLXXXIII. armillæ CLX. Haſtæ XVIII. phaleræ XXV. ornamenta etiam legioni, nedum militi ſatis multa.*

In equitum tranſuectione. Nec in triumpho modo, ſed in equitum tranſuectione. Imo in periculo, vt Manlius Capitolinus facit. Liuius lib. 6. *Decora quoque belli non commemoraſſe tantum, ſed protuliſſe etiam conſpicienda, ſpolia hoſtium cæſorum ad XXX. dona imperatorum ad XL in quibus inſignes duas murales coronas, ciuicas octo. ad hæc ſeruatos ex hoſtibus ciues produxiſſe, inter quos C. Seruilium Magiſtrum equitum abſentem nominatum, & cum ea quoque, quæ bello geſta eſſent, pro faſtigio rerum oratione etiam magnifica facta dictis æquando memoraſſet: nudaſſe pectus inſigne cicatricibus in bello acceptis: & identidem Capitolium ſpectans, Iouem deoſque alios deuocaſſe ad auxilium fortunarum ſuarum precatuſque eſſe, vt quam mentem ſibi Capitolinam arcem protegenti ad ſalutem populi Romani dediſſent, eam populo Romano in ſuo diſcrimine darent: & oraſſe ſingulos vniuerſoſque, vt Capitolium arcemque intuentes ad Deos immortales verſi de ſe iudicarent.*

Ad magiſtratum aditum præſtabant. Ad Magiſtratum quoque aditum faciebant. Liu. lib. 23. Senatus ſuppletur ex iis, qui ædiles, Tribuni, quæſtoreſve fuerant, aut ciuicam coronam accepiſſent. Denique in ludis publicis conſpecti donis ſuis conſidebant.

Noſtris non inſignia modo dantur, ſed ex plebeis equites fiunt, inſignibus & nobilitate donantur. Ad præmia pertinet etiam prædarum legitima diſtributio.

Prædarum diſtributio. Præda diuiditur vtiliſsime æqualiter, vti mos erat apud Romanos. Dionyſius l. 7. *Scitis omnes quod ſpolia & prædæ ex hoſtibus, quæcunque virtute noſtra adipiſcimur, eam lex iubet publicam omnem eſſe. Nec ſolum gregarius miles aut priuatus aliquis ius in hanc non habet, imo nec ipſe Imperator. Sed Quæſtor eam accipiens diuendit, & pecuniam in ærarium publicum refert. Quam legem, ex quo vrbem hanc incolimus, nemo non dicam ſoluit, ſed nec culpauit.* Lycurgus ſpoliare hoſtes vetuit, ne miles diſcederet, & pugnam omitteret. Incommodè prorſus, quia ſtimulum pugnandi ademit. Et Polyb. l. 10. *Eſt Romanis mos eiuſmodi & adminiſtratio in expugnationibus oppidorum. Alias enim ſingulis diebus diuidunt copias iuxta vrbis magnitudinem, alias per manipulos diſtribuunt: Sed fit, vt nunquam plus dimidia parte ad hanc rem adſumant: Reliqui in ordinibus ſuis manentes ſunt in ſubſidiis, interdum extra vrbem, interdum in ipſa, ita vt ſemper tamen ſe oſtendant, Copiis vero plurimum diuiſis in duas legiones Romanas, in duas alas ſociales, raro enim omnes quatuor legiones ſimul conueniunt, omnes qui ad prædam & raptus deſtinati ſunt, ferunt quiſque ea, quæ fuerint ad ſuas legiones vel alas. Quo facto tribuni æqualiter omnibus diuidunt, non ſolum iis qui in præſidiis aut ſubſidiis fuerunt, ſed & qui caſtra ſeruauerunt: itemque ægris, ſauciis, aut ad munus aliquod alio miſſis. Quod vero nihil fraudaturi ſint aut ſubducturi e præda, id omnes iurant, cum primum in caſtra veniunt iturià ad bellum. qua de re pluribus dictum eſt à nobis in iis quæ de Republ. ſcripſimus. Cæterum cum ſic dimidia militũ pars ad prædam diſcurrit: dimidia ſeruat ordinibus reſeruat & ſubſidiatur: nunquam euenit periclitari Romanis de ſumma rerum. Spes enim lucri certa inter omnes ſiue maneant, ſiue prædas agant, nemo locum ordinem que deſerit, quæ res ſæpe noxa aliis ſolet eſſe.* *Præda cupidine, ordines non deſerunt.* Ciues & ſocii æqua ſorte prædam partiebantur: Tum quidẽ factum, at poſtea mutatum, & cupidine prædæ miles incitatus eſt, nunc fieri aliter vix poteſt, cum tam diuerſæ ſunt in vno exercitu nationes.

CAPVT LVIII.

Pœnæ militares.

§. 1. IN militia, hoc eſt, viris, quos nulla pietas aut iuſtitia, à ſcelere retrahit, coercendis, opus eſt, magna ſeueritate pœnarum: niſi enim timor adſit, omnia peſſum eant neceſſe eſt. *In militia parum delictis magna pœna.*

Primum genus pœnæ mulcta erat, & vt daretur pignoris capiendi poteſtas erat penes Tribunum. Polyb. Eadem quoque in hodiernis manet: quamuis vix expediat ea vti, quia peſſimus quiſque egentiſſimus eſt.

Fuſtes. Secundum. Si vigilias neglexiſſet fuſte cædebatur. Polyb. *Ea pœna eſt talis. Fuſtẽ capiens Tribunus condemnatum leuiter tangit & delibat, quo facto, omnes qui in caſtris ſunt ferientes alius fuſtibus, alius lapidibus, pleroſque in caſtris occidunt. Quod ſi quis euaſerit, nec ſic ſaluus erit, quomodo enim? cui nec in patriam reditus nec quiſquam è neceſſariis eum tecto receperit. Itaque planiſsime pereunt, quos ea calamitas attigit.* *Lapides.*

Gladii. Tertium gladiis obiiciebantur, ſed illud raro. Tacit. ann. 1. *Stabant legiones pro concione diſtrictis gladiis, reus in ſuggeſtu per Tribunum oſtendebatur. ſi nocentem acclamauerant, præceps datus trucidabatur, & gaudebat cædibus miles, tanquam ſemet abſolueret.* Nunc bombardis comminiſcuntur petuntur, eaque mors honeſtior exiſtimatur. *Bombardæ.*

Militibus vero occidendi traduntur, vt inuidia ſit penes eos, non Duces. Alexander quos per cruciatus enecari volebat, cohorti tradebat, vt cæteri crudelitate, fidem ſuam probarent.

Varii cruciatus. Quartum ſupplicium. Macedones ſaxis obruebant: Curt. l. 6. *Omnes à Nicomacho nominati more patrio, dato ſigno ſaxis obruti ſunt.*

Securis. Quintum. Securi percuſſi, qui reliquerant ordi-

ordinem. Liuius lib. 2. Appius Conſul Centuriones, duplicariosque qui reliquerant ordinem, virgis cæſos ſecuri percuſſit. Integra legio, quæ Rhegium occuparat, ſecuri percuſſa eſt. Gladio nunc percutiuntur, virgæ viſitatæ in militia non ſunt.

Virga.

Sextum. Ad mitigandam pœnam mortis inuenta eſt ſanguinis miſſio, quæ ignominiæ cauſa fieri ſolita fuit. Agell. l. 10. c. 8. *Fuit hæc quoque antiquitus militaris animaduerſio, iubere ignominiæ cauſa militi venam ſolui, & ſanguinem dimitti: Cuius rei ratio in Veteribus literis, quas equidem inuenire potui, non exſtat: ſed opinor factum hoc primitus in militibus ſtupentis animi, & à naturali habitu declinantis, vt non tam pœna, quam medicina videretur. Poſtea tamen ob pleraque alia delicta idem factitatum eſſe credo per conſuetudinem, quaſi minus ſani viderentur, omnes qui delinquerent.*

Vena ſolutio.

Alia quoque delicta ſunt punita. Polyb. de hiſce in hunc modum. *Oportet attendere & auſcultare milites Tribunis, Tribunos Conſulibus. Tamen & tribunus ius habet potensq; eſt mulctandi, pignora capiendi & verberandi. Idem in ſocios præfecti. Fuſte autem percutitur, & is qui furto aliquid abſtulit è caſtris, & qui falſum teſtimonium dixit, & qui in flore ætatis, corpore ſuo deprehenditur abuſus, itemque qui ter ob eandem culpam mulctatus fuerit. Hæc talia vt crimina puniunt: At ignauiæ & militari probro adſcribunt iſta. Si qui falſo aliquod ſtrenuum factum ſuum referunt ad Tribunos, honoris præmijque cauſa. Si qui in præſidio aut ſtatione poſiti, per metum deſeruerunt locum. Si quis armorum aliquid abiecerit in ipſo diſcrimine per metum. Eoq; fit, vt quidam in præſidiis certo pereant, pluribus ingruentibus, dum locum verentur deſerere metu huius pœnæ. Quidam etiam in ipſo conflictu, & excuſſo ſcuto aut gladio, aliove ex armis, caſu fortuito, iaciunt ſe ipſi in hoſtes, certi aut recuperare quod amiſerint, aut occumbentes effugere manifeſtam ignominiam, & opprobria ſuorum.*

Opprobria.

Septimum. Sortito interdum ad pœnam vocantur. Polyb. *Quod ſi plures peccaſſe contingat, & manipulos aliquot ſimul locum deſerere: omnes quidem fuſte percutere aut occidere nolunt, modum autem rationemq; repererunt, & commodam pariter & terribilem. Exercitum enim aduocans Tribunus, & in medium noxios productos, acriter eos incuſat, & interdum quinq; alias octo aut viginti, & vt ſemel dicam, ad multitudinem ſemper reſpiciens, vt decima fere pars delinquentium ſit, hos ex omnibus ignauiæ ſortitur: & in quos ea ſors cecidit, ſine vlla deprecatione, fuſte percutit ad modum iam dictum. Reliquis hordeum pro tritico admetiens iubet extra vallum tendere & tutelam caſtrorum. Ita periculo & metu à ſorte æqualiter omnibus impendente, & exemplo itemq; dati hordei ad omnes perueniente plurimũ ex eo more capitur & terroris & correctionis.* Decimatio erat illa, Romanis vſitata, quam aliquando in viceſimationé & centeſimationem mutaba[illegible]. Capitolinus in Macrino: *Cum ſeditiones militares pateretur, multo ſæpius decimauit, aliquando etiam centeſimauit, quod verbum proprium ipſius eſt, quod ſe clementem diceret, quando eos centeſimaret, qui digni eſſent decimatione.*

Decimatio. *Viceſimatio.* *Centeſimatio.*

Octauum. Fuſte à centurione percutiebantur ſeu vite, interdum grauiter: Catilina M. Marium inſpectante populo Romano per totam vrbem vitibus cecidit. Nunc quoque fuſte percuti mos eſt, non priſco tamen more.

Vitis.

Nonum. Virgis cædebantur, ſi vel capite puniendi, aut id meriti, minori pœna defungerentur.

Virga abſque morte

Decimum. Hordeo paſci; Auguſtus cohortes, qui loco ceſſiſſent decimatos hordeo pauit. Suet. n. 24. Non eſt illa in vſu pœna, vti nec decimatio.

Hordeum.

Vndecimum. Ære dirui, aut æs reſignari militi dicebatur, cum ſcilicet ſtipendium negaretur, & anni non procedebant. Val. l. 2. c. 7. *Age quam grauiter ſenatus tulit, quod Q. Petillium Conſulem fortiſſime aduerſus Ligures pugnantem occidere milites paßi eſſent? Legioni enim neque ſtipendium anni procedere, neque æra dari voluit.*

Ære dirui.

Duodecimum. Extra vallum tendere. Liuius l. 10. etiam tentorijs deſtitui eos oſtendit. Et Val. lib. 2. c. 7. *Decreuerunt ne quis eorum intra caſtra tenderet, neve locum extra aſsignatum vallo aut foſſa cingeret, neue tentorium ex pellibus haberet. Recurſum autem ad priſtinum militiæ ordinem propoſuerunt, ſi quis bina ſpolia ex hoſtibus tuliſſet.*

Extra vallum tendere.

Tertium decimum. Diſcincti ſtare ante prætorium, aut in principio, aut foſſam fodere iubebantur, tunica induti ad omnium ludibria. Iulianus Cæſar indutos veſte muliebri per caſtra deduxit, ratus viris eam pœnam morte grauiorem futuram. Charondas qui arma pro patria non cepiſſent in foro tres dies in veſtibus muliebribus ſedere iuſſit.

Diſcingi. *Veſtes muliebres.*

Decimum quartum pœnæ genus inter mediocria grauiſſimum, mutare militiæ genus. Equites ad pedites, pedites ad funditores reijciebantur. Liuius l. 25. Val. l. 2. Ammianus l. 24. & 25. & 29. Quod ſi aliqua in parte officio deeſſent, ad inferiorem militiam detrudebantur. Captiui à Pyrrho remiſſi, eques ad peditem, pedes ad velitem redacti, iuſſi extra vallum tendere, donec ſinguli bina hoſtium ſpolia tuliſſent. Poſtrema pœna in miſſos ſub iugum ab Hannibale vſus eſt Otacilius. Domitius Corbulo virtute ignominiam redimere iuſſit.

Decimum quintum. Stantes cœnam capere, nam prandebant ſemper ſtantes. Nunc quoque ſtare multas horas grauati magnis bombardis coguntur, ſi quid deliquerint.

Stantes cœnam capere.

Decimum ſextum. Pœna quoque militaris erat haſtam dare. Feſtus cenſio haſtaria dicebatur, cum militi mulctæ nomine ob delictum militare indicebatur, quod haſtas daret.

Haſtam dare.

Decimum ſeptimum. Inter impedimenta iter facere. Ammian. l. 25. ademptis ſignis haſtiſque diffractis, omnes eos, qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta, & ſarcinas & captiuos agere iter impoſuit.

Inter impedimenta ambulare.

Decimum octauum. Extra caſtra etiam & oppida hibernare cogebantur. Liu. l. 35. Val. l. 2. c. 7.

Extra oppida hybernare.

Decimum nonum. Apud Ægyptios lege ſancita lingua illi abſcindebatur, qui hoſtibus ſecreta conſilia prodidiſſet.

Lingua abſciſſio.

Viceſimum. Manus interdum apud Romanos incidebantur. Ammian. l. 29. Liuius lib. 35. Imo & crura exſecabantur. Ammian. l. 23. Signa propria quiſque ſequatur ſciens, quod ſi remanſerit vſquam excectis cruribus relinquetur.

Manus abſciſſio.

Viceſimum primum. Pœna grauior erat aliquando, vt in crucem tollerentur. Liu. l. 30. Nominis Latini qui erant ſecuti percuſſi Romani in crucem ſublati ſunt. Qui ad hoſtes transfugit, torquetur, & ad beſtias damnatur.

Crux. *Beſtia.*

Viceſimum ſecundum. Sepultura etiam priuati aliquando. Val. Max. l. 2, c. 7.

Viceſimum tertium. Deſertores exuſtos ait Ammian. lib. 29. Hortarius Tribunus exuſtus eſt, quod quædam hoſtibus perſcripſiſſet. Ammian. loco cit. & l. 21. Qui barbaris prædanti facultatem dediſſent, aut cum illis prædam diuiſiſſent viui comburuntur.

Ignis.

Vice-

Fumus. Viceſimum quartum. Auidius Caſſius Imperator ſtipiti centum & viginti pedes longo à ſummo vſque ad imum reos alligabat, alios igne, alios fumo, nonnullos metu necabat.

Crates. Viceſimum quintum. Sub crate etiam necabantur. Liuius l. 4.

Sagitta. Viceſimum ſextum. Sagittis etiam conficiebantur, vt nunc bombardis. Inuſitata hæc fuere.

Carpentum. Viceſimum ſeptimum. Macrinus Tribunum, qui excubias deſeri paſſus fuit, carpento rotali ſuper annexum trahi viuum & mortuum iuſſit.

Arbores. Viceſimum octauum. Aurelianus militem adulterum de vexis duarum arborum capitibus per pedes alligauit, inde arboribus demiſſis ſubito, ſciſſus ille vtrinque pependit. Vopiſc. in Aurel.

Boues. Viceſimum nonum. Macrinus etiam milites duos, qui ancillæ hoſpitis pudorem violarant, bubus incluſit, abſciſſis iumentorum capitibus, vt facilius colloqui poſſent.

§. 2. Magnæ ſæpe pœnæ fuêre, etiam vbi non magnæ culpæ: finis tamen erat diſciplina. Vetus eſt Clearchi dictum: Imperatorem potius, quam hoſtem metuendum. Miles detrectans pugnam

Bonorum publicatio. capite punitur. Caius Vatienus ne militaret ſiniſtræ manus digitos abſcidit, & bonorum publicatione punitus eſt. Traiani tempore pater qui filium bello inhabilem fecit, deportatus eſt. Ammian. l. 15.

Auidius Caſſius iuſſit in crucem tolli centuriones, qui paucis militibus Sarmatarum tria millia incautius agentia occiderunt, ſuo iniuſſu; quia dicebat inſidias [illegible] potuiſſe. Attilius Regulus exer-

Negatus conſpectus parentum citum fugientem cædi iuſſit. Cato militem relictum, qui ſoluta claſſe, tolli petebat, ſupplicio affecit. Valerio Col. victus exercitus iuſſus eſt hyemem ſub tentoriis agere. Titus Scaurus filium, quod loco ceſſiſſet in conſpectum venire vetuit, is verecundia ignominiæ mortem ſibi conſciuit.

In periculū remiſſi. Metellus Macedonicus quinque cohortes, quę hoſtibus ceſſerant, teſtamentum facere iuſſas, ad locum recuperandum remiſit, minatus non niſi poſt victoriam receptum iri. M. Curius legionem, quæ bellum detrectauerat, diſcinctam ſtramenta ſecare iuſſit, ſigna eius nomenque aboleuit, & pro ſupplemento in alias legiones tranſcri-

Signorum abolitio. pſit. L. Piſo præfectum Cohortis cinctu togæ præciſo, ſoluta tunica, nudis pedibus in principiis ſtare iuſſit quotidie, conuiuiis & balneis abſtinere.

Stare. Corbulo Æmilium Rufum equitum præfectum

Sciſſa veſte. ſciſſa veſte ſtare in principiis iuſſit.

In vniuerſum ipſa militia pœna erat, cum etiam ſine neceſſitate laborare cogerentur. P. Naſica eorum ne in ocio hybernorum animi deflueret, aut corrumperentur, claſſem ædificari iuſſit.

CAPVT LIX.

Vetus militia cum noſtra comparata, quoad arma.

§. 1. Citra dignum & vtile eſt, non modo iucundum, an vetus militia cũ noſtra comparãda ſit. Multi omnia vetera mirantur, noſtra cõ-

Honeſta noſtra militia temnunt. Alii media via incedunt, nonnulli veterẽ militiam præ noſtra aſpernantur. Quinq; autem ſunt, quæ in militia conſiderãda ſunt. Nemp. delectus, Ordo, Arma, Acies, diſciplina. De delectu dixi, noſtrum expeditiorem, & ſi cætera accedant optimorum eſſe militum, quia voluntarii. Et ſi autem ex fœce hominum magna pars militum ſit, multi tamen principes, comites, no[illegible] teſque nomen militiæ dant, [illegible] vt [illegible] illa vulgi tegatur, ordine que & [illegible] ferat. De ordine etiam nulla quæſtio eſt: veteres ſuum noſtri noſtrum habent, ſed accuratum & ex parte meliorem, qui optimos initio collocant, & preſſos non cedere ſed à ſuccurrentibus iuuari volunt. De armis igitur quæſtio agitatur.

§. 2. Iuſtus Lipſius prudentiſſimus harum rerum æſtimatur, valde ad priſcos inclinat. Noſtris bombardis oppoſuit fundas, & iacula. Primo inquit plumbum liquefactum. Lucret.

Fundarum violentia.

——— Plumbea vero
Glans etiam longo curſu voluenda liqueſcit.

Ouid. *Non ſecus exarſit, quam cum Balearica plumbum*
Funda iacit. volat illud, & incandeſcit eundo.
Et quos non habuit ſub nubibus inuenit ignes.

Lucanus. *Inde faces & ſaxa volant, ſpatioq; ſoluta*
Aeris & calido liquefacta pondere glandes.

Statius. *——— Arſuras cæli per inania glandes.*

Imo idem cum fulmine comparat.

——— Volucres imitantur fulgura glandes.

Poetis fortaſſe fidem non habes? Philoſophus accedat noſter Seneca: Aera motus extenuat, & extenuatio accendit. Sic liqueſcit excuſſa glans funda, & attritum aeris velut igne diſtillat. Et tale in Ariſtotele alibi ſcriptum. Nec id tamen perdit vim teli, ſed ſic igneum veniebat in corpus.

Virgilius. *Et media aduerſi liquefacto tempora plumbo*
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.

Vno ictu ecce interficit. Nec miror de Dauide, qui iuuenis & inter funditores hoc telo immanem Goliathum deiecit. Atque vt ſemel & plene vim eius noris, accipe Diodori Siculi iſta de Balearibus: [illegible Greek] *Iaciũt lapides (ſciunt enim & hos, nec ſolum plumbum funda miſſum) multo maiores quam alij, ita intente & robuſte, vt videatur ictus à catapulta quapiã deferri. Cũ tormento, vt vides, cõparat: atque addit:* [illegible Greek] *Et ſcuta & galeas, & omne armorum tegumentũ perfringunt. Nego, nego bombardis ĩn noſtris maiorem*

Funda maior vis quā bombardis.

vim eſſe poſſe, fortaſſe nec tantam: excipio Muſquetta, quæ vocant. Iam parte vna certe vincunt fundæ, quod multo longinquius ferantur & lædant. Quæ noſtra bombarda vltra ducentos aut trecentos pedes tenorem & vim ſeruat? languescit, aut aberrat, ſi protendis. At fundæ telum ad ſexcentos pedes vim pertulit & permiſit, quod ita in Vegetio clare ſcriptum. Sagittarii vel funditores, inquit, ſcopas, hoc eſt fruticum vel graminum faſces pro ſigno ponebant, ita vt ſexcentos pedes remouerentur à ſigno, vt ſagittis vel certe lapidibus ex fuſtibalo deſtinatis ſignum ſæpius tangerent. Iungit his cum ſagittis. & ſpatium vtriſq; dat, quod dixi: alii ante ſagittas etiam ponunt, & longius voluñt permeare. In Strabone leges, [illegible Greek] *longinquius iacere fundã, quã arcum. In Dion.* [illegible Greek] *Funditores longius quam ſagittarij iaculantes, omnes etiam cataphractos lædebant. Hoc ille in rebus M. Antonij contra Parthos: quos tamen bene armatos fuiſſe conſtat, & eoſdem ſagittis ſcientiſſime vſos. Sed præualebant tamen iis fundæ, quod & Xenophon diſerte ſcribit in Græcorum ſuorũ rebus.* [illegible Greek] *Longius enim Rhodij quam Perſæ funditores & iaculatores libantur, atque adeo, quam pleriq; ſagittariorum. Longe igitur iaculantur: an & certo? Omnes affirmant, præſertim de Balearibus, & ab infantia didiciſſe deſtinatos iſtos ictus. Quin etiam in Bibliis ſacris legimus Habitatores Gabaa ad ſeptingentos, ſic*

fundis

fundis lapides ad certum iecisse, vt capillum quoque poſſent percutere.

Fundarum vim extollit; quia plumbum liqueſit, quia tempora diuidit, & frangit ſcuta, galeaſq; fundæ lapis, ictu ad ſexcentos pedes perfert. Certus etiam eſt ictus, Gabaonitæ enim etiam capillum tangere poterant.

Funda bombardis impares.

Mihi vires illæ magnæ videotur, ſed nequaquam bombardis noſtris pares. Nam plumbum liqueſcere, aut arundinem ardere, non eſt indicium ſummæ violentiæ, ſed magnæ; Aceſtes in auras iaculatur, & oſtento eſt, quod euenit.

Namq; volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signauitq; viam flammis, tenueſq; receſſit
Conſumpta in ventos.

Nec tamen ferebatur arundo illa violẽtius quam tormenta noſtra murifrangibula, qoorum globi viam nõ ſignant flammis, quamuis interdum adſint, quæ vti poſſint; Sed me, vt verum fatear, dubium res habet, de flamma, de liquefacto plumbo. Motus extenuat aetem calidumque reddit, ſed tanta celeritate tam breuiculo tempore, tam vehementem oriri calorem poſſe, cum duro corpori non illidantur, difficile eſt intelligere. Et profecto in contrarium eſt experientia. Qui funda ſagittiſque feriuntur, vulnere non vſtione læduntur. At vero ſi liquefacto plumbo tempora finduntur, neceſſe eſt, vt vrantur, & nidorẽ exuſta fundant. Si plumbum liquefit, eoam ferrum cum violenoius è tormento mittitur, incandeſcat oportet; maior eſt enim vis contortæ phalaricæ, quam glandis ex funda. At ferrum non eſſe calidum docet experieotia; nam ſcuta, vulneraque infixum vreret, ingentiq; dolore conficeet et ſaucios, nunc vero nemo de ardore, ſed de vulnere quæritur. Quin & illi, qui moſquettis vulnerantur, quamuis hæreat in viſceribus plumbea peſtis, non tamen exuruntur, & tamen ardentiotes oportebat eſſe ignitiomorum tormentorum glandes. Non igitur præponi veterum debent armaturæ, quia tela igneſcunt, alioquin cum ſilicis ſcintillam excutimus, maiorem impetum credere oporteret, quam cum tormentum emittitur. Alia igitur horum cauſa effectuum quærenda eſt, quæ mei inſtituti non eſt. Hoc ſatis eſt, ignioonem non eſſe ſignum ſummæ violentiæ. Melior eſt illius ratio ex illis quæ de ſcutorum fractione dicuntur. Sed nec tamen ex hiſce præponi noſtris tormentis debet. *Liquefacto tempora plumbo diuidit*, apud Virgilium fortis bellator, Et

Ignitio non eſt ſignum ſummæ violentiæ.

Vidimus horrendum membris, animiſq; Goliam
Inualida cecidiſſe manu, puerilis in illum
Dextera fundali torſit ſtridore lapillum,
Traiectamq; cauo penetrauit vulnere frontem.

Infixus eſt lapis in fronte philiſtæi, ſed ſi tormento vſus fuiſſet Dauid, totum caput penetraſſet ictus, longeque euectus alium quoque vulneraſſet obuium: Et merito maiorem vim Moſquettis Lipſius concedit. Quod Theodorus Siculus, de Balearibus refert, non mirum ſi ærea monimenta, quæ contra pila & ſagittas ferebantur, frangerent, cum eſſent lapides magni, & tegumenta non admodum munita, interim nego fractis integumentis corpora penetraſſe, ictus frangebatur tegumentis: Fundæ itaque corpora mediocriter tecta non penetrabant, ſed percutiebant, atque ita vt iactus lapidum lædebant, crates & pallia & cortinæ tentoriorum opponebantur. Quod vero ad ſexcentos pedes funda iacere dicit Veget. certum eſt, bombardas longius ictum perferre, & ictum qui penetret Afferent vnius digiti funda non traijciet, At glans ferrea multos ſimul tranſibit. Conſtat autem funditores longius, quam ſagittarios iaculari. Nam ſagittas non procul perferre ictum ſatis oſtendit Homericus Vlyſſes:

Funda vires.

Si arborem ſclopo petas, hæret: ſi funda, repellitur glans.

Δουρὶ δ' ἀκοντίζω, ὅσον οὐκ ἄλλος τις ὀϊστῷ.
Haſta vero iaculor, quantum non alius ſagitta.

Certe nemo haſtam ita iaculatur, vt tormenti ſpatium pręteruolet. Scutum & Loricam aliquaodo pilum tranſibat, aut ſagitta, ſed crebrius hærebat. Vt aũt plane cernas, quantum noſtræ bombardæ ſagittis præſtent, duo conſideranda ſunt; primo pila & ſagittas in ſcutis hæſiſſe, adeo vt crebro grauarent ferentem. At ſcuta illa ex tabellis, ex cratibus, ex corio erant, quæ omnia ludibria ſunt, ſi ad noſtram militiam referantur, minimi ſclopi palmæ magnitudine iſta penetrarent. Itaq; duas Romanorum legiooes veteranas, ordine diſpoſitas, ſuo more armatas facile Moſquettariorũ duo millia vincerent. Quod ſi equitem opponere illis libeat, decem millibus ſeu duabus legionibus mille cataphracti ſuffecerint, quia bombardarum globos Romana tegumenta non ſuſtinent, & intra teli iactum venire equites non eſt neceſſe. Quantæ vires ſint bombardarum noſtraoum, docet, Bernard. Mendoza, p. 1. c. 52. *Præſentam eo tempore tormentum noui generis ſuæ Maieſtati, ex metallo fuſum, cuius precium eſt quadraginta coronatorum, pondus triginta librarum, glans quã eiaculatur eſt vnius libra, tanta autem violentia fertur, vt murum duos pedes geometricos longum pertranſeat, quod admirabile eſt, cum adeo leue ſit inſtrumentum, & eius proportione globus ſit grauis, deinde haud facile incandeſcit, quod magni faciendum eſt.* Hæc tormenta in claſſe vſui eſſe poſſunt, quamuis paruæ naues ſint, nec vlla nauium latera tam fortia videntur, vt non perforent. Si plura iungantur, etiam muris frangendis vſurpari poterunt. Tanta vis bombardæ. Denique quacunq; vi fundã glandem in arborem torqueas reſilit, omnis bombardæ globus figitur: alio ſigno opus non eſt. Negantem pro ſcopo deſtituere licet. Nihil eſt violentius Petardo, quod paucos ante annos iouentum eſt. portas enim aufert & perrumpit. Et puluis incenſus, montes & valla cum propugnaculis proijcit.

Duo millia vincerent dena millia Romanorum.

§. 3. Hinc & illud conficio, Romana arma non eſſe repetenda, aut noſtris miſcenda, quod quidem cootra quoſdam ſcriptores omnium ingenia Ducum præſtantia tuentur, qui nec ſagittas, nec iacula, nec pila curant. Nam primo pilum cum videatur, facile vitari poteſt; deinde vix vltra quadraginta paſſus iaci poſſunt pila, occidi ergo poſſunt pilani, antequam nocere poſſint hoſti.

Vetera arma non reducenda.

§. 4. Romana legio præterquam quod nocere nõ poteſt, etiam nuda eſt, ſi bombardarijs ooſtris opponatur, nullo ergo modo conſiſtere poſſunt.

§. 5. In Romana Græcaque militia robur corporum requirebatur, in noſtris pleriſque potius dexteritas, modo enim ſcite torare enſem, tractare bombardam norint, cætera facile addiſcunt.

§. 6. Scutum vetuſtæ militiæ munimentum erat præcipuum, itaq; ἀσπίζειν & ὑπερασπίζειν, ſcuto protegere, Græco prouerbio ad omnes defenſionum ſpecies refertur. At vero nunc ſcutum fieri non poteſt, quod fidum ſit, & glandes ferreas Moſquettarum, aut plumbeas auertat. Cum enim longitudo Scuti ſit, vt totum hominem tegat ſe leuiter inclinantem, vt docet Lipſius l. 3. de militia Rom. cum longitudo itaque ſit quatuor pedum, cum maius palmo excedat, Latitudo duorum pe-

Scutum contra bombardas nimis graue foret.

dum & ſemis, non poteſt tale ſcutum manu ferre miles hodie eo tempore; quia op⁹ eſt, vt quadruplo craſſius ſit, quam fuerit olim. Vel enim fit ex ſilice, ficu, tilia, betula, ſambuco, populo, ex quibus ſcuta olim fiebant: Vel ex lignis duris, quercu, robore, cedro. Si ex mollioribus oportet pedis vnius craſſitiem eſſe, vltra enim glans Moſquettæ penetrat, ſi ex robore grauius illud lignum erit, quam vt commode geſtetur, rotetur & defendat. Quod ſi ex ære, ferrove clypeus fuerit, ea laminam craſſitie eſſe neceſſe eſt, quæ vnam manum nimium grauet, parum vero craſſa fuiſſe veterum ſcuta ex eo facile colligimus, quod ex viminе ſæpe conficiebantur, corijſque tegebantur, & grauia illa cenſebantur. Theocritus.

> *Ἀχθόμενοι σακέεσσιν βραχίονας ἰτείνοισιν.*
> *Grauati brachia ſcutis vimineis.*

At ridiculum fuerit hos opponere armatos noſtris bombardis.

Contra bombardas vix eſt munitio

§. 7. Milites noſtri communiret muniri contra ictus bombardarum non ſatis poſſunt. Veterum enim armatura inutilis eſt, penetratur enim facile, ea ſi firmior efficiatur in duplum, aut quadruplum, inutilis erit ob pondus. Hinc viſum eſt, potius expeditos quam immobiles habere milites; Itaq; noſtra militia verere periculoſiot eſt, & cum olim toros interdum dies pugnaretur, nunc celerrime prælia abſoluuntur, quia nudi nudis concurrunt. Ideoque opus eſt animis in ea conſtantioribus.

§. 8. Hinc facile vincunt, qui plurimos cataphractos equites habent, quia namq; munimentis fidunt, audaciſſime perrumpunt omnia.

Tegi miles nunc ſatis non poteſt.

§. 9. Denique hoc vnicum in noſtra militia deplorandum eſt, quod cum olim omnibus armis quib⁹ vita petebatur, arma contraria inuenta fuerint, quibus corpora tegerentur; nunc vero tot annis poſt inuentas in hominis necem bombardas, nondum inuenta ſit lorica aut ſcutum, quod pugnantem & concurrentem tutari poſſit. Tanto in ſui perniciem quam ſalutem eſt hominum indoles ingenioſior. Quod ſi in mediocri pondere aliqua metallorũ miſtura impenetrabile ſcutum, aut loricam efficere aliquis regum poſſet; næ ille vno exercitu facile imperium orbis obtineret.

CAPVT LX.

Comparata diſciplina militum noſtrorum, cum Romanis.

Iniuſtitia in caſtris veterum.

§. 1. IVſtus Lipſius in commendatione diſciplinæ Romanæ apud eos ait. *Iuſtitiam, Caſtitatem, Innocentiam habitaſſe in caſtris.* Neque ego negare poſſum, multa præclare apud eos fuiſſe. Sed nego vſum legum diſciplinæque multo fuiſſe noſtræ meliorem; quædam ſunt exempla integritatis, ſed plura nequitiæ, & vigor ille diſciplinæ crebro interpolatus eſt. De Iuſtitia militum non eſt quod diſputetur; de priſcis dictum eſt: *Ibi ius, vbi maxima merces.* Marius negabat in ſtrepitu armorum ſe leges exaudire potuiſſe. Caſtitatem eorum multo minus intelligo, quibus ſcortationes liberæ erant; Mulieres quidem caſtris arcebantur Romanorum. Et poſteri ſeruarunt: Frederici primi lex eſt.

Impuritas [illegible]

> *Non erit in noſtris nobiſcum fœmina caſtris,*
> *Quis reus extiterit, ſpolijs nudatus abibit*
> *Turpiter & naſo mutilabitur illa reſecto.*

Sed tamen grauius crimen apud Gentiles fuit. Scipio ad Numantiam duo millia ſcortorum è caſtris eiecit, ſed idem Lipſius [illegible] fuiſſe [illegible]. Quorſum attinebat commendare caſtitatem, quæ nefando crimine ſexum deturpabat?

Innocentia alia nequaquam magnopere commendanda, etiam integra Republica, ſupereſt.

§. 2. Noſtra itaque non contemnenda videntur, quæ tot habet milites timentes Deum. Sunt enim plurima hiſtoriarum monumenta etiam hodierni temporis. Innocentiæ hoc argumentum, quod apud Romanos plurimi occiſi ab exercitu duces, id apud noſtrates vix audiatur. Ordo nunc quoque non inferior, etſi forte ſumptuoſior.

§. 3. Si leges legibus comparamus, non eſt dubium, quin noſtræ ſanctiores ſint. Si mores moribus, ex legum obſeruatione ſunt nonnulla, in quibus vincimur, in pleriſque vincimus. Quod illi qui laudatores ſunt temporis acti, faſtidioſi præſentium ridebunt. At ego, niſi fallor, cum Deo bono probabo.

LEGES IGITVR MILITARES SVNT.

I.

Ne blaſphement, blaſphemos puniant, iurentque ſe vbi deliquerint, multam ſoluturos, anno 1530.

Verum tota militia Germanica deſcripta eſt anno 1570. factæque ab Imperatore & principibus conſtitutiones, quas ordine articulorum ſeruato in libri calce producam, vt certo appareat, nobis bonas leges nequaquam deeſſe, ſed interdum legum vſum.

Primum Equites, poſteaquam præmiſſis exercitationibus benè milites ſuos erudierint, omneſque & ſingulos qua ſuccinctorijs, manicis, ſagis, pectoralibus, chirothecis, galeiſq; ad muniẽdum, tegendumque commodis. quã binis etiam ſclopis minoribus ad manum expeditis inſtruxerint, cum ijſdem ad recenſendum Exercitum eo loco & tẽpore, quo id à Nobis ſacrove Imperio inductum, conſtitutumque fuerit, accedunto, vbi poſt acceptum pro auctoramento Menſtrui dimidium, tribus à delectu proximis menſibus, alijſque deinceps conſequentibus, fidelem, conſtantemque operam ſuam, quoad Nobis Imperioque fuerit neceſſaria, collocanto.

II.

Priuſquam Exercitus in expeditionem educatur, in ſingulos ipſis equos N. & in ſingulis currus & Cruciger dependũtor. Suę vero profectionis exordium pro eo, quo tenentur, ſacramento conquiſitoribus indicanto, & omni quidem die ad quatuor milliaria promouento, aliquando tamen ad nonnullam capeſſendam quietem liceat conſiſtere.

III.

Ita prodibunt ad armiluſtrium, delectum præſtolaturi: qui ſi differatur longius, quot diebus interim pro equo N. cruciger, præter impenſam curruum, ſuperadduntor.

IV.

Et quo illis expeditio ſit expeditior, nulla difficultate implicita, omniũ locorum, ad quæ diuerterint, Magiſtratus tolerabilem taxã publicis hoſpitibus conſtituent, vt hi nimirum contenti N. crucigeris pro equite & equo, & N. cruc. pro curru & equis, manis pernoctationis precium, aut non exigant, aut exactionis ſuæ pœnas dent. non minus interim equites noſtros modeſtiæ volumus ita eſſe memores, vt ſuprà moderatam, & decentem ſatis menſam nequid amplius deſiderent.

V.

V.

Ad initium profectionis Ductor Exercitus, equitumq; Magiſter turmatim equitatum diſtribuunto, ſingul.ſq; turmis Decurionem aut certũ hominem præficiunto, cuius alterutrius nomen in omnibus locis, quacunq; proficiſcentur, edici & adnotari curabunt, ea quo innoteſcat, ſi ob illatam vim ab equitibus, vel noxam indigenis depoſitæ fuerint querelę, in quem, pro genere delicti, vel corporis ſupplicio, vel ſtipendii diminutione vindicandum ſit, vt illi, qui accepit damnum, compenſetor.

VI.

Equitibus poſt habitum delectum, menſis vnius ſtipendium repræſentabitur, nempe N. floreni, idque in ſingulos equos delectu probatis. Itemq; procurru impedimentis decuriæ magiſtro aliiſque, neceſſitatibus, vt ex pactis conuentis conſtat.

VII.

Vna cum delectu protinus menſis meritorius inchoabit, triginta dierum decurſu complẽdus. Et, ſiue breui, ſiue longo tempore poſt, quo deſinerent eſſe neceſſarii, à Nobis ſacroue Imperio dimitterentur.

VIII.

A primo delectu, cui quemlibet cum ſuis paratum intereſſe volumus, poſtuenientibus neq; ſecundus concedetur, neq; Nos aut Imperiũ quicquam debebimus, niſi ſicut ex illis manifeſtam moram coniugii impedimenta creauerint: quod ſi quiſpiam conſcriptorum equitum, plures, quam ipſi præſcriptus aut permiſſus numerus patiatur, quos nihilominus æquè atq; alios ſuſtentari vellet adducturus eſſet, intelligatis, nullo Nos ſibi nomine obſtrictos, nullo Imperium obligatum fore.

IX.

Si post recenſitum exercitum intra vel ante trimeſtre ſpatium finitum primo alteroue menſe, de quo perinde dies pauciores pluteſq; defluxerint, eos tanquam ſuperuacaneos Nos aut Imperium dimiſſuri eſſemus, trimeſtre quidem ſtipendium integrè illis perſoluetur, computato tamẽ deceſſu: cuius è contrario peculiaris habenda erit ratio, ſi tertii menſis quolibet tempore miſſio detur.

X.

Quantum quiſque à definito iugalium equorum numero abfuerit in delectu, tantum eiã cõmiſſariis de pecunia detrahetur. Defectum verò in huiuſmodi equis omnem ipſorum erit ſupplere, ſiue faoſcentes vires deficerent, ſiue fractus vita relinqueret: ſi tamen, qui ab hoſte ceciderint, toto menſe pro integris ſuſpitibuſque cenſebuntur, poſtmodum per alios omni vitio carentes reſtituendi.

XI.

Si quod belli fatum flagitaret curtus equitum eo præſertim tempore, quo ipſis ſine notabili damno carerent, eos libenter ſubmittendo communi neceſſitati pareant.

XII.

Nemo luſtratum approbatumque curſorium equum curru iungat, niſi neceſſitas poſtulet, & in id conſenſum conſcios Magiſter præſtet, ad quem non niſi permagni rei momento impelletur.

XIII.

Vnuſquiſq; Magiſtrorum ſub ſuo vexillo plus minus 300. ducito, pro arbitrio & & moderamine conquiſitorum & Ducum.

XIV.

Magiſtro Turmę in menſem pro equo probato per delectum florenus ſoluetur.

XV.

Singulis quinquagenariis ſuus præficiatur Decurio, cuius erunt 15. floreni ſtipendium: Iterum 12. equis adiungatur ſarcinarius, & in hunc ſex floreni impendantur. Legato autem 32. ſignifero 24. binis tubicinibus ſingulis, ſicut & ſcribæ, tonſori, Menſori, ſingulis 12. ſupra ſtipendium, præterea ſcloporum artifici 12. Ephippiatorum 6. etiam duobus ſatellitibus, ſi præſto fuerint in delectu, ſingulis 8. ac tandem vni ſacrorum Miniſtro aut concionatori, ſi eius copia fuerit, 24. floreni annumerantor.

XVI.

Etſi Decanis attribuitur, vt equitatum totum, eiuſque Ductores militari diſciplina & ordine informent, quia tamen einſmodi peculium ſibi hactenus nonunquam Magiſtri reſeruarunt, ac proinde certis decurionibus caruerunt, quos obſeruarent equites, ad certa loca & ſtationes emittendi, hinc ſæpius confuſiones & turbæ extiterunt. Quare vt hæ impoſterum caueantur, curanto Magiſtri, vt æqualiter ſui vexilli Decurionib. diſtribuãt, eoſq; ſingulos ſingulis quinquagenariis certis nominib. declarent, vt ſingulis decuriis conſtare poſſit, quem ſequi debeant, quandocunq; ad quæcunq; loca ſeu ſtationes mittendæ fuerint.

XVII.

Quicquid præterea Principes exercitus, equitumq; Magiſtri acceperint, in ordinum Ductores, Equiteſque gregarios diſpertiendum, nominatim, & bona fide diſtribuunto, ſecus ſi egerint, cenſuram examinis, & pœnam ſubeunto.

XVIII.

Quilibet Decurio vna cum quinquaginta ſibi demandatis ex ordine, quo fuerint in libello delectus adſcripti, dum luſtratur miles, tranſeunto.

XIX.

In quibuſuis profectionibus, in pabulationibus, aliaſque, vbi neceſſarium fuerit, curioſè Decuriones obſeruent, quos ſuæ curæ & cuſtodiæ commiſſos habent, vt hac ratione facilius in poſtulatus reos inquiri, & animaduerti poſſit.

XX.

Quoniam longe porrectę ſeries rei militari ex multis cauſis oneri ſunt, nulli equitum Magiſtro plures equi. quam 12. nulli Nobili plures, quam 6. aut 8. nulli etiam cuiuis aut Domino ſupra decem duodecimue aſſignantor, niſi quis ex his opibus & authoritate potentior, maiori numero bene inſtructus, & ab omni re paratus ad delectum appareret, cui proinde plures concedere poterunt conquiſitores.

XXI.

Neque Duces, neq; Magiſtri Equitum ferant, vt plures in vnum ordinem coeuntes prætexto vnius nomine, ſed ſinguli eo loco & ordine, quem in catalogo ſuis nominibus & cognominibus annotatis, equiſque adſcriptis tenent, vt in delectu tranſeant, curanto.

XXII.

Inter hos Equites Dominis, aut Nobilibus, qui quatuor tantum aut tribus veherentur equis,

 nullo

nullo liceat famulo vti: iis verò, qui equos quinq; vel ſex ducunt, vnius tantummodo copia eſto, etiamſi ſenarium numerũ exceſſerint, duodenarium tamen non attigerint, quem ſi qui perfectè impleuerint, duorum famulorum poteſtatem habento.

XXIII.

Quiuis autHerus, aut Nobilis, qui ſex aut pluribus militat equis, vnum de ſuis inſtituito, qui longiori ſclopeto inſtructus illud petire io hoſtẽ agere poſſit, quippe compertum habemus, huiuſmodi ſclopum tamẽ rẽ militari eſſe, quàm ipſi Equitatui plurimum commodare.

XXIV.

Iuxta has conſtitutiones Princeps exercitus, equitumq; Magiſtri nullum equitem in numerũ cõſcriptorum, aut in delectum, eiuſque libellum venire ſinant, ſi non ipſe Dominus præſto in eam poadſit, neque equos ſub alieno nomine, quod meutinotor, & perſona, ad quam non pertinent tranſire permittant.

XXV.

Quandoquidem & his temporibus is inceſſit mos vt Nobiles viri quidam, cum ſuos equos vexillo cuiquam ſubiecerint, ipſimet vna cũ vno alterone curſorio, quem reliquum habere ſe prætendunt, viuere libere, & nemini ſubiecti eſſe velint. quæ res pro eo, quod huiuſmodi homines nulli alteri, quam animo ſuo, voluntatiq; morem gèrant, inæqualitates parere, & qua rebellione, qua confuſione militarem diſciplinam, adeoq; ipſa prælia turbare ſolet. idcirco Magiſtri nulli Domino, aut Nobili viro inter ſuos locum relinquant, qui non peræquè, atq; alii, catalogo adſcriptus, & iiſdem obedientiæ legibus reoeatur alligatus.

XXVI.

Magiſtri, quantum heri poterit, ſuos Equites à Nobilibus, non gregariis militibus conquirere. & colligere ſtudebunt. Porro iis in delectu ne prolixi ordiues, niſi forte ſolum veteranis emeritis exploratæque virtutis militibus, ita eorundẽ ſingulariter intercedente Magiſtro, pauci equi, quot nimirum conquiſitori viſum fuerit, approbantor.

XXVII.

Singuli Domini, Nobileſque ita ſuos veſtiant vt à digreſſu domus & corpora ſint à frigore, iniuriiſque aliis cœli immunia, & ſclopi ſua quoque tegumenta habeant.

XXVIII.

Quilibet item Dominus, aut Nobilis ita ſuos conſtituito, vt operam ſuam addicant ad finem vſq; præfiniti temporis locandam, atq; adeo Nobis ſacroque Imperio, quoad vſus poſtulauerit, obnoxiam. Nequis vero ex illis, qui ſtipendiantur, à Domino ſuo miſſionem, durante adhuc militia, vel exigito vel elicito, ſiue ſub incuntis anni principium, ſiue ſub circumacti extremum: ſed omnes conſtantes permanento, neque interim, dum manent, auctius ſtipendium ſolicitanto. qui autem deſertores militiæ, inuito Domino, ſine miſſione vel honeſta vel cauſaria diſceſſerint, ſi deprehenſi fuerint, ad ſupplicium deduntor, ſi fuga euaſerint, publice periuri proclamantor, quo nomine infames vbique habebuntur, nec vſpiam tolerabuntur.

XXIX.

Nemo Domino petulanter inſultet, nemo ſe refractarium exhibeat: eidem vero ſclopum gladiumue intentare, res capitis eſto.

XXX.

Nemo quempiam militum ſeu famulorum auertat alteri, quod ſi quis iniquo animo, vel alicuius delicti manifeſtus diſcederet à ſuo Domino, vel dimitteretur, eundem ne alius Dominus aut Nobilis, qui eandem expeditionem ſequitur, ſuſcipito, niſi ratum id fuerit priori Domino.

XXXI.

E contrario etiam hi in tractandis famulis ſuis & modum cuſtodiant, & æquum colant: Secus ſi actum fuerit, acceoſis vtrinque per diſſidia & querelas animis, in eam rem Magiſtri Equitum aut Ducis exercitus erit diligenter inquirere, qui ſi nec ipſi litem componere potuerint, reſcindenda ea erit ad arbitrium tribuni Militum, qui audita vtraque parte, & expenſa pro veritate & æquitate cauſam æſtimabit.

XXXII.

Nemo Ductorum, aut Magiſtrorum vnum, pluresue equites Sacramento abſoluat, aut diſcedẽdi poteſtatem faciat, inſciente & non volente Archiſtratego, neque nouos aduenientes equites ſuſcipere, vexilliſque ſubmittere audeat.

XXXIII.

Si qui vnus aut plures de equitatu ægreſcerent vel etiam in honeſtis negotiis Ductoris ſui mandato ſuſceptis ab hoſte captiui ducerentur, ii quot menſibus, dum campos tenet exercitus, pro ſanis & integris habebuntur, ſed & eorum equi & armatura quauis luſtratione producentur.

XXXIV.

Sicui de equitibus, equus aut famulus ab hoſte ceciderit, vel alio belli manifeſto infortunio caducus interierit, is, niſi ſubſtituat alium intra vnum vel ſummum duos menſes poſteaquam reſciuerit commiſſarius, de amiſſo ſtipendium deinceps ne expectato.

XXXV.

Nemo, qui & fidem Sacramenti, quo ſe Nobis & S. Imperio adſtrinxit, & ſuum honorem tueri volet, vel in armiluſtrio vel extra illud, vllum equitem, equum, armaturam, aliaq; bello neceſſaria ab altero accipiat, vel alteri det mutuo, verum ſinguli ex omni parte diligenter ſe, & ſufficienter muniant ipſos, parati prodire & inire vigilias iiſdem armis, quibuſcum ad luſtrationem cõparuerunt. Huius autem conſtitutionis quicunque improuidus aut negligens fuerit, ſtipendio multator.

XXXVI.

Nulli, exemptis Magiſtri equitum 12. & Signiferi 6. equis præter hos excubitus immunitas detur.

XXXVII.

Ductores & Magiſtri equitum diligenti animo & cura ſeria in id incumbant, in diſponendis agminibus, vt equites iuxta delectus libellum, & equos & omnem apparatum perfectum, expletumq; ſuis numeris & partibus circum vexilla exhibeant.

XXXVIII.

Ductores & magiſtri equitum, quotieſcunque ad eos Commiſſarij venerint, vexilla ſeparatim ſingula inſpecturi, vnum ab altero ſeorſim proponi, & ſingulorum numerum iniri patiuntor, quod ſi tum in aliquo vexillo notabilis, aut in numero ſuſpectus occurrerit defectus, inquirendũ erit in equites, tum vt rei ratio, & origo defectus conſtet, tum vt impoſterum neceſſaria cura adhibeatur, ne qua fraude facta vel per exiguam

immi-

imminutionem perſoluto à Nubis numero Nus aut Imperium fruſtremur. Quocirca & volumus Ductores cum Magiſtris equitum omnibus luſtrationibus intereſſe, & ſemper addeſſe conquiſitoribus, qua poſſunt ope, ſubſidio & adiumento, quo non ſolum illi res ſibi mandatas rite exequantur, ſed & Nobis Imperioq; fideliterq; conſtanterque ſeruiatur.

XXXIX.

Dux, & quos ſubiectos habet, Magiſtri equitum, Ordinum ductores, & Equites obſeruantu Nos in primis, ſupremumque à nobis conſtitutum Legatum, militumque Tribunum, tum deinde ſibi præpoſita Capita, quorum nutum ad omnes caſus euentuſque rerum fide debita, & obedientia præſtolantor, parati diu noctuque, plenis aut ſemiplenis vexillis turmiſque, quaque vniuerſim, quaque ſigillatim, prout res ipſa, vel noſtrum noſtrique Legati mandatum exiget, inferre ſe campo, locati in pręſidiis, agere excubias pabulationes, deductiones, inſuper citra ſuperiorum licentiam neque cum vexillis, turmis, aliterque ex ordine migrent aut caſtris, neque impedimenta vlla dimittant, neque etiam iniuſſi gradum cum hoſte conferant, verum ſinguli ibidé perſiſtunto, quo loci ab Archiſtratego, aut Ductore ſeu Magiſtro ſuo dirigentur, quitus proinde omnibus locis & temporibus, pro eo, quod veros milites decet, quodque ipſi ducibus & Capitibus ſuis iure, tum etiam vi harum conſtitutionum debent, morem geruntu.

XL.

Dictus item militum Præfectus, eiuſque Magiſtri equitum, ordinum Ductores, atq; Equites, quantum curæ gerunt tum de generis ſui, ordiniſque Equeſtris dignitate ſuſtinenda, tum & de fide, qua ſe Nobis & Imperio adſtrinxerunt, reddenda, tantum etiam faciunto, vt antiquitus laudatum Equeſtre ius ſummo ſtudio & diligentia cooſtituatur, firmetur, proponatur, cui tanquam perfectæ Iuſtitiæ regulæ ſubiiciant ſe omnes, ac pareant, atque etiam iudicia & pœnas ferant delictorum, iuxta haſce conſtitutiones, Decreta Cæſarea, & laudabilem ad Nos translatam belli conſuetudinem.

XLI.

Nos D. G. Romanorum Imperator pro Cæſarea poteſtate, & Maieſtate, tum ex Authoritate officij noſtri, tum conſenſu electorum Principum, generalium ſtatuum, abſentium conſiliariorum, Legatorumque volumus iſta equeſtria iura iam inde antiquitus magna cum laude vſurpata, in priſtinum vigorem reſtitui, & conſeruari cõfirmantes inſuper, & conſulto pręcipientes, vt quicquid intra fines imperii, vel extra ſub caeterorum Dynaſtarum dominio, rite legitimeque, iuxta ſancitas conſtitutiones, non ſolum à Nobis Imp. Roman. in aula noſtra, in expeditionibus & præſidiis noſtris, verum etiam per totum imperium, perque omnes ditiones noſtras hæreditarias ratum, firmum, & perpetuum habeatur, irrefragabiliter proſequendum, perficiendumque.

XLII.

Omnia, quæ pro iudicio equeſtri vbique locuium, quoadvſque durauerit expeditio, tractabuntur & decernentur, libro ſeu volumini, quo belli Acta referuntur, commendantor, vnde, poſteaquam bellum ſibi finem inuenerit, bina exempla deſcribantur, vel Tribuni militum, ſi is præſens adfuerit vel ducis ſigillo munienda.

XLIII.

Et quoniam aliquod ab bine annis in germanicas copias irrepſerunt inobedientiæ, & confuſiones vanæ, atque liberior quædam efferatiorq; viuendi agendique ratio, quam à maioribus non hauſerunt (quippe qui præ cæteris nationibus & virtutis & probitatis palmam tulerunt, & diſciplinæ militaris obſeruantia in primis clari fuerunt, ideo vt poſt hac non ſolum ab his malis præcaueatur, ſed & Chriſtiana Pietas, Bonus ordo, Iuſtitia & obedientia, quibus hominũ ſalus & incolumitas nititur, priſtinum vigorem & indies maius incrementum recipiant, Equites omnem deinceps vitæ licentiam fręno rationis rectę coercẽto, ſed inprimis à blaſphemiis, ſe contẽptu que diuini verbi abſtinentu, neque cuiquam moleſtiam aut vim inferunto, neque etiam cum impudicis mulieribus ſe aut caſtra ſequentibus vllum commercium habento: ſi quæ tamen fœminæ adfuerint turpis notæ expertes, quarum honeſta opera tum ad ægrotorum miniſterium, tum lotiones, aliaque citra iacturam honeſtatis conducitur & vſurpatur, eæ cum conſenſu Ductorum tolerari poterunt.

XLIV.

In id etiam duces, Magiſtri præfectique pro ea cura, qua propriam honorem defendere, & fidem datam liberare ſolicitantur, diligentiſſimè incumbunto, vt inprimis ipſi vitæ piæ chriſtianęque inſtituendæ ſtudioſi, tum & acres Iuſtitiæ pauperumque defenſores, potius exempla & incitamenta prębeant ſui equitibus ad imitandum bonum, quam vt ad malum eos moribus ſuis inuitent.

XLV.

Et Domini & nobiles quiuis vna cum ſuis diebus Dominicis & alias quotieſcunque ad id ſignum dabitur Buccina, vocati in concionem veniunto, diuinoque officio interſunto. Quod ſi quis interim in commeſſationibus, tabernis, aliiſque leuitatis nota ſuſpectis locis deprehenderetur, pœna afficitor, eo tamen diſcrimine vt ſeruus compedibus illigatus attineatur carcere niſi pro ratione delicti videatur alius puniendi modus: Dominus vero ſi fuerit, poſtulatus à Magiſtro ſuo, aut *Doctore*, dictis acriter caſtigetur primum, tum deinde, ſi parum emendationis aut nihil oſtenderit, caſtrorum Præfecto Iudici ſiſtatur reus, ad extremum etiam interminando illi equeſtria iura quorum vſo ac perpetuo tenore, ſiquidem per manifeſtam improbitatem ſceleribus & flagitiis vitam deinceps impenſurus, eſſet ad ſtatuendum aliis exemplum exauctoratione puniendus.

XLVI.

Pręterea vi harum conſtitutionum nemo Pręfectorum annonæ, dum ſacra peraguntur, & concio habetur, vinum, cereuiſiam, aut ſimile quid promat, diuendatque.

XLVII.

Grauis item in publice blaſphemantes animaduerſio eſto, & omnes qui ſacrum Dei nomen deliberata voluntate violauerint, cum ignominia morte multanto.

XLVIII.

Cum turpis ebrioſitas apud Germanos præſertim belli, adeo inualuerit, vt belluino more compotandi nihil ſibi prius, nihilque potius ducant quo proinde vitio gens tota nõ ſolum ſe in contemptum apud alios, & infamiam adducit,

ſed & parum felices rei militari, victoriæque ſucceſſus conciliare ſolent, idcirco Ducibus, Magiſtris, Præfectis, Dominis, Nobilib⁹, & Equitibus iuata conſtitutiones has noſtras ſerio demandamus, vt & ipſi hanc animæ labē eluere, ebrietatique modum apponere ſtagant, & in primis famulos ſuos huic vitio affines eſſe ne patiantur.

XLIX.

Si quis ex eis, qui in officiis ſunt, ebrietati nota retur vſque adeo deditus, vt officiū ſuum curare & explere, quantū ſatis eſt, non poſſ t, ei per caſtrorum Præfectum, & Ducem ſuum munus eripitor, & alteri digniori, qui magis ſobrius ſit, delegator. His autem neque quiſquam ſeſe oppotito, ſicque quiſquam illius cauſæ patrocinium defenſionemque ſuſcipito, ita vetante hac conſtitutione & proprio cuiuſque quo tenetur, Sacramento.

L.

A caſtrorum Præfecto, Duce & Iudicio Equeſtri in omni delicto, quod à Dominis, nobilibus, famulis ſummis ſeu infimis viris commiſſum fuerit accuſatione dignum, nomen ebrietatis ad facti excuſationem pœnæue relaxationem nec affertor, nec approbator, imo hoc acrius & grauius iudicium pronuntiator, pœnaque duplicata reus condemnator.

LI.

Qui ex ebrietate improuidus, aut temulento ſopore profligatus, periculum ab hoſte impendens neglexerit, ſupplicium dato.

LII.

Si qui de equitatu ſeu equitum famulitio vſque adeo ſe vino ingurgitarent, vt rationis impotes deprehenderentur, è veſtigio carceri & vinculis mancipentur, neque abſque conſenſu Ducis aut Magiſtri in ſoluantur. His vero etiam arbitrarium eſto, eoſdem re cognita punire, & pœnam refugientes equeſtri iudicio relinquere.

LIII.

Quicunque caſtrorum Præfecto, Tribunove militum manus armatas iniecerint, aut quouis alio modo ſeſe Ducibus ſuis Magiſtris, vigiliarum præfectis ordinum Ductoribus, præſertim in rebus, quas ipſis e officio iniunctis ſunt oppoſuerint, ij iuxta decretum iuris Equeſtris, ſupplicio corporis, iactura honorum & bonorum luuntu.

LIV.

Qui ſine contemptu ſine contumelioſo verbo ſuperiorum autoritatem contemerarit, equeſtri iudicio ſiſtetur, pro rei grauitate puniendus.

LV.

Qui contra Archiſtrategum alioſq; ſuperiores ſibi conſtitutos ſeditionem concitauerit, acceſſitus iudicio capitis pœnas expendito.

LVI.

In caſtris, tum quoad conuocationes & denuntiationes, tum quoad indicta & interdicta, omnes ſe ad iuſtitiæ & caſtrenſis diſciplinę rationes, prout debent, accommodanto & finguno.

LVII.

Nemo iuſtitię executoribus, vti Præfectis rerum capitalium, ſeditionum quæſitoribus, eorumque Adminiſtris, aut Adiunctis quocunque titulo inſignitis, vel manum inferat, vel per vim ſeu per imprudentiam aduerſetur, vel vllum impedimentum obiiciat, quo minus ſuum munus exequantur, quin potius eoſdem contra violatores tueri, & ab omni iniuria & vi aſſerere omnes adnituntor, omnia intelligēdo ſub pœna capitis.

LVIII.

Si quis equitum in caſtris, aut alibi quicquam inaudierit, intellexeritque, quod nobis ſacro Imperio, militiæ aut noſtris, aut imperii prouinciis, populiſque, damno aut impedimento eſſe poſſet, aut ſuſpectos viderit, ſcientur, continuo magiſtro ſuo equitum, aut ſi grauitas negocii ita poſtulet, duci ipſi indicabit. Quod ſi vnus, alterue id non fecerit, ille illive, re comperta, vt autores culpæ, capite aut fortunis, ſine venia luent.

LIX.

Et ordinum ſtructores, & gregarii Equites diligenter curanto, vt agmina recto & perpetuo ordine proficiſcantur, nemo ante vexilla volitet aut vagetur, ſed in primis ne quis ſe impedimentis aut curribus immiſceat, aut maturius exiens caſtris ſuum anteuertat vexillum. Sic enim bonus eques æſtimare debet, qui æqui amans & honeſti videri cupit, non ſolum ad ſeſe, verum etiam ad commilitones ſuos ſpectari, vt non alio loco, quam ad ſuum, cui eſt adlectus, vexillum præſens compareat, ac proinde caueat, tum per ſe, tum per ſuos famulos vaga equitatione diſſici ordinem, à quo nullo modo, nullave de cauſa inſcio Duce vel Magiſtro diſcedendum erit. Secus ſi fiat, pœna incurratur, pro arbitrio Tribuni, vel penes iudicium equeſtre.

LX.

Nemo quoq; citra licentiam à Nobis, Legato noſtro, eiuſque ſubordinatis Ductoribus & officialibus acceptam vno pluribuſue equis à caſtris, vexillove diſcedat, aut pabulatum egreſſus noctem emaneat. Secus qui fecerit, pro Iudicio Mariſchalci & Ducis, atq; etiam tenore Iuris Equeſtris multator.

LXI.

Qui ſtationem ſuam in campo citra conſenſum & veniam Ducis deſeruerit, præter equeſtre iudicium, quod Mariſchalcus in ipſum tanquam perfugam & deſertorem pronuntiabit, liberam quoq; omnibus equorum, armorum, rerum denique omnium, quas penes ſe habuerit, direptionem ſuſtineto.

LXII.

Quiſquis ad hoſtes defecerit, turpi transfugii nota infamis à Mariſchalco & Equeſtri Iudicio publice proclamator & declarator.

LXIII.

Qui relicto vexillo vel occultam vel apertam fugam molitus fuerit, ignominia & morte mulctator: ſi quis vero alius fugientem eodem & loci & temporis veſtigio repreſſerit ſclopo vel enſe, id ei ne crimini detur, quin potius meriti loco habeatur.

LXIV.

Abſque Imperatoris Licentia, neque Tubicinem ad hoſtem ablegante, neque ab eo miſſum recipiunto neq; vllo ſiue negotiorum, ſiue ſermonis, ſiue literarum cōmercio cum illo communicanto. Si quis vero ab hoſte nuncii vel literarum aliquid acceperit, rem ſuum Ductorem Magiſtrūq; ne celato, ſed protinus per illum literas clauſas, & tectas nulliſque cognitas ad Imperatorem deferri curato.

LXV.

Nemini qui hoſtium partes ſequitur, vir ſit ſiue fœmina, iuuenis aut ſenex, per excubias ſiue ingreſſus in caſtra, ſiue egreſſus inde pateat liber, quin ſi notetur, ab excubitoribus intercipiatur, &

ad

ad quempiam ex Ducibus, aut ſupremum exercitus Principem addocatur.

LXVI.

Nemo in profectionibus & ſtatinnibus, nemo erectis iam & volantibus bono ordine vexillis, nemo etiam apud collocatas excubias in alterom manus armatas intendito, aut pugnam ſingularem cum quopiam gerito. Facti reus proti-nus ab n. dinū ductoribus præſentibus Mariſchalco captiuus tradatur, aut carceri mancipetur, mox iudicio ſiſtendus, & capite pœnas daturus.

LXVII.

Nemo quenquam intra extrave caſtra, ſelopo aliiſque lethiferis armis à tergo aggrediatur, in uadatve: nemo alterū ad equeſtre duellum prouocato, aliave ratione violato, ſub pœna Equeſtri iure conſtituta.

LXVIII.

Qui alterum in tentorio ſuo, vel hoſpitio petulanti audacia obruerit, & violauerit, ſummam pœnam, & equeſtris iudicij rigorem incurrito.

LXIX.

Qui equos aut iumenta diripuerit aratris, qui que molendina, furnos, & ſimilia in vſum communem Reip. ſtructa, ſiue amicorum ea fuerint ſiue inimicorum, deſtruxerint aut confregerint ſine licentia, quique vina, fruges aut farinam effuderint, perdiderint, aliudue damnum ad libidinem intulerint, corpore multantor.

LXX.

Omnes caueant decrepitæ iam ætatis homines, ſacerdotes, concionatores, fœminaſque, quando inermes inueniuntur, ſicut & infantes neci date, ſub pœna capitis.

LXXI.

Nullus priuatus aduerſus alterum, nulla natio qualiſcunque aut cuhnis militum, ſiue peditum, ſiue Equitum, contra aliam vel conſpirato, vel turbas cieto, vel gentem ſuam implorato, ſub pœna capitis.

LXXII.

Nemo ſclopum exonerando, cantus, clamoreſque tollendo, aliiſque modis excubias inquietas reddat, qui fecerit, impune ne ferat.

LXXIII.

Nemo ſimultates antiquas, & inueterata odia gerat tam in campo, quam in præſidus, neque vlti-nem attentet, ſed ſi qua ipſi cum alio litigioſa ratio intercedat, eam vel differat, vſque dum militiæ finis imponatur, vel per Mariſchalcum aut Officiales componi curet, vel iure communi definiri. Secus qui fecerit, pro æquo & iuſto puniatur.

LXXIV.

Si qui conceptis iris inter ſe concurrerent, & certamen capeſſerent, ſpectatores, qui præſentes adeſſent, turbas compeſcunto, & animos diſſidentes te 'ncta pace committunto: quam deinceps quoqueſque durauerit expedito, conſtā ter pars vtraq; reconciliata, lubenterq; tueatur.

LXXV.

Nemo ſuum officium, & partes in habendis excubiis prætereat, aut agere recuſet, neque maturius ſtatione decedat, quam inde ducatur, quinimo, quo ſtatuetur loco, immotus perſiſtat: qui vero legem hanc neglexerit, poſtulatus ad campi Præfectū, Ducē, Magiſtrumq; ſuum, niſi de negligentia ſua ſatis purgare ſe valuerit, equeſtris iudicii ſententiam ferto, & ſine ſtipendio, boneſtaque miſſione exauctorator, aut alia ratione prout res exiget, puniitor.

LXXVI.

Singuli cum armatura & armis ſibi luſtratione exercitus deſtinatis ad excubandū prodeunto ne quiſquam extra ſingularem coniugii cauſam qua diurnis excubiis, qua vigiliis nocturnis equo ſuo deſcendito. Secus qui egerit, equum, armaturamque ſuam campi Rectori cedet mulctam, cum præfecto vigilarū ex æq o dimidiandam, vlterius interim re cognita puniendus.

LXXVII.

In excubiis nemo ad arma ſine cauſa conclamato, ſed quiſq; muuus ſuum excubandi quàm diligentiſſime obito, vt ne quid inde Imperatori, aut exercitui incommodum exiſtat; Qui vero quippiam in hoc munere incuria ſua neglexerit, coram Mariſchalco & Equeſtri iudicio ſeſe purgato.

LXXVIII.

Qui vſque adeo ebrius inuenit vigilias, vt neque munus vigilandi, quantum ſatis eſt, apte ſuſtinere, neque reſſectam edere poſſit, decreto Mariſchalci, & Ducis ſui vel iuris Equeſtris plectatur.

LXXIX.

Nemo ſuſpectas Perſonas aut hoſpitio excipiat, aut ſecum commorari patiatur, ſed eoſdem pro eo quo quiſq; tenetur, Sacramentu ad Principem exercitus, vel eius Centuriones deferto.

LXXX.

Si quis modum circumueniendi hoſtem, aut alienos præueniendi animaduerteret, vel ſi cui ratio & conſilium ſine atterendi hoſtis, ſine damni præcauendi occurreret, is ſecreto ad Imperatorem, ſeu Mariſchalcum, ſeu ducem ſuum referto, magnam inde debitamque gratiam collecturus.

LXXXI.

Nemo incendium minando pecunias extorqueat, neque caſtra aut alia flammis depopuletur, niſi de mandato Imperatoris.

LXXXII.

Si prælio decertandum, aliaue ratione cum hoſte confligendum foret, quiſque loco ſuo, quē mandato ſuperiorum occupat, perſiſtat: neque inde citra eorundem voluntatem decedat ſub infamiæ periculo: At licet interim commilitones ex alia parte victores exſtiterint ille tamen, qui huiuſmodi obedientia iuſſa peregerit, in æquali prædio habebitur cum iis, qui alia ratione moriem getentes ad ipſius victoriæ patrationem opem ſuam contulerunt. Id enim ſpectare debemus, vt obedientia tanquam fundamentum cuiuſcunque bonę gubernationis ex omni parte ſtabiliatur, & è contrario inobedientia omnis eliminetur.

LXXXIII.

Quamuis bono Deo victoria ab hoſte contingeret, nihilominus nullus abſque venia vel ſpe prædæ, vel perſequendi hoſtis veriore abreptus ordinem aut vexillum deſerito, ſed conſtantes in ordine ſinguli ſe ad nutum ſuperiorum accommodanto ſub periculo vel infamiæ contrahendæ, vel fidei temeraudæ, ne qua confuſione aut inobedientia partis noſtræ verſus hoſtis in totum exercitum damnum aut incommodum refundat.

LXXXIV.

Nemo alteri, quam ipſe ceperit, vel iure ſibi acquiſiuerit prædā, ſeu per vim, ſeu alia ratione eripiat. Lites vero & diſcordias, quæ ex illa cauſa oriuntur, per Ducem aut Magiſtrum ſuum, aut

á Mariſchalco, iudicio equeſtri diſcerni componique curanto.

LXXXV.

Nemo annonæ ſtructores intra extraue caſtra ſpoliato, aut manus iis inferto, nemo quoq; in locum annonæ tuitio, aut ibidem per vim quicquam diripito. Facti reus carcere conſtringitor, & per Mariſchalcum ſeu Ius Equeſtre, corporis & fortunæ bonis, prout delictum exiget, punitor.

LXXXVI.

Nemo caſtris egreſſus maturius commeatum coemendo præripiat aliis; ſed eiuſdem liberam in caſtris venditionem præſtolanior.

LXXXVII.

Si quid pecorum, alteriuſue commeatus hoſtibus adimeretur, totum id ſine venia Marchiſchalci aut Ducis ſui nemo auertat alio, ſed in ipſis caſtris tolerabili pretio diuendat, de quo ſi litigium oriretur, ad eundum Marchiſchalcum vt Arbitrum recurrendum erit.

LXXXVIII.

Quiſquis ex prædicto iam Equitatu, ſiue in caſtris, ſiue aliis functionibus aduerteret quippiam, quod Nobis, Imperio, reiq; militari, vel Nobis, Imperioue ſubiectis ditionibus incommodo impedimentoue futurum eſſet, aut ſi cui de ſuſpectis hominibus conſtaret, id omne citra moram Magiſtro duciue ſuo, quin imo, ſi grauius momentum ac pondus res haberet, ipſi exercitus Principi patefaciendum curato. De quocunque vero innotuerit, hoc non feciſſe, tanquam author culpæ, ſine gratia bonis fortunæ & ipſo corpore punitor.

LXXXIX.

Quod ſi Nos Romanorum Imperator, aut noſter Dux ſupremus exercitus, Legatuſque, vni pluribuſq; Perſonis, Ciuitatibus, oppidis, Pagis, vicis, Domibus & aliis bonis comitatum, commeatum, ſaluam guardiam, immunitates donaremus, aliaſque gratias impertiremur, noſtri Equites neque per ſe, neque alij eorum nomine priuilegia huiuſmodi vllatenus impugnare aut labefactare ne attentanto.

XC.

Nullum ex iis, qui Nobis, Imperioue ſubditi ſunt aut affines, qualeſcunque ij fuerint, grauanto, nulli tributum, aut exactionem imponunto, neque expilationibus, modiſque ſimilibus cuipiam nocento, ſiue ineunte ſiue exeunte expeditione ſua, ſiue aliàs qua tranſitum habent, vel vbi ſtatiua ponunt, contra verò iuſtiſſimè omnibus & ſingulis, quod debent, perſoluunto. Similiter illis publici Hoſpites æquam in pretiis rerum exigendis vicem exhibento. Cum vero in campis contra hoſtem & in procinctu futuri ſunt, liberalioris eis pabuli copia eſto.

XCI.

Si quando imperata ſuo tempore ſtipendiaria pecunia, ipſis hoſpitum & vulgi ſumptibus viuendum eſſet, pro æquo & decoro ſeſe gerunto, hoſpitibus ſuis, & tenuioris fortunæ hominibus, quantum fieri poteſt, parcunto, acceptorum diligentem rationem atteſtationibus per ſyngraphas factis & datis habento, ſibique tantundem de ſtipendio detrahi poſtmodum permittunto.

XCII.

E contrario pauperibus pro damnis ob equitum, peditumque tranſitus per noſtrum, & ſacri imperii, quæſtorem ordinarium ſoluetur.

XCIII.

Caſtris in regione hoſtium, ſi tamen illa fundus imperii foret, metatis, nemo egrediatur ad egenos expilationibus, exactionibus, aliiſque iniuriis vexandos, neque hoc quiſquam à ſeruis ſuis committi patiatur, quin potius impenſa cura eoſdem obſeruet, & diligenti circumſpectione foret, non tantum, vt nequid alicuum iniqua ratione caſtris inferat, verũ etiam vt, quod ad commeatum pabulumque attinet, taxam, Modum, & ordinationem, quam ipſis caſtrorum Præfectus & Mareſchallus omni tempore præſcripturi ſunt iuxta præſtitum à ſe iuramentum ſequantur. Et ſi qua inde querendi cauſa oriretur, Magiſtri ſubditis egentibus damnum reſtituũto pecunia de ſtipendio illatoribus damni ſubtrahenda. Inſuper & Nobiles Domini famulos ſuos, vbi cognita cauſa inuenerint culpæ reos, ad reſtitutionem faciendam adiguoto: quin etiam rei iudicium vocantor, & veluti prædatores puniuntor.

XCIV.

Quod ſi diuini Numinis præſenti ope, Princeps hoſtilis exercitus, aut Doctores ab Equitibus noſtris caperentur, eiuſmodi Perſonæ vel Nobis, vel duci noſtro præſcientur, vel in eius, qui hoc ſibi minus commiſſũ geret, manus tradantur, non abſq; lauti præmii & debita largitione.

XCV.

Sin vero præter iam dictas Ducũ, Doctorumq; perſonas captiuæ fierent aliæ, arbitrarium quidem eſto ei, qui capit illas, ſibiq; ſubiicit, exactionibus, & modis militari vſu receptis tractare. tamen etiam de ſingulis captiuis iudicium Archiſtratego fiat, neque quiſquam ex illis ſine huius conſenſu liber dimittatur.

XCVI.

Et ſi quid ciuitatum, arcium, vicorum, ditionum & nationum bello deuinceretur, totum id vna cum ſuis tormentis bellicis, munitionibus & collecto cõmeatu, omninò in noſtram cedito poteſtatem, & ad Imperium, non aliò auerſum referatur. Deinde huiuſmodi ciuitates deuictæ, & arces, vici, regiones genteſque ſubiugatæ, poſteaquam præſtito & accepto à nobis homagio in noſtram tutelam fuerint receptæ, reliquam omnem earum ſubſtantiam, quæ alioqnin militari more prædæ foret, immunem ab omni iniuria & exactione, volumus, & vt nemo inuolare auſit, præcauemus.

XCVII.

Cum equites pediteſque ortu & gente diuerſi in vnum confluant exercitum, vt proinde, quas procliue eſt tanta varietate oriri & excitari, etiam leuibus de cauſis, lites & diſcordiæ caueantur, nullo pacto nationes peregrinæ ſe mutuo laceſſere verbis, factis, moribus aut contumelioſis dictis proſcindere, aut ad diſputandum prouocare proditeque attentent; Verum tamen ſi vni læſæ in alteram iuſta competere actio videretur, pro Magiſtratu ordinario, & conſueto Iuris Militaris more ea conſtituenda & perſequenda erit.

XCVIII.

Si à quopiam aut pluribus de equitatu contra conſtitutiones haſce peccaretur, aut alio pacto aduerſus leges, moreſque militares, etiam honorem proprium, fidemque datam committeretur, ij pro Iudicio caſtrorum Præfecti, Ducum Magiſtrorũque, vel ex decreto & more Iuris Equeſtris, ſupplicio corporis aut infamia, aut bonorum

iactura

lactura, prout delicti ratio poſtulauerit, pœnas auferent.

XCIX.

Et ſi huic equitatui deeſſet ordinarius, aut præſens non adeſſet Mareſcallus, ac proinde ab ipſo legitimum equeſtre iudicium agi nõ poſſet, occurrentibus tamen cauſis capitalibus, aliiſque facinoribus, quæ culpæ affinia pœnæ moram, dilationemque non paterentur, ipſe interim Archiſtrategus vindicandæ iniquitatis partes ſibi ſumito, conuocatiſque Magiſtris Equitum, Legatis, vexilliferis, atq; etiam, ſi opus fuerit, aliquot de centurionibus, eorũdem interpoſito iudicio, ſecundum has conſtitutiones, & tenore iurium equeſtrium, non minus acrem ſe reis iudicem, vindicemque maleficiorum præbeto.

C.

Etiam inter Germanos equites, quanquã pauciora, pluraque vexilla habituri, & certo Mareſcallo carituri ſint, quæſitores nihilominus rerũ capitalium conſtituantur, quos malorum vindices experiantur, ſiue dũ in profectionibus caſtra ſequuntur, ſiue dum in præſidiis collocantur, vi huius conſtitutionis, quam detrectare nulli ex illis fas eſto.

CI.

Si quis vnus aut plures accepto à Magiſtro Auctoramento in numero, dum miles luſtratur, præſentes non eſſent, vel ante vel poſt luſtrationem, nondum caſtrenſi ratione conſtituta, vix prehenſis recederent armis, aut in alterius militiam adſcribi ſe curarent, ij pro eo quod æquum eſt, poſtulati ad equeſtre iudicium comparento, factum ſuum diluũto. Et ſi quis refractatius emaneret, nihilominus data in ipſum actione, & cauſa cognita, tanquam de præſenti iudicium & ſententia pronunciator.

CII.

Si quis tum in hac expeditione, tum in aliis extra ſpatia imperij ſub alienis Dynaſtis, vel error, vel lis honoris cauſa ſuſcepta, dum munia militaria obiuerunt, inter Germanos remanſiſſet, quam iudicio equeſtri proſequi placeret, venienſque accuſator ius contra aduerſariam partem in exercitu noſtro commorantem peteret, idipſum ei redditor, &, qui accuſatur, legitime in iudiciũ accerſitus reſpondeto. Interim & ille, qui cauſam agit, Mareſchallo & Principi Militiæ ſeſe obſtringet idonea cautela præſtandi omnia, quæ oportet, in huiuſmodi negotio, donec pertractetur, & iure abſoluatur.

CIII.

Per omnia hæc dicti duces, Magiſtri, & Equites ſeſe gerunto, prout probatæ virtutis, & bonæ fidei milites decet.

CIV.

Præterea iam commemoratus Dux ſubordinans ſibi Magiſtris, & equitibus non modo præſens ipſe adeſſe & adhærere debebit, ſed etiam neque legatum conſtituere ſuo loco, neque vicarias alteri partes demandare audebit, prout hæc ipſa, ceu ordinis equeſtris perſona, dignitatis ſuæ memor rite perficiendi, & de iiſdem interrogatus apte reſpondendi modum tenebit.

CV.

Porro prædictus equitatus in ſingulos menſes vel quoties id petitum fuerit, luſtrationem ſui admittito, quam ſtipendiorum collatio ſubſequatur, quæ tamen, ſi imparata pecunia non ſemper & continuo exeuntem menſem ſequeretur, moræ huiuſce patientes, pro eo, quod faciunt iuſti milites, partes muneris ſui fideliter interim obeant, non intermittendo excubias, non profectiones detrectando.

CVI.

Hæ quoque conſtitutiones atque hi articuli prima luſtratione publice in patenti campo, ſub erectis vexillis gregariis equitibus prælegentur.

CVII.

Hæc etiam Conſtitutionum & legum prælectio ad equites, vt facilius ſecundũ illas recentiore memoria dirigere ac tractare ſeſe nouerint, quotieſcunque deinceps militantium numerus inibitur, ſemper in Circulo iterator.

CVIII.

Pari modo ſequi, poſteaquam in expedito fuerit exercitus, equites accederent & auctoramẽto accepto in militiam eandem adſcriberentur, ad eaſdem has leges obſeruandas tenebuntur, non ſecus quam ſi à principio auctorati contraxiſſent.

CIX.

In colligendo milite cauti ſint & prouidi Magiſtri, ne qua leuis ingenij, turpi criminis, aut infamiæ nota inſignita perſona ſuis equitibus ſeſe immiſceat, tum vt eo longius omne periculũ rebellionis, confuſionis, & ſeditionum abſit ab exercitu, tum etiam quo milites honeſti & ingenui degere quietius, & ſuis muniis facilius vacare poſſint. Si qui vero huiuſmodi inter vexilla latitantes innoteſcerent, maleficij nomine, quandu id & vbicunque contra fas patrarerint, iudicio equeſtri ſiſtentur, & pro ratione & modo delicti, vel ab exercitu exterminabuntur, vel alia pœna multabuntur.

CX.

Si porro inter conſcriptos milites deprehenderetur, vel publicus Dei, diuinique verbi contemptor & blaſphemator, vel notorius virginum fœminarumque violator, vel qui ſe iniuſti homicidij crimine alligaſſet, aut perfidi transfugij, alteriuſque facti, quod alienum indignumque ſit viro nobili, dedecore infamaſſet, is coargutus & conuictus pro iudicio equeſtri puniatur.

CXI.

Ad extremum in his articulis ſi hac vice Nos præteriiſſet aliquid, aut prætermiſſum eſſet, quod ab equitibus obſeruari cum ipſe decor recti, tum mos, inſtitutumque maiorum poſtulat, ad id perinde ac ſi expreſſe poſitum foret ſequendũ obſeruandumque tenentor omnes, & præuaricatores puniuntor.

De Constitvtione Jvris Eqvitvm.

I

PRimum omnes Duces, equitum Magiſtri, ordinũ Ductores, Domini, Nobiles vna cum aliis, õmilitonib. equitibus, ad explicatas constitutiones, quib. ordine articuli iuris equeſtris, & diſciplinæ militaris à Nobis Rom. Imperatore, ab Electorib. Principibus, & generalibus imperii ſtatib. compoſiti & ſanciti comprehenduntur, conſcribantur & ſuſcipiantur.

II

Cum ergo conuentum fuerit, Archiſtrategus noſter quippe qui Romani Imperatoris imperiiq; exercitum prima cura ſibi regendum ducit, omnẽ equitatum (niſi forte maior eius multitudo in partes diſtrahenda videretur, in vnum cõuocari curato, tum ipſe vna cum Mareſchallo & iis, qui in maiorib. officiis ſunt, eundem in circumadito, præferente interim denudatum enſem feciale, vbi dato buccinæ ſigno ad equites palam ſermonem inprimis gratum, quod in Bonum noſtrum, imperiique commodum vſque adeo ſuam operam liberali animo obtulerint, tum cætera per benignum in hanc ſententiam habeto.

III.

Quandoquidem obedientia & bona gubernatio tum ipſi Deo per quam grata, tum nobis adeo ſalutaris ſit & vtilis, vt ſibi Germani Maiores noſtri ſemper in eam vigilantiſſimo animo incumbendum duxerint, velle proinde ſe nomine noſtro, imperij, etiam ſuo monitos omnes, vt diſciplinam & obedientiam amplecti, iura & iudicia ſequi, Chriſtianam colere charitatem, mores honeſtos, & nobili dignos induere, hoc eſt pietatis in Deum ſtudioſo, & vitæ honeſtatis amãtes eſſe, atque è contrario facinora, quæ ſimiliora ſint homini Ethnico rudi, & viro ignobili, quam equiti nobili, ſanguine claro, & chriſtiana fide imbuto, deuitare, & penitus fugere velint.

IV.

Et quo rectius hæc obſeruati & certius poſſint, ipſis tam Noſtras & imperij prælegi volumus conſtitutiones, quibus articuli antiquiſſimi, & laudatiſſimi equeſtris iuris comprehenduntur, q̃ Nos & Imperium in priſtinum vigorẽ reuocari, ſtabiliri, & in rem gloriamque nationis Germanicæ exerceri iuſſimus, atque ita priſco more [illegible]rebunt.

V.

Nec dubium eſſe, quin hæc ipſa pro ingenuitate Germanorum equitum æqui boniq; facturi, neque tantum libenti ac læto animo accepturi ſint, ſed eadem effecta daturi. His ita præmiſſis articulorum prælectio ſubiungatur.

VI.

Qua peracta, iteratò Archiſtrategus eoſdẽ exhortator, vti, qua decet ſinceritate, & Principes, & comites, & magnates, & Nobiles gregariique equites, cuiuſcunque ſtatus & quan acunq; ætate ſint, alti ſeu humiles adoleſcente vergenteue, velint, prout debent, omnes prælectis accõmodare ſeſe fideliter obedienterque parere, atque in fide manere data Ducib. ſuis, Imperatori Romano, Imperio, legato noſtro, eiuſque ſubordinatis officialibus, ſiue late teneant campos ſiue in præſidiis verſentur, tam de nocte, quam die pro virili quiſq; portione ſua, & pro more maiorum, ſpreto etiam periculo fortunarum & capitis ſui, prodigi vitæ, negligentes bonorum ſuorum: neque hac fide liberati ſe putent, priuſquam miſſi hæc ſolutam militiam (niſi morte interuenie[n]te aut aliis grauibus & iuſtis cauſis interuenientibus) verũtamen animum & mores ingenuo Germano equite dignos gerant, equum rectumq; tueãtur, rem totam militarem feruenti prece præpotenti Numini commendent, ac demum ſe ſe omni culpa flagitio, flagitiique pœna immunes præſtent. Ad extremum ſi hoc rationis ſuæ petet ab illis Archiſtrategus, vt iuxta veterẽ conſuetudinem, hoc ſacramento ſe obligent, erectiſque omnes manibus in has leges, & in omnia præſtanda, quæ his legibus continentur, iurare velint.

VII.

Lectis belli legib. & articulis, dictoque ſacramento, dux belli ordines legionum conſtituet, & equitibus eos qui præcipuos magiſtratus habituri ſunt, indicabit.

VIII.

Primum de Fecialis manu ſumptum enſem Mareſchallo tradito, eique curam Iuſtitiæ ſeu Æqui & Recti, ad tuendum bonos & morigeros, è contrario etiam puniendum malos & reos, ſerio inculcando, quod communi omnium voce præſtitit iuramentum, demandato.

IX.

Deinde Archiſtrategus reliquas perſonas in maioribus aliis officiis conſtitutas nominato, uſque ſimul diligentem iuxta ac fidelem numerum ſuorũ curationẽ, quoq; præſtito iuramento reſpondeat, cõmendato: Ad hæc ipſis equitibus vniuerſim inculcato, vt huiuſcemodi officialibus, omnibus & ſingulis, quam par eſt, obedientiam præſtent in rebus, quæ ad proprium cuiuſque officium pertinebunt.

X.

Hinc viciſſim officiales, poſteaquam gratias egerunt, debitam ſummiſſionem Archiſtratego, & Equitibus officium ſuum pollicentur.

Quibus peractis ad tubarum clangorem circulus diſſoluitur.

Qua ratione conſtituendum ius Equitum.

Mareſchallus virum nobilem vitæ probitate, iudicij maturitate, & rerum experientia inſignẽ, Legatum ſuum conſtituito, cui præter cætera Iuſtitiæ, & Iuris equeſtris curam commendet, adiuncta illi inſuper perſona, exercitatione benè perita, quæ munus Scribæ ſuſtineat. Is primo equeſtri iudicio fidem ſuam publico iuramento obſtringito.

Idem Ius quomodo obſeruandum.

I.

VT ergo Ius equeſtre rite obſeruetur, primum de mandato Mareſchalli per tubicem in caſtra promulgator, aut ſi commodius id viſum fuerit, ordine ad partes ſingulas diſtributi exercitus diuulgator.

II.

Inde Mareſchallus, quippe cui iuſtitiæ præcipua cura & oneris commiſſa eſt, 4. Equitum Magiſtros, 3. Legatos, 3 vexilliferos, item totidẽ decuriones cum vno Hipparcho ſummo. quibuſcũ iudicium ineat & compleat, imo pridie quoque conſili-

conſilium capiat, ſi id præmitti & cauſæ neceſſarium, & vtile videretur.

III.

Si equitatus copioſior fuerit, vt ex multitudine ad id facilè homines ſuppetant, aut ſi qua capitis, aliaue honoris cauſa grauis occurrerit, iudiciū duplicator viginti quatuor perſonas conſtituendo, eoque plures de vexillis Decuriones adlegendo.

IV.

Hæ iam dictæ perſonæ, vbi ante vel in conclaue Mareſchalli conuenerint, quum iam hic ad locum futuri iudicij prodibit, is à Feciale, vel alio diſtrictum ſibi enſem præferri, & tubæ occentum, tum ad authoritatem iuri adiiciendam, tum ad terriculum militibus oſtentendum, præire curato, illæ vero continuo ordine binæ ſubſequuntor geſtantes ſuos etiam gladios humeris reclinatos mucrone in altum ſurgente (ſi cauſa fuerit capitalis) accommodatos verò lateri, (ſi illa non fuerit maleficii.)

V.

Atque in omni cauſa iudiciaria, præſertim ſi pœnam expoſcat, aut famæ integritatem, rei ſeu diſciplinæ militaris cuſtodiam ſpectet, ipſa perſona Mareſchalli præſens ius & æquum ſummo ſtudio adminiſtrato, & authoritate deſendito. Quod ſi occurrentibus leuioris momenti ciuilibus cauſis, ipſe interim grauioribus negotiis detineretur, vices ſuas ab Legato impleri perinde eſto.

VI.

Facto tum Mareſchalli, tum cæterorum in loco iudicij pleno conſeſſu, ipſe primum Mareſchallus enſem ſuum Menſæ imponito, tum deinde iudices gladios ſuos (ſi cauſa fuerit capitalis) inuertunto mucrone ad terram vergente.

VII.

Item Libellus conſtitutionum in menſa exponitor.

VIII.

Poſt hæc Mareſchallus poſtulatis & conſtitutis iudicibus primum proponito & mandato, vti nec pecunia, donis & largitionibus corrupti, neque pro dono parando, remoto etiam odio, inuidia, & tum amicitiæ, tum inimicitiæ nomine iudicare velint, verum iuxta conſtitutiones & decreta Cæſarea cauſas contentione & defenſione diſceptatas vtrinque cognoſcant, ſententiamque ferant, & pronuntient ea ſinceritate iuſtitiæ, qua ſe iudicandos à iudice Deo in extremo iudicio votum habent, tum deinde à ſingulis illorum fidem ad hanc æquitatem ſeruandam dextra data ſancitam accipito.

IX.

Porrò Mareſchallus pro more inquirito de iudicio, num homines, penes quos illud eſt, idonei ſint: item an habeatur legitimo tempore, intercedatne aliquod impedimentum, quod Cæſareum Equeſtre iudicium fieri prohibeat.

X.

Deinde iudices adiurabit, per Deum omnipotentem, omnis iuſtitiæ fontem, deinde noſtro vt potè ſupremi magiſtratus, & imperii, & noſtri etiam ducis nomine: ne quiſquam ſine veniâ, & ſuo procuratore loquatur, iudicio excedat, ne turba circumſtans eos elidat.

X.

Inde quærito, num ritè litigantibus dictus ſit dies, & an citati ſiot.

XII.

In capitalibus cauſis, & iis, quæ bonum militaris diſciplinæ ſpectant, quæſitor rerū capitalium, & ſi ob grauius rei momentum ita Mareſchallo viſum fuerit, præter ipſum eius quoq; Legatus, in cauſis tamen ciuilibus, vbi pecuniaria lis infertur, Actor & Defenſor prodeuntes vnam perſonam de iudicio etiam vnam vel alteram ex adiunctis petunto, quorum conſilio cauſam ſuam agi & pertractari curabunt.

XIII.

In pœnalibus contentus in Equitū legibus articulus, & ius maleficii Imperatorium rectiſſima norma eſt, & regula iudiciorum.

XIV.

Inquiſitio dum agitur, Equites ſub ſuo ſacramento admonentor, vt quiſque votum ſuum reneat occultum, & perpetuo ſilentio inuolutum eodem ſecum condat ſepulcro.

XV.

Ante pronuntiationem iudicii, ſi maleficii vel honoris cauſa inter viros graues controuertitur, ſemper idipſum Mareſchallus Archiſtratego detegito, ad eius quoq; animum percipiendum, qui proinde poterit, prout perſonæ dignitas, temporis ratio & rerum circumſtantia feret, ſeueritatem pœnæ mitigare & lenire.

XVI.

Cum ergo in Pœnalibus iudicium pronuntiatur, gladium Mareſchallus manu teneto, ſurſum mucrone recto.

XVII.

Cæteri vero ad iudicandum deputati, interim, dum inquiſitio fit, & ſententiæ feruntur, ſuorum gladiorum mucrones demittunto, eoſdemq; propalato ium iudicio rum ipſi erigunto, tum Mareſchallus bacillum ſuum diffringito. Inde ex iudicio diſceditor ad eum locum, vnde venerunt, gerentibus ſingulis iudicibus gladios humeris reclinatos, aot, ſi maleficii cauſa non fuerit, laterib. affixos.

XVIII.

Quicquid demum vbique, dum militia decurrit, in huiuſmodi iudiciis tractatur & concluditur, id omne bono ordine in libro ad id deputato perſcribitor & adnotator, cuius, patrato iam bello, bina exemplaria Mareſchalli ſigillo conſignentur, & alterum Noſtræ, alterum dilecti Nobis Principis Electoris Moguntini Concellariæ tranſmittatur, vt eò quiſquis in poſterum recurrere poſſit.

ARTICVLI COPIARVM GERMANARVM.

I.

COpiæ Germanicæ Nobis Romanorum Imperatori, ſacroque Imperio primum iurabūt, fida ſe militia Noſtris, Imperiiq; tum malis præcauendis, tum commodis promouendis ſeruituros, ſimili ſeſe ſupremo Legato noſtro, Ducib. ſuis, capitibus, Legatis, vexilliferis ordinum ductoribus, Menſoribus, aliiſque in ſuperioribus officiis conſtitutis à Nobis obedienoa ubſtringent, omnes Nobilis, ignobiliſque, tum ſanguinis, tum ſtatus, curandi, ſcilicet non obnitendo, neq; ſubterfugiēdo, ea omnia, quæ ab illis mandata, æquâ militis conditione, acceperint, cauentes offerre ſe illis animo mobili & ſeditioſo, manibus violentis, & ore contumelioſo, contra parati adire & deſerere hoſtem, atq; omni parere neceſſitati, qualiſcunq; illa, an profectionibus, prælis, incurſionibus, excubiis die nocteq; acciderit. Si quis verò inobſequentem ſeſe præbuerit, pro iudicio Ducis ſecundum iura multator, prout infra ſcriptis articulis declaratur.

II. Omnis

II.

Omnis miles ab omni impietate tum verborũ, tum operum quam longiſſimè abeſto, victoriam de hoſte à Deo ſupplice animi prece flagitato, & quotieſcunq; circumſonante tympano vocatur, ad concionem venito, quam niſi graui negotio impeditus ne prætermittito. Si quis verò blaſphemo ore vel opere Deum ſibi offendere non verebitur, is decreto Ducis & Juris corpore & vita punitor. Et ſi quis ſub concione & re diuina in cellis vinariis, in commeſſationibus, alijſue locis leuitatum & inuerecundiæ diuerſoriis deprehenſus fuerit, in eum compediendum, & pro iudicio Ducis multandum ius eſto quæſitori. Neq; interim, dum ſacra fiunt, & concio habetur, quicquam vini, cereuiſiæ aut ſimile à Præfectis annonæ promatur, vendaturque.

III.

Quicunque haſtas & breuiores gladios geſtaturi ſunt, bene firmis ad defenſionem gladiis, lateralibus vtraque ſcilicet manu validis, aut idoneis frameis inſtructi ad armiluſtrium comparento, ſed inprimis ſclopetarii fidis ſe & habilib. frameis muniunto. Neque quiſquam arma ſua qualiacunque permutato, ſed diligenti cuſtodia, & ratione aſſeruata non cædendis lignis, non ad alias res abutendo diſtruito, vt eadem integra ceu boni milites contra hoſtes ferre, vbi iam tempus feret, & vſurpare poſſint. Secus egiſſe qui deprehendetur, multam ideò dato, præſertim imminuto eius ſtipendio, cum miles luſtrabitur.

IV.

Quiuis item ſuperiora arma, ſed inprimis ſclopetarij maiores ſclopos, & ea, quæ ad hos pertinent, in tuto & expedito poſita habento, & omninò puluere tormentario, glandibus, & fomentis vacui ne reperiantur cauento. Si quis autem ſe adeo inermem in expeditionibus & excubiis offerret, vt neq; gladio neq; ſclopo cum hoſte congredi poſſet, is corpore pœnas luito.

V.

Omnes item chlamydati ſunto, quo incurſum pluuiarum & vim frigorum ſuſtinere facilius, ſed inprimis ſclopetarij ſclopos & pyxidiculas cooperire, iiſque commodius vti poſſint.

VI.

Quodlibet vexillum ſiue coniunctim, ſiue ſeparatim, ſiue etiam decurionatim, prout nimirum res tulerit, paratum ſe & promptum offerto, tum ad expeditiones ſuſcipiendas, tum ad ſtationes & præſidia agitanda parendo præſcriptioni noſtræ & Ducum noſtrorum, ipſique neceſſitati.

VII.

Et ſi quando Capitaneus, vel alius, qui cum officio eſt, aliquid, quod virtuti militari non inuiũ imponeret neceſſitas, perficiendum vna cum alterius Capitanei ſigniferis, Ductoribus & militibus mandaret, parendum his erit, perinde ac ſi proprius Capitaneus iuſſum dediſſet.

VIII.

Puerperas, prægnantes mulieres, virgines, homines ætate confectos, ſacerdotio initiatos, diuini verbi Præcones & alios Eccleſiæ Miniſtros illæſos & indemnes præſtanto, nulla iniuria ſub pœna capitis afficiunto.

IX.

Sub eadem pœna abſtineto à templis, Monaſteriis, Clauſtris, domibus & hoſpitalibus, & litterariæ diſciplinæ conſecratis, ea nullatenus affligendo.

X.

Porrò triginta dierum decurſus ſtipendiarium menſem explero, pro more recepto, & ſingulis in ſingulos menſes floreni 4. conſtantes 15. batzis, aut 60. crucigeris ſtipendium perſoluuntor. Quod ſi imperata euoluto iam tempore pecunia mora ſolutionis fieret, ipſi nihilo ſegnius aut impatientius, tum vices excubiarum obire, tum contra hoſtem ire, prout milites decet, ne recuſanto.

XI.

Quiſquis quocunque tempore & loco vel accepto auctoramento profugus reſiliret, vel poſtmodum abſque venia & miſſione honeſta deſertor exercitus abiret, is deprehenſus inducta cauſa, nec in iudicium adductus capitis damnator, eius verò bona direptioni ſubijciuntor. Quod ſi deprehenſus aut retractus non fuerit, publica infamiæ notâ inuſtus omni libertatis, ſecuritatis, & comitatus fide orbator.

XII.

Nemo in perfectionibus diſcedat ex ordine, niſi graui vrgente cauſa. Quicunque autem in hoc morum non geſſerit, eum Duces ordinum Ductores, & publici Miniſtri per vim in ordinem rediguntо, ſi contrà obnitens iuſſa reſpueret, atq; adeò patrandæ in ſe necis cauſam præberet, interfector in crimen ne vocetur.

XIII.

Quiſquis in expeditionibus & ſtationibus ab alio Ductore iuſtas ob cauſas, eoque quod contra ſe gerat, quam addeceat militem, increpitus in illum vel concitata turba ſtipatus, vel probris contumelioſus inſurrexerit, is iuxta decretum Ducis, & præſcripta iuris multator.

XIV.

Cum ſententiæ rogantur, equites iuramenti & obligationis admonebuntur, vt cuiuſque ſuffragium ad ſepulchrum vſque tacitum ſeruetur, prompros ſe æquè offerunto, parati fide animoſa ad eadem tuenda extremam vitæ aleam ſubire, qui imo pro honore ſuo & præſtito iuramento de traditione neque colloquium neque conſilium ineunto:

XV.

Vi quoque iuramenti ſui, imminente ab hoſte periculo & neceſſitate, cum id petet Capitaneus aut Ducum aliquis, ad laborandum & ædificandum ſe adhiberi ne recuſanto.

XVI.

In huiuſmodi præſidio collocati etſi vno pluribuſue inſultibus ab hoſte tentarētur, ſuo perǽquè ordinario ſtipendio contenti viuunto, Nobis aut Imperio nihil hoc amplius debentibus. Atque in arces, ciuitates, & alia præſidia, quæ ſub conditionibus acciperentur, nemo deprædaturus intolet, aut ſe per vim ingerat, niſi facta Duce vel copia, vel præſcriptione.

XVII.

Omnes, qui à Nobis ſecuritate donati ſunt, vel in fidem noſtram, iurato venerunt, miſſos & intẽtatos relinquunto, nihil contra eos machinando, ſub pœna capitis abſq; conſenſu & venia Archiſtrategi, vel eius, qui huius vice perfungitur.

XVIII.

Loca quæ ſalua guardia gaudent, ne diripiant, expilent, vllo ue damno afficiant ſub pœna capitis.

XIX.

Si quando Nos, ſeu Noſter, quem conſtituim᷑, ſupremus Legatus ſecundo aduerſus hoſtem vteremur prælio, aut ſi qua præcipua munitio valido impetu, quem Deus benè vertat, caperetur,

tur, tuncquidem ſingulorum militum ſtipendia rium tempus, qoumodocunque ſe interim habeie menſe, pro completo habebitur, ac denuò incipiet, vt Nos tamen aut imperium ad nihil vltra eia obſtricti ſimus. Et ſi nondum parata pecunia hoſtibus amplius detrimentum inferri poſſe videretur, eundem ad imperium Ducis perſequi, & qua poſſunt ratione deterrere ne recuſanto. Quicunque autem repugnauerint, tanquam periuri æſtimabuntur, capitalique pœna afficientur. His tamen in rebus, in regnis & prouinciis hæreditariis optimas conſuetudines, & pacta mutari nolumus, neque nobis præiudicari; ſed omnia perſeuerare immota.

XX.

In præliis & incurſionibus, eorumque ſecundo ſucceſſu nemo prædæ intentior eſto, aut bonis diripiendis auidius inhiato.

XXI.

Nemo inſcio & inuito ſuo Capitaneo è caſtris ad prædandum vel alias ob cauſas egreditor, aut noctem à ſuo vexillo abeſto ſub pœna & capitis, & alia pro Ducis decreto inferenda.

XXII.

Si quis vnus aut plures in prælio vel alias in fugam inclinarent, eos proximus vel tranafodito vel ferito, quin imo ſi huiuſmodi fugam rexena interficiatur à quopiam interfector nō opus criminoſum, ſed opus ſingulari gratia perſequendum patrarit.

XXIII.

Quiſquia vero fuga ſe abſtulerit, eius primū nomine Ducem delato, ſi deinde apprehenſus fuerit, capite, ſin minus, publicæ infamiæ nota perfidiæ ſuæ pęnas dato.

XXIV.

Caueant vi præſtiti à ſe iuramenti conuentur agere, inſcio & inuito Duce, qui egerint, tanquā perfida turba, præciſa omni ſpe gratiæ, morte multantor.

XXV.

Nemo ſub pœna capitis cum hoſtibus, aut eorum cum tympaniſtis, & tubicinibus, ſiue in caſtris, ſiue in profectionibus, ſiue præſidiis vllum ſermonis literarumue cōmercium babeto, neq; nūcium in caſtra inimica vel mittito, vel inde accipito, citra Ducis mandatū & licentiam.

XXVI.

Nemini hoſtium, aut iis adhærentium, cuiuſcunq; fuerit ſexus, & quantacunq; ætate, homo, permittitor libere tranſmittentibus excubiis ingredi & egredi noſtra caſtra, verum quiſquis eos deprehenderet, etiam comprehendito, vel ad ſuum Capitaneum, vel ſupremum campi Ducem adducito.

XXVII.

Si quis conſcius fieret proditionis, & aliorum maleficiorum, quæ ab vno pluribuſue vel detrimentoſa ipſi exercitui, vel eius Principi noxia intenderentur inferrenturue, is vel è veſtigio vel nomina malefactorum apud magiſtrū & Quęſitorem rerum capitalium vt ſui iuramenti prodendo ſuam conſcientiam exoneret, vel inſtar ipſius authoris tanquam perfidiæ reus luat.

XXVIII.

Si quis viam inuenitet ad hoſtibus incommodandum infeſtam, ad ſuis conſulendum accommodam, is eam Duci aut ſupremo Archiſtratego aperito & commonſtrato, magnum huius facti gratiam habiturus.

XXIX.

Omnes inſolentia mutuæ contentionis iurgia diligenter euitanto, ſub pœna capitis, pace inter ſe & ſociante animorum concordia coniunctiſſimi.

XXX.

Inter iurgia nemo vi præſtiti iuramenti aduerſus alterū vſurpet arma lethalia, cuiuſmodi ſclopi & longiores enſes habentur, liberoin ei tamen vſu lateralium gladiorum ad vitā cæſim, punctimue tuendam.

XXXI.

Inueterata odia ſi quos inter milites fuerint, tantiſper iaceant, & dum laudabilis hæc expeditio peragitur, interquieſcant, verbis & opere inulta, niſi iure vindicentur: quiſquis contra egerit, is in iudicium vocatus, & indicatus ignominia & morte multator.

XXXII.

Ne quis alios contra alium turbato. Si qua tamē lis & diſcordia forte inter quoſdam oriretur, proximi, qui adſunt pacatos eos reddere ſtudento, vtrinque pacē æquam expoſcendo, quam bis terq; expetitā qui reiiceret, ideoque trucidaretur à quopiam, pacis ter a ſe repulſæ iniuriam hoc modo expiaſſe cenſebitur. Et qui paci ſtudentem aut armis nudum percuſſerit, iudicio ſiſtitor, & iuxta decretum cum ignominia morte multator.

XXXIII.

Quiſquis alterum, ante ſe poſt pacis compoſitionem, armis ſuis peteret, ea vel iaculando, vel proiiciendo, corpore punitor.

XXXIV.

Si qui duo aut plures coorto diſſidio in verbera ruerent, ne quis factioſa cōcurſione alterī tantū parti ſtudeto, ſed vt maius incrementū malum nun capiat, diſtrahendæ altercationis & pugnæ dirimendæ cauſæ ſeſe interponito. Secus qui egerit, pro arbitrio & decreto Ducis punitor, vel Archiſtrategi.

XXXV.

Nemo ſub pœna capitis ſclopum exoneret eo loco & tempore, cum exploſionis periculū eſt, & damnum timetur, ſiue fiat in caſtris, ſiue in ciuitatibus, ſiue arcibus, præſertim cum excubiæ diſpoſitæ ſunt, & nox eſt.

XXXVI.

Quicunq; poſtulatus ad excubias non venerit, iuxta decretum Ducis multator: ſi tamen valitudinis cauſa non compareret: abſentiæ ſuæ & rationem Capitaneo ſuo per commilitonem indicato, & veniam ab eodem petito.

XXXVII.

Qui cum partes ſuas excubandi agere debet, ſine venia de ſtatione abſcederet, pręciſa omni gratia multator: atq; hoc ipſum commilitones eius indicare vi ſui iuramenti tenentor.

XXXVIII.

Nemo inuito & inſcio Capitaneo ſuo vicarium excubitorem dato: vt in primis diligentem curam teſſeræ, quæ ipſis certa quouis tempore indicabitur, ſinguli habētō. Hanc enim qui obliuioni dederit, aut alienam ediderit, iudicio ſiſtitor, & cum ignominia morte multator.

XXXIX.

Qui in excubitu ſomno oppreſſus inueniretur, vel ante, quā liberetur, diſcederet, ſupplicio punitor, extra omnem culpæ pœnæue remittendæ gratiam.

XL.

Deductis vigiliis, ſimiliter ad diurnas excubias, & in ordine neq; in plateis, neq; hoſpitiis quiſquam cum altero altercator ſub pæna capitis.

XLI.

Nemo in amica regione, & noſtro imperiiq; fundo ſiue cum itineribus, ſiue cum caſtris inſiſtet, quidquam alteri per vim, aut inſoluto pretio adimito, nemo plebem pauperem expilaturus inuadito: verum ſinguli hoſpitem, apud quē in ciuitatibus aut pagis hoſpitaturi ſunt, æqua ſolutione cōtentum relinquunto.

XLII.

Secus qui agens iuſtæ querelæ cauſam præbuerit, præter reſtitutionem, ad quam à Capitaneo ſuo & Duce adigetur, vita & corpore pœnas re cognita dependito.

XLIII.

Sub pœna corporis nemo aduerſus peregrinā nationem, ſi qua in exercitu foret, ſeditionem atque diſcordias concitato, aut turbam commoueto, ſed neq; duellum cum ea quiſquam cōmittito ob maius incommodum cauendum. Verum tamen ſi qua de re cum illa controuerſia oriretur, ad ſuperiores ſuos referunto, qui ex vtraque parte iuſtum & æquum tuebuntur. Et quando cōmeatus ad exercitum conuehitur, ne qua Præfecti annonæ vi aut moleſtia afficiantur, nemo commeatum, ſiue ante, ſiue poſtquam inuectus in caſtra fuerit, inuolet aut diripiat, priuſquam æſtimatus ſit.

XLIV.

Nemo ſub eadem pæna coemendæ maturius annonæ cauſa è caſtris procurrat, ſed ſinguli moram ferunto quoaduſq; in liberam caſtrorum aream importata, & ei pretium impoſitum ſit.

XLV.

Præfectum rerum capitalium aut eius Miniſtros, cum legum & obedientiæ violatores apprehenſuri ſunt, nemo impedito, factiosè contra illos concurrendo, vel plus æquo capiendis ſtudēdo, quin potius tueantur: quiſquis vero illis tantum moræ & impedimenti attulerit, vt reus eorum manibus ſubtractus euadat, pœnam is, ipſi reo quæ illata fuiſſet, perſoluito.

XLVI.

Quiſquis in flagranti facinore, manifeſtus verbi gratia cædis patratæ, furti, proditionis & ſimilium deprehenderetur, non continuo Quæſitore, aut eius Miniſtris præſentibus, proximi qui adſunt, reum, quoad ille cum ſuis aduenerit, pro diſciplinæ militaris bono atinento.

XLVII.

Nemo duobus Capitaneis nomen ſubſcribito, aut bis luſtrari ſecurato, nemo alterius nomine tranſito, neque alteri ſua arma pro certo pollicetor, vel accommodato ad fallendum exercitus recenſum. Culpæ reus qui fuerit, in eum ſupplicium conſtituitor.

XLVIII.

In recenſione ſinguli præter nomen, quo à ſacro baptiſmatis fonte luſtricum tulerunt, etiam cognomen ſuum proferunto, quin & ciuitatem patriam, vel ciuitati patriæ vicinum natale ſolum nominanto, vt inſcribantur.

XLIX.

Nemo pro fide ſacramenti præiudicium facito aut fraudem concipito, ſed neque quiſquam cum vllo auxilia & conſilia conſociato, &, qua ratione id demum fieri poteſt, Nobis & Imperio iniuſtis & illicitis ſtipendiis impoſitis onereтur & circumuenti fallamur.

L.

In luſtrationem Militum tum ipſi Duces & ii qui in officiis ſunt, tum & nobiles omni ſua armatura induti comparento.

LI.

Si quando Equitibus & Peditibus ſimul vnis in caſtris reſidendum eſſet, & placide vtrinque coniunctionem iſtam ferundo, & Pedites Equitibus de ſpacio, quantum ſatis eſt ad equos collocandos, libenter concedunto.

LII.

Singuli eo loco, qui ipſis à Menſore contigerit, contenti & pacato animo degunto.

LIII.

Sub pæna corporis nemo aratrum deſpoliato, nemo molas, furnos, & quicquid ad vſum Reip. conſtructum eſt, ſiue id amicorum, ſiue inimicorum fuerit, abſq; licentia vel deſtruito, vel diffringito: ſed neq; quiſquam mera libidine vina, frumenta aut farinam effundito, aliave ratione perſundato.

LIV.

Nemo grandi ætate confectos homines aut diuini verbi Præcones, aut mulieres, ſi inermes deprehendantur, ſed neq, infantes trucidet, ſub pœna capitis.

LV.

Nemo abſq; peculiari Archiſtrategi mandato incendium minando exactionem imponat, ſed neq; quiſquam caſtrum aut quid aliud incendat ſub pæna capitis, præſertim iis locis, præter quæ vel per quæ noſtris copiis eſt liberum iter, ne quis obex commeatui ponatur.

LVI.

Eum ſibi quiſq; compotandi modum ſtatuito, vt & ipſe ſibi à temulentia temperet, & alium ad bibendum importune non vrgeat. Et ſi quis ebrius alteri vel vim vel manus inferret, aut aliam culpam committeret, pœnam non tantum æquè ſeueram, atq; ſi ſobrius peccauiſſet, ſed & duplo grauiorem ſuſtineto.

LVII.

Sed in primis caueto ebrietatem admittere, cuius erunt partes excubandi: ſi quis autem ita ebrius in excubiis deprehenderet, vt vices ſuas obire, quantum ſufficit, non poſſet, is compedibus mandator, inſuper iuxta decretum Ducis ſui puniendus.

LVIII.

Si præterea quiſpiam in viis publicis, aut in ipſis profectionibus adeo vino ſolutus deprehenderetur, vt rationis, ſenſuum, membrorumque neceſſario vſu deſtitutus incerto gradu & erranti pede nec ſtare nec ambulare poſſet, eum Quæſitor aut eius Miniſtri apprehenſum vinculis, & carceri mancipanto.

LIX.

Nemo ſub pœna capitis vlla neceſſitate adductus inuito aut inſcio Duce ad arma conclamato.

LX.

Cumque conclamatur, ſinguli quamprimum aream vel locum ſibi aſſignatum corripiant, nemine citra grauem valetudinis cauſam domi ſe continente, ſub pæna capitis.

LXI.

Qui vino ſomnoq; preſſus periculum ab hoſte impēdens aut claſſicū negligeret, capite punitor.

LXII. Quod

LXII.

Quod ſibi quiſque in prælijs, & incurſionibus captum ab hoſte acquiſierit, pro iure & more militari poſſideto, præter tormenta bellica, puluerem tormentarium, municiones, prouiſum commeatum & alia, quæ ad ſuſtentationem oppidi faciunt, præter etiam captiua hoſtium Magnatum, Principum, campi caſtrorumq; Præfectorumq; capita in Noſtram, vel Noſtri Archiſtrategi Legatiue poteſtatem & arbitrium ventura, quibus proinde tradi debebunt, interim tamen interitum ei, qui cepit, grata vice iuſti præmij compenſator. Nemo quoque liberum vllum dimittito captiuum, ſub pœna capitis, abſque Ducis conceſſione.

LXIII.

Et ſi quis vel ab hoſte vel alia honeſta cauſa læſus, infirmaretur, vel etiam Dei Numine incommodam ferret valetudinem, ſuo nihilominus expendio interim gaudeto.

LXIV.

Qui pecora aliumue commeatum hoſtibus abuerterint, ea ne aliò abducunto, ſed in ipſis caſtris, quod gregario militi bonum ſit atque commodum, non graui ſed tolerabili ad Quæſitoris aut Ductoris ſui arbitrium impoſito pretio diuendunto.

LXV.

Nemo, quam alter ſibi peperit prædam, per vim ei eripito, vel auferto. Rei culpæ huius ad decretum Ducis puniuntor.

LXVI.

Nemo libertatem carnificum, quam habent iuris communis, violare attentato, qui violauerit, morte multator.

LXVII.

Dum profectionis ducitur ordo, nemo inter impedimenta exercitus proficiſcatur, niſi qui graui valetudine infirmus ſit, & à Capitaneo ſuo veniam huius indulgentiæ impetrarit.

LXVIII.

Singuli impedimenta ſua vel appendiculas impudicarum mulierum, ſi quibus adhærent, verè non coniugibus, cum id mandatum ab Archiſtratego vel Capitaneo ſuo in ipſo primo delectu, aut poſtea acceperint, pro fide ſacramento præſtita; & ſub periculo famæ & honoris amittendi dimittunto.

LXIX.

Nullus ex Capitaneis alterius milites, ſi qui à vexillo ſuo deficerent, extra Capitanei alterius conſcientiam & voluntatem ſuſcipito; ſed neque eques, qui Dominum ſuum in eadem expeditione deſereret, à quopiam Peditum numero adlegitor, neque demum vllus alteri quempiam ex ſuis auertito.

LXX.

Nemo colludentem auctiore depoſito prouocato, neque is, cui præſens eſt pecunia ludum producito: quantumcunque verò lucrum in futurum dandum alteri contigerit, ei tamen nihil alter debeto.

LXXI.

Si qui hoſce conſcriptos articulos non obſeruarent, ij tanquàm periuri & criminis rei pœnas pendunto, iuxta decretum iuris, & Archiſtrategi ſententiam. Et ſi quid in enarratis legibus vel obliuione vel ſilentio præteritum eſſet, militari nomine & virtute non alienum, omnia tamen delicta & errata militum Archiſtrategi iudicio relicta, eiuſdem vindice ſententia puniuntor.

LXXII.

Porro omnes pedites, qui breui longoue tempore poſt in exercitu hoc Nobis & Imperio militare & mereri cœperint, nominibuſque datis ſuis peculium ſuſceperint, licet præſentes in has leges eum iuratum eſt, non fuerint, earundem nihilominus pari neceſſitudine & obſeruatione tenentor, perinde ac ſi coram adfuiſſent.

LXXIII.

Si quibus conſtitutionum harum obliuio ſurreperet, ij quouis tempore Prætorem caſtrenſem accedunto earundem relectionem & inſtructionem, quam ipſe dare debebit, capturi.

LXXIV.

Ad tres menſes iuranto, quos vltra ſi eorum fuerit opera neceſſaria, vi harum conſtitutionum ad omne tempus, quo opus fuerit, conſcribi & ſuſcepti nec recuſando, nec excuſando militanto, omnia intelligendo pro horum codicillorum tenore.

ADNOTATIO ALIQVOT ARTICVLORVM SVPERIORIBVS ANNEXORVM.

I.

Qvandoquidem Germanis Ducibus, Equitum Magiſtris, & Capitaneis non ſolum pro maiorum ſuorum ad ſe manantibus priuilegijs & tradučta libertate, verùm etiam iuxta tenorem tum priorum, tum earum, quæ nunc ſunt imperij conſtitutionum; licitum eſt & liberum, exteris Dynaſtis germanas adducere copias, & verò cum idem ſibi ius hoc tempore alij, qui nati Germani non ſunt, arrogare & vſurpare velint, non abſque præiudicio & detrimento, quod inde in Germanicam nationem redundare poſſet; idcirco nemini extero deinceps, qui nec imperij, nec regionis fidei & tutelæ imperij commiſſæ indigena eſt, fas eſto; Germanas copias, ſiue equeſtres ſiue pedeſtres eæ fuerint, Ducis, Magiſtri equitum, aut Capitanei more colligere, ſcribere, & ducere. Quod ſi contrarium vnus pluresue peregrini Duces & Commiſſarij in imperio tentarent, omnis illorum conatus tum per generales circulorum Præſides, tum per Nos ipſos, vbi neceſſitas poſtularit, amoliendus erit, & prohibendus. Interim & in illos, ſi qui contra noſtras, & imperij conſtitutiones nomina ſua exteris Ducib. & Commiſſarijs darent, Magiſtratus eorum, cui ſubditi ſunt, vel intenta actione poſtulatus vel officio ductus animaduertito & pœnam ſtatuito, nunquam in poſterum in Germanicorum militum numero perferendos.

II.

Germanicæ copiæ, cæterique omnes, qui ab exteris Dynaſtis conſcripti annuo ſtipendio merebuntur, in literis auctorationis ſuæ nominatim excipiunto, nolle ſe vnquam contra ſacrum Germanorum imperium, & carâ ſibi patriam, eiuſque quamcunque nationem arma ſumere, ſiue ad offendendum, ſiue ad defendendum ſumenda fuerint, quin imò apertè teſtantor, eiuſdem inprimis ſalutis ſtudio & incolumitatis amore militiæ ſe tradere, nullo ei modo repugnaturos, quocunque tandem ab exteris Principibus proponi præſcribique poſſit.

III.

Miles Germanus, & qui hunc regunt Ductores & Magiſtri, dum ſub exteris Dynaſtis militant, ordinem & diſciplinam militarem enarratis iam,

 & à

& à Nobis imperioque conſtitutis legibus, præterea iuri Equeſtri, articuliſque iam poſitis conformem inſtituunto & tenento.

IV.

Quod ſi quiſpiam ex Ducibus, Magiſtris equitum, Capitaneis aut alijs, qui in officijs erunt ſiue inter equites ſiue pedites, atq; vniuerſim loquendo ſi quiſquam militum, dum exteris Principibus militant, contra noſtras, & imperij has leges, contraque iura equitum, & ſupra poſitos articulos, recedendo ab ordine & diſciplina militari committeret, aliave ratione famam ſuam & exiſtimationem labefaceret, tum verò inprimis ſi ordinum Ductores cum ſubiectis ſibi militibus, quà hoſtiũ circumuentionibus, quà fraudulentis machinationibus, tum quoad commeatum, tum quoad veſtitum, vel etiam approbatis indebita arma imponendo, vel, quibus id fieri poteſt modis, ſtipendio ſuo, & debita contra hoſtes tutela fraudando perfidioſe & iniquè agerent, eos omnes, etſi impuniti inde loci receſſerint, Magiſtratus tamen ordinarius, cui parent, cum primum id reſciuerit, vel officio, vel intenta alicuius actione ductus iudicio arceſſito, & pœnis afficito: Et ſi quo in loco Magiſtratus deeſſet, factumque interim manifeſtum caſtigationem expoſceret, Noſtrum erit, vt qui ſummam rerum poteſtatem gerimus, ex officio, aut quia ad nos querela defertur, cauſam cognoſcere, iuxtaque Noſtras & imperij conſtitutiones, iura equitum, & articulos, æquam in reum pœnam ſtatuere & pronunciare.

V.

Et quia res omnino ad omnis generis iacturas & detrimenta præcauenda bonum ordinem exigere videtur, vt nimirum vexilla inſtruantur & conſtent quam exercitatiſſimis & peritiſſimis militibus, tum etiam idoneo armorum apparatu, ſed inprimis inſignibus ſclopetarijs, quorum induſtria & virtus noſtris hiſce temporibus, quando præcipuè externæ Nationes ad hoc militiæ genus erudiuntur & exercentur, permagni omninò momenti eſt; idcircò ſtatutum eſt, vt ſub ſingulis vexillis quadringenti, & inter hos centum apprimè armati cum oblongis haſtis, quorum ſinguli breuiore ſclopo inſtructi ſint, conſtituantur, inter quos centum armati dimidiata parte, ij nimirum, quorum ſtipendium ſupra 8. florenos excreſcit, plena armatura integrè loricatis manicis graues incedunto, & inſuper 50. de veteranis & probè exercitatis militibus, qui & ipſi ſuam armaturam tum ad ſtipandum vexillum, tum ad alium, quem caſus offeret, vſum circumferant, ſinguli præter romphæas & alia breuiora arma vt bipennes, etiam minorem ſclopum ſilice ignipotentem de zona ſuſpenſum ferunto. Quinquaginta reliqui ſimplicem militum, qui haſtas gerant, manum conficiunto. Quæ omnia deinceps ſeriò Ducibus & Capitaneis in conſcriptionibus & auctorationibus commendabuntur.

VI.

Ducenti, qui reſtant, ſclopetarij ſint galeis oppugnatorijs, frameis, & ſimiliter venaticis ſclopis, ignitario ſilice benè inſtructi. Porrò ſingulis menſibus exercentor, & applicitum ad malas ſclopum exonerare edocentor. Omnis autem artificioſæ exploſionis indocilis, aut ignarus in pœnam à ſclopo ad haſtam ferendam deponatur, & in eius locum, qui ex gregarijs militibus idoneus videbitur, ſubſtituatur, quo ad artem rectè explodendi diſcendam, & in mutuum ſui conſpectum progrediendum, illis & alacritas, & animus addatur.

VII.

Et quoniam exteræ nationes ſclopetarijs duplicato ſclopo formidandis vti aſſueſcunt, ſingula vexilla ex hoc genere decem conſtituunto.

VIII.

Ex prædictis ſclopetarijs memorati centum 5. quinquaginta 6. quadraginta 7. vel 8. & reliqui decem, qui duplicato ſclopo onerantur, 10. florenis in menſes ſuſtentantor.

IX.

Sub quolibet vexillo minimum octo, decemq; Nobiles, aut alij probatæ virtutis, & experientiæ ſingularis milites habeantur, qui ampliore ſtipendio conducti equis ſuis, quos ipſorummet erit alere, Ducis ſui aut Capitanei voluntati & neceſſitati pareant, ſed inprimis dirigendis ſclopetariorum ſeruiant.

Atque leges illæ ſunt militiæ Germanicæ, quæ ſi accurate, ſeuereque cuſtodirentur, haud ſane arma Sultani timerentur; nec priſca Romanorum militia nobis admiranda videretur. Et præclarè tamen multa obſeruantur. Sed crebro inopia ſtipendij, diſſimulatio ducum, auaritia centurionum, militum licentia, ciuilibus præſertim bellis bonas leges non opprimit modo, ſed ne vocem quidem earum exaudiri patitur.

CAPVT LXI.

Victoria ſerio, iuſte, moderate vtendum.

§. 1. QVOD Maharbal Hannibali dixit, *Non omnia nimirum eidem dy dedere, Vincere ſcis Hannibal victoria vti neſcis*, id mulos euenit. Tam in momento pendebat vti victoria, quam vincere. *Mora eius diei ſatis creditur ſaluti fuiſſe vrbi atq; imperio.* Sic Romani crediderũt teſte Liuio: Nec vane, *Vtendum victoria.*
ſi enim vrbi perculſæ ſuperueniſſet, facile occupare eam potuiſſet. Victoria multo ſanguine comparata, faciliime corrumpitur. Itaq; hoc agendum eſt, vt debellent, non vt triumphent. Marius victis Teutonis tota nocte reliquias p paucos ſuorũ territauit, poſtridie vicit. Securitati ſuorum cõſuluit Hermocrates Syracuſanus, iniecto metu noui hoſtis. Front. l. 2. c. 9. *Hermocrates Syracuſanus, ſuperatis acie Atheniensibus, veritus ne captiui, quorum ingentem manum in poteſtatem redegerat, parum diligenter cuſtodirentur, quia euentus dimicationis in epulas, & ſecuritatem compellere victores poterant, finxit proxima nocte equitatum hoſtilem venturum: qua exſpectatione aſſecutus eſt, vt ſolito attentius vigilia agerentur.* Primam victoriam diligenter vſurpauit L. Martius eques Romanus, Front. l. 2. c. 10. *Titus Martius eques Romanus, qui reliquiis exercitus duorum Scipionum præfuit, cum in propinquo bina caſtra Pœnorum paucis millibus paſſuum diſtarẽt, cohortatus milites, proxima caſtra intempeſta nocte adortus eſt: & cum hoſtem victoriæ fiducia incompoſitum aggreſſus, ne nuncios quidem cladis reliquiſſet, breuiſſimo tempore militi ad requiem dato, eadem nocte raptim famam rei geſtæ prægreſſus, altera eorundem caſtra inuaſit. Ita bis ſimili vſus euentu, deletis vbiq; Pœnis, amiſſas populo Romano Hiſpanias reſtituit.*

§. 2. Serio igitur victoria vtendum, vrgendique ſucceſſus, & trepidis inſtandum: Cum enim in magnis etiam prœlijs, vt res nunc agitur, pauci cædantur, cæteri facile ſe recolligant, plus plerunque temporis quam damni eſt in recenti victoriã; præſertim ſi & hoſti ſunt ſua funera & habeat fortuna regreſſum. Victoria egregie vſi ſunt

Piſiſtra-

Digitized by Google

Piſiſtratus & Canon, Duces Athenienſes. *Piſiſtratus* itaque Front. l. 4. c. 7. *Athenienſis, cum excepiſſet Megarenſium claſſem, quæ illis ad Eleuſin noctu applicuerant, vt operatas Cereris ſacro fœminas Athenienſium raperent, magnaq; edita cæde eorum vltus eſſet ſuos, eadem quæ ceperat nauigia Athenienſi milite compleuit, quibuſdam matronis habitu captiuarum in conſpectu locatis, qua facie decepti Magarenſes, tanquam ſuis, & cum ſucceſſu renauigantibus effuſi obuiis inermesq; rurſus oppreſſi ſunt. Conon dux Athenienſium victa claſſe Perſarum apud Inſulam Cypron milites ſuos captiua armis induit, & iiſdem barbarorum nauibus ad hoſtem nauigauit in Pamphiliam, apud flumen Eurymedonta. Perſæ quia & nauigia & habitum ſuperſtantium agnoſcerent nihil cauerunt: ſubito itaque oppreſſi, eodem die & naualı & pedeſtri prælio victi ſunt.*

Cauta benignitate habendus victus.

§. 3. Quod ad victum pertinet, ita ille tractandus eſt, vt aut nolit, aut non poſſit rebellare: imo vt nec velit, nec poſſit. Vt nolit benignitate, vt non poſſit, cautione efficiendum. Romani vtroque modo Imperium ſtabilierunt. Benignitate initio vſi ſunt, Tatium cum Sabinis victos in vrbem receperunt. Albanos etiam cum opibus vrbi intulerunt, atq; ita ſibi & victis conſuluerunt, cum id efficerent, vt ex hoſtibus amicos, ac ciues fidiſſimos haberent: neque enim poſtea diſcrimen Sabinorum, Albinorum, aliorumque fuit, omnes Romani fuêre. Captiuum non repugnantem occidere non licet, quia dum capitur, fides datur vitæ, alioqui ſeſe defendiſſet. Sæuire in captiuos non licet, vt Pœni fecerunt. Bona tamen captiuorum Victori cædunt. Lex eſt, καὶ τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι. *Omnia victorum bona cedere victoribus.* Quod ſi victis imperare obſides, tributa, delectus operas voluiſſent, næ illi haud vrbes nobiles in officio continuiſſent: vel inter ſe, vel cum vicinis rebellaſſent. poſtea adulta potentia id fecerunt, & in victoria crudeliores fuere.

In captiuos non eſt ſæuiendum.

§. 4. Quodſi in vrbem & iura ciuium admittere non placeat, quod Romani potentiores fecêre, ſocios & ſubditos faciant, poſtquam enim ſocios ciueſq; tot habuerunt, vt aliam nullam Remp. timerent, victos tributarios fecerunt & ſubditos. Hoc in genere curandum, vt ſubditi bene habeantur, ſic enim conſequentur victores, vt non timeãt opprimi: hæc vero ſecuritas fideles efficit. Itaq; in ipſa victoria ſit elementia, quia iure gentium deditis parcitur. Vt poſt victoriam hoſtilitas deſinat.

Victoria iuſta ſit.

§. 5. Victoria quæ iuſto bello contra iniuriam obtenta, debet etiam iuſta eſſe. Vt innocentibus grauis non ſit, vt auxilijs grata, finitimis, non oneroſa. Tormentis extorquere theſauros, inermes impubereſque cædere, libidinibus omnia fœdare iniuſtum eſt. Hæc maiore cura Imperator, quam hoſtium arma vitabit, per hæc enim victoriæ fructum perdet.

Superbia eſt perniciosa victoria.

§. 6. Moderata ſit, ne ſuperbe, crudeliter, intẽperanter graſſetur. Superbia quidem plurimos in ipſa victoria euertit. Romanos ſtratagemate, hoc eſt, nobiliſſima victoria ſine ſanguine ad furculas caudinas Pontius Samnitum Imperator vicerat: nam indagine cinxerat, cum parens eius vt vel oẽs dimitteret illæſos, aut omnes interficeret, ſapienter ſuaſiſſet, cõtumelia irritatos ſibi infeſtiores effecit, ſub iugum enim miſit. Pari enim modo Seſoſtris Rex Ægyptiorum inſolentia victoriæ orbẽ offendit, cum Pharios currus regum ceruicib. ageret, cum in regionibus, quas facile occupaſſet, ad exprobrationem ignauiæ, pudenda mulicbria ſculpta erigeret. Itaque breui regnum Ægypti concidit. Modeſtus erit, ſi ſciat, ſe ſola occaſione victorem fuiſſe, facili occaſionis mutatione vincendum. Vere Polybius κρατεῖ δ' ἐπὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθρωπίνων ὁ καιρὸς, μάλιστα δὲ τῶν πολεμικῶν. *In omnibus rebus humanis, ſed maxime in bellicis pollet occaſio,* Sæpe plus quàm virtus.

Conuerſione leuiſſima potuit victor.

§. 8. Crudelitas etiam abſit. In hoſtem ſupplicem ira indecora, clementia diuina eſt. Seruandi ſunt, qui crudeles & immanes non fuerunt: Truculentum conſilium Machiauelli l. 3. c. 31. Is enim quamuis alios modos etiam probat, euerſionem tamen liberarum ciuitatum præfert. lib. de principibus c. 5. *Parte dominationis, ſi ex veteri conſuetudine libera fuerit, & ſuis iuris viuendi ratio, in eo vt ius tuum retineas, triplex affertur modus. Primum vt illam penitus euertas: Alter vt eo ipſe demigres ad habitandum. Poſtremus, vt ſuis legibus & libertate [annuam duntaxat penſionem exigens] ſinas illam vitã degere. Paucorũ item ibi, qui illum dominatum tibi in amicitia conſeruatum curent conſtituas: qui dominatus cum à principe ſit ibi locatus, nouit ſine eius amicitia & potentia ſe non poſſe conſiſtere, obnixeque omnia propterea ſibi agenda exiſtimabit, quo illum illi tueãtur. Spartiata atq; Romanis exemplo nobis eſſe poſſunt, Athenas Spartiatæ obtinuerunt & Thebas, ibique paucorum dominatu conſtituto, amiſerunt tamẽ. Romani Capuam, Carthaginem, Numantiam cenſuerunt delendas, non amiſerunt. Græciam fere ad Spartiatarum modum retinere voluerunt, nec abrogatis eius legibus, eorum votis reſpondit, ſic vt ad eam retinendam coacti ſint multas in ea prouincia vrbes euertere. Quocirca nullum conſilium tutius afferri poteſt, quo ſecure poſſideantur, quam euerſio. In cuius enim poteſtatem venit ciuitas, ſuis legibus quæ ſit aſſueta vitã ducere, nec is euertendam putat, illam ſe euerſuram expectet. Semper enim deſciſcendi tempore habet, quo confugiat, ad ſuos nempe illos priſcos ordines, qui nec temporis diuturnitate, nec beneficiorum collatione vnquam obliuioni tradi poſſunt, & vt quibus fiat, quidquid proſpiciatur [non diſtractis ac diſſipatis habitatoribus] nunquam illud libertatis nomen inſtitutaque ex eorum animis excidunt, & ad omnem rerum euentum ſtatim in eo ſit reditio, veluti à Piſanis poſt tot annos à ſeruitute illa, ad quam Florentini eos adegerant, factam vidimus.* Nimis durum eſt & barbarum occidere, ne aliquando rebellent, cum tot ſint rationes rebellionis arcendæ: vt migratio, abductio nobilium, coloniarum inductio, arcium adiunctio, armorum ademptio. Nec dubium, Romanos peſſime ſibi conſuluiſſe, cum Carthaginem, Numantiam, Corinthum delerent. Præterquam enim, quod cum deſperantibus magna clade certarunt, etiam commoda ſua minuerunt: pecunia vitiſque, quib⁹ vrbes illas deleuerũt, integra regna comparare potuerunt. Nec alia cauſa quam inſatiabile odium, aut nominis inane decus famoſarum vrbium interitu ducibus quæſitum. Nec ſic tamen contra rebelliones ſecuri fuerunt. Moderatio ſit, quia vno ab ictu ſtetit, vno momẽto ſi præuertiſſet, tuo iugulo hæſiſſet hoſtilis gladius, qui tuum ferrum recepit. Pulchre nos Poëta gentilis erudit:

Ῥεῖα μὲν γὰρ βριάει, ῥεῖα δὲ βριάοντα χαλέπτει,
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει.
Ῥεῖα δέ τ' ἰθύνει σκολιὸν καὶ ἀγήνορα κάρφει.
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει.
Facile extollit, facile elatum deprimit.
Facile clarum minuit, & ignobilem auget,
Facile corrigit incuruum, & ſuperbum in nihilum redigit.
Iupiter altitonans ſupremas habitans domos.

Romani clementius aliquando pro ingenio ducis victoriam exercuerunt. Miris in victoria Marcellus. Silius l. 14. ſed raro tales Imperatores.

Ditmarſi ab Holſatis preſſi, cum in templum fugiſſent, & religione ſe tutos fore ſperarent, Holſati admotis ignibus viuos exurere tentabant: at illi eruptione facta impiam victoris crudelitatem vindicarunt, & duodecim Duces & Comites ac duo millia ceciderunt.

Victi ad modum varia in cauſa.

§.8. Nihilominus tamen in hoſtes immanes & humani iuris ignaros vltio permittitur ſeuerior. Dauid ſerrauit populum Ammonitarum, & circumegit ſuper eos ferrata carpenta, non abſque diuino iuſſu, quia eiuſmodi pœnas meruerant. Alioqui valde agendum leniter cum eis, qui ſubditi principi ſuo ſeruiunt, nec belli cauſas examinant, nec poſſunt, imo etiam qui rebellaſſe videntur. Sthenius Mamertinos ad defectionem ſollicitauerat, eos delere Pompeius cogitabat, Tum Sthenius, *Non æquum facis Magne, quod propter me vnum noxium tot innoxios occidere paras*: quam animi magnitudinem incolumitate ſua & ciuitatis donauit. Quanto truculentius Seuerus, qui omnes, qui ab Albini partibus ſteterant, nequicquam neceſſitatem tēporis excuſantes ſine diſcrimine trucidauit?

Quin aliquando ſeueritas imperatur. Saul à regno deiectus eſt, quod pepercisset Agago mortem merito. Achab quia dimiſit virum dignum morte, pro illo datus eſt, & populus eius pro populo Syro.

§.9. Romanorum in victoria aliquando pacatior animus, ſed plerunque nimia crudelitas, & faſtus fuit. Victos verundari ordinarium fuit, ſeruari ad triumphum, hoc eſt, certam mortem, ſolenne. Multi etiam ad ludum gladiatorium, aut beſtias damnabantur, vt mirum non ſit, acrius illis reſtitiſſe gentes. Romani alioqui donec receptui ſignum datum eſſet, omnes trucidabant, etiam canes & animalia, vt terrerent; Verùm hæc cauſa eſt fortius reſiſtendi.

§.10. Victor ne omnia frange, nam eſt & in clade præſidium, memineris iam tua te perdere.

§.11. Victori etiam pacem ſuadeo. Si Hannonem Pœni audiſſent poſt Cannenſem victoriam, pacem à Romanis impetraſſent æquam & honeſtam. Multo meliorem eâ, quam Hannibal à Scipione ante prælium popoſcit. Multis contigit, vt pacem quam negarent in aliena calamitate inexorabiles, fruſtra deinde mutata ſorte rogare cogerentur. Periculum ſemper eſt, ne potentiori ſe iungant victi, & nouum bellum concitent.

Miſeri ſunt victi, ſed violentior eſt vltima virtus, quia pro ſalute illi, victores pro decore pugnant.

Pax æqua danda eſt: nam duram, contumelioſamque nemo ſeruabit diutius, quam neceſſe eſt. Quis enim Athenienſibus ſuadeat, vt pacem Minoi ſeruent, cum iuberentur dare

———— Septena quotannis
Corpora natorum.

Gratiſſima pax eſt, & durantiſſima, cum præter opinionem datur commoda, & inexpectata victis. Hæc enim facit, vt victi in partes victoris trahantur.

Victores cohibe ne ſpargantur. Fuſa acies ſequentes ſæpe fudit. Prouide ne vincare, deinde vt vincas. Vbi viceris moderare animo, & pacis cauſa pugnaſſe te oſtende. Pugnabunt qui fugere non poſſunt, pacemque negatam extorquebunt, aut ſuam victori imponent.

CAPVT LXII.

Victo quid agendum

In clade magnus animus victoriam ſperare poteſt.

§.1. PAcem accipere expedit victori, victo neceſſe eſt. Imo vinci interdum prodeſt, vt fracta ferocia diſcant pacem pati.

§. 2. Quamuis magna clade percuſus ſit, animum tamen imo & arma teneat: ſub clypeo pax melius conficitur. Romani tribus ingentibus prælijs victi, clade Hiſpanienſi iuncta, hoc ſolo imperium tenuêre, quod animis non cecidēre. Conſpirabant poſt Cannenſem pugnam ciues, defecerunt ſocij, Hannibal tabernas argentarias venumdedit. Stetit tamen Romana ſeu virtus ſeu metus Punicæ crudelitatis & perfidiæ. Cladem fortiter accipiendo, gradum ad victoriam fecerunt. Imitati ſunt eam virtutem aliquando barbari. Vercingetorix Auarico expugnato nec animo defecit, nec in occultum ſe abdidit, ſed in oculis ciuium verſatus auctoritatem laudemq; in aduerſis tenuit. Cæſar l.7.

§.3. Animos igitur ſpirituſque priſtinos præferat, ſperet meliora, nam triſtiſſima tranſierunt. Parum vnius horę fortuna profecit, ſi animus erectus eſt. Bello victor eſſe poteſt, qui prælio ſæpe victus eſt.

Egregia conſtantia in aduerſis.

Veneti grauiſſimo prælio victi à Franciſco Mediolanenſium Duce, cùm nullus pene euaſiſſet, intra triduum exercitum reperarunt, & hoſtem petere pacem coëgerunt: Franciſcus Foſcatus enim eorum Dux pecunia proiecta in medium monuit, vt ſuo exemplo omnes conferrent, effecit, vt quid magnitudo animi poſſet, omnes intelligerent. Egnat. l.3.c.2.

§.4. Victus omni vi, arte, vigilantia annitere, vt victoriæ fructum corrumpas, concute pectus, & omne genus honeſti ſtratagematis inueni, dabit occaſionem victoris ſecuritas. Nec vetera duntaxat ſectare. Noua ſemper inuenienda. Thuc. lib.1. ἥκιστα γὰρ ὁ πόλεμος ἐπὶ ῥητοῖς χωρεῖ, αὐτὸς δὲ ἀφ' αὑτοῦ τὰ πολλὰ τεχνᾶται πρὸς τὸ παρατυγχάνον. *Minime bellum ex decreto geri poteſt, ipſum ex ſe multa artificioſe molitur ad ea quæ eueniunt.*

§. 5. Si moderata victor imperat, accipiantur conditiones, ſi grauia, potenti ſe principi committant, tanquam deditij. Campani à vicinis preſſi, Romanis ſe dedunt, eorum hoſtes deleti ſunt. Florentini cum à Caſtrucio Senenſi opprimerentur, Robertum Regem Neapolitanum acceperunt in vrbem. Caſtrucij, deinde & Senenſium vires attritæ ſunt.

Vires cum deſunt vigilantia & ars compenſet.

§. 6. Arma etiam exere: Si enim poſt magnam cladem velitationibus, & paruis damnis victorem ſecurum afficias, auctoritatem recuperas, & famam victoriæ laceras. Ignauiam tollat neceſſitas, cuius irritatæ ſunt grauiſſimi morſus. Quacunq; potes arte Martem repara in ſpem pacis. Pompeius victus in Hiſpania, Italia pulſus, clades illas nō æſtimauit: In Pharſalia victus, Ægyptum petiit, Bellum reparatum eſt in Africa, Hiſpania, Philippis, Sicilia; Timuit Antonius, nec bellum reparauit, cum facile Ægyptum, multarumque gentium auxilia contrahere potuiſſet, ſed petere ſolus maluit.

§.7. Clades quantum fieri poteſt, occultanda, ita tamen, vt remedia non differantur. Vrbes interim opportune occupandæ & firmandæ, anci-

ancipites in officio continendæ. Nunquam vires deerunt, ſi deliberes.

§. 8. Hæc omnia eo tendunt, vt æquam & minime ſuſpectam pacem ineas, illa inter eos qui pares videntur optime conuenire ſolet, an princeps ita pacem facere poſſit, vt priuatos cogat remittere illata damna? ita ſane fieri videmus. Alii putant communi ſumptu reſtituenda eſſe. Difficilius eſt vero pacē facere quā bellū gerere, Angli Gallos viciſſe bello gloriantur, pace victos queruntur.

§. 9. Pacem itaque & victor concedat, & victus accipiat, Pax enim finis eſt belli. *Tantum eſt n.* ait Aug. l. 19. de Ciuit. c. 11. & 12. *pacis bonum, vt etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius ſoleat audiri, nihil deſiderabilius concupiſci, nihil poſtremo poſſit melius inueniri. De quo ſi aliquando diutius loqui voluerimus, non erimus quantum arbitror onereſi legentibus, & propter finem ciuitatis huius, de qua nobis ſermo eſt, & propter ipſam dulcedinem pacis, quæ omnibus chara eſt. Quod enim mecum quiſquis res humanas, naturamq́; communem vtcunq; intuetur, agnoſcit, ſicut nemo eſt, qui gaudere nolit, ita nemo eſt, qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipſi qui bella volūt, nihil aliud vincere volunt: ad glorioſam ergo pacem bellando volunt peruenire. Nam quid eſt aliud victoria niſi ſubiectio repugnantium. Quod cum factum fuerit, pax erit. Pacis igitur intentione geruntur & bella: & ab iis etiam qui virtutem bellicam ſtudent exercere imperando atque pugnando: vnde pacem conſtat eſſe belli optabilem finem. Omnis enim homo etiam belligerando pacem requirit, nemo autem bellum pacificando. Nam & illi, qui pacem in qua ſunt perturbari volunt, nō pacem oderunt, ſed eam pro arbitrio ſuo cupiunt commutari. Non ergo vt ſit pax nolunt, ſed vt ea ſit quam volunt. Denique etſi per ſeditionem ſe ab aliis ſeparauerint, cum eis ipſis conſpiratis vel coniuratis ſuis niſi qualemcunque pacis ſpeciem teneant, non efficiunt, quod intendunt. Proinde latrones ipſi vt vehementius & tutius infeſti ſint paci cæterorum, pacem volunt habere ſociorum. Sed etſi vnus ſit tam præpollens viribus, & conſocios ita cauens, vt nulli ſocio ſe committat, ſociiſque inſidians & præualens quibus potuerit oppreſſis & extinctis prædas agat, cum eis certe quos occidere non poteſt, & quos vult latere quod facit, qualemcunq́; vmbrā pacis tenet.* Pax illa quamuis firma quæratur, non erit tñ ſine aliquo bello, aut ſuſpicione belli, iniuriæ ſuſpitionesque vitam humanam, etiam amicorum omnino impleuerunt *Sed neque ſancti*, inquit Aug. l. 19. de Ciu. Dei c. 10. *& fideles vnius veri Dei ſummique cultores ab eorum fallaciis & multiformi tentatione ſecuri ſunt. In hoc enim loco infirmitatis & diebus malignis etiam iſta ſolicitudo non eſt inutilis, vt illa ſecuritas, vbi pax pleniſſima atque certiſſima eſt, deſiderio feruentiore quæratur.*

Pace claudendum bellum.

Ad hanc igitur pacem non modo per bella, ſed etiam per pacem humanæ ciuitatis aſpiremus pacem ordinatiſſimam & concordiſſimam ſocietatem fruendi Deo, Pacem vbi nullum bellum, nulla contradictio, pacem ſecuram, perfectam, plenam, pacem ſupernæ Ieruſalem: quam tu DEVS da in virtute tua, cum abundantia in turribus tuis.

FINIS.

ſed & parum felices rei militari, victoriæque ſneceſſus conciliare ſolent, idcirco Ducibus, Magiſtris, Præfectis, Dominis, Nobilib⁹, & Equitibus iuxta conſtitutiones has noſtras ſerio demandamus, vt & ipſi hanc animæ labē eluere, ebrietatique modum apponere ſatagant, & in primis famulos ſuos huic vitio affines eſſe ne patiantur.

XLIX.

Si quis ex eis, qui in officiis ſunt, ebrietati notatenus vſque adeo deditus, vt officiū ſuum curare & explere, quantū ſatis eſt, non poſſit, ei per caſtrorum Præfectum, & Ducem ſuum munus eripitor, & alteri digniori, qui magis ſobrius ſit, delegator. His autem neque quiſquam ſeſe opponito, neque quiſquam illius cauſæ patrocinium defenſionemque ſuſcipito, ita vetante hac conſtitutione & proprio cuiuſque quo tenetur, Sacramento.

L.

A caſtrorum Præfecto, Duce & Iudicio Equeſtri in omni delicto, quod à Dominis, nobilibus, famulis ſummis ſeu infimis viris commiſſum fuerit accuſatione dignum, nomen ebrietatis ad facti excuſationem pœnæue releuationem nec affertur, nec approbator, imo hoc acrius & grauius iudicium pronunciator, pœnaque duplicata reus condemnator.

LI.

Qui ex ebrietate improuidus, aut temulento ſopore profligatus, periculum ab hoſte impendens neglexerit, ſupplicium dato.

LII.

Si qui de equitatu ſeu equitum famulitio vſque adeo ſe vino ingurgitarent, vt rationis impotes deprehenderentur, è veſtigio carceri & vinculis mancipentur, neque abſque conſenſu Ducis aut Magiſtri ſui ſoluantur. His vero etiam arbitrarium eſto, eoſdem re cognita punire, & pœnam refugientes equeſtri iudicio relinquere.

LIII.

Quicunque caſtrorum Præfecto, Tribuno ve militum manus armatas iniecerint, aut quoui alio modo ſeſe Ducibus ſuis Magiſtris, vigiliarum præfectis ordinum Ductoribus, præſertim in rebus, quas ipſi ex officio iniunctum ſunt oppoſuerint, ij iuxta decretum iuris Equeſtris, ſupplicio corporis, iactura honorum & bonorum luunto.

LIV.

Qui ſiue contemptu ſiue contumelioſo verbo ſuperiorum autoritatem contemerarit, equeſtri iudicio ſiſtetur, pro rei grauitate puniendus.

LV.

Qui contra Archiſtrategum alioſq; ſuperiores ſibi conſtitutos ſeditionem concitauerit, arceſſitus iudicio capitis pœnas expendito.

LVI.

In caſtris, tum quoad conuoeationes & denuntiationes, tum quoad indicta & interdicta, omnes ſe ad iuſtitiæ & caſtrenſis diſciplinę rationes, prout debent, accommodanto & fingunto.

LVII.

Nemo iuſtitię executoribus, vti Præfectis rerum capitalium, ſeditionum quæſitoribus, eorumque Adminiſtris, aut Adiunctis quocunque titulo inſignitis, vel manum inferat, vel per vim ſeu per imprudentiam aduerſetur, vel vllum impedimentum obiiciat, quo minus ſuum munus exequantur, quin potius eoſdem contra violatores tueri, & ab omni iniuria & vi aſſerere omnes adnituntor, omnia intelligēdo ſub pœna capitis.

LVIII.

Si quis equitum in caſtris, aut alibi quicquam inaudierit, intellexeritque, quod nobis ſacro Imperio, militiæ aut noſtris, aut imperii prouinciis, populiſque, damno aut impedimento eſſe poſſet, aut ſuſpectos viderit, ſcieritue, continuo magiſtro ſuo equitum, aut ſi grauitas negocii ita poſtulet, duci ipſi indicabit. Quod ſi vnus, alterue id non fecerint, ille illive, re comperta, vti autores culpæ, capite aut fortunis, ſine venia luent.

LIX.

Et ordinum ſtructores, & gregarii Equites diligenter curanto, vt agmina recto & perpetuo ordine proficiſcantur, nemo ante vexilla voluet aut vagetur, ſed in primis ne quis ſe impedimentis aut curribus immiſceat, aut mature exiens caſtris ſuum anteuertat vexillum. Sic enim bonus eques æſtimare debet, qui æqui amans & honeſti videri cupit, non ſolum ad ſeſe, verum etiam ad commilitones ſuos ſpectari, vt non alio loco, quam ad ſuum, cui eſt adlectus, vexillum præſens compareat, ac proinde caueat, tum per ſe, tum per ſuos famulos vaga equitatione diſiicere ordinem, à quo nullo modo, nullave de cauſa iniuſſu Duce vel Magiſtro diſcedendum erit. Secus ſi fiat, pœna incurratur, pro arbitrio Tribun., vel penes iudicium equeſtre.

LX.

Nemo quoq; citra licentiam à Nobis, Legato noſtro, eiuſque ſubordinatis Ductoribus & officialibus acceptam vno pluribuſue equis à caſtris, vexillove diſcedat, aut pabulatum egreſſus noctem emaneat. Secus qui fecerit, pro Iudicio Mariſchalci & Ducis, atq; etiam tenore Iuris Equeſtris mulctator.

LXI.

Qui ſtationem ſuam in campo citra conſenſum & veniam Ducis deſeruerit, præter equeſtre iudicium, quod Mariſchalcus in ipſum tanquam perfugam & deſertorem pronuntiabit, liberam quoq; omnibus equorum, armorum, rerum denique omnium, quas penes ſe habuerit, direptionem ſuſtineto.

LXII.

Quiſquis ad hoſtes defecerit, turpi transfugii nota infamis à Mariſchalco & Equeſtri Iudicio publice proclamator & declarator.

LXIII.

Qui relicto vexillo vel occultam vel apertam fugam molitus fuerit, ignominia & morte mulctator: ſi quis vero alius fugientem eodem & loci & temporis veſtigio repreſſerit ſclopo vel enſe, id ei ne crimini detur, quin potius meriti loco habeatur.

LXIV.

Abſque Imperatoris Licentia, neque Tubicinem ad hoſtem ableganto, neque ab eo miſſum recipiunto neq; vllo ſiue negotiorum, ſiue ſermonis, ſiue literarum cōmercio cum illo communicanto. Si quis vero ab hoſte nuntii vel literarum aliquid acceperit, rem ſuum Ductorem Magiſtrūq; ne celato, ſed protinus per illum literas clauſas, & tectas nulliique cognitas ad Imperatorem deferri curato.

LXV.

Nemini qui hoſtiū partes ſequitur, vir ſit aut fœmina, iuuenis aut ſenex, per excubias ſiue ingreſſus in caſtra, ſiue egreſſus inde pateat liber, quin ſi notetur, ab excubitoribus intercipiatur, &

ad

ad quempiam e Ducibus, aut ſupremum exercitus Principem adducatur.

LXVI.

Nemo in profectionibus & ſtationibus, omnium armatorum & volonum bono ordine vexillis, nemo etiam apud collocatas excubias in alterum manus armatas intendito, aut pugnam ſingularem cum quopiam gerito. Facti reus protinus ab ordinum ductoribus præſentibus Mariſchalco captiuus tradatur, aut carceri mancipetur, mox iudicio ſiſtendus, & capite pœnas daturus.

LXVII.

Nemo quenquam intra extrave caſtra, ſclopo aliiſque lethiferis armis à tergo aggrediatur, in vadatve: nemo alterū ad equeſtre duellum prouocato, aliave ratione violato, ſub pœna Equeſtri iure conſtituta.

LXVIII.

Qui alterum in tentorio ſuo, vel hoſpitio petulanti audacia obruerit, & violauerit, ſummam pœnam, & equeſtris iudicij rigorem incurrito.

LXIX.

Qui equos aut iumenta diripuerit aratris, qui que molendina, furnos, & ſimilia in vſum communem Reip. ſtructa, ſiue amicorum ea fuerint ſiue inimicorum, deſtruxerint aut confregerint ſine licentia, quique vina, fruges aut farinam effuderint, perdiderint, aliudue damnum ad libidinem intulerint, corpore multantor.

LXX.

Omnes caueant decrepitæ iam ætatis homines, ſacerdotes, concionatores, fœminaſque, quando inermes inueniuntur, ſicut & infantes neci dare, ſub pœna capitis.

LXXI.

Nullus priuatus aduerſus alterum, nulla natio qualiſcunque aut cohors militum, ſiue peditum, ſiue Equitum, contra aliam vel conſpirato, vel turbas cieto, vel gentem ſuam implorato, ſub pœna capitis.

LXXII.

Nemo ſclopum exonerando, cantus, clamoreſque tollendo, aliiſque modis excubias inquietas reddat, qui fecerit, impune ne ferat.

LXXIII.

Nemo ſimultates antiquas, & inueteratа odia gerat tam in campo, quam in præſidiis, neque vltionem attenter, ſed ſi qua ipſi cum alio ſimultas intercedat, eam vel differat, vſque dum militiæ finis imponatur, vel per Mariſchalcum aut Officiales componi curet, vel iure communi definiat. Secus qui fecerit, pro æquo & iuſto puniatur.

LXXIV.

Si qui conceptis iris inter ſe concurrerent, & certamen capeſſerent, ſpectatores, qui præſentes aderunt, turbas compeſcunto, & animos diſſidentes re nondum pace committunto: quam deinceps quoadusq; durauerit expeditio, conſtāter pars vtraq; reconciliata, lubenterq; tueatur.

LXXV.

Nemo ſuum officium, & partes in habendis excubiis prætereat, aut agere recuſet, neque maturius ſtatione decedat, quam inde ducatur, quinimo, quo ſtatuetur loco, immotus perſiſtat: qui vero legem hanc neglexerit, poſtulatus ad campi Præfectū, Ducē, Magiſtrumq; ſuum, niſi de negligentia ſua ſatis purgare ſe valuerit, equeſtris iudicii ſententiam ferto, & ſine ſtipendio, boneſtaque miſſione exauctorator, aut alia ratione prout res exiget, punitor.

LXXVI.

Singuli cum armatura & armis ſibi luſtratione exercitus deſtinatis ad excubandū prodeunto ne quiſquam extra ſingularem coniugii cauſam qua diurnis excubiis, qua vigiliis nocturnis equo ſuo deſcendito. Secus qui egerit, equum, armaturamque ſuam campi R: ctori cedet mulctam, cum præfecto vigiliarū ex æquo dimidiandam, vlterius interim re cognita puniendus.

LXXVII.

In excubiis nemo ad arma ſine cauſa conclamato, ſed quiſq; munus ſuum excubandi quàm diligentiſſime obito, vt ne quid inde Imperatori, aut exercitui incommodum exiſtat; Qui vero quippiam in hoc munere incuria ſua neglexerit, coram Mariſchalco & Equeſtri iudicio ſeſe purgato.

LXXVIII.

Qui vſque adeo ebrius inuenit vigilias, vt neque munus vigilandi, quantum ſatis eſt, apte ſuſtinere, neque teſſeram edere poſſit, decreto Mariſchalci, & Ducis ſui vel Iuris Equeſtris plectatur.

LXXIX.

Nemo ſuſpectas Perſonas aut hoſpitio excipiat, aut ſecum commorari patiatur, ſed eoſdem pro eo quo quiſq; tenetur, Sacramento ad Principem exercitus, vel eius Centuriones deferto.

LXXX.

Si quis modum circumueniendi hoſtem, aut alienos præueniendi animaduerteret, vel ſi ratio & conſilium ſiue attetendi hoſtis, ſine damni præcauendi occurreret, is ſecreto ad Imperatorem, ſeu Mariſchalcum, ſeu ducem ſuum referto, magnam inde debitamque gratiam collecturus. LXXXI.

Nemo incendium minando pecunias extorqueat, neque caſtra aut alia flammis depopuletur, niſi de mandato Imperatori.

LXXXII.

Si prælio decertandum, aliaue ratione cum hoſte confligendum foret, quiſque loco ſuo, quē mandato ſuperiorum occupat, perſiſtat: neque inde citra eorundem voluntatem decedat ſub infamiæ periculo: At licet interim commilitones ex alia parte victores exiſterent ille tamen, qui huiuſmodi obedientia iuſſa peregerit, in æquali pretio habebitur cum iis, qui alia ratione morem gerentes ad ipſius victoriæ parationem opem ſuam contulerunt. Id enim ſpectare debemus, vt obedientia tanquam fundamentum cuiuſcūque bonę gubernationis ex omni parte ſtabiliatur, & è contrario inobedientia omnis eliminetur.

LXXXIII.

Quamuis bono Deo victoria ab hoſte contingeret, nihilominus nullus abſque venia vel ſpe prædæ, vel perſequendi hoſtis vetuore abreptus ordinem aut vexillum deſerito, ſed conſtantes in ordine ſinguli ſe ad nutum ſuperiorum accommodanto ſub periculo vel infamiæ contrahendæ, vel fidei temerandæ, ne qua confuſione aut inobedientia partis noſtræ verſus hoſtis totum exercitum damnum aut incommodum refundat.

LXXXIV.

Nemo alteri, quam ipſe ceperit, vel iure ſibi acquiſiuerit prædā, ſeu per vim, ſeu alia ratione eripiat. Lites vero & diſcordias, quæ ex illa cauſa oriuntur, per Ducem aut Magiſtrum ſuum, aut

à Mariſchalco, iudicio equeſtri diſcerni componique curanto.

LXXXV.

Nemo annonæ ſtructores intra extraue caſtra ſpoliato, aut manus iis inferto, nemo quoq; in locum annonæ ſtruito, aut ibidem per vim quicquam diripito. Facti reus carcere conſtringitor, & per Mariſchalcum ſeu Ius Equeſtre, corporis & fortunæ bonis, prout delictum exiget, punitor.

LXXXVI.

Nemo caſtris egreſſus mantius commeatum coemendo præcipiat aliis; ſed eiuſdem liberam in caſtris venditionem præſtolantor.

LXXXVII.

Si quid pecorum, alteriuſue commeatus hoſtibus adimeretur, totum id ſine venia Marchiſchalci aut Ducis ſui nemo auertat alio, ſed in ipſis caſtris tolerabili pretio diuendat, de quo ſi litigium orietur, ad eundum Marchiſchalcum vt Arbitrum recurrendum erit.

LXXXVIII.

Quiſquis ea prædicto iam Equitatu, ſiue in caſtris, ſiue aliis functionibus aduerteret quippiam, quod Nobis, Imperio, reiq; militari, vel Nobis, Imperioue ſubiectis ditionibus incommodo impedimentoue futurum eſſet, aut ſicubi de ſuſpectis hominibus conſtaret, id omne citra moram Magiſtro ducum ſuo, quin imo, ſi grauius momentum ac pondus res haberet, ipſi exercitus Principi patefaciendum curato. De quocunque vero innotuerit, hoc non feciſſe, tanquam author culpæ, ſine gratia bonis fortunæ & ipſo corpore punitor.

LXXXIX.

Quod ſi Nos Romanorum Imperator, aut noſtri Dua ſupremus exercitus, Legatiſque, vni pluribuſq; Perſonis, Ciuitatibus, oppidis, Pagis, vicis, Domibus & aliis bonis comitatum, commeatum, ſaluam guardiam, immunitates donaremus, aliaſque gratias impertiremur, noſtri Equites neque per ſe, neque alij eorum nomine priuilegia huiuſmodi vllatenus impugnare aut labefactare ne attentanto.

XC.

Nullum ex iis, qui Nobis, Imperioue ſubditi ſunt aut affines, qualeſcunque ij fuerint, grauanto, nulli tributum, aut exactionem imponunto, neque capilationibus, modiſque ſimilibus cuipiam nocento, ſiue ineunte ſiue exeunte expeditione ſua, ſiue aliàs qua tranſitum habent, vel vbi ſtatiua ponunt, contra verò iuſtiſſimè omnibus & ſingulis, quod debetur, perſoluūto. Similiter illis publici Hoſpites æquam in pretiis rerum exigendis vicem exhibento. Cum vero in campis contra hoſtem & in procinctu futuri ſunt, liberalioris eis pabuli copia eſto.

XCI.

Si quando Imperata ſuo tempore ſtipendiaria pecunia, ipſis hoſpitum & vulgi ſumptibus viuendum eſſet, pro æquo & decoro ſeſe geriunto, hoſpitibus ſuis, & tenuioris fortunæ hominibus, quantum fieri poteſt, parcunto, acceptorum diligentem rationem atteſtationibus per ſyngraphas factis & datis habento. ſibique tantundem de ſtipendio detrahi poſtmodum permittunto.

XCII.

E contrario pauperibus pro damnis ob equitum, peditumque tranſitus per noſtrum, & ſacri imperii, quæſtorem ordinarium ſoluetur.

XCIII.

Caſtris in regione hoſtium, ſi tamen illa ſubditus imperii foret, metatis, nemo egrediatur ad egenos expilationibus, exactionibus, aliiſque iniuriis vexandos, neque hoc quiſquam à ſeruis ſuis committi patiatur, quin potius impenſa cura eoſdem obſeruet, & diligenti circumſpectione curet, non tantum, vt nequid alienum iniqua ratione caſtris inferāt, verū etiam vt, quod ad commestum pabulumque attinet, taxam, Modum, & ordinationem, quam ipſis caſtrorum Præfectus & Mareſchallus omni tempore præſcripturi ſunt iuxta præſtitum à ſe iuramentum ſequantur. Et ſi qua inde querendi cauſa orietur, Magiſtri ſubditis egentibus damnum reſtituūto pecunia de ſtipendio illatoribus damni ſubtrahenda. Inſuper & Nobiles Domini ſamulos ſuos, vbi cognita cauſa inuenerint culpæ reos, ad reſtitutionem faciendam adigunto: quin etiam rei iudicium vocantor, & veluti prædatores puniuntor.

XCIV.

Quod ſi diuini Numinis præſenti ope, Princeps hoſtilis exercitus, aut Ductores ab Equitibus noſtris caperentur, eiuſmodi Perſonæ vel Nobis, vel duci noſtro præſētentur, vel in cius; qui hoc ſibi minus commiſſū geret, manus tradantur, non abſq; lauti præmii & debiti largitione.

XCV.

Sin vero præter iam dictas Ducū, Ductorumq; perſonas captiuæ fierent aliæ, arbitrarium quidem eſto ei, qui capit illas, ſibiq; ſubiicit, exactionibus, & modis militari vſu receptis tractare. tamen etiam de ſingulis captiuis indicium Archiſtratego fiat, neque quiſquam ex iſlis ſine huius conſenſu liber dimittatur.

XCVI.

Et ſi quid ciuitatum, arcium, vicorum, ditionum & nationum bello deuinceretur, totum id vna cum ſuis tormentis bellicis, munitionibus & collecto cōmeatu, omninò in noſtram cedito poteſtatem, & ad Imperium, non aliò auerſum referatur. Deinde huiuſmodi ciuitates deuictæ, & arces, vici, regiones genteſque ſubiugatæ, poſteaquam præſtito & accepto à nobis homagio in noſtram tutelam fuerint receptæ, reliquam omnem earum ſubſtantiam, quæ alioquin militari more prædæ foret, immunem ab omni iniuria & exactione, volumus, & vt nemo inuolare audeat, præcauemus.

XCVII.

Cum equites pediteſque ortu & gente diuerſi in vnum confluant exercitum, vt proinde, quas protliue eſt tanta varietate oriri & excitari, etiam leuibus de cauſis, lites & diſcordiæ caueantur, nullo pacto nationes peregrinæ ſe mutuo laceſſere verbis, factis, moribus aut contumelioſis dictis proſcindere, aut ad diſputandum prouocare proditeque attentent; Verum tamen ſi vni læſæ in alteram iuſta competere actio videretur, pro Magiſtratu ordinario, & conſueto Iuris Militaris more ea conſtituenda & perſequenda erit.

XCVIII.

Si à quopiam aut pluribus de equitatu contra conſtitutiones haſce peccaretur, aut alio pacto aduerſus leges, moreſque militares, etiam honorem proprium, fidemque datam committeretur, ij pro Iudicio caſtrorum Præfecti, Ducum Magiſtrorūque, vel ex decreto & more Iuris Equeſtris, ſupplicio corporis aut infamia, aut bonorum

iactura

lactura, prout delicti ratio poſtulauerit, pœnas auferent.

XCIX.

Et ſi huic equitatui deeſſet ordinatius, aut præſens non adeſſet Mareſcallus, ac proinde ab ipſo legitimum equeſtre iudicium agi nõ poſſet, occurrentibus tamen cauſis capitalibus, aliiſque facinoribus, quæ culpæ affinia pœnæ moram, dilationemque non paterentur, ipſe interim Archiſtrategus vindicandæ iniquitatis partes ſibi ſumito, conuocatiſque Magiſtris Equitum, Legatis, vexelliferis, atq; etiam, ſi opus fuerit, aliquot de centurionibus, eorũdem interpoſito iudicio, ſecundum has conſtitutiones, & tenore iurium equeſtrium, non minus acrem ſe reis iudicem, vindicemque maleficiorum præbeto.

C.

Etiam inter Germanos equites, quanquã pauciora, pluraque vexilla habituri, & certo Mareſcallo carituri ſint, quæſitores nihilominus rerũ capitalium conſtituantur, quos malorum vindices experiantur, ſiue dũ in profectionibus caſtra ſequuntur, ſiue dum in præſidiis collocantur, vi huius conſtitutionis, quam detrectare nulli ex illis fas eſto.

CI.

Si quis vnus aut plures accepto à Magiſtro Auctoramento in numero, dum miles luſtratur, præſentes non eſſent, vel ante vel poſt luſtrationem, nondum caſtrenſi ratione conſtituta, vix prehenſis recederent armis, aut in alterius militiam adſcribi ſe curarent, ij pro eo quod æquum eſt, poſtulari ad equeſtre iudicium comparento, factum ſuum diluũto. Et ſi quis refractarius emaneret, nihilominus data in ipſum actione, & cauſa cognita, tanquam de præſenti iudicium & ſententia pronunciator.

CII.

Si quis tum in hac expeditione, tum in aliis extra ſpatia imperij ſub alienis Dynaſtis, vel error, vel lis honoris cauſa ſuſcepta, dum munia militaria obiuerunt, inter Germanos remanſiſſet, quam iudicio equeſtri proſequi placeret, veniendque accenſator ius contra aduerſariam partem in exercitu noſtro commorantem peteret, idipſum ei redditor, &, qui accuſatur, legitime in iudiciũ accerſitus reſpondeto. Interim & ille, qui cauſam agit, Mareſchallo & Principi Militiæ ſeſe obſtringet idonea cautela præſtandi omnia, quæ oportet, in huiuſmodi negotio, donec pertractetur, & iure abſoluatur.

CIII.

Per omnia hæc dicti duces, Magiſtri, & Equites ſeſe geruntu, prout probatæ virtutis, & bonæ fidei milites decet.

CIV.

Præterea iam commemoratus Dux ſubordinatis ſibi Magiſtris, & equitibus non modo præſentis ipſe adeſſe & adhærere debebit, ſed etiam neque legatum conſtituere ſuo loco, neque vicarias alteri partes demandare audebit, prout hæc ipſa, ceu ordinis equeſtris perſona, dignitatis ſuæ memor rite perficiendi, & de iiſdem interrogatus apte reſpondendi modum tenebit.

CV.

Porro prædictus equitatus in ſingulos menſes vel quoties id petitum fuerit, luſtrationem ſui ad mittito, quam ſtipendiorum collatio ſubſequatur, quæ tamen, ſi imparata pecunia non ſemper & continuo exeuntem menſem ſequeretur, moræ huiuſce patientes, pro eo, quod faciunt iuſti milites, partes muneris ſui fideliter interim obeant, non intermittendo excubias, non profectiones detrectando.

CVI.

Hæ quoque conſtitutiones atque hi articuli prima luſtratione publice in patenti campo, ſub erectis vexillis gregariis equitibus prælegentur.

CVII.

Hæc etiam Conſtitutionum & legum prælectio ad equites, vt facilius ſecundũ illas recentiore memoria dirigere ac tractare ſeſe nouerint, quotieſcunque deinceps militantium numerus inibitur, ſemper in Circulo iterator.

CVIII.

Pari modo ſequi, poſteaquam in expedito fuerit exercitus, equites accederent & auctoram ẽto accepto in militiam eandem adſcriberentur, ad eaſdem has leges obſeruandas tenebuntur, non ſecus quam ſi à principio auctorati contraxiſſent.

CIX.

In colligendo milite cauti ſint & prouidi Magiſtri, ne qua leuis ingenio, turpi criminis, aut infamiæ nota inſignita perſona ſuis equitibus ſeſe immiſceat, tum vt eo longius omne periculũ rebellionis, confuſionis, & ſeditionum abſit ab exercitu, tum etiam quo milites honeſti & ingenui degere quietius, & ſuis muniis facilius vacare poſſint. Si qui vero huiuſmodi inter vexilla latitantes innoteſcerent, maleficij nomine, quando id & vbicunque contra fas patrauerint, iudicio equeſtri ſiſtentur, & pro ratione & modo delicti, vel ab exercitu exterminabuntur, vel alia pœna multabuntur.

CX.

Si porro inter conſcriptos milites deprehenderetur, vel publicus Dei, diuinique verbi contemptor & blaſphemator, vel notorius virginum fœminarumque violator, vel qui ſe iniuſti homicidij crimine alligaſſet, aut perfidi transfugij, alteriuſque facti, quod alienum indignumque ſit viro nobili, dedecore infamaſſet, is coargutus & conuictus pro iudicio equeſtri puniatur.

CXI.

Ad extremum in his articulis ſi hac vice Nos præteriiſſet aliquid, aut prætermiſſum eſſet, quod ab equitibus obſeruari cum ipſe decor recti, tum mos, inſtitutumque maiorum poſtulat, ad id perinde ac ſi expreſſe poſitum foret ſequendũ obſeruandumque tenentor omnes, & præuaricatores puniuntor.

De Con-

De Constitutione Juris Equitum.

I

PRimum omnes Duces, equitum Magiſtri, ordinũ Ductores, Domini, Nobiles vna cum aliis commilitonib. equitibus, ad explicatas conſtitutiones, quib. ordine articuli iuris equeſtris, & diſciplinæ militaris à Nobis Rom. Imperatore, ab Electorib. Principibus, & generalibus imperii ſtatib. compoſiti & ſanciti comprehenduntur, conſcribantur & ſuſcipiantur.

II

Cum ergo conuentum fuerit, Archiſtrategus noſter quippe qui Romani imperatoris imperiiq; exercitum prima cura ſibi regendum ducit, omnẽ equitatum (niſi forte maior eius multitudo in partes diſſecanda videretur, in vnum cõuocari curato, tum ipſe vna cum Mareſchallo & iis, qui in maiorib. officiis ſunt, eundem in circumadito, præferente interim denudatum enſem feciale, vbi dato buccinæ ſigno ad equites palam ſermonem in primis gratum, quod in Bonum noſtrum, imperiique commodum vſque adeo ſuam operam liberali animo obtulerint, tum cætera per benignum in hanc ſententiam habeto.

III.

Quandoquidem obedientia & bona gubernatio tum ipſi Deo per quam grata, tum nobis adeo ſalutaris ſit & vtilis, vt ſibi Germani Maiores noſtri ſemper in eam vigilantiſſimo animo incombendum duxerint, velle proinde ſe nomine noſtro, imperij, etiam ſuo monitos omnes, vt diſciplinam & obedientiam amplecti, iura & iudicia ſequi, Chriſtianam colere charitatem, mores honeſtos, & nobili dignos induere, hoc eſt pietatis in Deum ſtudioſo, & vitæ honeſtatis amãtes eſſe, atque è contrario facinora, quæ ſimiliora ſint homini Ethnico rudi, & viro ignobili, quàm equiti nobili, ſanguine claro, & chriſtiana fide imbuto, deuitare, & penitus fugere velint.

IV.

Et quo rectius hęc obſeruari & certius poſſint, ipſis tam Noſtras & imperij prælegi volumus conſtitutiones, quibus articoli antiquiſſimi, & laudatiſſimi equeſtris iuris comprehenduntur, q Nos & Imperium in priſtinum vigorẽ reuocari, ſtabiliri, & in rem gloriamque nationis Germanicæ exerceri iuſſimus, atque ita priſco more [illegible]rebont.

V.

Nec dubium eſſe, quin hæc ipſa pro ingenuitate Germanorum equitum æqui bonīq; facturi, neque tantum libenti ac læto animo accepturi ſint, ſed eadem effecta daturi. His ita præmiſſis articulorum prælectio ſubiungatur.

VI.

Qua peracta, iteratò Archiſtrategus eoſdẽ exhortator, vti, qua decet ſinceritate, & Principes, & comites, & magnates, & Nobiles gregariique equites, cuiuſcunque ſtatus & quantacunq; ætate ſint, alii ſeu humiles adoleſcente vergenteue, velint, prout debent, omnes prælectis accõmodare ſeſe fideliter obedienterque parere, atque in fide manere data Ducib. ſuis, Imperatori Romano, Imperio, legato noſtro, eiuſque ſubordinatis officialibus, ſiue late teneant campos ſiue in præſidiis verſeontur, tam de nocte, quam die pro virili quiſq; portione ſua, & pro more maiorum, ſpreto etiam periculo fortunarum & capitis ſui, prodigi vitæ, negligentes bonorum ſuorum: neque hac fide liberari ſe putent, priuſquam iſthęc ſoluatur militia (niſi morte interuenierĩt, aut alia grauioribus & iuſtis cauſis intercedentibus) verũtamen animum & mores ingenuo Germano equite dignos gerant, equum rectumq; tueãtur, rem totam militarem feruenti prece præpotenti Numini commendent, ac diuinũ ſe ſe omni culpa flagitio, flagitiique pœna immunes præſtent. Ad extremũ hortationis ſuæ petet ab illis Archiſtrategus, vt iuxta veterẽ conſuetudinem, hoc ſacramento ſe obligent, erectiſque omnes manibus in has leges, & in omnia præſtanda, quæ his legibus continentur, iurare velint.

VII.

Lectis belli legib. & articulis, dictoque ſacramento, dux belli ordines legionum conſtituet, & equitibus eos qui præcipuos magiſtratus habituri ſunt, indicabit.

VIII.

Primum de Fecialis mano ſumptum enſem Mareſchallo tradito, eique curam Iuſtitię ſeu Æqui & Recti, ad tuendum bonos & morigeros, è contrario etiam puniendum malos & reos, ſerio inculcando, quod communi omnium voce præſtitit iuramentum, demandato.

IX.

Deinde Archiſtrategus reliquas perſonas in maioribus aliis officiis conſtitutas nominato, iiſque ſimul diligentem iuxta ac fidelem numerum ſuorũ curationẽ, quę præſtito iuramento reſpondeat, cõmendato: Ad hæc ipſis equitibus vniuerſim inculcato, vt huiuſcemodi officialibus, omnibus & ſingulis, quam par eſt, obedientiam præſtent in rebus, quæ ad proprium cuiuſque officium pertineboor.

X.

Hinc viciſſim officiales, poſteaquam gratias egerunt, debitam ſommiſſionem Archiſtratergo, & Equitibus officium ſuum pollicentur.

Quibus peractis ad tubarum clangorem circulus diſſoluitur.

Qua ratione conſtituendum ius Equitum.

Mareſchallus virum nobilem vitæ probitate, iudicij maturitate, & rerum experientia inſignẽ, Legatum ſuum conſtituito, cui præter cætera Iuſtitiæ, & Iuris equeſtris curam commendet, adiuncta illi ſuper perſona, exercitatione benè perita, quæ munus Scribæ ſuſtineat. Is primo equeſtri iudicio fidem ſuam publico iuramento obſtringito.

Idem Ius quòmodo obſeruandum.

I.

VT ergo Ius equeſtre rite obſeruetur, primum de mandato Mareſchalli per tubicem in caſtra promulgator, aut ſi commodius id viſum fuerit, ordine ad partes ſingolas diſtributi exercitus diuulgator.

II.

Inde Mareſchallus, quippe cui iuſtitiæ præcipua cura & oneris commiſſa eſt, 4. Equitum Magiſtros, 3. Legatos, 3 vexilliferos, item totidẽ ductores cum vno Hipparcho ſumito, quibuſcũ iudicium ineat & compleat, imo pro die quoque conſiſt-

conſilium capiat, ſi id præmitti & cauſæ neceſſarium, & vtile videretur.

III.

Si equitatus copioſior fuerit, vt ex multitudine ad id facilè homines ſuppetant, aut ſi qua capitis, aliaue honoris cauſa grauis occurrerit, iudiciũ duplicator viginti quatuor perſonas conſtituendo, eoque plures de vexillis Decuriones adlegendo.

IV.

Hæ iam dictæ perſonæ, vbi ante vel in conclaue Mareſchalli conuenerint, quum iam hic ad locum futuri iudicij prodibit, is à Feciale, vel alio diſtrictum ſibi enſem præferri, & tubæ occentum, tum ad authoritatem iuri adiiciendam, tum ad terriculum militibus offerendum, præire curato, illæ vero continuo ordine binæ ſubſequuntor geſtantes ſuos etiam gladios humeris reclinatos mucrone in altum ſurgente (ſi cauſa fuerit capitalis) accommodatos verò lateri, (ſi illa non fuerit maleficii.)

V.

Atque in omni cauſa iudiciaria, præſertim ſi pœnam expoſcat, aut famæ integritatem, rei ſeu diſciplinæ militaris cuſtodiam ſpectet, ipſa perſona Mareſchalli præſens ius & æquum ſummo ſtudio adminiſtrato, & authoritate defendito. Quod ſi occurrentibus lenioris momenti ciuilibus cauſis, ipſe interim grauioribus negotiis detineretur, vices ſuas ab Legato impleri perinde eſto.

VI.

Facto tum Mareſchalli, tum cæterorum in loco iudicij pleno conſeſſu, ipſe primum Mareſchallus enſem ſuum Menſæ imponito, tum deinde iudices gladios ſuos (ſi cauſa fuerit capitalis) inuertuoto mucrone ad terram vergente.

VII.

Item Libellus conſtitutionum in menſa exponitor.

VIII.

Poſt hæc Mareſchallus poſtulatis & conſtitutis iudicibus primum proponito & mandato, vti nec pecunia, donis & largitionibus corrupti, neque pro dono parando, remoto etiam odio, inuidia, & tum amicitiæ, tum inimicitiæ nomine iudicare velint, verum iuxta conſtitutiones & decreta cæſarea cauſas contentione & defenſione diſceptatas vtrinque cognoſcant, ſententiamque ferant, & pronuntient ea ſinceritate iuſtitiæ, qua ſe iudicandos à iudice Deo in extremo iudicio votum habent, tum deinde à ſingulis illorum fidem ad hanc æquitatem ſeruandam dextra data ſancitam accipito.

IX.

Porrò Mareſchallus pro more inquirito de iudicio, num homines, penes quos illud eſt, idonei ſint: item an habeatur legitimo tempore, interceſſatne aliquod impedimentum, quod Cæſareum Equeſtre iudicium fieri prohibeat.

X.

Deinde iudices adiurabit, per Deum omnipotentem, omnis iuſtitiæ fontem, deinde noſtro vtpote ſupremi magiſtratus, & imperii, & noſtri etiam ducis nomine: ne quiſquam ſine veniâ, & ſuo procuratore loquatur, iudicio excedat, ne turba circumſtans eos elidat.

X.

Inde quærito, num ritè litigantibus dictus ſit dies, & an citati ſint.

XII.

In capitalibus cauſis, & iis, quæ bonum militaris diſciplinæ ſpectant, quæſitor rerũ capitalium, & ſi ob grauius rei momentum ita Mareſchallo viſum fuerit, præter ipſum eius quoq; Legatus, in cauſis tamen ciuilibus, vbi pecuniaria lis infertur, Actor & Defenſor prodeuntes vnam perſonam de iudicio etiam vnam vel alteram ex adiunctis petunto, quorum conſilio cauſam ſuam agi & pertractari curabunt.

XIII.

In pœnalibus contentus in Equitũ legibus articulus, & ius maleficii Imperatorium rectiſſima norma eſt, & regula iudiciorum.

XIV.

Inquiſitio dum agitur, Equites ſub ſuo ſacramento admonentor, vt quiſque votum ſuum teneat occultum, & perpetuo ſilentio inuolutum eodem ſecum condat ſepulcro.

XV.

Ante pronunciationem iudicii, ſi maleficii vel honoris cauſa inter viros graues controuertitur, ſemper idipſum Mareſchallus Archiſtratego detegito, ad eius quoq; animum percipiendum, qui proinde poterit, prout perſonæ dignitas, temporis ratio & rerum circunſtantia feret, ſeueritatem pœnæ mitigare & lenire.

XVI.

Cum ergo in Pœnalibus iudicium pronunciatur, gladium Mareſchallus manu tenero, ſurſum mucrone tecto.

XVII.

Cæteri vero ad iudicandum deputati, interim, dum inquiſitio fit, & ſententiæ feruntur, ſuorum gladiorum mucrones detruncunto, eoſdemq; propalato iam iudicio tum ipſi erigunto, tum Mareſchallus bacillum ſuum diffringito. Inde ex iudicio diſceditor ad eum locum, vnde venerunt, gerentibus ſingulis iudicibus gladios humeris reclinatos, aut, ſi maleficii cauſa non fuerit, laterib. affixos.

XVIII.

Quicquid demum vbique, dum militia decurtit, in huiuſmodi iudiciis tractatur & concluditur, id omne bono ordine in libró ad id deputato perſcribitor & adnotator, cuius, patrato iam bello, bina exemplaria Mareſchalli ſigillo conſignentur, & alterum Noſtræ, alterum dilecti Nobis Principis Electoris Moguntini Concellariæ tranſmittatur, vt eò quiſquis in poſterum recurrere poſſit.

ARTICVLI COPIARVM GERMANARVM.

I.

COpiæ Germanicæ Nobis Romanorum Imperatori, ſactoque Imperio primum iurabũt, fida ſe militia Noſtris, Imperiiq; tum malis præcauendis, tum commodis promouendis ſeruituros, ſimili ſeſe ſupremo Legato noſtro, Ducib. ſuis, capitibus, Legatis, vexilliferis ordinum ductoribus, Menſoribus, aliiſque in ſuperioribus officiis conſtitutis à Nobis obedientia obſtringent, omnes Nobilis, ignobiliſque, tum ſanguinis, tum ſtatus, curandi, ſcilicet non obnitendo, neq; ſubterfugiẽdo, ea omnia, quæ ab illis mandata, æquâ militis conditione, acceperint, cauentes offerre ſe illis animo mobili & ſeditioſo, manibus violentis, & ore contumelioſo, contra parati adire & deſerere hoſtem, atq; omni parere neceſſitati, qualiſcunq; illa, an profectionibus, prælis, incurſionibus, excubiis die nocteq; acciderit. Si quis verò inobſequentem ſeſe præbuerit, pro iudicio Ducis ſecundum iura multator, prout infra ſcriptis articulis declaratur.

II. Omnis

II.

Omnis miles ab omni impietate tum verborũ, tum operum quam longiſſimè abeſto, victoriam de hoſte à Deo ſupplice animi prece flagitato, & quotieſcunq; circumſonante tympano vocatur, ad concionem venito, quam niſi graui negotio impeditus ne prætermittito. Si quis verò blaſphemo ore vel opere Deum ſibi offendere non verebitur, is decreto Ducis & Juris corpore & vita punitor. Et ſi quis ſub concione & re diuina in cellis vinariis, in commeſſationibus, alijſue locis leuitatum & inuerecundiæ diuerſoriis deprehenſus fuerit, in eum compediendum, & pro iudicio Ducis multandum ius eſto quæſitori. Neq; interim, dum ſacra fiunt, & concio habetur, quicquam vini, cereuiſiæ aut ſimile à Præfectis annonæ promatur, vendaturque.

III.

Quicunque haſtas & breuiores gladios geſtaturi ſunt, bene firmis ad defenſionem gladiis, lateralibus vtraque ſcilicet manu validis, aut idoneis frameis inſtructi ad armiluſtrium comparento, ſed inprimis ſclopetarii fidis ſe & habilib. frameis muniunto. Neque quiſquam arma ſua qualiacunquè permutato, ſed diligenti cuſtodia, & ratione aſſeruata non cædendis lignis, non ad alias res abutendo diſtruito, vt eadem integra ceu boni milites contra hoſtes ferre, vbi iam tempus feret, & vſurpare poſſint. Secus egiſſe qui deprehendetur, multam ideò dato, præſertim imminuto eius ſtipendio, cum miles luſtrabitur.

IV.

Quiuis item ſuperiora arma, ſed inprimis ſclopetarij maiores ſclopos, & ea, quæ ad hos pertinent, in tuto & expedito poſita habento, & omninò puluere tormentario, glandibus, & fomentis vacui ne reperiantur cauento. Si quis autem ſe adeo inermem in expeditionibus & excubiis offerret, vt neq; gladio neq; ſclopo cum hoſte congredi poſſet, is corpore pœnas luito.

V.

Omnes item chlamydati ſunto, quo incurſum pluuiarum & vim frigorum ſuſtinere facilius, ſed inprimis ſclopetarij ſclopos & pyxidiculas cooperire, iiſque commodius vti poſſint.

VI.

Quodlibet vexillum ſiue coniunctim, ſiue ſeparatim, ſiue etiam decurionatim, prout nimirum res tulerit, paratum ſe & promptum offerto, tum ad expeditiones ſuſcipiendas, tum ad ſtationes & præſidia agitanda parendo præſcriptioni noſtræ & Ducum noſtrorum, ipſique neceſſitati.

VII.

Et ſi quando Capitaneus, vel alius, qui cum officio eſt, aliquid, quod virtuti militari non inuiũ imponeret neceſſitas, perficiendum vna cum alterius Capitanei ſigniferis, Ductoribus & militibus mandaret, parendum his erit, perinde ac ſi proprius Capitaneus iuſſum dediſſet.

VIII.

Puerperas, prægnantes mulieres, virgines, homines ætate confectos, ſacerdotio initiatos, diuini verbi Præcones & alios Eccleſiæ Miniſtros illęſos & indemnes præſtanto, nulla iniuria ſub pœna capitis afficiunto.

IX.

Sub eadem pœna abſtineto à templis, Monaſteriis, Clauſtris, domibus & hoſpitalibus, & litterariæ diſciplinæ conſecratis, ea nullatenus affligendo.

X.

Porrò triginta dierum decurſus ſtipendiarium menſem expleto, pro more recepto, & ſingulis in ſingulos menſes floreni 4. conſtantes 15. batzeis, aut 60. crucigeris ſtipendium perſoluuntor. Quod ſi imperata euoluto iam tempore pecunia mora ſolutionis fieret, ipſi nihilo ſegnius aut impatientius, tum vices excubiarum obire, tum contra hoſtem ire, prout milites decet, ne recuſanto.

XI.

Quiſquis quocunque tempore & loco vel accepto auctoramento profugus reſiliret, vel poſtmodum abſque venia & miſſione honeſta deſertor exercitus abiret, is deprehenſus inducta cauſa, nec in iudicium adductus capitis damnator, eius verò bona direptioni ſubijciuntor. Quod ſi deprehenſus aut retractus non fuerit, publica infamiæ notâ inuſtus omni libertatis, ſecuritatis, & comitatus fide orbator.

XII.

Nemo in perfectionibus diſcedat ex ordine, niſi graui vrgeore cauſa. Quicunque autem in hoc morum non geſſerit, eum Duces ordinum Ductores, & publici Miniſtri per vim in ordinem redigunto, ſi contrà obnitens iuſſa reſpueret, atq; adeò patrandæ in ſe necis cauſam præberet, interfector in crimen ne vocetur.

XIII.

Quiſquis in expeditionibus & ſtationibus ab alio Ductore iuſtas ob cauſas, eoque quod contra ſe gerat, quam addeceat militem, increpitus in illum vel concitata turba ſtipatus, vel probris contumelioſus inſurrexerit, is iuxta decretum Ducis, & præſcripta iuris multator.

XIV.

Cum ſententiæ rogantur, equites iuramenti & obligationis admonebuntur, vt cuiuſque ſuffragium ad ſepulchrum vſque tacitum ſeruetur, promptos ſe æquè offerunto, parati fide animoſa ad eadem tuenda extremam vitæ aleam ſubire, quin imo pro honore ſuo & præſtito iuramento de traditione neque colloquium neque conſilium ineunto.

XV.

Vi quoque iuramenti ſui, imminente ab hoſte periculo & neceſſitate, cum id petet Capitaneus aut Ducum aliquis, ad laborandum & ædificandum ſe adhiberi ne recuſanto.

XVI.

In huiuſmodi præſidio collocati etſi vno pluribuſue inſultibus ab hoſte tentarẽtur, ſuo peræquè ordinario ſtipendio contenti viuunto, Nobis aut Imperio nihil hoc amplius debentibus. Atque in arces, ciuitates, & alia præſidia, quæ ſub conditionibus acciperentur, nemo deprædaturus inuolet, aut ſe per vim ingerat, niſi facta Duce vel copia, vel præſcriptione.

XVII.

Omnes, qui à Nobis ſecuritate donati ſunt, vel in fidem noſtram, iurato venerunt, miſſos & intẽtatos relinquunto, nihil contra eos machinando, ſub pœna capitis abſq; conſenſo & venia Archiſtrategi, vel eius, qui huius vice perfungitur.

XVIII.

Loca quæ ſalua guardia gaudent, ne diripiant, expilent, vllove damno afficiant ſub pœna capitis.

XIX.

Si quando Nos, ſeu Noſter, quem conſtituim[9], ſupremus Legatus ſecundo aduerſus hoſtem vteremur prælio, aut ſi qua præcipua munitio valido impetu, quem Deus benè vertat, capere-

tur,

tur, tuncquidem ſingulorum militum ſtipendia rium tempus, quomodocunque ſe interim habēre menſe, pro completo habebitur, ac denuò incipiet, vt Nos tamen aut imperium ad nihil vltra eis obſtricti ſimus. Et ſi nondum parata pecunia hoſtibus amplius detrimentum inferri poſſe videretur, eundem ad imperium Ducis perſequi, & qua poſſunt ratione deterrere ne recuſanto. Quicunque autem repugnauerint, tanquam periuri æſtimabuntur, capitalique pœna afficientur. His tamen in rebus, in regnis & prouinciis hæreditariis optimas conſuetudines, & pacta mutari nolumus, neque nobis præiudicari; ſed omnia perſeuerare immota.

XX.

In præliis & incurſionibus, eorumque ſecundo ſucceſſu nemo prædæ intentior eſto, aut bonis diripiendis auidiùs inhiato.

XXI.

Nemo inſcio & inuito ſuo Capitaneo è caſtris ad prædandum vel alias ob cauſas egreditor, aut noctem à ſuo vexillo abeſto ſub pœna & capitis, & alia pro Ducis decreto inferenda.

XXII.

Si quis vnus aut plures in prælio vel alias in fugam inclinarent, eos proximus vel transfodito vel ferito, quin imo ſi huiuſmodi fugam texens interficiatur à quopiam interfector nō opus criminoſum, ſed opus ſingulari gratia perſequendum patrarit.

XXIII.

Quiſquis vero fuga ſe abſtulerit, eius primū nomine Ducem delato, ſi deinde apprehenſus fuerit, capite, ſin minus, publicæ infamiæ nota perfidiæ ſuæ pœnas dato.

XXIV.

Caueant vi præſtiti à ſe iuramenti conuentus agere, inſcio & inuito Duce, qui egerint, tanquā perfida turba, præciſa omni ſpe gratiæ, morte mulctantor.

XXV.

Nemo ſub pœna capitis cum hoſtibus, aut eorum cum tympaniſtis, & tubicinibus, ſiue in caſtris, ſiue in profectionibus, ſiue præſidiis vllum ſermonis literarumue cōmercium habeto, neq; nuncium in caſtra inimica vel mittito, vel inde accipito, citra Ducis mandatū & licentiam.

XXVI.

Nemini hoſtium, aut iis adhærentium, cuiuſcunq; fuerit ſexus, & quotacunq; ætate, homo, permittitor libere tranſmittentibus excubiis ingredi & egredi noſtra caſtra, verum quiſquis eos deprehenderet, etiam comprehendito, vel ad ſuum Capitaneum, vel ſupremum campi Ducem adducito.

XXVII.

Si quis conſcius fieret proditionis, & aliorum maleficiorum, quæ ab vno pluribusue vel detrimentoſa ipſi exercitui, vel eius Principi noxia intenderentur inferrenturue, is vel è veſtigio vel nomina malefactorum apud magiſtrū & Quæſitorem rerum capitalium vt ſui iuramenti prodendo ſuam conſcientiam exoneret, vel inſtar ipſius authoris tanquam perfidiæ reus luat.

XXVIII.

Si quis viam inuenitet ad hoſtibus incommodandam infeſtam, ad ſuis conſulendum accommodam, is eam Duci aut ſupremo Archiſtratego aperito & commonſtrato, magnam huius facti gratiam habiturus.

XXIX.

Omnes inſolentia mutuæ contentionis iurgia diligenter euitanto, ſub pœna capitis, pace inter ſe & ſociante animorum concordia coniunctiſſimi.

XXX.

Inter iurgia nemo vi præſtiti iuramenti aduerſus alterū vſurpet arma lethalia, cuiuſmodi ſclopi & longiores enſes habentur, libero interim vſu lateralium gladiorum ad vitā cæſim, punctimue tuendam.

XXXI.

Inueterata odia ſi quos inter milites fuerint, tantiſper iaceant, & dum laudabilis hæc expeditio peragitur, interquieſcant, verbis & opere inulta, niſi iure vindicentur: quiſquis contra egerit, is in iudicium vocatus, & iudicatus ignominia & morte mulctator.

XXXII.

Ne quis alios contra alium turbato. Si qua tamē lis & diſcordia forte inter quoſdam oriretur, proximi, qui adſunt pacatos eos reddere ſtudento, vtrinque pacē æquam expoſcendo, quam bis terq; expetitā qui reiiceret, ideoque trucidaretur à quopiam, pacis rei a ſe repulſæ iniuriam hoc modo expiaſſe cenſebitur. Et qui paci ſtudentem aut armis nudum percuſſerit, iudicio ſiſtitor, & iuxta decretum cum ignominia morte mulctator.

XXXIII.

Quiſquis alterum, ante ſe poſt pacis compoſitionem, armis ſuis peteret, ea vel iaculando, vel proiiciendo, corpore punitor.

XXXIV.

Si qui duo aut plures coorto diſſidio in verbera ruerent, ne quis factioſa cōcurſione alterutrius tantū parti ſtudeto, ſed vt maius incrementū malum non capiat, diſtrahendæ altercationis & pugnæ dirimendæ cauſæ ſeſe interponito. Secus qui egerit, pro arbitrio & decreto Ducis punitor, vel Archiſtrategi.

XXXV.

Nemo ſub pœna capitis ſclopum exoneret eo loco & tempore, cum exploſionis periculū eſt, & damnum timetur, ſiue fiat in caſtris, ſiue in ciuitatibus, ſiue arcibus, præſertim cum excubiæ diſpoſitæ ſunt, & nox eſt.

XXXVI.

Quicunq; poſtulatus ad excubias non venerit, iuxta decretum Ducis mulctator: ſi tamen valitudinis cauſa non compareret: abſentiæ ſuæ & rationem Capitaneo ſuo per commilitonem indicato, & veniam ab eodem petito.

XXXVII.

Qui cum partes ſuas excubandi agere debet, ſine venia de ſtatione abſcederet, præciſa omni gratia mulctator: atq; hoc ipſum commilitones eius indicare vi ſui iuramenti tenentor.

XXXVIII.

Nemo inuito & inſcio Capitaneo ſuo vicarium excubitorem dato: vt in primis diligentem curam reſſerę, quæ ipſis certa quouis tempore indicabitur, ſinguli habēto. Hanc enim qui obliuioni dederit, aut alienam ediderit, iudicio ſiſtitor, & cum ignominia morte mulctator.

XXXIX.

Qui in excubiis ſomno oppreſſus inueniretur, vel ante, quā liberetur, diſcederet, ſupplicio punitor, extra omnem culpæ pœnæue remittendæ gratiam.

XL.

Deductis vigiliis, ſimiliter ad diurnas excubias, & in ordine neq; in plateis, neq; hoſpitiis quiſquam cum altero altercator ſub pœna capitis.

XLI.

Nemo in amica regione, & noſtro imperiiq; fundo ſiue cum itineribus, ſiue cum caſtris inſiſtet, quidquam alteri per vim, aut inſoluto precio adimito, nemo plebem pauperem expilaturus inuadito: verum ſinguli hoſpitem, apud quẽ in ciuitatibus aut pagis hoſpitaturi ſunt, æqua ſolutione cõtentum relinquunto.

XLII.

Secus qui agens iuſtæ querelæ cauſam præbuerit, præter reſtitutionem, ad quam à Capitaneo ſuo & Duce adigetur, vita & corpore pœnas re cognita dependito.

XLIII.

Sub pœna corporis nemo aduerſus peregrinã nationem, ſi qua in exercitu foret, ſeditionem atque diſcordias concitato, aut turbam commoueto, ſed neq; duellum cum ea quiſquam cõmittito ob maius incommodum cauendum. Verum tamen ſi qua de re cum illa controuerſia oriretur, ad ſuperiores ſuos referunto, qui ex vtraque parte iuſtum & æquum tuebuntur. Et quando cõmeatus ad exercitum conuehitur, ne qua Præfecti annonæ vi aut moleſtia afficiantur, nemo commeatum, ſiue ante, ſiue poſtquam inuectus in caſtra fuerit, inuolet aut diripiat, priuſquam æſtimatus ſit.

XLIV.

Nemo ſub eadem pœna coemendæ maturius annonæ cauſa è caſtris procurrat, ſed ſinguli moram ferunto quoaduſq; in liberam caſtrorum aream importata, & ei pretium impoſitum ſit.

XLV.

Præfectum rerum capitalium aut eius Miniſtros, cum legum & obedientiæ violatores apprehenſuri ſunt, nemo impedito, factioſè contra illos concurrendo, vel plus æquo cupiendis ſtudẽdo, quin potius tueantur: quiſquis vero illis tantum moræ & impedimenti attulerit, vt reus eorum manibus ſubtractus euadat, pœnam is, ipſi reo quæ illata fuiſſet, perſoluito.

XLVI.

Quiſquis in flagranti facinore, manifeſtus verbi gratia cædis patratæ, furti, proditionis & ſimilium, deprehenderetur, non continuo Quæſitore, aut eius Miniſtris præſentibus, proximi qui adſunt, reum, quoad ille cum ſuis aduenerit, pro diſciplinæ militaris bono attinento.

XLVII.

Nemo duobus Capitaneis nomen ſubſcribito, aut bis luſtrari ſe curato, nemo alterius nomine tranſito, neque alteri ſua arma pro certo pollicetor, vel accommodato ad falſandum exercitus recenſum. Culpæ reus qui fuerit, in eum ſupplicium conſtituitor.

XLVIII.

In recenſione ſinguli præter nomen, quo à ſacro baptiſmatis fonte luſtricum tulerunt, etiam cognomen ſuum proferunto, quin & ciuitatem patriam, vel ciuitati patriæ vicinum natale ſolum nominanto, vt inſcribantur.

XLIX.

Nemo pro fide ſacramenti præiudicium facito aut fraudem concipito, ſed neque quiſquam cum vllo auxilia & conſilia conſociato, &c. qua ratione id demum fieri poteſt, Nobis & Imperio iniuſtis & illicitis ſtipendiis impoſitis oneremur & circumuenti fallamur.

L.

In luſtrationem Militum tum ipſi Duces & ii qui in officiis ſunt, tum & nobiles omni ſua armatura induti comparento.

LI.

Si quando Equitibus & Peditibus ſimul vnis in caſtris reſidendum eſſet, & placide vtrinque coniunctionem iſtam ſeruando, & Pedites Equitibus de ſpacio, quantum ſatis eſt ad equos collocandos, libenter concedunto.

LII.

Singuli eo loco, qui ipſis à Menſore contigerit, contenti & pacato animo deguuto.

LIII.

Sub pœna corporis nemo aratrum deſpoliato, nemo molas, furnos, & quicquid ad vſum Reip. conſtructum eſt, ſiue id amicorum, ſiue inimicorum fuerit, abſq; licentia vel deſtruito, vel diffringito: ſed neq; quiſquam mera libidine vina, frumenta aut farinam effundito, aliave ratione perfundato.

LIV.

Nemo grandi ætate confectos homines aut diuini verbi Præcones, aut mulieres, ſi inermes deprehendantur, ſed neq; infantes trucidet, ſub pœna capitis.

LV.

Nemo abſq; peculiari Archiſtrategi mandato incendium minando exactionem imponat, ſed neq; quiſquam caſtrum aut quid aliud incendat ſub pœna capitis, præſertim iis locis, præter quæ vel per quæ hoſtiis copiis eſt liberum iter, ne quis obex commeatui ponatur.

LVI.

Eum ſibi quiſq; compotandi modum ſtatuito, vt & ipſe ſibi à temulentia temperet, & alium ad bibendum importune non vrgeat. Et ſi quis ebrius alteri vel vim vel manus inferret, aut aliam culpam committeret, pœnam non tantum æquè ſeueram, atq; ſi ſobrius peccauiſſet, ſed & duplo grauiorem ſuſtineto.

LVII.

Sed in primis caueto ebrietatem admittere, cuius erunt partes excubandi: ſi quis autem ita ebrius in excubiis deprehenderet, vt vices ſuas obire, quantum ſufficit, non poſſet, is compedibus mandator, inſuper iuxta decretum Ducis ſui puniendus.

LVIII.

Si præterea quiſpiam in viis publicis, aut in ipſis profectionibus adeo vino ſolutus deprehenderetur, vt rationis, ſenſuum, membrorumque neceſſario vſu deſtituturus incerto grado & erranti pede nec ſtare nec ambulare poſſet, eum Quæſitor aut eius Miniſtri apprehenſum vinculis, & carceri mancipanto.

LIX.

Nemo ſub pœna capitis vlla neceſſitate adductus inuito aut inſcio Duce ad arma conclamato.

LX.

Cumque conclamatur, ſinguli quamprimum aream vel locum ſibi aſſignatum corripiant, nemine citra grauem valetudinis cauſam domi ſe continente, ſub pœna capitis.

LXI.

Qui vino ſomnoq; preſſus periculum ab hoſte impendens aut claſſicũ negligeret, capite punitor.

LXII. Quod

LXII.

Quod ſibi quiſque in prælijs, & incurſionibus captum ab hoſte acquiſierit, pro iure & more militari poſſideto, præter tormenta bellica, puluerem tormentarium, munitiones, prouiſum commeatum & alia, quæ ad ſuſtentationem oppidi faciunt, præter etiam captiua hoſtium Magnatum, Principum, campi caſtrorumq; Præfectorumq; capita in Noſtram, vel Noſtri Archiſtrategi Legatiue poteſtatem & arbitrium ventura, quibus proinde tradi debebunt, interim tameo meritum ei, qui cepit, grata vice iuſti præmij compenſator. Nemo quoque liberum vllum dimittito captiuum, ſub pœna capitis, abſque Ducis conceſſione.

LXIII.

Etſi quis vel ab hoſte vel alia honeſta cauſa læſus, infirmaretur, vel etiam Dei Numine incommodam ferret valetudinem, ſuo nihilominus expendio interim gaudeto.

LXIV.

Qui pecora aliumue commeatum hoſtibus auerterint, ea ne aliò abducunto, ſed in ipſis caſtris, quod gregario militi bonum ſit atque commodum, non graui ſed tolerabili ad Quæſitoris aut Ductoris ſui arbitrium impoſito pretio diuendunto.

LXV.

Nemo, quam alter ſibi peperit prædam, per vim ei eripito, vel auferto. Rei culpæ huius ad decretum Ducis puniuntor.

LXVI.

Nemo libertatem carnificum, quam habent iuris communis, violare attentato, qui violauerit, morte multator.

LXVII.

Dum profectionis ducitur ordo, nemo inter impedimenta exercitus proficiſcatur, niſi qui graui valetudine infirmus ſit, & à Capitaneo ſuo veniam huius indulgentiæ impetrarit.

LXVIII.

Singuli impedimenta ſua vel appendiculas impudicarum mulierum, ſi quibus adhærent, verè non coniugibus, cum id mandatum ab Archiſtratego vel Capitaneo ſuo in ipſo primo delectu, aut poſtea acceperint, pro fide ſacramento præſtita; & ſub periculo famæ & honoris amittendi dimittunto.

LXIX.

Nullus ex Capitaneis alterius milites, ſi qui à vexillo ſuo deficerent, citra Capitanei alterius conſcientiam & voluntatem ſuſcipito; ſed neque eques, qui Dominum ſuum in eadem expeditione deſereret, à quopiam Peditum numero adlegitor, neque demum vllus alteri quempiam ex ſuis auertito.

LXX.

Nemo colludentem auctiore depoſito prouocato, neque is, cui præſens eſt pecunia ludum producito: quantumcunque verò lucrum in futurum dandum alteri contigerit, ei tamen nihil alter debeto.

LXXI.

Si qui hoſce conſcriptos articulos non obſeruarent, ij tanquam periuri & criminis rei pœnas pendunto, iuxta decretum iuris, & Archiſtrategi ſententiam. Et ſi quid in enarratis legibus vel obliuione vel ſilentio præteritum eſſet, militari nomine & virtute non alienum, omnia tamen delicta & errata militum Archiſtrategi iudicio relicta, eiuſdem vindice ſententia puniuntor.

LXXII.

Porro omnes pedites, qui breui longove tempore poſt in exercitu hoc Nobis & Imperio militare & mereri cœperint, nominibusque datis ſius peculium ſuſceperint, licet præſentes in has leges cum iuratum eſt, non fuerint, earundem nihilominus pari neceſſitudine & obſeruatione tenentor, perinde ac ſi coram adfuiſſent.

LXXIII.

Si quibus conſtitutionum harum obliuio ſurreperet, ij quouis tempore Prætorem caſtrenſem accedunto earundem relectionem & inſtructionem, quam ipſe dare debebit, capturi.

LXXIV.

Ad tres menſes iuranto; quos vltra ſi eorum fuerit opera neceſſaria, vi harum conſtitutionum ad omne tempus, quo opus fuerit, conſcripti & ſuſcepti nec recuſando, nec excuſando militanto, omnia intelligendo pro horum codicillorum tenore.

ADNOTATIO ALIQVOT ARTICVLORVM SVPERIORIBVS ANNEXORVM.

I.

QVandoquidem Germanis Ducibus, Equitum Magiſtris, & Capitaneis non ſolum pro maiorum ſuorum ad ſe manantibus priuilegijs & traducta libertate, verùm etiam iuxta tenorem tum priorum, tum earum, quæ nunc ſunt imperij conſtitutionum; licitum eſt & liberum; exteris Dynaſtis germanas adducere copias, & verò cum idem ſibi ius hoc tempore alij, qui nati Germani non ſunt, arrogare & vſurpare velint, non abſque præiudicio & detrimento, quod inde in Germanicam nationem redundare poſſet; idcirco nemini extero deinceps, qui nec imperij, nec regionis fidei & tutelæ imperij commiſſæ indigena eſt, fas eſto, Germanas copias, ſiue equeſtres ſiue pedeſtres eæ fuerint, Ducis, Magiſtri equitum, aut Capitanei more colligere, ſcribere, & ducere. Quod ſi contrarium vnus pluresve peregrini Duces & Commiſſarij in imperio tentarent, omnis illorum conatus tum per generales circulorum Præſides, tum per Nos ipſos, vbi neceſſitas poſtularit, amoliendus erit, & prohibendus. Interim & in illos, ſi qui contra noſtras, & imperij conſtitutiones nomina ſua exteris Ducib. & Commiſſarijs darent, Magiſtratus eorum, cui ſubditi ſunt, vel intenta actione poſtulatus vel officio ductus animaduertito & pœnam ſtatuito, nunquam in poſterum in Germanicorum militum numero perferendos.

II.

Germanicæ copiæ, cæterique omnes, qui ab exteris Dynaſtis conſcripti annuo ſtipendio merebuntur, in literis auctorationis ſuæ nominatim excipiunto, nolle ſe vnquam contra ſacrum Germanorum imperium, & carã ſibi patriam, eiuſque quamcunque nationem arma ſumere, ſiue ad offendendum, ſiue ad defendendum ſumenda fuerint, quin imò apertè teſtantor, eiuſdem inprimis ſalutis ſtudio & incolumitatis amore militiæ ſe tradere, nullo ei modo repugnaturos, quocunque tandem ab exteris Principibus proponi præſcribique poſſit.

III.

Miles Germanus, & qui hunc regunt Ductores & Magiſtri, dum ſub exteris Dynaſtis militant, ordinem & diſciplinam militarem enarratis iam,

& à Nobis imperioque conſtitutis legibus, præterea iuri Equeſtri, articuliſque iam poſitis conformem inſtituunto & tenento.

IV.

Quod ſi quiſpiam ex Ducibus, Magiſtris equitum, Capitaneis aut alijs, qui in officijs erunt ſiue inter equites ſiue pedites, atq; vniuerſim loquendo ſi quiſquam militum, dum exteris Principibus militant, contra noſtras, & imperij has leges, contraque iura equitum, & ſupra poſitos articulos, recedendo ab ordine & diſciplina militari committeret, aliave ratione famam ſuam & exiſtimationem labefaceret, tum verò inprimis ſi ordinum Ductores cum ſubiectis ſibi militibus, quà hoſtiũ circumuentionibus, quà fraudulentis machinationibus, tum quoad commeatum, tum quoad veſtitum, vel etiam approbatis indebita arma imponendo, vel, quibus id fieri poteſt modis, ſtipendio ſuo, & debita contra hoſtes tutela fraudando perfidioſe & iniquè agerent, eos omnes, etſi impuniti inde loci receſſerint, Magiſtratus tamen ordinarius, cui parent, cum primum id reſciuerit, vel officio, vel intenta alicuius actione ductus iudicio arceſſito, & pœnis afficito: Et ſi quo in loco Magiſtratus deeſſet, ſactumque interim manifeſtum caſtigationem expoſceret, Noſtrum erit, vt qui ſummam rerum poteſtatem gerimus, ex officio, aut quia ad nos querela defertur, cauſam cognoſcere, iuxtaque Noſtras & imperij conſtitutiones, iura equitum, & articulos, æquam in reum pœnam ſtatuere & pronunciare.

V.

Et quia res omnino ad omnis generis iacturas & detrimenta præcauenda bonum ordinem exigere videtur, vti nimirum vexilla inſtruantur & conſtent quam exercitatiſſimis & peritiſſimis militibus, tum etiam idoneo armorum apparatu, ſed inprimis inſignibus ſclopetarijs, quorum induſtria & virtus noſtris hiſce temporibus, quando præcipuè externæ Nationes ad hoc militiæ genus erudiuntur & exercentur, permagni omninò momenti eſt; idcircò ſtatutum eſt, vt ſub ſingulis vexillis quadringenti, & inter hos centum apptimè armati cum oblongis haſtis, quorum ſinguli breuiore ſclopo inſtructi ſint, conſtituantur, inter quos centum armati dimidiata parte, ij nimirum, quorum ſtipendium ſupra 8. florenos excreſcit, plena armatura integrè loricatis manicis graues incedunto, & inſuper 50. de veteranis & probè exercitatis militibus, qui & ipſi ſuam armaturam tum ad ſtipandum vexillum, tum ad alium, quem caſus offeret, vſum circumferant, ſinguli præter romphæas & alia breuiora arma vt bipennes, etiam minorem ſclopum ſilice ignipotentem de zona ſuſpenſum feranto. Quinquaginta reliqui ſimplicem militum, qui haſtas gerant, manum conficiunto. Quæ omnia deinceps ſeriò Ducibus & Capitaneis in conſcriptionibus & auctoratio-nibus commendabuntur.

VI.

Ducenti, qui reſtant, ſclopetarij ſint galeis oppugnatorijs, frameis, & ſimiliter venaticis ſclopis, ignitario ſilice benè inſtructi. Porrò ſingulis menſibus exercentor, & applicitum ad malas ſclopum exonerare edocentor. Omnis autem artificioſe exploſionis indocilis, aut ignarus in pœnam à ſclopo ad haſtam ferendam deponatur, & in eius locum, qui ex gregarijs militibus idoneus videbitur, ſubſtituatur, quo ad artem rectè explodendi diſcendam, & in mutuum ſui conſpectum progrediendum, illis & alacritas, & animus addatur.

VII.

Et quoniam exteræ nationes ſclopetarijs duplicato ſclopo formidandis vti aſſueſcunt, ſingula vexilla ex hoc genere decem conſtituunto.

VIII.

Ex prædictis ſclopetarijs memorati centum 5. quinquaginta 6. quadraginta 7. vel 8. & reliqui decem, qui duplicato ſclopo onerantur, 10. florenis in menſes ſuſtentantor.

IX.

Sub quolibet vexillo minimum octo, decemq; Nobiles, aut alij probatæ virtutis, & experientiæ ſingularis milites habeantur, qui ampliore ſtipendio conducti equis ſuis, quos ipſorummet erit alere, Ducis ſui aut Capitanei voluntati & neceſſitati pareant, ſed inprimis dirigendis ſclopetariorum ſeruiant.

Atque leges illæ ſunt militiæ Germanicæ, quæ ſi accurate, ſeuereque cuſtodirentur, haud ſane arma Sultani timerentur; nec priſca Romanorum militia nobis admiranda videretur. Et præclarè tamen multa obſeruantur. Sed crebro inopia ſtipendij, diſſimulatio ducum, auaritia centurionum, militum licentia, ciuilibus præſertim bellis bonas leges non opprimit modo, ſed ne vocem quidem earum exaudiri patitur.

CAPVT LXI.

Victoria ſerio, iuſte, moderate vtendum.

§. 1. QVOD Maharbal Hannibali dixit, *Non omnia nimirum eidem dij dedere, Vincere ſcis Hannibal victoria vti neſcis*, id multis euenit. Tam in momento pendebat vti victoria, quam vincere. *Mora eius diei ſatis creditur ſaluti fuiſſe vrbi atq; imperio.* Sic Romani crediderũt teſte Liuio: Nec vane, ſi enim vrbi perculſæ ſuperueniſſet, facile occupare eam potuiſſet. Victoria multo ſanguine comparata, facilime corrumpitur. Itaq; hoc agendum eſt, vt debellent, non vt triumphent. Marius victis Teutonis tota nocte reliquias p paucos ſuorũ territauit, poſtridie vicit. Securitati ſuorum cõſuluit Hermocrates Syracuſanus, iniecto metu noui hoſtis. Front.l.2 c. 9. *Hermocrates Syracuſanus, ſuperatis acie Atheníenſibus, veritus ne captiui, quorum ingentem manum in poteſtatem redegerat, parum diligenter cuſtodirentur, quia euentus dimicationis in epulas, & ſecuritatem compellere victores poterant, finxit proxima nocte equitatum hoſtilem venturum: qua exſpectatione aſſecutus eſt, vt ſolito attentius vigiliæ agerentur.* Primam victoriam diligenter vſurpauit L. Martius eques Romanus, Front.l.2.c.10. *Titus Martius eques Romanus, qui reliquiis exercitus duorum Scipionum præfuit, cum in propinquo bina caſtra Pœnorum paucis millibus paſſuum diſtarẽt, cohortatus milites, proxima caſtra intempeſta nocte adortus eſt: & cum hoſtem victoriæ fiducia incompoſitum aggreſſus, ne nuncios quidem cladis reliquiſſet, breuiſſimo tempore militi ad requiem dato, eadem nocte raptim famam rei geſtæ prægreſſus, altera eorundem caſtra inuaſit. Ita bis ſimili vſus euentu, deletis vbiq; Pœnis, amiſſas populo Romano Hiſpanias reſtituit.* Vtendum victoria.

§. 2. Serio igitur victoria vtendum, vrgendique ſucceſſus, & trepidis inſtandum: Cum enim in magnis etiam prœlijs, vt res nunc agitur, pauci cædantur, cæteri facile ſe recolligant, plus plerunque temporis quam damni eſt in recenti victoriã; præſertim ſi & hoſti ſuit ſua funera & habeat fortuna regreſſum. Victoria egregie vſi ſunt

Piſiſtra-

Digitized by Google

Piſiſtratus & Canon, Duces Athenienſes. *Piſiſtratus*, inquit Front. l. 4. c. 7. *Athenienſis, cum excepiſſet Megarenſium claſſem, qua illi ad Elenſin noctu applicuerant, vt operatas Cereris ſacro fœminas Athenienſium raperent, magnaq́ edita cæde eorum vltus eſſet ſuos, eadem qua ceperat nauigia Athenienſi milite compleuit, quibuſdam matronis habitu captiuarum in conſpectu locatis, qua facie decepti Magarenſes, tanquam ſuis, & cum ſucceſſu renauigantibus effuſi obuii inermesq́, rurſus oppreſſi ſunt. Conon dux Athenienſium victa claſſe Perſarum apud Inſulam Cypron milites ſuos captiua armis induit, & iiſdem barbarorum nauibus ad hoſtem nauigauit in Pamphiliam, apud flumen Eurymedonta. Perſa quia & nauigia & habitum ſuperſtantium agnoſcerent nihil cauerunt; ſubito itaque oppreſſi, eodem die & nauali & pedeſtri prælio victi ſunt.*

Cauſa benignitate habendus victus.

§. 3. Quod ad victum pertinet, ita ille tractandus eſt, vt aut nolit, aut non poſſit rebellare: imo vt nec velit, nec poſſit. Vt nolit benignitate, vt non poſſit, cautione efficiendum. Romani vtroque modo Imperium ſtabilierunt. Benignitate initio vſi ſunt, Tatium cum Sabinis victos in vrbem receperunt. Albanos etiam cum opibus vrbi intulerunt, atq; ita ſibi & victis conſuluerunt, cum id efficerent, vt ex hoſtibus amicos, ac ciues fidiſſimos haberent: neque enim poſtea diſcrimen Sabinorum, Albinorum, aliorumque fuit, omnes Romani fuêre. Captiuum non repugnantem occidere non licet, quia dum capitur, fides datur vitæ, alioqui ſeſe defendiſſet. Sæuire in captiuos non licet, vt Pœni fecerunt. Bona tamen captiuorum Victori cædunt. Lex eſt, πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι. *Omnia victorum bona cedere victoribus.* Quod ſi victis imperare obſides, tributa, delectus operas voluiſſent, næ illi haud vrbes nobiles in officio continuiſſent: vel inter ſe, vel cum vicinis rebellaſſent. poſtea adulta potentia id fecerunt, & in victoria crudeliores fuere.

In captiuos non eſt ſæuiendum.

§. 4. Quod ſi in vrbem & iura ciuium admittere non placeat, quod Romani potentiores fecêre, ſocios & ſubditos faciant, poſtquam enim ſocios ciueſq; tot habuerunt, vt aliam nullam Remp. timerent, victos tributarios fecerunt & ſubditos. Hoc in genere curandum, vt ſubditi bene habeantur, ſic enim conſequentur victores, vt non timeāt opprimi: hæc vero ſecuritas fideles efficit. Itaq; in ipſa victoria ſit clementia, quia iure gentium deditis parcitur. Vt poſt victoriam hoſtilitas deſinat.

Victoria iuſta ſit.

§. 5. Victoria quæ iuſto bello contra iniuriam obtenta, debet etiam iuſta eſſe. Vt innocentibus grauis non ſit, vt auxilijs grata, finitimis, non oneroſa. Tormentis extorquere theſauros, inermes impuberesque cædere, libidinibus omnia fœdare iniuſtum eſt. Hæc maiore cura Imperator, quam hoſtium arma vitabit, per hæc enim victoriæ fructum perdet.

Superbia eſt pernicioſa victoria.

§. 6. Moderata ſit, ne ſuperbe, crudeliter, intēperanter graſſetur. Superbia quidem plurimos in ipſa victoria euertit. Romanos ſtratagemate, hoc eſt, nobiliſſima victoria ſine ſanguine ad furculas caudinas Pontius Samnitum Imperator vicerat: nam indagine cinxerat, cum parens eius vt vel oēs dimitteret illæſos, aut omnes interficeret, ſapienter ſuaſiſſet, cōtumelia irritatos ſibi infeſtiores effecit, ſub iugum enim miſit. Pari enim modo Seſoſtris Rex Ægyptiorum inſolentia victoriæ orbē offendit, cum Pharios currus regum ceruicib. ageret, cum in regionibus, quas facile occupaſſet, ad exprobrationem ignauiæ, pudenda muliebria ſculpta erigeret. Itaque breui regnum Ægypti concidit. Modeſtus erit, ſi ſciat, ſe ſola occaſione victorem fuiſſe, facili occaſionis mutatione vincendum. Vere Polybius κρατεῖ δ' ἐπὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθρωπίνων ὁ καιρὸς, μάλιστα δὲ τῶν πολεμικῶν. *In omnibus rebus humanis, ſed maxime in bellicis pollet occaſio*, Sæpe plus quàm virtus.

Conuerſione leuiſſima potuit victor.

§. 8. Crudelitas etiam abſit. In hoſtem ſupplicem ira indecora, clementia diuina eſt. Seruandi ſunt, qui crudeles & immanes non fuerunt: Truculentum conſilium Machiauelli l. 3. c. 31. Is enim quamuis alios modos etiam probat, euerſionem tamen liberarum ciuitatum præfert. lib. de principibus c. 5. *Parte dominationis, ſi ex veteri conſuetudine libera fuerit, & ſuis iuris viuendi ratio, in eo vt tus tuum rei meas, triplex affertur modus. Primum vt illum penitus euertas: Alter vt eo ipſe demigres ad habitandum. Poſtremus, vt ſuis legibus & libertate [annuam duntaxat penſionem exigens] ſinas illum vitā degere. Paucorū item ibi, qui illum dominatum tibi in amicitia conſeruaturi erunt conſtituas: qui dominatus cum à principe ſit ibi locatus, nouit ſine eius amicitia & potentia ſe non poſſe conſiſtere, obnixeque omnia propterea ſibi agenda exiſtimabit, quo illum illi tueātur. Spartiata atq; Romani exemplo nobis eſſe poſſunt, Athenas Spartiatæ obtinuerunt & Thebas, ibique paucorum dominatu conſtituto, amiſerunt tamē. Romani Capuam, Carthaginem, Numantiam cenſuerunt delendas, non amiſerunt. Græciam fere ad Spartiatarum modum retinere voluerunt, nec abrogatis eius legibus, eorum votis reſpondit, ſic vt ad eam retinendam coacti ſint multas in ea prouincia vrbes euertere. Quocirca nullum conſilium tutius afferri poteſt, quo ſecure poſſideantur, quam euerſio. In cuius enim poteſtatem venit ciuitas, ſuis legibus quæ ſit aſſueta vitā ducere, nec is euertendam putat, illam ſe euerſuram expectet. Semper enim deſciſcendi tempore habet, quo confugiat, ad ſuos nempe illos priſcos ordines, qui nec temporis diuturnitate, nec beneficiorum collatione vnquam obliuioni tradi poſſunt, & vt quibus fiat, quidquid proſpiciatur [non diſtractis ac diſſipatis habitatoribus] nunquam illud libertatis nomen inſtitutaque ex eorum animis excidunt, & ad omnem rerum euentum ſtatim in eo ſit reditio, veluti à Piſanis poſt tot annos à ſeruitute illa, ad quam Florentini eos adegerant, factum vidimus.* Nimis durum eſt & barbarum occidere, ne aliquando rebellent, cum tot ſint rationes rebellionis arcendæ: vt migratio, abductio nobilium, coloniarum inductio, arcium adiunctio, armorum ademptio. Nec dubium, Romanos peſſime ſibi conſuluiſſe, cum Carthaginem, Numantiam, Corinthum delerent. Præterquam enim, quod cum deſperantibus magna clade certarunt, etiam commoda ſua minuerunt: pecunia viriſque, quib⁹ vrbes illas deleuerūt, integra regna comparare potuērunt. Nec alia cauſa quam inſatiabile odium, aut nominis inane decus famoſarum vrbium interitu ducibus quæſitum. Nec ſic tamen contra rebelliones ſecuri fuerunt. Moderatio ſit, quia vno ab ictu ſtetit, vno momēto ſi præuertiſſet, tuo ingulo hæſiſſet hoſtilis gladius, qui tuum ferrum recepit. Pulchre nos Poëta gentilis erudit:

Ῥέα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει,
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει.
Ῥεῖα δέ τ' ἰθύνει σκολιὸν καὶ ἀγήνορα κάρφει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει.
Facile extollit, facile elatum deprimit.
Facile clarum minuit, & ignobilem auget,
Facile corrigit incuruum, & ſuperbum in nihilum
redigit.
Iupiter altitonans ſupremas habitans domos.

ancipites in officio cootinendæ. Nuoquam vires deeront, ſi deliberes.

§. 8. Hæc omoia eo teodunt, vt æquam & minime ſoſpectam pacem ineas, illa inter eos qoi pares videntur optime conueoire ſolet, an prioceps ita pacem facere poſſit, vt priuatos cogat remittere illata damna? ita ſane fieri videmus. Alii putant communi ſumptu reſtituenda eſſe. Difficilius eſt vero pacẽ facere quã bellũ gerere, Aogli Gallos viciſſe bello gloriantur, pace victos queruntur.

§. 9. Pacem itaque & victor coocedat, & victus accipiat, Pax eoim finis eſt belli. *Tantum eſt* a. ait Aug. l. 19. de Cioit. c. 11. & 12. *pacis bonum, vt etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius ſoleat audiri, nihil deſiderabilius concupiſci, nihil poſtremo poſſit melius inueniri. De quo ſi aliquando diutius loqui voluerimus, non erimus quantum arbitror oneroſi legentibus, & propter finem ciuitatis huius, de qua nobis ſermo eſt, & propter ipſam dulcedinem pacis, qua omnibus chara eſt. Quod enim mecum quiſquis res humanas, naturamq́; communem vtcumq́; intuetur, agnoſcit, ſicut nemo eſt, qui gaudere nolit, ita nemo eſt, qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipſi qui bella volũt, nihil aliud vincere volunt: ad glorioſam ergo pacem bellando volunt peruenire. Nam quid eſt aliud victoria niſi ſubiectio repugnantium. Quod cum factum fuerit, pax erit. Pacis igitur intentione geruntur & bella: & hi etiam qui virtutem bellicam ſtudent exercere imperando atque pugnando: vnde pacem conſtat eſſe belli optabilem finem. Omnis enim homo etiam belligerando pacem requirit, nemo autem bellum pacificando. Nam & illi, qui pacem in qua ſunt perturbari volunt, nõ pacem oderunt, ſed eam pro arbitrio ſuo cupiunt commutari. Non ergo vt ſit pax nolunt, ſed vt ea ſit quam volunt. Deniqueetſi per ſeditionem ſe ab aliis ſeparauerint, cum eis ipſis conſpiratis vel coniuratis ſuis niſi qualemcunque pacis ſpeciem teneant, non efficiunt, quod intendunt. Proinde latrones ipſi vt vehementius & tutius infeſti ſint paci cæterorum, pacem volunt habere ſociorum. Sed etſi vnus ſit tam præpollens viribus, & conſocios ita cauens, vt nulli ſocio ſe committat, ſociiſque inſidians & præualens, quibus poterit oppreſſis & extinctis prædas agat, cum eis certe quos occidere non poteſt, & quos vult latere quod facit, qualemcunq́; vmbrã pacis tenet.* Pax illa quamuis firma quęratur, non erit tñ ſine aliquo bello, aut ſuſpicione belli, iniotię ſuſpitionesque vitam humanam, etiam amicorum omnioo impleuerunt *Sed neque ſancti,* inquit Aug. l. 19. de Ciu. Dei c. 10. *& fideles vnius veri Dei ſummique cultores ab eorum fallaciis & multiformi tentatione ſecuri ſunt. In hoc enim loco infirmitatis & diebus malignis etiam iſta ſolicitudo non eſt inutilis, vt illa ſecuritas, vbi pax pleniſſima atque certiſſima eſt, deſiderio feruentiore quæratur.*

Pace clau- dendum bellum.

Ad hanc igitur pacem non modo per bella, ſed etiam per pacem humanę ciuitatis aſpiremus pacem ordinatiſſimam & concordiſſimam ſocietatem fruendi Deo, Pacem vbi nullum bellum, nulla contradictio, pacem ſecuram, perfectam, plenam, pacem ſupernæ Ieruſalem: quam tu DEVS da in virtute tua, cum abundantia in turribus tuis.

FINIS.

INDEX

RERVM MEMORABILIVM, IN QVO NVMERVS PRIMVS LIBRVM, SECVNDVS CAPVT LIbri, tertius paragraphum capitis ſignificat.

AAronicis ſacerdotibus vino & ſicera interdictum erat 6. 0. 7
Abbatis ineruditi de monacho indocto ordinando teſtimonium inefficax eſt 6 11 6
Ablecti ex ſociorum legione ſumebantur. 10 30. 5
Abraham plurima mancipia habuit 8. 5. 2
Abrahamus negotiator fuit 8.10 3
Abuſus priuilegiorum varij. V. Priuilegiorum abuſus
Academia vnde dicatur 4.13.1
Academia Moguntina ſeueras examinandi leges habet 4. 16. 15.
Academiæ erigendæ ius penes Pontificem & ſummos Monarchas eſt 4 13 2
Academia Francica in promotionibus variis titulis collatorum graduum cauſas explicant 4.16 17
Academia indignos promouentes, ipſo iure priuilegiis priuantur 4.16 9
Peccato mortali, periurioque ſe obſtringunt. 4.16.10. & 13.
Academia in locis amœnis, fœcundis, ſalubribus conſtituenda ſunt. 4.13. 12
Academiæ iudicium præfertur iudicio prætoris 4 14.7
Academiæ omnes viſitationibus opus habent 4 6.18
Academia quædam obſtant doctrinæ 6.13 4
Academia quomodo integritati reſtitui poſſint 4 16 18 19
Academiarum nociua ſtatuta quidam mordicus tuentur. 4 6.16
Academias cur quidam oderint. 4.16 9 10 & 11
Academici honores cæteris politicis honoribus maiores æſtimantur. 4.16.1
Academici honores publica eruditionis teſtimonia ſunt. 4 16.2,10,11.
Academici nihil ſciri contendebant. 1.6.7
Academicis honoribus nullus ſtudioſorum inſigniendus eſt, niſi in doctrina Chriſtiana verſatus ſit. 4 8.9
Academicis teſtimoniis Eccleſia multum tribuit. 4 16.11. & 12
Academicis vrbibus qualia priuilegia concedi debeant. 4. 14 2.& 3
Academicorum graduum & facultatum ordo. 4.16.3.& 4
Academicorum in promouendis indignis temeritas corrigenda eſt. 4 16.17
Academicos gradus cur reſpuant nobiles. 4.16.11. 6 13 4
Accenſorum officium. 7.30 1
Acclamationes & applauſus magni fiebant. 7.5.8
Acclamationum eccleſiaſticarum exemplum. 7.5.8
Achæus Rex a Lydis ob auaritiam pedibus ſuſpenſus eſt. 9. 8 4
Acies naualis ordo. V. Naualis belli ratio.
Acies ordinem tormentorum noſtrorum ratio requirit. 10 41.2. & 4
Aciei ordo neceſſarius eſt. 10 37 8
Acies veterum ordo. 10 37 1
Aciem hoſtilem qua parte aggredi optimum ſit, ex eius diſpoſitione colligere debes 10.37 10
Acierum varia genera & exempla 10 40.1 & ſ. q.
Acierum variæ formæ. 10 38 25. 0.39 1.2 & 3.
Acies poſterius, & contra hoſtilem inſtruenda eſt 10.37.9
Acies priſcæ non ſunt reducendæ 10.41.1.2.& 3
Acies Romana duplex præcipue, ſubinde etiam triplex aut quadruplex fuit 10.37 2
Acies Romana in qua parte vitioſa fuerit. 10 37.1
Actiones iuris vocatæ ſunt 5 2 7
Actionum humanarum varietas. 5.4.3
Actuariorum officium. 7.24.4
Adhortationes apud indiſciplinatos infructuoſæ ſunt. 1. 1. 5
Adminiſtros principum & Reipublicæ, diuites eſſe expedit. 8 5.7
Adrianus gratus fuit & laborioſus imperator. 3.5.3
Adrianus Cæſar in aggreſſu imperij inſidias paſſus eſt. 9 4.1
Adoleſcentis ingenioſi & ſtupidi ſigna externa 4 7.2
Ea ſæpe fallunt. 4.7 3
Adulationis efficientia. 6.1.3
Adulatores comparati odio ſunt. 6 1.4
Adulatores principibus ſpolia Eccleſiæ concedunt. 6.9.2
Adulatores principum, eorum ſunt irriſores. 6 1 5 & 6
Quibus remedijs contra hos principes ſe firmare poſſint ibid.
Adulatores quaſi adaulatores dicuntur. 6 1.3
Adulatoribus nihil dandum 6.1 5
Adulatorum conſilia noxia ſunt. 7 17 7
Aduocati non plus accipere a partibus poſſunt, quam Aſſeſſores Cameræ conſtituunt. 7.24.3
Aduocati primum amici fuerunt. 7 24.1
Aduocati procuratores eſſe vetantur. 7 24.3
Aduocati Romæ dignitates facile conſequebantur. 7 24.1
Aduocatis multa olim priuilegia conceſſa fuerunt. 7.24.2
Aedificando quidam omnes opes ſuas exhauriunt. 3 10.7
Aedificantium ambitio legibus ſumptuarijs coercenda eſt. 8 14 8 & 9
Aedificantium ſolenne erratum 8 14 8
Aedificationes domorum ſplendidarum, priuatos rectà ad paupertatem ducunt 8.14.8
Aedificia principis ſint infra eius maieſtatem. 8 14.9
Aedificiorum celſitudo eſt definienda. 8.14.9
Aediles olim potentes fuerunt. 7.26.1
Aediles Romani ſumptus inanes in ludos fecerunt. 7.26.3
Aediles ſe & hæredes pro operis publicis a ſe erectis ſolidario obligabant. 7 26.6
Aediles ſub ſe viarum & aliarum rerum curatores habuerunt. 7.26.5
Aedilium plebis officium. 7.26 2.7.28.9
Aegri ſolitarie habitantes parua ſolatia habent. 6 17.13

Aegyptia lex furibus propitia. 5.11 1
Aegypti aſtuta fuga. 10.18 2
Aegyptij barbara opera per damnatos & captiuos effecerunt. 8.12.4
Aegyptij caſtra publico ſumptu muniendi cenſuerunt. 10.33 6
Aegyptij cur tot nouos Deos habuerint. 9 9.1
Aegyptij ſecreta hoſtibus prodenti linguam abſcindebant 10.58 1
Aegyptij ſeditioſi. 9 14.15
Aegyptij ſuperſtitioſi & in reges contumelioſi. 2.14.12.13 & 6.2 15 4
Aegypti regem propheta Daniel regem Auſtri nominat. 6 31 3
Aegyptus diſſidijs perijt. 9.19 1
Aequalitas fundamentum eſt ſocietatis humanæ. 5 12.4
Aeraria in loco munito ſunt conſtituenda. 8.7 14
Aerarij quæſtores ſpoliaria faciunt. 8 7.21
Aerarij augendi rationes tam honeſtæ quam inhoneſtæ variæ. 8.6.2
Aerarij augendi ſex regulæ. ibid.
Aerarij militaris ſeparata conſtitutio laudatur. 8 7 14
Aerarij primus extructor. 8 7 7
Aerarij ſacri auctor. 8 7.14
Aerario cenſus, tributa &c. omnium in conſpectu inferre expedit 8 7.20
Aerario priuato detrahere & publicum augere, magna laus principis eſt. 8.7.7
Aerario publico princeps, niſi ad vſum publicum, vt non poteſt. 8 7 7
Aerarium æternum tantum bello Gallico deſtinatum erat. 8 7.14
Aerarium cenſuum Cæſar ſpoliauit. 8 7 14
Aerarium cenſuum opulentiſſimum fuit. 8 7.14
Aerarium eſt cor Reipublicæ 8 7.7
Aerarium exhauſta ciuitate euacuatur. 8. 7 7
Aerarium exhauſtum mercatura repletur. 8 10.9
Aerarium Romanum immenſi gladiatorum, ludorum, ſpectaculorum ſumptus exhauſerunt 8.13 7
Aerarium ſacrum ad extrema Reipublicæ tempora reſeruabatur. ibid
Aerarium triplex apud Romanos. 8 7.14
Aes alienum in multis Germaniæ prouinciis principibus ſuo arbitrio contrahere non licitum. 1.14 8
Aeſchines virum propria negligentem, alienis inſidum dixit. 3 6 5
Aethiopes liturgia S. Matthæi vtuntur 6 5 5
Aethiopes magiſtratus ex corporum proceritate & forma creabant. 1 18 & 1 25 19
Regem è populo eligebant 5 12.1
Aethiopiæ Epiſcopus ſeptimus in ordine patriarcharum. 6. 36. 9
Aethiopiæ præſul patriarchæ locum tenet ſed caret patriarchali poteſtate ibid.
Affabilitas V. Humanitas
Afri ebrietati addicti, a Chriſtiana lege ſobrietatem didicerunt. 3 14 4
Agæ apud Turcas officium. 7.21.12
Agentium in rebus varia officia. 7 30.2
Ageſilaus hoſti fortiori ceſſit. 10.43.6
Agis dux Athenienſis fœneratorum tabulas combuſſit. 8. 17.7
Agis matri iniqua poſtulata conſtanter negauit. 3 6.7
Agmina volantia 10 38 25
Agrariæ leges Rempublicam Romanam perdiderunt. 9.3 2
Agri apud Romanos bellorum præmia erant. 8.11 3 & 16
Agricolæ an magiſtratus eſſe poſſunt. 1 4.1
Agricolarum immunitati multæ leges & ſtatuta patrocinantur 8.11.11
Agricolis belli tempore immunitas concedenda eſt. 8 11.10
Agricultura ars naturalis eſt & iuſta 8 11.1
Agricultura omnium artium fundamentum eſt. 8 11.1
Agricultura præmio pœnaque promouenda. 8.11.4
Agriculturam Germani veteres non ſtuduerunt. 8 11.7
Agriculturæ omnes qui Rempublicam prudenter inſtituerunt primas dederunt. 8 11 2 & 6
Agricultura nomine quænam complectantur. 8 11.14
Agriculturam Ottomani magni faciunt. 8 11.1
Agri fertiles & infœcundi miſcendi. 8.11 15
Agri inſignes adhuc in Germania ſunt ab aratro nondum violati. 8 11 8
Agri limitanei Romæ omnino liberi fuerunt. 8 11.16
Agri noui quærendi. 8 11.5
Agrippa opera immenſi ſumptus ſed vtilia Romæ extruxit. 8.14.9
Agrippa Rex ſacerdotium regno maius eſſe fatetur. 6.43 3
Agrorum cura Romanis ingens fuit 8.11 4
Agros & ſolum incultum excolendi ratio 8 11 6
Agros limitaneos milites colebant 8.11.16
Agros Romani viritim diuidebant 8 11. 3
Agros tributa aliaque incommoda ſteriles faciunt.
Aiax & Artaeus propter Deos bella inter ſe geſſerunt. 10. 8 4.
Albanus Dux cum Guiſio in regno Neapolitano pugnare noluit 10. 43.7
Albertum Brandeburgicum arx Hermenſteiniana ab inferiore Germania prohibuit 8. 13. 5
Albicerius magicus diuinator fuit 1.6. 9
Alcibiades de venia ab Athenienſibus impetranda deſperans, multas ab illis ciuitates abalienat. 9. 8 6
Alcibiades per ſimulatam proditionem Syracuſas cœpit. 10 52. 2
Alexander aciem in omnem partem ſpectantem ordinauit. 10 40.5
Alexander amicorum animos theſauros ſuos eſſe dixit. 8 5.5
Alexander Ariſtotelis patriam ſolo æquatam extruxit. 4. 9. 10
Alexander aſſeſſoribus iudicum de publico ſalaria conſtituit 7. 13. 2
Alexander auerſo Euphrate Babylonem cepit 10 46 14
Alexander aurum vndique harpagauit 8 5. 5
Alexander cum tota familia extinctus eſt 2. 7. 6 & 7.2 5. 4. 3. 9. 2. 9. 45. 11. 10. 5. 2.
Alexander cur hirco comparetur, 1. 7. 2. 8
Alexander famam ſuam pluris, quam geſta fecit. 8.4. 5
Alexander imperator belli dux egregius fuit, omnibus merito imitandus. 10.22 5
Alexander in laboribus & exercitijs militaribus primus eſſe ſolebat. 10 24.10
Alexander inter epulas Clytum ſibi chariſſimum transfodit 3. 15 3
Alexander libidinoſus fuit. 1. 7. 5
Alexander Macedonibus crebro rebellantibus duces Perſas dedit. 9 16.2
Alexander Magnus barbam radere milites iuſſit. 10.50.1
Alexander omnium ſuorum literas in Macedoniam deſtinatas legit. 9 16 6
Alexander patrem negauit, eiuſque laudatores occidit. 1. 7. 2.
Alexander Phereus dormiens ab vxoris fratribus interfectus eſt. 9. 8. 2.
Alexander primus Aſiæ Monarcha fuit. 1. 7. 3
Eius ſucceſſores 11.7.6
Alexander prodigus & ſimul auarus fuit. 3. 10. 2
Alexander prouinciarum præſides non ad beneficium ſed ex iudicio dedit. 7. 7. 2
Alexander Rom. imperator ſenatui populoque vniuerſo amabilis fuit. 3. 19. 8
Alexander Seuerus artium inutilium vectigal inſtituit. 8. 7. 11.
Alexander Seuerus benignitate conſpirationes vicit. 9 15.5
Alexander Seuerus egregium parſimoniæ exemplum regibus & principibus dedit. 8 9 7.
Alexander 600000 Perſarum fugauit. 1. 7 2
Alexander temere omnibus bellis interfuit. 10.23 4
Alexander temperantia militibus exemplo fuit. 10.21.10
Alexander veneno Babylonio ſublatus eſt. 1. 7. 5. 2. 5. 4. 1. 8. 20. 4.
Alexandri crudelitas & violentia in Pardo figurata eſt. 3. 16. 8
Alexandri in conficiendis bellis & ſubiugandis regnis celeritas. 1. 7 2
Alexandri in hoſtium nobilitatem clementia. 9. 2. 3

Alexandri in militem frigore obſtupefactum humanitas. 3. 11. 3.
Alexandrini à Veſpaſiano multa ſperantes, eum imperatorem fecerunt. 9. 8. 7
Alexandri Seueri laborandi conſtantia. 3 1 3
Alexandri Seueri nobilis de inutili aulicorum turba ſententia. 8 9 6
Alexandri comitas ſaluti fuit. 3 11. 6
Almitia Clericorum quid ſignificent. 6 6. 11.
Alphonſus Rex aſinum molitoris onuſtum, è luto extraxit. 3. 19. 19.
Alphonſus rex in Caietana obſidione Ciceronis villa pepercit. 4 9
Alphonſus hoſti fugienti pontem aureum ſternendum eſſe cenſebat. 10 . 9
Amage regina Schytarum Regem cum amicis interfecit. 10. 15. 2.
Ambitio creberrima belli cauſa eſt. 10 8 7
Ambitio etiam in paruulo magiſtratulo eſt. 6. 43 3
Ambitionis malum. 8 1 4
Ambitio plerumque rebellionum comes, ſæpe cauſa. 9. 8. 9.
Ambitioſis ad ordines ſacros aditum non pateſcit. 6. 14. 9
Ambroſius controuerſiarum dirimendarum labore occupatus erat. 6 8 5
Ambroſius inter forenſes occupationes multa opera ſcripſit. ibidem.
Ambroſius ſolam fidem iuſtificare negauit. 9. 26. 17
Ameralius. 10 27. 1.
Americæ populi anthropophagiam legibus ſanxerunt. 8. 10. 2.
Americæ populi vitio dediti ſunt. ibidem.
Amici principum cupidi ſpe vel re tenendi ſunt ſinceri verò dicandi. 8. 3. 5.
Amicis carere mali animi indicium eſt. 2. 11. 1.
Amicitia ciuium inter ſe Reipublicæ ſanitas eſt. ibid.
Amicitia vera quæ dicatur. ibidem.
Amicitiæ vinculum ſunt boni mores. ibidem
Anulearis contra Gallos profugos & ſeditionem molientes ſtratagema. 9 16 4
Anabaptiſtarum dux Chriſtophorus Schaplerus. 9. 11. 4
Anabaptiſtæ omnibus magiſtratibus gladium extorquere conantur. 9 18. 8
Anabaptiſmus in multas ſectas diuiſus eſt. 9. 11. 4
Anabaptiſmus ramus eſt de trunco Lutheri. ibidem
Anacletus Romanæ Eccleſiæ primatum aſſerit. 6. 21 5.
Anaximenes ingenioſa verſutia Lampſacum patriam liberauit. 3. 4 3
Ancus Martius ſalinas primus inuenit. 8 2 5
Andronicus ciuium furore crudeliter excruciatus interijt. 9. 2. 1.
Andronicus in obſidione Nicææ Euphroſynam ma. binis impetiuit. 10. 11. 3
Andronicus principem hoſpiti non ſoluentem plagis fuſtuarijs caſtigauit. 46 8
Angaria quale genus tributi, & quando qualiterve exigi debeat. 8 7 8
Angliæ Epiſcoporum elogium. 9. 26 5
Angliæ reges peculiarem titulum habent. 7. 5. 1.
Angliæ rex ſuprematum Eccleſiæ ſibi arrogat. 6. 34. 1
Anglicana iudicia quomodo recte ſunt conſtituta. 5. 23. 4
Anglicani miniſtri nomina vetuſta hierarchici ordinis retinent, officiumque mutit. 6 37. 1
Anglicanorum ruſticorum ſeditio 9 9 4.
Animæ immortalitas ex eius natura concludi poteſt. 1. 13. 16.
Annona cura vinculum ciuitatis. 7. 17. 1
Annonæ inopia Romæ crebras querelas ac ſeditiones dedit. 7. 27. 3. 9. 13. 4.
Annonæ Præfectus. V. Præfecti annonæ officium.
Annonam vrbis curare aut ſeruare honorificum 7. 27. 2. & 4. 9. 13. 2.
Antichriſti crudelitas non omnes Catholicos à fide abſterrebit. 6. 28. 4
Antichriſti effuſa libidines. 6. 29. 1.
Antichriſti natale ſolum. 6. 32. 1
Antichriſti præcurſores ſunt hæreſiarchæ. 6. 29. 1
Antichriſti præcurſores libidinoſi. ibidem.
Antichriſtus à propheta Daniele deſcribitur. 6. 24. 5. 6. 27. 8. 6. 28. 7.
Antichriſtus Chriſtum Dominum humani generis redemptorem eſſe facto & profeſſione negabit. 6. 28. 11
Antichriſtus clam dæmonem adorabit. 6 30 1
Antichriſtus leges & tempora mutabit. 6 25. 1
Adeptus totius orbis habenas, tyrannidem auſpicabitur. 6 26 9.
Eius regnum tres annos cum dimidio durabit 6 26 2
Perſicus atheus erit. 6. 28 9. & 10.
Antichriſtus Deum Maozim colet. 6 30. 3.
Antichriſtus in monte Sion tentoria figet. 6 32. 4
Antichriſtus qua ratione Iudæos ſibi conciliaturus ſit. 6. 28. 11.
Antichriſtus Sanctos Dei conteret. 6. 24. 9. & 1
Antichriſtus vniuerſalem apoſtaſiam complebit. 6. 26. 10.
Antigoni regis de diademate veriſſimum dictum. 7. 3. 7
Antigonus milite victo generoſe victoriam recuperauit. 10. 48. 7
Antigonus iniuſta ſe bella gerere profeſſus eſt. 10. 8. 6
Antimenes quomodo pecunia copiam confecerit. 8. 16. 60. & 61.
Antinomi conſcientias ab obligatione legum humanarum omninò ſecuras pronunciant 5. 22. 4
Antinomorum de lege Euangelica dogmata, errores, & contumelia. 5 24 6 & ſeqq.
Antinomorum origo. 5. 11 4 12 & 13
Antiocheni Chriſtiani, Tyranni malitiam eluſerunt. 8. 2. 9.
Antiochi felicitas & crudelitas. 6. 27. 4. 6. 28. 4.
Antiochi intolerabilis ſuperbia diuinitus punita eſt. 6. 27. 5.
Antiochi rabies in doctores populi præcipue graſſata eſt. 6. 28. 5.
Antiochus abominationem deſolationis dedit. 6. 28 2
Antiochus cur facie impudens dicatur. 6. 27. 3
Antiochus Cypſalenſis ſpe melioris boni ad deditionem pellexit 9. 8 7
Antiocho Danielis prophetiæ conueniunt. 6. 27. 3 & ſeqq.
Antiochus Deorum cultor extitit. 6 28. 9.
Antiochus Epiphanes Romæ obſes & pignus ſeruitutis fuit. 6. 26. 10 6. 27. 1. & 3.
Antiochus Epiphanes vigente Græcorum Monarchia, regimen cepit. 6 27. 2
Antiochus luxurioſiſſimus fuit. 6. 29. 1
Antiochus templa ſpoliauit. 6. 28 9
Antiochus typum Antichriſti geſſit. 6. 26 9 6. 28. 1. & 7 6. 29. 1. & ſeq.
Antiſtiani indigenis pecuniâ, optimam rationem inuenit. 8 16. 9.
Antoninus Cæſar dictus philoſophus veneno interijt. 9 4. 1.
Antoninus in militari exercitatione ſe primum ſemper præbuit 1. 24 16
Antoninus philoſophus omnem ſupellectilem vendidit, vt pecuniam conflaret. 8 5. 8
Antoninus Pius inſignis œconomus fuit. 8 9. 6
Antoninus Pius prudentium conſilijs obaudiendum dixit. 7 13 8.
Antoninus Pius vectigalium collectoribus moderationē præcepit. 6 7. 13
Antoninus Caracalla optimi belli ducis ſpecimen dedit. 10 21. 4.
Antonius Magnus nunquam hæreticis pacifica verba dixit 9. 23 6.
Aphopliſtæ magiſtratus poſt bella neceſſarius. 10 27. 4
Apis inuiſa anxieties. 3. 14. 13
Apium populi profeſſor. 3. 13. 4.
Quantum ſingulis commeſſationibus abſorbſerit. ibid.
Apocalypſin Caluiniani reiecerunt. 5. 23. 6 5. 24. 4. 5. 25. 1.
Apoſtata ad clericatum admitti non debent. 6. 4 13.
Apoſtatæ etiam ſunt viles ſunt 8 17. 1

Index Rerum.

Apoſteta legibus teſtari vetantur. 2.8.7.
Apoſtata ſectarys pernicioſi ſunt. 6 11.3
Apoſtatis Moguntinenſes Theologi nullos honores conferunt. 6. 2.13
Apoſtoli & diſperſi & iuncti Preſidem habuerunt. 6.37.9
Apoſtoli miſſam celebrarunt. 6 4.5
Apocalypſin a nullo intellectam dixit Pareus. 5.16 2
Apparitores honeſto loco fuerunt. 7 30.2
Appiana tyrannidis cauſa fauor populi fuit. 7.20 4
Appius Claudius decemvir arte patres & plebem decepit. ibidem.
Appius rex Aegypti ob acceptam cladem à ſuis reijcitur. 9 13 3
Apium integrum in populo P. Seruilius Rullus appoſuit. 8. 14 4.
Aqua penuria multas ciuitates inuictas ad deditionem coegit 10 46 9.
Aquenſium rebelles, armati, Senatum eiecerunt. 9 8.15
Aquileenſes fœminæ capillos in neruos arcuum impenderunt. 10.16.1
Aquiſgranenſes ſeditioſi magiſtratum exautorarunt. 9. 46.8.
Arabia auri ditiſſima eſt. 8.12.5
Arabum beſtialis vita. 5 12.1
Arcary ad cuſtodienda & exigenda tributa inſtituti fuerunt. 7.29.8
Arces & caſtra Iuly Cæſaris munita fuerunt. 8.23 5
Arces, Genuenſis Gallo, & Piſana Florentinis vtiles fuerunt. 8.23.6
Arces inſtructas nemo facilè aggreditur. 8. 23.5
Arces quædam inexpugnabiles ſunt ibidem.
Arces quæ muniuntur, hoſtem morantur. 8 23.5 & 8.
Arces Romanorum caſtra fuerunt. 8. 23 3.& 4
Arces ſpe beneuolentiæ non facilè ſunt diruendæ. 8.23 6
Arces tutæ ſumptuum compendia ſunt. 8.23 5
Arces tam ex ceſpite quam ſaxo ſiunt. 8.23 3
Arces vrbibus liberis vtiles non ſunt. 8.23.8
Arces vtiles eſſe negat imprudenter Machiauellus. 8.23. 3.4.5.6.7.8
Archelas contra Sullam acies à communi valde recedit. 10. 40.7.
Archiepiſcopi aliquando dicuntur Patriarchæ 6 36 2
Archiepiſcopi à Romana Eccleſia pallium accipiunt. 6 38.5
Eadem profeſſionem fidei faciunt. ibid.
Archiepiſcopi & Epiſcopi regnorum Hiſpaniæ, quantos reditus quotannis capiant. 6 44.5
Archiepiſcopi & Metropolitani pro iiſdem accipiuntur 6.38.1
Archiepiſcopi intra biennium ſynodalem conuentum non indicentes, integro anno non audeant ſacrificare. 6.38 7
Archiepiſcopi moribus ſuorum diœceſanorum inuigilare debent 6 38.7 & 10.
Archiepiſcopi non vocandi primates. 6.38.1
Archiepiſcopi omnes ſuis limitibus contenti eſſe debent. 6.38. 5
Archiepiſcopi vnde dicantur. 6 38.1
Archiepiſcopis ſine conſilio Epiſcoporum, de horum cauſis nihil agendum eſt. 6 38 3 & 8
Archiepiſcopum olim eligebant Epiſcopi diœceſis 6 38.2
Archiepiſcopum ſine conſenſu patriarchæ eligere, non licitum fuit. 6 36 4
Arcibus Franci regnum ſuum munierunt. 8 23 3.& 5
Arcibus Hiſpani & Luſitani vtraſque Indias tenent. 8. 23. 3
Arcibus prouinciæ occupatæ tenendæ ſunt. ibid.
Arcibus Romani imperium tenuerunt. ibid
Arcis definitio. 8. 23.4
Arcium tria genera probantur. 8 23 8
Archipresbyter Archidiacono ſubiectus eſt. 6.40 7
Archipresbyteri & Diaconi olim eiuſdem, nunc diuerſas habent functiones. ibid.
Arctoi audaces ſunt. 1 14.8
Arety Caluini obblaſphema ſtultitia. 6.2.6.6.34.5.9. 5.3 9 10 6 & 8 9 43.2
Arctius imperatorem & principes ſpeciatim morti dedicat. 9 18.8. 9.25.3.
Ariani quam Chriſto negarunt diuinitatem, imperatoribus tribuerunt. 7.4.2
Ariani ſuos Epiſcopos primarios, Patriarchas vocarunt. 6.36.2.
Arietes machina bellica Ezechielis tempore vſitata fuerũt. 10.19.8.
Arietes iam olim etiam varijs modis inutiles reddebantur. 10.19.7.
Arietes veterum noſtra tormenta paucis ictibus diſicerent. ibidem.
Ariſtocratia multarum improbitatum ac turpitudinum cauſa eſt 1.21. 13.2. 12 5
Ariſtocratia Romæ exiguo tempore durauit 1. 17. 3
Ariſtocratia vt conſeruetur, populo etiam munia quædam committi debent 1. 17. 5
Qualia hæc munia eſſe poſſint 1. 17. 5. & 6
Alia eius conſeruandæ media 1. 17. 7. 8. 9. 10. 11. 12
Ariſtocratiam diuerſi ciuium ordines iuuant 1.17.13
Metu conſpirationum liberant ibid.
Ariſtocraticam Reipub. formã Monarchiæ præcellere nulla rationes oſtendunt 2. 22. 2.& ſeq.
Ariſtocratiæ diuturnæ vnicum datur exemplum 1.21. 11
Ariſtocraticum regimen cui loco conueniat 2. 14. 5
Ariſtides Cleates artificioſa fuga Dionyſium à Caulonia oppugnatione abduxit 10 48. 1
Ariſtobulus fratrem Antigonum innocentem occidi iuſſit. 3.15.7.
Ariſtomanes vna voce ſuos hoſtes terruit & in fugam cõuertit 10 4 5
Ariſtoteles Deum omnium etiam priuatorum adminiſtratorem eſſe docuit 1. 10 3
Ariſtoteles modos colligendi pecuniam varios honeſtos inhoneſtoſq; tradit 8. 16. per totum
Ariſtoteles Rhodius à duabus Phocæenſium factionibus improbo modo pecuniam accepit. 8. 16.21. & 22
Ariſtoteles tyrannis pernicioſum conſilium dat. 2.36.10.
Ariſtotelis philoſophia iam ab octingentis annis in ſcholis exponitur. 4.24 3
Arma defenſiua multiplicia ſunt. 10 16 1
Arma defenſiua offenſiuis priora ſunt. 10.15 5
Arma defenſiua veterum. 10.15.6 & ſeq.
Arma & armamentaria pro neceſſitate bellica mature cõparanda ſunt. 10.14.4. 10. 5.3
Arma fortia & leuia vix haberi poſſunt. 10.15.19
Arma habere aut vendere nulli priuato licitum. 4.8 10
Arma in Gymnaſium ferre ſtudioſis prohibitum. ibid.
Arma militis membra ſunt. 10.24.13
Armamentariorum etiam pijs regibus cura fuit 10.14 8
Armamentariorum Romani maximam curam geſſerunt. 10.14. 4.
Arma non omnibus permittenda 9.8. 15
Armis animatis quidam interdum vſi. 10.15.4.
Arma offenſiua communia olim vſitata. 10.16.2 & ſeq.
Arma quibus eminus hoſtem veteres lædebant. 10.17.1.2 3 4
Arma Romæ locis publicis cuſtodiebantur ibid.
Arma Romæ priuatis habere, emere, vendere, vetitum fuit. ibidem.
Arma vetera non ſunt reducenda 10 59 3.4.5 6.7
Arma veterum cuiuſuis ordinis multum in acie decertantium. 10.37.2
Arma viua priſcis vſitata. 10 18.1.& ſeq.
Armorum cura vrbium Senatoribus committitur. 4.8.10
Armorum definitio & diuiſio 10.15.4
Armorum doctores ad tyrones inſtruendos conſtituendi ſunt. 10. 24 10.
Armorum exercitatio ceſſans, exercitum perdidit 10 15.18
Armorum promiſcuam conceſſionem, multa cædes conſequuntur. 9.8.15
Arſames ſuorum proditionem in ſuum commodum vertit. 9.16.14.
Ars regnandi maxima. 1.3 8
Ars regnandi vera, ſolida, humanis diuiniſque legibus conſentanea, in his libris docetur. 1.1.8
Artemiſia ne ab hoſtibus caperetur, duo ſigna pro opportunitate mutauit. 10 48.2
Artes diuitys & paupertate intercidunt. 8.15.4

Artes

Index Rerum.

Artes liberales ingenium excolunt, & ad virtutem ducunt. 4. 12. 3.

Artes liberales publicè docendæ ſunt. 4. 14. 3

Poſſunt tamen etiã in monaſteriis, & à religioſis doceri. 4. 14. 4.

Artes liberales quidam ob inane argutiarum ſtudium infamant 4. 12. 1. 2.

Artes mechanicæ non ſunt ſordidæ 8. 15. 4

Artes mechanicæ Reipublicæ vtiles ſunt 8. 15. 3

Artes nobilium quæ olim fuerint 8. 15. 4

Artibus omnes in republica, etiam pueri inſtruendi ſunt ib.

Artifices à Republica iniurioſè repellit Ariſtoteles 8. 15. 3.

Artifices & architectos Salomon magnifecit ibid.

Artifices in magiſtratu eſſe poſſunt 1. 4. 1

Artifices in Repub. Iſraelitica & Romana honorati 8. 15. 3

Artifices rerum inutiliũ & ſuperuacuarum, noxii ſunt Reipubl. 6. 44. 6.

Artificibus barbaræ quædam gentes non egent 1. 4. 2

Artificibus veteres priuilegia & immunitates conceſſerũt. 8. 15. 3.

Artificum copia varia excogitant 8. 15. 4

Artificum ſocietates Romæ 8. 15. 3

Artium liberalium minutiis quoſdam inhærere Reip. non eſt inutile 4. 12. 4. 5

Artium mechanicarũ contemptus ex Græcorum philoſophorum ſuperbia ortus eſt. 8. 15. 4

Artium multitudo pecuniam attrahit: facileque retinet. 8. 13. 4.

Artium mutatio Rebuſpublicis multa commoda dedit. 5. 3. 1

Arx Mediolanenſis totum ferè Ducatum tutatur. 8. 23. 7

Arx Tarento recipiendo Romanis occaſionem dedit. 8. 9. 7

Aſiæ magna fertilitas & populoſitas 7. 14. 6

Aſiæ reges ſupra omnes perfidi fuerunt 3. 7. 4

Aſiani C. Mutio Proconſuli feſta inſtituerant 9. 3. 2

Aſſeſſores doctiſſimos & moribus integros eſſe oportet. 7. 23. 1. & 2

Aſſeſſorum imperialis cameræ numerus 7. 23. 1

Aſſeſſores iudicibus ex vetuſtiſſimo more fuerunt 7. 23. 2

Aſſeſſores olim iunioribus dabantur ibid.

Aſtutia honeſta ſtratagema eſt 3. 4. 3

Aſtutia in vtramque partem accipitur 3. 4. 2

Aſtutiæ veteratoriæ definitio 3. 4. 2

Aſtutiæ virilis exemplum 3. 4. 3

Aſtutiæ aut finis aut medium malum, interdum vtrumque ibid.

Aſtutiam Deus hominesq́ue deteſtantur. ibid.

Aſtutiam multi pro prudentia ſubſtituunt 3. 4. 4

Aſyla pro homicidis conſtituta, multarum cædium cauſa ſunt 3. 7. 3

Aſyli ius cur datum ſit 3. 7. 3

Aſylorum incommoda ibid.

Aſylorum iuri contra agentem comitem Bonifacium, Auguſtinus excommunicauit ibid.

Aſylorum licentia ibid.

Athanaſius ſanctos inuocauit 9. 26. 17

Athei cum corpore, & animam interire putant 1. 13. 10

Per cauſas medias ſecundas, non per primã, quidquam fieri comminiſcuntur 1. 13. 14

Athei cum gentibus Deo præſcientiam auferre conantur. 1. 6. 8.

Athei diuinam prouidentiam negantes, ſacra ſcriptura impugnari poſſunt 1. 6. 1

Athei fata e tenebris educunt 1. 5. 2

Athei ex multitudine hæreſeon naſcuntur 2. 14. 1

Athei non læſſo dæmonibus, noxium Reip. arbitrantur. 1. 5. 3. & 1. 6. 1.

Athei omnem religionem contemnunt 9. 10. 2

Atheorum duplex genus 2. 14. 1. & 2

Athei principes à ſubditis & extraneis odio habentur. 9. 20. 8

Athei pſeudopolitici noxii ſunt 2. 1. 8

Ab vltimo fine aberrant ibid.

Atheiſmus Politicis anceps 2. 14. 1

Athei variis rationibus Dei prouidentiam impugnant. 1. 13. 1

Athei vnum ſolum crimen agnoſcunt & puniunt 2. 14. 1

Athenæ in viros claros ſemper iniquæ fuerunt. 9. 2. 6 & 1. 11. 9

Athenienſes in vnam vrbem cauſas vtiliter attraxerunt. 7. 9. 3.

Athenienſes Lacedæmoniorum agros ex inſperato vaſtarũt. 10. 25. 1

Athenienſes mediocre imperium habuerunt 7. 9. 3

Athenienſes theſaurum ſuum Delphis ſub Apollinis cuſtodia tutum credebant 8. 7. 14

Athenienſium in neceſſitate bellica colligendæ pecuniæ medium 8. 16. 8

Athenienſium leges carminice à Dracone conſcriptæ ſunt. 4. 19. 5

Athenienſium Magiſtratus infirmi, & populi vitiis impares erant 7. 9. 5

Athenienſium politia inutilis 7. 19. 7

Athenienſium Reſpublica cur peſſime conſtituta 7. 7. 6

Athenienſium πολιτεία 7. 19. 7

Athenis ſtudia floruerunt, ibique ſtuduiſſe honeſtiſſimũ fuit. 14. 13. 2

Athenis ſub optimatum regimine perpetuæ diſcordiæ fuerunt 2. 21. 12

Athenis tria Gymnaſia fuerunt 4. 13. 2

Attilius Regulus arma deponendi & prædia curandi veniam à ſenatu petiit 10. 28. 3

Auaritia inſatiabilis eſt 3. 9. 7. & 3

Auaritia malum peſſimum & omnium malorum mater eſt. 7. 22. 13. 7. 21. 7

Auaritia, non opes damnantur 8. 5. 2

Auaritia Rectorum, cauſa eſt ſeditionum 9. 8. 3

Auarus auro immoritur 3. 9. 17

Aues domeſticæ incendiorum quandoque adminiſtræ fuerunt 10. 46. 3

Auguſtana confeſſio à ſuo auctore damnata eſt, ab aliis mutata & mutilata 9. 42. 11 & 10

Auguſtana confeſſio cothurnus eſt 9. 42. 12. 9. 44. 4

Auguſtana confeſſione nulla omnino Eccleſiola pura tenetur 9. 41. 8

Auguſtanæ confeſſionis ſubſcriptores totum orbem damnant 9. 42. 10

Auguſti crudelitas 9. 8. 2

Auguſti imperatoris in addiſcenda eloquentia egregia diligentia 4. 21. 11

Auguſti in ſucceſſore diligendo peccatum 1. 24. 6

Auguſtini cum hæreticis diſputationes 9. 33. 2. & 3

Auguſtini de fato ſententia 1. 5. 2

Auguſtinus Dei ſummam prouidentiam explicat. 1. 8. 1 & 2

De hac inſignis eius diſcurſus 1. 13. 18

Auguſtinus imperium Romanum fortuitum aut fatale eſſe negat 1. 8. 1

Auguſtinus interdiu laborauit, noctu lucubrauit 6. 42.

Auguſtinus iudicandis litibus occupatus fuit 6. 8. 4. 6. 9. 4

Auguſtinus poſſeſſiones Eccleſiæ oblatas ſuſcepit 6. 42. 6

Auguſtinus pro matre defuncta miſſam fecit 9. 26. 17

Auguſtinus ſynceretiſmum deteſtatur 9. 24. 8

Auguſti vultus ſerenitas ſalutem attulit 3. 11. 6

Auguſtus addiſcenda ambitionem coercuit 8. 14. 9

Auguſtus ærarium militare prudentiſſime ſuorum conſtituit 8. 7. 14

Auguſtus annua imperia non probauit 7. 10. 2

Auguſtus belligerans, & ducis & militis interdum officio functus eſt 10. 23. 1 & 3

Auguſtus contra Sextum Pompeium altis nauibus vſus eſt. 10. 30. 3

Auguſtus cur vrbes libertate priuarit 1. 15. 2

Auguſtus de rebus publicam ſalutem concernentibus, ſcripto loquendum & conſulendum putauit 7. 13. 13

Auguſtus dum imminus, etiam fauſtiſſimus fuit 8. 13. 4

Auguſtus etiam eos qui nec conſulatum nec præturã in vrbe geſſiſſent, in prouincias miſit 7. 21. 3

Auguſtus in acquirenda fama multus fuit 8. 4. 5

Auguſtus in libello omnium cenſuum ſociorũ nomina, claſſes, prouincias, regna, tributa, vectigalia habebat 7. 7. 4

Auguſtus ius & poteſtatem ad ſe callidiſſime traxit 5. 5. 11

Auguſtus militem perpetuum conſtituit 10. 24. 2

Auguſtus multa aduerſa, continuaſq́ue ſeditiones toto ſui imperii tempore expertus eſt 9. 4. 1

Auguſtus nepotes literas, & rudimenta militaria docuit. 10. 24. 18

Auguſtus oblatam dictaturam deprecatus eſt. 7.10.2.
Auguſtus patriæ & orbis pater intitulatus eſt. 7.15.1
Auguſtus proconſulum poteſtatem cautè eneruauit. 7.21.18
Auguſtus ſæuiens in metu, clemens in ſecuritate vixit. 3. 16.19.
Auguſtus ſenatorum filiis tribunatum & præpoſituram alarum dedit. 10 26 4
Auguſtus ſenatorum liberis curiæ intereſſe permiſit. 7 13.2
Auguſtus Senatum Romanum purgauit ibidem
Auguſtus ſuo & alterum nomine quadragies ſeptiès ludos dedit. 3 16.9 7.18 15.
Auguſtus tria millia & quingentas feras vnis ludis dedit. 3.15.10.
Auguſtus vno donatiuo 150 milliones promiſit. 8 13 7.
Aula caſtra, & aulici caſtrenſiani olim dicti 7.15.2.
Aulæ Chriſtianorum principum ſæpe ſunt officinæ ſcelerum. 2.3.3.
Aulæ imperatoriæ primarij adminiſtri, principes ſunt. 7. 16.2 & 3
Aulæ principum debent eſſe ſchola præſidum. 7.11.1
Aulæ principum improbis & ad gubernationem minime idoneis ne pateſcant. ibid.
Aularum magiſtratus minores. 7.16 4.5.7.
Aularum veterum vitium, nimia aulicorum multitudo 7. 16. 6.
Aulica licentia legem de non prouocando ad æquales haud ſtus opprimit. 2.3.3
Aulici boni, principum ſunt munimenta. 7 16 1
Aulici & paraſiti principem in colligendo diligentem eſſe volunt, in cuſtodiendo negligentem. 8.9.1.2 & 4
Aulici omnia quæ acquirunt, vt peculia caſtrenſia poſſident. 7.16.7.
Aulus Albinus ob ſuſpiciones falſas ab exercitu lapidatus eſt. 9.24.5
Auraicus princeps iconoclaſtas occidit. 6. 24. 11
Aureliani epiſtola de diſciplina militari. 10.24 5
Aurelianus à ſuis partim pœnam merentibus, partim innocuis occiſus eſt. 9.8 6.9 14.5
Aurelianus imperator maximis diſcordijs conflictatus eſt. 9 4.1.
Aurelianus plebi Romanæ præter frumentum, etiam porcinam carnem diſtribuit. 8.13.7
Aurelius Antoninus oppida vetuſta ac diruta vectigalium remiſſione reſtituit 8.13 7.
Aurum in Dalmatia principatu Neronis in ſumma tellure inuentum eſt. 8. 12. 2
Aurum tribus modis quæritur & inuenitur. ibidem.
Auſpicia damnat Chriſtiana religio. 1.5 3
Auſtriacorum è familia multi optimique Imperatores extiterunt. 1. 25.13
Auctor Clerum ad Euangelicorum præceptorum obſeruationem ſeriò adhortatur 6.48 1
Autor politicorum ſuorum criminatoribus reſpondet. 1.1.2. 3.4 5.6 7.8.
Auctor quem ob finem de bello ſcripſerit, edifferit. 10. 1. 7. & 8.
Auctoritas magnum adiumentum Reipublicæ. 8.4 2
Authentica quæ dicantur. ibidem.

B.

Babylonicæ turris auctor ſolam nominis gloriam quæſiuit. 8.8.2.
Babylon Caluinianis eſt Papatus. 9 26.13. & 14.
Babylonij agros in foro deponebant. 4.25.10
Babylonis ſimilem vrbem omnes Europæ Reges condere non poſſent. 8 8. 2
Babylonis ſitus, opera, & magnitudo, & artificum multitudo. ibidem.
Babylon tyrannice extructa eſt. ibidem.
Baiazetem victum Tamerlanes cauea incluſit. 1. 21.7
Baudius Gallus regem Childericum cum coniuge prægnante interemit. 9 8.11
B..iſta. 10,19 7
Baptiſmalium conuiuiorum fercula, donaria, conuiuarum numerus, patrinorum munera definiuntur. 8.14.3.
Barbara auxilia non ſunt aduocanda. 9 46.11. 10. 1. 2.
Barneueltius diſcordias prædicantium celare conatus eſt. 9 39. 74.
Barneueltius in extrema patriæ neceſſitate, ingentes opes collegit 8. 20. 4
Barneueltius in Hollandia grauiſſimas exactiones ſuaſit. 8. 6. 2.
Baronum varias varij dant originationes 7.17. 7
Baronum veſtitus ac ornatus qualis iuxta Caroli V. ſtatutum eſſe debeat 8. 14. 7
Barret nouus regum adulator eſt 6. 2. 7 & 8
Liberam eis tyrannidem permittit ibid.
Baſileenſis iconomachia 6. 24.11
Baſilij cum Euſebio controuerſia 9 27.4
Baſilius Magnus monachorum patriarcha eſt 9. 26.17
Baſilius omnia ſub diuinam prouidentiam cadere aſſerit. 1. 8. 1
Baſſæ Turcarum magnæ auctoritatis ſunt & potentiæ. 7. 21. 12
Baſſæ Turcarum opulentiſſimi ſunt 1. 16.11
Baſſarum opes ad hæredes non tranſeunt ibid.
Belgæ lanificia tractant. 8.15.4
Belgæ olim feri, nunc toto orbe cultiſſimi. 8.12.8
Belgæ rebelles bis in ſummo periculo ſeruitutis fuerunt. 9. 46.11.
Belgæ tempore induciarum ſeditioſi 3 6.4
Belgarum dos præcipua humanitas. 3.12.8
Belgarum priſci cur incultiores fuerint. 8.10.5
Belgarum victus olim, habitatioque miſerrima. 8.11.8
Belgas comitatæ Naſſouius ab imperio Hiſpano abduxit. 3. 11.8.
Belgas Turcæ præcipue formidant 9.17 3
Belgicæ ditiones frumenti inopia premuntur. 8.21.2
Belgij quæſtorium. 7.29.11
Belgij totius Clerus non æquat vnius vrbis incolas. 6 44.5
Belgis norma fidei deeſt. 9 39.6
Belgis nummus decimus exactus ſeditionis occaſio fuit. 8.6.1 9.8.4.
Belgium totum iconoclaſtarum rabies peruaſit. 6.24.11
Bella Alexander multa iniuſte ſuſcepit. 10.5.2.
Bella alieno auxilio gerens, in manu auxiliatorum eſt. 10. 28.1.
Bella atrocia Deus abominatur 10.11.2
Bella ciuilia atrociſſima ſunt. 9. 2.1. 2. 3. 4. 9. 3. 2. 9. 46.3
Bella, cum arma vtrinque parata ſunt, in hoſtem accelerari debent 10.25 1
Bella maturo & lento conſilio ſuſcipienda ſunt. 10.10. 2. & 3.
Bella mox à diluuio crudelia fuerunt. 10 2.2
Bellandum ratione, non ira. 10.3.5
Bellantes in variis periculis ſunt. 10.2.6
Bellantes ſæpe loci natura plus defendit, quam pugnantium virtus. 10. 38.13
Bella precibus auſpicata & ſuſtentata, feliciſſime ſemper ceſſerunt. 10.13.3
Bellarminus atrociſſimas hæreticorum calumnias ſuſtinuit 6.28.5. 8.32.1 9 34.3. 9 44 10
Bella ſine innocentium cæde vix geri poſſunt. 10. 11. 5. & 6.
Eis tamen iuxta leges tamen bonis quam in vita parcendum. 10.11.4. & 9
Bellatores hoſtium diſcordias exoptant. 9.2.5
Bellatoribus etiam pacis tempore, magnus honor habendus eſt. 10.14.8
Bellaturis potionem miſcere, periculoſum eſt. 10.3.5
Bellaturo quænam conſideranda. 10.10.3
Bella vt plurimum iniqua ſunt, aut inique geruntur. 16. 8. 1.
Bellicæ clades domeſticæ ſeditionis cauſa eſt. 9.13.3
Bellica exercitatio Romanis propria fuit. 10.24.10
Bellica ſcientia ad Rempublicam tuendam neceſſaria eſt. 10.3.4
Belli cauſa cum iniuſta eſt, nemo militiæ nomen dare poteſt. 10. 3 6.
Belli cauſa iuſta. 10.6.1.2. 3.4.5.6.7.8 9.10. 10.7.1.
Belli cauſa magna cura ponderanda ſunt. 10.5.2.3.4.5.6. 7.10.10,2.

Belli

Index Rerum

Belli ciuilis victoria, ipſo bello miſerabilior eſt. 9.46.6
Belli conſilia etiam togatus & ſacerdos dare poteſt. 10.1.2
Bellicoſi imperatores literati & nunc ſunt, & olim fuerũt. 4.2.6 & 7.
Belli definitio. 10.2.1
Belli diſciplina triplex. V. Diſciplina belli.
Belli duces in primam aciem proſilientes, militem fugitiuum interdum retraxerunt. 10.41.1
Belli duces pios & innocentes eſſe oportet. 10.13.1.10.22. 5. & 7.
Belli duces rem male gerentes, à Carthaginenſibus in crucem agebantur. 19.10.3. 10.21.3
Belli duces ſæpe grauiter peccant. 5.9.6
Belli duces ſeriò de belli iuſtitia inquirere & iudicare coguntur. 10.5.6
Belli duces ſolos gloria manet, milites verò labores & pericula. 10.2.15
Belli duces vltra præſcriptum ſæuientes, grauiſſime delinquunt. 10.4.12
Belli ducis quænam debeant eſſe virtutes. 10.2.3 4.5. & ſeq.
Belli dux magnus quinam dici poſſit. 10.43.3
Belli finis non eſt in manu incipientis. 10.2.8.10.10.2
Belli finis quis ſit. 10.12.1
Belli fructus incertus, labor certiſſimus. 10.2.5 & 8
Belli in ciuilibus qui neutri parti adſunt, ab vtraque vexantur. 9.46.9
Belli indicendi ius penes quos ſit, & eſſe debeat. 1.24.7.10. 42.3 & ſeq.
Belli iniuſti aut dubij damna quinam reſarcire debeant. 10. 6.11.10.11.7
Belli legitimi tres ſunt conditiones 10.4.1
Belli mala quamplurima ſunt. 10.2.1.3 4 5 6 7.8 9 10
Belli naualis ratio V. Naualis belli ratio, & Claſſi multo plura deſunt quam exercitui terreſtri.
Belli offenſiui ius principibus ſubordinatis ordinarium non concedendum 10.4 5.6 & 10
Extraordinarium interdum conceditur. 10.4 7 8. & 9.
Belli quodnam grauiſſimum malum 10.2.2
Belli ſocialis M. Liuius Druſus Tribun plebis auctor fuit. 9. 3.2.
Belli ſumptuum paradigma. 10.54.6
Bello boni plus patiuntur quam mali. 10.2.13
Bello captos Chriſtiani Europæi in ſeruitutem non redigunt 5.19.5.
Bello Chriſtiana manſuetudo non repugnat. 10.3.5
Bello ciuili finito etiam pax ſæuit. 9.2.5. 9.46 3 & 4
Bello ciuili flagrante, barbari in patriam non ſunt vocandi. 9.46.11.10 11.1.
Bello ciuili iuſto, interdum abſtinendum: aliquando, præuiſo etiam crudeliſſimo exitu, minime. 9 46 4 & 5.
Bello ciuili victi omnes occiduntur 9.2.2
Bellorum commoda & felicitas ex alienis incommodis & infelicitate proueniunt. 10.2.14
Bello cur & quando rex aut princeps intereſſe debeat. 10. 23.1.2 3.5.6. & 7
Bello hoſtem in ſuo ſolo laceſſere, ſi vires pares ſunt, multa commoda habet. 10 44.1
Bello literis & paci ex æquo neceſſaria ſunt. 4.12.7
Bello neceſſaria mature, & in pace comparanda ſunt. 10. 14 1 & ſeq
Bello religio perit. 10.2.4
Bellorum cauſa ſæpe mulierum raptus fuit. 10 7.5
Bellorum cauſa multa 10 8.2. 3.4 5.6 7.8. & 9. 10. 9 3.
Bellorum duci magna libertas permittenda eſt. Vide Duci bellorum magna libertas permittenda.
Bello ſi imperator aut Rex interſit, ipſe res dirigat, non dirigatur. 10.23.1. & 5
Securitati ſuæ conſulat 10.23.3. & 4
Bellorum ſuaſores & conſiliarij quales vt plurimum ſint. 10.10.2.
Bello vitia aluntur 10.2.3
Bellum amicis contra vnum attentatum, non magnopere metuendum eſt 10 3.8.5
Bellum cauſa dubia inferens, iuſte repellitur. 10.5.3. & 4
Bellum ciuile magis vitandum quam externum. 9.46.3
Bellum ciuile omnem diſciplinam recuſat. 9.4.4
Bellum ciuile Syllæ & Marij, crudelitate ſua notiſſimum eſt. 9 2.5 9 3 2 9 46 3. & 4.
Belli ciuilis Cæſareani & Pompeiani crudelem victoriam, pericula mitigarunt. 9 46.10
Bellum contra naturam eſt 10.2.12
Bellum cuius finis rectus non eſt, iniuſtum eſt 10.12.2
Bellum defenſiuum proprijs auſpicijs Poteſtates quamuis dependentes gerere poſſunt. 10.4.4
Bellum Deus approbauit & ſancti geſſerunt 10.3 2
Bellum facilè ante inſtitutione omittendum eſt 10 9.1.3 & 4
Bellum facturus omnia prius ſua communire debet. 10.10.1
Bellum facturus quænam præcipue preparare debeat. 10. 11.1.
Bellum famem & paupertatem adducit 10.2.9. & 10
Bellum in exercitatos non facile ſumendum eſt 10.43.6
Bellum iniquum grauiſſimum eſt malum 10.3.1
Bellum inter Flandros & Hollandos 400. annorum. 9.9.11
Bellum Manichæi licitum eſſe negarunt 10.3.1
Bellum omnino prohibentes, hæretici ſunt & Reipublicæ proditores. 10.3.3
Bellum Peloponeſiacum funeſtiſſimum 9 9 9
Bellum qui ſine auctoritate principis gerit, damna reſtituere debet 10 4 11. & 12
Bellum ſociale omnium maximum, & Romanis grauiſſimũ fuit ibidem.
Bellum vt contra hoſtium ſocios iuſtum moueatur, duo requiruntur 10.6 9
Benedictinorum monachorum opera imperatores vſi ſunt. 6.46.4
Benedictinorum monaſteria amplis prouentibus dotata ſunt. ibid.
Benedictinorum ordo multos inſignes Antiſtites dedit. ibid.
Benedictinorum ordo totum Septentrionem conuertit. ibid.
Benedictinus ordo imperio & Reipub. emolumenta dedit. ibidem.
Benedicti ordinis Abbatum multi, Principum ius in imperio Romano conſecuti ſunt ibidem.
Beneficia animarum curam quænam habere cenſeantur. 6.41.3.
Beneficia, ceſſante officio, ſubtrahenda. ibidem.
Beneficia Eccleſiaſtica eruditioni rariſſima, fauori pene omnia dantur. 6.13.8
Beneficia Eccleſiaſtica per concurſum conferenda ſunt. 6. 12.7.
Beneficia Eccleſiaſtica propter officia dantur. 6. 41.2 & 3
Beneficia ingratis non ſunt conferenda 3 8.5
Beneficia nocitura negare, ſummum beneficium eſt 3 9 5
Beneficia non curata petentes, in quibus examinandi. 6. 11.7
Beneficia nondum vacantia petentes, biennio ſuſpendendi. 6.41.3
Beneficia non elocanda, nec diuidenda, nec penſionibus grauanda ſunt ibid.
Beneficia non ſunt ad nobilitatis aut iuuentutis alimenta fundata ibid.
Beneficia optime meritis nulla dantur, & in malos aceruantur ibid.
Beneficia opulentis olim non dabantur ibid.
Beneficia plura bene de ſe meritis Eccleſia permittit. ibid.
Beneficia plura cum diſpenſatione poſſideri poſſunt. ibid.
Beneficia plura curata qui poſſidet, ipſo iure priuatur 6. 41.3
Beneficia plura ſine legitima diſpenſatione multi poſſident. ibid.
Beneficia plurima ſi paucis conferantur, cultus diuinus minuitur & animarum cura negligitur ibid.
Beneficia ſine ſpe lucri temporalis aut muneris diſtribuenda ſunt ibid.
Beneficiati neceſſitas ex circumſtantijs penſanda eſt. ibid.
Beneficiatis leges ſalutares præſcriptæ ibid.
Beneficijs Eccleſiaſticis eruditio multum iuuatur 6.13.8
Beneficiorum Eccleſiaſticorum collatores eruditionis rationem habere debent 6.13.5 6.41.3
Beneficiorum collatores nihil petere, nec oblatum ſponte, accipere poſſunt 6.41.3
Beneficiorum pluralitas vetita & deteſtabilis eſt. 6.23 4
Beneficiorum tertia pars graduatis danda. ibid.

Beneficium acceptures, iureiurando ſe ſimoniacè non egiſſe affirment. 6.41.3
Beneficium ante decimum quartum annum nulli dandum. ibid.
Beneficium curatum petens quomodo examinandus. 6. 12.7
Beneficium per laicum procurans & accipiens, priuilegio Eccleſiaſtico excedit & excommunicationi ſubiacet. 6. 41.3.
Berenice regina a Seleuco priuigno trucidata eſt. 1.7.7
Beza de fide exteris & remotis gentibus prædicanda, non multum laborandum dicit. 6.37.6
Beza ex ordine Hierarchico Papa primatum eijcit. 6.37.9
Beza materiam calicis Domini mutat. 6.5.6
Beza ſanctos viros ambitionis accuſat. d 8.6
Biblia V. Scriptura ſacra.
Bibliotheca in cathedralibus conſtituenda. d 13.7
Bibliotheca nominatiſſima. 4.16.10
Bibliothecaria leges 4.16.21
Bibliothecarum inſtruendarum modus 6.13.7
Bibliothecas condere non eſt opum priuatarum 4.16.10
Bibliothecas veteres non ad vſum, ſed ſpectaculum & ornamentum extruebant. ibidem.
Bigami non ſunt ordinandi 6.38.6
Bombardæ cæteras machinas bellicas fugarunt 10.19.1
Bombardarum ictus omnem fere munitionum munitionem pertranſeunt 10.19.7
Bombardarum vis 10.19.2
Bombardis ſimiles Romanorum impetus ſunt ibid.
Boni malorum impia vita ad virtutes excitantur 1.13.7
Boni pro æterno præmio laborant 1.13.8
Bonorum conſortium, bonitatis indicium eſt 6.10.30
Bonos Deus probat & tuetur 1.15.6 9.13.1
Bonoſus imperator potator, vinum per corpus quaſi per vtrē effundebat 3.4.15
Bracchius equos feſſos ad conſequendam victoriam quomodo excitauerit. 10.18.5
Brambaricary 7.30.2
Braſilij munia militibus & agricolis diuidunt. 1.4.2
Brentiani 9.11.d
Britannici ludiones Germaniam incēſtant 3.13.6
Brutiani quinam dicti 7.30.7
Brutorum domus tanquam triumphales extrorſum aperiebantur 8.16.4
Bucetus ſacramentarius 9.1.5
Bucquoius ex Ludovici industria tuitione ſummam laudem conſecutus eſt. 10.35.4
Byzantyni pecuniæ penuria publicos lucos & loca ſacra vendiderunt. 8.16.3
Byzantyni ciuitatis in neceſſitate precio conferebant. 8. 15.3 8.16.3.
Byzantium ſtudijs clarauit. 4.13.3

C.

CAEcilius Claudius Iſidorus homo priuatus H S ſexcenties, ſeruorum 4116. iuga boum 3600. reliqui pecoris 250000 teſtamento reliquit. 8.11.16.8.14.9
Catina negotiationem exercuit. 8.10.7
Cæſarum tabula. 7.20.5
Catmonialium, & ſacra ſupellectilis externus decor magni faciendus. 6.4.9
Cæſar ærarium ſpoliauit. 8.9.14
Cæſar agrarias leges tulit. 9.3.2
Cæſar conſul aureos lateres ſuffuratus, æneos auratos ſubſtituit 7.18.8
Cæſar cruentis ſpectaculis maximè delectatus eſt. 3.18.2
Cæſar diadema recuſauit 7.3.d
Cæſares Auguſtis proximi fuerunt. 7.14.3 7.15.1
Cæſares quinam & a quibus dicti. 7.15.1
Cæſar flagitioſiſſimè prodigus fuit. 8.3.7
Cæſar fortiſſimos milites in prima acie collocauit. 10.37.2
Cæſar hoſtem fame vincere ſemper conatus eſt 10.54.4
Cæſar in Alpino oppidulo primus, quam Romæ ſecundus eſſe maluit 2.2.3
Cæſar in conficiendis bellis celerrimus fuit.
Cæſar in decem annos conſul & dictator renunciatus eſt. 7.18.7.
Cæſar in neceſſitate coegit pecunias, à ſocijs emendicando. 8.19.21.
Oppida ſine cauſa diripiendo. 8.19.24
E capitolio aurum ſurripiendo 7.18.8. 8.19.25
Res alienas vendendo 8.19.26
Euidentiſſimas rapinas & ſacrilegia exercendo. 8.19.27.
Cæſaris arces & caſtra munita fuerunt 8.23.5
Cæſaris continuati magiſtratus Romano imperio neceſſarij fuerunt 7.10.2
Cæſaris crudelitas. 3.15.3. 3.16.11
Cæſaris ſuperbia plus quam tyrannis nocuit. 3.19.5
Cæſar militibus ſingula interdum mancipia & prædia viritim dedit. 8.13.7
Cæſar in funere patris apparatum ſcena argenteum nec dū Cæſar fecit. 3.16.9 8.13.7
Cæſar nimio ſaſtu fidiſſimos milites & principes in ſui necitum armauit 9.8.11
Cæſar octingentos leones in circum produxit. 3.8.6
Cæſar peregrinarum mercium vectigal impoſuit. 8.7.2.
Cæſar Pompeium muro claudere conatus eſt. 10.33.9
Cæſar proditionem amabat, proditores oderat. 9.6.14
Cæſar Romanis clara tyrannidis indicia dedit. 7.10.11
Cæſar ſeditionis auctores diſiunctos trucidauit. 9.6.1
Cæſar ſociorum ſpoliator inſignis de repetundis legē edixit. 7.9.1.
Cæſar temeritate ſeditionem diſcuſſit. 9.16.3
Cæſar vndecies centena nonaginta duo hominum millia bello occidit 10.2.2
Catus imperator naturam ſimulatam texuit. 1.16.4
Catus præpoſitura dignitas fuit apud Romanos. 7.30.11
Caligula ad cogendas pecunias lupanar domeſticum erexit. 8.19.12.
Alea luſit & peierauit 8.19.13
Locupletes equites confiſcauit. 8.19.14
Stipem coegit, ſtrenaſque petiuit 8.19.15
Delectus acerbiſſimos egit 8.19.16
Diuinum poſſeſſiones vendidit. 8.19.34
Caligula conſulibus de natali ſuo edicere oblitis, magiſtratum abrogauit. 7.5.7
Caligulæ immanis prodigalitas. 3.10.6
Caligula in vnam cœnam quantum impenderit. 8.13.4
Caligula noua & inaudita vectigalia impoſuit. 8.7.13
Caligula nullam veſtem bis induit. 3.10.6
Caligula prodigus, rapax, crudelis fuit. 3.14.11.12.3. 6.11.28. 8.9.7.
Caligula ſe Deum faciebat, ipſiſque ſibi ſacrificabat. 6.30.2.
Caligula ſibi ab omnibus teſtamenta legari præcepit. 9.8.3
Caluiniani à Catholicis ſupplicio affecti, quales martyres ſint. 6.34.18
Caluiniani alias religiones ferre non poſſunt. 9.26.17
Caluiniani diem aduentus Domini ſe cognouiſſe iactitant. 6.26.11.
Caluiniani Germaniæ ſunt turbatores. 9.17.3 & ſeq.
Caluiniani in cœna Domini magnos panes requirunt. 6.5.8.
Caluinianorum in famæ malitia. 9.13.2
Caluiniani in Lutheranos calumniarum plauſtra euomunt. 9.24.11.
Caluiniani iuſtitiam nullis ſceleribus interire poſſe docent. 9.31.d. 9.38.5 9.41.4 & 7.
Caluiniani lege humana obligari nos negant. 5.8.16.
Caluiniani Lutheranorum doctrinam calumnijs proſcindunt. 6.24.22.
Caluiniani Miniſtri in ſuos principes Eccleſiaſticam poteſtatem conferunt. 9.8.7
Caluiniani Miniſtri Epiſcopos Principes eſſe poſſe negant. 9.18.4.
Caluiniani Miniſtri quamdiu Eccleſiaſticam pacem turbant, imperij autoritatem conuellunt, pax ſtabiliri non poteſt. 9.18. & ſeq 9.25.5.
Caluiniani Miniſtri pacem turbant, imperij autoritatem & ſocietatem diſſoluere conantur. 9.17.1. & ſeqq 9.18.4.8.9.25.7.

Caluiniani Miniſtri ſua hæreſis defendendæ cauſa, multa de Catholicis fingunt & calumniantur. 9.32.1 9.34.2
Caluiniani obſtant ne ius dicatur. 9.27.3
Caluinianorum facinorum catalogus. 9.41.7
Caluinianorum fraus vendelis. 3.4.2
Caluinianorum mille artes. 9.10.6
Caluiniani prædicantes falſarij ſunt. 6.21.3
Caluiniani prædicantes ſunt archiſycophantæ. 6.21.2
Caluiniani prætores ſuorum principum principes ſunt & carnifices. 9.26.5. & 8
Caluiniani reges ac principes, niſi ſeruitutem ſeruiant, à ſuis ſubditis tuti non ſunt. 9.26.2
Caluiniani rigidi mollibus ſilentium indici volunt. 9.24.5 & 9.
Caluinianorum rigidorum improbitas. 9.24.9
Caluinianis pacem offerentibus credi non poteſt. 9.23.7
Caluiniani ſuos principes beſtiæ decicornis apocalypticæ adoratores faciunt. 6.33.6 9.23.3 9.26. 6.9.42.9 9.43.2.
Caluiniani VViclefſum euangelico honore dignantur. 6.23.1.
Caluinianus populus ſolos improbos amat. 9.41.7
Caluinianus quidam tollere Epiſcopatum magnum ſcandalum cenſet. 6.37.1
Caluinicola Societatem Ieſu & Catholicos infamant, vt indigni auditione videantur. 9.44.10
Caluiniſmi ſcandala. 9.41.7
Caluiniſmus in principes eſt atrox. 9.26.5. & 18
Caluiniſmus ob ſua paradoxa apud omnes gentes infamis eſt. 9.26.5. & 18
Caluini errores. 9.11.4
Caluiniſtæ ad concilium liberum, pium, generale appellant. 9.43.1. & 4.
Caluiniſtæ Antiocho magis impij ſunt. 6.27.8
Caluiniſtæ Apocalypſin reiecerunt. 5.23.6. 5.24.4. 5.26.1.
Caluiniſtæ Arminiani & Gommariſtæ nona ſynodo pacem agitant. 9.44.3
Caluiniſtæ bello offenſiuo Pontificem oppugnandum docent. 9.25.5. 9.26.12. & 13.
Caluiniſtæ cum Turcis colludunt. 9.21.3. 9.28.1
Caluiniſtæ cur adeò ſæui in Catholicos. 9.25.7
Caluiniſtæ eos, qui Imperium Romanum Auguſtum, Sacrum dicunt, idolomaniæ damnant. 6.33.7. & 8
Caluiniſtæ ex ſcriptura ſe fidem ſuam oſtendere non poſſe fatentur. 9.35.3
Caluiniſtæ Germani gentibus Chriſtianis ludibrium debent. 6.33.7
Caluiniſtæ iconomachi ſunt. 4.24.11
Caluiniſtæ Imperatorem electum nihil à Pontifice accipere, fruſtra adlaborarunt oſtendere. 6.33.7
Caluiniſtæ Imperatorem & Principes ſpeciatim morti deſtinant. 9.18.8. 9.23.3
Caluiniſtæ imperij maieſtatem depreſſam cupientes, perduelles ſunt, regnumque Mahometanum in votis habent. 6.33.8 6.34.3.
Caluiniſtæ in omnes omnino Catholicos bellum parant. 9.25.3.11.5.6.7.9. 9.26.12. & 13. 9.44.1.
Caluiniſtæ Lutheranis inſidiantur, & nos interim accuſant. 6.5.1.
Caluiniſtæ Lutheranos aiunt furioſos eſſe. 9.26.6
Caluiniſtæ molles iudicem controuerſiarum Magiſtratum volunt. 9.39.3
Caluiniſtas odium Papæ trahit in amorem diaboli. 6.33.7
Caluiniſtæ Papam ferro & igne perſequendum docent. 6.28.11. 9.25.5 9.26.12. & 13
Caluiniſtæ rigidi clam exitium ſtruunt mollibus. 9.24.7
Caluiniſtæ rigidi iudicant molles nequiores Turcis & Iudæis. ibid.
Caluiniſtæ rigidi mollium ſunt accuſatores. 9.24.8
Caluiniſtæ ſacramentorum ſunt profanatores. 6.8.3
Caluiniſtæ ſeculares Catholicos eſſe, ſpirituales verò carnem papatus eſſe docent. 9.25.3. 9.26.4
Caluiniſtæ ſeditioſi ſunt. 9.21.1
Caluiniſtæ ſe Turcicarum virium & victoriarum contra Imperium obtentarum cauſam eſſe profitentur. 9.21.3.
Caluiniſtæ ſine Concilio ſe damnari poſſe negant. 9.43.7
Caluiniſtæ, ſpreta Numinis ſententia, veritatem à creatura petere Catholicos calumniantur. 9.38.8 & 10.
Caluiniſtæ ſua ſecta Regem Sacratiſſimum, Diuum & Diuinum appellant, Imperatori nomen Auguſti inuident. 6.33.8 9.34.4.
Caluiniſtæ ſuos principes infamant. 9.26.15. 9.42.9
Caluiniſtæ ſuos principes omneſque Imperij ſubditos è libro vitæ delent. 6.33.6
Caluiniſtæ teterrimas in Bellarminum contumelias conſinxerunt. 6.15. 9.32.1. 9.34.3 9.44.10.
Caluiniſtæ vt imperium Romanum Sathanæ adſcriberent, multum hactenus laborarunt. 6.33.7
Caluiniſtarum calumnijs & famoſis libellis non eſt ſemper reſpondendum. 9.34.2
Caluiniſtarum cum Lutheranis contentio. 6.5.1
Caluiniſtarum de imperio & principatu impia doctrina. 6.33.4.6.7. 6.34.5. 9.25.3. 9.26.2.6. & 8. 9.45.2
Caluiniſtarum Deum cacodæmonem eſſe probant Lutherani. 9.44.8
Caluiniſtarum documenta ad Principum perniciem. 9.26.1. & 18
Caluiniſtarum Hollandorum ſyncretiſmus. 9.24.5
Caluiniſtarum nobilis in conuitiando Pontificem inconſtantia. 6.34.6
Caluiniſtarum rigidorum atrocitas. 9.4.8
Caluiniſtarum rigidorum horrida ſententia. 9.41.2
Caluiniſtarum ſcholæ monſtroſos ſeditionum fœtus progignunt. 6.15
Caluiniſtas diaboli martyres vocant Lutherani. 9.21.7
Caluiniſticæ blaſphemiæ. 9.29.30 9.44.8
Caluiniſticæ cauſæ occidendi reges ac principes. 9.6.2
Caluiniſtis principes à verbi Miniſtris dementati, pontificios exulare iuſſerunt. 6.34.7
Caluiniſtarum errorum pigmenta. 6.5.1
Caluiniſticus Magiſtratus non poteſt permittere religionem Lutheranam. 9.6.7
Caluiniſtis Babylon eſt Papatus. 9.26.13 & 4
Caluiniſtis rigidis Ordinum Hollandiæ edictum exoſum. 9.24.6.
Caluinus accuſat Germanos Lutherolatras. 9.4.8
Caluinus & aſſeclæ eius ſacram ſcripturam contemnunt. 5.23.3.
SS. Patriarchas & Prophetas infamant. 5.13.8
Suo arbitrio libros ſcripturæ in canonem recipiunt & reijciunt. 5.15.6.7
Caluinus ſacramentarius. 9.11.4
Caluinus totum mundum damnat. 9.4.7
Caluiſius Sabinus ſeruos emit, quorum eruditione doctus videri voluit. 3.2.4
Calumnia ad diſiungendos concordes animos multum valet. 9.4.5
Calumniæ ad odium concitandum, metumque incutiendum efficaces ſunt. 9.6. 6.14.5. & 11.1.
Calumniæ de Societatis Ieſu Presbyteris 9.32.1. 9.44.10
Calumniæ genus eſt vitiorum exaggeratio. 9.4.6
Calumniæ materia ſunt hæreticorum concionum. 9.44.9
Calumniæ pœnitentiæ obſtant. 9.34.1.2. & 3
Calumniam maledicentia ſequitur, eſt peritura ciuitatis. 9.32.1
Calumniæ cuilibet mouere obuius eſt. 9.32.10.
Calumniatorum prædicantium ſtrenui effectus. 9.32.2
Calumnijs Piſiſtratus contra Megarens, Syracuſani contra Dionem, hoſtes ac tumultum machinati ſunt. 9.14.7.
Cambyſes Cyro [illegible] & pietatem commendat. 1.10.4.
Cambyſes iniquum iudicem excoriauit. 3.6.8
Cambyſis erga [illegible] crudelitas. 3.4.5
Cambyſis exercitus in ſolytudine ingenti fame preſſus eſt. 9.13.2.
Camelos in prœlio equitatui & elephantis veteres oppoſuerunt. 10.8.5
Camera imperialis iudicium vnde originem habeat. 7.13.1
Camera iudicata partibus potentia ab executione impendit. ibidem.
Cameræ iudices extraordinarij creati. ibidem.
Cameræ iudiciorum ratio perfectiſſima eſt. [illegible]

Cameræ iudicum ordinariorum numerus auctus. ibid.
Cameræ viſitatio & viſitationis ordo inſtitutus. ibid.
Camerariorum dignitas. 7.16.3.
Camillus galeas ferreas fabricauit. 10.15.7.& 9
Campani à victinis oppreſſi Romanis ſe dederunt. 10. 62.4.
Campani ex deſperatione impetrandæ veniæ diu Romanis rebellarunt. 9.15.5
Campi doctores. 10.24.10.10.27.4
Cananæi inter ſe ciuilia bella geſſerunt. 9.3.1
Cancellarij Academiæ poſt Præpoſitum ſumma dignitas. 6.40.10.
Cancellarij olim oſtiarij iudicum. 7.23.1
Cancellariis honorem neceſſitas auxit. 7.15.2
Cancellariorum nunc eximia dignitas. ibidem.
Canendi certam rationem in Eccleſia inſtituere iubent concilia. 6.6.10
Canendi conſuetudo in primitiua eccleſia viguit. 6.6.3.
Canentes in choro voces moderari debent 6.6.5 6.7.2.
Canentium animi; non voces Deum oblectant. 6.6.4
Canentium attentio requiritur. 6.6.6.& 11 6.7.2.
Canibus quibuſdam in prælio vſi ſunt. 10.18.5
Canones niſi ſeruentur; fruſtra ſtatuuntur. 6.11.3
Canones ſacri maiori cura quam leges ciuiles ſunt obſeruandi. 2.8.2
Canonibus neglectis templa corruunt. 6.4.7
Canonicatus ab omnibus ambiuntur. 6.45.2
Canonicatus cur Beneficia dicantur. 6.41.3
Canonicatus duplices ſunt. ibidem.
Canonicatus opum cauſa appetuntur. 6.13.8
Canonici ante finem horarum excurrere non debent. 6. 6.11.6. 41.3.
Canonici cathedrales; in cenſura morum; Epiſcopo ſubiacent. ibidem.
Canonici clericorum honoratiores ſunt. 6.41.1
Canonici conuiuentes multa commoda habent. 7.17.7. 12. & 13.
Canonici ex inſtituto primæuo ſimul viuebant. 6.17.6
Canonici inſignium Collegiorum graduati eſſe debent. 6.13.4.
Canonici iuniores abruptis ſtudijs vitæ libertatem arripiunt. 6.17.13
Canonici iuniores ſub probatiſſimo ſene ſimul educandi. 6.17.5.
Canonici maiori honore in choro fungentes, à cantu non eximuntur. 6.6.13 & 14.6.41.3
Canonici pleriſque è monachis ſunt. 6.18.2
Canonici qui pueri beneficiantur, cur vel optimi euallant, vel peſſimi. 6.7.4
Canonicis canonicè viuendum eſt. 6.41.1
Canonicis nihil laborantibus, plus diſtribuere, quam vicarijs omnia exequentibus, peſſima eſt & abroganda conſuetudo 6.18.4
Canonicis non reſidentibus aut chorum non frequentantibus, totum corpus non eſt dandum 6.41.2
Canonicis; quorum ceſſat officium, ſubtrahendum beneficium. 6.4.3
Canonici ſeniores ad communem vitam ſenſim ſunt inducendi. 6.17.13
Canonici ſolum cum diſtributiones fiunt, frequentantes, fundatores defraudant. 6.6.14. 6.17.8 6.41.3.
Canonicis ſenioribus honeſtum eſt habere fratres conuictores. 6.17.10.
Canonici tempore officij intra & circa Eccleſiam deambulantes, pœnis ſubijciendi 6.41.3
Canonici triplicia ſtipendia accipiunt. 6.41.2
Canonici vnde dicantur. 6.41.1
Canonico iuniori nihil honeſtius, quam cum graui Prælato cohabitatio 6.17.10.
Canonicorum abſentium notator, iuramento fidelitatem polliceri debet. 6.41.3.
Canonicorum abundantia, vicariorum nomen peperit. 6.17.6.
Canonicorum clauſtra olim fuere. ibidem.
Canonicorum collegia multa reformata ſunt. 6.28.6
Canonicorum in Eccleſia ambulantium & fabulantium damnata conſuetudo. 6.6.14.6.41.3.
Canonicorum malitiam beneficio alere Deus non ſolet. 6.6.14.
Canonicorum officium. 6.41.1
Canonicorum peſſimas conſuetudines Prælati ſigno duntaxat emendare & poſſunt & tenentur. 6.6.14
Canonicos doctos opimæ rariſſimè numerant Eccleſiæ. 6. 13.8.
Canonicos nouos inſtituendi ratio. 6.12.5
Canonicos quantumcunque etiam nobiles & illuſtres, omnia officia diuina peragere decens eſt. 6.17.6. 6.41.3.
Canonicus ad cantum quomodo ſe parare debeat. 6. 6.11.
Canonicus Eccleſiam contemnens, ab omnibus meritò contemnitur. 6.6.14.6.41.3
Cantadoria & cantadores. 7.29.12
Cantilenis ſacris non ſpurcis Chriſtianus animus exhilarari debet. 6.5.8
Cantorum Eſſenorum ordo. 6.6.2
Cantu diuinas laudes celebrare mos vetuſtiſſimus. 6.6.1
Cantum Eccleſiaſticum hæretici fugerunt. 6.6.4
Cantum eccleſiaſticum quæ corrumpant. 6.6.6
Cantus diuini dignitas. 6.6.11
Cantus eccleſiaſtici fructus. 6.6.6
Capitatio grauis cenſus. 8.7.15
Capitula cathedralia ad ſynodos admittuntur. 6.18.4
Capitula cathedralia ſede vacante, hæreticos excommunicare poſſunt. ibidem.
Capitula delinquentes clericos corrigere tenentur. ibidem.
Capitula diſciplinæ ſunt obſeruanda. 6.18.3
Capitula epiſcopos eligendi poteſtatem habent. 6.18.4
Capitula in horam canonicam extra neceſſitatem nō ſunt indicenda. 6.41.3
Capitula iureiurando ſuos interdum immoderatè obſtringunt. 6.18.4
Capitula ius ſuffragij ſolum capitularibus maioribus ordinibus initiatis concedunt. ibidem.
Capitula minus in electione epiſcoporum errant, quàm cæteri electores. ibid.
Capitula numerum capitularium augere poſſunt. ibid.
Capitula præbendas accidere aut diuidere non poſſunt. ibidem.
Capitula primario de ſpiritualibus, ſecundario de temporalibus agere debent. 6.18.3
Capitula quas leges in epiſcoporum electione ſeruare debeant. 6.18.4
Capitulares actuum capitularium labore grauari non debent. 6.41.3
Capitulares quamdiu capitulis interſunt, non diutius, ab ingreſſu chori excuſantur. ibidem.
Capitularia ſtatuta contra ius commune irrita ſunt. 6. 18.4.
Capitulo minor pars ſi cum ratione aliquid ſtatuat, præualere debet. ibid.
Capituli nomen vnde. 6.18.2
Capitulorum cathedralium ampla poteſtas. 6.18.4.
Capitulorum cathedralium in epiſcopos magna eſt poteſtas. ibidem.
Capitulorum in eccleſia magna auctoritas. 6.18.3
Capitulum in diſciplina negligens, epiſcopus corrigere debet. 6.18.4
Capitulum quid & quotuplex. 6.18.1.
Capitulum refert concilium presbyterorum. 6.18.2
Captiuus contra hoſtium tela ſe tueri, olim frequens erat. 10.31.10.
Captiuum non repugnantem occidere non eſt licitum. 10. 61.3.
Caracalla Parthos improuiſò cecidit. 10. 23.1.

Cardinalem vel per ſe, vel per alium lædens maieſtatis reus eſt. 6.31.8
Cardinales ad comitia pontificia proficiſcentes, eâdem ſecuritate gaudent, qua Principes Electores. 7.2.3
Cardinales amicis indigentibus aliquid largiri, non verò eos ſaginare poſſunt. 6.35.5
Cardinales, bonos multos, malos verò paucos aut nullos eſſe præſtaret. 6.35.3
Cardinales cunctis virtute præluceant. 6.35.5
Cardinales & nomine & re Eccleſiæ cardines eſſe oportet. 6.35.3.
Cardinales ex omni natione docti, prudentes, probique legendi ſunt. 6.35.3. & 4
Cardinales, magnatum filij aut nepotes, paucißimi eligendi. 6.35.3
Cardinales modeſti & frugales, non verò prodigi & ambitioſi proſunt Eccleſiæ. 6.35.8
Cardinales mortuo pontifice adminiſtrant Eccleſiam. 6.35.7.
Cardinalium numerus indefinitus eſt. 6.35.3
Cardinales officio ſuo fungentes facilè offendunt. 6.35.8
Cardinales olim ducenti triginta quatuor. 6.35.3
Cardinales olim infra Epiſcopos fuerunt. 6.35.2
Cardinales partibus ne ſtudeant. 6.35.5
Cardinales periculorum ſuorum occaſio eſſe non debent. 6.35.8
Cardinales pontificis aſſeſſores ſunt & conſiliarij. 6.35.1
Cardinales pro diuini cultus augmento titulo ſuo aliquid relinquere debent. 5.33.3
Cardinales propter Eccleſiam, non propter opes, honores, potentiam eliguntur. ibid
Cardinales quatuor ex ordinibus mendicantium eliguntur. 6.35.3
Cardinales quinam eſſe poßint aut non poßint. 6.35.5
Cardinales ſoli pontificem eligunt. 6.20.3. & 5
Cardinales tituli ſui loca annue vel per ſe, vel per Vicarium viſitare debent. 6.35.5
Cardinales vnde dicantur. 6.35.1. & 3
Cardinalibus omnibus caſu ſublatis, pontificem epiſcopi aut clerus Romanus eligit. 6.20.3
Cardinalium de pontifice eligendo iuramentum. 6.35.6
Cardinalium diſtinctio in diaconos, presbyteros, epiſcopos, à titulis ſumitur. 6.35.7
Cardinalium electio quomodo fiat. 6.35.2
Cardinalium excellentißimum officium. 6.20.3. 6.35.6.
Cardinalis futuri pontificis ædes populus Romanus olim diripiebat. 6.35.8
Cardinalium in Eccleſia minor eſt, quàm Patriarcharum & primatum dignitas. 6.30.1.
Cardinalium iuramentum. 6.35.2
Cardinalium nepotes a concilio Baſileenſi cardinalatu arcentur. 6.31.5
Cardinalium nomen quamdiu vſitatum. 6.35.1
Cardinalium opes & dignitas ſtrmato pontificis imperio, creuerunt. ibid.
Cardinalium purpura quid ſignificet. 6.35.2
Cardinalium ſumma obligatio eſt, vt optimum paſtorem eligant. 6.20.6
Caritatis effectus. 3.21.2. & 3
Caritas in republica maximè facienda eſt. 3.21.1
Caritas omnium virtutum opera complectitur. ibidem.
Caritas patriæ omnibus commendatur. 3.21.5
Caritas patriæ vitæ amorem ſuperat. 3.21.3
Carmina quæ ſuauiter audiuntur, penitius inhærent, facilius permanent. 4.19.5
Carminum variæ ſpecies ſunt. 4.19.2
Caroli Borrhomæi aurea ad parochos monita. 6.45.8
Caroli Borrhomæi de cantu Eccleſiaſtico optima documenta. 6.6.1.
Caroli Borrhomæi de cantu documenta, etiam in Germanorum eccleſiis ſuſpendenda ſunt. ibidem.
Caroli Borrhomæi optima de locis ſacris conſtitutiones. 6.4.9.
Caroli Borrhomæi pulchra & prolixa clericos examinandi ratio. 6.14.7
Carolo Magno ordinatio Sedis Romanæ, & inueſtitura epiſcoporum conceſſa fuit. 6.39.4
Caroloſtadio Anabaptiſticam hæreſim tribuunt Lutherani. 9.11.4
Caroloſtadius Luthero oppoſitus. ibid.
Caroloſtadius Sacramentariſmum iniit. ibid.
Carolus Borrhomæus de ſanctimonialibus ſanctè ſtatuit. 6.47.3
Carolus Magnus à Leone Papa inunctus eſt. 7.3.3
Carolus Magnus non facilè damnanda cenſet, quæ Papa ſanxit. 6.28.8
Carolus Magnus patricius Romanus factus eſt, antequam imperator. 7.15.1
Carolus Neapolitanus cuniculorum ſimulatione arcem Matronianam in deditionem accepit. 10.46.3
Carolus Quintus a Franciſco rege Galliarum ad ſingulare certamen prouocatus eſt. 7.6.2
Carolus Quintus cur contra Germanos pugnare noluerit. 10.93.4
Carolus V. de immodico veſtium ſplendore prudentiſſimè ſtatuit. 8.14.7
Carolus Quintus filium Sedis Apoſtolicæ ſe profeſſus eſt. 7.6.2.
Carolus, Sueonum rex pœnam inhoſpitalitatis grauem tulit. 6.0.10
Carrobaliſtas in vna legione quot habuerint Romani. 10.24.28.
Carthaginenſes, belli duces ſi erraſſent, in crucem agebãt. 10.10.3. 10.22.3
Carthaginenſes ex caſtris longè etiam diſſitis domeſticis ſignum dare poterant quare egerent. 10.51.9
Carthaginenſes militibus ſtipendia perſoluere non valentes, modum friuolum excogitauerunt. 8.16.13
Carthaginenſes Sathanæ nobiliſſimos pueros immolarunt. 1.0.1
Carthaginenſium reſpublica Ariſtocratica fuit. 1.17.3.
Carthaginenſium fœminæ capillos pro machinis nectendis & nauium funibus dederunt. 10.6.1
Carthaginenſium reſpublica optimè fuit conſtituta, aliasque in potentia & libertatis diuturnitate ſuperauit. 7.10.7.
Carthaginenſium ſupremus magiſtratus ſufes dicebatur. 7.19.6.
Carthaginenſium Suffetes regium imperium habebant. 7.19.7.
Carthuſianorum religio à primo inſtituto nunquam defecit nec de vigore quicquam remiſit. 6.13.8
Caſibus arcis veteres vſi fuerunt. 10.15.7 & 9
Caſtellio ſacramentarius, religionem quam quiſque vellet permittebat. 9.11.5
Caſtilia veterum regnum præter metropolim, ciuitates habet centum & octoginta. 6.44.8
Caſtitas commendatur. 6.43.2
Caſtitas in regnis Germaniæ & Septentrionis olim integerrime cuſtodita. 3.18.17
Caſtitatem plurimorum exempla ſuadent. ibid.
Caſtitatem ſobrietas, fides & religio muniunt. 3.12.16. & 17.
Caſtitatis cura Principi ac reipublicæ pernecesſaria eſt. 3.12.1. & ſeq
Caſtra Aegyptij ſumptu publico munienda cenſebant. 10.33.6.
Caſtra Cæſaris ingentia & miri operis. 10.33.9
Caſtra Ciceronis & Cæſaris. 8.23.5
Caſtra munda ſeruari debent. 10.24.7
Caſtrorum nomen oppida retinuerunt. 8.23.4
Caſtra non ſunt in monte ponenda. 10.35.8
Caſtra noſtra melius quam veterum diſponuntur. 10.32.2.
Caſtra parua eſſe debent. 10.54.3
Caſtra perpetua Romani fecerunt. 8.23.5
Caſtra perpetua temporarijs vtiliora ſunt. ibid.
Caſtra quadrata meliora quam rotunda. 10.33.5
Caſtra Romanorum. 8.23.3. & 4

Caſtra

Caſtra Romanorum hyberna fortia erant. 8.23 4.& 5
Caſtra ſemper munienda ſunt. 10.33 2
Caſtra ſpe lucri petuntur. 8.10.4
Caſtrorum inter pericula muniendorum duplex ratio. 10. 33.7.& 8.
Caſtrorum locus optimus eligendus eſt. 10.32.2.10.33.8. 10.33 23.& 24.
Caſtrorum munitio in Romana militia deſiit. 10.33.6
Caſtrorum munitio ob laborantium multitudinem facilis fuit. 10.33 4
Caſtrorum noſtrorum munitio 10.32.1
Caſtrorum præfectus & eius officium. 10.17.1
Caſtrorum præfectus ſub Auguſto cœpit. 10.26.5
Caſtrorum Romanorum deſcriptio 10.32.1
Caſtrorum Romanorum munitiones 10 33.1.2.3
Caſtrorum Veterum ordo & diſciplina 10.34. per totum.
Caſtrorum via militibus tribuniſq; & alijs etiam officialibus noſcenda ſunt. 10.32.2.10 35 8.10.38 23.24
Catapulta. 10.19.7
Cataphracti pectoris ſunt monimentum. 10.15 19
Cataphractas Romani abijcientes a Gothis deleti ſunt. 10. 15.18.& 19.
Catarrhaſta olim & nunc vſitata ſunt. 10 47.5
Catechiſmo omnes ſtudioſi inſtituendi ſunt. 4 8.8
Catechiſticam lectionem vitantes, vitijs inſignes ſunt. 4. 8.9
Cathedrales præbendæ ordinem maiorem annexum habent. 6 41 3
Catholicæ Vnionis origo. 7.17.3
Catholici ab hæreticis variè ſpoliati. 9.17 6
Catholici hæreticorum in ſanctos calumnijs, moueri non debent. 6 21.7
Catholici in canendo negligentes ſunt. 6 6.6
Catholici moderni in prima religione conſtanter perſeuerant. 6.25.4 6.28 3.& 4
Catholicis Concilium generale etiam purum putum Caluiniſticum non eſt timendum. 9.41 4.& ſeq.
Catholici ſacram ſcripturam venerantur & ſoli rectè intelligunt. 5.23.2.3.6.5.14.1 & 4
Pro ea moriendum eſſe docent. 5 23 2
Eorum de verſione & interpretatione ſcripturæ opinio 5 24.13.4
Catholici theatrum crudelitatis Caluiniſticæ ſuſtinent. 6. 28. 4
Catholicorum conſpirationes Caluiniſticas metuentium conſolatio. 9.18 4 & 5
Catholicorum omnium vna & inuariata doctrina eſt. 9. 12. 2
Catholicorum patientia tyrannorum crudelitatem & carnificum ingenia ſuperauit. 6.18.4
Catholicorum Regum, Principum, ac Magnatum catalogus. 9.10 10
Catholicos ad martyrium potius, quam ad belligerandum cum Euangelicis paratos eſſe oportet. 9.28 4.& 5
Catholicos de ſacra ſcripturæ contemptu & interpolatione inſimulant hæretici. 5.23.1
Solas traditiones eos ſequi calumniantur. 5.28 1
Catilinæ coniuratio Cicerone conſule detecta eſt. 9.1.1
Cato cum ſue milite iter quatridui duobus diebus perfecit. 10.46.1
Cato filium rudimenta bellica docuit. 10 24.18
Cato omnes fœneratores Sardinia expulit. 8.17.7
Cato quadragies quater cauſam dixit, & ſemper abſolutus eſt. 9 44.10
Cato ſobrius belli dux fuit. 10.22.10
Cauſa efficiens reipublicæ. 1.3.3.
materialis 1.3.3.1.4.1
formalis & finalis V. forma, & finis Reipubl.
Cauſidici abſq; ſuo periculo idiotas bonis exuere norunt. 5. 21.5 plus nocent quam hoſtis apertus ibid.
Cauſidici ad Clericatum peruenire nequeunt. 6.12.10
Cauſidici cur ament legum multitudinem. 5.11.5
Celeritate bella conficienda ſunt. 10.25.1 & 2
Celeritatis inſignia exempla. 10.25.2
Cellarij eccleſiarum quid officij gerant. 6 40.10
Cenſores magiſtratuum conſtituendi. 1.19.8
Cenſores olim vngebantur. 7.20.9
Cenſoriam dignitatem etiam imperatores geſſerunt. 7. 20.6
Cenſorum fœda diſſenſio. 7 20.6
Cenſorum ius maximum fuit. 7.20.5 & 6
Cenſorum magna dignitas ac poteſtas. 4.6 8
Cenſorum poteſtatem Aemylius Mamercus minuit, Metellus conſul redintegrauit. 7.10 6
Cenſualium munus. 7 19.8
Cenſuræ initium. 7.20 5
Cenſuræ ſeueritas & violentia. 7.10 7
Cenſura Lucenſium grauis ac matura. 7.20.8
Cenſura neceſſaria & nunc eſt & olim fuit. 7.20.1.& 7
Cenſura Veneta reſpublica magis quam bello conſeruatur. 7 20.8.
Cenſus non eſt vſura. 8.17 3
Cenſus veſtibus muliebribus potius imponendus quam ruricolarum agellis. 8 7 6
Centumvirale iudicium optime in republica conſtitutum fuit. 7 12 8
Centumviri ex triginta quinque tribubus lecti, & è ſingulis tribubus tres conſtituti. ibid.
Centumvirorum iudicium in quatuor conſilia diuiſo, prætor Vrbanus præſidebat. ibid.
Centuriones quomodo electi, & quot in quaque legione fuerint. 10.26 6.
Chactias Athenienſis Tao regi Aegyptiorum varios modos conficiendæ pecuniæ tradidit 8.16.48
Chaldæorum crudelitas 3 16.6
Chaldæorum Monarchiæ forma, & magiſtratuum diuiſio 7. 14.2.3.5.6
chaldæorum prima Monarchiarum fuit & ordinatiſſima 7.14.1.& 9
Chares in exercitu quomodo exploratores deprehenderit, 10.51. 6
Childebertus rex per rapinas & fraudes multas pecunias collegit 8.16.18
Childebertus rex Iudæis in ſeptimana ſancta per plateas deambulandi licentiam denegauit 8. 17.9
Chilo Lacedæmonius tyrannus non fuit. 4.22.7
China in perpetuo periculo eſt. 9.14.14
Chinenſes forma Reipublicæ imbelles facit ibid.
Chinenſis Reipublicæ conſtitutio Europæis Aſiaticis & Africanis regnis pernicioſa eſſet. ibid.
Chinenſis Reipublicæ quies. ibid.
Chirurgi in caſtris plurimi eſſe debent. 10.54.8
Chirurgus negligens ad reſtitutionem tenetur. 4.25 7
Chorepiſcopi adiutores fuerunt epiſcoporum. 6 39.7
Chorepiſcopi Archidiaconis inferiores fuerunt. 6. 39.8
Chorepiſcopi cur vetiti 6. 39 6
Chorepiſcopi in terra Treuirenſi perſeuerant. ibidem.
Chorepiſcopi manus imponere non audebant. 6.39 9
Chorepiſcopi nomen retinentes SS. canonibus non aduerſantur. 6 39.10
Chorepiſcopis diœceſana ſynodus Dilingana Archidiaconorum & Decanorum ruralium officium tribuit. ibid.
Chorepiſcopi tantum presbyteri ſunt. 6.39 6
Chorepiſcoporum nomen & ambitio manſit. 6.39 9
Chori præſes ne quicquam negligenter aut prapoſtere fiat, aduigilare debet. 6 6.12
Chori ſilentium. 4 6.11 & 13
Chorum accedentes, DEI conſpectui ſe ſiſtunt. 6. 6. 11
Chorum non frequentantes, aut ſerius aduenientes, diſtributionibus carent 6.6.14 6.41.3
Chorum properanter accedere, animi diſſoluti indicium eſt 6.6.11.
Chorus publicæ orationis eſt locus ibid.
Chriſtiana religio damnat auſpicia 1. 5.3
Chriſtiana religio ex æquo æſtimat ſeruitutem 1.23.6
Chriſtiana religio fortiſſimos efficit ibid.

Chri-

Chriſtiani cur non horreant reges. ibidem.
Chriſtiani in primæua Eccleſia miniſtros Dei liberaliter alebant. 6 44.5
Chriſtiani mundo, diabolo, & pompæ eius renunciant. 8. 46 1
Chriſtiani, qui Iudæorum conuiuijs interſunt, excommunicantur. 8.17 9
Chriſtianis cum Iudæis die feſto contrahere, Borrhomæus vetuit ibidem
Chriſtiani vt ab Iudæorum commercijs abſtineant, eccleſiaſtica cenſura compellendi ſunt 8 17.8
Chriſtianorum multi per Iudæos vſuras exercent 8.17 7
Chriſtianorum quidam ſuis Principibus Mahometana conſilia ſuggerunt 1.71 6
Chriſtianos exquiſitiſſimis ſupplicijs barbaries excarnificauit. 3.16.30
Chriſtianum Iudæis ſeruire, leges vetant. 8 17 9
Chriſtianus illi nemo eſt, cui martyres Chriſtiani chriſtiani ſunt. 6.21.4
Chriſti facta non clericis tantum, ſed & laicis imitanda proponuntur, 6 43.7
Chriſti facta non omnia obligant. 6.9 4
Chriſtophorus Scaplerus Anabaptiſtarum dux fuit. 9. 11.4
Chriſtus in ſuo Vicario honoratur 6.10 7
Chriſtus in vltima cœna ſacrificauit 6.5.4
Chriſtus Ioannis Baptiſtæ vitam Monachalem laudauit. 6. 21. 7.
Chriſtus ſub vna ſpecie ſacramentali totus eſt 6.5.3
Chryſargyron quale tributum 8 7.21
Chryſippi & philoſophorum pro diuinatione aſtruenda ratio 1.6.7
Chryſoſtomi cum Epiphanio controuerſia. 9.27.8
Chryſoſtomus liberum arbitrium aſſeruit. 9.26.17
Ciborum luxus etiam inter ruſticos & plebeios ſummus eſt. 8 14.2 & 3
Cicero caſtra ſua multos dies contra multa millia defendit. 8.23.5
Cicero Deum mundi moderatorem eſſe agnouit. 1 10.1
Cicero diuinationem & fatum connexa putat. 1.6.8
Cicero eloquentiæ princeps habitus eſt 4.21.5 & 6
Cicero eloquentiam maxime exercitatione addidicit. 4. 21. 11.& 12.
Cicero finem legum optimè expoſuit. 5.6.1
Ciceronem præ alijs eloquentiæ tyrones imitandum ſibi proponant 4.21.5.& 6
Ciceronis orationis effecerunt, vt veterum volumina legi deſierint 4.21 5
Cicero populi patronus populare regimen culpat. 1.22. 10.
Cicero ſine duce ad ſummum eloquentiæ faſtigium peruenit 4.21.3
Cidaris pileus regius 7.3.5
Cinadon Ephoris inſidias ſtruens, negocij prætextu ab illis dimiſſus eſt 9.16.1
Cincinnatus ab aratro ad dictaturam vocatus eſt. 1. 4. 1. 6 43. 3.10.10.7
Ciues & vrbani quanto hoc tempore cultiores ſint quam olim 1.19.6
Ciues omnes in Republica fortes eſſe optandum eſt, ſed non ſperandum 10.18 3
Ciues opulenti nobilibus ſunt delicatiores 3.14.16
Ciues vt bellatores euadant, a puero ita formandi ſunt. 10.20.10
Ciuibus & ciuitatum incolis veſtituram Carolus V. præſcripſit 8. 14. 7
Ciuili bello nihil deteſtabilius V. Bellum ciuile.
Ciuilis ira nec legem nec modum nouit 9 2.2
Ciuilis victoria miſera eſt 9 2.4
Ciuilium odiorum atrocitas humana iura violat. 9.2.1
Ciuis quid dicatur Ariſtoteli, & quæ ciuitas 1.4.3
Ciuis ſibi noxius, reipublicæ inutilis eſt 3.6.5
Ciuitas Latinis quid. 1.3.1
Ciuitas rebus naturæ prædicis annumeranda eſt. 1.3.3
Ciuitatas deliciosæ exteris parent. 3.14 17
Ciuitates etiam ſub regibus opulentæ ſunt. 1.23.4
Ciuitates Germaniæ maximo ſuo incommodo bellum cum Carolo V geſſerunt 7 6.3
Ciuitates Germaniæ victæ in poteſtate victoris, victrices in poteſtate ſociorum erunt ibidem.
Ciuitates liberæ Germaniæ lentius religionem mutarunt. 9,10 7
Ciuitates liberas inter, & finitimos principes magna æmulatio 7 6 3
Ciuitates liberas ſolas diuites eſſe poſſe, docet Machiauellus. 2.13.1.& 2
Ciuitatibus liberis datum conſilium cum correſpondentibus fœdera paciſci 9 19.4
Ciuitatum ædificandarum vetuſtiſſima cura. V. Vrbium vetuſtas.
Ciuitatum ditiſſimi, aduenæ ſunt 3.14.17
Ciuium & vrbanorum ſenatorij aut patricij ordinis, aut præcipuæ familiæ qualis amictus eſſe debeat. 8 4.5.7
Clades bellica domeſticæ ſeditionis cauſa eſt 9.13.3
Clades prudenter diſſimulata interdum victoriam attulit 10 38.19
Claſſe in Dania â nauis prætoria apparatus 10.50 6
Claſſes duplicem teſſeram habent 10 50.4
Claſſes Romanorum 10 50 1.& 2
Claſſi multo plura neceſſaria ſunt quam exercitui terreſtri. 0 50 6
Claſſis Hiſpanica commeatu, armis, milite, alijſque neceſſarijs inſtructiſſima. ibid.
Claſſis lentior eſt quam ſingulæ naues. 10.50 1
Claſſium ſumma eſt potentia ibid.
Claudius Cæſar multa aduerſa pertulit in imperio 9 4.2
Claudius crudeliſſimus fuit 1.16.4
Claudius è latebris protractus, à militibus Imperator ſalutatus eſt 8 1.6
Claudius nimijs exactionibus omnibus inuiſum ſe reddidit 8 7. 13.
Claudius ſtupidi ingenij fuit 1 16. 4. 1.25.13. 3.14.31
Claudius opera immenſi ſumptus, ſed vtilia Romæ extruxit 8.14.9
Claudius vnius militis clamore Imperator factus eſt. 1. 25. 14.
Clazomenij pecunia carentes, iuſtas negociationes exercuerunt 8 6 23.& 24
Clementia Chriſtianum Principem decet, non crudelitas. 3.16.12.13.4
Clementiæ definitiones variæ. 3.16.1
Clementiæ effectus 3.16 17.18 19. 0
Clementiæ opponitur crudelitas 3.14.5
Clementia & manſuetudo in quo diſcrepent 3. 16. 1. & 2.
Clementia ficta eſt vni parcere, & in multũ ſæuire. 1. 16.5
Clementia in principem quanam verè conueniat 3.16 10
Clementia inſignis virtus eſt & ἀπονοίας ſimilis 3 6.2
Clementiam cum ſeueritate quomodo princeps temperare debeat 3 16 21.22 23 24.25.20 27 & ſeq.
Clementiam etiam hoſtibus exhibere Chriſtianum principem decet 3. 6 31
Clementia Principi commendatur 3.16 32
Clementia Reipublicæ commendatur 3 6.16
Cleomenes Argiuos hoſtes prandentes occidit 10 22 16
Cleomenes ridiculos maleuolosque modos pecuniæ cumulandæ adinuenit 8. 6.45 55.56 57.58 59 & 65
Cleopatra vnionem in Arabico litore inuentam, ducentis & quinquaginta aureorum millibus redemit 8.12.3
Clericatuum ſtudiorum abuſus 6. 13.2
Clericatus eo fine accipiendus, quo Carthuſianiſmus. 6. 13.8.
Clerici ad labores vocantur 6.44.2
Clerici arma portantes, quando priuilegio excidant. 6 30.13.
Clerici beneficiati quando & quamdiu in choro præſentes eſſe debeant, vt diſtributione gaudeant 6.41.3
Clerici concubinarij non ſola pecunia mulctandi. 6. 4.7.
Clerici corruptibiles, etiam corrigibiles 6.11.3

Digitized by Google

Clerici cum ſcandalo beneficia poſsidentes, priuari debẽt. 2.18.16.
Clerici ebrioſi, officio priuandi & beneficio. 6.10.7.
Clerici ebrioſi inemendabiles morte mulctandi. ibid.
Clerici examinatores muneribus corrumpentes, ſimoniæ crimen incurrunt. 6.12.7
Clerici Germani latius crebro neceſsitatem potandi adferunt 6.10.7
Clerici graſſatores eliminandi 6.10.13
Clerici graſſatores, vrbici ſunt latrones ibid.
Clerici in alterius ſtipendia non irrepant. 6.38.6
Clerici indigne ordinati, iure canonico deponitur 6.12.3
Clerici in ebrietate deprehenſi pœna 6.10.7
Clerici infamia laborantes iuramento ſe purgant. 6.10.16
Clerici in Troade cur à iudicando prohibiti 6.8.6
Clerici luſores, bonorum Eccleſiaſticorum dilapidatores deponendi ſunt 6.16.7
Clerici maioribus ordinibus initiandi, de quibus examinari debeant 6.12.7
Clerici multi in patrimonio crucifixi mundum quærunt. 6.13.8
Clerici ocio non torpere, ſed diuino miniſterio grauiter inſiſtere debent 6.44.2
Clerici officio non fungentes, rogandi, monendi ſunt, ac docendi. 6.48.1
Clerici olim pauperes, nudam crucem nudi ſequebantur. 6.7.3
Clerici omnibus bono exemplo prælucere debent. 6.10.2.
Clerici paſtores, monachi oues ſunt. 6.46.6
Clerici pauci mali, totum orbem infamant 6.44.7
Clerici priuilegijs Eccleſiæ conceſsis abutuntur 5.7.5
Clerici ſecundum canones viuentes, ocioſi non ſunt. 6.44.3
Clerici ſi aduerſariorum calumnias audire nolunt, occaſiones reſcindant. 6.10.2
Clerici ſinguli officia & ordines quos debent per ſeipſos exercere tenentur 6.41.3
Clerici ſpiritualis militiæ duces ſunt 6.10.35
Clericos belligerare vetitum legibus canonicis. 10.1.4
Clericis bello interdum intereſſe, interdum & pugnare licitum eſt. 10.1.4 & 5
Clericis de ſuis Eccleſiis bene meritis, extranei non ſunt præferendi. 6.58.6
Clericis biutia ſunt ignominioſa 6.16.7
Clericis ex patrimonio opulentis olim beneficia eccleſiaſtica non dabantur 6.41.3
Clericis fœminarum cohabitationem canones interdicunt 6.4.7. 6.10.33
Clericis negociari interdictum 8.10.14
Clericis nobilibus beneficia pinguiora, quibus ſuo ſtatui conuenienter viuere poſsint, aſsignanda ſunt. 6.41.3
Clericis ſententiæ ſanguinis cooperari non licet. 6.10.13.
Clerici venationibus dediti, puniendi. 6.16.7
Clerici vſurarij deponendi. 6.12.12
Clerici vt ſimul habitent, adlaborandum eſt 6.17.5
Clerico contemptibili, ſi ſapiens inter eos non ſit, Chriſtianorum cauſæ committendæ ſunt. 6.8.4
Clericorum ædes fœmina ne ingrediantur 6.17.9
Clericorum ædes laicis non ſunt locanda. ibid.
Clericorum correctio facilis. 2.18.16
Clericorum delicta grauius punienda quam ſacerdotum. 6.16.1.
Clericorum delicta leuia cur grauia putentur 6.16.7.
Clericorum doctores peritos eſſe oportet 6.13.2
Clericorum & Monachorum inſtituta ex natura ſua diſcrepant. 6.46.8
Clericorum examini concilium Tridentinum doctores præficit. 4.16.12
Clericorum examinis inſtitutio, vtilis. 6.12.7.
Clericorum examinatores munera à candidatis accipientes, officio priuandi. ibidem.
Clericorum examinatores ſine vllo affectu procedere debent ibidem.
Clericorum multorum coniunctio celebriora reddit officia diuina 6.17.12
Clericorum multorum tempore S. Cypriani peſsimi mores. 2.18.17.
Clericorum nimia exemptio mala eſt. 6.18.6
Clericorum peccata nunquam ſunt diſsimulanda 6.16.2
Clericorum peccata grauiora putantur quam laicorum. 6.16.4.
Clericorum peſsima vita multos, ne ad veterem religionẽ accedant, abſterret. 2.18.16. & 17
Clericorum potentia & numeroſitas vtilis principibus. 6.44.7.
Clericorum quorundam vanitas & luxus veſtium. 6.10.9
Clericorum ſeminaria inſtituenda. Vide Seminaria Clericorum
Clericorum ſtatus dignior eſt, quam monachorum. 6.13.8
Clericorum vita à Paulo deſcripta 6.10.3. & 5
Clericorum vita hæreſes fecit 2.18.16
Clericorum vitia cur potentius moueant 6.10.2 6.16.4
Clericorum vitia vnde naſcantur 6.12.2
Clericorum vitijs corrigendis ſi Prælati impares ſint, Turca toller 2.18.17
Clericos ad præceptorum Euangelicorum obſeruationem auctor ſerio adhortatur 6.48.1
Clericos bonos paucos eſſe melius eſt, quam pluſimos inutiles 6.44.7
Clericos cupiditas præcipitat 6.10.16
Clericos delinquentes puniendi poteſtas penes Epiſcopos eſt 6.28.8
Clericos examinandi modus 6.12.6 & 7
Clericos ius naturale interdum pugnare cogit 10.1.6.
Clericos præſentes calamitates, vt ad bonam frugem redeant, aſsiduè monent 6.48.1
Clericos ſolos reipublicæ noxios eſſe, calumniantur religionis & pietatis oſores. 6.44.6
Clerico virtutum fama neceſſaria eſt 6.10.20
Clericum facilem & pacificum eſſe conuenit. 6.10.14. & 15.
Clericum tabernam exhibentem leges deponi iubent. 6.16.7.
Clericus adulter toto vitæ tempore in monaſterium detrudatur 6.4.7
Clericus beneficiorum pluralitate onuſtus, eccleſiam miniſterio fraudat 6.41.3
Clericus bono ſine & modo negociari & ſæcularia tractare poteſt 8.10.14
Clericus concubinarius beneficiorum fructu priuatur. 6.4.7
Clericus concubinarius deponendus eſt. ibidem.
Clericus ebrietatis vitium vitare nolens, excommunicandus eſt. 6.10.7
Clericus eruditus beneficia plura cum diſpenſatione habere poteſt. 6.41.3.
Clericus exemptus ab Epiſcopo qua tali, eidem vt Legato Apoſtolico ſubijcitur. 6.18.5. & 6
Clericus fornicator Eccleſiam ingredi non debet. 6.4.7.
Clericus in bello occidens inuaſorem, non redditur irregularis. 10.1.4
Clericus nemo naſcitur, ſi malus eligitur, culpa eligentis. 6.12.1.
Clericus nullus ante prauium examen ordinandus. 6.12.3. & 6
Clericus pauper honeſtius negociatur, quam vt alios mendicando grauet 8.10.14.
Clericus ſors Domini dicitur 6.17.3
Clericus vſurarius ad ordines non admittendus, ordinatus deponendus. 6.17.4

Cleri

Digitized by Google

Cleri reformatio facillima, ſi delectus ordinandorum habeatur. 6.12.3
Cleri reformationem magiſtratus ſæcularis adiuuare debet. 6.4.7
Cleri reformatio ſacris canonibus conformis exigitur. 6 11.3.
Cleri vitiorum ſæpe laici cauſa ſunt 2.18.17
Clero non aſſociandi Neophyti 6.10.19
Clerum ad pietatem reducendi optimum medium. 6. 14.1.
Clerum infamat impudicitia 6.4 8
Clibanarij Parthorum. 10.15.15
Clyſthenes Criſſæorum aquæductum belleboro venenauit. 10.46.14.
Clodium Milo occidit. 9.3.2
Clodius Ciceronem vrbe expulit ibid.
Clotharius rex Franciæ adhuc infans in prælium adductus eſt. 10.23 7
Clypeus. Vide Scutum.
Cœnam ſtando capere, pœna militatis fuit. 10.52.1
Cœtus ſacerdotum Domini pietate carens, mundus eſt. 6.13.8
Cogitationis occultæ ſuſpicio, iuramento purgatur 5.8 9
Cn. Piſo ob vnius militis innocentiam tres ferire iuſſit. 3.15.17.
Cogitationum homo non eſt iudex 5.8.8
Cohors vnde dicta. 10.30.4
Cohortes ſingulæ quot militum fuerint ibidem
Collegia communes bibliothecas conſtituentes, clericorum ſtudia promouent. 6.13 7
Collegiorum diſciplina tanta eſſe debet, vt omnes Canonicos ad virtutes inducat. 6.13 8
Collegiorum ſolum graduatos admittentium, laudabilis conſuetudo. ibid.
Colloquia cum hæreticis in eccleſia olim frequentia habebantur. 9.33.1.& ſeqq.
Colloquia recte inſtituta ad pacem conducunt. ibid.
Colloquiorum cum hæreticis quis fructus ſit. 9.33.4
Colonia Agrippina conſulatus inter ſex manet continuus. 7. 18. 10.
Coloniæ & arces ſunt firmamenta imperij Romani. 8. 23.3.
Coloniæ parochias ſelectiſsimè obeunt. V. Parochi.
Coloniarum cauſa. 8 23 3
Colonienſes Epiſcopi cauſas olim iudicarunt. 6.8 9
Colophone plures olim diuites, quam pauperes. 1.18.1
Comes Palatinus vnde dicatur, & quænam eius in imperio dignitas ac officium. 7.17.2
Comes ſtabuli in Gallia magnæ auctoritatis eſt, & potentia 7.17 4
Comitas V. Humanitas.
Comites in Romana Monarchia conſulibus æquati. 7.17.3
Comites rei militaris. 10 27.3
Comitia ad publica imperii tres ordines Germaniæ conueniunt. 7.6.3
Comitiorum centuriatorum & tributorum vis ad diuites translata. 7.18 2
Comitiorum imperij publicorum cur nullus fructus. 7. 6 3.
Comitis largitionum officium. 7.17.6. 7.19.6
Comitum à Carolo Magno non fuit ſingularis auctoritas. 7.17.5.
Comitum dignitas magnis & paruis communis. 7.17.3
Comitum maior olim quam ducum poteſtas. 7.14.6
Comitum nomen & dignitas vnde. 7.12 1.& 2. 7 17.1 & 2.
Comitum veſtitus ac ornatus qualis iuxta Caroli Quinti ſtatutum eſſe debeat 2.14 7
Commeatum inuehendi varias artes obſeſsi inuenerunt. 10.47 8
Commeatus ante omnia comparandus. 10.34.1.& 3
Commeatus bellici deſcriptio. 10.54.7
Commeatus claſsium. 10.50 6. 10.54.8
Commeatus ſi deeſt obſeſsis ſimulandus eſt. 10.47.6
Commentarij iuriſtarum cauſam dant iniuriæ. 5 21.1.
Commenus præfectis, vt vel iniurias, vel vitam relinquerent, identidem inculcauit. 3 6.8.
Commercia. V. Mercatura Negociatio.
Comminius Atrebas pulchro ſtratagemate hoſtem a perſecutione abſtraxit 10.48.5
Commodus anno duodecimo ætatis crudelitatem auſpicatus eſt. 3 16.32
Commodus imperator gladiatorum fortiſsimus fuit. 3. 18. 2.
Commodus imperator multas ſeditiones expertus eſt. 9. 4. 2.
Communicantes indignè olim repentinam vltionem Dei ſenſerunt. 6.4 5.& 6.
Communionem ſub vtraque ſpecie neceſſariam, falſo aſſerunt aduerſarij. 6.5.2
Conciliabula hæreticorum Eccleſiæ conſuetudinem præpoſtera æmulatione demonſtrant 9 36.2
Concilia cur ſæpe diſcordiarum cauſa 9 43.13
Concilia etiã à priſcis Imperatoribus ſuſcepta ſunt 9.42 8
Concilia etiam in perſecutione habita ſunt 9.39 2
Concilia generalia cur ſancta & ſanctiſsima dicantur 6. 20 7
Concilia generalia in religionis diſſidio ad pacem reducendam commodiſsimam eſſe viam, docet Caluinus & eius aſſecla 9 37 9 40.1.9 42 4
Concilia generalia legitima hodie non minus, quam olim illud apoſtolicum, a Spiritu S. diriguntur 9 33.1
Concilia Nouatores & concedunt & negant 9.38 2
Concilia Nouatores habere non poſſunt, nec ſi sentent valida ſunt. 9 38 1.9 39 1.& ſeq. 9.40 1 & ſeq.
Concilia cur priſca oppugnent Nouatores 9 38 2 & 3
Concilij forma ad pacem faciendam ex veteri Eccleſia ſumenda eſt 9 40.1 & ſeq.
Concilij Tridentini fructus 9.43.13
Concilio controuerſias, inter Luthericolas & Caluinſequas exiſtentes, tolli poſſe Pareus putat. 9 37 3
Conciliorum fuga atque obtrectatio euidens ſignum ſchiſmatis 9 33.12
Conciliorum generalium legitimorũ infallibilis eſt auctoritas 9 35.1. & 2 9 36.2
Conciliorum officium 9 36.1
Conciliorum perpetuus vſus 9 36.2
Conciliorum ratio qualis eſſe debeat 9 40 3 4.5 6.7 8. 9.10
Concilio ſubſcribere & in eo ſententiam dicere, laicis non eſt permiſſum 9.43.8
Concilium colligere Pontificis eſt 9.43.2.& 3
Concilium generale Germani a multis annis petiuerunt 9. 42.1.& 2
Concilium generale ſolum ad pacem firmam conſtituendam ſufficit 9 33.1.9.42.3
Concilium Imperator colligere non poteſt. 9 43.2
Concilium in Belgio ſine miraculo colligi non poteſt 9.39.5
Concilium inutile putant ſectarij 9 41 5
Concilium Nicenum non vult abſq; Romani Pontificis ſententia concilia celebrari 9 43.2
Concilium pium & liberum catholicos, ob errores, & abuſus, refugere, calumniantur ſectarij 9.41.7
Concilium principes Euangelicos, in quos Nouatores contumelioſi ſunt, defendit 9.42.9
Concilium Tridentinum cuius cauſa inductum 9.43.12
Concilium Tridentinum cur reijciant Nouatores, cauſam non habent 9 43 1 & ſeq.
Concilium Tridentinum Germanis non eſt inimicum. 6. 43.14
Concilium Tridentinum Germanis ſaluum conductum conceſsit 9.43 5
Concilium Tridentinum Imperatores vtſerunt, ſuſceperunt, ſubditiſque commendarunt 9.42.6
Concilium Tridentinum improbantes, ab Imperatore ſeiuncti ſunt. ibid.
Concilium Tridentinum legitimum eſt, veramque religionem explicat. 9.42 9
Concilium Tridentinum maximè liberum fuit 9.43. 4.5 & 6
Concilium Tridentinum niſi approbetur, pax eſſe non poteſt. 9.42.3

Concionatorum examinis ratio 6.12.7
Concordia liber Lutheriſmi interitus eſt 9.11.8
Concubinarij ad eccleſiaſtica beneficia inhabiles ſunt. 6.10.3
Concubinarius publicus quinam cenſeatur 6.4.7
Concubinarius ſacerdos gradu deponitur. 6.16.6
Condalus Mauſoli præfectus varios pecuniæ colligendæ modos inuenit 8.16.18 19.20
Confeſſariorum examinis ratio. 6.12.7
Confeſſionem peccatorum menſtruam Societas Ieſu à ſuis auditoribus exigit 4.8.3.& 5
Confeſſionis inimici fruſtrant verba Chriſti. 4 8 4
Confeſſio peccatorum etiam in primitiua eccleſia in vſu fuit. 4 8 3
Confitendi cura frenum eſt peccati. 4 8 5
Coniuges ſi alter leproſus ſit, quo ad torum ſeparari poſſunt 4 3.1
Coniuratio trium Romanorum principum. 9.3.2
Connubia cum longinquis inita, non iuuant, & inſuper vicinos offendunt. 8.24 9
Connubia cum vnuſquiſque diuerſum propoſitum habet, concordiam ſtabilire non poſſunt 8.24.8
Connubia patricij miſcuerunt, ne plebs magiſtratum peteret, plebeij vt aditus ad magiſtratum pateret. ibid.
Connubia regum pax ſunt populorum. 8 24 6
Connubiorum cum finis peruerſus eſt, non pax, ſed maiora bella naſcuntur 8 24.6.& 7
Conon dux Athenienſium victoria egregiè vſus eſt 10. 61. 2
Conſcientia hominem ad virtutem complectendam incitat. 2 3 6
Conſcientia inter laudantes & reprehendentes ſola iudex eſt. 6.10.2
Conſcientiam nulla latebra tutam faciunt 6.3.6
Conſilia ex affectu non danda ſunt 7 13 7
Conſilia iucunda rarò ſalutaria. ibidem.
Conſilia magna paruis momentis cadunt 1.13.13
Conſilia non in ſpeciem conuocanda 7.13.11
Conſilia principi ſcripto offerre, vtile eſt. 7 13.13
Conſiliarij bellatoribus præferendi. 7.13 6
Conſiliarij boni ſigna ac dotes 7.13 7
Conſiliarij prudentes & fidi vix ſinguli in ſinguli aulis reperiuntur. 7.13 6
Conſiliarij ſilentiarij dicti ſunt 7.13 7
Conſiliariis iuſta dicendi libertas permittenda eſt. ibidem.
Conſiliariorum turba inutilis eſt. 7.13 6.& 7
Conſiliarios principes magna cura legere debent. 7. 13. 6.
Conſiliarius bonus optima principis eſt poſſeſſio. 7. 13. 7. & 8
Conſiliarius doctus malis Reipubli. à inexpertis mederi poteſt. 1 1 8
Conſiliarius in periculis ſollicitus & importunus monitor eſſe debet 7.13.7
Conſiliarius pedaneus Reipublicæ inutilis eſt. ibidem.
Conſilia quæ prudenter inſtituta videntur, ſæpe pernicioſa. 1.13.13
Conſilia ſumma conuocandi quinam poteſtatem habeant. 7 13.7.
Conſilia variarum nationum varia in Monarchia inſtituere, optimum eſt 7.13.12
Conſilij mali pœnam conſultores ferunt. 7.13.7
Conſilijs ſummis principes regia dignitatis protectores adhibere, vtile eſt. 7.13.12
Conſiliorum locus ſilentiarium dicebatur 7.15.7
Conſiliorum ſummorum præſides proedri dicuntur. ibidem.
Conſiſtorium. 7.13.7
Conſiſtoria in India varia ſunt ibid.
Conſtantini felicitas ex pietate fuit. 2 6 4. 2.7.1
Conſtantini in pauperes liberalitas 3.10.8
Conſtantini Magni victoria prædicta eſt. 2.9 3
Conſtantinopoli cruenta ſeditio. 9 3.1
Conſtantinopolitana ſedes ad Patriarchalem ſero eleuata eſt. 6.36.7.& 8
Conſtantinopolitano Patriarchæ 26. archiepiſcopatus ſubiecti fuerunt 6.36.10
Conſtantinopolitanum imperium ſeditionibus fœdiſſimis agitatum eſt. 9 1.1
Conſtantinus Copronymus iconoclaſta multarum ſeditionum cauſam dedit ibidem.
Conſtantinus imagines ſuas ſpecie ſupplicis & precantis pingi voluit. 7.5.3
Conſtantinus imperator ab Hilario beatiſſimus vocatus eſt 6.20.7
Conſtantinus Imperator Romanam ſedem honoribus opibuſque ditauit 6. 8. 9
imperatoris huius locupletationis quis finis fuerit. 6. 8. 10.
Conſtantinus Magnus diui appellationem refugit. 7. 4. 4
Conſtantinus modum, pro Imperatori vota nuncupandi, docuit 7.4 7
Conſtantinus ob auaritiam à ſuis interfectus eſt 9. 8.3
Conſtantinus omnium ſeditionum & bellorum ciuilium victor fuit 9 4.2
Conſtantinus Auguſtus in tyrannide meticuloſus fuit. 2. 16. 13.
Conſtitutiones Imperij de monetis 8. 17. 2
Conſuetudines contra canones introducta vitioſa ſunt. 5. 19. 7.
Conſuetudinis diuiſio 5.19. 11
Conſuetudinis mala ſignum 5.19.6
Conſuetudinis ſuæ Reipub. legiſlator ſummam rationem habeat 5.19.1
Conſuetudo à quibus induci poſſit 5.19. 4
quomodo perficiatur. 5.19.5
Conſuetudo diuturna abit in legem. 5.2, 6. 5. 4.1
Conſuetudo ius & legem facit 6.19.5
Conſuetudo ius gentium abrogare poteſt. 5.19.3
Conſuetudo iuſta eſſe debet, mala abroganda eſt. 5. 19. 4 6.7
Conſularis ætas 7.18.3
Conſularis honoris ſigna 7.18.4
Conſulatu exoſo, Tribuni militares conſulari poteſtate creati ſunt 7. 8.10
Conſulatum Romæ peſſimus quiſque ſperare potuit. 7. 8.12
Conſulatus infirmus magiſtratus 7.18.12 & 13.
Conſulatus prenſantes, quandoque opes omnes in largitiones effuderunt 7. 18. 12
Conſulatus primaria Romæ dignitas 7 18.1
Conſulatus Romanus contra potentium iniurias ſe defendere non valuit 7.18.14
Conſulatuum ſumptus multos ad inopiam redegerunt. 7.18.15
Conſules ius conuocandi ſenatus habebant 7.18 9
Conſules Romani centuriatis comitiis creabantur. 7.18.0
qui poſt exactos reges primi fuerint. ibid & 8.16.
Conſules vel e magiſtratu, vel priuatu in prouincias mittebantur 7.21.2
Conſulibus pecunia publica cuſtodia commiſſa erat. 7.18.8
Conſulibus primi imperatores poteſtatem ademerunt, & vana inſignia reliquerunt 7.18.4
Conſul primus de plebe L. Sextius creatus eſt 9.3.2
Conſultare de republica iniuſſu principis, crimen maieſtatis eſt 7 13 7
Conſulum annua adminiſtratio parum auctoritatis habet 7.18.11 & 13.
Conſulum poteſtatem collega paritas, & imperij breuitas imminuit 7.18.6
Conſulum priſcorum poteſtas plane regia erat 7.18.5
Contemptor Dei inexcuſabilis eſt [illegible]
Continentia donum Dei eſt 6 12.18
Contumaces moneri nolunt 2.28
Contumacia in ſocietate noxia eſt 6.10.28
Contumelia potentibus facta, vindictam inuenit, ſeditioneſque cauſat 9.8.12
Conuitia in principes diuinitus prohibita & punita. 9. 43.10
Conuitia ſeditionum ſunt initia 9.43.8
Conuitiatores principum interdum morte puniuntur. 9.43.10.

Con-

Corinthus impudicitiæ famoſa cultrix. 6.47.2
Coriolanus ad excitandas diſcordias plebeiorum tantum agros vaſtabat 9 14 5
Corniculariÿ miniſtri magiſtratuum 7.30 6
Corpus in duobus locis à Deo conſtitui poteſt 6 5.3
Corpus in duobus locis à Deo poſitum quomodo a ſeipſo diſtare dicatur ibidem
Corpora ſymmetrica, non proceriora valida ſunt 8.1 3
Correſpondentes Eccleſiæ opes, Epiſcopatus ac Prælaturas animo conceptas, inter ſe diuiſerunt 9.19 3
Correſpondentes principes qui qualeſque ſint 9.19 2. & 3.
Correſpondentiæ finis ibidem,
Correſpondentia exitium peperit Lutheraniſmo, 9.19 3
Cotta Deo omnia neganda, aut omnia etiam mala attribuenda eſſe dixit 2.13 1
Cotys perfidiâ pecuniam à Perinthiis impetrauit. 8. 16. 47.
Cranium Corinthi phrontiſterium, Athenienſium Gymnaſio vetuſtate & celebritate par pene fuit 4.13.4
Craſsi diuitiæ 8.20.4
Craſſus contra Parthos aciem quadratam fecit. 10.40.1
Craſſus, diues dictus, negociator fuit 8,10 7.& 14
Craſſus Diues & Pompeius Magnus Coſſ. tribunitiam poteſtatem in integrum reſtituerunt 9.3.2
Craſſus 500 fabros in familia aluit 3.16.9
Creatura natura. V. Natura creatura.
Cretenſes inter tria cappa peſſima cenſi ſunt 2,13 19
Cretenſes mendaces ſunt. 9.24.3
Cretenſis Reſpublicæ conſtitutio. 7.19 9
Criminum maieſtatis quatuor genera ſunt. 9.41.2
Crœſus Cyrum à perſequendo flamma retardauit. 10. 48.3
Crœſus Halim fluuium cum tranſire non poſſet, aliò deriuauit. 10.36.7
Crotoniatarum ſtratagema. 3.2.7
Cruciandi vſu non ipſe carnifex & tortor fortis redditur. 3.18. 5
Cruciatus alienus naturâ terret. 3.18.5
Crudelis & timidi eadem ſunt corporis ſigna. 3.18.5
Crudelitas & luxuries comites indiuiſæ ſunt. 3. 13.1. 3.16 6
Crudelitas veterum immaniſſima. 6.16.4.5.6 7.8 9.10. 11.14.28 29 30
Crudelitatis deſcriptio. 3.16.2
Crudelitatis effectus. 3.16.17.18.19 20
Cuiacius leges Iuſtiniani contrarietatis abſoluit. 5.11.5
Cuniculi quo modo cognoſcendi & irritandi 11.46.15 & 16.
Cuniculorum apud priſcos magnus vſus fuit 10.46.12
Curatores alueí Tiberini, viarum, formarum, ſub ædilibus erant. 7 16.5
Curator operum publicorum loco ædilium inſtitutus eſt. 7.16 4
Curiales nerui vrbium & ſenatus. 7.29 9
Curiales ordinandi non ſunt 6 12 10
Curiales tributa exigebant 7 29 9
Curioſorum officium 7.30. 2
Curopalatæ officium & dignitas. 7 15.2
Currus falcati olim hoſtibus ſummo timori erant, nunc inutiles ſunt. 10 18.2
Currus falcatos Romani milites tribulis ſuis inutiles reddiderunt ibid.
Curruum falcatorum deſcriptio ibid.
Curruum in itinere & prælio magnus vſus 10.33 4
Curſus ſiderum & fortuna contemnendus, 1.5.3
Curtius pro legionum periculo ſe præcipitauit. 1.10.1.
Cuſtos Moguntinus Cancellarium Academicum conſtituit. 6.40.10
Cuſtos ſacriſtæ miniſter eſt. 6.40.10
idem etiam Theſaurarius dicitur ibidem.
Cypriani error de baptiſmo hæreticorum. 9.17.3
Cyprianus hæreticorum communionem inhibet 9.23.6
Cyprum ob diuitiarum famam Romani occupauerunt. 10.8. 6
Cyprus priuilegio donata, vt ſine Patriarchæ conſenſu, Archiepiſcopum ſibi eligeret 16 36.4
Cypſelus Corinthiorum facultates vniuerſas Ioui impie voto deuouit 8.16 1
S. Cyrillus ſolam fidem iuſtificare negauit 9 26.17
Cyrus de agricolarum immunitate belli tempore legem tulit 8.11.10
Cyrus Gnydi amni iratus, eum in 360. riuos diuiſit. 3. 15.11. 8.1.1.
Cyrus Perſas vana ſpe lactans, eos ad defectionem à Medis induxit 9.8,7
Cyrus præter conſuetudinem Perſarum vnctus eſt 7.3.1
Cyrus ſtatuas ad vrbium oppugnationem attulit 10. 18. 5.
Cyzicenorum & Chiorum modi pecunias comparandi. 8.16.14.& 15.

D.

Dæmones ſola Dei prouidentia cohibere poteſt 1.9 2
Daniel poſt regem Chaldæorum ſummus princeps fuit. 7.14.3
Danielis verba c. 7.& 8 nec Romanum Pontificem, nec Græcam monarchiam referunt 6.24.2.& 3.& 6
Danielis viſio de Antichriſto interpretanda 6.24.5
Danielis viſio explicatur. 1 7 1 & ſeq.
Dariÿ annuum tributum 8.7 17
Darii Artaxerxis filiÿ infanda libido. 9 8 8
Dariÿ regnum vaſtiſſimum 1 7.2
Darium equi hinnitus regem fecit 7.7 9
Darius ab Alexandro debellatur 1.7.5
Darius à Deo cur deſertus ibidem.
Darius à Perſis ob tributi impoſitionem caupo dictus eſt. 9 1 4.
Darius in delectu crudelis fuit. 3.15.3. 10.20.8
Darius octingenta millia contra Schytas duxit. 10, 21. 10
Darius Schytarum regi ob filiam matrimonio negatam bellum intulit. 10. 8 3
Datames pauco ſemper milite multos vicit. 10.38.13
Dauid agriculturæ ſummam curam habuit. 8.11.2
Dauid ducenta octoginta octo millia ſatellitum habuit. 8.2.3. 8 23 5
Dauidis potentia in regno non maximo, omnium regum viribus maior 8 1.3
Dauid liberalis & diues fuit 8.5 3
Dauid regis Ammonitarum diadema ob ponderoſitatem ferre non potuit 7.3.6
Dauid regnandi peritiſſimus cur Leuitarum opera vſus. 6.42.4
Dauid viginti quatuor millia regiorum miniſtrorum & cuſtodum habuit. ibidem.
Debita ab amico iure repetere, grauis eſt 8.18.2
Debitor contumax à magiſtratu puniendus eſt. ibid.
Debitorum quorundam perfidia facit, vt omnes inopia oppreſſi luant. ibid.
Decanatum ante annum vigeſimum quintum nemo ſuſcipere poteſt 6.40.4
Decani ætate & moribus maturi eligendi. ibidem.
Decani & archipresbyteri olim eaſdem, nunc verò diuerſas functiones habent 6.40.7
Decani & capituli negligentia & conniuentia puniendа. 6.40. 6.
Decani graue officium, & ſi negligentes ſint, periculoſum ſuſtinent ibidem.
Decani niſi reſideant, fructibus decanalibus priuantur. 9 40. 5.
Decani officium & poteſtas. 6,40.6
Decani ruralis officium 6.40.10
Decanorum licentia, clero liberioris vitæ cauſa. 6.40.5
Decanus diaconus electus, niſi presbyter ordinatur, honore priuatur 6.40.4
Decanus in militia Romana. 10.26 9
Decanus ruralis ad ſynodi conſeſſum admittitur 6 40.7
Decemuiralis inſolentiæ cauſam Machiauellus falsò aſſignat. 7 20.4
Decemuiratus populo Romano exitio fuit. ibidem.
Decemuiri ſinguli cum duodenis faſcibus prodierunt. 7 20.1.
Decemuiri litibus iudicãdis ex centumuiris erant. 7.21.13

Index Rerum

Decemuiri ſtlitibus iudicandis quotannis legebantur. ibidem.
Decimas Deus Leuiticæ tribui aſſignauit. 6.42.1
Decimas triplices accipiebant Leuitæ quotannis ibid.
Decurionatus difficilis adminiſtratio 7.29.9
Decuriones plebeiorum tormentis ſubijci non poterant. ibidem.
Decuriones, ſi publicam pecuniam interuertiſſent, plumbatis vapulabant. ibid.
Defenſores ciuitatum de rebus minoris momenti iudicabant 7.18.2
Defenſores ciuitatum ex ciuibus, non ex decurionibus legebantur 7.28.3
Defenſores ciuitatum quinquennale habebant officium. 7.28.1.
Defenſores etiam conſenſu epiſcoporum conſtituebantur. 7.28.1
Defenſores & patronos in vtraque India prudentiſſimè conſtituerunt reges Hiſpaniarum. 7.28.11
Defenſores iuſtitiæ vindices ſunt 7.28.10.
Defenſoribus poteſtas turbandæ ciuitatis fuit ablata. 7.28.6 & 8.
Defenſoribus ſublatis Reſpublica perijt 7.28.8
Defenſoris honorem nemo, ne milites quidem aut illuſtres ſubterfugere potuerunt 7.18.4
Defenſoris officia 7.29.5 & 6
Defenſorum creandorum cauſa 7.28.10
Delectas, corruptá republicá, vitiati 10.27.6
Delectus diem Romani edicebant 10.20.2
Delectus duobus modis inſtitui poteſt 10.20.9
Delectus Romani etiam inuitorum agebant. 10.20.1.2 & 4.
Delectus veteris militiæ incommoda 10.20.1.& 2
Delectuum prima ratio ex gentium diuerſitate eſt. 10.20.6
Deliciæ libidinum fomites ſunt 6.43.3
Deliciis deditis fortes eſſe nequeunt 3.17.11
Delphinatum Allobrogum prouinciam à quo & qua conditione poſſideant reges Franciæ 7.15.1
Delphinus Galliarum regi proximus eſt ibidem.
Demetrius Pompeiani libertus, Domino locupletior fuit, ſeruorumque exercitum habuit 8.14.9
Democrates Alexandriam in monte Atho ædificandam ſtultè arbitrabatur 8.22.5
Democratia cur nunquam diuturna 1.10.1
Democratiæ definitio ibidem.
Democratiæ leges variæ contra optimatos latæ. 1.20.5. & ſeqq.
Democratiæ quatuor genera. 1.10.4
Democratia ſpecierum vltima, peſſima eſt ibid.
Democratia in quo loco eſſe poſſit 1.20.2
Democratia legibus ſuis putridis firmari nequit 1.20.23
Democratia magiſtratum ſæpe mutat, ſed malè. 1.20.6
Democratia nullum magiſtratu arcet. 1.20.5
Democratia nullum magiſtratum ab vno bis geri patitur. 1.20.13
Democratia Romæ quando fuerit. 1.20.2
Democratia tyrannidem parit 1.20.3
Democratici aduenas ad honores euehunt 1.20.16
Democratici diuitum & nobilium criminatores ſunt 1.20.8 & 19.
Democratici raptores ſunt 1.20.7
Democratici ſortitio magiſtratus eligunt 1.20.9
Democritus bonæ mentis onus diuitias putauit 1.13.16
Demoſthenes ſe malle viam ad inferos, quam ad ſolium ſaltare, dicebat 8.1.4
Depeculatores timent & oderunt principem. 8.9.2
Deſperatio fortes facit 9.15.5
Depoſitionem in Academijs quia antiqua eſt, quidam retinendam putant 4.6.16
Deſpotæ Imperatori proximi fuerunt 7.15.1
Deſpotica Reſp. forma iniqua eſt nec diuturna 1.21.4 & 5
De arbitrio omnia regi ſcriptura tota demonſtrat. 1.6.2. & 3.
Dei leges arctius obligant quam hominum. 5.8.16
Dei legibus ſemper, vbique, & ab omnibus parendum. 6.23.20
Dei lex eſt immutabilis 5.8.18
Dei maieſtas rerum ſordidarum contagio non polluitur. 1.13.15.
Dei præſcientia Politicorum atheiſmo repugnat 1.6.6
Dei præſcientiam & prouidentiam etiam humani generis hiſtoria probant 1.9.1 & 2
Dei prouidentiam Auguſtinus inſigni diſcurſu demõſtrat. 1.13.17.& 18
Dei prouidentiam bonorum vita auſtera approbat. 1.13.5
Dei prouidentiam diuina vindicta oſtendit 1.12.1
Dei prouidentiam hominum in agendo libertas indicat. 1.13.9
Dei prouidentiam malorum felicitas non tollit, nec bonorum clades 1.13.1
Dei prouidentiam ſtatæ rerum vices aſſerunt 1.13.16
Dei prouidentia occaſiones ſubminiſtrat 1.1.7
Deo futurorum præcognitio concedenda eſt 1.6.8.& 10. 1.7.1.& 9.1.9.2
Deo imperium in reges eſſe, exemplo oſtenditur 1.7.1. & ſeqq.
Deo nos egere impij negant 1.13.1
Deo omnia accepta referenda ſunt 1.5.3
Deorum certa inſignia fuerunt 2.17.5.4
Deos animalia eſſe multi putarunt 2.11.6
Deus à bonis ea quæ verè mala ſunt, remouet 1.13.6
Deus dat, & aufert, auget & imminuit imperia 1.6.5.1.7.1.2.3.4.1.8.1.2.
Deus eſt vbique 1.10.4.& 6.6.6.11
Deus etiam animantium curam ſuſcipit 1.8.1
Deus etiam priuata & minima quæque adminiſtrat. 1.10.3.& 5.1.13.15
Deus in creaturas leges ferre poteſt 5.5.1
Deus in æternum regnat. 1.6.2
Deus iniuſta imperare non poteſt 5.12.2
Deus ius ſuum quod habet in homines, regibus communicat 5.8.16
Deus occulti criminis vltor eſt. 6.4.5
Deus omnia regna diſponit 1.6.6.1.7.6.1.8.1.
Deus paruarum rerum magnus artifex eſt 1.13.17
Deus principes in ſe confidentes tuetur 1.6.4
Deus probat quos diligit 1.13.6
Deus quadam & mala & bona eſſe vult 1.13.11
Deus ſine culpa nec damnat nec punit 9.44.8
Deum colendum eſſe gentes conſentiunt 2.9.4
Deum eſſe, anima intus teſtatur 1.11.5
Deum eſſe, aut mundum regere qui negat, totum mundum dementiam iudicat, aut ſolus demens eſt. 1.11.4
Deum eſſe omnium auxiliatorem natura nos docet. 1.11.3
Deum in Euchariſtia adorandum negant hæretici. 6.5.19
Deum omnium rerum eſſe auctorem & protectorem, SS.
Patres docent 1.8.1.& 2
gentes agnouerunt 1.10.1.& ſeqq.
oracula indicant 1.9.2.& 3
naturali ratione oſtenditur 1.11.1.& ſeqq.
Deum ſimilem ſuis miniſtris vulgus arbitratur 6.10.1
Diaconi aliquando Presbyteris & Epiſcopis ſe prætulerunt 6.10.23
Diaconi ſinceritas cur adeo commendetur 6.10.21.& 23
Diaconorum examen ex quibus fieri poſſit 6.12.7
Diaconos Paulus in verbis & geſtibus pudicos eſſe vult 6.10.21
Diaconus ante 25. annum nemo ordinandus 6.12.3
Diaconus Cardinalis, niſi adſint 27. teſtes, non condemnatur 6.35.1
Diaconus peccans quamdiu pœnitentiam agere debeat. 6.16.4.
Diadema olim ſimplex & vulgare, nunc precioſiſſimum. 7.3.4
Diadema omnibus regibus vſitatum eſt ibidem.
Diadema pileo circumdatum interdum geſtabant reges. 7.3.5
Diadema regis Ammonitarum ponderoſiſſimum Danieli impoſitum 7.3.6
Diadema ſpectabile eſt, ſed infœlix. 7.3.7
Dialectica. V. Logica.
Dictatoria poteſtas qualis, quam diuturna, & apud quas gentes floruerit. 1.15.5

dictatoris

Digitized by Google

Dictatoris dignitas ac poteſtas 7.20.1
Dictatori viginti quatuor ſecures præferebantur. ibid.
Dictator Romanus plus potuit quam tota Reſpublica. 1.24.3
Dictatorum nullus tyrannidem euertit 7.20.1
Dictatura ex neceſſitate, ſed optime inſtituta. 7.20.1.& 3
Dictatura initio monarchia temporaria, poſtea perpetua. 7.20.3
Didalus Perſa, pecuniâ carens, militem ſtipendia poſtulantem egregio ſtratagemate compeſcuit 8.16,44
Didius proditore ad celanda ſua conſilia vſus eſt 10.52.5
Didymus grammaticus quatuor millia librorum ſcripſit. 4.12.2
Dignitatis ſuæ cuſtodem principem eſſe oportet 8.4.4
Dignitatis tuendæ cura eſt ei ſua ſuperbia. ibid.
Dilapidatores Reipublicæ ſunt turbatores. 9.9.3
Diligentiæ deſcriptio 3.5.1
Diligentia & cura Magiſtratuum etiam circa res minimas magna ac honeſta eſt. 3.5.2
Diligentia principibus & magiſtratibus omnibus commendatur 3.5.2.3.& ſeqq.
Diocletianus ſeditionum ac rebellionum multitudine conflictatus eſt 9.4.2
Diœceſeon varia fuit diſtinctio 7.21.19
Diœceſes quæ nunc Epiſcoporum, à gentilitate nomen acceperunt ibid.
Diœceta à diœceſeos adminiſtratione dicitur. ibid.
Diœceta quinam dicti 7.19.8
Diognetus Naxius ſcortum prodidit 10.47.5
Dionyſii crudelitas magna immanitate à Lucrenſibus vindicata eſt 9.9.2
Dionyſii tyranni dictum ad nouos Magiſtratus. 1.16.11
Dionyſius in imperio hominis felicitatem conſiſtere, arbitratus eſt 2.13
Dionyſius occultam notitiam inſidiatorum profitebatur. ibidem.
Dionyſius Syracuſius pecunias cumulare volens, varias impoſturas excogitauit. 8.16.27.29.30.31.32.33.34.35.36.37.& 67.
Dionyſius tyrannus Deorum delubra ſpoliauit 8.13.2
Dionyſius tyrannus Platonem cur coluerit 4.9.7
Diſciplina belli triplex 10.24.1
Diſciplina morum in bello, maioribus ſumma cura fuit. 10.24.1.2.3.& 5.
Diſciplina tenet imperium 10.24.1
Diſcordiæ definitio 9.20.2
Diſcordia Euangelicorum incommoda 9.21.1.2.& ſeq.
Diſcordiæ plurimæ & maximæ ſunt in Romano Imperio. 9.17.1
Diſcordiarum in Romano imperio cauſa ſunt Prædicantes ibidem.
Diſcordiis hæreticorum creſcit Eccleſia 9.21.1
Diſcuſſores iudiciorum à ſolis principibus conſtituuntur. 7.21.20.
ij nimiam poteſtatem olim habuerunt. ibid.
Diſpenſandi in pluralitate beneficiorum legitima cauſa, in mediocritate manere debent 6.41.3
Diſpenſatio in lege humana quando, & à quibus fieri poſſit 3.16.7.8.9
Diſpenſationem improbitas plerumque extorquet. 6.41.3
Diſpenſationem inique à Pontifice obtinens, beneficio priuandus, & inſuper multandus eſt ibid.
Diſpenſationes pro beneficiorum pluralitate, rarò legitimæ ſunt ibidem.
Diſpenſationis cauſa iuſtæ eſſe debent, & quæ tales eſſe poſſint ibidem.
Diſputationes pertinacibus adhibendæ 9.33.4
Diſputationes & colloquia cum hæreticis olim in Eccleſia vſitata 9.33.1.& ſeq
Diteſcendi modi tam honeſti, quam inhoneſti varij 8.6.2. 8.19.1. 8.16.1. per tot. 8.19.1.& ſeqq.
Diteſcere ex iniquitate, maximum malum 8.17.1
Ditmarſi è templo irruptione facta, Holſatos victoria inſolenter vtentes ceciderunt 10.61.7
Diuina præſcientia neceſſitas non minuit omnipotentiam. 1.8.1
Diuinatio ethnicorum vana 1.6.7
Diuinationem veteres ſuperſtitioſe conceduut. ibid.
Diuinationes dæmonum ope factæ, ſæpe veræ ſunt 1.6.8
Diuinationis Ethnicæ defenſores ſuperſtitioſi ſunt. ibid.
Diuinitas impie tributa eſt olim regibus & imperatoribus. 7.4.2
Diuinorum iudiciorum ſynopſis 1.12.1
Diuites in neceſſitate iuuantes Rempublicam, merito nobilitantur 9.15.5 8.20.5
Diuites pericula pro republica ſuſtinentes, ad honores etiam ſunt promouendi 1.14.5
Diuitibus multa ſunt concedenda 8.20.5
Diuitiæ ad bene agendum multis incitamenta fuerunt. 6.43.2.
Diuitiæ Clericis ſunt ignominioſæ 6.16.7
Diuitiæ curas pariunt 6.43.4
Diuitiæ non vituperantur, ſed earum abuſus 8.12.2
Diuitiæ Principi & Reipublicæ neceſſariæ ſunt, 8.5.2.4.5.& 6.8.15.1. 8.23.6
Diuitiarum abuſus non tollit ipſas diuitias 6.43.3
Diuitiarum colligendarum cura etiam Principum ſucceſſoribus incumbit 8.5.5
Diuitiarum congregationi mancipiorum legitimus & moderatus vſus plurimum ſeruit 8.15.2
Diuitiarum luxus maior in ſæcularibus, quam in Eccleſiaſticis 6.43.3
Diuitiarum luxus, vitium hominis, non opum. ibid.
Diuitiarum magnus abuſus 8.12.1
Diuitias Dauid & alij reges probati collegerunt 8.5.3
Diuitias negociatione augere honeſtius eſt quam bello. 8.10.10
Diuitiis non fidendum, ſed vtendum 8.5.5
Diuitiis omnia comparantur 8.5.4.& 6
Diuitum filij cur pauperes reddantur 3.14.17.
Docendi labor maximus eſt. 4.12.1
Docentes bene, & viuentes male, ſeipſos condemnant. 6.10.32
Docere ex aliorum experientia, V. Inexpertus ex aliena experientia docere poteſt
Doctorandus ſex dona habere debet 4.16.16
Doctoratus nec ab indignis ſuſcipi, nec talibus conferri ſine peccato mortali poteſt 4.16.10
Doctor alicuius ſcientiæ promoueri non debet is, qui eam docere nequit 4.16.14
Doctores Clericorum peritos eſſe oportet 6.13.2
Doctores indocti etiam pro ordinibus examinari poſſunt. 4.16.16
Doctores quo amictu ac ornatu vti poſſint 8.14.7
Doctores titulares reprobari, iterum examinari & degradari poſſunt. 4.16.16
Doctoribus publice profitentibus ſalaria augenda ſunt. 4.16.19
Doctorum hominum in Eccleſia magna copia eſt 4.16.15
Doctorum priuilegiis non gaudent indocti 4.16.16
Doctrina inexpertis calumniis expoſita eſt 1.1.2
Doctrinam quia ad eam difficilis aditus eſt, pauci veram conſequuntur 4.6.13
Doctrina ſacerdotum inſigne ornamentum 6.13.2
Dolis Romani deos delectari credebant 3.4.8
Doloſi ſua aſtutia tandem deprehenduntur 3.4.2
Dolus inuiſus eſt ibidem.
Dolus triplex eſt, & quinam tolerabilis 3.4.4
Domicellares inemendabiles, beneficio priuandi. 6.18.4
Domicellares praui & ignaui à capitulis arcendi ibid.
Domicellarium facilis & immatura admiſſio, Eccleſiæ pernicies eſt ibidem.
Dominandi libido creberrima belli cauſa 10.8.7
Dominicus Michael dux Venetorum in expeditione Aſiatica pecunia laborans, nummos e loco cudit 8.6.24
Dominicus Michael Venetorum dux in obſidione Tyri ſuſpectus, ſe quomodo purgarit 10.46.4
S. Dominicus plurimas animas conuertit 6.46.5
Dominis etiam diſcolis obediendum eſt 1.8.15
Domitiani Imperatoris mors patribus gratiſſima fuit. 3.16.18.
Domitianus decem ſeptem conſulatus numerauit. 7.18.7
Eius imagines deturbatæ, tituli vbique eraſi. ibidem.

Domitianus crudelis & libidinoſus fuit. 3.18.2
Domorum ſplendidarum exſtructiones plebeios rectà ad paupertatem ducunt. 8.14.8
Donationis leges 3.9.5 & ſeqq
Dordracenſis ſynodus ridicula. 6.37.9
Dordrechtanus Caluiniſtarum conuentus contra omnes ſynodi leges fuit. 9.39.1.& 18. 9 40.1
Draco & Elephas natura ſibi inimiciſſimi. 10.2.14
Draco leges crudeles tulit 5.12.5
Drungary in claſſe dignitas. 10 27.2.& 4
Duces apud Chaldæos Satrapis minores fuerunt 7.14.6
Duces audaculos Tribunos fouere debent 10.22.13
Duces dicebantur, qui limitibus militibuſque præfecti erant. 10.27.4
Duces hoſtium conſilia noſſe, ſua vero celare debent. 10 31.1,
Duces militia in omni republica fuerunt. 10.27.1
Duces quales virtutes habere debeant. 10.13.1.10.28.3 4.5.& ſeq.
Duci bellorum magna libertas permittenda eſt. 10.22.2
Ducibus hodie Tribuni cæca nomina offerunt. 10.22.14
Duci in militia Romana Tribuni quotidie militum præſentium nomina recenſebant. ibid.
Ducis boni ſigna. 10.23.4
Duci ſecure milites propere diligenterq; parent. 10.12.11
Ducis ſupremi præſentia mirum in modum conciliat animos militum. 10.23 6 & 7
Ducum à Carolo Magno non fuit ſingularis auctoritas. 7.17.5
Ducum olim minor quam Comitum dignitas. 7 24 6
Dullæus negat ad magiſtratum pertinere, agere de ſynodo. 9.39.3
Dulcam orator regis Britanniæ Belgas oppugnat. 9 39.1
Duumuiri rebellionis extra ordinem legebantur. 7.22.10
Duumuiri rebellionis magna auctoritatis viri erant. ibidem.
Dux beneuolentia milites ſibi fidos reddit. 10.28.12
Dux bonus exercitui neceſſarius eſt. 10.22.1
Dux bonus mediocri exercitu plus valet. ibidem.
Dux exercitus homines infames ne præficiat. 10.22.15
Dux laudem reportat, milites vero laborem ſubeunt. Vide Belli duces ſoles gloria manet.
Dux parata habens arma & viros, celeriter hoſtem aggredi debet 10.23 1
Dux poſt victoriam illi exercitum reddere debet, à quo accepit. 10.23 5
Dux Tribunos & centuriones ne crebrò mutet. 10.22.14.

E.

EBrietas contra docentium clamores, inhibentium leges exurgit. 3.14.1.3.4
Ebrietas non ſolùm Germaniæ, ſed totius orbis vitium. 3. 14.1.& 4.
Ebrietas quibus legibus è Republica tolli poſſit 3.14.18
Ebrietas vitæ obeſt, corporique morbos adfert. 3.14. 7.8.10.11.13.
Ebrietatem diuina leges damnant. 3.14.5
Ius Gentium corporalibus ſubijcit. 3 14 6
Imperatores & Principes Germaniæ multis legibus interdixunt. 3 14.1.& 3
Ebrietatem Princeps, & quilibet magiſtratus tollere tenentur. 3.14.18
Ebrietatem tollendi modus 3.5.4
Ebrietates continuæ mentem efferant 3.16.8
Ebrietatis horribile exemplum 3.14 8 & 15
Ebrietatis patroni infames ſunt 3 14.18
Ebrioſæ nutricis lac nocet alumno. 3.14. 9.3.3
Ebrioſa Reſpublica diu ſine miraculo ſtare nequit. 3. 14.6 7.8 & ſeq.
Ebrioſi corpus, vliginoſa palus eſt 3.14.4
Ebrioſi inemendabiles morte multandi. 6 10 7
Ebrioſi in malo gloriantur. 3 14 4
Ebrioſi ſpem vindemiæ intercipiunt 3.14.19
Ebrioſi ſtulti ſunt. 3.14 11,12.13.14.15. 3 16.8
Ebrioſorum proles morbida & rebus gerendis inutiles ſunt 3.14.8.9 10 13.& 16.4.3.1
Ebrioſus ſacerdos res monſtroſa. 6.10.7
Eccleſia ab antiquiſſimis temporibus prædia & poſſeſſiones habuit. 6.42.5
Eccleſia Academicis teſtimonijs multum tribuit 4. 16. 11. & 12
Eccleſia Auguſtini tempore magnas poſſeſſiones habuit. 6 42.6
Eccleſia bene de ſe meritis plura beneficia permittit. 6.41.3
Eccleſia caſtrorum acies ordinata dicitur. 6. 40.1
Eccleſia cur dicatur ſancta 6 20.7
Eccleſia dignitatis præſidia à Deo accepit 6.42 4
Eccleſia diſputationibus cum infidelibus habitis profecit. 9.38.1
Eccleſiæ auctoritas infallibilis eſt 9. 35. 1.2. 3
Eccleſiæ bona, non ſunt vendenda 6. 42.7
Eccleſiæ bona ſunt precia peccatorũ, & patrimonia pauperum 6.17.2
Eccleſiæ bona traducunt & cauillantur auari 6. 43.1
Eccleſiæ collegiatæ cum cathedralibus in cultu diuino & miniſtrantium ordine conueniunt 6. 40. 6
Eccleſiæ & præbendæ propter poſſeſſorum corruptã vitam ſæculares appellantur 6. 46.1
Eccleſia Hipponenſis magnæ poſſeſſiones laicis inuidioſæ 6. 42. 6
Eccleſia inuiſibilis, ſynodus eſt inuiſibilis 9. 39. 14
Eccleſiæ iudices contemptibiles ſæpe, ſed ſapientes 6. 8. 3
Eccleſiæ miniſtris paupertatis leges exemplo ſuo Chriſtus non præſcripſit 6. 43.2
Eccleſiæ miniſtros omnes pares eſſe, nulla lex iubet. 6.37.7
Eccleſiæ miniſtros omnes pares eſſe volunt Caluiniani. 6.37.2.
Eccleſiæ monarchiam Sectariorum rationes non euertunt. 6 37 9.
Eccleſiæ nobilitatem Clericorum indagantes, virtutes negligunt. 6 10.36
Eccleſiæ nouæ ſine epiſcopis conſtitui non poſſunt 6.37.6
Eccleſiæ opes aulicorum auariſſimorum ventres exinaniunt. 9.39.4
Eccleſiæ opes multis modis ſunt ſtabilitæ. 6.42 5
Eccleſiæ opes neceſſarias, ipſa ratio docet, & miniſtrorum eius officium. 6.42.7
Eccleſia per fidem nouas regiones adunare volens, generalem illarum curam habere debet. 6.37.6
Eccleſiæ pingues raſiſſimos doctores numerant. 6.13.8
Eccleſiæ poteſtatem ſæcularem permittere, Reipublicæ vtile. 6.8.10. 6.9.4
Eccleſiæ principibus, delicijs deditis, grandis ruina imminet. 6.10.7
Eccleſiæ publica negocia cum Capitulo tractanda ſunt. 6.18.4.
Eccleſiæ ſpolia principibus adulatores eorum concedunt. 6 9.2
Eccleſiæ ſuæ inuiſibili Nouatores auctoritatem tribuunt. 9.35.4
Eccleſiæ traditiones reijciunt Sectarij 9.44.7
Eccleſia excellentiſſimis Theologis ſemper opus habet. 6. 13. 3
Eccleſia in Germania reformatione opus habet. 6.12.6
Eccleſia in ſua paupertate plures hæreſes experta eſt, quã in opum affluentia 6 43 3
Eccleſiam iure conſtituendorum epiſcoporum priuare, aulicorum & imperatorum auaritia adlaborauit. 6.39.4
Eccleſia ius tribunalis habet 6.8.1.& 9
Eccleſia leges ſæculi probat. 5.3 7
Eccleſiam bonis exutam auari cupiunt. 6 43.1
Eccleſiam Deus ſemper tuetur. 9.35.2
Eccleſiam regere non poteſt, qui filios proprios exleges eſſe ſinit. 6.10.18
Eccleſia per Concilia ſeruata eſt. 9.36 1.& 2.9 37.3.9.41 6
Eccleſia primitiua cur inſtrumentalis muſica rarius vſa. 6 6 9
Eccleſia primitiua diues fuit. 6 42 5
Eccleſia primitiua pſallendi conſuetudinem complexa eſt. 6.6.3
Eccleſia quale corpus ſit. 9.35.2
Eccleſia Romana priſcam fidem & ſtatuta inconcuſſa tenet 6.25.4. 6.18.4
Eccleſiarum bona à manu fiſci intacta ſunt. 6.42.9

Eccleſiarum expilatoribus reformationis nomen odioſum. 6 11.2
Eccleſiarum poſſeſsiones manu militari reſtituendæ. 6 41.7
Eccleſia ſi fallitur, etiam ſcripturam falſam eſſe neceſſe eſt. 9.35.3
Eccleſiaſtica beneficia hæreditaria non ſunt 6 12 1
Eccleſiaſtica beneficia petentes, etiam iu cantu examinandi. 6.12 6
Eccleſiaſticæ opes Reipublicæ vtiliſsimæ ſunt. 2.17 6
Eccleſiaſtica & ciuilia officia iuncta olim fuerunt 6.9.4
Eccleſiaſtica hierarchia, ſummum mundi miraculum. 6.19 2
Eccleſiaſticas functiones vnde vulgus inter labores non reputat 6.44 4
Eccleſiaſtici controuerſias olim definierunt. 6 8 4
Eccleſiaſticis cur iudiciaria poteſtas conceſſa. 6 8 8
Eccleſiaſticorum bonorum iniqui poſſeſſores hæretici, iniuriarum damnati ſunt 9 17.5
Eccleſiaſticorum bonorum reſtitutio Nouatores à fide abſterret 9.44.15
Eccleſiaſticorum multitudinem ob otij ſuſpicionem accuſant Nouatores 6.45.1
Eccleſiaſticorum opes ſuperflua Chriſto reſtituenda. 6. 17.12
Eccleſiaſticorum varij ordines 6.19.1
Eccleſiaſticos cauſarum cognitores conſtituit Apoſtolus. 6.8.1.5 & 6 6.9.4.
Eccleſiaſticum ſæcularis iudicare nequit 6.8.2
Eccleſiis ſæcularium poſſeſsiones in quem finem datæ. 6. 17.2.
Edicta Romanorum quæ, & vnde dicta 5 2 6
Edictum perpetuum Saluij, fuit ſaluberrimum 5.11.1
Edom non eſt typus martyrum, ſed reproborum. 6 31.5
Edouardus Anglus Philippum Pulchrum ab oppugnando Belgio fraude retraxit. 10.38 14
Edouardus IV. Britanniæ rex ab amicis, vt ad militiæ expenſas ſponte pecuniam conferrent, petiuit 8.15 7
Edouardus rex exulare iuſsit reum ad templa confugientem. 5.7.3
Effectus proprius optimarum legum 5.6.1
Electio in Germanico imperio prudenter valde inſtituta eſt. 1.25.15 & 16
Electio in magno regno interdum conueniens eſt. 1.25 15
Electio Principum hæreditariæ ſucceſsioni poſthabetur, eâque incommodior eſt 1.25.3 & ſeqq.
Electores aulici ſunt Imperatoris. 7. 11. 1
Electores de Republica ſumma & capite agentes, ſimultates priuatas ſeponere debent 7.2.3
Electores, eorumque numerum Pontifex inſtituit. 7.6.2
Electores Monarcharum ſecuros eſſe oportet, 7.2,2
Electoribus Imperialibus in ipſa electionis ciuitate ſecuritatem præſtat Imperator. 7 2.3
Electorum de idoneo Imperatore eligendo iuramentum. 7.6.4.
Electorum imperij ad Imperatoris electionem proficiſcentium ſecuritas, magnis pœnis ſancitur. 7.6.2
Eleemoſynis etiam centuplum in hac vita redditur. 3. 10. 8.
Elephantem inter & Draconem natura inimicitias poſuit. 10.2.15
Elephanti à veteribus in prœlium inducti 10.18.4
Elephanti etiam ſuis noxij ſunt in prœlio. 10.18 4
Elephantes Romanis quomodo inutiles fuerint. ibid.
Eloquentem plurium & maximarum rerum gnarum eſſe oportet 4.20 1
Eloquentiæ affectatores, quæ docti caſu dixerunt, vndique conquirunt. 4.21.5
Eloquentiæ definitio. 4 20.1
Eloquentiæ dignitas & efficientia. 4.20 & 3
Eloquentiæ diuiſio 4.19.1
Eloquentiæ docendæ methodus in Roc. Ieſu. 4.21.1.& ſeq.
Eloquentiæ finis. 4.20.4
Eloquentiæ præcepta ſincera & optima Cicero tradidit. 4.21.3.
Eloquentiæ præcepta & exercitatio alijs ſcientijs ornamento & adiumento ſunt. 4.20... 4.2.1
Eloquentiæ ſchemata orationis vitioſe attexere ridiculum eſt. 4.20.
Eloquentiæ tirones oratorem quempiam ſibi imitandum proponant. 4.21.4
præ cæteris Ciceronem eligant 4 21.5 & 6
ex hiſtoricis Liuium aut Saluſtium. 4 21.7
Eloquentia eloquenter docenda eſt 4.21.3
Eloquentia maxime exercitatione addiſcitur 4.21.8 11. & 12.
Eloquentia metrica Reipublicæ vtilis eſt. Vide Poeſis.
Eloquentiam infantiſsimus quiſque affectat. 4.10.1
Eloquentia moribus populi accommoda eſt. 4.20.4
Eloquentiâ ne extollantur improbi, principi attendendum eſt ibid.
Eloquentia non conſiſtit in verborum vbertate 4 19.1
Eloquentia principi & nobilitati præcipue colenda eſt. 4.20 2
Eloquentia quibus contineatur. 4,21 3 4 5.6 10, 11 12.
Emporia vnde floreant, Reſpublicasque tam bene conſtitutas habeant 8 10.5.& 6
Emporijs aut monarchia aut politia opus 1.14 9
Enicus Lapides in ſumma rei pecuniariæ deſperatione, nummos chartaceos fecit 8.16.24
Enſibus pleræque gentium in bello vſa ſunt. 10.16.1
Epaminondas quatuor millibus vltra 25 millia Lacedæmoniorum vicit. 10.24 10
Epheſi pecuniarum egentes, à mulieribus quod geſtare lege vetabant, accipiebant. 8.16,27
Ephororum in Republica Lacedæmoniorum poteſtas. 7.9 8.
S. Ephræm ſolam fidem iuſtificare negauit. 9.66.17
Epicuri magna fuit parſimonia. 8.14 4
Epicurus omnia ſui cauſa quemque agere docuit 2.11.1
Epicurus rempublicam & omnem humanam ſocietatem è medio tollit. 2.2. 2.2.11.1.
Epiſcopandi incunis pueri non ſunt. 6 41.3
Epiſcopatibus pluribus vnus præeſſe poteſt 6.37.6
Epiſcopatum appetere olim glorioſum erat. 6 10.4
Epiſcopatus accepti natalis celebratus eſt 7.5.7
Epiſcopatus olim gradus ad martyrium 6.10.4
Epiſcopi a Clero eliguntur non a populo 6 39.3
Epiſcopi ad ſæcularia negocia tractanda legitima electione vocantur. 6.9.4
Epiſcopi ad ſuos Epiſcopatus ſunt alligati 6.37.6
Epiſcopi ante 30. annum non ordinandi 6.12.5
Epiſcopi bona Eccleſiæ abalienare ſine capituli conſenſu non poſſunt. 6.18 4
Epiſcopi bonis benignitatem, malis auſteritatem exhibent 6.10.30.
Epiſcopi cauſas ſufficientes habent, ob quas Clerum reforment 6.11.8
Epiſcopi concubinarij puniendi 6 4 8
Epiſcopi & clerici cognatos de eccleſia patrimonio ſaginantes, inferis eos deſtinant 6.10.6
Epiſcopi ex clericorum induſtria res Eccleſiæ diſpenſant. 6.10 67.
Epiſcopi Germaniæ aliarum nationum epiſcopos dignitate & potentia ſuperant 6.35.4
Epiſcopi hæretici principatibus (ſi quos habent) & iuriſdictioni ſæculari non abrenunciant. 6.9 4
Epiſcopis honor magnus exhibitus 6.39 5.
Epiſcopi hoſpitales eſſe debent 6.10 10
Epiſcopi in Capitulum magna poteſtas 6.18.4
Epiſcopi indigni electio ſcelus grauiſsimum 6.18.4
Epiſcopi in patrimonio Chriſti luxuriantes, grauius peccant quam ſæculares in ſuis diuitijs laſciuientes 6.43.3
Epiſcopi inſigne ornamentum benignitas eſt 9.10.30
Epiſcopi inter proceres Reipublicæ cenſentur 6.43.2
Epiſcopi niſi fuiſſent, eccleſia olim periiſſent. 6.37.5
Epiſcopi nomine etiam presbyteri aliquando intitulati. 6.39 2.
Epiſcopi nomen etiam Papæ, Patriarchis, & Archiepiſcopis attribuitur. 6.39.2
Epiſcopi officia & finis. 6 39 6
Epiſcopi olim viſitationes negligentes, precium nihilominus accipiebant 6.14 3

Epiſcopi ornatus, modeſtia eſt. 6.10.9
Epiſcopi Præſidum ſententias reſcindere poſſunt 6.8.8
Epiſcopis prudentia & ſæcularium negotiorum cognitio neceſſaria eſt. 6.10.8
Epiſcopi, quia Reipublicæ proceres, iis rebus priuandi non ſunt, quibus Reſpublica defenditur. 6.43.2
Epiſcopi Reipublicæ rectores optimi. 6.8.10
Epiſcopi ſchiſmati occurrere poſſunt. 6.37.5
Epiſcopi ſcripturas iuxta veterem Eccleſiæ traditionem interpretari debent 6.10.34
Epiſcopi ſæcularibus ſecundario vacent. 6.9.4
Epiſcopi ſine Archiepiſcoporum conſenſu nihil innouare debent 6.38.3 & 8.
Epiſcopis ipſis, niſi alios idoneos ſubſtituant, docendi munus incumbit 6.10.11 6.13.2
Epiſcopis iuriſdictionem temporalem nullam Chriſti factū negat 6.9.4
Epiſcopis ius adminiſtrandæ Reipublicæ cur negent hæretici. 6.9.1
Epiſcopis non poteſtatem, ſed eius abuſum Chriſtus prohibuit 6.9.4
Epiſcopis ſumma cura incumbit, vt parochos bonos conſtituant 6.45.4
Epiſcopi ſubditos exemplo ſuo peccare facientes, multis mortibus digni 6.16.3
Epiſcopi vitæ integritati ſtudere debent. 6.39.1
Epiſcopi viri ſint in fide probati, & virtutum fama conſpicui 6.10.19 & 20. 6.12.4
Epiſcopo Cathedrales Canonici quoad cenſuram morum ſubiacent. 6.41.3
Epiſcopo percutere, etiam delinquentes non licet. 6.10.11.
Epiſcoporum cum ſæcularibus collatorum, inſignis moderatio eſt. 6.43.3
Epiſcoporum dignitas Canonibus Apoſtolorum probata eſt. 6.37.3.
Epiſcopos eligendi poteſtatem iure diuino ſolus Pontifex habet. 6.20.3
Epiſcoporum eſt Eccleſias ſæpe viſitare. 6.14.2. 6.11.2
Epiſcopos & Pontificem eligendi poteſtas, cur aliquando Imperatoribus conceſſa. 6.29.9
Epiſcoporum & ſacerdotum inſigne ornamentum doctrina eſt. 6.13.2
Epiſcoporum famulitia & opes probant hæretici. 6.43.2.
Epiſcoporum innocentia ſumma eſſe debet. 6.10.5
Epiſcoporum iuriſdictioni ciuili nulla omnino lex contradicit. 6.9.3 & 4.
Epiſcopum non generis ſed morum nobilitas clarificat. 6.10.12.
Epiſcoporum odium, teſte Caluiniano, plaga Dei eſt. 6.37.5
Epiſcoporum ordo quadripartitus. 6.38.1
Epiſcoporum perpetua ex dignitate deiectio, pœna grauiſſima. 6.16.1
Epiſcoporum tantam iuſtitiam eſſe oportet, vt & ab hoſtibus laudetur. 6.10.32
Epiſcoporum vita à Paulo deſcribitur. 6.10.3. & ſeqq.
Epiſcoporum vitā ſæculares pueri ſciunt, clerici neſciunt. 6.10.30.
Epiſcopos omnes ſuis limitibus contentos eſſe oportet. 6.38.6.
Epiſcopos, Paſtores, totum Clerum huius ſæculi, ſeria Auctor adhortatione ſanctorum prædeceſſorum veſtigiis inſiſtere iubet. 6.48.1
Epiſcopos principatus ſuos per latrocinia acquiſiuiſſe, nec præſcribere poſſe, calumniantur hæretici. 6.9.1. & 2.
Epiſcopos, vt ſecum plurimos habeant Clericos, hortantur Concilia. 6.17.10
Epiſcopum duplicem poteſtatem exercere poſſe fatentur Sectarij. 6.37.7
Epiſcopum Principem ſacris officijs crebro fungi decet. 6.39.6.
Epiſcopum vinoſum & contumelioſum eſſe non decet, c 10.12.
Epiſcopus à cathedra non ſanctificatur 6.10.32
Epiſcopus à cunctis audiri debet 6.39.5
Epiſcopus bono ſenſu dici poteſt princeps ſacerdotum. 6.37.4.
Epiſcopus eſſe nequit, qui domui ſuæ præeſſe ignorat. 6.10.17.
Epiſcopus eſſe non poteſt, ſi plures vxores habuit. 6.10.6.
Epiſcopus facilis & pacificus ſubditis charus. 6.10.14 & 15.
Epiſcopus is eſſe nequit, qui plane ſimplex eſt. 6.10.8
Epiſcopus in cauſa diſciplinæ legatus Apoſtolicus eſt. 6.18.5.
Epiſcopus in ipſo capitulo ſæpe de moribus agat. ibidem.
Epiſcopus niſi cum 72. teſtibus non condemnatur. 6.35.1
Epiſcopus non corrigens cleri peccata, canis eſt impudicus. 6.16.4 & 7
Epiſcopus non eſt, qui Chriſti Euangelium erubeſcit. 6.10.37
Epiſcopus nullus populo inuito imponendus. 6.38.6
Epiſcopus omnes omnino capitulares delinquentes corrigendi poteſtatem habet. 9.18.5
Epiſcopus peccans quamdiu pœnitentiam agere debeat. 6.16.4
Epiſcopus princeps aliorum principum vtitur iure. 6.43.3
Epiſcopus quilibet per ſuam diœceſin viſitationis ius habet 6.14.4.
Epiſcopus ſi quiuis in ſua diœceſi Papa eſſe velit, vnitas non diu conſeruabitur 6.38.10
Epiſcopus ſeruum ordinans, domino in duplum tenetur. 6.12.14
Epiſcopus Vagienſis leges ſæculi implerauit. 5.3.7
Eques ex hoſtium facile ali poteſt, 10.31.
Equeſter ordo Romæ ſeminarium Senatorum fuit. 8.10.7
Equitatu qui præpollet in prœlio, facile ſuperior euadit. ibidem.
Equites in itinere agmen præire debent 10.35.5
Equites Romani toto orbe negociabantur, vſuraſque exercebant. 8.10.7
Equitis interdum ſummus, interdum nullus vſus. 10.3.1.
Equitum apud veteres pacis tempore exercitium. 10.15.17.
Equitum numerus quomodo cognoſcendus. 10.33.8
Equitum præfecti in ſingulis turmis tres erant. 10.26.8
Equitum veterum arma offenſiua cominus vſitata. 10.16.2 & 3.
Eremitarum vigilantia & victus 6.46.13
Error qui crebro committitur, ſæpe reprehendendus eſt. 6.6.14
Eruditi magiſtratibus ſocientur. 4.9.9
Eruditi patriæ ſuæ ſæpe ſaluti fuerunt. 4.9.10
Eruditio etiam in bello neceſſaria eſt. 4.12.6. & 7
Eruditio multorum, Reipublicæ honorifica eſt & neceſſaria 4.12.1.2. 4.12.7
Eruditione Chriſtiani longe ſuperant gentes. 4.11.4. & 5.
Eruditionem multi ſectantur, pauci conſequuntur. 4.6.13.
Eruditio non facit tyrannos. 4.11.6 & 7
Eruditio omnia in Republica magis, quam res bellica, firmat. 4.16.2
Eruditis ideò honor debetur, quia natura præcellunt. 4.9.12
Eruditis olim magnus honor erat, variaque præmia perſoluebantur. 4.9.6.7.8.9.10.11.12.

ſſedarij

Digitized by Google

Eſſedarij in pugna audaces & expediti erant 10.18.2
Eſſeni quales fuerint 6.21.7
Eſſenorum in choro deuotio. 6.6.2
Ethnicorum vana diuinatio. Vide Diuinatio vana
Euangelici infeſtius inter ſe, quam à Papiſtis diſſident. 9.44.6
Euangelicorum diſcordia incommoda. 9.21.1.2.3.4. & ſeqq.
Euangelicorum Regum & Principum recenſitio. 9.10.8
Euangelicos omnes ad priſcam veritatem auctor adhortatur. 9.42.13. & 14.9.4.16
Eucharistia contumelia repentinis mortibus vindicata. 6.4.6
Eucharistia irreuerentia infantes quoque mouet. 6.4.5
Eucharistia materiam mutant Caluiniani. 6.5.2
Eucharistiam ad ægrotos deferre prohibet Muſculus. ibidem
Eucharistiam indigne ſumentium ſupplicia. 6.4.5 & 6
Euaſm crudelitate pecuniam à ſubditis extorſit 8.6.13
Eumolpus Petronianus tantam familiam alebat, vt Carthaginem ea capere poſſet 8.1.4
Eunus ſeruus ſimulata religione ſeditionem concitauit. 9.9.7
Eunuchos quando ordinare liceat. 6.12.18
Eunuchi ſpontanei cur non ordinandi ibidem.
Eunuchos vetus Eccleſia non admiſit ibidem.
Eunuchus voluntarius ſuæ propriæ vitæ inſidiator eſt. ibidem.
Euocati milites erant præſtantiſſimi. 10.27.5
Iidem operum immunes erant. ibid.
Europa tota in litibus eſt. 5.11.7
Europæ hæreſes in Atheiſmum inclinant 9.11.7
Europæi antipodas ingenio & politia ſuperant. 1.14.8
Europæ nobilitas, 8.20.4
Europæ veterem religionem reddere, facile eſt 2.18.3
Excubiæ in periculo ſunt 10.35.8
Excubiæ perditæ ibidem.
Excubiæ quam procul à vallo caſtrorum abeſſe ſoleant. 10.32.2.
Excubiarum in veteri militia diligens cura. 10.34. per totum.
Excubiarum maior iam, quam olim cura 10.31.8
Excubiarum ordo in militia, ad ſanitatem & ſecuritatem commodus eſt. 10.32.2.
Excubitoribus pugnare vetitum 10.33.8
Exercitatio imperatoris militem conciliat 10.24.10
Exercitatio militaris Romanis propria fuit ibid.
Exercitatio militi pro patria pugnanti conuenit 10.24.26.
Exercitationes veterum longæ fuerunt 10.14.18
Exercitatio omnibus communis erat, etiam ducibus & veteranis 10.24.10
Exercitia militaria veteribus varia fuerunt. 10.24.11. & ſeq.
Exercitum Romanum armorum exercitatio ceſſans perdidit. 10.15.16 & 19.
Exercitus flumina quatuor modis tranſeunt. Vide Flumina.
Exercitus vel metu vel pudore ad pugnandum impellitur. 10.41.1
Eximendus nemo qui inutus vocatur. 5.11.8
Exitio quibuſdam eſt, quod aliis ſaluti 5.6.4
Experientia inſpiratione nititur, ruina eſt. 1.18
Expertorum conſilia optima ſunt 7.13.7
Explorandi artes multiplices 10.51.8 & 9
Exploratores explorandi ſunt 10.51.6
Exploratores ſemper ſed caute mittendi 10.51.5
Exploratoribus teſſera non datur 10.35.8
Exploratorum loco literis occultæ notæ vtuntur 10.51.7
Exteros qui in ciuitates adſciſcunt, imperia perdunt. 9.8.14.9.9.5.
Extraordinarij milites ex Sociorum Legione deſumebantur. 10.30.
Exul potens & acer, res periculoſa. 10.6
Ezechiæ regis diuitiæ. 8.5.3

F.

Fabij argumentum, quo ſuorum animos contra Tuſcos erexit. 10.21.4
Fabiorum pugnam Machiauellus fato tribuit. 1.5.3
Fabius Tarentum euertens, Deorum delubris abſtinuit. 10.2.4
Fabricij dictatoris frugalitas. 1.13.4.3.10.1.6.43.3
Fabricius ad focum Samnitum legatos audijt 1.13.4
Falx machina bellica 10.19.3
Fama cuſtodia Principi neceſſaria 8.4.3
Famæ quæſitores in multis errarunt 8.4.5
Famæ ſectatores non vanam gloriam, ſed publicam ſalutem intendere debent ibidem.
Famaguſtam Turca igne & fumo circumfuſo ad deditionem compulit 10.46.15
Famam Alexander pluris, quam geſta ſua fecit 8.4.5
Famam & exiſtimationem tam apud domeſticos quam apud exteros ſola prouidentia diuina conciliat 8.4.6
Famam impetere, genus homicidij eſt. 8.4.3
Famam male actum magnum frenum eſt, 8.4.3
Famam Reipublicæ qui corrumpit, maieſtatis crimine tenetur. 8.4.3
Fama quid. 5.10.6
Famam qui negligit, crudelis eſt. ibidem.
Famam ſuam qua ratione Principes augere & conſeruare poſſint. 8.4.7
Fama virtute paratur. 8.4.5
Fame hoſtem vincere optimum putabat Cæſar 10.54.5
Fame munitiſſimæ vrbes ad deditionem compulſæ fuere. 10.46.3
Famem in obſidione multi diutiſſime ſuſtinuerunt. 10.47.7.
Fames ingens Romæ 9.13.2
Fames nimia beluinos efficit ibidem.
Fames omnia infirma facit 8.21.1
Fames ſeditionis cauſa 9.13.2
Fallacia mos fidem omnium abrogat 3.4.10
Familia exercitus priſci habuerunt 8.14.9
Familiæ multitudo priuatis non concedenda. ibidem.
Fata ſepulta Atheiſ reſuſcitant. 1.5.2
Fati Mathematici neceſſitas arbitrium tollit 1.5.3
Fati nomen recte quidam vſurpant ſed periculoſe. 1.5.1
Fato etiam Dij ſubiecti cenſebantur 1.5.3
Fato malos euentus aſcribit Machiauellus. ibidem.
Fatum ex aſtris ineuitabile Machiauellus aſtruit 1.5.3.10.4.1.
Fatum Mathematicum, & Priſcillianiſtarum deteſtabile. 1.5.2
Fatum Montano flumini à Machiauello comparatur 1.5.3
Fatum reijcitur 1.5.6
Fatum ſi euenta, etiam eorum circumſtantias inuehit. 1.1.3.
Fatum ſi in re vnà deterr. ab aliis non poteſt excludi. ibid.
Felices in hoc ſæculo infelices in futuro. 1.13.6 & 8.
Felicitas ex bonis humanis non eſt æſtimanda. 1.13.4
Felicitas in quibus conſiſtat. 2.2.3 & ſeqq. 2.3.1. & 5.2.5.1. & 2.2.6.1 & ſeq. 2.7.1.2.9.2 & ſeq.
Felicitas in Republica nulla eſt, à qua virtus exulat. 2.3.1. & ſeqq. 2.5.1. & ſeq. 2.6.1. & 2.7.8.1.9.1.2. 2.10.1.2. 2.11.1.
Felicitas malorum ſummum eſt impijs ſcandalum 1.13.3
Felicitas malorum, vmbra eſt 1.13.7
Felicitas omnium finis eſt 2.2.1
Felicitas primo hominis conſideranda eſt. 2.2.2
Felicitas terrena ad æternam dirigi debet 2.1.9
Felicitatem Romani Deam putabant 2.2.1
Fides à philoſophia peruerſa peruerſum eſt 9.30.1
Fides doctrina vera quænam ſit 9.31.7
Fidei violatores Deo falſum affingunt 3.7.4
Fidei violatoribus nemo credit 3.7.6
Fidei violatorum malus exitus. 3.7.3.3.4.5.6.7
Fidem Apoſtoli & SS. Patres libris ſcriptis defenderunt. 9.34.1.

Fidem

Fidem mutare non eſt in noſtra poteſtate. 9.23.3
Fidem perire non poſſe docent Caluiniſtæ 9.31.6. 9. 31.3 9.38.3
Fidenates igne ſe cremarunt 10.9.4
Fides a Rebuſpublicis & Principibus ſarta tecta ſeruanda eſt 5.7.1 & 2
Fides cum factis rumpitur, ſolutus eſt is qui infeſtatur. 3.7.8.
Fides etiam perfidis ſeruanda eſt ibidem.
Fides libris & ſcriptis defendenda eſt 9.34.1.& ſeqq.
Fides non ſola iuſtificat 9.26.17 9.31.5
Fides ſublata proponentis auctoritate interit 9.35.1. & 3.
Filiamfamilias bibiſſe vinum probroſum eſt 3.14.16
Filiarum ſtudia & mores quales eſſe debeant. 4.5.5
Filij delicati cur facile iraſcantur 3.15.1 & 2
Filij diuitum cur pauperes reddantur 3.14.17
Filij magnatum & opulentorum ſtupidi ſunt aut ſtolidi 3.14.16
Filij magnatum qua ratione varias linguas expedite addiſcere poſſint 4.2.6
Filijs vinum nullo modo dandum 3.14 9.10.16 3.15.1.
Filiorum corruptos mores vt corrigant, parentes omnibus modis laborare debent 4.4.6
Filiorum innocentiam parentes defendere debent 4.5.4
Filiorum pietati obſiſtere graue ſcelus eſt 4.5.3
Filiorum primo quinquennio qualis debeat eſſe educatio & inſtitutio 4.4.2 & ſeqq
Filiorum tenera ætas pietate imbui debet 4.5.3
Filios Germani Principes anno ſeptimo magiſtro tradunt. 4.6.1.
Filios ſæpe malo exemplo parentes corrumpunt 4.1.2.3.9 4.1.2.
Financiarum Conſilium in Francia 7.29.10
Finem tota hominis vita reſpicere debet 5.6.2
Finis Reipublicæ quis ſit, & eſſe debeat 1.3.5. 2.1.1. 2.2.1 & 8.
Florentini a Caſtrucio oppreſſi, Neapolitanum Regem in vrbem acceperunt 10.62.5
Florentinis arx Piſana vtilis fuit, & cur Piſas amiſerint. 8.13.6.
Florentinus vt lenones Roma expelleret, vectigal quod fiſco ſoluerent, prædij penſitatione ſarciuit 3.12.17
Flumina diſſimulatione tranſire, magnæ artis 10.36.3 & 7.
Flumina exercitus quatuor modis tranſeunt 10.36.1
Fluminis tranſeundi varios modos neceſſitas adinuenit. 10.36.7 8 & 9.
Fluminum impetum equis aut elephantis olim ſiſtebant. 10.36.4
Fœdera ad potentiam plurimum faciunt 8.24.1
Fœdera exterorum Principum domi auctoritatem adferunt 8.24.2
Fœdera inter Ariſtocraticos, & Democraticos, Monarchaſque non ſunt firma 8.24.5
Fœdera iureiurando & publice ſanciuntur 8.24.3
Fœdera nuptiarum cum longinquis nihil iuuant, ſed vicinos offendunt 8.24.9
Fœdera Turcæ vtilitate metiuntur 8.24.3
Fœderum deſcriptio 8.24.1
Fœderum violatio plurimum obeſt 8.14.3
Fœdus niſi omnibus fœderatis vtile ſit, breue eſt 8.24.4.
Fœmina cum regni hæres eſt, ſponſum patriæ vtilem deligat 1.16.7
Fœmellæ in omni animalium genere maribus ſunt timidiores, imbecilliores, & crudeliores 4.1.18.5
Fœmina nec ſeruiat nec regnet 1.26.4
Fœmina nulla ambidextra eſt 1.16.2
Fœminarum apud Achæos dominium & negociorum tractatio erat 1.16.3
Fœminarum & ſceleratarum & heroinarum exempla. 1.26.9.
Fœminarum heroicæ virtuti interdum regni habenas commendare vtile eſt. 1.26.8
Fœminarum ius ac dominium in quantum ſe extendat. 1,16.3.
Fœminarum pro filijs hæredibus iuſtum vtileque imperium 1,26.9.
Fœminas barbari inſtar mancipiorum tractabant. 1.26.3. & 4
Fœminas decrepidas barbari viuas ſepeliebant 1.26.4
Fœminis Germaniæ modicum vinum eſt permittendum. 3.14.9.
Fœminis legibus Romanis etiam adultis & poſt mariti mortem tutor datur 1.16.2
Fœnebri pecunia pauperes non iuuantur 8.17.7
Fœnerandi noua & damnata ratio 8.17.8
Fœneratores hominum peſſimi ſunt 8.20.9
Fœneratores infames ſunt. V. Vſurarij infames.
Fœneratores ciuitate eijcit Ariſtoteles 8.12.1
Fœnore ſingulis annis aliquot millia in Germania exhauriuntur 8.17.7
Foricarij quinam dicantur 8.7.21
Forma Reipublicæ 1.1.4
Formulæ iuris ſunt vocatæ 7.1.7
Formularij 7.24.4
Fortitudini præmia proponi debent 3.17.13
Fortitudinis acquirendæ modus 3.17.8. 9 10.11.12.
Fortitudinis deſcriptio 3.17.2
Fortitudinis fundamentum Deus eſt 3.17.8 9. & 10.
Fortitudinis pars eſt, iniurias & contumelias tolerare. 3.17.7.
Fortitudo cruentis ſpectaculis non acquiritur 3.18.1.2.3.4.5.6
Fortitudo etiam timidos doceri poteſt 3.17.7
Fortitudo inuictos reddit 3.17.3.4.5 & 13
Fortitudo martyrum etiam Reipublicæ vtilis eſt. 3.17.10
Fortitudo omnium virtutum cuſtos eſt 3.17.2,3
Fortitudo Reipublicæ maxime neceſſaria eſt 3.17.13.2.
Fortium virorum exercitus habentur, prudentum vix ſinguli 7.13.6
Fortium virorum in aduerſis deſiderium, in pace contemptus 3.8.5
Fortuita ſeditionis cauſa quænam dicatur 9.13.1
Francia lex egregia 1.12.6
Franciſcus Carmola Dux Venetorum occaſione vſus, hoſtes vicit 10.22.16
Franciſcus rex Galliarum Carolum V. ad ſingulare certamen prouocauit 7.6.11
Franciſcus rex Galliarum fidem regibus vel maxime ſeruandam eſſe docuit 3.7.7
Franciſcus Sfortia Mediolanum pro quo pugnarat occupauit. 10.2.8
Francofurti in nundinis libellorum & picturarũ famoſarum copia venalis. V. Libelli famoſi.
Francofurtenſis optimatum imperium exoſi, ſeditionem inceptarunt 1.18.4
Francorum multi aulici olim mancipia erant 7.15.2
Francorum reges, per Regis aut filiorum regiorum vitam iurare vetuerunt 7.4.6
Frantzius auctoram Ioannis Baptiſtæ vitam damnat. 6.21.7
Frantzius Ioannem Baptiſtam Eſſæum dicit ibid.
Fraus. V. Dolus.
Fredericus ad Samminiatenſes rebellionem machinantes milites ſpecie captiuorum miſit 9.6.10
Fredericus Imp. aſſentatores, Ladiſlai pueri necem ſuadẽtes, inſigni reſponſo perculit 3.6.3
Fredericus Marobatus igne alio directo Aurianum perſequendo retardauit. 10.48.2
Frumentariæ rei curam Romani gerebat. 8.21.2
Frumentariorum officium 7.31.2. 8.21.2
Frumentatores apud Chaldæos tyranni dicti. 7.14.6.

Frumen

Frumēti inopia Romæ crebras querelas & ſeditiones mouit 7.27.2. 8.21.2.
Fuga duplex 10.48.1
Fuga aſtuta varia exempla 10.48.2
Fuga finis victoriæ receptio 10.48.7
Fuga ſimulatio in prælio cautè fieri debet 10.38.8
Fuga hoſtium eſt interdū ludenda 10.49.1
Fuga ſimulata laudabilis eſt, vera ignominioſa 10.48.1
Fugere quando militi liceat aut non liceat ibid.
Fugientes ne hoſtis perſequatur, vario ſtratagemate ſæpe effectum eſt 10.46.3 & 4
Fugienti cautè inſtandum 10.49.2
Fuldenſis olim tota ditio ſaltus fuit 8.11.8
Funda bombardis impar eſt 10.59.2
Fundarum violentia ibid.
Fundibulatores & Fuſtibalus 10.39.2
Furtorum in militia Romana ſeuera pœna. 10.24.5

G.

Galba ingentia promiſſa. 7.13.4
Galba ſordida auaritia 3.9.7
Galbæ temeraria audacia 1.21.6
Galba Imperator Romanis contemptui fuit 1.25.8
Galba ob auaritiæ opinionem ab exercitu proditus eſt. 9.8.2.
Galea capitis tegmen 10.15.6
Galea conus 10.15.8
Galeæ materia 10.15.6 & 9
Galeacius dux Mediolanenſium conſiliditum laqueo necari iuſſit 5.11.5
Galenus decima quæſtus parte familiam aluit 9.25.5
Galeri Brunſuicenſes 10.15.6
Gallia de quæſtoribus & theſaurarijs rectiſſimè conſtituit. 7.29.10 & 11.
Galliæ generalis magnæ poteſtatis & auctoritatis. 7.22.17
Galliæ Reges Chriſtianiſſimi intitulantur 7.5.1
Galliarum varij iudices, & diuerſorum diuerſa auctoritas. 7.22.17
Gallica Academia ad nominationes beneficiorum modicum temporis requirunt 4.26.7
Gallicana conſilia duplicia ſunt 7.6.4
Gallicana conſilia quas res tractauerint, & vnde eorum auctoritas imminuta ſit ibid.
Gallicum imperium omnium totius Europæ rectiſſimè conſtitutum fuit 7.7.5
Galli cuniculorum ſcientiſſimi fuerunt. 10.46.12
Galli facile vincuntur 10.37.7
Galli Iudæos regni finibus expulerunt, & fœneratorum dextras detruncarunt 8.17.7
Galli militem ordinarium habebant 10.19.2
Galli olim bello exercitatiſſimi 10.20.21
Galli opum cupidine contra Græcos Italoſque bella mouerunt 10.8.8
Galli ſerici domeſtici multum habent 8.10.12
Galli Siculos ad defectionem coegerunt 7.7.5
Galli valetudine & ætate imbecilles è caſtris dimittebant 10.46.8
Gallienus Imperatoris inter extremas anguſtias ſtolidiſſima luxus cura 3.14.12
Gallinas altiles in conuiuijs adhibere, vetuere Romani. 8.14.4
Gallogræciæ plures Tetrarchæ fuerunt 7.21.16
Garamantes ſine Magiſtratu viuunt 1.4.2
Geneuenſes Sectarij inter miniſtros æqualitatem vrgent. 6.37.1
Gens priſca ſine legibus vixit 5.3.4
Gentes Deum formatorem huius vniuerſi, & parentem omnium, prouidentem dixerunt 1.8.1
Gentes diuerſæ inter ſe non facile coaleſcunt aut conſentiunt 9.2.14. 9.9.3
Gentes Imperatores ſuos in Deorum numerum retulerunt templaque iis conſtituerunt 7.4.2
Gentes non in ratione formali, ſed in re ſubiecta Numinis errauerunt 1.11.4
Gentium conſenſus eſt Deum colendum eſſe 2.9.4
Gentium conuerſionem eſſe negligendam, impiè docet Beza. 6.37.6
Gentium hiſtoria in ſcripturis prædicantur 1.6.18
Gentium pleraque peculiaria errata ab omnibus exteris irriſa ignorant 1.14.8
Genuenſes in conſtitutione magiſtratuum vix pares habent 7.19.11
Genuenſes iudices extraneos altero anno conſtituunt. 7.13.5
Genuenſis arx Gallis vtilis fuit 8.23.6
Genuenſis Ducis biennale imperium 7.19.16
Genuenſis Reſpublica accuratâ conſtitutio ibidem,
Genuenſium quæſtores rempublicam conſeruant. 7.29.13
Germana nobilitas Henricorum tempore ob interdictam negociationem ad rapinas verſa eſt 8.10.10
Germaniæ Archiepiſcopi primates dici poſſunt 6.36.10
Germaniæ Archiepiſcopi ſub ſe Epiſcopos habent, quorum vrbes ſub Metropoli non ſunt 6.38.1
Germaniæ ciuitates liberæ, abſolutæ Reſpublicæ non ſunt. 1.17.3
Germaniæ ciuitates liberæ lentius religionem mutarunt. 9.10.7
Germaniæ ciuitates liberæ niſi timerent Imperatorem, Iudæos cum vſurarijs magnatibus pellerent 8.17.2
Germaniæ Epiſcopi principes ſunt, non Itali. 6.35.4
Germaniæ magnum vitium ebrietas 3.14.1
Germaniæ nobilitas vnicum Cæſaris fulcrum eſt 8.20.4
Germaniæ pars alia ſobria, alia ebria, alia media 3.14.16
Germaniæ Principes a multis annis Concilium generale petiuerunt 9.42.1. & 2
Germaniæ principes cur Cæſar accuſat Pareus 9.25.4
Germaniæ principes ius belli non habent 10.4.10
Pacis violatoribus pœna conſtituta ſunt ibid.
Germania tota fertilitas nondum tentata eſt 8.11.7
Germaniæ fides tenaciſſima eſt 3.7.7
Germaniam Itali magnā aliquam vrbem putant 6.35.4
Germania multis & anguſtis litibus atteritur 9.31.9
Germania olim infœcunda, inculta, nunc terrarū eſt cultiſſima 8.11.7
Germania plurimas religionis mutationes patitur. 2.16.4
Germania ſuo bono perit 3.14.19
Germania tributis grauatur 8.7.16
Germania nouam religionem magna ſpe concepit 9.2.3
Germaniæ vrbibus cunctas gentes ſuperat 8.22.3
Germani centum pene annos pacis exortes 9.22.1
Germanicus Cæſar clementiſſimus fuit 3.16.18
Germanicus clerus reformatione opus habet 6.12.6
Germani olim auro argentoq; carebant, nunc plurimum poſſident 8.12.1. & 3
Germani ſummum iuris arbitriū Cæſari relinquūt. 1.24.3
Germanis ad ſynodum Tridentinam veniendi ſaluus conductus impertitus eſt 9.43.5.
Germanis ciuitatibus libertas vtilis 5.6.4
Germani terra adhuc inculta, panem non habebant, ſed pultibus veſcebantur 8.11.7
Germani veteres ab omnibus gentibus deſpecti fuerunt. 8.11.8
Germani veteres agriculturam non exercuerunt 8.11.7
Germani veteres laudi ſibi ducebāt, quam longiſſimè circa ſe vaſtare regiones ibid.
Germanorū ante vrbes extructas potētia nulla fuit 8.22.3
Germanorum & Gallorum vrbibus olim Comites preerāt. 7.17.2
Germanorum indoles paci idonea 9.22.2
Germanos ob ſuperſtitionem pugnare non audentes, Cæſar acie vicit 2.14.14.10.4.6
Germanorum veterū victus, habitatioq; miſerrima, 8.11.8
Glaciem exercitus cautè tranſire debet, 10.56.5
Gladiatores. V. Spectacula cruenta
Gladiatores fortes non fuerunt 3.18.5
Gladiatores raro in bellum miſſi ſunt 3.18.6
Gladiatorum ſpectacula tollere difficile fuit 5.6.4
Gladiatorum vile genus & infame 3.18.6
Gladij Romanorum per omnia arma ad corpora peruadebant. 10.15.15
Gommarianiſmus ſine armis in Belgicas ciuitates induci non poteſt 9.31.10

Gomariſtæ Caluinianis in fratres ſuos Arminianos tyrannidem exercent 6 27 8
Gorgias Leontinus primus orationem Rhetoricis ſchematiſmis exornauit 4.20 1
Gothardus Artus hiſtoricus Euangelicus, mendaciorum propola eſt 4.31.1 & 2
Gothorum regibus titulus tranquillitatis peculiaris fuit. 7.5.1
Gracchus Volonum & ſeruorum manu Romanam Rempublicam ſeruauit 10 20.1
Graduatis perſonis tertia beneficiorum pars danda 6 13.5
Gradus Academicos cur aſpernantur nobiles 6 13.4
Græci barbaros ſtultos dicebant, eoſque imperio ſubdere, iuſtiſſimum putabant 10 8 2
Græci imperatori ſuo rebelles, iugo Turcico colla ſubmittere coacti ſunt 8 1.7. 10.11.1
Græci milites optimos in prima acie collocabant 10.37.1
Græci ſuaſu Demoſthenis militem ærarium alebant. 10. 29.1
Græcorum imperium fœdiſſimis ſeditionibus agitatum eſt. 9.5 1.
Græcorum militare ſtipendium 10.53 3
Græcorum Monarchia in ſe colliſa eſt 3 10. 8
Grammatica ante turrim Babylonicam non neceſſaria erat 4 .8.1
Grammaticas inſtitutiones Societas Ieſu optimas & vtili methodo tradit 4 18.1 & ſeq.
Grammaticorum duplex genus eſt 4 .8 4
Græcis impia doctrina palliari non poteſt. 9 25 3 & 7. 9.16 19 & 8
Gratianus Imperator Auſonium præceptorem Conſulem deſignauit 4 9 12
Gratum in bene meritos principem eſſe decet 3 8 6
Gregorius XIV. Papa in pietate & cultu diuino ſummus fuit 8 28 11
Gregorius de Valentia operibus editis Germaniam illuſtrauit 5.1 4
SS. Gregorius Magnus Nyſſenus, Nazianzenus, reliquias venerati ſunt 9 26.19
Gregorius Papa, tenacem in Epiſcopatu confirmare recuſauit 6.10.10
Gregorius Quintus Papa numerum Electorum Imperij conſtituit. 7.6.2
Gregorius Thaumaturgus controuerſias dirimere ſolitus. 6. 8.5
Guilielmus Barret inſignis adulator principum 7.24.8
Gymnaſiatria Athenis fuerunt 4.13 1
Gymnaſia vetuſta & celebria. 4,13 2.3 4.5.

H.

HAddingus vrbem Danam per aues domeſticas incendit & expugnauit 10.46 3
Hadrianus damnatorum bona in fiſcum priuatum redigi vetuit 8.7.7
Hæreſiarchæ aliam cauſam habent, aliam prætendunt. 9. 11.3
Hæreſiarchæ Antichriſti præcurſores ſunt 6 29 1
Hæreſiarchæ quotquot extiterunt, Pontifici Romano ſe oppoſuerunt 6 20 1
Hæreſiarcha Lutherus multa ex ſuis hæreticis dogmatibus mutare coactus eſt 9 11.3
Hæreſiarcharum amor abducit à Chriſto 6. 5.1
Hæreſes apud curioſos nouitate valent 9 22.5
Hæreſes deficiunt 9 22.4 9.41.8. 9.42.11
Hæreſes Eccleſiam affligunt, bellaque excitant 9.19 3
Hæreſes & ſectæ cur augeantur 9 30.5
Hæreſes Europæ ad Atheiſmum inclinant 9 11.7
Hæreſes infirmos offendunt, & ad grauiſſimos lapſus inuitant 9 2.4
Hæreſes mutuo conflictu pereunt 9 21.1
Hæreſes omnes e vitijs originem trahunt 2 17.2. & 3
Hæreſes oriri neceſſe eſt, vbi ſua quiſque auctoritate nititur 9.30 4
Hæreſes poſt Lutherum variæ 9 11.4 & ſeq.
Hæreſes quædam lento, quædam celeri remedio ſunt tollendæ. 2.18.2. & 4.
Hæreſes Turcis proſunt 9.71.
Hæreſibus maturè occurrendum 2.17 5
Hæreſis Iudæos auertit à fide 9 21.2
Hæreſis Reipublicæ ſtatum turbat 9.21.9
Hæreſis varietatum fœcunda eſt 9 11.3
Hæreſum tollendarum variæ rationes 2.18.2. & ſeqq.
Hæretici ad veram religionem à ſuis principibus cogi poſſūt, & debent 2.17.9. 4.18.11.12.13.14.15
Hæretici Concilium Imperatorium approbare non poſſunt. 9 43.2 & 3
Hæretici docere vetantur 2.8.5
Hæretici Eccleſiæ quam inuiſibilem ſomniant auctoritatem tribuunt 9 35 4
Hæretici Eccleſiaſticorum otij accuſant 6 44 1
Hæretici Epiſcopis in adminiſtranda Reipub. cur negent. 6.9.1.
Hæretici Epiſcoporum opibus, quas eorum miniſtri probant, maximè offenduntur 6 43.2. & 3
Hæretici ex Apocalypſi nihil agūt contra Pontificem. 6.21.1
Hæretici falſarij ſunt 6.21 3
Hæretici fraudum & technarum mille artifices 6.18 3
Hæretici impias & turpes cantilenas in Eccleſia cantillant 6.6.6
Hæretici in diſſolutione Reipublicæ, ordiuntur à prælatis, finiunt in principibus 6.9.6
Hæretici in ſe mutuo ſæui 9.21.5
Hæretici Ioannis Baptiſtæ vitam damnant 6 21.7
Hæretici iubilantes omnes in Pontificem inſurrexerunt. 6 21. 8
Hæretici iuuentutem ſuam in mendaciorum phrontiſteriis acuunt 6.13.8
Hæretici lucem promittunt, & tenebras condenſant. 6. 22.1
Hæretici mendacijs Pontificis auctoritatem oppugnant. 6.21.2 & 3. 6.24.1. & 10.
Hæretici moderni omnes Nouati mores habent 2.17.3
Hæretici Nouatores contra Cæſaris expreſſa ſtatuta Catholicos ſpoliarunt 9.17 6
Hæretici olim cantum Eccleſiaſticum contemnebant 6 6 4
Hæretici perſecutores Eccleſiæ canonizant 6.21 5
Hæretici Pontificis doctrinam quibus modis oppugnent. 6.21.1
Hæretici Pontificis vnius peccata omnibus imputant, ibid.
Hæretici purgatorium nouum inuentum dicentes, omnia vetera ignorant. ibidem.
Hæretici, quæ ſoluere non poſſunt, more oratorum diſſimulant 6 31.1
Hæretici regum vnctionem non carpunt 7 3.1
Hæreticis Chriſtianorum priuilegia iure ciuili ſunt ablata. 2.4.5. 2.18.7
Hæreticis magna libertas & ſaluus conductus à Concilio Tridentino conceſſus. 9.43.45.& 6
Hæreticis martyres Chriſti Antichriſtiani ſunt 6. 21. 4. & 5.
Hæreticis pro Papa iugo ligneo, ferreum datum. 6. 23.1 5 27.8
Hæreticis Pontificis nomen odioſum 6 10.1
Hæretici ſuo arbitrio ſcripturas interpretantur 9. 30. 6.9 & 10.
Hæretici ſuorum miniſtrorum faſtum & ambitionem agnoſcunt 6.43.8
Hæretici tria præcipue Pontifici imponunt 6. 22. 1
Hæretici veritatem mendacijs odioſam reddunt 6.21.8
Hæretici vt Papatum euertant, ſanctos Dei accuſant. 6. 21. 4. & 5. & 7 6.12.1.
Hæreticorum ars calumniandi Pontificem 6. 21.1
Hæreticorum bella pax ſunt Eccleſiæ. 2 19.6
Hæreticorum clandeſtini cœtus prohibendi ſunt. 2.18.10
Hæreticorum communio vitanda 9.15.6
Hæreticorum contra Concilij Tridentini auctoritatem inanes ſunt exceptiones 9.43 1. & ſeq.
Hæreticorum defenſores leges infames pronunciant. 2.8 6
Hæreticorum diſcordiis creſcit Eccleſia 9.21.8
Hæreticorum in docendo, ſcribendo, pingendo, licentia coercenda 9.30.7
Hæreticorum ingens infamia conuiciandi & calumniandi. 6.21. 6,24.1.
Hæreticorum mendaciorum plauſtra. 6 24.10

Digitized by Google

Hæreticorum nunquam eſt vna eademque doctrina 9.11.2
Hæreticos dignitatibus fulgere, indecens eſt 2.18.7
Hæreticos veteres, Papæ hoſtes, damnant noſtri hæretici. 6.21.4
Hæreticus quiuis in ſcriptura interpretes iudicium ſibi ſumit 9.31.9
Hæreticus ſacerdos officio deponitur 6.16.6
Hagæ Comitis omnes ſtatuæ deturbatæ & comminutæ. 6.24.11
Hagenia duæ trabes ſeu arietes bellici aſſeruantur. 10.19.3
Hannibal contra Romanos nunquam non inſidijs vſus eſt. 10.38.1
Hannibal dux expertiſſimus in multis errauit 1.1.8
Hannibal Fabij Maximi agris abſtinuit 9.14.5
Hannibalem in Cannenſi victoria ventus adiuuit 10.38.24
Hannibalis ad Cannas acies 10.37.2.& 7
Hannibalis imprudentia Romam ſeruauit 8.1.7
Hannibal militibus Romanorum habitu indutis, vrbes cepit 10.46.3
Hannibal non tam potentiâ quam occaſione Romanos vicit 8.1.7
Hannibal octoginta elephantos ante aciem poſuit. 10.18.4
Hannibal Phormionem prudentiſſimum dementia iudicat. 1.1.8
Hannibal Romanos vincere potuiſſet, niſi inurbanitate peccaſſet 1.1.8
Hannibal Scipioni in ordinanda acie primas tribuit. 10.37.8
Hannibal temperans in bello fuit 10.22.10
Hannibal transfugis fidem detraxit 10.52.4
Hannibal victoria contra Romanos vti neſciuit 10.61.1
Hanno milites ob non ſoluta ſtipendia tumultuantes, hoſti tradidit 9.16.1
Harpagus boni conſilij pœnas dedit 7.13.7
Haſael vir velox ſimulque fortis 10.21.8
Haſta veterum equitum inutiles 10.17.2
Haſtati vnde dicti 10.30.2
Haſtiludiorum leges 8.20.4
Hebræi veteres ſine punctis vocalibus ſcripſerunt. 5.24.1. 5.26.4. 5.28.2
Hegeſias eloquentia ſua mortis oppetendæ cupidinem auditorum animis impreſſit 4.20.3
Helia Epiſcopus maiori honore gaudet, quam reliqui Epiſcopi 6.36.9
Heliogabali prodigioſa profuſio. 3.10.5. 3.14.12
Heliogabalus adulatores roſis opprimebat 6.1.4.
Heliogabalus Alexandrum Cæſarem in ſuos mores corrumpere conatus eſt 4.1.5
Heliogabalus homines infames ad dignitates euexit 10.22.15
Heliogabalus in Euripis vino plenis Circenſes nauales exhibuit. 3.14.12. 3.10.9. 8.13.7
Heliogabalus per ſcurras occiſus eſt 2.2.7
Heluetij Democratiam imitantur 1.14.3
Heluetij moderata æqualitate gaudent 5.6.4
Heluetiorum regimen populare eſt 9.19.12
Heluetios multi exteri præſidio conducunt 10.28.1
Henrici Caſtellæ regis exemplo Principes oppignorata aut diſtracta vectigalia ad ſe retrahere debent 8.7.10
Henrici ſecundi Angliæ regis humilitas 3.9.14
Henricus IV Galliarum Rex totam Europam tremefaciens ab homine fanatico occiditur 8.1.4
Henricus IV. Imperator ius conſtituendi Epiſcopos à Pontifice fruſtra extorſit 6.39.4
Heracleotæ pecunia deſtituti, ex negociationibus exercitum aluerunt. 8.16.21
Heracliti dictum de legibus 5.3.6
Heraclius ob auaritiam Orientis imperium perdidit. 9.8.3
Hercules potator fuit & epilepticus 3.14.8
Hermenſteiniana arx Albertum Brandeburgicum ab inferiore Germania prohibuit. 8.23.5
Hermenſteiniana arx loco opportuno ſita. 8.25.8
Hermodorus legis XII. tabularum ferendæ auctor 5.5.4
Hermogenes octodecim annorum, Rhetoricen ſcripſit, omnibus præmaturam eruditionem admirantibus. 4.7.16
S. Hieronymi cum Auguſtino, Ioanne Hieroſolymitano, & Rufino controuerſia 4.27.4.& 9
Hieronymus Hebraice, Græce, & Latine doctiſſimus fuit 5.24.1
Hieronymus ſcripturas ſincere & erudite vertit ibid.
Eius verſio iampridem ab Eccleſia celebrata eſt ibid.
Quæ Conc. Trident. in eiuſdem approbatione mens. 5.24.3
S. Hieronymus virginitatem matrimonio prætulit. 9.26.17
Hieroſolymitanus Epiſcopus, licet patriarchali dignitate & loco præemineat, Metropolitano tamen Cæſarienſi ſubiectus eſt. 6.36.9
S. Hilarius Sanctos inuocauit 9.26.17
Hippias modos colligendi pecuniam periculoſos & tyrannicos excogitauit 8.16.4.5.6.7
Hiſpanæ naues quatuor ducentas barbarorum vicerunt. 3.17.4
Hiſpani ad negociandum nati ſunt 8.10.16
Hiſpania ducum ſine magiſtratu magnorum & honoratorum copiam habet 7.11.7
Hiſpaniæ quæſtores 7.29.12
Hiſpaniæ Regi titulus Catholici conceſſus 7.5.1
Hiſpaniæ regna vndecim. 6.44.5
Hiſpaniæ regnorum Epiſcopi & Archiepiſcopi quantos reditus annue capiant, & ſimiliter quantos ſæculares regnorum proceres ibid.
Hiſpaniæ Rex varijs ſtudijs ſua regna excolit 1.16.8
Hiſpaniæ totius Cleruis vix vnius nobilis vrbis incolas æquat 6.44.5
Hiſpania & Luſitania auro Indico defenduntur 8.10.6
Hiſpania metallicos montes habet 8.11.3
Hiſpaniarum principes, marchiones, mercaturam exercent 8.10.6
Hiſpaniarum Reges in vtraque India defenſores ac patronos prudentiſſime conſtituerunt 7.28.11
Hiſpaniarum regibus pecunioſiſſimis nummorum defectus multas bene agendi occaſiones ſæpe ademit 8.6.1
Hiſpanica auxilia Iulio II. & Ferdinando II. ſalutaria fuerunt 10.28.4
Hiſpanicæ claſſes, commeatus, arma, miles, aliaque neceſſaria 10.50.6
Hiſpanica Monarchia conſilia prudentius inſtituta quam Romana 7.3.13
Hiſpanici imperij firmamentum vnde. 7.9.4.& 5. 7.13.12
Hiſpani facilius Indias quam Belgij partem ſubiecerunt. 3.3.6
Hiſpanorum præſidum acta functo magiſtratu examinantur. 7.9.4
Hiſpanum cum meretrice magna ſcortari docet Graſerus. 9.25.3
Hiſpanus paucisſimis in orbe nouo munitionibus, nauigationibus principatum tenet 8.12.2
Hiſpanus per Epiſcopos in Indiam miſſos, prætorum iniurias coercuit 7.9.11
Hiſtoriæ cur in Academijs iuuentuti explicentur 10.1.3
Hiſtoriæ gentium in ſcripturis continentur 1.6.12
Hiſtoriæ humani generis apud Politicos authoritatem habent 1.9.1.
Hiſtoria legum exploratrix 5.1.1
Hiſtorias multi ſcioli ſine prudentia citant 5.2.4
Hiſtriones ab Eccleſiæ communione arcentur 3.13.4
Hiſtriones omnes ſunt exterminandi. 3.13.6 & 7
Hogus Curetum rex ob ſeruam nutricem extima pernicitatis fuit 4.3.8
Hollandia famoſarum chartarum officina 9.14.3
Hollandia ære alieno oppreſſa 9.39.29
Hollandiæ Ordines edictum edunt mollibus Caluiniſtis fauens 9.24.6
Hollandiæ proceres ſingulari edicto picturas & libellos famoſos prohibuerunt 9.31.3. 9.34.3
Hollandiæ Reſpubl. ſynodi omiſſione patitur 9.37.3. 9.38.4
Hollandiæ Status ad tempus Miniſtris cedunt 9.39.20
Hollandiæ Status cautiſſime bella gerunt 9.20.4
Hollandiæ Statuum aliqui in patriæ extrema neceſſitate, ingentes diuitias cumularunt ibid.
Hollandicæ ſynodi idealis deſcriptio 9.38.4
Hollandi Concilium optant 9.37.3. 9.38.4
Hollandi libertatem ſectando, in duplicem ſeruitutem inciderunt 9.39.10

Hollandi mercaturam & Indicas nauigationes tuentur. 8.10.8
Hollandi principum fœderibus non fidunt 8.54.5
Hollandia ſumptu in ſynodum expendendo exercitum alere poterit 9.30.23
Hollandorum ſyncretiſmus 9.24.5
Homicidæ ordinibus ſacris non ſunt initiandi 6.12.10
Homicida ſacerdos gradu deponitur 6.16.6
Homines omnes origine pares ſunt 8.20.2
Homines ſine magiſtratu viuere non poſſunt 7.1.3
Homini clementia & miſeratio a natura indita eſt. 3.14.16
Homini naturale lumen recta ſuadet 1.10.1
Homo animal difficile 2.2.1. 9.5.1
Honoris ſymbola ex mente penſanda 7.4.3
Honorius in ſunu ad Conſulatum euectus eſt 7.18.3
Horæ certæ in oratione ſolennes 6.7.1
Horæ diuinæ tractim & intelligenter canendæ 6.6.13
Horæ dum publice canuntur, nemo priuatum officium dicere debet ibid.
Horæ quando, cur, & in quantum auctæ 6.7.1
Horæ ſacramento Trinitatis diſtinctæ ibid.
Horarum Canonicarum modulatio quomodo in vigorem reſtituenda 6.7.4
Horas negligenter perſoluentes, maledictos ſcriptura pronunciat 6.7.2
Horas poſterioris ſæculi patres non inſtituerunt, ſed ordinarunt 6.7.1
Horas qui teneantur perſoluere 6.7.3
Horis varijs facta myſteria deuotionem augent 6.7.1
Horreorum Comites Romæ magno in honore erant 7.27.2
Horreorum duplex Romæ ſtructura ibidem.
Horreorum publicorum Romæ multitudo 7.27.1
Hoſium tormentorum metus in extrema ætate in tranſuerſum egit 3.1.3
Hoſtem fallere aliud atque aliud agendo, optimi ducis eſt. 10.52.5
Hoſtem prudentia non ſanguine vincere, magni imperatoris eſt 10.3.8
Hoſtem terreri, pars victoriæ eſt 10.43.8
Hoſtem viribus parem, aut inferiorem, in ſuo laceſſere, multa commoda habet 10.44.2
Hoſtem vna vox ſæpe terret & in fugam conijcit 10.41.5
Hoſtes nobilitati & virtuti ob duas cauſas parcere ſolent. 9.2.3
Hoſti ad tempus aliquando cedere, vtile eſt 10.43.6
Hoſtiæ pro peccatis oblatæ, totæ ſacerdotum erant. 6.42.1
Hoſtibus acceſſum, nulla regio eſt, quæ prohibere poſſit. 10.3.5.10
Hoſtibus ſecreta conſilia prodenti, Aegyptij linguam abſcindebant 10.58.1
Hoſtibus venia facile danda 10.9.3. & 4
Hoſti fugienti via non eſt intercludenda 10.49.1
Caute inſiſtendum ibidem.
Hoſti in itinere te inſequenti, via obſtruenda eſt. 10.35.6
Hoſtis conſilia qui nouit, pene vicit 10.51.1
Hoſtis infirmior ſtratagemate pugnat, & ideo timendus eſt. 10.38.17
Hoſtis interdum inuadendus, interdum ſuſtinendus eſt. 10.38.22
Hoſtium terra non adeunda, niſi de receptu proſpectum ſit. 10.35.4
Hugo Capetus auctoritatem Concilij Francici muniit. 7.6.4
Hugonottarum tyrannis & idolomania 9.21.7
Humanitas amicos parit 3.11.1.3.5. & 6
Humanitas principem ornat gratumque reddit ibid.
Humanitas principis authoritati nihil derogat 3.11.3
Humanitas vltimum principum in periculis conſtitutorum refugium eſt 3.11.9
Humanitatis amans Princeps tria præcipue caueat. 3.11.10.11.12. & 13
Humanitatis deſcriptio 3.11.1
Humanum genus ad vitia pronum 3.6.3
Humanum genus multa cladium genera exercent 9.1.2
Humilitas Deo grata eſt 3.19.3. & 19
Humilitas hominum animis quomodo inſeri poſſit 3.19.16.17.19 & 20.
Humilitas in potentibus miraculum eſt 3.19.12
Humilitas propria eſt Chriſtianorum 3.19.13.14.15
Humilitas ſapientiæ coniuncta eſt 3.19.7
Humilitas virtus magnanima eſt, glorioſa, & maieſtatis retinens 3.19.1. & 8
Humilitatem tota ſcriptura ſacra docet 3.19.3
Humilitate Reſpublica ſeruatur 3.19.2
Humilitatis deſcriptio 3.19.2
Hungariæ nobilitas regnum tuetur 8.20.4
Hus poteſtatem ſæcularem in homine iniuſto eſſe poſſe, negat 5.8.6
Hymni Sanctorum in Eccleſia canendi 6.6.9
Hymnos ſacros reijcientes, anathematis vinculo conſtringuntur ibidem.
Hypocritæ ſubita pericula atrociores reddunt. 2.10.2

I.

Iacobus Britanniæ Rex à Caluiniſtico paraſito Iupiter Britannus dicitur 6.28.11
Iacobus Heilbronnerus morbi ſimulatione diſputationem declinauit 9.33.4
Iacobus Rex Aragonum iuriſconſultum regno eiecit. 5.11.5
Iaponis pueri admiranda in martyrio conſtantia 3.17.8
Iconoclaſtæ puniuntur 6.24.18
Iconoclaſtia Copronymi multarum ſeditionum cauſa fuit. 9.5.2
Iconomachorum rabies 6.24.11
Idololatria pudicitiæ violatrix eſt 3.12.2
Ieroſolymis plurima Gymnaſia fuerunt 4.13.5
Ieroſolymorum obſidio inter omnes nobiliſſima fuit 8.23.7
Ignatius Martyr ſacrificium Miſſæ agnouit 9.26.17
Illegitimi initiari non debent 6.12.7 & 15
Illyricus in formam Reſpublicæ Germanicæ impius. 6.34.4
Illyrij principes ob legatorum Romanorum necem capite damnati ſunt 10.7.18
Imperantis auctoritas & maieſtas ad imperium & pacem conſeruandam neceſſaria 9.17.2
Imperare, prudentibus eſt graue, fatuis gratum 2.1.4
Imperator Concilium colligere non poteſt 9.43.8
Imperator confirmationem, coronationem, aliaque ornamenta habet a Pontifice 6.33.7
Imperator Conſtantinopoli non niſi poſt vnctionem cenſebatur 7.3.3
Imperatores creandi poteſtas in manu vulgi aut militum non eſt collocanda 7.2.5
Imperatorem electum nihil à Papa accipere, Caluiniani oſtendere fruſtra adlaborant 6.33.7
Imperatorem Romanum eligendi poteſtas ad ſeptem Electores translata eſt 7.2.5
Imperatorem Romanum non adorat vniuerſa terra. 6.33.5
Imperator, etiam Chriſtianus, leges omnibus Chriſtianis ponere nequit 5.5.9
Imperatores a militibus electi, ſcutis in altum tollebantur 7.1.6
Imperatores à Senatu Romano lecti, militibus crebro inuiſi fuerunt 7.2.5
Imperatores Chriſtiani titulum Diui, & Diuinitatis non vſurpare debent, quamuis participatione quadam illis conueniat 7.4.4
Imperatores Concilium Tridentinum vrſerunt, ſubditisque commendarunt 9.42.6
Imperatores ethnici adorationem, quaſi Dij eſſent, exegerunt 7.4.5
Imperatores etiam crudeles, clementiæ & manſuetudinis titulos adamarunt 7.5.3
Imperatores in bello legatos habebant, & quod horum munus fuerit 10.26.2. & 3
Imperatores inungendi ritus vetuſtiſſimus 7.3.1
Imperatores iuriſiurando Eccleſiæ obſtringuntur 6.3.10
Imperatores nummarie temere multiplicati ſunt. 1.25.13. & 19. 9.12.6
Imperatores omnes magni criminis accuſantur à Caluinianis 6.33.4
Imperatores plurimi ſeditione perierunt 9.4.1. & 2
Imperatores quibus olim titulis delectati 7.5.1
Imperatores quibus præſidibus dignitas prouincias aut hoſtibus vicinas credere debeant 7.7.5

Impe

Imperatores Romanorum primi conſulibus poteſtatem ademerunt, vana inſignia reliquerunt 7.18 4
Imperatores & principes ſpeciatim Caluiniſtæ morti destinant V Caluiniani.
Imperatores ſuos gentes in Deorum numerum retulerunt, & pro Dijs coluerunt 5.4.1
Imperatores trecentorum annorum in Romana Monarchia omnes, vno excepto, violenta morte interierunt. 2. 12. 2
Imperatores veteres Concilia ſuſceperunt 9.41 8
Imperator filius eſt Eccleſiæ 7 8 2
Imperatoribus Chriſtianis ſacri olei vnctionem inuident ſectarij 7 3 1.& 2
Imperatoribus Diui & Diuinit atis titulos impiè tribuit Antiquitas 7 4.2
Imperatoribus ethnicis & Chriſtianis Pietatis titulus diuerſa ratione attribuitur 7. 5. 1
Imperatoribus Romanis diu noctuque faces ardebant. 3.5 5
Imperatoribus Romanis ſtrena dabantur 7.5 6
Imperatoribus tanquam Dijs vota nuncupare, idololatricum eſt 7.4 7
Imperatoribus titulus Auguſti perpetuo inſit 7.5 1
Imperatoris aula primarios adminiſtros Principes habet. 7.16.2 & 3
Imperatoris electi & inaugurati pomposa deductio, curia, & menſarum ordo & ratio 7.2.7
Imperatoris electio in Germanico imperio valde prudenter inſtituta eſt. 1 2, 15 & 16
Imperatoris electio magna ſecuritate & libertate fulcienda eſt 7 2 2
Imperatoris imaginem portam Babylonis intrantes adorare ſolebant 7.5.2
Imperatoris inſignia a quibus & quo ordine præferantur. 7.5.5
Imperator militaris V. Dux & Belli dux.
Imperator omnium ſeruus eſt 1.2 4 & 5
Imperator Romanus Aretio Caluinicolæ perſona diaboli eſt 6 3; 6 9 25 16
Imperator Romanus non eſt Beſtia decicornis apocalyptica 6 33.1. & ſeqq. 6 34 1.& 2.& 4 & 6 9.18.8 9 25.3. 9 41.6.& 9
Imperatorum Chriſtianorum imagines ſpecie ſupplicum & precantium pinguntur 7 5 3
Nullus eis diuinitatis cultus exhibetur ibid.
Imperatorum Chriſtianorum vnctio vetuſta eſt 7 3 1
Imperatorum dextram oſculandi mos 7.4.5
Imperatorum electio & inauguratio magnificè fieri debet 7.2.1
Imperatorum electiones non ſemper tanta pompa peractæ ſunt 7 2 5
Imperatorum improborum nomina ex antiquis trophæis pyramidibus, arcubus triumphalibus eraſa ſunt aut mutata 7 5. 4
Imperatorum inſignia hieroglyphica in locum imaginum ſucceſſerunt ibidem
Imperatorum funera ſingulari magnificentia ac maieſtate paſſe honorata 7.5.9
Imperatorum Romanorum crudelitas 3 15.3.4 3 16.1
Imperator ſupremum dominium lege regia obtinet. 3.51 4 & 10
Imperator vel ſuis vel alienis auſpicijs bella adminiſtrat. 10.26.1
Imperia abſoluta qua dicantur 1 15.3
Imperia abſoluta quando, & ob quas cauſas legitima fuerint ibid.
Imperia diuturna magis probantur, quam annua 7.10 1: & 3
Imperia magna a viris optimis & conſultiſſimis loco Monarchæ viſitari & gubernari debent 7.9 3
Imperia non quibuſuis mandanda & proroganda. 7.10 2
Imperia prorogata ad magnarum rerum molitionem excitant ibidem.
Imperia ſacris ſeruiunt 1 9.7
Imperij auctoritatem Prædicantes diſſoluere conantur. 9. 17 2. & ſeqq 9 18 4 & ſeqq
Imperij conſtitutiones de monetis 8.17.2
Imperij mala 2 2 4 & ſeqq.
Imperij mali definitio 1.16 1
Imperij militaris, apud varias gentes, varia duratio 1.15.5
Imperij Principes Caluiniſtæ Beſtiæ Decicornis apocalypticæ adoratores faciunt. 6.33.6. 9 25.3. 9 16.16. 9. 42.9 9 43.2
Imperij principes omneſque ſubditos è libro vitæ expungũt hæretici 6 26 26 6.33.5
Imperij pax, quamdiu Prædicantes Eccleſiaſticam pacem turbant, & imperij maieſtatem conuellunt, ſtabiliri nequit 9 18.1.& ſeqq 9 42 5
Imperij Romani diſcordiarum turbationum, bellorumque cauſa ſunt Prædicantes 9.17.1
Imperij Romani turbationes, ſimultates, lites ac diſcordias exteræ nationes mirantur ibidem.
Imperij tributa minuerunt Prædicantes 9 17 3
Imperio ornamenta à diabolo afficta, docuit Aretius. Vide Aretius
Imperiorum annuorum mala 7 10.2
Imperium dicere Auguſtum, ſanctum idolomania eſt Caluiniſtis 6 33 7.& 2. 9 25.3. 9.26.16
Imperium inter pares aut nullum eſt, aut tyrãnis eſt 6.37.9
Imperium mediocre vno in loco cauſas iudicans, vtiliter facit 7 9 3
Imperium militare nunquam vtile 1.15.5
Imperium militare quod dicatur ibidem.
Imperium non eſt cauſa ſui 1 2.3 & 4
Imperium per Eccleſiam ſuſtinetur 1.8.2
Imperium quinam olim tenuerint 5 5.4
Imperium res ardua eſt, ſed neceſſaria 1.2.1. 7.2.1
Imperium Romanum adhuc durat 6 34 3
Imperium Romanum ſeditioſa ſcripta Caluinianorum diabolo adſcribunt 6.33 3 & 6 & 7 9.18 8 9 25.3 9.26.16 9.43 2
Impij pro pietate teſtimonium dicunt 1. 9. 1
Impijs infeliciter res euenire, 47 Imperatorum Romanæ Monarchiæ exempla docent 2. 12 2
Impius in Deum, erga homines iuſtus non eſt 1.9.3
Improbus magna cura & dexteritate regendus eſt 1.2.1
India Gubernatorum perfidia 7.7 5
Indiarum prouincia Conſiſtoria ſeu parlamenta ſuprema habent 7 9 4
Indicum regnum ob iudiciorum lentitudinem Latronibus refertum eſt 3 16.23.
Indijs in remotioribus Reſpublica magna labore conſtituta eſt 7.9.4
Indorum leges iniuſtiſsimæ 5. 12.1
Induciæ æquis conditionibus, non doloſe fieri debent. 10 56.1.& 2
Induciæ quid ſint, & quomodo à pace differant 10.56.1
Inexpertus ex aliena experientia docere poteſt 1.1 8
Infamia grauis pœna 5.10.6
Infantes poſt menſes xi verba formare ſolent 4 6.1
Infantes quomodo inſtitui & educari debeant 4.4 1 3 & ſeqq.
Infantum linguas formare, etiam magnorum virorum eſt 4 4.4
Inga Braſiliæ tyrannus 1 15.3
Ingenia lenta excitanda, ignea leniter habenda 5 6 4
Ingenia magna timenda ſunt 4 7 9
Ingenia mediocria probantur 4.7 8
Ingenia præcocia breuia ſunt & euanida 4.9.10.
Ingenia quædam excoli non poſſunt, eaque maturè ſcholis amandanda ſunt 4.7.4
Ingenia velocia & acuta ad virtutem dirigenda 9.30.3
Ingenij boni aut mali ſigna externa, crebro fallunt. 4.7.3
Ingenijs aeris temperatura ſeruit 5 14.4
Vinum immoderatum obeſt 3.14.11 11.13.14
Ingeniorum inconſtantia fons hæreſeon eſt. 9.30.1
Ingenioſi adoleſcentis ſigna 4 7.2
Ingenioſi melancholici ſunt & iracundi. 4 7 8.& 9
Ingenium in diſcipulo quantum requiratur 4.7.7
Ingrati in bene meritos Romani extiterunt 3.8 1.1& 5
Ingrati in patriam multi extiterunt 3 8.1
Ingratitudinis origo 3 8 3
Ingratitudinis vitium an magis inter principes, an populos graſſetur 3.8,3.& 4

Ingratitudinis vitium latè patens eſt 3.8.3
Ingrato beneficia non ſunt conferenda 3.8.5
Ingratus in bene meritos, eos hoſtes ſibi capitales efficit. ibidem
Inimicitia alitur calumnijs 9.2.3
Inimicus de inimici gaudet interitu 9.2.4
Iniuria quando bello ſint aut non ſint vindicanda. 10.9.2 3 & 4
Iniuria pudicitiæ aut vitæ illata, difficilime reſtituitur, fortunis aut honori, facilime 10.9.2.
iniuriarum diuerſitas ibidem
iniuriarum ſatisfactio inter diuerſas Reſpublicas, ſecundũ ius gentium moderatè fieri debet ibidem.
iniuſtitia naturam & regna diſſoluit 3.6.4 & 5
innocentes in bello ſpoliari poſſunt 10.11.7
Innocentes quando occidi poſſint in bello 10.11.5.& 6
Innocentibus in bello parcendum 10.11.14
Inobedientes peccant 5.8.16
Inobedientia damnabilis eſt 5.8.18
Inſignia Deorum incerta fuerunt 7.5.4
Inſignium hieroglyphicorum origo vnde ibidem.
Inuitus nemo ordinari poteſt 6.12.9
Ioannem Baptiſtam damnantes, inſigniter inſaniunt 6.21.7
Ioannes Baptiſta à Chriſto Domino laudatus ibidem
Ioannes Leidanus ſartor fœdiſſimo nouæ religionis auſpicio bella & ſeditiones mouit 9.6.7
Ioannis Baptiſtæ vita auſtera non aduerſatur legi Moſaicæ 6.21.7
Ieathan Ammonitis victis tributum imperauit 8.7.17
Iones Aſiam inhabitantes, à Dario ſubito defecerunt. 9.14.4
Ieram infelix exitus 2.5.3
Ioſaphat in paruulo regno ſumma potentia & diuitiæ. 8.2.3. 8.1.3
Ioſaphati militibus opes Romanæ non ſuffeciſſent. 8.2.3
Ioſaphatus non ſua potentia, quam ſummam habuit, ſed diuina innixus eſt ibidem.
Ioſaphatus vndecies centena & ſexaginta millia militum in Ieruſalem citra ſubditorum incommodum alebat. 8.2.3
Ioſeph Rempub. Aegyptiacam diuitijs inſtruxit 8.5.3
Ioſephus ex agricolatione Pharaonem ditauit 8.11.2
Ioſias rex Iuda diues fuit 8.5.3
Iouiniani imperatoris fortiſſimum factum 2.7.1
Iphicrates contra ſuſpectos claſſem mutato habitu inſtruxit 9.16.7
Iphicrates milites ignauos à ſtrenuis ſecreuit 10.21.7
Iphicrates propter armaturæ ſpecies dedit 10.15.10
Iphicrates Thraces hoſtes, occaſione vſus, cecîdit. 10.22.16
Iracundiæ origo 3.15.1.2. 6.10.29
iracundia magnum vitium 6.10.29
iræ cauſæ plerumque leues ſunt aut dubiæ 3.15.7.8.9
iræ commendationes falſæ ſunt 3.15.10.13
iræ fœditas & damna deſcribuntur 3.15.10.15 & 17
iræ ſedandæ media 3.15.10.& 18
iræ ſtultitiæ exempla 3.15.11
ira in iudice locum habere non debet. 3.15.15.16.17.& 18.
ira multi mortui, multi in morbum coniecti, multi in furorem acti ſunt 3.15.10.& 17
ira non eſt in pugnam ferenda 3.15.13
ira quid ſit 3.15.1.& 2
ira regum ac principum periculoſa eſt 3.15.3.4.5.6.7.8 & 15.
irarum varia genera 3.15.2
ira ſummum eſt, ac publicum malum 3.15.3
irati excuſationem licet veram non niſi inuiti audiunt. 3.15.8
SS. Irenæus & Iuſtinus veritatem corporis Chriſti in Euchariſtia docuerunt 9.26.17
Irenes imperatricis tempora ſæua ac ſeditioſa fuerunt. 9.1.1
Iſraelitæ ac Patriarchæ mercaturam exercuerunt. 8.10.2
Iſraelitæ hoſtes ſuos oratione potius quam gladio vicerunt. 10.13.3
Iſraelitæ ingentem gregum multitudinem habebant. 6.42.2
Iſraelitæ regem Saulem ſortito elegerunt 7.7.7
Iſraelitarum in deſerto crebræ ac frequentes ſeditiones. 9.3.1
Iſraelitarum numerus 6.42.1.& 2
Iſraelitarum ſeditiones ex populi laſciuia & malitia in deſerto natæ ſunt 9.9.1
Italiæ Epiſcopi Germanis non æquiparandi 6.35.4
Italiæ populi olim barbari erant 1.23.4
Italia regnum ſibi ſufficiens eſt 1.4.3
Italia ſalinarum copiam habet 8.12.5
Itali Germaniam magnam aliquam vrbem putant 6.35.4
Iter militum hoſtibus incognitum eſſe debet 10.35.3
iter militare veterum 10.35.1
itineris ratio in hodierna militia 10.35.8
itinerum cum in propinquo eſt hoſtis, maiora ſunt, quam aciei pericula 10.35.2
Iubendi poteſtas & obediendi neceſſitas, reciprocæ ſunt. 5.8.17
Iubilatores Hæretici omnes contra Pontificem inſurrexerunt 6.21.1
Iubilatores hæretici, falſarij ſunt 6.21.3
Iubilatores hæretici mendacijs contra Pontificiam authoritatem pugnarunt 6.21.2 & 3
Iudæa terra Dei voluntatis 6.31.5
Iudæi aut pellendi, aut labore occupandi 8.17.9
Iudæi Chriſtianis nequam videri cupiunt ibid.
Iudæi cur pellendi ibidem.
Iudæi Danielis verba c. 7.21. Chriſto malè applicant. 6.24.4
Iudæi duplicem ignem habuerunt 7.5.8
Iudæi in Perſidem abducti, ignem ſacrum abſconderunt. ibidem.
Iudæi iudices ne ſint 8.17.9
Iudæi lenta morte multas familias enecant 8.17.7
Iudæi multos Chriſtianos pueros immani atrocitate occiderunt ibidem.
Iudæi obſtinatiſſimi ibid.
Iudæi plures inter Chriſtianos viuunt, quam Clerici. 6.44.6
Iudæi poeſeos vſum & poetas excellentes iam olim habuerunt 4.19.2 & 3
Iudæi regem petendo peccarunt 1.22.2
Samueli ingrati fuerunt, Deoque diffiderunt 1.22.3
Iudæi Reipublicæ noxii ſunt 6.44.6. 8.17.7
Iudæis Chriſtianum ſeruire, leges vetant 8.17.9
Iudæis conuerſis bona incerti dominii permittuntur. 8.17.7
Iudæis in ſeptimana ſancta deambulandi per plateas & forum licentiam, Childebertus rex denegauit 8.17.9
Iudæis ius regni datum eſt 1.22.3
Iudæis veſtitus & habitatio ſingularis præſcribitur. 8.17.7
Iudæorum apud & inter Chriſtianos præcipuum ſtudium. 8.17.7
Iudæorum conuiuijs qui ex Chriſtianis interſunt, excommunicantur 8.17.9
Iudæorum familiaritas omnino Chriſtianis interdicitur. ibidem.
Iudæorum in Germania vltra centum millia 8.17.7
Iudæorum nemini fidendum, aut credendum 8.17.7
Iudæorum obſtinationem neceſſitas male parta reſtituendi firmat ibidem.
Iudæorum patrimonia ibidem.
Iudæorum perfidiam fouentes, excommunicantur. 8.17.9
Iudæorum plerique hebraice neſciebant 5.23.6
Iudæorum protectores ſunt iniuſti 8.17.7
Iudæorum Reges cur oleo vncti ſint 7.3.1
Iudæorum Reges quibus ceremonijs inaugurati ſint ibid.
Iudæos hæreſeon colluuies à fide auertit 9.21.2
Iudæos omnino pellendos eſſe, etiam leges agere videntur. 8.17.9
Iudæus ne ſeruum aut mancipium Chriſtianum habeat, leges vetant 2.8.8
Iudæus quidam ceu alter Moyſes gentem ſuam è ſeruitute in terram ſanctam per mare rubrum ſe educturum promiſit. 9.9.7
Iudex cauſarum ſuarum peritus eſſe debet 7.42.16
Iudex ex lege iudicat, ex circumſtantiis cauſam intelligit. 5.11.8

Iudex

Iudex immobilis & inflexilis eſſe debet 7.22.1
Iudex legum imperitus, inutilis eſt 4.11.3
Iudex peregrinus non eſt probandus 7.22.16
Iudex Romæ nemo niſi Romanus eſſe potuit ibid.
Iudex ſibi nemo eſſe poteſt 9.31.9
Iudicandi poteſtatem Romani crebro transtulerunt, variiſque communicarunt 7.22.61
Iudicata à Camera, vt executionem habeant, potentia partium impedit 7.23.1
Iudicem ante, ſed non poſt conteſtatam litem, tam reo quã accuſatori reijcere licuit 7.21.7
Iudices antequam prouinciis excederent, rationem reddebant 5.22.14
Iudices Cameræ iudicandi, & eorum iudicia examinanda 7.23.1
Iudices in Gallia varij ſunt, & diuerſorum diuerſa auctoritas ac poteſtas 7.22.9
Iudices officij admonentur 7.23.7
Iudices quas ob cauſas à partibus reiici poſſint 7.22.7
Iudices quinam eſſe nequeant 7.22.15
Iudices varios legi oportere, vſus rerumpublicarum docet. 7.22.2
Iudicia Anglicana minus recte conſtituta 7.23.4
Iudicia de hominibus lata ſæpe falſa 2.13.4
Iudicia de minimis etiam rebus habenda 7.22.2
Iudicia legibus regenda 5.10.4
Iudicia Sinarum corrupta 7.24.6
Iudicia Turcarum corrupta 7.23.3
Iudicibus peregrinis plurimæ ciuitatum Italiæ vtuntur. 7.23.5
Iudicibus peregrinis rempublicam tradi, ciuibus datum eſt ibidem
Iudicij definitio 7.22.2
Iudiciorum diſcuſſores magnam poteſtatem habuerunt. 7.22.20
Iudiciorum examen inſtituendum ibidem.
Iudiciorum octo genera. 7.22.3
Iudicis eſt, in Republica conſeruare æqualitatem 7.22.1
Iudicis rejecti cauſa ab arbitris iudicatur 7.12.7
Iudicium centumuirale in quatuor conſilia diuiſum, prætorem Vrbanum præſidem habuit 7.22.8
Iudicium centumuirale optime in Republica Romana conſtitutum fuit ibidem.
Iudicium Rotæ in Italia 7.23.5
Iudicum honos apud Chaldæos 7.14.6
Iudicum iniquorum frenum eſt, princeps prudens ac doctus 5.29.3
Iudicum inſignia 7.22.21
Iudicum ſortitio recte ſemel inſtituta, iterum deprauata fuit 7.22.7
Iudicum ſtatuas Thebis ſine manibus collocabant 7.23.3
Iuliacenſes in Ditiones, tres nobiliſſimi principes ius hæreditarium ingenti lite prætendunt. 9.31.9
Iulianus errorum licentia permiſſa, tollere religionem cogitauit 2.17.8
Iulianus imagine ſua apoſtaſiam comprobauit 2.17.8
Iulianus imperator ruſticis litigantibus iratus, pugnis eos quatiebat 3.15.8
Iulianus imperium à militibus coegit. 8.15.6. 9.4.1
Iulianus ſtolide naues omnes exuſſit, vt miles fortius pugnaret 10.45.1
Iulianus verbis liberalis, re parcus fuit 8.5.9
Iulius Cæſar. V. Cæſar
Iulius Herbip. Epiſcopus magnas opes ſine ſuorum vexatione collegit 3.10.1
Iulius ſecundus magna celeritate Bononiam inuaſit. 10.15.2
Iulius Vvirczburgenſis Academiæ ſuæ parem cum tribunali ſuæ cancellariæ poteſtatem dedit 4.14.7
Iuramenta impia, & coacta etiam iura ciuilia ſoluunt. 6.21.2
Iuramenta impia non ſeruanda. 6.18.4. 6.21.2
Iuramentum magiſtratuum inſigne. 7.29.17
Iuramentum per genium Cæſaris Romæ ſacrum erat. 2.15.2
Iurandi formula Cardinalibus Pontificem electuris à Concilio Baſileenſi exhibita. 6.35.6
Iurantes in capitulis contra Canones, excommunicantur. 6.18.4
Iurare per nomen Imperatorum quando licitum 7.4.6
Iurare per vitam Regis aut filiorum eius prohibitum eſt à Francorum regibus. ibid.
Iuris ciuilis origo vnde? 5.2.6
Iuriſconſultorum Romanorum quanta auctoritas. 5.2.6
Iuriſdictio late patet. 7.22.1
Iuris docendi ſedes olim Roma, Byzantium & Berytus erant. 4.13.4
Iuriſprudentiæ definitio. 5.19.1
Iuriſprudentiæ operam dare principes, optimates, nobiles neceſſarium eſt. 5.29.1.3.4.5
Iuriſprudentia pauperum, clades publica eſt. 5.29.5
Iuris Romani liber quando confectus. 5.2.7
Iuris ſcientia ex philoſophia hauritur. 5.1.3
Iuris ſtudioſis militares leges ponendæ ſunt. 4.8.10
Iuriſtæ primi anni olim dupondij dicebantur. 4.16.4
Tertij anni Papinianiſtæ. ibid.
Quarti anni λύτας. ibid.
Quinti anni προλύτας. ibid.
Ius ciuile moribus locorum conformari debet. 5.2.5
Ius ciuile naturali conſentaneum eſt. ibid.
Ius ciuile Papinianum 5.2.7
Ius ciuile rationi conſonum eſſe debet. 5.2.7
Ius XII. tabularum triplex. 5.2.7
Ius & lex affinia ſunt. 5.2.4
Ius gentium & naturale non plane diuerſa ſunt. 5.2.5
Iuſiurandum omnibus Eccleſiis contra Simoniacos iniungendum. 6.41.3
Iuſiurandum principum Electorum. 7.2.4
Ius naturale immutabile, non autem ciuile. 5.2.6
Ius naturale varie dicitur à iuriſperitis. 6.21.2
Ius niſi æquale ſit, ius non eſt. 5.12.4
Ius niſi moderatum eſt, iniuria eſt. 5.12.5
Ius peregrinis celerius ſolicitiuſque dicendum eſt. 7.23.5
Ius prætorium temperatum. 5.2.6
Ius Sigonio bipertitum. ib.
Ius varie diuiditur. 5.2.5
Iuſtiniani imperium multis bellis ciuilibus agitatum eſt. 9.5.1
Iuſtiniani iniuſtitia ſeditionibus cauſam dedit. ib.
Iuſtinianus à Triboniano deceptus, ſe immortalem putauit. 7.4.3
Iuſtinianus cultu SS. Trinitatis & ſacerdotum precibus Rempublicam creſcere, pie credidit. 4.6.2.& 4
Iuſtinianus immenſam legum multitudinem minuit. 5.11.6
Iuſtinianus Prætores prouinciarum cum duplici poteſtate ciuili & militari conſtituit. 7.21.20
Iuſtinianus Secundus, magno omnium gaudio occiſus eſt. 9.8.2
Iuſtinianus vſus eſt diuinitatis titulo. 7.4.3
Iuſti pueri in martyrio conſtantia. 3.17.8
Iuſtitiæ defenſio, principatus eſt origo. 3.6.2
Iuſtitiæ diſſimulator magiſtratus, violata reus eſt. 3.6.7.& 8
Iuſtitiæ diuiſio & ſingulorum membrorum definitio. 3.6.1
Iuſtitia inter virtutes principatum tenet. 3.6.3
Iuſtitia magiſtratibus commendatur. 3.6.2.& ſeq.
Iuſtitia ſine gladio tuta eſt. 3.6.7
Iuſtitia ſine magna potentia defendi non poteſt. 8.4.3
Iuſtitia ſola regna conſeruantur 3.6.4.& 5
Iuuenes ad ſenatum admiſſi, ſententiam dicundi; non definiundi ius habeant. 7.8.3. 7.13.1.& 7
Iuuenes in politica erudiendi, Legatis comites adiungantur 7.8.5
Iuuenes poſt annum 20. ad ſenatũ, erudiendi, admittãtur. 7.8.3. 7.13.2
Iuuenibus magiſtratus non committendi. 7.13.7
Iuuentus delinquens, plagis corrigenda eſt. 4.10.2. 3.4.5
Iuuentus religioſis Societatis inſtituenda optime committitur. 4.6.2.9.10.11
Iuuentutem Plutarchus & Quintilianus plagis onerarunt. 4.10.1
Iuuentutem turpium auctorum prælectio libere peccare facit. 4.6.9.10.12
Iuuentutem vitiorum domeſtica exempla cito corrumpunt. 4.11.3.& 5. 4.2.2

Index Rerum.

Iuuentuti inſtituendæ Perſæ & Scythæ principes præpoſuerunt 4.1.4.4 6 4
Iuuentutis inſtituendæ exigua in pleriſque Rebuſpublicis cura eſt 4 1.3
Iuuentutis inſtitutio ipſa natura potentior eſt ibid.
Iuuentutis inſtitutioni neceſſaria præcepta 4 2.2.3. & ſeqq
Iuuentutis mores corrupti vt corrigantur, omnibus modis laborandum eſt 4.5 6
Iuuentutis inſtitutio ſalus eſt Reipublicæ 4 1.1.2 3
Iuuentuti vt idonei præceptores præficiantur, prima Reipublicæ & magiſtratuum cura eſſe debet. 4.6.2.& 3

K

Kalendis quid ſignans

L.

Laborem nullum niſi ſudoriferum agnoſcit vulgus 8 44 4
Labores pro æterno præmio ſubeundi 1.13.3
Labor qui ingenij vt & animi attentione perfici poſtulat, acerrimus eſt, vitamque erogat 6 44.4
Lacedæmon ex principibus qui iuuentutem inſtruerent, conſtituit 4 1.8
Lacedæmonij mercatores ad magiſtratus non admittebant 8.10.5
Lacedæmonij Samijs à ſe pecunias petentibus facilem ſed iuſtum eis ſuccurrendi modum inuenerunt 8.16 12
Lacedæmoniorum Reſpublica melior, quam Romanæ conſtitutio 7 9 8
Lacedæmones fugiendo felix fuit 10 48 5
Lacedæmonum Rex conſulari poteſtate pollebat 7 9 5
Lacte è locis herboſis Arcades pro medicina vſi ſunt. 4.25.12
Laicis mali tolerandi & corrigendi 6 6 6
Laicum ſacrum erogare poteſtatem non habet 6.41.3
Lapidiciniorum pecuniæ colligendæ modus 8 6 10
Lancea veterum equitum 10 17.4
Lanceam veteres in bello vſi ſunt 10 16 5
Latinum ſacramentarium baptiſmum penitus reiecit 4 15
Latinæ feriæ quo loco, quibus ritibus, & inter quas gentes celebratæ 7.19.1
Latrunculator 10 27 4
Laudis amorem quidam virtutem putarunt 3. 9 9
Laudis & gloriæ dulcedine multi mortui ſunt 3 19.12
Lacænæ ferociores ſunt leonibus 3 16.6
Legati Pontificij varij 6 35 7
Legatis quales conuerſes adiungendi 7 8.5
Legatorum Apoſtolicorum auctoritatem perdit reſpublica, ad quam mittuntur ignoratio 6 35 4
Legatorum munus ac poteſtas in bello 10 26.3
Legatorum violatio grauium bellorum cauſa fuit, eaque iuſtiſſima 10.7.1
Legatos priuatim excepiſſe, crimen maieſtatis apud Romanos 7 13.7
Legem abrogare quinam poſſint 5.17.2
Legem de non adigendo ad æquales hauſtus, aulica licentia opprimit 2 3.3
Legem D. Thomas quadruplicem ponit 5.1 6
Legem gentes ſcriptis mandarunt 5 0 1
Legem moralem nouam ſeruari non poſſe, profitentur Sectarij V. Antinomi
Legem obligare conſcientias, negant Caluiniani. 5 8 6 6 9 6.
Legem ratio eius adæquata ceſſans abrogat. 5 16 3 & 4
Leges Agrariæ Rempublicam Romanam perdiderunt 9 3.2
Leges ab initio fuerunt 5.3 4
Leges ad pacem inter ciues conſeruandam neceſſariæ. 5. 8.16
Leges ad paucitatem redigere, Imperatoris eſt, & Principis reipublicæ amantis 5 11 3
Leges ad res leuiores etiam neceſſariæ ſunt 5 3 3
Leges breuius conceptæ, iuſtitiæ conſulunt 5 1 8
Leges ciborum modeſtiam præcipientes, Cato cibarias appellabat 2 14.1
Leges ciuiles conſcientias obligare, Apoſtolus teſtatur. 5. 8 16
Leges ciuiles cum periculo vitæ obligant 5.9 5
Leges ciuitatum cum ipſis mœnibus condi debent 5.3 3
Leges Clericis beneficiati ſalutares, & zelum diuini honoris habentes præſixa 6 41.3
Leges condere priuatus non poteſt 5 3 3
Leges condere quando Principes ſubordinati poſſint. 5.5.10
Leges condere, ſummi principis eſt 5.1.1
Leges contra ebrietatis vitium Germaniæ Principes multas tulerunt 5.14.1.& 3
Leges cum viliæ ſunt, exitia propinquant 6.11
Leges cur vetia litium 5.11.5
Leges de paruis rebus magni principes tulerunt 5.3.6
Leges diuinæ arctius obligant, quam humanæ 5.8.16
Leges diuinæ maiori cura quam humanæ obſeruari debent. 2 8.2
Leges eædem apud omnes gentes eſſe iuſtæ non poſſunt. 5. 11.9.
Leges æqualitatem in Republica facere debent 9 2.4
Leges Eccleſiaſticæ de Epiſcoporum electione ſæpe mutatæ ſunt 5 13.4
Leges etiam ipſa iniuſtitia ſibi fingit 8 3.5
Leges etiam non abrogatæ, quandoque obligare ceſſant. 5.16.1 2.3.& ſeqq.
Leges humanæ abſolutè obligant conſcientias 5.8.16
Leges humanæ in ſe mutabiles, tribus modis dicuntur immutabiles 5 13.2
Leges in creaturas etiam Deus condere poteſt 5.5.2
Leges iniuſtæ non ſunt 5.12.1
Leges inter arma ſilent, iuſtitia inter leges 5 11.5
Leges iudiciales Iudæis datæ, cur a Chriſtianis non ſeruentur 5 11.7
Leges iuſtæ interdum abrogari poſſunt 5. 7.1
Leges Iuſtinianæ ne ſint contrariæ, ſubtiliter explicandæ ſunt 5 11. 5
Leges Lycurgi & Romanorum crudeles, emendatæ ſunt. 5.12 6
Leges malæ difficillimè abrogantur 5 13. 7
Leges militares difficillimæ 8. 10.4
Leges moribus accommodandæ 5.6. 4
Leges multæ de primatu latæ 5.7.1
Leges multæ iniuſtæ 5. 4 4.5 12.1
Leges multæ, multam iudicii dant libertatem 5.11.8
Leges multæ ſciri non poſſunt 5 11.5
Leges multæ, ſigna ſunt morum corruptorum 5.11.4
Leges multiplicandas cenſuit Ariſtoteles 5.13 1
Leges ni æquentur, iuſtitia reſtitui nequit 5.11.7
Leges non temporibus, ſed hominum animis ſtatutæ ſunt 6. 11. 5
Leges nouæ pene omnes, multis priuatim plurimum nocent. 5.13 5
Leges nouæ veteribus ordinariè derogant 5.3.5
Leges nouas condere in ſuo regno quiuis poteſt ibid.
Leges obſoletæ ſine euidenti bono reducendæ non debent 5.13 5
Leges olim cur non deſideratæ 5.3.4
Leges per interpretationem interdum extenduntur 5.15.6
Leges pleræque communes ſunt 5.7.2
Leges pœnales cur tot in Republica 5.10.1
Leges pœnales quos, quando & quantum obligent 5.10.6
Leges potius relinquendæ, quam iudicum æquitati fidendum 5.11.8
Leges poſitiuæ neceſſariæ 5.3.4.& 5
Leges præclaræ contra veſtium luxum à principum ſenatu latæ 4 14.7
Leges priuatis noxias prætextu boni publici ferre, periculoſum eſt 5.7.2
Leges regum iuſtas contemnens, contra Dei potentiam aſſurgit 5.8 15
Leges reipublicæ ab Eccleſia probantur 5.3 7
Leges Romanæ 5.2 6
Leges ſæuæ corrigendæ 5 12 6
Leges ſalubriter corrigunt 5.3.7
Leges ſine timore Dei non ſeruantur 2 9 6
Leges ſingulis locis accommodatæ, non omnibus communes condi debent 5.11.9
Leges ſtultiſſimæ gentibus publicè placuerunt 5.18.1
Leges ſumptuariæ variæ ſunt 8 14.1
Leges ſumptuariæ domorum magnificarum exædificationes ſplendidaſque familias inhibebunt 0 14 8.& 9
Leges ſumptuariæ Moguntinenſes. Vide Moguntina, &c.

Leges

Google

Leges temperare omnes principes poſſunt 5.5 6
Leges valde difficiles pro impoßibilibus habentur 5.12.5
Leges virtuti aduerſa, titulo legis indignæ 5.6 1
Leges vitam totam, non tantum adminicula eius ſpectant. 5.6.2.
Leges vrbium non mœnia propugnanda 5.3 6
Legibus boni pauci indigent 5 8 1
Legibus bonis obtemperans, acquirit grande præmium. 5.8 15. & 16.
Legibus cauſa quantumuis iniqua defendi poſſunt. 5.11.7
Legibus ciuitas carere non poteſt 6 3 4 & 5. & 6.
Legibus Deo ſemper, vbique ab omnibus parendum eſt. 6.25.2
Legibus euenta omnia comprehendi non poſſunt 5.11 8
Legibus felices difficulter parent 5.3 6
Legibus omnibus memoria nulla ſufficit 5.4 1
Legibus philoſophiæ & medicinæ homines negotia faceſſunt. 5.11.4
Legibus princeps quoque tenetur. V. Princeps.
Legibus principum obtemperare Deus iubet 5 8.15
Legibus, quas doces, pareto tu ipſe 5 1.5
Legibus ſuis quoque principes pareant 6 5.2
Legibus ſumptuariis coercenda eſt ædificantium ambitio. 8.14.8 & 9.
Legibus ſumptuariis Reipublicæ ſalus continetur 8. 14. 1
Legibus ſumptuariis veſtium luxus tollendus eſt 8.14.5
Legi addenda eſt iudicis ſententia 9 3 9
Legi cum vitæ periculo quando parendum 5.9 6
Legi interpres neceſſarius eſt 5.15.2
Legi pœnali obedientia etiam in ardua præſtanda. 5 10 4
Legis acceptatio eius effectus eſt 5 8.13
Legis æternæ definitio 5.14.2. & 3
Eius natura explicatur 5.14.4 5 6.7. & ſeqq.
Legis anima eſt cognitoris ſententia 9. 31 9
Legis contemptus graue crimen 5.9 4
Legis Eccleſiaſticæ de eligendis Epiſcopis mutatio 5.13 4
Legis effectus varii 5.8.3 & ſeqq
Legis & præcepti diſcrimen 5.13. 1
Legis finem egregie expoſuit Cicero 5 5 6
Legis finis & media honeſta ſunt ibidem.
Legislatio immediate a Deo proficiſcitur 5 8 5
Legislatio penes quos ſit 5.5 3
Legislatiuam poteſtatem multi principes à Deo conſtituti non habuerunt 5.5.6
Legislator ad totius Reipublicæ bonum in condenda lege reſpicere debet 5. 7. 2
Legislator conſuetudines ſuæ Reipublicæ attendere debet. V. Conſuetudo.
Legislatores, Deos legum auctores finxerunt 5 5.2
Legislatores poteſtatem ad internos actus coactiuam non habent 5 8.8
Legislator medicus 5 6.1
Legislator multa bona deferit, vt mala auertat 1.21.5
Legislator quæ attendere debeat 5 6 3 & 4
Legislator quilibet obligare, ſed non quilibet culpam remittere poteſt 5 18 6
Legislator ſemper proponit, ſed non ſemper aſſequitur finem. 5 0 3
Legis materia quæ ſit 5. 4 1
Legis materia non ſunt quæuis opera bona 5 4 0
Legis naturalis definitio 5.14 13
Legis naturalis materia ſemper honeſta eſt 5.14.10
Legis neceſſaria eſt neceſſaria obſeruatio 5.8 18
Legis nomen etiam rationem iuſti continet 5.6 1
Legis obligatio quando diſpenſatione tolli poßit 5.16 9
Quis in lege Romana diſpenſare poßit 5.6 7
Legis primarius effectus eſt, obligare 5.6 4
Legis ſubiectum, intellectus & voluntas 5 4 1
Legis varia officia 5.8.1. & 2
Legis vera definitio 5.2 3
Legum abrogatio conſiderate & raro fieri debet 5.17.4
Legum antiqua multitudo, egena fuit 5.1.2
Legum ciuilium finis, pax & felicitas 5.8 7
Legum conciliatio docta nouis ollit lites 5.1 5
Legum condendarum ius natura in Republica eſt 5.5.4
Legum condendarum poteſtas ad varios translata. ibid.
Legum condendarum poteſtas ad vnum deuoluta eſt. ibid.
Legum condendarum poteſtas cœtus ſine culpa auferri nequit 5 5 7
Legum condendarum poteſtas cur in omni republica magiſtratui deferatur 5.5.6
Legum condendarum poteſtas inter maieſtatis capita primarium 5.5.11
Legum condendarum poteſtatem Reſpublica ſibi reſeruare poteſt 1.6 4 5.9 5.8
Legum conſtantia ſæpe præſtat melioribus, non ſtabilibus. 5.13.5
Legum contrariarum altera ad tollendas lites eliminari debet 5.11.5
Legum diſſidia vna vox mundi tollere poteſt 5.11.6
Legum duodecim tabularum ferendarum auctor quis. 5.5.4
Legum ferendarum quis modus apud Romanos 5.4.2
Legum finis quis 5. 4. 5
Legum frequens mutatio plebem rerum nouandarum cupidam facit 5.13.6
Legum inſtituendarum cauſam Iuſtiniano multitudo dedit 5 11.2
Legum interpretatio triplex eſt 5.15.3.4.5
Legum vis ex natura ſumenda eſt 5.2.3
Legum ius manat a multitudine 5.5.8
Legum latio & obſeruatio vtilis reipublicæ 5.1.2
Legum minuendarum diecentiuirs conſtituendi 5.11.8
Legum multitudinem Lotharius reduxit 5.11 3
Legum multitudo in Germania ibidem.
Legum multitudo noxia. 5 11. per totum.
Legum multitudo quibus amabilis 5.11 5
Legum mutationi iuſta ſæpe cauſa ſubeſt 5.13.1
Legum neceſſitas cœtum conſequitur 5.5.6
Legum nouarum damna latent, veterum patent 5. 3. 4
Legum nouarum latio periculoſa 5.13.3
Legum obedientiam reſtringere, periculoſum eſt 5. 8. 16
Legũ obligatio & trãſgreßio grauis vnde oriantur 5. 9. 4
Legum obſcuritas origo diſputationis & errorũ 5 11 8
Legum obſcuritas tolli poteſt & debet 5. 11.5
Legum origo quæ ſit 5. 3. 3
Legum pœnalium obligatio 5.10.4
Legum proprius effectus quis 5. 6. 1
Legum pugna dat lites, & cauſidicis prædas 5.11.5
Legum ſcriptores plurimi extiterunt 5 1. 3
Legum ſeruitus vera libertas 5.3.6
Legum ſeueritas cum vitiis creſcit 5 8.4
Legum ſine magiſtratu nulla eſt efficientia 6.1.1. & 3.6.2.1
Legum ſuarum multitudinem tuentur docti 5.11. 8
Legum ſuperflua reſecanda 5.11 5
Legum vera ſcientia, litibus inimica 5. 3. 5
Legione ex tota centum dumtaxat ſimul pugnare poterant. 10.57 2
Legio integra ſecuri percuſſa 10 38.2
Legionem Romulus trium millium conſtituit 10 30 3
Legiones ſociorum equitum duplo maiorem numerum habebant quam Romana 10.30 2
Legionum ordo 10.30.5
Legionum præfectus & quodnam eius officium 10 27.1
Legio Romana 4000. milites complectebatur 10.27.3
Lemniorum crudelitas in prouerbium abiit 1. 22. 10
Lenitate multi regi non poſſunt 3.10.4
Leo igne, galli cantu, rotarumque ſtrepitu terretur 10.41.8
Leonis ſiniſter in turpi amore 6.12.18
Leonydas vna voce ſuos milites ad prælium & victoriam animauit 10.41.5
Lepidus Triumuir fratrem Lucium hoſtibus donauit. 4.1.4
Lenonis fraus in aceruanda pecunia 8 17 2
Leuitæ agros non colebant 6.42 0
Leuitæ diuinarum humanarumque legum periti erant. 6. 42. 4
Leuitæ ex oblationibus diteſcebant 6.42 2
Leuitæ in tabernaculorum feſto ad conuiuia inuitabantur 6.42.1
Leuitæ nobiliſſimas ciuitates & ſuburbana poßidebant in Iſrael 6.42 4
Leuitæ otioſi præ noſtro Clero 6 44 5
Leuitæ omnium hominum legi ſtudebant 6 42 2
Leuitæ per vices ſeruiebant 6.42 4. 6 44 5
Leuitæ præſides & iudices, immo & belliduces fuerunt. 6.42.4

Le-

Leuitæ triplices decimas accipiebant 6.42.1
Leuitarum copia. 6.42.1.2.3.4
Leuitarum in veteri teſtamento viginti duo millia trecenti fuerunt 6.42.1
Leuitarum labor exiguus 6.41.4 6.44.3
Leuitarum numerum Iſraelitæ maiori proportione ſuperabant 6.42.1.& 4
Leuitarum officium 6. 44. 3
Leuitarum operâ cur Dauid regnandi peritus, in regimine vſus. 6 42.4
Leuitarum opes Dauidis tempore ibid.
Leuitica inter reliquas Iſraelis tribus ditiſſima 6.41.1
Lex ab æquitate omnium recedens, ob circumſtantias poteſt eſſe iuſta 5.1.5
Lex actus voluntatis & intellectus perficitur ibid.
Lex æterna abſolute neceſſaria 5.3.1
Lex Anglicana de non veſcendis carnibus die Mercurij 6 9. 6
Lex anima ciuitatis 5 1.1
Lex annua prætorum 3.2.6
Lex à Platone norma gubernandi definitur 5.6.1
Lex arcta omni magiſtratui poſita 1.15.1
Lex cærimonialis abrogata 5.13 2
Lex circa iuſtitiam præcipuè, non tamen ſolam verſatur. 5.4.5
Lex ciuilis etiam conſcientias obligat 5. 8.15
Lex ciuilis externos hominis actus dirigit 5. 6.8
Lex ciuilis multa impunita dimittit 5 4.5
Lex ciuilis interdum conſcientias non obligat 5 9.1
Lex communitatis bonum, non priuati amare debet. 5.12.3
Lex corpori politico neceſſaria 5.8.5
Lex de beneficijs pluribus non habendis, diſpenſationem Pontificiam patitur ibidem.
Lex Dei à nemine iudicari debet 5.5.1
Lex Dei immutabilis .5.6.16
Lex Dei ſcripta. Vide Scriptura ſacra.
Lex diuina & naturalis omnia prohibent 5.4.5
Lex diuina in omni re conſideranda 5 1.2
Lex eſſentialiter iuſta eſt 5.12.2
Lex eſt iuſſio regis 5.8.18. 6.9.6
Lex & ius pro eodem ſæpe ſumuntur. 5.2.4
Lex etiam non ſcripta obligat 5.4.1
Lex & mos in quo differant ibidem.
Lex Euangelica à Chriſto tradita eſt 2 22.1
ea triplicia præcepta continet nobis omnino ſeruanda. 2 22 & 3
Lex ex materia libera, facit neceſſariam 5.8.16
Lex ex præſumptione obligat 5.8.3
Lex Fannia contra Romanorum luxũ lata eſt.8.14 2.& 4
Lex hominum deorumque regina 5 3 5
Lex imperatoria quando obligare incipiat 5.8.12
Lex ignorata non obligat. 5 8.11
Lex impijs mali occaſio 5.6.5
Lex in imperio ſine ſcripto non promulganda 5 4.2
Lex iniuſta non obligat 5.12.2
Lex in materia graui ſub mortali obligat 9.9.4
Lex in Societate Ieſu notandi nomina in exitu 5.9.2
Lex interdum ad ſolam pœnam immediate obligat 5.9.1
Lex iuſta iuſtè imperare debet 5.12.3
Lex iuſtè data, acceptanda eſt 5.8.13
Lex Mahometana vinum vetans, tyrannica eſt 5.12.5
Lex mala ciuibus grata, non propterea honeſta eſt 5.12.1
Lex Moſi data, ſancita fuit 5.21.2
ſolos Iudæos obligauit 5.21.3
triplicia præcepta continebat 5.21.4
Lex naturalis apud omnes gentes vna manet 5.24.14
Lex naturalis immutabilis eſt 5 13.2
Lex naturalis legibus Principum obedire debet 5.8. 15
Lex naturalis ſemper obligat, nec Deus in ea diſpenſare poteſt 5.14 19
Lex naturalis vniuerſalis eſt 5 3.2
Lex non obligat vltra voluntatem legiſlatoris 5.9 1.& 2
Lex nulla ciuilis malum præcipere aut defendere poteſt. 5.4.4
Lex nulla ciuilis totum orbem obligat 5. 5. 9
Lex nutriendi infantis 4 3.8
Lex oculus & lux ciuitatis 5.3.5
Lex omnes Chriſtianos obligans, nulla à Chriſtiano Imperatore ferri poteſt 5. 5.9
Lex omnis quodammodo conſcientiam obligat 5. 9.2. 6.9.6
Lex opus bonum præcipiens, etiam voluntatem faciendi requirit 5 8.9
Lex poſſibilia & facilia iubere debet 5.12.5
Lex præceptrix agendorum 5.2.1
Lex præſcriptionis dura, ſed neceſſaria 5.2.5. 5.3.5
Lex priuata. V. Priuilegia.
Lex priuato impoſita, ad publicam vtilitatem dirigenda. 5.7.2
Lex prudens quemque iuxta eius indolem, ad virtutem ducit 5.6.4
Lex quando mutanda 5.13. 3
Lex ſcripta perpetuum conſeruabilis 5. 4.1
Lex variè definitur 5.2.1
Lex variè diuiditur 5.2. 6
Lex varijs ex partibus componitur 5.2.3
Lex Veneta 5.9.1
Lex vera non eſt, niſi præcipiat 5 8.2
Lex virtutis actum præcipiens, non ceſſat ceſſante ratione. 5.16.6
Libelli & picturæ famoſæ capitis pœnâ prohibita. 9.30.7
Libelli & picturæ famoſæ de Catholicis regibus & principibus 9 30.7. 9.12 3. 9 14.2. 9 42.6
Libellorum & picturarum famoſarum copia in nundinis Francofurtenſibus circumfertur. 9 30.7. 9.32.3. 9.41.6
Liberalitas non eſt dare nocitura 3.9.5
Liberalitas Principum inconſulta, crebro dat cauſam diſcordiarum 9.9.12
Liberalitas quandoque etiam in indignos exercenda eſt. 3.9.9
Liberalitas ſubita, damnoſa & periculoſa eſt 3 9 14
Liberalitas vera medium tenet, eaque Principi conuenit. 3 9.3
Liberalitas vnde dicatur ibidem.
Liberalitatem Princeps cum ratione exerceat. 3.9 4. 8.9.2 8 13.1
Liberalitatis duo ſunt genera 3.9.2
Liberalitatis leges, conditiones, & circumſtantia. 3. 9. 5 & ſeqq.
Libertas etiam ſub principibus eſt 1.22.8
Libertas in Politijs facile obtinetur, non vera æqualitas. 1 19 2
Libertas multis populis noxia 1.14.7
Libertas politica in quo verſetur 1.19.2
Libertas res pretioſa 1.23.6
Libertas varia eſt, & quænam ex omnibus deterrima. 1.23.3
Libertas ad Clericatum acceſſum habet 6.12. 14
Liberum arbitrium S. Chryſoſtomus aſſeruit 9. 26.17
Libidine ingenia pereunt, intelligentia obmuteſcit, robur corporum deficit 3.12.6 7.& 8
Libidines diuina iuſtitia graui ſupplicio vindicat. 3.12.3
Libidinis fomitem qui extinguere cupit, materiam incendij ſubtrahat 3.12.16
Libidinis incitamenta è medio tollere, magiſtratui incumbit. 3.12.14 & 15
Libido hominem in beluam mutat 3.12.4
Libidinum inſolentia legum ſinceritate coerceri debet. 3. 12,12.12
Libido multarum ſeditionum cauſa eſt 9.8 8. 9.12.2
Libido plurima regna euertit 3.12,2.& 3
Libri manuſcripti pretioſi 6.18.7
Librorum iuris 2000. verſuum tricies centena millia. 3.11,2
Licentia nimia coercenda 9.30.4.6,& 7
Licentia nimia hæreſeon cauſa eſt 9.30.4
Licentiati pro Doctoratu iterum examinari quandoque poſſunt 4.16.16
Licinius adeo indoctus fuit, vt diplomatis nomen proprium ſubſcribere nequiuerit 4.11.8
Licinius Craſſus doctus, diues, negociator fuit, 8. 10. 7.& 14
Licinius Craſſus legem ſumptuariam tulit 8,14 4
Lictorum etymon 7.30.1

Lin.

Lingua biſulca ſerpentum eſt. 6.10.23
Lipſium militia noſtra flagitia aſpernatur 10.10.1
Lipſius qualiter Rempub. definierit 1.3.2
Literas emittendi & reddendi modos varios neceſſitas excogitauit 10.51.8 & 9
Litera occultarum notarum in bello quandoque vſitata. 10.51.7
Lites malis proſunt 5.11.7
Lites non vltra triennium protrahenda 7.11.19
Litium multitudo 5.11.1
Liturgia Apoſtolorum omnes in ſubſtantia conueniunt. 6.3.14
Liturgia Apoſtolorum oſtendunt eos Miſſam celebraſſe. ibidem
Liuia Auguſta à Numerio Attico decies H S. emit periurium 7.4.4
Liuij commendatio 4.2.7
Loci natura plus ſæpe ad victoriam confert, quam virtus pugnantium 10.38.23
Locum prælio aptum multi arte fecerunt 10.38.24
Logicæ præcepta ab Ariſtotele ſolo accipiantur 4.24.3
Logica, licet omni quidam philoſophia partem negent, tamen neceſſaria eſt 4.24.1
Logicum literis humanioribus imbutum eſſe oportet 4.24.2
Lorica fidum munimentum 10.15.15
Lorica hamata noſtris militibus noxium munimentum. ibidem.
Loricas ſquamatas ex vngulis equorum & aliorum animalium veteres conficiebant ibid.
Lorica triplex munimentum ibidem.
Louanienſis ciuitas diuturnis ſeditionibus conflictata eſt. 9.6.1
Lucanus verſibus ſuis Neroni adulatus eſt 4.19.5
Lucenſes à Domitio Caluino, ſubito vrbis mœnia occupante, decepti ſunt 10.46.2
Lucenſium grauis ac matura cenſura 7.20.8
Lucius Sextius primus Conſul Romanus de plebe creatus. 9.3.2
Lucrum pro impenſis recipere turpe non eſt 2.10.4
Ludi Romanorum toti orbi graues fuerunt. 3.16.9 & 10.
Ludorum ſumptus multos conſularium ad inopiam redegerunt 7.18.15
Ludouico Hungariæ regi interitus prædictus 1.9.3
Lupanaria tollenda ſunt 3.12.15.& 17
Luſitanarum nauium quatuor aduerſus ducentas barbarorum victoria 3.3.6.3.7.4
Luſitaniæ regum negociationes 8.10.8
Luſitania Indico auro defenditur 8.10.6
Luſtrum conditum 7.20.5
Lutheranæ religionis in Caluiniſticam ſine tumultu mutandæ praxes 2.18.8
Lutherani à Caluiniſtis tuti non ſunt 9.26.2
Lutherani à Statibus Auguſtanæ Confeſſionis Caluiniſmū abolendum eſſe confidunt 9.18.7.9.22.5.& 6
Lutherani Caluiniſtas diaboli martyres vocant 9.21.7
Lutherani Caluiniſtas Turciſmi accuſant 9.21.8 9.28.10
Lutherani calumniatores canonizant ſuos 6.24.12
Lutherani Catholicis magis quam Caluiniſtis maiune. 9.26.9 9.28.1
Lutherani Deum, quem in Euchariſtia præſentem agnoſcunt, adorandum negant 6.5.2
Lutherani & Caluiniſtæ Vatiniano odio diſſident. 6.24.12
Lutherani gladio agendum in Caluiniſtas docent. 9.26.1
Lutherani hiſtoriam Euangelicam de vita Ioannis Baptiſtæ vaniſſime explicant 6.21.7
Lutherani incendiarij 6.24.10
Lutherani miniſtri de ſuo regno dimicant, non de Euangelio 6.37.2
Lutherani nominis multa ſecta 9.11.4.& 6.9.40.4
Lutherani non poſſunt eſſe iudices Caluiniſtarum 9.31.10
Lutherani ob ingratitudinem infames ibid
Lutherani pauci angelicum vocatum Luthero tribuunt. 6.23.1
Lutherani prædicantis noua de Pontifice ſomnia. ibidem.
Lutherani probant Deum Caluiniſtarum Baccodaniorem eſſe 9.44.8
Lutheraniſmi defectio 9.22.4
Lutheraniſmo exitium peperit Correſpondentia 9.29.3
Lutheranis principibus à ſubditis & miniſtris Caluinianis ingens periculum imminet 9.26.3 & 6
Lutherani ſuos principes à Caluiniſtarum conſortio dehortantur 9.26.9
Lutherani ſyncretiſmum improbant 9.28.1.& ſeqq.
Lutherani vt Pontifici maledicant, credunt ipſi mendacio. 6.24.12
Lutherani vt ſibi à Caluiniſtarum ſyncretiſmo caueant, admonentur 9.29.10
Lutheranorum de Pontifice figmenta non cohærent 6.31.5
Lutheranorum doctrina qualis ſit Caluiniani 6.24.12
Lutheranorum Eccleſiæ quales ſint 9.30.5
Lutheranos Caluiniſtæ duplices Papiſtas vocitant 9.26.1.& 5
Lutheranos Caluiniſtæ miris inſectantur calumnijs. 6.24.12.
Lutheranos pellere fidenter, Pareo eſt opus Domini agere. 9.18.7.9.26.10.
Lutheri Biblia à Mattheſio virgis cæſa ſunt 5.25.8
Lutheri à Synodi de ſuorum afflictione querela. 2.16.5
Lutherus decemuiri, aſſeclis interim ſuis preſſis ac pene oppreſſis, Iubilæum inſtituunt ibidem.
Lutheri nominis pars parua eſt 6.23.1
Lutheri noua ſuos Prædicantes contemptui ac ludibrio habent ibid..
Lutheri & angelorum doctrina contraria ibid.
Lutheri & Lutheranorum varia & contraria de Cœna Domini doctrina 6.5.2
Lutheri in Danielis interpretatione error 6.24.8
Lutheri mores porcis quam angelis ſimiliores 6.23.1
Luthero Caluiniana contentio de cœna Domini. 6.5.2
Luthero multæ oppoſitæ hæreſes 9.11.4.& ſeqq.
Lutherus angelus eſt Lutheranis 6.23.1
Lutherus damnat Sacramentarios 9.21.1
Lutherus Imperatorem & principes traducit 9.17.2
Lutherus multos ſcripturæ libros è canone ſuſtulit 5.23.6
Lutherus nec Græcè nec Hebraicè nouit. 5.24.1.5.25.2.6.30.1
Lutherus nouas hæreſes ædificando, ſuas veteres deſtruxit 9.11.3
Lutherus quæ docuit, non credidit 9.44.5
Lutherus timorem Dei pellere conatur 6.23.1
Lutherus tranſubſtantiationem confeſſus 6.5.2
Lutherus Turcam non plura regna inuaſurum prophetizat 6.14.8
Lutherus vt Turca contra Catholicos bellaret, effecit. 10.3.1
Lutherus Zvvinglianos incorporatos diabolos vocat. 9.28.4
Luxum veſtium princeps duobus modis tollere poteſt 8.14.5
Luxuria & crudelitas comites ſunt indiuiſa 5.13.2
Luxuries pauperiem facit 6.4.2.8.14.2.& 4
Luxurioſi fortes eſſe nequeunt 3.17.11
Luxus in diuitijs vitium hominum eſt, non opum, 6.43.8
Luxus ſummus in veſtibus eſt 8.14.5
Luxus veſtium æmulatione creſcit ibid.
Luxus veſtium ex aula ad alios manauit 8.14.6
Lycurgianæ hypocriſeos exitus 8.1.3
Lycurgus Apollinem legum ſuarum rogatorem eſſe ferebat. 1.13.15.18 & 19
Lycurgus omnibus agros diuiſit 8.11.3
Lydi Atbaum omnia tributis exhaurientem ſuſpenderunt 8.7.21
Lydamis Naxius vt pecuniam colligeret, exulum facultates illis ipſis vendidit 8.16.2
Lyſander per ſidem, perfidia aliena perijt 3.7.3
Lyſimachus Amphipolis proditorem magnifice donauit, poſt à horribiliter necauit 9.6.4
Lyſimachus dux Alexandri cum Seleuco concurrit decumbitque 1.7.7
Lyſimachus Teleſphorum Rhodium vndique decurtatum cauea incluſit. 5.13.3.

Macedonia

M.

Macedones infantem regem in cunis in primâ acie poſuerunt. 10.23.7
Macedonicum imperium nobilium & magnatum pluralitate diu ſtetit. 8.20.4
Machabæi contra Antiochum iuſtiſſima bella geſſerunt. 10.6 6
Machabæus totam gentem moribus gentilium corruptam reduxit 6.11.3
Machiauelli contra Monarchiam inania obiectamenta refutantur 1.23.3.4.5.6
Machiauelli pronunciata de monarchia, & de libertate. 1.23 1 & 2.
Machiauellus antiquam aciem vellet reduci 10.45.1
Machiauellus arces inutiles eſſe, imprudenter docet. 8.23.3.4.5.6.
Machiauellus atheus eſt 2.15.1
Machiauellus auxiliares copias omnino reijcit. 10.18.4
Machiauellus belli ducibus improbum & ſeditioſum dat conſilium 10.23 5
Machiauellus decemuiralis inſolentia cauſam nimiam potentiam, eamque annuam falſo putat 7.20 4
Machiauellus fato calamitates adſcribit. 1 5 3
Machiauellus fatum montano flumini comparat. ibid.
Machiauellus fortunam tenebras obijcere hominibus docet. 1.15 13.
Machiauellus fraudes admittit. 3 4.4
Machiauellus Gallicam populi Rom. cladem in fatu ponit. 1 9 2 & 3
Machiauellus impium fatum comminiſcitur 1.5.2 & 3.10.45.1
Machiauellus nullam rempublicam legitimam rei bellicæ peritiam habere putat 10.18 4
Machiauellus ob magiſtratuum prorogationem Romam in ſeruitutem redactam contendit 7.10.2
Machiauellus populare regimen commendat 1.22.10
Machiauellus principem ſecurum eſſe vetat 8.23.4
Machiauellus principibus victoribus truculentum dat conſilium 18.61.7
Machiauellus principi ex alieno liberalem eſſe ſuadet. 3.9.2.
Machiauellus Pſeudopoliticorum Patriarcha 1.13.13
Machiauellus Pſeudopoliticus 1.1.8
Machiauellus pugnandi neceſſitatem inferendam eſſe putat 10.45 1
Machiauellus regnum in quo omnes ſeruiunt, facilius teneri docet 8.20.4
Machiauellus ſcelera Reip. vtilia aſſerit 5.4.4
Machiauellus ſui iudicii eſt non prudentis 1.13.1
Machiauellus ſuperſtitionem in Romanis imperatoribus laudat. 2.15.1.2.3
Machiauellus trium Fabiorum pugnam, & Camilli exilium fato tribuit 1.5.3
Machiauellus turpis vitiorum doctor eſt, 2.4.3. 2.13.1. 3.16.19
Machiauellus Valentinum Italiæ tyrannum laudat. 3.6.4
Machina bellica opus ingens eſt 10.19.1
Machina bellica quædam priſcis vſitata 10.19.3
Machinarum bellicarum antiquitas 10 19.2
Machinas omnes bombardæ fugarunt 10.19.2
Machinationes puniuntur 5.8.9
Machometus primus Turcicam tyrannidem aggrauare cœpit 1.21.7
Magiſtratibus locorum remotiorum, aut hoſtibus vicinorum quales Præſides præfici debeant 7 7.5
Magiſtratibus maioribus functi, minores ſuſcipere non dedignentur 7.11.2
Magiſtratibus officio functis in Conſtantinopolitano imperio honores augebantur ibid.
Magiſtratibus virtus, vt ſummus Reipub. theſaurus commendatur 2.3 1.& ſeqq.
Magiſtratus patriæ multum præſtat, illi ſidendo, & omnia abundantiſſime ſuppeditando 1.24.9
Magiſtratus ſubditi commendati eſſe debent 7.15.1
Magiſtratum libere eligentes neceſſario ei parent 3 8.5
Magiſtratum perditi homines negant & oppugnant. 6.22 4 5 6 7.
Magiſtratum Politia & Ariſtocratia electione conſtituunt 1.25 2 & 3
Magiſtratus à Deo eſt 6.2.7
ei ſubſidium & defenſio debetur ibid.
Magiſtratus ad pœnam ſpiritualem immediate non obligat. 5.8.16
Magiſtratus annui parum auctoritatis habent. 7.18.12
Magiſtratus an officio fungantur, & iuſtitiam adminiſtrent, ſingulis annis inquirendum eſt 7.9.1
Magiſtratus apud Romanos cum prouinciâ deceſſiſſent, multi criminum rei agebantur. 7.9.1
Magiſtratus à Republica deſignati mediate poteſtatem à Deo accipiunt 5.8.5. 6 9.6
Magiſtratus bonus, excellentiſſimus eſt medicus. 1 2.2
Magiſtratus candidati Romæ apud ſenatum nomina profitebantur, & ab eodem interdum reijciebantur. 7.17.3
Magiſtratus cenſores magna cura conſtituendi 1.19 8
Magiſtratus continuas difficultates habent 1.2.1
Magiſtratus continuatos Senatus Romanus non improbauit 7.10.2
Magiſtratus cum vitia diſſimulabit, peribit orbis. 6.11 2
Magiſtratus diuturni aſpirantibus ad magnarum rerum molitionem animos addunt 7.10.2
Magiſtratus ebrietatem tollere obligantur 3 14.18
Magiſtratus eccleſiaſticus Clericos concubinarios nō corrigens, puniendus. 6 4.7
Magiſtratus eccleſiaſticus, vt ſacerdotes ſanctè ſacrificent, attendere debet 6.4.5
Magiſtratus electus legibus vinciendus eſt 1.23.3
Magiſtratibus etiam minoribus boni & idonei adminiſtri præficiendi ſunt 7.7.1. 7.11.1
Magiſtratus exemplo populus trahitur 2.3.2
Magiſtratus exteris non committendi 9 8.14
Magiſtratus in adminiſtratione iuſtitiæ à populo nō pendet 1.14 3
Magiſtratus inferiores doctoribus cur interdum deferre teneantur 4.9.5
Magiſtratus inferior ſecundum doctrinam Caluiniſtarū, in certis cauſis ſuperiorem occidere poteſt. 9.26.4. & 5. & 7. & 18.
Magiſtratus militares V. Militares magiſtratus.
Magiſtratus multiplex eſt 7.1.1
Magiſtratus multi ſuſcipiunt, ne indigni imperent. 1.20.7. 6.41.3
Magiſtratus non quibuſuis mandandi aut prorogandi. 7.10.2
Magiſtratus obligatio erga patriam 1.24.9 & 10
Magiſtratus omnes dirigere volentes, atroces exitus ſortiuntur 7.1 2
Magiſtratus oppoſiti in Republica cauendi 9 8.13
Magiſtratus paucorum dierum, non priuato ſed proximo magiſtratui mandandus 7.19.3
Magiſtratus politici facilius, quam Ariſtocratici puniri poſſunt 1.19.8
Magiſtratus poteſtas in quibus ſit reſtringenda. 1.24.4.5 6.7.8.
Magiſtratus prouinciales Romani annuos habebant. 7.9.1. 7.10.1
Magiſtratus quarum rerum rationem annuè reddere debeant 7.9.1.
Magiſtratus quibus imperari non poteſt, doctorum tamen monitiones audire debent 2.17.5
Magiſtratus quotidie iuramentum ſuum repetant & perpendant 7.19 17
Magiſtratum Reipublica alius togatus, alius ſagatus. 7.8.2
Magiſtratus Reipublicæ neceſſarius eſt. 6 2.1. & 3
Magiſtratus repetiti idem quod continuati periculum annexum habent 7.10.2
Magiſtratus ſine precio dandi 7.12.18
Magiſtratus ſortito non eligendi 7.7.6
Magiſtratus ſpiritualia indirectè præcipit 5.8.16
Magiſtratus ſubditis prouidere, non ſeruiliter eos premere debet, 1.25.4
Magiſtratus ſumma eſt poteſtas. 1.24 3
Magiſtratus ſummos hæreditarios eſſe præſtat, quam eligi. 1.25.4. 1.6 7. & ſeq.

Magiſtratuum venenum eſt adulator 6.1.8
Magiſtratus viris fortibus & magnis demandari debent. 9.9.4
Magiſtratus vrbium in alio loco poſſeſſiones habeant. 8.22.7
Magiſtratuum ac officiorum imperij Romani, aliarumque Rerumpublicarum catalogus 7.3.2
Magiſtratuum continuatio non eſt cauſa ſeruitutis & ademptæ libertatis 7.10.2.& 3
Magiſtratuum crudelitas primaria ſeditionum cauſa. 9.8.2
Magiſtratuum cura etiam circa res minimas honeſta eſt. 3.5.2
Magiſtratuum egregia inſtructio 7.22.18
Magiſtratuum inſigne ornamentum 7.29.17
Magiſtratuum laborioſa & periculoſa prouincia eſt. 3.5.6.& 9
Magiſtratuum miniſtri 7.30.1.& 2
Magiſtratuum multiplicatio, litigandi occaſio eſt. 7.22.17.
Magiſtratuum omnium nomina & ſalaria aliaque in laterculo Romæ continebantur 7.5.4
Magiſtratuum ordo licentiæ ac nouitati obſtat 6.37.1
Magiſtratuum poteſtatem qui imminuit, Rempublicam euertit 9.9.4
Magiſtratuum prorogatio rara fuit 7.21.8
Magiſtratuum prouincialium annua nouatio, non probatur 7.10.2
Magiſtratuum pulchra functio eſt, ſed nequaquam beata. 2.2.4 & 5.
Magiſtratuum ſortita electio quando valida & licita. 7.7.7.& 8.
Magiſtratuum ſubordinatorum duplex ordo 7.12.1
Magiſter non creandus qui docere nequit 4.16.14
Magiſtri Cenſus officium 7.29.8
Magiſtri idonei quinam dicendi ſunt 4.6.5.6.7 & ſeqq.
Magiſtri impudicos libros prælegendo, adoleſcentes ea & loqui & facere docent 4.6.9.10.12
Magiſtri officiorum munus & poſtmodum adepta dignitas. 7.15.3
Magiſtros artium promouere indignos, peccatum mortale eſt 4.16.13
Magiſtros idoneos iuuentuti præficere magiſtratus incumbit 4.6.2.3 & 5
Magiſtros plerique veterum principum improbos nacti ſunt 4.6.4
Magnanimitas honoris appetitum moderatur 3.20.3
Magnanimitas humilitati non eſt contraria 3.20.2
Magnanimitas in omnium virtutum genere verſatur, earumque ornamentum eſt ibidem.
Magnanimitati puſillanimitas opponitur 3.20.4
Magnanimitatis deſcriptio 3.20.1
Magnanimus quinam dicatur 3.20.3
Magnates imperij Turcici omnium periculoſiſſimam ſeruiunt ſeruitutem 1.21.6
Magnatum filij hos Politicorum libros lectitare debent. 1.1.8
Magnentius ex ſcena rex factus 9.12.7
Mahometana lex vinum vetans, tyrannica eſt. 5.22.5
Maieſtas diuina etiam minima intereſt 1.13.15
Maioris domus in aula Francica officium ac dignitas. 7.15.2.7.16.1
Maleuoli bonorum conatus ſugillant 2.1.1
Mali felices æternis pœnis reſeruantur 1.13.8
Mali pleruma etiam in hac vita cruciatus ſuſtinent. 1.13.12.
Malleoli genus teli 10.19.7
Malorum felicitas vmbra eſt 1.13.8
Mancipiorum vſus licitus 8.11.2
Mancipiorum vtilitas ibid.
Mandatores miniſtri magiſtratus fuerunt 7.30.2
Manubias bellum omnino vetabat 10.3.1
Manipuli originatio vnde 10.3.4
Manipulus quot militum fuerit ibidem.
Mansfeldica ſynodus Antinomorum de lege errores refutat 5.22.5.6.7.& ſeq.
Mansfeldici alios Lutheranos damnarunt 9.1.6
Manſuetudo in quo differat a clementia 3.16.1.& 2
Maozim Deus Antichriſti 6.30.3
Maozim non eſt verus Deus, nec ipſe Antichriſtus. ibid.
Maozim quid ſit 6.30.3
Marcianum dormientem aquila obumbrat 1.9.3
Marcionis hæreſis 9.25.3
M. Aemylius in ſeditione lapide percuſſus eſt 9.3.2
M. Antonius quia ebrietatis patrocinia egerat, Romæ infamis erat 3.14.8
M. Aurelius tempus optimo ordine diſtribuit 3.5.5
Marius certam ſtaturam in milite tirone exegit 10.21.6
Marius in caſtrorum exercitatione alacer fuit 10.24.26
Marius paruulas ſuſtulit & Bruttanas dedit 10.15.10
Marius pauperum & ſeruorum delectum habuit 10.30.2
Marmora ſumptuoſa ſunt 8.14.8
Marpurgi canonis laſmus tumultum dedit 6.24.10
Martiobarbulus genus armorum 10.15.3
Martyrem cauſa, non pœna facit 9.21.7
Martyres Chriſti inferis adducunt hæretici 6.2.4
Martyres primi in & pro fide Catholica mortui 6.21.9
Martyrum conſtantia cœlitus roborata eſt 3.17.8
Martyrum noſtri ſæculi multa millia 6.28.5
Maſiniſſa belli dux nonagenarius ſtans cibum capiebat. 10.22.10
Mater eſſe deſiit quæ filium lactandum alienæ committit. 4.3.2 & 6.
Matres filiorum ſuorum etiam nutrices & gerulas eſſe, naturæ conſentaneum eſt 4.3.1.4.5 & ſeqq.
Matres, ne filios lactent, ſeipſas torquentes, grauiter Deum offendunt 4.3.2
Matrimonia leproſorum aliorumque contagioſo morbo laborantium inconſulta ſunt 4.3.1
Matthias Hoe Concilium generale inutile iudicat & impoſſibile 9.41.5.9.42.4
Matthias Hoe laudat iubilum Palatinum 9.10.5
Mauſolus Cariæ tyrannus, tributa ſoluere Perſis non valens, aſtute magnam pecuniæ ſummam a diuitibus collegit. 8.16.16 & 17
Maximini crudelitas 3.16.12
Maximinus Imperator grauiſſimas ſeditiones paſſus eſt 9.4.1.
Medentium multitudo etiam in vicis inuenitur. 4.25.10
Medicamentaria officinæ, & medicamentorum exhibitorum examen annuæ inſtituendum eſt 4.21.15
Medicamentis olim res herbaria ſufficit 4.25.12
Medici diligentiſſime & ſeueriſſime examinandi ſunt, antequam ad curam ſanitatis admittantur 4.25.8
Medici doctrina ſedulo exploranda eſt 4.25.6
Medici Imperatorum, Comitum titulo & honore olim gaudebant 7.17.3
Medicinæ diuiſio. 4.25.8. eius caput eſt praxis ibid.
Medicinæ loco Arcades lacte e locis herboſis vſi ſunt 4.25.12
Medicina noua ægris grata ſunt 4.25.13
Medicina noua ne introducantur, principi curæ eſſe debet. ibidem
Medicinam auaritia precioſam fecit, non meliorem. 4.25.18
Medicinam olim reges exercuerunt 4.25.4
Medici officium eſt, in morbo periculoſo ægrotum de animæ ſalute admonere 4.25.17
Medici olim ingentes opes habebant 4.25.5
Medici quoad fieri poteſt, vtiliora ægris remedia adhibeant. 4.25.11.& 15
Medici remedia flagitioſa proponentes, pro ratione culpæ puniantur 4.25.8
Medicis impoſtoribus & magis multi ſpe ſanitatis ſe committunt 4.25.10
Medici tanta fit dignitas, vt etiam nobiles ad eam aſpirent 4.25.3
Medico Deus honorem decreuit 4.25.2
Medico magiſtratus committantur 4.25.3.4.5
Medicorum in Rempubl. admittendorum fides iuramento obliganda eſt 4.25.15
Medicorum ſcientia plane diuina eſt 4.25.2
Medicorum ſectæ olim illiteratæ fuerunt 4.25.3
Medicum phyſicum eſſe oportet, & proinde ad medicinam nemo niſi philoſophus admittendus eſt. 4.25.4
Medicus diues gratis facile curat 4.25.5
Medicus imperitus, ſi ægros curandos ſuſcipiat, morte plectendum

ductus eſt. 4.25.7
Medicus negligens ad reſtitutionem tenetur. ibidem.
dubio vtens medicamento peccat ibid.
Medicus noua medicina niſi multum probetur, ne vtatur. 4.25.9
Medicus Reipubl. præcipue honorandus 4.25.1.2.3
Medi luxurioſiſſimi fuerunt 5.14.2
Mediolanenſium Ducatum åreès tutantur 8.21.5
Megarenſes elephantos Antigoni porcis auerterunt. 10.18.5
Melanchton Auguſtana Confeſſionis auctor eandem damnat 9.42.11
Melanchton diuerſam Sacramentariorum ſectam defendit 9.11.5
Melanchton poteſtatem eccleſiaſticam retinendam cenſet 6.37.2
Memoria miracula 3.2.4
Memoria nullæ vnctis legibus ſufficiens 5.4.1
Memoria præteritorum, præſentium magiſtra eſt, vatesq́ futurorum 3.2.4
Mendaciis ciuitates pereunt, ſocietates diſſoluuntur. 3.4.14
Mendaciis Reip. ſalutem aſcribere, blaſphemum eſt ibid.
Mendacio ſolo vno multa millia Chriſtianorum ſe a morte liberare potuiſſent, niſi veritatē tenere maluiſſent. 3.4.10
Mendaciorum octo genera apud Auguſtinum 3.4.6
Mendacium ex nulla omnino cauſa licitum eſt 3.4.4.5.6.7 & ſeqq.
Mendacium vniuerſam Deo grauiorem omnibus humanis incommodis adferre 3.4.7
Mendicorum in neceſſitate iuſtiſſima ratio colligendi pecuniam 8.16.38. & 39
Mendicantes validi ad labores cogi debent 3.12.14
Mens humana teſtatur eſſe diuiniorem mentem 1.11.3
Mercatores ad conſilium & adminiſtrationem reipubl. præ aliis ſunt admittendi 8.10.5
Mercatores pro impenſis meritò lucrum accipiunt 8.10.4
Mercatores reipubl. ſunt præſidium 8.10.5
Mercatoribus apud Lacedæmonios & Thebanos ad gubernacula Reip. aditus non patebat. ibid.
Mercatorum fraus & auaritia reprehenditur 8.10.1
Mercatorum iuxta Caroli V. præſcriptum, qualis eſſe debeat veſtitus 8.14.7
Mercatura ad omnia vtilis eſt ac penè neceſſaria. 8.10.6. & 9
Mercatura artificialis à natura proxime orta eſt. 8.10.3
Mercaturæ Romani plus ſtudebant quam bellicæ rei 8.10.7
Mercatura factum, vt multis rebus antea quibus egeamus. 8.10.1
Mercaturam etiam Iſraelitæ & patriarchæ exercuerunt. 8.10.1 & 3
Mercaturam exercere cur nobilibus leges vetuerint. 8.10.10
Mithridates Theodorum Scepſium in patrem adoptauit. 9.11.2
Mithridates viginti duas gentes ſua quamque lingua alloquebatur 3.1.4
Mithridatis exercitus victis ducibus, ſeditiones commouit. 9.13.3
Mithridatis in coniuratos & inſidiatores clementia laudatur 9.45.11
Mæcenas Auguſto religionem commendauit 8.20.7
Mœnia rupta quomodo defendenda 10.47.5
Moguntiæ magiſtratus iurat ſe Academiæ priuilegia, perſonas, & eorum bona ſarta tecta ſeruaturum 4.14.8
Moguntiæ magiſtri artium pro ordinibus non examinantur 4.11.8
Moguntiæ nec temporis ſtudiorum, nec ætatis, ſed doctrinæ & morum ratio in promotionibus habetur 4.16.8
Moguntia ob ſitum commerciis opportuna 8.22.4
Moguntina academia gaudet priuilegiis Bononienſis, Pariſienſis, & Coloníenſis Vniuerſitatis 4.13.1
Moguntina academia ſeueras examinandi leges habet. 4.16.18
Moguntina Academia libertas. 4.14.7. immunitas. 4.14.8
Moguntina Academia priuilegiis quibuſnam gaudeant. 4.15.2
Moguntinæ leges ſumptuariæ ſponſalium conuiuia, nuptiasque liberas abrogant, officialium iura eodem determinant 8.14.3
Moguntinæ leges ſumptuariæ munera, tempus & numerum conuiuatum, ferculorumque nuptialium & baptiſmalium, item patrinorum donaria definiunt, ebrietatem omnibus interdicunt ibid.
Moguntina ſynodi de beneficiorum fruitione, & præſentiarum diſtributione ſeria conſtitutio ibid.
Moguntina Theologica facultas infames, & apoſtatas à promotionibus arcet 4.16.8. 6.12.13
Moguntinenſes Archiepiſcopi iudiciariam poteſtatem iam olim exercuerunt 6.8.9
Moguntinenſi Archiepiſcopo quinam epiſcopi ſubiecti 6.38.1
Moguntinenſis Archiepiſcopi in electione Imperatoris iuſiurandum 7.2.4
Moguntinenſis Theologica facultas pro ſingulis gradibus certum ſtudij tempus requirit 4.16.8
Moguntinenſis Archiepiſcopus Ioannes Schvvikhardus leges ſumptuarias tulit 8.14.2
Monachatum non aſſumunt diuites & nobiles, ocij & deliciarum cauſa 6.46.5
Monachi ad vitam ſuſtentandam neceſſaria petentes, & colligentes, à maleuolis voraces dicuntur 6.46.10
Monachi Clerici, Clericorum gaudent priuilegio 6.46.6
Monachi docti & Clerici etiam paſcunt ibidem.
Monachi in Academiis hoc tempore ſtudiis dant operam. 6.46.13
Monachi luxum pellere, neceſſitati autem nihil ſubtrahere debent 6.46.9
Monachi mendicantes. Vide Religioſi mendicantes.
Monachi mortuos, conſummatos, & funeris elationem, pompam ac præmiſſionem dicunt 6.46.13
Monachi oues ſunt, Clerici paſtores 6.46.6
Monachi qualem ægrorum curam habeant 6.46.13
Monachi reipublicæ vtiles ſunt 6.46.3. & 4
Monachis egenis neceſſaria domum mittere decet 6.46.3
Monachi temperate viuunt 6.46.2. & 3
Monachorum Aegypti labores & parſimonia 6.46.3
Monachorum Benedictinorum inſtitutum ſanctiſſimum. 6.46.4
Monachorum Benedictinorum multi principum ius in Imperio conſecuti ſunt ibid.
Monachorum cantica diuinarum rerum ſtudium ſpirant. 6.45.13
Monachorum & Clericorū inſtituta ex natura ſua diſcrepant 6.46.6
Monachorum labores 6.46.3
Monachorum opera vſi ſunt Imperatores 6.46.4
Monachorum opprobrium ſtudio tollendum eſt 6.46.13
Monachorum ſtudia & exercitium ibid.
Monachorum vigilantia ibid.
Monachos ordinum mendicantium, principes & reſpublicæ magno affectu fouere debent 6.46.5
Monachos vitæ ſanctitas, non ambitio ad dignitates in Imperio euexit 6.46.4
Monachus ſine cella, caret vita 6.46.10
Monachus vere doctus etiam obediens eſt 6.46.13
Monarchæ boni plures quam optimates fuerunt 1.21.14
Monarchæ hoc tempore duo 1.16.3
Monarchæ maiori auctoritate & cura iuſtitiam conſeruāt quam Optimates aut populares 1.21.13. & 22.5
Monarchæ multi & boni Conſiliarij adiumento ſunt. 1.22.4
Monarchæ proximus vnus conſilarius magiſtratus poteſt, & quibus hic commendandus 7.14.3
Monarcharum electio & inauguratio magnificentia, apparatu, & cærimoniarum pompa exornanda eſt 7.2.1
Monarcharum electores ſecures & liberos eſſe oportet. 7.2.2
Monarcharum moderatorum diuerſa ſtudia 1.26.8
Monarcha populos amat timetque 1.21.15 & 16
Monarchia Ariſtocratiopolitica probatur 1.22.9.10.11. & ſeqq.
Monarchia Chaldæorum primo omnium fuit & ordinatiſſima 7.14.1. & 6
Monarchiarum Chaldaica & Perſica forma ac magiſtratuum diſtributio 7.14.1.2.3 & 6
Monarchia Perſica & Chaldæa vnum poſt Monarcham ſummum principem habebant 7.14.1. & 2

Mona-

Monarchiæ ſpecies quomodo diſcrepent 1.15.1
Monarchiæ ſtabiles ſunt 1.2.11
Monarchiæ vires vnitæ ſunt 1.21.17
Monarchia Græcorum in ſe colliſa eſt 3.16.8
Monarchiam tyranni infamant 1.22.1
Monarchia quæ dicatur, & quotuplex ea 1.15.1
Monaſteria ad primæuam regulam reformanda 6.18.3
Monaſteria Benedictinorum amplis prouentibus ditata ſunt 6.46.4
Monaſteria multa ſeſe reformarunt 6.28.6
Monaſteria olim ex ſcientiarum profeſſione claruerunt, viroſq; doctiſſimos quamplurimos numerarunt 4.14.4
Monaſteria peſtilentia exhauſit 6.46.12
Monaſteria queuis, etiam Carthuſianorum, ſacræ Scripturæ lectionem habeant 6.46.13
Monaſteria virginum libera, eorumq; vtilitas 6.47.2
Monaſteria virginum libera extra Germaniam non reperiuntur ibidem.
Monaſteria virginum voto obligatarum duplicia ſunt. 6.47.3
Monaſterienſes in obſidione commeatum ſimulant. 10.47.6
Monaſterij in Veſtphalia quieta ratio legendi ſinatur. 1.19.7
Monaſterijs Monialium puellæ ſæculares quotannis quantum ſoluere debeant 6.47.3
Monaſterijs opulentis hoſpitalitas commendata ſit 6.46.4
Monaſteriorum liberorum Abbatiſſa profeſſa eſſe debent. 6.47.3
Monaſteriorum bona immobilia a manu fiſci intacta ſunt. 6.42.7
Monaſteriorum diſſolutio ob terminos eſt 6.46.11
Monaſteriorum hoſpitalitatem auari cauillantur. 6.46.4
Monaſteriorum in quibus Moniales agunt, tota conſtitutio qualis eſſe debeat 6.47.3
Monaſteriorum opes in pios vſus, nec non etiam in priuatam vtilitatem inſumi poſſunt 6.46.9
Monaſterium ingrediens, vt Abbas fiat, in Prælatum non eligendus eſt 6.46.8
Monaſterium virorum bonorum, cœlum dicitur 6.46.13
Monetæ adulteratorum pœna 8.17.2
Moneta ratio in imperio ibid.
Monetam iactare, vetus malum ibid.
Monetam publicè augere, minuereque, iniqua eſt ratio congerendi pecunias ibid.
Monetas bonas adulterinis permiſcent fœneratores. ibid.
Moniales dies feſtos otio ne tranſigant 6.47.3
Moniales in officijs conſtitutæ, vltra biennium officio non perfungantur ibid.
Moniales in officijs diuinis, precationibus, & lectionibus pijs frequentes eſſe oportet ibidem.
Moniales nouitiæ quo ætatis anno, & quibus requiſitis ad religionem, ac poſtmodum ad profeſſionem admittendæ ſint ibidem.
Moniales puellas ſæculares intra monaſterij ſepta quales admittere poſſint ibidem.
Monialibus conuerſis 40 annorum facultas, ſepta monaſterij egrediendi, conceditur poteſt ibidem.
Monialis præfectæ officium ibidem.
Monialium concionatores, confeſſarios, viſitatores, cappellanos quales eſſe oporteat ibid.
Monialium labores ibid.
Monialium numerus quantus eſſe debeat ibid.
Monialium per ambitionem præfecturas affectantium, aut adipiſcentium, pœna ibid.
Monialium præfectæ quales, & cuius ætatis eſſe debeant. ibidem.
Monialium præfecta ſororem germanam ad nullum omnino ne admittat his quidem officium eueniet poteſt. ibidem.
Monialium præfecturas iure perpetuitatis donare, non expedit ibidem.
Monialium totius vitæ conuerſatio qualis eſſe, & quid agere, quid omittere debeant ibid.
Monialium vitam ſanctiſſimam carpunt hæretici. ibid.
Monitiones & bonis & malis proficuæ ſunt 6.48.1
Mons pietatis perpetuum vſuræ malum eſt remedium. 8.8.3
Monſtra multa ficta 1.13.17
Monſtra non præter omnem naturam ibid.
Monſtra vniuerſi varietatem exornant ibid.
Monſtrorum cauſa quæ ſint ibidem.
Montium pietatis ratio ac inſtitutum 8.8.3
De ijſdem controuerſia ibid.
Morales diſputationes ſine dialecticis argutijs tractandæ. 1.2.5
Morbi magni ſenſim curantur. 5.6.4
Mores per negotiationes & diuitias iacturam faciunt. 8.10.2
Moroſi nullos habent amicos 3.11.8
Moſcorum nemini ſupra magnum ducem ſapere licitum aut conſultum eſt 3.3.1
Moſcouia dux ſubditorum ſtultitiam fouet 1.26.8
Moſquetariorum duo millia, decem veteranorum militum Romanorum vincerent 10.59.2
Motuum magnorum initia ſunt à paruis 3.3.8
Mulierculárum diuitum frenanda bibacitas 3.14.16
Mulieres imperium in viros ſine graui cauſa ne teneant. Vide Fœmina.
Mulieres opulentæ nobilibus ſunt delicatiores. 3.14.16
Corrumpunt ſuorum filiorum ingenia ibidem.
Mundus propter hominem conſtructus eſt 1.11.6
Mercaturam nobiles exercere præſtat, quam prædari. ibidem.
Mercaturam Romani ſenatores exercuerunt 8.10.7
Mercaturam ſine ciue Romano nemo exercere poterat. ibidem
Mercatura nobilis non eſt probroſa 8.10.1
Mercatura Rempubl. Chriſtianam regumque dignitatem tuetur 8.10.6
Mercenarijs Carolus V. veſtituram præſcripſit 8.14.7
Merces quasnam Turcis vendi prohibita 8.10.11
Merces quibus patria & natiua viliora ſiunt, non inferenda 8.10.12
Mercibus peregrinis non neceſſarijs vectigalia maiora imponenda 8.7.11. & 12
Mercurius Gallobelgicus hiſtoricus mendaciſſimus. Vide Gothardus Artus.
Metalla in locis horridis Germaniæ effodiuntur. 8.12.3
Metalla non vituperanda, ſed eorum abuſus 8.12.2
Metalla nulli Principi deſinat, ſed ſola ſcrutandi induſtria 8.12.3
Metalla per damnatos eruenda 8.12.4
Metalla ſcrutari, opus principum eſt 8.12.1. & 2
Metallica omnibus terris ineſſe aliqua, fluminum aurea arena indicant 8.12.3
Metallicorum varia genera 8.12.5 & 9
Metalli foſſorum numerus in Hiſpania quantus olim fuerit 8.12.3
Metallis maxima ſunt vtilitates 8.12.2
Metallis ne innocentes addicantur, cauendum eſt 8.12.4
Metallis Palæſtina diues eſt 8.12.3
Metallorum cur minor in Germania & Europa cura. ibidem.
Metallorum magnus eſt abuſus 8.12.2
Metatores 10.27.4
Metellus hoſtem alacrem videns, exercitum reduxit. 10.43.6
Metropoles quæ ſint 6.38.[illegible]
Metropolitani epiſcoporum opera abuti non debent. 6.38.9
Metropolitani & Archiepiſcopi ijdem ſunt 6.38.[illegible]
Metropolitani officio ſuo non fungentes corrigendi aut deponendi 6.38.9
Metropolitani præcipua cura, circa, quam gubernat, diœceſin, eſſe debet 6.38.10
Metropolitani vnde dicantur 6.38.2
Metropolitanus in ſua diœceſis viſitatione, omnibus pontificum inſignibus vti poteſt 6.38.10
Metus mali vel pœna, extrema ſuadet 9.8.8
Miles ad pugnam quomodo excitandus. 10.41. & ſequ.
Miles noſter contra bombardas ſatis muniri non poteſt. 10.39.7. & 9.
Miles optimus in prima acie collocandus eſt 10.37.[illegible]

Miles ordinarius vt habeatur, magna cura adhibenda eſt. 10.29.2
Miles qualis legendus, ciuicus, an agreſtis 10.20.7
Miles qui ſcandalo eſt, exauctoratur. 4.8.12
Miles rem a duce prohibitam, etſi bene, faciens, lege punitur 10.4.12
Miles terram hoſtilem inuadens, primo de receptu proſpicere debet 10.37.4
Militare exercitium ceſſans, exercitum perdidit. 10.15.18
Militare exercitium ferendarum onerum graue erat. 10.24.13
Militare iter Romanorum 10.35.1
Militare noſtrorum iter in omnibus melius conſtitutum eſt quam Romanorum ibidem.
Militares leges parua delicta magnis pœnis puniunt. 10.38.1. & 2
Militares magiſtratus alij communes alij proprij. 10.15.1
Militares magiſtratus non niſi virtuti dandi ſunt 10.26.7. 10.30.1
Militaris pœna varia 10.38.1 & 2
Militaris ætas 10.20.8
Militaris profectio hoſtibus incognita eſſe debet 10.35.1
Militarium magiſtratuum ordo & officia 16.29.1. & ſeqq. 10.27.1. & ſeqq.
Milite externo in ſeditione & bello ciuili non vtendum. 10.20.5
Militem auxiliarem petere à potentiore inſido, pernicioſum eſt 10.18.4 & 5
Militem bene regere, eſt hoſtem vincere 10.1.7
Militem externum potentes Monarchæ ſcribunt 10.20.4
Militem externum præſidiarium multi conducunt. 10.26.5
Militem fruſtrari ſtipendijs arte varia ſolent 10.43.9
Militem ordinarium initio Romani non habuerunt 10.59.1
Militem ordinarium tractandi ratio 10.29.4. & ſeqq.
Militem ſuperſtitio fortem conſtantemque non efficit. 10.21.1
Milites alieno habitu vrbibus immittere, olim vſitatum fuit 10.40.3
Milites bona de duce exiſtimatio ornat 10.21.4
Milites etiam præſenti vitæ periculo ſuis legibus parere debent 5.9.5
Milites externi, cur, quales, quando, & quanto numero legendi 10.26.3 & 6
Milites fortes & audaces in omni gente reperiuntur. 10.20.6
Milites fortes potius quam grandes eligendi 10.21.6
Milites ignaui a ſtrenuis ſecernendi ſunt 10.21.7
Milites in prælio ſanè agonizant 10.13.2
Milites in qua belli cauſa merere aut non merere poſſint. 10.2.6 & 7.
Milites magiſtratus gerere poſſint 1.4.2
Milites mortem ſine præparatione ſubeunt 10.2.4
Milites olim hoſtium ſuperbia & iniquitate expoſita, ad prælium animabantur 10.41.6
Milites ordinibus ſacris non ſunt initiandi 6.12.10
Milites pauci exercitati, maximas ſæpe victorias obtinuerunt 10.24.10
Milites pios eſſe oportet 10.13.2
Milites Romani aliquando coacti ſunt pugnare 10.20.1.2.4
Milites Romani in deligendo imperatore licentiam ſpectabant 2.25.13
Milites Romani meſſium tributum 10.54.3
Milites Romani pecuniam ad ſigna deponebant 10.53.5
Milites Romani varia exercitia habebant 10.24.1. & ſeqq.
Milites Romani vnius menſis cibaria ſecum in militiam ferre debebant 10.24.13 & 6
Milites ſine autoritate hoſtem aggredientes, aut ſine præſcripto incommodantes & ſauientes, grauiter delinquunt 10.4.12
Milites ſi peccaſſent, ſortito ad pœnam vocabantur. 10.38.1
Milites volones præſtant inuitis 10.20.1 & 3
Milites vrbium ſunt munimenta 10.3.5
Milite veterano timente, non eſt committendum prælium 10.44.2
Militia duplex 6.10.5.10.1.1
Militia genus mutare, pœna grauiſſima erat 10.38.1
Militiæ homines improbi accommodati ſunt 10.20.2
Militiæ inſignia documenta 10.26.7
Militiæ ordo non præuertendus 7.15.3
Militiæ Romanæ error 10.20.1 & 3
Militiæ ſigna triplicia 10.24.4
Militia in hodierna quæ iuris ratio & agminis ordo. 10.31.8
Militia noſtra veteri quoad ordinem & delectum melior eſt 10.59.1
Arma offenſiua præſtantiora habet. 10.57.2. & ſeqq.
Diſciplinam maiorem legesque ſanctiores. 10.60.1.2.3
Militibus cur Romani acetum diſtribuerint 10.21.3
Militibus foſſis melius ſuccurritur, quam cedentes recipiuntur 10.42.2
Militibus mercatura & negociatio prohibita eſt 8.10.10
Militibus multa priuilegia Romana Reſpublica conceſſit. 3.18.4
Militibus in ſtipendium Romani præter pecuniam agros dabant. 10.51.2
Militibus ſtrenue rem gerentibus varia donatiua Romani conferebant 10.57.1
Militibus ſtrenuis præmio donatis, Romæ ad magiſtratus faciles aditus erat 10.57.2
Militibus veteranis in ſingulos menſes ſupplementa mittenda ſunt 10.10.5
Militibus ſtipendium non tantum pecunia, ſed & cibus dandus 10.53.4
Militi pro patria pugnanti exercitatio commendata eſt. 10.24.26
Militum amor vnde colligendus 10.44.2
Militum apud veteres quæ arma defenſiua. 10.15.16. & ſeqq.
Militum duces magnæ auctoritatis eſſe oportet 8.10.4
Militum erga ſuos duces & liberatos animus 4.11.6
Militum exterminatum vita 10.18.2
Militum iuramentum de furto in caſtris cauendo. 10.24.5
Militum luxus in armis eluceredebet 10.24.7
Militum magiſtri proxima regibus dignitas fuit 10.27.1 & 2
Militum mendicitas commeatus comparatione prohibenda eſt 10.54.3
Militum miſera ſors 10.2.15
Militum multitudo & turba noxia eſt. 10.21.9 & 10. 10.24.28
Militum profectio acie quam ſimillima ſit 10.35.2
Militum quales eſſe debeant virtutes 10.21.1. & ſeq.
Militum Romanorum cibus & potus 10.24.2 & 3
Militum Romanorum diuiſio 10.30.1
Militum veſtitus horridus potius quam ornatus eſſe debet. 10.24.6
Milo Clodium occidit 9.3.2
Milo tria patrimonia in ludos effudit 7.18.15
Minæ multos principum euerterunt 9.8.12
Mindyrides delicatus, formidoloſus, & iracundus fuit. 3.15.1 & 9
Minis abſtinendum 9.8.12
Miniſtri verbis atque ænigmatum luſibus mundum conturbant 0.31.3
Minos ſimulat ernemo domi fidelis fuit 2.13.16
Minos Cretenſium rex a Ioue accipere ſe leges finxit. 2.13.15 & 16
Minyas rex primus ærarium ædificaſſe dicitur 8.7.7
Miſeratio homini a natura inſita eſt 3.16.16
Miſericordia Regi commendatur ibid.
Miſſa cur non repetenda 6.5.3. *vnde dicatur* 6.5.4
Mi... militiæ Romanæ incommoda fuerunt. 10.55.2
Mixta reſp. quanã ... poteſt, quæ a Deo gubernetur 1.13.1
Munera accendunt non minuunt hominum auaritiã 8.13.5
Munera Romani flagitioſiſſime profuderunt. 8.9.7. 8.13.7
Munitiones olim inuicta multa, nunc vix vlla 10.46.10

Munitiones

Munitiones præcipuum ſunt obſeſſorum præſidium. ibid.
Muſi [illegible] muros [illegible] 10.19 5
Muſculus Euchariſtiam ad ægrotos ferre prohibet. [illegible]
Muſ[illegible] [illegible]
Muſica cura legiſlatoribus fuit 2.19.
Muſica pia ſanctitate voluptatem efficit, veritatemque [illegible] docet ibid.
Myſtici dicti ſunt conſiliarij ſecretorum. 7.15 2.

N.

Nabuchodonoſor Deus dici, & adorari voluit. 7.5.11
Nabuchodonoſoris ſtatuæ altitudo ibid.
Nabuchodonoſoris ſumma potentia inſtabilis fuit 8.1.4
Nabuchodonoſor [illegible] ad gubernacula admonendam ſolertes educauit. 7.11.1
Nabuchodonoſor reges & nobiles victos ad honores prouexit 9.11.5
Nando ſe milites Romani exercebant 10.24.18
Narſes oratione contra hoſtes potentiſſimos victorias obtinuit 10.13.3
Natura creatura eſt, obedire creatori 5.3.4
Natura, eſſe Deum, docet 2.11.2
Natiali bello multa neceſſaria ſunt V. Claſſi multo plura neceſſaria quam exercitui terreſtri.
Naualis belli ratio 10.50 3.4.5 & 6
Naualis pugnæ ſigna 10.50.5
Naues Hiſpanæ barbarorum ducentas vicerunt 3.3.6 3.17.4
Nauis Ptolomæi Philopatoris monſtroſa 10.50.2
Nauium faciendarum magna cura adhibenda eſt ibid.
Nauium magnarum vſus antiquus & probatus 10.50.3
Nauium magnitudo 10.50.2
Nauium materia quæ optima, & quando cædenda ibid.
Nautæ exercitus in quibus exercendi 10.50.4
Neceſſitudo patronos inter & clientes ſumma eſſe debet 1.17.12
Negociantium fraus & auaritia reprehenditur 8.10.1
Negociari etiam potentes, leges permittunt 8.10.10
Negociari more priſco reges, Reſpublicas, nobiles, ſenatores, honeſtum eſt 8.10.7 & 10
Negociari nobiles, cur leges vetuerint 8.10.19
Negociari principes non dedecet 8.10.8.9.10
Negotiatio ad omnia vtilis. V. Mercatura.
Negotiationis communis vſus legitimus & honeſtus eſt 8.10.3. & 4.
Negotiatio & Cupiditas Clericis interdicta 8.10.14
Negotiatio iniuſta omnibus interdicitur ibidem.
Negotiatio ex natura ipſa orta eſt 8.10.3
Negotiatio lege diuina confirmata & augenda 8.10.2
Negotiatione [illegible] exhauſtum expletur 8.10.9
Negotiatione diuitias augere honeſtius eſt, quam bello 8.10.2
Negotiationem [illegible] nullam exercentes, fraudulentis & corruptis moribus ſunt 8.10.2
Negotiationem regiam Theophilus Imperator ad ſpeciem damnauit 8.10.10
Negotiationes Reipub. multum proſunt 8.10.5
Negotiationem [illegible] Italiæ, Belgij magnates exercent 8.10.6
Negotiationes Tyri principes exercuerunt 8.10.8
Negotiationes [illegible] exercentur 8.10.8
Negotiationi [illegible] bellicæ res improuantes ſtudebant Romani 8.10.7
Negotiatio [illegible] moreſ corrumpit 8.10.8
Negotiatio [illegible] 8.10.10
Negotiatio [illegible] commoda ſunt, vt omnium aliarum rerum, [illegible] vſus & abuſus eſſe poteſt 8.10.1 & 2
Negotiatio [illegible] legibus prohibita eſt 8.10.10
Negotiatio [illegible] honorata 8.[illegible].2
Negotiatio [illegible] 8.10.10
Negotiatio [illegible] & exercitatio honeſta eſt 8.10.4
Negotia [illegible] eſſe debeat amicitia 8.14.7
Negotiatorum [illegible] 6.10.6
Nemrod Babylonicæ turris auctor, ſolum nominis gloriam [illegible] 6.6.2
Neophytis ad Epiſcopatus non eligendis 6.10.19

Nero [illegible] mare mergendum curauit 10.27.4
Nero [illegible] præceptorem occiderat 8.10.4
Nero exerc[illegible] propoſuit 10.21.5
Nero Imperator primo quinquennio laudatiſſimus, poſtea [illegible] 1.4.4
Nero multis ſacerdotibus agitatus eſt 9.4.1
Neronis [illegible] excuſatio 1.[illegible].13
Neronis crudelitas 3.16.11
Neronis fatua clementia 6.3.16.23
Neronis initia quadantenus crudelia fuerunt 3.16.10
Nero pecunias colligere volens, è libertorum hæreditatibus tres quartas accipiebat 8.9.1
qui ſe hæredem non conſtituiſſent, ingratos vocabat, eorumque bona ad ſe rapiebat 8.19.2
eos, à quibus hæres dictus, occidit 8.19.3
ciuitatibus iterato redimere iuſſit 8.19.4
cenſus editos reuocauit 8.19.5
ſententias vendidit 8.19.6
emptiones iniquas inſtituit 8.19.7
omnibus fraudibus mercatorijs vſus eſt 8.19.8
litium ſummas defalcauit 8.19.9
ex ſceleratorum libidinibus lucra collegit 8.19.10
legis ignaros multauit 8.9.1
omne dictum, factumque, maieſtatis crimen fecit 8.19.17
amice ſemel oblatum, tanquam debitum reuocauit. 8.19.18.
immunditias mercatorum officinas præcluſit 8.19.19
obolum deiectum bonis exuit 8.19.20
omnes magiſtratus [illegible] ad rapinas impulit. 8.19.21.
templa ſpoliauit 8.19.22
Neronis mors [illegible] fuit 3.16.16
Neronis ſeditionem eius ſuaſores primum experti ſunt. 7.13.7
Nero præceptori ſuo ingentes opes [illegible] congeſſit 4.9.7
Nero ſcenam ſuam [illegible], totumque theatrum auro obtexit 3.16.9.7 28.15.8 11.7
Nero ſenatorem [illegible] capite multauit 7.13.3
Nerua toto ſuo imperio infelicitatem ſuam defleuit 9.4.1
Neſtor Græcorum acies ordinauit. 10.37.8
Nicæenſes ab Andronico obſeſſi; maſculè ſe defenderunt. 10.11.5
Nicæna ſynodus non vult abſque Romani Pontificis ſententia Concilia celebrari. Vide Concilium Nicænum.
Niniuitæ negotiatores fuerunt 8.10.7 & 7
Niniuitæ pietate ſeruarunt, quæ peccando amiſſuri erant 6.6.2
Ninus bella finitimis primus intulit 3.3.4.10.3.7.
Ninus decies nonies centena millia in exercitu habuit. 10.21.10
Nobiles ad bella & regnandi diſciplinam erudiuntur. 8.20.4
Nobiles apti & [illegible] ad imperij ſocietatem adſciſci debent 20.4 & 5
Nobiles, Clerici ſuperfluas beneficiorum opes in vſus non pios impendentes, grauiſſime delinquunt 6.41.5
Nobiles fide & fortitudine præcellunt 8.20.4
Nobiles Germani [illegible] creditores defraudare, quam negotiari malunt 8.10.10
Nobiles Germani ſetiam maximam inter eam diſtinctionem ſeruaunt 8.10.1
Nobiles maiorum claritatem turpitudine ſua obſcurantes, [illegible] digni ſunt 8.20.6
Nobiles negotiari præſtat quam prædari 8.10.10
Nobiles [illegible] graues eſſe oportet 8.20.5
Nobiles olim dicti milites 8.20.4
Nobiles omnes aliquando non fuerunt 8.20.5
Nobiles quorum familia iam defecerunt, vt præter inſignia nihil habeant 8.20.4
Nobiles quaſi noſcibiles 8.20.5
Nobiles ſæpe ruſticos venationibus miſere vexant 8.[illegible].4
Nobiles ſegnes ad virtutem excitandi ſunt 8.20.5
Nobilibus Clericis danda præbendæ tales, quibus ſtatui ſuo conuenienter familiam inſtituere poſſint 6.41.5
Nobilibus mercatura non eſt probroſa 8.10.1

 Nobilis

Nobilibus qualem amictum mundumque Carolus V conceſſerit 8.14.7
Nobilis Canonico ſufficit beneficium, quo ſimiles alij commode & ſtatui ſuo conuenienter viuere poſſint 6.41.3
Nobilis ſi plebeiam ducat, iure ſuo non excidit 6.9.4
Nobilitas Academicos honores cur aſpernetur. V. Academia
Nobilitas ad ſubitos impetus parata eſt 8.20.4
Nobilitas bello neceſſaria eſt ibidem.
Nobilitas exoſa eſt tyrannis ibidem
Nobilitas diuitibus Rempublicam iuuantibus merito donatur 8.19.3
Nobilitas Europæ 8.20.4
Nobilitas Europæ ex bellica virtute originem ducit 10.14.2
Nobilitas Germana Henricorum tempore ob interdictam negotiationem ad rapinas verſa eſt 8.10.10
Nobilitas Germaniæ vnicum Cæſaris fulcrum 8.20.4
Nobilitas multas ob cauſas fouenda & augenda eſt ibid.
Nobilitas Romana Rempublicam oppreſſit 9.8.3
Nobilitas Turcarum ſeruitus eſt 8.20.1.& 3
Nobilitas virtutis eſt 8.20.2.& 5
Nobilitatem Reſpublicæ veteres omnes bene conſtitutæ coluerunt 8.20.4
Nobilitati & virtuti in bello extero parcitur, in ciuili in eam maxime ſæuitur. 9.23
Nobilitatis ordo in Romano imperio 8.23.3
Nobilium in Hiſpania & Gallia præcipuæ ſunt partes. 8.20.4.
Nobilium inſignia, & horum diuerſitas vnde 7.3.4 10.15.6 & 8
Nobilium nouorum creatio inſignem reipub. vtilitatem tulit 8.20.5
Nomenclatores ambitus genuit 7.30.4
Notarij ad iudicium Cameræ nulli niſi examinati, admittuntur 7.24.3
Nouatores moderni hæretici omnes habent 2.1.3
Nouatores Biblia authentica non habent 5.24.3.5.25.1.2.3.4.9
Nouatores Catholicos velut S. ſcripturæ violatores traducunt 5.23.1
Nouatores Concilia concedunt, & negant 9.38.2
Nouatores concilia ne quidem ſua audiunt 9.38.3
Nouatores Concilium generale cur timeant 9.38.2.& 3
Nouatores contra expreſſa ſtatuta Cæſaris, Catholicos bonis ſuis ſpoliarunt 9.27.6
Nouatores Hollandiæ ſynodum tentarunt, ſed ſine fructu. 9.39. & ſeqq.
Nouatores in ſua ſynodo aptum conſtituere non poſſunt. 9.39.18
Nouatores myſteria ſidei ſui pandere non audent 9.41.1
Nouatores ſuas ſcripturarum interpretationes, non ſanctorum & antiquorum patrum teneri volunt 9.41.10
Nouatores ſynodum petunt, ſed cum ad rem venitur, nolunt 9.37.3.9.38.4.9.41.1.& 6
Nouatorum calumnia 9.41.10
Nouatorum conſilio bellum Cæſari factum 9.27.6.& 7
Nouatorum principes & ciuitates, bellorum authores & Germaniæ turbatores ſe confitentur ibidem.
Nouatorum ſynodi inutiles 9.38.3.9.39.2.9.40.1
Numa artificum ſocietates Romæ inſtituit 8.15.3
Numa Deorum colloquia ſimulauit 2.13.15.& 17
Numæ regis libri Senatus iubente publice exuſti ſunt. 4.23.1
[illegible] rogum vino ſpargerent, legem tulit. 8.14.1
Numantini [illegible] oppreſſi ſunt à Romanis 10.8.9
Numerarij legionis [illegible] 7.30.2
[illegible] neceſſitate ex parabili materia cudere, optimum eſt 10.53.10
Nummum cactate [illegible] 8.17.8
Nummus moraliter omnium rerum pretia continet 8.20.3
Nuptiæ principum diſpari religionis cultu, neque vtiles ſunt, neque diuturnæ. 2.10.8
Nuptiarum ſerta, dona, conuiuia, determinauit legibus ſumptuarijs Archiepiſcopus Moguntinus 8.24.3
[illegible] ſemel [illegible] nihil iuuant, ſed vicinos offendunt 8.20.9
Nuptias liberas Archiepiſcopus Moguntinus ſuſtulit 8.14.4
Nutrices caſtas eſſe oportet 4.3.8
Nutricis ebrioſæ lac nocet alumno 3.14.9.4.3.8
Nutrices filios interdum permutarunt 4.3.8
Nutricum apud alumnos ſæpe maior, quam matrum authoritas 4.3.3.& 8
Nutricum conciliationes legibus vindicatæ ſunt 4.3.8
Nutrix vetula infanti perniscioſa eſt. 4.3.8

O.

OBedientia mater virtutum 3.8.15
Oblationes à fidelibus Eccleſiæ factæ, quadripartienda. 6.42.8
Obſeſſi nullam ætatem nullum ſexum à labore excipere debent 10.47.1
Obſeſſis quænam neceſſaria 10.47.2.& 3
Obſeſſorum varia ſtratagemata 10.47.5.6.7.& 8
Obſidendi duo ſpecies 10.47.1
Obſidentibus concordia tenenda, ſuſpiciones vitandæ. 10.46.4
Obſidentium varia ſtratagemata 10.46.3.& ſeqq.
Obſidiones vrbium inopinatæ, felices ſunt 10.46.2
Otij dulcedo ſtudioſam iuuentutem infeſtat 4.8.14
Ocreas in militia ferreis crura veteres tegebant 10.15.15
Octauianus crudeliſſimus fuit 2.16.6
Octauianus quanti vnum mullum emerit 2.13.4
Octauius Auguſtus tota hyeme copias exercuit 10.24.27
Oculi ebrioſorum obtuſi 3.14.8
Odium hæreticorum in Romanum Pontificem, vnde ortum 6.20.1
Oecolampadius Sacramentarius 9.11.4
Oeconomia cognoſcenda eſt 8.9.2
Oeconomiæ inſigne exemplum 9.6.2
Oeconomia facilis ad opes via 8.9.1.& 2
Oeconomia non eſt contra principum regumque dignitatem 8.9.2.& 4
Oeconomia quadruplex eſt 8.9.4
Oeconomia regia triplex eſt ibidem.
Oeconomia ſatrapica etiam ad reges & principes pertinet 8.9.5
Oeconomus Eccleſiæ 6.40.10
Officiales ante & in officio de adminiſtratione examinandi ſunt 7.22.17
Officialis. Vide Vicarius Epiſcopi
Officia ſine pretio danda 7.22.18
Officijs etiam minoribus adhibere non idoneos, aut improbos, periculoſum eſt 7.11.2
Officiorum ac magiſtratuum in Imperio Rom. alijſque Rebuſpublicis catalogus 7.3.2
Officiorum emptores negotiantur in illis 7.22.18
Oligarchiæ definitio 5.18.1
Oligarchiæ peſſimæ leges 1.18.4
Oligarchiæ quatuor genera 1.18.3
Oligarchiæ quartum genus pernicioſiſſimum, & non diuturnum ibidem.
Oligarchia ſuſpicio Francofurtenſis cauſa tumultus. ibidem.
Oligarchia tyrannis orta inter optimates, diſſenſione facillime euertitur 1.18.4
Oligarchia interdum Ariſtocratia dici poteſt 1.18.2
Oligarchia quando iuſta, quando iniuſta ibid.
Onager machina bellica lapides dirigens 10.19.7
Onagros in vna legione quot habuerint Romani 10.24.18
Operâ agricolarum in venationibus princeps ne vtatur. 8.8.4
Opera publica cum lenitate quadam exigi debent 8.8.3
Opera publica tributi genus 8.8.1
Opera vtiles ſunt, ſi moderata ibid.
Opera immenſi ſumptus, ſed vtilia Romæ exſtructa 8.24.9
Operâ publicâ pyramides Ægypti, horti penſiles Babylonis & muri extructi ſunt 8.8.2
Opera publica ſine principis voluntate à priuatis fieri non debent ibid.
Opera regis Carolus V. veſtitum ampraeſcripſit 8.14.7
Operibus [illegible] prima pars tyrannidis fuit. 8.8.2

Operis

Optimates regum auro facile inueſcantur 8.24.5
Optimates in tenuiores liberales eſſe oportet 1.17.8
Optimates qui neç iuſtitiam recte adminiſtrant, nec concordiam oſtendant 1.21.12.&13 1.22.5
Optimates quomodo Ariſtocratiam conſeruare poſsint, 1.17.4.&5
Optimates ſuorum commodorum ſunt ſtudioſi 1.21.13
Optimates ſuperbia ciuibus inuiſos reddit 1.17.7
Optimates vt optimi ſint eniti debent 1.17.4
Optimatibus populus inuidet eoſque contemnit 1.21.15.16
Optimatum bonorum maior quam Monarcharum raritas 1.21.14
Optimates ciuibus ſuis de annona proſpicere debent 1.17.3 & 6
Optimatum filij ne contubernales contemnere aſſueſcat, cauendum 1.17.7
Optimi cur ſæpe nobiles & diuites habeantur 1.17.2
Optimi qui dicantur ibid.
Opum abuſus eſt tam in ſecularibus quam Eccleſiaſticis 6.9.5
Opum cupido bellorum cauſa eſt 10.8.6
Opum magnus abuſus eſt 8.12.1.& 2
Oratio vtebantur applaudentes regibus 7.5.8
Oratium Eccleſiaſticũ quid ſit, & quibus vti liceat, ibid.
Orationis mira in bello vis 10.13.5
Orationis ſacrificium cum Chriſti meritis offerendum, 6.6.11
Ordinandi omnes examen ſubeant, etiam graduati, ſi titulares tantum ſint 4.16.6
Ordinandorum delectus, reformatio eſt Eccleſiæ 1.18.1
Ordinandorum probatio neglecta, cauſa eſt, cur improbi ordinentur 6.10.25
Ordinatio improborum hæreſes creauit ibid.
Ordinatorum malorum peccatis examinatores vt ſuis damnantur ibid.
Ordinem mendicantium nemo ocij & deliciarum cauſa ingreditur 6.46.5
Ordinem relinquentes in militia Romana ſecuri percutiebantur 10.58.1
Ordines mendicantes principes & reſpubl. magno affectu fouere debent 6.46.5
Ordines minores ad caſtitatem perpetuam non obligant, 6.12.5
Ordines minores poſt annum duodecimum non niſi idoneè inſtructis dentur ibid.
Ordinibus maioribus initiandi quomodo, & ex quibus examinari debeant 6.12.7
Ordinibus minoribus initiandi, quomodo, & in quibus examinandi ibid.
Ordinibus ſacris quinam initiari nequeant 6.12.8.& 2.6.30.6
Ordini magiſtratuum inimicus eſt, quiſquis iniquã cauſam fouet 6.37.1
Ordinum prælatura nihil habere debent, propter quod ambiantur 6.46.8
Ordinum primaua inſtitutio manutenenda eſt 6.46.7
Ordo & Harmonia totius vniuerſi à Deo eſt 1.2.1
Ordo hierarchicus in Eccleſia, ſummum eſt mundi miraculum 6.19.2
Ordo reipublicæ neceſſarius 1.2.1
Ordo S. Benedicti Imperio & rebuſpublicis vtilis fuit, 6.46.5
Organorum ſonus tantum ſpiritualia cantica ſonare debet 6.6.7
Origenis eruditio 4.12.5
Orphanotrophi etiã magni principes eſſe voluerũt 7.28.15
Os bilingue quodnam dicatur 6.10.23
Oſiandrinorum hæreticorum dogma 9.11.6
Oſmanidarum ſeditiones 9.7.1
Oſtero dianorum hæreticorum dogma 9.11.7
Othonis Imperatoris ſubmiſſio 3.19.14
Otto Epiſcopus Auguſtanus clericos clauſos incorrigibiles morte multandos cenſuit 6.10.7
Ottomannica domus carniſicinam a ſe incipit 1.[illegible]
Ottomannicæ domus miſeria ibidem
Ottomannicæ tyrannidis ætas ibid.
Ottomannicam Monarchiam Deus in ſcelerum noſtrorum vindictam ſtabiliit 1.21.7
Ottomannici imperij diuturnitas 1.21.6
Ottomannici imperij initia & progreſſus vnde 1.21. 8.4.7.30.11.1
Pacem Eccleſia ex ſolis armorum diſsidijs firmam ſperare poteſt 9.44.2.3.4.5.& 6
Pacem & concordiam ipſa natura nobis commendat 9.20.3
Pacem in Germaniam religionum permiſſione reduci poſſe quidam ſomniant 9.13.&1
Paci conſtituendæ colloquia inter orthodoxos & errantes recte inſtituta conducunt 9.33.1
Pacificationes politicorum ſæpe turpes ſunt ac perniciosæ 9.13.2
Pacificorum eſt inſidias amoliri 9.24.2
Paci Germanorum indoles idonea eſt 9.22.2
Paci quænam aduerſentur 9.20.1
Pacis arbitri in religionis diſsidio quales eligendi 9.31.2 & 3.& ſeq.
Pacis arbitros in religionis negocio aduerſarij de ſuis nominare non debent 9.31.4
Pacis ineundæ rationes practicæ 9.44.7 & ſeq.
Pacis reductioni calumniæ & infamationes obſiſtunt 9.32.1.9.44.10
Pacis ſuaſores etiam inter tubas audiendi ſunt 10.2.8
Pacis tractatio per internuncios fieri debet 9.31.2.& 3
Pacogius ob carmina maledica in carcere ſtrangulatus eſt 9.[illegible].10
Pacta litium fecunda mater 5.[illegible].9
Pactorum conditiones variari ſolent ibid.
Pacuuij Calauij. ſeruandi ſenatus Capuani, inſignis prudentia 9.4.10
Pacuuij inſigne ſtratagema 1.17.11
Paganorum templa ſalua leges volunt 2.8.9
Palæologus Græcorum imperator miſeriarum auaritia & deſidia pœnam luit 221.7.8.1.7.4
Palæſtina metallis diues eſt 5.12.3
Palare exercitium Romanorum 10.24.19
Palatinatus adminiſtrator, vt Caluiniſmum pulſo Lutheraniſmo, ſine tumultu introduceret, egregia praxi vſus eſt 2.8.6
Palatinatus intra breue ſpacium religionem ſæpius mutauit 9.18.2
Palatinus Comes vnde dicatur, & quanam eius in imperio dignitas ac officium 7.17.2
Pallium plenitudinis officij pontificalis inſigne 4.36.6
Pammelius Synodorum vſum demonſtrat 9.3.2
Papa a lege humana quomodo ſoluatur 6.25.2
Papa a nemine iudicatur 6.48.1
Papa contra leges quaſdã eccleſiæ diſpenſare poteſt 6.21.3
Papa quum litem decidit, quod optimum & naturæ rerum congruum conſentaneum eſt, determinat 6.28.8
Papa Deum ſe non dicit 6.24.6
Papa Deus eſt, vti principes & ſacerdotes 6.18.10
Papa in pluralitate beneficiorum diſpenſatio, interdum inualida eſt 6.41.3
Papæ iugum ignauum excutientes hæretici, ferreum admiſerunt 6.2.6.28
Papa non quoduis facere licitum eſt 6.28.9
Papæ primatũ ex ordine Hierarchico colligitur 6.37.9
Papæ primatus ad componendas patriarcharum lites omnino neceſſarius eſt ibid.
Papæ regnum multo diuturnius eſt, quam antichriſti erit 6.26.1.& 2
Papa & eius aſſeclæ ſcriptis & factis ſupra omnes [illegible] erga Dei maieſtatem reuerentes 6.28.15
Papa in beneficiorum pluralitate diſpenſare poteſt 6.41.3
Papa lege Dei non ſoluitur 6.25.2
Papa leges diuinas immutare non poteſt ibid.
Papam atheum eſſe calumniantur hæretici 6.28.9
Papa matrimonium nulli prohibet, niſi voto [illegible] obſtrictis 6.[illegible]

Digitized by Google

Papæ [illegible] apocalypſi. 6. 34. 3 & 9. & 6 & 7
Papæ [illegible] 6. 34. 3 & 5.
Papa [illegible] iudicem ſuperiorem. 6. 14. 8. & 4
Papæ [illegible] 6. 2. 10
Papa [illegible] & adulteria vetat 6. 29. 2
Papatus [illegible] verè ſpirituales eſſe docent Caluiniani 9. 5. 7. 9. 20. 14. & 18
Papiſtica [illegible] à nullo Concilio damnata 3. 41. 7
Papiſtis [illegible] non diſſimulandum eſſe, do [illegible] ibid.
Papyrij [illegible] in Fabium Magiſtrum equitum ſeueritas 3. 24. 8
Pares angelis erunt [illegible] 6. 23. 8
Pares de Cœna Domini antiquus fucus 6. 5. 1
Pareus in Catholicos [illegible] 9. 25. 7
Pareus iudicat Deus expreſſo mandato regibus & principibus [illegible] Catholicis ſupprimere mandauit. 9. 26. 13. & 8.
Parens indulgens tyranno ſæuior eſt 4. 2. 6.
Parentes, qui filios nimis delicatè educant, eos corrumpunt & ſuperbientes efficiunt 3. 15. 8
Parentibus filiorum vitia imputantur 4. 5. 4
Parentum exempla ſæpe filios corrumpunt 4. 4. 3. & 5. [illegible]
Parentum multi pro filijs mortem optauerunt 4. 2. 9.
Parentum partus ſuos exponentium, grauiſſima eſt crudelitas 4. [illegible]
Pareus Lutheranos fideliter pellere, opus Domini eſt 9. 8. 7. 9. 16. 10. & 18
Pareus Apocalypſim à nullo ait intellectam 5. 29. 2
Pareus Babylonem dicit eſſe Papatum 9. 26. 33. & 14. & 8
Pareus bellum offenſiuum contra Catholicos principibus ſuis ſuadet 9. 25. 7. 9. 26. 12. & 13
Pareus certos Germaniæ principes noxa dedi optat 9. 25. 4. 9. 26. 8. 11. & 12.
Pareus contra hiſtoriam optimos principes accuſat 9. 2. 9
Pareus dat documenta ad principum pernicie [illegible] 9. 26. 2. & ſeq.
Pareus exemplis [illegible] ſupplicia principum 9. 26. 7
Pareus ex Germano Creſcenſes facit 9. 24. 3
Pareus in principes proteſtantes iniurius eſt ibid.
Pareus [illegible] ſui parum memor eſt 5. 6. 12
Pareus inter Lutheranos & Caluinianos Concilium ſuadet 9. 37. 3
Pareus ludibrio habet Lutheranos 9. 6. 9
Pareus mendacium Graſeri [illegible] abſtergere conatur. 9. 26. 14. & 15.
Pareus multa de antichriſto ſomniat, & hac ipſe oppugnat 6. [illegible] 6. 9
Pareus omnia fœdera ſuſpecta facit 9. 24. 3
Pareus Venetijs eum Antichriſtum proclamauit ſe inſanum pronunciat 6. 26. 7
Pareum Schoppius [illegible] eſt 5. 8. 6
Pareus ſocijs Lutheranis in vno tantum articulo diſſidere, [illegible] profitetur 9. 41. 1
Pareus ſyncer [illegible] parum regenuit 9. 24. 2
Pareus verbum verum [illegible] 6. 22. 1
Pareus [illegible] honore dignatus 6. 23. 1
Pareus [illegible] & Caluiniſmo diſſimilitudinem [illegible] ibid.
Parlamentum generale Galliæ, quod olim fuerit, quæ eius [illegible] & quæ ibi [illegible] tractata 7. 6. 4
Parmæ magnitudo 10. 3. 10
Par [illegible] ibid.
Parochi doctis [illegible] & graduatis ſunt collocandi 6. 3 [illegible] 6. 45. 6.
Par [illegible] antequam vigeſimum quintum annum attigerit, conferenda 6. 45. 6
Parochia pinguis facilè acceptantur 6. 45. 3
Parochiarum [illegible] ſuſceperit, in quibus [illegible] 6. 12. 7
Parochi [illegible] per tres Dominicas factum negligentes, prouentus deferentur 6. 45. 8
Parochiæ [illegible] 6. 45. 3. & 6
[illegible] obeunt 9. 5. 3
Par [illegible] nobiles aut diuites Clerici obtinent ibidem.
Parochias pleraſque propter tenuitatem nunc etiam Grammatici & Rhetoriculi negligunt 6. 45. 6
Parochiæ [illegible] ſumma cura collatoribus incumbit 6. 45. 4
Parochi bono exemplo parochianis ſuis præire debent 6. 45. 8
Parochi Collegiatarum Eccleſiarum Prælatis [illegible] æquandi 6. 45. 6
Parochijs tenuioribus ſimplicia beneficia ſunt incorporanda. 6. 46. 5
Parochi cur dicantur Curiones 6. 45. 1
Parochi nomen vnde ibid.
Parochi onera ſuſtinent, labores ſubeunt, Canonici verò fructum & vtilitatem capiunt 6. 45. 2
Parochi pauperes in maiore periculo agunt, quam diuites 6. 45. 6
Parochi ſæpe viſitandi ſunt & excitandi 6. 45. 4
Parochis magis cauenda ſunt ſcandala, quam Clericis alijs. 6. 45. 7
Parochis omnia conceduntur, ſola præſentia negantur. 6. 45. 5
Parochis oppidanis & paganis in Germania non ſatis proſpectum 6. 45. 2
Parochis paupertatem ſuadent illi, qui plurium Canonicatuum reditus [illegible] abligurrunt 6. 45. 6
Parochis reditus debentur 6. 45. 5
Parochi ſubditos frequenter monere, & incorrigibiles communione arcere debent 6. 45. 8
Parochi verbo & opere laborant 6. 45. 3. & 6
Parochorum labori fructus reſpondere debent 6. 45. 3. 4. 5
Parochorum munia 6. 45. 8
Parochorum onera plerique fugiunt 6. 45. 2
Parochorum reſidentia perſonalis neceſſaria 6. 45. 8
Parochos egregiè adhortatur, ac officij commonet D. Carolus Borrhomæus. ibid.
Parochos indoctos nominantes, irritè nominant, & iure ſuo priuantur 6. 45. 6
Parochos paupertas viles reddit 6. 45. 5
Parricidam Numa dixit, quicunque hominem interfeciſſet 7. 31. 11
Parſimonia communis ſubditorum, publicam vbertatem parit 8. 14. 2
Parſimoniæ Auguſti egregium exemplum 8. 9. 7
Parſimonia Epicuri 8. 14. 0
Parſimonia ingens eſt reditus 8. 14. 5
Parſimoniam maiorum veteres præſcripſerunt, precioſos & exoticos damnarunt 8. 14. 4
Parſimonia poſt bellum Punicum ſumma Romanis inducta eſt. ibidem.
Parſimonia principibus commendatur 8. 9. 7. 8. 14. 1
Parſimonia principi & reipub. neceſſaria eſt. 3. 10. 1. 8. 3
Parſimonia ſine ſubditorum damno pecuniam conficit. 3. 10. [illegible]
Parthorum clibanarij. 10. 15. 18
Paſtor agricultura ſimplicior & facilior eſt 8. 11. 13
Paſtio orientalibus maximè cura fuit, ac regia planè, nunc contemptiſſima eſt 8. 11. 13. 8. 13. 4
Paſtores in adulatores verſi, terribile iudicium ſuſtinebunt 1. 6. 4
Paſtorum vita facillima 8. 11. 13
Patauini Archiepiſcopi in philoſophicis arguijs ſcrutandis & explicandis inane ſtudium 4. 12. 1
Patriarchæ cauſas non audiunt, niſi ex appellatione 6. 36. 6.
Patriarcha Conſtantinopolitanus 26. archiepiſcopatus ſubiectos habuit, Antiochenus tredecim. 6. 36. 10
Patriarcha Conſtantinopolitanus ſerò factus. 6. 36. 7
Patriarchæ dicuntur primates ibidem.
Patriarcha Metropolitanos inobedientes ſegregare, & contumaces deponere poſſunt 6. 36. 3
Patriarcha nomen vnde 6. 36. 2. 6. 38. 1
Patriarchæ officium, gubernare Epiſcopos & Archiepiſcopos. 6. 36. 2. & 3. 6. 37. 9
Patriarchæ proximi ſunt Pontifici. 6. 36. 1

Patriar-

Patriarcha ſynodi conuocandæ ius habent, ad quas vocati Metropolitani venire tenentur 6.26.5
Patriarcha Hieroſolymitanus Cæſarienſi Metropolitano ſubiectus eſt 6.36.7
Patriarchales ſedes tres à Petro inſtitutæ ibid.
Patriarchas Pontifex confirmat & pallio donat 6.36.6
Patriarchas Ariani ſuos Epiſcopos vocarunt 6.36.2
Patricij Romani [illegible] miſcuerunt, ne plebs magiſtratū peteret; plebes vt aditus ad magiſtratū pateret 8.24.8
Patricij vnde dicti, & quæ eorum dignitas 7.1.2.7 15.1
Pauli Laurentij prædicantis noua de Pontifice ſomnia 6.31.1
Paulus Æmylius inermes excubare iuſſit 10.34
Paulus Æmylius oppoſitis ad Tarentina claſſis tela captiuis, ſe tutatus eſt 10.35.10
Paulus Apoſtolus pleraſq; Epiſtolas contra ſectarios ſcripſit 9.34.1
Paulus, cum Eccleſiæ iudicandi dat poteſtatem, etiam iudicare poteſt 6.8.1.6.9.4
Paulus leges ſæculi ſuo exemplo implorare docuit 5.3.7
Paulus Samoſatenus hymnos Eccleſiaſticos in fœda carmina mutauit 2.19.2
Paupertas in republ. non minus vitia gignit, quam diuitiæ 6.43.3
Paupertas magnum ſæpe factum fouet ibid.
Paupertatem ſibi acciti dum vulgus queritur, ipſum in luxuria creſcit 6.14.2
Paupertas ſingulis commendatur, nulli abſolutè imperatur 6.43.2
Paupertatis plebeiorum cauſa 8.14.2. & 8
Pauſanias ob ambitionem miſerè interijt 9.8.9
Pauſanias parricida in cruce coronatus 4.7.2
Pax à natura hominibus inſita eſt 10.2.12
Pax à ſolo Deo ſperanda 9.22.1
Pax cum Caluiniſtis nulla iniri poteſt 9.28.7.9.26.7
Pax finis eſt belli 10.61.9
Pax firma, vt res hoc tempore conſtitutæ ſunt, colloquio fieri non poteſt 9.42.4
Pax in religionum permixtione nec vlla eſt, nec eſſe poteſt 9.23.3.4.5
Pax inter tot diſſidentes eſſe nulla poteſt 9.18.1. & ſeq. 9.26.8
Pax omnibus optata eſt, ſed paucis quæſita 9.44.1
Pax cum [illegible] damnorum diſſimulatione vtilius retinetur, quam multo ſanguine reparatur 10.2.11
Pax per quatuor vias reduci poteſt 9.41.4
Pax per ſola concilia generalia firma conſtitui poteſt 9.33.3.9.37.1.9.40.3.9.43.4
Pax primarium eſt Principum opus 9.44.2
Pax [illegible] magnum bonum 9.22.1
Pax ſine [illegible] approbatione eſſe nō poteſt 9.42.3
Peccandi occaſio ad alliciendum propoſitus eſt 6.1.8
Peccata [illegible] emendat [illegible] 5.5.3
Peccata cauſæ ſunt calamitatum 6.27.1
Peccata Chriſtianorum [illegible] vires augent 2.6.4
Peccata in Bello præcipue vitanda 10.24.1
Peccator in perpetuo timore eſt 2.5.2
Peccatorum varia [illegible] 2.5.2.3 & 4
Peccatum inferiorum ſuperioribus non emulantibus imputatur 6.4.8
Peccatum non eſt faciendū vt bonū eueniat 3.4.5.6 & ſeq.
Peccatum quoduis ſibi pœna eſt 2.9.1
Peculatus crimen frequens apud Romanos; & ab iiſdem acerrime punitum 7.9.1
Pecuniæ colligendæ modi ab Ariſtotele traditi 8.6.1 & ſeq.
Pecuniæ [illegible] Veteres Saturnum, collectorem Mercurium poſuerunt 8.7.1
Pecuniæ egentes principes nummos ex ære plumbo, corio, charta [illegible] 8.6.24. & 41
Pecuniæ exigendæ ex generales regulæ 8.6.2
Pecuniæ in neceſſitate colligendæ honeſta & vtilis ratio 8.15.5.8.16.4. & 19.8.7.5
Pecuniæ omnia venalia ſunt, ei etiam hoſtes obediunt. 8.5.4. & 6
Pecuniæ tractatio lubrica eſt 7.29.1
Pecunia imperio acquirendo neceſſaria eſt 8.5.5
Pecuniam in neceſſitate varij varie collegerunt, 8.15.5.6.7.8.8.16.1.& ſeq 8 19.1.& ſeq.
Pecuniam ſponte conferendam aliqui reges ab amicis petiuerunt 8.11.7
Pecunia neruus Imperij 8.5.4
Pecunia principes etiam auaros deſerit 8.6.1
Pecuniarum potentia ad ſalutem princeps vti debet. 8.5.6
Pecuniæ congerendi modi iniqui 8.17.2. & 3
Pecunias inique modo colligere, maximum malum eſt. 8.17.1
Pecunia victoriam emere præſtat, quam ſanguine. 8.5.4
Pecunijs non ſidendum ſed vtendum 8.5.5
Peditum Romanorum quæ armatura 10.15.8
Peguſiani Regis theſaurus 10.5.1
Pepuſianum regnum populoſiſſimū in ſolitudines redactū. ibidem.
Peloponeſiaci belli funeſtiſſimi cauſa leuis 9.9.9
Pelops pecunia apud exteros famam gratiam, regnumque obtinuit 8.5.6
Pelta 10.15.13
Perfidia maxime nocet auctori 3.7.3 4.1.6 7
Perfidorum amicitia incerta eſt 3.7.6
Pericles à ſuo militia ad prælium etiam conuitio vocatus eſt 10.43.3
Pericles eloquentia ſua Athenas ſibi ſeruire coegit 4.20.3
Pericula bonos faciunt meliores, malos peiores 1.10.2
Pericula pro patria capeſſere, regum ac principum eſt 8.10.10
Perſæ à iuuentute ſe equitatu exercebant 10.24.21
Perſæ ignis cultores 7.1.5
Perſæ in viros doctos munifici fuerunt 4.9.7
Perſæ iuuentuti inſtituendæ principes præfecerūt 4.6.4
Perſæ regibus ſuis ignem præferre ſolebant 7.5.5
Perſæ regum inſidiatores cum tota familia occidebant 9.45.12
Perſæ ritum ignem præferendi à Iudæis acceperunt 7.5.5
Perſæ ſupra omnes gentes crudeles fuerunt 3.16.7
Perſæ villas proprias incenderunt ne hoſti ſubſidio forēt. 10.46.7
Perſes Macedonum rex ob auaritiam à militibus deſertus à Romanis captus eſt 6.8.3
Perſarum in cultu parcitas 10.54.3
Perſarum in regum inauguratione ritus 7.3.1
Perſarum principes ſine munere adire non licebat 7.5.6
Perſarū reges antiquitus regna obire & viſitare ſolebant. 7.9.3
Perſarum reges inter montes ancos pecunia deficiebat. 8.6.1
Perſarum reges militiæ & pacis ærarium diuerſum non habuerunt 8.7.14
Perſarum reges primo petenti nihil negabant. 3.9.4
Perſarum reges pugnæ intereſſe non ſolebant 10.22.7
Perſarum reges ſub matutinum crepuſculum officij admonebantur, & ad labores incitabantur 3.1.8
Perſarum Surenas potens erat 7.14.2
Perſeus Conſiliarium in fuga ſero conſulentem transfodit 7.13.7
Perſeus equos elephantis aſſueſcere docuit 10.18.5
Perſici regni diuiſio 7.14.2
Perſidis prælatus loco patriarchæ eſt, carens tamen patriarchali poteſtate 6.36.9
Perſicum imperiū ob nobilium penuriam interijt 8.20.4
Perſicum regnum Medicomatus erat 1.7.2
Perſonalis functio olim non facilè remittebatur 8.8.3. & 5.
Pertinacis frugalitas odioſa militi fuit 8.10.14
Pertinax inſignis imperator fuit ibid.
Pertinax vectigalia iniqua ſuſtulit, & negotiationem exercuit ibid.

Peſti

Peſcennius ob vnius gallinacei direptionem decem cōmanipulones ſecuri percuſſit 10.24 5
Peſtis anno 1348. dimidiam partem hominum abſumpſit. 6.46.12
Petrus Apoſtolorum collegio præfuit 6.37 9
Petrus Apoſtolorum & diſperſorum & collectorū præſes fuit. ibid.
Petruſina in vrbe inſignis caſus belli 10.38.1
Phalaris loca munita fame expugnauit 10.46 3
Pharao operibus Iſraelitas afflixit 8 8.2
Pharao tyrannorum archetypus 5.12.5
Phalaris poſt primum furorem clementiam & iuſtitiam coluit 1.21.5
Philippus Arabs parricidio adeptus imperium, ante Eccleſiam ſupplex ſtitit 2.7.13 91.14
Philippus Dux Græciæ tyrannidis affectator 1.15.5
Philippus Gordianum iuniorem fraude imperio vitaq; exuit. 9.14.9
Philippus Macedo nobilitatem coluit 8.10.4
Philippus Macedo ob leuem cauſam interijt 9.12.5
Philo Deum regere mundum ex ſe pendentem fatetur. 2.16.3
Philoſophia Eccleſiæ cenſuræ ſubijcienda eſt 4.23 5
Philoſophiæ profeſſores alios contrarium ſentientes cum modeſtia refellant 4.23.9
Philoſophiæ profeſſores doceant diſcipulos, legibus & magiſtratibus obediendum eſſe 4.23 8
Philoſophiæ profeſſores quas ſententias doceant, magiſtratus & viſitatores indagent 4 23 7
Philoſophiæ profeſſores quales eſſe debeant 4.23.14
Philoſophiæ profeſſoribus opinionum nouitas fugienda eſt. 4.23 10
Abſurda ne nominanda quidem ſunt 4 23.11
Illuſtrium auctoritates citandæ ſunt 4.23.12
Philoſophia exercitatione fere addiſcitur 4.23 13
Philoſophia in ſcholis Societatis triēnio abſoluitur. 4.16 6
Philoſophia ita docenda eſt, vt alijs ſcientijs ſeruiat. 4.23. 5
Philoſophia non progignit tyrānos, quemadmodum ineruditi ei affingunt. 4.11 6. & 7
Philoſophia peruerſa hæreſum eſt magiſtra 9 30 1
Philoſophia virtutem docent 4 23 3 & 4
Philoſophi diuinationis aſſertores, ſuperſtitioſi 1.6.7
Philoſophi multi ſancti fuerunt 4.23. 3
Philoſophi ſæpe vrbe pulſi ſunt 4 23.1
Philoſophis tyrannidem occupare facilius eſt 4.11.7
Philoſophorum duplex genus eſt 4 12 4
Philoſophorum fidei repugnantia dogmata, ſerio refutanda ſunt 4.23 6
Philoſophorum in Sina poteſtas & authoritas 7.30.1
Philoſophorum veterum flagitia modum exceſſerunt. 4.6. 6.
Philoſophorum veterum innumeræ ſectæ fuerunt. 4.23.7
Philoſophorum veterum monſtroſa diligentia 4 8.15
Philoſophorum veterum vitia 4 23.2
Pleriqué magi fuerunt ibid.
Aliter loquebantur, aliter viuebant ibid
Philoſophos veteres nimia minimarum etiam rerum ſpeculatio in errores abduxit 4 12.1
Philoxeni modus conquirendi pecuniam 8.16.5.2
Phocæ imperatoris lex, de non conſtituendo Epiſcopo citra imperatoris conſenſum 6.39 4
Phocion Athenienſes egregio commento à belli ſtudio abduxit 10.2 10
Pietas primus & optimus finis eſt Gymnaſiorum Societatis Ieſu 4 8.1
Pietas Republicæ commendatur 4.5.2
Pietate ſublata ſocietas humani generis interit 2.9.5
Pietatis magna pars ab antiquis religionis poſſeſſoribus ad barbaros migrauit 4.5 2
Pietatis tepor ex neglecta teneræ ætatis inſtitutione eſt. 4.5. 3
Pilei Pannonici militum 10.15.18
Pilum Romanis militibus vſitatum iaculum 10.17.1
Pinarius Ennenſes defectionem molientes, ſpecie conſultandi occidit 9.16.1
Pincerna imperatoris magna dignitas eſt 7.16.1
Pincernam fidelem eſſe oportet ibid
Piſanus vir excellens & magnæ virtutis 9.8.11
Piſiſtratus Dux Athenienſium victoria egregie uſus eſt. 10.61.2
Piſtrinorum Romæ multitudo 7.27.1
Placita principum quid ſint 5.2.6
Plato Ariſtoteli olim prælatus eſt 4.24.2
Plato Deum & fortunam mundi rectores putauit 1.10.1
Plato legem gubernandi normam definit 5.6.1
Plato legem quadruplicem ponit 5.2.6
Plato Lydos colonos Spartiatis bellatoribus præpoſuit. 10.2 12
Platonici Deum intra mundum conſtituerunt. 1.10.1
Platonis opus de legibus vetuſtiſſimum 5.1 3
Platonis puerile Conſilium de vrbibus longius à portubus remouendis 8.10.14
Platonis Reſpublica impoſſibilis 1.2.6
Plato poeſi furorem tribuit 4.19.6
Plato poetas Deorum filios & ſapientiæ patres appellauit 4.19 3 & 5
Plato Rempublicam ſine Dei adiutorio gubernari poſſe negat 1.10.2
Plauſibus veteres & lætis acclamationibus nouos principes excipiebant 7 5.8
Plauſu etiam concionantes proſequebantur ibid
Plauſuum Eccleſiaſticorum exemplum ibid.
Plauſuum veterum ratio ibid.
Plebiſcita quæ 5.2 6
Plebs in politijs nobiles honorare debet 1 19 9
Plebs ruſtica olim melior quam vrbana 1 19 6
Pleſſæi in Catholicos ſæuities 9.25 5.9.26.12. & ſeq
Pleſſæus Britannum ad bellum Italicum incitat. 9.25.9 9.26.12
Pleſſæus morbi ſimulatione diſputationem declinauit. 9 33.4.
Plinij maioris in ſtudijs plus quam humana diligentia. 4.8.15
Plutarchus qualiter Rempublicam definiat 1.2.3
Pluteis machina bellica 10.19.4
Pœna à diuerſo iure diuerſa infligentur 5.10 4
Pœnæ ad mentem reducentes renouandæ ſunt 5.10.6
Pœnæ exempla, non vindictæ eſſe debent 5.10.1
Pœnæ graues cur legibus conſtituendæ 5.0.3
Pœnæ militares variæ 10.58.1.& 11
Pœnæ principis arbitrariæ ſunt 5.10 4
Pœna infamiæ grauis 5 10.6
pœna inhoſpitalitatis à Carolo Rege Sueonum eſt conſtituta. 6.10.10
Pœnalium legum obligatio 5 10.6
Pœnarum genus vtile nunc neglectum 5.0 6
Pœnarum prima eſt, admonitio 5.10 5
Pœnarum varietas 5.10.2. & 6
Pœnas clementia temperare debet 5 10.5
Pœnas exigunt delicta 5.10.1
Pœnas leſis ſatiſfacientes iudices negligere non debent. 5.10.4.
Pœnis legum omnes ſubijciendi 5.10 3
Pœnitentes publice, cur non ordinandi 6.12.11
Pœnorum à Romanis claſſe victorum, aſtuta fuga. 10.48.11
Poeſeos antiquitas 4.19.2. & 3
Poeſeos ignarus, non audet libere loqui 4.21.2
poeſeos vſus etiam apud Hebræos fuit 4.19.2.& 3
poeſeos vſus multiplex eſt 4.19.4.5
poeſi furorem tribuentes in artem iniurij ſunt 4 19.7
poeſin qua methodo Societas Ieſu doceat 4.19 11
poeſis bonum ingenium requirit 4.9.7
poeſis oratoriæ ſeruit 4 21.2
poeſis Reipublicæ vtilis eſt 4.19.2
poetæ boni pauci inueniuntur 4.19.8
poetæ olim apud Reges in magno precio fuerunt. 4 9.3
poetæ olim propter impuritatem à ciuitatibus pellebantur 4.19.9
politia duplex ſignificatio 1.3.1

poli-

Politia fundamentum eſt virtus & religio. 2.3.1 &c. 2. 4.4.2 5.1.2.2.6 1.& ſeqq.
Politia fundamentum eſt libertas & æqualitas. 1.19.2
Politia preſſe ſumpta definitio 1.19.1
Politia varia definitiones. 1.3.2
Politia vera & cauſalis definitio ibidem.
Politiam euertit nobilium eiſ lectio 1.9.9
Politia perfecta vult, vt optimi magiſtratum ſortiantur. 1.19.6
Politia perfectiſſima omnium periculoſiſſima 1.9.3
Politiarum conſtituendarum diuerſitas vnde oritur. 1.19.4
Politia vt ſtabilis ſit, medij Rempublicam adminiſtrare debent. 1.9.5
Politica Ariſtotelis graues commentatores habent 1.1.6
Politica gubernationis & religionis magna affinitas. 9.10.7
Politica profeſſorum princeps eſt Ariſtoteles 1.1.6
Politice humanarum ſcientiarum eſt præſtantiſſima. 1.2.4
Politice neceſſaria in Republica & vtilis eſt 1.2.1
Politicen erudiendi quis modus. 7.8.3.& 4 & 5
Politicen erudiendi ſunt iuuenes 7.8.1.& 2 & 3
Politicen philoſophi & hiſtorici profitentur 1.1.6
Politice artium domina 7.8.1
Politici varii 1.1.7
Politicorum quorundam de religione ſenſus 9.10.2
Politicorum ſcriptor idoneus quis ſit 1.1.2
Politicos exercitatiſſimos in rebus arduis ratio quandoque deficit 1.1.8
Politicum regimen vbi conſtituendum 1.14.5
Politicum ſtratagema 3.17.10. & 11
Politicus quomodo Rempublicam ſolidare poſſit 5.1.1
Politia nobilitas copioſiſſima 8.20.4
Poloni, in eadem familia cum hæres fuit, regnum reliquerunt 1.25.16
Etiam filiarum regiarum rationem ducunt. ibid.
Poloni regem eligunt 1.25.1.14 & 6
Ea electio incommoda ingentia regno adfert 1.15.6
Polygamia inter Chriſtianos nunquam vſitata 6.10.6
Polygamus ſacris ordinibus initiari nequit ibid.
Pompeij caſtra decem conſulares ſectati ſunt 7.11.2
Pompeio ægrotante, tota Italia vota nuncupauit. 7.4.7
Pompeio, qui nec tumulo tegitur, multa templa ædificata ſunt 7.4.4.
Pompeius audaciâ ſeditionem diſcuſſit 9.16.3
Pompeius Catinenſium vrbem fortes milites agrorum ſpecie in eam mittendo, occupauit 9.16.1
Pompeius crebras clades non æſtimauit 10.62.6
Pompeius cum alacribus ſaltu certauit 10.24.4
Pompeius fortiſſimos milites in prima acie collocabat. 10.37.1
Pompeius hoſti in itinere ſe inſequenti viā obſtruxit. 10.35.6
Pompeius in bello ciuili iam ſenex inter ſuos pedes & eques ſe exercuit 10.24.10
Pompeius Magnus & Craſſus Dites Coſſ. Tribunitiam poteſtatem in integrum reſtituerunt 9.3.2
Pompeius Magnus ſexcentos leones dedit 3.18.6
Pompeius theatro ſuo Veneris ædem ſuperpoſuit 3.15.3
Pompeius vicies ſemel centena, & octoginta millia hominum bello ſuſtulit 10.2.2
Pompeius viris doctis faſces laureatos ſubmiſit 4.9.8
Pompeius Atticus concertantibus Cæſare & Pompeio, neutri parti addictus fuit 9.4.2 3 & 9
Pontes antiqui fluuiis exercitus impedientibus, varijs modis conſtruxerunt 10.36.8 & 9
Pontes ex vtribus plerique fecerunt ibidem.
Pontus tractus vicarius dignitate ac poteſtate pollebat. 7.21.16
Pontifex controuerſiae determinans, merito audiendus eſt. 9.36.3
Pontifex cur crucem gerat. 6.20.7
Pontifex cur ſanctus & ſanctiſſimus, cur beatus & beatiſſimus dicatur ibidem.
Pontifex Dei cultor eſt 6.28.10.& 11. & 12
Pontifex Deum Maozim non colit 6.30.3
Pontifex Electores imperij inſtituit 7.6.2
Pontifex fraudis & ſimulationis hoſtis 6.28.3
Pontifex moneri & reprehendi poteſt. 6.14.8
Pontifex omnium optimus eligendus 6.20.6
Pontifex proteſtatur, ſe nihil contra Dei leges ſtatuere poſſe 6.15.4
Pontifex Romanus & Petro & Conſtantino ſucceſſit 6.8.9
Pontifex ſi curiam ſuam vitiis liberet, omnia facile curabit 6.20.8
Pontifex ſuæ & fraternæ ſalutis negligens, damnatur. 6.24.7 & 8.
Pontifex ſummâ magna cura eligendus 6.20.3
Pontifex vitæ innocentia omnibus prælucere debet 6.20.6
Pontificem calumniandi artes 6.21.1
Pontificem eligendi modi pro neceſſitate Eccleſiæ variati. 6.20.4 & 5.
Pontificem eligere quando Epiſcopi, aut Clerus Romanus poſſit 6.20.3
Pontificem per Cardinales eligere, optima ratio ibid.
Pontificem quadratiſſimi prædicantium de mutatione temporum accuſant 6.25.4
Pontifices Imperium a Græcis ad Francos, ab his ad Germanos tranſtulerunt 7.6.2
Pontifices pauci improbam vitam vixerunt 6.29.2
Pontifices plerumque ſenes eliguntur. 6.35.6
Pontifices primos Chriſti martyres, hæretici antichriſtianiſmi damnant 6.11.4.& 5
Pontifices triginta tres primi, martyres fuerunt 6.29.2
Pontificiæ poteſtatis finis 6.20.2
Pontificiæ poteſtati ſummus honor annexus 6.20.7
Pontifici bellum offenſiuum inferendum docent Caluiniſtæ 9.25.5
Pontifici honor non defertur, ſed Chriſto 6.20.7
Pontifici Romano Danielis prophetiæ accommodari nequeunt 6.24.6 6.27.8
Pontificis aut Epiſcopi electio plebis non eſt. 6.21.3
Pontificis defuncti opes reſeruandæ manent ſucceſſoribus, non electoribus 6.20.5
Pontificis eſt Concilium colligere 6.43.2 & 3
Pontificis familia toti orbi exemplo eſſe debet. 6.10.6 7
Pontificis in imperio partes quæ 7.6.2
Pontificis nomen omnibus hæreticis exoſum 6.20.1
Pontificis officiales omnes ſanctos eſſe oportet. 6.26.6.8
Pontificis officium ſanctiſſimum 6.20.7
Pontificis Romani domania 6.8.9
Pontificis ſanctitas non facile damnanda 6.28.8
Pontificis vnius peccata ſectarij omnibus ſuccedentibus imputant 6.21.2
Pontificis, vt ſui capitis exemplum, populus ſequitur. 6.2.4.7 & 8
Pontificium honor inordinatus non eſt 6.20.7
Pontificum nepotes a Concilio Baſileenſi Cardinalatu arcentur 6.35.5
Pontificum Romanorum multi doctiſſimi fuerunt 4.12.5
Pontius Samnitum Imper. Romanos victos ſub iugum miſit 10.61.6
Populare regimen laudabile eſſe, nullæ rationes conuincunt 1.2 1.& ſeqq.
Popularis in Republica iudicia corruptiſſima ſunt 1.22.5
Populi definitio 2.6.2
populi intra tropicos ſtupidi ſunt & ſeruiles 1.14.8
populi prudentes quinam ſint, & quinam fortes 10.20.6
populi Romani iudicia turpiſſima fuerunt 7.22.5
populus crebro reges efficit tyrannos 1.16.4 & 5
populus libertatis acerrimus, ſed inconſultus eſt defenſor. 1.20.5
populus primo rerum dominus, poſtea Cæſari poteſtatem commiſit 5.5.4
populus Romanus crudelior fuit imperatoribus 1.22.10
Poſthumius Dux milites exemplo ſuo animauit contra hoſtes 10.22.4
Potentes a potentioribus eliſi 8.1.2
potentia ad tuenda regna & Reſpublicas neceſſaria eſt. 8.2.3
potentia domeſtica difficilior, quam externa 8.3.3
potentia duplex eſt 8.3.1
potentia comparandæ exemplum 8.2.3
potentia conſeruandæ neceſſaria auctoritas ac maieſtas. 8.4.1. fama 8.4.3. dignitas 8.4.4

potiſſi-

Potentia definitio 8.1.1
Potentia domeſtica fundamentū amor & timor 8.3.4
Potentia etiam maxima nihil impune eſſe debet. 7.9.2
Potentia, vt diuturna ſit prudens & maturus vſus eſſe debet. 8.1.5
Potentia externa firma eſſe nequit, ſi domeſtica inualida ſit. 8.3.2
Potentia humana etiam maxima, occaſione minima ſubuertitur 8.1.6. & 7
Potentia humana imbecillitas eſt 8.1.4 & 6. & 7
Potentia quantum humana comparate dicitur 8.1.2
Potētia inter diſcordes diuiſa, Rempublicā euertit 1.21.12
Potentia magna non niſi niſi magna Resp poteſt eſſe. 8.1.3
Potentia medijs licitis comparanda eſt 8.2.2
Potentiam fœdera firmant 8.24.1
Potentiam ſibi optare, & non Reipubl. damnabile eſt. 8.3.5
Potentiam ſummam & diuitias ingentes, diuina largitione in regno etiam minimo obtinuit Ioſaphat 8.2.3
Potentia omni conſilio & ratione augenda eſt & ſtabilienda. 8.21
Potentia potentium connubijs maxime ſtabilitur, ſi ea ob verum matrimonij finem fiant, ſi ob peruerſum diſſoluitur. 8.24.6 & 7
Potentia Reipublicæ in quibus conſiſtat 8.4.1
Potentia Romana in ſe corruit 8.1.5
Potentia Turcarum ex vicinorum diſſenſionibus incrementa hauſit 1.21.7. 8.1.7. 10. 11. 1.
Potentibus facta contumelia, vindictam inuenit 9.8.11
Potentium Monarcharum ſubitus exitus 8.1.4
Poteſtas a Deo ornamenta accepit 1.1.4
Poteſtas ciuilis Eccleſiaſticā honorat & defendit 6.3.10.11
Poteſtas duplex eſt 6.3.1
Poteſtas etiam in homine iniuſto eſſe poteſt 5.8.6
Poteſtas primo & immediate ex natura ſua eſt in communitate 5.8.5
Poteſtas Reipublicæ immediatè, & magiſtratus ab ea deſignati mediate a Deo eſt ibid.
Poteſtas ſacra ſpiritualis ſimpliciter præſtātior eſt 6.3.5.6.7.8.9
Poteſtatis ſacræ & ciuilis diſcrimen 6.3.3.4.5
Poteſtatis ſacræ prærogatiua multiplex eſt 6.3.7.8.9
Poteſtatum lenta debet eſſe mutatio 7.6.1
Præbendæ Cathedrales ordinē maiorem adnexum habent. 6.4.1
Præbendæ cur dicantur beneficia ibid.
Præbendæ fructus quinam legitime ſuſcipere poſſit 6.41.1
Præbendæ gratis data ſunt 6.41.3
Præbenda laxius patet, quam canonicatus 6.41.1
Præbenda propter officium datur ibid.
Præbenda quæ olim, & quæ nunc dicatur ibid.
Præbenda ſi ſuo iuri adiunctum habeat ius ſuffragij, in Capitulo, Canonicalis dicitur ibidem.
Præceptor diſcipulis ſe promptum exhibeat 4.8.16
Præceptores Deo & bono publico militant 4.9.2
Præceptores idonei iuuentuti ſunt præficiendi 4.6.2 & 9
Præceptores idonei quinam ſint 4.6.5.6.7.11.13.15.16 & 18
Præceptores obſcœna prælegentes, faciunt vt adoleſcentes eadem & loquantur & faciant 4.6.9.10.12
Præceptores omnes Societatis, viſitationis, admonitionis, reprehenſionis capaces & amantes ſunt 4.6.18
Præceptores omni laſciuia nota vacare debent 4.6.12
Præceptores plurimi veterum principum improbos nacti ſunt 4.6.6
Præceptores Societatis optimam docendi methodum tenēt. 4.6.15 & 16.
Præceptores ſuos olim principes vel ipſi adibant, vel magna honoris ſignificatione accerſebant 4.9.8
Præceptoris bono facta in eum iniquitatio laudi cedit 4.6.18
Præceptoribus & viris doctis olim varia præmia perſoluebantur. 4.9.6.7.8.9 & ſeq.
Præceptoribus honorem debent diſcipuli, eorum parentes, totaque Reſpublica 4.9.1.2.3 & 12
Præceptoribus nunquam ſtipendia nimia conſtituuntur. 4.9.7
Præceptoribus publice & priuatim etiam principes, reges, & Imperatores honorem tribuere tenentur. 4.9.3.4
Princeps in venationibus agricolarum opera vti non debet. 8.8.4
Princeps iuſtitiæ ſit cuſtos 3.6.2. & ſeq.
Princeps iuſtus aſylum eſt innocentum 3.6.4
Princeps legibus diuinis & naturalibus in conſcientia aſtringitur 5.20.1
Princeps legum ciuilium pœnis quando teneatur 5.20.5
Princeps male gubernans, tributa accipere non poteſt. 8.7.10
Princeps mercaturā æquius ac commodius, quam tributorum exactione vtitur 8.10.9 & 10
Princeps multorum conſilia audiat 7.13.10
Princeps negociatorū fautor citò diues eſſe poteſt. 8.10.13
Princeps nec ad legem naturalem, nec ad ciuilem obligatione coactiua tenetur 5.20.2
Obligatione ciuili tam ad propria, quam ad anteceſſorum tenetur. 1.22.1 & 7. 5.20 & ſeqq. per tot.
Princeps niſi in miniſtros iniuſtos animaduertat, eorum ſcelerum ſocius eſt 3.6.7. & 8
Princeps non eſt, quem populi cura non premit 2.1.4
Princeps non omnia quæ accepit, impendere, ſed quædam ad tempora incerta reponere debet 8.9.5
Princeps nullus aſſentatoribus ſatis liberalis eſſe poteſt. 8.13.3
Princeps omnibus comem ſe exhibeat. 3.11.1.2.5 & ſeqq.
Princeps omnium curam gerere debet, & quomodo id poſſit. 3.5.6 & 7
Princeps ordine quomodo tempora diſponere debeat. 3.5.5
Princeps prouidus horrea & annonæ proſpiciat 8.21.1. & 2
Princeps prouinciarum opes in nepotulos congerere non debet 9.9.12
Princeps prudens ac doctus, iniquorum frenum eſt 3.29.3
Princeps prudens liberalitate ſibi in pace conciliat, vt in bello fideles habeat 2.9.14
Princeps prudens propria prudentia non fidit 7.13.8
Princeps prudentum conſilia negligens, ſua ſponte in exitium ruit ibidem.
Princeps quales preſides prouinciæ præficere teneatur. 7.7.2 & 5. & 9
Princeps quandoque indignis ſe liberalem exhibere debet. 8.9.9
Princeps qui bonus œconomus eſt, ſat diues eſt 8.9.2
Princeps qui in fame liberalis eſt, potens efficitur 8.21.2
Princeps quomodo exiſtimationem ſibi parere, & partam conſeruare poſſit 8.4.7
Princeps quomodo ædificandi ambitionem coercere poſſit. 8.14.9
Princeps religionem non innouare, ſed veterem defendere debet. 2.16.1.2.3. & 4. 2.15.6
Princeps rerum ſuarum ignarus, miſer eſt 2.9.1. & 4
Princeps ſi ſacris initiatus ſit, ideo principatum non amittit. 6.9.4
Princeps ſubditos in fide errantes, etiam vi reducere poteſt & debet 2.9.9
Princeps ſupplicijs ne interſit, nec cognatos reorum ſpectare cogat 3.16.28
Princeps violando leges diuinas, peccat: ſed pœna temporali non punitur 5.20.3
Princeps veſtium luxum duobus modis tollere poteſt 8.14.5
Princeps vnicum conſiliarium nimium extollens, ſeditionibus cauſam dat 9.8.10
Princeps vſuras ex officio tollere tenetur 8.17.5
Princeps non eſt cauſa ſui 2.2.3 & 4
Principatus res ærumnoſa 2.2.4. 10.3.5.6
Principem Chriſtianum clementem eſſe oportet, non crudelem 3.16.12.13.14
Principem diligentem in rebus ſuis ac ſolertem eſſe decet. 3.5.2.3 & ſeq. 3.6.6.5.7.1
Etiam minimarum rerum curam gerat, rationemque exigat 3.5.2.6.7. 3.6.6.
Principem doctum timent conſiliarij 4.11.3
Principem liberalem eſſe decet, ſed cum iudicio. 8.9.2. 8.13.1
Principem non traducat is, qui ipſius ſine querela non viuit. 3.2.12
Principem œconomum bonum oderunt aulici. 8.9.2. & 4
Principem paraſiti volunt eſſe in congregando diligentem, in cuſtodiendo negligentem 8.9.1. & 2. & 4
Principem religio punctatque ornat 9.20.6

Princi-

Principem ſecurum eſſe vetat Machiauellus. 8.23.4
Principem ſine ira agere conuenit. 3.15.3.15.& 16
Principes apud Romanos omnium, præfecti ſuorum nomina in laterculo habebant 7.7.4
Principes athei domeſticis & extraneis odio ſunt. 9.20.8
Principes boni ſe filios Eccleſiæ nuncupant, mali dominos 6.3.10
Principes Caluiniani à miniſtris verbi dementati, pontificios à Chriſtiana Republica exulare iuſſerunt. 6.34.7
Principi quomodo, etiam propter laudem, operandum ſit. 8.4.3
Principes Caluiniani Beſtia Decicornis Apocalyptica, quam ſui prædicantes Imperatorem Romanum interpretantur, adoratores. V. Imperij principes.
Principes Chriſtiani multos habent monitores. 1,22.6
Principes deteſtantur lites 5.11.7
Principes & Marchiones in Hiſpania mercaturam decenter exercent 8.10.6
Principes & prælati vſuratios vt deſiſtant, nominatim admonere tenentur 8.17.8
Principes Euangelicos, vt agnitis Miniſtrorum fraudibus ac nequitijs ad priſcam redeant veritatem, auctor adhortatur 9.42.9.9.44.2.& ſeq.
Principes ex ærario inopia oppreſſis mutuum dantes, magnam laudem conſequuntur. 8.18.2
Principes ex nouorum nobilium creatione duo commoda habent. 8.20.5
Principes fallaces ſimiles ſunt dæmonibus. 2.14.2
Principes genuflexionem diuturnam non admittunt. 7.4.5
Principes Germaniæ ius belli non habent. 10.4.10
Pacis violatoribus pœna conſtituta ſunt. ibid.
Principes hodie facibus vt olim non excipiuntur, ſed feſtiuis tormentorum tonitrus 7.5.5
Principes nobilitatem fouentes, firmum præſidium habent. 8.20.4
Principes omnes ſuos noſſe debent 7.7.4
Principes plerique in munerum largitione excedūt. 8.13.1.& 6
Principes præ omnibus indigent diſciplina 1.1.3
Principes publicè non ſunt monendi. 1,22.6
Principes qui ſub alijs quaſi pupilli degunt, miſeri ſunt. 4.11.2
Principes ſubordinati bellum defenſiuum proprijs auſpicijs gerere poſſunt 10.4 4
Offenſiui belli ius ordinarium ipſis non concedendum 10.4 5.6 & 10
Et extraordinarium interdum conceditur. 10.4.7.8.& 9
Principes ſubordinati in legibus ferendis à ſummo dependent 5.5.10
Principes ſummi in imperio, aulici ſunt imperatoris. 7.11.1
Principes temulenti etiam cum ſobrij ſunt, ſtulti ſunt, & ſtolide adminiſtrant. 3.14.11.& 12
Principes Tyri mercatores fuerunt. 8.10.2
Principes viri etiam eruditionis famam amant. 4.11.1 2
Principes vt vſurarij male parta dominis reſtituant, curare debent 8.17.8
Principi timido & ſollicito, nihil crudelius eſt 8 23.4
Principi amorem clementia conciliat 2.19.7
Principi amor ſubditorum commendatur 3.22.1.& 4
Principi à pecunioſis magnum eſt præſidium 8.20.5
Principi bonorum profuſio cauenda 3.9.2
Principibus acclamare & applaudere nunc fere inuſitatum eſt 7.5.8
Principibus Chriſtianis celſitudinis titulus vſitatus 7.5.1
Principibus contra adulatrices aulicorū doctrinas firmamenta & remedia dantur 6.1.5.& 6
Principibus etiam ſapientiſſimis interdum conſilia deſunt. 7.13.9
Principibus Germanis amplior poteſtas, quā Hiſpanis 5.5.10
Principibus iuriſprudentiæ ſtudium cōmendatur 5.29.2.3.4.5
Principibus magno ſumptu multa millia ſtatuarum erecta, ſed à poſteritate protrita 7.5.2
Principibus pauperum cura commendatur 3.10.8.& 9
Principibus vota nuncupare tanquam Diuis, Chriſtianum nō eſt. 7.4.7
Principi leges quomodo ſubiecta dicantur 5.20.11
Principi nec firmius præſidium quam commeatus, nec periculoſius quàm fames 8.21.1
Principi œconomiam curanti quid faciendum 8 9 6
Principi opus ſunt opes 8.5.2.4.5.& 6. 8.15.1. 8.23.6
Principi patriæ amor commendatur 1.24.9
Principi patria multum præſtat illi fidendo, & omnia ſuppeditando ibid.
Principi pauperi in periculo ab amicis petere tutū eſt 8.5.5
Principi quietam & ſolutam vitam aſſentatores inculcant 3.5.8
Principis arbitrium in hærede conſtituendo eſſe non debet. 1.24.6
Principis circa religionem & diuina, primaria cura eſſe debet 2.16.1
Principis circa religionem officia & cura 9.20 4 5 6 7.8
Principis exemplum vim magnam habet, ſed ad mala efficacierem 2.3.1.2 3
Principis incuria grauis eſt culpa 1 24.10
Principis nomen apud Romanos ſummi honoris fuit 6 27. 4
Principis optima poſſeſſio bonus conſiliarius eſt 7.13 7
Principis optimi idea Valentinianus Imperator 3 11 10
Principis opus eſt metalla ſcrutari 8.12 1.& 2
Principis peccata non continuò regnum faciunt antichriſtianum 6.29.2
Principis poteſtas in quibus reſtringi debeat 1.24.4.5.6 7.8
Principis præſentia malorum præſulum frenum eſt 3.5.7
Principis ſtatuæ euerſio maieſtatis crimen erat 7.5.2
Principis virtus duplicem mercedem, vitia duplicem pœnam habent 2.3 2
Principis virtus tria habet inſignia 2 3.1
Principis vita famaque in æſtimatione conſiliariorum conſiſtit 7.13.7
Principis voluntas lex eſt 6.28 8
Principum adminiſtros diuites eſſe expedit 8.5.7
Principum amici ſinceri ditandi, cupidi verò vel ſpe, vel re tenendi ſunt 8.5.5
Principum bonorum labores Deus remunerabitur 1 2 5
Principum Chriſtianorum imagines, ſupplicum & precantium ſpecie pinguntur 7.5.3
Principum cultus in ſtatuarum honore eximius fuit & varius 7.5.2
Præceptoribus publicis ex communi ærario ſalarium conſtituendum eſt 4 9.6
Præceptorum crebræ viſitationes inſtituendæ ſunt 4.6.16
Præceptorum futurorum cœtui non niſi idonei aſſociandi ſunt. 4 22.2 ijque ad pietatem inſtruendi. 4.22.4.5
Præconum officium. 7.30 1
Prædæ cupidine Romani ordines non deſerebant. 10.57.2
Prædæ diſtributio apud Romanos æqualiter fiebat. ibid.
Prædicantem eſſe apud Lutheranos probroſum eſt. 6.23.1
Prædicantes bonæ fidei poſſeſſores bonis exuerunt, fundis ſuis exturbarunt, nouaſque rapinæ leges ſanxerunt. 9.17.4.& 5
Prædicantes Caluiniani Epiſcopos principes eſſe poſſe negant. 9.18.4.
Prædicantes Caluiniani ſuis principibus Eccleſiaſticam iuriſdictionem concedunt. 9.18.7
Prædicantes calumniatores in orbitam modeſtiæ ſunt reducendi. 9.32 1
Prædicantes cur imperij vires exhauriātur, cauſa ſunt. 9 17.3
Prædicantes de ſuis principibus ſcabioſe loquuntur. 9.17.2
Prædicantes imperij auctoritatem diſſoluere conantur, aut ſaltem accidere. 9.17.2.& ſeq. 9.18.4
Prædicantes imperij tributa minuerunt. 9.17.3
Prædicantes iuriſdictionum miſtione Remp. perturbāt 9.18.5
Prædicantes magiſtratibus ſuis ſunt infeſti. 9 39 10
Prædicantes magiſtratus auctoritatem tollunt. 5.8.16.6.9.6
Prædicantes obſtant ne ius dicatur. 9.17.8

Præ-

M.

Macedones infantem regem in cunis in primâ acie poſuerunt. 10.23.7
Macedonicum imperium nobilium & magnatum pluralitate diu ſtetit. 8.20.4
Machabæi contra Antiochum iuſtiſſima bella geſſerunt. 10.6 6
Machabæus totam gentem moribus gentilium corruptam reduxit 6.11.3
Machiauelli contra Monarchiam inania obiectamenta refutantur 1.23.3 4.5.6
Machiauelli pronunciata de monarchia, & de libertate. 1.13 1 & 2.
Machiauellus antiquam aciem vellet reduci 10.42.1
Machiauellus arces inutiles eſſe, imprudenter docet. 8. 23. 3. 4. 5. 6.
Machiauellus atheus eſt 2.15.1
Machiauellus auxiliares copias omnino reijcit. 10.18.4
Machiauellus belli ducibus improbum & ſeditioſum dat conſilium 10.23 5
Machiauellus decemuiralis inſolentia cauſam nimiam potentiam, eamque annuam falsò putat 7.20 4
Machiauellus fato calamitates adſcribit. 1 5 3
Machiauellus fatum montano flumini comparat. ibid.
Machiauellus fortunam tenebras obijcere hominibus docet. 1.15 13.
Machiauellus fraudes admittit. 3 4 4
Machiauellus Gallicam populi Rom. cladem in fatu ponit. 1 9 2 & 3
Machiauellus impium fatum comminiſcitur 1.5.2 & 3. 10.45.2
Machiauellus nullam rempublicam legitimam rebellis a peritiam habere putat 10.28 4
Machiauellus ob magiſtratuum prorogationem Romam in ſeruitutem redactam contendit 7.10.2
Machiauellus populare regimen commendat 1,22.10
Machiauellus principem ſecurum eſſe vetat 8.13.4
Machiauellus principibus victoribus truculentum dat conſilium 28.61.7
Machiauellus principi ex alieno liberalem eſſe ſuadet. 3. 9.2.
Machiauellus Pſeudopoliticorum Patriarcha 1. 13. 13
Machiauellus Pſeudopoliticus 1. 1. 8
Machiauellus pugnandi neceſſitatem inferendam eſſe putat 10.45 1
Machiauellus regnum in quo omnes ſeruiunt, facilius teneri docet 8. 20.4
Machiauellus ſcelera Reip. vtilia aſſerit 5.4.4
Machiauellus ſui iudicii eſt non prudentis 1.13.1
Machiauellus ſuperſtitionem in Romanis imperatoribus laudat. 2.15.1.2.3
Machiauellus trium Fabiorum pugnam, & Camilli exilium fato tribuit 1.5.3
Machiauellus turpis vitiorum doctor eſt, 2.4.3. 2.13.1. 2 16.19
Machiauellus Valentinum Italiæ tyrannum laudat. 3.6.4
Machina bellica opus ingenii eſt 10.19.1
Machina bellica quædam priſcis vſitata 10.19.3
Machinarum bellicarum antiquitas 10 19.2
Machinas omnes bombarda fugarunt 10.19.2
Machinationes puniuntur 5.8.9
Machometus primus Turcicam tyrannidem aggrauare cœpit 1.21.7
Magiſtratibus locorum remotiorum, aut hoſtibus vicinorum quales Præſides præfici debeant 7 7.5
Magiſtratibus maioribus functi, minores ſuſcipere non dedignentur 7.11.2
Magiſtratibus officio functis in Conſtantinopolitano imperio honores augebantur ibid.
Magiſtratibus virtus, vt ſummus Reipub. theſaurus commendatur 2.3 1.& ſeqq.
Magiſtratus patriæ multum præſtat, illi fidendo, & omnia abundantiſſime ſuppeditando 1.24.9
Magiſtratui ſubditi commendati eſſe debent 7.17.1
Magiſtratum liberè eligentes neceſſario ei parent 5 8. 5
Magiſtratum perditi homines negant & oppugnant. 6. 22 4 5.6 7.
Magiſtratum Politia & Ariſtocratia electione conſtituunt 1.25 2 & 3
Magiſtratus à Deo eſt 6.2 7
ei ſubſidium & defenſio debetur ibid.
Magiſtratus ad pœnam ſpiritualem immediate non obligat. 5:8.16
Magiſtratus annui parum auctoritatis habent. 7.18.12
Magiſtratus an officio fungantur, & iuſtitiam adminiſtrent, ſingulis annis inquirendum eſt 7.9.1
Magiſtratus apud Romanos cum prouinciâ deceſſiſſent, multi criminum rei agebantur. 7.9.2
Magiſtratus à Republica deſignati mediate poteſtatem à Deo accipiunt 5.8.5. 6 9.6
Magiſtratus bonus, excellentiſſimus eſt medicus. 1 2.2
Magiſtratus candidati Romæ apud ſenatum nomina profitebantur, & ab eodem interdum reijciebantur. 7.17.3
Magiſtratus cenſores magna cura conſtituendi 1.19 8
Magiſtratus continuas difficultates habent 1.2.2
Magiſtratus continuatos Senatus Romanus non improbauit 7.10.2
Magiſtratus cum vitia diſſimulabit, peribit orbis. 6.11 2
Magiſtratus diuturni aſpirantibus ad magnarum rerum molitionem animos addunt 7.10.2
Magiſtratus ebrietatem tollere obligantur 3 14.18
Magiſtratus eccleſiaſticus Clericos concubinarios nõ corrigens, puniendus. 6 4 7
Magiſtratus eccleſiaſticus, vt ſacerdotes ſanctè ſacrificẽt, attendere debet 6.4.5
Magiſtratus electus legibus vinciendus eſt 1.23.3
Magiſtratibus etiam minoribus boni & idonei adminiſtri præficiendi ſunt 7.7.1. 7.11.1
Magiſtratus exemplo populus trahitur 2.3.2
Magiſtratus exteris non committendi 9 8.14
Magiſtratus in adminiſtratione iuſtitiæ à populo non pendet 1.14.3
Magiſtratus inferiores doctoribus cur interdum deferre teneantur 4. 9. 5
Magiſtratus inferior ſecundum doctrinam Caluiniſtarũ, in certis cauſis ſuperiorem occidere poteſt. 9. 26.4. & 5. & 7. & 18.
Magiſtratus militares V. Militares magiſtratus.
Magiſtratus multiplex eſt 7.1.1
Magiſtratus multi ſuſcipiunt, ne indigni imperent. 1. 20.7. 6. 41. 3
Magiſtratus non quibuſuis mandandi aut prorogandi. 7. 10. 2
Magiſtratus obligatio erga patriam 1.24.9 & 10
Magiſtratus omnes dirigere volentes, atroces exitus ſortiuntur 7.1 2
Magiſtratus oppoſiti in Republica cauendi 9 8.13
Magiſtratus paucorum dierum, non priuato ſed proximo magiſtratui mandandus 7.19.3
Magiſtratus politici facilius, quam Ariſtocratici puniri poſſunt 1.19.8
Magiſtratus poteſtas in quibus ſit reſtringenda. 1. 24. 4.5.6.7 8.
Magiſtratus prouinciales Romani annuos habebant. 7. 9.1. 7.10.1
Magiſtratus quarum rerum rationem annuè reddere debeant 7.9.1.
Magiſtratus quibus imperari non poteſt, doctorum tamen monitiones audire debent 2.17.5
Magiſtratus quotidie iuramentum ſuum repetant & perpendant 7.19 17
Magiſtratus Reipublicæ alius togatus, alius ſagatus. 7.8.2
Magiſtratus Reipublicæ neceſſarius eſt. 6 2.1.& 3
Magiſtratus repetiti idem quod continuati periculum annexum habent 7.10.2
Magiſtratus ſine precio dandi 7.22.18
Magiſtratus ſortito non eligendi 7.7.6
Magiſtratus ſpiritualia indirectè præcipit 5.8.16
Magiſtratus ſubditis prouidere, non ſeruiliter eos premere debet, 1. 21. 4
Magiſtratus ſumma eſt poteſtas. 1. 24. 3
Magiſtratus ſummos hæreditarios eſſe præſtat, quam eligi. 1.25. 4. 1. 6 7. & ſeq.

Magiſtra-

Magiſtratui venenum eſt adulator 6.1.8
Magiſtratus viris fortibus & magnis demandari debent. 9.9.4
Magiſtratus urbium in alio loco poſſeßiones habeant. 8.22.7
Magiſtratuum ac officiorum imperij Romani, aliarumque Rerumpublicarum catalogus 7.3.2
Magiſtratuum continuatio non eſt cauſa ſeruitutis & ademptæ libertatis 7.10.2.& 3
Magiſtratuum crudelitas primaria ſeditionum cauſa. 9.8,2
Magiſtratuum cura etiam circa res minimas honeſta eſt. 3.5.2
Magiſtratuum egregia inſtructio 7.22.18
Magiſtratuum inſigne ornamentum 7.29.17
Magiſtratuum laborioſa & periculoſa prouincia eſt. 3.5 6.& 9
Magiſtratuum miniſtri 7.30 1.& 2
Magiſtratuum multiplicatio, litigandi occaſio eſt. 7.22.17.
Magiſtratuum omnium nomina & ſalaria aliaque in laterculo Romæ continebantur 7.7 4
Magiſtratuum ordo licentiæ ac nouitati obſtat 6.37.1
Magiſtratuum poteſtatem qui imminuit, Rempublicam euertit 9.9.4
Magiſtratuum prorogatio rara fuit 7.21 2
Magiſtratuum prouincialium annua nouatio, non probatur 7 10.2
Magiſtratuum pulchra functio eſt, ſed nequaquam beata. 2.2.4 & 5.
Magiſtratuum ſortis a electio quando valida & iuſta. 7 7.7.& 8.
Magiſtratuum ſubordinatorum duplex ordo 7 12.1
Magiſter non creandus qui docere nequit 4 16.14
Magiſtri Cenſus officium 7.29 8
Magiſtri idonei quinam dicendi ſunt 4 6 5.6 7 & ſeqq
Magiſtri impudicos libros prælegendo, adoleſcentes ea & loqui & facere docent 4.6.9 10.12
Magiſtri officiorum munus & poſtmodum adepta dignitas. 7.15.3
Magiſtros artium promouere indignos, peccatum mortale eſt 4.16 13
Magiſtros idoneos iuuentuti præficere magiſtratus incumbit 4 0 2.3 & 5
Magiſtros plerique veterum principum improbos nacti ſunt 4.6.4
Magnanimitas honoris appetitum moderatur 3.20.3
Magnanimitas humilitati non eſt contraria 3 20 2
Magnanimitas in omnium virtutum genere verſatur, earumque ornamentum eſt ibidem.
Magnanimitati puſillanimitas opponitur 3.10 4
Magnanimitatis deſcriptio 3.20.2
Magnanimus quinam dicatur 3.20 3
Magnates imperij Turcici omnium pericoloſiſſimam ſeruiunt ſeruitutem 1.21.6
Magnatum filij hos Politicorum libros lectitare debent. 2.1,8
Magnentius ex ſcena rex factus 9 12.7
Mahometana lex vinum vetans, tyrannica eſt. 5.22.5
Maieſtas diuina etiam minimis intereſt 1 13 15
Maioris domus in aula Francica officium ac dignitas. 7.15.2.7.16.1
Maleuoli bonorum conatus ſugillant 3.1.8
Mali felices æternum pœnis reſeruantur 1.13 8
Mali plerumque etiam in hac vita cruciatus ſuſtinent. 1.13.12.
Malleoli genus teli 10.19 7
Malorum felicitas vmbra eſt 1.13.8
Mancipiorum vſus licitus 8.15.2
Mancipiorum vtilitas ibid.
Mandatores miniſtri magiſtratus fuerunt 7 30.2
Manichæi bellum omnino vetabant 10.3.1
Manipuli originatio vnde 10 3 4
Manipulus quot militum fuerit ibidem.
Mansfeldica ſynodus Antinomorum de lege errores refutat 5.22.3.6.7.& ſeq.
Mansfeldici alios Lutheranos damnarunt 9.1.6
Manſuetudo in quo differat a clementia 3.16 1.& 2
Maozim Deus Antichriſti 6 30 3
Maozim non eſt verus Deus, nec ipſe Antichriſtus. ibid.
Maozim quid ſit 6 30 3
Marcianum dormientem aquila obumbrat 1.9 3
Marcionis hæreſis 9.25 3
M. Aemylius in ſeditione lapide percuſſus eſt 9 3 2
M. Antonius quia ebrietatis patrocinia egerat, Romæ infamis erat 3 14.8
M. Aurelius tempus optimo ordine diſtribuit 3.5.5
Marius certam ſtaturam in milite tirone exegit 10.21.6
Marius in caſtrorum exercitatione alacer fuit 10.24 26
Marius paruulas ſuſtulit & Bruttianas dedit 10.15.10
Marius pauperum & ſeruorum delectum habuit 10 30.1
Marmora ſumptuoſa ſunt 8 14.8
Marpurgi iconoclaſmus tumultum dedit 6.24.11
Martiobarbulus genus armorum 10.19.3
Martyrem cauſa, non pœna facit 9.21 7
Martyres Chriſti inferis addicunt hæretici 6 21.4
Martyres primi in & pro fide Catholica mortui 6.21 9
Martyrum conſtantia cœlitus roborata eſt 3 17 8
Martyrum noſtri ſæculi multa millia 6.18.5
Maſiniſſa belli dux nonagenarius ſtans cibum capiebat. 10.22.10
Mater eſſe deſiit quæ filium lactandum alienæ committit. 4 3.2 & 6.
Matres filiorum ſuorum etiam nutrices & gerulas eſſe, natura conſentaneum eſt 4 3 1.4.5 & ſeqq.
Matres, ne filios lactent, ſeipſas torquentes, grauiter Deum offendunt 4.3 2
Matrimonia leproſorum aliorumque contagioſo morbo laborantium inconſulta ſunt 4 3 1
Matthias Hoe Concilium generale inutile iudicat & impoßibile 9 41.5.9.42 4
Matthias Hoe laudat iubilum Palatinum 9 10.5
Mauſolus Cariæ tyrannus, tributa ſoluere Perſis non calens, aſtute magnam pecuniæ ſummam a diuitibus collegit. 8.16.16 & 17
Maximini crudelitas 3 16.11
Maximinus Imperator grauiſſimas ſeditiones paſſus eſt 9 4.1.
Medentium multitudo etiam in vicis inuenitur. 4.11.10
Medicamentariæ officinæ, & medicamentorum exhibitorum examen annue inſtituendum eſt 4.21.15
Medicamentis olim res herbaria ſuffecit 4.25 12
Medici diligentiſſime & ſeueriſſime examinandi ſunt, antequam ad curam ciuitatis admittantur 4.25.8
Medici doctrina ſedulo exploranda eſt 4.25 6
Medici Imperatorum, Comitum titulo & honore olim gaudebant 7.17 3
Medicina diuiſio. 4.25.8. *eius caput eſt praxis* ibid.
Medicinæ loco Arcades lacte e locis herboſis vſi ſunt 4.25.12
Medicina noua ægris grata ſunt 4.25.13
Medicina noua ne introducantur, principis cura eſſe debet. ibidem
Medicinam auaritia precioſam fecit, non meliorem. 4.25.18
Medicinam olim reges exercuerunt 4.25 4
Medici officium eſt, in morbo periculoſo ægrotum de animæ ſalute admonere 4.25.17
Medici olim ingentes opes habebant 4.25.5
Medici quouſque ſtieri poteſt, viliora ægris remedia adhibeant. 4.25.11.& 15
Medici remedia flagitioſa proponentes, pro ratione culpæ puniantur 4 25.8
Medicis impoſtoribus & magis multi ſpe ſanitatis ſe committunt 4 25 0
Medicis tanta ſit dignitas, vt etiam nobiles ad eam aſpirent 4.25.3
Medico Deus honorem decreuit 4.25.2
Medico magiſtratus communicantur 4.25.3.4.5
Medicorum in Rempubl. admittendorum fides iuramento obliganda eſt 4.25 15
Medicorum ſcientia plane diuina eſt 2. .2
Medicorum ſectæ olim ſcelerata fuerunt 4.25.3
Medicum phyſicum eſſe oportet, & proinde ad medicinam nemo niſi philoſophus admittendus eſt. 5.4
Medicus diues gratis facile curat 4.25 5
Medicus imperitus, ſi ægros curandos ſuſcipiat, morte plectendus

ſtendus eſt. 4.25.9
Medicus negligens ad reſtitutionem tenetur. ibidem.
dubio vtens medicamento peccat ibid.
Medicus noua medicina niſi multis probetur, ne vtatur. 4.25.9
Medicus Reipubl. præcipue honorandus 4.25.1.2.3
Medi luxurioſiſſimi fuerunt 5.12.2
Mediolanenſium Ducatum artes tutantur 8.21.5
Megarenſes elephantos Antigoni porcis auerterunt. 10.18.5
Melanchton Auguſtana Confeſſionis auctor eandem damnat 9.42.11
Melanchton diuerſam Sacramentariorum ſectam defendit 9.11.5
Melanchton poteſtatem eccleſiaſticam retinendam cenſet 6.37.2
Memoria miracula 3.2.4
Memoria nulla cunctis legibus ſufficiens 5.4.1
Memoria præteritorum, præſentium magiſtra eſt, vatesq; futurorum 3.2.4
Mendacijs ciuitates pereunt, ſocietates diſſoluuntur. 3.4.14
Mendacijs Reip. ſalutem aſcribere, blaſphemum eſt ibid.
Mendacio ſolo vno multa millia Chriſtianorum ſe à morte liberare potuiſſent, niſi veritatē tenere maluiſſent. 3.4.10
Mendaciorum eſt genera apud Auguſtinum 3.4.6
Mendacium ex nulla omnino cauſa licitum eſt 3.4.5.6.7 & ſeqq.
Mendacium iniuriam Deo grauiorem omnibus humanis incommodis adfert 3.4.7
Mendacorum in neceſſitate iuſtiſſima ratio colligendi pecuniam 8.16.38.& 39
Mendicantes validi ad labores cogi debent 3.12.14
Mens humana teſtatur eſſe diuiniorem mentem 1.11.3
Mercatores ad conſilium & adminiſtrationem reipubl. præalijs ſunt admittendi 8.10.5
Mercatores pro impenſis meritò lucrum accipiunt 8.10.4
Mercatores reipubl. ſunt præſidium 8.10.5
Mercatoribus apud Lacedæmonios & Thebanos ad gubernacula Reip. aditus non patebat. ibid.
Mercatorum fraus & auaritia reprehenditur 8.10.1
Mercatorum iuxta Caroli V. præſcriptum, qualis eſſe debeat veſtitus 8.14.7
Mercatura ad omnia vtilis eſt ac pene neceſſaria. 8.10.6 & 9
Mercatura artificialis à natura proxime orta eſt. 8.10.3
Mercaturæ Romani plus ſtudebant quam bellicæ rei 8.10.7
Mercatura fatis, vt multis rebus antea ignotis egeamus. 8.10.1
Mercaturam etiam Iſraelitæ & patriarchæ exercuerunt. 8.10.2 & 3
Mercaturam exercere cur nobilibus leges vetuerint. 8.10.10
Mithridates Theodorum Sepſium in patrem adoptauit. 7.11.2
Mithridates viginti duas gentes ſua quamque lingua adloquebatur 3.1.4
Mithridatis exercitus victis ducibus, ſeditiones commouit. 9.13.3
Mithridatis in coniuratos & inſidiatores clementia laudatur 9.45.11
Mæcenas Auguſto religionem commendauit 8.20.7
Mœnia rupta quomodo defendenda 10.47.5
Moguntiæ magiſtratus iurat ſe Academiæ priuilegia, perſonas, & eorum bona ſarta tecta ſeruaturum 4.14.8
Moguntiæ magiſtri artium pro ordinibus non examinantur 4.15.2
Moguntiæ nec temporis ſtudiorum, nec ætatis, ſed doctrinæ & morum ratio in promotionibus habetur 4.16.8
Moguntia ob ſitum commercijs opportuna 8.22.4
Moguntina academia gaudet priuilegijs Bononienſis, Pariſienſis, & Colonienſis Vniuerſitatis 4.13.2
Moguntina academia ſeueras examinandi leges habet. 4.16.21
Moguntina Academia libertas. 4.14.7. immunitas. 4.14.8
Moguntina Academia priuilegijs quinam gaudeant. 4.15.2
Moguntina leges ſumptuariæ ſponſalium conuiuia, nuptiasque liberas abrogant, officialium mercedem determinant 8.14.3
Moguntinæ leges ſumptuariæ munera, tempus & numerum conuiuarum, ferculorumque nuptialium & baptiſmalium, item patrinorum donaria definiunt, ebrietatem omnibus interdicunt ibid.
Moguntina ſynodi de beneficiorum fruitione, & præſentiarum diſtributione ſeria conſtitutio ibid.
Moguntina Theologica facultas infames, & apoſtatas à promotionibus arcet 4.16.8. 6.12.13
Moguntinenſes Archiepiſcopi iudiciariam poteſtatem iam olim exercuerunt 6.8.9
Moguntinenſi Archiepiſcopo quinam epiſcopi ſubiecti 6.38.1
Moguntinenſis Archiepiſcopi in electione Imperatoris iuſiurandum 7.2.4
Moguntinenſis Theologica facultas pro ſingulis gradibus certum ſtudij tempus requirit 4.16.8
Moguntinenſis Archiepiſcopus Ioannes Schvvickhardus leges ſumptuarias tulit 8.14.2
Monachatum non aſſumunt diuites & nobiles, ocij & deliciarum cauſa 6.46.5
Monachi ad vitam ſuſtentandam neceſſaria petentes, & colligentes, à maleuolis voraces dicuntur 6.46.10
Monachi Clerici, Clericorum gaudent priuilegio 6.46.6
Monachi docti & Clerici etiam paſcunt ibidem.
Monachi in Academijs hoc tempore ſtudiis dant operam. 6.46.13
Monachi luxum pellere, neceſſitati autem nihil ſubtrahere debent 6.46.9
Monachi mendicantes. Vide Religioſi mendicantes.
Monachi mortuos, conſummatos, & funeris elationem, pompam ac præmiſſionem dicunt 6.46.13
Monachi oues ſunt, Clerici paſtores 6.46.6
Monachi qualem ægrorum curam habeant 6.46.13
Monachi reipublicæ vtiles ſunt 6.46.3.& 4
Monachis egenis neceſſaria domum mittere decet 6.46.3
Monachi temperate viuunt 6.46.2.& 3
Monachorum Aegypti labores & parſimonia 6.46.3
Monachorum Benedictinorum inſtitutum ſanctiſſimum. 6.46.4
Monachorum Benedictinorum multi principum ius in Imperio conſecuti ſunt ibid.
Monachorum cantica diuinarum rerum ſtudium ſpirant. 6.46.13
Monachorum & Clericorū inſtituta ex natura ſua diſcrepant 6.46.6
Monachorum labores 6.46.3
Monachorum opera vſi ſunt Imperatores 6.46.4
Monachorum opprobrium ſtudio tollendum eſt 6.46.13
Monachorum ſtudia & exercitium ibid.
Monachorum vigilantia ibid.
Monachos ordinum mendicantium, principes & reſpublicæ magno affectu fouere debent 6.46.5
Monachos vitæ ſanctitas, non ambitio ad dignitates in imperio euexit 6.46.4
Monachus ſine cella, caret vita 6.46.10
Monachus vere doctus etiam obediens eſt 6.46.13
Monarchæ boni plures quam optimates fuerunt 1.22.14
Monarchæ hoc tempore duo 1.16.2
Monarchæ maiori auctoritate & cura iuſtitiam conſeruāt quam Optimates aut populares 1.22.13 1.22.5
Monarchæ multi & boni Conſiliarij adiumento ſunt. 1.22.4
Monarchæ proximus vnus conſtitui magiſtratus poteſt, & quibus hic commendandus 7.14.3
Monarcharum electio & inauguratio magnificentia, apparatu, & cærimoniarum pompa exornanda eſt 7.2.1
Monarcharum electores ſecuros & liberos eſſe oportet. 7.2.2
Monarcharum moderatorum diuerſa ſtudia 1.16.8
Monarcha populos amat timetque 1.21.15 & 16
Monarchia Ariſtocratiopolitica probatur 1.22.9.10.11 & ſeqq.
Monarchia Chaldæorum prima omnium fuit & ordinatiſſima 7.14.1.& 6
Monarchiarum Chaldaica & Perſica forma ac magiſtratuum diſtributio 7.14.1.2.3 & 6
Monarchia Perſica & Chaldæa vnum poſt Monarcham ſummum principem habebant 7.14.1.& 2

Monarchiæ ſpecies quomodo diſcrepent 1.15.1
Monarchiæ ſtabiles ſunt 1.21.11
Monarchiæ vires vnitæ ſunt 1.21.17
Monarchia Græcorum in ſe collapſa eſt 3.16.8
Monarchiam tyranni infamant 1.21.1
Monarchia quæ dicatur, & quotuplex ea 1.15.1
Monaſteria ad primæuam regulam reformanda 6.18.3
Monaſteria Benedictinorum amplis prouentibus ditata ſunt 6 46 4
Monaſteria multa ſeſe reformarunt 6.28.6
Monaſteria olim ex ſcientiarum profeſſione claruerunt, viroſq; doctiſſimos quamplurimos numerarunt 4 14.4
Monaſteria peſtilentia exhauſit 6 46.12
Monaſteria quæuis, etiam Carthuſianorum, ſacræ Scripturæ lectionem habeant 6 46.13
Monaſteria virginum libera, eorumq; vtilitas 6.47.2
Monaſteria virginum libera extra Germaniam non reperiuntur ibidem.
Monaſteria virginum voto obligatarum duplicia ſunt. 6.47 3
Monaſterienſes in obſidione commeatum ſimulant. 10 47 6
Monaſterij in Veſtphalia quieta ratio legendi ſenatus. 1.19.7
Monaſterijs Monialium puellæ ſæculares quotannis quantum ſoluere debeant 6 47.3
Monaſterijs opulentis hoſpitalitas commendata ſit 6.46.4
Monaſteriorum liberorum Abbatiſſa profeſſa eſſe debent. 6.47.3
Monaſteriorum bona immobilia a manu fiſci intacta ſunt. 6.42.7
Monaſteriorum diſſolutio ob terminos eſt 6 46.10
Monaſteriorum hoſpitalitatem auari cauillantur. 6.46.4
Monaſteriorum in quibus Moniales agunt, tota conſtitutio qualis eſſe debeat 6.47 3
Monaſteriorum opes in pios vſus, nec non etiam in priuatam vtilitatem inſumi poſſunt 6 46 9
Monaſterium ingrediens, vt Abbas fiat, in Prælatum non eligendus eſt 6.46 8
Monaſterium virorum bonorum, cœlum dicitur 6.46.13
Monetæ adulteratorum pœna 8 17 2
Monetæ ratio in imperio ibid.
Monetam iactare, vetus malum ibid.
Monetam publicè augere, minuereque, iniqua eſt ratio congerendi pecunias ibid.
Monetas bonas adulterinis permiſcent fœneratores. ibid.
Moniales dies feſtos otio ne tranſigant 6. 47 3
Moniales in officijs conſtitutæ, vltra biennium officio non perfungantur ibid.
Moniales in officijs diuinis, precationibus, & lectionibus pijs frequentes eſſe oportet ibidem.
Moniales nouitiæ quo ætatis anno, & quibus requiſitis ad religionem, ac poſtmodum ad profeſſionem admittendæ ſint ibidem.
Moniales puellas ſæculares intra monaſterij ſepta quales admittere poſſint ibidem.
Monialibus conuerſis 40 annorum facultas, ſepta monaſterij egrediendi, concedi poteſt ibidem.
Monialis præfectæ officium ibidem.
Monialium concionatores, confeſſarios, viſitatores, cappellanos quales eſſe oporteat ibid.
Monialium labores ibid.
Monialium numerus quantus eſſe debeat ibid.
Monialium per ambitionem præfecturas affectantium, aut adipiſcentium, pœna ibid.
Monialium præfectæ quales, & cuius ætatis eſſe debeant. ibidem.
Monialium præfecta ſororem germanam ad nullum omnino ne ad conuerſis quidem officium euehere poteſt. ibidem.
Monialium præfecturas iure perpetuitatis donare, non expedit ibidem.
Monialium totius vitæ conuerſatio qualis eſſe, & quid agere, quid omittere debeant ibid.
Monialium vitam ſanctiſſimam carpunt hæretici. ibid.
Monitiones & bonis & malis proficuæ ſunt 6.48 1
Mons pietatis perpetuum vſurarum eſt remedium. 8 8 3
Monſtra multa ficta 1.13 17
Monſtra non præter omnem naturam ibid.
Monſtra vniuerſi varietatem exornant ibid.
Monſtrorum cauſa quæ ſint ibidem.
Montium pietatis ratio ac inſtitutum 8 8.3
De ijſdem controuerſia ibid.
Morales diſputationes ſine dialecticis argutijs tractandæ. 1 2.5
Morbi magni ſenſim curantur. 5.6 4
Mores per negotiationes & diuitias iacturam faciunt. 8 10 2
Moroſi nullos habent amicos 3.15.2
Moſcorum nemini ſupra magnum ducem ſapere licitum aut conſultum eſt 3 3.1
Moſcouitæ dux ſubditorum ſtultitiam fouet 1 16.8
Moſquettariorum duo millia, decia veteranorum militum Romanorum vicerunt 10 59.2
Motuum magnorum initia ſunt parua 5.3 5
Muliercularum diuitum frequens bibacitas 3.14.16
Mulieres imperium in viros ſine graui cauſa ne teneant. Vide Fœmina.
Mulieres opulentæ nobilibus ſunt delicatiores. 3 14 16
Corrumpunt ſuorum filiorum ingenia ibidem.
Mundus propter hominem conſtructus eſt 1.21.6
Mercaturam nobiles exercere præſtat, quam prædari. ibidem.
Mercaturam Romani ſenatores exercuerunt 8 10.7
Mercaturam ſine ciue Romano nemo exercere poterat. ibidem
Mercatura nobilis non eſt probroſa 8.10.8
Mercatura Rempubl. Chriſtianam regumque dignitatem euertit 8.10.6
Mercenarijs Carolus V. veſtituram præſcripſit 8.14 7
Merces quænam Turcis vendi prohibita 8.10.11
Merces quibus patria & natiua viliora ſiunt, non inferendæ 8.10.12
Mercibus peregrinis non neceſſarijs vectigalia maiora imponenda 8. 7.11. & 12
Mercurius Gallobelgicus hiſtoricus mendaciſſimus. Vide Gothardus Artus.
Metalla in locis horridis Germaniæ effodiuntur. 8 12.3
Metalla non vituperanda, ſed eorum abuſus 8. 12. 2
Metalla nulli Principi deſunt, ſed ſola ſcrutandi induſtria 8.12.3
Metalla per damnatos eruenda 8.12. 4
Metalla ſcrutari, opus principum eſt 8.12.1.& 2
Metalli ea omnibus ferè in eſſe aliqua, fluminum aurea arena indicant 8 12.3
Metallicorum varia genera 8 12 3 & 5
Metalli foſſorum numerus in Hiſpania quantus olim fuerit 8.12 3
Metalli maximæ ſunt vtilitates 8.12.2
Metallis ne innocentes adducantur, cauendum eſt 8 12.4
Metallis Palatinus diues eſt 8. 12. 3
Metallorum cur minor in Germania & Europa cura. ibidem.
Metallorum magnus eſt abuſus 8 12.2
Metatores 10.17 4
Metellus hoſtem alacrem videns, exercitum reduxit. 10.43 6
Metropoles quæ ſint 6 38.2
Metropolitani Epiſcoporum operâ abuti non debent. 6. 38. 9
Metropolitani & Archiepiſcopi ijdem ſunt 6.38.1
Metropolitani officio ſuo non fungentes corrigendi aut deponendi 6.38.9
Metropolitani præcipua cura, circa, quam gubernat, dioceſin, eſſe debet 6.38.
Metropolitani cur ſic dicantur 6 38.1
Metropolitanus in ſua diœceſis viſitatione, omnibus pontificum inſignibus vti poteſt 6 38.10
Metus mali vel pœnæ, extrema ſuadet 9.8.5
Miles ad pugnam quomodo excitandus. 10 41. & ſeqq.
Miles noſter contra bombardas ſatis muniri non poteſt. 10.19.7.& 9.
Miles optimus in prima acie collocandus eſt 10.37.1

Miles ordinarius vt habeatur, magna cura adhibenda eſt. 10.29.2
Miles qualis legendus, ciuicus, an agreſtis 10.20.7
Miles qui ſcandalo eſt. exauctoratur. 4.8.12
Miles rem à duce prohibitam, etſi bene, faciens, lege puniatur 10.4.12
Miles terram hoſtilem inuadens, primo de receptu proſpicere debet 10.35.4
Militare exercitium ceſſans, exercitum perdidit. 10.15.18
Militare exercitium ferendarum onerum graue erat. 10.24.13
Militare iter Romanorum 10.35.1
Militare noſtrorum iter in omnibus melius conſtitutum eſt quam Romanorum ibidem.
Militares leges parua delicta magnis pœnis puniunt. 10.58.1. & 2
Militares magiſtratus alij communes alij proprij. 10.15.1
Militares magiſtratus non niſi virtuti dandi ſunt 10.26.7 10.30.1
Militares pœna varia 10.58.1 & 2
Militaris ætas 10.20.8
Militaris profectio hoſtibus incognita eſſe debet 10.35.1
Militarium magiſtratuum ordo & officia 10.29.1. & ſeqq. 10.27.1. & ſeqq.
Milite externo in ſeditione & bello ciuili non vtendum. 10.21.5
Militem auxiliarem petere à potentiore inſido, pernicioſum eſt 10.18.4 & 5
Militem bene regere. eſt hoſtem vincere 10.1.7
Militem externum potentes Monarchæ ſcribunt 10.20.4
Militem externum præſidiarium multi conducunt 10.28.5
Militem fruſtrari ſtipendijs arte varia ſolent 10.43.9
Militem ordinarium initio Romani non habuerunt 10.39.2
Militem ordinarium tractandi ratio 10.29.4 & ſeqq
Militem ſuperſtitio fortem conſtantemque non reſſicit. 10.21.1
Milites alieno habitu vrbibus immittere, olim vſitatum fuit 10.40.3
Milites bona de duce exiſtimatio animat 10.21.4
Milites etiam præſentis vitæ periculo ſuis legibus parere debent 5.9.5
Milites externi, cur, quales, quando, & quanto numero legendi 10.26.5 & 6
Milites fortes & audaces in omni gente reperiuntur. 10.20.6
Milites fortes potius quam grandes eligendi 10.21.6
Milites ignaui à ſtrenuis ſecernendi ſunt 10.21.7
Milites in prætioſam agonizant 10.13.2
Milites in qua bella cauſa mereri aut non merere poſſint. 10.25.6 & 7.
Milites magiſtratum gerere poſſunt 1.42
Milites mortem ſine præparatione ſubeunt 10.2.4
Milites olim hoſtium ſuperbia & iniquitate expoſita, ad prælium animabantur 10.41.6
Milites ordinibus ſacris non ſunt initiandi 6.12.10
Milites pauci exercitati, maximas ſæpe victorias obtinuerunt 10.24.10
Milites pios eſſe oportet 10.15.2
Milites Romani aliquando coacti ſunt pugnare 10.20.1.2.4
Milites Romani in deligendo imperatore licentiam ſpectabant 6.15.13
Milites Romani meſſium ibant 10.54.3
Milites Romani pecuniam ad ſigna deponebant 10.53.5
Milites Romani varia exercitia habebant 10.24.1. & ſeqq.
Milites Romani vnius menſis cibaria ſecum in militiam ferre debebant 10.24.2.13 & 6
Milites ſine . celeritate hoſtem aggredientes, aut ultra præſcriptum incommodantes & ſauientes, grauiter delinquunt 10.4.12
Milites ſi ſignum expiaſſent, ſortito ad pœnam vocabantur 10.38.1
Milites volones præſtant inuitis 10.20.1 & 3
Milites vrbium ſunt munimenta 10.3.9
Milite veterano tremente, non eſt committendum prælium 10.44.2
Militia duplex 6.10.35.10.1.1
Militiæ genus mutare, pœna grauiſſima erat 10.58.1
Militiæ homines improbi accommodati ſunt 10.20.2
Militiæ inſignia documenta 10.26.9
Militiæ ordo non præuertendus 7.15.3
Militiæ Romanæ error 10.20.1 & 3
Militiæ ſigna triplicia 10.24.4
Militia in hodierna quæ iuris ratio & agminis ordo. 10.35.8
Militia noſtra veteri quoad ordinem & delectum melior eſt 10.59.1
Arma offenſiua præſtantiora habet. 10.57.2. & ſeqq.
Diſciplinam maiorem leges quæ ſanctiores. 10.60.1.2.3
Militibus cur Romani acetum diſtribuerint 10.21.3
Militibus feſſis melius ſuccurritur, quam cedentes recipiantur 10.42.1
Militibus mercatura & negociatio prohibita eſt 8.10.10
Militibus multa priuilegia Romana Reſpublica conceſſit. 5.18.4
Militibus in ſiſu Romani præter pecuniam agros dabant. 10.31.2
Militibus ſtrenue rem gerentibus varia donatiua Romani conferebant 10.57.1
Militibus ſtrenuis præmio donatis, Romæ ad magiſtratus facilis aditus erat 10.57.2
Militibus veteranis in ſingulos menſes ſupplementa mittenda ſunt 10.20.5
Militi ſtipendium non tantum pecunia, ſed & cibus dandus 10.53.4
Militi pro patria pugnanti exercitatio commendata eſt. 10.24.26
Militum timor vnde colligendus 10.44.2
Militum apud veteres quæ arma defenſiua. 10.25.16 & ſeqq.
Militum duces magna auctoritatis eſſe oportet 8.10.4
Militum erga ſuos obſos & liberatos animus 4.12.6
Militum externorum vita 10.28.1
Militum ſtratum de furto in caſtris cauendo. 10.24.5
Militum luxus in armis elucere debet 10.24.7
Militum Magiſtri proxima regibus dignitas fuit 10.27.1 & 2
Militum mendicitas commeatus comparatione prohibenda eſt 10.54.3
Militum miſera ſors 10.2.15
Militum multitudo & turba noxia eſt. 10.21.9 & 10. 10.24.28
Militum profectio acei quam ſimilima ſit 10.35.2
Militum quales eſſe debeant virtutes 10.21.1. & ſeq.
Militum Romanorum cibus & potus 10.24.8 & 9
Militum Romanorum diuiſio 10.30.1
Militum veſtitus horridus potius quam ornatus eſſe debet. 10.24.6
Milo Clodium occidit 9.3.2
Milo tria patrimonia in ludos effudit 7.18.15
Minæ multos principum euerterunt 9.8.28
Mindrydes delicatus, formidoloſus, & iracundus fuit. 3.15.1. & 9
Minis abſtinendum 9.8.18
Miniſtri et hæretici ænigmatum luſibus mundum conturbant 6.31.3
Minos ſimulator inueniuntur domi fidelis fuit 1.13.16
Minos Cretenſium rex à Ioue acceptiſſe ſe leges finxit. 1.13.15 & 16
Miryas rex primus ærarium ædificaſſe dicitur 8.7.7
Miſeratio homini à natura inſita eſt 3.16.16
Miſericordia Regis commendatur ibid.
Miſſa cur non requirenda 6.5.3. vnde dicatur 6.5.4
Mignones militiæ Romanæ incommoda fuerunt. 10.55.8
Monarchiæ reſp. quando dici poteſt, quæ à Deo gubernetur. 1.31.1
Muneta accendunt in minutius hominum auaritiam 8.13.6
Mulieres Romani flagitioſiſſime profuderunt. 8.9.7 8.13.7
Munitiones olim multa mutua, nunc vix vlla 10.46.10

Munitiones præcipuum ſunt obſeſſorum præſidium. ibid.
Muſ[illegible] maiores [illegible] 10.19 5
Muſicum [illegible] ægrotus ferre prohibet 6 5.2
Muſicus inſignis [illegible] 9.21 6
Muſica cura [illegible] fuit 2.19.2
Muſica pro [illegible] voluntatem efficit, veritatemque ſuauiter docet ibid.
Myſtica dicta ſunt conſilia [illegible] ſecretorum. 7.15 2.

N.

Nabuchodonoſor Deus dici, & adorari voluit. 7.5.8
Nabuchodonoſoris ſtatua altitudo ibid.
Nabuchodonoſoris ſumma potentia inſtabilis fuit 8.1.4
Nabuchodonoſor [illegible] ad gubernacula admonendum ſolerter educauit. 7.11.1
Nabuchodonoſor reges & nobiles victos ad honores prouexit 9 21 3
Nando ſe milites Romani exercebant 10 24.18
Narſes oratione contra hoſtes potentiſſimos victorias obtinuit 10.13.3
Naturæ creaturæ debitum eſt, obedire creatori 5.3.2
Natura, eſſe Deum, docet 4.31.8
Naualis bello multa neceſſaria ſunt V. Claſſis multo plura neceſſaria quam exercitus terreſtris.
Naualis belli ratio 10.50 3.4.5 & 6
Naualis pugnæ ſigna 10.50.5
Naues Hiſpanæ barbarorum ducentas vicerunt 3.8.6 3 17.4
Nauis Ptolemæi Philopatoris monſtroſa 10.50.2
Nauium faciendarum magna cura adhibenda eſt ibid.
Nauium magnarum vſus antiquus & probatus 10.50.3
Nauium magnitudo 10.50.2
Nauium materia quæ optima, & quando cædenda ibid.
Nautis exercitium in quibus exercendi 10.50.4
Neceſſitudo patronos inter & clientes ſumma eſſe debet 1.17.12
Negociantium fraus & auaritia reprehenditur 8.10.2
Negociari etiam potentes, leges permittunt 8.10.10
Negociari more priſco reges, Reſpublicas, nobiles, ſenatores, honeſtum eſt 8.10.7 & 10
Negociari nobiles, cur leges vetuerint 8.10.19
Negociari principes non dedecet 8.10.8.9.10.
Negotiatio ad omnia vtilis. V. Mercatura.
Negotiatio communicatiua legitima & honeſta eſt 8.10. 3.& 4
Negotiatio & Capitalitas Clericis interdicta 8.10.14
Negotiatio [illegible] omnibus interdicitur ibidem.
Negotiatio ex [illegible] ipſa orta eſt 8.10.3
Negotiatio legitima conſeruanda & augenda 8.10.2
Negotiatione ærarium exhauſtum expletur 8.10.9
Negotiatione diuitias augere honeſtius eſt, quam bello 8.10.1
Negotiationem etiam nullam exercentes, fraudulentis & corruptis moribus ſunt 8.10.2
Negotiationibus [illegible] Theophilus Imperator ad ſpeciem damnauit 8.10.10
Negotiatio [illegible] Reipub. multum profuit 8.10.5
Negotiationes [illegible] Italiæ, Belgij magnates exercent 8.10.6
Negotiationes Tyrij principes exercuerunt 8.10.8
Negotiationes [illegible] exercebant 8.10.8
Negotiationes [illegible] bella, ærarium prouincijs ſtudebant Romani 8.10.7
Negotiationum [illegible] 8.10.8
Negotia[illegible] 8.10.10
Negotiationes [illegible] commoda ſunt, vt omnium aliarum rerum, [illegible] vſus & abuſus eſſe poteſt 8.10.1 & 2
Negotiatio [illegible] prohibita eſt 8.10.10
Negotiationes [illegible] honoratis 8.10.2
Negotiationem [illegible] 8.10.10
Negotiationes [illegible] honeſta eſt 8.10.4
Negotiis [illegible] eſſe debeat amicus 8.14.7
Negotiationum [illegible] cupiditas eſt 6 10.16
Nembroth Babylonis [illegible] auctor, ſolum nominis gloriam [illegible] 6.6.2
Neophytus ad Epiſcopatum non eligendus 6.10.19
Nero [illegible] in mare mergendum curauit 10 17.4
[illegible] Senec[illegible] ep[illegible] occiderit 8.20.4
Nero [illegible] fuit 10 21 5
Nero Imperator [illegible] quinquennio laudatiſſimus, poſtea [illegible] 1.14 4
Nerum multi [illegible] ſacerdotibus agitatus eſt 9.4 1
Neroni [illegible] excuſatio 1 5 13
Neronis crudelitas 3. 16 11
Neronis fugata clementia 6.3 16, 23
Neronis initia quadantenus crudelia fuerunt 3. 16. 20
Nero pecunias colligere volens, è libertorum hæreditatibus tres quartas accipiebat 8.19 1
qui ſe hæredem non conſtituiſſent, ingratos vocabat, eorumque bona ad ſe rapiebat 8.19 2
eos, a quibus hæres dictus, occidit 8.19.3
tributa ciuitates [illegible] redimere iuſſit 8.19. 4
cenſus editos reuocauit 8 19 5
ſententias vendidit 8.19.6
emptiones iniquas inſtituit 8 19 7
omnibus fraudibus mercaturæ vſus eſt 8 19.8
litium ſummas defalcauit 8.19 9
ex ſceleratorum libidinibus lucra collegit 8 19 10
leges ignaros multauit 8 19 11
omne dictum factumque, maieſtatis crimen fecit 8. 19. 17
amicè ſemel oblatum, tanquam debitum reuocauit 8.19 18.
in nundinis mercatorum officinas præcluſit 8 19 19
[illegible] delictum bono exuit 19.20
[illegible] magiſtratus [illegible] rapinas impulit. 8 19 21
templa ſpoliauit 8 19 23
Neronis mors Romanis læta fuit 3.16.18
Neronis ſæuitiam omnes ſuaſores primùm experti ſunt. 7.3.7
Nero præceptori ſuo ingentes opes [illegible] congeſſit 4 9 7
Neronis ſcena ſumptu [illegible], totumque theatrum auro obtexit 3 16.9. 7 28.15.8 13 7
Nero ſenatores [illegible] frequentem capite multauit 7. 3 3
Nerua toto ſuo imperio infelicitatem ſuam defleuit 9 4 1
Neſtor Græcorum acies ordinauit 10 37 0
Nicæenſes ab Andronico obſeſſi, maſculè ſe defenderunt. 10.11.5
Nicæna ſynodus non valet abſque Romani Pontificis ſententia Con[illegible] celebrata. Vide Concilium Nicænum.
Niniuitæ negotiatores fuerunt 8.10.1 & 7
Niniuitæ pietate ſeruati ſunt, qui peccando [illegible] erant 6.6.2
Ninus bella finitimis primus intulit 5.3.4.10.3.7
Nobiles [illegible] centena millia in exercitu habuit. 10 41.10
Nobiles ad bella & regnandi diſciplinam erudiuntur. 8.20.4
Nobiles apti & [illegible] ad imperij ſocietatem adſciſci debent 20.4 & 5
Nobiles Clerici ſuperfluas beneficiorum opes in vſus non pios impendentes, grauiſſime delinquunt 6.41 3
Nobiles fide & fortitudine præcellunt 8 20 4
Nobiles Germani operarios & creditores defraudare, quam negociari malunt 8 10.10
Nobiles Germani [illegible] matrimoniorum diſtinctionem ſeruant 8.10.1
Nobiles maiorum claritatem turpitudine ſua obſcurantes, [illegible] digni ſunt 8 20 6
Nobiles negotiari præſtat quam prædari 8 10.10
Nobiles [illegible] graues eſſe oportet 8.20.5
Nobiles [illegible] 8. 20 4
Nobiles omnes aliquando non fuerunt 8.20.5
Nobiles quidam familia ita deſciunt, vt præter inſignia nihil habeant 8 20 4
Nobiles quaſi noſcibiles 8.20.3
Nobiles ſæpe [illegible] venationibus miſerè vexant 8.8.4
Nobiles ſegnes ad virtutem excitandi ſunt 8 20.5
Nobilibus Clericis danda præbendarum [illegible], quibus ſtatui ſuo conuenienter familiam inſtituere poſſint 6.41 3
Nobilibus mercatura non eſt probroſa 8.10.1

Nobilibus qualem amictum mundumque Carolus V conceſſerit 8 14.7
Nobili Canonico ſufficit beneficium, quo ſimiles alij communis ſtatus, ut conuenienter viuere poſſint 6.41.3
Nobilis ſi praedicans fiat, iure ſuo non excidit 6.9.4
Nobilitas Academicos honores cur aſpernetur. V. Academia
Nobilitas ad ſubitos impetus parata eſt 8.20.4
Nobilitas bello neceſſaria eſt ibidem.
Nobilitas exoſa eſt tyrannis ibidem
Nobilitas diuitibus Rempublicam iuuantibus merito donatur 8.15.5
Nobilitas Europa 8.20 4
Nobilitas Europae ex bellica virtute originem ducit 10.14.2
Nobilitas Germana Henricorum tempore ob interdictam negotiationem ad rapinas verſa eſt 8.10.10
Nobilitas Germanica vinculum Caſaris ſulcrum 8.20.4
Nobilitas multas ob cauſas fouenda & augenda eſt ibid.
Nobilitas Romana Rempublicam oppreſsit 9.8.3
Nobilitas Turcarum ſeruum eſt 8 20.1.& 3
Nobilitas virtutis eſt 8.20 2 & 5
Nobilitatem Reſpublica veteres omnes bene conſtituta coluerunt 8.20.4
Nobilitatis & virtutis in bello extero parcitur, in ciuili meo tum maxime ſauitur 9. 25
Nobilitatis ordo in Romano imperio 8 23 3
Nobilium in Hiſpania & Gallia praecipua ſunt partes. 8.20.4
Nobilium inſignia, & horum diuerſitas vnde 7.5.4 10 15.6 & 8
Nobilium nouorum creatio inſignem reipub vtilitatem tulit 8.20.5
Nomenclatores ambitio genuit 7 30 2
Notarij ad iudicium Camerae nulli niſi examinati, admittuntur 7 24. 3
Nouatores moderni haeretici omnes habent 2.17.3
Nouatores Biblia authentica non habent 5. 24. 3. 5. 25.1 2 3 4 5
Nouatores Catholicos velut S. ſcripturae violatores traducunt 5.23 1
Nouatores Concilia concedunt, & negant 9. 38. 2
Nouatores concilia ne quidem ſua audiunt 9 38.3
Nouatores Concilium generale cur timeant 9.38 2 & 3
Nouatores contra expreſſa ſtatuta Caſaris, Catholicos bonis ſuis ſpoliarunt 9 17.6
Nouatores Hollandiae ſynodum tentarunt, ſed ſine fructu. 9 39 & ſeqq.
Nouatores locum ſynodo aptum conſtituere non poſſunt. 9.39.18
Nouatores myſteria doctrinae ſuae pandere non audent 9 41.1
Nouatores ſuas ſcripturarum interpretationes, non ſanctorum & antiquorum patrum teneri volunt 9 41.10
Nouatores ſynodum petunt, ſed cum ad rem venitur, nolunt 9.37 3. 9.38 4. 9 40, 1 & 6
Nouatorum calumnia 9.41.10
Nouatorum conſilio bellum Caſari ſuſtum 9.17.6.& 7
Nouatorum principes & ciuitates, bellorum auctores & Germaniae turbatores ſe conſitentur ibidem.
Nouatorum ſynodi inutiles 9 38,1. 9.39.1. 9.40.1
Numa artificum ſocietates Romae inſtituit 5.15.3
Numa Deorum colloquia ſimulauit 2 13.15.& 17
Numae regis libri Senatu iubente publice exuſti ſunt. 4.23.1
Numa ne in ſua, vel eius rogum vino ſpargerent, legem tulit. 8.84.1
Numantini iniuſte oppreſsi ſunt à Romanis 10.8 9
Numerarij legioni conſcribendae ſunt 7.30.2
Nummorum neceſsitate ex parabili materia cudere, optimum eſt 10.53.10
Nummorum adulterium malum 8.17.2
Nummus moraliter omnium rerum pretia continet 8 20.3
Nuptiae principum diſpari religionis cultu, neque vtiles ſictae, neque diuturnae. 2.10.8
Nuptiarum geſtamina, donaria, conuiuia, determinauit legibus ſumptuarijs Archiepiſcopus Moguntinus 8 84.3
Nuptiarum ſumptus à nobis longinquis nihil iuuant, ſed vicinos offendunt 8.20 9
Nuptias liberas Archiepiſcopus Moguntinus ſuſtulit 8.14.4
Nutrices caſtas eſſe oportet 4.3.8
Nutricis ebrioſae lac nocet alumno 3.14.9 4.3.8
Nutrices filios interdum permutarunt 4. 3. 8
Nutricum apud alumnos ſaepe maior, quam matrum auctoritas 4.3 3 & 8
Nutricum conciliationes legibus vindicatae ſunt 4. 3 8
Nutrix vetula infanti perniciosa eſt. 4.3.8

O.

Obedientia mater virtutum 3.8.18
Oblationes à fidelibus Eccleſiae factae, quadripertienda. 6.42.8
Obſeſsi nullam aetatem nullum ſexum à labore excipere debent. 10 47.1
Obſeſsis quaenam neceſſaria 10 47.2.& 3
Obſeſſorum varia ſtratagemata 10.47.5.6.7.& 8
Obſidendi duae ſpecies 10.47.1
Obſidentibus concordia tenenda, ſuſpiciones vitandae. 10 46.4
Obſidentium varia ſtratagemata 10.46 3.& ſeqq.
Obſidiones vrbium inopinatae, felices ſunt 10.46.1
Otij dulcedo ſtudioſam iuuentutem infeſtat 4 8.14
Ocreis in militia ferreis crura veteres tegebant 10.15.15
Octauianus crudeliſsimus fuit 2.16 6
Octauianus quanti vnum mullum emerit 1.13.4
Octauius Auguſtus tota hyeme copias exercuit 10.24.27
Oculi ebrioſorum obtuſi 3.14 8
Odium haereticorum in Romanum Pontificem, vnde ortum 6.10.1
Oecolampadius Sacramentarius 9 11 4
Oeconomia cognoſcenda eſt 8 9. 2
Oeconomiae inſigne exemplum 9 6.2
Oeconomia facilis ad opes via 8.9 1.& 2
Oeconomia non eſt contra principum regumque dignitatem 8.9.2.& 4
Oeconomia quadruplex eſt 8.9 4
Oeconomia regia triplex eſt ibidem.
Oeconomia ſatrapica etiam ad reges & principes pertinet 8.9.5
Oeconomus Eccleſiae 6 40.10
Officiales ante & in officio de adminiſtratione examinandi ſunt 7.22.17
Officialis. Vide Vicarius Epiſcopi
Officia ſine pretio danda 7.22 18
Officijs etiam minoribus adhibere non idoneos, aut improbos, periculoſum eſt 7.11.1
Officiorum ac magiſtratuum in Imperio Rom. alijſque Rebuſpublicis catalogus 7.3 2
Officiorum emptores negotiantur in illis 7.22 18
Oligarchia definitio 1. 18.1
Oligarchia peſsimae leges 1,18.4
Oligarchiae quatuor genera 1.18.3
Oligarchiae quartum genus pernicioſiſsimum, & non diuturnum ibidem.
Oligarchiae ſuſpicio Francofurtenſis cauſa tumultus. ibidem.
Oligarchia tyrannis orta inter optimates, diſſenſione facillime euertitur 1.18 4
Oligarchia interdum Ariſtocratia dici poteſt 1.18.2
Oligarchia quando iuſta, quando iniuſta ibid.
Onager machina bellica lapides dirigens 10.19.7
Onagros in vna legione quot habuerint Romani 10,14.28
Opera agricolarum in venationibus princeps ne vtatur. 8.8 4
Operae publicae cum lenitate quadam exigi debent 8 8.3
Operae publicae tributi genus 8.8.1
Operae vtiles ſunt, ſi moderatae ibid.
Opera immenſi ſumptus, ſed vtilia Romae exſtructa 8.24.9
Opera publica pyramides Aegypti, horti penſiles Babylonis & muri exstructi ſunt 8.8.2
Opera publica ſine principis voluntate à priuatis fieri non debent ibid.
Operarijs Carolus V. veſtitum praeſcripſit 8 14.7
Operibus ſublectis in genere, prima pars tyrannidis fuit. 8.8.2

Operis

Optimates regum auro facile infeſtantur 8 24.5
Optimates in ſeruitores liberales eſſe oportet 1.17.8
Optimates nec iuſtitiam recte adminiſtrant, nec concordiam oſtendunt 1.21.12.& 13 1.22.5
Optimates quomodo Ariſtocratiam conſeruare poſſint, 1. 17. 4. & 5
Optimates ſuorum commodorum ſunt ſtudioſi 1.21.13
Optimates ſuperbia ciuibus inuiſos reddit 1.17.7
Optimates vt optimi ſint quid debent 1.17.4
Optimatibus populus inuidet eoſque contemnit 1.21 13.16
Optimatium bonorum maior quam Monarcharum raritas 1.21.14
Optimates ciuibus ſuis de annona proſpicere debent 1. 17.5 & 6
Optimatum filij ne contubernales contemnere aſſueſcant, cauendum 1.17.7
Optimi cur ſaepe nobiles & diuites habeantur 1.17.4
Optimi qui dicantur ibid.
Opum abuſus eſt tam in ſecularibus quam Eccleſiaſticis, 6. 9. 5
Opum cupido bellorum cauſa eſt 10. 8. 6
Opum magnus abuſus eſt 8.12.1.& 2
Oratio vrebantur applaudentes regibus 7.5.8
Oratium Eccleſiaſticũ quid ſit, & quibus vti liceat, ibid.
Orationis mica in bello vis 10.13.5
Orationis ſacrificium cum Chriſti meritis offerendum. 6.6.11
Ordinandi omnes examen ſubeant, etiam graduati, ſi titulares tantum ſint 4.16.6
Ordinandorum delectus, reformatio eſt Eccleſiae 2.13.2
Ordinandorum probatio neglecta, cauſa eſt, cur improbi ordinentur 6.10.25
Ordinatio improborum hæreſes creauit ibid.
Ordinatorum malorum peccatis examinatores vt ſuis damnantur ibid.
Ordinem mendicantium nemo ocij & deliciarum cauſa ingreditur 6.46.5
Ordinem relinquentes in militia Romana ſecuri percutiebantur 10.38.1
Ordines mendicantes principes & reſpubl. magno affectu fouere debent 6.46.5
Ordines minores ad caſtitatem perpetuam non obligant, 6.12.5
Ordines minores poſt annum duodecimum non niſi idoneè inſtructis dentur ibid.
Ordinibus maioribus initiandi quomodo, & ex quibus examinari debeant 6.12.7
Ordinibus minoribus initiandi, quomodo, & in quibus examinandi ibid.
Ordinibus ſacris quinam initiari nequeant 6.12.8.& 2. 6.38.6
Ordini magiſtratuum inimicus eſt, quiſquis iniquã cauſam fouet 6 37.2
Ordinum prælatura nihil habere debent, propter quod ambiantur 6 46.8
Ordinum primaua inſtitutio manutenenda eſt 6 46.7
Ordo & Harmonia totius vniuerſi à Deo eſt 1.2.1
Ordo hierarchicus in Eccleſia, ſummum eſt mundi miraculum 6.19 2
Ordo reipublica neceſſarius 1.2.2
Ordo S. Benedicti Imperio & rebuſpublicis vtilis fuit. 6.46.5
Organorum ſonus tantum ſpiritualia cantica ſonare debet 6.6.7
Origenis eruditio 4 12.5
Orphanotrophi etiã magni principes eſſe voluerũt 7.29.15
Os bilingue quodnam dicatur 6.10.23
Oſiandrinorum hæreticorum dogma 9 11.6
Oſmanidarum ſeditiones 9.7.2
Oſtero dianorum hæreticorum dogma 9.11.7
Othonis Imperatoris ſubmiſſio 3.19.14
Otto Epiſcopus Auguſtanus clericos obſeſſos incmendabiles morte multandos cenſuit 6.10.7
Ottomannica domus carnificinam a ſe incipit 1.10.1
Ottomannica domus miſ ria ibid.
Ottomanni prauitas ibid.
Ottomannicam Monarchiam Deus in ſcelerum noſtrorum vindictam ſtabiliuit 1.21 9
Ottomannici imperij diuturnitas 7 31.6
Ottomannici imperij initia & progreſſus vnde 1.21 8. 7.10.11.1

P Acem Eccleſia ex ſolis ciuitatum diſſidijs firmam ſperare poteſt. 4 4 25 4 5 & 6
Pacem & concordiam ipſa natura à nobis commendat 9. 20 3
Pacem in Germaniam religionum permiſtione redd poſſe quidam ſomniant. 9 23 & 2
Paci conſtituendæ colloquia inter orthodoxos & errantes nobis inſtituta cauduntur 9.33.2
Pacificationes politicorum ſæpe turpes ſunt ac periculoſæ. 9.23.1
Pacificorum eſt inſidias amoliri 9.24.2
Paci Germanorum indoles idonea eſt 9.22.8
Paci quænam aduerſentur 9.26.1
Pacis arbitri in religionis diſſidio quales eligendi. 9. & 3. & ſeq.
Pacis arbitros in religionis negocio aduerſarij de ſuis nominatim non debent 9 31 4
Pacis ineundæ cationes practica 9.44 7 & ſeq.
Pacis reductioni calumniæ & infamationes obſiſtunt 9. 32.1.9 44.10
Pacis ſuaſores etiam inter tubas audiendi ſunt 10. 2 8
Pacis tractatio per internuncios fieri debet 9.31.2 & 3
Pacouius ob carmina maledica in carcere ſtrangulatus eſt 9 41. 10
Pacta litium fœcunda mater 5.11.9
Pactorum conditiones variare ſolent ibid.
Pacuuij Calauij, ſeruandi ſenatus Capuani, inſignis prudentia 9 4 10
Pacuuij inſigne ſtratagema 1.17.11
Paganorum templa clauſa leges volunt 2. 8 9
Palæologus Græcorum imperator miſerrimam auaritiæ & deſidiæ pœnam luit 32.7.8.1.7.8. 4
Palæſtina metallis diues eſt 5.1.3
Palatæ exercituum Romanorum 10.24 10
Palatinatus adminiſtrator, vt Caluiniſmum, pulſo Lutheraniſmo, ſine tumultu introduceret, egregia praxi vſus eſt 2. 8. 6
Palatinatus intra breue ſpacium religionem ſæpius mutauit 9.18.2
Palatinus Comes vnde dicatur, & quænam eius in imperio dignitas ac officium 7.17.2
Pallium plenitudinis officij pontificalis inſigne 6.36.6
Pammelius Synodorum vſum demonſtrat 9 30 2
Papa à lege humana quomodo ſoluatur 6.25 2
Papa à nemine iudicatur 6.48 1
Papa contra leges quaſdã eccleſiæ diſpenſare poteſt 6 21 3
Papa cum litem decernit, quod optimum & naturæ rei magis conſentaneum eſt, determinat 6 18.8
Papa Deum ſe non dicit 6.24.6
Papa Deus eſt, vt principes & ſacerdotes 6.18 10
Papa in pluralitate beneficiorum diſpenſatio, interdum inualida eſt 6 41.3
Papæ iugum leniter excutientes hæretici, ſeruentis admiſerunt 6.23 .6. 2 3
Papa non quoduis facere licitum eſt 6 28 9
Papæ primatũ ex ordine Hierarchico euincit Bez.16 27 9
Papæ primatum ad componendas pacis tractatus omnino neceſſarius eſt ibid.
Papæ regnum multo diuturnius eſt, quam antichriſti erit 6. 26. 1.& 2
Papa & eius aſſeclæ ſcriptis & factis ſupra omnes ſeſe erga Dei maieſtatem euertentes 6. 28.12
Papa in beneficiorum pluralitate diſpenſare poteſt 6. 41. 3
Papa lege Dei non ſoluitur 6. 25.2
Papa leges diuinas immutare non poteſt ibid.
Papam atheum eſſe calumniantur hæretici 6. 28. 9
Papa matrimonium nulli prohibet, niſi voto caſtitatis obſtricto 6.

Papæ nomen Theologi Lutherani apocrypha 6. 30. 3 & [illegible] 6 & 7
Papam a ſaluti [illegible] cultu latria. 6. 34. 3 & 4.
Papa nemo [illegible] ſuperiorem. 6. 14. 9. & 16
Papa [illegible] eſt 6. 2. 10
Papa ſeuit [illegible] veſtat 6. 29. 2
Papatus [illegible] carnem vero ſpirituales eſſe do- cent Caluiniani 9. 13. 9. 28. 14. & 18.
Papiſtica doctrina à nulla [illegible] condemnata 3. 41. 9
Papiſtica [illegible] non diffamandam eſſe, docent [illegible] ibid.
Papyrij [illegible] in Fabium Magiſtrum equitum ſeueri- tas 1. 24. 8
Pares angelus caeleſtis 6. 23. 8
Pareus de Cœna Domini antiquus fucus 6. 5. 6
Pareus in Catholicos [illegible] 9. 25. 7
Pareus iudicio Deus expreſſo mandato regibus & principi- bus vindictam de Catholicis ſumere mandauit. 9. 26. 13. & 2.
Parens indulgens tyranno ſæuior eſt 4. 2. 6
Parentes, qui filios nimis delicatè educant, eos corrum- punt & effœminatos efficiunt 3. 15. 8
Parentibus filiorum vitia imputantur 4. 8. 4
Parentum exempla ſæpe filios corrumpunt 4. 2. 1. 3. & 5. 2. 5
Parentum multi pro filijs mortem oppetierunt 4. 3. 9
Parentum partus ſuos exponentium, grauiſſima eſt cru- delitas 4. 4. 8
Pareo Lutheranos fideliter pellere, opus Domini eſt. 9. 8. 9. 26. 10. & 18
Pareus Apocalypſim à nullo ait intellectam 5. 29. 8
Pareus Babylonem dicit eſſe Papatum 9. 26. 13. & 14. & 8
Pareus bellum offenſiuum contra Catholicos principibus ſuis ſuadet 9. 11. 5. 9. 26. 12. & 13
Pareus ſectas Germaniæ princeps noxa dedi optat 9. 25. 4. 9. 26. 8. 11. & 12.
Pareus contra hiſtoriam optimos principes accuſat 9. 2. 9
Pareus dat documenta ad principum permutationem 9. 26. 8. & 9.
Pareus exemplis [illegible] facit ſupplicia principum 9. 26. 7.
Pareus ex Germanis Creſcentes facit 9. 24. 8
Pareus in principes proteſtantes iniurius eſt ibid.
Pareus [illegible] partium minor eſt 5. 8. 16
Pareus inter Lutheranos & Caluinianos Concilium ſua- det 9. 37. 3
Pareus ludibrio habet Lutheranos 9. 6. 9
Pareus mendacium Græcis [illegible] abſterhere conatur. 9. 26. 14. & 15.
Pareus [illegible] de Antichriſto ſomniat, & hæc ipſe oppugnat 6. 6. 9
Pareus omnia fœdera ſuſpecta facit 9. 24. 3
Pareus Pontificem Antichriſtum proclamans ſe inſanum pronunciat 6. 26. 7
Pareus Scharpio contrarius eſt 5. 8. 6
Pareus ſuos [illegible] Lutheranos in vno tantum articulo diſſide- re, mendaciſſimè profitetur 9. 41. 1
Pareus [illegible] ſtimmius ſ[illegible] parum rexerunt 9. 24. 8
Pareus verbum verum eloquitur 6. 21. 1
Pareus [illegible] 6. 23. 1
Pareus [illegible] & Caluiniſmo diſſentientem ca- nonizat ibid.
Parliamentum generale Galliæ, quod olim fuerit, quæ eius [illegible] & quæ [illegible] 9. 8. 4
Parma [illegible] 10. 3. 10
Par[illegible] non ſufficiens, nunc nullius momenti ibid.
Parochialitas [illegible] & graduatis ſunt collocanda 6. 13. [illegible] 6. 45. 6.
Parochi [illegible] antequam vigeſimum quintum annum at- tigerit, conferenda 6. 45. 6
Par[illegible] accipiantur 6. 45. 5
Parochi [illegible] curam ſuſcipiunt, in quibus [illegible] 6. 12. 7
Parochians per tres Dominicos ſacrum negligentes, pro- [illegible] deferendi 6. 45. 8
Parochiæ [illegible] 6. 45. 1. & 6
Par[illegible] obeunt [illegible] 45. 5
Parochi [illegible] Clerici obtinent ibidem.
Parochias pleraſque propter tenuitatem nunc etiam [illegible] negligunt 6. 45. 6
Parochias conferendi ſumma cura collatoribus incumbit 6. 45. 4
Parochi bono exemplo parochianis ſuis praire debent 6. 45. 8
Parochi in Collegiatarum Eccleſiarum [illegible] monachus æquantur 6. 45. 6
Parochijs tenuioribus ſimplicia beneficia ſunt incorpora- da. 6. 40. 5
Parochi cur dicuntur Curiones 6. 45. 1
Parochi nomen vnde ibid.
Parochi onera ſuſtinent, labores ſubeunt; Canonici verò fructum & viſitationem capiunt 6. 45. 2
Parochi pauperes in maiore periculo agunt, quam diuites 6. 45. 6
Parochi ſæpe viſitandi ſunt & excitandi 6. 45. 4
Parochis magis cauenda ſunt ſcandala, quam Clericis a- lijs. 6. 45. 7
Parochis omnia conceduntur, ſola præſentia negantur. 6. 45. 5
Parochis oppidanis & paganis in Germania non ſatis pro- ſpectum 6. 45. 8
Parochis paupertatem ſuadent illi, qui plurium Canoni- catuum reditus in vno abligurunt 6. 45. 6
Parochis reditus debentur 6. 45. 5
Parochi ſubditos frequenter monere, & incorrigibiles communione arcere debent 6. 45. 8
Parochi verbo & opere laborant 6. 45. 3. & 6
Parochorum labori ſtudium reſpondere debent 6. 45. 3. 4. 5
Parochorum munia 6. 45. 8
Parochorum onera plerique fugiunt 6. 45. 2
Parochorum reſidentia perſonalis neceſſaria 6. 45. 8
Parochos egregie adhortatur, ac officij commonet D. Ca- rolus Borrhomæus. ibid.
Parochos indoctos nominantes, irritè nominant, & iure ſuo priuantur 6. 45. 6
Parochos paupertas viles reddit 6. 45. 5
Parricidam Numa dixit, quicunque hominem interfe- ciſſet 7. 20. 12
Parſimonia communis ſubditorum, publicam vbertatem parit 8. 14. 2
Parſimoniæ Auguſti egregium exemplum 8. 9. 7
Parſimonia Epicuri 8. 14. 6
Parſimonia ingens eſt reditus 8. 14. 5
Parſimoniam [illegible] veteres præſcripſerunt, precioſos & exoticos damnarunt 8. 14. 4
Parſimonia poſt bellum Punicum ſumma Romanis indicta eſt. ibidem.
Parſimonia principibus commendatur 8. 9. 7. 8. 14. 1
Parſimonia principi & reipub. neceſſaria eſt. 8. 10. 1. 2. 3
Parſimonia ſine ſubditorum damno pecuniam conficit. 8. 10. 2
Parthorum [illegible] 10. 15. 18
Paſtoritia vita [illegible] ſimplicior & facilior eſt 8. 11. 18
Paſtoritia [illegible] maximè [illegible], & regia planè, nunc contemptiſſima eſt 8. 11. 15. 8. 11. 4
Paſtores in adulatores verſi, terribile iudicium ſuſtine- bunt 1. 1. 4
Paſtorum vita facillima 8. 11. 18
Patauini Archiepiſcopi in philoſophicis argutijs ſcrutandis & explicandis inane ſtudium 4. 12. 2
Patriarchæ cauſas non audiunt, niſi ex appellatione. 6. 36. 6.
Patriarcha Conſtantinopolitanus 26. archiepiſcopatus ſubiectos habuit, Antiochenus tredecim. 6. 36. 10
Patriarcha Conſtantinopolitanus [illegible] factus. 6. 36. 7
Patriarchæ dicuntur primates ibidem.
Patriarchæ Metropolitanos inobedientes ſegregare, & ex- communicare, deponere poſſunt 6. 36. 3
Patriarchæ nomen vnde 6. 36. 2. 6. 38. 1
Patriarchæ ſolebant gubernare Epiſcopos & Archiepiſco- pos. 6. 36. 2. & 3. 6. 47. 9
Patriarchæ proximi ſunt Pontifici. 6. 36. 8

Patriar-

Patriarcha ſynodis conuocandæ ius habent, ad quas vocati Metropolitani venire tenentur 6.36.5
Patriarcha Hieroſolymitanus Cæſarienſi Metropolitano ſubiectus eſt 6.36.7
Patriarchales ſedes tres à Petro inſtitutæ ibid.
Patriarchas Pontifex confirmat & pallio donat 6.35.6
Patriarchas Ariani ſuos Epiſcopos vocarunt 6.36.2
Patritij Romani ſ[illegible] miſerunt, ne plebs magiſtratū peteret; plebes vt aditus ad magiſtratū pateret 8.24.8
Patricij vnde dicti, & quæ eorum dignitas 7.1.2.7.15.1
Pauli Laurentij prædicantis noua de Pontifice ſomnia 6.31.1
Paulus Æmylius inermes excubare iuſsit 10.34
Paulus Æmylius oppoſitis ad Tarentina claſſis tela captiuis, ſe tutatus eſt 10.35.10
Paulus apoſtolus pleraſq; Epiſtolas contra ſectarios ſcripſit 9.34.1
Paulus, cum Eccleſiæ iudicandi haberet poteſtatem, otiam iudicare poteſt 6.8.1.6.9.4
Paulus leges ſæculi ſuo exemplo implorare docuit 5.3.7
Paulus Samoſatenus hymnos Eccleſiaſticos in ſœda carmina mutauit 2.19.2
Paupertas in republ. non minus vitia gignit, quam diuitiæ 6.43.3
Paupertas magnum ſæpe factum fouet ibid.
Paupertatem ſibi accire dum vulgus queritur, ipſum in luxuria creſcit 8.14.2
Paupertas ſingulis commendatur, nulli abſolutè imperatur 6.43.2
Paupertatis plebeiorum cauſa 8.14.2. & 8
Pauſanias ob ambitionem miſerè interijt 9.8.9
Pauſanias parricida in vrbe coronatus 1.7.2
Pax a natura hominibus inſita eſt 10.2.18
Pax a ſolo Deo ſperanda 9.22.1
Pax cum Caluiniſtis nulla iniri poteſt 9.25.7.9.26.7
Pax finis eſt belli 10.62.9
Pax firma, vt res hoc tempore conſtitutæ ſunt, colloquio fieri non poteſt 9.42.4
Pax in religionum permixtione nec vlla eſt, nec eſſe poteſt 9.23.3.4.5
Pax inter tot diſsidentes eſſe nulla poteſt 9.18.1. & ſeq. 9.20.8
Pax omnibus optata eſt, ſed paucis quæſita 9.44.1
Pax pau[illegible] damnum diſsimulatione vtilius retinetur, quam multo ſanguine reparatur 10.2.11
Pax per quatuor vias reduci poteſt 9.41.4
Pax per ſola concilia generalia firma conſtitui poteſt 9.35.2.9.37.9.40.1.9.42.4
Pax primarium eſt Chriſtianorum opus 9.44.2
Pax [illegible] magnum bonum 9.22.1
Pax ſine [illegible] approbatione eſſe nō poteſt 9.42.3
Peccandi occaſio ad alliciendum propenſus eſt 6.1.8
Peccare [illegible] 5.5.3
Peccata cauſæ ſunt calamitatum 6.27.1
Peccata Chriſtianorum Turcicas vires augent 2.0.4
Pecca[illegible] Bello præcipue [illegible] 10.24.1
Peccator in perpetuo timore eſt 2.5.2
Peccatorum [illegible] 2.5.2.3 & 4
Peccatum inferiorum ſuperioribus diſsimulantibus imputatur 6.4.8
Peccatum non eſt faciendū vt bonū eueniat 3.4.5.6 & ſeq.
Peccatum quomodo ſibi pœna eſt 2.9.2
Peculatus crimen frequens apud Romanos; & ab iiſdem acerrime punitum 7.9.1
Pecuniæ coll[illegible] ab Ariſtotele traditi 8.6.1 & ſeq.
Pecuniæ cuſtodem Veteres Saturnum, collectorem Mercurium præfecerunt 8.7.1
Pecuniâ egentes priſci, nummos ex ære, plumbo, lori[s], chartis, [illegible] 8.6.24. & 41
Pecuniæ exigendæ ex generales regula 8.6.2
Pecuniam neceſſariæ colligendæ honeſta & vtilis ratio 8.15.5.16.4. & 12.8.17.5
Pecuniæ omnia venalia ſunt, ei etiam hoſtes obediunt. 8.5.4. & 6
Pecuniæ tractatio lubrica eſt 7.29.1
Pecunia imperio acquirendo neceſſaria eſt 8.5.5
Pecuniam in neceſsitate varij vario collegerunt. 8.15.5.6.7.8.8.16.1. & ſeq 8.19.1. & ſeq.
Pecuniam ſponte conferendam aliqui reges ab amicis petierunt 8.11.7
Pecunia neruus Imperij 8.5.4
Pecunia principes etiam amares deſicit 8.6.1
Pecuniarum potentia ad ſalutem princeps vti debet. 8.5.6
Pecuniæ congerendi modi iniqui 8.17.2. & 3
Pecunias iniquo modo colligere, maximum malum eſt. 8.17.1
Pecunia victoriam emere præſtat, quam ſanguine. 8.5.4
Pecunijs non fidendum ſed vtendum 8.5.5
Peditum Romanorum quæ armatura 10.15.18
Peguſiani Regis theſaurus 10.5.1
Pepuſianum regnum populoſiſsimū in ſolitudines redactū. ibidem.
Peloponeſiaci belli funeſtiſsimi cauſa leuis 9.9.9
Pelops pecunia apud exteros famam gratiam, regnumque obtinuit 8.5.6
Pelta 10.15.13
Perfidia maxime nocet auctori 3.7.3.4.1.6.7
Perfidorum amicitia incerta eſt 3.7.6
Pericles à ſuo milite ad prælium etiam conuitio vocatus eſt 10.43.3
Pericles eloquentia ſua Athenas ſibi ſeruire coegit 4.20.3
Pericula bonos faciunt meliores, malos peiores 1.10.2
Pericula pro patria capeſſere, regum ac principum eſt 8.10.10
Perſæ à iuuentute ſe equitatu exercebant 10.24.21
Perſæ ignis cultores 7.1.5
Perſæ in viros doctos munifici fuerunt 4.9.7
Perſæ iuuentuti inſtituendæ principes præfecerūt 4.6.4
Perſæ regibus ſuis ignem præferre ſolebant 7.5.5
Perſæ regum inſidiatores cum tota familia occidebant 9.45.12
Perſæ ritum ignem præferendi à Iudæis acceperunt 7.5.5
Perſæ ſupra omnes gentes crudeles fuerunt 3.16.7
Perſæ villas proprias incenderunt ne hoſti ſubſidio forēt. 10.46.7
Perſæ Macedonum rex ob auaritiam à militibus deſertus à Romanis captus eſt 6.8.1
Perſarum in caſtris paritas 10.54.3
Perſarum in regum inauguratione ritus 7.3.2
Perſarum principes ſine munere adire non licebat 7.3.6
Perſarū reges antiquitus regna obire & viſitare ſolebant. 7.9.3
Perſarum reges inter montes aureos pecunia deficiebat. 8.6.1
Perſarum reges militiæ & pacis ærarium diuerſum non habuerunt 8.7.14
Perſarum reges primo petenti nihil negabant. 3.9.4
Perſarum reges pugnæ intereſſe non ſolebant 10.22.7
Perſarum reges ſub matutinum crepuſculum officij admonebantur, & ad labores incitabantur 3.1.8
Perſarum Surenas potens erat 7.14.2
Perſeus Conſiliarium in fuga ſero conſulentem transfodit 7.13.7
Perſeus equos elephantis aſſueſcere docuit 10.18.1
Perſici regni diuiſio 7.14.2
Perſidis prælatus loco patriarchæ eſt, carens tamen patriarchali poteſtate 6.36.9
Perſicum imperiū ob nobilium penuriam interijt 8.20.4
Perſicum regnum Medico maius erat 1.7.4
Perſonalis functio olim non facile remittebatur 8.8.3, & 5.
Pertinacis frugalitas odioſa militi fuit 8.10.14
Pertinax inſignis imperator fuit ibid.
Pertinax vectigalia iniqua ſuſtulit, & negotiationem exercuit ibid.

Pelag

Peſcennius ob vnius gallinacei direptionem decem commanipulones ſecuri percuſſit 10. 24. 5
Peſtis anno 1348. dimidiam partem hominum abſumpſit. 6. 46. 12
Petrus Apoſtolorum collegio præfuit 6. 37. 9
Petrus Apoſtolorum & diſperſorum & collectorũ præſes fuit. ibid.
Petruſiana in vrbe inſignis caſus belli 10. 38. 1
Phalaris loca munita fame expugnauit 10. 46. 3
Pharao operibus Iſraelitas afflixit 8. 8. 2
Pharao tyrannorum archetypus 5. 12. 5
Phalaris poſt primum furorem clementiam & iuſtitiam coluit 1. 21. 5
Philippus Arabs parricidio adeptus imperium, ante Eccleſiam ſupplex ſtitit 2. 7. 13. 9. 1. 14
Philippus Dux Græciæ tyrannidis affectator 1. 15. 5
Philippus Gordianum iuniorem fraude imperio vitaq; exuit. 9. 4. 9
Philippus Macedo nobilitatem coluit 8. 10. 4
Philippus Macedo ob leuem cauſam interijt 9. 12. 5
Philo Deum regere mundum ex ſe pendentem fatetur. 2. 16. 3
Philoſophia Eccleſiæ cenſuræ ſubijcienda eſt 4. 23. 5
Philoſophiæ profeſſores alios contrarium ſentientes cum modeſtia refellant 4. 13. 9
Philoſophiæ profeſſores doceant diſcipulos, legibus & magiſtratibus obediendum eſſe 4. 23. 8
Philoſophiæ profeſſores quas ſententias doceant, magiſtratus & viſitatores indagent 4. 23. 7
Philoſophiæ profeſſores quales eſſe debeant 4. 23. 14
Philoſophiæ profeſſoribus opinionum nouitas fugienda eſt. 4. 23. 10
Abſurda ac abominanda quidam ſunt 4. 23. 11
Illuſtrium auctoritates citandæ ſunt 4. 23. 12
Philoſophia exercitatione fere addiſcitur 4. 23. 13
Philoſophia in ſcholis Societatis triennio abſoluitur 4. 16. 6
Philoſophia ita docenda eſt, vt alijs ſcientijs ſeruiat. 4. 23. 5
Philoſophia non progignit tyrãnos, quemadmodum imperiti ei aſſingunt. 4. 11. 6. & 7
Philoſophia peruerſa hæreſum eſt magiſtra 9. 30. 1
Philoſophia virtutem docent 4. 23. 3. & 4
Philoſophi diuinationis aſſertores, ſuperſtitioſi 1. 6. 7
Philoſophi multi ſancti fuerunt 4. 23. 3
Philoſophi ſæpe vrbe pulſi ſunt 4. 23. 1
Philoſophis tyrannidem occupare facilius eſt 4. 11. 7
Philoſophorum duplex genus eſt 4. 12. 4
Philoſophorum fidei repugnantia dogmata, ſerio refutanda ſunt 4. 23. 6
Philoſophorum in Sina poteſtas & authoritas 7. 30. 1
Philoſophorum veterum flagitia modum exceſſerunt. 4. 6. 4.
Philoſophorum veterum innumeræ ſectæ fuerunt. 4. 23. 7
Philoſophorum veterum monſtroſa diligentia 4. 8. 15
Philoſophorum veterum vita 4. 21. 2
Pleríque magi fuerunt ibid.
Aliter loquebantur, aliter viuebant ibid.
Philoſophos veteres nimia minimarum etiam rerum ſpeculatio in errores abduxit 4. 12. 1
Philoxeni modus conquirendi pecuniam 8. 16. 5. 2
Phocæ imperatoris lex, de non conſtituendo Epiſcopo citra imperatoris conſenſum 6. 39. 4
Phocion Athenienſes egregio commento à belli ſtudio abduxit 10. 2. 10
Pietas primus & optimus finis eſt Gymnaſiorum Societatis Ieſu 4. 8. 1
Pietas Reipublicæ commendatur 4. 5. 2
Pietate ſublata ſocietas humani generis interit 2. 9. 5
Pietatis magna pars ab auitis religionis poſſeſſoribus ad barbaros migrauit 4. 5. 2
Pietatis tepor ex neglecta teneræ ætatis inſtitutione eſt. 4. 5. 3
Pilei Pannonici militum 10. 15. 8
Pilum Romanum in bello iuſtitutum iaculum 10. 17. 1
Pinarius Ennenſes defectionem molientes, ſpecie conſultandi occidit 9. 16. 1
Pincerna imperatoris magna dignitas eſt 7. 16. 2
Pincernam fidelem eſſe oportet ibid.
Piſanus vir excellens & magnæ virtutis 9. 8. 11
Piſiſtratus Dux Athenienſium victoria egregie vſus eſt. 10. 61. 2
Piſtrinorum Romæ multitudo 7. 37. 1
Placita principum quid ſint 5. 2. 6
Plato Ariſtoteli olim prælatus eſt 4. 24. 2
Plato Deum & fortunam mundi rectores putauit 1. 10. 1
Plato legem gubernandi normam definit 5. 6. 1
Plato legem quadruplicem ponit 5. 2. 6
Plato Lydos colonos Spartiatis bellatoribus præpoſuit. 10. 2. 12
Platonici Deum intra mundum conſtituerunt. 1. 10. 1
Platonis opus de legibus vetuſtiſſimum 5. 1. 3
Platonis puerile Conſilium de vrbibus longius à portubus remouendis 8. 10. 14
Platonis Reſpublica impoſſibilis 1. 2. 6
Plato poeſi furorem tribuit 4. 19. 6
Plato poetas Deorum filios & ſapientiæ patres appellauit 4. 19. 3. & 5
Plato Rempublicam ſine Dei adiutorio gubernari poſſe negat 1. 10. 2
Plauſibus veteres & lætis acclamationibus nouos principes excipiebant 7. 5. 8
Plauſu etiam concionantes proſequebantur ibid.
Plauſum Eccleſiaſticorum exemplum ibid.
Plauſuum veterum ratio ibid.
Plebiſcita quæ 5. 2. 6
Plebs in politijs nobiles honorare debet 1. 19. 9
Plebs ruſtica olim melior quam vrbana 1. 19. 6
Pleſſæ in Catholicos ſæuities 9. 23. 5. 9. 26. 12. & ſeq.
Pleſſæus Britannum ad bellum Italicum incitat. 5. 25. 5. 9. 26. 12
Pleſſæus morbi ſimulatione diſputationem declinauit. 9. 33. 4.
Plinij maioris in ſtudijs plus quam humana diligentia. 4. 8. 15
Plutarchus qualiter Rempublicam definiat 1. 2. 3
Plutei machina bellica 10. 15. 4
Pœnæ a diuerſo iure diuerſæ infliguntur 5. 10. 4
Pœnæ ad mentem reducentes renouandæ ſunt 5. 10. 6
Pœnæ exempla, non vindictæ eſſe debent 5. 10. 1
Pœnæ graues cur legibus conſtituendæ 5. 10. 3
Pœnæ militares variæ 10. 58. 1. & 2
Pœnæ principis arbitrariæ ſunt 5. 10. 4
Pœna infamiæ grauis 5. 10. 6
pœna inhoſpitalitatis à Carolo Rege Sueonum eſt conſtituta. 6. 10. 10
Pœnalium legum obligatio 5. 10. 6
Pœnarum grauis vitiæ nunc neglectum 5. 10. 6
Pœnarum prima eſt, admonitio 5. 10. 5
Pœnarum varietas 1. 10. 2. & 6
Pœnas clementia temperare debet 5. 10. 5
Pœnas exigunt delicta 5. 10. 1
Pœnas læſis ſatisfacientes iudices negligere non debent. 5. 10. 4.
Pœnis legum omnes ſubijciendi 5. 10. 3
Pœnitentias publicæ, cur non ordinandi 6. 11. 11
Pœnorum a Romanis claſſe victorum, aſtuta fuga. 10. 48. 2
Poeſeos antiquitas 4. 19. 2. & 3
Poeſeos ignarus, non audet libere loqui 4. 21. 2
poeſeos vſus etiam apud Hebræos fuit 4. 19. 2. & 3
poeſeos vſus multiplex eſt 4. 19. 4. 5
poeſi furorem tribuentes in artem iniurij ſunt 4. 19. 7
poeſim qua methodo Societas Ieſu doceat 4. 19. 11
poeſis bonum ingenium requirit 4. 9. 7
poeſis oratoriæ ſeruit 4. 21. 2
poeſis Reipublicæ vtilis eſt 4. 15. 2
poetæ boni pauci inueniuntur 4. 19. 8
poetæ olim apud Reges in magno precio fuerunt. 4. 9. 3
poetæ olim propter impuritatẽ minus à ciuitatibus pellebantur 4. 19. 9
politia duplex ſignificatio 1. 3. 1

poli-

Politia fundamentum eſt virtus & religio. 2.3.1 &c. 2. 4.3. 2 3.1. 2. 2.6 1.& ſeqq.
Politia fundamentum eſt libertas & æqualitas. 1.19.2
Politia preſſe ſumpta definitio 1.19.1
Politia varia definitiones. 1.3.2
Politia vera & cauſalis definitio ibidem.
Politiam euertit nobilium electio 1. 9 9
Politia perfecta vult, vt optimi magiſtratum ſortiantur. 1.19. 6
Politia perfectiſſima omnium periculoſiſſima 1 9 3
Politiarum conſtituendarum diuerſitas vnde oriatur. 1. 19. 4
Politia vt ſtabilis ſit, medij Rempublicam adminiſtrare debent. 1. 19 5
Politica Ariſtotelis graues commentatores habent 1.1.6
Politica gubernationis & religionis magna affinitas. 9. 10.7
Politica profeſſorum princeps eſt Ariſtoteles 1.1.6
Politice humanarum ſcientiarum eſt praſtantiſſima. 1.2 4
Politice neceſſaria in Republica & vtilis eſt 1.1.1
Politicen erudiendi quis modus. 7.8 3.& 4 & 5
Politicen erudiendi ſunt iuuenes 7.8.1.& 4 & 3
Politicen philoſophi & hiſtorici profitentur 1.1.6
Politice artium domina 7.8.1
Politicis varii 1.1.7
Politicorum quorundam de religione ſenſus 9.10.2
Politicorum ſcriptor idoneus quis ſit 1. 1. 8
Politicos excitatiſſimos in cœtus arduis ratio quandoque deſtituit 1. 1. 8
Politicum regimen vbi conſtituendum 1.14.5
Politicum ſtratagema 1.17.10. & 11
Politicus quomodo Rempublicam ſolidare poſſit 5. 1.1
Polonia nobilitas copioſiſſima 8 10 4
Poloni, in eadem familia cum hæres fuit, regnum reliquerunt 1.25.16
Etiam filiarum regiarum rationem ducunt. ibid.
Poloni regem eligunt 1.25.1.14 & 6
Ea electio incommoda ingentia regno adfert 2.15.6
Polygamia inter Chriſtianos nunquam vſitata 6.10.6
Polygamus ſacris ordinibus initiari nequit ibid.
Pompeij caſtra decem conſulares ſectati ſunt 7.11.2
Pompeio ægrotanti, tota Italia vota nuncupauit. 7 4.7
Pompeio, qui nec tumulo tegitur, multa templa ædificata ſunt 7.4.4.
Pompeius audacia ſeditionem diſcuſſit 9 16.3
Pompeius Catinenſium vrbem. fortes milites ægrotum ſpecie in eam mittendo, occupauit 9 16.1
Pompeius crebras clades non æſtimauit 10 62.6
Pompeius cum alacribus ſaltu certauit 10.24. 4
Pompeius fortiſſimos milites in prima acie collocabat. 10.37.1
Pompeius hoſti in itinere ſe inſequenti viã obſtruxit. 10 35.6
Pompeius in bello ciuili iam ſenex inter ſuos pedes & eques ſe exercuit 10.24 10
Pompeius Magnus & Craſſus Diuis Coſſ. Tribunitiam poteſtatem in integrum eſtituerunt 9.3.2
Pompeius Magnus ſexcentos leones dedit 3.18 6
Pompeius theatro ſuo Veneris ædem ſuperpoſuit 3.15.3
Pompeius vicies ſemel centena, & octoginta millia hominum bello ſuſtulit 10. 2.2
Pompeius viris doctis faſces laureatas ſubmiſit 4.9.8
Pomponius Atticus concertantibus Cæſare & Pompeio, neutri parti addictus fuit 9 46 3 & 9
Pontes antiqui. fluuiis exercitus impedientibus, varijs modis conſtruxerunt 10.36 8 & 9
Pontes ex vtribus plerique fecerunt ibidem.
Pontis tractus vicarius dignitate ac poteſtate pollebat. 7.21.16
Pontifex controuerſias determinans, merito audiendus eſt. 9.36.3
Pontifex cur crucem gerat. 6 20.7
Pontifex cur ſanctus & ſanctiſſimus, cur beatus & beatiſſimus dicatur ibidem.
Pontifex Dei cultor eſt 6.28 10.& 11. & 12
Pontifex Deum Maozim non colit 6.30.3
Pontifex Electores imperij inſtituit 7.6.2
Pontifex fraudis & ſimulationis hoſtis 6.28.3
Pontifex moneri & reprehendi poteſt. 6.24 8
Pontifex omnium optimus eligendus 6.20.6
Pontifex proteſtatur, ſe nihil contra Dei leges ſtatuere poſſe 6.15.4
Pontifex Romanus & Petro & Conſtantino ſucceſſit 6.8.9
Pontifex ſi curiam ſuam vitiis liberet, omnia facile curabit 6. 20.8
Pontifex ſua & fraterna ſalutis negligens, damnatur. 6. 24 7 & 8.
Pontifex ſummum magna cura eligendus 6. 20. 3
Pontifex vitæ innocentia omnibus prælucere debet 6.20. 6
Pontificem calumniandi artes 6. 21.1
Pontificem eligendi modi pro neceſſitate Eccleſiæ variati. 6 20. 4 & 5.
Pontificem eligere quando Epiſcopi, aut Clerus Romanus poſſit 6 20. 3
Pontificem per Cardinales eligere, optima ratio ibid.
Pontificem quadratiſſimi prædicantium de mutatione temporum accuſant 6. 25. 4
Pontifices Imperium a Græcis ad Francos, ab his ad Germanos tranſtulerunt 7 6.2
Pontifices pauci improbam vitam vixerunt 6. 29. 2
Pontifices plerumque ſenes eliguntur. 6 35. 6
Pontifices primos Chriſti martyres, hæretici antichriſtianiſmi damnant 6. 11. 4.& 5
Pontifices triginta tres primi, martyres fuerunt 6 29 2
Pontificiæ poteſtatis finis 6. 20. 2
Pontificiæ poteſtati ſummus honor annexus 6 20.7
Pontificis bellum offenſiuum inferentium docent Caluiniſtæ 9. 25. 1
Pontifici honor non defertur, ſed Chriſto 6.20.7
Pontifici Romano Danielis prophetiæ accommodari nequeunt 6 24.6 6. 27.8
Pontificis aut Epiſcopi electio plebis non eſt. 6.2 3
Pontificis defuncti opes reſeruandæ manent ſucceſſoribus, non electoribus 6. 20.5
Pontificis eſt Concilium colligere 6.43.2 & 3
Pontificis familia toti orbi exemplo eſſe debet. 6. 20 6 7
Pontificis in imperio partes quæ 7 6. 2
Pontificis nomen omnibus hæreticis exoſum 6. 20. 1
Pontificis officiales omnes ſanctos eſſe oportet. 6 16. 6. 8
Pontificis officium ſanctiſſimum 6. 20. 7
Pontificis Romani dominia 6. 8. 9
Pontificis ſanctitas non facile damnanda 6. 28. 8
Pontificis vnius peccata ſectarij omnibus ſuccedentibus imputant 6. 21.1
Pontificis, vt ſui capitis exemplum, populus ſequitur. 6.2. 4. 7 & 8
Pontificium honor inordinatus non eſt 6 20.7
Pontificum nepotes a Concilio Baſileenſi Cardinalatu arcentur 6.35 5
Pontificum Romanorum multi doctiſſimi fuerunt 4 12.5
Pontius Samnitum Imper. Romanos victos ſub iugum miſit 10.61.6
Populare regimen laudabile eſſe, nullæ rationes conuincunt 1.22.& ſeqq.
Popularis in Republica iudicia corruptiſſima ſunt 1.22.5
Populi definitio 2. 6 2
populi intra tropicos ſtupidi ſunt & ſeruiles 1.14.8
populi prudentes quinam ſint, & quinam fortes 10.20 6
populi Romani iudicia turpiſſima fuerunt 7.22.5
populus crebro reges efficit tyrannos 1 16 4 & 5
populus libertatis acerrimus, ſed inconſultus eſt defenſor. 1. 20. 5
populus primo rerum dominus, poſtea Cæſari poteſtatem commiſit 5 5. 4
populus Romanus crudelior fuit imperatoribus 1.22.10
Poſthumius Dux milites exemplo ſuo animauit contra hoſtes 10.22. 4
Potentes a potentioribus eliſi 8.1.2
potentia ad tuenda regna & Reſpublicas neceſſaria eſt. 8. 2. 3
potentia domeſtica difficilior, quam externa 8.3.3
potentia duplex eſt 8.3. 1
potentia comparandæ exemplum 8. 2. 3
potentia conſeruandæ neceſſaria auctoritas ac maieſtas. 8.4.. fama 8 4.3. dignitas 8.4 4

poten-

Potentiæ definitio 8. 1. 1
Potentiæ domeſticæ fundamentū amor & timor 8. 3. 4
Potentiæ etiam maximæ nihil impune eſſe debet. 7. 9. 2
Potentiæ, vt diuturna ſit prudens & maturus vſus eſſe debet. 8. 1. 5
Potentia externa firma eſſe nequit, ſi domeſtica inualida ſit. 8. 3. 2
Potentia humana etiam maxima, occaſione minima ſubuertitur 8. 1. 4. & 7
Potentia humana imbecillitas eſt 8. 1. 4 & 6. & 7
Potentia quauis humana comparate dicitur 8. 1. 2
Potētia inter diſcordes diuiſa, Rempublicā euertit. 1. 21. 12
Potentia magna non niſi in ſi magna Reip poteſt eſſe. 8. 1. 3
Potentia medijs licitis comparanda eſt 8. 2. 2
Potentiam fœdera firmant 8. 24. 1
Potentiam ſibi optare, & non Reipubl. damnabile eſt. 8. 3. 5
Potentiam ſummam & diuitias ingentes, diuina largitione in regno etiam minimo obtinuit Ioſaphat 8. 2. 3
Potentia omni conſilio & ratione augenda eſt & ſtabilienda. 8. 21
Potentia potentium connubijs maxime ſtabilitur, ſi ea ob verum matrimonij finem fiant, ſi ob peruerſum diſſoluitur. 8. 24. 6 & 7
Potentia Reipublicæ in quibus conſiſtat 8. 4. 1
Potentia Romana in ſe corruit 8. 1. 3
Potentia Turcarum ex vicinorum diſſenſionibus incrementa hauſit 1. 21. 7. 8. 1. 7. 10. 11. 1.
Potentibus facta contumelia, vindictam inuenit 9. 8. 11
Potentium Monarcharum ſubitus exitus 8. 1. 4
Poteſtas à Deo ornamenta accepit 1. 2. 4
Poteſtas ciuilis Eccleſiaſticā honorat & defendit 6. 3. 10. 11
Poteſtas duplex eſt 6. 3. 1
Poteſtas etiam in homine iniuſto eſſe poteſt 5. 8. 6
Poteſtas primo & immediate ex natura ſua eſt in communitate 5. 8. 5
Poteſtas Reipublicæ immediatè, & magiſtratus ab ea deſignati mediate à Deo eſt ibid
Poteſtas ſacra ciuili ſimpliciter præſtātior eſt 6. 3. 5. 6. 7. 8. 9
Poteſtatis ſacræ & ciuilis diſcrimen 6. 3. 3. 4. 5
Poteſtatis ſacræ prærogatiua multiplex eſt 6. 3. 7. 8. 9
Poteſtatum leuis debet eſſe mutatio 7. 6. 1
Præbendæ Cathedrales ordinē maiorem adnexum habent. 6. 4. 1
Præbendæ cur dicantur beneficia ibid.
Præbendæ fructus quinam legitime ſuſcipere poſſit 6. 41. 1
Præbendæ gratis data ſunt 6. 41. 3
Præbenda latius patet, quam canonicatus 6. 41. 1
Præbenda propter officium datur ibid
Præbenda quæ olim, & quæ nunc dicatur ibid.
Præbenda ſi ſuo iuri adiunctum habeat ius ſuffragij, in Capitulo, Canonicalis dicitur ibidem.
Præceptor diſcipulis ſe promptum exhibeat 4. 8. 16
Præceptores Deo & bono publico militant 4. 9. 2
Præceptores idonei inuenti ſunt præficiendi 4. 6. 2 & 9
Præceptores idonei quinam ſint 4. 6. 5. 6. 7. 11. 13. 15. 16 & 18
Præceptores obſcena prælegentes, faciunt vt adoleſcentes eadem & loquantur & faciant 4. 6. 9. 10. 12
Præceptores omnes Societatis, viſitationis, admonitionis, reprehenſionis capaces & amantes ſunt 4. 6. 18
Præceptores omni laſciuiæ nota vacare debent 4. 6. 12
Præceptores plurimi veterum principum improbos nacti ſunt 4. 6. 6
Præceptores Societatis optimam docendi methodum tenēt. 4. 6. 15 & 16.
Præceptores ſuos olim principes vel ipſi adibant, vel magna honoris ſignificatione accerſebant 4. 9. 8
Præceptori bono facile tacitum inquiſitio laudis cedit 4. 6. 18
Præceptoribus & viris doctis olim varia præmia perſoluebantur. 4. 9. 6. 7. 8. 9 & ſeq.
Præceptoribus honorem debent diſcipuli, eorum parentes, totaque Reſpublica 4. 9. 1. 2. 3 & 12
Præceptoribus nunquam ſtipendia nimia conſtituuntur. 4. 9. 7
Præceptoribus publice & priuatim etiam principes, reges, & imperatores honorem tribuere tenentur. 4. 9. 3. 4
Princeps in venationibus agricolarum opera vti non debet. 8. 8. 4
Princeps iuſtitiæ ſit cuſtos 3. 6. 1. & ſeq.
Princeps iuſtus aſylum eſt innocentum 3. 6. 4
Princeps legibus diuinis & naturalibus in conſcientia aſtringitur 5. 20. 1
Princeps legum ciuilium pœnis quando teneatur 5. 20. 5
Princeps male gubernans, tributa accipere non poteſt. 8. 7. 10
Princeps mercaturā æquius ac commodius, quam tributorum exactione vtitur 8. 10. 9. & 10
Princeps multorum conſilia audiat 7. 13. 10
Princeps negociatorū fautor cito diues eſſe poteſt. 8. 10. 13
Princeps nec ad legem naturalem, nec ad ciuilem obligatione coactiua tenetur 5. 20. 2
Obligatione ciuili tam ad propria, quam ad anteceſſorum tenetur. 1. 22. 1 & 7. 5. 20 & ſeqq. per tot.
Princeps niſi in miniſtros iniuſtos animaduertat, eorum ſcelerum ſocius eſt 3. 6. 7. & 8
Princeps non eſt, quem populi cura non premit 2. 2. 4
Princeps non omnia quæ accepit, impendere, ſed quædam ad tempora incerta reponere debet 8. 9. 5
Princeps nullus aſſentatoribus ſatis liberalis eſſe poteſt. 8. 13. 3
Princeps omnibus comem ſe exhibeat. 3. 11. 1. 2. 5 & ſeqq.
Princeps omnium curam gerere debet, & quomodo id poſſit. 3. 5. 6 & 7
Princeps ordine quomodo tempora diſponere debeat. 3. 5. 5
Princeps prouidus horrea & annonæ proſpiciat 8. 21. 1. & 2
Princeps prouinciarum opes in nepotulos congerere non debet 9. 9. 12
Princeps prudens ac doctus, iudicum iniquorum frenum eſt 3. 29. 3
Princeps prudens liberalitate ſibi in pace conciliat, vt in bello fideles habeat 8. 9. 14
Princeps prudens propria prudentia non fidit 7. 13. 8
Princeps prudentum conſilia negligens, ſua ſponte in exitium ruit ibidem.
Princeps quales præſides prouinciæ præficere teneatur. 7. 7. 2 & 5. & 9
Princeps quandoque indignis ſe liberalem exhibere debet. 8. 9. 9
Princeps qui bonus œconomus eſt, ſat diues eſt 8. 9. 1
Princeps qui in fame liberalis eſt, potens efficitur 8. 21. 2
Princeps quomodo exiſtimationem ſibi parere, & partam conſeruare poſſit 8. 4. 7
Princeps quomodo ædificandi ambitionem coercere poſſit. 8. 14. 9
Princeps religionem non innouare, ſed veterem defendere debet. 2. 16. 1. 2. 3 & 4. 2. 15. 2
Princeps rerum ſuarum ignarus, miſer eſt 2. 9. 2. & 4
Princeps ſi ſacris initiatus ſit, ideo principatum non amittit. 6. 9. 4
Princeps ſubditos in fide errantes, etiam vi reducere poteſt & debet 2. 9. 9
Princeps ſupplicijs ne interſit, nec cognatos reorum ſpectare cogat 3. 16. 28
Princeps violando leges diuinas, peccat; ſed pœna temporali non punitur 5. 20. 3
Princeps veſtium luxum duobus modis tollere poteſt 8. 14. 5
Princeps vnicum conſiliarium nimium extollens, ſeditionibus cauſam dat 9. 8. 10
Princeps vſuras ex officio tollere tenetur 8. 17. 5
Princeps non eſt cauſa ſui 2. 2. 3 & 4
Principatus res ærumnoſa 1. 2. 4. 10. 3. 5. 6
Principem Chriſtianum clementem eſſe oportet, non crudelem 3. 16. 12. 13. 14
Principem diligentem in rebus ſuis ac ſolertem eſſe decet. 3. 5. 2. 3 & ſeq. 3. 6. 6. 3. 7. 1
Etiam minimarum rerum curam gerat, rationemque exigat 3. 5. 2. 6. 7. 3. 6. 6.
Principem doctum timent conſiliarij 4. 12. 3
Principem liberalem eſſe decet, ſed cum iudicio. 8. 9. 2. 8. 13. 1
Principem non traducat is, qui ipſius ſine querela non viuit. 3. 2. 12
Principem œconomum bonum oderunt aulici. 8. 9. 2. & 4
Principem paraſiti volunt eſſe in congregando diligentem, in cuſtodiendo negligentem 8. 9. 1. & 2. & 4
Principem religio pietaſque ornat 9. 20. 6

princi-

Digitized by Google

Principem ſecurum eſſe vetat Machiauellus. 8.23.4
Principem ſine ira agere conuenit. 3.15.3.15.& 16
Principes apud Romanos omnium, præfecti ſuorum nomina in laterculo habebant 7.7.4
Principes atheï domeſticis & extraneis odio ſunt. 9.20.8
Principes boni ſe filios Eccleſiæ nuncupant, mali dominos 6.3.10
Principes Caluiniani à miniſtris verbi dementati, pontificios à Chriſtiana Republica exulare iuſſerunt. 6.34.7
Principi quomodo, etiam propter laudem, operandum ſit. 8.4.3
Principes Caluiniani Beſtiæ Decicornis Apocalypticæ, quam ſui prædicantes imperatorem Romanum interpretantur, adoratores. V. Imperij principes.
Principes Chriſtiani multos habent monitores. 1.22.6
Principes deteſtantur litos 5.11.7
Principes & Marchiones in Hiſpania mercaturam decenter exercent 8.10.6
Principes & prælati vſurarios vt deſiſtant, nominatim admonere tenentur 8.17.8
Principes Euangelicos, vt agnitis Miniſtrorum fraudibus ac nequitijs ad priſcam redeant veritatem, auctor adhortatur 9.42.9.9.44.2.& ſeq.
Principes ex ærario inopia oppreſsis mutuum dantes, magnam laudem conſequuntur. 8.18.2
Principes ex nouorum nobilium creatione duo commoda habent. 8.20.5
Principes fallaces ſimiles ſunt dæmonibus. 2.14.2
Principes genuflexionem diuturnam non admittunt. 7.4.5
Principes Germaniæ ius belli non habent. 10.4.10
Pacis violatoribus pœna conſtituta ſunt. ibid.
Principes hodie facibus vt olim non excipiuntur, ſed feſtiuis tormentorum tonitruis 7.5.3
Principes nobilitatem fouentes, firmum præſidium habent. 8.20.4
Principes omnes ſuos noſſe debent 7.7.4
Principes plerique in munerum largitione excedũt. 8.13.1.& 6
Principes præ omnibus indigent diſciplina 2.1.3
Principes publice non ſunt monendi. 1.22.6
Principes qui ſub alijs quaſi pupilli degunt, miſeri ſunt. 4.11.2
Principes ſubordinati bellum defenſiuum proprijs auſpicijs gerere poſſunt 10.4.4
Offenſiui belli ius ordinarium ipſis non concedendum 10.4.5.6 & 10
Extraordinarium interdum conceditur. 10.4.7.8.& 9
Principes ſubordinati in legibus ferendis à ſummo dependent 5.5.10
Principes ſummi in imperio, aulici ſunt imperatoris. 7.11.1
Principes temulenti etiam cum ſobrij ſunt, ſtulti ſunt, & ſtolide adminiſtrant. 3.14.11.& 12
Principes Tyri mercatores fuerunt. 8.10.2
Principes viri etiam eruditionis famam amant. 4.18.1.2
Principes vt vſurarij male parta dominis reſtituant, curare debent 8.17.8
Principi timido & ſollicito, nihil crudelius eſt 8.23.4
Principi amorem clementia conciliat 2.19.7
Principi amor ſubditorum commendatur 3.21.1.& 4
Principi à pecunioſis magnum eſt præſidium 8.20.3
Principi bonorum profuſio cauenda 3.9.2
Principibus acclamare & applaudere nunc fere inuſitatum eſt 7.5.8
Principibus Chriſtianis celſitudinis titulus vſitatus 7.3.1
Principibus contra adulatrices aulicorũ doctrinas firmamenta & remedia dantur 6.1.5.& 6
Principibus etiam ſapientiſsimis interdum conſilia deſunt. 7.13.9
Principibus Germanis amplior poteſtas, quã Hiſpanis 5.5.10
Principibus iuriſprudentiæ ſtudium cõmendatur 5.29.2.3.4.5
Principibus magno ſumptu multa millia ſtatuarum erecta, ſed à poſteritate protrita 7.5.2
Principibus pauperum cura commendatur 3.10.8.& 9
Principibus vota nuncupare tanquam Dijs, Chriſtianum nõ eſt. 7.4.7
Principi leges quomodo ſubiecta dicantur 5.20.11
Principi nec firmius præſidium quam commeatus, nec periculoſius quàm fames 8.21.1
Principi œconomiam curanti quid faciendum 8.9.6
Principi opus ſunt opes 8.5.2.4.5.& 6. 8.15.1. 8.23.6
Principi patriæ amor commendatur 1.24.9
Principi patria multum præſtat illi fidendo, & omnia ſuppeditando ibid.
Principi pauperi in periculo ab amicis petere intutũ eſt 8.5.5
Principi quietam & ſolutam vitam aſſentatores inculcant 3.5.8
Principis arbitrium in hærede conſtituendo eſſe non debet. 1.24.6
Principis circa religionem & diuina, primaria cura eſſe debet 2.16.1
Principis circa religionem officia & cura 9.20.4.5.6.7.8
Principis exemplum vim magnam habet, ſed ad mala efficaciorem 2.3.1.2.3
Principis incuria grauis eſt culpa 1.24.10
Principis nomen apud Romanos ſummi honoris fuit 6.27.4
Principis optima poſſeſsio bonus conſiliarius eſt 7.13.7
Principis optimi idea Valentinianus Imperator 3.11.10
Principis opus eſt metalla ſcrutari 8.12.1.& 2
Principis peccata non continuò regnum faciunt antichriſtianum 6.29.2
Principis poteſtas in quibus reſtringi debeat 1.24.4.5.6.7.8
Principis præſentia malorum præſulum frenum eſt 3.5.7
Principis ſtatuæ euerſio maieſtatis crimen erat 7.5.2
Principis virtus duplicem mercedem, vitia duplicem pœnam habent 2.3.2
Principis virtus tria habet inſignia 2.3.1
Principis vita famaque in æſtimatione conſiliariorum conſiſtit 7.13.7
Principis voluntas lex eſt 6.28.8
Principum adminiſtros diuites eſſe expedit 8.5.7
Principum amici ſinceri ditandi, cupidi verò vel ſpe, vel re tenendi ſunt 8.5.5
Principum bonorum labores Deus remunerabitur 1.2.5
Principum Chriſtianorum imagines, ſupplicum & precantium ſpecie pinguntur 7.5.3
Principum cultus in ſtatuarum honore eximius fuit & varius 7.5.2
Præceptoribus publicis ex communi ærario ſalarium conſtituendum eſt 4.9.6
Præceptorum crebræ viſitationes inſtituendæ ſunt 4.6.16
Præceptorum futurorum cœtus non niſi idonei aſſociandi ſunt. 4.22.2.ijs, ad pietatem inſtruendi. 4.22.4.5
Præconum officium. 7.30.1
Prædæ cupidine Romani ordines non deſerebant. 10.57.2
Prædæ diſtributio apud Romanos æqualiter fiebat. ibid.
Prædicantem eſſe apud Lutheranos probroſum eſt. 6.23.1
Prædicantes bonæ fidei poſſeſſores bonis exuerunt, ſuis ſedibus exturbarunt, nouaſque rapinæ leges ſanxerunt. 9.17.4.& 5
Prædicantes Caluiniani Epiſcopos principes eſſe poſſe negant. 9.18.4.
Prædicantes Caluiniani ſuis principibus Eccleſiaſticam iuriſdictionem concedunt. 9.18.7
Prædicantes calumniatores in orbitam modeſtiæ ſunt reducendi. 9.32.1
Prædicantes cur imperij vires exhauriãtur, cauſa ſunt. 9.17.3
Prædicantes de ſuis principibus ſcabioſe loquuntur. 9.17.2
Prædicantes imperij auctoritatem diſſoluere conantur, aut ſaltem accidere. 9.17.2.& ſeq. 9.18.4
Prædicantes imperij tributa minuerunt. 9.17.3
Prædicantes iuriſdictionum mixtione Remp. perturbãt 9.18.5
Prædicantes magiſtratibus ſuis ſunt infeſti. 9.39.10
Prædicantes magiſtratuum auctoritatem tollunt. 5.8.16.6.9.6
Prædicantes obſtant ne ius dicatur. 9.17.8

Præ-

Digitized by Google

Prædicantes omniũ diſcordiarũ, turbationũ, bellorumq́; in Romano imperio cauſa 6.9.6. 9.17.1. & ſeq. 9.18.1. & ſeq.
Prædicantes peßimi ſunt calumniatores 6.33.4. & 6.6 34.5. & 6.9.25. 3.9.26. 2.13.14.16 18.9.32.1.2. & 3
Prædicantes quamdiu pacem Eccleſiaſticam turbant, ciuilis in Imperio Rom. obtineri non poteſt 9.18.1. & ſeq. 9.42.5
Prædicantes ruſticos armarunt in prælia, totamq́; pene Germaniam deformarunt 9.17.3
Prædicanticarum calumniarum effectus 9.32.2
Prædicantica lingua res eſt omnium rerum peßima 9.32.2
Prædicantium auara paupertas irridetur 6.43.4
Prædicantium conſilio bellum Cæſari factum 9.17.6. & 7
Prædicantium irrequietus zelus multarum contentionum cauſa 9.18.3
Prædicantium proteruia & in ſocietatis Ieſu alumnos odium 6.28 5
Prædicantium prouinciam nemo honeſtus ambit 6.43.4
Præfecti annonæ officium 7.27.1
Præfecti caſtrorum officium 10.27.1
Præfecti equitum 10.26.9
Præfecti prætorio à bellica dignitate ad tribunalia venerunt 7.22.5
Præfecti prætorie officium ac potentia 7.16 1
Præfecti ſociorum 10.26 9
Præfecti vrbis dignitas, & officia, & inſignia 7.19 4
Præfecti vrbis imperium moderatius quam conſulem 7.19.5
Præfecti vrbis ſphæra actiuitatis, ad vigeſimum extra vrbem lapidem ſe extendebat 7.19.4
Præfectorum prætoriæ magna in iudicijs erat poteſtas & auctoritas 7.22.5
Præfectorum vrbis magiſtratus paucorum dierũ fuere 7.19 3
Præfecturam vrbis Piſo biduana perpotatione obtinuit 7.19.4
Præfectus annonæ apud Rom. in magna dignitate fuit 7.27.1
Præfectus caſtrorum ſub Auguſto cœpit 10.26.5
Præfectus legionum ibid.
Præfectus vrbis Latinarum cauſa, larua magiſtratus erat 7.19 3
Præfectus vrbis vices regum & conſulum tenuit 7.19.2
Prælati ex ambitione Clericorum vitijs conniuentes, temporali & æterna pœna afficientur 6.16.7
Prælati exemplum in ſubditos manat 2.18.17
Prælati ex officio ad reformationem cleri tenentur 6.10 2
Prælati hoſpitales ſunto 6.10 10
Prælatis abſentibus diſtributiones non danda 6.41.3
Prælatis honor eſt fratres conuictores habere 6.17.10
Prælatorum delicias bella infidelium finiunt 6.10 7
Prælatorum præſentia mores componit 6.40.5
Prælatorum timiditas aut ſegnities in clericorum vitijs puniendis, pernicioſa eſt 6.11 3
Prælates, ſuorum vitia diſsimulantes, reformandi poteſtatem Papa principibus concedat 2.18 16
Prælaturis abſentes Canonici non ornandi 6.40.5
Præliandi neceßitas non eſt impenenda 10.45 1
Præliandi neceßitas quando vrgeat 10.43 8
Prælium nauale periculoſißimum 10.50.4
Prælium tardè, & non niſi magna neceßitate vel commodo ineundum 10.43 1 2.3. & 8
Prælium, vbi regni amittendi periculum eſt, non eſt ineundum 10.43 7
Præpoſiti in Eccleſia duplices ſunt 6.40.2
Præpoſiti in Eccleſiis primum locum tenent ibid.
Præpoſiti Monaſteriorum & Eccleſiarum in ordinem redacti ſunt 6.40.3
Præpoſiti qui dicantur, & quales eos eſſe oporteat ibid.
Præpoſitis ſæcularibus ſubſtituti Eccleſiaſtici. ibid.
Præpoſitus labari 10.27.4
Præpoſitus Metropolitanus Colonienſis, Cancellarius Academicus eſt 6.40.10
Præſentia ijs tantum, qui toti officio interſunt, diſtribuenda 6.41.3
Præſidibus officio functis, in Conſtantinopolitano imperio augebantur honores 7.11.2
Præſidis nomen generale eſt 7.21 11
Præſidis præſidialis dignitas in Gallijs, & officium 7.22.17
Prætores Caluiniani ſuorum principum principes ſunt & carnifices 9.26.5. & 18
Præſidum egregia inſtructio 7.22.18
Præſidum prouinciarum iura & poteſtas 7.21 11
Prætores functi magiſtratu in prouincias ibant 7.21 3
Prætores iuris dicendi cauſa creati ſunt 7.22.3
Prætores iuriſdictionem centuriatis comitiis ſortiebantur ibid.
Prætores primo à tribunalibus ad caſtra deducti poſtea etiam ſortiti ſunt prouincias 7.22.4
Prætores prouinciarum cum ciuili & militari poteſtate Iuſtinianus conſtituit 7.21.20
Prætorium intemperatum erat 5.2.6
Prætor populi etiam iudex vels dicebatur 7.22.12
Prætor primus ambitione delectus eſt ibid.
Prætor quem minorem dicebant, ius peregrinis reddebat 7.22.3
Prætorum annua lex 5.2.6
Prætorum edicta. V. Edicta
Prætorum numerus, vrbe creſcente, & cum ea fraude & ſceleribus, auctus eſt 7 22.3
Presbyter ante 30. annum nemo ordinandus 6.12.5
Presbyter Cardinalis niſi cum 44. teſtibus non damnatur 6.35.1
Presbyteri aliquando Epiſcopi dicti ſunt 6.39 2
Primates etiam ſub patriarcha eſſe poſſunt 6.36.10
Primates qui ſint ibid.
Primates vnde dicantur 6.36.7. & 8
Prima tonſura initiandi quomodo examinandi 6.12.7
Primiceriatus dignitas 7.29.14
Primicerij officium quale fuerit 8 40.9
Primicerios officium non fungentes, Tullenſes Canonici ſuſtulerunt ibid.
Primicerius quis & vnde dicatur 6.40.9. 7.29 14
Primicerius ſub Archidiacono erat ibid.
Primitiæ & primogenita ſacerdotibus Iſraeliticis dabantur 6.41.3
Primus pilus ſumma in dignitate erat 10.26.7. 10 27.3
Princeps adulatione gaudens, bonis conſiliarijs eget 6.1.5
Princeps agricultura fructus ſequens, nihil opus habet quotidie noua vectigalia ac tributa imponere 8.11 13
Princeps à Iudæis aut vſurarijs ſubditos opprimi ſinens, graui crimine ſe obſtringit 8.17.5
Princeps amicis iniuſta ne concedat, ne parenti quidem 3 6.7
Princeps atheus ſumme mutabilis 9.20 4
Princeps auarus, non qui honeſte diuitias cumulat, deteſtandus eſt 8.5.1. & 2
Princeps bonus, bonos etiã miniſtros habeat 7.7.1 & 2. & 9
Princeps Chriſtianus tributa partim minuere, partim tollere debet 8.7.16 & 21
Princeps clemens ab omnibus amatur, crudelis odio habetur 3.16.17.18.19.20
Princeps clementiam & ſeueritatem quomodo temperare debeat 3 16.21.22.23. & ſeq.
Princeps cum Deo regnans inuictus eſt 1 6.4
Princeps Dalmatiarum tribunalibus præſidebat cauſasq́; cognoſcebat 7.21.15
Princeps delitias vanas aut illecebras, ad pauperum alimenta vertat 3.10.9
Princeps domorum ſplendidarum extructiones ciuibus inhibeat 8.14 8
Princeps ebrietatem è Republica tollere grauißimo Dei mandato obligatur 3.14.18
Princeps ex vſurariorum mulctis diteſcere poteſt 8.17.5
Princeps famæ ac dignitatis cuſtos eſſe debet 8.4.3 & 4
Princeps fidem datam læſam conſeruet 3.7.1.2
Princeps humilis & modeſtus, humiles etiam habeat miniſtros 3.19.20

Prin

Princeps improborum mulctis in bonos liberalitatem ſuam exerceat 8.23.5
Princeps in adminiſtratione iuſtitia à populo non pendet 1.24.3
Princeps in bello iuſto ex hoſtico in duces ac milites liberalis ſit 3.9.2
Princeps in beneficentia modum ac rationem ſequatur 3.9.4. & ſeq 8.5.2. 8.13
Princeps in bene meritos ingratus, capitales inimicos ſibi efficit. Vide ingratitudo. Liberalitas
Princeps in comitatu tria præcipue caueat, 3.11. 10. 11. 12. & 13
Principum dextram oſculandi mos viget 7.4.5
Principum dominatio ſolius Dei conſilio nititur 9.20.5
Principum etiam Chriſtianorum imagines in monetis cuſa geſtantur 7.5.3
Principum hæreditaria ſucceſsio, electioni præponitur, eaque antiquior eſt 1.25 4 5.6. & ſeq.
Principum hieroglyphica inſignia in locum earum imaginum ſucceſſerunt. 7.5.4
Principum inconſulta liberalitas crebro dat cauſam ſeditionum 9.9.11
Principum in nobiles familias depauperatas laudabilis & gratioſa eſt liberalitas 3.9.11
Principum in paruis rebus legitima cura 5.3.6
Principum itinera vario ſplendore & pompa honerata 7.5.9
Principum iuſſa in remotis regionibus euaneſcunt 7 7.3
Principum laborioſa & periculoſa prouincia eſt 3.5.6. & 9
Principum liberi hoc tempore ſollicite educantur 1.25.18
Principum maledici, conuitiatores, triſores, pro ſceleris grauitate grauiter puniendi 9.45.10
Principum natales olim publicè, ex edicto, nunc in ſolis eorum aulis celebrantur 7.5.7
Principum noſtri ſæculi nobile par 8.6.1
Principum poteſtas in ſubditos varia fuit 7.6.1
Principum poteſtas non nimis accidenda eſt 1.24.8
Principum prima cura eſt ſeditiones ſedare 9.3.1. & 29.4.1
Principum promiſſis eludi petentes, turpe eſt 3.18.12. & 13. & 2
Principum ſeueritas in Iudæos & vſurarios ſancta eſt 8.17.7
Principum ſuperbia cauſa exitij 9.8.11
Principum trium comitatio 9 3.2
Priuatis non eſt inferendum damnum prætextu boni publici 5.7.3
Priuilegia bene de Republica meritis concedenda ſunt 5.18 4
Priuilegia difficillime reuocantur 5.18.7
Priuilegia difficulter abrogentur 5.7.4
Priuilegia impia tuebantur gentes vt religionem 5.7.3
Priuilegia locorum & perſonarum ſunt 4.14.1
Priuilegia militibus Romana Reſpublica multa conceſſit 5.18.4
Priuilegia multa largientes, principatus ſui neruos incidunt 5.7.5
Priuilegia mutatione rerum ex iuſtis facta iniuſta; tollenda ſunt 5.18.8
Priuilegia per vſum contrarium non facile amittuntur 5.74
Priuilegia pro communi bono danda ſunt. 5.7.2
Priuilegia quædam priuatis data, Reipublicæ noxia. ibid.
Priuilegia ſtudio ſapientiæ præcipua debentur 4.14.1
Priuilegia ſtudioſorum centum octoginta collegit Rebuffus 4.15.2
Priuilegia ſtudioſorum & profeſſorum 4.14.7. & 8. 4.15.2
Priuilegia tarde conferenda ſunt. 5.7.3. & 5
Priuilegia vrbibus Academicis qualia concedi debeant 4.14.2. & 3
Priuilegijs conceſſis abutuntur clerici 5.7.5
Priuilegijs doctorum non gaudent indocti 4.16.16
Priuilegijs Moguntina Academia quantum gaudeat 4.15.2
Priuilegijs non gaudent qui eis abutuntur 5.7.5
Priuilegiorum abuſus ibid.
Priuilegiorum multi abuſus & ingentia commoda ſunt 5.18.5. 6
Priuilegiorum varia genera ſunt 5.18.2
Priuilegium contra legem donare poteſt, qui condendæ legis poteſtatem habet 5.18.3
Priuilegium quid ſit 5.18.1
Probus imperator multis ſeditionibus conflictatus eſt. 9.4.1
Proconſul Africæ repetundarum accuſatus, ſeptingenta millia ærario intulit 7.21.8
Proconſules Auguſtus ſine gladio & militari habitu in prouincias miſit 7.21.18. & 20
Proconſules quinam dicti 7.2.2
Proconſules occaſionem immenſos theſauros colligendi habebant. 7.21.8
Proconſules prouincias ante earum ingreſſum Legatis mandare non poſſunt 7.21.5
Proconſules repetundarum rei capitis arceſſebantur 7.21.6. & 7
Proconſules ſorte non ſunt legendi 7.21.7
Proconſules ſtatim atq; vrbe egrediebantur, poteſtate vti poterant 9.21.6
Proconſulibus prouincias adeuntibus leges propoſitæ 7.21.4
Proconſulum honos in prouincijs plane regius erat 7.21.6
Proconſulum officium ac poteſtas 7.21.5
Proconſulum poteſtatem Auguſtus caute eneruauit 7.21.18
Procubitores quam procul ab excubijs abeſſe ſolerent 10.2.2
Procubitoribus teſſera non, niſi cum in ſuis locis conſiſtant, datur ibid.
Proculus ad aleam factus imperator 9.11.6
Procuratores à partibus non plus accipere poſſunt quam aſſeſſores Cameræ conſtituunt 7.24 3
Procuratores fiſci, cauſas priuatorum ſuſcipere vetantur ibidem.
Procuratores notarij eſſe vetantur ibid.
Prodigalitas pernicioſa eſt 3.10.5.6. & 9
Prodigalitas Romano imperio veteri propria fuit 8 9.7 8 13 7
Prodigalitatem ſtrenue exercuit Caligula 8.9.7
Prodigalitatis exempla 3 10.5.6. & 7
Prodigorum principum plerumque malus eſt exitus. 8.13.3
Prodigus etiam Salomon fuit 8.13.6
Prodigus plurimos dando offendit 8.9.7. 8.13.2
Proditionem in ſuum commodum vertere, magnæ induſtriæ eſt 9.16.14
Proditio ſimulata vſitata 10.52.2
Proditores qui dicantur 10.52.1
Proditoribus ad celanda conſilia vtendum 10.52.5
Procdri quinam dicantur 7.13.7
Profeſſoribus olim, qui viginti annos publicè legerunt, comitis titulus donatus 7.17.2
Proedrorum dignitatem Phocas inſtituit ibid.
Promiſſa nullo prætextu violari debent 3.7.2
Prompalus Antiochi Epiphanis filium ſe fingendo, regnum obtinuit 9.4.13
Pronunciationis exercitatio in Rhetorica claſſe neceſſaria eſt 4.21.13.14.15
Propheta nomen multifariam accipitur 5.23.8
quibus illud propriè conueniat ibid.
Proprætores ſex lictoribus prodibant 7.21.3
Proprætorum officium 7.21.10
Proreges Hiſpania multos habet 7.21.14
Proregum & Viceregum amplior quam vicariorum poteſtas ibid.
Protectorum nomen & ius antiquum manſit in Germania 1.17.12
Protoneſtiarij officium 7.16.3. 7.17.6
Prouidentia pars integrans prudentiæ eſt 3.2.8
Prouidentiæ officium ibid.
Prouincias remotas à rege amari nolunt mali præſides 7.7.3

Prouinciæ occupata artibus tenenda ſunt 8.23.3
Prouincia Romanorum Conſulares quæ fuerint, & quæ Prætoriæ 7.10.5
Prouincia, vt ante initum magiſtratum deſignarentur, ſapienter conſtitutum eſt 7.21.17
Prouinciales in Magiſtratus, nimij ſumptus expendebantur 7.21.19
Prouinciales legibus pro ſua ſalute latis affligebantur 7.21.8
Prouinciales magiſtratus ſæpe viſitandi, eorumque acta examinanda 7.21.17
Prouincia pars eſt diœceſeos 7.21.13
Prouinciarum duplicem magiſtratum, ciuilem & militarem, Iuſtinianus ob perpetuas diſſenſiones adunauit 7.21.20
Prouinciarum plurium coniunctio, aut vnius longiſſima adminiſtratio, præſidi ad potentiam & rebellionem viam ſternit. 7.10.5
Prouinciarum præſides duobus criminibus plerumque obnoxij ſunt 7.9.1
Prouinciarum præſidibus etiam alias probatis cur non fidendum 7.9.4
Prouinciarum prima Sicilia fuit 7.21.3
Prouinciarum rectores centuriatis comitijs conſtituebantur ibid.
Prouinciarum rectoribus belli gerendi ius lege curiata dabatur 7.21.4
Prouinciis abeuntibus argentum de publico dabatur pro viatico ibid.
Prouincias adminiſtrabant Proconſules 7.21.2
Et Proprætores. 7.21.3
Prouincias miſere emunxerunt rectores 7.21.6. & 7
Prouinciam præſides obibant & luſtrabant, officioq́ ſuo gratis fungebantur. 7.21.10
Prouocare à præfecto prætorio non licebat 7.22.5
Prouocatio ad populum, iudiciorum perditio fuit ibid.
Prudentiorus melius, quam ſtultus legitimo paret imperio 3.3.2 & 3. & ſeq.
Prudentes conſiliarij & fidi in ſingulis aulis deſiderantur 7.13.6
Prudentes multa cogitant, de quibus ne alij ſuſpicantur quidem 3.1.8
Prudentia à varijs variè definitur 3.2.1
Prudentiæ defectu omnium gentium & regnorum interitus accedit 3.2.12
Prudentia diligentia iungi debet 3.5.1
Prudentiæ functiones 3.2.2
Prudentiæ leges generales 2.3.12
Prudentia octo partes integrantes 3.2.4. & ſeq.
Prudentiæ principia omnibus inſita ſunt 3.2.11
Prudentiam in principe, in ſubditis ſtoliditatem ſtolidi pſeudopolitici requirunt 3.3.1.2
Prudentia multiplex eſt 3.2.3
Prudentia omnium virtutis actiones dirigit 3.1.4. 3.2.1
Prudentia Reipublicæ neceſſaria eſt 4.3.2 per totũ. 3.2.1 & ſeq.
Prudentium conſilijs obaudiendum eſſe, imp. Antoninus Pius aſſeruit 7.13.8
Prytaneia Athenienſium 7.19.7
Prytanarum ſuprema ſed à populo dependens poteſtas ibid.
Prytaneum locus, in quo Prytanes bene de Republica meriti epulabantur ibid.
Pſalmorum argumenta vt intelligantur, affectuſque eorum ſentiantur, elaborandum 6.6.11
Pſalmorum verſus quidam maiores habent affectus ibid.
Pſalmorum vſus & vtilitas 6.6.8
Pſaphon aues, vt ſe Deum dicerent, magno precio inſtituit 3.19.8
Pſeudopolitici plus hiſtoriam humanam, quam diuinam faciunt 3.9.1
Ptolemæi Philopatoris monſtroſa nauis 10.50.4
Ptolemæi potentia 1.7.7
Ptolemæus regis patrem quam regem eſſe auguſtius quiddam arbitrabatur 1.25.9
Ptolemæus Seleucum regem per inſidias occidi iubet 1.7.7
Publica vitia adoleſcentes etiam bonos deprauant. 1.1.5
Publicum bonum pauci quærunt, omnes prætendunt 1.16.1
Pudicitiæ cura Principi ac Reipublicæ pernecessaria eſt 3.12.1.2.3. & ſeq.
Pudicitiam plurimorum caſtrorum exempla ſuadent 3.12.17
Pudicitiam ſobrietas ac religionis cura adiuuat 3.12.16 & 17
Pudicitiam violatam & Deus & homines grauiter vindicant 3.12.3.4.5
Pudor antiquæ Romæ profligatus erat 3.12.2. & 3. & 9
Publicani hominum peſſimi 8.10.9
Publicanis Principum inſtitutores conſtituendi ſunt ibid.
P. Rutilius amico iniqua poſtulata conſtanter negabat 3.6.7
P. Seruilius Rullus integrum aprum in conuiuiis appoſuit 8.14.4
Puellæ vinum bibiſſe probroſum eſt 3.14.26
Puellarum mores & ſtudia qualia eſſe debeant 4.5.5
Puer ad imperium euehi poteſt, ſed ſenũ prudẽtia regendus eſt 1.25.20
Pueri beneficiati, cur vel optimi vel peſſimi euadant 6.7.4
Pueri bibaculi aut ebrioſis parentibus progeniti, viri ſtulti euadunt 3.14.9.10.13. & 16.4.3.1
Pueri in grammaticalibus ſcholis ad verſus non ſunt vrgendi 4.18.6
Pueri in tenera adhuc ætate pietate imbuendi ſunt 4.5.3
Puerilia corpora lacrymis & eiulatus roborant & exercent 4.4.7
Pueri primo quinquennio quomodo inſtitui debeant 4.4. per totum
Pueris vinum nullo modo dandum 3.14.9.10.16. 3.15.1
Puerorum animi cur ſapientia deficiantur 3.14.16
Puerorum errata plagis corrigenda ſunt 4.10.2.3.4
Sed cum moderatione 4.10.5
Puerorum mores corruptos corrigere, magni laboris eſt 4.5.6
Pueros improbatæ indolis barbari occidere ſolebant ibid.
Pueros peregrinatio vagos efficit, non bonos 4.2.5
Pueros Societas Ieſu breui vtiliq́ methodo grammaticalibus Præceptis informat 4.18.2. & ſeq.
Puerulorum linguas formare etiam magnorum virorum eſt 4.4.4
Pugnantes extrema neceſſitate, raro victi ſunt 16.49.1
Pulcheria Romanam Rempublicam rexit & ſeruauit 1.26.8
Puluis pyrius à quibus cuſtodiendus 10.32.2
Purgatorium eſſe, SS. Patres agnouerunt 6.21.1
Purgatorium hæretici nouum inuentum dicunt ibid.
Purpuræ vſu ſub pœna capitis priuatis interdixit Theodoſius 8.14.6
Puſillanimitas magnanimitati opponitur, grauéq́ vitium eſt 3.20.4
Pyramides Ægyptij per damnatos & captiuos exſtruxerunt 8.11.4
Pyramidum Ægyptiacarum magnitudo, ſumptus, & laborantium multitudo. 8.8.2
Pyramidum exſtructio inſana crudelitas fuit ibid.
Pyrrhus in arte acies ordinandæ excelluit 10.37.8
Pyrrhus primus elephantos in Italiam duxit. 10.13.3

Q

Qvæſtorem concernunt, quæcunq́ patrimonij publici ſunt 7.12.1
Quæſtores adiutores ſeu Bæthos viginti ſex habebant 7.29.15
Quæſtores dum ærarium ditare feſtinant, Rempublicam exarmant 8.6.2
Quæſtores fiſci plus quam iuſtitiæ fauent 8.7.21
Quæſtores Genuenſium Rempublicam conſeruant 7.29.13
Quæſtores in bellum conſules comitati ſunt 7.29.4
Quæſtores plures eſſe conuenit, ne furta celari poſſint 7.29.18

Quæſtores primum è patritijs, poſtea è plebe creati ſunt 7.29.4
Quæſtores ærarum capitalium 7.22.11
Quæſtorij quinam dicti 7.2.8
Quæſtorum Belgij Gallico non diſsimile eſt 7.29.11
Quæſtorium dicebatur locus quæſtoris in caſtris 7.29.4
Quæſtorum Galliæ prudentiſsime ordinatum eſt. 7.29.10 & 11
Quæſtorum fraudes multæ leges vetant, nulla compeſcunt 7.29.16.& 10.9
Quæſtorum in prouincijs dignitas & munus 7.29.5
Quæſtorum officia 7.29.3.& 5
Quæſtorum officium & poteſtatem in comites ſacrarum largitionum tranſtulerunt imperatores 7.29.6
Quæſtorum rapacitatem arte omnes exſcindi nõ poſſunt 8.7.21
Quæſtorum varia genera 7.29.2
Quæſturæ exordium 7.29.2
Quæſtura in Hiſpan a regnis diuerſa ſunt 7.29.12
Quæſtura officium lubricum eſt 7.29.1
Quinqueuiri de exilio iudicabant. 7.22.11
Q. Aelius Tubero ob commiſsũ inurbanitatem in comitijs prætorijs repulſam tulit 3.11.4
Q. Metellus vnâ prouinciam prædidit, triumphum amiſit 3.15.6

R.

R*Aptorum filij non ſunt ordinandi* 6.12.17
Ratio legem bonam à mala diuidit 5.12.1
Ratio recta optimum magiſter 2.1.8
Ratio recta vera lex eſt 5.3.2
Rebelliones machinantes, pacem præſeferunt 9.14.12
Rectores pauci extiterunt boni 1.1.8
Reformatio 7.15.2
Reformatio clericorum vt ſucceſſum habeat, omnia media tentanda 6.14.1
Reformatio Eccleſiæ optima, delectus ordinandorum eſt 6.13.1
Reformatio in eruditione magna intra ſæculum facta 6.11.3
Reformationis cleri grauiſsima cauſa 6.11.8
Reformationis nomen odioſum illis, qui de patrimonio Chriſti ſaginari volunt. ibid.
Regem ſine ira agere conuenit 3.15.3 15.16
Reges ab Epiſcopis inunguntur 7.3.3
Reges à Deo ad ſacerdotes mittuntur docendi 1.1.5
Reges boni ſe filios Eccleſiæ nuncupant, mali dominos 6.3.10
Reges Chriſtiani vngendi ritum à Iudæis & gentibus mutuati ſunt 7.3.1
Reges etiam illa quæ in biblijs non ſunt, imperare poſſunt 5.8.16
Reges Francorum per regiam vitam iurare vetuerunt 7.4.6
Reges Galliæ, Hiſpaniæ, Britanniæ peculiares titulos habent 7.5.1
Reges Gothorum tranquilliſsimi dicti ibid.
Reges interdum ſolum diadema, quandoque pileo circumdatum geſtabant 7.3.5
Reges noui manſuetiſsimi omnia ſimulant 2.16.4
Reges olim magis ſeruitia quam aurum exigebant 8.8.2
Reges quales præſides prouincijs remotis præficere debeant 7.7.5
Reges ſacroſancti dicuntur 6.33.8
Reges ſæpe in tyrannos mutantur 1.6.4
Reges Sictariorum in inaugurationibus ſuis oleo vnguntur 7.3.1
Reges ſe rebus Eccleſiaſticis miſcere non debent 6.3.9
Sed ſacerdotibus in his ſubeſſe 6.3.11.& 13
Reges ſuorum principum cum liberis Reipublicæ ſenatoribus familiaritatem ſuſpectam habent 6.27.5
Reges ſuos Iudæi cur oleo vnxerint 7.3.1
Reges inungendi ritus vetuſtiſsimus eſt, & apud omnes nationes vſitatiſsimus 7.3.1.& 3
Regiæ aulæ magiſtratus minores varij 7.16.4.& 5
Regia dignitas & præſidio exercitus eſt opus 8.2.3
Regia maieſtas in itineribus maxime reſplenduit 7.5.9
Regiam dignitatem œconomia non dedecet 8.9.2.& 4
Regia vnctio poteſtatis & magni honoris inſigne eſt 7.3.2.& 3
Regibus Chriſtianis Diui & Diuinitatis tituli non niſi participatiue conueniunt & attribuuntur 7.4.4
Regibus Chriſtianis ſacri olei vnctionem inuident hæretici 7.3.1.& 2
Regibus Deus Prophetas & Doctores attribuit 1.1.4
Regibus diadema omnibus vſitatum eſt 7.3.4
Regibus Diui & Diuinitatis titulos impie tribuit antiquitas 7.4.2
Regibus ius Dei communicatur 5.8.16
Regibus priſca ignis prælatus 7.5.8
Regibus publici commodi cura eſt 8.23.5
Regibus quales tributi honores 7.4.1
Regibus qualis adoratio præſtanda 7.4.5
Regibus timendi principes regni potentes 2.16.5
Regibus titulus Serenitatis num vſitatus 7.5.1
Regibus vota tanquã Diuis nuncupare idololatricum eſt 7.4.7
Regillæam loco imperator electus eſt 1.25.19.9.12.6
Regios honores augendo minuit adulatio 7.4.8
Regia poteſtas in quibus reſtringi debeat 1.24.4.5.6.7.8
Regis tyranni deſcriptio 6.2.9
Regi ſubſidium & defenſionem debent ſubditi 6.2.7.& 9
Regna abſoluta quæ dicantur 1.15.3
Regna à Deo dependent, eiusq́; prouidentia gubernantur. 1.6.6.17.1 & ſeq. 1.8.1.9.20.5
Regna Chriſtianorum ſunt ferè Monarchia Ariſtocratica 1.14.3
Regna interdum noua emergunt ad alia caſtiganda 2.5.2
Regna magna, regibus ſunt obeunda 7.9.5
Regna maxima minimo momento mutantur 8.1.6 & 7
Regna mediocria maximis crebro validiora ſunt 8.1.3 & 4
Regnantium nobile axioma 7.7.1
Regna non ſemper ſunt præmia iuſtitiæ 2.5.1
Regna olim pleraq́; latrocinia erant 3.6.4 & 5
Regna prima erant, vt nunc, magna familia 1.25.5
Regni & ſacerdotij coniunctio 7.6.1
Regni mala 2.2.4.5.6.7
Regni tutelam ex cultu S.[æ] Trinitatis & ſacerdotum præſidio eſſe, Iuſtinianus pie credidit 2.8.2.& 4
Regnorum mutandorũ apud gentes vera variaq́; oſtenta 1.9.1
Regnorum quæ legibus adminiſtrantur, ſunt varia genera 1.15.4
Regnorum varietas 1.15.2
Regnum fame laborans facile capitur 8.21.2
Regnum in quo præter regem omnes ſerui ſunt, ſemel oppreſſum, in libertatem ſe vindicare nequit 8.20.4
Regnum ſine ſacerdotio diu ſtare nequit 6.12.5
Regnum ſplendidæ ſeruitus eſt 2.2.4.& 5
Regula morum à Societatis Ieſu profeſſoribus ſtudioſis præſcripta 4.60. & ſeq.
Regulus agricola bonus Imperator 1.4.1.10.10.7
Regulus Dux Romanus patientiæ exemplum 1.13.6.1.3.6
Regulus Nereus à conſilijs, pessima ipſi ſuaſit 1.16.7
Regum adoratio in Oriente vſitatiſsima fuit 7.4.1
Regum apud Iudæos qualis inauguratio 7.3.1
Regum auro optimates facile inſeruiunt 8.24.5
Regum Chriſtianorum poteſtas moderata, & non ad modum gentilium tyrannica eſt 7.6.2
Regum connubia pax ſunt populorum 8.24.6
Regum cultus in ſtatuarum honore eximius fuit 7.5.2.
Regum delicta ſacerdotes puniunt, eosq́; pro talibus interdum excommunicant 6.3.15.& 14
Regum dextram oſculandi vſitata conſuetudo 7.4.5
Regum diademata olim ſimplicia & vulgaria, nunc pretioſiſſima 7.3.4
Regum & regnorum initia vilia 1.21.15
Regum Iſraelitarum ſors vita eorum reſpondebat 2.5.3
Regum iuſſa ſubditos non minus, quam dominorum ſeruos obligant 5.8.15.6.9.6

Regum iuſtas leges contemnent, Dei maieſtatem contemnunt. ibid.
Regum multi poſito diademate religionem inierunt 3.19.15
Regum plurimorum poteſtas à Statibus patriæ pendet 7.6.3
Regum ſtatuæ initium dederunt idololatriæ. 7.5.2
Regum ſucceſſio hæreditaria, electoni præponitur eaque antiquior eſt 1.25.4.5.6.& ſeq.
Reipublica ad congregandas opes, artium mechanicarum cultura plurimum ſeruit 8.15.3
Reipublicæ adminiſtros divites eſſe expedit 8.5.7
Reipublicæ capita, vti & ipſa, inſtitutione egent 2.1.8
Reipublicæ cauſa efficiens & materialis 1.3.3
Reipublicæ cuiuſuis vires, ex annona & commeatu domeſtico extraneoq; æſtimanda 8.21.2
Reipublicæ definitio 2.6.2
Reipublicæ eruditio honorifica eſt & neceſſaria 4.11.1.& ſeq.
Reipublicæ etiam martyrum fortitudo vtilis eſt 3.17.10
Reipublicæ famam qui corrumpit, maieſtatis crimine tenetur 8.1.3
Reipublicæ finis quis 1.3.5.2.1.1.2.2.1.& 8
Reipublicæ forma 1.3.4
Reipublicæ forma deſpotica iniqua eſt, nec diuturna 1.21.4.& 5
Reipublicæ formæ omnes hoc tempore miſtæ 1.14.3
Reipublicæ forma eſt ſecundum populorum inclinationem conſtituenda 1.14.6
Reipublicæ formâ mutatâ, magiſtratuum poteſtas lentè mutari debet 7.6.1
Reipublicæ forma quænam optima ibid.
Reipublicæ forma qualis conſtituenda 1.21.3
Reipublicæ forma quid ſit 1.14.1
Reipublicæ forma triplex 1.14.2
Reipublicæ formarum quænam optima ibid.
Reipublicæ inſtitutor, non vni homini aut definito tempori, eam conformare debet 1.21.3
Reipublicæ inſtitutor tres eius formas certa analogia comparat 1.21.2
Reipublicæ malè præſidet, qui domui ſuæ præeſſe neſcit 8.9.1
Reipublicæ opes neceſſariæ ſunt 8.5.2.4.5.6 8.15.1.8.23.6
Reipublicæ pauci, litibus vero plurimi ſtudent 7.8.4
Reipublicæ per commenta non conſulitur 5.5.2
Reipublicæ perturbatores ordinantur à prælatis, finiunt in principibus 6.9.6
Reipublicæ prima diuini cultus cura eſſe debet 2.3.4
Reipublicæ quinam noxij ſint 6.44.6
Reipublicæ ſtatum corrigentes ſæpe errant 1.14.4
Reipublicæ ſtatus melior eſt, ſi princeps malus ſit, quam ſi eius amici mali ſint 7.7.1
Reipublicæ ſumma pernicies eſt vſura 8.17.3
Reipublicæ tria hominum genera neceſſaria 1.4.1
Reipublicæ tria vitia 1.16.1
Reipublicæ vires in quibus conſiſtant 5.6.1.8.4.1
Reipublicæ virtutum ſimulatio pernicioſiſſima eſt 2.13.1.13.& ſeq.
Reipublicæ vnum fundamentum eſt fortitudo 3.17.1.3.4.5 6
[illegible] humilitas 5.19.1.2 & ſeq.
Religio facile videtur, quia difficulter intelligitur 9.10.4
Religio facilius ſeruatur, quam reducitur 2.18.1
Religio ficta nunquam diuturna eſt 2.15.10
Religio humanis paſſionibus non debet temperari 9.29.1
Religio in vno regno etiam ſit vna tantum 2.17.1
Religio mutata politiam aut turbat aut mutat 2.16.3
Religio mutata ſemper imperia traxit 9.19.3
Religionem contra veterem reſcripta imperator irrita facit 2.8.2
Religionem ingredi volentes, magna cura probari debent, antequam admittantur 6.46.12
Religionem, in qua diſciplina viget, omnes ſalutis auidi appetunt 6.13.8
Religionem mutare non eſt in noſtra poteſtate 9.23.3
Religionem nouitiorum facilis & temeraria admiſſio diſſoluit 6.46.12
Religione ſublatâ hominum vita ſcelere & immanitate completur 9.20.7
Religionis certaminum irriſores impij ſunt 9.10.3
Religionis cura ad principes pertinet 9.20.4 & ſeq.
Religionis & politiæ magna affinitas 9.10.7
Religionis irriſiones anno 1617. inualuerunt 9.10.5
Religionis irriſores primarij ibid.
Religionis irriſores ſunt cothurni 9.10.4
Religionis mutationes plurimæ in Germania 2.16.4
Religionis negotia duplex hominum genus indicat 9.10.2
Religionis optima reformatio eſt præſulum bona vita 2.18.16
Religionis ſine tumultu mutandæ praxes 2.18.6
Religionis tam Romano-Catholicæ quam Euangelicæ cultorum nomina 9.10.8 & 10
Religionis veræ conſeruandæ rationes 2.7.2.4 & ſeq.
Religionis veræ reducendæ modi 2.18.2.3 & ſeq. 2.19.1.& ſeq.
Religionum diſſolutio ob tetunnos eſt 6.46.10
Religionum miſtio, nec fieri poteſt 9.23.3.& 5
Nec ſi poſſet vtilis eſſet 9.23.4.& 5
Religionum miſtione pacem in Germaniam reduci poſſe quidam ſomniant 9.23.3
Religionum prælati vitæ frugalitate omnibus exemplo eſſe debent 6.46.8
Religionum prælatura nihil habere debent, propter quod ambiantur ibid.
Religionum primæuus rigor extra vrgentem cauſam, nec minuendus nec augendus 6.46.7
Religio quam D. Petrus docuit, in Republica colenda eſt 2.8.1
Religioſi diſcoli bonos corrumpunt 6.46.12.& 13
Religioſi in omnibus vniuerſitatibus operam dant ſtudijs 6.46.13
Religioſi in virtute languidi, ruinæ proximi ſunt 6.46.13
Religioſi iuniores aut laici, ad quærendum emittendi 6.46.10
Religioſi labore manuum victitantes, Reipublicæ vtiles ſunt 6.46.3
Religioſi mendicantes in ordine nec quærunt delicias, nec inueniunt 6.46.5
Religio ſimulata duplex impietas eſt 9.23.4
Religioſi ordines non modo vitia extirpare, ſed etiam ad virtutes ſerio incitare debent 6.46.13
Religioſi ordines ſeſe reformare incipiunt 6.46.12
Religioſi qualem ægrorum curam habeant 6.46.13
Religioſi quomodo ſine ceſſatione orare poſſint 7.46.3
Religioſis pauperibus neceſſaria domum mittere decet 6.46.10
Religioſi abbatem vitijs ſuis conſentientem eligentes, ipſi ſibi ad ruinam viam ſternunt 6.46.13
Religio ſola hominum inter ſe ſocietatem cuſtodit 9.20.7
Religioſorum diuerſos ordines vitaſque integri varijque tractatus defendunt. 6.46.1
Religioſorum & Clericorum inſtituta ex natura ſua diſcrepant 6.46.6
Religioſorum familia efflorescere incipiunt 6.11.3
Religioſorum mendicantium collegia in magnis vrbibus extruenda ſunt 6.46.11
Religioſorum mendicantium crebri excurſus, diſciplinæ rigorem infringit 6.46.10.& 11
Religioſorum mendicantium laborioſos diſcurſus diuturnum libet aliis attollere debet 6.46.10
Religioſorum pleriq; pauperrime viuunt 6.46.2
Religioſorum prælati auſteritatem ſuo experimento aſſerant 6.46.8
Religioſorum ſtudia & officium 6.46.13
Religioſorum ſuauiſſimus concentus ibid.

Religio-

Religioſus ſtatus Dei non honoris aut libertatis cauſa, amplectendus eſt 6.46.12
Religio vera cærimonias habet modeſtiæ indices 9.10.4
Religio vera Reipublicæ fundamentum eſt. V. Reſpublica niſi in ea vera Religio vigeat, florere nequit.
Reliquias Sanctorum antiqui & SS. Patres venerati ſunt 9.26.17
Rempublicam accurate formare, ab instituto Societatis Ieſu non alienum eſt 11.3
Rempublicam, ad concitandum aduerſus magiſtratus odium, in diſcrimen conijcere, maximum ſcelus 9.14.9
Rempublicam magna arte regit, qui bene viuit 13.5
Rempublicam multa cladium genera exercent 9.1.1.& 2.
Rempublicam per ſacerdotes & Dei miniſtros optime adminiſtrari Dauid iudicabat 6.41.4
Rempublicam qui priuato ſumptu iuuant, laudandi ſunt 8.8.4
Rempublicam ſine iniuſtitia adminiſtrari non poſſe, falſa opinio 5.6.1
Rempublicam ſuperſtitio euertit 2.14.1.& ſeq.
Rempublicam vitia euertunt 2.4.3.& ſeq.
Repetundarum leges Romani ſocijs ſalutares tulerunt 7.9.1
Repetundarum rei capitis arceſſebantur 7.21.8
Republicâ turbatâ, priuata pereunt 1.2.3
Rerum minimarum creatio maximam artificis ſapientiam indicat 1.13.17
Reſidentes in camera ſua, non vero reſident; nec fructibus beneficij ſui gaudere debent 6.41.3
Reſidentes quantum boni canonicis accipere debeant ibid.
Reſidentia à beneficiato requiritur ibid.
Reſidentiam omnia concilia vrgent ibid.
Reſidentia ſacramento vrgenda ibid.
Reſidere quomodo debeant beneficiati ibid.
Reſponſa prudentum vnde dicta 5.2.6
Horum auctoritas ibid.
Reſpublica alieno adiutore bellum ſuſtinens, in auxiliatorum eſt poteſtate 10.38.4
Reſpublica ciuium etiam oneroſorum vitam protegere debet 5.9.6
Reſpublica ebrioſa, ſine miraculo ſtare non poteſt 3.14.6.7 8
Reſpublica Ariſtocratia diuturna, vnicum datur exemplum 1.21.11
Reſpublica Eccleſiaſticorum multitudine non grauatur 6.44.5 & 7
Reſpublicæ omnes ad diuinam normam inſtituenda ſunt 6.42.4
Reſpublicæ veteres bene conſtitutæ omnes nobilitatem coluerunt 8.20.4
Reſpublica ex hominibus varijs coaleſcere debet 1.4.2
Reſpublica florida quæ ſit 1.4.3
Reſpublica legum cuſtodia ſeruatur 5.1.1
Reſpublica immediate à Deo poteſtatem habet 5.8.5
Reſpublica in electione regum, ius ferendarum legum ſibi reſeruare poteſt 1.2.4.5.5.5
Reſpublica inermis, præda eſt 10.3.4
Reſpublica in qua omnes etiam pueri laboribus & opificijs applicantur, facile ad opes aditum habet 8.15.4
Reſpublica, niſi in ea vera religio virtusq; vigeat, florere nequit 2.2.3.1.& 5.2.5.1.3.6.1.& ſeq. 2.7.1. 2.8.1.& ſeq. 2.9.1.2.3.4.5.2.10 1 2.2.11.1
Reſpublica nulla niſi corruptis conſilijs perijt 8.2.1
Reſpublica nulla ſibi abſolutè ſufficiens eſt 1.4.3
Reſpublica perfecta bellum inducere poteſt 10.4.2
Reſpublica perfecta quænam dicitur ibid.
Reſpublica populo oppreſſo infirma eſt 8.17.5
Reſpublica poſſibilis, non idea abſtracta his libris docetur 1.2.6
Reſpublica potens, vrbes firmas & populoſas habeat oportet 8.22.1.
Reſpublica quando mutari dicatur 1.14.1
Reſpublica ſacerdotum inbonorans florere nequit 6.42.4. 6.44.5
Reſpublica ſibi ſufficiens quæ dici poſſit 1.4.3
Reſpublica ſine legibus ciuilibus adminiſtrari nequit 3.3.4
Reſpublica ſuo iure quando priuari poſſit 5.5.7
Reſpublica ſuos ciues quomodo ad fortitudinem inſtituere debeat 3.17.8.9.10.11.12
Reſpublica varie à varijs definitur 1.1.2
Reſp. vnam abſolutam formã habens, facile mutabilis 1.14.4
Rex à ſubditis non iudicatur 6.24.6
Rex bonus, rara auis in terra 1.11.1
Rex Britanniæ aliter ſentit, quàm eius orator 9.39.3
Rex cur & quando bella intereſſe debeat 10.23.1.2.3
Rex in adminiſtratione iuſtitiæ à populo non pendet 1.24.3
Rex non eſt cauſa ſui 2.2.4
Rex non regno, ſed virtute beatus eſt 2.2.4
Rex potentiam non in vnum principem conferre debet 1.16.1
Rex qua parte maior ſit tota republica 1.24.3
Rex Ribaldorum in aula Francica 7.16.5
Rex ſacrorum apud Romanos cuius auctoritatis 1.15.7
Rex ſemper in aliena manu eſt vel principis vel infimorũ 8.20.4
Rex ſi bello immerſit ſecuritati ſuæ conſulat 10.23.3.& 4
Rex ſi viuidus prudenſque ſit, præfectum ſupremum continebit 7.14.3
Rex ſubditos vt familiares veneratur 2.2.4
Rex ſupremum præfectum conſtituens, vtiliter facit, modo idoneum eligat 7.14.3
Rex verus publicus ſeruus 1.15.1
Rhetorum regimen populare eſt 7.19.12
Rhetorianorum hæreticorum dogma 9.11.8
Rhetoriani hodie aliqui inueniuntur ibid.
Rhetorica definitio. V. Eloquentia.
Rhodij metu iudiciorum contra plebem conſpirarunt 9.8.6
Rhodiorum Gymnaſium celebre fuit 4.13.4
Richardus Britanniæ rex vectigalium collectores fraudis conuictos, ſupplicio affecit 8.7.23
Rhoderici regis Hiſpaniarum infauſta libido 9.8.8
Roma caput idololatriæ, facta eſt mater filiorum Dei 6.36.7
Roma cur ſub beſtia comedente & comminuente in ſcripturis figuretur 3.15.3.4.3.16.9.10.11.14
Roma duos tantum clementes principes vidit 3.16.18
Romæ filijs ſenatorum conſultationibus intereſſe licitum erat 7.8.3
Romæ plebeius conſul vnde 9.12.4
Romæ priuatis arma habere, emere, vendere vetitum fuit 10.14.4
Romæ ſenatus ius monetæ cudendæ vſurpabat 8.7.2
Romæ ſpe dominationis plurimæ ſeditiones excitatæ ſunt 9.8.9
Roma ſub Optimatum regimine perpetuò tumultuatum eſt 2.21.& 12.1.22.9.
Romæ ſuperſtitio vehemens fuit 2.14.7
Romæ triplex ciuium ordo 1.17.13
Romæ viris fortibus præmijs donatis ad magiſtratus aditus facilis erat 10.57.2
Roma iuſiurandi datæq; fidei, quàm aliæ gentes ſeruantior fuit 2.15.2.& 6
Romana acies in qua parte fuerit vitioſa 10.37.1
Romana aciei diuiſio 10.37.2.& ſeq.
Romanæ legionis arma & fortitudo 10.24.28
Romanæ militiæ error 10.30.1.& 3
Romanæ nobilitati fraudes & ſuperſtitiones obfuerunt 2.15.8
Romana ſedis dominia 6.8.9
Romanæ vires ob frumenti penuriam domi ſemper imbecillæ fuerunt 8.21.2
Romanæ vrbis olim profligatus pudor 3.12.2.& 3.& 9
Romana in militia reprehenditur alternum Tribunorum imperium 10.22.14
Romana militia ex diuturnitate ſtipendiorum odioſa fuit 10.55.1.
Romanam plebem qui ſibi demerebatur, facile rerum potiri potuit 7.20.4
Romana nobilitas auaritia ſua ſeditionum cauſas dedit 9.8.5

Roma

[illegible]a non ſuis viribus ſed Hannibalis imprudentia ſeruata eſt 9.1.7
[illegible] plebs ſeditioſa contra ſua mancipia arma ſumere re[illegible]caſat 9 3.2
[illegible] ſedes in dignitate & ordine primas tenet 6.36.6.[illegible] 7
[illegible] ſedes præcipue omnia ſintata ac leges cuſtodit 6.25.3
[illegible] ad comitia obrij venerunt 8.14.4
[illegible] ad tyrones inſtruendos armorum doctores habebant 10.24.20
[illegible] agricultura primam curam habuerunt 8.11.2.& 4
Romani ante dena ſtipendia vxorem ducere non poterant 10.21.11
Romani Arabicis mercibus ingentia vectigalia impoſuerunt 8 7 11
Romani arcibus imperium tenuerunt 8.23.3
Romani belli indicendi ius ad populum deuoluerunt 10.4.3
Romani contra Hannibalem milite ſtipendiario vſi ſunt 10 28 5.
Romani cur regnum oderint 1.22.10
Romani cur tanta copia politices peritorum abundarint 7. 8 5.
Romani doli Deos delectari credebant 3 4.3
Romani equites toto mundo negotiabantur, & vſuras exercebant 8.10.7
Romani etiam in ipſa Italia interpretibus vſi ſunt 7.30.1
Romani ex frugibus decimam, ex plantarijs & arboretis quintam accipiebant 8 7 15
Romani ex [illegible] provincijs delectum agebant 10.28.4
[illegible] F[illegible] & Veios cuniculis oppugnarunt 10 46.12
[illegible] ſ[illegible] ſine pecuniam profuderunt 8. 9. 7. 8.
[illegible]
[illegible], Alpes tranſeuntes, recedere iuſſerunt 9.
[illegible]
[illegible] de imminento tributa remiſerunt 8.7.21
[illegible] imperatorum adorandas, ad exteras vrbes [illegible] 7 5.2
[illegible] imperatores ſuos Deos credebant, illiſque aras decer[illegible] 2.14.9
[illegible] imperatores [illegible] annorum vno excepto om[illegible] interierunt 2.12.2
[illegible] 1.14.3
[illegible] 9.3.2.9 4.1.& 2
[illegible] imperij ſtatus minima occaſione mutatus eſt 8.1.6
[illegible] imperium dilatando prodiderunt 10.2.8
[illegible] in bella progredientes, quem itineris ordinem ſerua[illegible] 10 31.1
[illegible] ingrati fuerunt 3.8.1.& 2.& 5
[illegible] futura & iam auſpicata tyrannidis certa [illegible] præſagia habuerunt 7.10.2
[illegible] imperatores) ſuos crudeles fuerunt 1 14.11
[illegible] ordinarium non habuerunt 10.29.1
[illegible] ludos ſcenicos & gladiatores ac inutiles immenſos [illegible] 8 9.7.8.13.7
[illegible] a Sagunto nimis lenti fuerunt 8.2.4
[illegible] magiſtratus annuos habuerunt 7.9.1.7.
[illegible] crudeles erant 10.6.9
[illegible] rationes creberrime mutarunt 7. [illegible]
[illegible] præcidebant 8.15.5
[illegible] venditores, candidatorum tamen [illegible] habebant 7.7.3
[illegible] disciplinam ſtricte ſeruabant. 10 24.
[illegible]
[illegible] congregare, deni, vnum ſeruum communem ha[illegible] 10.24.26
[illegible] dimidiati, interdum totum mon[illegible] 10.24.2.& 13.& 26
[illegible] pugnare coacti 10.20.1.& 2
Romani milites varia exercitia habebant 10.24 11.& ſeq.
Romani militibus frumentum & legumina dabant 10.35. 4.& 6
Romani multo ſanguine vicerunt Latinos 10.57.1
Romani monſtroſos partus abijciebant 5.12.1
Romani nullum niſi in vrbe natum & educatum prouincijs præficiebant 7.12.1
Romani ob ſeditiones domeſticas bella externa lætis animis audiunt 9.3.2
Romani omnium ſenatorum, exercitus regnorum, prouinciarum, claſsium nomina, opes, vectigalia, tributa, & in laterculo deſcripta habebant 7.7.4
Romani opibus, ne eas Pœni raperent, ſe defenderunt 8. 2.4
Romani opum cupiditate Cyprijs Parthiſque bella intulerunt 10.8.6
Romani peculei caſtrenſis medietatem ad ſigna deponebant 10.53.6
Romani plus negociationibus quam bellicæ rei ſtudebant, in prouincijs 8.10.7
Romani potentiam ſuam in bello Punico ſecundo non maturo ſatis exeruerunt 8 2.4
Romani prouinciales negociari non permittebant 8.10.7
Romani prouinciarum longinquarum præſides, eas vaſtabant & ad rebellionem cogebant 7 7.5
Romani prouinciarum præſides ſorte eligebant 7.7.9
Romani punctim ferire docebantur 10.24 20
Romani rei frumentariæ magnam curam habebant 8. 21.2
Romani ſenatus forma 1.21.14
Romanis hoſtes contempti, maxima damna cladeſque intulerunt 10.10.3
Romanis Imperatoribus ignis prælatus 3.5.5. 7.5.5
Romanis in caſtris munitio deſijt 10.33.6
Romani ſine ſtipendio militabant 10.53.1
Romanis iuramentum per genium Cæſaris ſacrum erat 2. 15 7
Romanis niſi militaſſent, ad honores aditus non patebat 10. 20.3.10.21.11
Romani ſociorum copijs multa geſſerunt 8.24.1
Romanis poſt bellum Punicum magna parſimonia indicta eſt 8 14.4
Romanis pro primo ſtipendio in menſem deni denarij dabantur 10.35.2
Romanis quantum frumenti ſingulis annis aduectum 8.13.7
Romanis quantum in diem inſumere licitum fuerit 8.14.4
Romani ſupra omnes gentes fidem patriæ præſtiterunt 8. 10.4
Romani toties ab Annibale victi, plures exercitus alunt 8.2.4
Romani totum orbem nunquam obtinuerunt 5.5 9
Romani victis duram ſeruitutem imponebant 8.7.15
Romani victos benigne, ſed caute habendo, imperium ſtabilierunt 10.60.3.4
Romani viris fortibus varia præmia conferebant 10.57.1. & 2
Romani viritim agros diuidebant, & veteranis in ſubſidium vitæ diſtribuebant 8.11 3
Romani voluptatem ex innoxiorum cædibus hauſtam, proprio dolore penſarunt 5.16.5
Romano imperio veteri propria fuit prodigalitas 8.9.7.8. 13.7
Romanorum Ariſtocratia diuturna non fuit 1 16.3
Romanorum auxilia raro tumultuata ſunt 10.28.4
Romanorum caſtra. 8.23.3
Romanorum caſtrorum deſcriptio 10 32.1
Romanorum caſtrorum munitio 10.33.1.2 & 3
Romanorum circa armamentaria maxima cura, induſtria, & impendium 10.14 4
Romanorum ciuium inuidia, eis bellum ciuile fecit 7.10.2
Romanorum ciuium numerus & multitudo 3.16.9

Roma-

Romanorum claſſes 10.50.1.& 2
Romanorum conſuetudo in magiſtratibus prouincialibus annuatim mutandis non probatur 7.10 2
Romanorum crudelitas 1.13.4
Romanorum ditiſſimi ſerui erant 8.20.4
Romanorum gladij per omnia arma ad corpora penetrabant 10 15 15
Romanorum in conuiuijs luxus 8.14.2
Romanorum leges crudeles emendatæ 3.12 6
Romanorum ludi toti orbi graues fuerunt 3.16.9 10
Romanorum luxuriam paupertas ſecuta eſt 8.14.4
Romanorum militum cibus & potus 10.24.2.& 3
Romanorum militum diuiſio 10 30.1
Romanorum mores, quibus perierunt, eorum Dij non correxerunt 2.6.2.2.15.4
Romanorum opes militibus vnius Ioſaphati reguli non ſuffeciſſent 8 2 3
Romanorum Optimatum iudicia infamia erant 1.21.13
Romanorum propria fuit bellica exercitatio 10 24.10
Romanorum ſenatorum numerus 8.10.7
Romanorum ſenatorum regius conſeſſus ex mercatoribus erat ibid.
Romanos omnes paucorum conſpiratio ſeruire coegit 7 10 2
Romanum exercitum armorum exercitatio ceſſans perdidit 10 15 18 & 19
Romanum imperium continuis ſeditionibus agitatum eſt 9 3. 2 9 4.1.& 2
Romanum imperium horribilis illa beſtia, quæ eſt quarta apud Danielem præfiguratum eſt 8.9 7. 8.13.7
Romanum imperium ſingulis decennijs plures ſeditiones, conſpirationes, peculatus vidit quam Hiſpanica Monarchia intra centenos annos 7 9.4
Romanus populus crudelior fuit imperatoribus 1 22.10
Romanus populus propter vſurariorum rapinas, in ſacrum montem ſeceſſit 8.17.5
Roma optimorum ducum & bellatorum ſeminarium fuit 10 14.2
Roma ſine negotiatione ſtare non poterat 8.10.6
Romulus firmato imperio crudelis fuit 1 16.4
Romulus ſcuta inſtituit 10.15 13
Ruſinus hæreticorum patronus & hæreticus 9.27.5
Ruſtica tribus in vrbe honorata 1 19 6
Ruſticanus Carolus V. victum præſcripſit 8.14.7
Ruſticis domi docendum eſt 8 11.14
Ruſtici venationibus vexandi non ſunt 8.8 4
Ruſticorum conuiuationes impediendæ 8.11.14

S.

SAcerdos Chriſti, eius Euangelium non erubeſcit 6.10.37
Sacerdos concubinarius ſacerdotio decedere iubetur 6 4.7 6.16.6
Sacerdos ebrioſus res monſtroſa 6.10 7
Sacerdos falſarius aut periurus officio deponitur 6.16.6
Sacerdos hoſpitalis eſſe debet 6 10.10
Sacerdos indoctus turpiſſimo vitio laborat 6.13.2
Sacerdos in veteri lege incenſum poſiturus, ſorte deligebatur 7.7.8
Sacerdos peccans, quam diu pœnitentiam agere debeat 6.16.6
Sacerdos peccato ſuo infamatus, in priſtinum gradum reſtitui nequit ibid.
Sacerdos penuria laborans, ad muneris ſui functiones inhabilis eſt 6.42.7
Sacerdos ſummus apud Iudæos omnibus præerat 6.37.8
Sacerdotali functioni caſtitas vtilis & neceſſaria 6.10.6
Sacerdotali ſollicitudini ſobrietas neceſſaria 9.10.7
Sacerdotem de bello aut armis diſputare non dedecet 10.1 2.& ſeq.
Sacerdotem inebriari graue eſt 6.10.7
Sacerdotem vnum, ſi reditus ſpectes, centum aut ducenti alunt 6.44.5
Sacerdotes Chriſtiani vbique ſacrificium offerunt 6.4.2
Sacerdotes de Euangelio viuendi ius habent 6.42.4
Sacerdotes in primæua Eccleſia opes amplas habuerunt 6.42.5
Sacerdotes Iudaici magna viuendi præſidia habuerunt 6.42 1.& 2 & 3
Sacerdotes Iudæorum ex oblationibus diteſcebant 6 42.2
Sacerdotes Iudæorum omnium immunes, legi commodiſſime ſtudere poterant 6.42.3
Sacerdotes peccantes, canones officio deponunt 6.16.5
Sacerdotes peccantes multis digni mortibus 6.16.3
Sacerdotes regum delicta puniunt, eosq́; pro talibus quandoque excommunicant 6.5.13 & 14
Sacerdotes ſincerius iudicant, quam ſeculares 6.8 8
Sacerdotes verè pœnitentes, quando in priſtinum gradum reſtitui poſſint 6.16.6
Sacerdotes veteris teſtamenti bellatores fuerunt 10.1.4
Sacerdotes V.T. hoſtias pro peccato totas accipiebant 6.42.2
Sacerdotes vt ſanctè ſacrificent, magiſtratus eccleſiaſticus attendere debet 6.4.5
Sacerdotibus Aaronicis vino & ſicera interdictum erat 6.10.7
Sacerdotibus diuitiæ conceſſæ ſunt 6.42.2.& 3
Sacerdotibus V.T. ex ſacrificio pro delicto ingens reditus veniebat 6.42.2
Sacerdotibus V.T. pelles holocautomatum dabantur ibid.
Sacerdotibus V.T. primitiæ & primogenita dabantur ibid.
Sacerdotij & regni coniunctio 7.6.2
Sacerdotij honor curam rectè viuendi auget 6.10.36
Sacerdotij multiplices ſunt prærogatiuæ 6.3 7.8.9
Sacerdotio initiari volentes, quomodo & ex quibus examinandi 6.12.7
Sacerdoti præcinenti populus olim reſpondebat 6.6.5
Sacerdotis contumacia prohibetur, humilitas commendatur 6 10.28
Sacerdotis in ebrietate deprehenſi pœna 6 10.7
Sacerdotis officium eſt, docere ſubditos & magiſtratus 1.1.3
Sacerdotis ornatus modeſtia eſt 6.10.9
Sacerdotis primum munus quod ſit 6.4.1
Sacerdotis ſummi apud Hebræos præcipua dignitas erat in iudicando 6.42.3
Sacerdotium Chriſtianum regale eſt 6.3.15
Sacerdotium regno maius eſt 6.3.7. 6.43.3
Sacerdotium & iuriſdictio ciuilis iure naturali non pugnant 6.9.3
Sacerdotium Leuitarum honoratiſſimum & ditiſſimum erat 6.42.1.& 2.& 3
Sacerdotium regno iunctum res eſt firmiſſima 6.42.4
Sacerdotium regno venerabilius eſt 6 3.2.5.6.7.8.9
Sacerdotum bonorum paucitatem præſtat habere, quam malorum multitudinem 6.10.38
Sacerdotum concubinariorum Miſſas audire, ſynodus Romana prohibuit 6.4 7
Sacerdotum error populi pernicioſus eſt 6.10 1
Sacerdotum impia vita, multorum malorum cauſa 6.4.4 & 6.
Sacerdotum leuia delicta, grauia putantur. 6.16.7
Sacerdotum magiſtratus ciuilis defenſor eſt & aduocatus 6. 3 10
Sacerdotum mores trahunt populum 6.10.1
Sacerdotum ordinationi maior ætas conſtituenda 6.12 5
Sacerdotum pœnæ perpetuæ ſunt, laicorum temporariæ 6.16 3
Sacerdotum ſanctitas duplex 6.10 38
Sacerdotum ſpiritualis miſſio cum ſpirituali imperio ex ſe iuncta non eſt 6 9.4
Sacramentarijſmi auctores 9.13 4
Sacramentarij vinum deteſtantur Lutherani ibid.
Sacrificanti vt miniſter adſtet, canones ſtatuunt 6.4.9
Sacrificia à ieiunis patribus parari debent ibid.
Sacrificia in Eccleſia quotidiana eſſe oportet ibid.
Sacrificij contemptus in primitiua Eccleſia repentina morte vindicatus 6.4.5
Sacrificij contemptus, reipubl. interitus eſt 6.4.4
Sacrificiorum tria genera apud Hebræos 6.42.2
Sacrificium Chriſtianum puritatem requirit 6.4.5

Sacri-

Sacrificium Chriſtianum ſcurriliter irrident nouatores 6.5.4
Sacrificium Miſſæ, crucis ſacrificio conſentit 6.5.5
Sacrificium per miniſtri impuritatem non polluitur 6.4.7
Sacrificium quid ſit 6.5.4
Sacrificium ſemper in Eccleſia fuit 6.5.5
Sacrificium typicum contemptum, grauiter punitum 6.4.4
Sacriſtæ officium 6.40.10
Sæcularia negocia diſputare quomodo religioſi poſſint 1.1.4
Saguntini victoris miſericordiam deſperantes, ſe ipſi confecerunt 10.9.4
Salas in Theologia & iure doctiſſimus 5.1.4. 8.7.4
Salas omnes ad ſoluenda tributa iuſta ante ſententiam obligari docet 8.7.18
Salinarum copia in Italia 8.12.5
Salinas Ancus Marcius primus inuenit ibid.
Salomon architectes magnus fecit 8.15.3
Salomon in ſenectute prodigus fuit & exactor 8.13.6
Salomonis equorum multitudo 6.4.2.2
Salomonis holocauſtorum multitudo ibid.
Salomon negociationes exercuit 8.10.10
Salomon, poſtquam libidinibus ſe dedit, male regnauit 3.12.6
Salomon rex ditiſſimus fuit 8.5.3
Saluus conductus Germanis à Tridentina ſynodo conceſſus 9.43.5
Sambuca machina bellica turribus adiuncta 10.19.7
Samnitum horrendus delectus & iuſiurandum 2.15.10
Sanctorum actis & doctrinis nihil fraudis ſubeſt 1.9.3
Sanctos etiam antiqui ſancti patres inuocarunt 9.26.17
Sanitas nullis vel paucis medicamentis reſtituitur 5.11.4
Sanitas res fluxa eſt 8.2.1
Sanitatis magna cura in caſtris habenda eſt 10.54.5
Sapientes Græciæ non fuerunt tyranni 4.11.7
Sarauia eccleſiarum vniuerſales traditiones, aut diuinas, aut apoſtolicas eſſe aſſerit 6.37.3
Sarauia epiſcopatum ſolo vigore eccleſias ſtetiſſe fatetur 6.37.5
Sarauia epiſcopis duplicem poteſtatem concedit 6.37.7
Sarauia epiſcoporum dignitatem canonibus apoſtolorum probatam dicit 6.37.3
Sarauia epiſcoporum opes & famulitium probat 6.43.2
Sarauia Gallicus miniſter vnanimem patrum conſenſum legem inuiolabilem dicit 6.37.3
Sarauia in paritate pacem firmam eſſe negat 6.37.5
Sarauia neceſſitatus à veritate, primatum Petri agnoſcit 6.37.9
Sarauia odium epiſcoporum, plagam Dei eſſe docet 6.37.5
Sarauia vetuſta ordinis Hierarchici vocabula defendit 6.37.4
Satan Luthero perſuaſit, Miſſam idololatriam eſſe 6.5.4
Satraparum in Chaldæa Monarchia dignitas ac potentia. 7.14.5
Satraparum nimia potentia, niſi fœnetur, periculoſa 7.14.6
Satraparum viſitatores erant veteres ſatrapæ 7.14.5
Satraparum Monarchiæ Chaldæo-Perſicæ numerus 7.14.6
Saxoniæ Electoris in Imperio poteſtas 7.17.2
Scaligeri duo, Iulius & Ioſephus, ad Veronenſium Scaligerorum proſapiam, genus ſuum referre voluerunt 4.19.10
Scandala neminem à religione Catholica arcere debent 9.43.11
Scauri theatrum 8.14.9
Scelerum tantamenta punita 5.8.9. 6.9.6
Schacoculi in Thuicia ſimulata ſanctimonia incurabiles ſeditiones concitauit 9.9.7
Scharpianum dogma confuſionem parit 5.8.16. reipubl. euerſionem inducit 5.8.17. 6.9.6
Scharpij infirma argumenta diſcutiuntur 5.8.16
Scharpio commiſſus Parous 5.8.16
Scharpium imbellem & maledicum nebulonem, Caluiniſticus adulator Herculem & Herculo maiorem indigitat 5.23.7. 6.28.11
Scharpius Cacus Britanniæ, lues Galliæ 5.8.16
Scharpius canonem librorum ſcripturæ multis argumentis oppugnat 5.23.7. eadem ſoluuntur 5.23.8
Scharpius Eccleſiaſticos iuriſdictione temporali ſpoliare conatur 6.9.1 & 2
Scharpius etiam à ſuis refutatur 5.8.16
Scharpius Eucharistiæ materiam tollit 6.5.2
Scharpius in dialectica non verſatus 5.8.16
Scharpius magiſtratui condendarum legum ius tribuit ibid.
Scharpius principum leges conſcientias ſtringere negat 5.8.15. & 16
Scharpius proprijs retibus capitur 5.8.16 & 17
Scharpius renuncitur 5.8.18
Scharpius ſibi contradicit 5.8.16
Scharpius vnam rem duas præſentias habere poſſe negat 6.5.3
Schenckiana arx opportuno loco ſita eſt 8.21.8
Schiſma in pontificis electione abominabile eſt 6.2.2
Schiſmata ex multitudine pontificum nominatorum orta ib.
Schiſmata plerunque in hæreſis deſinunt 9.20.3
Schola & ſcholaſtici qui olim dicti 7.16.4
Scholarum fundatores & cenſores ſunt Pontifex & Epiſcopi 4.6.3
Scholarum militarium numerus & ocia 7.16.4
Scholaſtici in conſilio præſidum erant ibid.
Scholaſtici officium 6.40.8
Scholaſtico Metropolitano generalis ſcholarum inſpectio commiſſa ibid.
Scholaſticus Cathedralis præſidet examini ordinandorum ib.
Scientiæ ab vno formali obiecto vnitatem accipiunt 4.17.1
Scientia rerum ſingularum vna peculiaris eſt, omnium vna generalis 4.17.2
Scientiarum ordo duplex conſtituitur 4.17.1
Scientiarum ſecundum naturas rerum diuiſio 4.17.2
Scientiarum tria genera, per ternas abſtractiones plerique conſtituunt 4.17.1
Scipio Africanus exploratores Hannibalis deprehenſos benigne habuit 3.17.6
Scipio Africanus fratrem belli Syriaci ducem & conſulem, voluntaria legatione comitatus eſt 7.11.2
Scipio Africanus delatum ſibi perpetuũ conſulatum recuſauit 7.18.7
Scipio Aſdrubalem militem ieiunum educentem, facile vicit 10.35.9
Scipio fugientibus viam muniendam dixit 10.49.1
Scipio hoſtium caſtra explorandi artem inſignem inuenit 10.51.9
Scipio in Hiſpania ob Celtiberorum perfidiam oppreſſus eſt 10.28.6
Scipio Lælium corona aurea & triginta bubus donauit 10.56.1
Scipioni Naſicæ dictum innocens ſed acerbum Aedilitatem abſtulit 3.11.5
Scipio Numentinus triginta dierum frumentum milites ſecum ferre coegit 10.24.13
Scipionis Africani virtus militaris 8.2.4
Scipionum exilia ex ſeditione plebeia 9.3.2
Scipio populi Rom. nomina reddere potuit 3.2.4
Scipio rem publ. diſtinxit rem populi 1.3.2
Scipio ſimulatæ religionis pœnas dedit 2.13.15. & 20
Scorpio machina bellica 10.19.7
Scarpius (uni vitam deſperat, ſeipſum occidit 3.15.11
Scribæ apud Hebræos ſumma venerationis fuerunt 7.25.2
Scribæ dicebantur viri docti ac prudentes ibid.
Scribarum extra iudicium varia dignitatis officium ibid.
Scribarum inſolentiam Cato retudit 7.24.5
Scribarum magna olim fuit dignitas 7.24.4
Scribarum opera vtendum, non vero eorum dictis obaudiendum 7.24.5
Scriba Scipionis eius filio prælatus fuit 7.24.1. & 4
Scriptiones de controuerſiis fidei moderata, ſed aperta & ſine ſimulatione eſſe debent 9.34.4
Scriptis fides defendenda eſt 9.34.1. & 4
Scripturæ canonem Sectarij ſuo arbitrio mutant 5.23.6.7
Scripturæ controuerſiarum quis iudex conſtituendus ſit 9.31.3.5.7.8. & 10
Scriptura lectio non eſt omnibus mandata 5.27.1

hære-

Digitized by Google

hæreticis noxia 5.27.5
Catholicis permiſſa, ſed cum diſcrimine 5.27.6 & 7
Scriptura ſacra etiam in monaſterijs ſunt exponenda 6.13.5. 6.44.13
Scriptura Sacra interpretes examinandi modus 6.12.7
Scriptura ſacra occulta vis 1.6.1
Scripturæ ſenſum nemo per ſeipſum cognoſcit 9.41.10
Scripturæ verſio latina à S. Hieronymo facta, ſincera eſt ac erudita 5.24.1
ea iam olim ab Eccleſiis probata & celebrata ibid.
quæ Concilij Trident. in eiuſdem approbatione mens 5.24.3
Scripturæ verſiones ab hæreticis factæ, quales ſint 5.24 3.5. 25.2.& 3
Scriptura intellectu difficilis eſt & obſcura 5.26.1.2.3
eam à quouis opifice qui legere norit, intelligi, docent Sectarij 5.26.1
Scripturam bono fine vertere & legere, interdum bonum eſt 5.26.4.5.27.7
Scripturam Catholici venerantur, & ſoli rectè intelligunt 5.23.2.3. 5.24.1.& 4
eam Sectarij contemnunt & mala interpretatione corrumpunt 5.23.3.4 5. 5.28.4.& 5
authenticam nullam habent 5.24.3. 5.25.1.2.3 4.5
Scripturam, ſi Eccleſia fallitur, falſam eſſe neceſſe eſt 9.35.3
Scriptura non eſt ſufficiens omnibus controuerſiis decidendis 5.28.3
Scripturarum controuerſias ſolius Eccleſiæ auctoritas dirimere valet 9 35.3
Scripturarum genuinum ſenſum quinam teneant, controuertitur inter Sectarios & Romano-Catholicos 9.44.7.& 8
Scripturarum ſacrarum lectio in omnibus academiis requiritur 6.13.5
Scripturarum SS. verus ſenſus non priuato iudicio æſtimandus eſt. 9.44.8
Scripturarum ſana interpretatio per traditionem habetur 9.41.10
Scriptura ſacra 4. ob cauſas contra Atheos vſurpari poteſt 1.6.1
Scripturas legendi, idiotæ à ſuis paſtoribus facultatem petant 5.27.7
Scripturas ſacras quiſque hæreticorum ſuo arbitrio interpretatur 9.30.6 & 9
Scripturæ vernaculæ verſionis pauca Eccleſia vſa ſunt 5.26.1.2
Scultetus caput irriſorum religionis. 9 105
Scurra Oppenheimenſis contra Pontificem calumnia 6 21.2
Scuta etiam ante bombardas inutilia fuerunt 10.15.13
Scuta noſtris militibus impedimenta ſunt ibid.
Scuta Romanorum firma erant 10.15.12
Scuta Romulus inſtituit 10 15 13
Scutis quænam ligna apta 10.15.11
Scutorum forma, materia, & magnitudo ibid.
Scutorũ Germanorum & Gallorum infirmitas 10.15.12.& 13
Scutum contra bombardas factum, nimis graue ferret 10.59.6
Scutum vetuſtæ militiæ præcipuum munimentum fuit ibid.
Scytala Laconica, litera occulta 10.51.7
Scythæ iuuentutem ſeuere inſtituebant 4.1.4
Σεβαστοφόροι quinam dicti, & quæ eorum dignitas 7.15.1
Sectæ Sacramentariorum variæ, earumque varij auctores 9.11.2.& ſeq.
Sectarij arrogantes antiquitatem damnant 9.41.10
Sectarij conuitijs, epigrammatis, famoſis libellis Pontificem, Cæſarem, principeſque, Catholicos traducunt 9.34.2
Sectarij cur Hierarchicum ordinem oderint 6.37.1
Sectarij dum monarchiam fugiunt, ſinguli tyrannidi inæſtimantur 6.37.9
Sectarij idoli ſui myſteria pandere non audent 9.41.1
Sectarij legem diuinam Catholicos repudiaſſe, interpolaſſe, & oppreſſiſſe calumniantur 5.23.1
ſolas traditiones ſuas ſequi 5.28.1
Sectarij noſtri vetuſta nomina officiorum eccleſiaſticorum reijciunt, rem retinent, Angli vtraque amant 6.37.1
Sectarij quicquid ex ſcriptura euidenter probari non poteſt, reijciunt 9 44.7
Sectarij ſcripta humana & confeſſionem ſuam legi diuinæ præferunt 5.28.4.& 5
Sectarij ſcripturam authenticam nullam habent 5.24.3 5.25.1.& ſeq.
Sectarij ſe mutuo infamant 9.44.10
Sectarij ſocietatem ob iuuentutis informationem, infeſtiſſimè oderunt 4.6.9
Sectarij Tetrarchiam in Eccleſia permittendo, monarchiam ſine ratione denegant 6.37.9
Sectariorum contra Concilij Trid. auctoritatem, inanes ſunt exceptiones 9.43.1.& ſeq.
Sectariorum inquieta ingenia 6.5 1
Sectarios odium in Pontificẽ de hæreſi ſuſpectos reddit 6.20.1
Sectarum diſcrepantium doctores & antiſtites 9.11.1
Seditio Conſtantinopoli cruenta 9.5 1.
Seditio crimen maieſtatis eſt 9.45.2
Seditio ex ſuperſtitione orta, incurabilis eſt 9.9.7
Seditio ex veris magiſtratus malis nata, periculoſiſſima eſt 9.14.3
Seditio graue malum, belloque calamitoſius 9.2.1
Seditio grauis Romæ ob nouas tabulas 9 3.2
Seditio Hiſtiæa inter duos fratres de diuidanda hæreditate 9.12.3
Seditio initijs ferè eſt inualida 9.15.2
Seditio malum frequens 9.3 1.& 2
Seditionarij non ordinantur, ordinati vero honore priuantur 9.43.4
Seditionarij perſona rei cauſam meliorem vel deteriorem facit 9.41 8
Seditionariorum & eorum complicum quales pœnæ 9 45.2 & ſeqq.
Seditionem aut rebellionem cogitantes, largitionibus agunt, fucatumque pacis ſtudium præſeferunt 9.14.10.& ſeq.
Seditiones crudeles in Ægypto 9.14.15
Seditiones & transfugia diſſimulare quãdoque prodeſt 9.16 10
Seditiones ex paruis magnas ſæpe victoris ſæuitia efficit 9.15 5
Seditiones ex paruis rebus maxima oriuntur 9 12.9
Seditiones à caſtris Romanis raræ fuerunt 5.45.1
In ſeditione ſine ſummo magiſtratu manet ciuitas 9.3 2
Seditiones Iſraelitarum ex populi malitia orta ſunt 9.9.1
Seditiones multi falſis literis, aut accepta creditò pecunia ſedarant 9.16 5.& 6
Seditiones Romæ ex diuturna militia frequentes 10.55.1
Seditiones Romæ in ipſis iudicijs ſanguinia 9.3.2
Seditiones Romanis bella externa læta fecerunt ibid.
Seditiones ſæpe nulla ex cauſa concitantur 9.9.1
Seditiones ſanctorum & religioſorum virorum interuentu ſæpe compoſita ſunt 9.16.12
Seditiones ſedare & vitare, prima cura principum eſſe debet 9.3.1.& 2. 9.4.1
Seditiones vt prauideantur, ſumma arte opus eſt 9.14.4
Seditione vix vnquam melior ſtatus efficitur 5.1.10
Seditionibus imperium Græcorum fœdioribus, quam Romanorum agitatum eſt 55.1
Seditionibus plurimi Roman. imperatorum perierunt 9.4.1
Seditionibus Romanum imperium continuè agitatum eſt 9.3.2. 9.4 1.& 2
Seditioni interdum ex neceſſitate cedendum 9.15.3
Seditionis cauſæ ferè Rectorum & populi delicta ſunt 9.8.1
Seditionis cauſa fortuita 9.13.1.& ſeqq.
Seditionis cauſa non minima, fames eſt 9 31.2
Seditionis concitandæ artem docere, hominis inſani eſt; media eam præcauendi tradere, politici 9.14.1
Seditionis concitandæ efficax cauſa calumnia 9 14.3.& 5
Seditionis initia ſunt maledicta 9.45.8.& 10
Seditionum auctores officijs demereri interdũ conuenit 5.1:7
Seditionum cauſa cum anceps aut leuis eſt, à partibus abſtinendum eſt 5.46.3 & 6
Seditionum coercendarum variæ rationes 9.15.2.& ſeq. 9.16 2.

9.16.2.& ſeq.
Seditionis finis eſt exitium 9.2.5
Seditionum primaria cauſa 9.8.2.& ſeq. 9.9.1.& ſeq. 9.12.2.& ſeq.
Seditionum remedia duplicia 9.15.1
Seditionum tempore quando, & quibus partibus ſit abſtinendum 9.46.3.4.5.6.& ſeq.
Seditionum varia genera 9.45.1
Seditio populi ex multis ſignis præcognoſcitur 9.14.1.2.3
Seditio ruſticorum in Anglia 9.9.2
Seditioſa plebs Romana contra ſua mancipia arma ſumere recuſat 9.3.2
Seditioſi non facile nec diu concordes 9.15.8
Seditioſi non ſunt fortes 9.2.5
Seditioſi poſt monitionem ad pacem non redeuntes, excommunicantur 9.43.4
Seditioſis ſpes veniæ danda 9.15.5
Seditioſorum bona hæredibus auferuntur 9.45.11
Seditioſorum domus publicari aut diruí ſolebant 9.45.3
Seditioſorum & coniuratorum filij & amici, non ſunt puniendi 9.45.11
Seditio ſub Othone periculoſiſſima orta 9.9.10
Seditio valida cuniculis oppugnanda 9.15.3
Seditio vnde dicatur 9.2.1
Segebergenſes à VValdemaro obſeſſi, commeatum ſimularunt 10.47.6
Seleuciæ Epiſcopus patriarchali honore & loco gaudet 6.36.9
Seleuciæ præſul ſextus in ordine patriarcharum ibid.
Seleucus à Ptolomæo occiditur 1.7.7
Seleucus vltimus ducum Alexandri, Lyſimachum ſuperat & neci dat ibid.
Selybriani in pecuniarum inopiâ, priuatorum frumento vtique negociabantur 8.15.25
Seminaria clericorum inſtituenda 6.13.6.& 8
Seminaria redditibus eccleſiaſticis fundanda 6.13.8
Seminarijs clericorũ ſublatis, eccleſiarũ ruinã minabitur. 6.13.8
Seminarijs ocioſorum beneficia diſtribuenda ibid.
Seminariorum huiuſmodi finis ac profectus ibid.
Sempronius Gracchus in Capitolio occiſus eſt 9.3.2
Senatores principum magna cura legendi ſunt 8.13.6
Senatores vſurarij dignitate deijciendi 6.12.12
Senatoris boni ſigna & dotes 7.13.7
Senator verus quis ſit 7.8.4
Senatorum turba vitanda 7.13.4
Senatorum veterum iura 7.13.5
Senatui intereſſe iuuenibus cur poteſtas concedenda ſit 7.8.5 & 4 7.13.2.& 7
Senatui intereſſe iuuenibus olim Romæ, nunc Venetijs licet 7.8.3
Senatu indigni arcendi, electi vero amouendi 7.13.2
Senatu indignos Romani amouerunt ibid.
Senatus Romano auctoritatem quo fine Stilico reſtituerit 7.6.5
Senatum Romanum Auguſtus purgauit 7.13.2
Senatus conſultum lex dici poteſt 5.2.6
Senatus è magiſtratibus legendus 7.13.2.& 3
Senatus fama in æſtimatione ſenatorum conſiſtit 7.13.7
Senatus imperij Germanici regimeſt 7.13.1
Senatus in omni republica neceſſarius ibid.
Senatus liberi ſumma poteſtas eſt 7.13.3
Senatus magna dignitas & poteſtas eſſe debet 7.13.2
Senatus principum conſiſtorium dicitur 7.13.7
Senatus Romani auctoritas pro arbitrio Imperatoris mutabatur 7.6.5
Senatus Romani decreta vim legis obtinebant 7.13.3
Senatus Romanus vrbe maxime florente, ſenatu imperij Germanici multis paraſangis inferior 7.13.1
Senarchi ſunt veluti proprij & naturales locorum gubernatores 7.22.17
Senatus ſtatum patriæ olim referebat 7.6.5
Seneca inſignis diligentia 4.8.15
Seneca morborum origines deſcribit 5.11.4
Seneſchallorum dignitas ac potentia quæ initio nulla erat, tãdem poſt regiam maxima fuit 7.15.2
Septentrionales viri & reliqui populi prudentia & caſtrorum diſciplina clarent 10.20.6
Serenitatis titulus vnde ortum habeat 3.11.7
Sertorij diuinationes exitus eluſit. 2.13.20
Sertorius ceruã candida quaſi fatidica circumducta Luſitanos fefellit 2.13.15
Sertorius fuga victoriam recepit. 10.48.7
Serui ad hæredes tranſeunt 8.20.4
Serui nec ad religionem, nec ad ordines ſacros admitti poſſunt 6.12.14
Serui non ſunt pars reipublicæ 1.3.3
Serui quidam naſci videntur 1.21.4
Seruire, multis vtile eſt 8.15.2
Seruitutis prima origo vnde 5.2.5
Seruius apud Romanos cenſum primus per claſſes inſtituit 8.7.6.& 16
Seruius diuitibus galeas æreas imperauit 10.15.7
Seruorum infida & infirma manus 8.20.4
Seruorum in republica habenda cura 1.3.3
Seruorum magna vtilitas 8.15.2
Seruorũ metu ac multitudine Roma in perpetuo periculo fuit 8.14.9
Seruorum olim miſerrima conditio 5.2.6
Seruos 4116.C.Cæcilius Claudius Iſidorus habuit 8.11.16. 8.14.9
Seruorum Romæ pompa. 8.14.9
Seruorum vſus licitus 8.15.2
Seruus nemo naſcitur 10.8.2
Seſoſtris curru regum ceruicibus egit 8.8.2
Seſoſtris victoriã inſolentiſſimè vſus eſt 10.61.6
Seueri imperatoris inſignis frugalitas. 3.20.4
Seuerus ex milite gregario ad Auguſtum faſtigium elatus eſt 1.24.10
Seuerus imperator nomen & omen habuit 3.15.4. 3.16.11.& 22
Seuerus vrbem ouans ingrediens, quadraginta conſulares viros fictis cauſis neci dedit 3.16.22
Sextius primus Conſul Romanus è plebe factus. 2.15.8
Sibyna, genus armorum Græcis vſitatum 10.17.1
Sybilla Erythræa de Chriſto multa prædixit. 1.9.3
Sybillinorum librorum auctoritas ibid.
Siderum curſus in libertatem humanam nullam efficientiam habet 1.5.3
Silentium optimum rei adminiſtrandæ vinculum 7.13.7
Silentiariorum cura, & ſilentiarij conſiliarij appellati ſunt ibid.
Siluanus Epiſcopus cur clericis ſuis iudicandi poteſtatem ademerit 6.8.6
Silueſter multas leges iniuſtitiæ damnat 5.44.
Simoniacis ad ordines ſacros aditus præcluſus 6.12.8
Simplicitas impedit ab Epiſcopatu 6.10.8
Simulatio Deo odioſa eſt 2.13.1.3.4.2
Simulationis artificium in Tiberio imp. ſummum fuit 2.13.6
Simulationis exempla 2.13.15
Simulatio virtutis duo vitia copulat 2.13.3
Simulatio virtutum res pernicioſiſſima eſt, & turpiſſima 2.13.13.5.& ſeq.3.4.2
Simulatores etiam Deo ſe imponere poſſe confidunt 2.13.3
Simulatores etiam in hac vita puniuntur. ibid.
Simulator nec moneri, nec inſtrui poteſt 2.13.4
Simulatoribus Romanum Imperium ſcatet 9.17.1
Sinæ Academias non habent, ſed ſinguli domi alunt magiſtros 4.16.5
Sinæ aduenis nullum in regnum ingreſſum concedunt. 7.31.1
Sinæ arma nec foris geſtant nec domi habent ibid.
Sinæ eruditis magnos honores conferunt 4.16.5. 7.31.1
Sinæ in honorandis præceptoribus pene ſunt ſuperſtitioſi 4.8.4
Sinæ literatis ſolum præfecturas vrbium conferunt 4.16.5 7.31.1
Sinæ tres literarum gradus habent 4.1[illegible]

Sinam Mandarinorum copiam habet 7.23.6
Sinapis grani natura Deum eſſe oſtendit 0.11.6
Sinarum imperium a parētibus in filios deriuatur 7.31.1
Sinarum in examinandis Baccalaureis, Licentiatis, Doctoribus tam philoſophicis quā medic. artib. ratio 4.16.5
Sinarum iudicia corrupta 7.31.6
Sinarum magiſtratus defuncto parente extemplo ſe officio abdicant 7.31.1
Sinarum magiſtratus ſtipendium quotannis exiguū percipiunt ibid.
Sinarū regis ſedes olim Nanquinum, nunc Pequinū ibid.
Sinarum regnum ſemel memoratur ſubiugatum ibid.
Sinarum Rex cœli filius appellatur ibid.
Senatū reſpubl. a Mādarinis adminiſtratur 7.23.6. 7.31.1
Sinēſis regni liberatorē ſamil. a Rege quidam obtinet 7.31.1
Sinenſis regni vectigalia centū 40. milliones excedūt. ib.
Sinenſis Reſpubl. ſoli Doctores ac Licentiati gubernatores exiſtunt ibid.
Sinenſis Reſp. Monarchica eſt admixta Ariſtocratia. ib.
Sinenſium Ducum immunitates ibid.
Sinenſium magiſtratuum anno 1607. quater mille cōdemnati ibid.
Sinenſium magiſtratuum idem corporis habitus ibid.
Sinenſium magiſtratuum nomina & ordines ibid.
Sinenſium nullus in prouincia, in qua natus, ad magiſtratus aditum habet ibid.
Simedas Cyri filium ſe finxit 9.14.3
Soarez profundi ingenij 5.1.4
Soarez Theologiæ & Canonum conſultiſſimus ibidem.
Soarez tributa ex iuſtitia commutatiua ſoluenda docet. 8.7.7.
Sobrietas pudicitiæ cuſtos eſt 3.12.16
Sobrietas Reipub. neceſſaria eſt V. Ebrietas
Societas Ieſu a ſuis auditoribus exomologeſin menſtruā, Miſſa quotidianam, & concionis per dies feſtos auditionem exigit. 4.8.3.5.6.& 7
Societas Ieſu eruditionem ab initio complexa eſt 4.6.14
Societas Ieſu in Republica ex officio gerere debet 1.1.5
Societas Ieſu grammaticas inſtitutiones breui & vtili methodo tradit 4.8.2.& ſeq.
Eadem hæreticorum calumnijs expoſita 6.28.5. *Inimicorum multitudine a labore non deterretur.* 1.1.7. *Iuuentuti [illegible] & verecundiam inſtillat* 4.6.9. *& ſeqq.* [illegible] 4.6.8 *Nonnullos [illegible]* 4.8.4 *Auctorum obſcena a ſuis Gymnaſijs remouet.* 4.6.9.10.12. 4.8.9 *Profeſſores ſuos, ne ſtudio omnium ſtudiis accedant, diligenter inſtituit & examinat* 4.2.6.7 *& ſeqq.* *Studia ad Theologiam dirigit* 4.2.3. 4.23.3. *Quales in ſuam religionem admittat.* 4.22.2.
Societas viuendi neceſſaria 1.2.1
Societatis Ieſu alij in hæretica loca tranſeuntes, quomodo a pracauuntur, & hæreſi eius trahentur 6.8.5
Societatis Ieſu in ſuis ſtudijs finis 4.6.8.9.& ſeq. *Eloquentiæ eorundem docendæ methodus.* 4.21.2 & ſeqq. *Primarium eiuſdem Societatis finis in erudienda iuuentute conſiſtit,* 4.6.1. *Profeſſores ab inferioribus docere incipiunt.* 4.21.13. *Poſt humaniorum literarum profeſſionem Theologiam audiunt.* 4.28.14. *Nullum ex diſcipulis ad ſuam religionem allicere poſſunt, vel audent.* 4.8.1 *Optimam docendi methodum tenent.* 4.6.13.& 6
Soccorū legiones in equitatu ſuperabant Romanos. 10.30.5
Soccorum ſtipendium 10.53.4 & 7
Socrates tria hominum genera in republica requirit. 1.4.1
Solertia præcipua pars eſt prudentiæ 3.4.6
Solimannus in ciuili bello filiorum alterius necem pretio emit 9.2.4
Solon Athenienſium legiſlator in iudicibus legendis deliberauit. 7.19.7. *Ciuem in ſeditione neutri parti ſe coniungentem exulare iuſſit* 9.46.1. *Draconis leges crudeles correxit.* 5.12.6. *Inſigni ſtratagemate Salaminam cepit.* 4.11.7
Sorte magiſtratus cur non eligendi. 7.7.6 & 9
Sorte quando magiſtratum eligere licitum ſit 7.7.7
Sortes [illegible] poſſunt fortes 7.7.8
Spartanum ſi contra barbaros pugnaſſet, inſignis imperator fuiſſet 10.20.2
Sparta legibus libidines coercentibus caruit, ideo publica eſſe cito deſijt 3.12.14
Sparta mœnibus cincta non fuit 7.22.1. 8.23.8
Sparta multis vrbibus imperauit 1.4.3
Spartam damno ſuo ſapientiores effecti, vrbem ſuam munierunt, & Athenas nudarunt 8.22.1
Spartani in iuuentute ad bella inſtruenda errarunt. 10.20.10
Spartanorum in patriam amor 3.21.3
Spartanorum reges ac ſi ſa poteſtate fuerunt 7.19.8
Spartanorum potentia non fuit diuturna 8.1.4
Spartiatæ regibus ſuis belli cuiuſuque inferendi ius conceſſerunt 10.4.3
Spectacula cruenta non efficiunt fortes viros 3.18.1.2.3. & ſeqq.
Spectacula cruenta etiam ipſi, qui fruebant, damnabant 3.16.14
Spectacula cruenta non fortitudinis excitandæ, ſed animi crudelis oblectandi cauſa fiebant 3.18.4.5.6
Spectacula cruenta quando cœperint 3.18.5
Spectacula cruenta Romæ in ſingulos annos, ad treccenta millia abſumpſere 3.10.9
Spectacula gladiatorum tollere, magni laboris fuit. 3.6.4
Spectacula ſcelera docebant, eorumque ſpectatorum omnia caſtus erat 3.13.2.3.4
Spectacula turpia inducere aut permittere, nec Principi, nec Reipublicæ licet 3.13.4.5.& 6
Spectaculorum Romæ quatuor genera erant 3.13.8
Spectaculorum theatricarum leges 3.13.7
Spe meliorum boni multi magna audent 9.8.7
Spinola in Belgio pugnaturum, primum de ſede belli commoda ſibi prouidit 10.35.4
Spiritualia magiſtratus ciuilis indirectè præcipit. 5.8.16
Sponſaliorum conuiuia abrogant leges ſumptuariæ Moguntinæ 8.14.3
Sponſorum numero eadem leges ſumptuariæ definiunt. ibidem.
Stancariani hæretici, Oſiandriſtis oppoſiti 9.11.6
Statione ceſſiſſe, in veteri militia capitale erat 10.34
Statores & ſtationarij miniſtri magiſtratus 7.30.1.& 2
Statuæ ad vrbium oppugnationem a Cyro allatæ ſunt. 10.18.5
Statuæ principis euerſio maieſtatis crimen erat. 7.5.2
Statua Imperatoris in porta Babylonis exhibebatur, & ab intrantibus adorabatur ibidem.
Statuarum cultus ferri & laudari poſſet, niſi latriæ adoratio adeſſet ibidem.
Statuarum regiarum cultus nimium idololatria fuit. ibidem.
Statuas principum milites acclamationibus, floribus & & coronis honorabant ibidem.
Status bella incommodè adminiſtrant 7.6.1
Statutum leue ac vtile de vita Clericorum communi. 6.17.13
Statuum conſilia quæ commoda, quæ incommoda habeant 7.6.3
Statuum diſcordia, magna parit incommoda. ibidem.
Stipendium primo Romanis data, obſonia vocabantur 10.53.9
Stipendijs fruſtrare militem varia arte ſolent 10.53.9
Stipendiorum tempus in Romana militia 10.55.1
Stipendium Græcorum 10.53.3
Stipendium militi non tantum pecuniarum ſed etiam alimentorum dandum 10.53.4
Stipendium Romanis militibus initio non datum. 10.53.1
Stoici mundum propter hominem conſtructum, verè docent 1.11.6
Stoici omnes niſi ſummum ſapientiæ faſtigium attigiſſēt, inſanos pronunciabant 4.3.4
Stoici philoſophi magiſtratuum contemptores habebantur 4.23.8
Stratagema optimum eſt, aduerſa ſtratagemata cauere. 10.38.10

Stratagemata Imperator, cum præliandum eſt, continue meditetur 10. 38 18
Stratagemata licita ſunt 10. 38 1
Stratagemata varia obſidentium 10. 46. 3
& obſeſſorum 10. 47. 6. 6 7 & 8
Studioſis libros obſcenos aut hæreticos nec legere nec habere licet 4. 6. 1. 4 8 9. 20
Studioſis Societas Ieſu morum regulas præſcripſit 4. 8. & ſeqq
Studioſis ſpectacula publica adire, prohibitum eſt 4 8 21
Studioſis peregrinus ſauetur 4. 14. 6
Studioſi, vt malorum ſocietatem fugiant, admonentur. 4. 8. 18
Studioſo Chriſtiano in doctrinam ſacram maiori cura & diligentia quam vanam in umbendum eſt 4. 8. 8. & 9
Studioſorum habendus delectus 4 7 6
Studioſorum nemo Academicis honoribus inſigniendus eſt, niſi ſacra doctrina præcepta calleat 4 8 9
Studioſorum præcipuus finis pietas eſſe debet 4. 8. 1
Studioſorum priuilegia V Priuilegia
Studioſus diligens & in ſcholis attentus eſſe debet. 4. 8. 14. 15 16
Studioſus duas dotes habere debet 4 7. 2
Studium litterarum quidam obiiciunt quorundam argutias ac ſubtilizationes, infamant 4 12. 1. & 2
Subdiaconatus ordine initiandi, ex quibus potiſſimum examinandi 6. 1 7
Subditi magiſtratus contra rebelles, coniuratos, aut proditores defendere tenentur 9 46 7
Subſidia educere, optimum ſtratagema eſt 10. 38 27
Subſidiorum olim magna ratio habita 10 37 7
Sues contra elephantos in prælium adducti 10. 18 5
Sueciæ regno de bonis præfectis & viſitatoribus prouiſum eſt 7 9. 4
Sueui olim laudi ſibi ducebant, quam longiſſime circa ſe vacare regiones 8. 1. 7
Suffraganei epiſcoporum Germanorum eorum adiutores ſunt 6 39 6
Suffraganei moderni verè Epiſcopi ſunt, & quando ad eues ſuas proficiſci teneantur ibidem.
Suffraganei quales veteres, & quales moderni ibid.
C. Sulpitij Dictatoris de bello trahendo prudens conſilium 10. 43. 4
Sumptus bellorum ingentes deſcribuntur 10. 34 6
Sumptus ludorum & conſulatuum Romæ immenſi 7. 15. 16
Sumptus, qui in corporis tegumenta ſuperuacua expenduntur, immanes ſunt 0 44 6
Superbiam in veſtitu omnes pudet 8 14. 3
Superbia etiam in paupere eſſe poteſt 3 19. 2
Superbia vitium Deo inuiſum eſt 3. 19. 3 & 4
Superbia fons iracundiæ 6 10 19
Superbia homines odioſos facit 3. 19. 2
& ſtultos ac pueriles 3. 19 7 8
Superbia initium peccati fuit 3. 19. 3
Superbia per ſcelera quærit, quod concupiſcit 3. 19. 10
Superbia Rempublicam euertit 3. 9. 4 5
Superintendentes etiam Generales & prouinciales habent Hæretici 6. 37 2
Superintendentes ſectariorum, Archiepiſcoporum loco ſunt 6 37. 1. & 2
Superpelliceum Clericorum, puritatis inſigne eſt 6. 6 10
Superſtitio innumerabilium ſeditionum cauſa eſt 9 9. 7
Superſtitio ingentium bellorum cauſa fuit 10. 8 4
Superſtitio ſæpe periculo fuit 10. 41. 6
Superſtitio interdum ſtolidos militum animos erexit. ibidem
Superſtitiones Regi parent 2 14 7
Superſtitionem etiam ius ciuile vetat 2 8 9
Superſtitionis ſator & crudelitas 2. 14. 5. 6. & . 2
Superſtitionis vanitas vulgata homines affligit 2. 14. 9
Superſtitio pueriles facit 2. 14 3
inquietos 2. 14. 12
timidos 2. 14 15 & 16
Superſtitio etiam Reſpub plurimum obeſt. 2. 14. 1 & ſeq.
Superſtitio Romæ vehemens fuit

Superſtitio ſtratagematis idonea eſt 10 38. 7
Supplicia indigne commutantur 6 4 5
Supplicia noua meditata, exquiſita princeps Chriſtianus ne excogitet, nec talibus reum adducat 3. 16. 29 & 30
Supplicia noua veteribus crudeliora eſſe putantur 3. 16. 19.
Sylla ante dictaturam crudelis fuit 9 20. 1
Syllæ contra Archelaum acies, à communi valde recedit. 10 40. 7
Syllæ religio ſimulata infelicem exitum ſortita eſt. 2. 13. 15 & 20
Sylla etiam poſt victoriam crudelis fuit 3. 8. 1. 9. 2 5. 9 3. 2 9 46 3
Sylla Mario crura perfringit, oculos eruit, manus amputari iuſſit 3 15 3
Sylla milites operibus, donec prælium poſcerent, fatigauit 10 4. 5
Sylla mortuo, manſere diſſidia 0 3 2
Syncretiſmi deſcriptio 9 24. 1
Syncretiſmi finis omnium omnino Catholicorum exitium. 9 25. 1 2 3
Syncretiſmus inſidiarum & bellorum ſeminarium 9. 24 2 9 29. 4
Syncretiſmi ſecundarius ſcopus eſt exitium Lutheranorum 9 . 6. 1
Syncretiſmo ſeditiones ex religione orta non tolluntur. 9 29 3
Syncretiſmum Auguſtinus deteſtatur 9 24 2
Syncretiſmum Euangelicis exemplis probare conantur, ſed contra ſe 9 27 2 & ſeqq.
Syncretiſmum Pareus è tenebris reduxit 9 24 2
Syncretiſmus Hollandorum 9 24. 5
Syncretiſmus omnibus Regibus, Principibus, Rebuſpublicis fugiendus 9 24 4
Syncretizantes omnibus ſunt exoſi 9 24. 3
Syndici Eccleſiarum quod muneris gerant 6. 40 10
Syndicorum in Eccleſia officium & authoritas 7. 20. 8
Syndicorum munus olim in orbem cedebat, nunc perpetuum ibidem
Synodi Dordracenſis Præſes, Patriar. ba Hollandia. . 17. 9
Synodos contra veteres diſputare, lege vetatur. 6. 8. 2
Synodum Nouatores ob plurimas cauſas habere non poſſunt 9 39 1 & ſeqq.
Synodus Dordracena contra hierarchicum ordinem collecta, eundem imitatione ſua approbat 6. 37. 9

T.

Taciturnitas optimum rei adminiſtrandæ vinculum. 7 13. 7
Tamerlanus Baiazetum victum caueа incluſit. 1. 21. 7
Tamerlanus barbara calliditate hoſtes decipiebat, & ex eorum pecunia exercitum alebat 8. 15 6
Tarentini legationis Romanæ violationem ſeruitute luerunt 10. 7. 1
Tarentinorum humanitas 1 10. 8
Tarentinus lacus æſtiuis ſolibus in ſalem ſiccatur 8. 12 5
Tarentum eccipiendi arx Romanis occaſionem dedit. 8. 23 7
Tartari audacia equorum tenentes, Danubium tranſierunt 10. 36. 3
Tartari equitatu valent 10. 3. 1
Tarquinius Priſcus omnium tyrannorum ſæuitiam exſuperauit 8 8. 2
Temperantia veterum 8 14 4
Templi ſupellex munda eſſe debet 6. 4 9
Tempora priſca noſtris ſceleratiora fuerunt 1. 1. 6
Tempora priſcorum 10. 33 10
Tertullianum maximis virtutibus præcellentem, ſola ſuperbia Eccleſiæ eiecit 3. 1. 3
Teſſeræ magna cura habita in veteri militia 10. 3 4
Teſtudines triplices erant 10 19 3
Teſtudinis deſcriptio ibidem.
Teſtudinum antiquus vſus ibidem.
Teſtudo machina bellica quomodo, & ex qua materia ibidem.

To-

Teſtudo maior heleopolis dicebatur ibidem.
Tellano tanquam generale, etiam falcem & arietem continet ibidem
Tetrarcharum nomen à Theſſalis ortum 7.21.19
Thaſcorum fœmina capillos pro machinis & naribus dederunt 10.·9.1
Theagenes Athenienſium dux milites ignauos aſtrenuis ſecreuit 10.1.7
Theatra Romana impudicitia conſiſtoria fuerunt 9.·3. 3 & 5
Theatricæ leges 3.1.7
Theatrum penſile Curionis 8.3.4
Theatrum Scauri 8.4.9
Thebani mercatores, niſi decem annos negociatione abſtinuiſſent, ad clauum Reipub. non admittebant 8.·6.5
Thebani parentibus partus ſuos exponentibus, capitis ſupplicium decernebant 4.4.1
Thebanorum in Lacedæmonios dominatus breuis fuit. 8.1.4
Thebarum princeps, magnus primicerius dictus eſt 9. 29.14
Themiſtocles flagitioſam egit iuuentutem 3.14.15
Stulte Rempublicam adminiſtrauit ibid.
Themiſtoclis impium contra fœderatos conſilium 8.14.4
Theodori adoleſcentis in martyrio conſtantia 9.17.4
Theodoricus Arianus Diaconum apoſtatam occidi iuſſit. 2.17.1
Theodori Cyrenaici vecors aſperitas 1.22.
Theodorus Epiſcopus Paderbornenſis bonus œconomus. 8 8.6.1
Theodoſii Imperatoris ſubmiſſio 3.19.14
Theodoſius Ambroſium increpantem amauit 2.17.4
Theodoſius Imperator nobiliſſimam bibliothecam exſtruxit, multoſque libros ſua manu deſcripſit 4.6.10
Theodoſius Imperator omnibus parentibus honorandi magiſtri exemplum dedit 4.9.3
Theodotus Sardium theſaurum Seleuco prodidit. 9.14.11
Theologia in ſcholis Societatis quadriennio abſoluitur. 4.16.6
Theologi de legibus agunt 3.1.1. & 5.1.5
Theologi mediocres eccleſiam ab hæreſibus tutari non poſſunt 6.3.3
Theologus tam priuatos quam magiſtratus docere conuenit 1.·.3
Theophilus iconoclaſta, & Chriſtianorum perſecutor fuit 8.10.10
Theophilus negociatione uxor, [illegible] ibid.
Theophilus [illegible], eius merces [illegible] ibidem
Theſaurarij [illegible], erat aut liberti Cæſarum erant. 7. .9.14
Theſaurarij Eccleſiaſtici officium 6.40.9 & 10
Theſaurarij generales in Gallia, peragrant prouincias, & de [illegible] 7.19.0
Theſaurarij parſimoniæ officium ibid.
Theſaurariorum optima in Gallia inſtitutio ac diſpoſitio ibidem
Theſauri ad incertos temporum caſus colligendi 8.9.5
Theſaurus iniquus vel raptorem vel furem expectant. 3.9.17
Theſauros publicos non abſcondendos eſſe, [illegible] recens nati continuerunt 6.7.14
Theſaurus publicus, publicæ in cuſtodiam tradendus eſt. 7.2.9.11
Theſeus capillum intuitu radere iuſſit 10.16.1
Thoracomachi 10.15.9
Thraces vltra quatuor numerare non poterant 3.3.1 3.14.13.4.7.4
Thraſymius in tabernaculo ſuo cuſtodiarum negligentiâ occiſus eſt 10.25.1
Tiberij crudeliſſimi imperatoris mors omnibus grata fuit. 2.15.11. 3.16.18
Tiberij Imperatoris fœnebres artes 8.17.7
Tiberius annua imperia longiora fecit 7.10.4
Tiberius auarorum crudeliſſimus, rectè de tributis & vectigalibus inſtituit 8.7.6
Tiberius Cæſar quanti mullum vendiderit 1.15.4
Tiberius callidiſſime in imperium irrepſit 7.6.5. 7.10.2
Tiberius conſules poſt annum quintum initi magiſtratus in prouincias mittebat [illegible].9
Tiberius imperio neglecto, ſe ludicris rebus dedit 4.[illegible]
Tiberius imperator Romanis contemptui fuit [illegible]
Tiberius magnis crebriſque procellis in imperio exagitatus eſt 9.4.[illegible]
Tiberius militem qui pauonem ſuſtulit, capite puniuit. 10.24.1
Tiberius multos quod mortem ſuam ab ipſis perſpectam ſciret, necauit 3.13.6 3.4.11
Tiberius ob ſimulationes multa mala, & tandem mortem ipſam perpeſſus eſt 2.13.9.10.11.[illegible]
Tiberius omnium aſylorum aboleuit 5.7.3
Tiberius argentinas [illegible] fecit 10.55.1
Tiberius ſe præfectos, [illegible], ut maieſtatem [illegible] 3.15.9
Tiberius ſimulandi artem appriuè callebat 2.13.6
Tiberius ſimulator egregius 1.16.4
Timidi hominis ſigna 3.8.5
Timoris genus pœna 5.·0.5
Timotheus Athenienſis in pecuniæ inopia æreum nummum percuſſit, aliiſque modis militi ſtipendia ſoluendi inuenit. 8.16.4 42.43
Titulis Imperatoribus, Regibus, Principibus qui nunc vſitato 7.3.1
Titulis Imperatores & Principes delectabantur ibid.
Titulo carentes cur ordinari non poſſint 6.12.16
Titus Cæſar populo carus fuit 9.4.1
Titus Imperator clemens fuit, populoque patribuſque gratiſſimus 3.16.18
Titus Imperator in bellum progrediens, quem ordinem in itinere ſeruarit 10.45.1
Togatus belli conſilia dare poteſt 10.1.2
Tollenon machina bellica 10.19.7
Tomenta cum [illegible] viſa ſunt 10.15.13
Tonſura prima initiatus, quomodo, & in quibus examinandi 6.1.7
Toparchæ dicuntur certorum locorum gubernatores. 7.22.7
Tormentorum noſtrorum ratione nouum aciei ordinem requirit 10.4.·2. & 4
Traditionibus Eccleſia ſemper vſa eſt 5.8.2
Traianus [illegible] particularia dicitur ſit 8.4.5
Traianus [illegible] habuit imperium 9.4.2
Traianus [illegible] principes optimum nomen datum eſt ibid.
Traianus [illegible] bello conſultatio effecit, ut milites [illegible] 10.·3.4
Traianus [illegible] gloriam aucupando, contemptibilem ſe [illegible] 8.4.5
Transfugis nulla fides eſt habenda 10.52.4
[illegible] eccleſia [illegible] habuit 6.1.9
Triarij [illegible] pugnabant 10.30.3. 10.39.2
Triarij [illegible] 10.30.3
Triariorum numerum in legione ſtatum manebat. 10.30. 1 & 3
Triballorum aciei diſpoſitio 10.40.2
Tribonianus Iuſtinianum imperatorem in errores induxit 7.4.3.
Tribulorum deſcriptio 10.16.2
Tribulos [illegible] in prælio ſpargebant 10.17.3
Tribunitiam poteſtate Auguſti continuâ retinuerũt 7.28.1
Tribunitia poteſtas Democratiæ infeſta eſt 9.8.13
Tribunitia poteſtas ſeditionum cauſa fuit 7.10.4
Tribuni cohortis 10.26.5. 10.27.4
Tribuni [illegible] annulos aureos habuerunt 10.26.5
Tribuni lati & anguſti claui 10.26.4
Tribuni militares conſulari poteſtatẽ habebãt 7.18.10
Tribuni militares conſulari poteſtate ex patribus & plebe eligebantur ibid.
Tribuni militares officio bene functi, in ſenatum facile adſciſcebantur 10.25.4
Tribuni patrum beneficia extenuant 9.3.20
Tribuni plebis in primo contempti, ſemper rixarum motorum. 9.3.2
Tribuni plebis omnibus modis conati ſunt patres plebi inuiſos reddere. 9.14.·0.7 & 8

f 2 Tribuni

Tribuni plebis patres calumniatores [illegible] 3.14.6
Tribuni plebis Rempublicam Romanam perdiderunt 9. 8.13
Tribunitia poteſtas populi cauſa inſtituta fuit à Romanis. 7 6.1
Tribuni prouinciarum 10.27.4
Tribuni ſinguli legionibus ſeni per vices imperabant 10. 22.14. & 26.4
Tribuni militares duplices fuerunt 10 25.4
Tribunorum militarium breuis magiſtratus, noxius eſt. 10.2 . 4.10.26.4
Tribunorum militarium dignitas & poteſtas 10 26.4
Tribunorum plebis magiſtratus ſacroſanctus erat 7.28.1
Tribunorum poteſtas in impediendo conſiſtebat ibidem.
Tributa à Chriſtianis principibus partim tollenda partim ſunt moderanda 8.7 16.& 21
Tributa agros ſteriles efficiunt 8. 11.9
Tributa ceſſant, ceſſante eorum cauſa 8.7.20
Tributa crebra potius, quam grauia exigenda ſunt 8.7 5.9 8.4
Tributa damnare, difficile eſt 8 7 4
Tributa exigendi cauſa iuſta eſt defenſio patriæ 8 7.4 & 11
Tributa exigendi poteſtas penes ſummum magiſtratum reſidet 8 7.2
Tributa iuſta non ſunt dimittenda 8.7.3.& 4.& 19
Tributa legitima negantium pœna 8 7.17
Tributa princeps malè gubernans, accipere non poteſt, 8 7.10
Tributa qui ex collectoribus extra mandatum Principis auxerit, tanquam proditor principis puniendus eſt 8. 7.13
Tributa realia ex iuſtitia commutatiua ſoluenda ſunt 8.7.7
Tributis iuſtis tres ſunt conditiones 8.7.18
Tributi noui ſuaſor Lutetiæ temerarij conſilij pœnam luit 8.7.22
Tributis Germania grauatur 8.7.16
Tributorum collectio quomodo inſtituenda 8 7.13
Tributorum collectores centum oculis non ſatis cuſtodiuntur ibidem.
Tributorum exactionibus fraudes ſemper interueniunt. 8.7.9
Tributorum iniuſti exactores, Cypſelus apud Corinthios, Antonius & C. Sulla apud Romanos 8. 7. 5
Tributorum vinculis Romana Reſpublica ſtrangulata eſt. 7.29 9
Tributum iuſto bello victis imponentes facilè excuſantur 8 7 15.& 17
Tributum iuſtum etiam ante ſententiam ſoluere omnes obligantur 8.7.18
Tributum iuſtum ſine iuſta cauſa Princeps nulli remittere poteſt 8.7.19
Tributum pro ratione facultatum cuiuſque eſt exigendū. 8 7 6
Tributum, quod angariam vocant, quando & qua ratione exigendum 8.7.8
Tributum, quod chryſargyron vocant, exigebant honeſti viri 8 7.21
Tributum quoddam opere publico diſſipoſſunt. Vide opera publica
Tributum vetuſtiſſima ſeditionum cauſa 9.3 & 9.8 4
Tridentina ſynodus epiſcopale iudicium ſtabilit 6.2.7
Tridentina Synodus in Clericos concubinarios pœnas ſtatuit 6 4.8
Tridentina Synodus legitima. V. Concil. Tridentinum veram religionem explicat
Triumuiri capitales tributa comitijs legebantur. 7. 12.9
Triumuiri monetales in moneta cudenda, & tributi im-
[illegible] 8 7
[illegible] 7 22 9
Troiam mulier peregrina euertit 9.10.1 3.12.2. 1 7.5
Trophimus ob delictum aliquod, perpetuum Sacerdotij honore priuatus eſt 6 16.1
Turcæ ad acies ſuas inſtructionem Ioannem Auſtriacum fugiturum putant 10 37.11
Turcæ bellicos apparatus incredibiles habet 10 4 4
Turca commeatu ſæpe deſtituitur ibidem.
Turca cum bellum in Chriſtianos meditatur, à ſingulis ducatum exigit 8.7 6
Turca domi propter fertilis terræ ſterilitatem, bellum ſuſtinere non poteſt 8 11.18
Turcæ agriculturam magni faciunt 8.11.1
Turca Belgas præcipue formidant 9.17.3
Turca bellatur ſæpe furorem in ſe concitant 10.2.5
Turcæ fœdera vtilitate metiuntur 8.24 3
Turcæ in regionibus fertiliſſimis, ſumma annonæ inopia laborant 7.27 3, 8.11. 2.10.54.2
Turcæ perfidi ſunt fœderumque ruptores 8.7 4
Turcæ tantum officijs diſtinguuntur, cæteroqui omnes paris, (ſeruilis) conditionis ſunt 8 10.3
Turca Famaguſtam igne & fumo circumfuſo ad deditionem compulit 10.46 15
Turca imbelliorem turbam primo hoſti obijcit 10 37.2
Turca in bellis ſocium non eſt vocandus 9.46.11. 10. 11.1 10.28 5
Turca in ſingulos annos plurimos vrbium præfectos, ob minimas etiam noxas trucidat 8.21.13
Turca occaſionem Europam inuadendi, ex ſeditionibus & bellis ciuilibus quærit 8.1.7. 1.2.4
Turcæ occiſo, nemo reſiſtit 8 20 4
Turca Polonos timet 1.25.16
Turcarum abſtinentia 10.24.2
Turcarum acies lunata 10 40.4
Turcarum Imperator ciuitates ſuas iure ciuium non regit. 1.3.4
Turcarum Imperator ex confiſcationibus & donatiuis auarum præcipue ditat 8.19.32
Turcarum Imperator ex vendita horti ſui fructibus viuit 8 11.1
Turcarum Imperator metallorum fodinas plurimas habet, ſed Deus vſu harum eum priuauit 8.11.3
Turcarum Imperator rapaciſſimus eſt 3 9 16
Turcarum imperium cognato ſanguine ſæpe cruentum eſt 9.7.1
Turcarum iudicia corrupta 7 13.
Turcæ lege militari omne delictum morte puniunt. 10 22.11
Turcarum non eſt propriè Reſpublica 1.3.4
Turca ſi fertiles agros coleret, eorum orbem occupare poſſet 8 11.16, 10 54 0
Turcica cur tam inculta 2.26 8 8 11.12
Turcica Monarchia firmitas iuſta numinis vindictæ attribuitur 2.21.7
Turcica tyrannidis ætas 2.11 8
Turcica in aula turba inutilis verſatur 8 9 6
Turcicam tyrannidem Machometes primus aggrauare cœpit 1.8 .7
Turcicum imperium anno 129. optimatum regimine temperatum eſt ibid.
Turcicum imperium occaſione diſſenſionum creuit 1. 21. 7 8 1.7 10.11.1
Turcicum imperium trecentos annos ſtetit 1. 21.6
Turcicus Imperator, vt in regimine ſecurus ſit, conſanguineos perimit 1.15.14 & 1.26.3. 9.7.1
Turci omnes omnino præter vnicum, ſerui ſunt 1.21. 4. 1 14.2. 8.10 1.& 9
Turcis in Sicilia & Hiſpania equi militare emitti prohibentur 8.10.11
Turcis merces quibus contra Chriſtianos vti poſſunt, vendi prohibentur ibidem.
Turcis miſero iugo ſubditos premit 1.16 8.5.2 . 4
Turres ambulatoriæ 10.19 6
Turriculas olim in obſidione ciuitatum ſecreto in alijs turribus ædificabant 10 19.7

Tyrannicida iniuſtus à populo laudatur, & præmio afficitur 1.16.13
Tyrannidis cauſa 1.16.4.& 5
Tyrannidis deteſtatio 1.16.12
Tyrannidis odio poteſtatem tollentes ſummam tyrannidem inducunt 6.37.1
Tyrannidis ſigna 1.16.6.& ſeq.
Tyranni miniſtris vt ſpongijs vtuntur 1.16.11
Tyranni Monarchiam infamant 1.22.1
Tyranni nobilitatem quam metuunt, extinctam volunt, 8.10.4
Tyranni omnes in metu ſunt 1.16.13
Tyranni & optimates cur nunquam amici 1.16.7
Tyranni plerunque malum exitum ſortiuntur. 1.16.12
Tyranni plurimi enumerantur ibid.
Tyrannis Monarchiæ finem mutat 1.15.2
Tyranni vix homines ſunt 1.3.3
Tyrannorum miniſtris de eorum nece gaudent 1.16.13
Tyri principes negociatores fuerunt 8.10.1
Tyrus Nabuchodonoſoris portas clauſit, & Alexandro pluſquam totum Darij regnum reſtitit 8.22.6

V.

VAlens præſidiarios milites Gothos habuit 10.15.19
Valentia operibus editis Germaniã illuſtrauit 5.1.4
Valentinianus omnibus boni imperatoris dotibus claruit. 3.11.10
Valentinus Italiæ tyrannus Machiauellum laudatorem inuenit 3.6.4
Valerius Aſiaticus tumultum ob tyranni cædem exortum, quomodo ſedauerit 1.6.13
Varro ex macello ad conſulatum largitionibus conſcẽdit. 7.22.16
Vaſſi & valuaſores qui dicti 7.17.7
Vates Gentium ſæpe errant 1.6.9
Vaticinia dæmonum interdum vera ſunt 1.6.8.1 9 2
Vates magi eorum à dæmonibus ſunt 1.6.9
Vaticinia ſanctorum fraudis nihil habent 1.9.3
Vectigal ex agris Romani ſcripturam dicebant 8.7.15
Vectigal grauius ſoluebant Romæ, quæ ad delitias & pompam inuehebantur 8.7.11
Vectigalia damnare difficile eſt 8.7.4
Vectigalia vtilia non imminuenda ſunt 8.7.3.& 4
Vectigalia mercibus nõ neceſſarijs maiora imponẽda ſunt 8.7.11 & 12
Vectigal ne à proceribus poſſideãtur, correxit Henricus III. Caſtellæ rex 8.7.10
Vectigalia non oppignoranda, nec proceribus donanda. 8.7.10
Vectigalia patriæ commodo ſunt inſtituenda 8.7.11
Vectigalia pro ratione facultatum cuiuſque exigenda ſunt 8.7.6
Vectigalia quando iuſte exigantur 8.7.4
Vectigalia qui ex collectoribus in ſua præmia auxerit tanquam proditor principis puniendus eſt. 8.7.13
Vectigalia Romanorum ex decimis paſtione, & portorijs fuerunt 8.7.15
Vectigalium collectioni fraudes & miniſtrorum furta non raro interueniunt 8.7.9 & 13
Vectigalium collectores fraudis conuictos, Richardus Angliæ rex ſupplicio affecit 8.7.13
Vectigalium remiſſione M. Aurelius Antoninus oppida diruta pene reſtituit 8.7.21
Vectigal peregrinarum mercium Cæſar inſtituit 8.7.11
Veneficio antiquitus pœna militaris fuit 10.18.1
Veneta Reſpublica, vt in annos multas annonam reconditam habeat, neceſſarium eſt 8.21.2
Venetia negotiatione potentes 8.10.8
Veneta Reſpubl. Ariſtocratica eſt 1.17.3
Veneta Reſpubl. conſilio magis quam bello conſeruatur, 7.20.6
Veneta Reſpubl. melior eſt Romana 1.21.15
Veneta Reſpubl. ſpeciem Monarchiæ tenet ibid.
Venetia ciuitates in neceſſitate Rempubl. pecuniã iuuantes, nouiũ arunt 2.15.5
Venetianis ex ſenatoribus ſex primarij procuratores di-
Marci dicuntur 7.19.10
Iidem magnæ ſunt auctoritatis ibid.
Veneti Ariſtocratiam quo modo conſeruent 1.14.9
Venetiarum Reſpublica prudentiſſime conſtituta eſt. 7.19.10
Veneti cum nullo rege firmum fœdus obtinent 8.24.5
Veneti ducis nulla eſt poteſtas 7.19.10
Veneti hoſtem Mediolanenſem viſtorem recollectis viribus pacem petere coegerunt 10.61.3
Veneti in neceſſitate ciuibus inuitis pecuniam extorſerunt 2.1.8
Veneti in vrbium præfectorum gubernationem diligentiſſime inquirunt 7.19.8
Venetijs nobiles & ciues negociantur 8.10.8
Venetijs nobilibus & patritijs poſt annum 25. curia patet 7.8.3
Venetis nulla nauigatio ſine nobilitatis comitatu permiſſa. 8.10.4
Veneti per externum ducem bella gerentes, peſſime cõſulunt Reipublica 7.19.10
Venetorum ducis auctoritas atque poteſtas. 1.21.11
Venetorum lex de curia magnificentiore non extruẽda, 5.9.1
Venetorum nobilitas triplex 1.14.3
Venetorum ſenatorum numerus 7.8.3 7.13.4
Venetus ſenatus maximam annonæ curam gerit 7.27.3
Ventidius aduerſus Parthos non, niſi quingentis paſſibus a ſe diſtantes exercitum educere voluit 10.42.2
Verbum Dei latentem vim habet 1.6.5
Verres angariam iniquo modo exegit 8.7.8
Veſpaſianus honores & ſententias vendẽdo, diuitias collegit 3.19.13
Veſpaſianus inſidias paſſus eſt 9.4.2
Veſpaſianus in omne hominum genus liberaliſſimus fuit. 3.9.11
Veſpaſianus omnia petentibus pollicebatur, nihil exoluebat 3.11.18
Veſpaſianus omnibus prouincijs tributa auxit, & quibuſdam duplicauit 8.7.15
Veſtium pretijs nonnulli ſe exhauriunt 3.10.6
Veſtes auratæ & ſericæ vetitæ 8.14.6
Veſtes precioſas Imperatores Romani magna ſeueritate vetuerunt ibid.
Veſtis purpurea ſub pœna capitis vetita fuit ibid.
Veſtitum Carolus V. omnibus ordinibus præſcripſit 8.14.7
Veſtitu opifices & pagani nobiles excedere volunt 8.14.5
Veſtium luxum multis in comitijs imperatores principeſque damnarunt, legibuſque vetuerunt 8.14.7
Veſtiũ luxum Princeps duobus modis tollere poteſt 8.14.5
Veſtium luxus æmulatione creſcit ibid.
Veſtium luxus ex aula ad alios manauit 8.14.6
Veſtium luxus ſummus eſt 8.14.5
Veſtium materia cuilibet ordini præſcribenda, & excedens mulcta puniendus ibid.
Veſtium ſuperbia viliſſima eſt ibid.
Veteres muſicã profeſſi, in paucis fuere verſati 5.5.8
Veterum temperantia 8.14.4
Vetus Eccleſia Eunuchos ad ſacerdotium non admittit. 6.12.18
Vetuſtas cur laudetur 1.2.6
Vetuſtate collapſa, innouanda 6.11.2
Vetuſtiora videntur meliora, ſed peiora ſæpe exiſtunt. 1.2.6
Vexilliferorum veterum non tanta fuit, quanta noſtratium dignitas 10.26.7
Vicarius Epiſcopi, qui & officialis dicitur, iuriſdictionem eius vice exercet 6.40.10
Vicecancellarij in omnibus Galliæ Parlamentis ſunt. 7.15.2
Vicedomini in Eccleſia quid muneris gerant 6.40.10
Victis pax æqua gratiſſima eſt & durantiſſima 10.61.11
Victi quanta benignitate tractandi ſunt 10.61.3 & ſeq.
Victo quid agendum 10.62.1.& ſeq.
Victoria ſuperba pernicioſa eſt 10.61.4
Victoria ingenioſa melior quam cruenta 10.38.1
Victoria iniqua breuis eſt 10.5.2
Victoriam pecunia emere præſtat, quam ſanguine. 1.1.4

Victoria vtendum, & quomodo 10.61.1.2.3
Victoribus in hoſtes humani iuris ignaros, ſeueritas aliquando permittitur 10.61.8
Victore pax 10.61.21
Viduarum mariti non ſunt ordinandi. 6.12.11. 6.38.6
Vienna Ottomanum fortiter reſtitit 8.12.6
Vigiliarum neglectio in militia Romana fuſte puniebatur 10.58.1
Vignerius, magiſtratus eſt in Gallijs 7.12.2.17
Vindemiam vberem cur raram videat Germania 3.14.19
Vindicta lenta pœnitentibus dat tempus emendandi, impijs aufert excuſationem 1.13.10
Vinea machina bellica, ad ſubruenda mœnia admouebatur 10.19.4
Vini immoderate ſumptu morbos adfert 3.14.9.8.9.10.11
Vinum immodicum menti plus, quam corpori nocet 3.14.11.12.13.14.15
Vinum in Germania fœminis modicum eſt permittendum. 3.14.9 & 16
Vinum paruulis nullo modo dandum 3.14.9.10.16. 3.15.2
Vir bonus ſibi lex eſt. malus exlex 5.8.2
Virgines in Eccleſia multa 6.47.1
Virginibus voto obſtrictis, mediocris labor conuenit, & quinam ille 6.47.3
Virginitas apud gentes honorata, ſed rara 6.47.1
Virginitatē S. Hieronymus matrimonio prætulit 9.29.17
Virginum monaſteria quædam libera ſunt; eaque vtilia. 6.47.2
Virginū monaſteria libera extra Germaniam nō ſunt ib.
Virginum multitudo Eccleſiæ gloria eſt 6.47.1
Virginum ſacrarum cætibus Carolus Borrhomæus optimam viuendi normam præſcripſit 6.47.3
Virginum ſacrarum vitam ſanctiſsimam aduerſarij iniquè traducunt ibid.
Virginum votū obſtrictarū monaſteria duplicia ſunt ibid.
Vir moribus malus, ciuis bonus eſſe nequit 3.6.5
Virorum bonorum conuerſatio, animos prauos à malo abſtrahit 6.7.10
Virtus aurata omnium potentiſsima eſt 8.5.5
Virtus facile laudatur, difficulter plantatur & augetur. 6.47.1
Virtus in principe tria habet inſignia 2.3.1
Virtus ſine mercede colenda eſt 8.4.5
Virtus ſpontanea ſola laudatur 1.13.9
Virtus tanquam ſummus Reipubl. theſaurus ab omni ſtatu coli debet. 2.3.1.& 5.2.5 1.2.6.1 & ſeq. 2.7.1.2.9.1.2.2.10.1.2.2.11.2.3.1.1
Virtus vna ſolitaria eſt inconſtans 3.1.1
Virtutes ita inter ſe vnitæ ſunt, vt nulla in ſuo ſtatu abſque alterius conſortio perfecta ſit 3.1.2
Virtutes omnes morales in Republ. recte conſtituta vigere debent 3.1.2.& ſeq.
Virtutes omnes vno ſæpe vitio fugantur 3.1.3
Virtuti Deus maxima præmia promiſit, vitijs vero pœnas grauiſsimas 2.5.2
Virtuti omnia ſeruiunt 4.3.2
Virtutum cauſa non eſt res ficta 3.11.4
Virtutum ſimulatio res perniciosiſsima ac turpiſsima eſt. 2.15.1.2.3.4.& ſeq.
Viſitandi ius ſummum eſt 6.15.1
Viſitātium Notarijs nulla omnino munera à viſitatis accipere licitum ibid.
Viſitatio commeſſationem tollere, non adferre debet 6.14.5.6 15.3
Viſitatio epiſcoporum, ad tollenda clericorum vitia efficaciſsimum remedium 6.14.1
Viſitationem eccleſiarum annuam ab Epiſcopo, aut eius delegato, fieri volunt Concilia 6.14.3
Viſitationes olim vſitatiſsimæ 6.14.2
Viſitationis inſtituendæ regula 6.15.2
Viſitationis neceſsitas 6.14.2.& 4
Viſitatio parochialiū ſacerdotū, moderatè inſtituenda 6.14.5
Viſitator domeſticorum curam negligens, viſitationis fructum perdit 6.10.6
Viſitatores, quo modo clerici tempus tranſigant, inquirere debeat 6.44.4
Viſitatores ſatraparum erant veteres ſatrapæ 7.14.5
Viſitatoribus duo ſummopere vitanda ſunt ibid.
Viſitator virtutē quā docet, morib. oſtendere debet 6.14.6
Viſitatorum comitatus quantus eſſe debeat 6.14.5
Vita auſtera contra vitia antidotum eſt 1.13.6
Vita communis ſtudia litterarum vtilis eſt 6.17.7
Vita communis antiquiſsima 6.17.2
Vita communis clericorum ſæpe reſtaurata 6.17.4
Vita communis laudabilis 6.17.1
Vita communis prudentiæ magiſtra 6.17.9
Vita hominis tota, finem vltimum reſpicere debet 5.6.2
Vitam communem Auguſtinus ſuis clericis non præcipit, ſed ſuadet 6.17.4
Vita multorum Reipublicæ parum prodeſt 5.9.6
Vita ſanctorū auſtera, Dei prouidentiā cōprobat 1.13.5
Vitellij crudeliſsimi imperatoris exitus 3.16.18
Vitellij imperatoris ſordida gula 3.14.12
& crudelitas 3.16.21
Vitellius amicos hoſtium proſcribendo, creditoribus non ſoluendo, & militem vectigalem habendo, pecunias collegit 8.19.28.19.30
Vitia contra naturam ſunt 2.4.3
Vitia cum inualuerunt, exitium fortibus imminet 6.11.1
Vitia inueterata difficulter tolluntur 5.6.4
Vitia legum origo. V. Legum origo.
Vitia magiſtro & doctore opus non habent 2.4.1
Vitia Rempublicam euertunt 2.4.3.2.5.3.& 4
Vitia Rempublicam quænam corrumpant 1.3.5
In his tollendis potentia imperantis expendenda ibid.
Vitia virtutum nominibus non ſunt honeſtanda 3.1.5
Vitiorum exaggeratio calumniæ genus eſt 9.14.6
Vitiorum initijs reſiſtendum 2.4.4
Vitiorum occaſiones reſcindendæ 3.6.4
Vitium perſonæ non vitiat officium 6.9.5
Vlricus V virtenburgicus Cæſaris miſericordiam implorat. 9.17.7
Vltio dilata ſemper creſcit 9.4.3
Vlyſsipona totius orbis inſigne emporium 8.22.7
Vmbe quid 10.15.12
Vnctio poteſtatis regiæ victoriæ ac ſanctitatis ſymb. 7.3.2
Vngere reges & imperatores, ritus antiquiſsimus eſt 7.3.1
Vnionis Catholicorum origo 9.17.3
Vnionis Euangelicorum ſinis 9.26.9
Vniuerſitatis ordo à Deo eſt 1.8.1
Vniuerſum, & quicquid in eo eſt, ab alio eſt 1.11.2
Vocationi diuinæ cito parendum 6.9.4
Voluptatum blandis ſtimulis immunem eſſe, viri fortis & prudentis eſt 3.12.4
Voluptatis primis titillationibus obuiandum eſt 3.12.16
Vota pia Chriſtianis principibus nuncupandi modū, Conſtantinus imperator docuit. 7.4.7
Vota principibus, nō principibus nuncupare licet. ibid.
Vota publica nuncupari, magni honoris erat ibid.
Vrbana plebs cur olim corruptior quam ruſtica 1.19.6
Vrbes à portubus remotiores, magna hominū ſaco indigēt, 8.10.14
Vrbes commodo ſitu quænam ſint ædificatæ 8.22.5
Vrbes firmæ & populoſæ, ad potentiā multū, &c. 8.22.1.3
Vrbes magnæ iuſto imperio regendæ ſunt 8.22.7
Vrbibus Germania omnes gentes ſuperat 8.22.3
Vrbibus intern arces vtiles non ſunt 8.23.2
Vrbibus montes non ſunt oppoſiti 8.22.6
Vrbis defenſores optimus ſunt murus 10.47.5
Vrbium conditoribus, ampliatoribus, quid præcipue conſiderandum 8.22.4
Vrbiū faciles egreſſus, ſed difficiles aditus eſſe debet 8.22.6
Vrbiū magiſtratus in alio loco poſſeſsiones habeant 8.22.7.
Vrbium priuilegia talia eſſe debent, quæ vno verbo poſſent tolli 8.22.7.
Vrbium vetuſtas 8.22.2
Vrbs vna bene munita, inſtar regni eſt 8.22.6
Vrſi crudeles ſunt 3.16.7

Vſura

Vſura quot annis aliquot millia in Germania exhauriuntur 8.17.7
Vſura ſoluenda ſunt. cum iuſiurandum intercesſit, ſed vſurarius cogendus, vt reddat. 8.17.8
Vſurarij clerici deponendi 6.12 12
Vſurarij criminaliter puniendi 8.17.7
Vſurarij, & cum huiuſmodi communicantes, non ſunt ordinandi 6.12.12
Vſurarij ſenatores dignitate deijciendi ibid.
Vſurarij ſunt infames 8.17.7
Vſurariorum & vſurarios iuuantium pœna 8.17.8
Vſurariorum rapina cauſa fuerunt ſeceſsionis populi Rom. in ſacrum montem 8.17.5
Vſurariorum tabulas Agis dux Atheniensis combuſsit. 8.17.7
Vſurarios leges ciuiles infames habent 6.12.12
Vſurarios libera ciuitates, niſi timuiſſent imperatorē, cum protectoribus pellerent 8.17.5
Vſurarios prælati monere tenentur 8.17.8
Vſurarios prudentes principes ſeuere punierunt 8.17.7
Vſurarius quam fur, grauius punitur 8.17.5
Vſurarius ſacerdos gradu deponitur 6 16 6
Vſura tum in veteri & nouo teſtamento tum in iure ciuili & canonico omnino vetita eſt 8 17.4.5.7 & 8
Vſurarum perpetuum remedium eſt mons pietatis 8.18.3
Vſuras accipiens nō vere pœnitet, niſi eas reſtituat 8.17 4
Vſuras ad ſoluendas nemo quenquam cogere poteſt 8.17.8
Vſuras exercendi noua ratio. V Fœnerandi noua & damnata ratio
Vſuras & Vſurarios ex officio tollere tenetur princeps. 8.17 5
Vſuras multi Chriſtianorum per Iudæos exercent 8.17.7
Vſuras pauci defendunt, ſed multi exercent 8.17.5
Vſuras tollendi remedium optimum 8.17.7
Vſurpatio peior rapina 6.12.12
VVicleff multa catholica dogmata retinuit, ob qua nos damnant ſectarij 6.21.3
VVicleff poteſtatem & imperium in homine iniuſto exiſtere poſſe negat 5.8 6
VVicleff Caluinianis eſt Angelus Apoc. deſcriptus 6.23.2
VVicleff qualis angelus fuerit, ex pennis & volatu (doctrina) eius cognoſcere licet ibid.
VVilhelmo Iuliæ duci noxia fuerunt cum Franco fœdera & pacta ſponſalia 8 14.9
VVilhelmus Naſſauius Belgas comitate ſua ab imperio Hiſpanico abduxit 3.21.8

X.

XAntippus aciem artificioſe inſtruxit 10 40.2
Xenophon gregali obmurmuranti equū conceſsit 9 14 9
Xerxes conſilia potius iucunda quam vera audire maluit 7 13 7
Xerxes in delectu crudelis fuit 3 8 5. 3.15.3. 10 20 3
Xerxes Pythio bene de ſe merito ingratus, eius filium ſecari medium iuſsit 3.8 5.10 20.3
Xerxes quinquagies centena millia in exercitu habuit. 10.21.10
Xerxes terram Atticas ficus ferentem occupaturum ſe iurauit 10.8 6
Xerxes vt militem voluntarium haberet, effecit 5.21.9
Xerxis infauſta libido 9.8.8

Z.

ZAleucus Thurijs paucas leges præſcripſit 5.11 9
Zamolxis leges ſuas Veſta acceptas retulit 5.5.2
Zanchij de Eucharistia error 6 5.2
Zelotæ homines ſunt periculoſiſſimæ ſuperſtitionis 9.10.6
Zenonis ἑνωτικὸν diuiſit Eccleſias 9.11.8
Zeno viuus ſepultus eſt 3.4 8
Zopyrus mendacio, vt in Babylonem intromitteretur obtinuit, introniſſus vrbē ſceleratiſſime prodidit. 4.4 11
Zoroaſter dum ſe potentem putat, occiditur 8.1.4
Zvvinglianos Lutherus incorporatos diabolos vocat. 9.23 4
Zvvinglius comedite dicit credite 6.5.2
Zvvinglius tacitus tranſubſtantiationem corporis Domini probat ibid.
Zvvinglius ſacramentariſmi auctor 9.21.4

FINIS.

1455562

Digitized by Google

V. LOFFREDO